

0067381 XXXX

ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

ACTA
SANCTORUM

Ex Latinis et Græcis aliarumque gentium Monumentis, servatâ primigeniâ veterum Scriptorum phrasi

COLLECTA, DIGESTA, COMMENTARIISQUE ET OBSERVATIONIBUS

ILLUSTRATA A

C. SUYSKENO, C. BYEO, J. BUEO,

J. GHESQUIERO

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS.

EDITIO NOVISSIMA

OCTOBRIS TOMUS TERTIUS

QUO DIES QUINTUS, SEXTUS ET SEPTIMUS CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1868

F. Wagenschön Pincit 1770 C. F. Fritsch Sculpsit

MARIA ANTONIA

ARCHIDUX AUSTRIÆ.

etc. etc.

MARIÆ ANTONIÆ

REGIÆ PRINCIPI

HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, CROATIÆ, SLAVONIÆ, DALMATIÆ, HIEROSOLYMÆ

ARCHIDUCI AUSTRIÆ

duci Burgundiæ, Brabantiæ, Luxemburgi, Limburgi, Silesiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnioliæ, comiti Flandriæ, Hannoniæ, Namurci, Tyrolis, Goritiæ, etc.

Tametsi Augustissima Parens Tua, SERENISSIMA ARCHIDUX, pro ingenita Sibi benignitate vereque Austriaca in Superos veneratione, vastissimi de Actis Sanctorum Operis per Se Ipsa Patrona, ac veluti perpetua Mater esse jam pridem voluerit; quo tamen hoc Suum tam singulare præsidium toti orbi Christiano magis magisque perspectum foret, vivas Ipsa et Sui et Augustissimi Conjugis Francisci I imagines, Serenissimas nempe ad unam omnes Proles Suas, ejusdem Operis patronos gratiosissime itidem jam pridem animo destinavit. Hinc ab Archiduce Regioque Principe Josepho, Augustissimo nunc Romanorum Imperatore, humani generis decore, dicam, an delicio, felici ducto exordio, mox Archiduci Mariæ-Annæ ceterisque Regiis Fratribus Sororibusque, prout cujusque natalis series ferebat, tomos omnino undecim nuncupare, ac veluti toties repetitum pro acceptis ab Augustissima Domo Austriaca beneficiis grati animi vectigal,

Synopsis exhibet. Inter complures Martyres elucent SS. *Sergius* et *Bacchus*, ac præ ceteris sui sexus Martyribus S. *Fides*, tenella virgo, multis olim per universam fere Europam prodigiis beneficiisque notissima. Hos omnes reliquosque Cœlites, non modo Tibi, SERENISSIMA ARCHIDUX, et Augustissimæ Genitrici, totique Domui Austriacæ propitios perpetuosque patronos exoptamus, sed et Deum enixissime orare non desinemus, ut, quæ olim Tertulliani temporibus Fidelium, ac Sanctorum præsertim pro suis Principibus vota erant, eadem nunc Ipsorum, propius suæ gratiæ throno admotorum vota exaudiat, detque adeo Augustissimæ Parenti Tuæ Fratrique Augustissimo Cæsari Josepho II *Vitam prolixam, imperium securim, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum*; Tibi vero eum bonorum cumulum impertiat, qui vel ipsa Tui amantissimorum desideria longe exsuperet. Per Te videat Gallia, tot Regiorum Capitum, quæ nuper summo suo dolore amisit, immensam reparari jacturam; per Te videat, et, ut bene præsagit animus, per Te videbit, non solum Mariæ Leczinskæ, religiosissimæ illius Galliarum Reginæ heroïcam pietatem, amplissimam in egenos liberalitatem, Regalem in ædes sacras munificentiam, firmissimum tuendæ Catholicæ Fidei ardorem paratissimumque omnibus bene faciendi studium æquali gloria exhiberi, sed et destinati Tibi Sponsi optimorum Parentum una cum clarissimis dotibus beatam illam fœcunditatem repræsentari, qua, qui abs natis ex Maria-Josepha Austriaco-Saxonica quinque Regiis Nepotibus se salutari avum gavisus es, a totidem, quin et pluribus ex Te nacituris utriusque sexus Principibus se proavum aliquando salutari Rex Ludovicus gaudeat. Denique, ut universam Domum Austriacam summis favoribus Deus cumulet, ut seri Omnes in cœlum redeatis diuque læti intersitis populis, impensissimè exorare non omittemus

SERENISSIMA ARCHIDUX

SERENITATIS TUÆ ACHIDUCALII

Devotissimi Clientes

CONSTANTINUS SUYSKENUS

CORNELIUS BYEUS

JACOBUS BUEUS

JOSEPHUS GHESQUIERUS

SOCIETATIS JESU.

SYNOPSIS

TOMI TERTII

DE ACTIS SANCTORUM

OCTOBRIS

Hic tomus, totius Operis quinquagesimus primus, dies quintum, sextum ac septimum mensis Octobris complexus, Sanctos Beatosque octoginta et unum nominatim recenset, de quibus in quatuor classes partitis eo, quo occurrunt, dierum ordine pauca brevissime hic præmittimus.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Qui die v primus est *Thraseas* episcopus, seculo secundo senescente Smyrnæ potius, quam Eumeniæ, martyrio coronatum fuisse, existimamus. De *Divitiano*, Suessionensi in Gallia episcopo et confessore, non nisi pauca nota sunt ex Flodoardi Historia Remensi. *Marcellini* Ravennatum antistitis sedis tempus et ordinem, vulgatamque traditionem de Spiritu Sancto in aliquot primorum ejusdem sedis præsulum electionibus apparere solito discussimus. *Apollinaris* Valentinensis Segalaunorum episcopi Acta, a coævo conscripta, e veteri Ms. edimus, Commentario prævio illustrata. *Hieronymum*, Nivernensem pariter in Gallia præsulem, sub Carolo Magno, non sub Carolo Calvo, sedisse, probamus. Duos quoque Hispaniæ episcopos, *Froilanum* Legionensem, et *Attilanum* Zamorensem, damus. Die vi occurrit *Sagaris* episcopus, Laodiceæ in Phrygia passus, et a nonnullis, forte perperam, S. Pauli Apostoli discipulus creditus. Incertum est, an *Probus*, Cajetæ in Italia cultus, seculo x Cajetanam, an prioribus temporibus Formianam sedem obtinuerit. De *Renato* Surrentino episcopo, quem suum quoque fuisse, Andegavenses contendunt, plura disputavimus, ac in primis prodigiosam illius historiam rejecimus. *Romani* Autissiodorensis in Gallia episcopi obscura fere sunt omnia præter tempus sedis et cultum; neque plura de *Bartio* vel *Barsio* Vasionensi in comitatu Vindauscensi præsule, deque *Apollinare* Bituricensi habemus. Ampliorem Syllogen concinnavimus de *Magno* Opitergino, deinde primo Heracleënsi in ditione Veneta episcopo. Seculo xi Herbipoli in Franconia floruit *Adalbero* episcopus, pia munificentia, adversisque pro Ecclesia Dei tempore schismatis fortiter toleratis clarus, ac in castro Lambaco, ubi colitur, mortuus. Ejus Vitam prosaicam, alteramque metricam, et Librum miraculorum recudimus. *Artaldi* quoque, ex Cartusiano Belicensis in Bugesia episcopi, ac denuo Cartusiani, Vitam illustramus. Die vii ex Fastis Habessinis memoramus *Eumenium*, qui Alexandrinam in Ægypto cathedram septimus tenuisse creditur. Seculo iv summum Pontificatum non integro anno gessit *Marcus* Papa confessor; cujus sacri corporis Translationes ab Anonymo, verisimiliter synchrono, scriptas, ex Vaticano apographo damus; discussis in Commentario prævio, quæ pro ejusdem possessione extra Romam alii produxerunt. *Palladii*, Mediolanensis Santonum episcopi, cultum, gestaque, non omnia laudanda, collegimus, sanctamque postremam vitæ ipsius periodum exposuimus. Pauciora habemus de *Adelgiso*, Novariensi in ducatu Mediolanensi antistite. Dies v duos exhibet diaconos, *Firmatum* Autissiodorensem in Gallia, et *Meinulphum* Paderbornensem in Westphalia, quorum primus, a S. Placidi Benedictini martyris socio distinguendus, parum notus, fortasse sec. v aut vi floruit; alter sec. ix Budicensis monasterii conditor duas Vitas habet, alteram auctore Sigewardo, alteram Gobelino Persona : ambas damus, amplo Commentario a nobis illustratas. *Helanum* presbyterum in Remensi Galliæ pago memorat dies vi, cujus quoddam vitæ compendium recitamus : *Pipionis* diaconi Belnæ in Vastinensi tractu pariter certus est, seculum vero, quo vixerit, ignotum, gesta fabulosa.

EX STATU MONASTICO.

Die v celebres sunt *Placidus*, S. Benedicti discipulus, Sociique, qui Benedictinum Ordinem martyrii laurea sub annum DXLI apud Messanam in Sicilia exornarunt. Eorum Acta sublestæ fidei sunt; quorum quæ Gordianum mentiuntur, primo loco exhibemus, secundo autem, quæ Stephani Aniciensis nomen præferunt

runt. Tam hæc, quam illa, uti et alia commentita instrumentia, diligenter discussimus in Commentario prævio, in quo et *Placidi* sub S. Benedicto monachatus probatur, ceteraque ad ejusdem Sociorumque gesta, martyrium ac gloriam posthumam pertinentia prolixe exponuntur. Eodem die referimus elogium *Petri Imolensis*, equitis Hierosolymitani, Florentiæ in Hetruria culti. De *Matthæo* quoque *Mantuano*, Ordinis Prædicatorum presbytero, insignis in proximum charitatis viro, ejusdemque cultus progressu ac miraculis Syllogen collegimus. Acta *Ywii*, diaconi Wiltoniæ in Anglia, monachis verisimiliter, non tamen certo Benedictinis, annumerandi, recensemus ex Capgravio; *Pardulphi* vero Waractensis in Gallia abbatis, anno DCCXXXVII defuncti, Vitam a suppari scriptam excudimus ex membranis, præmisso Commentario, in quo etiam ejusdem sacri corporis translationes enarravimus. *Nicetas* seculo IX in Oriente vir illustris, præfectura Siciliæ verisimiliter functus, monachum induit, multaque pro sacrarum imaginum veneratione passus, elogium habet in Menæis Græcis, quod recudimus. Præ reliquis celebris *Bruno*, Cartusiani Ordinis institutor, licet anno MCI mortuus, Vitam initio seculi XVI vetustiorem non habet; quam enim primo loco exhibemus, seculo XIII non antiquiorem, ea quoddam elogium potius est, quam Vita: secundo loco datam scripsit Puteanus sec. XVI; tertio editam, Surius ex Puteano et Blömenvenna adornavit. Quam ob rem recurrendum fuit ad alia probæ notæ vetustiora instrumenta, ex iisque amplissimus conficiendus Commentarius, qui gesta illius ab ortu usque ad obitum, quantum licuit, chronologice exponit. Inter cetera in eo operose quoque discussa habes, quæ pro damnati doctoris Parisiensis anastasi asserenda impugnandaque varii produxerunt. Nobis minus difficultatis habere videtur opinio, quæ prodigium illud in privatis ædibus, quam quæ publice in templo factum narrat. Vitis subjecimus Epistolam encyclicam de morte illius e Turritana cartusia scriptam, Titulosque funebres, seu responsa ad illam a compluribus data; ac denique Appendicem de ejusdem gloria posthuma. Die VII Gallia duos alios monachos suppeditat, *Leopardinum*, simul martyrem, Albiniaci; et *Augustum* abbatem apud Bituricas. Prioris gemina Acta recensemus, sed intricata, unde illius ætas dubia redditur; ad sec. VI tamen potius referendus videtur: alter post medium sec. VI floruit, sed ex solis fere Martyrologiis et Gregorio Turonensi notus est. *Martinum* suum celebrant Hispani Cistercienses, primum monasterii Bellifontis, deinde Vallis-paradisi appellati, abbatem; cujus gesta cultumque ex ejusdem Ordinis Annalibus collegimus.

EX STATU SECULARI.

Die V occurrunt *Palmatius*, *Maxentius*, *Constantinus*, *Crescentius*, *Justinus*, *Leander*, *Alexander*, *Soter*, *Ormisda*, *Papirius*, *Constans* et *Jovianus*, Treviris sub Diocletiano et Maximiano passi, sed, cum pridie in Tyrso et Sociis de Martyribus Trevirensibus generaliter actum sit, lectore illuc remisso, hic solum quædam de Palmatii reliquiis in Bohemiam, ac fortasse etiam in Lusitaniam, translatis meminimus. Die VI ex Martyrologiis recensemus *Marcellum*, *Castum*, *Æmilium* et *Saturninum*, fortasse Capuæ in Campania Felici; *Rogatum*, *Saturninum*, *Faustinum* ac *Martialem* in Africa; *Januarium* vero et *Ammonum* forte Romæ, omnes incertis seculis martyrio coronatos. Nescitur etiam, quo seculo passus sit *Prudentius*, cultu celebris Besuæ in Burgundia, quo corpus illius anno DCCCLXXXIII translatum fuit. Qualiacumque hujus Acta, Translationes ac Miracula sec. XII a Theobaudo, Besuensi monacho, scripta, ex Labbeo edidimus. *Marcelli* et *Apuleii* martyrum, quorum frequens in Mrll. die VII est mentio, Acta prætermisimus, quod ea ex SS. Nerei et Achillei, sanctique Petri Apostoli Actis, S. Lino suppositis, consuta sint. Eos Capuani non recte sibi notos pridem coluere, eorumdemque sacræ reliquiæ ab anno DCCCLXXIV Placentiæ quiescunt. Celebriores sunt *Sergius* et *Bacchus*, non infimi militaris ordinis viri, in Syria coronati, quorum martyrii adjuncta, insignemque tam in Oriente, quam in Occidente cultum exposuimus Comm. prævio Actis geminis, Latinis scilicet auctoris anonymi, Græcisque Metaphrastis a Lipomano versis Latine. *Quartum* et *Marcellinum*, Capuæ passos, ex solis Mrll. novimus. Ut martyr colitur *Geroldus*, Coloniæ Agrippinæ natus, sed, dum sacris peregrinationibus insistit, apud Cremonam in Insubria trucidatus, cujus Vitam, utpote recentiorem, prætermisimus; cultum vero Cremonæ, ubi corpus ejus quiescit, Coloniæque Agrippinæ in templo Societatis Jesu ob depositas in eo insignes reliquias docemus.

EX SEXU FEMINEO.

Præter *Flaviam* V. M., aliamque *Flaviam* vel *Flavianam* V., de quarum prima simul cum *Placido* Sociisque MM., de secunda cum *Firmato* diac. egimus, damus *Peregrinam* V. M. sola sui corporis e Romano S. Priscillæ cœmeterio extracti Labacum in Carnioliam translatione cultuque ibidem notam. *Charitinæ* V. forte Amisi in Ponto passæ, Acta ex Græcis Metaphrastis

Metaphrastis Lipomano interprete Latina recitamus; de *Tullia* vero item virgine, Manuascæ in Provincia Galliæ culta, Syllogen historico-criticam. *Gallæ*, Symmachi consulis filiæ, illustris viduæ ac sanctimonialis Romæ (non tamen Benedictinæ) elogium ex Gregorio Magno exhibemus, præmissis in Comm., quæ ad ejusdem genus et ab homonymis distinctionem, celebremque iconis Dei Genitricis apparitionem pertinent. *Feliculæ* V. ab homonymis distinguendæ solum cultum in territorio Autissiodorensi comperimus. *Fides* V. Sociique MM. Aginnenses in Aquitania ampliorem differendi, cultusque in alias quoque regiones propagati exponendi, materiam dederunt. Subjecimus Acta, quorum vetustatem fidemque tuemur, adjecimusque *Fidis* Translationem, a binis Anonymis stilo ligato solutoque scriptam, ac Miracula, auctore Bernardo, Andegavensis scholæ magistro. De *Eroteïde* M. nihil præter inscriptam Mrll. memoriam invenimus; quæ de *Enimiæ* V. abbatissæ in diœcesi Mimatensi regiis natalibus gestisque narrantur, plane incomperta sunt, at certus ejus est cultus; nec satis etiam constat de gestis *Epiphaniæ* V. sanctimonialis Ticini in Insubria. Sublestæ pariter fidei sunt supposititiaque Acta *Justinæ* V.M. Patavinæ ; cultus vero celeberrimus, maxime Patavii, ubi ejus corpus honoratur in templo, de quo pluribus egimus. *Juliam* V. M. in Syria ex Mrll. memoramus; *Osithæ* denique vel *Osgithi* V. M. sanctimonialis in Anglia Acta ex Surio maxime dubiæ fidei sunt, ætas incerta, cultus tamen olim insignis in Anglia fuit.

FACULTAS

R. P. VICE-PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDROBELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis ; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet : cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis ;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Vice-Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Laurentio Ricci, concedo *Joanni Nicolao vander Beken* facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum : videlicet, Tomum tertium de Actis Sanctorum Octobris, collectis et illustratis a Constantino Suyskeno, Cornelio Byeo, Jacobo Bueo, et Josepho Ghesquiero, Societatis nostræ presbyteris Theologis. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ XXI Aprilis MDCCLXX.

JOANNES CLE.

SUMMA

SUMMA PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Apostolicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Constantini Suyskeni e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos orumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos ; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat : qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur : ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die XXVI Septembris anno MDCCLIII

Signat J. H. HENRICY.

Et ego Constantinus Suyskens Societatis Jesu permitto Joanni Nicolao vander Beken, ut Tomum tertium de Actis Sanctorum Octobris, nostro permissu apud ipsum impressum, publicet. Datum Antverpiæ XXI *Aprilis* MDCCLXX.

APPROBATIO ORDINARII

Prodit in lucem Tomus tertius Octobris complectens quintum, sextum et septimum dies ejusdem mensis, multo labore concinnatus per RR. PP. Constantinum Suyskenum, Cornelium Byeum, Jacobum Bueum et Josephum Ghesquierum Societatis Jesu presbyteros, de quo idem esto judicium, quod de sex præcedentibus Tomis inibi successive expressi. Antverpiæ 2 Aprilis 1770.

J. F. De Bruyn S. T. L. Seminarii Episcopalis Præses, Cathed. Ecclesiæ B. M. V. Canonicus grad., Archipresbyter, Examinator Synodalis, librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones ; neque suis, aliorumve hic relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem ante hunc tertium tomum Octobris denuo protestamur.

INDEX

INDEX

SANCTORUM

IN TOMUM III OCTOBRIS.

INDEX

INDEX

CHRONOLOGICUS

SECULUM VII.

SECULUM VIII.

SECULUM IX.

SECULUM X.

SECULUM XII.

SECULUM XIII.

Anno

ACTA

ACTA SANCTORUM

OCTOBRIS

TOMUS TERTIUS

QUINTA DIES

SANCTI, QUI III NONAS OCTOBRIS COLUNTUR.

Sanctus Thraseas episc. martyr verosimilius Smyrnæ in Asia Minori.

S. Peregrina V. M., Roma Labacum in Carniolia translata.

SS. Palmatius, Maxentius, Constantius, Crescentius, Justinus, Leander, Alexander, Soter, Ormisda, Papirius, Constans, et Jovianus, martyres Treviris in Gallia Belgica.

S. Charitina V. M. forte Amisi in Ponto.

S. Divitianus episc. conf. apud Suessiones in Gallia.

S. Marcellinus episc. conf. Ravennæ in Italia.

S. Tullia virgo Manuascæ in Provincia Galliæ.

S. Apollinaris episc. conf. Valentiæ Segalaunorum in Gallia.

SS. Placidus, Eutychius, Victorinus, Flavia, Donatus et alii. MM. Messanæ in Sicilia.

S. Galla vidua, deinde monialis, Romæ.

SS. Firmatus diaconus, ejusque soror Flavia seu Flaviana virgo, Autissiodori in Gallia.

S. Hieronymus episc. conf. Niverni in Gallia.

S. Meinulphus diaconus Budicæ in diœcesi Paderbornensi in circulo Westphalico.

S. Felicula virgo in territorio Autissiodorensi in Gallia.

S. Froilanus episc. Legione in Hispania.

S. Attilanus episc. conf. Zamoræ in Hispania.

B. Petrus de Imola, eques Hierosolymitanus S. Joannis, Florentiæ in Hetruria.

B. Matthæus Mantuanus, Ordinis Fratrum Prædicatorum, conf., Viglevani in ducatu Mediolanensi.

PRÆTERMISSI

A

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Benedicti *cum* Beati *titulo, Ordinis Observantium Reformatorum S. Francisci, translatio e sacrario in ecclesiam cœnobii S. Mariæ Jesu Panormi in Sicilia, hodie annuntiatur ab Octavio Caietano in Idea Operis de Vitis Sanctorum Siculorum, famave sanctitatis illustrium. Est hic* Benedictus *cognomento* Niger, *et a Waddingo etiam* a Sanfratello *cognominatus, cujus dies natalis apud Arturum a Monasterio in Martyrologio Franciscano, et Huëberum in Menologio (sed hic sine* Beati *titulo) legitur ad diem* 25 *Januarii, ad quem in Opere nostro inter Prætermissos relatus fuit. Si de cultu ejus constiterit, de eodem apud nos agi poterit in Supplemento ad citatum diem* xxv Januarii

Vel, ad quem ex aliis inter Prætermissos etiam relatus fuit, iv Aprilis

S. Metræ Senis martyris *memoria hodie exstat in Mss., qui penes nos sunt, Fastis Copticis. Exstat et in excuso Æthiopum Kalendario apud* B *Jobum Ludolfum. Hic sanctus Martyr omni dubio procul unus idemque est cum S. Metra seu Metrano sene, Alexandriæ in excitata a populo idololatrico persecutione, quam Deciana haud diu post excepit, martyrium passo, atque apud nos jam dato ad diem, quo in Martyrologio Romano notatur,* xxxi Januarii

S. Pauli Simplicis *memoria signatur in Synaxario Sirmondiano Ms. et in Menæis itidem Mss. RR. PP. Prædicatorum conventus S. Marci Florentiæ. De hoc sancto Anachoreta in Opere nostro actum jam est* vii Martii

S. Joannis episcopi et confessoris, Ordinis Cisterciensis, *memoria Valentiæ in Gallia hodie ponitur apud solum Hugonem Menardum in Martyrologio Benedictino, quo scilicet die anniversarium illius honorifice celebrari, etiam asserunt Sammarthani fratres tom.* 3 *Galliæ Christianæ in Episcopis Valentinensibus col.* 1112. *Verum nulla de eodem exstat memoria in Officiis propriis cathedralis ecclesiæ S. Apollinaris Valentiæ, quæ habemus typis edita anno* 1664. *In Kalendario Ordinis Cisterciensis, anno* 1617 *Divione excuso,* Joannes *ille an-* C *nuntiatur die* 24 *Junii; apud Chalemotum vero in serie Sanctorum, Beatorum, et illustrium ejusdem Ordinis Cisterciensis virorum, die* 26 *Aprilis: at de eodem, tam hoc, quam aliis diebus altum silent, quæ in Museo nostro exstant, Breviaria et Martyrologium laudati Ordinis, postremæ editioni Romani Martyrologii, auctoritate Benedicti XIV factæ, inter alia monastica Martyrologia ad calcem adjectum. Porro Majores nostri, tum in Prætermissis ad diem* 26 *Aprilis ex Chalemoto ac Bucelino, tum in Annotatis ad Vitam S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis, tom.* 2 *Maii, pag.* 326 *promiserunt de eodem in Supplemento Operis nostri agendum die, quo obiit,* 21 *Martii, si ejusdem Vitam a Marchesio laudatam interea fuerimus nacti; quam cum nondum habeamus, deque illius cultu non consentiant scriptores, censuimus, hic quoque de eo abstinendum, exspectandumque usque ad Supplementum die* xxi Martii

Benedictam, *velut unam ex virginibus societatis Ursulanæ, Coloniæ Agrippinæ hoc die celebrat Wilsonus in Martyrologio Anglicano editionis annis* 1640, *in margine laudans Canisium in suo Martyrologio, nempe Germanico, ipsi passim adscripto, et Catalogum Sanctorum Hiberniæ. Sed quod ad Martyrologium Germanicum attinet, in hoc utriusque editionis Dilinganæ, anni* 1573 *et* 1599, *occasione S. Gallæ viduæ de quadam Benedicta meminit quidem, verum hanc non e societate Ursulanarum virginum facit, sed dicatam Deo virginem Romæ, ad diem* 5 *Novembris lectorem remittens. Catalogi vero Sanctorum Hiberniæ pro hodierna* Benedicta *citant idem Martyrologium Germanicum ad diem* 21 *Octobris, quo S. Ursula cum Sociabus suis colitur. At de* Benedicta, *cujus Martyrologium Germanicum, vulgo Canisianum, occasione S. Gallæ, hodie dandæ, mentionem facit, actum apud nos est ex S. Gregorii Magni Dialogis die* vi Maii

B. Placidi confessoris *hoc die mentio fit in Philippi Ferrarii Generali Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano. Eumdem ille etiam præmisit, tam in eodem Catalogo,* E *quam in altero Sanctorum Italiæ, ad diem* 5 *Junii. Est is passim* Placidus *dictus, ac Ordinis Apostolinorum, cujus gesta et miracula Papebrochius noster illustravit dicto die* v Junii

B. Joannis Vincentini (*seu* Vicentini) confessoris, Ordinis Prædicatorum, *memoriam hodie in margine adscriptam habent Additiones Mss. Cartusiæ Bruxellensis, quem Majores nostri, quod de illius legitimo cultu non constaret, ex aliis ad* 5 *mensis Junii inter Prætermissos reposuerunt, sed postea de ejusdem cultu melius edocti, illius cum* Beati *appellatione gesta illustrarunt die* 2 Julii

In Argadia, S. Murdachi, culdei et eremitæ. *Ita ad hunc diem Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, laudans in Annotatis Kalendarium Scoticum, asserensque, illum magna in veneratione haberi. Forte per Kalendarium Scoticum designavit Menologium Scoticum Thomæ Dempsteri, in quo ad eumdem diem legitur:* In Argadia, Murdachi, culdei, cognomento Bardi, *subditurque breve elogium mani-* F *feste fabulosum, ac propterea hic non describendum. Florarium nostrum Ms. Sanctorum die* 15 *Septembris meminit* Murdachi episcopi, *quem decessor meus in Prætermissis ad eum diem utcumque suspicatus est, forte diversum non esse ab hodierno Ferrarii, ideoque hujus rei examen ad præsentem diem remisit. At* Murdachus *hodiernus, nec apud Ferrarium, nec apud Dempsterum,* episcopus *appellatur, sed solum* Culdeus, *seu monachus, aut clericus, et* eremita. *Inter Missas proprias Sanctorum patronorum Franciæ et Hiberniæ, auctoritate Clementis XII summi Pontificis Parisiensibus typis editas, una occurrit die* xi *Julii* in festo S. Muredachi, episcopi et confessoris, Alladensis patroni generalis. *Verum, ut hunc diversum credam ab hodierno, præter dignitatem episcopalem suadet etiam locorum diversitas. Argadia enim, seu Agathelia, vulgo* Argile, *provincia est Meridionalis Scotiæ proprie dictæ, sedes autem Alladensis est in Connacia, Occidentalis Hiberniæ provincia, teste Colgano in Annotatis*

A *Annotatis ad Vitam septimam S. Patricii pag.* 180, *num.* 136. *sed sanctus ille* Murdachus, *seu* Muredachus, *ibidem dicitur coli in sua ecclesia, ac Martyrologiis inscriptus esse die* 12 *Augusti.* Murdachum *apud Ferrarium ex Dempstero memoratum non possum ex horum fide inter Sanctos Operi nostro inserere ; de Alladensi autem episcopo agi poterit in Supplemento ad unum e duobus memoratis diebus* XI Julii, *aut* XII Augusti

S. Apollinarem, *episcopum Ravennatem Wandelbertus in suo metrico Martyrologio apud Acherium tom.* 2 *Collectionis scriptorum, pag.* 53, *hodie duobus hisce versiculis celebrat :*

Ternas tum Nonas Apollinaris honorat
Præsul, templa frequens cujus Ravenna coronat.

Eumdem jam annuntiaverat in eodem metrico ibidem pag. 50 *ad* 23 *Julii, ubi sic canit :*

Hinc decimam præclarus Apollinaris honorat.

Illius sacra memoria in Martyrologio Romano, gestaque apud nos exposita sunt ad eumdem diem XXIII Julii

B. Gallum, *Augustæ Prætoriæ in Pedemontio episcopum, e martyrologis, quos consului, solus* B *Castellanus in Martyrologio suo Universali memorat hoc die, quo ille obiisse legitur in epitaphio suo. Haud scio, an* Gallus *hic hoc, aliove determinato die cultum aliquem habeat ; sed in Opere nostro ad diem* 7 *Septembris occasione S. Grati, vel Gradi, ejusdem sedis episcopi, pag.* 76 *et sequenti data Appendix est de laudati* Galli *ætate, in qua legere est, quidquid de eodem novimus. Adeat igitur studiosus lector locum assignatum die* VII Septembris

Aimardus, Aymardus, *seu* Ademarus, *abbas Cluniacensis, hoc die, quo obiit, cum* Sancti *titulo legitur apud Wionium, Menardum, Dorgainum et Ferrarium. Cultum illius indicavit Joannes Trithemius lib.* 3 *de viris illustribus Ordinis S. Benedicti, cap.* 218 *in fine brevis elogii ejus dicens :* Cujus festum agitur apud Cluniacenses Idibus Septembris. *Ast Mabillonius in Actis Sanctorum Sæculo* V *Benedictino, pag.* 324 *hæc Trithemii verba sic excipit :* Nescio, unde id acceperit Trithemius : nam nulla de Aymardo mentio est in vetustis C Cluniaci Breviariis, nulla mentio in divinis Officiis. Immo in Martyrologio Benedictino *(Wionii ac Menardi)* memoria ejus habetur, non Idibus Septembris, sed tertio Nonas Octobris, uti SANCTUS AYMARDUS et SANCTITATE, ET MIRACULORUM GLORIA CELEBRIS prædicatur. Sanctitatem non infitior, tametsi eum SANCTUM pronuntiare non ausim. *Hæc Mabillonius, qui deinde ibidem a titulo* Sancti *abstinens nihilominus ejusdem* Beati Aymardi, abbatis Cluniacensis tertii, Elogium historicum *dedit. Nos vero, cum de illius cultu nobis non constet, de eodem velut* Beato *hic agere non possumus ; non enim de cultu illius quidquam certius novimus, quam ad diem* 12 *Septembris, ubi inter Prætermissos in Opere nostro recensitus fuit.*

Conwallinus, *vel* Conwallanus, *abbas Hiiensis in Scotia, hodie occurrit in Wilsoni Martyrologio Anglicano utriusque editionis, annorum scilicet* 1608 *et* 1640, *et apud Davidem Camerarium lib* 3 *de Scotorum fortitudine etc., Philippum Ferrarium in Catalogo generali, qui* D *in Romano Martyrologio non sunt, atque Wionium in Appendice ad Martyrologium Benedictinum lib.* 3 *de Ligno vitæ. Posterior hic, quem seculi priores sunt, illum* Convallanum *appellans, inter eos Sanctos reposuit, quorum natales aut ignorantur, aut nulli coluntur in Ecclesia ; quod Wilsonus quoque in priori editione per appositum asteriscum indicavit. Wionius, qui, ut dixi, aliis præivit, laudavit Leslæum lib.* 4 *de Rebus gestis Scotorum, apud quem ego, illum fuisse, lego, insignem Hiiensium monachorum abbatem, morumque magistrum, sed religioso aliquo cultu, vel appellatione* Sancti *honoratum non invenio.*

Faustinium confessorem *hodie breviter ac loco ultimo sic annuntiat nostrum Ms. Florarium Sanctorum :* Item beati Faustinii confessoris. Faustinum *illum nominat Usuardini Martyrologii aucti editio Lubeco-Coloniensis apud Sollerium nostrum, ubi pariter in fine hujus diei legitur :* Eodem die, beati Faustinii confessoris. *Consonat editio Greveni, similiter brevissime inquiens :* Faustini confessoris. *Accedit etiam Franciscus Maurolycus, in Martyrologio suo æque jejune habens :* Item Faustini confessoris. *Novimus quidem inter martyres ac confessores* E *ejus nominis aliquos, at nescimus, quis hic sit sine loco aliisque adjunctis annuntiatus. Hoc ipso die inter martyres Messanenses aliqui* Faustinum *memorant. An is forsan a reliqua classe martyrum avulsus fuerit, et velut* confessor *seorsum repositus ?*

Gualterus a Mauritania *sacri Ordinis Præmonstratensis, primus abbas monasterii S. Martini Laudunensis, ac deinde ejus civitatis Laudunensis episcopus, cum* Beati *titulo memoratur a Joanne Chrysostomo vander Sterre in Natalibus Sanctorum laudati Ordinis.* Beatum *illum etiam nominat Joannes le Paige in Bibliotheca ejusdem Ordinis part.* 1, *ubi a pag.* 445 *illius etiam Vitam dedit ; neuter tamen ejus cultum docet. De eodem præter Præmonstratenses agunt Galliæ Christianæ continuatores tom.* 9 *col.* 532 *et sequenti in episcopis Laudunensibus, ac rursum col.* 662 *et* 663 *in Syllabo abbatum S. Martini Laudunensis, utrobique illum* Galterum de saint Maurice *appellantes. Constat illum præclarum et insignibus virtutibus ornatum virum fuisse ; sed cum multum illius nec* F *apud hoc scriptores, qui præterea a* Beati *vocabulo abstinent, nec apud alios etiam Præmonstratenses assertum probatumque inveniamus, non possumus eumdem inter Sanctos Beatosve recensere.*

Guerwicus, *Waldsassensis in Germania Ordinis Cisterciensis monachus, velut* Beatus *hodie legitur in ejusdem Ordinis Menologio apud Henriquezium, et in quodam Catalogo Sanctorum ac Beatorum laudati Ordinis, a Sigismundo Alberti anno* 1712 *Monteregali typis vulgato.* Admirandam conversionis et conversationis hujus beati Viri historiam *(inquit in Annotatis suis mox laudatus Henriquezius)* narrat Bruschius loco citato, ubi lector multa videre poterit. *Laudaverat autem Gasparem Bruschium in Chronologia monasteriorum Germaniæ, cujus solam Centuriam primam habemus, quæ usque ad monasterium illud non pertingit. De eodem monasterio et* Guerwico *legi etiam potest Augustinus Sartorius in Cistercio bis tertio pag.* 1025, *verum hic a titulo* Beati *abstinet,*

A net, quem cum ego aliunde ei vendicare nequam, cogor hujus illustris Viri gesta præterire.

S. Justinæ virginis *Translatio hoc die habetur in Mss. Additionibus Bruxellensibus ad Grevenum. Cum plures sint hujus nominis sanctæ virgines, ex data annuntiatione nequimus pronuntiare, de cujus Justinæ translatione hic agatur.*

Raymundum a Capua, *cognomento* de Vineis, *XXIII generalem magistrum Ordinis Prædicatorum, hodie memorat Jacobus Lafon in Anno Dominicano, et cur* Beatum *appellet, docet verbis Gallicis, quæ Latine subjicio.* Cum Clemens VIII Papa Beati titulum tribuat venerabili patri Raymundo a Capua in duobus Brevibus, datis die XVIII Octobris anni MDXCIV, et XXIII Februarii anni MDC, in quibus facultatem faciens Ordini Prædicatorum recitandi Officium de S. Agnete de Monte Politano, ait, Lectiones illius excerptas esse e Vita a B. Raymundo, ejusdem Ordinis generali Magistro, scripta: („ Quam fideliter „ scripsit beatus Raymundus, Magister generalis

B „ Ordinis Prædicatorum „) nemo ægre feret, quod eumdem ei titulum cum omnibus auctoribus Ordinis nostri tribuam. *Ex hisce satis liquet, de ejusdem cultu nihil innotuisse Lafono. Echardus in Bibliotheca Scriptorum sui Ordinis tom.* I *ipsius elogium texens, eumdem* beatæ memoriæ *appellat, de veneratione vero solum ait :* Obiit Nuribergæ anno MCCCXIX, in nostra ibidem ecclesia sepultus, cum non vulgari sanctitatis opinione; unde in nostris Annalibus BEATI titulo vulgo insignitur. *Ibidem et apud laudatum Lafonum præterea dicitur corpus illius Neapolim translatum fuisse, et ad altare majus conventus S. Dominici depositum, quod tamen ubi modo sit, nesciri addit Lafonus. Ex hujus venerabilis Raymundi Opusculis Majores nostri bina dedere ; Vitam scilicet S. Agnetis de Monte Politiano ad diem 20 Aprilis, Vitamque S. Catharinæ Senensis ad 30 ejusdem mensis. At dolemus, quod de ejusdem venerabilis Viri cultu nihil noverimus, quod ei locum in his Actis Sanctorum vendicare queat.*

Rixfridum, *Ultrajectensem in Belgio episcopum, velut Sanctum, suique Ordinis Benedictini Religiosum, hoc die celebrant Arnoldus Wionius in Ligno vitæ, Dorgainus in Kalendario, et Menardus in Martyrologio Benedictinis. Notus est* Rixfridus, *alias etiam* Ritzfredus, Ricofridus, Ricsfridus *et* Ryckfridus *appellatus, in*

C *catalogis episcoporum Ultrajectensium, in quibus septimum locum obtinet, sed absque* Sancti *ac* Beati *titulo. In illius cultum etiam frustra indagavi in Breviariis et Kalendariis diœcesis, cui episcopus præfuit.*

Suerus, *Macenariæ in Lusitania abbas, qui Cisterciensium disciplinam in illud monasterium primus induxerit, velut* Beati *titulo honoratus, hodie legitur in Menologio Cisterciensi Chrysostomi Henriquez. Facile ipse credimus, illum* magna sanctitatis opinione, *ut ait,* in pace quievisse ; *sed ut eidem inter Sanctos Beatosve hic locum demus, requirimus legitimum cultum, quem neque ex laudato Henriquezio, neque ex tomo* I *Chronicorum Bernardi de Brito lib.* 5, *cap.* 4, *quem locum ille laudat, possumus probare.*

Turpini Remensis episcopi *depositionem, cum addita* Sancti *appellatione hodie refert nostrum* Ms. *Florarium Sanctorum.* Sanctum *eumdem* D *etiam appellant Petrus Galesinius in Martyrologio suo Romano, et Constantinus Ghinius in Natalibus sanctorum Canonicorum, ambo ad diem 28 Januarii ; ubi Majores nostri in Prætermissis jam observarunt,* Turpinum *hunc, qui ab aliis etiam* Tulpinus *ac* Tilpinus *vocitatur, præclarum quidem meritis præsulem fuisse, sed cultu carere, quo eumdem deinde donatum fuisse, nondum didicimus.*

Joannes Arragonensis in Bosna Croatiæ,

Jacobus Donzellus in Æmilia,

Nicolaus Amans in Gallia,

Josephus Eugubinus Spoleti,

Petrus Cordubensis in territorio Cantiani episcopatus,

Ruffinus a Sperança apud insulas Philippinas, *velut* Beati confessoris *Ordinis Minorum, nec non*

Eufrasia virgo abbatissa *Ordinis S. Francisci Ulyssipone in Lusitania, cum* Beatæ *similiter titulo, referuntur hodie apud Arturum in Martyrologio Franciscano, de quorum cultu dum nobis constiterit, de iisdem alibi apud nos agi poterit.*

Sabini Junioris episcopi et Hieraïdos *seu* Heraïdos e civitate Memphi certamen una cum E Theodoti archiepiscopi Ephesini et Malphetis memoria *hodie notatur in Bibliothecæ Ambrosianæ Menæis Græcis Mss., et in Græco incerti auctoris Synaxario. Adhæc* Sabinus, Hieraïs *seu* Heraïs *et* Theodotus *etiam memorantur in Menæis Græcis Mss. PP. Prædicatorum conventus S. Marci Florentiæ. Verum nec hos, nec* Malphetem *ullis aliis sive Græcis sive Latinis Fastis sacris inscriptos, alibive memoratos invenio. Sancti quidem reperiuntur* Sabino *et* Hieraïdi *seu* Heraïdi *hic memoratis homonymi ; verum neutrum ex his cum quopiam ex illis asseverare possumus eumdem. Quod autem ad* Malphetem *et* Theodotum *pertinet, quemadmodum Fasti sacri tam Græcorum quam Latinorum excusi nullam prorsus Sanctam, cui nomen fuerit* Malpheti, *recensent, sic nec* Theodotum, *qui Ephesinus fuerit archiepiscopus, commemorant ; quod ultimum præterea etiam non fit in Ephesinorum episcoporum Catalogo, quem tom.* I *Orientis sacri pag.* 672 *et seqq. suppeditat Michaël Lequien.* Sabinus *itaque,* Hieraïs *seu* Heraïs, Theodotus *et* Malphetes, *quos laudati Fasti sacri hodie celebrant, nobis satis noti* F *non sunt, ut de eis, tamquam de Sanctis, agamus.*

Abahor et Susiæ et filiorum martyrum commemoratio *hodie signatur in Mss. nostris Fastis Copticis. Filii* Abahor *et* Susiæ, *qui hic absque nomine memorantur, diversi verosimillime non sunt a binis* Susannæ *cujusdam liberis, qui hodie etiam inscribuntur Kalendario Æthiopum apud Ludolfum, ibique vocantur* Horus *et* Agatho. *Verum nec* Horus *et* Agatho, *nec* Abahor *et* Susia *seu* Susanna, *illorum parentes, satis nobis noti sunt, ut vel uni ex eis locum inter Sanctos tribuamus.*

Belaphiæ et Vacasii martyrum *meminit posterius Kalendarium Copticum Seldeni. Idem etiam facit apud Jobum Ludolfum aliud Kalendarium itidem Copticum, ita tamen ut in hoc masculina terminatione efferatur* Belaphius, *et pro* Vacasio *scribatur* Wachasus : *rectene id fiat, an secus, non magis habemus compertum, quam quo nomine aut jure* Belaphia *seu* Belaphius,

A phius, *et* Vacasius *seu* Waschasus *in binis laudatis Kalendariis* Martyres *vocentur. Illos adeo, utpote nec aliunde præterea satis cognitos, in Opere nostro accensere Sanctis, neutiquam audemus, qaumvis etiam a Castellano in Martyrologium Universale videamus illatos.*

Cosmæ monachi tremenda et utilis visio *hodie memoratur in magnis Græcorum Menæis excusis et Menologio Sirletiano. Verum hunc* Cosman, *qui sub Romano Lacopeno, Orientis imperatore, vitam monasticam, relicta aula Constantinopolitana, amplexus, et brevi post monasterio ad Sangarim seu Sagarim fluvium narratur fuisse præfectus, nuspiam vel Sancti appellatione vel cultu Sanctis deferri solito honoratum invenio. De eo adeo in Opere nostro tractari non debet ac proin nec de visione illa, eidem oblata, quam, qui voluerit, fuse expositam legere poterit in laudatis Menæis, uti etiam apud Raderum, qui ex his illam, Latine redditam, in suum Sanctorum Viridarium intulit.*

Petri, Alexii et Jonæ metropolitarum Kioviensium et totius Russiæ thaumaturgorum *memo-*
B *ria seu festum hodie onnuntiatur in Ms. Menologio Slavo-Russico, anno* 1688 *cum Majoribus nostris prænobili ac generoso domino, barone de Sparwenfeld, communicato. Menologio huic accedunt Synaxarium Ruthenicum, et Kalendarii Russici Fragmentum. Ac primum quidem e binis hisce e posterioribus monumentis, quod a P. Georgio David Societatis nostræ Moscuæ missionario sub seculi præteriti finem accepimus, sic habet:* Tota die *(5 Octobris)* canitur Officium trium sanctorum Petri, Alexii et Oni * Kyoviensium et totius
* Jonæ
Russiæ Thaumaturgorum; *postremum vero, quod cura etiam et studio laudati Sparwenfeldii tenemus, insuper nos docet, festum illud anno secundum Mosco-Russos orbis conditi* 7104 *seu Christi* 1596 *fuisse a Theodoro, magno Moscoviæ duce, et Jobo patriarcha Moscovitico, ac proin a schismaticis institutum, ut adeo ex eodem festo nihil omnino pro sanctitate* Petro, Alexio *et* Jonæ *asserenda habeatur. Nec hanc, quantum apparet, aliunde sat certam effeceris. Quo id probatum demus, a* Jona *ducamus initium. Hic quidem verosimillime alius non est, quam Jonas, qui Me-*
C *nologio et Synaxario Russicis mox citatis ad* 30 *Martii, iterumque priori e binis hisce monumentis ad* 15 *Junii sub metropolitæ Kioviensis appellatione inscribitur; verum hic ipse probabilissime est Jonas ille schismaticus, qui circa medium seculum* XV *Moscuæ sedem tenuit, titulumque nihilominus metropolitæ Kioviensis adhibuit. Adi Præliminarem ad tom.* 2 *Septembris de conversione et fide Russorum Disertationem num.* 105 *et binis seqq., ubi etiam, contra ac sensit Papebrochius, Jonam Hleznam, metropolitam Kioviensem, a Jona jam dicto, qui ad* 15 *Junii Menologio Russico inseritur, invenies esse diversum, Sanctisque, utut etiam Orthodoxum, non annumerandum. Quod jam ad* Alexium *et* Petrum *pertinet, Henschenius quidem ad diem* 12 *Februarii, quo in Ephemeridibus Græco-Moscis figuratis aliisque Fastis Russicis* Alexius *metropolita Kioviensis memoratur, Vitam hujus, tamquam Sancti, typis vulgavit, aliique e Majoribus nostris loco non uno de* Petro *metropolita Kioviensi, tamquam de Sancto, fuere loculi; verum Stiltingus Dissertationis supra laudatæ* D
num. 90, *re maturius discussa, expungenda recte credidit, quæ in Opere nostro de* Petri *et* Alexii *sanctitate sunt dicta; ita autem existimavit, quod tum de fide eorum Catholica, tum etiam de cultu apud Russos cum Ecclesia unitos seu Catholicos non satis constet; quod ultimum tamen de cultu, ut apparet, immemorabili ante decretum Urbani VIII debet intelligi. Ita autumo, quod hodie a Russis unitis, saltem aliquot,* Petrum *et* Alexium *coli, indicet Ignatius Kulczynskius e Russicis Ordinis S. Basilii monachis unitis SS. Sergii et Bacchi ad montes Romæ rector. Etenim Operis sui, quod* Specimen ecclesiæ Ruthenicæ cum S. Sede Apostolica Romana semper unitæ *inscripsit, annoque* 1733 *Romæ prælo edidit, parte* I, *pag.* 9 *et* 62 *affirmat, in Anthologio* suo, *quo scilicet ipse (neque enim illud aliam ob causam, quantum opinor,* suum *vocarit is scriptor) aliique adeo, ut verosimile apparet, Basiliani monachi uniti ad quotidianum Horarum Canonicarum pensum uterentur, Officium proprium de* Petro *metropolita Kioviensi, aliudque de* Alexio *metropolita itidem Kioviensi proponi.* E

Damiani, Jeremiæ Prosorlivii et Matthæi Prosorlivii, *Crypticorum seu Cryptensium in Russia monachorum, mentionem etiam ad hunc diem facit nostrum, quod jam supra fuit laudatum, Menologium Slavo-Russicum Ms. his verbis:* Item Patrum Petschiuricorum (quasi, *notatur in margine*, Crypticorum seu in Cryptis habitantium) Damiani presb., qui sanator erat omnibus infirmis oratione et S. oleo; Jeremiæ Prosorlivii, cujus sermo reliquos monachos in ecstasim redegit, et Matthæi Prosorlivii. Hi fuere tempore Theodosii Hegumeni. *E tribus hic memoratis monachis nuspiam alibi* Jeremiam *signatum reperimus, ut plane nobis sit ignotus, ac proin Operi nostro inter Sanctos non inserendus. Quod autem ad duos reliquos spectat, distincti hi omni dubio procul non sunt a* Damiano *et* Matthæo *monachis Cryptensibus, per Ignatium Kulczynskium, ad hunc pariter diem in Specimine ecclesiæ Ruthenicæ cum S. Sede Apostolica Romana semper unitæ, parte* I., *pag.* 47 *notatis. Suadet id tum adductum ibidem et pag. seq. ab hoc scriptore* Matthæi *elogium, in quo hic,* F
cum sacerdotio esset initiatus, multos infirmos, quos, jubente abbate, oleo benedicto inunxerat, sanitati restituisse narratur; tum etiam præmissum elogio monitum, quo ambos, Damianum *scilicet* Matthæum, *sub Theodosio Hegumeno floruisse, docemur. Jam vero cum hic Theodosius verosimile alius non sit, quam Theodosius Pieczarensis ad Kioviam abbas seu hegumenus, quem anno* 1074 *obdormiisse in Domino, parte eadem Operis mox citati pag.* 18 *scribit Kulczynskius, de* Damiani *et* Matthæi *fide Catholica dubitandum idcirco non apparet, quod eos seculo* XI *floruisse, ex dictis sitconsequens, tuncque Russi fuerint Catholici, quemadmodum ante tomum* 2 *Septembris in Dissertatione de conversione et fide Russorum* § VI *dilucide probat Stiltingus. Adhæc cum Kulczynskius elogium, quod ad dictum diem* Damiano *et* Matthæo *adornat, ex Ustavo suo, id est, Horologio seu libro, ad Officium ecclesiasticam a Russis Unitis seu Catholicis adhiberi etiam solito, affirmet partim deprom-plum,*

A ptum, de illorum apud Russos Catholicos seu unitos, saltem Basilianos monachos, cultu dubitandum pariter idcirco non videtur, quod hi Græcorum exemplo in Horologio, aliisque libris, quibus ad Horarum Canonicarum pensum uti assolent, alios, ut apparet, elogiis non exornent, quam quos pro Sanctis habent coluntque. Attamen cum, notante ipsomet Kulczynskio in Operis sui Præfatione, Ustavum seu Horologium, cui cum elogio inscribuntur Damianus et Matthæus non citius quam anno 1679 fuerit typis excusum, nec aliunde habeamus compertum, an duo hi monachi centum annis ante decretum Urbani VIII, anno 1634 emissum, a Ruthenis unitis seu Catholicis cultu ecclesiastico fuerint affecti, referre illos in Opere nostro inter Sanctos non audemus.

S. Fides V. M. *Agenni in Gallia hodie inscripta legitur in Martyrologio, Viola Sanctorum vulgo appellato. Eam dabimus cum Romano aliisque Martyrologiis ad diem* vi Octobris.

S. Apollinaris, *Bituricensium in Gallia episcopi, solus Constantinus Ghinius in Natalibus sanctorum Canonicorum meminit ad 23 Julii, unde*
B *in Prætermissis a Majoribus nostris ob rationes ibidem allatas remissus fuit ad diem 6 Octobris. Revera hoc posteriori die memoria illius agi dicitur in Gallia Christiana Claudii Roberti, Sammarthanorum fratrum, Dionysii Sammarthani, et in Ms. Calendario ecclesiæ Bituricensis. At in Hagiologio Franco-Galliæ Labbei, pridie, seu 5 Octobris, quo die eumdem obiisse, scribunt Joannes Chenu in Chronologia archiepiscoporum Bituricensium, Catherinus in Sanctuario item Bituricensi, et anonymus scriptor Elogii ejusdem* Apollinaris *apud Labbeum tom. 2 Bibliothecæ Mss., pag. 35. Apud nos quoque In Commentario de S Sulpitio Pio, ejusdem sedis antistite, tom. 2 Januarii, pag. 167, num. 16 promissum est, fore, ut de hoc* S. Apollinare *die 5 Octobris ageretur. Rursum in alio, quod habemus, Ms. Calendario ecclesiæ Bituricensis memoria illius ponitur die 4 Octobris. In hac Calendariorum, scriptorumque varietate, nescimus, quid potius amplectendum sit, lectoremque remittimus ad diem* vi Octobris.

Beati Romani episcopi *memoriam hodie faciunt*
C *Aditiones Bruxellenses ad Usuardum Greveni. Est hic haud dubie* S. Romanus *episcopus Autissiodorensis, de quo cum Romano Martyrologio aliisque agemus postridie, sive die* vi Octobris.

S. Renatum, *Surrentinæ in regno Neapolitano civitatis episcopum, quem hodie annuntiat Anonymorum Chronicon tom. 2 Historiæ Casinensis, pag. 848, eodem die ad Superos emigrasse, scribit David Romæus in Quinque divis Custodibus ac Præsidibus urbis Surrenti; eique consentiunt Philippus Ferrarius in utroque Catalogo Sanctorum, Julius Cæsar Capacius parte 3 tomi 9 Thesauri Antiq. et Hist. Italiæ, col. 107, et Ughellus tom. 6 Italiæ sacræ auctæ col. 596; contra vero Vita* S. Renati *excerpta ex Ms. codice archivi episcopatus Surrentini, alteraque accepta ex Bibliotheca RR. PP. Theatinorum Neapoli, quam utramque Ms. habemus; Usuardinus item codex Vaticanus apud Sollerium nostrum in Auctariis, Joannes Antonius Summontæus in Historia civitatis et regni Neapolitani, et Castellanus in Martyrologio Universali, diem 6* D *Octobris, velut ipsi emortualem, aut certe ejusdem venerationi dicatum, statuunt. Ab his omnibus longe recedunt Andegavenses in Gallia, qui in suæ ecclesiæ Breviario* S. Renatum, *velut suum quoque aliquamdiu antistitem, 12 Novembris venerantur, ad quem diem etiam Majores nostri de eodem apud nos actum iri, plus semel promiserunt. Utut sit, nos, habita congrua ratione dici, quo* S. Renatus *Surrenti colitur, de eodem agere decrevimus die 6 Octobris: si vero contra communem Surrentinæ et Andegavensis ecclesiarum sententiam aliquando appareat, Andegavensem* Renatum *diversum a Surrentino esse, de illo etiam agi poterit assignato die 12 Novembris. Vide itaque interim diem* vi Octobris

Osythæ virginis et martyris *hodie meminit Grevenus. Notat est hæc sancta Virgo regia, ab aliis ad 3, ab aliis ad 4 Junii relata, uti apud nos ad hos dies in Prætermissis observatum est. Ast in Martyrologio Anglicano aliisque rectius annuntiatur die, quo etiam ejusdem Vitam exhibet Laurentius Surius,* vii Octobris

Clari episcopi confessoris *mentio sit in Additioni-* E *bus Mss. Bruxellensibus ad Grevenum. Verisimillime indicatur* S. Clarus, *quem Namnetenses in Britannia Minori primum suum episcopum colunt. De eo igitur vide dicenda ad diem, quo inscriptus Martyrologiis est,* x Octobris

S. Scubilius *hoc die legitur in veteri Ms. Kalendario ecclesiæ S. Aniani Aurelianensis in Gallia, diciturque ibidem tunc coli Officio novem Lectionum ritu duplici. Haud dubie* Scubilius *hic alias* Scubiculus *et* Scuviculus *dictus, unus est e sociis martyribus S. Nicasii, vel Nigasii, in pago Vilcassino passis, quorum omnium corporum translatio in Opere nostro ex Martyrologiis annotata est in Prætermissis ad diem 14 mensis Junii, ubi et* S. Scubilius *remissus est ad diem, quo cum Sociis inscriptus Romano Martyrologio legitur,* xi Octobris

B. Mauritius *Ordinis Cisterciensis, monasterii, quod ab eo nomen traxit, in Corisopitensi Britanniæ Minoris diœcesi abbas, in Actis Mss., de eo in scriniis nostris invenio asservata, hodie seu* tertio Nonas Octobris *obiisse asseri-* F *tur, ideoque a 22 Septembris, qua Menologio Cisterciensi ab Henriquezio inscribitur, in Opere nostro huc fuit remissus. Verum Acta ea non multum, ut comperio, differunt ab ejusdem Sanctis Actis, e quibus in Cistercienses Annales, a se conditos, varia Fragmenta intulit Angelus Manrique; in his autem (adi dictorum Annalium tom. 3, pag. 256)* S. Mauritius *non* tertio Nonas, *sed* tertio Idus *seu die 13* Octobris *diem clausisse extremum affirmatur: error adeo in ea, quæ penes non sunt, Acta forte irrepserit. Utut sit,* Mauritius *quidem, qui præterea ab Henriquezio perperam vocatur* abbas sancti-Martini, *erroreque, hinc verosimillime nato, a Sigismundo Alberti in Alphabetico Ordinis Cisterciensis Sanctorum Catalogo in duos diversos Mauritios distrahitur, non magis hac die, quam 22 Septembris, qua ex dictis ab Henriquezio annuntiatur, cultu ecclesiastico a Cisterciensibus afficitur; afficitur vero (vide Propria Ordini Cisterciensi Sanctorum Officia, uti etiam magni Bullarii Romani tom. 6 emissum de his anno 1710, die*

A die 25 Septembris a Clemente XI Papa decretum) tertio Idus, seu die, qua propterea de illo, etiam tunc in Sanctis Cisterciensibus a Chalemoto, et in Martyrologio Cisterciensi, quod ad calcem Romani, anno 1749 Romæ excusi, adjicitur, celebrato, ex instituti nostri ratione nobis erit agendum, xiii Octobris

S. Teresiam virginem *Antonius Balinghem in Epheremidibus Marianis, et aliquot Kalendaria hoc die commemorant. Colitur celeberrima hæc virgo, Fratrum ac Sororum Ordinis Carmelitarum arctioris observantiæ mater ac magistra, die, quo ejusdem gesta illustranda venient,* xv Octobris

S. Mamelchta *seu* Mamelta martyr *hodie annuntiatur in variis sacris Græcorum Fastis, et ex his a Castellano in Martyrologio Universali : nos de hac Sancta, nisi forte quidquam, quo minus in Opere nostro locum obtineat, obstare inveniatur, agemus ad diem, quo in Romano hodierno signatur,* xvii Octobris D

S. Severini, *Coloniensis episcopi, Translatio hodie signatur in Ms. nostro Florario Sanctorum, atque in aliquot editis Usuardini Martyrologii auctariis apud Sollerium nostrum. Colitur ille, ac Martyrologio Romano inscriptus est, dabiturque* xxiii Octobris

DE S. THRASEA EP. MARTYRE

VEROSIMILIUS SMYRNÆ IN ASIA MINORI.

SYLLOGE CRITICA

AUCTORE C. B.

E

B

ANNO CIRCITER CLXXI. *Sanctus, qui a martyrologis,*

Martyrologium Romanum Parvum seu Vetus hodie Eumeniæ, quæ Phrygiæ Pacatianæ in Asia Minori civitas est, a Turcis modo Eixalhisar *seu* Einashisar *nuncupata,* S. Thraseam *episcopum martyrem breviter his verbis annuntiat :* Eumeniæ Thraseæ episcopi, ad Smyrnam coronati, qui unus fuit ex antiquis. *Martyrologii illius antiquissimi auctor, qui* S. Thraseæ *(neque enim hunc cum S. Tarso, ad* xxvii *Octobris in Hieronymianis Phrygiæ adscripto, puto eumdem) e cunctis martyrologis primus meminit, annuntiationem hanc ex Eusebii per Rufinum interpolati, quem sæpissime etiam alibi ductorem sequitur, lib. 5, cap. 24 verosimillime deprompsit; ibi quippe a Polycrate Ephesiorum episcopo in litteris, ad S. Victorem I Papam pro ea, secundum quam Asiani Paschale festum luna decima quarta celebrabant, consuetudine tuenda exaratis, clarissimos inter viros, qui hanc in Asia servassent,* Thraseas *episcopus recensetur hoc modo :* Similiter et Traseas episcopus apud Eumeniam, sed apud Smyrnam martyrio consumatus *. *Quæ verba cum quantum ad substantiam præcipuam idem, quod* C *adducta Romani Parvi annuntiatio, significent, verosimillimum sane est, hanc ex illis, ac proin ex interpolato per Rufinum Eusebio, profluxisse.*

* consummatus

etiam antiquis seu classicis, hodie celebratur,

2 Porro non solus Romani Parvi auctor, verum præter recentiores bene multos, quos hic recensere operæ pretium non est, tres insuper alii martyrologi antiquiores seu classici, Ado scilicet, Usuardus et Notkerus, Sanctum hodie pariter celebrant; ac prior quidem ex his oratione paulo prolixiori id præstat. Animadvertit nimirum, apud Rufini Eusebium mentionem fieri Thraseæ *non solum loco proxime cit., verum etiam lib.* 5, *cap.* 18, *ubi hæc occurrunt :* Meminit autem *(Apollonius scilicet in libro, contra Montanistas scripto)* et Tharseæ * cujusdam martyris, qui, quasi ex traditione priorum, se accepisse asseruerit, Salvatorem præcepisse discipulis suis, uti ne ante duodecimum annum ab Jerosolymis discederent; *hinc breviori, quam Romanum Parvum suppeditat, annuntiationi hanc paulo auctiorem substituit :* Apud Eumeniam beati Thraseæ episcopi, apud Smyrnam martyrio consummati, qui unus ex antiquis, quasi ex traditione priorum, se accepisse asseruit, Salvatorem præcepisse Apostolis suis, ut ante duodecimum annum ab Jerosolymis ne discederent. *At vero an consilio sat probanda id fecit Viennensis martyrologus?*

* Thraseæ

3 Neutiquam sane : prava enim Eusebii facta per Rufinum interpretatione deceptus Thraseæ *perperam attribuit, quod ad Apollonium apertissime refert Eusebius. Ut res manifesta evadat, ipsum textum Græcum, quem hic scriptor lib. pariter 5, cap.* 18, *de Apollonio scriptore, ut ait, ecclesiastico faciens sermonem, suppeditat, consulamus. Sic habet :* Καὶ Θρασέα δέ τινος τῶν τότε μαρτύρων μνημονεύει. Ἔτι δὲ ὡς ἐκ παραδόσεως τὸν Σωτῆρα φησὶ προστεταχέναι τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις ἐπὶ δώδεκα ἔτεσι μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱερουσαλήμ. *Quibus verbis sane, non quam illis loco proxime cit. adoptavit Rufinus, sed hæc, uti quisque, non penitus in lingua Græca peregrinus et hospes, fatebitur, interpretatio convenit :* Meminit etiam *(Apollonius scilicet)* cujusdam Thraseæ ex illorum temporum martyribus. Adhæc tamquam ex traditione refert, Servatorem Apostolis suis præcepisse, ne intra duodecim annos Hierosolymis discederent; F *ubi assertum de intellecto ex traditione præcepto, quod Servator Apostolis dederit, apertissime ad Apollonium refertur, ac proin* Thraseæ *e prava Eusebii per Rufinum interpretatione ab Adone, quem hac in re secutus etiam est Notkerus, perperam adscribitur.*

asseruisseque, quod non asseruit, ab Adone ex Rufino refertur,

4 Consultius sane, assertione illa penitus neglecta, Adonianam annuntiationem ita contraxit Usuardus : In Eumenia beati Trasei * episcopi, apud Smirnam martyrio consummati. *Nec sic tamen omnimodæ accurationis laudem meretur is martyrologus. Cum enim Sanctum Smyrnæ martyrio coronatum notet, perperam eum, Adonis et Romani Parvi insistens vestigiis, Eumeniæ annuntiat. Rem sic ostendo. Nec genuinus, nec interpolatus per Rufinum Eusebius, ex qua* S. Thraseæ *in Fastos sacros jam laudatos commemoratio primitus fuit illata, mentionem cultus ecclesiastici, qui illi aliquando Eumeniæ fuerit delatus, uspiam facit, ut verosimillime Sanctus ibidem sacro*

perperam ab Usuardo et aliis

* Thraseæ

AUCTORE C. B.

sacro hoc honore, utpote qui nec aliunde pos probari, nullo umquam tempore fuerit gavisus. Quapropter, cumdumta xat vel ratione cultus ecclesiastici vel martyrii, Eumeniæ obtenti, apte ibidem annuntiari posse videatur, Smyrnæque nihilominus passus notetur ab Usuardo, perperamsane et ab hoc, et ab Adone ac Romani Parvi auctore, quos sibi prælucentes habuit. annuntiatur Eumeniæ, atque id quidem etiamsi hanc civitatem pro palæstra habuisse statuatur, uti reipsa etiam ex disserendis forsan habuit.

locatur Eumeniæ;

5 *Nec est, quod reponas, ab Usuardo martyrologisque eum prægressis annuntiari* Thraseam *potuisse Eumeniæ, quod civitatis hujus fuerit episcopus; hoc enim, utut a vero forte non alienum, veritati tamen, ut dicenda aperient, nequit probari consonum, nisi simul statuatur Sanctus ibidem passus martyrium; quod, quamquam forte etiam a vero secundum disputanda alienum non sit, componi tamen non potest cum altera a dictis martyrologis suppeditata annuntiationis parte, qua Smyrnæ notatur* Thraseas *coronatus martyrio. Adhæc sanctorum antistitum memoria iis civitatibus, quas moderati fuere, non solet a martyrologis* B *affigi, nisi alius, quam hic, titulus adfuerit. Hæc Notkerus, utpote qui Sanctum quidem Eumeniæ Adonis exemplo annuntiet, Smyrnæ tamen passum non notet, forsitan observarit; observarint forsitan et Baronius, aliique, qui Romanum hodiernum reformavere, eruditissimi viri. Ita suspicor, quod in hoc* Thraseam, *non expresso loco, cui ejus affigatur memoria, commemorent. Verba, quibus id faciunt, hæc sunt :* Eodem die *(v Octobris)* natalis beati Thraseæ, episcopi Eumeniæ, apud Smyrnam martyrio consummati. *Sic illi, recte quidem Sanctum nostrum Eumeniæ non annuntiantes; verum anne hunc recte etiam faciunt Eumeniensem episcopum, Smyrnæque nihilominus martyrio coronatum notant?*

nec hic, uti ex verborum, quæ de eo Polycrates

6 *Perperam sane id fieri, Sanctumque verosimilius Eumeniæ nec martyrii coronam, nec episcopatum adeptum, intelliges ex interpretatione, quæ aptanda sit paucis hisce a Polycrate supra laudato (neque enim quidquam præterea, sufficienter huc faciens, alii suggerunt scriptores antiqui) suppeditatis apud Eusebium lib. 5, cap. 24, et apud Nicephorum Callistum lib. 4, cap. 37* C *de* Thrasea *Græcis verbis :* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας, ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται· *quæ, ut ambiguæ admodum significationis sunt, a Lango, qui Callistum fecit Latinum, tribusque Eusebii interpretibus, Rufino scilicet, Christophorsono et Valesio, quatuor modis diversis Latine reddita invenio. Ac prior quidem e quatuor illis scriptoribus interpretationem hanc:* Thraseas Eumeniæ episcopus, idemque martyr, qui Smyrnæ mortuus est; *secundus illam :* Thraseas episcopus apud Eumeniam; sed apud Smyrnam martyrio consummatus; *tertius istam :* Thraseas episcopus et martyr, Eumeniæ natus, qui Smyrnæ ex hac luce migravit; *ac quartus denique sequentem proponit:* Thraseas Eumeniæ episcopus et martyr, qui Smyrnæ requiescit.

suppeditat, interpretationibus variis,

7 *E quatuor hisce interpretationibus displicet in primis vel idcirco Rufiniana, quod priorem verborum Polycratis, quæ jam huc transcripta sunt, partem* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας, *ita reddat Latine :* Thraseas episcopus apud Eumeniam; *qui sane interpretandi modus, utpote Latinum vocabulum quod Græco huic* μάρτυς *respondeat, non includens, omni dubio procul sat exactus non est. Adhæc eodem, ut dicenda consideranti patebit, laborat defectu,* D *ob quem pariter interpretationem, quam adornavit Langus, rejiciendam esse, jam nunc probo : hæc* Thraseam *sic Eumeniensem seu Eumeniæ facit episcopum, ut simul eum non ibi, sed Smyrnæ martyrem fuisse, seu subiisse martyrium, aperte significet. At vero, cum ex his huc jam transcriptis Polycratis verbis* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας *duo ultima* ἀπὸ Εὐμενίας *referantur æque ad vocabulum* μάρτυς, *Latine* martyr, *quam ad vocabulum* ἐπίσκοπος, *Latine* episcopus, *necesse utique est, ut, si* Thraseam *fuisse Eumeniensem episcopum seu Eumeniæ gessisse episcopatum, illis a Polycrate significatum velis, ibidem quoque eum subiisse martyrium, iisdem a Polycrate significatum admittas. Quis adeo pro legitima admittat (idem de Romani hodierni num. 5 data annuntiatione esto judicium) interpretationem, Polycrati supra a Rufino et Lango aptatam, qua* Thraseam *quidem Eumeniæ fuisse episcopum seu gessisse episcopatum, non tamen etiam ibidem, sed Smyrnæ, subiisse martyrium tradatur?*

ac præcipue quidem iis, quas Valesius

8 *Atque hæc pro improbandis Rufini et Langi* E *interpretationibus dicta sufficiant, eas modo, quas Valesius et Christophorsonus concinnarunt, discutiamus. Græca Polycratis verba proxime hic recitata, si seorsum accipiantur, duobis sane modis diversis, quorum alter quidem, quem secutus est Valesius, sic habet :* Thraseas Eumeniæ episcopus et martyr; *alter vero, qui Christophorsono præplacuit, his verbis concipitur :* Thraseas episcopus et martyr, Eumeniæ natus *seu oriundus, non inepte queunt in linguam Latinam converti. Ita autumo vel ex eo, quod ambo hi modi in ipsomet Eusebio fundamentum habeant, ac prior quidem Ecclesiasticæ, quam hic scriptor contexuit, Historiæ lib. 5, capp. 16 et 19, quorum hæc Græca verba* Ἰουλιανὸς ἐπίσκοπος ἀπὸ Ἀπαμείας, *et,* Αἴλιος Πούπλιος Ἰούλιος ἀπὸ Δεβελτοῦ κολονείας τῆς Θράκης ἐπίσκοπος *ab omnibus prorsus interpretibus Latine quantum ad substantiam ita redduntur :* Julianus episcopus Apamenus *seu* Apameæ, *et,* Ælius Publius Julius Develti Coloniæ Thraciæ episcopus; *posterior vero ejusdem Ecclesiasticæ Historiæ lib. 5, cap. 16 sub finem, cujus hæc Græca verba* Καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθὲς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἐν Ἀπαμείᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ τυγχάνει F γεγενημένον, ἐν τοῖς περὶ Γαΐον καὶ Ἀλέξανδρον ἀπὸ Εὐμενείας μαρτυρήσασι πρόδηλον *ita ad verbum sonant Latine :* Atque hoc verum esse, et nostris temporibus Apameæ, quæ ad Mæandrum sita est, gestum, in Caio et Alexandro Eumeniæ natis, qui passi sunt martyrium, est manifestum.

et Christophorsonus adornarunt, tum ad eam, quam unum ex illis.

9 *Adhæc non minus apud alios quoscumque scriptores Græcos, quam hic in adductis ex Eusebio exemplis, nomen locale, dum non notatur motus, genitivo casu, Præpositione* ἀπὸ *præcedente, expressum, vel locum, quo quis natus sit, significat, vel certe substantivis, sive unis, sive pluribus, ad quæ refertur, denominationem, ab ipsomet loco, cujus est nomen, desumptam, attribuit. Cum ergo ad hanc Græcorum normam exacti sint bini, quibus hic usi sunt Valesius et Christophorsonus, interpretationis modi, non est sane, cur alteruter indubitanter habeatur pro inepto, si nempe, ut dixi, hæc Græca, quibus respondent, num. 6 iterumque num. 7 huc jam transcripta verba* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας *seorsum accipiantur; at vero, si, ut debent, cum his (adi num. 6) proxime apud Polycratem sequentibus* ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται *considerentur,*

AUCTORE C. B.

A *siderentur, solus interpretandi modus, seu, ut*
brevius dicam, interpretatio, a Christophorsono
adhibita, videtur admittenda. Etenim S. Thra-
seam, *non Eumeniæ, ut fert Valesiana interpre-*
tatio, sed Smyrnæ, ut Christophorsoniana habet,
diem extremum obiisse, Græca proxime huc tran-
scripta verba verosimilius significant, uti infra,
postquam nonnulla eo conducentia annotaro,
ostendam. Verbum Κοιμᾶσθαι, *uti et verbum* dor-
mire *huic respondens, accipi potest vel proprie*
vel translate seu metaphorice. Priori modo acce-
ptum significat somnum capere *vel* ad somnum
capiendum se componere; *posteriori vero signifi-*
cat esse mortuum *vel* quiete mortuis propria *seu*
dormitione mortis gaudere *aut etiam (his simi-*
libusque phrasibus uti hic deinceps fas sit) ad
hanc e vita concedere; *cum enim, quemadmo-*
dum qui dormiunt, a laboribus vacant, posita-
que mora, e somno evigilant aut excitantur, ita
etiam, qui sunt mortui, a laboribus vacent tan-
demque sint a morte per carnis resurrectionem
excitandi, potest mors non immerito somno assi-
milari, ac proin verbum Κοιμᾶσθαι, *quod* so-
mnum capere *aut* ad somnum capiendum se
componere *proprie significat, pro eo ipso, quod*
B *vel* mortuum esse, *vel* quiete mortuis propria
seu dormitione mortis gaudere, *aut etiam* ad
hanc e vita concedere *significat, translate seu*
metaphorice usurpari, reque ipsa in hac signifi-
catione tum illud, tum etiam verbum dormire
apud scriptores sacros seu ecclesiasticos frequen-
tissime usurpatur.

accipi diversimode valens,

10 *Adhæc cujuscumque modi præteritum per-*
fectum, a verbo Κοιμᾶσθαι, *translate seu meta-*
phorice adhibito, formatum, accipi potest vel fi-
gurate, vel secundum ordinariam, quæ præterito
inest, significandi vim; si figurate accipiatur, sæ-
pissime pro præsenti per Enallagen in oratione
ponitur; sic, ut unum saltem e multis huc fa-
cientibus adducam exemplum, in his apud Joan-
nem cap. XI, ỹ. XI *Christi verbis*, Λάζαρος ὁ
φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, *præteritum perfectum in-*
dicativi κεκοίμηται, *a verbo* κοιμᾶσθαι *translate*
adhibito formatum, pro præsenti per enallagen
usurpatur, idemque omnino, quod requiescit *seu*
dormit, *id est*, quiete mortuis propria *seu* dor-
mitione mortis gaudet, *Latine significat, uti*
Latinum sacræ Scripturæ textum, qui Græco
mox recitato respondet, una cum aliis proxime
C *eidem subjectis consideranti patebit: quod si au-*
tem præteritum secundum propriam, quæ præte-
rito inest, significandi vim accipiatur, pro eo ipso,
quod ex natura sua importat, tempore usurpatur;
sic apud Operum, quæ Dionysii Areopagitæ nomi-
ne circumferuntur, auctorem Hierarchiæ Eccle-
siasticæ cap. 7 *Præteritum Participii* κεκοιμημένοι,
a verbo κοιμᾶσθαι *translate accepto formatum, se-*
cundum propriam, quæ præterio inest, signifi-
candi vim, seu pro eo, quod ex natura sua im-
portat, tempore frequenter usurpatur, idemque
omnino, quod qui dormierunt, *id est*, qui vita
functi sunt *seu* ex hac luce migrarunt, *aut*
etiam qui quiete *seu* dormitione mortis sunt ga-
visi, *Latine significat, aut certe sic apte potest*
exponi. Hisce præmissis, ad rem ipsam modo per-
gamus. Sollerius noster in Usuardi, a se illustra-
ti, hodiernam, qua Thraseas *memoratur, annun-*
tiationem ita observat: Textus nostri verba an ad
Rufini sensum satis exacta sint, non plane constat;
nam apud Eusebium aliter loquitur Polycrates,
non asserens, Thraseam martyrio consummatum
Smyrnæ, sed requiescere vel requievisse, κεκοί-
μηται, ubi Rufinus simpliciter vertit consummatus.
Ita ille, qui, cum Polycrates, loco supra cit. apud
Eusebium loquens de Thrasea, *translate seu me-*
taphorice verbum κοιμᾶσθαι *accipiat, per verbum*
requiescere *hic haud dubie intelligit idem omnino,*
quod per verbum dormire, *translate itidem seu*
metaphorice sensu jam dato acceptum, intelligi-
tur. Sed quid ad huc transcriptam illius obser-
vationem? Polycrates, fatendum est, diserte non
asserit, Thraseam *Smyrnæ fuisse martyrio con-*
summatum; verum anne etiam hunc Sanctum
nostrum, quem equidem facit martyrem, Smyrnæ
obiisse, non docet?

veritatis causa exigit, significationem,

11 *Res sane, quam verbis recitatis in dubium*
etiam vocare videtur Sollerius, ita omnino sese
haberet, si ex his Græcis Polycratis de Thrasea
verbis, ὅς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται, *tertiæ personæ*
præteritum κεκοίμηται, *necessario foret ad Valesii*
exemplum, præterito pro præsenti per Enallagen
accepto, Latine vertendum requiescit *seu* dormit,
id est, requiem *seu* dormitionem mortis capit; *ve-*
rum potest etiam, quod et innuit Sollerius, præte-
rito secundum ordinariam, quæ ei inest, signifi-
candi vim adhibito, apte exponi requievit *seu* dor-
mivit, *atque id ita quidem, ut singulare hoc tertiæ*
personæ præteritum dormivit *idem dumtaxat,* E
quod quiete mortuis propria *seu* dormitione mortis
fuit gavisus, *non necessario significet, utpote apte*
etiam, uti ex jam præmissis facile colliges, ad
dormitionem mortis concessit, *seu* ex hac luce mi-
gravit *valens significare eo modo, quo V. G. in*
his, quæ apud Cangium in Glossario ad vocabu-
lum dormire *transcripta invenies, Theophili pa-*
triarchæ Alexandrini verbis, Post baptismum in
clerum promotus, in clero maneat, si illa *(uxor*
scilicet) dormierit, et post baptismum cum ea
rem non habuerit, *præteritum seu futurum* dor-
mierit *idem omnino, quod* ex hac luce migrarit,
significat. Et vero præteritum κεκοίμηται *in casu,*
de quo nos hic, puto re ipsa in posteriori hac si-
gnificatione verosimilius accipiendum, ac proin
Polycratis mox iterum recitata verba, ὅς ἐν Σμύρνῃ
κεκοίμηται, *ita interpretanda:* Qui Smyrnæ vita
functus est *seu* ex hac luce migravit: *quo enim*
possent vel verti, Qui Smyrnæ requiescit, *vel ita*
accipi, ut Sanctum Smyrnæ quiete mortuis pro-
pria *seu* dormitione mortis fuisse gavisum, *dum-*
taxat significarent, esset prorsus, stricte scilicet
loquendo, vel ad alterutrius interpretationis veri- F
tatem necessum, ut aut tunc, cum ad Victorem
scripsit Polycrates, aut certe aliquando ante S.
Thraseæ *corpus Smyrnæ jacuerit sepultum seu re-*
conditum; quamquam autem, ut tandem, quod
spopondi, ostendam, Sanctus noster in Ephesiacæ
prope Smyrnam ecclesiæ cœmeterio fuerit secun-
dum dicenda verosimilius proxime ab obitu se-
pultus, fuisse tamen illum in ipsa civitate Smyr-
nensi umquam reconditum, nulla, quantum puto,
ratione verosimili potest probari, ut adeo præte-
ritum κεκοίμηται, *quo de hic potissimum disputa-*
mus, Latine ex hac luce migravit *aliove, ut appa-*
ret, æquivalentis significationis modo, qui illud
haud postulet, verosimilius sit vertendum, ac
proin ut verosimilius etiam, Sanctum Smyrnæ
obiisse, proxime huc transcriptis Polycratis ver-
bis, vel ipsa, quam his inesse, nemo negarit, veri-
tati spectata, significetur.

tum etiam ad ipsam

12 *Nec aliud, spectata etiam Polycratis men-*
te, iisdem significari existimo: etenim hic Ephe-
siorum episcopus eo ipso Eusebii loco supra cit.,
quo

AUCTORE C. B.

quo semel per singulare tertiæ personæ præteritum κεκοίμηται *in sua ad Victorem epistola de* S. Thrasea *facit sermonem, quater adhuc, dum de aliis loquitur, hoc ipsum singulare tertiæ personæ præteritum usurpat; singulis autem quatuor istis vicibus, quibus hoc abs illo ibidem fit, singulare illud tertiæ personæ præteritum ipsemet Valesius vel per* mortuus est *seu* ex hac luce migravit, *vel per alterius verbi, quod æquivalentem significationem habeat, tertiæ personæ præteritum Latine exponit, idemque etiam facit Christophorsonus; qui ambo Eusebii interpretes an hic Polycratis mentem attigerint, cur dubitemus? Adhæc Polycrates priori e quatuor dictis vicibus, quibus de* S. Thrasea *non faciens sermonem singulare tertiæ personæ præteritum* κεκοίμηται *usurpat, loquitur hunc in modum:* Κατὰ τὸν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται, ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου· *ex his autem verbis tertiæ personæ præteritum* κεκοίμηται *una cum suo nominativo* μεγάλα στοιχεῖα *Latine per allegoricam quodammodo phrasim* Magna quædam lumina exstincta sunt, *recte, ut apparet, interpretatur Valesius; quam ob rem, cum phrasis* B *hujus sensu ex ipsis, quæ proxime huc transcripsi, Græcis verbis, utpote Latine ad verbum sonantibus,* in Asia magna lumina exstincta sunt, quæ die adventus Domini resurrectura sunt, *aliud significari non videatur, quam* magni viri mortui *seu* vita functi sunt, *priori sane e quatuor memoratis vicibus, quibus de* Thrasea *sermo non est, per singulare tertiæ personæ præteritum* κεκοίμηται *idem omnino, quod per simile præteritum, a* mori *aliove æquivalentis significationis verbo formatum, intelligitur, significare velle videtur Polycrates.*

Polycratis mentem

13 *Porro cum tribus reliquis vicibus, quibus hic de* Thrasea *non loquens, idem singulare tertiæ personæ præteritum* κεκοίμηται *usurpat, magnis illis luminibus in Asia exstinctis, seu viris vita functis, de quibus antea generatim verbis jam mox recitatis fecerat sermonem, nominatim primo Philippum Apostolum, deinde Joannem itidem Apostolum, ac tertio Sagarim episcopum martyrem accenseat, per illud pariter præteritum, quo id faciens utitur, idem omnino, quod per præteritum, a* mori *aliove æquivalentis significationis verbo* C *formatum, intelligitur, significare velle videtur. In sua ergo plus semel jam laudata ad Victorem epistola seu potius in hujus Fragmento singulare tertiæ personæ præteritum* κεκοίμηται *in eadem, quam habet* vita functus est *seu* ex hac luce migravit, *significatione quatuor omnino vicibus, quibus de* Thrasea *non loquitur, usurpat; jam vero cum id ita sit, Polycratem in illo ipso, in quo id facit, brevi adeo scripto idem istud singulare tertiæ personæ præteritum sola illa vice, qua de* Thrasea *instituit sermonem, in alia significatione accipere, parum verosimile apparet, maxime cum nullum prorsus, quo fiere id a se, utcumque prodat, indicium apponat,* Thraseamque *etiam magnis illis, de quibus antea generatim fuerat locutus, luminibus seu viris in Asia exstinctis annumeret. Sanctum itaque Smyrnæ obiisse seu ex hac luce migrasse, Græca hæc verba, huc jam plus vice simplici transcripta* ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται, *tam ipsa Polycratis mente, quam veritate, quæ eis inest, spectata, verosimilius significant. Hinc porro jam consequitur, ut interpretatio tum illis, tum proxime antecedentibus (videsis num. 6) Polycratis verbis,* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας, *a Valesio aptata, utpote secundum quam* S. Thraseas *Eumeniæ obierit* D *Smyrnæque dumtaxat requiescat seu jaceat sepultus, rejicienda videatur solaque proinde, quam dat Christophorsonus, pro legitima admittenda.*

14 *Ast, inquiet non nemo, S. Hieronymus,* una cum nonnullis, *qui epistolæ ad Victorem a Polycrate scriptæ, cit. supra ex Eusebio Fragmentum lib. de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus cap.* 45 *etiam suppeditat, singulare tertiæ personæ præteritum* κεκοίμηται, *quod Polycrates, de* Thrasea *faciens sermonem, usurpat, Latine interpretatur* requiescit. *Fateor, sic habet: verum quid tum? Sciverit forte S. Hieronymus Sanctum nostrum Smyrnæ, seu potius prope hanc civitatem ætate Polycratis jacuisse sepultum, hincque minus accurate loquens, nec tam ad hujus mentem, quam ad significationem, quam verbo* κοιμᾶσθαι *etiam inesse noverat, præteritum* κεκοίμηται *Latine* requiescit *seu* dormit, *id est,* quiete mortuis propria *seu* dormitione mortis gaudet *fuerit interpretatus. Certe Hieronymum in vertendis Polycratis de Sancto nostro verbis summa accuratione usum non esse, vel ex eo liquet, quod hæc,* ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται, *relative* ὃς *non expresso, pronomineque* eadem, *quod a Græ-* E *co textu abest, adjecto, hunc in modum fecerit Latina:* In eadem Smyrna (Thraseas *scilicet*) requiescit. *Sed fac tantisper. S. Hieronymum recte et ex mente Polycratis præteritum* κεκοίμηται, *dum de* Thrasea *apud hunc sermo est, Latine reddidisse* requiescit *seu* dormit, *vel sic verosimilius erit, Sanctum nostrum Smyrnæ, non autem Eumeniæ, fuisse martyrio coronatum. Etenim, hoc dato, priora hæc ex Polycratis num.* 6 *huc transcriptis verbis,* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας, *non magis ad unam, quam ad alteram ex interpretationibus, quas eis supra Valesius et Christophorsonus accommodant, erant determinata, dubiumque proinde, ut consideranti patebit, relinquent, Eumeniæne, an alibi Sanctus subierit martyrium.*

15 *Adhæc quo vera scripsisse possit Polycrates,* in contrarium *necesse erit, ut hujus ætate jacuerit* S. Thraseas *Smyrnæ reconditus seu sepultus; quapropter, cum fieri nequeat, ut* Thraseas, *si Eumeniæ passus sit martyrium, Smyrnæ jacuerit ætate Polycratis sepultus, niso eo vel tunc, vel ante Eumenia translatus; hujusmodi autem translatio alicunde non probetur, imo ei tum Smyrnæ ab Eumenia quadraginta ut minimum leucarum Galli-* F *carum distantia, tum tempus sævissimis in Christianos persecutionibus tunc turbatum adversari videatur, verosimilius sane erit, Smyrnæ, non autem Eumeniæ,* S. Thraseam, *si præteritum* κεκοίμηται, *Latine* requiescit, *recte et ex mente Polycratis, ut tantisper dedimus, interpretatus hic sic S. Hieronymus, martyrio fuisse coronatum, ut adeo, cum equidem præteritum* κεκοίμηται *significare etiam ex dictis possit* mortuus est *seu* ex hac luce migravit, *Christophorsoniana num.* 6 *data verborum Polycratis interpretatio, quidquid etiam sit de Hieronymiana, verosimilius debeat, ut jam dictum est, pro legitima admitti, rejicique Valesiana. Neque est, quod dicas, hæc Polycratis verba,* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας, *Hieronymum interpretari,* Thraseas episcopus et martyr de Eumenia, *sicque innuere, Sanctum Eumeniæ fuisse martyrio coronatum; cum enim (adi num.* 8 *et* 9*)* ἀπὸ Εὐμενίας *additum Græcis verbis,* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς, *non necessario significet aliud, quam* Eumeniæ natus, *ut quid apud Hieronymum necessario aliud quam* Eumeniæ

A Eumeniæ natus, *significet* de Eumenia, *Latinis hisce* Thraseas episcopus et martyr, *verbis adjectum ?*

facientibus, mature studio seque expensis,

16 *At vero erunt etiam fortassis nonnulli, qui ulterius, ut, vel ipsa Polycratis ætate, vel ante,* S. Thraseam *fuisse Eumenia Smyrnam translatum, ac proin in priori e binis hisce civitatibus, ut fert Valesiana interpretatio, martyrio verosimiliter coronatum, qualicumque modo probent, contra jam dicta opponant S. Pionium presbyterum martyrem, illaque hujus apud nos tom.* 2 *Januarii in Vita S. Polycarpi num.* 20 *verba,* Efferentes vero B. Bucoli corpus ad cœmeterium basilicæ Ephesiacæ dictæ, juxta Smyrnam sitæ, illud condiderunt, ubi nunc myrtus crescit post translationem corporis S. Thraseæ martyris, *accipienda contendant de translatione, qua* S. Thraseas *e loco Smyrna semoto, quo fuerat primum terræ mandatus, ad Ephesiacæ prope Smyrnam basilicæ cœmeterium fuerit delatus, cum jam, aliquanto ab obitu ejus tempore elapso, persecutionum sævities remitteret. Verum, ut paucis ad hocrespon-* B *deam, quid ni etiam recitata Pionii verba possint intelligi de translatione, qua* S. Thraseas *Smyrna seu eo ipso ex loco, quo subierat martyrium, ad præmemoratum cœmeterium, ut in eo inhumaretur, statim a felici e vivis excessu fuerit deportatus? Certe ea sic accipienda putavit tom.* 2 *Monument.pag.*441 *Tillemontius,nec video,qui hæc ejus queat confutari opinio. Accedit, S. Pionium utpote anno circiter* 251 *(adi tom.* I *Februarii pag.* 39*) martyrio affectum, ab ætate* S. Thraseæ, *qui ex mox probandis anno circiter* 171, *fuso pro Christo sanguine, vitam finiit, paulo esse remotiorem, ut adeo, etiamsi Sancti nostri translationem, priori e duobus sensibus jam datis acceptam, diserte assereret, certa hæc propterea atque omnino indubitata haud fieret; nec, etsi certa fieret, recte inde concluderetur, habuisse Sanctum pro palæstra Eumeniam, cum etiam, hoc dato, potuerit is, si non Smyrna, qua in urbe, ut jam dixi, nunquam, ac proin nec proxime ab obitu tumulum nactus videtur, alio certe ex loco ab Eumenia diverso, quo primum fuisset terræ mandatus, ad Ephesiacæ prope Smyrnam basilicæ cœmeterium postea fuisse translatus.*

verosimilius apparet, martyrium est passus,

17 *Itaque, quamvis quidem, omnibus mature jam expensis, improbabile non sit,* S. Thraseam *Eumeniæ subiisse martyrium, verosimilius tamen apparet, hoc illum non ibi, sed Smyrnæ fuis-* C *se coronatum. Porro prope hanc civitatem etiam tumulum proxime ab obitu fuerit adeptus, si modo recte notet verbis num. præced. huc transcriptis Pionius, hæcque eo, quem posteriori loco dedi, sensu sint intelligenda. Dico, si recte notet Pionius, quia id ipsum, quod iisdem etiam verbis de myrto, in Ephesino prope Smyrnam cœmeterio post* S. Thraseæ *ad id translationem exorta, docet Pionius, ad* VI *Februarii diem in novo Græcorum, cui Menæa consonant, per Arcudium edito Anthologio factum indicatur mox ab eo tempore, quo S. Bucolus, septuaginta circiter ante* Thraseam *annis vita functus, terræ in eodem cœmeterio fuit mandatus. Verba e Græcis reddita Latina, quibus id in dicto Anthologio et Menæis sit, hæc sunt :* Priusquam vero *(S. Bucolus)* migraret e vita, B. Polycarpum in eadem urbe *(Smyrnensi scilicet)* pastorem ac doctorem ratione pollentium ovium consecravit, ac demum ipse ex humanis excessit. Tumulato autem *(in Ephesiacæ nimirum prope Smyrnam basilicæ cœmeterio)* corpore, plantam *(hanc Pionius* myrtum *vocat)* oriri Deus fecit, quæ huc usque plurimis morbis curationem præbet. *Ita laudati Fasti Græci : verum sive his, qui forte etiam de alio, quam de quo Pionius, facto agunt, sive, quod magis puto, Pionio quantum ad tempus, quo planta seu myrtus in Ephesiacæ prope Smyrnam basilicæ cœmeterio prodigiose salutaris sit orta, assentiendum sit; hic equidem scriptor, si, quo dixi, modo intelligatur, Sanctum nostrum ibidem tumulatum, recte indicare videtur. Cum enim, ut docui, verosimilius Smyrnæ passus sit martyrium, verosimilius etiam haud procul ab hac civitate fuerit sepultus, ex more videlicet antiquitus communiter usitato, quo defunctorum corpora, non in ipsis civitatibus, sed in cœmeteriis, prope has sitis, solerent terræ mandari.*

aut etiam gessit episcopatum,

18 *Nec tantum ex loco, quo* Thraseas *verosimilius subiit martyrium, discimus jam mox assignatum locum, quo verosimilius pariter sit sepultus; verum etiam an Eumeniæ episcopatum gesserit. Cum enim, ut supra docui, Græcis hisce verbis* Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενίας *significari a Polycrate nequeat,* Thraseam *Eumeniæ gessisse episcopatum, quin eum etiam ibidem subiisse martyrium, iisdem simul significetur;* Thraseas *autem, ut pariter jam docui, non Eumeniæ, sed Smyrnæ, spectatis Polycratis aliis, quæ jam nunc recitatis (adi num.* 6*) proxime* E *subduntur, Græcis verbis, verosimilius subierit martyrium, verosimilius etiam verbis illi, quæ his præmittuntur, quæque mox iterum huc sunt transcripta, a Polycrate non significatur, Eumeniæ Sanctum gessisse episcopatum, quamvis interim, uti forte secundum jam disputata martyrio fuit in hac civitate coronatus, ita etiam fortassis ibidem sacro illo munere fuerit perfunctus. Ceterum, cum nec ex antiquis monumentis scriptoribusque, a Polycrate distinctis, sat probari queat, Eumeniæne, an alibi Sanctus noster fuerit episcopus seu episcopatum gesserit, Smyrnæque, ut docui, verosimilius vitam finierit martyrio, ejusque etiam corpus prope hanc urbem jaceat, fit hinc et ex omnibus jam dictis consequens, primo quidem, ut* S. Thraseæ *Annuntiationibus, e Romano Parvo seu Veteri, e Romano hodierno, itemque ex Adone et Usuardo supra adductis, tutius queat hæc substitui :* Smyrnæ S. Thraseæ episcopi et martyris; *deinde vero, ut quo loco Sanctus episcopatum gesserit, neutiquam possit pro certo* F *edici.*

quem anno circiter

19 *At vero, quamvis id ita sit, tempus equidem, quo circiter coronatus martyrio hunc deposuit, potest sat tuto definiri; quod proinde, cum de martyrii palæstra locoque, quo* Thraseas *fuerit episcopus, satis superque dictum jam sit, faciendum nunc est. Epistola, quam ad S. Victorem Papam dedit Polycrates, quamque jam plures laudavi, communi fere eruditorum omnium consensu anno circiter* 196 *scripta statuitur, ut adeo* S. Thraseas, *utpote qui in illa, veluti vita functus, memoretur, martyrio ante hanc epocham fuerit coronatus. Verum quanto quidem id tempore citius evenit? Eusebius ex interpretatione Valesii lib.* 5 *Historiæ Ecclesiasticæ, cap.* 18 *sub finem ita prodit memoriæ :* Ceterum hic ipse Apollonius in eodem libro *(contra Montanistas nimirum scripto)* testatur, tunc, cum hæc scriberet, annum quadragesimum fuisse, ex quo Montanus adulterinam illam prophetiam commentus fuerat. Addit præterea Zoticum illum, cujus a priore scriptore facta est mentio, cum jam Maximilla Pepuzis se

AUCTORE C. B.

prophetare simularet, supervenientem dæmonium, quo illa agitabatur, coarguere instituisse; verum ab aliis, qui idem cum illa sentiebant, esse cohibitum. Meminit etiam cujusdam Thraseæ, qui circa hæc tempora martyr fuit, *seu potius, cum Græce habeatur* Καὶ Θρασέα δὲ τίνος τῶν τότε μαρτύρων μνημονεύει, meminit etiam cujusdam Thraseæ, qui tunc martyr fuit.

171 sub Marco Aurelio coronatus martyrio deposuit.

20 Thraseas *ergo, uti ex his Eusebii de Apollonio verbis colligendum videtur, martyrio fuit affectus eo ipso tempore, quo Maximilla, e falsis Montani prophetissis una, fictas suas prophetias edere primum cœpit; hoc autem insana illa mulier ipso statim impiæ Montanistarum seu Cataphrygum, quam verosimilius anno circiter* 171 *erupisse e latebris, tom.* 2 *Monument. Nota* I *in Montanistas pag.* 666 *recte docet Tillemontius, hæresos exortæ initio fuit aggressa, ut adeo verosimilius etiam* S. Thraseas *eodem circiter anno* 171 *martyrii palmam fuerit adeptus. Hinc porro jam consequitur, ut hoc et annis circiter quinque supra viginti ante Polycratis ad Victorem epistolam, et sub Marco Aurelio imperatore, utpote ab anno* 161 *ad annum usque* 180 *imperii Romani* D *habenas moderato, evenerit. Ceterum, ut tempore, quo Sanctus subierit martyrium, hunc in modum determinato, Syllogæ huic finem tandem imponam, notandum adhuc est,* sancto Thraseæ *vituperio verti non posse Polycratis ad Victorem epistolam sæpissime laudatum, licet in hac accenseatur iis, qui Pascha Luna decima quarta celebrarunt; hoc enim ea, qua Sanctus floruit, facere ætate, nondum erat, ut postea in concilio Nicæno* I *fuit, ab Ecclesia fidelibus prohibitum; imo vero cum a Polycrate clarissimos inter viros, vita in Asia tunc functos, secundo post Apostolum Joannem loco, proximeque post S. Polycarpum celeberrimum Smyrnensium episcopum et martyrem in eadem, ut jam dixi, epistola numeretur, maxime hæc in laudem ejus cedit; idem etiam dicendum est de epistola seu libro Apollonii, verbis ex Eusebio num. præced. huc transcriptis memorato; cum enim hic contra Montanistas seu Cataphrygas exaratus sit, mentio, quæ in eo de* S. Thrasea *fit, non aliam ob causam fieri videtur, quam quod hic contra illos hæreticos pro fide Orthodoxa decertarit.*

B E

DE S. PEREGRINA V. M.

ROMA LABACUM IN CARNIOLIA TRANSLATA

SYLLOGE

VEROSIMILIUS ANTE ANNUM CCCXII. *Ratio, ob quam Sancta detur:*

Etsi Romani martyres, recentiori memoria e sacris cœmeteriis extracti, qui ad publicam venerationem varias in regiones identidem translati annuoque deinceps festo fuere honorati, ad sacram antiquitatem illustrandam, qui finis est in Opere nostro præcipue intentus, vel nihil prorsus, vel certe parum conducant, scrupulosiusque proinde perquirendi non sint, non omnes tamen universim, cum et ultro quodammodo sese offerrent, et translationis historiam, pluribus alias communem, spectabiliorem relatuque digniorem adjuncta efficerent, a Majoribus nostris fuerunt prætermissi. Nobis adeo, horum vestigiis, dum nil impedit, insistere assuetis, S. C Peregrinam *virginem et martyrem, e Romano Priscillæ cœmeterio extractam, Labacique dein, ducatus Carnioliæ metropoli, in Augustinianorum Discalceatorum conventu, cui anno* 1659 *fuit donata, quinta Octobris die cultam, hodie præterire visum non est, cum et duo augustissimi piissimique principes, Leopoldus I imperator, hujusque avunculus, Leopoldus Wilhelmus Austriæ archidux, solemnem, qua sancta illa Virgo, seu potius sacra ejus lipsana anno* 1660 *in ædem præmemorati Labacensis conventus S. Josepho sacram fuere illata, supplicationem præsentia sua illustriorem memoratuque digniorem effecerint, et brevem ejusdem descriptionem Joannes Ludovicus Schönleben SS. Theologiæ doctor et Carnioliæ Inferioris archidiaconus, vir orbi litterario edita in lucem lucubratione non una satis notus, ad decessores nostros anno* 1677 *ultro submiserit una cum duorum, quorum alterum Roma Labacum allatum, alterum in hac ipsa civitate fuit confectum, instrumentorum publicorum, ad* S. Peregrinam *spectantium, apographis, in unicum, quod ipsemet, utpote Apostolica etiam auctoritate protonotarius, confecit, instrumentum itidem publicum congestis.*

sacra ejus lipsana

2 *Docent hæc nos primo quidem, qui sacræ* Peregrinæ *exuviæ, e Romano Priscillæ cœmeterio, via Salaria sito, summi Pontificis Alexandri VII jussu ab illustrissimo et reverendissimo domino Marco Antonio abbate Oddo, Eminentissimi et reverendissimi domini Cardinalis in alma Urbe vicarii vices gerente, extractæ, in Labacensem tandem Discalceatorum S. Augustini eremitarum domum fuerint transcriptæ; deinde vero, qui easdem Labacum jam allatas, rite approbarit, publicæque fidelium venerationi exponi, supplicante, qui tunc præfato Labacensi conventui præerat, R. P. Simpliciano ab Assumptione, permiserit celsissimus ac reverendissimus dominus* F *Otto Fridericus, Labacensis episcopus. Juverit ambo, tum quod pleraque jam dicta probent, tum quod infra futura adhuc sint usui, huc transcripsisse una cum præfata, quam Schönlebenus suppeditavit, descriptione. Ut res eo, quo sunt gestæ, ordine tradantur, ab apographis, seu potius a dicto, cui hæc inclusit Schönlebenus, instrumento exordior. Tale hujusest initium:* In nomine Domini amen. Noverint universi et singuli, præsentes litteras sive hoc publicum instrumentum et transsumptum inspecturi, lecturi vel audituri, quod ego Joannes Ludovicus Schönleben SS. Theol. doctor, auctoritate Apostolica protonotarius etc. subinserta duo publica instrumenta, mihi per ad[m]. R. P. Josephum a S. Oswaldo Ord. Eremitarum S. Augustini Discalceatorum conventus Labacensis in ducatu Carnioliæ sub-Priorem et concionatorem producta et exhibita, in Originali viderim, manu tenuerim, legerim et perpenderim diligenter. Et quia dicta instrumenta utraque sana, integra, omni prorsus vitio et suspicione carentia inveni, idcirco

AUCTORE C. B.

A idcirco illa copialiter describi curavi et in hanc publicam transumpti formam redegi.

R. P. Joannes Gregorius a Jesu Maria, Augustinianus Excalceatus,

3 *Hæc ubi præfatus est Carnioliæ Inferioris archidiaconus plus semel jam laudatus, mox e binis memoratis apographis primum subjungitur*; tenor autem *hujus, ut ait idem archidiaconus et protonotarius*, hic est: In Dei nomine. Amen. Præsenti publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, et sit notum, quod anno a nativitate ejusdem Domini Nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono, Indictione duodecima, die vero vigesima septima Maii, Pontificatus autem SSmi in Christo Pris, et D. N. D. Alexandri divina providentia Papæ septimi, anno ejus quinto, adm Rdus Pr. Fr. Joannes Gregorius a Jesu Maria, procurator generalis RR. PP. Discalceatorum S. Augustini Congregationis Italiæ, mihi cognitus, asserens et affirmans mediante tacto pectore more solito, penes se semper retinuisse, et adhuc retinere sacras reliquias seu ossa corporis S. Peregrinæ virginis et martyris, sibi virgo instrumenti rogati per Acta Cæsii notarii Eminentissimi et Rdmi Dni almæ Urbis vicarii sub XVI Aprilis præteriti donata ab illmo et adm B Rdo Dno Carolo Barbetta presbytero Senagalliensi, et per ipsum Rdm Dnum Carolum dono recepta ab illmo et Rmo Dno Oddo etc. ejusdem eminentissimi Dni almæ Urbis vicarii vices gerente, mediantibus litteris patentibus a donatione sua illma die XXV Februarii MDCLVI subscriptis, ejusque sigillo munitis, ac originaliter insertis in præfato instrumento donationis per acta Cæsii præfati rogati.

sibi a R. domino Carolo Barbetta

4 Quod quidem instrumentum cum insertione prædicta in publica forma præ manibus habens dictus R. P. Joannes Gregorius mihi notario ad alligandum in præsenti instrumento tradidit et consignavit, prout in solio tenoris sequentis, videlicet: In nomine Dni. Amen. Præsenti publico instrumento cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a Nativitate Dni nri Jesu Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono, Indictione XII, die vero XVI mensis Aprilis, Pontificatus autem SSmi in Christo Pris, et Dni Nri Dni Alexandri divina favente clementia Papæ septimi, anno ejus quinto in mea notarii publici ac testium infra scriptorum præsentia præsens et C præsentialiter constitutus illmus et adm Rdus Dnus Carolus Barbetta presbyter Senagalliensis mihi cognitus, asserens, et mediante facto pectore more solito affirmans, penes se semper retinuisse, et retinere sacras reliquias, seu ossa S. Peregrinæ virginis et martyris, sibi ab illmo, et Rdo Dno Oddo, Eminentissimi Dni almæ Urbis Cardinalis vicarii vices gerente una cum ossibus corporis S. Barbaræ donata mediantibus litteris patentibus a Dnaone sua illma die XXV Februarii MDCLVI subscriptis, ejusque sigillo munitis, quas præ manibus originaliter tenens mihi notario tradidit præsenti instrumento inserendas tenoris prout infra.

presbytero Senagalliensi,

5 Utens igitur, ac uti velle declarans facultate, ab eodem illmo dno vices gerente sibi concessa, de dictis sacris reliquiis aliis donandi ad majorem Dei omnipotentis et suorum Sanctorum gloriam et honorem specialem etc. donavit et largitus fuit dicto adm Rdo Pri Fri Joanni Gregorio a Jesu Maria procuratori generali Frum Discalceatorum S. Augustini Congregationis Italiæ, tum absenti, Rdo Pri Fri Mauritio a S. Firmo ejusdem Congregationis sacerdoti professo pro eo præsenti et recipienti prædictas sacras reliquias, seu ossa corporis S. Peregrinæ V. et M. reconditas et collocatas in quidam capsula lignea alba quadrata cum bombice intus, ac nominis dictæ S. Virginis inscriptione, longitudinis duorum palmorum circiter, altitudinis novem digitorum circiter et latitudinis decem digitorum circiter, vitta serica rubea adinstar crucis alligata, et sigillo prædicti Eminentissimi vicarii cera rubra Hispanica impresso munita; quam quidem capsulam sic sigillatam, et cum dictis sacris reliquiis S. Peregrinæ in ea reconditis idem Rdus Pr Fr Mauritius nomine supra dicti adm Rdi Pris Fris Joannis Gregorii procuratoris generalis ea majori, qua potuit, reverentia et devotione ad seipsum recepit, et gratias infinitas Deo egit, animo illas illico asportandi dicto Rdo Pri procuratori generali, et ad effectum, ut ipse Pr procurator grlis possit et valeat dictas sacras reliquias penes ipsum retinere, aliis personis donare, extra Urbem ad quamcumque mundi partem trasmittere seu transmitti facere, ac eas in quacumque ecclesia, sacello vel loco pio publicæ veneratione Xri fidelium exponere, vel exponi curare omni meliori modo et forma etc. Super quibus omnibus et singulis præmissis E petitionem fecit a me notario publico infra scripto, ut unum vel plura, publicum seu publica, conficerem atque traderem instrumentum vel instrumenta, prout opus fuerit, et requisitus ero. Actum Romæ in domo inhabitata a dno Martha Faccalumi, signatum ad campum Floræ præsentibus itidem dno Jacobo Casinario de Leonissa Spoletanæ diocæsis, et dno felice de Felicibus Lucense, testibus ad omnia superius expressa vocatis, habitis et rogatis. Marcus episcopus Hierapolitanus vices gerens.

qui ea a Cardinalis in Urbe vicarii vices gerente acceperat,

6 Tenor supra dictarum litterarum patentium talis est: Marcus Antonius abbas Oddus, utriusque signaturæ referendarius majoris præsidentiæ abbreviatorum, et in alma Urbe Eminentissimi et Rdmi dni Cardinalis SSmi D. N. D. Alexandri Papæ septimi vicarii vices gerens, universis et singulis præsentes inspecturis fidem facimus et attestamur, quod nos ad majorem omnipotentis Dei, et Sanctorum suorum gloriam et honorem tradidimus et consignavimus adm Rdo dno Carolo Barbetta Senagalliensi reliquias, seu ossa corporum Sctarum Peregrinæ et Barbaræ virg. et martyrum, e cœmiterio F Priscillæ via Salaria de mandato Sanctissimi extractas, eidemque dno Carolo, ut prædictas reliquias apud se retinere, aliis donare, extra Urbem mittere, et in quacumque ecclesia, capella seu oratorio, et publicæ fidelium venerationi exponere, et collocare possit et valeat, præsentem facultatem in dno concedimus et impartimur. In quorum fidem etc. Datum Romæ ex ædibus nris di XXV Februarii MDCLVI.

Marcus Antonius Oddus vices gerens

Loco † sigilli.

Petrus Capillacius secretarius.

Et quia dnus Sebastianus Cesius caus. Cur. Eminentissimi et Rdmi dni Cardinalis vicarii notarius de præmissis rogatus fuit, ideo ego Ovidius de Austrilles sabinus et civis Romanus, pub. Dei gratia et Apostolica authoritate notarius officii dni Sebastiani Cesii administrator præsens instrumentum subscripti.

Loco † sigilli.

Nos Martius miseratione divina episcopus Albanensis S. R. E. presbyter Cardinalis, Ginettus nuncupatus, SSmi D. N. Papæ et almæ Urbis vicarius generalis, Romanæque curiæ ejusque districtus judiciarius, universis notum facimus et attestamur

AUCTORE C. B.

attestamur, supra dictos dd^nos^ Sebastianum Cesium de præmissis rogatum, et Ovidium de Austrilles, qui pro eo præsens instrumentum subscripsit et publicavit, fuisse et esse tales, quales sese faciunt, scripturisque eorum publicis et simplicibus in judicio et extra semper adhibitam fuisse, et de præsenti plenam adhiberi fidem omnibus indubiam testamur. In quorum fidem etc. Datum Romæ ex ædibus n^ris^ hac die XVIII Aprilis MDCLVI. Pro d^no^ Lanno Pino notario Jacobus Taxus subscripsit.

Loco † sigilli.

dono data, in Labacensem Ordinis sui

7 Utens igitur et uti velle declarans facultate præfato R. d^no^ Carolo Barbetta concessa per ejusdem ill^mum^ et revd^um^ d^num^ Oddum etc. ac sibi per ipsum d^num^ Carolum impartita, de dictis reliquiis aliis donandi ad majorem Dei omnipotentis, et suarum Sanctarum gloriam et honorem, prout in præinserto instrumento expresse legitur, specialiter præ omnibus donavit et largitus fuit venerabili conventui S. Josephi Labaci Ordinis Discalceatorum S. Augustini absenti, Rd^o^ P^ri^ F^ri^ Mauritio a S. Firmo ejusdem Ordinis Discalceatorum pro eo præsenti, et recipienti præfatas B sacras reliquias seu ossa corporis S. Peregrinæ virginis et martyris, reconditas et collatas in quadam capsula lignea, alba, quadrata, cum bombice intus, ac nominis dictæ S. Virginis inscriptione, longitudinis duorum palmorum circiter, et latitudinis decem digitorum, vitta serica rubea alligata, et sigillo prædicti Eminentissimi vicarii cera rubea Hyspanica impresso munita; quam quidem capsulam sic sigillatam et cum dictis sacris reliquiis S. Peregrinæ, in eadem reconditis, idem R. Pr F^r^ Mauritius nomine dicti venerabilis conventus, ejusque RR. PP^tum^ ea majori, qua potuit, reverentia ad seipsum recepit et gratias infinitas Deo egit, animo illas illico asportandi ad præfatum venerabilem conventum S. Josephi Labaci, illiusque RR. PP^es^ ad effectum, ut dicti RR. PP^res^ in eorum ecclesia, et qualibet illius capella seu altari publice venerationi X^ri^ fidelium exponere possint et valeant omni etc.

conventum transcribit,

8 Super quibus omnibus et singulis præmissis petitionem fecit a me notario publico infra scripto, ut unum vel plura, publicum seu publica, conficerem atque traderem instrumentum vel instrumenta, et alia quæcunque, si opus fuerit et C requisitus ero. Actum Romæ in officii mei regione Pontis, præsentibus d^no^ Gregorio Cellio, filio Petri Reatino, et d^no^ Jacobo Cablicano, filio q^ndm^ Augustini de Saxo Ferrato Novarinæ diocæsis, testibus ad omnia prædicta et singula vocatis, habitis specialiterque rogatis. Pro d^no^ Dominico Petrucciolo curiæ causarum cameræ A^plicæ^ notario de præmissis rogato ego Thomas Palutius ejusdem curiæ notarius præsens instrumentum subscripsi et publicavi. Nos Oduardus Vecchiarellius protonotarius A^pplicus^ utriusque signaturæ SS^mi^ d^ni^ N. D. Papæ referendarius, nec non causarum curiæ cameræ A^plicæ^ generalis auditor, Romanæque curiæ judiciarius, universis fidem facimus et attestamur, supra dictos dd^nos^ Thomam Palutium de supradicto instrumento, qui pro d^no^ D^nico^ Petrucciolo subscripsit et publicavit, rogatos fuisse, et esse tales, quales sese faciunt, notarios publicos et legales authenticos, suisque tam publicis quam privatis scripturis in judicio et extra semper adhibitam fuisse, et de præsenti indubiam fidem adhiberi. In quorum fidem etc. Datum Romæ ex ædibus n^ris^ D hac die XXVII Maii MDCLIX.

Bernardus notarius.

Loco † Sigilli.

hæcque [deinde Labacum allata

9 *Ita hactenus ex recensione Schönlebeni, quod Roma una cum* S. Peregrinæ *reliquiis Labacum ex dictis fuit allatum, primum instrumentum seu potius hujus apographum; posterius vero, Labaci confectum, his verbis concipitur:* Otto Fridericus ex comitibus a Buchhaim episcopus Labacensis et princeps, S. Cæs. M^tis^ arcanus consiliarius, SS^mi^ D. N. divina providentia Alexandri septimi prælatus domesticus et Pontificii throni assistens, cathedralium ecclesiarum Salisburgensis, Magdeburgensis et Passaviensis canonicus, universis et singulis hanc n^ram^ publicam attestationem, seu sacrarum S. Peregrinæ virginis et M. reliquiarum authoritate ordinaria factam recognitionem visuris, lecturis aut legi audituris salutem in D^no^, et præsentibus fidem indubiam adhibere. Notum sit et cunctis pateat evidenter, quod ad^m^ R. Pr F^r^ Simplicianus ab Assumptione, conventus Labacencis divi Josephi Ordinis Discalceatorum S. Augustini pro tempore Prior, Roma noviter aquisitas reliquias beatæ Peregrinæ virginis et M. authoritati n^ræ^ episcopali et ordinariæ recognoscendas obtu- E lerit, et pro publica de eisdem attestatione, et facultate ad easdem venerationi exponendas humillime supplicarit.

rite a Labacensi episcopo

10 Cum igitur justum sit, veritati testimonium perhibere, et S. Trid. Concilium ses. XXV de veneratione et reliquiis Sanctorum singularissime caveat et inhibeat, ne Sanctorum ullæ reliquiæ recipiantur, nisi recognoscente et approbante episcopo, ideo die VI Novembris anni MDCLIX, assumpto nobiscum vicario n^ro^ ge^nali^ Philippo Terpin etc., ad^m^ Rd^o^ P^re^ F^re^ Gabriële de Cattanea Ordinis Conventualium S. Francisci SS. Theologiæ magistro etc., et aliis, personaliter dictum S. Josephi monasterium ingressi inquisivimus primo de authenticis litteris harum reliquiarum, unde videlicet, et cujus licentia desumptæ, a quo primitus impetratæ, et a quo huic Labacensi conventui sit donatæ; super quibus quæsitis attestamur, nobis exhibitas esse litteras authenticas, quarum datum Romæ XXVII Maii anno MDCLIX, a notario publico Thoma Paluccio, curiæ causarum cameræ Apostolicæ notario subscriptas, et signo notariatus subsignatas; cui uti notario publico in judicio et extra fidem haberi et habendam esse, Oduardus Vecchiarellus F protonotarius Apostolicus, utriusque signaturæ d^ni^ n^ri^ Papæ referendarius, et causarum curiæ cameræ Apostolicæ generalis auditor sua syngrapha, et magni sigilli appressione sub eodem dato attestatur.

recognoscuntur,

11 Secundo attestamur ex iisdem authenticis litteris, præfatas sacras reliquias ex mandato SS^mi^ D^ni^ n^ri^ Papæ de cœmiterio Priscillæ via Salaria ab ill^mo^ et rd^mo^ d^no^ Marco Antonio abbatte Oddo, in alma Urbe Eminentissimi et rd^mi^ d^ni^ d^ni^ Cardinalis vicarii vices gerente extractas esse, et XXV Februarii anno MDCLVI rd^o^ d^no^ Carolo Barbetta, dein ab hoc r^do^ patri F^ri^ Joanni Gregorio a Jesu Maria, procuratori generali F^rum^ Discalceatorum S. Augustini, et per eundem venerabili conventui S. Josephi Labaci, ejusdem Ordinis Discalceatorum S. Augustini, traditas esse et consignatas in eadem, uti primitus datæ fuerant, capsula, clausura, ligatura et signatura eisdem. Tertio inquisivimus de ipsa

AUCTORE C. B.

A ipsa cistula, et contentis in ea sacris reliquiis, et reperimus eas in digniori ipsius monasterii cella, super mensa tapete strata, reverenter depositas, in capsula lignea alba, quadrata, cum nominis dictæ S. Virginis et M. inscriptione, longitudinis duorum circiter palmorum, altitudinis novem digitorum circiter, et latitudinis decem digitorum, vitta sericea adinstar crucis ligata, et sigillo præfati Eminentissimi d^{ni} D. Cardinalis in alma Urbe vicarii cera rubea Hyspanica impresso et integro, absque falsificationis ejus indicio aut suspicione fracturæ vel aperturæ ullius optime communitas. Cistulam itaque sic deforis perlustratam reverenter aperuimus, et sacra ossa cum bombice supra et infra, et a lateribus involuta reperimus, omnia et singula, prout in litteris authenticis accuratissime describuntur.

approbantur, publicæ venerationi permittuntur,

12 Omnibus igitur et singulis cujuscumque status et conditionis Christi fidelibus tam n^{ris} diocæsanis quam exteris quibuscunque hoc publico testimonio fidem facimus, quod ex diligenti facta recognitione præfatas sacras reliquias illas ipsas esse invenerimus, quas de cœmiterio Priscillæ extraxit de mandato SS^{mi} Eminentissi-
B mus d^{nus} D. in alma Urbe Cardinalis vicarius etc. Ideo n^{ra} episcopali ordinaria authoritate easdem S. Peregrinæ virginis et martyris reliquias esse approbamus, et in quacunque ecclesia, capella vel oratorio publice fidelium veneratione exponi posse decernimus, et declaramus, et per præsentes n^{ras} litteras publicam concedimus facultatem. Interim autem easdem clausimus in cistulam, et vitta eadem ligavimus, et pro interim usque dum capella propria, in quam publice venerationi exponantur, fabricæ suæ complementum accipiat, sigillo n^{ro} obsignavimus, et ibidem commendavimus observandas. Actum Labaci in dicto S. Josephi monasterio, præsentibus, ut supra, vicario nostro generali etc., Rd^{o} P^{re} F^{re} magistro Gabriële de Cattanea, Joanne Bap^{ta} Janonio Pistoriensi, n^{ro} præfecto palatii, et hujus conventus Fratribus, rd^{o} P^{re} F^{re} Simpliciano ab Assumptione Priore, P^{re} F^{re} Christoforo a S. Michaële, P^{re} F^{re} Francisco Wenceslao a S. Maria, P^{re} F^{re} a S. Wenceslao, P^{re} F^{re} Alberto a SS^{ma} Trinitate, testibus ad omnia superius expressa vocatis, habitis et rogatis. In quorum omnium fidem has manus nostræ subscriptione et episcopalis n^{ri}
C sigilli appressione fecimus communiri. Die VI Novembris anno MDCLIX.

Otto Fridericus episcopus Labacensis.

Locus † sigilli.

inque Augustinianorum Excalceatorum, ipsomet imperatore,

13 *Sic habet secundi, quod num.* I *memoravi, instrumenti apographum, cui integre transcripto Schönlebenus supra laudatus subjungit :* Ego itaque supra memoratus protonotarius A^{plicus} Joan. Ludovicus Schönleben fidem facio et attestor, præinserta gemina instrumenta publica, a me revisa, relecta, et cum originalibus ipsorum collationata, in omnibus ac singulis de verbo ad verbum integre sibi correspondere ac concordare. In quorum omnium fidem authenticam hanc copiam appresso meo sigillo firmavi. Labaci die XXI Octob. anni MDCLXXVII.

J. L. Schönleben.

Locus † sigilli.

Clausulæ huic, qua cum autographis se contulisse apographa, hæcque cum illis concordare, testatur Carnioliæ Inferioris archidiaconus, subditur etiam testimonium, quo, hunc esse, qualem sese in illa nominat, protonotarium Apostolicum, fidemque in judicio et extra indubiam mereri, testatum facit Joannes Marcus Rossetti, canonicus et parochus Labacensis; verum, cum integrum, quod duo num. I *memorata apographa complectitur, Schönlebenianum instrumentum huc transcripsisse, ad finem hic intentum sufficiat, testimonium illud præteriens, ad descriptionem supra laudatam progredior, qua, qui sacra* S. Peregrinæ *lipsana in Labacensem Augustinianorum Discalceatorum ecclesiam fuerint illata, a Schönlebeno hunc in modum narratur :* Dum sac. Cæs. majestas Leopoldus augustus hæreditarias suas provincias, quas Interiorem Austriam nuncupamus, homagium a Vasallis suis recepturus, anno MDCLX invisit, et per eas, veluti peregrinas, Peregrinam virginem et M. Romanam Labaci obviam habuit, urbe ducatus Carnioliæ metropoli.

qui tunc Labacum advenerat,

14 Lustrata jam erat Styria inter applausus et triumphales arcus erectos a fidelissimis statibus; peregrata similiter Carinthia, cum die VII Septembris sub vesperam ingenti totius pene Carnioliæ accursu et gaudio, in splendidissima comitiva omnium ordinum Labacensem urbem ingressus est cæsar, et persolutis primo ad divorum pulvinaria gratiis laudatorio hymno in æde cathedrali D. Nicolao episcopo sacra, ad palatium episcopale divertit. E Pauculis post diebus, dum homagii præstandi solemnitas apparatur, sacra lipsana S. Peregrinæ V. et M. RR. PP. Excalceatis Augustinianus Roma allata sunt; quæ ut solenniori, qua fieri posset, pompa in sacra æde S. Josephi, cui memorati Patres deserviunt, collocarentur, placuit differre tantisper triumphum S. Virginis, donec sua Majestas post receptum Carnioliæ homagium, redux Goritia et Tergesto, quo similiter institutum erat iter, appelleret. Labebatur in vesperam dies S. Francisco Seraphico sacra quarta Octobris, quando fessus ex difficili per Alpes Julias itinere cæsar Nauporto Labacum defluxit, et denuo palatium episcopale repetiit. Interea Labacenses per omnes totius urbis fenestras accensis luminibus suam de felici principis sui reditu lætitiam contestati, in diem sequentem, quæ erat V Octobris, solennem adornabant supplicationem.

solennem, qua ut sit.

15 Deposita erant in medio cathedralis ecclesiæ sacra D. Peregrinæ lipsana arcæ insignis operis cristallino vitro pellucidæ inclusa, et feretro pretiose ornato imposita. Mane summo, peractis de more divinis Officiis a clero dictæ cathedralis, et congregatio etiam extraneo clero, F pleno campanarum pulsu advocata tota pene concurrit civitas, ætas omnis et ordo. Nec pietati tam raræ deesse voluit augustus, tametsi lassus, nec serenissimus archidux Leopoldus, qui una aderat, tametsi ægrotans. Præivere, ut in supplicationibus solent, tribus artificum cum suis labaris et vexillis longo ordine; tum archiconfraternitas Corporis Christi, constans e primariis fere civitatis et mercatoribus sub suis etiam signis. His successere religiosæ familiæ, patres primum ipsi Discalceati, quorum solennitas agebatur, Patres Cappuccini, Franciscani Observantes, Augustiniani Calceati, gestantes manibus ardentes cereos. Proxime hos subsequebantur magno numero nobiles juvenes, qui laureis coronati sertis et candidis funalibus instructi sacræ Virginis feretrum undique ambiebant. Adhæc non minore numero adolescentuli, angelico habitu vestiti, flores per viam spargebant. Feretrum octoni sacerdotes, dalmaticis pretiosis ornati, supra humeros eminulum et toti populo spectabile deferebant. Modico

AUCTORE C. B.

dico ab iis intervallo sejuncti longissimo ordine processerunt clerici linteati et sacerdotes, tum deinde consueto in habitu canonici cathedralis ecclesiæ, ac demum in absentia ordinari episcopi suffraganeus episcopus Petinensis, idemque Labacensis præpositus, D. Franciscus Maximilianus Vaccanus de S. Pass. Sufficere videri poterat hæc pompa ad pietatem excitandam in populo, qui agmen procedentium ab utroque latere confertissimus stipabat, ut multorum et natarent piis in lacrymis oculi, et genua in terram subsiderent.

pompam comitante, ecclesiam inferuntur.

16 Auxit vero omnium tam pietatem quam lætitiam augustissimus cæsar cum serenissimo patruo archiduce Leopoldo Wilhelmo, qui supplicationi interesse, et longam satis viam extra urbem e cathedrali ad S. Josephum pedibus relegere, et non absque magna lassitudine comitari voluerunt. Exemplo principum animata universa aula, quæ tunc aderat, tres principes, Lobcovitius, Averspergius et Gonzaga, geminarum aularum præfecti Portia et Schwartzenbergius; cum his inclyti ducatus Carnioliæ proceres, aliique etiam advenæ comites et barones ingens post se promiscui vulgi traxerunt agmen, ut ad ecclesiam, B in qua collocandum erat sacrum pignus, vix centesima pars accessum habere potuerit. Cantata ibi a suffraganeo episcopo solennis Missa, personantibus tubis et tympanis ac symphoniacis, cui sac. cæs. Maj. una cum serenissimo Leopoldo archiduce ad finem usque devotissime interfuit. Delatum postea est sacrum pignus ad sacristiam, donec oratorium Congregationis mortuorum ecclesiæ contiguum liberalissimo sumptu sac. cæs. Majestatis, et in eo peculiare sacellum pro asservando corpore S. Peregrinæ pari liberalitatis munere serenissimi Leopoldi extrueretur. Quod quidem paucis post annis absolutum, nunc, dum ista scribimus, proposita in altari sacra lipsana exhibet, venerationi fidelium patens, et suspensis anathematis indies capit incrementum.

Error in tempore, quo Labacum notantur primum delata.

17 *Hactenus sacræ Theologiæ doctor et Carnioliæ Inferioris archidiaconus sæpissime jam laudatus, narrationi huic quamdam adhuc de Sancta, sacris ejus lipsanis, inductoque Labaci a-* C *pud Discalceatos S. Augustini alumnos cultu ecclesiastico notitiam mox adjungens; verum, antequam de hac agam, paulo hic sistendum est. Idem is archidiaconus verbis num.* 13 *et* 14 *recitatis docet, sacra* S. Peregrinæ *lipsana paucis diebus, postquam Leopoldus imperator, anno* 1660 *interiorem lustrans Austriam, septima Septembris die Labacum esset ingressus, Excalceatis civitas hujus Augustinianis Roma fuisse allata, ut hoc, si modo viri illius eruditi testimonio standum sit, ante annum* 1660, *ad Septembrem usque provectum, haud evenerit. Verum sacras Sanctæ nostræ exuvias jam ab anno* 1659 *ad Labacense Excalceatorum Augustinianorum monasterium fuisse delatas, ex publico, num.* 9 *et tribus seqq. huc transcripto, instrumento, utpote quo illas jam tum in hoc ipso monasterio rite recognitas approbarit Labacensis episcopus, apertissime liquet. Errorem adeo quantum ad tempus, quo* S. Peregrina *fuerit Roma Labacum translata, in proxime hic recitata, quam contexuit atque ad Majores nostros Schönlebenus misit, descriptione indubie commisit; quod sane non possum non mirari, cum præ manibus habuerit non modo instrumentum illud, verum etiam, quam cum majoribus nostris communicavit, Notam, a P. Simpliciano supra laudato instrumenti Romani* D *num.* 3 *et quinque seqq. recitati autographo a tergo inscriptam, in qua hic sese* S. Peregrinæ *virginis et martyris, plumbatis, ut ait, ad mortem cæsæ, corpus Roma acquisivisse, Labacumque allatum in Excalceatorum civitatis hujus Augustinianorum conventu, cui præerat, anno* 1659, *die* 13 *Augusti deposuisse, testatur.*

Sibi in tumulo ampullam vitream,

18 *Venio nunc ad eam, quam mox dixi, notitiam. His verbis concipitur:* Est corpus (S. Peregrinæ *nimirum*) fere integrum cum ampulla vitrea, in qua sanguis sanctæ Virginis, extractum, Alexandro VII Pontifice, e cœmiterio Priscillæ via Salaria una cum nomine S. Peregrinæ V. M., quæ ferreis catenis pro fide Christi verberata spiritum inter tormenta Deo reddidit: sed, quo imperatore aut præside passa sit, hactenus ignoratur. Translationis dies v Octobris quotannis deinceps duplici primæ classis Officio peragitur a Patribus Discalceatis. *Paucis sane sat multa, paulo accuratius expendenda, hic tradit Schönlebenus, ac primo quidem ampullam vitream, in qua sit* S. Peregrinæ *sanguis, corpori ejus, apud Augustinianos Excalceatos Labaci as-* E *servato, esse adjunctam. Verum unde illa sanguine impleta ampulla? Fueritne forsan apud sacrum Sanctæ corpus in eodem, e quo hoc fuit extractum, sarcophago seu tumulo reperta huicve præfixa?*

sanguine tinctam seu impletam,

19 *Reverendus admodum pater Simplicianus iterum mox laudatus præter Notam, instrumenti Romani autographo a tergo ex dictis inscriptam, aliam insuper quam cum Majoribus nostris pariter communicavit Schönlebenus, in instrumenti, Labaci confecti hicque num.* 9 *et tribus seqq. jam recitati, autographo a tergo signatam, reliquit; in hac autem, qua sacrum Sanctæ corpus, statuæ ligneæ inclusum, Labaci fuisse ætate sua asservatum, insuper docet, ita commemorat:* Venerandum caput (S. Pereginæ *scilicet*) totum plumbatis contusum, sub capite formatæ ex ligno imaginis una cum aliis reliquiis adest; in reliquiis membris statuæ ligneæ alia ossa ac in duobus sigillatis ex viridi serico sacculis etiam de corpore ejusdem Sanctæ recondita; sic et terra una cum sanguine Sanctæ in charta sigillata, quæ in poculo vitreo reperta, quod poculum sanguine rubet, prope caput asservatur: *quibus verbis sane, utut parum concinnis, sat aperte indicat, ampullam vi-* F *tream, sanguine impletam, aut certe tinctam, prope sacrum Sanctæ corpus in eodem, e quo hoc fuit extractum, sarcophago seu tumulo fuisse repertam. Et vero cum hujusmodi ampullam, aliunde quam e Sanctæ tumulo extractam, sacris ejus reliquiis, Labacum transferendis, Romæ fuisse adjectam, credibile non sit, hasque inter illam, quam memorat ampullam, plus semel jam laudatus, qui easdem reliquias attentissime examinavit, P. Simplicianus ab Assumptione haud dubie invenerit, ei utique hic assentiendum apparet, etsi interim ampullæ seu poculi vitrei, sanguine tincti, quod in Sanctæ tumulo fuerit repertum, nulla omnino vel in binis instrumentis supra huc transcriptis, vel in testimonialibus alteri horum num.* 6 *insertis Eminentissimi Cardinalis in Urbe vicarii vices gerentis litteris mentio occurrat.*

inscriptionemque, in qua titulus Virginis, habuere adjunctam.

20 *Hinc porro jam consequitur, ut, cum ampullæ seu vascula vitrea sanguine impleta aut saltem tincta, quæ corporibus reperiuntur in cœmeteriis adjuncta, pro certissimis martyrii indiciis apud omnes modo habeantur, de Sanctæ nostræ martyrio ambigendum, minime videatur. Dispiciamus modo, quid de ejusdem nomine, quod una cum sacro corpore e Romano Priscillæ cœmeterio*

AUCTORE C. B.

A *terio fuisse extractum*, *Schönlebeniana docet num.* 18 *data notitia, sit censendum. Cistulæ quidem, in qua sacrum corpus Roma Labacum fuit delatum*, S. Peregrinæ *nomen fuisse adjunctum, in binis instrumentis supra huc transcriptis aperte innuitur; ast fuisse hoc una cum illo e Priscillæ cœmeterio extractum, in iisdem instrumentis non innuitur : attamen cum* Peregrina *tum in his, tum in testimonialibus Eminentissimi Cardinalis in Urbe vicarii vices gerentis litteris*, Virgo *constanter nuncupetur, illam equidem hunc titulum vel in epitaphio vel in inscriptione quapiam, quæ una cum sacro corpore e Priscillæ cœmeterio fuerit extracta, prætulisse, in animum induco. Utut enim Sancta ex ampulla vitrea, sanguine impleta aut saltem tincta, pro martyre merito haberi, simulque vel ex solis ossibus inspectis, virne esset, an mulier, dignosci potuerit, virginem tamen seu innuptam potius fuisse, quam nuptam, absque inscriptionis subsidio nequiit resciri.*

Martyrii, quo Sancta coronata fuerit,

21 *Verum anne in hac prætulerit etiam* Peregrinæ *nomen, pro certo asseverare non ausim. Etenim duplicis generis Sancti, quorum alii absque* B *ullo nomine aut inscriptione, alii cum alterutro vel etiam cum utroque reperiantur, ex antiquis Romæ cœmeteriis eruuntur, nominaque horum prioribus, qui idcirco* Sancti baptizati *appellantur, a Cardinale vicario vel ab episcopo, sacrarii Pontificii præfecto, solent imponi : hinc autem jam fit, ut dubium omnino maneat, an Martyr nostra, utpote e primo forsan Sanctorum genere hic recensito, in eadem, in qua* virgo *fuerit vocata, inscriptione, aut alio etiam epitaphio* Peregrinæ *nomen prætulerit, ac proin an hoc e cœmeterio Priscillæ una cum Sanctæ corpore fuisse extractum recte notetur in Schönlebeniana notitia. Nec certius apparet, quod in hac etiam deinde traditur, inter tormenta, exspirasse Sanctam, catenis ferreis verberatam : unde enim vel Schönlebenus, vel etiam P. Simplicianus, qui pro catenis ferreis plumbatas in altera e supra memoratis notis ponit, sævum illud didicit, quod Sancta subierit, martyrii genus? An fuit id forte in inscriptione jam mox dicta notatum, aut an fuerunt forsan vel catenæ ferreæ, vel plumbatæ, vel ambo etiam hæc martyrii instrumenta simul in Sanctæ sarcophago seu tumulo reperta? Verum neutrum* C *vel a P. Simpliciano aut a Schönlebeno asseritur, vel aliunde potest probari. Nolim quidem, quod num.* 19 *ait Simplicianus, inficiari, venerandum sanctæ Virginis caput totum esse contusum; verum unde hoc plumbatis, quod ibidem pariter affirmat, factum rescivit? Nequiitne aliis instrumentis Sanctæ caput contundi?*

genus, tempusque est incertum.

22 *Adhæc novi quidem etiam, Sanctæ per plumbatas martyrium non soli fuisse P. Simpliciano creditum : etenim penes nos exstat, quem una cum documentis supra adductis sæpissime jam laudatus Schonlebenus Majoribus nostris misit, parvus libellus, Pragæ sub hoc titulo,* Solennitas translationis sacrorum lipsanorum D. V. et M. Peregrinæ jussu SS^mi D. N. D. Papæ Alexandri VII e cœmeterio Priscillæ extractorum Labaci metropoli Carnioliæ publica cleri populique supplicatione ad ecclesiam divi Josephi RR. PP. Excalceatorum S. Augustini die... mensis... anno MDCLX celebrata, et Pragæ tripoli et metropoli Bohemiæ a P. F. Æ. a S. J. B. A. E. stylo metrico et anagrammatico adumbrata, *anno* 1660 *typis excusus; hoc autem Opusculum, in quo præterea, utpote fere vagas dumtaxat in* Peregrinæ *nomen, formataque ex hoc anagrammata, allusiones, carminibus perparum limatis innexas, complexo, nihil omnino notatu dignum occurrit, plumbatis Sanctam fuisse occisam, sat aperte indicat tum ipsa hujus, quam in fronte præfert, imagine, sinistra plumbatas tenente, tum distichis tribus diversis, ad hoc ipsum martyrii instrumentum, quo* Peregrinam *cæsam innuit, alludentibus. Verum quid tum? Libelline illius auctor credendo Sanctæ per plumbatas martyrio sufficiens forte, quo destitutus fuit P. Simplicianus, fundamentum habuit? Id equidem evinci vel utcumque posse non reor. Quo ergo martyrii genere Sancta evolarit ad Superos, dubium omnino atque incertum apparet. Pari porro modo de tempore, quo id factum sit, est loquendum, ut proinde ignorari tum imperatorem, tum præsidem, sub quo Sancta passa sit, recte saltem in Schönlebeniano notitia scribatur. Attamen cum ante annum quidem* 312, E *quo Maxentium tyrannum debellavit Constantinus Magnus, Christiani admodum frequentes, post vero rarissimi Romæ fuerint martyrio affecti, verosimilius equidem ante annum illum, ut supra in margine indicavi, sanguinem ibidem pro Christo Sancta effuderit.*

quamvis ea pro vera martyre sit habenda colendaque.

23 *Atque hæc de tempore, quo* Peregrina *sit passa, dixisse sufficiat, restat nunc, ut de annuo ejus, quem tandem etiam notitia Schönlebeniana docet, Labaci apud Augustinianos Excalceatos cultu pauca edisseram. Quintam Octobris diem, qua* S. Peregrina *anno* 1660 *solenni pompa in Labacensem Augustinianorum Excalceatorum ecclesiam fuit illata, fuisse deinceps ab his quotannis, per aliquot saltem annorum seriem, duplici primæ classis Officio peractam, asserenti Schönlebeno credo : verum an annuum hunc cultum Sanctæ impendere hodieque pergant religiosi illi viri, dubitare me facit generale, ab Innocentio XII approbatum, decretum, quo a sacra rituum Congregatione anno* 1691 *fuit prohibitum, ne de Sanctis in Martyrologio Romano non descriptis, utut horum vel corpora, vel insignes reliquiæ in ecclesiis habeantur, Officia deinceps recitentur, Missæque celebrentur, nisi speciali sanctæ Sedis* F *concessione interveniente, quam an pro Sancta nostra Augustiniani Labacenses Excalceati impetrarint, penitus ignoro. Utut res habeat,* Peregrina *equidem pro Sancta, ac Martyre est habenda, potestque ejus corpus publicæ adhuc fidelium venerationi exponi, nec est, cur scrupulum cuiquam moveat, sacrum illud pignus, non ab Eminentissimo Cardinale vicario, sed ab hujus dumtaxat vices gerente fuisse donatum; in hanc enim donationem, uti tum ex Romano, tum ex Labacensi instrumento, supra huc transcripto, facile intelliges, ipsemet ille Eminentissimus saltem consensit, nec solet hic permittere, ut ex antiquis cœmeteriis Romanis extrahantur, alioque ad publicam venerationem transferantur corpora, nisi quæ ipse vere Sanctorum Martyrumve esse ex certis indubitatisque indiciis habuerit perspectum.*

DE

AUCTORE J. B.

DE SS. PALMATIO, MAXENTIO

CONSTANTIO, CRESCENTIO, JUSTINO, LEANDRO

ALEXANDRO, SOTERE, ORMISDA, PAPIRIO, CONSTANTE ET JOVIANO MM.

TREVIRIS IN GALLIA BELGICA

SYLLOGE

Sub Diocletiano et Maximiano. De his sanctis Martyribus jam actum est

Martyrum Trevirensium sub Diocletiano et Maximiano apud Treviros ob Christi fidem a Rictio Varo interfectorum Acta tom. 2 *Octobris ad diem* IV *ejusdem mensis a pag.* 330 *universim commentatus sum ; quorum cum pars fuerint* S. Palmatius *illiusque Socii, Actaque nacti sint cum ceteris martyribus Trevirensibus* B *communia, necesse non est illic dicta repetere. Laudatum itaque Commentarium, et huic subnexa cum Annotatis Acta adeat, qui horum Martyrum sive martyrii, sive inventionis, sive denique cultus uberiorem notitiam cupit : pauca tantum hic adducam, quæ* S. Palmatio *et Sociis peculiaria sunt. Varia Martyrologia recentiora (antiquis enim, ut Romano Parvo, Bedæ, Adoni, Usuardo, hi Martyres noti non sunt) dedi Commentarii ad Acta Martyrum Trevirensium prævii* § *primo : id Sanctis, de quibus nunc agimus, præ ceteris peculiare est, Baronium partim ipsos Martyrologio Romano nominatim inseruisse, et quidem ita, ut in duas classes distraxerit ; harumque alteram ad diem* V *Octobris, alteram ad* XII *Decembris consignarit. Priore loco sic legitur :* Treviris sanctorum martyrum Palmatii et Sociorum, qui in persecutione Diocletiani sub Rictiovaro præside C martyrium subierunt.

ad diem V Octobris :

2 *Quod hic* Palmatii Sociorum *nomine Baronius intellexerit, non expressit ; verum id partim ex Sigeberto, quem laudat in Annotatis, partim ex iis, quæ ad diem* XII *Decembris scripsit, non difficulter colligi potest : nam Sigebertus ad annum* 1071, *præter eos, quorum Baronius ad diem* XII *Decembris mentionem facit,* Ormisdam *recenset,* Papirum, Constantem, *et* Jovianum ; *quos ad diem* V *Octobris* Palmatio *jungere censendus est, ne eamdem martyrum classem bis memorasse dicatur. Ad diem autem* XII *Decembris sic habet Martyrologium Romanum :* Treviris sanctorum martyrum Maxentii, Constantii, Crescentii, Justini et Sociorum, qui in persecutione Diocletani sub Rictiovaro præside passi sunt. *Ne vero dubites, quinam fuerint horum Martyrum Socii, hæc addit Baronius in Annotatis :* Non tantum hi tres clarissimi ejus civitatis senatores tunc passi sunt : sed et quatuor alii, quorum hæc nomina, Justinus, Leander, Alexander et Soter. De quorum corporum inventione agit Sigebertus in Chronico anno Domini MLXXI. *At cur Baronius in duas classes illos Martyres divisit ? Existimavit ille plures Christianos aliunde Trevirim ad Rictium Varum aliis aliisque temporibus fuisse adductos suppliciisque affectos ;* Quos omnes, *inquit tom.* 2 *Annalium ad annum* 303, *num.* 124, Dei ecclesia unius comme- E morationis fasce *conjunxit* anniversaria solemnitate pridie Nonas Octobris. *Quapropter* Palmatium, Ormisdam, Papirium, Constantem *et* Jovianum, *secreverit Baronius a reliquis, hisque dies* XII *Decembris ex mero Martyrologii Romani reformatorum arbitrio fuerit assignatus, licet contra fidem monumentorum Trevirensis ecclesiæ, et veterem loci traditionem, ut Commentarii ante laudati num.* 91 *dictum est ; at his tutius creditur ; maxime, cum Sanctos nostros diversis temporibus passos fuisse nullus, quod sciam, veterum dixerit, nec simultanea eorum passio Trevirensis ecclesiæ sub Diocletiano et Maximiano stat uiadversari videatur, ut* § IV *ibidem fusius exposui.*

3 *Martyrum Trevirensium inventio, anno* 1071 *vel proxime sequenti facta, descripta est ex auctore æquali tom.* 2 *Octobris pag.* 376 *et duabus seqq. De illorum reliquiis late dispersis egi ibidem a pag.* 367, §§ XI *et* XII : *nominatim vero de* S. Palmatii *reliquiis pag.* 353, *num.* 90 *mentionem feci. Pauca de his modo addenda. Hontheimius Historiæ Martyrum Trevirensium* § XVI *de* S. Palmatii *reliquiis hæc scribit :* Os brachii hujus S. F Martyres, tumba exemptum, in theca servat collegiata S. Paulini : caput non habet eadem : nec reperietur hoc in ejus sarcophago : cum enim annis abhinc duodecim circiter curiosiores quidam studiosi universitatis sarcophagum aperirent temere, visa sunt ossa paucula cum cineribus, et tabula, in qua scriptum : « Ossa et cineres S. Palmatii consulis et martyris. » *Recte illustrissimus æque ac dotissimus auctor : nam potiorem corporis* S. Palmatii *partem Carolus IV imperator et Bohemiæ rex, sacrorum pignorum studiosissimus, jam inde ab anno* 1356 *dono acceptam, deferri Pragam voluit ; qua de re illustrissimus Pessina Samandriensis in Hungaria episcopus Phosphori Pragensis pag.* 519 *in reliquiarum in S. Viti Pragensimetropolitana ecclesia asservatarum Indice scribit :* V (*Octobris)* S. Palmatii Trevirens. M. brachium et pars cap. cujus corpus attulit Carol. IV Treviri ; et hasce partes donavit ecclesiæ Prag. Reliquum in templum honori ejus sancti M. dicato Carlsteinæ reposuit, ubi hodieque servatur.

hic ibidem dictis

4 *Autographum donationis servatur in arce Carelsteinensi,*

de S. Palmatii reliquiis

Carelsteinensi, cujus hoc apographum habemus : Nos Boëmundus Dei et Apostolicæ Sedis gratia sanctæ Trevirensis ecclesiæ archiepiscopus, sacri imperii per Galliam et regnum Arelatense archicancellarius, nec non præpositus decanus, et capitulum ecclesiæ S. Paulini extra muros civitatis Treverensis in Campo Martio situatæ, ad universorum notitiam volumus tenore præsentium pervenire. Quod cum serenissimus et invictissimus princeps et dominus dominus Carolus IV divina favente clementia Romanus imperator semper augustus et Boëmiæ rex, dominus generosus post susceptas ab eo sacras imperiales infulas, ad urbem Treverensem primitus accessisset, et a nobis devoto animo postulasset, ut corpus sanctissimi martyris Palmatii, qui consul et patritius ejusdem urbis Treverensis olim extitit, et a Ricciovaro urbis Romanæ præfecto, Maximiano imperatore jubente, cum beato Tyrso duce legionis Thebeæ ejusdemque sociis, fuit pro fide Catholica et sancto Christi nomine apud eamdem urbem Treverensem in Campo Martio decollatus et in dicta S Paulini ecclesia honorifice tumulatus, ubi etiam multitudo fide- B lium ejusdem sancti martyris Palmatii corpus omni tempore devote humiliter studuit venerari, et veneratione debita visitare, eidem domino, domino nostro imperatori, exhumatum darevellemus.

in Bohemia

5 Nos diligenti consideratione, consilio et tractatu super hoc habitis, etsi tantum ecclesiæ prædictæ thesaurum alienari a nobis, cordibus nostris anxium nimis existeret, tanti tamen principis ac domini tam devotis tamque ferventibus desideriis resistere non valentes, unanimi voluntate pariter et consensu monumentum, quo quondam corpus ipsum positum fuerat, in ejusdem domini domini nostri imperatoris præsentia, lapidibus, qui advoluti fuerant, revolutis, aperiri concessimus, idemque corpus ei donavimus, partim in ossibus, magis autem incineratum et in pulverem jam redactum, duobus dumtaxat ossibus et paucis corporis ejusdem cineribus in ipso tumulo, dicto domino nostro, domino imperatore consentiente, iterato repositis, et in ejusdem sancti Martyris memoriam pro memorata S. Paulini ecclesia reservatis. Ne autem de his ullo tempore dubium aliquod oriatur, præsentes litteras ad requisitionem sæpe dicti domini nostri fieri fecimus, et sigillorum nostrorum appensione C muniri.

servatis

6 *Testes autem, qui sepulcri ipsius apertioni, sacrique corporis antedicti exceptioni ac donationi interfuerunt, sunt hi :* Venerabilis in Christo P̄r̄ dominus Johannes Luthensis *(sic mihi hic scriptum videtur ; sed apud Pessinam pag.* 444 *in diplomate Caroli anni* 1354 *dicitur* Lithomislensis) episcopus, sacræ imperialis aulæ cancellarius, illustres principes, dominus Boleslaus Falkembergensis, et Bolco Tessinensis, duces spectabiles viri domini Burchardus comes Magdeburgensis magister curiæ imperialis, et Albertus comes de Anhalt et multi alii prælati et clerici, milites et laici fide digni. Actum in præfata S. Paulini ecclesia hora noctis quasi tertia et datum Treveris anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto, Indictione nona, die IX mensis Novembris. *Subjicitur in prima apographi facie duplex hinc atque inde sigilli penduli locus : in altera vero hæc leguntur :* Ego magister Wenceslaus Adalbertus Calisius SS. Theologiæ baccalaureus formatus canonicus Vetero-Boleslaviensis et decanus regiæ capellæ Carelstainensis attestor ita omnia omnino in thesauro dictæ ecclesiæ inveniri et asservari.... In fidem horum propria manu et sigillo mei decanatus munivi. Actum in decanatu Carelsteinensi XXX Octobris MDCLXII. *Ad latera sigilli alia manu scriptum legitur :* Idem, qui supra d̄n̄s. *Denique a tergo apographi, eadem, qua illud, manu scripta leguntur hæc :* Exemplar litterarum super corpus S. Palmatii, archiepiscopi et capituli Treverensis Boëmundi ad Carolum IV datum. Habentur et venerantur in Castro Carelstein una cum corpore. Templum ejusdem Sancti similiter cernitur ibidem *(alia manu addita hæc vox est)* ad aquas seu flumen, quod dicitur Misa.

nonnulla adduntur;

7 *Porro ex verbis tum Pessinæ, num.* 3 *relatis, tum ex iis, quæ proxime ex donationis apographo descripsimus, Carolus IV in conditam a se (tribus circiter milliaribus Praga distat versus Austro-Occidentem) arcem non modo* S. Palmatii *reliquias intulit, sed et templum ejusdem sancti Martyris honori ibidem excitavit. Balbinus decadis* I *Miscellaneorum Historicorum regni Bohemiæ lib.* 3, *cap.* 8, § 3 *postquam dixit,* S. Palmatii *Trevirensis martyris caput aliasque reliquias in sacello S. Catharinæ in arce Carelstei-* E *nensi servari, hæc addit :* Cujus templum est cis fluvium sub arce. *Sic ille : at Enumerationem reliquiarum a Carolo IV Pragam allatarum, jam inde ab anno* 1368, *ut apparet, confectam habemus, cujus exemplar a P. Theodoro Moreto ad Majores nostros anno* 1652 *transmissum fuit, in qua ad diem* X *Maii hæc habentur :* Eodem die S. Palmatii martyris consulis, qui decollatus est una cum uxore et filiis et aliis promiscui sexus XXXII. cum quibus et Simplicius senator passus est. Hujus S. Palmatii reliquias idem Carolus attulit ad castrum suum Carelstein, ubi sub eodem castro in honorem ejusdem Sancti fundavit parochialem ecclesiam. *En alium Palmatium, cui id templum dedicatum fuerit. Palmatii Romani martyris reliquias Carolum IV Roma attulisse, ac in arce Carelsteinensi etiam reposuisse, non dubium est; at huicne, an* Palmatio *Trevirensi templum Carolus condidit? Verosimiliter Enumerationis citatæ auctor, utut rei gestæ æqualis, nominum æquivocatione deceptus fuit. Etenim neque Balbinum, qui sua a Societatis nostræ sacerdote, annis multis in arce Carelsteinensi versato, accepit; neque Calisium, Carelsteinensem decanum;* F *neque Pessinam, cum scribebat Phosphorum, S. Viti decanum, et memoratæ Enumerationis, cujus partim pag.* 458, *partim sequentis initio meminit, probe conscium, hoc in puncto aliter, ac Enumerationis auctor, sine causa sensisse verosimile est, ac diem illius templi patrono sacrum ignorasse.*

uti et de illis,

8 *Sed et altera ex eadem duorum illorum Sanctorum homonymia oritur quæstio : Cardosus in Hagiologio Lusitano, anno* 1666 *Ulyssipone impresso, ad diem* X *Maii S. Palmatium memorat, cujus caput Conimbricæ in ecclesia cononicorum Regularium S. Crucis dudum in honore et veneratione fuisse scribit; in Annotatis autem addit, canonicos, S. Palmatii, cujus caput possident, memoriam quotannis recolere die* V *Octobris, qui dies, utpote* Palmatio *Trevirensi sacer, hunc, non martyrem Romanum die* X *Maii cultum, videtur indicare. Secus tamen Cardosus sentit ; tum quod in libro reliquiarum typis edito (intelligit verosimiliter Opusculum Gasparis dos Reis de eodem argumento anno* 1596 *conscriptum) pag.* 116 *(mihi* 126) *de S. Palmatio legantur hi versus :*

Macte animo dignus Romani sanguinis hæres,

AUCTORE J. B.

Jure tibi subdit Martia Roma caput.
Ast ubi devicto victoria nobilis hoste,
Palmaci? an vinci est inclyta palma tibi?

Tum quod Officiis canonicorum tum recens impressis ad diem v *Octobris legatur* : In festo S. Palmacii Romani consulis et sociorum martyrum duplex. *Cetera, quæ addit Cardosus, parum roboris habent. Censet itaque, S. Crucis cœnobitas, quod Palmatium ad diem* v *Octobris Martyrologio Romano inscriptum viderent, diem martyri Trevirensi sacrum, martyri Romano per errorem applicuisse.*

quæ in Lusitaniam

9 *Henschenius vero tom.* 2 *Maii pag.* 845 *et seq. errorem hic aliquem canonicis obrepsisse fatetur, vel antiquioribus, qui diem Trevirensi proprium Romano martyri assignarint, vel recentioribus, quibus præ Trevirensi Romanus martyr arriserit : sed utris, propterea non definit, quod translationis monumenta, quibus pateat, sitne Roma, an Treviris caput illud Conimbricam allatum, desiderentur : credere tamen mavult, id fecisse antiquiores, quia caput illud Treviris acceperant; et errorem recentioribus adscribere.* Idque eo, *inquit*, probabilius censeo, quod Trevirensis Palmatius non inveniatur adscriptus Martyrologio Usuardi, quale ex Gallia in Italiam atque Hispaniam transiit; adeoque non potuerunt B errandi occasionem accepisse ex Romano hodierno, quod nondum erat, quodque Baronius hac parte auxit ex Molano, interpolatum in hac nostri Inferiori Germania exemplum secuto.

10 *Henschenianæ sententiæ favet solennis exceptio reliquiarum, anno* 1595 *in Conimbricensi S. Crucis canonicorum Regularium monasterio facta, eodemque anno a Gaspare dos Reis de Leyria Lusitano idiomate exarata typisque vulgata : cum enim, si non Treviris, saltem e Germaniæ partibus in Lusitaniam dictæ reliquiæ allatæ illic* § 1 *dicantur; verosimilius est, accensitas illis* S. Palmatii *reliquias, Trevirensis Martyris, quam Romani fuisse; sed Romani elogium Trevirensi, minus sibi noto, jam tunc applicuisse S. Crucis canonicos. Henschenio item eadem de causa favent versus hi, qui apud citatum Gasparem pag.* 136 *versa leguntur* : D

olim fuere delata.

Quæritis externis Divum cur sancta penates?
Dicite, Cur proprias linquitis ossa domes?
Impia nos dudum Germania spreverat, ipsum
Nulla etiam tractans relligione Deum.
At quia * Christadum haud aliis mansistis in oris?
Non, qui nos colerent tam reverenter, erant.

* *lege cur*

Porro si Trevirensis Palmatii *caput possideant Conimbricenses, certe non integrum possident, ut ex dictis de reliquiis illius Pragæ et Carelsteinæ servatis liquet. Sed et anno* 1588 S. Palmatii *e Germania (atque adeo verisimilius* S. Palmatii *Trevirensis) in Lusitaniam allatas reliquias domus nostra professa Ulyssiponensis dono Joannis Borgiæ, Philippi II regis Catholici ad Rodulphum* E *II imperatorem legati, acceptas solenni pompa in templo S. Rochi collocavit, ut ex impressa eodem anno exceptionis Lusitana relatione pariter discimus.*

DE S. CHARITINA VIRG. MART.

FORTE AMISI IN PONTO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. G.

Sanctæ ab homonyma martyre distinctio : ejus elogia in Ecclesiasticis Fastis : martyrii palæstra et tempus : Actorum fides.

PROBABILITER ANNO CCCIV. *S. Charitinæ, quæ ab alia,* IV *Septembris annuntiata, diversa est.*

Illustrem Christi martyrem Charitinam, *quam omnes Fasti Græci et recentiores quidam Latini hoc die annuntiant, a Charitina martyre, quæ in Menologio Sirletiano die* IV *Septembris celebratur, omnino diversam esse, ipsa temporum ratio, quibus utraque passa est, manifestum reddit. Nostra quippe, ut communi consensu monumenta Græca vel expresse vel tacite perhibent, sub Diocletiano imperatore, atque adeo vel exeunte seculo* III, *vel probabilius inchoata seculo* IV, *martyrii palmam retulit; altera autem sub Adriano imperatore, ac proin ante medium seculum* 2 *martyrio coronata est. Utrum vero* Charitina *nostra diversa etiam ab ea sit, quæ* XV *Januarii in Basiliano et Sirletiano Menologio refertur, haud ita primo aspectu liquet. Distinctam esse, hæc suadere possent, quod Martyris nostræ certamen die* V *Octobris, illius vero die* XV *Januarii ibidem signetur, quodque nostra Claudii cujusdam, illa Claudiani, Christiani hominis, serva fuisse, nostra sub Domitio comite, illa sub Domitiano comite pro Christiana fide acerbissime cruciata fuisse, dicatur. Nihilominus tamen decessoribus nostris Bollando et Henschenio die* XV *Januarii in Prætermissis eadem visa est sancta Martyr, quæ præfato, quæque hodierno die in memoratis jam mox Menologiis commemoratur. Eamdem tenuisse opinionem Cardinalem Baronium, idcirco existimo, quod* Charitinam, *in Menologiis illis die* XV *Januarii et* V *Octobris relatam, ipso non priori die, sed* V *Octobris dumtaxat in Romano Martyrologio annuntiarit; quod certe facturus non fuisset eruditissimus Martyrologii concinnator, nisi eamdem esse Martyrem credidisset, quæ diversis hisce diebus in utroque illo Menologio celebratur.* F

eadem tamen, ut videtur, cum illa, quæ XV *Januarii alicubi memoratur.*

2 *Et vero, præterquam quod eosdem Sanctos diversis diebus non infrequenter memorent Basilianum Sirletianumque Martyrologia, prout exemplis ostendi variis posset, tam exigua est inter* Claudii *et* Claudiani *atque inter* Domitii *et* Domitiani *nomina discrepantia, ut, etiamsi hæc primitus compendiariis notis, ut factum fortasse est, conscripta non fuissent, librariorum seu incuria seu festinatione unum pro alio exarari facile potuerit. Mihi quidem tanti non est qualecumque illud nominum discrimen, ut idcirco* Charitinam *nostram ab ea, quæ* XV *Januarii in geminis illis Fastis memoratur, diversam statuere ausim, cum nempe*

AUCTORE J. G.

A *nempe non tot, quin' plura concurrant indicia, quæ unam eamdemque Martyrem demonstrent. Etenim tam huic, quam nostræ, idem* Charitinæ *nomen est, eadem professio servilis, idemque martyrii tempus, nimirum sub Diocletiano imperatore. Hæc insuper communia* Charitina *nostra cum altera prætensa habet, quod ad comitem delata, Christianam fidem coram eo libere et intrepide sit professa, quod tyranni jussu attonsum rasumque ejus caput ac mox ignibus cruciatum, quod in mare projecta, incolumis inde emerserit seseque attonito judici stiterit, quod deinde rotæ alligata, carbonibus uri jussa sit eique evulsi dentes fuerint. Quid plura? tam sibi similis utraque illa* Charitina est, *ut prodigio simile esset, unam eamdemque Martyrem non esse. Potest hæc nostra decessorumque nostrorum opinio exinde etiam stabiliri, quod nec in Typico S. Sabæ, Menæis excusis Ephemeridibus Græco-Moscis, neque in Menologio Slavo-Russico diversa illa Charitina die* xv *Januarii compareat, ac demum quod non alio, quam* v *Octobris die,* Charitina *sub Diocletiano martyr annuntietur; ut adeo duas homonymas martyres esse, jure merito Baronius decessores-*
B *que nostri negassse videantur. Quapropter, donec quis distinctas esse, melioribus evicerit argumentis, opinioni eorum lubens subscribo, quæque de* S. Charitina *tum hoc die, tum* xv *Januarii, Ecclesiastici Fasti memorabilia exhibent, edendis sanctæ Martyris nostræ Actis præmitto.*

crudele martyrium ex Menologio Basiliano Græco

3 *Agonem ejus die* v *Octobris ita refert Menologium Græcorum, jussu Basilii Porphyrogennetæ imperatoris Græce olim editum, et Urbini anno* 1727 *studio et opera Annibalis Cardinalis Albani Græce et Latine typis vulgatum :* Ἡ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Χαριτίνη ὑπῆρχεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τοῦ βασιλέως, καὶ Δομετίου κόμητος, δούλη οὖσα Κλαυδίου τινός; περὶ ἧς ὁ κόμης ἀκούσας, γράφει τῷ κυρίῳ αὐτῆς ἀποστεῖλαι πρὸς αὐτὸν αὐτὴν εἰς ἐξέτασιν ὡς Χριστιανὴν ὑπάρχουσαν. Ὁ δὲ κύριος αὐτῆς λυπηθεὶς, σάκκον ἐνδυσάμενος, ἐθρήνυει αὐτήν. Ἡ δὲ παρεμυθεῖτο αὐτὸν, λέγουσα· Μὴ λυποῦ, κύριέ μου. Τὰ γὰρ λείψανά μου, ὑπὲρ τῶν ἐμῶν καὶ τῶν σῶν παραπτωμάτων δίδωμι. Ὁ δὲ εἶπεν· Μέμνησό μου ἐπὶ τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως. Τότε ἀπεστάλη τῷ κόμητι· καὶ Χριστιανὴν ἑαυτὴν ὁμολογήσασα, ξυρίζεται τὴν κεφαλὴν· καὶ ζέουσαν ἀνθρακίαν καταπάσσεται. Εἶτα δεσμεῖται λιθοβαρεῖ*, καὶ ῥίπτεται ἐν τῇ θαλάσσῃ. Καὶ ἐδέξατο τὸ ὕδωρ εἰς βάπτισμα· καὶ ἐξελθοῦσα, ἐνεφανίσθη τῷ κόμητι. Καὶ ἰδόντες αὐτὴν οἱ περιεστῶτες, ἐθαύμασαν. Τότε τοὺς ὀδόντας ἐκριζωθεῖσα καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τοὺς δακτύλους ἀποκοπεῖσα, ἐτελειώθη.

* i. e. λίθῳ βαρεῖ

Latine versio recitatur.

4 *Quæ verba eruditissimus interpres ita Latine vertit :* Charitina Christi martyr fuit temporibus Diocletiani imperatoris, et Domitii comitis, serva Claudii cujusdam : de qua cum ad comitem rumor venisset, scripsit hic ad illius dominum, ut ea ad se mitteretur, propterea quod de ea tamquam Christiana haberi quæstionem oporteret. Tum dominus mœrore affectus et sacco indutus, sortem illius deplorabat. Illa vero dominum suum consolabatur : Ne te afflictes, inquiens, domine mi : ego enim reliquias meas pro meis, tuisque peccatis tradam. Cui ille : memento mei apud cælestem Regem. Igitur missa ad comitem, seque ipsam Christianam professa, primum capite raso, et candenti carbone consperso; deinde ingenti e collo ejus appenso lapide, in mare demersa, aquam maris pro baptismo habuit. Unde egressa, ad conspectum comitis venit, animosque adstantium rei magnitudine attonitos reddidit : postremo evulsis dentibus, præcisisque mannuum ac pedum digitis vitam finivit. *Consonat hic Petri Arcudii Latina versio apud Ughellum Italiæ sacræ tom.* x *editionis Venetæ, Anecdotorum col.* 269 *et seq., consentiuntque, quantum ad substantiam, excusa Græcorum Menæa ad hunc diem, Synaxarium Sirmondianum, Maximus Margunius, Cytherorum episcopus, et Menologium Sirletianum, nisi quod in hoc pro* Domitio *comite, ex typographico forsan mendo* Dionysius *comes semel scribatur. Sed de isto infra num.* 13.

et omissa in priori elogio tormenta ex altero,

5 *Simili fere modo* S. Charitinæ *martyrium refertur in laudato prius Menologio Basiliano ad diem* xv *Januarii; ubi tamen omissa quædam in priori elogio tormenta ex sanctæ Martyris Actis speciatim recensentur, prout utrumque elogium inter se conferenti manifeste patebit. En adeo illud, ut sese habet parte 2 ejusdem Menologii pag.* 110 : Ἡ μάρτυς Χαριτίνη ὑπῆρχε δούλη Κλαυδιανοῦ τινὸς Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ εὐλαβοῦς· ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ καὶ Δομετιανοῦ κόμητος διαβληθεῖσα, ὅτι τὸν Χριστὸν σέβεται, ἐκρατήθη, καὶ παρέστη ἐνώπιον τοῦ κόμητος. Καὶ ὁμολογήσασα τὸν Χριστόν, καὶ ὅτι Χριστιανή ἐστι, τύπτεται ἰσχυρῶς· Εἶτα ξυρᾶται τὴν E
κεφαλὴν, καὶ στακτὴν ζέουσαν καταπάσσεται. Καὶ δέχεται ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ὄξος δριμύτατον· καὶ μετὰ λαμπάδων τὰς πλευρὰς καταφλέγεται. Εἶτα δεθεῖσα ἀπεῤῥίφη ἐν τῇ θαλάσσῃ. Παραδόξως δὲ διασωθεῖσα, καὶ ὑγιὴς τῆς θαλάσσης ἐξελθοῦσα, παρέστη τῷ κόμητι. Καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ κόμης, ἐξεπλάγη· καὶ προσέταξε γενέσθαι τροχὸν, καὶ δεθῆναι τὴν ἁγίαν ἐκεῖ, καὶ ὑπὸ τὸν τροχὸν τεθῆναι πυρὸς ἄνθρακας. Καὶ τούτου γενομένου, ἐτιμωρεῖτο ἡ Ἁγία. Εἶτα ἐξεῤῥιζώθη τοὺς ὀδόντας, καὶ ἐκ τῆς πολλῆς ὀδύνης, καὶ τοῦ ἀφορήτου πόνου παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῷ Θεῷ.

in Latinum pariter verso, recensentur.

6 *Quo vero quilibet facilius nosse queat, quæ in hoc elogio fuerint priori adjecta aut dilucidius exposita, Latinam ejus versionem ex memorato Græcorum Menologio huc transcribo. Ita habet :* Charitina martyr Claudiani cujusdam Christiani piique hominis serva, temporibus Diocletiani imperatoris, et Domitiani comitis, delata, quod Christum coleret, comprehenditur, et comiti sistitur. Christum autem confessa, seque Christianam esse professa gravissime cæditur : deinde abraso capiti ferventes guttæ, acerrimumque acetum perfunditur : mox latera ejus facibus aduruntur : demum vincta in mare demergitur. Sed F
divinitus erepta, et sana e mari evadens, stetit coram comite, qui ea visa obstupuit, præcepitque rotam fieri, eique Sanctam alligari, subjectis carbonibus comburi. Quod cum factum esset, cruciata est Charitina. Tum dentes illi evulsi sunt, quæ gravissimo dolore, et intolerabili labore confecta, spiritum Deo tradidit. *Hactenus Menologii Basiliani recentior interpres, multo tum hic, tum sæpe alibi Arcudio accuratior, dum verba hæc* ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ καὶ Δομετιανοῦ κόμητος *in hunc modum Latine vertit :* Temporibus Diocletiani imperatoris, et Domitiani comitis; *cum ex adverso Arcudius Domitianum seu Domitium cum Diocletiano* imperatorem *hic dixerit, quod certissime et Græco textui et veritati historicæ refragatur.*

ex Menæis autem modus mortis inquiritur.

7 *Unum superest, quod sanctam Pugilem nostram illustriorem reddit, martyrii adjunctum, in recitatis supra elogiis omnino prætermissum. Si enim* S. Charitinæ *Actis binisque Menæorum versiculis haberi usquequaque fides possit, non tam vi tormentorum, quod tamen insinuare videtur posterius elogium, quam fervidæ orationis virtute* et

AUCTORE J. G.

et quasi sponte laxato corporis ergastulo, spiritum suum ad Superos emisit. *Menæorum versiculos, Actis sanctæ Martyris consonos, audi :*

Ὅπερ δι' εὐχῆς εἶχε, σφαγῆς τὴν λύσιν,
Ἰδοὺ, δι' εὐχῆς λαμβάνει Χαριτίνη.

Qui post preces mortem subiit,
Ecce post preces mori impetrat Charitinæ.

Nimirum, cum antea suis precibus id miraculum ipsa impetrasset, ut appenso ad collum lapide in mare projecta, incolumis inde emergeret, postea id beneficii per Christi, in cruce post fusam orationem morientis, merita, sua prece obtinuit, ut, priusquam pudicitiæ suæ probrum inferri posset, immaculatam animam, eluso scelerati judicis iniquissimo consilio, Creatori suo committeret. Quo forte spectavit eruditissimus Baronius, cum in Romano Martyrologio eam in oratione positam spiritum emisisse *scripsit. Verba ejus audi :* Eodem die passio sanctæ Charitinæ virginis, quæ sub Diocletiano imperatore et Domitio consulari, ignibus cruciata et in mare projecta, cum inde incolumis evasisset, manibus et pedibus abscissis, dentibusque convulsis, in oratione posita spiritum emisit. *Baronio consentit Arturus a Monasterio in suo Gynæceo, atque insuper, quam*
B *ille omiserat,* S. Charitinæ *palæstram, Galesinium utcumque secutus, designavit, ita scribens :* In Oriente passio sanctæ Charitinæ virginis et martyris.

Martyrii palæstra non in Hispania, ut pseudo-Dexter

8 *Contra hanc* S. Charitinæ *palæstram reclamant cum suo Flavio Dextro in Chronico scriptores Hispani, a Tamayo ad hunc diem pag.* 414 *laudati, qui eam anno Christi* 296 *Carthagine Spartaria (vulgo* Cartagena, *quæ urbs in Murciæ regno sita est)* sub Diocletiano sextum et Crispino nobilissimis cæsaribus consulibus *passam esse fidenter definiunt. Nempe, cum sanctæ Martyris palæstram nusquam reperirent antiquis Fastis satis dilucide expressam, pro more suo* Charitinam *in Hispaniam traxere et Carthagine anno* 296 *pro Christo occubuisse, commenti sunt ; quam vero undequaque infeliciter, lubet hic ostendere. Anno Christi* 296 *Diocletianum augustum sextum consulem fuisse, negari quidem non potest ; sed eum anno illo collegam in consulatu habuisse Crispinum, id profecto tam a veritate alienum est, quam quod maxime, prout cuilibet Fastos consulares Relandi inspicienti illico patebit. Etenim*
C *anno illo Constantium Chlorum cum Diocletiano consulatum gessisse, clamant omnia ibidem monumenta, a Relando adducta. Præterea pseudo-Dexter Diocletianum eo tempore* nobilissimum *dumtaxat* Cæsarem *appellat, cum hic tamen jam ante annos duodecim, seu Carino II et Numeriano coss., imperator levatus, Augusti titulum dignitatemque mox consecutus esset, nec umquam, ut Constantio, Galerio Maximiano aliisque postmodum contigit,* nobilissimi Cæsaris *titulo gavisus fuisset. Verum, inquit Bivarius,* mendum irrepsit codici Dextri, qui *(pro Constantio Chloro)* habet Crispinum. *Quid tum ? Num propterea Diocletianus, jam pridem Augustus,* nobilissimus Cæsar *recte illic dictus fuerit, aut num ideo* Charitina *anno Christi* 296 *Carthagine in Hispania passa erit, in quam ex Oriente pedem intulisse, ex nullis fide dignis instrumentis demonstrare possunt Hispani, prout Nicolai Antonii scripta posthuma non obscure indicant.*

aliique contendunt,

9 *At non solus Dexter, sed et Julianus, archipresbyter Toletanus, in Epitaphiis Sanctorum Hispaniæ* Charitinam *Carthagine Spartaria sepultam a Claudio fuisse testatur, ut apud Tamayum in Martyrologio Hispano ad hunc diem ostenditur. Scio, epitaphium illud Juliano archipresbytero Toletano illic adscribi ; ast pariter scio, etiam ab ipsis Hispanis, qui vel tantillæ eruditionis fama gaudent, illud Juliani Opus haud secus hocce tempore haberi, quam Dextri sui Chronicon ceterasque monstrosas mendaciorum hydras, toties tum a decessoribus nostris, tum ab eruditissimo Nicolao Antonio supra laudato aliisque profligatas et internecioni datas. Nec quidquam pseudo-Dextri sequaces juvat, quod sub annum Christi* 296 *Decimius aliquis provinciæ Bœticæ consularis præses seu judex fuerit. Quippe, tametsi in recensitis supra elogiis pro* Domitio *legi deberet* Decimius, *uti pag,* 313 *contendit Bivarius, nec vel si Dextri sequaces quidquam pro Carthaginensi palæstra conficerent. Nam, cum provincia Carthaginensis, ut ipse Tamayus ad hunc diem pag.* 417 *fatetur,* tunc temporis inter Bœticæ provinciæ circulos *non contineretur, sed* sub Hispaniæ Citerioris seu Tarraconensis consularis dominio constituta *esset, nequaquam Decimius ille Carthagine jura dicere, tribunal erigere et sanctam Martyrem, ut subditam suo imperio corrigere ac supremo afficere potuit supplicio. Bivarii argutiam tamen Tamayus citata pagina laudat, qui multo rectius pseudo-Dextri ejusque sequacium Hispanorum operosas nugas pro meritis explosisset.* E

sed in Oriente statuenda est.

10 *Ceterum* Charitinam *non in Occidente, nedum Carthagine Spartaria, martyrio affectam fuisse, ostendi ex eo potest, quod veteres Fasti Latini, in recensendis martyrum suorum nominibus accuratissimi, nusquam de ea meminerint, quodque non aliunde, quam e monumentis Græcis* S. Charitinæ *nomen in Galesinii atque hodiernum Martyrologium Romanum transcriptum fuerit, prout Galesinius et Baronius in Notis suis indicant. Accedit, quod* Charitina *in omnibus Fastis Græcis tum antiquis tum recentioribus compareat, suppresso quidem palæstræ ejus nomine, at vel ideo Occidentali Ecclesiæ abjudicanda. Etenim si quando Menologium Basilianum aliaque Græcorum monumenta Martyrem aliquem ex Occidentali Ecclesia annuntiant, nihil his solemnius antiquiusque est, quam disertissimis verbis ejusdem Martyris palæstram indicare, uti SS. Agathæ, Laurentii, Vincentii aliorumque exemplis demonstrare in promptu est : ac proinde, cum* Charitinæ *palæstram monumenta Græca nominatim non exprimant, indicium sat evidens est, Sanctam illam* F *ad Occidentalem Ecclesiam nequaquam spectare, eamque in Oriente pro Christo passam fuisse, tametsi Menæorum Menologiorumque scriptoribus ejus palæstræ nomen non innotuerit ; quod tamen mirum nemini videri debet, quandoquidem contingere facile potuit, ut ex innumeris ferme sanctorum Martyrum in Oriente passorum Actis, quorum compendia ipsi exhibent, vel aliqua non usquequaque integra ad eos pervenerint, vel hæc non ita diligenter fuerint conscripta, utrerum a tanta Sanctorum multitudine gestarum characteres topographicos aliosque exacte præ se ferrent.*

et probabiliter sub annum 304.

11 *Alterutrum ac fortassis utrumque acciderit* S. Charitinæ *Actis, quæ Symeoni Metraphrastæ, ejus Martyrium Græce edenti, præluxerunt. Apud hunc enim uti et in Menologio Basiliano ac Menæis excusis nusquam ipsius palæstræ, ubi* Charitina *passa est, expressum nomen reperitur. Si tamen in re obscura conjecturis locus est, nescio, an ex Menologio Basiliano et Menæis excusis, cum Metaphrastæ narratione collatis, illa erui sat probabiliter non posset. Juverit tentasse.* Charitinam

A nam *nostram sub Diocletiano imperatore martyrio coronatam fuisse, diserte tradunt Græcorum Menologia atque Menæa; id vero non contigisse, uti Surius refert, anno* 290, *seu primis Diocletiani imperatoris annis, quibus, Eusebio teste lib.* 8, *cap.* 1 *Eccles. Historiæ, erga Christianos benignus exstitit imperator, sed potius sub annum Christi* 304, *quo jam, incentore Galerio Maximiano, atrocissima adversus cujusque ordinis Christianos commota erat persecutio, indicare videtur Metaphrastes, cum* Charitinæ *martyrium non alteri tempori illigat, quam quo* dominatum aliquando obtinuit impietas et imperatores furore concitavit adversus eos, qui Christianorum tenebant opinionem. *Etenim, si quod unquam fuit in Oriente tempus, cui hæc Metaphrastis verba congruere exactius queant, illud certe fuit, quo Galerius Maximianus, cum anno* 303 *Diocletianum ad propositum crudelissimæ persecutionis impulisset, una cum eo in omnis sexus, ætatis et conditionis Christianos impiissimam crudelissimamque carnificinam exercuit.*

...ercitata generali in Christianos persecutione,

12 *Tunc nempe, ut Lactantius cap.* 15 *testatur, promiscue Christiani in Oriente ad exustionem rapti, alligatis ad collum molaribus mari mersi,* B *tormentorum genera inaudita excogitata, et qualia in Actis* S. Charitinæ *referuntur. Tunc, præterquam in Galliis, quibus Constantius Chlorus præerat, teste eodem Lactantio cap.* 16, vexabatur universa terra, *Romanis subdita, et* tres acerbissimæ bestiæ, *videlicet Diocletianus, Maximianus Herculius et Galerius Maximianus, ita* sæviebant, *ut merito mox subdiderit idem scriptor:* Non mihi si linguæ centum (*supple* sint) oraque centum, ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas, omnia pœnarum percurrere nomina possem, quæ judices per provincias justis atque innocentibus intulerunt. *Et quamquam eo anno Galerius Maximianus necdum proprie augustus seu stricte imperator esset, tamen, cum jam inde a superato Narseo cæsaris nomen detrectasset, seseque ipse imperatoribus tum accenseret, Diocletiano, utut nomine imperatorio inferior, auctoritate tamen ac potestate non impar, idcirco vel eum Metaphrastes* imperatorem *etiam dixit, vel forte ad imperatorem Maximianum Herculium, eodem tempore Romæ in Christianos sævientem, respexit. Utut id sit, adducta Meta-* C *phrastis verba atrocissimam in Christanos persecutionem anno* 303 *commoveri cœptam, satis dilucide indicant et eatenus Basiliano Menologio Menæisque consentiunt lucemque addunt.*

sæviente in eos Amisi in Ponto Domitio, imperatorum vicario.

13 *Jam autem, cum, sæviente in Orientalibus plagis Diocletiani et Galerii Maximiani persecutione, Domitius aliquis, eorum vicarius, Amisi ad Pontum Euxinum exstiterit, ad quem sancti martyres Clemens Ancyranus et Agathangelus perducti fuerint ab eo diris modis excruciandi, prout eorum Acta tom.* 2 *Januarii pag.* 466 *et* 478 *testantur, facile crediderim, hunc a vaferrimo sævissimoque comite Domitio, sub quo* Charitina *passa est, diversum non esse, eamque proinde Amisi in Ponto, ubi is tribunal erexerat, martyrium subiisse. Ita conjicio, quod Amisus urbs vicina mari sit, in quod projecta fuisse* Charitina *narratur, quodque nullum sit ejus martyrii adjunctum, quod, ut consideranti patescet, huic palæstræ non congruat; deinde, quod sat multa indicia concurrant, quæ, conjunctim sumpta, eumdem Domitium tyrannum prodant. Par enim Amiseno Domitio nostroque nomen, par ætas, par Christianos inquirendi furor, par vafrities atque crudelitas. Accedit, quod Eusebius lib.* 8 *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 12 *cum recensuisset varia tormenta, quibus in Arabia, Cappadocia, Mesopotamia aliisque locis cruciati martyres fuerint, eadem testetur in Ponto suppliciorum genera adversum Christianos adhibita fuisse, aut certe suæ atrocitatis modo ab iis non absona, quæ* Charitina, *ut Menologia, Menæa et Metraphastes scribunt, perpessa fuit. Nec vero conjecturam nostram evertit, quod in S. Clementis Ancyrani Actis supra laudatis, multa Baronio displicuerint. Quamquam enim hyperbolica suppliciorum auxesis in iis quandoque adhibita fuisse visa illi esset, non propterea tamen Domitium Amisenorum præfectum hocce tempore exstitisse, negavit, nec eum a Domitio* Charitinæ *tyranno diversum aut ipse statuit, aut quisquam alius certis argumentis diversum esse, hactenus ostendit Itaque a palæstra sanctæ Martyris nostræ simulque ipso martyrii tempore, quantum in re non omnino explorata licuit, stabilitis, ad Actorum ejus fidem auctoritatemque progredior.*

Acta edenda, Metaphrastis, qui a calumniis vindicatur,

14 *Acta hæc, quæ ex Græco Latine versa Aloysius Lipomanus, Veronensis episcopus, anno* 1558 *edidit, genuinum esse Symeonis Metaphrastis Opus, asserenti Leoni Allatio in Diatriba de Symeonum scriptis pag.* 124 *et* 126, *consentiunt, quantum quidem novi, eruditi ad unum omnes.* E *Quia vero hodiedum apud quosdam hæreticorum, incredulorumque sparsis calumniis delusos, justo pejus audire solent Metaphrastes, quæque ejus nomen præferunt, Sanctorum Acta, non abs re erit, hic nonnulla recensere, quæ virum hunc ejusque genuina Opera ex æquo commendent. Non trivialem ludi magistrum, qualem Gesnerus et Hospinianus eum depingunt, at contra fuisse seculo* x *non admodum provecto Constantinopolitani palatii magistrum, atque adeo eum munere inter aulæ imperatoriæ dignitates omnium summo, ipsisque imperatorum filiis expetito, eminuisse, tam evidenter ostenderunt Bollandus noster in Præfatione ad tom.* 1 *Januarii pag.* 18 *et Leo Allatius in laudata Diatriba pag.* 25, *ut pudore suffundi debeant, qui ex rerum Græcarum ignoratione eum communem de plebe pædotribam fecerunt. Ad tantæ dignitatis fastigium priusquam ascenderit Symeon Metaphrastes, jam a Leone imperatore factus fuerat* protosecretarius, patricius, magnus, ut videtur, logotheta, seu summus, uti apud nos vocatur, cancellarius, *prout recte scri-* F *bit Guilielmus Cave in sui Scriptoribus Ecclesiasticis pag.* 402. *Tantam vero Symeonis nostri in ecclesia Græca auctoritatem celebritatemque fuisse, asserit laudatus Allatius pag.* 33, ut quotidie in ecclesiis publice scripta illius legerentur ad confirmanda dogmata, rerumque seriem stabiliendam in concilio a Patribus laudarentur, sententiæque suæ veritatis pondus additum existimarent, si eadem, quæ et ipsi, illum asseruisse demonstrassent. *Nere id a se gratis dictum videatur, multa Allatius mox congerit veterum testimonia, assertionem suam abunde comprobantia, quæ, si lubet, citato loco consule.*

genuinum nec repudiandum Opus sunt.

15 *At, inquies, multæ apud Metaphrastem exstant aniles fabulæ, quas a viro, summis aulæ cæsareæ dignitatibus ornato, et tanta auctoritate prædito, profectas esse, nemo credet. Verum respondeo, aniles quidem fabulas in Vitis quibusdum sub Metaphrastis nomine perperam divendi solitis reperiri; sed has germanas aulæ cæsareæ magistri proles esse, rectissime pag.* 119 *et seqq. negat jam sæpe laudatus Leo Allatius. Fateor quidem,*

in

AUCTORE J. G.

in historicis æque ac chronologicis rebus Metaphrastem non minus quam plerosque alios auctores, hallucinatum nonnumquam fuisse ; nec omnia ejus scripta undequaque tuenda suscipere auderem : verum, ut solis S. Charitinæ *Actis, quæ ex antiquioribus desumpsisse videtur, ex æquo vindicandis insistam, sciscitari liceat, quid in iis sit, quod fabulam anilem sapiat , aut fidem superet humanam ? An quod, nulla probatione aut convictione juridica præmissa,* Charitinæ *infligantur plagæ ferreumque collare injiciatur? At, quod multo majus est, teste Lactantio cap.* 15 , sine ulla probatione *ad ipsamet extrema martyrii supplicia , seu, ut ipse loquitur,* ad confessionem *eo tempore damnabantur presbyteri ac ministri seu diaconi. An quod sancta Martyr judicem suum* vafrum et callidum *vocare ausa sit ? At certe longe duriora in ipsummet regem Antiochum adolescentior Machabæus martyr lib.* 2 *Machab. cap.* 7 *congessit, et nihilo mitius sub Diocletiano martyres quosdam locutus fuisse, haud difficile foret demonstrare. Fortassis id displicebit in* S. Charitinæ *Actis, quod graviora et moribus Romanorum non congrua supplicia ei illata dicantur ? Sed Lactantium num.* 12 *citatum consule ; audi et Eusebium*
B *lib.* 8 *Eccles. Hist. cap.* 12 : Quæ apud Pontum *(adversus Christi martyres)* gesta sunt , vel ipso dictu incutiunt horrorem. *Id te forte* D
offendet, quod virtute divina suffulta Virgo atrocissimis tormentis illico non succubuerit, quodque incolumis e mari emerserit ? At pleni sunt hujusmodi prodigiis Ecclesiastici Fasti, de quorum fide nemo sanus ambigit. An demum anilem fabulam 'sapere, aut humanam fidem superare dices, quod Virginem tormentis invictam , probro ac contumelia affici, judex præceperit. At mulieres eximia castitate præditas atque etiam virgines, Deo devotas, lenonibus ad omne genus turpitudinis subinde a tyrannis addictas fuisse, nemo non ignorat, qui Eusebium legit. Haud ita certe modestiæ acpudoris terminis sese continebant hujusce temporis judices, ut contra, eodem Eusebio teste lib. 8 *cap.* 12, *quibusdam in Ponto martyribus,* in visceribus ac pudendis partibus fœdos atque inexplicabiles cruciatus absque ulla miseratione *inferri juberent. Non ergo ex hoc capite neque ex aliis supra recensitis, hæc* S. Charitinæ *Acta, veluti Symeone indigna ; nec, quidquid contra obnitantur nuperi scriptores martyromastiges, ut omni fide indigna, repudianda sunt. Illa adeo ex apographo nostro codicis Ms. Reginæ Sueciæ signati num.* 13, *una cum Latina Lipomani versione edenda existimavi.* E

ACTA

Auctore Symeone Metaphraste

Ex Ms. Reginæ Sueciæ signato num. 13.

Latine versa apud Lipomanum tom. VI *a pag.* 313.

Charitina judici delata et capta.

Dominatum aliquando obtinuit impietas et imperatores furore concitavit adversus eos, qui Christianorum tenebant opinionem *a*. Satellitum autem et ministrorum erat officium scrutari Christianos ; et piis intentabatur minæ multiplicium
C tormentorum. Ad quendam ergo comitem *b* generosa quoque defertur virgo Charitine, quod non solum in honore habeat Christianos , sed etiam multos inducat ad suam religionem ; quin etiam eos, qui opinionem susceperunt Christianorum , tutiores reddat ad suum cultum. Ad eam ergo accedit comes *c* in spe habitantem , et seorsum secum , et cum Deo versantem. Accedit autem ira plenus et statim ei plagas infligit , et ferreum ei collare *d* imponit ; et eam tradit consulari injustissimo judici. Ille vero et statim proponit instrumenta suppliciorum ; et cum Martyrem curasset sisti ad suum tribunal ; Miserere , inquit , tui , antequam periculum facias suppliciorum , sapienti utens consideratione ; et immortalibus offer sacrificium. Sic enim tria lucrifacies maxima. Nam et deorum potentiam tibi reddes propitiam ; et imperatorum attrahes benevolentiam ; et florentem speciem acribus tormentis non facies flaccescere.

nec blanditiis nec minis ejus movetur, sed contra idola detestatur.

2 Hæc cum audiisset Martyr , ad cælum quidem tollit oculos , quod illinc proficiscitur , vocans auxilium ; signo autem Christi munita *e* ; Es moribus quidem , ait , varius , o consularis , vaferque et callidus ; sed ad nullam utilitatem aperte

Ἐκράτει ποτὲ τὰ τῆς ἀσεβείας καὶ βασιλεῖς ἐπὶ τοὺς τὰ Χριστιανῶν φρονοῦντας ἐξέμαινεν. Ὑπασπισταὶ δὲ αὐτοῖς καὶ ὑπηρέται τὴν τῶν Χριστιανῶν ἔρευναν ἔργον ἐποιοῦντο, καὶ πολυειδεῖς τοῖς εὐσεβέσιν ἠπείληντο βάσανοι. Μηνύεται οὖν κόμητι τινὶ καὶ ἡ γενναιοτάτη Χαριτίνη, ὅτι μὴ μόνον τὰ Χριστιανῶν ὑπάρχει F
τιμῶσα, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς πρὸς τὴν αὐτῆς θρηκείαν* ὑπάγεται, καὶ δὴ τοὺς τὰ Χριστιανῶν ἑλομένους ἀσφαλεστέρους ἐπὶ τὸ οἰκεῖον σέβας παρασκευάζει. Ἐφίσταται οὖν ὁ κόμης αὐτῇ ἐπ' ἐλπίδι κατοικούσῃ καὶ κατὰ μόνας ἑαυτῇτε συγγινομένῃ καὶ τῷ Θεῷ. Ἐφίσταται δὲ καὶ θυμοῦ πλήρης, καὶ παραυτίκα πληγὰς αὐτῇ ἐντείνει, κλοιόντε σιδηροῦν περιτίθησι, καὶ τὴν δικαίαν ὑπατικῷ τῷ παρὰ πάντα ἀδίκῳ δικαστῇ παραδίδωσιν. Ὁ δὲ τάτε τῶν κολάσεων εὐθὺς προτίθησιν ὄργανα, τὴν Μάρτυράτε τῷ αὐτοῦ βήματι παραστήσας· Οἴκτειρον, εἶπε, πρὸ τῆς τῶν κολαστηρίων πείρας αὐτὴν, σώφρονι χρησαμένη τῷ λογισμῷ, καὶ τοῖς ἀθανάτοις θυσίαν προσένεγκε. Τρία γὰρ ἂν οὕτω τὰ μέγιστα κερδανεῖς τότε τῶν θεῶν κράτος ἐξιλεώσῃ, τήντε τῶν κρατούντων εὐμένειαν ἐπίσπασῃ καὶ τὸ ἐπανθοῦν τῆς ὥρας οὐ βασάνων δριμύτητι μαρανεῖς.

* θρησκείαν

2 Τούτων ἡ Μάρτυς ἀκούσασα πρὸς οὐρανὸν μὲν αἴρει τὰ ὄμματα, τὴν ἐκεῖθεν ἐγκαλουμένη βοήθειαν, τῷ δὲ τοῦ σταυροῦ φραξαμένη σημείῳ· Ποικίλος μὲν εἶ τὸν τρόπον, ὑπατικὲ, καὶ τὸ ἦθος ὕπουλόστε καὶ ἀπατηλὸς, ἔφη. Ἀλλ' εἰς ἀνόμητον* σοί σκολιὸν τοῦτο

* ἀνόνητον

A σαφῶς ἀποβήσεται. Ὅυτε γάρ με κολακεύων αἱρήσεις, οὔτε ἀπειλῶν καταπλήξεις, οὐ συμβουλεύων μεταπεῖσαι δυνήσῃ, οὐδὲ μαλάξαι τὸ ἐν ἐμοὶ τοῦ διὰ Χριστὸν παθεῖν πρότυμον· ἐπὶ τῷ μόνῳ γὰρ καὶ ἀληθεῖ Θεῷ πέποιθα καὶ τούτῳ τὸ πᾶν τῆς ἐμῆς ζωῆς ἀνατέθεικα. Εἴ τι οὖν ἐμοὶ πείθῃ, σαυτὸν μᾶλλον οἴκτειρον τῆς ἀπάτης. Σαυτῷ συμβούλευσον τὰ χρηστότερα· ὅπερ ἐστὶ, τὸ μὴ ξοάνοις κωφοῖς προσανέχειν, περὶ ὧν εἶπε πού ὁ ἡμέτερος προφήτης ἐν πνεύματι· Θεοὶ, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. Καί· Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. Καὶ πάλιν· Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ τιμῶντες αὐτά.

3 Ἐπειδὴ τούτων ἤκουσεν ὁ δικάζων, θυμῷ πάλιν ὑποπλησθεὶς, αὐτὸς μὲν ἐκέλευεν ἐν χρῷ τὰς τῆς κεφαλῆς θρίχας ἐκτεμεῖν. Τὸ δὲ ἐγίνετο, καὶ τούτῳ θαῦμα μέγιστον ἠκολούθει· αὖτις γὰρ ἡ κεφαλὴ κατάκομος ἦν· καὶ ὁ δικαστὴς πλείονι τῷ θυμῷ κινηθεὶς ἀνθρακιὰν ἐπιτεθῆναι τῇ κεφαλῇ προστάττει· εἶτα καὶ ὄξος αὐτῆς καταχέεσθαι, τὰ τῶν ἀλγηδόνων οὕτω δριμύτερα παρεχόμενος. Ἐφ' οἷς ἡ γενναία· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, εἶπε, τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων ἡ ἀσφαλὴς βοήθεια, ὁ B τοὺς σοὺς ἁγίους τρεῖς παῖδας ἐν μέσῳ καιομένης φλογὸς ἀφλεγέτους διατηρήσας, αὐτός μοι καὶ νῦν παραστὰς πρὸς τὰς διὰ σὲ κολασεις ἐνίσχυσον, μήποτε τοῖς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς εἰπεῖν ἐπ' ἐμοὶ γένοιτο· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν· Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν τῶν ὀδυνῶν ἡ Μάρτυς ἀνίεται, καὶ ἦν οὕτω ῥήμασιν εὐχαριστηρίοις δοξάζουσα τὸν Θεόν. Πρὸς ἅπερ αὖτις ὁ ὑπατικὸς χαλεπήνας σιδηροῦς ὀβελίσκους ἐκπυρωθέντας κατὰ τῶν μαστῶν τῆς Μάρτυρος ἐμπαγῆναι προστάττει. Τῆς οὖν χαλεπῆς αὐτῇ τὶς δὲ * προσενεχθείσης βασάνου, αἱ μὲν σάρκες τοῖς σιδηροῖς ἐκείνοις ὀβελίσκοις ἐδαπανῶντο· τὸ δὲ τῆς καρδίας τοῦ πρὸς Χριστὸν διάπυρον ἔρωτος ἐπὶ πλέον ἀνήπτετο· εἶτα καὶ λαμπάδας πυρὸς κελεύει ταῖς πλευραῖς αὐτῆς ἐπικαίεσθαι· ἡ δὲ, καὶ τῶν λαμπάδων ὑφαπτομένων, τῶν εὐχῶν ἐκτενέστερον εἴχετο, καὶ τῆς τιμωρίας ἀνεθεῖσα πρὸς τὸ θεοῦσαι* τοῖς θεοῖς ἠναγκάζετο.

* redundant hæc : τὶς δὲ

* [θ]εῶσαι seu potius θῦσαι

4 Ἐπεὶ δὲ καὶ καρδίᾳ καὶ χείλεσιν ἀμετάθετος ἦν τὴν ὁμολογίαν, ἐπίσης αὐτῇ καὶ ὁ δικάζων, τὴν ἐπὶ τῷ κακῷ ἔνστασιν ἀνένδοτος ὢν, κελεύει ταύτην λίθον τοῦ τραχήλου ἐκδεθῆναι, καὶ οὕτως αὐτὴν κατὰ βυθοῦ θαλάσσης ἀπορριφῆναι· οὗπερ δὴ γενομένου· Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, ἡ Μάρτυς ἐβόα, ὅτι με διελθεῖν C δι' ὕδατος θαλαττίου διὰ τὸ σὸν εὐλόγησας ὄνομα, ὥστε καὶ καθαρὰν εὑρεθῆναι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως· ἀλλά σου δεῖξον, ὡς ἀεὶ καὶ νῦν, ἐπ' ἐμοὶ τὰ θαυμάσια, δι' ὧν ἐπὶ πλεῖον δοξασθήσεται τὸ μέγα σου ὄνομα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ταῦτα οὕτως ἐκείνητε προσηύχετο, καὶ τὰ δεσμὰ διελύετο, μόνοστε ὁ λίθος τῷ βυθῷ κατεδύετο· ἡ δὲ, ὢ τοῦ θαύματος, ἀτρόμῳ ποδὶ τοῖς τῆς θαλάσσης νώτοις ἐφίστατο καὶ τῶν ὑδάτων οἷα στερεᾶς ἐπιβαίνουσα πρὸς τὸ αἰγιαλὸν ἐπορεύετο· ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὸν ὑπατικὸν ἰδοῦσα προσμένοντάτε καὶ τὸ τοῦ πράγματος πέρας ἰδεῖν, ὅπερ ἂν ἐγένοιτο, ἐκδεχόμενον, Χαίροις, ὑπατικὲ, λέγει· σὺ δὲ μέχρι καὶ νῦν συνῆκας τὴν εἰς ἐμὲ τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν ἐμοὶ Χριστοῦ δύναμιν; ἢ τυφλώττειν ἔτι φιλονεικεῖς, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπομάχεσθαι; Εἰ μὲν οὖν τοῦ σκότους ἀφέμενος τῷ ἀληθινῷ προσδράμῃς φωτὶ, σεαυτῷ πραγματεύσῃ τὴν σωτηρίαν· εἰ δὲ καὶ ἔτι τοῖς προτέροις ἐμμεῖναι θελήσεις, ἐμοὶ μὲν πολλῶν αἴτιος ἀγαθῶν, τῇ δὲ σῇ ψυχῇ ἀπωλείας πρόξενος ἔσῃ. Ταύτην ὁ κατάρακτος* τὴν παῤῥησίαν οὐκ ἐνεγκὼν, ἔτι δὲ καὶ τὸ περὶ αὐτὴν θαῦμα καταπλαγεὶς ἐξίστατότε ἑαυτοῦ, καὶ ἀφωνίᾳ κατείληπτο. Ὀψὲ δὲ ποτὲ καὶ μόλις ἀνενεγκὼν συνιέναι μὲν οὐκ ἐβούλετο·

* κατάρατος

A. METAPHRASTE

aperte tibi redibit hæc perversitas; neque enim me capies adulans, nec me minans perterrefacies, nec consulens me poteris in aliam traducere sententiam, nec mollire id, quod est in me promptum propter Christum patiendi studium. Confido enim in solo et vero Deo *f*. Si mihi ergo credas, miserere potius tui erroris. Consule tibi ea, quæ sunt utiliora, nempe surda non colere simulachra; de quibus alicubi dixit noster Propheta in spiritu : « Dii, qui cælum et terram « non fecerunt, pereant; » et : « Dii gentium « dæmonia, Dominus autem cælos fecit *g*. » Et rursus : « Simulachra gentium argentum et au- « rum, opera manuum hominum. Similes eis fiant; « qui colunt ea *h*. »

quare variis tormentis, non sine subsecutis miraculis, afficitur :

3 Postquam hæc audivit judex, ira rursus repletus, jussit quidem ejus capillos radi in superficie *i*. Illud autem factum est, et maximum consecutum est miraculum. Caput enim rursus fuit comatum. Ex quo judex majore ira motus, jubet prunas ardentes imponi ejus capiti, deinde etiam acetum ei infundi, dolores sic præbens acriores. Propter quæ generosa Virgo, Domine Jesu Christe, dixit, eorum, qui in te fiduciam E posuerunt, certum et firmum auxilium, qui tuos sanctos tres pueros in medio flammæ ardentis incombustos conservasti *k*, tu quoque nunc mihi adsis, et ad ea, quæ propter te suscipiuntur, confirma supplicia, ne quando de me liceat dicere inimicis veritatis : Ubi est Deus eorum? Post preces autem relaxata fuit Martyr a doloribus, et Deum laudabat ei agens gratias. Quæ quidem statim ægre ferens consularis, ferreos candentes obeliscos *l* jubet insigni uberibus Martyris. Hoc ergo gravi ei illato tormento, carnes quidem ferreis illis obeliscis consumebantur; cordis autem ejus amor in Christum magis accendebatur; deinde etiam jubet lampades ignis ejus admoveri lateribus. Illa vero, etiam dum lampades accendebantur *m*, intensius perseverabat in orationibus. Sed a cruciatu relaxatæ vis fiebat, ut diis sacrificaret.

in mare projecta, inde incolumis evadit : rursus frustra excruciata,

4 Cum autem et corde et labris in confessione esset immutabilis, judex, qui æque atque ipsa in tormentis constans, ad malum erat obstinatus, jubet lapidem collo ejus alligari et sic eam dejici in profundum maris *n*. Quod quidem cum factum esset, Ago tibi gratias, Domine, clamabat F Martyr, quod ut per aquam marinam transirem, propter sanctum tuum nomen, tibi visum sit, quo inveniar munda in die resurrectionis; sed tua ostende, ut semper, nunc quoque in me miracula, per quæ magnum tuum nomen magis glorificetur in secula seculorum. Amen. Hæc illa sic oravit, et dissoluta sunt vincula, et solus lapis fuit in profundo demersus. Illa autem (ὁ miraculum!) firmo ac stabili pede stabat super dorsum maris, et per aquas, tamquam per terram solidam ingrediens, proficiscebatur ad littus *o*. Interim vero cum vidisset manentem consularem et exportantem, quisnam futurus esset rei exitus, dicit : Salve, consularis. Ne nunc quidem intellexisti virtutem Christi, qui in me operatur? An adhuc contendis cæcutire et repugnare veritati? Si ergo relictis tenebris ad veram lucem accesseris, tibi procurabis salutem. Quod si persistere velis in prioribus, mihi quidem eris causa multorum bonorum, tuæ autem animæ interitum conciliabis. Hanc dicendi libertatem cum non ferret vir execrandus, eo autem, quod in eam acciderat,

A. METAPHRASTE

accideret, miraculo esset obstupefactus, a se discessit, eumque vox et sermo defecit. Cum autem vix tandem ad se rediisset, nolebat quidem intelligere. Dixit autem: Ut magnam Galilæi *p* putem esse potentiam, persuadent ea, quæ facta sunt; sed ego conabor ostendere, ea potius facta esse præstigiis *q*. Sic dixit, et in eos, qui astabant, statim oculos conjiciens, jubet eos statim nudare Sanctam et manibus post tergum vinctis eam rotæ *r* alligare et carbonum cumulum cum ferreis quibusdam secantibus instrumentis substernere et rotam frequentius circumagere, ut contritis paulatim membris, cum gravi dolore Martyr e vita excederet. Atque machina quidem statim fuit perfecta. Supernum autem rursus auxilium solita quoque nunc ostendit; nam descendens angelus et flammam carbonum extinxit, et robur carnificum dissolvit, ut nec rotam quidem possent omnino circumagere.

Cum jussu judicis probo afficienda esset, pie moritur.

5 Hinc animo perplexus, et plane ignarus, quid ageret, præses non dubitavit alia excogitare supplicia. Jubet ergo manuum et pedum ungues ei evelli. Et illi quidem protinus fuerunt amputati Tormentum autem ab illa reputabatur, perinde ac si alius pateretur *s*. Ipse autem B rursus prioribus alia adjiciens, ei quoque jubet dentes extrahi: sed quomodo præses in gravibus inveniendis, ita nec illa in gravibus ferendis suppliciis fuit defatigata. Itaque purum ejus corpus probro afficere cogitavit sceleratus. Et ad ministros conversus, eam, inquit, accipite et in excelsum et medium aliquem locum ducite et præcones euntes per universam regionem finitimam, ad probrum ei afferendum convocent chorum impudicorum. Postquam autem probro et contumelia satis fuerit affecta, eam ad me reducite, ut ea, quæ desunt, ei adjiciam. Martyr autem Christi ei respondit: Est mihi Christus, qui omnia sola voluntate transmutat, et solo nutu, qui etiam meam animam hodie suscipiet immaculatam, tuis, o prophane, dispersis et dissipatis consiliis. Hæc cum dixisset, manus simul, mentem et oculos in cælum tollens, oravit Deum, quem desiderabat. Postquam autem oravit, cum pace apud eum deposuit animam sacrificans purum corpus et spiritum ei, propter quem omnia pro nihilo reputabat, melius judicans mori, quam peccare etiam præter sententiam *t*.

Ejus corpus in mare projectum, illæsum inde extrahitur et sepelitur.

C 6 Qui autem etiam post ejus mortem, apud se immortalem volebat alere insaniam, consularis qui machinatur? Jubet ejus corpus cum multa arena in saccum injici et projici in profundum maris, non magis illam deinceps crucians, quam Christianos, et volens eos privare divitiis et gloria reliquiarum *u*. Atque sic quidem ad effectum est deductus consularis jussus; et in undas projectum fuit corpus Martyris. Sed ne tunc quidem tui oblitus est, o Charitine, Deus, qui vicissim glorificat eos, qui ipsum glorificant; nam tunc quoque, ut solet, ostensus est faciens magnalia; et tres quidem totos dies corpus tenuit mare, pulchre servatum, et nullo penitus detrimento affectum. Deinde corpus idem, quod communem coluit Dominum, ipsum quoque omnino reveritum, amice tradit propinquæ cuidam terræ. Vir autem quidam, cui nomen Claudius *x*, moribus mitis ac moderatus, qui Martyrem aluerat ab ineunte ætate, cum id fideliter sustulisset, et præclare condiis-

D φησὶ δέ· Μεγάλην οἴεσθαί με τοῦ Γαλιλαίου τὴν δύναμιν πείθουσι τὰ γεγενημένα, ἀλλ᾽ ἔγωγε γοητείᾳ μᾶλλον ἐξειργασμένα διαλέξαι ταῦτα πειράσομαι. Οὕτως ἔφη. καὶ τοῖς παρεστῶσιν αὐτίκα τὰς ὄψεις ἐπιβαλὼν γυμνώσαιτε τὴν μακαρίαν εὐθὺς καὶ περιαγκωνῆσαι προστάττει τροχῷ τε προσδῆσαι καὶ σωρείαν ἀνθράκων κάτωθεν ὑποστρῶσαι καὶ δὴ καὶ τὸν τροχὸν ἑλίττειν συχνότερον, ὅπως τῇ κατὰ βραχὺ μελῶν ἐκτριβῇ κατωδύνως ἡ Μάρτυς ἀπαλλαγῇ τῆς ζωῆς. Τὰ μὲν δὴ τοῦ μηχανήματος κατὰ τάχος ἀπήρτισθο· ἡ ἄνωθεν δὲ πάλιν ἐπικουρία τὰ συνήθη καὶ νῦν ἐπεδείκνυτο καὶ ἄγγελος καταπτὰς τήντε τῶν ἀνθράκων φλόγα ἐσβέννυε, καὶ δὴ καὶ τὴν τῶν δημίων ἰσχὺν ἐξέλυεν, ὡς μὴ δὲ τὸν τροχὸν ἑλίπτειν μηδαμῶς δύνασθαι.

5 Κἀνταῦθα τοίνυν ὁ ἄρχων διαπορούμενος, ὅμως ἐν ταῖς βασάνοις ἄλλας ἐπινοειν οὐκ ἠπόρει· Τοὺς τῶν χειρῶν οὖν ὄνυχας αὐτῆς καὶ ποδῶν ἐκσπασθῆναι προστάττει, καὶ οἱ μὲν εὐθὺς ἐξεκόπτοντο· τῇ δὲ, ὡς ἑτέρου πάσχοντος, ἡ βάσανος ἐνομίζετο καὶ πάλιν αὐτὸς τοῖς προτέροις ἕτερα προστιθεὶς, ἐκκοπῆναι ταύτης καὶ τοὺς ὀδόντας διεκελεύετο· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐκείνη τὰ δεινὰ φέρειν, οὕτω μὴν οὐδὲ αὐτὸς πάλιν τὰ δεινὰ ἐξευρίσκειν οὐδαμῶς ἀπηγόρευκεν. Ὑβρίσαι τοίνυν τὸ καθαρὸν αὐτῆς σῶμα ὁ μιαρὸς ἐπενόει καὶ πρὸς τους ὑπηρέτας ἐπιστραφεὶς· Λαβετε, φησί, ταύτην, καὶ ἐπί τινα τῶν ὑψηλῶν καὶ μεσαιτάνων τόπων ἀγάγετε, κήρυκέστε κατὰ πάσης τῆς πλησιοχώρου φοιτῶντες ἐφ᾽ ὕβρει τῇ ταύτης ἀκολάστων χορὸν συγκαλείσθωσαν· μετὰ γοῦν τὸ ἱκανῶς ὑβρισθῆναι πρός με πάλιν ἐπαναγάγετε, ὥστε προστεθῆναι ταύτῃ καὶ τὰ λειπόμενα. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ Μάρτυς πρὸς αὐτὸν· Ἔστι μοι Χριστὸς, ἀπεκρίνατο, πάντα μετασκευάζων θελήσει μονῃ καὶ ῥοπῇ νεύματος, ὃς καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἄσπιλον προσδέξεται σήμερον, τὰ σὰ, βέβηλε, διασκεδάσας βουλεύματα. Ταῦτα εἰποῦσα, χεῖραστε ἅμα καὶ φρένας καὶ ὄμματα πρὸς οὐρανὸν ἄρασα τῷ ποθουμένῳ Θεῷ προσηύχετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ηὔξατο μετ᾽ εἰρήνης αὐτῷ τὸ πνεῦμα παρέθετο, καθαρὸν θύσασα καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα τῷ, δι᾽ ὃν πάντα παρ᾽ οὐδὲν ἐλογίζετο, βέλτιον ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ καὶ παρὰ γνώα* ἁμαρτεῖν κρίνασα.

* an γνωμὴν?

F 6 Ὁ δὲ καὶ μετὰ τὸν αὐτῆς θάνατον ἀθάνατον παρ᾽ ἑαυτῷ την μανίαν στρέφανειν* ἐθέλων ὑπατικὸς τί μηχανᾶται; Ἐν σάκκῳ τὸ ταύτης σῶμα μετάγε ψάμμου πολλῆς βληθῆναι κελεύει, καὶ τῷ τῆς θαλάσσης ἐναπορριφῆναι βυθῷ, οὐ μᾶλλον ἐκείνην ἢ Χριστιανοὺς τὸ λοιπὸν τιμωρούμενος, καὶ πλούτου καὶ δόξης ὅσης ἀποστερεῖν αὐτοὺς τῶν λειψάνων βουλόμενος. Εἶχε μὲν οὖν οὕτως τῷ ὑπατικῷ πέρας τὸ κέλευσμα, καὶ κατὰ κυμάτων ὁ νεκρὸς τῆς Μάρτυρος ἔρριπτο· ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτῳ σου, Χαριτίνη, ὁ τοὺς αὐτὸν δοξάζοντας ἀντιδοξάζων Θεὸς ἐπελάθετο, ἀλλὰ καὶ νῦν, ὡς ἔθος, μεγαλεῖα ποιῶν ἐπεδείκνυτο, καὶ τρεῖς μὲν ὅλας ἡμέρας τὸν νεκρὸν εἶχεν ἡ θάλασσα, καλῶς ἐκείνη* φυλάξασα καὶ μηδὲν ὅλως λυμηναμένη, ἀλλὰ τὸ τὸν κοινὸν δεσπότην θεραπεῦσαν σῶμα καὶ αὐτὴ πάντως καταιδεσθεῖσα εἶτα τῇ γείτονι χέρσῳ προσφιλῶς παραδίδωσι, καὶ τις ἀνὴρ, ὁ Κλαύδιος ὄνομα ἐπιεικὴς τὸν τρόπον καὶ μέτριος, ὃς καὶ τὴν Μάρτυρα ἐκ πρώτης θριχὸς ἀνεθρέψατο, πιστῶς ἀνελόμενος, λαμπρῶς τε μυρίσας καὶ περιστείλας λαμπρότερον ἔν τινι τιμίῳ τόπῳ κατέθετο, τάφον αὐτῇ σχεδιάσας, οὐχ ὡς ἐκείνη πρέπων, ἀλλ᾽ ὡς ὁ

* an τρίφειν?

* an ἐκείνην?

set

A καιρὸς ἐδίδου, καὶ ὁ τῶν τότε κρατούντων φόβος ἤπειγε. Τοιοῦτον τῇ Χριστοῦ Μάρτυρι Χαριτίνῃ τὸ τέλος, πέμπτην τῷ τηνικαῦτα τοῦ Ὀκτοβρίου μηνὸς ἄγοντος ἐν Χριστοῦ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

set, in quodam venerando loco id deposuit, ei raptim constructo sepulchro, non ut illam decebat, sed ut tempus dabat, et eorum, qui tunc rerum potiebantur *y*, præscribebat metus. Hic fuit finis Christi martyris Charitines, quinto mensis Octobris. In Christo Jesu Domino nostro. Cui gloria et potentia in secula seculorum, Amen. A. Metaphraste y

ANNOTATA.

a *Vide, quæ de epocha martyrii* S. Charitinæ *ex conjectura diximus in Commentario num.* 11 *et* 12.

b *Hunc alia Græcorum monumenta* Domitium, *alia* Domitianum *vocant. Consule num.* 13 *et sequens Annotatum.*

c *Dissonat nonnihil hæc Metaphrastis narratio a Menologii Basiliani et Menæorum verbis num.* 3 *et seqq. recitatis. Sed forte sic utraque narratio concilianda est, ut Domitius comes, et Amisenorum, ut nobis videtur, judex consularis, prius ad Claudium,* Charitinæ *dominum, scripserit, quo hic eam ad se mitteret, ac mox comitem quemdam ex administris suis legarit, qui eam ad se vinctam perduceret, suoque sisteret tribunali.*

d *De plagis ante juridicam ullius criminis probationem* Charitinæ *inflictis, videsis quæ in Commentario sub initium numeri* 15 *dicta sunt :* Collare *autem, quod Christi Martyri injectum fuisse narratur, erat vinculi genus, quo captivorum collum constringebatur, ne e satellitum aut lictorum manibus elabi ullo modo ipsi possent.*

B e *Quam fuerit ab omni retro tempore Christianis usitatum ac solemne, præsertim, dum quid grande inceptarent, se crucis signo munire, seu ut Lactantius de Mortibus persecutorum cap.* x *ait,* suis frontibus immortale *crucis* signum imponere, *patet tum ex hoc* S. Charitinæ *exemplo, tum etiam ex Tertulliano libro de Corona militis cap.* 3, *ubi is ita loquitur :* Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. E

f *Absunt e versione Latina, quæ his verbis Græcis exprimuntur :* Καὶ τούτῳ τὸ πᾶν τῆς ἐμῆς ζωῆς ἀνατέθεικα. *Supple ergo in Latino textu :* Et ei omnem vitam meam consecravi, *vel :* Et in eo omnem vitam meam reposui.

g *Voces, quæ respondeant his Latinis :* Dominus autem cælos fecit, *a Græco textu absunt.*

h *Prior textus reperitur apud Jeremiam cap.* x ℣ 11 ; *posteriores Psalmo* 95 ℣ 5 *et Psalmo* 113 ℣ *secundo* 4 *et* 8. *Porro non esse a veri specie alienum, quod duriora hæc in tyrannum verba a Christi Martyre congesta fuerint, ostendi in Commentario num.* 15.

i *Summæ ignominiæ nota mulieribus inuri tum temporis credebatur, si eis summa capitis superficies decalvaretur. Vide Galonium Tractatu de instrumentis martyrum eorumque cruciatibus pag.* 140 *et* 142.

k *Legesis Daniëlis caput* 3.

l *Obelisci illi ferrea erant instrumenta, ex crassiore sui parte in acutam cuspidem desinentia, cerdonum subulis non absimilia, quæ in acumine suo et igneo ardore non poterant non in tam teneris virginei corporis membris vehementissimos cruciatus excitare, dum carnes ita lente torrebant.*

m *Incensas faces, non tantum lateribus martyrum, sed et singulis eorum membris admotas quandoque fuisse, testatur Lactantius de Mort. persecut. cap.* 21. *Lampades autem illæ, ut ex Galonio et Laurentio de Rebus publicis docet Pitiscus in suo Lexico Antiquitatum, fiebant hoc modo :* Desumebantur, *inquit laudatus Pitiscus,* vasa quædam lata unius palmi longitudinis, vel aliquantulum majoris, quæ deinde a summo ad arctiorem formam paululum præposteræ perversæque pyramidis instar contrahebantur, atque adstringebantur. Erant autem vasa, vel terrea, sicuti indicant illa, quæ ex ruinis hujusce Urbis (*Romæ*) nonnunquam eruuntur ; vel ferrea, ut innuit Colum. xii, 18, .. Postea vero vasa hæc hastulis quibusdam quadratis et simul colligatis septa, quæ ad vasorum similitudinem et ipsæ a summo paulatim adstringebantur, igne flammam emittente repleri solebant. Porro has hastulas, si ad ea, ad quæ lampades usui erant, animum referamus, intelligemus, quinque aut sex palmis plus minusve extitisse oblongas. *Harum effigiem exhibet Galonius citato Tractatu pag.* 75. *Ceterum, ut Lactantius, supra laudatus, innuit cap.* 21, *nonnunquam tortores lampades illas quantum ad flammantia lumina, haud vero quantum ad calorem, paula ante exstinguebant, quam martyrum corporibus eas admoverent, ut sic lentiori igne cremandis martyrum membris aptiores essent.* F

C

n *Mare istud fuisse Pontum Euxinum, Amiso urbi proximum, ex conjectura docui num.* 13.

o *Ita S. Petrus, ut testantur Evangelistæ, divina virtute* ambulavit super aquam, *quod et aliis Sanctis contigisse, perhibent Ecclesiasticæ Historiæ.*

p *Hoc nomine impius judex per blasphemiam Christum Dominum vocat, sceleris sui imitatorem pessimum postea nactus Julianum Apostatam, qui et vitricem Dei ultoris manum agnoscere coactus fuit.*

q *Nempe cum prodigia illa, tota quandoque civitate inspectante patrata, negare non possent iniquissimi judices, ne Christianos veri Dei cultores esse, fateri cogerentur, per summam insaniam miracula illa dæmonum præstigiis adscribebant.*

r *Hujusmodi fere rotam exhibet Gallonius pag.* 27 *littera B, nisi quod ardentium carbonum cumulus*

A. METAPHRASTE *cumulus inter aculeos ferreos hic expressus non sit. Hoc autem rotæ supplicium sæpenumero non esse sine igne illatum, ex Apuleio et Euripide docet Pitiscus in suo Lexico verba* Rota.

s *Nempe vel præ consolationis divinæ, qua perfundebatur, abundantia; vel Deo concursum suum subtrahente, ne suppliciorum instrumenta vires suas in sanctam Martyrem exererent.*

t *Id est, quam libidinosam virginei corporis contagionem etiam invite pati; ut enim, cum S. Ambrosio quilibet pudici censent, periculum pudoris bonis feminis est morte gravius.*

u *Huc spectant Eusebii verba lib.* 8 *Ecclesiasticæ Historiæ cap.* 6 : Sed et corpora regiorum cubiculariorum *(a Diocletiano et Maximiano Galerio pro Christiana fide interfectorum)*... ipsi eorum legitimi domini erui ex sepulcro et in mare projici oportere censuerunt, ne quis illos sepulcris conditos, pro diis, ut ipsi quidem opinabantur, reputans, inposterum adoraret, *seu eorum reliquias debito duliæ cultu afficeret.*

x *Synaxarium Sirmondianum* Claudium *hunc a domino seu hero* S. Charitinæ, *quem* Claudianum *vocat, diversum facit. Ego Metaphrastem aliosque secutus,* Charitinæ *herum* Claudium *vocari, quem nihil vetat inter domesticos suos habuisse virum sibi cognominem, cui* Charitinæ *a teneris unguiculis enutriendæ et instruendæ ac demum ejus corporis, ut rerum angustiæ patiebantur, sepeliendi curam demandarit.*

y *Hi nobis videntur fuisse Diocletianus, Maximianus Herculius et Galerius Maximianus, quos Lactantius cap.* 16 tres acerbissimas bestias *vocitat, quosque, ne Martyrum corpora rite sepelirentur, omni modo præcavisse, innuit Eusebius Annotato* u *supra citatus.*

DE S. DIVITIANO EP. CONF.

B

APUD SUESSIONES IN GALLIA

E

C. S.

SYLLOGE

CIRCA INITIUM SEC. IV.

In tribus Martyrologiis memoratur hoc die.

Gesta SS. Sixti et Sinicii, primorum Remensium, Suessionensiumque episcoporum, in hoc Opere nostro ad Kalendas Septembris illustrata habes. Sinicio in Suessionensium præsulum Catalogis proxime subditur* S. Divitianus *paucis admodum martyrologis notus. Illum tamen hoc* v *Octobris die memorat Martyrologium Parisiense, Eminentissimi Cardinalis de Noailles, archiepiscopi Parisiensis, auctoritate anno* 1727 *editum. Verba hæc sunt :* Apud Suessiones sancti Divitiani episcopi, cujus corpus apud sanctum Crispinum Majorem quiescit. *Præiverat Castellanus in Martyrologio suo Universali eadem prorsus Gallice dicens. Paulo prolixius, at minus recte, ad eumdem diem dixerat Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano :* Suessione, sancti Divitiani episcopi et confessoris, qui sancti martyris Sinicii successor, ita meritis vicinus, quam
C tempore remotus, ecclesiam primus in pace gubernavit, quam in tramitem justitiæ sanctis monitis et exemplis feliciter deduxit, et ita pervenit ad gloriam. *Quid in hoc brevi elogio displiceat, dicam inferius.*

que dicitur codi; at in Remensi de eodem mentio sit

2 *Eumdem* Sancti *titulo pariter honorant, ac die* v *Octobris obiisse, notant Sammarthani fratres, quique horum Galliam Christianam continuarunt eruditi Benedictini; Claudius vero Robertus, item in Gallia Christiana, sic loquitur, ut nescias, utrum diem* v *Octobris velit ipsi emortualem fuisse, an ejusdem cultui sacrum. Eumdem tamen hodie coli, expresse etiam asserit Claudius Dormay, presbyter canonicus Regularis abbatiæ S. Joannis de Vineis apud Suessiones, in Historia ejusdem civitatis, tom.* I, *lib.* 2, *cap.* 5 *Gallice inquiens,* Suffecerit scire, ipsum *(Divitianum)* ab Ecclesia coli, ut Sanctum, et hujus civitatis episcopum, ejusdemque memoriam ab illa ecclesia celebrari die v Octobris. *Verumtamen in Ms. codice Remensis ecclesiæ SS. Timothei et Apollinaris, apud Sollerium nostrum inter Auctaria Usuardina laudato,* Depositio *illius ad diem* XXVIII *ejusdem mensis legitur his verbis :* Suessionis, Depositio sancti Divitiani episcopi et confessoris.

3 *Fortasse eumdem codicem laudavit Marlotus in Historia metropolis Remensis lib.* I *cap.* 17, *dum ait :* Martyrologium Remense (ubi cuncta strictim referuntur) nudum Divitiani nomen habet, brevi ornatum præconio, his verbis : « Quinto Calend. Novemb. Depositio sancti Divitiani episcopi et confessoris. » *Tum hic subdit Marlotus :* Depositio autem ea est, qua homo vinculis carnalibus absolutus, liber iturus ad cælum, terrenum corpus deponit, ex S. Ambrosio sermone de depositione S. Eusebii. *Vult itaque Marlotus, in Remensi codice emortualem* S. Divitiani *diem , non sepulturæ translationisve tempus signari. Non examino, an iste sermo, qui in novissima Operum S. Ambrosii editione inter supposititios recensetur, vere illius sit; nec diffiteor, vocem* depositio *eo, quo apud Marlotum, modo passim adhiberi; non tamen certo ausim asserere, eamdem hic ita accipiendum esse, ut nequeat superesse suspicio de consignato potius die, quo* S. Divitiani *corpus in honoratiori tumulo aliquando fuerit collocatum. At utrovis modo ea vox hic exponenda sit, ex prædictis equidem liquet,* S. Divitianum *saltem ratione cultus ad hunc diem* v *Octobris pertinere.* F

die 28 hujus mensis, ignot mihi de causa.

4 *Neminem hactenus legi, qui dicat, aliqua* S. Divitiani *Acta antiqua exstare; si vero recentiores consulas, nihil quoque de insigni hoc Viro apud hos reperies, præter mentionem illius factam Flodoardo lib.* 1 *Historiæ Remensis cap.* 3, *quam ex editione Colvenerii transcribo.* Sanctus vero Sixtus, Remorum primus episcopus, etiam Suessonicam * fundasse fertur ecclesiam, et B. Sinicium, collaboratorem et cooperatorem suum inibi constituisse; quique post ejusdem S. Sixti decessum, nepote suo, ut fertur, sancto Divitiano, Suessoni a se pontifice ordinato, quoniam noviter instituta Remensis ecclesia lacte adhuc tenera forte fovebat pignera, necdum ad onus pontificale perferendum

Pauca de illo scimus ex Flodoardo.

* *alii* Suessionicam

A perferendum robusta, Remis archiepiscopalem (ea cogente necessitate) subiit cathedram. *Hæc, nec plura de* Divitiano *historicus Remensis; ex quibus facile conjicias, quam levis de ipsius gestis memoria exstiterit jam inde a medio seculo* x, *quo iste scripsit. De suo tempore inquit Marlotus:* Tanti Præsulis cursum in pontificatu, genus mortis et annum, gestorum ejus memoriam tempus edax obliteravit.

S. Sinicio successit circa finem seculi tertii,

5 *Non exspectet igitur plura lector. Ipsum omnes Catalogi in serie episcoporum Suessionensium tertio loco recensent, primum S. Sixto, secundum Sinicio constanter tribuentes, nec ullam sedis vacationem memorantes. Quam ob rem, cum nulla, vel levissima, nos cogat ratio illam adstruere,* Divinati *sedis tempus ex eo, quo proximus ejusdem decessor Sinicius sedit, eruendum est; idque etiam certius faciendum esset, si, quod Flodoardus dubitanter asseruit, constaret,* Divitianum *fuisse nepotem Sinicii, et ab hoc ad Remensem sedem commigrante, in Suessionensem fuisse suffectum. Fuerunt porro, qui, Flodoardo duce, crederent, SS. Sixtum et Sinicium primo Christianæ æræ seculo a S. Petro, Apostolorum principe,* B *Roma in Gallias missos fuisse: verum hanc sententiam, tum alii, tum Stiltingus noster ad Kalendas Septembris in iisdem Sixto ac Sinicio, satis superque refutarunt, eos ad annum circiter* 300 *referentes. Eadem de causa Castellanus in Martyrologio Universali, et auctor Martyrologii Parisiensis,* Divitianum *circa eumdem annum* 300 *floruisse, annotarunt; ac meo quidem judicio recte, sic tamen, ut prorsus incertum mihi sit, illene paucis annis ante finem seculi tertii, an post initium quarti obiisse credendus sit: quis enim id in tantis tenebris palpando divinet?*

nec martyrio sublatus fuit.

6 *Saussayus, in cujus verbis, num.* 1 *relatis, quædam mihi displicere, dixi, cum in ea esset sententia, quæ, SS. Sixti et Sinicii missionem S. Petro, Apostolorum principi, attribuit, eosque, non naturali morte, sed maatyrio e vivis sublatos asserit; nec (ut opinor) facile posset tempus sedis* S. Divitiani, *quem omnes S. Sinicii sine ullo medio successorem nominant, confessoremque obiisse, memorant, tam diris persecutionibus seculi primi illigare, eumdem a S. Sinicii* tempore remotum *vixisse, commentus est, primumque illum fuisse* C *e Suessionensibus episcopis, qui eam ecclesiam in* pace gubernavit. *Sed fallitur: nam neque Sixtus et Sinicius seculo primo floruerunt, ut diximus, nec martyrio coronati sunt, ut laudata eorumdem Acta et Commentarium iis prævium legentes facile perspicient. Adde, quod Saussayus in hac sua opinione dicere cogatur, Suessionensem episcopatum post S. Sinicii obitum ultra duo secula vacasse, quod nulla verisimili ratione probaverit.*

AUCTORE C. S.

sed obiit confessor.

7 *Marlotus, cujus verba num.* 3 *dedi, credi voluit,* S Divitiani genus mortis, *violentane scilicet, an naturalis ea fuerit, ignorari. Ita forsitan existimavit, quod ejusdem esset cum Saussayo sententiæ de tempore missionis SS. Sixti et Sinicii, ægreque posset cum acerbissima illa Ecclesiæ ætate componere naturalem mortem* S. Divitiani, *aut inter hunc et Sinicium tam diuturnam sedis vacationem sine idoneo teste affirmare. Atqui* Divitianus *etiam in Ms. codice Remensi, quem Marlotus vidit, laudavitque, cum* Confessoris *titulo expresse annuntiatur, neque alium codicem protulit Marlotus, in quo eidem Sancto martyrii laurea adscripta legitur: nonne ergo rectius eumdem naturali morte perfunctum dixisset, quam illius mortis genus ignorari, ex male fixo S. Sixti ac Sinicii missionis tempore affirmavit?* Confessorem *itaque cum Remensi codice, seu gemino, seu unico, atque recentioribus Martyrologiis, quæ supra produximus,* S. Divitianum *appellamus, quales etiam decessores illius, Sixtum et Sinicium fuisse, diximus.* E

Corpus ejus apud Suessiones in abbatia S. Crispini Majoris.

8 *Quod de ejusdem Sancti corpore apud S. Crispinum Majorem quiescente Parisiense et Castellani Martyrologia asserunt, consentiunt Sammarthani fratres tom* 3 *Galliæ Christianæ in serie episcoporum Suessionensium, in qua pag.* 1041 *tertio loco sic habetur:* S. Divitianus, cujus corpus in D. Crispini Majoris conditum est ecclesia. *Non dissentiunt ejusdem Operis continuatores Benedictini tom.* 9, *col.* 334; *sed cum quadam cautione aiunt:* Corpus in basilica S. Crispini Majoris conditum, tradunt Sammarthani, forte in loco, ubi postea ædificata est hæc basilica. *Non existimo, Sammarthanos recitatis verbis indicare voluisse,* S. Divinatum *mox ab obitu suo in laudata ecclesia, quæ tunc temporis minime exstabat, sepultum fuisse; sed nec iisdem verbis insinuasse censendi sunt, illum eo in loco, ubi dicta in S. Crispini basilica postmodum condita est, primo humatum fuisse; cum sic vere loqui potuerint, modo sacrum illius corpus eo, quo scribebant tempore, in eadem basilica quieverit, quocumque demum tempore illuc aliunde fuisset delatum. Ceterum illa basilica et abbatia Ordinis S. Benedicti, vulgo* Saint Crispin le grand, *sita est supra urbem Suessionum ad fluvium Axonam, de quibus consuli possunt laudati Galliæ Christianæ continuatores tom.* 9, *a col.* 394. *Plura (quod dolemus) de hoc sancto Suessionensi Episcopo nescimus.* F

AUCTORE .C B.

DE S. MARCELLINO EP. CONF.

RAVENNÆ IN ITALIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Fasti sacri et scriptores præcipui, qui Sancti meminerunt.

Anno CCCXLVI. Sanctus, qui Romano hodierno, aliisque Fastis sacris

I*nter priores undecim S. Apollinaris, primi Ravennatum episcopi, in sacra horum sede successores, quos omnes ad hanc columbæ divinitus illapsæ indicio designatos, popularis habet traditio, omnes, uno excepto Proculo, Fastis sacris invenio inscriptos, decimo loco occurrit* S. Marcellinus, *qui, quamquam quidem, ut S. Severus, proximus ejus successor, Martyrologiis vetustioribus seu classicis inscriptus non sit, in Romano tamen hodierno, non secus ac octo e decessoribus suis, Aderitus scilicet, Eleucadius, Martianus, Calocerus, Probus, Dathus, Liberius et Agapitus, commemoratur : et hi quidem cuncti, si unum Probum ante,* x *Novembris diem nullis prorsus Fastis sacris insertum, exceperis, sacro illo honore ad varios, quibus proinde in Opere nostro dati jam sunt, mensium præcedentium dies afficiuntur :* Marcellinus *vero hodie. Verba, quibus hoc postremum ibidem fit, pauca hæc sunt :* Ravennæ, sancti Marcellini episcopi et confessoris. *Hunc porro Sanctum nostrum, qui hodie etiam Officio in ecclesia Ravennate quotannis colitur, e sacris hujus tabulis, quales in suis ad Martyrologium Romanum Notis laudat Baronius, puto depromptum ; unde verosimillime pariter profluxerit annuntiatio, qua in binis Mss., Romano hodierno antiquioribus, Florentinis Usuardi Codicibus, Medicæo scilicet et Strozziano, a Sollerio nostro in Præfatione ad Usuardum num.* 254 *recensitis, ab eoque deinde inter Usuardina Auctaria relatis, hodie invenitur, quamvis interim in iis* Marcelli *pro* Marcellini *perperam scribatur, celebratus hunc in modum :* Ravennæ sancti Marcelli ejusdem civitatis episcopi et confessoris.

Inde inscribitur, elogiaque etiam,

2 *Usuardino huic Auctario accedunt Fasti sacri, a Galesinio, Ferrario et Castellano contexti. Ac Castellanus quidem in Martyrologio suo Universali iisdem plane, quibus id in Romano fit, verbis, Gallice redditis, breviter Sanctum commemorat ; Galesinius vero et maxime Ferrarius, ille in suo anni* 1578 *Martyrologio, hic in Generali anni* 1613 *Sanctorum Italiæ Catalogo, oratione paulo prolixiori id præstant. Amborum verba describo. Prioris hæc sunt :* Ravennæ sancti Marcellini episcopi, tanta sanctitate viri, ut vel sola opinione homines a maleficio deterreret, et ad leges divinas colendas inflammaret ; *posterioris vero ista :* Marcellinus x a S Apollinare Ravennæ episcopus, columbæ indicio electus, ecclesiæ Ravennati post S. Agapitum anno Sal. CCXXX, Urbano Pontifice Maximo, præfuit. Quam ecclesiam per annos L, sive, ut alii tradunt, XLVII tanta sanctitate et pietate, adjuncta prudentia, administravit, ut hac opinione homines a maleficiis absterreret, et ad divinas leges observandas exemplo maxime suo inflammaret, ut multos a dæmone opressos liberaret, ac multis dæmonum insidiis petitus, ad divinam opem confugiens eos superaret. Denique in magna rerum perturbatione et Ecclesiæ persecutione, Aureliano imp. (sub quo, eo adhuc episcopo, Fusca virgo et Maura nutrix martyrio coronatæ sunt) graviter afflictus III Non. Octobris migravit e vita, Felice Papa. Cujus corpus fertur suavissimum odorem misisse in æde S. Probi sepultum.

ex ecclesiæ Ravennatis lectionibus tabulisque

3 *Nec tantum hisce elogiis Sanctum exornant, verum etiam pro fonte, e quo ea hauserint, Ravennatem Hieronymi Rubei Historiam assignant. Huic porro etiam, Galesinius quidem Annalium urbis Ravennæ scriptores ; Ferrarius autem ecclesiæ Ravennatis monumenta, adjungunt. Verum qui qualesve illi Annales seu horum scriptores, quæ qualiave illa monumenta sint, non edicunt. Opus sane, quod sub Annalium Ravennatum titulo concinnatum sit, hactenus non novi ; quod vero ad ecclesiæ Ravennatis monumenta, a Ferrario laudata, pertinet, cum hic hagiologus, de aliis agens Ravennatibus Sanctis, subinde etiam ejusdem ecclesiæ, quas tamen* antiquas *(adi in S. Agapito ad* XVI *Martii opus nostrum) perperam vocaris, lectiones laudet, monumentorum illorum partem hæ forte non exiguam faciunt una cum Tabulis, quas, ut supra monui, citat Baronius, quasque præcipue esse opinor Kalendaria Catalogosve, quibus ad diversos anni dies diversi Ravennates Sancti, vel nomine tenus dumtaxat, vel cum addito brevi elogio, cultusve ecclesiastici eis deferendi præcepto sint inserti. Utut res habeat, nihil equidem, quin Hieronymo Rubeo consonet, habet Galesinius, totumque fere, quo Sanctum Ferrarius exornat, elogium ex eodem Ravennati historico est depromptum. Ut de re ferri queat judicium, juverit et hujus verba, huc facientia, transcripsisse.*

et Hieronymo Rubeo

4 Agapito, *inquit lib.* I *sub finem* Marcellinus successit Ravennatum archiepiscopus, alterum et trigesimum circiter annum supra ducentesimum ab ortu Christi, Urbano adhuc Romano Pontifice. Quinquaginta annis Ravennati ecclesiæ præfuit Marcellinus tanta sanctitate atque innocentia, ut vel sola opinione homines a maleficio deterreret, et ad leges divinas servandas ac colendas inflammaret. Sæpius cacodæmonum furorem (tanta in illo fuit magnitudo et præstantia benignitatis divinæ) nullo labore compressit, cumque Virum sanctum illi, dispositis insidiis, vallatum tenerent ac circumvenissent, eo Deum suppliciter invocante, statim prostrati, misereque afflicti sunt. *Hactenus ille, qui deinde, varias Romani imperii vicissitudines, plures Barbarorum*

AUCTORE C. B.

A *rorum in id irruptiones, gloriosum SS. Fuscæ et Mauræ martyrium, sævas in Christi cultores persecutiones aliaque nonnulla, quæ, gubernante Ravennatem ecclesiam* S. Marcellino, *accidisse vult, paulo prolixius exponens, ita tandem de Sancto concludit :* Sub in tempus *(Aureliano scilicet imperante)* Marcellinus, Ravennatum antistes, in tanta perturbatione vario rerum eventu misere graviterque affectus animam exhalavit tertio Non. Oct. Dum extremum spiritum duceret, ejus cadaver ferunt unguentorum suavissimorum divinum odorem afflavisse. Sepultus est in divi Probi.

depromptis ; a Galesinio et Ferrario celebratur, a binis præterea,

5 *Confer nunc hæc cum binis elogiis supra huc transcriptis, videbisque Galesinium et Ferrarium, horum auctores, ex Hieronymo Rubeo, qui præterea priorum undecim S. Apollinaris successorum columbæ divinitus illapsæ indicio ad episcopatum electionem loco non uno docet, indubie hausisse. Nec tantum id fecerunt ambo hi hagiologi, verum etiam in libro, Italice scripto, quem* sacra Ravennæ antiquæ Monumenta *inscripsit, annoque* 1664 *vulgavit, Hieronymus Fabri, metropolitanæ Ravennatum ecclesiæ canonicus, infra plus semel laudandus, aliique nonnulli, qui post annum* B 1572, *quo primum prodiit Hieronymi Rubei Historia, de Ravennatis ecclesiæ rebus Sanctisve scripserunt. Hos omnes, utpote qui Rubei de Sancto nostro asserta nec roborent, nec infirment, nihilque fere, quod ex his haustum non sit, doceant, hic enumerare operæ pretium non est, pergoque proinde ad binos (neque enim etiam plures alios his recentiores hic miror) scriptores antiquos, quos adhuc Mss. dumtaxat sibi prælucentes habuit, atque ad contexendam Ravennatem Historiam adhibuit sæpissime jam nominatus Hieronymus Rubeus.*

qui reliquis antiquiores sunt, scriptoribus, Agnello videlicet,

6 *Prior est Agnellus, appellatus etiam Andreas, qui librum Pontificalem seu Vitas Ravennatum Pontificum anno circiter* 840 *conscripsit. Opus hoc Benedictus Bacchinius, abbas S. Mariæ de Lacroma Ord. S. Benedicti Congregationis Casinensis, e Ms. Bibliothecæ Estensis Codice eruit, varieque a se illustratum typis primum anno* 1708 *publici juris fecit, idemque deinde Muratorius, cum codice Estensi denuo collatum, iterata editione in Rerum Italicarum Scriptorum tom.* 2 *una cum Bacchinii in id Observationibus Dissertationibusque intulit. Ambo porro editioni, quam adornarunt, præfationem præmisere sane eruditam,* C *qua, quis fuerit Agnellus, qua ætate floruerit, et qua sit fide dignus, additis etiam, quibus laboret, defectibus, dilucide exponunt. Præcipua, huc spectantia, e Bacchinii Præfatione apud nos tom.* V *Julii pag.* 348 *exstant excerpta, quo propterea, studiose lector, vel ad Bachinii, aut etiam Muratorii, si ad manum sit, Præfationem pro ampliori Agnelli concinnatique ab eo Pontificalis notitia, brevitatis ergo te remitto. En modo, quæ Agnellus editionis Bacchinii, quam hic, nisi aliud dicam, semper intelligam, part.* I, *pag.* 162 *de Sancto nostro, quem, spectato, quo post S. Apollinarem sederit, ordine,* decimum *appellat, capite unico sub hoc titulo,* Vita sancti Marcellini, *memoriæ prodat.*

cujus verba hic recitantur,

7 Marcellinus X, *inquit*, justus et timoratus suis orationibus dæmonum castra prostravit, et oves, quæ a Domino ei traditæ fuerant, impiger custodivit, ne ille immanissimus lupus, qui quotidie sævit, et furit, castra suæ ecclesiæ laniare potuisset, et ex suis ovibus prædam evelleret, ut non Christianorum animas, quas sanctus Vir Omnipotenti Domino adquisierat, beluino gutture devoraret, ne infernalibus connexis gehennæ vinculis ditione manciparet. Transactoque plurimo annorum curriculo spatii, pontificatum amisit et vitam, cujus tanta corpus odoramenta flagravit, ut pretiosissima mirrhæ, incensi, odoramenta sepelientium nares sentirent. Sepultus est, ut fatentur alii, in basilica B. Probi. Sedit autem annos. . . . mens. . . . dies. . . . *Ita hactenus Agnellus, cujus hæc etiam idcirco præcipue, quod usui infra futura adhuc sint, de Sancto nostro verba volui huc transcribere, quamvis interim præter sedis* S. Marcellini *diuturnitatem sepulturæque locum nihil fere notatu dignum edoceant. Sanctum quidem præterea, veluti pastorem vigilantissimum, depingunt, nec dubito, quin revera is in gregem sibi commissum diligentissime invigilarit ; attamen cum vigil sedulaque gregis adversus omnes dæmonum insidias tutandi cura omnibus omnino pastoribus seu episcopis, sanctitatis laude conspicuis, sit communis, eam forte, utut speciatim in antiquis monumentis non notatam, Sancto nostro, ne alioquin ejus Vita appareret nimis jejuna, Agnellus nominatim attribuerit. Cum enim hic scriptor, ut Bacchinius in prima sua in eum Dissertatione, cap.* 2 *docet, nulla omnino vel S. Severi, duodecimi Ravennatum antistitis, vel etiam decessorum ejus Acta scripta habuerit, probabilibus dumtaxat* E *conjecturis, quæ de hisce specialim memoriæ prodit, frequenter superstruit, uti ipsemet in S. Exuperantio* XIX *Ravennatum antistite satis indicat.*

et anonymo, qui canonicum se prodit, memoratur.

8 *Ad alterum modo e scriptoribus antiquis, quorum supra memini, progrediamur. Muratorius in eodem Ms. Bibliothecæ Estensis codice, e quo Agnelli librum pontificalem ecclesiæ Ravennatis eruderarat Bacchinius, Vitas priorum aliquot episcoporum Ravennatum, seu potius habitos de his ad populum sermones, quibus Vitæ titulus deinde fuerit adjectus, una cum aliis nonnullis Opusculis invenit, eaque omnia, Spicilegii Ravennatis Historiæ titulo insignita, tom.* I, *part.* 2 *Scriptorum Rerum Italicarum inseruit. Causas, ob quas Opus hoc vulgarit, in Præfatione docet, uti etiam lucubratiunculas illas omnes, quas id complectitur, a variis auctoribus, qui post Agnellum floruerint, esse profectas, quod tamen (vide Operis nostri tom.* 7 *Septembris pag.* 400 *num.* 9) *ita videtur quantum ad episcoporum Ravennatum Vitas intelligendum, ut harum omnium unus idemque, qui scilicet easdem etiam pro arbitrio subinde mutarit interpolaritque, collector exstiterit, seculo* XIII *longe posterior. In illa porro,* F *quam hic digessit, collectione, seu, ut hanc appellare maluit Muratorius, Ravennatis Historiæ Spicilegio pag.* 554 *et seqq. legitur S. Probi Vita, cui hujus aliorumque septem Ravennatum antistitum translationis, anno circiter* 963 *factæ, Historia inseritur, ab anonymo, qui rei gestæ interfuit, canonicumque se prodit, auctore (adi eumdem* 7 *Septembris tom. pag.* 403. *num.* 25 *et seqq.) litteris consignata; hic autem, qui, quod præcipue huc spectat, ille ipse est e binis supra memoratis scriptoribus antiquis posterior,* S. Marcellinum *sanctis Ravennatibus episcopis, quorum corpora refert fuisse translata, accenset. Verba, quæ ad Sancti nostri translationem pertinentia suppeditat, infra suo loco, cum de hac sermo erit, describam. Aggredior nunc, quæ prævie adhuc tractanda sunt, quæque ut eo, quo gesta sunt, ordine proponantur, a Sancti ad sedem Ravennatem electione ducendum est initium.*

§ II.

AUCTORE C. B.

§ II. Quæ prosint et quæ contra obsint Ravennatum traditioni, qua Sanctus, aliique priores decem S. Apollinaris in sede Ravennati successores a Spiritu Sancto in specie columbæ apparente feruntur electi.

Sanctum miraculo fuisse designatum episcopum, popularis,

Sanctus Marcellinus *novemque ejus in sede Ravennate decessores et proximus successor Severus a Spiritu Sancto, qui sub specie columbæ supra eligendorum caput apparuerit, ad episcopatum prodigiose fuerint assumpti, si modo populari, quæ apud Ravennates viget, crediturque, traditione sit standum. Verum quid tandem de hac* B *statuendum? Fuisse re vera S. Severum columbæ divinitus apparentis indicio episcopum designatum, passim ab eruditis non revocatur in dubium, quamvis interim id a scriptoribus seculo nono antiquioribus, annisque minus quadringentis a re gesta remotis, memoriæ proditum non inveniatur; quod vero ad* S. Marcellinum *novemque ejus decessores pertinet, septem ex his in Opus nostrum, uti, quæ num.* I *dixi, sat aperiunt, Majores nostri jam intulere; verum super traditione ista, prout simul et ad S. Severum, et ad Sanctum nostrum novemque ejus decessores, seu ad omnes undecim priores S. Apollinaris in sede Ravennati successores sese extendit, nuspiam aperte mentem suam declararunt. Etsi enim monumenta scriptorumve verba, illam non obscure insinuantia, subinde, ut argumenti exigebat ratio, tunc retulerint, essentne tamen hæc veritati consona, an dissona, minime pronuntiarunt, remque, Ravennati ecclesiæ a pluribus jam seculis constanter creditam, maxime idcirco, quantum opinor, quod ei invicte, integreque pro Ravennatum desiderio probandæ documenta idonea non suppeterent, diligentius aliis discutiendam definiendamque huc* C *usque reliquerunt.*

super qua non temere pronuntiandum, fert traditio.

10 *Et vero, cum antiquas præterea particularium ecclesiarum traditiones indubitanter ut falsas commentitiasque absque ullis solidis et positivis, ut vocant, argumentis rejicere, rationi etiam consentaneum non sit, taliaque adversus antiquam illam Ravennatum traditionem militare, verosimiliter non compererint, optimo sane prudentissimoque consilio id fecerunt, illorumque idcirco, cum præterea non magis ad Sanctum nostrum, quam ad ejus decessores, in Opere nostro jam datos, illa spectet de prodigiosa ad episcopatum electione traditio, vestigiis hic insistere, penitusque ab hac, super qua sane nil temere pronuntiandum intelligo, tum admittenda, tum etiam rejicienda abstinere est fixum. Attamen cum id omnibus, qui res controversas dubiasque decidi rationesve saltem, iisdem mature expendendis librandisque aptas, proponi desiderant, futurum forte non sit gratum, non tantum, quod apud nos tom.* VII *Septembris in S. Aderito num.* 2 *factum jam est, ad Hieronymum Fabri, qui traditionem totis viribus propugnat, et ad Benedictum Bacchinium, Muratoriumque, qui, quæ illam falsitatis reddere suspectam sunt nata, proponunt, lectores curiosos remitto; verum etiam in gratiam eorum, quibus forte tres hi scriptores ad manum* D *non fuerint, argumenta præcipua, quæ singuli in rem suam adducunt, vel ipsis eorumdem verbis, vel certe in compendium contracta describo, observationibus etiam, ubi id opportunum congruumve videbitur, subinde adjectis. Ab iis, quæ Hieronymus Fabri affert, exordior.*

Scriptores monumentaque, quibus illud Fabrius propugnat,

11 *Hic scriptor in Opere, quod, ut jam dixi,* Sacra Ravennæ antiquæ Monumenta *inscripsit, annoque* 1654 *typis Venetis edidit, part.* I, *pag.* 344 *et tribus seqq. omnia prorsus, quibus factam priorum undecim S. Apollinaris successorum a Spiritu Sancto in columbæ specie apparente ad episcopatum electionem fulciri posse animadvertit, studiosissime congerit, moxque, ubi hanc non nudam esse simplicemque ecclesiæ Ravennatis traditionem, sed a magni nominis historicis affirmari, fideique effici indubiæ nobilissimis plurium seculorum monumentis, asseruit, diversos diversorum temporum, qui prodigiosum illum electionis modum calculo suo approbarunt testimoniove confirmarunt, scriptores recenset. His porro deinde, quibus etiam musivum seu tessellatum Ursianæ seu cathedralis apud Ravennates ecclesiæ opus, monumentis tamen potius quam scriptoribus an-* E *numerandum, interserit, varia antiqua, eumdem illam electionis modum indicantia, monumenta adjungit, Ravennatis scilicet ecclesiæ et provinciæ Kalendaria, Breviarii Erfordiensis de S. Severo Lectiones, editum de festorum dierum cultu e Julio Feltrio Ruvereo; Urbinatium Cardinale archiepiscopo Ravennate, in concilio provinciali decretum, antiquissimam ecclesiæ S. Jacobi Argentiensis Picturam, antiquum Ms., quod in capituli Ravennatis archivo servatur, Missale, ac tandem ipsa, quæ albam in campo rubro crucem, hujusque a dextris albam itidem columbam, viridis olivæ ramo in rostro instructam, complectuntur, ecclesiæ Ravennatis insignia. Accipe modo, quid in omnia hæc monumenta scriptoresque, iisdem præmissos, observandum occurrat.*

una cum nonnullis,

12 *Hos inter Bollandus noster, tamquam qui in SS. Severo, Calocero et Eleucadio Ravennatum episcopis, tom.* 1 *et* 2 *Februarii datis, factam priorum undecim S. Apollinaris successorum a Spiritu Sancto in specie columbæ apparente electionem pro probata habeat, computatur; quod quo jure fiat, haud equidem perspicio. Etsi enim ibidem Bollandus nonnulla, quibus supernus ille electionis modus* F *adstruitur, auctorum anteriorum verba transcribat, hæc tamen nec adoptat, nec an veritati consonent, edicit. At vero, utut id ita habeat, merito equidem præter recentiores non paucos Desiderius Spretus, Petrus de Natalibus, Ricobaldus Ferrariensis, ac tandem etiam B. Petrus Damianus patria Ravennas, S. R. E. Cardinalis episcopus Ostiensis, a Fabrio pro electionis, de quo hic disserimus, miraculo adducuntur, uti etiam musivum seu tessellatum, utpote in quo priores undecim, nec plures, S. Apollinaris successores cum apparente supra singulorum caput columba cernuntur expressi, ecclesiæ Ravennatis opus, etiam a Majoribus nostris in S. Agapito ad* XVI *Martii diem alibique non semel laudatum. Verum et hoc, uti ipsemet docet Fabrius, ante annum* 1112 *non fuit exstructum, et e cunctis nominatis scriptoribus antiquior est B. Petrus Damianus, qui tamen ante seculum decimum prope elapsum (adi Operis nostri tom.* III *Februarii* 415*) natus non est, quique proinde an una cum antiquo illo ecclesiæ Ravennatis opere, memoratisque sequioris ætatis scriptoribus prodigiosam priorum undecim S. Apollinaris successorum, quorum postremus S. Severus*

AUCTORE C. B.

A *Severus anno 346 sedere incepit, electionis historiam, a qua sex amplius seculis, inter annum circiter 1000 et annum 346 elapsis, abfuit, certam atque indubitatam possit efficere, aliorum esto judicium.*

que annotari convenit, proponuntur,

13 *Ad ea, quæ etiam in monumenta supra recensita observari convenit, jam progredior. Est pariter his omnibus, quantum opinor, B. Petrus Damianus antiquior, nihilque certe, quo contrarium apte evincat, Fabrius adducit in medium. Ait quidem, quæ ultimo loco laudat, ecclesiæ Ravennatis insignia mille amplius annis esse antiqua, utpote abhinc ipsa, quæ ex opinione apud eruditos communius modo recepta ab anno circiter 567 ad annum circiter 742 excurrit, exarchorum Ravennatum ætate jam usurpata; verum tam antiquum, de quo hic plura disputare non lubet, insignium illorum usum nec probat, nec, etsi probaret, propterea esset certo consequens, ut is ex prodigiosa illa, quæ ab apparente in specie columbæ Spiritu Sancto facta sit, priorum undecim S. Apollinaris in sede Ravennate successorum electione primitus fuisset inductus; quod tamen ad finem a Fabrio intentum necessario requiri, nemo* B *non videt. Porro hic scriptor monumentis, de quibus modo notata sufficiant, corollarii quodammodo vice etiam adjungit antiquam S. Severi Ravennatis episcopi Vitam, a Bollando in Operis nostri tom. I Februarii illatam, quæ, priores S. Apollinaris successores columbæ indicio electos, tom. cit. pag. 82 et seq. num. 4 luculentissime docet; verum hæc, cum anonymum, uti in Commentario eidem præmisso num. 5 docet Bollandus, seculi dumtaxat decimi aut undecimi auctorem, ac proin B. Petro Damiano non multo antiquiorem, imo forte etiam recentiorem, habeat, scriptoribus monumentisque a Fabrio pro prodigiosa illæ electione allatis magnum pondus haud addit.*

argumentumque, traditioni saltem favens, adjungitur:

14 *Validius nonnihil pro eadem ex Agnello, quem Fabrius non vidit, quemque alioquin in subsidium etiam vocasset, potest argui. Etenim is scriptor, qui ex dictis Ravennatum antistitum Vitas anno circiter 840 litteris consignavit, ac proin sesquiseculo ut minimum ante B. Petrum Damianum floruit, part. 1, pag. 169 S. Severum ad ecclesiam, quo novi Ravennatis episcopi electioni interesset, sese conferre meditantem, uxori in hæc verba inducit loquentem :* Vadam, et videbo visionem mirabilem, quomodo de alto cælo columba C veniet, et super electi caput conscendat; *quæ sane solitum jam dudum ætate Severi Spiritus Sancti sub visibili columbæ forma in Ravennatum pontificum electionibus supra caput eligendi descensum apertissime indicare videntur: quamvis autem ex eo, quod Agnellus, quæ hic de S. Severo scribit, non ex antiquis monumentis, sed e multorum dumtaxat seniorum, uti ipsemet fatetur, narratione hauserit, pluriumque seculorum spatio ab omnibus prioribus undecim S. Apollinaris successoribus abfuerit, non immerito forsan possit contendi, prodigiosam horum columbæ incio electionem recitatis scriptoris illius verbis certam haud effici, est tamen, quantum apparet, cur ex his concludatur, Ravennatum de illa traditionem seculo decimo aut undecimo, contra ac nonnulli sentiunt, multo esse antiquiorem.*

unde hanc, cujus antiquitati Bacchinius ratiocinio,

15 *At vero si Bacchinio, cujus et Muratorii argumenta jam producenda sunt, stare velis, ne tantam quidem idcirco traditionis illius, quam unde forsan ortam suspicari quis queat, mox intelliges, antiquitatem admiseris; in Observationibus enim, quas Vitæ S. Severi scriptor ille subjungit, pag. 174 in eam, qua Severum* prophetico spiritu de propria futura electione *Agnelliana proxime huc transcripta verba forsan pronuntiasse, autumat, opinionem propendet, idque, quantum opinor, ob rationes contentas in ratiocinio, quod ibidem et pag. anteced. præmiserat, quodque eo fere reducitur: Agnellus de prodigiosa S. Severi ad episcopatum electione ita etiam cap. I, pag. 163 scribit:* Cujus (*S. Severi nimirum*) sacerdotium ab Omnipotente Domino tantum prædestinatum fuit, ut in illius electione Spiritus Sanctus missus fuisset in specie columbæ, quam omnis populus viderunt corporalibus oculis, et super ejus caput requievit, unde in proverbium etc; *quibus verbis innuere seu explicare videtur specialem anteaque Ravennæ insolitum, qui per Spiritum Sanctum, sub columbæ forma apparentem, in S. Severi electione primum enituerit, divinæ providentiæ modum, huncque prætera suo de columba, quæ in decessorum S. Severi electione apparuerit, silentio, in omnium horum Vitis ubique constanter servato, sufficienter suadet.*

hic quantum ad substantiam

16 *Adhæc Luidolphus presbyter, qui alteram scripsit S. Severi Vitam, a Bollando tom. I Februarii pariter editam, monachum Ravennatem,* E *quem ipsemet audierat, inducit ibidem pag. 89, num. 7 de S. Severo ita loquentem:* Orante autem populo, ecce, subito columba quædam desuper volitans super caput ipsius, cunctis cernentibus, consedit. Quod quidam pro signo accipientes, eum sacerdotio dignum judicabant: alii vero indigne ferentes, quod tam vilibus vestimentis indutus inter primos civitatis stare præsumpsisset, eum inhoneste, sicut ei uxor evenire optaverat, de ecclesia exire compulerunt, altera autem die in ecclesia latitare volens, etiam per columbam proditus sollicitabat corda intuentium. Tertia vero die, cum in ecclesia positi aliquod signum a Deo præstolarentur, ille, qui non in facie, sed in corde videt et judicat, quasi duritiem illorum increpans, eum sicut prius per columbam sacerdotio dignum palam omnibus demonstravit.

descripto, adversatur,

17 *Quibus verbis indicari videtur, Spiritus Sancti, sub columbæ specie supra eligendi Ravennatis antistitis caput apparentis, prodigium in S. Severi, priorum undecim S. Apollinaris successorum postremi, electione primum evenisse; iis enim monachus Ravennas, seu, si mavis, ex eo, quam ex ipso hujus ore accepit, relatione Luidolphus narrat, descendente supra Severi caput columba, aliquos eum dignum sacerdotio habuisse,* F *alios secus, qui etiam illum extra ecclesiam expulerint, nec descensui secundo columbæ obedierint, sed exspectaverint signum demonstrari; hæc autem omnia accidere non potuissent, si ex præcedentium pontificum electionibus compertum apud Ravennates fuisset, a Deo virum illum, super cujus caput columba appareret, episcopum designari. Jam vero cum eodem seculo nono, quo ex dictis Agnellus, etiam Luidolphus presbyter, ut tom. Februarii cit. in Comment. ad Vitam S. Severi prævio num. 7 Bollandus docet, floruerit, quis non e proxime recitatis illorum verbis concludat, seculo IX labente aut etiam ad finem inclinante, peculiarem S. Severo æstimatam fuisse prodigiosam columbæ indicio electionem, quæ posterioribus temporibus communis credita est omnium Ravennatum antistitum, qui a S. Apollinari usque ad S. Severum in Ravennati cathedra sederunt?*

suspicari forsan quis possit, primitus exortam,

18 *Ita prope quantum ad substantiam habet institutum a Bacchinio loco cit. ratiocinium; quam quod si putes legitimum, videsis, tum an eo, in quem*

AUCTORE C. B.

quem ex dictis hic scriptor propendet, sensu accipienda non sint Agnelli verba priori loco seu num. 14 huc transcripta, tum etiam an ex his perperam intellectis primitus orta non sit Ravennatum de prodigiosa priorum omnium undecim S. Apollinaris successorum electione traditio, quæ, quamquam quidem seculo IX *nondum esset pervulgata, temporis tamen lapsu ita invaluit, ut passim ab omnibus, Ravennatibus saltem, videatur fuisse admissa non modo seculo* XII, *quo musivum supra laudatum Ursianæ seu cathedralis Ravennatis ecclesiæ opus fuit exstructum, verum etiam seculo* XI, *quo B. Petrus Damianus floruit, quoque, quod bene notandum est, duabus hisce vocibus,* solito more, *quæ difficultatis num.* 14 *propositæ nodum tangunt, adjectis, ipsissima fere Agnelli verba, ibidem recitata, serm.* I *de S. Severo descripsit, uxori Sanctum hunc dicentem inducens,* Vadam et videbo visionem mirabilem, videlicet, quomodo columba de cælo veniat et super electi caput SOLITO MORE consideat.

et unde re ipsa ortam.

19 *Verum enimvero utut hæc de Ravennatum traditione habeant, Muratorius, ad quem tandem venio, longe aliam illius originem suspicatur. Audi ipsummet tom.* I *Scriptorum Italiæ part.* 2, *pag.* B 527 *in ea, quam Ravennatis Historiæ Spicilegio præfixit, Præfatione suis verbis ita loquentem:* Animadversus velim, vulgo ibidem *(Ravennæ nimirum)* creditum, Spiritum Sanctum sub visibili columbæ specie priores duodecim episcopos indicasse a clero et populo eligendos. Equidem persuasionem hanc iis *(Ravennatibus)* eripere mihi non est animus. Attamen suspicari non desino, an invaluisse potuerit hujusmodi opinio ex pictura aliqua veteri male intellecta. Quum enim episcoporum olim electio ab ejusdem cleri et populi votis penderet, atque in ipsam influere, et quidem merito, putaretur divini Spiritus secreta motio, ac præsertim quoties in sanctos Viros electio cadebat, pictores illorum episcoporum imaginem efformantes, supra eorum caput Paracletum sub columbæ specie appingebant, ut sensibile oculis exhiberetur, quod invisibili tantum actione peractum fuerat.

suspicetur Muratorius

20 Proinde ignarum vulgus subsequentium seculorum accipere facile potuit typum pro historia, et fictionem pictori licitam tamquam rem certam. Ita C vulgus tot martyres post abscissam cervicem non sine ingenti prodigio supervixisse, suumque caput propriis manibus alio detulisse, sibi persuasit hac una ratione, quod eos in pictura caput suum manibus gestantes adspexisset, quum tamen pictores nihil aliud significare voluerint, nisi martyres illos capitis diminutione mortem pro Christo sustinuisse. Sunt et sexcenti hujusmodi errores, sive opiniones male suffultæ, quibus tantum originem dedit pictorum licentia, perperam a posteris accepta atque explicata. Liceat Ravennatibus traditionem suam mordicus tueri; sed et mihi licuerit dubitationem meam hoc in loco exerere. *Habes nunc, erudite lector, quæ faveant, et quæ contra adversentur Ravennatum traditioni, cui an assentiendum potius sit, quam dissentiendum, quisque modo pro arbitrio statuat.*

§ III. Tempus, quo Sanctus sedere inceperit et obierit.

Sanctus, quem contra ac Majores nostri aliquando

Majores nostri de priorum Ravennatum antistitum serie chronologiaque loco non uno tractarunt, ac in primis quidem ad primam Februarii diem, S. Severo Ravennatum episcopo confessori sacram. Quid multa? In Commentario ad Sancti hujus Vitam prævio § I, *num.* 4, *nonnullis Fastis sacris, in quibus ad Kalendas Januarii Severi alterius, Ravennatis martyris, addito etiam episcopi titulo, memoria signatur, in medium adductis, de posteriori hoc Severo, quem ad dictum Januarii diem Opus nostrum jam intulerant, ita pronuntiant:* Cum de martyre Ravennate Severo, quem Hieronym. Rubeus ait I Janu. coli, alii I Febr. referunt, nihil constet, nisi sub Maximiano coronatum martyrio, an non suspicari fas sit, episcopum illum fuisse; sed cum ejus Acta lateE rent, posterioris Severi confessoris celebriorem conservatam memoriam? At severe pronuntiat Ughellus tom. 2 Italiæ sacræ, mendacium esse, asserere plures Severos. Non asserimus quidem; sed quo argumento severam suam censuram firmet vir doctissimus, non satis perspicimus. Fuisse certe celebrem jam olim opinionem de S. Severo ep. Ravennate martyre, patebit inferius ex Vita per Luidolfum, cui cap. 2, num. 5 ita Ravennas monachus respondet: „ Severus, cujus tu Vitam scire desideras, „ non fuit martyr, sed confessor. „ Ergo de episcopo ita percunctatus erat Luidolfus, ut martyrem eum existimaret; si quidem quadret interrogationi responsio.

suspicati sunt, S. Severus martyr non præcessit.

22 *His porro, postquam de S. Severi Ravennatis episcopi confessoris ætate, seu tempore, quo is sedere inceperit et obierit, nonnulla contra Hieronymum Rubeum § 2 disputarunt, num.* 13 *etiam subjungunt:* Si quis antiquiorem fuisse S. Marcellinum probarit, eique successisse Severum aliquem, dicat sane, duos fuisse Severos, ipso non omnino repugnante Baronio, sed posterioris celebritate prioris obscuratam esse famam. Quid si episcopus fuit Severus ille martyr, quem diximus Kalendis Januarii coli, sub Maximiano interfectum? F Multi, ut § superiori et ad illum diem diximus, episcopum et martyrem eo die statuunt. Neque ex Actis martyrii, quæ nulla extant, probari potest, episcopum non fuisse. *Sunt itaque, uti e binis hisce huc jam transcriptis textibus palam est, Majores nostri aliquando suspicati, ante S. Severum, episcopum Ravennatem confessorem, ac proin etiam ante Sanctum nostrum, utpote proximum hujus secundum ipsosmet et dicenda decessorem, in cathedra Ravennensi etiam sedisse S. Severum martyrem supra memoratum, quem etiam præcedere potuerit Marcellinus alter, a Sancto nostro distinctus, eoque antiquior. Verum S. Petrus Chrysologus, et ipse Ravennatum episcopus, ante annum* CCCCXLVIII, *quo e vivis excessit, de S. Apollinare, primo Ravennatum antistite, Sermone* 128 *locutus fuit in hunc modum :* B. Apollinaris primo sacerdotio solus hanc ecclesiam Ravennatem vernaculo atque inclito martyrii honore decoravit. *His autem verbis dilucide docemur, nullum omnino, si S. Apollinarem exceperis, Ravennatum antistitum, qui ante Petrum Chrysologum vixere, martyrio fuisse coronatum, ac proin in horum serie ante*

AUCTORE C. B.

A *ante Sanctum nostrum et S. Severum confessorem, anno circiter 390 vita functum, collocari non posse S. Severum martyrem, sesquiseculo circiter, uti de eo apud nos tom. 1 Januarii pag. 20 notatur, ante Petri Chrysologi ætatem martyrio affectum.*

Marcellinum etiam antiquiorem,

23 *Nec est, cur propterea Majores nostros hic incuses: cum enim non asserendo, sed suspicando dumtaxat sint locuti, non usque adeo scrupulose in rem debuerunt inquirere, memoratumque, quem Petrus Chrysologus de S. Apollinare, non de S. Severo martyre, habuit, sermonem consulere. Adhæc suspicionem illam ipsimet, quam, cum anno 1658 præfatum ederent Februarii tomum, insinuarant, decennio dumtaxat post, secundum vulgantes Martii, in S. Agapito, proximo ex dicendis Sancti nostri in sede Ravennati decessore, deposuerunt. Etenim ibidem de musivo seu tessellato Ursianæ apud Ravennates ecclesiæ opere supra memorato, quod antea e Leandri Alberti Italiæ descriptione utcumque dumtaxat cognorant, tumque ipsimet Ravennæ coram aspexerant, atque admodum antiquum compererant, ita num. 3* B *loquuntur:* Nos sane antiquæ isti picturæ multum deferimus, et quamdiu potiora nulla suppetunt monumenta, ex quibus in eam seriem vitium aliquod irrepsisse ostendatur, eidem standum esse censemus: *in hac autem, quam his verbis memorant, episcoporum, Ravennatum serie novem dumtaxat sequentes, Aderitus nimirum, Eleucadius, Martianus, Calocerus, Proculus, Probus, Dathus, Liberius Agapitus seu Agapetus, qui ante S. Severum confessorem proximumque ejus decessorem sanctum* Marcellinum *sederint, occurrunt, ut adeo Majores nostri, utpote qui a serie illa non recedendum, loco proxime cit. nihilominus consueverint, suam, quam exposui, de S. Severo martyre Marcellinoque antiquiori suspicionem jam deposuissent, cum anno 1668 secundum Martii tomum publici juris facerent. Et sane reipsa etiam Severus martyr, Marcellinusque, Sancto nostro antiquior, e Ravennatum episcoporum numero vel idcirco videntur excludendi, quod etiam in horum serie, utpote quæ jam productæ ex musivo ecclesiæ Ursianæ opere plane sit similis, ab Agnello, scriptore ex dictis, et ipso hoc musivo Opere et scriptoribus omnibus, de Ravennatum antistitum successione tractantibus, antiquiori, assignata* C *non compareant.*

aut ullum alium, quidquid contra opponatur.

24 *At vero, inquies fortassis, in S. Severi Ravennatis episcopi Vita, superius num. 13 jam laudata, atque apud nos tom. 1 Februarii priori loco excusa, num. 4 ita memorat auctor anonymus:* Hanc siquidem urbem *(Ravennam scilicet)* meritis præcipuis ejusdem sui triumphatoris B. Apollinaris, adeo clemens et pius rex Christus, præ ceteris decorando insignivit, ut ex quo ille miles felix laureatus corona martyrii intravit in gaudium Domini sui, instar duodeni Apostolorum apicis, duodecim illi successores per varia annorum curricula suppleret, non humana electos industria, sed potius divina vocatos providentia, et super quorum capita cælitus missa requievit columba; *his autem verbis clarissime indicatur, duodecim S. Apollinaris in sedem Ravennatem successores columbæ divinitus missæ indicio ad episcopatum fuisse designatos. Jam vero cum e cunctis Ravennatum episcopis, qui hujusmodi miraculo feruntur electi, omnium ultimus, uti modo inter eruditos satis convenit, fuerit S. Severus confessor, huncque in serie, quam et Agnellus, et musivum Ursianæ ecclesiæ opus exhibent, decem dumtaxat S. Apollinaris successores præcedant, necesse est, ut ad seriem istam, si non vel S. Severus martyr, vel Marcellinus Sancto nostro antiquior, alter certe alterius nominis, qui ante S. Severum confessorem hujusque decessorem* Marcellinum *sederit, S. Apollinaris successor adjiciatur. Adhæc, perges, in Ravennatis Historiæ Spicilegio, tom. 1, part. 2 Scriptorum Italiæ a Muratorio inserto supraque laudato, pag. 552 anonymus Vitæ, ut vocatur, S. Proculi Ravennatis episcopi auctor ita scribit:* Sita est *(ecclesia, S. Theodori communiter nominata)* inter muros civitatis Ravennæ, ubi hæc miraculosa et mirifica *(Spiritus Sancti in Specie columbæ descensum intelligit)* semper in electionibus Ravennatum pontificum a glorioso transitu beati Apollinaris usque ad beati Severi antistitis ejusdem ecclesiæ tempora, qui beato Apollinare in pontificatus ordine duodecimus fuit, gerebantur, prout ista habet traditio nunc communis, et satis certa assertio personarum; *his autem ex verbis idem omnino, quod e Vitæ S. Severi proxime recitatis, concludendum videtur.*

E

in Agnelliana serie non expressum, decessorem non habuit.

25 *Fateor, sic potest non immerito videri, sicque etiam reipsa Muratorio in Annotatione, quam textui huic subjecit, est visum. Verum quis pro certo edicat, an anonymus ille auctor, ab accuratione minime laudandus, S. Severum confessorem non faciat duodecimum columbæ indicio electum S. Apollinaris successorem, ipsomet annumerato S. Apollinari, qui, quamquam quidem visibili columbæ divinitus missæ signo episcopus designatus haud fuerit, speciali tamen Spiritus Sancti inspiratione credi potest primus Ravennatum antistes fuisse constitutus? Cur simili nequeat sensu anonymus Vitæ, cujus etiam num. præced. verba dedi, S. Severi scriptor intelligi? Desiderius Spretus de urbis Ravennæ Origine et Amplitudine lib. 1 luculentissime docet, duodecim S. Apollinaris successores columbæ divinitus missæ indicio ad episcopatum fuisse evectos, singulosque tamen mox recensens, novem dumtaxat, qui ante* S. Marcellinum, *proximum S. Severi decessorem, sederint, assignat, additque nihilominus diserte, S. Severum esse Ravennatum antistitum ultimum,* in quorum electione Spiritus Sanctus divina quadam providentia *descenderit. Idem etiam, quamvis minus aperte, facit Appendicis, ad pontificalem Agnelli librum a Bacchinio adjectæ, auctor anonymus, ut* F *scriptoribus, cum duodecim S. Apollinaris successores aiunt columba indice electos, hisce accensere ipsummet S. Apollinarem, prorsus inusitatum haud videatur. Utut sit, cum equidem e binis jam laudatis Severi et Proculi Vitarum auctoribus anonymis prior quidem, ut num. 13 dixi, non ante seculum decimum aut etiam undecimum, posterior vero, uti ipsemet mox post verba, ex eo jam recitata, indicat, non ante seculum tertium decimum, floruerit, ambo sunt Agnello longe recentiores; unde fit, ut huic potius quam illis standum sit, ac proin ut, quidquid scribant, verosimilius ante S. Severum confessorem, proximumque hujus decessorem* Marcellinum *nullus etiam alius, a S. Severo martyre Marcellinoque antiquiori distinctus, quem Agnelliana Ravennatum antistitum series non exhibet, Ravennensem S. Apollinaris cathedram occuparit.*

proximeque S. Agapito, non anno circiter 251, ut vult Rubeus.

26 *Ut porro, cur præterea seriei illi seu potius Agnello tantum deferendum sit, intelligas, Bacchinium in prima sua in hunc scriptorem Dissertatione pag. 119 de fonte, unde hic illam hauserit, audi loquentem:*

AUCTORE C. B.

loquentem: Novimus..., *inquit*, veteribus pontificum seriem et nomina nota satis fuisse ex Dypticis, quibus inter Missarum sollemnia per ordinem recitabantur, ex quibus pontificum Ravennatum seriem collectam ab Agnello, vel a senioribus, qui notitias suffecere, sive ex Ursiana ecclesia, in qua alibi se nutritum ab ineunte ætate dicit, consentaneum est. *Ita ille, cui cum hic subscribendum appareat, Sanctum nostrum, cui ex dictis, quod in Agnelliana serie expressi non sint, decessores fuisse S. Severum martyrem et Marcellinum quempiam antiquiorem, non reor, S. Agapito in sedem Ravennatem, quod huic in eadem serie, nullo intermedio, subdatur, proxime successisse, persuasum habeo. Verum, ut ad chronologiam jam veniam, quo tempore id factum? Hieronymus Rubeus (vide ejus verba num. 4 descripta) pro anno circiter* 231 *pronuntiat; verum nullum prorsus affert antiquiorem effati sui vadem, nec hoc veritati puto conforme. Esto enim tantisper, ut addit, annis non minus quinquaginta ecclesiæ Ravennati præfuisse* Marcellinum, *erit vel sic necessario consequens, ut is non serius, quam anno* 281 *e vivis fuerit sublatus, cum eo deducant anni quinquaginta, anno*
B 231 *adjecti.*

sed, ut, anno, quo obierit, determinato,

27 *At vero, cum* Marcellinum, *ipsomet fatente Rubeo, proxime exceperit, concilioque Sardicensi, anno* 347, *uti inter omnes convenit, celebrato, interfuerit S. Severus, necesse erit, ut hic, si Hieronymi Rubei calculis standum sit, annis ut minimum sexaginta sex sedem Ravennatem occuparit; imo cum anno circiter* 390 *adhuc in vivis fuisse superstes, a Majoribus nostris tom.* I *Februarii pag.* 80, *num.* 9 *probetur, uno amplius seculo in episcopatu vixerit; quod cum prorsus incredibile appareat, necesse est, ut et serius, quam anno* 281, *obiisse* Marcellinus; *et serius etiam, quam anno* 231, *ne alioquin nimium etiam ejus episcopatus protrahendus sit, in sedem Ravennatem S. Agapito statuatur suffectus. Verum quanto quidem tempore serius hæc Sancti ad episcopatum promotio evenit? Id ab anno, qui ei fuerit emortualis, partim dependet, huncque proinde prævie hic designo. Cum S. Severus concilio Sardicensi, anno, ut dixi,* 347 *celebrato, episcopus interfuerit, serius certe quam hoc ipso anno ecclesiam Ravennatem moderandam non acceperit;*
C *anno autem* 346 *id factum, Majores nostri tom.* I *Februarii in Commentario ad Sancti hujus Acta prævio num.* 9 *probant ex Vita, per anonymum scripta, in qua num.* 6 *diserte traditur S. Severus,* Constantino IV et Constante III AA. Coss. *sive jam dicto* 346, *creatus fuisse episcopus. Et sane citius id, quam hoc anno non evenisse, vel ex eo apparet, alioquin Severi, utpote qui anno circiter, ut jam dixi,* 390 *in vivis adhuc fuerit superstes, episcopatus, ultra quam sit sat credibile, foret protrahendus. Jam vero, cum secundum Agnellianam seriem, cui ex dictis standum, Sanctus noster S. Severum in episcopatu proxime præcesserit, verosimillime eo ipso anno vitam hanc mortalem cum immortali commutarit.*

ostenditur, sub seculi IV initium aut circiter successit,

28 *Dispiciamus modo, quanto circiter tempore serius, qnam statuat Rubeus,* S. Marcellinus *fuerit Ravennatum creatus antistes. Agnellus (adi num.* 7) *de Sancto ita scribit:* Transactoque plurimo annorum curriculo spatii *(id est, quantum opinor, plurimo spatii per annorum curriculum transacto)* pontificatum amisit et vitam; *Sanctus ergo secundum hunc scriptorem, quo antiquiorem, majorisque hac in re auctoritatis non* D *habemus, plurimo seu potius longissimo annorum spatio gessit ecclesiæ Ravennatis pontificatum, ut hunc per recitata num.* 4 *verba Hieronymus Rubeus, qui Agnellum Ms., utut eum ibi non laudet, sibi prælucentem habuit, quinquaginta annis, quamvis hos ab anno* 231 *ad annum* 281 *excurrisse, perperam indicet, non absque fundamento definiat. Attamen cum anni dumtaxat quadraginta, aut paulo adhuc pauciores, dum de tempore, quo quis episcopus desiderit, sermo est vocari etiam posse videantur* plurimum seu longissimum annorum spatium. *S. Agapito Sanctus noster successerit, non indubie quidem determinato, uti, si annis quinquaginta certo sedisset, esse dicendum, anno* 296, *sed verosimilius sub seculi* IV *initium aut circiter, ad quem terminum chronicum, utpote qui annorum aliquot latitudinem complectatur, deducunt tam quadraginta, quam quinquaginta anni, ab anno* 346 *quo ex dictis* Marcellinus *obiit, ordine retrogardo computati. Collige hinc jam, quanto circiter tempore serius, quam Rubeus statuat, S. Agapito in sedem Ravennatem* S. Marcellinus *fuerit suffectus.*

nec concilii Romani Acta, utpote quæ,

29 *Posset porro propius, quam ex dictis, res definiri, si modo, quo circiter S. Agapitus, proximus Sancti nostri decessor, abierit e vivis, annus aliunde haberetur exploratus; verum nescio,* E *an hic alio modo, quam quo aditi a Sancto nostro episcopatus initium jam utcumque determinavimus, sat apte tutoque possit assignari. Nec est, cur hunc in finem adducas concilii Romani, anno, ut plerique volunt,* 337 *sub Julio I Papa celebrati, acta, Majoresque nostros, qui, quod in his S. Agapitus Ravennensis episcopus memoretur, tom. Martii pag.* 426 *Sancti hujus obitum, aditique a Sancto nostro episcopatus initium ultra dictum annum* 337 *distulerunt; Acta enim illa determinando tempori, quo S. Agapitus obierit, et* S. Marcellinus *sedere inceperit, apta non sunt, utpote supposititia, fideque prorsus indigna, uti ex mox dicendis palam fiet; quod autem ad Majores nostros pertinet, distulisse illos ultra annum* 337 *S. Agapiti obitum, adique a Sancto nostro episcopatus initium, non est, cur quisquam magnopere miretur: fecerunt enim id, cum Agnellum, a quo* S. Marcellinus, *anno* 346, *uti ipsemet ibidem statuunt, vita functus, plurimorum annorum spatio in episcopatu vixisse, luculenter traditur, nondum vidissent, cumque præfata acta, contractis adhuc nimium* F *sanæ etiam moderatæque criseos habenis, pro supposititiis traducere, aut etiam in suppositionis suspicionem dumtaxat revocare, piaculo forsan a nonnullis ductum fuisset.*

licet aliquando fuerint in pretio.

30 *Adhæc quo minus adhuc mirum accidat, Majores nostros, ut S. Agapiti obitum aditique a Sancto nostro episcopatus initium post annum* 337 *differrent, præmemoratis concilii Romani actis fuisse permotos, non soli illi fuere, qui hisce multum detulerint; Baronius enim in Martyrol. et Annal., Hieronymus Rubeus, utut etiam Agnelli habuerit copiam, in sua Ravennati Historia, et Ughellus tom.* 2 *Italiæ sacræ in Ravennatum archiepiscopis, ut hos inter S. Agapitum, quem in dictis Actis memorari videbant, apte locarent, assignatam ab Agnello, musivoque Ursianæ ecclesiæ opere expressam eorumdem Ravennatum archiepiscoporum seriem, in qua Agapitum* Marcellinus, Marcellimum *Severus, Severum Liberius II proxime excepit, sus deque inverterunt: et Baronius quidem ante Severum statuit proxime sedisse Agapitum; Ughellus vero et Rubeus Agapitos multiplicant, hic post Severum comminiscens*

niscens alterum Agapitum, ille ex uno tres faciens, quorum primus ante, secundus post S. Marcellinum, *ac tertius denique post S. Severum sedem Ravennatem occuparit. Tanti olim illa concilii Romani Acta, quæ tom. 2 Conciliorum apud Labbeum exstant inserta, tres hi scriptores proxime laudati, aliique plures fecerunt; contra vero nullo omnino in pretio apud recentiores critico modo habentur, et merito quidem: esse enim, quidquid interim sit de ipso concilio, quod re forte vera fuerit celebratum, certo supposititia, Tillemontius tom. 7 Monument., Nota 2 in Julium I Papam, Bacchinius Dissert. 1 in Agnellum plus semel jam cit. aliique nonnulli luculentissime demonstrant; quod ut studiosus lector perspiciat, aditique a Sancto nostro episcopatus initium post annum 337 non locandum, præcipua, quibus id præstant, argumenta quantum ad substantiam describo.*

supposititia tamen esse,

31 *Acta illa e characteribus chronicis diversis, quos continent, initio quidem signantur* Constantio et Constante augustis anno quarto..., Indictione sexta; *in fine autem* Feliciano et Maximiano viris clarissimis consulibus; *verum hoc collegium consulum in tota Fastorum serie nuspiam invenitur; Indictio vero sexta cum anno imperii Constanti et Constantis augustorum quarto, quod hic annum Christi 340, illa 347 designet, neutiquam cohæret, ut vel ex hoc solo capite Actorum suppositio sufficienter se prodat. At vero hanc ipsummet concilium secundum se consideratum adhuc evidentius demonstrat. Constat enim dumtaxat Julii Papæ in Arianam hæresim sermone, qui nihil plane continet magnitudinis ingenii, quæ in nota Pontificis hujus ad Orientales epistola elucet, nihilque contra offert, quin Isidori Mercatoris, qui binas eidem Julio epistolas affinxit, barbarie sit dignum. Sermo ille primo ad concilii Patres dirigitur, ac dein degenerat in epistolam, ad episcopos absentes scriptam, qua rogantur, ut concilio, quod nihil omnino definit, subscribant. Notandum quod est, tertiam sermonis illius partem a vocibus,* eos enim, qui dividunt *etc., usque ad voces,* sed habet ante sæcula, *de verbo ad verbum continuaque serie esse depromptam e concilii Sardicensis epistola encyclica, qualis in Historia tripartita, genuinæ concilii epistolæ finem, orationisque, huic a Theodoreto adjunctæ, initium complectente, invenitur.*

demonstrentur, serius id actum evincunt.

32 *Hinc jam fit, ut Acta, quorum suppositionem a Bacchinio et Tillemontio probare existimo, merito sane a nonnullis, quibus Pagius in Criticis ad annum Christi 337 assentitur, apud Labbeum Conciliorum tom. supra cit., pag. 427 in Nota Marginali vocentur farrago ab Isidoro Mercatore ex Tripartita aliisque in concilii formam redacta. Hujus porrofalsitatem seu suppositionem etiam episcopi, quorum nomino recensentur, apertissime produnt; eos enim inter, ut ceteros, qui perperam pariter nominantur, omittam, quarto loco comparet Julius, Mediolanensis episcopus, toti antiquitati ignoratus; Baronius quidem in eam inclinavit opinionem, qua Julium illum, Mediolanensium episcopum, cognominatum fuisse Maternum, et ab illo ipso, cujus insigne de mysteriis profanarum religionum Opus sub Julii Firmici Materni V. E. nomine habemus, non distingui, in animum induxit. Verum, præterquam quod Bacchinius hunc auctorem a Materno, Mediolanensi episcopo, cui propterea alterum Julii nomen nequeat affingi, delucide probet diversum, non potuit concitio Romano, quod anno 337 celebratum fuerit, interesse Maternus, Mediolanensis episcopus, utpote qui felici e vivis excessu ad Superos jam migrasset vel anno 305, ut tom.* IV *Julii in Commentario ad Acta sancti hujus antistitis prævio num. 8 probabilius putat Cuperus, vel anno 303, ut Papebrochius et Saxius in Episcopis Mediolanensibus contendunt. Plura non addo, cum allata, quantum opinor, sufficiant, ut laudati concilii Romani Acta supposititia a Tillementio et Bacchinio esse luculentissime demonstrata, quisque perspiciat; jam vero, ut tandem § huic finem imponam, cum id ita sit, illa sane Acta neutiquam evincunt, vel S. Agapiti obitum, vel aditi a Sancto nostro episcopatus initium ultra annum 337 differendum, aut etiam a seculi* IV *initia removendum.*

AUCTORE C. B.

§ IV. Locus sepulturæ, inventio et translatio reliquiarum, cultus hodiernus.

Sancti corpus, quod in Classensi S. Probi ecclesia fuit conditum,

Q*uo loco sacrum* S. Marcellini *cadaver, quod statim ab obitu suavissimum spirasse odorem fertur, tumulo fuerit mandatum, in elogio. quod supra recitavi, docet Agnellus paucis hisce de Sancto verbis:* Sepultus est, ut fatentur alii, in basilica B. Probi; *ita illi; qui quamquam rem ex traditiona, ut innuit, dumtaxat acceperit, ambigendum tamen non videtur, quin reipsa in S. Probi ecclesia Sanctus noster tumulum sit adeptus, cum in ea postmodum, Petro quarto, aliis quinto, Ravennatem ecclesiam moderante, sacra ejus lipsana fuerint inventa, uti infra docebo. Erat porro illa S. Probi ecclesia, de qua videsis etiam Operis nostri tom.* VII *Septembris pag.* 401 *et seq., in oppido Classensi sita, quod tribus circiter milliaribus mare versus Ravenna hodiedum distat, quod que olim celeberrimæ hujus urbis partem constituerit, si, quæ Rubeus lib. 4 Hist, pag. 224 suppeditat, veritati consonent hæc verba:* Ravennæ autem quinque partes æque nobiles fuere: Classis, Cæsarea, Ravenna, Palatiolum et Tauresium. *Hæc de loco, quo Sanctus fuerit sepultus, de corporis ejus inventione translationeque nunc dicendum. Jacuerat hoc una cum aliis Ravennatum aliquot antistitum corporibus in Classensi S. Probi ecclesia seculis non minus sex reconditum, cum tandem omnia seculo* X *inventa, Ravennam translata, atque ibidem in Ursiana seu metropolitana ecclesia, uti jam nunc dicenda aperient, honorifice fuere deposita.*

anno circiter 963 inventum, Ravennamque translatum, ab anonymo.

34 *Inventionis translationisque Historia Vitæ S. Probi, quam apud Muratorium tom.* I *Scriptorum Italiæ part. 2 Ravennatis Historiæ Spicilegium pag. 554 et tribus seqq. exhibet, exstat inserta. Hanc auctor anonymus, cujus hic num. 8, et tom.* VII *Septembris pag. 403, num. 25 et 26 notitiam invenies, in litteras misit, remque, cui ipsemet interfuit, curante Petro Juniore quarto Ravennatum antistite, factam scribit, ut adeo, cum hic ab anno 923 usque ad annum 970, (adi eumdem tom.* VII *Septembris pag. 403, num. 26) Ravennatem cathedram occuparit, intra illud temporis spatium, quod inter binos hosce annos excurrit, nimirum circa annum 963, ut nonnulli tradunt, sacra illa corpora fuerint inventa Ravennamque translata. Octo hæc numero fuerunt; ac primo quidem tria ex his, quæ SS. Probi, Aderiti et Caloceri fuerint, solum fuisse inventa, refert laudatus anonymus; postquam autem simul, quo ordine ac modo Ravennam fuerint isthæc delata, quanto gaudio, apparatu et pompa ab archiepiscopo, populoque*

excepta

AUCTORE C. B.

excepta atque in metropolitana ecclesia deposita, exposuit, paucis dumtaxat interpositis, subjungit haud diu post Urbano cuidam (hunc Rubeus, qui anonymi lucubrationem lib. I *Ravennatis Historiæ compendio complectitur, Ravennatem patricium appellat) adstitisse in somnis Virum, vultu honorabilem, canitie venerandum, qui quinque præterea alia sanctorum Ravennatum antistitum corpora in Classensi S. Probi ecclesia jacere recondita, hisce illum edocuerit verbis :* Satis plane peregistis juste, qui Sanctorum non permisistis esse corpora divisa sine factione : quinque sed alios sevistis ; ibique * non ab eis, quos detulistis, existunt inferiores.

* sivistis ; iisque

cujus hic verba dantur, refertur,

35 *Hæc præfatus, mox episcopi pro quinque illis aliis Sanctorum inveniendis corporibus sollicitudinem exponit, tumque, interjectis nonnullis, quibus hæc SS. Proculi, Dathi, Liberii, Agapiti et* Marcellini, *fuisse sacra lipsana, lectorem edocet, ita prosequitur :* Quibus Præsul cognitis eumdem Nathinæum, *qui scilicet antea in SS. Probi, Aderiti et Caloceri corpora inquisierat,* cum primatibus quibusdam, illiusque affinibus civitatis ad horum *(sanctorum nempe Proculi, Dathi, Liberii, Agapiti et* Marcellini) corpora indaganda direxit. Quæ strenue inquirentes in prædicta sæpius beati Probi æde, duo multo tamdem
B sudore sepulchra repererunt, diversoque cum studio latentia ingenioseque aperta, et in altera horum tria, in altero duo humata videre corpora. Hæc autem ex ligneis, quiad modum vetustæ erant, capsis abstrahentes, et in sindone condientes, Ravennam detulerunt multis cum hymnis, magno gaudio exultantes. Sed quia dies erat secundus Rogationis ante celebritatem Dominicæ Ascensionis, tota plebs cum ipso præsule, ut prædiximus, obviam venit nobis. Tunc quidam infirmitate arctatus, quam medici maniam vocant, dum Sanctorum corpora ad Ursianam gestarentur ecclesiam, a suis filiis valde furibundus ipse est delatus, quos, ut ei erat possibile, vorare morsu nitebatur ; sic tamen coactus usque ad præfatam ecclesiam cum eisdem est perductus, istisque ac tribus prioribus multa vi est suppositus ; quamquam non illico, suo præpediente delicto, esset a languore ereptus, tamen non diu illorum precibus protelatum est tempus, quod sanitati est redditus ; quem nos satis modestum postmo-
C dum ac devotum ad prædictorum corpora Sanctorum supplicantem vidimus. Hunc quoque, si bene valeret, percontati sumus : ita se reponebat Sanctorum, non suo merito, prece, verecunda facie, Deo favente, sanum esse, ut nihil de præteriti languoris imbecillitate sentiret. Horum sed denique quinque corpora Sanctorum nondum condita sunt humo. Adhuc enim sindone manent super quamdam cameram involuta ecclesiæ subter testudine.

ubi post, non autem ipso

36 *Ita hactenus ille, non tantum sacrorum S.* Marcellini *aliorumque quatuor, Proculi videlicet, Dathi, Liberii et Agapiti, corporum translationem inventionemque docens, verum etiam apertissime sub finem indicans, sacra illa lipsana nondum tunc, cum hæc scriberet, sub metropolitanæ ecclesiæ ara maxima fuisse recondita ; quo tamen honore postea fuere affecta, uti ex dicendis patescet. Hieronymus Rubeus sæpissime jam laudatus Hist. Raven. lib* 5 *ad annum* 963 *ita prodit memoriæ :* Hoc tempore Petrus *(quartus scilicet, ut supra dictum)* archiepiscopus divorum Aderiti, Caloceri, Probi, Proculi, Dathi, Liberii, Agapiti, Marcellinique sancta cadavera, ex templo D. Probi, quod erat ad mare, Ravennam, in ædem D
Ursianam, ita ut supra *(lib.* I *nempe)* memoravimus, transferenda curavit, iisque omnibus sanctissimie archiepiscopis aram ejusdem Ursiani templi maximam tert. Non. Mart. consecravit et dedicavit. *Fuerintne forsan sub hac Ursiani seu metropolitici apud Ravennates templi ara* SS. Marcellini, *Probi aliorumque omnium hic recensitorum corpora eo ipso tempore, quod verbis recitatis designat Rubeus, a Perro archiepiscopo deposita ? Id sane venerandis SS. Probi, Aderiti et Caloceri, non autem* SS. Marcellini, *Proculi, Dathi, Agapiti et Liberii, lipsanis verosimiliter tunc evenerit.*

translationis anno,

37 *Ita autumo, quod scriptor anonymus, cujus verba, ad* S. Marcellini *translationem spectantia, jam descripsi, narrationi, qua SS. Probi, Aderiti et Caloceri translationem complectitur, mox subjungat, tertio Nonas, seu die quinta Martii, fuisse iis altare, quod, quantum puto, summum seu princeps fuerit, in metropolitana ecclesia consecratum seu dedicatum ; narrationi autem, qua* SS. Marcellini *aliorumque quatuor translationem, eodem anno, quo SS. Probi, Aderiti et Caloceri, ex jam dictis factam, commemorat, nihil omnino adjungat, ex quo, illis in eadem Ursiana basilica tertio Nonas, seu die quinta Martii dedicatum fuisse altare, utcumque intelligas ; ut plane nesciam, unde* E
id etiam iis tunc factum, Hieronymus Rubeus dicerit, ac proin ut ex Maxima ecclesia ursianæ ara, quæ ex illius testimonio SS. Marcellino, *Proculo, Datho, Agapito et Liberio quinta Martii die anno* 963 *fuerit consecrata, inferre non audeam, sacra horum lipsana in eadem illa ara tunc fuisse a Petro archiepiscopo deposita, maxime cum oppositum statuendum sit e fine jam mox recitatorum verborum anonymi, quem ante quintam illam Martii diem, qua res fuisset peracta, certe non scripisse pronum est colligere ex jam dictis.*

sub summo metropolitanæ ecclesiæ

38 *Utut sit, fuisse equidem sacra Sancti nostri aliorumque quatuor pluries jam nominatorum Sanctorum lipsana in principe Ursianæ basilicæ ara, utpote in qua hodieque serventur, postmodum deposita, certum est atque indubitatum. Atque id quidem jam seculo quarto decimo factum fuisse apparet ex anonyme Vitæ S. Proculi Ravennatis episcopi, Historiæ Ravennantis Spicilegio supra cit pariter insertæ, auctore, utpote qui tunc vixisse videatur, itaque sub finem scribat :* Nomina ipsorum almorum pontificum, et aliorum F
Sanctorum, quorum præsentia coruscat sancta mater ecclesia Ursiana, et quæ atriis suis servat, tamquam thesaurum pretiosissimum et margaritas incomparabiles, hodie reverenter præsenti Opusculo ad perennem memoriam duximus exprimenda, quidem sunt hæc : Aderitus, Calocerus, Probus Datus, Liberius, Agapitus, et Marcellinus, quorum catalogo et sarcophago adscribitur iste Proculus confessor almus. Quæ procul dubio pretiosa corpora de beati Proculi ecclesia translata fuere ad ecclesiam Ursianam et collocata manent venerabiliter in sarcophago et altari, quod Arca Sanctorum hodie communiter nominatur : *hæc ille, in quibus tamen, ut apparet, error cubat quantum ad ædem sacram, et qua* S. Marcellinus *aliique hic recensiti ad Ursianam ecclesiam fuerint translati.*

altari fuit depositum,

39 *Hodie enim existere, vel umquam antea Ravennæ, aut prope hanc civitatem, sive in oppido Classensi, sive alibi, extitisse ædem, S. Proculo Ravennatum antistiti sacram, nuspiam comperio. Adhæc* S. Marcellinum, *Aderitum, Probum,*

AUCTORE C. B.

A *bum, Proculum aliosque omnes, qui e S. Proculi ecclesia translati, verbis recitatis narrantur, in Classensi S. Probi ecclesia inventos, indeque Ravennam ad metropolitanam ecclesiam translatos, dilucide secundum jam dicta docet anonymus Translationis scriptor supra laudatus, anonymo Vitæ S. Proculi scriptore multo antiquior; illi autem etiam adstipulatur Agnellus, utpote qui eosdem omnes Sanctos, si unum Proculum, de quo se dubitare ait, exceperis, in Classensi S. Probi ecclesia fuisse sepultos, affirmet, uti in singulorum apud ipsum elogiis est videre. Non dubito itaque, quin in anonymi textu proxime recitato S. Proculi pro S. Probi ecclesia perperam scribatur, sive interim id vitii ipsimet auctori, sive potius librariis adscribendum sit. Verum, utut id ita sit, recte equidem hic in illo tradit*, S. Marcellinum *aliosque, quos memorat, ætate sua fuisse servatos sub metropolitanæ ecclesiæ altari, quod* Arca Sanctorum *nominaretur, quodque non ambigo, sacræ illius ædis altare summum seu princeps fuisse, sub quo hodieque* SS. Marcellini, *aliorumque septem, quos hic plus semel nominavimus, sanctorum episcoporum corpora honorifice asservari, testis est Hieronymus Fabri in Opere supra plu-* B *ries citato.*

ipseque Sanctus ritus duplicis Officio quotannis colitur.

40 *Atque hæc quidem, quod hic jam dicendum, una est cultus species, qui Sancto Ravennæ hodie defertur; alteram nunc etiam, eamque præcipuam, accipito, Hieronymus Fabri, seu, ut pariter scriptum invenio, de Fabris aut etiam Fabrus, qui supra non semel citatum de Ravennatibus Antiquitatibus librum contexuit, ex archiepiscopi et capituli Ravennatis mandato Propria etiam de singulis Sanctis, quos metropolitana Ravennensis ecclesia colit, Officia composuit, quæ a sacra Rituum congregatione approbata typisque excusa ad Majores nostros ipsemet, uti tom. 2 Martii pag. 426 notatur, dono misit. Officium porro ea inter de Sancto nostro quotannis ad quintam Octobris diem sub ritu duplici recitandum occurrit; hoc autem in Rubrica, quam præfert, desumendum totum præscribitur ex Communi confessoris pontificis præter Lectionem quartam, integram fere e supra recitato, quo Sanctum Rubens exornat, elogio deprom̃ptam, uti liquet ex illius cum hoc collatione, quam ut quisque facere possit, lectionem etiam describendo Commentarium hunc claudo. His verbis concipitur :* Marcellinus, Deo per columbam cælitus indicante, Agapito Ravennatum antistiti in episcopatu successit, qui eximia adeo sanctitate atque innocentia floruit, ut homines a maleficio deterreret, et ad leges divinas servandas suo potissimum exemplo inflammaret. Sæpius etiam dæmonum furorem, tanta in eo fuit magnitudo ac præstantia benignitatis divinæ, nullo labore compressit. Quinquaginta prope annos Ravennati ecclesiæ sanctissime præfuit, et tandem in magna rerum perturbatione, et Ecclesiæ persecutione anno Salutis ducentesimo octuagesimo secundo, III Nonas E Octob. *(diem Sancti emortualem ignoravit Agnellus : qui ergo eum scire potuit Fabrius seu potius Rubeus?)* obdormivit in Domino; cumque extremum spiritum duceret, ejus corpus cælestium unguentorum odore fragravit. Quod in divi Probi juxta classem basilica tumulatum, et inde ad metropolitanam ædem translatum, ibidem sub ara maxima honorifice conditum fuit.

DE S. TULLIA VIRGINE

MANUASCÆ IN PROVINCIA GALLIÆ

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

J. G.

C Sanctæ in quibusdam Martyrologiis annuntiatio et Ecclesiasticus cultus : gesta ejus desumenda ex Actis S. Consortiæ. Quatenus hæc genuina sint? An Tullia S. Eucherii vulgo Magni filia fuerit? Quandonam circiter obierit? F

FORTE INTER ANNUM CCCCXXV ET CCCCXXXIII. S. Tullia, ab Adone et recentioribus martyrologis celebrata,

Tulliam *virginem, quibusdam* Juliam *perperam dictam, S. Consortiæ, cujus Acta Henschenius et Papebrochius die* XXII *Junii illustrarunt, germanam sororem, ex omnibus, quos inveni, martyrologis, solus Castellanus seorsum a parentibus Eucherio et Galla hoc die Manuascæ in Provincia Galliæ annuntiat, eamque vel ad Superos migrasse, aut saltem hoc die illic coli innuit pag.* 983 *in Additionibus et Correctionibus Martyrologii sui universalis. Hunc sanctæ Virginis natalem cultusve diem, unde eruerit diligens ille Sanctorum, præsertim Galliæ, investigator, ipso tacente, incompertum mihi est. Temere tamen id fecisse, non facile crediderim. Quare et de ea hoc die, cum opportunior se non offerat locus, agere statui. Itaque a sanctitate ejus et cultu Ecclesiastico initium duco.* Tulliam *jam pridem sanctarum Virginum choro adnumeratam in Galliis fuisse, tum ex coævo scriptore anonymo, infra memorando, tum ex Martyrologio S. Adonis manifeste evincitur. Et hic quidem occasione S. Eucherii, Lugdunensis episcopi, quem die* XVI *Novembris annuntiat, ita de illa ejusque sorore Consortia loquitur :* Duæ ipsorum *(Eucherii et Gallæ)* filiæ quarum una CONSORTIA, altera TULLIA vocabatur, virginitatis gratia et signorum gloria claruerunt. *Adoni consonant parique occasione ad eumdem diem* XVI *Novembris* Tulliam *inter sanctas Virgines accensent Florarium nostrum Ms., Bruxellensis codex Usuardinus, uti et Grevenus, quos videre est in Sollerii Usuardo illustrato. Adstipulantur ex recentioribus Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, Lahierus in Menologio Virginum, Saussayus in Mrl. Gallicano, Arturus a Monasterio in Gynæceo et Simon de Peyronet in Catalogo Sanctorum, quos omnes Castellanus in asserenda* Tulliæ *sanctitate habere duces potuit et procul dubio eatenus secutus est, hoc solo capite*

AUCTORE J. G.

Manuascæ, cujus notitia datur, a Castellano hoc die annuntiatur,

pite ab iis discrepans, quod eam seorsum a parentibus Manuascæ hoc die annuntiet.

2 *Singulorum verba hic describere, supervacaneum ratus, solius Castellani annuntiationem pro ceteris huc transfero. Ita habet pag.* 983 *in Additionibus et Correctionibus sui Martyrologii Universalis :* v Octobris Manuascæ in Provincia S. Tulliæ virginis, sororis S. Consortiæ, cujus corpus honoratur prope idem oppidum in ecclesia ei dicata. *Est autem Manuasca, prout Joannes Columbus, patria Manuascensis, in Virgine Romigeriana pag.* 63 *scribit,* urbs Provinciæ non procul Druentia fluvio (*Gallice* la Durance) sedes olim hyberna comitum, ab Rhodano per Aptam Juliam et Sistaricum civitates ad Vapincenses et Ebredunenses, quos ditione tenebant, latissime dominantium : sexto lapide ab Folcalquerio eorumdem principum æstiva domo fonteque gentilitii nominis. *Eodem teste pag.* 64, *habet Manuasca, Gallice* Manosque *dicta, parœcias duas, quarum altera a Salvatore, altera a Deipara nomen gerit. Hanc monachi S. Victoris Massiliensis a multis seculis curarunt, vel certe ante* B *annum Christi* 1114 *tenuere, cum Paschalis PP. II in Bulla Pontificia, quæ tomo* I *Galliæ Christianæ auctæ inter Instrumenta ecclesiæ Massiliensis pag.* 115 *et seq. extat, diserte inter possessiones monasterio S. Victoris Massiliensi attributas et a se confirmatas, recenseat* Cellam S. Mariæ de Manasca, *in qua, ut tradit laudatus scriptor pag.* 66, *corpus* S. Tulliæ *jam pridem sepultum, jubentibus Petro abbate et Sanvictorino cœnobitarum collegio diu disquisitum, tandem inventum est. Verum contigeritne id sub Petro I, Sanvictorino abbate, qui, teste Gallia Christiana aucta tom.* I, *col.* 683, *anno Christi* 1048 *floruit ; an contra sacri corporis inventio Petro abbati hujus nominis II, qui anno* 1130 *Sanvictorinis præfuit, adscribi debeat, non satis dilucide exponit Columbus ; nec ex eo aut aliunde quidquam sat certi habeo, ut tempus illud definiam, quo tum in Santullianam Manuascæ suburbanam ecclesiam, tum ad alias partes sanctæ Virginis reliquiæ delatæ fuerint ejusque cultus Ecclesiasticus ibidem inchoatus.*

coliturque variis locis, ubi reliquiæ ejus asservantur.

3 *Utut hæc se habeant, certe* S. Tullia *non tantum in agro Santulliano, Manuascæ vicino, sed et Cucurone, sex fere leucis horariis a Ma-* C *nuasca dissito loco, non vulgari pietate coli solita est. Testatus hoc jam pridem fuerat Boucheus tom.* I *Chorographiæ et Historiæ chronologicæ Provinciæ pag.* 594, *cui etiam ex parte consentiebat Arturus a Monasterio in Gynæceo pag.* 456. *At, cum viderem, hunc non undequaque ceteris scriptoribus consona tradidisse, veritatis inquirendæ studio adductus, Avenionem per litteras confugi, unde pro sua humanitate et eruditione amplissimus dominus de Brantes, ecclesiæ Avenionensis thesaurarius et pœnitentiarius, tale responsum submisit, quod omne mihi in subjecta materie dubium sustulit. Ex hoc igitur pro certo assero,* S. Tulliæ *festum etiam die* XXI *Maii tum Cucurone, tum in Santulliano pago religiose coli, nullum tamen Sanctæ proprium Officium Ecclesiasticum aut Legendam exstare, unamque dumtaxat Antiphonam ad hymnum* Magnificat *ei esse propriam, his conceptam verbis :* Dixit beata Tullia matri suæ : Cur me velut amissam luges, quam Dominus in consortium sacrarum virginum introduxit. *Quod vero ad* S. Tulliæ *corpus attinet, quod laudatus Arturus* in oppido de suo nomine SANCTA TULLIA D nuncupato *asservari ; Gisseius vero, Anicii seu Podii in Velauniis religiose conditum esse, asseveravit; ita ex ejusdem laudatissimi D. de Brantes testimonio statuendum est, ut neutro in loco integrum* S. Tulliæ *corpus exsistat ; quandoquidem, ipso teste, unum dumtaxat os brachii ejusdem Virginis in Santulliana ecclesia ; illius vero caput Cucurone asservetur; ut proinde solæ reliquæ sacri corporis partes Anicii esse possint. Nunc ab asserta* Tulliæ *sanctitate ejusque Ecclesiastica veneratione ad ejus gesta, ut res sinit, illustranda progredior.*

Gesta ejus exstant in antiquis S. Consortiæ Actis.

4 *Exstant hæc in Opusculo quodam, quod Petrus Chiffletius, S. J. presbyter eruditus, in suo Paulino illustrato, anno Christi* 1662 *publici juris fecit, eruderatum, ut ipse pag.* 69 *tum temporis scripsit,* ex codice Ms. S. Augendi Jurensis, qui ab annis fere nogentis descriptus videtur et est bonæ notæ ; ... cui *(codici Ms.)* congruunt tres alii codices Lugdunenses et unus Gigniacensis. *Illud autem Opusculum ita ibidem inscribitur:* Conversio sancti Eucherii episcopi et Gallæ uxoris ejus : et Vita duarum filiarum Tulliæ atque Consortiæ virginum : *quæ tituli verba cur Mabillonius Sæc.* I *Bened. pag.* 248 *susdeque verterit, in eoque titulo, expuncta* S. Tulliæ *Vita, solius S. Consortiæ* E *Vitam et B. Eucherii et Gallæ conversionem retinendam censuerit, non ita facile divinavero, cum Opusculum illud, etiam ut ab illo editum est, æque* S. Tulliæ *ac S. Consortiæ gesta referat, nec in hoc quidquam eorum, quæ ad* Tulliam *attinent, Mabillonius expunxerit. Porro, quis Opusculi illius auctor sit, inexploratum hactenus est; coævum tamen illum esse, ostendunt hæc, quæ toto num.* XI *verba leguntur:* Et quoniam longum est narrare omnia, quæ per servos suos Eucherium et Gallam et filiam eorum Tulliam Dominus mirabiliter operatus est ; pauca de gestis B. Consortiæ referam, quæ a sanctis fratribus Uranio presbytero et Celso subdiacono, qui ei, dum adviveret, adhæserunt, nec non et Aureliano presbytero, qui usque nunc ad sepulcrum ejus Deo servit, referentibus audivi ; *atque adeo scriptor ille anonymus eam meretur fidem, quæ tribui illis auctoribus solet, qui ea, quæ referunt, ex testibus oculatis hauserunt.*

quæ, ut vulgata sunt, non possunt undequaque

5 *Nihilominus tamen recentiores critici quidam, iique admodum eruditi, Acta illa, ut sunt a Chiffletio, Mabillonio, ac Papebrochio vulgata, vel arrodunt, vel plane repudiant. Et est sane, ut verum fatear, cur partim interpolata aut imperita manu transcripta credamus. Si enim ea, quæ* F *de suscepto a S. Consortia ad Chlotarium I Francorum regem itinere, deque istius cum Hecca viro nobili ineundis ex Sigeberti regis concessu nuptiis illic traduntur, pro veris aut genuinis quisquam admiserit, admittere et is contra ipsius anonymi et S. Adonis testimonium debebit, SS. Consortiam et* Tulliam *a S. Eucherio Lugdunensi ante adirum episcopatum ex Galla matre procreatas non fuisse : cum fieri nequeat, ut illius, sub annum* 450, *uti Tillemontius tom.* 15 *Monumentorum Nota* I *in S. Eucherium ostendit, e vivis sublati, filia S. Consortia sub Sigeberto, Francorum rege, seu post annum* 561 *speciosa inprimis puella et adhuc nubilis fuerit, qualem tamen num.* 15 *Acta illa eam depingunt. Hinc varii, qui Opusculum illud undequaque genuinum esse, contendere videntur, SS. Consortiæ et* Tulliæ *parentem adstruunt Eucherium illum episcopum, qui quatuor conciliis sub S. Cæsario Arelatensi habitis absque ullius sedis nomine anno* 524 *et sequentibus subscripsit, cui, ut ipsis placet, non secus ac priori Eucherio,*

Galla

AUCTORE J. G.

A *Galla uxor, proles gemina, et, ut verbo absolvam, idem postea episcopatus et par in omnibus fortuna obtigerit. Verum, præterquam quod alter ille Eucherius Lugdunensis, seu Eucherius Junior, antiquis ecclesiæ Lugdunensis Fastis ignotus, imo et fictitius videatur, prout supra laudati Chiffletius in suo Paulino illustrato pag.* 80, *et Papebrochius in Commentario ad Vitam S. Consortiæ pag.* 249 *censuerunt, ac post eos Josephus Antelmus, Foro-Juliensis canonicus et P. de Colonia tom.* I *Hist. litter. Lugdunensis a pag.* 203 *non minus operose, quam erudite, demonstrarunt; in illa etiam hypothesi, quod Junior ille Eucherius Lugdunensis in rerum natura unquam exstiterit, sua his Actis, prout edita sunt, fides et accuratio stare undequaque non potest.*

cum veritate historica conciliari;

6 *Quippe nec sic concipi potest, qua ratione post annum Christi* 561 *S. Consortia puella nubilis et speciosa admodum dici queat, quæ, si Actorum, ut jacent, verbis standum sit, tum certe sexagenaria fuerit. Etenim, quod in illa etiam hypothesi negari non potest, Eucherius ille jam tum anno Christi* 524 *Lugdunensis, ut ipsis placet, episcopus erat. His accedit, quod, ut Acta illa* B *innuunt, Eucherii a conjuge discessus torique separatio, ejusque in specu solitaria vita annos aliquot episcopalem ejus consecrationem præcesserint. Itaque, etiamsi liberaliter concederetur, Eucherii illius a conjuge discessum non contigisse ante annum* 520, *jam tum certe Consortia vigesimum ætatis annum prætergressa erat: quippe, quæ. ut Acta illa num.* I *testantur,* in annis puerilibus posita, religiosum animum habere cœpisset, *ac proin septennis saltem puella esset, priusquam parentum* aucta est spes, accepta alia filia, quam Tulliam vocaverunt. *Cum igitur eo tempore, quo se Eucherius in specum abdidit, jam id ætatis esset ipsa* Tullia, *Consortiæ soror septennio junior, ut æque ac ipsa* posset jure *parentum possessiones seu* facultatulas regere ac possidere, *prout num.* 2 *dicitur, consequens in illa etiam hypothesi est, ut Consortia, quæ* Tulliam *jam fere adultam septennio superabat, præcedenti seculo, aut certe non post annum Christi* 500, *nata fuerit, atque adeo ut sub Sigeberto rege, qui, uti apud Bouquetum in Scriptoribus Rerum Gallicarum variis locis patet, non ante annum Christi* 561 *regni Gallici partem capessivit, sexagenaria saltem esset. Quæ cum* C *ita sint, nec in illa etiam hypothesi, quæ Eucherium Juniorem SS. Consortiæ et* Tulliæ *patrem statuit, sua his Actis fides et accuratio consistere potest, dum hæc Consortiam puellam nubilem et speciosam nimis faciunt, quæ vieta mulier et anus satis grandæva esse tum temporis debuit.*

hinc nonnulla in iis correxit Papebrochius; sed multo plura

7 *Expendit hæc Papebrochius noster, cumque salva Actorum, ut hæc edita sunt, narratione, neutri ex memoratis Eucherio cerneret Consortiam et* Tulliam *filias attribui posse, alio sese convertit, et in re dubia conjectationi locum præbens,* non ut docere volens, *sic enim pag.* 250 *loquitur,* sed ut paratus discere, *ex situ loci, ubi SS. Consortiæ et* Tulliæ *pater vixit, nempe prope Manuascam quinque leucis Regio, episcopali Provinciæ urbe, distantem, censuit præfatis Eucheriis Emeterium Regiensem episcopum, alias etiam* Eucherium *dictum, substitui posse, eum videlicet, qui anno* 549 *synodo Aurelianensi* V *subscripsit. Verum, quod salva eruditissimi decessoris mei auctoritate dictum sit, utut tanta non esset, quanta aliis videtur, in eo difficultas ut concipiatur par conjugum iisdem nominibus appellatorum, qui seculo* V *et* VI *eadem fere fortuna usi sint, hæc tamen illius conjectura subsistere prorsus nequit, quin in præfatis Actis, prout hactenus vulgata sunt, errores aliquot cubare, seu ubique pro* Regiensi *ecclesia et urbe* Lugdunensem *perperam positam fuisse, fateri necesse sit Quapropter ad detegendam, si quo modo possit, veritatem, aliam visum mihi est inire viam; et, an vetus Actorum ab anonymo elucubratorum exscriptor non in plures, quam enumeravit Papebrochius, impegerit salebras, lubet hic inquirere, ut, si hæ detegantur declinenturque, non modo sua anonymo coævo servetur auctoritas, sed et cum S. Adonis, Lugdunensis Historiæ non imperiti ducis, disertis verbis, quibus hic auctor* S. Eucherium *vulgo Magnum seu Seniorem, SS. Consortiæ et* Tulliæ *nostræ parentem statuit, conciliari non inepte queat, Interim, donec argumentum hoc ad diem* XVI *Novembris in nostro Opere. si Superis placeat, pertractetur, quo die etiam de illustri matrona S. Eucherii uxore agi poterit, assero, nihil in primigeniis S. Consortiæ Actis a coævo horum auctore dictum fuisse, quod tam hanc, quam* Tulliam *sororem ejus, S. Eucherii, Lugdunensis episcopi, sub annum* 450 *defuncti, filias dici impediat;* E *proin posse meo judicio utramque hanc Virginem a seculi* VI *fine ad seculum* V *non ita progressum sat probabiliter reduci.*

in his Actis, non tamen omni ex parte fictitiis, expungenda sunt,

8 *Opinionem hanc ut stabiliam, hoc causæ meæ fundamentum et robur pono: videlicet Acta S. Consortiæ, quibus* S. Tulliæ *Vita continetur, nec ineptam fabulam universim esse, nec veram universim historiam; seu, primigeniis adscititia, vetustis nova, legitimis spuria, veris falsa admixta esse, contendo. At priorem quidem assertionis hujus partem quod attinet, hanc putem, sat solide hinc confirmari, quod Actorum illorum auctorem coævum esse, ex verbis num.* 4 *recitatis manifestum sit, quodque Acta illa tanti fecerit S. Ado, Viennensis postea episcopus, ut, cum Lugduni conficiendo suo Martyrologio strenue incumberet, ex iis ea depromere veritus non sit, quæ de S. Eucherio litteris commendavit, quia in re sibi consentientem etiam habuit Florum Lugdunensem diaconum, ut videre est apud præfatum Chiffletium pag.* 66, *laudantem ejusdem Flori verba in Collectaneis de electione episcoporum a Papirio Massono cum Operibus Agobardi editis. Hisce accedit, quod præter alia quædam, quæ ad S. Eucherium,* F *Gallam ejus uxorem et Consortiam filiam attinent, nihil in his Actis de* S. Tullia *specialim referatur, quod vel uni etiam e severioribus criticis displicuisse norim. Quod vero ad alteram assertione partem spectat, tum ex iis, quæ num.* 5 *et seqq. disputata sunt, tum ex mox dicendis liquido patescit, iisdem Actis eamdem obtigisse sortem, qua optima subinde, tum Sanctorum, tum imperatorum ac regum Acta infecta fabulis fuerunt, quæ si proinde explodi universim deberent, haud ita multa, quæ vel Ecclesiastica vel profana narrat historia, haberi pro sat certis possent. At, sciscitaberis, quænam igitur ex Actis illis, ut nunc manu exarata atque etiam typis vulgata exstant, eliminanda ut spuria et adscititia sunt? Respondeo, ea ipsa esse, quæ Papebrochio aliisque in mora fuerunt, ut ne Consortiam et* Tulliam *S. Eucherii vulgo Magni filias statuerent, nimirum, quod Consortia Chlotarium I, Francorum regem, adiisse et sub Sigeberto, ejus filio, in matrimonium ab Hecca, nobili viro, expetita fuisse dicatur; quæ, ut adscititia et spuria seu ab antiquo Actorum*

AUCTORE J. G.

nimirum iter S. Consortiæ ad Chlotarium, regem Francorum,

ctorum exscriptore inepte iis intrusa esse ostendantur, haud pluribus opus est, quam hujus Actorum partis narrationem exhibere.

9 *Sic igitur num.* 12 *paulo post initium de præfato itinere narratio, seu rectius fabula adornatur : Consortia, quæ, ut fictitiæ heroides esse solent, egregia forma ac venustare conspicua, seu speciosa nimis puella est, ad Chlotarium regem longo itinere ex Provincia proficiscitur, supplex ab eo potitura, ut ex ejus jussu in virginitate Deo deservire sibi liceat, rata nimirum (quis enim aliam hujus itineris causam animo figuret ?) vel injussu regis virginibus nefas esse, Apostoli consilium sequi, vel se tutam non fore, nisi ex regis expressa facultate virginitatem Deo vovisset. Opportune, cum regis appropinquat palatio, Chlotario per visum Dominus apparet, eumque de filiæ suæ morbo dolentem solatur, data fide, hanc pristinæ sanitati restituendam esse, si Consortiæ libenter rex præstet, quidquid illa petierit. Chlotarius de somno evigilans, cuncta hæc fidelibus suis pandit, Consortiamque perquiri sedulo, imperat. Hæc,* B *cum regi sistitur, certe egregiæ formæ sibi conscia, pudori suo abs rege metuit ; at contra accedenti puellæ de solio venerabundus assurgit rex, obviamque procedens, sibi orationum ejus præsidium, filiæ vero ægrotanti pristinam valetudinem supplex efflagitat. Hæc tandem exorata decumbentis regiæ principis cubiculum ingreditur, post fusas cum lacrimis preces, pacifice ægram salutat, quæ, inscio, si Superis placet, rege, mox ut Confortia pedem intulerat palrtio, qua torquebatur, febre liberata erat. Ad lætum nuntium mox advolat Chlotarius, visoque prodigia, quidquid Consortia in suo regno petierit, concessurum se spondet. Mox illa id sibi in votie potissimum esse subjicit, sibi ut ex regis permissu in cœpto virginitatis proposito permanere secure liceat, quæque sacratis Deo locis suisque famulis contulit, aut collatura deinceps esset, auctoritate regia rata permaneant ; quibus cum rex annuisset, mox ad propria se Virgo confert de servando suo proposito jam secura. Hæc, mihi quidem, fabulam eamque satis ineptam redolent. Sed en alia a veri specie multo magis aliena.*

et nuptiæ ineundæ ex jussu Sigeberti, Francorum regis ;

10 *Si Actis illis num.* 15 *et quatuor subsequentibus insistamus, cum post Chlotarii mortem ex Sigeberti regis jussu e primoribus palatii quidam, cui* Hecca *nomen, Provinciam Massiliæ guber-* C *nandam suscepisset, is ex quodam incola esse in his locis puellam intelligit, speciosam nimis, nomine* Consortiam, *pecunia innumerabili nec non ministerio potentissimam. Ut fabulam prosequar, mitto hic descriptorem antiquum multis redarguere, quod, quam antea pecunias suas in pauperes erogasse familiamque suam liberam fecisse dixit, pecunia innumerabili nec nonministrorum copia potentissimam rursus faciat S. Consortiam. Hecca igitur per honorarium ephebum nuntiari Consortiæ jubet, velle se hujus colloquio frui ; mox ipsemet subsecutus, collato cum illa familiari, sermone convivio excipitur ; nec mora, hospitis sua pulchritudine sermonumque prudentia tam blande capitur, celare ut suos amores ægre queat ; non patefacto tamen animo, festinus ad regem convolat eamque sibi, (utut virginem Deo sacram esse, nescire non posset) a rege uxorem tradi petit et impetrat. Mittitur rursus ad Consortiam ephebus, ei ut ad nuptias die trigesimo post ineundas se præparet, denuntiaturus : cui illa, si Actorum descriptorem num.* 16 *audiamus, id'genus responsi dat, quod, salva coram Deo veritate, salvoque coram hominibus servandæ virginitatis proposito, de-* D *disse nullatenus censeri potest. Interea dum ipsa, ne fiant sacrilegæ nuptiæ, orationi impense vacat, ecce angelus Domini in somnis adest, qui Heccam, obtrusum sponsum, nequaquam nuptias secum initurum prædicit, monens, tum ut convivio pauperes excipiat, tum ut adventuro Heccæ sepulcrum, quo is post triduum condatur, parari curet ; de cetero obviam ei tendat ; hunc, mox ut in conspectum venerit, proprio gladio ac præ lætitia interiturum.*

atque ita nihil vetat, Consortiam et Tulliam S. Eucherii Magni filias dici,

11 *Vaticinationi eventus respondet, cum hæc, festivo habitu induta pauperumque psallentium stipata agmine, Heccæ procedit obviam, isque de navi, qua Druentiam fluvium transibat, præ gaudio incaute desiliens, sublapsis pedibus in lanceam suam irruit et confossus exspirat. Mox illa cum lacrymis, Deo tamen gratias agens, defuncti corpus sepulturæ mandat, dum interim Heccæ comites ejus infortunium Sigeberto regi denuntiare festinant, qui cum ex sorore sua intelligit, Consortiam, quam Heccæ nubere jusserat, eam ipsam esse virginem, cujus opera curata a febribus ipsa* E *fuerat, epistolas ad Provinciæ principem mittit, quibus, ut nemo Consortiæ molestus sit, sed liceat ei conesso a Chlotario privilegio frui, auctoritate regia præcipit. Hæc omnia, partim ipsis descriptoris verbis expressa, quæ Tillemontius tom.* 15 *Monum. Eccles. pag.* 853, *et P. de Colania part.* I *Hist. litterar. Lugdun. pag.* 215 *et seqq. tamquam fabulosa et ut ab interpolatore inepte intrusa jure merito sugillant, si ex S. Confortiæ Actis, alias antiquitate plurima venerandis, eliminentur, ut sunt re ipsa adscititia ac spuria ; ac priora dumtaxat numeri* 12 *verba, nimirum, quæ de Consortiæ in ecclesiam S. Stephani et in pauperes munificentia, deque famulitii sui manumissione agunt, si cum numero* 20, *cui optime cohærent, nullo medio conjungantur, jam nihil, ut Acta pervolventi patebit, in illis occurret, quod S. Adonis ipsiusque auctoris anonymi, Consortium et* Tulliam *Eucherii Magni filias statuentium, amplecti sententiam nos impediat ; nihil, quod, salvis sanæ criticæ regulis, utrique sanctæ Virgini adscribi nequeat, nihil denique, quod coævi scriptoris anonymi aptiorem magisque connexam non reddat totius narrationis seriem. Tunc enim sic ejus verborum sensus et connexio, ut ab illo die, quo Consortia S. Stephani ecclesiam ac xenodochium de rebus suis exstruxit, et, erogata in pauperes residua pecu-* F *nia, familiam suam libertate donarit, tantam ei gratiam coram hominibus Dominus dederit, ut quasi unum ex angelis eam cuncti haberent.*

quales eas statuunt anonymus vetus et S. Ado

12 *Ex his S. Consortiæ Actis, in hunc modum expurgatis seu eatenus, quantum conjectura assequi possum, nativæ fidei suæ redditis, ea nunc recensere lubet, quæ* SS. Tulliam *et Consortiam S. Eucherii, Lugdunensis postea antistitis, vulgo* Magni *seu* Senioris *dicti, filias fuisse, ostendant. Ita utriusque Virgines natales coævus auctor, supra laudatus, num.* I *describit :* Fuit quidam vir ex ordine senatorio, Eucherius nomine, habens uxorem, nobilibus ortam natalibus, nomine Gallam ; quos quidem ampla possessio et numerosa familia, thesaurorumque copia claros in seculo fecerat ; sed timor Domini, qui est initium sapientiæ, in conspectu Conditoris omnium clarius exornabat. Cumque liberos non haberent, deprecati sunt Dominum, et exaudivit deprecationem eorum, dans eis filiam, quam votivo nomine CONSORTIAM vocaverunt, heredem videlicet illam et propagatricem sui sanguinis habere cupientes. Cumque

AUCTORE J. G.

A Cumque eam in timore Domini educarent, et illa in annis puerilibus posita, religiosum animum habere cœpisset, nimirum Domino eam ad consortium regni cælestis, secundum præsagium vocabuli ejus, occulta inspiratione vocante, aucta est spes illorum, accepta altera filia, quam TULLIAM vocaverunt, dixeruntque : « Multiplicabit Dominus per Consortiam et Tulliam semen nostrum, sicut multiplicavit per Liam et Rachel in domo Jacob futuræ promissionis heredes. » *Anonymum secutus S. Ado Viennensis, in suo Martyrologio die* XVI *Novembris SS. Consortiæ et* Tulliæ *patrem itidem statuit S. Eucherium, Lugdunensem postea episcopum, non alium utique, quam quem ipse solum et unicum novit, nunc vulgari cognomento, ut a probabiliter fictitio distinguatur,* Magnum *seu* Seniorem *dictum,* admirandæ, *ut subjungit,* fidei, vitæ et doctrinæ virum et ex nobilissimo senatorum ordine *procreatum. Eidem anonymo rursus consonat laudatus Viennensis antistes, cum SS. Consortiæ et* Tulliæ *matrem* Gallam *appellat, quæ, ut subdit,* in sancto habitu Deo *postmodum in spelunca* servivit, *quæ omnia in Actis S. Consortiæ num.* 3 *et seqq. anonymus noster fusius enarrat. Quapropter, cum S. Ado non usque adeo imperitus aut ineptus dici queat, ut* B *in recensendo historico facto, suis etiam temporibus celebratissimo, aberrantem ducem sequi voluerit, merito sane et ipsi nostroque anonymo haberi hic fides potest.*

Opinioni huic in speciem adversantia recentiorum

13 *Ne quid tamen dissimulem, quod opinioni Eucherium Magnum SS. Consortiæ et* Tulliæ *patrem statuenti adversetur, fateor, præter alios quosdam recentiores, Papebrochium tom.* IV *Junii pag.* 249 *et Perierum tom.* III *Septembris pag.* 545 *censuisse, SS. Consortiæ et* Tulliæ *patrem nec fuisse nec esse potuisse Eucherium jam nunc laudatum. Fateor quoque, excepto anonymo nostra S. Consortiæ coævo, qui S. Adoni præluxit, celeberrimos seculi* V *scriptores binas hasce virgines Eucherio et Gallæ parentibus non adscripsisse. Verum quod ad Papebrochii et Perieri verba, locis citatis legenda, attinet, respondeo, eos Consortiam et* Tulliam *Eucherio Magno et Gallæ ejus uxori non abjudicasse, nisi in communi olim sententia, quæ Consortiæ ad Chlotarium regem iter et Heccæ viri nobilis historiam ipsimet Actorum auctori adscribebat. Atque ita etiam Perie*C*rum intelligi debere existimo, cum negat, ullam præfatis Virginibus cum SS. Verano et Salonio, legitimis ejusdem Eucherii filiis, connexionem exstitisse, quandoquidem nempe fieri in illa sententia nequit, ut Consortia præfati Eucherii filia sanctorumque Verani et Salonii germana soror fuerit, quæ plus integro post memorati Eucherii mortem seculo, seu post annum* 561 *puella adhuc nubilis et formosa nimis statuenda esset. At vero, cum hæc S. Consortiæ ætas sola interpolatoris adscititia narratione, non satis, ut videtur, eruditis viris quondam de falsitate suspecta vel discussa, innitatur, nihil ex hisce Actorum descriptoris glossematis, quibus temporum rationes omnes interturbavit, contra illam opinionem solide evinci potest, quæ ex coævi scriptoris et S. Adonis testimonio utramque memoratam Virginem S. Eucherii Magni prolem facit.*

et veterum testimonia expenduntur :

14 *Neque contra nos multum facit, quod celeberrimi auctores, S. Eucherio nostro coævi aut suppares, puta Hilarius Arelatensis, Cassianus, Salvianus, Mamertus Claudianus, Gennadius aliive de Consortia et* Tullia *tamquam Eucherii filiabus non meminerint. Etenim, præterquam quod levioris momenti habenda sit quæcumque mere negativa argumentatio, nullum prorsus ea pondus habet, cum auctores antiqui et fide digni, quales esse anonymum nostrum ejusque sequacem S. Adonem, nemo inficiabitur, illud ipsum diserte testantur, quod ab aliis scriptis traditum non reperitur. Et sane, cum celeberrimis istis auctoribus supra laudatis, de Eucherii filiabus specialim scribendi occasio vel certe ex singulorum instituto necessitas fuisse non videatur, quis utramque virgineam prolem, quam præfato Eucherio anonymus coævus et S. Ado asseruerunt, ob merum aliorum silentium ei eripiendam jure existimet? Quippe si id genus argumentationis negativæ eo usque apud quempiam valeat ; pari is ratione SS. Veranum et Salonium ejusdem Eucherii filios negare necesse habebit, quandoquidem nec anonymus antiquus nec S. Ado, cum de illius progenie meminerunt, uspiam de illis verba faciunt. Quid ergo? Num falsus est S. Paulinus atque aerem verberavit, cum in sua ad Eucherium et Gallam epistola, alludens ad Psalmi* 127 *versus* 3, 4 *et* 5, *minime infœcundum eorum conjugium fuisse, innuit ita scribens :* Benedicat vos Dominus ea benedictione, qua benedicitur homo, qui timet Dominum, per- E petui conjuges et parentes, cum benedicta vobiscum Deo progenie nobilissimæ sanctitatis vestræ? *Igitur, si ita recte S. Paulinum ad Eucherium et Gallam scripsisse credamus, nihil vetat, tametsi is beatorum conjugum progeniem nominatim non recensuerit, quo minus, uti ex Gennadio et in Salviani ad Eucherium epistola apud Chiffletium in Paulino illustrato pagg.* 64 *et* 65, *Veranum et Salonium Eucherii filios statuere licet, ita pariter ex anonymi veteris et S. Adonis testimonio Consortiam et* Tulliam *ejusdem Eucherii vulgo Magni filias statuamus.*

ac pro nostra opinione ut probabiliore concluditur,

15 *Tales jam pridem, discussis utrimque argumentis, statuendas duxit laudatus Chiffletius in suo Paulino illustrato pag.* 64, *ita præfatam S. Paulini epistolam commentans :* Porro horum *(Eucherii et Gallæ)* benedictam progeniem, cui ad finem *(epistolæ illius)* bene precatur Paulinus, duos filios interpretor, Salonium et Veranum, qui apud Lerinum erant in S. Honorati disciplina : totidemque filias, Consortiam et Tulliam, quæ sub utriusque parentis manu in Lero *(insula Lerino vicina)* educabantur. *Quæ ne gratis a se asserta videan-* F *tur, ipsamet Gennadii et Salviani, filios S. Eucherii commemorantium verba producit, ac pro ejusdem filiabus jam laudatis Acta Eucherii seu anonymi nostri Opusculum et Adonis Martyrologium citat. Demum pag.* 102 *de Opusculi ejusdem interpolatione disserens, cur in eo de ejusdem S. Eucherii filiis mentio facta non sit, culpam omnem in interpolatorem conjicit, quem et in eo peccasse etiam ostendit, quod Eucherii, e seculari vita enatantis, primam stationem, Lerum insulam, tametsi ab Hilario Arelatensi ex Lerini vicinia designatam et a Paulino de nomine appellatam, silentio involverit. At sive Opusculi interpolatori, sive ipsimet auctori hæc vitio verti debeant, qua de re disputare non est animus, ex ejus de Eucherii filiis silentio, nihil contra ejusdem filias, quarum nomina et gesta refert, evinci contra Chiffletium potest, cujus ego sententiam, propterea quod mihi ceteris probabilior, apparet, amplectendam duxi, sic tamen ut aliorum non improbabili circa* Tulliæ *et Consortiæ parentes conjecturæ nihil interim detractum velim. Nunc cetera,*

AUCTORE J. G.

cetera, quæ ad Sanctam nostram attinent, discutere aggredior.

S. Tullia post vitam aliquamdiu in solitudine actam

16 *Quandonam S. Eucherius, relictis, ut appareret, in Lerinensi insula filiis,una cum conjuge sua geminisque filiabus ex Lero insula in continentem sese receperit, ibique in specu ad Montem-Martium in territorio Aquensi sita, vitam solitariam amplexus fuerit, conjectura quidem sat verisimili statuere conatus est laudatus Chiffletius pag.* 68 *in suo Paulino illustrato, factum illud illigans anno Christi* 432 *vel anno* 425, *quo tempore id statui nihil vetat ; at, ut verum fatear, nihil occurrit, quo illa Consortiæ et* Tulliæ *cum parentibus in Provinciam secessio sat prope et certo definiri queat. Neque etiam seu ex anonymo nostro coævo, seu ex alio scriptore antiquo erui utcumque potest, quid a* S. Tullia *toto adolescentiæ suæ tempore præclare gestum fuerit. Id unum ex præfato anonymo discimus,* S. Tulliam *non diu post, quam in specum illam se abdidisset Eucherius, virginitatis gratia exornatam, felici morte ad Superos migrasse sepultamque fuisse in agro suo, nomine* Thele, *qui locus alias* Tete *dictus est,* B *nunc verosimiliter, ut scribit Papebrochius tom.* IV *Junii pag.* 253, *ab hac sancta Virgine* San-Thullei *nomen habens,* sesquileuca *(aut paulo minus)* infra Manuascam situs *Anonymum num.* 5 *ea narrantem audi :* Ingressus itaque specum S. Eucherius, sic undique locum obstruxit, ut nullus ad eum valeret ingredi, beata ei Galla per fenestellam quotidie cibos ad vesperam ministrante, ut ipsa petierat. Post non multos dies conversionis illorum, filia eorum Tullia, in virginitate permanens, migravit ad Dominum, sepultaque est in agro suo, qui dicitur Thele in spelunca duplici, quo audito, S. Eucherius ait : Dominus dedit, Dominus abstulit ; sit nomen Domini benedictum : sicut Domino placuit, ita factum est ; exhortabaturque Gallam, ne super hac re contristaretur.

sub annum 425 vel 433 moritur, et matri apparet.

17 *Reliqua, quæ huc spectant, ex eodem anonymo pergo recensere. Ita ipse num.* 6 *:* Cumque illa *(Galla* Tulliæ *mater)* nullo modo consolationem reciperet ; una die cum post matutinos hymnos membra sopori dedisset, vidit in somnis B. Tulliam, stola candida et chlamyde aurea fulgente indutam, adstare sbi ac dicere : Cur me C velut amissam luges, quam Dominus in consortium sanctarum virginum introduxit ? Te quoque me ad Dominum secuturam scito ; præparavit enim tibi coronam, quoniam implesti mandata ejus. Meus etiam genitor, pontificali cathedra sublimatus, post nos veniet, et erit magnus in conspectu Dei : porro soror mea Consortia manebit in virginitate, pro qua multa passura est, donec et ipsa coronam vitæ percipiat. Quæ cum post quietem S. Eucherio retulisset, ille in voce exultationis et confessionis erumpens ait : Gratias tibi ago, Pastor bone, quia non est similis tui consolator, qui dignatus es consolari servos tuos, et reddere gaudium post lamentum ; et ultra noluerunt eam flere. *Hactenus anonymus noster, ex quo corrigendus est Castellanus, pag.* 983 *in Addit. et Correct. Martyrologii sui universalis obitum* S. Tulliæ *statuens sub annum Christi* 489. *Cum enim* S. Tulliam *Consortiæ et Salonii ac Verani sororem, ac proin Eucherii vulgo Magni prolem faciat, fieri in hac ejus nostraque opinione non potest, ut hæc anno Christi* 489 *mortua sit, quæ, ut anonymus noster num.* 6 *innuit, jam in vivis esse desierat etiam non parum ante, quam ejus pater, S. Eucherius, Lugdunensem sedem occuparet, quam sub annum* 450 *sua morte deseruit. Rectius igitur* S. Tulliæ *annus in cælis natalis inter annum* 425 *et* 433 *figendus videtur,* E *aut certe non differendus ultra annum* 441, *quo Eucherius Lugdunensem cathedram tenuisse, passim creditur.*

Post mortem miraculis claruit.

18 *Ceterum miraculis nonnullis illustrem fuisse sanctam virginem* Tulliam, *haud obscure indicat laudatus anonymus, num.* XI *scribens,* longum *fore* narrare omnia, quæ per servos suos Eucherium et Gallam et filiam eorum Tulliam Dominus mirabiliter operatus est ; *quæ aperte etiam testatur S. Ado, cum eam uti et sororem Consortiam* signorum gloria *claruisse affirmat. Hodiedum etiam, prout laudatus num.* 3 *amplissimus dominus de Brantes perscripsit, adversus capitis dolores a fidelibus* S. Tullia *invocatur, qui, illo afflicti malo, in subterranea ejus specu seu sacello nonnumquam lapidi cuidam, quem sanctæ Virgini cervicalis loco fuisse tradunt, caput superponere solent. Si indigenarum traditioni quis credit,* S. Tullia, *cum a venatoribus e specu suæ abducta esset in locum, postea* San-Tullianum *dictum, non sine prodigio, post fusas illic preces, in specum suam transvecta fuerit, a quo tempore vicinis incolis magna in veneratione fuit, qui* F *et ægros suos illi obtulerunt, quos ipsa florum odore prodigiose sanabat. Sed hæc, sola, ut apparet, populari traditione nixa, discutere aut illustrare visum non est.*

DE

A

AUCTORE J. G.

DE S. APOLLINARE EP. CONF.

VALENTIÆ SEGALAUNORUM IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti in Martyrologiis classicis aliisque memoria : Elogia varia : Actorum auctor : ex quo manuscripto illa edenda.

ANNO CIRCITER DXX. *Valentiæ Segalaunorum, cujus notitia datur,*

V*alentia Segalaunorum, quam* S. Apollonaris, *incolis* S. Aiplonay *dictus, multis virtutum exemplis vivus, nec paucioribus prodigiis mortuus illustravit, eadem urbs est, quam Bertii Ptolemæus in Narbonensi Gallia pag.* 55 *collocat,* B *quæque* in veteribus Notitiis *(Plinio tamen et Ptolemæo recentioribus)*... inter provinciæ Viennensis civitates XIV, sexto loco numeratur, *uti in Notitia Galliarum, verbo* Valentia *pag.* 581 *scribit Hadrianus Valesius, cujus verba idcirco adduxi et cum Ptolemæi geographica enarratione contuli, ne quis de diversa hic agi Valentia existimet, quam modo in Narbonensi, modo in Viennensi provincia collocari intelliget. Porro hanc urbem Baudrandus in suo Lexico geographico ita descripsit :* Valentia, urbs Galliæ Narbonensis Ptolemæo, Segalaunorum caput, nunc VALENCE incolis, VALENZA Italis, urbs ampla et culta Galliæ, in Delphinatu, est in Valentinensi tractu ab ea dicto, episcopalis et sub archiepiscopo Viennensi, cum arce et academia celebri, ad Rhodanum fluvium et e regione Vivariensis provinciæ, paulo infra confluentes Isaræ in Rhodanum. *Quæ princeps hujus urbis ecclesia est, teste Joanne Columbo lib.* I *de Rebus gestis episcoporum Valentinorum, pag.* 246, *olim SS. Cornelio et Cypriano, nunc* S. Apollinari, *de quo hic agimus, dicata est, illustrique canonicorum collegio nobili-* C *tatur.*

præcipue colitur, annuntiaturque in Martt. S. Apollinaris.

2 *In hac sacra æde, uti et per Valentinam diœcesim Sanctus noster Officio duplici primæ classis cum Octava jam pridem coli cœpit, prout Officia propria Valentinæ ecclesiæ inspicienti manifestum fiet : at vero, quandonam ei primum tam solemni ritu veneratio impensa fuerit, nihil occurrit, unde definiri utcumque certo possit. Magna eum a multis retro seculis in veneratione fuisse, ostendunt Martyrologiorum classicorum annuntiationes, quas omnes huc transcribere supervacaneum existimo. Unus pro omnibus audiatur Ado Viennensis in suo Martyrologio ad hunc diem:* In Galliis, civitate Valentia sancti Apollinaris episcopi : cujus et vita virtutibus insignis fuit, et mors nihilominus signis et prodigiis decoratur. *Adonianæ apud Rosweydum nostrum annuntiationi ad apicem consonat ea, quæ legitur in ejusdem Adonis Martyrologio, quod Dominicus Georgius ope codicum Bibliothecæ Vaticanæ recognitum et adnotationibus illustratum, anno* 1745 *typus vulgavit, ubi in subjectis ad hunc diem Adnotationibus hæc observat :* Apollinaris, Valentinæ ecclesiæ in Galliis episcopus, colitur hoc die a Hieronymianis, ut indicat Sollerius, a Rabano, Adone nostro, Usuardo, Wandelberto, licet cum Apollinari Ravennate eum *(ut ipse censet)* confundat, Notkero, Martyrologio Fuldensi, Ottoboniano, Richenoviensi, Augustano et Labbeano. Meminit Gellonense hac die cum aliis. *Ex his Ecclesiasticis Fastis, uti et partim ex Libello annali venerabilis* E *Bedæ presbyteri, tom.* 6 *Amplissimæ Collectionis Edmundi Martene pag.* 638 *edito, sancti* Apollinaris *elogium in Martyrologium Romanum hodiernum aliaque recentiora, quorum prolixum catalogum hic texere necesse non videtur, in hæc verba illatum est :* Valensiæ in Gallia S. Apollinaris episcopi, cujus vita virtutibus fuit illustris et mors signis ac prodigiis decorata.

cujus elogium ex Agobardo et Adonis Chronico,

3 *Elogium hoc egregie stabiliunt succincta quidem, at plena laudis bene meritæ testimonia, quæ Agobardus, Lugdunensis antistes, lib. de Judaïcis superstitionibus, et Ado, Viennensis præsul, Chronici sui ætate* 6, *de Sancto nostro scriptis reliquerunt. Ille nempe* 300 *circiter post* S. Apollinaris *obitum annis ad imperatorem Ludovicum Pium contra Judaïcam perfidiam, superstitiones atque innumerabiles scribens errores, post adducta sanctorum Patrum Hilarii, Ambrosii, Cypriani et Athanasii contra Judæorum obstinatam impietatem gravissime testimonia atque exempla, ad Patrum concilii Epaonensis, quos inter imprimis* S. Apollinaris, *Judæorum societatem fugiendam penitus Christianis, decrevit, venerandam auctoritatem et synodalia statuta delabitur, utque sancti hujus Antistitis, non secus ac SS. Hilarius,* F *Ambrosius, Cyprianus et Athanasius fecerunt, Judæos execrantis æquo Judicio exemploque non leve orationi suæ pondus addat, eum a sanctitate editisque etiam suo tempore crebris miraculis in hunc modum laudat :* S. Apollinaris, episcopus ecclesiæ Valentinæ, quantus fuerit et sit, non solum gesta de eo scripta, sed et crebra ejus miracula usque hodie sublimiter testantur. *Ado vero citato loco de S. Avito ejusque fratre* S. Apollinare *ad annum* 492 *hæc habet :* Avitus quoque, Viennensis episcopus, eloquentia et sanctitate præcipuus, cujus frater Apollinaris, Valentiæ episcopus, miraculis insignis, Isicii senatoris primum viri, postea Viennensis episcopi, duo lumina, clarissimi filii. *Quæ hæc de S. Isichio,* S. Apollinaris *patre, deque hujus fratre, S. Avito, in medium protulit S. Ado, Viennensis antistes, ex infra dicendis, ac vel maxime ex jam pridem dictis in nostro Opere tom.* 2 *Martii a pag.* 447 *et tomo* I *Februarii a pag.* 660 *manifeste patent ; illa vero, quæ de Sancto nostro tum ipse, tum Agobardus protulit, etiam verissima esse, ex hujus Commentarii*

AUCTORE J. G.

tum ex Hymno ad Vesperas Officii proprii

Commentarii decursu Vitaque inferius edenda lectori perspicuum fiet.

4 *Agobardo et Adoni succinunt Hymni sancto Antistiti nostro proprii, quos in sua Chronologia Lerinensi anno* 1613 *edidit Vincentius Barrali pag.* 379, *quique etiam inter* Officia propria secundum usum ecclesiæ cathedralis S. Apollinaris Valentiæ summa cum cura et diligentia, *ut titulus eorum præfert,* emendata, *pag.* 71 *et pag.* 80 *exstant. Atque ita quidem Hymnus ad Vesperas de* S. Apollinare *canit :*

Exulta cleri concio,
Gaude plebis devotio,
Apollinaris gratia
Felix plaude Valentia.
Tunc * sancta generositas
Et generosa sanctitas
Dignum fecit splendescere
Pontificali sidere.
Honestæ vitæ merita,
Mundo signis exhibita,
Declaravere populis
Famam beati Præsulis.
Regis uxor obtinuit,
Quod ipse rex non meruit,
Nam per vestis suffragium
Vis est ablata febrium.
In una trino gloria
Sit laus non transitoria,
Qui sublimavit inclytis
Apollinarem meritis. Amen.

* an Hunc ?

B

alioque ad Laudes subministratur

5 *Hymnus vero ad Laudes varia, quibus Sanctus claruit, quæque postea illustranda venient, miracula his verbis recenset :*

O quam fœlix suffossio,
Potum negante fluvio,
Qua donum Christi cernitur
Et Vir sanctus reficitur.
Dum tumet unda fluminis,
Vento furente turbinis,
Mox cuncta fiunt prospera
Tranquillitate libera.
Præsul passus injuriam
Sua sponte dat veniam :
Exolvens pœnæ subditum
Malignum fugat spiritum.
Columnarum proceritas
Et cereorum claritas
Testantur vitam Præsulis
Coruscare miraculis.
In una trino gloria *etc.*

C

Alia quoque tum pie, tum prodigiose a Sancto gesta, in Valentinæ ecclesiæ Officia ei proprio, sparsim in Antiphonis Responsoriisque cum laude resencentur ; quorum pleraque cum Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad hunc diem, eo ordine, quo hæc contigerint, in epitomen contracta, satis apposite illustrarit, non abs re fore, arbitratus sum, ut editum ab eo sancti Præsulis nostri præconium productis jam nunc elogiis maxima ex parte subjungatur.

subditurque Vita compendium.

6 *Ita pag.* 690 *habet :* Valentiæ Segalaunorum sub Viennensi prima *(Ptolemei tempore sub* Narbonensi *censebatur)* sancti Apollinaris, episcopi illius civitatis et confessoris, viri miræ sanctitatis et signiferæ virtutis. Qui Isicii senatoris Viennensis subindeque præsulis, filius, frater vero sancti Aviti ejusdem metropolis archiepiscopi, post longum Valentinæ sedis interpontificium (quam Maximus sectator Manichæorum hæresis suæ impietate et turpi vita fœdaverat, eamque ob rem jusse Bonifacii primi Papæ ab episcopis Galliæ præsulatu fuerat synodica condemnatione dejectus,) ut post diutinam caliginem sidus perlucidum lumen fere illic exstinctum pietatis reputaret *, meritis sanctimoniæ et raræ eruditionis illustris, ad illius urbis episcopatum divino concilio promotus, expansis apostolici spiritus et virtutis radiis, cives desolatos lætificavit. Affluenti siquidem doctrina, flagranti in Deum amore, ovium eximia dilectione et sanctissimæ conversationis exemplis signisque etiam admirandis id præstitit, ut vindicata mox Christiana Religio vires et decus pristinum resumeret, incolæque in vias pacis et justitiæ unanimiter ambularent.

* an repararet

quod Saussayus in Martyrologio Gallicano

7 Non id grate tulit lividus piorum hostis, viarumque Dei perpetuus adversator. Cum enim immisisset in cor Stephani curatoris fisci Sigismundi regis, tantum libidinis æstum, ut defunctæ conjugis sororem sibi ilicito conjugio copularet, Virque Dei Apollinaris zelo justitiæ et honestatis, sicut pridem Joannes, incensus, scelus nefandum postquam sæpe reprehendisset, incestuosum illum pertinacem in fœtore luxuriæ, in synodo, quam cum Avito fratre metropolitaque suo et comprovincialibus episcopis eam ob rem habuerat, gladio anathematis percussisset, permovit tum dæmon per illum perditum peccatorem ita regis animum, ut sanctis considentibus præsulibus, potissimum vero beato Apollinari dira quæque interminaretur, ni exclusum sacris hominem protinus in communionem reciperent. Tamen remisso nonnihil (ne simul tot ecclesias orbaret pastoribus) furore, episcopos quidem cæteros adhuc in synodo residentes jussit ad propria reverti. Sed cum Apollinaris, qui primarius in causa videbatur, sua in sententia persisteret, nec ullis illiciis aut terroribus posset ab illa deduci, tum rex in eum omne odii evomuit virus : et qua injuriis, qua insidiis petitum, solo et solio coegit excedere : cum fidis igitur aliquot asseclis beatus Pontifex desertum in locum se recepit, ubi cum illi, arente humo siti ingenti laborarent, oratione sua fontem aquæ vivæ levando suorum ardori obtinuit, qui, eo absedente hinc cum sociis, mox exsiccatus est.

E

edidit, maxima ex parte desumptum ex Sancti biographo,

8 Contigit interim, ut rex ipse, qui beatum Præsulem nec videre volebat nec audire, cujus in perniciem juraverat, Deo volente in febrim adeo gravem incideret, ut exitio proximus a medicis crederetur. Eo in discrimine invaluit reginæ fides : quæ pietatis alis subvecta, ad Pontificem beatissimum properans, fervida ipsum devotione oravit, ut injuriæ immemor, gratis suis Deo precibus regi incolumitatem impetraret. Qui desperatione fletibusque religiosæ principis concussus, cucullam suam ipsi dedit, cujus attactu febrilis ardor protinus restingueretur. Rediit regina tanto fulta pignore ; firmaque fide, ubi vestem Viri Dei super regem expandisset, protinus is, effugata infestatione morbi, gratiam percepit perfectæ sospitatis. Multa alia edidit prodigia Vir Divinus, ut cum Rhodani tumentes fluctus aurasque vehementis repressit, quæ navim, in qua erat, quatiebant : tumque Aliphium puerum a dæmone obsessum liberavit et presbyterum eadem infestatione vexatum. Postremo post gloriosum excursum ad sedem rediit : ubi micans justitiæ testimoniis et Dominicis præmunitus Sacramentis feliciter migravit ad præmium. Præfuit ecclesiæ Valentinæ annos triginta quaator. *Hactenus ex S. Apollinaris biographo depromptum hincque inde a Saussayo ornatum*

F

A *natum Sancti nostri elogium. Reliqua vero, quæ ex aliis hausta fontibus laudatus martyrologus de eo memorare pergit, in aptiorem, quem postea habitura sunt locum, tantisper hic transmittam, ut de laudati biographi ætate aliisque ad eum pertinentibus prius lector instruatur, quam ex ejusdem scriptoris fide et testimonio sancti Præsulis nostri res gestis a nobis ordinari componique videat.*

et familiari, qui paulo post Sancti mortem

9 *Hunc* S. Apollinari *non modo coævum, sed et familiarem, rerumque, quas narrat, multarum oculatum testem fuisse, tam luculenter ex edenda inferius Vita et jam mox huc transcribendis testimoniis conficitur, ut, nisi temere, moveri de eo controversia non possit. Ita enim ipse num.* IX *loquitur :* His actis, dum a cunctis grates divinæ potentiæ redderentur, in conspectum Arelatensium urbis Rhodano famulante PERVENIMUS; *qua voce se* S. Apollinari, *Arelatem navi proficiscenti itineris comitem fuisse,apertissime indicat, uti et paulo post ita loquens :* In quo loco dum morarum spatia caritatis causa protraheret, *(nempe* S. Apollinaris) Arcutamia senatrice propinqua B sua invitante, Massiliensium NOS vota suscipiunt. *Et num.* X *agens de Paragorio, qui, dæmone instigante,alapam sancto Præsuli inflixerat,immotusque ad ejus lectulum hærebat, iis verbis biographus noster utitur, quibus se decumbentis ex infirmitate Antistitis cubiculum ingressum fuisse, totiusque rei gestæ seriem ex ipsomet ejus ore intellexisse, diserte testetur : audi illum :* Nos vero, redditis Deo de more præconiis, dum cubiculi cellula NOBIS redeuntibus patuisset, eum *(Paragorium,)* qui vinctus stabat, locum tenere VIDIMUS inconcessum : indignatisque NOBIS, cur, quod reverentia vitari solet, præsumptio vindicaret, causam rei gestæ tam verbis ipsius Sancti, quam hærentis*(Paragorii)*taciturnitate COGNOVIMUS. *Hinc quanta sit biographi nostri auctoritas, nemo non intelligit, qui inter historiographos, præ ceteris fide dignos, eorum esse supremum gradum noverit, qui oculis explorata et sibi intime perspecta litteris consignant.*

Vitam ejus scripsit; hic non monachus Lerinensis,

10 *Quod vero ad ipsum tempus, quo Vitam hanc biographus conscripserit, attinet, nihil reperi,unde certum annum solide designare queam. Cum tamen edita postmodum ad Sancti tumulum miracula, quæ Agobardus supra laudatus ad sua usque tempora perennasse memorat,altissimo bio-* C *graphus involverit silentio ; hinc eum paulo post* S. Apollinaris *obitum Vitam ejus elucubrasse,admodum verisimile fit ; atque ita etiam sentiunt auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 3, *pag.* 143. *An autem Vita hæc a monacho Lerinensi primitus conscripta fuerit, prout Bailletus in Tabula critica ad hunc diem tradit, id enimvero optimo jure in dubium vocatur, utpote nullo antiquitatis testimonio aliove indicio firmatum. An forte Bailletus non alterius Vitæ, quam quæ in Chronologia Lerinensi a Vincentio Barrali edita est, auctorem statuit Lerinensem monachum ? Sit ita. At is certe pro vero* S. Apollinaris *biographo haberi non potest, qui Vitæ ab alio, ut patet, compositæ fragmentum dumtaxat, idque, auctorum Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 3, *pag.* 144, *æquissimo judicio, perquam vitiose ediderit. Utut sit, non apparet, quo ex capite* S. Apollinaris *biographus Lerinensis monachus asseveranter dici cum Bailleto possit. Restat,ut in ejusdem biographi nomen, si quo modo probabiliter erui possit,nunc investigemus.*

AUCTORE J G

sed Sancti diaconus, nomine Eladius, fuisse videtur,

11 *Labbeus, Edmundus Martene et scriptores Historiæ litterariæ Franciæ jam laudati, eum unanimi sententia anonymum statuunt, nec sine causa quidem, cum nomen suum nusquam ipse diserte expresserit,nec illud alii antiqui scriptores memoriæ prodidisse reperiantur. Aliqua tamen, eaque non inani ratione impulsum fuisse arbitror Petrum Chiffletium, ut Vitæ* S. Appollinaris, *ex veteri Ms. S. Claudii nobis descriptæ, et a se cum aliis Mss. collatæ, hæc sua manu præmitteret verba ,* Auctore , ut videtur , Eladio , ejus *(S. Apollinaris)* diacono. *Est porro Eladius hic ex Chiffletii mente idem ille diaconus, qui apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Mss. pag.* 691 *et* 692 *et apud Martene tom.* 6 *Amplissimæ Collectionis col.* 782 *fortassis ex descriptoris vitio* Claudii *nomen habet, quique plus semel in sancti Antistitis Vita recurrit. Ex quo autem indicio, quave ratione laudatus Chiffletius conjecturam hanc fecerit, ut biographum nostrum* Eladii *nomen habuisse nec a memorato diacono diversum fuisse scriberet, nuspiam ipse edixit. Suspicor tamen eum, cum lectionem veteris Ms. Sanclaudiani prætulisse ceteris videatur, ea ratione motum fuisse, quæ ex verbis num.* XI *Vitæ* S. Apollinaris, *prout etiam in Cisterciensi et Ursicampano Mss. codicibus leguntur, infra transcribendis, in hunc modum desumi potest. Qui, uti in his tribus Mss. legitur, ex Leubaredo, sancti Antistitis nostri archidiacono, cur a divino Officio sanctus Præsul præter morem abfuerit, exquisivisse narratur, ipsemet Vitæ* S. Apollinaris *scriptor est, prout ex his verbis num.* XI *liquet :* Et revertens causam ab eo hujus inofficiositatis EXQUIREREM ; *ille vero , qui Leubaredo archidiacono post auditam absentiæ causam in hæc verba respondit :* Es quidem, ut narras, gaudiorum timore confectus, sed exultare te convenit *etc. ille, inquam, sine ullo dubio, uti ejusdem numeri verba ferunt, fuit* sæpe dictus diaconus *nomine* Eladius. *Cum igitur verisimile sit, biographum ex reverentia Præsulis coram aliis ex archidiacono inquirere non voluisse, cur a divino Officio sanctus Antistes abfuisset, aut, si id, non remotis arbitris, factum fuisse velis, cum tamen adhuc verisimile sit, eum, qui archidiaconi responsum mox altero responso excipit, eumdem illum esse,qui de Præsulis absentiæ causa quæstionem prius instituerat, prout in familiari colloquio de rei insolitæ causa studiose conferentibus usu venire solet; hinc, arbitror,conjecturam eamque non improbabilem fecit Chiffletius, Eladium diaconum eumdem cum biographo esse,qui, ut jam diximus,absentiæ Præsulis causam ex archidiacono exquisivit, quique,ea audita, gaudendum potius de sancti Præsulis gloriosa morte, quam dolendum pronuntiavit.*

cujus Opus, a censura paulo severiori vendicatum,

12 *Utut sit, saltem ex hoc facto subnexisque his anonymi verbis :* Hæc retuli gesta, quæ memini, *abunde rursus confirmatum habemus, biographum* S. Apollinari *certo coævum ac perquam familiarem fuisse.* Hinc colliges, *inquit laudatus Martene in Observationibus præviis ad Vitam* S Apollinaris, quanti Vita ista, etsi brevissima, ab eruditis piisque viris æstimanda sit. *Dissentiunt hic a Martenio scriptores jam laudati Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 3, *pag.* 143 *et* 144, *ubi Gallice ita ferme loquuntur :* Intempestiva religio indiscretaque modestia biographum a recensendis ex ordine sancti Antistitis præclaris gestis retinuit ; hinc ipse, nulla eorum facta indagatione, ea tantum narravit, quæ sibi ultro ac sine conatu

AUCTORE J. G.

tu in mentem venerunt,... eaque stylo prosecutus est adeo redundante et perplexo, ut multis verbis perpaucas res enarrasse, dici sine injura possit. Ejus ad Sancti Vitam Præfatio ceteris partibus obscurior est, eo quod ineptæ seculi sui eloquentiæ studuit. *Hactenus illi : quibus, cum vitiosam seculi* VI *facundiam carpunt, multaque præclare a sancto Antistite gesta ab eodem biographo intacta fuisse conqueruntur, lubens assentior. Verum non video, quo jure eum de jejuna loquendi profluentia tam severe accusent, cum sat multa scripserit, quæ paucioribus verbis, quam ipse usus sit, æque plene enarrari non possent. Ut adeo malim cum laudato Martenio* S. Apollinaris *Vitam* brevissimam *dicere, cumque eruditis piisque viris in pretio habere, quam judicio stare scriptorum Historiæ litterariæ Franciæ, dum Vitam hanc verbosiorem seu vocibus locupletem, rebus ipsis jejunam esse, definiunt.*

ex Ms. Petri Chiffletii, postpositis aliis apographis, infra edendum est.

13 *Nunc, cur ex variis, quæ habemus, hujus Vitæ apographis, tum excusis, tum Mss., illud præ ceteris edendum censuerim, quod nobis Petrus Chiffletius, Societatis nostræ vir eruditus, olim submisit, reddenda mihi ratio est. Præter lacunas aliquot, tom. 6 Collect. Vett. scriptorum ex codice Reginæ Sueciæ Vitam inspicientibus obvias, nonnulla in eadem vitia sunt, in quæ Grammaticæ tiro non impingeret, quæque a biographo, non tam Latine imperito, profecta fuisse, credibile non est. Accedit, quod phrases nonnullæ in eadem turbatæ aut luxatæ exstent, quæ in eadem Vita, ut est a Labbeo ex veteribus membranis edita, integriores planioresque sint. Verum cum et hæc, utut lacunis vacua, nævis suis non careat, qui et in apographo ex Mss. Cisterc. tom. 6, num. 40 desumpto, inque Ms. Ursicampi ecgrapho reperiuntur, descriptum ex codice Ms. Claudii cumque Ms. Accincti monasterii a laudato Chiffletio collatum Vitæ exemplar, utpote aliis, meo judicio, emendatius planiusque, præ ceteris edendum censui : quam ad rem non parum me movit, quod auctor Vitæ S. Aviti apud nos tom.* I *Februarii pag. 667 vix non ad apices simile exemplar secutus fuisse videatur, cum ex Vita* S. Apollinaris *ea desumpsit, quæ S. Avito cum eo communia fuerunt.*

§ II. Sancti familia nobilitate ac pietate illustris : ejus patria et institutio : tempus gesti episcopatus assignatur, atque hinc annus ejus natalis et emortualis eruuntur.

S. Apollinaris, qui germanum fratem habuit S. Avitum,

Apollinarem *nostrum ex utroque parente fratrem habuisse S. Avitum, Viennensem in Gallia episcopum, diserte tradit biographus noster, num. 2, ita in causa incesti Stephani (de qua infra) utrumque Sanctum laudans :* Qua de re sancti ac beatissimi apostolici viri Avitus et Apollinaris (qui SECUNDUM CARNEM GERMANI, in Christi vero opere famosissimi fratres,... spiritu fervente eruditi)... simul in unum congregati, ipsum Stephanum sacra communione privari sanxerunt. *Nec alio, quam biographi nostri sensu, intelligi debet, tum ipse S. Avitus, qui in titulo Prologi ad quinque Poematum suorum libros, hortatu* S. Apollinaris *editos, aliisque locis sese ejus* fratrem *compellat, tum ipsemet Sanctus noster, dum illum Epistola* XI *inter S. Aviti Epistolas* Episcopum germanum *salutat. Neve dubium ullum superesse possit, an non forte, quemadmodum se invicem episcopi quilibet* Fratum *nomine vocitant, ita* S. Apollinaris *spiritualis dumtaxat germanusve in Christo frater, non vero secundum carnem S. Aviti frater germanus intelligi possit, audi eumdem S. Avitum in Præfatione ad Poematum librum sextum, de consolatoria laude castitatis ad Fuscinam sororem scriptum, in hæc verba* S. Apollinari *loquentem :* Meminerit autem pietas tua, hunc ipsum, quia sic vocas libellum, vel de religione PARENTUM COMMUNIUM, vel de virginibus nostræ familiæ familiarius disputantem, illis tantummodo legendum dare, quos revera nobis aut vinculum propinquitatis aut propositum religionis adnectit. *Communes itaque cum utrique Sancto parentes atque adeo et ceteri consanguinei fuerint, necesse non est, posteaquam tom.* I *Februarii a pag. 660 in Vita S. Aviti et tom. 2 Martii a pag. 447 copiosius actum de iis fuit, de eodem hoc argumento, in quantum ad* S. Apollinarem *nominatim attinet, uberius iterum hic disserere. Omissis proinde rebus sat multis, quæ huc proxime non attinent, sufficiet hoc loco utriusque parentis notitia, partim ex S. Adone, partim ex S. Avito desumpta.*

patrem vero S. Isichium, matrem autem Audentiam.

15 *Et Ado quidem, jam ante num. 3 citatus,* SS. Apollinaris *et Aviti patrem, quem* Isicium *vocat, asserit, senatoria primum dignitate ornatum, postea ad Viennensem in Gallia cathedram evectum fuisse. Eadem hæc, suppresso tamen parentis sui nomine, indicat S. Avitus in suo mox laudato carmine de consolatoria laude castitatis ad Fuscinam sororem, ubi versu 657 et seqq.* post fasces *nempe secularium dignitatum puta senatoriæ aliarumque hujuscemodi, ad* populorum *Ecclesiæ* fascem, *seu episcopales infulas assumptum fuisse patrem suum, his verbis canit :*

Pontificem sacris adsumptum respice patrem,
Cumque tibi genitor vel avunculus, undique magni,
Post fasces placeant populorum sumere fascem,
Suscipe quos humiles patrum ad consortia fratres,
Officio similes nectens ecclesia junxit.

Idem vero Avitus suam, atque adeo et S. Apollinaris, *matrem apertissime declarat, cum eam* Audentiam *appellat, ac post editam ultimo partu Fuscinam, una cum suo conjuge, S. Isichio, perpetuam pari consensu, et ex voto quidem, servasse castitatem, versu 19 et seqq. ita tradit :*

Edidit ut quartam genitrix Audentia prolem,
Teque dedit generi partu fœcunda supremo ;
Confestim parcam promittit ducere vitam,
Ac deinceps paribus castum servare cubile
Constituit votis carorum cura parentum.

16 *Porro, tametsi cœlites, superna jam nobilitate donati, nobilitatem carnis et genus et proavos, et quæ ipsi non fecerint, inter sua non computent ; tamen, quia juncta nobilitati sanctitas mortalibus illustrior apparet, quam nobili pioque stemmate ortus sit Sanctus noster, juverit hic exposuisse. Ita S. Avitus in laudato plus semel Poemate ad Fuscinam sororem de parte et avo suo versu 651 et seqq. cecinit :*

Quos licet antiquo mundus donasset honore,
Et

AUCTORE J. G.

A Et titulis monstret generoso semper ab ortu :
Plus tamen ornavit divinum insigne gerentes
Ordine quod proprio sanctas meruere cathedras.

Neque pater et avus dumtaxat, sed et atavi proavique S. Apollinaris, *seu conjugii legibus defuncta uxore soluti,seu conjugis voluntate perpetuum thoro separati, sacerdotali dignitate non minus, quam antiquo mundi honore et avita nobilitate illustres exstiterunt. Avitum rursus de his loquentem audi :*

Non atavos jam nunc tibimet proavosque retexam,
Vita sacerdotes quo reddidit inclyta dignos.

Igitur, Viennensi hoc præsule teste, Sanctus noster ex parentibus undique magnis genus suum traxit.

inter quos fortasse imperator Avitus

17 *An autem inter ejus progenitores censeri debeat Avitus, qui, teste Cassiodoro in Chronico,* post Maximum in Gallis sumpsit imperium , *Henschenius noster tom.* I *Februarii pag.* 660 *in* B *medio reliquit ; quod nec ego pro certo adstruere ausim quandoquidem S. Avitus, biographus noster, SS, Agobardus et Ado supra laudati, nusquam Avitum imperatorem Sancti nostri avum vel S. Isichii patrem fuisse, expresse testati sunt. Sunt tamen indicia quædam, quæ hanc* S. Apollinaris *nostri originem sat similem vero reddunt. Quod enim S. Avitus de avo et patre suo scribit, eos, utut antiquo mundi honore donatos, illustriores evasisse,* Ordine quod proprio sanctas meruere cathedras, *hoc, si cui hujus temporis viro illustri et secularibus prius fascibus ornato, certe Avito imperatori (nam de S. Isichio nihil hic attinet dicere) exactissime congruit, utpote qui ex senatore Arverno anno* 455 *imperator declaratus, teste Mario Aventicensi in Chronico apud Bouquetum tom.* 2, *pag.* 12, *postmodum, nempe* Joanne et Varana coss. factus est episcopus in civitate, *Placentia nimirum, uti Jornandes ibid. pag.* 27 *exponit. Accedit, quod S. Avitus Sancti nostri frater germanus ad virum illustrem Apollinarem, S. Sidonii filium, scribens, hujus suosque parentes communes faciat : suis Viennensem episcopum* C *verbis Epist.* 45 *loquentem accipe :* Animum namque, ut ait vester poëta, subiit cari genitoris imago, ut memoria retractavi, usque ad nostras quamlibet dispari professione personas, quamdam PARENTUM COMMUNIUM sortem parilitate laborum, invidia exequente, perduci. *Et paulo post :* Quotiescumque appeti visa est, criminationi subjacuit FAMILIA NOSTRA, non crimini.

computandus est,

18 *Sirmondus noster,non temere conjiciens epistolam hanc datam a S. Avito fuisse, cum Apollinaris,S. Sidonii filius,ab Alarico rege,apud quem delatus fuerat, illæsa gratia rediisset, ad memorata jam mox verba ita annotat :* Tanta erat Aviti *(Viennensis episcopi)* familiæ cum Sidoniana conjunctio,ut eamdem faciat,vicissimque nomina transferat et commutet. *Quapropter, cum teste S. Gregorio Turonensi lib.* 2 *Hist. Francorum cap.* 21, *Papianilla, Aviti imperatoris filia, S. Sidonio nupserit ab eoque filium habuerit Apollinarem illum, quocum sibi* parentes communes *esse profitetur S. Avitus, consectarium hinc fieri videtur, ut Avitus imperator, qui Apollinaris, Sidonii filii, avus maternus certo fuit, etiam* S. Apollinaris *nostri et S. Aviti avus exstiterit; maternus quidem, ut iis videtur, qui per* avunculum *a S. Avito laudatum, quod* post fasces *secularium dignitatum* ad populorum *ecclesiæ* fascem *assumptus fuerit, S. Sidonium designatum fuisse, censent; paternus vero, ut iis placet, qui præter Ecdicium et Agricolam,a Sirmondo in Notis ad S. Sidonii epistolas memoratos,Aviti imperatoris filium statuunt, aut cum uno ex istis confundunt S. Isichium, a quo ante aditum episcopatum* S. Apollinaris *noster mundo datus est. Quidquid id est,certe si spectetur usitata tum temporis consuetudo, ut ab avis vel a patre nepotes filiive nomen sortirentur suum, ipsum* Aviti *nomen,quod germano fratri* S. Apollinaris *inditum fuit, suadere potest,Avitum imperatorem non extraneum familiæ illi fuisse, unde SS. Avitus et* Apollinaris *editi in lucem sunt. Sed de hac utriusque Sancti origine,de reliqua ejus cognatione postea acturus, jam satis dixisse me arbitror. Quare ad locum, ubi natus et institutus fuerit* S. Apollinaris, *inquirendum jam progredior.*

natus institutusque fuit Viennæ Allobrogum,

19 *De hoc ita subtimide loculus est Bailletus ad hunc diem :* Creditur *(S. Apollinaris)* Viennæ natus fuisse. *At poterat certe, si biographum nostrum legerat, confidenter omnino, eum apud Viennam Allobrogum et natum et institutum pronuntiare. Biographum audi num.* 1 *:* Igitur beatus Apollinaris, Valentinæ urbis episcopus, apud E Viennam et natus et institutus est. *Quibus verbis eorum etiam confutatur opinio, qui Sanctum nostrum in Leriensi monasterio, sexaginta circiter leucis a Vienna Allobrogum dissito, institutum fuisse volunt. Neque profecto tam diserto biographi nostri testimonio opponi possunt hæc, quæ Vincentius Barrali in Chronologia Lerinensi pag.* 378 *tamquam Petri de Natalibus verba allegat :* Apollinaris episcopus in Galliis civitate Valentia,... de quo constanter tabulæ Lerinenses : Sanctus Apollinaris, episcopus Valentiæ et monachus Lerinensis. *Etenim, ut cuilibet Opus Equilini, anno* 1493 *excusum, consulenti perspicuum fiet, nihil scriptor lib.*XI, *num.* 272 *de Sancto nostro refert, præter recensitum num.* 3 *S. Adonis de eo Elogium. Quid? quod post Caput* 129 *ejusdem libri* XI *idem Petrus de Natalibus aperte indicet, se æque de* S. Apollinaris *ac de aliorum Sanctorum, quos ibi enumerat,*vita vel gestis nihil penitus potuisse invenire, nisi eorum nomina et dies festivitatum. *At, inquies, tametsi laudatus Equilinus eum non faciat Lerinensem monachum; talem tamen con-* F *stanter faciunt Lerinenses tabulæ, prout Vincentius Barrali scribit. Sed, si veteres, si authenticæ sint hæ tabulæ, cur ætatem earum fidemque non indicat, cur eas Vincentius non producit? Si recentiores, tanti momenti non sunt, ut etiamsi iis Equilini aliorumque recentiorum accederet auctoritas, ullatenus biographi coævi testimonio præponderare possint. Asserit quidem biographus noster num.* 5,*sanctum Antistitem nostrum cucullam gestasse, quam sibi Burgundionum regina præstari postulavit, ut super regem ægrotantem sterneret: at qui inde eum Lerinensem monachum fuisse contendit, necesse est, ut episcopos omnes et cujuslibet conditionis viros, qui ante pileorum nostri temporis inventionem cucullatis vestibus utebantur, monachos pariter Lerinenses faciat.*

tenuitque episcopatum Valentinum annis 34,

20 *Non ita, quemadmodum de utroque Sancti nostri parente, ac de loco ejus natali coævorum testimonio constat, de ipso anno, quo is vel natus vel denatus sit, expressa nobis suppetunt auctorum veterum documenta. Hinc utrumque natalem ejus annum exacte ac pro certo derminare non ausim. Est tamen, unde Sancti ætas et hinc natales anni sat prope erui plausibiliter possint. Sic nempe biographus noster num.* 7 *ad rem nostram scribit :* Cum

AUCTORE J. G.

Cum pontificalis officii cursum tricesimo et quarto anno venerabilis vitæ compleret, superna ammonitione commotus, ad visendos consacerdotes propinquosque suos properare decrevit, dicens ante transitum suum (quem jam celeriter imminere, divina revelatione cognoverat) velle se tam liminibus S. Genesii martyris, quam conspectibus atque affatibus propinquorum præsentanea contemplatione præbere. *Cum itaque, biographo nostro teste, anno 34 episcopatus sui mors celeriter, ut divina ferebat revelatio,* S. Apollinari imminuerit, *forte is eodemanno, vel saltem insequenti mortalem cum immortali vita commutavit. His junge annos ciciter 33, quos, cum ad Valentinam sedem veheretur, Sanctus numerabat; exurgent universim anni cirviter 67, quibus versatus in terris sit. Quod autem hi ultra annum Christi 531 extendi, aut removeri infra annum 450 non possint, in hunc modum ostendo. Anno 529 vel initio sequentis habita est Valentina synodus ad Rhodanum, prout in Vita S. Cæsarii, Arelatensis episcopi, num. 43, et in Vita S. Cypriani, Telonensis episcopi, num. 45 a nobis jam dictum est. Quoniam vero huic non interfuit* S. Apollinaris *(id enim biographus, qui se aperire profitetur,* quod, mundanæ vitæ propinquante jam termino, *Sanctum* B *egisse recoleret, ejusque adeo exsilium deindeque gesta retulit, silentio non involvisset) oportet, ut jam tum sanctus Antistes in vivis esse desierit, atque adeo ut 34 episcopatus ejus anni eo se extendere non possint. Sententiam hanc egregie confirmat S. Ado in Chronico, Ætate 6, ad annum 492, ubi* S. Apollinarem *jam tum episcopum fuisse, statuit: ex quo consectarium est, ut anno 531 superstes in vivis non fuerit, cum alias non 34 aut 35, sed 39 aut 40 annis Valentinam sedem tenuisset, quod cum biographi verbis supra adductis facile conciliari nequit.*

ac probabiliter mortuus est sub annum Christi 520, ætatis suæ anno circiter 67.

21 *Quapropter non video, quid Cointium impellere potuerit, ut ad annum Christi 534, num. 9 ita de Sancto nostro scriberet:* Tunc in vivis adhuc esse potuerunt Sæculatius, episcopus Deensis, et Apollinaris, episcopus Valentinus, qui concilio Epaonensi sub Sigismundo Burgundiæ rege interfuerant. *Quin contra, vel ex hoc capite, quod* S. Apollinaris *Epaonensi synodo anno 517 interfuerit, nec tamen in Arelatensi concilio, anno 524 habito, inter præsules illos, quibuscum ipse una Epaonensi subscripserat, vel per se vel per vicarios compareat,* C *sat probabiliter confici posset, eum jam inde ab anno 524 e vivis excessisse; quæ quidem mortis epocha Castellano non displicuisse videtur, quandoquidem Sancti obitum anno 520 innexuit. Certe ob jam dicta plausibilius videtur, sub annum 520, seu inter annum 518 et 524 ejus obitum contigisse, quam inter annum 525 et 534, uti adstruit Martyrologium Parisiense anno 1727 excusum. Castellani igitur epocha, tamquam probabiliori, admissa, consequens est, ut anno circiter 486 ad Valentinam sedem* S. Apollinaris *evectus fuerit, atque adeo quatuor circiter annis prius, quam S. Avitus, ejus, ut Sirmondus aliique communiter censent, natu minor frater, episcopali dignitate fulgere cœperit; quam quidem S. Avito dignitatem circa annum 490 collatam fuisse, ostendit Henschenius noster tom.* I *Februarii pag. 661, num. 6 et in Annotatis suis ad ejus Vitam, in qua* S. Apollinaris, *certe quod natu major erat, ante S. Avitum nominatus fuit; quod idem tradunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. 3, pag. 116, Longuevallius noster tom. 2 Hist. Eccles. Gallicanæ pag. 218 aliique passim eruditi: ac proin nostræ supra memoratæ chronotaxi minime ad-* D *versatur S. Ado in Chronico, dum ad annum dumtaxat 492 SS. Aviti et* Apollinaris *meminit, cum loco citato non doceat, utrumque Sanctum anno illo episcopalem ordinationem suscepisse, ut potius eos, jam ante episcopos creatos, tunc maxime ac deinceps doctrina et virtutibus fulsisse, insinuare videatur. Quod si ad Valentinæ ecclesiæ ante annos plurimos, ut apparet, suo pastore viduatæ, miserandum statum respiciamus, videri mirum poterit, non ante annum circiter 486* S. Apollinarem *ei præfectum fuisse, quod tamen ideo factum non fuisse, putem, quod is requisitos a sacris canonibus annos necdum ante id temporis attigisset. His ita, ut res non certa fert, utcumque stabilitis, si anno Christi circiter 486 anni ferme 33 completi subducantur, quos nempe ante aditum episcopatum* S. Apollinaris *exegit, ad annum circiter 453 redibitur, qui ejus in terris natalis fuerit.*

§ III. Sancti gesta et variæ virtutes, de quibus apud biographum nostrum nulla fit mentio.

E

in S. Apollinare pastoralis sollicitudo pro suo grege:

Stabilitis ex biographo nostro Sancti nobilissima cognatione, patria atque institutione, designatoque ex eodem, quoad fieri propius potuit, ortus, suscepti episcopatus et obitus tempore, ab illo nunc, ut ne, quæ ipse explicate non recensuit, sancti Antistitis gesta virtutesque, omnino tacita prætermittam, divertere tantisper cogor, ad eumdem tamen mox reversurus ducem, cum de rebus, a S. Apollinare *sub vitæ finem gestis, agendum erit. Si Joanni Columbo, ex fide veterum Monumentorum et Mss. codicum archivi episcopalis quatuor libris gesta episcoporum Valentinorum et Diensium studiose complexo, si Sammarthanis fratribus tom. 3 Galliæ Christianæ pag. 1109 aliisque scriptoribus adhærere liceat,* S. Apollinaris *Valentinam sedem tenuit post Maximum hujus nominis I. Hic porro, ut Sirmondus in Epistolam Bonifacii I Papæ apud Labbeum tom. 2 Conciliorum col. 1816 scribit, ille idem fuit, quem* Manichæorum olim secta involutum, homicidiique in sæculari judicio damnatum et multis insuper flagitiis coopertum, accusarunt apud Bonifacium *(hujus nominis, ut dixi, I)* clerici ejusdem ecclesiæ, asserentes, illum delegatis constitutisque in provincia cognitionibus adesse minime voluisse, omniaque semper judicia subterfugisse. Pontifex, quia is Romam non venerat, intra provinciam judicandum decernens, synodum episcoporum die præfixo congregari jubet, in eaque Maximi causam discuti et sententiam sive in præsentem sive in absentem proferri. F *Quid homini reo ab episcopis actum sit, nusquam litteris proditum inveni. Id certum, Valentinum gregem sub pastore, ut in Epistola Bonifacii tom. cit., col. 1584 dicitur,* Manichæorum caligine... et commissis involuto undique flagitiis, *non potuisse non multum detrimenti capere, multosque proin successori ejus* S. Apollinari *exantlandos labores, vigilique cura impensissime desudandum fuisse, ut fidei morumque puritatem, perversa Maximi doctrina pravisque exemplis labefactatam, pristino vigori restitueret. Ex tam difficili arduoque labore illum forsitan morbum Sanctus contraxerit, quo, haud ita pridem, ut*

A *ut Sirmondus censet, episcopus creatus, Lugduni lecto affixus fuit, ubi eum S. Viventiolus, prout ex* 17 *S. Aviti Epistola liquet, amice invisit et consolatus est. Hos quidem Apostolicos* S. Apollinaris *labores aliasque ejus virtutes, sigillatim biographus noster, ut jam monui, non expressit; sed ambigendum tamen de iis non esse, docent nos ejus verba, quibus generatim episcopales ejus dotes complexus est, imparem se, qui singulas digne recoleret, num.* I *aperte professus.*

Catholicæ fidei propugnandæ et propagandæ ardens zelus,

23 *Has inter episcopales virtutes non infimum gradum tenuit ardens Catholicæ fidei propagandæ, hæreseosque Arianæ canvellendæ studium, quod ei cum S. Avito fratre aliisque summis viris, episcopali dignitate tum fulgentibus, commune fuit. Testatur id Collatio episcoporum coram rege Gundebaldo adversus Arianos anno, ut in Spicilegii Acheriani tom.* 3 *edit.* 1723, *pag.* 304, *et apud Longuevallium tom.*2 *Hist.Eccl. Gallic. pag.* 254 *dicitur,* 499 *habita, cui Valentinæ urbis episcopus, qui alius a* S. Apollinare *nostro, prout ex annis ejus episcopatus ostenditur, esse nequit, interfuisse narratur. Et quamquam Catholicorum præsulum conatibus non omni ex parte responderit exoptatus eventus; id tamen effecit* B *eorum zelus, ut Catholici Burgundionum regis subditi in Catholica fide permanerent, et plurimi Ariani, utut ipse Gundebaldus rex Trinitatis æqualitatem nec publice profiteretur, nec Arianam perfidiam ejuraret, tamen* ad pœnitentiam venerint et post aliquot dies, *quemadmodum tom. cit.pag.*306, *col.* 2 *refertur,* baptizati fuerint; *nempe, ut apposite advertit laudatus Longuevallius tom.* 2 *Hist. Eccles. Gallicanæ pag.* 254, *quia Photini vel Pauli Samosateni sectatores erant, quos canon* 19 *concilii Nicæni et postea etiam canon* 16 *concilii Arelatensis* 2, *anno* 452 *habiti, baptizari præcepit his verbis*: Photinianos sive Paulianistas secundum patrum instituta baptizari oportere. *Hos autem hæreticos* per hæc tempora Galliam infestasse, *uti advertit Sirmondus in Notis ad Epist.* 28 *S. Aviti,* indicat concilium Arelatense II, cap. XVI et Sidonii Epistola XII, lib. VI ad Patientem, episcopum Lugdunensem. Unde et beatus quoque Avitus Photinianorum hæreticorum validissimus expugnator dicitur ab Agobardo. *Cetera, quæ in hac collatione utrimque a Catholicis Arianisque gesta et dicta sint, legesis cit. tom.* 3 C *Spicilegii Acheriani pag.* 304 *et seqq.: ubi et merito* S Apollinaris *aliorumque præsulum submissionem humilitatemque suspicies, qui, etsi S. Avito, ut Acta Collationis, S. Aviti biographus aliique insinuant, episcopali dignitate et ætate seniores essent, libenti tamen promptoque animo id huic detulerunt, ut suo omnium nomine solus contra Arianos coram rege verba faceret. Adeo procul a Sancto nostro aliisque coepiscopis ejus aberat, quæ sæpe alias Ecclesiæ damnosa fuit, tuendi honoris proprii augendæque gloriæ intempestiva cupiditas.*

tuendæ dignitatis Sedis Apostolicæ

24 *Ut autem ii, quibus Catholicæ Religionis propagatio hæresumque extinctio cordi est, nihil antiquius habent, quam ut Apostolicæ Sedi sua dignitas auctoritasque sarta tecta servetur, ita et* S. Apollinaris *nulli e collegis suis in hac parte concessit. Rem paulo altius repetamus: quod fuerat occasione electionis S. Symmachi Papæ exortum schisma, lato in ejus favorem a Theodorico, Ariano rege, judicio et celebrata anno* 499 *Kalendis Martii Romæ synodo exstinctum videbatur, cum illud acerbiori conatu recruduit. Subornatis falsis testibus, maxima quæque crimina legitimo Pontifici adversarii intulerunt, idque apud Theodoricum egerunt, ut Petrus, Altinæ civitatis episcopus, ab eo Sedi Apostolicæ daretur visitator, qui accusationes in Symmachum allatas cognosceret. Visitatore hoc, ut æquum erat, rejecto et una cum pseudopapa Laurentio in synodo* 115 *episcoporum damnato, S. Symmachus, innocentiæ suæ sibi conscius, impetitus tamen adversariorum calumniis, cessit jure suo et synodi suo consensu congregatæ judicio se subjecit, ut sic sua integritas omnibus manifestius innotesceret. Potuisset lata a congregatis Italiæ episcopis in Symmachum sententia non adeo iniqua res videri, cum sententia hæc illum, coram Deo innocentem et* quantum ad homines respicit, immunem et liberum *ab intentatis criminibus declarasset: verum non tulerunt Galliarum episcopi Avitus,* Apollinaris, *aliique omnes, quod de Pontificis Romani causa, licet in id consentientis, judicium ferre inferiores ausi essent.*

summum studium, et præclara in Romanum Pontificem reverentia,

25 *Hinc S. Avitus, ut in sua ad Faustum et Symmachum senatores Urbis epistola apud Labbeum tom.* 4 *Concil. col.* 1362 *asserit,* a cunctis Gallicanis fratribus, *ac proin vel maxime a suo fratre* S. Apollinare, *qui in tuendis SS. Canonum præscriptis, ut infra in causa Stephani patebit,* E *præ ceteris strenuus ac constans erat,* ad hoc ipsum non minus per mandata, quam per litteras oneratus *fuit, ut suæ omniumque coepiscoporum Gallicanæ ecclesiæ erga Apostolicam Sedem venerationis testes, litteras daret, in quibus illud in primis, quod tamen proterve carpsit quidam neotericus, observari meretur*: In sacerdotibus ceteris potest, si quid forte nutaverit, reformari: at si Papa Urbis vocatur in dubium, *(seu ut, præmiserat,* ab inferioribus superior judicetur,) episcopatus jam videbitur, non episcopus vacillare. *Et paulo post*: Non est gregis, pastorem proprium terrere, sed judicis. *Sunt et aliæ multæ virtutes, quæ* S. Apollinari *cum Avito fratre aliisque sui temporis episcopis communes fuerunt, puta, sollicitudo vehemens, ut ad Catholicam communionem adduceretur Constantinopolitana ecclesia, uti et singularis plane in Romanum Pontificem reverentia animique submissio, de qua rursus idem S. Avitus Epist.* 87 *ad Hormisdam Papam scribit*: Securus, non dicam de *(sola)* Viennensi *(in qua provincia* Apollinaris *unam e præcipuis sedem occu-* F *pabat)* sed de totius Galliæ devotione polliceor, omnes super statu fidei vestram captare sententiam. *Sed ad eas, quæ Sancto nostro propriæ fuerunt, virtutes nunc progrediamur.*

eximia vitæ puritas, pietasque in defunctos fideles,

26 *De his S. Avitus Ep.* 12 *ad* S. Apollinarem *data ita loquitur*: Apparet liquido, quanta sit in vestro merito gratia Dei, aut quantus conjici debeat virtutum cumulus, ubi error ipse tam sanctus est. *Qua autem occasione hæc prolata ab eo fuerint, lubet hic recensere.* S. Apollinari *eadem nocte, qua Viennæ Allobrogum defunctæ sororis anniversarium, se absente, celebrabatur, insolita prorsus oblata in somno species fuerat, seu, ut ipsummet* S. Apollinarem *loquentem audiamus,* In ipsa sancta nocte, in visione, nescio quid, manibus meis hæserat, quod consedens juxta me fulgentissima, sed inusitato colore rubea columba vellebat. Cumque expergefactus, quotidianum quidem manuum mearum horrorem recognoscerem, sed purgari me immerito nihilominus meminissem, dum ipsum ambiguum, *seu quid objecta species portenderet,* mæstus mecum atque an-

AUCTORE J. G.

xius volvo, repente quasi stimulo percussus, illico sum reliquati fœnoris recordatus. Jam quæ me hinc confusio, quæque presserit amaritudo, *nempe quod largum, ut solebat quotannis, munus ad anniversarii celebrationem mittere oblitus esset,* pietas sancta perpendit. *Ad hæc S. Avitus verbis supra adductis respondet, iisque subjungit :* Dum justus accusator sui conatur in se convincere, quod peccare non potuit, confitentis humilitas crescit ad meritum, non confessionis veritas ad reatum. Excessisti, fateor, consuetudinem : sed pietatis augmento semper diei hujus meminisse dignamini.... Ostendistis, quanta spiritalitate vos exercere delectet, quod præterisse sic doluit. Vere secuta est dignitatem delicti vestri sancta revelatio : et tale repertum est in dormiente supplicium, quale fuerat in vigilante peccatum. *Dein exposita sua de illa visione sententia, qua fratris eximiam pietatem sanctissimæque vitæ innocentiam et simplicitatem prædicat, ita epistolam concludit :* Ampliastis ergo quidem, ut supra dictum est, fœnus assuetum : nec illud tamen consuetudini defuit, quod putastis. Nam nocti ipsi, quam, vos excitante Christo, non licuit oblivisci, adhuc de abundantia superioris anni vestra nihilominus B luxit oblatio. Sic ex quodam supernæ benedictionis irriguo, quod impenditis annis singulis, sufficit multis. Deum quæso, ut hoc etiam mihi pietas vestra quandoque dependat. *Atque hinc, quam fuerit* S. Apollinaris *integer vitæ et noxæ etiam levissimæ purus, quam in præmortuos consanguineos pius, quam in ecclesias liberalis, existimare facile quisque potest.*

in ecclesias magna liberalitas,

27 *Ut vero in medio relinquam, quæ de villa Subdione Valentinæ ecclesiæ a* S. Apollinare *donata sine authentico testimonio lib.* I *de Rebus gestis Epp. Valent. pag.* 248 *tradit Joannes Columbus, liberalem certe munificamque ejus in ecclesias indolem etiam manifestat S. Aviti Epistola* 79, *qua is* S. Apollinari, *de muneribus, quæ ad ornatum Viennensis ecclesiæ, cum ejus festivitati adesse non posset, miserat, his verbis summas gratias agit :* Innexus pariter ac gravatus vestræ dignatione sollicitudinis, magnitudine muneris, consuetudine pietatis, qua digna vel gratiarum actione, non dicam obsequii sedulitate, respondeam? Nisi forte multipliciter invalidus eadem in hoc sustenter gratia vestra, quæ nos onerat. Concedat vos ornatui ecclesiæ, consolationi et refectioni nostræ omnipotens Deus, ut, quia revera non solum vobis vivitis, per aliorum solatia vestra merita cumuletis. Fecerunt quidem peccata mea non qualemcumque necessitatem, qua nos in die susceptæ C festitatulæ nostræ corporali vestræ pietatis præsentia fraudaremur. Sed reddidistis ac repræsentastis nobis vicissitudinem vestri aspectus in lumine, oris in sermone, tactus in opere. Spero in Dei misericordia, quod non meo tantum tempore, sed etiam secuturo, donum vestræ oblationis ecclesiola nostra venerabitur. Quod sicut ego, dum vivo, in testimonium inexhaustæ largitatis servare desidero : ita mihi Deus præstet, ut etiam ei, quem post me, cum Deus jusserit, electio vestra decreverit, peculiariter auctoritas vestra commendet. *Qui vero in Viennensem ecclesiam, sibi affinem tantum, tam larga manu dona conferebat, ut pares munificentiæ gratias agere S. Avitus nequiret, in sponsam suam Valentinam ecclesiam minime parcus fuisse censeri debet. Hinc propriis ejus sumptibus ædificatam fuisse putem utramque ædem illam, ad cujus geminam dedicationem fratrem suum S. Avitum, ut ex hujus Epistola* 25 D *liquet, enixe invitarat : in has autem ecclesias eo usque* S. Apollinaris *suas opes profudisse videtur, ut, penuria cogente, non, nisi paucos, ad dedicationis festivitatem evocare ausus fuerit. Huc alludere videtur S. Avitus Epist.* 25 *ita ad eum scribens :* Quo circa licet paucos rogasse te dicas, licet laxato aulico conventu relevatum esse te, gaudeas : si qua tamen mihi excurrendi copia fiet, vel invitos, qui supervenerint, invitabis. Providebit Deus epulas multitudini tibi convivæ. Ibi pauperum cibus olei cado et farris hydria persistente cumulabitur. Ibi si vel quinque panes fuerint, geminum piscem providisse sufficiat. Illud autem fidus post hæc miraculorum experimenta promitto, quod, Christo pauperum suorum conventui minime defuturo, quanto plura populorum millia collegeris, plures cophinos reportabis.

fraternæ charitatis mira observantia aliæque virtutes emicuerunt

28 *Eminuit et in Sancto nostro non vulgaris munificentiæ genus, quo in eos, quibus succensere non injuria potuisset, mirifice ferebatur. Avitum fratrem, ut* festivitati occurerret, *(annuam fortassis dedicationis ecclesiæ suæ memoriam intellexit) impensissime rogaverat, nec tamen is, ut Epistola* 63 *scribit,* festivitati occurrerat. *Ergo* E S. Apollinaris, *quem vel latebat, vel certe latere poterat, obsistente necessitate, fratrem suum coram non interfuisse,* cogitans atque pertractans inofficiositatem *fratris sui, seu, ut hic ait,* indevotionem, nil dignius judicavit, quam si, declinata injuria, nihil segnius intentaret, *nec aliud supplicii genus in fratrem adhiberet, quam quo vincitur in bono malum : propterea supplicii loco munera ei misit. Non potuit non insolitum ultionis genus S. Aviti animum movere ; qui et illud vehementer non minus, quam lepide laudavit, utque pari supplicio tam sanctum ultorem afficeret, pari cum studio, missis donis, remuneratus fuit.* Fratrum amore dignus conflictus *ait recte Sirmondus in Notis ad Epist. 62 et 63, imo et Christianæ munificentiæ ac fraternæ charitatis insigne documentum. Atque his quidem, præter alias multas, virtutibus ornatus fuit sanctus Antistes noster, quas, quia biographus intactas reliquerat, ex aliis puris fontibus eruere, atque promiscue, cum ordini chronologico alligari nequirent, recensere necesse fuit. Nunc, ut pollicitus sum, ad biographum nostrum revertor, ut hoc duce, reliqua Sancti nostri gesta prosequar, et, ubi res fert, genuinis aliis documentis illustrem.* F

§ IV.

A

§ IV. Sanctus occasione canonis, in Epaonensi synodo adversus incestas nuptias lati, a Sigismundo, Burgundionum rege, in exsilium mittitur : patratum ab eo in exsilii loco miraculum : reddita divinitus regi sanitate, inde revocatur. Quo tempore hæc contigerint.

Lato in Epaonensi synodo

Laudatus *jam sæpe biographus noster, cum hoc sibi animo proposuisset, ut ea dumtaxat, quæ a* S. Appolinare *sub vitæ finem præclare gesta fuerant, posteritati committeret, quo eam prædicandis his Sancti actibus exemplisque gloriosis* B *æmulatione laudabili, ut loquitur, excitaret, de Epaonensi synodo, in villa Tortilliano seu Ebaone, loco Viennæ vicino, vel, ut aliis placet, in vico Ienna, super Rhodanum sito, coacta, cui* S. Apollinaris *interfuerat, expressam nullibi mentionem fecit. Ab hoc tamen concilio, anno Christi* 517, *ut eruditi passim censent, celebrato, si ab origine acti in exsilium Sancti historiam repetere velimus, deducenda narrationis series est. Res ita se habet. Eodem forte tempore, quo Victurius, Gratianopolitanus antistes, S. Avitum Viennensem episcopum Epist.* 14 *consulebat, quid de Vincomalo, Gratianopolitano cive, qui defunctæ uxoris sororem sibi in matrimonio copularat, statuendum sibi esset,* accidit, ut, *quemadmodum biographus noster refert,* quidam ex officio regis Sigismundi, nomine Stephanus, qui super omnem dominationem fisci ejus principatum gerebat, defuncta ejus conjuge, sororem uxoris suæ sibi inlicite consortio copularet. *Non infrequentes, ut his exemplis liquet, apud Burgundiones tum temporis erant incestæ illæ nuptiæ, quibus defunctæ uxoris sororem in suum thorum mariti* C *inducerent.*

adversus incestas nuptias canone.

30 *Cum vero, ut ex ejusdem episcopi Victurii epistola patet, non ita ratum fixumque episcopis nonnullis esset, quid de tali causa decernendum sibi foret, an nempe incesti illi conjuges communioni subtrahendi, an permittendi essent, quod alterutrum non sisi trepide quidam statuebant, tantum abfuit, ut hac via iretur malo obviam, ut contra, ne indies contagio ingravesceret, periculum immineret. Igitur, qui a S. Avito ad synodum* octavo Iduum Septembrium in parochia Epaonensi, *ut illius Epistola tractoria apud Labbeum tom.* IV *Concil. col.* 1573 *indicat, habendam coacti* fuerant episcopi, Sigismundi Burgundionum regis imperio parentes, inter alios de disciplina ecclesiastica conditos canones, ut serpenti malo remedium afferrent, Agathensis concilii canonem* 61, *ab episcopis, Visigothorum regi Alarico subditis, anno Christi* 506 *in pari causa conditum, inter suos adoptarunt, edixeruntque can.* 30, *se* Incestis conjunctionibus nihil prorsus veniæ reservare, nisi cum adulterium separatione sanaverint. *Incestum* vero nec ullo conjugii nomine *prævelandum*, præter illos, quos vel nominare funestum est, *hunc esse inter alios*, censuerunt, si quis frater germanam uxoris suæ accipiat.

AUCTORE J. G.

et excommunicato, Stephano, Sigismundi regis fisci præfecto,

31 *Feriebatur hoc canone Stephanus, fisci regii præfectus, ejusque complex Palladia. Atque hinc, cum is Sigismundo regi in primis carus et gratiosus esset, erat sane, cur timerent Epaonenses Patres, ne hoc canonico fulmine percussus, qua dolis, qua calumniis, regem conveniret, in eosque præsertim, quos ferendæ hujus sententiæ præcipuos auctores novisset, Sigismundi animum exacerbaret. Prior tamen, ut strenuos decebat antistites, ipsis fuit Ecclesiasticarum legum immunitas omni injustæ persecutionis formidine, et Deo magis quam hominibus obsecundantes,* sancti et beatissimi apostolici viri Avitus et Apollinaris, *prout biographus num.* 2 *ait,* synodalem institutionem servantes, cum reliquis pontificibus simul in unum congregati, ipsum Stephanum sacra communione privari sanxerunt : ut, calcata scilicet humanæ fragilitatis impudicitia, quod justitia superna damnavit, inhonesta præsumptio non audeat vindicare. *Num hic per* synodalem institutionem *biographus intellexerit Agathensem synodum, an prædictum canonem* 30 *Epaonensis synodi, an* E *vero utriusque concilii constitutionem, inexploratum mihi est, nec ad rem nostram mulum facit. Id ipsius Lugdunensis concilii apud Labbeum tom. cit., col* 1584 *testimonio indubitatum est,* S. Apollinarem *nostrum, ac decem episcopos, qui Epaonensi synodo una cum eo interfuerunt, in nomine Trinitatis congregatos iterato in unum, in causa Stephani, incesti crimine polluti, decrevisse, ut hoc factum suum, quod in damnationem ejus vel illius, quam sibi illicite sociavit, uno consensu subscripserunt, inviolabiliter servarent : quod non solum de præfatis eisdem personis placuit custodiri, sed in omnibus, qui quolibet loco vel tempore in hac fuerint perversitate detecti. Ita ferme verbotenus canon* I *concilii Lugdunensis, quod eodem anno Christi* 517, *ut Labbeo aliisque multis videtur, celebratum fuit.*

omnia perpeti mavult Sanctus, quam Ecclesiæ disciplinam labefactari.

32 *Cum igitur congregatis Lugduni episcopis fixum animo esset, omnia potius mala perpeti, quam Ecclesiasticam in coercendis incestis disciplinam, tam Ecclesiæ Græcæ, teste S. Basilio Ep.* 197 *ad Diodorum, quam Ecclesiæ Latinæ, teste Agathensi synodo, communem, impune violandam permittere, præsaga imminentis sibi persecutionis mente, ita canone* 2 *statuerunt,* ut, si *hac de causa* quicumque *eorum* tribulationem F quamcumque vel amaritudinem aut commotionem fortasse potestatis necesse habuerit tolerare, omnes uno cum eodem animo compatiantur : et quidquid vel dispendiorum obtentu causæ unus susceperit, consolatio fraternæ anxietatis relevet tribulatos : *et canone* 3 : Quod si se rex præcellentissimus ab Ecclesia vel sacerdotum communione ultra * suspenderit, locum ei dantes ad sacræ Matris gremium veniendi, saucti antistites in monasteriis se absque ulla dilatione, prout cuique fuerit opportunum, recipiant, donec pacem integram, ad caritatis plenitudinem conservandam, sanctorum flexus precibus, restituere pro sua potentia vel pietate dignetur. Ita ut non unus quicumque prius de monasterio, in quo elegerit habitare, discedat, quam cunctis generaliter fratribus fuerit pax promissa vel reddita. *Ne tamen Sigismundi regis, pro Stephano suo impensissime deprecantis, dignitati sententiæque nihil plane deferre voluisse viderentur,* id temperamenti, *ut canone* 6 *dicitur,* regis sententiam secuti, præstiterunt, ut Stephano prædicto

* an non ultro?

AUCTORE J. G.

dicto vel Palladiæ *(id enim erat incestæ conjugis ejus nomen)* usque ad orationem plebis, quæ post Euangelia legeretur *(seu usque ad* Orate fratres,) orandi in locis sanctis spatium præstarent.

hinc cum aliis episcopis in exsilium secedit et solus retinetur

33 *Nihilominus tamen, uti biographus scribit,* rex diræ insaniæ furore permotus, *et, ut credibile est, Stephani artibus calumniisve circumventus,* beatissimos pontifices acerrime, insidias prætendendo, injuriare non desinebat. Sed apostolici atque venerabiles viri minas terreni regis minime formidantes, imperiis cælestibus armati, ita se justitiæ vinculo nexuerunt, ut, quælibet supplicia eisdem inferrentur, ut socii passionum, tormenta tolerarent. Visum enim illis est, ut in oppido civitatis Lugdunensium, quod nuncupatur Sardinia, pariter tamquam exilio deputati, auxiliante Domino comitarentur. *Quod quidem ab episcopis non sponte sua, quo sensu intelligi posset biographus, sed, regis cogente mandato, factum fuisse, arbitror. Non diu tamen extorres domo singulos tenuit Sigismundus.* Videns etenim, *prout biographus ait,* constantiam eorum incorruptibilem esse, ab ira non desinens, præcepit, ut B pontifices, qui ibidem *(nempe in exsilio)* pariter residebant, ad propria reverterentur, et singillatim per singulos menses regem opperiri deberent. Sed quia beatissimus Apollinaris in condemnatione Stephani perseverans videbatur *(forte quod de summo Canonum rigore nihil relaxare, nec tantum moneri Stephanum ad agendam publice pœnitentiam, sed ecclesiasticarum pœnarum omnium comminationibus ad id compelli vellet)* ipsum primum *(rex)* studuit observare, *seu severius in eum animadvertere, eum nempe, revocatis aliis episcopis, solum exsulem detinendo.* Tunc omnes *(reliqui episcopi)* lacrymis divinam potentiam obsecrantes, ne se derelinqueret, valedicentes, celebrata oratione, profecti sunt. *Porro quodnam sit illud Lugdunensium civitatis seu territorii aut provinciæ oppidum,* Sardinia *dictum, quo Sigismundi regis jussu relegatus fuit* S. Apollinaris, *tacentibus præter alios Valesio, Baudrando et Bouqueto, testantibusque Historiæ litterariæ Franciæ scriptoribus tom.* 3, *pag.* 95 *in Annotat., locum hunc hocce tempore incognitum esse, edicere ego non ausim. Hinc conjecturis de* C *Sardiniæ hujus situ parco et ad* S. Apollinarem *redeo.*

unius, ut videtur, anni spatio, quo tempore miraculum patrat,

34 *Quam longam in hoc sui exsilii loco moram trahere coactus fuerit sanctus Antistes, ex prodigio, quod illic ab eo patratum narrat biographus, intelligere in promptu est, si quidem, ut Sirmondus, auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 3, *pag.* 93 *aliique existimant, re ipsa paulo post Epaonense concilium, aliud Lugduni ab undecim episcopis celebratum fuerit, eoque absoluto, statim hi in exsilium depulsi sint. Cum enim biographus dicat,* Apollinare *in exsilio adhuc degente,* ab ardenti æstu fluenta Rhodani *ita* tepefacta fuisse, ut a sitientibus ex eo aqua potari non posset, *consequens est, ut, reductis in suas sedes circa anni* 517 *finem ceteris episcopis, ipse ad usque anni insequentis æstatem vel autumnum episcopali sede extorris manserit. Suis biographum verbis rursus loquentem accipe :* In quo loco dum Vir Dei morarum spatia, necessitatis causa sustineret, ab ardenti æstu fluenta Rhodani tepefacta sunt, ut a sitientibus ex eo aqua potari non posset. Et quia nullus puteus, neque fons, unde aqua hauriri deberet, ibidem reperiebatur, beatissimus Vir Dei firmans se Spiritu Sancto, et virtutibus non ignotæ potentiæ securus, confert se ad locum a Deo designatum, et secretius præcepit suis sarculum exhiberi : quo exhibito, oratione expleta, dixit ad eos : In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti hunc locum aperite. Hoc facto, mox annuente illo, qui aquas fervere jubet in corde terræ, fons exortus est : et quamdiu beatissimus Pontifex ibidem moratus est, beneficio omnipotentis Dei aquam sibi placitam semper habere promeruit : post discessum vero ejus fons siccatus est, ut omnes agnoscerent, meritis Servi Dei fontem ipsum obsequium detulisse, et ad pristinum cursum fuisse reversum. D

ac deinde reddita divinitus Sigismundo regi sanitate,

35 *Potuisset divinitus editum a* S. Apollinare *miraculum, si ad Sigismundi aures pervenisset, ejus animum permovere, ne immerentem Præsulem, cujus innocentiam sanctitatemque Superi prodigio comprobarant, diutius propria sede extorrem teneret : at vel Stephani vel aliorum aulicorum astu, nihil de eo regi innotuisse videtur, nisi postquam, ut apparet, ab uxore sua, quæ Sanctum Antistitem pro eo deprecatura accesserat, certior de eo redditus fuisset. Certe ante id temporis nihilo æquior in* S. Apollinarem *fuit, ut contra, teste biographo,* Virum illum apostolicum nec videre vellet, sed magis insidias prætendere studeret; *cum tandem Deus (biographi verba rursus sunt)* qui est meritorum rectissimorum et immensæ virtutis laudabilis judex, celerem ultionem demonstrans, *effecit,* ut ipse rex ita vim febrium incurreret, ut potius funebris, quam vitalis esse crederetur. Tunc regina ipsius *(priorem Sigismundi conjugem, Theodorici filiam, Jornande cap.* 58 *teste,* Ostrogotho *vocatam, hic designari arbitror)* fide accensa, *et, ut apparet, de immissi a Deo morbi causa recte augurata,* alacri festinatione pervenit ad locum, ubi beatissimus Pontifex residebat et avida devotione petebat, ut intercessione ipsius dominus suus *(Sigismundus)* incolumitatis donum reciperet. Sed Vir Dei, abdicata mundanæ elationis efferentia, eundi famulatus omnimodis denegavit. Magisque regina illa lacrymis pedes ejus rigans, poscebat vel cucullam ejus sibi præstari, quam super regem sternere deberet. Victus fletibus, cessit. Quæ cum, tribuente Deo, supra virum suum fiduciali constantia fuisset expansa, statim effugata infestatione febrium, vel si qua alia impugnatio videbatur, prosperitatis munus emeruit. E F

honorifice ab eo inde educitur.

36 *Ita incolumitati sibique redditus bonus princeps,* reminiscens facinus, quod *injusta episcoporum persecutione* admiserat, licet grandi confusione repletus, tamen exultans, quod suffragante Pontifice, (S. Apollinare, *quem ceteris episcopis diutius exsulem detinuerat)* per vestimenti ejus tegmina pristinam meruisset consequi sospitatem, præcurrens primum studuit, ut tanti miraculi tantæque virtutis latices, *seu fontem sancti Antistitis opera divinitus in exsilii sui loco exortum, aliisque, ut innuere videtur biographus, prodigiis aut beneficiis insignem,* oculis visibilibus cernere mereretur. *Mox* agnita virtutis gratia, venit ad Virum Dei et amplectens pedes ejus coram positus, cum exultationis fletu veniam postulabat, dicens : Peccavi, inique gessi, dum justis indignas sæpe intulerim tribulationes. *Hactenus fere biographus, inflictum divinitus Sigismundo morbum ejusque de admissa culpa pœnitentiam describens: qui, tametsi ibi aperte non edicat, reductum tum temporis ad sedem suam a Sigismundo fuisse* S. Apollinarem ; *id tamen satis innuit, dum* regem

A *regem delicti a se commissi veniam submisse postulasse scribit, ad eaque sancti Præsulis gesta statim progreditur, quæ eum suæ sedi tum restitutum a rege fuisse, satis aperte ostendunt. Atque in hunc modum contigit, ut suus Ecclesiasticis legibus vigor steterit, et incesti Stephani se iis submittere renuentis superbiam, regisque, miseredecepti aut circumventi, iracundiam represserit imperterrita Præsulis nostri injustæ persecutionis tolerantia.*

Hæc autem, non ante Sigismundi conversionem, ut Bailletus vult,

37 *Ad reliqua Sancti gesta priusquam pergam, conveniendus mihi est Bailletus, qui Lugdunensem synodum præsulumque exsilium jam nunc memoratum ante perfectam Sigismundi ad Catholicam fidem conversionem synodumque Epaonensem collocans, a probabiliore, ut mihi quidem videtur, sententia discessit. Et sane multa sunt, quæ contra Bailletum faciunt, dum solus ei S. Aviti biographus, Adone junior et in designandis chronologicis notis infelicior, utcumque favet, cum agens de Sigismundo, a S. Avito* in fide pietatis erudito, *non ex Adonis Chronico, sed de suo addidit, id factum esse* post S. Aviti exsilium; *qua in re, utpote a Sancti nostri temporibus nimium remotus et antiquorum testimonio destitutus vix ullam meretur fidem. Quæ vero Bailleti opinioni refragantur, fixamque contra a nobis chronotaxim vix non indubitatam reddunt, hæc sunt: Sigismundi regis tempore habitam Lugduni fuisse synodum in causa incesti Stephani, hancque ab Epaonensi, anno 517 celebrata, non longo temporis intervallo distare, apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum col.* 1586 *recte observavit Sirmondus in Notis, idque tum ex eo, quod in utraque synodo Sigismundi regis nomen exstet, tum ex eo, quod iidem ad unum omnes episcopi, qui Epaonensi, Lugdunensi quoque interfuerint. Quibus adde, quod, ut num.* 31 *docuimus, Lugdunenses Patres canone* I *aperte edisserant se* iterato, *seu secunda jam vice, in causa Stephani congregatos esse, ut quod ante, in Epaonensi videlicet synodo, contra incestas nuptias decretum summo consensu tulerant, inviolabiliter ab omnibus, excepto nemine, servandum curarent. Quapropter, si sibi Bailletus constare velit, necesse est, ut, dum ante perfectam Sigismundi conversionem Lugdunense concilium collocat, illud non tantum annis ferme decem ab Epaonensi removeat, sed et, reluctantibus canonis* I *jam citati verbis, huic totidem annis anteponat; quandoquidem, uti ex Epistola* 27 *S. Aviti, nomine Sigismundi regis ad Symmachum Papam data, atque ex adjecta Sirmondi Nota manifeste patet, jam pridem ante hujus Pontificis, anno Christi* 514 *defuncti, obitum, Sigismundus probe Catholicus exstitit, atque hoc nomine Romæ olim a Symmacho Papa perquam benigne et familiariter exceptus fuit.*

qui Lugdunensem synodum Epaonensi aliquot annis perperam anteponit.

38 *Quid? quod ipsemet Bailletus die* I *Maii in Vita S. Sigismundi, juniorem hunc principem, sat multo ante, quam anno* 516 *Gundebaldo patri in regnum succederet, pietate sua sanctisque moribus totius paternæ aulæ admirationem in se convertisse innuat; ut proin, uti supra jam monui, si consequenter loqui velit Bailletus, decennio circiter, ne dicam annis pluribus, utramque a se synodum dimovere, et Lugdunensem Epaonensi totidem annis præponere cogatur. Qua in opinione, nescio, an eruditos sibi adstipulantes nunc habiturus sit, aut qua ratione Lugdunensis canonis* I *verba cum Epaonensi decreto conciliari apte valeant. Accedit, quod, tametsi Sigismundus, ut ex eadem S. Aviti Epistola liquet, vivente adhuc Symmacho Papa,* regis *nomen gesserit, atque adeo, prout laudatus jam supra Sirmondus advertit, non primum anno Christi* 516 rex *fuerit dictus, tamen credibile non sit, regium ei nomen statim atque ad Catholicam fidem seu utcumque, seu perfecte, a S. Avito conversus esset, a Gundobado patre, politicæ arti temporique nimium serviente, non sine Arianorum principum subditorumque indignatione concessum solemniter fuisse. Unde cum Sigismundus in concilii Lugdunensis inscriptione jam* regis *nomine gaudeat, sequitur, ut illud celebratum non sit, quo tempore is fide Catholicus esse inceperat, nedum ante quam a S. Avito religione Catholica imbutus esset, ne alias etiam longius, quam Bailletus, Lugdunensem ab Epaonensi synodo anno, ut dixi,* 517 *celebrata, removere, et juniorem principem, multo prius, quam id veteres patiantur historici, Burgundionum regno admovere cogaris. His adde, quod si, vivente adhuc Gundobado, imo multo ante, quam Sigismundus ejus jussu, teste Fredegario in Epitome cap.* 34, *in regnum sublimatus sit, Lugdunensis synodus celebrata fuisset, non hæc* simpliciter *tempore Sigismundi regis, sed vel* Gundebadi regis *solius, vel* Gundebadi et Sigismundi regum tempore *habita fuisse, in concilii inscriptione dicta fuisset.*

E *sed post celebratas anno* 517 *Epaonensem et Lugdunensem synodos contigerunt.*

39 *Contra vero, dum Lugdunensis synodus Epaonensi postponitur, rectissime illa Sigismundi tempore coacta fuisse dicitur, cum anno* 516 *seu* Petro consule, *ut Marius Aventicensis in Chronico scribit, rex* Gundobagaudus *obiisset, levatusque in regnum ejus esset filius ejus Sigismundus rex, quo consentiente, anno* 517 *in Epaonensi parochia octavo Idum Septembrium Burgundionum regni episcopi congregati in unum fuerunt. Ut aliis absurdis ex Bailleti opinione consectariis parcam, quis credat, undecim episcopos Lugduni in ipsa regia Gundobadi Ariani principis sede, ejus injussu synodum cogere ausuros fuisse, qua, Sigismundo filio ejus maxime invito, clientem ei gratiossimum ab Ecclesiæ communione exclusum declararent. Aut cur, si Gundobadus tempore hujus concilii superstes adhuc erat, non ab eo S. Viventiolus, Lugdunensis antistes, aliique episcopi, sed a Sigismundo rege in exsilium depulsi fuerunt? Hæc aliaque a vero absona longe a chronotaxi nostra absunt, nec quidquam a biographo nostro aut in synodis Epaonensi et Lugdunensi refertur, quod facile et apprime cum ea conciliari nequeat. Quod vero, reclamante Pagio ad annum* 517, *num.* X, *hanc non* loci incerti, *sed* Lugdunensem *synodum appellem, id sane temere non facio, cum ipsamet canonis* I *verba synodum hanc Lugduni habitam fuisse, apertissime testentur. Ea audi:* In nomine Trinitatis congregati iterato in unum, in causa Stephani incesti crimine polluti, atque in Lugdunensi urbe degentes decrevimus *etc. Non ergo Sirmondus eam ideo, ut adstruit Pagius,* Lugdunensem *vocavit, quod Viventiolus, Lugdunensis episcopus, ei primus subscripsit, sed ideo, ut jam mox dixi, quod concilii canon* I *Lugdunum habitæ synodi locum dissertissime assignet.* F

§ V.

AUCTORE J. G.

§ V. Sancti iter Arelatem et Massiliam versus pietatis ergo susceptum : mirabilis ejus obitus : corporis sepultura, translationes et patrata post mortem miracula.

Præcognito suæ mortis tempore, Arelatem Sanctus proficiscitur

Igitur *post habitas Epaonensem et Lugdnensem synodos, cum* S. Apollinaris *ab exsilio ad episcopalem cathedram honorifice, ut num.* 36 *innui, reductus esset, eo animum curamque omnem pro sua vigilantia et sollicitudine intendit, ut, quæ saluberrime in ambabus synodis decreta fuerant, accuratissime suo quæque tempore in sua diœcesi præstarentur. Ast hæc non diu post tam vigili Pastore gavisa est : divinitus quippe de imminente sibi ad immortalem vitam transitu admonitus*, cum pontificalis officii cursum, *ut biographus noster num.* 7 *ait*, tricesimo et quarto anno
B venerabilis vitæ compleret, superna ammonitione commotus ad visendos consacerdotes propinquosque suos properare decrevit, dicens, ante transitum suum (quem jam celeriter imminere, divina revelatione cognoverat) velle se tam liminibus sancti Genesii martyris, quam conspectibus pontificum atque affatibus propinquorum præsentanea contemplatione præbere. *Erat Arelate hoc tempore, uti et multo ante, quemadmodum Cuperus noster tom.* v *Augusti pag.* 124 *et* 125 *demonstravit, in primis celeberrimum S. Genesii martyris sepulcrum, atque ad illud solemnes institui peregrinationes solebant ; degebant quoque in Arelatensi urbe S. Cæsarius, ejus episcopus, et de* S. Apollinaris *consanguineis viri illustres, Parthenius et Ferreolus. Huc ergo defluo Rhodani cursu navigare Sanctus noster instituit, quo suam erga celeberrimum martyrem Genesium venerationem pariter exhiberet, et consanguineis suis ultimum vale diceret.*

ad S. Genesii M. sepulcrum suosque consanguineos visendos,

41 *Quæ in hoc itinere a* S. Apollinare *gesta, quæ patrata ab eo sint miracula, cum a biographo satis fuse exposita fuerint, eorum hic summa dumtaxat capita referam, id unum præmonere*
C *contentus, non hic de illius Genesii, qui Romæ ex mimo gentili Christianus ac deinde martyr effectus est, sed de alterius Genesii martyris sepulcro sermonem esse, ejus nimirum, qui, Usuardo teste*, Arelate exceptoris functus officio, cum impia, quibus Christiani puniri jubebantur, edicta nollet excipere, comprehensus atque decollatus, martyrii palmam proprio cruore baptizatus accepit, *de quo consule, si lubet, hic Annotata in cap.* 2, *lib.* 5 *et tom.* v *Augusti a pag.* 123. *Hæc igitur rerum a Sancto nostro in itinere gestarum summa est. Jam secundo Rhodani defluxu in conspectum Avenionensis urbis ventum erat, cum navis, qua* S. Apollinaris *cum suis vehebatur, oborta subito procella, dæmonisque opera, ut scribit biographus, vehementer agitari, unusque e pueris*, Alisius *nomine, ab insiliente intro cacodæmone miserandum in modum vexari cœpit. At mox utrique malo obviam ivit sanctus Præsul, et, ut ait biographus*, dormiens procacitatem represssit undarum, et dæmonium ab arrepto corpore evigilans fugavit, *jusso nimirum Salutare presbytero, qui et ipse dæmonis impugnatione sæpe infestabatur, energumeno puero manus imponere, quo præstito, tum energumenus puer, tum ipse Salutaris presbyter perpetuum incolumes redditi sunt. Dumque interim de accepto beneficio omnipotenti Deo grates cuncti exsolvunt, Arelatem appulsus* Apollinaris, *a S. Cæsario, Arelatensi præsule, atque a Liberio, Parthenio et Ferreolo honorificentissime, concurrentibus totius urbis incolis, excipitur, ubi cunctorum precibus exoratus, paulo diutius quam statuerat, commoratus, multisque a consanguineis ditatus muneribus est, quæ ad sublevandos inopes incolas vix non statim exhausit munificentissimus Præsul.* D

de quarum uno, nomine Ferreolo,

42 *De his prolixius cap.* 2 *biographus noster, quem proinde una cum Annotatis studiosus lector pro arbitrio consulat. Quia vere angustioribus horum terminis haud ita, ut oporteret, dilucide exponi valent, quæ de uno ex jam memoratis Sancti consanguineis dicenda veniunt, de eo hic nonnulla disserere visum est. Ferreolum, qui cum Parthenio* Apollinarem *nostrum, etiam summis, quibus poterat, honoribus excepit, non esse illum Galliarum præfectum, qui Papianillam Syagrii, viri clarissimi filiam, uxorem duxit, haud opus est multis probare, quadoquidem is sub Honorio imperatore floruit atque adeo uno circiter seculo Antistite nostro exstiterit antiquior. Verum an de hujus Ferreoli filio, cui* Tonantii Ferreoli *nomen erat,* E *hic a biographo actum non fuit ? Ita quidem existimasse videtur eruditissimus Edmundus Martene, dum tom.* 6 *Veterum Scriptorum col.* 782 *biographi nostri de Ferreolo verba ita excipit :* Ferreolum illum eumdem esse existimo cum Ferreolo, de quo Sidonius Apollinaris Nemausum profectus lib. 2, Epist. 9 ad Donidium ait : « Inter agros amœnissimos apud humanissimos dominos Ferreolum et Apollinarem tempus voluptuosissimum exegi. » *Cum enim hæc Sidonii verba, nec de Ferreolo, Papianillæ supra citato conjuge, nec de hujus ex filio nepote, infra memorando, intellexisse potuerit Martenius, non de alio, quam de Tonantio Ferreolo, prætorio Galliarum præfecto, ad quem plures Sidonius epistolas dedit, vir eruditus in sua Adnotatione loqui voluisse censendus est. Et est sane, cur credatur Ferreolus, lib.* 2, *Epist.* 9 *a Sidonio laudatus, idem cum Tonantio Ferreolo, prætorio Galliarum præfecto, omnino esse; quandoquidem illum eadem Epistola* 9 *Sidonius sibi consanguineum facit,* Virumque præfectorium *vocat, qualis certe fuit* Tonantius Ferreolus præfectorius, Afranii Syagrii e filia nepos *Lib.* I, *Epist.* 7 *ab* F *eodem Sidonio hisce iisdem verbis memoratus, de quo plura, si lubet, vide apud Cointium tom.* I *Annal. Eccles. Franc. ad annum Christi* 451, *num.* VI.

hic paulo fusius disserendum fuit,

43 *Quod autem de hoc Tonantio Ferreolo intelligi nequeant, quæ ex biographi capite* 2, *num.* 9 *jam supra recensuimus, lubet in hunc modum contra Martenium ostendere : Ferreolus hic jam tum præfectus prætorio Galliarum fuit, cum Attila, trajecto Rheno, Aureliam usque penetravit, prout ex Sidonii Epist.* 7 *lib.* I *et præsertim annotatione* 1 *ad Epist.* 12, *lib.* 7 *Sirmondus noster monstravit, et Cointius ad citatum annum* 451 *aliique docent. Hanc autem Attilæ expeditionem anno Christi* 451 *contigisse, inter eruditos convenit. Accedit, quod Sidonius lib.* 7 *Epist.* 12, *Thorismumdum Gothorum regem, quem Aëtius prælio avertere non potuisset, gravi et inusitata Ferreoli eloquentia inflexum prandioque exceptum, ab*

Arelatensi

A *Arelatensi urbe, quam rex ille obsidebat, remotum fuisse, testetur ; quæ res ultra annum Christi* 454 *differri minime potest. Cum igitur, uti ex his patet, Ferreolus sub annum Christi* 451 *ac* 454 *vir et auctoritate et ætate gravis ac venerabilis esse debuerit, non potuit sub annum Christi* 519 Apollinarem *nostrum Arelate assiduo, ut biographus loquitur, venerari occursu, nisi* 70 *circiter annos, qui inter Attilæ ac Thorismundi expeditiones et Sancti nostri Arelatense iter interfluxerunt, ei superaddas, atque adeo Ferreolum senem centenario majorem statuas, qua de re mirabile prorsus esset tum biographi nostri, tum aliorum, quos norim, scriptorum omnium altissimum silentium. Quapropter relicta Martenii opinione, memoratum a biographo nostro Ferreolum eum esse censeo, qui præfati Tonantii Ferreoli filius et Ferreoli I ac Papianillæ nepos exstitit, cui præter Tonantii nomen, quod ei Sidonius jam sæpe laudatus, Epist.* 13, *lib.* 9 *et alibi tribuit,* Ferreoli *etiam nomen non secus ac patri et avo paterno fuerit inditum. Opinionem hanc meam firmat idem Sidonius citata Epistola* 13, *certe ante annum Christi*
B 488, *ac forte sub annum* 470 *conscripta, qua Tonantium hunc* adhuc juvenem *compellat ; ut adeo hic, natus, ut Cointius citato loco existimat, ante annum Christi* 455, *aut eo certe non serius, facile potuerit Arelate degens, sub annum Christi* 519 Apollinarem *nostrum debito honore excipere, jam ipse vir ætate provectus nec annorum numero* Apollinari *nostro impar.*

dein Arelate Massiliam tendit, unde domum reversus

44 *Sed* dum morarum spatia caritatis causa, *ut biographus ait,* protrahentem *Arelate Præsulem tantisper nos elucidandæ veritatis gratia detinuimus, reliquum ejus iter nunc prosequamur. Cum jam suæ erga S. Genesium martyrem pietati suorumque consanguineorum votis fecisset satis, Massiliam, quo ab Arculamia senatrice, sua itidem consanguinea, invitatus fuerat, Arelatensibus vale dicto, discessit, in eoque itinere a ministro deperdita, quæ ex largissimis Sancti eleemosynis adhuc supererat, pecunia sancti Antistitis meritis feliciter recuperata est, ac paulo post energumeno, qui et surdus insuper et mutus erat, mox ut* Apollinaris *jussu sacro* oleo *a presbytero inunctus fuisset, reddita ejusdem orationibus valetudo ac*
C *salus. Ita hactenus biographus, qui mox ad supremum Sancti morbum ejusque pium obitum prosiliens, quæ Massiliæ ab eo gesta sint, quave via Valentiam regressus sit, silentio involvit. Porro ex his, quæ de* S. Apollinare *biographus num.* 12 *in hæc verba subdit.* Ipse remeandi *(Massilia Valentiam)* tantum spatium consecutus, cælos petens, mundum, quem semper contempserat, mox reliquit, *sat clare expressum habemus, supremum Sancti morbum, quo eum num.* 10 *Valentiam reversum,* post dies *correptum fuisse, haud satis definito tempore et latiori phrasi indicaverat, ad paucissimos dumtaxat dies differri posse, ac vix sanctum Antistitem ex itinere Valentiam appulisse, cum beatæ æternitatis iter ingressus est, laborum suorum virtutumque apostolicarum præmia recepturus. Facti hujus adjuncta ex eodem biographo lubet hic recensere.*

mox moritur, non sine prodigio.

45 *Cum post dies a reditu paucissimos* inæqualitate, *ut biographus ait, seu ægritudine impeditus Antistes, ad matutina Officia ex more Ecclesiæ persolvenda consurgere nequivisset, accidit, ut quidam ex cubiculi custodibus,* Paragorius *nomine, dæmone, quo arreptus erat, instigante, ad locum, ubi decumbebat Præsul, insano ausu accesserit, et alapa non timuerit vultum violare Pontificis. At pro nefando opere pœnas illico miser luit, et loco, ad quem temere accesserat, divinitus tamdiu immobilis hæsit, donec reversis ab Ecclesiastico Officio Sancti ministris, sancta ei ab hoc precibus exorato abeundi postestas est. Ita fere num.* 10 *biographus, cui, utpote testi oculato viroque gravi habere fidem merito possumus, quam pariter et ipse meretur, dum prodigium aliud in ipso Sancti obitu contigisse, ita fere num.* XI *narrat. Dum Leubaredus, archidiaconus sancti Antistitis, de valetudine ejus perquam sollicitus, ad ægrotantis cellam summo mane accessisset, et hanc insolito splendentem lumine conspiceret, rei novitate attonitus primum hæsit. Cum tamen, quanto magis prodigiosi luminis fulgor crescebat, tanto evidentius miraculum agnosceret, resumptis tantisper animis, cœpit attentius omnia oculis lustrare. Et ecce, Præsulem suum jam vita functum conspicit, eoque compositum situ, ut ambabus manibus ad cœlum extensis, oculis apertis vultuque ad superna porrecto, mentem sequi corpore, suisque oculis cœlorum regna intueri videretur.* Erantque ante eum et post columnæ duæ mirabili proceritate conspicuæ, ardenti lumine radiantes, cereosque singulos gemino gestantes in vertice. *Hæc diffusius ex Leubaredo archidiacono et oculari teste biographus, qui cum annum, quo hæc gesta sint, non expresserit, eum nos utcumque eruere num.* 21 *conati sumus. Eo proinde curiosus lector, si velit, recurrat.* E

AUCTORE J. G.

Sancti sepultura,

46 *De Sancti corporis sepultura deque factis ejus translationibus nunc acturo, utinam mihi pariter scriptorum æqualium testimonia præluceerent, quibus suo quæque loco et tempore quam proxime saltem statui pro certo possent ! At, quod aliis hactenus, qui de hoc argumento scripserunt, accidit ; ita et mihi aliud non suppetit documentum, quam quod Vincentius Barrali in Chronologia Lerinensi pag.* 378 *edidit, sibi, ut scribit,* a Reverendissimo domino, Petro Andrea de Leberon, episcopo Valentiæ, communicatum ex antiquo manuscripto sucessionum antistitum Valentiensium. *Cui quidem instrumento non in omnibus plenam fidem esse habendam, ex eo liquet, quod Sancti obitum* tempore Clodovei primi Francorum regis Christianissimi *contigisse tradat, cum tamen* S. Apollinaris *Epaonensi synodo tempore Sigismundi, Burgundionibus imperantis, celebratæ, anno* 517 *interfuerit, atque adeo annis certe* 7 *Clodoveo regi, anno* 511, *ut inter eruditos jam convenit, defuncto, superstes in vivis fuerit. Sed tamen, cum ea, quæ de Sancti sepultura deque geminis reliquiarum ejus translationibus illic memorata sunt, falsitatis aliunde non convincantur, illudque documentum forte ex satis antiquo desumptum fuerit manuscripto, inde huc, quæ ad rem nostram faciunt, transcribere non pigebit, quibus, quam quisque vult, fidem habeat. En ejus, correctis typographicis mendis, verba:* Sepultus . . . fuit beatus Apollinaris in ecclesia sanctorum Apostolorum Petri et Pauli in suburbio Valentiæ. F

corporis translationis

47 Exinde vero tempore Damberti, episcopi Valentinensis *(quem sextum ab ipso* S. Apollinare *episcopum, tacentibus antiquis, facit Barrali)* crescente multitudine fidelium maxima cum devotione, quia ecclesia S. Stephani protomartyris augustior et celebrior erat, reliquiæ beati Apollinaris ab ecclesia Apostolorum Petri et Pauli ad eandem basilicam beati Stephani summa cum veneratione concursuque populorum translatæ sunt et

AUCTORE J. G.

et ibi honorifice reconditæ. *Dein, interjecto miraculo, circa annum Christi* 1060, *ut illic dicitur, patrato, de quo infra agendum, alteram Sancti reliquiarum translationem sic recenset :* Anno vero millesimo nonagesimo quarto corpus ejusdem sancti Apollinaris translatum est secundo ab ecclesia sancti Stephani in basilicam majorem suo nomine insignitam, et in majori altari collocatum, ubi cum summo decore permansit et veneratione. *Quod vero in eodem instrumento apud Barrali loco citato adjicitur, in summa veneratione fuisse Sancti lipsana* usque ad hæc vicina tempora Calvinianæ hæresis, quo * et basilicæ solo æquatæ et sacra lipsana Sanctorum voracibus consumpta sunt flammis, *hoc certe instrumento isti vel recentiori manu additum fuerit, vel si eadem omnia manu conscripta sint, juniorem ejus ætatem apertissime hæc verba produnt. Atque hæc sunt, quæ de Sancti sepultura ejusque translationibus commemorata reperi, quæque etiam laudatus num.* 5 *Saussayus elogio* S. Apollinaris *ad calcem superaddidit.*

* quibus

et patrata post mortem miracula.

48 *De patratis per multa secula ad Sancti tumulum miraculis, ut ex Agobardi, num.* 3 *laudati, verbis liquet, dubium esse nullum potest. At* B *ex iis nulla singillatim descripta ad nos pervenerunt, quod nescio, an veterum incuriæ, an temporum iniquitati rectius adscripseris. Ex iis vero prodigiis, quæ post Agobardi tempora contigerunt, unum laudatus Barrali refert, quo auctore aut teste, non edicit, de puero a nativitate muto, Pastorello nomine, qui, ut ipse narrat,* cum in ecclesia B. Stephani ab hebdomadario vespertinæ Laudes inchoarentur, ventumque esset usque ad canticum angelorum exclusive (Alleluia scilicet) . . . meritis beati Apollinaris primam vocem emittens, cum toto choro Alleluia decantavit. *Altera duo laudatus supra Joannes Columbus lib.* 1 *de Rebus gestis episcoporum Valentinorum pag.* 252 *recensuit miracula, in* S. Apollinaris *ecclesia patrata, quorum uno puella, nomine* Richildis, multis annis contracta, . . . statim *sic* erecta et incolumis facta est, quasi numquam renum ac crurium dolorem sensisset. Eodem *quoque* tempore, *inquit ex Breviario Valentino idem scriptor*, puella quædam, nomine Ermengardis, ex patre Ragebarto, male a dæmonio vexabatur. Hanc ecclesiam intrare spiritus malignus nullatenus sinebat *etc. Hæc, prout Columbus refert*, curata C est, voto facto; quod cum frater non impleret, rursum a dæmone arrepta est, ad lectumque gloriosi Pontificis ductam in catenis ferreis, deferuit dæmon. *Ita ille : sed biographum potius nostrum, rerum a Sancto nostro gestarum ocularem, ut diximus, minimeque suspectum testem nunc audire juverit.*

D

VITA

Auctore coævo, forsan Eladio diacono *a*,

a

Ex veteri Ms. S. Claudii, collato cum Mss. Accincti monasterii, Ursicampi et Cisterciensi, item cum editionibus Labbei tom. I *Biblioth. Mss. pag.* 689 *et Edmundi Martene tom.* VI *Amplissimæ Collectionis pag.* 779.

PRÆFATIO.

E

S. Apollinaris gesta cur litteris mandata.

Quantum se omnium vita Sanctorum beatis actibus sacrisque virtutibus non solum præsenti clarificavit in sæculo, sed æternitatis quoque titulis * extulit in futuro; tantum fidelium sensibus reatum abusionis exhibent, si, linguæ taciturnitate denegatis * præconiis, neglegantur *b*. Et licet sufficiat eis, præsentia gaudia laborum vicisse compendiis *, tamen memoria * fraudantur et * posteris, si succedentibus sæculis vivacia facta silentio denegentur. Et licet orbis totius spatia gestorum admiratione compleverint, et nullus sit Christiani nominis locus, qui aut electorum gloria careat, aut operum felicium laudes ignoret; tamen nos ammonent Apollinaris summi facta pontificis, ne prætereat sedulitas votis *, quod nequit * lingua exæquare successibus *c*.

* *Marten* seculis
* *al.* negligantur
b
* *Lab.* compedibus
* *Lab.* memoriæ
* *Marten.* a
* *Lab.* vocis
* *ibid.* nequaquam valet
c

ANNOTATA.

a *Consule num.* XI, *quo, Eladium diaconum hujus Vitæ auctorem non improbabiliter dici posse, diximus.* F

b *In veteri codice Ms., quo usus est Labbeus, item in Ms. Ursicampi, cujus apographum nobis anno* 1666 *communicavit Fr. Lud. Nicquet, bibliothecarius Cœlestinorum Suessionensium, et in apographo Cisterciensi tom.* 6 *Mss. num.* 40 *ita legitur :* Si linguæ taciturnitate debitis præconiis negligantur. *Hac et sequenti periodo, satis obscura et implexa, significare vult biographus, injuriam Sanctis eorumque virtutibus fieri, si scriptis non transmittantur ad posteros.*

c *Imparem se hic et infra num.* I *biographus profitetur, qui omnia* S. Apollinaris *gesta singillatim pro meritis prosequatur. Porro lectorem monitum hic velim, non pauciores in ipsis Actis, quam in Præfatione jam edita, variantes exstare lectiones, quas omnes, tum quod numero complures sint, tum quod non adeo magni momenti, deinceps adscribere, operæ pretium non duxi.*

CAPUT

A

CAPUT I.

Sancti patria et genus : ob incestum virum aulicum sacra communione exclusum in exsilium Sanctus pellitur : perpetrat illic miraculum : a rege, quem attactu vestimenti sui divinitus curaverat, ab exsilio revocatur.

Sancti patria, genus, institutio, virtutes generatim.

Igitur beatus Apollinaris, Valentinæ urbis episcopus, apud Viennam et natus et institutus est. Qui nobili generis ortu conspicuus, natalium titulos mentis fastigatione sublimans *a*, dum Pastoris cura B gregem sibi creditum paterna gubernatione foveret, multis eum constat emicuisse virtutibus, quas pro immensitate gestorum præterire maluit imperita præsumptio *b*; ne tanti Viri merita indignis adgressa suffragiis, non tantum mandarentur dictis, quantum verborum confunderentur * injuriis. Tamen, quod, mundanæ vitæ propinquante jam termino, egisse eum, recolimus, tam præsentibus, quam futuris sæculis aperimus *c*, ut prædicandis actibus exemplisque gloriosis, æmulatione laudabili posteritas excitetur.

* *Mart. mendose* mandaretur *et* confunderetur

Ob incestum aulicum sacra communione privatum

2 Itaque accidit, ut quidam ex officio regis Sigismundi *d*, nomine Stephanus, qui super omnem dominationem fisci *e* ejus principatum gerebat, defuncta ejus conjuge, sororem *f* uxoris suæ sibi inlicite conjugii consortio copularet *. Qua de re sancti ac beatissimi apostolici viri Avitus et Apollinaris (qui secundum carnem germani *g*, in Christi vero opere famosissimi fratres, omni semper in tempore operibus mancipati divinis, nobilitate * eorum cognita, prudentia, doctrinis sacris, spiritu fervente eruditi) synodalem institutionem *h* servantes, cum reliquis pontificibus simul in unum congregati, ipsum C Stephanum sacra communione privari sanxerunt : ut calcata scilicet humanæ fragilitatis impudicitia, incestum, quod justitia superna damnavit *i*, inhonesta præsumptio non audeat vindicare.

* *Mart.* vitio se cumularet

* *Mart.* nobilitatis

in exsilium mittitur.

3 Tunc rex diræ insaniæ furore permotus, beatissimos Pontifices, acerrime insidias prætendendo, injuriare non desinebat *k*; sed apostolici atque venerabiles Viri, minas terreni regis minime formidantes, imperiis cælestibus * armati, ita se justitiæ vinculo nexuerunt, ut quælibet supplicia eisdem inferrentur, ut socii passionum, tormenta tolerarent *l*. Visum enim illis est *m*, ut in oppido civitatis Lugdunensium, quod nuncupatur Sardinia *n*, pariter tamquam exilio deputati, auxiliante Domino, comitarentur. Videns vero rex ille, constantiam eorum incorruptibilem esse, ab ira non desinens, præcepit, ut Pontifices, qui ibidem pariter residebant, ad propria reverterentur *o*, et singillatim per singulos menses regem operiti deberent. Sed quia beatissimus Apollinaris in condemnatione Stephani perseverans *p* videbatur, ipsum primum studuit observare. Tunc omnes lacrymis divinam potentiam obsecrantes, ne se derelinqueret, valedicentes, celebrata oratione profecti sunt.

* *apud Mart. deest* cælestibus

A. CORVO, *FORSAN* ELADIO.

ubi fontem prodigio elicit.

4 In quo loco dum Vir Dei morarum spatia necessitatis causa sustineret, ab ardenti æstu fluenta Rhodani *q* tepefacta sunt, ut a sitientibus ex eo aqua potari non posset. Et quia nullus puteus, neque fons, unde aqua hauriri deberet *, ibidem reperiebatur, beatissimus Vir Dei firmans se Spiritu Sancto, et virtutibus non ignotæ potentiæ securus, confert se ad locum a Deo designatum, et secretius præcepit suis sarculum *r* exhiberi : quo exhibito, oratione expleta, dixit ad eos : In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti hunc locum aperite. Hoc facto, mox annuente illo, qui aquas fervere jubet in corde terræ, fons exortus est : et quamdiu beatissimus Pontifex ibidem moratus est, beneficio omnipotentis Dei aquam sibi placitam semper habere promeruit : post discessum vero ejus fons siccatus est, ut omnes agnoscerent, meritis Servi Dei fontem ipsum obsequium suum detulisse, et ad E pristinum cursum fuisse reversum *s*.

* *i. e.* posset

Rex a febri attactu vestimenti ejus curatus,

5 Cumque rex Virum illum apostolicum nec videre vellet, sed magis insidias prætendere studeret, qui est meritorum rectissimorum et immensæ virtutis laudabilis judex *t* celerem ultionem demonstrans, illico contigit, ut ipse rex ita vim febrium incurreret, ut potius funebris quam vitalis esse crederetur. Tunc regina ipsius *u* fide accensa, alacri festinatione pervenit ad locum, ubi beatissimus Pontifex residebat : et avida devotione petebat, ut intercessione ipsius Dominus suus *x* incolumitatis donum reciperet. Sed Vir Dei, abdicata mundanæ elationis efferentia, eundi famulatus omnimodis denegavit. Magisque regina illa lacrymis pedes ejus rigans, poscebat vil cucullam ejus *y* sibi præstari, quam super regem sternere deberet. Victus fletibus, cessit. Quæ cum, tribuente Deo, supra virum suum fiduciali constantia fuisset expansa, statim effugata infestatione febrium, vel si qua alia impugnatio videbatur, prosperitatis munus emeruit *z*.

delicti veniam supplex petit.

6 His actis, reminiscens rex ille facinus, quod admiserat, licet grandi confusione repletus, tamen exultans, quod, suffragante Pontifice, per F vestimenti ejus tegmina pristinam meruisset consequi sospitatem, præcurrens *aa* primum studuit, ut tanti miraculi tantæque virtutis largitate * latices, quos Dominus Servo suo benignitatis munere tribuit, oculis visibilibus cernere mereretur. Agnita virtutis gratia, venit ad Virum Dei : et complectens pedes ejus coram positus, cum exultationis fletu veniam postulabat, dicens : Peccavi, inique gessi, dum justis indignas sæpe intulerim tribulationes. Nam quæ expugnari nescit justitia cælestis, hoc ipso, quo impugnatur *, fortior est. O cælestis Regis indulgentia, qui peccantium animas non vult perire, sed culpas! o virtutum gloria, quæ per famulum suum Apollinarem, refutatis mundialibus curis, gemina gratia claruit virtutis! Denique adsistens pro justitia, insaniam regis tumidamque ejus superbiam reprimit, et orationis effectu, a languore mortali, quo detinebatur, absolvit * *bb*.

* *abundat* largitate

* *Mart* vitio se impugnat

* *Labb. mendose* absolvitur

A. corvo.
Forsan Eladio.

ANNOTATA.

a *De Sancti patria et loco educationis actum est num.* 19; *de nobilissimo vero ejus genere num.* 15 *et tribus seqq.*; *quos legesis. Hos, utut in primis illustres, natalium titulos sui excelsitate animi sublimiores fecit, seu* mentis fastigatione, *ut loquitur biographus,* sublimavit. *Mss. Ursicampi et Cisterc. legunt* mentis fustigatione; *sed perperam. Esse enim nomen a verbo* fastigare, *quod Plinio, Solino aliisque pro* extollere *et* elevare *sumitur, derivatum, clarius est, quam ut probari argumentis debeat.*

b *Ex virtutibus illis, quas attingere ausus non est biographus, nos ex Epistolis S. Aviti aliisve testibus fide dignissimis aliquot recensuimus num.* 22 *et seqq.*

c *Consule Commentarii num.* 29.

d *Est hic S. Sigismundus Burgundionum rex, cujus Vita tom.* I *Maii pag.* 83 *et seqq. ab Henschenio nostro illustrata fuit.*

e *Id est,* ærarii regii. *Vide Cangium verbo* Fiscus. *Erat igitur Stephanus ille ærarii regii summus præfectus; quam vero fuerit Sigismundo* B *carus, quantaque apud eum gratia valuerit, conjici facile ex iis potest, quæ optimus et alioqui episcoporum reverentissimus princeps ejus causa adversus eos intentavit.*

f *Demortuæ uxoris nomen nusquam reperi; at incestæ complicis nomen fuisse* Palladiæ, *ex canone* 6 *concilii Lugdunensis indubitatum est.*

g SS. Apollinarem *et Avitum germanos fratres seu communibus ortos parentibus fuisse, in Commentario num.* 14 *demonstratum est.*

h *Legesis num.* 30 *et seqq. Commentarii, ubi hæc illustrata sunt.*

i *Non quidem hæc ita intelligenda sunt, quasi jure naturæ vel divino irrita essent connubia inter primo gradu affines in linea transversa; contrarium enim exemplo patriarchæ Jacob, qui duas sorores Liam et Rachelem duxit, evidenter liquet, et in Lege Nova patet ex eo, quod plures summi Pontifices, penes quos non est in divina lege dispensare, in primo gradu affinitatis lineæ transversæ jam valide dispensarint, puta Martinus V, Alexander VI, Julius II, Urbanus VIII, Innocentius X, uti apud Pichlerum in jure cano-* C *nico lib.* 4, *tit.* 14 *de consanguinitate et affinitate* § 2, *num.* 27, *ad* 6, *testis est Clericat. de Matrim. decis.* 31, *num.* 50. *Cum igitur incestas Stephani nuptias* justitia superna damnatas *dicit biographus, de jure Ecclesiastico, quo hæ nuptiæ prohibitæ sunt, loqui voluisse dicendus est. De simili prorsus casu ita Epist.* 160, *alias* 197 *S. Basilius Magnus ad Diodorum scripsit.* Primum itaque, quod in ejusmodi rebus maximum est, morem nostrum objicere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris sanctis traditæ sint regulæ. Mos autem ille est ejusmodi, ut si quis impuritatis vitio aliquando victus in illicitam duarum sororum conjunctionem inciderit, neque id matrimonium existimetur, neque omnino in ecclesiæ cœtum admittantur, priusquam a se invicem dirimantur. *Similia in Agathensi synodo et in Epaonensi, de quibus vide num.* 30, *decreta tum fuerant, ac proin incestas illas nuptias* justitia superna damnatas *dixit, quod nempe ab iis damnatæ essent, quos, qui audit, Deum audit, juxta illud Lucæ cap.* X, ℣ 16 : Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.

k *Quas Sigismundus, Stephani artibus misere* D *delusus, insidias episcopis struxerit, quasve sigillatim eis intulerit injurias, tacente biographo, frustra divinavero. Non has tamen ita atroces fuisse putem, ut sine auxesi dici possit pius alioquin rex* diræ insaniæ furore permotus *in episcopos fuisse.*

l *Vide in Commentario numero* 32, *quæ ab episcopis in Lugdunensi concilio statuta hac in re fuerint. Eo enim biographus allusisse videtur.*

m *Non tam sua sponte, quam regis jussu, eo in exsilium omnes episcopos deportatos fuisse, crediderim; nisi forte optionem eis dederit princeps, ut, quem vellent, exsilii locum deligerent.*

n *Locus hodie incognitus.*

o *Scilicet,* ne simul tot ecclesias orbaret pastoribus, *inquit Saussayus in Elogio* S. Apollinaris. *Id tamen revocatis ab exsilio episcopis injunxit princeps, ut per singulos menses regem operiri, seu* regi adhærere, *ut Mss. Ursicampanum et Cisterciense legunt, suis singuli vicibus deberent, eo fortasse consilio, ut, qui præsules inter se conjunctos ad suam pertrahere sententiam nequiverat, dissociatum quemque sibi adhærere coactum, eo tandem adduceret.* E

p *Consule num.* 33.

q *Notus Galliarum fluvius, vulgo* le Rhône *dictus. Porro ex hac biographi narratione conficitur,* S. Apollinarem *usque ad anni probabilius* 518 *æstatem vel autumni principium episcopali sede extorrem fuisse. Consule num.* 34.

r Sarculus *seu* sarculum *instrumentum est rusticum, quo segetes vel horti purgantur.*

s *Similia leguntur in variis Sanctorum Vitis.*

t *Mss. Labbeana ita legunt* : quem meritorum rectissimorum et immensæ virtutis laudibilis judex celerem ultionem demonstrans, illico contigit, ut *etc. Mss. Ursicampi et Cisterciense etiam legunt* quem; *sed vitiose, ut patet. Martenius vero ita habet* : Qui est meritorum rectissimorum judex et immensæ virtutis laudabilis, celerem ultionem demonstrans, contigit, ut ipse rex illico ita vim febrium incurreret *etc. Quibus verbis significare intendit biographus, Deum æquissimum judicem, factam* S. Apollinari *injuriam vindicasse, tam ardenti violentaque febri Sigismundum corripiendo, ut illico hic inde morti proximus esse videretur.*

u *Prior S. Sigismundi conjux, de qua biographum hic egisse, autumo, teste Jornande de Getarum sive Gothorum Origine cap.* 58, Ostrogotho *nomen habuit, fuitque Theodorici, Gothorum regis, naturalis ex concubina filia, quam, eodem Jornande teste, in Mœsia genitam, mox ut in Italiam venit, Sigismundo in conjugio copulavit. Sunt, qui ei* Amalabergæ *nomen indunt, at, nullo, ut arbitror, antiquitatis testimonio. Ad Catholicam fidem, non secus ac maritum communemque filium Segisricum, ac filiam anonymam, conversam fuisse, suadet biographi nostri narratio, tametsi, ut verum fatear, hoc æque indubitatum non sit, cum id de illa, quemadmodum de aliis, nulla S. Aviti Viennensis episcopi Homilia ejusve titulus diserte testetur.* F

x *Nempe Sigismundus rex. Etiam in sacris Litteris legimus, maritos ab uxoribus* Domini *titulo compellatos.*

y *Qui hinc Lerinensem monachum fuisse* S. Apollinarem *contenderet, omnes omnino cujuslibet conditionis viros, quibus tum temporis mos erat cucullatas vestes gestare, Lerinenses monachos statuere per consequens deberet.*

z *Quam plurimos ægros attactu vestium, quibus*

A *bus viri sancti induebantur, subito sanatos fuisse, tum sacræ Litteræ, tum Ecclesiastici Annales et Sanctorum Acta evidentissime demonstrant.*

aa *Solus Martenius legit :* Percurrens primum studuit. *Præplacet nostra lectio; ea autem biographus indicat, Sigismundum, excussa divinitus febri, ad ipsum, ubi Sanctus degebat, exsilii locum mox convolasse, tum ut prodigio eductum fontem, de quo a conjuge sua verosimiliter redditus certior erat, suis oculis intueretur, tum ut admissi a se delicti veniam supplex rogaret sanctumque ipse Antistitem ad suam sedem honorifice deduceret.*

bb *Non extra noxam fuisse in tuendo Stephano suo Sigismundum regem, res ipsa loquitur. Non hinc tamen piissimi regis evertitur sanctitas, cum quidquid in hoc negotio labis contraxerit, id digna eum eluisse pœnitentia, biographus dicat. cedit, quod præcipiti potius animo et Stephani artibus dolisque circumventus, aut forte Ecclesiasticarum de incestis legum ignorantia potius, quam propria animi perversitate, nedum superbia et insania, ut per auxesim biographus scribit, in sanctissimos episcopos acrius animadverterit.*

B

CAPUT II.

Sancti navigatio per Rhodanum, energumeni curatio : in Arelatensen urbem adventus : pecuniæ deperditæ inventio ejus meritis adscripta : duorum dæmoniacorum altera curatio : mira in ejus obitu visio : obitus in civitate Valentina.

Sanctus Rhodano navigans,

Dignum ergo est, ut silendo non denegentur, quæ Divinitas in servis suis operatur, sed populo credenti, Deo auspice, patefiant. Ergo cum pontificalis officii cursum tricesimo et quarto anno venerabilis vitæ compleret *a*, superna ammonitione commotus, ad visendos consacerdotes propinquosque suos properare decrevit, dicens, ante transitum suum (quem jam celeriter imminere *b* divina revelatione cognoverat) velle se tam liminibus sancti Genesii martyris *c*, quam conspectibus pontificum, atque affatibus propinquorum præsentanea contemplatione præbere. Tum iter dispositum cursu navigationis arripuit : et quamvis cæteros pernicis *d* Rhodani fluenta terrerent, tamen in ipsius sancti Pontificis meritis confidentes, inter undarum minas tuti secundis æstibus properabant; ut deditum amnem casibus *e* tunc manifestum sit caruisse periculis. Sempiterni ergo Regis ammiranda et non ignota potentia tum Sanctis suis flumina subdidit, qui sibi quondam æquora gressibus patefecit *f* : et fluvius, qui mortifera rapacitate terrere prius noverat, jussione Dominica didicit famulari. Jamque somno, aquarum despecta ferocitas *, per navigium sopora corpora solvebantur; ita ut beatus Antistes securitatem, quam vigiliis meruerat, dormitatione monstraret : qui tamen viribus insopitus, diabolum, quem sæpe insomnitate vicerat, mentis indefessæ aggressione confudit, quod etiam sequens patefecit eventus.

* *Labb.* ferocitate

A. CORVO, FORSAN ELADIO.

energumenum unum per sacerdotem, ante etiam a dæmone infestatum, curat :

8 Namque cum jam in conspectu, naturæ firmatam munimine arcem monstraret Avennio *g*, navigium, quod sanctum Antistitem gerebat, subitaneis fluctibus excitatis, cœpit diabolica emissione vexari : ita ut posset navigantium oborta desperatione turbari *h*, cum esset potius valde dormientis gubernatione securius. Tunc quidam diaconus, Eladius nomine *i*, in partem ipsius lectuli residens, librum sancti Hilarii *k* lectionis studio percurrebat : qui respiciens, vidit unum ex pueris *l*, nomine Alifium *, dæmonis impugnatione vexari : quod non solum perturbatione membrorum, verum etiam hinnitu, mugitu, vel balatu pecorum fatebatur. Cumque cerneret periculum navis miseriæ istius successione summotum *m*, statim Sanctum importuna adgressione a somno compulit excitari. Cumque ab eo quoque ipso Vir Dei tam calamitatis seriem, quam metum præcedentis periculi cognovisset, ait ad eos lacrymans : Grande certamen cum adversario humani generis nunc gessimus in sopore. Quod in veritate constare, subsequens demonstravit exemplum : nam et dormiens procacitatem repressit undarum, et dæmonium ab arrepto corpore evigilans effugavit. Quæ virtus ut periculum quoque evaderet vanitatis, per Salutarem * eum voluit curare presbyterum : qui vix tandem Antistitis jussione compulsus, et manum ei imposuit et ad quietem pristinam, discedente diabolo, revocavit. Et quia ipse presbyter impugnationem dæmonis sæpius sustinebat, hoc magis sanctus intendit Episcopus, ut ab eo adversitas ipsa *n* in nomine Salvatoris se depelli cognosceret *, quem infestatione crebra adgressus fuerat superare. Nam uterque sanitate recepta, orationibus in se perfecisse salutem suam, perpetua curatione nostrum docuere Pontificem *o*.

* *al.* Alisium

* *Mart.* per suum

* *Ms. Cist.* cognosceretur

dum Arelate cum S. Cæsario et consanguineis suis agit, pecunia amissa recuperatur :

9 His actis, dum a cunctis grates divinæ potentiæ redderentur, in conspectum Arelatensium urbis *p* Rhodano famulante *q* pervenimus; ubi sanctus atque præcipuus vir domnus Cæsarius *r* episcopus, plebis quoque comitatus obsequiis, pariterque Liberius *s* præfectus, officio stipante circumdatus, et sedulo occurrere studio et lætis eum excoluere sermonibus : confidentes, quod in adventu ejus divinam misericordiam excepissent. Hoc civitas gavisa præsidio, populorum exultavit studiis. Hinc sanctus Apollinaris civibus annuens, paulisper precibus moras indulsit : ubi cum a consanguineis suis Parthenio *t* et Ferreolo *u* assiduo veneraretur occursu, quique pro salutis suæ commodis, multis eum oneravere muneribus : quæ indigentium manibus prope totum retinuit urbs devota, quod dederat. In quo loco dum morarum spatia caritatis causa protraheret, Arcutamia *x* senatrice propinqua sua invitante, Massiliensium *y* nos *z* vota suscipiunt. Ubi dum præcedens memoratus diaconus *aa* festinaret, a socio itineris, Leone *bb* nomine, veridica responsione cognovit, ipsos solidos *cc*, qui eleemosynis superfuerant, quo ligati erant, salvo *dd* linteo perdidisse. Tunc diaconus ille meritorum Pontificis securitate confidens, ait ad eum *ee* : Succensendum est nobis, ne pereat, quod est pauperibus deputatum. Itaque revertentes, sparsos totos solidos protinus invenerunt, nec potuit rem sacra largitione * jam pauperum, arenarum, quæ exceperat, fraudare congeries.

* *Labb.* sacratam largitioni

10 Accidit, hoc ipso operante, clarum vel grande miraculum. Nam quidam surdum et mutum

A. COÆVO, FORSAN ELADIO. *energumeni duo ab eo curantur* : ff gg

tum filium exhibentes (quam geminæ calamitatis causam dæmonis assiduitas veteritate nutriebat *ff*) suppliciter postulabant, ut ab hac tribulatione, sancti Apollinaris orationibus sanaretur. Quem ille per presbyterum suum secretius ecclesiam jussit induci : ubi dum fuisset oleo sacro *gg* linitus, ut fuerat pontificali jussione præceptum, statim imbecillitate submota, salutis præmium, diabolo fugiente, promeruit. Secutumque est post dies *, ut Sacerdos ipse *hh* inæqualitate detentus *ii* consurgere ad dependenda matutina Officia *kk* non valeret. Qui dum in lectulo suo tolerandæ infirmitatis causa quiesceret, quidam ex custodibus cubiculi, Paragorius *ll* nomine, dæmonio instigante commotus, ad lectum ipsius insania ducente pervenit, ac ipsius adversarii *mm* persuasus audacia, alapa non timuit vultum violare Pontificis. Quod opus nefarium propria religatione condemnans *nn*, factum est, ut Pontificis viribus suisque ausibus necteretur. Nam grabato, cui admotus fuerat, statim hærens, mansit immotus. Nos *oo* vero, redditis Deo de more B præconiis, dum cubiculi cellula nobis redeuntibus patuissent, eum *, qui vinctus stabat, locum tenere vidimus inconcessum : indignatisque nobis, cur, quod reverentia vitari solet, præsumptio vindicaret *, causam rei gestæ tam verbis ipsius Sancti, quam hærentis taciturnitate cognovimus. Tunc Servus Dei, fugato diabolo, absolutionem capto precibus exoratus * indulsit, factoque in uno geminæ claruere virtutes, ut quem potestas vinxerat, benignitas liberaret.

* Mart. Deindeque post dies aliquos hh ii kk ll mm nn oo

* desunt hæc in Ms. Ursic.

* Lab. vendicare auderet

* Ms. Cisterc. vitiose et oratu

mira in ejus obitu visio : pp

11 Leubaredus *pp* quoque archidiaconus, ipsius Servi Dei eo tempore obsequiis inhærebat; qui dum ad matutinas Laudes reddendas nobis consurgentibus defuisset, et revertens causam ab eo hujus inofficiositatis exquirerem *qq*. Remotis, inquit *, officiorum sociis, sollicitudinis voto ad cellulam domni Apollinaris accessi : quam cum immenso lumine fulgere conspicerem, amoris instinctu integritatem ipsius cupiens investigare miraculi, studio devotionis exarsi. Cumque inter patentes januas inserto lumine videre cuncta posse me, credidi; quamquam magna claritate terrerer, tamen quanto fulgor magis creverat, tanto C miraculum evidentius noscebatur. Nam noster Patronus et pontifex utrisque manibus ad cælum extensis, oculis apertis, vultuque ad superna porrecto, mentem sequi corpore videbatur; ut fide non dubia patentia * regna cælorum etiam corporalibus oculis inspicere crederetur. Erantque ante eum et post columnæ duæ mirabili proceritate conspicuæ, ardenti lumine radiantes, cereosque * singulos gemino gestantes in vertice. Qua claritate deterritus et gaudiorum magnitudine tremefactus, revertens lectulo membra prostravi. Tantum enim sum visionis ipsius ordine pavefactus, ut oculis hauriens æterna mortalibus, sufferre terrenis sensibus cælestia non valerem : itaque victus jacui et vigore corpusculi depressus, lætitiæ mole succubui. Tunc sæpe dictus diaconus inquit : Es quidem, ut narras, gaudiorum timore confectus; sed exultare te convenit, quod cernere meruisti visibus altiora mortalibus. Deus enim omnipotens ad confirmanda pectora fidelium suorum, tanta incitamenta semper tribuit, ut suo gubernet imperio.

qq * al. deest inquit

* Mart. paterna

* Mart. corrupte cereosque

qui contigit paulo post, quam Sanctus Valentiam rediit. rr

12 Hæc retuli gesta, quæ memini, quæ terris Magister ipse affectans cælos, insignibus reliquit exemplis. Nam ipse remeandi tantum spatium consecutus, cælos petens, mundum, quem semper contempserat, mox reliquit. At vero Valentia *rr*, quæ flevit tunc amissum urbs decora Pontificem, D destinasse a se ad superna assiduum, nunc gaudeat * advocatum, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est virtus, honor, imperium et potestas cum Patre et Spiritu Sancto in sæcula sæculorum. Amen *ss*.

* M. Ursic. gaudet

ss

ANNOTATA.

a *Mss. Ursicampi et Cisterciense ita habent* : Ergo cum pontificali officio cursum tricesimo et quarto anno venerabilis vitæ compeririet, superna commonitione commonitus *etc. Sed nostram huic præferendam esse lectionem, nemo non videt. Porro cum biographus dicit*, tricesimo et quarto anno venerabilis vitæ *præmonitum de instanti sibi morte fuisse* S. Apollinarem, *id non de trigesimo quarto ætatis, sed de trigesimo quarto episcopatus ejus anno intelligi debet, uti ex dictis in Commentario num.* 20 *et* 21 *manifeste patet, ne alias, qui anno Christi* 517 *Epaonensi concilio subscripsit et teste Adone, jam tum anno* 492 *episcopali dignitate fulgebat, hanc admodum puer* E *suscepisse dicatur, quod quidem omni prorsus verisimilitudine destitutum est.*

b *Hinc Sanctus eodem, vel subsequenti anno, quo hæc ei revelatio facta est, ad immortalem vitam transiisse, non immerito dici potest.*

c *Edmnndus Martene censet hoc loco, S. Genesium, de quo biographus agit*, Arelate cum sacra Christianorum in theatro irridendo repræsentaret, divino lumine illustratum et ex mimo Christianum factum esse. *Sed hæc minime Arelatensi Genesio convenire, luculente ostendit Cuperus noster tom.* 5 *Augusti pag.* 123 *et seqq., ubi num.* 9 *in fine ita de Martenii annotatione loquitur* : In hac annotatione videmus manifestam duorum martyrum confusionem, quæ superius abunde refutata est, et inde discimus, interdum viros etiam circumspectissimos turpiter hallucinari, quod humanum est, et ideo a nobis alienum non putamus. *Quam vero frequentes ad hujus martyris sepulcrum peregrinationes antiquitus fuerint, ex hoc loco atque ex Actis S. Quinidii præsulis Vasionensis ad diem* 15 *Februarii, laudatus Cuperus pagg.* 124 *et* 125 *demonstratum dedit.*

d *Inde, ut nonnullis placet, a Massiliensibus, Græcis ex Asiana Phocæa advenis, Græco idiomate* Ῥοδανὸς *dictus est hic fluvius, propterea quod* F *omnia Galliæ fluviorum maxime rapidus esset ac torrens. Ita fere Valesius in Notitia Galliarum pag.* 473. *Utut sit de etymo, præcipiti certe aquarum decursu memorabilis est Rhodanus. Hinc Strabo lib.* 4 rapidum ac difficilem sursum navigantibus, *Annæus Florus lib.* 3 *de Bello Allobrogum* impigrum, *Seneca in Satyra* prærapidum, *Claudianus* velocem *ac* ferocem, *Ausonius* præcipitem *vocavit. Silius Italicus vero lib.* 3 tumidi Rhodani minaces ripas *celebrat, eumque ita describit* :

Aggeribus caput Alpinis et rupe nivali
Prosilit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos,
Ac propere in pontum lato ruit incitus alveo.

e *Notat Ammianus Marcellinus lib.* 15, *Rhodano aquis advenis locupletiore naves vehi grandissimas, easque* ventorum difflatu jactari sæpius adsuetas : *ut adeo mirum et prodigio simile biographo videri potuerit, prærapidum ferocemque alias*

A *alias fluvium, ac proin adversis casibus obnoxium, tam pacate undas suas tum devolvisse, ut secundis quidem æstibus, quo cogitabant, navigantes properarent, nihil tamen, ut alias, properantibus periculi seu ab aquis seu a ventis esset.*

f *Alludit biographus ad mare Rubrum, quod Israëlitæ, Dei omnipotentia utrimque instar parietis divisum, sicco pede transierunt. Vide Exodi cap.* 14. *Hoc naturæ vires prodigium certo certius superavit, at, quod præter morem tam prospera per Rhodanum navigatione primum usi sint* S. Apollinaris *ejusque comites, non ausim prodigio adscribere, sed speciali potius providentiæ divinæ, res humanas sic suaviter et opportune in Sanctorum suorum gratiam disponenti.*

g Avenio *seu* Avennio Covarum, *vulgo* Avignon *dicta, sita est ad Rhodani ripam sinistram, distatque recta visa a Valentia Segalaunorum* 20 *circiter leucis Gallicis. Cum olim Burgundionibus parebat, munitissimam fuisse, ex eo liquet, quod, ut Gesta Regum Francorum cap.* 16 *testantur, afflicto exercitu Burgundionem, Gundobadus in fugam versus, Avenionem super Rhodanum ingressus sit, ibique se reluserit, nec eam Clodoveus victor obsidione capere potuerit.* B *De munimentis hujus urbis meminit etiam S. Gregorius Turonensis Hist. Franc. lib.* 6, *num.* 1, *et auctor anonymus Austrasius apud Bouquetum tom.* 2, *pag.* 456, *ubi Avenionem* urbem munitissimam ac montuosam *vocat.*

h *Non consentiunt sibi hic Mss. apographa. Alia legunt :* navigium sanctum Antistitem, quod gerebat; *alia nostræ lectioni ad apicem consonant : et paulo post alia sic habent :* Ita ut posset navigium obruta desperatione turbari, cum esset valde dormientis gubernatione securus. *Sed vitiosæ huic locutioni nostra, ut patet, tametsi nonnihil obscura, præferenda est, qua indicare vult biographus, oborta subito tempestate et hinc vectorum trepidatione, in naufragii discrimen eos sese adductos credidisse, cum tamen præsente* S. Apollinare, *utut dormiente, nihil sibi timendum esset. Non dissimilem historiam legesis in Evangelio S. Matthæi cap.* 8, ỳ, 24 *et seqq.*

i *Hunc Mss. apographa Ursicampi, Cisterciense, Accincti Monasterii, Labbeana et reginæ Sueciæ* C Claudium *vocant. Rectiusne, quam Ms. monasterii S. Claudii, non habeo, unde asseverem. Cetera is mihi Claudius vel Eladius ignotus est ; num vero pro biographo* S. Apollinaris *haberi queat, discussum est in Commentario num.* XI.

k *An S. Hilarii, Pictavensis episcopi, Opera, an vero S. Hilarii, Arlatensis episcopi, libros, puta Vitam decessoris sui, S. Honorati, Homilias, aliave, teste Honorato, Massiliensi episcopo, ab eo conscripta Opera, diaconus ille tum lectionis studio pervolverit, nihil, unde definiri possit, biographus suppeditat. Illius Hilarii Vita apud nos data est ad diem* XIII *Januarii, hujus vero Hilarii Acta die* 5 *Maii et tomo* VII *Maii in Appendice pag.* 594 *illustrata sunt.*

l Puerorum *nomine sæpe a sacris auctoribus famulos designari, notissimum est. At forte hic puer aliquis, nomine* Alisius, *cujus in sacris litteris et virtutibus institutioni* S. Appollinaris *vel præsidebat, vel invigilabat, designatus a biographo fuit.*

m *Apud Labbeum desunt hæc :* Miseriæ hujus successione; *in Cisterciensi autem apographo vitiose legitur* succensione. *Significat biographus, remittenti meritis sancti Præsulis naufragii periculo mox aliam calamitatem successisse, seu aliud alio malo fuisse depulsum, dum tandum, Pontifice e somno excitato, ab utroque immunes redditi sunt.*

n *Ita omnia apographa; sed forte legendum* adversarius ipse, *scilicet dæmon, ut eum num.* 10 *vocat, et tunc sensus planus erit.*

o *Apud Labbeum hæc ita referuntur :* Nam uterque sanitate recepta, orationibus sancti sui Pontificis in se profecisse sua salute perpetua docuere. *Apographa vero Ursicampi et Citerciense quantum ad voces adhuc magis a Sanclaudiano codice discrepant : sic enim habent :* Nam uterque, sanitate recepta, tantum tamque stupendum miraculum meritis sancti Viri, ut dignum erat, non sibi, imputabat. *Idem tamen quoad rem utrobique indicatur, nimirum. utrumque Sancti meritis precibusque perpetuam sui a dæmonio curationem debuisse.*

p *Arelas seu Arelate, Gallice* Arles, *etiam Rhodano adjacet, septemque circiter leucis Gallicis majoribus, quarum viginti unum gradum efficiunt, Avenione, ut apud Bouquetum edita Charta geographica indicat, dissita est. Plura de hac urbe videsis apud Valesium, Baudrandum aliosve geographos.*

q *Id est,* prono *seu* secundo Rhodani decursu.

r *Arelatensem sedem, prout Stiltingus noster tom.* VI *Augusti pag.* 52 *censet, S. Cæsarius tenuit* E *ab anno Christi* 502 *usque ad* 542, *mortuusque est, ut ejus Vita testatur, anno ætatis suæ* 73. *Colitur* 27 *Augusti, qua die in nostro Opere ejus gesta illustrata sunt.*

s *Ne dicta repetam, vide quæ de hoc viro, tum rebus gestis, tum virtutibus clarissimo, tom.* VI *Augusti pag.* 78 *in Annotatis ad Vitam S. Cæsarii a Stiltingo mox laudato dicta sunt Liceat tamen his aliqua addere, quæ Sirmondus in Ennodii episcopi Ticinensis lib.* 5, *non vero, ut errore typographico in Stiltingi Annotatis positum est, libri* 7, *epistolam primam præclare de Liberio scripsit.* Nihil habuit, *inquit loco citato Sirmondus,* ætas illa Liberii nomine illustris. Primum enim pro Odoacre adversus Theodoricum fideliter stetit ; post. illo devicto, sub Theodorico, quamdiu is regnavit, summis togæ militiæque honoribus perfunctus, multa in Italia et Gallia præclara cum laude gessit, itemque sub Athalarico. Theodati etiam regis legatus ad Justinianum imperatorem delectus, a Justiniano denique ipso militaribus copiis adversus Gothos in Italia et Sicilia præpositus, ἀνήρ, ut Procopius testatur, καλός τε καὶ ἀγαθὸς διαφερόντως, λόγου τε τοῦ ἀληθοῦς ἐπιμελεῖσθαι ἐξεπιστάμενος. F *Hactenus laudatissimus scriptor, Cassiodorum, Procopium et Ennodium locis pluribus autores citans. Præclara Liberii gesta egregie pariter celebrantur epistaphio, quod patri olim a filiis Arimini positum est his, ut Sirmondus Annot.* 2 *in Epist.* 23, *lib.* 9 *Ennodii Ticinensis recenset, conceptum verbis :*

Humano generi legem natura creatrix
Hanc dedit, ut tumuli membra sepulta tegant.
Liberii soboles matrique patrique superstes
Triste ministerium mente dedere pia.
Hic sunt membra quidem, sed famam non tenet urna,
Nam turat titulis nescia fama mori.
Rexit Romuleos fasces currentibus annis,
Successu parili Gallica jura tenens.
Hos non imbelli pretio mercatus honores,
Sed pretio majus detulit alma fides.
Ausoniis populis gentiles rite cohortes
Disposuit, sanxit fœdera, jura dedit.
Cunctis mente pater, toto venerabilis ævo,
Ter denis lustris proximus occubuit.

D

A. COÆVO. FORSAN ELADIO.

O quantum bene gesta valent! cum membra recedunt,
Nescit fama mori, lucida vita manet.

t *In Ms. reginæ Sueciæ, nunc Vaticano,* Partemius *vocatur. Porro est is, ni fallor, Parthenius, qui matrem habuit germanam sororem S. Ennodii, Ticinensis episcopi, ut hic lib.* 5, *Epist.* 9 *ad Faustum scribit in hæc verba*. His Partenius noster. germanæ filius incitatus stimulis, Romam, in qua est naturalis eruditio, festinat invisere. *Ad eumdem Parthenium. judice Sirmondo, exstat Elegiacum carmen Aratoris subdiaconi, anno Christi circiter* 545 *editum, quod tom.* 1 *Operum variorum Sirmondi col.* 1148 *edit. Venetæ anni* 1728 *videre est, et cujus etiam in Annotatione ad lib.* 6, *Epist.* I *Ennodii meminit idem scriptor. In hujus porro carminis seu Epistolæ, si mavis, inscriptione, Parthenium Arator appellat,* magnificentissimum atque præcelsum, magistrum officiorum atque patricium; *primisque versibus generis nobilitatem moresque ita laudat:*

Si tibi, magne, velim fasces memorare parentum,
Vix daret in tergo pagina lecta modum.
A proavis atavisque potens tu stemmata vincis
Moribus, et meritis cedit origo tuis

B

Atque hinc Parthenium hunc ab eo diversum esse crediderim, cujus ingluviem, scurrilitatem crudelemque zelotypiam ac denique funestissimum interitum S. Gregorius Turonensis lib. 3, *cap.* 36 *descripsit. An vero, quod Martenius hoc loco conjicit, Parthenium, Gabalitanum episcopum, ab eodem S. Gregorio lib.* 4, *cap.* 40 *memoratum, biographus noster hic designarit, nulla mihi suppetit, qua id stabiliam, antiquiorum auctoritas.*

u *De Ferreolo illo vide disputata in Commentario num.* 42 *et* 43.

x *Matrona hæc apud Martenium* Arculamia, *in Ms. apographo Ursicampi* Arcucamisa, *in Cisterciensi* Arcucanisa, *in Labbeanis vero veteribus membranis et in Ms. Sanclaudiano* Arcutamia *vocatur, estque, ni fallor, eadem nobilis femina, cui se S. Ennodius, Ticinensis episcopus, lib.* 6, *Ep.* 24 consanguinitatis lege *constrictum profitetur, quamque lib.* 7, *Epist.* 14 supra claritatem generis morum luce *sic profecisse scribit, ut filio presbytero, qui religionis studio ad Lerinensem eremum se receperat, exemplo atque incitamento esse posset. De eadem mentio etiam fit in Epistola Theodorici regis ad Marabadum et Gemellum apud Cassiodorum lib.* 4 *Variarum, Epist.* 12, *ubi, quemadmodum apud Ennodium, exigua vocis mutatione* Archotamia *appellatur.*

C

y *Massilia urbs Galliæ notissima, vulgo* Marseille *dicitur, de qua uberrime Valesius in Notitia Galliarum aliique geographi egerunt, quos consule.*

z *Hinc biographum rerum, quas hic commemorat, oculatum testem fuisse, manifesto liquet.*

aa *Eladius nempe, aliis vocatus* Claudius.

bb *De hoc Leone nihil reperi.*

cc *Eruditissimus Muratorius Dissert.* 28 *de diversis pecuniæ generibus ita ad rem nostram loquitur:* Uti apud Romanos, ita et apud Italicos reges Gothos, Langobardos, Francos et Germanos triplici pecuniæ specie publicum commercium peragebatur, aurea scilicet, argentea atque ærea.... Nullum autem usitatius nummorum genus antiquitus fuit, quam solidorum. Erant aurei primo; deinde fuerunt et argentei; eorumque appellatio ante Constantini Magni tempora invaluit. *Solidosne aureos an argenteos hic intellexerit biographus, ipso non edicente, quis pro certo asserat? Putem nihilominus de* aureis *rectius, quam de argenteis, eum exponi posse, cum paulo ante dixerit,* S. Appollinarem *a Parthenio et Ferreolo viris et opibus et dignitate florentibus,* multis *fuisse* oneratum muneribus, *nec verosimile appareat, eos Præsulem iter agentem, graviori minoris pretii argenteorum pondere onerare voluisse. Quod si reipsa, ut ego quidem existimo, de aureis solidis hic biographus egerit, haud levis fuit tum facta jactura; quandoquidem, teste Cassiodoro lib.* I *Variarum, Epist.* x, Sex millia denariorum solidum esse *(veteres)* voluerunt. *Plura vide apud Cangium verbo* Solidus.

D

dd *Pro* salvo linteo *Ms. reginæ Sueciæ habet* soluto lineo. *Sensus utrobique est, deperditos fuisse ipsos solidos, retento tamen linteo marsupio, integro quidem et salvo, at dissoluto et aperto.*

ee *Martenius hæc ita edidit:* Ait ad eum succensendum: Est nobis, ne pereat, *qui sensus dupliciter vitiosus est. Nec tamen lectio nostra, tametsi in aliis omnibus Vitæ apographis constanter eadem, mendo caret. Cum itaque, ut apparet, significare biographus voluerit, tum diacono Eladio, tum Leoni, itineris comiti, id officii munus fuisse, ut destinatam pauperibus pecuniam sollicite custodirent, verosimiliter non* succensendum, *sed* studendum, connitendum, incumbendum *aliudve synonymum verbum adhibuit, ut sensus sit;* connitendum est nobis, ne pecunia jam casu amissa, perpetuum pauperibus pereat seu deperdita maneat; *ac propterea illi statim regressi fuerint, amissam quæsituri ubique, qua transierant, pecuniam; qua in re protinus ita votis eventus respondit, ut* totos *seu ad unum omnes solidos in arena sparsos invenerint.*

E

ff *In Mss. Ursicampano et Cisterciensi corrupte legitur* veterane; *rectius apud Martenium* veteratorie *seu callide; ubi tamen pro* nutribat *legi debet* nutriebat.

gg *Non hic de sacro infirmorum oleo seu de Sacramento extremæ Unctionis agi, aperte ex eo liquet, quod miser ille filius moribundus non esset; sed nec de Sacramento Confirmationis hic sermonem esse, patet ex eo, quod hujus minister sit episcopus; illam vero unctionem, de qua biographus agit, simplex peregerit sacerdos. Ceterum olei sacri seu benedicti unctione non sacramentali sæpe Sanctorum meritis curatos a suis malis fuisse plurimos infirmos, Sanctorum Vitas legentibus passim occurrit*

F

hh *Cum audis,* S. Apollinarem *hic vocari* sacerdotem, *subintellige* primi ordinis, *ut a simplicibus presbyteris, qui* secundi ordinis sacerdotes *vocantur, episcopum distinguas. Vide Notas Sirmondi in Sidonii Ep.* XI, *lib.* 3.

ii *Id est,* ægritudine, invaletudine *seu* morbo. *Vide apud Cangium hoc verbo, quam frequenter* τὸ inæqualitas *hoc sensu sumatur.*

kk *Scriptores Hist. lit. Franciæ tom.* 3, *pag.* 144 *recte advertunt, lacunam, quæ in Martenii editione est, bene a Labbeo sic expleri* ad Matutina Officia, *ut sensus sit,* S. Apollinarem *morbo correptum assistere de more matutinis Ecclesiæ Officiis non potuisse.*

ll Paragorius *is mihi aliunde ignotus est.*

mm *Vide superius lit.* n.

nn *Variant hoc loco apographa: Cisterciense pro* propria *habet* prope; *Ursicampanum loco participii* condemnans *legit* condempnatur; *omnia tamen*

A *tamen habent* religatione. *Sed forte legendum* propria religione *seu* conscientia, *eo nimirum sensu, ut Paragorius, mox ut opus nefarium a se patratum fuit, ipsemet scelus suum agnoverit et condemnarit, nihilominus tamen supplicii loco* S. Apollinaris *opera invisibili constrictus vinculo, immobilis lecto adhærere compulsus fuerit: nisi velis, insanum hominem in sui sceleris condemnationem seseipsum semel iterumque ligasse, ac Pontificis viribus ita invisibili vinculo adhuc constrictum fuisse, ut nec loco cedere, nec movere se ullatenus posset.*

oo *Vide Commentarium num.* 9.

pp *De archidiacono* Leubaredo, *quem Ms. Ursicampanum* Leuburedum *vocat, nihil novi.* A. COAVO, FORSAN ELADIO.

qq *Ita* 3 *Mss. Consule Comment. num.* XI.

rr *Hæc ita Martenius habet:* At vero Valentina urbs, quem tunc flevit amissum, urbs decora Pontificem destinasse ad superna assiduo nunc gaudet advocatum. *Sed minus recte, ut patet.*

ss *Doxologia hæc, quæ apud Martenium deest, ita a Labbeo et in Mss. Ursicampano et Cisterciensi refertur:* Regnante D. N. Jesu Christo, cui est virtus, honor, imperium et potestas cum Patre et Spiritu Sancto in Trinitate perfecta in sæcula sæculorum. Amen.

DE SS. PLACIDO, EUTYCHIO

VICTORINO, FLAVIA, DONATO, ALIISQUE MM.

B MESSANÆ IN SICILIA E

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B.

§ I. SS. Placidus et Socii martyres a recentioribus alii, alii ab antiquis martyrologis, ut apparet, ad hunc diem memorati.

SUB ANNUM DXLI. S. Placidus Sociique martyres martyrologis

Sanctum Placidum, *Sociosque martyres Martyrologia recentiora juxta ac vetera hodie quidem certatim celebrant; sed ita, ut, eademne, an diversa in illis signetur martyrum classis, ambigi non immerito queat. Annuntiatio recentiorum, ut fere fit, passim uberior et distinctior; contra brevior obscuriorque veterum: pauca ex illis laudasse sufficiat. Quod modo in usu est, Martyrologium Romanum ita habet:* Messanæ in Sicilia natalis sanctorum martyrum Placidi monachi, disciputi beati Benedicti abbatis, et fratrum ejus Eutychii et Victorini, ac Flaviæ virginis, eorum sororis; item Donati, Firmati diaconi, Fausti, aliorumque triginta monachorum, C qui a Manucha pirata pro Christi fide necati sunt. *Martyrologii Romani emendatoribus prævivere Belinus, Maurolycus, Molanus et Galesinius: ex his Belinus* S. Placido *titulum discipuli S. Benedicti primus adjecit his verbis:* Apud Siciliam natale sanctorum martyrum Placidi monachi, beatissimi Benedicti abbatis disicipuli, Euticii: et aliorum triginta. *Maurolycus longe prolixior:* Messanæ, *inquit ille*, in freto Siculo sanctorum martyrum Placidi monachi, beati Benedicti abbatis discipuli, Eutychii, Victorini, et Flaviæ, eorum germanæ, Donati, Fausti, Firmati, et aliorum triginta monachorum, qui a Manucha pirata, quem Abdala, barbarus Hispaniæ rex, miserat, cruciati et perempti sunt; a Gordiano autem socio, qui pavidus secesserat, in ipso urbis litore sepulti, juxta ædem S. Joannis Baptistæ, ubi erat Sanctorum oratorium; passi sunt autem anno Salutis quingentesimo quadragesimo primo; ipse autem Placidus, septennis a patre Tertullo traditus Benedicto, agens autem annum vigesimum sextum, martyrium passus est; Gordianus autem eorum Passionem scripsit.

2 *Fontem, ex quo sua Maurolycus hausit, postrema ejus, quæ de Gordiano,* S. Placidi *comite, est, periodus abunde declarat; sed lutulentum illum esse, ac Gordiano falso adscribi, manifestum fiet, cum de* S. Placidi *Actis agetur. Molanum interim audiamus:* Apud Siciliam, *inquit*, natalis sanctorum martyrum Placidi, monachi beatissimi Benedicti abbatis, Eutychii et aliorum triginta: *quæ quidem Usuardina sunt; sed* Placidum *S. Benedicti discipulum fuisse, Molani additamentum est, alio propterea charactere expressum, et ex iisdem* S. Placidi *Actis, a Molano in sua ad* S. Placidum *Annotatione laudatis, haustum. Galesinius vero tum ex iisdem* S. Placidi *Actis, tum e Siculorum de* S. Placidi *martyrio Epistola, sed sublestæ pariter fidei, ita scribit:* Messanæ in Sicilia, sanctorum martyrum Placidi monachi, Euthichii, Victorini, Flaviæ sororis, Fausti, Firmati et aliorum triginta Ii a Manucha pirata, quem barbarus Hispaniæ rex miserat, graviter pro Christi fide excruciati, demum necem constanti animo obierunt. *Hisce plures e recentioribus martyrologis non addo, indicasse contentus, unde, quæ in hodierno Romano Martyrologio legitur, derivata fuerit* SS. Placidi *et Sociorum annuntiatio, in qua* S. Placidi *palæstra, monachatus, Fratres et Soror, et Sociorum denique numerus diserte accurateque exprimuntur. Non ita Martyrologia antiquiora loquuntur; ab Hieronymianis initium capio.* tum recentioribus, F

3 *Codex Epternacensis, initio seculi* VIII *exaratus, ita habet:* In Sicilia natalis Eutici et aliorum VIII. et alibi Barici, Victurini. *Lucensis apud Florentinium:* In Sicilia Placiti, Eutici, et aliorum XXX. et alibi Barici. Victorini. Fausti. tum antiquis notissimi;

AUCTORE J. B.

Fausti. Pelagi. *Corbeiensis apud Dacherium tom.* IV *Spicil. primæ editionis pag.* 676: In Sicilia Placiti, Eutici, et aliorum XXX. Et alibi Victorini, Fausti, Pelagii. *Inter Codices Hieronymianos contractos apud nos tom.* VII *Julii Richenoviensis:* In Sicilia Eusticii et aliorum octo, et alibi Placidi, Raricii. *Augustanus monasterii S.Udalrici:* Placidi, Valentiniani, Apollinaris, Eutici, Victorini. Autissiodori Fausti, Pelagii, Firmati, Flavianæ virginis. *Labbeanus:* Placiti, Valeri, Apollonaris, Eutici, Victorini. Ants. Fausti. Pelagi, Firmati, Flavinæ virginis. *Corbeiensis brevior:* In Sicilia Placenti et Placiti, Eutici et aliorum triginta. *Inter codices nostros Hieronymianos Mss. Vallicellanus:* Apud Siciliam nat. sanctorum martyrum Placidi et Eutici et aliorum triginta. *Consonat huic Barberinianus; sed Casinensis, qui Placidum in Sicilia collocat*, Victorinum, Faustum *et alios triginta* alibi *signat. Ad Hieronymianorum classem reduci etiam possunt Gellonense, anno* 804, *ut censet Dacherius tom.* 13 *Spicilegii pag.* 12 *in Præfatione, conscriptum, et Morbacense apud Martene tom.* 3 *Anecdotorum col.* 1563 B *editum, et seculo* IX *haud multum provecto, ut ait, exaratum; quorum illud ita habet:* Placiti. Valentia Apollinaris, Eutici, Victorini. Autissiodoro Fausti, Pelagii, Firmati, Flaviæ virginis. *Hoc vero:* Placidi, Valentini, Fausti.

sed num S. Placidum S. Benedicti discipulum

4 *Porro tot codices Hieronymianos haud frustra hic a me fuisse in medium adductos, paulo infra apparebit: ingens sane illorum varietas et dissonantia, plerosque eorum a nativa sinceritate descivisse, indubitatum facit: nolim tamen hanc labem universis aspergere; siquidem puri videntur Corbeiensis Acherii, Lucensis Florentinii et Blumanius apud eumdem Florentinium jam inde ab anno* 772 *exaratus, atque hoc solo a Lucensi discrepans, quod pro* Eutici *habeat* Euti. *Ita existimo, tum quod inter hos (litterularum enim aliquot discrimen non moror) apprime conveniat; tum quod Ado et Usuardus, quibus Martyrologium, S. Hieronymo vulgo adscriptum, præluxit,* S. Placidum *ejusque Socios iisdem fere verbis Fastis suis inseruerint. Sic Ado:* Apud Siciliam, natalis sanctorum Placidi, Eutychii et aliorum triginta. *Usuardus:* Apud Siciliam natalis sanctorum mar- C tyrum Placidi, Euticii et aliorum triginta. *Id etiam tribus illis Hieronymianis apographis peculiare est, ut ad hodiernum Martyrologium Romanum, aliosque Fastos sacros recentiores, num.* I *et* 2 *laudatos, præ ceteris accedant propius. Dispiciamus modo, num Hieronymiana apographa, Ado, Usuardus, eamdem hodie martyrum classem memorent, quam Martyrologium Romanum, an diversam: Bedam enim et Florum accessionibus expurgatos, et Wandelbertum prætereo, quod nec hoc, nec alio quovis die Martyrum nostrorum mentionem fecerint: Notkerus Adoni et Usuardo consonat; de Rabano agetur infra.*

tam recentiores, quam antiqui hodie annuntient.

5 *Florentinius in suis ad hunc diem Annotatis, inter apographa sua Hieronymiana,* S. Placidi *Historiam et Romanum Martyrologium partim convenire, partim disconvenire, animadvertens, primum quidem hac in re vacillare videtur; attandem, eamdem utrobique Martyrum classem indicari, suosque codices, nominibus aliquot Martyrum mutilatos, ex illis supplendos corrigendosque existimat. Movit Florentinium maxime tum Romani Martyrologii emendati auctoritas, in quo præter* Placidum, Eutychium *et Socios triginta*, Victorinus, Flavia, Firmatus, Donatus et Faustus, *in Hieronymianis apographis desiderati, signatis* D *nominibus expressi leguntur; tum Sixti V. Romani Pontificis, Bulla, qua eorum festum die* V *Octobris, nuperam vero inventionem atque translationem pridie Nonas Augusti celebrari permisit. Nihilominus Castellanus contrarium decernit.* Nemo miretur, *inquit in Præfatione ad primum Martyrologii Romani bimestre num.* 5, *de Rabani Martyrologio loquens,* Martyrologium illud, utpote monachi Benedicti Opus, festorum S. Benedicti et S. Scholasticæ meminisse: sed nec admirationem cuipiam moveat, non legi illic S. Maurum, legi autem S. Placidum sine monachi titulo; cum nemo ad id usque tempus, quo scriptum est, pro binis illis Sanctis monachos, de quibus Gregorius in Dialogis, tentasset obtrudere. *Ita ad diem* V *Octobris Rabanus, verosimiliter circa annum* 845, *apud Canisium tom.* 6 *Antiquarum Lectionum scripsit:* In Sicilia natale Eutici et aliorum triginta. *Præterit igitur* Placidum *Rabanus: Castellanus tamen, quid de* S. Placido, *ab antiquis martyrologis memorata, sentiat, manifesto prodit.*

inter auctores controvertitur: E

6 *In eamdem sententiam Sollerius ivit:* Hoc certe indubitatum videtur, *inquit in Observatione ad Usuardum die* V *Octobris,* nullum antiquorum martyrologorum, dum Placidum, Eutychium et Socios anonymos memorant, vel per umbram cogitasse, monachos ipsos, nedum Benedictinos fuisse, quod profecto, qui monachi et ipsi erant, insinuare non neglexissent, ut passim faciunt; *nimirum Ado, Usuardus, Notkerus, Rabanus, Benedictini instituti monachi. Recentius Parisiensis ecclesiæ Martyrologium hodie* SS. Placidum, Eutychium *aliosque triginta in Sicilia memorat, adjectis in margine hisce particulis:* Juxta quosdam anno DXLI, *quibus non annus modo, quo martyrium subiisse cum Sociis* S. Placidus *dicitur, sed quinam etiam sint isti Siciliæ martyres vocari videtur in dubium. Utut sit, non pauca sunt, quæ me in Castellani et Sollerii sententiam abire compellunt, ac affirmare, martyres alios ab Hieronymianis, Adonianis, Usuardinis aliisque vetustioribus Martyrologiis hodie memorari, alios vero a Martyrologio Romano recentiori. Ac primo quidem, quod ad Martyrologia Hieronymiana attinet, licet in iis passim tantum nomen, locus et dies passionis, omissis martyrum qualita-* F *tibus, ceterisque adjunctis, exprimantur; tamen passim non nisi antiquiores Ecclesiæ martyres in iisdem memorari consuevere, ut Ruinartius in sua de* S. Placido *Apologia* § IV *non diffitetur; atque adeo* S. Placidus, *in illis memoratus, cum* S. Placido, *S. Benedicti discipulo, de quo in suis Dialogis Gregorius Magnus, a recentioribus facile confundi potuit, ob non minimam, quæ inter Hieronymiana aliaque Martyrologia et* Placidi, *S. Benedicti discipuli, historiam intercedit, consonantiam.*

alius ab hoc quidquid Ruinartius

7 *At, inquit Ruinartius loco citato, difficultas illa morari neminem debet: etsi enim Martyrologia Hieronymiana passim antiquiores Ecclesiæ Sanctos memorent, hinc tamen* S. Placidum *ejusque Socios in illis memoratos antiquioribus Sanctis annumerandos pariter esse, confici nequaquam potest: quippe in quibus etiam recentiorum Sanctorum, et S. Benedicto posteriorum nomina non raro legantur, etiam subinde in ipsa fronte laterculorum; quod sane eruditissimo viro dandum est. Lucas Dacherius tomo* IV *Spicilegii Martyrologium Hieronymianum exhibet, in quo festorum annuntiationes non paucas, temporum lapsu Fastis Hieronymianis adjectas, diverso charactere distinxit, et in fronte quidem laterculorum*

festum

AUCTORE J. B.

A *festum Purificationis beatæ Mariæ ad diem 2 Februarii; et Omnium Sanctorum Kalendis Novembris. Mirum tamen, non venisse illi in mentem, ut ad diem* v *Octobris* S. Placidi *annuntiationem simili modo distingueret, quod ad diem* xxi *Martii in S. Benedicto facere non neglexerat. Eadem cura Florentinium tenuit in edito a se, notisque illustrato S. Hieronymi Martyrologio. Multi illic quoque Sancti, recentius adjecti, ac propterea diverso a reliquis pariter charactere distincti, maxime in calce laterculorum, occurrunt; frontem autem occupant S. Austreberta ad diem* x *Februarii; SS. Vuando, Asbertus, et Vualframmus ad* xxxi *Martii; S. Chilbertus ad* xix *Aprilis; S. Ceratus ad* vii *Junii; S. Vandregiselus ad* xxii *Julii; S. Audenus ad* xxiv *Augusti; S. Leodegarius ad 2 Octobris SS. Genesius et Hilarius denique Kalendis Novembris.*

in contrarium dicat,

8 *Quod igitur Ruinartius ait, codicibus Hieronymianis recentiores subinde Sanctos, etiam in fronte reliquorum, adjectos fuisse, nemo jure in dubium vocet: verum prius alterum eximi mihi scrupulum velim, quam ob opinione de* Placidi *in Hieronymianis apographis memorati a* Placido B *Benedictino diversitate discedam. Si Sanctos Martyrologio Hieronymiano Dacherii adjectos, et diverso charactere notatos inspicio, vix uno excepto, omnes in calce laterculorum notatos invenio; quod si festa Purificationis et omnium Sanctorum primo loco in illo compareant, facere id potuit tum transcribentis in Beatissimam Virginem veneratio, tum festi alterius solemnitas ac celebritas singularis. Contra* S. Placidi *nomen in laterculi capite notatum invenio: neque id in uno dumtaxat Dacheriano exemplari advertere licet, verum etiam in codicibus Hieronymianis ceteris vix non omnibus, quos vel monachi Benedictini, vel alii quicumque transcripserunt. Primo loco occurrit in Epternacensi* Eutichius, S. Placidi *socius, primo* Placidus *in Lucensi apud Florentinium, primo in Blumanio apud eumdem, in Augustano, Labbeano, Corbeiensi breviori apud nos tom.* vii *Junii, in Morbacensi, altero Corbeiensi, et Turonensi apud Martene tomo 3 Anecdotorum. Accedunt Casinense, Barberianum, Baronianum S. Cyriaci, Vallicellanum, Trevirense S. Martini, Coloniense S. Mariæ ad Gradus, Romano-Gallicum Lucæ Dacherii, quorum habemus apographa. His adde* C *Gellonense apud Dacherium tomo 13 Anecdotorum. Unus Richenoviensis e tot Hieronymianis codicibus, aut eo accedentibus, jam citatus, secundo loco* S. Placidum *collocat; sic tamen, ut* Eutichium S. Placidi *socium primo loco annuntiet, ut num. 3 videre est.*

in antiquis

9 *Porro ex utroque hoc capite conjunctim sumpto, quod nimirum* Placidus *in codicibus Hieronymianis memoratus, locum non modo in illis pene omnibus, sed etiam primum constanter obtineat, non levis mihi suspicio incidit, ad primigenium eorum textum* S. Placidum *pertinere, quandoquidem in iis Sanctis, qui primario Hieronymianorum codicum textui subinde accesserunt, alterutrum desiderari soleat, ut aut primo loco non ponantur aut saltem non constanter. Exemplo sint tum Sancti num. 7 relati et apud Florentinium in fronte laterculorum positi, tum ipse S. Benedictus; quorum illi in exemplaribus Epternacensi et Corbeiensi Dacherii apud Florentinium, aliisque a Sollerio tomo* vii *Junii editis, aut omnino reticentur, aut passim medio vel loco postremo ponuntur: S. Benedictus vero, quamquam in non paucis primo loco occurrat, postremo tamen in Epternacensi vetustissimo, in Richenoviensi, Augustano, Labbeano, Corbeiensi breviori, Corbeiensi et Gellonensi Dacherii, uti et antiquissimo Hieronymiano a mille et amplius annis compacto, et Morbacensi apud Martene tomo Anecdotorum a col. 1547. Tum vero, quis ceteroquin credat, Hieronymianorum codicum interpolatores* Placido *Benedictino, quotquot illius meminerunt, pene singulos id honoris habuisse, ut ejus nomen non primo loco signare velut sibi nefas duxerint, nec tantumdem S. Benedicto, sanctitate rebusque gestis Discipulo suo non minus celebri, ex iisdem multos tribuere voluisse? Num forte in his ultimo loco legitur S. Benedictus, eo quod omnium, quos diei* xxi *mensis Martii laterculus complectitur, fuerit ætate postremus? Contra vero* S. Placidus, *Benedicti discipulus, primo in illis loco constanter occurrit, quod ceterorum, qui die* v *Octobris in Hieronymianis exemplaribus signantur, ætatem prævenerit? Atqui hoc* Placido *paulo saltem antiquior S. Apollinaris, Valentiæ ad Rhodanum episcopatus, qui anno* 517 *concilio Epaonensi subscripsit; antiquiores forte integro seculo Firmatus et Flaviana seu Flavia; ac multo denique forte antiquiores Pelagius ac Baricus, qui ad hunc diem quoque Hieronymianis codicibus inscribuntur.* E

Hieronymianis apographis

10 *Subit etiam animum admiratio, si, quem hodie Hieronymiana apographa* Placidum *referunt, S. Benedicti discipulus fuerit, ne unum quidem ex iis omnibus esse, quod Messanæ determinate meminerit. Certe S. Benedictum Casini annuntiant apud Sollerium apographa Rhinoviense, Richenoviense, et Reginæ Sueciæ: ut adeo vaga* S. Placidi *in Sicilia annuntiatio, quæ per universos, quos quidem viderim, Hieronymianos codices manat, ex determinatæ palæstræ inscitia, hæc vero ex Sancti in illis memorati antiquitate potius, quam aliunde profecta videatur. Quid quod ipsa Hieronymianorum codicum verba, quibus hodie* Placidum *suum, illiusque Socios referunt, alium illum esse a* Placido, *S. Benedicti discipulo, abunde declarent? Si Pseudo-Gordiano credimus, socios martyrii* Placidus *Benedictinus habuit* Eutichium, Victorinum, Flaviam, Faustum, Firmatum, Donatum, *monachos denique triginta anonymos. At citati jam sæpe codices* Placido, *præter Socios triginta anonymos, unum dumtaxat adjiciunt, puta, plerumque* Eutichium; Donati *ne unus quidem meminit; imo reliquos passim alibi signant: unde* F *vero sit admodum simile, Actorum* S. Placidi *Benedictini inventorem, sparsa hinc inde hoc die per Hieronymianos codices martyrum nomina corrasisse, et pro arbitrio* Placidi *sui Hospitibus, una cum illo passis, affinxisse, servato triginta anonymorum martyrum numero: ut adeo opus non sit, codices illos, qui* Placidum *una cum* Eutichio *et triginta socios hodie memorant, mutilos dicere, et duplicem Victorinum et Faustum, duplicem item Firmatum et Flavianam seu Flaviam distinguere, quod in suis ad hunc diem Annotationibus Florentinius facit.*

designari

11 *Haud equidem inficior, Hieronymianos codices describentium seu oscitantia seu inscitia multis locis insigniter depravatos; verum quo minus in hoc loco, saltem iis, quos num. 4 laudavi, id accidisse existimem, ibidem dixi. Quod si in aliis non dubia forte depravationis argumenta occurrant, vel hinc suspicor,* Placidum *ejusque Socios, in illis memoratos, ad antiquos, minusque notos Ecclesiæ Sanctos pertinere: quippe in quibus non*

12 *raro,*

AUCTORE J. B.

raro, quam in ætate recentioribus, ac fama passim gestisque rebus notioribus, proclivior est ad errores via. Suspicionem meam apographum Epternacense confirmat. Scriptum id fuit sub seculi VIII *initium a Laurentio quodam, Epternacensi monacho, Benedictini instituti alumno; in usu vero habuit S. Willibrordus (quem suum facere non dubitant Benedictini) ut in Præfatione generali in Vitas Sanctorum cap.* 4, § 4 *Bollandus probat. Florebat etiam tum* S. Placidi *Messanense cœnobium, sub finem seculi* IX *a Saracenis tertio deletum: atque adeo scriptum illud fuit eo temporis tractu, quo* S. Placidi, *Ordinis Benedictini proto-martyris nomen, saltem apud instituti sui cœnobitas, longe lateque increbuisse necesse est. Sic tamen habet:* In Sicilia natalis Eutici et aliorum octo. Et alibi Barici, Victorini. *Mutilum sane hic est Epternacense apographum, et vitiosum exemplar Laurentius præ manibus habuit; sed, si Messanensium Martyrum isthic mentio fieret, nonne supinæ vel ignorantiæ vel negligentiæ arguendus erit tum Laurentius, qui* S. Placidum *silentio præterierit,* Eutichio *socios tantum octo tribuerit,* Victorinum *a Sociis divellerit, Baricoque,* B *ad Messanenses Martyres nihil facienti, conjunxerit; tum ipse S. Willibrordus, qui errores tam multiplices atque palpabiles vel non norit, vel cognitis emendationem nullam adhibuerit? Malim opinari, neutrum, cum ista scriberet vel legeret, quidquam de* S. Placido, *S. Benedicti discipulo, cogitasse, sed* Eutichium *ejusque socios pro antiquis, et parum sibi cognitis Sanctis habuisse. De Martyrologii Hieronymiani apographis hactenus. Sed prius audiendus est Ruinartius, qui* Placidum *Hieronymianis codicibus temporis lapsu superadditum a monachis in sua Apologia contendit, quam de ceteris vetustioribus martyrologis sermonem faciamus.*

videtur.

12 *Antiqua Martyrologia duplicis generis statuit, ut alia in ecclesiarum secularium, alia in monasteriorum usum conscripta sint: illa primorum fere martyrum nomina complectuntur; ut in Romano Parvo, a Rosweydo edito, videre est: hæc a monachis illorum Sanctorum nominibus passim aucta sunt, in quorum ipsi communionem gloriæ et societatem veniunt. Porro cum in his passim* S. Placidi *nomen appareat, desideretur vero in multis ecclesiarum secularium Martyrologiis;* C *argumento id esse potest, Hieronymianis codicibus, qui Benedictinis in usu fuere, ab iisdem* S. Placidi *nomen fuisse adjectum, quod unus ex illis Sanctis esset, quos perenni saltem mandari memoriæ sua speciatim intererat. Ita fere Ruinartius, etsi sublimide; qui quidem recte dissereret, si id Romana, aliæque seculares ecclesiæ sibi propositum habuissent, omnium et singulorum primorum martyrum suis Fastis memoriam consignarent, nec e Sanctis, quos singulæ sibi potissimum honorandos censuerunt, delectum ullum habuissent; Martyrologia vero cœnobitica, plurima primorum Ecclesiæ martyrum nomina non retinuissent. At longe aliter sese res habet: Martyrologia cœnobitica Sanctos, ad Ordinem monasticum peculiariter spectantes, plerumque post antiquiores Ecclesiæ martyres collocant sub finem laterculorum, ut illa inspicienti manifestum evadit. Hinc igitur* S. Placidum, *qui non in uno alterove dumtaxat, sed in plerisque, ut supra vidimus, Hieronymianis codicibus laterculorum frontem constanter occupat, primorum Ecclesiæ martyrum numero expungendum esse, effici nequaquam potest, Martyrologia vero ecclesiarum secularium singulorum primorum* D *Ecclesiæ martyrum nomina non recensuisse, vel ipse Ruinartius ostendit, cum ait, in veteri Martyrologio Romano, a Rosweydo edito, quod in exemplum adducit, nec hoc, nec ullo alio die memoriam signari S. Agathæ, S. Luciæ, S. Eupli, aliorumque Siciliæ Sanctorum, licet maxime celebrium. Frustra sit, qui ea de causa Siculos illos Sanctos primorum martyrum numero expungat; frustra, qui* S. Placidum. *Nunc de Adone et Usuardo potissimum.*

Nec aliter

13 *Benedictini pariter hi instituti fuere, et ante tertium Placidiani monasterii per Saracenos excidium suas de Sanctis lucubrationes adornarunt: vidit uterque Hieronymianum Martyrologium; hoc in subsidium conscripti a se Martyrologii sese adhibuisse ipse Usuardus fatetur in Prologo: hoc Ado laudat expressis verbis ad diem* XXIV *Februarii. Verba, quibus uterque* S. Placidum *ad diem* V *Octobris memorat, dedimus num.* 4; *quærimus, num* Placidum *Benedictinum, an alterum? Adonis verba describit Usuardus, nec dubium, quin eumdem uterque designet: videamus itaque, quem hic Ado intelligat. Adonem ipsum, præluxisse sibi bina potissimum Martyrologia, alterum Bedæ, a Floro auctum, alterum ab urbe* E *Roma Aquileiam missum, seu Romanum Parvum, ut in Præfatione ad Usuardum cap.* 2, *art.* 2 *Sollerius probat, in suo ad lectorem Prologo testem habemus: præ manibus quoque habuisse Martyrologium Hieronymianum, ex paulo ante dictis evincitur. At cum nec in Martyrologio Bedæ, a Floro aucto, nec in Romano Parvo* S. Placidi *mentio fiat, Ado autem iisdem pene verbis, quibus codices Hieronymiani Lucensis, Blumanius, et Dacherianus num.* 3 *et* 4 *citati, utatur; e simili Hieronymiano apographo in Martyrologium suum ab Adone transcriptum fuisse* S. Placidum, *verosimillimum apparet. Porro* Placidus, *in illis memoratus, S. Benedicti discipulus, ut supra ostendimus, non fuit; nec proin etiam is, cujus Ado et Usuardus meminerunt. Verum quid hic senserit Ado, ex ipsomet, quoad fieri poterit, non aliunde, eruamus.*

de Adone,

14 *Quid lucubratione sua præstandum Ado susceperit, docent hæc Prologi verba:* Deinde collecti undecumque passionum codices animum in tantum suscitaverunt, ut non solum præteritas *(in Martyrologio Bedæ, a Floro aucto)* dierum festivitates, verum et aliorum, qui per totum annum ibi notatim positi erant, latius et paulo F apertius describerem. *Recte habet: una ex omissis in Bedæ Martyrologio, a Floro aucto,* S. Placidi *festivitas est; exspecto igitur, ut Ado, si quid de* S. Placido *sive ex collectis passionem codicibus, sive aliunde novit (novisse autem debuit, si de* Placido *Benedictino agat) paulo id latius, apertiusque declaret. At ecce, dum* Placidi *Benedictini historiam cum Adoniana annuntiatione comparare aggredior, non modo non latiorem apertioremque, sed mancam mutilamque invenio: comparent illic* Placidus *et* Eutychius, *comparent alii triginta, monachi nempe, si ita lubet, quos in vitæ societatem adsciverat* Placidus: *sed ubi* Victorinus *et* Flavia, *ejus germani? ubi* Firmatus *et* Faustus? *ubi palæstræ locus Messana? Scio Adonem, passiones Sanctorum paulo longiores, maxime circa finem laterculorum Martyrologio suo inseruisse; at mutilam adeo, vel in fronte laterculi, si de S. Benedicti Discipulo, et Ordinis sui Proto-martyre egisset, annuntiationem daturum fuisse non reor; maxime cum videam, Adoni in supplendis tum Sanctorum nominibus, tum passionum*

A *num locis, quæ in prælucentibus sibi Martyrologiis desiderabantur, diligentiam non defuisse: Adonem cum Romano Parvo comparanti id manifestum fiet, ut ad diem* XXVIII *Januarii, ubi Leucio et Thyrso, a Romano memoratis, Gallinicum; ad diem* VII *Martii, ubi Perpetuæ et Felicitati, Revocatum, Saturninum et Secundulum; ad diem* XXVI *Martii, ubi Theodoro Irenæum, Serapionem et Ammonium superaddit, quod et alibi non raro fecit. S. Lucianum ad diem Junii* VII, *S. Basilium ad diem* XIV *Junii, SS. Germanum, Theophilum aliosque ad diem* III *Novembris* In Cappadocia *Romanum Parvum annuntiat: Addit Ado:* Apud Cæsaream Cappadociæ. *Illud S. Januarium ad diem* XI *Julii in Armenia Minore collocat; hic addit:* Civitate Nicopoli: *Christinam virginem illud ad diem* XXIV *ejusdem mensis* Circa lacum Vulsinum in Italia; *addit Ado:* In Tyro, quæ est circa lacum Vulsinum. *Item S. Theodotam cum tribus filiis* in Bithynia *ad diem* 2 *Augusti; addit Ado:* Urbe Nicæa.

et Usuardo, qui Adonem secutus est,

15 *Hieronymiani Martyrologii, Bedæ, Flori, imo et Adonis vestigia Usuardus pressit, sed ita,* B *ut, quæ in illis deerant, vel perperam relata erant, addere et emendare curarit:* At si quid, *inquit in Prologo,* præter quod ab illis accepi, in hoc Opere actum vel mutatum est, sagaci a me indagine id perquisitum agnosci poterit: *cujus rei specimina aliquot juverit proferre in medium. Ad diem* XXIV *Januarii apud Rosweydum Ado S. Babylæ sine sociis meminit: addit tres parvulos cum eo passos Usuardus, Urbanum, Prilidanum, Epolonum. Ad diem sequentem S. Præjectum sine socio memorat Ado; S. Amarinum Præjecto, uti et ad diem* XXIV *Maii S. Felicem quatuor aliis ab Adone memoratis Usuardus adjunxit. Idem ad diem* XXVII *Julii S. Hermolao SS. Hernempum et Hermogratem adjecit, quod Ado non fecit. Quemadmodum igitur alios Ado, ita Adonem Usuardus, Sanctorum nominibus, si quæ forte ex eadem Sanctorum classe desiderabantur, nominatim expressis augere studuit. Unde colligere fas est, idem facturum fuisse quoad* S. Placidi *Socios; nec* Victorinum, Flaviam, Firmatum *et* Faustum *silentio præteriturum, si illum S. Benedicti discipulum existimasset.*

auxitque,

16 *Non aliena dumtaxat, sed propria etiam scripta, adjectis Sanctorum nominibus, auxit* C *Usuardus, si Usuardi Pratensis editori credimus: nam, ut quidem is refert in Observatione ad diem* XXIII *Augusti, Usuardus Claudio duos tantummodo passionis comites, Asterium et Neonem, quod ante illum Florus quoque fecerat, primo adscripsit, quot tantum in Dervensi codice, in Bibliotheca regia Lutetiæ servato, signantur. At Usuardus, consultis Actis ipsorum Proconsularibus, Asterio et Neoni socias præterea binas, Domninam et Theonillam, deinde in codice Pratensi adjecit. Quid igitur causæ afferemus, cur recensendis hoc die* S. Placidi *Sociis parem diligentiam non adhibuerit, et quatuor saltem* S. Placidi *Socios reliquerit omnino indictos, nisi quod* Placidus, *quem memorat, a* Placido *Benedictino diversus sit, nec plures illius socios, quam quos retulit, habuerit Usuardus exploratos? Similiter quærenti, cur Messanam,* S. Placidi *Benedictini palæstram, non expresserit Usuardus, respondere posse mihi videor, quia alterius* Placidi, *quam Benedictini mentionem facit, cujus palæstram non habuit Usuardus accuratius exploratam, qui utique Messanam* S. Placidi *Benedictini palæstram nec ignorasset, nec exprimere neglexisset, si hujus meminisset; ad eum fere modum, quo laudatus Usuardi Pratensis editor quærenti, cur Usuardus ad diem* XVII *Junii de S. Gundulfo tantum scribat:* In territorio Bituricensi, S. Gundulfi episcopi, *nec, quam sedem occuparit, edicat, affirmate respondet,* id exploratum *non fuisse* Usuardo, qui sedem appellare non omisisset, si nota ipsi fuisset.

uti et de Rabano

17 *Sane nec Ado, nec Usuardus, cum ad* XX *Novembris SS. Ampeli et Gaii meminerunt, Messanam, eorum Palæstram, omiserunt: Usuardus vero Sanctorum positiones, in Adone desideratas, sua non raro supplevit industria; sic ad* VI *Januarii S. Macram, sine loco ab Adone memoratam, territorio Remensi; sic ad* XV *ejusdem mensis S. Macariam Ægypto; sic ad* XVIII *Martii S. Gertrudem Nivigellæ monasterio Usuardus assignat; nec desunt hujusmodi plura. At, inquiet nonnemo, non eam sibi legem, inviolate servandam, Ado et Usuardus induxerunt, ut singulorum Sanctorum positionem perpetuo et determinate referrent: proin fieri potuisse, ut* S. Placidi *palæstræ, etsi probe sibi cognitæ, determinate non meminerint. Sed esto, legem illam haud sibi indixerint: faciunt equidem id passim, idemque hic facturos fuisse, si* Placidi *sui palæstram novissent,* E *haud gratis præsumi potest. Ut Messanam, ita* Victorinum, Flaviam, Firmatum, Faustum, Donatum *silent, non facile, si novissent, omittendos; utraque omissio ex eodem fonte profecta videtur. Porro nec eam sibi legem veteres martyrologos indixisse, ne alter alteri quidpiam adderet, ex dictis liquet. Qui ergo contigit, ut ne unus quidem ex illis* Victorini *aliorumque, de quibus proxime mentionem fecerit? Qua animi distractione abreptus Rabanus, Fuldensis seculo* IX *monachus, et eruditione insignis, præteritis non modo illis, sed ipso etiam* S. Placido, *scripsit;* In Sicilia natale Eutici et aliorum triginta? *Nisi forte hic mendum cubet; at vitiosum codicem, Epternacensi ex parte consonum, secutum hic esse Rabanum, magis suspicor.*

dicendum,

18 *Accedit, nullum e veteribus martyrologis esse, qui* S. Placidum, *de quo quidem agunt hoc die, seu abbatem, seu monachum, seu S. Benedicti discipulum dixerit; nullum, qui* Placidum *et* Eutichium *fratres nominarit, aut utcumque indicarit; quod tamen Adoni et Usuardo, si non* F *perpetuum, certe familiare est admodum. Horum omnium exempla utrumque martyrologum vel inspicienti obviam fiunt. Hoc ipso die SS. Firmatum et Flavianam Autissiodorenses, fuisse germanos, non siluit Usuardus. At, inquit Ruinartius,* S. Placidum *Usuardus martyrem dixit, et proin ad illius laudem satis, secundum S. Ambrosii de S. Agnete effatum:* Appellabo martyrem, prædicavi satis. *Audio: verum unde Ruinartio liquet, Usuardum* S. Placido *nec abbatis, nec monachi, nec discipuli S. Benedicti titulum propterea adjicere voluisse, quod martyrem dixerat? Martyres dixit Usuardus Liberatum ad diem* XVII *Augusti, Anastasium ad diem* XXII *Januarii, Sinerum ad diem* XXIII *Februarii, Paulum et Isidorum ad diem* XVII *Aprilis, Hilarinum ad diem* XVI *Julii, et alios alibi; sed ita, ut Liberatum præterea abbatem, reliquos vero monachos fuisse, luculente expresserit. Dicet forte alius, non alium tunc temporis notum fuisse præter* Placidum, *S. Benedicti discipulum, ac proin supervacaneum antiquis martyrologis visum fuisse ullam notam adjicere, qua* Placidus *Benedictinus ab alio distingueretur: ita enim Sollerio, quærenti cur Usuardus ad diem*

AUCTORE J. B.

diem XV *Januarii S. Macharium, S. Antonii discipulum nominarit, nec tamen Maurum Andegavensem S. Benedicti discipulum dixerit, fere respondet Usuardi Pratensis editor; sed æque de Usuardi mente divinat: nam Usuardus præter Attalum et Droctoveum abbates, quorum alter S. Columbani, alter S. Germani discipulus fuerat, nullum norat; utrumque tamen hac nota distinxit; nec id supervacaneum credidit.*

nobis apparet.

19 *Denique ante seculum* XII, *quo ineunte* S. Placidi *Vitam ac Passionem in Occidentem Constantinopoli allatam ferunt, nemini videtur umquam venisse in mentem, ut memoratum hodie in antiquis Martyrologiis* Placidum, *S. Benedicti discipulum fuisse, affirmaret: nam qui illam monachorum Casinensium rogatu e Græca Latinam fecisse dicitur et expolivisse, Stephanus Aniciensis, laborem suum Casinensibus nuncupans, ad hunc modum loquitur:* Nec in nos aliquis vel nimis diligens, vel minus cautus devolvere velit calumniam, quasi senescenti mundo novum Martyrem inducamus. *Timet itaque, ne non modo antiqui Martyris novam historiam, sed etiam ne novum Martyrem introduxisse videatur: at serione ab hujusmodi calumnia sibi timere Stephanus potuit, quam profligare nullo negotio poterat, si Martyrologia Hieronymiana, Adoniana, et maxime Usuardina, longe lateque tum temporis pervulgata,* Placidum *Benedictinum memorare putabantur? Serio tamen locutum fuisse, illius conatus prodit, quo hanc a se calumniam depellere studuit:* Cum, *inquit,* autenticus sit Martyr iste, non rudis, nec novitius, sed antiquus; *quod ne gratis dixisse videatur, mox ita prosequitur:* Teste Orientali ecclesia, quæ triumphos illius per Gordianum monachum expressos in Græco venerata est ab antiquo, et Justiniano imperatore testante, qui per Sacram imperii, Vigilio Papæ directam, canonizari fecit sancti hujus Martyris Passionem. *Sed quorsum attinebat ad Græcorum, et quidem, ut suo loco dicetur, sublestæ fidei monumenta lectorem remittere, quorsum de Latinorum incuria et silentio coram ipsis Casinensibus tantopere conqueri, si inter Latinos seu Occidentales Placidiani saltem martyrii testes tam luculentos habebat?*

§ II. Placidus, discipulus S. Benedicti, vere exstitit, cultusque fuit ante seculum XII, quo ejus Acta primum in lucem protracta fuerunt.

S. Placidum S. Benedicti discipulum

Miraris fortasse, lector, dum quæri hic audis, exstiteritne umquam in rerum natura S. Placidus, *Benedicti discipulus; verum mirari id desines, ubi criticos nonnullos eo severitatis esse provectos, animadverteris, ut illum ne hominem quidem, nedum sanctum aut martyrem fuisse, existiment: ita Basnagius censet lib.* 21 *Hist. Eccles. cap.* 4, *tum quod, ut ait, evidens sit, a seculo sexto ad duodecimum usque* SS. Placidi *et Sociorum nomina et martyrium nemini nota fuisse, tum quod Actorum multiplices et supini errores facile arguant, non alium illis fuisse parentem quam ineptum seculi* XII *fabulatorem, qui figmento suo conciliandæ auctoritatis ergo Gordiani, qui e* S. Placidi *Sociis fuerit, nomen affinxit. Sed neutra ratio Basnagium juvat; primum enim, ne nomen quidem* S. Placidi *a seculo sexto ad duodecimum usque innotuisse cuipiam, perinde falso ac inconsulte affirmat: nam Leo Marsicanus, seculi* XI *scriptor,* Placidum *novit, cum de illo lib.* I *cap.* I *Casinensis Historiæ ita scripserit:* Post hæc a pastoribus repertus *(S. Benedictus)* et demum a pluribus agnitus, a Romanæ quoque urbis nobilibus frequentatus, duodennem ab Æquitio Maurum, a Tertullo vero patritio Placidum, adhuc puerulum, monastica disciplina instituendos accepit. *Quin et* Placidi *sanctitatem et ad Siculos missionem idem auctor non ignoravit; nam eodem capite hæc præterea habet:* Beatum etiam Placidum discipulum suum vir Domini Benedictus tunc ad Siciliam misit. *Opus suum Leo Oderisio abbati Casinensi nuncupavit, anno* 1105 *e vivis erepto ex Camilli Peregrinii calculo, seu decennio circiter prius, quam* S. Placidi *Acta in Occidentalium notitiam pervenerunt, anno ætatis suæ quinto, ut quidem scribit Petrus diaconus apud Octavium Cajetanum sequenti* § *citandus, quem tamen illorum inventorem Basnagius putat.*

ante seculum XII

21 *Seculo* IX *Bertarius abbas Casinensis, idemque martyr, fuit; meminit is* Placidi *in carmine de Vita S. Benedicti his verbis:*

Assiduam Placidus dum ferret gurgitis undam,
Obsequiis sanctis hunc tulit unda fluens.
Pergito, Maure celer, Pater illico providus inquit,
Jam trahit unda laci præcipitem Puerum.
Jussa ferens, properat super undas, atque recurrit
Erepto Puero, ceu per humum gradiens.

Ante Bertarium jam pridem Placidi *meminerat etiam Gregorius Magnus in Vita S. Benedicti, seculi* VII *initio e vivis ereptus; primum lib.* 2 *Dialog., cap.* 3, *ubi hæc legere est:* Tunc quoque bonæ spei suas soboles Æquitius Maurum, Tertullus vero patricius Placidum tradidit: e quibus Maurus junior cum bonis polleret moribus, magistri adjutor cœpit existere, Placidus vero puerilis adhuc indolis gerebat annos. *Tum cap.* 5, *ubi hæc habet:* Quos blande consolatos dimisit, et nocte eadem cum parvo puerulo, nomine Placido, cujus superius memoriam feci, ejusdem montis rupem ascendit, ibique diutius oravit. *Et rursum cap.* 7, *quo de* Placido *submersionis periculo prodigiose erepto agit. Ex quibus manifesto efficitur, falsum esse Basnagium, dum* Placido, *S. Benedicti discipulo, ne locum quidem inter homines reliquit, et vel ipsius nomen ad seculum usque duodecimum omnibus ignotum fuisse; quod quidem ex paulo post dicendis uberius confirmabitur.*

omnino incognitum fuisse

22 *Porro nec altera, ut dixi, ratio Basnagium juvat. Sint Acta* S. Placidi *erroribus inquinata quantumvis enormibus; auctorem habeant quantumvis ineptum, fabulosum, recentem: ergo quidquid huic libet fingere, de homine commentitio fingit, et ne nomine quidem tenus noto. Quid istud consequentiæ? Vixisse aliquando* Placidum, *et seculis* XI, IX *et* VII *notum fuisse, ex dictis liquet; neque fieri semper solet, ut, qui fabulas fingunt, commentitios homines fabularum argumentum faciant. Stephanus Aniciensis, num.* 19 *laudatus, calumniam timuit, ne novam orbi Martyrem obtrusisse diceretur; novum, inquam,*

A *inquam, Martyrem, non hominem, qui numquam in vivis fuisset. Simeon presbyter, qui, ut quidem apud Cajetanum tom.* I *de Vitis Sanctorum Siculorum pag.* 183 *Petrus diaconus refert, anno* 1115 S. Placidi *Passionem Salernum attulit, a Joanne, S. Laurentii præposito, veteratoris Constantinopolitani nomen tulit; non quod Joanni* S. Placidus *esset plane incognitus, sed quod Simeon multa de* S. Placido, *multa de illius Passione, Gordiani, ut aiebat, manu exarata, et apud majores suos hactenus servata, dixisset, quæ prudenti viro non poterant in falsi suspicionem non venire. Apud eumdem Cajetanum pag.* 184 *narratio texitur, qua anno* 1266 *duobus sellariis Messanensibus* S. Placidus *apparuisse, et* S. Placidi *nomen, ne Messanæ quidem, ubi passus fuit ac sepultus, ad id usque tempus auditum fuisse dicitur; sed hanc legisse sufficiet, ut velut fide indignam respuas, et ad risum commovendum magis, quam ad persuadendum accommodatam dicas.*

Basnagius

23 *En illam:* Anno a Partu Virginis MCCLXVI, postquam Carolus rex Siciliæ regnum occupavit, B. Placidus, S. Benedicti indutus habitum, Messanæ in vico sellariorum, Raymundo B et Florello sellariis apparuit, jussitque festum sibi diem, ad id usque tempus inusitatum, omnino celebrarent. Haud abnuere illi; sed quoniam inauditum adhuc fuerat Placidi nomen, nedum institutum hominis, atque res gestæ, quæsierunt, ostenderetur sibi figura corporis, planumque fieret, quid ipse tandem gessisset. Profert ille confestim librum, in quo ipsius Vita conscripta erat. Jubet, populum ne historiam celent: suam vero effigiem hoc modo reliquit. Primario in templo, præsentibus iisdem sellariis, itemque presbytero Jacobo, et Serisergio æditais, pictorem, qui et ipse aderat, effingere imaginem jubet, seque ipsum exemplar inspicere. Monachum exprimit pictor. Mox ad eum conversus, rogaturus, verane esset effigies, nec ne, ediceret, monachum videt nullum, abierat ille, quamvis essent occlusæ fores. *Hæc narrationis series, quo fonte profluxerit, dein Cajetanus his verbis exponit:* Rem ipsam ita se ab ipso Florello, avo suo, accepisse, in Placidi festo die pro concione sæpe dixit Raymundus Doctor et Prior conventus Prædicatorum. Sed historiam hanc totam Placidus Campulus, in S. Placidi monasterio monachus, legis- C se se refert in libro Sodalitatis S. Placidi, qui Messanæ in templo maximo servabatur. *Tum addit:* Id facit ad veritatem historiæ, quod, Saracenis dominantibus, memoria Passionis coli desierit, recuperata vero Sicilia, diu adhuc festum non celebraretur, quare in Officio S. Placidi, occasione ejus miraculi instituto, in quodam Responsorio dicitur:

Vera Dei pietas, cui militat ordo vel ætas,
Exhilaret mentes, Placidi nova festa colentes.

perperam concludit:

24 *Audiamus tamen, quid Basnagius inde conficiat. Primum descriptam modo apparitionem pro fabula habet; jure an injuria hic quidem mihi sus deque est. Ait vero præterea,* S. Placidum *anno* 1266 *Messanensibus non modo non notum fuisse, sed perenni etiam oblivione involvendum, nisi tunc Raymundo et Florello sellariis apparuisset. Mirum profecto, Basnagium (hominem adeo lynceum, ut, quid de* Placido *futurum fuisset, nisi anno* 1266 *sellariis se manifestasset, perspexerit) alteram unius ejusdemque narrationis partem, quæ* S. Placidi *apparitionem complectitur ut fabulosam; alteram contra, qua nimirum Sancti nomen, nedum institutum, gestaque supra dicto anno inaudita fuisse dicuntur, ut certam habuisse, quasi et hanc in dubium aut falsi crimen vocare nefas foret. Cajetanus equidem verbis supra citatis* S. Placidi *cultum apud Messanenses, Saracenorum jugo oppressos, desiisse fatetur: at memoriam illius anno* 1266 *nullam fuisse, non dicit. Dicunt alii, prædictam* S. Placidi *apparitionem in causa fuisse, cur primum cultus illi sacer exhiberi cœperit, quod si ita, ut aiunt, revera se habet, levi nimium sane de causa id contigisse, nemo, ut reor, diffitebitur: at longe sese aliter habet. Fac enim tantisper, apparitionem illam seculo* XIII *ad eum, quo ferunt, modum accidisse, ac tum festum diem* S. Placido *apud Messanenses constitutum; quid ni fuerit ista apparitio Placidiani cultus postliminio restituti occasio, non primum instituti ratio? Nullum dices, antiquioris cultus vestigium exstat. Atqui contrarium jam ostendo.*

auctoris J B

sed non modo notum

25 *Verba Leonis Marsicani, qui ante allatam, ut aiunt, in Occidentem* S. Placidi *Passionem scripsit seculo* XI, *num.* 20 *dedi, quibus ille* Placidum Beati *titulo insignivit, ejusque in Siciliam missionem memoravit. Ruinartius* § III *Apologiæ pro* S. Placido *Breviarii Casinensis, sub Oderisio hujus no-* E *minis I Casinensi abbate, seu seculo* XI *scripti; mentionem facit, aitque illi Litanias insertas, in quibus* S. Placidus *una cum S. Benedicto, ac altero hujus discipulo S. Mauro invocatur: porro consuli illud posse apud PP. Oratorii Lutetiæ via S. Honorati, habet cap.* 4, § 1 *Apologiæ pro S. Mauri in Gallias missione. Alteras præterea Litanias idem auctor ibidem citat, a Cardinali Bona in Appendice Rerum Liturgicarum editas ex codice M. Cardinalis Chisii, olim vero monasterii S. Vincentii Ordinis S. Benedicti, haud procul Vulturni fluminis fonte siti, una cum fragmento Missæ, haud absimilis illi, quam Mathias Illyricus in medium protulit. Quinque dumtaxat e monachorum et eremitarum classe in illis Sancti nominatim invocantur hoc ordine:* S. Benedicte, S. Maure, S. Placide, S. Severine, S. Romane. *Codicis scripti epocham seculo* X *vel initio* XI *Cardinalis Bona affixit:* Ejusdem ævi, *inquit lib.* I, *cap.* 12, *num.* 4, decimi nimirum sæculi, est codex Chisius, nam characterem Longobardicum, quo scriptus est, in fine ejus sæculi desiisse viri periti F a me consulti asseverant. Idem colligitur ex Sanctis, qui prima parte libelli in Litaniis recensentur, nam cum omnes sancti monachi singillatim invocentur, non tamen illi, qui circa annum millesimum et deinceps floruerunt. Notæ quoque musicales, quibus in ordine Missæ prænotantur " Gloria in excelsis " et " Dominus vobiscum " illæ sunt, quæ in usu erant ante Guidonem Aretinum, *qui, ut Sigebertus in Chronico scribit, sub annum* 1028 *floruit.*

ante seculum XII *fuisse, sed etiam*

26 *Adhæc in Vaticanæ basilicæ Bibliotheca Litaniæ asservantur, in quibus, teste Mabillonio tom.* I *Itineris Italici pag.* 144, pro Sabbato sancto quidam Sancti invocantur hoc modo: Sancte Gregorie, sancte Augustine, sancte Ambrosie, sancte Hieronyme, sancte Beda, sancte Antonie, sancte Paule, sancte Basilie, sancte Benedicte, sancte Maure, sancte Placide. *Ex casibus vocativis, in ie hic terminatis, arguit Ruinartius, Litanias illas jam ante seculum nonum fuisse exaratas. Cur ita sentiat, cap.* 4, § I *Apologiæ pro Missione S. Mauri in Gallias aperit: nam, inquit, a Caroli Magni ætate non is fuit nominum propriorum Vocativos exprimendi usus: exstant Caroli Litaniæ tom.* 2 *Analectorum: exstant*

AUCTORE J. B.

A *stant item Litaniæ Caroli Calvi in Bibliotheca Colbertina : at pauca in illis nomina sic terminantur, in his nulla. His addo prolixas Litanias ab Alcuino, Caroli magni præceptore, compositas, in quibus pariter nullum nomen eo modo terminatum occurrit. Idem in Litaniis Corbeiensibus, quas alias Menardus in Observationibus in lib. Sacramentorum S. Gregorii Papæ pag.* 156, *alias Meibomius tom.* I *Rerum Germanicarum pag.* 762 *exhibet, videre est. Quæ quamquam ita se habeant, tanta tamen harum Litaniarum antiquitas mihi indubitata non est, partim quidem ob Mabillonianum loquendi modum, partim vero etiam ob non ita jam inde a seculo nono ubique obliteratum hujusmodi terminationum usum, quin et in Litaniis multo serius scriptis interdum adhibitus reperiatur.*

cultu sacro affectum

27 Quidam, *inquit Mabillonius*, Sancti invocantur hoc modo : Sancte Gregorie, . . . sancte Ambrosie, . . . sancte Antonie, . . . sancte Basilie. *Cum præterea legis* : Sancte Augustine, sancte Hieronyme *etc., nihil insinuatum, nihil singulare et observatione dignum legis : id igitur indicare* B *voluisse Mabillonius videtur, quorumdam tantum Sanctorum nomina in Litaniis istis Vaticanis occurrere, quorum Vocativi casus recentiore loquendi scribendique more in* i *desinant; at in illis recepto ante seculum nonum more in* e *terminentur : quamquam nomina non desint in iisdem ejusdem generis alia, quæ in* i *consueto more terminentur. Jam vero Operum Venerabilis ac Eminentissimi S. R. E. Cardinalis Thomasii, a Blanchinio editorum tom.* I, *par.* 2, *pag.* 476, *Litaniæ habentur ex codice itidem Vaticano seculi* X *desumptæ, in quibus legere est* : S. Ylarie, S. Blassie ; *uti et* : S. Corneli, S. Laurenti *etc. Porro etsi codici seculi* X *insertæ sint, sunt tamen eo seculo recentiores : quippe in quibus S. Dominicus Calciatensis, ut ibidem adnotatur, invocatur, qui seculo* XI *aut* XII *floruit, qua de re vide tom.* III *Maii pag.* 167. *Ut adeo Vocativorum aliquot in* ie *terminatio indubitato nequeat esse indicio, Litanias. in quibus reperitur, ante seculum* IX *fuisse conscriptas : at quia frequentiores saltem sunt hujusmodi terminationes in Litaniis a Ruinartio et Mabillonio num. superiore laudatis, verum fortassis est, quod de earum antiquitate Ruinartius* C *judicium tulit.*

monumenta varia

28 *Edidit Muratorius tom.* VII *Scriptorum Rerum Italicarum a col.* 935 *Excerpta quædam ex antiquo Casinensis ecclesiæ Martyrologio, in quibus hæc leguntur :* III Non. Oct. Apud Siciliam. natale S. Placidi beatissimi martyris cum sociis suis Eutichio, Victorino, et aliis triginta. Placidum *S. Benedicti discipulum hic memorari, ostendunt, quæ illic proxime sequuntur* : Pro quo pater ejus Tertullus patricius decem et octo patrimonii sui curtes beatissimo P. Benedicto obtulit. *Teste Erasmo Gattola, Casinensis archivi custode, part.* 2 *Accessionum ad Historiam Casinensem pag.* 824 *litteris Longobardicis id exaratum fuit, abbatis Desiderii (alias Victoris Papæ III) jussu, de quo Petrus diaconus cap.* 63, *lib.* 3 *Chronici Casinensis, tom.* 4 *Scriptorum Rerum Italicarum inserti, scribit :* Codices namque nonnullos in hoc loco describi præcepit, quorum nomina hæc sunt : *nimirum inter alia plura,* Sacramentorum cum Martyrologio. *Accessisse huic Martyrologio sive ad marginem, sive calcem foliorum, Sanctorum nomina idem Gattola tradit, qui ab antiquis recentiora loco citato distinxit, ne sua codici periret antiquitas : sed citata de* S. Pla- D *cido verba, velut prima manu exarata, reliquit intacta. Vidit eumdem Casini anno* 1685 *Mabillonius, et tom.* I, *pag.* 125 *Musei Italici hanc illius mentionem fecit :* In vetusto Calendario Casinensi, quod annos sexcentos præfert, hæc adscripta sunt aureis partim litteris. *Tum recitatis supra Martyrologii seu Calendarii verbis subdit:* Hæc primaria manu, sed « Octavæ S. Placidi, » minus antiqua. *Durus sit, qui viro eruditissimo et oculato testi hic fidem deneget.*

ostendunt,

29 *Atque hæc quidem monumenta sunt magis probata, unde, ante protracta in lucem seculo primum* XII S. Placidi *Acta, ejusdem apud homines memoriam viguisse, conficitur: ejus missionem in Siciliam Leo Marsicanus, cultum Litaniæ num.* 25 *citatæ, martyrium denique codex Casinensis mox laudatus non obscure testantur. Adjicit his Ruinartius Litanias, quas Pontificale Romanum, in Bibliotheca regia servatum, habet : antiquum id vocat, at nec illius, nec Litaniarum ætatem prodit, solumque ait, SS. Benedictum, Maurum et* Placidium *continua serie in illis invocari ; prout etiam in Litaniis e Cardinali Bona allatis fieri vidimus. Sumpsi mihi, in his monumentis ubique agi de* Placido, *S. Benedicti discipulo,* E *quem quidem Leo Marsicanus ac Casinensis codex non obscure designant. Sed neque de alio quopiam in citatis Litaniis agi, propterea judico, quod S. Benedicto, magistro suo, et S. Mauro condiscipulo proxime* Placidus *subjiciatur : neque enim fortuito id contigisse videtur, sed consulto, ne ejusdem instituti monachi, et arcta olim necessitudine conjuncti, aut a se mutuo, aut a communi magistro discipuli sejungerentur. Hinc* S. Placidus, *etsi martyr, inter sanctos monachos ac eremitas in illis verosimile relatus est. Coævi quoque S. Benedicto fuere reliqui sancti monachi, qui in Litaniis e Cardinali Bona citatis post* S. Placidum *nominatim invocantur, nempe SS. Severinus et Romanus (quorum ille abbas Agaunensis anno* 507 *obiit, hic vero S. Benedicti nutritius fuit, quantum quidem conjicere sas est) ut adeo Maurus quoque et* Placidus *in illis pariter memorati. Benedicto æquales fuisse, ac ad illum peculiari quadam etiam ratione pertinuisse videantur, sicut et S. Scholastica, S. Benedicti soror, mox post monachos primo inter sanctas virgines loco memorata.* F

missis monumentis aliis,

30 *Adducere hic nolim ad confirmandum antiquum* S. Placidi *Benedictini cultum Litanias, quas e Bibliotheca Casinensi eruit, edidit que Arnoldus Wion lib.* 5 *Ligni vitæ a pag.* 620 ; *licet in illis pariter SS. Benedictus, Maurus et* Placidus *textu non interrupto invocentur : has ille charactere Longobardico exaratas ait, quod quidem non inficior : at, quod addit, per Gregorium Magnum, grassante in Urbe gravi pestilentia, qua etiam Pelagius Papa, Gregorii decessor extinctus fuerat, sub finem seculi sexti fuisse ordinatas, nescio, quo vade affirmet. Inserta illis Litaniis SS. Gregorii, Isidori et Columbani nomina, qui, vergente ad finem seculo sexto, nondum e vivis abierant, recentiorem earum ætatem arguunt. Leguntur in illis præterea, quæ sequuntur :* Ut Congregationem nostram in Sancta religione conservare digneris : *Verum quis hic, non Pontificis, sed monachi potius, loquelam non agnoscat ? Quod si cum Wione quispiam adstruat, interpolatorum hæc esse additamenta : quæro, unde liqueat, reliquum Litaniarum textum ab interpolatione intactum permansisse, nec e monachis Casinensibus unum aliquem fuisse, qui illis* S. Placidi *nomen pro*

A *pro sua in hunc pietate, etiam post allatam, ut aiunt, in Occidentem* S. Placidi *Passionem, addiderit? Nec obstat Longobardicus Litaniarum character; quippe qui seculo etiam* XII *Casinensibus in use fuit, teste Joanne Baptista Maro in caput* 47 *Petri Diaconi Casinensis de Viris illustribus Casinensibus, ubi sic habet*: Item *(exaravit Petrus diaconus)* Regestum pervetustum sign. num. 86 characteribus Longobardicis in membranis scriptum ex mandato Senioretti abbatis *etc.*: *hic vero ab anno* 1127 *ad annum* 1137 *Casinensibus præfuit.*

de quorum antiquitate

31 *Neque Petri Damiani, qui seculo* XI *scripsit, hic utar testimonio, quamquam de illo Arnoldus Wion lib.* 3 *Ligni vitæ ad diem* V *Octobris ad hunc modum loquatur*: In eadem libraria *(Casinensi)* pulpito septimo reperiuntur nonnulli versus heroici de eodem Sancto *(Placido,)* qui ex inscriptione videntur esse Petri Damiani. *Hujus, inquam, hic mentionem non fecero, tum quod versus illos ipsemet Wion Petro Damiani dubitanter adscribat; tum quod hujus Opera operose collegerit, typisque ediderit Constantinus, monachus S. Nicolai de Arena Catanensis, Congregationis Casinensis ordinis S. Benedicti, nec* B *tamen in his prædictis versus locum habeant usquam. Asseverantius quidem de Theodino paulo ante hæc scripserat Wion*: D. Theodinus monachus in ejusdem Martyris *(Placidi)* solemnitate alios duos sermones ad fratres habuit, et primi quidem initium est: « Hodierni diei » alterius vero: « Præsentis festi memoria » qui omnes reperiuntur Ms. in Bibliotheca Casinensi, et in libello quodam cameræ R. P. Abbatis deputato. *At quis hic Theodinus fuerit, quove tempore istos de* S. Placido *ad fratres sermones habuerit, tacuit Wion. In Casinensium abbatum Catalogo apud Erasmum Gattola ad calcem Casinenses Historiæ pag.* 951 *bini hujus nominis Casinenses abbates occurrunt, quorum prior anno* 1166, *posterior inter annos* 1251 *et* 1263 *Casinensibus præfuit: at cum Wioni de Theodino monacho sermo sit, de neutro intelligendus videtur. Tertius in Catalogo Monachorum Casinensium dignitate illustrium ibid. pag.* 955 *occurrit; qui sub annum* 1061 *ab Alexandro II Pontifice e monacho Casinensi ad S. R. E. purpuram evectus, ut refert Chronicum Casinense lib.* 3, *cap.* 26; *atque idem videtur, qui Theodinus a Wione memoratus, licet* Todinus *ibidem appelletur.* C *Certe ita etiam sensit Ciaconius lib.* I *Historiæ Pontificum Romanorum ad annum* 1061 *de Theodino Cardinali, præter alia, scribens*: Scripsit, ut refert Wion, sermones de S. Placido.

minus nobis constat.

32 *Ex quibus, si vera Wion scribit, duo intelligimus, alterum, sermones illos ad fratres de* S. Placido *verosimillime habuisse Theodinum, priusquam ab Alexandro II, qui ac anno* 1061 *ad annum usque* 1073 *Pontificatum protraxit, Romana purpura donaretur: alterum vero, jam tum Casinensibus in use fuisse, ut* S. Placidi *memoriam quotannis festa solemnitate recolerent; atque adeo hinc etiam efficitur, primam* S. Placidi *notitiam Actis Græcis, seculo* XII *in Occidentem primum allatis, non deberi. Tres præterea Hymnos Mss. ex Breviario quodam membranaceo cœnobii S. Zenonis Vero descriptos, et in* S. Placidi *Sociorumque laudem compositos, idem auctor exhibet; at nihil de illorum ætate lectorum monuit. Raynaldus Casinensis abbas, trium pariter Hymnorum in laudem* S. Placidi, *ut idem Wion refert, auctor, anno dumtaxat* 1137 *Casinensis cœnobii præfecturam accepit. Denique præteriri hoc loco non possent, quas laudat Wion, Siculorum ad S. Benedictum, et Gordiani altera ad S. Maurum, altera ad Vigilium Papam, aliæque generis ejusdem Epistolæ; modo de illarum sinceritate constaret: verum de his infra: quæ enim hoc § dicta sunt, per se sufficiunt, tum ut refutentur ii, qui* S. Placidum, *nec in vivis quidem umquam fuisse, nec prius in Ecclesia cognitum, quam protrahi in lucem Acta ejus Græca cœperint, contendunt; tum etiam, ut sacrum qualemcumque cultum ante seculum duodecimum* S. Placidus *obtinuisse, saltem in Italia, ostendatur. Itaque ad ejus Acta progredior.*

§ III. Acta S. Placidi multiplicia, sed omnia sublestæ fidei.

Acta S. Placidi multiplicia:

Sancti Placidi *martyris Benedictini res gestas ac passionem posteritati plures transcripsisse feruntur, nimirum Gordianus monachus, Petrus Diaconus Casinensis, et Stephanus Aniciensis de quibus Arnoldus Wion lib.* 3 *Ligni vitæ in Annotatis ad diem* V *Octobris in hunc modum loquitur*: E Passionem *(S. Placidi et Sociorum)* scripsit, imperatore Justiniano jubente, duplici stylo, Græco videlicet et Latino, Gordianus monachus: Latinam adferunt Lippomanus tom. 4, et Surius tom. 5 hac die: Græca vero, in Latinum conversa, extat Ms. in cœnobio montis Casini tali exordio: « In claro et renitenti triumpho » quæ est apud Surium tom. 7. Secundo loco eam composuit D. Stephanus, Aniciensis episcopus, quam vidi Ms. ibidem sic incipientem « Sub S. Spiritus disciplina. » Tertiam itidem repperi sub nomine Petri diaconi, quam se composuisse idem Petrus fatetur lib. 4, cap. 68 *(alias* 66) quæ sic incipiebat: « Gymnosophistarum mos. » *Anno* 1686 *Casinensem Bibliothecam Mabillonius quoque lustravit; is tom.* I *Itineris Italici pag.* 125 *eadem de re hæc habet*: De Vita S. Placidi apud Casinum diligenter inquisivimus, et de Vita S. Mauri. Triplex ibi reperta beati Placidi Vita: una jam vulgata *(a Surio Trimestri* 4 *a pag.* 65, *et recusa in Actis Sanctorum Benedictinorum Sec.* I *a pag.* 45) sub nomine Gordiani, antiqua: altera per Petrum diaconum ac monachum Casinensem, ad Gregorium præsulem: tertia per F Stephanum Aniciensem. Utraque inedita *(non viderat forte Mabillonius Octavii Cajetani Opus de Sanctis Siculis anno* 1657 *Panormi impressum)* et ex Græco (sic isti auctores aiunt) translata. Primæ Vitæ folia ante annos septingentos descripta ad compingendos alios codices detracta invenimus.

Græca Gordianus

34 *Gordianum una cum* S. Placido *Casini monachum egisse, ac inde in Siciliam abeunti comitem adhæsisse, quin et illius martyrii spectatorem fuisse, Acta ipsa, quæ Gordiani nomine venditantur, expresse perhibent: magni proinde facienda essent Acta a tali auctore conscripta, si modo et hæc vere dicerentur, et Acta ipsa ad nos sincere pervenissent. Sed neque fundate satis Acta ulla* S. Placidi *Gordianus scripsisse dicitur, neque si scripserit, ad nos integra pervenerunt. Falsum primo apparet, quod Wion ait, Gordianum Acta* S. Placidi *Græce et Latine scripsisse: Græce quidem id illum præstitisse, habent Acta Latina, tum quorum exordium est.* In claro et renitenti

AUCTORE J. B.

nitenti triumpho, *tum quæ Stephanus Aniciensis exarasse dicitur; contra de Actis Latinis, a Gordiano conscriptis, nulla ibidem mentio; neque Wion quemquam dicti sui testem facit. Græce porro Gordianum* S. Placidi *res gestas explicasse, dixit Stephanus Aniciensis in sua Casinenses Epistola a Cajetano tom.* I *de Sanctus Siculis pag.* 172 *et seq. excusa : idem Petrus diaconus Casinensis in prologo ad Vitam* S. Placidi *tom.* 6 *Scriptorum veterum apud Martene col.*787; *et post hos alii plures affirmarunt : sed neque Petrus Casinensis diaconus, neque Stephanus Aniciensis ante seculum* XII *scripsere, ac proin recenter nimis uterque scripsit, ut Vitam* S. Placidi *a Gordiano Græce conscriptum fuisse, quod omnis antiquitas tacuit, fateri nos cogant.*

scripsisse perperam creditus fuit

35 *At, inquies, Vitam* S. Placidi *Græcam a Gordiano conscriptam uterque præ manibus habuit, ac Latinam fecit : ita enim Stephanus Aniciensis in Prologo :* Quapropter etiam nos ad hoc Opus * idonei minusque digni, ne magnalia Dei nostri suppressisse silentio velut ex invidia videamur, exactoria prece sanctorum, qui Deo in cœnobio militant Casinensi, B Placidi monachi simul ac martyris Passionem, Deo favente, suscepimus describendam, B quam a Gordiano, patris Benedicti discipulo, et ejusdem Martyris socio, Græce et minis fere in Latinum translatam, eo styli genere prosequamur, ut *etc.* : *Ita etiam Petrus num. superiore citatus :* Nam cum ab ipsis B. Benedicti temporibus in Casinensi gymnasio sapientes quam plurimi fuerint, istius *(S. Placidi)* Passio *a Gordiano, ut paulo ante dixerat, descripta)* de Græco in Latinum translata fuisset, hocque omnipotens Deus per nos tempore vestro implere dignatus est. *Sic habet : Vitam* S. Placidi *a Gordiano conscriptam fuisse Græco sermone, auctores illi crediderunt; sed facile nimis, ut ex allatæ in Occidentem* S. Placidi *Passionis, et Gordiano adscriptæ historia in primis ostenditur. Contigit illa Petri ætate, ac, teste quidem ipso Petro apud Octavium Cajetanum tom.* I *de Sanctis Seculis pag.* 183, *ita fere habet.*

* inidonei

a nonnullis ex Simeonis cujusdam,

36 *Fluebat annus seculi duodecimi decimus quintus ætatis, vero Petri quintus, cum* S. Placidi *Acta hactenus ignota ab ignoto pariter homine in Italiam allata fuere : Græcus is erat, nomine Simeon, conditione presbyter. Constantinopoli Siciliam, inde Salernum Picentinórum metropolim* C *adiit, annum jam agens, si credere lubet, centesimum decimum. Munus secum detulerat, quod sane gratum Benedictinis fore existimabat, Passionem scilicet,* S. Placidi, *Gordiani manu exaratam. Itaque cum ad Salernitanum S. Laurentii monasterium divertisset, nonnulla hic senex memorare de miraculis* S. Placidi *et passione cœpit, quibus ut fidem faceret,* S. Placidi *Acta et Gordiano scripta exhibebat, eaque post* S. Placidi *obitum majoribus suis, apud quos Constantinopoli hospitatus fuerat, reliquisse Gordianum, affirmabat. Effluxerant a* S. Placidi *martyrio anni jam forte* 574; *et nova quædam, nec prius audita, de* S Placido *Simeon referebat; mirum quoque videbatur Benedictinis, Passionem S.* Placidi, *qui in Sicilia passus fuisset, Constantinopoli scriptam, ac inde post tot annorum spatium in Italiam demum allatum : unde ne sic quidem dictis suis fidem fecit.* Igitur cum talibus dictis *(Petrum diaconum audis)* nullus præberet assensum, senex ille Simeon in lacrimas resolutus, lignum Crucis tangens dixit : Per istam sacratam Domini Crucem, et per sacrosanctam imaginem Salvatoris, quæ ibi depicta est, qui hæc, quæ locutus sum ad vos de B. Placido martyre, vera sunt, et hanc D Cartam, quam de martyrio ipsius et Sociorum ejus in manibus teneo, Gordianus famulus ejus descripsit, et in domo parentum meorum reliquit, juxta relationem eorum. *Sic demum apud aliquos fidem Græcus invenit, non apud Joannem, S. Laurentii Præpositum, qui ut idem Petrus refert, Passionem illam Casinum ferre constanter renuit,* dicens, illum delusorem Constantinopolitanum esse.

hominis Græci et ignoti,

37 *Aderat præterea et alter quidam monachus,* Joannes *dictus, monasterii Capuani, qui, licet hominis Græci dicta primum suspecta habuisse videatur, deinde tamen, sive Simeonis rogatu, sive quod fidem deinde aliquam illius dictis adjecisset, Acta illa Græca Casinum mitti curavit ad Raynaldum, cujus denique hortatu jussuve eadem se Latino sermone donasse, ipse Petrus scribit loco apud Octavium Cajetanum supra laudato. Verosimile admodum sit, nec Casini defuisse, qui Acta illa, Gordiani nomine palliata, habuerint pro fabula, vel certe suppositionis falsique suspecta, quos inter et ipse Petrus numerandus videtur : quippe in Prologo quidam ad Vitam* S. Placidi, *quam anno ætatis suæ vigesimo tertio Latine exaravit, Gordianum eorum auctorem esse, diserte affirmat; at in libro de Viris illustribus Casinensibus, quem ætate grandior scripsit, ne verbum quidem de Gordiano occurrit, licet Faustum, alterum S. Benedicti discipulum, et Vitæ S. Mauri, ut ait, scriptorem, Casinensibus scriptoribus, quos eo libro ex instituto prosequitur, inserere nequaquam neglexerit; idem procul dubio Gordiano facturus, si Acta illa Græca, quæ alias ipsemet Gordiano adscripserat, vero a Gordiano conscripta fuisse, tum temporis existimasset.* E

sublestæ fidei

38 *Quod si Petrus a priori sua opinione postmodum desciverit, næ id ille juste recteque fecit. Videret enim Actis illis errores contineri graves sane nimis atque multiplices, quam ut a Gordiano committi potuerint, ut suis locis liquido apparebit. De illis nimirum erroribus loquor, qui Actis tum a Petro, ut volunt, interpolatis, tum a Stephano Aniciensi Latine versis, communes sunt, et quibus proinde Acta Græca, Gordiano afficta, inquinata fuisse oportet. Acta illa a Gordiano scripta fuisse, sola Simeonis suadebat auctoritas : at hunc narrationi suæ nonnulla, quæ si non* F *aperte falsa, suspecta equidem sunt admodum ac parum verisimilia, inseruisse perspexerint. Hujusmodi est, quod de Gordiano, paulo post Placidi martyrium Constantinopolim profecto, ait. Itineris hujus causas afferunt Acta a Mabillonio edita num.* 91, *tum quod Gordianus, martyrum corporibus sepulturæ traditis,* quid faceret, vel quid diceret, nesciebat; *tum quod nimia in Italiam redeunti discrimina imminerent. Si Gordiano apud Siculos nihil negotii reliquum erat, quid, quæso, causæ fuit, cur Constantinopolim ierit? S. Benedicto, etiam tum in vivis superstiti, nomen dederat, obedientiamque debebat : licuitne Gordiano, illo inconsulto, regiones transmarinas adire, solique, qua vellet, vagari iis in regionibus, in quibus nulla erat Benedictinorum colonia, nullus alumnus? Morari saltem S. Benedicti jussa debuisset, aut certe eodem, unde venerat, Casinum redire. At torruerunt hominem viæ pericula; illum ipsum scilicet, quem* varia discrimina et infinitarum undarum certamina *(sic alibi Gordianus ipse ad Vigilium Papam scripsisse fingitur) ab arripiendo itinere Constantinopolitano non deterruerunt.*

39 *Præterea*

A 39 *Præterea quomodo verum est, Gordiano apud Siculos non fuisse, quod ageret? Repentina fuit Messanæ invasio, brevemque illic a* Placidi *nece moram traxere Saraceni, ut Acta laudata habent; imo quinto post* S. Placidi *martyrium die Messana solventes in medio Phari naufragio perierunt. Villæ vero Benedictinæ dispersæ erant per omnem Siciliam multæ, ut quidem aiunt. Num propter destructionem unius forte monasterii Messanensis nulla erat habenda Gordiano tot villarum prædiorumque adhuc intactorum ratio? Non deerant igitur possessiones plurimæ, quibus conservandis operam daret: poterat colonos dispersos colligere, poterat, resarcire quassata, atque hujus generis alia non pauca moliri. Neque ignorabat, paucos ante annos* S. Placidum *in Siciliam missum fuisse, ut illas alienis manibus eriperet, ac monasterio Casinensi, cujus erant, vindicaret; atque adeo probe norat. ab officio suo abesse longissime, bona illa idoneo præsidio destituta deserere, et alieni appetentium cupiditati objicere. Adhæc fingamus tantisper, Gordianum* S. Placidi *Acta Constantinopoli concinnasse. Fertur ille in Siciliam rediisse et Syracusis mortuus. Quis sibi facile persuadeat, Gordianum illuc rediturum* B *ne exemplar quidem Actorum a se scriptorum suæ addidisse sarcinulæ; aut illuc jam reversum scripto altero tum Ordini suo, tum Occidentalibus ceteris non exposuisse, quæ viderat? aut ne id faceret, per suos licuisse?*

neque Gordianum esse evincunt

40 *Potuisset quidem huic labori Gordianus parcere, si. quod fingere nonnullis placuit, Acta illa per Orientis Justinianus, per Occidentis ecclesias Vigilius Papa longe lateque dispersisset. Sed frustra fabulis fabulæ accumulantur: id enim si ita se habuisset, enimvero aliquod saltem eorum exemplar alicubi in Occidente conservatum fuisset; aliquis saltem ex antiquis scriptoribus, maxime Benedictinis, nonnullam illorum mentionem alicubi injecisset, neque, posteaquam annos latuissent circiter* 574, *e Constantinopolitanis latebris subito ac præter omnium exspectationem erumpere debuissent: at in Romanis Bibliothecis, in Benedictinis archivis, aut in Occidentalium ecclesiarum scriniis custodiri, indeque, si qua illorum obrepsisset oblivio, in lucem protrahi. Benedictini equidem magno illa plausu excepissent, et alicubi saltem, ubi minus calamitatum, quam in Sicilia, passi sunt, velut auro pretiosiora conservassent. Neque prædictis figmentis a* C *Litteris tum Gordiano, tum Justiniano imperatori et Vigilio Papæ affictis, et Chronico Casinensi, Parisiis studio et opera Jacobi du Breul, monachi S Germani a Pratis, anno* 1603 *Ambrosii et Hieronymi Drouart typis edito, subjectis pondus ullum accedit; ita videlicet imperite confictis, ut fidem nihilo majorem, quam ipsamet Acta mereantur; ut facile credet, quisquis legerit pauca, quæ inde subnectimus.*

ejusdem Gordiani.

41 *Primum personatus ille Gordianus, causas Vigilio Papæ exponens, quibus se ad scribenda* S. Placidi *Acta impulsum ait, præter alias, Justiniani imperatoris jussum his verbis allegat:* Accedebat ad hoc, quod divus triumphator augustus Justinianus Æneadæ jam dicti nepotis sui Placidi Passionem exarare sanxerat, gliscens ardore insatiabili examussim ejus Acta cruciatusque agnoscere. *Æneadæ titulus Justiniano in Actis quoque tribuitur num.* 3. *Sed hunc nec a Justiniano, nec a quoquam imperatorum adscitum fuisse umquam, ac porro ridiculum esse, fatetur Mabillonius in suis ad Acta Observationibus.* Placidum *vero Justiniani nepotem fuisse, purum commentum est, ut § sequenti dicetur. Tum non modo* S. Placidi *ortum, gesta, ac martyrium litteris se consignasse ait; sed addidisse his etiam, quæ in* S. Placidi *Messanensi cœnobio ab illius obitu contigerunt:* Adjungentes ea, *inquit,* quæ post passionem in jam dicto evenere cœnobio. *Quo loco in Actis num.* 90 *Vigilii Papæ successores* 49, *quot certe Gordianus videre non potuit, oblatas a Tertullo in Sicilia S. Benedicto possessiones confirmasse dicuntur. Præterea sub finem Epistolæ ait:* Denique Opus istud, quod triumphatoris invicti Justiniani jussu cuderam, sanctissimo Eutitio patriarchæ novæ Romæ Constantinopoleos ostendi in secretario Majoris ecclesiæ, dum synodum CLV episcoporum una vobiscum jussu domini nostri Justiniani perpetui augusti celebraret. *At ex collatione* 2 *concilii Constantinopolitani secundi liquet, Vigilium concilio isti interesse, licet tum ibi moraretur, constanter renuisse; episcopos autem ad id convenisse centum sexaginta quinque, ait Zonaras in Vita Justiniani. Denique scriptam ait Epistolam anno* 27 *Justiniani,* consulatu Basilii et Belisarii anno XII. *Signare debuerat annum Justiniani vigesimum septimum, post consulatum Basilii duodecimum: consulatum enim iniit Belisarius anno* 535; *Basilius vero* 541, *ut adeo annus duodecimus utriusque in annum Justiniani vigesimum* E *septimum, Christi* 553, *concurrere non potuerit.*

Justiniani imperatoris et Vigilii PP.

42 *Iisdem fere vitiis Justiniani ad Vigilium laborat Epistola, in qua pariter Æneadæ titulum, quasi ab Ænea genus duxisset Justinianus, hic sibi vindicat, centum quinquaginta quinque episcopos una cum Vigilio Constantinopoli congregatos a,* et Placidum *suum vocat nepotem. Præterea, cum inscripta sit Vigilio Papæ, Eutitio Constantinopolitano, Apollinario Alexandrino, Eustachio Hierosolymitano patriarchis et centum quinquaginta episcopis Constantinopoli constitutis, scriptam fuisse oportet tempore concilii Constantinopolitani secundi, sive anno Justiniani* 27, *post consulatum Basilii* 12, *Christi* 553. *Atqui scribitur,* Data III Non. Majas... anno a Deo nostri conservandi imperii XXIII, consulatu Basilii, viri clarissimi, anno nono. *Itaque subscriptio Epistolæ cum inscriptione non cohæret. Adhæc anno post consulatum Basilii anno, (Christi* 550*) mense Maio, fluebat annus Justiniani* 24, *quippe quem anno* F 527, *mense Aprili, Justinus Senior imperii societate donavit. Denique corruente jam dicta Justiniani Epistola, Vigilii ad illam Rescriptum corruat, necesse est, quamquam non desint alia, quibus et illud fictitium esse monstretur: hæc porro tantum Rescripti lubet attingere:* Piissimum vestrum imperium gratia divina, martyre Christi Placido intuente, una cum domina Theodora augusta et natis ejus, custodiat *etc: Justiniani ad Vigilium mox memoratam Epistolam anno* 553 *scribi debuisse, si quidem genuina esset, jam dixit: sed demus, scriptam fuisse jam inde ab anno Justiniani* 23 *aut* 24, *post consulatum Basilii nono, id est, anno Christi* 550; *qui potuit Vigilius longos annos Theodoræ augustæ precari, quæ jam ante e vivis excesserat? Procopius enim lib.* 3, *cap.* 30 *de Bello Gothico Theodoræ obitum anno ejusdem belli* 14 *illigat; quod cum anno imperii sui anno Justinianus susceperit, ut citatus Procopius scribit lib.* 1, *cap.* 5, *simul cucurrit annus Justiniani* 22, *et belli Gothici,* 14. *Item lib.* 2 *de Bello Persico cap.* 30, cum

AUCTORE J. B.

cum anni Justinianei imperii 23 meminisset, mox subdit : Anno superiore Joannes Cappadoy Byzantium venerat ab imperatore accitus : tunc enim Theodora augusta supremum diem obierat.

pseudo-epistolæ,

43 *Quod vero additur de Theodoræ natis, si fabulatoris mentem recte assequor, putavit is, Justinianum, post initum cum Theodora matrimonium, legitimos ex ea liberos procreasse : at ita de Justiniano in Compendio Chronico Constantinus Manasses scribit :* Qui talibus abundabat donis imperator, nullam sobolem masculam, nullam fœmineam, quæ ipsi succederet, habebat. Quapropter moriturus, et terris excessurus, in natum ex sorore Justinum conjectis oculis, eum imperatorem designat. *Et in vita S. Sabæ per Cyrillum Scythopolitanum scripta legitur Theodora S. Sabam orasse, ut sibi filium a Deo impetraret ; id vero illum facere renuisse. Verba Cyrilli apud Cotelerium tom.* 3 *Monumentorum ecclesiæ Græcæ pag.* 341 *et seq. Latine versa sic habent :* Augusta *(Theodora)* vero excepit eum *(S. Sabam)* cum lætitia et venerabunda salutavit ; posteaque his verbis adhortata est : Ora pro me, pater, ut det mihi Dominus filium. Respondit Sabas et dixit :
B Deus gloriæ in pietate et victoria imperium vestrum conservet. Mœrore autem affecta est Augusta, quod petitioni suæ non annuisset. *Causam vero rogatus Sabas respondit :* Credite mihi, patres, non ex ventre illius fructus egrediatur, ne Severi dogmatibus lactetur, pejusque quam Anastasius Ecclesiam perturbet : *unde Cangius in Familiis augustis Byzantinis ait, si qui Justiniano et Theodoræ adscribantur liberi, ex nefasto alterutrius contubernio natos esse, apud quem plura hac de re legi possunt. Sufficiunt enim hactenus dicta, ut monumenta adducta, ad fidem faciendam, Acta* S. Placidi *a Gordiano conscripta fuisse, inepta credantur. Nec iis in Præfatione Actorum Benedictinorum, aut in Annalibus Mabillonius uti voluit, ut Acta* S. Placidi *Gordiano vindicaret, quod utique facere non neglexisset, si ad id apta atque accommodata existimasset.*

sed illi a recentioribus

44 *Quin imo Acta illo Gordiano a recentioris ætatis scriptore afficta fuisse, priore loco Mabillonius suspicatur ; altero vero palam fatetur : nam in Præfatione ad Acta Sanctorum Bene-*
C *dictinorum* § IV *ita scribit :* Petrus diaconus Cassinensis, sæculi XII scriptor non malus quidem, sed non satis diligens, S. Placidi ejusque Sociorum gesta a Gordiano, Placidi comite, scripta vel interpolavit, vel supposuit. *At Annalium Benedictinorum lib.* 3, *num.* 25 *ita loquitur :* Optandum sane esset, ut accuratiorem de rebus ab eo *(S. Placido)* gestis scriptorem haberemus, quam Gordianum illum personatum auctorem, qui ejus discipulus atque itineris socius fuisse, ejusque Vitam Græce scripsisse dicitur. Scriptorem longe recentiorem arguit imperita narratio, plurimis respersa erratis, quæ nisi in posteriorum temporum hominem, et quidem imperitum, cadere non possunt ; nec modo interpolatorem, sed falsum auctorem omnino arguunt. *Non minus severe hæc Acta excepit Papebrochius tom.* 3 *Maii pag.* 606, *ubi, cum de S. Mauri Vita dixit,* merum sequentis ævi figmentum *sibi videri, de* S. Placidi *Vita mox addit :* Ei simile, quod de martyrio S. Placidi et Sociorum sub nomine Gordiani eorumdem ministri, habetur ; cui quid solidæ veritatis subsit, inter tot mendaciorum monstra nequeat vel per conjecturam prudentem definiri.

45 *At si Acta illa Gordianus non scripsit, quo tempore, quove auctore conficta sunt* Auctorem illum, *inquit Mabillonius Annalium lib.* 4 *num.* 14, quisquis est non ante Johannis Octavi Pontificatum vixisse, ex eo colligimus, quod is Pontifices recensens, qui Tertulli donationes in Sicilia factas comprobarunt, a Vigilio Papa numerat quadraginta novem. Totidem enim a Vigilio ad Johannem Octavum numerantur Romani Pontifices. *Haud igitur ante annum* 872, *quo Joannes VIII renunciatus est Ecclesiæ Pontifex, conscripta fuerunt : imo forte et multo serius : cum neque Leoni Marsicano ulla eorum notitia fuerit aut usus, neque quidquam de illis umquam proditum fuisse sciatur, ante Simeonis, hominis Græci ac ignoti, in Italiam, seculo* XII *jam inchoato, seu verum seu fictum adventum. Deinde fateri necesse est, nullum in Actis Latine redditis apparere indicium, unde et Græco ad Latinum sermonem translata fuisse conjictas ; nec aliquod uspiam Græci textus exemplar reperitur. Unde nonnulli autumant, quidquid de his Actis, a Gordiano Græce conscriptis, fertur, Petri Casinensis diaconi inventum esse, quo confictis a se* Placidi *Actis majus pondus ac fidem conciliaret : quod si ita re vero est, næ ille quidem mentitus est splendide : mihi vero Petrum absque certioribus argu-* E
mentis fraudis adeo abjectæ reum agere religioni est, quamquam ex dictis hactenus persuasum habeam, seculo IX *(quisquis ea finxerit) non esse antiquiora, quod ad eorum fidem elevandam satis est. Ad Acta Latina progredior.*

afficta sunt :

in Actis vero, quæ Latine exstant, partem

46 *Certum est, Petrum Casinensem diaconum partem in his aliquam habuisse : lib.* 4 *Chronici Casinensis, quem ipsemet scripsit, cap.* 66. *tom.* 4 *Scriptorum Rerum Italicarum pag.* 536 *hæc de illo leguntur :* His porro temporibus Petrus diaconus anno Dominicæ Incarnationis quinto decimo centesimo atque millesimo, primo ætatis suæ lustro a parentibus suis beato Benedicto oblatus et a jam dicto Gyrardo abbate susceptus, et habitu sanctæ conversationis indutus, atque sub eodem abbate per annos bis IV eruditus, vicesimo primo anno ætatis suæ scripsit ad Oderisium secundum supra dicti Gyrardi successorem, Passionem beatissimi martyris *(supple* Marci) et sociorum ejus, Vitam egregii confessoris Fulconis, Passionem F
sanctissimi martyris Placidi discipuli beati patris Benedicti *etc. Eadem legere est in Opere, quod de Viris illustribus Casinensibus idem Petrus scripsit, cap.* 47, *ubi nulla utrobique Actorum Græcorum mentio sit, licet priore loco librum Hevæ regis Arabiæ de pretiosis lapidibus e Græco in Latinum sermonem transtulisse legatur. At apud Cajetanum Octavium de Vitis Sanctorum Siculorum tom.* I, *pag.* 183 *et seq. ita de se loquitur Petrus :* Quam *(Passionem Græcam* S. Placidi *a Simeone acceptam)* ille *(Raynaldus Casinensis tum monachus, postea abbas)* accipiens nostræ exiguitati contradidit, præcipiens, ut diligentius illam emendans, futuris generationibus habendam contraderem, hac jussione conventus parui, et ad Regis æterni laudem beatissimi martyris Placidi Passionem excultiore stylo digessi *etc : atque adeo Petrus* S. Placidi *Passionem Latine condidit, vel certe ab alio conditam interpolavit.*

Petrus Casinensis certo habuit :

47 *Quam hic e Græca Latinam fecisse se, ait, sed forte interpolavit tantum Petrus Raynaldi jussu* S. Placidi *Passionem, eadem videtur, ac illæ, quam Ruinartius et Mabillonius tomo.* I *Actorum SS. Benedictorum inseruerunt, et nos ex illis primo loco recudemus : nam et alteram Petrus Casinensis diaconus Passionis* S Placidi *e Græco fonte*

AUCTORE J. B.

A *fonte scriptionem adornasse legitur tomo* 6 *Scriptorum veterum ab Edmundo Martene et Ursino Durand collectorum col.* 786 *et seq,, ubi in Prologo Petrus ait, id Operis se suscepisse jussu Gregoris præsulis (dubitat Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum* 534, *num.* 25, *Tarracinensis, an Suessani) anno ætatis suæ vigesimo tertio, id est, Christi circiter* 1133. *Hanc quidem Petri lucubrationem non vidimus hactenus; diversam tamen ab ea, quam Mabillonius edidit, aliud in utraque Placidianæ Vitæ exordium, alius item finis indicare videtur: illud ita habet:* Postquam summi Regi dignitas lucis suæ radio idolorum tenebras pepulit ac procul fugavit, multos per orbem Ecclesiæ suæ donavit viros, qui seu sidera cælum, ita et hi ejus Ecclesiam vita ac miraculis adornarent *etc.*: *finis vero ita:* Beatissimi Placidi gloriosis meritis intervenientibus Domini nostri Jesu Christi, nullus ambigat usque in hodiernum diem pro nostra salute Virginis qui in ventrem descendit, devictoque mundi principe, captivitatis formam vehens secum B locavit in arce, qui vivit *etc.*

aliaque Stephanus Aniciensis fertur e Græco vertisse.

48 *Fertur et Stephanus quidam Aniciensis, auctor cætera ignotus,* S. Placidi *gesta e Græco in Latinum vertisse sermonem Casinensium monachorum rogatu. Stephani versionem primus typis edidit Octavius Cajetanus ac annotatis illustravit tom.* I *Vitarum Sanctorum Siculorum: quæ autem apud Stephanum de* S. Placido *ac Sociis recitantur, ex eodem fonte prodiisse, unde sua Petrus Casinensis hausit, tum Petri, tum Stephani versionem inter sese conferenti manifestum fiet: verum id inter utramque discriminis intercedit, quod Petri versio, ut longe prolixior, variisque additamentis aliunde petitis fœcundior, ita et Stephani versioni verisimilitudine multum cedat. Porro nec Petrus Stephani, nec Stephanus Petri usquam meminit, ut adeo neuter alterius versionem vidisse videatur; nisi forte Stephanus Petri versionem tacite indicet, cum Casinensibus monachis ait in Prologo:* Unde et Placidi martyris vestri triumphos pariter et agones, qui Latinorum incuria diu silentio sepulti erant, cum apud Græcos egregie vixerint atque floruerint, de Græco produxistis in lucem, et ut eosdem stilo mediocri editos verbis ornatioribus et magis propriis debeam colorare, potestativæ precis instantia postulatis. *Verum, cum et ipse Simeon Græcam* S. Placidi *Vitam Latine, sed minus apte, interpretatus esse ac reddi-* C *disse dicatur a Petro Casinensi apud Octavium Cajetanum tom. supra citato pag.* 183, *Simeonis potius, quam Petri versionem istis verbis attigisse Stephanum, vehemens mihi suspicio est.*

dubium, uter prior scripserit;

49 *Incertum Octavio Cajetano est, uter alterum præcesserit, uter secutus sit. Stephanus* S. Placidi *gesta Græcis quidem litteris celebrata fuisse, at non item Latinis, iterum atque iterum repetit; unde Petrum præcessisse videri potest: at idem Petrus in Prologo ad Gregorium præsulem tom.* 6 *Veterum Scriptorum col.* 787 *his verbis affirmavit:* Nam cum ab ipsis B. Benedicti temporibus in Casinensi gymnasio sapientes quamplurimi fuerint, et istius *(S. Placidi)* Passio de Græco in Latinum a nullo translata fuisset, hocque omnipotens Deus per nos tempore vestro implere dignatus est. *Nihil igitur hinc pro majori alterutrius antiquitate effici potest. Petri versionem paulo post expolivisse Stephanum, ex Bibliothecæ Casinensis monumentis Mabillonius num.* 47 *laudatus tradit: vereor vero ego, ne, quemadmodum in Actis* S. Placidi *a Mabillonio editis, Gordianus velut illorum auctor falso lectori obtruditur, ita et hic inane cassumque Stephani Aniciensis nomen vel Petrus Casinensis, vel alius quilibet dolo malo obtruserit, ne solus Petrus Acta Græca, quæ a Gordiano scripta finguntur, vidisse putaretur; quod ut suspicer, faciunt potissimum duo. Primum quidem, quod, ut supra obiter innui, quis tandem fuerit Stephanus ille Aniciensis, penitus ignoretur: alterum, quod ipsa Stephani Aniciensis versio Petro Casinensi, demptis Epistola ad Casinenses monachos, et Vitæ Prologo, asseri posse ex monumentis ejusdem Casinensis Bibliothecæ videatur.*

si tamen et Stephanus Aniciensis

50 *Quod ad Stephanum attinet, nihil ipse de se scripsit, unde, quis fuerit, conjici possit: non fuisse tamen Benedicti instituti alumnum, suadere videtur loquendi modus, quo Casinenses monachos alloquens* S. Placidum, vestrum martyrem, commilitonem, patronum *appellat. In codicibus Mss. Casinensibus* dominus Stephanus Aniciensis *tantum modo nuncupatur. Arnoldus Wion lib.* 3 *Ligni vitæ in Annotatis ad diem* V *Octobris* episcopum *vocat.* Secundo loco, *inquit,* E eam (S. Placidi *Passionem*) composuit D. Stephanus, Aniciensis episcopus. *At e quo fonte Stephani episcopatum hauserit, tacet. Neque sedes ejus episcopalis explorata habetur: ad episcopos equidem Anicienses referri non potest. Nam Anicienses seu Podienses in Velaunis præsules tom.* 2 *Galliæ Christianæ auctæ a col* 687 *enumerantur, nec inter illos ullus apparet Stephanus, qui seculo* XII *ad annum* 33 *circiter provecto vixerit. Stephanus tertius anno* 1077 *sua sede pulsus est; quartus vero sub annum* 1220 *Aniciensium præsul electus.*

non sit auctor fictitius.

51 *Non deesse autem Bibliothecæ Casinensis monumenta, e quibus* S. Placidi *Vita seu Passio, quæ Stephanum Aniciensem auctorem præfert, Petro Casinensi diacono adscribi possit, docet me Edmundus Martene num.* 47 *laudatus: nam post exhibitum Petri Casinensis diaconi in Vitam* S. Placidi *Prologum ad Gregorium præsulem, a Mabillonio Casini descriptum, Vitæ item initium et finem, quæ supra num.* 47 *dedi, ita Martene prosequitur:* Post hanc Passionem in codice 449 F sequitur Sermo Petri diaconi Casinensis in Passione S. Placidi martyris. *Tum pariter Sermonis hujus a Petro compositi hoc exordium exhibet:* Beatus igitur Placidus ex lineæ senatoriæ dignitatis erumpens Romanæ civitatis indigena fuit *etc; quibus verbis cum etiam Vitæ* S. Placidi, *Stephano Aniciensi adscriptæ, initium concipiatur, uno hoc discrimine, quod* Placidus *in hac* Christi Martyr *appelletur; quæ alias Stephano adscribitur, hic Petro videtur adscribi. Is præterea est Passionis Stephano attributæ epilogus, ut pro concione festo* S. Placidi *die ad Casinenses reipsa dicta videatur: sic enim habet:* Insignis Martyr, et omni tam ætati, quam sexui reverendus, coruscans in terra virtutibus, meritis in cælo vivens, se colenti et amanti ecclesiæ Casinensi indefessus patrocinator assistat, et sua semper solemnia celebrantes sic in præsenti cælesti reconciliet gratiæ, ut in futuro comparticipes faciat coronæ suæ, Jesu Christo Domino largiente, cui decus est et imperium per infinita sæcula sæculorum. Amen. *Quid hac de re sit, docere nos Casinenses possunt.*

§IV.

AUCTORE J. B.

§ IV. Instrumenta varia de rebus gestis S. Placidi conficta rejiciuntur.

Figmenti loco habendum

Chronico Casinensi, anno 1603 *typis Parisiensibus edito, a pag*. 760 *subnectitur non exigua privilegiorum epistolarumque collectio, e quibus varia, ad* S. Placidi *res gestas spectantia, magnum iis pondus, utpote a synchronis ac* S. Placido *familiaribus profecta, adderent; si quidem genuina hæc forent, ac omnino talia, qualia eorum tituli indicant. Quis enim luculentiora, quam Tertulli,* S. Placidi *patris; quam Gordiani, ejus consanguinei; quam Siculorum, apud quos annis aliquot moratus, passusque fuerat; quam Gordiani alterius et S. Mauri, illius commilitonum; quam Vigilii Pontificis denique, et augustorum Justiniani ac Theodoræ testimonia requirat? Verum dolendum est, sub tam speciosis titulis nihil præter figmenta latere. Quo tempore primum hæc conficta sint, definire non valeo: at ante Petri Casinensis diaconi et Stephani Aniciensis ætatem, seu ante seculum* XII *nusquam citata reperi. Leo quidem Marsicanus lib.* I, *cap.* I *decem et octo curtium, (quot numerantur etiam in Privilegio Tertulli, de quo infra) in Sicilia sitarum et a Tertullo S. Benedicto donatarum meminit; sed hæc aliunde discere potuit.*

Instrumentum donationis,

53 *Atque hæc quidem citatorum monumentorum auctoritatem universim minuunt: at fidem longe minorem apud eruditum lectorem invenient, si seorsum singula perpendantur. Hinc inde aliqua, unde de eorum valore judicare lector possit, e singulis delibabo, ne, si singula huc transcribam, aut singulos eorum errores referam, prolixitate nimia tædium ac molestiam lectori creem. Primum quidem eorum, quæ ad* S. Placidum *spectant (de iis enim solis loquor Tertulli est, quo octodecim suas curtes, in solo Siculo sitas, S. Benedicto donat vel confirmat, in quo vix sani quidpiam reperias. En illius inusitatum perinde ac ridiculum initium:* Tertullus Dei gratia invictissimæ reginæ cæli, terræque civitatis Romanæ patricius, dictatoribus, magistratibus, senatoribus, consulibus, proconsulibus, præfectis, tribunis, centurionibus, decurionibus et omnibus hominibus per totum orbem commorantibus Romanæque ditioni subjacentibus, salutem et perpetuam pacem. *Formula,* Dei gratia, *primus usus est Pippinus Franciæ rex, ut Mabillonius docet lib.* 2 *de Re diplomatica cap.* 3, *num.* 6, propterea quod extraordinario modo pervenerat ad regnum: *nec ea Justiniano aut Romanis seu privatis, seu quacumque dignitate ornatis in usu fuit. Quis Romam in scriptis publicis ac solemnibus* invictissimam cæli terræque reginam *vocitavit? Quem denique hic loquentem audis, Romanumne patritium, an Augustum?*

a Tertullo S. Benedicto facta,

54 *En modo Tertulli donationis finem non minus absurdum:* Si quis autem, *inquit,* hoc decretum nostrum violare præsumpserit, XVI millia talenta auri purissimi Romano solvat imperio. *Scivitne, qui hæc finxit, quanti auri talentum esset? Præterea notæ chronologicæ, donationi additæ, non cohærent. Ita habent:* Actum est hoc decretum XV Calen. Julii, anno imperii Justino quinto, CCCXXVI Olympiade. *Olympias* 326 *respondet anno* 525, *cujus die* IX *Julii annum imperii sui octavum Justinus exorsus est. Subnectuntur denique hæ testium subscriptiones:* Ego Tertullus patritius manus meæ signo roboravi. Ego Symachus pat. consul subscripsi. Ego Boëtius bis consul subscripsi. Ego Vitalianus consul subscripsi; *sed nihile melioris notæ. Vitalianus consul fuit anno* 520, *sed in Oriente, et Constantinopoli* VII mense consulatus sui XVI vulneribus confossus, in palatio cum Celeriano et Paulo satellitibus suis interemptus est, *inquit Marcellinus in Chronico, cui Evagrius et Theophanes consonant. Annum itaque Justini quintum Vitalianus ille non vidit, nec subscribere illo anno Tertulli donationi potuit: præter hunc autem, qui hisce temporibus consul fuerit, non novi alium.*

55 *Præterea, quemadmodum Vitalianus consul anno quinto Justini superstes non fuit, ita inter consules Boëtius, qui bis consulatum gesserit, non repetitur. Flavius Boëtius consulum catalogum suo nomine auxit anno* 487: *sed hujus nomen Fasti consulares non repetunt. Ad annum quidem* 510 *Anicius Manlius Severinus Boëtius, Eutharici collega, iisdem Fastis inscribitur, uti et ad annum* 522 *una cum Q. Aurelio Anicio Symmacho: sed ex duobus unum Tertulli Chartæ fabricator verosimilius conflavit. Quamquam enim utrique consuli eadem nomina fuerint, neuter tamen secundo consul dicitur, contra ac in Fastis illis fieri solet; et Boëtius ad annum* 522, *si tum secundo consul fuisset, de more præpositus fuisset Symmacho, qui tum primum consul procedebat: qui enim anno* 485 *consul fuit Symmachus, Q. Aurelius Memmius dictus fuit, ut ex antiquis Boëtii exemplaribus Sirmondus in Annotatis ad Ennodii Epistolam* 25 *libri* 7 *tradit. Ubi etiam docet, Symmachum, anni* 522 *consulem, Boëtii anno* 510 *consulis, filium fuisse, et Symmachi Senioris, qui anno* 485 *consul fuit, e filia Rusticiana nepotem. Idem vero deinde etiam adstruit de Boëtio, anni* 522 *consule, Symmachi Junioris proinde fratre simul et collega.*

quod pluribus erroribus scatere,

56 *Neque immerito ita Sirmondus docuit: certum enim in primis est ex Procopio, temporum illorum scriptore, lib.* 3 *de Bello Gothico cap.* 20, *Boëtium, anni* 510 *consulem, Rusticianam Symmachi, anno* 485 *consulis, filiam matrimonio sibi junxisse, eamque, Theodorici Gothorum regis jussu occisum superstitem reliquisse.* Hinc Romani, *ait Procopius,* ipsique adeo senatores, in primis uxor olim Boëtii, eademque Symmachi filia Rusticiana, quæ facultates suas egenis erogaverat, eo redacti sunt, ut in veste servili ac rusticana panem aliave cibaria ab hostibus petentes tunc victitaverint. *Et paulo infra:* Instabant Gotthi, ut Rusticiana mactaretur supplicio, insimulantes, quod, exercitus Romani ducibus ampla largitione corruptis, Theodorici statuas deturbasset, quo et Symmachi patris, et Boëtii mariti cædem ulcisceretur. *Certum pariter est, duos suos filios ad consularem dignitatem simul promotos vidisse, quod ex ipso Boëtio Sirmondus probat, qui lib.* 2 *de Consolatione Philosophiæ Prosa* 3, *quam paulo ante necem sibi Theodorici jussu illatam in exsilio scripsit, liberorum suorum, una consulum, his verbis meminit:* Cum duos pariter consules liberos tuos *(seipsum alloquitur)* domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate vidisti. *Et iterum Prosa* 4: Quid dicam liberos consulares, quorum jam, ut in id ætatis

A ætatis pueris, vel paterni vel aviti specimen relucet ingenii.

ostenditur: 57 *Porro Symmachum socerum, magni admodum, ut par erat, fecit Boëtius, cujus rei testem habemus iterum Boëtium, laudato mox loco ita loquentem :* Atqui viget incolumis, illud pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer, et, quod vitæ pretio non segnis emeres, vir totus ex sapientia, virtutibusque factus, suarum securus, tuis ingemiscit injuriis. *Unde non immerito Sirmondus censet, Boëtium duobus suis liberis, anno nempe* 522 *consulibus, alteri suum, alteri vero soceri honoris gratia nomen imposuisse. Filiorum quidem nomina Boëtius non expressit, sed illius temporis par alterum consulum, quibus ille pater fuerit, non invenias.* Scio, *inquit Sirmondus in Annotatis ad Ennodii Epistolam* I *lib.* 8, aliter visum auctori Vitæ Boëtii, qui filios ejus consules facit Patricium et Hypatium, qui anno Christi D consulatum una gesserunt. Verum hæc profecto nimia est allucinatio. Præterquam enim, quod meminisse oportebat, Græcos et Orientales illos consules fuisse, et ad Boëtii familiam nihil B pertinere, revincere poterant, quæ modo citata sunt *(num. scilicet superiore)* verba Boëtii, ex quibus liquet, hosce ejus filios consulares ætate adhuc pueros fuisse, cum exsilii sui consolationem scriberet. Quod sane dico *(lege* dici *vel* dicere*)* non poterat, si ante annos XX, eoque plures annos, consules fuissent. *Quam vere Sirmondus dicat, Patricium et Hypatium, ad Boëtii familiam nihil pertinere, liquet e Procopii lib.* I *de Bello Persico cap.* 8, *ubi inter quatuor belli Persici duces tertio ac postremo loco Patricium et Hypatium recenset his verbis :* Ac præfecti militum, qui erant Byzantii, nimirum Patritius Phryx, atque Hypatius Augusti *(Anastasii)* ex sorore nepos. *Hæc sufficere arbitror, ut Tertulli, de qua agimus, Charta pro spuria habeatur.*

nec sincerioris nota Gordiani donatio, 58 *Est vero insuper fœdus error tam huic Tertulli donationi, quam Gordiani, quæ illam in citata Chronici Casinensis Appendice proxime sequitur, communis : utraque enim donatio S. Benedicto Casini commoranti facta dicitur. Atque sub annum dumtaxat* 528, *vel anno* 529, *ut Vita prima* S. Placidi *num.* XI *diserte habet, Casinum S. Be-* C *nedictus venit. Qui igitur anno Justini seu quinto, ut in Tertulli donatione, seu quarto, ut in Gordiani legitur, fieri ista donatio potuit, cum anno* 527 *Justinus exstinctus sit? Quod si Justino volueris Justinianum successorem substituere, nec sic donatio illa cum anno illius quinto aut quarto combinabitur. Gordiani donationis hoc exordium est :* In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni, anno Incarnationis ejusdem quingentesimo vigesimo nono, imperii vero domini nostri conservandi Justini perpetui ac triumphatoris augusti anno quarto, Julii die XIV. *Non advertit imperitus fabulator, annos Incarnationis Christi, aut hodiernum mensium dies numerandi morem id temporis nondum fuisse adhibitum. Paulo infra donationi Symmachus et Vitalianus interfuisse dicuntur, quorum neuter anno* 529 *in vivis erat. Sub finem Chartæ mulcta Gordiani concessionem violanti imponitur non minus ridicula decem millium talentorum auri purissimi Romano imperio solvendorum. Subscribunt donationi iterum Symmachus et Vitalianus consules, Boëtius item bis consul, de quibus vide paulo ante dicta. Quin et Belisarius tamquam consul, qui consularem dignitatem non est adeptus ante annum* 535, *nec anno* 529 *versari in Italia potuit, bello tunc Persico occupatus.* AUCTORE J. B.

aut Siculorum ad S. Benedictum, 59 *Tertio loco inter ea, quæ ad* S. Placidum *spectant, habet citata Appendix Siculorum de* S. Placidi *martyrio ad S. Benedictum Epistolam. Nihil illa continet præter* S. Placidi *martyrium brevibus relatum, et supplices Siculorum ad S. Benedictum preces, ut novos in Siciliam discipulos mittat, nullo anno aut nomine signata ; in Actis tamen primo loco edendis num.* 84 *Messalini et Pompeii Cylii, rei Benedictinæ in Sicilia procuratorum, fuisse dicitur. Mentio in ea fit Abdalæ, Saracenorum regis ; vix dubito, quin, qui Epistolam finxit, eum intelligat, quem Acta in Hispania regnasse aiunt : at Saracenos non nisi sub annum* 713 *Hispaniam invasisse, suo loco videbitur. Et ut nihil in ea lateret erroris, suppositionis tamen suspicionem non evaderet, vel ob hoc solum, quod ex eadem officina, qua reliquæ jam memoratæ, et aliæ, de quibus infra, certo fictitiæ, prodiisse videatur. Eadem manu fabricata videtur Gordiani ad S. Maurum, Casinensis cœnobii Præpositum, Epistola, qua Siculorum ad S. Benedictum. Substantia utriusque* E *eadem est, ac præterea idem, paucis mutatis verbis, re idem significantibus, exordium. Ita Epistolam ordiuntur Siculi :* Universali monachorum institutori atque doctori Benedicto servi et filii ejus desolati et destituti pastore cum subjectione reverentiam : QUIA NIHIL PATERNITATI VESTRÆ INCOGNITUM ESSE RATUM DUXIMUS, DE IIS, QUÆ APUD NOS ACTITATA SUNT, SCIRE VESTRAM SANCTITATEM VOLUMUS, RELIGIOSISSIMUM AC SANCTISSIMUM DISCIPULUM PLACIDUM etc. *Gordianus vero in hunc modum :* Dominico Levitæ Mauro . . . . Gordianus .... Salutem in Domino et spiritum fidei. QUIA omnibus modis desiderandam nobis et totis fibrarum præcordiis amplectendam SANCTITATEM V. NIHIL PATIMUR IGNORARE eorum quam maxime, quæ ad augmentum sanctitatis institutoris nostri ac legislatoris PERTINERE NOSCUNTUR. OPERÆ PRETIUM DUXIMUS INNOTESCERE EA, QUÆ TEMPORIBUS ISTIS CIRCA SANCTUM ET DOMINUM MEUM PLACIDUM IN SICILIA EVENERE. Is ENIM etc. *Hinc vero, quid de Mauri ad Gordianum Epistola responsoria, quæ Gordiani Epistolam in dicta jam sæpe Appendice proxime sequitur, censendum* F *sit, quivis facile statuet.*

aut Mauri ad Gordianum aliorumque litteræ, 60 *Mauri ad Gordianum Epistolam in Appendice Chronici Casinensis sequuntur Gordiani alia ad Vigilium Papam, Justiniani ad eumdem, et Vigilii ad Justinianum responsoria, quas num.* 41 *et duobus sequentibus confutatas habes. Ejusdem farinæ sunt Epistola Justiniani ad* Placidum, *nepotem suum ; item Theodoræ ad eumdem ; et alterum denique Justiniani de Casinensis cœnobii immunitate Scriptum, quibus refutandis immorari non lubet : accipe tamen, quæ de his jam pridem Baronius tom.* 7 *Annalium ad annum* 541 *scripsit :* Et ut hæc obiter attingamus, extant ibidem litteræ ejusdem Justiniani ad Placidum, nepotem suum, datæ anno duodemo ipsius Justiniani imperatoris (qui est annus Domini quingensimus trigesimus octavus) sub consulatu Boëtii et Cethegi, addito anno tertio, quorum nulla est mentio, quod una simul gesserint consulatum, sed diverso tempore inter se, et a dicto imperatoris anno longe remoto. Siquidem Cethegus consul fuit anno Domini quingentesimo quarto : Boëtius quingentesimo decimo : sub anno vero duodecimo Justiniani Joannes et Volusianus (ut vidimus)

AUCTORE J. B

vidimus) consulatum gesserunt. Qua pariter censura corrigas, quæ ei subjicitur, Theodoræ Epistolam ad S. Placidum, iisdem consulibus et anno datam.

a Baronio jam pridem

61 Sed majori indigent castigatione ejusdem imperatoris Justiniani nomine Litteræ illæ iisdem conjunctæ, quibus salva vult esse Cassinensi monasterio, quæ Tertullus Placidi parens, quæve Justinus Senior imp. eidem cœnobio contulisset: nempe villas, rura, castra, oppida, civitates et municipia ibidem recensita, et quidem non parva vel exigua numero. At quænam sub Theodorico, Gothorum rege, esse poterant alicui Romanorum patricio oppida et civitates? vel quæ Justinus imperator ejusmodi in Italia existentia potuit donasse non sua? nec enim glebam imperator Orientis sub Theodorico rege in Italia possidebat. Et quid illud ad finem: „ Ex minio manu propria sub„ scripsimus „ eum, teste Suida, Justinianus litteras penitus ignorarit? Et quomodo (ut superiores Epistolæ) eadem data legitur sub consulibus Boëtio atque Cethego, anno duodecimo ejus imperii? Et quæ insuper ridenda illa subscriptio testium: B Theodoricus rex aquilifer, Belisarius Draconifer, Mauricius leonifer, Tiberius lupifer? Ac denique quomodo subscripsisse potuit ei privilegio anno duodecimo imperatoris Theodoricus Gothorum rex, cum longe ante hæc tempora decessisset, et post eum Athalaricus, inde Theodatus, ac postea Vitiges eo anno duodecimo Justiniani regnaret? Sed missa isthæc faciamus, quæ dolemus ab aliquo ocioso conficta. Miramur vero magis eadem ab ejusdem sacri Ordinis monachis, viris doctis, non fuisse rejecta et oblivione omnino sepulta

merito rejectæ.

62 *Quamquam æqua sit hac Baronii censura, non tamen hanc omni ex parte tueri velim: nam primo, quod Volusianum Joanni, anno* 538 *consuli, comitem adjungat, id contra antiquos consulares Fastos facit, in quibus unus Joannes illo anno consul signatur. Vide Pagium ad annum* 538, *num.* 10. *Quod autem Justinianum litteras omnino ignorasse dicat, pariter non probo; id quidem habent codices Suidæ Mediolanenses, sed Vaticani pro Justiniano rectius Justinum habent, quem Procopius cap.* 6 *Historiæ Arcanæ* ἀναλφάβητον, *id est,* litterarum expertem *vocat. Justinianum autem litterarum expertem non fuisse, late probat* C *Nicolaus Alemannus in caput* 18 *ejusdem Historiæ, quem vide. Sequuntur denique duæ Gordiani litteræ, unæ ad Messalinum et Pompeium Tyllium, seu, ut alibi legitur, Cilium; alteræ ad Constantinum abbatem Casinensem, S. Benedicti successorem. Agit utraque de Gordiani in Siciliam reditu. Verum quam parum ex dictis verosimile est, Gordianum a SS.* Placidi *et Sociorum nece Constantinopolim navigasse, tam verosimile est et has litteras esse fictitias. Primas præterea scriptas eo tempore fuisse oporteret, quo necdum nova Benedictinorum colonia Messanam advenerat, ut sequentibus Epistolæ verbis declaratur:* State viriliter... usque dum... fratris nostri a Casino ad monasterium restaurandum veniant. *Id vero temporis nulli erant in Sicilia Benedictini, uti ex litteris Siculorum ad S. Benedictum, quas vide in Actis num.* 85, *colligere est, et tamen Gordianus, nescio quos,* patres et fratres *ea Epistola alloqui fingitur. Messalinus et Pompeius Cilius, quibus nominatim Epistola inscribitur, laici erant, Tertulli olim in Sicilia procuratores, quorum primus præterea in his ipsis litteris* vir illustris *appellatur. Quæ vero Constantino abbati* D *inscriptæ sunt litteræ, Passionis* S. Placidi *a Gordiano Græcis litteris describendæ mentionem faciunt, quod ille numquam præstitit, ut in superioribus ostensum abunde est. Litteras reliquas Appendicis, quia ad res serius gestas pertinent, suis locis attingam. Interim ex dictis colliges, nihil sinceri hactenus, et cui tuta fides adjici possit, ex ea fuisse allatum.*

§ V. Discutiuntur, quæ de S. Placidi natalibus circumferuntur.

S. Placidum

Quo loco apud Romanos fuerit, etiam id temporis, quo summa reipublicæ auctoritas penes consules erat, Aniciorum familia, nemo nescit, eo maxime nomine apud Christianos nobilis, quod e senatoriis prima nomen Christo dederit: hinc S. Placidum *paterna linea, materna vero e gente Octavia sub initium seculi* VI *prodiisse* E *memorant ejus Acta, prolixiora num.* 4. Tempore, *inquiunt,* quo Theodoricus Augustus in Seniori Roma, in Nova vero Justinus Senior et Justinianus Romani imperii sceptra retinebant, Sedis * vero Apostolicæ Joannes primus et Felix præsidebant, Tertullus, vir nobilissimus ac præclarissimus, et in utraque curia Romani imperii post Augustos nulli secundus, homo illustrissimus ac dilectissimus, in Seniori Roma patriciatus retinebat habenas. Qui ex Aniciorum stemmate sanguinis lineam ducens adeoque sapientia, fortitudine atque prudentia viguit, ut ab imperatoribus omnique Romano populo PATER PATRIÆ vocaretur. Hic de Octaviæ gentis familia ducens uxorem, corpore ac moribus speciosissimam, bonæ arboris bonos fructus ex ea suscepit. Primum namque Placidum, secundum Eutychium, tertium Victorinum, quarto autem loco dum puellam enixa fuisset, pro eo quod ex Octaviorum et Flaviorum stirpe descendebat, Flaviam nominaverunt. *Stephanus Aniciensis, seu quisquis forte sub hoc nomine latet, Tertullum modestius simul et verius laudat, quem solum per varios honorum gradus patriciatus culmen adeptum ait;* Placidum *vero Romanæ civitatis indigenam, natum senatorio stemmate, matre vero e gente* F Octavia.

* Sedi

patre patricio Romano natum,

64 Placidum *quidem, S. Benedicti discipulum, Tertullo patre, eodemque patricio, natum, testis locuples est S. Gregorius Pontifex lib.* 2 *Dialogorum cap.* 3, *inter Romanos nobiles, qui filios suos S. Benedicto obtulere, Equitium et Tertullum nominatim recensens his verbis:* Tunc quoque bonæ spei suas soboles, Equitius Maurum, Tertullus vero patritius Placidum tradidit. *At nihil ille de Tertulli stemmate Aniciano, nihil de dignitate ejus, tam in Oriente, quam Occidente ab Augustis secunda, nihil de matre* Placidi, *Octaviorum stirpe prognata. Gregorio de* Placidi *genere plura non scripsit seculo* XI *Leo Marsicanus, nec ullus illo antiquiorum; ut non nisi ex traditione incerta, vel dubiæ fidei monumentis, vel denique e Petri diaconi Casinensis, aut alterius cujuscumque, sed auctoritate non majoris, invento Anicianum et Octavianum* S. Placidi *genus seculo primum* XII *vulgo obtrudi, librisque consignare cœperit: placuit tamen ea res adeo recentioribus quibusdam, ut non inutile visum illis*

A *lis fuerit, in explicanda* S. Placidi *genealogia eruditionem suam et laborem collocare. Ex his nobis ad manum est Arnoldus Wion, monachus S. Benedicti de Mantua, qui Anicianam familiam, in suos gradus late distinctam, ex instituto descripsit tractatu separato, quem Ligno Vitæ præfixit.*

Wion haud fundate satis

65 *Propositum mihi non est, quæ disserit, discutere singula, sed ea tantum, quæ factum nostrum* Placidum *attingunt propius, facto exordio a gradu Aniciano decimo septimo, seu a Sexto Anicio Petronio Probo, qui anno Christi* 371 *una cum Gratiano Consulum Fastos auxit. Probus hic ex Anicia Faltonia Proba tres liberos masculo suscepit Olybrium, Probinum, et Probum; atque ita geminum Aniciorum stemma invexit, alterum Proborum per seipsum, alterum Olybriorum per Olybrium filium. E Proborum stemmate* S. Placidum *derivat Wion in hunc modum: Probo Juniori natus est filius, quem* Anicium Justinianum Probum *appellat. Porro ab hoc Justiniano (altero a Justiniano imperatore) procreati fuere filii tres Germanus, Eupropius et Tertullus. Postremus ex his* (Flavius Anicius Probus *Wioni dictus) consulatum* B *gessit anno* 502; *ex quo denique prodiit Flavius Anicius Probus Tertullus alter, seu Junior, anno Christi* 523 *consul, et* SS. Placidi, Eutychii, Victorini *et* Flaviæ *pater. Ita quidem Wion hactenus; an vere solideque nunc dispicio.*

paterna linea

66 *Probo Seniori tres filios fuisse, Olybrium, Probinum, et Probum Juniorem, neque dubium est, neque controversum: at Probo Juniori filium fuisse,* Justinianum *nomine, unde didicit Wion? Altum apud veteres de hoc Justiniano silentium; unde ad gradum Anicianum decimum nonum fatetur Wion, res ejus gestas in tenebris latere, ut vix invenerit, quod de eo proferret. Duo tamen protulit; alterum, loco mox citato, claruisse nempe illum tribus liberis, de quibus infra: alterum in Martyrologio ad diem* XXI *Martii pag.* 112, *ubi Justinianum illum Romanis consulibus adnumerat, verosimiliter ex Indice Consulum Romanorum ipsi Roma transmisso, quem loco, prius allato, laudat: cum tamen ceteri consulum Fasti hunc Justinianum ignorent. Quos præterea ad gradum Anicianum* 19 *laudat Wion scriptores, Petrum Casinensem diaconum, Trithemium aliosque, re*C *centiores sunt et ad rem persuadendam haud satis idonei. Plusculum tamen vetustatis præ se fert Anastasius Senior, cujus Epitomen Chronicorum Casinensium, sub annum* 754 *Stephani II (Baronio III) Papæ jussu conscriptam, ibidem laudat; sed personatus iterum hic obtruditur auctor, ut Muratorius censuit tom.* 2 *Scriptorum Rerum Italicarum in sua ad eamdem Epitomen Præfatione, ubi inter alia, quæ in dicta Epitome occurrunt, et a seculo* VIII, *quod illa præ se fert, abhorrent, hæc ait:* Denique cum seculo VIII nullo pigmento componere possis populorum LOTHARINGORUM memoriam, quum constet, tunc ignotam terris hanc appellationem fuisse. Reliqua prætereo. *Sic et ante Muratorium Bollandus censuit tom.* 2 *Februarii pag.* 400 *et seq. Ceterum id tantum dicit Anastasius ille, S. Benedicto avum fuisse,* Justinianum *nomine, non dignitate consulem, non gente Anicia, aut Probo consule satum.*

ab Aniciis

67 *Pergit interim Wion* S. Placidi *genealogiam texere; et ut jam monui, Justiniano Germanum, Eupropium, et Tertullum filios tribuit, sed fundamento nihilo solidiore. De Tertullo ad gradum Anicianum* 20 *ita scribit:* Flavius Anicius Tertullus Probus, Anicii Justiniani filius, V. C. consulatum gessit anno Christi DII cum Rufio Magno Fausto Anieno Juniore V. C... Genuit ex uxore N. sibi æquivocum Tertullum, *quem ad gradum Anicianum* 21 *anni* 523 *cum Flavio Philoxeno consulem et* S. Placidi *patrem facit. Qui anno* 502 *consul processit Probus, nusquam* Tertullus *dictus reperitur, neque Justiniano patre natus fuit: nam Hypatius, Pompeius et Probus consobrini et Anastasii imperatoris nepotes fuere, teste Marcellino ad Post consulatum Lampadii et Orestis; quorum primus anno* 500, *alter anno* 501, *postremus anno* 502 *ab Anastasio consul dictus est. Procopius quoque lib.* 1 *de Bello Persico cap.* 12 *Probi meminit, quem Anastasii* Ἀδελφιδῶν, *id est, ex fratre vel sorore nepotem, vocat. Porro Anastasius Flavium Hypatium et secundum aliquos Paulum, fratres habuit, ut ex Procopio et Marcellino in Familiis augustis Byzantinis Cangius docet; sororem vero, quam Theophanes pag.* 125 *Secundino nupsisse tradit. Itaque vel Hypatius, vel Paulus, vel denique Secundinus Flavii Probi, anno* 502 *consulis, pater fuit, non Justinianus, ut Wion scribit.*

AUCTORE J. B.

derivavit.

68 *Neque verum videtur, Probum anni* 523, *imo* 525, *cum Philoxeno consulem, Probi anni* E 502 *consulis filium fuisse. Tres enim Probi, qui ab anno* 502 *usque ad annum* 525 *consulatum gesserunt, distinguendi videntur, nempe annorum* 502, 513 *et* 525 *consules: nam primo nulli horum numeralis nota in Fastis abjicitur. Dein Probus, anni* 502 *consul, in Oriente, reliqui duo in Occidente creati sunt, ut ad annum* 525 *probat Pagius in Cristicis. Anno* 502 *consul* Probus *sine addito appellatur; at consul, anni* 513 Anicius Probus, *et in quibusdam Fastis* Probus alter *dicitur. Tertius denique* Anicius Probus Junior *dicitur;* Anicius, *ut ex eadem gente, qua secundus;* Junior, *ut secundi, non primi filium fuisse, intelligas. Quod vero Wion consulem Anicum Probum Juniorem* Tertullum *præterea nominet, ac* S. Placidi *patrem faciat, id non modo sine veterum testimonio, sed etiam contra refutata § superiore Casinensia Monumenta, quibus tamen non raro nititur, facit: in illis enim Tertullus tantummodo* patricius, *qualis re ipsa fuit, nusquam* consul *scribitur, secus ac Gregorius, Symmachus, Vitalianus aliique.* F

Cui nihil prodest Gordiani donatio quædam,

69 *Adhæc Wion ad gradum Anicianum* 23 *instrumentum quoddam profert, ex antiquo Ms. Casinensi depromptum, quo Tertullum,* S. Placidi *patrem, ac Gordianum Gregorii Magni patrem Aniciana stirpe progenitos ac cognationis vinculo fuisse conjunctos, apparet: etenim in eo* Anicium *sese diserte Gordianus vocat et inter* parentes *seu consanguineos Tertullum memorat: at quis inter tot donationum instrumenta, quæ mutuo sibi auxiliarem manum porrigunt, et manifesto seu spuria seu interpolata sunt, non vereatur, ne et hoc, de quo loquimur, instrumentum, etsi cautius fortasse adornatum (neque enim illud integrum exhibet Wion) perinde ac alia, sit otiosi hominis inventum, aut hac saltem ex parte interpolatione depravatum? Interpolationis equidem non esse immune ipsius instrumenti verba, a Wione recitata, ostendunt: datum enim legitur:* Anno IV Post consulatum ejusdem domini N. *(Justini Junioris)* anno 2, Ind. II, mense Julii, die XIV; *quæ mensium dies numerandi ratio ea tempestate nondum erat in usu. Annus præterea quartus P. C. Justini Junioris, Christi* 569 *fuit, quo nescio.*

AUCTORE J. B.

nescio, an Bonitus, cui, ut abbati Casinensi, varios fundos et villas per dictum instrumentum Gordianus donat, Casinensibus præfuerit. Scribit enim Mabillonius ad annum 570, *Simplicium, Casinensem abbatem tertium, Longobardorum tempestati divina providentia fuisse subductum; ut hic Longobardorum in Italiam incursionem, cujus initium anno* 569 *illigat, secundum Mabillonium non viderit. Simplicio Vitalis successit, huic vero Bonitus, sub quo postea Casinense cœnobium a Longobardis destructum fuit circa annum, ut idem auctor ait,* 580; *atque adeo verisimiliter anno* 569 *Casinensibus Vitalis præerat. Marcus Antonius Spicio, Casinensis Congregationis monachus, in Elogii Abbatum Casinensium Vitalis regimen ad annum* 583 *usque producit.*

nihil Justiniani et Theodoræ

70 *Anicianum* S. Placidi *genus tacite confirmant litteræ, quas Justinianus et Theodora ad illum misisse finguntur, dum in illis Tertullus Justiniani* exadelphus, Placidus *vero ejusdem* nepos *vocatur: sed nec Aniciis Justinianus aut Theodora, nec Justiniano Tertullus sanguine junctus fuit. Nihil certe Aniciis cum Theodora, Acacii Ursarii filia cujus ortum ac propudiosam educa-* B *tionem Procopius Historiæ Arcanæ cap,* 9 *describit, commune fuit. Justiniano pater Sabatius fuit,* Istokus *ab Illyriensibus, id est, gentibus suis dictus: mater vero Bigleniza, Justini imperatoris soror, quos obscuro genere in Thraciæ Illyricique confiniis oriundos scriptores veteres tradidere. Justinum Procopius citatus cap.* 6 *agris exercendis fuisse assuetum scribit, priusquam egestatis vitandæ causa militiæ nomen dedit; cujus quoque uxorem,* Lupicinam *nomine,* servam *et* barbaram *nuncupat; ut hi omnes ab Aniciorum claritudine et consanguinitate quam longissime abfuisse videantur. Sunt, qui velint, Justinum, cum senator esset, in Aniciorum familiam adoptione transiisse, quod tum Fasti consulares, tum antiqui nummi, in quibus* Flavius Anicius *apellatur, testari videntur: at longe verosimilius apparet, Justinum, imperatorem factum, quo generis sui vilitatem tegeret, ultro id sibi nominis adscivisse, vel ab adulante populo oblatum, ratum habuisse. Sic et uxorem ejus Lupicinam, inquit Theodorus lector,* posteaquam augusta nuncupata est, populus EUPHEMIAM nominavit; *eademque* Ælia Marcia Euphemia *dicitur in nummo, quem Cangius de Familiis augustis Byzantinis pag.* 88 *exhibet. Vulgarem hunc loquendi morem secutus est Jornandes,* C *cum de Germano, Justiniani pro nepote ex fratre, et Mathasuentæ, quæ Theodorici Italiæ regis e sorore neptis erat, filio scripsit lib. de Rebus Geticis cap. ultimo:* In quo conjuncta Aniciorum gens cum Amala stirpe, spem adhuc utriusque generis, Domino præstante, promittit.

ad S. Placidum

71 *Neque porro, quo pacto Justinianus imperator Tertullum Juniorem* Exadelphum *suum nominare potuerit, perspicere possum: sunt enim* ἐξάδελφοι *duorum fratrum aut sororum filii: Tertullum autem Seniorem et Sabatium, Justiniani e Justini sorore patrem, fratres fuisse, nec ex jam dictis verosimile est, nec ullo idoneo teste firmari potest. Quod si Justinianum Justini filium adoptivum statuas, jam Justinum et Tertullum Seniorem fratres fuisse necesse est; refragante non solum Procopio num. superiore laudato, sed omni etiam antiquitate. Wion sæpe citatus hac ratione procedit: Justiniano, de quo num.* 65, *tres filios fingit, Germanum, Justini imperatoris sorori maritatum, Eupropium, S. Benedicti patrem, et Tertullum Seniorem,* S. Placidi *avum. Tum Germano huic, Vitalianum, Germanum alterum,* D *Mathasuentæ maritum, et Justinianum imperatorem filios tribuit: quibus concessis, satis quidem liquet, qui Justianus imperator et Tertullus Junior duorum fratrum filii, seu* ἐξάδελφοι *fuerint: addit tamen Wion ad gradum* 20 *Anicianum de priori Germano agens:* Si quis tamen aliter repererit, contentioni cedo, *et merito quidem.*

commentitiæ litteræ.

72 *Nam quo notior est apud illorum temporum scriptores Germanus, Mathasuentæ maritus, et Justiniani non frater, sed fratruelis, ut Jornandes scribit de Rebus Geticis cap.* 14 *(esto, cap. ultimo Justiani imperatoris* fratrem *vocet) et a Procopio, Justiniani* ἀνέψιος *seu ex fratre nepos constanter dictus; eo apud eosdem scriptores Germanus Germani hujus pater obscurior est, neque quidquam e rebus ejus gestis, quippe qui numquam forte in vivis fuerit, invenire potuit Wion. Ad virum quidem illustrem,* Germanum *nomine, scripsit Hormisda Papa apud Labbe tom.* 4 *Conciliorum col.* 1507; *at hunc Justiniano patrem fuisse, nemo veterum dixit: Procopius autem Sabatio diserte id tribuit, ut dictum supra est. Sabatio porro, non Germano, ad quem Hormisda scripsit, nupta fuit Bigleniza, Justini soror, cujus nomen* Biglenizæ, *inquit Alemannus in cap.* 12 *Historiæ Arcanæ procopii,* Theophilus in Vita Justiniani prodidit: *nec enim alia fuisse scitur Justino soror. Unus denique a veteribus, qui sub Justino et Justiniano augustis floruit, Vitalianus memoratur, isque genere Scytia, ut Marcellinus ad Consulatum Senatoris; nec Germani filius aut Justiniani frater; sed Patriciolo natus, ut lib.* 1 *de Bello Persico cap.* 8 *Procopius tradit. Adhæc quæ Vitaliano et Justiniano esse cognatio potuit, cum Joannem, Vitaliani nepotem, Germani, Justiniani imperatoris nepotis, affinitatem, quod Germano longe esset familiæ dignitate inferior, vix sperare ausum fuisse, testis sit Procopius Histor. Arcanæ seu Anecdotorum cap.* 5? *Frustra Wion Justiniani ad Hormisdam Epistolam allegat, qua Vitalianus Justiniani* frater *dicitur; sed non eo sensu, quo Wion Justiniani verba interpretatus est.*

nihil denique Justiniani ad Hormisdam PP. epistola.

73 *Is enim erat ea tempestate viris principibus mos, ut super sacram mensam fraternam mutuo sibi fidem jurarent: quem ritum antiqui Patres, inquit Alemannus in cap,* 6 *Anecdotorum Procopii,* sacrum fecerunt, quibus curæ fuit evertere illas humani cruoris potiones, quas adhibuerunt non solum barbari et Orientis populi, ut refert Lucianus in lib. de Amicitia, cui titulus est Τόξαρις, sed etiam Romani ad amicitias, F fœdera et conjurationes stabiliendas; *addens præterea, pari de causa Strategium, Felicem Papam IV, alias III, cum laicus esset, et Theodoricum Gothorum regem Justiniani* fratres *dictos fuisse. Neque porro dubium est, quin Vitalianus una cum Justiniano hujusmodi fœdus inierit. Extincto enim Anastasio imperatore, in quem arma Vitalianus moverat, ac rerum jam potente Justino, Justinianus, teste Procopio Historiæ Arcanæ cap.* 6, illico vocatum *misit* Vitalianum tyrannum fide publica, impunitate promissa, et una susceptis Christianorum mysteriis. *Haud igitur ob sanguinis cognationem, sed initi fœderis necessitudinem, juratamque fidem mutuam Vitalianum* fratrem *Justinianus appellavit.*

Itaque S. Placidum patre patricio Romano

74 *His plura addere necesse non arbitror, ut Pseudo-Gordiani, Wionis, aliorumque de* S. Placidi *cum Aniciis et Justiniano cognatione opinio partim valde incerta, partim liquido falsa habeatur.*

A *tur. Idem fere argumentum Mabillonius tractat in Appendice altera tom.* I *Annalium Benedictinorum subnexa, in qua de Aniciano S. Benedicti genere pag.* 676, *a recentioribus tantum asserto, hæc scribit:* Post Trithemium, quidam auctores e nostris sanctum patrem Benedictum ex Anicia gente perillustri prognatum dixere: sed quis primus id scripserit, non ita exploratum. Angelus a Nuce ejus opinionis originem et progressum tribuit Wioni, Yepesio, Bubeo, aliisque, quibus eam asserendam relinquit; *quibus ipse Mabillonius Simonem Miletum, et Johannem Seifridum Wratislaviensem, Zwetalensem olim in Austria abbatem, adjicit. Tum et Haeftenum Proleg.* 14 *in Vitam S. Benedicti laudat his verbis:* Hanc genealogiam Benedictus Haeftenus, vir religione et eruditione insignis, ex Wione commemorare mavult, quam adstruere, ratus id non ita in promptu esse, cum non adsint veterum idonea testimonia, quibus genealogia hæc adstruatur.

utum dixisse sufficiet

75 *Mox fundamentum duplex affert, quod Wioni contexendæ S. Benedicti genealogiæ materiem occasionemque præbuisse videtur; alterum, S. Benedicti patri* Eupropio; *avo autem* Justiniano *nomen fuisse, quod primus omnium Petrus diaconus dixit,* forte, *inquit Mabillonius pag. citata, num.* 3, ex monasterii sui monumentis ac traditione; *quibus verbis metum suum prodit, ne id forte Petri, aut alterius inventum sit, quod temporum lapsu in Ordine Benedictino invaluerit. Alterum vero, et in quo rei cardinem versari censet, eidem Justiniano, S. Benedicti avo, patrem fuissse Probum Juniorem; huic porro Sextum Anicium Petronium Probum, Probæ Faltoniæ conjugem; quod de suo addidisse Wionem credit, et idoneis probari posse argumentis optat. Denique, cum id sibi compertum non haberet, satis habuit S. Benedictum liberiori, quod e Gregorio Magno liquet, seu, ut cum Floro interpretatur, nobiliori genere ortum dicere. Nobis itaque etiam, Mabillonii aliorumque supra laudatorum exemplo, cum eadem in* S. Placidi *genealogia a Wione contexta occurrant,* S. Placidum *Tertullo, viro patricio, quod item ex Gregorio Magno liquet, natum esse, dixisse sufficiet. Quantus autem esset patriciatus honor ex lib.* 6 *Variarum Ep.* 2. *Cassiodori disces, ubi soli consulatui inferior dicitur: neque concedi solebat, nisi viris illustri loco natis et meritorum* C *laude conspicuis; unde Theodoricus rex apud eumdem Cassiodorum lib.* 3 *Variarum Ep.* 5 *ad Importunum scribit:* Tot igitur parentum laude decoratus, tot etiam morum luce conspicuus, sume post consulares fasces emeritos, patriciatus insignia, tuarum munus plenarium dignitatum; et cani honoris infulis adultam cinge cæsariem, qui meritorum laude ætatis præjudicia superasti. *Hæc de paterno* S. Placidi *genere. Nunc pauca de materno.*

Incerta pariter sunt.

76 S. Placidi *matrem e gente Octavia oriundam fuisse Pseudo-Gordianus ait verbis § hujus principio relatis, idemque legitur apud Stephanum Aniciensem: sed is non est, qui fidem dictis suis indubiam faciat; neque liquet, ipsene id primus finxerit, an e traditione majorum acceperit. Gentem Octaviam, Velitris oriundam, Tarquinius Priscus Romam transtulit, in senatumque adscivit; Servius Tullius patriciam fecit. Ad plebem translata consules quinque, triumphum unum obtinuit: sed illam ordini patricio restituit C. Julius Cæsar dictator, quæ e variis auctoribus congessit Pitiscus in Lexico Antiquitatum. Nomen matris* S. Placidi, *Pseudo-Gordiano, ut apparet, ignotum,*

Octobris Tomus III.

auctore J. B.

Joannes Petrus Villadecanius prodidit, eamque Faustinam *dixit, sororem Elpidis, Boëtii a Theodorico rege occisi uxoris, et T. Annii Placidi V. C et Cos. filiæ, ut Wion refert post gradum Anicianum vigesimum, ubi de Aniciorum Boëtiorum gente disserit.* Nos vero id non audemus affirmare, cum veterum testimonia desint, *caute hic ait Wion, quæ tamen in illo cautela non raro desideratur, ut tum ex jam dictis, tum ex mox dicendis apparebit.*

quæ de materno illius genere

77 *Porro ex Tertulli et uxoris anonymæ conjugio natos ait Pseudo-Gordianus apud Mabillonium æque ac apud Cajetanum liberos quatuor,* S. Placidum, *natu, ut volunt, maximum,* Victorinum, Eutichium, *et* Flaviam, *omnes una cum* S. Placido *passos. At e laterculis Hieronymianis emendicata esse hæc nomina, ac* S. Placidi *Fratribus ac Sorori afficta, quod vera eorum nomina Actorum inventori comperta non essent, ob dicta* § I, *num.* 10 *non omnino injuria suspicari quis potest. His quintam addit Wion, videlicet, ut illam nominare illi placuit, Aniciam Silviam Probam; de qua ad gradum Anicianum* 22 *ita scribit:* Anicia Silvia Proba, Tertulli filia, nupsit Ilduino Martio duci Mediolanensi, ut auctor est Thomas Porcacchius lib. 3 Familiæ Malaspinæ: *ex* quo mater effecta est Accini Martii, qui, Martio cognomento relicto, primus familiæ E Malaspinæ nomen intulit: et Alsuindæ Martiæ, uxoris Garimbaldi Bajoariorum regis. *Voluitne hic sibi credi Wion, non allato veterum testimonio, qui pari de causa Villadecanio paulo ante non credidit? Qua porro auctoritate laudatus a Wione Porcacchius, Silviam* S. Placidi *sororem fuisse, vel certe Silviam Ilduino duci Mediolanensi nupsisse affirmet, nec edicit Wion, nec mihi exploratum est, cui citatum Porcacchii Opus consulere non licuit.*

narrantur.

78 *Attamen, quæ hoc loci sive de suo Wion, sive e Porcacchio narrat, haud satis mihi fundata apparent. Albsuindam quidem a Paulo diacono lib.* 2 *de Gestis Langobardorum cap.* 29 *et seq. memoratam invenio, sed Alboïni Langobardorum regis filiam, ad Tiberium imperatorem a Longino, Ravennæ præfecto, Constantinopolim directam vel ad Justinum Juniorem, Tiberii decessorem, ut Agnellus in Vita Petri Senioris, Ravennatis episcopi, scribit. Gemini quoque idem Paulus Garibaldi, Bajoariæ ducis, meminit;* F *unius quidem lib.* I, *cap.* 21, *et lib.* 3, *cap.* 10 *et* 29: *alterius vero lib.* 4, *cap.* 41. *Sed utrique conjugem tribuit longe aliam; Walderadam scilicet, Cuswald seu Theodobaldo Francorum regi prius nuptam, Garibaldo hujus nominis I Bajoariæ duci; sed Garibaldo II Gisulfi Forojuliensis ducis filiam. Lib. enim* 4, *cap.* 38 *de Gisulfi filiabus ita loquitur Paulus:* Quæ postea *(occisis a Cacano, Avarorum rege, earum parentibus)* per diversas regiones venundatæ, juxta nobilitatem suam dignis sunt nuptiis potitæ. Nam una earum Alamannorum regi, alia vero dicitur Bajoariorum principi nupsisse. *Dein vero cap.* 41 *ita scribit:* Hiis temporibus mortuo Tassilone duce Bajoariorum *(illius nominis I)* filius ejus Garibaldus in Agunto a Slavis devictus est. *Ita ut Paulus Garibaldi nomen, quod cap.* 38 *reticuerat, expressisse videatur cap.* 41. *Utut sit, neutri Garibaldo alias uxores tribuunt qui de rebus Boicis ex instituto scripsere, ut Velserus, Brunnerus aliique. Sed jam ad alia progrediendi tempus est.*

14 § VI.

AUCTORE J. B.

§ VI. S. Placidi nativitas, oblatio S. Benedicto, vita monastica Sublaci, dum una cum S. Benedicto inde Casinum abiit.

Natum ut aiunt, anno 515,

Acta S. Placidi *a Mabillonio edita natum diserte aiunt num.* 83 *apud nos* anno Incarnationis Dominicæ quinto decimo ac quingentesimo, *idemque colligere est ex num.* 5, *ubi* S. Placidum septennem, *seu, ut rursum legitur num.* 83, anno septimo ætatis suæ *Tertullus S. Benedicto obtulisse dicitur:* Divinæ Incarnationis anno XXII ac quingentesimo; *unde si septem annos demas, ad annum* 515 *pertinges: at perperam eodem num.* 5 *Tertulli ad S. Benedictum accessus, et* Placidi *oblatio, temporibus Julii Papæ, qui seculo* IV *fuit, contigisse feruntur. Unde Mabillonius non* B Julii, *sed* Joannis I, *num.* 4 *in Actis memorati, legendum monet in margine: at hoc pacto et altera correctio adhibenda erit; et anno* 522 *substituendus erit* 523. *Pontificatum enim Joannes adeptus est, ut scribit Anastasius apud Blanchinum, sub consulatu Maximi, qui in annum* 523 *incidit. Eodem quoque anno facta legitur* S. Placidi *oblatio in Extracto Joannis Papæ XXII ex libris summorum Pontificum, quod post Chronicum Casinense sæpe citatum videre est, ac ita habet:* Anno Domini DXXIII beati Maurus et Placidus recepti fuerunt a S. Benedicto. *Seculo* XIV *Joannes XXII Ecclesiæ præfuit: sed quæ sit librorum illorum Pontificalium antiquitas, unde id, uti et alia, quæ ibidem de* S. Placido *ac Sociis referuntur, accepta sunt, ignoro.*

septennem S. Benedicto,

80 *Acta vero, quæ apud Octavium Cajetanum Stephani Aniciensis nomen præferunt vel anno ætatis suæ septimo ad finem vergente, vel octavo inchoato,* S. Placidum *Benedicto oblatum fuisse, his vevbis memorant:* Parentum diligentia nutritus Puer, et tenere, sicut oportunum fuerat, educatus, cum jam soptennis pueritiæ metas attingeret, beatissimo patri Benedicto, qui terri-C torio Sublacensi vitam angelicam exercebat, norma institutionis monasticæ regulariter imbuendus oblatus est. *Horum Actorum concinnator perinde, Græcum fontem sese consuluisse, perhibet in Prologo, ac ille, qui Acta, de quibus num. præcedente, conscripsit; nec tamen annum, quo natus est* S. Placidus, *quo S. Benedicto oblatus, quo in Siciliam missus, quo denique martyrio coronatus fuit, determinavit: unde conjicere fas est, hæc omnia Actis Græcis, si revera aliquando exstiterint, adjecta fuisse ex Benedictinorum qualicumque traditione; annis equidem Incarnationis usus non est Gordianus: hic enim calculus, etsi ab anno* 532 *a Dionysio Exiguo compositus, longe post usu receptus est, ut docet Mabillonius de Re diplomatica lib.* 2, *cap.* 23; *qui scriptorem Victore Tununensi, qui annum ab Incarnatione Domini* 567, *sed vice tantum simplici, numerat in summa annorum, quam suo Chronico subjecit, antiquiorem non invenit. Haud itaque certus est annus* S. Placido *natalis: quia tamen anno* 515 *natum esse, communis est scriptorum assertio, nec hæc aliunde falsi convincitur, ille et nos tamquam vero illius natali utemur.*

anno verisimilius 523 Sublaci

81 *Quod vero ad annum, quo S. Benedicto oblatus est, attinet, neque de illo quidquam certi statuimus: cum tamen anno ætatis suæ septimo utraque Acta oblatum affirment, et quidem ad finem jam vergente, vel completo, ut apud Stephanum Aniciensem legitur; annus vero* S. Placidi *septimus completus, seu octavus partim in annum* 522, *partim in sequentem inciderit, eo magis inclinamur, ut anno potius* 523, *quam* 522 *in Actis Mabillonianis expresso, id contigisse putemus; et vel ideo maxime, quod posteriorum Actorum concinnator Joannem Papam, cujus paulo ante meminerat, hoc quoque loco indicasse videatur, non ejus decessorem Hormisdam, nedum Julium, tum dudum e vivis ereptum. Sed quidquid sit de anno, certum est* S. Placidum, *nondum pueritia egressum, S. Benedicto a Tertullo oblatum ex Gregorio Magno, qui lib.* 2, *Dialogorum cap.* 3 *rem gestam ita describi:* Cum sanctus vir *(Benedictus)* diu in eadem solitudine *(Sublacensi)* virtutibus signisque succresceret, multi ab eo in eodem loco ad omnipotentis Dei sunt servitium congregati: ita ut illic duodecim monasteria cum omnipotentis Jesu Christi Domini opitulatione construeret, in quibus statutis patribus duodenos monachos deputavit; paucos vero secum retinuit, E quos adhuc in sua præsentia aptius erudiri judicavit. Cœpere etiam tunc ad eum Romanæ urbis nobiles et religiosi concurrere, suosque ei filios omnipotenti Deo nutriendos dare. Tunc quoque bonæ spei suas soboles Equitius Maurum, Tertullus vero patricius Placidum tradidit: e quibus Maurus Junior cum bonis polleret moribus, Magistri adjutor cœpit existere; Placidus vero puerilis adhuc indolis gerebat annos.

Tertullus pater oblato,

82 *Ipsis Gregorii verbis, eadem narrans, subinde utitur apud Mabillonium Pseudo-Gordianus, ut consultum a se fontem plane delegat. Quidquid proinde præterea memorat de splendido Tertulli Benedictum adeuntis comitatu Romani imperii optimatum, de singulari illius apud imperatorem gratia, ac de negotiis imperialibus, figmentis annumero. Et vero quænam imperialia illa negotia, quibus implicabatur? Num Theodorici? At is, teste Procopio lib.* I *de Bello Gothico cap.* I, *Romani imperatoris nec insignia nec nomen usurpare voluit, vixitque regis appellatione contentus, nec alium ipsi titulum scriptores passim tribuunt: sicut nec Clodoveum, Francorum regem, etsi ab* F *Anastasio imperatore consulem et augustum honoris gratia salutatum, imperatorem aut augustum, cum de illo loquuntur, passim nuncupant. Num Justini? Is vero in Oriente imperabat; nec satis apparet, quibus sub Theodorico negotiis Tertullum Romæ commorantem implicitum tenuerit. Nihil horum apud Stephanum Aniciensem legitur, qui rem totam verbis num.* 80 *transcriptis absolvat; ut is figmenta hujusmodi vel in Actis Græcis non invenerit, vel inventa, velut a vero aliena, sibi recidenda verosimillime sit arbitratus.*

vita monastica institutis imbuendum,

83 *Illud præterea ex eodem Gregorio certum sit, pueros, quos parentes S. Benedicto offerebant, non hunc solum in finem offerri solitos, ut illos artium profanarum disciplinis imbueret; sed vel maxime etiam, ut virtute ac pietate institueret, quod, recte inquit Mabillonius lib.* 2, *num.* 3, *ad annum* 522 *in Annalibus Benedictinis,* perspicuis verbis declarat Gregorius, cum eos tradit suos et filios OMNIPOTENTI DEO NUTRIENDOS dedisse: quos satius fuisset Romæ erudiri, si de solis scientiis, ut quidam novatores inepte fabulantur, et non de moribus ac pietate eorum parentes

AUCTORE J. B.

A rentes potissimum curassent, uti certe curabant. Sic tamen, ut congruæ eruditioni secundas darent. *Nec ullus dubitandi locus est, quin Equitius et Tertullus liberos suos, Maurum et* Placidum, *S Benedicto eadem mente obtulerint, voluerintque, ut ex magistri sui institutis religiosam vitam perpetuo ducerent. Sed* an solemni illo ritu, quem in sua Regula Benedictus præscripsit, Deo oblati fuerint, non liquet, *inquit Mabillonius loco mox laudato. Dubitationem Mabillonio attulisse videtur, quod Benedictina Regula, ut num.* 2 *scribit, quo tempore Placidum in discipulorum suorum numerum S. Benedictus retulit, concepta tantum et adumbrata, postmodum vero in monte Casino absoluta fuerit. Eo tamen propendet, ut solemniori illo ritu liberos suos Benedicto obtulerint :* Quamquam non levis hujus rei conjectura, *inquit*, ex eo deducitur, quod amplissima simul cum illis prædia, magnasque possessiones donasse memorantur.

sed an oblatione solemni.

84 *Ritus suscipiendi nobilium ac pauperum filios, de quo Mabillonius, in Regula Benedictina cap.* 66, *lib. de Concordia Regularum, notis et observationibus a Menardo illustrata, ita describitur :* Si quis forte de nobilibus offert filium B suum Deo in monasterio, si ipse puer minore ætate est, parentes ejus faciant petitionem (id est, scripturam obligatoriam, *inquit Menardus in cap.* 65) quam supra diximus: et cum oblatione ipsam petitionem et manum pueri involvant in palla altaris, et sic eum offerant. De rebus autem suis, aut in præsenti petitione promittant sub jurerando, quia numquam per se, numquam per suffectam personam, nec quolibet modo, ei aliquando dent, aut tribuant occasionem habendi : vel certe si hoc facere noluerint et aliquid offerre voluerint in eleemosyna monasterio pro mercede sua, faciant ex rebus, quas dare voluerint, monasterio donationem, reservato sibi (si ita voluerint) usufructuario. Atque ita omnia observantur (*alibi legitur :* obstruantur) ut nulla suspicio remaneat puero, per quam deceptus perire possit, (quod absit) quod experientia didicimus. Qui vero ex toto nihil habent, similiter petitionem faciant, et cum oblatione offerant filium suum C coram testibus.

magis incertum, quam Mabillonius credat.

85 *Hoc igitur nobiliorum ritu* S. Placidum *a Tertullo patre S. Benedicto oblatum fuisse, ex oblatis simul amplissimis prædiis ac possessionibus Mabillonius non leviter, suspicari se ait: verum quod sibi hic sumit Mabillonius, Actis ab illo editis plane contrarium est : in his enim num.* 5 *Tertullus S. Benedictum accepisse, eique* S. Placidum *Sublaci obtulisse legitur* divinæ Incarnationis anno XXII ac quingentesimo. *At ex num.* 13 *et seqq. manifesto colligere est, S. Benedictum, relicto Sublaco, prius Casinum adiisse, quam ulla a Tertullo prædia possidenda acceperit; Benedicti vero ad montem Casini accessum Mabillonius ipse lib.* 3 *Annalium num.* 5, *anno* 528 *innectit. Privilegium quidem Tertulli, Casinensi Chronico, mihi pag.* 768, *subnexum, quo S. Benedicto patrimonii sui villas, quas in Sicilia habebat, concessit, datum legitur* Anno imperii Justini quinto, *die vero* XV Calen. Julii, *qui annus et dies annum* 523 *designant; cum anno* 518 *die* IX *Julii Justinus imperium sit consecutus. Atque ita quidem hoc privilegium donationem illam eodem saltem circiter tempore, quo* Placidus *oblatus est S. Benedicto, factam esse videtur innuere : verum id fictitium esse, jam dictum est ante, ac denuo ex eo liquet, quod S. Benedicti veluti jam tum Casinensis abbatis meminerit his verbis :* Concedo tibi in perpetuum patri patrum Benedicto, et tuis successoribus in Casini cœnobio etc. *Meminit ejusdem donationis Leo Marsicanus lib.* I, *c.* I, *et vetus monasterii Casinensis Kalendarium, lib.* 3 *Annalium num.* 25 *a Mabillonio laudatum ; at in neutro factæ donationis annus exprimitur; adeo ut nec de illo certi quidpiam statui possit, quamquam illum cum anno oblationis* S. Placidi *Mabillonius confundat.*

Ex quo vero Sublaci fuit.

86 *Quod autem ad locum spectat, in quo* Placidus *S. Benedicto oblatus, et religiosæ vitæ rudimenta exorsus est, hunc Sublacum fuisse, ubi jam duodecim monasteria a S. Benedicto erecta visebantur, e Gregorio Magno indubitatum est. Sic loci hujus situm in Thesauro Geographico describit Ortelius :* Latii Mediterranei oppidum est circa Anienis fontes. Quadraginta millibus ab Urbe abesse, scribit Diaconus. *Italis* Subiaco *dicitur. Nominis etymologiam docet abbas Angelus de Nuce in Annotatis ad cap.* I *Vitæ S. Benedicti.* Apud aliquos, *inquit*, reperio Sublaqueum, sed Sublacus vel Sublacus retinendum est a situ, nam sub lacu positum est castrum Sublacus : Anio enim fluvius inter Simbruinos montes in Æ- E quicolis excurrens, obstructis a Nerone vel a Claudio angustis illorum montium faucibus, ad mille circiter passus supra prædictum castrum, aquas in summo stagnare fecit et in lacum colligi atque extendi, quæ postea ex præruptis cataractis præcipites cum fragore ruebant. In eo lacu, cujus superficies sacellum S. Placidi, quod etiam num visitur, æquabat, Placidus a Mauro aquarum vorticibus ereptus est. Nunc vero disruptis claustrorum obicibus, resides aquæ pristinam libertatem adeptæ, inferius fluunt, factitio illo lacu cessante, cujus fossa tantum et cavitas nunc apparet. *Adjicio duodecim monasteriorum supra e Gregorio memoratorum nomina ex auctore eodem in Annotatis ad cap.* 3 *Vitæ S. Benedicti :* Sunt autem sacra Specus : SS. Cosmas et Damianus, nunc S. Scholastica. S. Angelus post lacum S. Maria, nunc S. Laurentius. S. Hieronymus. S. Joannes Baptista, nunc Joannes ab Aquis. S. Clemens prope lacum. S. Blasius, hodie S. Romanus. S. Michaël archangelus sub sacra specu : S. Victo- F rinus ad radices montis Porcarii, S. Andreas et Vita æterna, nunc Vallis sancta. *Addit Mabillonius in Annalibus ad annum* 520 : Omnia, si duo priora, quæ hactenus superstant, exceperis aut in parietinas, aut certe in simplicia oratoria seu sacella redacta sunt.

laudabiliter se gessit.

87 S. Placidum, *quem lib.* 2 *Dialogorum cap.* 5 Puerulum *vocat Gregorius Magnus, septennem vero fuisse, Acta utraque dicunt, cum S. Benedicto oblatus fuit, in Sublacensi hac solitudine insignem brevi pro ætate sua in virtute et morum sanctitate sub tanto duce ac magistro progressum fecisse, nullus merito neget. Sane quod de* Placido *cap.* 7 *laudatus mox Gregorius, et eo Acta utraque referunt, humilitatem ejus et obedientiam magnopere commendant: unde nimirum intelligitur,* S Placidum, *licet illustri genere ortum, ad obeunda vilissima etiam ministeria, et ad quævis magistri sui imperia peragenda promptum paratumque se exhibuisse. Gregorium potius, quam Acta adiamus.* Quadam vero die, *inquit ille*, dum idem venerabilis Benedictus in cella consisteret, prædictus Placidus puer, sancti viri monachus, ad hauriendam de lacu aquam egressus est : qui vas, quod tenuerat, in aquam incaute submittens,

AUCTORE J. B.

tens, ipse quoque cadendo secutus est. Quem mox unda rapuit, et pene ad unius sagittæ cursum eum a terra introrsus traxit. Vir autem Dei intra cellam positus, hoc protinus agnovit, et Maurum festine vocavit dicens: Frater Maure, curre, quia Puer ille, qui ad hauriendam aquam perrexerat, in lacum cecidit: jamque eum longius unda trahit. Res mira, et post Petrum Apostolum inusitata. Benedictione etenim postulata atque percepta, ad patris sui imperium concitus perrexit Maurus: atque usque ad eum locum, quo ab unda deducebatur Puer, per terram se ire existimans, super aquam cucurrit, eumque per capillos tenuit, rapido quoque cursu rediit. Qui mox ut terram tetigit, ad se reversus post terga respexit, et quia super aquas cucurrisset, agnovit, et quod præsumere non potuisset, ut fieret, miratus extremuit factum.

veri nominis jam tum, ut videtur, monachus,

88 *Quo anno id contigerit, nec ex Gregorio, nec ex Actis S. Mauri aut* S. Placidi *confici potest: refert id tamen Mabillonius ad annum* 528 *sexennio circiter post oblatum S. Benedicto* Placidum, *quo tempore hunc novitium adhuc fuisse, existimasse videtur Mabillonius tom.* I *Actorum* B *Benedictinorum pag.* 9 *in Gregorii huc transcripta paulo ante verba ita annotans:* Nam primis Ordinis nostri sæculis novitii vestem sæcularem et capillos servabant. *Stricti nominis monachum tunc fuisse, Martenius lib.* 5, *cap.* 7 *de Antiquis monachorum ritibus contendit. Verba illius sunt num.* 5: Confirmantur hæc omnia *(dixerat, fuisse monachos, qui forcipibus capillorum superflua inculte sibi præscindebant, ita ut, cum nonnihil crevissent, manu facile apprehendi possent)* ex lib. 2 Dialog. S. Gregorii Papæ, ubi refert, Placidum puerum S. Benedicto ad aquam hauriendam missum, et in lacu delapsum, a S. Mauro per capillos apprehensum, ex aquis extractum fuisse: non enim placet, quod ad hanc sibi objectionem respondet Benedictus Haeftenus, S. Placidum ad huc puerum a patre Tertullo jam tunc primum oblatum, eo tempore fuisse novitium, nec proinde ante solemnem professionem attonsum: nam et illa solemnis oblatio vim professionis obtinebat, puerosque Deo ita consecrabat, ut ad sæculum deinceps redire non possent, ut probamus in Commentario ad caput 59, eaque semel peracta, veri censebantur monachi, C unde et ipse Placidus, licet puer, tamen a S. Gregorio ibidem, et a Fausto in Vita num. II SANCTI VIRI MONACHUS appellatur. *Neque Mabillonius in Annalibus Benedictinorum ad annum* 528, *num.* 2 *id inficiari videtur, ubi* Placidum *a Mauro per capillos aqua extractum memorans, missa priore observatione de habitu seculari ad professionem usque a noviliis servato, ita observat:* Nam monachi tunc ad cutem resecti non erant. *Et num.* 8 *hæc insuper habet:* Pueros oblatio parentum monachos, adultos sua quemque professio faciebat. *Cum igitur ad annum* 522 *S. Benedicto* Placidum *oblatum scribat, ex tunc quoque monachum fuisse, hoc loco fateri videtur.*

nec Bailleti, in Maurum et Placidum minus æqui, censura dignus.

89 *Porro non sine prodigio* Placidum *a S. Mauro undis ereptum fuisse, Gregorii verba sat manifesto produnt: Bailletus tamen obscure admodum ea de re scribit in Vita* S. Placidi, *cum ait, Maurum nando aquas subiisse et calcasse: si nando Maurus* Placidum *undis erupuit, ridicule id Gregorius, tamquam rem post S. Petrum Apostolum inauditam recitavit, quod de tanto Pontifice suspicari nefas; nec minus inepte Petrum ita loquentem induxisset:* Magna sunt valde, quæ D narras et ad multorum ædificationem profutura: ego autem boni viri miracula, quo plus bibo, eo plus sitio: *nimirum S. Benedicti, cujus meritis vitam sibi conservatam* S. Placidus *non obscure acceptam retulit, ut narrare Gregorius post verba num.* 87 *relata pergit. Addit ibidem Bailletus, eam* Placido *principio fuisse vitæ rationem, ut ætatis imbecillitatem non parum saperent; id est, si Bailleti sensum calleo, Puero mores pariter non parum pueriles principio fuisse: sed dein ita emendasse, ut Christianæ ac religiosæ perfectionis, ae maxime obedientiæ culmen ascenderit. Hausit id verisimiliter Bailletus e verbis Gregorii lib. citato cap.* 3. E quibus Maurus Junior, cum bonis polleret moribus, magistri adjutor cœpit existere; Placidus vero puerilis adhuc indolis gerebat annos. *At aliud est puerilis indolis annos gerere, aliud puerilis indolis vitia suis moribus exprimere. Æquiora de* Placido *sensit Zacharias Papæ, Gregorii verba hunc in modum interpretatus:* Ὁ δὲ Πλάκιδος νέος ἔτι ὑπάρχων ἀσκητικοῖς πόνοις τὴν ἑαυτοῦ νεότητα κατεδάμαζεν. Placidus vero, cum puer adhuc esset, asceticis laboribus pueritiam edomabat. *Quod efficere poterat, licet imbecillæ ætatis vitiis vel numquam,* E *vel forte raro succumberet*

S. Benedicti erga Placidum et reliquos discipulos amor et cura,

90 *Facere huc multum poterat singularis, tum amor, tum cura, quam erga* Placidum *S. Benedictus habuisse videtur. Colligi id potest non modo ex iis, quæ jam dicta sunt e Gregorio; sed etiam ex iis, quæ cap.* 5, *lib.* 2 *Dialog. idem Gregorius refert, et post illum Acta tam a Mabillonio edita num.* 8, *quam ab Octavio Cajetano num.* 7. *Tria nimirum e duodecim solitudinis Sublacensis monasteriis rupibus erant imposita, unde periculosus ac difficilis erat ad lacum, e quo aqua monachorum usibus necessaria hauriri debebat, descensus. Suorum itaque commodo consulturus pius pater, noctu ad montis rupem progreditur, fusisque Deo precibus, fontem in ea loco suis commodiore situm impetrat. Quod cum faceret, unum e discipulis suis omnibus sibi comitem, reique spectatorem voluit* Placidum. *Nec minus paternam S. Benedicti erga discipulos suos curam prodit, quod ex Gregorio itidem Acta Mabilloniana narrare pergunt a num.* 9; *silentibus hic Actis ab Octavio Cajetano editis sub nomine Stephani Aniciensis. Florentius quidam* F *presbyter, stimulis invidiæ percitus, veneno Benedictum e medio tollere frustra tentarat: at qui magistro vitam eripere nequiverat, atrociorem discipulis cladem inferre studuit, objecto puerilibus oculis fœdo perinde ac periculoso spectaculo.*

quibus sit, ut Casinum cum Placido

91 *Versabantur discipuli illi eodem, quo Benedictus, loco; eorumque, ut apparet, curam per se ipse gerebat: quare in hortum S. Benedicti cellæ propinquum nudarum puellarum chorum, proterve ludentium, mittit Florentius, quarum aspectu fragiles puerorum animi ad libidinem commoverentur: quod ubi S. Benedictus advertit, custodiri pueros sedulo jussit, nec eo contentus, compositis illico rebus, tyronibus suis multo magis, quam sibi a Florentio timens, paucis comitatus monachis Sublaco recessit. Ita fere Gregorius. At Pseudo-Gordiano apud Mabillonium Gregorii dictis nonnulla addere visum fuit. Discipulorum nomina, qui Benedictum Sublaco abeuntem comitati sunt, non expressit Gregorius; hos inter Pseudo-Gordianus Maurum et* Placidum *diserte numerat num.* 12. *Præterea num.* 10, *Benedictum Sublaco recessisse divina revelatione admonitum, quod*

AUCTORE J. B.

A *quod ut negare præfracte non ausim, ita nec pertinaciter asserere; cum nihil ea de re occurrat apud Gregorium in Vita S. Benedicti, idque Marcus poeta verbis num.* 100 *citandis videatur innuere. Quam vero Benedicto num.* XI *monachis, quos Sublaci relinquebat, vale dicenti orationem tribuit, non discedentis Benedicti, sed, quid in illo discessu contigerit, divinantis inventum esse, non dubito.* Placidum *vero Benedicto Casinum abeunti comitem fuisse, verosimile mihi admodum apparet; tum propter singularem, quam de illo Benedictus gessit curam, tum quod, teste Gregorio cap.* 8, *Florentii invidiæ cesserit, quod* lapsum adhuc tenerioribus discipulis, *e quorum numero certe* Placidus *erat, pertimesceret.*

ut non cum Mauro,

92 *Quod vero ad Maurum attinet, Pseudo-Gordianus discipulos illos, quos in perniciem trahere Florentius moliebatur, fuisse Maurum et* Placidum, *num.* 10 *et seqq. diserte affirmat, ac propterea num.* 12 *non modo* Placidum, *sed et Maurum Benedicto Casinum abeunti comitem facit; utrum recte, nunc inquiro : certum est, Vitam S. Benedicti a Gregorio Magno conscriptam, Actis* S. Placidi *auctoritate et pondere plurimum prævalere. Atqui lib.* 2 *Dialog. cap.* 8 *Gregorius* B *Benedictum Sublaco Casinum abiisse sine Mauro ait : sic enim habet :* Nam cum prædictus presbyter *(Florentius)* stans in solario, Benedictum discessisse, cognosceret et exultaret, perdurante immobiliter tota domus fabrica, hoc ipsum, in quo stabat, solarium cecidit, et Benedicti hostem conterens, extinxit. Quod viri Dei discipulus, Maurus nomine, statim venerabili patri Benedicto, qui adhuc a loco eodem vix decem millibus aberat, æstimavit esse nuntiandum dicens : Revertere, quia presbyter, qui te persequebatur, extinctus est. *Fuisse igitur videtur Maurus ex eorum numero, quos Benedictus Sublaci reliquerat, dum interim ipse Casinum pergeret; ac, iter prosequente Benedicto, Sublacum, unde venerat, rediisse*

qui ob Pseudo-Gordiani verba

93 *Hinc Mabillonius in Annotatis ad Acta* S. Placidi *locum hunc erroris arguit :* His, *inquit,* caput octavum Vitæ S. Benedicti adversatur, ex quo S. Maurum tum apud Sublacum remansisse intelligitur. *Verum tom.* I *Annalium ad annum* 528, *num.* 4 *haud ita affirmate loquitur, cum ait :* Maurus iste *(qui Florentii mortem S. Benedicto Casinum abeunti nunciavit)* an Equitii filius C sit, etsi asserit liber de Vita S. Mauri, dubitant quidam e nostris, nec sine fundamento : tum quia Benedictum Sublaco discedentem comitatus est S. Maurus : tum quia Gregorius, nominato semel Mauro Equitii filio *(cap.* 3*)* Maurum simpliciter in consequentibus *(capp.* 4. 6. 7.*)* semper vocat : cum hic longo verborum ambitu VIRI DEI DISCIPULUS, MAURUS NOMINE, appelletur. *Fundamentum equidem hic aliquod agnosco; non tamen tale, propter quod sententia, quæ Maurum una cum Benedicto Sublaco abiisse statuit, contrariæ præferenda videatur : cum enim aiunt, Maurum S. Benedicto Sublaco abeunti comitem fuisse, sibi sumunt, quod evictum dare deberent.*

duplicandus non videtur.

94 *Nec magis urget ratio, quæ e modo petitur, quo Maurum, Florentii mortis nuncium, Gregorius cap.* 8 *appellavit. Etsi enim idem Pontifex cap.* 3 Placidum Tertulli filium *dixerit, ac mox eodem capite (verba illius habes num.* 81*) sine addito* Placidum *nominarit; tamen cap.* 5 *non absimili verborum ambitu utitur, ita de* Placido *scribens :* Cum parvulo puerulo, nomine Placido, cujus supra memoriam feci. *Si igitur hic non necessario verborum ambitu usus sit Gregorius in* Placido, *quid ni et usus forte fuerit in Mauro, etiam omisso hoc, similive additamento,* cujus supra memoriam feci, *quod non ubique Gregorius adhibet. Utut dubia videri possint Gregorii verba, mihi equidem apparet verosimilius, Maurum Equitii filium a Gregorio cap.* 8 *verbis num.* 92 *supra adductis, designatum fuisse; vel maxime, quod laudatum Gregorii textum ita manifesto intellexerit Zacharias Papa, Græcus Gregorii interpres, qui illum sic Græco idiomate reddidit :* Τοῦτο θεασάμενος ὁ ἀνωτέρω πολλάκις μνημονευθεὶς Μαῦρος *etc.* Id cum vidisset sæpe supra memoratus Maurus *etc. Quæ verba de solo Mauro, Equitii filio, intelligi possunt. Zacharias certe, qui anno* 741 *Pontificiam sedem occupare cœpit, licet rem sua auctoritate, utpote a seculo* VII, *sub cujus initium Gregorius obiit, intervallo satis longo remotus, certam facere nequeat, Pseudo Gordiano tamen multo antiquior est, et fide dignior. Quod autem Maurum Sublaci Benedictus reliquerit, etsi illius æque ac* Placidi *insignem curam procul dubio gesserit, mirum videri non debet : altiores enim Maurus in virtute radices egerat, eaque de causa jam ante, ut Gregorii verbis utar,* Magistri E adjutor *exstiterat.*

migrare compellatur sub annum 528

95 *Si annus quæritur, quo Sublaco Casinum montem una cum* Placido *Benedictus petiit, quem Gregorius tacuit, Pseudo-Gordianus expresse prodit his verbis num.* XI. Hæc cum dixisset *(Benedictus)* anno Dominicæ Incarnationis quingentesimo vigesimo nono, temporibus Justini *(imo Justiniani; Justinus enim hujus decessor imperare desiit anno* 527) monocratoris, oratoria cuncta, quæ construxerat *(Sublaci,)* adjunctis in unoquoque duodenis fratribus, sub statutis Præpositis ordinavit, et duobus angelis, tribus corvisse comitantibus, ad Cassinum castrum pergere cœpit. *Verum hunc Pseudo-Gordianus certum facere nequit; neque aliunde certa suppetunt testimonia, quibus annus ille determinetur. Pro anno quingentesimo vigesimo nono, quingentesimum vigesimum octavum lego ad calcem Chronici Casinensis anno* 1603 *Parisiis impressi pag.* 760. *Camillus Peregrinus in Serie Abbatum Casinensium S. Benedicti e Sublacensi monasterio discessum et ad castrum Casinum accessum alios in annum Christi* 527, *alios in annum* 528, *alios tandem in annum* 529 *referre* F *ait : neque multo propius eumdem annum Mabillonius in Annalibus Benedictinis definivit, hæc tantummodo scribens ad annum* 528, *num.* 7 : Hic sancti patris *(Benedicti)* in Casinum montem adventus statuitur jam inde a multis sæculis anno vicesimo octavo, vel insequenti supra quingentesimum, *ut adeo hac ex parte certi erroris Pseudo-Gordianus argui nequeat.*

§ VII. S. Placidus Sublaco Casinum tendit : conditur Casinense monasterium, et ditatur a Tertullo S. Placidi patre.

S. Benedictus, Placidus et Maurus secundum Acta

Gregorius Magnus, licet S Benedicti e Sublaco discessum, hujus occasionem, ac ad montem Casinum accessum lib. 2 *Dialog. cap.* 8 *memoret, nihil tamen de iis refert, quæ in illo itinere*

AUCTORE J. B.

nere contigerunt : æque altum de his in Actis, Stephano Aniciensi adscriptis et ab Octavio Cajetano editis, silentium est. Uberiora hic sunt, ut passim alibi, Acta a Mabillonio edita. Hæc itaque audiamus : post verba num. præcedenti relata ita prosequuntur. Cumque juxta civitatem Alaternam (*lege , inquit Mabillonius ,* Alaterinam) *devenisset (cum SS. Mauro et* Placido *S. Benedictus)* in monasterio S. martyris Christi Sebastiani susceptus est, *nimirum a S. Servando diacono, ut proxime sequitur. Est autem Alatrum, quod et Aletrium, veteris Latii civitas in Hernicis sita, et summi Pontificis hodie subjecta dominio. Alatrinorum præsulum seriem, quorum agmen ducit Paschasius, qui una cum Vigilio Papa Constantinopolim adiit et Theodori Cæsareensis episcopi condemnationi subscripsit, Ughellus exhibet tom.* I *Italiæ Sacræ auctæ col.* 288 *et seqq. Quinto Verulis lapide, Casino vero trigesimo distat. Porro exstitisse S. Benedicti tempore in Campania (intellige Romana, quæ, ut Baudrandus scribit, complectitur majorem partem antiqui Latii, in quo erant, præter ceteros populos, Hernici) monasterium, cui Servandus diaconus præerat, Gregorius sæpe citatus docet lib.* 2 *Dialog. cap.* 35 *his verbis :* Alio quoque tempore Servandus diaconus atque abbas ejus monasterii , quod in Campaniæ partibus a Liberio quondam patricio fuerat constructum , ad eum visitationis gratia ex more convenerat.

Sublaco Alatrum profecti hospitantur apud Servandum :

97 *Quæ vero deinde narrat Gregorius de Benedicto apud eumdem Servandum hospitante, luculente ostendunt, non exiguam inter S. Benedictum et Servandum amicitiam intercessisse, quæ forte Pseudo-Gordiano, Gregorii vestigia hic passim legenti, occasionem præbuere asserendi, S. Benedicto, dum Sublaco Casinum properaret , una cum Sociis suis Servandum hospitii jura porrexisse. Hunc S. Benedicti hospitem* Sancti *titulo Acta Mabilloniana insigniunt; at alibi hoc titulo ornatum non inveni. Liberius cœnobii S. Sebastiani conditor, idem est Baronio in Annalibus ad annum* 526, *qui Liberius patricius, prætorio Galliarum sub Athalarico præfectus. Favent Baronianæ opinioni temporum notæ, et præclara, quibus a scriptoribus æqualibus Liberius ornatur, elogia. Inter alios Ennodius, Ticinensis episcopus, multis illi nominibus obstrictum scribit lib.* 9, *Epist.* 23, *qua in ejus laudes late excurrit. Virum beneficium fuisse, ex ejus Epitaphio, quod Arimini a filiis illi positum fuit, ac integrum habes ex Sirmondo hoc tom.* 63, *liquet, in quo inter ceteras ejus laudes, viri beneficentia commendatur hoc versu :*

Cunctis mente pater, toto venerabilis ævo.

Veruli inchoatum a S. Benedicto S. Erasmi monasterium

98 *Alatro S. Benedictum Acta Mabilloniana Verulum aiunt esse progressum, alteram Latii in Hernicis civitatem episcopalem, Pontifici Romano subjectam. Quid vero illic actum sit, ita exponunt :* Inde quoque vir Dei recedens, et sancto Servando diacono valefaciens, cum discipulis suis Placido atque Mauro juxta civitatem Herculanam (*lege* Verulanam) devenit in locum scilicet, qui Aureola ab accolis appellabatur ; in quo dum pervenisset, agnovit per Spiritum Sanctum, congregationem religiosorum virorum ibidem esse futuram, fundamentaque ipse pro ecclesia construenda manibus suis faciens præcepit discipulis suis , Placido atque Mauro , quatenus eamdem ecclesiam in honore sancti martyris Christi Erasmi se fundatam ad finem perducerent , sicque Cassinum venirent quod et fecerunt. *S. Erasmus martyr, quo de hic sermo est, Formiis in Campania annunciatur, illiusque Acta ad diem* 2 *Junii illustravit Henschenius pag.* 211 *et seqq. : ubi Commentarii prævii num.* 5 *ex his ipsis Actis, S. Benedictum Erasmo martyri additum fuisse videri, relatis Actorum verbis mox citatis observavit.*

perficientibus illius discipulis.

99 *Mabillonius in Annalibus rem hanc silentio præterit; an quod fidem his Actis non habuerit? An quod Maurum, Sublaci forte a S. Benedicto relictum, huic operi manum non admovisse crediderit, atque ex illa additione, si non certo falsa, certe dubia, cetera quoque nihilo certiora, et proinde Annalibus non inserenda putarit? Sed neque mihi hæc certa esse possunt ob dubiam horum Actorum fidem, nisi luculentioribus testimoniis aliunde probentur. Nihil interim ea de re apud Gregorium, nihil in Vita S. Mauri, nihil apud Stephanum Aniciensem invenias. Utut sit, equidem illic aliquando exstitisse monasterium, ex Ughello scribit Augustinus Lubin in Notitia brevi abbatiarum Italiæ, cujus in hunc modum meminit :* Abbatia tit. S. Erasmi, cujus ecclesiam incœpit S. Benedictus monachorum in Occidente patriarcha, perfecit S. Placidus, ejus discipulus, in diœc. sive agro Verulano, seu potius apud Verulum tribus pass. millibus ab Alatro dissita; nunc parochialis est ecclesia, cui inserviunt canonici sub superiore, abbate nuncupata *, et propter abbatiæ secularizationem vocatur abbas secularis ab Ughello tom. I, pag. 334 *, quod assignat an. 1574. Est in Latio, sive in Campagna di Roma. *Ad Actorum seriem revertor.*

* nuncupato

* col. 295 *edit. novæ.*

ipse in montem Marsicum tendit.

100 *Dum Maurus et* Placidus *operi sibi imposito incumbunt, S. Benedictus iter suum Casinum versus promovet; et, discipulis absentibus, angeli duo sub juvenum specie iter agentem comitantur, et qua eundum sit, commonstrant. Ne vero quisquam id, æque ac cetera, quæ solius Pseudo-Gordiani auctoritate nituntur, falsi suspectum habeat, lubet id testimonio luculentiori confirmare, nempe Marci, S. Benedicti discipuli, qui in carmine de eodem Sancto apud Mabillonium tom.* I *Actorum Benedictinorum pag.* 29 *ita canit :*

Ad quam *(arcem Casinensem)* tu ex alio monitus cum monte * venires,
Per deserta tibi dux, via Christus erat.
Namque duos juvenes bivium perduxit ad omne,
Qui te firmarent, quod sequereris iter.

* Sublaco

Ex eodem fonte haustum videtur, quod Acta subdunt : In eodem vero loco sanctus quidam vir, nomine Martinus, tunc habitaculum habebat, cui divinitus ita dictum est :

His tu parce locis, alter amicus adest.

Sic enim rursus Marcus, sed suppresso Martini nomine :

Hic * quoque viventi justo prædixerat uni :
His tu parce locis, alter amicus adest.

* Christus

Addunt porro Acta, Martinum in montem Marsicum seu Massicum, in Campania Italiæ situm prope Calenum, Italis Carinola, *abiisse; unde liquet, hunc eum esse, tum quem Gregorius lib.* 3 *Dialogorum cap.* 16 *in monte Marsico solitariam vitam duxisse , ac S. Benedicto notum fuisse, scribit ; tum quem Martyrologium Romanum memorat ad diem* XXIV *Octobris, licet immutato nonnihil nomine, his verbis :* In Campania S. Marci solitarii, cujus præclara opera S. Gregorius scripsit.

101 *Haud multum temporis , spectatis Actorum*

nec diu post, iisdem adjuvantibus, Casini monasterium condit, ubi

rum verbis, perficiendæ S. Erasmi ecclesiæ Placidus *et Maurus (si quidem hic ea in re partem habuit) impendissse videntur : nam diebus multis, ut Verulis Casinum, quod Sublaco quinquaginta circiter passuum millibus dissitum est, S. Benedictus perveniret, haud opus fuit. Hunc cum advenisset, ut Acta referunt, dies quadraginta orationi dedit ; quibus elapsis, conterendo Apollinis idolo, aris subvertendis, succidendis lucis, et condendo Sasinensi cœnobio, discipulorum suorum* Placidi *et Mauri opera adjutus, incubuit. Ut proinde illa S. Erasmi ecclesia primitus operis non magni fuisse videatur. Scribit tamen in margine Mabillonius :* Maurus et Placidus S. Erasmi monasterium construunt, *ut non modo S. Erasmi ecclesiam, quod Acta habent, sed et monasterium condidisse Mabillonius videatur adstruere ; cum tamen id Acta non adstruant, imo tantum dicant agnovisse S. Benedictum* per Spiritum Sanctum congregationem religiosorum virorum ibidem esse futuram ; *subsecuturis nempe, ut apparet, temporibus. Neque scio, an tantillum temporis condendæ ecclesiæ simul et monasterio suffecerit, nisi forte* monasterii *nomine cellas aliquot quis velit intelligi. Vereor etiam aliunde, ne plusculum hic,* B *quam par est,* Placido *tribuant Acta : nam ex horum calculo anno 522 septimum vel octavum ætatis suæ annum agebat* Placidus, *atque adeo decimum circiter et quintum anno 529, quo secundum eadem Acta Sublaco S. Benedictus recessit ; quæ quidem ætas tantis rebus curandis et exsequendis non satis videtur idonea.*

idololatriam evertit, quæ ad id usque tempus

102 *Verum, fortassis nonnemo inquiet, quænam ista de Apollinis templo, idolo, aris et lucis narratio est ? Nondumne post jam dudum illatam Italiæ Euangelii lucem illic erant gentilium superstitionum tenebræ dissipatæ, ut publica etiam idolorum templa reliqua forent, quæ Benedictus everteret? Atqui Casinum ipsum jam pridem Christi fidem profitebatur, cujus alter episcopus,* Caprarius *nomine, concilio Romano sub Hilaro ; alter vero, cui* Severo *nomen, concilio iiem Romano sub Felice, senescente sec.* v, *subscriptus legitur. Sic tamen se res habet : id enim Actorum concinnator non sine teste asseruit ; sed e Gregorio Magno deprompsit, qui lib. 2 Dialog. cap. 8 hæc habet :* Ubi *(in castro Casino)* vetustissimum fanum fuit, in quo ex antiquorum more gentilium a stulto ru- C sticorum populo Apollo colebatur. *Et paulo post de Benedicto sic loquitur :* Illuc itaque vir Dei perveniens, contrivit idolum, subvertit aram, succendit (*alias* succidit) lucos, atque in ipso templo Apollinis oraculum *(oratorium)* beati Martini, ubi vero ara ejusdem Apollinis fuit, oraculum S. Johannis construxit et commorantem circumquaque multitudinem prædicatione continua ad fidem vocabat. *Nec sine fructu : ait eni m idem Gregorius cap.* 19 : Non longe autem a monasterio vicus erat, in quo non minima multitudo hominum ad fidem Dei ab idolorum cultu Benedicti fuerat exhortatione conversa.

ibi nunquam penitus exstirpata fuisse videtur ;

103 *Abbas Casinensis Angelus de Nuce in cap. 8 Vitæ S. Benedicti Annotatione 23 suspicatur, ex Gothorum superstitione idolorum cultum postliminio Casinum fuisse inductum : verius tamen apparet, priscæ gentilitatis reliquias Casini S. Benedicti ætate fuisse superstites : cum enim in Italia pedem Gothi fixerunt, non idololatræ, sed Arianæ hæreseos sectatores erant, ad quam a Valente, Arianarum partium imperatore, Gothorum gentem fuisse traductam, Jornandes scribit cap. 25 de Rebus Geticis ; quamque hæc deinde in Gallias, Hispaniam et Italiam una cum victricibus armis intulit. Arianismo certe jam inde a seculi* v *initio Gothorum plurimos nomen dedisse necesse est, quo Alarici, Gothorum regis, exercitus sacro Paschatis die, licet ob diei venerationem invitus, pugnam tamen inire coactus est prope Pollentiam, teste Orosio lib. 7, cap. 37. Superfuisse autem in Italia hinc inde usque ad seculum* VI *paganismi reliquias minus illi mirum videbitur, cui inmentem venerit, quæ de paganorum vel in urbe Romana sub imperatore Honorio seculi* V *initio existentium multitudine paulo ante citatus Orosius scripta posteris reliquit :* Hoc igitur *(Radagaiso)* Romanis arcibus imminente, fit omnium paganorum in Urbe concursus. Hostem esse cum utique virium copia, tum maxime præsidio deorum potentem : Urbem autem ideo destitutam et mature perituram, quia deos et sacra perdiderit. Magnis querelis ubique agitur, et continuo de repetendis sacris celebrandisque tractatur. *Postrema quidem Orosii verba indicant, idolorum cultum paganis tum Romæ fuisse ereptum ; at quod ea tempestate non fiebat Romæ, factitari alibi non modo tum potuit ; sed etiam multo serius, turbatis continuo rebus Italiæ, vel Arianis Gothorum regibus rem Christianam non admodum curantibus.* E

frustra monasterii, cujus

104 *Pauca modo inserere hic lubet, quæ ad insignis Casinensis monasterii, in quo annos aliquot* S. Placidus *sub ipsius Benedicti magisterio ac disciplina exegit, notitiam spectant. Casinus mons in extremis Samnii finibus, Latio Campaniæque confinis, gemino vertice surgit, quorum editiori* Cairus *vocabulum est ; alteri* Casinum, *in quo Casinense monasterium, unde et hoc nomen trahit. Inde ad oppidum S. Germani ad radices montis situm sinuoso tramite per tria fere milliaria descenditur. In hujus latere ad Orientem Æstivum veteris Casini opidi rudera non pauca, eaque magnifica conspiciuntur : ut Cluverius, cum antiquum Casini oppidum eodem loci, quo conditum est Casinense monasterium, fuisse scribit, a vero abiisse noscatur ; perinde ut illi, qui Cluverium hac in re secuti fuerunt. Veteris autem Casini incolæ magnam partem in oppidum S. Germani deducti sunt, cum illud condidit Bertharius abbas, qui ab anno 856 usque ad annum 883 Casinense monasterium moderatus est. Subjectam monti planitiem Rapidus fluvius interluit et fœcundat. Plura vide* F *apud Angelum de Nuce in Annotatis ad cap. 8 Vitæ S. Benedicti, Erasmum Gattullam in Historia abbatiæ Casinensis, et Mabillonium in Itinere Italico pag. 119 et seqq., tom. 1 Annal. ad annum 528, num. 5, et tom. 2, ad annum 720, ubi monasterii Casinensis prospectum exhibet.*

notitia datur,

105 *Hoc monasterium ceterorum omnium Benedictini Ordinis* caput *Acta Mabilloniana num. 13 appellant, tum quod in illo S. Benedicti exuviæ fuerint depositæ tum quod ibidem Regulam suam sanctus patriarcha conscripserit. Eadem leguntur in Vita S. Mauri his verbis :* Cum discipulis suis Placido et Mauro Casinense fundavit monasterium, illudque sua corporali requie, Regulæque descriptione caput omnium monasteriorum constituit. *Scripseritne Regulam suam S. Benedictus Sublaci, an Casini, non omnino extra controversiam est. Mabillonius in Annalibus ad annum 520, num. 2 Sublaci conceptam et adumbratam, et postmodum in Casino monte absolutam scribit. Quæstionem ipsam Angelus de Nuce in Excursu historico, Annotatis suis in cap. 29 lib 3 Chronici Casinensis subnexo,*

AUCTORI J. B.

xo, late discussit, ac pro Casinensi cœnobio pro viribus pugnat; quem, si lubet, consule: neque enim huic rei pluribus nos immorari necesse est, cum ad S. Placidi *gesta non pertineat, neque hinc Actis Mabillonianis, utut sese res habeat, detrimentum aut pondus ullum accedat. Itaque ad Pseudo-Gordianum redeo.*

ædificationi moras objiciente

106 *Pergit porro ille Gregorium describere, cum ait, S. Benedictum in monte Casino binas ecclesias, alteram quidem S. Martino, eo loci, ubi fuerat Apollinis templum; alteram vero S. Joanni, ubi Apollinis aura fuerat, excitasse; vicinam gentilium multitudinem ad Christiana sacra convertisse, ac dæmonem corporea specie sibi conspicuum habuisse, indignantem scilicet, destrui impia fana arasque; nova autem templa divino Numini excitari: cujus quidem dæmonis voces* Placidus *et Maurus audirent, formam vero conspicerent minime. Hæc, inquam, omnia e Gregorio Pseudo-Gordianus; eadem enim apud Gregorium lib.* 2 *Dialog. cap.* 8 *leguntur: excipe tamen,* Placidi *et Mauri nomina non expressisse Gregorium, expressisse vero Pseudo-Gordianum, saltem interpolatum; ea verosimiliter de causa, quod* Placidum
B *et Maurum, velut præcipuos S. Benedicti discipulos, comitesque pene individuos habuerit. Ceterum non eodem loco constitisse templum Apollinis, ejusque aram, tum ex Actis* S. Placidi, *tum ex Gregorio colligitur:* Ara enim erat, *notante Angelo de Nuce in cap.* 8 *Vitæ S. Benedicti,* extra templum ob sacrificia, quæ sub dio fiebant, non tamen longe a templo. *Utriusque situm hoc modo describit:* Apollinis ara erat in ipso apice montis, ubi dein oraculum sancti Johannis, et nunc sanctuarium basilicæ Casinatis. Infra aram ad Occasum erat fanum, cui successit oraculum beati Martini. *S. Joannis oratorium hodieque superesse, sed in S. Benedicti nomen transisse; S. Martini vero ædiculam in Aquilonari Majoris ecclesiæ latere modo constitutam esse, pariter ex eodem auctore discimus et e Mabillonio ad annum* 528, *num.* 6.

invidia dæmonis:

107 *Invidus dæmon, de quo num. superiore, S. Benedicto, dum Casinense monasterium conderet, non modo spectando se præbuit verum etiam discipulis, ut Acta Mabilloniana num.* 14 *et seq. memorant, opus promoventibus moras, quas poterat, injiciebat: modo saxo sic insidebat, ut loco*
C *moveri non posset, modo discipulorum oculis illudebat, modo, quod illi ædificarant, destruebat, ut puerum etiam eversi parietis mole contriverit. Eadem Gregorius narrat cap.* 9 *et duobus seqq.: verum ubi hic S. Benedicti discipulos generatim, Acta laudata* Placidum *et Maurum continuo memorant; cur autem id facere videantur, dictum est num. superiore: unde id quidem probabile videri potest; at minime certum et indubitatum. Pueri parietis ruina oppressi nomen pariter Gregorius silentio pressit; auctori nostro* Severus *dictus est; quod Petri Casinensis diaconi additamentis Angelus in cap.* XI *Vitæ S. Benedicti adscribit. Etenim, ut ait, inter Casinenses codices Petro antiquiores, qui signatur* 85, *hanc habet capitis* XI *epigraphen:* De Severo Dei parvulo: *quam vitiosam esse facile est animadvertere, ac legendum:* De servo Dei parvulo, ut omnes alii codices habent, *inquit Angelus. Vitiosum ergo hic Petrus codicem secutus fuerit, si id illius additamentum est:* Qui alioquin *(citati auctoris verba sunt)* præcipitem se in judicando non raro prodit. *Unde Petri auctoritatem in iis, quæ de suo addidisse non raro creditur, æstimabis.*

id dein Tertullus, S. Placidi pater, de quo hic Acta

108 *Ad locum devenimus, ubi Actorum Mabillonianorum auctor inscitiam suam vel fingendi licentiam manifesto prodit. Sic autem fere habet num.* 16: *Casitatis fundi dominus Tertullus erat,* S. Placidi *pater. Audit hic Romæ, conditum illic esse a S. Benedicto monasterium, in eoque versari filium* Placidum. *Casinum igitur adeundi, videndique* Placidi *Tertullum cupido incessit: missis ultro citroque nunciis, conventui dies dicitur. Advolat statuto tempore Casinum Tertullus patricius, comitantibus Romanorum nobilissimis, puta, Boëtium Symmacho, Vitaliano, Gordiano, Equitio. Boëtium et Symmachum, Theodorici Gothorum regis jussu jam ante annum* 529 *necatos fuisse, alibi diximus. Qui igitur fieri potuit, ut anno* 529, *quo Sublaco S. Benedictus recessisse legitur num.* XI, *aut serius Tertullo Casinum adeunti comites fuerint? Cautior Stephanus Aniciensis fuit, qui non modo de his Tertulli comitibus mentionem nullam facit; sed ne quidem Tertullum Casinum venisse scribit. Equitius, de quo hic, S. Mauri pater fuit, cujus liberalitatem ac munificentiam Casinense cœnobium æque expertum dicitur ac Tertulli; locus ergo erat idoneus scriptori Vitæ S. Mauri, aliquid saltem ea de re* E
litteris consignandi, de qua tamen ibi nec apicem invenies. Hausta sunt hæc verosimiliter ex fictitiis istis monumentis, de quibus abunde actum est § IV, *ut iis longius hic immorari non debeamus.*

fabulosa non nulla traduntur,

109 *Ceterum beneficus admodum Casinensibus Tertullus fuisse fertur, ut num.* 17 *et* 19 *in Actis Mabillonianis videre est. Verum nemo prudens in animum facile sibi inducet, Tertullum, utut fortunæ opibus affluentem, fuisse opulentum adeo, ut tot, quot ibidem numerantur, non modo villas, sed civitates etiam, portus et insulas S. Benedicto concesserit possidendas. Beneficium tamen Casinensibus fuisse, inficiari nolim: villas enim seu curtes octodecim in Sicilia sitas Tertullum S. Benedicto donasse, Leo Marsicanus diserte affirmat lib.* I, *cap.* I, *et Casinenses monachi etiam hodie illi, testandi grati animi sui causa, annua justa persolvum; quam in rem Angelum de Nuce ita commentantem audi:* Tanta vero Tertullus erga sacrum Casinense cœnobium pietate flagravit, ut moriens sepeliri apud nos voluerit ante triclinium, quo monumento ingredientes egredientesque cœnobitæ munificentissimi benefactoris piissimos manes grata recordatione, requieque precata, prosequerentur. In Necrologio seu Emortuali Casinensi codice F
scripto 47. « Decimo septimo Kal. Augusti *(factæ « donationis die)* Tertullus Romanorum patricii « benefactoris nostri » (solœcismum non moror) quo die Casmates ex antiquo ritu, et propria ducti pietate, et Zachariæ Pontificis sanctione *(de qua mox infra)* ferali machina frequentissimis cereis illustrata, solemnibusque Officiis, et Sacrificiis, quotannis etiamnum benemeritissimo principi parentant.

liberaliter dotat.

110 *Fertur vero Tertullus S. Benedicto concessisse montem Casinum, ædes suas, Romæ in monte Cælio sitas, et dein mutatas in monasterium S. Erasmi, e quo sub annum* 672 *Adeodatus ad universæ Ecclesiæ regimen evectus est, ut apud Blanchinum Anastasius scribit: denique possessiones plurimas sive in Italia, sive in Sicilia, quas num.* 17 *et* 19 *late, licet vitiose satis, descriptas habes.* Casinense cœnobium in solo Tertulli patricii fundatum *fuisse, his ipsis verbis legitur in Apostolica Jussione Zachariæ Papæ, quæ est de celebranda quotannis Commemoratione Tertulli, et* Placidi *quidem*

A *quidem per Missas, die* XIV *Julii, post Chronicum Casinense editionis Parisiensis pag.* 792 *excusa. At sequitur ibidem Privilegium aliquod sub ejusdem Pontificis nomine, quod Baronius ad annum* 748 *suspectum habuit, tum ob prolixitatem suam, tum quod Indictionem* I, *quæ cum anno Zachariæ septimo concurrit, confundat cum anno Zachariæ primo : adeoque vereor, ut priori magis tuto fidi possit, quam posteriori, prout ibidem exstat; præterquam quod et Zachariæ Jussio contineat, propter quod fictitia interpolatave videatur, in his verbis situm :* Nec non Tertullo patricio plenariam ac solemnem Commemorationem unoquoque anno persolvant *(Casinenses monachi)* die XIIII Julii mensis; *quibus de* S. Placido *hæc subduntur :* Et beatissimo Placido similiter eadem die Commemorationem Missarum celebrent. *Nec enim Zacharias illo mensium dies numerandi modo usus fuisse videtur. Si consulas Zachariæ litteras non paucas vel apud Baronium ab anno* 743 *usque ad annum* 752, *vel apud Labbeum tom.* 6 *Conciliorum a col.* 1494, *nullus in illis mensis alicujus dies occurret, quin illum vel per Kalendas, vel per Nonas Zacharias explicarit, sive in littera-*
B *rum subscriptione, ut passim in illis fit, sive in earum decursu, ut apud Labbeum col.* 1500 *videre est. Hinc* § 2, *in quo de antiquo* S. Placidi *cultu egi, de hac Zachariæ Jussione seu sanctione mentionem nullam feci. Ceterum Stephanus Aniciensis donationes illas omnes præterit, præter unicam, nempe Siculam, cujus, ut dixi, meminit Leo Marsicanus.*

§ VIII. S. Placidus in Siciliam abiens, pluribus miraculis claret.

S. Benedictus Placidum in Siciliam mittit,

Concessis a Tertullo in Sicilia bonis Benedictinæ familiæ diu quiete frui non licuit, si Actorum Mabillonianorum calculo standum est : vix enim sex septemve a donatione facta anni effluxerant, quin illa senserint rapacium hominum violentas manus. Anno 536, *ut ex num.* 21 *habemus (annum Stephanus Aniciensis non exprimit) versanti in Casinensi cœnobio una cum* Placido *S. Benedicto nunciatum fuit, vastari Congregationis apud Siculos bona, fructum nullum percipi inde amplius posse, nec porro penes illorum procuratore esse sarta illa tectaque servare. Obviandum*
C *malo credidit S. Benedictus, nec efficacius huic retundendo adhiberi posse remedium, quam si eo* S. Placidum *mitteret, qui paterna nuper bona sua auctoritate tueretur. Verba, quibus abeuntem Discipulum sanctus pater allocutus est, si Acta Mabilloniana pene referunt num.* 20, *quasi illa Actorum scriptor suis ipse auribus percepisset : ita tamen de Gordiano loquitur, ut ab illo alium se prodat. Itaque S. Benedicto verba tribuit, non quæ re vera protulisse is scitur; sed qualia dixisse, quoad vim sententiamque, suspicatus est. Idem judicium esto de iis, quæ* S. Placidum *elocutum esse, cum prodigia ederet, in consequentibus non raro tradit, quod semel monuisse, sufficiat. Itineris socii* Placido *dati sunt Gordianus et* Donatus, *quorum ille Romanus erat, litteris Græcis eruditus inprimis, et Benedictinæ familiæ haud ita pridem adscriptus; cui hanc Sancti Vitam verus illius auctor affinxit, ut fidem sibi auctoritatemque ad-*

scisceret, quam alioquin minime erat reperturus, et ne sic quidem meritus est : alter vero, S. Placidi *in martyrio socius, licet aliquanto prius pro fide occisus. Porro itineri se cum sociis Gordiano et* Donato S. Placidus *dedit eodem anno, nempe* 536, *tertio decimo Kalendas Junii seu die* XX *Maii, ex num.* 21. *Sed hæc, ut paulo post patebit, cum consequentibus non cohærent.* AUCTORE J. B.

112 *Eo igitur die Casino mane digressus* S. Placidus *vesperi Capuam attigit : Campaniæ Felicis civitas est, ætate* S. Placidi *inter Vulturnum et Liternum fluvios sita; sed a seculo* IX *ad eum locum, ubi olim pons veteris Casilini erat, translata. In Tabula chorographica Campaniæ Felicis apud Camillum Peregrinum tom.* IX *Thesauri Historiarum Italiæ parte* 2, *Casino per Teianum Sidicinum, Cales et Casilinum via Latina, quam verosimiliter tenuit* S Placidus, *Capuam ducit. Præerat urbi Capuanæ S. Germanus episcopus, ad diem* XXX *Octobris Sanctorum Fastis inscriptus; defunctus vero sub annum* 541, *ut scribit Ughellus. Is* S. Placidum *cum Sociis benigne excepit pro amicitia, quam cum S. Benedicto habebat, qui defuncti hujus episcopi animam in cœlum ferri vidit, teste Gregorio Magno lib.* 2 *Dialog. cap.* 35. E
Ceterum hoc loco S. Placidus *prodigiorum initium fecisse videtur, ubi capitis dolore laborantem sanasse, nec non cæco visum restituisse fertur coram loci episcopo : nec enim ante miracula patrasse, quod sciam, tegitur uspiam. Difficile sane credam,* S. Placidum, *quod Acta Mabillonianæ num.* 21 *aiunt,* jam *tunc* per totum orbem Romanum miraculorum fama *radiasse.* *qui primo Capuam,*

113 *Capua* S. Placidus *Calatiam ivit : ita legitur in Actis, a Mabillonio editis, et hic recudendis infra num.* 24. *Sed* Galatiam *habet Stephanus Aniciensis. Cluverii Tabula geographica, quæ de Samnio et Campania est, tom.* 2 *Antiquæ Italiæ pag.* 1087 *præfixa, Calatiam ad sinistram Vulturni (ab ostio ad mare Tyrrhenum adverso flumine versus ortum ejus procedendo) ripam exhibet, hodie* Cajazzo *Italis dictam. At inter tabulas Ortelianas Ptolemæi Geographiæ subnexas, quæ de Italia Antiqua est, et a Cluverio pariter concinnata, Calatiæ ad oppositam Vulturni ripam situm exhibet supra Capuam. Similiter et Tabula Peutingeriana Segmento quarto. Camillus Peregrinus in Tabula Campaniæ Felicis Dissertationi* I *de Campaniis veterum præfixa Calatiam a sinistra Vulturni ripa, a dextera vero Galatiam collocat Capuam inter et Caudium. Dubium igitur est primo, diversæne urbes fuerint Calatia* (Cajazzo) *et Galatia; Dein, si diversæ fuerint, hacne, an illa* S. Placidus *iter habuerit. Quod ad primum attinet, præter Calatiam, cui hodie* Cajazzo *nomen est, altera etiam ad oppositam Vulturni ripam civitas Caudium inter et Capuam videtur olim sita fuisse, cui* Calatiæ *pariter, seu* Galatiæ *nomen fuerit, eaque episcopali sede aliquando insignis. Nam, ut Peutingerianum Itinerarium prætercam, apud Ughellum tom.* 6 *Italiæ Sacræ auctæ col.* 442 *et seq. Gerberti Capuani archiepiscopi diploma exstat sub annum* 978 *ad Cajaciensem ecclesiam datum, cujus initium est :* Probabilibus desideriis nihil attulimus tarditatis : fratrem jam et coepiscopum nostrum Stephanum vobis ordinavimus sacerdotem. *Si tum Stephanus Cajaciensis seu Calatinus præsul ordinatus erat, aliam profecto sedem tenuisse oportet, qui eidem diplomati in hunc modum subscripsit :* Ego Aldericus Calactinæ ecclesiæ episcopus consensi et subscripsi. *inde Calatiam,* F

114 *Michaël*

AUCTORE J. B.

non illam,

114 *Michaël monachus tamen in Sanctuario Capuano pag.* 580 *solam Calatiam, hodie* Cajazzo *dictam, agnoscit. An ergo Aldericus episcopus advena quidam fuit, alterius alibi civitatis fere cognominis episcopus, qui tunc fore Capuæ morabatur? Non id Michaël credit, et merito. Fuitne Cajaciensis episcopus, dictus tamen* Calactinus *ab antiquo civitatis nomine* Calatia? *Neque id dici potest, inquit Michaël : nam tunc temporis civitas illa* Cajacia, *non* Calatia *dicebatur. Nec dici etiam potest, inquit, Aldericum Cajaciensem quidem fuisse episcopum; sed locum Stephano cessisse : sic enim* episcopum *quidem se, sed non* Calactinum *dicere poterat; nec Stephanus Alderico, sed Urso successit. Alio igitur se vertit Monachus.* Ego, *inquit,* libenter credam, juxta illorum temporum barbaram Latinitatem a Cale deductum esse Calectinum, seu Calactinum. Cales autem est civitas Calvorum, ideoque episcopus Calactinus est, qui dicitur hodie episcopus Calvensis. *Monachos citatus num. præcedenti Ughellus subscribit :* Hæc Monachi, *inquit,* speculatio mihi arridet, et Aldericus adscribendus inter Cal-
B venses episcopos, quemadmodum Leo *(qui in diplomatis subscriptionibus* Suranus *scribitur, mutato* o *in* u*)* inter Soranos recensendus. *Leonem episcopum fuisse Soranum, citatis auctoribus facile assentior : Aldericum vero episcopum fuisse Calvensem, non item.*

quæ hodie Cajazzo Itabis dicitur,

115 *Huc moveor maxime Roberti Capuani principis diplomate, anno* 1119 *dato, in quo Calactinæ ecclesiæ situs a Calvensi civitate diversus assignatur. In illo diplomate paulo post initium sic loquitur Robertus apud citatum Ughellum de Episcopis Casertanis tom. citato Italiæ Sacræ auctæ ?* Per hoc principale scriptum in perpetuum damus, tradimus, concedimus et confirmamus in ecclesia Calatina, vocabulo S. Mariæ, in qua dominus Rainulphus, Dei provisu Casertanus episcopus, præesse videtur, omnia, quæ præscripta ecclesia Calatina modo possidere videtur, et quæ in antea juste ac legaliter acquisierit. *Unde in primis intelligitur, Calatinam ecclesiam Casertanis episcopis ea tempestate paruisse. Atqui Calvensis civitas proprium jam tunc habebat episcopum : nam, teste Ughello tomo* 6 *citato col.* 477, *Calvensis episcopi mentio est in Historia Translationis S. Marci Solitarii, quem*
C *e monte Massico ad cathedralem suam anno* 1094 *traduxit S. Bernardus Carinolensis episcopus : et Calvensi ecclesiæ Petrus Capuanus anno* 1141 *præsidebat. Dein-vero ita Robertus pergit :* Iterum per hoc videlicet principale scriptum damus, tradimus et concedimus ac confirmamus in prædicta ecclesia Calatina, ut tu, prædicte domine Rainulphi, episcope Casertane, et successores tui, et vestri homines in Calatino tantum territorio habitantes, potestatem habeatis mittendi animalia vestra, et vestrorum hominum ad pascendum in montibus et planis et in paludibus nostris, et ligna de silvis nostris tollere, quemadmodum milites Magdaloni habitantes hactenus usualiter habere soliti sunt et habent. *Cum igitur Calatini territorii incolis diplomatis hujus vi iisdem locis pecora pascere ac ligna cædere licuerit, quibus et militibus Magdaloni morantibus, hos ab illis intervallo saltem non magno remotos fuisse necesse est. Quin et in ipso Magdalonensi territorio sitam fuisse ecclesiam S. Mariæ de Calatia, liquet e bulla, qua Sennes Capuanus archiepiscopus Rainulpho Casertano episcopo, de quo supra, varias confirmat ecclesias, et has inter* in castro Magdaloni et territorio ejusdem . . . ecclesiam sanctæ Mariæ de Calatia. *Magdalonum autem haud procul Caserta, hanc inter et Nolam notatum invenio in Tabula regni Neapolitani Julii Cæsaris Capacii tom. Historiarum Italiæ supra citato.*

116 *Hinc Michaël Monachus in Recognitione Sanctuarii Capuani pag.* 85, *abjecta priore de Calatia sententia, sic scribit :* Anno 1635 Casertæ inventum est privilegium Roberti principis Capuani, per quod episcopo Casertano conceduntur et confirmantur terræ ecclesiæ Calatinæ in Matalone. Igitur omnino dicendum, episcopum Calatinum fuisse episcopum loci circa Matalonem, qui dicebatur Calactia seu Calatia, cujusque mentio est in bulla episcopi Casertini. Dicendum quoque inde translatum episcopium et dictum esse Casertanum. *Addit his denique Peregrinus de Campania Felici Dissertatione* 2, *cap.* 27 : Ceterum si hæc jam male nota Calatia, ut ex Livio colligitur, prope eum locum fuit, ubi hodie est Madaloni castellum, eademque, ut itinerarium Peutingerianum docet, a Capua abfuit sex millia passuum, certi possumus esse, eam istic loci fuisse, ubi hodieque manifesta ap- E
parent indicia fossæ atque muri haud admodum amplæ urbis, cujus supersunt exigua nonnulla in campestri loco et desolata templa. Ab horum maximo, quod aliis est integrius et dedicatum S. Jacobo Apostolo, tractus iste nomen habet, qui, alio modo ab nomine exstinctæ urbis appellatur etiam le Galazze. *Verum de Calatiarum distinctione hæc satis : restat, ut et de altero, quod supra propositum fuit, puncto pauca dicamus; quam nempe e duobus cognominibus aut fere cognominibus civitatibus* S. Placidus *Capua profectus ac Beneventum properans adierit, ac patratis prodigiis illustrarit?*

et Casinum inter et Vulturnum fluvium sita est.

117 *Mabillonius his Actorum verbis, mihi num.* 24 Inde quoque Sanctus Domini dum recessisset, ac juxta civitatem Calatiam iter ageret *etc. hæc subjicit :* Pro Calatia, Cajazzo, scribendum esse Galatium seu Galitiam, suspicatur Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 330, alias (inquit) devium et longiusculum fecisset iter. *Quod et mihi verosimilius apparet : si enim Capua Calactiam (hodie* Cajazzo*) et inde per Furcas Caudinas Beneventum petiisset; omnino ter Vullurnum fluvium superare debuisset. Primo* F
cum Casino Capuam : iterum cu Capua Calatiam, hodie Cajazzo, *ut ponimus : ac tertio cum hinc per Furcas Caudinas Beneventum properavit, quæ via sane tortuosa fuisset. Contra rectior via, quæ Capua Galatiam, et hinc per Furcas Caudinas Beneventum ducit; ut adeo* S. Placidus *eo tractu iter instituisse videatur, qui in Itinerario Peutingeriano hoc modo describitur :* Capuæ. Calatie. ad Novas. Caudio. Benebento. *Porro quid hoc loci egerit* Placidus, *vide in Actis Mabillonianis a num.* 26 *usque ad num.* 28, *quæ apud Stephanum Aniciensem paulo succinctius descripta sunt. Miracula illic plurima patrasse invenies, quæ commentatione non indigent : vellem vero, ut aliunde ad manum esset, unde magna illa miraculorum, quæ tum hic, tum aliis, in decursu memorandis, locis patrasse perhibetur, multitudo solidius confirmari posset.* S. Placidum *alio abeuntem nunc sequor.*

sed quæ trans illum supra veterem Capuam olim fuit :

118 *Galatia Furcas Caudinas petiit, paribus fere prodigiis hac itinerantem comitantibus : sic autem sunt Furcæ Caudinæ in Hirpinis, Romani exercitus clade memorabiles, et* Stretto d'Arpaia *nuncupantur,*

tum Furcas Caudinas, Beneventum

A *cupantur; quas in Apulia perperam fixit Ortelius. Inde Beneventum, tum Canusium adiit: utroque loco, ut Acta aiunt, a locorum præsulibus perhonorifice exceptus. Benevento, Samnitum olim urbi et Coloniæ in Hirpinorum confinio, præerat S Marcianus, ad diem* XIV *Junii inter Sanctos relatus, de quo Papebrochius tom.* 2 *Junii ad prædictum diem, et Ughellus tom.* VIII *Italiæ Sacræ auctæ col.* 17. *Observat autem Papebrochius, antiquiorem de Marciano mentionem non reperiri, hac, quam ex Actis* S. Placidi *modo attingimus.* Episcopum *autem Acta recte appellant, eo quod nondum* S. Placidi *ætate metropolitanæ dignitate sedes Beneventana gauderet, quo illam honore Joannes Papa anno* 969 *insignivit, ut scribit Vipera de Episcopis et archiepiscopis Beneventanis pag.* 69.

Canusiumque adit;

119 *Canusio, episcopali quondam in Apulia civitati, modo Barensi archiepiscopatui unitæ, præerat S. Sabinus hujus nominis II, cujus Acta apud nos habes tom* 2 *Februarii ad diem* IX *ejusdem mensis. Familiaris hic S. Benedicto fuit: nam hunc visere solitum, scribit Gregorius lib.* 2

B *Dialog. cap.* 15 *his verbis:* Præterea Canusinæ antistes ecclesiæ ad eumdem Dei famulum venire consueverat, quem vir Dei pro vitæ suæ merito valde diligebat. *Idem legitur in S. Sabini Vita tom.* 2 *Februarii pag.* 324. Igitur prædicti Christi famuli faciem omnes proceres et præcipui viri Italiæ sæpius videre cupiebant, et cum viro sanctissimo cælestibus pabulis epultari. Unde et cum Germano, Capuanæ ecclesiæ pontifice, crebris familiaritatibus conveniebat. Sed et cum Benedicto Christi famulo in Cassino castro posito, assidua amicitia loquebatur, eumque invisere per singulos annos consueverat. *Qui cum S. Benedicto tanta necessitudine conjunctus erat, credibile admodum est, et* S. Placido *amicum fuisse, ut vel hinc nefas sibi existimare potuerit* Placidus, *cum Canusio iter ageret, insalutatum præterire.*

sed ante annum 536.

120 *Verum qui id accidere potuit anno* 536, *cui Acta Mabilloniana* Placidi *e Casino monte discessum illigant num.* 21 *et quidem diei* 20 *Maii, quo Capuam venit apud S. Germanum hospitatus? Inde Beneventum adiit et S. Marcianum invisit.* Post aliquos dies, *ut num.* 36 *legitur, a S. Sabino a-*

C *mantissime exceptus est, apud quem triduo moratus fuit: demus totidem moratum esse tum Capuæ, tum Beneventi; his denique jungamus dies aliquot conficiendo itineri impensos: ii sane non eo erunt numero, quin facile sub finem Maii vel principium Junii Canusium pervenire potuerit. At eo tempore S. Sabinus in diœcesi sua non versabatur: nam sessioni primæ concilii Constantinopolitani anno* 536 *sexto Nonas Maias seu die* 2 *Maii celebratæ tamquam Sedis Apostolicæ legatus interfuit, uti et postremæ pridie Nonas Junii, velut apud Labbeum tom.* 5 *Conciliorum col.* 3 *et* 98 *videre est. Post celebratum vero concilium in Lyciam prius deflexit, quam in Italiam reverteretur; unde non nisi anno* 536 *ultra Junium jam provecto, vel sequenti Canusium redux fuerit.*

contra ac Acta parum consequenter dicunt.

121 *Hinc itaque rursum conficitur, non Gordianum, sed imperitum ac recentioris ætatis auctorem, ista scripsisse: fieri enim non potuisset, ut Gordianus itineris socius Canusii se vidisse Sabinum scriberet, quem tunc alibi versatum esse ostendimus. Cui igitur anno* S. Placidi *in Siciliam profectio erit affigenda? Quamquam non sit, unde is annus certo determinetur, placet tamen Bollandi in Commentario ad Acta S. Sabini num* 31 *conjectura, qua* S. Placidum *anno* 530 *aut non longe post: et certe annum* 536 *in Siciliam abiisse vult. Huc accedit et Mabillonius in Præfatione ad tomum* I *Actorum Benedictinorum* § IV *inquiens:* In vulgatis S. Placidi Actis num. XX *(apud ipsum)* iter ejus in Siciliam anno Domini DXXXVI consignatur. Mallem anno DXXXIV ante bellum Gothicum, præcipue eum Sabinus Canusinus episcopus, quem Placidus tum invisisse dicitur, anno DXXXVI Constantinopoli versaretur. *Et sane in hac sententia* Placidus *videre Canusii Sabinum potuit, non ante annum* 535 *Constantinopolim profectum, et tempus sufficiens inter donationem bonorum Siculorum, Benedicto anno* 529 *secundum Acta factam, et* S. Placidi *in Siciliam discessum interjicitur, ut ea interim ab alienis, ut Acta narrant num.* 19, *minus fortasse novi et religiosi viri humilitatem, quam viri primarii potentiam pertimescentibus, occuparentur.*

Canusio Rhegium, inde Messanam

122 *Extremam Calabriæ oram, qua hæc Siciliam respicit, Rhegium occupat, quo in Siciliam trajecturus sese recepit* S. Placidus, *ubi a loci episcopo Sisinnio benigne est habitus: hujus episcopi memoria alibi, quam in his Actis reperiri non vi-* E *detur. Inter sanctos Rhegienses episcopos numeratur ab Ughello tom.* IX *Italiæ Sacræ auctæ col.* 323. *Non meminit tamen illius Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, nec Politus lib. de Sanctis Calabriæ. Ughellus testem nullum adhibet, sed solum Acta* S. Placidi *præ oculis habuisse videtur, ita de illo scribens:* S. Sisinnius, civis et episcopus Rheginus, floruit anno 536. Sedit plus minus annis 25. Hic S. Placidum, D. Benedicti discipulum, inclytumque Christi martyrem Roma Messanam tendentem perbenigne biduo Rhegii hospitio recepit, tandem vitæ sanctitate illustris ad cælum evolavit, dies tamen ignoratur. *Qua porro visa Canusio discedens ac Rhegium properans* Placidus *incesserit, quasque civitates adierit, neutra Acta exponunt. Quod autem Ughellus mox laudatus* Placidum *Roma in Siciliam abiisse ait, id plane perperam facit; Casino enim eo profectum aiunt; neque Casino Rhegium euntibus Roma transeundum, quam a tergo longe relinquunt. Tandem Rhegio navi solvens* Placidus *una cum sociis* Donato *et* Gordiano *Messanam, Siciliæ urbem, ad freti Siculi oram feli-* F *citer appulit.*

venit, ubi monasterium et ecclesiam, quam S. Joanni Baptistæ

123 *Morabatur Messanæ ea tempestate Messalinus quidam, Tertullo* S. Placidi *patri intima necessitudine conjunctus: itaque* Placidum *non modo suis ædibus peramanter excepit, sed omni etiam obsequii genere prosecutus est; Sanctus vero, qui ad vindicanda paterna bona illuc advenerat, id sategit maxime, ut quam celerrime, quæ a S. Benedicto in mandatis habebat, impleret. Itaque eodem, quo advenerat, die, post aliquot de rebus divinis cum Messalino colloquia, de paternis bonis quæstionem habet, horum procuratores accessit.* Desiderabat enim, *inquiunt Acta Mabilloniana, mihi num.* 41, videre singillatim loca, in quibus possessiones erant. *Postridie vero, invento loco prope Messanæ portum ad condendum monasterium idoneo, mox operi manus admoveri jussit, quod quadriennio ad umbilicum adduxit: monasterio vero adjecit ecclesiam, quam S. Joanni Baptistæ, magistri sui exemplum secutus, sacram voluit. Dedicationis autem officio, ut citata Acta num.* 56 *habent, functus est Messanensis episcopus quinto Kal. Augusti sub annum* 540, *quarto nimirum anno, ex quo Casino* Placidus *discesserat, quod quidem Acta anno* 536, *ut supra diximus, illigant; at verius*

rius ad annum circiter 534 *referendum esse, pariter diximus, si* S. Placidus *Sabinum Canusii viderit.*

Messanensis episcopus, Actorum scriptori verosimiliter ignotus, conseeravit,

124 *Porro mirari hic subit, cur horum Actorum fabricatorem vel interpolatorem, qui Germanum Capuanæ, Marcianum Beneventanæ, Sisinnium Rhegiensis ecclesiæ episcopos nominatim in superioribus expressit, hic Messanensis episcopi (de quo nulla prorsus apud Stephanum Aniciensem mentio est) nomen præter morem non prodiderit. An forte id ignoravit? De Gordiano equidem id dici nequit. Recentior igitur aliquis ista scripsisse videtur, qui vel episcopi Messanensis nomen ignoraverit, vel caute suppresserit; forte quod Eucarpum aliquem anno* 504 *ex sexta synodo Romana sub Symmacho Papa celebrata; item aliquem sub Pelagio II anno* 577 *ad Pontificatum evecto, qui Eucarpo Messanensi episcopo Catanensis ecclesiæ visitationem injunxit, Messanæ sedisse didicerat; nec tamen ausus fuerit Eucarpum nominare, quod annum tum* 504, *tum* 577 *ab anno* 540 *intervallo nimis longo distare autumarit, ut Eucarpo ecclesiæ S. Joannis Baptistæ dedicationem adscriberet; nec alium nosset, qui tunc ecclesiæ Messanensi præfuerit.* B *Ceterum spectata* S. Placidi *virtus, pluribusque prodigiis Messanæ illustrata, id brevi effecit, ut præter* Donatum *et Gordianum, quos secum Casino adduxerat, recens a se conditum monasterium ad triginta usque alumnos numeraret, qui sub ejus auspiciis se Benedictino instituto et obsequio divino manciparunt.*

condidit et alumnis auxit.

125 *Primum id monasterium fuit, quod Benedictinus Ordo extra Italiam habuit. Glannafoliensis monasterii, quo nullum antiquius habuit in Galliis, constructionem ad annum* 543 *Mabillonius refert. Yepesius ad annum* 537 *Siculis Benedictinis præ Hispanis et Gallis antiquitatis palmam sponte concedit; at illam præ Gallis Hispanis tribuit, fundatum eo anno scribens monasterium S. Petri de Cardenna in diœcesi Burgensi. Num vere, ad propositum nostrum non admodum facit: id certum Yepesio imposuisse Pseudo-Maximi Chronicon. Hisce igitur missis, ad* Placidum *Messanæ agentem redeo. Dubium esse non potest, quin Messanenses monachi sub* Placidi *auspiciis religiosæ vitæ numeros omnes accurate expleverint: quibus hic exemplis præluxerit Sociis, exponit Yepesius ad annum* 536, *cap.* 3 C *Mabilloniana* S. Placidi *Acta, mihi num.* 51, *sic contrahens:* Si cellæ seu penuariæ seu vinariæ rationes ad calculum exigas, sanctus Pater perpetuam Quadragesimam egit. Sub jejunium autem vernum diebus Solis, Martis ac Jovis aliquid panis et aquæ indulsit aridis faucibus ac inani stomacho: reliquis a mica etiam et gutta abstinuit. A quo tempore se Deo nuncupavit, horrido cilicio indutus semper fuit, frustra indignante pelle. Plerumque diei et noctis contrivit nunc legendo, nunc orando. Quando fessis genibus niti jam amplius haud poterat, humi sessum se recipiebat, quæ illi pro cello et lecto erat. *Multa dein ex iisdem Actis (Stephanus Aniciensis horum non nisi generatim meminit) hausta commemorat de Sancti in Deum amore, sui abdicatione, mundi contemptu, monasterii cura, morum constantia, gravitate, affabilitate, de studio pauperum, de virtutibus ceteris, quibus procul dubio discipulos ad sedulam sui imitationem non mediocriter incitavit.*

§ IX. Conditum a S. Placido monasterium invadunt barbari: quinam hi fuerint.

S. Placidi monasterium invisunt illius Fratres,

Pronum *erat, ut tam præclara vitæ institutio tum* S. Placidi, *tum monasterii ab illo constructi famam undequaque diffunderet: in Urbem igitur allata Fratribus ejus ac Sorori visendi* S. Placidii *cupiditatem injecit: fuere autem hi;* Eutychius, Victorinus *et* Flavia, *quibus se itineris comites* Faustus *et* Firmatus *adjunxerunt, ut Acta videntur innuere: sed aliunde forsan hæc nomina saltem partim mutuata esse, dixi* § I. *Messanam feliciter provecti,* classem, *inquiunt Acta Mabilloniana num.* 58, in littore solvunt, descendentesque de navi, ad sancti Johannis cœnobium tendunt, videntesque Fratrem, repleti sunt gaudio magno, *qua de re equidem ambigere nefas est: sed vide, num consequenter Acta loquantur, dum subdunt:* Et primo quidem non cognoverunt, E ob id scilicet, quia ex quo beato Benedicto oblatus est, illum ulterius non viderant, et post tanti temporis spatium vir factus, et monachali habitu indutus, atque præ nimia abstinentia ac enormitate vigiliarum, corpore tabefactus et annihilatus erat. *Quid enim? Messalinus, rerum Tertulli in Sicilia procurator, forte* Placidum *numquam viderat; et tamen appulsum in Siciliam* Placidum *(quem jam tum vitæ austeritate maceratum fuisse, suspicari perinde licet, ac anni abhinc quatuor aut quinque) vix conspexit, quin illico* Placidum *e vultus forma ac lineamentis, quibus patrem referebat apprime, agnoverit, equoque desiliens ad ejus pedes fuerit provolutus. Audi Acta num.* 41. Videns autem Messalinus beatum Placidum juxta maris littora stantem, formamque ejus vultui Tertulli patris ipsius assimilantem, equo, quo insiderat *, descendens, ad pedes ejus cecidit. *Rectius, ut opinor, hæc de Messalino siluisset, quisquis hæc Acta seu scripsit seu interpolavit, prout siluit Stephanus Aniciensis. Sed ad* S. Placidum, *ejusque Germanos et Hospites redeamus.*

* cui insiderat

F

ubi a barbaris inopinato tum Monachi, quam Hospites occiduntur,

127 *Vix diebus aliquot mutuis colloquiis conversationibusque sese recrearant, cum omne eorum gaudium inopinatus omnino casus gravissimusque turbavit. Nocturnis Dei laudibus cum Fratribus ceterisque cœnobii Messanensis Alumnis vacabat* Placidus, *cum, effractis monasterii foribus, nihil tale suspicantes invadunt barbari, in vincula conjiciunt, ac tandem post dierum aliquot tormenta, crudelissime interficiunt, quæ quidem a num.* 59 *Acta Mabilloniana fuse ac prolixe enarrant. Rei gestæ adjuncta præcipua hæc sunt. Annus quidem Christi* 541, *ut diserte habetur infra num.* 83; *classis barbaræ præfectus Mamucha, Abdalæ Hispaniæ regis idololatræ dux; barbari denique, Agareni seu Saraceni et pagani.* En, *inquit in hunc Actorum locum Mabillonius,* errorum labyrinthus. Non pagani Hispanias sæculo sexto, quo S. Placidus martyrium subiit, occupabant, sed maximam partem Gothi, Callæciam Suevi, utique Ariani, illi quidem sub rege Theude, qui ab anno DXXXI ad DXLVIII Vesigothis imperavit, hi vero sub proprio rege, sed ignoto.... Hi PAGANI appellantur SARACENI infra num. 74 (*mihi* 80.) At Saracenos Hispaniam invasisse æra dumtaxat DCCLI, hoc est

A est, anno Christi DCCXIII : æra vero insequente victo occisoque Roderico, regnum Gothicum evertisse, tradit Rodericus Toletanus in lib. 3 de Rebus Hisp. cap. 19. *Similia Octavius Cajetanus observat in Animadversionibus in Vitam* S. Placidi, *Stephano Aniciensi adscriptam. Itum ergo est ab eruditis in diversa, ut rei saltem substantiam tuerentur.*

hos barbaros Yepesius ex Arabia et Africa,

128 *Antonius Yepesius in Chronico Ordinis S. Benedicti ad annum* 541 *eadem fere, quæ Mabillonius et Octavius Cajetanus, observat; neque eo tempore in Hispania Abdallam, sed Theudem regnasse, non paganum, sed Arianum, testes adducit Procopium, et S. Isidorum, qui ætate illa vixere. Nec Mauros ex Hispania in Siciliam vela facere potuisse ait, qui multo post, anno, ut censet,* 714 *rerum in Hispania potiti sint. Itaque Yepesius illa Actorum verba num.* 59. Qui *(pagani)* in Hispania inhabitabant, *Gordiano ab imperito historiæ interpolatore adjecta esse, contendit, et Saracenos seu Agarenos ex Arabia et Africa in Siciliam impetum fecisse, arbitratur; quod postremum fortassis a vero non deviat, ut ex dicendis apparebit. At vero per interpolationem, Gordianæ Historiæ factam, verba illa ab* B *imperito interpolatore fuisse assuta, mihi probabile non est, tum quia Gordianum hæc Acta primum scripsisse, gratis, imo tota illorum serie suadente contrarium, sibi sumit Yepesius; tum quia Stephanus Aniciensis, qui Græcum Gordiani fontem consuluisse se ait, Abdalam* toti Hispaniæ *præfuisse, etiam scribit.*

Villadecanius, Gothos sub Totila rege ;

129 *Philippus Villadecanius , patricius Messanensis, hujus cædis auctores, teste Octavio Cajetano supra laudato, Gothos fuisse, existimat, ac tum in sanctos Martyres sæviisse, cum rex eorum Totila Siciliæ arma intulit, Messanam oppugnavit, reliquamque Siciliam depopulatus est.* Et quidem hic, *inquit Mabillonius in Præfatione ad Acta Sanctorum Ordinis Benedictini* § IV, vulgatis S. Placidi Actis cum nonnulla satis conveniant, tum illud maxime consentit, quod prædones Rhegium (quod paulo ante Gothis se dediderat) utrobique petiisse navigio feruntur. Id tamen discriminis inter utramque narrationem *(Procopii de expeditione Totilæ in Siciliam et Actorum de* S. Placidi *martyrio)* est, quod Totila feliciter in Italiam appulsus est *(secundum Procopium)* Mamucha vero cum suis naufragio periisse C dicitur. *Adde, nec Totilam fuisse paganum, nec regnasse in Hispania, Siciliam vero sub annum dumtaxat* 550 *depopulatum esse : nam Procopius lib.* 3, *cap.* 39 *de Bello Gothico Totilæ in Siciliam expeditionem anno ejusdem belli decimo quinto affigit, cujus initium ad annum Justiniani nonum refert lib.* I, *cap.* 5, *Christi* 535.

Gallonius, Arianos Hispaniam incolentes fuisse, censet :

130 *Gallonius in Opere, quod de sanctis Virginibus Romanis inscripsit, de* S. Flavia *agens, cum illius martyrium Saracenis Hispaniam incolentibus adscribi non posse animadverteret, Arianis adscripsit. At Ariani, licet Christum Deum esse inficiarentur, ab idolorum tamen cultu abhorrebant. Abdala vero, Mamucha, quique huic parebat, barbari sic describuntur in Actis, ut eos omnes idolorum cultores fuisse, necesse sit. Idolorum nomina, Moloch, Rempham et Lucifer, infra num.* 59 *memorantur. Num.* 68 Pagani *universim vocantur, uti et alibi non semel. Num.* 72 *Mamucha ipse Martyribus his verbis instat :* Negate, Christum vestrum Deum esse et nostro more Luciferum Sidus Dei nostri Rempham excolite, ut frui possitis una nobiscum hujus gaudiis vitæ. *Quæ sicut in Arianos non cadunt, ita nec hos martyrii auctores fuisse necesse est; nisi contra Actorum, si quam hic habent, fidem, qui Sanctorum necem perpetrarint, non modo non Saraceni fuerint, sed nec idololatræ. Constantinus Bellotus alio se vertit in Apologia pro Joanne diacono, ut refert Octavius Cajetanus supra laudatus, et Paganos, in Actis memoratos, Gothos fuisse existimat; Abdalam eumdem, qui Theudius aut Agila, Hispaniæ uterque rex; Mamucham vero, ejusque socios Saracenos, qui Sanctos e medio sustulere, Mauros idololatras, ex Africa in Hispaniam accitos; hæc, inquam, Belloti opinio est; nunc qui ex ea Actis manum medicam adhibere nitatur, accipe.*

AUCTORE J. B.

Bellotus item Gothos,

131 *Primum ait, nemini mirum videri debere, Gothos Hispaniam incolentes, licet Ariani secta essent, Gordiano tamen* Paganos *dictos; quippe qui Arianæ impietati avitum quoque idolorum cultum conjunxerant. Quod si Arianos ab idololatra Porphyrio* Porphyrianos *Constantinus Magnus nuncupavit, et sancti Patres eosdem ob sectæ impietatem idololatris compararunt; quid ni illos Gordianus* paganorum *nomine nuncupare potuerit? Tum vero ait,* Abdalam *pro* Agila *scripsisse Gordianum, errore tolerabili facilique in scriptore non Hispano; maxime cum vel inter* E *Hispanos de hujus regis nomine non conveniat, ab his* Agila, *ab illis* Aquila *dicti. Nec alia forte de causa Abdalæ Gordianus mentionem fecit, quam quod, Constantinopoli scribente Gordiano, Agila regnabat in Hispania. Addit Abdalam nusquam in Actis Saracenum dici, sed Mamucham illius præfectum et milites, qui Mamuchæ parebant : hos denique Mauros fuisse, qui sive a Theude, sive ab Agila mercede conducti et in Siciliam adversus Romanos missi, Messanam insigni clade attriverint. Ita Constantinus, teste Cajetano. Verum quid de his sentiendum?*

qui partim dubia,

132 *Gothos in Hispania dominatos esse tum ante, tum post annum* 541, *nemini dubium est. De eorum vero religione ita universim scribit Procopius lib.* I *de Bello Vandalico cap.* 2. Omnibus... eædem leges, eadem sacra, Ariana scilicet. *Nulla hic mentio est de idolorum cultu in iisdem personis cum hæresi Ariana conjuncto; neque hunc idoneo testimonio Bellotus stabilivit : quare hæc ejus assertio merito vocatur in dubium. Dein esto, Arianos sive hæreseos sive pessimorum morum causa* paganos *dictos, aut cum illis comparatos fuisse tum a Constantino, tum a sanctis Pa-* F *tribus : certe illos idolis sacrificasse, non dixerunt. Sic S. Athanasius Oratione* IV, *num.* 31 *contra Arianos scribens :* Qui enim hoc in loco divinum Verbum a divina Incarnatione sejungunt, idem ipsum imminutum putant, cum audiunt, carnem factum esse, proindeque idem omnino sentiunt ac gentiles, uti sane sentiunt, cum divinam Incarnationem mutationem Verbi esse suspicantur; *sic, inquam, scribens Athanasius ostendit quidem, quos arguit, hæreticos gentilium erroribus aliqua ex parte subscribere, at re vera idololatras esse, ac idolis sacrificare consuevisse, non affirmat. Qui vero in Martyres nostros sævierunt, non pravis modo opinionibus imbuti, sed et idolorum cultores a prætenso Gordiano, iisque veluti diis serviisse dicuntur.*

partim falsa,

133 *Sed neque verum est, Gordianum quidem Abdalam scripsisse, sed Agilam intellexisse : nam* S. Placidi *martyrium anno* 541 *diserte innectit;quo regnabat non Agila, sed Theudis in Hispania : si enim æræ* 569 *seu anno Christi* 531, *quo Theudem*

AUCTORE J. B.

Theudem regnare cœpisse, Isidorus scribit in Historia Regum Gothorum, adjeceris 17 alios, ad annum circiter 548 pertinges; quo Theudi successit Theudisclus, ac deinde Agila. Regnabat forte hic quidem, cum Constantinopoli S. Placidi *Acta Gordianum exarasse nonnulli volunt; sed Gordianus non illum regem, qui, cum Acta scriberet, in Hispania regnabat; sed eum, qui Hispaniis præerat, cum Martyres exstincti sunt, procul dubio designavit. Dicere autem hunc quidem designare in animo habuisse Gordianum; sed Agilam seu Abdalam per errorem expressisse, nonne est errorem auctori res sua memoria gestas describenti, et Latinis Græcisque litteris apprime, ut aiunt, erudito, valde gravem affingere, ejusque fidem eadem opera stabilire velle, et convellere?*

partim Actis repugnantia tradit :

134 *Additamentum vero, quo nusquam in Actis legi asseritur, ipsummet regem Abdalam Saracenum, aut idololatram fuisse, Actis quoque repugnat : ex his enim perspicuum fit, Mamucham cum suis Saracenos ac Paganos fuisse; atque ex iisdem perspicue colligi saltem potest ejusdem ritus fuisse tum Mamucham cum suis, tum* B *ipsummet Abdalam. Sic enim* Placidum *Mamucha alloquitur infra num.* 60 : Nega Christum tuum et dic in eum convicia et juxta ritum invictissimi regis Abdalæ Deum adora, et dimitto te. *Et paulo infra sic ejus in martyrio Comites* : Vos quid dicitis? Obtemperabitis præceptis excellentissimi regis Abdalæ, ut Christum relinquentes, Deum nostrum adoretis? *Rursum num.* 72 *Mamucha in hunc modum loquitur* : Assentite nobis et proderit vobis; negate, Christum vestrum Deum esse, et nostro more Luciferum sidus Dei nostri Rempham excolite. *Et num.* 76 : Hortor et commoneo vos Crucifixum negare, et adorare Deum, cui excellentissimus rex noster Abdalacervicem suam flectit; sin alias, acerrima morte peribitis. *Ejusdem itaque ritu utrique fuere : neque aliud ex Actis Græcis, a se, ut ait, consultis, conclusit Stephanus Aniciensis, cujus mentem minime ambigua verba declarant : sunt autem hujusmodi* : Tempore, quo beatus Placidus apud Messanam urbem Siciliæ morabatur, Abdala Saracenæ gentis et ritus nefandissimi caput et princeps toti Hispaniæ præsidebat. *Quæ de Mauris supra dicta sunt, infra ex-* C *aminabimus, cum de Cajetani sententia agemus.*

Mabillonius, Sclavinos fuisse, utcumque dici posse,

135 *Mabillonius in Præfatione ad Acta Sanctorum sui Ordinis* § IV *rationem aliquam esse, ob quam* S. Placidi *martyrium Sclavinis adscribi possit, affirmat. Promit illam e Procopio, qui lib. 3 de Bello Gothico cap.* 38 *Sclavinos Thraciam et Illyricum sub Justiniano depopulatos tradit : addit Mabillonius, nec Siciliæ verisimiliter pepercisse, a Totila forte conductos. Præterea, Sclavinos iisdem suppliciis fere sævire in victos consuevisse, quibus Martyres nostri affecti fuere; qua de re laudatus supra Procopius hæc habet* : Obvios non ense, non hasta, non alio quoquam usitato mortis genere conficiebant, sed depactis valide in terram sudibus præacutis, miserorum sedes multa vi impingebant, et infixas inter nates palorum cuspides adigentes usque viscera, illis vitam extorquebant. Præterea defossis humi lignis quatuor crassioribus alligabant hi barbari eorum, quos ceperant, manus ac pedes, deinde capita fustibus assidue tundendo, veluti canes aut serpentes aliudve feræ genus mactabant. Alios cum bobus et ovibus, quas in patriam abducere non poterant, in tuguria compactos immisericorditer cremabant. Ita Sclaveni, in quos incidebant, necare erant soliti. *Ritus quoque Sclavinis fuit barbarorum, qui Martyres nostros trucidarunt,* D *non undequaque dissimilis : hunc libro* 3, *cap.* 14 *Procopius hoc modo describit* : Unum enim Deum, fulguris effectorum, Dominum hujus universitatis solum agnoscunt, eique boves et cujusque generis hostias immolant.... Præterea fluvios colunt et nymphas et alia quædam numina (δαιμόνια *Græce legitur; unde Mabillonius vertit* : dæmones) quibus omnibus operantur, et inter sacrificia conjecturas faciunt divinationum. *Ita fere Mabillonius loco citato.*

adductis eam in rem

136 *Parum efficax est viri doctissimi ratio : nam primo Sclavinorum in Thraciam et Illyricum irruptio aliquot annis* S. Placidi *martyrio posterior est, nisi ab Actis, a Mabillonio editis, et illud anno* 541 *conceptis terminis affigentibus omnino sit recedendum : refert enim illam Procopius ad annum belli Gothici decimum quintum. Hoc autem iniit anno Justiniani nono, Christi* 535, *atque adeo ad annum Christi circiter* 550 *nos deducit Sclavinorum in Thraciam et Illyricum irruptio : sed ita non congruunt tempora, hinc a Procopio Sclavinorum in Thraciam et Illyricum irruptioni, illinc* S. Placidi *martyrio in Actis assignata. Neque per Procopium licet hac priorem Sclavinorum in Romanorum fines irruptionem* E *fingere : nam teste eodem lib.* 3 *de Bello Gothico cap.* 38, *ante irruptionem illam* ne tentaverant quidem umquam hi barbari incursionem facere in Romanum imperium. Immo vero ante illud tempus, quod supra dixi, numquam cum exercitu fluvium Istrum videntur trajecisse. *Capite quidem* 40 *Sclavinos dein* toti Europæ damna gravissima *intulisse, Procopius narrat, Totilæ forte gratificatos, quæ tunc aliquorum, teste eodem Procopio, suspicio fuit. Huc si oculos intenderit Mabillonius, cum Sclavinos verosimiliter Siciliam etiam, præter Thraciam et Illyricum invasisse dixit, definitum in Actis Placidiani martyrii annum non curarit, ut conjecturæ suæ locum faceret. Nunc, quæ ad Sclavinorum ritus, et solitam eorum feritatem spectant, examinemus.*

rationibus, ait :

137 *Si Saracenorum ritus in Actis memorati cum ritibus Sclavinorum a Procopio traditis comparemus, nihil, quod Mabillonianæ conjecturæ magnopere prosit, reperiemus. Quantum quidem e Procopio (verba habes num.* 135*) colligere est, præcipuum Sclavinorum numen id fuit,* F *quod fulminis fabricatorem putabant : secundaria cetera, ut flumina, nymphæ et alia quædam numina, ut Claudius Maltretus Procopii interpres vertit. Mamucha vero deorum omnium excellentissimum Luciferum vocat : ex Hieronymo autem in Vita Hilarionis cap.* 20 *apud Rosweydum patet, Luciferum et Venerem præcipuo in honore habuisse Saracenos. Verba illius sunt* : Pervenit Elusam eo forte die, quo aniversaria solemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. Colunt autem illam ob Luciferum, cujus cultui Sarracenorum natio dedita est. *Et cap.* 5 *in Amos hæc prophetæ verba* : Sidus Dei vestri *ita commentatur* : Quod Hebraïce dicitur CHOCHAB, id est, Lucifer, quem Saraceni huc usque venerantur. *Verum non video, quæ inter Luciferum et Venerem a Saracenis potissimum cultos, et fulminis fabricatorem Deum ceteraque Sclavinorum vana numina, a Procopio memorata, connexio intercedat, ut eadem dici possint.*

verum, ut ostenditur,

138 *Quod jam ad tormenta pertinet, etsi Martyres nostri tormentis aliquot affecti legantur in Actis, quæ ad ea, quæ Sclavinis in usu fuisse Procopius num.* 135 *laudatus scribit, accedant; nonnulla*

AUCTORE J. B.

A *nonnulla tamen præterea subiisse ibidem dicuntur, quæ Sclavinis in usu fuisse, Procopius negat. Quæ fuerint Christianis Siculis a Saracenis toleranda supplicia, infra num.* 70 *sic Acta exponunt :* Jam vero quis digne enarrare valeat, quantis suppliciis Christiani eo tempore in Sicilia sint affecti? Nonnulli namque palorum vectibus ora reserantes, fœtidum cœnum ingerebant. Alios in frontibus et in tibiis remugientibus nervis torquendo cruciabant, plerumque aquam marinam, acetum, amurcam et liquamen et alia multa et crudelia, tamquam utribus imbutis ori appositis, sine misericordia porrigebant, stimulis ferreis ad ambulandum urgentes. Parvulos etiam ab uberibus maternis rapientes, insontem infantiam elidebant ad terram. Alios e regione pedes tenentes, a meatu prorsus naturali, usque ad arcem capitis dissipabant. Alii candentis ferri laminis adusti sunt, aptantesque fustes in modum ferrarum ex palmis cum stirpibus, et dorsa Christianorum cum illis flagellantes, non tantum ossa confringebant, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus remanebant, dissipatisque carnibus, viscera pandebantur. Nonnulli vero, ligatis pedibus post terga currentium B equorum, inter spinosa loca silvarum ducebantur, ut, ducti et reducti, dumosis lignorum aculeis eorum corpora carperentur, ac diu et sæpius tibias torquendo tinnientibus chordis constringebant.

non admodum validis.
* jactis

139 Feminas autem per unum pedem appendentes palis minoribus dentatis rectis * in capite, crinibusque in eisdem colligatis, ac vehementius stringentes simul cum capillis omnem pelliculam auferebant, ingentia pondera in uno pede colligantes, et laminas ferri ignitas dorso, ventri, mamillis ac lateribus apponentes. *En congestas suppliciorum facies satis multas : nullus tamen e Christianis palis humo infixus dicitur ; nullus, cum verberibus tunderetur, defossis humi quatuor lignis alligatus ; nullus tugurio inclusus et ita igne combustus, quæ tormentorum genera Sclavinis familiaria fuisse, Procopius scribit. Mortis vero genus, quo Martyres nostri periere, non modo non familiare erat Sclavinis, sed ne usitatum quidem : illud Acta infra num.* 78 *ita describunt :* Cumque sancti martyres Eutychius, Victorinus, et virgo Flavia, cum triginta tribus C Sociis suis respondissent, Amen, flectentes genua decollati sunt una cum beatissimo Placido. *At, teste Procopio, Sclavini* Obvios non ense, non hasta, non alio quoquam usitato mortis genere conficiebant; *ut adeo ex usitata Sclavinorum sævitie et toleratis a Martyribus nostris suppliciis effici nequeat, Sclavinos tam horrendis suppliciis in Sanctos fuisse debacchatos, meritoque Mabillonius tantum dixerit, esse rationem aliquam (sed ex dictis non admodum efficacem) ob quam* S. Placidi *martyrium feroci Sclavinorum genti possit adscribi.*

Gregorii Magni tempore Martyrum cædes non contigit, nec auctore Buccellino :

140 *Geminam præterea Mabillonius Siciliæ cladem refert, quarum altera sub Gregorio Magno contigit ; alteram Marcellini continuator, Aimoïnus, et Chronicon Moissiacense apud Chesnium tom.* 3 *Scriptorum Franciæ memorant : illam a* S. Placidi *ætate nimium remotam fatetur Mabillonius, quam ut in illa* Placidus *martyrium subire potuerit. Idem porro dicendum est de secunda, nisi ab Actis plane recedere malimus. Justiniano quidem imperante, hæc contigit; sed Agila in Hispania regnante secundum Chronicon Moissiacense, quem annis aliquot a* S. Placidi *martyrio Hispaniam regere cœpisse, jam vidimus supra. Præterea illius auctor Buccellinus, non Hispano regi, sed Theodeberto Francorum regi militabat, neque ex Hispania, sed Italia in Siciliam traduxit exercitum. Sed Mabillonio Actorum hoc loco error intolerabilis visus est ; atque adeo, de conciliando cum temporum illorum historiis Actorum scriptore non sollicitus, satis habuit, quasdam barbarorum in Siciliam excursiones protulisse, quæ, Justiniano imperante, contigerint, iisque insignitæ sint characteribus notisque, ut illis Sanctorum martyrium utcumque possit adscribi. Majora conatus est Octavius Cajetanus in suis ad Acta* S. Placidi, *Stephani Aniciensis nomine edita, Animadversionibus. Hunc denique audiamus.*

Cajetanus Barbaros ex Mauritania Tingitana in Siciliam irrupisse vult,

141 *Animadversione* 15 *in Vitam* S. Placidi, *quid sentiat, succincte exponit his verbis :* Aio igitur, barbaros, quos Gordianus scribit Siciliam afflixisse, Placidumque ac Socios pro fide Christi occidisse, Sarracenos dæmonum superstitionis cultores exstitisse et in Siciliam ex Mauritania adnavigasse, quæ Gordiano Hispania dicta est. *Ac primo quidem secundum Octavium minime mirum est, Gordianum Mauritaniæ dedisse* Hispaniæ nomen : *id enim antiquorum scriptorum exemplo* E *fecit, qui Mauritaniam, quæ Tingitanæ nomen accepit,* Hispaniam *appellavere, ut de Honorio, Sexto Rufo, et libro Notitiarum observat Ortelius verbo* Mauritania. *Dein neque mirum est, Mauros. Tingitanæ nempe provinciæ, a Gordiano (ut ille quidem censet, mihi vero hic tantisper fingere lubet)* Saracenos *dictos : quamquam enim Saraceni peculiarem Arabum gentem constituerint, nomen tamen suum ad Arabes reliquos propagarunt : sic Scenitas Arabes Ammianus Marcellinus lib.* 22, *cap.* 15 Sarracenos *sua ætate appellatos scribit. Jam vero ex Arabibus seu Saracenis orti sunt Mauri, qui Mauritaniam Africæ provinciam tunc incolebant : scribit enim Procopius de Bello Vandalico lib.* 2, *cap.* 10, *Mauros ex iis gentibus ortos esse, quas e Phœnice, cujus tunc pars erat Palæstina, alio fugere compulit Josue ; quæ primo quidem in conterminam Ægyptum, ac dein in Africam concessere : porro cum gentes illas* numero abundantes *fuisse scribat, et Arabia Ægypto ac Palæstinæ confinis sit, verosimile est et Arabes fuisse a Josue alio migrare compulsos, et in Africam secessisse. Certe, ut notat Ortelius, Mauros* Alarabes hodie nominant Hispani, Olivario auctore, quasi dicerent Arabes ; Al enim articulus Arabicus est. F *His adde, Arabes, seu Saracenos, etiam Palæstinæ partem occupasse ex Hieronymo, cujus verba habes num.* 137 *: erat enim Elusa, quam a Saracenis habitatam scribit Hieronymus, urbs Palæstinæ in Idumæa. Sive igitur ex Arabia Mauri, sive e Palæstina in Africam migrarint,* Saracenos *dixerit illos Gordianus, quod ex Arabibus, qui et* Saraceni *dicti sunt, ortum duxerint.*

sed sibi adversantem

142 *Plura præterea ad confirmandam sententiam suam Cajetanus congerit, ut idem Mauris et Ammonitis, Palæstinæ populis, idolum fuisse,* Moloch *dictum ; iisdem moribus Mauros et Arabes vixisse, ac Saracenos veteri odio in monachos flagrasse. Denique et bella, quæ Mauros inter et Justinianum intercessere. Sed, utut reliqua a Cajetano satis forte probabiliter dicuntur, quæ de his bellis habet, haud satis accurata videntur. Ait enim ex Procopio, Justinianum, attritis Vandalis, in Mauros arma vertisse ; male pugnasse cum Mauris, amissis copiis una cum duce, anno imperii sui*

AUCTORE J B

sui decimo quarto, Christi 540; *quapropter fieri facile anno consequente, quo* S. Placidus *martyrio sublatus fuit, potuisse, ut ea victoria elati Mauri, descensione facta in Siciliam, in inermes Siculos iras cladem que intulerint. Haud, inquam, hæc satis accurata videntur : duplicem enim tantum a Mauris Justiniani copiis, quam Procopius memoret, invenio illatam cladem : alteram quidem lib.* 2 *de Bello Vandalico cap.* 19, *sed quam anno Justiniani* 13, *Christi* 539 *ad Abigam fluvium haud procul urbe Bagaïtana accepit Gontharis Justiniano sub Salomone militans ; at quam Salomon mox egregie ultus est; ut Maurorum animos prior qualiscumque victoria parum ac brevi admodum efferre potuerit.*

Procopium habere videtur,

143 *Alteram vero lib. citato, cap.* 21, *qua Salomon Justinianei exercitus dux a Mauris exstinctus est : at illam anno Justiniani* 17, *Christi* 543, *Procopius illigavit; ut perperam huic annum Justiniani* 14 *Cajetanus assignasse videatur. Nam post expugnatum a Salomone montem Aurasium anno Justiniani* 13, *ut cap.* 20 *Procopius narrat,* Afri omnes, quicumque Romanis parebant, stabilem adepti pacem sub moderato ac valde com-
B modo Salomonis regimine, belli cogitatione omni deposita, mortalium omnium fœlicissimi videbantur. *Ac proinde tunc quidem ab armis Mauri quievisse videntur. Quandonam vero rursus ad arma itum sit, mox seq. capitis initio Salomonis cladem simul et interitum relaturus, idem Procopius declarat his verbis :* In contrarium hæc fælicitas versa est quarto post anno, quo imperii decimum septimum agens Justinianus Cyrum ac Sergium filios Bacchi, fratris Salomonis, præfecit urbibus Africæ. *Procopius igitur Cajetani sententiæ adversari videtur, nisi ad annos duos aut tres* S. Placidi *necem differre vel totidem anticipare quis velit : tanti enim* S. Placidi *Acta facienda non sunt, ut id fieri vetent. Ceterum id Cajetani opinio singulare habet, ut Actis,* S. Placidi *necem Mamuchæ, regis Hispani Abdalæ duci, adscribentibus, præ reliquis opituletur ; quamquam illi haud faveat, quod Acta, Stephano Aniciensi adscripta, Abdalam dicant* toti Hispaniæ *dominatum ; quod de sola Mauritania Tingitana haud commode videtur intelligi posse : verum quod hic de Hispania sine addito legerat, de suo forte de tota Hispania interpretatus est.*

cui tamen favent

C 144 *Cajetano item favere apparet, ut ejus dictis adjiciam aliquid, tum quod* Abdala *et* Mamucha *Arabica sint nomina ; tum maxime, quod in Actis a Mabillonio vulgatis infra num.* 63 *his verbis legitur :* Cumque omnes (S. Placidus *ac Socii*) singillatim unus post unum hoc ordine cruciati fuissent, jussit dux Mamucha dari unicuique Sanctorum pugillum unum hordei crudi ad manducandum, et paululum aquæ ad bibendum. *Hujusmodi enim cibus Mauris Africanis ea tempestate familiaris fuit : audi Procopium lib.* 2 *de Bello Vandalico cap.* 6. Pane, *inquit,* vino cæterisque mitioris victus commodis carent : far autem, olyram atque hordeum, nec mitigata igni, nec commolita, mandunt jumentorum ritu. *Quin et Mauros ad illius cibi esum Christianos non raro compulisse, colligitur e Victore Vitensi lib.* 2 *Persecutionis Vandalicæ num.* 12 *apud Ruinartium, ubi de Maurorum in Christianos sævitie præter alia hæc habet :* Reliqui habiliores ad solitudinis loca *(Mauris ducentibus, ut paulo ante habet)* perveniunt, in quibus collocati, hordeum ad vescendum ut jumenta accipiunt. *Ruinartius Victoris Vitensis Historiæ jam laudatæ Passionem septem sanctum Monachorum,* D
apud Carthaginem sub Huderico passorum, vel a Victore, ut ait, vel certe ab auctore æquali scriptam, subnectit, in qua quoque num. 2 *hisce non absimilia leguntur :* Primo sacerdotum et ministrorum copiosissimam et maximam turbam in longinquas et extremas regiones exsilio crudeli *(Hunericus, verosimillime per Mauros, utpote gentiles et ad persequendos Christianos animosiores)* detrusit. Quibus bis acutum genus frumenti, quod jumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, sed manente furfuris cortice loricatum, pro miseratione dari præcepit. *Ut plane, quæ in Actis Mabillonianis num.* 63 *leguntur, modo vera sint, Mauros sapiant.*

illata Martyribus supplicia,

145 *Adducere denique opinionis suæ confirmandæ causa Cajetanus præterea poterat varia, quibus in* S. Placidum *et illius Socios sævitum est, suppliciorum genera, iis plane similia, quibus Vandali, sæpe per gentiles Mauros feritatis suæ ministros, Catholici ritus Afros affecerunt sub Geiserico et Hunerico, Vandalorum regibus : nam sub Geiserico quidem, teste Victore Vitensi, qui tum in Africa vivebat, lib.* I, E
num. 2 *apud Ruinartium Vandali* aliis palorum vectibus ora reserantes, fœtidum cœnum ob confessionem pecuniæ faucibus ingerebant : nonnullos in frontibus et tibiis, nervis remugientibus torquendo cruciabant. Plerisque aquam marinam, aliis acetum, amurcam, liquamenque et alia multa atque crudelia, tamquam utribus imbutis ori apposita sine misericordia ingerebant... Sacerdotes virosque illustres stimulis ferreis ad ambulandum urgebant.... Sed etiam parvulos ab uberibus maternis rapiens barbarus furor, insontem infantiam allidebat ad terram : *quæ omnia in Actis (vide supra num.* 138*) legere est verbis fere iisdem. Acetum quoque asperum et acerrimum Eugenio Carthaginensi episcopo, licet invito, ingestum fuisse, scribit idem Victor lib.* 5, *num.* XI. *Si vero, qui* S. Placido *ac Sociis necem intulerunt, barbari Siculas* feminas palis minoribus dentatis rectis *(lege potius* erectis *aut* jactis) in capite *(vide num.* 139*)* crinibusque in iisdem colligatis, simul cum capillis omnem pelliculam capitis auferebant ; *idem fieri sive per Vandalos, sive per subjectos sibi Mauros Hunericus jussit. Audi Victorem lib.* 2, *num.* 4. At ubi F
ab homine Dei *(Eugenio, Carthaginensi episcopo)* tale responsum accepit *(Hunericus)* statuit in portis ecclesiæ collocari tortores : qui videntes feminam vel masculum in specie suæ gentis ambulantes, illico palis minoribus dentatis jactis in capite, crinibusque in iisdem colligatis ac vehementius stringentes, simul cum capillis omnem pelliculam capitis auferebant.

nisi hæc illis recentior aliquis pro arbitrio applicuisset.

146 *Quos dixi, barbari, ut aiunt Acta,* ingentia pondera in uno pede colligabant, et laminas ferri ignitas dorso, ventri, mamillis ac lateribus *feminarum* apponebant : *Vandali vel Mauri eorum ministri, ut ait Victor proxime citatus num.* 7, *virgines sacras* torquentes gravi suspendio, atque ingentia pondera pedibus colligantes, laminasque ferri ignitas dorso, ventri, mamillis et lateribus apponebant. *Mauros autem Vandalicæ feritatis ministros non raro fuisse, colligi ex Victore potest:* Post vero, *inquit num.* 12, imperatum est Mauris, ut eos, qui ambulare non poterant, ligatis pedibus *similia iterum Acta habent* S. Placidi *longiora num.* 70*)* velut cadavera animalium mortuorum traherent per dura et aspera loca, ubi primo

A mo vestimenta, postea membra singula carpebantur. *Hæc de Siculis universim narrant Acta : de Martyribus vero nostris aiunt, fustibus, suspendio, fumo non semel tortos fuisse,* S. Flaviam *pedibus in sublimæ et prorsus indecore suspensam ;* S. Placido *linguam præcisam ; sed sine illa non minus commode locutum : quibus similia rursus habet Victor lib.* 5, *num.* 1 *et* 6. *Hæc, inquam, ad confirmandam Cajetani sententiam non parum facerent, si Gordianus, ut ille existimavit, ista scripsisset : verum ex ante dictis et collatis Actorum cum Victoris narratione verbis, recentioris auctoris ea esse, qui sua ex Victore aliisque corraserit, et barbaris, qui* S. Placidum *interfecerunt, quos libuit, mores forsan affinxerit, quivis facile intelliget. Porro cum in tanta sententiarum varietate, ne una quidem, cui tuto possit fidi, occurrat, manifestum est, quam difficile sit, male combinatis* S. Placidi *Actis medicam hic manum adhibere, et quinam Martyres nostros peremerint, statuere ac definire.*

Passi sunt Martyres forte anno 539,

147 *Nihil de anno, quo passus est* S. Placidus, *legitur apud Stephanum Aniciensem : at Acta a Mabillonio edita num.* 83 *ita habent :* Passus B est autem beatissimus Placidus, martyr Domini nostri Jesu Christi præcelsus, anno ætatis suæ vigesimo sexto, cum duobus fratribus suis Eutychio, Victorino, et sorore Flavia, Fausto, Firmato simul ac monachis triginta (Donatus *jam ante occisus erat, Gordianus vero barbarorum manus evaserat ex num.* 59) sub sævissimo rege Abdala et duce Mamucha tertio decimo anno Justiniani imperatoris apud Messanam Siciliæ civitatem tertio Nonas Octobris. *Unde anno* 539, *cujus mensis October cum anno Justiniani decimo tertio concurrit,* S. Placidum *martyrium subiisse consequitur ; verum paulo post ibidem legitur :* Martyrio coronatus quadragesimo primo ac quingentesimo ; *quæ cum prioribus non cohærent. Breviarium Romanum, Clementis VIII et Urbani VIII auctoritate recognitum, priorem temporis notam retinuit : hanc et ego, si quid in re tam incerta audendum est, retinere malim : nam ex ante dictis, necis* S. Placidi *auctores fuisse Mauros Africam incolentes, dum quid certius afferatur, probabilius existimo ; et anno* 539 *iidem Mauri cum Justiniano, ut ex Procopio dixi num.* 142, *bella gessere, ac proin fieri facile potuit, ut Siciliam, quam Gothis Belisarius Justiniani dux eripuerat, tumultuarie sint adorti ac Martyres* C *nostros trucidarint : quia tamen nec id satis stabilitum apparet,* S. Placidi *necem sub annum* 541 *signavi principio Commentarii.*

die v Octobris, excepto Donato, mense Septembri occiso.

148 *De die, quo* S. Placidi *martyrium contigit, utrisque Actis convenit : nempe tertio Nonas Octobris ; quo omnes, præter* Donatum, *occisos dicunt.* Donatus *vero in Martyrologio Romano Gregorii XIII jussu edito, et Antverpiæ anno* 1586 *typis Plantinianis excuso, quarto Nonas Octobris, seu die* IV *ejusdem mensis his verbis memoratur :* In Sicilia, S. Donati monachi et martyris, discipuli sancti Benedicti abbatis : qui captus a Saracenis, cum Christum negare nollet, gladio percussus est. *Addit Wion :* Passus est anno DXLI... pridie quam S. Placidus pateretur. *Ad eumdem diem signatur in Martyrologio Benedictino Menardi, in Kalendario Sanctorum Benedictinorum, tomo* I *Actorum eorumdem præfixo, uti et apud Ferrarium : verum hodie, ut ad diem quartum Octobris in Prætermissis est dictum, in Martyrologio Romano ad diem* V *Octobris una cum* Placido *ceterisque ejus Sociis jungitur. Mutationis ratio fuit, quod maluerint illius auctores illum ceteris ad* V *Octobris jungere ; quam pridie annuntiare, cum ex utrisque Actis inter* Donati *et* Placidi *necem dies multos intercessisse necesse sit, ut illa vel inspicienti patebit. Dies undeviginti Cajetanus numerat ex collatis invicem Actis, tum quæ ipse Gordiani vocat et Mabillonius edidit ; tum Stephani Aniciensis : quo pacto* XVI *Septembris Donatus martyrium subiisse dicendus est.*

AUCTORE J. B

§ X. Variæ conditi a S. Placido Messanæ monasterii vicissitudines.

Messanense cœnobium, occisis Martyribus,

Fusus tot Martyrum sanguis impiam barbarorum crudelitatem non stitit ; verum, ubi deesse animadvertunt Christianos, quos furori suo litent, in S. Placidi *monasterium furorem vertunt, et in conditum ab illo S. Joannis Baptistæ* E *templum sacrilegas manus injiciunt : illud flammis tradunt et a fundamentis evertunt : in templum vero S. Joannis Baptistæ ea committunt, quæ infra in Actis Mabillonianis num.* 80 *sine horrore non legas : arduum tamen creditu est, quod de eodem ibidem his verbis legitur :* Præcelsitudinis vero magnitudine, ecclesiam, quam intra monasterium suum beatus Placidus in honore S. Johannis Baptistæ ædificaverat, cum esset ampla et alta, Saraceni succendere *(ne quidem quatriduo, quo in id incubuisse dicuntur)* sive evertere potuerunt. *His peractis, barbari, quinto post occisos Martyres die, Messana solverunt, sed divina insequente vindicta ; nam in ipso adhuc freto Siculo Rhegium versus navigantibus tanta repente tempestas incubuit, ut Saracenos,* quotquot erant, *inquit Stephanus Aniciensis, in maris ima depresserit. Naves centum, Saracenos vero sexdecim mille octingentos numerant Acta Mabilloniana ; quo teste, ignoro. Atque hæc quidem prima fuit monasterii Placidiani clades.*

a barbaris destruitur ; sed brevi

150 *Jacebant interim in maris littore inhumata Martyrum corpora ; quibus barbaris humaniores feræ pepercerant hactenus ; de quorum* F *discessu Gordianus, qui fuga mortis supplicium evaserat, monitus, Sanctorum exuvias collegit ac tumulis, quo fas fuit honore, recondidit ;* S. Placidi *nimirum,* Eutychii, Victorini *et* Flaviæ *in S. Joannis Baptistæ ecclesia ; monachorum vero triginta, in ipso, in quo jacebant, maris littore. Ubi* Firmati *et* Fausti ? *Sepultis Martyribus, Gordianus Constantinopolim abiisse dicitur ; quod utique, ut num.* 38 *et seq. jam dictum est, parum verisimile est, nec erat ex ejus officio. Magis frugi Siculi fuisse feruntur : hi namque instaurando* S. Placidi *monasterio animum adjecisse dicuntur, novamque a S. Benedicto discipulorum coloniam petiisse, scriptis ad illum litteris, quas infra num.* 85 *in Actis primo loco edendis habes : sed non modo has litteras, sed et Benedicti ad suos, audito* S. Placidi *martyrio, orationem, quisquis in illas vel oculos conjecerit, ut fictitias habiturum existimo ; de quibus nihil apud Stephanum Aniciensem occurrit, sicut nec apud hunc quidquam legitur de iis, quæ in Actis a Mabillonio editis porro narrantur. Sunt autem potissimum hæc : S. Benedictum,*

AUCTORE J. B.

quem anno 543 *e vivis abiisse statuunt, Siculorum votis libenter annuisse, ac novam ad Siculos, quæ, quidquid everterant barbari, restitueret, suorum coloniam transmisisse; ab hujus in Siciliam adventu anniversarium* S. Placidi *et Sociorum diem ritu publico ac solemni admodum apud Siculos celebratum; ecclesiam vero S. Joannis Baptistæ, amisso nomine pristino, exinde* S. Placidi *dictam fuisse, dum sub Romanis Sicilia fuit. Quæ quidem, etsi falsa non dicam, certa tamen mihi esse non possunt, quod indubitatæ auctoritatis testimonio aut certa traditione usque stabilita non videam.*

restituitur, floretque

151 *Restitutum tamen fuisse* S. Placidi *monasterium, docent, qua post contigisse videbimus. Rocchus Pirrus Siciliæ Sacræ lib.* 4, *part.* 2, *Notitia* 3 *scribit, Casinenses monachos a Vigilio Papa (sedit ab anno* 538 *usque ad* 555) *confirmationem obtinuisse,* ut suorum prædiorum, villarum, portuum, piscariarum ac ceterorum bonorum, in Sicilia et Italia a Tertullo pro dono concessorum, *proventibus, fructibus, et dominio libere fruerentur: at diploma illud Vigilianum, quod laudat, num sincerum magis, quam eidem Pontifici* B *affictæ ad Justinianum litteræ, de quibus num.* 42 *actum supra est? Addit Pirrus restituti monasterii bona pia etiam fidelium liberalitate temporum lapsu non mediocriter accrevisse; in quo quidem nihil reperio, quod vero absimile sit; sed rebus istis Benedictina familia haud admodum diu gavisa est. Etenim, Constante imperatore Syracusis occiso, vehemens in Siciliam facta est Saracenorum irruptio, qua denuo Messanense cœnobium, occisa iterum illud incolente Benedictina familia, ingenti clade ac ruina protritum fuit.*

usque ad Constantis imp. tempora,

152 *Petrus Casinensis apud Octavium Cajetanum in Fragmento Passionis* S. Placidi *tom.* I *de Vitis sanctorum Siculorum pag.* 181 *rei gestæ seriem pandit hoc modo:* Tempore illo, quo Constans imperator voluit Novæ Romæ imperium in Seniorem Romam transferre, ab urbe Roma Siciliam veniens remoratus est ibi per annos sex. Cum autem balneum Daphne, quod apud Syracusas est, caussa lavandi ingressus fuisset, cœpissetque sapone Gallico deliniri, Andreas, filius Troili, sumens situlam, dedit eam in vertice imperatoris, fugaque lapsus evasit. Ast imperator cum tardaret in balneo, C insiliunt hi, qui foris erant, invenientesque imperatorem occisum, sepulturæ tradere studuerunt, et in loco ejus Mezentium quemdam absque voluntate Romanorum elegerunt; contra quem Constantinus imperator, jam dicti Constantii * filius, cum Romanorum exercitu veniens in civitate Syracusana illum morti addixit.

* Constantis

quo occiso, a Saracenis

153 Hæc dum ad notitiam Sarracenorum, qui jam Ægyptum pervaserant, devenissent, subito cum multitudine navium venientes, Siciliam invadunt, Syracusas ingrediuntur, multamque stragem facientes Christianorum, ad beati Placidi monasterium deveniunt, illud prædonum manibus direptum ad solum usque prosternunt, solam tantum ejusdem Martyris ecclesiam relinquentes. Monachos vero, quotquot ibidem invenerunt, diversis suppliciis affectos letho dederunt, vix paucis Christianorum evadentibus, qui per munitissima castra et juga confugerant montium; auferentes quoque prædam nimiam et omnem ornatum illum, quem Constans augustus ab urbe Roma abstulerat in ære et diversis speciebus, Alexandriam redierunt. *Hæc Petri narratio partim e Theophane pag.* 292 *et seq., partim e Paulo diacono de Gestis Langobardorum* D *lib.* 5, *cap.* XI *et duobus proxime sequentibus hausta est: sic loquitur Paulus cap.* 13. Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ Alexandriam et Ægyptum pervaserat, subito cum multis navibus venientes Siciliam invadunt, Siracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt populorum, vix paucis evadentibus, qui per munitissima castra et juga confugerant montium. Auferentes quoque prædam nimiam, et omne illud, quod Constans augustus a Roma abstulerat ornatum in ære et diversis speciebus, sicque Alexandriam reversi sunt.

alterum cladem accipit

154 *Quod de Sicilia universim, ac maxime Syracusis Paulus diaconus dixit, Petrum Casinensem Messanensi quoque cœnobio applicuisse, utriusque verba conferenti perspicuum fiet: porro fecit id verosimiliter e majorum traditione: certe illorum temporum scriptorem non novi, qui illud de Messanensi cœnobio nominatim tradiderit. Neque id Theophanes, aut Paulus, quos potissimum Petrus consuluit, faciunt. Sed, utut auctores veteres de everso ea tempestate per Saracenos denuo* S. Placidi *monasterio sileant; nihil obest, quo minus Petri dictis fides habeatur: nec* E *enim minuta quæque et singularia versantes in hujusmodi argumentis historici persequi semper solent; Siciliam vero longe lateque Saracenorum furori patuisse, mox laudata Pauli verba abunde declarant. Quod autem ad tempus attinet, quo clades illa cum Siciliæ, tum Messanensi* S. Placidi *monasterio illata fuit, e Paulo diacono liquet, referri illam debere ad id temporis, quod Constantis Syracusis occisi, et debellati Mezentii* (Mecetium *Paulus appellat,* Mizizium *et* Mizizinum *Theophanes) qui imperatorium nomen, Constanti occiso, arripuerat, interitum proxime fuit subsecutum.*

anno 669,

155 *Constans vero, ut refert Paulus cap.* XI, *lib.* 5, ingressus *est* Siciliam per Indictionem septimam... Mansit autem imperator in Sicilia ab Indictione septima usque in duodecimam: sed tandem tantarum iniquitatum pœnas fuit, atque dum se in balneo lavaret, a suis extinctus est. *Anno* 668 *Kalendis Septembris Indictio duodecima sumpsit exordium. Anastasius quidem in Vitaliano Papa Indictione* XI, *die* XV *Julii Constantem occisum ait: verum, teste Pagio in Criticis ad hunc annum num.* 9, *Indictioni* XI *substituenda est duodecima, prout in exemplaribus Anastasianis* F *Mss., regio, Thuaneo, Mazarino et quibusdam aliis, uti et a Mariano Scoto signatur: Constantem autem anno* 668 *post diem* XVI *Septembris et ante diem* VII *Novembris Syracusis occisum ex Actis Concilii Constantinopolitani tertii monet; quod sane Pauli diaconi verbis supra relatis magis congruit. Porro Constantinus Pogonatus Constantis successor, Mezentianæ tyrannidis certior factus, ex Histria, Campania, Africa et Sardinia coëuntium militum ope Mezentium Syracusis cepit; quo vita exuto, Constantinopolim rediit: post hujus vero reditum Saraceni in Siciliam inopinato irruerunt, ut ex Paulo diacono liquet: quæ rerum gestarum a Constantis obitu series, hanc Siciliæ a Saracenis cladem anno* 669 *illigandam suadet, quod Hermannus Contractus in Chronico his verbis facit:* Saraceni, qui jam multis depopulatis provinciis, Ægyptum tenebant, Siciliam hoc tempore invadentes, magnas hominum strages faciunt: et deprædata insula, hisque, quæ Constans imperator ibi collegerat, ablatis, Alexandriam redierunt.

156 *Baronius*

AUCTORE J. B

A 156 *Baronius in Annalibus ad annum* 669, *Vitalianum Pontificem hoc anno sexto Kalendas Februarii obiisse ratus, cladem illam sub Adeodato, qui Vitalianum in Sede Romana excepit, contigisse, tradit ex Anastasio, qui illam in Adeodato refert. Non ignorabat quidem Baronius tum Siculorum, qui Saracenorum manus evaserant, ad Lateranenses monachos, tum ipsius Vitaliani ad Messanenses, quibus illos ad monasterium* S. Placidi *instaurandum hortatur, litteras; sed suspectas habuit*, Maxime, *inquit Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum* 669, *num.* 73, quod Anastasius hanc Sarracenorum in Siciliam impressionem sub Adeodato Romano Pontifice accidisse dicat, non sub Vitaliano, quem Baronius obiisse hoc anno (669) perperam existimavit. *Sic est; ea de causa Baronius prædictas litteras suspectas habuit: sed, quod ad Siculorum saltem litteras spectat, quid eas Baronio suspectas potissimum fecerit, ipsis Baronii verbis accipe:* Hactenus, *inquit*, litteræ *(recitaverat autem tum Siculorum, tum Vitaliani litteras)* quæ

non sub Adeodato,

B nobis parum arrident ob id potissimum, quod civitates plures *(nonaginta et octo civitates villasque, ut aiunt Siculorum ad Congregationem Lateranensem litteræ)* in Sicilia hoc tempore possedisse monachi dicerentur, quando nec ipsa Romana Ecclesia vel unius oppiduli, ut ipsum possideret, domina esset, nec imperator ipse, insulæ dominus, tot illic civitates haberet. *Id quidem in Vitaliani litteris non legitur, sed utrasque ob mutuam connexionem æque fictitias Baronius verosimiliter existimavit.*

sed Vitaliano Pontifice.

157 *Ceterum Baronii de anno obitus Vitaliani Papæ opinio recentioribus hodie passim displicet. In Opere nostro ad* XXVII *Januarii pag.* 779 *ita de Vitaliani Pontificatu disseritur:* Avectus est Roma S. Martinus per Theodorum Calliopam XIII Kal. Jul. feria IV. Ergo anno Christo DCLIII, quo littera Dominicalis erat F. S. Eugenius sedit annos duos, menses IX, dies XXIV. Obiitque 2 Junii; quare electus videtur circiter X Augusti; ubi nempe certo constitit, Martinum Chersonam relegatum, nec esse Romam reversurum; etsi Pontificem se, eo vivente, non gesserit, sed vicarium Pontificis. Post ejus mortem vacavit episcopatus mensem unum, dies XXIX.

C Subrogatus est sub finem Julii Vitalianus eodem anno DCLVI, seditque annos XIV, menses VI, usque ad XXVII Januarii an. DCLXXI. *Eodem anno mortuum, Papebrochius scribit in Propylæo Maii. Pagius Adeodati, Vitaliani successoris, annum primum Christi* 672 *innectit. Mabillonius vero e Milone Eluonensi tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 407 *Vitalianum anno* 673 *Adeodato locum fecisse tradit; sed Milonem in Chronologia Pontificia parum fuisse versatum, tum Henschenius tom.* I *Februarii pag.* 839, *tum Papebrochius ostendit in Propylæo Maii, ubi de Vitaliano. Utut sit, cum verosimiliter saltem ad annum* 671 *vitam Vitalianus produxerit, Petrus Casinensis, qui hanc Siculorum cladem et secundam monasterii Placidiani ruinam hujus Pontificis tempore contigisse, saltem innuit verbis mox citandis, hac ex parte erroris certo argui non potest; neque fide Cajetano certo debet, Animadversione* 6 *in Fragmentum ex Historia Petri diaconi de* S. Placido *et Sociis hanc Siciliæ vastitatem Adeodati potius, quam Vitaliani Pontificatui e Baronio innectenti.*

Tertia ejusdem monasterii clades

158 *Petrus Casinensis, narrato cœnobii Messanensis excidio, mox ad enarrandam illius instaurationem ita progreditur:* Itaque dum Casinensi Congregationi tunc Laterani degenti *(non absimili nimirum calamitate involutum ea tempestate Casinense monasterium jacebat, et Romam Casinates monachi sese receperant)* relatum fuisset, qualiter Sarraceni jam dicti martyris Placidi monasterium ruinæ, et monachos morti dedissent, Vitaliani Papæ adminiculo fulti, cum ingenti apparatu mittentes in Siciliam, idem monasterium restauraverunt. *Datas ea de re sive a Siculis ad Congregationem Benedictinam Laterani degentem, sive Vitaliani ad Siculos litteras huc non transcribo, tum quod genuinæ non videantur, tum quod illas Mabillonius, licet a Baronio rejectas, non defenderit. Nunc e Petro tertiam a Saracenis illatam tum Siciliæ, tum Messanensi S. Joannis Baptistæ cœnobio cladem audiamus: de Sicilia quidem hæc habet:* Postquam vero idem imperator *(Leo Isaurus)* carnis universæ viam ingressus est, multorum annorum emensis curriculis, tempore, quo Ludovicus, Caroli filius, in Seniori Romam augustale sumpsit imperium, Joanne VIII Papa in Sede Apostolica præsidente, in Casinensi vero ecclesia Leone abbate cathedram gubernante, primo anno ordinationis ejus, Dominicæ Incarnationis anno DCCCC Indictione III, mensis Augusti die I Sarraceni a Babylonia et Africa ad instar examen apum cum Abrahymo impiissimo rege suo venientes, Siciliam intrant. Invenientes itaque pacatam insulam, quaquaversum impietatis agmina tendebant, devastabant, depopulabantur, incendio et homicidiis cuncta tradentes. *At quid Messanæ a Saracenis gestum?* E

e Petro Casinensi proponitur,

159 Post tantas itaque direptiones, *inquit post alia quædam Petrus*, occisiones, incendia et captivitates, sævissima gens Sarracenorum ad Messanam civitatem expugnandam devenit. Cumque monasterium beati martyris Placidi ingressi fuissent, evaginatis gladiis, monachos aggrediuntur, illosque Christum negare, et nefandam religionem venerari compellunt. Quod dum contemnerent, omnes in eodem loco, una cum monachis Casinensibus, qui ibi ab abbate suo directi fuerant, Sarracenorum gladiis occisi sunt. Illis quoque hoc ordine pro fide Christi jugulatis, monasterium omne præter ecclesiam sancti martyris Placidi a Sarracenis destructum est. *Dein, nonnullis interjectis, ita prosequitur:* Devicta F itaque ac subjugata, Sarraceni, Sicilia destructis civitatibus et villis, ac monasteriis Casinensi cœnobio pertinentibus, Liparitanam insulam adeuntes, ad solum usque prosternunt. Sicque Siciliam reversi die Kalendarum Augusti, urbem Tauromenium cum reliquis villis et opidis ad solum usque prosternunt, solam juxta civitatem Messanam beati Placidi ecclesiam relinquentes anno Domini DCCCCIII, Indict. VI.

qui multa simul inepte congerit;

160 *Singulas Petri assertiones non discutio: id tantum observo, multa Petrum velut ab anno* 900 *usque ad annum* 903 *gesta, captas scilicet urbes Panormum, Syracusas, Messanam, Tauromenium, Siciliam denique universam, simul congessisse ac confudisse, quæ temporibus longe diversis acciderunt. Quidquid sit de tempore expugnati a Saracenis Tauromenii, Petro antiquior Leo Marsicanus Chronici Casinensis lib.* I, *cap.* 23 *Saracenos ab anno* 820 *Siciliam ingressos, et Panormum occupasse, scribit; Baronius vero tom.* 9 *Annalium Ecclesiasticorum, ab anno tantum* 827. *Tom.* I *Scriptorum Rerum Italicarum part.* 2, *pag.* 245 *in Chronico Siculo, quod ab anno Christi* 827 *usque ad annum* 963 *excurrit, hæc lego:*

AUCTORE J. B.

lego: Hoc anno *(ab orbe condito* 6335 , *Christi vero* 827 *more Siculorum, quibus Christus natus credebatur anno mundi* 5508, *ita hunc Chronici locum commentante Carusio)* venerunt Moslemii *(Saraceni)* in Siciliam medio mensis Julii. Anno autem 6339 (*Christi* 831) capta est Messana, et Theodotus patricius occisus est. Anno 6340 *(Christi* 832 *)* capta est Panormus... Anno 6386 *(Christi* 878 *)* captæ sunt Syracusæ vicesimo primo mensis Maii feria quarta. *Joannes Curopalates , Venetiis anno* 1570 *editus, pag.* 68 *sic habet :* Captis ... Syracusis ab Africæ Saracenis, quo tempore Basilius Macedo *(imperavit ab anno* 867 *usque ad annum* 886) imperabat, etiam tota insula occupata fuit , urbes eversæ ac dirutæ, sola excepta Panormo, quæ superfuit, unde veluti ex quodam propugnaculo profecti Agareni regionem contra sitam occuparunt. *Rursum in Chronico Siculo paulo ante citato ad annum mundi* 6409 (*Christi* 901) *hæc leguntur :* Abul-abbas cepit Panormum et cædes magna fuit die Octavo mensis Septembris. *Cum igitur tot cladibus* B *ea tempestate identidem affecti fuerint a Saracenis Siculi, plane incertum sit, quo determinato anno tertia illa, eademque postrema cœnobii Messanensis clades acciderit, utut multus sit Petrus in assignandis Notis Chronicis , certumque aliunde sit, Ibraimum sub seculi* x *initium Tauromenium expugnasse.*

contigit ea forte sub annum 880, die 1 Augusti,

161 *Neque hac in re a Petri dictis discedere nefas sibi duxit auctor Epitomes Martyrii* S. Placidi, *apud Cajetanum tom.* I *de Siculis Sanctis Animadversionum in eorum Vitas pag.* 161, *anno* 1610 *Messanæ typis excusæ , qui postremam hanc Benedictinorum Messanæ cladem* potius *accidisse conjicit* anno circiter DCCCLXXX Kalendis Augusti , Joanne VIII Pontifice, Ludovico Caroli filio imperatore , Leone Casinensium abbate. *De die vero peractæ cladis, mox memorato omnium consensio est : unde Arnoldus Wion occisos postrema hac clade monachos in Martyrologium Benedictinum ad Kal. Augusti his verbis intulit :* Messanæ in Sicilia, Passio infinitorum *(paulo liberalius hoc dictum est)* sanctorum Monachorum, qui ab Abraymo Saracenorum duce pro fide Christi necati sunt. *Illis autem Octavius Cajetanus in Martyrologium Siculum ad eumdem diem :* Messanæ, Passio sanctorum Monachorum, Ordinis S. Benedicti , a Sarracenis, duce Abrahimo. *Id vero* C *Wioni hic singulare est, apud Benedictinos bis sub Abrahimo passos dicat, primum quidem* anno Domini, *ut ait* , DCCCLXXXIV ; *sed ignoto die, ex auctore Martyrii S. Bertarii ; dein vero* Anno Domini DCCCCIII , Indictione VI , prima die Augusti *ex Petro diacono : verum quæ hic Petri auctoritas est, ut, quod Wion ait, evincat ?*

superstite hactenus S. Joannis Baptistæ ecclesia,

162 *Porro gravissimum, sub quo Sicilia a seculo* IX *usque ad Normannorum principum tempora gemuit, Saracenorum jugum, ne jam tertio destructum* S. Placidi *monasterium instauraretur, effecit : superstes tamen et huic (quod sane mirum) cladi fuit S. Joannis Baptistæ ecclesia ; sed seu Saracenorum injuriis, seu ipsa sui vetustate multum detrimenti accepit , dum tandem sub Normannis, expulsis e Sicilia felici marte Saracenis, instaurata est. Qui pulsi a Normannis Sicilia Saraceni fuerint, Petrus diaconus Casinensis in Fragmento Historiæ Vitæ et Passionis* S. Placidi *et Sociorum apud Octavium Cajetanum de Sanctis Siculis tom.* I, *pag.* 182 *enarrat : sed aliquanto aliter Gaufredus in Historia Siculæ Rogerii, Siciliæ liberatoris, jussu conscripta. Hic lib.* D I, *cap. narrat, Becumenem, Siciliæ, ut vocat, Admiraldum, a Belcamedo prælio victum, Rhegium ad Rogerium comitem profugisse, cujus consilio Rogerius Siciliam aggressus est. Contra Petrus sic scribit :* Cum igitur Panhormitanæ civitatis regimen Vulthaminus Admiralius retineret ; Belchius servus ejus , contra eum insurgens , honore illum patriaque privavit. Pulsus itaque ille a Sicilia , ad Roberti ducis Rhegensis confugit auxilium. *Gaufredus cap.* 10 *captam a Rogerio Messanam ait anno* 1060 ; *Petrus , a Roberto duce anno* 1068. *Teste iterum Gaudfredo cap.* 17, *anno* 1061 *cum Bechamet (Petro* Balchaoth *dicitur) Robertus et Rogerius prælium iniere prope castrum Joannis : Normanni milites* 700 *tantum* , 15 *vero habebat Bechamet armatorum millia : victoria tamen penes Normannos fuit, deletis decem millibus Saracenorum, ut Gaufredus scribit. At Petrus, in Saracenorum acie equitum quindecim, peditum vero centum millia fuisse, dicit : addit, Saracenorum, qui in illo prælio periere, vix colligi potuisse numerum ; contra e Chri-* E *stianis ne unum quidem sauciatum, nedum occisum fuisse. Petrus igitur hic partim falsa, partim, quæ fidem superant , narrat. Porro ex Gaufredo capta fuit Panormus anno* 1071, *Tauromenium* 1078; *anno denique* 1090 *Rogerius, Roberti frater, omni Sicilia, sedatis undique motibus, potius est.*

quam Rogerius Siciliæ comes

163 *Porro Rogerius insignem , non modo ab expugnata armis Sicilia, verum etiam ab instaurata ibidem re Christiana, cui non parum detrimenti sub Saracenorum dominio accesserat, laudem tulit. Messanæ jam inde ab anno* 1081, *teste Gaufredo lib.* 3, *cap.* 32, Ecclesiam... in honore S. Nicolai... cum summa honorificentia construxit, vel reparavit et diversis possessionibus auxit. *Idem et aliis in Sicilia locis præstitisse Rogerium, liquet ex diplomate Arnaldi, Messanensis et Traynensis episcopi, apud Pirrum lib.* 3, *Notitia* 7, *quæ est de Prioratu Messanensi. Ita habet :* In nomine Patris et filii et Spiritus Sancti. Amen. Anno ab Incarnatione Domini MCXLVII. Indict. X. mense Junio , regnante excellentiss. Rogerio rege Siciliæ , ducatus Apuliæ et principatus Capuæ. Ego Arnaldus Messanensis et Traynensis ecclesiæ Dei gratia electus : pro Dei dilectione et animæ Rogerii comitis beatæ memoriæ , ac uxoris ejus F Adelasiæ redemptione ; qui per multas tribulationes totam Siciliæ insulam , Deo auxiliante, acquivit , ibidemque plurimas ecclesias diligenter construxit, atque de facultatibus suis eas sufficienter dotavit , quamdam nostram ecclesiam sanctæ Mariæ cum pertinentiis suis , quæ juxta Vaccariæ rivulum antiquitus sita est, consilio et assensu Messanensis et Traynensis capituli hospitali S. Joannis de Hierusalem libere et quiete dedi et concessi. *Sequuntur testium subscriptiones, quas brevitatis gratia omitto.*

reparavit.

164 *Rocchus Pirrus Notitia* 3, *part.* 2, *lib.* 4 *inter templa a Rogerio Siciliæ comite condita,vel restaurata vel denuo erecta, Messanense S. Joannis Baptistæ templum recenset ; in quo præterea, ut scribit Not.* 7, *lib.* 3, *anno* 1099 *domum hospitalem erexit , quam equitibus , primo Hierosolymitanis S. Joannis , dein Rhodiis , nunc vero Melitensibus concessit ; præposito illi Priore Fr. Gubaldo. Rogerii , Siciliæ regis hujus nominis primi, et Rogerii comitis filii diploma laudatus proxime Pirrus adfert, datum anno* 1136 , *in*

A *in quo ecclesiæ S. Joannis Baptistæ, olim a* S. Placido *conditæ, et bonorum Hierosolymitanis equitibus a Rogerio comite concessorum, paterna dona confirmans Rogerius Siciliæ rex sic meminit :* Totum locum et tenimentum situm in campo Messanæ extra muros civitatis, ubi est ecclesia, quæ in honorem S. Joannis Baptistæ sub beatæ recordationis glorioso comite Rogerio patre nostro constituta pie noscitur, cum omnibus suis ædificiis, cœmeterio, divisis et pertinentiis ... dicto venerando Priori *(Gubaldo)* et ejus sacro conventui ac eorum successoribus concedendum duximus et perpetuo confirmanus. *Petrus Casinensis diaconus apud Cajetanum ait, hanc S. Joannis Baptistæ ecclesiam a Normanorum in Siciliam adventu corrupto nomine dictam vulgo fuisse* S. Jacinthi, *erroremque illum sua etiam ætate viguisse ; qua in re refragari illi non cupio ; verum a tempore, quo in illa sepultæ fuere exuviæ* S. Placidi, *ab eodem Sancto* S. Placidi *vocitatam fuisse, quod tum Acta num.* 93, *tum Petrus proxime laudatus addunt, vellem, ut certiori testimonio possem confirmare. Diploma equidem paulo ante adductum, et Petri ætate datum, satis ostendit , etiam tum antiquo illam nomine, quod a* S. Placido *acceperat, etiam notam fuisse. Hactenus de* S. Placidi *monasterii vicissi-* B *tudinibus : nunc, ut ad Sanctum revertar, rerum ordo exposcit.*

§ XI. Instauratus sanctorum Martyrum apud Messanenses cultus et corporum inventio.

Qui sanctorum Martyrum apud Messanenses

Gravissima annorum circiter 230, *ut auctor synchronus Historiæ Messanæ a Saracenis liberatæ scribit, Siculorum a Saracenis oppressio, et Benedictinorum excidium, ut rei Christianæ universim insignem procul dubio cladem intulit, ita et* S. Placidi *apud Messanenses memoriam non mediocriter obscuravit. Sed ecce* anno Salutis MCCLXXVI, *inquit Pirrus notitia* 3, *part.* 2, *lib.* 4 *de* S. Placidi *de Colonero Veteri et Novo Monasterio, obliterata jam pridem* S. Placidi *memoria, facta divinitus Messanensibus quibusdam opi-* C *ficibus Sancti apparitione, revixit. Brevem apparitionis hujus historiam, quod paulo accuratius hic expendenda sit, neve lectorem alio remittam, ex num.* 23 *supra repeto :* Anno a partu Virginis MCCLXVI *(Pirrus supra legit* MCCLXXVI *)* postquam Carolus rex Siciliæ regnum occupavit, beatus Placidus, S. Benedicti indutus habitum, Messanæ in vico sellariorum, Raymundo et Florello sellariis apparuit, jussitque, festum sibi diem ad id usque tempus inusitatum omnino celebrarent. Haud abnuere illi ; sed quoniam inauditum adhuc fuerat S. Placidi nomen, nedum institutum hominis atque res gestæ, quæsierunt, ostenderetur sibi figura corporis, planumque fieret, quid ipse tandem gessisset.

memoria cultusque,

166 Profert ille confestim librum, in quo ipsius Vita conscripta erat : jubet, populum ne historiam celent. Suam vero effigiem hoc modo reliquit. Primario in templo præssentibus iisdem sellariis, itemque presbytero Jacobo, et Serisergio æditius, pictorem, qui et ipse aderat, effingere imaginem jubet, seque ipsum exemplar inspicere. Monachum ipsum exprimit pictor. Mox ad eum conversus, rogaturus, verane esset effigies, necne, ediceret, monachum videt nullum, abierat ille, quamvis essent occlusæ fores *Hæc apparitionis series ; accipe modo, a quibus auctoribus profecta sit :* Rem ipsam ita se ab ipso Florello, avo suo, accepisse, in S. Placidi festo die pro concione sæpe dixit Raymundus doctor et Prior conventus Fratrum Prædicatorum : sed historiam hanc totam Placidus Campulus in S. Placidi monasterio monachus legisse se refert in libro sodalitatis S. Placidi, qui Messanæ in templo maximo servabatur. *Addit Cajetanus :* Id facit ad veritatem historiæ, quod Sarracenis dominantibus memoria Passionis S. Placidi coli desierit, recuperata vero Sicilia, diu adhuc festum non celebraretur, quare officio S. Placidi occasione ejus miraculi instituto, in quodam Responsorio dicitur :

AUCTORE J. B.

Vera Dei pietas, cui militat ordo vel ætas,
Exhilaret mentes, Placidi nova festa colentes.

sub Saracenis intermissus,

167 *Historia hæc, relatis modo adjunctis vestita, non uno ex capite fabulam sapit. Primum enim, etsi quidem non adeo mirum fuisset, duobus sellariis ne ipsum quidem* S. Placidi *nomen id* E *temporis notum fuisse, magis enimvero mirandum esset, usque adeo Messanæ* S. Placidi *memoriam fuisse tunc extinctam, ut nec Messanensibus ceteris* S. Placidi *nomen tum innotuerit. Et vero non desunt de rebus Messanensibus scriptores, qui quidem ignotum tunc fuisse Messanensibus sanctorum Martyrum sepulturæ locum, ac cultum desiisse, fateantur; perpetuam tamen ac constantem apud Messanenses traditionem fuisse, contendant, in S. Joannis Baptistæ templo, loco tamen occulto, illorum exuvias fuisse depositas et conservatas. In his Valtrinus, qui sanctorum Martyrum inventionem apud Cajetanum supra citatum pag.* 185 *describens hæc ait :* Verum, cum posterioribus sæculis, impio barbarorum dominatu civitas, insulaque esset oppressa, incensa æde, in qua Sanctorum reliquiæ asservabantur, perturbatisque ipsius sepulchri signis, paulatim una cum loci memoria, cultis quoque honosque Sanctorum obsolescere visus est ; permansit tamen communis illa constansque opinio a majoribus accepta, divi Placidi Sociorumque martyrum corpora in divi Joannis æde condita esse ; licet, confusa locorum memoria, ipsum proprie Sanctorum ignoraretur sepulchrum. *Dictorum vero testes adducit versus duos, templi, cum a Rogerio restitutum* F *esset, absidi inscriptos : ita habent :*

Relliquias Placidi celebres, Messana, perennes.
Hic jacet, hic sævam pertulit ille necem.

fuerit instauratus,

168 *Dein, cujuscumque demum sit illius apparitionis descriptio, recentior est et a re gesta remotior, quam ut certa illi fides addi debeat : cum enim Placidi Campuli, qui, ut Pirrus scribit, monasterii S. Placidi de Colonero anno* 1428 *abbatem agebat, meminerit, apparitio autem anno* 1266 *vel* 1276 *contigerit, plus quam seculum integrum hanc inter et illam intercessisse, necessum est. Adhæc vocari merito in dubium potest, num Florellus, homo fortassis simplicioris ac creduli nimis ingenii, Raymundus, et lecta a Placido Campulo ejusdem apparitionis historia, quæ mihi ignotæ ætatis est, ea quoque adjuncta retulerint, quibus hic vestita illa apparitio prodit. Denique, ubi terrarum liber ille Vitæ* S. Placidi, *sane studiosissime canservandus, visus est umquam? ubi servatus? aut quo tandem evasit? Nihilo tamen secius apparitionem aliquam, aut prodigii saltem*

AUCTORE J. B.

saltem aliquid a S. Placido *factum, cujus occasione Sancti apud Messanenses cultus innovari cœperit, verosimillimum apparet. Hujus rei indicium apud Valtrinum habes :* Exstat quoque, *inquit ille*, hodie *(scripsit sub annum* 1558 *)* in ipsa Mamertinæ *(seu Messanensis)* urbis æde maxima beati Placidi marginata tabula antiquissima, eo cultu tonsuræque genere, qui tum forte divi Benedicti sectatoribus in usu fuere : quam tabulam ante annos fere CCC *(atque adeo circa annum* 1276 *seu potius* 1266) NN. dilutis oleo coloribus pinxisse traditur.

conditumque in honorem S. Placidi monasterium de Colonero.

169 *Sed in hanc rem longe illustrius est, quod laudatus Pirrus scribit; nimirum monasterium,* S. Placidi de Colonero *dictum, duodecim mill. passuum Meridiem versus Messana distans, ejusdem honori et nomini fuisse erectum, cujus ædificationis historiam e primigenio ipsius monasterii Ms. ita refert :* Anno Dom. MCCCLXI honesti et nobiles viri Messanensis, scilicet venerabilis presbyter Robertus de Gilio, Marius de Spetiariis diaconus, Leonardus de Anastasio subdiaconus et Joannes de sancta Cruce sæcularis, omnes pari voto, sæculo renuntiantes, novitialem habitum sumpserunt S. Mariæ Latinæ Messan. Ordinis S. Benedicti. B Quorum desiderium cum innotuisset presbytero Nicolao Mustazosio terræ Milarum et habitatori Messanæ. eis prædiolum pro incolatu dedit ; in quo erat ecclesia S. Aloysii de Calsidiro, udi nunc est ecclesia S. Placidi Veteris : quam etiam reparavit, et multa jugalia, nec non et alia necessaria providit tam ipse, quam venerabilis presbyter Gentilis de Gangis * et honorabilis vir Nicolaus de Balsamo, qui plus aliis præstitit. Patres interim, dum ecclesia et habitatio reparantur, in antris habitabant juxta dictam ecclesiam ; facta dein probatione, habitum prædictum susceperunt a Priore L. Mariæ Latinæ Messanæ, et elapso anno MCCCLXI professionem emiserunt. Postea ab Alimando de S. Sepulchro canonico Messanensi et vicario generali Dionysii archiepiscopi Messanen. *(imo a F. Lucido de Murcia Augustiniano anno* 1363 *die* X *Novembris, inquit Pirrus ex ejusdem monasterii tabulis)* licentiam impetrarunt, ut in prædicto loco congregationem sub Regula S. Benedicti sub vocabulo S. Placidi facere possint Officia, Missarumque solemnia celebrare. *Prioratus primum fuit hoc* S. Placidi *monasterium; in abbatiam id erexit Urbanus V anno* 1369. *Verum cum loco parum apto hæc sita* C *esset, eam Placidus Campulus ejusdem abbas IV, de quo supra mentio facta est, in amœniorem locum, a comite Andrea Vinciguerra de Aragonia ante concessum, et a veteri monasterio duobus milliaribus distans, transtulit, accepta ad id facultate ab Eugenio IV anno Christi* 1432, *ut Pirrus refert. Hinc denique, ait idem auctor, in monasterium Messanense S. Mariæ Magdalenæ* Anno MDCXXXIII tota fere Benedictina familia... transmigravit.

* *alias* Guercis

Dein sanctorum Martyrum corpora,

170 *Instauratus Messanæ, qua dixi occasione,* S. Placidi *cultus ab anno* 1588, *quo illius et Sociorum corpora tandem in S. Joannis Baptistæ ecclesia feliciter fuere detecta, non Messanæ, modo, sed et toto Christiano orbe insigne incrementum accepit. Sanctorum Martyrum inventionem, editosque ea occasione a Messanensibus plausus singulari Opusculo, Philippo Austriaco Hispaniarum principi dicato, et anno* 1591 *Messanæ excuso, Philippus Gothus, eques Messanensis, accurate descripsit idiomate Italico, e quo Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum lib.* 4, *num.* 16 *corporum inventionem compendio refert. Valtrinus quoque supra laudatus, rei gestæ et ipse æqualis, inventionis hujus Epitomen scripsit, quam habes apud Octavium Cajetanum a pag.* 184. *Verba illius, resectis iis, quæ inventionem ipsam propius non attingunt, hic exhibebo Disserit ille primum quidem de* Placidi *genere, adventu in Siciliam, martyrio, de cultu antiquo hujusque intermissione, et constanti Messanensium traditione, qua* S. Placidi *et Sociorum exuviæ in S. Joannis Baptistæ templo, loco licet ignoto, reconditæ dicebantur.* D

prævüs, ut aiunt,

171 *Tum ita prosequitur ;* Accessere præterea divinitus ostensa prodigia, quæ hanc hominum de Sanctorum Martyrum sepulturæ loco opinionem comprobarent, confirmarentque. Ferunt enim, superioribus temporibus inter ejus templi clericos, antiquæ virtutis ætatisque sacerdoti ad nocturnas preces exsurgenti sæpe visos monachos complures, a læva templi parte, binos candelis accensis ingredi supplicantium ritu, atque ante aram maximam sistere sese, inde mox ad divi Placidi aram, quæ ad dexteram absidis pilam erat, flectere, subitoque abscedere. Alter item ejus ordinis sacerdos. Franciscus Caramanna, summa religione et integritate vir, dum viveret, multis audientibus narrare solitus erat, E sibi sub auroram templum ingredienti frequenter monachos visos esse tres, ante sacrosanctæ Eucharistiæ aram psallere, neque dubitabat affirmare, sanctos illos esse Martyres, qui in ea ecclesia jacerent : addebatque fore, ut, se mortuo, eorum sacra corpora invenirentur. Quare licet sanctos Martyres publice jam pridem colere desiissent, multi tamen in eo templo privatum illis cultum, precesque adhibebant.

apparitionibus aliquot,

172 *Simile quid, si non idem, mutatis adjunctis, legitur in Epistola domni Mauri a Castro Joannis ad Bernardinum Vegium anno* 1588 *die ultimo Augusti scripta, quam Latine redditam habes in Appendice Chronici Casinensis sæpe laudata a pag.* 802. *Illic ita de se ipso Maurus a Castro Joannis scribit :* Quando ratiocinando progressi eum certiorem facere cogitavi, me a sacerdote quodam affecta jam ætate et vitæ sanctimonia claro aliquando accepisse; qui rursus a sexagenario (90 *annorum lego in Epistola Italice scripta et a Wione in Martyrologio ad diem* III *Augusti relata)* ejusdem ecclesiæ sacerdote audivisse diceret, nocte intempesta medio in templo precationibus matutinis post altare Majus, altari S. F Placidi vicinum, vidisse monachum, qui tribus ambulacris totum templum dimensus esset, continuoque locum, unde emigraverat, repetivisse. Hæc ut enarravi, ipsi domino Priori *(equitum Hierosolymitanorum mox nominando)* locum etiam indicavi. *Quidquid sit de relatis modo visionibus, quæ olim contigisse tunc dicebantur, sed ab omnibus verosimiliter non credebantur; eo loco saltem, quem Maurus indicarat, post inventa sunt Martyrum corpora, ut certior jam edocebit Valtrini narratio.*

anno 1588 a Rynaldo de Naro equite Hierosolymitano,

173 *Recensito archiepiscopi cujusdam Messanensis, cujus nomen typographi forte vitio omissum est, irrito ad detegenda Martyrum corpora conatu, sic pergit :* Hoc igitur rerum statu, famaque anno MDLVIII Rynaldus de Naro Syracusanus militaris Ordinis Hierosolymitani, ecclesiam S. Joannis cum prioratu accepit. (Ei enim. Ordini ædem a Rogerio comite, ut dixi, restitutam, prioratumque Rogerius comitis filius, ac primiis Siciliæ rex attribuit anno MC-

XXXVI

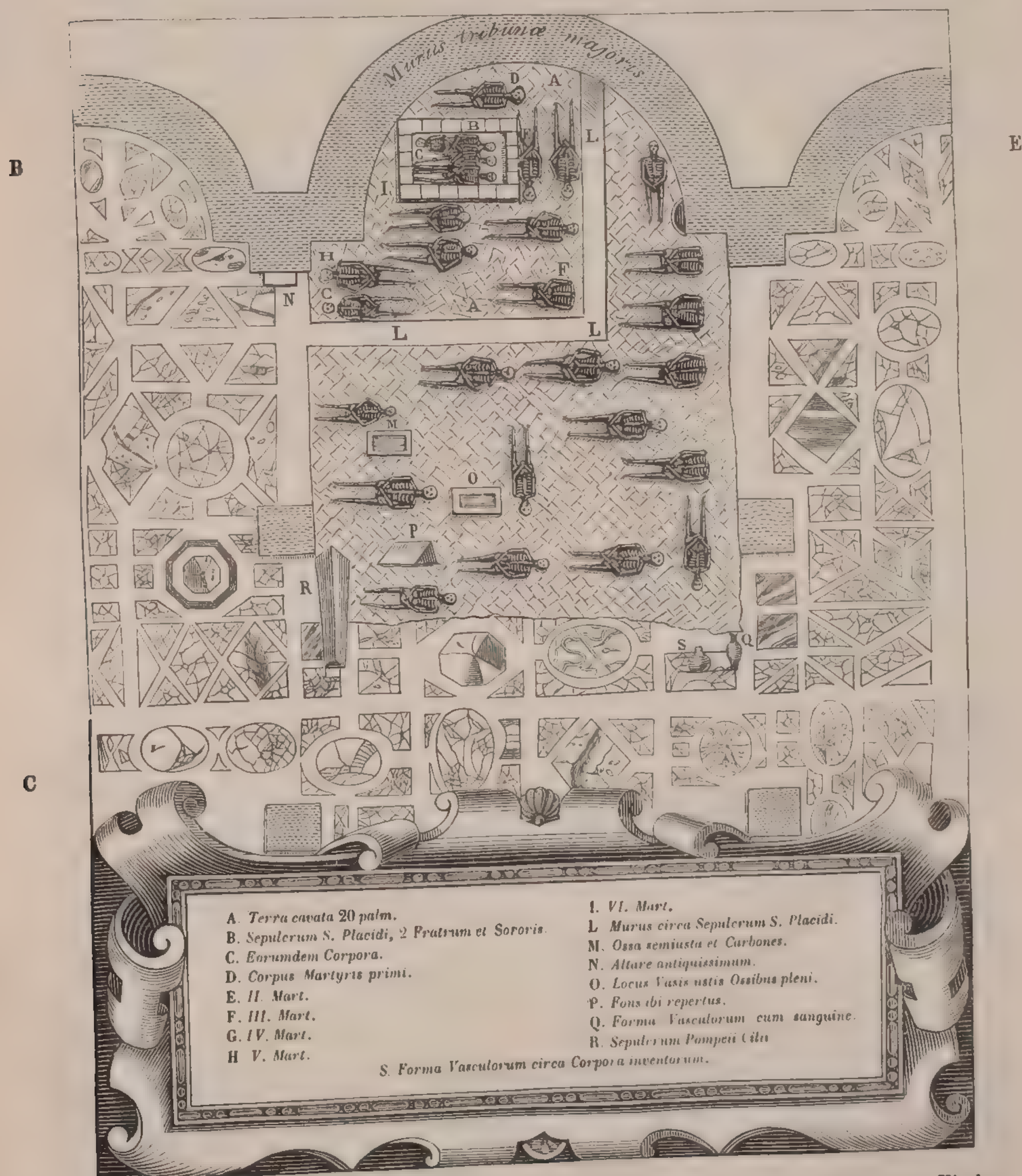
A Is, cum decimo tertio Kalendas Julias Messanam venisset, nihil prius habuit, quam ut Fratris Ugonis Cardinalis, magnique totius Hierosolymitani Ordinis Magistri jussu, sancti Joannis templum in formam elegantiorem reconcinnaret: non sine etiam spe aliqua sanctorum Martyrum reliquas inveniendi, quas fama inaudierat, in eo templo jam diu ignotas occultasque servari. Re igitur cum Antonio Lombardo archiepiscopo juratisque civitatis patribus communicata, quinto Kalendas Julii, aram maximam in adversam templi partem, qua fores erant, cum choro transfert: ipse in eo loco, unde ara translata fuerat, novas fores perforat in aream, viamque publicam, totamque ecclesiæ faciem explicare constituit.

174 In harum rerum fundamenta, dum effoditur humus, sub altera ara (duæ erant enim ex utroque absidis latere) sub ea igitur ara, quæ ad dexteram pilam divo Placido dicata, ejusdem tabulam prisci operis habebat, pridie Nonas Augusti, altius molientibus terram ad decimum quintum dodrantem inter duos parietes, ad instar cryptæ cujusdam fastigiatum, primo lateritiæ structuræ, postremo ex vario marmore sepulchrum apparuit, pedum circiter octo longitudine, latum quattuor. Quo aperto mortuorum hominum corpora quattuor, capitibus, relequisque ossibus omnibus integris inventa sunt *Quatuor horum, uti et corporum ceterorum, situm vide in subjecto schemate, quod ex Philippo Gotho imitandum curavimus, suppletis litteris M, O, Q, quæ apud Gothum desiderabantur. Quid sibi velint litteræ, dabit addita earum explicatio.*

AUCTORE J. B. S. Joannis Baptistæ templum reficiente,

B

E

C

F

Intra septum, quod sexti dodrantis fuit, complura item cadavera reperta, ordine quodam circa sepulchrum collocata, singulisque ad caput, pectusve singulæ appositæ vitreæ fictilesque ampullæ, sanguinis plenæ, aut cruenta terra infertæ, nempe quam manantem e vulneribus cruorem ebibisse admodum verisimile est. Visebantur quoque passim combustorum ossium, cinerumque acervi, laterculis, quasi furnulis quibusdam, diligenter cooperti; tolorumque ex ære fragmentis admixtis, in quibus etiam sagittæ duæ agnitæ sunt; porro, quod maximam admirationem

AUCTORE J. B. rationem apud omnes facere debet, ex ipsis ossibus per tot annorum tabem consumptis, atque adeo ex ipso pulvere sepulchri, inusitatus quidam, itemque suavissimus odor efflabatur. *Sed gradum hic sistamus paulisper.*

deteguntur: 175 *Maurus a Castro Joannis loculum istum et quatuor in illo contenta corpora die tertio Augusti detecta scribit: Valtrinus vero, ut ex citatis verbis liquet, die* VI; *quod et Philippus Gothus, qui rei gestæ interfuit, facit. Nulla tamen hos inter auctores hic repugnantia est: die enim tertio Augusti noctu clam et latenter a fossoribus Martyrum corpora primum detecta fuerunt; die vero tantummodo postero res per urbem vulgata omnium ordinum conspectui patuit. Ceterum, ut Gothus refert, quatuor illa corpora, tumulo separato inclusa, eum situm habebant, ut ex illis tria capite in Meridiem spectarent, quartum autem, quod feminæ erat, situ contrario in Aquilonem. Complura item alia corpora illic esse inventa, Valtrino Gothus consonat, nempe triginta tria, quorum novem circa priorem tumulum sita et peculiari septo conclusa jacebant; ultra septum cetera, quantum quidem e Gothi schemate conji-* B *cere licet, quod extra septum quindecim tantum corpora exhibet. Præter hæc inventa esse et alia, ac inter cetera corpus pueri triennis Cajetanus addit in Annotatis. Redeo ad Valtrinum.*

re vulgata, 176 Hac nova corporum inventione per urbem vulgata, licet notæ nullæ sepulchro essent inscriptæ, quæ rem indicarent, nemini dubium fuit, quin ea ipsa sanctorum Placidi, Sociorumque essent corpora, quæ tot sæculis occultata pio fuerant potius, quam felici labore quæsita. Itaque magni statim hominum concursus ad ædem D. Joannis fieri cœpti: atque innumerabiles, alii aliis morbis oppressi, cum aquam, quæ ad imum sepulchrum scatebat, bibissent, aut etiam ipsum sepulchrum contigissent, Deo magno suos glorificante Martyres, mirabiliter sanati sunt. *Pauca ex illis prodigiis Octavii Cajetani, qui Messanæ societatem nostram sexennio ante, quam hæc fierent, ingressus est, verbis refero.* Primum, quod sancti Martyres ediderunt signum, *inquit ille*, in Josepho Frassica fuisse fertur. Hunc enim ipsa nocte, qua inventæ sunt sanctæ reliquiæ, caput e sepulchro in suas ædes asportantem cælestium iram incessisse tradunt; ut e templo pedem extulit, repentino horrore concussus, ægre cen- C tum passus confecit; ulterius pergere nec animus nec vires permisere, quare rursus in sepulchrum, quod abstulerat, deportavit.

et variis prodigiis confirmata, 177 Mariano Marroco rediit exesa vis luminis, oculis aqua respersis: Vuillelmo Spuccio elapsa in pravum brachii ossa, nervique feliciter integrata. Ereptus Joannes Luparus e morbo difficili, neque humana ope judicio medicorum superabili. Francisca Blasia diuturno absumpta tabo audire per quietem visa, convalituram, simul ac aquam S. Placidi ebiberet. Orto sole excita, neque vanum somnium rata, quod audierat, propere jussa exequitur, et fidei pretium incolumitas fuit, longa tabe corporis per emissum sanguinem exoluta. Liberati Thomas Vivianus ex apoplexia, Marianus Carozza ex paralysi, ex hydropisi Tissa Gotha. Puella obtrita curru, fronte lota, convaluit, aliisque conversæ ad usum manus pedesque, aliis aures, aliis occuli: pulsi ab obsessis cacodæmones. Denique plurimæ tabellæ templo Sanctorum affixæ miraculorum multitudinem centestantur. *Hæc e multis pauca sufficere Cajetanus credidit, ut de ceteris conjectura fieri possit. Quid* D *porro Valtrinus memoret, audiamus.*

178 Certior his de rebus, prout debuit, archiepiscopus factus, in D. Joannis ædem venit, inspectisque coram rebus omnibus diligenter, jussit Thomam Calvum abbatem in miracula, quæ facta dicerentur, studiosissime inquirere; eaque testibus comprobata in publicas tabulas per scribam recte atque ordine referri. Tum adhibitis medicis chirurgisque duodecim doctissimis, quæsivit ex iis, num sciri aliqua ratione posset, quorum illa essent ossa, quæ in lapideo sepulchro seorsum condita essent. Qui, capitibus singulis attente consideratis, ex ossium magnitudine ac figura, aliisque artis anatomicæ præceptis, constanter responderunt, tria corpora virorum sibi videri, quartum vero puellæ; idque etiam, tactis rite sacris, contestati sunt. *archiepiscopus Messanensis Antonius Lombardus*

179 Cum autem plerique ab archiepiscopo efflagitarent, ut pro ea potestate, quam synodus Tridentina episcopis concedere videretur, ipse sanctorum Martyrum reliquias, hominum existimatione miraculisque vindicatas, publice adorandas exponeret; is, ne quid temere in re tanta statueret, in consilium advocavit ex suis clericis E religiosisque familiis litteratissimos quosque, ferme ad triginta, et quamvis tres mares cum puella in eodem sepulchro reperti, sepulchri præterea ipsius sub abside situs ac species, locus ipse, historiarum monumenta, majorumque traditio, nec non admirabilis odoris fragrantia, certissimaque inquisitione explorata miracula, inventi tandem thesauri fidem facerent, neque in iis vindicandis de archiepiscopi potestate dubitaretur; tamen, quo majorem auctoritatem minore cum dubitatione apud nationes universas hæc inventio obtineret, tota res integra ad Romanum Pontificem Max. rejecta est. *de omnibus Sixtum V Pontificem juridice instruit,*

180 Itaque idem archiepiscopus, Romam profectus, rem Sixto V Pontifici narrat, rogatque, ut pro sua auctoritate, quod tot rerum argumentis ostensum erat et comprobatum, ratum faceret. Pontifex, latus rerum eventu, cum purpuratis patribus rem communicat, et de communi sententia SS. MM. Placido Sociisque, et eorum reliquis Messanæ inventis, cælestium honores habendos esse decernit, prescripto diplomate et Messanam ab archiepiscopo allato, ingens lætitia cives pervasit; tum demum decretum a Messanensi senatu, ut anniversario ritu solemni pompa F ac supplicatione festa Sanctorum Inventio ad III Nonas Augusti celebraretur. *Hactenus Valtrinus satis accurate: nec omittendum tamen, quod Gothus memorat, inventum illic quoque hanc procul* S. Placidi *sepulcro Pompeii Cilii tumulum, hac inscriptione notatum:* *a quo sacros honores S. Placido et Sociis impetrat.*

Σέστος Πομπηιὸς Φοίβος ἀπὸ Ρόμης εθαλε * κεῖται. * an ἔνθα δὲ

Id est:

Sextus Pompeius Phœbus ex urbe Roma hic jacet.

Idem nimirum, qui in Actis a Mabillonio editis num. 42 portui Messanensi præfuisse dicitur, cum illuc S. Placidus *primum cum Sociis appulsus est.*

181 *Hæc Martyrum inventio Historiam martyrii ipsorum non parum confirmat, et Acta de illis conscripta, utut male consuta erroribusque respersa, non omni ex parte fabulosa esse, ostendit. Tumulus ille qui quatuor corpora, tria quidem vivorum, quartum vero feminæ, continebat separatim a reliquis, inter* *Inventionis adjuncta Actaque inter se comparantur,*

A *ter quatuor hos Martyres non modo passionis societatem, sed et peculiarem quamdam necessitudinem ac connexionem intercessisse, omnino insinuat; quas* Placido, *duobus ejus Fratribus, et Sorori loco non uno tribuunt Acta. Pompeii Cilii quoque tumulus a Martyrum sepultura non procul remotus, utrorumque familiaritatem confirmat, quam adstruunt pariter Acta num.* 42. *Avulsa a corporibus capita, vel corpora sine capitibus inventa martyrii genus indicant, quo eorum aliqui perierunt.* S. Placidum *cum Fratribus et Sociis* 33 *capite truncatos, aiunt Acta num.* 79. *His quidem plura corpora lapsu temporis inventa fuerunt; sed neque id Actis contrarium est, imo conforme : nam num.* 70 *non modo in prædictos Martyres, sed etiam passim in utriusque sexus fideles Saraceni sæviisse dicuntur; imo et in pueros : inter cetera vero occisorum corpora inventum fuisse pueri triennis corpus, Cajetanus scribit. Reperta illic ossa ignis fuligine aspersa, et carbones cineresque congesti argumento sunt Martyrum nonnullos igne tortos fuisse : sed et hoc supplcii genus num.* 70 *Saraceni adhibuisse leguntur. Denique* fama est *etiam (utique recens*
B *nec dubia)* inventu in sepulchro *(S. Placidi)* vasculum, in quo S. Placidi lingua asservabatur, *quod argento gemmisque ornatum Messanensis domus professa Societatis Jesu obtinuit, ut item Cajetanus scribit :* Placido *autem præter illata illi tormenta cetera, linguam quoque fuisse præcisam, habes Auctorum Mabillonianorum, quæ hic laudavi, num.* 74.

et ex utrisque non improbabilis, de tempore, quo primum Acta scripta fuere, conjectura dicitur.

182 *Ex his nova hic animum subit de tempore, quo primum* S. Placidi *Acta conscripta fuere, suspicio. Satis quidem certum apparet ex dictis* § 3, *non ante seculum* XII *hæc Acta in lucem fuisse protracta, sed scribi citius, ac ad id usque temporis latere potuerunt : et vero id re vera contigisse, suadere videntur hæc Actorum num.* 90 *verba :* Id ipsum fecerunt successores ejus *(Vigilii Papa)* numero XLIX; *cum enim a Vigilio Pontifices* 49 *numerando ad Joannem VIII perveniamus, sub cujus nempe tempora postrema a Saracenis Messanensibus Benedictinis clades illata fuisse fertur; suspicor, tum circiter, ex traditione tunc vigente, ne* S. Placidi *Historiæ memoria prorsus evanesceret, hanc aliquem litteris consignandam suscepisse, cujus lucubratio ad se-*
C *culum usque duodecimum tenebris involuta latuerit, dum tandem, casu alicubi inventa, et Gordiani forte credita, a Petro Casinensi aut alio quovis, non tamen absque interpolatione, sub illius nomine in lucem missa fuerit. Sane ab occupata a seculo* IX *per Saracenos Sicilia usque ad seculi* XII *initium non tam distincta viguisse apparet Placidiani martyrii notitia, ut tot et tam singularia illius adjuncta, quot num. superiore recensui, quæque facta demum anno* 1588 *corporum inventio omnium oculis exposuit, seculo* XII *quisquam scire ne dicam, divinare potuerit. Atque hinc forte Leo Marsicanus seculo* XI *tam pauca de* S. Placido *in Casinensi Chronico scripsit. Accedit, Mabillonium anno* 1685 *horum Actorum exemplar Casini vidisse, quod ante annos septingentos (vide tom.* I *Itineris Italici pag.* 125) *scriptum censuit, atque adeo, Mabillonii judicio saltem ad seculum* X *referendum. Sed jam quæ sanctorum Martyrum inventionem consecuta sint, videamus.*

AUCTORE J. B.

§ XII. Cultus publicus a Sixto V et Paulo V sanctis Martyribus decretus.

Sixtus V sanctorum Martyrum

Superiore et num. 178 *vidimus, Antonium Lombardum archiepiscopum Messanensem Urbem adiisse, ut sanctorum Martyrum reliquias suo calculo Sixtus V approbaret, ac Sanctorum honores illis habendos esse decerneret : illum vero voti compotem factum lætumque ad suos rediise. Sane Pontifex Messanensium votis cumulatissime, re tamen mature excussa, fecerat satis : neque enim dumtaxat sanctis Martyribus sacros honores habendos esse decrevit; sed geminum etiam in eorum honorem festum instituit ; alterum tertio Nonas Octobris. quo passi sunt, Messanæ ac in tota illius provincia sub ritu duplici; sub simplici vero toto orbe Christiano celebrandum : alterum vero, nempe Inventionis, pridie Nonas Augusti in S. Joan-* E
nis Baptista Messanensi ecclesia sub ritu pariter duplici. Adhæc, ut fideles ad sanctorum Martyrum cultum vehementius excitaret, indulgentias plenarias die Inventionis in prædicta ecclesia lucrandas elargitus est ; edito his de rebus Brevi Apostolico, Idibus seu XIII *Novembris, anno* 1588, *Pontificatus sui quarto. Integrum illud habes apud Cajetanum tom.* I *Sanctorum Siculorum in Animadversionibus ad eorum Vitas pag.* 157 *et binis seqq., apud Ruinartium in Appendice, Apologiæ S. Mauri subnexa, a pag.* 174 ; *apud Wionem Ligni Vitæ lib* 3 *a pag.* 253, *in Appendice Chronici Casinensis a pag.* 807. *Prolixam bullam et toties recusam breviter tantum perstringam, sic tamen, ut, quæ mox dixi, conceptis bullæ verbis sim confirmaturus.*

184 *Mox a proœmio Pontifex* S. Placidi *vitæ et martyrii brevem historiam texit; in qua* Placidum *a Saracenis occisum ait ; quod ab illo, ut historice et ex aliorum fide relatum, non ut Pontificiæ auctoritatis oraculo definitum accipe. Dein, qua rerum serie Martyrum corpora post longi temporis intercapedinem inventa sint, explicat. Tum ait, se Cardinalibus concilii Tridentini interpretibus inventarum reliquiarum negotium ex rerum gestarum processu diligenter pro rei gra-* F
vitate discutiendum dedisse, at tandem ex eorum concilio et assensu auctoritate Apostolica decernit, ut eorumdem sanctorum martyrum Placidi et Sociorum dies festus, quo illo bono et legitimo certamine pro Christi gloria absoluto, cursu consummato, et fide servata, nobilissima martyrii palma decorati ad cælestem patriam migraverunt, nimirum III Nonas Octobris, in omnibus Christiani orbis partibus sub Officio simplici, in Messanensi vero civitate * et provincia duplici; et præterea alter dies festus Inventionis eorumdem pridie Nonas Augusti in ecclesia præfata S. Joannis Baptistæ Messanensis dumtaxat, sub duplici pariter Officio, a cunctis personis ecclesiasticis, secularibus, ac quorumvis Ordinum religiosis, de communi plurimorum Martyrum, ubi proprium deerit, perpetuo celebretur. *Tum sic pergit Pontifex.*

duplex festum

** adde diœcesi*

185 Volumusque, ut in Kalendario, quo nunc utitur, sicut in Romano Martyrologio, et antea in quibusdam Calendariis habebatur, ad

prescribit.

AUCTORE J. B.

cum diem eorumdem Sanctorum nomina adscribantur, etiamsi in novissima Missalis et Breviarii Romani editione ea fuerint prætermissa. Adhortantes utriusque sexus Christi fideles civitatis Messanensis incolas, ut eorumdem martyrii diem festum pie ac religiose colant et observent: et, sicuti in reliquis diebus festis de præcepto sanctæ matris Ecclesiæ moris est, a servilibus operibus abstineant. Ac demum ad augendam Christiani populi erga eosdem inclytos Martyres devotionem, utque eo frequentius et ardentiori pietatis studio confluant ad sacra eorum sepulchra, quo uberius cognoverint, se per hoc cælestis gratiæ donis esse refectos, de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, eisdem Christi fidelibus vere pœnitentibus, qui peccata sua sacerdotibus idoneis, ab Ordinariis locorum approbatis confessi fuerint, ac sanctissimum Eucharistiæ sacramentum susceperint, et prædictæ Inventionis die festo dictam ecclesiam, ubi eadem sancta corpora requiescunt, devote visitaverint, atque inibi pias ad Deum preces fuderint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem perpetuo concedimus et elargimur. Quo circa etc.

B

qua in re

186 *Hæc quidem Sixtus V ad promovendum* S. Placidi *et Sociorum in fidelibus cultum: verum satisne prudenter se gessit in hoc negotio Sixtus? Bailletus enim in Vitis Sanctorum ad diem V de* S. Placido *agens (verba legesis infra num.* 191) *Pontificem illum, velut hac in re minus caute versatum, sugillare non veritus est. Quin Sancti et martyres fuerint, quorum corpora anno* 1588 *Messanæ inventa sunt, qui locum sepulturæ, signa martyrii num.* 174, *et miracula num.* 176 *et seq. relata, Pontifici legitime probata, considerarit, nemo, opinor, vocabit in dubium, neque id Bailletus inficias ivit. At fuerintne corpora* SS. Placidi *et Sociorum ejus, Bailleto non nisi dubium et incertum est: num recte, dispiciamus. Messanensium traditio fuit,* S. Placidum *Benedicti discipulum, hujus Fratres, Sororem et Discipulos pro fide Christi Messanæ fuisse occisos et in S. Joannis Baptistæ templo sepultos. Vigebat apud Messanenses ea traditio seculo* XI, *quo ad annum sexagesimum provecto, Messanam Saracenis eripuisse Rogerium, ac dein S. Joannis Baptistæ templum instaurasse, vidimus supra. Instauratum autem fuit sub* S. Placidi *nomine, atque ita vocatum seculo sequenti, sub cujus initium natus est Petrus Casinensis, qui eam dicti templi appellationem permansisse, ait, ad suam usque ætatem, licet corrupte sub* S. Hyacinthi *nomine.*

C

unde (?) leviter

187 *Fatetur id Bailletus: at alia hujus appellationis causa, præter eam, quam dixi, traditionem, assignari non potest. Ex eadem quoque profectum est, ut instaurati a Rogerio templi apsidi, quod loco num.* 167 *citato Valtrinus refert,* Placidi *Sociorumque martyrium fuerit appictum, cujus rei vestigia sua etiam ætate superfuisse, scribit. Porro traditio illa neque ex miraculo* S. Placidi *anni* 1266, *ut per se liquet; nec ex Pseudo-Gordiani Actis, quæ, nescio, ubi gentium scripta, seculo tantum* XII *protracta in lucem, hominum manibus teri cœperunt; nec ex eventu aliquo singulari, qui Rogerii tempore contigerit, cujus videlicet nulla usquam mentio est, originem duxit; nec alia initæ traditionis epocha seculo* XI *antiquior,* Placidi *vero ætate recentior, nisi gratis omnino, fingi potest. Reliquum ergo est, ut, nisi temeritatis notam incurrere velimus, cum scriptoribus Messanensibus illam jam inde a* S. Placidi *Sociorumque martyrio ad seculum usque* XVI *nullo umquam tempore interruptam perdurasse, credamus.* D

188 *Jam vero, seculi* XVI *hominem, qui, nondum detectis Martyrum corporibus, de traditionis, licet adeo antiquæ atque constantis, et per se non incredibilis, veritate dubitet, nobis tantisper, si lubet, fingamus. Videat is casu potius, quam consilio non a Benedictinis monachis, sed ab equite Hierosolymitano, in quem sinistra suspicio cadere nulla poterat, corpora quædam sub ara studiose recondita relegi; videat signa martyrii, et miracula supra recensita: quotusquisque est, qui hæc intuitus traditionem illam suspectam falsi habeat, ea nimirum ex parte, qua sanctorum Martyrum corpora illic contineri perhibebat? Quin et ipso rei eventu comprobatam hac ex parte non fateatur, ac paulo melius de illa sentire incipiat? Tum videat tumulo separato corpora aliquot inclusa; animadvertat numeri sexusque cum traditione congruentiam; nec dubito, quin traditioni ponderis aliquid sit accessurum. Denique multo ante dicta et in Actis recensita, illa potissimum, quæ num.* 181 *congessimus, eum iis comparet, quæ suis oculis haurit; multum profecto fallor, nisi absque hæsitatione traditionem illam, spectata saltem substantia rei, veram esse, pronuntiet.* E

se gessisse

189 *Posteaquam autem Pompeii Cilii sepulcrum viderit, non dubitabit quin id illius sit, cujus in Actis num.* 42 *mentio est. Etsi autem, num Messanensi portui Tertulli nomine præfuerit, fortassis sit dubitaturus; non ambiget tamen, quin operam aliquam* S. Placido, *cœnobium suum condenti, præstiterit, suumque in illum amorem et venerationem, delecto non procul a* S. Placidi *tumulo sepulturæ suæ loco, testatum esse voluerit; atque ita pari fere tum Pompeii Cilii, tum* S. Placidi *sepulcrum, licet hoc nulla inscriptione insignitum reperiat, securitate agnoscet, et in suscepta sententia non parum confirmabitur. Sola igitur Messanensium traditio, secundum præcipua capita rerum eventu probata, utut alia omnia defuissent, sufficere Sixto V potuit, ut corpora, anno* 1588 *in S. Joannis Baptistæ templo Messanæ inventa,* SS. Placidi *et Sociorum esse, citra levitatis notam declararet, ac sacros illis honores habendos esse, decerneret. Laudat præterea in Bulla Pontifex tum antiquas historias tum ecclesiæ Messanensis monumenta, in quibus, maxime in his, nihil omnino certi atque indubitati repertum fuisse, ego affirmare non ausim.* F

Pontificem,

190 *Sed Acta, inquies,* S. Placidi *subdititia sunt, recentia, fabulosa, nullius fidei. Esto: non traditio Messanensium Actis, sed Acta traditioni suam debent originem: proin hæc ex illa sunt æstimanda, ac admittenda in iis, in quibus traditioni, quantum quidem hæc rerum eventu probata fuit, consentire noscuntur: nec porro æquum est, eadem censura verum perinde ac falsum perstringere, modo sit, unde alterum ab altero secernatur. Sed, item inquies, Sancti cognomines ad hunc eumdem diem in Martyrologiis antiquis notati reperiuntur, et quidem a* S. Placido *Benedicti discipulo ac ejus Sociis verosimilius diversi: forte ergo horum Martyrum corpora anno* 1588 *Messanæ inventa sunt,* Placidique *et Sociorum ejus per errorem existimata. Sic habet: in antiquis Martyrologiis Sanctos cognomines, et a nostris verosimilius diversos ad dictum diem notatos invenimus: sed nusquam in illis Messanæ passi sepultive, aut eo translati leguntur, sed tantum*

ostenditur.

late

AUCTORE J. B.

A *late in Sicilia annuntiantur, et ne quidem omnes :* Firmatus *enim et* Flavia *Autissiodoro tribuuntur. Levis agitur causa est, ut Sanctos illos, cetera prorsus incognitos, de quibus, quæ in inventione anni* 1588 *detecta sunt, nullus umquam dixit, Messanæ in S. Joannis Baptistæ templo olim sepultos exstimemus : cum neque mirum sit, iisdem nominibus* S. Placidi *Socios venire, quibus martyres illi : Pseudo-Gordianus enim, cum vera Fratrem et Sororis* S. Placidi *nomina ignoraret, ac in antiquis Martyrologiis ad eumdem diem, quo suus* Placidus *passus fuit, Placidum quemdam in Sicilia passum inveniret, cujus illic Socii memorabantur Eutychius et Victorinus ; horum nomina* S. Placidi *Benedictini Fratribus applicuisse videtur ; quemadmodum virginis Autissiodorensis nomen ejus Sorori applicuit, eorumque in itinere socium* Firmatum *dixit. Iisdem quidem nominibus illos Sixtus appellavit ; sed morari Pontificem nomina non debuerunt, ubi de re in personis illi constabat. Nunc Bailleti supra citati verba Gallica, Latine reddita expendamus.*

ac Bailletus insinuat,

191 *Sic habent :* Detectorum anno MDLXXXVIII *(Messanæ)* corporum nulla inscriptio fuit, nota B nulla, quæ nomina eorum, quorum corpora detecta fuerant, indicaret. Nihil pariter animadversum fuit, unde corpora ista monachorum, aut speciatim S. Placidi, duorum ejus Fratrum, Sororis, ac triginta Religiosorum ejus fuisse, probaretur. Judicatum tantummodo fuit ex capitibus quibusdam, a reliquo corpore separatis, ex vasis aliquot instrumentisve martyrii, et ex infuso corporibus quibusdam plumbo, aliquorum martyrum esse potuisse. Verum hæc conjecturæ cum quadam illius patria traditione, quam Benedictini monachi Pseudo-Gordiani ope fovendam curarant, conjunctæ, Sixto quinto sufficere sunt visæ, ut reliquias, sub pavimento ecclesiæ S. Joannis Baptistæ Messanensis detectas, esse corpora S. Placidi, discipuli S. Benedicti, Religiosorum, Fratrum et Sororis ejus, in quadam exscensione Mamuchæ, præfecti classis Abdallæ Saracenorum regis, martyrio affectorum, edita bulla die XIII Novembris ejusdem anni declararet, festumque horum Sanctorum, velut martyrum, publicum et perpetuum per universam Romanam Ecclesiam præscriberet. Quamquam falC sum appareat Saraceni regis præfectique adjunctum, nihilque, nisi dubium ac incertum, in hac corporum recens inventorum approbatione occurrat, poni in monacho Placido et Sociis sanctitas potest, cultu, illis ab eo Pontifice decreto, digna, et referri bullæ exsecutio ad martyres alios cognomines, magis certos, alio tempore occisos, sed Martyrologiis antiquis ad diem V Octobris, postremorum festo a Sixto quinto delectum, inscriptos.

parum sincere

192 *Aliud igitur faciendum Pontifex jubet, aliud contra Bailletus monet. Ille* Placidum *S. Benedicti discipulum, et Socios Sanctorum cultu honorandos præscribit ; hic contra, relicta* Placido *et Sociis, quam forte habuerunt, sanctitate, eumdem cultum ad alios martyres, vetustis Martyrologiis inscriptos, transferendum monet. Utri parebitur ? Si Messanenses, si Ecclesiam dictis suis audientem Bailletus voluit, meminisse debuerat, paulo fidelius agendum sibi fuisse, ut Pontificis hac in re judicium infirmum incertumque fuisse persuaderet : nec satis fuisse, si, omissis præcipuis et singularibus, generalia quædam, unde nihil singulare confici possit, inventionis adjuncta describeret. Verum quidem est, nullam inventam fuisse inscriptionem, quæ, quorum essent detecta corpora, proderet : at nihilne propterea detectum fuit, unde corpora ista* S. Placidi *et Sociorum fuisse probaretur ? Nihilne huc faciebant quatuor illa corpora, quarum tria virorum erant, quartum vere feminæ, tumulo separato inclusa ? Nihil Pompeii Cilii sepulcrum, nihil adjuncta cetera supra relata, quæ antiquam Messanensium traditionem, quam verbis extenuando* aliquam *Bailletus vocat, quantum ad præcipua saltem præcipua rerum capita, veram sinceramque fuisse ostenderunt ?*

hoc de argumento scribens.

193 *Porro qua fide Bailletus ait, judicatum dumtaxat fuisse, inventa corpora martyrem aliquorum esse potuisse? Legerat Ruinartium, legerat Mabillonium, quos in margine laudat : atqui uterque ex Gotho equite Messanensi et rei gestæ teste oculato scribit, ne dubium quidem fuisse Messanensibus, quin* S. Placidi *et Sociorum corpora invenissent, quæ in S. Joannis Baptistæ templo, loco licet occulto, sepulta fuisse, traditione antiquissima edocti fuerant. Sic Gothi verba Italica Latine Mabillonius reddit lib.* 4 *Annalium Benedictinorum num.* 16. Et quia antiqua ferebat traditio, sanctum Placidum Sociosque ejus in illo E templo, sed incerto loco humatos fuisse, hæc corpora eorum esse, non dubitarunt Messanenses. *Foverintne aliquando Acta* S. Placidi, *Gordiano afficta, Messanensium traditionem, nec ne, nihil interest : viguerat illa dudum, priusquam Acta illa in lucem prodierant ; nec, ut vigere pergeret, hujusmodi adminiculo opus habuit. Videtur Bailletus hic magis male consutas Actorum fabulas, quam vim et antiquitatem traditionis Messanensium, quam hujus cum inventionis adjunctis congruentiam, quam denique Sixti in examinanda re diligentiam considerasse, quæ tamen negligenda non erant : unde judicium minus equum tum de recentiori* S. Placidi *cultu, tum de Sixto Pontifice tulit. Falsus quoque Bailletus est, dum* S. Placidum *velut S. Benedicti discipulum,* SS. Eutychium *et* Victorinum, *velut illius fratres,* S. Flaviam, *velut sororem, Monachos triginta, velut discipulos, Martyrologio Romano sub eodem Pontifice primo insertos scripsit : nam hæc omnia in Martyrologio Romano Gregorii XIII, Sixti decessoris, jussu edito et anno* 1586 *typis Plantinianis recuso, verbis fere iisdem, quibus utitur Romanum hodiernum num.* I *lau-* F *datum, diserte leguntur. Illud sic habet :* Messanæ in Sicilia, natalis Sanctorum martyrum Placidi monachi, discipuli beati Benedicti abbatis, et fratrum ejus Eutychii et Victorini, ac Flaviæ virginis eorum sororis, aliorumque triginta, qui a Mamucha pirata pro Christi fide necati sunt.

Sixti exemplo Paulus V

194 *De Martyrum corporibus anno* 1588 *Messanæ in templo S. Joannis Baptistæ inventis hactenus, quorum numerum universim ad* 37 *excrevisse, Gothus scribit. Verum dum reparandæ S. Joannis Baptistæ templo incumbere Messanenses pergunt ; alia aliaque, similibus martyrii signis instructa, sive intra sive extra templi septa, magis minusve depressa subinde eruuntur. Rem gestam succincta totius inventionis Epitome anno* 1610 *Messanæ edita explicabit. Sic habet :* Anno Domini MDLXXXVIII cum aram maximam templi S. Joannis Baptistæ, in quo sanctorum Martyrum ossa delitescebant, in contrariam partem, qua aditus patebat in templum, transferri placuisset, et janua ad absidem, ubi ara fuerat, statuenda esset, dum pro jaciendis illius fundamentis

AB AUCTORE J. B.

mentis eruitur terra, non solum tumulus quatuor Martyrum, Fratrum, et Sororis, intra ecclesiam fere sub altari detegitur, sed deinceps Sociorum aliquot corpora in ipsa quidem terra, sed intra ecclesiam alte ad aquæ scaturiginem palmis usuariis circiter quatuordecim effossa reperiuntur. Quin ex his aliqua sub ejusdem templi fundamentis, ut verisimile sit, monachos per Messalinum et Messanenses a beato patre Benedicto impetratos, et in locum Martyrum submissos, intra templum transtulisse, quos Gordianus, ut tempus tulerat, effoderat in arena, effectumque, ut templum seu vetustate collapsum seu multis post seculis a Saracenis, rerum in Sicilia potitis, eversum, illis jam Messanensium virtute et Rogerii Normanni auspiciis tota Sicilia exactis, dum pia civium religione reædificatur : et in angustiorem formam redigitur, quorumdam Martyrum ignota jam corpora fabricæ suffundari contigerit, et multa extra ecclesiam relinqui, ex his etiam, quæ in illam immissa fuerant.

detectis postea aliis præterea

195 Placidi vero et Sociorum aliquot reliquiis jam inventis et Systi V Pontificis maximi auctoritate probatis, et quanta fieri potuit B pompa et celebritate expositis; dum templum, in quo sacra pignora defossa fuerant, sensim diruitur et publico sumptu magnificentius restituitur, aliorum aliquot cadavera deteguntur, quæ reverendissimus Frater Bonaventura Secusius, patriarcha Constantinopolitanus, et tunc archiepiscopus Messanensis, facta sibi a sacris canonibus, et demum ab œcumenica Tridentina synodo facultate, ad prius inventa apponi, et cum illis exponi curavit. Cumque anno MCDVIII jam fabrica ad extremam percurreret partem, qua nempe templi facies, januis ad campum et ad oram maritimam reseratis, extruenda erat, atque inibi ut fundamenta locarent, non longe ab inventi sepulchri et aliorum corporum loco alte terram molirentur, alia et deinceps alia, sane multa sanctorum Martyrum cadavera magno civium concursu, magna omnium ordinum frequentia, multis ad terræ et sacrorum ossium contactum, multis ad haustum ejus, in qua jacuerant, aquæ, editis miraculis, in lucem proferuntur. Conjectura autem est, ex his ea, quæ ad eamdem æqua- C litatem cum beati Placidi Sociis humata, nempe profunde et ad aquam reperta sunt, omnia eorum esse, qui sub Mamucha una cum S. Placido agonem primum feliciter confecerunt ; reliqua vero minus alte tumulata, et jam memoratis, interjecto aliquo terræ spatio, superposita, eorum esse, qui posterioribus seculis secundum et tertium certamen fortiter subiere. Nam cum omnis ea regio arenosa sit, torrentis in mare defluentis illapsu succrescit, ut decursu temporis alii aliis superponi et attumulari potuerint. Quæ omnia corpora seorsum diligentissime asservantur, dum Sedis Apostolicæ auctoritate ad cultum et venerationem publicam exhibeantur.

sanctorum Martyrum corporibus

196 *Missus ad hunc finem Romam a senatu Messanensi cum legitimis novæ inventionis et miraculorum documentis ad Paulum V Jacobus Charybdis Societatis Jesu sacerdos : Paulus vero rem sacrorum rituum Congregationis subjecit examini, quæ cum corpora illa sanctorum Martyrum esse, declarasset, et tamquam talia a fidelibus colenda censuisset, ut ex Dominici Pinelli, episcopi Ostiensis, sacri collegii decani et Congregationis sacrorum rituum præfecti, apud Cajetanum sæpe citatum pag.* 159 *testimonio publico liquet, Paulus V ejusdem Congregationis judicium anno* 1611 D *confirmavit hujusmodi bulla :* Paulus Papa quintus. Ad perpetuam rei memoriam. Regis Martyrum Domini vices Apostolorum Principis Sede, licet immeriti, gerentes, illorum corporibus meritam asserimus ex officii nostri debito venerationem, qui candidato Martyrum exercitui adscripti, præmia cælestis regni percipe dignoscuntur.

cultum publicum exhiberi posse, declaravit.

197 Cum itaque, sicut nobis nuper exponi fecerunt dilecti filii Communitas et Homines civitatis Messanæ, dum de anno MDCVIII et successive usque ad annum MDCX inclusive foderent fundamenta ecclesiæ S. Jo. Baptistæ, quam iidem Communitas et Homines pro eorum erga Deum religione in dicta civitate construi curant, multa sanctorum corporum inventa fuerint, et venerabiles Fratres nostri S. R. E. Cardinales, ritibus et cæremoniis ecclesiasticis præpositi, quibus processum a venerab. Fratre Petro archiepiscopo Messanensi factum, totumque negotium examinandum commisimus, mature et diligenter omnibus in dicto processu contentis consideratis, processum hujusmodi esse legitimum, et juridice confectum, ex eoque legi- E time constare, illa esse corpora sanctorum Martyrum, nobis retulerint, nos, ut sanctis corporibus hujusmodi, qui coronas decoris meruerunt de manu Dei, debitus cultus honoris ab omnibus Christi fidelibus exhibeantur, et in Sanctis suis exaltetur Altissimus, de eorumdem Fratrum consilio, Apostolica auctoritate tenore præsentium decernimus et declaramus, dicta corpora in fossione fundamentorum prædictæ ecclesiæ S. Jo. Baptistæ de anno MDCVIII usque annum MDCX inclusive inventa, esse corpora sanctorum Martyrum, et pro talibus ab omnibus Christi fidelibus coli et venerari debere, quibuscumque contrariis non obstantibus. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo piscatoris die XIX Martii MDCXI, Pontificatus nostri anno sexto.

§ XIII. S. Placidi et Sociorum Messanæ festa, reliquiæ variis locis dispersæ, Officia in eorum honorem recitari solita. F

Præter diem sanctorum Martyrum natalem Messanenses

Institutum a Sixto V anno 1588 *sanctorum Martyrum Inventionis festum, Messanenses anno proxime subsequenti illustri admodum ac singulari pompa, variis lætitiæ signis, et supplicatione maxime solenni tridui spatio, a secundo mensis Augusti die ducto initio celebrarunt. Rei tunc gestæ seriem Philippus Gothus eques Messanensis, ac unus ex iis, quibus urbis senatus solennitatis rite exsequendæ curam demandarat, singulari, ut diximus, Opusculo explicuit, quem rerum illarum curiosus consulat. Deinceps vero ejusdem Inventionis solennitas inter dies festos civitatis præcipuos, ac solennis die* III *Augusti supplicatio ex decreto senatus anni* 1588 *quotannis est habita. Ordinem hujus e Bonfilio lib.* 5 *Descriptionis urbis Messanæ accipe :* Initium pompæ, *inquit,* puer facit coronatus prælto curro *, cui quatuor equi juncti sunt, impositus, qui strictum acinacem

* currui

A cem, cruentæ mortis indicium, manu tenet. Sequuntur longo ordine pueri nobiles, tunicis sericis induti et capillis peregrinis, coronis, alisque, quales geniis adpingi solent, exornati : hastas illi ferunt, quibus affixæ tabulæ miracula ab his Sanctis, post inventa eorum cadavera facta, repræsentant... Centum fraternitates flagellantium, prælatis vexillis et crucibus, cereos accensos manu ferentes, imagines, quibus mors cruenta horum Sanctorum et submersio classis Mamucæ, antequam pharum præternavigasset, adumbrantur, cingunt et deducunt.

diem Inventionis

199 Has fratres multarum religiosarum familiarum consequuntur, suos in ordines distincti : quorum ultimi post fratres S. Dominici Græci sunt Ordinis S. Basilii, cum abbatibus suis, Prioribus, et archimandrita, vestibus sacris et sacerdotalibus amicto. Denique sacerdotes templi cathedralis, canonici mitris suis conspicui et archiepiscopus incedunt. Post urnas vero abbates et monachi familiæ S. Benedicti, sacerdotalibus itidem vestibus induti, cernuntur. Quatuor urnæ, quibus ossa Sanctorum continentur, panno aureo pretiosissimo copertæ sunt. Prima, quæ corpora trium Fratrum et Sororis complectitur, sub cælo, ut vocant, a senatoribus portato, ducitur, quum trium reliquarum cœla a monachis tantum Ordinis S. Benedicti sustententur. *Tum vias earumque ornatum, per quas hæc e prioratu S. Joannis educta, eodemque reducta, transit; populi frequentiam, tormentorum explosiones Bonfilius memorat, quæ brevitatis gratia hic omitto. Huc refer, quæ ad diem* III *et* IV *Augusti in Martyrologio Siculo Octavius Cajetanus scribit :* Messanæ Inventio SS. MM. Placidi abbatis, Eutychii, et Victorini fratrum, Flaviæ virginis sororis, et XXXIII Monachorum. *Item :* Messanæ translatio SS. MM. Placidi et Sociorum.

et Translationis colunt :

200 *Alterius item eorumdem Sanctorum translationis ad diem* XVI *Maii mentionem his verbis habet :* Messanæ translatio SS. MM. Placidi et Sociorum ex Veteris ecclesiæ in sacellum Novum et aram : *idem Bucelinus, Menardus et Ferrarius in Martyrologio Sanctorum, qui in Romano non sunt, fecere ; sed Ferrarius in Annotatis hæc addit :* Horum inventio et translatio anno Domini MDLXXXVIII sub Philippo II Hispan. contigit. *Quæ quidem vera sunt, si de Inventione illorum intelligantur : verum si de translatione, quæ die* XVI *Maii contigit, ferrario illic sermo sit, ea anno* 1588 *accidisse non potuit ; cum non nisi mense Augusto ejusdem anni sanctorum Martyrum reliquiæ detectæ fuerint. Magis suspicor, hanc contigisse sub annum* 1617, *quo Messanenses* S. Placido *et Sociis, tutelaribus suis, novum sacellum cum ara in templo S. Joannis Baptistæ posuisse, inscriptio docet, quam marmori in sacello chori insculptam Pirrus Prioratus Messanensis notitia* 7, *lib.* 3 *ad hunc modum exscripsit :* D. O. M. Philippo III regnante, S. P. Q. M. loci dignitatem venerantes, ubi sacræ SS. Placidi et Sociorum MM. reliquiæ olim asservabantur, sacellum cum ara patrono optimo pie ponendum curavērunt an. MDCXVII.

quibus Paulus V reliquiarum S. Placidi et Sociorum distractionem vetuit :

201 *Addit porro eodem loci Pirrus, arcas, quibus sanctorum Martyrum exuviæ inclusæ fuerunt, quæ primo quatuor tantum erant, dein ad* 17 *excrevisse ; in earumque una, vitreis tabulis glutinata,* SS. Placidi *et Fratrum ejus ac Sororis capita servari; in reliquis vero Sociorum corpora : præterea vero jam olim Bulla Apostolica vetuisse Paulum V, ne sacræ reliquiæ suis locis extraherentur. Bullam hanc typis anno* 1621 *Messanæ impressam ac Officio sanctorum Martyrum subnexam habemus, his verbis conceptam :* Paulus Papa quintus. Ad futuram rei memoriam. Conservationi, nec non honori Sanctorum et Sanctarum sacrarum reliquiarum, quæ, ut accipimus, in ecclesiis et locis piis civitatis Messanæ honorifice et decenter asservantur, consulere volentes, supplicationibus Ven. fratris archiepiscopi Messanensis, et dilectorum filiorum Communitatis et hominum dictæ civitatis super hoc nobis humiliter porrectis inclinati, omnibus et singulis, tam ecclesiasticis, quam aliis quibuscumque personis secularibus et regularibus, cujuscumque dignitatis, status, gradus ordinis et conditionis existentibus, ne reliquias prædictas arcis, vasis, vel muro clausas, aut aliquam eorum partem extra ecclesias et loca pia prædicta ullo umquam tempore, quovis prætextu extrahere, seu extrahi facere audeant, seu præsumant, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ auctoritate Apostolica tenore præsentium interdicimus, et prohibemus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ceterisq. contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud S. Marcum sub anulo piscatoris die VIII Februarii MDCXI Pontificatus nostri anno sexto.

AUCTORE J. B.

quæ partim jam ante Valtisoletum,

202 *Colligi hinc potest, quanto in pretio apud Messanenses sanctorum Martyrum reliquiæ fuerint ; uti et ex eo, quod de Hugone Cardinali, equitum Hierosolymitanorum magistro, Wion ad diem* IV *Augusti refert. Institerat anno* 1589 *apud Sixtum V Hugo Cardinalis, ut reliquiarum* SS. Placidi *et Sociorum partem in insulam Melitam transferre sibi liceret, eoque rem suam perduxerat, ut jam bulla, cujus verba recitat Wion, condita esset, qua petita facultas Hugoni concedebatur. Sed Messanensem senatum per ministros regis egisse ait, ut bulla revocaretur. Sic nimirum ex litteris Romani Politiani, abbatis Catanensis, ea de re ad se missis Wion intellexerat ; quare ignorare se ait, num prædicta bulla effectum sit consecuta. Verum insignem dictarum reliquiarum partem Philippo III regi Catholico, annuente Pontifice Clemente VIII, ante Pauli prohibitionem obtigisse non dubium est ; bina enim ea de re testimonia, ex Lipsanologio Ms. regii monasterii S. Laurentii, vulgo* Escurial, *excerpta habemus, alterum Francisci Velardez, archiepiscopi Messanensis, alterum vero Jacobi Framontana de Messana, qui illas Messanensium nomine ad Philippum in Hispaniam detulit.*

ut ex congestis ea de re

203 *Archiepiscopi testimonium sic sonat :* Fidem facio ego Franciscus Velarde de la Conch, Dei et Apostolicæ Sedis gratia archiepiscopus Messanensis, regiusque consiliarius, ac suæ Catholicæ majestati attestor, hodie acceptis infrascriptis litteris, mihi per dilectos in Christo Don Petrum Borgiam principem Squillacis Stratecotum, necnon Philippum Cicala, Marcellinum Cirino, Don Petrum Saccano, Joannem Pellegrino, Don Mauritium Portio, et Joannem Baptistam de Cælis, hujus nobilis urbis Messanæ juratos, exhibitis, quarum tenor est, ut infra. *Pauca hic inserit de suo is, qui utrumque testimonium exscripsit :* Sequitur, *inquit hic*, epistola Italica, in qua significatur, Pontifici Romano placere, ut quædam reliquiæ S. Placidi et Sociorum MM. mittantur ad regem Catholicum. *Deinde* prædictus Franciscus Velarde sic pergit, *inquit item testimonii exscriptor,* Pro illarum executione

AUCTORE J. B. cutione ad eorumdem instantiam personaliter cum infrascriptis canonicis hujus metropolitanæ ecclesiæ me contulisse ad ecclesiam S. Joannis Baptistæ hujus urbis, prioratus hospitalis ejusdem S. Joannis Hierosolymitani, ubi maxima cum religione conservantur et Apostolica auctoritate venerantur sanctorum martyrum Placidi, Euthichii, Victorini fratrum, ac Flaviæ sororis, reliquorumque triginta trium Sociorum corpora; et propriis manibus, omni reverentia pontificaliter indutum desumpsisse reliquias infra notatas, illasque in pixide aurea pretiosa, gemmis ornata, debitis ceremoniis a me benedicta, repositas consignasse Don Jacobo de Messana, monacho professo Ordinis S. Benedicti, Priori Montis regalis ejusdem Ordinis ad id specialiter electo et per eosdem juratos deputato ad suam Catholicam majestatem fideliter deferendas. In cujus rei fidem præsentes propriæ manus ac prædictorum canonicorum subscriptione munitas et sigillo archiepiscopali roboratas expediri mandavi. Messanæ die XI Aprilis MDCIII.

B *instrumentis ostenditur,* 204 *Reliquiarum vero enumeratio ita se habet :* Quatuor frusta ossium ex tibiis sanctorum Placidi, Eutichii, Victorini fratrum, ac Flaviæ sororis; unum longitudinis digitorum decem, aliud novem, aliud sex, aliud vero quinque; nec non et aliud ex capite ejusdem S. Placidi ex parte squamosa petrosa aurium, magnitudinis parvæ manus, cum eorum schedulis. Aliud frustum ex capite unius ex triginta tribus Sociis S. Placidi ejusdem fere magnitudinis parva manus cum triginta duobus aliis frustulis ossium ex corporibus et reliquiis ceterorum Martyrum, ejusdem S. Placidi Sociorum et Monachorum. *Subscriptiones hujusmodi sunt :* Franciscus archiepiscopus Messanensis. Nicolaus Andreas Maurus cantor. Guilius Cæsar Minutulus abbas et canonicus. Don Sidenius Portius DD. Apostolicus protonotarius et canonicus. Theodorus Costa U. J. D. canonicus. Franciscus Flaconius canonicus. Don Bernardus de Arce y de la Concha abbas et canonicus. Ego Don Antonius Stizia canonicus Messanensis ecclesiæ et magr. notarius magnæ curiæ archiepiscopalis ejusdem prædictis omnibus interfui, et de mandato dominationis suæ reverendis- C simæ publicum instrumentum in Actis ejusdem curiæ confeci. Ego Franciscus Marna publicus regius et Apostolicus notarius prædictis interfui.

missæ fuerant 205 *Testimonium alterum his verbis concipitur :* Ego Don Jacobus Framontana de Messana, Prior monasterii S. Mariæ de Monte regali regni Siciliæ, Congregationis Casinensis Ordinis S. Benedicti, specialiter electus et deputatus a juratis nobilis civitatis Messanæ cum consensu et benedictione sanctissimi domini nostri Clementis Papæ octavi et superiorum suorum * ad deferendum in Hispaniam fideliter, et præsentandum nomine prædictæ urbis regiæ Catholicæ Majestati Philippi III invictissimi domini nostri venerandum et pretiosum reliquiarium, continens sacro-sanctas reliquias gloriosorum, Christi martyrum Placidi et Sociorum, fidem facio et testor ipsasmet numero sacras reliquias, secundum qualitatem, numerum et quantitatem in pixide aurea gemmis ornata, et benedicta repositas, et mihi consignatas ab illustrissimo et reverendissimo D. Francisco Velarde de la Concha, archiepiscopo Messanensi, me præsentasse et fideliter obtulisse nomine prædictæ urbis Messanæ eidem regiæ majestati apud urbem Vallisoletanam in superiori oratorio regii palatii die XXIII mensis Novembris MDCIV. In cujus rei D fidem et memoriam has testimoniales litteras fieri feci, manu propria subscripsi prædicto loco et tempore. Reliquiæ vero sunt hæ : *eædem nimirum, quæ supra.* Ego F. Don Jacobus a Messana Prior monasterii Montis regalis. *Porro tradi dictas reliquias Philippus jussit monasterio S. Laurentii et, habita supplicatione, quam ipse rex comitari voluit, in altari S. Mariæ Virginis anno* 1606 *die* V *Octobris ceteras inter reliquias collocari, ut docet Notitia Hispanica transcriptis modo testimoniis subnexa.*

* meorum

206 *Hisce nonnulla alia, quæ de sanctorum Martyrum reliquiis sparsim annotata inveni, adjungo. Wion Ligni vitæ lib.* 3 *ad diem primum Maii ita habet :* In sancto Benedicto de Padolyrone *(Ordinis S. Benedicti monasterium est in agro Mantuano, vulgo* Polirone *seu* del Po *dictum)* hac die anno millesimo quingentesimo octuagesimo nono *(ab inventione reliquiarum proximo)* facta fuit processio solemnis tempore comitiorum generalium, ducentorum fere monachorum, pro receptione reliquiarum S. Placidi prothomartyris Ordinis monastici, et nonnullorum Sociorum E ejus. *Quibus in Annotatis Wion hæc subjicit :* hæc *(processio)* cui me interfuisse pro magno munere reputo, facta est cum maxima cum monachorum, tum populi, qui tunc aderat, devotione, sic jubente R. P. D. Seraphino Fontana Mediolanensi, comitiorum illius temporis præside, aliisque RR. PP. definitoribus. Repositæ vero sunt prædictæ sancti Placidi et Sociorum reliquiæ primum in quadam capsula eburnea, in qua erant et aliorum Sanctorum reliquiæ, datæ ab ill. et rever. Raimundo S. R E. Card.; *nimirum anno* 1500, *die* XXVII *Octobris, ut in donationis Exemplari, quod Wion subjicit, videre est.*

uti et in agrum Mantuanum :

207 *Domui professæ Societatis Jesu Messanensi mentum inferius capitis* S. Flaviæ *cum decem dentibus, quos incisivos dicunt, cessisse, Cajetanus habet in Animadversionibus in inventionem* S. Placidi *et Sociorum pag.* 156, *præter linguam ejusdem, de qua num.* 181 *mentionem fecimus. Bonfilius in Descriptione Messanæ sub initium lib.* 4 *dentes tantum binos* S. Flaviæ *domui Professæ Messanensi attribuit, sed adjicit nonnul-* F *las alias* SS. Placidi, Eutichii, Victorini et Sociorum *martyrum reliquias. Eodem loci, partem capitis* S. Flaviæ *Patribus Dominicanis Messanensibus obligisse, affirmat. Idem lib.* I *inter reliquias monasterii Novi* S. Placidi, *de quo egimus supra num.* 169, *quasdam ejusdem sancti Martyris et Sociorum ejus numeravit. Ferrariæ quoque partem capitis* S. Placidi, *uti et sororis* Flaviæ *argento inclusam servari, scribit Marcus Antonius Guarini in Compendio historico de ecclesiis locisque piis civitatis et diœcesis Ferrariensis lib.* 2, *pag.* 64, *ubi de ecclesia S. Benedicti. Præ manibus præterea habeo Catalogum Sanctorum, quorum Officium in domo Professa Societatis Jesu Romana celebratur, anno* 1729 *Romæ impressum; in quo ad diem* V *Octobris hæc lego :* SS. Placidi et Soc. MM. Rel. insignes in sacrario. De Comm. plur. Mart. præter prop.

bis loca varia, seu ante, seu post Pauli

208 *Papebrochius noster anno* 1661, *ut legitur in Ms. ejus cum Henschenio Itinere Romano Casini vidit in sacrario* S. Flaviæ *reliquias*, S. Placidi *costam, et duo brachia Sociorum Martyrum. Bailletus in vita* S. Placidi, *hujus brachium, ut creditur, Parisiis in abbatia S. Germani Pratensis asservari*

prohibitionem eorum reliquiis

AUCTORE J. B.

A servari monet. Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 544 in hæc Kalendarii Capuani verba : III Non. (Octobris) Placidi et Sociorum ejus, sic annotat : Nostra ætate sancti Placidi insignis reliquia e Sicilia Capuam adducta fuit, et reposita in ecclesia S. Eligii, opera et industria patris Marci de Angelis, clerici regularis et Capuani civis. Raissius pag. 160 in Hierogazophylacio Belgico inter reliquias collegii nostri Anglorum Audomaropolitani recenset os parvum S. Placidi et Sociorum martyrum. Cæsar Caracciolus in Opere Italico de Neapoli Sacra parte 2, pag. 307 inter reliquias ecclesiæ S. Mariæ in Porticu reliquias etiam S. Placidi numerat, nimirum, ut addit in Indice, frustum ex capite. Inter cimelia domus nostræ Professæ Antverpiensis numeratur pars ossis unius e S. Placidi Sociis, quod una cum digito S. Eleutherii Pater Scribani anno 1612 a P. Augustino Vivaldo, Genuensi rectore, dono accepit.

ditata.

209 Ita hic in suis ea de re litteris, sigillo Societatis nostræ munitis, et propria ejus manu subscriptis : Augustinus Vivaldus, rector collegii Genuensis Societatis Jesu. Omnibus in quorum manus hæ litteræ venerint, salutem in Domino B sempiternam. Cum admodum reverendo Patri Carolo Scribanis, rectori collegii Antuerpiensis ejusdem Societatis, unum ex articulis unius digiti S. Eleutherii episcopi et martyris, filii S. Anthiæ martyris, quem ipsemet Reate ex ecclesia S. Joannis, ubi ejus, matrisque sacra corpora honorifice reservantur, extraxi anno millesimo sexcentesimo cum facultate reverendissimi domini Horatii Gentilis, in ea civitate tum vicarii Apostolici existentis, donaverim, ac præterea partem ossis unius e Sociis S. Placidi martyris, quorum corpora, Messanæ divinitus inventa, sanctissimus dominus noster Paulus V declaravit, vere esse ipsorum corpora ; ne hujusmodi sacræ reliquiæ debito honore frustrarentur, de præmissis omnibus, his litteris, manu mea subscriptis, ac sigillo Societatis nostræ munitis, fidem facere volui. Datum Romæ die vigesima tertia mensis Januarii, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo duodecimo. Augustinus Viualdus.

adjiciuntur.

210 Adhæc apud Franciscum de Magistris lib. I Status ecclesiæ Neapolitanæ pag. 274 inter reliC quias templi SS. Georgii et Severi hæc notata reperio : De capite S. Placidi abb. et M. Francisci Opus additionibus suis auxit Josephus de Magistris, ad quarum calcem de reliquiis, in templo Cartusianorum servatis, lego : S. Placidi martyris cum ampulla ipsius Sancti. Cajetæ quoque in monasterio S. Angeli SS. Placidi et Sociorum monachorum reliquias servari, ait in Descriptione Cajetæ Petrus Rosettus pag. 23. Ex iisdem Bresciæ, Monte Regali, Aquilæ, Iserniæ et alibi per Italiam reperiri, docent ne Collectiones nostræ Mss. de Sanctorum reliquiis per Italiam sparsis : si tamen ubique de S. Placido, Benedictino martyre, agatur ; nam et Masinus in Bononia illustrata ad diem XI Octobris ait, S. Placidi corpus apud Sanctimoniales SS. Vitalis et Agricolæ reperiri, Roma illuc, annuente Gregorio XV, allatum ; quem a Placido Benedictino diversum esse, relata mox adjuncta abunde declarant. Nec dubito, quin variis aliis etiam locis eorumdem Martyrum reliquiæ reperiantur, ac debito ipsis honore conserventur. His pauca addo de Officiis, in eorum honorem recitari solitis.

Officia quædam sanctis Martyribus

211 Casini quidem S. Placidi cultum seculo XI viguisse, ostendit loci antiquum Martyrologium, num. 28 laudatum : quæ autem illi interpolatio, de qua ibidem mentionem feci, adjecta est, argumento est, sancti Martyris festum cum Octava dein celebratum a Casinensibus monachis fuisse. Similiter et Sublaci celebratur Missa, et Officio proprio semiduplici ritu, quod anno 1709 Præneste iterato impressum, et ab anno 1696 a sacra rituum Congregatione recognitum et approbatum habemus. Missa propria eadem est, quæ in Missali Romano ad diem V Octobris. Officium secundi Nocturni lectiones proprias habet : hæ autem S. Placidi vitæ compendium exhibent ex Actis fere petitum ; sed illius martyrium anno 539 affigit Lectio sexta. Lectio septima ex Evangelio Matthæi : In illo tempore sedente Jesu super montem Oliveti etc, quod excipit S. Hilarii episcopi Homilia ; Discipuli Dominum interrogant. De Communi Martyrum dicuntur cetera. Idem Officium jam ante a Paulo V pro Benedictinis approbatum, insertum est Breviario monastico, Venetiis anno 1623 excuso. Breviarium Benedictinorum Lusitaniæ, anno 1607 Conimbricæ excusum, Lect. 8 S. Placidi martyrium anno 540 memorat contigisse. E

propria,

212 Messanæ vero duplex Officium habet proprium, alterum die V Octobris seu die natali, tota diœcesi Messanensi cum Octava recitandum. Alterum die IV Augusti, seu Inventionis ; uti et Missam utroque die partim propriam. Missa, utroque die eadem, sic habet : Introitus : Salus autem justorum etc. Oratio : Deus, qui nos concedis sanctorum martyrum tuorum Placidi et Sociorum ejus Natalitia (vel Inventionem) colere etc. Epistola ex libro Sapientiæ cap. 3 : Justi autem in perpetuum vivent etc. Graduale : Clamaverunt justi etc. Evangelium ex Joanne : In illo tempore dixit Jesus discipulis suis, Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti etc. Offertorium : Justorum animæ etc. Postcommunio : Quod dico vobis etc. Officii, sanctorum Martyrum die natali seu V Octobris recitandi, Lectiones secundi Nocturni contractam pariter ex Actis S. Placidi Vitam complectuntur ; quarum loci reliquis Octavæ diebus aliæ Lectiones ex Ambrosio, Augustino et Cypriano recitandæ proponuntur. Die porro IV Augusti, quo Inventionis memoria celebratur, Lectiones primi F Nocturni desumuntur ex libro 2 Machabæorum cap. 1 Cum in Persidem ducerentur Patres nostri etc. Secundi vero inventionis historiam, qualem fere supra num. 171 et seqq. exhibui, continent. Utrumque denique Officium approbavit, ac recitari concessit Paulus V anno 1611, die XXVI Februarii, quæ quidem omnia ex utroque Officio, Messanæ eodem anno Petri Breæ typis edito, excerpsi.

Hymnique

213 Accipe et Hymnos aliquot, olim in Officio S. Placidi et Sociorum recitari solitos, quos e Breviario S. Zenonis Veronæ membranaceo, antique quidem, ut apparet, ignotæ mihi tamen ætatis, Wion descripsit, ac Annotatis suis in diem V Octobris inseruit.

HYMNUS AD VESPERAS.

Plaude, turba monachorum,
De triumpho Sociorum,
Quos coronat Rex cælorum,
Inter choros angelorum.
Laude satis non tacere,
Cernens tuos prævalere,
Et in mensi consedere
Cum cæteris tyronibus.

Qui

AUCTORE J. B.

Qui pro Christo cruentati,
Et de pugna laureati,
Velut reges purpurati,
Et in thronis collocati.
Magnos habes Advocatos,
Super cælos exaltatos,
Summo Regi semper gratos,
Ad rogandum præparatos.
Quorum meritis salvari
Poscimus et illustrari,
Super nivem dealbari,
Et in cælis collocari.
Regi Sanctorum omnium,
Sit laus per cuncta sæcula,
Qui istos per martyrium
Magnos fecit in gloria. Amen.

in eorum honorem

214 Hymnus ad Nocturnos.
Orantes Christi Martyres
Gesta miranda canimus,
Quorum tormenta corporum
Dira fuisse cernimus.
Genis quoque rubentibus,
Vestro cruore roseo
Fulgentibus, candentibus
Omni decore niveo.
B
Hos roseis et fulgidis
Florum coronis aureis,
Cum Agno melos canitis,
Super montes aromatum.
Nos quoque tibi psallimus,
Ignosce delinquentibus,
Hostis confractis viribus,
Nosque redde cælestibus.
Deo deorum omnium,
Salus, honor et gloria,
Qui tuis per martyrium
Donas immensa præmia. Amen.

reciturі solita

215 Hymnus ad Laudes.
Justi per orbem canitur
Sacrum schema certaminis,
Monachorum extollitur
Præcelsi decus Ordinis.
Quorum de arce prodeunt,
Triginta quinque milites *;
Qui cum triumpho redeunt,
Poli scandentes limites.
Nostri sunt decus Ordinis,
Nostri sunt duces agminis;
Nobisque fœda criminis,
Dimitte, Rex certaminis.
C
Dona superna scandere,
Sacrosque hymnos promere,
Ad laudes horum Martyrum,
Infunde jubar luminum.
Summi Patris fastigio,
Laudis melos dulcissimum,
Qui nobis per martyrium
Largitur omne præmium. Amen.

* imo 32

Acta quæ et cur edantur.

216 *Sequuntur Acta, a Mabillonio Seculo* I *Benedictino edita, et Gordiano falso adscripta, quod illa passim scriptores censuris suis perstringunt : subduntur vero et illa, quæ sub Stephani Aniciensis nomine in lucem ab Octavio Cajetano fuere emissa, tum ut hæc cum illis conferre commodius lector possit, ac dispicere, quam frequentes in illis interpolationes occurrant; tum quod hæc illis minus saltem vitiosa.*

D

ACTA

SS. PLACIDI ET FRATRUM

ejus Eutichii, Victorini, ac Flaviæ sororis, nec non Donati, Firmati diaconi, ac Fausti, et aliorum triginta Monachorum Martyrum.

Auctore Pseudo-Gordiano.

Ex Actis Sanctorum Benedictinorum tom. I *a pag.* 45.

E

PROLOGUS.

Gordianus Acta S. Placidi ad Dei.

In claro et renitenti triumpho beatissimorum Placidi, Eutichii et Victorini fratrum, eorumque sororis Flaviæ virginis, et Sociorum triginta ac trium *a* laudes aliquas addere otiosum quiddam et supervacaneum est. Quos enim Christus in cœlesti regno locavit, quos etiam cum angelis et archangelis individuam Majestatem laudare constituit, hos nimirum hominum laudibus non egere, monstravit. Verum quia omnes spiritus et omnes creaturas ad Domini laudem Psalmographus vates invitat, operæ pretium reor ego Gordianus, patris Benedicti discipulus, ad Regis æterni gloriam, eorumdem Martyrum passiones almificas Argolicis apicibus annotare *b*. Tanta enim miraculorum prærogativa, tanto virtutum jubare sanctissimus Placidus, horum Martyrum dux et prævius, splenduit, ut non solum fideles, verum etiam infideles in Christi laudem exclamare cogantur. Et merito; nam juxta magistri sui Benedicti præceptum, Christum F toto corde, tota anima, tota virtute dilexit, et pro ejus nomine cum supradictis Martyribus suum sanguinem fudit. Hi namque sunt cœli, qui enarrant gloriam Dei. Hi lux mundi, qui sedentes in tenebris ad veram lucem reducunt. Hi sal terræ, qui mentes, ne tædii tempore deficiant, saliunt, et ad cœleste regnum inducunt. Freti namque Dei omnipotentis virtute, ejusque sapientia debriati, frementem mundum, velut stercora, contempserunt, et veram fidem opportune prædicaverunt, et pro eadem animam posuerunt.

cujus in Martyribus magnitudo elucet, gloriam

2 Hanc namque Dei magnitudinem, virtutem et sapientiam David admirans, dicebat : « Magnus Dominus Deus noster, et magna virtus « ejus, et sapientiæ ejus non est numerus *c*. » Magnus siquidem, cum nos inenarrabiliter ex luti materia condidit, et ex nihilo cuncta creavit. Magna virtus ejus, cum tartareas legiones dirupit, mundi principem vinxit, vasa et arma ejus abstulit, regnum destruxit, humanum genus suo pretioso sanguine redemit, pacis coagulum inter Deum et

A et hominem reformavit, terrenis cœlestia sociavit, ac filios hominum de terra elevans, in cœlesti regno supernarum Virtutum ordinibus junxit. Intonet ergo jam sancta et universalis Ecclesia, et cum eodem celeberrimo sublimique citharista cœlestis harmoniæ tympanum sumens, devota promat cantica, dicens: « Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus. » Magnus utique ipse, magna virtus ejus, et sapientia, qui ab ipso fere mundi principio parvulos, senes, insipientes, sapientes, armentarios, ruricolas, piscatores et Monachos æterni regni oratores et milites contra diabolum fecit. Ad quam rem nobis idonee confirmandam, adest cum Sociis et sorore Flavia virgine, ac duobus fratribus Eutychio et Victorino, Placidus sanctissimus et beatissimus, Patris Benedicti discipulus, qui terrenis cœlestia commercia mutans, patriarchis, prophetis, Apostolis, martyribus ac confessoribus similis apparuit, et in carne adhuc lutea positus, labentes delicias ut quisquilias sprevit, et Crucis mortificationem jugiter in suo corpore pro Christi nominis amore
B portavit.

Justiniani imp. jussu scribere aggreditur.

3 In hujus itaque Martyris passione explicanda, cujus ad jussum agere orsus sum, promam. Divus enim Justinianus triumphator, invictus Æneades *d*, dum agnovisset, qualiter jam dictus martyr Domini Placidus triumphalem lauream suscepisset, illico nostram exiguitatem advocans, præcepit, ut passionem illius atque miracula, prout oculis ipse prospexeram, exerens, sanctæ Ecclesiæ filiis ad legendum morigerarer *e*. Cujus sacratissimo imperio parens ad tanti Martyris passionem describendam animum dedi, sciens indubie, quia omnia, quæ fuerunt et sunt, et Dei voluntate et permissione consistunt et permanent. In hoc tamen Opere studiosi lectores non panegyricum requirant, sed veritatem. Alii sua scripta phaleris ornent, promentes, quod turpe videtur et tenebrosum; nos, omissa purpura obumbrationis, nudum ostentabimus, quod in se honestum sit ac luculentum. Non est autem ecclesiasticorum virorum, molles et delicatas orationes appetere, quæ mentes hominum ad prava et noxia quæque illiciant, ut faciunt comicorum et tragœdorum; sed, quæ ad puritatem, castitatem, integritatemque mentes audientium ædificent, et ad vitam æter-
C nam perducant. Quod autem Deo dilectissimi Placidi et Sociorum ejus passionem rusticano describimus calamo, non ideo spiritalis homo, qui dijudicat omnia, ut animalis, qui nescit, quæ sunt spiritus, surda aure prætereat, cum sola, quæ sunt spiritus, sapiat. Superni itaque Regis munimine fultus, tantorum Martyrum passionem scribere aggrediar.

ANNOTATA.

a *Præter* Placidum, Eutichium, Victorinum, Flaviam *et Monachos triginta anonymos nominatim exprimunt Acta num.* 59 *et seq.* Donatum, Faustum *et* Firmatum: *omnes igitur simul* 37 *fuere.*

b *Commentum est, ad conciliandam his Actis, longe serius natis, auctoritatem frustra excogitatum. Errores multi, aliaque, quæ Gordiani fuisse non possunt, in illorum decursu observabuntur.*

c *Psalm.* 146, ℣. 5. *Sed, ut paulo infra.*

d *Hujusmodi honoris titulum Justinianus numquam sibi adscivit; nec ab Ænea originem suam duxit. Vide num.* 41 *Comment. prævii.*

e *Nituntur hæc ipsis Justiniani et Gordiani litteris, sed plane fictitiis; de quibus consule num.* 41 *jam citatum et seq.*

A. PSEUDO-GORDIANO.

CAPUT I.

S. Placidi genus et vitæ monasticæ exordia.

S. Placidum, Anicia gente natum,

Tempore, quo Theodoricus Augustus in Seniori Roma *a*, in Nova vero Justinus Senior et Justinianus *b* Romani imperii sceptra retinebant, Sedis vero Apostolicæ Johannes primus et Felix *c* præsidebant, Tertullus vir nobilissimus ac præclarissimus, et in utraque curia Romani imperii post Augustos nulli secundus, E homo illustrissimus ac dilectissimus, in Seniori Roma Patriciatus *d* retinebat habenas Qui ex Aniciorum sanguine stemmatis lineam ducens, adeoque sapientia, fortitudine atque prudentia viguit, ut ab imperatoribus omnique Romano populo Pater patriæ vocaretur. Hic de Octaviæ gentis familia ducens uxorem, corpore ac moribus speciosissimam, bonæ arboris bonos fructus ex ea suscepit. Primum namque Placidum, secundum Eutychium, tertium Victorinum, quarto autem loco dum puellam enixa fuisset, pro eo quod ex Octaviorum et Flaviorum stirpe descendebat, Flaviam nominaverunt *e*. Hos cum dicto patricio peperisset, viam Domini illos colere docuit, sectari patientiam, humilitatem, sobrietatem, castitatem et caritatem. Patres siquidem erant pauperum, judices viduarum: causam autem, quam nesciebant, diligentissime investigabant. Ipsius autem patricii animus, licet imperialibus negociis implicitus esset, semper tamen aut circa ecclesias, aut circa monasteria erat, semper ea, quæ Dei sunt, quærens. Eodem tempore beatissimus ac Deo dilectissimus Benedictus, velut Lucifer inter astra, apud Sublacum radiabat *f* Cœperunt deinde in eodem loco ad eum multi confluere, et sub leni Redemptoris jugo cordis F cervices edomare, multique ab eodem Patre in eadem regione ad omnipotentis Dei sunt servicium coadunati; ita ut illic duodecim monasteria construeret, in quibus sub statutis Præpositis duodenos monachos deputavit: nonnullos vero secum retinuit, quos adhuc in sua præsentia aptius erudiri judicabat.

S. Benedictus, septennem sibi a patre tradi-tum,

5 Fama itaque tanti patris per totum Romanum imperium volitante, urbem ipsam Romam, quæ Romani imperii omniumque urbium caput est, ceu sol radians, replevit in tantum, ut Tertulli patricii perveniret ad aures. Qui cum * optimatibus Romani imperii temporibus Julii Papæ *g*, divinæ autem Incarnationis anno XXII ac quingentesimo, ad patrem sanctissimum Benedictum pervenisset, vir excellentissimus, et imperatoris in orbe Romano præcelsus ac singularis, purpura indutus, gemmis et auro radians, pedibus ejus provolvitur, utque pro suis commissis Domini flagitaret clementiam, cum lacrymis atque singultibus exposcebat. Vir autem

GORDIANO. * supple cum.

18 Domini

A. PSEUDO-GORDIANO.

Domini Benedictus, patricii humilitatem advertens, e terra eum levavit, et de his, quæ ad æternam vitam attinent, sufficienter instruxit. Idem vero patricius servi Domini doctrina delectatus, eo die obtulit Deo et eidem patri Benedicto Placidum filium suum septennem *h*, nutriendum et erudiendum secundum regularem normam institutionis *i*: sicque benedictione munitus, ad Urbem reversus est.

submersionis periculo

6 Placidus autem sanctissimus cum sub beatissimi Benedicti regulari magisterio cresceret, sanctam et Deo placitam vitam in omnibus ducere cœpit. Quem vir Dei cernens ad alta succrescere, ac sicut proprium filium illum unice diligens, de his, quæ Dei sunt, sollicite instruere cœpit, ac contra tentantia præmunire vitia, qui ab ipso pueritiæ suæ tempore abstinentiam ac vigilias est secutus *k*. Cursu namque præpete cœlestem tendens ad patriam, ardua et sanctiora appetere non desinebat, noctibus atque diebus, horis ac momentis, quæ Dei sunt, quærere non cessabat. Obedientiæ vero ita sibi callem vindicavit, ut pro hoc ipsi sanctissimo Benedicto admirabilis haberetur. Quadam vero
B
die, dum aqua in cella deesset, ad hauriendam aquam de lacu Placidus est beatus egressus: qui dum vas, quod tenebat, incaute in aquam misisset, ipse quoque cadendo secutus est, quem continuo unda rapuit, et pene in unius sagittæ cursu a terra introrsus traxit. O inenarrabilis clementia Salvatoris! O, inquam, indeficiens super ejus electos usque in finem mundi divina custodia! Ille namque fuit cum Placido in aqua, ne necaretur, qui fuerat cum Petro in mari, ne mergeretur. Hoc ille egregius Psaltes præfiguraverat, cum dicebat: « In mari « viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis multis *l*. » Sed quid prævalet contra Dei potentiam antiqui hostis versutia? Mox enim, ut sanctus in aquam Placidus cecidit, eventum rei Spiritus sanctus, qui in Sanctorum cordibus principaliter obtinet locum, Benedicto patri sanctissimo revelavit. Qui e vestigio beatum Maurum sub magna celeritate vocavit, dicens: Fratre Maure, curre velociter, quia puer Placidus, qui ad ad hauriendam aquam perrexerat, in lacum cecidit, eumque jam longius
C
unda trahit.

per Maurum dicipulum eripit,

7 Res mira, et post Petrum Apostolum omnibus retro seculis inaudita! Benedictione enim postulata atque percepta, ad patris imperium concite Maurus perrexit, atque ad eum locum, quo sanctus Placidus ab unda trahebatur, et per terram se ire existimans, super aquas cucurrit *m*, Placidumque beatum per capillos tenuit, rapidoque cursu rediit. Qui mox ut terram tetigit, ad se Maurus reversus, post terga respexit, et quia super aquas cucurrisset, cognovit, quod præsumere non potuit, ut fieret, miratus expavit factum; reversusque ad patrem, rem in se gestam maturius per ordinem pandit. Vir autem Domini Benedictus, hoc non suis meritis, sed Mauri cœpit deputare obeditioni; contra Maurus pro solo ejus imperio factum dicebat, seque conscium in illa virtute non esse, quam nesciens fecisset. Sed in hac humilitatis mutuæ amica contentione, accessit arbiter Placidus, qui ereptus est, puer. Nam dicebat: Ego, cum ex aqua traherer, super caput meum abbatis melotem * videbam, ipsumque me ex aquis educere considerabam. Hic plane respiciendum est, qualis sub patris Benedicti doctrina Placidus fuerit, cui omnipotens Deus illud donavit cernere, quod beato Mauro non est permissum conspicere. Dic, dic nunc, coluber venose *, quid profluit * tibi sævitia? Ubi est nunc victoria tua? Ecce terebra Christi perforatum est guttur tuum: ereptus est ab aquis Placidus sanctus, super cujus casu non mediocriter gaudebas. O beatissimi viri admiranda sanctitas! qui, quod suis effici non dubitabat meritis, discipuli potius adscribendum censebat obedientiæ.

* vestis genus e pilis vel pellibus factæ.

* venenate
* profuit

et, tum Sublaci commorans,

8 Ex his autem monasteriis, quæ in eodem loco Benedictus pater exstruxerat, tria sursum in rupibus montis erant, et valde erat fratribus laboriosum semper ad lacum descendere, ut aquam haurire debuissent, maxime quia ex devexo montis latere erat grave descendentibus in itinere periculum. Tunc collecti fratres ex eisdem tribus monasteriis, ad beatissimum patrem Benedictum venerunt, dicentes: Laboriosum nobis valde, o pater, propter aquam quotidie usque ad lacum descendere; et idcirco necesse est, ex eodem loco monasteria mutari. Quos venerabilis pater blande consolatus, ad sua loca eos discedere jussit. Nocte vero insecuta, una cum beatissimo Placido, discipulo suo, montis ascendit
E
verticem, orationemque ibidem faciens, tres petras in eodem loco pro signo posuit, atque ad suum una cum Placido, cunctis illis nescientibus, monasterium rediit. Cumque die alio pro necessitate aquæ prædicti fratres venissent, dixit: Ite ad rupem illam, in qua tres super invicem petras positas invenietis, ibi modicum cavate; valet enim omnipotens Deus etiam in illo montis cacumine aquam producere, ut vobis laborem tanti itineris dignetur auferre. Qui euntes, rupem jam sudantem invenerunt. Cumque in ea concavum locum fecissent, statim aqua repletus est, quæ tam sufficienter emanavit, ut nunc usque ubertim defluat, atque ab illo montis cacumine usque ad inferiora derivetur. Nemo ergo dubitet, beatissimum Placidum tanti miraculi participem extitisse, quem beatus magister solum hujus signi voluit habere conscium *n*.

tum hinc, ob Florentii

9 Cumque omnia loca eadem in amore Domini nostri Jesu Christi longe lateque fervescerent, et sæcularem vitam multi relinquerent, quidam presbyter, Florentius nomine *o*, antiqui hostis veneno debriatus, sancti patris studiis
F
cœpit æmulari, quosque etiam posset, ab ejus visitatione compescere. Cumque jam se conspiceret ejus profectibus obviare non posse, panem veneno infectum ei quasi pro benedictione *p* transmisit. Quem vir Domini cum gratiarum actione suscepit, sed eum, quid pestis lateret in pane, non latuit. Ad horam vero refectionis illius ex vicina silva corvus venire consueverat, et panem, quem presbyter transmiserat, vir Dei ante corvum projecit, eique præcepit, dicens: In nomine Jesu Christi tolle hunc panem, et tali eum in loco projice, ubi a nullo homine possit inveniri. Tunc corvus, aperto ore, expansis alis, circa eumdem panem cœpit discurrere et crocitare, ac si aperte diceret, et obedire se velle, et tamen jussa implere non posse. Cui vir Dei iterum atque iterum præcipiebat, dicens: Leva, leva securus, atque eum ibi projice, ubi inveniri non possit. Quem diu demoratus, quandoque corvus momordit, levavit et recessit. Post trium vero horarum spatium, abjecto pane, rediit et de manu hominis Dei annonam, quam consueverat, accepit. Venerabilis autem pater contra vitam suam inardescere sacerdotis

A tis animum videns, illi magis, quam sibi doluit.

presbyteri machinationes, 10 Sed prædictus Florentius, quia magistri corpus necare non potuit, se ad extinguendas Discipulorum animas accendit, ita ut in horto cellæ, cui Benedictus inerat, ante eorum oculos nudas septem puellas mitteret, quæ coram eis sibi invicem manus tenentes, et diutius ludentes, illorum mentes ad perversitatem libidinis inflammarent. Quod sanctus vir de cella conspiciens, lapsumque tenerioribus discipulis [Placido et Mauro] pertimescens, eos custodiri præcepit, dareque invidiæ locum disposuit. Hæc dum sollicita secum mente tractaret, revelatio cœlestis tali illum adhortari est dignata oraculo : Ut quid, dulcissime ac dilectissime Benedicte, tristaris ? Numquidnam non reminisceris illud, quod ego discipulis meis locutus sum, dicens :
q " Si me persecuti sunt, et vos persequentur *q*. " Tibi enim alia est eligenda via, aliud iter quærendum. Te namque elegi ex omnibus incolentibus orbem. Tu Euangelii mei tuba cœlestis existens, spiritu es meo repletus. Surge jam, et vade ad castrum Cassinum, et populum ejusdem
B provinciæ, qui adhuc idolorum nefandis cultibus servit, et in quorum præcordiis satanæ versutia regnat, qui nihil sciunt aut dicunt, nisi quod in cordibus eorum veternosi serpentis versutia scripsit, sermone verifico prædicans, meum ad cultum convertere stude; quia tecum ego ero, et non te deseram, et confundam omnes adversarios tuos. Proficiscere idolorum ad pugnam, confortare et esto robustus, quia castrum tibi tradam, et illic sedes nominis tui in perpetuum erit.

Casinum abiens, 11 Talia dum sanctus pater Benedictus audisset, suos ad se discipulos evocans, sic eis orsus est fari : Audite me, fratres et filii, coheredes et socii in promisso Regis æterni. Nam mihi Dominus meus Jesus Christus præcepit, ut ad culturam idolorum exterminandam æternæque oblivioni tradendam castrum petam Cassinum; ideoque voluntas Dei nostris voluntatibus modis omnibus anteponenda est. Notis præterea et bene notis, quantos dolos, quantasque insidias Florentius presbyter intulit, qui me veneno inficere, et discipulorum meorum Placidi et Mauri animas extinguere voluit. Quapropter cedendum loco est, juxta illud æterni Regis eloquium : " Si vos persecuti fuerint in una civitate,
r " fugite in aliam *r*. " Et quia ita est, jussioque
C ejusdem Domini nostri Jesu Christi imminet, parere debemus, eundum est. Super hoc autem et illa nobis lex est, ut viscera pietatis omnibus aperiamus, et fraterno caritatis amore omnibus mortalibus juvamen conferamus, sicut et nos accepimus a Domino Jesu Christo. Vos autem state, et permanete in gratia et conversatione sanctæ religionis, procul dubio scientes, quia, quanto studiosius in spiritualibus disciplinis permanseritis, tanto majora præmia in futuro exa-
s minis die percipietis *s*. Hæc cum dixisset, anno Dominicæ Incarnationis quingentesimo vige-
t simo nono, temporibus Justini *t* monocratoris
u *u*, oratoria cuncta, quæ construxerat, adjunctis in unoquoque duodenis fratribus, sub statutis Præpositis ordinavit, et duobus Angelis, tribus corvis se comitantibus, ad Cassinum castrum pergere
x cœpit *x*.

[...]orium adhibet 12 Cumque juxta civitatem Alaternam *y* de-
y venisset, in monasterio sancti martyris Christi
z Sebastiani *z* hospitio susceptus est. Inde quoque vir Dei recedens, et sancto Servando *aa* diaco- *A. Petro-Gorngno.*
no valefaciens, cum discipulis suis Placido atque *aa*
Mauro *bb* juxta civitatem Herculanam *cc* deve- *bb*
nit, in locum scilicet, qui Aureola ab incolis *cc*
appellabatur; in quo dum pervenisset, agnovit per Spiritum Sanctum Congregationem religiosorum virorum ibidem esse futuram, fundamentaque ipse pro ecclesia construenda manibus suis faciens præcepit discipulis suis Placido atque Mauro, quatenus eamdem ecclesiam in honore
sancti martyris Christi Erasmi *dd* a se fundatam *dd*
ad finem perducerent, sicque Cassinum venirent, quod et fecerunt. Ipse autem pater sanctissimus inde procedens, Cassinum tendebat. Sed cum per ignota loca solus viator incederet, ubicumque bivium vel trivium occurrebat, duo, ut ante diximus, in figura juvenum aderant Angeli, qui tanto patri per montium deserta, quo gressum dirigere deberet, indicabant. In eodem vero loco
sanctus quidam vir, nomine Martinus *ee*, tunc *ee*
habitaculum habebat, cui divinitus ita dictum est.

His tu parce locis, alter amicus adest *ff*. *ff*

Ille autem continuo divinis jussionibus aurem
accommodans, montem Marsicum *gg* petiit, *gg*
ibique vitam virtutibus gloriosam sancto fine con- E
clusit.

13 Cumque ad Cassinum castrum *hh* Benedi- *et adjutorem*
ctus pater pervenisset *ii*, per quadraginta dies *hh* *ii*
non longe a templo Apollinis Deum omnipotentem orans permansit. Demum vero contrivit idolum, subvertit aras, succidit lucos, atque cum discipulis suis Placido et Mauro Cassinense fundavit monasterium, illudque in sua corporali requie Regulæque descriptione, caput omnium monasteriorum constituit. Ubi autem templum Apollinis erat, ecclesiam beati Martini : ubi ve-
ro ara Apollinis fuit, Oraculum * sancti Johan- ** oratorium*
nis construxit, et circumquaque manentes populos ad Christi fidem convertit. Sed hæc antiquus hostis tacite non ferens, non occulte, vel per somnium, sed aperta visione ejusdem patris se oculis ingerebat, ita ut etiam voces illius Placidus et Maurus audirent, quamvis imaginem minime cernerent. Ut enim discipulis suis Placido et Mauro idem pater dicebat, corporalibus ejus oculis diabolus teterrimus et succensus apparebat, qui in eum ore oculisque flammantibus sævire videbatur.

14 Quadam vero die dum sanctissimi viri [Pla- *condendo Casinensi*
cidus et Maurus] habitacula cœnobii Cassinensis F
construerent, lapis in medio jacebat, quem in ædificium levare decreverant. Cumque eum movere non possent, plures adjuncti sunt : sed ita immobilis permansit, ac si radicitus in terra teneretur; ut palam daretur intelligi, quod super eum ipse per se antiquus hostis sederet, quem tantorum virorum manus movere non possent. Difficultate igitur facta, ad virum Dei Placidus et Maurus miserunt, ut veniret, et orando hostem repelleret, ut lapidem levare possent. Qui mox, ut venit, orationem dedit, et tanta lapis celeritate levatus est, ac si nullum prius pondus habuisset. Tunc in conspectu viri Dei placuit, ut in eodem loco terram foderent; quam dum fodiendo altius penetrassent, æreum illic idolum fratres invenerunt. Quo ad horam casu in coquinam projecto, exire ignis repente visus est, atque in Placidi et aliorum fratrum oculis, quia omne ejusdem coquinæ ædificium consumeretur, ostendit. Cumque jaciendo aquam et ignem quasi extinguendo perstreperent, pulsatus eodem tumultu

A. Pseudo-Gordiano. multu vir Dei advenit. Qui eumdem ignem in oculis fratrum esse, in suis vero non esse, considerans, caput protinus in orationem flexit, et eos, quos phantastico reperit igne deludi, revocavit fratres ad oculos suos, ut sanum illud coquinæ ædificium assistere cernerent, et flammas, quas antiquus hostis finxerat, non viderent. *monasterio :*

15 Rursus dum sanctus Domini Placidus cum fratribus parietem paulo altius ædificaret, viro Dei in oratione constituto diabolus apparuit, et quia ad laborantes fratres pergeret, indicavit. Quod vir Dei per nuncium celerrime mandavit, fratribus dicens: Fratres, caute vos agite, quia ad vos hac hora malignus spiritus advenit. Is, qui mandatum detulit, vix verba compleverat, et diabolus parietem, qui ædificabatur, evertit, atque unum puerulum monachum [nomine Severum *kk*] opprimens, ruina contrivit, quem in sago ad patrem Benedictum portantes, non solum membra, sed etiam ossa contrita habentem, in matta *, qua sanctus pater orare consueverat, projecerunt, orationemque faciens, hora eadem B illum sanum restituit et valentem, ut prius, atque ad eumdem iterum laborem misit, ut ipse parietem cum Placido et fratribus perficeret, de cujus se interitu antiquus hostis Benedicto insultare credidisset.

kk — * storea — *quod S. Placidi pater*

16 Igitur cum ad aures Tertulli, Romanæ curiæ patricii, pervenisset, quod sanctus Domini Benedictus una cum Placido, ejusdem patricii filio, et discipulo suo Mauro, in sua possessione Cassini monasterium construxit, gavisus est gaudio magno, Filioque suo dirigere studuit, ut patris Benedicti voluntatem super suo adventu perquireret, ei sibi remitteret; velle enim se aiebat, si id servo Domini placeret, et Cassinense cœnobium, et Placidum filium suum videre. Quæ cum idem sanctus Placidus patri Benedicto reserasset, vir Dei respondit sibi placere, ut tam idem patricius, quam amici ejus ad monasterium visendum venirent. Placidus autem certum diem Tertullo, patri suo, quo ad cœnobium visendum venire deberet, et juxta quod pater Benedictus in mandatis dederat, transmittere studuit. Qui confestim accersitis ad se nobilissimis de civitate Romæ viris, Boëtio scilicet, Symmacho, Vitaliano *ll*, Gordiano atque C Equitio *mm*, ascensis equis, concito gradu ad prædium possessionis suæ, quod ei de paterna hereditate obvenerat, Cassinum pervenit. Cujus adventus dum patri Benedicto nunciatus fuisset, cum discipulis suis Placido et Mauro ante januam monasterii in ejus pergit occursum. Patricius autem beatissimum patrem Benedictum, corpore præ abstinentia exhaustum, perspiciens, de equo, quo * insederat, celeriter descendit, et ita ut erat auro gemmisque ornatus, in terram corruens, deosculabatur vestigia ejus. Quem pater sanctissimus a terra elevans, et ad pectus suum constringens, deosculatus est. Demum vero in ecclesiam sancti confessoris Christi Martini *nn* inducens, et præ gaudio in fletum prorumpens, illum et reliquos in fratrum conventum deduxit. Tertullus vero, deosculata omni Congregatione, rogavit patrem Benedictum, quatenus eum fratres dignarentur in suam recipere societatem. Qui cum celeriter ea, quæ summa devotione poscebat, una cum patriciis, consulibus ac senatoribus, qui cum eo venerant, impetrasset, obtulit Deo et eidem patri beatissimo Benedicto totum ex integro Cassinum montem, cum universis pertinentiis suis, atque a suo proprio jure illum abscindens, eidem patri tradidit in perpetuum possidendum. Convocansque ad se reipublicæ primiscrinium *oo*, testamentum juxta morem Romanum conscribi fecit, ab omnium mortalium jure atque dominio locum eumdem perpetuo mansurum alienum decernens. D

ll — *mm* — * cui — *nn* — *oo*

17 Pariter amodo eidem patri obtulit castra, villas et possessiones *pp*, quæ sibi in re hereditaria pertinebant, cum universis appendiciis suis, habentes hos fines: ab una siquidem parte fluvium Wlturum, ab alia fluvium Ligirlanum, a tertio fluvium Sacrum, a quarto latere municipium Carsiolanum, cum universis, quæ intra prædictos fines tunc temporis habebantur. Domum vero, in qua Placidus, filius ejus, natus fuerat, in urbe Roma in Cælio monte, beati Erasmi nomini dicans, patri sanctissimo ex toto concessit. Obtulit etiam ipso die Deo et Sanctis ejus medietatem de lacu Lucrino, necnon et insulam Caprariam in salo Neapolitano locatam, portumque Trajesensem et Ultranensem, et totam piscariam Lesinensem una cum fasce sua, simul etiam tres insulas Diomedis et fluvium E Lauri juxta piscariam Lesinensem. Propria vero, quæ in Apulia habebat, rogatu Placidi filii sui pari modo concessit, quorum nomina hæc sunt: In Canusia fundum Melitensem, Podensem, villam Pertusam, campum Caliensem, Babolianum viculum, et ecclesiam sanctæ Mariæ in eadem Canusina civitate constructam cum cortibus istis, Mirazanum, Plazanum, campi pascua, Lacum Romanum. In territorio Capuano, fundum Patenariensem et Amortonum. In territorio Corsino, fundum Curritanum, Laudanensem, Melassanum, Funiclirum, nec non et res suas in Magella, ubi postea ab eodem patre Benedicto monasterium Domini Liberatoris constructum est, una cum omnibus, quæ ibi idem patricius possidere videbatur, regiones scilicet has; Theate, Aprucium, Pinnæ Asculum, Firmum, in mari Adriatico portum Sabini et portum Maurini, in Liguria cortes has; Adili, Musalinum, Montironem, Fraguanelum, Rongalia, Campodulsum Laurentianum, Argelæ, Ragogusosa, Calderaria, Frassevetulam, Seratam, Petrosam, Pontem longum Berseli, Gremanum, Moncerionem. In salo Gadeano insulas has; Pontiam, Pontateriam, Palmariam, et portum fluvii Gariliari. Ista omnia F Tertullus patricius cum Placido, filio suo, patri Benedicto per scriptum tradiderunt in perpetuum possidenda.

Tertullus, *pp*

18 Hunc æmulatus ad bonum Equitius senator, obtulit et ipse una cum filio suo Mauro fundum Gentianum cum cella sancti Agapiti, et cortem suam in civitate Neapolitana locatam, cum ecclesia sanctæ virginis Christi Cæciliæ et sancti Severini. In Surrentoni Sariintravi, in quibus postea a patre Benedicto ecclesiæ sitæ sunt, necnon ecclesia sanctæ Mariæ in Cosentia. Gordianus quoque Romanæ urbis vir spectabilis horum devotione delectatus, obtulit pro se et Silvia uxore sua villam Encheliam, in suburbio Aquinensi locatam cum pertinentiis suis inter hos fines: Ab uno latere Silicem et Rivum, qui ex nomine beati Mauri postea nominatus est; ab altero Campum longum et Rivum, qui vadit per agrum de Matilia famelica, et fluvium Caruellum; ab altero a rivo Silvarici usque in Silicem. Pari etiam modo obtulit fundum Granarium inter hos fines, qui incipit a sancto Firmano, et vadit directe in Camarda, et inde in fluvium Melphua,

aliique Romani hospites,

A. Pseudo Gordiano.

A Melphua, inde in limitem sub Granarium, et vadit ad montem sancti Angeli. Concessit etiam fundum Reginæ inter hos fines; ab uno latere habet viam Latinam, ab alio Silicem, ab alio fluvium Melphua, et viam Campaniam, inde in Portaritiam, et vadit in fossam, et mittit in Silicem. Hæc omnia cum aliis quamplurimis rebus eidem sanctissimo patri Benedicto idem Gordianus vir illustrissimus obtulit jure perpetuo possidenda.

amplis possessionibus donant.

19 Eodem tempore jam dictus Tertullus patricius hortatu sanctissimi Placidi filii sui obtulit beatissimo ac venerabili patri Benedicto decem et octo patrimonii sui cortes, quas in Sicilia habebat *qq*, et in diversis locis vir præpotens possidebat, bonas valde et magnas cum portubus suis, silvis, aquis, piscariis, molendinis, aquarumque decursibus ad easdem cortes pertinentibus, cum servis septem millibus, exceptis uxoribus eorum et filiis, cum procuratoribus earumdem cortium, atque a proprio jure easdem cortes abscindens, eidem patri per præceptum tradidit in perpetuum possidendas, pœna apposita quatuordecim millium talentorum auri, qui id removere tentasset. B His quoque diebus Gordianus *rr* quidam natione Romanus, litteris Græcis apprime eruditus, ad venerabilem patrem Benedictum pervenit, seque ejus magisterio subdidit. Placidus autem beatissimus, dum robur virilis invasisset ætatis, se in omnibus magistro suo Benedicto subdere studuit, et sub ejus præsentia angelicam vitam in terris ducere cœpit, quem pater Benedictus ac sicut proprium filium unicum diligens, cum summa industria de his, quæ Dei sunt, sollicite ac diligenter instruxit.

ANNOTATA.

a *Theodoricus Amalus, occiso Odoacro, Italiæ dominatus est ab anno* 493 *usque ad annum* 526, *ut scribit Labbeus in Compendio chronologico Historiæ tum sacræ tum profanæ part.* 3 *Hunc Actorum concinnator, licet Italiæ rex tantummodo fuerit, vixeritque, ut Procopius ait lib.* 1 *de Bello Gothico cap.* 1, regis *appellatione contentus, non usitato admodum scribendi more,* Augustum *vocat : fecit tamen id verisimiliter, quod ex Jornande de Rebus Geticis cap.* 57, *aliove* C *auctore nosset, Theodoricum a Zenone imperatore patricium consulemque Romanum esse factum, et in filium adoptatum. Clodovæum Francorum regem, ex quo ab Anastasio consulatus codicillos accepit,* Consulem *et* Augustum *vocitatum, scribit Gregorius Turonensis lib.* 2 *Historiæ Francorum cap.* 38. *Et Cajetanus in Observatione* 5 *ad Vitam et Passionem* S. Placidi *hanc de Theodorico Terracinensem e Jano Grutero fol.* 152 *inscriptionem refert :* D. N. gloriosus atque inclytus rex Theodoricus Vict. ac Triumph. semper aug. bono Reipub. natus, et propagator Romani nominis, domitor gentium.

b *Justinus imperavit ab anno* 518 *usque ad annum* 527, *quem Justinianus excepit, anno* 566 *e vivis ereptus.*

c *Obiit Joannes I anno* 526, *cum Petri cathedram tenuisset ab anno* 523, *die* 13 *Augusti : post illum rexit Ecclesiam Felix III seu IV usque ad annum* 529. *Labbeus supra citatus.*

d *Patricium quoque vocat Gregorius Magnus lib.* 2 *Dialogorum cap.* 3, *cujus verba habes num.* 64.

e *De* S. Placidi *genere vide dicta* § 5 ; *ubi et Silviam* S. Placido *sororem, sed nullo fundamento, a nonullis tribui, dixi num.* 77.

f *Hæc et hujus numeri reliqua ex Gregorio Magno hausta sunt loco mox citato.*

g *Anno* 522 *nullus Romæ sedebat Julius ; sed nec Joannes supra memoratus ad lit.* c. *Sedebat vero S. Hormisdas. Substituendus forte annus* 523. *Vide num* 79 *Comment. prævii.*

h *Dubium, an oblatione solenni. Talem fuisse Mabillonius suspicatur ex donatione prædiorum a Tertullo tunc facta : verum secundum Acta donatio illa aliquot annis serius contigit. Vide Comment. prævium num.* 84 *et seq.*

i *Atque adeo tunc pueri offerebantur non tantum ut profanis artibus, ut hæreticis fabulari lubet, sed etiam ut religiosæ vitæ disciplinis erudirentur. Vide Comment. præv. num.* 83.

k *De* S. Placidi *pueritia sinistre non nihil loquitur Bailletus, Gregorii verba non recte interpretatus, ut dixi num.* 89.

l *Psalm.* 76, ℣. 19.

m *Et huic miraculo plus, quam par est, Bailletus detrahit. Vide num. mox citatum. Ceterum ex lib.* 2 *Dialogorum Gregorii cap.* 7 *hæc desumpta sunt.* E

n *Vide hæc apud Gregorium lib, cit., cap.* 5.

o *Eadem de Florentio Gregorius cap.* 8.

p *Id est*, pro dono.

q *Joannis cap.* 15, ℣. 20.

r *Sic fere legitur Matth.* 10. ℣. 23.

s *Oratio hæc, S. Benedicto attributa, non ipsa illius Casinum abeuntis ad suos verba, sed scriptoris Actorum stylum exhibet ; qui non absimiles orationes a se excogitatias* S. Placido *aliisque alibi non raro attribuit ; quod semel monuisse, sufficiat.*

t *Legendum* : Justiniani. *Vide hic Annotata ad lib.* b.

u *Id est, qui solus rerum imperio potitur, seu, ut vocant, monarcha.*

x *Leguntur eadem in carmine Marci de S. Benedicto apud Mabillonium tom.* I *Actorum Benedictini Ordinis Sanctorum pag.* 29. *De Angelis S. Benedicti comitibus sic canit :*

Namque duos juvenes bivium perduxit * ad omne, *Christus*
Qui te firmarent, quod sequereris, iter.

De corvis vero :

Credar ficta loqui, nisi te, ne solus abires, F
Tres subito corvi promeruere sequi.

y *Lege :* Aletrinam ; *est autem* Alatrum, *quod et* Aletrium, *Veteris Latii civitas in Hernicis.*

z *Condidit id Liberius patritius, ut lib.* 2 *Dialog. cap* 35 *Gregorius scribit.*

aa Servandi *Gregorius citatus etiam meminit ; sed nec apud Gregorium, nec alibi* Sanctum *appellatum inveni.*

bb *Videtur Maurus, S. Benedicto Sublaco abeunte, ibidem remansisse ex Gregorio cit. cap.* 8. *Vide num.* 92 *Commentarii prævii et binos seqq.*

cc *Puta* Verulum, *alteram Latii in Hernicis civitatem, Pontifici parentem*

dd *Monasterii S. Erasmi in agro Verulano notitiam dedi num.* 99 *Comment. prævii.*

ee *Meminit* Martini *hujus Gregorius lib.* 3 *Dialog. cap.* 16; *et Martyrologium Romanum ad diem* 24 *Octobris.*

ff *Versus hic ex Marco poeta, S. Benedicti discipulo, exscriptus est.*

gg Mons

A. Pseudo Gordiano.

gg Mons Marsicus *seu* Massicus *situs est in Campania Italiæ prope Calenum, Italis* Carinula.

hh Casini *notitiam habes num.* 104 *et seq. Comment. præv. Porro quæ hoc numero et binis sequentibus Pseudo Gordianus narrat, magnam partem e Gregorio Magno desumpta sunt. Vide Commentarii prævii num.* 102, 106 *et* 107.

ii *Nimirum anno* 529, *ut quidem Pseudo-Gordianus ait supra num.* XI.

kk *Pueri pariete oppressi nomen Gregorius tacuit;* Severum *Pseudo-Gordianus dixit, secutus verosimiliter vitiosum codicem, qui pro* De servo Dei parvulo *habet:* De Severo Dei parvulo. *Vide num.* 107 *Comment. prævii.*

ll *En Pseudo-Gordianum in fœdum errorem prolapsum. Dixit supra num.* XI, *Benedictum Casinum abiisse anno* 529, *quem, constructo Casini monasterio, Tertullus, ut hic ait, invisit. Sed vide, quos Tertullo comites faciat; Boëtium, Symmachum, et Vitalianum. Boëtium, Symmachumque occidi Theodoricus jussit, qui post annum* 526 *in vivis non fuit, et ante, quam Justinianus, qui anno* 527 *imperare cœpit, imperium nactus est, paulo post Boëtii et Symmachi necem obiit, ut Procopius lib.* 1 *de Bello Gothico capp.* 1 *et* 2 *scribit. Vitalianus autem hic idem, ut opinor, designatur, qui commentitio Tertullianæ donationis instrumento subscribitur: at is jam inde ab anno* 520 *consulatu simul et vita exutus fuit. Vide num.* 54 *Comment. prævii et seqq.*

mm *S Mauri patre, ut liquet ex num.* 18 *infra.*

nn *Hujus ecclesiæ mentio est apud S. Gregorium lib.* 2 *Dialog. cap.* 8.

oo *Libellionum principem.*

pp *In Appendice Chronici Casinensis commentitium Justiniani imperatoris diploma legitur pag.* 781 *et tribus seqq., quo Tertulli donationes Casinensi monasterio factas confirmat: possessionum nomina paulo aliter exprimuntur; sed utrobique corrupte. Sunt inter has non paucæ, quarum situm frustra quæsivi; reliquarum vero situm hic describere tædiosum magis quam utile futurum lectori, existimavi.*

qq *Donationis hujus dumtaxat meminit Leo Marsicanus; sed generatim, lib.* 1 *Chronici Casinensis cap.* 1.

rr *Is ipse nimirum, quem volunt horum Actorum scriptorem, et* S. Placidi *in Sicilia socium, Syracusis tandem mortuum, de quo vide, quæ habentur apud Octavium Cajetanum tom.* 1 *Vitarum Sanctorum Siculorum pag.* 187, *ubi etiam* Beati *et* Sancti *titulo afficitur. Actum de illo brevibus est ad diem* XVIII *Martii in Prætermissis.*

CAPUT II.

S. Placidus iter in Siciliam arripit, et prodigiorum multitudine claret.

Turbatam in Sicilia rem Benedictinam a

Per idem tempus procuratores cortium *a*, quas in Sicilia Tertullus patricius patri Benedicto concesserat, legatos Cassinum ad beatissimum patrem Benedictum direxerunt, eo quod cortes *b* ipsæ a quibusque devastarentur, adeo ut a procuratoribus nullo modo possent defendi, neque debitum pensum a possessoribus exigi. His, venerabilis pater, auditis, omnem convocans Congregationem, quæ in suis possessionibus acta, sibique nunciata essent, per ordinem pandit. Demum vero ex consulto Cassinensis Congregationis Placidum sanctissimum, discipulum suum, ad tantum laborem sustinendum aptissimum judicans, ob id vel maxime, quia nullus easdem possessiones, sicut ipse defendere et custodire valeret, evocat, illumque ad tuitionem earumdem cortium dirigens, dixit ad eum: Ad suscipiendum militiæ laborem, dilectissime, accinge sicut vir lumbos tuos, quem per me nunc tibi dat Rex omnium Christus, qui factus est obediens usque ad mortem. Reminiscere igitur sermones ejus discentis: « Non veni facere voluntatem meam, « sed ejus, qui misit me, Patris *c* ». Non te longi itineris conturbet austeritas; recordare illud Apostolicum: « Quia non sunt condignæ passiones « hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revela « bitur in nobis *d*, » et: « Per varias tribulationes « oportet nos introire in regnum Dei *e*. » Pro Christi namque nomine, qui in hac vita decertaverint, in futura æternam remunerationem accipient, illam scilicet, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Jesus Christus autem Filius Dei semper sit tecum, perducat te ad vitæ æternæ consortium.

restitutum it S. Placidus anno 536.

21 Hæc dum perorasset, dedit commilitones tanti itineris Gordianum et Donatum, mandans, ut ita beato Placido unico sibi ac carissimo, sicut et sibi eatenus, in omnibus obsequerentur, osculansque beatum Placidum, et benedicens, dimisit a se, anno Dominicæ Incarnationis quingentesimo trigesimo sexto *f*. Igitur benedictionem et osculum suscipiens tanti Patris, tertiodecimo Kalendas Junii beatissimus Placidus cum duobus famulis suis Gordiano et Donato, ascensis equis, primo diluculo iter aggrediens, advesperascente jam die, Capuam pervenit ad urbem *g*, ubi benigne cum suis a beato Germano *h*, ejusdem civitatis episcopo, susceptus est. Primicerius *i* vero ejusdem Capuanæ ecclesiæ, nomine Zoffas, laborans valde pessima infirmitate capitis, quam medici Græco vocabulo Cephaleam vocant, ubi comperit, illic adesse Placidum, beatissimi patris Benedicti discipulum, cujus jam per totum orbem Romanum miraculorum fama radiabat *k*, procidit ad ejus pedes, dicens: Adjuro te, Placide serve Dei summi, per venerandum nomen pretiosissimi magistri tui Benedicti, ut digneris super caput meum manus tuas sanctas imponere, ac preces Redemptori et Salvatori omnium fundere; confido enim et constantissime credo, quia, si hoc feceris, continuo recipiam sanitatem.

et Capuæ prodigiorum

22 Sanctus autem Domini Placidus, ab eodem primicerio talia dum verba audisset, pavore perterritus, omnimodis contradicere cœpit, dicens: Recedite, quia hæc mea non sunt, sed beatissimi patris Benedicti, et illorum, qui Salvatori omnium placuerunt. Ego enim peccator sum, et perfectissimorum virorum suffragiis indigens. Sanctus vero Germanus episcopus una cum clericis suis servi Domini Placidi ore hæc audiens, et Deo et hominibus illum carissimum ac dilectissimum esse, prænoscens, primicerii precibus victus, pro ejusdem languidi incolumitate illum rogare instantissime cœpit. Vir autem Domini

A mini supplicationem tanti patris minime contemnendam ducens, erexit se, surgensque manum capiti ejus imposuit, et ad cœlum oculos elevans, dixit: In nomine Domini nostri Jesu Christi, cujus virtute, nihil læsus, sum ereptus de aquis, a quibus trahebar, adjutus meritis et orationibus magistri nostri Benedicti, si fidem habes tantæ credulitatis, restituat te Deus in pristinam sanitatem. Cumque omnes, qui aderant, respondissent, Amen, confestim dolor capitis, quo per multos annos fuerat fatigatus, ab eo discessit, cœpitque laudare et benedicere Deum, dicens: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui me sanum fecit meritis et intercessionibus beatissimi patris Benedicti per sanctissimum Placidum discipulum ejus.

initium facit: 23 Itaque dum beati Placidi sanctitas per ora omnium volitaret, quidam cæcus inopinato vociferantis populi clamore perculsus, sollicite interrogare cœpit, quid esset. Qui cum respondissent, quod Placidus, discipulus beati Benedicti, venisset, cæcus fide fervens, duci se ante beatum Placidum fecit, rogansque eum per sanctum et terribile nomen Domini, et obtestans, ut suis B sanctis precibus sanitatem impetraret a Domino. Sanctus autem Domini Placidus, more sibi solito in fletum erumpens, jussit, eum adduci ad se, et, cum appropinquasset, super ejus oculos signum salutiferæ Crucis faciens, oravit ad Dominum, dicens: Mediator Dei et hominum, Domine Jesu Christe, qui ideo de cœlis ad terram descendisti, ut sedentes in tenebris et umbra mortis illuminares, qui beatissimo magistro nostro Benedicto tantam gratiam contulisti, ut omnibus languoribus et vulneribus subveniret, tu per ipsius merita huic cæco lumen restitue, ut videns magnalia tua, te patrem, te dominum veneretur et adoret. Expleta oratione, Sanctus Domini, conversus ad cæcum, dixit: In nomine ipsius, qui solem et lunam in cœli ornamento constituit, et cæco nato oculos, quos natura negaverat, condonavit, adjutus meritis sanctissimi magistri nostri Benedicti, surge sanus et incolumis, et prædica omnibus mirabilia Dei. Ad hanc vocem sanus exurgens, ac, improviso sanguine manante de lumine, salutem suam oculi mirabiliter receperunt. Mox vero, ut lucem conspexit, ad ejus vestigia ruens, pedes illius, insatiatus gaudio, deosculari avidissime cœpit, pariterque Gordiano et Donato præ compun- C ctione deflentibus, qui Dei laudabant magnalia, quia eidem cæco oculos restituit. Sed hæc quidem, præsente sancto Germano episcopo, gesta sunt.

inde territorium l 24 Inde quoque Sanctus Domini dum recessisset, ac juxta civitatem Calatiam *l* iter ageret, quidam languidus ei factus est obvius, conquerens, quod accolæ regionis illius gravi tædio laborarent. Vir autem Dei illius fidem admirans, oratione præmissa, salutiferæ Crucis vexillo languidos cunctos, qui præsentes erant, consignans, pristinæ saluti restituit. Tunc temporis quædam mulier, filium parvulum habens in ultimo flatu palpitantem, jam jamque moriturum, ante sanctum Domini Placidum obtulit, dicens: Placide, pater honestissime, qui sanitatis gaudia quamplurimis reddidisti, respice, quæso, voces ancillæ tuæ, attende fletum, suscipe preces, et mihi unicum filium, jam in extremis positum, redde, ut plena gaudio, vacua gemitu, cuncta Regentis laudare possim magnalia. Vides infelicem, extorquente morte, rapinam, aut mihi filium restitue, aut pariter cum ipso funeratam me obtine. Indulge, pater Placide, miseræ, per magistrum tuum Benedictum te adjuro, quam dolor reddit audacem. Qua flebiliter poscente, mox, ut beati Placidi dextra supra expirantem signum salutiferæ Crucis expressit, quasi evigilans de sopore, matris papillas expetiit, qui jam frigebat in mortem. Ita in momento temporis filius de mortis fauce, mater tollitur de mæroris funere. Gratia Creatori et gubernatori ab omnibus redditur, patris Benedicti sanctitas cunctorum ore prædicatur, qui talem dignus fuit nutrire discipulum, a quo morbis jugiter ac languoribus imperabatur. Post hæc oblatus est ei quidam paralyticus, universorum membrorum damnata ferens officia, nullumque vigorem retinens plantæ vel dexteræ. Sanctus autem Domini Placidus, qui dona larga præstabat mortalibus, super eum salutiferæ Crucis signaculum fecit, confestimque morbus excluditur, salubris vigor illabitur, recreatisque visceribus, melius renascitur salute, quam germine; plus acquirens et plus sumens ex munere, quam sumsit ex origine. *A. Pseudo Gordiano.*

E *Calatiense peragrans, m* 25 Alius interea vir cum quartano typo *m* graviter affligeretur, fidens de beneficio Dei, beato occurrere studuit Placido, quem sanctus Vir attritum conspiciens, orationem fudit ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, qui socrum Apostoli tui Petri, puerumque Centurionis solo verbo curasti, te quæso per suffragia dilectissimi servi tui, magistri nostri Benedicti, huic languido portum salutis ostende. Necdum verba finierat, et quasi impetu fluminis ita quartanæ febris ignis extinctus est, sanusque consurgens, laudem dicebat Altissimo. His porro diebus quidam claudus, vix a duobus advectus, ei præsentatus est, qui erat mutus et claudus, lingua vigebat immobilis, anhelitu palpitante, pars erat tota de funere, ut videntibus oculis reliquum esset cadaveris. Super quem misericorditer ut signum salutiferæ Crucis Placidus pater impressit, confestim omnis viror per membra diffunditur, venarum fluxus, ac si rivulus esset, suscitantur, nervorum imbecillis stupor excutitur, naturali motu ad vitalem usum tota fabrica renovatur. Mox linguæ plectrum, digitorum glomi tenduntur, pedum bases solidantur, totaque viscerum moles. Hoc fuit Placido vivificare, quod tangere, ac convalescente medela, Deo gratias referens, Sancti deosculabatur vestigia. F Eo quoque tempore quidam vir, ad Sanctum Domini accedens, supplicare cœpit, ut ad amicum suum aut ipse aut missi *n* ejus venirent. *n* Sed quia Servo Domini fuit accessus difficilis, parumper distulit. Alteraque die exoratus, ad eum accedere studuit, qui sub torrore duplici hinc pressus valetudine erat, inde podagræ vulnere cruciabatur. Quem Vir Domini, præmissa oratione, signavit, eodemque momento debilis, manibus directis, de languore longinquo, gressu solidato prosiluit. Sed ut duplicaretur tunc sanitatis mysterium, sanitas, quæ præcessit in uno, pervenit ad alium.

et prodigiis non paucis 26 Nam quidam vir habens filiam mutam, cæcam et surdam, exponit vivum cadaver ante sancti Viri vestigia, dicens: Pater sanctissime, quod tibi de medicina restat, huic languidæ impende. Nam tibi credimus reservatum esse, ut, ei restituta sanitate, acquirat a te, quod amisit de germine *o*. *o* Tunc pietas insignis evocatur in lacrymis. Mox ad militiæ suæ Placidus belliger arma

A. PSEUDO-GORDIANO.

arma convertitur, ad obtinendam victoriam preces offert summus inter oratores orator. Vir autem sanctus, ab oratione exurgens, salutiferæ Crucis signaculum super languidum faciens, eo momento, in Trinitatis nomine trino depulso languore, statim patefactis aurium oculorumque meatibus, plaudentibus cunctis, muta loquax, surda audiens, cæca videns effecta est. Quo facto, universi laudem dederunt Altissimo, et Placido, beatissimi patris Benedicti discipulo. Alius præterea Romanæ urbis incola, cum pessimum typum *p* infirmitatis incurrisset, ad Sanctum Domini deductus, sanitati pristinæ redditus est. His taliter prælibatis, prosequamur et reliqua. Quidam præterea non ignotæ gentis municeps, missa manu in vulnere cujusdam, tota intumuit, hinc grassante fervore, tota pars brachii relaxatur putredine. Hic Sancto Domini nuncium mittens, ut ad se diverteret, precibus fusis obtinuit. Sed mox, ut ejus brachium Vir Dei sacro Vexillo munivit, mirificus medicus, quicquid inerat ulceris, pretioso signo restrinxit. Alii interea viro dum manus contractæ fuissent, ad sanctissimum Virum, morbo instigante, percurrit, quem, sacro B signo addita oratione, sanitati priori restituit. Mirandis plus miranda ad gloriam Christi succedunt. Quidam præterea vir, dum spiritu immundo acriter infestaretur, ad sancti Viri præsentiam curandus deductus est Quem Pater sanctissimus sanitati restituens, videntibus eum circumadstantibus, velut fumus, de capite energumeni umbra fucata egreditur.

passim illustrat:

27 Eo etiam tempore Viro Dei oblatus est languidus, cui duplex morbus inerat, inde vetustas, hinc cæcitas, qui salutem deprecari verbis trementibus incepit. Qua supplicatione Placidus pater permotus, languidi senis et debilis, oratione præcedente, sanctæ Crucis signaculo lucernæ oculorum reddunt luminis radium, et dato speculo Crucis, tenebræ diffugerunt. Qui illuminatus Deo Patri reddidit gloriam, per quem Christus operatur, Sanctique præconia circumquaque diffamabat; dinumerantur morbi, ut Christus glorificetur, fons Placidi patris sanctissimi. Quidam namque languidus ita capite, oculis et totis hydropis morbo tensus erat visceribus, ut in utris similitudinem quasi totus venter esset pertractus in vitalibus, et, velut vi-C trum, perluceret infecta cutis extrinsecus, qui a medicis desperatus ad Beatum confugit, extrema sorte remedium, quique mox, ut vestibus exutus, et sacratissimæ Crucis est signo munitus, hydropis inclusus liquor sacri Signi impressione consumitur. Sic modo admirabili nec intus humor retentus est, nec foris egressus, arte prædicabili humorem signo siccavit. Is autem, qui languidus fuerat, divinum beneficium per beatissimum Placidum in se patratum advertens, Deum laudare et benedicere cœpit, dicens: Domine Jesu Christe, qui mihi sanitatem reddidisti meritis sanctissimi servi tui Benedicti per pretiosissimum Placidum, discipulum ejus, te benedico.

ad Furcas Caudinas progressus, cæcum,

28 Vir autem Domini cum jam ad Furcas Caudinas *q* propinquaret, quidam cæcus lucem postulaturus ad eum accessit. Quem Sanctus Domini ut vidit, jussit, illum perduci ad se. Et dum appropinquasset, manus suas super oculos ejus clausos imponens, atque ad cœlum sua lumina vertens, oravit ad Dominum, dicens: Lux mundi, Deus, qui in fine temporum Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum, incarnari de Virgine constituisti, qui mundum, in peccati fovea jacentem, misericorditer per jam dictum Filium tuum erexisti, qui beatissimum patrem nostrum Benedictum Ecclesiæ tuæ speculum et legislatorem dedisti, qui dedisti ei potestatem mederi omnibus vulneribus atque languoribus, tu per ejus sanctam intercessionem huic misero, in tenebris constituto, lucis gaudia condonare digna- D re. Cumque orationem complesset, super ejus oculos signum luciferæ Crucis imprimens, dixit: Illuminet te Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei, qui cæco nato lumen restituit. His dictis, mox, ut super ejus oculos signum Crucis expressit, lux effulsit, et totum laborem medici virtus Crucis cessare fecit.

mulierem infirmam,

29 Quædam interea mulier, dum gravissima infirmitate detineretur, audita fama miraculorum sancti Viri, sollicite interrogare cœpit, unde tantum gaudium in populo esset. Qui cum respondissent, quod eo Placidus, beatissimi patris Benedicti discipulus, transiret, qui cæcos illuminat, dæmones fugat, omnibusque, necessitatem patientibus, divina dona impertit; mulier fide in Deum, spe in Sanctum Domini fervens, ad eum accedere studuit. Vir autem sanctissimus, E præscius futurorum, videns mulierem venientem interrogare cœpit, unde vel qua ex re ad eum venire voluisset. Illa autem vestigiis ejus provoluta, dixit: Diu est, Pater reverende, quod, diutino languore afflicta, sanitatis beneficium ex toto amisi. Unde supplex tuam Paternitatem exoratura adveni, quatenus preces ancillæ tuæ exaudias: confido enim et fiducialiter credo, quod per tuam sanctam intercessionem ostendat in me Dominus gratiam suam. Placidus mulieris fidem et devotionem admirans, expansis in cœlum manibus, oravit ad Dominum, dicens: Lux, æterne Deus, vita, via, decus, sapientia celsa tuorum, expelle, quæso, ab ancilla tua omnem languorem, ut, sanitati restituta, nomini tuo sancto gratiarum præconia persolvere valeat. Vix in oratione Placidus sanctus verba compleverat, et, redeunte sanitate, mulier ad verbum Viri Dei festina consurgens, facienti mirabilia in cœlo et in terra laudum munia decantare devotissime cœpit, confitens, Placidi interventu sanitatis sibi advenisse beneficium. F

febricitantem, manu aridum, energumenum,

30 Hæc dum per ora circummanentium serperent, quidam vir per quamplura tempora febricitans decubabat in lectulo. Huic dum beatissimi Placidi miracula relata fuissent, cursu, quo poterat, beatum adiens Placidum, postulabat ab illo benedictionem. Quem Vir sanctus vivificæ Crucis vexillo muniens, dixit: Benedicat te Dominus Deus ex Sion, ut videas, quæ bona sunt in Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Ad hanc itaque Viri vocem valitudo languoris recessit, dolor fugatus est, omnesque adstantes in stuporem et admirationem convertit dicens, quod vere Deus visitavit plebem suam, qui tantum ac tale ad partes illas dignatus est transmittere donum. Ipse autem sanctus Vir, licet tanta, magistro suo juvante, patraret et stupenda miracula, humilitatis amicus, humilitatem modis omnibus retinens, ultimum se omnium hominum judicabat, dicens: „ Vermis sum et non homo, opprobrium „ hominum et abjectio plebis *r*". Post patratum itaque per beatum Placidum in languente miraculum, quidam debilis manu contracta ad eum accessit. Quem dum sanctus Vir perspexisset, oculis in cœlum erectis, dixit: Domine Jesu Christe,

A Christe, qui ad inventum Apostoli tui Petri claudum ad fores templi sedentem mirabiliter existi *, tu per intercessionem dilectissimi servi tui Benedicti, magistri nostri, huic contracto manum restitue. Ad hanc vocem, dum digitos ejus suis sanctis manibus contrectasset, subito sicca palma revivuit. Iisdem porro diebus quidam vir, graviter a spiritu immundo vexatus, ad sanctum Domini Placidum curandus adductus est. Cumque pro eo omnipotentis Dei clementiam exorasset, manu sua signum Crucis super eum faciens, statim a circumstantibus, de ejus naribus scintillante igne, fumus egredi visus est, cunctisque patenter innotuit, pravæ cogitationis auctorem in specie fumi ab eo discessisse.

* crexisti

et quovis morbo laborantes sanat;

31 Jam vero si exequerentur miraculorum singula, quæ in tali præcipue floruerunt itinere, hæc sine numero essent, nec esset modus in pagina. In quocumque enim loco, ubi Placidi beati se convertit præsentia, nulla morborum generibus ejus interventu defuit medicina: quia, quot se obtulissent languentium vulnera, tot super ægros fundebat salutis semina. Nam beati Placidi quis exæquare poterit prima ad ultima? B Cum per signum Crucis salvaret languidos, curaret energumenos, ante quem, quamvis occulte venisset antiqui hostis versutia, statim se manifestavit fraudulenta fallacia. Hac de re a conspectu sancti Viri, quia celari non poterant, nec tolerabant præsentiam, terribili ululatu sua gemebant incendia, passim per loca violenter exponebant crimina, suspensa per aera frequenter nec interroganti confitebantur et nomina, et sæpe suo impulsu currebant ad sanctum Virum crucianda dæmonia, pendebantque religati energumeni aerio vinculo, et, quasi clavis defixo, tendebant vestigio. Cumque iter ageret, strages dæmonum ante Placidi beati obtutum cadebant catervatim, per vestigia diversis modis effusa, hæc muta, illa clamantia; illa fixa, hæc lubrica: et velut ante judicem dum gesta ferrent, non effugiebant tormenta. Sed ad sancti Viri præconium quanta est hæc laudatio, cum ineffabiliter multa et stupenda fierent sub momento s? Jam vero de miseria egenorum relevanda quantum fuerit prodigus, explicare quis poterit? In tantum enim, etiam in itinere constitutus, miserias et egestates aliorum relevare studebat, ut jure cum Job C dicere posset: " Ab infantia crevit mecum mi" seratio t. "

s

t

in quibus debiles tres,

32 Tunc temporis quidam juvenis in tantum fuit membrorum destitutus officio, ut calcanea natibus quasi clavis inhærerent affixa, manusque ad mamillas et brachia retro hinc inde costis quasi quodam glutino necterentur, oculis quoque et auribus, ipsique linguæ propria erant negata officia. Hic, adjutorio suorum impositus in sistarcia u, comitantibus sibi pueris, ad beatum Placidum pervenit, prostratusque pedibus ejus, rogabat, ut sibi solita pietate succurreret. Quem flebili voce misericordiam poscentem Sanctus Domini cum perspexisset, inquirit, unde venisset. Tum ille, Propter te, inquirit, Pater sanctissime, patria parentibusque relictis, nequaquam de pollicitatione dubius, sed Christi virtute securus, huc ad te sanandus adveni. Adhæc Sanctus, erectis in cœlum manibus et oculis, Dei omnipotentis clementiam devotissime cœpit supplicare, ut per merita sanctissimi Benedicti misero sola * pietate succurreret. Cumque orationem complesset, languidus magnis vocibus cœpit clamare, ita ut vocibus ejus omnes percellerentur. Et ecce repente cohærentia cœperunt membra revolvi, atque, decurrente cruore, paulatim crura et manus, diutino glutino coarctatæ, in pristinum vigorem restitui. Sicque factum est, ut æger, qui alienis manibus delatus advenerat, propriis jam sanus incederet vestigiis. Et ita est in eo plenitudo restaurata salutis, ut in uno eodemque tempore et visum oculi, et aures auditum, et lingua ejusdem recte loquendi pristinum recepissent officium. Quidam vero, dum per annos quamplures manuum ac pedum, sed et oculorum fuisset privatus officio, ad Placidum, patrem almificum, veniens, universa debilitatis molestia liberatus est. Alius quoque adolescens, qui erat a renibus usque deorsum, omnium immobilis rigiditate membrorum, ita ut manibus innitens universum post se corpus trahens, ad instar vermium per terram reperet. Hic, ad sanctum Placidum adductus, salutem integerrimam recuperavit in omnibus membris.

u

* solita

A Pseudo-Gordiano

et a nativitate cæcus.

33 Per eos dies dum sanctissimi Placidi miracula per ora hominum volitarent, Deoque ac patri sanctissimo Benedicto, magistro ejus, super E tanta prodigia gratias agerent, quidam cæcus, duci se ad beati Placidi præsentiam, fecit, clamans et dicens: Placide et servo Dei vivi, adjuro te per magistri tui Benedicti dulcissimum nomen, ut mihi a Domino Salvatore, illuminatore omnium, visum impetrare digneris. Confido enim, et fideliter credo, quia, quicquid a Domino petieris, impetrabis. Sanctum autem Domini Placidus, pietatis discipulus, more sibi solito ad misericordiam flexus, vivificum signum Crucis super oculos ejus faciens, dixit: Domine Jesu Christe, qui cæco nato oculos, quos natura negaverat, reddidisti, et sedentes in tenebris et umbra mortis illuminasti, tu per merita servi tui, magistri nostri Benedicti, hujus cæli oculos illuminare dignare, ut, videns mirabilia tua, sanctum nomen tuum, quod est benedictum in sæcula, laudet hic et ubique. Cum a circumstantibus responsum fuisset, Amen, illico aperti sunt oculi ejus, cœpitque laudare Deum, dicens: Benedictum sit nomen Domini gloriosissimi, qui me illuminavit per intercessionem beati patris Benedicti, et per sanctissimum Placidum, discipulum ejus. Fit vox lætitiæ per ora cunctorum, pueri cum mulieribus, juvenes cum senibus, Dominatori et Salvatori Do- F mino Jesu Christo laudem decantantes occurrunt, clamabantque: Gloria tibi, salus ac vita cunctorum, qui tantum ad partes nostras dignatus es transmittere donum.

ANNOTATA.

a *In his Pompeius Cilius, infra num.* 42 *memoratus, qui eodem loco, quo* S. Placidus, *sepultus fuit.*

b *Id est, villæ prædia.*

c *Joannis* 5, ℣. 30: Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.

d *Ad Romanos* 8, ℣. 10.

e *Act. Apostolorum cap.* 14, ℣. 21.

f *Non potuit Casino eo anno proficisci* S. Placidus, *si Sabinum, Canusinum in Apulia episcopum, quod infra num.* 36 *asseritur, inviserit. Vide dicenda ad lit.* e *in Annotatis ad caput* 3.

g *Campaniæ Felicis civitas, nunc in eum locum translata, ubi olim erat pons Veteris Casilini.*

h *Colitur*

A. Pseudo-Gordiano.

h *Colitur* 30 *Octobris; coluitque amicitiam cum S. Benedicto, qui illius animam in cælum deferri vidit.*

i Primicerius, primus in quolibet ordine, heic prima dignitas canonicorum. *Mabillonius in Annotatis hic.*

k *Nullum tamen ante id tempus miraculum fecisse scitur.*

l *Duplex hujus nominis prope Vulturnum fluvium: civitas episcopalis olim fuisse videtur: altera, quæ hodie* Cajazzo *Italis dicitur, Casinum inter et Vulturnum, altera trans illum: hæc hic videtur intelligi. Vide dicta Commentarii præv. num.* 113 *et* 4 *seqq.*

m *Febri quartana, a voce Græca* τύπος, *significante accessionum in morbis remissionumque revolutionem.*

n *Legati, sive quos suo nomine mitteret.*

o *An a nativitate?*

p *Vide lit.* m.

q *In Hirpinis, inter Abellam et Beneventum, Romani exercitus clade memorabiles. Dicuntur vulgo :* Stretto d'Arpaia.

r *Psalm.* 21, ℣. 6.

B s Quædam heic ex Fortunato, *inquit hoc loco Mabillonius. Ita nimirum Vincentius Fortunatus, Pictavensis episcopus, scribit in Vita S. Germani, episcopi Parisiensis, anno* 576 *defuncti, apud nos tom.* VII *Maii pag.* 786, *col.* 2. Sed si exequamur miraculorum singula, quæ suis gestis præsenti floruerunt in vita, hæc sine fine sunt, cœpta nec erit modus in pagina : qui, quocumque se convertit præsentia, nulla morborum generibus defuit medicina : et quanta se obtulerunt languentium vulnera, salutis fudit tot semina. Nam quæ prima pontificis exsequamur vel ultima, cum per salivam oris sui multa curata fuerint ulcera, purgata sint energumena? Ante quem, quamvis occulte venisset hostis nequitia, statim se manifestavit fraudulenta fallacia : ac de conspectu sancti viri, quia celari non poterant, nec tolerabant præsentiam, terribili ululatu sua gemebant incendia, passim per loca volitantia exponebant et crimina, suspensi per aera, frequenter nec interrogati confitebantur et nomina, cum sæpe suo impulsu currebant ad sanctum virum cruciancla dæmonia. Cujus minister quo loco Sancti tenebat baculum, illic energumenus pendebat aereo vinculo, et, quasi clavis affixo, tenebatur vestigio.... Cum C vero pedem efferret de domo vel ecclesia, videres strages dæmonum ante tanti pontificis ac triumphatoris obtutum. Cadebant circa Sancti catervatim vestigia, diversis modis effusa; hæc muta, illa clamantia, illa fixa, hæc lubrica; et velut ad judicem dum gesta referrent propria, non effugiebant tormenta. Sed ad Sancti præconium quanta est hæc laudatio, cum ineffabiliter multa et stupenda ab eo fierent momento? *Manifestum itaque est, non Gordianum; sed e recentiorum numero unum Fortunati de S. Germano verba* S. Placido *applicuisse; quod et alibi his in Actis ex Victore Vitensi præstitum esse, observavi num.* 144 *et binis seqq. Comment. prævii.*

t *Job cap.* 31, ℣. 18.

u Sistarcia, σιταρχία, commeatum annonamve significat apud Græcos : apud Latinos etiam recentiores sitarcia et sæpius, sed corrupto nomine, sistarcia sumitur pro cista aut canistro vel mantica, qua edulia continentur. *Ita Mabillonius in Annotatis.*

D

CAPUT III.

Sanctus iter suum promovet, Messanam appellitur, ibique monasterium condit.

Inde itaque Placidus, beatissimus pater, egrediens, Beneventum *a* devenit, atque a sancto Martiano *b* episcopo ob amorem beatissimi patris Benedicti cum omni reverentia susceptus est. Ibi itaque vir Domini Placidus, dum cum eodem sancto pontifice resideret, claudus quidam, Malo *c* nomine, juxta episcopum eumdem commanens, qui non aliter, quam genibus repens, cum scabellulis terram verrebat, comperit a Gordiano et Donato ac civibus urbis, illuc advenisse Placidum, beatissimi patris Benedicti discipulum, cujus sanctitatis et virtutis fama se jam per totum orbem extenderat. Hic nisu, quo poterat, beatum audiens Placidum, cœpit clamare, dicens : E Adjuro te, Placide, serve Dei excelsi, per orationem magistri tui sanctissimi Benedicti, cujus meritis, sicut audivimus, liberatus es, ne ab aquis lædi potuisses, ut me sanitati restituas. Et cum a sancto Martiano episcopo et ab omnibus rogaretur, jussit, eum adduci ad se, et stans, super illum orationes fudit ad Dominum, dicens : Domine Jesu Christe, qui totum mundum, cum esset perditus, restaurasti, tu per merita beatissimi patris Benedicti adesto nobis et huic famulo tuo, opem salutis ei inferendo, ut, pristina sanitate recepta, nomen tuum gloriosum benedicat in sæcula sæculorum. Et cum omnes respondissent, Amen, protinus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ, et sanissimus surgens, clamabat : Gloria tibi, Domine Jesu Christe, qui me salvum fecisti per beatissimum Placidum, discipulum sanctissimi Benedicti, servi tui. Habitatores autem civitatis Beneventanæ, tale miraculum per beatum Placidum patratum videntes, laudabant et benedicebant Deum, dicentes : Jubilet et psallat tibi, Deus, terra, pontus, et plebs fidelis hymnum decantet, qui servo tuo Benedicto tam pretiosum concessisti F discipulum.

Sanctus a S. Martiano a b c

35 Talia dum quidam cæcus audisset, propinquorum manibus ad patris Placidi præsentiam se duci, fecit, lacrymosisque singultibus clamabat, dicens : Placide, serve Dei dilecte, qui meritis magistri tui Benedicti adjutus, sanitatis gaudia quampluribus reddidisti, succurre, quæso, meæ miserabili cæcitati, quatenus, deletis tenebris, lucem possim adspicere, et cuncta Regentem cum cordis jubilo valeam collaudare. Sanctus vero Domini Placidus ad misericordiam flexus, erectis in cœlum manibus, dixit : Domine Jesu Christe, lux vera, quæ illuminas omnem hominem, venientem in hunc mundum, tu per merita magistri mei, servi tui Benedicti, huic cæco lumen donare digneris, ut, videntes mirabilia tua, laudent et benedicant nomen tuum, quod est gloriosum in sæcula. Hi vero, qui aderant, cum respondissent, Amen, exaudivit Dominus de templo sancto suo Servum suum, cæcoque poscenti lumen restituit. Qui, sanitati redditus, clamabat, dicens : Tibi sit, Christe, laus, honor, decus

Beneventi :

A decus et jubilatio, qui me illuminasti intercessione sanctissimi servi tui Benedicti per beatissimum Placidum, discipulum ejus. Fama hujus rei omnem continuo replevit urbem Beneventanam. Ad tantum miraculum ruunt cuncti obviam, cuncta Regentem cum magna exultatione laudantes.

a S. Savino

36 Beatissimus vero Placidus sanctum Martianum episcopum salutans in osculo sancto, post aliquos dies ad Canusiam *d* Apuliæ civitatem devenit, in qua cum ingenti gaudio et dilectione ob amorem beati Benedicti a sancto Savino *e* ejusdem civitatis episcopo, susceptus est. Idem sanctus Savinus episcopus tam beatissimo Placido, quam et omnibus, qui cum eo venerant, omnem humanitatis curam exhibuit. Sanctus autem Savinus per tres dies beatum Placidum secum retinens, dulcia invicem perennis vitæ inter se serebant colloquia, et per intervalla horarum interrogabat illum de virtutibus, quas per beatissimum patrem Benedictum divina exercuerat Majestas, simul etiam de vita et melliflua ac discretissima doctrina ejus.

Canusii :

37 Interea, dum ista dicuntur, et illa referuntur, Landulfus quidam nomine, manum aridam et incurvatam habens, ubi comperit, illuc B advenisse Placidum, discipulum beati Benedicti, flens et ejulans venit clamavitque : Placide, virorum sanctissime, adjuro te per eum, qui cuncta creavit, et per magistri tui Benedicti sanctum nomen, ut mihi sanitatis beneficium implores a Domino : confido enim, quia per te ostendet in me Dominus misericordiam suam. Hæc cum dixisset cum ingenti luctu, aridam manum beatissimo Placido ostendebat. Idipsum omnes, qui in eodem spectaculo erant, et qui occurrere poterant, una cum sancto Savino episcopo suppliciter exposcebant, rogantes eum, ut pro eo omnipotenti Domino supplicaret. At ipse, ut erat piissimus, ex intimo cordis trahens longa suspiria, cum lacrymis orationem fudit ad Dominum, dicens : Deus omnipotens, cui nihil est impossibile, qui cœlum, terram, mare et omnia, quæ in eis sunt, ex nihilo creasti, qui dedisti huic famulo tuo in baptismate remissionem omnium peccatorum, tu hunc per merita beatissimi patris nostri Benedicti in pristina incolumitate reintegrare * dignare, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Hæc cum C dixisset, utraque manu sua manum ejus aridam apprehendens, ait : Sanet te Dominus Jesus Christus, qui dignatus est extendere manum aridam in Synagoga. Continuo itaque extensa est illius arida manus et incurvata, et pristinæ sanitati restituta est. Sanctus vero Savinus episcopus, tale miraculum per beatum Placidum dum advertisset, glorificabat Dominum dicens : Gratias tibi refero, cunctorum Vita salusque, qui beatissimo servo tuo Benedicto talem nutrire concessisti discipulum, per quem tibi signa et prodigia patrari, sit placitum. Sit nomen tuum benedictum ex hoc nunc et usque in sæculum. Hi autem, qui præsentes erant, hoc videntes, glorificabant Deum, patremque sanctissimum Benedictum summis adoriis *f* extollebant.

* redintegrare

a S. Sisinio Rhegii excipitur :

38 Sanctus vero Placidus, beato Savino episcopo valefaciens, et inde iter accelerans, post non multos dies devenit Rhegium *g* Calabriæ civitatem. Quem sanctus Sisinius *h*, ejusdem civitatis episcopus, ob reverentiam, quam in sanctissimo patre Benedicto habebat, cum omni diligentia suscepit, duobusque diebus secum retinuit. Itaque, dum fama per omnem provinciam Calabriæ de beati Placidi adventu volitaret, leprosus quidam, audita opinione miraculorum sancti Viri, venit ad eum, clamans et dicens : Placide, serve Dei, adjuro te per magistri tui Benedicti sanctum et venerabile nomen, ut tuis sanctis precibus sanitatis gratiam pro me implores a Domino : ideo te Dominus ad has partes direxit, ut languidis et debilibus sanitatem cordis et corporis conferas. Vir autem Domini Placidus, erigens se in cœlum, orationem fudit ad Dominum, dicens : Deus omnipotens, salus sine fine et initio, qui totum mundum creasti ex nihilo, qui in fine temporum Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum, incarnari de Virgine, et Crucis patibulum subire fecisti, quo vetustum solveret proprio cruore peccatum, tu per merita sanctissimi servi tui, magistri mei Benedicti hunc leprosum dignare emundare, ut, sanitate corporis sui animæque recepta, nomen tuum sanctum collaudet hic et ubique. Confestim itaque sanitati redditus, benedicere cœpit et laudare Deum, qui tanta mirabilia per beatum Placidum ostendere dignatus est.

A. Pseudo-Gordiano.

E

unde tandem, sequentibus ipsum

39 Hæc dum ad notitiam cunctorum pervenissent, quidam vir diutino languore vexatus, ad Sanctum Domini venit, procidensque ad pedes illius, cum lacrymis dicebat : Credo, Pater sanctissime, quia, tuis sanctis intervenientibus meritis; in recipienda sanitate Deus petitioni meæ dabit effectum. Pater autem sanctissimus pro eo orationem ad Dominum fundens, sanitati restituit : et qui semivivus venerat, cunctis mirantibus, incolumis rediit. Non solum vero ibi, verum et per omne itineris spatium ad laudem et gloriam sui nominis multas virtutes operari dignatus est Dominus Jesus Christus per beatum Placidum, meritis et orationibus beatissimi Benedicti magistri sui intervenientibus. Cæcis namque visum reddebat, surdis auditum, exinanitis et stolidis rectum sensum, claudis gressum restituebat, dæmones effugabat, leprosos mundabat, omnibus infirmitatibus subveniebat. Ob quam rem Deum in omnibus glorificantes beati Placidi merita magnis præconiis extollebant, dicentes : Benedictum sit nomen Domini gloriosum a sæculo et usque sæculum, qui per sanctissimum servum Placidum, beati Benedicti discipulum, tales ac tantas virtutes operari dignatus F est.

ubique signis,

40 Donatus præterea, ejusdem beati Placidi famulus, dum sollicite quæreret navem, cum qua posset in Siciliam navigare, obvium habuit quemdam clericum, mutum et surdum, nomine Siconem, inauditis ac flebilibus morbis laborantem, cui ex auribus putredo cum vermibus profluebat. Hic, quamvis auditum et loquelam in infirmitate amisisset, scientia tamen agnoscendi et videndi quam maxime vigebat, et ea, quæ ad corporis sustentationem congrua erant, nutibus et indiciis exposcebat. Quem cum Donatus *i* tanto infortunio depressum et aggravatum vidisset, eos, qui cominus stabant, ex re tantæ calamitatis inquirit. Dictumque est ei, quia loquelam et auditum vi longæ infirmitatis amisit. Hæc Donatus a civibus dum verba cepisset, calamitatem ejus miseratus, ad Virum Dei illum perduxit, atque ad pedes ejus projiciens, rem, prout erat, per ordinem pandit. Ipse namque Servus Domini tunc residens lectioni operam dabat,

A. Pseudo Gordiano.

bat, cumque a civibus et clericis, qui ad eum visitandi gratia venerant, rogaretur, ut pro eodem languido omnipotentis Dei exoraret clementiam, surgens paulisper intra se Dominum rogavit, dehinc conversus suas manus super caput infirmi posuit, dicens : Domine Deus omnipotens, qui hominem de limo terræ psalmasti *, et inspirasti in faciem ejus spiraculum vitæ, qui dedisti ei dignoscentiam boni et mali, tu, Domine, per orationes et merita sanctissimi patris nostri Benedicti, et omnium monachorum, qui sub ejus magisterio famulantur, dignare adesse nobis, et per nos humillimos et peccatores, servos tuos, occurrere huic famulo tuo, conferendo ei sanitatem, ut omnes videntes et audientes dent gloriam nomini tuo sancto, quod est benedictum ante omnia sæcula, et benedicatur nunc et per infinita sæcula. Cumque omnes, qui aderant, respondissent, Amen, illico solutum est vinculum linguæ ejus, et apertæ sunt et sanatæ aures illius, et audiens planissime loquebatur sine offensione, laudans et benedicens Deum et patrem sanctissimum Beneditum.

* plasmasti

B 41 Alio vero die valefaciens beato Sisinio episcopo, navem conscendit, transfretansque Farum *k*, Messanam *l* Siciliæ devenit ad urbem. Cumque descendisset ad terram, Gordianum, famulum suum, direxit ad civitatem, mandans, ut Messalinum, civem Romanum, Tertulli patris sui amicissimum, ad se vocaret, erat enim ditissimus. Quem ubi invenit, ad littus maris, ubi sanctus Domini Placidus morabatur, secum adduxit. Videns autem Messalinus beatum Placidum juxta maris littora stantem, formamque ejus vultui Tertulli patris ipsius assimilantem, equo, quo * insederat, descendens, ad pedes ejus cecidit. Quem sanctissimus Placidus a terra elevans, osculatus est eum atque benedicens, rem, propter quam a sanctissimo patre Benedicto directus fuerat, per ordinem pandit. Messalinus vero beatum Placidum diutius complexans, et ad pectus suum adstringens, lacrymas quoque invicem præ gaudio fundentes immorati : demum quoque idem Messalinus Gordianum et Donatum famulos ejus deosculans, apprehendens iterum dexteram beati Placidi ac diu exosculans, cum ingenti honore duxit ad domum suam, et C repleta est omnis civitas Messana gaudio super adventu ejus. Messalinus autem, dum in domo sua cum beato Placido resideret, et nonnulla de his, quæ ad æternam vitam attinent, ab ipso audiret, requisitus ab eodem Servo Domini est de possessionibus ac portubus, de servis et ancillis, quæ ipse una cum Tertullo patre suo in perpetuum possidenda beato Benedicto tradiderat. Desiderabat enim videre singillatim loca, in quibus possessiones erant. Rogavit etiam, ut adventum suum omnibus amicis Tertulli patris sui notificaret, necnon servos et ancillas, quo ibi habebat, ostenderet; procuratores quoque, quos jam dictus genitor suus super easdem cortes præposuerat, ad se accersiri jussit. Messalinus vero, Metellum filium suum evocans, præcepit, ut cum uno ex servis suis cortes et possessiones Tertulli patricii percurreret, et earumdem cortium procuratores ac portuum custodes cum amicis jam dicti patricii ad beatum Placidum duceret. Qui paternis jussis obtemperans, uno tantum servo assumpto, ascensis equis, quæ sibi injuncta fuerant, implere sollicite cœpit.

Messanam pervenit, *k l*

* cui

42 Illucescente vero die, beatus Placidus Messalinum evocans, dixit ad eum : Non decet, monachum in domibus laicorum stationem habere; quia contrarium est omnibus modis Ordini nostro. Quapropter, si vestræ nobilitati non habetur contrarium, eamus, et provideamus locum in possessionibus patris mei, in quo monasterium construere valeam, non ædificare enim supra fundamentum alienum decrevi. Veniensque post hæc ad portum maris, invenit locum habilem ad monasterium construendum, et cum baculo, quod manu gestabat, designavit locum, in quo Oratorium Baptistæ Johannis, in quo domum suam et omnis monasterii officinas construere valeret. Posthæc beatus Placidus, conversus ad Messalinum, dixit : Præpositus istius portus Messanæ civitatis ubi est, et quo nomine nuncupatur? Et Messalinus : Hic, inquit, prope est; de nomine autem, unde interrogasti, scias, quia Pompeius Cilius appellatur. Tum Sanctus jussit illum vocare ad se; qui, dum venisset, cecidit ad pedes ejus. Quem beatus Placidus e terra elevans, præcepit, quod de pretio, quod de portu acceperat, construeret domum, in qua ipse cum suis habitaret, simul etiam et ecclesiam ad honorem beati Baptistæ Johannis, in qua die ac E nocte omnipotenti Domino deserviret. Et dixit ad illum : Tuum volo, ut sit, artifices in hoc loco ad operandum, ubicumque eos per totam Siciliam inveneris, adducere, necnon servos et ancillas ad lapides et quæque necessaria sunt, comportanda adunari, ut hoc opus ipsum celerius possit expleri, maxime tamen domus, in qua habitare valeam. Et ut hæc omnia citius fiant, omnes præpositos portuum et procuratores cortium tanto labori interesse, volumus, dando sumptus et quæque necessaria sine dilatione aliqua. Filium vero tuum vice tua super portum præpone : tu vero insta fabricæ, ut cito possit expleri. Præcepitque, ut de redditibus cortium, et de censu portuum pecuniam Romam ad columnas et epistylia emenda transmitteret. Designavit etiam coram Pompeio Cilio, in quo loco dormitorium, refectorium, coquina, cellarium et omnes monasterii officinæ construerentur.

ibique condendo S. Joanni Baptistæ monasterio

43 Congregatis itaque quampluribus artificibus, jactisque in Christi nomine fundamentis, cœptum opus certatim et sine intermissione perficiebatur. Primo namque ibi domum, in qua F beatus Placidus maneret, amplam satis extruxerunt. Messalinus autem interdiu aptissimam mansionem beato Placido assignavit, in qua libere posset solus sedere, legere et orare. Cibos vero afferebant ei et suis servi illius, et omnes amici patris ejus. Idem quoque Messalinus cum familia sua sequestratus in alia domo manebat. Pompeius autem Cilius, juxta quod sibi beatus Placidus imperaverat, vice sua posuit super portum Messanæ civitatis filium suum, nomine Pillium Vitellium, juvenem prudentissimum, sapientia et bonitate multa pollentem.

manum admovet.

ANNOTATA.

a *Veteris Samnii urbs, olim episcopalis, nunc archiepiscopalis ab anno* 969.

b *Actum de illo est tom.* 2 *Jun. ad diem* 14 *ejusdem mensis, atque observatum, mentionem illius non reperiri hac antiquiorem.*

c Alias, *inquit Mabillonius*, Maro.

d *Apuliæ civitas olium episcopalis, nunc Barensi archiespiscopatui unita.*

e *Hujus cum S. Benedicto familiaritas liquet ex*

A *ex Gregorio Magno lib.* 2 *Dialogorum cap.* 15. *Sed illum anno* 536 *Canusii reperire non potuit* Placidus, *nimirum Constantinopoli tunc procul absentem, ubi Apostolicæ Sedis legatum agebat. Error est, qui in testem eorum, quæ narrat, oculatum, certe non cadit. Vide num.* 119.

f *Id est, laudibus.*

g *Calabriæ, qua Siciliam respicit, civitas episcopalis.*

h *Qua de causa Sisinnius hic, et ab Ughello Sanctus dicatur, non novi.*

i *De illo sermo recurret infra in Annotatis in caput* v *lit.* e.

k *Maris Siculi pars, eam Calabriæ partem, in qua Rhegium, a Sicilia dividens.*

l *Siciliæ civitas, nunc archiepiscopalis.*

CAPUT IV.

Messanæ prodigiis et vitæ sanctitate floret.

B

S. Placidus Quadam vero die, dum a constructione monasterii ad domum suam, quam sibi Messalinus commodaverat, sanctus Domini Placidus rediret, obvium habuit quemdam cæcum, nomine Silvium, natione Romanum, qui plorando lumen amiserat, et per decem et octo annos penitus non viderat. Illo namque tempore omnes, qui insulam Siciliæ habitabant, incolæ Romanorum erant *a*. Puer autem, qui cæco ducatum præbebat, Placidum, patrem sanctissimum, venientem prospiciens, dixit ad eum: Ecce sanctus Domini Placidus, beati Benedicti discipulus, nuper ab Italia veniens, de quo per totam Siciliam rumor exivit, jam appropinquat. Cæcus autem, ex ore pueri talia dum verba audisset, cœpit clamare voce magna, dicens: Adjuro te, Placide, beatissime serve Dei, per crucem Domini nostri Jesu Christi et sanguinem illius pretiosissimum, quem pro salute humani generis fudit, ut digneris pro me intercedere ad Dominum, ut reddat mihi lumen oculorum meorum, quod plorando amisi, quia per decem C et octo annos omnino lumen cæli videre non potui. Idipsum Messalinus cum famulis suis, et alii quamplures, qui una cum eo ad civitatem redibant, exorabant. Tantis itaque vir Domini Placidus supplicationibus motus, substitit, jussitque, cæcum adduci ad se. Et, dum venisset, posuit manum super caput ejus, orans intra se parumper. Completa oratione, sacrosanctum Signum super oculos ejus faciens, et manus suas super eum imponens, cunctis audientibus, dixit: Domine Jesu Christe, qui es lux vera, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum, qui cæcum a nativitate illuminasti; et dedisti ei lumen, quod natura negaverat, tu illumina oculos istius cæci ad gloriam et laudem tui nominis, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas Deus in sæcula sæculorum, Amen. Statim vero aperti sunt oculi ejus, et ita acutissime cœpit videre, ac si infantulus esset. Hi vero, qui aderant, hæc videntes et audientes, procidentes in terram, benedicebant et glorificabant Deum, patremque sanctissimum Benedictum digna extollebant veneratione. Diffamatum est hoc miraculum per universam Siciliam, ita ut ex omni insula ægroti et languidi coadunati ad eum perducerentur. *A. Pseudo-Gordiano.*

45 His quoque diebus quidam vir a dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur. Rogatus itaque vir Domini Placidus, ut pro eo omnipotentis Dei exoraret clementiam, jussit, eum ad se attrahi, et stans, super illum orationem fudit ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, qui mundum, diabolica fraude seductum, de ejus potestate liberasti, qui regnum illius destruxisti, per intercessionem dilecti servi tui Benedicti, magistri nostri, hunc hominem ab hac dæmoniaca vexatione dignare mundare, ut videntes nomen tuum sanctum collaudet in sæcula sæculorum. Cumque circumstantes respondissent, Amen, vir Domini Placidus signum Crucis contra vexatum faciens, immundum spiritum ab eo effugavit. Hi vero, qui præsentes erant, cœperunt laudare Deum, qui per sanctissimum Placidum, beati Benedicti discipulum, tam insigne dignatus est operari miraculum. Igitur cum fama per Siciliam exisset, quod esset in eadem provincia Placidus, beati Benedicti discipulus, qui E ægrotantibus manus imponit et sanantur, cæcis reddens visum, surdis auditum, claudos erigens, dæmones fugans, et omnes infirmitates curans; ex tota Sicilia, necnon etiam de Africa convenientes, omnes infirmantes in unum congregaverunt, rogantes, ac per patris Benedicti nomen Placidum attestantes, ut illis sanitatis gratiam impetraret a Domino. Sanctus autem Domini tantis calamitatibus condolens, simul etiam et fidem admirans oravit sic: Domine Jesu Christe, qui magistro meo Benedicto dedisti potestatem apud te impetrandi, quod vellet, tu per ipsius sanctam intercessionem omnibus languoribus istis salutem conferre dignare, ut, sanitate percepta, laudem referant nomini tuo sancto. Et dum responsum fuisset, Amen, sani effecti sunt, laudantes et glorificantes Deum *b*. Quanta etiam miracula per beatissimum Placidum illis temporibus Dominus Jesus Christus operari dignatus sit, enarrare ea omnia valde longum esset, de quibus tamen aliqua dicemus. *inter miracula,*

46 Dum enim in civitate Messana maneret, et Messalinus cum amicis juxta eum resideret, quidam viri eidem Servo Domini paralyticum quemdam ita afflictum obtulerunt, ut nequiret quis discernere compages membrorum. Rogante vero F Messalino et his, qui præsentes erant, pro eo, vir Domini Placidus, oratione facta, contrectansque dissolutos actus *, dixit ad eum: In nomine Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei vivi, cujus virtute universa consistunt, adjutus meritis sanctissimi magistri nostri Benedicti, surge sanus et incolumis, et perage opus tuum. Statim itaque ad ejus jussionem consurgens, benedicebat Deum et patrem sanctissimum Benedictum. Quod miraculum videntes Siculi, benedicebant Dominum nostrum Jesum Christum, qui tantam gratiam diligentibus se conferre dignatus est. *quæ apud* * artus

47 His quoque diebus quidam Siculus ad Virum Domini venit, rogans et multa prece deposcens, ut sodalem suum, ex multo jam tempore paralysis languore detentum, sua visitatione sanaret. Obsecrante itaque eo una cum his, qui præsentes aderant, ad lectum ægrotantis accedere studuit, orationemque ad Dominum fundens, ait: Domine Jesu Christe, altissimi Patris Fili, qui paralyticum in lecto jacentem solo verbo curasti, tu per intercessionem dilectissimi servi tui Benedicti, magistri nostri, hunc paralyticum *Siculos pariter*

A. Pseudo-Gordiano.

cum a lecto doloris absolve, quatenus curatus a tanto languore, gratiarum tibi in Ecclesia tua referat actionem. Completa oratione, signum Crucis super eum faciens, de lectulo consurgere jussit. Confestim is, qui prius nequaquam propriis viribus præ ægritudine et dolore surrexerat, ad Placidi præceptum sanctissimi surrexit incolumis. Omnes autem, qui aderant, tanto perculsi miraculo, magnificabant Deum, facientem mirabilia solum, cœperuntque ei certatim infirmos offerre, quos ille signans et benedicens, incolumes reddebat.

et numeroplurima,

48 Eodem quoque tempore quidam vir, a dæmonio obsessus, ad beatum Placidum adductus est, cujus virtutem ut sensit hostis nefandus, clamare cœpit per os ejus, dicens: Quid est, Placide? Animadvertis, quod ipse sim, quem superatum esse, paulo ante gratulabaris? Sanctus autem Placidus, conversus ad vexatum, dixit: Dominus meus Jesus Christus, Filius Omnipotentis, cui omnis creatura cœlestis et terrestris obtemperat, ipse tibi in virtute Sancti Spiritus, per intercessionem sanctissimi patris nostri Benedicti, imperet, execrabilis dæmon, ut B exiens recedas ab hoc homine, et ulterius non habeas potestatem introeundi in eum. Confestimque ab homine exiens strepitum immanem et terrificum dedit. Hi autem, qui spectaculo aderant, in stuporem conversi, benedicebant Deum. Quidam vir, mentis depressus insania, cum ad Sanctum Domini perductus fuisset, orationem super eum faciens, benedictionem dedit, sicque perditæ mentis effectus est particeps, ac si dementiam nullo umquam tempore perpessus fuisset. Reversus vero ad patriam, sonora voce patris Benedicti merita et beati Placidi præconia modis omnibus prædicabat.

et qualitate

49 Tunc temporis duo cæci, audita fama miraculorum sancti Viri, dixerunt ad invicem: Cur exterioribus tenebris obcæcati, interioris hominis lumen perdidimus? Quicumque enim languidus ad beatum Placidum accedit, sanus abscedit, et nos torpentes desidia in tenebris remanemus. Eamus itaque ad Virum Dei, quatenus per ejus sanctam intercessionem donet nobis Dominus Jesus Christus gratiam suam. Hæc dum inter se collocuti fuissent, propinquorum adminiculo fulti, ad patrem Placidum pervenerunt. Hos sanctus Pater ut C vidit, illorum cæcitati condolens, elevatis in cœlum oculis, dixit: Domine Jesu Christe, Fili Dei, qui cum Patre et Spiritu Sancto in principio cuncta creasti, qui cæci nati oculos aperuisti, qui mundum, in peccati cœno et in tenebris et in umbra mortis jacentem, tua potenti virtute erigens, ad veræ lucis splendorem reduxisti, intret oratio mea, piissime, in conspectu gloriæ tuæ, inclina ad me aurem tuam, et exaudi me, et per suffragia dilectissimi servi tui, patris nostri Benedicti, his lumine privatis visum restitue, ut tuum sanctum nomen benedicere valeant per omnia sæculorum sæcula.

illustris

50 Cumque hi, qui præsentes erant, respondissent, Amen, exaudivit Dominus de templo sancto gloriæ suæ Servum, cæcisque suum lumen restituit clamantibus et dicentibus: Benedictus Dominus Deus Israël a sæculo et usque in sæculum, et benedictum nomen gloriæ suæ sanctum, qui percutit et sanat, vulnerat et medetur, qui illuminavit nos orationibus sanctissimi Benedicti per beatissimum Placidum discipulum ejus. Sicque gaudentes et exultantes cum benedictione sancti Viri ad sua reversi sunt. Nullus namque in Sicilia et Africa et in toto Oriente inveniebatur D præter Placidum, qui plus inter homines miraretur. Et sicut inter multas gemmas pretiosissima gemma micat, et jubar solis parvos stellarum igniculos obruit et obscurat; ita in Oriente et Meridie cunctorum virtutes et potentias Placidus solus suis virtutibus superavit. Minimum namque se faciebat inter omnes, ut omnium major esset, et quanto plus se dejiciebat, tanto magis a Christo sublevabatur. Omnibus namque erat clementissimus, omnibus bonus; nihil animo ejus clementius, nihil humilius, nihil blandius fuit. Flebat, ut semper gauderet; despiciebat, ut semper amaret; fugiebat laqueos contritos, ut fontem indeficientem reperiret.

variaque

51 In talibus itaque exercitiis vir quidam dæmonis infestatione quatiebatur, quem ante Placidum quoque variis dæmon tunc torquere cruciatibus cœpit; ululabat luporum more, latrabat ut canis, fremebat ut leo, sibilabat ut serpens, mugitum dabat ut taurus, rotabat caput, et post tergum terram vertice tangebat. Miserebatur super tanto vexati infortunio Placidus, et lacrymas fundens, Dei omnipotentis clementiam deprecari cœpit, dicens: Domine E Deus, cunctorum restaurator, vitæ protector et portus, qui hominem ab antiquo hoste obsessum, tuo pretioso sanguine liberasti, tu per intercessionem magistri nostri Benedicti dæmoniacum virus ab hoc servo tuo expelle, ut, pristinæ sanitati redditus, sanctum et venerabile nomen tuum glorificare valeat. Ad hanc itaque precem vexatus, sanus effectus, laudare cœpit et benedicere Deum.

operatur,

52 Iisdem porro diebus quidam vir omnium membrorum officio fuerat destitutus, adeo ut numquam absque magno dolore manum ad os ducere, vel ad ambulandum pedes movere valeret, quoniam durius natibus adjuncti tenebantur. Eratque ei mors ipsa vitalis, quia in corpore ejus, velut in quodam vasculo, intrinsecus latebat anima. Qui dum ab affinibus ad sanctum Domini Placidum perductus fuisset, eumque suppliciter poscerent, quatenus pro ejus liberatione Jesu Christo Domino preces fundere dignaretur; illorum Sanctus acquiescens postulationibus, ait: Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui es lux vera, salus, decus et vita generis humani, qui confractos restauras, et restaurando conservas, qui elisos erigis, qui compeditos F solvis, tu per ineffabilem misericordiam tuam restaura, repara ac consolida hanc creaturam tuam, quam de diaboli laqueis liberasti, ut videntes mirabilia tua nomen tuum sanctum benedicant in sæcula. Expleta oratione, signum Crucis super debilem faciens, dixit: Sanet te Dominus Jesus Christus, qui dignatus est curare paralyticum in lecto jacentem. Mirabilis Deus in Sanctis, qui glorificantes se in sua præcepta servando glorificat, et in momento exaudit. Nam ad verbum Viri Dei sanitati restitutus, laudem decantare cœpit omnium Redemptori. Populi autem, qui ad spectaculum venerant, hoc videntes, ingenito Patri et unico Genito simulque Flamini sancto perennem gloriam et laudem decantare cœperunt. Sanctus autem Domini Placidus, licet tanta per Christi Domini gratiam patraret prodigia, tanta exerceret undique ad se venientibus stupenda miracula, a constructione monasterii sui nequaquam cessabat.

53 Die autem trigesima Metellus, filius Messalini cum servis suis, simulque cum præpositis portuum

Messanensi monasterio perficiendo intentus, portuum omnium et procuratoribus cortium et multitudine amicorum Tertulli patricii ad beatum Placidum veniens, pecuniam infinitam secum deferens, sancto Domini Placido obtulit. Quam accipiens, ad patrium solum, id est, ad urbem Romanam direxit, ex qua columnas et epistylia emit, quæ, cum in Siciliam delatæ fuissent, locari jussit in ecclesia, quam tunc construebat in honore sancti Baptistæ Johannis. Cum villicis autem et præpositis portuum, et procuratoribus cortium diu multumque est locutus, et, ob quam rem ad partes illas a sanctissimo magistro suo Benedicto directus fuisset, retulit, reddiderunt que singuli rationem villicationis suæ de cortibus et portubus Tertulli patricii, patris sui, quas tenuerant. Post hæc omnibus in commune præcepit, ut sine fraude et dolo aliquo et absque qualibet dilatione quotidie impenderent, quicquid sibi et suis in cibo, potu atque vestitu vel in cœnobii constructione necessarium esset, dixitque ad eos: Ego veniam visere vos, et omnes possessiones, quas pater meus in hac provincia tenuit, ideoque ita agite, ita studete, ut nostram gratiam obtinere possitis. Hoc scientes B indubie, quia, si me scandalizaveritis, scandalizabimini. Hæc cum dixisset, cum benedictione sancti Viri redierunt unusquisque in sua.

nec minus austeritati vitæ, 54 Ipse autem Pater sanctissimus ea, quæ a magistro suo Benedicto didicerat, modis omnibus implere satagebat. Refulgebat sane doctrina pietatis in eo, dilatabaturque sanctæ conversationis doctrina, agrum serendo justitiæ. Unde factum est, ut per beatum Placidum ac Discipulos ejus, patris Benedicti et Cassinensis cœnobii veneranda religio per totum orbem terrarum diffusa sit et diffamata. Idem vero sanctus Domini Placidus, Spiritu Sancto repletus, sine intermissione castigabat sanctum corpus suum, et in servitutem omnem redigebat, ut membra, quæ sunt super terram, mortificaret. Sermo vero ejus aliud non erat, quam mundi hujus delicias spernere, onera orbis relinquere, ut Jesum Christum, Dei Filium, libere sequeretur, memorans illud, quod Dominus locutus est: „Nisi quis „renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest „meus esse discipulus *c*.„ In sermone autem ejus quanta gravitas, quanta modestia erat, enarrare C quis valeat? Orationi et lectioni solus quotidie insudabat, ac sæpe et multum, cum meditationi inserviret, lacrymis fluebat; habebat enim spiritum magnæ compunctionis, non diebus, non noctibus a colloquiis divinis et psalmodia cessabat, omni tempore Quadragesimalem vitam ducens, vinum numquam bibens. In Quadragesima Dominico die, tertia et quinta feria, pane tantum et aqua contentus erat, aliis diebus nihil omnino recipiens.

virtutique incumbens, 55 Cilicio semper ad carnem usus est, et, cum fatigatus esset ab oratione seu a genuflexione, sedendo potius, quam jacendo somnum capiebat. Nemo illum umquam aliquando vidit in aliquo actu commotum, sed semper honestum, humilem, gravem, mansuetum, benignum, nemini nocentem, nemini invidentem, nemini, quod malum est, quærentem: erat enim omni hora gratia Dei plenus. Numquam aliquando alicui homini locutus est, nisi necessitas coegisset, aut fratrum affectio, seu bonorum hominum, vel pauperum, aut cum monasterii necessitas exposceret, semperque spiritus ejus in Deo positus erat. Sed in omnibus virtutibus, in quibus eum perfectissimus magister suus Benedictus instruxerat, de die in diem proficiebat atque crescebat; non æqualem se aliorum ducens, sed ultimorum omnium servum. Jam vero de ejus quid dicam clementia? Nil enim menti ejus carius fuit, quam potentem pauperi non præponere. Si pauperem videbat, sustinebat; si divitem, ad benefaciendum hortabatur, illud prædicans Euangelicum: „Qui habet duas tunicas, det „non habenti; et, qui habet escas, similiter fa„ciat *d*„ ut cœlorum regnum accipere valeat. Ibat autem frequenter ad operarios, qui cœnobium et ecclesiam construebant, ad portum quoque maris et cortes patris sui visendas, sicque demum revertebatur ad domum, quam sibi accommodaverat Messalinus.

A PSEUDO-GORDIANO.

quadriennio illud absolvit, 56 Quarto vero anno *e*, postquam in Siciliam sanctus Domini Placidus venerat, monasterium omne una cum ecclesia sancti Baptistæ Johannis satis decenter in omni constructione perfectum, atque ab episcopo ejusdem Messanæ civitatis ecclesia dedicata est quinto Kalendas Augusti. Rogavit etiam idem Sanctus episcopum *f*, ut totius monasterii ambitum aqua exorcizata respergeret, et orationem daret, sicque in eum Sanctus Domini ingressus est cum suis ad habitandum. Cœperunt deinde nonnulli mundum relinquere, et sub beati Placidi magisterio cordis cævices * edomare. Intra breve namque temporis spatium triginta fratres in eodem loco ad omnipotentis Dei servitium congregati sunt. E

* cervices

ac novum prodigium patrat 57 Post hæc oblatus est eidem servo Domini Placido quidam energumenus, qui diutius satanæ laqueis irretitus, dire afficiebatur. Quem cum Vir Dei ita attritum vidisset, ejus calamitati compatiens, orationem fudit ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, lux vera, qui es pius, clemens et misericors, expelle a figmento tuo per intercessionem sanctissimi magistri nostri Benedicti inimicum sævientem, ut a laqueo insidiatoris ereptus, laudem dicat nomini tuo sancto. Qui, cum orationem complesset, signum Crucis contra vexatum faciens, antiquum hostem ab eo protinus effugavit. Igitur quia longum esset evolvere, quanta per eum Dominus operatus est, ad ejus gloriosissimam passionem exarandam veniamus.

F

ANNOTATA.

a *Siciliam Justinianus per Belisarium Gothis eripuerat ab anno* 535.

b *Non dubium est, quin hic miracula* S. Placido *Actorum scriptor attribuat sane liberalius, quam veritas patiatur.*

c Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. *Luc.* 14, ỳ. 33.

d *Luc.* 3, ỳ. XI.

e *Ex auctoris calculo, anno* 540.

f *Qui Capuanum, Beneventanum, Canusinum et Reghiensem episcopos suo nomine expressit, videtur hic Messanensis episcopi nomen siluisse ex ignoratione, quod dici de Gordiano nequit. Consule num.* 124 *Comment. prævii.*

CAPUT

A. Pseudo-Gordiano.

CAPUT V.

S. Placidum Fratres et Soror invisunt : irruentes in monasterium Saraceni tum in Monachos, tum in Hospites sæviunt.

Eutychium, Victorinum et Flaviam, apud S. Placidum hospitantes,

Per idem tempus dum in Urbe fama crevisset, quod sanctus Domini Placidus a venerabili pater Benedicto ad monasterium construendum, et cortes ac possessiones Tertulli, patris sui, retinendas, in Siciliam directus fuisset, et quia in cœnobio, a se constructo, triginta jam Fratres sub patris sui Benedicti regula aggregasset: Eutychius et Victorinus, germani ejus, quorum superius memoriam fecimus, una cum sorore sua B Flavia virgine, Placidum fratrem vivendi desiderio ducti, et in ejus amorem ultra modum accensi, ex consilio parentum suorum urbem Romam egredientes, navem conscendunt; dantesque carbasa ventis, Siciliam adeunt, et ad portum civitatis Messanæ applicantes, classem in littore solvunt; descendentesque de navi, ad sancti Johannis cœnobium tendunt, videntesque Fratrem, repleti sunt gaudio magno. Et primo quidem non cognoverunt eum, ob id scilicet, quia, ex quo beato Benedicto oblatus est, illum ulterius non viderant: et post tanti temporis spatium vir factus, et monachali habitu indutus, atque præ nimia abstinentia ac enormitate vigiliarum et orationum, corpore tabefactus et annihilatus erat. At ubi per indicia agnoverunt eum, in osculis ejus ruentes, et se diutius complexantes, ob nimietatem amoris et gaudii in fletum maximum proruperunt. Post hæc cum omnia monasterii habitacula perlustrassent, ac convenienter constructa laudassent, aliquantis diebus apud beatum Placidum, fratrem suum, remorari decreverunt.

noctu irruens in monasterium Mamucha, a b c

C 59 Eodem tempore apud paganos *a*, qui in Hispania inhabitabant *b*, Abdala *c*, impiissimus Christi insectator et hostis, regnum administrabat. Hic Christianæ religionis culturam funditus de terra eradere, et Molochi templa et Luciferi culturam augere cupiens, centum navium expeditionem congregavit, et super eas quemdam crudelissimum Agarenum, nomine Mamucha, ducem præficiens, contra Romanum direxit imperium, mandans, ut civitates et castra igni cremaret, ecclesias destrueret, Christianos ad dæmonum Molochi, Rempham et Luciferi *d* culturam compelleret, non consentientes diversis suppliciis enecaret. Cujus ille imperio parens, cum plurimam stragem nostrorum dedisset, post aliquantos dies, in quibus Eutychius, Victorinus et Flavia virgo ad beatum Placidum venerant, cum Fratres nocturnalem synaxim in ecclesia decantarent, jam dictus Mamucha in navibus cum paganis sexdecim millibus octingentis adveniens, fores monasterii confringi, et omnes in vinculis jussit adstringi. Quod dum factum fuisset, Gordianus jam dictus, qui cum beato Placido a Cassinensi cœnobio ad Siciliam venerat, cum esset juvenis, per quamdam posticam domus aufugiens evasit; Donatus vero, qui jam senio affectus erat, absque aliqua interrogatione capite truncatus est *e*. D

e una cum Placido et plerisque monachis, f

60 Sanctus autem Placidus una cum fratribus suis Eutychio, Victorino et Flavia virgine, Fausto, Firmato *f* diacono, simul etiam cum Monachis triginta, catenis vinctus, Mamuchæ adspectibus præsentatur. Quem truculentus arbiter ut vidit, dixit ad eum : Qui vocaris? Sanctus Placidus respondit : Christianus sum. Dux dixit : Nega Christum tuum, et dic in eum convicia, et juxta ritum invictissimi regis nostri Abdalæ Deum adora, et dimitto te. Sanctus Placidus respondit: Ego Dominum Jesum Christum numquam negaturus sum, et pro ejus nomine mori desidero. Dux vero, adhæc sæve indignans, dixit ad Eutychium et Victorinum, Flaviam, Faustum, Firmatum diaconum et reliquos triginta: Vos quid dicitis? Obtemperabitis præceptis excellentissimi regis Abdalæ, ut Christum relinquentes, Deum nostrum adoretis? Sancti autem Martyres quasi ex uno ore dixerunt : Quod in animo insidet vestro, perficite. Unus enim nobis animus est, una fides, unus ordo vivendi : quapropter ea, quæ a primo audisti, ab omnibus dictum E esse, putate. Pro amore namque Christi parati sumus animam ponere.

dire cæsos, carceri mandat,

61 Ad horum itaque Martyrum famina dux Mamucha vehementer iratus, jussit sanctos Dei Placidum, Eutychium, Victorinum ac virginem Flaviam cum reliquis Sanctis expoliari, et gravissime fustibus cædi, dicens : Verba verberibus cedant. Sancti vero Martyres exultabant et gaudebant in Domino, quoniam digni habiti sunt pro nomine ejus verberum supplicia pati. Videns vero impiissimus dux, quod jam in extremis essent, dixit ad eos : Dicite, morti destinati, si relinquere vultis Crucifixum, an perire decrevistis? Sancti Martyres dixerunt : Nos, Dominum Jesum Christum verum Deum esse, corde credimus, ore confitemur, et ab ejus cultura numquam recedemus. Fac, quod vis, Christiani sumus. Stupefactus ad hæc crudelissimus arbiter, dixit ministris: Iterum flagellentur, crudelissime torqueantur, verbera verberibus addantur, forsitan resipiscent hi, qui in errore decreverunt permanere. Ministri itaque juxta ducis imperium fla- F gellantes et torquentes eos, clamabant dicentes : Negate Christum vestrum, negate. Sancti autem, dum torquerentur, rogabant Dominum, dicentes : Domine Jesu Christe, Fili Dei, libera nos ab omni tentatione, et ab scandalis operantium iniquitatem. Dux vero, ad Martyrum tolerantiam permotus, præcepit, ut, manibus a tergo ligatis, et compedibus vincti, includerentur per septem dies, et neque panem neque aquam eis dari, ut deficerent, procrastinans eorum interitum, si forte plagis corporalibus fatigati, ejus nefandis jussionibus obtemperarent. Sanctus autem Domini Placidus, in tanto supplicio constitutus, non diebus neque noctibus a colloquiis divinis et oratione cessabat.

et post aliquot dies fustibus iterum,

62 Dum hæc agerentur, tempestas magna in mari exorta est; barbari vero ob aeris incommoditatem, dum ad Hispanias se remeare non posse, perspicerent, ira permoti, circumquaque cuncta igni ferroque deleverunt, et adulteria ac innumerabilia mala in ecclesiis et in hominibus committentes, et viros ac mulieres ob Christi fidem trucidantes, civitati Messanæ ineffabilia mala intulerunt, sanctosque Dei martyres Placidum, Eutychium, Victorinum et virginem Flaviam

A viam cum Sociis in terram suam transferre decreverunt. Itaque, dum maris inclementia viam illis obtrusisset, videntes, sanctum Placidum cum Sociis absque cibo et potu Christo gloriam ferre, mirati sunt, cursuque concito ducis tentorium adeuntes, quæ acta et dicta fuerant, per ordinem pandunt Qui, belluina rabie accensus, jussit, sanctos Dei Martyres per singulos dies acerrime fustibus cædi, et sine aliquo cibo vel potu dimitti. Et dum cæderentur, clamabant pagani: Negate Christum, et dicite in eum convicia, et dimittemini. Sancti autem Martyres, quasi ex uno ore, dixerunt: Neque Christum Dominum nostrum negamus, neque convicia in eum, qui Creator est omnium, inferimus, facite, quod vobis videtur.

aliisque suppliciis torquet: 63 Barbari vero, de Sanctorum constantia ultra modum mirati, cursu rapidissimo ducem adeuntes, rem, prout erat, exponunt. Dux autem, solita inflammatus nequitia, jussit, sanctum Placidum cum Sociis, pedibus versis, suspendi, et flagellis hinc inde crudelissime laniari, et sub capite uniuscujusque fumum horridum subministrari. Quod dum factum fuisset, clamabant more B solito contra Sanctos pagani: Negate Christum vestrum, negate. Sancti vero Martyres, paganorum monita velut stercora contemnentes, clamabant ad Dominum, dicentes: Si constiterint adversum nos castra, non timebimus mala, quoniam tu nobiscum es, Domine. Cumque omnes singillatim unus post unum hoc ordine cruciati fuissent, jussit dux Mamucha, dari unicuique Sanctorum pugillum unum hordei crudi ad manducandum, et paululum aquæ ad bibendum *g*. Dicebantque ad Sanctos: Si negaveritis, Christum Deum esse, quicquid petieritis, dabimus vobis, et annumerabimini inter primos amicos ducis nostri Mamuchæ, et eritis quasi fratres regis nostri Abdalæ, ac domini in omni regno ejus. Sancti autem fratres Placidus, Eutychius, Victorinus et sanctissima Flavia virgo, soror eorum, quasi ex uno ore, dixerunt, Si polliceremini nobis, facturos dominos orbis terrarum, non negabimus Dominum nostrum Jesum Christum, qui pro nobis mortuus est et surrexit, ascendensque in cœlum, vivos et mortuos et omne sæculum per ignem judicaturus adveniet. Quinimo vos, qui miseria pleni estis, qui æternæ morti addicti, vos potius credite in Dominum nostrum Christum Jesum, et salvi eritis in æternum. Dirissimus autem Mamucha, ex C beati Placidi ore talia dum verba audisset, ac sæve indignans, jussit, eum cum Sociis carceri tradi.

at Gordianus, qui clam aufugerat, 64 Nocte vero adveniente, Gordianus jam dictus, qui tempore, quo beatus Placidus captus fuerat, fugiens evaserat, venit ad eum in carcere, procidensque ad pedes ejus, confortabat eum, dicens: Constans esto, domine mi Placide, et noli timere, quia tecum est manus Domini, qui tibi mansionem in cœlesti regno locavit, lapidibus pretiosis instructam. Si tibi persecutores verbis blanditi fuerint, noli illis adhibere consensum; si aurum vel argentum, aut lapides pretiosos obtulerint, ne accommodes animum, sed potius illum respice, illum intende, qui fecit cœlum et terram, et mare, et omnia, quæ in eis sunt. Nihil enim martyrio laudabilius, nihil excellentius, nihil honorabilius invenitur; quippe cujus adjutor Christus Dominus est, et illi, qui eum diligunt et cupiunt, immortalitate ac gloria perenni remunerantur. O quam terribilis est, et quam metuendus judicii dies adveniet, in quo juxta Apostolum unusquisque recipiet secundum suum laborem. In quo etiam angeli trement, qui non peccaverunt, ac justi terrebuntur, qui Domino placuerunt. Hunc diem Propheta designabat, cum dicebat: „ Dies illa dies iræ, calamitatis et miseriæ, dies „ tubæ et clangoris, dies magna et amara valde, dies nebulæ et turbinis *h* „ plena indignatione, qua cœli magno impetu movebuntur, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, ac stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum movebuntur. *A. Pseudo-Gordiano* *h*

S. Placidum 65 Jam adversus communem inimicum pugnam arripuisti, jam caput serpentis antiqui conculcasti; constantiæ et fortitudinis arma retine, ut possis tela et jacula ejus scuto fidei repellere, et juxta Apostolum „ indue armaturam „ Dei *i* „ vigila strenue, „ quia adversarius vester „ diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens, „ quem devoret *k* „ cui fortiter in fide persistentes resistere convenit. Diem supremum ante mentis tuæ oculos revoca, nocte simul et die, horis atque momentis, et quam fluxa, quam brevis sit hujus mundi gloria, quam caduca, et quibus ærumnis subjaceat. Adverteque, qualiter illam turbo repentinus auferat, et sedula mente pertracta. Ubi tunc erit sublimium honor et gloria regum? Ubi dives et princeps? Ubi fortes et divites? Ubi tunc erunt, qui ex obliquo egenos despiciebant et sua locutione indignos censebant? Ubi argentum et aurum? Numquidnam non ceu pulvis præteriit, et velut umbra evanuit? Jam recessit, jam transiit, ad crebi profunda descendit, in quo vermis impiorum non morietur, et ignis non extinguetur. Ibi tunc potentes potenter tormenta passuri sunt, et fortioribus cruciatus intolerabilis erit: ex quo non educet pater filium, aut filius patrem, nec sodalis erit, qui redimat, neque frater, qui eripiat. Leva cor tuum cum manibus ad Deum, dicens cum Propheta: „ Eripe me de inimicis meis, Deus „ meus, et ab insurgentibus in me libera me *l* de manibus odientium erue me. Jam pugnare cœpisti, pugna, ut vincas, et coronam immortalitatis accipias. *i* *k* E *l*

ad constantiam excitat: 66 Audiens hæc beatissimus Placidus, gratias egit Redemptori omnium Deo. Deinde conversus ad Gordianum, dixit: Omissis, frater, verborum ambagibus, Vincentem mundum invocemus, rogantes, ut, qui dedit velle, donet et posse. Illum enim desidero, illum suspiro, F ad illum pergere cupio, cui animam meam devovi, qui me dignum fecit pro suo nomine pati. Et post hæc, Vide, inquit, ut, quicquid erga me evenire prospexeris, in scriptis notifices magistro nostro Benedicto, necnon condiscipulis et consanguineis meis, Mauro et Felicissimo *m*. Ego enim jam delibor, jam alligatus corpore, alligatus et spiritu vadam, quo me duxerit Dominus Jesus Christus. Testis enim mihi est Deus, quia omnibus hominibus puram exhibeo caritatem, rogans Deum omnipotentem, ut nos, in periculis constitutos, sua protectione defendat, et inter procellas et tempestates hujus mundi illæsos custodiat, et pacem Ecclesiæ suæ sanctæ quantocius tribuat. Hæc cum dixisset, expansis in cœlum manibus, et oculis in altum erectis, oravit ad Dominum, dicens: Unigenite Fili Dei, Verbum incarnatum, protege ac defende Ecclesiam tuam, tuo pretiosissimo sanguine redemptam, *m*

A. Pseudo Gordiano.

ptam, conserva Cassinensem ecclesiam in sancta religione, meque ad te venire, victo diabolo, jube.

iterat tertio tormenta barbarus,

67 Mane itaque facto, dux Mamucha, rabido inflammatus furore, jussit, sanctum Placidum cum Sociis suis sibi præsentari. Cumque ante impiissimum ducem, manibus retro ligatis, præsentati fuissent, indicto silentio, dixit: Testes invoco deos, excellentissimumque omnium Luciferum, quia nec interrogatione dignos vos nostra excellentia judicavit. Hinc autem, non ut criminis obnoxios, sed ut fratres, vos alloquor, ut deponentes pertinaciam vanæ superstitionis, acquiescatis salutaribus monitis, obtemperantes præceptis regis nostri Abdalæ, et magnificum prophetam nostrum Moloch venerantes. Hoc si feceritis, hujus vitæ gaudiis feliciter fruemini, et dabimus vobis infinitas possessiones et uxores; quod si non feceritis, diversis suppliciis interibitis. Sancti Martyres dixerunt: Neque nobis blandimentis suadere poteris, nec minarum asperitatibus terrorem incutere valebis. Tunc nefandus arbiter, furore et ira magna accensus, jussit, sanctum Placidum cum Sociis suis expoliari, et fustibus
B cædi, et membris omnibus crudelissime torqueri. Cumque ministri iniquitatis ducis jussa perficerent, Gordianus cum omnibus Christianis, qui ducis Mamuchæ manus evaserant, cum fletu ingenti clamabant: Domine Jesu Christe, martyrum fortitudo et palma, veni in adjutorium Placidi, servi tui, in hujus agonis discrimine constituti: et hoc diebus ac noctibus postulabat, sine intermissione pro eo lacrymarum et orationum hostias Domino immolans.

et inhumaniter

68 Idem autem sanctus Domini Placidus, cum a paganis ultra modum eum Sociis cruciatus fuisset, jussu sævissimi ducis a suppliciis amotus est, et beatissima virgo Flavia, incredibili decore micans, tribunalibus est præsentata. Quam truculenta bestia dum perspexisset, dixit ad eam: Dic, scelerata et omni misericordia prorsus indigna, adquiescis præceptis regalibus, an in stultitia permanere decrevisti? Ad quem beatissima virgo Christi Flavia respondit: Ego stultitiam numquam habui, quia semper Christum, cuncta regentem, dilexi; præcepta vero regis tui, velut lutum, quod pedibus conculcatur, adjicio. Dux autem, adversus virginem Flaviam ingenti ira succensus, dixit
C ministris: Expoliate hanc, et, pedibus in altum erectis, in sublime suspendite. Habebat * honoris sui dignum commercium, quæ salutaribus monitis cordis cervicem flectere renuit. Pagani vero, juxta quod dux imperaverat, sanctam virginem Flaviam, pedibus in sublime erectis, suspenderunt. Quam dux ita allocutus est, dicens: Stultissima omnium feminarum, non verecundaris in turpitudine nuditatis tuæ? Et Virgo Christi ad hæc: Sacra Scriptura testatur, quia Deus est conditor viri et feminæ, ob quam rem de sexu nulla mihi adscribetur injuria * pro eo, quod nuda sum; neque nuditatem tantum corporis sustinere parata sum, sed etiam gladium et ignem propter eum, qui pro me denudari et flagellari et crucifigi voluit.

* Habebit

* culpa

Flaviam cruciat:

69 Dux vero, ad hæc carnali furia fretus, dixit ministris: Quid agitis? Fustes afferte, et eam sine intermissione acerrime flagellate. Cumque milites sanctam virginem Flaviam crudeliter flagellarent, Virgo Christi clamabat ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, adesto nunc famulæ tuæ Flaviæ in hujus agonis stadio, ne dicant inimici tui, ne dicant: Prævaluimus adversus eam. Conturbatus adhæc D
crudelissimus censor ait: Si ista extincta non fuerit, maximum regi nostro Abdalæ conferet detrimentum. Et post hæc: Eia, inquit, frontem et mamillas, necnon et brachia torquentes dissipate. Subtus vero fumum acerrimum subministrate, variisque tormentis corpus illius excruciando necate. Illi itaque toto mentis conamine perficientes, clamabant: Nega Christum tuum, turpissima et omni dedecore digna, quia jam parata tibi imminet mors. Itaque, in talibus die decurso, dux Mamucha sanctam Dei virginem deponi, et cum beato Placido ac Reliquis in carcerem includi jussit, iraque commotus, præcepit, ut, quotquot Christianorum invenissent, diversis suppliciis enecarent.

nec mitius interim ceteros Christianos habet.

70 Jam vero quis digne enarrare valeat, quantis suppliciis Christiani eo tempore in Sicilia sint affecti? Nonnulli namque palorum vectibus ora reserantes, fœtidum cœnum ingerebant. Alios in frontibus et in tibiis remugientibus nervis torquendo cruciabant, plerumque aquam marinam, acetum, amurcam et liquamen et alia multa et crudelia, tamquam utribus imbutis ori appositis, sine misericordia porrigebant, E
stimulis ferreis ad ambulandum urgentes. Parvulos etiam ab uberibus maternis rapientes, insontem infantiam elidebant ad terram. Alios e regione pedes tenentes, a meatu prorsus naturali, usque ad arcem capitis dissipabant. Alii candentis ferri laminis adusti sunt, aptantesque fustes in modum serrarum ex palmis cum stirpibus, et dorsa Christianorum cum illis flagellantes, non tantum ossa confringebant, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus remanebant, dissipatisque carnibus, viscera pandebantur. Nonnulli vero, ligatis pedibus post terga currentium equorum, inter spinosa loca silvarum ducebantur, ut, dicti et reducti, dumosis lignorum aculeis eorum corpora carperentur, ac diu et sæpius tibias torquendo tinnientibus chordis constringebant. Feminas autem, per unum pedem appendentes, palis minoribus dentatis rectis * in capite, crinibusque in eisdem colligatis, ac vehementius stringentes simul cum capillis omnem pelliculam auferebant, ingentia pondera in uno pede colligantes, et laminas ferri ignitas dorso, ventri, mamillis ac lateribus apponentes *n*. n

* jactis

F

ANNOTATA.

a *Pagani, de quibus Acta, Agareni seu Saraceni fuisse dicuntur sæpe infra.*

b *Anachronismus insignis est: nam Saraceni Hispaniam non occuparunt, nisi sub annum* 713. *Sed forte Hispania Tingitana, pars Africæ Hispaniæ obversa, intelligi debet. Varias eruditorum sententias de barbaris, qui* S. Placidum *ejusque Socios interemerunt, vide* § IX *Comment. prævii. Quæ præ ceteris, ibidem memoratis, arrideat, vide num.* 147.

c *Abdala nullus anno* 541 *sive in Hispania, in qua tunc Theudis regnabat, sive in Africa, aut alibi regnasse scitur.*

d Moloch idolum Ammonitarum, de quo 3 Reg., cap. XI et alibi. Moloch et Remphæ meminit S. Stephanus, Act. 7, ỿ. 43. Porro Luciferum inter deos a Saracenis habitum, scribit S. Hieronymus in Hilarione. *Mabillonius in Annotatis.*

e *Sacris Fastis inseritur die* V *Octobris: sed mense Septembri occisus fuit, ut ex sequentibus sequitur*

A *quitur. Vide num.* 148 *Comment. prævii et infra lit.* f *ad cap.* 6.

f *Forte hæc nomina Actorum auctor aut interpolator quispiam aliunde corrasa pro arbitrio* S. Placidi *germanis Sociisque martyrii applicuit. Vide num.* 10 *Commentarii prævii* Faustus *vero et* Firmatus *monachi fuisse non videntur, sed* Eutichii, Victorini *et* Flaviæ *comites ; nam tum hic, tum num* 56 S. Placido, *præter* Donatum *et* Gordianum, *monachi fuisse dicuntur* 30 ; *qui alioqui* 32 *fuissent.*

g *Hæc Wandalos indicare videntur. Vide num.* 144.

h *Sophoniæ* I, ỹ. 15 *et* 16 *hoc ordine ista leguntur :* Dies iræ dies illa, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis. Dies tubæ et clangoris super civitates munitas et super angulos excelsos.

i *Ex Pauli Ep. ad Ephesios cap.* 6, ỹ. XI.

k *Ep.* I *Petri* 5, ỹ. 8.

l *Psalm.* 58, ỹ. 1.

m *Alludit hic auctor seu interpolator Actorum ad fictitias Gordiani litteras, de quibus, aliisque* B *consule* §§ 3 *et* 4. *Litteræ ipsæ habentur in Appendice ad Chronicum Casinense, Parisiis typis editum anno* 1603.

n *Hæc omnia ex Victore Vitensi de Persecutione Vandalica sparsim excerpta sunt. Vide num.* 145 *Comment. prævii.*

CAPUT VI.

Sancti, iterum iterumque cruciati, capite tandem minuuntur, et a Gordiano sepulturæ mandatur.

Iterum Mamucha, primum quidem universos cædi.

Sancta vero virgo Flavia, dum in carceris ergastulo cum Fratribus esset retrusa, Placidum, fratrem suum, alloquebatur, dicens : Jam sacris tuis orationibus, Placide frater, faventibus, inchoavi martyrium, nunc vero, obsecro, ne desistas inchoata perficere. Ora attentius, rogo, ut C dignum faciat Dominus Jesus Christus desiderium cordis nostri ante conspectum gloriæ suæ, et tribuat nobis, quod promittere dignatus est suis fidelibus, et omnibus quærentibus gratiam suam. Sanctus autem Domini Placidus, aperiens os suum, Eutychium et Victorinum, fratres suos, et virginem Flaviam, sororem suam, Sociosque triginta tres consolabatur, dicens : Forti animo estote, suspicite in cœlum, et precibus exorate cuncta Regentem, ut patris Benedicti intercessione nobis patiendi tolerantiam donet. Alia vero die dux Mamucha, residens in consistorio, jussit, sanctos Dei martyres Placidum, Eutychium, Victorinum et virginem Flaviam cum triginta tribus Sociis suis sibi præsentari, et gravissime fustibus cædi, et per pedes suspendi, ac membris omnibus acriter torqueri, fumumque horridum sub eis administrari, dicens : Negate Christum vestrum, et dicite in eum convicia, et dabimus vobis bona hujus mundi. Posthæc sanctus martyr Chrysti Placidus, erectis in cœlum oculis, clamabat ad Dominum, dicens : „ Narraverunt „ nobis iniqui fabulationes, sed non ita, ut lex „ tua „ Domine *a*. Omnia mandata tua veritas, iniqui persecuti sunt nos, adjuva nos, Domine, Deus noster.

A. Pseudo-Gordiano, dein vero S. Placidum et Fratres.

72 Quinta vero die, videntes pagani, quod sancti Dei martyres Placidus, Eutychius, Victorinus et Flavia virgo speciali quodam amore essent obligati, et honore se invicem prævenirent, quod una cibum caperent, quod segregati ab aliis starent, quod simul soli orarent, mirati sunt, et dicebat alter ad alterum : Isti affinitate conjuncti sunt, ideo ab aliis dividuntur. Interrogans itaque Sanctos unus ex paganis per interpretem, quo utebantur, dixit ad eos : Quam generositatem fertis inter vos? Responderunt hi : Quatuor germani fratres sumus, ex uno viro et femina generati. Ille vero rursus percontatus est eos, dicens : Ex ista patria estis, an ex alia regione? Et responderunt Sancti, dicentes : Romani sumus et Christiani. Et ille : Bene contingit vobis, quia hominum omnium genus semper voluistis humiliare, et dominium exercere, nulli umquam genti voluistis subdere colla. Sed dicite nobis, quæ sunt nomina vestra? Ad hæc sanctus Placidus proloquens, ait : Hi duo fratres mei, Eutychius et Victorinus *b* vocantur. Hæc autem soror mea et virgo, Flavia dicitur. Ego vero peccator, Placidus Monachus vocor. E Et ille, Assentite, inquit, nobis, et proderit vobis ; negate, Christum vestrum Deum esse, et nostro more Luciferum sidus Dei nostri Rempham excolite, ut frui possitis una nobiscum hujus gaudiis vitæ. Respondens autem sanctus martyr Placidus, dixit : Absit hoc a nobis, ut Deum nostrum Jesum Christum, Creatorem cœli et terræ, negemus, et hominem perditum pro Deo colamus, qui jam a Domino Jesu Christo cum diabolo et angelis ejus damnatus est in inferno, perpetuo igni exurendus.

vir non ad necem, jubet :

73 Hæc pagani ex Martyris ore dum verba audissent, Mamuchæ duci nunciare curarunt. Sævissimus autem dux, furore nimio accensus, jussit, sanctissimum Placidum cum duobus Fratribus et cum sorore Flavia tamdiu virgis mactari, donec inter manus deficerent. Quod dum factum fuisset, pagani, existimantes eos mortuos, recesserunt. Sed Deus omnipotens, cui cura est, et solicitudo suorum, misit angelum suum sanctum, qui sanctorum martyrum Placidi, Eutychii, Victorini et virginis Flaviæ roboravit corpora, et curavit plagarum vulnera. F Mane autem facto, pagani, redeuntes ad stadium, sanctosque Martyres Dei illæsos consistere perspicientes, dicebant ad eos : Animadvertite et videte, quanta misericordia usi sunt Deus et propheta noster in vobis, qui, cum debuissent interficere vos, contulerunt vobis sanitatem. Relinquite ergo vanitatem et sectam superstitiosam, et adorate eos, qui præstiterunt vobis sanitatem, et gubernent vitam vestram. Sanctus Placidus respondit : Vos potius relinquite diabolum, quem adoratis, et adorate Dominum nostrum Jesum Christum, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt, et relinquite perditum ipsum vestrum prophetam, et satanam, quem is pro Deo coluit, cum quo damnatus est in ignem æternum.

quod cum frustra fieret, Placido lingua præciditur.

74 Saraceni autem, cum viderent, quod neque minis, neque promissionibus Sanctos Dei ad suam culturam valerent inflectere, acta et dicta duci seriatim referre curarunt. Dux vero sævus indignans, jussit, sanctum Placidum cum Sorore et duobus Fratribus suis per pedes suspendi, et fustibus cædi, et fumum acerrimum subministrari,

A. Pseudo Gordiano.

nistrari, clamantibus paganis juxta consuetudinem : Negate Christum vestrum, negate. Quod dum factum fuisset, clamabat beatus Placidus una cum fratribus suis Eutychio et Victorino ac virgine Flavia, quasi ex uno ore, dicentes : Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, qui confortas servos tuos, in te sperantes. At durissimus dux, dolore et ira permotus, beatissimo martyri Placido, qui præ omnibus et pro omnibus loquebatur, cum lapide os et arterias confringi jussit, dicens : Si non negabis Christum tuum, et tu et alii mala morte peribitis. Sanctus vero martyr Placidus glorificat Dominum, dicens : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me computare dignatus es in numero servorum tuorum. Non ferens autem impiissimus dux, quod sic beatissimus Placidus sæpe Christum nominaret, ira magna accensus, jussit, ei linguam radicitus amputari. Sanctus vero Placidus clamabat, lingua præcisa *c*, dicens : Benedictum nomen et virtus Domini nostri Jesu Christi, cujus nomen et virtus permanent in secula, qui et liberat nos ab omni malo semper.

B

stupro exponitur Flavia :

75 Cumque Fratres ejus et Soror respondissent, Amen, præ nimia ira frendens dentibus sævissimus dux, jussit, eos iterum gravissimis fustibus cædi. Sanctam vero virginem Flaviam truculentus arbiter præcepit, tradi quibusdam lenonibus de exercitu suo ad corrumpendum, dicens : Invitate ad turpitudinem ejus omnem exercitum. Sancta autem virgo Flavia, prolatam sententiam in se dum agnovisset, suspexit in cœlum, et ait : « Deus, qui sedes super thronos et judicas æquitatem *d* » « esto mihi in Deum protectorem, et » in locum refugii, ut salvam me facias *e*. » Surrexit in me judex iniquus, mordens carnes meas canina rabie, misit truces manus ad verbera, pedibus appensa sum, fustibus acerrime verberata sum, omnibus membris crudelissime torta sum, fumus horridus sub me administratus est, impinguatur dux sævus sanguine meo : tuus est amor, tua fidelitas, pro te hæc omnia patior; respice in me, sancte Deus Sabaoth, ne polluant inimici famulam tuam, ne dicant, Prævaluimus adversus eam. Oravit, et ecce subito virtus divina super Virginem sanctam respiciens, suo illam munimine sepsit. Nam, cum ad ducis imperium lenones sanctam virginem Flaviam vellent stuprare, vim ei inferre volentes, quicumque manus ad eam contingendam misissent, stupebant nervi eorum, et arefiebant manus et brachia illorum, et præ dolore ex intimo corde mugitum reddebant. Ipsa autem beatissima virgo Flavia, cum fuisset, sicut jam diximus, cum Fratribus suis multoties pro Christi nomine cæsa et torta, et diversis suppliciis affecta, immobilis in fide Christi permansit.

C

tandem, expugnandis Martyribus

76 Posthæc impiissimus dux Mamucha sanctos Dei martyres Placidum, Eutychium, Victornum et virginem Flaviam suo examini fecit assisti, quos tumenti pectore, facie furibunda, vibranti capite, ita est allocutus : Quousque insipientes vos nostra tolerat clementia? Hortor et commoneo vos, Crucifixum negate, et adorate Deum, cui excellentissimus rex noster Abdala cervicem suam flectit; sin alias, acerrima morte peribitis. Sanctus Placidus respondit : O infelices, quare mentis vestræ oculos, atra orbatos * caligine, non exeritis? Credite in Dominum Jesum Christum, Creatorem cœli et terræ, et dimittite diabolum, quem adoratis, et falsum vestrum prophetam relinquite. Quod si non feceritis, ignis vos æternus excipiet. Mamucha vero posthæc conversus ad sanctos martyres Eutychium, Victorinum et virginem Flaviam, dixit ad eos : Dicite, infelices et miseri, derelinquitis Crucifixum, an cum Placido seductore perire decrevistis? Sancti Martyres dixerunt : Jam sæpius tibi diximus, quia nullo pacto nullaque ratione Dominum nostrum Jesum Christum relinquimus, monita vero vestra, veluti lutum, quod pedibus conculcatur, abominamur.

** non obductos?*

D

ultima machina, sed æque

77 His auditis, sævissimus Mamucha, nimiis furiis incitatus, jussit, sanctos Dei martyres Placidum, Eutychium, Victorinum et Flaviam strictius ligari, et super tibias eorum anchoras navium poni, et super anchoras lapides magnos superponi, ut, hoc dolore compulsi, Christum negarent. Pagani vero, jussa iniquissimi ducis perficientes, clamabant : Nisi negaveritis, Christum vestrum Deum esse, acerba morte in tali supplicio consummabimini. Cumque die ipsa et nocte tota in tanto cruciatu perdurassent, et sanctus Domini Placidus psalleret, et Soror ac Fratres ejus orarent, et Deo gratias agerent, die altera illucescente *f*, pagani ad Martyres reversi sunt, videntesque, illos immobiles in fide Christi persistere, dicebant : Num vobis corneas fibras, num lapidosa pectora nutritis, qui salutaribus consiliis non acquiescitis? Respicite vosmetipsos, et, Christum Deum esse, negate, et dabimus vobis aurum et argentum, pallia deaurata, et lapides pretiosos. Sanctus Placidus respondit : Neque pro auro, pro argento, sive pro palliis deauratis, aut lapidibus pretiosis vestræ impiæ et perversæ suggestioni assensum dabimus, ut Christum negamus. Justitiæ namque rigor et veritatis via flecti non novit, si forti pectore retinetur. Id ipsum sancti Dei Eutychius, Victorinus et beata Flavia virgo affirmabant.

E

incassum adhibita,

78 Adhæc satellites satanæ vehementer irati, rem, prout erat, duci per ordinem pandunt. Sævissimus vero Mamucha, terribili furore et ira succensus, dictavit sententiam, dicens : Placidum, Eutychium, Victorinum, Faustum, præcepta contemnentes, et Christum, qui a Judæis crucifixus est, pro Deo colentes, nostramque culturam nostrumque prophetam Moloch abominantes, capite cædi jubemus, et corpora eorum inhumata lupis ac canibus et volucribus cæli devoranda relinqui. Nequissimi autem ministri concito gradu revertentes, ejecerunt Sanctos de custodia, in qua clausi detinebantur, et usque ad littus maris, in qua decollandi erant, eos flagellando perduxerunt. Quo dum venissent pagani, ad Sanctos proloquentes, dixerunt : Obsecundabitis jussioni invictissimi ducis Mamuchæ, ut Christum negetis, et Deum more nostro adoretis et colatis?

F

die iv Octobris omnes capite minuuntur.

79 Sancti autem Martyres, eorum monita abdicantes, dicebant : Numquam Creatorem nostrum negamus, numquam ab ejus cultura recedimus. Alium vero Deum omnino nescimus, neque adoramus, præter Dominum nostrum Jesum Christum, cui nosmetipsos hostiam vivam in sacrificium offerimus. Christiani sumus, et pro nomine Domini nostri Jesu Christi magis mori, quam vivere desideramus. Jam perficite in nobis, quod vobis videtur. Hæc ubi dicta dederunt, beatissimus martyr Placidus, oculos in cœlum elevans, oravit ad Dominum, dicens : Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui de cœlis ad terram descendisti, et pro nostra salute Crucis patibulum sustinuisti, propitius esto nobis, famulis

A famulis tuis, et per intercessionem magistri nostri, servi tui Benedicti, da nobis virtutis constantiam, ut participes gloriosissimæ anastasis effecti, hujus agonis stadium intrepido animo, mente robusta percurrere valeamus, ne humani generis inimicus aliquod obstaculum nostris anteferat mentibus, ne princeps tenebrarum et complices ejus impediant. Sed angelus testamenti tui Michaël nostras animas in pace suscipiat, quia tu es Deus benedictus et gloriosus in sæcula sæculorum. Cumque sancti martyres Eutychius, Victorinus et virgo Flavia cum triginta tribus Sociis suis respondissent, Amen, flectentes genua decollati sunt una cum beatissimo Placido, tertio Nonas Octobris, apud Siciliam in portu Messanæ civitatis. Jacuerunt autem post decollationem corpora eorum juxta mare diebus quatuor *g*.

g quorum quinto post die, pereuntibus mari Saracenis.

80 Post passionem vero beatissimi Placidi martyris et Sociorum ejus, Mamucha, impiissimus dux Saracenorum, necdum saturatus de sanguine Sanctorum, quem innocenter effundi fecerat, præcepit, ut monasterium illud, quod beatus Placidus ædificaverat, in quo etiam et habi- B taverat, incenderetur, et a fundamentis everteretur. Sicque factum est, ut per quatuor dies, in quibus post decollationem corpora Sanctorum jacuerant in littore, monasterium omne incensum, et solo tenus eversum est *, ita ut etiam fundamenta monasterii Saraceni evellerent, et lapides in mare projicerent. Interea hoc mare sedatur, ventorum turbines pacificantur, nautis via panditur. Quod crudelissimus dux perspiciens, imperat, ut omnes Saraceni ad mare redirent, quatenus, signo dato, naves conscenderent. Aurora autem quinti diei illucescente, Saraceni cum duce suo Mamucha naves conscendentes, æquoris alta sulcare cœperunt. Præ celsitudinis vero magnitudine, ecclesiam, quam intra monasterium suum beatus Placidus in honore sancti Johannis Baptistæ ædificaverat, cum esset ampla et alta, Saraceni succendere sive evertere non potuerunt *h*, sed modis omnibus, quibus poterant, polluerunt et profanaverunt. Nam trabes, quas intus in ecclesia invenerunt, minutatim præciderunt, ecclesiam adulteriis coinquinaverunt, altare Domini stercoribus et urinis fœdaverunt, et super illud secessum ierunt, et, quicquid pravum vel dici vel cogitari potest, ibi- C dem exercuerunt. Et, sicut ante descripsimus, naves conscendentes, quanta instantia poterant, navigare cœperunt. Cumque jam in Phari medio essent, (nam Rhegium tendere disposuerant) subito tempestas magna exorta est, ita ut nec retro, nec ante, ultra procedere possent, sed comprehensæ a currentibus undis in medio Phari, justo Dei judicio centum naves simul cum Saracenis sexdecim millibus octingentis demersæ sunt in profundum maris *i*.

* fuerit

corpora Gordianus sepelit.

81 Corpora vero sanctorum Martyrum adhuc jacebant in littore, ubi nulla fera, et nulla avis ea tetigit, et pro fœtore suavissimum odorem emanabant. Gordianus autem, qui beatum Placidum a Cassinensi cœnobio secutus fuerat, quique, ut supra retulimus, tempore captionis ejus fugiens evaserat, qui et requirebat Sanctos noctis tempore, et confortabat, dum essent in carcere, tulit corpus beati Placidi martyris, domini sui, et corpora sanctorum Eutychii et Victorini, fratrum ejus, ac sanctæ virginis Flaviæ, sororis illius, et capita eorum jungens corporibus, prout potuit, in ecclesia S. Johannis Baptistæ sepelivit, mundans eam prius ab omni Saracenorum immunditia. Nam sola eadem ecclesia, ut supra descripsimus, ex omnibus monasterii ædificiis remanserat. Reliqua vero sanctorum triginta trium Martyrum corpora, miro odore fragrantia, ibidem, ubi decollati fuerant, in arena sepelivit, ubi beneficia sua Jesus Christus, Dominus noster, meritis sanctorum martyrum Placidi et Sociorum ejus intervenientibus, præstare non desinit usque in hodiernum diem. Cæci namque ibidem illuminantur, claudi curantur, surdi auditum recipiunt, leprosi mundantur, dæmones effugantur, et omnes infirmi salvantur.

A. Pseudo Gordiano.

S. Placidi, hoc modo exstincti elogium,

82 Tali modo sanctissimus martyr Domini Placidus cum Sociis suis, diversis tribulationibus et suppliciis agitatus, dealbavit stolam suam in sanguine Agni, qui tollit peccata mundi, quem modo sequitur per paradisi amœnitates, insertus Apostolis, quia totum reliquit; Martyribus, quia martyrium pacis et persecutionis in se sustinuit; Confessoribus, quia Christum coram fidelibus et infidelibus confessus est; Virginibus, quia virginitatem cordis et corporis custodivit. E His insertus choris, Regem immensum collaudare non cessat, ferens coronam rosis et liliis intextam, cantansque canticum in exultatione et gaudio voce infatigabili, et merito. Nam per hunc facta est Cassinensis ecclesia purpurea, quæ antea in patris Benedicti operibus extiterat candida, quia primus ex eodem verbo et exemplo plurimis in Christi bello extitit doctor. Hic Benedicti patris temporibus primus contra paganos prœlium cœpit. Hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionum furentium initia cum ipso infestationis principe auctore Mamucha congressus, dum inexpugnabili firmitate adversarium vicit, vincendi ceteris viam fecit. Ideoque nunc cum his, qui Agnum sequuntur, canticum novum decantare non cessat. Apud hunc Agnum dignetur pro nobis intervenire, et, maculis omnibus expiatos, nos vellere velit induere. Omnes representans eidem, quem sequitur, Agno, ut, quos redemit sanguine suo, non sinat juri subjacere alieno.

et chronologica ejus vitæ synopsis.

83 Passus est autem beatissimus Placidus, martyr Domini nostri Jesu Christi præcelsus, anno ætatis suæ vigesimo sexto, cum duobus fratribus suis Eutychio, Victorino, et sorore virgine Flavia, Fausto et Firmato diacono, simul ac Mo- F nachis triginta, sub sævissimo rege Abdala et duce Mamucha, tertiodecimo anno *k* Justiniani imperatoris, apud Messanam, Siciliæ civitatem, tertio Nonas Octobris, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus Sancti, Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen. Dies autem vitæ beatissimi *l* Martyris ita numerantur. Oblatus est Deo a patre suo, Tertullo patricio, et traditus beato Benedicto, septimo anno ætatis suæ; habitavit cum eo apud Sublacum annis quinque, commoratus est in monasterio Cassinensi, quod ipse una cum magistro suo Benedicto et condiscipulo Mauro in proprio rure ædificaverat, annis novem. Construxit in suo patrimonio monasterium apud Siciliam per annos quatuor. Præfuit eidem monasterio anno uno, qui simul fiunt anni sex atque viginti. Natus anno Dominicæ Incarnationis quintodecimo ac quingentesimo. Martyrio coronatus quadragesimo primo ac quingentesimo.

ANNOTATA

A. Pseudo-Gordiano. D

ANNOTATA.

a *Psalm.* 118, ℣. 85.

b Evurtius *et* Victorius *male legitur in Vita contracta* S. Placidi *apud Mabillonium tom.* I *Actorum SS. Benedictinorum pag.* 80.

c *Simile miraculum refert Victor Vitensis lib.* 5 *de Persecutione Vandalica num.* 6 *de Typasensibus Martyribus in Mauritania Majori his verbis:* Quæ cum regi *(Hunerico)* innotuisset, comitem quemdam cum iracundia dirigens, præcepit, ut in medio foro, congregata illuc omni provincia, linguas eis et manus dexteras radicitus abscidisset. Quod cum factum fuisset, Spiritu Sancto præstante, ita locuti sunt et loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, et ibi reperiet unum de illis, subdiaconem Reparatum, sermones politos sine ulla offensione loquentem. *Factum in* S. Placido *simile miraculum æque indubitanter crederem, modo pari auctoritate et testimonio niteretur.*

d Sedisti super thronum, qui judicas justitiam.
B *Psalm.* 9, ℣. 5.

e *Psalm.* 30, ℣. 3.

f *Hæc* S. Placidi *Sociorumque certaminis postrema fuit: illius durationem ita colligit Octavius Cajetanus animadversione* 17 *in Vitam et Passionem* S. Placidi *et Sociorum:* Donatus in nocturna synaxi, ac proin a media nocte occisus *(ex num.* 59 *hic)* Placidus ceterique ante Mamucham sisti et fustigari jussi. Id factum ait Stephanus Aniciensis, orto jam sole *(num.* 28) a quo dies numeramus. Exin a Mamucha inclusi per septem dies sine cibo *(ita Acta hic num.* 61.) Ubi defluxere, revocantur ad tribunal et cruciantur. Quatuor per dies torti ex Stephano *(num.* 29.) Deinde in custodiam trusos Gordianus nocte invisit. Mane ad Mamucham reducti, torquentur: decurso in tormentis die, retruduntur in carcerem *(ex num.* 68 *hic)* sole exorto, *(ex num.* 71*)* rursum excruciantur. Quinto post die *(ex num.* 72) virgis ad mortem mactati, sed curantur ab angelis. Postquam illuxit, diversis suppliciis affecti die ac tota nocte *(ex num.* 73 *et binis seqq.)* Mox enata luce *(ex num.* 76 *et seqq.)* damnati decollatique. Quos dies si collegerimus, xx re-
C periemus. Igitur si Natales ipsos connumeremus, Donatus undeviginti ante Placidum dies mortem obiit. Placidus IV Nonas Octobris, Donatus XVI Kal. Octobris. *Ita Cajetanus num.* 148 *Comment. prævii laudatus.*

g *Sepulta quinto post martyrium die.*

h *Triplicem cladem monasterium passum dicitur; hanc primam, secundam anno* 669, *tertiam sub annum* 880. *Vide num.* 155 *et* 161. *Mirum est, templum illud, non modo post hanc, sed etiam post binas alias barbarorum irruptiones, superstes, ut aiunt, fuisse.*

i *Simile quid Alarico Gothorum regi, Siciliæ excidium meditanti, sub initium seculi* V *contigit. Ex Jornande de Rebus Geticis cap.* 30.

k *Lege annum Justiniani* XV, *vel Incarnationis* 539: *alias hæ temporum notæ non congruunt. De anno, quo* S. Placidus *et Socii occisi fuere, consule num.* 147 *Comment. prævii.*

CAPUT VII.

Monasterii Messanensis instauratio et sanctorum Martyrum cultus.

Explicitis his, quæ ad passionem beatissimi martyris Placidi Sociorumque ejus pertinebant, nunc ejus destructionem restaurationemque cœnobii, vel qualia quantaque post ipsius decessum loci incolæ sint perpessi, curabo posterorum mandare memoriæ *a*, sive ut rei notitia habeatur in promptu, sive ut in eorum multimoda mirabilique erectione, Domini misericordia collaudetur, qui flagellat omnem filium, quem recipit, et post lacrymationem et fletum, exultationem inducit. Postquam perversi doli artifex Mamucha cum omni exercitu suo in maris profunda demersus est, et ad Siculorum notitiam pervenisset, qualiter sanctus Domini Placidus cum Fratribus et Sociis suis martyrium suscepisset, illico ex tota insula innumerabilis turba occurrit, sciscitans, qualiter hoc evenisset. A minimo namque usque ad maximum acerrimus fletus omnes tenebat. Messalinus vero et filii ejus, audientes, sanctum Domini Placidum martyrio coronatum, scissis vestibus, pulvere asperso capite, ad sepulcrum venerunt. Posthæc Messalinus et Pompejus Cilius, consilio habito, legatos Cassinum ad patrem Benedictum direxerunt, destinantes epistolam, hæc continentem: *Intellecta a Siculis* *a* E

85 Universali Monachorum institutori atque doctori Benedicto, servi filii ejus desolati et destituti pastore, cum subjectione debita obedientiam. Quia nihil paternitati vestræ incognitum esse, rectum duximus, de his, quæ apud nos actitata sunt, scire vestram sanctitatem volumus, religiosissimum ac sanctissimum discipulum vestrum Placidum tertio Nonas Octobris post multa tormentorum genera gladii animadversione migrasse ad Dominum. A duce namque Saracenorum Mamucha cum fratribus suis Eutychio, Victorino ac sorore virgine Flavia, Fausto, Firmato et Monachis triginta captus, post verberum mactationem, suspensionem, fumi administrationem, membrorum omnium tortionem, arteriarum et dentium confractionem, necnon et linguæ abscissionem, capite cum omnibus Sociis truncatus est. Unde suppliciter vestram paternitatem poscimus, ut ad cortes et possessiones retinendas discipulos mittere dignemini *b* etc. *Martyrum cæde.* F *b*

86 Exhilaratus itaque de sanctis apicibus pater sanctus, palmas ad alta sustollens, gratias egit Redemptori omnium, dicens: Grates tibi nunc promo, cunctorum Vita salusque, qui fructum labiorum meorum dilectissimum Placidum, singularem et unicum mei pectoris filium, ad tuum fecisti conscendere solium. Hæc pater sanctissimus proclamans, et super beatissimi Martyris passionem ultra modum spirituali lætitia congaudens, omnem Cassinensem convocans concionem, talem ad eos protulit orationem: Sicut patris est gaudere in suorum profectibus filiorum, ita et filiorum est augmentum patris sua lucra reputare. Quapropter noveritis dulcissimum *S. Benedictus*

A simum filium meum Placidum, martyriali trabea adornatum, migrasse ad Dominum. Jam enim meis interioribus oculis ejus immaculatam hostiam et Deo beneplacentem deduxi in alta cœlorum. Hunc nempe tempore, quo illum a patre suo suscepi, memineram esse mortalem, nec fefellit opinio. Nunc non est, quod conquerar. Habeo, in quo Deo gratias agam, quia semper optavi, ut de fructu cordis mei omnipotenti Deo sacrificium offerretur. Nihil enim hoc sacrificio habui pretiosius, nihil amabilius, nihil carius. Elegit namque Placidus pro Christo momentaneam mortem, et pervenit ad eum, in cœlesti solio ad dexteram Patris regnantem. Ob id enim Christus pro omnibus mortuus est, ut nos, non nobis, sed Christo viveremus. Grates autem omnium Redemptori refero, quia ingratus esse non possum.

novam monachorum coloniam Messanam mittit,

87 Congaudendum enim mihi scilicet, quod talem Discipulum habuerim, non dolendum, quod amiserim. Nam illud munus fuit, hoc debitum, scilicet, quod functus sum famulatu Placidi, discipuli mei, quamdiu Deus voluit, et post, qui dedit, recepit. Quod naturæ com-
B munis, fuit, Placidus pro Christo posuit, et, quod singularis est gratiæ, meruit. Cur autem ego doleam mihi Placidum, filium meum, ereptum, cum ad salutem nostram Deus Filio suo non pepercerit, sed pro nobis omnibus tradidit illum? Quis umquam exceptus est a conditione moriendi, qui non est exceptus a conditione nascendi? Non ergo defleam Placidum filium, quem scio, transisse de morte ad vitam. In illius namque morte gaudendum est, non dolendum, quia illam pro veritate et æterni Regis fide gustavit. Nam cur ergo te, Placide, fili carissime, defleam, qui mihi sic ereptus es, ut omnium esses? Non enim perdidisti usum naturæ tuæ, sed commutasti. Ante corpore inseparabilis * a Deo existens, nunc individuus cum Deo es permanens. Felicia verba, quæ in te expendi, felices labores, quos in te sustinui, dum viveres mecum! Non te Tertulli, patris tui, amor a me divellere potuit, nec ipse mihi umquam patrem prætulisti, quousque ad æternam vitam migrasti *c*. Hæc et his similia patre Benedicto proloquente, ex et * consilio totius Cassinensis Congregationis quosdam ex discipulis suis ad Siciliam direxit,
C præcipiens illis, eos citius properare ad prædictam insulam, ad monasterium beati martyris Placidi restaurandum, et cortes ac villas Tertulli patricii gubernandas.

** lege potius separabilis seu separatus*

c

** et abundat*

quæ, illuc appulsa,

88 Qui præceptis obsecundantes, dum ad Siciliam pervenerunt, servos beati martyris Placidi evocantes, dixerunt : Ubi posuistis lumen mundi, et decorem Cassinensis ecclesiæ Placidum, patris Benedicti discipulum? Dicite nobis, ubi panis requiei jacet, ubi cœlestis Regis abscondita est pecunia, et multa his similia. Illi autem respondentes dixerunt, illos ad ecclesiam sancti Baptistæ Johannis esse, et locum, in quo Placidus, Christi testis, sepultus jacebat, ostenderunt. Qui, ruentes in terram, cum timore et gaudio magno sanctum sepulcrum deosculari cœperunt, exequias, ut ita dicam, agentes, quasi quidam angeli carnei beato martyri Placido, in cujus passione cœli patuerunt, angeli incubuerunt, homines exultaverunt, terra lætata est. Videntes itaque fratres sepulcrum, in quo Placidus, pater sanctissimus, reconditus erat, cum singultu et lacrymis clamabant, dicentes : Virorum sanctissime, qui, superni Regis vallatus munimine, mundi conculcasti principem, intercede pro nobis ad Dominum, quatenus, suis suffragantibus meritis, per tua vestigia incedere et cœlica gaudia capere valeamus.

A. Pseudo Gordiano.

S. Placidi sepulcrum veneratur,

89 Hæc et multa alia cum dixissent, quasi corporaliter eum viderent, lacrymis nequaquam parcebant, sine intermissione sanctum deosculantes sepulcrum. Odor enim paradisi suavitate, ut ita dicam, ex sepulcro manabat, irrigabant lacrymis, levigabant ingemiscentes, exosculabantur delectantes. Episcopus namque Messanæ civitatis, ubi patris Benedicti discipulos ad monasterium restaurandum et cortes ac possessiones gubernandas venisse, comperit, ad eos accedere studuit, salutansque in osculo sancto, dicebat ad eos : Non passus est Deus opera, atque labores patris sanctissimi, Deo dilectissimi Placidi perditum iri, sed quasi post transmigrationem Israëlis de Ægypto, restituit filiis Sem possessam a Cananæis regionem Palæstinæ propriam, quibus propter naturalium filiorum ejus opus, pater eorum, heres mundi, cum juramento confirmavit distributionis testamentum, ut nullo aliquando tempore diriperent invicem possessiones, ut ante cataclysmum fecerant, et iniquitatibus E et sanguinibus terram contaminarent; ita et super beatissimo Placido, patre nostro, justa retribuens, fecit Deus noster, transmittendo fratres ejus et filios ad monasterium gubernandum et restaurandum, et cortes et possessiones illius retinendas. Etenim juxta Scripturam, in multas generationes Deus bona tribuit, qui secundum Mosaïcum obitum spiritum Placidi restituit Patri. Siquidem ille audivit : Ascende in montem, et ibi morere *d*. Hic, Exi, inquit, a Cassino, Placide, et post paulullum Siciliæ insulam ingrediens, per martyrium carneam transibis vitam atque corruptibilem. Igitur Deus verax est, et impossibile est, mentiri Deum. Sic accidit Placido beatissimo patri. Facta sunt autem hæc dispensatione Dei; nam ideo Mamucham, crudelissimum Christianorum persecutorem, et violentæ vocis ventosum, surreptionem; tempestatem, luctum atque turbationem ad has partes venire permisit, ut Placidus cum Fratribus et Discipulis suis martyrio coronaretur. Dirumpens igitur vinculum ligaturæ corporis sui per medios fluctus vitæ præsentis volavit in alta cœlorum.

d

F

diemque ejus anniversarium una cum Messanensibus festum agit :

90 In talibus die decurso, episcopus cum multitudine populi, quæ cum eo venerat, deosculans sanctum sepulcrum, recessit ad sua. Anniversario autem passionis die beati Placidi et Sociorum ejus adveniente, turba multa cum cereis et thymiamatibus ad sanctissimi Placidi martyris et Sociorum ejus sepulcra convenientes, die noctuque ad ejus honorem persistentes in ecclesia, Domino laudes decantabant; omnes, inquam, convenientes, a viris usque ad mulieres et infantes, oblationes et vota regaliter comportantes *e*. Oportebat enim sanctam festivitatem celebrare in lumine scientiæ, et intellecta splendoris populum adorare. His quoque temporibus beatissimus pater Benedictus plenus virtutibus et sanctitate feliciter migravit ad Dominum anno Verbi Incarnati quadragesimo secundo ac quingentesimo *f*, cum præfuisset in Cassinensis cœnobii regimine annis quatuordecim, sepultusque est ibidem ante aram sancti Baptistæ Johannis *g*. Huic sanctissimo patri sanctus Papa Vigilius

e

f

g

A. PSEUDO-GORDIANO.

Vigilius per privilegium confirmavit omnes cortes ac possessiones, quas Tertullus patricius in Sicilia ei obtulerat. Idipsum fecerunt successores ejus numero XLIX *h*.

cum jam CPolim abierat Gordianus,

91 His taliter succincte libatis, quid Gordianus, martyris Placidi famulus, egerit, Opusculo præsenti tradamus. Postquam enim idem Gordianus sanctorum Martyrum corpora tradidit sepulturæ, quid faceret, vel quid diceret, nesciebat. Dicebat enim intra se: Sic hic maneam, nihil ultra proficiam; si ad Cassinum redire voluero, omnino impossibile mihi videtur: scio enim, quanta pericula in tanto itinere mihi incumbant. Hæc dum secum tacitus volveret, beati Placidi et Sociorum ejus suffragium diebus ac noctibus exorabat attentius. Quarta interea die adveniente, valde diluculo navis, Neapolitanorum mercibus onusta, in portu Messanæ civitatis devenit, descendentesque nonnulli eorum ad terram, sancti Johannis Baptistæ, in qua sanctus Domini martyr Placidus cum Sociis suis sepultus erat, ecclesiam devenerunt *i*. Quos Gordianus adspiciens, post salutationis officia osculatus est, ac deinde percontatus est eos, B dicens: Qui estis, vel unde, et quo tanditis iter? Tum illi: Neapolitani (inquiunt) sumus, et cursus noster Constantinopolim tendit *k* Gordianus vero, talia ab eis dum verba audisset, gaudio ingenti perfusus est, datoque naulo, in eorum navi conscendit, longissimaque maris itinera cum eis transfretans, Constantinopolitanam pervenit ad urbem; in quam ingressus, in domo cujusdam potentissimi viri annis quampluribus hospitatus est.

ubi S. Placidi Acta scripsit,

92 Ibique jussu Justiniani imperatoris *l* enucleatius Vitam atque miracula, necnon Passionem beatissimi martyris Placidi et Sociorum ejus notificare, atque ad posteritatis memoriam Græcis literis, quibus apprime imbutus fuerat, latius annotare curavit. Illi autem, hæc audientes, glorificaverunt Deum, utique secum Gordianus in eadem urbe maneret, hortati sunt, quod et fecit. Post aliquanta vero annorum curricula, Gordianus ille valefaciens, Passionem martyris Placidi et Sociorum ejus, quam ibidem, ut supra taxavimus, Græcis apicibus exaraverat, apud illos reliquit *m*, ipse vero, navem conscendens, C Siciliam rediit, atque ad Syracusanam urbem deveniens, pauco illic tempore supervixit, in quo semper pie sancteque vivendo, finem vitæ complevit, adquirens sibi regnum æternum, intercedentibus sanctis Martyribus, quibus fuerat famulatus.

et cum S. Joannis ecclesiæ S. Placidi nomen jam induerat.

93 Ex die vero, qua sepulta sunt corpora sanctorum martyrum Placidi, Eutychii ac Victorini fratrum, et beatissimæ virginis Flaviæ, sororis eorum, in ecclesia sancti Johannis Baptistæ, ultra jam basilica illa sancti Johannis vocata non est *n*, sed in honore Sanctorum, qui intus erant sepulti, sancti Placidi ecclesia vocabatur, usque ad tempora scilicet illa, quando Romani Siciliam amiserunt *o*: omnibus etiam temporibus, quibus Saraceni Siciliæ dominati sunt, ecclesia ipsa ex beati martyris Placidi nomine vocabatur *p*.

ANNOTATA.

a *Hæc verba quidem auctorem eumdem præ se ferunt, qui* S. Placidi *Passionem exaravit: sed hunc Gordianum non fuisse, hæc verba, quibus secunda et tertia cœnobii Placidiani clades significatur, aperte declarant:* Qualia quantaque post D ipsius decessum loci incolæ sint perpessi, curabo posterorum mandare memoriæ. *Neque enim hæc Gordiano, ante secundam illius cœnobii cladem dudum e vivis erepto, nota esse potuerunt. Enimvero Petrum Casinensem audire hic mihi videor, qui, quamquam hoc loco, quod tamen verbis mox relatis pollicitus est, de secunda et tertia Messanensis ecclesiæ clade ne verbum quidem fecerit, fecit id tamen alibi, uti tum apud Cajetanum, tum* § 10 *Commentarii prævii videre est. Quod si Petrus* S. Placidi *Passionem exaravit, Passionis illius adjuncta, numero sane multa, dubia ut minimum, et valde incerta censenda sunt.*

b *Fictitiis monumentis has ad S. Benedictum litteras annumera.*

c *Quid de hac et similibus orationibus, quæ in his Actis non raro occurrunt, statuendum sit, dixi supra in Annotatis ad cap.* I, *lit.* f.

d *Ita fere Deuteron. cap.* 32, ℣. 39.

e *Tam antiquum* S. Placidi *cultum, qui pauco ab illius obitu tempore, jam inde inceptus fuerit, non habeo, unde confirmem.*

f *Alii obiisse volunt anno* 543. E

g *In oratorio S. Martini sepultus est secundum Vitam S. Mauri. Sed Actis* S. Placidi *hic consonat, utrisque auctoritate longe potior, Gregorius Magnus lib.* 2 *Dialog. cap.* 37.

h *Deducunt hi nos ad Joannem VIII, qui sedit ab anno* 872 *usque ad annum* 882, *sub quo probabilius contigit tertium Messanensis monasteris excidium. Vide supra lit.* h *in Annotatis ad cap. præcedens.*

i *Igitur quarto die ab obitu suo, et quidem valde diluculo, in S. Joannis Baptistæ templo* S. Placidus *jam fuerat sepultus. At num.* 80 *Saraceni Messana solvisse dicuntur tantum die quinto mane. Verosimilius existimo, post horum discessum* S. Placidi *corpus in S. Joannis Baptistæ templum fuisse illatum.*

k *Iter illud Gordiani fabulam sapit. Vide dicta num.* 38 *et seq. Comment. prævii.*

l *Altera fabula. Vide num.* 37 *et seqq. Comment. prævii.*

m *Id quoque figmentum apparet, ut hæc Acta a Gordiano vere aliquando fuisse conscripta, crederetur, inventum.*

n *Universim id verum non est: nam S. Joannis Baptistæ nomine appellatur in diplomate anni* 1136, *citato num.* 164 *Comment. prævii.*

o *De tempore, quo Saraceni Siciliam occuparunt, vide dicta num.* 160 *Comment. prævii.*

p *Petrus Casinensis apud Octavium Cajetanum hunc eumdem locum, quantum apparet, laudans, hæc addit:* Itaque dum jam dicta insula Francis *(Normannos intelligit)* repleta fuisset, ecclesia, in qua S. Placidus quiescebat, non ejusdem Martyris nomine, ut antea diximus, sed S. Jacinthi illam nominare cœperunt, nescientes proprietatem nominis, utpote homines exteræ gentis et superadvenientes; ideoque usque in hodiernum diem, semper eamdem ecclesiam corrupte S. Jacinthi nomine appellare consueverunt.

ACTA

A

ACTA ALTERA

a

Auctore Stephano Aniciensi *a*

Ex editione Octavii Cajetani tomo I *de Sanctis Siculis a pag.* 172.

PROLOGUS.

Quorum precibus auctor scripserit

Sub Sancti Spiritus disciplina degentibus sanctis viris, qui in ecclesia Casinensi cœnobialis exercent militiæ pietatem, Stephanus Aniciensis, indignus et ultimus servus eorum, spiritum Ecclesiæ duplicem promereri. Philosophos cæli vos B esse, et cælestem philosophiam professos, spiritale tyrocinium vestrum docet, et ipsa rerum clamat electio meliorum. Elegistis partem optimam cum Maria, et, de Hur Chaldæorum egressi, Ægyptique tenebras fugientes, montem sanctum, montem coagulatum et pinguem, ut Deum Sabaoth videre possitis, singularitate conversationis et vitæ specialiter obtinetis. Deposita vetusti hominis vilitate, in cælestis Adæ transfigurami ni novitatem, et sedentes in speluncæ ostio cum Elia, suspensis desideriis ad æterna, sentire vos credimus sibilum auræ tenuis, vestris sine sono cordibus insonantem. Ad solatium peregrinationis, et ærumnas temporalis exilii demulcendas foditis diligenter et strenue puteos Scripturarum, in quibus est aqua viva. Et in nocte mortalitatis istius tres panes Euangelicos exigitis ab amico, ut aqua refectionis potati, verique panis soliditate cibati in fortitudine cibi hujus, montem Dei Horeb, sicut viriliter, ita et feliciter attingatis. Securi jam de adipiscenda cohabitatione Sanctorum, viros confessionis et gratiæ, qui vobis semitas perennis vitæ suis vestigiis impresserunt, ea teneritudine ametis, et colatis quasi C commilitones in bello; sed futuros concives in regno, divinis cultibus honoretis, eorumque pro viribus induatis similitudinem pariter et figuram. Placet vobis imitari, quos colitis. Et, ne fames Christi Dei, qui * opprimit terram Canaam, et summos etiam Patriarchas peregrinari compellit, fines vestros violenter invadat, post Scripturas canonicas, Sanctorum passiones et gesta humiliter recensetis, et in eis, velut in speculo, vultus nativitatis vestræ refigurare gaudetis, unde et Placidi, martyris vestri, triumphos pariter et agones, qui Latinorum incuria diu silentio sepulti erant, cum apud Græcos egregie vixerint atque floruerint, de Græco erutos *b*, produxistis lucem, et, ut eosdem stylo mediocri editos, verbis ornatioribus, et magis propriis debeamus colorare, potestativæ precis instantia postulatis.

* an quæ?

b

S. Placidi Historiam.

2 Auctoritatis vestræ mole depressus, munus, quod tam solemnis vox exigit, negare non possum: sed timeo, ne fistula pauperescentis ingenii vestris usibus impar appareat: quia et apud vos, novi, esse fontem aquæ vivæ salientis in vitam. Et tanta est hujus Martyris claritudo, ut eloquio meo infacundo satis et tenui obnubiletur potius, quam clarescat. Supponam tanto oneri cervicem meam, et imperii vestri pondus subjectis humeris substinebo, ut Placidi monachi pridem, nunc martyris; commilitonis olim vestri, nunc tutoris pariter et patroni, sincerissimam passionem, ea, qua possum, sermonis integritate perstringam. Non erit opus, martyrium beati Viri rhetoricis sententiarum vel ornare coloribus, vel floribus investire; cum tantus sit in hac Historia pietatis splendor, virtutum vel operum, ut ipse, et proprietates rerum, quæ exprimendæ sunt, sermonem coloratissimum extorquere possint, etiam ab invito. Nec in nos aliquis, vel nimis diligens, vel minus cautus, devolvere velit calumniam, quasi senescenti jam mundo novum Martyrem inducamus. Cum autenticus sit Martyr iste, non rudis, nec novitius; sed antiquus, teste Orientali ecclesia, quæ triumphos illius, per Gordianum monachum *c* expressos in Græco, venerata est ab antiquo, et, Justiniano imperatore testante, qui per Sacram imperii, Vigilio Papæ directam *d*, canonizari fecit sancti hujus Martyris Passionem. Nos quoque, eorum E sequentes vestigia, expressam ab eis in Græco veritatem reformabimus in Latino, et quasi in via veteri novam semitam figurantes, ita mediocriter incedemus, ut et satisfaciamus negotio, et aurium vestrarum delitias prolixitate superflua minime vulneremus.

A. Stephano Aniciensi

c

d

ANNOTATA.

a *De Stephano Aniciensi vide dicta num.* 48 *et tribus seqq. Comment. prævii.*

b *Qui et quando Acta* S. Placidi *Constantinopoli in Italiam allata fuisse, narrentur, quæ his fides adhibenda sit, vide* § 3 *Comment. prævii.*

c *Quidquid de Gordiano, a* S. Placidi *nece Constantinopolim profecto, ubi* S. Placidi *Acta conscripserit, hic dicitur, fabulam sapit. Vide dicta num.* 36 *et seqq. Comment. prævii.*

d *Justiniani ad Vigilium litteræ prorsus fictitiæ sunt, ut ostenditur num.* 42 *Commentarii prævii.*

F

PROLOGUS ALTER.

Scriptionis causæ.

Immortales Beatorum triumphos, et Martyrum perennes victorias præconiis efferre cælestibus, et divinis titulis honorare, sicut honestum Ecclesiæ, sic legentibus est jucundum. Præclaræ sunt actiones Sanctorum, et ex radio virtutis Dei tantum capiunt splendoris et luminis, ut totum mundum sufficienter valeant illustrare. In Regem deitatis et in ipsam majestatem Domini peccare videtur, quisquis tam divinorum operum claritatem aut voluerit obnubilare silentio, aut non studuerit eo, quo potest, eloquentiæ genere colorare. Quapropter etiam nos ad hoc opus idonei *a*, minusque digni, ne magnalia Dei nostri suppressisse silentio, velut ex invidia, videamur, exactoria prece Sanctorum, qui Deo in cœnobio militant Casinensi, beati Placidi, monachi simul et martyris, Passionem, Deo favente, suscepimus describendam, quam a Gordiano, patris Benedicti discipulo, et ejusdem Martyris

a

A. Stephano Aniciensi.

Martyris socio, Græce descriptam *b*, et minus fere in Latinum translatam *c*, eo styli genere prosequamur, ut et seriem actionis, veritatis compendio perstringamus, et rebus, Domino dedicatis, debitæ proprietatis gratia non negetur. In quo tamen negotio non erit necesse, martyrium sancti Viri vel flore rhetorico, vel sermonum coloribus investire, quia tam preciosa est in conspectu Domini mors Sanctorum, ut etiam inculta vel nuda piarum series actionum aliena suffragia non mendicet, nec verborum flosculis egeat coronari. In ea puritate veritatis actus beati Martyris exsequimur, ut et illud, quod invenimus apud Græcos, suæ integritati reddatur, et nostræ relationis honestas non fastidium ingeneret, sed devotionem pariat audienti. Assistat veritatis Spiritus cordi, pariter et ori meo, ut ita possim reverentiæ Martyris subservire, quatenus idem Sanctus meo labore posteris innotescat, et ego cum lectoribus meis, qui pie susceperint opus istud, mercedem in cælo mereamur ampliorem.

ANNOTATA.

B

a *Legendum* : inidonei.
b *Vide supra lit.* c.
c *Acta igitur superius recusa non viderat Stephanus.*

CAPUT I.

S. Placidi genus, apud S. Benedictum commoratio et missio in Siciliam.

S. Placidus, patricio genere Romæ natus,

Beatus igitur Placidus, Christi martyr, ex linea senatoriæ dignitatis erumpens, Romanæ civitatis indigena fuit, et ad mundi hujus caliginem illustrandam, tempore Justini imperatoris, velut splendidissimum sidus, emicuit. De spina militiæ secularis, rosei floris adinstar, genitura temporali procedens, lavit in vino stolam suam, et in sanguine Jesu Christi pallium carnis suæ mirabiliter purpuravit. Pater ejus Tertullus nomine; primo miles, postea per honorum fasces, C et officia dignitatum exercens, in culmen Romani patriciatus evasit. Mater ejus, ex Octavia gente descendens, partu sobrio satis, et utili hunc ipsum, de quo agimus, quasi quoddam lilium puritatis, effudit *a*. Felix et tanti filii tam digna mater, non hoc solum germen protulit sanctitatis, verum etiam tres alios est enixa Eutychium, Victorinum, et Flaviam virginem *b*, ut in quatuor filiis, veluti in quatuor fluminibus terram sitientis Ecclesiæ pudica fœcunditas irrigaret. Supersedemus in Placido terrenæ nobilitatis efferre præconium *c*; quia tantus est in illo splendor meritorum et operum, ut ad gloriam virtutis ejus, claritudo carnis penitus evanescat.

et a puero traditus S. Benedicto,

5 Parentum diligentia nutritus Puer, et tenere, sicut opportunum fuerat, educatus, cum jam septennis pueritiæ metas attingeret *d*, beatissimo patri Benedicto, qui in territorio Sublacensi vitam angelicam exercebat, norma institutionis monasticæ regulariter *e* imbuendus, oblatus est. Suscepit vir Deo dignus Puerum nutu D divino, parentumque devotione, vel fide cælitus assignatum, ut peritus Ecclesiæ hortulanus, lilio pubescenti rivulos cælestis doctrinæ admoveret, et sub ejus magisterio vel ducatu tenerrimus flos virtutis in maturitatem erumpens, suo tempore martyrii fructum daret. Dignissimum plane fuit, ut vas electionis et gratiæ futurus Puer, qui in Martyris nomen et meritum fuerat promovendus, de speculo Benedicti formam sibi sumeret sanctitatis, et vitæ innocentiam, quam ab illo susceperat, candidatu confessionis, et purpura martyrii coloraret. Religionis habitu vestitus Puer, magisterio Benedicti, sicut assidue, ita etiam strenue adhærebat. Rigabatur novella plantatio cælesti doctrina, et sub Sancti Spiritus disciplina ad perfectionem conversationis et vitæ, ætas adhuc informis et tenera formabatur *f*. Subarraverat Pueri devoti mentem spiritus pietatis, et in tabula cordis ejus amoris rudimenta depingens, ad virtutem humilitatis et obedientiæ consectandam gratiæ suæ largitionibus instruebat.

cujus meritis submersionis periculo eripitur,

6 Cum his virtutum studiis animus puerilis intenderet, et felicem moliretur in anteriora processum, ex more monasterii jussus aquam de flumine ad usus necessarios deportare, verbum jubentis obedienter amplectens, Romani E patricii Filius aquarium vas assumens, ad flumen devenit; situlam minus prudenter in aquam deposuit, eamque incautus ipse sequens, cum vase, quod infuderat, quantum jactus est sagittæ, a terra in flumen, unda rapiente, detractus est. Venerabilis magister ejus Benedictus, et Spiritus Sancti radio perfusus, quo sæpius solebat esse remotorum et absentium cognitor et discussor, quod de Puero factum erat, spiritualibus oculis intuens, Maurum, plenioris ætatis discipulum, advocavit, et, quid circa puerum Placidum ageretur, significans, ut in ereptione mergentis cursu velociore contenderet, modesto vigore spiritus imperavit. Implorata humiliter et accepta benedictione paterna, Maurus monachus ad flumen venit, et puerum Placidum, pœne jam mersum, inveniens, instar Petri Apostoli, super elementum aquæ liberos excursus dedit, crine Puerum rapuit, illumque e medio fluminis usque in terram expedita et secura velocitate reduxit *g*. Dicat quisquis, quod senserit, ego absolute definio, beati patris meritum et virtutem id primo loco potuisse perficere; ut mobilis undæ liquor impressi pedis vestigium pateretur. Sed, hoc simplicem innocen- F tiam Placidi meruisse, ut ad magistri imperium, mediis ereptus aquis, ad majoris gloriæ finem posset, Deo sibi suffragante, servari. Noluit pius arbiter æquitatis innocentem et minus cautam Pueri sui vitam aquis rapientibus intercludi : sed eum ad meliora promovere disponens, et ab instanti mortis articulo, eo, quo solet, clementiæ genere liberavit, et ad victoriam passionis cum gloria subeundam præstituto apud se tempore reservavit. Demptus aquarum periculo, hic pius Puer quotidianis augmentis proficiebat in melius. Et sicut exterius ratione temporis videbatur crescere per ætatem, sic interiori homine suo ad Dei imaginem renovari, satagebat assidue per virtutem.

et cui constanter adhæret,

7 In schola magisterii spiritualis, Benedicto patri humilis et devotus assistens, id familiaritatis et gratiæ obtinere meruit apud illum, ut non solum publicis actionibus ejusdem patris communis speculator adesset, verum etiam secretis et

A et intimis ipsius precibus sive miraculis testis idoneus, tanto verior, quanto secretior, sæpius interesset. Adfuit Puer devotus nocturnis supplicationibus beati patris, cum, ab eo specialiter assumptus in comitem, vidit et expertus est, quid posset meritum sancti viri, qui verticem rupis excelsæ, siccum penitus et arentem, violentia precis suæ sudare compulit aquas vivas, quæ ad remedium fraterni laboris, pariter et querelæ, quotidiana suffragia ministrarent *h*. Credimus, venerabilem Benedictum eo spiritus oculo, quo futurorum notitiam capiebat, præsensisse de Placido, quantæ excellentiæ futurus esset, sicut nobis renuntiat vestra simplex opinio. Hac de caussa pius pater felicem Discipulum suis arcanis interesse volebat, ut, qui de publicis ejus sermonibus vel exemplis sumpserat formam vitæ, de cælestis contemplatione secreti congruos orandi modos et vim veræ supplicationis hauriret. Satis congruum arbitramur, Placidum debuisse magistri miraculis interesse, ut, qui suo tempore miracula facturus erat, ex magistri qualitate vel habitu facile deprehenderet, qua forma precis vel instantiæ supplicandi, ne-
B cessitatis articulo, de vena pietatis divinæ signorum potentiam potenter extorquere deberet. Unde factum est, ut magisterium cæleste sequens, spiritualis magistri fieret imitator, et, qui mirabilium operum dudum fuerat inspector et testis, ipse quoque mirabilium fieret operator. Et, ne lucerna succensa lateret sub modio, qui in Dei oculis magnus erat, in oculis etiam hominum mirabilis apparebat, adolescentiam exuens, et robur induens juventutis, beatus Placidus, inter scholares alas tyrocinii spiritualis, in cœnobio Casinensi, castrensis exercitium disciplinæ sub Benedicto, Dei famulo, sequebatur.

tutandis Casinensium prædiis in Siciliam mittitur.

8 Supervenerant eo tempore de Sicilia procuratores cortium et villarum, qui patri beatissimo retulerunt, possessiones et prædia, quæ Tertullus, Placidi beati pater, monasterio Casinensi patricia liberalitate contulerat, ab incolis terræ illius vastari et distrahi, nec posse a ministris annuum censum Casinensi ecclesiæ resignari. Cum fratribus communicato consilio, bonum visum est omnibus, et maxime in oculis Benedicti, ut ad locorum illorum reformationem pariter et tutelam Placidus mitteretur, qui
C et ex vivacitate prudentiæ, destitutis locis providentiam exhiberet, et tam auctoritate personæ, quam excellentia parentelæ, commissa sibi prædia reservare sufficeret ac tueri. Ex deliberatione communi Benedictus pater injungit Placido cæleste negotium, et, duobus sibi comitibus delegatis, Gordiano et Donato, qui cum eo sudaverant in commilitio spirituali, cum paterna benedictione dimisit. Non humanitus factum puto, sed divina potius providentia contigisse, ut sic Placidus deberet in Siciliam destinari, ut, quod credimus, et suorum meritorum, et temporis ordo poscebat, in illa provincia et sudoris sui cursum, Deo sibi propitio, terminaret, et, exacto passionis agone, triumphi cælestis sumere * bravium pariter et coronam. Quibus in itinere illo miraculis floruerit Beatus iste, quibus virtutum radiis claruerit in illa via, quantum ex Historia Gordiani, patris Benedicti discipuli et ejusdem Martyris socii, deprehendisse potui, non omittam.

* sumeret

ANNOTATA.

a *Tertullo, patricio Romano, natum fuisse* S. Placidum, *ex Gregorio Magno liquet : incerta cetera. Vide Comment. prævium* § 5.

b *Ex codicibus Hieronymianis deprompta videntur hæc nomina, et ab antiquis quibusdam martyribus ad* S. Placidi *Fratres et Sororem translata. Vide num.* 10 *Comment. prævii.*

c *Satius id profecto est, quam illi cum Justiniano cognationem, aliaque nullo fundamento affingere, qua de re consule* § 5 *Commentarii prævii.*

d *Verisimilius anno* 523. *Vide num.* 81 *Comment. prævii.*

e *Idem habet Gregorius lib.* 2, *cap.* 3 *Dialog. : non igitur ea de causa tantum, ut artes profanas addiscerent (ut hæreticis nonnullis affirmare lubet) olim pueri monachis a parentibus offerebantur.*

f *Minus hic in* S. Placidum *æquus est Bailletus. Vide num.* 89 *Comment. prævii.*

g *Ex Gregorio Magno lib.* 2 *Dialog. cap.* 7. E

h *Ex eodem lib.* 2, *cap.* 5.

CAPUT II.

Sancti in Siciliam iter, pluribus prodigiis illustre, et Messanensis monasterii ædificatio.

Primicerio Capuano

Digressus a præsentia beati patris Placidus *a*, athleta Christi, cum apud urbem, quæ Capuana dicitur, devenisset, a felicis memoriæ Germano *b* episcopo officiosa satis humanitate susceptus est. Civitas, jam erecta et posita supra montem, latere non potuit, sed publicas omnium aures rumor occupavit honestus, sanctissimi viri Benedicti discipulum Placidum Capuanam civitatem *c* sua præsentia illustrasse. Erat in Majore ecclesia, quæ beati protomartyris Stephani titulis insignitur, Zoffus quidam, primicerii gerens officium, qui morbo illo capitis, F qui dicitur Cephalæa *d*, laborans, acrimoniam doloris sui nullis remediis lenire poterat vel auferre. Adventu cognito beati Viri, et nocturnam mansionem apud episcopum civitatis Placidum accepisse, præsentiens, conspectibus ejus exhibens se præsentem, qua molestia premeretur, revolvit et aperit, et, ut per ejus meritum curari debeat et sanari, quantacumque potest, exactoriæ supplicationis instantia flagitat et exposcit. Esse se certissimum, confitetur, tam potentem haberi in Placido virtutis et sanctimoniæ veritatem, ut suffragio precis suæ inveteratum jam morbum velocitate, qua velit, omnino sufficiat amovere, qui, si ad hoc etiam attentandum inferior et impar esset, possent tamen virtutes et merita Benedicti, cujus discipulus ipse erat, id potenter efficere, ut inveterata capitis ægritudo, quæ mœrore confecerat laborantem, suo eum lætificaret abscessu.

capitis dolorem tollit,

10 Placidus, amicus Dei, in custodiam humilitatis se erigens, cum pie repelleret supplicantem, et, supra meritum suum esse, quod ab

A. Stephano Aniciensi.

ab illo petebatur, assereret, languidus ille, cui fuerat morbus in caussa, Benedicti nomen medium interponens, contestatur Placidum, et adjurat, ut ad remedium doloris sui capiti ejus manum admovere et orationis medelam sibi apponere non recuset. Victus supplicatione petentis, et exaudito nomine patris sui compunctus, pariter et permotus, surgens de loco, languentis capiti manum apponit, et, iterato nomine Jesu Christi, Benedicti patris nomen humiliter subsecundans, signo Crucis admoto, dolorem, qui diu latuerat inclusus, exclusit: totumque hominem debitæ saluti restituens, ad domum propriam communi, tam sua, quam illorum, qui aderant, cum exultatione remisit. O dignum admiratione spectaculum! Operatur absens Discipulus in nomine magistri sui expetitæ miraculum sanitatis, et Helisæi prophetæ factum suo quoque opere figurans, qui magistri pallio percussàs aquas legitur divisisse, miraculi novitate, et suum prodit meritum, et præconium proprii præceptoris attollit. Ita beatus Vir, humilitatis integræ statum conservans, dum languido manum B opponit, sed magistri vocabulum interponit, ex altero quidem vere miraculi patrator apparet; sed in altero, quasi cavens, ne sibi superbiæ pestis irrepat, magistro suo totum assignat, penitus et adscribit. Fama patrati miraculi Capuanam impleverat civitatem, volvebatur in ore cunctorum languenti sanitas impertita, et de cælestis novitate miraculi totus simul populus exultabat.

et cæco visum reddit: Capuæ

11 Erat in urbe Capua cœcus quidam, quem oculorum officio destitutum nox æterna damnaverat: audito nomine Viri Dei, et indultæ sospitatis veritate præcognita, quis sit tantus operum divinorum effector, diligentius investigat. Dictum sibi est, Benedicti, Casinensis abbatis, hunc esse Discipulum, qui, magistri sui diligentissimus imitator, sicut fuerat socius in doctrina, sic illius quoque esset hæres efficacissimus in virtute. Concepta solidæ spei fiducia, cæcus ille deduci se fecit ad hospitium beati Viri, seque sub oculis illius præsentem exhibuit. Qui, dum violentia suarum precum obtestaretur Virum Domini, vel rogaret, ut amissam lucem cœcis oculis perfundere dignaretur; amicus Dei Placidus sibi eum protinus jussit adstare, et, oratione præ-C missa, invocato nomine Salvatoris, perpetuæ noctis horrorem patientibus oculis signum Crucis impressit. Cum itaque Vir beatus super oculos illius cœci signaculum Crucis infunderet, et Benedicti patris nomen saluberrimum iteraret, adsistentis illius oculi subitam proruperunt in lucem, et, visibilis aeris hujus lumen visibiliter haurientes, ad videndi officium sunt promoti, detersa penitus prioris caligine cœcitatis. De quondam misero factus felicior, homo ille, ad B. Placidi vestigia pronus ruens, de percepto beneficio solvit gratias, quas debebat, et eos, qui adstiterant contemplatores virtutis, in admirationem deflectens ad gaudium, Jesu Christi potentiam in Servo suo gratulabundus magnificat et attollit. Innotuit civitati virtutis opus, quod fecerat sanctus Homo, et per ora omnium volitabat hic sermo; Placidum, amicum Christi, ea potestate, qua languenti capiti reddiderat sospitatem, oculis etiam tenebrosa cœcitate damnatis, videndi gratiam reformasse. Fit exclamatio generalis in populo, civitas tota tripudiat et exsultat. Jesu Christi favor, et gloria tollitur in immensum, et in eo Benedicti quoque sancti nomen et meritum summis in urbe præconiis cele- D bratur. Sic Placidus, veræ lucis amicus et filius, dum cœcis oculis lucem optatissimam infundit, cujus sit apud Deum meriti, manifestam producit in lucem, et auctorem lucis clarificans, in se ipso parit eam, quam potest, divino nomini claritatem.

digressus, Galatiæ languido vires reddit, e

12 Egressus Capuæ civitate, cum cœptum iter in Siciliam maturaret, civitatem illam prætermeans, quæ vulgo Galatia *e* nuncupatur, obvium habuit hominem languescentem, qui, cum infortunii sui modum et languorem, quo misere premebatur, exprimeret, multos ex accolis regionis illius eodem incommodo laborare, cum gemitu et dolore testatus est. Orare et precari cœpit, ut Vir Domini, cujus virtus dignis effectibus carere non poterat, misericordia moveretur, et se, qui prius occurrerat, sanitati restituens primo loco, divinam demum potentiam in ceteris exhiberet. Miseri languentis hominis misertus Sanctus, nec minus compatiens calamitatibus aliorum, in orationem se dedit, et, ea completa, tam illum, qui primus occurrerat, quam alios, qui de diversis partibus confluebant, forma crucis mu- E niens, et consignans omnes illos, qui sibi oblati sunt, plena incolumitate donavit. Virtutum Ministro virtutis efficacia deesse non poterat. Et satis congruus erat ordo, ut, qui studiis indefessis virtutum exercitiis insudabat, ad Christi laudem, cujus gloriæ mulitabat, virtutum signis gloriosior haberetur. Quocumque tenderet Sanctus iste celeberrimus, adventus ejus fama celebris anteibat. Lucerna denique lucens et ardens, quæcumque loca præsentialiter illustrasset, eorum incolas ad amorem et desiderium se videndi mirabiliter accendebat.

puerum, tantum non mortuum,

13 Unde quædam mulier, opinione sanctitatis illius accepta, filium parvulum, supremo jam spiritu soloque pectore palpitantem, B. Placidi pedibus lacrymabiliter et anxie satis exposuit, vociferans et contestans, ut eo pietatis spiritu, quo plenus erat, sibi condescenderet et maternæ consuleret orbitati, redderet sibi filium, quem mors nimis immatura, ea violentia, qua cunctos solet auferre, sibi etiam omnino præripere festinabat. Hanc se habere fiduciam, et tanta in Dominum fide niti, ut, quidquid ab eo Placidus beatus exposceret, sine cunctatione aliqua suis posset precibus obtinere. Non posse carere vir- F tutis effectu Discipulum Benedicti, cui sanctitas magistri vel virtus, sicut in divinis exsequendis ministraverat disciplinam, sic in mirabilibus exhibendis obtentu assiduo apud Domini potentiam impetraret. Ita mulier, misera prorsus et lugubris, in viribus magni Discipuli, summi præceptoris Benedicti nomen et meritum inculcans, restitutionem filii cum obtestatione et lacrymis exigebat. Induit, evictus tandem, misericordiæ viscera benignus Homo, et magistri sui nomen apud se inaniter iterari, non sustinens, puerulo pœne jam mortuo, et extremum spiritum vix trahenti, dexteram super apposuit, signum vivificæ Crucis impressit, et, de faucibus mortis ereptum, vitæ restituens in momento, ita plene vivificat vix spirantem, ut reformet lamentanti præoptata gaudia genitrici. Implevit loca finitima rumor iste, prædicatur Benedictus in discipulo suo Placido: sic resplendens et consona omnium veritate magnificus in utroque Christus Dominus prædicatur.

paralyticum,

14 Athleta Domini Placidus, sicut in curandis ægritudinibus animarum scientiam sumpserat

a

A. Stephano Aniciensi.

A a magistro, ita etiam per magistri interventum simul et meritum in propulsandis molestiis corporum cælestem in potentiam mirabiliter exercebat. Oblatus est ei paralyticus quidam in via, membrorum omnium destitutus officiis, quem dissolutio juncturarum sic in omnibus membris suis totum damnaverat et reddiderat prorsus inutilem, ut nec terræ pedem imprimere, nec apponere manum ori posset, nisi alienis suffragiis niteretur. Videns hunc hominem Servus Dei, et compatiens dolori ejus, contulit se ad Deum, in quo posuerat fiduciam totius spei, et vibrans in paralyticum signum Crucis, mysterium Trinitatis expressit. Ad benedicfionem sancti Viri, debilitata natura resumpsit suarum virium quantitatem. Succus vigoris diffunditur passim per nervos et membra omnia, quæ contraria passione marcuerant, colore simul et robore reparantur. Sicque factum est, ut, quod in illo misero deturpaverat origo corruptior, sancti Viri virtus amplissima reformaret, et membra singula, restituta suis officiis, facultati propriæ redderentur, adstat sanus et incolumis in momento, B qui diu non æger, sed pœne mortuus, jacuerat in grabato, et magis proficiens ex S. Placidi munere, quam prius sumpserat ex collatione naturæ, erigit pariter corpus et animum, et Deum glorificans in opere suo, Placido, cujus ministerio sanatus erat, gratiarum vota gratulabundus exsolvit.

quartana laborantem ad sanitatem revocat,

15 Christianæ fidei devotus cultor, cum in magnis virtutibus exercendis facultatem et gratiam haberet in promptu, in minimis quoque non negligens aut segnis erat, sed pari ac simili ratione et florebat ex minimis, et fructificabat in magnis. Quartano incommodo, vir laborans, occurrit in eodem itinere sancto Viro, intemperie caloris et frigoris sic exustus, ut pallore et macie putens esset, cum validissimæ febris incendiis æstuaret. Beati Viri conspectibus se præsentans, genibus ejus advolvitur, supplices manus protendit, morbum, cujus signa lucebant in facie, confitetur, et, ut per Servum Domini salutis gratiam mereatur, exposcit. Fidem se habere plenissimam, et ex fide fiduciam concepisse, si possit Viri beatissimi vel orationem promereri vel tactum, febri propulsata, recuperatæ sanitatis gaudia suscepturum. Exuberans pietatis visceribus animus sancti Viri, totum se in ora- C tionem effundit, et illum deprecans, qui socrum Petri sola verbi potestate *f* liberavit a febribus, et puerum centurionis paralysi decumbentem, membrorum officiis instauravit, ut hujus quoque debeat misereri, gemebundus implorat. Inter orandum, cum necdum finem orationi dedisset, virtutem mirabiliter emanantem de Placido sensit ægrotus, et, penitus extincta vi febrium, ita totus ex integro redditur sanitati, ut nulla jam in eo prioris morbi vestigia residerent. Agit gratias curatori, et imperio sancti Viri submitti morbos, subjici passiones, sublatis in cælum vocibus attestatus, qui tremebundus et pallens advenerat, incolumis abscessit.

f

aliaque plura

16 Possem in infinitum verba producere et paginam onerare miraculis, sed, ne lectorem compellat prolixa lectio nauseare, et quasi cum fastidio refutare, quod summis est studiis amplectendum, quicquid sequitur de miraculis hujus Sancti, fidelis oraculi brevitate perstringam. Tantam Dominus in illo Calatiensi territorio virtutis amplitudinem ministravit, ut signorum divitias, quæ sequuntur, sicut divinitus, sic ubertim effunderet in locis illis. Vir quidam, pariter mutus et claudus, duorum officio præsentatur; qui, ad benedictionem Sancti plectro linguæ resoluto, vigorem motus et locutionis excepit, et in pedibus, quos nervorum imbecillus stupor invaserat, gradiendi sumpsisse meruit libertatem. Alium morbo podagrico laborantem et vehementer afflictum, Cruce Christi humiliter consignavit, eumque protinus, excusso morbo, bonæ valetudini restituens, ad propria remisit incolumem. Puellulam oblatam sibi, quæ simul fuerat oris, oculorum et aurium privatione damnata, fusa prece pro salute illius, Crucis impressione signavit, ejus sensus redintegrans diminutos, ut, quæ muta fuerat, loqueretur; carens oculis plene videret; et surda prius patenter audire obtinuit. Romanæ civitatis indigena, cum infirmitate pessima teneretur, ad Domini Servum deductus, ejus ope curatus est.

edit prodigia ;

17 Brachium cujusdam viri, cujus tumor nimius in putredinem simul et saniem laxabatur, signo Crucis apposito, sinistra valetudine vacavit. Alterius contractam manum, cum ad eum, morbo suadente, venisset, signaculo Crucis ap- E posito, nervorum flexibus integratis, plene restituit sospitati. Cœcum, sibi occurrentem, virtute Crucis, per quam operabatur hæc omnia, visibili lumine superfudit. Energumenum quemdam, qui ab immundo spiritu pessime vexabatur, solito Crucis auxilio sic constrinxit, ut spiritus, qui eum invaserat, instar fumi, quasi de vertice illius egrediens, hominem, male possessum, sanum relinquere cogeretur. Senem cœcum, data prius oratione, signavit, et lucem, diutius denegatam, mirantibus oculis mirabiliter infudit. Morbo hydropico fatigatum, cujus venter intumuerat instar utris, et cutis in morem vitri prælucebat, signi salutiferi munimine superfudit, atque in eo pestiferum liquorem exhauriens, corpus inæquale penitus et distensum, humore siccato, æqualitati pristinæ reformavit. Hæc in Calatiensi territorio contigisse, in Gordiani reperimus Historia, et ad Christi magnificentiam probandam in Placido legenda posteris destinamus.

uti et locis aliis *g*

18 Viator bonus accelerans iter cœptum, Furcas, ut dicitur, Caudinas *g* attigerat, locum illum, cui prius fuerat nomen tormenti, fecit esse locum miraculi. Super oculos cujusdam cœci, F qui sibi in eodem loco oblatus est, manum imposuit, præmisit precem, Crucem infudit, et diutius amissum diem stupentibus oculis instauravit. Mulier debilis et infirma, implorato auxilio Viri Dei, per orationem ejus oblatam meruit sospitatem. Febricitantem alium, deductum ad se, censueta gratia benedixit, et, languore submoto, remisit incolumem. Manu debilis accessit ad eum, cujus cum digitum, præmisso Benedicti nomine, contrectasset, laxatis articulis, extensa palma, siccitas diuturna reviruit. Corruens quidam ex alto, fracti brachii læsione mulctatus, visitatione pariter et prece Sancti, desiderata sanitate donatus est. In eodem loco cum super quemdam, qui spiritu molestabatur immundo, formam Crucis manus extensione signasset, igne scintillante de naribus ejus, in specie fumi de illo habitaculo, pessime usurpato, nequam spiritus invitus egressus est. Maculosum cujusdam oculum tunc sanavit, et juvenem, cujus calcanea natibus adhærebant, orationis virtute vel Crucis liberum reddidit et erectum.

A. STEPHANO ANICIENSI.

erectum. Quot ægrotos, contraria valetudine laborantes, in illis partibus virtus curaverit Jesu Christi, nos quidem supersedemus evolvere, sed Deo relinquimus illud totum, cujus ope et auxilio hæc et alia diversa patravit, et ad cujus referenda sunt gloriam, quæcumque fecit. Nos interim simplicem Historiam prosequamur.

per quæ transit :

19 Virtute pollens et coruscans miraculis Placidus, minister Christi, Beneventum *h* advenit, susceptus honorifice a B. Marciano *i*, civitatis illius episcopo, claudum quemdam, Majorem nomine, qui, genibus ab postrema recurvis, terram scabellulis quasi verrere videbatur, invocato nomine prius Christi, postea Benedicti, tibiarum et pedum naturali restitutione donavit. Ibidem etiam lumen, quod amiserat, cœco reddens, susceptori suo Marciano pontifici valefecit, et in Apuliam ultra progrediens apud Canusiam *k* civitatem, a S. Savino *l* episcopo multa cum humanitate susceptus est. Ubi etiam Landulfum quemdam nomine, habentem aridam et curvam manum, benedictione data, naturali reformans officio, in anteriora progressus, Deo se et opera ejus dirigente, Rhegium, Calabriæ civitatem, advenit, exceptus a Sisinio, venerabili episcopo illius urbis, leprosum quemdam, cujus superficiem, fere totam subalbam, lepræ color obduxerat, Benedicti meritis et prece sua corporali munditie reformavit. Ibi quemdam clericum, Siconem nomine, mutum et surdum, cui ex auribus vermes defluebant, sibi expositum, fusa prece, et interposito nomine Benedicti, plenius instauravit ad auditum pariter et loquelam.

tandem Messanam appulsus, condito illic monasterio,

20 Die sequenti cum suis Sociis navim ascendens, Messanam *m* appulit, et apud Messalinum, Romanum civem, Tertulli, patris sui familiarem pariter et amicum, mansionem accepit, cum quo diem illum cum nocte sequenti in Domini laude et fidei collatione deducens, alterius diei lucescente crepusculo, cum eodem Messalino descendit ad portum, et idoneum locum reperiens ædificia construendi, cannibula sua, quam gestabat in manu, locum, in quo Joannis Baptistæ oratorium et officinæ ceteræ fundarentur, diligentius assignavit. Ita Vir Domini, undecumque artificibus congregatis, jecit in Christi nomine fundamenta, et operi suo sedulus maturator adsistens, cœpti monasterii fabricam ad perfectum deducere conabatur. Quantis virtutibus ibidem floruerit, quibus signis emicuerit in loco illo, sequentia pietatis opera manifestant. Quadam die Vir Dei, dum a monasterio rediret domum, cœcus illi adfuit ex occursu, qui, suffragium ejus implorans, per orationem ejus oculorum officium debita cum integritate recepit. Factum illud regioni statim innotuit, quia persona, in qua signum ostensum est, indigena fuerat Romanæ urbis, et notissimum fuerat apud omnes, eum, cui reddita dies erat, Silvium nominari. Glorificabatur Dominus in Sancto suo, et mirabilia faciens per manum ejus, per totam Siciliam nomen ejus mirabiliter propagabat et famam, ducebantur ad eum variis passionibus obligati, inter quos quidam vir, correptus a dæmonio, cum ejus conspectui sisteretur, eo interveniente, purgatus est. Paralyticus quidam, cujus universa membra continuo languore defecerant, exhibitus ejus præsentiæ, supradicto Messalino assistente pariter et vidente, membrorum suorum officiosam restitutionem emeruit.

prodigiorum fama,

21 Virum, cujus brachium cum manu arida siccitate torpuerat, oratione præmissa, subsecundato etiam nomine Benedicti, in statum pristinum reparavit, adsistentibus plurimis et tanti miraculi novitate stupentibus. Paralyticum, Siculi viri sodalem, virtute simul orationis et Crucis, languore sanato, suis viribus instauravit. Alium quemdam vitæ carentem officiis et inutili longævitate durantem, cui, in corpore jam extincto, superstes spiritus anhelabat, et cadaver exanime servabant oculi vigilantes, ad precem beatissimi Placidi plenam totius corporis reformationem excepit. Quidam ex primoribus illius provinciæ, elephantina infirmitate percussus, cum nulla posset medicorum instantium arte curari a lepra, quæ invaserat corpus ejus, beato Placido mediante, mundatus est. Obsessum a dæmonio, per os cujus contumelias in sanctum Virum malignus spiritus evomebat, solo imperio verbi sui ereptum a dæmonis potestate, beatus Placidus antiquæ reddidit libertati, et virtute, qua superiores sanaverat, in eodem monasterio positus, ad se plurimos concurrentes, qui morborum diversis molestiis premebantur, in Jesu Christi Cruce salutifera mediante curavit.

et vita

22 Conversabatur autem B. Placidus in loco suo apud ecclesiam, quam in honorem B. Joannis Baptistæ in portu construxerat Messanensi, jejuniis et orationibus plene vacans et ceteris omnino studiis pietatis insistens, Euangelicus Negotiator vitæ perpetuæ margaritam preciosis operibus mercabatur. Aggregabat sibi, quos poterat, et qui vitam Apostolicam sequi vellent, secum in eodem monasterio coadunans, doctrinis spiritualibus informabat. Proponebat semetipsum subditis ad exemplum et formam disciplinæ, cui deberent imprimere semetipsos, in suis actionibus sculpebat. In eum tandem numerum cohabitantium sibi fratrum creverat multitudo, ut triginta jam essent, qui, relicta mundi vanitate vel pompa, nudam Christi Crucem nudis humeris ferentes, illius spirituali magisterio subderentur : qui religionis et ordinis disciplinam in ea veritate, quam sumpserat a magistro, custodiri faciens et servari, censuram rigoris monastici pleno fervore spiritus sequebatur. Occupaverat fines Siciliæ sanctæ opinionis et nominis ejus fama, et, ipsos quoque terminos illius provinciæ potenter evadens, refundebatur etiam in exteras nationes.

sanctitate celeber.

23 Sanctitas Placidi, culta pariter et ornata miraculis, impleverat Romanam urbem, et celebritas virtutis ejus, condita multiplicitate signorum, populari favore ad sidera ferebatur. Ita se habebat Placidus, sic vivebat, ut apud convenientes sibi domesticæ mansuetudinis gratiam exerceret : et habens testimonium bonum, ab illis etiam, qui foris erant, in gloriam Jesu Christi communiter omnium studiis uteretur. Ducebat intra positus cælestem vitam, et angelicæ puritati pro viribus se conformans, cum adhuc peregrinaretur in carne, cælos tamen devotione spiritus jam tenebat. Quam plene castigaverit corpus suum, qualiter domuerit et servituti subdiderit carnem suam, singillatim exprimere, quasi superfluum judicamus. Cum omnes actiones illius et ejus studia universa in eam perfectionem irruperint, ut futuræ passionis, veluti quædam præludia viderentur, et consummandam in eo virtutem martyrii plenius redolerent. Gloria sancti Viri et sollemnitas signorum

A gnorum ejus, circum positas regiones prætermeans, attigerat Romanas aures. Ore publico ferebatur pariter et sonabat, qualiter beatus Placidus, Tertulli patricii filius, Benedicti Casinensis discipulus, constructo in Sicilia monasterio intra patrimonii sui fines, triginta sibi fratribus aggregatis, monachale propositum exercebat.

a Fratribus et Sorore

24 Eo tempore Eutychius et Victorinus, B. Placidi germani fratres, cum Flavia virgine sorore sub procuratione pariter et defensione parentum, patris intra domesticos parietes morabantur. Qui, accepta relatione communi, quod frater eorum Placidus in Sicilia fundasset locum, tacti desiderio videndi fratrem, ex parentum sententia vel assensu, navigio se tradentes, cœperunt in Siciliam proficisci. Emensa vastitate illius maris, quod a Roma usque Siciliam Campaniæ fines atque Calabriæ videtur e latere præterlabi, tandem prosperis ventis usi, Messanam applicuerunt. Ibi desiderii sui finem B. Placidum diligentius requirentes, apud ecclesiam B. Joannis Baptistæ, quam sibi in patrimonio suo providus Fundator erexerat, et in sanctitate et justitia servientem Domino reperere: adsistentium B monachorum inditio compertum Fratrem, quem dudum facie ignorabant, se invenisse, gavisi sunt, agnitione mutua triumphantes, Placidum et Fratres ejus, oculis porrectis invicem et lacrymis effusis præ gaudio, alternis colloquiis se foventes, decrevere per dies aliquot pariter commorari. Fruebantur alternatim conspectu diutius exoptato, et ex ore Placidi, majoris natu, quotidiana cælestis vitæ seminaria devote ac humiliter audiebant. Incitabat verbis cælestibus Frater monachus Fratres suos, adhuc in seculari habitu conversantes, et infirmas ac debiles mentes eorum ad æternæ vitæ desiderium vel amorem quotidianis sermonibus animabat. Non defuit Spiritus Sanctus ori ejus, qui per Placidi ministerium, Eutychii, Victorini et Flaviæ cor illustrans, in ea caritatis fortitudine solidavit, ut usque ad triumphum victoriæ sequentes Fratrem, cum eo, cum quo non diu vixerant, morientes, per ipsum pariter et cum ipso vitam consequerentur æternam.

invisitur.

25 Opportunum tempus advenerat, in quo sudores Placidi vel labores reponerentur in cælo, et quotidiani agones illius, quos in palæstra C monachatus pius belligerator exegerat, dignis deberent a Domino compensationibus præmiari. Trahebatur ad odorem cælestium unguentorum, et, prælibans animo menteque pergustans dulcedinem spiritualium gaudiorum, ad eorum consecutionem et palmam plenis desideriis ferebatur. Incaluerant ejus medullæ, succensa fuerant ejus præcordia Jesu Christi pariter dulcedine et amore; et cupiens jam dissolvi et esse cum eo, ad depositionem tabernaculi sui, quod in proximo fuerat dissolvendum, summis studiis anhelabat. Erat ei temporalis vita fastidio, deformis et squallida videbatur species terrenorum et ad solam pulchritudinem Jesu Christi contemplandam pariter et habendam toto mentis rapiebatur excessu. Aspirabat ad æterna, qui temporalium contemptor erat: et quia necdum poterat consequi propositi sui finem, eliquabatur in lacrymas, et ad messem gaudii capiendam medullitus æstuabat. Pius pauperum auditor Deus non defuit Placido, se quærenti, sed audiens ejus preces et salubria vota complens, bonum, quod petierat, concessit. Noluit Placidum Deus universæ carnis ingredi communem viam, sed eo genere largitatis, quo vere mirificat Sanctos suos, eum, quem fecerat confessione mirabilem; passionis triumpho decrevit facere gloriosum, cujus seriem Passionis sequenti stylo breviter duximus explicandam.

A. Stephano Aniciensi.

ANNOTATA.

a *Ante annum* 536. *Vide num.* 120 *Comment. prævii.*
b *Vide num.* 112 *Comment. Colitur* 30 *Octobris.*
c *In Campania Felici.*
d *A Græco voce* κεφαλαία
e *Duplex ejusdem fere nominis prope Capuam olim civitas fuit: quæ hic intelligenda videatur, vide num.* 117 *Comment. prævii.*
f *Adde:* et tactu, *ex Matth. cap.* 8, ỷ. 14.
g *In Hirpinis.*
h *Samnitum olim urbs et Colonia in Hirpinorum confinio.*
i *Vide tom.* 2 *Junii ad diem* XIV *ejusdem mensis, quo de illo actum est.*
k *Apuliæ civitas, olim episcopalis, modo Barensi archiepiscopatui unita.* E
l *Acta ejus habes ad diem* XIX *Februarii.*
m *Siciliæ civitas est.*

CAPUT III.

SS. Placidi Sociorumque martyrium.

Interim Messanam Saraceni repente a

In illo tempore, quo beatus Placidus apud Messanam, urbem Siciliæ, morabatur, Abdala, Saracenæ gentis et ritus caput et princeps, toti Hispaniæ præsidebat *a*. Hæc ei unica erat cura, hæc sollicitudo fuerat specialis, ut pro regali magnificentia ritum attollere gentis suæ, Meloch, Rempham et Luciferi sidus venerando, et viribus deductis in cumulum, Christianum nomen non deprimere vel conculcare, sed omnino extinguere conaretur. Communicavit consiliariis suis secretum, baronibus atque principibus terræ suæ, et, hoc esse propositum suæ F mentis, testatus est, ut, sicubi posset, subitaneum quemdam assultum faceret in Romanos, qui in Christianæ gloria dignitatis primum caput obtinere tunc temporis videbantur. Fideles sui, qui tunc aderant, hoc ex officio dedere responsum. Romani nominis excellentiam in hoc non mediocriter posse lædi, si in Siciliæ, quæ utique Romani juris certa possessio illo in tempore habebatur, per Hispanam gentem daretur aliquando militaris assultus. Assensione communi probatum est, et in hoc verbo tantum principalis sententia requievit, ut, navibus præparatis, dato viatico, quod fuerat opportunum, dextera militaris de sinu Hispanico, studio diligentiore collecta, Romanorum in Sicilia possessiones invadat, et tantum inferat detrimenti, ut, quod factum fuerit, et Romanæ virtuti asferret ignominiam et gloriam regni sui deducat in memoriam posteriorum.

27 Eligitur de gregaria multitudine ceterorum quidam, nomine Mamucha, gentis Agarenæ

A. Stephano Aniciensi. invadunt, et, effracto monasterio, Sanctos

næ non infimus, Christianæ fidei validissimus expugnator et hostis, qui electæ militiæ dux præesset, et in nocendo Romanis se exhiberet omnium ampliorem. Paratis navibus, dilecta ad militiam juventute, collatis rebus, quæ ad transnavigandum viderentur necessariæ, navigio sese pariter omnes committunt, carbasa prosperioribus ventis obpandunt, et, emensa totius pelagi vastitate, Siciliam attingentes, portum illum, in quo vir sanctus Placidus cum Sociis Domino serviebat, statu tempori * arridente, contingunt. Intempesta nox erat, et mortalium oculis somnus infuderat gratiam quietis suæ, cum blasphema Crucis Dominicæ gens nefanda, litus illud exoptatissimum comprehendit, ubi Placidus, vir beatus, cum Tyronibus fortis suæ de mane vigilans et erectus ad Dominum, nocturnæ synaxis solemnia celebrabat *b*. Agareni, qui portum apprehenderant, partim de immunitate locorum, partim de silentii nocturni suffragio præsumptionis solatium capientes, egressi de navibus, primis assultibus portum invadunt. Concurrunt exinde pariter, sicut fuerant adjudicati promptiores, ad monasterium beati Viri. Facto
B impetu, fores exterminant, diruunt claustra, et quicquid inesse poterant munimenti, omnino dissipant et effringunt. Perveniunt ad locum illum, in quo sanctus vir Placidus, futurus martyr, cum suis Sociis nocturnis excubiis, indefessis viribus, incumbebat. Sanctos omnes, qui vigiliis cælestibus insudabant, Agareni improvise et subito comprehendunt et uno tantum ex eis, Gordiano videlicet, in fugam lapso, reliquos, quotquot erant, distrahentes in vincula conjecere. In illa tamen invasione seditiosa penitus et minime circumspecta, Donatus quidam, beati viri Placidi quondam individuus comes in via, ætate jam provectus in senem, Sarracenico gladio decapitatus, et martyr felicis effusione cruoris regna sibi cælestia comparavit.

* *forte* temporis

in vinculis detinent,

28 Distractis rebus, et effracto monasterio beati Viri, matutinus dies illuxerat, cum Mamucha, perfidissimæ mentis homo, beatissimos Martyres, quos dudum vinculis fecerat mancipari, Placidum, Eutychium et Victorinum cum Flavia virgine et Sociis eorum triginta sibi celerius exhiberi præcepit. Quos, cum lenisset primo blanditiis, minis postea terruisset, videns, eos ita se minantem contemnere, acerrime tor-
C queri fecit. Hortabatur sermone, quo poterat, ut ritum fidei Christianæ penitus abnegantes, superstitionem gentilium sequerentur, et nisi facerent, se in illis expendere, quicquid inveniret supplicii vel tormenti, instantissime minabatur. Quicquid crudelis bestia detonaret, quantumcumque desæviret in Sanctos, hi, spretis omnino tyranni tam minis, quam etiam blandimentis, Christum vere se credere, et pro fide illius decertare se usque ad sanguinem, constantissime profitentur. Semel acceptam religionis et fidei veritatem nulla se posse ratione deserere, sed pro caritate Christi Jesu, qui in redemptionem eorum crucis et mortis patibulum non expavit, se quoque ad mortis tolerantiam paratos esse. Non timere se mortem, quæ sibi ad vitam æternam tendentibus, sicut miseriarum exitus, sic beatitudinis ingressus esset. Velle se carnis hujus vinculis expediri et certo passionis tramite Agnum subsequi præeuntem, ut vitam, quæ fine aliquo claudi, non novit, per triumphum Martyrii mererentur.

29 Sic viriliter se habentes et fiducialiter se agentes in Domino Placidum cum suis Sociis Mamucha sceleratus, manibus post terga revinctis cum ferreis annexos compedibus, per septem dies cibo frustratos et potu, carceri mancipasset, suis iterum conspectibus restitutos, flagellis atteri, fustibus laniari et in spatio dierum quatuor cum eis nec cibo vellet indulgeri, nec potu, quotidianis eos suppliciis attrectari præcepit. Ita perseverantes in fide, gloriosos martyres Jesu Christi Placidum Sociosque illius, versis pedibus in sublime, capitibus deorsum pressis, fœtente fumo Sanctorum naribus aspirante, suspendens pariter et flagellans, iteratæ custodiæ tradi fecit. Ubi etiam sequenti nocte, cum in Dei laudibus Martyres excubarent, Gordianus ille, cujus supra fecimus mentionem, latenter irrumpens in carcerem, pœnas eorum et vincula consolatoriis verbis deliniens, ad agonem Martyrii felices Sanctorum animas animavit. Sequenti die, cum infidelis Mamucha beatum Placidum cum sociis Eutychio, Victorino et Flavia virgine, Fausto quoque et Firmato diacono cum Sociis eorum triginta, crudelissime fustigasset, tam stupendum in virgine Flavia voluit * exhibere miraculum, ut lenones, qui ex jussu tyranni eam apprehendere seu corrumpere niterentur, stupentibus nervis, brachiis arefactis, cum manibus, dolore nimio torquerentur, ita ut nec Virginem tangere, nec suis viribus uti possent. Sic virginitatis amator Christus virginem suam Flaviam, cujus virgineos desiderabat amplexus, a vitio corruptionis illibatam servavit, ut Flavia, martyr et virgo, sicut ex victoria passionis, cælestis regni purpuram obtineret, sic inter lilia paradisi, quocumque ierit, sequens Agnum, canticum novum puritatis et sanctimoniæ in suæ carnis cithara resonaret. E

diu fame, flagellis aliisque enormibus

* *supp.* Deus

30 Verberibus atque ludibriis beatus Martyr angebatur, et cruda barbaries crudeliter effrenabatur in Deum, et Sanctos ejus urgebat tormentis, suppliciis attrectabat. Placidus, jam confessor, sed in proximo futurus martyr, Christum, quem fide conceperat, voce publica frequentans et iterans, eum, in quo reposuerat terminum spei suæ, confessione multiplici celebrabat. Moleste ferens æmulus nominis Christiani, frequentari in ore Placidi Christi nomen, indignans, quia præ omnibus et pro omnibus loquebatur, cum os ejus lapide contudisset, quasi deputans minus factum, linguam F ejus summo tenus eradicans, quicquid minus hactenus fecerat, nequitia crudeliore supplevit. Flaviam vero virginem, ne Fratre martyre in suppliciis esset inferior, bestialiter potius, quam humane, mamillarum fecit extorsionibus agitari. Sed, Deo in Sanctis suis mirabiliter operante, et martyr Placidus, etiam præcisa lingua, loquendi obtinuit facultatem, et Flavia virgo servans immobilem fidei firmitatem piis in Christum laudibus resultabat.

tormentis affectos.

31 Tyrannus autem immanis et magis bestia dicendus, quam homo, virtutem expertus toties Christianam, sed fidem adhibere detractans, cum post plagas et vulnera, Deo per angelum medente, curata, cum inter catenas et vincula, inter anchoras navium, cum, magnis lapidibus tibiis eorum superpositis, videret invincibiles animos innocentum, non habens jam, quo conferre se posset, capitalem in Sanctos Dei sententiam promulgavit. Accepta deliberatione tyranni, beatum Placidum cum duobus germanis Eutychio et Victorino, et eorum sorore Flavia virgine simul cum Sociis triginta tribus satellites impietatis

tandem capite minuunt.

A. Stephano Aniciensi.

A impietatis assumunt : de custodia carceris, in quo clausi tenebantur, ejiciunt, et usque ad litus maris, ubi fuerant decollandi, flagris eos et verberibus afficientes, educunt. Ibi Placidus, toties jam martyr, et in desiderium vitæ perennis animo et devotione transmigrans, totus in orationem decumbit, et, spiritum suum commendans manibus Redemptoris, implorato auxilio Benedicti, de cujus magisterio id habebat, ut cælum sanguine mercaretur, protensam cervicem porrigit percussori. Venerando capiti spiculator impius superstans, vibrat micantem gladium in cervicem, et reddens abscissione capitis truncum corpus, reliquos tam Placidi Fratres, quam Socios, pari enormitate decapitans, funesta potius * victoria, gratulabundus abscessit.

* l. potitus

divina mox insequente vindicta, et Occisorum ossa colligente Gordiano.

32 Jam immani scelere perpetrato, Mamucha cum omni suo comitatu, arridente clementia temporis, navim subiit, quasi Rhegium profecturus. Sed, Deo in ultionem sanguinis innocentum severius vindicante, pondus iniquitatis eorum mare non patiens, sublatis undis in tumulos, tam impatienter inhorruit, ut, navibus allisis penitus et subversis, inimici Crucis Christi sub tanto et communi naufragio, quotquot erant, B æqualiter necarentur. Ita damnatis cælesti judicio persecutoribus Beatorum, Gordianus ille, quem superior pagina præsignavit, ad hoc servatus (ut credimus) ut Martyribus decollatis humanitatis obsequium ministraret, Sanctorum corpora, quæ quatuor diebus inhumata jacuerant, gremio litoris illius infodiens, venerabile corpus B. Placidi martyris in ecclesia S. Joannis Baptistæ, quam ipse sibi in portu erexerat Messanensi, et, dirutis aliis officinis, sola supererat, cum reliquiis Germanorum suorum, honeste, prout potuit, tradidit sepulturæ. Ita beatissimus vir Placidus, Benedicti discipulus, monachus simul et martyr, consummatus in brevi, III Nonas Octobris cursum pretiosæ passionis explevit, et, de manu Domini immarcessibilem coronam accipiens, cælos, cruoris sui laurea purpuratus, ascendit. Insignis Martyr et omni tam ætati, quam sexui, reverendus, coruscans in terra virtutibus, meritis in cælo vivens, se colenti et amanti ecclesiæ Casinensi indefessus patrocinator assistat, et, sua semper solemnia celebrantes sic in præsenti cælesti reconciliet gratiæ, ut in futuro comparticipes faciat coronæ suæ, Jesu Christo Domino largiente, cui decus est et imperium per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Multo serius Hispaniam Saraceni occuparunt : forte hic intelligendi Mauri Africæ Tingitanæ, qui anno 539 in Siciliam irruperint, et* B *Martyres nostros neci dederint. Vide* § IX *Comment. prævii.*

b *Die* XVI *Septembris ex Cajetani calculo. Vide Annotata in cap.* 6 *Actorum, supra recusorum, lit.* f.

DE S. GALLA VIDUA, DEINDE MONIALI

ROMÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. G.

§ I. Sanctæ in Fastis sacris memoria variis diebus. An recte in Hagiologiis Benedictinis annuntiata? Ejus elogium ex Ferrario: ab homonymis matronis distinctio: Actorum fides.

C E

FORTE ANNO DXLVI. *S. Galla in Mrtl. recentioribus hoc die*

Inter illustriores viduas, quæ morum sanctimonia, non minus, quam natalium splendore, Ecclesiæ Dei Ordinique monastico ornamento fuerunt, S. Galla, *vidua Romana, ac dein Romæ apud S. Petri ecclesiam monialis, censeri optimo jure potest. Hanc infelici, nescio, quo eventu, antiquis Martyrologiis classicis prætermissam, debito elogio in sacris Fastis celebrarunt Grevenus, Adamus Walasser in Martyrologio Germanico, quod Canisio vulgo adscribitur, Felicius, Galesinius, Maurolycus et Baronius, quorum omnium annuntiationes huc transcribere, necesse non est, dummodo laudatum jam mox eruditissimum scriptorem in hodierno Martyrologio Romano hoc die loquentem audiamus. Ita ille :* Romæ, S. Gallæ viduæ, filiæ Symmachi consulis, quæ, viro suo defuncto, apud ecclesiam beati Petri multis annis orationi, eleemosynis, jejuniis aliisque sanctis operibus intenta permansit. Cujus felicissimum transitum S. Gregorius Papa descripsit. *Annuntiationi huic, quantum ad substantiam, hoc die etiam succinunt hagiologi recentiores, Nicolaus Brautius, Sarsinensis episcopus, in Martyrologio Poetico, Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Arturus a Monasterio in Gynæceo, Carolus Piazza in Hemerologio sacro et in Sanctuario Romano, Castellanus aliique, qui tamen a Baronio aliisque prælaudatis martyrologis in hoc divertunt, quod, etsi horum exemplo* S. Gallam *die* V *Octobris annuntient, eam tamen rectius die* VI *Aprilis commemorari censeant, ac re ipsa eo etiam die, quem ei emortualem statuunt, alii succincto, alii diffuso elogio commemorarint.*

2 *Nec vero abs re id factum ab iis est. Etenim, teste S. Gregorio Magno lib.* 4 *Dialogorum*

AUCTORE J. G.

tum etiam VI Aprilis, tamquam emortuali, annuntiata,

rum cap. 13, *triginta diebus ante S. Benedictam sanctimonialem Romæ, de qua in Opere nostro ad diem* VI *Maii pag.* 107 *actum est*, S. Galla *ærumnosam hanc cum feliciori et immortali vita commutavit. Cum vero S. Benedicta die* VI *Maii ad Superos migrasse passim credatur, communique hagiologorum consensu eodem die in sacris Fastis memoretur, consequens est, ut* S. Galla, *quæ triginta diebus ante S. Benedictam obiit, die* VI *Aprilis; tamquam vero emortuali ejus die in Martyrologiis locum suum habeat. Hinc cum Wione lib.* 3 *Ligni vitæ pag.* 128 *facile crediderim, tertium Nonas Octobris non depositioni sanctæ Viduæ, sed corporis totius vel notabilium reliquiarum translationi, cujus documenta etiamnum latent, aut certe commemorationi ejus consecratum esse; diem vere* VI *Aprilis re ipsa ejus esse emortualem. Ita etiam censuisse videtur Henschenius noster, cum tom.* I *Aprilis pag.* 532 *inter Prætermissos ad diem* VI *Aprilis de Sancta nostra agens, in hæc verba scripsit :* S. Galla, vidua Romana et sanctimonialis apud S. Petrum, hoc die ex hac vita migrasse creditur. *Id tamen pro certo nec ipse habuit, nec ego habere ausim, cum ex nullo coævi supparisve scriptoris testimo-*
B *nio compertum sit, S. Benedictam ipsa die* VI *Maii defunctam esse, atque adeo nec certum evadere possit,* S. Gallam *die* VI *Aprilis ad meliorem vitam transiisse. Utut sit, merito certe laudati hagiologi de sancta Vidua nostra etiam ad diem* VI *Aprilis fecerunt mentionem.*

perperam tamen ut monialis Benedictina,

3 *Porro non est, quod quisquam, cui Benedictini Ordinis ornamenta cordi sunt, Baronio aliisque jam citatis martyrologis succenseat, quod ii* S. Gallam *non fecerint monialem Benedictinam. Tametsi enim scriptor Kalendarii Sanctorum Ordinis S. Benedicti, desumpti ex Ms. monasterii S. Salvatoris Ordinis Cisterciensis, die* IV *Octobris; Wion vero, Dorganius, Menardus, Bucelinus aliique recentiores, tum Germani, tum Hispani, Benedictini Ordinis hagiologi, eam Fastis suis ad diem* V *Octobris inseruerint; eorum tamen tanta non est auctoritas, ut sine congruæ antiquitatis testimonio monialibus Benedictinis Sancta nostra accenseri debeat. Et vero in Martyrologio Sanctorum Ordinis S. Benedicti, quod ad calcem Romani, a Benedicto PP. XIV aucti et castigati, subjicitur, nusquam* S. Galla *inter moniales hujus Ordinis comparet, imo nec ejus nomini Mabillonius in Indice Sanctorum* I *Sæculi*
C *Benedictini asteriscum (*) præposuit, qua nota germanos S. Benedicti ex utroque sexu alumnos, ut ipse monet, designatos voluit; quamquam tamen (judicet lector, an sat consequenter) ei Mabillonius in subjecto Kalendario Sanctorum Benedictinorum ad diem* VI *Aprilis locum dederit; sed forte tantum (sic enim secum pugnare, dici non poterit) eam non ut germanam Benedictinam, verum ut suo Ordini affinem, et, nescio, qua necessitudine alligatam, in Kalendario illo recensuerit. Quidquid id est, non video certe, cur* S. Galla *monialibus Benedictinis annumeranda esset, quæ, uti postea patebit, monasticam vitam annis aliquod ante amplexa erat, quam Benedictinarum monialium dux et antesignana, ut vult Mabillonius, cujus nempe de* S. Galla, *veluti Benedictina, opinio sibi non satis et cohærere ostenditur, et infra, seu num.* 48, *plenius refutatur. S. Scholastica primum sibi suisque virginibus fundatum monasterium haberet.*

Romæ et Lucæ, ubi et ejus reliquiæ asservantur, præcipue colitur.

4 *Præter* S. Gallæ *in citatis Hagiologiis memoriam, commemoranda nunc veniunt, quæ ad Ecclesiasticam ejus hoc die venerationem ceterumque ejus cultum faciunt. Carolus Antonius Erra in Historia Imaginis et Ecclesiæ S. Mariæ in Porticu in Campitello Italice conscripta typisque Romanis anno* 1750 *excusa, postquam pag.* 19 *asseruisset, S. Joannis PP. I reliquias, in suæ Congregationis ecclesia servatas, utut non insignes, ex concessione sacræ Rituum Congregationis anno* 1736 *Officio Ecclesiastico ritus duplicis honorari, mox, eodem ritu* S. Gallæ *Officium recitari, affirmat; ac denique, pag.* III *Sanctos recensens, quorum in eadem ecclesia simili ritu Officium fit, ad diem* V *Octobris de* S. Galla *vidua mentionem diserte facit; ut proinde de illius hoc die cultu minime dubitandum sit. Porro, quæ ad ejusdem sacras reliquias designandas attinent, ea satis jejune nec valde asseveranter pag.* 21 *exprimit, ita fere Italice loquens :* Sanctæ Gallæ caput in ecclesia S. Mariæ in Porticu servari, asserunt Severanus et Pancirolus, qui fortassis non de integro capite, sed de una hujus parte locuti fuerint. Apud nos est, *inquit*, de sacris ejus reliquiis una, quæ dimidiatæ ejusdem effigiei inserta est; habentque aliam patres nostri Lucenses in sacra æde, cui a S. Maria Cortelandini nomen est. *Ac mox subdit :* Destructo antiquo S. Gallæ altari, urnam crystallinam, qua multæ servabantur reliquiæ, inventam fuisse, quas inter, E
nunc in recentiori ara collocatas, fortassis sanctæ Viduæ caput existit. *Quibus ex verbis nihil certi statuas de loco, ubi* S. Gallæ *caput, quæve singillatim ejus sacri corporis partes seu Romæ, seu Lucæ, in veneratione habeantur. Disertius de Romana ecclesia, eidem sanctæ Viduæ dicata, laudatus scriptor pag.* 6 *loquitur, asserens, antiquam S. Mariæ in Porticu ecclesiam, jussu reverendissimi Thomæ Odescalchi, venerabilis Innocentii XI Papæ consanguinei, destructam anno* 1683 *fuisse, ejusque loco ædificatam novam, cui* S. Gallæ *inditum nomen fuit.*

Elogium ex Ferrario datur,

5 *Descriptis, ut monumentorum penuria sinit, qui sanctæ Viduæ legitime deferuntur, Ecclesiasticis honoribus, subdere nunc lubet adornatum ei a Ferrario elogium, quo veluti ex brevi tabella pateat, quam fuerit virtutibus insignis Dei Ancilla, de cujus Ecclesiastico cultu a nobis actum supra est. Sic igitur ille in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem pag.* 630 *et* 631 : Galla, nobilissima Symmachi consulis filia, mortuo viro, cui nupserat, intra annum, numquam, ut alii nuberet, persuaderi potuit : tametsi post propinquos medici quoque illam ad secundas nuptias hortabantur, ne præ nimia ejus caliditate barbam, ut homines *, emitteret. Sed in ecclesia
et cœnobio apud S. Petrum cum aliquot virginibus degens, orationibus, eleemosynis, jejuniis aliisque sanctis operibus vacavit. Quæ, in mammillis sacro morbo exorto, cum dolore fœtoreque ulceris in lecto diutius decumbens maxime affligeretur, à Principe Apostolorum, quadam nocte eam in somnis consolante, visitata est, deque obitu admonita; cum autem illa ex virginibus Benedictam præcipue diligeret, oravit Apostolum, ut illa secum ex hac vita decederet, cui Apostolus, aliam monacham secum migraturam, Benedictam vero post dies XXX et ipsam in cælum evolaturam, dixit. Quæ, cum abbatissæ narrasset, triduo, Sacris munita, cessit vita III Non. Octobris. *Hactenus Ferrarius, laudans in primis S. Gregorium Magnum lib.* 4 *Dialog. cap.* 14, *quo eodem libro, at in editione Parisiensi diverso capite, nempe* 13, *sanctus Pontifex revera similia de* S. Galla *tradidit, excepto solo emortuali die, qui ex ejus verbis, iisque, quæ num.* 2 *diximus, potius die* VI *Aprilis, quam*

* viri

AUCTORE J. G.

A *quam hodie statuendus videtur. An vero, uti Ferrarius in alio Sanctæ elogio ad diem* VI *Aprilis asserit, ea sub annum* 542 *obdormiverit in Domino, infra discutiendum erit.*

ejusdemque ab homonymis distinctio declaratur.

6 *Interim, ne quis chronologiæ minus peritus, aut de quo Symmacho jam supra actum sit, nescius, Sanctam nostram cum matronis aliis illustribus, quibus unum idemque nomen fuit, confundendi discrimen adeat, duo hic diligenter observata velim. Alterum est, S. Gregorium Magnum, et ex eo Ferrarium, non de alio Symmacho locutus hic fuisse, quam de Q. Aurelio Memmio Symmacho, exconsule ordinario et patricio, quem Theodoricus, Gothorum in Italia rex, anno Christi* 525 *per summam nefas occidi jussit, de cujus viri summis dotibus infra sermo recurret: alterum vero, hujuus Symmachi dignissimam prolem,* S. Gallam *nostram, sub finem seculi* V, *aut certe non serius, quam ineunte* VI *seculo, uti infra ostendetur, in lucem prodiisse; ex quibus consequens est, prout etiam sentit in Martyrologii Romani Notis eruditissimus Baronius, nostram ab ea Galla diversam esse, de qua Q. Aurelius Symmachus L. F. et Orator lib.* 6, *Epist.* 32 *sic scripsit* : Non mediocriter B nepticulæ meæ Gallæ infirmitas contrahit otii nostri securitatem. *Cum enim hæc nata sit vel e Q. Flaviano Symmacho, vel e Q. Aur. Symmacho, Symmachi Oratoris nepote, qui cum Aëtio consul fuit anno* 446, *hæc certe ad medium ferme seculum* VI *pertingere non potuit, nisi vel centenaria major fuisset, aut saltem ad hanc ætatem proxime accessisset; et utut sub annum* 542 *in rivis etiam hanc statuamus, omnino tamen a nostra diversam esse, vel ex hoc patet, quod nostra vix quinquagenaria fuerit, cum seculo* VI *media fere sui parte progresso, uti postea etiam probabitur, vitam cum morte commutavit. Qua de re, præter inferius dicenda, adi, si lubet, Fastos consulares, a Petro Relando editos, et Sirmondi nostri Notas in Ennodii Ticinensis Epistolam* 25, *lib.* 7. *Diversam quoque nostram esse a Galla, Galli Cæsaris matre, a Galla Augusta, Theodosii uxore, nec non a Galla Placidia, Theodosii filia, docet tum ipsa temporum ratio, quibus has vixisse, constat, tum quod nulla ex his Symmachi, exconsulis et patricii, filia fuerit. Sed neque cum sanctis matronis homonymis, puta Galla, S. Eucherii conjuge, aut Galla vidua, quam S. Augusti-* C *nus Epist.* 212, *alias* 103 honorabilem Dei famulam et pretiosum Christi membrum *vocat, confundi ullatenus hæc nostra potest, cum hæ integro fere seculo illa antiquiores sint, nec præter nomen, sanctitatem et conjugalem statum, quidquam commune cum ea habeant. Num vero nostra eadem, an diversa sit ab illa Galla vidua, ad quam S. Fulgentius epistolam super morte mariti deque statu viduarum scripsit, sequenti § collatis expensisque Fulgentii cum Actorum* S. Gallæ *verbis, disputandum veniet.*

S. Gregorius Magnus, cujus contra hereticos sciolosque incredulos

7 *Quod autem ad horum auctoritatem fidemque spectat, non hic nobis heterodoxi cum hypercriticis suæ sectæ hominibus objiciant, quatuor Dialogorum libros, quorum quartus cap.* 13 *aliquot* S Gallæ *gesta obitumque complectitur, non a S. Gregorio Magno, sed a Gregorio II, qui* 115 *annis altero junior est, conscriptos fuisse, atque adeo, quæ Ferrarius supra retulit, quæque nos dicturi infra sumus, ne quidem ex suppare* S. Gallæ *scriptore hausta esse. Etenim tam futiles sunt eorum, quibus id contendunt, rationes, aut potius conjecturæ, fueruntque hæ tam solide ab Haefteno in Prolegomenis ad Vitam S. Benedicti, Mabillonio Præfat. ad Sæc.* I *Benedictinum* § 2, *Gussanvilllæo in Vindiciis Dialogorum S. Gregorii tom.* 2 *Operum S. Gregorii Magni edit. Paris. anni* 1705 *et nuper a Remigio Cellier tom.* 17 *Hist. sacrorum Auctorum a pag.* 205 *aliisque præclaris eruditione viris confutatæ et protritæ, ut nemo unus, qui sani cerebri sit, libros illos abjudicare S. Gregorio Magno possit: unde nec transcribendis illustrandisve Catholicorum argumentis hic immorari lubet. At forte e sequioris notæ hodiernis sciolis non nemo objiciet, relatis a S. Gregorio Magno prodigiis fidem haberi non oportere, propterea quod is, ut ipsi quidem adstruunt, in admittendis mirabilibus facilior, in iisque referendis simplicior exstiterit. Næ homines illi, qui sic sibi cum scriptoribus impiis multum sapere videntur, inepte et vehementer insaniunt. Nam procul omni dubio eruditione non minus, quam dignitate summus Pontifex, conscribendæ historiæ leges multo melius novit, atque ad earum præscriptum Opus suum direxit, quam quidem illi norint ac servent, quos ipsi nunc historiæ duces sequi clausis oculis amant, minime solliciti inquirere, quo ex fonte procedant, quave auctoritate nitantur, quæ a protervis scriptoribus* E *non minus temere, quam hinc inde impie, in chartas conjecta sunt. Aliam sane viam iniit S. Gregorius Magnus, qui non minus imperiti vulgi fama contempta, quam semotis inordinati animi affectibus, ea dumtaxat litteris commendavit, quæ vel ipse præsens viderat, vel ex probatissimis integræque fidei testibus monumentisque explorata habebat.*

auctoritas et fides vindicatur,

8 *Ut vero speciatim de Gregorii Magni, gesta quædam obitumque* S. Gallæ *enarrantis, auctoritate et fide agamus, fateor quidem, se horum oculatum testem non asserere doctissimum Pontificem; at, si propterea ejus narratio in dubium vocari aut ei fides denegari possit, quid, quæso, tandem in Annalibus historiisque vix non omnibus reperies, quod hocce titulo sublestæ fidei non arguatur? Et sane, tametsi ipsemet Gregorius morienti* Gallæ *non adstiterit, nec omnia, quæ de ea refert, suis oculis viderit, utpote adhuc ætate junior, cum hæc ad Superos migravit, potuit certe, quæcumque de ipsa narrat, paucis post annis ab oculatis et fide dignis testibus accepisse,* F *eaque, ut erat rerum memorabilium colligendarum avidissimus et magna eruditione ab adolescentia insignis, vel in pugillares referre, vel memoriæ, quæ ipsi tenacissima erat, commendare, idque re ipsa etiam præstitisse, jure merito dicendus est. Nihil certe de illustrissima nostra Vidua retulit, quod sibi, ut initio capitis* 13, *lib.* 4 *Dialogorum testatur,* personarum gravium atque fidelium relatione compertum *non fuerit. Quo tempore sanctus Pontifex* 4 *Dialogorum libros scripsit, id est, anno* 593 *aut* 594, factum *illud, uti in fine capitis de* S. Galla *asserit,* nunc usque in eodem monasterio manet memorabile, sicque hoc a præcedentibus matribus *(seu provectæ ætatibus monialibus)* traditum, narrare illic solent subtiliter juniores, quæ nunc sunt sanctimoniales virgines, ac si illo in tempore huic tam grandi miraculo et ipsæ adfuissent. *Demum nisi ea, quæ in Dialogorum suorum libris tradidit, fide publica certa exploratāque fuissent, non tam imprudens fuisset magnus ille Pontifex, ut eos Theodelindæ, Longobardorum reginæ, ad Catholicam fidem tum regi, tum gentilibus et subditis persuadendam misisset. Etenim si falsa,*

AUCTORE J. G.

falsa, si suspecta, si dubia aut imperii vulgi commenta in medium protulisset, lectorum indignantium sibilos potius, quam approbantium applausus tulisset, et Catholicæ religionis, quam propagare studebat, et fabulis propagari non posse satis norat, ludibrium potius, quam sanctam existimationem ubique excitasset. Contrarium autem contigisse, ex Paulo diacono lib. 4 *De gestis Langobardorum cap.* 4, *manifestum est. Quid? quod hi libri, ut lucem aspexerunt, summo omnium applausu toto Christiano orbe excepti fuerint, tanta certe gratulatione a piis eruditisque non excipiendi, nisi de historica eorum fide et auctoritate sat manifeste constitisset.*

aliqua ejus gesta obitumque descripsit.

9 *Atque hæc, ut Actis* S. Gallæ, *quæ ex Dialogorum lib.* 4, *cap.* 13 *edituri sumus, sua contra hodiernos sciolos sarta tecta maneat auctoritas, præmittere visum fuit. Nunc, qua occasione S. Gregorius Magnus de* S. Galla *scripserit, et quam ob rem non omnia, quæ de illa nosse potuit, uberius expressisque etiam chronologicis notis enarrarit, juverit paucis indicasse. Id nempe sanctus Doctor præsertim lib.* 4 *Dialogorum sibi proposuerat, non tam ut Sanctorum biogra-* B *phum ageret, quam eorum consuleret saluti, quos de vita animæ post corporis mortem dubitare compererat. Hinc tum petitis a ratione argumentis, tum relatis, quæ certa fide comperta erant, miraculis et Sanctorum post mortem aliis apparentium visionibus, immortalitatem animæ et carnis futuram resurrectionem comprobat, eo nimirum fine,* Quatenus fluctuanti animo, *uti cap.* 7, *lib.* 4 *ait,* quod plene ratio non valet, exempla suadeant. *Cumque adductis aliquot exemplis docuisset,* qualiter egredientes animæ visæ sint, vel quanta ipsæ, dum egrederentur, viderint, *ita demum caput* XI *concludit :* Plerumque contingit justis, ut in morte sua Sanctorum præcedentium visiones aspiciant, ne ipsam mortis suæ pœnalem sententiam pertimescant : sed, dum eorum menti internorum civium societas ostenditur, a carnis suæ copula sine doloris et formidinis fatigatione solvantur. *Ut autem ea, quæ hic asseruit, etiam exemplis comprobet, de anima Probi, Reatinæ civitatis episcopi, deque* Gallæ, *ancillæ Dei, aliorumque Sanctorum transitu distinctis capitibus tractat. Mirum itaque nemini videri debet, quod de anno* C *natali sanctæ Viduæ deque multis ad eam spectantibus rebus, quæ ad argumentum, quod tractabat, nihilo propius faciebant, altum siluerit sanctus Pontifex, nec chronologicis notis vitæ ejus seriem complexus fuse sit. Hinc, si quid aliunde de* S. Galla *plausibili saltem ratione eruitur, contra illud exigua, imo nulla argumenti vis erit, quod a silentio S. Gregorii adversus nos peteretur.*

D

§ II. Illustres Sanctæ natales et cognatio : ad eam probabilissime S. Fulgentius Epistolam scripsit de Consolatione super morte mariti et de statu viduarum : hinc annus nativitatis ejus utcumque definitur.

Sancta nostra, quæ patrem habuit Symmachum consulem,

Etsi dumtaxat felicem mirabilemque S. Gallæ *ad Superos transitum sibi describendum sumpsisset S. Gregorius Magnus, neque in animo haberet, eam a nobilitate generis dignis laudibus celebrare ; tamen, cum inter plures illustrissimas matronas, quibus* Gallæ *nomen erat, illam, qua de agebat, secernere proprioque aliquo charactere designare oporteret, non potuit non illam Romanæ* urbis nobilissimam puellam *et* Symmachi, E consulis ac patricii, filiam *vocare. Hinc, quam illustri multis nominibus loco nata sit* S. Galla, *nemo non intelligit, qui Q. Aurelium Symmachum ejus patrem norit. Hic quippe ille est, cui Priscianus librum suum de Ponderibus atque Mensuris inscribens, insigne elogium texuit, quod, cum ad Sanctæ nostræ laudem plurimum faciat, et, Ecclesiastico cap.* 3 *teste,* gloria hominis ex honore patris sui *sit, hic lubens subjungam. Ita laudatus Priscianus:* Omni te, Symmache, nobilitatis splendore celebratum, ac omni naturæ munere præstantem, omnique virtutis luce fulgentem, studiis etiam optimarum artium disciplinarumque florentem, justissimeque prospera fortunæ meritis vitæ probantem, famæ quidem antea nobis absentem, venerabilem faciebat : nunc autem præsentem veritas supergressa laudes prædicationis ostendit. Mediocritatis enim altissimæ, qua superbiæ calcas tumores, et pietatis ponderibus gravissimis superas omnia. *Ne autem hæc scriptoris in Epistola nuncupatorio, ut sæpe fit, patrono suo adulantis magis, quam vera de eo prædicantis verba esse, existimes, audi Procopium non minori laude de eodem Symmacho ejusque genero Boëthio loquentem lib.* I *Historiæ Gotthorum ab Hugone Grotio* F *partim versæ, partim in ordinem digestæ, pag.* 142 : Symmachus et Boëthius ejus gener, nobilissima stirpe orti senatores et consulatum adepti erant: ambo sapientiæ studiis exerciti, ambo juris observantes supra, quam dici posset, erant : multis civium, multis et externis promti solari inopiam, fama insignes, inde sibi acerbissimorum hominum invidiam peperere. *Audi et summum sui temporis virum, hominemque fuci nescium, Anicium Manlium Severinum Boëthium supra laudatum, lib.* 2 *de Consolatione Philosophiæ Prosa* 4 *de Sanctæ nostræ parente in hæc verba loquentem :* Viget incolumis illud pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer, et, quod vitæ pretio non segnis emeres, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, suarum securus, tuis ingemiscit injuriis.

11 *Esset hic, ut Henschenius noster in Commentario Vitæ S. Aviti tom.* I *Februarii pag.* 666 *num.* 32 *pollicitus est, plura de eodem Symmacho*

matrem item illustrissimam, sororem vero Rusticianam,

cho dicendi locus, possentque huc referri gravissimorum auctorum honorifica elogia, quibus summi hujus viri nobilitatem, eruditionem, tum sacram tum profanam, naturæ dotes, virtutes resque præclare gestas recensent : at, quoniam nos in eo Papebrochius occasione Joannis Papæ I, Symmacho coævi, tum. VI *Maii a pag.* 704 *prævenit, illuc curiosum lectorem remittentes, fidem, ab Henschenio tom.* I *Februarii datam, ultra liberare prætermittimus. Tam claro progenita patre* S. Galla, *haud dissimilem procul dubio habuerit matrem. Sed nec ejus nomen, quod dolendum summopere, nec præclara ejus gesta memoriæ prodita inveniuntur. Dignam fuisse Symmacho uxorem, dignamque sanctissima prole matrem, quæ præter* S. Gallam, *ejusque alteram probabilissime, ut infra docebimus, germanam sororem, nomine* Probam, *Rusticanam quoque, numquam satis laudandi Boëthii uxorem, non modo mundo dederit, sed et piis sanctisque moribus informarit, merito credi potest. Porro de hac Sanctæ nostræ sorore, Rusticiana, suaque conjuge dilectissima, ita Boëthius loco citato :* Vivit
B uxor, ingenio modesta, pudicitiæ pudore præcellens, et, ut omnes ejus dotes breviter includam, patri similis. *Munificam ejus in egenos liberalitatem ac miserandæ, quæ ei, capta postmodum a Totila urbe Roma, obvenit, calamitatis tolerantiam his verbis laudatus Procopius lib.* 3, *pag.* 356 *expressit :* Sic evenit, ut tum alii Romanorum, tum etiam senatorii ordinis viri, ipsaque adeo Rusticiana, Boëthii quondam uxor, Symmachi filia, quæ suas facultates egentibus elargita fuerat, servili aut rustico habitu tecti hostili misericordia, modo panem, modo aliud quid necessarium rogantes viverent. Nec eos, paulo ante tam spectabiles, pudebat de domo in domum pulsare ostia et miseriæ alimenta precibus eblandiri. Et Rusticianam quidem interficere Gotthi flagrabant.... Sed Totilas nihil ei noceri passus est, *seu quod Symmachorum sanguinem ipse barbarus revereretur, seu quod ejus mirabili morum integritate et magis quam virili in perferendis calamitatibus fortitudine captus, in ipsa hoste virtutem suspiceret, et a servata tam insigni matrona laudem sibi immortalem parere in animo proponeret.*

alteramque, ut apparet, nomine Probam, probabilissime diversam non est,

C 12 *Præter Rusticianam, Boëthii conjugem, aliam insuper* S. Gallæ *sororem fuisse, nomine* Probam, *quæ virgineæ pudicitiæ aliarumque virtutum decore emicuit, ambigere nemo potest, qui* Gallam *illam viduam, cui S. Fulgentius, Ruspensis episcopus, de Consolatione super morte mariti, deque viduarum statu epistolam scripsit, cum Sancta nostra unam eamdemque esse, ex Baronii sententia, infra confirmanda, persuasum sibi habet. Etenim Probam virginem,* avis atavisque natam consulibus, Gallæ sororem *expresse vocat, ita cap.* 16 *ad hanc scribens :* Disponimus enim, si Dominus voluerit, et si vixerimus, ad SORORЕМ TUAM, sanctam Christi virginem Probam, quam Dominus hoc tempore præcipuum in urbe Roma dare dignatus est virginitatis et humilitatis exemplar, de jejunio et oratione aliqui scribere, sicut in epistola, quam nuper dedi, mea pollicitatio continetur: cujus tibi præcipue sancta conversatio est in omnibus imitanda, quæ, cum sit avis atavisque nata consulibus,... tanta illi inest humilitas,... ut... dominam se aliquando fuisse, jam nesciat. *Quibus verbis, si recte sensum capio, intendit S. Fulgentius, non alio, quam domestico germanæ sororis exemplo* Gallam *ad castimoniæ, humilitatis, misericordiæ aliarumque virtutum exercitium exstimulare : hinc ita* Gallam *alloquitur :* Hanc ergo *(sororem tuam, Christi virginem, Probam)* tibi tamquam speculum pone, et ex ipsius consideratione, quid tibi jam insit, vel quid adhuc desit sanctorum studiorum operumque, cognosce, et licet illa egregio præcellat virginitatis munere, comitem te debet in ceteris habere virtutibus, *illis nimirum, quas ipsa* Galla, *uti S. Fulgentius verbotenus fere præfatus erat, plenius videndo cognoscebat, quam ipse posset sermonibus explicare. Quæ omnia familiarem certe vitæ consuetudinem, nec alium, quam qui inter germanas sorores esse solet, quotidianum usum inter* Gallam *et Probam viguisse, easque consanguinitate sorores fuisse, non obscure indicant.*

AUCTORE J. G.

quidquid in contrarium opponi possit,

13 *At, inquies, dubitari non immerito potest, an non Fulgentius ad aliam viduam, a nostra prorsus distinctam, præclaram illam dederit epistolam, quæ tom.* 9 *Bibliothecæ Patrum edit. Lugdunensis pag.* 86 *et seqq. exstat. Etenim, licet sanctus Antistes* Gallam *viduam, cui scripsit, avo et patre, imo et avis atavisque natam consulibus dicat, nusquam tamen eam* Symmachi E filiam *vocat, qualis certe nostra fuit. Adde, quod eamdem viduam cap.* 16 *socerum et virum consulem habuisse testetur, quæ de Sancta nostra nuspiam tradidit S. Gregorius Magnus. Accedit denique, quod, S. Gregorio Magno teste,* S Galla, mox ut ejus maritus defunctus est, abjecto sæculari habitu, ad omnipotentis Dei servitium sese apud beati Petri Apostoli ecclesiam monasterio tradiderit, *cum ex adverso vidua illa, ad quam Fulgentius scripsit, etiam post menses non paucos, ac forte post unum alterumve a sui mariti morte annum, necdum secularem habitum abjecisse videatur, prout ex capite* I *ejusdem Epistolæ non obscure eruitur, ubi S. Fulgentius Viduæ suæ his verbis loquitur :* Ante menses aliquot ex diaconi mei *(Roma nempe in Sardiniam ad S. Fulgentium reversi)* ex Urbe meantis, certa narratione comperi non solum tui conjugis obitum, verum etiam sanctum propositi tui tramitem, in quo jam ambulas, illo deducente, qui est via, veritas et vita. *Hunc porro, quem laudat sancti propositi tramitem, non esse vitam monasticam, ex eo patet, quod cap.* 12 *eamdem adhortetur mulierem, ut* talem habitum gestet, qui non ad lasciviam excitet, sed ad continentiam provocet, qui non illiciat ad libidinem, sed comprimat ad timorem, *ac dein cap.* 13, *ut* tales convivii habeat participes, quæ non carnis solent delicias laudare, sed cordis, *atque* cum talibus colloquia conserat, et frequentet convivia, ut, cum eas cibis corporalibus pascit, ad meritum sibi sanctæ conversationis accedat, *ac demum* nec talibus nunc mensam suam repleat deliciis, qualibus eam replebat, quando cernali conjugio serviebat. *Qualia monita, inquies, frustra dedisset Fulgentius si statim a mariti obitu, ut de* S. Galla *tradit Gregorius Magnus, sese in cœnobio ad Dei servitium, suscepto monastico habitu, hæc vidua tradidisset. Unde laudatam a Fulgentio viduam, ab ea, quam celebrat S. Gregorius, omnino diversam esse, indubitatum videri potest.* F

a Galla vidua, cui S. Fulgentius scripsit.

14 *Fateor, argumenta hæc ejusmodi esse, ut laudata num.* 12 *Baroniana sententia iis everti aut certe non leviter quati primo intuitu videatur. Verumtamen cum apta ad hæc responsio non desit, atque aliunde sat multa signa concurrant,* quæ

AUCTORE J. G.

quæ S. Gallam *a vidua, cui Fulgentius scripsit, diversam non esse indicent, malim cum Baronio, Sirmondo aliisque sentire, quam a communi sententia sine certioribus argumentis recedere. Porro quibus rationibus suam Baronius opinionem stabilierit, audire juvat. Ita ipse ad annum Christi* 504, *num.* 59 *disserit*: Sed antequam ulterius campum narrationis ingrediar, *quem scilicet occasione Operum S. Fulgentii ingressus erat*, Vides, *inquit*, quot signis habes expressum, eamdem Gallam viduam, de qua scribit S. Fulgentius, unam eamdemque esse cum ea, de qua agit S. Gregorius. Primum enim nomine convenit, quod Galla dicta; patria, quod Romana; professione, quod vidua; tempore etiam, quod sub Gothorum rege *(Theodorico)* et quod a suis majoribus S. Gregorius, se ea de Galla accepisse, testetur. Convenit insuper et consulatu patris, nimirum, quod Symmachi consulis filia fuerit, ad quem nonnullæ exstant Ennodii Ticinensis epistolæ .... Adde denique, quod adolescentula, adolescentulo sit orbata viro; cum Fulgentius æque testetur, virum ejus celeriter in ipso juventutis flore ex humanis abreptum. *His alia duo indicia, quæ eodem spectent,*
B *adjicere liceat*: Galla *vidua, de qua Fulgentius,* Carnis filios non reliquit, *prout cap.* 18 *ipse scribit; sed neque Vidua nostra, quæ brevi temporis spatio marito orbata fuit, ex eo prolem suscepisse, apud S. Gregorium Magnum aliosve legitur. Quid? quod S. Gregorius Magnus, cum narrat, nostram secundis nuptiis continentiam vidualem prætulisse, ipsam S. Fulgentii sententiam, qua id in Epistola ad* Gallam *suam expresserat, adhibuisse videatur, unde et eamdem viduam, cui hic scripsit, et ipse S. Gregorius designasse non temere dici potest. Audi Fulgentium cap.* I *viduam suam alloquentem*: Comperi... etiam sanctum propositi tui tramitem, in quo jam ambulas, illo deducente, qui... fidelibus suis novit per momentaneam tristitiam donum sempiternæ largiri lætitiæ. *Audi nunc S. Gregorium, non aliter de viduali continentia, quam* S. Galla *amplexa erat, disserentem*: Elegit *(S. Galla)* magis spiritualibus nuptiis copulari Deo, in quibus a luctu incipitur, sed ad æterna gaudia pervenitur. *Ut adeo cum Baronio loco citato dicere fas sit,* Plane nihil esse, quod dubitare jure valeas, num alia illa ab ista sit Galla, sed certo scias, unam eamdemque fuisse insigne decus et ornamentum Christianæ pudicitiæ
C nobilitate generis atque splendoribus natalium auctam.

Prima, quæ objicitur difficultas,

15 *Esset hæc Baronii sententia pro certa explorataque amplectenda, si re ipsa S. Fulgentius, uti innuit Baronius,* Gallam *suam etiam* Symmachi filiam *expresse appellasset: sed hic illam* avo, patre, socero, marito consulibus illustrem *tantummodo vocavit, suppressis horum omnium nominibus. Ex hoc tamen S. Fulgentii silentio, utpote cui minime necessum fuerat in sua ad* Gallam *Epistola horum nomina enumerare, de Baronianæ sententiæ probabilitate nihil decedit, nisi quis prius ostensum dederit,* Gallam *nostram* avo, patre, socero, marito consulibus illustrem *non exstitisse, nec tamen statui posse. Sed tantum abest, ut hoc dilucide ostendi valeat, ut potius contrarium partim ex ipsis scriptoribus antiquis, partim plausibili ratione demonstretur. Anno Christi* 446 *cum Aëtio tertium consule consulatum gessisse Q. Aurelium Symmachum, Novella Valentiniani tit.* 4, *l.* 1 *et* 2, *ac Fastis consulares Relandini unanimi consensu testantur: hunc autem*
D *Symmachum fuisse Symmachi, a Theodorico rege injuste occisi, patrem, ac per consequens* S. Gallæ *avum, nemo, arbitror, inficias ibit. Ipsum vero Symmachum, sanctæ Viduæ nostræ patrem, anno* 485 *consulatum gessisse, Fasti consulares etiam clamant, et ipse S. Gregorius* S. Gallam Symmachi consulis et patricii filiam *compellat. Itaque eam avo et patre, imo etiam, cum horum majores fuerint L. Aur. Symmachus, Taciani collega, et L. Aurelius Symmachus, Gallicani collega, avis atavisque natam consulibus esse, extra controversiam est. Socerum vero et maritum habuisse, etiam consulari dignitate ornatos, ostendi quidem ex antiquis pari modo non potest, cum horum nomina nec S. Fulgentius nec S. Gregorius Magnus expresserint: attamen mihi quidem dubitandum non videtur, quin* S. Gallæ *maritus et consulis filius et saltem honorarius vel designatus consul, fuerit, si non et ipse tamen consulatum ordinarium aliquando gesserit.*

uti et secunda

16 *Ut ita sentiam, hoc me movet, quod verisimile nequaquam sit, Symmachum,* S. Gallæ *patrem, qui filiam natu majorem Rusticianam alteri, quam Anicio Mantio Severino Boëthio, consulis filio et ipsi consuli, collocare nuptui noluit, alium sibi generum, cui* Gallam *daret,* E *assumere voluisse, quam qui Boëthio, priori suo genero, non dissimilis esset, quique et consularis esset adolescens, et consulatum adire etiam ipse posset. Neque contra aditum aliquando ab eo consulatum opponi potest, quod, judice Baronio supra laudato, adolescentulus dumtaxat fuerit, dum e vivis cessit; quandoquidem hæc eruditissimi scriptoris verba non alio sensu exponenda sunt, quam quo S. Fulgentius eum* ætate juvenem *dixit, qualem dicere hominem quadragenario aut eo minus juniorem nihil plane vetat, qui et proinde nihil ab ætate impedimenti habuit, quo minus ob aviti generis splendorem præclarasque animi dotes æque ac Boëthius consulatum adire quiverit. Utut id est, cum tot tamque convenientia aptissima perspicuitate concurrant indicia, quæ ut num.* 14 *ostensum est, unam eamdemque* Gallam *viduam designent, Baronii et Sirmondi sententiam, si non ut omnino indubitatam, certe ut probabilissimam haberi posse, existimo. Neque, ut mihi quidem videtur, hujus probabilitati quidquam officit, quod S. Fulgentius viduam, cui scripsit,* Symmachi filiam *non vocarit, quoque S. Gregorius Magnus* S. Gallam *non dixerit* avo, patre, socero, marito, consulibus illustrem *fuisse. Etenim neuter eorum propterea, quia hæc tacuit, ea negasse dici potest, tum quod hæc, utut veritati conformia, referre ad utriusque institutum non pertineret, tum quod aliunde satis superque omnibus hæc nota essent, nec proin adeo expressa commemoratione indigerent.* F

ac tertia solvitur

17 *Atque ita quidem primæ et secundæ difficultati num.* 13 *propositæ satis occursum arbitror; ad tertiam igitur me nunc converto. S. Fulgentii epistolam, post menses aliquot ab obitu mariti* Gallæ *viduæ conscriptam, perlegenti, nemini non in mentem veniet, eam tum temporis nondum se in monasterium aliquod contulisse, aut habitum induisse monasticum. Nec tamen ideo vidua hæc diversa statui a* S. Galla *potest, licet de hac ita scribat Gregorius Magnus lib.* 4 *Dialogorum cap.* 13: Mox ergo, ut ejus maritus defunctus est, abjecto seculari habitu, ad omnipotentis Dei servitium sese apud beati Petri ecclesiam monasterio tradidit. *Nam, etiamsi laudatus in*

Parisiensi

AUCTORE J. G.

A *Parisiensi editione anni* 1705 *Beccensis Operum S.Gregorii Magni Ms. codex in eo minus accuratus esset, nec genuinam,quod asserere non ausim, lectionem exhiberet,cum simpliciter refert*,S.Gallam *mox ab obitu mariti sui* ad omnipotentis Dei obsequium in ecclesia B. Petri se convertisse, *nulla nimirum de ejus in monasterium subito ingressu mentione facta ; tamen adducta superius adversus nos S. Gregorii verba non sic deberent in summo rigore sumi, ut inter mariti ejus obitum et secessum* S. Gallæ *in monasterium vix pauci dies medii intercedant. Etenim quominus sic intelligi debeant aut possint, obstat tum ipsa rei gestæ, temporis intervallum aliquod exigentis, natura, tum non infundata eruditorum piorumque hominum opinio , qua* S. Galla , *antequam se in monasterium reciperet, ædes suas in ecclesiam convertisse, communiter creditur.*

accommoda expositione verborum S. Gregorii Magni.

18 *Igitur memorata S. Gregorii verba vel sic expone, ut* mox, *seu paucis ab obitu mariti sui diebus* , S. Galla *abjecerit secularem habitum , magnificum nempe illum , quo pro natalium, suorum splendore indui , vivente marito, solebat, simulque modestiorem magisque viduarum luctui suoque servandæ continentiæ proposito convenientem assumpserit, ac postmodum tantum, seu post* B *annum unum, converso jam in sacram ædem suo palatio, sese monasterio, Deo ibidem in perpetuum famulatura, tradiderit; vel si contendas , particulam illam* mox, *a S. Gregorio adhibitam , non tantum de abjectis splendidioribus seculi ornamentis, sed etiam de secessu in monasterium debere intelligi, qua ratione probabis, particulam* mox *non pati hic aliquam temporis amplitudinem, non tantam quidem volo, quantam apud Virgilium lib.* I *Georg.versu* 24 *habet,annorum circiter viginti, nec tantam, quantam apud Suetonium lib.*6 *in Nerone num.* 6 *patitur, annorum videlicet undecim (cum nempe hic dicit, Neronem infantem a Claudio* mox *adoptatum fuisse, qui tamen Nero , eodem Suetonio num. 7 teste , undecimo dumtaxat anno adoptatus ab eo est) sed tantam saltem, quantam apud auctores apprime Latinos a Roberto Stephano verbo* mox *citatos patitur, ubi hæc particula* mox *pro* deinde *seu pro indefinito subsequenti tempore, licet non admodum longo , usurpatur ; ut adeo eadem particula* mox *pro* deinde, *seu pro unius aut alterius anni spatio , non secus atque ab his scriptoribus Latinis, a S. Gre-* C *gorio adhibita dicatur. Sin autem ea verborum ejus expositio tibi minus apta videatur, et particulam illam* mox,*in ordinaria significatione sumptam, de ingressu* S. Gallæ *in monasterium intelligendam esse velis , nondum tamen hinc, quod contra Baronii sententiam contendis, confectum dabis ; cum, etiamsi menses aliquot, imo annum integrum eoque plus temporis insumpsisset* S. Galla , *ut mundo vale diceret, suumque palatium in ædem Deo sacram converteret, compositisque ordinate rebus domesticis, sese in monasterium reciperet, nihilominus tamen id* mox *præstitisse , dici posset. Hoc enim* mox fieri , *jure merito dicitur, quod tempore, quo fieri potest, perficitur brevissime. Cum vero mundo nuntium remittere, de ampla re domestica ordinate disponere et monasterium ingredi, matronæ, summa dignitate illustri opibusque affluenti, non sit bidui aut tridui, sed mensium complurium opus, rectissime etiam vel sic dici poterit* S. Galla , MOX , ut ejus maritus defunctus est , abjecto seculari habitu , ad omnipotentis Dei servitium sese monasterio tradidisse, *quandoquidem et abjectio splendidioris habitus magnificique apparatus, ac rei domesticæ per annum ordinatio ad perfectum in monasterio omnipotentis Dei famulatum viam straverint, et hæc citius, quam anni unius spatio, ordinate fieri non potuisse videantur.*

Sanctæ nativitas ex præfata S. Fulgentii epistola

19 *Ceterum ex laudata S. Fulgentii Epistola , ad Sanctam nostram , uti num.* 14 *et seqq. docuimus,probabilissime scripta,natalem ejus in terris annum utcumque definire nunc aggredior. Teste S. Gregorio Magno lib.* 4 *Dialogorum cap.* 13 , *necdum* S. Galla *adolescentiæ terminis egressa erat , cum nuptui tradita est viro illi , cujus obitu intra unius anni spatium vidua effecta est , qua occasione S. Fulgentius paucis post mensibus epistolam illam misit, qua super morte mariti* Gallam *consolaretur et ad vidualem continentiam servandam , multis adductis rationibus et sanctarum viduarum exemplis, vel incitaret ardentius, vel firmaret abundantius. Sive ergo ex L.* non aliter § I *de Leg.* I *adolescentiæ terminos utrimque statuas annum ætatis* 15 *et annum* 25 , *sive cum Plinio* adolescentem *voces ab anno* 12 *usque ad* 21, *quamdiu nempe homo in longitudinem pergit crescere et* adolescere *dicitur, sive potius cum Jornande episcopo Ravennate,Sanctæ nostræ* E *coævo, adolescentiam, uti ipse facit cap.* 55 *de Rebus Geticis, anno ætatis* 18 *inchoes, eamque, ut vulgo fit, anno* 25 *concludas ; eo demum res nostra redibit, ut eo tempore, quo* Gallæ *maritus obiit , ea* 25 *annos multis mensibus certe non excesserit, ac forte annos nata fuerit viginti dumtaxat et quatuor. Talem certe tum temporis fuisse , quam juvenilis ætas et valde ignea corporis constitutio ad iterandum thalamum vocaret alliceretque, dubitare non sinit laudatus supra Gregorius Magnus. Si ergo , uti infra patebit , S. Fulgentius non serius, quam anno* 523, *nec citius, quam anno* 520 *præfatam epistolam dederit, consequens est , Viduam nostram tum temporis annos certe haud plures quam* 25 , *paucis mensibus completos , numerasse, utpote, cum traderetur nuptui, adolescentiæ terminis necdum egressam, et intra anni unius spatium, marito suo orbatam. Ut adeo sub præcedentis seculi exitum vel ipso ineunte sexto seculo mundo fuerit data, non paucis proinde annis Rusticiana sorore junior, cujus ex Boëthio liberi anno* 522 *consulatu insignes fuisse videntur, nisi forte Rusticiana multo juniori ætate, quam sua Soror, nupserit, aut hi , adhuc ado-* F *lescentuli, ad consulatum evecti fuerint, uti credere non vetat ipsemet Boëthius lib.* 2 *de Consolatione philosophiæ Prosa* 4, *ubi eos etiamnum* pueros *vocat.*

utpote inter annum 520 et 523 conscripta, utcumque definitur.

20 *Quod autem præfata epistola non ante annum* 520 *nec post annum* 523 *fuerit ad* Gallam *data, ita ostendo : S. Fulgentius, cum iterum a Trasamundo, Wandalorum rege, in Sardiniam exsul deportaretur, teste ejus discipulo biographo apud nos tom.* I *Januarii pag.* 41, *cap.* 25, *cito se inde reversurum* , prophetica gratia per Spiritum Sanctum repletus , Juliateo (*alias* Juliteo *et* Viliateo) viro religioso *prædixit, ita eum alloquens :* Diutius flere noli , cito revertemur ad vos , Catholicæ Ecclesiæ liberate reparata , videbitis nos. *Non diu ergo, nec certe, ut apparet, ultra triennium tenuit secundum hoc S. Fulgentii exsilium. Itaque , cum, eodem biographo teste cap.* 28 , Mors Trasamundi regis et mirabilis bonitas Hilderici , (*anno* 523 , *ut Pagius ad annum* 525 , *num.* 16 *ex Norisio docet,* regnare

AUCTORE J. G.

gnare incipientis, Ecclesiæ Catholicæ per Africam constitutæ libertatem restituerit, *eoque anno reversus in Africam sit S. Fulgentius, prout se* cito *reversurum prædixerat; non potest, quæ ex Sardinia, durante hoc exsilio, ad* Gallam *data est epistola, citius anno* 520, *nec serius anno* 523, *scripta statui, nisi S. Fulgentium, anno* 523 *in Africam appulsum, non* cito, *ut vaticinatus fuerat, reversum fuisse, contra ejus biographum statuas, ejusque secundum exsilium ultra triennium pariter protrahas. Ut autem pateat, laudatam supra Fulgentianam epistolam, durante secundo ejus exsilio, conscriptam fuisse, lubet adducere præfati illius discipuli verba cap.* 28, *ubi de secundo hoc sancti magistri sui exsilio agens, ita loquitur:* Scripsit eodem tempore Carthaginensibus epistolam, sublimi exhortatione perspicuam. *Et post pauca:* Jam familiares epistolas, in quibus tamen spiritalis ædificatio continetur, et ibi et apud Sardiniam commanentibus et in Africa degentibus, et Romanis præcipue senatoribus, viduisque ac virginibus, quarum fama laudabilis habebatur, frequenter direxit. Ad Probam virginem Christi de Jejunio et Oratione libellos duos conscripsit, *illos nempe, quos se scripturum* B *esse, in sua ad* Gallam, *Probæ sororem, Epistola cap.* 16 *pollicitus fuerat. Paulo igitur ante, quam ad Probam virginem duos illos libellos in Sardinia scripserit, jam ad* Gallam *viduam epistolam, qua de agimus, miserat, eaque proinde, ut omnino apparet, una ex iis censenda est, quas Fulgentius alterius sui exsilii tempore Romanis viduis,* quarum fama laudabilis habebatur, *biographo ejus teste, direxit.*

§ III. An quæ S. Gallæ, juniori adhuc viduæ, facta perhibetur mirabilis apparitio iconis B. Mariæ in Porticu, scriptorum coævorum testimonio, uti Benedictus Papa XIV scribit, firmari possit.

C *De hac apparitione, præter alios plurimos, egerunt*

Quo tempore sancta Vidua nostra tum sibi a Deo insitæ pietatis affectu, tum partim mariti quondam sui, teste S. Fulgentio cap. I operibus misericordis, *laudabili exemplo, partimque ipsius Fulgentii adhortatione commota, orationibus, jejuniis et misericordiæ operibus, instabat,* et quidquid, *ut ille cap.*16 *ei suaserat,*suis apparatibus subtraxerat, esurientibus tribuebat, et quidquid sibi deduxerat, egenis expendebat, *eo, inquam, tempore, quod ejus in cœnobium secessum antevertit, contigisse in ejus ædibus mirabilem iconis Deiparæ Virginis apparitionem, quæ deinceps sacra imago Romæ summa in veneratione Urbique et Orbi adversus ingruentes sævientesque calamitates salutare præsidium exstitit, pia est, nec minus quam recens, Christi fidelium sententia, eo habenda, quoad facti substantiam, firmior solidiorque, quod rei gestæ commemoratio Officio Ecclesiastico una cum Octava, ex sacræ Rituum Congregationis legitimo indulto, die* XIII *Junii anno* 1679 *edito, publice Romæ in ecclesia sanctæ Mariæ in Campitello quotannis die* XVII *Julii solemni ritu celebretur. De hoc argumento, teste Carolo Antonio Erra num.* 4 *laudato, præter* D *aliquos, quos ex sua congregatione Clericorum Regularium Deiparæ pag.* 1 *et* 2 *præfati Operis auctores ipse recenset, vel ex professo, vel obiter egerunt Cardinalis Baronius, Onuphrius Panvinus, Octavius Pancirolus, Justinus Miecoviesus, Georgius Colvenerius, Ambrosius Novidius, Joannes Lupardus, Andreas Victorellus, Franciscus Scotus, Floravantes Martinellus, Bartholomæus Piazza, Marius Crescimbenus, Felinus ex Ordine Servorum B. Mariæ, Caroccus e Societate Jesu et P. Casimirus Ordinis Minorum Observantium, aliique multi, quos hic enumerare longius esset.* At, *inquit verbis Italicis a me Latine redditis*, non confundendus cum aliis, at contra laudandus hic præ ceteris est Eminentissimus Prosper de Lambertinis, nunc *(anno* 1750, *quo excusum Caroli Erra Opus est)* Benedictus XIV feliciter regnans, qui in eruditissimo nec satis laudando Opere suo de Beatificatione et Canonizatione honorifice de admirabili illa imagine meminit, collaudans sacram Rituum Congregationem, quod ecclesiæ S. Mariæ in Porticu proprias Officii Ecclesiastici ea de re Lectiones, *clericis nempe, ut mox dicetur, Regularibus* E *Congregationis Matris Dei in Campitello,* recitandas indulserit.

Benedictus PP. XIV, pro ea sacræ Rituum Congregationis decretum

22 *Hujus et ego eruditissimi Pontificis, uti et laudati clerici Regularis Congregationis Deiparæ, præ ceteris verba huc adducam, tum quod hi nuperrime argumentum hoc tractarunt, tum quod monumenta, quæ ad faciendam rei gestæ fidem potissimum conducunt, vel protulerunt in medium, vel ubi hæc asservarentur et qualia sibi visa sint, aperte professi sunt. Illa ego pro meo munere, salva utriusque scriptoris venia, quam veritatis illustrandæ studium meretur, in examen postmodum adducam, ne quis, si promiscue spuriis æque ac genuinis testimoniis hanc iconis beatæ Virginis apparitionem prodigiosam adstrui ac firmari videat, fidem potius propter illa detrectet, quam propter hæc lubens volensque adjungat. Atque ita quidem de illa apparitione Benedictus XIV tom.* 4 *laudati Operis parte* 2, *cap.* 7, *num.* 6, *etiam in ipsa editione tertia auctiore et castigatiore, Romanis typis anno* 1749 *excusa, de verbo ad verbum loquitur:* Officium proprium una cum Octava, die XVII Julii recitatur in Urbe a clericis Regularibus Congregationis Matris Dei ex F indulto sacræ Congregationis die XIII Junii MDCLXXIX in commemorationem apparitionis sacræ imaginis sanctæ Mariæ in Porticu. Fertur enim, imaginem beatissimæ Virginis, quæ modo colitur in Urbe, et signanter in ecclesia S. Mariæ in Campitello, mirabiliter apparuisse in ædibus S. Gallæ, patritiæ Romanæ, prope Marcelli theatrum intra porticum Octaviæ, Joanne I summo Pontifice, dum eadem Galla duodecim pauperibus ex quotidiana consuetudine in honorem Dei et beatæ Virginis Mariæ epulum præberet. Ita legitur in Lectionibus propriis secundi Nocturni Officii modo indicati.

et Mss., S. Gallæ, ut censet, coæva, laudans.

23 *Hactenus eruditissimus Pontifex, qui mox monumenta, quæ rei gestæ fidem facere sibi visa sunt, in hæc verba recenset;* Et pro rei hujus *(admirandæ iconis apparitionis)* veritate non tantum militabat traditio immemorabilis, sed res tota continebatur duobus versibus sculptis tempore S. Gregorii VII in ciborio pervetusto ecclesiæ S. Mariæ in Porticu, et duobus antiquis manuscriptis exaratis tempore S. Joannis I summi Pontificis, quorum alterum asservabatur apud clericos

A ficos Regulares Congregationis Matris Dei, alterum in bibliotheca Angelica S. Augustini de Urbe, insuper addito alio manuscripto bibliothecæ Vaticanæ sub Martino V. *Igitur judice Eminentissimo scriptore, postea Benedicto Papa XIV, quo tempore hæc scribebat, aut eo certe, quo prodiit præfatum sacræ Rituum Congregationis indultum, non immemorabilis dumtaxat traditio, sculptique in ciborio sub S. Gregorio VII versus, sed et, quod notandum hic potissimum est, duo antiqua monumenta, tempore S. Joannis PP. I, seu eodem, quo res illa memorabilis contigerit, aut subsequenti anno, manu exarata, prodigio, de quo hic agitur, fidem faciebant; quo ex capite, si recte hic scripserit eruditissimus auctor, apparitio illa historice certa atque indubitata evaderet, utpote non traditione tantum immemorabili ac seculi* XI *monumento, sed binis, quod rei caput est, testata documentis synchronis, quorum alterum apud clericos Regulares Congregationis Matris Dei, alterum in bibliotheca Angelica S. Augustini de Urbe, ipso teste, asservatur.*

et Carolus Erra, cujus de ea re verba

B 24 *Nunc laudatum supra Carolum Antonium Erra de eadem iconis sacræ apparitione disserentem audiamus. Ita ipse quantum ad substantiam sermone Italico pag.* 3 *et sequenti:* Sacram Deiparæ Virginis in Porticu imaginem in S. Gallæ ædibus, cum hæc egenis ob Christi Domini amorem epulum præbebat, mirandum in modum apparuisse, inter omnes, *inquit*, convenit. Verum id commune habet hæc apparitio cum multis insignibus reliquiis factisque prodigiosis, quod a synchronis scriptoribus litteris mandata non fuerit, *vel quod, uti dein subdit, eorum testimonia aut etiamnum lateant, aut omnino interierint.* At, *inquit pag.* 4, hujusmodi scriptorum vices supplet traditio famaque publica, quas si repudies, etiam magna ex parte historias maxime testatas repudies oportet. *Ac paulo post, non hæc aliaque a se dicta esse, asserit, quasi vero illa apparitionis historia omni scriptorum auctoritate subsidioque destituta esset,* Cum ex adverso, *inquit,* complura atque apprime authentica nobis suppetant scripta testimonia, *quibus apparitionem illam omnino stabiliri, ipse autumat. Ac primo quidem loco inter illa recenset membranam, Latine* C *conscriptam, hujusque Italico sermone exaratum exemplar, ab antiquis suæ Congregationis patribus inventa, omniumque oculis in prima S. Mariæ in Porticu ecclesia, nunc* S. Gallæ *dicta, olim exposito, quæ in suo archivo, eodem nempe, quo Benedictus XIV exaratum tempore Joannis PP. I manuscriptum servari adstruit, hocce tempore exstare, ipse affirmat. De hoc Ms., quo summatim apparitionis illius iconis historia refertur, ita loqui pergit:* Quantum quidem videtur, manuscriptum hoc temporibus Pauli II, anno MCDLXIV Pontificatum adepti, illic expositum fuit, cum, quæ subsecutis temporibus circa præfatam imaginem contigerunt, recentioribus multumque diversis characteribus conscripta sunt. *Ac post nonnulla, quibus huic scripto auctoritatem conciliare nititur, subdit:* Is ergo, qui illud exaravit *ipsis Pauli II, cujus nempe expresse meminit, temporibus,* vera esse credidit, quæcumque in eo scripsit, ac proinde documenta alia, quibus niti posset, ante oculos habuerit, nec hactenus quidquam et contrarium prodiit, ut potius, quæ e latebris emerserunt, monumenta perfectissime ei consentiant.

25 *Dein inter complura et apprime authentica sua documenta recenset laudatus Erra Manuscriptum aliud, priori quoad substantiam simile, quod in insigni bibliotheca Angelica S. Augustini de Urbe, a Benedicto XIV pariter assignata, exstare, at scriptoris vitio mendosum et aliqua ex parte aperte falsum esse, pag.* 5 *tradit. Tum de tertio suo Ms. hæc Italice docet:* Antiquius magisque authenticum est Manuscriptum bibliothecæ Vaticanæ, sub Pio II, anno MCCCCLVIII in Pontificem electo, a S. Mariæ Majoris vicario confectum, cui hic titulus est: DE SACRA MATRIS DEI IMAGINE, QUÆ IN BASILICA ILLIUS MAJORI ROMÆ SERVATUR; ubi *(præfatus vicarius)* de nostra agens imagine, ita ait: HÆC, UT AIUNT, MIRO SPLENDORE FULGENTEM SESE PRODIDIT. *Tum de quarto suo Ms. ita mox prosequitur præfatus Erra:* In eadem bibliotheca *(Vaticana)* aliud Ms. exstat, annis aliquot antea compositum a Nicolao Signorili, populi Romani secretario, jubente Martino V, qui anno MCCCCXVII summus Pontifex creatus fuit. Huic titulus est: DE JURIBUS ALMÆ ROMÆ. In eo etiam de traditione passim admissa circa prodigiosam hujus imaginis apparitionem, S Gallæ factam, his verbis sermo est: DICITUR *(imago* E *Deiparæ)* MIRACULOSE APPARUISSE DOMINÆ GALLÆ PATRITIÆ IN DOMO SUA, QUAM PROPTEREA AD ECCLESIAM SUB VOCABULO BEATÆ MARIÆ REDUXIT. *Tandem* ad longe antiquiora, *ut loquitur, monumenta progrediens, duos versus Leoninos, in ciborio ecclesiæ S. Mariæ in Porticu sculptos, pag.* 5 *recitat, deque ciborii illius ætate nonnulla postmodum disserit. Quid porro ciborii voce hic designetur, juverit obiter indicasse.* CIBORIUM, *inquit Cangius*, appellant scriptores Ecclesiastici, quod Ordo Romanus TEGIMEN et UMBRACULUM ALTARIS vocat. *Illud autem sic in suo Lexico describit:* Quatuor columnis iisque præaltis attollebatur et in fastigiatam formam eductum, totum altare contegebat, *quam descriptionem præter alia, quæ omitto, exempla, Anastasius Bibliothecarius, de S. Gregorio Magno loquens, confirmat his verbis:* Fecit beato Petro Apostolo ciborium cum columnis suis quatuor ex argento puro.

AUCTORE J. G. variaque ab eo memorata documenta referuntur

et ex peculiari ejus de hoc argumento Opere

26 *Atque hæc quidem sunt complura illa et apprime authentica scripta, quibus alios ante se adhæsisse seque sine erroris formidine adhæsurum esse, pag.* 5 *profitetur jam sæpe laudatus Erra.* F *Ceterum, quod ipsa citata pagina editurum se ad sui Operis calcem pollicetur Manuscriptum, quodque in ejusdem decursu passim laudat, nos hic lectorum oculis subjiciemus, tum quod illud controversiæ totius argumentum subministrat, tum ut, quæ de hujus ceterorumque hujusmodi scriptorum ætate ac fide dicturi sumus, eruditus lector pro suo judicio vel probet vel improbet. Instrumentum hoc, cui apud eumdem Carolum Erra hic titulus est:* Historia venerandæ et incorruptibilis Imaginis gloriosæ Virginis Mariæ, quæ miraculose collocata fuit in ecclesia, quæ dicitur S. Maria in Porticu, *ita de verbo ad verbum pag.* 136 *et seqq. habet:* Temporibus Joannis Papæ Primi, et Justini, proprii Justiniani Augusti avi, et Theodorici, regis Gothorum hæretici, Italiam oprimentis, fuit in Urbe puella potentissima, Symmachi, consulis et patricii, filia, nomine Galla, inter Romanos divitiis et generositate præcipua, patriciata dignitate sublimis, cognominata PATRICIA, moribus et vita beata. Sic enim temporalibus usa est bonis, ut legem Domini

AUCTORE J. G.

mini non desereret et a divinis mandatis nullatenus declinaret.

Ms. instrumentum, quo apparitionis illius tempus

27 Ad honorem Dei, et beatæ Mariæ Virginis habebat consuetudinem dare in suo palatio singulis diebus recreationem duodecim pauperibus. Et quia Christo sedula servire curavit, suisque in se Creatoris imaginem, et similitudinem prudenti circumspectione integram, illibatamque servavit; Christi, et beatæ Mariæ imaginem per manus sanctorum Angelorum in suo meruit habere palatio. Quadam enim die, dum familia sua cum duodecim pauperibus circumsedentibus pranderet, supra propinatorium, benedictæ Matris, et Filii omnipotentis veneranda Imago in aere nimio fulgore apparuit. Cujus immensa luce propinator verberatus ante Dominam suam rediit; et, quod acciderat, territus nunciavit. Mox Galla surgens a mensa venit ad locum, et lucem quandam splendidam venit, sed imaginem decoram videre non potuit. Habito igitur consilio, multorumque procerum comitata concursu ad Lateranense palatium festinavit, et sancto Joanni Pontifici lucis apparitionem religiosa
B gravitate narravit, et piis lachrymis postulans, ac magnis precibus petens, ut ad Ancillæ Domini palatium dominus Papa dignaretur venire, ubi, Deo dante et revelante, rem novam plenius esset cogniturus.

variaque prodigiosa adjuncta,

28 Cujus sanctis precibus admiratus Pontifex acquiescens, cum episcopis, presbyteris et diaconibus Cardinalibus, cum toto clero, majoribus civitatis, et populo Romano processionaliter pedibus cum magnis luminaribus ad Gallæ Palatium venit, et ad locum accedens, expansis brachiis, et oculis levatis ad cœlum, devotissime intra lucem oravit. Illico omnes campanæ sacrosanctæ Lateranensis, et Apostolorum Petri, et Pauli, ac totius civitatis ecclesiarum a semetipsis cum maximo gaudio pulsare cœperunt. Cumque venerabilis Papa audiens maximum sonum campanarum, orationi insisteret, inter brachia duorum Seraphinorum vidit sacrosanctam Christi, et Beatæ Mariæ virginis matris suæ imaginem, ad quam extensis manibus oravit dicens: O Mater Dei sanctissima, digneris mihi concedere tantam gratiam, ut manibus meis tangere possim istam tuam sanctissimam imaginem. Quam quidem venerandam imaginem Seraphim in aere stantes posuerunt in manibus ejusdem Pontificis. Qui eandem sacram imaginem inter brachia suscipiens,
C eam adorandam circumstanti multitudini cum lachrymis timoris, et amoris, ac gaudii, totique populo monstravit, et illico pestis gravissima, quæ usque ad illam diem, quæ fuit decima septima mensis Julii, circa annum a Nativitate Domini quingentesimum trigesimum quartum, mirabiliter grassata fuerat, cessavit.

concessa iconem illam visitantibus indulgentia,

29 Post hæc Galla Patricia tanto cœlitus dotata munere, in eodem palatii loco ad honorem, laudem, et gloriam Dei, et ejusdem beatæ virginis matris Mariæ, ecclesiam fabricavit, quæ SANCTA MARIA IN PORTICU vulgariter nominata est, ut ibi sanctissima veneraretur imago, ubi, signo lucis per manus sanctorum Angelorum allata, Christus sedem elegerat; ipsamque ecclesiam palatii et omnium possessionum suarum hæredem instituens, per manus ejusdem sancti Joannis Papæ consecratam, religiosissimo dotavit affectu. Imaginem vero prædictam intra altam iconiam debita veneratione in eadem ecclesia pio studio conduxit. Qui quidem Pontifex omnibus vere contritis, et confessis eandem beatæ Mariæ in Porticu ecclesiam a primis Vesperis festi inventionis D
ejusdem sacrosanctæ imaginis, ac consecrationis ejusdem ecclesiæ, quod fuit prædicta XVII die mensis Julii, usque ad ultimas Vesperas ipsius Octavæ inclusive, devote visitantibus, et manus adjutrices pro illius conservatione porrigentibus, indulgentiam, et plenariam omnium peccatorum suorum a pœna et culpa remissionem, perpetuis temporibus duraturam, dedit et concessit.

obtenta per eam beneficia,

30 Postea vero tempore sancti Gregorii Papæ primi, dum ingruerit pestis sævissima, præfatus sanctus Gregorius una cum toto clero Urbis processionaliter accessit ad eandem beatæ Mariæ in Porticu ecclesiam, ubi sacrosancta imago erat, et est; et accipiens eam manibus propriis processionaliter usque ad limina Apostolorum Petri, et Pauli portavit; et in crastinum iterum processionaliter eam ad locum suum reportavit: et pestis cessavit universaliter. Tunc visis tantis miraculis præfatus sanctus Gregorius prædictam indulgentiam, et omnium peccatorum remissionem a pœna et culpa confirmavit. Successive Alexander Papa secundus eandem Indulgentiam, et omnium E
peccatorum remissionem a pæna et culpa per sanctum Joannem Papam primum, ut supra dictum est, concessam, confirmavit. Deinde Gregorius septimus prædictam ecclesiam, præ vetustate dirutam, restauravit, et consecravit, indulgentiamque, et omnium peccatorum a pœna et culpa remissionem prædictam confirmavit. Cælestinus Papa tertius dictam indulgentiam et omnium peccatorum remissiomem a pœna et culpa confirmavit. Tempore Callixti Papæ tertii, maxima peste grassante in urbe, dictus Pontifex jussit portari processionaliter per dictam urbem præfatam sacrosanctam imaginem, et illico cessavit pestis. Qui quidem pontifex indulgentiam, et omnium peccatorum remissionem prædictam confirmavit.

alterum prodigium,

31 Paulus Papa secundus, audita fama pulchritudinis ejusdem sacrosanctæ imaginis, jussit eam ad suum palatium portari per episcopum Forensem *. Quam nocte posuit in sua cappella secreta; et, facta mane, volente * respicere dictam imaginem, non reperiit * eam. Tunc mandavit eundem episcopum, ut iret ad locum, ubi ceperat eam. Qui ivit, et vidit præfatam sacram imaginem miraculose esse translatam ad locum suum. Qui quidem Paulus Papa secundus videns tantum miraculum, supradictam indulgentiam, et omnium peccatorum remissionem confirmavit, et dedit F
et concessit omnibus vere contritis, et confessis, præfatam ecclesiam a primis Vesperis festivitatis Assumptionis ejusdem beatæ Virginis Mariæ usque ad ultimas Vesperas ipsius Octavæ inclusive devote visitantibus, indulgentiam, et omnium peccatorum suorum remissionem plenariam in forma Ecclesiæ consueta, perpetuis temporibus duraturam.

* al Farensem
* volens
* reperit

iconis structura.

32 Admirandum est igitur nobis, quod dicta ecclesia ex longa temporum vetustate, et frequentium tempestate bellorum consumpta, et diruta fuit; sacrosanctam vero Dei Genitricis Virginis Mariæ imaginem inter tot tempestates et frequentes ruinas illæsam, et incorruptam usque ad hodiernum diem sua Dominus custodia in eodem loco servavit. Admiranda præterea est nobis hæc sacrosancta imago, quam nec signavit, nec coloravit manus pictoris nec sculptoris errantis, sed formavit, et benedixit Omnipotentia Conditoris, qui sicut cum ad ilicem Mambre cum tribus personis, ut ab Abraham adoraretur, apparuit, et in camino ignis ardentis cum tribus pueris similis filio

A filio hominis quartus assistens, declaravit, in gloriosæ, et sanctissimæ Gallæ palatio se orandum, quando voluit, et quomodo voluit, imaginem demonstravit. Digitus quoque Dei, qui in tabulis lapideis, Moyse intra nubem orante, ad recte vivendum Israëlitis legem sculpsit, Romano Pontifici intra lucem oranti ad Christianæ religionis emolumentum venerandam assignavit figuram. Et sicut, Domino mandante, æneus in eremo exaltatus est serpens, ut læsi a serpentibus ad ejus intuitum sanarentur, sic et hæc in Urbe exaltata est imago sacra, ut ad ejus visionem populi concursus antiqui serpentis venenum non patiatur, nec pestis læsionem.

*forte add. per

33 Quanti meriti, et quantæ vitæ beatitudinis fuerit memorata Galla patricia, beatus Gregorius describens patenter ostendit in quarto Dialogorum libro cap. 13 dicens: fuit Galla Gothorum tempore hujus urbis nobilissima puella, Symmachi consulis, et Patricii filia; quam, dum fervente mundi copia, ad iterandum thalamum etc. elegit magis spiritualibus nuptiis copulari Deo, in quibus a luctu incipitur et ad gaudia æterna B pervenitur; quam carnalibus nuptiis subjici, quæ a lætitia semper incipiunt, et ad finem cum luctu tendunt. Beati, qui sibi comparabuntur, quoniam in hoc sæculo merebunt videre Virginis Mariæ figuram, et in alio faciem Domini desideratam; a læsioneque antiqui serpentis, et pestis, et angustia quacumque ubique liberabuntur. *Nunc quæ mea sit de Benedicti XIV num.* 22 *et* 23 *recitatis verbis, deque laudatis a Carolo Erra monumentis sententia, candide pro veritatis amore edissero.*

et Gallæ elogium refertur, integrum recitatur;

34 *Vellem ego quidem, ut salvis sanæ criticæ regulis, eruditissimi Pontificis jam laudati verbis productisque ab eo instrumentis omnibus hic mihi stare liceret, quo sic apparitionis illius historiæ summum auctoritatis a scriptis synchronis pondus accederet, eaque historice certa evaderet. Verum enimvero hæc ejus verba attentius perpendenti et cum præfati Antonii Erra dictis conferenti, nemini non admiratio movebitur maxima. Vel enim duo illa Manuscripta, quæ ab eruditissimo Pontifice* tempore S. Joannis I, summi Pontificis, *seu intra annum Christi* 523 *et* 526, exarata *dicuntur, eadem cum illis sunt, quæ præfatus Erra pag.* 4 *et* 5 *in iisdem, quas Benedictus XIV indicavit, bibliothecis servari asserit, de quibus a nobis num.* 24 *et* 25 *jam actum fuit; vel Manuscripta illa ab his omnino diversa sunt. Si diversa sint, eaque, uti laudatus Pontifex asseruit, re ipsa* C tempore S. Joannis I summi Pontificis exarata *fuerint, mirum est, hæc Carolo Erra clerico Regulari congregationis Matris Dei, tabularium suum hac de re diligentissime perscrutato, omnino fuisse incognita; mirum, hæc a nemine in lucem edita; mirum denique, ut cetera omittam, apparitionem illam imaginis Deiparæ, de qua hic agitur, si duplici, eoque synchrono fideque dignissimo testimonio nitatur, non ut historice certam, sed ut pia credulitate et immemorabili traditione nixam a Benedicto XIV adstrui, nec cum dixisse:* Certum est, imaginem Virginis mirabiliter apparuisse in ædibus S. Gallæ; *sed hæc dumtaxat:* Fertur enim, imaginem Beatissimæ Virginis.... mirabiliter apparuisse etc. *Si vero, ut omnino apparet, eadem sint documenta Mss., quæ eruditus Pontifex, quæque laudatus Erra in iisdem locis iisdemque fere verbis servari affirmant, non minus mirandum erit, potuisse ab illo tam indubitanter asseri, Mss. illa* tempore S. Joannis I summi Pontificis exarata *fuisse, quæ nongentis et eo amplius annis post S. Joannis I Pontificatum composita sunt et chronologicis historicisque nævis non paucis laborant. Quapropter non propriis oculis ea instrumenta lustrasse, sed aliena non satis fida relatione accepisse, quæ scripsit, Eruditissimus Pontifex dicendus erit.*

probaturque, Ms. illud non adeo antiquum,

AUCTORE J. G.

35 *Ne autem hæc a me temere prolata fuisse, quis existimet, ipsum consulat Carolum Erra, post lectum Benedicti XIV Opus de Beatis. et Canonizatione Sanctorum, postque habitum maturum diligensque Mss. monumentorum, quæ laudat, examen, antiquitatis palmam confecto sub Martino V Manuscripto concedentem, qui Pontifex cum anno dumtaxat* 1417 *Petri Cathedram ascenderit, nemo non videt, servata in bibliotheca Clericorum Matris Dei et in Angelica S. Augustini de Urbe Manuscripta, utpote sub Paulo II ac Pio II, Martini V post annum* 1457 *successoribus confecta, nongentis circiter annis a Joannis PP. I tempore remota esse, contra ac Benedictus XIV in præclaro suo Opere de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione lib.* 4, *parte* 2, E *cap.* 7, *num.* 6 *affirmat. Et sane, si hæc vivente Joanne I Pontifice, seu intra annum Christi* 523 *et* 526, *exarata fuissent, scribere non potuisset horum artifex, apparitionem illam imaginis Deiparæ contigisse* circa annum a nativitate Domini quingentesimum trigesimum quartum, *id est, annis octo post ejusdem Joannis I obitum; neque necesse ei fuisset particulam* circa *adhibere, cum ipsum annum, quo hæc sub Joanne I contigisset, scriptori ejusdem temporis exactissime definire in primis facile esset. Accedit, quod in Manuscriptis, a Benedicto XIV laudatis, prodigiosæ apparitionis epocha per annos a Nativitate Christi designetur; qui annos computandi modus anno* 523 *aut* 526 *necdum usitatus scriptoris erat, prout recte observat Mabillonius de Re Diplomatica lib.* 2, *cap.* 23, *pag.* 176, *littera C ita loquens:* Hic calculus, etsi ab anno Christi DXXXIII a Dionysio compositus, non tamen statim, sed longo post tempore admissus est. Ex historicis venerabilis Beda *(qui seculo* 8 *floruit)* hanc epocham primus observasse videtur in Historia sua. *Quid plura? ipsummet Ms. instrumentum, a Carolo Erra pag.* 136 *et seqq. editum, ad usque tempora Pauli Papæ II, anno* 1464 *electi, servato semper, uti ipse affirmat oculatus testis,* F *eodem litterarum charactere pertingit, quæque etiam sub eo gesta sunt, complectitur; atque adeo, quandoquidem, fatente eodem Erra, servatum in bibliotheca Angelica Manuscriptum priori quoad substantiam simile est annoque* 1457 *recentius, ambo hæc Mss. ætatem suam tempore S. Joannis I longe recentiorem, apertissime produnt.*

imo 900 circiter annis S. Gallæ recentius esse,

36 *Quod vero ad utriusque Ms. auctoritatem spectat, ea, præterquam quod, uti ostendimus, nihil ab ætate habeat, quo commendetur, etiam in multis rebus, quæ illic referuntur, tam aperte exigua, imo nulla est, ut, nisi necesse esset, puderet me errores recensere ac paucis etiam confutare. Ac primo quidem in ipso narrationis suæ exordio turpiter labitur Manuscripti auctor, dum Justinum imperatorem proprium Justiniani Augusti avum facit, cum tamen Marcellinus Comes in Chronico ad annum* 527 *Justinianum ex sorore Justini natum fuisse, diserte testetur, cui et reliqui scriptores omnino consentiunt. Deinde mox sibi tam turpiter contradicit, ut nulla ratione vel tantillum sibi conciliari queat. Quippe cum antea dixisset, apparitionem sacræ iconis temporibus Joannis Papæ I et Justini Augusti ac Theodorici regis Gothorum contigisse, ac præfatum Pontificem,* cum episcopis, presbyteris et diaconibus Cardinalibus

uti et in variis erroneum,

auctore J. G.

bus cum toto clero, majoribus civitatis et populo Romano processionaliter pedibus cum magnis luminaribus ad Gallæ palatium venisse, ac eandem sacram imaginem, *a duobus Seraphim sibi* inter brachia *datam*, adorandam circumstanti multitudini ... monstrasse, et illico pestem gravissimam ... cessasse, *mox subjicit*, *hæc omnia facta esse* decima septima mensis Julii circa annum a Nativitate Domini quingentesimum trigesimum quartum, *quando nimirum nec Joannes I, nec Justinus, nec Theodoricus amplius in vivis erant. Neque reponi potest, descriptoris vitio annum* 534 *pro* 524 *exaratum fuisse, nisi probari simul possit, vel aliquo intervallo ante annum* 524 *vel hujus certe anni exordio gravissimam pestem usque ad diem* XVII *Julii Romæ sæviisse, ac tum demum, ostensa populo veneranda illa Deiparæ icone, luem illam nefandam illico cessasse, quam quidem utramque memorabilem imprimis rem, præter Ms. illius auctorem, nullus hactenus historicus, ne minimo quidem indicio uspiam commemoravit.*

prout partim ex scriptoribus eruditis

37 *Nolo reliqua, quæ in Ms. illo narrantur, ad æque criticæ trutinam revocare, nec disputare, an sat simile vero sit, S. Joannem PP. I eo apparatu, ut paulo ante dictum est, et episcoporum,*
B
presbyterorum ac diaconorum Cardinalium, totius cleri majorumque Urbis et populi turba stipatum, sese ad S. Gallæ *palatium contulisse; neque an promiscuus in omnibus Romanis ecclesiis jam tum fuerit campanarum usus, eæque a semetipsis, ut Ms. illud habet,* cum maximo gaudio pulsare cœperint. *Hæc, inquam, missa facio, et ea, quæ de concessis a Joanne Papa I, Gregorio I, Alexandro II, Gregorio VII et Cœlestino III plenariis indulgentiis illic referuntur, nullam veri speciem habere, nunc ostensum eo. Profiteor equidem ac pro indubitato habeo, indulgentiarum institutum ab ipsis Ecclesiæ incunabulis quodam modo viguisse, amplissimamque solvendi etiam a temporalibus delictorum pœnis S. Petro ejusque legitimis successoribus collatam a Christo Domino fuisse potestatem; verum et pro indubitato habent eruditi, seculo* VI *seu S. Joannis PP. I tempore indulgentiarum modum et formam talem non fuisse, qualis in Ms. illo, a nobis supra edito,*
C
describitur, nec tam liberales in relaxandis canonicis pœnis Romanos Pontifices seu tunc temporis seu diu post fuisse, ut occasione inventionis cujusdam sacræ imaginis seu dedicationis ecclesiæ plenarias indulgentias a primis Vesperis festivitatis usque ad ultimas illius Octavæ, in favorem piorum locorum honorandorum vel juvandorum, in perpetuum duraturas concederent. Longam auctorum seriem, qui mecum sentiunt, eorumque, quibus id demonstrant, argumenta, haud necesse est huc adducere, cum pro omnibus consuli de ea re possint Morinus de Administratione Sacramenti Pœnitentiæ lib. X, *cap.* 20, *num.* 9 *et seqq., et cap.* 23, *item Papebrochius noster in Responsione ad exhibitionem errorum per R. P. Sebastianum a S. Paulo evulgatam parte* I, *pag.* 186 *et seqq., et rursus part* 2 *pag.* 66 *et seqq.*

et nominatim a Morino

38 *Et ille quidem, postquam objecta sibi cit. num.* 9 *testimonia diluisset, his verbis cap.* 20 *concludit:* Sane, qui animo revolverit, quanta cum severitate seculis octavo, nono, decimo et undecimo Pontifices pœnitentias canonicas coluerint et imposuerint, quarum exempla et decreta plurima toto libro septimo relata sunt; qui apud se perpenderit, quod Pontifices nusquam legantur in probatis auctoribus, aut scriptis propriis tantillum his indulgentiis simile relaxasse, D
licet Romam ipsam ad pœnitentiæ impositionem a criminum reis convenirentur, non puto, in animum inducturum, Pontifices illis sæculis indulgentiarum tantam gratiam fecisse. Vix enim tantam pœnitentiarum canonicarum gratiam seculo duodecimo finiente in pari causa fecissent, *uti ipse in præclaro suo Opere de Administratione Sacramenti Pœnitentiæ multis locis ostendit. Papebrochii verba, ne prolixior sim, parco recensere, ut eorum loco venerabilis servi Dei Josephi Mariæ Cardinalis Thomasii luculentum ea de re testimonium referam, quod ipsemet Benedictus XIV in sua Epistola encyclica anno* 1751 *pro extensione Jubilæi in hunc modum laudavit.*

ipsisque Benedicti PP. XIV Epistolæ encyclicæ verbis manifestum redditur.

39 Super quibus verbis *(nempe Urbani PP. II, indulgentiam plenariam concedentis iis, qui pro recuperanda ab infidelium manibus Palæstina in eam regionem se pugnaturi conferrent)* venerabilis servus Dei Joseph Maria Cardinalis Thomasius *(verba sunt Benedicti XIV)* quem in hac potissimum materia libenter citamus, quum olim eidem clarissimo viro collegæ fuerimus in officio consultoris Congregationis Cardinalium, Indulgentiis præpositæ, ita scriptum reliquit: « Hanc plenariam E
« indulgentiam, in qua opus injunctum gravissimum erat sumptibus, incommodis, laboriosissimis itineribus, et imminentibus vitæ periculis, ut potius videri possit commutatio pœnitentiæ, quam hujus absoluta relaxatio etc., hanc, inquam, plenariam indulgentiam pro Terra sancta, alii postea summi Pontifices semper confirmarunt. Nec alia mihi occurrit indulgentia plenaria usque ad exordium decimi quarti sæculi, in quo Bonifacius VIII illam elargitus est pro anno Jubilæi M. CCC. » Hæc doctus ille piusque Cardinalis in quodam Opusculo manuscripto quod brevi forsan in lucem prodibit inter alia ejus Opera, quorum accuratissima editio hoc tempore adornatur. *Hactenus laudatus Benedictus XIV, cujus de eodem argumento deque Portiunculana indulgentia alia non minus diserta verba videsis tom.* 2 *Octobris pag.* 898, *num.* 103. *Ex quibus omnibus luce meridiana clarius est, non tantum recentioris ætatis, sed et exiguæ, imo nullius ex se auctoritatis esse memorata superius Mss. instrumenta, nec digna esse, quæ* F
pro authenticis habeantur aut pro satis ex se idoneis, ut admirabilis apparitio imaginis Deiparæ, in ædibus S. Gallæ *facta, historice certa hinc reddatur.*

§ IV.

A

AUCTORE J. G.

§ IV. Ejusdem iconis mirabilis apparitio, quantum ad substantiam, constanti et antiqua fidelium traditione, suis probationibus firmata, prudenter credibilis ostenditur. Post hanc apparitionem monasterium ad S. Petrum, alterius, quam Benedictini Ordinis, S. Galla ingressa est, ibique pie defuncta.

Constanti fidelium traditione,

Quæ jam supra a me adversus laudata a Benedicto XIV et Carolo Antonio Erra Mss. testimonia disputata sunt, non eo spectant, ut historiæ apparitionis imaginis Deiparæ fidem omnem abrogari velim; imo vero hæc non alio consilio a me prolata in medium fuerunt, quam ut spuriis instrumentis, quibus hæc perperam stabiliretur, rejectis, eam sincerioribus firmarem ac pie prudenterque credibilem ostenderem, nimirum ex antiquissima fidelium traditione, suis monumentis firmata, communique virorum, qua eruditione, qua pietate, illustrium consensu, quibus, cum nihil aliunde obest, pia prudensque haberi fides potest. Utut enim pro apparitionis illius veritate non militet ea tratitio Ecclesiastica, quæ irrefragabilis et supremi ordinis sit; non deest tamen ei inferioris ordinis traditio, quam si absque solidis in contrarium rationibus repudies, multa etiam illorum tollas, necesse est, quæ jam pridem religiosa pietate servantur in Ecclesia. Quid porro constans de illa imaginis Deiparæ apparitione traditio doctorumque hominum consensus ferat, lubet hic recensere. Ut a recentioribus ad antiquiores ascendam, adducta num. 22 Benedicti XIV verba, laudatum sacræ Congregationis indultum, ipsaque Mss. instrumenta, de quibus jam actum a nobis est, indubiam fidem faciunt, a tribus jam certe seculis historiam illam, quantum ad substantiam, passim admissam a fidelibus fuisse, talemque visam, quæ sub ipsorum Pontificum Romanorum oculis publicis tabulis committi, inque ecclesia S. Mariæ in Porticu exponi fidelibus posset. Et eatenus quidem assentior Carolo Antonio Erra pag. 4 affirmanti, summos Pontifices eorumque vicarios in id semper invigilasse, ut, ne omnino fabulosa aut commentitia facta in ecclesiis exponerentur, neve ita piorum hominum illuderetur religioni; tametsi seculo XV *non eo sese semper extendere solita fuerit Pontificis vicariorum studiosa accuratio, ut tabulam nullam, seu scriptam, seu pictam, in ecclesiis appendi sinerent, nisi quæ in historici facti adjunctis omnibus cum accuratioris criticæ regalis chronologicisque notis exactissime conveniret.*

quæ non tantum a 7 seculis

41 *Nec tantum tribus quatuorve postremis seculis constans Romæ fuit fidelium de admirabili imaginis apparitione consensio, sed et seculo* XII *ea summopere vigebat, ut ex verbis Baronii ad annum* 1198, *num.* 3 *sat clare eruitur. Ita enim ipse loco citato :* Romæ autem idem Cælestinus Papa *(III)* propensiori studio, quo tenebatur erga cultum venerandæ imaginis Dei Genitricis Mariæ, quæ fuerat Gallæ Placidiæ *(imo* Gallæ patriciæ, *ut pag.* 22 *recte etiam advertit Carolus Erra)* collocatæ. . . in ecclesia, dicta S. Mariæ in Porticu, ædificavit juxta ipsam hospitalem domum infirmorum, quam et redditibus locupletavit. De ipsa autem veneranda imagine vetus ista inscriptio hactenus perseverat.

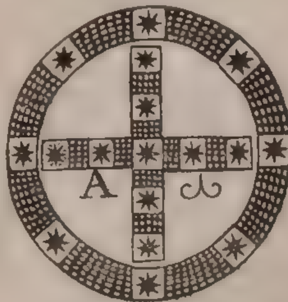
" Hæc est illa piæ Genitricis imago Mariæ,
" Quæ discumbenti Gallæ patuit metuenti. "

Ita ibidem eruditissimus Annalium Ecclesiasticorum parens. Quibus versibus aperte indicatur id ipsum, quod communis jam tum ferebat traditio, nempe imaginem illam Deiparæ Virginis, mira luce circumdatam, in ædibus S. Gallæ, *cum hæc mensæ accumberet, apparuisse, eoque prodigio piam Viduam vehementer fuisse obstupefactam. At quonam tempore pervetusto illi ciborio nempe, in quo veneranda illa imago servari solita fuit, versus illi insculpti fuerunt? Si laudati Benedicti XIV verbis, num.* 23 *recitatis, insistendum sit, contigit id sub S. Gregorio VII atque adeo sub annum* 1073. *Et opinioni huic duo in primis patrocinari videntur; alterum, quod memorati versus ex eo genere sint, quos* Leoninos *vocant, idque versuum genus non ante ejusdem Gregorii VII tempora invaluisse, videatur : alterum vero, quod illud altaris umbraculum seu ciborium, jubente eodem Gregorio, confectum videatur, uti colligi potest ex duobus aliis versibus lapidi, sub ciborio jacenti, inscriptis in hæc verba :*

Septimus hoc præsul Romano culmine fretus,
Gregorius templum Christo sacravit in ævum.

sed et multo ante viguisse, ostenditur ex ciborii sigillo

42 *Verumtamen, si laudato Carolo Erra, de eodem argumento disserenti pag.* 5 *et* 6, *credimus,* existimarunt communiter rei antiquariæ periti, ciborium illud non posse S. Gregorio VII adscribi, non solum quia id non patiebantur ciborii structura, characteres et stilus, sed etiam quia hieroglyphicum, opere etiam musivo efformatum, tempus multo antiquius denotabat. *Illud quidem hieroglyphicum ipsumque altaris legimen seu ciborium hodiedum non exstat, cum anno* 1683 *vetus S. Mariæ in Porticu ecclesia destructa fuerit, ut nova exstrueretur, quæ nunc a* S. Galla *nomen habet : utriusque tamen figura, teste laudato Erra pag.* 6, *ad posteros transmissa est, fuitque ciborium illud simile ciborio S. Clementis, quod Ciampinus parte* 1 *Veterum Monumentorum pag.* 180, *tab.* 44, *figura* 1 *exhibuit, quem proinde curiosus lector loco citato consulat; hieroglyphicum vero idem Carolus Erra ex Historia P. Josephi Matraja in hunc modum exhibet :*

Porro per crucem sine ipsa patientis Christi effigie expressam, ipsum Christum Dominum sæpe ab

AUCTORE J. G.

ab antiquis Christianis designatum, ab iisque per Α *et* Ω *Christi divinitatem, utpote qui Apocal. cap.* 1 *et* 22 Alpha et Omega, principium et finis *vocatur, significatam fuisse, nemo inficias ibit, qui veterum Christianorum monogrammata et exhibita apud laudatum Ciampinum part.* 2, *tab.* 24 *et sæpe alibi monumenta consuluerit. Unde dubium non est, quin etiam hic Christum Dominum per crucem, ejus vero divinam naturam per* Α *et* Ω *indicare voluerit, qui hujus hieroglyphici auctor aut artifex fuit ; ut adeo inde atque ex insculpto huic ciborio monogrammate*

ΜΡ ΘΥ

quod est Μήτηρ Θεοῦ, *seu* Mater Dei, *hieroglyphici hujus et ciborii ætas ac per consequens memoratæ supra traditionis antiquitas ostendi possit.*

hieroglyphico, forte seculo VI confecto,

43 *Elenim, utut certum non sit, quod quidam tamen contendunt, hujuscemodi hieroglyphica statim a celebrata anno* 431 *Ephesina synodo apud Catholicos invaluisse, quo vel sic Nestorianam hæresim, Virgini Matri* Deiparæ *titulum impie negantem, detestarentur, eamque* Θεοτόκον *seu Deiparam esse profiterentur ; indubitatum tamen est, hieroglyphica ejusmodi in Italia ante medium seculum* VI *in usu fuisse, cum, teste laudato Carolo Erra, Ravennæ in celeberrima ecclesia S. Vitalis circa annum* 547, *ut Ciampinus parte* 2, *pag.* 65 *etiam ostendit, musivis picturis decorata, simile hieroglyphicum paris antiquitatis conspiciatur. Unde et supra exhibitum, ab iisdem artificibus, qui Ravennæ in ecclesia S. Vitalis musivo operi incubuerunt, confectum fuisse, laudatus jam sæpe Erra non abs re suspicatur. Non diffitetur quidem hic auctor pag.* 7, *hieroglyphica illa etiam postea sub Paschale I circa annum* 820 *adhibita fuisse,* At, *inquit,* nonnihil hæc diversa sunt a nostro, quod exactissime consimile iis est, quæ alibi conspiciuntur sub Joanne Papa VI anno DCCI Pontifice Romano facta. *Cum igitur nihil occurrat, unde pro certo statui possit, an sub Joanne I Papa proximisve ejus successoribus ab iisdem, qui Ravennæ laborarunt, artificibus, confectum fuerit ciborium illud, musivo opere adornatum, an vero sub Joanne PP. VI anno circiter* 701, *rem illam in medio relinquo, altissimam saltem antiquitatem ei attribuisse contentus. Neque ex adductis in fine num* 41 *geminis versiculis consequens est, ciborium illud non ante S. Gregorii VII tempora exstructum fuisse, cum illis versibus dumtaxat asseratur sanctus Pontifex templum S. Mariæ in Porticu, antea scilicet restauratum, Christo in ævum sacrasse, quæ verissima sunt, etiamsi ciborium illud* 4 *aut* 5 *seculis templo illo instaurato antiquius esset.*

cujus antiquitatem tantam non evertunt Leonini

44 *Reponi tamen hic posset, tametsi ciborii illius structura, characteres et hieroglyphicum majorem, quam Gregorii VII, anno* 1073 *pontificis electi, ætatem indicare videantur, recentiorem tamen ejus ætatem manifeste ostendi ex inscriptis ei Leoninis seu similiter cadentibus versibus, qui tantum seculo* XI *et subsequentibus passim usurpati fuerunt. Verum respondeo, etiamsi carmina illa rhythmica et* ὁμοιοτέλευτα *seu similiter cadentia, a quodam Leone poeta* XII *seculi, qui ea in primis affectavit,* Leonina *dicta sint ; inde tamen non consequens esse, ut nulli versus rhythmici et similiter cadentes, vel ante seculum* XI *compositi fuerint :* Quovis quippe sæculo, *ut Ciampinus supra laudatus parte* 1 *Vet. Monim. cap.* 3, *pag.* 29 *recte advertit,* accidere potuit, ut reperirentur poetæ, qui artem pangendi similes versus amarent. *Etenim cum poetæ ineuntis medii ævi versus rhythmicos, seu, quos nunc* Leoninos *dicimus, apud aurei seculi scriptores Latinos invenirent, puta hunc Virgilii lib.* 12 *Æneïdos :*

Ora citatorum dextra contorsit equorum,

et apud Ovidium in Oratione Ulyssis :

Si Troiæ satis aliquid restare putatis,

ac rursus in Epistola Hermiones ad Ulyssem :

Vir precor uxori, frater succurre sorori,

et apud Quintilianum hos Marci Tullii versus, utut, ipso vivente, a nonnullis explosos :

Cedant arma togæ. Concedat laurea linguæ.

O fortunatam, natam, me consule, Romam !

Cum, inquam, poeta medii ævi hujusmodi versus apud antiquos invenirent, potuit id genus carminum ipsis arrisisse, seu quod euphoniam aliquam illis inesse crederent, seu quod hujusmodi versus homotonos seu rhythmicos facilius, quam alios, memoriæ mandari existimarent ; ac proin pronum ipsis fuerit id genus carminum in monumentorum inscriptionibus adhibere.

versus ciborio adscripti.

45 *Et vero ante Gregorium PP. VII in usu fuisse similiter cadentes versus seu Leoninos, manifeste ostenditur tum ex versibus id inscriptis casulæ regiæ regni Hungariæ apud Frölichum pag.* 40, *tum ex bulla plumbea, appensa diplomati Conradi Augusti anno* 1038 *edito, in cujus postica parte effigies Romæ sculpta visitur cum hoc versu :* Roma caput mundi regit orbis frena rotundi. *Diploma illud videsis apud Muratorium Antiq. Italic. medii ævi tom.* 3, *Dissert.* 40, *col.* 697. *Quin imo, ut eruditissimo Cardinali Baronio ad annum* 548, *num.* X *videtur, ante medium seculum* VI *præ foribus ecclesiæ, quam Belisarius, ut offensum Numen conciliaret, erigendam curavit, lapidi, eo jubente, incisi fuerunt hi versus :*

Hanc vir patricius Vilisarius urbis amicus
Ob culpæ veniam condidit ecclesiam.
Hanc iccirco pedem sacram qui ponis in ædem,
Ut misereatur eum, sæpe precare Deum.

Tantam quidem hujus inscriptionis antiquitatem laudatus Muratorius pag. 689 *ut certam non habet :* Attamen, *inquit,* sunt, quæ suadeant, ipso sæculo Christianæ æræ sexto inscriptionem fuisse positam. Vix enim post multa sæcula *(seu post seculum* XI, *quo similia carmina invaluisse feruntur)* rogandus fuerat populus, ut precibus repetitis Belisario misericordiam a Deo impetraret. *Ciampinus quoque homotonorum versuum ætatem ut valde probabilem ad seculum* 6 *vel* 7 *aut saltem* 8 *refert. Etenim parte* 1 *Vet. Monim. pag.* 28 *de janua ecclesiæ, S. Pudentianæ in urbe Roma exstructæ, in qua præter alios versus rhythmicos hi leguntur :*

Occurrit sponso Praxedis lumine claro
Nos pia Praxedis prece sanctas confer ad edis.

In hæc verba loquitur : Conjectari si liceat, tam e characteribus, quam ex agni supra *(ab eo)* indicati figura, existimo *(januam hanc)* redolere tempora VI vel VII sæculi præsertim ex can. 82 conciliabuli quini-sexti sive Trullani, ubi ausu nimis improbo pseudo-synodus illa Romanam Ecclesiam corrigere præsumpsit, quæ legalem agnum parieti appingere consueverat. . . . Quare agnum istum expressum dicerem aut ante dictam synodum *(atque adeo vel seculo* V *vel* VI*)* vel paullo

A paullo post *(ac proin sub seculi* VIII *initium)* in dicti canonis confutationem. *Plura hujus generis carmina, nunc* Leonina *dicta, habes apud laudatum Muratorium tom.* 3, *Dissertatione* 40, *col.* 689 *et seqq. et apud Ciampinum Vet. Monim. part.* I, *pag.* 26 *et seqq., item part.* 2, *pag.* 5 *et* 165 *et in Mantissa Emend. ac Addit., Mediolani anno* 1729 *edita, num.* 4. *Quas omnes inscriptiones, Leonino metro conceptas, ad sec.* XII *initium aut* XI *exitum velle removere, nescio, an sat tutum esset.*

ea apparitionis historia quantum ad substantiam prudenter credibilis adstruitur.

46 *Utut sit, vel ex solo versu Leonino, bullæ plumbeæ Conradi Augusti inscripto, sufficienter patet, priores versus in ciborio imaginis Deiparæ exaratos, ex hoc capite, quod Leonini sint, ad seculi* XI *exitum aut sequentis exordium referendos non esse, nec ex iis contra memoratæ traditionis immemorabilem antiquitatem legitime quidquam concludi. Quod si quis tamen omnino velit, versus illos, non secus ac recitatos in fine num.* 41, *ciborio illi inscriptos fuisse S. Gregorii VII temporibus, haud equidem tantopere refragabor,* B *si modo aliud nihil contendatur, quam sanctum illum Pontificem, cum anno* 1073, *teste Baronio num.* 81, instauravit et consecravit diaconiam S. Mariæ in Porticu dictam, *ciborium illud una cum ipso templo restaurasse, ac pro antiqua hujus inscriptione, soluto forsan stilo concepta, qua mirabilis illius imaginis Deiparæ apparitio referebatur, aliam inscriptionem, ejusdem rei testem, quæ facilius, quam antiqua, legi et memoriæ mandari posset, ex invalescente tum usu, rhythmico metro conceptam incidi jussisse. Sive igitur, uti apud laudatum Erra pag.* 7 *contendit Petrus Felini, veneranda illa Deiparæ imago, quæ in ædibus* S. Gallæ *mirabiliter apparuerat, ab ipso S. Joanne I in ciborio, vel a se, vel a sancta Vidua nostra instructo, collocata fuerit; sive, prout idem Carolus Erra conjicit, Joannes PP. VI, construendis ejusmodi operibus, teste Anastasio Bibliothecario, addictus, illud tegimen seu ciborium confici jusserit, in eoque, ut natione Græcus erat, illud* A *et* Ω, *hieroglyphicum Græcum, Græcoque habitu vestitæ Deiparæ imaginem, mira apparitione illustrem, collocarit; sive demum ciborium illud, cujus tamen structura, characteres, hieroglyphicum et monogramma communi antiquariorum judicio, teste Erra, Gregorii VII* C *temporibus antiquiora sunt, ab eo Pontifice ex parte instauratum, ac nova inscriptione Leoninis versibus concepta exornatum dicatur; id semper manebit intactum, tam immemorabili tamque constanti traditione ac forte etiam scriptis testimoniis jam ante tempora S. Gregorii VII apparitionem illam firmatam fuisse, ut, cum nihil in contrarium valde militet, ea quantum ad substantiam prudenter a fidelibus credi possit.*

nec ei obest S. Gregorii et Anastasii silentium.

47 *Nec mirum adeo videri debet, nihil de ea apparitione,* S. Gallæ *facta, locutum fuisse S. Gregorium Magnum, cum is, uti num.* 9 *docui, minime sibi proposuisset* S. Gallæ *Vitam ejusque gesta omnia enucleate describere, at solum ejus mirabilem ad Superos transitum. Quod autem Anastasius Bibliothecarius in Actis S. Joannis PP. I de apparitione illa etiam non meminerit, id nihilo magis mirandum est, quandoquidem res illa, utut tempore S. Joannis I gesta, ad ejusdem Pontificis elogium proxime non spectabat. Cetera, quæ nempe ad hujus imaginis figuram, cultum, translationem concessaque eam devote venerantibus beneficia spectant, cum imaginis illius historiam non scribamus, nostrum non est hic commemorare. Qui hæc pernoscere exoptat, adeat is Carolum Piazza decade* 2 *Vitæ S. Gallæ et editam anno* 1750 *a laudato sæpissime Carolo Erra Historiam hujus imaginis, ubi multa scitu digna, sed quæ ad hunc Commentarium non attinent, pertractata reperiet. Porro ex iis, quæ superius disputata sunt, id quoque conficere volo, quam merito credatur* S. Galla *post mariti sui obitum ad tempus aliquod, uti S. Fulgentius num.* 13 *etiam innuit, puta annum unum aut paulo plus in seculo mansisse, ut ædes suas, in quibus veneranda Deiparæ imago prodigiose apparuerat, in ecclesiam sub ejusdem Deiparæ invocatione Deo consecrandam converteret; nec non de opulentis suis facultatibus partim in ecclesiarum, ac fortassis nominatim in S. Stephani* Catagalla *dictæ, earumque ministrorum subsidium, partim in egenos distributis, non plura sibi reservasse, quam unde per suæ vitæ decursum,* larga *adhuc, teste S. Gregorio Magno,* indigentibus eleemosynarum opera impendere *posset.*

Post hanc apparitionem monasterium ad S. Petrum,

48 *Superest, ut, an Ordinis Benedictini monasterium, ut quidam volunt, deinde ingressa sit* S. Galla, *atque, an sub annum* 550, *uti Mabillonius Sæc.* I *Benedictino pag.* 113 *adstruit, mortem obierit, nunc paucis investigemus. Ac primo* E *quidem eam germanis Ordinis S. Benedicti monialibus accensendam non esse, agnovisse videtur ipse Mabillonius, dum in Indice Sanctorum* I *Sæculi Benedictini* S. Gallæ *nomini asteriscum* (*) *ut num.* 3 *docui, non præposuit, quo charactere sui Ordinis stricte dictos alumnos utriusque sexus designare assolet. Quia tamen nihilominus complures Benedictini hagiologi eam sui Ordinis alumnam faciunt, lubet hic, ut antea pollicitus sum, ostendere, eam annis aliquot ante monasticam vitam amplexam fuisse, quam Benedictinis monialibus primum conditum fuerit cœnobium, atque adeo monasterium illud apud B. Petri ecclesiam, in quod* S. Galla *secessit, Benedictini Ordinis tunc certe non fuisse. Et vero, etiamsi Mabillonio in Præf. ad Sæc.* I *Benedict. num.* 48 *liberaliter concederetur, quod tamen, ipso fatente, incertum est, S. Scholasticam* subito plurimas instituti sui socias ac participes *in cellis seu cœnobiis* habuisse, *has tamen in ipsa urbe Roma certo* F *non habuerit, antequam juxta Cassinum primus sibi suisque monialibus erectus Parthenon fuerit, seu, ut veteris cujusdam poetæ verbis partim utar, priusquam* Virginal *suum* fratris conjuxerat ædi, *quod, cum Cassinensi, a S. Benedicto anno* 528 *condi cœpto, annis certe aliquot posterius sit, consequens fit, ut monasterium apud S. Petri ecclesiam, in quod* S. Galla *sub annum* 523 *aut* 524, *seu anno uno alterove post mariti obitum, ut ex num.* 19 *et seq. colligitur, sese recepit, primo parthenone Benedictino non paucis annis, ac forte medio integrove seculo antiquius sit.*

quod non fuit tunc Ordinis S. Benedicti,

49 *Novi quidem, a Pancirolo in Thesauris absconditis almæ urbis Romæ, regione* 7, *ecclesia* 7, *pag.* 509 *dici, apud S. Petrum olim cœnobium fuisse monialium, quæ in privato quodam Ms. archivi S. Petri* Monachæ S. Benedicti *vocantur, indito earum ecclesiæ* S. Catharinæ *nomine; sed præterquam quod nullatenus probari possit, in illud cœnobium S. Catharinæ, et non potius in aliud e vicinis, de quibus Piazza decade* I, *cap.* 9 *Vitæ* S. *Gallæ agit, sese sanctam Viduam recepisse, documentum illud Ms., quod Pancirolus ab antiquitate non laudat, quodque præfatus Piazza pag.* 50 *non parum suspectum habet*

AUCTORE J. G.

habet, vel recentius est, vel certe tantam auctoritatem non habet, ut contra allatas a me rationes monasterium illud, in quod S. Galla *secessit, Benedictini Ordinis fuisse, dici possit ante conditum apud Cassinum, ut Mabillonius scribit, primum S. Scholasticæ cœnobium. Accedit, quod etiamsi laudatum a Pancirolo documentum et antiquum et genuinum esset, nihil inde tamen adversus opinionem nostram evinci posset, cum monasterium illud* olim *quidem, ut Pancirolus vult, Monialium Benedictinarum fuisse potuerit, tum nempe, cum vel diu, vel haud ita pridem post conditum primum parthenonem dilatari cœpit earum institutum; tametsi propterea illud idem cœnobium nec ab exordio suo, nec* S. Gallæ *temporibus Benedictini Ordinis exstiterit. Ceterum quænam illa fuerit religiosæ vitæ Regula, quam* S. Galla *secuta est, an S. Basilii, quæ tum passim in monasteriis Italicis viguisse videtur, an vero alterius sancti institutoris, tacente S. Gregorio Magno, ego definire non ausim.*

S. Galla ingressa est, ibique sub annum 546 pie defuncta.

50 *Quod autem ad emortuale sanctæ Viduæ tempus determinandum attinet, dissentiunt nonnihil inter se Mabillonius et Ferrarius, ille dum in Sæc.* I *Benedict. pag.* 113 S. Gallæ *obitum ex S. Gregorio referens, hunc circa annum* 550 *contigisse scribit, hic vero, dum in Elogio* S. Gallæ, *quod ad diem* VI *Aprilis edidit, ejusdem obitum* anno Salutis circiter DXLII *affigit. Ast uter verosimilius statuit? Mihi quidem nihil suppetit, quo emortualem Sanctæ annum certo determinem; verum, si conjecturæ hic locus sit, nescio, an illustris Vidua nostra captæ anno* 546, *ut Muratorius in Annalibus Italiæ scribit, a Totila urbi Romæ superstes vixerit, quandoquidem Procopius, cujus de Rusticiana,* S. Gallæ *sorore, verba dedi num.* XI, *de sancta Vidua nostra ne verbo quidem meminit, id verosimiliter alioqui facturus, si et hæc patriæ urbis cladi superstes fuisset, summamque suæ sororis calamitatem vidisset, aut parem fuisset experta. Cum tamen, teste S. Gregorio Magno,* S. Galla *in monasterio apud S. Petri ecclesiam* MULTIS ANNIS simplicitati cordis atque orationi dedita *Deo servierit, hujusque monasticæ vitæ exordium ex supra dictis ad annum circiter* 523 *aut* 524 *referendum videatur, ut anni illi numero multi tanto verosimilius inveniri queant, haud abs re erit, sanctæ Viduæ nostræ vitam, contra ac Ferrarius fecit, ad usque currentem annum Christi* 546 *protrahere, quo forte anno, ne patriæ calamitatem suis oculis videre ac præter gravissimos corporis dolores, quibus conflictabatur, acerbissimam subire ærumnam cogeretur, ad æterna gaudia virtutumque suarum mercedem a Deo evocata fuit. Habe modo ejus Acta, quæ S. Gregorius Magnus sub titulo :* De Transitu Gallæ, ancillæ Dei, *lib.* 4 *Dialogorum conscripsit.*

ACTA

Ex lib. IV *Dialogorum S. Gregorii Papæ I cap.* XIII *edit. Paris. anno* 1705, *tom.* 2, *col.* 392.

Galla, umisso nobili marito, secundas nuptias respuit,

Interea neque hoc silentium arbitror, quod mihi personarum gravium atque fidelium est relatione compertum *a*. Gothorum namque temporibus *b* Galla, hujus urbis *c* nobilissima puella, Symmachi consulis ac patricii filia *d*, intra adolescentiæ tempora marito tradita, in unius anni spatio ejus est morte viduata *e*. Quam dum fervente mundi copia ad iterandum thalamum et opes et ætas vocarent, elegit magis spiritualibus nuptiis copulari Deo, in quibus a luctu incipitur, sed ad gaudia æterna pervenitur *f*, quam carnalibus nuptiis subjici, quæ a lætitia semper incipiunt, et ad finem cum luctu tendunt. Huic autem cum valde ignea conspersio *g* corporis inesset, cœperunt medici dicere, quia nisi ad amplexus viriles rediret, calore nimio contra naturam barbas esset habitura *h*: quod ita quoque post factum est. Sed sancta Mulier nihil exterioris deformitatis timuit, quæ interioris Sponsi speciem amavit. Nec verita est, si hoc in illa fœdaretur, quod a cælesti Sponso in ea non amaretur.

monialis facta cancro affligitur, et suum obitum prænoscit,

2 Mox *i* ergo, ut ejus maritus *k* defunctus est, abjecto seculari habitu, ad omnipotentis Dei servitium sese apud beati Petri Apostoli ecclesiam monasterio tradidit *l*, ibique multis annis simplicitati cordis atque orationi dedita, larga indigentibus eleemosynarum opera impendit *m*. Cumque omnipotens Deus perennem jam mercedem reddere ejus laboribus decrevisset, cancri ulcere *n* in mammilla percussa est. Nocturno autem tempore ante lectum ejus duo candelabra lucere consueverant: quia videlicet amica lucis non solum spiritales, sed etiam corporales tenebras odio habebat. Quæ, dum nocte quadam ex hac eadem jaceret infirmitate fatigata, vidit beatum Petrum Apostolum *o* inter utraque candelabra ante suum lectum consistentem: nec perterrita timuit, sed ex amore sumens audaciam *p* exultavit, eique dixit: Quid est, Domini mi, dimissa sunt mihi peccata mea? Cui ille, benignissimi ut est vultus, inclinato capite, annuit, dicens: dimissa, veni. Sed, quia quamdam sanctimonialem feminam in eodem monasterio præ ceteris diligebat, illico Galla subjunxit: Rogo, ut soror Benedicta *q* mecum veniat. Cui ille respondit: Non, sed illa talis *r* veniat tecum; hæc vero, quam petis, die erit trigesimo secutura *s*.

et cum una socia moritur, altera dein subsequente.

3 His itaque expletis, visio Apostoli assistentis et colloquentis ei ablata est. At illa protinus cunctæ Congregationis accivit matrem *t*, eique, quid viderit, quidve audierit, indicavit. Tertio autem die cum ea, quæ jussa fuerat *u*, sorore defuncta est *x*. Illa vero, quam ipsa poposcerat, die est trigesimo subsecuta. Quod factum nuncusque *y* in eodem monasterio manet memorabile,

A le, sicque hoc a præcedentibus matribus *z* traditum, narrare illic solent subtiliter juniores, quæ nunc sunt sanctimoniales virgines, ac si illo in tempore huic tam grandi miraculo et ipsæ adfuissent.

ANNOTATA.

a *Primus codex Carnot. in laudata editione habet :* Quod mihi personarum civium fidelium. *Sed de fide et auctoritate hujus narrationis actum satis est in Commentario num.* 7 *et* 8.

b *Nuptui tradita videtur* S. Galla *anno Christi circiter* 520 *vel* 521, *atque adeo sub Gothorum in Italia dominantium rege Theodorico.*

c *Nempe, Romæ, ubi S. Gregorius Magnus* 4 *libros Dialogorum scripsit.*

d *De illustri ejus prosapia adisis Commentarium a num.* 10.

e *Contigit adeo mariti ejus, cujus nomen litteris proditum non inveni, obitus intra annum* 520 *et annum* 523, *quo tempore S. Fulgentius in Sardinia etiam exsulabat. Consule Commentarium num.* 20 *et superius lit.* b.

B f *Videtur S. Gregorius alludere ad verba S. Fulgentii in sua ad* Gallam *viduam Epistola. Vide Comment. num.* 14 *sub finem.*

g *Id est, corporis* constitutio; *vulgus* complexionem *vocat.*

h *De calidioribus et siccioribus in humano corpore humoribus, quatenus ad productionem barbæ faciant, consule Gorræum Definit. Medic. verbo* Πώγων *aliosve medicos.*

i *Quo sensu particula illa* mox *hic sumi possit et debeat, disputatum vide a num.* 17.

k *Teste S. Fulgentio, consulis filius is fuit et ipse consul; sed an honorarius tantum, an solummodo designatus, an vero ordinarius fuerit aliquo tempore, aut per annum integrum, cum de nomine illius non constet, quis definiat?*

l *Beccensis codex, in laudata supra editione Operum S. Gregorii memoratus, ita refert :* Ad omnipotentis Dei obsequium in ecclesia beati Petri Apostoli se convertit, ibique multis annis simplici corde, orationi dedita *etc. Hinc tamen monastica* D *vita* S. Gallæ *negari non potest. Nam etsi his verbis hæc diserte ibi non exprimatur, ex iis tamen, quæ S. Gregorius in fine hujus cap.* XIII *narrat, manifeste patet, eam in monasterio aliquo in simplicitate cordis Deo serviisse.*

m *De his actum est num.* 21 *et* 47, *quos proin, si lubet, adi.*

n *Notum morbi genus, cujus duplicem speciem medici distinguunt;* Quidam enim *cancri, inquit Gorræus verbo* Καρκίνος, sine ulcere, quidam cum ulcere consistunt : qui sine ulcere sunt, a veteribus OCCULTI fuere appellati.... *Cancer autem ulceratus* assidue erodit nec sisti potest et saniem pessimam teterrimamque exudat.

o *Acta ejus apud nos exstant tom.* V *Junii et tom.* VII *in Supplemento Addendorum.*

p *Tametsi Salustio in Catil.* audentia *fortitudinis sit*, audacia *vero temeritatis; hic tamen* audacia *in partem bonam sumitur, videlicet pro sancta quadam* fiducia *et securitate, qua Apostolorum Principem sibi apparentem libere alloqui non timuit.*

q *De hac sancta moniali vide tom.* 2 *Maii pag.* 107. E

r *Quænam illa fuerit, frustra quis divinaverit.*

s *Re ipsa hæc prædicto tempore illam secuta est. Sed an die* VI *Maii, quo in Romano Martyrologio S. Benedicta annuntiatur, ex antiquorum testimonio compertum non est. Consule num.* 2.

t *Hinc patet, quam antiquus ille mos sit, ut monialium præfecta vel abbatissa nomine* matris *vocetur.*

u Jussa, *id est,* prædicta *seu* prænunciata.

x *Hinc manifeste sequeretur,* S. Gallam *die* VI *Aprilis obiisse, si antiquorum auctoritate certum esset, S. Benedictam die* VI *Maii ad Superos transiisse.*

y *Scribebat hæc S. Gregorius anno* 593 *vel* 594, *uti diximus num.* 8.

z *Editores novissimi Operum S. Gregorii Magni notant hic, etiam nomine* matrum *venire sanctimoniales, maxime eas, quæ provectæ ætatis sunt.*

C

DE SS. FIRMATO DIACONO

F

EJUSQUE SORORE FLAVIA SEU FLAVIANA VIRG.

AUTISSIODORI IN GALLIA

C B

SYLLOGE

SECULO FORTE V AUT VI. *Sancti hodie Hieronymianis*

O*mnia majora apud Florentinium Hieronymiana apographa* S. Firmatum *diaconum, hujusque sanctam sororem* Flavianam *seu* Flaviam *Autissiodori, quæ episcopalis sub archiepiscopo Senonensi, ducatui Burgundiæ annexa, Galliarum ad Icaunam fluvium civitas est, hodie consignant. Et Lucense quidem, cui Blumanium, utpote nullam hic lectionem variantem habens, ad amussim consonat, hisce sequentibus verbis,* Et in Gallia civitate Antisiodoro depositio sanctorum germanorum Firmati diaconi et Flaviane virginis Deo sacrate, *id præstat : verum Corbeiense, utut Lucensi etiam satis congruat, initio tamen.* Et in Gallia civitate, *in fine* Deo sacrate *omittit, quod pariter facit Antverpiense seu Epternacense, omittens præterea vocem* depositio, *Sanctosque nec germanos appellans, nec* Flavianam, *sed* Flaviam *more alibi adhuc usurpato scribens.*

AUCTORE C. B.

Ad diffusiora hæc Hieronymiana Florentinii apographa addi etiam potest e contractioribus apud nos tom. VII *Julii Labbeanum, quod, quamquam, omisso insuper ad* Firmati *nomen* diaconi *titulo,* S. Firmatum, *sanctamque virginem* Flavinam *(ita enim, quod et nonnullis aliis Fastis sacris codicibusque Hieronymianis commune est, pro* Flavia *seu* Flaviana *efformat) brevissime annuntiet, Sanctis tamen Faustum et Pelagium adjungit. Atque id ipsum etiam faciunt apud nos loco cit. Augustanum monasterii S. Udalrici, et apud Dacherium Spicilegii, quod anno 1723 iterata editione prodiit, tom. 2, pag. 35 Gellonense, quod ad Hieronymianorum classem non inepte reduxeris : verum Faustus et Pelagius a* Firmato *et* Flavia, *Autissiodorensibus Sanctis, removendi, triaque jam proxime memorata Hieronymiana apographa nominum transpositione videntur corrupta.*

et Adoni, si non puris,

2 *Ita autumo, tum ex eo, quod tria e majoribus Hieronymianis apographis jam laudatis, Lucense scilicet, Blumanium et Corbeiense, Faustum et Pelagium alibi, quam Autissiodori, expresse signent; tum ex eo, quod et hæc et Antver-* B *piense pariter laudatum, simulque et Ado et Usuardus, qui Martyrologium, sub S. Hieronymi nomine circumferri solitum, ante oculos habuere, solos sanctos* Firmatum *diaconum et* Flaviam *seu* Flavianam *virginem Autissiodori unanimi consensu, verbisque fere iisdem commemorent, uti cuique ex annuntiationum, quas adhibent, collatione manifestum evadet. Nec est, quod opponas,* Firmatum *et* Flaviam *ne quidem in Adone puro apud Rosweydum reperiri, præterquam enim quod vel sic, quod jam dictum est, in auctioribus Hieronymianis apographis et Usuardo sat fundatum appareat, Jacobus Mosander, cui præterea tres Adoniani codices, a Dominico Georgio in Præfatione ad Adonem num.* 5 *delineati, suffragantur, hanc* SS. Firmati *et* Flaviæ *seu* Flavianæ *annuntiationem, veluti Adoni propriam, utpote quam asterisco non notet, in medium profert :* Autisiodoro depositio sancti Firmati diaconi et Flavianæ virginis; *quod autem* Firmati *et* Flavianæ *annuntiationem, a Mosandro his verbis positam, Rosweydus Adoni abjudicaverit, Sollerius in hodierna sua ad Usuardum Observatione idcirco miratur, quod hanc æque ac aliam, qua Placidum, Eutychium et alios triginta* C *apud Siciliam hodie commemorat, ex Hieronymianis una desumere potuerit. Et vero, cum Placidum ejusque socios ex Hieronymianis signet, cur* Firmatum *et* Flaviam *omisisset? Dicesne forsan,* Firmatum *et* Flaviam *sinceros seu genuinos non esse Hieronymianorum Sanctos, eosque pro additis a Gallico antiquario per Florentinium in hodiernis ad Martyrologium, Hieronymo vulgo adscriptum, Annotationibus haberi? Verum an Florentinius pro suo arbitrio recte hos cœlites,* Firmatum *scilicet et* Flaviam, *ex additis a Gallico antiquario agnoscat, loco proxime cit. in dubium etiam revocat Sollerius.*

quod hic

3 *Et sane non immerito : cum enim (adi in sua ad Usuardum Præfatione num.* 22 *eumdem Sollerium) Martyrologium Hieronymianum fortassis haud citius quam seculo sexto fuerit contextum, eccur ab ipso hujus auctore* Firmatus *et* Flavia, *qui an ante idem seculum sextum non floruerint, admodum ex dicendis est dubium, commemorari nequierint? Fateor quidem, non paucos Autissiodorenses Sanctos, ut Florentinius Admonitione sexta prævia alibique sæpius incul-* D *cat, ex additione dumtaxat, a Gallico antiquario facta, in Martyrologio, Hieronymo vulgo attributo, signatos inveniri; verum cur id vel generatim ad omnes, vel nominatim ad* SS. Firmatum *et* Flaviam *debeat extendi? An ex eo forsan, quod hi Sancti nostri contra Hieronymianorum, quæ Sanctorum dumtaxat nomen, locum et diem felicis e vivis excessus exprimere solent, apographorum stylum paulo prolixius cum adjectis* Diaconi, Virginis *et* Germanorum *titulis in diffusioribus Hieronymianis codicibus supra laudatis celebrentur? Verum vel ex sola Hieronymianorum apud Florentinium inspectione quisque haud difficulter deprehendet, genuinis Hieronymianis Sanctis subinde etiam* diaconi, presbyteri, episcopi, virginis *aliosve similes titulos adjungi, ut eo ex capite nihil obstet, quo minus* SS. Firmati *et* Flaviæ *annuntiatio vere Hieronymiana habeatur, si non illa paula prolixior, ex Lucensi apographo num.* I *huc transcripta, saltem alia contractior, ex qua hæc per additionem nata esse possit, in Antverpiensi seu Epternacensi apud Florentinium apographo paucissimis hisce verbis concepta :* Autisiodoro Firmati diaconi et Flaviæ virginis. E

controvertitur,

4 *Sed ut demus etiam tantisper, Sanctos nostros vere Hieronymianos non esse, nec sic Adoni abjudicandos, evinces. Cum enim negari equidem nequeat, Hieronymianis, Antverpiensi et Blumanio apographis, quorum primum seculi octavi initio, secundum anno* 772 *exaratum est, ex additione saltem esse inscriptos, quid ni illos Ado, qui medio circiter seculo nono e Bedæ Martyrologio, per Florum aucto, codicibusque plurimis, uti ipsemet in Præfatione innuit, undecumque collectis Martyrologium suum concinnavit, ex iisdem Antverpiensi et Blumanio, similibusve Hieronymianis vetusta manu interpolatis apographis potuerit excerpere? Sic Rabanus, quem Adoni præivisse, Bedamque et Florum in conscribendo Martyrologio potissimum adhibuisse, in sua ad Usuardum Præfatione num.* 64 *et seq. Sollerius docet, eosdem Sanctos nostros, etsi a Beda sive puro, sive Flori opera suppleto, non memoratos, aliunde tamen in suum Martyrologium intulit. Nec est, quod tandem reponas, secum pugnare Sollerium, dum* Firmatum *et* Flaviam, *quos Notkerus non memorat, Adoni a Rosweydo abjudicari miratur; etsi enim universim Sanctos a Rosweydo in Appendicem rejectos, simulque tamen et in Usuardo et in Notkero reper-* F *tos, Adoni haud cunctanter posse attribui, in sua ad Usuardum Præfatione num.* 154 *indicet, non propterea tamen omnes, quos vel Usuardus, vel Notkerus non memorat, Adoni illico idcirco abjudicandos, ibidem etiam statuit, uti Dominicus Georgius in sua ad Adonem Præfatione num.* 8 *perperam existimasse videtur.*

saltem auctis, aliisque Fastis sacris inscribuntur.

5 *Quoquo modo tandem omnia hæc habeant,* Firmatus *equidem et* Flavia *Hieronymianis et Adoni, si non puris, auctis saltem, simulque Usuardo puro et Rabano, uti ex jam dictis facile intelliges, hodie sunt inserti. Hisce porro accedunt plures adhuc hagiologi, non quidem, quos* classicos *vocamus, seu omnium antiquissimi, sed alii, Hagiologii nimirum Franco-Gallici Labbeani auctor, qui et ipse antiquus, parisque aut etiam mojoris antiquitatis Autissiodorensis, quod apud Martene tom.* 6 *Veterum Scriptorum a col.* 686 *usque ad col.* 738 *exstat, Martyrologii concinnator, quos deinde longa serie excipiunt multo recentiores, nostri scilicet Florarii Ms. auctor, Belinus, Grevenus, Molanus, aliique quam plurimi,*

A *rimi, quorum omnium nomina hic recensere, nedum annuntiationes proferre, operæ pretium non est. Attamen ut has omnes sub uno veluti conspectu studioso lectori exhibeam, Romani equidem hodierni annuntiationem, reliquis omnibus prope ad amussim consonam, huc transcribo. Sic habet* : Antisiodori depositio sanctorum germanorum Firmati diaconi et Flavianæ virginis. *In Plantiniana Martyrologii Romani editione, anno* 1701 *facta, Sanctus noster, non* Firmatus, *sed* Firmanus *appellatur, seque, cur id fiat, nescire, ait in hodierna sua ad Usuardum Observatione Sollerius. Quid si igitur typothetarum dumtaxat sphalma dicatur? Certe* Firmatus, *uti in ejusdem Martyrologii editionibus, annum* 1701 *prægressis, fuerat, in posteriori anni* 1746 *editione restituitur.*

Flavia pro S. Placidi Benedictini sorore, pro socio Firmatus obtruditur.

6 *Castellanus, qui Romanum hodiernum, in linguam Gallicam conversum, Martyrologio suo universali inseruit, binis hodie in margine appositis notulis non obscure indicat, in ea sese opinione versari, qua existimet, S. Placidum martyrem Siculum, in tribus Hieronymianis majoribus apud Florentinium apographis, qua hic esse pura,* B *in Commentario, Actis S. Placidi hodie præmisso, num.* 4 *merito æstimantur, cum Eutychio et triginta sociis anonymis hodie signatum, pro S. Placido, S. Benedicti discipulo, in Dialogis Gregorii Magni memorato, sanctamque virginem nostram Autissiodorensem* Flavianam, *mutatam in* Flaviam, *sicuti etiam alias vocatur, pro sorore ejusdem S. Placidi Benedictini in fabulosis hujus Actis, seculo* XII *demum inventis, obtrudi; quod sane, uti etiam in iisdem* S. Firmatum *diaconum pro uno e sociis, cum Placido Benedictino passis, venditari, verosimillimum apparet vel ex eo, quod Actorum illorum inventor (adi Commentarium, Actis S. Placidi ad hunc diem præmissum, num.* 10*) sparsa hinc inde hoc die per Hieronymianos codices martyrum aliorumve Sanctorum, Eutychii videlicet, Victorini, Fausti, sanctorum nostrorum* Firmati *atque etiam* Flaviæ *nomina verosimillime corraserit et pro arbitrio Placidi Benedictini sorori, fratribus hospitibusque, una cum illo Messanæ passis, quos nominetenus non norat, affinxerit, præter Eutychium interim, servato etiam, quem Hieronymiana mox laudata, hic ex dictis pura, Placido suo adjungunt, triginta anonymorum martyrum numero.*

perperam eos duplicat Florentinius.

C 7 *Hinc porro etiam jam consequitur, ut, cum Sancti, quibus aliorum Sanctorum nomina, ex Hieronymianis apographis accepta, affinguntur, hisce utique propterea non censeantur inscripti, necesse non sit, eadem illa, quæ Placidum cum Eutychio dumtaxat et triginta aliis sociis anonymis hodie signant, mutila dicere Hieronymiana apographa, duplicemque* Firmatum *et* Flavianam *seu* Flaviam, *qui in hisce, integritati restitutis, locum exigant, distinguere, uti hodie in suis ad Mrl. Hieronymianum Annotationibus facit Florentinius, qui præterea ibidem pro distinctione illa facienda vetus Hagialogium Franco-Gallicum Labbei, in quo sanctus noster Diaconus non* Firmatus, *ut S. Placidi Benedictini id martyrio socius, sed* Formatus, *Virgoque nostra Autissiodorensis non* Flavia, *ut S. Placidi Benedictini soror, sed* Flaviana *nuncupatur, in argumenti partem perperam adducit. Etsi enim in veteri illo Hagiologio Sancta nostra vocetur* Flaviana, *certum propterea non est, eam non æque apte vocari* Flaviam, *cum ita etiam in antiquissimo Antverpiensi apud Florentinium Hieronymiano apographo alibique vocata inveniatur. Quod autem ad* S. Firmatum *diaconum pertinet, cum in uno veteri illo Labbei Hagiologio* Formatus, *in antiquis autem Fastis sacris, supra laudatis, aliisque prope omnibus constanter nominetur* Firmatus, *ambigendum non videtur, quin e sola librariorum oscitantia ortum sit, ut in Hagiologio Franco-Gallico* Formatus *vocitetur.*

AUCTORE C. B.

Cur seorsum ab eodem Placido hic dentur,

8 *At vero cur* SS. Firmatus *diaconus ejusque soror* Flavia *seu* Flaviana, *in Hieronymianis, ut jam docui, hodie notati, seorsum a S. Placido Benedictino hic dantur, nec tamen seorsum ab hoc etiam dantur Eutychius, Victorinus et Faustus, in Hieronymianis pariter hodie notati, qui a Placidi Benedictini biographo nomina sua non minus, quam* Firmatus *diaconus et* Flaviana *seu* Flavia *virgo, nominetenus ignotis S. Placidi in martyrio. Messanæ tolerato, sociis habent afficta, sicque pro hisce, a quibus nihilominus verosimillime sint diversi, perperam videntur obtrudi? Est sane, cur id non nemini mirum queat accidere : verum dici potest, primo quidem Eutychium, Victorinum et Faustum notos esse e solis Hieronymianis, quorum cum annuntiationes, quibus tres hi Sancti hodie celebrantur, in Commentario de* E *S. Placido Benedictino fuerint transcriptæ, sufficienter simul de illis fuisse ibidem tractatum; quod etiam quærenti, cur de ipso saltem S. Placido Hieronymiano, itemque de S. Pelagio, num.* 1 *et* 2 *hic memorato. Hieronymianisque hodie pariter inscripto, seorsum non agatur, esto responsum. Accedit, non undequaque certum esse, Placidum Benedictinum, Eutychium et Victorinum fratres ejus, Faustumque in martyrio socium a Placido et Eutychio Hieronymiano sociisque triginta anonymis distingui;* Firmatum *autem diaconum, sororemque ejus* Flaviam *seu* Flavianam *a S. Placidi in martyrio socio Firmato sororeque Flavia et in ipso Martyrologio Romano, utpote quod alia hos, alia illos annuntiatione uno eodemque hoc die celebret, sufficienter distingui, et re etiam ipsa omni dubio procul esse distinctos, uti liquet vel eo, quod S. Placidi Benedictini in martyrio socius Firmatus, Flaviaque soror Messanæ in Sicilia, noster autem* Firmatus *ejusque soror* Flavia *Autissiodori in Gallia ad Superos felici obitu migrarint.*

an martyrium, ut vult Bargedeus,

9 *Accedit, S. Placidi Benedictini in martyrio socium sororemque, nominibus affictis* Firmatum *et* Flaviam *vocatos, præterquam quod non, ut Sancti nostri, proximæ cognationis vinculo sese inter* F *fuerint conjuncti, indubie adeptos esse palmam martyrii, quam an etiam obtinuerint noster* Firmatus *diaconus ejusque soror* Flavia *seu* Flaviana, *admodum est dubium, uti jam nunc ostendo. In plerisque Hieronymianis apographis majoribus, aliisque Fastis sacris supra laudatis vox* depositio *Sanctorum nostrorum nominibus apponitur, quod confessores eos arguere videtur; etsi enim vox illa, uti Admon.* 9 *prævia Florentinius recte docet, secundum veteres scriptores ecclesiasticos non incongrue etiam martyribus, eorumque sepulturæ accommodetur, frequentius tamen confessoribus tribuitur seu iis, qui extra persecutionum procellas in pace obdormierunt. Attamen, cum in Hieronymianis aliisque Fastis sacris hactenus citatis* Firmatus *et* Flavia *nec martyres, nec confessores diserte et expresse nuncupentur, sintque, qui utroque hoc titulo in Hieronymianis carent, plerumque martyres, est sane, cur et illi videri queant vitam martyrio finiisse. Et vero martyres aperte facit tum antiquius, quod habemus, Autissiodorense Breviarium, utpote* Firmati *et* Flaviæ *commemorationem,*

AUCTORE C. B.

commemorationem, ut martyrum, hodie fieri præcipiens, tum etiam Bargedeus, senatus seu, ut vocant, præsidialis Autissiodorensis assessor : hic enim in Sanctorum Autissiodorensium Kalendario, quod contexuit, quodque penes nos Ms. exstat, hodie Sanctos nostros verbis Gallicis, Latine a me redditis, ita celebrat : S. Firmatus diaconus Autissiodorensis et S Flavia ejus soror sanctimonialis Autissiodori primi fuerunt, qui, durante Evrici persecutione, martyrium hoc die sunt passi,

sub Eurico Visigothorum rege,

10 *Ita ille, ea simul etiam suppeditans, ex quibus, quo circiter tempore Sanctos nostros passos existimet, haud difficulter colligas. Cum enim SS. Felicem et Moderatum Autissiodori ab Evarico seu Evrico, Ariano Gothorum aut, si mavis, Visigothorum rege, qui, magna Galliarum parte occupata, sævam in Catholicos persecutionem concitarit, martyrio fuisse affectos, ad* I *Julii diem in laudato Kalendario etiam scribat, hunc ipsum Evricum, sub quo Sancti nostri subierint martyrium, verbis huc transcriptis indubie designat. Jam vero cum Evricus seu Euricus aut Evarix, seu etiam Eoricus (varie enim a variis regis hujus nomen effertur)* B *anno* 464, *occiso Theodorico fratre, Visigothorum factus sit rex, annoque* 485 *(adi ad annum* 464, *num.* 2, *et ad annum* 484, *num.* 24 *Pagium in Criticis) vitam cum morte commutarit, consectarium sit, ut Bargedeus* SS. Firmatum *et* Flaviam seu Flavianam, *quam, a nonnullis martyrologis supra recensitis aliisque* Virginem Deo sacratam *appellatam, ipse sanctimonialem vocat, martyrio e vivis eo temporis spatio, quod inter annum* 463 *et annum* 486 *excurrit, fuisse sublatos, velit. Verum scriptor ille nullum plane assertionis, qua Sanctos sub Evrico seu Eurico martyrium subiisse ait, vadem in medium adducit, estque recentior, quam ut sola sua auctoritate* Firmati *et* Flaviæ *martyrium, nedum ipsum etiam hujus tempus, indubitatum possit efficere. Nec, etsi foret antiquior, certam propter a dictis suis hac in re fidem adjungeret : dubium enim est, an Euricus, Visigothorum rex, adeo in Catholicos, quemadmodum Bargedeus putavit, fidei causa passim sævierit, ut ei Sanctorum martyrium sat apte queat attribui.*

qui passim cædibus in Catholicos sæviisse, non videtur, subierint.

C 11 *Scribit quidem Historiæ Francorum lib.* 2, *cap.* 25 *Gregorius Turonensis, gravem in Galliis persecutionem Evaricem seu Euricum concitasse, homines perversitati suæ non consentientes passim obtruncasse, clericos in vincula conjecisse, sacerdotes partim in exsilium pepulisse, partim interfecisse, et ecclesiarum aditus spinis obserari jussisse ; verum Apollinaris Sidonii ad Basilium episcopum epistolam, e qua hæc sese hausisse, loco cit. ipsemet adjungit, perperam interpretatus est, ut lib.* 5 *Rerum Francicarum pag.* 239 *Valesius, et post hunc Pagius in Criticis ad annum* 475, *num.* 4 *recte observant : etenim in epistola laudata, uti hanc vel apud Baronium ad annum* 475, *num.* 23, *vel apud Sirmondum Operum variorum tomo* I *inter Apollinaris Sidonii Epistolas lib* 7, *cap.* 6 *inspicienti patebit, Sidonius dumtaxat scribit, Crocum et Simplicium episcopos relegatos esse, et apud Burdigalenses, Petrocorios ac plerasque alias urbes, in quas Euricus obtinebat imperium, summos sacerdotes morte truncatos, id est, sua morte mortuos, nec ullos in defunctorum locum suffectos, desertas rusticas parochias, lapsa ecclesiarum culmina, aut,* valvarum cardinibus avulsis, basilicarum aditus vepribus obstructos, *eam* Catholici status valetudinem occultam *appellat, ac Euricum* non tam Romanis urbibus, quam legibus Christianis insidiaturum *videri sibi ; quæ omnia non indicant, Euricum, quod scripsit Gregorius Turonensis, in Catholicos, Arianæ perversitati adversantes, cædibus passim sæviisse. Unde fit, ut, dato etiam, quod pariter ad* I *Julii in Kalendario cit. affirmat Bargedeus, armis ab Eurico Autissiodorum fuisse subactum, certum propterea, Sanctos nostros sub eo pro fide fuisse necatos, non foret, utque proinde hic scriptor, id asseverans, etsi etiam, quam sit, esset antiquior, indubitatam sibi hac in re fidem haud adjungeret.* D

quo circiter tempore vita functi sint.

12 *Jam vero, cum hæc ita habeant, manet non tantum, quidquid etiam scribat Bargedeus, Sanctorum martyrium incertum, verum etiam, quod alioquin sat prope fuisset definitum, ipsum tempus, quo ii, sive martyres, sive confessores, obierint. Dispiciamus ergo, anne id utcumque alio nequeat modo definiri. In Kalendario, quod Breviarium Autissiodorense recentius, anno* 1736 *excusum, præfert, itemque in Notula, quam Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *editum, hodie sibi habet in margine adjectam,* SS. Firmatus *et* Flavia *seculo* V *aut* VI *e vivis abiisse signantur : verum,* E *quo fundamento? Kalendarii et Notulæ auctores, qui temporis emortualis, ita a se lato saltem modo Sanctis nostris assignati, rationem non addunt, verosimiliter crediderint,* Firmatum *et* Flaviam *Hieronymianis, uti ex dictis putavit Florentinius, a Gallico antiquario dumtaxat esse adjectos, hincque eos ante seculum* V, *utpote quos alioquin Hieronymiano Martyrologio puro, aut ipso forsan sec.* V *aut sequenti confecto, inserendos fuisse, existimarent, e vivis ad Superos migrasse, intulerint. Adhæc cum eosdem antiquissimis Hieronymianis, Epternacensi et Blumanio apographis, quorum alterum jam inde inde a seculi* VIII *initio, alterum anno* 772 *exartuam est, viderent inscriptos, fuerint forsan,* Firmatum *et* Flaviam *in antiquioribus etiam seculi* VII *apographis habuisse locum, suspicati, sicque illorum obitum, quem idcirco nec in seculum* VII *audebant differre, sub disjunctione vel seculo* V *vel* VI *contigisse, tandem concluserint. Et vero cum Sancti, uti ex jam supra dictis fas est colligere, a Gallico antiquario revera forte dumtaxat sint Martyrologio Hieronymiano adjecti, fuerintque hujus apographis jam* F *inde a seculo* VII *forsitan inscripti, non omnino inepte eorum obitus late loquendo seculo* V *aut* VI *innectitur, hincque utrumque hoc seculum sub disjunctione, adjecta etiam dubitandi particula* forte, *supra in margine adscripsi.*

et quo cultu in diœcesi Autissiodorensi afficiantur.

13 *Atque hæc de mortis, quam Sancti obierint, genere et tempore dicta sufficiant, superest, ut nunc pauca certa de eorum in diœcesi Autissiodorensi cultu subjungam. In antiquiori seculi* XVI *Autissiodorensi Breviario* SS. Firmati *et* Flaviæ *commemoratio, ut jam supra innui, hodie præscribitur. Idem etiam fit in recentiori, Autissiodorensi item, Breviario proxime laudato. quod præterea lectionem tertio loco legendam suppeditat, in qua de Sanctis hæc leguntur :* Hac die quinta Octobris Autissiodori sepulti sunt sanctus Firmatus diaconus et soror ejus sancta Flavia seu Flaviana, Deo sacrata virgo. Reliquiarum hujus Virginis pars quædam ad sanctum Ferreolum in diœcesi Autissiodorensi delata fuit, ubi etiamnum colitur. *Hæc præfata lectio : nec alia fidei magis probatæ vel de ipsis Sanctis vel de eorum apud Autissiodorenses cultu invenire quivi. Saussayus quidem*

A *dem in Martyrologio suo Gallicano de* SS. Firmato *et* Flavia *hodie ita præterea memorat :* Autissiodori sanctorum Germanorum Firmati diaconi et Flavianæ virginis Deo sacratæ, qui, pura castitatis et fidei obsequia Christo toto vitæ cursu impendentes, virtutum locupletati meritis ad sempiternæ gloriæ gaudia commigrarunt; *Verum, cum hæc ex diaconi, quo* Firmatus *functus est, officio, et ex virginis Deo sacratæ qualitate, qua* Flavia *seu* Flaviana *eluxit, consectaria fere dumtaxat sint, nihil valde notatu dignum ad suppeditatam hactenus aliunde de Sanctis notitiam superaddit, nec, etsi quid superadderet, fidem faceret, utpote scriptor dumtaxat recentior.*

AUCTORE C. B.

DE S. HIERONYMO

EPISCOPO ET CONFESSORE

NIVERNI IN GALLIA

SYLLOGE

J. G.

ANNO DCCCXVI. S. Hieronymus, Nivernensis ep., cujus Ecclesiasticus cultus indubius est,

Nivernum, episcopalis Galliarum urbs ad fluvios Ligerim Niverimque sita, præter inclytos sanctitate præsules, Æoladium, Agricolam, Deodatum, Itherium, Aregium et Eulalium, de quibus suis locis in nostro Opere actum est, gloriari merito potest, cælesti sibi munere datum B *etiam fuisse* S. Hieronymum *nostrum, cujus munificentia ac pastorali sollicitudine suus non parum splendor accrevit. Quod autem, ut non nemini videri mirum poterit, sancti Præsulis nostri nusquam meminerint Ado Viennensis et Usuardus, qui eodem seculo, quo is obiit, satis provecto, sua Mrl. conscripserunt, in causa, arbitror, fuit, quod vel necdum anno* 858 *imo nec anno* 875 *apud Nivernenses multum vigeret, vel extra horum terminos haud ita explorata omnibus esset Ecclesiastica ejus veneratio. Ut ut sit, non est, cur de legitimo ejus cultu ullatenus nunc ambigamus. Etenim, præter Nivernensis ecclesiæ Breviarium, teste hodierno ejus antistite, sub annum* 1450 *manu exaratum, quod* Hieronymi *nostri festum die* v *Octobris statuit, Ecclesiasticum ejus cultum itidem testatur Michaël Cotignonus, Nivernensis canonicus et archipresb., in suo Catalogo historico episcoporum Nivernensium, anno* 1616 *typis edito, ubi pag.* 36, *in abbatiali ecclesia Nivernensi S. Martini,* C *in qua et sanctus noster sepultus fuit, exstare sacellum asserit ejus nomini dicatum, sanctasque ejus reliquias in lipsanotheca honorifice asservari fidelibusque in veneratione esse, non minus diserte affirmat. In submissa ad me de Sancti cultu gestisque notitia addit humanissimus vir dominus Parmentier, Nivernensis historiæ, quam primum in lucem edendæ, auctor eruditus, in memorata lipsanotheca, quæ ex ligno deaurato confecta est, servari Acta elevationis ejus corporis, eamque ab illustrissimo Nivernensi episcopo, Eustachio Dulys bis reseratam rite fuisse, cum nempe hic anno* 1615 *die* VIII *Novembris altare princeps parochialis ecclesiæ S. Victoris consecraturus, ex ea desumpsit, quas huic pro more Ecclesiæ insereret sacri corporis reliquias, ac rursum, cum anno* 1616 *die* IX *Octobris sacellum S. Bertrandi in ecclesia prioratus B. Mariæ Virginis de Fagia solenni ritu benediceret.*

quique hoc præsertim die in Mrll. celebratur,

2 *His adde bina auctaria Usuardina, anno* 1338, *laudato Nivernensi hodierno præsule teste, conscripta, quæ Ecclesiasticæ* S. Hieronymi *venerationis antiquitatem utcumque ostendunt. In utroque enim ad diem* v *Februarii de Antistite nostro, tamquam de indubio Sancto, mentio fit, adjiciturque in unius ex his Auctariis margine dies* v *Octobris, seu quod aliquando, hoc die e vivis excessisse* Hieronymus *creditus fuerit, seu quod ejus memoria Officio Ecclesiastico eodem die celebrari antiquitus solita sit, uti ex vetusto Nivernensi Breviario supra citato ac Nivernensi Kalendario anno* 1637 *edito, erui quoque potest. Atque hinc martyrologi recentiores, puta Saussayus, Castellanus, Franciscus Giry et auctor Parisiensis Mrl. anno* 1727 *editi, Sanctum nostrum etiam celebrant die* v *Octobris, et nos pariter tum horum exemplo, tum laudati Breviarii Ms., Nivernensisque Kalendarii auctoritate nixi, tametsi resistere videantur Guido Coquillius et Sammarthani fratres, qui festam Sancti lucem statuunt diem* VIII *Octobris, de eo hodie, quantum per instrumentorum inopiam licet, disserere decrevimus. Martyrologorum, quos jam laudavi, uti et Florarii nostri Ms. annuntiationes, propterea quod aliæ præter Sancti nomen dignitatemque nihil singulare referant, aliæ vero, quæ paulo fusiores sunt, veritati undequaque non consonent, huc transcribere supervacaneum duxi. Sufficiet adeo pro omnibus his Martyrologii Parisiensis annuntiatio, quæ pag.* XIII *inter Addenda et Emendanda exstat, his verbis concepta :* Tertio Nonas Octobris Nivernis sancti Hieronymi episcopi tempore Caroli Magni imperatoris, qui ejus ecclesiæ multa dona contulit. *Quæ quam vera sit annuntiatio, ex infra dicendis liquescet.*

non sedisse sub Carolo Calvo anno 843, uti Cotignonus aliique volunt,

3 *Quod ad sancti Præsulis nostri Acta spectat, illius, haut secus atque aliorum quorumdam Nivernensium antistitum, Acta primigenia sinceraque vel nobis invidit obliviosa aut indiligens retustas, vel rapuit bellorum temporumve injuria. Aliud ergo reliquum hic non est, quam ut, quæ sparsim alibi de eo testimonia exstant, in unum colligantur, quibus hic Christiano orbi, utcumque innotescat. Id priusquam aggrediar, lubens profiteor, me viro humanissimo, domino Mercier, nunc, cum hæc eduntur, reverendissimo abbati S. Leodegarii Suessionensis, plurimum rursus debere; quippe cujus diligentissima et opera et cura factum est, ut tum illustrissimus D. Joannes Antonius Tinseau de Bellay, Nivern. episcopus hodiernus supra laudatus, tum eruditus supraque memoratus auctor novæ Nivernensis Historiæ conatibus meis aspirarint, ac tandem, cum sibi per tempus licuit, dilucidas eruditasque submiserint notitias, quibus quam ante amplexus fueram de Sancti ætate gestisque aliquot sententiam, et abunde confirmatam et*

AUCTORE J. G.

et non una ex parte illustratam fuisse, læto gratoque animo agnosco. Sed ad ipsa nunc, quæ de Sancto nostro in disceptationem cadunt, præcipua capita veniamus; atque præ ceteris, an ille anno Christi 843 *sub Sergio PP. II et Carolo Calvo, Francorum rege, uti Cotignonus pag.* 31 *et* 35, *Saussayus in Mrl. Gallicano aliique indubitanter adstruunt, Nivernensem cathedram tenuerit, eamque anno* 848 *suo obitu vacuam fecerit; an contra, uti Coquillius in sua Nivernensi Historia pag.* 41 *affirmat, jam ante annum Christi* 818 *episcopalem sedem cum cœlesti throno commutarit, indicatis utriusque litigantium partis monumentis, dispiciamus.*

sed sub Carolo Magno illius avo,

4 *Si Cotignonum pag.* 35 *loquentem audiamus, non antiquis tantum Legendariis, veteribus cartis, librisque manu exaratis, sed et Nivernensis ecclesiæ insignibus, vetusto Breviario communique indigenarum traditione sua sententia fulcitur. Quæ vero ad stabiliendam oppositam priori sententiam Coquillius pag.* 39 *et* 40 *monumenta laudat, hæc alia non sunt, quam veteres ejusdem ecclesiæ cartæ, quas tamen ipse non magis, quam Cotignonus, singillatim indicat, si unam excipias*
B *a Carolo Calvo datam, quam pag.* 39 *haud satis accurate* Herimonni Nivernensis episcopi cartam *appellat; ut adeo prima fronte soloque laudatorum utrimque monumentorum numero spectato, potius a Cotignono, quam a Coquillio standum pronunties. Verum, si vel solius laudati Carolini diplomatis, anno Christi* 841 *emissi, auctoritatem fidemque cum Mabillonio et Cointio consideres, eaque, quæ de* Hieronymo *nostro illic leguntur, attente perpendas, manifestum evadet, memorata a Cotignono documenta nec id ætatis nec auctoritatis habere posse, ut contra Carolinæ cartæ testimonium minime recusandum, Sancti nostri episcopatus initium anno* 843 *ex iis statui plausibiliter possit. Etenim in hoc diplomate, anno, ut jam mox monui,* 841 *edito, memoratur* Hieronymus, civitatis *Nivernensis* episcopus, *et, quod rei caput est, memoratur, non ut in vivis, ast contra ut non modico ante tempore defunctus, quandoquidem inter Herimanni Nivernensis antistitis decessores computatur, neve de eo, quo sederit, tempore ambigendi locus supersit, eum sub Carolo Magno, atque adeo ante annum* 814 *episcopum fuisse, villasque et cellulas ab eodem imperatore ad ecclesiæ suæ usum recepisse, disertissimis verbis ejusdem imperatoris ex Ludovico Pio nepos testatur.*

ex diplomate præfati Caroli Calvi, cujus verba partim recitantur,

C 5 *Quæ ad rem nostram faciunt, juverit ex Mabillonio de Re diplomatica lib.* 6, *pag.* 527 *hic verba recitasse. Ita inter alia illic loquitur memoratus jam mox Caroli Magni nepos:* Quo circa notum sit,... qualiter vir venerabilis Herimannus, Nevernensis ecclesiæ pontifex, celsitudinis nostræ adiens clementiam, deprecatus est serenitatis nostræ potestatem, ut præceptum auctoritatis sive electionis vel immunitatis ei fieri juberemus regali celsitudine corroboratum, sicut suis antecessoribus Hieronymo et Jonæ, pontificibus insignis prosapia nostra fieri decrevit, videlicet avus noster bonæ memoriæ invictissimus Augustus et æquivocus *(nempe Carolus, cognomento* Magnus) nec non et genitor noster piissimus imperator *(Ludovicus Pius)* germanusque Pipinus *(Aquitaniæ rex)* devotissime fecerunt, per quod res memoratæ ecclesiæ firmiter in omnibus mundanis actionibus ac querelis quiete teneri ac defendi legaliter potuissent, quod in auctoritatibus prædecessorum nostrorum continetur. *Et post pauca, ita pergit idem Carolus* D *Calvus:* Domnus et avus æquivocus noster, sicut in auctoritate genitoris nostri continetur, ad petitionem HIERONYMI, QUONDAM EJUSDEM CIVITATIS EPISCOPI, pro commercio animæ suæ ac remuneratione ipsius sancti loci ejusdem ecclesiæ, ex ipsis rebus propriis villas et cellulas reddidit cum mancipiis vel aliis facultatibus, quæ dudum abstractæ fuerant, quibus et ipse locus melius subsistere potuisset, et Dei servitium et sibi suisque successoribus liberius ibidem peragi. *Quibus verbis nemo, qui eruditus sit, asseri non videt, jam ante emortualem Caroli Magni annum, seu ante* 814, Hieronymum *nostrum Nivernensis ecclesiæ antistitem exstitisse, tantumque abesse, ut anno* 843 *illius cathedram ascenderit, ut contra jam tunc certe binos, imo quatuor, judice Cointio ad annum* 841, *num.* 6 *et seqq. a suo obitu in eam successores haberet.*

uti et ex additione ad concilium Parisiense anni 849 probatur.

6 *At, quia nonnullis plus æquo popularibus traditionibus addictis, unius chartæ testimonium impar videri poterit, quo adductorum a Cotignono documentorum complurium auctoritas elevetur, audiant illi et aliud non minus dilucidum testimonium, quod præfatus Herimannus, Sancti* E *nostri remotus successor, in rem nostram suppeditavit. Exstat hoc apud Harduinum tom.* 5 *Conciliorum col.* 21 *et* 22 *in Additione ad concilium Parisiense, anno* 849 *habitum, uti et apud Cointium in Annalibus eccles. Franc. ad annum* 841, *num.* 3, *ubi de* Hieronymo *et Jona, quos, ut dictum est, in Nivernensem sedem decessores habuerat, deque redditis ecclesiæ suæ bonis ita Herimannus loquitur:* Fuit enim olim ipsa civitas *(Nivernensis)* cum aliis suæ parochiæ* locis nobiliter et canonice ordinata: sed, præpediente hostium perturbatione regumque discissione, res ipsius ecclesiæ convulsæ et dilaceratæ exstiterunt, sicut plenius cognitum est, omnisque ordo religionis funditus annullatus. Sed dominus Carolus, invictissimus Augustus, *(cognomento* Magnus) clementia Dei tactus, partem ex rebus memoratæ ecclesiæ reddidit Hieronymo episcopo, ad sacra loca restauranda vel munienda: quæ loca dum canonice restaurare vellet, migravit ex hac vita. Postmodum Jonas episcopus, antecessor noster, in quantum potuit et tempus dictavit, in ipsa ecclesia laborare non destitit. *Cum itaque sanctus Episcopus noster, sibi ex parte redditis a Carolo Magno ecclesiæ suæ bonis, sacra diœceseos suæ lo-* F *ca canonice restaurare decreverit, hisque omnibus necdum restauratis, ex hac vita ad Superos migrarit, nactus successorem Jonam, qui illius cœpta, ut potuit, promovit, atque dein, teste Baluzio in Notis ad Capitularia tom.* 2, *col.* 1112, *Parisiensi concilio interfuit, hinc meridiana luce clarius fit, non posse Sancti nostri episcopatus initium temporibus Caroli Calvi regis illigari, qui certe non ante annum* 823 *in lucem editus fuit, nec ante annum* 840 *regnare exorsus est.*

* i. e. diœceseos

De tempore ablationis bonorum, quæ Sancto nostro a Carolo Magno restituta fuerunt.

7 *Quæret fortasse non nemo, quandonam* villæ et cellulæ, *a Carolo Magno* Hieronymo *nostro redditæ, Nivernensi ecclesiæ abstractæ fuerint, seu quænam illa sit ab Herimanno relata* hostium perturbatio regumque discissio, *cujus occasione ejusdem ecclesiæ* res convulsæ et dilaceratæ exstiterunt? *Non hic sermonem esse de calamitosis Galliæ temporibus bonorumque ecclesiasticorum direptionibus, quæ filiorum Ludovici Pii in patrem suum conspirationem et rebellionem consecutæ sunt, tametsi Cotignonus aliique in Elogio* S. Hieronymi *id contendunt,*

A *tendunt, tum ipsamet Caroli Calvi verba, quibus ecclesiæ Nivernensi facultates* dudum *ante sua tempora abstractas fuisse asserit, aperte demonstrant, tum etiam ex eo liquet, quod a Carolo Magno Nivernensi ecclesiæ restitui nequiverint, quæ huic non nisi post ejus mortem, nepotum suorum adversus Ludovicum Pium conspirantium occasione ablata bona fuerunt. Si augurari in re non satis expressa nec explorata liceat, putem, non de aliis ecclesiæ Nivernensis bonorum direptionibus hic agi, quam de alterutra ac fortassis utraque, quæ Caroli Martelli tubulentis temporibus contigit, cum nempe, Francis inter se dissidentibus, plurimaque civilia bella commoventibus, uti apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ libb. Mss. pag.* 429 *narratur, Savaricus Autissiodorensis episcopus, a status sui ordine declinans, et secularibus curis plus, quam deceret pontificem, insistens, præter alios pagos seu ditiones, Nivernensem militari manu invasit, suisque ditionibus subjunxit; vel eo demum tempore, quo præfatus Martellus contra Chilpericum regem et Ragenfredum Majorem domus bellum gessit, sibique Chlotario quodam ac* B *dein Theodorico in regem constituto, res ecclesiarum suis militibus, et episcopatus laicis sibi fidis dedit, uti Hariulphus monachus in Chronico Centulensi lib.* 2, *Adrevaldus Floriacensis monachus, et Virdunensis Chronici auctor apud Bouquetum tom.* 3 *affirmant. Quæ tandem ecclesiastica bona vel ad regium fiscum jam devoluta, aut a laicis adhuc possessa piissimus imperator Carolus Magnus, cum verosimiliter ex integro non posset, ex parte saltem* Hieronymo *restituit, restituive præcepit, ut eorum subsidio sanctus Præsul ecclesiæ suæ necessitatibus prospiceret, sacrasque ædes collapsas restaurare aggrederetur; qui et pro pastorali sua sollicitudine manum operi illico admovere statuit, cujusque conatus, uti infra dicetur, sola mors stitit.*

deque narratione alterius restitutionis, quæ eidem Sancto facta fingitur, nonnihil disseritur.

8 *Atque hinc rursus patet Legendariorum chartarumque, quibus Cotignonus nititur, sublesta fides juniorque ætas, dum occasione somnii, Carolo Calvo oblati, S* Hieronymo *ecclesiæ suæ bona restituta fuisse narrant. Pudet recensere prolixam narrationem, quam plane confictam esse, nemo diffitebitur, qui adverterit, jam ante, quam natus esset Carolus Calvus, Præsulem nostrum defunctum fuisse, nec fieri potuisse, ut a S. Ama-* C *tore, Autissiodorensi episcopo, ante annum Christi* 344 *verosimiliter nato et sub ætatis suæ septuagesimum annum defuncto, S. Cyrici reliquias* Hieronymus *acceperit, qui illo quatuor circiter seculis junior exstitit. Mitto confutare alia absurda, quibus narratio illa scatet, quæque nihilo magis credebilia fieri possunt ob confectas a paucis seculis picturas aut Nivernensis ecclesiæ insignia, quæ S. Cyricum apro insidentem exhibent, qualis Carolo Calvo in somnis apparuisse, bonorumque ecclesiæ restitutioni occasionem dedisse fertur, cum monumenta hæc, quibus adde et traditionem popularem iis consentientem, minus antiqua nec satis solida sint, ut propterea a Caroli Calvi et Herimanni auctoritate recedamus, aut fabulosæ narrationi vel tantilla fides adjungi debeat. Laudata a Cotignono monumenta vidit præfatus Guido Coquillius, cum ederet anno* 1662 *Nivernensem Historiam; at meritissimo jure illa sprevit, nec minus recte, quam sincere, contra horum ac Legendariorum testimonium affirmavit,* Hieronymum *nostrum, regnante Carolo Calvo, non vixisse; ita simul insinuans, se etiam pro fabulosa habere, quam illa referunt de S. Cyrici ac furibundi apri in somnis apparitione, deque hanc subsecuta bonorum ecclesiæ restitutione historiam. Et quamquam nonnulla etiam* bona ac mancipia, *quibus postmodum sub Ludovico Pio, nimirum* rebellionis tempore, *uti in præfato diplomate dicitur, exspoliata fuerat, Nivernensi ecclesiæ a Carolo Calvo reddita fuisse videantur, potuit hæc restitutio fieri absque mirabili illo somnio ac S. Cyrici apparitione, de quibus nullam etiam mentionem rex facit in illo diplomate, quo ecclesiæ Nivernensis instrumenta amissa renovat, factasque antiquitus donationes confirmat. Accedit, quod facta a Carolo Calvo bonorum ecclesiæ restitutio, ut diploma inspicienti manifestum fiet, nihil plane ad* Hieronymum, *sed tota ad Herimannum, remotum illius successorem, spectet.* AUCTORE J. G.

Non probatur asserta a Coquillio S. Hieronymi ejusque ecclesiæ inopia,

9 *Fixum igitur certumque maneat,* Hieronymi *nostri episcopatum, non Caroli Calvi, sed avi ejus, Caroli Magni temporibus, seu primis seculi* IX *annis, ex parte saltem innectendum esse. Cetera, quæ ad Sanctum attinent, priusquam prosequar, conveniendus mihi est laudatus Coquillius, dum Historiæ Nivernensis pag.* 40 *asserit, præfati Caroli Magni ætate tam inopem fuisse Nivernensem ecclesiam ejusque antistitem, ut hic cum canonicis suis in S. Martini monasterio alendus fuerit, nec habuerit, cum ad nationale concilium sese conferret, unde alia, quam asini vectura uteretur. Quæ si vera sunt, consequi videtur, ut, quæ de instauratis ab* Hieronymo *exstructisque de novo ecclesiis perhibentur, a veritate aliena sint. Ast expendamus obiter, ex quorum auctoritate tantam Nivernensis ecclesiæ et Episcopi pauperiem Coquillius asseruerit. Quotidianam ejus ac canonicorum in S. Martini cœnobio refectionem primus, quod sciam, tradidit Cotignonus, Coquillio paucis annis antiquior, ac proin sine veterum de tam antiquo facto testimonio minime admittendus testis: ejus vero ad nationale concilium sine ullo ornatu aut famulitio profectionem Coquillius adstruens, solum laudat S. Cyrici Legendarium, de cujus antiquitate cum sileat, suspicor, vel idem esse, vel non melioris notæ, quam illud, unde Cotignonus mirabilem S. Cyrici apparitionem, supra refutatam, descripsit. Quidquid id est, neutiquam admittendam esse tantam Antistitis nostri inopiam, cum erudito domino Parmenterio demonstrare visum est.* E

eaque tanta, ut cum suo clero a monachis S. Martini nutriri

10 *Quæ priorem Coquillii assertionem admitti pro vera vetant, in primis hæc sunt: quod* S. Hieronymus, *sin minus alia ex paterna hereditate, certe ex legitima acquisitione, uti ex autographa Carta Nivernensi, anno* 817 *data, liquet, in Mariniacensi territorio bona possederit, quæ Antidio, Odiloni et Bernoïco, suis, ut laudatus Parmenterius conjicit, heredibus transmisit, quæque et ipsi postea S. Stephani Salviniacensi oratorio donarunt; deinde quod, teste Carolo Calvo in memorato supra diplomate, a Carolo Magno redditæ* Hieronymo *fuerint villæ et cellulæ cum mancipiis aliisque facultatibus, quibus et ipse locus melius subsistere posset, et Dei servitium tam ab* Hieronymo, *quam a successoribus ejus liberius ibidem peragi, quæ nequaquam conciliari cum illa assertione possunt, quæ Episcopum cum suo clero quotidie cibi sumendi causa ad suburbanum cœnobium indeque ad cathedralem ecclesiam concursantem facit. His sancti Antistitis bonis adde quotidianas fidelium oblationes, ac piissimi imperatoris Caroli Magni ex testamento collata* F

non

AUCTORE J. G.

non vilia dona ; fietque manifestum, non eo inopiæ redactum fuisse cum suo clero Episcopum nostrum, ut alieno aut emendicato cibo victitandum sibi in illo cœnobio fuerit. Ast hæc dumtaxat ante factam jussu Caroli Magni bonorum ecclesiæ restitutionem contigisse, adstruere Coquillius voluerit. Sit ita. Verum neque sic ejus admittenda est assertio, quandoquidem in illa etiam hypothesi, uti eruditus auctor Novæ Historiæ Nivernensis in sua ad me missa Notitia recte advertit, tunc ab episcopo ac clero alimentorum gratia minime frequentandum fuisset S. Martini cœnobium, quod, utpote Nivernensis urbis mœnibus exclusum, militum prædonumque licentia ac furore haud ita immune erat ; quodque a Vandalorum devastatione necdum plene erectum, post ipsa etiam S. Hieronymi *tempora suis incolis opibusque ita exhaustum mansit, ut Herimannus, ejus successor, illud utcumque a Sancto nostro antea reparatum, 16 canonicis a se institutis inhabitandum dederit, atque tum ex propriis, tum ex ecclesiæ suæ bonis, unde hi alerentur, stipendia concedere necesse habuerit, prout apud laudatum Cointium in Annalibus eccl. Franc. ad annum* 841, *num.* 3 *ex ejusdem Herimanni carta illic edita videre est. Denique*
B *si vel sola habeatur ratio factæ utcumque anno* 806 *a Sancto nostro ejusdem cœnobii reparationis, dilucide patebit, potius Martiniani cœnobii incolas ab Antistite nostro sustentandos fuisse, quam hunc cum suo clero ab iis quotidie in illo cœnobio fuisse nutriendum.*

et sine ullo apparatu ad concilium Turonense ire debuerit, imo hæc verisimilis non est.

11 *Ad alteram Coquillii assertionem refellendam jam progredior, atque etiam admisso, quod Sanctus noster ad Turonense concilium sese conferens, tam vili, ut S. Cyrici Legendarium tradit, vectura usus fuerit, hinc nihil pro tuenda summa ejus inopia confici posse, cum laudato jam sæpe Parmenterio contendo. Ita fere ipse, Gallico tamen idiomate, disserit.* Cum hinc, *inquit,* summam S. Hieronymi egestatem adstruit Coquillius, vir alias acri judicio, non observavit, suos singulis ætatibus peculiares agendi modos fuisse, ac potuisse Hieronymum ex Christiana humilitate modestiaque ea vectura sponte sua uti, potius quam egestate compulsum. *Et postquam sua dicta idem scriptor tum Joannis Scholastici, Constantinopolim cum tali jumento solenniter ingredientis, exemplo, tum ex Theodori Studitæ, suos vel pedibus ire vel asino vehi jubentis testamento, sub annum* 813 *confecto, stabi-*
C *livit, ita mox pergit :* Credibile est *(tempore* S. Hieronymi) vecturam illam, ut episcopis decentiorem habitam fuisse, visamque esse hujusmodi, ut eam Jesu Christi Domini exemplo abhorrere antistites minime deberent. *Quæ, uti et alia, quæ de eodem argumento, deque Præsulis ejusdem in ecclesias munifica liberalitate subdit, antiquitatis testimonio conformiora ac multo certe probabiliora sunt, quam asserta a Coquillio et sinistra adversus superioris seculi præsules interpretatione respersa sancti Episcopi nostri inopia, quam tantum abest, ut monumenta satis antiquæ certæque fidei confirment, ut ex adverso hæc illam credi, omnino vetent.*

Chronologiæ serie magna ejus in exstruendis ecclesiis cura,

12 *Quæ cum ita sint, reliqua Sancti gesta, munificæque ejus in ecclesias liberalitatis documenta ex ordine prosequamur. De his laudatus Parmenterius, cui vel autographa Nivernensis ecclesiæ diplomata vel eorum certe apographa videre licuit, postquam* Hieronymum *anno* 795 *Nivernensem cathedram ascendisse statuisset, in Ms. sua Notitia ad annum* 806 *ita scribit :* S. D
Hieronymus, Nivernensis episcopus, reparatis S. Martini et S. Genesii seu beatæ Mariæ Virginis cœnobiis, cathedralem ecclesiam *(anno* 806) reædificare incipit. De novo S. Stephani Salviniacensem ecclesiam exstrui jubet, S. Vincentii vero Magniacensem ecclesiam instaurat. *Hactenus ille, laudans in margine Nivernensis ecclesiæ Cartularium, cujus monumenta huc spectantia, cum necdum typorum beneficio mihi præluxerint, non habeo, unde Parmenterii de initio episcopatus Sancti nostri, deque instauratarum sacrarum ædium anno sententiam aut stabiliam, aut infirmem, quamquam nullus mihi dubitandi locus esse videatur, quin diligens ille accuratusque scriptor non temere gestorum* S. Hieronymi *chronotaxim in hunc modum ordinarit, ipsique adeo in hac re haberi fides non immerito possit. Falsus hic ergo fuerit Cointius, dum in Annalibus eccles. Franc. tom.* 7, *pag.* 169 *ad annum* 811 *Nivernensis ecclesiæ antistitem Galdonem statuit, cum eo tempore jam annis* 16 *huic præesset* Hieronymus *noster ; sed et a veri specie longius aberrarit Coquillius, cum eumdem Præsulem, qui quatuor ecclesiis uno anno reficiendis instabat, ita tum paternis tum ecclesiasticis bonis destitutum fuisse, tradit, ut ne quidem haberet, unde se suosque domesticos aleret, sed victus quærendi causa S. Martini cœnobium, quod ipsemet ex parte instauravit, adire compelleretur.* E

cujus specimina sub annum 806 varia dedit,

13 *At ex Herimanni verbis, num.* 6 *recitatis, nonnulla adversum Parmenterium objici difficultas posset, nimirum, qui fieri queat, ut vel tum ab anno* 806 Hieronymus *tam ex integro, quam ex parte, aliquot sacras ædes repararit, qui eodem Herimanno teste, migravit ex hac vita, cum loca sacra . . . canonice restaurare* VELLET, *seu, uti innuere videtur, cum ille minime ad exitum sua cœpta deduxisset, ut adeo vel serius, quam anno* 806, *sacras ædes reparare cœpisse, vel citius, quam anno* 816, *uti nos cum eo statuimus, obiisse Sanctus dicendus sit. Verum respondeo, Herimanni verba chronotaxim illam minime evertere, cum non asserat ille, nullum plane e sacris diœceseos locis ante* Hieronymi *mortem reparatum fuisse, sed potius, hunc ex hac vita migrasse, priusquam omnino omnes, quas restaurare voluerat, sacras ædes, ac nominatim cathedralem ecclesiam ex integro et canonice restaurasset, prout sequentia Herimanni verba etiam indicant :* Postmodum *(id est, defuncto jam* F
S. Hieronymo) Jonas episcopus, antecessor noster, in quantum potuit, et tempus dictavit, in ipsa ecclesia *(cathedrali Nivernensi)* laborare non destitit. *Nihil igitur obest, quo minus* S. Hieronymus *anno* 806 *ac paulo etiam ante reficiendis ecclesiis manum admovisse, nec tamen ante* 816 *ad exitum cœpta omni perduxisse statuatur, relinquens suo successori pastoralis sollicitudinis, quod imitaretur exemplum et exercendæ suæ pariter munificentiæ opportunitatem præsentissimam.*

ejusdem in Turonensi concilio præsentia

14 *Ceterum, quæ ab anno* 806 *usque ad* 813 *præclare gesserit Sanctus noster, nusquam litteris prodita inveni, siletque etiam Parmenterius jam sæpe laudatus, in sua ad me missa Notitia Ms. Ex dictis tamen dilucide eruitur, eum toto hocce tempore reparandis semper in melius sacris suæ diœcesis locis strenue intentum fuise, nec interim, ut credi jubet Præsulis sanctitas, ovium sibi commissarum saluti minus vigili cura ac per se ipsum*

A *ipsum incubuisse, donec ad concilium Turonense anno* 813 *pro totius Gallicanæ ecclesiæ utilitate habitum, sese conferre, atque idoneum administrum tantisper gregi suo præficere, necesse habuerit. At sciscitaberis forte, cum Turonensis illius concilii subscriptiones non exstent, nec alia monumenta antiqua* Hieronymum *nostrum inter hujus concilii Patres recenseant, qua ratione nos eum huic synodo interfuisse statuamus? Ad hæc pro responso sit, nos id ea ratione facere, quod habitum illo anno Turonibus concilium unum ex illis quinque sit, quæ, uti Annalista Loiselianus apud Bouquetum tom.* 5, *pag.* 62 *aliique tradunt, tempore æstatis jussu Caroli Magni* super statu ecclesiarum corrigendo per totam Galliam ab episcopis celebrata sunt, *a qua proinde synodo, ubi de summi momenti negotiis agendum decernendumque erat, sanctum vigilemque Episcopum, jussu Caroli Magni a metropolita suo convocatum, abesse ulla ratione voluisse, nequaquam credibile est. Porro hoc Turonense concilium, non ex provinciæ tantum Turonensis episcopis, sed et ex trium etiam Aquitanicarum præsulibus congregatum fuisse, ad annum* 813, *num.* 204 *recte advertit* B *Cointius, apud quem concilii canones etiam exstant, sed, velut apud Labbeum, sine antistitum, qui ei interfuerunt, subscriptionibus.*

ac denique tempus obitus declarantur.

15 *Elapsis a Turonensi synodo annis circiter tribus,* S. Hieronymus, *cum et latos in ea canones sua in diœcesi exsecutioni mandari curasset, seduloque, uti etiam apparet, instaurandis ecclesiis incumberet, mortalem cum immortali vitam commutavit, nimirum, uti laudatus Parmenterius asserit probatque, anno Christi* 816, *ac quidem die* v *Februarii probabilius, quam* v *Octobris, quo ejus festum coli assolet. Etenim in Nivernensi carta,* x *Martii anno* 816 *data, quam præfatus auctor laudat, comparet episcopus Jonas, Sancti nostri successor, ac proin* Hieronymus *ad usque diem* v *Octobris ejusdem anni in vivis esse non potuit. Haud ergo absimile vero est, diem* v *Februarii, qui in Usuardino auctario supra laudato ei sacer notatur, emortualem ei obtigisse, diem contra* v *Octobris, incerta hactenus mihi ex causa, ejus venerationi præcipue fuisse dicatum. Utut sit de hoc determinato emortuali die, ex dictis indubitatum est, emortualem annum cum Cotignono aliisque ad annum* 848 *differri non posse, ac quidem ad annum* 818, *contra ac Cointius tom.* 7 *Annalium eccles. Franc. pag.* 496, *num.* 24 *prius innuerat; quem tamen errorem tom.* 8 *pag.* 649, *num.* 6 *nobiscum sentiens, his verbis veri amans scriptor, ex parte correxit:* Jonas in episcopatum *(Nivernensem)* sancto Hieronymo successit. In codice Nivernensi duæ chartæ duodetricesima videlicet ac quadragesima secunda, quæ Antidium erga basilicam sancti Cyrici munificum prædicant, Hieronymo proxime subrogant Jonam, et hunc testantur sedisse IN MENSE OCTOBRIO, UBI FECIT DIES TREDECIM, ANNO QUARTO REGNANTE LUDOVICO PIO IMPERATORE, id est, secundum diversas epochas imperii Ludoviciani vel anno Redemptoris DCCCXVI, vel sequenti. *Hactenus Cointius, et recte quidem, ut jam monui, quantum ad annum Christi* 816, *quem tamen Sancto emortualem statuere fidentius poterat, tum quod in edita anno* 817 *Nivernensi carta Antistes noster* BONÆ MEMORIÆ et domnus QUONDAM Hieronymus episcopus *ac* præfatus QUONDAM præsul *vocetur, quæ voces illum ante annum* 817 *obiisse innuunt, tum præcipue et unice, quod in alia Nivernensi carta,* x *Martii anno* 816 *edita,* Hieronymi *in Nivernensem cathedram successor Jonas compareat, qui, uti Cointius loco mox citato subdit,* Saviniciacense *seu Salviniacense* oratorium, quod decessor Hieronymus erexerat, canonicis ecclesiæ suæ donavit. *Plura de hoc Sancto, quod vehementer doleo, salva veritate commemorando non inveni.* E

AUCTORE J. G.

DE S. MEINULPHO DIACONO

C BUDICÆ IN DIOECESI PADERBORNENSI IN CIRCULO WESTPHALICO F

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. B.

§ I. Monasterii Budicensis situs: Sancti memoria in Fastis sacris: Acta a quibus scriptoribus antiquioribus exarata, et quæ edenda.

ANNO VEROSIMILIUS DCCCLVII AUT CIRCITER. *Monasterii Budicensis notitia variaque illius et Sancti nomenclatio:*

In *Paderbornensi circuli Westphalici episcopatu Burenam inter et Paterbornam haud procul a dextera fluvii Almæ ripa adjacenteque huic, quæ tribus circiter milliariis Gallicis Meridiem versus Paderborna distat, Wevelsburgensi arce, situm est non ignobile canonicorum Regularium Congregationis Windesheimensis monasterium, quod, quamquam subinde* Böddike *seu* Böddiken, Bodike, Bodiken, Budiken, Budekem, Bodekem, Bodechen, Bodehem, *aut* Bodicken *vocatum inveniatur, Westphalice tamen communiter* Bodeke *seu* Bodeken, Bödeke, Böddeken, Böddechen *aut* Bödeken; *Latine vero* Böddeca *seu* Bödeca, Bodica, Bridica, Bodeka *vel* Bodicon, *aut tandem etiam, et quidem receptiori modo, ideoque hic deinceps usurpanda, appellatione* Budica *seu* Bodeca *nominatur. Sacris virginibus seu sanctimonialibus, quibus tandem temporis lapsu substituti fuere canonici Regulares, condidit id primum in horrida proprii fundi solitudine, sylvis undique geminisque celsissimis montibus circumdata,* S. Meinulphus, *ecclesiæ Paderbornensis*

AUCTORE C. B.

bornensis diaconus, qui, non secus atque illud, varias apud varios scriptores nominis sui efformationes sortitur, utpote ab aliis quidem Meinulphus *seu* Meinulfus, Meynulphus, Meynulfus, Maynulfus, Mainulfus *aut* Mainulphus; *ab aliis vero* Menulphus, Meinolphus *seu* Meinolfus, Menolfus, Meynolphus, Maynolphus, *aut tandem etiam* Maginulphus *nuncupatus. E diversis hisce Sancti nomenclationibus hic vel idcirco deligo omnium priorem, quod a scriptorum parte longe majori inveniam adhibitam. Hæc interim, ne ad diversos modos, quibus tum ipsiusmet Sancti, tum conditi ab eo monasterii nomen in Commentarii hujus decursu inveniet expressum, studiosus lector hæreat, visum est ad datum cœnobii Budicensis situm adjungere; lubet nunc adhuc præsenti § antiquiorum scriptorum, qui res, ad* S. Meinulphum *spectantes, litteris sunt complexi, notitiam subministrare una cum Fastis sacris præcipuis, quibus ipsius nomen hodie inscribitur. Ab hisce duco initium.*

B

hic, etsi Mrll. classicis inscriptus non sit,

2 *E martyrologis antiquioribus, quos* classicos *vocamus, nullus omnino* S. Meinulphi *meminit, nec mirum : omnes enim ante annum* 876, *quo sane ex dicendis nondum Sanctorum honores publica legitimaque auctoritate* S. Meinulphus *fuerat adeptus, Martyrologia sua (adi Sollerium in Præfatione ad Usuardum) concinnarunt; etsi vero Castellano, qui Notkerum, omnium illorum recentiorem, anno circiter* 894 *scripsisse, in sua ad priorem Martyrologii Romani Gallice versi tomum Admonitione pag.* 24 *affirmat, esse forte assentiendum, nec sic tamen foret, cur miraremur martyrologi hujus de Sancto nostro silentium : hic enim, uti infra ostendam, cultu Sanctis proprio legitimoque, sacris ejus exuviis a Bisone, Paderbornensi episcopo, de terra levatis, honorari primum cœpit vel paulo post annum* 894, *vel certe non diu ante; quod si autem primum, ut quid, quæso,* Meinulphum *commemorasset Notkerus? Si secundum, rem procul a monasterio San-Gallensi, in quo monachum agebat, recentiori memoria gestam verosimillime ignorarit. Utut sit, is equidem martyrologus, non secus ac reliqui omnes classici, hodie omittit* Meinulphi *memoriam.*

C

in Usuardo tamen Lubeco-Coloniensi aucto,

3 *At vero quamvis res ita habeat, non pauci alii, qui eam in Fastis sacris a se contextis consignent, recentiores martyrologi occurrunt, ac in primis quidem inter Usuardina apud Sollerium Auctaria Usuardus auctus, uno eodemque anno* 1490 *binis vicibus, altera Coloniæ, altera Lubecæ, typis excusus, perque Usuardum Lubeco-Coloniensem ob accuratam utriusque editionis in omnibus consonantium designari a Sollerio solitus, Sanctum hodie ita memorat :* In territorio Paderbornensi, monasterio Bodecensi, depositio sancti Maynulphi, diaconi et confessoris. *Atque hujus quidem Usuardi auctor, seu potius (uti hic hac voce fas sit) augmentator, omnium est, qui typis exstent excusi, hagiologorum antiquior, apud quem Sancti memoriam hodie inveniam signatam. Verum unde hanc hausit is scriptor? Exstat penes nos antiquum ecclesiæ Paderbornensis Calendarium Ms., quod Joannes Grothausius, Societatis nostræ sacerdos, qui illud, in Herisiensium canonissarum ecclesia repertum, seculo præterito nobis descripsit, ætate Caroli Magni imperatoris existimavit confectum, postque Sanctis, ecclesiæ Paderbornensi propriis, sub Imado episcopo, qui ab anno* 1052 *ad annum* 1076 *sedit, aut etiam nonnihil citius fuisse auctum. Ex hoc antiquo adeo monumento, utpote* S. Meinulphum

D

his verbis Sancti Mainulfi diaconi *hodie commemorante, sacram hujus, quam celebrat, memoriam forte deprompserit Usuardi Lubeco-Coloniensis auctor, aut, quod non nemini forsan verosimilius apparebit, e notitiis, vel Paderborna vel ex ipso Budicensi monasterio acceptis.*

4 *Certe ex hujusmodi notitiis profluxisse apparet Sancti annuntiationem, quam ad hunc diem pariter suppeditat Ms. nostrum, quod anno* 1486 *se complevisse, ipsemet auctor in fine asserit, Sanctorum Florarium. Ita vel idcirco opinor, quod annuntiationi adjungatur elogium, multa, quæ a mox laudato Calendario absunt, complectens. Juverit illud, etsi prolixius, huc transcripsisse, quod usui infra futurum adhuc sit. Sic habet :* In Westphalia dyocesi Paderbornensi natale beati Meynulphi archiniaconi et confessoris de Ordine Regularium, qui a beato Karolo Magno de sacro fonte levatus, postmodum, crescente scientia cum etate, in tantum profecit, quod ejusdem loci episcopus ipsum Fratribus monasterii præfate ecclesie adunavit. Huic Dominus locum per visam multitudinem cervarum innotuit, ubi monasterium construeret, in quo usque hodie canonici Regulares Deo deserviunt ad sacra ejus ossa, que usque hodie miraculis choruscant. Obiit anno Salutis DCCCLVII. *Sint-ne omnia, quæ hic traduntur, veritati certe consona, quisque ex differendis facile eruet. Pergo nunc ad Usuardum Greveni, anno* 1515, *iterumque anno* 1521 *Coloniæ Agrippinæ excusum, atque inter Usuardina Auctaria a Sollerio pariter relatum.*

in Florario nostro Ms.,

E

5 Meinulphus *in hoc hodie ita signatur :* In diœcesi Paderbornensi, monasterio Budicensi, sancti Meinulphi, diaconi et confessoris. Qui tempore Karoli Magni in fundatione Paderbornensis ecclesiæ, vita et miraculis inclytus, beato fine quievit. *Annuntiatio hæc partim iisdem fere dumtaxat verbis, quibus Lubeco-Coloniensis supra huc transcripta, partim additione aliunde accepta constat. Verum quid de hac censendum? Cum Sanctus, uti ex dicendis pronum erit colligere, sub Carolo Magno nec miraculis inclaruerit, nec beato fine ad Superos migrarit, e notitiis indubie erroneis fuit deprompta. Observarit id verosimillime tandem Molanus, utpote qui, illa ipsa additione, quam in priori Usuardi a se illustrati editione, anno* 1568 *Lovanii adornata, usurparat, a posterioribus ejusdem Operis sui editionibus resecta, breviter dumtaxat in his Sanctum ita commemoret :* Budicæ, monasterio diœcesis Paderbornensis, sancti Meinulphi, diaconi et confessoris. *Porro alii adhuc, nec pauci, qui post Grevenum et Molanum Fastos sacros typis vulgarunt, recentiores hagiologi* Meinulphum *hodie pariter celebrant, Canisius scilicet seu potius Walasserus in Martyrologio Germanico, Rosweydus in Fastis Sanctorum, Ferrarius in Catalogo generali, Balinghemus in Kalendario Mariano, Gelenius in Fastis Agrippinensibus, Castellanus in Martyrologio universali, ac tandem etiam, licet interim Sanctus monachum professus haud fuerit. Wionus, Dorgainus, Menardus et Bucelinus in Hagiologiis suis Benedictinis.*

in Greveno, Molano aliisque Fastis sacris hodie celebratur.

F

6 *At vero ut quid* Meinulpho *locum non dedere in Martyrologio Romano eruditissimi, qui id reformarunt, viri, plerasque ad Usuardum factas, quas apud Molanum reperere, additiones adoptare alioquin soliti? Fecerint id verosimillime, quod anno* 1584, *quo Martyrologium Romanum*

Cur id etiam in Romano hodierno non fiat.

AUCTORE C. B.

A *Romanum Gregorii XIII Papæ jussu correxerunt auxeruntque*, S. Meinulphi *sanctitatem non satis habuerint perspectam. Ita autumo, quod Baronius, qui unus ex his fuit, Annalium Ecclesiasticorum, quorum tomum primum anno demum* 1588 *typis vulgavit, tomo* 9 *ad annum* 816 *de* S. Meinulpho *ita scribat :* Fuit hic diaconus ecclesiæ Paderbornensis, qui egregia claruit sanctitate, ut ejus vitæ Acta significant; *videantur autem eruditissimi illi viri Sanctum Romano fuisse inserturi, si, cum anno* 1584 *in hujus reformationem operam suam conferrent, sanctitatem illius eo, quo eam postea se novisse, hic innuit Baronius, modo habuissent compertam. A Fastis sacris, quibus* Meinulphum *hodie insertum, modo docui, ad antiquiores, qui res ad eum spectantes calamo excepere, scriptores, seu, si mavis, horum lucubrationes sermonem converto.*

Sancti Vitam scripsit Sigewardus :

7 *Has inter primo loco memoranda venit Sancti Vita, quam integram, e veteri Ms. Bibliothecæ Abdinghoffensis codice descriptam, anno* 1681 *typis Neuhusianis, una cum SS. Meinwerci et Heimeradi Actis, in lucem primum protulit Observationibusque illustravit Adolphus Overhamus* B *Ordinis S. Benedicti Werthinensis monachus. Præfert hæc Prologos duos diversos, quorum alter dedicationis, alter præfationis, ad lectorem directæ, locum quodammodo obtinet. Ab ipso statim prioris Prologi seu dedicationis initio auctor tum suum, tum etiam illius, cui lucubrationem suam inscribit, nomen, prodit binis hisce versiculis :*

Albino patri digno constanter amari
Filiolus parvus fidei vinclum Sigewardus.

Albinum hic memoratum, qui litteras politiores forte docuerit, quidam ex amicis orarat, ut S. Meinulphi *Vitam, nondum sat apte limateque descriptam, elegantiori comptiorique stylo concinnaret, hancque ille provinciam Sigewardo, discipulo suo, commendavit, qui et magistri sui ea in re voluntati obsequentem se præbuit. Docet hæc in priori pariter e duobus præmemoratis Prologis ipsemet Sigewardus, aperte etiam ibidem indicans, sibi in adornanda lucubratione sua scriptorem antiquiorem præluxisse, cujus asserta omnia sententiasque accurate expresserit, ita tamen ut, si quando hic vel exaggeratione vel extenuatione usus sit, qualemcumque hunc ille seu excessum seu defectum emendarit; quod tamen qui facere tuto potuerit, nec edicit, nec satis intelligo.*

unde hæc illam hauserit.

C 8 *Audi illum suismet verbis loquentem.* Cautio animæ, *inquit,* quæ in historiis sacris plus nudam rei veritatem, quam luculentæ orationis leporem jubet exquirere, et artissima lex alieni itineris me scientem subire cogunt viam fidi interpretis. Dico autem alienum iter; quia me quidam in ejusdem Operis cursu præcesserat, cujus me non mutare sententias, magistra veritas imperat. Solus tantum verborum ordo mei stili disponendus relinquitur officio : immo etiam, si quid præcessoris mei sermo vel diminutione languit, vel excessit incremento, hoc sanandum permittitur meæ curationis medicamento ; *ac, nonnullis deinde interpositis, ita concludit :* Si quis dignum ducat lector accedere huic Operi nostro, hunc per illud extremi judicii æquissimum examen iterum atque iterum obsecro, ne meum recens dictum mendacii culpa velit notare, cui testimonium perhibet auctoritas veteris scripturæ. *Velus hæc scriptura seu primitiva* S. Meinulphi *Acta, quorum auctoritatem et fidem sese sequi, verbis recitatis profitetur Sigewardus, penitus intercidisse videntur, ipsumque auctoris, qui ea concinnavit, nomen in obscuro reliquit idem hic Sancti biographus, paucas etiam dumtaxat suppeditans notas chronicas, easque tales, ex quibus non nisi late rerum gestarum, quas afficiunt, tempus queat determinari. Adhæc quis ipsemet fuerit, quo seculo, quave ætate vixerit, nuspiam vel verbo prodit, nec aliunde, ut apparet, certo quisquam definiat.*

9 *Laudatus Overhamus in suis ad* Meinulphi *Vitam Observationibus sic scribit :* Habuit sæculo XII Mindensis ecclesia ab anno MCXXII usque ad MCXL episcopum Sigewardum, eademque fere tempestate Albinum sive Albuinum antistitem ecclesia Mersburgensis : verum fueritne Sigewardus iste Albini hujus aliquando discipulus, omnino incertum est. Propius fortasse a vero abierit, qui Sigewardum, teste Schafnaburgensi, anno MXXXIX Fuldensem factum abbatem, auditorem antea dixerit fuisse Albini sive Albuini, quem chronologus Hildesheimensis *(vide Chesnium tom.* 3 *Scriptorum pag.* 523) ad annum MXXXIV in philosophica arte eruditissimum, Herfeldiæ præpositum et prius scholæ ibidem magi- E strum famosissimum, abbatem denique Nienburgensem *(eodem scilicet anno* 1034 *creatum)* celebrat; cum hi et loco, ætate vitæque instituto sese propius contingant, eaque sit codicis Abdinghoffensis vetustas, ut ad horum fere ætatem referri queat; quamquam et hæc opinio intra conjecturæ limites consistat. *Hactenus ille, et recte enimvero, ut quis, qualisque fuerit Albinus seu Albuinus, quis Sigewardus, quo seculo, quave ætate ambo floruerint, eo saltem, quo fieri potest, modo lectorem edoceat; e duabus autem, quas eam in rem verbis huc transcriptis facit, conjecturis probabiliorem autumo posteriorem, nec, quavis adhibita diligentia, alium uspiam invenire quivi Sigewardum, cui ea, qua de hic sermo est, Sancti nostri Vita æque apte queat, quam ultimo, per Overhamum assignato, attribui.*

qui probabilius fuerit,

et quam fidem mereatur.

10 *Quod si porro hunc illa, ut habere potuisse videtur, re etiam vera habuit auctorem, uno amplius sesquiseculo, cum Sigewardus quidem anno* 1039 *Fuldensium, Albinus vero seu Albuinus anno* 1034 *Nienburgensium factus sit abbas, post* S. Meinulphi *obitum, anno ex disserendis* 857 *aut circiter verosimilius statuendum, fuerit elucubrata, ut fidem omnino indubitatam in illa etiam hypothesi non mereatur. Nec juvat, ex scri-* F *ptore antiquiori, ut jam monui, fuisse depromptam; hic enim, utpote ex quo Sancti translationem, seculo* IX *fere elapso factam, miraculaque, diu etiam post, ut apparet, secuta, Sigewardus narret, uno ut minimum circiter seculo a Sancti obitu scripsisse videtur, imo vero, cum Sigewardum, Sancti biographum, cum Sigewardo, Fuldensium abbate, mox memorato esse eumdem, penitus non constet, multo etiam serius forsan scripserit, dubitarique idcirco non immerito potest, an ubique in iis, quæ de* S. Meinulpho *memoriæ prodit, veritatem attigerit, uti in Commentarii hujus decursu uberius declarabitur. Interim quiscumque fuerit, et quocumque tempore floruerit Sigewardus, Sancti nostri biographus, hoc equidem scriptore, cum eo nec antiquiorem, nec meliorem, qui de* Meinulpho *tractet, habeamus, standum puto in iis, quæ aliunde nequeunt falsitatis vel convinci, vel merito reddi suspecta.*

11 *Diu admodum post Sigewardum, atque adeo etiam post scriptorem antiquiorem, e quo is hausit,*

AUCTORE C. B.

Diu post illum floruit Gobelinus, alter Sancti biographus :

hausit, floruit Gobelinus Persona, post alia, quæ Paderbornæ obiit, munia Forensis etiam pastor ac officialis ibidem, et ecclesiæ collegiatæ S. Mariæ Bilveldiæ decanus, contexto universali Chronico, quod Cosmodromium seu Mundi cursum inscripsit, orbi litterario apprime notus, qui anno 1358 *(adi, quam Cosmodromii Gobeliniani editionibus, a se adornatis, præmisere Senior et Junior Meibomius, Gobelini Vitam) in Westphalia natus est, seculoque proxime sequenti, non tamen ante decimum octavum, utpote ad quem ab orbe condito suum Cosmodromium deduxerit, illius annum, sexagenario verosimillime major excessit e vivis in monasterio Budicensi, in quo a sanctimonialibus ad canonicos Regulares jam tum translato, canonicum Regularem negotiorum pertæsus tandem induerat. Alteram hic Sancti Vitam, seu potius Vitæ, per Sigewardum scriptæ, paraphrasim, notis chronicis tamen, aliisque additamentis subinde auctam, concinnavit* ex diversis scripturis antiquis et ex rerum gestarum sibi cognitarum occursu, *uti ipsemet loquitur in Prologo, in quo etiam indicare videtur, sese id fecisse, cum nondum diu canonici Regulares,* B *quod ex dicendis anno* 1409 *evenit, in monasterio Budicensi sanctimonialibus fuissent substituti. Verba ejus huc facientia describo.* Canonicis Regularibus, *inquit,* in villa Bödeken ad reformandam ecclesiam illam, qua corpus prædicti Sancti (Meinulphi *videlicet)* requiescit, vix institutis lætus obsequia exhortationis impendi, et ut multi gratiæ spiritus illius possint esse participes, qui una mecum in chordis et organo Dominum laudent, ex diversis scripturis antiquis et ex rerum gestarum mihi cognitarum occursu ad laudem Dei, sancti Meinulphi honorem et ad ædificationem proximi de vita et miraculis istius Sancti nec non gestis aliis, ad hæc infra dicenda opportunis, collegi.

hujus lucubratio cum Sigewardina confunditur a Browero,

12 *Ita Gobelinus, qui verosimiliter etiam Sancti Acta litteris non mandarit, nisi cum jam Budicæ, quod quo anno primum fecerit, non comperio, canonicum Regularem profiteretur. Hæc Gobelini lucubratio, quam Prologo mutilam, styloque mutato, in suam Vitarum collectionem intulit Surius, aberrare fecit Brouwerum : hic enim illam, quæ fuisset non stylotenus tantum mutata a Surio, sed etiam interpretandi licentia, vel ab hoc ipso scriptore, vel ab alio varie interpolata, ipsissimam esse putavit Vitam, e qua in libro, quem Sidera* C *Germaniæ inscripsit, Segmenta aliquot Actis S. Meinwerci, a se ibidem editis, subnexuit. Verum hæc alia non est, quam Sancti Vita, a Sigewardo conscripta, uti quisque, qui hanc cum Segmentis, a Browero vulgatis, contulerit, facile perspiciet. Nec est tamen, cur propterea mirere, id non perspexisse Browerum ; cum enim hic scriptor anno* 1616, *quo sua Germaniæ Sidera publici juris fecit, integram Sancti Vitam excusam, utpote quæ anno demum* 1686 *typorum beneficio prodierit, videre non potuerit, illiusque Ms., quo usus est, exemplar ad modum exemplaris, quod apud nos e codice Hardehusano descriptum exstat, binos supra memoratos Prologos, quorum prior auctorem, aliunde minime dignoscendum, Sigewardum prodit, non prætulerit, qui, quæso, vel conjectare potuisset, fuisse ab hoc Sancti nostri Vitam conscriptam, hancque esse eamdem cum illa, e qua Fragmenta aliquot ederet ? Attamen cum de stylo, quo, quam vulgavit, Vita exarata est, pronuntiet,* Character sermonis tritum illud cacoëthes rythmicæ locutionis habet, quod ingeniose, ut putabant, isocolis et antistæchis effi- D ciebant ; *stylo autem longe dissimili in Cosmodromio suo utatur Gobelinus, idcirco saltem, an hunc illa vere habuerit auctorem, potuisset revocare in dubium.*

et an vere Gobelini sit, dubitatur a Meibomio Juniore.

13 *Certe hac de re in præviis suis ad Gobelini Cosmodromium Monitis re ipsa illo ex capite tom.* I *Rerum Germanicarum dubitavit Meibomius Junior, et sane non immerito : at vero, an Vita, quam, stylo mutato, Gobelini nomine edidit Surius, Gobelino reipsa debeat attribui, ibidem etiam is ambigendum duxit, tum ex eo, quod hanc cum Vita, e qua Browerus Fragmenta aliquod protulit, non secus atque hic scriptor, perperam putarit eamdem, tum etiam ex eo, quod Gobelinus, cum in Cosmodromio suo ætate* 6, *cap.* 40 *de* S. Meinulpho *agit, Vitam illius se scripsisse, ne vel verbo indicet : quod postremum (de primo enim jam dictum est) argumentum ut refellam, nequiit Vitæ* S. Meinulphi *a se scriptæ citato Cosmodromii cap. meminisse Gobelinus ; illam enim non prius, quam cum jam hoc exarasset, in litteras misit. Rem sic ostendo :* Meinulphi *Vitam, ut docui, non concinnavit Gobelinus, nisi cum jam canonici Regulares Budicæ fuissent sanctimonialibus substituti ; ante autem,* E *quam hoc fieret, abjectum Cosmodromii caput eum conscripsisse, vel ex eo liquet, quod alioquin hisce verbis,* usque ad tempora nostra perduravit, nunc vero . . . desolationi proximum est, *quæ ibidem, de monasterio Budicensi, pro sanctimonialibus per* S. Meinulphum *exstructo, faciens sermonem, pronuntiat, alia hæc sequentia,* usque ad tempora nostra perduravit ; nunc vero ad canonicos Regulares transiit, *aut certe æquivalentia fuisset substituturus, uti quisque, quantum opinor, fatebitur, qui rem mature expenderit. Perperam igitur, an Vita, quam, stylo mutato, Gobelini nomine edidit Surius, Gobelino vere debeat attribui, in dubium idcirco revocat Meibomius Junior, quod lucubrationis illius mentio in Cosmodromio a Gobelino omittatur.*

Idem etiam fit a Bollando nostro : sed aliam ob causam,

14 *Ea nihilominus de re etiam Bollandus noster, alia tamen ratione impulsus, in Commentario Historico, Actis S. Liborii, primo seorsum editis ac dein in tom.* V *Julii illatis, præmisso, num.* XI *dubitat, imo vero insuper conjicit, lucubrationem illam a Gobelino non esse elaboratam, quod in ea, cum de occasione modoque conditi a* S. Meinulpho *Budicensis monasterii sermo est, voti a Sancto apud Cenomanos de monasterio* F *illo exstruendo nuncupati mentio non fiat, cujus tamen in Cosmodromio ætate* 6, *cap.* 41 *meminit Gobelinus, de S. Liberii e Gallia in Westphaliam translatione sic scribens :* Anno igitur Lodewici *(Pii imperatoris)* XXIV translatus est sanctus Liborius de civitate Cenomanica Galliæ, in qua quondam ipse fuerat episcopus, ad Paderbornam Westphaliæ, Aldrico Cenomanensem et Badurado Paderbornensem regentibus ecclesias . . . . Et quidam clericus ecclesiæ Paderbornensis, Ido nomine, conscripsit miracula, quæ vidit in translatione sancti Liborii, et habentur scripta in ecclesia Paderbornensi supradicta. Et Erconradus diaconus ecclesiæ Cenomanensis scribit eadem miracula, prout ea se vidisse testatur. Et ipse scribit, quod legati episcopi Baduradi pro reliquiarum sanctarum receptione missi Cenomanicam principales fuerunt Folodagus, advocatus episcopi Baduradi, Meinulphus archidiaconus, Adelbertus presbyter, Aldricus diaconus et Drudwinus subdiaconus. Et quod Meinulphus

AUCTORE C. B.

A nulphus in ecclesia sancti Vincentii Cenomanensi vovit monasterium sanctimonialium fundare in honorem beatæ Mariæ et sancti Liborii in loco, qui dicitur Bodicon. Eodem tempore floruit Rabanus poeta, abbas Fuldensis.

quæ ab Overhamo impugnatur,

15 *Verum, inquit quantum ad substantiam in suis ad* S. Meinulphi *Vitam Observationibus pag.* 416 *Adolphus Overhamus, in membranaceo Gobelini codice, iis omnibus, e quibus scriptoris hujus Cosmodromium fuit typis vulgatum, codicibus antiquiori, citato ætatis* 6 *cap.* 41 *solum hæc leguntur primaria manu scripta* : Anno imperii Ludewici XXIII translatus est sanctus Liborius de civitate Cenomanica Galliæ, in qua quondam ipse fuerat episcopus, ad Paderborne civitatem Westfaliæ, Aldrico Cenomanensem et Badurado Paderburnensem regentibus ecclesias. Et quidam clericus Paderburnensis ecclesiæ, Ido nomine, conscripsit miracula, quæ vidit in translatione S. Liborii, et habentur scripta in ecclesia Paderburnensi supradicta. Eodem tempore floruit Rabanus poeta, abbas Fuldensis; *ubi una cum multis aliis verba illa,* Et quod Meinulphus in ecclesia sancti Vincentii Cenomanensi vovit monaste-B rium sanctimonialium fundare in honorem beatæ Mariæ et sancti Liborii in loco, qui dicitur Bodicon, *quibus votum a* S. Meinulpho *apud Cenomanos nuncupatum memoratur, ab ipso textu absunt; cum autem nihilominus legantur addita ad marginem alia manu et charactere longe recentiori, fuerint verosimillime in textum seriemque historiæ dumtaxat recepta a librariis, qui codices recentiores, in quibus ea reperiuntur, conscripsere. Ita fere, ut dixi, quantum ad substantiam Overhamus, cui minime adversatur tom.* I *Rerum Germanicarum pag.* 349 *Junior Meibomius; suffragatur vero etiam, et merito quidem, in Monumentis Paderbornensibus, anno* 1672 *editis, pag.* 220 *Ferdinandus, Paderbornensis episcopus.*

quæque cum, vocata etiam in subsidium Paderbornensi Chronica,

16 *Nec est, cur pro verbis illis Cosmodromio, seu, si mavis, Gobelino hujus auctori vindicandis in subsidium voces diœcesis Paderbornensis Chronicam Ms. in bibliotheca nostra asservatam, in qua, Gobelino etiam attributa, cap* 9, *ut Bollandus Commentarii supra laudati num.* 17 *affirmat, iisdem fere verbis, quibus in ambabus* C *Cosmodromii Gobeliniani editionibus, a Meibomio Seniore et Juniore adornatis, S. Liborii e Gallia in Westphaliam translatio memoratur; quamvis enim Chronicon illud verba supra recitata, quibus votum a* Meinulpho *apud Cenomanos de condendo Budicensi parthenone emissum prodit, reipsa etiam loco per Bollandum cit. exhibeat, titulumque, quo Gobelino Personæ diserte adscribitur, in capite præferat, auctorem tamen, uti hinc arbitratus est Bollandus, Gobelinum Personam non habuit. Liquet. id ex ipsomet, cui magis, quam præfato titulo, utpote recentiori dumtaxat manu adscripto, fidendum est, Chronici Prologo, ita circa mediam sui partem habente :* Quia particularia gesta proborum virorum tam secularium quam spiritualium istius patriæ *(diœcesis Paderbornensis scilicet)* in codicibus nominatis non habentur, feci, quod potui : hinc michi codicillos perantiquos, ubicumque comperire potui, accommodavi non sine aliquo labore et sollicitudine. Nam in liberaria summi collegii Paderbornensis scrutinium feci, sed voti mei compos factus non fui. Similiter et in aliis locis quam plurimis scrutando, interrogando vix aliquem repperi, quo michi satisfactum crediderim; famosius tamen nichil inveni libello eo, quem auctor suus Cosmidromium, id est, Cursum mundi intitulavit : quem quidam canonicus ecclesiæ Bilvendensis, nomine Gobelinus, composuit, vir, ut liber iste per se fert, doctus et eruditus et multarum rerum non ignarus.... Prædictus iste Gobelinus primo in Forensi ecclesia Paderbornensi pastor, postea canonicus in Bilveldia pro divino amore et honore non parum laborabat.... tandem apud canonicos Regulares in Bodiken manens (utrum in habitu, an non, non compertum habeo) vitam finivit, ibidem sepultus.

locum obtinere non probetur, pro Gobelino concluditur.

17 *Quibus ex verbis sane manifestum fit, non esse Gobelinum Paderbornensis, de qua hic, Chronicæ auctorem, hancque proinde frustra vocari in subsidium pro asserendis Gobelino verbis, quibus in ambabus Cosmodromii Gobeliniani editionibus votum apud Cenomanos nuncupasse* S. Meinulphus *asseritur. Hinc porro jam consectarium est, ut, etsi ea a* S. Meinulphi, *quam sub Gobelini nomine edidit Surius, Vita absint, non sit propterea hæc uno illo argumento Gobelino abjudicanda. Et vero genuinum contra esse illam scriptoris hujus fœtum, suadent tum Mss. exempla-* E *ria, penes me exstantia aliaque, quæ omnia Gobelini nomen præferunt, tum etiam scriptionis stylus, qui stylo, quo Cosmodromium exaratum est, omnino est similis, uti ex utriusque collatione quemvis judicaturum reor. Accedit, ea ipsa commenta, quæ de Saxonicæ gentis origine, deque Westphaliæ et Paderbornæ nomenclatione in Cosmodromio occurrunt, pariter obtrudi in Vita, quæ Gobelino tribuitur. Lucubratio hæc duas partes diversas, quarum altera Sancti Vitam, altera miracula, post obitum parata, corporisque de terra levationem enarrat, complectitur; qua in re, uti etiam in plerisque, quæ refert, Vitæ per Sigewardum scriptæ supraque memoratæ apprime congruit. ut, quemadmodum jam innui. hujus fere dumtaxat paraphrasis esse videatur.*

Illud hujus Opus, non secus ac aliud Sigewardi, Commentario huic subdetur,

18 *Illam nihilominus vel idcirco, quod sic futurum sit, ut cum Sigewardina lucubratione, quod a Browero et Meibomio Juniore factum, jam docui, deinceps non confundatur, Commentario huic, servato genuino Gobelini stylo, subjungam non secus ac Vitam, per Sigewardum* F *concinnatam. Atque hanc quidem, quæ priorem locum obtinebit, ex editione Overhamiana, cum Fragmentis Browerianis nostroque Hardeshusano, apographo supra memoratis collata, recudam, ita tamen, ut, cum Overhamus totum Opusculum in binos libros, hosque in varia capita, quibus singulis etiam titulos, e propria penu verosimillime depromptos, affinxerit, pro mero suo, ut apparet, arbitrio fuerit partitus, aliam ego partitionem mori nostro in rebus hujusmodi magis accommodatam, adhibiturus sim, qua libris quidem capita, capitibus vero numeros, et uni quidem subinde duos aut etiam plures, substituam. Quod jam ad Vitam, a Gobelino exaratam, pertinet, quatuor hujus apud nos exstant apographa diversa, quorum duo, unde deprompta sunt, nulla docet nota apposita; e duobus vero reliquis alterum e Bodecensis cœnobii Passionali pergameno Ms. insigni; alterum, quod etiam Annotationes nonnullas ad calcem adjectas habet, e Schedis Mss. P. Georgii Garnefelt, Carthusiæ Coloniensis alumni, sacrum in antiquorum eremitarum imagines Elucidationum auctoris, qui et ipse il-*

lud

AUCTORE C. B.

lud e Ms. monasterii Budicensis codice acceperit, Annotationibusque mox dictis auxerit, notatur desumptum. E priori, facta cum posteriori collatione, Gobelinianam lucubrationem, in capita et numeros pro more nostro, ut commodius visum est, distinctam, excudam, additis etiam, quod et ad Vitam, a Sigewardo scriptam, faciam, Annotationibus, quibus, quæ obscura sunt, illustrentur, corriganturque, quæ correctione indigent, si id sufficienter in Commentario prævio præstitum non fuerit.

in cujus decursu duo præterea alia Opuscula, quorum hic

19 *Porro duo adhuc, quæ nonnulla, ad* S. Meinulphum *spectantia, edocent, penes nos exstant antiquiora Opuscula, alterum anno demum* 1731 *e tenebris erutum Monachiique typis vulgatum, alterum hactenus ineditum. Primum ex his, quod Chronicon monasterii Bödecensis inscribitur, divisum est in partes quatuor diversas, quarum prima de monasterii Budicensis fundatione, ejusque ad canonicos Regulares translatione, secunda de primo ejusdem monasterii Priore, tertia de sex Prioribus, ab anno* 1420 *usque ad annum* 1455 *illud ipsum asceterium moderatis, ac* B *quarta denique de miraculis, per* S. Meinulphi *intercessionem sub septimo Priore patratis, tractatur. Auctor illius est Joannes Probus, e Congregatione Windesheimensi canonicus Regularis in monasterio Budicensi professus. Hic, cum esset diœcesis Paderbornensis clericus, canonicis Regularibus, anno* 1409 *in monasterium Budicense primum inductis, sese ibidem socium una cum binis aliis Paderbornensibus clericis, uti ipsemet part.* 1, *cap.* 6 *docet, statim adjunxit, vitamque in sancto illo instituto ad annum ut minimum* 1455 *(miraculum enim,* S. Meinulphi *patrocinio tunc patratum, part.* 4, *cap.* 6 *narrat) indubie protraxit, ut adeo in narrandis iis, quæ, sive ad monasterium Budicense, sive ad* S. Meinulphum *spectantia, medio illo temporis spatio, inter annum* 1408 *et annum* 1456 *elapso, accidere, summam utique fidem mereatur: quam an etiam sibi adjungat, dum nonnulla alia, ætatem suam prægressa, refert, in decursu, si quando de iis sermo occurrat, discutiam.*

datur notitia,

20 *Ad Opusculum Ms., hactenus ineditum, jam pergo: hoc, quod magnæ admodum molis non est, monasterii Budicensis ad canonicas Regulares translationem, ejusdemque reformatio-* C *nem exponit. Auctor nomen suum nuspiam prodit; nonnulla tamen suppeditat, quibus esse idem, qui alteram e Sancti Vitis supra memoratis scripsit, Gobelinus Persona queat non immerito videri. Fuit enim, uti ipsemet docet, Joannem de Wale, canonicorum Regularium Swollis Priorem, monasterium Budicense, antequam hoc ille reformandum acciperet, anno* 1408 *visitantem, comitatus, postque ecclesiasticum, cui Budicensis parochia ob unius e Wevelsburgensibus fratribus dynastis contumaciam fuerat subjecta, interdictum, in quantum id monasterium Budicense hujusque ecclesiam spectaret, curavit levandum: adhæc contra nonnullos, uti ipsemet pariter docet, capituli Paderbornensis canonicos Wilhelmo Montensi, Paderbornensium episcopo, Budicensis monasterii reformationem atque ad canonicos Regulares translationem quam maxime desideranti, constantissime adhæsit, cumque sævissimam deinde adversus se motam cerneret tempestatem, Paderborna alio se contulit; quæ omnia in Gobelinum Personam optime quadrant, utpote qui et officialis Paderbornensis munere functus* sit, collapsæ in religiosis familiis disciplinæ in- D *staurandæ impense studuerit, hacque occasione Bilveldiam Paderborna secedere fuerit compulsus, uti in ejus Vita apud utrumque Meibomium loco supra citato est videre.*

usui subinde erunt.

21 *At vero Opusculi, de quo hic, auctor, cum de tentata a Paderbornensi episcopo, astuque a mulieribus Budicensibus impedita reliquiarum* S. Meinulphi *ex ecclesia Budicensi ad Paderbornensem translatione sermonem instituit, fuisse refert hasce ab illis, appropinquante episcopo,* in quodam equorum stabulo, turri ipsius ecclesiæ *(Budicensis scilicet)* versus Austrum affixo, sub paleis occultatas; *id vero* retro quandam capsam intra ecclesiam *factum, ait in Cosmodromio suo ætat.* 6, *cap.* 90 *Gobelinus; quo hic occurrente inter hunc scriptorem et Opusculi auctorem dissensu fit, ut, an is sit Gobelinus, magnopere dubitem, maxime quod stylo etiam alter ab altero nonnihil dissidere videatur. Utut sit, Opusculi equidem auctor, quem præterea, utpote rerum minoris dumtaxat momenti scriptorem, nominetenus nosse, non multum refert, suismet oculis, quæ scribit, pleraque conspexit, suamque, quemadmodum* E *ipsemet in fine indicat, lucubrationem anno* 1417 *absolvit. Hæc, aliaque supra expensa, quæ Joannem Probum habet auctorem, in Commentarii hujus decursu, etsi neutra typis integra sit excudenda, usui subinde erunt, maxime cum de monasterii Budicensis ad canonicos Regulares translatione, cultu* S. Meinulphi *ibidem per hos instaurato, miraculisque, instaurationem hanc Sancti ejusdem patrocinio subsecutis, sermo instituetur. Usui erit et suis Paderbonensibus Annalibus Nicolaus Schatenus, Societatis nostræ sacerdos, aliique scriptores sive antiquiores, sive recentiores, quos, cum res feret, fierique poterit, nominatim expressos in medium adducam.*

§ II. Illustre Sancti genus, patria, tempus natale.

E parentibus valde nobilibus natus est Sanctus; fuerint tamen

Nobilissimo sane genere apud antiquorum Saxonum gentem (videsis de hac Operi nostri tom. 2 *Octobris pag.* 180) S. Meinulphum *natum, Sigewardus, antiquior ejus biographus, a quo hac in re nec Gobelinum, nec alium quemvis dis-* F *sentientem invenio, luculentissime num.* 6 *docet. Verba, quibus id ibidem facit, hæc sunt:* Tempore, quo gentem Saxonicam Karolus *(Magnus nimirum)* imperator imperio suo subegit, subactamque de idololatria ad fidem Christi transtulit, natus est de eadem gente *(Saxonum, antiquorum scilicet)* Mainulfus utroque parente admodum nobilibus. *Ita ille, qui præterea Sancti matrem nuncupatam fuisse Wigthruth, num.* 8 *memoriæ prodit. Verum, quod fuerit vel parentis ejus nomen, vel nobilissimum illud, e quo ortus sit, genus, nuspiam edicit, nec scio, an hoc vel apte hactenus a quoquam definitum sit, vel apte etiam, idoneis ad id deficientibus monumentis antiquis, definiri queat. Inter illustriores antiquioresque Westphaliæ, quæ Saxoniæ antiquæ pars fuit, familias non infimum locum tenuit, quæ, in dynastiam Büranam in episcopatu Paderbornensi ad fluvium Almam positam, tituloque Baronatus nobilitatam, diutissime dominata, præterito demum seculo defecit in Mauritio Burano, qui,* cum

AUCTORE C. B.

A *cum ultimus esset masculus clarissimæ gentis suæ surculus, diuque tribunalis cæsarei Spiræ egisset præsidem, seculi tandem, in quo, nuncupato etiam jam inde ab ineunte adolescentia castitatis voto, cælebs vixerat, omnino pertæsus, Societati nostræ nomen dedit, in eaque, cum sociis, non minus exhibitis virtutum exemplis, quam collatis beneficiis profuisset, mortalem hanc vitam cum immortali, uti merito confidimus, anno* 1661 *commutavit.*

familia Buranus, ut Genealogiæ Burana auctor,

23 *E nobilissima illa Regulorum Burensium familia oriundum tradi* S. Meinulphum, *in Fastis Agrippinensibus ante adhuc laudatis ait Gelenius. Nec tantum id tradi asserit, ast etiam pro vero habet Genealogiæ Buranæ, anno* 1629 *in lucem editæ, auctor, qui, si hæc in titulo recte notet, alius non fuerit, quam Gaspar Scioppius; verum Opusculum illud non Scioppium, sed Balthasarem de Bünnighausen, Mauritii Bürani mox laudati quondam pædagogum ejusdemque deinde, Cameræ Spirensis jam præsidis, multis annis œconomum et in dynastia Bürana locum-tenentem, habere auctorem, in Notitia, quam exemplari mihi prælucenti adscripsit, diserte affirmat Joannes Grothausius, Societatis nostræ sacerdos supra adhuc* B *nominatus, qui, quamquam, unde id didicerit, non edicat, vera tamen vel idcirco prædicare videtur, quod, ut libris, qui falsos mendacesque titulos præferunt, solemne est, typographi nomine ordinariique approbatione careat Bürana, de qua hic, Genealogia, nec uspiam compareat in Scioppii Operum Catalogo, quem tom.* 35 *Monument. de Viris in republica litteraria illustribus a pag.* 178 *usqus ad pag.* 230 *Niceronus exhibet. Utut sit, illius equidem lucubrationis auctor, quiscumque demum is fuerit,* S. Meinulphum *facit, ut jam supra innui, familia Buranum.*

cujus hæc de re verba, aliaque de antiquis

24 Is porro, *inquit de* S. Meinulpho *sub suarum in Büranum stemma Annotationum initium,* erat ex adelingis de Büren. *Ut autem qui fuerint apud antiquos Saxones adelingi, studiosum lectorem edoceat, verbis jam recitatis hæc sequentia, ab instituto nostro, uti ex dicendis patescet, non omnino aliena, proxime subjungit:* Sic enim, *ait,* tum in Saxonia *(Antiqua videlicit, Westphaliam etiam complexa)* honoris causa appellabantur Reguli, hoc est, ii, qui in cives, colonos et milites sive ministeriales impe- C rium obtinebant; quos hodie in Italia et Hispania Titulatos, in Germania Hoch undt wolgeborne, id est, Benenatos, inclytos, illustres aut illustrissimos appellant. Hanc ad rem pertinent, quæ Nithardus Carolini sanguinis heros scribit lib. 4 de Dissensionibus filiorum Ludovici Pii: « Saxonum » inquit, « gens omnis in tri« bus ordinibus divisa consistit: sunt enim inter « illos, qui Edelingi, sunt, qui Frilingi, sunt, « qui Lazzi illorum lingua dicuntur: Latina ve« ro lingua hoc sunt: Nobiles, ingenuiles atque « serviles. » Quos vero Hispani Cavalleros, hidalgos aut gentilhombres, id est, equites aut nobiles, Itali Gentilhuomini, Germani Edle aut vom adel, id est, Nobiles, aut de nobilitate, hodie dicunt, illis ante hos centum annos vix nobilis appellatio, in Germania saltem, tribui solebat, sed Vesti modo Germanice audiebant, id est, firmi, quasi quibus jus aliquod in colonos et servos superiori auctoritate confirmatum esset: ex quod haud scio, an et feudale verbum Investire formatum fuerit, quasi esset in Vestorum numerum cooptare. Tale vesti eorum, a quibus investiti fuerant, militas et ministeriales et fideles dicebantur, Germanice Knecht, knabe vel schalk, quæ voces puerum aut ministrum significant, quarum postrema mansit adhuc in Marschalk, quo verbo significatur is, qui equilis præfecturam gerit, et a stabulo est, aliterque Comes stabuli dicitur.

Saxoniæ adelingis hic recitantur,

25 Mar enim Germanis dicebatur equus, et merrha, vel mercha pro equa hodie quoque apud multos in usu est. Quatuor porro generum erant ministeria, quæ milites investiti dominis suis præstabant. Alii erant ad mensam seu dapiferi, alii ad cameram seu cubicularii, alii ad cellam vinariam seu pincernæ. alii denique ad equile sive mareschalci, velut ex Ditmari libro quarto discimus. Tales ergo ministeriales, et oppida sibi subjecta qui habebant, eos exploratum est, fuisse regulos, sive illi principes aut duces, aut margravii vel marchiones, aut landgravii vel comites provinciales, sive comites modo aut nobiles domini, adelingi vel barones audirent, etsi recentior est baronis appellatio, qua multi omnes illos, quos Regulos dixi, comprehendunt. *Hæc ille, quæ utcumque omnia probanda* E *non appareant, Adelingi tamen nomen apud antiquos Saxones præcipue ac proprie idem, quod Germanice* Edel herr, *Latine* nobilis dominus, *significasse mihi videtur, idque ita ut, qui hoc titulo gauderent, verosimiliter, non secus ac postea comites, duces aliique superioris ordinis nobiles, clientes beneficiarios sibi subjectos, terrasque seu oppida obnoxia habuerint, Et* S. Meinulphum *quidem, utpote qui, ut docui, parentes admodum nobiles habuerit, ex hujusmodi adelingis seu nobilibus dominis, unde illustres ejus natales magis adhuc elucescunt, esse indubie prognatum, nemo est, qui eat inficias. Verum illum esse etiam, uti ex jam dictis vult Genealogiæ Büranæ auctor, e derterminata, quæ seculo præterito in Mauritio Bürano extincta est, illustri regulorum Bürensium familia oriundum, unde constat? An ex eo forsan, quod, ut etiam vult idem genealogus, familia illa jam tum Caroli Magni ætate, aut etiam citius inter adelingos seu nobiles dominos locum obtinuerit?*

et scriptor anonymus putarunt,

26 *Verum, utut hoc, quod nescio, an ulla ratione probari queat, gratis dederimus, hinc tamen, ut Sanctum familia fuisse Büranum, quis evincat, nihil omnino eliciet, nisi saltem hanc* F *etiam ab ipsa Caroli Magni ætate aut citius dominatam fuisse probarit in illo terrarum tractu, qui complectebatur paternam Sancti hæreditatem, in qua hic post monasterium Budicense condidit. Animadvertit id haud dubie anonymus, qui Meinulphum e familia Bürana prognatum, in brevi quodam Scripto, penes me exstante, contendit; in hoc enim, quo illos Sancti natales probatos det, de Burensibus regulis ita proloquitur:* Ante tempora Caroli Magni circum circa Büdiken dominia sua habuerunt, veluti ex antiquis documentis demonstratur; in districtu enim Bürensium olim non tantum illam partem, quæ adhuc baronatus Bürensis dicitur, sed etiam Almenam, Brenken, dominum Wevelsborg, Winnenberg et Sintfeldiam, in qua et Vesperte situm, in ipsorum comitatu (veluti antiqua scripta sonant) constituta fuisse, publica scripta docent. *Ita ille, mox etiam, quæ hic laudat, publica scripta adducens: sunt autem diplomata diversa, e quorum priori quidem constat, familiam Büranam anno* 1012 *vasallos clientesque*

AUCTORE C. B.

clientesque beneficiarios sibi habuisse obnoxios, e reliquis vero intelligitur, eamdem anno 1234 *in Sintfeldia, anno* 1308 *in Winnenberg, anno* 1370 *in Brencken, quæ omnia loca a monasterio Budicensi valde remota non sunt, ac anno denique* 1384 *in Wevelburgensi dynastia, in cujus meditullio idem monasterium, uti ipsemet ait, situm est, fuisse adhuc dominatam.*

admodum est dubium,

27 *Verum quid tum? In omnibus illis antiquis documentis, ab anonymo productis, ne vel verbum occurrit, e quo Bürenses regulos in memoratis locis vel ante Caroli Mgni tempora, vel ipsa imperatoris hujus ætate, quod tamen scriptori illi fuisset probandum, rerum fuisse potitos, utcumque conficias. Imo vero Bartholdo de Buren partem Wevelsburgensis dynastiæ, cum hæc primo a comitibus Arnsbergensibus ad Waldecenses, ac deinde ab his ad ecclesiam Paderbornensem transiisset, anno demum* 1301 *ab Ottone, Paderbornensi episcopo, in feudum fuisse concessam, ex antiquis litteris, a Ferdinando, Paderbornensi episcopo, in Monumentis Paderborn. pag.* 228 *et seq. recitatis, liquet: ut adeo quidquid vel laudatus anonymus vel Genealogiæ Buranæ auctor* B *scribat, familia Burana ante Caroli Magni tempora aut ipsa etiam imperatoris hujus ætate in Wevelsburgensi dynastia, ac proin in terrarum tractu, paternam Sancti hæreditatem, in qua hic monasterium Budicense condidit, complectente, dominata fuisse, non videatur. Adhæc, etsi etiam ibidem tunc dominatam, tantisper daremus, nec sic esset consequens, ut* S. Meinulphus *familia Buranus certo exstiterit. Ut quid enim adelingi seu nobiles domini, e quibus Sanctus oriundus est, in quemdam Saxoniæ tractum imperium, quale in Antiqua Saxonia adelingis seu nobilibus dominis competiisse, dixi, obtinere nequierint, simulque aliquot bona atque inter hæc fundum, in quo Sanctus postea monasterium Budicense exstruxit, in adelingorum seu regulorum Bürensium ditione possidere? Omnibus itaque mature expensis, fueritne* S. Meinulphus *e familia Bürana, an ex alia natus, admodum est incertum. Nec certius est, quo loco et quo determinato anno fuerit in lucem editus.*

uti etiam quo diœcesis Paderbornensis

28 *Ut id primo de loco natali ostendam, Sanctus, uti apud omnes in confesso est, atque ex dicendis patescet, bona non pauca, a parentibus ad* C *se devoluta, in quibus et ex quibus monasterium Rudicense exstruxit ac dotavit, in Paderbornensi Westphaliæ diœcesi possedit; unde fit, it, illum quidem esse in hac natum, vero sane non appareat absimile: verum cum Sanctus possessiones plures variis ejusdem diœcesis locis obtinuisse videatur, quo hujus illum loco vicove nasci contigerit, nondum propterea explorantum habetur. Haud procul a loco, quo Sanctus monasterium Budicense condidit, Austrum versus abfuit vicus, Bodeken appellatus, seu potius hujus, utpote in quo illud ipsum monasterium situm fuisse videatur, parœcialis cum adjacentibus domibus ecclesia, a qua ut monasterium a se exstructum Sanctus distingueret, sacrum istud ædificium (adi Gobelinum in Vita num.* 18) *non simpliciter* Bödeken, *sed* Nien *seu* Neu Bödeken, *id est,* Novum Bödeken *nuncupavit. Hoc tamen temporis lapsu nude et simpliciter* Bödeken; *illa vero* Alt-Bödeken, *id est,* Vetus-Bödeken *fuit vocata; quod idcirco forsitan factum fuerit, quod, cum penitus esset collapsa vel saltem ruinæ proxima, vicani Budicenses, ea deserta, ecclesiam, monasterio Budicensi adjunctam, in paræcialem suam, legitima interveniente auctoritate, acceperint. Ita* D *suspicor, quod eam tunc, cum a sanctimonialibus ad canonicos Regulares transiit, fuisse parœcialem, in monasterii Budicensis Chronico Joannes Probus (adi de hoc seculi* XV *scriptore num.* 19) *loco non uno indicet, quodque in diœcesis Paderbornensis parœciarum Catalogo, quem penes me habeo, una dumtaxat parœcia, nomine* Bödeken, *nulla autem, nomine* Alt-Bodeken, *occurrat. Utut sit, quo ad rem jam veniam, Joannes Probus in Opere mox laudato pag.* 48 *et* 39 *refert, in vico, dicto* Alt-Bodeken *seu* Alten-Büdecken, *ætate sua a monasterio Budicensi haud procul (librariorum vitio* quasi ad triduum millia*re loco cit. perperam notatur) fuisse tiliam admodum annosam,* S. Meinulphi *tiliam idcirco appellatam, quod sub illa hic, uti idem scriptor e senibus monasterii Budicensis accolis, progenitorum traditione rem noscentibus, sese audivisse, loco cit. ait, a matre sua Wichtrude, Caroli Magni exercitus metu ex ædibus profuga, fuerit in lucem editus.*

loco

29 *Tiliam admodum annosam,* S. Meinulphi *dictam, in vico Alt Bödeken ætate sua fuisse, asserenti Joanni Probo credo; verum illam vel fuisse tam vetustam, quam innuit, vel a Sancti nativitate, quæ sub eadem acciderit, accepisse no-* E *men, fidem non facit ea, quam allegat, rudis rusticani vulgi traditio. Assertæ nihilominus tiliæ* S. Meinulphi *vetustati favet, nec traditioni, quæ Sanctum sub illa natum, prodit, refragatur Joannes Gamansius, Societatis nostræ sacerdos, in Mss. suis, quas seculo præterito ad Majores nostros misit, de* S. Meinulpho *Notitiis. In his enim de* S. Meinulphi *tilia, quam ipsemet viderat, ita scribit:* Extra monasterium Bodecense medii quadrantis spatio via amœnissima per quercetum, multiplici serie arborum pulchre consitum, . . . aditur et visitur S. Mainulfi juxta viam publicam tilia; ad quam ipse a matre ex Furstenberg metu Caroli Magni Stadbergam obsessuri fugiente fuerit in lucem editus, vel quam ipse in vivis plantavit. Ad hanc singulis annis Feria tertia Rogationum parochia Harensis, hora una dissita, supplicatum *(an forte ad Budicense Sancti monasterium?)* veniens stationem suam habet. *Hæc ille, docens scilicet, tiliam* S. Meinulphi *dictam, nomen suum ab hoc non quidem definite idcirco, quod sub illa Sanctus natus sit, sed tantum sub disjunctione vel ex hoc, vel ex* F *eo, quod a Sancto, in vivis adhuc superstite, fuerit plantata, traxisse, illamque adeo, quod hinc, utrolibet admisso, perinde est consequens, jam inde a Sancti ætate stetisse. Verum quid ni tilia, quam vidit Gamansius.* S. Meinulphi *vocari potuerit, non quidem, quod hic sub illa natus esset aut eamdem plantasset, verum quod vetustiori, a* S. Meinulpho *plantatæ, ideoque* S. Meinulphi *nuncupatæ, fuisset vel proxime, vel post unam aut plures, quibus idem propterea adhæsisset nomen, suffecta? Quid ni etiam a Sancti effigie, quæ ei aliquando fuerit affixa, aliave ignota ex causa ita appellari potuerit? Nec aliud de tilia, a Joanne Probo memorata (hanc enim a tilia Gamansio visa, utpote quæ isti, præ vetustate jam fatiscenti ac caducæ, verosimillime fuerit substituta, reor diversam) est statuendum; ut adeo ex tiliæ,* S. Meinulphi *dictæ, appellatione argus nequeat, vel hunc illam plantasse, vel sub eadem esse natum.*

et quo anno fuerit in lucem editus:

30 *Et vero alibi indubie natus fuerit, si vera sit alia penes me exstans de eo Notitia; secundum hanc enim in Furstenberg, diœcesis Paderbornensis*

AUCTORE C. B.

A *sis loco, cujus ipse fuerit dominus cujusque in Notitia Gamansiana, proxime huc transcripta, mentio fit, fuerit in lucem editus, testantibus id antiquis tabulis, quas sese legisse, Gamansio nostro ætate provectus monasterii Budicensis procurator asseruit. Verum cum non addatur, quæ qualesve fuerint illæ tabulæ, nescio, an fidem integram mereantur, nihiloque certior inde evadit locus Sancti natalis, quem nec aliunde tuto eruas. Quod jam ad annum, quo* Meinulphus *natus sit, spectat, illum nec Sigewardus, Sancti biographus, aliive scriptores antiqui, nec ulla probatæ atque indubiæ fidei monumenta, unde ut plane sit incertus, necessum est, diserte exprimunt, aut etiam quid suppeditant, ex quo eumdem apte definias. Sigewardus tamen exhibet indicia, ex quibus saltem, quandonam natus sit Sanctus, latiori modo habeatur compertum. Id enim (vide ejus verba num. 22 recitata) factum scribit tempore gesti a Carolo Magno adversus Saxones antiquos belli; cum autem hoc ab anno 772 ad annum usque 804, uti inter omnes scriptores convenit,* per continuos triginta tres annos *(ita Eginhardus in Vita Caroli Magni loquitur) durarit, fuit secundum Sigewardum intra illud temporis*
B *spatium, quod inter annum 771 et annum 805 excurrit,* S. Meinulphus *in lucem editus.*

hoc tamen partim ex ætate, qua canonicis Paderbornensibus se junxit.

31 *Sed tempus Sancti natale ex Sigewardo paulo etiam propius modo determinemus. Hic Sancti biographus, cujus omnia verba, ad institutum nostrum hic spectantia, ut dicenda clarius intelligantur, huc transcribo, num. 9 et 10 sic habet:* Puer autem Maiuulpus sub jure scholari ad disciplinam dispositus litterarum, ex dispositione ascendit ad habitum earum, et quod scientiæ literalis habuit, usu operis devotus excoluit. Quippe quia viam, quæ ducit ad vitam, artam et angustam existere scivit, jam de tenero ungui studiis asperioribus mentem formavit.... Cum autem excederet e scholis, excessit etiam desiderium mundani honoris, integra mente migrans ad propositum cononicæ legis in loco, qui dicitur Paterbrunno. Hic eum ejusdem loci pontifex, ipse quidem virtutum gloriosus artifex, nomine Baduradus, benignissima cura nutriendum suscepit, susceptumque largissimo paternitatis et gratiarum sinu refovit. *Hæc Sigewardus, ex quibus colligendum videtur, Sanctum sane non diu ante annum 793 esse natum: Baduradus enim, uti ex iis, quæ apud nos in S. Hathumaro,*
C *proximo ejus in sede Paderbornensi decessore, tom. 2 Augusti pag. 152, num. 19 et binis seqq. dicta sunt, facile colliges, ante annum 815 sedere non cœpit; cum ergo abs illo jam episcopo, prout Sigewardi verba proxime huc transcripta innuunt,* S. Meinulphus *admodum adhuc juvenis et vixdum scholis egressus canonicis Paderbornensibus fuerit adlectus, qui fieri queat, ut hic diu ante annum 793 natus sit?*

partim ex ætate, qua obiit, anno circiter 795 accidisse videtur.

32 *Nec diu etiam post hunc annum id factum mihi suadet Sancti, qui* ætate maturus seu grandævus *obiisse, a Sigewardo in Vita num. 26 traditur, tempus emortuale, quod nimis alioquin ab anno 847, cui a plerisque scriptoribus innectitur, foret removendum. Fuerit itaque Sanctus, uti ex jam dictis pronum est eruere, non improbabiliter anno circiter 793 natus. Etsi porro Schatenus in Annalibus Paderbornensibus pag. 16 et seq. ea litteris consignet, ex quibus consequens est, ut* S. Meinulphi *nativitatem contra nonnullos, qui eam anno 777 perperam affigunt, in annum dumtaxat 779 aut proxime sequentem differat, esse nihilominus eamdem etiam diutius differendam, quisque, quantum opinor, ex jam dictis statuet, maxime cum certius etiam in opinione jam assignata, qua anno circiter 793 illigatur, evanescat periculum, ne, quod cautum præterea loco cit. Schatenus vult, Sanctus noster longius, quam verosimile sit, vixisse adstruatur. Nec refert, in illa tempus ejus emortuale ultra annum 847, cum quo a plerisque scriptoribus componitur, a nobis differri; nullus enim ex his, utpote qui omnes a* Meinulphi *ætate remotissime floruerint, certam atque indubitatam fidem facere potest nec illam mortis, ab hoc obitæ, dilationem longiori, quam Sigewardi, qui Sanctum ætate jam maturum seu senem abiisse e vivis, scribit, auctoritas exigere videatur, annorum spatio infra definiemus, ita scilicet faciendum rati, non quod ad id auctoritas quæpiam irrefragabilis compellat, sed quod non longius, quam necesse sit ratiove suadeat, a communiori receptiorique scriptorum, etiam recentiorum, opinione recedere, sit consultum.* E

§ III. Baptismus, educatio, vitæ institutum: quod, qualeque id fuerit et quandonam susceptum.

Sacris baptismatis undis,

Relata Sancti nativitate, mox patris ejus obitum, matris Wichtrudis, de stupro, sibi a mariti defuncti fratre illato, expostulaturæ, ad Carolum magnum accessum, hujusque occasione baptismum, parvulo Meinulpho, *qui,* licet jam ætas ei concessisset virtutem ambulandi, *sacris tamen undis tinctus nondum fuerat, tunc demum, ipsomet Carolo Magno sponsore, collatum, num. 7 et 8 enarrat Sigewardus, antiquior ejus biographus. Atque hæc quidem omnia anno 783 innectit Annalibus Paderbornensibus pag. 17 Schatenus; verum, cum Sanctus, ut § præcedenti probavi, diu ante annum 793 natus non sit, scriptori isti nec hic assentiri queo. Gobelinus Persona in* Meinulphi *Vita, prout, mutato stylo, apud Surium ad hunc diem exstat excusa, initio sic scribit:* Anno Dominicæ Incarnationis septigentesimo septuagesimo septimo, cum Carolus F Magnus eam Saxoniæ partem, quam nunc Westphaliam vocant, bello sub egisset, omnes majores natu ejus regionis venerunt ad eum Paderbornam, uno dempto Witikindo, viro primario, quem nonnulli regem, alii ducem fuisse arbitrantur. Ii autem, qui ad Carolum venere, omnes in eodem loco salutaribus baptismi undis expiati sunt, visumque est Carolo regi illic episcopi sedem constituere.

ipsomet Carolo Magno sponsore,

34 Itaque tertio abhinc anno parvam ibi construxit ecclesiam, eamque, quod locus necdum munitus esset, Herbipolensi episcopo tum commendavit. Porro anno inde decimo quinto canonicum ecclesiæ Herbipolensis Hatumarium, natione Westphalum, primum illic episcopum instituit; cujus episcopatus anno quarto Leo Pontifex Romanus, ejus nominis tertius, ab æmulis Roma pulsus, ad regem Carolum Paderbornam venit, et ab eo honorifice in primis acceptus sedem illam Apostolica auctoritate confirmavit;

AUCTORE C. B

vit; *ac deinde, nullo plane alio interposito verbo, sequentia subjungit:* Per id tempus vir quidam opulentus et nobilis, non longe ab eo loco habitans, Christiana religione jam initiatus, viam universæ carnis ingressus est, relicta uxore Catholica Wigtrude, et parvo filio, qui, etsi per ætatem ambulare jam posset, necdum tamen baptismatis fonte renatus erat. Ea ergo Wictrudis, captata opportunitate, ad Carolum regem cum Filiolo suo fidenter accessit, atque ejus gratiam et benevolentiam studuit promereri. At rex fæminam humaniter et pie accipiens, Filium ejus coram se curavit baptizari, et eum de sacro fonte suscipiens, MEINULPHI nomen ei imposuit.

non indubie, ut notat Cointius, anno 799,

35 *Ita hactenus apud Surium Gobelinus: Sanctum autem anno 799 sacro baptismatis fonte fuisse ablutum, Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum tom.* 6, *pag.* 695 *e duobus illis Gobelinianæ apud Surium Vitæ textibus concludit. Et vero stando, ut facit, Gobelinianæ lucubrationis, a Surio editæ, auctoritate, non immerito. Cum enim in horum posteriori Gobelinus seu potius Surius, Sanctum* per id tempus *(cujus* B *scilicet ante meminerat) baptizatum fuisse. scribens, singulari numero utatur, unice, ut consideranti patebit, tribus hisce vocibus,* per id tempus, *designat annum sedis Hathumari, Paderbornensis episcopi, quartum, anno Christi* 799 *et Gobelini calculis congruentem, quo Leonem III Papam Paderbornam ad Carolum Magnum accessisse, ultimo prioris textus loco narrarat. Verum etsi Gobelinus in Vita, primigenio scriptoris hujus servato stylo, edenda Saxonum ad Carolum Magnum Paderbornam concursum, ecclesiam ibidem exstructam, Hathumari ad sedem Paderbornensem promotionem et Leonis III Papæ ad Carolum Magnum accessum, non secus atque in Vita per Surium interpolata sit, num.* 6 *commemoret, illaque omnia facta iisdem plane, quas hæc exhibet, notis chronicis (pro anno enim* 770, *cui numerosum Saxonum ad Carolum baptismumque concursum manifesto errore, non a Gobelino, sed a librariis profecto, illigat, annum* 777 *restituendum, infra in Annotatis docebo) ibidem etiam afficiat, Sanctum tamen non* per id tempus, *cujus ante meminerit, sed, usurpato plurali numero,* illis temporibus *baptizatum fuisse, subjungit; qua loquendi formula non solum annum sedis* C *Hathumari quartum, quo Leo III Papa Paderbornam se contulerit, sed, ut consideranti palam fiet, totum illud, quod ab anno* 777 *usque ad annum* 799 *excurrit, temporis spatium designat, ut adeo non obstet, quo minus etiam citius, quam anno* 799, *Sanctus credatur fuisse baptizatus.*

sed anno potius 797 vel sequenti fuit ablutus,

36 *Et vero* Meinulphi *baptismus anno potius* 797 *aut* 798 *idcirco videtur innectendus, quod anno, ut § præced. docui,* 793 *non improbabiliter natus sit, quodque, cum baptismum suscepit, virtutem ambulandi, ut Sigewardus ipso narrationis suæ contextu num.* 6 *innuere videtur, per ætatem vix habuerit, triennisque proinde duntaxat aut ad summum quadriennis exstiterit. Nec est, quod opponas, Sanctum Paderbornæ baptizatum fuisse; Carolum Magnum autem, qui eum e sacro fonte suscepit, anno* 797 *aut sequenti Paderbornam non adiisse. Primo enim unde constat, Sanctum baptismo Paderbornæ fuisse initiatum? Verosimillime quidem Wichtrudis, ejus mater, haud procul Paderborna habitarit; verum cum simul etiam haud procul ab Heristallo, Saxonico* D *in diœcesi Paderbornensi ad Visurgim castro, in quo Carolum Magnum, diviso per adjacentes regiones exercitu, anno* 797 *hybernasse, in Ann. Paderborn. pag.* 36 *docet Schatenus, domicilium habuerit, quid ni illo ad hunc principem sese cum parvulo* Meinulpho *potuerit conferre? Sed ut demus etiam tantisper, Paderbornæ hunc fuisse salutaribus baptismi undis expiatum, qui ibidem Carolum Magnum anno* 797 *aut sequenti non fuisse probabis? Etsi enim hunc principem Paderbornæ anno* 797 *commoratum, non memorent scriptores antiqui, cum tamen, ut dictum est, anno illo Heristalli hybernarit, esse utique videtur, cur hinc ad vicinam Paderbornam subinde tunc excurrisse credatur. Adhæc cum Carolus Magnus (adi in Ann. Paderborn. pag.* 38 *Schatenum) anno* 798, *subacta Ostfalia compositisque per Westphaliam sacris profanisque rebus, Aquisgranum discesserit, huc illum Paderborna, ubi etiam aliquamdiu hæserit, sese tum contulisse, verosimile apparet.*

litterasque deinde,

37 *Quod si modo Sanctum anno* 799, *quo Leo III Papa Carolum Magnum Paderbornæ convenit, baptizatum fuisse, præfracte adhuc velis, haud equidem magnopere refragabor; cum enim* Meinulphus, E *dum sacro lavacro fuit ablutus, quatuor forte, ut jam innui, annorum fuerit, hique retro computati deducant ad annum* 795, *manebit vel sic, quod supra statui, quodque est præcipuum, eum saltem non diu post annum* 793 *esse natum. Utut tandem sese res habeat, vix equidem dubitem, quin Sanctus, seculo* VIII *jam prope elapso, sacro baptismatis fonte fuerit regeneratus quod latiori hoc modo definiisse jam sufficiat. Porro Sanctum fuisse etiam a Carolo Magno in tutelam susceptum. Schatenus in Ann. Paderborn. pag.* 17 *affirmat; etsi vero id nec Sigewardus, nec Gobelinus diserte uspiam edicat, a vero tamen abhorrere, neutiquam videtur; imo vero dubitandum non est, quin hic princeps puerum* Meinulphum, *quem de sacro fonte levarat, honeste ac Christiane educandume litterisque imbuendum curarit. Et eum quidem* scholaribus disciplinis *apud Baduradum, Paderbornensem episcopum,* fuisse mancipatum, *Gobelinus in Vita num.* 9 *scribit.*

non tamen, ut Gobelinus tradit,

38 *Verum cum Sanctus, ut docui, non serius, quam anno circiter* 793, *natus sit, certeque non citius, quam anno* 815, *ad Paderbornensem cathedram Baduradus fuerit evectus, qui hic* F Meinulphum *adhuc puerum* scholaribus, *ut loquitur Gobelinus.* disciplinis *seu litteris imbuendum queat accepisse? Nec juvat hic dicere, Baduradum, nondum episcopum, oneri huic sese submisisse, tantumque per prolepsin a Gobelino episcopi titulo insigniri; Gobelinus enim loco cit. ita habet:* Postquam Hatumarus primus episcopus Paderbornensem rexit ecclesiam annis octo, decessit, et successit ei quidam de clero Wirtziburgensi, sed natione Westfalus, nomine Baduradus, qui rexit ecclesiam annis quadraginta octo.... Et sic Baduradus cathedralem ecclesiam Paderbornensem, quam Carolus Magnus inchoaverat, consummavit, apud quem puer Meynulfus scholaribus disciplinis est mancipatus; *quibus verbis sane, puerum* Meinulphum *scholaribus disciplinis seu litteris excolendum Badurado, jam tum creato episcopo, datum fuisse, Gobelinus sat aperte tradit, uti nemo non videt: a vero autem hic aberrare Gobelinum, liquet etiam vel ex eo, quod Baduradus, cum in episcopum Paderbornensem electus est, inter clerum Herbipolensem,*

AUCTORE C. B.

A *polensem, uti ex iis, quæ de eo Schatenus in Ann. Paderborn. ad annum* 815 *memorat, fas est colligere, Herbipoli egisse videatur, nec eo educandus litterisque ac moribus Christianis informandus e Westphalia missus fuisse uspiam legitur puer* Meinulphus.

alioque ex capite forsan contendes,

39 *Vidit hæc verosimiliter Schatenus, ideoque in Ann. Paderborn. ad annum* 783, *pag.* 17 *scribit, puerum* Meinulphum, *non Badurado, sed, quod a vero neutiquam abhorret, sacerdotibus educandum impense a Carolo Magno commendatum, factumque ætate maturiorem ab Hathumaro Paderbonensi episcopo litteris excultum fuisse; quod pariter, cum Hathumarus (adi Operis nostri tom.* 2 *Augusti pag.* 452, *num.* 18 *et seqq.) ante annum* 815 *e vivis non abierit, veritati potest esse consonum, sive interim is, ut in Annal. Paderborn. pag.* 29 *et seq. docet Schatenus, anno* 795, *sive, ut Ekhardus in Commentariis de Rebus Franciæ Orientalis lib.* 25, *num.* 78 *et* 110 *contendit, aliquot annis serius ad episcopatum Paderbornensem fuerit evectus. Ut itaque ipsemet Hathumarus et Baduradus, Carolo Magno a devicta Saxonum gente obsides inter* B *ceteros nobilium adolescentes olim dati, posteaque ambo, alter post alterum, Paderbornenses episcopi, fuerunt per hunc principem episcopo Herbipolensi educandi Christianisque moribus formandi traditi, ita volente eodem Carolo,* Meinulphus *ab Hathumaro Paderbornensi episcopo, seu potius sancti hujus antistitis, aut certe, si res, antequam is esset episcopus, accidit, præsulis Herbipolensis, diœcesim Paderbornensem vicario munere tunc moderati, cura fuerit verosimillime educatus a sacerdotibus, Herbipoli in diœcesim Paderbornensem missis, qui eum non tantum litteris, sed etiam Christianæ religionis rudimentis, virtutumque studio egregie imbuerint. At vero, oggeres, apud Overhamum sola verba, num.* 31 *huc transcripta, cum paucis aliis, ad rem non facientibus, integram Vitæ, per Sigewardum scriptæ, caput constituunt, idque hunc præfert titulum :* S. Mainulfus ab antistite Badurado ingenue educatur.

a Badurado, probe edoctus scholisque egressus

40 *Fateor, sic habet : verum quid tum? Overhamus pro mero suo arbitrio titulum illum effinxisse videtur: ita autumo, tum quod is ab apographo nostro Hardeshusano, num.* 12 *et alibi jam laudato, absit, tum quod in toto isto capite nulla plane* Mei- C nulphi *a Badurado vel educati vel litteris exculti mentio occurrat. Sigewardus quidem ibidem de* Meinulpho *ita scribit :* Cum autem excederet e scholis, excessit etiam desiderium mundani honoris, integra mente migrans ad propositum canonicæ legis in loco, qui dicitur PATERBRUNNO. Hic eum ejusdem loci Pontifex, ipse quidem virtutum gloriosus artifex, nomine Baduradus, benignissima cura nutriendum suscepit; *verum his verbis unice significatur, fuisse Sanctum, jam scholis, quod bene notandum est, egressum, canonicis Paderbornensibus a Badurado adscriptum, nutriendumque susceptum, eo scilicet modo, quo tunc canonici cathedrales, in communi viventes, ab episcopis suis, sive e solis fere propriis bonis, si divites essent, sive, si pauperes, ex ecclesiæ facultatibus, nutriri seu ali solebant. Ecquis vero hinc concludat,* Meinulphum *puerum a Badurado fuisse ingenue educatum, litterisve excultum? Nec est, quod reponas, Sanctum, canonicis jam aggregatum, a Badurado aut saltem hujus cura scientias altiores didicisse, id enim, utut vero sane simillimum, hic non quæritur, sed unice an Sanctus sub Baduradi jam episcopi disciplina puerilem ætatem exegerit, litterasque tunc ab eo fuerit edoctus, quod a vero alienum, sufficienter, quantum opinor, modo dicta evincunt. Ad vitæ institutum, a* Meinulpho *susceptum, quoniam de eo mentio jam incidit, sermonem nunc converto.*

Paderbornæ canonicorum collegio nomen dedit,

41 *Sanctus litteris jam probe excultus, Paderbornæ, ut Sigewardus verbis proxime iterum jam recitatis docet* propositum *seu institutum* canonicæ legis *fuit amplexus, id est, canonicis nomen dedit. Verum quod qualeve id fuit vitæ institutum, et quandonam a Sancto susceptum? Cum* Meinulphus, *ut supra docui, anno circiter* 793 *natus sit, juvenisque adhuc et vixdum scholis egressus, uti ex verborum Sigewardi num.* 31 *huc transcriptorum contextu apparet, canonicis Paderbornensibus, postquam jam Baduradus, episcopus ex dictis ante annum* 815 *non creatus, dignitatem hanc esset adeptus, sese adjunxerit, id verosimiliter vel ipso anno* 815 *vel sequenti aut certe non multo serius evenerit. Atque ita quidem, quo circiter tempore canonicis Paderbornensibus Sanctus se junxerit, innotescit; quod autem pertinet ad quæstionem, qua quod qualeve vitæ institutum sic* E *susceperit, inquiritur, alii illum ex hoc Benedictinum monachum, alii canonicum Regularem faciunt. Et primo quidem illis, qui* Meinulphum *faciunt Benedictinum monachum, accensendi certo sunt supra laudati, qui in Fastos sacros, Sanctis Benedictinis celebrandis a se contextos, Sanctum nostrum intulere, Benedictini hagiologi, Wionus scilicet, Dorgainus, Menardus et Bucelinus: verum tres priores nullam omnino, ob quam Ordinis sui Sanctis* Meinulphum *annumerent, rationem adducunt in medium; ultimus vero elogii, quo illum exornat, initio ita ad hunc diem memorat;* Is (S. Meinulphus *nimirum*) a Carolo Magno imperatore a sacro fonte susceptus, et in collegium denique cathedralium monachorum Paderbornensium adscriptus, sub Regulari instituto magnis profectibus claruit, et ut generis præstantissima nobilitate, sic humilitate monachica et rara vitæ sanctitate refulsit.

quod cum ab ipso sui initio, sive hoc ab Hathamaro, l Paderbornensi episcopo,

42 *Bucelinus ergo Sanctum idcirco facit Benedictinum monachum, quod cathedrale canonicorum Paderbornensium collegium, cui ille nomen dedit, e monachis Sancti ætate constitisse existimarit. Nec alia ratione, quantum opinor, ducti fuerint alii, qui cum Bucelino Benedictinum Sancti monachatum asseruerunt.* F *Verum fuitne reipsa* Meinulphi *ætate e monachis constans cathedrale Paderbornense collegium? E monachis sane verosimiliter tunc constiterit, si ab ipso sui initio, cum Sancti ætate forsan conjuncto, aut certe hanc non multum prægresso, pro monachis fuerit institutum; verum id non monachorum, sed clericorum primitus fuisse, nec ab his ad illos ad id usque tempus, quo Sanctus e vivis abiit, fuisse translatum, jam nunc dicenda aperient. Collegium illud, vel ab Hathumaro, jam primo Paderbornensium episcopo, vel sancto illo antistite ad sacram hanc dignitatem nondum evecto, initium accepit, ut communis fert opinio : si primum, nullus dubito, quin primitus, non monachorum, sed clericorum fuerit; Hathumarus enim in primaria sua seu cathedrali ecclesia, non monachos, sed clericos collocarit, utpote ipsemet clericus, e clero Wirceburgensi seu Herbipolensi ad cathedram Paderbornensem assumptus, quemadmodum apud nos tom.* v *Julii in Historia Translationis S. Liborii pag.* 415, *num.* 7 *docet, qui Hathumaro suppar fuit, Ido presbyter,*

AUCTORE C. B.

sbyter, seu potius ex hujus relatione auctor Saxo anonymus. Quod si autem ante aditum ab Hathumaro episcopatum initium acceperit, etiam vel sic clericorum, non monachorum, primitus exstiterit.

sive a Burchardi proximo in sedem Herbipolensem successore Megingozo,

43 Rem sic ostendo: antequam Hathumarum, primum certumque episcopum, nacta esset Paderbornensis ecclesia, vicario hanc munere ad Hathumari usque promotionem administrarunt Wirceburgenses seu Herbipolenses episcopi, uti inter eruditos convenit, probatque in Annal. Paderborn. ad annum 785 Schatenus, qui vicariam illam diœcesis Paderbornensis administrationem primo fuisse penes S. Burchardum, primum Herbipolensium episcopum, ibidem etiam docet, ductus auctoritate Egilwardi, qui S. Burchardum, cujus Vitam litteris est complexus, ad annum usque 791 in vivis fuisse superstitem, memoriæ prodit: verum cum S. Burchardus, uti Georgius Eckhardus lib. 23 Rerum Franciæ Orientalis num. 143 luculentissime ostendit, ante S. Bonifacium, Moguntinum archiepiscopum, anno 754, aut certe sequenti, e vivis martyrio sublatum, ultimum diem clauserit, nequiit sane Paderbornen-B sem ecclesiam, utpote ante annum 772, quo bellum Saxonicum Carolus Magnus primum est exorsus, certissime non erectam, vicario episcopi munere administrasse. At vero S. Burchardo in sedem Herbipolensem proxime successit Megingozus, cui si vicarium illud munus attribuatur, nihil sane vero fiet absimile.

Paderbornensem ecclesiam vel per se vel per Bernwelfum,

44 Megingozus enim, uti apud laudatum Eckhardum lib. 24 Rerum Franciæ Orientalis num. I et 236 probatum invenies, diœcesim Herbipolensem ab anno 752 ad annum usque 785, quo eam Bernwelfo resignavit, antistes moderatus est; vicaria autem ecclesiæ Paderbornensis cura jam inde ab anno 780 Wirceburgensibus seu Herbipolensibus episcopis videtur fuisse commissa; Gobelinus enim in Cosmodromio ætate 6, cap. 38 sic scribit: Erexit igitur Carolus quandam ecclesiam in Paderborne, quam commisit episcopo Wizzeburgensi respiciendam, donec de episcopo posset eidem loco tuto providere. Et hæc ecclesia incepta est anno Domini septingentesimo octogesimo. Adhæc, inquit in Annal. Paderborn. pag. 24 Schatenus, ex veteri Chronico Franconiæ, C quod nobiscum P. Joannes Gamansius communicavit, Bernwulfum, successorem Megingaudi ac tertium Herbipolensem episcopum, missum ante episcopatum suum in Saxoniam et per aliquot annos Paderbornensem ecclesiam vicario episcopi munere administrasse, constat; ita fere ad verbum loco cit. Schatenus; cum autem Megingozus seu Megingaudus, ut jam docui, ab anno 752 ad annum usque 785 Herbipolensem cathedram occuparit, diuque indubie ante hunc posteriorem annum Bernwelfum in clero suo numerarit, id enimvero, quod hic de Bernwelfo ante Herbipolensem episcopatum, ei ex dictis anno 785 collatum, Herbipoli in Saxoniam seu Westphaliam misso, gestoque ibidem abs illo per aliquot annos vicario Paderbornensis episcopi munere ex antiquo Franconiæ Chronico asseritur, fuerit verosimillime, Megingozo vel jubente vel saltem curante, effectum, ut adeo hic tunc Paderbornensem ecclesiam non quidem per se, sed per Bernwelfum, proximum suum in sede Herbipolensi successorem, vicaria cura gubernarit.

45 Jam vero, si sub Megingozo cathedrali Paderbornensi collegio datum fuerit initium, illud nihilominus, etiam hoc dato, non monachorum, sed clericorum, primitus exstiterit. Etsi enim Mabillonius aliique scriptores Benedicti Ordini suo Megingozum seu Megingaudum Herbipolensem episcopum adscribant, anne tamen his, cum Herbipolensem adhuc ageret episcopum, reipsa exstiterit monachus, undequaque (adi lib. 24 Comment. Franciæ Orientalis num. 66 et seq. Eckardum supra plus semel jam laudatum) certum non est: nec, et si certum omnino foret, quidquam propterea contra nos posset inferri. Etenim in Occidentalem Antiquæ Saxoniæ plagam seu Westphaliam Bernwelfum, qui, non monachus, sed clericus erat, Paderbornensem diœcesim vicario episcopi munere administraturum, Megingozus misit, qui tamen monachum verosimiliter fuisset missurus, si in cathedrali seu primaria ejusdem diœcesis ecclesia, non clericos, sed monachos voluisset collocari. Adhæc Bernwelfus, qui Megingozi jussu ac nomine vicarium diœcesis Paderbornensis munus gessit, non tantum erat clericus, verum etiam monachis, utpote quos (adi apud Mabillonium Seculo III Bened., part. I, pag. 715 Egilwardum in Vita S. Burchardi) e principe seu cathedrali Wirceburgensi S. Kiliani ecclesia, ut primum postea Herbipolensium E episcopus factus erat, eliminarit, parum æquus; quod cum ita sit, Paderbornæ eum tunc monachorum collegium congregasse, parum verosimile apparet. Et sane (videsis in Annal. Paderborn. pag. 25 Schatenum) minime id tum fecisse Bernwelfum, sed in primaria Paderbornensi ecclesia clericos constituisse, non obscure docet vetustum Franconiæ Chronicon supra citatum.

monachis parum æquum, vicario episcopi munere moderato,

sive denique ab altero e binis proximis Megingozi successoribus repetas, clericorum fuerit,

46 Quod si porro ex eo, quod ad annum 785, quo Bernwelfus resignatum sibi a Megingozo Herbipolensem episcopatum adivit, Westphalia nimium adhuc belli motibus turbata figendo Paderbornæ, sive clericorum sive monachorum, collegio locum dedisse non videatur, antiquo illi monumento fidem deneges, cathedraleque canonicorum collegium Paderbornæ sub Megingozo a Bernwelfo nondum episcopo inchoatum nolis, nec sic etiam illius initium a monachis repetendum evinces. In hypothesi enim, qua dictum collegium ante Hathumari ad episcopatum promotionem primo fuisse inceptum, tantisper hic admittimus, necesse omnino est, ut idem collegium, si non sub Megingozo, Bernwelfo, equidem Herbipolensi jam episcopo, F aut certe sub altero e binis proximis ejus successoribus, ante annum 811, quo indubie Paderbornensium episcopus creatus jam fuerat Hathumarus, e vita (vide in Franciæ Orientalis Commentariis lib. 26 et 27 Eckardum) jam ereptis, initium accepisse statuatur; cum vero hi omnes, uti ex Eckardo locis proxime citt. liquet, clerici fuerint, manebit adhuc, fuisse illud a primo suo auctore e clericis, non autem e monachis, conflatum, ut adeo sive ante, sive post aditum ab Hathumaro Paderbornensem episcopatum initium acceperit, clericorum equidem primitus, non autem monachorum, exstiterit.

manseritque etiam Sancti ætate, monachum hic professus non est,

47 Atque id adeo veritati consonum existimavit Schatenus, ut in Annalibus Paderborn. pag. 35 affirmare non dubitarit, nulla prorsus, unde ecclesiæ Paderbornensis originem a monachis repetas, indicia exstare aut vestigia; quod etiam agnovisse videtur Mabillonius, utpote qui cathedralibus Germaniæ ecclesiis, quas initio a monachis Benedictinis occupatus fuisse, Præfatione in III Sæculum Benedictinum § III contendit, Paderbornensem non accenseat. Jam vero cum nihil omnino

AUCTORE C. B.

A *omnino etiam suppetat, unde cathedrale Paderbornense collegium, primitus ex dictis vel ab aliquo e tribus proximis S. Burchardi in sedem Herbipolensem successoribus, vel ab Hathumaro, primo Paderbornensi episcopo, pro clericis institutum, fuisse deinde aut ab hoc, aut a proximo ejus successore Badurado, quem Sanctus noster in morte vel præcessit, vel certe quam proxime excepit, ad monachos translatum, suspiceris; imo vero cum id aut ab Hathumaro, aut a Badurado factum, credibile non appareat vel ex eo, quod ambo, utpote e clero Herbipolensi, uti supra docui, ad cathedram Paderbornensem assumpti, clerici exstiterint, verosimillime sane, si non certo, idem Paderbornense collegium et eo etiam tempore, quo ei nomen dedit* S. Meinulphus, *et tota hujus ætate clericorum, non monachorum, fuerit, Sanctusque proinde, utpote collegii, cui se junxerat, institutum haud dubie secutus, clericum canonicum, non monachum canonicum fuerit professus. Et sane Sanctum monachum non fuisse, non obscure etiam Sæculo* IV *Benedictino, part.* 2 *fatetur Mabillonius : cum enim ibidem* B *inter Prætermissos refert, aitque* : Meinulfus in Martyrologio nostro *(Menardianum designat)* adscriptus est Octobris die v, tametsi nihil de ejus monastica professione in ejus Actis legitur.

nec tamen etiam ad hodiernum canonicorum Regularium,

48 *At vero, sciscitabere nunc fortassis, fuitne ergo canonicum Regularem S. Augustini* S. Meinulphus *professus? Scriptor anonymus, qui Chronicon Bodecense, num.* 19 *memoratum, publici juris fecit paucisque etiam, quod ibidem non monui, Annotationibus auxit, pag.* 124 *hanc suggerit notitiam :* Agunt canonici Regulares Congregat. Windesheimensis quinto Octobris sub ritu duplici de S. Meinulpho, tanquam de Sancto Ordinis una cum aliis Germanicæ utriusque sanctis patronis, quales sunt SS. Bonifacius, Rupertus, Udalricus, Wilibaldus, Chilianus, Wolfangus, *etc. Sanctum ergo, uti ex his verbis apparet, Ordini suo, canonicorum Regularium S. Augustini vocato, accensent Regulares Congregationis Windesheimensis canonici. Joannes Mauburnus, alias a loco natali* Joannes de Bruxellis *dictus, qui et ipse e Congregatione Windesheimensi canonicus Regularis S. Augustini fuit, in libro notato apud nos † Ms.* 163, *quem* C *exeunte seculo* XV *concinnavit ac* Sanctorum Ordinis Canonicorum Regularium Venatorium *inscripsit*, S. Meinulphum *suo canonicorum Regularium S. Augustini Ordini cap.* 123, *quod* De sancto Meynulpho archidiacono Padeburnensi *inscribitur, pariter attribuit, sibique hac in re etiam alios assentientes habet, quorum omnium hic nomina non recenseo, sed nec canonicum Regularem, quales modo sunt, qui canonici Regulares S. Augustini audiunt, Sanctum nostrum fuisse, nunc ostendo. Ante octavum æræ Christianæ seculum ecclesiarum seu clerici seu presbyteri a canone matriculave ecclesiæ, cui, ex hujus stipendiis alendi, erant inscripti, dicebantur Canonici; seculo autem* IX, *quo Sanctus noster obiit, imo jam inde ab octavo, quo clerici, quoad fieri poterat, in congregationes et communem vitam compingi primum cœpere, non amplius ab illo Ecclesiæ canone seu matricula, cui essent inscripti, sed a canone seu Regula vitæ, e sacris canonibus sanctorumque Patrum scriptis contexta, quæ ipsis servanda præscribebatur, nomen suum accipiebant, ut Thomassinus de veteri et nova Ecclesiæ Disciplina tom.* I, *lib.* 3, *cap.* 8 *et* 9 *e diversis præcipue conciliis, seculo octavo et nono celebratis, ostendit.*

utpote quod seculo IX, *quo Sanctus floruit,*

49 *Omnes porro, ut ibidem Thomassinus etiam docet, posterioris hujus generis canonici, quorum alii vel intra vel juxta ædes episcopales sub ipsomet episcopo aut alio præposito, alii, qui collegialium erant ecclesiarum, seu in civitate extra ædes episcopales seu etiam ruri sub præposito, ac alii denique in monasteriis (eorum enim omnium ædes, non secus ac monachorum, monasteria etiam vocabantur) cœnobiisve sub abbate agebant, communi claustro, refectorio et dormitorio cum suo seu episcopo seu præposito seu abbate utebantur; etsi autem ita in claustris vitam communem ducerent, essentque etiam subinde ex illis, qui possessionibus suis bonisque omnibus temporalibus nuntium remitterent, quisque tamen patrimonium aliaque bona retinere poterat, nec ullæ erant canonicorum illorum congregationes, quæ voluntariæ paupertatis voto, ut hodierni Regulares S. Augustini canonici, essent obstricti. Liquet id potissimum tum generatim ex conciliis, utroque proxime memorato seculo celebratis, quæ alios canonicos, quam quibus bona temporalia patrimoniumque retinere fas esset, nuspiam memorent, tum nominatim ex concilio* E *Aquisgranensi, quod anno* 816 *sub Ludovico Pio fuit celebratum, quodque in Regula, quam,* 145 *capitibus ceu totidem canonibus distinctam, canonicis deinceps servandam decrevit, can. seu cap.* 115 *universim de canonicis ita pronuntiat :* Quamquam enim canonicis, quia in sacris canonibus illis prohibitum non legitur, liceat linum induere, carnibus vesci, dare et accipere, proprias res et Ecclesiæ cum humilitate et justitia habere, quod monachis, qui secundum Regularem institutionem arctiorem ducunt vitam, penitus inhibitum est, non tamen in cavendis vitiis et amplectendis virtutibus eorum a monachorum distare debet vita; *quibus ex verbis sane manifestum fit, usque ad Aquisgranense concilium, seu ad annum usque* 816, *quo id dixi celebratum, canonicis a sacris præcedentium conciliorum canonibus inhibitam non fuisse rerum temporalium possessionem, quæ cum eis deinde, labente adhuc seculo* IX, *nulla plane via facta fuisse illicita inveniatur, consequens est, ut seculo* VIII *et* IX *voluntariam paupertatem, cui moderni Regulares* F *S. Augustini canonici sese obstringunt, professi non fuerint.*

nondum viguisse,

50 *Jam vero, cum id ita sit, quis credat, canonicorum Paderbornensium congregationem, seculo octavo exeunte aut initio noni ex dictis institutam, fuisse seculo* IX *spontaneæ paupertatis professione constrictam, Sanctumque proinde, utpote qui illos inter tunc egerit, canonicum Regularem exstitisse, quales modo sunt, qui Canonici Regulares S. Augustini nuncupantur? Et vero, quod ad Sanctum nostrum nominatim pertinet, non fuisse eum voluntariæ paupertati obstrictum, ac proin nec ad modernorum S. Augustini canonicorum normam canonicum, liquidum, etiam sit vel ex eo, quod Budicense monasterium, uti infra docebo, in patrimonii sui fundo exstruxerit, atque e propriis suis facultatibus jam dudum canonicus largissime dotarit. Vidit id Mauburnus supra laudatus, hincque loco ibidem cit. ait, contra spontaneam* S. Meinulphi *paupertatem e monasterii Budicensis constructione, in proprio patrimonii sui fundo abs eo facta, argui idcirco non posse, quod ad sanctum illud opus absque*

AUCTORE C. B.

que episcopi sui facultate manus non admoverit. Fateor, id Sanctus absque prævia episcopi sui facultate non fecit; verum anne hanc idcirco petiit, quod, ea non obtenta, de patrimonio, aliisque temporalibus bonis disponere, nefas illi esset? Id sane Mauburnum, qui ita ratiocinatur, existimasse necesse est; ast qui hæc ejus queat probari opinio, haud satis perspicio. Cum enim, invitis aut non annuentibus locorum episcopis, de novo exstruere monasteria, integrum non sit, quid ni e solo hoc capite factum esse queat, ut Sanctus Budicæ condendi monasterii facultatem a Paderbornensi episcopo, cui locus ille suberat, flagitarit? Adhæc anne ergo moderno Regulari S. Augustini canonico patrimonii aliorumque temporalium bonorum dominium ea lege, ut de hisce absque Superiorum suorum consensu non disponat, sibi retinere fas sit?

quidquid etiam contra

51 *Id equidem non apparet, ac proin, etsi etiam darem, Sancto jam canonico hujusmodi dumtaxat vinculatum, ut aiunt, rerum suarum dominium fuisse, consequens idcirco non esset, ut is talis, quales hodierni sunt Regulares S. Augustini canonici, canonicus exstiterit. Nec est,* B *quod hic modo opponas, Wilhelmum, Paderbornensem anno* 1400 *electum episcopum, et Gobelinum Personam, quorum ille in litteris, quibus apud Gobelinum Cosmodromii ætate* 6, *cap.* 90 *cœnobium Budicense in Joannem Wael, canonicorum Regularium monasterii Swollensis Priorem, anno* 1409 *transcribit, ita loquitur :* Meinolphus ejusdem monasterii *(Budicensis)* fundator supra dictus religionis illius *(canonicorum Regularium)* creditur fuisse professor; *hic vero, cathedrales Paderbornensis ecclesiæ canonicos usque ad Bernardum IV, Paderbornensem e comitibus Lippiensibus episcopum seculo* XIII *creatum, Regulares fuisse, Cosmodromii ætate* 6, *cap.* 64 *innuit; cum enim Wilhelmus seculo demum quinto decimo Paderbornensium fuerit electus episcopus,* S. Meinulphum, *jam inde a seculo* IX *vita functum, canonicum Regularem fuisse, nemo prudens persuasum sibi habebit ex eo, quod Wilhelmi Paderbornensis episcopi ætate ita fuerit creditum; quod autem ad Gobelinum Personam jam pertinet, cum hujus ætate seu seculo* XIV *senescente et* XV *ineunte plurimæ canonicorum, qui canonici Regulares dicerentur, congregationes exi-* C *sterent, forsitan is scriptor antiquiorum, qui usque ad seculum* XIII *floruerunt, Paderbornensium canonicorum congregationem, non secus atque illas, temporis sui more seu instituto ad anteriorum temporum morem seu institutum perverse translato, e canonicis Regularibus constitisse, existimarit, ut non sit, cur illum, nimis præterea a re, quam memorat, remotum, multum hic moremur.*

hic opponas, noscatur.

52 *Quod si id displiceat, cum seculo* XV *ad finem vergente, quo simul et initio sequentis Gobelinus floruit, Paderbornenses canonici, privatam tum vitam agentes, domosque separatas incolentes, canonicorum secularium nomine venirent, fortassis hic auctor de antiquioribus, seculum* XIV *prægressis, Paderbornensibus canonicis, quod ita hos inter et illos apte distingui cerneret, veluti de canonicis Regularibus fuerit locutus, ratione habita, non quidem Regulæ, quam hodierni profitentur Regulares canonici, sed Regulæ Aquisgranensis, anno* 316 *e sacris canonibus sanctorumque Patrum scriptis contextæ, e cujus præscripto vitam communem, patrimonio tamen aliisque temporalibus rebus non abdicatis, antiqui* D *illi Paderbornenses canonici in claustro exegerant. Sane quo minus ultimam hanc interpretationem patiatur Gobelinus, ipsa loco proxime cit. suppeditata ab eo verba non obstant, quod ut quisque possit perspicere, illa huc transcribo. Sic habent :* Sub isto Bernardo *(hujus nominis IV Paderbornensium episcopo)* in ecclesia Paderbornensi adhuc observantia Regularis inter canonicos ejusdem ecclesiæ viguit, et sub eo immutatio facta videtur de Regulari observantia ad statum canonicorum secularium. *Ita Gobelinus, qui, cum ea sensu proxime dato in litteras forte dumtaxat miserit, opinioni sane, qua seculo* IX *Paderbornenses canonicos ac proin Sanctum nostrum, utpote ex his tunc unum, canonicos Regulares non fuisse, arbitramur, minime adversatur.*

vitæ institutum, sed ad Regulam Aquisgranensem

53 *Nec, si adversaretur, aliter sentire nos cogeret, utpote sequioris dumtaxat ævi scriptor, cujus auctoritas rationibus, in rem nostram supra adductis, præponderare neutiquam possit. Ceterum ex omnibus hic jam dictis pronum est colligere, seculo* IX *Paderbornenses canonicos, ac proin* Meinulphum, *non fuisse etiam ex illo clericorum genere, qui canonicorum secularium nomen modo sunt sortiti; hi enim, priva-* E *tæ vitæ addicti, diversas fere singuli ædes incolunt, nec ad ullam certam fixamque Regulam vitam exigunt; Paderbornenses vero seculi* IX *canonici, hosque inter* S. Meinulphus *e sacrorum canonum præscripto vitam communem, utut bonorum temporalium abdicationi non obstricti, in uno eodemque claustro seu monasterio duxerunt. At vero, inquies, si hæc ita habeant, consectarium est, ut nec canonici Regulares, nec seculares exstiterint. Fateor, sic habet; imo vero ne canonici quidem Regulares, aut seculares fuere nuncupati, quod jam nunc, uti etiam quales canonici exstiterint, ostendo. Cum Regula, quam canonicis deinceps servandam concilium Aquisgranense, sub Ludovico Pio celebratum, præscripsit, anno* 816, *quo circiter vitæ canonicæ Sanctus se dedit, initium acceperit, eam canonici Paderbornenses, ac proin* S. Meinulphus, *toto illo seculi* IX *spatio, quo hic illos inter egit, verosimillime, ne dicam indubie, observarint, sicque canonici, secundum Regulam Aquisgranensem in communi viventes, exstiterint.*

canonicum egit.

54 *Ad hanc porro, qui seculo* IX *vitam exegere clerici, nec Regulares, nec Seculares ca-* F *nonici, sed simpliciter absque addito (adi Hierarchiæ Augustanæ partis* 3 *prodromo, Observatione* I *Corbinianum Khamm) dicti fuerunt Canonici, et sane non immerito, utpote a canonicis, Regularibus quidem bonorum temporalium proprietate seu possessione, a secularibus vero vitæ communis in claustris seu monasteriis societate plurimum diversi. Atque ita modo, quale fuerit vitæ institutum, a Sancto susceptum, definii; ut porro etiam, quæ qualiave fuerint illa claustra seu monasteria, a canonicis in communi viventibus olim inhabitata, studiosus lector e Paderbornensi antiquo hujusmodi monasterio utcumque saltem cognoscat, huc verba, quæ de hoc Schatenus in Annal. Paderborn., anno, ut jam monui,* 1693 *excusis, pag.* 34 *suppeditat, transcribo. Sic habent :* Extat hodiedum *(Paderbornæ)* magnificum in quadro ædificium choro basilicæ circumpositum, seu illud ab Hathumaro et Badurado, seu ad primam collegii formam splendidius ab incendio a Rhotario et Meinwerco *(Rhothario hic anno* 1009 *in sedem Paderbornensem successit)*

A *successit)* exstructum sit. Circum in inferiore parte peristylia, in medio cœmeterium clericorum, supra dormientium et literis studiisque vacantium cubicula, singula suis habitaculis discreta. Ac nescio, an ullibi clericorum in communi olim viventium illustriora magis certioraque vestigia. *Hæc Schatenus, quæ aliis, de vitæ instituto, quod Sanctus fuerit sectatus, disputatis, corollarii quodammodo vice addidisse jam contentus § huic finem impono.*

§ IV. Monasterium condere Sanctus statuit; an ad id voto etiam sese obstrinxerit, et an ecclesiæ Paderbornensis archidiaconus umquam fuerit.

Sanctus statuit monasterium exstruere:

V*irtutem, quam Sanctus, seculo nondum deserto, in teneris etiam annis minime neglexerat, cathedrali Paderbornensium canonicorum* B *collegio jam adscriptus studiosissime excoluit, cumque in illa sub Badurado, secundo Paderbornensis ecclesiæ episcopo, a quo fuerat ex dictis in hoc cooptatus, progressum non exiguum jam fecisset, Deo inspirante, accidit, ut idem Baduradus, cui* Meinulphus *et in amoribus erat et comes adhærebat assiduus, ceteras inter quæstiones, quas in commune subinde proponere solebat, forte exquireret, quid sibi Christus vellet hisce apud Matthæum cap.* 8 *verbis :* Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet; *cum autem, cordis nostri habitaculum impensissime semper a Servatore nostro expeti, nec tamen, aditu ad illud per peccata nostra præcluso, impetrari, hacque de re Christum apud Matthæum queri, quidam ex adstantibus respondisset, Sanctus, hisce auditis, ultra quam dici queat, commotus, ad januam cordis nostri Christum frustra pulsare, graviter ingemuit, atque ut in se saltem divina illa querela non caderet, non solum Christo in corde suo, dare excluso levissimo etiam quocumque peccato, dare* C *locum, verum etiam monasterium, in quo Dominus, veluti in sede sibi sacratiori, inter personas, servitio suo vitæque puritati singulariter addictas, perpetuo habitaret, exstruere constituit. Ita fere quantum ad substantiam num.* XI *et seq. innuit Sigewardus, antiquior Sancti biographus, addens deinde, qui post, quod pie constituerat, exsecutioni etiam* S. Meinulphus *mandarit; verum anne hic, antequam id faceret, voto etiam ad sacrum illud opus sese non obstrinxit?*

voto etiam ad id se obstrinxisse narratur:

56 *Sacra S. Liborii Cenomanensis in Galliis episcopi lipsana, quæ magna hodieque apud Paderbornenses in veneratione sunt, ab Aldrico Cenomanensium antistite Baduradus, ecclesiæ Paderbornensis præsul, impetravit, illaque a legatis, quos hic Cenomanos miserat, anno* 836 *maxima solennitate ac pompa Paderbornam fuere translata, uti apud omnes in confesso est. Translationis hujus Historiam una cum miraculis, in illa patratis, in litteras misere, quos apud nos tom.* V *Julii in Commentario Actis S. Liborii prævio num.* 14 *et* 15 *Bollandus recenset, Ido presbyter seu potius e Notitiis, partim viva voce, partim scripto ab hoc acceptis, scriptor Saxo anonymus, alterque, qui Cenomanus fuit, scriptor itidem anonymus. Hisce porro Gobelinus Cosmodromii, prout hoc apud utrumque Meibomium exstat, ætate* 6, *cap.* 41 *Erconradum, ecclesiæ Cenomanensis diaconum, etiam adjungit. Verba, quibus id ibidem facit, etsi supra una cum nonnullis aliis recitata jam sint, iterum modo, quod accuratius expendenda hic veniant, huc transcribo.* Anno igitur, *inquit,* Lodewici (*Pii imperatoris*) XXIX translatus est sanctus Liborius de civitate Cenomanica Galliæ, in qua quondam ipse fuerat episcopus, ad Paderbornam Westphaliæ, Aldrico Cenomanensem et Badurado Paderbornensem regentibus ecclesias. . . . Et Erconradus diaconus ecclesiæ Cenomanensibus scribit eadem (*in S. Libori translatione patrata*) miracula, prout ea se vidisse testatur. Et ipse scribit, quod legati episcopi Baduradi, pro reliquiarum sanctarum receptione missi Cenomanicam, principales fuerunt Folodagus, advocatus episcopi Baduradi, Meinulphus archidiaconus, Adelbertus presbyter, Aldricus diaconus et Drudwinus subdiaconus; et quod Meinulphus in ecclesia sancti Vincentii Cenomanensi vovit monasterium sanctimonialium fundare in honorem beatæ Mariæ et sancti Liborii in loco, qui dicitur Bodicon. *Ita Gobelinus : cum autem* E *Erconradus, quem hic memorat, translationi S. Liborii ipsemet adfuerit, resque adeo in ea gestas optime potuerit habere perspectas, dubitandum sane non videtur, quin* S. Meinulphus *ad condendum monasterium voto etiam, idque Cenomanis, quo a Badurado pro impetrandis S. Liborii reliquiis missus fuerit, sese obstrinxerit, si modo re etiam vera, quod verba proxime recitata continent, litteris mandavit Erconradus, ecclesiæ Cenomanensis diaconus.*

sed narratio hæc, quæ forte Erconradi non est,

57 *Verum an exstet, quam Erconradus Cenomanensis diaconus translationis S. Liborii historiam, una cum miraculis a se visis, conscripsisse traditur, nobis exploratum non est, potestque etiam, an hanc vere exararit Erconradus, non immerito revocari in dubium. Etsi enim illum, veluti qui id fecerit, Gobelinus apud utrumque Meibomium luculentissime laudet proxime recitatis Cosmodromii verbis, non esse tamen hæc Gobelino attribuenda, verosimillimum efficiunt rationes, num.* 15 *et binis seqq. supra productæ, quas præterea, contra ac non nemo forte conten-* F *det, non infirmari etiam apparet ex eo, quod, qui Cosmodromio Gobeliniano plurimum usi noscuntur, Krantzius et num.* 16 *laudatæ, quæ apud nos Ms. exstat, Chronicæ Paderbornensis auctor, ille Metropolis lib.* I, *cap.* 28, *hic Operis sui cap.* 9, *eadem prorsus, quæ apud utrumque Meibomium Cosmodromii loco proxime cit. Gobelinus, de* S. Meinulphi *ad Cenomanensem urbem legatione voloque ibidem emisso memoriæ prodant. Ut quid enim, ut bini illi scriptores id fecerint, factum esse nequierit dumtaxat ex eo, quod, quæ adhibuerunt, Cosmodromii Gobeliniani exemplaria, non secus atque alia, quæ utrique Meibomio præluxere, aucta omnia fuerint ex facta aliunde eo modo, quem num.* 15 *vide expositum, ad genuinum Gobelini textum additione? Jam vero, cum id ita sit, rationes sane, ob quas Cosmodromii Gobeliani verba, proxime huc transcripta, Gobelino abjudicanda opinor, ex Krantzio et Paderbornensis Chronicæ auctore neutiquam infirmantur, manetque adeo, hæc Gobelini verosimillime non esse.*

AUCTORE C. B.

cum genuina Sancti Vita, a Sigewardo scripta,

58 *At vero, sciscitabere, quemnam tandem ergo habent auctorem? Nullo plane modo notus mihi is est, hincque fit, ut, translationis S. Liborii historiam, uti per verba illa indicat, fuisse ab Erconrado conscriptam, sola sua auctoritate indubitatum haud faciat, maxime cum lucubrationis hujusmodi, quæ ab Erconrado fuerit adornata, nulli omnino scriptores, qui ante contextum a Gobelino Cosmodromium floruerit, mentionem facere inveniantur, ipseque, quæ ea de re memorat, e notitiis dumtaxat infidis et mendosis forsan hauserit. Hinc porro jam consequitur, ut dubium etiam sit, an Erconradus, quod tamen, si iisdem illis verbis fides, indubie fecerit,* S. Meinulphi *ad civitatem Cenomanensem legationem votique de condendo monasterio nuncupationem umquam narrarit. Utut sit, narratio hæc, unde, an Erconradum habeat auctorem, magis adhuc dubites, falsitatis apparet ex eo suspecta, quod voti, a Sancto Cenomanis emissi, nulla plane, contra in eo fit, mentio occurrat in genuina antiquiorique* Meinulphi *Vita, a Sigewardo conscripta, qui tamen illud Sancti factum, si fuisset, non ignoraturus, scitumque, cum modum occasionemque, qua monasterium* Meinulphus B *construxerit, exponat, non præteriturus fuisse videtur. At vero, dum hæc in litteras mitto, nobis hic adversantem invenio Nicolaum Schatenum.*

qualis, quæ Schateno præluxit,

59 *Etenim in annalibus suis Paderbornensibus ad annum* 837 *scribit hunc in modum :* Hoc præterea anno, cum felicissime res Christiana procederet in Saxonia episcoporum contento studio et fervore, D. Menulphus Bodecense, opere et subsidio Corbeiensium nostrorum monachorum, monasterium condere agressus est, voto cum primis urgente, quod superiori anno in translatione D. Liborii Cenomanis in æde D. Vincentii conceperat. Joannes Probus *(idem haud dubie, de quo jam hic num.* 19) canonicus Bodecensis auctorque Vitæ (S. Meinulphi *scilicet, cujus tamen pauca dumtaxat gesta perstrinxit)* primordia hujus monasterii ad annum Christi DCCCXVII *(sui nimirum Operis, num.* 19 *hic memorati, part.* 1, *cap.* 1) revocat; id licet verisimile, quod priori anno in concilio Aquisgrani Menulphus facultatem construendi monasterii ab imperatore, ut diximus, impetrasse memoretur; quia tamen Sigewardus, qui Vitam C D. Menulphi post alios, ut fatetur, conscripsit, et Albino doctori suo dedicavit, id non nisi post reditum ex Gallia factum perhibet, libri hæc ad hunc annum referre. Certus nobis præ aliis hic auctor est, cujus archetypum Vitæ S. Menolphi ex bibliotheca Abdinghoviana accepimus. Nam quæ Gobelino tribuitur scriptori, aut quæ Browerus habet, ex hoc auctore contracta sunt. Illo igitur usi, hæc integra fide damus. Quis vero ille Albinus sit, cui hanc scriptionem dedicat, adhuc dum nobis incompertum est. *Hactenus hæc Schatenus, ante inceptum monasterii Budicensis exstructionem fuisse a Sancto nostro et iter in Galliam pro impetrandis S. Liborii reliquiis susceptum et votum condendi monasterii Cenomanis nuncupatum, non obscure indicans, atque in rei hujus probationem Sigewardum, antiquiorem* S. Meinulphi *biographum, cujus lucubrationis archetypum (non ipsum propria auctoris manu scriptum autographum, sed hujus, ut reor, antiquum admodum exemplar dumtaxat intelligit) et bibliotheca Abdinghoviana acceperit, allegans.*

forte non fuit,

60 *Verum, quid si hic errorem, quo, quod alibi invenerat, in Sigewardina Sancti Vita se legisse existimarit, Schateno obrepsisse, dicamus? Ita sane suspicari fas videtur ex eo, quod, cum Overhamus, quam edidit, Sigewardinam Sancti Vitam ex antiquo admodum bibliothecæ Abdinghovianæ exemplari pariter acceperit, hoc forsan ab exemplari, seu archetypo, quo se usum esse, ait Schatenus, non fuerit diversum, nec tamen, ut jam docui, itineris a Sancto in Galliam suscepti votique ibidem nuncupati mentionem faciat. Quod si id displiceat, plusque aliquid, ne Schateno stes, quam suspicionem requiras, Sigewardinæ lucubrationis exemplar, a Schateno adhibitum, si, quale illud hic scriptor facit, re etiam vera fuit, pro interpolato, seu, si mavis, pro aucto ex additione, quæ ei a manu neutiquam primaria accesserit, verosimilius esse habendum, nunc ostendo. Legationis a Sancto obitæ votique emissi mentio non tantum abest a Vita, per Overhamum edita hicque recudenda, verum etiam ab Hardeshusano, quod penes nos Ms. exstare, supra monui, ejusdem exemplari. Adhæc abest etiam a Vita, quæ Gobelinum habet auctorem, uti etiam ab ea, quam suis Germaniæ Sideribus intexuit Browerus; cum autem e duabus hisce Vitis primam Gobelinus, secundam Browerus, methodo licet non* E *una, ad eamdem tamen Sigewardinum Sancti Vitam exegerint, omniaque prorsus facta, quæ in hujus, quibus usi sunt, exemplaribus reperere, accurate expresserint, abfuerit et ab his legationis a* Meinulpho *obitæ votique nuncupati mentio, ut adeo quatuor ut minimum, hac carentia, Sigewardinæ lucubrationis exemplaria modo habeamus. Jam vero, cum is, qui omnia hæc, quod legationis a Sancto obitæ votique nuncupati non meminerint, truncata ac mutila pronuntiaret, longius a veri specie abiturus videatur, quam qui unum, quod Schateno præluxit, ejusdem Sigewardinæ lucubrationis exemplar pro interpolato additioneve de Sancti legatione votique nuncupatione aucto haberet, hoc sane nævo, quod Schatenus adhibuit, exemplar fuisse infectum, verosimilius apparet.*

non satis congruit, uti nec cum translationis

61 *Quod cum ita sit, manet profecto, aut certe, quidquid scribat Schatenus, vero admodum simile apparet, quod supra asserui, legationis a Sancto in Galliam susceptæ, votique ibidem nuncupati in genuina seu pura additionibusque non maculata, quam Sigewardus scripsit, Sancti nostri Vita mentionem nuspiam haberi, falsitatisque adeo ex eo, quod et iter illud* F *et votum commemoret, suspectam reddi narrationem, verbis num.* 56 *huc transcriptis conceptam. Hæc porro, quo fit, ut fides ejus magis adhuc vacillet, cum translationis S. Liborii Historia, aut, si mavis, cum hujus auctore Saxone anonymo æquali non satis etiam congruit. Etenim hic, qui ab accuratione, nec immerito, plurimum laudatur, cap.* 3, *num.* 10 *(adi Operis nostri tom.* V *Julii pag.* 418) *de Badurado Paderbornensis episcopo ita prodit memoriæ :* Ad hunc ergo *(Aldricum Cenomanensem episcopum)* cum consensu et præcepto cæsaris Ludovici *(cognomento* Pii *videlicet)* nuntios destinandos *(pro impetrandis sacris reliquiis)* elegit, ex clero quidem suo probabiles personas et in sacris ordinibus religiosam vitam ducentes; nec non et quosdam laicos nobiles, quorum fidem et industriam ad tale opus idoneam noverat. Clericorum vero, quibus id negotii commendatum est, præcipuus erat quidam presbyter, Ido cognomine, qui omnem suæ profectionis historiam, et signa, quæ

AUCTORE C. B.

A quæ in ea divinitus ostensa perspexerat, partim viva voce intimata, partim litteris breviter annotata, ad nostram fecit notitiam pervenire.

S. Liborii Historia, dubiaque idcirco esse concluditur,

62 *Hæc ille, Idonem presbyterum e clericis omnibus, quos a Badurado pro sacris Sanctorum lipsanis ab Aldrico Cenomanensi episcopo impetrandis Cenomanos missos refert, apertissime faciens præcipuum ; verum etsi (videsis Commentarii hujus num. 14) narratio, de cujus hic fide disputamus, quemdam ecclesiæ Paderbornensis clericum, nomine Idonem, miracula, quæ in translatione S. Liborii vidisset, litteris consignasse tradat, sicque eumdem, quem verbis recitatis translationis S. Liborii auctor, Idonem presbyterum memorare videatur, hunc tamen, quem nihilominus translationi S. Liborii adfuisse, non obscure etiam innuit, clericis iis et laicis, quos e legatis, a Badurado Cenomanos missis, præcipuos fuisse prodit, minime accenset, ut sane hic Historiæ translationis S. Liborii auctori, qui e clericis, pro reliquiarum impetratione Cenomanos a Badurado missis, Idonem presbyterum, ut jam docui, luculentissime facit præcipuum, non satis congruere, ne dicam, prorsus adversari, videatur. Jam vero,*
B *cum hoc ita habeat, sitque præterea e multis etiam ante dictis falsitatis admodum suspecta, sunt profecto quæcumque sive de Erconrado, Cenomanensi diacono, qui Historiam translationis S. Liborii scripserit, sive de* S. Meinulpho, *qui legatus a Badurado Cenomanos missus fuerit, votumque ibidem nuncuparit, memoriæ prodit, pro dubiæ incertæque fidei relatis habenda.*

qualis etiam apparet

63 *Uti porro an Sanctus legationem pro Badurado episcopo suo ad civitatem Cenomanensem obierit, volumque condendi monasterii ibidem nuncuparit, ob rationes supra adductas est dubium, ita ob easdem fere, an fuerit ecclesiæ seu episcopi Paderbornensis archidiaconus, ambigendum apparet; etsi enim eadem, de qua jam plura disputata sunt, narratio (adi iterum verba num. 14 huc transcripta)* S. Meinulphum *nominet archidiaconum, quemadmodum tamen voti apud Cenomanos in legatione abs eo emissi mentionem non faciunt, sic nec obiti archidiaconatus meminere, qui ante contextum a Gobelino Cosmodromium floruere, scriptores antiqui, ipseque vetustior etiam noster biographus Sigewardus, qui tamen, si Sanctus vere umquam fuisse archidiaconus, rem hanc silentio præteriturus fuisse non*
C *videtur. Etenim in secundo lucubrationis suæ Prologo seu Proæmio sic scribit :* Annuente gratia S. Spiritus, Vitam sancti Mainulfi levitæ in spem exemplarque levitis scripturi sumus, immo etiam ipsis sacerdotibus, qui plurimum exultabunt in reddenda sacerdotii ratione, si in hujus Diaconi vixerint æmulatione. *Hæc Sigewardus ; quibus sane, non sacerdotem, sed diaconum tantum fuisse* S. Meinulphum, *non obscure indicat, nullam plane interim obiti præterea ab eo archidiaconatus nec hic, nec alibi mentionem faciens ; quamvis autem adhuc, uti apud Thomassinum tom.* I *de Veteri et Nova Ecclesiæ Disciplina lib. 2, cap. 19 et seq. est videre, seculo* VIII *et* IX *seu* S. Meinulphi *ætate, non sacerdotes, sed diaconi dumtaxat ad archidiaconatus dignitatem possent evehi, Sanctum adeo hac non fuisse insignitum, argui non queat ex eo, quod ad sacerdotii gradum numquam ascenderit, attamen, cum etiam tunc archidiaconi, ut ibidem pariter Thomassinus docet, essent quodammodo episcoporum vicarii, ministeriique, quod his incumbit, coadjutores, ac summa præterea in parochos, decanos ipsosque archipresbyteros pollerent auctoritate, ampli adeo a Sancto gesti muneris, si umquam abs eo gestum fuisset, mentionem ne quidem tacitam,* Meinulpho, *ut diaconis et presbyteris, ita etiam archidiaconis in exemplar proposito, facturum loco proxime cit. non fuisse Sigewardum, nescio, an sat verosimile queat videri.*

Sancti archidiaconatus.

64 *Quoquo modo se res habeat, Sancti archidiaconatum, altum de eo silentibus Sigewardo omnibusque, qui ante Gobelinum floruere, scriptoribus antiquis, pro certo habere non ausim, maxime cum omnes prorsus Fasti sacri supra recensiti quibus* S. Meinulphus *inscribitur, diaconi dumtaxat titulo cum condecorent. Gobelinus quidem, Fastis illis prope omnibus antiquior, Sanctum nostrum Cosmodromii Ætate* 6, *cap.* 40 *diserte vocat archidiaconum ; verum hic scriptor quinque amplius seculis post* Meinulphum *floruit, sæpiusque in rebus, a quibus tanto temporis spatio abfuit, aberrasse deprehenditur. Nec est, cur hic in subsidium etiam voces antiqua, sive Paderbornensia, sive Budicensia, Breviaria ; omnia enim* E *Gobelino posteriora sunt, solaque, ut apparet, scriptoris hujus fide Sanctum nostrum faciunt ecclesiæ Paderbornensis archidiaconum ; quod fere etiam dicendum de scriptoribus recentioribus, si qui forte ex iis cum Schateno nostro Sanctum vocent archidiaconum. Ab hoc interim titulo Overhamus in suis ad* Meinulphi *Vitam Observationibus, Mabillonius loco supra cit. aliique, qui recentiori memoria de Sancto tractarunt, non pauci caute abstinent, ita verosimillime faciendum rati, quod ejus archiaconatum pro indubitato non haberent. Atque his, ut quæstioni huic finem jam imponam, addi etiam non immerito posse videtur celsissimus S. R. I. princeps Ferdinandus de Furstenberg, Monasteriensis et Paderbornensis episcopus anno 1683 vita functus. Hic enim litterarum amantissimus antistes supra adhuc laudatus Sanctus nostrum in adjecta nummis imperialibus, quos primus cum ejus effigie, teste in Observationibus mox iterum citt. pag. 417 Overhamo, cudi curavit, epigraphe dumtaxat inscribit* diaconum, *fuisselque* archidiaconi *titulo verosimillime hic non parsurus, si ad dignitatem hanc certo illum fuisse evectum, credidisset.*

§ V. Condit monasterium Budicense, qui et quando id fecerit, et cujus instituti virgines in eo collocarit. F

Dubius Sanctus circa locum, quo conderet monasterium,

Condendi monasterii proposito intensove desiderio, quod S. Meinulphus *animo conceperat, votum verosimillime, quod Cenomanis nuncuparit, non accessisse, § præcedenti edocui, proximum est, ut, qui et quando suum illud propositum seu consilium executioni mandarit, nunc exponam. Etsi indubie, quod condere statuerat, monasterium a fundamentis videre quamprimum erectum, impensissime Sanctus desiderarit, operi tamen manum illico non admovit, quod, quo illud loco collocaret, dubius atque incertus aliquamdiu hæserit. Ita docet num. 12 Sigewardus, antiquior noster biographus, cui etiam Gobelinus in Sancti Vita num. 12, at non item in Annal. Paderborn.* Schatenus

AUCTORE C. B.

Schatenus consonat. Etenim posterior hic scriptor, et cujus opinione, conceptum diu ante condendi monasterii consilium in Budica sese exsecuturum, Cenomanis S. Meinulphus *vovit, hæsitationem illam seu animi perplexitatem voti hujus nuncupationi ex interpolata, de qua videsis præced.* §, *Sigewardina Sancti nostri Vita subjungit; quæ altera est, eum inter et Sigewardum, quo tamen hic standum apparet, discrepantia intercedens. Verum qualiscumque hæc sit, in asserenda equidem circa locum, quo exstruendum esset monasterium, Sancti hæsitatione seu animi perplexitate ambo consentiunt, uti et in tradendo modo, quo hac illum divina benignitas expedierit.*

didicisse hunc miraculo narratur;

66 *Et hunc quidem in Annal, Paderborn. pag.* 112 *et seq. Schatenus hisce verbis exponit:* Pastor, quem *(sanctus* Meinulphus) habebat pecorum in patrimonii agris, dum sub nocte gregi invigilat, videt locum, in quo monasterium *(Budicense videlicet)* est, miræ lucis splendore illustratum; et dum curiosius explorandæ rei causa accedit, conspicit cervarum gregem modo chori instar sacri stare, modo circuire locum. Quo insolito spectaculo perculsus ad Menulphum properat, et quæ viderat, enarrat. Ille, his auditis, statim, ut erat, in cogitationem venit, divinitus sibi monstrari locum, in quo monasterium collocet; lætusque Baduradum episcopum accedit, cui dum hæc exponit, "Non "nobis," inquit ille, "vana hæc sunt, quando et "per pastores Deus augustiora etiam denuncia"vit in nascente Filio." Verum cum in hujusmodi sæpe compertus sit dæmon angelum lucis induere ad ludificandos homines, consultum habuit certius explorare indicium. Quam in rem Menulphus deductus a pastore ad locum, quum noctem istic humi stratus precando transigit, locum rursus et splendore lucis et cervarum grege, et quo pastor ante ritu circumfusum, videt. Hic jam multo lætior Menulphus ad Pontificem redit, et quæ ipse viderat, ex integra denarrat. Nec tamen his confisus episcopus, jubet terno rei veritatem signo explorari. Obsequutus ad hæc Menulphus noctem iterum ex propinquo inter preces agit; iterumque eadem, quæ ante, species cervarum cum fulgore lucis objecta. Quæ ubi pontificem retulit, "Nihil," ille inquit, "Menulphe, ambigas, locus tibi cælestibus "signis satis monstratus est, quare opus aggre"dere."

de hujus tamen aliorumque duorum miraculorum

67 *Ita ille, ea omnia, quæ Sigewardus, Gobelinum sibi etiam hic consentientem habens, prolixiori oratione num.* 13 *et tribus seqq. enarrat, compendio complectens. Verum cum Sigewardus duobus saltem seculis circiter a monasterii Budicensis fundatione, per Sanctum nostrum facta, abfuerit, huicque etiam auctor antiquior, e quo sua hausit, æqualis haud exstiterit, nescio, an miraculum, quo* Meinulphus *locum ædificando monasterio divinitus didicisse, verbis recitatis narratur, sola, qua nititur, Sigewardi antiquiorisque, qui huic præluxit, scriptoris auctoritate fidem inventurum sit apud omnes omnino eruditos, quorum nonnulli, utut etiam pii ac religiosi, fere pro commentis, unice ad illustriores reddendas monasteriorum origines inventis, habere solent miracula, quæ horum fundationes exstructionesve comitata feruntur, nec tamen in scriptoribus synchronis fideive indubiæ monumentis fundata inveniuntur. Eamdem etiam ob causam dubito, an pro veris admissuri sint iidem eruditi duo alia miracula, a Sigewardo num.* 18, 19 *et* 20 *relata, quorum altero Sanctus, cum jam, quam petierat, ædificandi in loco sibi prodigiose ostenso monasterii facultatem ab imperatore impetrasset, sacras Sanctorum reliquias, in monasterii exstruendi templo collocandas, divinitus acceperit, altero cervum, qui inter cornua Dominicæ Crucis signum, miro splendore effulgens, ferret, eo ipso spectarit loco, quo postea Budicensis monasterii ara princeps fuit erecta. Quod ad me pertinet, etsi quidem omnia jam memorata miracula, quæ monasterii Budicensis initia admodum illustria reddiderint, traducere ut certo falsa, animus non sit, ea tamen, utut locis jam citt. ab ipso antiquiori.* S. Meinulphi *biographo Sigewardo relata, habere etiam pro indubie veris non ausim.*

veritate non undequaque constat.

68 *Idcirco præsertim ita animo comparatus sum, quod, cum scriptor vetus, quem secutus est Sigewardus, a Sancti nostri ætate (vide, quæ num.* 10 *dicta jam sunt) uno ut minimum circiter seculo abfuerit, debitoque in scribendo delectu usus non noscatur, ambigendum rear, an illa credulus nimium non acceperit e sola apud populum vigente traditione aut fama, neutiquam sane apta ad fidem faciendam miraculis, quæ, quod rarius accidant, accidisseque nihilominus, quæ ab impostoribus erant conficta, facilius multo, quam par esset, imperitum plane mirabiliumque amore præpostere abreptum vulgus olim crediderit, suspecta fere sunt aut certe pro non indubiis habenda, nisi cum fidei undequaque probatæ ac notæ, qualis profecto non est popularis traditio, documentis scriptoribusve nituntur. Nec est, cur, dum hæc dico, pro relatis a Sigewardo, de quibus hic, miraculis in medium adducas veteres monasterii Budicensis litteras infra huc transcribendas, atque, ut apparet, in Wilhelmi Paderbornensis episcopi privilegio num.* 104 *et seqq. hic recitando etiam citatas, in quibus* S. Meinulphus divinæ revelationis instinctu cælestique visione instructus *monasterium Budicense condidisse asseritur; cum enim hæ litteræ in fine etiam habeant, ordinationem, a* S. Meinulpho *vivente in monasterium Budicense invectam,* per plures annos, *eo jam vita functo, adhuc stetisse, liquet, illas diu a Sancti obitu fuisse conscriptas, dubitarique idcirco posse videtur, an ipsa etiam vel Sigewardi vel saltem scriptoris antiqui, qui Sigewardo præluxit, ætate posteriores non sint; unde consequitur, ut fidei indubitatæ miraculis illis, utpote absque vade synchrono ac æquali ægerrime credendis, conciliandæ parum conducant.*

Monasterium Budicense, non tamen ut Mabillonius statuit,

69 *Verum quidcumque tandem de his sit, Sanctum equidem condendi monasterii propositum, quod animo conceperat, exsecutioni in Budica mandasse, certum est atque extra omnem controversiam positum; ita enim tum ambo nostri biographi Sigewardus et Gobelinus, tum omnia, quæ Budicensis monasterii fundationem tangunt, monumenta antiqua testantur, nec unum, qui rem vel neget, vel vocet in dubium, e scriptoribus sive vetustis sive recentioribus invenio. Verum multum abest, ut ita inter hos quantum ad tempus, quo id Sanctus fecerit, conveniat. Mabillonius Annalium Benedictinorum lib.* 35, *num.* 80, *annum* 860 *assignat, eique assentitur Sigismundus Calles, Societatis nostræ sacerdos, Annalium Ecclesiasticorum Germaniæ tom.* 3, *quem anno* 1757 *Viennæ Austriæ typis edidit, pag.* 428 *sic scribens:* De Bodecensi sive Bodickheimensi virginum cœnobio in Paderbornensi diœcesi Mabillonio assentiendum, qui ejus origines ad hunc annum *(860 nimirum)* refert, nulla con-

A conditoris mentione facta. *Ita ille ; verum utquid Mabillonio hic assentiendum pronunciat ? An, quod Budicense monasterium anno* 860 *exstrui fuisse cœptum, solidis argumentis probet hic auctor ? Sed nullum adducit. An forte, quod annum* 860 *a Mabillonio recte assignari, laudato Annalium Ecclesiasticorum Germaniæ auctori aliunde constiterit ? Verum id nec ipse edicit, nec facile credidero : quæ enim Sigewardus, antiquior noster biographus, quo meliorum, ut jam monui, de Sancto tractantem scriptorem non habemus et quo propterea, dum nihil obstat, standum de monasterii Budicensis constructione memoriæ prodit, necessario videntur exigere, ut id certe ante annum* 860 *condi inceperit.*

anno 70 *Rem sic ostendo : Non diu post visionem, Schateni verbis num.* 66 *hic memoratam, qua ter repetita* S. Meinulphus *locum, condendo monasterio aptum divinitus didicerit, datum fuisse monasterio Budicensi initium, antiquior Sancti Vita, per Sigewardum exarata, non obscure indicat, uti quisque, qui hanc a num.* 17 *ad num. usque* 22 *evolverit, facile deprehendet. Adhæc visionis illius* S. Meinulphum, *cum primum pastori suo seu subulco fuisset oblata,* participem fecisse prædictum pontificem, *id est, Paderbornensem, utpote de quo solo pontifice ante mentionem fecerit, episcopum Baduradum, eadem Vita seu Sigewardus num.* 15 *notat, ut, monasterium Budicense, Badurado Paderbornensem moderante ecclesiam, exstrui fuisse verosimillime cœptum, e Sigewardo manifestum appareat. Jam vero in Corbeiensibus monachi anonymi Annalibus, quos anno* 1698 *e Ms. publici juris fecit Christianus Franciscus Paullini, ad annum* 859 *Baduradus. seu, ut etiam ab aliis scribitur, Bathuratus Paderbornensis episcopus vita functus signatur his verbis :* Mortuus vicinus noster episcopus Bathuratus. Quiescat in pace. *Et hanc quidem Baduradi mortis epocham e laudatis Annalibus adeo certam putavit Georgius ab Eckhart, ut in suis de Rebus Franciæ Orientalis Commentariis lib.* 31, *num.* 53 *ita pronuntiarit :* Schatenius de anno mortis Baduradi, episcopi Paderbornensis, incertus est, conjicit tamen ex rebus gestis eam in annum Christi DCCCLIX referendam esse. A vero ipsum non aberrasse, Annales Corbeienses evincunt, in quibus legitur : « DCCCLIX. mortuus vicinus noster » episcopus Bathuradus. Quiescat in pace. Successit » Luithehardus Saxo. « *Catalogi episcoporum Paderbornensium, seculo præterito ad finem inclinante typis vulgati, auctor, atque ipse Sigismundus Calles, licet interim ex dictis monasterii Budicensis origines anno* 860 *hic innectat, Baduradi Paderbornensis episcopi obitum anno pariter* 859 *consignant, et sane ob Annalium Corbeiensium auctoritatem non alio, quam hoc anno Baduradus e vivis sublatus videtur, ut proinde Budicense monasterium, utpote cui, sedente hoc antistite, datum fuisse initium, e Sigewardo jam viderimus, ante annum* 860 *exstrui fuisse cœptum, necesse sit.*

860. 71 *Attamen cum Annales Corbeienses non citius quam seculo* XV *provecto, uti in prævio suo ad hos Monito laudatus Paullinus probat, fuerint contexti, hincque forte futurum sit, ut omnibus æque ac Eckhardo indubitatum non faciant, anno* 859 *e vivis abiisse Baduradum, alio adhuc argumento monasterii Budicensis origines ante annum* 860, *imo etiam ante annum* 841 *locandas ostendo. Etsi* S. Meinulphus *locum, quo monasterium conderet, divinitus jam fuisset edoctus, consultum tamen una cum Badurado Paderbornensi episcopo habuit, sacrum ædificium non prius inchoare, quam cum id faciendi facultatem a principe, cui Paderbornensis episcopatus atque adeo etiam vicus Budicensis tunc suberat, impetrasset. Ita luculentissime num.* 17 *docet Sigewardus, subdens deinde quatuor proxime seqq. numeris etiam ea, quibus non obscure prodit, non diu a petito impetrataque facultate illa manum operi a* S. Meinulpho *fuisse admotam. Verum quis qualisque princeps fuit, a quo erigendi Budicæ monasterii facultatem Sanctus obtinuit ? Ut id palam fiat, verba, quæ loco proxime cit. Sigewardus suppeditat, consideranda sunt ; sic habent :* His ita peractis, B. Mainulfus, simulque episcopus, ad fidem visionis divinitus incitati, cedere tamen decreverunt regiæ auctoritati, humiliter adimplentes illud præceptum : « Subjecti estote omni humanæ creaturæ » propter Deum. » Sciebant enim, quia in vitium culpæ ducit fuga, si caret arte. Nam si monasterium hoc regis injussu construeretur, forte aliquibus suspicio nasceretur, quod hi non essent legitimi monasteriorum constructores, qui vicarii Dei, id est, regis, fierent contemptores. Quod ne fieret, B. E Mainulphus cartam testamenti ab imperatore rogavit, quam rogatam, ipsius videlicet regis annulo insignitam, accepit, acceptamque secum revexit. *Ita antiquior Sancti biographus, principem, quem* S. Meinulfus *pro obtinenda monasterii condendi facultate adivit, regem simul et imperatorem appellans, ut princeps, cui Westphalia tunc paruit, imperatoria dignitate verosimillime fuerit ornatus. Jam vero cum Westphaliam Ludovico Pio imperatori ab anno* 814, *quo certe nondum conditum erat Budicense monasterium, usque ad annum* 480, *et ab hoc anno usque ad annum* 876, *quo jam dudum obierat* Meinulphus *Ludovico Germaniæ regi, Ludovici Pii filio, qui imperator numquam fuit, paruisse constet, consectarium est, ut a Ludovico Pio imperatore construendi monasterii facultatem Sanctus impetrarit, ac proin, ut monasterium Budicense, utpote non diu post datam hanc* Meinulpho *facultatem exstrui ex dictis cœptum, sub Ludovico Pio, atque adeo ante annum* 841, *quo hic princeps jam obierat, initium acceperit.*

72 *Ad alias modo, quæ ab aliis scriptoribus fundationi monasterii Budicensis assignantur, epochas discutiendas progrediamur. Ferdinandus Paderbornensis episcopus, ut narrationem, huc transcriptis num.* 14, *iterumque num.* 56 *verbis conceptam, in quantum ea* S. Meinulphus *votum in translatione S. Liborii, anno* 836 *facta, fundandi in Budica monasterii nuncupasse traditur, confutet, in Monumentis Paderbornensibus* 220 *et seq. scribit hunc in modum :* Nulla . . . hujus voti apud Cenomanes nuncupati fit mentio in Vita S. Menolphi, quæ exstat, et quam ipse Gobelinus conscripsit. Imo huic narrationi adversari videtur, quod S. Menulphus jam ante, quam ad Cenomanos legatus *(non minus incertam esse hanc Sancti legationem, quam votum, quod hic revocatur in dubium, e supra num.* 58 *et tribus seqq. dictis apparet)* iret, Ludovicum Pium imperatorem suasu Baduradi episcopi, An. DCCCXVI Aquisgrani in concilio Provinciali accesserit, facultatem ædificandi monasterium ab eo impetraturus, et quod Ludovicus, grato animo petitionem ejus acceptans, litteras suo signatas sigillo super suo consensu gratiose concesserit. *Ita laudatus Paderbornensis episcopus, pro se etiam citans Baronium, et merito quidem : hic enim in Annalibus suis*

nec etiam ut Baronius aliique ex facultate condendi monasterii.

F

AUCTORE C. B.

suis Ecclesiasticis ad annum 816 *ita memoriæ prodit :* Hoc anno tertio Ludovici *(Pii nimirum imperatoris)* ab eo celebratum constat conventum provincialem Aquisgrani, in eoque sanctum Meinulphum accepisse licentiam ædificandi monasterium Virginibus canonicis Regularibus, habent vitæ ejus Acta a Gobelino conscripta. *Sanctum itaque, jam inde ab anno* 816 *facultatem exstruendi monasterii a Ludovico Pio imperatore Aquisgrani in concilio provinciali impetrasse, tam Baronius, quam Ferdinandus Paderbornensis episcopus existimavit. His autem etiam consonat severinus Binius in suis ad hoc concilium Notis et Overhamus in Observationibus ad Sigewardinam Sancti nostri Vitam, amboque, non secus ac Baronius et Ferdinandus Paderbornensis episcopus, in rem suam laudant Sancti nostri Acta, a Gobelino conscripta.*

quam Meinulpho ex Gobelino male intellecto

73 *Quod si porro quatuor hisce scriptoribus assentiendum sit, consectarium est, ut, quod hi etiam existimarint, monasterium Budicense, utpote brevi post facultatem exstruendi cœnobii, quam Sanctus a Ludovico Pio impetrarat, condi ex dictis cœptum, anno circiter* 816 *aut sequenti initium acceperit. Verum facultatem illam nec anno* 816 *in concilio Aquisgranensi impetrasse Sanctum nostrum, nec tunc impetratam tradi a Gobelino in hujus Vita, jam nunc dicenda aperient. Et primo quidem, ut id a Gobelino non tradi, probatum dem, ea dumtaxat, quæ hanc in rem in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 832 *num.* 20 *Cointius observat, huc transcripsisse suffecerit.* Auctor . . . *inquit de Gobelino* , Vitæ non innuit, illum *(Sanctum* Meinulphum) anno tertio Ludovici *(Pii imperatoris)* in Aquisgranensi conventu accepisse licentiam ædificandi monasterium Virginibus canonissis Regularibus. Sed tantummodo testatur de construendo monasterio consilium ab illo susceptum esse, cum Ludovicus Caroli Magni filius imperabat, et Ordo Canonicarum post Aquisgranensem conventum florere jam cœperat. Textum superius allegatum denuo repetimus. « Etsi vero de illo eligendo loco ad » structuram templi jam nulla apud eos, id est, » apud Baduradum Paderbornensem episcopum » et apud Meinulphum diaconum, relicta esset » ambiguitas, censuit tamen episcopus hac in re » deferendum authoritati regiæ, ut sine illa ni» hil operis ibidem inchoaretur. Ea autem tem» pestate Ludovicus, filius Caroli Magni, imperii » habenas moderabatur, et in concilio provinciali » apud Aquisgranum anno tertio imperii ejus ha» bito, Ordo Canonicarum, quas seculares vocant, » tum recens institutus erat. » Tota quæstio vertitur circa hanc vocem RECENS , cujus significatio ad annos duodecim et amplius extendi potuit ab auctore, qui scribebat seculo decimo-quinto seu post annos septingentos ab Aquisgranensi conventu et ab instituta Canonicarum Regula.

jam inde ab anno 816 concessam fuisse crediderunt.

74 *Hactenus Cointius, cui deinde in Criticis ad annum* 816 *et* 832 *etiam assensus est Pagius ; recitata autem hic a Cointio Gobeliniana verba, etsi e Sancti per Gobelinum Actis, prout ea, stylo mutato , Surius edidit, dumtaxat deprompta , genuinum Gobelini sensum, uti cuique Sancti Vitam ipso scriptoris hujus stylo edendam, num.* 15 *inspicienti patescet, ad amussim exprimunt, ut jam inde ab anno* 816 *condendi monasterii facultatem in concilio Aquisgranensi petiisse impetrasseque* S. Meinulphum, *certissime in hujus Vita Gobelinus non tradat. Et vero, etsi traderet, fidem non faceret tum ex eo, quod a Sancto concilioque Aquisgranensi quinque amplius seculis remotus vixerit, tum ex eo, quod* Meinulpho *facultatem illam in concilio Aquisgranensi anno* 816 *non fuisse concessam, rationes non leves videantur evincere. Quid enim? Sanctus, ut supra jam docui, anno* 793 *aut forte etiam non nihil serius mundo natus est, ut anno* 816 *tertium dumtaxat supra vigesimum ætatis suæ annum verosimillime attigerit ; cui vero sat credibile appareat, viginti trium solummodo annorum juveni aut condendi monasterii, in quo sanctimoniales collocaret , consilium incidisse, aut id faciendi facultatem in concilio Aquisgranensi anno* 816 *a Ludovico Pio imperatore factam fuisse ? Adhæc Schatenus, qui, perperam pariter pro se Gobelinum citans,* licentiam monasterium pro virginibus canonicis Regularibus instituendi *in concilio Aquisgranensi anno* 816 *accepisse* S Meinulphum, *cum Baronio aliisque supra laudatis vult, in ea opinione est, qua Sanctum tunc fuisse diaconum, existimat.*

existimasse necesse est, anno circiter 816,

75 *Ita scilicet statuendum, verosimiliter duxerit, quod Sancto non prius, quam cum jam ad diaconatus ordinem fuisset promotus, licentiam illam seu facultatem datam fuisse, arbitraretur ; qua quidem in re falsum eum non esse, verosimillimum apparet ; ast sanctum jam inde a concilii Aquisgranensis tempore seu ab anno* 816 *diaconum fuisse, credere idcirco non possum, quod tunc tertium dumtaxat, ut jam docui, supra vigesimum ætatis suæ annum egerit, fueritque, ut Thomassinus de veteri et nova Ecclesiæ Disciplina tom.* I, *lib.* 2, *cap.* 69 *docet, duobus tribusve regnantis Carolinæ familiæ seculis seu certe seculo a Christi nativitate VIII et IX, quo posteriori monasterium Budicense est condilum, e sacrorum canonum præscripto cautum, ne quis ante vigesimum quintum ætatis suæ annum diaconus ordinaretur. Nec est, quod opponas, in illa Ecclesiæ lege seu præscripto ob morum gravitatem, egregiasque animi dotes, qnæ in ordinandis elucebant, dispensatum aliquando fuisse ; etsi enim id a vero minime alienum sit, re tamen vera nominatim quantum ad aliquem fuisse dispensatum, non creditur, nisi cum id factum, suadent rationes graves ac solidæ, quales cum pro Sancti nostri ad diaconatum ante vigesimum quintum ætatis suæ annum promotione militare, non inveniantur, fuisse eum jam inde ab anno* 816 *diaconum, non apparet, verosimillimeque proinde nec tunc condendi monasterii facultatem, utpote ei primum a suscepto diaconatu verosimiliter ex dictis concessam, a Ludovico Pio impetrarit. Hinc porro jam consequitur, ut monasterium Budicense, utpote ante impetratam illam facultatem condi ex dictis non cœptum, nec anno circiter* 816 *initium acceperit, contra ac Baronius aliique scriptores supra laudati sensisse videntur ac porro debent, cum dubitandum non sit, quin Sanctus, monasterii exstruendi facultate obtenta, manum operi statim admoverit.*

sed illo temporis spatio, quod ab anno 825 ad annum 856

77 *At vero, inquies, quo ergo tandem tempore circiter aut anno monasterium Budicense exstrui cœpit ? Cum nec ante annum* 817 *nec post annum* 841, *uti ex jam dictis pronum est colligere, sacro illi ædificio datum fuerit initium, consequens est, ut id illo temporis spatio, quod ab anno* 817 *ad annum usque* 841 *excurrit, factum fuerit. Verum nonne res paulo etiam propius definiri potest? Verosimile apparet* S. Meinulphum *duos ut minimum annos circiter ædificando Budicensi monasterio ejusque templo insumpsisse, hocque statim ,*

A *statim, cum ad apicem fuisset perductum, dedicari curasse. Annum ergo, seu tempus, quo circiter monasterium Budicense initium acceperit, habebimus compertum, si, quo tempore circiter templum, ei adjunctum, dedicari contigerit, compererimus. In hoc igitur inquiramus. Budicense templum, ut Sigewardus num.* 22 *docet,* IV Idus, *id est,* X *Novembris die Sanctus dedicari fecit, ut adeo hæc dedicatio, cum ecclesiarum dedicationes diebus Dominicis fieri olim soluerint, verosimillime facta fuerit aliquo anno, quo* X *Novembris dies in diem Dominicam incidit. Jam vero, cum ab anno* 817, *ante quem certe condi ex dictis non cœpit Budicense monasterium, ad annum usque* 850, *quo ex dictis pariter conditum jam dudum fuerat idem monasterium, quinque dumtaxat anni,* 821 *scilicet,* 827, 832, 838 *et* 840, *quibus* X *Novembris dies in Dominicam incidit, inveniantur, aliquo e quinque hisce annis ecclesiæ Budicensis dedicatio verosimillime contigerit. Atque hoc primum est, quod pro hac arctiori temporis termino illiganda occurrit ; cœptum modo prosequamur. Cum ante annum* 841 *seu obitum*
B *Ludovici Pii imperatoris, ut jam docui, condi cœperit Budicense monasterium, verosimileque non sit, aut huic et templo adjecto ædificando decem circiter annos fuisse impensos, aut hoc non prius, quam cum jam quinque annis circiter ad umbilicum fuisset adductum, dedicandum curasse Sanctum, in annum usque* 849 *differri posse non videtur illius dedicatio. Neque etiam anno* 821 *factam fuisse apparet, quod sic ob jam dicta locari deberent anno circiter* 819 *monasterii Budicensis initia, quod tamen a Sancto condi tunc non cœpisse, ætas ejus nimis parum adhuc tum provecta suadet, quodque multo serius condi abs illo fuisse cœptum, vel ex eo apparet, quod Sigewardus, dum de miraculo, quo locum monasterio ædificando aptum Sanctus didicerit, num.* 15 *et* 16 *tractat, de eo, veluti de perfecto triginta jam annorum viro, loqui videatur.*

excurrit, condere verosimiliter cœpit,

78 *Restat ergo, ut ecclesiæ Budicensis dedicatio vel anno* 827, *vel anno* 832, *vel anno denique* 838 *acciderit. Hinc porro jam consectarium est, ut monasterium Budicense, utpote cui templоque adjecto ædificando duos ut minimum annos circiter Sanctus ex dictis verosimiliter insumpserit, initium non serius quam circiter*
C *vel anno* 825, *vel anno* 830, *vel anno denique* 836 *ac proin decennio illo, quod ab anno* 825 *ad annum usque* 836 *excurrit, verosimiliter acceperit. At vero, inquies, monasterium Budicense anno* 837 *condere aggressum* S. Meinulphum, *Schatenus ad hunc annum in Annal. Paderborn. affirmat, eique etiam assentiuntur Annales Corbeienses supra laudati. Fateor, sic habet : verum Schatenus sola id asserit fide Sigewardinæ Sancti nostri Vitæ, quam sibi prælucentem habuit, quamque interpolatione esse corruptam, num.* 60 *edocui; quod autem ad Annales Corbeienses pertinet, præterquam quod horum auctor, utpote qui non citius quam seculo* XV *jam multum provecto scripserit, fidem certam hac in re facere non possit, annum* 837, *cui monasterii Budicensis fundationem innectit, dumtaxat forte collegerit ex illatis per librarios in Cosmodromium Gobelinianum verbis, quæ num.* 14, *iterumque num.* 56 *huc transcripsi, quæque quam sint sublestæ fidei, num.* 61 *et binis seqq. ostendi. Adhæc Annales Corbeienses hæc solummodo verba ad præsens institutum facientia suppeditant :* DCCCXXXVII. S. Meynolphus monasterium sanctimonialium fundat in Bodeke; *quæ ita possunt accipi, ut non necessario significent,* S. Meinulphum *anno* 837 *condere cœpisse Budicense monasterium, sed dumtaxat vel hoc illum tunc absolvisse, vel, quod significationi verbi* fundare *apud mediæ et infimæ Latinitatis scriptores magis congruit, jam absolutum redditibus annuis, queis nutriri possent ejus incolæ, auxisse. Utut sit, anno* 837 *condi cœpisse Budicense monasterium, vero idcirco simile non apparet, quod sic templum, ei adjectum, utpote quod anno* 849 *dedicatum non fuisse jam docuerim, anno* 838, *uti ex jam dictis facile colliges, dedicari debuisset, verosimileque non appareat, sacrum illud ædificium intra unius anni spatium adeo fuisse promotum, ut tunc dedicari potuerit. Quod cum ita sit, monasterium Budicense eo temporis spatio, quod ab anno* 825 *ad annum* 836 *excurrit, condere cœpisse* S. Meinulphum, *verosimile apparet. Dispiciamus modo, qui idem monasterium Sanctus noster e bonis suis fundarit.* AUCTORE C. B.

79 *Veteres monasterii Budicensis Literæ, in Monumentis Paderborn. a Ferdinando Paderbornensi episcopo pag.* 221 *productæ, opportune ad institutum nostrum sic habent :* Beatus Maynulfus divinæ revelationis instinctu cælestique visione instructus quoddam monasterium, quod Westphalica lingua Bodeken, quasi parvum dolium appellavit, in terra patrimonii sui, approbante imperatore, qui tunc Aquisgrani fuerat, solemniter construxit, et ipsum monasterium de bonis suis temporalibus, quæ multa erant, largiter dotavit, et inibi nobiles feminas et devotas, quæ vulgariter Doem-Vrouwen nuncupantur, instituit, quibus sanctus Vir omnem foris evagandi occasionem in vim majoris stabilitatis præcludere volens, provida dispensatione constituit sex armigeros circumjacentes, tanquam procuratores monasterii prædicti, quibus bona sua abundanter distribuit, tam in villis, quam in grangiis, ut de his bonis monasterio prædicto certis temporibus anni omnia necessaria pro victu et vestitu ministrarent. Sed et aliis vasallis armigeris bona pheodalia contulit, ut et ipsi essent fideles defensores monasterii prætacti, et subjecti eidem. Propter hoc omne jus infeodandi, et conferendi ipsa bona pheodalia transtulit in ipsas dominas et earum monasterium. Porro his munitionibus feminarum non contentus sanctus pater Maynulphus, potentiorem nobilem de vicinis constituit in præfectum, et superiorem defensorem omnium bonorum monasterii, ac causarum emergentium, quantumcumque certis sibi bonis, ac pensionibus de singulis officiis, ut commodius onus hujusmodi portare posset, deputatis, ut his vallatæ circumquaque tutoribus prædictæ feminæ Deo devotis famularentur obsequiis. Cujus quidem ordinationis et institutionis dispositio literis sigillatis expressius habetur in prædicto monasterio, et stetit hæc ordinatio per plures annos post mortem beati viri Maynulphi. *Ita hactenus dictæ literæ, docentes, non tantum Sanctum monasterio, a se exstructo, de patrimonii sui bonis largissime prospexisse, verum etiam in eo mulieres, nobili genere ortas,* Doem-Vrouwen, *id est,* canonissas *nuncupatas, (sacras virgines Sigewardus num.* 22 *dumtaxat vocat) constituisse, quæ tamen quam Regulam fuerint professæ, cum non edicant, in hanc hic inquirendum nunc est.* *in eoque largissime fundato sacras virgines constituit,* E F

80 *Edmundus Martene in secundo suo Itinere litterario, anno* 1724 *Parisiis excuso, in stituti Benedictini moniales fuisse, pag.* 246 *scribit. Verba Gallica, quibus id ibidem facit, huc transcribo,* *quæ non moniales Benedictinæ, ut vult Martene,*

AUCTORE C. B.

transcribo, prout ea scriptor anonymus, quem notas aliquas ad monasterii Budicensis Chronicon num. 19 *memoratum adjecisse, jam monui, Latine reddidit. Sic habent :* Monasterium Boddeken tribus milliaribus Paderborno dissitum undique squallida solitudine, sylvis et montibus cingitur. Initio erat abbatia monialium Benedictinarum fundata a S. Meinulpho diacono, cujus corpus etiamnum ibidem magna populorum religione colitur. Postmodum cum moniales relaxarent institutum monasticum, nomenque assumerent canonissarum sæcularium, eo increvit morum dissolutio, ut ab episcopo Paderbornensi suppressæ, et earum loco canonici Regulares Congregationis Windesheimensis introducti sint. *Ita ille. Schatenus in Annalibus Paderbornensibus ad annum* 837 *verbis num.* 59 *huc transcriptis scribit,* S. Meinulphum *opere et subsidio Corbeiensium monachorum, qui ab anno scilicet* 822 *novam ad Visurgim Corbeiam incolere cœperant, Benedictinique instituti erant, monasterium Budicense condere cœpisse, idque sese alicubi legisse, Overhamus in suis ad Sigewardinam Sancti Vitam observationibus pag.* 420 *affirmat. Idipsum forte etiam Marteneus vel* B *apud Schatenum vel apud alium quempiam scriptorem invenerit, hincque Budicense cœnobium fuisse initio monialium Benedictinarum abbatiam, conjecerit. Verum Schatenus, quod de monasterio Budicensi, opere et subsidio monachorum Corbeiensium per* S. Meinulphum *inchoato, tradit, e Sigewardina Sancti Vita, interpolatione corrupta, exiguæque proinde, ut jam supra docui, aut potius nullius fidei habenda, dumtaxat hausit, uti ipsemet indicat; nec in melioris forsan notæ monumento, quod se alicubi legisse ait, Overhamus invenerat. Adhæc, etsi opere et subsidio Corbeiensium Benedictini instituti monachorum ad condendum Budicense cœnobium usus fuisset* S. Meinulphus, *consequens propterea non est, ut potius, quam hi profitebantur, S. Benedicti Regulam, quam, cui ipsemet adhærebat, canonicæ vitæ institutum a Sanctimonialibus, in monasterio a se exstructo, deinde constitutis, observari voluerit. Et vero rem aliter sese habere, ex jam nunc dicendis unicuique, quantum opinor, verosimillimum apparebit.*

sed canonicæ sub Regula

81 *Audi interim, qui Martenei verba proxime recitata seu potius ipsum Marteneum laudatus anonymus in suis ad Chronicon Budicense* C *Notis pag.* 118 *excipiat.* Quod... vir clarissimus asserat, abbatiam Böddecensem ab initio fundatam esse pro monialibus Benedictinis, nescio, quo id adstruat fundamento ac documento veteri. Certum enim est ex antiquis monumentis, abbatiam illam ab initio fundatam esse pro canonissis sub Regula Aquisgranensi militantibus, quæ utrum habendæ sint pro Regularibus vel Sæcularibus, non est hujus loci disceptare. Doctam de hac re Dissertationem edidit adm. R. P. Hermannus Busenbaum, celebris scriptor Societatis Jesu in suo præclaro libello, LILIEN UNDER DEN DÖRNEREN, *id est, Lilia inter spinas*, ubi ostendit, Regulam Aquisgranensem non solum in variis monasteriis canonissarum sæculo nono observatam esse, sed ejus observantiam in monasterio ad S. Cæciliam Coloniæ usque ad annum MCCCCLXXIV perdurasse. Idem testatur canonissis Assindiensis monasterii (in Essen) ab Alfrido episcopo Hildesiensi in litteris fundationis anno DCCCLXXVII Regulam Aquisgranensem canonissarum præscriptam esse; atque eandem affirmat receptam fuisse a primis canonissis Böddecensibus mox in ipsa primæva fundatione. *Hactenus anonymus Chronici Budicensis editor, et recte sane; etsi autem antiqua, ex quibus abbatiam Budicensem ab initio* pro canonissis sub Regula Aquisgranensi militantibus *fuisse fundatam constet, monumenta non nominet, non dubito tamen, quin sacræ virgines, quas* S. Meinulphus *in monasterio a se condito primum collocavit, ad Regulam Aquisgranensem, quod etiam Busenbaum Societatis nostræ sacerdos existimavit, observandam fuerint constrictæ.* D

Aquisgranensi militantes

82 *Hæ enim in vetustis, quas mox huc transcripsi, de monasterii Budicensis fundatione litteris* doem-vrouwen, *id est,* canonicæ *seu* canonissæ *appellantur; concilii autem Aquisgranensis, anno* 816 *celebrati, Patres,* monente *Ludovico Pio imperatore, anno imperii ejus tertio,* constitutionem *seu Regulam* ob animarum *(verba sunt ipsiusmet concilii)* sanctimonialium canonice degentium, *id est, canonicarum seu canonissarum,* salutem, divina inspirante gratia, ex sanctorum Patrum auctoritatibus, velut ex pratis vernantibus quosdam flosculos, collegit et in unum congessit, atque communi voto communique consensu sanctimonialibus tenendam observandamque percensuerunt; *jam vero, cum sacræ Budicenses virgines post illud demum Aquisgranense concilium, uti ex jam supra dictis liquet, fuerint institutæ, verosimile non apparet, aliam ipsis Regulam, quam quæ a Patribus Aquisgranensibus pro* sanctimonialibus canonice degentibus *seu canonissis fuisset constituta, observandam proposuisse* S. Meinulphum, *qui et ipse una cum ecclesiæ cathedralis Paderbornensis canonicis, quorum unus fuit, ad Regulam, in eodem Aquisgranensi concilio canonicis præscriptam, vitam exegit, ut supra edocui. Canonicæ ergo, sub Regula Aquisgranensi militantes, ut scriptor anonymus verbis mox recitatis loquitur, non autem moniales Benedictinæ, fuerint virgines sacræ, quas* S. Meinulphus *in monasterio, a se constructo, constituit. Verum, sciscitabere modo, Regularesne, an Seculares fuerunt illæ canonicæ?* E

fuerunt, etsi interim nec Regulares nec Seculares canonicæ

83 *Seculares utique non fuisse, liquet ex eo, quod, quæ postmodum dictæ fuere Seculares canonicæ, voto castitatis non fuerint obstrictæ, iisque, si quando sese offerret occasio, ad nuptias transire licuerit; sacræ autem virgines seu canonicæ, a Sancto nostro Budicæ institutæ, ad castitatem servandam tenerentur, utpote ex jam dictis Aquisgranensem, quæ castitatem, uti illam legenti patescet, præscribebat, Regulam professæ. Adhæc in concilio Aquisgranensi præcipitur iis,* quæ se castimonialis nominis professione Domino vinxerant, ut in monasteriis jugiter resideant; omnes in dormitorio dormiant, iisque in refectorio comedentibus et religiose silentium tenentibus, continuatim legatur lectio. *Et cap.* XI *præcipitur* abbatissis, monasteria Puellarum undique firmissimis circumdent munitionibus, ut nulli nisi per portam pateat aditus. *Cap.* 18 *modus statuitur coercendi* intra septa monasterii *sanctimonialem incorrigibilem,* quia nullatenus huic sæculum repetere fas est. *Quæ omnia cum canonissis seu canonicis secularibus minime congruant, Regulaque canonissarum Aquisgranensis nihilominus præscribat, sanctimoniales, hanc professæ, canonicæ seculares non fuerunt, ac proin nec sacræ virgines, quas Sanctus Budicæ instituit. At vero, inquies, ipsas canonissas, in concilio Aquisgranensi* F

A *nensi institutas*, seculares *in Sancti nostri Vita num. 15 facit Gobelinus.*

dicta fuisse videantur.

84 *Fateor sic habet : verum hic* Meinulphi *biographus ibidem etiam sic scribit :* Sanctus Meynulfus divinæ Majestati placitum ... esse, pie præsumpsit, si in loco memorato *(Budicensi vico)* monasterium pro husjusmodi canonissis *(de solis, in concilio Aquisgranensi institutis, fuerat locutus)* de suis bonis et in patrimonio suo fundaret, ut ibi sub custodia castitatis devotum Deo exhiberent famulatum ; *Gobelinus ergo, canonissas, in concilio Aquisgranensi institutas, voto castitatis fuisse obstrictas, existimavit, ac proin eas, more sui temporis, quo plures canonissæ et nomine et re, primæva relicta Aquisgranensi Regula, seculares jam erant, ad anteriora tempora relato, Canonissas Seculares perperam facit: quod etiam de quibusvis temporum posteriorum scriptoribus et monumentis, si in iis forte canonissæ, in concilio Aquisgranensi institutæ, Seculares vocentur, est dicendum. Nec propterea tamen eas sanctimonialesque, a Sancto Budicæ statutas, fuisse dictas canonicas Regulares, concludas : uti enim canonici Regulam Aquisgranensem professi, absque* B *addito vel secularis vel Regularis, simpliciter, ut supra docui, dicti fuere canonici, ita et de canonissis, Regulam Aquisgranensem professis, factum videtur.*

§ VI. Sancti obitus, sepultura, miracula, corporis elevatio.

Sanctus, cujus plura gesta litteris commendata non sunt,

Budicense monasterium erexisse Sanctum, vitæ sanctitate eluxisse, canonicum Paderbornæ egisse, præsertim ex antiquiori ejus biographo jam docui. Verum plura eum gessisse, utut posterorum memoria dignissima, quæ litteris commendata non sit, verosimillimum apparet, ut falsitatis habere suspecta vix audeam, quæ de eo Schatenus in Annal. Paderborn. pag. 114 his verbis commemorat : Nihil a Menulpho ferventius per omnem vitam actum, quam ut Christi religionem inter populares proferret, hominesque rudes, quos ex barbaris Christianos ætas illa formabat, Christi legibus et disciplina excoleret. Quo in C opere magnum virtutis et laboris campum sortitus, ita se probavit, ut illum inter primos Euangelii doctores, et sanctissimos Paderbornensis cleri viros posteritas venerata sit. Qua in re, ut in aliis, nihil ex ætate illa magis desideramus, quam scriptorum, qui præclara ejus sacra * enucleatius ad nos transmisissent. *Hæc ille; quæ sane majorem etiam veri speciem haberent, si quod in fine innuit, Sanctum nostrum, non tantum ut Sanctum, sed etiam ut e primis Euangelii doctoribus a posteritate fuisse honoratum, constaret ; verum, utut res hæc habeat, equidem eam nec scriptoris antiqui testimonio, nec fidei sat probatæ documento confirmare queo. Sigewardus, qui et ipse nihil omnino eo faciens suppeditat, monasterii Budicensis fundatione sacrarumque virginum seu sanctimonialium in id inductione relata, miraculum, quo combustum sanctimonialis velamen seu peplum integritati* S. Meinulphus *restituerit, dumtaxat adhuc narrat, moxque ad edocendum felicem Sancti e vivis excessum prosiliens, num. 26 sic scribit :* Postquam Rex

* an facinora ?

regnum Militi suo (S. Meinulpho *nimirum*) gloriosas contra antiquum serpentem concessit victorias, noluit eum ultra extollere fortuna bellorum ; sed maluit ei pariter conferre et præmium et finem laborum. Id ipsum quoque ipse Miles emeritus sitiebat ardentissime .... Cumque et Domini et Servi velle concordaret familiariter, sicut huic Domino velle, posse et esse est unum, III Non. Novemb., ut voluit, transtulit ad se Servum suum ; qui, de terris ad cælos translatus, in monasterio, quod ipse construxerat, terreum corpus cognatæ terræ *reliquit.*

AUCTORE C. B.

86 *Ita antiquior biographus, Sanctum ætate jam grandævum seu senem obiisse, sat aperte indicans; verum cum nullam prorsus, e qua, quo id anno circiter factum colligas, notam chronicam adjungat, ut tempus* S. Meinulphi *emortuale aliunde utcumque conemur eruere, necessum est. Gobelinus in Vita num. 25 et tribus seqq. docet, Sanctum nostrum de terra fuisse levatum, cum jam, quinquaginta circiter annis ab obitu ejus elapsis, Arnulphus Romano imperio imperator et Biso Paderbornensi ecclesiæ antistes præesset. Arnulphus non quidem anno 897, ut loco proxime cit. vult* E *Gobelinus, sed anno 896, uti ad hunc annum Pagius in Criticis ostendit, Romanorum imperator fuit coronatus, annoque 899 excessit e vivis, ut* S. Meinulphus *vel anno 896 vel aliquo e tribus seqq. de terra fuerit levatus, utque proinde, cum anni circiter quinquaginta, quibus, cum id factum est, e vivis jam abierat, ab anno 896 ordine retrogrado computati deducant ad annum 846, vitam hanc mortalem cum immortali vel hoc ipso anno vel aliquo e tribus sequentibus commutarit, si re ipsa Sanctus, ut scribit Gobelinus, quinquaginta circiter post obitum annis, Arnulpho Romanorum jam imperatore, de terra fuerit levatus. Et Schatenus quidem huic fere inhærendo calculo Sancti nostri obitum anno 847 innectit, in Annal. Paderborn. ad hunc annum sic scribens :* Licet annus mortis (S. Meinulphi *scilicet*) a scriptoribus tam plane consignatus non sit, ad hunc tamen (*annum 847*) per indicia referre visum est, quod a morte ejus usque ad annum DCCCLXXXXVII, quo corpus ejus solemni ritu humo levatum est, anni quinquaginta effluxisse referantur, idque, Arnulpho rege et Bisone episcopo, factum memoratur, ut jam retro legendo annos, hunc ei annum supremum vitæ fuisse, opinari liceat.

non anno

87 *Schateno porro hic assentitur, quem num.* 847, F *18 laudavi, Georgius Garnefeldt, eodem fere, quo hic, argumento in Mss. suis ad Gobelinianam Sancti Vitam Annotationibus cum anno Christi* 847 Meinulphi *obitum conjungens, aliosque præterea, quos hic enumerare necessum non est, sibi hac in re consentientes habet. Verum, præterquam quod ex dicendis certum non sit, Sanctum nostrum vel anno 897, ut Schatenus notat, vel anno 896, aliove e tribus sequentibus, uti ex Gobelini calculo sequitur, de terra solemni ritu fuisse levatum, unde hoc quinquaginta circiter annis fuisse a Sancti obitu factum, Gobelinus didicit ? Ait quidem in priori suo Prologo hic noster biographus, sese, quæ de* Meinulpho *litteris mandat*, ex diversis scripturis antiquis et ex rerum gestarum sibi cognitarum occursu *deprompsisse ; verum cum simul, quæ qualesve, quas laudat, quasque sibi præluxisse innuit, scripturæ antiquæ fuerint, non edicat, primumque Paderbornensium episcopum Hathumarum, quem ante annum 815 vita non esse functum,*

A *functum, ex occurrente apud nos tom. 2 Augusti de sancto hoc antistite Commentario satis superque constat anno* 795 *ad cathedram Paderbornensem fuisse evectum, annisque dumtaxat octo post, seu anno* 803 *aut sequenti abiisse e vivis, scribat, dubitari non immerito potest, an, quemadmodum scripturæ antiquæ, ex quibus hoc postremum Gobelinus hausit, erroneæ indubie fuerunt, erroneæ pariter non fuerint scripturæ antiquæ, e quibus Sanctum quinquaginta circiter post obitum annis de terra fuisse levatum, didicit.*

sed verosimilius anno circiter 857,

88 *Quod cum ita sit, Sanctum anno* 847 *ad Superos migrasse, argumento e Gobeliniana Sancti Vita hinc deducto, certum esse non potest. Nec annum Sancti emortualem cum anno Christi* 847 *componendum, Annales Corbeienses supra laudati evincunt; etsi enim hi diserte notent,* DCCCXLVII pius Meinolphus moritur, multis miraculis clarus, *auctorem tamen, uti jam supra satis innui, Gobelino habent recentiorem, ut forte ex hoc annum, quem Sancto emortualem statuunt, dumtaxat ille hauserit, ac proin, ut is hinc nihilo certior evadat. Et vero Sanctum jam inde ab anno* 847 *vi-* B *vere desiisse, pati non videtur, qua tamen ex dictis standum, antiquior Sancti Vita, per Sigewardum conscripta. Cum enim, uti ex hac num.* 31 *et seq. docui, Sanctus non citius quam anno* 793 *circiter natus esse queat, qui eum, si anno* 847 *obiit, ætate jam grandævum seu senem, uti in eadem Sigewardina Sancti Vita non obscure ex dictis traditur, excessisse e vivis, verum esse queat? Certe anni septem, si ad annos* 47 *adjiciantur, annos dumtaxat quatuor supra quinquaginta efficiunt; quis autem virum, quinquagenario dumtaxat paulo majorem, ætate jam grandævum seu senem recte dicendum putarit? Florarii nostri auctor* S. Meinulphi *obitum (adi num.* 4*) cum anno Christi* 857 *componit, qui cum auctus annis septem, quibus Sanctus ante seculum* IX *vixit, pro toto temporis spatio, quo is in vivis egit, annos det quatuor supra sexaginta, videaturque, qui tot annos aut paulo dumtaxat plures habuerit, ætate jam grandævus seu senex non immerito dici posse, Sanctum nostrum anno circiter* 857 *felici e vivis excessu ad Superos migrasse, verosimilius autumo, supraque idcirco annum illum in margine adscripsi.*

v Octobris die ad Superos migravit,

89 *Atque ita quidem annum Sancti emortualem utcumque determinavimus; uti autem hic,* C *prout jam dicta ostendunt, omnino certus non est, sic nec dies nec mensis, qui Sancto supremus fuerit, omnino exploratus habetur. Etsi enim* Meinulphum III *Nonas, seu* III *Novembris die (vide verba num.* 85 *huc transcripta) vitam cum morte commutasse, Sigewardina Sancti Vita, ab Overhano edita, atque, quod penes nos exstare supra monui, Ms. Hardeshusanum apographum expresse tradat, in additamento tamen, quod huic ad marginem adjicitur, mensem* Novembrem *pro* Octobri *perperam poni signatur, quod cur fiat, sese non capere, Overhamus in suis ad Sigewardinam Lucubrationem Observationibus pag.* 420 *affirmat. Adhæc omnia Gobelini penes me exstantia, aliaque, quæ Overhamus habuit, apographa, Suriana editio, uti etiam ipsa Sigewardina Sancti Vita, quam Browerus, rescissis dumtaxat, quæ ad rem non faciunt, digressionibus, e Mss. exemplaribus edidit,* III *Non. seu* V *die Octobris obiisse* S. Meinulphum *tradunt. Addi possunt tum Fasti sacri, supra adducti, qui Sanctum* V *Octobris die, veluti qui ei in cœlo natalis fuerit, annuntiant, tum Budicensia* D *antiqua de* Meinulpho *Officia, quæ* V *Octobris diem, tamquam ei natalem, expresse signant, ut sane Novembrisne an Octobris* III *Non. Sanctus e vivis excesserit, possit non immerito revocari in dubium. Imo vero cum Gobelinus, qui ut jam docui, non tam novam Vitam, quam paraphrasim Vitæ, a Sigewardo scriptæ, concinnavit, plura hujus exemplaria sibi prælucentia habuisse videatur, Octobrisque nihilominus, non Novembris* III *Non. Sanctum obiisse, non secus ac Browerus, cui unum saltem exemplar ejusdem Sigewardinæ Lucubrationis præluxit, in compendiosiori hujus editione mox dicta, notet,* Octobris, *non* Novembris, *in primæva genuinaque Sancti Vita, per Sigewardum scripta, positum fuisse, verosimilius idcirco videtur, quod, quemadmodum ex jam dictis facile colliges, duo dumtaxat hujus exemplaria* Novembris, *tria autem ut minimum aut quatuor, quibus præterea Fasti sacri, Sanctum hodie commemorantes, suffragantur,* Octobris *exprimant. Hinc porro jam consequitur, ut Sanctum quinta die Octobris, non tertia Novembris, e vivis excessisse, verosimilius pariter debeat videri.* E

multisque ab obitu, quorum unum hic vocatur in dubium.

90 *Ab anno dieque, uti etiam mense, quo* Meinulphus *vita functus sit, jam examinato atque utcumque definito, ad miracula, quæ post ejus obitum magno numero patrata narrantur, jam progredior. Hæc inter primo loco occurrit, quod Gobelinus num.* 20 *refert. En, qui id ad annum* 847 *in Annal. Paderborn. comptiori ornatiorique stylo Schatenus exponat.* Fuit vero, *inquit*, D. Menulphus, ut per omnem vitam sanctitate conspicuus in clero Paderbornensi, ita mortuus pluribus signis illustris; inter quæ illud memorabile, quod, dum corpus mortui ad tumulum deferretur, ac funebribus sacris peractis, humo integendum esset, resupinum idem corpus e feretro se erigeret, attonitis omnibus, qui aderant, ad tam insolitum spectaculum. Quos Sanctus benigne affatus, Ite, inquit, ad episcopum, et dicite, quæcumque a Congregatione hac virginum electa fuerit abbatissa, eam non impediat (*secus ante voluisse Sanctus Sequentia num.* 112 *recitanda indicatur*) adire munus, etsi conditione ancilla fuerit; nam qua sollicitudine et labore hoc ego monasterium construxerim, scitis. Quid vero ab illis fieri oporteat, qui pastorum in Ecclesia munus gerunt, ergo, exutus corpore mortali, dici. Quibus dictis, clausit rursum oculos, et in feretro se reposuit humarique jussit. *Ita ille; qui a Gobelino, etsi quidem non in rei substantia, in adjunctis tamen nonnihil differt, ac maxime* F *in eo, quod Sanctus, ut vitæ tantisper restitueretur, a Deo per Deiparam sese impetrasse, in suo ad adstantes alloquio apud Schatenum, contra ac apud Gobelinum facit, non dicat. Verum quid de insigni hoc miraculo, quod Bolinghemus in contextum a se Kalendarium Marianum etiam intulit, censendum apparet? Etsi in rem suam scripturas veteres, antea adhuc (in priori scilicet suæ de Sancto Lucubrationis Prologo) a sese laudatas, Gobelinus loco cit. diserte laudet, cum tamen, quæ qualesve hæ fuerint et quo ævo scriptæ, ne vel verbo prodat, solo harum fide pro certo habendum non reor rarissimum illud resuscitationis miraculum, maxime quod Sigewardo, antiquiori nostro biographo, utpote id non memoranti seque nihilominus,* ut, si quid plus ad notitiam *suam* ex *sancti* Viri miraculis *pervenisset,* stilo memoriæque *traderet,* voluntate divite et benigna coactum, *num.* 27 *in fine scribenti, ignoratum fuisse videatur, minime tamen, si factum fuisset, ignorandum*

A *ignorandum. ut apparet, scriptori, qui alia memoratu minus digna et comperta habuit et in litteras misit.*

patratis miraculis, de terra tandem,

91 *Ad alia modo prodigia, quæ proxime hic jam memorato discussoque Gobelinus deinde subjungit, sermonem convertamus; ea non in solo hoc scriptore antiquisve scripturis, ab eo citatis, verum etiam in ipso Sigewardo, antiquiori Sancti biographo, sunt fundata: atque hic quidem, quod et a Gobelino fit, magnum ad Sancti jam sepulti tumulum pauperum Christi, quorum alii miraculorum præteritorum fama exciti, alii futurorum exspectatione incensi accesserint, factum esse concursum, neminemque ex his spe fuisse frustratum, num. 28 præfatus, duo patrata miracula, quorum altero Sanctus pannum lineum ab igne servarit illæsum, altero famulum olim suum, cum tertio ei in somno apparuisset, ad meliorem frugem adduxerit, mox narrat, aliaque deinde, memoratu dignissima, subjungit, quibus demum factum est, ut sacrum Sancti corpus de terra a Bisone, quarto Paderbornensium episcopo, solemni ritu fuerit levatum. Narrationem paulo prolixiorem, qua* B *posteriora hæc miracula subsecutamque Sancti de terra levationem, Sigewardus quidem num. 34 et quatuor seqq., Gobelinus vero num. 25 et tribus seqq. sunt complexi, Schatenus in Annal. Paderborn. pag. 234 compendio exhibet, quod, ut rem totam, etsi interim fidem, non secus ac visiones, de quibus num. 66 et binis seqq. actum, ægre apud omnes, et forte non immerito, inventura sit, studiosum lectorem paucis edoceam, huc transcribo. Sic habet :* Dum in Bodecensi basilica (quadam die, *nullam determinando, scribit Sigewardus)* solemni ritu sacrificium Missæ perageretur, ac diaconus Euangelium caneret, XV Calend. Februarii *(diem hunc notat Gobelinus)* cippus, qui sepulchro Menulphi impositus erat, magno sonitu in quatuor partes rumpitur, attonitis omnibus, qui aderant; ac mox, ubi ad sacræ Hostiæ elevationem perventum est, ingenti rursum fragore idem lapis in minuta frusta sectus dissilit.

cum miracula miraculis accederent, a Bisone Paderbornensi episcopo

92 Rei novitate obstupefacti accedunt ad sepulchrum, videntque terram, qua tumba intecta fuerat, secessisse in latera sepulchri, ipsumque sarcophagum totum se in conspectum dedisse, simul tam suavis odor afflatus e sepulchro, tanquam his signis ostenderet Deus, elevationem C corporis faciendam. Quæ ubi ad Bisonem episcopum relata sunt, atque ille inter incertæ fidei hæc haberet, censuit sepulchrum sua humo et lapide rursus integendum: quo facto, haud multo post sepulchrum, submoto cippo, arcana vi disjicitur. Consultus denuo episcopus, nec quidquam ratus divinæ monitionis subesse, jubet denuo sepulchrum componi. Inter hæc D. Menulphus presbytero Meinhardo in proxima Attelensi parochia *(Meinhardum parœcialis hujus ecclesiæ rectorem Gobelinus, non Sigewardus, facit)* se per somnum offert monetque, episcopum adeat, et pro ostensis signis ossa honorificentiori loco collocet. Id cum presbyter quoque iterato monitus negligeret, ratus se vana imagine deludi, tertium se offert Menulphus, cæcitatem comminando, a qua non prius liberandus, quam jussa explerit. Mane ubi diluxit, oculis se captum advertit. Ita cæcus manuque ductus ad episcopum, exponit, quid sibi evenerit, quid D Menulphus fieri velit. Tum tandem Biso episcopus intelligens, ac sibi etiam metuens, Bodekam cum sacerdotibus proficiscitur, et solemni ritu corpus D. Menulphi e terra levat, ac publico cultu venerandum exponit. Vixdum hæc præstita sunt, cum Meinhardo presbytero visus est redditus. *Recte hactenus e Sigewardo et Gobelino Schatenus; verum anne hæc, seu potius factam Sancti (de hac enim potissimum agendum hic nunc est) de tumulo per Bisonem Paderbornensem episcopum levationem recte etiam ad annum Christi* 897 *refert?*

AUCTORE C. B.

inter annum 887 et annum 896 verosimilius fuit levatus,

93 *Facit id haud dubie, quod Sancti de terra levationem non prius contigisse crediderit, quam cum jam Arnulphus, quod anno demum* 897 *factum, Gobelinus perperam scribit, ad Romanum imperium fuisset evectus. Verum an Sancti nostri corpus, Arnulpho Romanorum jam imperatore, de terra fuerit levatum, incertum esse ac dubium, jam supra edixi, idque etiam me ostensurum, spopondi; quod proinde, ut fidem liberem, præstandum nunc est. Sigewardus, Sancti de terra levationem miraculaque hanc proxime prægressa narraturus, primum ex his* temporibus... Arnulfi regis Bisonisque Patherbrunensis episcopi *accidisse, num.* 34 *memoriæ prodit; Arnulphus autem seu Arnulfus, quem hic memorat, alius non est, quam Arnulfus, Carolomanni Bajoariæ regis filius nothus, qui in Triburiensibus principum comitiis anno* 887 *rex Germaniæ, et Romæ anno* 896 *imperator creatus est, annoque* 899 *excessit e vivis. Jam vero, cum Sigewardus, dum princeps hic rex esset, nulla plane imperatoriæ, ad quam tunc fuerit evectus, dignitatis mentione adjecta, Sancti nostri de terra levationem factam doceat, est sane. an hæc, Arnulpho jam imperatore, contigerit, admodum dubium; imo vero, hoc principe dumtaxat adhuc rege, contigisse, verosimilius idcirco videtur, quod dumtaxat* rex a *Sigewardo, non* imperator, *loco cit. vocetur. Hinc porro jam consequitur, ut, cum ex dictis Arnulphus anno* 887 *rex, annoque* 896 *imperator fuerit creatus, Sancti nostri de terra levatio neque determinato anno* 897, *ut Schateno aliisque placet, neque aliquo e tribus sequentibus, sed eo temporis spatio, quod ab anno* 887 *ad annum usque* 896 *excurrit, a Bisone, Paderbornensi episcopo, quem ab anno* 886 *ad annum usque* 908 *sedisse, communior modo est eruditorum opinio, verosimilius facta fuerit.* E F

sicque inter Sanctos relatus.

94 *Nec est, quod hic opponas Gobelinum, qui Sanctum non prius, quam cum jam quinquaginta circiter ab obitu ejus anni essent elapsi, de tumulo fuisse levatum, memoriæ prodit, hanc enim scriptoris illius narrationem falsitatis merito haberi posse suspectam, ex jam ante dictis liquet. Porro cum Sanctus de tumulo jam fuisset levatus, frequentior indies, quo sacras ejus reliquias visitarent, fiebat fidelium ad Budicense monasterium concursus, cumque crebra, uti Sigewardus et Gobelinus docent, in concurrentium gratiam ac favorem evenirent miracula,* Meinulphus *magis magisque sanctitatis fama inclaruit; et vero pro Sancto etiam canonizato poterat non immerito haberi, cum et sacrum ejus corpus de terra jam fuisset ex dictis levatum, et solerent olim beati Viri, quibus id honoris ab episcopis fuisset exhibitum, pro Sanctis canonizatis honorari, licet interim canonizatio, qua sic fuissent affecti, pro particulari dumtaxat canonizatione seu potius beatificatione posset haberi, uti Benedictus XIV in Opere suo de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione lib. I, cap. 6, num. 9 docet. At vero quis*

AUCTORE C. B.

quis qualisque Meinulpho, *ut Sancto, cultus fuit delatus? Rem hanc infra suo loco discutiam, ac primo quidem, quem cultum Sanctus in monasterio Budicensi,deinde vero, quem alibi fuerit adeptus, exponam.*

§ VII. Tentata incassum reliquiarum Sancti e monasterio Budicensi Paderbornam translatio, factaque in id canonicorum Regularium inductio.

Cum jam sanctimoniales Budicenses ab Aquisgranensi Regula defecissent,

Etsi dubitandum non sit, quin sanctimoniales Budicenses S. Meinulphum, *solemni ritu a Bisone Paderbornensi episcopo de terra jam levatum, cujus, hoc honore nondum affecti, sacrum corpus summa cura venerationeque, teste in Vita num.* 28 *Sigewardo, custodiendum curarant, singulari quodam modo honorare inceperint,constanterque deinceps veluti munificentissimum monasterii sui fundatorem, benignissimumque apud Deum patronum, honorarint,quo tamen id cultus* B *ecclesiastici genere fecerint, non habeo edicere, cum ea de re altum si apud scriptores omnes antiquos silentium, nec etiam vetustum uspiam (vide tamen infra num.* 118) *monumentum occurrat , e quo quidquam eo conducens possit elici. Melius se res habet , quantum ad cultum, in monasterio Budicensi a canonicis Regularibus Sancto post exhibitum : virum hac de re, ut, quo quæque gesta sunt ordine, proponantur, sermonem non prius instituam, quam cum de religiosis illis viris in dictum monasterium inductis, tentataque ex hoc sacrarum Sancti reliquiarum, antequam hæ una cum monasterio in illorum potestatem venirent, Paderbornam translatione, tractaro. Budicensis sanctimonialium congregatio,non secus ac plures aliæ,a vitæ instituto seu Regula, canonissis in concilo Aquisgranensi anno* 816 *sub Ludovico Pio imperatore præscripta, temporis lapsu ita descivit, ut sacræ virgines, quæ ei nomen dederant, nec castitatis voto essent constrictæ, nec, cum se daret occasio, deserto monasterio, nubere dubitarent ; etsi autem, quo circiter tempore ita a primæva disciplina vi-* C *tæque rigore sacra illa a* S. Meinulpho *instituta congregatio defecerit, exploratum non habeam, mulieres tamen, quæ huic sese junxerant, jam inde a seculo quarto decimo voto castitatis non fuisse obstrictas, subindeque etiam, relicto, quod susceperant, vitæ instituto, ad nuptias transiisse, plus semel jam laudatus Joannes Probus in Budicensi Chronico pag.* 46, *et Opusculi Ms., cujus num.* 20 *notitiam dedi, auctor anonymus, ambo rei gestæ æquales, luculentissime indicant, ut tunc Budicenses sanctimoniales et re et nomine, nec immerito, canonicæ seculares haberentur.*

earumque monasterium ad miserandum

96 *Hanc porro a primæva vitæ disciplina defectionem ingens deinde, quæ ultimam tandem monasterio ruinam attulit,bonorum temporalium jactura excepit, illata partim ab extraneis, partim ab iis ipsis, qui sanctimonialium emolumentum ac commodum procurare maxime debuissent. Et ab extraneis quidem maximam cladem monasterium accepit, quando seculo* XIV, *ultra mediam sui partem multum jam provecto, a nobilibus de Furstenberg ex Waterlappe una cum ecclesia fuit combustum, ut Ferdinandus Paderbornensis episcopus in Monumentis Paderborn. pag.* 222 *et* D 288 *docet ; ab iis ipsis autem, qui sanctimonialium commodum procurare debuissent, insigni damno fuit affectum, quando hi bona, e quibus sanctimonialium victui et vestitui prospiciendum erat, in propriam utilitatem converterunt, imo vero pro propriis suis bonis habere, non erubuerunt, uti intelligitur e veteribus de Budicensis monasterii fundatione litteris, num.* 79 *huc ex parte transcriptis, quæ verbis, ibidem recitatis, proxime hæc habent subjecta :* Sed heu, convenerunt inimici omnis religionis, dignitas generis, ocium et voluptas, et castra Dei ac patrimonium Christi funditus devastantes nihil reliquerunt, proinde dicti officiati *(adi num.* 79*)* et vasalli bona sibi deputata pro ministratione necessariorum monasterii sub appropriarunt, vendiderunt et heredibus suis tamquam propria, nemine contradicente, reliquerunt. *Atque ita, malis hisce maxima etiam sanctimonialium in curandis tutandisque rebus suis negligentia accedente, factum tandem est, ut anno circiter* 1400 *monasterium Budicense una cum ecclesia ei adjuncta, quæ postquam a Furstenbergiis fuisset combusta,vel numquam ex integro a sanctimonialibus instaurata vel certe iterum deinde ruinam* E *passa fuisse videtur, in miserandum illum statum inciderit, quem Joannes Probus in Budicensi Chronico pag.* 3 *lectori ob oculos ponit.*

admodum statum esset reductum,

97 *En verba, quibus id ibidem facit.* Contigit, *inquit,* circa annum MCCCC dictum monasterium *(Budicense)* non hostium incursione, sed tinea ab intus latenter corrodente, ad tantam venire paupertatem, ut præfati manasterii redditus, ac proventus soli abbatissæ Walburgæ, ibidem in vili tugurio degenti , ad ejus inopiam repellendam minime sufficere potuerint : nam bona monasterii magna ex parte aut alienata fuerunt, aut aliis obligata ; itaque monasterium in solitudinem quodammodo redactum videbatur , ecclesia ipsius et turris magna absque tectis, crescentibus arboribus, velut in saltibus, superius repletæ fuerunt, quemadmodum radices earundem testudinibus infixæ adhuc hodierno die clarius manifestant ; *ita ille, cui cum non tantum consonet, verum etiam rem distinctius exponat Opusculi Ms. plus semel jam laudati auctor, verba ejus huc facientia, utut parum concinna, pariter describo.* Postquam..., *inquit,* ecclesia Bodecensis seu ejus monasterium per annos circiter F quingentos quinquaginta sub fæminei regiminis fragilitate steterat, declinatio ejus jam annis continuata plurimis tantam vergebat in miseriam, quod ecclesia, cum toto monasterio incendio vastata, rusticorum dormitorium et granarium, et brutorum animalium stabulum est effecta. Pavimentum ejus fimo bestiarum duorum pedum altitudine cum egestionis ingluvie quasi per totum fuit coopertum. Muri et testudines ejus una cum turri imbribus patentes et nivibus decem et octo annis continuis stillicidia se penetrantia toleraerunt, sola illa parte, quæ chorum continebat ejusque latera, in tecto reformata. Calices, libri, campanæ et ornamenta varia, census, redditus, bona immobilia atque jura ipsius aut venditionis aut impignorationis titulo, et nonnumquam furti, rapinæ aut usurpationis fraudulentæ vitio vicissim alienata fuerunt Non remanserat tandem ædificium ex illo toto monasterio et pertinentiis ipsius omnibus, quo a molestatione pluviæ vel fervore solis se posset homo tueri , præterquam domuncula quædam , in qua

A qua sola abbatissa cum familia grandi degebat sub ærumna. Arbores et arbusta in capellis ejus, quarum introitus, murorum fragmine prohibente, bestiis non patuit, et super earum altaria, tanquam in saltu succreverunt. Omnes tam canonissæ quam clerici, etiam presbyter parochialis, locum deseruerunt.

reliquiarum Sancti inde Paderbornam

98 *Budicensi ergo monasterio una cum adjuncta ei ecclesia ad deplorandum adeo statum aliquamdiu jam redacto, de asservatis ibidem ad illud usque tempus* S. Meinulphi *reliquiis, quo decentiori honestiorique loco hæ collocarentur, Paderbornam transferendis est cogitatum, fuitque etiam vere, Wilhelmo ad Paderbornensem cathedram anno* 1406 *evecto, translatio illa, irrito licet conatu, tentata. Qui res facta sit, proxime laudatus scriptor exponit, in Ms. suo Opusculo, penes me exstante, sic scribens:* Anno igitur Nativitatis Dominicæ millesimo quadringentesimo sexto, Wilhelmus, filius ducis de Monte, electus Paderbornensis, per capitulum suum super translatione reliquiarum sancti Meynulphi, et bonorum ipsius monasterii *(Budicensis scilicet)* B restantium ad ecclesiam Paderbornensem tentatus, in reliquiarum, ut major eis honor impenderetur, sed non in bonorum translationem, verbis et facto consensit. Nam idem electus una cum decano et aliis quam pluribus canonicis et ministerialibus ipsius ecclesiæ Paderbornensis suorumque comitiva non modica versus villam Böddeken se direxit, cumque loco jam visi sunt adesse, mulieres villæ illius duæ, istos ob translationis prædictæ causam venire suspicatæ, se ad ecclesiam contulerunt, et abrepta archa reliquias continente supra dictas, eam in quodam equorum stabulo, turri ipsius ecclesiæ versus Austrum affixo, sub paleis absconderunt. Et dum isti, chorum ecclesiæ ingressi constipatim, archam in loco suo non viderunt, ab illis mulieribus sciscitabantur, quo archa devenisset; quæ tanquam rurales, astutiæ Rachelis expertes, plane mendacio inquirentes fallere sui Patroni zelo succensæ non veritæ, illam ad castrum Wevelsburg vicinum sibi responderunt fore deductam. Ipsi tamen verbis earum minus creduli, cistas rusticorum plurimas, quibus ecclesia repleta fuerat, aperiendo, reliquias istas in eis et ipsius ecclesiæ locis particularibus sollicite quærebant, et, dum se viderunt frustra laborare, via, qua venerant, confusi redierunt.

C

translatio frustra tentatur.

99 *Irritum hisce verbis jam relatum sacras* S. Meinulphi *reliquias e monasterio Budicensi auferendi conatum memoriæ etiam produnt Gobelinus in Cosmodromio ætate* 6, *cap.* 90, *et Joannes Probus in Budicensi Chronico part.* I, *cap.* I, *pag.* 3 *et seq. Ac Gobellinus quidem, etsi non in loco, quo sacra pignora a binis Budicensibus mulieribus fuisse occultata, scribit, in reliquis tamen adjunctis cum relatione modo data sat exacte congruit; quod vero ad Joannem Probum pertinet, is rem loco cit. ita exponit:* Venerabilis Henricus, nobilis de Büren, ejusdem ecclesiæ *(cathedralis Paderbornensis)* præpositus, beati Meinulphi corpus ad majorem Ecclesiæ honorem de sæpe dicto monasterio Bodecensi eidem auferre decrevit. Adscriptis itaque sibi quadraginta equitibus versus præfatum monasterium iter arripuit; cumque unus de exercitu (non casu, sed Deo disponente) ante alios versus Böddeken veniret, improvise loquens, causam adventantis præpositi denudavit, quam cum audirent duæ mulieres, speciales B. Meinulphi amatrices, ægre ferentes hujusmodi sacrum corpus sui Patroni de loco proprio ad extraneos deportandum, brevi super hoc concilio celebrato, præmemoratum corpus cum sua capsa de suo altari tollentes, ad vile jumentorum stabulum magnæ turri contiguum versus Austrum collocabant, et straminibus operientes absconderunt. His ita gestis, supradictus præpositus, multitudine vallatus, Böddeken venit, templum intravit, et, dum sacrum corpus, quod tollere venerat, in altari, quo sibi consuetum stare fuit, non invenit, de ipso celeriter quæstionem fieri fecit, nulloque de inhabitantibus locum ad placitum sibi respondente, undique de eodem corpore inquirendo sollicitus fuit, cistas etiam ecclesiæ ob eandem causam jussit aperiri, sed, quod quæsivit, Deo disponente, non invenit.

magna harum veneratio ac æstimatio :

100 *Hactenus Joannes Probus, qui, quamvis quidem in loco, quo sacra Sancti lipsana a mulieribus Budicensibus fuerint abscondita, cum relatione. num. præced. huc transcripta, consentiat, simul tamen et ab hac et a Gobelino in aliis dissonat, ac præcipue quidem in eo, quod conatum, sacris* S. Meinulphi *reliquiis Budicensi* E *ecclesiæ auferendis impensum, non Wilhelmo episcopo, sed, contra ac Gobelinus dictæque relationis, quiscumque is sit, auctor faciunt, Henrico Bürano, Paderbornensi præposito, adscribat. Verum, etsi id ita sit, apprime tamen, quod caput est, illum inter et binos hos scriptores quantum ad tentatam impeditamque sacrarum Sancti reliquiarum ad ecclesiam Paderbornensem e Budicensi translationem convenit, ut conatui huic reapse fuisse locum, certum appareat atque indubitatum; sive autem is Wilhelmo episcopo, sive Henrico Bürano, Paderbornensi præposito, debeat attribui, unice fere a summa in Sanctum sacrasque ejus exuvias, honestiore decentiorique locum collocandas, veneratione fuisse videtur dictatus. Nec a pio minus affectu impediendi, ne sacra Sancti lipsana e Budicensi ecclesia auferentur, consilium fuit suggestum; initum scilicet id fuit ex eximio plane in* S Meinulphum *amore, summaque sacrarum ejus reliquiarum æstimatione, qua non tantum, quæ has, ne auferrentur, occultavere, Budicensis vici mulieres, verum etiam non pauci alii hujus incolæ fuerunt affecti, uti fas est conjicere e Wevelsburgensis castri, in eodem vico siti, dynastarum facto, quod Joannes Probus Operis sui jam sæpius cit. part.* I, *cap.* 2, *pag.* 4 F *et seq. refert. Verba, quibus id exponit, etsi etiam, quemadmodum pleraque scriptoris hujus alia, plane inconcinna ac barbara, huc transcribo.*

in castrum Wevelsburgense, ne auferantur, illata,

101 *Sic habent:* Fridericus et Ravenno fratres strenui domicelli de Brenken et castri Wewelsborg, hujusmodi negotium *(sacra S. Meinulphi lipsana auferendi conatum)* fieri audientes . . . commotis visceribus, cum subditorum multitudine, velut leones jam privandi, catulis, ad monasterium Böddecense concito gradu pervenerunt: optabant namque discrimini mortis se ibidem exponere, quam ecclesiam suam parochialem tam dilecto suo Patrono (S. Meinulpho *nimirum*) spoliari. Sed, B. Meinulpho nolente, propter suum corpus sanguinem fundi, præfatis domicellis ab incolis villæ Böddecensis intimatur, quod B. Meinulphi corpus nequaquam adversæ partes possent invenire: quapropter iidem domicelli, viri prudentes, magis pacem inquirentes, quam movere lites, montem Staelberg, quo venerant, reascendunt, et in cacumine ipsius,

AUCTORE C. B.

psius, quo usque præpositus absque reliquiis cum suis a monasterio per vallem versus Paderbornam declinaverat, diu substiterunt; quo facto, præmemorati domicelli nolentes, B. Meinulphi corpus ad ablationis periculum in sua desolata ecclesia diutius permanere, descensum montis petunt, et ecclesiam Böddecensem ingredientes, præfatum sacrum corpus cum omni reverentia, prout decuit, tollunt, et eum, qui pridem religiosus fuit, secum ducentes ad castrum contulerunt. O ex quam magno desiderio hujusmodi sacræ reliquiæ ad ante dictum castrum deportatæ fuerunt! Videlicet, ut in illo conservatæ non deportarentur ab adversariis, qui eas aufferre laborabant.

ab hujus incolis, divinitus hinc se punitos ratis, ad monasterium Budicense referuntur,

102 Sed quia B. Meinulphum non delectabat easdem suas reliquias ibidem in castro aliquamdiu permanere, necessarium erat, aliquod fieri signum, per quod Castrenses compulsi prædictas reliquias ad proprium reducerent monasterium. Contigit ergo, quod eodem tempore et loco duodecim porci unius ibidem castellani, cujus nomen Ravenno erat, furibundiam incurrentes interirent; ex quo facto castrenses videntes, manum Domini super se in malum aggravatam, cito prædictam arcam cum suis sacris reliquiis ad monasterium B. Meinulphi remiserunt, quemadmodum viri Azoti fecerunt; hi namque, quando propter arcam, ipsis a foris adductam, viderunt plagam super se, dixerunt: „ Non maneat „ arca Dei Israël apud nos, quoniam dura ma- „ nus ejus venit super nos. „ Etiam quod supradicta mortis plaga propter præsentiam sacrarum reliquiarum in antedicto castro existentium fuit, ex hoc cognosci potest; nam quam cito eædem sacræ reliquiæ ad præmemoratum monasterium delatæ fuerunt, non solum prænominata mortis plaga cessavit, verum etiam omnia cum jucunda rerum prosperitate inhabitantibus idem castrum arridebant. *Hæc Joannes Probus, mox præterea adjungens, ex ea, quam præmisit, narratione liquido patere,* S. Meinulphum *tunc noluisse, ut sacra sua lipsana e Budicensi, quam exstruxerat, ecclesia, utut in statum maxime miserandum prolapsa, tollerentur. Verum, quoquo modo res hæc habeat, divina benignitate haud ita multo post factum est, ut canonici Regulares, a quibus tandem sacer ille locus, Sancti nostri reliquiis asservandis destinatus, contento studio ac labore fuit instauratus, sanctimonialibus fuerint in monasterio Budicensi substituti; quod qui acciderit, ex ordine nunc expono.*

quod Wilhelmus Paderbornensis episcopus, dato,

103 *Diœcesis Paderbornensis clericus, e Wilhelmi electi ac confirmati Paderbornensis episcopi domesticis, ad Benthemiense S. Mariæ canonicorum Regularium cœnobium diverterat, cumque ab his officiosissime humanissimeque fuisset exceptus, ad dominum suum reversus, religiosorum illorum virorum hospitalitatem, innocentissimos mores vitæque sanctitatem summopere laudavit, plurimumque, ut in diœcesim suam canonicos Regulares induceret, episcopum est hortatus. Placuit huic consilium, cumque rei exsequendæ aptum ei visum fuisset collapsum Budicense cœnobium, religiosum ac devotum dominum Joannem Wael aut, ut alii scribunt, de Wale aut etiam Weil, monasterii S. Laurentii prope Zwollas canonicorum Regularium Priorem, quorum summum vitæ rigorem religiosamque disciplinam aliunde habebat compertam, datis litteris anno* 1408 *ad se evocat, monasterium Budicense lustraturum mittit, rogatque, ut id instaurandum canonicisque Regularibus deinceps possidendum ac incolendum accipiat, cumque ægre prior, quod miserando nimis in statu monasterium invenerat, episcopo tandem assensisset, illud hic, a Walburge de Walde Bodecensi abbatissa sub pensionis annuæ ei pendendæ onere sibi jam ipso anno* 1408 *resignatum, anno proxime sequenti,* XVII *mensis Julii, in eumdem reverendum dominum Wale, Zwollis tandem, quo interim, re nondum omnino inter episcopum aliosque, ad quos spectabat, confecta, concesserat, post novem menses reversum, publico instrumento seu privilegio transcribit, uti nos docent in Monumentis Paderbornensibus pag.* 223 *Ferdinandus Paderbornensis episcopus, Joannes Probus in Chronico Budicensi parte* I, *cap.* 3, *Opusculi Ms. num.*98 *et* 100 *hic iterum laudati auctor ac tandem etiam in Cosmodromio ætate* 6, *cap.* 90 *Gobelinus Persona, ibidem etiam exhibens, prout ipsemet eam concepit, Privilegii seu instrumenti partem, quo a sanctimonialibus in canonicos Regulares seu, si mavis in Joannem de Wale, Zwollensium canonicorum Regularium Priorem, monasterium Budicense transtulit Wilhelmus, Paderbornensis episcopus. Illam vel idcirco, quod omnia, quæ supra de miserando Budicensis monasterii statu dicta sunt, egregie confirmet, integram huc transcribo.*

cujus hic pars recitatur,

104 *Hisce a Gobelino Persona loco cit. exhibetur verbis :* Wilhelmus de Monte, electus Paderbornensis et confirmatus, ad perpetuam rei memoriam. Quamvis Domini est terra et plenitudo ejus, certa tamen loca pro cultu frequentiori suæ majestatis singularibus signorum indiciis plærunque consecrare consuevit, quæ quanto majoris corporis negliguntur incuria, tanto majori negligentes ipsi rei Dei redduntur injuria: qui rursus a Deo neglecti, et in desideria cordis sui traditi, nonnunquam sic in vanitatibus suis evanescunt, quod loca et personæ, divinæ justitiæ dispensante secreto, contrectatione mutua tabescentes, ipsa cum personis loca vilescunt. Et quia deviis a tramite veritatis veritas dicit: Regnum Dei auferretur a vobis, et dabitur genti, facienti fructus, ad honorem nominis divini plurimum cedere non ambigimus, si vepribus et spinis ab agro Dominico funditus extirpatis, loca sancta inhabitantium culpa in despectionem deducta, novellis olivarum, quas in circuitu mensæ divinæ constitutos Propheta commemorat, studuerimus fœcundare. Cum igitur monasterium in villa Bodeken, nostræ diœcesis, quondam ab almo Christi confessore sancto Meinolfo diacono, juxta seculi fastum viro nobili, quem inclitæ memoriæ Karolus Magnus, tunc rex Francorum et postea Romanorum imperator, postquam gentem Saxonum Occidentalium fidei Christianæ jugo subjecit, de sacro fonte levavit, pro congregatione fæminarum, quæ Canonicæ Sæculares appellantur, singulari quodam divino miraculo prævento, quod admodum veterum literarum testimonio didicimus, fundatum, partim negligentia, partim casibus fortuitis et malo statu patriæ incurrentibus, sic penitus desolatum esse conspicitur, quod ex omnibus ipsius ædificiis ipsa ecclesia, plus tamen, fimo et immundicia ejus testantibus, pro receptaculo bestiarum, quam pro Dominici cultus exhibitione in parte reformata et in capellis, eidem ecclesiæ quondam annexis, nunc vero dirutis, immo super ipsa altaria capellarum, sicut, in saltu virgulta succrescunt, unde tam canonicæ, quam rector curiæ, ac etiam clerici ceteri, sola abbatissa ibidem in tugurio rusticano degente, terram fructiferam, tanquam

AUCTORE C. B.

A tanquam eis versam in salsuginem, adhorrentes, locum ipsum dudum reliquerunt.

Privilegio, in canonicos Regulares

105 Nos ad loci supradicti reformationem pro divini cultus restauratione, pietate curæ pastoralis allecti, intensis desideriis aspirantes, ne ficulnea infructuosa rursus terram perniciosius occupet, eundem locum, militia temporis, loci qualitate et sexus fragilitate pensatis, non sub hujusmodi canonicarum secularium statu, quem Sedes Apostolica approbare non dignatur, sed sub certæ, per eandem approbatæ, religionis titulo, cujus professores sexus virilis non solum carne, sed et adversitatis turbo non terret, nec arrisus fallacis fortunæ dissolvit, decrevimus reformare. Hinc est, quod, abbatissa, canonicis et rectore parochiali, ceterisque ecclesiastici juris in ipso loco sibi quicquam vendicantibus supradictis ad nostram vocatis præsentiam, de loci prædicti lamentabili desolatione, non sine sua culpa ad tantum progressa dispendium, et de ipsius reformatione religiosa per nos concepta, tractatu diligenti præhabito cum eisdem, abbatissa primum ipsius abbatiæ dignitatem, deinde canonicæ, dehinc rector parochialis et demum beneficiati B ceteri canonicatus et præbendas, ecclesiam cum cura ipsarum, et beneficia ecclesiastica, ac omne jus, quod eis et eorum cuilibet, in præmissis, aut aliquo præmissorum, prout ad eos, et eorum quemlibet conjunctim et divisim spectabant, in manibus nostris communiter et divisim sponte resignarunt.

transcribit.

106 Nos igitur hujusmodi resignationes admittentes, recipientes, ratas et gratas habentes, cum honorabilibus viris, dominis, Præposito et capitulo ecclesiæ nostræ Paderbornensis prædictæ, tractatu capitulari et matura deliberatione præhabitis, abbatiam, ecclesiam et monasterium sic, ut præmissum est, in manibus nostris resignata, cum omnibus prærogativis, privilegiis, libertatibus, immunitatibus, bonis et rebus mobilibus, terris, agris, cultis, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarum decursibus, viis et inviis, ac pertinentiis eorundem universis, honorabili viro, Johanni Weil, Priori monasterii in Swollis, Trajectensis diœcesis, tradimus, concedimus et assignamus per præsentes, ita quod, ipsa ecclesia ac monasterio supradictis, prout ei facultas suppetit, reformatis, congregationem convenientem virorum Deo devotorum canoni- C corum, videlicet Regularium, religioni sui monasterii in Swollis supradicti conformium, juxta ejusdem religionis exigentiam ibidem instituat, præsertim cum sanctus Meinolphus, ejusdem monasterii fundator supradictus, religionis illius creditur fuisse professor. *Ita habet laudati Privilegii seu litterarum, in quibus ad canonicos Regulares translatum fuit Budicense sanctimonialium monasterium, producta a Gobelino in Cosmodromio loco cit. pars; etsi autem litteras illas integras, et Ms. Budicensi depromptas penes me habeam, dandam tamen hic dumtaxat partem jam recitatam duxi, quod hæc, quæ illæ ad institutum nostrum spectantia continent, omnia accurate exhibeat. Verum, quod loco cit. subdit Gobelinus, privilegii seu litterarum concessionem mense Maio factum, erroneum apparet. Etenim Ferdinandus Paderbornensis episcopus in Monument. Paderborn. pag. 223 monasterium Budicense decima septima Julii die in Joannem Wael seu in canonicos Regulares transcriptum notat, litterarumque, quibus id factum est, exemplar, penes me exstans, præter annum 1409, de quo inter omnes convenit, eamdem hanc Julii diem præfert, ut sane tunc, non autem mense Maio, Privilegii seu litterarum concessio, ac proin etiam, utpote per hanc facta, monasterii Budicensis ad canonicos Regulares translatio verosimillime, ne dicam indubie, acciderit; quæ qui simul cultui* S. Meinulphi, *in eodem monasterio aut penitus intermisso, aut certe non parum imminuto, instaurationem attulerit, § sequens aperiet.*

§ VIII. Sancti reliquiæ translatæ populoque exhibitæ, cultus ejus apud Regulares Budicenses canonicos.

Monasterii Budicensis instauratio: felicem operis

Hebdomadæ vix sex a transcripto in Joannem de Wale, Swollensium canonicorum Regularium Priorem, Budicensi monasterio erant elapsæ, cum hoc ille evocatis aliquot ad se e Swollensi cœnobio canonicis incolendum instaurandumque commisit. Atque hi quidem, in novum E *hoc domicilium ipso S. Joannis Baptistæ Decollationis festo seu* XXIX *Augusti die inducti, alacritate non mediocri opus statim sunt agressi; etsi autem monasterii sibi traditi ædificia omnia propemodum collapsa aut etiam destructa invenirent, hæcque omnia aut a fundamentis denuo erigere aut certe instaurare, rem cernerent multis difficultatibus implexam, animum tamen minime despondentes, felici labores suos exitu coronandos, spem conceperunt partim e sacro, quod in ecclesia instauranda penes se habebant,* S. Meinulphi *corpore, partim e supra narratis, quibus hic Budicæ ædificandum monasterium didicisset, visionibus divinitus oblatis; quod enim* S. Meinulphus *(adi num. 66 et seq.) in loco, quo monasterium Budicense condidit, primo cervas instabiles, postea vero cervum quiescentem vidisset, monasterii a canonissis, quantum ad sexum instabilibus, ad canonicos Regulares translationem a Deo, qui proinde susceptum ab iis opus fortunaturus esset, præsignificatam fuisse, in animum induxerant.*

exitum unde sibi spoponderint canonici Regulares.

108 *Opusculi Ms., cujus num.* 20 *et seq. data notitia, auctor, qui ipse canonicus Regularis verosimillime fuit, sic loquitur:* Quemadmodum juxta traditionem illorum, qui nobis de Vita Miraculis sancti Meynulphi *(vide Sigewardum in Vita num.* 14) scripta reliquerunt, ipse per cervas fæminas in loco illo *(Budicensi vico)* instituendas, et per cervum Christum loci defensorem visionum admonitione prædictarum *(quibus scilicet* S. Meinulpho *primo cervarum, ac dein cervi species fuerat objecta)* ibi designari crediderat, sic nos, rerum experientia jam planius edocti, quid amplius per easdem visiones Providentia Divina portendi voluerit, possumus explicare. Cervæ quidem motibus instabiles, prius visæ, dum jam locum reliquerant, cervus signum crucis bajulans apparuit. Sic postquam locum istum *(monasterium Budicense)* fæminæ naturæ suæ instinctu instabiles, hujus sancti Viri (Meinulphi *nimirum)* venerari negligentes merita, dereliquerant, virilis sexus spiritus instinctu stabilis, laudare Dominum in Sanctis suis habilis, Christum sequens sub onere Crucis, in eodem loco jam successit fæminis. *Similia etiam habent in Budicensi Chronico* F

AUCTORE C. H.

nico part. I, *cap.* I *et* 3 *Joannes Probus, non obscure simul indicans, canonicis Regularibus, ac nominatim Joanni de Wale, Swollensis monasterii Priori, e visionibus, quarum priori ter repetita* S. Meinulphus *cervas instabiles, posteriori cervum cubantem vidisset, animos ad reformandum instaurandumque Budicense cœnobium additos fuisse. Quod vero jam ad Sancti corpus, in ecclesia Budicensi instauranda existens, pertinet, uti illud sibi præsens habebant, ita verosimillime Sancti, veluti patroni, pro monasterio a se exstructo apud Deum assidue intercessuri, præsentem etiam opem in molestiis quibuscumque ac periculis sese experturos, sperabant.*

Ecclesiam Kerckbergensem cultui divino aptant, ad eamque transferri

109 *Ut porro hanc promereri etiam sibi possent, nihil habuere antiquius, quam ut ab ipso statim susceptæ instaurationis initio cultum Sancti, qui una cum ejus monasterio pene interierat, pariter instaurarent, atque etiam, quoad fieri posset, augerent; quod ut facerent, ab honorandis Sancti reliquiis duxere initium. Qui res gesta sit, expono. Fuerat eo tempore, quo primum canonici Regulares monasterium Budicense sunt* B *ingressi, Budicensis parœcia ob unius e siti in ea Wevelsburgensis castri dynastis contumaciam, quæ circa quid versata sit, nuspiam invenio, interdicto ecclesiastico supposita; cum autem canonici* Regulares divinum cultum *(verba sunt Joannis Probi in Chronico part.* I, cap. 4) apertis januis pro majori devotione habenda exercere *cuperent,* ecclesiam Kerckbergensem positam in vicino ab immunditiis suis purgaverunt, *cumque* sequenti Dominica post B. Joannis diem reverendus Wilhelmus Paderbornensis ecclesiæ electus per suum suffraganeum eam *fecisset* dedicari, *in eadem* prænominati *canonici* a tempore, quo monasterium *Budicense* reformare cœperunt, fere unius anni spatio, *quando tandem præfatum interdictum, in quantum id Budicense monasterium spectabat, fuit levatum,* divinum Officium apertis januis magno cum fervore peregerunt, *sacrasque interim* S. Meinulphi *reliquias, quo illustre ejus nomen, oblivione apud nonnullos fere obrutum, in memoriam revocarent, solemni ritu ad dictam Kerckbergensem ecclesiam ipso natali Sancti festo seu* V *Octobris die transferri curavere, populoque publice spectandas exhiberi. Rem refert in Budicensi Chronico part.* I, *cap.* 5 *Joannes Probus.*

ac populo exhiberi curant Sancti reliquias.

C 110 *En ipsa, utut iterum parum admodum concinna, ejus verba.* Quia igitur, *scribit,* B. Meinulphi laudabilis fama multis annis silentio obruta fuit, dignum duxi, quæ vidimus, iterum magnifice propalare et scriptis commendare. Regulares namque postquam ingressi sunt monasterium Böddecense, audientes, B. Meinulphi reliquias jam per longa tempora in arca sua latentes, die natalis sui proxime tunc sequenti omnibus adventantibus eos ostendere decreverunt, et ob hoc circum circa in vicinis locis hoc ipsum fecerunt fieri manifestum. Itaque præfato die, populorum multitudine ex devotione ad dictum monasterium *(Budicense)* concurrente, sacrum B. Meinulphi corpus cum sua capsa humeris quorundam venerabilium canonicorum ecclesiæ Paderbornensis impositum ab ecclesia Böddecensi usque in Kerckberg magna cum devotione et mutua melodia, multitudine populi vicinorum locorum sequente, deportatur, ubi ob majorem solemnitatem peragendam non solum una Missa solenniter cantabatur verum etiam ex devotionis fervore plures Missæ in portatilibus legebantur, nec ad hujusmodi venerandum diem hoc sufficere putabatur, nisi D et validum campanarum strepitum inibi præ gaudio frequentarent. Divino itaque Officio rite celebrato, ac præfata capsa cum sacris reliquiis extra ecclesiam deportata, super eminentiorem locum ad hoc præparatum honorifice collocatur, eaque aperta, venerabilis suffraganeus reverendi electi Paderbornensis ecclesiæ una cum devoto domino Joanne Priore Swollensi B. Meinulphi sacra ossa tantæ supradictæ multitudini, quæ ob hoc undique devote convenerat cum omni reverentia, prout decuit, ostentabat: quo facto, prædictum sacrum corpus a præfatis venerabilibus bajulis, multitudine consequente, ad propriam ecclesiam *(Budicensem videlicet)* cum gaudio reportatur.

111 *Tale instaurationi cultus* S. Meinulphi, *cum tribus nondum mensibus integris canonici Regulares sanctimonialibus, seu potius canonissis Secularibus, in Budicensi cœnobio fuerant substituti, datum fuit initium; verum quod qualeve deinde incrementum ille acceperit, nuspiam in Budicensi Chronico edicit Joannes Probus, qui tamen cum non pauca miracula, quorum partem infra exhibiturus sum, ætate sua seu non diu a proxime memorata reliquiarum translatione ad* S. Meinulphi *invocationem patrata, narret, hunc cœpisse tunc magis magisque coli, imo vero fuisse* E *jam tum suo saltem natali in cælis die Budicæ quotannis a canonicis Regularibus et Missa propria et Officio proprio honoratum, dubitandum non apparet. Et primo quidem Missa propria honoratum fuisse, etiam colligo ex Joanne Probo, qui part.* 2, *cap.* 27 *meminit Sequentiæ, ætate sua usurpatæ, in qua de nola mortis prænuncia,* S. Meinulphi *dicta, infraque hic memoranda, ita decantabatur:* O quam signum singulare, quo nos ad mortem præparare monet sonus cymbali. *Gamansius sæpissime jam laudatus Sequentiam hanc Sigewardinæ Sancti Vitæ, a trecentis aut quadringentis, ut putavit, annis scriptæ, recentiori manu, ducentis tamen annis circiter antiqua, præfixam in codice Hardeshusano invenit, illamque, una cum hac a se descriptam, ad Majores nostros seculo præterito transmisit. Antiquum illud cultus Sancto delati monumentum, utut eo loco, quem punctis implevi, mutilum huc ego, ne id studiosus lector desideret, una cum titulo, quem præfert, transcribendum duxi.* F

Cultum ei tunc, ut apparet, Missa propria,

112 Sequentia de sancto Mainulfo.

e qua hic datur Sequentia,

Recolentes magnifica
Patris nostri solemnia
Christi decoret gratia;
Voces votaque cordium
Tu laxa dator munerum
Ad promendum canticum. *
Sanctus iste vitæ florem
Suavitatis in odorem
Consecravit Domino,
Præmonstratum instauravit
Locum istum et ditavit
Largo patrimonio.
Adhuc vivens dono Christi
Velum flenti reddidisti
Consumptum incendio,
Reparatam ter fregisti
Tumbam, quando te jussisti
Transferri de tumulo.
Quod præsumpit ordinare,
Datur illi revocare
De prælata nobili,
O quam signum singulare,

Quo

A

Quo nos morti præparare
Monet sonus cymbali.
Vir jussa ferre præsuli
Tardat, caligant oculi,
. . . .
Corpus sacrum dum levatur,
Aquis ipsis reparatur
Una paralytica.
Hunc Patronum veneremur,
Dulci voce modulemur
In ejus solemniis,
Apud Christum sublevemur,
Ne damnemur, ut mereamur,
Ipsius suffragiis.

et Officio proprio detulerunt, prætereaque nativitatis et translationis

113 *Quod autem ad Officium ecclesiasticum jam pertinet, e Missa propria, qua ex dictis Budicæ Joannis Probi ætate honoratus fuit Sanctus, Officio pariter proprio honoratum ibidem eum tunc fuisse, concludendum apparet. Quoquo modo res habeat, talem equidem Sanctus postea in monasterio Budicensi cultum fuit adeptus, uti ex jam nunc dicendis patescet. Ad manum habeo libellum, Paderbornæ typis Heidenrici Pontani anno* 1627 *excusum. Hunc præfert titulum* : Officium S. Meinolphi, confessoris et monasterii Budicensis fundatoris, studio R. P. F. Gerhardi Sonnenschmidt dicti monasterii Prioris, editum; *duo autem ut minimum diversa, unde* Officia *potius quam* Officium *libellus debuisset inscribi, de* S. Meinulpho *Officia complectitur, quorum alterum natali Sancti die duplici primæ classis ritu cum Octava, alterum translationis festo, ritu non expresso, recitandum præscribitur. Porro cum duo illa Officia, quorum lectiones,* S. Meinulpho *propriæ, e Vita, per Gobelinum scripta, sunt depromptæ, a monasterii Budicensis Priore, uti ex titulo huc transcripto liquet, sint contexta, dubitandum non apparet, quin seculo proxime elapso a religiosis Budicensis monasterii incolis recitanda quotannis memoratis binis Sancti festis fuerint proposita. Verum an in hæc Officia mutatio quædam modo non sit invecta, seu potius an ad duos festos dies, quos sibi in Budicensi canonicorum Regularium cœnobio consecratos olim Sanctus habuit, tertius modo non accesserit, dubitare me facit Overhamus, in suis ad* S. Meinulphi *Vitam Observ. pag.* 422 *ita scribens* : Reliquiæ S. Meinulfi plurima cum religione adservantur in cœnobio Bodecensi, in quo præter primarium tutelaris Sancti festum v Octobris, celebratur etiam festum Translationis et Commemorationis.

B

C

Sancti festa tertium præterea hodie verosimillime celebrant,

114 *Adhæc penes nos exstat Ms. Sanctorum Collectio, quam, qui eam congessit Joannes Gamansius, Societatis nostræ sacerdos, Ecclesiæ Paderbornensis Sanctuarium inscripsit. Atque hoc, quod additionibus, a Grothausio, nostræ item Societatis sacerdote, adjectis, subinde etiam est auctum, primo quidem ad* XXVII *Septembris diem e Kal. Budicensi, quod citat, sic habet* : Translatio *(hæc ad* XXVI *Septembris, quo proin Sanctum inter Prætermissos recensuimus, alibi signatur)* S. Mainulfi. IX Lectiones; in Abdinghoviano autem (*ita additur manu Grothausii*) Exaltatio Sci Mainulfi diaconi; *ad diem autem* XVIII *Jan., additione a P. Grothausio facta, insigne illud miraculum semel ac iterum Budicæ factum memoratur, quo, ut vidimus,* S. Meinulphi *corpus de terra levandum, divinitus fuerit ostensum, additurque, idem miraculum in Kal. perantiquo Ms. canonicarum secularium in Bodeken, itemque in Kalendario præsentiarum celebrari hisce verbis* : Apparitio Sci Mainulfi. *Accedit Floriarium nostrum Ms., a Congregationis Windesheimensis canonico Regulari, ut apparet, contextum, quod ejusdem miraculi meminisse etiam videtur, dum ad eumdem* XVIII *Januarii diem, quo nos Sanctum inter Prætermissos retulimus, sic notat* : Inventio Sci Maynulphi archidiaconi et confessoris : *quibus omnibus fit, ut verosimillimum appareat, in monasterio Budicensi hodie celebrari non tantum natalem Sancti diem, et translationem, de qua ad* XXVI *aut* XXVII *Septembris fiat, verum etiam festum aliud, quo ad* XVIII *Januarii apparitio seu miraculi, quod Sancti translationem ex dictis præcesserit illoque Januarii die, si Gobelino fides, factum fuerit, commemoratio agatur.* AUCTORE C. B.

variaque in Sancti honorem monumenta, quorum Gamansianis

115 *Porro quam impense cultui* S. Meinulphi *post Joannis Probi ætatem seu post annum* 1455, *quo circiter hic suo Budicensi Chronico ultimam imposuisse manum videtur, canonici Regulares Budicenses studuerint, argumento etiam esse possunt varia monumenta, sive picta, sive æri, lapidive incisa, diversa Vitæ Sancti capita repræsentia aut ad hanc ipsumve Sanctum aut ejus reliquias spectantia, quæ in Budicensi ecclesia, a se instaurata, aut in novo ei adjecto choro erexere. Singulorum notitiam ad Majores nostros misit jam sæpius laudatus Joannes Gamansius. Præcipua ejus verba eo facientia transcribo.* Budicæ, *inquit*, in medio psallentium choro occurrit monumentum lapideum quadratum, duorum pedum altudine et latudine, trium fere longitudine, cum lamina ærea superimposita cum hac circumscriptione : " Anno Domini MCCCCLXXXII " translatum est summum altare de loco isto : et " fertur, quod S. Maynulfus vidit cervum cum " cruce hic cubantem. Gloria tibi Trinitas. " Laminæ incisus ipse S. Maynulfus genuflexus habitu diaconi ante cervum cum cruce in fronte, humi jacentem, cum hoc superscripto ejus eloquio : " Jam mihi " (*adi Sigewardum in Vita num.* 20) " spes certa promittit, quod ille, qui " quondam eodem vexillo inferni claustra penetravit, hujus loci protector erit. " Eadem una genuflectentis Meinulphi et accubantis cervi imago omnibus quatuor lateribus insculpta cum hac epigraphe : " Hic cervus cum cruce cubavit. " *Monumenti lapidei, Gamansii verbis hic jam descripti, notitiam etiam subministrat in suis ad Sigewardinam Sancti Vitam Observationibus pag.* 419 *Overhamus; verum ea a Gamansiana, uti ex ambarum collatione patescet, nonnihil differt. Gamansii verba, cum id qualecumque discrimen ad rem non faciat, pergo describere.*

E

F

verbis notitia

116 Ad cornu Epistolæ, *inquit*, tabulæ altaris summi in latere affixa alia tabella scripta, quæ sic habet : " Anno Domini MCCCCLXXXV in " Octava sanctæ et individuæ Trinitatis, quæ " tunc fuit ipso die Bonifacii, consecrata est ista " ecclesia simul cum novo choro et summo al" tari in honore sanctissimæ Virginis Mariæ, Ma" tris Domini nostri Jesu Christi, S. Joannis Ba" ptistæ, S. Maynulphi confessoris et fundatoris " hujus monasterii a reverendo in Christo patre " ac domino, domino Johanne Thefelicensi epi" scopo, suffraganeo tunc reverendi in Christo " patris ac domini, domini Simonis de Lippia, " episcopi ecclesiæ Paderbornensis Summum hoc " altare in honore sanctæ Trinitatis consecratum " est, et in honore gloriosæ Virginis Mariæ, " sancti Joannis Baptistæ, sancti Augustini epi" scopi, S. Maynulphi, S. Antonii confessoris, " et

AUCTORE C. B

" et impositæ sunt reliquiæ infra scriptæ. " *Sancti, hosque inter* S. Meinulphus, *quorum reliquiæ summo ecclesiæ Budicensis altari, dum consecraretur, fuerunt impositæ, hic recensentur, ac deinde Gamansius ita prosequitur :* Ad latus Euangelii obeliscus præaltus lapideus, sculpturis et coloribus variegatus, muro chori ante summum, altare adhæret, cujus mediæ basi, excavatæ et cancellis ferreis clausæ, imposita capsa lignea colorata cum fastigiali tecto cupreo inaurato. Tabella, ante cancellos apposita, cum hac aurea inscriptione : " Capsa reliquiarum sancti patris nostri Maynulfi. " Ad ingressum sacrarii visitur S. Meinulfi imago vetus habitu rubro diaconali, vertice largiter attonso, cum templi Bodecensis figura in dextra, libro sub axilla sinistra, et corona radiorum circum caput cum cervo ad pedes et inscriptione, " Sanctus " Meynolfus. " *Hanc imaginem, quæ* S. Meinulphi *altari votivo aliisque, notante Gamansio, ecclesiæ Budicensis locis etiam appingitur seculo præterito æri incidi curavit A. R. P. Ægidius de Roovere Budicensis Prior, dedissemque etiam chalcographo nostro imitandum illius, quod penes me habeo, exemplar, si archetypum in ecclesia Budi-* B *censi positum seculo quinto decimo, quo canonici Regulares in Budicense cœnobium fuere primum inducti, existimassem antiquius.*

hic ex parte datur, erexerunt,

117 *Imagini porro laudatus Prior inscriptionem hanc adjecit :* S. Meinulphus confessor, Westphalus, cathedralis ecclesiæ Paderbornensis archidiaconus, monasterii Bodicensis fundator, a Carolo Magno imp. de sacro fonte levatus, circa an. DCCLXX floruit miraculis clarus; cujus reliquiæ in dicto Bodecensi mon. quiescunt. *Annus* 770, *circa quem Sanctus floruisse hic notatur, haud dubie erroneus est, uti ex jam supra dictis liquet. Hisce observatis, a sacrarii ingressu ad chori sedilia cum Gamansio pergamus. Supra hæc, inquit,* utrimque tabulæ duæ, muro affixæ permagnæ et affabre pictæ, quarum altera sibi adjunctam habet inscriptionem hanc : " Sanctus " Maynulphus multis facultatibus; " altera vero istam : " Templum hoc dotavit, hæredem solum " Christum deputavit. " Alis utriusque tabulæ exterius Christi passi historia, interius vero alis tabulisque Vitæ S. Meinulphi series per capita et intervalla depicta visitur. Extra chorum (*iterum verba sunt Gamansii*) ad sinistram egredien- C tis altare proprium S. Meinulphi spectatur, eo ipso loco erectum, quo olim Sanctus jacuit sepultus, ut tabella lignea, in eodem altari reperta, inscriptione, quam præfert, testatur. Ad eamdem sinistram in odæi superiori pergula ad angulum utriusque coeuntis muri juxta primum latus senestræ majoris S. Meinulfus cernitur grandi satis statura, habitu eodem, ut alibi, in muro jam olim pictus relictusque, etiam ceteris templi partibus dealbatis, cum sententia : " Iste me " Carolus Magnus de sacro fonte levavit devo- " tus. " Ad latus oppositum habitu imperatorio cum scuto, in quo tria flava lilia, Carolus Magnus est depictus cum sententia : " Iste Maynul- " phus, id est, meus Ulfius, ortum ducens ex " regibus. " *Atque ita jam habes monumenta præcipua, in Budicensi ecclesia* S. Meinulpho *erecta, quæ Gamansius in Notitiis, ad Majores nostros missis, recenset, quæque ea ipsa, saltem ex parte, verosimillime sunt, quæ ad annum* 837, *pag.* 113 *in Annalibus Paderbornensibus laudat Schatenus.*

reliquiasque, quoquo modo ad sanctum spectantes, reverentissime custodierunt.

118 *Porro in iisdem Gamansianis Notitiis additur, in Budicensi choro circum altare quatuor etiam exstare scrinia, in quorum uno, unde etiam singularis in* S. Meinulphum *veneratio elucescit, asservata olim fuerint sacra lipsana, quæ, etsi quidem partes corporis* S. Meinulphi *non essent, Sancti tamen reliquiis accensebantur, quod singulari quodam modo ad eum pertineant : sunt autem nola, velum seu peplum, dalmatica, crux argentea. De singulis hisce lipsanis pauca annoto. Nola,* S. Meinulphi *dicta, est tintinnabulum, quod, quotiescumque Budicæ sanctimonialis brevi esset moritura, sponte sua, quemadmodum Joannes Probus pag.* 46 *et Gobelinus in Vita num.* 31 *et binis seqq. exponunt, sonitum edere olim solverit, ut Sequentia, num.* 112 *huc transcripta, in qua cantatur,* O quam signum singulare, quo nos morti præparare monet sonus cymbali, *jam inde a sanctimonialium ætate Budicæ in usu forsan fuerit, ac proin ut Sanctum ibidem jam tum et Missa propria, et Officio, item proprio, honorari, forte acciderit. Hæc iis, quæ num.* 95 *dicta sunt, adjunge. Inceptum prosequor. Velum est lineum illud capitis tegmen, a Sancto ex combustione, ut ambo ejus biographi, Sigewardus quidem num.* 23 *et binis seqq., Go-* E *belinus vero num.* 19 *narrant, redintegratum, in quo, uti, qui id viderunt, Gobelinus et Gamansius aiunt, adustionis adhuc vestigia cernuntur. Dalmatica est vestis sacra, qua Sanctus, dum in Missa suo diaconi fungeretur officio, usus fuisse creditur. Hanc, de qua etiam pag.* 3 *et pag.* 47 *Joannes Probus agit, jam olim per milites Hollandos una cum pluribus aliis ecclesiæ Budicensis ornamentis ablatam esse, notat Gamansius. Quod jam ad crucem argenteam pertinet, idcirco hanc, quod a Sancto in memoriam crucis, quæ ei inter cervi cornua divinitus apparuerit curata esset.* S. Meinulphi *dictam fuisse, suspicatur idem Gamansius, additque, etiam illam, quæ novem librarum fuerit, per milites jam pridem esse ablatam.*

§ IX. Miracula a tempore, quo monasterium Budicense in canonicos Regulares fuit transcriptum, ad annum usque MCDLV Sancti patrocinio patrata. F

Sanctus, qui e monasterii Budicensis instaurationi adlaborantibus unum

Monasterii Budicensis ad canonicos Regulares translationem, ut cultus S. Meinulphi *instauratio, ita non pauca, quæ hujus patrocinio patrata fuerint, miracula excepisse narrantur. Quæ a translationis illius tempore ad annum usque* 1455 *accidisse audierat, in suum Budicense Chronicon intulit Joannes Probus, sæpissime jam laudatus. Undecim ex his præcipua, quorum duo priora Operis sui pag.* 24 *et seq, tertium pag.* 32, *quartum pag.* 34, *quintum pag.* 63, *sextum, septimum, octavum et nonum pag.* 94 *et quinque seqq., decimum pag.* 109, *ac undecimum tandem pag.* 113 *et seqq. suppeditat, præsenti hoc* §, *ne, quod ad Sancti gloriam maxime conducit, omnino tacitus prætercam, ipsis Joannis Probi verbis, etsi minime castigatis, lectorem*

AUCTORE C. B.

A *rem hic edocere, est animus, observationibus interim, ubi id res exiget, subinde etiam adjunctis. Ut singula jam assignato, quo id Joannes Probus facit, ordine proponam, a binis, quæ pag. 24 et seq. refert, quæque, durante adhuc monasterii Budicensis, ad canonicos Regulares jam translati, instauratione, facta sunt, duco initium. Sic habent :* Quodam tempore dum Prior *(monasterii Budicensis)* pro structura lapides cum curribus adducere fecit, contigit aurigam, juvenem videlicet quatuordecim annorum, dum equi cum impetu onustum currum in profunda via traherent, de superiori loco ante currum ruere, sicque rota onusti currus utrumque ipsius crus pertransivit, et per hujusmodi rotationem velut inutilis factus currui imponitur, ad monasterium ducitur, ante altare beati Meinulphi fertur, ubi Prior genibus prostratus infirmum supra utraque brachia jacentem habuit, sanctum Meinulphum pro sanitate ipsius suppliciter inclamavit; quo facto, infirmus statim loquitur in hæc verba : « Nihil mihi deest ac nocet, » et ita, qui debilis pedibus ante altare P. Meinulphi portabatur, omnibus, qui præsentes erant, Deum collaudantibus, ad pristina sua opera est reversus. B

atque alterum in periculis servasse,

120 Alio quoque tempore, ex quo turris magna plane fuerat absque tecto, et præfatus Prior cum suis structuram ligneam pro habendo tecto vellet erigere, quale miraculum circa hoc contigerit, non tacebo. Malus namque dictæ fabricæ in medio collocandus, cui tota lignorum machina innititur, quando de terra per gyrographum sursum in aerem ducta fuit, ita ut jam attrahi deberet supra murum, magister operis accessit volens disponere, ut prædictus malus super eundem turris murum commodus duceretur, casu accidit, quod idem malus ex quadam negligentia magna cum velocitate descensum ad terram faceret, præfatumque magistrum operis se minus custodientem arripiens, eum ad unius stadii spatium ab ædificio, prout a pluribus visum fuerat, ejecit, sed, Domino Deo ipsum pie protegente, statim quasi in momento absque ulla læsione, cunctis eum intuentibus, sedere videtur supra murum prædictæ turris. Nulli itaque dubium, quin B. Meinulphus volens sui reformandi monasterii continuare processum, præfatum magistrum a periculo mortis sua intercessione præservarit. C *Primum e binis hisce miraculis non omnes forte pro indubio miraculo habebunt ; quod autem ad secundum pertinet, dubitabit fortassis non nemo, an* S. Meinulphi, *utpote qui ne quidem invocatus fuisse videatur, patrocinio fuerit patratum, etsi interim hac de re non ambigendum existimarit Joannes Probus, Budicensis chronologus. Ad tertium modo ex undecim hic memorandis miraculis progrediamur.*

fratremque laicum Budicensem mortuum resuscitasse, narratur,

121 *His verbis concipitur :* Ex quo Regulares monasterii B. Meinulphi eo tempore, quo primum dictum monasterium reformabant, multis et gravibus laboribus, prout ipsis necesse fuerat, intendebant, pius Dominus Deus ita cum eis misericorditer dispensabat, quod rarissime debiles aut infirmos, quibus curam vel vacantiam præ operum multitudine impendere non valebant, inter ipsos habuerint. Cum enim contigerat, unum de laicis suis, nomine Dedericum Roes, infirmari, et quadam vice ob infirmitatem ejus depellendam balneo sociari, hic, qui loco infirmarii eum respicere habuit, propter ejusdem infirmitatem aliquantulum diu ab ipso sese absentavit, et reversus infirmum in aqua reperit declinasse ; quapropter gravi mœrore compulsus clamorem validum fecit, accurrit Prior, accurrunt fratres, et dum ad eum, qui infirmus erat, perventum fuit, Prior et Fratres nullum indicium vitæ in eo considerantes mortuum judicabant, et ideo Dominum Deum sanctumque Meinulphum pro ipso humiliter implorantes, is, qui ab omnibus mortuus putabatur, in gaudium magnum vivus est receptus. *Non raro factum est, ut submersi, etsi etiam diu sub aqua delituissent, nullumque prorsus vitæ signum ederent, re tamen vera, cum ex aquis extracti aliquamdiu fuissent, in vivis adhuc agere fuerint comperti : quam ob rem dubitari potest, an Prior Fratresque Budicenses in judicio, quo laicum, verbis recitatis memoratum, vita functum, arbitrati sunt, falsi non fuerint, maxime cum Budicensis chronologus, quarto temporis spatio sub aqua is latuerit, non edicat. Utut sit, tum hunc, tum utrumque proxime narratum casum recensere hic volui, quod pro tribus miraculis diversis,* S. Meinulphi *patrocinio patratis, a Joanne Probo proponantur, quodque re etiam ipsa in iis partem habuisse Sanctum, non omnino improbabile appareat.* E

infirmo puero sanitatem

122 *Porro hæc omnia, utpote quæ sub primo Budicensis monasterii Priore, anno* 1420 *a vivis sublato, facta notet Joannes Probus, certeque ante monasterii Budicensis per canonicos Regulares anno* 1409 *inchoatam instaurationem non evenerint, eo temporis spatio, quod ad hoc posteriori anno ad annum usque* 1420 *excurrit, accidisse necesse est ; quod eodem ex capite dicendum etiam est de quarto miraculo, jam nunc hic memorando, quod Budicensis chronista hunc narrat in modum :* Erat quidam clericus, nomen Sifridus, in oppido Geseke, cujus fratris filium tantus membrorum dolor invaserat, ita quod de eo nulla spes fuerat sanitatis ; pater vero ipsius multas miserias in eo animadvertens magis desiderabat, eum defunctum esse, quam viventem in ægritudine, et quia idem pater simplicis ac bonæ vitæ fuit, prout mihi optime constat, qui virum novi, a divina consolatione nequaquam fuerat derelictus ; nam cum de sancto Meinulpho pio patrono sæpe dicti monasterii relatum erat, quod potens esset apud Dominum Deum, accepit memoratum ejus infirmum filium, et F dicto adduxit monasterio, ubi dum eundem debilem ac sospitate alienum ante altare B. Meinulphi præsentavit, sanum de altari reportavit, sicque factum fuit, ut is, qui pridem infirmum suum filium tristis adduxerat monasterio, jam, eo per preces B Meinulphi sano facto, gaudens et lætabundus ad propria cum ipso remeaverit.

puellæ cæcæ visum restituit.

123 *En nunc, quod modo recensitis ex instituti nostri ratione proxime subjungendum est, quintum miraculum. Budicensis chronologus, aliis nonnullis, quæ sub Daniele, tertio monasterii Budicensis Priore, absque Sancti nostri patrocinio acciderint, narratis miraculis, refert illud hisce verbis :* Restat adhuc unum miraculum, quod sub regimine tertii Prioris *(monasterii Budicensis nimirum)* per intercessionem B. Meinulphi contigit, dignum ut exponatur. Erat quædam mulier in oppido Salzkotten, cujus filia amborum oculorum visu privata fuit, et dum mater ejus ob hoc plurimum tristaretur, sanctum Meinulphum humiliter

AUCTORE C. B.

humiliter inclamavit, ut ipse Dominum Deum pro filia sua dignaretur exorare, quod saltem unius oculi visum mereretur recipere. Qua inclamatione facta, filia unius oculi visum recepit; mater vero, quod sanitatem amborum oculorum non rogasset, dolens ait in hæc verba: O! si pro visu amborum oculorum sanctum Meinulphum invocassem, utique ambos oculos sanos impetrasset. *Daniël secundo monasterii Budicensis Priori, qui octo tantum menses præfuit, anno* 1420 *fuit suffectus, annoque* 1424 *(adi Joannem Probum pag.* 56, 57 *et* 63*) officio sponte cessit, ut miraculum, jam nunc hic relatum, inter annum* 1419 *et annum* 1425 *indubie evenerit.*

pannum, renovato, quod olim patrarat, miraculo,

124 *Serius nonnihil ex undecim, quæ hic recensere statui, miraculis sextum, septimum, octavum et nonum, etsi interim annus determinatus cuique assignari haud queat, accidere: ea enim Joannes Probus collocat sub Arnoldo Hüls, sexto monasterii Budicensis Priore, qui, quemadmodum idem hic scriptor pag.* 79 *et* 92 *decet, anno demum* 1432 *cœnobium illud gubernandum accepit, annisque decem et octo gubernavit. Tria priora ex his continua serie, quod*
B *ita ab ipso Budicensis Chronici auctore recenseantur jam describo.* Cum miracula divina, quibus humanum genus *(verba sunt Joannis Probi)* ad melioris vitæ statum provocari potest, absque culpa nequaquam a scientibus taceri possunt, dignum duxi illud, quod relatione devoti confratris mei supradicti *(Budicensis videlicet)* monasterii, cui hoc contigerat, præsentibus tradere scriptis; nam ut in Gestis sancti confessoris Meinulphi legitur, cereus in se retortus et accensus *(adi in Sancti Vita num.* 28 *et seq. Sigewardum, et num.* 21 *Gobelinum)* supra nudum pannum, quo prædicti B. Meinulphi sepulchrum opertum fuit, absque quolibet intermedio ponebatur, qui et neglectu cujusdam devotæ canonissæ, dicti sepulchri custodiam *(sepulcro Sancti custodiendo famulam, non canonissam, fuisse admotam, loco proxime cit. scribit Sigewardus)* habentis, per ardorem finem suum fecerat, nec idem pannus in aliqua ejus parte læsus apparuerat. Et quia idem miraculum ex eo, quod multis temporibus actum fuit, et heu, quodammodo in quorundam hominum cordibus jam jamque vetustate temporis minus veneratur, pius Dominus Deus ad honorem B. Meinulphi sui confessoris volens aliquorum Fratrum dicti mo-
C nasterii, a quibus B. Meinulphus forsitan non satis honorabatur, ad devotionem et fervoris igniculum, imo ad ampliorem sui Patroni venerationem, excitare, supradictum miraculum, videlicet de cerei combustione supra pannum, disposuit innovare.

ab igne illæsum,

125 Nam præmemoratus Frater, cui, quod jam relaturus sum, accidit, Arnoldus Gallicus vocabatur, qui quodam tempore, postquam Missam suam celebraverat, et sacristiam se exuturus jam intrare vellet, vidit a longe lumen ardens, de candelabro lapsum, jacere supra nudum pannum mensæ illius, de qua sacerdotes ad celebrandas Missas sacris vestibus se vestire solent. Quid egit? Damnum timens, tardo incessu derelicto, festinavit ad locum, ubi hoc incendium erat, et lumen ardens, supra præfatum pannum lapsum, amovere solicitans; putaverat enim, ab incendio supradictum pannum omnino consumptum esse: sed, ecce, idem pannus absque ulla sui læsione aut combustionis signo reperitur; quique incendii locus ob mira- culi magnitudinem a devoto tum temporis mo- D
nasterii custode, videlicet a Fratre Joanne Warburg, in circumferentia ejus acu cum filis sericis nitidissime cornatus et cleboratus fuit. O magnum stupendumque miraculum, quod nostris factum est temporibus, magnum, inquam, apud illos, qui B. Meinulphum, cujus pia intercessione factum hoc non ambigitur, magnum in cordibus suis habent. Idem etiam lumen *, cujus ardoris vis ad hoc divinitus sublatus * erat, ne supradicto panno noceret, usque ad hodierna tempora in dicto monasterio reservatur de consultu cujusdam devoti Fratris: speraverat namque idem Frater, quod tale lumen, per quod ingens hoc miraculum factum, majoris aliquando utilitatis futurum esse, quod minime impossibile creditur.

* *i. e. cereus*
* *sublata*

lapsumque e sublimi custodit incolumem;

126 Tempore, quo pistrinum lapideum in monasterio B. Meinulphi per solicitudinem venerabilis Prioris Arnoldi Hüls jam magna ex parte constructum erat, et necdum in eo aliquod lobium factum, sed pro tribus fiendis lobiis unum super aliud nudis trabibus in quartum pedem ab invicem distinctis duntaxat fue-
rat præparatum, idcirco ut idem pistrinum eo E
citius utilitati, ad quam fuerat factum, deserviret, primo cum straminibus absque intermixta gleba tegebatur, et dum ad hujusmodi tectum faciendum fratres laborarent, unus ex iis, nomine Hugo, ad hoc deputatus, tegentibus supradictum ædificium stramina ministrabat, qui dum quadam vice in sublimi dicti ædificii sub tignis supra cumulum straminis staret, et gradum stationis minime observaret, labi cœperat de excelso et per tres trabium situationes pro tribus fiendis lobiis unum super alium casum faciens in terram cecidit, et corpore prorsus illæsus apparuit; postquam vero uno die ob conceptum timorem baculo innixus incesserat, deinde sanus factus ad pristina opera perficienda lætus accessit. Mira res, non tamen in oculis Domini, omnia optime disponentis, quia nisi prædictus Frater divinitus fuisset custoditus, utique super unam de multis trabibus, per quas ciciderat, ad extinctionem vitæ cecidisset; quod si per dictum casum non statim mortuus fuisset, tamen debilis et inutilis factus esset. Audiatur nunc, quomodo a Domino Deo fuerit custoditus. Dixerat namque supradictus Frater, quod, dum labi cœpisset, S. Meinulphum invocasset. O pium et optimum
Patronum, qui fidelem servum suum conreparatorem sui monasterii, quem ad hoc deputaverat, F
apud Deum sua pia intercessione maxime, quia in necessitate sua eundem invocaverat, a morte præservavit.

mortuum ad vitam revocat,

127 In districto castri Wewelsburg colonus quidam habitaverat nomine Conradus Mölners, qui, quadam infirmitate tactus, in ægritudinis lecto communi morte finem vitæ fecit, et dum mortuus fuerat, luctus et planctus uxoris ejus et filiorum, prout naturale est, subsequebatur, vicinique et vicinæ citius occurrentes cum dolentibus compassionis dolorem de morte sibi cohabitantis multum dilecti viri habuerunt. Et quando idem Conradus evidentibus signis mortuus dicebatur ab astantibus, et illi, quorum intererat, ut corpus defuncti de lecto supra domus pavimentum, sicut moris erat, deponere laborabant, casu supervenit defuncti soror de civitate Paderbornensi, nomine Adelheidis, et intelligens hæc, quia fratrem ejus jam defunctum de lecto in terram ponere laborarent, velocissime

AUCTORE C. B.

A me accessit, et ambobus brachiis circumcingens defunctum fratrem valida voce erupit in hæc verba: „ Nolite, quæso, nolite hunc de lecto „ tolere; non enim mortuus est, sed vivit, „ et invocans sanctum Meinulphum ita loquebatur: „ Sancte Meinulphe, rogo te, ut sicut aliquando „ lacrymantis canonissæ tui monasterii in cineres „ redactum peplum per tuas preces reddidisti, „ ita et nunc mortuum meum fratrem tuis pre- „ cibus ad vitam digneris revocare. Ego, qua- „ liscumque etiam fuerim, spondeo, me crastina „ die cereum dimidii talenti tuo altari in hono- „ rem tuum allaturam. „ Qua sponsione facta, is, qui mortuus fuerat, visum oculorum suorum retorsi in sororem; quod dum illa adverteret, cum gaudio magno interrogans fratrem loquebatur in hunc modum: „ O amice singula- „ ris et ubi tu fuisti? „ Respondit ille: „ Abii, „ et jam reversus sum, vidique sanctum Meinul- „ phum; „ dixitque ei soror: „ Frater votum ta- „ le, quod pro te feci „ (exprimens id, quod voverat) „ ad ecclesiam B. Meinulphi feram. „ Respondit, qui revixit, frater: „ Solve soror, „ quod vovisti; nam dum ego magis reconva- B „ luero peregrinationem meam ad B. Mei- „ nulphi reliquias, associatis mihi duobus, discalce- „ atus lineisque indutus in gratiarum actionem me „ facturum spondeo; „ quod et adimplevit et pristinæ sanitati penitus est restitutus.

fractum mulieris genu

128 *Talia sunt tria sub sexto Budicensis monasterii Priore Arnoldo Hüls Sancti nostri patrocinio patrata continuaque serie a chronologo Budicensi Joanne Probo recensita miracula, de quibus quid censendum sit, prudentis lectoris judicio relinquo, et ad aliud seu nonum ex hic dandis, quod, ut dictum est, sub eodem quidem Priore Arnoldo Huls contigit, non tamen una cum tribus proxime, relatis continua serie a Joanne Probo narratur, jam pergo. Verba, quibus a Budicensis Chronici auctore exponitur, hic sunt:* Gertrudis filia Reneti militis de Brenken castri Wewelsburg, postquam in vestitu pompam sæculi peregerat longo tempore, licentia a strenuo suo viro petita et accepta, propter consecutionem æternorum bonorum vitam solitariam gerere cupiens, Prioris monasterii B. Meinulphi et ejus conventus consensu interveniente, locum Kerchberg, quæ est filia supradicti monasterii, usque ad annum indefesse habitaverat, quæ, dum quadam vice devotionis causa cum devota sua C famula, nomine Sophia, ecclesiam in Böddeken visitare vellet, contigit, ut in itinere prædicta famula in terram ruens genu suum graviter frangeret, et debilis sit effecta ad ulteriorem gradum faciendum.

ad sui invocationem sanat,

129 Quod dum Gertrudis domina ejus, certo ducta indicio, verum esse comperit, famula ejus ibidem supra terram sola relicta, veloci cursu monasterii fores petiit, medicum vocat, ac cum eo, ut famula ejus per ipsum curaretur, ire cœpit versus locum, ubi infirmam dereliquerat: quo tempore infirma famula Dei, sola jam existens, antequam domina ejus cum medico ad eam venerat, beatam Virginem Mariam et sanctum Meinulphum devotissime imploravit, ut sanitas pristina ei redderetur ne infirmum ejus genu ab aliquo masculo denudatum tangeretur aut cerneretur; et oratione facta, supradicta famula, spe magna et fiducia, quam ad beatam Virginem Mariam et sanctum Meinulphum habuit, firmissime freta, fore, ut per ipsorum piam intercessionem sanitatem consequeretur; et, ecce, domina sua una cum medico monasterii superveniente et coram famula existente, genu antea fractum, nunc sanatum et plane consolidatum reperit. Quo facto, dixit famula ad dominam suam: „ Gratias Deo! Jam „ sana facta sum ex sono, „ (audiverat enim validum strepitum et sonum ad orationem factum) „ quem audivi. „ At domina interrogando dixit ei: „ Jam me ad presentiam tuam superveniente, „ sonum audivi circa te; erat ille sonus, de quo dicis? „ Et illa respondens ait: „ Ita, dilecta „ domina mea: „ protinusque de terra sine alicujus hominis adminiculo surgens, iter, quod prædicta domina et sanata ejus famula facere cœperant, frequentantes, ad ecclesiam monasterii B. Meinulphi cum gaudio magno pervenerunt.

insanum sanæ menti reddit,

130 *Accipe nunc, quod inter miracula huc transcribenda decimum locum tenet. Ita habet:* Erat quidam devotus sacerdos oppidi Geseke, qui habebat singularem devotionem ad B. Meinulphum, et ob hanc causam, habebat in Breviario suo suffragium de eodem, quod consueverat ad honorem ejus quotidie persolvere. Contigit vere ob causam, quam Deus tantum novit, ut idem quasi amens factus a suis parentibus die ac nocte custodiretur: aliqui etiam sacerdotes oppidi Geseke Breviarium ejus, ne ex horarum suarum lectione, quia modo debilis capite erat, totus furibundus redderetur, clandestine abstulerunt; tamen quia B. Meinulpho prædictus infirmus sacerdos in precibus suis solitus erat inservire, per ejus piam intercessionem apud Deum miserendi tempus advenit; nam nocte quadam, præsentibus suis eum custodientibus, somno autem oppressis, surrexit sacerdos et abivit, et de quodam angulo juxta focum Breviarium suum extrahens aperuit, et orationis suffragium de B. Meinulpho persolvit, quo facto, suorum sensuum cœperat resumere sanitatem; post hoc, cum eadem cœpta sanitas aliquale habuit incrementum, qui eam per intercessionem B. Meinulphi sibi adesse novit, tale votum fecit, ut vellet, quod etiam adimplevit, et sanus in suis sensibus factus permansit, cum duobus sacerdotibus sibi sociatis sacras ejus reliquias in gratiarum actionem visitare. E

infirmo, dum ei de sacro viatico sit prospectum,

131 *Miraculum hoc sub septimo monasterii Budicensis Priore Arnoldo de Holte collocat Joannes Probus, ut id adeo, quoniam hic quidem suum Budicense Chronicon ultra annum* F *1455 non producat, ille vero Budicense cœnobium anno 1449 Prioris munere moderari primum cœperit, vel hoc ipso anno 1449 vel aliquo e sex sequentibus indubie evenerit. Eodem etiam temporis spatio, et quidem, qui huic includitur, determinato anno 1455 undecimum, quo hic adhuc dandum restat, miraculum diserte affigit Budicensis chronologus, ita illud litteris commendans:* Ad honorem B. Meinulphi levitæ Christi audiatur subsequens miraculum, quod ejus pia intercessione apud Deum accidisse creditur. Anno Incarnationis Domini MCCCCLV ipso die B. Luciæ virginis colonus quidam, nomine Hermannus Thonninges, inhabitator villæ Breneken, Domino Deo pie disponente, improvise et subitanie infirmabatur; qua infirmitate perdurante, agonizans putabatur, et, quia pastor villæ Breneken pro quodam negotio Paderbornæ tunc temporis morabatur, idcirco hi, qui præmemorati

AUCTORE C. B.

rati infirmi singularem curam gerere videbantur, timuerunt, eundem infirmum absque Ecclesiæ Sacramentis ab hac vita migraturum. Sed quid factum fuerit, audiatur: nam ille infirmus, quia sanus in vita sua B. Meinulphum præcipue honoravit, jam et infirmitate constitutus meruit, ut quædam mulier in lecto ægritudinis suæ assistens divinitus inspirata S. Meinulphum sic invocans exorabat *, ut prædicto infirmo saltem suis precibus tamdiu apud Deum vitam suam prolongare mereretur, donec Sacramenta susciperet.

* exoraret

vitam prorogat, aliaque miracula,

132 Qua invocatione facta, dictus infirmus, de infirmate sua levius se habere sentiens, in Deo lætabatur, amici tamen et consanguinei ejus de tali virium suarum aliquali resumptione minus contenti, volentes, eum securum esse per munitionem Ecclesiæ Sacramentorum, nuntium ad viciniorem parochiam, videlicet ad oppidum Byren, mittentes, sacellanum in dicto necessitatis articulo ad se venire petunt, qui, nuntio negotium sibi exponente, celeriter ad infirmum visitandum properavit; ab illo jam coram infirmo præsente de venerabili Sacramento
B provisum est infirmo: quibus sic Ecclesiastico more peractis, dicto sacellano adhuc præsente, infirmus migravit ad Dominum, et quis non crederet, quod infirmo dicto meritis B. Meinulphi impetratum fuerit, ut in infirmitate constitutus antea mori non potuisset, nisi venerabile Sacramentum susciperet. *Porro Joannes Probus in opere suo sæpissime jam laudato plura adhuc alia, veluti a Sancto nostro ad ulciscendas monasterio suo illatas injurias patrata, alterius quodammodo generis narrat miracula, quibus factum sit, ut, qui in Budicense Sancti monasterium sive furto aut rapina, sive detractione aut calumnia fuissent injurii, divinitus fuerint puniti; verum cum adversæ fortunæ casus seu infortunia, quæ his obvenisse refert, a Deo, ut injurias, servis suis illatas, ulcisceretur, fuisse immissa, plerumque vel non constet, vel certe an ea, de quibus id constare videtur, a* S. Meinulpho, *monasterii sui patronum apud Deum agente, fuerint profecta, dubitandum appareat, ex omnibus iis miraculis unum ego dumtaxat de partu monstroso, quod aliunde ex authentico obstetricis testimonio, penes me exstante, compertum etiam habeo, speciminis*
C *quodammodo loco huc transcribo.*

e quibus hic unum adhuc datur, patrasse traditur.

133 *Refert id Budicensis chronista pag.* 75 *et seq. his verbis:* Audiatur nunc res gesta, multum auditui horrenda: postquam enim prædictus *(quintus monasterii Budicensis)* Prior (*Hermannus vonder Steke*) bonæ memoriæ, dum adhuc in vita erat, et de monasterio B. Meinulphi ad suum proprium *(B. Catharinæ virginis prope Neomagum)* translatus fuerat, et nondum canonicæ Böddecensi de novo Priore provisum erat, quidam militaris diœcesis Paderbornensis, nec Deum timens, nec homines reverens, porcos Regularium *(canonicorum Budicensium videlicet)* violenter abegit, et ad castrum suum ducens, eosdem mactari fecit. Quo peracto, uxor ejus vicina partui quoddam monstrum, in aliqua sui parte simile porco, parturiit, sicut una de obstetricibus, quæ præsentes erant, nonnullis postmodum referebat; præfatum, inquam, monstrum mortuum erat, habuitque pedes versus suram reflexos et a longe prospicientibus tanquam pedes porcini imcurvati apparebant; habuit etiam magnum vulnus tumidum et apertum, sed non cruentatum. Dicta obstetrix præfatum monstrum visu horribile super suas receptum manus viro prædictæ parientis ad majorem etiam ipsius confusionem et horrorem, ne consimilem violentam rapinam monasterio B. Meinulphi de cetero inferre præsumeret, celeriter ostendens, ait in hæc verba: D
" Cerne puerum tuum, isti namque sunt porci, " quibus monasterium B. Meinulphi spoliasti." Qui magno perculsus horrore, et pudore confusus monstrum istud satis horrendum ab oculis suis auferri mandavit. Justum namque fuit, ut, qui porcos a monasterio violenter abstulit, eosdemque vulnerando interfici fecit, puerum mortuum et monstrosum vulneratumque ac cum pelle porcina contectum per uxoris suæ partum recipere mereretur. *Hermanus vonder Steke anno* 1427 *monasterii Budicensis fuit creatus, idque munus annis quinque seu ad annum usque* 1432 *gessit, ut Joannes Probus pag.* 69 *et* 75 *docet; Hermanno autem eodem anno* 1432 *suffectus fuit Arnoldus Hüls, uti ex jam supra dictis liquet. Jam vero, cum relatum modo prodigium post gestum ab Hermanno Budicensis monasterii prioratum, tuncque, dum nondum huic de novo Priore fuisset prospectum, acciderit, consectarium omnino est, ut cum eodem anno* 1432 *debeat illius epocha componi. Quod si porro plura miracula, quibus S.* Meinulphus *puniri a Deo impetrarit in monasterium suum injurios, quisquam forte desideret, is apud Joannem Probum, unde voto suo fiat satis, pag.* 37 *et tribus seqq., pag.* 45, *pag.* 97 *et seq., pag,* 104 *et binis seqq., pag.* 111 *et seqq., et pag. denique* 115 *et seq. inveniet.* E

§ X. Sancti reliquiæ a canonicis Budicensibus cum aliis communicatæ, cultus in diœcesi Paderbornensi et alibi.

E Sancti reliquiis pars quædam, in Hispaniam mittenda,

Quamdiu sacræ virgines seu sanctimoniales monasterium Budicense incoluere, integrum sancti nostri corpus seu sacra omnia ejus ossa, nullo prorsus distracto aliave cum æde sacra communicato, in ecclesia sua asservasse videntur, diutissimeque, ut apparet, omnia pariter sacra illa pignora, cum sanctimonialibus fuissent substituti Regulares canonici in eodem monasterio etiam custodiere. Verum anno 1571 *factum tandem est, ut pretiosissimi thesauri partem, in Hispaniam ad serenissimam regni hujus reginam, Philippi II e Maximiliani II imp. filia uxorem, dono mittendam, postularit Joannes ab Hoya, celsissimus ac reverendissimus ecclesiæ Monasteriensis episcopus, ecclesiarumque Osnabrugensis et Paderbornensis administrator, cujus sane postulato piissimo non potuerunt non annuere Budicenses canonici. Illa nos ipsæ litteræ, quas hi ad celsissimum illum antistitem ea occasione scripserunt, opportune docent, Litteras illas, utpote quæ Sancti reliquiis in Hispaniam missis testimonii loco fuissent adjunctæ, in Lipsanologio Ms. in folio regalis monasterii S. Laurentii Escorialensis anno* 1722, *mense Februario Cuperus noster, ibidem tunc degens, exscripsit, domumque reversus, Mss. nostris de* S. Meinulpho *Notitiis adjecit. Eas ergo integras, quod nonnulla, ad institutum nostrum spectantia nos edoceant, huc transcribo.* F

135 *Sic habent:* Reverendissimo in Christo præsuli,

Joanni ab Hoya episcopo per litteras, quæ hic recitantur,

præsuli, simul ac illustrissimo principi, domino D. Joanni Monasteriensi episcopo, Osnabrugensis autem et Paderbornensis cathedralium ecclesiarum administratori, comiti ab Hoya, Domino nostro clementissimo. Reverendissime præsul, illustrissimeque princeps, elapsis aliquot diebus, a venerabilibus eximiisque viris dominis Conrado ter Mollen licentiato, decano et officiali, nec non Henrico de Colonia, quondam illustrissimæ celsitudinis vestræ literæ de probatis aliquorum Sanctorum reliquiis pro serenissima Hispaniarum regina conquirendis destinatæ, non solum nobis exhibitæ fuerunt, verum etiam nos summa ab eisdem diligentia exhortati, ut illustrissimæ C. V. requisitioni satisfacientes partem aliquam de beatissimi Maynolphi confessoris, patroni nostri, illustrissimæ C. V. præsentandam, ipsis communicare vellemus. Quamvis autem apud nos præter supradicti patroni nostri S. Maynolphi paucæ reliquiæ probatæ inveniantur, nobis etiam thesaurum illum pretiosum, antea a nemine nostrum vel apertum vel visum, sed ab antecessoribus nostris summa cura magnaque reverentia custoditum et religiose conservatum, non solum reserare, sed et dissipare infandum nefas B visum fuerit, nihilominus tamen plus ill. C. V. jussis, quam nostris affectibus, dandum fore censuimus, ideoque tumbam, in qua sancti nostri Patroni ossa ab ipsa translatione recondita pieque conservata fuere, in Dei nomine anxie recludentes, partem brachii jam dicti Patroni nostri ex eadem debita venerationi sublatam, una cum sancti ejusdem nostri Patroni Historia, sive Legenda, prout eadem a majoribus ad nos pervenit, sigillo nostro roborata I. C. V. fideliter transmittendam, supradictis domino officiali et cancellario tradidimus, obnixe petentes, eadem I. C. V. hanc qualem animorum nostrorum humilem devotamque promptitudinem ulnis gratiæ suæ amplecti, nosque sibi commendatissimos habere non dedignetur. Datum pridie Nonas Martii anno MDLXXI. Reverendissimæ illustrissimæque C. V. humiles devotique sacellani, Prior et conventus in Büdeken, Ordinis Canonicorum Regularium S. Augustini, Paderbornensis diœcesis.

dono data, alia cum Lovaniensi S. Martini monasterio,

136 *Accipe modo, quæ vel in hasce litteras, vel saltem earum occasione observanda occurrunt. Non exprimunt, quanta fuerit brachii* S. Meinulphi *pars quam ad Joannem ab Hoya, Monaste-* C *riensem episcopum ecclesiæque Paderbornensis administratorem, miserint Budicenses Regulares canonici; verum hanc fuisse ut minimum sex digitis longam, docet Notitia, a Cupero ad marginem adjecta, quæ a sacris* S. Meinulphi *lipsanis fuisse hujusmodi longitudinis os in Hispanias missum, prodit. Porro cum pretiosissimum lipsanorum Sancti nostri thesaurum post factam ejus translationem seu de terra levationem numquam fuisse ad illud usque tempus, quo scriptæ sunt, a quoquam vel apertum vel visum, diserte edicant, non viderant aut certe non legerant, qui litteras illas exaravere Budicenses canonici, sæpissime in hoc Commentario jam laudatam Joannis Probi Lucubrationem, e qua (adi num. 110) sacra Sancti nostra ossa, aperta, quæ hæc continebat, lipsanotheca, ab episcopi Paderbornensis suffraganeo, atque a Joanne Wael, monasterii Swollensis Priore, anno* 1409 *publice populo fuisse exhibita, luculentissime constat. Verum qui factum, ut ipsum monasterii sui Chronicon ignorarint religiosi illi viri? Non est sane, cur id mirum cuiquam accidat, cum illud Opusculum, uti ejus editor anonymus in prævia ad lectorem Admonitione docet, usque ad præsentis seculi initium in tenebris latuisse videatur. Adhæc, fuisse numquam sacrarum Sancti reliquiarum capsam a decessoribus suis reseratam, facile etiam persuasum sibi habuere, quod eam aperire, ipsimet, uti in recitatis litteris apertissime indicant, religioni duxerint. At vero, qui post seculum sextum decimum floruere Regulares canonici, non ita religiose ab aperienda Sancti nostri lipsanotheca extrahendisque ex ea reliquiis abstinendum censuere. Res ex jam nunc in medium adducendis patescet. Inter Mss. de Sancto nostro Notitias occurrunt testimoniales de sacris, quas Lovaniense S. Martini canonicorum Regularium monasterium asservat,* S. Meinulphi *reliquiis litteræ, a Petro a S. Trudone, Priore S. Martini Lovanii, et congreg. Windesheimensis generali, conscriptæ, atque cum Papebrochio nostro sec. proxime elapso communicatæ. Hasce, quod ad præsens institutum faciant, etiam cum librarii mendis huc transcribo.*

AUCTORE C. B.

uti litteræ, quæ hic transcribuntur, fidem faciunt,

137 *His verbis concipiuntur:* Pro æterna veritatis memoria ac testimonio. Particulam hanc majorem reliquiarum S. Meinulphi sive Menolphi, archidiaconi ecclesiæ cathedralis Paderbornensis, E accepi a R. adm. P. ac D. Matthia Damiani, Priore Gaesdoncano, anno Domini MDCXC *, XXII Septembris, desumptam ex osse longe medio circiter, pede, quod R. adm. P. ad domnus Theodorus Mesmecker prædecessor ipsius, et capli Windesheimensis commissarius cum licentia R. adm. D. Prioris Bodicensis acceperat ex ipsa arca reliquiarum ipsius, in eodem monasterio in choro ad latus aquilonare servari solita, tempore visitationis ibidem per ipsum factæ. Alteram autem particulam minorem et dentem ejusdem S. Menolphi ego ipse an. Dei MDCLXIX *, mense Junio ex ipsa cista seu arca reliquiarum præfata ejusdem Sancti extraxi, præsentibus et consentientibus R. adm. D. Hermanno Crüel Priore et Joe Hermipennio Superiore; eundemque dentem eandemque particulam minorem offerri curavi R. adm. amplissimoque D. Amato Coriache archiepiscopatus Mechliniensis vicario generali, ceterisque dominis, sede vacante, vicariatum psentantibus. A° D. MDCLXVII mense Decembri mediante supplica, qua petivi eandem particulam ac dentem S. Menolphi, tamquam veras indubitatasque reliquias, publice exponi ac honorari a populo posse, declarare ac permittere F dignarentur: ad quam nram petitionem responderunt ilmi D. ordinarii consensu aut DD. vicariatus approbatione aut licentia opus non esse, eo quod ego ipse testarer (uti ipsis scripto testatus fui) ipsas propria manu ex præfato reliquiario seu arca desumpsissem. In pfatorum fidem has manu mea subscripsi. A. D. MDCLXXIII, XXVII Martii.

* legendum, ni fallar, 1670

* corrigendum, ut puto, 1667

Fr. Pet. a S^to^ Trudone Pr.
S. Mart. Lov. et C. W. G.

communicata, caputque, postulante id forte Ferdinando Furstenbergio,

138 *Bis itaque seculo proxime elapso sacrum reliquiarum* S. Meinulphi *thesaurum, monasterii Budicensis Priore annuente, referarunt, parteque ex hoc, cum Lovaniensi S. Martini monasterio post communicatas, extraxerunt Regulares canonici; ac semel quidem id fecit, qui testimoniales hasce litteras scripsit, Fr. Pet. a S. Trudone Pr. S. Mart. Lov. et C. W. G., id est, Frater Petrus a S. Trudone Prior S. Martini Lovanii et Congregationis Windesheimensis Generalis; semel vero R. adm. P. ac dnus Theodorus Mesmecker, capituli*

AUCTORE C. B.

capituli Windesheimensis commissarius. Adhæc Edmundus Martene, in secundo suo Itinere litterario loquens de rebus, Paderbornæ a se in ecclesiæ Cathedralis sacrario visis, verbis Gallicis, Latine a me redditis, pag. 239 *sic scribit* : Monstrarunt nobis in sacrario magnam crucem argenteam, sex aut septem pedibus altam, sex ex eodem metallo, cruci quadrantia, candelabra, duos hermas item argenteos, quibus sunt inclusa capita S. Liborii Cenomanensis episcopi, ecclesiæ cathedralis patroni, et S. Menulfi diaconi, qui Sancti hujus corpus Cenomanis advexit. Dona sunt pii juxta ad eruditi episcopi, Ferdinandi Furstenbergii. *Caput ergo* S. Meinulphi *possidet cathedralis Paderbornensis ecclesia, ut adeo, quo illud cum hac communicarent, iterum post annum* 1571, *quo adhuc ex dictis integrum Sancti corpus possidebant, arcam seu capsam, sacrum hoc pignus comprehendentem, reserasse necesse sit Budicenses canonicos, nisi forte, quod tamen non puto, pretiosam illam corporis* S. Meinulphi *partem, quæ penes Paderbornensem cathedralem ecclesiam modo est, una cum altera e partibus, cum Lovaniensi S. Martini monasterio secundum dicta communicatis, extraxerint, donoque ad cathedralem Paderbornensem ecclesiam transmiserint.* B

qui summa in Meinulphum veneratione

139 *Celsissimus ac reverendissimus princeps Ferdinandus Furstenbergius, sæpissime jam supra a nobis laudatus, episcopus Paderbornensis, Poetices non minus quam Historiæ peritus, qui, ut Marteneus, sibi etiam Overhamum consentientem habens, verbis proxime recitatis docet, argenteum Sancti hermam cathedrali Paderbornensi donavit, præcipua etiam Vitæ* S. Meinulphi *argumenta, uti ex Notitiis Mss., penes me exstantibus, et ex Overhami in Sigewardinam Sancti Vitam Observationibus disco, complexus est votivo, cui titulum hunc*, De S. Meinulpho, Paderbornensi diacono et indigena, qui multis miraculis clarus in cœnobio Bodecensi loco natali quiescit et colitur III Non. Octob., *præfixit, Epigrammate sequenti;*

Non pietate minus quam sanguine clarus avito
Meinolphus, Paderæ gloria prima suæ,
Heic situs est, postquam monuit tellure levandum
Sponte sua visus dissiliisse lapis.
Devenerare sacri custodem pignoris arcam,
Quisquis es antiquæ relligionis amans.
C Dic : Licet ostensum cervi inter cornua Numen,
Mystam oculis captum, virgineumque peplum,
Et tot præterea miracula, quæ prior ætas
Et stupuit præsens, fas siluisse foret,
Virtutes, Meinolphe, tuas tamen ipsa sepulcri
Certarent, rupto marmore, saxa loqui.

fuit, ecclesiæ cathedrali Paderbornensi concessum. Cultus

140 *Adhæc idem celsissimus princeps episcopus Ferdinandus, ut jam supra ex Overhamo docui, nummos imperiales*, S. Meinulphi *effigie, hacque adjecta Epigraphe*, S. Meinulphus diaconus Paderbornensis, *signatos, cudi primus curavit, ut singulari plane in Sanctum nostrum fuerit veneratione atque affectu. Hinc porro fit, ut, cum præterea Sancti caput, quod modo cathedralis Paderbornensis possidet, ante annum* 1661, *quo Ferdinandus primum factus est Paderbornensis episcopus, fuisse penes hanc, non inveniam, suspicio incidat, sacrum illud pignus fuisse per hunc Paderbornensem episcopum, qui, cui id includitur, argenteum Sancti hermam ex dictis fieri curavit, a Budicensibus Regularibus canonicis impetratum, ut proinde hi* S. Meinulphi *lipsanothecam non tantum binis supra memoratis vicibus, verum etiam alia adhuc, qua ex illa dandum Ferdinando Paderbornensi episcopo Sancti caput extraxerint, seculo proxime elapso fortassis reserarint. Quoquo modo res habeat, insignem equidem, uti ex jam dictis liquet, reliquiarum Patroni sui partem cum cathedrali Paderbornensi ecclesia communicarunt. Verum cum ita sit, quo exinde in hac cultu ecclesiastico* S. Meinulphus *fuit affectus? In cultum, quo* v *Octobris die ibidem et in diœcesi Paderbornensi modo gaudeat, inquirendum curavi, fuitque Augustino Aldenbruck, Societatis nostræ sacerdoti, qui eum in finem Paderbornam dare litteras gravatus non fuit, rescriptum in hæc verba* : De S. Meinolpho aliud hac in urbe *(Paderbornensi scilicet)* et reliqua diœcesi statutum nihil est, aut consuetudine receptum, uti et oretenus et ex documentis studiose revisis intelligo, quam quod in templo cathedrali memoria quædam v Octobris celebretur, et in diœcesi sub ritu duplici eodem die, non tamen cum obligatione audiendi Missam et abstinendi a laboribus servilibus. D E

Sancto in hac, in diœcesi cognomini,

141 *Quinta itaque Octobris die, quæ Sancto in cœlis natalis est, de eo non officium, sed commemoratio dumtaxat, ni forte hic* memoria *significet Officium, in cathedrali Paderbornensi fit, ut illum ampliori ecclesiastico honore in hac, in qua vivus egit canonicum, e vivis jam sublatum, Sanctisque adscriptum, non affici, mirum queat videri. Exstat penes non Kalendarium Paderbornense, ab annis amplius centum excusum, quod litteris rubricis eo plane modo, quo Sanctos alios, cum obligatione audiendi Missam et abstinendi ab operibus servilibus colendos, notat, ad* v *Octobris diem* S. Meinulphi *nomen exprimit; unde, eum et Paderbornæ et in tota diœcesi Paderbornensi ampliori, quam quo modo gaudet, cultu ecclesiastico olim esse gavisum, nemo non conjiciet. Verum etsi hoc ita habeat, Officio saltem ritus duplicis, teste mox huc transcripta Paderbornensi Notitia, in diœcesi Paderbornensi Sanctus noster natali suo die hodieque colitur, nec dubito, quin id partim constet e Lectionibus, e* Meinulphi *Vita depromptis, eique proinde propriis, quales ex antiquis Paderbornensibus Breviariis in Notitiis nostris Mss. subinde citatis invenio, qualesque forte etiam in diœcesi Paderbornensi lectæ fuerint jam inde a Gobelini Personæ ætate, utpote qua ibidem, uti hic scriptor Cosmodromii Ætate* 6, *cap.* 40 *testatur, natale* S. Meinulphi *festum* v *Octobris die celebrari pariter solueril. Porro Sanctus, ut Overhamus in suis ad Sigewardinam Sancti Vitam Observationibus docet, sacram sibi habet parœciæ, quæ* Dornhagen *vocatur atque in diœcesi Paderbornensi sita est, ecclesiam; quod cum sit ultimum, quod de cultu Sancti in diœcesi Paderbornensi commemorandum occurit, ad eum, quo alibi gaudet jam progredior.* F

apud Regulares Congregationis

142 *Etsi sacræ Sancti nostri reliquiæ, cum Lovaniensi canonicorum Regularium monasterio seculo proxime elapso, ut supra docui, communicatæ et per Petrum a S. Trudone, Lovanii S. Martini Priorem, ad approbationem oblatæ, legitima ordinarii auctoritate, uti ex ejusdem Prioris litteris, num.* 137 *recitatis, liquet, approbatæ anno* 1673 *nondum fuissent, honorfice tamen uti ex litteris, ad Majores nostros Lovanio anno* 1694 *datis, disco, fuere tunc temporis cum aliis aliorum*

A *rum Sanctorum reliquiis, publicæ venerationi exponi solitis, ibidem asservatæ. Verum sacra illa pignora post annum* 1694 *ab Humberto a Præcipiano, Mechliniensi archiepiscopo, fuere tandem etiam approbata. Ita in litteris, Lovanio huc datis ad amicum, a quo illa de re fuerat, me curante, epistola conventus, docet R. D. A. I. Melaert, ipsiusmet S. Martini Lovaniensis alumnus, addens etiam, in hujus sui monasterii ecclesia sacras, de quibus hic, reliquias publicæ venerationi exponi, esseque in illa sacellulum, in quo* S. Meinulphi *custoditur imago, a dextris sibi habens appictam puellulam cum adscripta vernacula epigraphe, qua huic, nomine* Elisabeth Verhoy. *fuisse oculos, ex ustione bis læsos, Sancti patrocinio anno* 1707 *sanatos, indicatur.*

Windesheimensis canonicos,

143 *Sanctum porro et in dicto Lovaniensi S. Martini et in omnibus aliis Congregat. Windesheimensis monasteriis Officio ecclesiastico quotannis coli, mihi mox suaserant scriptoris anonymi num.* 48 *huc transcripta verba. Verum, ut e Directoriis, Propriisque, quæ in Belgio nostro ad dictæ Congregat. usum vel sunt vel fuerunt, modo disco, Officio istic Sanctus hodie non colitur, etsi* B *interim hoc eum honore in Germania a præfata Congregatione affici, ex impresso hujus anno* 1710 *Coloniæ Agrippinæ Proprio, utpote in quo ad* V *Octobris diem Officium de* S. Meinulpho *præscribatur, concludendum appareat. Ceterum, ut omnia, quæ ad Sancti cultum quocumque modo pertinent, expediam, locus adhuc, in quo is altare sibi consecratum habet, aut certe, Lutheri hæresi nondum exorta, habuit, commemorandus est. Docet hunc Joannes Probus in Budicensi Chronico part.* 2, *cap.* 12, *pag.* 27. *Verba, quibus id ibidem facit, et quibus simul miraculum, Sancti patrocinio patratum, complectitur, hæc sunt :* Erat et alius Frater, Joannes Kilverman, unus ex his, qui cum primis reformatoribus monasterii B. Meinulphi in Bödeken transmissus fuit, presbyter senex et devotus, quia specialem gratiam habuit verbum Dei prædicando seminare. Iste dum in magna paupertate monasterium cerneret constitutum, assumpto socio sibi deputato, petitionem in prædictæ reformationis subsidium circumquaque fecit, de qua non parvam pecuniam attulit ad structuram.

et in comitatus Schauenburgensis vico Glinten delatus.

144 Contigit etiam, dum in territorio comitis de Schwowenberg in quadam villa, Glinten nominata, prope Weseram petitionem suam faceret, et C ibidem mulierem, ut pro reformatione monasterii B. Meinulphi adjutricem manum porrigeret, precaretur, eadem mulier audiens B. Meinulphum nominari, cum lætitia mentis prorupit in hæc verba : « Dilecte domine, ob honorem B. « Meinulphi libenter munus vobis dabo ; nam « tribus annis privata visu fui, et consultum mi« hi erat, ut pro receptione visus altare B. Mei« nulphi, quod apud nos in ecclesia memoratæ « villæ ad honorem ejus constructum est, visita« rem, spopondi visitare ; qua sponsione facta, « statim hos oculos claros, quos habere me, cer« nitis, per intercessionem B. Meinulphi recipe« re promerui. « *Schwowenbergensis, seu, ut communius scribitur, Schauenburgensis aut etiam Schaumburgensis, comitatus, qui vicum Glinten, verbis recitatis memoratum, complectitur, quique, proprios olim comites sortitus, nunc partim comiti Lippiæ, partim Hassiæ principi paret, in Germania inter Brunswicensem ducatum ad Ortum et principatum Mindensem ad Occasum situs est, seque ad Visurgium seu Weseram extendit, ut, etsi vicum Glintem, in quo Sanctus altare sibi consecratum aut habeat, aut certe habuerit, in Tabulis Geographicis expressum non inveniam, ejus tamen situs sat prope innotescat.* AUCTORE C. B.

VITA

Auctore Sigewardo,

Ex editione Overhami cum Fragmentis Browerianis et apographo Hardeshusano collata.

PROLOGUS a.

Albino Patri digno constanter amari,
Filiolus parvus fidei vinclum Sigewardus *b*. E

b Opusculum suum auctor Albino inscribit,

Inter eos, mi Albine, doctorum doctissime, jure suo liberaliter utuntur amicitia, qui amicorum non nesciunt nescire vitia. Horum te, Pater jucundissime, consortio illa simplex animi tui admittit intentio, qui salutari seductus errore, me nequitiæ imperitiæque miraculis esse deformem voluisti nescire, quem tam arduæ rei judicabas convenire. Nam quidam tuorum familiarium, sitiens illum oris tui fontem aureum, attentavit te precibus, ut beati Meinulfi vitam non antehac satis libero ore expeditam, tui stili venustate corrigendo velles deaurare. Tu autem, o viator imitabilis, ut semper ratione duce progrederis, consilium tibi provideras subtilius : scilicet, ut id operis potius ad integrum ex tuo penu propinares, quam veterum dicta increpares. Sed dum tu plurimis occupationum impediris curis, me inter omnes auditores tuos infimum, nec inter eos vocari dignum, operis tui dignatus es vicarium.

seque in illo, quod hujus jussu scripserit,

2 Qua quidem intentione, tui quæ tantopere præconium expectat discipuli, nihil antiquius existimo : sed ne id mei culpa in contrarium cadat, metuo. Quia cum arreptam sarcinam perferre nequivero, non solum mihi hæsitandum est in luto, sed culpa deficientis cadit in injuriam præcipientis : F postremo tametsi me noverim imparem esse imperato operi, vereor tamen resistere a te imposito oneri : plus quidem volens, ut imperitiæ meæ infamia me probet benignum, quam obedientiæ transgressio nequeat diffamare malignum. Præterea spero, immo certum scio; ne tu, Pater suavissime, filii tui opus prodire patiaris in publicum examen, ni tuæ correctionis lima prius illud castiget ad unguem.

veteris auctoris fidem sequi,

3 Certe, si privati juris aggressus essem materiam, qua mihi arbitratu meo licitum esset evagari, spero etenim, ne tibi essem pudori : nunc autem et cautio animæ, quæ in historiis sacris plus nudam rei veritatem, quam luculentæ orationis leporem jubet exquirere ; et artissima lex alieni itineris me scientem subire cogunt viam fidi interpretis. Dico autem alienum iter : quia me quidam in ejusdem operis cursu præcesserat, cujus me non mutare sententias, magistra veritas imperat *c*. Solus tantum verborum ordo, mei stili disponendus relinquitur officio : immo etiam si quid præcessoris

A. Sigewardo. ris mei sermo, vel diminutione languit, vel excessit incremento, hoc sanandum permittitur meæ curationis medicamento. Age modo, mi Pater, age, inquam, mi gratissime Pater, ab omni telo sinistræ interpretationis tuere me, precor, sub clypeo tuæ imperiosæ defensionis: neque hoc, annuente Deo, tibi erit actu difficile, quem sapientium nemo molitur latere.

ac veritatem sectari profitetur. 4 Invidorum autem hiatus non moror, quorum latratus nullus comitatur morsus; et quorum non justus in me aditus patet detractioni, nisi quod tam sacra mihi commissa sunt peccatori. Sed, si quis eorum sine peccato est, mittat in me lapidem. Ne autem multis occupationibus tuis mea loquacitas addat fastidium, hoc modo in calce æstimo breviter annectendum, quod Deum secretorum cognitorem testem habeam, tuæque personæ probatissimam majestatem, nihil me in Opere hoc locutum esse præter veritatem. Quapropter, si quis dignum ducat lector accedere huic Operi nostro, hunc per illud extremi judicii æquissimum examen iterum atque iterum obsecro, ne meum recens dictum mendacii culpa velit notare, cui testimonium perhibet auctoritas veteris
B scripturæ.

ANNOTATA.

a *Vitæ Sancti nostri, per Sigewardum Scriptæ exemplar, e quo aliquot hujus Fragmenta Actis S. Meinwerci in suis Sideribus Germaniæ subnexuit Browerus, Prologo hoc fuit mutilum; quo etiam defectu laborat Hardeshusanum, quod penes nos est, ejusdem Vitæ apographum. Adi Comment. prævium num.* 12.

b *Quis Sigewardus, quis Albinus, cui Lucubrationem suam ille inscribit, probabilius fuerit, itemque quam fidem Sigewardus mereatur, in Comment. prævio num.* 9 *et* 10 *exponitur.*

c *Lucubratio scriptoris antiquioris, quam sibi præluxisse, hic iterumque infra innuit Sigewardus, penitus intercidisse, videtur.*

PROLOGUS ALTER.

Scriptionis scopus. Annuente gratia S. Spiritus, vitam sancti Mainulfi levitæ, in spem exemplarque levitis scripturi sumus, immo etiam ipsis sacerdotibus, qui plurimum exultabunt in reddenda sacerdotii ratione, si in hujus Diaconi *a* vixerint æmulatione.
C Ad summam, nullus est ordo, de quo male mereamur hæc scribendo, cum sit necessarium æque omnibus, tanti hominis refoveri interventione; cum sit utile, ejus instrui imitatione. Sed nos pauca de pluribus hujus Viri miraculis complectimur, eademque pauca humilis stili serie prosequimur: commodius judicantes, ut doctus lector stilo nostro quasi indocto detrahat, quam stili nostri acumen minus capacibus capiendi aditum intercludat. In hujusmodi namque scripturis minime captanda est inutilis aura favoris, sed commodum internæ provectionis. Sed jam exordium aggrediamur.

ANNOTATUM.

a *Liquet hinc, sacerdotio numquam initiatum fuisse* S. Meinulphum, *ut, eum in diaconatus Ordine usque ad vitæ finem permansisse, Gobelinus num.* 10 *recte scribat.*

D

CAPUT I.

Sancti natales, baptismus, literarum studium, vitæ institutum, progressus in virtute, condendi monasterii propositum, hujus executio, visiones, miraculum, obitus.

Tempore, quo gentem Saxonicam *a* Karolus imperator imperio suo subegit, subactamque de idololatria ad finem Christi transtulit, natus est de eadem gente Mainulfus *b*, utroque parente admodum nobilibus *c*. Sed jam in tenera ætate per necessitatem mortis destitutus est patre. Quo defuncto, nondum iste Puer mysterium suscepit baptismatis sacri, licet jam ætas ei concessisset virtutem ambulandi: quia gens illa adhuc fragilis in Catholica religione, nondum moris habuit teneros infantes baptismo consecrare *d*. Et ut plenius loquamur, ipsa gens nondum continuatim ad fidem pervenit, quod sequendi exemplo patenter liquebit. *Sanctus, nobilissimo genere natus, ipsomet,* a b c E d

7 Namque cum hujus Pueri mater primo viduata marito, contingere vellet proximam palmam virginitati, id est, abstinentiam thalami secundi: ecce, defuncti conjugis germanus, ipse quidem et re et professione paganus, visitavit eam indutus specie consolationis, sed animo volvens fomitem turpissimi sceleris. Quippe ille incestus hospes, in cujus corde hostis antiquus certissimum sibi hospitium collocavit, fratris conjugem, devotissimo hospitalitatis officio se suscipientem, heu nefas! invitam adulteravit *e*. Illa vero quam celerrime manus evasit corruptoris, absque dilatione properavit ad præsentiam prædicti Imperatoris *f*; ipsique, quæ dolor dictavit in corde, libero pronuntiaverat ore: nimis sancte obsecrans, ut se a tanto persecutore tueretur, qui æterni Tutoris vice in terris fungeretur. Imperator vero condolens nobilissimo dolentis dolori, annuit rogata roganti. *ad quem ejus mater, de injuria expostulatura, confugerat,* e f

8 Ibidem quoque Filium ejus per lavacrum regenerationis, infra sanctæ matris Ecclesiæ uterum admitti fecit, ipseque eum a baptismo suscepit. Et bene quidem divina providentia Servulum suum, qui ab inferioribus personis domi baptizari potuit, ad regis cohortem vel curtem *g* baptizandum reservavit, quo procul dubio plurima populi collectio confluxit: quatenus jam in ipso limine vitæ pluribus eum notum faceret, ex cujus notitia plures proficerent. Mater autem ejus, cui Regis sponsio certam securitatis spem largita est, spe gaudioque comite reversa est: et in vicem magistri, timorem amoremque Dei sibi constituit: ad quorum disciplinam omnem vitæ suæ ordinem instituit. Ipsa quoque Wigthruth vocabatur, quod vocabulum quasi quodam veritatis præsagio sortiebatur, quia pro Christi nomine cum vitiis et concupiscentiis bellum gessit legitime *h*. *Carolo Magno sponsore, baptizatur,* F g h

9 Puer autem Mainulfus sub jure scholari ad disciplinam dispositus litterarum, ex dispositione ascendit ad habitum earum; et quod scientiæ literalis habuit, usu operis devotus excoluit. Quippe *litteras discit.*

A Quippe quia viam, quæ ducit ad vitam, artam et angustam existere scivit, jam de tenero ungui studiis asperioribus mentem formavit. Nam ut quidam docet :

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit, et alsit :
Abstinuit vino et venere *i*.

Cum autem excederet e scholis, excessit etiam desiderium mundani honoris; integra mente migrans ad propositum Canonicæ legis in loco, qui dicitur Paterbrunno.

vitæ canonicæ se dat Paderbornæ sub Badurado episcopo,

10 Hic eum ejusdem loci pontifex, ipse quidem virtutum gloriosus artifex, nomine Baduradus, benignissima cura nutriendum suscepit, susceptumque largissimo paternitatis et gratiarum sinu refovit *k*. Sed quia res monuit et locus, non gravabimur saltem unum recitare indicium de hujus pontificis virtutibus. Ecce, XXVII annis post sepulturam ejus exactis, vestes, quæ cum eo sepulchrum subierant, ita integræ, et sanæ apparuerunt, ut nec una fimbria ex eis legem pateretur putredinis. Quæ res liquido exprimit, quod ipse vivens integer vitæ, scelerisque purus extiterit. Huic tantæ virtutis viro, dum beatus Meinulfus B adhæsit continuus, cum sancto sanctus, cum innocente innocens, et cum electo apparuit electus. Cum enim bonus esset in puerili ætate, melior tamen factus est in juventute : quoniam una non contentus virtute, ascensiones in corde suo disposuit, quatenus de virtute in virtutem semper transiret.

occasioneque, quæ hic exponitur,

11 Inter hæc divino accidit instinctu, ut prædictus pontifex ita quæstionem circumstantibus proponeret : quid mysterii sermo Euangelicus contineret, dicens : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet *l*? Quam quæstionem mox quidam, sicut res habet, solverat, dicens : Quia Christus cordis nostri habitaculum quæreret, nec quærens inveniret, quia scelus nostrum quærentis introitum impediret. Quod verbum ultra, quam dici valeat, in pectus Meinulfi descenderat. Doluit namque intrinsecus, Christum ad januam cordis nostri humiliter, sed frustra pulsare, cum nemo pulsanti velit reserare. Itaque ex illa hora, cum antea esset bonus, jam ut ita dicam, factus est in bonitate novus ; sese Christo pandens in terris hospitium, quatenus ab eo reciperet æternæ mansionis commercium.

monasterium condere proponit,

C 12 Ergo quia Christum voluntarie suscepit, Christus susceptus apud Susceptorem suum mansionem fecit. Felix mansio sub tali mansore! in qua fortunæ nihil licebat, quia in ea tantus Paterfamilias dispositoris *m* vicem obtinebat. Sed nos ad planum narrationis ordinem redeamus, ne dum imperiti laudamus, tanti Viri laudes culpa ingenii deteramus. Nam si quem dignis laudibus nequeas extollere, hunc laudas pulchrius; si te imparem fatearis laudibus ejus. Beatus igitur Meinulfus, cum omnem virtutem, quam potestate habuit, actu etiam adipisci studuerit, certus jam de Domini sui fide erga se, erubuit fidelis servus fidelissimo Domino se solum offerre : quocirca miro ardebat desiderio monasterium construendi, sed id ardentem tardavit mora locum aptum inveniendi : quatenus divina pietas illud constructum tanto majori pretio examinaret, quanto Servus ejus pro construendo constantius laboraret.

locumque, quo id faciat, visione, primo subulco suo

13 Cum autem Dominus jam vellet Servo laboranti parcere, dignatus est ei suæ prædestinationis locum ostendere. Namque subulcus ejus, dum more solito in pascendis moraretur gregibus; ecce, improviso miræ lucis splendorem aspexit in loco, ubi nunc idem monasterium Deo auctore consistit. Vidit præterea copiosam cervarum multitudinem, modo stare, modo circuire locum eundem. O ineffabilem Christi pietatem! quæ dum Servi sui honorem dictavit, nativitatis suæ miraculum suscitavit. Namque ut illa primum revelata est pastoribus, sic hujus construendi monasterii visio pastori innotuit primitus. Hinc patet, quam dilectus Deo iste fuerit, cujus sepulchri futurum locum tanta Dominus revelatione mirificavit *n*.

A. Sigewardo.

e quo hau auditam

14 Certe, quod hæc res pastori inter pascendum apparuit, significat, quod illo dominicus grex dominicis reficiendis pascuis venturus fuit ; sed quod pastor fuit ipsius, id est, Mainulfi, exponit, quod omnes incolæ ejusdem loci, scilicet pastores eum omni sibi commisso grege, debeant post Christi, sancti Mainulfi præcipue servitio studere. Quod autem cervas, non cervos, vidit, gregem illum Dominicum ex fæmineo sexu collectum iri præfiguravit. Si quis enim quærat E mysterium de viso lumine, nihil prohibet eum præsentiam S. Spiritus per lumen intelligere, quæ et olim Apostolis per ignem voluit apparere. Prædictus autem pastor hac exanimatus visione, nihil omnino solicitus fuit de grege, sed timuit, se jam ad præsens extrema passurum esse. Verumtamen cum postea vix reciperet animum, festinanter perrexit ad Dominum suum, illique, quæ vidit visa, per ordinem cuncta discussit.

Badurado pandit,

15 Vir Deo plenus, cordis corporisque auribus arrectis in verba dicentis, ubi dicens dicendi finem fecit, auditor lectissimus pro gratissima fama Christo sacrificium laudis immolare cœpit *o*. Certe cœpit, cœptumque honestissime perfecit : quo perfecto, prædictum pontificem famæ hujus participem fecit, quem quoque gaudii hujus socium esse speravit. Nec sperans hac spe delusus est, quia Christianissimus pontifex gaudenti vere congavisus est, statimque divinam intendens miserationem, festive allusit ad pastoris nomen dicens : " Ne nobis vilescat abjecta persona pastoris, " cum primum pastoribus ipsa nativitas effulserit " Salvatoris ". Idem etiam plenus oculis ante et retro, prorsus nihil fidei habuit diabolo, quod se etiam quandoque in angelum lucis soleat transformare. Idcirco elegit consilium, iterum pro F eadem re consulendum esse Dominum : quippe ut secundum exponeret indicium, a quo prima jussio cepisset initium.

sibique deinde semel ac iterum oblata edoctus,

16 Cui beatus Mainulfus præbens assensum, petiit pastore duce prædictum locum, ibique solus cum solo pernoctans, nec somnum oculis, nec quietem dedit labiis : sed membra cum anima ad orationem divinam erudivit, ideoque inter orandum præscriptam pastoris visionem ex integro vidit. Vidit, visamque pontifici retulit. Qui pontifex visionem numero trinum Conditoris nomen cupiens æquare, suasit ei tertio visionum fidem exploratum ire. Ille autem obedientiam plus Domino placere sciens quam victimam, lætus ivit, sed lætior redivit, quia tertia visio redeunti comes fuit. Hic vero pontifici solemnis accessit exultatio. Secure enim scivit, nihil illusionis huc posse subrepere, ubi sancta Trinitas jussionis fidem fecit sui similitudine. Namque ut Deus trinus est in personis, unus vero in majestate; sic hæc visio trinitatem numero, unitatem confessa est in re : certe una eademque res,

A. SIGEWARDO. *monasterii condendi facultatem petit,* res, uno eodemque modo ter apparuit.

17 His ita peractis, B. Meinulfus, simulque episcopus, ad fidem visionis divinitus incitati, cedere tamen decreverunt regiæ auctoritati, humiliter adimplentes illud præceptum : " Subjecti " estote omni humanæ creaturæ propter Deum *p* ". Sciebant enim, quia in vitium culpæ ducit fuga, si caret arte. Nam si monasterium hoc regis injussu construeretur, forte aliquibus suspicio nasceretur, quod hi non essent legitimi monasteriorum constructores, qui vicarii Dei, id est, regis, fierent contemptores. Quod ne fieret, B. Mainulfus cartam testamenti ab imperatore rogavit, quam rogatam ipsius videlicet regis annulo insignitam accepit, acceptamque secum revexit *q*. Attulit etiam secum aliud multo præstantius donum, quod sine periculo licet confiteri, donum fuisse Regis sempiterni.

eliquias in novo templo collocandas divinitus invenit, 18 Namque revertenti quidam familiarium ejus capsam obtulit, quam ipse inter arbusta, non forte, sed divinitus pendentem invenit. Quam velut ab ipsius Dei manibus acceptam, Vir Dei veneratus est : quia cum multum quæreret, et B nullum tamen ejusdem capsæ dominum inveniret, cognovit, quod ipse Dominus dominantium tale Servo suo contulisset beneficium. O donum nobile, datoris pietati acceptorisque voto consimile! Ita, qui Deo Sanctisque templum construere voluit, quid ad hujus supplementum gratius aptiusve acciperet a Sancto sanctorum, quam reliquias Sanctorum? Harum vero tam pretiosum, tamque copiosum reperit in capsa thesaurum, quantum eloquentia nostra exprimere non sufficit, quia et hoc vires et personam nostram excedit. Hic jam ad construendum Deo templum confidentius exarsit, quia tale divini supplementi pignus accepit.

nova cœlesti visione 19 Inter hæc divinæ aspirationis indicia B. Mainulfus, prædicti loci coactus amore, perrexit eundem locum videre : quia quod instanter concupiscit animus, hoc ad satietatem videre non valet oculus. Cumque pervenisset ad locum, invenit iterum quoddam divinæ revelationis memorabile sacramentum. Vidit enim præstanti corpore cervum, membra quidem prostratum, sed cornua in sublime arrectum, utpote sic præstolantem Viri adventum. Qui viso Dei Homine, quodammodo C indicavit, sibi non licere in adventum ejus accubare : sed se festinanter erexit, et quasi per orationem suam advenienti Sancto assurrexit. Sanctus autem, visa tam terribili bestia, nequaquam perterritus, aut ob hoc mente fuit minus valida, quia justum et tenacem propositi virum nullus terror mente quatit solida : quocirca propius accessit, ut ex fine rei ortum didicit *r*.

recreatur : 20 Cumque alterutrum occurrentes jam cominus obvii essent, iterum cervus præconium sancti Viri confessus est, humiliter se prosternendo, cui prius assurexit sese erigendo. Ille vero hunc novum bruti animalis gestum nulli rei, nisi divinæ clementiæ asscripsit : ideoque dum rei ordinem acutius advertere studuit, ecce vidit inter cornua cervi Dominicæ crucis signum splendere, cujus splendore omnem auri decorem visus est superare. Bonus autem Miles optimi Imperatoris, cognito vexillo Domini sui, simul cognovit Dominum suum præsto esse in auxilium sibi, lætitiamque cordis voce pronunciaverat oris, dicens : " Jam mihi certa spes promittit " fore, ut ille, qui quondam, eodem armatus " vexillo, inferni claustra destruxerat, hujus " loci protector contra diabolicas vires exur- D " gat ".

21 Voce hac finita, cervum non viderat ultra *s*. O quam consequentibus signis Christus suo prælocutus est Militi, quæ post hæc oportuit fieri! Namque ut in præscripta visione, famulas Dei præfiguraverant cervæ; ita hic per cervum, qui apparuit solus, potest accipi ipse famularum suarum custos Christus, cui soli, sponso videlicet nobilissimo, debent adhærere sacræ virgines ibidem collectæ. Invenit etiam beatus Meinulfus baculum in eodem loco, quo viderat cubantem cervum; qui locus nunc principale ejusdem monasterii continet altare, quod bene præfiguratum est in ligneo signo, quia ipse Christus, qui altari præsidet, regnavit a ligno. Hic quoque omnem moram construendi monasterii sanctus Vir abdixit, quia ei negotio proximum diem addixit. *quid hac præfiguravit.*

22 Hic vero amica studiorum concertatio viriliter insudabat operi divino : passim arbores cædebant, nulli veprium vel arbustorum parcebant : pars grandia trudunt obnixi pondera humeris; pars agmina cogunt, castigantque moras : E ipse vero usquequaque libram adhibuit discretionis, operumque laborem partibus æquabat justis. Vetus enim inde cultus defecit, videlicet ad veteris hominis destructionem, novumque opus surrexit ad novi hominis honorem. Et beatus Vir laborem illum credidit requiem, dummodo inceptum ad summam perduceret nobilem. Quia enim laboravit instanter, inceptum absolvere meruit eleganter. Absoluto autem opere, templum, quod construxerat, constructum Deo ejusque Genitrici IV Idus Novembris dedicari fecerat. Quo dedicato, collegit illo sacrarum virginum *t* non modicum gregem; quem Deus usque ad terminum mundi sibi custodiat fidelem. *Monasterium condit,*

23 Cumque grex ille dominicus angelicam vitam ageret in terris, antiquus hostis callide intervenit. Igitur suo nequaquam officio fungeretur, si Dei famulabus nusquam adversaretur. Primo quidem castitatis sigillum eis cupiens abrumpere, nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat arte locum, variisque assultibus irritus urget; eo quod eis ipse Christus a facie inimici turris fortitudinis existeret. Sed quia non valuit intrinsecus, ille non esset hostis, si non aliqua nocuisset vel extrinsecus. Nam F quædam ex ancillis Dei frigore depressa, spe recreandi, quandam monasterio contiguam domum est ingressa; in quam cum ad ignem expedito animo disposita fuisset; accidit, ut ignis omne velamen capitis ejus consumpsisset. *velamen sanctimonialis*

24 Nam illa muliebri more officio pectinis sordes inpugnabat capitis : consumpto enim velamine, jussit eam census brevis lacrimas effundere : sed lacrimanti Deus ad honorem servi sui Mainulfi solatium voluit impendere. Moxque per ipsius donum B. Meinulfus eandem intraverat domum. In tanti enim Viri præsentia nihil habuit juris inutilis mœstitia. Nam ut proximorum compassio ei inremota comes fuit, cognita re, dolentis dolorem ægre tulit, obtectusque faciem manibus, Christum puris interpellabat precibus, statimque, illo rei seriem diligentius exquirente, allatæ sunt ei consumpti velaminis fimbriæ, videlicet ignis inutiles reliquiæ, ostensusque est ei ille locus flammæ, quæ peremptrix fuit vestis interemptæ. *combustum*

25 Hic

integritati prodigiose restituit, u

A 25 Hic subito pro dolore ingens stupor gaudiumque exortum est, dum vestis, de qua recipienda etiam spes omnis abiit, integra de medio ignis rediit *u*. O miraculum merito admirandum, et, nisi apud electissimos, inauditum! Sed hujus excellentia signi Deus palam fecit quod hic Athleta suus etiam aliis signis fulserit. Ille autem non signa, quæ cum reprobis electi communia habent, sed virtutes coluit, quibus reprobi funditus carent. Neque enim idem signum, cujus nuper mentionem fecimus, quicquam superbiæ addidit ejus venerabili conscientiæ, quin immo de meritis ejus testimonium perhibet Ecclesiæ. Signa enim non merentur perenne præmium, sed virtus recludens immeritis mori cælum, negata tentat iter via, cœtusque vulgares, et udam spernit humum fugiente penna.

diemque extremum Budicæ claudit.

26 Postquam Rex regum Militi suo gloriosas contra antiquum serpentem concessit victorias, noluit eum ultra extollere fortuna bellorum; sed maluit ei pariter conferre et præmium et finem laborum. Id ipsum quoque ipse Miles emeritus sitiebat ardentissime, ipse quidem et B ætate maturus, et virtute dignissimus, cœlestis capitolii assidere senatoribus. Cumque et Domini et Servi velle concordaret familiariter, sicut huic Domino velle, posse et esse est unum, III Non. Novemb. *x*, ut voluit, transtulit ad se Servum suum, qui de terris ad cœlos translatus, in monasterio, quod ipse construxerat, terreum corpus cognatæ terræ liquerat *y*, quod ille felix pro pondere deposuit infimo, sed nos illud jure amplectimur pro venerabili pretio. Nam signorum indicio jugiter patuit, immo patet hodie, quia hoc Deo sit acceptabile.

Biographi in hoc observatio.

27 Patet, inquam, sed multo liquidius pateret, si quis hoc, sicuti est, exponere valeret, quantum evasisset inferni periculum, quantumve nunc in regno Dei sui possideat præmium. Sed quoniam Deus se diligentibus præparavit, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; sufficiat terrenis animalibus de regno illo hoc solum effari, contemplari et credere, quod ibi sit gaudium ineffabile: de cæteris quidem necesse est taceri, quæ impossibile est scire. Nos autem etsi voluntatem nostram præpediat ingenii vena pauper et maligna, C cogit tamen voluntas dives et benigna, ut stilo memoriæque tradamus, si quid plus ad notitiam nostram pervenit ex miraculis Viri hujus. Sed ea, quæ per ipsum hoc corpore indutum Deus operari dignatus est, hic terminamus; ad ea vero, quæ post sepulturam ejus Dominus per eum ostendit, transire paramus.

ANNOTATA.

a *Antiquam videlicet, quæ quem terrarum tractum in Germania incoluerit, in Opere nostro tom.* 2 *Octobris, pag.* 180 *et seq. exponitur.*

b *Carolus Magnus in subigenda atque ad fidem adducenda Saxonum gente ab anno* 772 *ad annum usque* 804 *laboravit, ut tempus Sancti natale lato duntaxat modo Sigewardus hic definiat; nos id in Comment. prævio num.* 31 *et seq. ad annum circiter* 793 *referimus.*

c *De nobili Sancti genere vide Com. præv.* § 2.

d *Browerus legit* Conservare; *verum nostra lectio præstare videtur.*

e *Stuprum Wichtrudi viduæ*, S. Meinulphi *matri, a defuncti mariti fratre illatum, silentio pressit Gobelinus in Vita; quod, cum rem nihilominus in Cosmodromio Ætate* 6, *cap.* 40 *commemoret, idcirco forsan fecerit, quod ad res, a Sancto gestas, nihil omnino faceret.* A. Sigewardo

f *Cum* S. Meinulphi *Baptismus (Adi Comment. prævium num.* 36) *ac proin matris ejus ad Carolum Magnum accessus anno circiter* 797 *acciderit, tuncque is princeps imperator nondum fuerit, hoc titulo haud dubie per prolepsim, historicis non raro usurpatam, a Sigewardo hic insignitur.*

g *In Hardeshusano nostro apographo dumtaxat legitur* ad regis cohortem, *poniturque in margine,* id est, curtim.

h *Nomini* Wigthruth, *pro quo alii* Wicthrud *aut etiam* Wigtrud, *significationem aliquam inesse, Sigewardus hic indicat. Apud Anglo-Saxones, quorum, et antiquorum Saxonum lingua multum affinitatis habuit,* Wiga *olim, ut Camdenus in sua Britannia pag.* 100 *docet,* herinam; Rad *vero, aut etiam pro dialectorum varietate (ex hac forte dictum quoque alicubi fuerit* Rud) Red *et* Rod consilium *significabat. Quid si igitur* Wigtrud *hic sonet* prudentem heroinam? *Certe interpretatio hæc præferenda videtur alteri, quæ apud Budicensem chronistam pag.* 50 *occurrit.* E

i *Aut versus aut versuum partes e diversis poëtis orationi, uti hic, ita etiam alibi, subinde interserit Sigewardus; verum, quos singuli, quos affert textus, poetas habeant auctores, et quo quique apud hosce inveniantur loco, assignare operæ pretium non duco.*

k *Baduradus ante annum* 815 *Paderbornensium episcopus creatus non est, ac proin, cum abs illo Canonicis Paderbornensibus Sanctus fuerit adscriptus, hic illud vitæ institutum ante eumdem annum non susceperit. Hinc etiam liquet, a Badurado jam episcopo* Meinulphum *adhuc puerum, utpote qui anno circiter* 793 *natus esset, litteris excultum non fuisse. Adi Commentarii prævii num.* 38 *et binos seqq.*

l *Ita fere Matthæi* 8, ℣. 20 *et Lucæ* 9, ℣. 58.

m *Sic etiam apographum Hardeshusanum; sed in margine additur, forte legendum* dispensatoris.

n *Est scilicet Sanctus sepulcrum adeptus in monasterio Budicensi, cui ædificando locus visione hic memorata fuerit ostensus.*

o *Ne hinc inferas,* Meinulphum *sacris operatum esse, ac proin sacerdotio fuisse initiatum: hæc enim verba,* Christo sacrificium laudis immolare cœpit, *significare possunt, imo vero cum ex iis, quæ in Annot. ad Prologum* 2 *et in Commentario dicta sunt, in diaconatu Sanctus tota vita manserit, reipsa dumtaxat hic significant,* Christo gratias agere *aut* laudes dicere cœpit. *Sic apud nos tom.* 2 *Januarii pag.* 1157 *in Vita S. Thiadildis virginis post cœlestem, qua locus monasterio Freckenhorstensi ædificando divinitus fuerit ostensus, visionem narratam num.* 4 *dicitur, hac audita,* B. Ewerwordus, *illius fundator, qui tamen, utpote matrimonio tunc junctus, sacerdos non erat,* Deo immolans sacrificium laudis rem tacitus *considerasse.* F

p *Epistola Petri* 1, *cap.* 2, ℣. 13.

q *Diploma,* cartam testamenti *a biographo hic appellatum, quo* Meinulpho *condendi monasterii facultas fuit concessa, a Ludovico Pio Sanctus petiit et obtinuit. Videsis Commentarium prævium num.* 71.

r *Ni legendum sit* disceret, *quid sibi velint ultima hæc verba, haud satis intelligo.*

s *Quid de visione hac aliaque ter repetita, qua Sanctus locum ædificando monasterio didicerit, itemque de miraculo, quo sacras Sanctorum reliquias divinitus acceperit, censendum appareat,*

A. Sigewardo.

reat, in Commentario prævio num. 66 *et binis seqq. edixi.*

t *Cujus instituti hæ fuerint, in Comment. præv. num.* 80 *et quatuor seqq. discussum est.*

u *Velamen hoc integrum cum ignis vestigio seculo præterito Budicæ adhuc vidit Gamansius noster. Adi Comment. præv. num.* 118.

x Novembris *pro* Octobris *perperam hic poni, in apographo nostro Hardeshusano ad marginem notatur, et recte quidem, uti ex iis, quæ in Comment. prævio num.* 89 *disputata sunt, apparet.*

y *Hinc collige, Sanctum et obiisse et sepultum esse in Budicensi monasterio, cujus, ut apparet, sanctimonialibus cohabitarat præfueratque.*

CAPUT II.

Miracula post obitum, corporis de tumulo levatio.

Sanctus, ad cujus tumulum magnus fit populi concursus

Sepulto igitur beati Viri corpore, cœperunt ad sepulchrum ejus ubertim pauperes Christi confluere, tam exciti fama præteritorum miraculorum, quam accensi spe futurorum. Pars B quidem adveniebant sanitatem deprecaturi corporum, pars vero requiem animarum, tantum quod cujusque voluntas optavit beneficium, pro hoc impetrando, B. Mainulfum precatorem misit Domino: nec quisquam, Deo gratias, frustra se orasse ploravit, si modo orans in corde suo non hæsitavit. Quo factum est, ut et indigenæ et advenæ beati Viri sepulchrum colerent honorifice; nec non ipsæ sanctimoniales, ob Sepulti amorem, vigilanter satagentes circa sepulchri honorem, pro rei suæ modulo adornabant illud velamine lineo. Elegerunt etiam quandam bonæ intentionis famulam, specialiter ei imponentes sepulchri custodiam *a*, a quo illa non recedebat, quantum corporis infirmi lex annuebat. Quam quadam nocte, postquam orando vigilandoque plurimum noctis exegerat, ut exercitatum corpus solet, libido somni devicerat. Cui devicta obtemperans, concessit membris somni necessariam requiem; sed requies transiit in sollicitudinem.

pannum lineum ab igne servat illæsum,

29 Evigilanti namque de somno venit ad memoriam subito, quia, dum illi sopor imminebat, supra velum sepulchri candelam ardentem dereliquerat. Attonito enim animo surre- C xit, sub magna festinatione ad sepulchrum perrexit; et inter eundum magnum super oblivione sua mœroris sustinuit tormentum. Sed, ubi pervenit, Dei clementiam consolatricem invenit. Nam ardor finem fecit candelæ, prorsus tamen cessans a panni læsione: quia candelæ, ardendi causa Deo oblatæ, parcere non ausus est; panno autem ad servandum congruo ignoscere jussus est. O gloriosus Deus in Sanctis suis! qui patenter exponit dignitatem hujus sui Militis, ad cujus defuncti reliquias hoc tam nobile signum iterato proferre voluit, quod per ipsum corpore viventem antea protulit *b*.

famulum olim suum, semel, iterum,

30 Sed hoc signum aliud non inferius sequebatur, per quod quidam ad salutem intrare compellebatur: apparuit namque Vir beatus cubiculario suo in visione, erudiens eum amica irradiatione, ut mundo pompisque ejus abrenuntiaret, et ad æterni Regis militiam transmigraret. Ille autem ipsam visionem pro illusione habuit, nedum fecisset, quod per visionem dicit. Sed Sanctus, hominis condescendens infir- D mitati, iterum apparuit ei, ut repetita admonitio fieret ei veræ visionis expositio. Ille autem nec adhuc visioni habuit fidem.

ac tertio ei apparens,

31 Sed Sanctus Dei nondum cessans a salute viri, geminis visionibus tertiam addidit, ejusque duritiam hac voce corripuit: „ Nescis, „ miser, nescis, quam crudelis captor tuæ captivæ præsidet menti; qui te et mittenti Christo, et mihi misso, cogit reluctari. Certe cum „ male vivendo desiperes, nec desipere sponte desisteres, monuit te revelatio divina, ut vel admonitus resipisceres. Tu autem, stulte, perniciose illuderis, qui revelationem veram pro illusione accipis: nulli enim credentium dubium „ est, quin illa visio expers sit illusionis, quæ invitatrix est Christianæ religionis; quamque si a „ quolibet vigilans audivisses, negligere nequaquam debuisses. Nunc ergo cum te corrigere nequeant verba, jam verba vertenda sunt in opera. „ Nam visionem divinam, quam te dissimulas intelligere, expediam tibi planissima expositione, quæ „ animum tuum dubio exuat, cunctisque te videntibus plenam certitudinem pariat. „

ad meliorem frugem

32 Hæc dixit, et mox dicta probavit. Vir namque de somno excussus, faciem persensit barda viduatam, barbamque cominus invenit E divulsam. Postea vero non illa nocte quicquam loci in eo somnus habuit, sed pro somno eum stupor, pudor et dolor oppressit. Quid faceret? cujus animus in amaritudine fuit, nec tamen cum quo hæc ventilaret, familiarem habuit: familiares quidem potuit plures habere, sed ipse mallet omnibus ignotus, quam notus esse. Tandem eligens sibi unum, quod tamen actu erat oppportunum, videlicet, ut necessitatem verteret in voluntatem, quam citissime cucurrit ad ecclesiam, ibique per S. Mainulfum mirifice Dei consecutus est misericordam.

adducit,

33 Nam cum matutinæ laudis principium presbyter exordiretur, dicens: „ Domine labia „ mea aperies, „ iste, qui prius litteras non didicit, excepit, dicens: „ Et os meum annuntiabit lau- „ dem tuam. „ Quam bene iste inscius se Domini laudes annuntiaturum esse promisit! quia non solum ille, verum omnes hujus rei cognitores, pro eadem re Domini debent esse laudatores. Est namque unum de præcipuis miraculis, ut, qui se lecto collocavit laicum, sese erexit canonicum; neque enim, si omnem illam noctem insomnem duceret, tamen notari posset de otio, quandoquidem cum hujusmodi procederet negotio. F Nempe B. Mainulfus servum suum ad professionem canonicam barba nollet destituere, nisi ad canonicum usum gratius ei vellet pretium restituere *c*.

cumque lapis ejus sepulcralis

34 Jamque his exactis miraculis, non longa fuit medii mora temporis, cum iterum revelante gratia Dei manifestius patuit dignitas B. Mainulfi. Temporibus quidem Arnulfi regis *d*, Bisonisque Patherbrunnensis episcopi, die quadam diacono Euangelium recitante, inter recitandum, lapis, beati Viri sepulchro superpositus, ad instar crucis divisus intonuit, præsentibusque cunctis validum stuporem incussit. Cumque eos iste concuteret stupor, ecce alius subsecutus est major: quia mox inter Dominici Corporis Sanguinisque immolationem lapis, nuper quadrifariam dispertitus, in innumerabiles particulas dissipatur. Lapis quidem iste bonus beato Viro testis erat juxta suum posse; cujus dum potestatis non erat laudare per sermonem, laudabat autem per disruptionis

A disruptionis vocem.

subsidente etiam, quæ loculum tegebat, terra,

35 Nec etiam ipsi terræ, hujus Viri laudes fas fuit reticere. Resoluta enim in superficie sepulcri, deorsum subsedit more mirabili, ejusque sepulcrum esse destitit, cujus loculum libere spectandum præbuit. Hinc patet, quam reverendus iste sit substantiis rationalibus, cujus sic præconium confessa est irrationalis tellus. Confessa est enim, ne sibi licitum foret hoc corpus suis occultare latibulis, quod multo rectius coleretur in altaribus sacris. Præterea cum scissura petræ casuque terræ tanta jucunditas exorta est suavissimi odoris, ut non vana fides sit, affuisse sibi auctorem suavitatis. Hic vere

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

secundo dissiliisset,

36 Certantes enim diu, quid hoc signum portenderet, elegerunt tandem episcopo Bisoni rem hanc palificare, quatenus ille eos componeret, dijudicata lite. Ille autem edixit fracturam sepulcri redintegratum iri. Ex ejus edicto sepulcrum reparatum iterum, paullo post est ex divino jussu dissi- B patum. Quod cum compertum foret episcopo, ille superius edictum iteravit, ejusque edicto populus iterum obtemperavit. Sed in hoc episcopus non notandus est dementiæ: rectius quidem divinitatis asscribitur providentiæ, quæ ideo eos aliquantulum dubitare permisit, ut per efficacius signum, et ab illis et nobis omne dubium absterserit.

aliudque miraculum accessisset,

37 Igitur in eodem tempore B. Mainulfus Mainardum quendam presbyterum *e* admonuit in visione, quatenus pontificem incusaret super sua transgressione: presbyter autem divinæ admonitioni timorem præponens episcopi, nusquam tulit pedem. Sed Vir Dei, iterum secundo, sicut prius, presbyterum admonuit; presbyterum autem, sicut prius, iterum timor prohibuit. Tandem et tertio ei apparuit, ejusque mollitiem et socordiam accusavit. Et quia eum æternæ voluit ultioni eripere, noluit dilectum * ejus hic impunitum dimittere: sed minatus est ei apertis oculis absentiam videndi, ejusque reliquit arbitrio, an mallet cæcus vivere, an legationem absolvere. Qui expergefactus, nimis ægre tulit, quod imago somniorum nihil ei mentita fuit.

* an delictum?

a Bisone episcopo, ita admonito, de terra levatur.

38 Tamen quia cæcitas ei inimica familiaris fuit, nequaquam iter distulit: sed, ductore advocato et reliquo itineris supplemento para- C to, iter expedivit, comite scilicet ductore, baculo et cæcitate, quod prius per se sine omni posset molestia consummare. Igitur, quæ acciderant ei, narravit omnia pontifici, nec verba ejus eguerunt artificio, quibus ipsa cæcitas probabilis erat expositio. Ad hæc pontifex vehementer expavescens, timuit periculum vitæ suæ, quia et ipse sibi conscivit super eadem transgressione. Quapropter festinans errata officiis superare sedulis, sepulcrum sancti Viri adiit humilis. Ibi quoque sacrum corpus de sepulcro transtulit, translatumque in eadem ecclesia reverenter collocavit. In translatione autem beati corporis de sepulcro rediit adempta oculorum sanitas presbytero *f*. In quo laudanda est clementia multiplex optimi Domini per merita et orationem Militis egregii, qui corporali verbere plagam recidit futuram animæ; et tamen eidem verberi corporis celerem exitum concessit medicus utilis.

A. Sigewardo. Aqua, qua Sancti reliquiæ lotæ erant,

39 Multa quidem et alia fecit Jesus prope has reliquias miracula, inter quæ censemus hoc dici et audiri dignum, quod jam nunc referre volumus in medium. Igitur aquam, qua pontificis jussione sacræ lotæ sunt reliquiæ, in bonam spem reservabant Dei famulæ, non in vanum credentes eam dignam reservatione, quia, quæ salutare corpus lavando tetigerat, salutari tactu carere non poterat. Certe, quia fides earum bona, simplex et prudens fuit, fides bona ad bonum opus ascendere meruit. Nam mulier quædam paralytica, longo scilicet tempore omni membrorum officio destituta, cognitis beati Viri miraculis, rogavit a parentibus suis, ut ad prædictam portata perveniret ecclesiam, quod ibi divinam per S. Mainulfii merita experiri vellet misericordiam. Denique rogavit, nec non rogando impetravit.

mulier paralytica sanatur,

40 Quod cum compertum foret famulabus Dei, statim plenæ fuerant bonæ spei, nihil penitus hæsitantes in corde suo, super divinæ miserationis auxilio: præsertim, quia ipsa mulier, quæ spe curationis advenerat, constantis fidei in Domino fuerat. Didicerant enim ex doctrina Euangelii, quia omnia possibilia sunt credenti. E Itaque mulieris paralyticæ semivivum corpus prædicta salutari aqua perunxerunt, perunctumque Christo per merita S. Mainulfi commendaverunt. Sed ille, quia in se sperantes deserere non novit, nec harum fidem deseruit. Nam infra paucos dies mulier ex illa acerrima corporis attritione convaluit, et ad tantam valetudinem refloruit, ut nec aliquod infirmitatis signum in ea remanserit.

aliaque a cancro

41 Nec nos patimur, sanctam Ecclesiam clam esse, qualiter ibidem Deus cuidam alteri succurreret fœminæ, quæ laborabat peste immensa et miserabili, et ideo major est majestas miraculi. Morbus enim, cui medicinalis auctoritas Cancri vulnus vocabulum indidit, dexteram ejus mamillam mordaciter contrivit, et post gradævam contritionem funditus exedit. Qua exesa, obsedit etiam carnis contigua loca: usque adeo vis ejus prævaluit, ut etiam superficiem costarum destituisset tegmine carnium. Eminet hoc quidem satis per se, nec eget expositione, si hæc esset in gravi amaritudine cordis, quam sic exasperabat dolor corporis. Nam etiam fertur, ut ipsa aperte profiteretur, se malle mori, quam tanto superesse dolori.

cum candelam ad Sancti reliquias obtulisset

42 Tandem, cum divina miseratis compati voluit ancillæ suæ morbo, inspiravit in ejus F mentem hanc cogitationem: ut, quod apud homines est impossibile, apud Deum crederet esse possibile. Hac vivificata spe, decrevit Dominum per S. Mainulfi merita invocare, tendens statim ad reliquias sancti Viri, offerensque secum, quod dedit penuria census exigui, videlicet candelam ad sui vulneris instar formatam. Ibi quoque, sicut prius mente disposuit, Domino sanctoque Mainulfo preces direxit. Sed Dominus omnipotens, cor contritum et humiliatum non despiciens, noluit roganti renuere auxilium, utpote astrictus per Militis sui meritum. Illa quidem rediit, sed redeunti Christus celeriter exposuit, quod sibi gratum precatorem transmiserit.

curatur.

43 Nam mox insequenti die cœpit in superficie vulneris novella cutis reviviscere: et, ut breve sit, quod dicimus, infra septem dies in tantam sanitatem transiit vulnus, ut mamilla pectori resurgeret ad integrum, cujus nec dolor

A. IGSWARDO. lor aliquod ibi reliquerat vestigium. Hoc quidem admodum est dictum mirabile, sed tamen sanis mentibus est credibile, quia Christus mirabilis in Sanctis suis falso diceretur, si in eis nulla mirabilia operaretur. Ipse quidem per servi sui Mainulfi merita plurima fecit et facit miracula; quorum quædam superstes lingua famæ annuntiabat nobis, quædam vero taciturnitas invida sepulcro condidit oblivionis.

Potestatem plura patrandi

44 Plura etiam signa B. Mainulfus potestate habuit, quæ actu minime protulit. Potestatem autem modo non dixi secundum dialecticam, sed juxta vocem Domini, dicentis: quod omnia possibilia sint credenti *g*. Si Beatus Domino indubitanter credidit, quidlibet agendi potestatem habuit: atqui credidit, potestatem igitur quidlibet agendi habuit. Domino enim indubitanter credere, est mandata ejus fideliter adimplere; consequens est, ut hic Domino videatur adhærere. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus efficitur. Semper enim desideravit, desideratumque promeruit B. Mainulfus, ut cum Creatore efficeretur unus spiritus; sed Creatori aliquid esse impossibile, nemo vel insanus præsumit B credere.

miracula Sanctus habuit.

45 Hic vero ordinatim consequitur, ut hujus possibilitatis non careat participio, qui unus spiritus fieri meretur cum Domino. Quapropter si B. Mainulfus unus spiritus cum Domino fieri promeruit, signa etiam operari potuit: sed meruit unus spiritus cum Domino fieri: potuit igitur signa operari. Cujus conclusionis necessitas nobis discutit aperte, ut non egeat quæstione, si vel pauca, vel omnino nulla signa fecerit, dummodo ei signorum potestas non abfuit. Ei profectui quidem animæ nostræ salubrius esset merita ejus, moresque et virtutes, quam signa cognoscere, ad quarum videlicet exemplar formaremus modum et ordinem vitæ nostræ.

Cur aliquot, quæ fecit, scire nos Deus voluerit.

46 Sed quia meritis ejus, carnaliter viventis, nos præsentes interesse non contigit, ecce autem divina providentia aliqua de signis ejus notitiæ nostræ contulit, quatenus signorum certitudo nobis exponeret, quod magna vitæ puritas, sanctaque actuum castimonia præcederet. Nunc igitur pollicetur nobis certa spes divinæ miserationis, ut per eum animarum nostrarum medeatur languoribus, per quem vires restituit tot languidis corC poribus. Quod ipse B. Mainulfi precibus dignetur annuere, qui ipse B. Mainulfo principium fuit et finis victoriæ, victorique contulit bravium infinitæ gloriæ, qui regnandi nec initium habet nec finem. Ipse

Principium, vector, dux, semita, terminus idem.

ANNOTATA.

a *Canonissæ, non famulæ, sepulcri Sancti custodiam demandatam scribit Gobelinus in Vita num.* 21; *sed Sigewardo standum.*

b *Alluditur ad combustum sanctimonialis peplum, integritati a Sancto adhuc vivente restitutum.*

c *Hanc ter repetitam, qua* S. Meinulphus *famulum olim suum a prava vita retraxerit, apparitionem, hujusque adjuncta prudentis lectoris judicio relinquo.*

d *Hinc consequens est, ut Sancti de tumulo levatio miraculaque hanc proxime prægressa, quæ hic subduntur, inter annum* 887 *et annum* 896 *verosimilius evenerint. Adi Commentarii præv. num.* 93. D

e *Attelensis vici, a cœnobio Budicensi haud multum remoti, parochum hunc facit Gobelinus in Vita num.* 27.

f *De hoc aliisque miraculis, Sancti de terra levationem aut comitatis aut proxime prægressis, videsis Comment. præv. num.* 91 *et seq.*

g *Marci* 9, ℣ 22.

VITA ALTERA,

Auctore Gobelino Persona,

E Budicensis cœnobii Passionali pergameno Ms. insigni cum P. Georgii Garnefelt Carthusiani apographo collata. E

PROLOGUS.

Auctor scriptionis causam,

Dum super flumina Babilonis Paderfontanæ sedimus et flevimus et in salicibus ejus suspendimus organa nostra, sonus organi inter novellas olivarum, pro salicibus plantatas, noviter tunc suspensi, per quod Spiritus Sanctus operatus est, honor videlicet beati Meinulphi, confessoris Christi, reviviscens interiorem cordis mei pulsavit auditum. Unde scintilla spiritus illius, qui Zachariam et Achæum ad exhortationem reædificantium templum Domini quondam inflammavit, mente succensus, præfatis novellis olivarum fratribus, videlicet canonicis Regularibus, in villa Bödeken, ad reformandam ecclesiam illam, qua corpus prædicti Sancti requiescit, vix institutis lætus obsequia exhortationis impendi *a*. a

et unde, quæ scribit, hauserit, exponit

2 Et ut multi gratiæ Spiritus illius possint esse participes, qui una mecum in chordis et organo Dominum laudent, ex diversis scripturis antiquis et ex rerum gestarum mihi cognitarum occursu ad laudem Dei, sancti Meinulphi honorem et ad ædificationem proximi de vita et miraculis istius Sancti, nec non gestis aliis, ad hæc infrascripta opportunis collegi. Et, si pro dicendorum intellectu F pleniori ad longe superiora tempora pro primo recurrendo digredior, lector meus curiositati non imputet, sed affectui pronuntiandi magnificentiam gloriæ regni, de quo scriptum est: Regnum tuum, regnum omnium sæculorum *b*, magis adscribat. b

ANNOTATA.

a *Hinc apparet, Gobelinum non diu admodum post canonicos Regulares in Budicense cœnobium inductos Sancti Vitæ scribendæ manum admovisse.*

b *Psalm.* 144, ℣ 13.

PROLOGUS

A

PROLOGUS ALTER.

Qui e Macedonibus

Postquam Alexander Philippi Macedo, qui primus regnavit in Græcia, percusso Dario rege Persarum, contra regem Indorum Porum properavit ad bellum, inter Riphæos montes circa mare Caspium exercitus sui partem, ex Macedonibus collectam, ad illius patriæ custodiam collocavit. Cumque, subactis Indis et reversus Babiloniam, veneno interiit, Macedones tunc circa montem, Saxum Marpesiæ a quodam duce Amazonici exercitus nominatum, commorantes, mortem ejus cognoscentes, animis conturbati, in Macedoniam per terram se posse reverti, propter odium gentium, quas bellis attriverant, plurimum desperabant. Quapropter, præparatis navibus, in Caspium mare se mittentes, per vastitatem Septentrionalis Oceani sedes sibi quærendo diu navigabant, ex quibus tandem post multa pericula maris naves viginti quatuor ad ostia Albiæ fluvii in loco, qui Hadelon, Latino quidem sermone, nunc terra B Hadelariæ, Bremensis diœcesis dicitur, applicuerunt ad terram.

Saxones orti

4 Et ex illis Macedonibus Saxonum sic ex loco, videlicet Saxum * Marpesiæ dicto, unde progressi fuerunt in mare, vocatorum natio disseminata refertur. Unde quidam ex eis terras ibidem circa littus maris Oceani viribus occupabant, qui postea Holtsassen ex sylvis et paludibus, in quibus degebant, nunc vero corrupto nomine Holtstein sunt appellati; alii navibus fluvium ascendentes, Thuringos tunc juxta montem Hartz versus Septentrionem dominium tenentes invaserunt, qui nomen Saxonum simpliciter obtinuerunt. Cumque hi Saxones et Thuringi mutuis se bellis, pro sedibus obtinendis, frequenter impeterent, tandem Thuringi, ultra montem Hartz se recipientes, Saxonibus loca dimittunt *a*. Sed quia omnes isti Saxones militaribus armis inservire consueverant, vix alter alterum sibi præesse sinebat. Unde quidam ex eis latius quærendo sibi sedes flumen Wesaram transierunt, et quasi usque ad Rhenum fluvium omnes incolas regionis illius, per sylvas et rura dispersos, in C servitutem redegerunt.

** Garnefelt Saxo*

et unde gens Westphalica, e qua Sanctus ortus, nomen traxerit.

5 Unde armorum militarium nimia pluralitas et servilis conditionis necessitas inter Wesaram et Rhenum usque ad tempora nostra perdurant. Et isti postea Westphali maluerunt appellari, quod ea de causa dicitur accidisse. Dum Carolus Magnus, rex Romanorum et Francorum, priusquam ad imperii sublimitatem ascenderat, Saxones, sibi bello subactos, fidem Christi suscipere coegerat, ipsi, susceptam fidem et tandem juramento retinere promissam sæpe relinquentes, ad paganismum fuere relapsi. Unde a veris Christianis fallaces et vacillantes dicebantur. Sed quia isti inter omnes Saxones primo fidem Christi susceperunt, et plagam Occidentalem regionis illius tenuerant, postquam fides Christiana apud eos invaluit, ipsi in religionis insigne, quoniam ipsi primitiæ fidei in sua gente forent, lingua sua Westphelinge, quod sonat lingua Latina Occidentales vacillantes, appellari maluerunt *b*, et ab ista gente Vir iste, sanctus Meinulphus, est exortus.

ANNOTATA.

a *Fabulosa sunt, tam quæ de gentis Saxonicæ, quam quæ de nominis, quo hæc compellatur, origine Gobelinus hic memorat. Et sane cum a maribus omnibus, uti modo contra Melam, Plinium aliosque nonnullos antiquos geographi omnes docent, mare Caspium ita separatum sit, ut ex eo nec ad Septentrionalem Oceanum, nec ad aliud quodvis mare navigari queat, qui Macedones, immissis in mare Caspium navibus, Oceano Septentrionali ad Albis fluvii ostia appulisse queant? Schatenus Historiæ Westfalicæ lib.* 3, *pag.* 172 *et seq. non immerito sic scribit :* Tot fabulis inspersam invenio Saxonum originem, quot Francorum, tanquam et Saxonum scriptores gentis suæ decus non satis illustrarent, nisi cum Romanis, Francis, Frisiis ceterisque nationibus ab exteris adventitiisque populis arcesserent. Primus isque antiquissimus Historiæ Saxonicæ scriptor Widekindus, Corbeiensis ad Visurgim monachus, multa hic *(lib.* I *Annalium scilicet)* inquirit de origine Saxonum, quæ ne tum quidem explorata fuit, asseritque, alios eam a Danis et Normannis, alios a Macedonibus deducere; sibi vero certum esse, navibus advectos Saxones in Hadolaum, quem locum Hadereliam non longe ab ostio Albis in Bremensi archiepiscopatu statuunt. Undenam vero, aut cujus gentis advenæ fuerint, non expressit. Igitur post Widekindum alii hos primos Saxonum advenas ex Macedonum reliquiis, qui Alexandro M. prius militarunt, in Germaniam introducunt. Ac ne fabulosi hi scriptores quicquam concedant iis, qui Francorum origines a Sicambris Troianorum reliquiis traxere, fingunt, Alexandro mortuo, Macedonas hosce, postquam alia loca spoliis exhauserant, ccc triremibus mari se commisisse, ex quorum naufraga classe viginti quatuor tantummodo naves in Albim delatæ, provectæque longius in Thuringorum fines appulerint, fugatisque incolis, terram eam ceperint in possessionem. Canoræ rursum nugæ; quibus tamen persuasi Urbsbergensis abbas, Stadensis, Gobelinus, Siffridus, Furmerius, Wittius aliique hæc somnia affirmare audent, nullo antiquitatis scriptore in medium adducto. *Ita hactenus Schatenus, mox etiam subdens :* Hinc alii, cumprimisque recentiores scriptorum, Goropius Becanus, Peucerus, Reineccius, Letznerus, Cisnerus, Saxones a Sacis Sassonibusve Asiæ populis ortos et in has regiones migrasse tradunt, nec aliud agunt, quam ut priorem fabulam nova fabula accumulent, haud secus quam qui a Saxona fluvio, in Muldaviam labente, Saxonum nomen gentemque comminiscuntur. Credo equidem, ubi aliqua nominis similitudo se obtulit, hanc illi tanquam erraticum aeris ignem secuti sunt, nullo duce, nullo antiquitatum scriptore, aut vestigio certo veritatis, ut ii demum recte senserint, qui cum Crantzio, Conrado Celta, Althamero, Wilichio, Cluverio ceterisque Saxones gentem indigenam, *id est, quæ in ipsa, quam habitat, regione a parvis initiis in gentem excreverit,* scripsere, quales Tacitus omnes Germaniæ populos nobis tradidit. *Ad amussim fere in hisce omnibus, quæ jam recitata verba important, Ferdinandum Paderbornensem episcopum (adi Monumenta Paderbornensia pag.* 88 *et seqq.) consentientem sibi habet Schatenus*

E F

A. Gobelino Persona.

Schatenus, uti etiam in nominis, quo Saxones vocantur, origine, de qua in laudata Westfaliæ Historia pag. 176 *postquam seipsum interrogavit, ita, paucis præmissis, respondet :* Quantum conjecturæ locus superest, Saxones ab oblongis cultris gladiisve, quos Sachz dixere, quibus gens pugnabat, nomen traxere, haud secus quam a quiri Quirites. Hæc Witekindi vetusti Corbeiensis historici opinatio, quocum senserunt Gregorius Turonensis, Gobelinus, Engelhusius, Lipsius, Meibomius, Lindebrochius, quod et ex legibus Gothorum observatum. Diserte Viterbiensis :

Ipse brevis gladius apud illos Saxa vocatur,
Unde sibi nomen Saxo peperisse notatur.

Placet et hæc mihi eorum opinio, qui Saxonum nomen ab oblongis cultris, Sachz *dictis, repetiere ; verum hisce Schatenus perperam hic accenset Gobelinum, uti quisque perspiciet, qui, quæ scriptor iste hic et in Cosmodromio Ætat.* v, *cap.* xi *scribit, considerarit.*

b *Videtur et hæc nominis, quo Westphali vocantur, origo, a Gobelino non tantum hic, sed* B *et in Cosmodromio Ætat.* i, *cap.* 5 *adstructa, esse fabulosa. Certe præplacet, quam itidem in sua Westfaliæ Historia Schatenus pag.* 421 *tradit his verbis :* Westfalos Ostfalosque a planitie camporum (Felt *quippe in veteri Teutonum sermone regionis planitiem significat*) nomen inditum habere, vel inde certum reputes, quod Annales Francorum in Saxonia Transalbina Osterfali et Westerfali, diversas a nostra Ostfalia et Westfalia regiones, ita compellent ad fines Danorum : illud anno Christi dcccviii, hoc vero nomen anno Christi dcccxiii leges. Ad hunc modum Paulus Warnefridus de gestis Longobardorum et ex eo Aimoïnus. " Egressi, " inquit, " Longobardi de Rugiland, habitaverunt " in campis patentibus, qui sermone barbarico " Feldt appellantur. " Quo mihi nunc errare videntur, qui Westphalorum nomen vel a Wandalis Walliisque, vel Vesta dea apud priscos Saxones culta, aut a palis terminisve regionum, vel a pullo equino, quem Valen dicimus, tanquam a gentis insigni deducunt. *Ita ille, addens deinde nonnulla, quibus Crantzium, pro ultima de pullo equino opinione stantem, con-* C *futat.*

CAPUT I.

Nobiles Sancti natales, patria, baptismus, vitæ institutum, condendi monasterii propositum, hujus exsecutio, visiones præviæ, obitus, temporaria resuscitatio, sepultura.

Carolus Magnus, Saxoniæ parte, quæ nunc Westphalia dicitur, subacta,

Anno igitur Incarnationis Dominicæ septingentesimo septuagesimo cum Carolus Magnus partem illam Saxoniæ, quæ pro nunc Westphalia nominatur, bello subegerat, omnes majores natu partis illius in locum Paderbornæ, qui a fluvio Pader, ibi surgente, dicitur, venerunt ad eum *a*, solum * Widekindo, qui fuit unus de primoribus eorum, quem nonnulli regem, alii ducem fuisse arbitrantur *b*, excepto. Et illi, qui venerant, fide Christiana suscepta, omnes in eodem loco baptismi Sacramentum perceperunt, cui loco rex ipse, fluvium illius a similitudine ortus Padi maximi fluvii Italiæ, ex tribus fontibus in pede Alpium surgentis, Pade appellans, Paderbornæ nomen indidisse creditur *c*, ipsumque pro sede episcopali ibidem fundanda elegit. Anno igitur tertio dehinc sequente rex Carolus ecclesiam parvam in eodem loco fundavit *d*, quam, quia locus iste necdum munitus extitit, episcopo Wirtziburgensi seu Herbipolensi tunc commisit. Anno vero deinde sequente quintodecimo ipse rex quendam canonicum ecclesiæ Wirtziburgensis, Hatumarum nomine, Saxonem seu Westphalum natione, in bellis prioribus obsidem prius sibi traditum, primum episcopum Paderbornensem instituit in eodem loco *e*. Cujus pontificatus anno quarto Leo Papa tertius, æmulorum persecutione suorum Romana fugatus ab urbe, in hunc locum ad regem venit *f*. Qui, magno, ut decuit, honore susceptus, sedem episcopalem ibidem Apostolica confirmavit auctoritate. E

* Garnefelt legit solo

Sanctum, cujus matrem benigne excipit de sacro fonte levat, eique

7 Illis itaque temporibus vir quidam dives nobilis, non longe ab eodem loco habitans, fide Christiana jam imbutus, viam universæ carnis est ingressus *g*, qui uxorem Catholicam, nomine Wichtrud, et Filium parvulum, ætatis quidem beneficio ad ambulandum promptum, sed nondum baptismatis renatum fonte, reliquit. Quæ, opportunitate captata, Carolum regem una cum Filio suo confidenter adiit, ejusque gratiam devote efflagitavit. Rex igitur, mulierem suscipiens, pietatis affectu Filium ejus coram se fecit baptizari, eumque per seipsum de sacro fonte levavit, atque hoc nomen Maynulfus seu Meinulfus ei imposuit, non absque, ut arbitror, misterio singulari. Quoniam, ut in Vita sancti Hermachoræ, primi episcopi Aquileiensis, legitur, beatus Marcus Euangelista, a sancto Petro ab urbe Roma missus ad Histriam pro Euangelio Christi prædicando, et per hoc, quod Ulfium, filium Ulfii principis Aquilegiæ civitatis, baptizando mundavit a lepra *h*, ab ipso principe et majoribus civitatis illius tantam consecutus est gratiam, quod ipse fidem Christianam absque resistentia et persecutione in eadem libere prædicavit, omnesque eos conversos ad fidem baptismatis Sacramento purgavit. F

Meinulfi nomen imponit.

* i. e. facile

8 Rex pio concepit animo, quod per hunc Puerum, tanquam de majoribus regionis illius exortum, fides Christiana leviter *, sicut per Ulfium, spiritualem beati Marci filium, profecit Aquilegiæ, foret in hac regione profectura. Unde eum Meinulfum, id est, meum Ulfium, quasi diceret, Hinc est meus Ulfius, sicut ille beati Marci fuit Ulfius, nominare volebat *i*. Quod autem utrumque videlicet Maynulfus et Meinulfus scriptum reperitur in libris, hac de causa constat accidisse. Nam Meum pronomen Latinum apud Bayaros seu Bavaros Mayn, et Mein apud Francos Orientales, inter quos et Westfalos sola Hassia media est, lingua vulgari dicitur, qui omnes illi temporibus sub Caroli Magni ditione fuerunt. Et cum Franci viciniores sunt Westfalis et primus clerus Paderbornensis de Franconia, ut puta de ecclesia Wirtziburgensi seu Herbipolensi cum suo episcopo fuit assumptus, E littera in prima syllaba hujus nominis communiori mansit in usu.

9 Postquam

A *Fit hic Paderbornæ canonicus,* 9 Postquam Hatumarus, primus episcopus, Paderbornensem rexit ecclesiam annis octo, decessit, et successit ei quidam de clero Wirtziburgensi, sed natione Westfalus, nomine Baduradus, qui rexit ecclesiam annis quadraginta octo, cujus octavo anno sanctus Ludgerus, primus episcopus Mimigardifordensis ecclesiæ, qui nunc dicitur Monasteriensis, obiit *k*. Et sic Baduradus cathedralem ecclesiam Paderbornensem, quam Carolus Magnus inchoaverat, consummavit *l*, apud quem puer Meinulfus scholaribus disciplinis est mancipatus *m*. Cumque scientia et ætate, quantum opus extiterat, sub disciplina scholari profecit, Baduradus episcopus ipsum fratribus prædictæ ecclesiæ, ut sub vita Regulari devotione proficeret et moribus, commendavit attente *n*. Ubi, ætatis maturitate succedente, profecit in tantum, quod episcopus, attendens in eo morum gravitatem et varia virtutis indicia, ipsum in secretarium suum recepit singularem *o*.

ac dein diaconus. 10 Erat quippe ingenio acutus, corpore castus, mente devotus, justitia pollens, temperantia præditus, providus in consilio, fortis in adversis, eleemosynis largus, lingua facundus et forma decorus; tandemque ad sacros vocatus ordines, diaconatus ordinem attigit, in quo usque ad finem vitæ permansit. Quod etiam episcopus iste Buduradus, cui Meinulfus sanctus contubernii sic adhæsit obsequiis, vir magnæ virtutis extiterit, illi, qui suis extitere temporibus, posteris hoc per scripturas suas experimentum singulare reliquerunt. Nempe post obitum ejus, ut aiunt, annis transactis viginti septem, dum sepulchrum ejus ex causa aperiri contigerat, indumenta, quibus corpus indutum traditumque sepulturæ fuerat, tam sana et integra sunt inventa, ut nec quidem fimbria ex illis esset resoluta vel tacta putredine, unde de ipso pia processit opinio, quod, quia ipse per integritatem mentis et vitæ puritatem vitam meruisset æternam, vestium tanto tempore humo subrutarum conservatio certum præberet indicium *p*.

monasterium condere desiderat seu proponit, 11 Quadam vice Baduradus episcopus inter cæteras sibi solitas collationes circumstantibus se quæstionem talem proposuit: Quid Christus his verbis: " Vulpes foveas habent et volucres cœli " nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput " suum reclinet *q*, " volebat intelligi. Ad quam quidam de circumstantibus, Meinulfo præsente, respondit: " Christus, Filius hominis, cordis nostri " sibi quærit habitaculum, et, peccatis nostris ob" stantibus, non invenit. " Quod responsum ab episcopo mox approbatum, sancti Meinulfi animum tanto desiderio Christum in sui cordis recipiendi hospitio vehementer accendit, ut non solum cordis sui sed etiam terrenum habitaculum, videlicet materialem ecclesiam, sibi præparare summis animi votis optaret.

*locumque, * Garnefelt addit ad* 12 Cumque de loco * hoc apto sollicitus foret plurimum, accidit, ut subulcus ejus, dum in quadam valle patrimonii sui solito more porcorum gregem pasceret, ex improviso splendorem miræ lucis inter arbusta videret; et, dum stupefactus, in loco, quo splendor apparuit, curiosius intendit, cervarum multitudinem, locum eumdem nunc circumeuntium, nunc stantium in eo, cernebat. Subulcus itaque tam insolita visione perculsus, grege relicto, dominum suum Meinulfum quærit, et invento, quæ vidit, nuntiavit. Vir igitur iste Deo devotus, his auditis, pio concepit animo, quod per hanc subulci visionem divina gratia locum sibi, quo ecclesiam foret constructurus, indicasset. Sed quia nihil in hoc, sicut decuit, absque ipsius episcopi consilio diffinire præsumpsit, episcopum adiit *r*, et ei, quæ a subulco percepit, indicavit. *A Gobelino Persona.*

13 Quibus auditis, episcopus gaudio magno repletus aiebat: " Non nobis pastoris persona " vilescat, cum primum pastoribus innotuit Na" tivitas Salvatoris nostri. " Attendens tamen, quod nonnumquam angelus sathanæ in angelum lucis se transformat, adjecit: " Expedit, ut al" tera vice locus iste visitetur, si forte divina " clementia aliud indicium suæ voluntatis indi" care dignetur. " Sanctus igitur Meinulfus cum subulco locum illum adiit, et, noctis caligine terra circumfusa, dum devotis orationibus genuflexus intendit, splendorem lucis et cervarum gestus, prout subulcus ille narraverat, per omnia vidit. Qui, laudans Dei magnificentiam, ab oratione surrexit, et episcopum lætus adiens, ei, quæ vidit, enarravit. *quo id faciat,*

14 Episcopus vero sibi de dono Dei congratulans, tale dedit ei responsum: " Ut omnis ex" cludatur ambiguitas, tertiam a Domino visio" nem super hac re postulare videtur opportu" num. " Quare sanctus Meinulfus locum illum humiliter repetens, devotis effusis precibus, visionem, quam prius viderat, denuo vidit. Quapropter maximo repletus gaudio, regressus ad episcopum, gaudii sui fecit * esse participem, ei secundo, quod viderat, nuntiando. Ipsi igitur, mutuo sic congratulantes gaudio, summæ gratias egerunt Trinitati, quæ, quia una est in essentia, trina in Personis, idem mysterium trina visione sub eadem forma dignata fuerat eis revelare. Quamvis vero omnis circa loci illius electionem jam in ipsis cessavit dubietas, episcopus tamen auctoritati regiæ in hoc deferendum censuit, ut nil ibidem inchoaretur operis, donec regis interveniret auctoritas. *divinitus edoctus,* E ** Garnefelt addit cum*

15 Cumque illis temporibus Lodewicus, filius Caroli Magni, sceptris imperii Romani susceptis, in concilio provinciali, quod Aquisgrani celebrari fecerat, imperii sui anno tertio statum seu Ordinem Canonicarum, quæ Sæculares appellantur, tunc noviter statuerat, et bestiæ solius sexus fæminei in loco visionum prædictarum apparuerant, sanctus Meinulfus divinæ Majestati placitum et imperatoris gratiæ acceptum esse, pie præsumpsit, si in loco memorato monasterium pro hujusmodi canonissis de suis bonis et in patrimonio suo fundaret, ut ibi sub custodia castitatis devotum Deo exhiberent famulatum. Accessit igitur imperatoris præsentiam, pium mentis suæ pandens ei desiderium, qui, grato petitionem suam acceptans animo, literas suo signatas annulo super sui consensu gratiose concessit *s*: Meinulfus autem ab imperatore regressus, dum iter agitat, novo quodam dono plurimum consolatur. *propositi exsequendi facultatem ab imperatore impetrat,* F

16 Nempe capsa quædam, pro Sanctorum reliquiis recondendis apta, inter arbusta prope viam pendens apparuit, quam quidam de familiaribus ejus apprehendens, illam sibi præsentavit; cumque percunctando undique, quis dominus illius esset, mandaret inquiri, et nullus, qui illam ad se spectare diceret, compareret, ipse divinæ gratiæ muneri illud ascribens, illam sibi a Deo transmissam pie præsumpsit, nec tamen eam, *idque reipsa, binis adhuc a Deo*

A. Gobelino Persona.

eam, nisi episcopo præsente atque jubente, aperiendam fore decrevit; unde protinus ipsam ad episcopum perduxit, qui, ea reverenter aperta, reliquias Sanctorum multas veneratione dignissimas invenit in illa, quorum tamen Sanctorum reliquiæ fuerint, ad posteros deductum minime constat. Hinc ad construendum Deo templum sanctus Meinulfus confidentius exarsit, et dum, locum prædictum iterum visurus, eum consequenter solus adiit, ut capacitatem loci cum ædificiorum ibidem construendorum qualitate pensaret, aliud ei divinæ aspirationis indicium patenter occurrit.

honoratus miraculis,

17 Quoniam in eo loco, quo dudum cervas viderat motibus instabiles, cervum præstantis corporis, cornibus in altum erectis, vidit accubantem, qui, viso Viro Dei, tamquam sibi in adventu ejus accubare non licere, gestibus indicaret, se festinanter erexit. Cumque Vir Dei, tanquam confidens in Domino non territus, cervo accessit propius, iterum cervus, tanquam Viri præconium evidentius innueret, se prostravit in terram. Ille vero hunc novum bruti animalis gestum in corde suo divinæ adscribens clementiæ in cervum intendit acutius. Et, ecce, inter cornua cervi videt signum Dominicæ Crucis, cujus splendor visus est omnem auri fulgorem superare *t*. Quo viso, Vir sanctus Dominum suum, cujus vexilli signo lætatur adesse, cognoscens, in hujusmodi verba prorupit: " Jam " mihi spes certa promittit, quod ille, qui quon" dam eodem vexillo inferni claustra penetra" vit, hujus loci protector contra diabolicos erit " incursus, " et his verbis immorans cervum non viderat ultra.

exsecutioni mandat,

18 Hinc Vir sanctus, vocatis operariis, singulis opera distribuit, et, cæsis arboribus eradicatisque spinis et vepribus, locum purgavit protinus, quo purgato, fundavit ecclesiam cum suo monasterio, quod quarto Idus Novembris fecit dedicari. Multa de paternis bonis eidem loco conferebat prædia, et congregationem ibidem instituit canonissarum, quæ cononissæ, ut supra dictum est, appellabantur Sæculares, appellavitque locum Nien-Bödeken, quod patria lingua novum doliolum sonat, ad differentiam villæ antiquæ ibidem, quæ Bödeken jam tunc, et ad differentiam istius postea Vetus-Bödeken dicebatur *u*.

combustum peplum integritati restituit,

19 Postquam moniales in ipso monasterio prædicto aliquantulum in statu suo profecerunt, accidit, quod una ex eis domum quandam monasterio vicinam pro frigoris hyemalis asperitate relaxanda introivit, cum igni se applicuit, et, denudato capite, pectine vellet suos discriminare capillos, peplum, quo caput tectum fuerat, penes se incaute deposuit, et statim illud flammis illapsum flagrare incendio vidit, quæ subito manum flammis ingerens, vix fimbrias illius, residuo redacto in favillas, retraxit ab igne. Dum vero alio velamine, quo caput tegeret, caruit, lacrymosa lamenta produxit; Vir sanctus iste non casu, sed divina disponente providentia, domum eandem ingressus est. Et videns puellæ flentis gemitus, illam verbis primo, deinde facto mirabili dignabatur consolari: vultu namque suo inter manus suas devote demisso, precibus obnixis oravit Dominum, et collectis adusti inutilibus reliquiis velaminis, ipsum velamen restituit ejulanti, injunxitque singulis tunc ibidem præsentibus, ne hoc factum tam mirabile cuiquam revelarent. Unde usque in hodiernum diem pannus inter reliquias sancti Meinulfi conservatur lineus, qui peplum supradictum fuisse dicitur, in quo, quamvis sanus et integer, ignis vestigia adhuc patent.

moritur, revivisct, adstantesque allocutus, iterum obit,

20 Dum tempus, quo Dominus servum suum Meinulfum ad æternæ vitæ convivium invitaret, instabat, ipse plenus virtutibus ætateque maturus, tertio Nonas Octobris migravit ad Dominum, spiritu quidem inter angelicos choros assumpto, corpore vero intra ipsam ecclesiam, quam in præfato loco fundaverat, collocato. Sed dum * animæ recessum a corpore ipsum adhuc corpus feretro supinum inhæreret, prout in scripturis antiquis scriptum reperitur, corpus illud reviviscens, feretro insedendo se erexit, et, apertis oculis, ad circumstantes in hæc verba prorupit: " Quia viam universæ carnis vobis præsentibus " ingressus iterum vitam promerui, summæ Tri" nitati gratias agite, quoniam vestri causa fa" ctum est, et precibus apud Genitricem Dei hoc " factum obtinere merui. " Et iterum: " Non " facile mihi videbitur, secundo me, licet non " ita ut nuperrime, acerbam gustare mortem: " ite, precor, ad episcopum, et quam multis hoc " monasterium ædificavi sudoribus, admonentes, " petite, ut, quæcumque hic a congregatione eli" gatur abbatissa, licet ancillæ filia sit, fieri non " contradicat, hoc illi dicentes, quia exutus cor" pore didici, quid de illis fieri oportet, qui pa" stores ecclesiarum esse videntur. " His itaque dictis, reclusis oculis, se reclinavit in locum, unde se prius erexit *x*.

* *Garnefelt addit post*

ANNOTATA.

a *Carolus Magnus bellum, quo antiquam Saxonum gentem subegit, ante annum* 772, *uti inter omnes convenit, aggressus non est, ut omni dubio procul frequentissimus Saxonum, illam Saxoniæ Antiquæ partem, quæ modo Westphalia dicitur, incolentium, ad Carolum Magnum, cum jam ab eo fuissent subacti, concursus cum anno* 770 *perperam hic componatur. Verum error adeo manifestus, non Gobelino, sed descriptoribus ejus attribuendus. Etenim Suriana editio, non annum* 770, *sed* 777 *exhibet, quo revera multa Saxonum millia Paderbornam ad Carolum Magnum venere, susceptoque Baptismo, Cristo nomen dedere, ut Anuales Francorum Tiliani aliique fidem faciunt; ne autem in Suriana editione unice ex adhibita a Surio correctione annum* 777 *recte legi, forte autumes, Georgius Garnefelt hunc etiam annum in aliquo, quod penes se habuit, Gobelinianæ Sancti Vitæ exemplari expressum invenit, uti ipsemet in suis ad hanc Mss., quas penes me habeo, Annotationibus testatur. Adhæc Officium, quod libellus, in Commentario prævio num.* 113 *laudatus, in natali Sancti festo recitandum proponit, Lectione quarta,* S. Meinulpho *propria, ingentem, de quo hic Saxonnm ad Carolum Magnum et ad Baptismum concursum eidem anno* 777 *innectit, ut hunc adeo, cum Lectiones omnes, in Officio illo Sancto propriæ, e Gobeliniana ejus Vita sint contextæ, istud hujus exemplar, e quo illæ sunt desumptæ, pariter expresserit. Duo itaque ut minimum, quæ pro anno* 777 *stant, lucubrationis Gobelinianæ exemplaria modo habemus; quod cum ita sit, est sane, cur credamus, hunc eumdem annum in archetypo primitus fuisse, ac proin supra memoratum errorem, qui in Budicense nostrum exemplar irrepsit, non Gobelino, sed descriptoribus ejus attribuendum. Atque hoc idcirco præcipue monstrare*

A *re hic libuit, ne quis forte Gobelino, quam scriptori huic attribuunt, Sancti nostri Vitam abjudicet, quod, contra ac Budicense hujus, quod edimus, exemplar facit, Gobelinus anno* 777 *numerosum, de quo hic, Saxonum ad Carolum Magnum concursum in Cosmodromio Ætate* 6, *cap.* 38 *innectat.*

b *De Widikindo, seu, ut ab aliis scribitur, Wittekindo aut Witekindo, qui contra Carolum Magnum diu arma cum Saxonibus gessit, factusque tandem e gentili Christianus felici fine ad Dominum migravit, in Opere nostro ad* VII *Januarii diem, quo cœlitum honoribus colitur, actum jam est, discussumque, an rex, an dux tantum Saxonum fuerit. Et regem quidem proprie non fuisse, ex Beda Historiæ gentis Anglorum lib.* 5, *cap.* XI, *et ex vetusto (adi ejus verba, Operis nostri tom.* I *Januarii pag.* 381, *iterumque tom.* 2 *Octobris pag.* 180 *recitata,) poeta anonymo apparet; neuter enim regem in antiqua Saxonum gente agnoscit. Attamen, cum hæc, ut Beda loco cit. etiam docet, insurgente bello, ducem, cui omnes non secus ac regi obtemperarent, missa sorte eligere soleret, Saxonibusque, adversus Carolum Magnum bellantibus,* B *Wittekindus dux præfuerit, certo etiam sensu rex forte non inepte dici potest, reque etiam ipsa a nonnullis, ut Gobelinus hic recte ait, rex vocatur.*

c *Eadem fere Gobelinus etiam habet in Cosmodromio Ætat.* 6, *cap.* 38; *verum aut urbi Paderbornensi, aut fluvio,* Pader *appellato, a quo hæc nominatur, Carolum Magnum indidisse nomen, a vero apparet alienum. Adi Operis nostri tom.* V *Julii pag.* 415 *et seq.; e quo loco etiam intelliges, cur Gobelinus supra num.* I *civitatem, quam ob res, ætate sua ibidem confusas,* Babylonem *appellat,* Paderfontanæ *epitheto insigniat.*

d *Cum ex dictis ad lit.* a *Sancti nostri Vita, qualis vere ab ipso Gobelino scripta est, numerosum Saxonum ad Carolum Magnum et ad baptismum concursum anno* 777 *illiget, annus tertius, quo post hunc concursum Carolus Magnus parvam ecclesiam Paderbornæ ædificasse, hic narratur, in annum* 780 *secundum Sancti Vitam, quam Gobelinus scripsit, incidit; cui etiam anno istud Caroli factum idem Gobelinus in Cosmodromio Ætat.* 6, *cap.* 38 *diserte affigit, sic scribens :* Erexit igitur Karolus quandam ecclesiam in Paderborne, quam commisit episcopo Wir- C zeburgensi respiciendam, donec de episcopo posset eidem loco tuto providere. Et hæc ecclesia incepta est anno Domini septingentesimo octogesimo.

e *Quoniam Gobelinus inter factam a Carolo Magno parvæ ecclesiæ Paderbornæ exstructionem, quam ex dictis ad lit. præced. anno* 780 *innectit, et Hathumarem ad cathedram Paderbornensem promotionem annos quindecim hic interponit, consectarium est, ut, Hathumarum anno* 795 *Paderbornensium creatum fuisse episcopum, existimarit. Atque id quidem tunc factum, in Cosmodromio Ætat.* 6, *cap.* 38 *expresse tradit his verbis :* Anno Domini DCCXCV Carolus ecclesiæ, quam in Paderborne fundavit, quendam canonicum ecclesiæ Wirziburgensis, Hatumarum nomine, de Saxonia ortum, et tempore superiorum bellorum sibi a parentibus obsidem datum, præfecit episcopum; *verum de Hathumaro, primo Paderbornensium episcopo, ad* IX *Augusti, quo hic, veluti Beatus, colitur, in Opere nostro actum jam est, videturque ex iis, quæ ibidem pag.* 451, *num.* 14 *et binis seqq. dicta sunt, B. Hathumarus serius, quam anno* 795 *ad fidem Paderbornensem fuisse evectus.* A. GOBELINO PERSONA.

f *Annus* 795, *cui ex dictis ad lit. præced. aditi ab Hathumaro episcopatus Paderbornensis initium Gobelinus affigit, annis quatuor auctus ad annum* 799 *deducit, ut tunc Leonem Papam ad Carolum Magnum Paderbornam accessisse, hic doceat is Sancti nostri biographus, cui etsi quidem (adi ad hunc annum Pagium in Criticis) hac in re assentiendum sit, dubium tamen est, an anno illo Leo, uti proxime subjungit, episcopalem Paderbornensem sedem, utpote tunc forte nondum erectam, Apostolica auctoritate confirmarit.*

g *Fuisse* S. Meinulphi *patrem, cum e vivis excessit, fide Christiana imbutum, nuspiam edicit Sigewardus, nec scio, idne ex probatæ fidei monumentis didicerit Gobelinus, an tantum conjecerit ex eo, quod relicta ejus vidua fidem Christianam fuerit jam tum professa.*

h *S. Hermagoræ, seu, ut hic scribitur, S. Hermachoræ, Aquileiensium episcopi, Acta in Opus nostrum ad* XII *Julii diem, quo is Sanctus Romano hodierno inscribitur, exstant illata; in hisce autem Ulfii, viri apud Aquileienses primarii, filius, quem S. Marcus Euangelista Baptismo a lepra mundarit, non* Ulfius, *uti hic, sed* Athulphus, *aut, ut alias scribitur,* Ataulfus *appellatur.* E

i *Imposuerit ergo, si Gobelino credere hic velimus, Carolus Magnus Sancto nostro* Meinulfi *seu* Maynulfi *nomen, habita ratione Ulfii, qui, per S. Marcum a lepra mundatus, fidei Christianæ apud Aquileienses propagandæ plurimum profuerit; verum, cum is, uti ad lit. præced. jam docui,* Ulfius *in S. Hermagoræ Actis non nominetur, Carolus Magnus Sanctum nostrum, non Ulfii Aquileiensis intuitu, sed spe concepta, fore, ut propagandæ apud Saxones fidei auxilium sibi abs illo ferretur,* Meinulfum *seu* Maynulfum, *id est,* meum auxilium, *aliove affini modo verosimilius appellarit, nisi forte non Carolus, sed Filio mater Wichtrudis, quod ab eo viduitati suæ auxilium et solatium speraret, id nomen indiderit. Sane tam hæc, quam Carolus, apte id facere potuit, cum* mein *quidem* meum, ulf *vero seu* ulph *aut etiam* hulph *eo modo, quo nunc* hulff, auxilium *apud antiquos Saxones et Teutones significarit. Henricus Pantaleon de illustribus Germaniæ Viris part.* 2 *ait,* S. Meinulphum *fuisse primo* Ulfuossum *appellatum, cumque Carolo Magno, cui in amoribus erat, semper adesset, hicque princeps illum compellando dicere soleret,* Mein Ulph, Mein Ulphi adsis, *factum tandem esse, ut is* Meinulphus *fuerit vocatus. Verum, cum Sanctum Carolo Magno tam frequenter, quam Pantaleon putavit, adhæsisse, ex iis, quæ in Commentario prævio disputata sunt, non appareat, non est, cur scriptorem illum, qui præterea nimis recens est, multum hic moremur.* F

k *Duplicem errorem chronologicum hic committit Gobelinus; cum enim Paderbornensem Hathumari sedem, cujus initium ex dictis ad lit.* e *anno* 795 *illigat, octo dumtaxat annis definiat, consectarium est, ut Hathumari obitum, quem post hosce octo annos contigisse ait, in annum* 803 *aut sequentem conjiciat. Adhæc cum Baduradi, quem in sedem Paderbornensem non diu ab Hathumari obitu suffectum docet, anno octavo S. Ludgerum, seu, ut scribit, Lutgerum, primum Mimigardefordensium*

A. GOBELINO PERSONA.

Mimigardefordensium seu Monasteriensium episcopum obiisse, hic scribat, consequens est, ut secundum illum sanctus hic antistes anno circiter 812 e vivis abierit. Verum Altfridus, æqualis aut certe coævus S. Ludgeri biographus, tempus Sancti hujus emortuale cum anno 809 diserte componit. Verba, quibus id in Actis, in Opus nostrum ad XXVI *Martii, S. Ludgero sacrum, illatis, facit, hæc sunt :* Defunctus est itaque *(S. Ludgerus scilicet)* anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo nono, septima Kalendas Aprilis, et tricesimo secundo die sancti sui obitus, hoc est, VII Kalendas Maii mirifice fragrans in loco præfato sepultus est; *quod vero ad tempus S. Hathumari emortuale jam pertinet, esse hoc ut minimum in annum usque 815 differendum, ex iis, quæ eam in rem apud nos tom. 2 Augusti pag. 452 et seq. disputata sunt, quisque intelliget. Est ego hic in anno emortuali, tam Ludgeri, quam Hathumari assignando erroneus Gobelini calculus, huncque, unde vere Gobelini esse, clarius patescit, in Cosmodromio Ætat. 6, cap. 40 etiam sequitur. Porro hic scriptor perperam etiam, ut apparet, tempus sedis Baduradi*
B *annis octo supra quadraginta circumscribit; Baduradus enim ante annum 815, utpote quo ejus decessor Hathumarus in vivis adhuc fuerit superstes, Paderbornensium episcopus factus non est, annoque 859, ut Schatenus ad hunc annum in Annal. Paderborn., Georgius Eckhardus Rerum Francicarum lib. 31, num. 53, et Annales Corbeienses, a Paullino editi, notant, excessit e vivis, ut ad summum annis dumtaxat 45 sederit.*

l *Adi hac de re ad annum 815 in Annal. Paderborn. Schatenum.*

m *An hoc veritati consonet, in Comm. præv. §* III *dicussi.*

n *Fratres, quibus Baduradus Sanctum commendavit seu potius (vide Sigewardum num. 9 et 10) adscripsit, erant canonici, ad Regulam, in concilio Aquisgranensi anno 816 canonicis præscriptam, in communi Paderbornæ viventes, quorum ædes, non secus ac monachorum, monasteria dicebantur. Adi Commentarium prævium § 3, ubi etiam invenies, canonicos illos, contra ac hic velle videtur Gobelinus, Regulares non fuisse, quales modo sunt, qui Regulares S. Augustini*
C *canonici vocantur, etsi interim sano sensu* Regulares *etiam dici potuerint.*

o *Sanctum a secretis Badurado fuisse, non magis apparet certum, quam archidiaconi Paderbornensis munus obiisse; quod an umquam obierit, admodum esse dubium, in Comment. præv. §* IV *ostendi.*

p *Baduradus* Beati *titulo insignitur in episcoporum Paderbornensium Catalogo, sub seculi præteriti finem edito, legitimusque ejus ac immemorabilis cultus iisdem fere argumentis, quibus hic Hathumaro, proximo Baduradi in sede Paderbornensi decessori, tom. 2 Augusti pag. 448 et seq. apud nos asseritur, sufficienter stabiliri potest, uti vel ex ipsis textibus, qui ibidem e Paderbornensibus Schateni Annalibus pro Hathumari cultu afferuntur, manifestum apparet. Hinc non nemo forte mirabitur, cur, quemadmodum in Opere nostro de B. Hathumaro ad* IX *Augusti diem, quo hic Necrologio Abdinghoviano inscribitur, actum jam est, ita pariter de Badurado ad* XVII *Septembris, quo præsulis hujus nomen, teste in Annal. Paderborn. pag. 149 Schateno, in Necrologio Herisiensi et Abdinghoviano signatur, actum non sit. Verum, etsi etiam (adi ad annum* D *815 et ad annum 858 in Annal. Paderbor. Schatenum) ut Hathumari, ita quoque Baduradi ossa fuerint et ab Imado Paderbornensi episcopo anno 1068 elevata, et a Ferdinando, Paderbornensi itidem episcopo, pristinæ venerationi anno 1666 restituta, Hathumarus communius, quam Baduradus pro Beato habetur.*

q *Ita fere Matthæus et Lucas. Adi jam Annotata ad Sigewardum.*

r *Fuit is Baduradus. Videsis Comm. prævii num.* 70.

s *Princeps, a quo* Meinulphus *condendi monasterii facultatem petiit, fuit vere, ut hic Gobelinus docet, Ludovicus Pius imperator. Adi Commentarii prævii §* V, *ubi etiam ostendi, canonissas, in concilio Aquisgranensi anno 816 institutas, nec nomine, nec re, quales modo plures inveniuntur, canonicas seculares fuisse. Nec obstat, quod paulo aliter senserit Gobelinus; præterquam enim quod Comment. prævii loco proxime cit. confutata sit ejus opinio, non sat sibi in re constare videtur hic scriptor, utpote a Sancto Budicense cœnobium pro canonissis secularibus, qualet concilium Aquisgranense instituisse, et* E *hic et Cosmodromii Ætat. 6, cap. 41 ait, fuisse exstructum, num. 18 hic scribens, canonicasque nihilominus, pro quibus illud Sanctus exstruxit seu fundavit, canonicas Regulares, quales tamen (adi Comment. loco proxime cit.) etiam non fuerunt, in Cosmodromio Ætat. 6, cap. 40 appellans.*

t *Quod de visione hac, de sacris Sanctorum reliquiis divinitus* Meinulpho *oblatis, itemque de visione ter repetita supraque hic narrata, qua locum ædificando monasterio prodigiose is didicerit, censendum appareat, in Comment. prævio num. 66 et binis seqq. edixi.*

u *In apographo Garnefeldiano additur,* de quo plenius infra suo loco dicetur; *verum cum de Budicensi vel vico vel monasterio horumque locorum nomenclatione plura infra non dicat Gobelinus, verba illa redundare videntur.*

x *Miraculi hujus non meminit Sigewardus, dubiumque vel idcirco apparet, an veritati consonet. Adi Comm. prævii num. 90.*

CAPUT II. F

Miracula post obitum, corporis de terra levatio.

Sepulto beati Meinulfi corpore, multi ad sepulchrum ejus, alii fama miraculorum præteritorum, alii sub spe futurorum excitati confluebant, famulæ vero Dei sepulchrum illud ob reverentiam linteo cooperuerunt, et unam ex se singulariter Deo devotam ad ipsius et luminarium ejus custodiam deputarunt, quæ, quadam vice sopore depressa, lumen cereum in modum circuli retortum, ipsi linteo sine medio superpositum reliquit inextinctum. Et soluta somno, lumen ardens se super pannum sepulchri reliquisse, recordatur; unde vehementer animo conturbata festine cucurrit ad sepulchrum. Et, dum oculos in locum, quo lumen reliquerat, subito direxit, favillis inventis, lumen ipsum, panno prorsus illæso, sui ipsius ardore consumptum

Pannum ab igne servat illæsum,

A ptum esse, conspexit. Unde magnificabant omnes Dominum, qui per ignem sancti Viri merita post mortem ejus, sicut eo vivente *a*, iterato notificavit.

famulum olim suum, semel, iterum

22 Non longe post transitum suum ab hoc mundo Vir sanctus cuidam suo cubiculario in somni visione apparuit *b*, admonens eum, ut mundo et pompis ejus renuntiare non postponeret, et ad militiam Regis æterni se transferret. Ille, visione illam illusionem reputans, se minime emendare curavit. Sed Sanctus, illius infirmitati condescendens, eum, ut prius, apparitione secundaria admonere dignatus est.

ac tertio ei apparens,

23 Et cum nec sic quicquam emendationis vitæ suæ assumeret, tertio Vir sanctus ei apparens, ipsum his verbis alloquitur: " Nescis, miser, nescis, " quam crudelis captor tuæ captivæ præsidet menti, qui te et mittenti Christo et mihi ab eo " misso cogit reluctari. Certe cum male vivendo " desiperes, nec desipere sponte desisteres, monuit " te revelatio divina, ut sic saltem admonitus resipiscere possis. Tu autem, stulte, pernitiose " illuderis, qui revelationem veram fantasticam " putas esse illusionem. Nulli enim credentium B " dubium est, quin illa visio sit expers illusionis, " quæ invitatrix est Christianæ religionis, quam" que si a quolibet vigilans audivisses, negligere " nequaquam debuisses. Nunc ergo, cum te verba " non corrigunt, jam vertenda sunt in opera ver" ba. Nam visionem divinam, quam te intellige" re dissimulas, expeditionem plenissima te intel" ligere faciam, quæ animum tuum dubio exuat " omni. "

ad vitæ statusque mutationem inducit,

24 Vir igitur excussus e somno mentum faciei suæ sensit barba viduatum, barbamque divulsam cominus, dum hinc inde palpitavit, invenit. Hinc somnus ab oculis ejus omnis aufugit, mentemque ejus cum pudore dolor oppressit. Surgens igitur ad ecclesiam se contulit, sanctum Meinulfum suppliciter invocando postulavit, ut sibi suis precibus apud Deum misericordiam impetraret. Et, ecce, dum presbyter Officii matutinalis exordiretur initium, dicens: " Domine labia mea aperies, " iste vir, qui litteras non didicit, subito respondit. " Et os meum " annuntiabit laudem tuam. " Unde tanto obstupefactus miraculo, per evulsionem barbæ suæ clericatus tonsuram sibi fuisse designatam, arbitrans, C ad militiam clericalem se contulit, et vitam suam emendatam in bonis operibus et salubri fine finivit *c*.

cumque postea, dissiliente sepulcrali ejus lapide,

25 Post obitum beati Meinulfi circiter annos quinquaginta, dum Arnulphus Romanorum et Francorum *d* regiis agebat in sceptris, qui anno Domini octingentesimo nonagesimo septimo Romanum suscepit imperium *e*, quarto episcopo, Biso nomine, regente Paderburnensem ecclesiam *f*, quinto decimo Kalendas mensis Februarii, diacono in ecclesia Bödecensis Euangelium recitante, lapis, sepulchro sancti Meinulfi superpositus, ad instar crucis divisus intonuit, præsentibusque cunctis validum stuporem incussit *g*. Cumque omnes accurrerent, unde ille sonus tam fortis esset exortus, volentes inquirere, nil aliud quam lapidis fracturam discernere valuerunt. Prosequente vero presbytero Missæ Officium, dum canonis immoraretur misteriis, idem lapis in partes innumerabiles est dissipatus, et terra, in superficie resoluta sepulchri, deorsum se deprimens loculum beati Viri libere spectandum præbuit.

26 Præterea cum scissura petræ casuque terræ tanta suavissimi odoris exorta est jucunditas, ut non vana fides sit, ibi adfuisse omnis suavitatis Auctorem. Contendentibus igitur cunctis, quid hoc signum portenderet, ad episcopum res ipsa deducitur, qui, singulis examinatis circumstantiis, sepulchri fracturam redintegratum iri præcepit. Sepulchrum ex episcopi edicto reparatur, et iterum paulo post divina ordinatione dissipatur, quod cum compertum foret episcopo, ille superius dictum reiteravit, cujus edicto populus obtemperans, sepulchrum reparavit.

A. Gobelino Persona. suavissimum sepulcro odorem exhalasset,

aliudque adhuc patrasset miraculum.

27 Eodem igitur tempore quidam presbyter Meinhardus ecclesiam parochialem et ruralem in villa Attelen Paderbornensis diœcesis, non longe a villa Bödeken constitutam, rexit, cui sanctus Meinulfus in visione apparuit, eumque, ut, præsentia captata episcopi, ipsum super transgressione divinæ admonitionis circa sepulchrum sui facta incusaret, admonuit. Sed presbyter vir simplex, timorem episcopi admonitioni præponens visionis, episcopum non adiit. Quare Vir Dei, secundo ei apparens, ipsum, ut prius, admonuit; presbyterum autem, ut prius, E timor prohibuit, tandem et tertio ei apparuit, comminans ei oculorum cæcitatem, quam nunquam evaderet, nisi prius legationis officium ad episcopum adimpleret.

de tumulo levatur,

28 Presbyter ipse solutus a somno tulit ægre, quod ei imago somniorum mentita non sit, et, apertis oculis, sensit se penitus non videre. Quapropter, petito baculo et ductore itineris assumpto, iter arripuit, et ad præsentiam veniens episcopi, omnia, quæ sibi acciderant, enarravit. Quibus auditis, episcopus, ipse sibi metuens, subito versus Bödeken una cum presbytero se transferens, sancti Viri sepulchrum adiit, et corpus ejus de sepulchro transtulit, ipsumque in archa decenti conditum in ipsa ecclesia, quam ipse Sanctus condiderat, reverenter collocavit. Et statim Meinhardo presbytero adempta oculorum sanitas rediit, prout ipsius Sancti oraculo fuerat sibi ante promissum *h*.

ejusque patrocinio mulier paralytica,

29 Aquam igitur, qua pontificis jussione sacræ lotæ sunt reliquiæ, in bonam spem sibi reservabant famulæ Dei; unde quædam mulier paralytica, longo tempore membrorum officio destituta, beati Viri miraculis, fama deferente, cognitis, ad ecclesiam Bodecensem perducta, F ipsius humiliter petivit suffragia, quam famulæ Dei, perunctam hac aqua salutari, per merita beati Meinulfi Christo commendabant. Et mulier domum reversa infra paucos dies ab illa attritione corporis convaluit, ad tantamque refloruit valetudinem, ut nec aliquod infirmitatis signum in ea remaneret.

et alia, cancro afflicta, sanatur.

30 Alia quædam mulier cancri morbo laborabat, cujus jam eodem morbo dextra mamma fuerat absumpta, adeoque vis illius in ea prævaluit, ut costæ ejus carnibus denudatæ viderentur. Hæc mulier lumen cereum, ad mensuram circuitus sui vulneris factum, ad ecclesiam in Bodeken magna cum devotione veniens ante sacras reliquias obtulit, et in multis lacrymis beati Viri meritis se recommendans, domum repedavit. Mox sequenti die superficies vulneris nova cœpit obduci pellicula, et sic infra septem dies carnis augeri cœpit restitutio, quod omni cessante doloris angustia ad statum pristinum mammilla mulieris est reducta.

31 Aliud etiam factum miraculosum non quidem scripturis supradictis, sed veterum relatione

A. GOBELINO PERSONA. *Nola, cum monialis Budicæ esset moritura, sonitum sponte edens;*

ne ad nos usque deductum in præfato Monasterio dicitur continue suo tempore contigisse. Nola quædam bene sonora in ipso Monasterio tanto reverentia conservatur *i*, ut laicæ personæ non liceat, teste panno, quo circum amicta traditur, illam nuda manu tangere. Quæ quoties aliqua de ipsius monasterii monialibus fuerat in brevi decessura, sonum per se absque humano ministerio solebat reddere fortem. Quod non solum clerici et canonissæ illius monasterii, verum etiam personæ laicæ sexus utriusque Parrochiæ illius sibi constare verum esse dixerunt et dicunt, illud, quod scriptum est, " Auribus nostris audivimus, et patres nostri annuntiaverunt nobis *k*, " constanter allegando. Hanc nolam inter reliquias sancti Meinulfi, dum de sepulchro transferrentur, inventam, omnes asseverant. Sed quia de causa illa, quare cum funere suo fuerit tradita sepulturæ, se fatentur ignorare, non tamen absque certo mysterio omnes hoc factum fuisse, arbitrantur.

unde factum, ut in Sancti sepulcro fuerit inventa,

32 Super quo dum imaginabar attentius, menti meæ se talis ingessit ratio: Quod ex quo sanctus Meinulfus diaconi fungebatur officio, ad quod tunc forsan in elevatione Sacramenti, dum Missa Conventualis peragebatur, nolam hanc pulsare spectabat, prout adhuc in nonnullis conventualibus, et collegiatis ecclesiis hoc ad diaconum vel subdiaconum spectare dignoscitur, visum est illis, qui corpus ejus sepulchro condiderant, quod nola suo appropriata officio digna * foret recondenda secum sepulchro, prout adhuc moris est, ab antiquissimis etiam introductum temporibus, certas personas cum sui status insignibus tradi sepulturæ. Quemadmodum episcopus cum mitra et baculo, presbyter cum patena et calice, de more tumulantur. Hoc signum nolæ supradictum usque ad ultima completæ desolationis ipsius monasterii tempora non cessavit. Multi quidem adhuc sunt superstites, et quam plures nostris temporibus decesserunt, qui sonitum hujus nolæ, quoties aliqua de collegio inde etiam non solum per mortem temporalem, sed etiam civilem in proximo transmigratura fuerat, se testati sunt audivisse.

* *Garnefelt* digne

te quandonam prodigium illud adhuc fecerit.

33 Etenim mulier quædam ibidem adhuc perseverat, quæ dum die quadam, panibus, quos in ecclesia deposuerat, acceptis, ad egrediendum ecclesiam se divertit, nola supradicta sonante fortiter, tanto fuerat timore perculsa, ut, subito dimissis in terram panibus, limen januæ, per quam intraverat, veloci cursu transiret. Præterea dum super translatione status illius monasterii *l* jam tractatus fuerant inchoati, illius nolæ sonitus a multis auditus est; unde Abbatissa, ibidem adhuc sola de collegio degens in miseria, se in brevi morituram vehementer expavit, et hinc inde discurrens, mente stupida singulis his verbis aiebat. " Nunquid tu audisti sonitum campanulæ? " Et cum omnes, qui audierant, se audivisse referebant, ipsa de sua vita desperavit. Demum vario sic agitata mentis cruciatu, tractatibus de sua translatione jam habitis reductis ad memoriam, seipsam et alios præsumpsit consolari: verumtamen sic ipsa terrore perculsa in translatione sui multo facilius postea consensit, hac in corde suo præsumptione suscepta, quod, si loco cederet, sui translationem ab hac vita tempora per tempora longiora differret.

ANNOTATA.

a *Dum scilicet combustum sanctimonialis velamen seu peplum in vivis adhuc superstes redintegravit. Adi hic num.* 19.

b *Quod si hanc apparitionem non diu post Sancti transitum seu obitum accidisse, recte hic notet Gobelinus, lapidis sepulcralis, sponte sua in templo Budicensi dissilientis, miraculum, quod* Meinulphi *de terra levationem exiguo dumtaxat tempore præcessit, citius indubie, quam anno circiter, contra ac infra num.* 25 *docet, quinquagesimo, imo vero quam decimo post ejusdem Sancti nostri obitum acciderit. Sigewardus enim, quo standum, in Comment. prævio docui, insigne illud prodigium non diu post apparitionem, cui Sancti mortem brevi solummodo tempore prævisse, hic scribit Gobelinus, Budicæ factum esse, num.* 34 *tradit. At vero, cum Sancti, qui anno circiter* 857 *obiit, de terra levationem, etsi quidem non annis circiter quinquaginta, ut Gobelinus vult, annis saltem septem circiter supra viginti post ejus obitum evenisse, ex iis, quæ de solennitatis hujus epocha in Comment. prævio* § VI *disputata sunt, appareat, Gobelinus apparitionem, de qua hic agit,* non longe post *Sancti* transitum *seu obitum contigisse perperam hic scribit, nisi forte ab hoc biographo nostro, qui annis amplius sexcentis post Sancti obitum scribebat, harum vocum* non longe post *significatio ad annos circiter viginti quinque potuerit extendi.*

c *Vide huc facientia in* 2 *Sigewardi cap. ad lit.* c *jam notata.*

d *Orientalium videlicet, seu Anstrasiorum aut, si mavis, Lotharingorum.*

e *Arnulphus, non anno* 897, *uti hic notat Gobelinus, sed anno* 896 *Romanorum imperator fuit creatus, uti in Comment. prævio num.* 86 *ex Pagio jam monui,*

f *Biso ad cathedram Paderbornensem anno* 886 *aut sequenti fuit evectus, annoque* 908 *vita functus est, uti ad hunc annum et ad* 887 *in Annal. Paderborn. docet Schatenus, Vide etiam Comm. prævium num.* 93.

g *Pro anno, quo circiter hoc miraculum contigerit, adi pariter Comment. prævium num.* 93; *quod autem ad* XVIII, *quo id factum fuerit, Januarii diem pertinet, solus hunc assignat Gobelinus, qui, cum notas chronicas adulterinas alibi subinde adhibeat, nescio, an hic genuinam usurpet.*

h *Videsis, quæ de hoc aliisque miraculis, Sancti de terra levationem aut comitatis aut proxime prægressis, in Comment. prævio num.* 91 *et seq. edixi.*

i *De nola* S. Meinulphi *dicta, de velo seu peplo, dalmatica et cruce argentea, quæ, etsi corporis Sancti partes non sint, inter sacras tamen ejus reliquias religiose Budicæ asservari olim soluere, atque hodie ex parte asservantur, consule Comm. prævium num.* 118. *Hisce porro Sancti lipsanis alia adhuc ejusdem generis Joannes Probus in Chronico Budicensi pag.* 3 *adjungit, videlicet sanctissimæ Virginis Mariæ imaginem argenteam, calicem, quem* S. Meinulphus, *cum in suo diaconi officio* ad Missam ministraret, *altari imponere soluerit, et codicem Euangeliorum, quem una cum dalmatica,* S. Menulphi *dicta, periisse, in Notitiis Mss., penes me exstantibus, docet Gamansius.*

k *Ita*

A k *Ita fere Psalm.* 43 ℣. 1.

l *Ad canonicos Regulares scilicet, quæ quidem quo anno facta sit, in Comment. prævio* § VII *exposui; quo vero cum religionis canonicorumque Regularium incremento, id suis ad Sigewardinam Sancti Vitam Observationibus pag.* 121 *et seq. docet Overhamus, sæpissime in Commentario laudatus.*

A. GOBELINO PERSONA.

DE S. FELICULA VIRGINE

IN TERRITORIO AUTISSIODORENSI IN GALLIA

SYLLOGE

C. B.

VEROSIMILITER ANTE SECULUM X. *Sancta cujus multa Acta exstant, cultu ecclesiastico,*

Quod in Sanctis, in Opus nostrum inferendis, subinde accidit, ut de iis præter ecclesiasticum, quo gaudent, cultum vix quidquam exploratum habeatur, id maxime hodie in* S. Felicula *locum tenet. Acta enim hujus sanctæ Virginis quam cultu ecclesiastico a tempore immemorabili esse gavisam, hodieque gaudere in diœcesi Autissiodorensi ex antiquis hujus hodiernisque Breviariis constat, litteris consi-*
B *gnata non exstant, nec quæ qualisve fuerit, aut quo definito seculo floruerit, ulla docent, quæ noverim, monumenta antiqua. Joannes Le-Beuf, ecclesiæ cathedralis Autissiodorensis canonicus et succentor, editis, quæ ad civitatis Autissiodorensis historiam tum ecclesiasticam, tum civilem spectant, Monumentis, aliaque, qua capti ab Hugonotis seu Calvinistis, deindeque, hisce pulsis, in libertatem asserti Autissiodori historiam complexus est, Lucubratione in republica litteraria notus, qui et ipse de* S. Felicula *alia, quam quæ ad ejus cultum pertinent, monumenta non invenit, varias de hoc tum in laudata sua de capto ac dein in libertatem asserto Autissiodoro Lucubratione, tum in diversis, quas ad Majores nostros dedit, litteris Notitias suppeditat. Hasce ego omnes, quod pleraque, quæ de Sancta nostra probatioris fidei videntur, comprehendant, eo ordine, quo datæ sunt, e lingua Gallica in Latinam conversas huc transcribo, additis etiam nonnullis, prout conducere arbitrabor, ad calcem Observationibus, quibus et Notitias illas illustrem et quæ ex iisdem consectaria sint atque ad Sanctam utcumque spectent, studiosum lectorem edoceam.*

C 2 *Anno* 1721, *cum de novo condendo Kalendario, cultuque* S. Feliculæ, *aliquamdiu tum intermisso, in ecclesia Autissiodorensi restituendo Autissiodori ageretur, in epistola, ad Majores nostros* XXV *Aprilis data, laudatus Autissiodorensis canonicus ac succentor sic scribit:* Datur S. Felicula, I Augusti *(olim nimirum Autissiodori ex dicendis)* culta, cujus memoriam restituimus, quod Sanctam indigenam putemus, cujus reliquiæ partim sunt aut fuerunt Giemi, diœcesis Autissiodorensis oppido, partim in diœcesi Bituricensi Valeriaci ad Ligerim. Patrona est Giemi, sed a seculo XIII cum martyre Romano homonyma confunditur. *Ita ille, mox etiam subdens, quibus sese dubitare, edocerique velle innuit, an* Felicula, *quam Autissiodori cultam olim fuisse, dixerat, ea ipsa non sit, quæ ad* I *Augusti diem in editionis Lubeco-Coloniensis et Greveni Usuardo sub nomine* Facinolæ *notatur. Verum hanc dubitationem, documentis, nescio quibus, edoctus, post deposuisse videtur. Ita laudata sua, quam post anni* 1721 *vigesimam quintam Aprilis diem edi-*

de quo sacrisque ejus reliquiis missæ

dit, de capto liberatoque Autissiodoro Lucubratione arbitrari me facit. In hac enim, alteram simul jam nunc hic dandam Notitiam subministrans, pag. 259 *et seq. in locum, quo a Calvinistis, sacra omnia ac profana Giemi anno* 1567 *vastantibus,* S. Feliculæ *religiose ibidem asservatas reliquias impie fuisse dissipatas, docet, ita observat:* Reliquiæ illæ (S. Feliculæ *scilicet*) erant *(Giemi nimirum)* in collegiata S. Stephani ecclesia. Erant illæ ipsæ, quas Gilo, Giemi olim vi- E
cinorumque locorum dynasta, abstulerat e S. Brictionis castro, quo detectas atque e monumento lapideo, quod prope Brivodurum ad Orientalem fluvii Ligeris ripam esse norat, extractas sacerdos quidam detulerat. Omnino etiam verosimile apparet, dynastæ hujus liberalitate factum esse, ut Valeriacense in ducatu Bituricensi capitulum notabili ejusdem Sanctæ reliquiarum parte quondam fuerit ditatum. In libro, quem ibidem post Primam legunt, in collegiatam hanc ecclesiam multum beneficus fuisse invenitur. Solemnitas, qua Giemi recepta fuere sanctæ Feliculæ reliquiæ, V Octobris ibidem celebratur; verum a tribus quatuorve seculis hæc Sancta cum Magna Felicula Romana, cujus reliquiæ ex Italia numquam sunt egressæ, confunditur. Felicula Giemensis et Valeriacensis capitulorum, quæ invicem satis sunt vicina, verosimilius illa est, cujus memoria a quingentis annis ut minimum ad I Augusti diem cum solo Virginis titulo in diœcesis Autissiodorensis Kalendariis est signata. Eodem die in aliquot Usuardi exemplaribus sub Facinulæ aut Faniculæ, simpliciter Virginis, nomine invenitur, loco, quo colatur, non designato.

F *ad Majores nostros Notitiæ*

3 *Quibus ultimis ex verbis, utpote nulla dubitandi particula affectis, consequens est, ut, cum hæc scriberet, laudatus Autissiodorensis canonicus non amplius, uti ante fecerat, dubitarit, an* S. Felicula *sit ea ipsa, quæ ad* I *Augusti diem sub solo* Facinolæ *nomine in editionis Lubeco-Coloniensis et Greveni Usuardo memoratur. Atque hac de re eum post annum* 1721, *quo priorem supra huc jam transcriptam Notitiam dedit, non dubitasse, satis etiam apparet ex Notitia altera, quam anno* 1726, *cum capti liberatique Autissiodori Historiam jam vulgasset, in epistola, ad Sollerium nostrum data, suggessit his verbis:* Quod si novum nostrum *(anno scilicet* 1725 *excusum)* Kalendarium accepisti, in eo haud dubie ad quintam Octobris inveneris, S. Feliculæ obitum cum I Augusti die componi. Re vera ejus memoria ad hunc diem fuit in omnibus nostris Kalendariis a tempore immemorabili signata, id est, retrogradiendo ad seculum

AUCTORE C. B.

culum fere duodecimum. Verum a longo jam tempore mihi cogitatio incidit, quam tecum communicare huc usque fui oblitus. Est autem hæc: Cum primi mensium dies plures, quam alii, Sanctos exhibeant, factumne esse queat, ut aliquot ex his, dum verus mensis dies, quo obiissent, ignoraretur, primo ejus die fuerint locati? Hinc evenisse potest, ut S. Fanicula seu Fanicula ad I Augusti diem in quibusdam Usuardi exemplaribus consignetur; Ms. enim, in Pratensi S. Germani monasterio a me visum, Sanctæ hujus Officium inter id, quod de S. Bartholomæo, aliudque, quod de S. Augustino proponitur, collocatur, meminique, in hoc illam vocari Fascinulam, unius alteriusve litterulæ mutatione non semper exigente, ut Sanctos, in quorum nominibus hæc occurrit, faciamus diversos.

aliquot hic dantur,

4 *Porro, cum anno* 1733 *prodiisset Operis nostri primus Augusti tomus, nihilque in eo, quod ad* S. Feliculam *spectare posset, præter hæc in prætermissis, ad primum mensis illius diem occurrentibus, de Facinola verba,* Facinola, ibidem *(in Greveno)* etiam signata, æque mihi ignota est hactenus, *invenisset Autissiodorensis canonicus et succentor Le-Beuf, daretque anno* 1734 *ad decessores nostros epistolam, schedulam huic adjecit his verbis conceptam:* Sollerius ad I Augusti diem ne vel verbulum dixit de S. Felicula virgine, a tempore immemorabili ad hunc diem in diœcesi Autissiodorensi culta, uti antiqua hujus Breviaria ad ea usque, quæ seculo præterito fuerunt in usu, fidem faciunt. Cultus ejus interruptus in posteriori Breviario ad V Octobris diem est restitutus. Creditur hic esse dies translationis Feliculæ virginis, Sanctæ indigenæ et civitatis Giemensis patronæ, cujus reliquias Calvinistæ seculo XVI dissipavere..... Vita ejus ignoratur, nec alia, quam quæ ad ecclesiasticum sanctæ illius Virginis cultum spectant, monumenta invenio. In antiquis Giemensibus libris de hac Sancta invenitur Legenda, in qua ei attribuuntur omnia, quæ ad XIII Junii diem de Magna Felicula Romana *(in Opere nostro nimirum)* sunt dicta..... In Thesauro capituli Valeriacensis, quod Giemensi sat vicinum et in ducatu Bituricensi situm est, vidi S. Feliculæ, Autissiodori cultæ, maxillam, capsæ pretiosæ inclusam.

affectu olim fuit atque hodie afficitur Autissiodori

5 *Ita terminata schedula præfata, estque ultima e Notitiis, a jam sæpius laudato Autissiodorensi canonico de* S. Feliculæ *seu potius de ecclesiastico hujus cultu datis. Et sane, ut, quæ in illos observanda sunt, jam expediam, hunc esse, quo Sancta in diœcesi Autissiodorensi ad* I *Augusti diem olim fuit gavisa, valde antiquum, ex antiquis hujus Breviariis recte is scriptor docet. Ita mihi suadet vel solum penes nos exstans Autissiodorense Breviarium, quod seculi* XVI *initio aut citius notatur excusum, quodque ad* I *Augusti diem* S. Feliculæ *virginis commemorationem præscribit. Verum anne Sancta in tota Autissiodorensi diœcesi ad illum Augusti diem antiquitus ita culta fuit? Cum Giemum seu Giomum, diœcesis Autissiodorensis ad Ligerim oppidum, quod ab aliis, etsi ut apparet, minus recte, Genabum etiam vocatur,* S. Feliculæ *reliquiæ, ut Le-Beuf in posteriori e binis num.* 2 *datis Notitiis docet, fuerint olim, seculo nempe* XII, *uti ex infra huc transcribendis Breviariis Autissiodorensis verbis apparet,* V *Octobris die delatæ, verosimile videtur, hunc Octobris diem, a multis jam seculis Giemi, ac præcipue in collegiata hujus civitatis S. Stephani ecclesia, in qua sacra illa pignora fuerant deposita, ecclesiastico Sanctæ cultu solemnem quotannis exstitisse, dubitarique idcirco potest, an eam tunc in eadem ecclesia, nisi forte bis in anno cultu fuisse ibidem affectam velis, commemoratione, ad* I *Augusti diem in Officio seu Horis Canonicis facienda, honorari contigerit. Quoquo modo res hæc habeat, Sanctam equidem tam Giemi, quam Autissiodori cultu ecclesiastico ad* V *Octobris diem modo gaudere, e Notitiis huc jam transcriptis atque e recentioribus diœcesis Autissiodorensis tam Breviariis, quam Calendariis manifestum est.*

et verosimiliter etiam Valeriaci.

6 *At vero, sciscitabitur modo non nemo, an alibi etiam, quam in diœcesi Autissiodorensi, cultu ecclesiastico Sancta modo non gaudet? In diœcesi Bituricensi ac proin extra Autissiodorensem locus est ad Ligerim situs, qui Gallice* Leré *seu* Lerai *dicitur, Latineque a Catherinoto, quem supra etiam in Gallico hoc nomine Latinitate donando sum secutus, in ecclesiasticorum diœcesis Bituricensis beneficiorum Catalogo pag.* 5 *Valeriacum redditur; cum autem in collegiata ecclesia, quam locus ille complectitur, quamque anno circiter* 1100 *fuisse fundatam, laudatus Catherinotus loco cit. ait, Sanctæ nostræ maxilla, pretiosæ thecæ inclusa, uti ex Notitia, ultimo loco e Joanne Le-Beuf jam data, constat, religiose hodieque asservetur, ambigendum saltem apparet, an ibidem quoque cultu ecclesiastico Sancta non afficiatur; imo vero hoc honore* Feliculam, *cujus præterea aliquot reliquiarum fragmenta in Prioratu Charitatis ad Ligerim exstitisse, in capto suo liberatoque Autissiodoro ad calcem posterioris Notitiæ, num.* 2 *ex hoc Opuscula datæ, etiam docet Le-Beuf, jam inde a seculo* XII *in ecclesia illa fuisse affectam, vero videtur non absimile. Hæc enim jam tum Sanctæ reliquias possederit, si posteri e binis Notitiis, num.* 2 *e Le-Beuf hic transcriptis, sua modo, ut constare apparet, reapse etiam constet fides. Ita autumo, quod secundum eam quidem, qui* S. Feliculæ *reliquias, e S. Brictionis castro ablatas, collegiatæ S. Stephani Giemensi ecclesiæ donavit Giemensis dynasta Gilo, collegiatæ Valeriacensi ecclesiæ sacras Sanctæ reliquias pariter donarit; eæ autem, quibus Giemensis collegiata ecclesia fuit ditata, fuerint jam inde a seculo* XII *ad eam delatæ, ut novissimum diœcesis Autissiodorensis Breviarium, quo hic standum videtur in hodierni Officii Lectione quarta prodit hisce ad Sanctam nostram in ea spectantibus verbis:* Sanctæ Feliculæ virginis, olim juxta Ligerim in territorio Autissiodorensi sepultæ, sacras exuvias hoc etiam die *(quinta Octobris)* ante annos sexcentos ad Genabum seu Giomum castrum translatas fuisse, testantur omnia sancti Stephani Genabensis monumenta.

Tempus, quo obierit

7 *Ita recentius Autissiodorense Breviarium, anno* 1725 *primo excusum, a quo anni sexcenti, ante quos Sanctæ reliquias Giomum fuisse translatas, verbis recitatis id docet, retrogradiendo deducunt ad annum* 1125, *quo proinde sacra illa pignora Giomum fuere secundum præfatum Autissiodorense Breviarium translata. Ex hac porro facti hujus epocha consectarium est, ut* S. Felicula *certe non serius, quam seculi* XII *initio vitam hanc mortalem cum immortali commutarit. Verum anne annus aut saltem seculum, quo id evenit, certo definiri non potest?* Feliculam *ante seculum* X *obiisse, Kalendarium, Breviario hodierno Autissiodorensi præfixum, notat: et sane, cum sacra Sanctæ lipsana fuerint ex jam dictis seculo* XII, *non multum provecto, translata, factumque*

AUCTORE C. B.

A *ctumque facile esse queat, ut, antequam id fieret, ducentis circiter annis Sancta jam jacuisset sepulta, excessisse eam ante seculum* x *e vivis, vero non apparet absimile; quanto vero tempore citius id evenerit, nemo, quantum opinor, deficientibus ad id monumentis antiquis, sat tuto definiet, hincque ego, Kalendarium Autissiodorense mox cit. unice secutus, supra in margine hæc verba,* verosimiliter ante seculum x, *satis habui adscribere. Ad diem, quo Sancta obiisse traditur, sermonem modo convertamus. In Kalendario Autissiodorensi jam laudato hodie seu ad* v *Octobris diem expresse signatur,* Obiit (S. Felicula *videlicet)* i Aug.

Cur de ea ad i *Augusti in Opere nostro nihil dictum.*

8 *Et vero, cum Sancta, uti in una atque altera e Notitiis, supra huc transcriptis, docet Le-Beuf, ad* i *Augusti diem in omnibus antiquis diœcesis Autissiodorensis Kalendariis consignetur, hoc illa die reipsa forte ad Superos migrarit; verum, etsi res ita habeat, id tamen tunc accidisse, vel idcirco, quod non raro aliis, quam quibus vita functi sunt diebus, Sancti inveniantur Kalendariis Fastisque sacris inscripti, certum esse, neutiquam potest, nec pro certo etiam habuit* B *sæpissime jam laudatus Le-Beuf, Autissiodorensis canonicus ac succentor, uti in Notitia, num.* 3 *huc transcripta, non obscure prodit. At vero, inquies, cum Sancta equidem antiquis diœcesis Autissiodorensis Kalendariis ad* i *Augusti sit inserta, cur de illa ad hunc diem in Opere nostro ne vel verbum fuit prolatum? Cum* Felicula, *uti ex jam dictis liquet, cultu ecclesiastico, ut olim, ad* i *Augusti modo non gaudeat, sane inter Sanctos de illa ad hunc diem agendum non fuit. Nec video etiam, cur inter Prætermissos fuerit commemoranda, cum nulla prorsus vel Kalendaria vel Fasti sacri, quibus Sanctæ nomen ad* i *Augusti sit inscriptum, penes nos exstent, morisque nostri non sit, inter Prætermissos recensere Sanctos, quorum nomina in Monumentis, seu Hagiologiis Kalendariisve, quæ consulere ipsimet possimus, consignata non sunt; etsi autem ad dictum Augusti diem inter Prætermissos fuerit relata Facinola virgo, sicque saltem hujus occasione, utpote quam Le Beuf cum* Felicula, *Autissiodori culta, in posteriori e binis Notitiis num.* 2 *datis faciat eamdem, mentio Sanctæ nostræ Autissiodorensis Virginis fieri potuisset, fieri tamen id debuisse idcirco non videtur, quod, contra ac Le-Beuf sensit, admodum dubium appareat, an distincta hæc non sit a Facinola, utpote nullum prorsus, e quo cum* Felicula *esse indubie eadem credatur, characterem habente sibi adjunctum.*

C

Distinctio a Sanctis homonymis.

9 *Utut sit, quo sermonem de Sancta nostra, de qua, quod hodie ex dictis colatur, agendum hic fuit, modo absolvam, eam Le-Beuf, si forte non recte cum Facinola eamdem, recte equidem a Felicula Romana, ad* xiii *Junii apud nos jam data, diversam in Notitiis, supra huc transcriptis, facit. Etenim Sancta nostra in omnibus omnino, teste Le-Beuf supra in Notitiis, diœcesis Autissiodorensis Kalendariis solo Virginis titulo insignitur; unde fit, ut martyrio fuisse affecta non videatur; Felicula autem Romana, ad* xiii *Junii diem Fastis sacris inscripta, martyr in hisce omnibus diserte vocatur, reque etiam ipsa subivit martyrium. Adhæc (adi Operis nostri tom.* 2 *Junii, part.* 2, *pag.* 666 *et seq.) Feliculæ Romanæ reliquiæ, si forte, quod tamen non puto, ex Italia umquam, contra ac supra in Notitiis sentit Le-Beuf, fuerint egressæ, in Galliam tamen illatæ fuisse non videntur, ut vel hinc a sancta illa virgine et martyre* S. Felicula, *cujus reliquiæ præcipuæ olim Giemi exstiterunt ac hodieque maxilla Valeriaci ex dictis religiose asservatur, diversa debeat videri. Accedit etiam, S. Feliculam martyrem Romæ, uti in Opere nostro loco citato invenies, sepulturæ traditam fuisse;* Feliculam *autem Autissiodorensem prope Brivadurum diœcesis Autissiodorensis ad Ligerim oppidum, tumulum nactam esse, uti in posteriori e binis Notitiis num.* 2 *datis docet Le-Beuf; etsi autem hæc, uti et reliquæ, quas supra ex hoc scriptore retulimus, fidem integram in iis, quæ ad alia, quam ad Sanctæ nostræ cultum pertinent, non mereatur, qualecumque tamen pondus argumentis, pro distinctione inter* Feliculam *nostram et Feliculam Romanam facienda jam productis, adjungit, militatque etiam utcumque pro Virgine nostra Autissiodorensi distinguenda a quibuscumque aliis homonymis, licet interim, an cum aliqua ex his Sancta nostra sit eadem, revocari non inveniam in dubium.* E

F

AUCTORE J. G.

D

DE S. FROILANO EPISCOPO

LEGIONE IN HISPANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Loci notitia: Sancti in martyrologiis recentioribus memoria, præcepta in Romano annuntiatio, cultus in Hispania: controversia de ætate, qua vixerit, discussa et definita: qualia ejus Acta edenda.

Anno MVI. S. Froilanus Legione, cujus notitia datur.

Quæ *Ptolemæo lib.* 2 *dicitur* Germanica Legio septima Brigæcinorum, *in Itinerario Antonini Augusti* Legio Septima gemina *vocatur,* B *estque urbs Hispaniæ Taraconensis in finibus Asturum Cismontanorum, indigenis et plerisque Europæ gentibus* Leon *dicta, Italis vero* Leone di Spagna. *Urbs hæc, prout etiam in Divisione diœcesium et parochiarum Hispaniæ, Wambæ regi vulgo attributa, apud Loaisa Collect. Concil. Hisp. pag.* 136 *et* 137, *apud Aguirre tom.* 2 *Concil. Hisp. pag.* 315 *et Harduinum tom.* 3 *Concil. col.* 376 *et seqq. asseritur,* sedis regiæ, *nec non* civitas sacerdotalis et regiæ *præclaro titulo gaudet*, *ac* per Romanum Papam gaudere perpetua libertate atque alicui metropoli nunquam fuisse subdita, *ibidem etiam affirmatur. Præter non paucas Deo consecratas ædes, cathedralem ecclesiam habet insignem, ex quatuor totius Hispaniæ celeberrimis unam, et a mirabili pulcherrimoque structuræ artificio, multisque Sanctorum, ac nominatim* S. Froilani, *reliquiis summopere commendatam. De urbis fundatione, antiquitate et inditi nominis occasione multa tradidere scriptores, tum antiqui, tum recentiores, et hos inter in primis Athanasius de Lobera monachus Cisterciensis Ordinis, in Hispanico Opere, anno* C 1596 *edito, cujus titulus ita Latine sonat :* Historia magnitudinis antiquissimæ insignisque urbis et ecclesiæ Legionensis, ejusque episcopi ac patroni S. Froylani. *Sate fuse etiam Hispano idiomate de eodem argumento scripserunt Gonzalez Davila in Theatro ecclesiastico Castellarum tom.* I, *pag.* 343 *et seqq., Rodriguez Mendez Silva de Popul. Hisp. cap.* 8 *et novissime Henr. Florezius ex Ordine S. Augustini scriptor eruditus, tom.* 4 *Hispaniæ Sacræ pag.* 227 *et seqq., apud quos studiosus lector, si ampliorem loci illius, in quo tantisper hic vagari oportet, notitiam desiderat, reliqua, quæ ad ejusdem urbis situm et commendationem faciunt, commemorata reperiet.*

in Mrll. recentioribus variis diebus memoratus,

2 *In hac urbe, quæ regni cognominis caput est, eximia pietate colitur* S. Froilanus *seu* Froylanus, *episcopus Legionensis, qui in Annalibus Ecclesiasticis eruditissimi Baronii ad annum Christi* 1027, *num.* 14 Florianus presbyter *minus recte nominatur. Sanctum hunc Antistitem Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem* V *Octobris ita annuntiat :* Legione in Hispania S. Froylani episcopi, ejusdem civitatis patroni. *Eum contra die* I *Octobris Castellanus, die vero* III *martyrologi Benedictini referunt ; atque ita quidem Arnoldus Wion in Ligno vitæ, part.* 2, *lib.* 3, *pag.* 325 *eum celebrat :* Quinto Nonas Octobris... in Hispania depositio sancti Froilani, Legionensis episcopi et confessoris, doctrina et sanctitate conspicui. E *Tum pagina* 326 *eadem ferme habet, quæ lib.* 2, *pag.* 325 *de eo scripserat in hunc modum :* S. Froilanus sive Froyllanus, qui et corrupto vocabulo FLORIANUS vocatur, Hispanus, monachus et abbas de Moreruella prope Zamoram, creatus est episcopus anno Domini DCCCXX, ut vult Villegas, sive, ut morales asserit, DCCCLXX. Fuitque in ea potestate annis quinque, verbo simul et exemplo oves sibi concreditas incessanter pascens. Migravit ex hac luce anno DCCCXXV sive DCCCLXXV, ætatis suæ LXXIII, quinto Nonas Octobris. *Consonant Bucelinus in Menologio Benedictino pag.* 684, *et Hugo Menardus ab diem* III *Octobris, nisi quod hic in neutro suarum Observationum libro, ipsum tempus, quo Sanctus floruit, designarit ; sive quod assignatas a Wione et Bucelino chronicas notas errori conjunctas esse, sibi merito persuaserit, sive quod alia nulla ipsi præluxerint instrumenta, unde ætatem sancti Antistitis erueret. Benedictinis hagiologis quantum ad annuntiationis diem suffragatur Tamayus Salazar tom.* 5 *Martyrol. Hispan. pag.* 383, *ubi Sanctum nostrum hoc exornat elogio :* V Nonas Octobris... Legione in Hispania S. Froilani, ipsius urbis episcopi, qui cum ex Benedi- F ctini Ordinis Congregatione, ejus virtutum odoribus instantibus, ad episcopale fastigium eveheretur, sic in præsulatus munere sanctissimis vitam texuit facinoribus, ut miraculis admirabilis, præmium indeficiens confessor eximius pro labore receperit.

die v Octobris in Romano annuntiari cœpit vi decreti, anno 1716 editi,

3 *Videri mirum lectori poterit,* S. Froilanum, *qui, uti infra a pag.* 236 *probabitur, S. Attilanum Zamorensem postea episcopum, in disciplina monastica alumnum et in verbi Dei prædicatione comitem habuit, nusquam seu ad* III, *seu ad* V *Octobris in Martyrologio Molani anni* 1568, *Germanico anni* 1573, *et Galesinii anni* 1578, *imo nec in ipso Mrl. Romano, cum sancto suo discipulo comparere ; cum tamen in Annalibus Ecclesiasticis ad annum* 1027 *utrumque Sanctorum honore dignum, jure Catalogo ipsorum adscriptum reperiri, Baronius asserat. At, quæcumque demum fuerit prætermittendi olim præsertim in Martyrologio Romano* Froilani *nominis ratio, in quam operosius indagare necesse non est, defectus ille anno* 1716, *sub Clemente XI, Pontifice maximo, sublatus fuit, edito Congregationis Rituum decreto,*

A *decreto, quod exstat Bullarii magni tomo* 8 *seu tomo* 2 *Continuationis ejus pag.* 439 *editionis vulgo* Luxemburgensis *dictæ. Hinc Sanctus noster in Martyrologio Romano, a Benedicto Papa XIV aucto et castigato, locum suum habet die* v *Octobris; sic tamen, ut, qui in illo decreto* Fruilanus, *forte typographico mendo, vocatus fuit, in Martyrologio illo veriori suo nomine* Froilanus *appelletur. Porro ejus elogium, quod ab Eminentissimo Cardinale Origo compositum atque a sacra Congregatione ipsoque summo Pontifice approbatum fuit, ita sonat :* Legione in Hispania sancti Froilani, ejusdem civitatis episcopi, monasticæ vitæ propagandæ studio, beneficentia in pauperes, ceterisque virtutibus et miraculis clari. *Consuli de hoc elogio potest eruditissimus Pontifex, supra laudatus, lib.* 4 *de Servorum Dei Beatificatione etc. parte* 2, *cap.* 18, *num.* 16, *ubi decretum illud die* xv *Februarii anno* 1716, *non autem* xxx *Maii ejusdem anni, prout citata Bullarii editio habet, datum fuisse, scribit; ut adeo in alterutro Opere, jam citato, typographorum diligentia et accuratio desideretur. Sed levior hic defectus est, quam ut nos, ad*
B *Sancti cultum pertractandum progredientes, morari debeat.*

solennem tamen cultum diu ante nactus est in Hispania.

4 *Ceterum tametsi haud ita pridem Romano Martyrologio inscriptus fuerit, nihilominus tamen jam a longo tempore in omnibus. Hispaniæ ecclesiis cathedralibus solemni venerationis ritu, et duplici quidem* 2 *classis, ut testatur Directorium Valentinæ ecclesiæ metropolitanæ, sanctus Antistes coli cœpit; imo et in nonnullis Hispaniæ diœcesibus ritu duplici* I *classis ad diem* v *Octobris Ecclesiasticum de eo Officium celebratum fuit, ut manifestum est ex Ordine recitandi Officium divinum Matriti anno* 1684 *typis excuso, ubi sic legitur :* Legionensis diœcesis et ecclesiæ v Octobris : Froilani episc. et conf. præcipui patroni dup. I classis cum Octava in tota diœcesi : *et dein illud :* Palentinæ diœcesis et ecclesiæ. v Octobris : Froilani episc. et conf. duplex I classis cum Octava : *quæ verba de Lucensi diœcesi et ecclesia repetuntur. Solemnis ejus cultus antiquitatem ostendit Ambrosius de Morales, chronographus Philippi II, Hispaniarum regis, in suo Chronico generali Hispaniæ anno* 1586 *edito, tomo* 3, *pag.* 151, *ubi verbis Hispanicis testa-*
C *tur,* in cathedrali ecclesia *(Legionensi)* exstare S. Froilano dicatum sacellum, ejusque, utpote Sancti indigenæ, festivam lucem magna solemnitate celebrari. *Quin imo, teste Athanasio de Lobera, num.* I *laudato, tam sancti Præsulis nostri, quam S. Attilani, ejus quondam discipuli, Ecclesiasticus cultus, non ita multo post utriusque mortem initium duxit. Ita ipse in Prologo ad lectorem Historiæ urbis et ecclesiæ Legionensis, Hispanicis vocibus a me in Latinas versis, paulo ante paginam penultimam disserit :* Ut scriptis monumentisque antiquis constat, jam *(hoc est, anno Christi* 1596, *quo liber ejus excusus fuit)* quingentorum ferme annorum spatium effluxit, ex quo Sanctorum illorum *(*Froilani *et* Attilani*)* festi dies celebrati fuerint, quibus sine ullo dubio propriæ Sanctorum Lectiones, Antiphonæ et Responsoria, quæ nunc recitantur, antiquitus etiam in usu fuerunt; confirmatque, *inquit laudatus scriptor*, eorum antiquitatem tum veterum characterum ductus, tum ipse orationis stylus. *Ut proinde ejus testimonio de antiquo Legionensium Antistitis et Patroni cultu, utut fortassis minus, quam nunc, solemni, dubitari merito non debeat.*

auctore J. G.

Emortuale ejus tempus, de quo variæ sunt sententiæ,

5 *At multum abest, ut ipsum etiam tempus, quo Sanctus obierit, extra controversiam positum sit, cum inter magni nominis auctores Hispanos alii seculo* XI, *alii* X, *alii* IX *ejus obitum statuant, et sic quidem, ut, qui in idem seculum consentiunt, in ejusdem seculi designandis annis dissentiant, prout ex verbis Wionis num.* 2 *adductis, et ex iis, quæ infra dicenda sunt, videre est. Sed quænam ex tam discrepantibus sententiis amplectenda præ ceteris est? Respondeo, illam esse, quæ seculi* XI *initio seu anno Christi* 1006 S. Froilani *mortem innectit. Hanc vel invenit, vel primus, quod sciam, stabilivit Athanasius de Lobera jam supra laudatus, eique Antonius de Heredia, Tamayus, Yepesius, Mabillonius aliique adhæserunt, testimoniorum, quæ Lobera protulit, auctoritate pondereque convicti. Hæc priusquam ego in medium adducam, duo præmonuisse ex re erit. Alterum, Hispanicam æram, ut Florezius in Chronologia Hist. Hispan. part.* I, *cap.* I, § I *aliique alibi passim statuunt, vulgari nostræ æræ triginta et octo annis præ-* E
currere; alterum, uti idem Lobera pag. 137 *et Cangius in Lexico, verbo* Testamentum, *Cardinalis Aguirre pluresque alii docent, nomine* Testamenti *etiam comprehendi quascumque donationis seu largitionis chartas, testium subscriptionibus seculo* X *ac deinde in Hispania firmatas. Primum igitur testimonium, quo pateat,* S. Froilanum *non anno Christi* 875, *nedum anno* 825, *uti quidam contendunt, e vivis abiisse, suppeditat nobis Veremundi II, Legionensis regis charta, die* XXVII *Novembris æra Hispanica* 1028, *seu anno Christi* 990 *data, quam summatim Lobera exhibet pag.* 114 *et seqq. Hæc autem, eo teste, ita concluditur :* Beremundus serenissimus princeps, votum et holocaustum meum, quod sponte ego Deo meo pro remittendis peccatis meis et absolvendis delictis hunc * testamentum offero et in concilio manu propita * signum signavi solito more et amore Dei; *et dein post episcoporum Armentarii Dumiensis, Pelagii Lucensis, Petri Iriensis et Ximenii Astoricensis, qui sub seculi* X *finem vixerunt, sequitur Sancti nostri facta, uti apparet, regii scribæ manu confirmatio, in hunc modum concepta :* Clarus et magnus Froilanus, Legionensis episcopus confirmat. *Ex qua subscriptione, inquit Angelus Manrique* F
Annal. Cisterc. ad annum Christi 1131, *cap.* 8, videas reverentiam in Froilanum atque ejus apud omnes venerationem, quem vel viventem præsentemque et solum inter tot ac tantos Hispaniæ præsules Magnum et Clarum instrumenta publica vocant, forte sine exemplo, aut cum rarissimo. *Sed hæc per transennam dicta sunto.*

* hoc
* propria

et tempus gesti episcopatus ex diplomatis variis eruitur,

6 *Quia vero laudatus Lobera pro Latinis ac primigeniis verbis, quibus dati diplomatis tempus signetur, Hispanice versa dumtaxat edidit, juverit ejusdem Veremundi regis diploma, anno Christi* 999 *Nonis Januarii datum, partim describere, ut hinc, tamquam ex ipso fonte liqueat, sub hoc rege* S. Froilanum *una cum memoratis supra episcopis floruisse, ac proin errasse illos, qui eum ad seculum* IX *vel initium* X *removent. Diplomatis verba, quæ huc faciunt, apud Yepesium in Appendice Centuriæ* 6 *Chronici Ord. S. Benedicti pag.* 433 *versa, ita se habent :* Facta series testamenti vel restaurationis titulorum

AUCTORE J. G.

rum *(monasterii S. Laurentii de Carbonario, nunc* Carbuero *dicti)* a me jam dicto principe Beremundo, ipsis Nonis Januaris, æra tunc discurrente post millesimam inchoante septima, post jam peracta tricesima *(id est, æra Hispanica* 1037 *seu anno Christi* 999*)* Beremundus rex in hoc factum testamentum, quod fieri elegi, ad confirmandum manu propria signum injeci. *Et mox ante alias sacerdotum virorumque principum subscriptiones, hæ, quæ ad rem nostram attinent, sequuntur :* Sub Christi nomine Armentarius, Dumiensis sedis epis. conf. Sub Domini auxilio Pelagius Lucensis sedis epis. conf. Sub pondus timoris Domini Petrus Yriensis et Apostolicæ sedis epi. conf. Sub Trinitatis indivisibilis *(forte deest* invocatione) Froilanus Legionensis sedis epis. conf. *Demum, in alia charta, qua monasterio SS. Facundi, Primitivi et Tyrsi,* De Domnos sanctos *vocato, multas possessiones liberalitate non vulgari* S. Froilanus *attribuit, clarissime etiam sententia nostra firmatur. Verba, utut etiam barbare Latina audi :* Factum textum scripturæ notum die, quod erit decimo octavo Kalendas Octobris, æra MXXXVIII regnante rege Veremundus in regnum avorum B suorum. Ego Froilanus episcopus sub Dei gratia Legionensis sedis episc. in hanc cartulam testamenti, quam fieri volui et legendam cognovi, manu mea confirmavi. Ego Veremundo rex confirmo et roboro *etc. Integra hæc charta videri potest apud Yepezium in citata Appendice pag.* 445 *versa et apud Mabillonium Sæculi* VI *Bened. part.* I, *pag.* 60, *ubi illam, servata nativa phrasi, tametsi solœcismis horrida, ex Yepezio edidit, quem in omnibus ad apicem secutus, æram quoque* 1038 *signavit, cujus loco substituendam esse æram* 1037, *patet tum ex Veremundi II epitaphio apud Ambrosium Morales lib.* 17, *cap.* 23 *relato, ubi hic rex æra* 1037 *in pace quievisse asseritur, tum ex eo, quod die* III *Octobris anno Christi* 999 *seu æra Hispanica* 1037 *Alphonsus V, Veremundi successor, Legionensi regno jam tum præesset, uti ex ejus diplomate, de quo Lobera pag.* 131 *versa agit, aperte conficitur.*

statuiturque Sanctus Legionensem sedem tenuisse ab anno Christi 990 usque ad 1006 :

7 *Ut autem eadem opera, qua Sancti ætatem demonstro, annos pariter gesti episcopatus exhibeam, pergo recensere diplomata, quæ eum ab anno Christi* 990, *quo anno Sabarico, sub mensem Martium, ut Lobera pag.* 114 *probat, defuncto dein successit, usque ad* 1006, *seu æram Hisp.* C 1044, *Legionensem sedem tenuisse, probent. Laudatus jam sæpe Lobera pag.* 133 *ait, se de verbo ad verbum ex Latino in Hispanum idioma vertisse exhibitam a se loco citato* S. Froilani *chartam, qua hic multas ecclesiæ suæ cathedrali possessiones attribuit. Huic autem diplomati, teste eodem scriptore, qui autographum in archivo Legionensis ecclesiæ servatum, inspexit, æra Hispanica* 1040, *dies vero* XXI *Decembris apposita est, atque adeo, anno Christi* 1002 *ad finem vergente, Legionensi ecclesiæ adhuc Sanctus noster præerat. Quod autem anno Christi* 1306 *in vivis etiam fuerit idem Legionensis Præsul, manifeste patet ex geminis chartis, ab eo subscriptis, quarum altera, ut idem Lobera fol.* 148 *verso testatur, æram Hispanicam* 1044, *diem vero* XV *Januarii; altera vero, eamdem æram, diem vero* I *Martii refert. Cum itaque, ut supra præmonui, vulgarem æram nostram Hispanica* 38 *annos prævertat, necesse est, ut, qui æra Hispanica* 1044 *geminis chartis suum nomen subscripserit, anno Christi* 1006 *in vivis adhuc fuerit. Ad hujus* D *autem anni exitum non pervenisse* S. Froilanum, *videtur ex eo probabiliter concludi posse, quod in venditionis charta, in Legionensi ecclesia servata, quæ mense Aprili æra* 1045 *data scribitur, non* Froilani, *sed* Munii *seu Martini, ejus in Legionensi sede successoris nomen legatur. Ita rursus idem Athanasius de Lobera pag.* 149, *cui quominus plena fides in his habeatur, nihil prorsus obstare video. Hinc, tametsi omnino certum non sit,* S. Froilanum, *anno Christi* 1006 *jam senescente, ad Superos abiisse, id tamen, ut dixi, sat verosimile apparet, nec a vero abludit, diem* V *Octobris, qui sancti Præsulis cultui sacer est, eidem etiam fuisse emortualem.*

neque, quod quidam perperam volunt, duo Froilani

8 *Hic tamen nodus aliquis occurrit, prima fronte non adeo facili solvendus negotio. Quippe antiquarum rerum periti viri, qui non indiligentius, quam Lobera, ecclesiæ Legionensis tabularium perscrutati sunt, vetustis, quæ ibi deposita exstant, instrumentis insistentes, duos Froilanos eodem fere tempore Legionenses episcopos statuunt : alterum quidem, quem Sanctum nostrum esse volunt, annis* 4, *nempe ab æra Hispanica* 1010 *usque ad æram* 1014, *seu ab anno Christi* 972 *usque ad* 976 *sedem illam tenuisse, affirmant; alterum vero Froilanum, a Sancto nostro diver-* E *sum, ab æra Hispanica* 1028 *usque ad* 1039, *seu ab anno Christi* 990 *usque ad* 1001 *eamdem cathedram occupasse, adstruunt. Quam vero non fragili fulcimine suam stabilire sententiam conentur, liquet ex eo, quod ipsammet* S. Froilani *chartam a Lobera cap.* 30 *editam, et a nobis num.* 5 *citatam, ipsi pro se adducant; nam, inquiunt, cum hæc in autographo proferat æram* MX, *necesse est, ut, deductis ex Hispanica æra* 38 *annis,* S. Froilanus *ad annum Christi* 972 *Legionensis episcopus fuerit. Cum vero, Sabaricus, uti quatuor ab eo firmatis chartis, et fatente pag.* 113 *versa ipsomet Lobera, omnino manifestum est, sedem illam ineunte anno Christi* 990 *occupaverit, ac rursus ab æra* 1028 *usque ad* 1029 *seu ab anno Christi* 992 *usque ad* 1001 *Froilanus aliquis Legionensis præsul in antiquis chartis compareat, hinc gemini, inquiunt,* Froilani *procul dubio admittendi sunt, prior quidem, qui Sabaricum præcesserit, posterior vero, qui eumdem Sabaricum fuerit proxime subsecutus. Ita ipsi, Sancti nostri episcopatus initium anno Christi* 990, *seu æræ Hispanicæ anno* 1028, *obitum vero anno Christi* 1006 *perperam a nobis innecti, invicto, ut primum apparet, argumento contendunt.* F

Legionenses episcopi sub idem fere tempus admittendi sunt ;

9 *Sed hæc tota, quanta est, evanescit difficultas, facilique cuneo is solvitur nodus, si veterum Castellanorum arithmeticum characterem, qui in Veremundi regis charta in hunc modum* (X) *efformatus est, non denarium numerum, sed quadragenum denotare, cum Lobera pag.* 150 *agnoscamus, quo teste, retortus ille calami ductus, qui numero* X *supereminet, pro numerali nota* L, *uti etiam apud Berganzam in Antiq. Hisp. part.* 2, *pag.* 579 *videre est, exaratus olim fuit, sitque adeo antiquis Hispanis idem plane numerus* X, *qui nobis nunc est* XL. *Non diffitetur quidem laudatus scriptor, in nonnullis documentis antiquis etiam numerum quadragenum figura nonnihil ab assignata discrepante exhiberi, nimirum per partem litteræ* X *inferiorem ducta transversim linea obliqua, uti curiosus lector apud Stephanum de Garibay in suo Compendio historico Chronicorum Hispaniæ lib.* 9, *cap.* 5, *pag.* 338 *numeralem illam notam videre potest. Verumtamen, inquit Lobera pag.* 149 *versa, antiquus ille Legionensis*

A *sis codex, manu exaratus, quem vulgo* el tumbo redondo *vocant, sic in diplomatis publicisque instrumentis, quæ exhibet, quadragenum numerum semper exprimit, ut loco characterum* XL *retortus ille calami ductus numerali litteræ* X *superscribatur. Quod cum vel nescirent illi antiquitatis scrutatores, qui duos Froilanos statuunt, vel saltem cum id attentius non considerassent, pronum ipsis fuit in sententiam nostræ oppositam fidentius ire; ac per consequens non plures, quam* 4 *annos Sancti nostri episcopatui adscribere coacti fuerunt. At si, ubicumque arithmetica illa veterum Hispanorum nota reperitur, loco numeri denarii, quadragenus intelligatur, prout ita intelligendum esse, merito Lobera contendit, omnia tunc sponte fluent, nec adeo consequens fiet, ut aliis adversæ opinionis absurdis parcam, Alphonsum V, qui una cum sua matre æra Hispanica* MX *donationis a* S. Froilano *facta diplomati pari forma arithmetica subscripsit, anno Christi* 972 *Legionense regnum administrasse, quo tempore nondum certe natus erat, cum ex communi veterum recentiorumque sententia quinquennis dumtaxat puer fuerit, dum anno Christi* 999 *Veremundo II in Legionense regnum successit. Ex qui-*
B *bus cum manifeste pateat, arithmeticum illum characterem* X, *non alium, quam quadragenum numerum denotare, consequens est, ut* Froilanus *non æra Hispanica* 1010, *seu anno Christi* 972, *sed æra* 1040 *seu anno Christi* 992, *Legionensem cathedram tenuerit, ac proin non Sabarici decessor, sed successor fuerit, ut adeo minime necesse sit, duos* Froilanos *Legionenses episcopos statuere, cum uni eidemque annos* 16 *episcopatus ab anno Christi* 990 *usque ad* 1006 *attribuendo, omnia aptissime in concordiam adducantur, nec quidquam absurdi, uti in aliorum sententia, admitti a nobis debeat.*

nec Sanctus noster ante seculi x exitum, uti auctores magni nominis adstruunt,

10 *Fateor tamen, me, cum annum Christi* 1006 S. Froilano *emortualem statuo, præter nonnullos recentiores, etiam antiquos aliquot scriptores adversarios in eo pati, videlicet Pelagium Ouetensem episcopum, Rodericum Ximenes, Toletanum archiepiscopum et Lucam Tudensem, inclytos omnes Rerum Hispanicarum scriptores, qui* Froilanum *ante seculi* X *exitum vita functum fuisse, aperte innuunt. Atque ita quidem Pela-*
C *gius, horum antiquissimus, in Brevi Compendio a Sandovalio edito, pag.* 63 *in Veremundo II, Legionensium rege, scribit:* Igitur propter peccata memorati principis *(Veremundi II)* et populix rev Agarenus, cui nomen erat Almanzor, una cum filio suo a Damielchet *(cum Roderico* Abdemelich *vel cum Luca Tudensi* Abdameleh *legendum puto)* cum Christianis comitibus exiliatis disposuerunt venire et destruere et depopulari Legionense regnum. Cum vero audivissent et cognovissent Legionenses et Astoricenses cives, illam plagam venturam super eos, cœperunt ossa regum, quæ erant sepulta in Legione et Astorica una cum corpore S. Pelagii, quod posuerunt super altare beati Joannis Baptistæ. Quidam autem ex civibus Legionis levaverunt corpus sancti Froilani episcopi infra Pyrineos montes in Valle Cæsar, et posuerunt eum super altare sancti Joannis Baptistæ. *His quantum ab substantiam consona tradunt laudati Rodericus lib.* 5 *de Rebus Hispan. cap.* 14 *et Lucas Tudensis in Chronico mundi pag.* 87. *Itaque, sive cum Mariana aliisque scriptoribus anno Christi* 985, *sive cum Joanne de Ferreras in Historia Hispaniæ parte* 4, *anno Christi* 996 *Almanzoris, Maurorum ducis contra Legionensem urbem expeditio illigetur, cum certe hæc ante sec.* X *exitum statui debeat, nimirum sub Veremundo II, cujus nempe jussu* S. Froilani *aliorumque Sanctorum reliquias et regum corpora, nec hostibus ludibrio essent, Ouetum translata fuisse, laudati scriptores tradunt, consequens ex iis est, ut ante annum Christi* 1000 *Sanctus noster in vivis esse desierit, atque adeo, ut nulla veri specie ejus obitus usque ad annum Christi* 1006 *a nobis differatur.*

AUCTORE J. G.

defunctus fuisse dici debet, sed neque sub annum 1016.

11 *Ita quidem argui contra sententiam nostram potest. Verum, cum laudatus Pelagius toto seculo post Sancti obitum elapso Breve Compendium suum scripserit, at ex pag.* 77 *linea penultima editionis Sandovalianæ, in qua de æra Hispanica* 1147 *mentio fit, dilucide constat, cumque Rodericus Toletanus et Lucas Tudensis ducentis et amplius annis Sancto nostro posteriores sint, tametsi eorum, cum de rebus sua ætate gestis scribunt, auctoritatem maxime suspicio et veneror, ea tamen in re nostra mihi tanti ponderis non est, ut manifesto plurium diplomatum testimonio contraire ausim. Etenim cum hi scriptores in parachronismum impegerint, quando Adaulphum, Compostellanum episcopum, multo* E
ante, uti ex Compostellana Historia apud Florez tom. 3 *Hispan. Sacræ in Appendice num.* X, *pag.* LIX *et* LX, *et lib.* 6, *cap.* 14, *num.* 341 *Bibliothecæ Veteris Hispaniæ patet, defunctum, a Veremundo II objectum indomito tauro fuisse narrant, quidni eos paulo post, cum de translato* S. Froilani *corpore scribunt, in anachronismum etiam lapsos esse dicamus? Utut sit, certe ex sanæ criticæ regulis constans diplomatum a* S. Froilano *signatorum testimonium, auctoritati horum scriptorum, ne quidem subæqualium, præponderare omnino debet. Nec est, quod virum eruditum Joannem de Ferreras ejusque Gallicum interpretem d'Hermilly, cum ad annum Christi* 999 *ambo, Sanctum nostrum anno Christi* 1016 *obiisse, scribunt, aut hic audiamus, aut uberius confutemus, eum eorum hæc sententia, si tamen typothetæ mendum non sit, ex iis, quæ num.* 7 *dicta sunt, manifeste erroris convincatur.*

Cum Sancti Acta vel a synchronis non descripta, vel deperdita sint,

12 *Atque utinam, quemadmodum Sancti ætas ex synchronis obstensa documentis est, ita etiam res ab eo præclare gestæ et singularia, quæ ab eo patrata dicuntur miracula, ex coævis suppari-busve scriptoribus hic poni ante oculos possent! At, quod dolendum maxime, a nemine, horum* F
oculato teste, vel etiam scriptore æquali, Vita ejus commendata litteris est; aut, si unquam Opus illud exstiterit, hostiumque furori incendiisque subductum feliciter fuerit, nondum Mabillonii tempore, nec hactenus, ut quidem norim, e tenebris erutum est. Hinc laudatus Mabillonius parte I, *Sæc.* VI *Bened. pag.* 58 *ita loquitur:* Froilani gesta plerique recentiores Hispani scriptis mandare curarunt, quamvis nemo antiquus qui quidem notus sit, ejus Vitæ auctor habeatur. *Neque id ita mirum videri debet, cum a seculo* VIII *vix ineunte usque ad seculum* XIV, *quo vix tandem durissimum Hispania Maurorum jugum excussit, nihilo minus quam frequens litteris et scriptoribus locus in illa orbis parte datus sit. Ita ferme Nicolaus Antonius, vir imprimis eruditus, qui etiam tom.* I *Biblioth. veteris Hispaniæ pag.* 319 *hæc apposite ad rem nostram scribit:* Nec miraberis, lector, magnæ hujus calamitatis defuisse tempore viros illos, doctrina olim inter nos ac toto terrarum orbe inclytos, quorum nomina huic albo insereremus. Raras igitur

AUCTORE J. G.

igitur scriptorum spicas, quibus malignum ab Austro et Oriente veniens pepercit sydus, ac tritura Saracenorum non excussit, legere nunc erit opus, ac veluti disciplinæ ignis fere exstincti scripturas quasdam historiæ hujus gremio, ne pereant, confovere. *Equidem tomo* 2 *Bibliothecæ suæ veteris auctores aliquot* S. Froilano *suppares laudatus Antonius producit, qui, sin minus fuse et erudite, saltem brevissime et incomposite, ut tunc res gestas notare in more ipsis erat, sancti Præsulis nostri Vitam conscribere potuissent ; at neminem unum qui id reipsa præstiterit, diligentissimus ille Bibliothecæ scriptor commemorandum invenit.*

ea, quæ ex variis etiam antiquis collecta sunt, edere visum est.

13 *Neque aliunde multum subsidii exspectare licet. Quippe* monasterium Morerolense, *cui* S. Froilanus *abbas præfuit, et in quo proinde quædam de eo monumenta exstitisse, credibile est,* tam funestum, *teste Lobera in Prologo*, tribus vicibus passum est incendium, ut scripta omnia antiqua igne consumpta fuerint. *Quod vero spectat ad Legionensis ecclesiæ tabularium,* in illo, *ut idem scriptor, oculatus testis, asserit,* plurima quidem instrumenta vetera servantur; verum, quid singula contineant, non sine diuturni temporis spatio et labore improbo cognosci potest. B Accedit, *inquit,* quod ex iis multa litteris exarata sint Gothicis, atque ita, quod rei caput est, temporum vitio exesa et corrupta, ut legi nullatenus posse videantur. Zamorensis *autem* ecclesia, *ut idem Lobera testatur,* nulla, quæ sint alicujus ad rem nostram momenti, aut quæ ante Alphonsum, regem Legionis, hujus nominis VI, data sint monumenta, in suo tabulario possidet. *In summa igitur documentorum, Sancti temporibus æqualium, penuria constitutis, reliquum nobis nihil est, quam ut Loberæ, Tamayi, Yepezii et Mabillonii exemplis insistentes, in unum collecta lectori curioso exhibeamus, quæ de* S. Froilano *in memoratis num.* 4 *antiquis Lectionibus aliisve Breviariis aut scriptoribus consignata litteris exstant. Cum vero ejusdem Loberæ de hoc argumento Hispanicum Opus, præterquam quod multa, ad* S. Froilani *gesta nil conducentia contineat, nimium quantum prolixum sit, ut integrum Latinitate donetur atque hic locum inveniat: Yepezii vero et Mabillonii lucubrationes non tam pro ipsis Sancti Actis, quam pro Commentario in ejus gesta haberi possint, convenientius visum est ea Acta recudere* C *notisque tum criticis tum historicis illustrare, quæ laudatus Tamayus ad diem* III *Octobris ex vetustis, ut vocat, Breviariis Legionensi, Compostellano, Zamorensi, Burgensi, Lucensi aliisque, uti et ex variis scriptoribus in unum redacta vulgavit. En adeo illa, prout in Martyrologio Hispano, servatis, ut arbitror, quantum fieri potuit, ipsis Breviarium verbis, tom.* 5, *pag.* 5, *pag.* 389 *et seq. exstant, quæ quantam mereantur fidem, tunc eruditus lector manifestius dispiciet, cum in lucem prodierit, auctore laudato Florezio, tomus ille Hispaniæ Sacræ, qui Legionenses episcopos complecti debet.*

D

ACTA

Ex Breviariis variis etiam vetustis collecta tom. 5 *Martyrologii Hispani a pag.* 389.

Sancti natale, institutio, secessus in eremum,

Froilanus, origine Hispanus, in suburbio urbis Lucensis *a* provinciæ Galleciæ, ex nobilibus parentibus ortus, cujus mater Froila *b* fuit, patris vero nomen adhuc ignoratur. Ab infantia sanctis disciplinis imbutus, Deum timens, a malo recedens, cordis sui intima ad æthera sublevans, terrena cuncta despiciens, plenus fide et operibus bonis, ætatem illam transegit. Adolescens factus, præcognitis humanæ vitæ periculis, patria, parentibus et mundialibus honoribus relictis, cum decem et octo esset annorum, ad eremum evolavit *c*, cupiens solitariam vitam ducere. Qua inter sylvarum E opacitatem et montium hirsuta latibula delitescens, Deo gratus et sibi lætus plurium annorum exegit curriculum. Sed quia vas electionis prædestinatus erat ad multorum illuminationem, prædicationis officium, non sine prodigioso sui ipius experimento, accipere conatus est. Nam, cum quadam die dubius, an prædicationis munus sibi insumere licere, accitis prunis ardentibus et in ore ejus missis, nullum adustionis sensit ardorem, uno nullum ignis signum suæ operationis in ore reliquit *d*. Igitur hinc tanto prodigio fretus, gratiis Deo actis, protinus ad opus prædicationis se accinxit, et ut officium illud Dei benedictione perageret, in oratione positus auxilium a Domino cordis ardore et mentis fervore deposceret, intempesta nocte nimiam vidit in eremo claritatem fulgentem, duasque palumbas in ore suo intrantes, quarum altera, quæ flammei coloris erat, eum demulcebat *e*.

verbi Dei prædicatio et factum ab eo prodigium recensentur.

2 Quibus signis lætus assurgens, eremum multo mane deferens, ad plana descendens, populis frequenter prædicare cœpit, ex cujus ore magnalia atque dulcia eloquia, præclara verba exhibent et suavia. Quod munus præconis verbi Dei tanto exe- F cutus est populorum profectu, ut eum Spiritu Sancto repletum communi voce conclamaretur. His accessit celebre miraculum, quod iis temporibus evenit; nam cum Homo Dei secum semper asellum, qui librorum sarcinam deferret, haberet, isque nocte quadam a lupo interemptus esset, beatus Vir, Dei misericordia fretus, animal rapax voce præceptiva vocavit, ut coram se præsto esset, et de asello devorato protinus rationem redderet. Affuit interpellationibus Viri Dei funestus lupus, plurimis, qui sanctum Virum sequebantur, præsentibus, et, demisso capite et ferocitate deposita, ad pedes Froilani provolutus, pœnitentiam de facinore, a se commisso, petebat. Tunc Dei Servus, ut sarcinam librorum, quam asellus portare consueverat, super ejus humeros perferret, mandavit; qui onus accipiens, mansuetus et humilis, per multos annos Viro Dei adhæsit, omnibus populus præbens humilitatis exemplum et Froilani sanctitatem demonstrans *f*.

3 Post

Monasticam vitam amplexus, S. Attilanum sibi adscivit,

A 3 Post hæc hominum auras vitans, publica fugere loca constituit, et, ut creditur, cucullam Benedictinorum monachorum induens, postquam illius Ordinis Regulam professus est *g*, solitariæ vitæ habitaculum quærens, aptum in montem Cuturrinum *h* ascendens, sibi in profunda valle ædiculam extruxit exiguam, ubi in contemplatione, oratione, jejuniis et aliis mortificationibus aliquantulum temporis exegit. Cujus famam sanctitatis agnoscens Attilanus *i*, Sahaguntinensis cœnobii alumnus, ut perfectioribus doctrinis imbueretur, illum inquirere destinavit, et in montem eumdem, quo Froilanus secesserat, ascendens, sanctum Virum invenit, cujus genibus provolutus, ab eo benedictionem accepit, illique omnia sui cordis intima propalavit. Tunc Froilanus locum, ubi etiam ædiculam construeret, demonstravit, qua orationi et meditationi insisteret. Attilanus protinus obedivit et, cellula constructa, vestigia sancti Magistri humili submissione insectatur. Hic sancti Eremitæ vitam angelicam aliquantulum egere: sed cum illorum celebris fama totam pervolaret B provinciam, ad eos audiendos populorum frequentia confluebat. Hinc vero Froilanus, multorum precibus flagitatus, ad oppidum Vesum *k* descendit, ubi confessorum turbas alimentis non solum spiritualibus, sed etiam corporalibus reficeret.

ædificatisque cœnobiis aliquot,
* edocente
* propinante Froilano

4 Divino igitur favente auxilio, cœnobium ibi ædificavit, trecentis monachis congregatis, quos pabulum cælestis doctrinæ edocens * et monasticam disciplinam propinans, *, brevi domus illa ejusque monachi ministerio sanctorum Abbatis et Prioris, domicilium sanctitatis et thesaurus perfectionis vocata est. Hic crebris miraculis Froilanus summam acclamationem adeptus, et assiduis virtutum cumulis celebrem famam consecutus; cum res Christianæ in ultimo vitæ periculo conspicerentur, frequentibus Sarracenorum victoriis, ita ut passim excidium alterum, peccatis nostrorum deposcentibus, timeretur *l*, illius virtutes et prodigia ad Legionensium regem *m* devenere, qui ejus sanctitatem exaudiens, ad se ut veniret, rogavit. Cui cum maximo honore suscepto causam adventus propalavit, ut statum regni, Agarenorum insolentiam et temporum angustias detexit. Tunc C sanctus Abbas iram Domini propter peccata populorum et procerum brevi conspiciendam et experiendam, nisi pœnitentia Numinis furorem placaret, publicis concionibus manifestavit, et regi, quid faciendum esset, prædixit. Qui sancto Viro ad fratrum sustentationem copiosam offerens pecuniam, potestatem in toto regno suo, ubi aptius et commodius sibi videretur, cœnobia condendi dedit *n*. Hinc ad suos reversus et ab Attilano et sociis benigne susceptus, Dei amore inflammatus et tantorum monachorum prole contentus regioque diplomate *o* fretus, novas monachorum colonias erigere decrevit. Ædificato igitur Taborensi *p* monasterio, multisque aliis juxta fluvium Estolam, seu Ezlam *q*, sibi habitaculum Moreerolam *r* nomine cœnobium, ubi ducentos fere monachos congregavit, sub se abbate et Attilano Priore construxit.

consecratur episcopus ac virtutibus miraculisque clarus moritur.

5 Eo tempore Legionensi atque Zamorensi ecclesiis pastoribus orbatis, cum rex *f* Legionensis tantam in viro Dei Froilano virtutem et divinam gratiam conspexisset, clamori populi id enixe poscentis, proprioque desiderio satisfacere volens, sanctum Virum, tametsi invitum et renuentem, in episcopum Legionensem ordinari, non sine maximo cunctorum applausu curavit, sancto etiam Attilano Zamorensi cathedra commendata. Qui ambo die sancto Pentecostes pariter consecrantur *t*. Constitutus igitur Froilanus in sede episcopali, cœpit officium pastorale non segniter exercere. Quem Dominus non tantum pluribus illustravit miraculis, sed et spiritu prophetiæ illum decoravit, quo multoties futura præsagiebat. Unde mortis suæ terminum cognoscens, congregata multorum caterva clericorum atque monachorum, cunctis lamentantibus, cælestis illa anima, corporea veste deposita, choris comitata angelicis, in æthera sublata, triumphans cælos intravit IV Nonas Octobris *u*; sanctumque corpusculum pretioso sepulchro a rege *x* constructo in Legionensi ecclesia reconditur *y*. Ex breviario.

Ejus corpus ex metu Saracenorum alio translatum, dein Legionem revectum.

6 Quod postmodum Agarenorum metu in ecclesia S. Petri occlusum *z*, inde in Vallem-Cæsaris *aa*, post in cœnobium Moreruelense *bb*, et digne ad suam ecclesiam Legionensem, aliquot sacris lipsanis relictis in cœnobio ejusmodi, translatum fuit *cc*, ubi hodie honorifice requiescit, et summo populi plausu et totius diœcesis, qui eum Patronum agnoscunt, veneratione colitur. Prout et Ordo Benedictinus, qui sanctum Præsulem fatetur alumnum, civitas Lucensis Gallæciæ, quæ illum civem indigetat, et tota denique Hispania, quæ ipsum suum Accolam et naturalem Divum conclamat.

ANNOTATA.

a Lucus Augusti, *inquit Baudrandus*, Callaïcorum Lucensium caput, in Hispania Tarraconensi Plinio et Antonino, vulgo etiam Lugo, urbs est Gallæciæ, episcopalis sub archiepiscopo Compostellano, ad Minium fluvium sedens versus ejus fontes. *In hac autem urbe, seu potius suburbano ejus tractu, e parentibus nobilibus natum fuisse* S. Froilanum, *constans est tum scriptorum tum indigenarum opinio. Cum vero, ut Lobera pag.* 12 *versa ex Breviario Zomorensi refert, annos* 73 *Sanctus vixerit, consequens est ex iis, quæ num.* 7 *et seqq. de ejus emortuali anno dicta sunt, ut anno Christi* 933 *mundo datus fuerit.* F

b *Hæc, ut scribit Mabillonius parte* I, *Sæc.* VI *Bened. pag.* 58, ita perfecte vitæ Christianæ partes egit, ut publico cultu in diœcesi Lucensi celebretur, in cujus ecclesia cathedrali visitur etiam nunc illius sepulchrum. *Cultum eidem sanctæ matronæ etiam adscribit Castellanus in Aëmeris pag.* 914, *testaturque Angelus Manrique,* illius merita ad miracula usque protendi. *Quæ omnia si vera sint, mirari satis non possum, nullum huic matronæ elogium in suo Martyrologio Tamayum texuisse, qui Sanctos, etiam exteros, obtorto collo in Hispaniam trahit, nec indigenas illaudatos ire permittit.*

c *Non vitam solitariam in eremo, sed cœnobiticam in monasterio Ordinis S. Benedicti amplexum tum fuisse. Mabillonius aliique volunt. Atcum nullum pro se adducant antiquitatis testimonium, præstat cum Thoma de Heredia tom.* 4 *Vitarum Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag.* 15 *rem hanc in medio relinquere, ac cum eo dicere,* dubium esse, quam prius vitam *(S. Froilanus)* relicta patria sua, amplexus sit, anachoreticam,

Ex Breviariis. cam, an cœnobiticam?

d *Credi potest, speciali sancti Spiritus impulsu ita divinam voluntatem explorasse, sine quo certe mortalibus imitandum exemplum non reliquisset.*

e *Non dissimiles viris sanctis, seu dormientibus, seu vigilantibus, objectas animo vel oculis species divinitus fuisse, suamque Deum voluntatem in rebus ambiguis quandoque insolito quodam signo declarasse, vocari in dubium non potest. Idem autem re ipsa etiam Sancto nostro contigisse, vellem, ut inexpugnabili probatione demonstrari posset.*

f Illud miraculum, *inquit Lobera pag.* 21 *versa*, montanis, Legionis urbis accolis notissimum est, et recepta per manus traditione, certum ab iis habetur : *et pag.* 22 : Quanta autem fides huic traditioni tribuenda sit, luculente ostendunt veteres picturæ, quæ hoc prodigium exhibent. Namque in choro Legionensis ecclesiæ. . . jam a ducentis annis exstat præminenti opere sculpta S. Froilani imago et lupi librorum sarcinam deferentis adjuncta effigies. *Ita ipse anno* 1596 *scripsit. Sunt tamen ,qui, ut fidem certam huic miraculo habeant efficaciora ,quibus id probetur, antiquitatis* B *testimonia postulabunt.*

g *Ascetam aliquando fuisse Ordinis S. Benedicti, consentiunt scriptores ; at incertum, an in S. Claudii Legionensi monasterio, an contra in Sahaguntino cœnobio, monachum Sanctus induerit. Claudiani ascetæ, qui,* S. Froilanum *suum fuisse alumnum, adstruunt, traditionem, nescio quam, pro se adducunt ; Sahaguntini vero chartam, a quodam Froilano abbate æra Hispanica* 1030 *datam, allegant. Verum cum æra illa seu anno Christi* 992 *Sanctus noster episcopus jam esset, hæc charta ei attribui non potest. Exstat quidem charta, teste Lobera pag.* 16, *Sahaguntinis a S.* Froilano *episcopo data ; verum ex hac colligi non potest. Sanctum nostrum in Sahaguntino cœnobio monasticum habitum induisse, prout idem Lobera loco citato fatetur ; tametsi tamen aliunde Sahaguntinorum sententiæ faveat. Litem hanc indecisam relinquo, cum, teste Joanne de Marieta lib.* 5 *Hist. eccles. omnium Sanctorum Hispaniæ pag.* 133 *versa litteris proditum non sit, ubi* S. Froilanus *vitam monasticam professus fuerit.*

h *Mons Cuturrinus, vulgo* Curueno et de Corros *dictus, situs est, inquit Lobera pag.* 15, in C regno et diœcesi Legionensi, septem ab hac civitate leucis. *Consentit Tepezius in Centuria* 6, *pag.* 200, *ubi eidem monti etiam nomen* Curbeno *inditum esse, scribit. Pars est regionis Montanæ, quæ* Valcei *seu* Valcessar *et* Valdecesar *nomen habet. Subdit Lobera pag.* 32 *versa et pag.* 33, *in medio Cuturrini montis fontem esse, qui hodieque a* S. Froilano *nomen habet.*

i *Is postmodum Zamorensis episcopus creatus est. Quæ ad hunc Sanctum attinent, vide pag. seq.*

k Ab alto asperoque Cuturrino monte in vallem Oueso, *seu, ut Yepezius scribit.* Obesso *dictam,* prædicationis gratia descendit cum suo discipulo S. Froilanus, ibique, prout scribunt auctores monasterium fundavit. *Ita rursus Lobera pag.* 34. *Huic monasterio, teste Mabillonio parte* I *Sæc.* VI *Bened. pag.* 58, S. Froilanus præfuit, Attilianum *(seu potius* Attilanum) sub se habens Priorem.

l Hispania tunc, ut nemo nescit, variis calamitatibus erat attrita, quæ non minus intestinis vexabatur dissentionibus, quam Maurorum barbario, qui illic tunc temporis fere ubique dominabantur, *inquit Mabillonius loco cit. De miserrimo Christianorum in Hispania statu fuse ad hæc tempora agunt Mariana et Joannes de Ferreras, quos adisis.* D

m *Fuit is, ut Lobera, Tepezius, Mabillonius aliique recte existimant, Ramirus III, qui ab anno Christi* 967 *usque ad* 982 *Legionensibus præfuit, quique, ut ait Mabillonius,* desperatis quasi rebus, ad Dei præsidium confugere jam tunc statuerat.

n *Nempe, ut idem Mabillonius recte exponit,* ut viri religiosi *(in suis monasteriis)* pro sedandis regni tumultibus Deum exorarent.

o *Neminem novi, qui illud diploma, e tenebris erutum, excudi fecerit.*

p Tabarense *Mabillonius vocat. Laudatus porro Yepezius pag.* 201 *notat, in valle Tavara conditum a Sanctis his fuisse monasterium,* Moreruela *dictum, atque ideo vocatum* Moreruela de Tavara, *dissitum una leuca a fluvio Ezla seu Estola, diversumque a Morerolensi monasterio, quod hodieque exstat.*

q Estola, *inquit Baudrandus,* fluvius Hispaniæ, nunc el rio Esla, oritur ex montibus Asturum, deinde in Meridiem fluens per regnum Legionense, Legionem urbem rigat, et Beneventum, *(alias* Benaventum) et postea auctus Orbico et aliis fluviis minoribus, in Durium se exonerat inter Mirandam ad Occidentem et Senticam *(Zamoram)* ad Orientem. *Ceterum cum Yepezio existimat Mabillonius* permulta illa, Circa Estolæ fluvium sita monasteria potius à Froilano restaurata, quam de novo excitata fuisse. E

r *Hujus cœnobii, quod a Cisterciensis Ordinis monachis, qui illud nunc incolunt,* S. Mariæ de Morerola *nomen accepit, primordia et progressus fuse descripsit Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1131, *capp.* 8 *et* 9, *quem proin, si lubet, consule. Situm vero ejusdem monasterii ita pag.* 231 *exponit :* Est Morerola non longe ab Ezla fluvio, in humili planitie uliginosa, atque ex vicini montis impedimento minus pervia ventis, eoque ad salutem minus apta, ut Sancti illi quæsiisse viderentur virtutem acquirendam ex instituto, sed in infirmitate perficiendam, cui monasterium obnoxium usque ad tempora *etiam hodierna.* Utrimque habet Zamoram et Benaventum, distantia fere æquali, quatuor ab hoc leucarum, sex ab illa. F

f *Non fuit is Ramirus III, a quo ædificandorum cœnobiorum facultatem Sancti acceperant, sed ejus successor Veremundus II, qui, uti recte Mabillonius scribit,* defuncto Ramiro, Legionense regnum suo Callæciano addiderat.

t *Factum id est die* XXX *Maii, cum anno Christi* 990, *quo Sabarico* S. Froilanus *successit, Pascha inciderit in* XX *Aprilis, uti etiam videre est apud Labbeum in Concordia chronol. parte* I, *pag.* 298.

u *Seu die* IV *Octobris. Undenam vero hic emortualis dies ut certus hic adstruatur, prorsus ignoro.*

x *Alphonsus, hujus nominis V Legionensium rex, hic designatur, quem Sancto nostro pretiosum mausoleum extruxisse, antiquorum testimonio probare non possum.*

y Cum octo vel novem annis, ex quo cathedralis ecclesia polluta dirutaque a Saracenis esset, S. Froilanus vita functus sit, indubitatum est, *inquit Lobera pag.* 147, eum in hac sepultum tunc temporis non fuisse, *existimatque idem auctor, sepulturam primo nactum fuisse in ecclesia*

A *sia S. Petro sacra, quæ cathedrali vicina erat. At, cum ultimi sui asserti antiquum testem non laudet, fides sit penes Loberam.*

z *Allegatam hic translati corporis* S. Froilani *causam Lobera improbabilem censet, cum tunc temporis timendum a Saracenis non fuerit, aut, si fuisset, non ex urbana in suburbanam S. Petri ecclesiam, quæ hic designata videtur, transferri Sancti corpus debuisset, utpote quæ magis, quam cathedralis ecclesia, hostium furori exposita erat.*

aa *Mirabilia, quæ in hac translatione contigisse, Lobera a pag.* 153 *narrat, apud eum legat, cui ad id animus est. Vereor ego, ne hæc tam incerta sint, quam annus et dies, quo illa translatio facta fuerit.*

bb *Morerolensis abbatiæ antiqua Missalia hujus translationis memoriam indicant die* XVI *Januarii, uti ait Lobera pag.* 156 *versa. At quonam anno hæc facta sit, definire non audet laudatus scriptor pag.* 156 *versa. Ceterum prodigiosam hujus translationis historiam, qui mirabilibus delectatur, apud eum legat a pag.* 154.

cc *Hujus translationis memoria agitur in Le-* B *gionensi ecclesia die* XI *mensis Augusti, uti Lobera pag.* 158 *testatur. Ceterum haud multo aliis certiora sunt hujus translationis adjuncta, quæ legesis apud eumdem Lobera a pag.* 156. *Id unum* D *aliunde certum est,* S. Froilani *corpus, partim in Legionensi ecclesia, partim in Morerolensi honorifice depositum esse, prout Athanasius de Lobera jam sæpe laudatus, Yepezius aliique multi testantur. Quam vero diu ante annum Christi* 1142 *Legionem pars corporis* S. Froilani *revecta fuerit, nihil etiam occurrit, unde definiam. Sane non ultra hunc annum differri posse translationem illam, manifestum fit ex Historia translationis corporis S. Isidori, episcopi Hispalensis cap.* V, *in qua apud nos tom.* I *Aprilis pag.* 361 *expressa mentio fit de* S. Froilani *corpore seu corporis ejus magna parte, quæ una cum aliis Sanctorum reliquiis solemni supplicantium ritu per Legionensem urbem delata fuit per Joannem ejusdem urbis episcopum; qui cum sedem hanc anno Christi* 1133 *ascenderit, eamque, uti in Catalogo Episcoporum Legionensium tom.* 6 *Martyrologii Hispani pag.* 99 *traditur, non ultra annum Christi* 1142 *tenuisse videatur, consequens est, ut ante annum illum* 1142 *e Morerolensi monasterio in Legionensem ecclesiam illatæ fuerint illæ* S. Froilani *Reliquiæ, atque adeo ut translatio illa sub Manrico Joannis successore, qui ad usque* E *annum Christi* 1161 *in vivis fuit, non recte ab aliquibus statuatur.*

DE S. ATTILANO EPISCOPO

ZAMORÆ IN HISPANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. G.

Variæ de Sancti ætate, cultus initio, deque ejus episcopatu sententiæ: diversus est ab episcopo Atila; S. Froilani discipulus et dein, uti ostenditur, episcopus Zamorensis fuit: Benedicti PP. XIV de ejus canonizatione et episcopatu verba expensa: Sancti in Mrll. memoria, cultus, reliquiæ: qualia Acta edenda.

ANNO MIX.

Propositis, quæ de Sancti ætate, ecclesiastico cultu

C *Tametsi inter editam S. Froilani edendamque* S. Attilani *Vitam ea connexio esse videatur, ut, qui illam norit, hanc pariter maxima ex parte norit; nec appareat, stabilita variis diplomatis S. Froilani ætate, difficultatis quidquam superesse, ut* S. Attilani *quoque, quem communis auctorum consensus illius in monastico instituto discipulum facit, sat prope definiri ætas queat; tamen, si res penitius inspiciatur, variique, qui de hoc Sancto scripserunt, auctores consulantur, non omnem de Zamorensi Præsule nostro enodatam difficultatem, imo ne illam quidem, quæ ad eum nominatim pertineat, in transcursu jam editi Commentarii attactam fuisse, nemo non manifeste videbit. Quippe, præterquam quod, coævorum testium defectu, non ita certum videatur,* Attilanum *nostrum S. Froilani in monastico instituto alumnum exstitisse, tam dissona tamque inter se pugnantia gravium scriptorum de illius ætate, episcopatu et cultus initio testimonia occurrunt, ut, in quam te vertas partem, anceps primo intuitu hæreas. Et vero, prout Athanasius de Lobera, sæpissime supra laudatus, pag.* 335 F *versa Hist. Magnitud. eccl. Legionensis et alibi in sui Operis decursu luculente ostendit, alii Sanctum ante generalem Hispaniarum per Mauros seculo* VIII *devastationem; alii tempore Alphonsi II, Legionensium regis, cognomento* Casti, *seu ante annum Christi* 842; *alii tempore Alphonsi III, cognomento* Magni, *seu ante annum* 912; *alii denique seculo* XI *ineunte, alii eodem nonnihil progresso, mortalem cum immortali vita commutasse, asserunt: et rursus, eum alii Zamorensem, alii Legionensem, alii Astoricensem, alii regionarium sine certa sede episcopum faciunt. Denique de initio exhibiti ei ab Ecclesia cultus nihilo magis inter auctores multos convenit, cum alii eum ab Urbano PP. I, alii ab Urbano PP. II in Sanctorum numerum relatum fuisse scribant.*

et episcopatu Zamorensi agitantur, controversiis.

2 *Non multo ea ex parte, uti infra patebit, expeditu difficilis hic locus est; at non ita paucis ac facile quorumdam de Sancti ætate et episcopali sede assertionibus fieri potest satis. Nam, quominus* S. Attilanus, *prout in Vita S. Froilani refertur, hujus*

AUCTORE J. G.

hujus in monasticæ vitæ instituto ad annos aliquot socius, ac dein anno 990 *una cum eo consecratus episcopus statui possit, ut aliorum infundatas opiniones, et quæ vel parum vel nihil urgent, argumenta nobis adversantium transmittam, obstare penitus videntur Ordonii II, Legionensium regis, diplomata, sub annum Christi* 915 *edita, quibus* S. Attilani *nostri, jam tum episcopi, nomen subscriptum esse, Ambrosius de Morales tom.* 3 *Chronici generalis Hisp. lib.* 15, *cap.* 44 *confidentissime et tamquam oculatus testis affirmat. Ex opposito vero ne* Zamorensem *episcopum ab anno Christi* 990 S. Attilanum *dicamus, prohibere videntur Roderici, archiepiscopi Toletani, sec.* XIII *scriptoris, aliorumque insignium auctorum disertissima verba, quibus Zamorensem urbem, non, nisi post integrum ab* Attilani *morte elapsum seculum, in episcopatum erectam fuisse, tradere videntur. Rodericum audi lib.* 6 *de Reb. Hispan. cap.* 27 *in fine :* Eum (*Hieronymum Petragoricensem, seu, ut loquitur,* de partibus Petragoricæ) dominus Bernardus metropolitanus ejus et primas, (*inchoato jam annis aliquot seculo* XII) in civitate posuit Zamorensem, ut ibi episco-
B palia exerceret, in qua (*Zamorensi urbe*) nondum fuerat nec episcopus, nec ecclesia Cathedralis. Duxit etiam de eisdem partibus Bernardum, quem post mortem Hieronymi fecit episcopum in ecclesia Zemorensi, et iste fuit primus proprius episcopus Zemorensis. *Audi et pro recentioribus Garziam Loaisa in Collect. concil. Hisp. pag.* 157, *vel eruditissimum Cardinalem Aguirre tom.* 2 *Concil. Hisp. pag.* 312 *hæc ejus verba transcribentem :* Zamora, *inquit,* Alphonso VI oratore, Callisto II Romano Pontifice, circa annum Domini MCXIX in episcopatum erecta, *adeoque diu post annum Christi* 990, *quo nos Sanctum* Attilanum *episcopum Zamorensem statuimus. Atque hæc præcipua sunt difficultatum infra explanandarum capita, quæ quod soli* Attilano *propriæ sunt, in præcedenti Commentario apte discuti non potuerunt, ac proin necessario huc remittendæ fuerunt.*

probatur perperam is confundi cum quodam Attila episcopo,

3 *Ac primo quidem quod ad Moralesii, supra laudati, sententiam attinet, qua is loco citato sub Ordonio II circa annum Christi* 920 SS. Attilanum *et Gennadium Asturicensem obiisse, certum existimat; non ei in hac parte refragabor, quæ S. Gennadium spectat, cujus obitum etiam Pa-*
C *pebrochius noster tom.* VI *Maii pag.* 94 *circa annum* 925 *collocandum censuit : at non sic me sibi consentientem habebit, cum S. Gennadio* Attilanum *nostrum coævum facit, nixus, nescio, quibus diplomatis, Zamoræ ab Ordonio II editis. Etenim tametsi verum sit, sub eo principe Attilam quemdam episcopum exstitisse, qui uni pluribusve diplomatis subscripserit; an propterea* Attila *ille (ita enim illic nomen ejus scribitur) non alterius, quam Zamorensis urbis, antistes fuit? Aut an is certo idem est cum* Attilano, *qui Sanctorum albo inscriptus, hodierno die in Mrl. Romano celebratur? Neutrum profecto, mea quidem sententia, Moralesius inde confectum dederit, cum, teste Athanasio de Lobera pag.* 367, *diplomata illa* Attilam*quidem episcopum præferant, at sine ullo episcopalis sedis, quam hic tenuerit, indicio. Neve ambigas, utri major in hac re adhibenda fides sit, asserit loco citato præfatus Lobera, se idem tabularium, quod Moralesius commemorat, suismet oculis etiam vidisse, iisque, qui Moralesium eo introduxerant, præsentibus, diplomata illa perlustrasse,* quibus, *inquit*, tametsi Attilæ episcopi subscriptum nomen sit, ipsa tamen episcopalis D sedes nusquam exprimitur. Atque hinc cum auctor ille (*Moralesius*) S. Attilanum Zamorensem episcopum fuisse sciret, hunc eum esse ratus, qui diplomatibus illis subscripserat, inconsiderate Attilam illum, non sine veritatis historicæ damno, Zamorensem episcopum fecit. *Ita memoratus Lobera, qui, nisi eruditis testibus perspecta ceterisque certissima retulisset, non impune et tacentibus Hispanis omnibus, tantæ oscitantiæ regium chronographum publice arguisset.*

nec sub Alphonso III aut Ordonio II episcopus fuisse,

4 *Fac etiam, Sandovalium, qui Moralesio favet, hallucinatum non fuisse, dum pag.* 66 *de monasterio Sahaguntino scribens, asserit unum alterumve diploma exstare, in quo* Attila *ille Zamorensis episcopus dicitur, eumdemque hunc cum illo esse, qui librum de Virginitate S. Mariæ a S. Ildephonso compositum, manu sua transtulit, e monacho de* Domnos sanctos *creatus Numantinus seu Zamorensis episcopus, prout apud Mabillonium Sæc.* VI *Benedict. part.* I *pag.* 82 *refertur; hæc, inquam, Moralesio etiam concedantur. Num hinc solide conficitur, hunc a* S. Attilano *nostro diversum non esse, nec unius alteriusve seculi decursu duos* Attilanos *in eadem episcopali* E *cathedra sedisse ? Atqui etiam in Sandovaliana sententia nisi hæc, quæ adstruo, ut veritati consona admittantur, necesse per consequens erit, ut vel contra expressam plurium diplomatum fidem S. Froilanus,* Attilani *nostri magister, ante seculi* IX *exitum sub Alphonso III floruisse statuatur, vel ut contra communissimam scriptorum opinionem constantemque ecclesiarum Hispaniæ traditionem* S. Attilanus *Froilani in monastica vita discipulus deindeque coepiscopus fuisse, negetur. At Moralesius tom.* 3 *pag.* 151 *et seq. nihil absurdi in eo invenit, ut sub Alphonso III S. Froilanus potissimum floruisse dicatur; quin imo id ipsum pluribus ipse contendit. Id quidem non me latet. Verum num suam Moralesius antiquitatis testimoniis, ut nos nostram supra stabilivimus, sententiam firmavit? Num adducta a nobis diplomata vel rejecit vel ita exposuit, ut sua his non evertatur opinio? Neutrum vir eruditus præstitit; imo, ne unum quidem ex tam multis, quæ Lobera recensuit, diplomatibus ab anno* 990 *a S. Froilano firmatis, Moralesio notum fuisse, non temere conjectare licet. Neque vero cum eodem apud Loberam pag.* 368 *argui contra nos potest,* F *dum Ordonius II sub annum* 918 ex proprio palatio, *ut Lucas Tudensis in Chron. tom.* 4 *Hisp. illustr. pag.* 81 *loquitur,* Legione ecclesiam fieri fecit, cathedramque episcopalem in ea statuit, Attilanum *nostrum una cum undecim aliis episcopis solemnitati illi interfuisse; quandoquidem, in edito hac occasione Ordonii II diplomate, non modo, ut Lobera testatur, nulla Attilæ aut Attilani, Zamorensis episcopi, mentio facta est, ut contra, eodem teste, omnino ab Attila vel Attilano diversus, Zamorensis antistes, nimirum Joannes, chartam illam suo chirographo muniisse legatur.*

utpote S. Froilano anno 1006 defuncto, ætate junior ejusque discipulus

5 *Quod vero, contra ac laudatus chronographus apud Loberam pag.* 366 *versa asserit, sub eodem Ordonio rege* S. Attilanus *translationi reliquiarum S. Froilani non interfuerit, nedum ad illam multum ipse contulerit, ex iis, quæ supra de emortuali Legionensis Antistitis anno dicta sunt, manifestissimum fit. Quid? quod sub illo Legionensium rege, cujus obitum anno Christi* 923 *communiter scriptores illigant, necdum natus esset S. Froilanus, ut supra pariter pag.* 233 *Annot. a ostensum*

A *ostensum est. At nec eodem tempore* Attilanum *nostrum mundo datum fuisse, vel ex eo etiam evincitur, quod is S. Froilano annis aliquot junior et illius in monasticæ vitæ instituto discipulus ab omnibus passim statuatur. Sed forte subibit animum sciscitari, quo id fundamento fiat. Respondeo, hoc quidem coævorum testimonio exploratum dici non posse; attamen præter traditionis constantis et Breviariorum veterum auctoritatem, quæ id suadeat, non contemnendum exstare documentum, quo illud satis solide stabiliri possit. Joannes Ægidius Zamorensis, exeuntis sec.* XIII *auctor, in Historiæ Translationis et Inventionis corporis B. Aldephonsi, seu Ildephonsi, archiepiscopi Toletani, cujus apographum ex authentico Ms. Zamorensi desumptum, nobis anno* 1722 *communicavit Joannes de Ferreras, quod et in Supplemento Januarii locum suum inveniet, laudatus, inquam, sec.* XIII *auctor, narrat num.* 3, *erepta barbaris Zamora, divinoque cultu in ecclesia dilatato, Zamoram venisse virum quemdam Toletanum, qui Didaco, illius ecclesiæ venerabili præ ceteris clerico sua peccata secreto confessus supernam et cœlicam visionem ipsi patefecit, quam his*

B *verbis num.* 4 *recenset:* Asseruit namque *(vir ille Toletanus)* a B Aldefonso se in virtute deductum fuisse ad ecclesiam prælibatam *(de Zamorensi ecclesia S. Perri sermo est)* et omnia signa, quæ sibi B. Aldefonsus, Deo juvante, revelaverat, oculis carnalibus conspexisse, et ut argumentis necessariis probaretur, quod divinam revelationem impresserat apici mentis ejus, locum, ubi corpus B. Aldefonsi jacebat reconditum, præostendit; adjiciens, quod ibidem corpus beati Attilani, qui in eadem ecclesia pontificali functus fuerat officio, quiescebat; et ob hoc si locum ipsum effoderentur*, B. Aldefonsi pignus sanctissimum invenirent, in altare videlicet quod eo tempore in ecclesia veteri fuerat in honorem Virginis almifluæ dedicatum, ubi circa ejusdem almifluæ Virginis altare corpus sancti ATTILANI pontificis, BEATISSIMI FROYLANI SOCII, reconditum esse, dicebat, sicuti revelatio declarabat.

* effoderent

uti et in episcopatu collega.

6 *Jam vero, cum revelationem hanc, quantum ad S. Ildephonsi corpus attinet, non inanem fuisse, teste eodem scriptore, comprobarit eventus; quid, quæso, obest, quominus etiam iis, quæ de* S. Attilano *ex revelatione se didicisse, vir pius*

C *asseruit, haberi fides debeat, atque adeo ut non ex sola ecclesiarum Hispaniæ traditione ac Breviariorum auctoritate, sed etiam ex facta divinitus revelatione* S. Attilanus *Froilani socius recte statuatur. Quod si nonnullis severioris supercilii criticis hoc argumentationis genus, quod a facta homini privato revelatione ducitur, minus firmum habeatur, his aliud argumentum oppono, quo id, quod contendo, satis firmari queat. Anno Christi* 1260, *seu, ut Joannes Ægidius scribit,* Aldefonso (X) rege Legionis et Castellæ in regem Romanorum electo, regnante, et venerabili patre domino Sugerio Zamorensem ecclesiam gubernante, *contigisse illam corporis S. Ildephonsi inventionem, Joanni de Ferreras aliisque asserentibus, credi merito potest; factam vero Toletano viro revelationem, seu si mavis ejus de* S. Attilano *relationem annis plurimis ipsam corporis S. Ildephonsi inventionem præcessisse, satis insinuat laudatus Joannes Ægidius, dum Toletani illius hominis ad Zamorensem ecclesiam accessum iis innectit temporibus, quibus e Saracenorum manibus erepta Zamora cultusque divinus eatenus in ecclesia illa dilatatus erat, ut* *Officia ecclesiastica rite illic a clericis peragerentur, necdum tamen eisdem stabilis episcopus, utpote cujus Ægidius omnino non meminit, sed venerabilior aliquis e clero præesset sacerdos, eaque præditus auctoritate, ut, si rationi congruum existimasset, legitime in S Ildephonsi conditum sub altari corpus investigare potuisset. Quæ cum ultra annum* 1119, *seu, ultra de novo instituti Zamorensis episcopatus primordia differri nequeant, consequens est, ut corporis S Ildephonsi inventionem sesquiseculo saltem præcesserit Toletani illius recensita de SS. Ildephonso et* Attilano *narratio, contigeritque hæc fortassis haud diu post utcumque instauratam a Ferdinando I rege Zamoram, atque adeo ut non parum ante sec.* XI *exitum per Hispaniam vulgo invaluerit fama illa, quæ Sanctum nostrum S. Froilani socium facit, cui quidem receptæ jam tum opinioni cum se nemo antiquior aut subæqualis scriptor opponat, quid est, quominus illi sat certa fides adjungi queat?*

AUCTORE J. G

tametsi cum suo magistro diplomatis variis

7 *At, inquies, si* S. Attilanus *primum in monastico instituto S. Froilani socius, cum eo deinde anno Christi* 990 *creatus episcopus sit, eique etiam, ut assignato ad marginem emortuali hujus anno adstruitur, superstes aliquamdiu in vivis fuerit, ut quid, cum S. Froilanus, teste Lobera pag.* 114, *plus centum et quinquaginta diplomata suo chirographo firmarit, nullis* Attilani *nomen editis eodem tempore diplomatibus subscriptum legitur? Rem hanc fateor posse sat miram prima fronte videri, neutiquam tamen hinc evinci, contendo,* S. Attilanum *eodem tempore Zamorensem cathedram non tenuisse. Etenim, tametsi diplomata, quæ hactenus e tenebris eruta sunt, sancti Antistitis nostri nomen ab anno Christi* 990 *usque ad* 1009 *non exhibeant, consequens hinc non est, nullis regiis privatisve chartis, quæ forsitan adhuc in tenebris latent,* S. Attilanum *ad ea tempora subscripsisse. Sed tamen, ne sola hic niti conjectura videamur, sit ita, ut sanctus Antistes noster nullis umquam Veremundi II aut Alphonsi V diplomatis subscripserit. Eumne tu propterea sub his regibus floruisse, neges? Id si facias, quot non erunt sanctitate inclyti præsules, quorum vitæ epocham, utut aliunde vel scriptorum unanimi consensu vel antiquæ aut supparis traditionis testimonio firmatam, dubiam saltem incertamque tibi esse, pronuntiare per consequens debeas? Et vero, quod ex diplomatum silentio contra admissam aliunde Sanctorum ætatem depromitur argumentum, nemo non videt, quam debile et infirmum sit, ac tum præsertim cum reddi sat solida ratio potest, cur regum diplomata suo chirograpgho unus alterve antistes non confirmarit.*

E

F

subscripsisse non inveniatur.

8 *Ut alias, quæ ad rem nostram faciunt, hic prætermittam, hæc ab Yepezio Chron. gener. Ord. S. Bened. Cent.* 6 *pag.* 206 *perquam plausibilis ratio suppeditatur, nimirum,* quia Legione, quæ regum sedes erat, S. Froilanus degebat, ad eum regis scriba, si qua roboranda episcopali chirographo charta erat, nullo negotio recurrebat, quo hanc sanctus antistes sui adscriptione nominis firmaret. Contra vero cum S. Attilanus ab aula regia abesset, eamque pro viribus fugitaret, mirum non est, nulla ejus chirographo roborata diplomata inveniri. Accedit, *inquit*, bella frequentia ad Zamoram urbem eo tempore gesta fuisse, sanctumque Attilanum episcopali urbe dudum abfuisse; ut adeo nullis eum diplomatis regiis subscripsisse, intellectu proclive sit. *Ita fere Hispano idiomate Yepesius. Ex quibus omnibus judicet nunc eruditus lector, an ea, quæ nobis hic adversarii objiciunt argumenta*

AUCTORE J. G.

menta, id ponderis habeant, ut a communi scriptorum consensu constantique ecclesiarum Hispaniæ traditione, tametsi revelatione cælitus facta stabilita non esset, propterea recedendum sit. Si autem tali auctoritate hic stare merito liceat, consectarium est, ut, cum S. Froilanus ab anno Christi 990, *sicut supra demonstratum est, ad usque annum* 1006 *Legionensem cathedram possederit, etiam* S. Attilanus, *ejus in monastica vita socius et in episcopatu collega, sub seculi* x *exitum et subsequentis initium Zamorensem sedem occupasse statuatur.*

Fuit episcopus Zamorensis urbis, quæ Numantiæ nomen ante annum Christi 990,

9 *Sed ex opposito capite alia eaque implicatior exsurgit difficultas, in eo nempe sita, qui fieri possit, ut* S. Attilanus, *S. Froilani socius, Zamorensis episcopus a nobis recte dicatur, si quidem, teste Roderico Toletano aliisque multis, non, nisi post integrum a Sancti obitu seculum, episcopali sede Zamora nobilitata fuerit. Qui a nobis dissentiunt, recensitis num* 2 *testimoniis presse insistentes, mirantur posse ambigi, an ante Callistum PP. II seu ante annum Christi* 1119 *Zamoræ episcopus quisquam sederit; unde et plerique* B S. Attilanum, *tametsi episcopum ante id tempus non diffiteantur, tamen non Zamorensem, sed vel Legionensem, vel Astoricensem vel regionarium fuisse, certissimum autumant; imo eo usque aliqui progrediuntur, ut eum solummodo archidiaconum Astoricensem faciant. Contra vero ex iis, qui a nobis stant, nonnulli, authenticis, ut sibi persuadent, conciliorum Actis veteribusque diœcesium Hispaniæ Catalogis inhærentes, non tantum seculo* x *exeunte, quo* S. Attilanus *floruit, verum etiam multo ante Maurorum in Hispaniam expeditionem episcopali sede Zamoram nobilitant. Tam sibi contraria, quæ ultro citroque in medium proferuntur testimonia, ut vel rejici vel exponi apte queant, utque hac via nostra stabiliatur sententia, nonnulla hic prænotasse ex re erit. Zamoram, quæ, ut Baudrandus scribit,* urbs Hispaniæ est in regno Legionis, ad Durium fluvium, episcopalis sub archiepiscopo Compostellano,... *quæque* fere media est inter Salmanticam ad Meridiem et Asturicam ad Septentrionem, *multi scriptores Hispani Numantiam illam celebrem esse, aiunt; multi vero negant. Utut sit, illud ad institutum nostrum facit, ac propterea antiquitatis testimonio comprobandum nunc venit, Zamorensi urbi, quacumque demum de causa* C *id factum sit, ante annum Christi* 990 Numantiæ *nomen fuisse inditum. Testatur id evidentissime Veremundi II, Legionensium regis, diploma, in ecclesia Compostellana servatum, ubi hæc disertissima verba leguntur:* In civitate Numantia, quæ modo ZAMORA nuncupatur. *Cum autem illud diploma* IV Idus Februarii Era *(Hispanica)* post millenam tertia et decima, *seu anno Christi* 975 *editum fuerit, prout tom.* 4 *Hisp. illustr. pag.* 354 *et tom.* x *Annal. Eccles. Baronii ad annum Christi* 975, *num.* 7 *videre est, cæcus sit, oportet, qui hinc non videat, Zamorensi urbi* Numantiæ *nomen ante* S. Attilani *tempora impositum fuisse. Mitto tum diplomatum infra enumerandorum, tum monachi Siloënsis, Lucæ Tudensis aliorumque veterum scriptorum, quæ hanc assertionem nostram abunde comprobent, non minus aperta testimonia, et ad discutienda illa progredior, quibus sententia nostra, quæ ad annum* 990 *Zamorensem episcopum statuit, tam oppugnari, quam propugnari queat.*

10 *Qui Zamoram sub* Numantiæ *nomine multis seculis ante annum Christi* 1119 *episcopali sede illustrem faciunt, pro se tamquam Achilleum argumentum adducunt* Divisionem terminorum diœcesium et parochiarum Hispaniæ, *Wambæ regi, seculo* VII *in Hispania regnanti, attributam, quam Garzias Loaisa in Collect. Concil. Hisp. pag.* 135, *Cardinalis Aguirre tom.* 2 *Conc. Hisp. a pag.* 303 *et Harduinus tom.* 3 *Collect. Conc. col.* 376 *et seqq. ediderunt, desumptam, ut scribunt,* ex libris Mss. ecclesiæ Toletanæ et ecclesiæ Ovetensis, cujus titulus est ITACIUS, in quo Historia Wandalorum et Alanorum in Gallæcia, et postea Suevorum et demum Gotthorum regum scribitur. *Porro in hac Diœcesium Hispanicarum Partitione non modo Numantia* (Zamora *postmodum dicta) ut episcopali sede nobilis comparet, sed et iidem prorsus, quos nunc Zamorensis diœcesis habet, limites ei attribuuntur. Ipsa instrumenti hujus verba habe:* Numantia hæc teneat: De Penagodisse usque ad Tormen super illos Balneos: de Valle de Rege usque Dorium: de Vilalalle usque Oterum: de Fumus secus Rivulum siccum, usque Breto: de Tavara usque Dorium. *His* Sedium Hispanicarum Catalogum, *qui in Ovetensi codice* E *litteris Gothicis exarato, exstat, ut potentissimam probationem adjungunt, cum in hoc, ut apud laudatos conciliorum collectores pag.* 134, 303 *et col.* 376 *ad oculum patet, inter tum subditas Emeritensi metropoli episcopales sedes, Numantia et superaddito quidem* Zamoræ *vocabulo, recenseatur. Verum enimvero cum adducta jam nunc documenta, tametsi longissimo tempore pro antiquis et genuinis habita, ante medium seculum* XII *vel interpolata vel ex integro forsitan conficta fuerint, prout Florezius tom.* 4 *Hisp. Sacræ a pag.* 181 *argumentis quamplurimis ostendit ex illis ego tam altam Numantinæ seu Zamorensis cathedræ antiquitatem neutiquam adstruam, neque aliquorum exemplo, vel ante annum Christi* 520 *Zamorenses episcopos in medium proferam, quandoquidem ad rem nostram satis est, ut seculo* x *Zamorenses episcopos exstitisse ostendamus, sive interim ante Maurorum in Hispaniam adventum Zamora episcopali sede illustrata fuerit, sive dumtaxat postmodum Zamorensibus proprius antistes fuerit concessus.*

et episcopos secundum aliquos vel a seculo VII

ac certe ante S. Attilanum habuisse ostenditur

11 *Ex illis tamen mox memoratis instrumentis, utut judice Florezio, seculo* XII *confictis, nonnihil præsidii nostræ opinioni accedit. Etenim si Pelagius, Ovetensis episcopus, uti laudatus Florez tom.* 4 *Hisp. Sacræ pag.* 203 *et seqq. ostendit, præfatæ Divisionis diœcesium Hispanicarum auctor sit, alterutrum necesse est sequi, ut vel ante vel post aditam Ovetensem cathedram fictioni operam dederit. Si primum; consequens est,* F *nisi eum futurorum exactissimum vatem dixeris, ut certe ante annum Christi* 1098, *quo, teste Florezio tom.* 4 *Hisp. Sacr. pag.* 204, *idem Pelagius Ovetensis episcopus consecratus est, Zamorensis seu Numantinus episcopatus, cujus expresse ipse illic meminit, erectus fuerit, atque adeo, quod hinc manifeste consectarium est, ut circa annum Christi* 1119 *non primus Zamoræ episcopus sub Callisto PP. II fuerit concessus. Si vero post id temporis Pelagium Ovetensem hanc Hispanicarum diœcesium Divisionem adornasse velis, non refragabor quidem; at, nisi eum impudentissimum mendacem, nisi impostorem maxime incautum, nisi viros omnes doctissimos, qui lucubrationem illam pro genuina et regis Wambæ temporibus æquali tot seculis habuerunt, bardos stipitesque*

A *stipitesque facias, ecclesiasque Toletanam et Ovetensem, quæ illam diœcesium Divisionem in suis tabulariis diligentissime asservarunt, crassissimæ ignorantiæ et ineptæ credulitatis arguas, fatearis necesse est, fieri non potuisse, ut Pelagius sub Wamba rege seculo* VII *Numantinam seu Zamorensem urbem episcopalem statueret, si urbs illa sub suis oculis circa annum Christi* 1119 *primo in episcopatum erecta fuisset. Ei vero ante hunc seculi* XII *annum Zamorenses seu Numantinos antistites fuisse, cum multa sunt, quæ suadent, tum manifestissime evincunt non pauca, quæ Athanasius de Lobera a pag.* 362 *diplomata adducit, ex quibus ego, illius in perscrutandis instrumentis diligentia et in referendis optima fide, Yepezio centuria* VI, *pag.* 205, *col.* 2, *et Angelo Manrique in Annal. Cisterc. ad annum* 1131, *cap.* 8 *etiam valde probata, merito confisus, nonnulla hic recensebo, quæ ante annum Christi* 990 *Numantinorum seu Zamorensium episcoporum chirographum exhibent; ut hinc evidens fiat,* S. Attilanum *non secus ac decessores suos ante seculi* X *exitum defunctos, posse optimo jure inter Zamorenses episcopos recenseri, tametsi Roderici,* B *archiepiscopi Toletani, Loaisæ, Marianæ aliorumque testimonia, quæ infra discutientur, id severissime prohibere videantur.*

Ex variis diplomatis et antistitum Zamorensium serie,

12 *Primum igitur, quo assertio nostra firmissime stabiliatur, testimonium sit, quod ab Ordonio II, Legionensium rege, datum diploma est, in ecclesiæ Legionensis tabulario, ubi illud suis oculis se vidisse, Lobera pag.* 362 *testatur, diligenter asservatum, quo diplomate idem rex æra Hispanica* 954 *seu anno Christi* 916 *possessiones multas Legionensi ecclesiæ attribuit. Illud autem, eodem Lobera teste, præter Ordonii regis antistitumque Iriensis et Legionensis confirmantium nomina, Joannis, Zamorensis episcopi, subscriptionem expresse exhibet, eamdemque, ut laudatus scriptor ibidem asserit, tres aliæ donationum chartæ, sub annum Christi* 916 *editæ, spectandam præbent. Ex quibus manifestum fit, saltem binis iisque completis ante annum Christi* 1119 *seculis Zamorensem ecclesiam episcopalis sedis majestate exornatam fuisse. Ut autem a Joanne illo, quem hujus nominis I Zamorensem episcopum vocare liceat, continua serie ad* S. Attilanum *perveniatur, itaque, quod probandum suscepimus, ex* C *superabundanti evincamus, quinque ob eodem Dobera pag.* 363 *recensita diplomata suppetunt, quæ, ut hic rursus ostendit, ab anno Christi* 920 *usque ad* 840 *Dulcidius, addito* Zamorensis *episcopi titulo, sui adscriptione nominis cum aliis episcopis roboravit. His adde laudatas a Sandovalio in Descriptione monasterii Sahaguntini fol.* 49 *verso editas sub annum Christi* 960 *chartas, in quibus Dominicus, Zamorensis episcopus, comparet, cui proxime successisse putem Joannem, quem hujus nominis II facio. Utut id est, ad assertionis nostræ stabilimentum sufficit, hujus Joannis Zamorensis antistitis nomen ad annum Christi* 970 *in variis donationum chartis, quas laudatus jam sæpe Lobera, pag.* 364 *enumerat exaratum inveniri, atque ita quidem, ut, qui in his* Numantinum *se episcopum scribit, in illis se* Zamorensem *appellet, qua quidem promiscua Numantini et Zamorensis episcopi appellatione etiam abunde confirmatum habes, quod superius num.* 9 *præmonendum censui. Sed Zamorensium antistitum seriem prosequamur. Joannem II excepisse videtur Salomon vel ante annum Christi* 986 *vel certe hoc ipso anno, quandoquidem in Veremundi II Legionensium regis diplomate, hoc anno edito, ut Zamorensis antistes, inter alios, qui diplomati illi subscripserunt, ipse Salomon compareat, cui sub annum Christi* 990 *demortuo* S. Attilanus *proxime successerit, uno die, ut communis scriptorum opinio et traditio fert, cum R. Froilano, suo quondam institutore, episcopali dignitate ornatus.*

quibus nihil obest, quod nobis objicitur, Bernardi Zamorensis epitaphium.

13 *Ex hac episcoporum Zamorensium serie, quam etiam Gonçalez Davila in suo Theatro ecclesiastico tom.* 2, *pag.* 393 *et seqq. partim exhibet, atque ex tam multis Legionensium regum diplomatibus, quibus Numantinos seu Zamorenses episcopos subscripsisse ostendimus, satis superque liquet, quam nullo fulcimine nitantur adversarii, dum a Zamorensi sede episcopos illos excludunt, quos ante annum Christi* 1119 *mortem obiisse constat. Nec quidquam adversariis patrocinatur, quod Bernardus, Zamorensis præsul, anno Christi* 1149 *defunctus, in epitaphio, quod ei in sacello majori cathedralis ecclesiæ positum est,* primus episcopus Zamorensis *vocetur, cum hoc ipso epitaphio, si integrum legant, tamquam proprio gladio sese adversarii jugulent; ita enim illud sese habet apud laudatum Davilam pag.* 397: E Hic jacet Bernardus, primus episcopus Zamorensis, de modernis, obiit æra MCLXXXVII, *quibus Hispano idiomate subditur:* que es ano MCXLIX, *quod Latine sonat:* qui est annus Christi MCXLIX. *Quærere nunc fas sit, si ante Bernardum hunc Zamorenses episcopi non exstiterint, ut quid ergo* primus e modernis *dicitur? Nonne vel hoc ipso additamento sat clare epitaphium illud innuit, illum, ex quo Zamorensis episcopatus sub annum Christi* 1119 *de novo erectus seu instauratus fuit, primum quidem episcoporum eorum fuisse, qui non interrupta serie ad hodiernum usque diem deducuntur, non vero absolute, seu illorum omnium primum extitisse, qui quovis tempore antiquitus Zamorensi ecclesiæ præfuerunt? Cum vero epitaphium illud nobis adversarii, forte tamen incogitantes, objiciant, illis ego edendum infra* S. Attilani *epitaphium, Zamoræ ejus sepulcro positum, quod Mabillonio antiquitatem sapere visum est, majori ratione oppono, quo manifeste traditur, S. Froilani anno Christi* 1006, *ut ante docuimus, defuncti, discipulum ac dein Zamorensis ecclesiæ pastorem fuisse, quæ post an-* F *num Christi* 1119 *contigisse, nemo unus dixerit.*

neque vocat diplomatum de S. Attilano ejusque successoribus silentium.

14 *Reliquum est, ut, antequam opposita nobis gravium scriptorum testimonia exponam, alteri adversariorum argumento faciam satis. Si verum est, inquiunt illi, saltem Zamorenses episcopos ab exitu seculi* X *fuisse, ac nominatim* S. Attilanum *ab anno Christi* 990 *ad usque* 1009 *sedem illam tenuisse, eccur non modo Sanctus ille nullis regum Legionensium diplomatis subscripsisse invenitur, sed neque successorum ejus ad usque annum Christi* 1119 *ulla in authenticis chartis aliisve monumentis publicis memoria exstat? Ad primam hujus quæsiti partem quod attinet, in illa etiam hypothesi, quod nullæ prorsus, quæ* S. Attilani *nomen præferant, seu privatæ seu regiæ chartæ, tum temporis editæ, in tenebris etiamnum lateant, difficultas illa hac omnibus obvia ratione tollitur, nempe quod, ut num.* 8 *jam docui, vel semper vel certe ut plurimum, ab aula regia regisque comitatu Sanctus abfuerit, adunando, si quo modo posset, calamitatibus disperso gregi eive consolando unice intentus, ut proin mirum videri*

AUCTORE J. G.

videri non debeat, si nulla regum suorum diplomata sui nominis adscriptione ipse confirmasset. Quod vero ad ejus successores spectat, quorum nullam unius seculi decursu exstare memoriam, adversarii contendunt; Respondeo, id rotunde negari posse, quandoquidem, teste Davila, sudra Laudato, pag. 396, Gomesanus, Zamorensis episcopus, anno 1042, XVI Februarii Ferdinandi I, Castellæ et Legionis regis, diploma subsignasse reperiatur. At fac tantisper, quod tamen probatum iri non arbitror, hallucinatum in eo Davilam fuisse; num propterea, quia post iteratam sub seculi X finem Zamoræ vastationem Attilani successorum nulla subsequente seculo memoria in instrumentis publicis servata est, non modo seculo XI nullos omnino episcopos Zamorenses fuisse adstrues, sed et ante urbis vastitatem Zamoræ episcopalem cathedram merito eripiendam credes? Qua Dialecticæ regula hoc sequatur, fateor, me prorsus ignorare, sed nec quemquam æquum judicem fore existimo, qui tam debili adversariorum argumento applaudat. Non dissimulandum tamen, Zamorensis ecclesiæ, postquam hanc calaB mitosa tempestate admissam deindeque summo labore administratam suo obitu Attilanus afflictissimam fecisset, tam luctuosam fuisse faciem videri, ut sat dudum vix aut ne vix unus episcopalem illius sedem expeteret, aut ultro oblatam non detrectaret, ut fortassis Zamorensium episcoporum series propterea seculo XI subinde vel forte plurimum interrupta fuerit, illiusque diœcesis cura plus semel vicino Astoricensi episcopo demandata interim sit, donec Zamora e ruinis suis emergere ac tandem postulante Alphonso VIII, Hispaniarum imperatore passim dicto, a Callisto PP. II sub annum Christi 1119, ut Loaisa aliique scribunt, in episcopatum erigi seu potius pristinæ dignitati restitui cœperit.

sed nec Roderici Toletani verba, tametsi contra nos facere videntur,

15 Eum igitur Rodericus, archiepiscopus Toletanus, lib. 6 de Rebus Hisp. cap. 27 asserit, ante Hieronymum Petragoricensem, num. 2 memoratum Zamoræ nondum fuisse nec episcopum nec ecclesiam cathedralem, non de rerum Zamorensium statu, qualis seculo X aut præcedenti tempore fuit, sed de illius ecclesiæ statu, qualis XII seculi initio erat, exponi potest, ut sensus sit, cum Hieronymus ille, Valentinus in Hispania episcopus, amissa sua civitate, episcopalia munia ZaC moræ exercere aggressus est, Zamorensem urbem post denuo illatam exeunte seculo X vastitatem, sub ea adhuc tempora ita partim ruinis suis involutam jacuisse, ut aliarum diœcesium instar nec proprium seu illic assidue commorantem episcopum, stabilemve demortui successorem haberet, nec cathedralis ecclesia, in qua pro dignitate episcopus sederet, ex ædificata seu instaurata esset. Cum vero laudatus Rodericus mox subdit, Bernardum præfato Hieronymo succedentem, fuisse primum proprium episcopum Zamorensem, non alio modo, quam quo Bernardi illius epitaphium num. 13 intelligendum est, etiam exponi posse videtur, ea videlicet significatione, ut Hieronymo, qui Valentina civitate exutus, Zamorensis episcopi vices egerat, e vivis erepto, Bernardus ille post instauratam Zamorensem ecclesiam, primus e modernis episcopis, propriam illius sedem titulumque Zamorensis episcopi ad mortem usque gesserit, a quo Zamorenses et re et nomine antistites ad Roderici usque tempora non interrupto ordine deducebantur. Haud ita absimili modo Urbanus PP. II apud Baronium in Annal. Eccles. ad annum Christi 1088, num. 12 Bernardum, archie- D piscopum Toletanum ac primatem supra memoratum, primum illius urbis (Toletanæ) præsulem compellat, primum videlicet a Saracenorum e Toleto expulsione, non vero omnium primum, qui quovis tempore Toletanæ ecclesiæ antistites præfuerunt. Quod si hanc verborum Roderici explationem admittere ut nativam ac primigeniam nolis, non repugnabo magnopere; at non propterea allegata scriptoris, S. Attilano non synchroni, verba hoc apud me efficient, ut rejecta tot diplomatum num. 12 adductorum et Martyrologii Romani infra laudandi auctoritate, ipsi me clausis oculis dedam, et Zamorensem seu Numantinum episcopum, quem monumenta antiqua plurimique scriptores saltem seculo X exstitisse perhibent, non prius quam XII seculo aliquantum progresso institutum fuisse, ex ipsius testimonio admittam.

nedum ex recentioribus Vasæus, qui potius una cum aliis

16 Novi quidem, etiam Joannem Vasæum, scriptorem Roderico multo recentiorem, in suo Chronico Hispaniæ tom. I Hisp. illustr. pag. 630 expresse asserere, episcopum Numantinum numquam fuisse. At hic scriptor aliud non vult, quam celeberrimæ illi Romanorum tempore Numantiæ E numquam episcopum fuisse datum, quandoquidem, ut ipse mox subdit: Numantia (antiqua illa nempe) multo ante salutarem Christi natalem diruta, nullo post tempore fuit instaurata: qua de re disputare hujus loci non est. Quam vero laudatus Vasæus alienus a nostra opinione non sit, ipsa ejus verba tom. cit. cap. 21 satis ostendunt. Ita hæc se habent: Zamorensis an alicui (antiquo episcopatui exstincto vel translato) successerit, in tanta rei antiquitate non est interpretatu facile. Sunt tamen, qui affirment DE NOVO INSTITUTUM (seu restauratum) episcopatum, petente Alfonso Hispaniarum imperatore, a Calixto secundo, Romano Pontifice, circa annum Domini MCXIX, Pontificatus Calixti anno primo, eaque de re extare instrumenta Pontificia et imperatoria in archivis illius ecclesiæ. Primum vero (post de novo institutum episcopatum) Zamorensem episcopum fuisse quendam Bernardum Toletanum canonicum (hunc Joannes Mariana archidiaconum vocat) qui obiit anno Domini MCXLIX. Hactenus Vasæus, in medio quidem relinquens, an Zamorensis civitas alterius exstincti aut translati episcopatus sedem exceperit, minine tamen Zamoræ F seculo X Numantiæ nomen eripiens, nec eodem seculo proprios ejus exstitisse episcopos negans; quin contra cum ab iis dissentire non videatur, qui ex instrumentis Pontificiis et imperatoriis Zamorensem episcopatum de novo sub Callisto II institutum seu innovatum asserunt, episcopatum hunc multo antiquiorem seculo XII nobiscum facere, censeri potest.

et nominatim cum Florezio nobis favet.

17 Consentit nobis laudatis supra scriptor eruditus, R. P. M. Florezius, tom. 4 Hispaniæ Sacræ pag. 243, dum Zamorensem episcopatum post Maurorum seculo VIII in Hispaniam irruptionem erectum fatetur, et interrupta ob devastatam urbem episcoporum serie, Callisti II temporibus sub annum 1119, ut Loaisa tradit, instauratum seu de novo institutum scribit. Ceterum, cum memorata jam mox instrumenta Pontificia et imperatoria, ex quibus cathedræ Zamorensis iterato constitutæ annum aliaque adjuncta verosimiliter discere liceret, vel numquam typis edita fuerint, vel certe ad nos non pervenerint, dubium mihi manet, an Zamorensis

A morensis sedis instauratio Callisto PP. II, an potius Paschali II, Callisti decessori, adscribenda sit, quandoquidem anno Christi 1115, quo Callistus II necdum Petri cathedram ascenderat, jam tum Bernardus Zamorensis episcopus fuerit, eoque nomine Ovetensi concilio apud Aguirre tom. 3 Concil. pag. 327 una cum 14 aliis Hispaniæ præsulibus subscripserit. Utut tamen hæc sese habeant, nihil, uti ex jam disputatis liquet, impedimento est, quominus S. Attilanus, quem ab ætate S. Froilani dimoveri non posse docuimus, ab anno Christi 990 Zamorensis antistes a nobis recte constituatur; ex quo consectarium etiam est, cum anno XIX episcopatus sui ad immortalem vitam, ut communis opinio tenet, sanctus Antistes transierit, ut ejus obitus, tametsi De Ferreras ad A. C. 1024 contrarium teneat, A. C. 1009 innecti debeat.

Variorum auctorum

18 Nunc, quæ ad Episcopi nostri in Sanctorum album relationem ejusque Ecclesiasticum cultum attinent, discutere aggredior. Sunt nonnulli scriptores, a Tamayo Salazar ad hunc diem pag. 432 relati, qui S. Attilanum ab Urbano PP. I Cælitum albo solemni ritu adscriptum tradunt: sed hos ætatis S. Attilani et chronologiæ Pontifi- B ciæ vel ignaros, vel immemores fuisse, vel certe turpiter aberrasse, tam est evidens, quam sit indubitatum, Urbanum I seculo III Romanum Pontificatum tenuisse, nec proin octingentis fere ante Sancti nostri obitum annis potuisse Cælitum illi honores decernere, nedum id solemni aliquo canonizationis ritu præstare, quem seculo III minime usitatum fuisse, periti omnes apprime norunt. Paulo rectius Sanctum nostrum seculo XI inter Cælites adscriptum, Lucius Marineus Siculus tom. I Hisp. illustr. pag. 341 et ex eo Laurentius Surius ad hunc diem scribunt; at ambo non immunes ab omni errore sunt, dum id ab Urbano II ad annum 1092 effectum volunt, cum tamen, ut constans ac certa antiquorum recentiumque sententia tenet, anno dumtaxat 1088 Urbanus II Pontificatum adierit, quem beato e vivis excessu post multa præclare feliciterque gesta anno 1099, XXIX Julii deposuit. Porro, ab hoc Pontifice in Sanctorum catalogum relatum fuisse Antistitem nostrum, testatur Martyrologium Romanum ad hunc diem, nec unum novi auctorem, præter supra confutatos, qui id in dubium vocet.

ac præsertim Benedicti XIV de canonizatione

19 At quoto Pontificatus sui anno, quave in urbe id ab Urbano II effectum est? Hæc ego monumentorum, quæ hoc referant, defectu definire non ausim. C Asserit quidem eruditissimus Cardinalis, Prosper de Lambertinis, postmodum Benedictus PP. XIV, lib. I de Servorum Dei Beatificat. etc., cap. 8, num. 12, teste... Puricello lib. 4, cap. 81, Urbanum II in civitate Mediolanensi inter sanctos Martyres (anno Christi 1095 vel 1096) retulisse Herlembardum, et inter sanctos Confessores Attilanum, Zamorensem seu Legionensem episcopum, uti etiam legitur in Martyrologio Romano ad diem V Octobris, et latius prosequitur Pagi in Vita S. Urbani: verum, quod salva eruditissimi scriptoris auctoritate dictum sit, nec Puricellus cit. cap., nec cap. 79, ubi de S. Herlembardi canonizatione ex professo tractat, vel verbo uno, ut cuilibet ejus Opus, anno 1647 editum, consulenti manifestum fiet, de S. Attilani in Sanctorum numerum adscriptione mentionem fecit; neque Franciscus Pagi pag. 521 Breviarii Historico-chronologico-critici Pontificum Romanorum, auctorem unum antiquum producit, qui aut locum aut annum relati inter Cælites Attilani exprimat, tametsi canonizationem illam Urbano II non abjudicet. Nihil igitur nobis inde suppetit, ut sanctum Præsulem nostrum anno 1095 vel 1096 Mediolani inter Sanctos solemni ritu adscriptum fuisse, sat tuto affirmemus.

S. Attilani ejusdemque

20 Nihilo plus lucis nobis in hanc rem suppeditat B. Urbani II Vita, a Ruinartio scripta, quam habes inter ejus et Mabillonii Opera posthuma, neque Codex Canonizationum, a Justo Fontanino editus, in quo quidem Apostolicæ Urbani II litteræ, anno 1099 in Romana synodo datæ, de peragenda ex forma commissaria, ut vocant, B. Nicolai Peregrini canonizatione pag. 9 exhibentur; at nihil prorsus de S. Attilano, eodem fortassis tempore eademque forma inter Superos adscripto, illic commemoratum inveni. Quas ergo Galesinius Apostolicas Urbani II litteras ad comprobandam Præsulis nostri sanctitatem in suis ad Martyrologium Notationibus citat, ipsi etiam Fontanino non præluxisse oportet, nec, ubi hæ reperiri queant, quisquam edocuit. Nihilominus, tametsi et annus et locus, quo Sancti canonizatio peracta fuit, exploratus hactenus dici nequeat; tamen, quin hæc ab Urbano II in magna aliqua synodo pro more illius temporis facta sit, ac proin vix non inter primas solemniores com- E putanda sit canonizationes, dubitari merito non potest, cum Martyrologii Romani annuntiatio hanc illi Pontifici disertis verbis adscribat eamque unanimis scriptorum eruditorum auctoritas confirmet. Ceterum quid laudatum Benedictum XIV moverit, ut Sanctum nostrum Zamorensem seu Legionensem episcopum vocaret, omnino me latet; neque etiam video, quo pacto, salva antiquiorum auctoritate, hæc ejus verba exponi possint.

episcopatu dicta expenduntur.

21 Si enim hic auctor Attilanum nostrum Zamorensi simul et Legionensi ecclesiæ præfuisse, asserere voluit, non modo diplomata sat multa, sed et plerosque auctores eruditissimos sibi reclamantes habet, quippe quorum testimonio, non S. Attilanum, sed S. Froilanum ab anno 990 usque ad 1006 Legionensem sedem occupasse, certum evadit; cui accedit, quod nulla monumenta aut veterum testimonia perhibeant, S. Attilanum sui magistri in Legionensi cathedra successorem fuisse aut episcopatum hunc Zamorensis episcopi curæ unquam fuisse demandatum. Si vero sensu, ut aiunt, disjunctivo locutus fuerit supra laudatus scriptor, ita ut S. Attilanum vel Zamorensis vel Legionensis ecclesiæ episcopatum gessisse, significatum voluerit, relinquens interim in medio, F utram ex his sedibus determinate occuparit, non apparet, quid ei de recta Martyrologii Romani annuntiatione movere dubium potuerit, nisi forte Baronii ad annum Christi 1027, num. 14 a vero aberrantis auctoritas, dum S. Froilanum, luxato etiam hujus nomine presbyterum dumtaxat, et S. Attilanum Legionensem episcopum eo tempore statuit, quo ille e vivis certo excesserat, et hic tamdiu superstes fuisse vix credi potest; cui adde, quod nec ab Ægidio Davila, nec ab ullo erudito Legionensis ecclesiæ historiographo aliove scriptore sat antiquo inter Legionenses præsules S. Attilanus computetur. Quapropter, cum nulla proferantur documenta, quæ sanctum Antistitem nostrum Legionensi ecclesiæ præfuisse ostendant, standum reor antiqua traditione et Mrl. Romani annuntiatione, quæ eum Zamorensem dumtaxat episcopum statuunt.

22 Reliqua, quæ ad Ecclesiasticum Sancti cultum faciunt, præter illa, quæ in Actis et Annotatis

AUCTORE J. G.

Sancti in Mrll. memoria et cultus, caput ejus Toletum

tatis commemoranda erunt, lubet hic recensere. Romanum Martyrologium die v *Octobris eum his verbis annuntiat :* Eodem die sancti Attilani, episcopi Zamorensis, quem Urbanus secundus in Sanctorum numerum retulit ; *reperiturque hæc annuntiatio in Martyrologio Sanctorum Ordinis S. Benedicti, quod Romano, a Benedicto PP. XIV aucto et castigato, subjicitur. Consentiunt Molanus, Galesinius, Wion, Menardus et Bucelinus. Hic tamen in eo ab aliis discrepat, quod deinde ex uno* S. Attilano, *ab Urbano II in Cælitum numerum relato, duos Benedictini Ordinis alumnos, duos Morerolensis cœnobii Priores, duos Zamorenses episcopos, duos denique* Attilanos *comminiscatur, sibi in omnibus similes, nisi quod unus, ut ipsi placet, anno Christi* 820, *alter anno* 1006 *ad immortalem vitam migraverit. Nos unum eumdemque* S. Attilanum *credimus, quem S. Froilani socium ac seculo* x *exeunte coepiscopum exstitisse, supra ostendimus. Sed Sancti cultum prosequamur. Ejus Officium ecclesiasticum commune fuisse Zamorensi, Compostellanæ, Salmantinæ, Legionensi, Turiasonensi, Burgensi aliisque Hispaniæ diœcesibus, teste Tamayo Salazar ad hunc diem pag.* B 418, *ex harum ecclesiarum Breviariis manifestum est. His nominatim addo Toletanæ ecclesiæ Officia Propria, de quibus Eminentissimus Cardinalis de Lambertinis lib.* 4 *de Servorum Dei Beatific. etc parte* 2, *cap.* 6, *num.* 4 *ita loquitur :* Inter Officia propria Sanctorum Toletanæ ecclesiæ et diœcesis, edita Antverpiæ anno 1691 et signanter in Calendario proprio festorum prædictorum Sanctorum a summis Pontificibus approbato, die IX Februarii in ecclesia matrice recitari videmus Officium S. Reinoldi martyris, die XI Februarii Officium S. Aldegundæ, die v Octobris Officium S. Attilani episcopi et confessoris... quia in eadem ecclesia matrice asservantur insignes reliquiæ prædictorum Sanctorum. *De priorum reliquiis quia actum apud nos suo loco est, de* S. Attilani *vero corpore quia in ipsis Actis sermo recurret, ea hic de sacris ejus exuviis commemorabo, quorum nulla in actis mentio fit.*

e Zamorensi ecclesia a quodam sacrista delatum aliæque ejus reliquiæ Zamorenses recensentur.

23 *De his Yepesius in Chron. generali Ord. S. Benedicti Cent.* 6, *pag.* 205 *verbis Hispanicis, ut ante, a me Latine redditis, ita loquitur :* Fatentur indigenæ *(Zamorenses)* corpori S. Attilani *(olim in Zamorensi S. Petri ecclesia deposito)* caput deesse, propterea quod sacrista quidam ecclesiæ S. Petri ratus, se de Toletana ecclesia optime C meriturum, si partem aliquam insignem corporis S. Ildephonsi ei impertiret, sacrum aliquod caput abstulit, quot re ipsa non S. Ildephonsi, sed S. Attilani erat, ita disponente Deo, ut in tam inclytis urbibus honori et venerationi foret. *Eodem Yepezino teste, præter Sancti corpus, quod Zamorani servant, plurimi etiam faciunt supellectilem aliquam, qua Sanctus usus est, puta episcopali annulo, baculo aliisque hujusmodi rebus, quæ ejus memoriam renovare natæ sunt, additque laudatus scriptor, ipsam hospitalem domum, in qua Sanctus a peregrinatione redux diversatus est, etiam in honore esse, ibique depictam cerni admirabilis peregrinationis ejus infra in Actis recensendæ, historiam ; subdit denum, ad locum hunc, quem solitarii incolunt, festis præcipuis solemni supplicantium agmine Zamorenses ire solitos esse, ubi vel ab episcopo vel ab alio præcipuo sacerdote sacrum Missæ Sacrificium celebratur et e suggestu verba ad populum fiunt. Ex quibus, quanta veneratio* S. Attilani *reliquiis impendatur, pronum est cognoscere.* D *Ceterum, unde delati Toletum capitis* S. Attilani *historiam hauserit Yepezius, nusquam ipse edicit, nec proin decidi facile potest, an illi potior, quam Manriquio, ad annum Christi* 1131 *cap.* 8 *integrum* Attilani *corpus Zamoræ servari affirmanti, habenda fides sit. Id tamen ex memoratis eruditissimi Pontificis Benedicti XIV verbis mihi indubitatum fit, aliquas, easque insignes, Sancti nostri reliquias, Toleti asservari, ob quas recitandi ejus ecclesiasticum Officium Toletanæ ecclesiæ facultas concessa sit, tametsi, quænam hæ sint, documentorum penuria edocere nequeam.*

Acta qualia et cur hic edantur.

44 *Reliquum est, ut de Actorum* S. Attilani *jam nunc edendorum auctoritate nonnulla disseram. Ac primo quidem, quæ in superiori Commentario pag.* 232, *num* 13 *de S. Froilani Actis dicta sunt, hic pro insertis haberi postulo ; nec enim illis certior quam his adjungenda in omnibus fides est, cum omnia, quæ illic referuntur, ex synchronis supparibusve scriptoribus aut documentis hausta esse, nullo ex capite constet. Quia tamen Acta illa non tam Tamayi, cujus sæpe in antiquioribus fides nutat, quam traditionis non contemnendæ et sat veterum Breviariorum auctoritate nituntur, inter quæ, si Athanasio de Lobera pag.* 229, *num.* 4 *laudato credimus, nonnulla vix uno seculo a SS. Froilani et* Attilani *obitu remota sunt, visum est Acta illa, quandoquidem primigenia nobis inviderit antiquorum temporum iniquitas, adjectis Annotatis nostris, hic recudere, ut lectori rerum* S. Attilani *curioso sic fiat satis. En igitur illa, prout ex plurimis Legendariis, præsertim tamen Zamorensi, variisque scriptoribus a Tamayo edita sunt, quibus, quod notari meretur, eruditissimus Mabillonius Sæc. Bened.* VI, *parte* I, *pagg.* 82 *et* 83, *Yepezius in Chron. Bened. Cent.* VI *ad annum Christi* 985, *et Athanasius de Lobera in Vita* S. Attilani *quantum ad substantiam consentiunt.* E

ACTA

Ex Breviariis variis etiam vetustis collecta tom. 5 Martyrologii Hispani a pag. 418. F

Cur Sanctorum gesta conscribantur. * *supple Sanctorum*

Saluberrimum siquidem est gesta * cognoscere, tum ut eorum memoria, multis semper recensita laudibus, in perpetuum eluceat ; tum etiam et maxime, ut illorum opera nobis documenta sint, et sancte vivendi iter ostendant. Et quamvis Sanctos omnes venerari jubeamur, eos tamen celebriori laude decet extollere, quibus peculiari quadam devotione et charitate præcipue devincti sumus. Hinc est, ut sanctissimi patris et præsulis nostri Attilani laudes et gesta nos Zamorani prosequamur officio singulari, quem apud omnipotentem Deum patronum egregium et præcipuum advocatum semper habemus, cui Pastori optimo nos, ut oves propriæ quondam custodiendæ, commissi sumus *a*.

a *S. Attilani parentum vota, illius nativitas, institutio et monastica vita* *b*

2 Hujus parentes, qui urbem Tarazonam *b* Hispaniæ incolebant, cujus et erant nobiles cives, cum prolis habendæ percupidi essent, multis

A tis et assiduis orationibus, jejuniis, oblationibus et eleemosynis sibi a Deo elargiendam postulabant. Quorum vota Deus exaudire dignatus, juxta eorum desiderium filium conferre decrevit. Hinc cælesti revelatione mater monita dicitur, quæ protinus gravida effecta est, c et filium Dei servitio mancipare promisit *c*. Tempore itaque constituto, eis desideratum contulit filium, quem ATTILANUM vocatum, ab infantia sanctis et bonis moribus imbuerunt. Humanarum atque sacrarum literarum studiis traditus, in diebus paucis mirum in modum profecit. Cum vero annum quintum-decimum ageret, in d monasterio, urbi Tarazonæ proximo *d*, ubi pa- e rentes ejus incolebant *e*, monachalem habitum f sumpsit. Hic autem aliquot annos *f* singulari omnium virtutum specimine et monasticæ disciplinæ observantia vixit, donec, sancti abbatis g Froilani *g* audita fama, ei adhærere, vitamque cum illo agere decrevit.

Sanctus se comitem S. Froilano adjungit et monachis Prior præficitur :

B 3 Qui, obtenta abbatis suis facultate *h* et fratribus vale dicto, gressus suos ad locum, ubi S. Froilanus delitescebat, perrexit, cujus comes factus aliquantulum cum eo vixit, quo usque hominum auras vitare et publica fugere loca decernentes, solitariæ vitæ habitaculum quærentes h aptum, ad montem Cuturrinum *i* accessere, i k ubi unusquisque sibi ædiculam construxit *k*. Sed cum eorum fama celebris protinus per totam pervolaret regionem, ad eos audiendos populorum frequentia confluebat. Hinc multo- l rum precibus flagitati, ad oppidum Vesum *l* descendentes, plures accolas et aliarum regionum turbas alimentis spiritualibus et corporalibus refecerunt. Nam constructo monasterio ibidem, divino favente auxilio, illico trecentis m monachis congregatis *m*, B. Attilanus eorum Prior adsignatus est. Tunc temporis, cum res Christianitatis in periculo conspicerentur, fre- n quentibus Saracenorum victoriis *n*, ita ut continuo, peccatis nostrorum exigentibus, alterum timeretur excidium, Froilani abbatis et Attilani Prioris virtutes et prodigia ad Legionensium re- o gem *o* devenere, qui, eorum sanctitatem exaudiens, ad se ut venirent, rogavit. Adfuit Froilanus, cui rex regni statum, Agarenorum insolentias et temporum angustias propalavit. Ast Abbas sanctissimus regi et proceribus iram Dei propter C eorum et populi peccamina detexit, et, quid faciendum, ut Numinis misericordiam promere- Inde rent, prædixit. Quo * in monasterium reversus, p et copiosa pecunia donatus, Taborense *p* cœnobium construxit et postmodum Morerolen- q se *q*, ubi cum Priore Attilano aliquantulum vixit.

creatur episcopus Zamorensis et dein peregrinationem instituit :

4 Et cum eo tempore ecclesiæ urbis Zamorensis et Legionensis præsulibus orbatæ essent, horum Sanctorum fama rex, clerus et populus allecti, Attilanum Zamoræ, Froilanum Legionis r pontifices elegere et in die Pentecostes *r* solemniter consecrantur. Attilanus itaque in cathedra sublimatus, protinus templa, populos sibi com- s missos et clerum mira solertia regere *s* cœpit ac per decennium continuos pertulit oratione frequenti labores. Sed cum suæ juventutis aliquarum imperfectionum recordaretur, pœnitentiam agere instituit et peregre proficisci abesseque pœ- t nitens decrevit *t*. Quod ut absque nota perficeret, causas rationemque abeundi suis fideliter demonstravit, quibus redditus episcopatus pauperibus dari præcepit, si aliter vero fieret,

Ex Breviariis.

Deum testabatur, qui eos æterno supplicio damnaret. Jamque discessum parabat, cum, ecce, cuncti cives, uno pectore et ore clamantes, dicebant : « Ne oves Pastor deseras, te, quocum- « que ieris, sequemur. » At beatissimus Præsul, eis benedicens, futurum reditum brevi promisit. Jamjamque itinerans, dum urbis pontem, qui juxta divi Laurentii templum est, pertransiret, annulum pontificalem ex digito extrahens, hisce verbis in flumen dejecit : « Quando te revidero, « omnium delictorum meorum veniæ certus ero « *u*. » Inde cum uno familiari comitatus iter u arripuit. Quo post aliquot dies clam relicto, mutato habitu, sub paupere veste, solus mendicans, loca sancta visens, biennium peregrinavit.

ad suam sedem reverti jussus annulum pontificalem miro modo reperit

5 Post hæc autem vocem cælitus emissam audivit, sibi dicentem : « Attilane, propera visere « episcopatum : exauditæ namque sunt preces « tuæ *x* ». Quo audito jam vesperascente die, x cum tenebris exortis Zamoræ appropinquaret, ad S. Vincentii de Cornu parvam ædiculam, sancto Sepulcro vicinam *y*, anhelus et defessus di- y vertit. Eum heremicolæ vir atque uxor reci- E piens *, tenui cœna præstita refecerunt. Qui, sequendi die lucescente, in palatium episcopale pro sportula petenda (ut consueverant) profecti, Attilanum sibi in domo sua quiescentem et custodem reliquere. Quibus cum pisciculi pro eleemosyna largirentur, sui Hospitis memores pro eo etiam portionem postulant. Quibus unus magnus piscis datur pro illis tribus, reliquis exiguis pisciculis dimissis. Qui, ad ædiculam reversi, grandem illum piscem Attilano exenterandum tradunt, dum ipsi pro aqua et igne quærendis eunt. Tunc vero sanctus Præsul dum illius piscis lactes evolveret, intra illius uterum annulum pontificalem, quondam in fluvio dejectum, reperit *z*. Tunc genibus flexis, manibusque in z cælum levatis, Deo ingentes gratias agens, dixit : « Benedictus Dominus, Deus Israël, qui « visitavit et fecit redemptionem servi sui. Ma- « gnificent misericordiam tuam omnes, qui no- « verunt te, qui tempore opportuno ostendis mi- « serationes tuas, et famulos tuos extollis et ex- « altas. Quando, Domine, meruit anima mea « videre munificentias tuas et quando consequi « opem in medio tribulationis meæ : benedictus F « in æternum, Domine, qui facis mirabilia ma- « gna solus et timentes te glorificas et glorifi- « cantes te, das* illis escam tempore opportuno. « Quis sum ego, Domine, ut misericordias, quas « hodie dextera tua mihi præmisit, indignus ho- « munculus promererem. »

* recipientes

* *forte* dans

et non sine prodigio Zamoræ receptus, ibidem postea moritur.

6 Quibus dictis, continuo totius urbis cam- panæ, nullo pulsante, sonitum ex se dedere *aa*. aa Quod miraculum videntes universi cives stupentesque, hospitia et ecclesias perquirunt ; et cum nihil certum invenirent, dispensator episcopi illius pauperis recordatur, pro quo eremicolæ eleemosynam petierant. Quo audito, civitas universa ad ædiculam illam propere confluit. Quibus Attilanus etsi veste dirupta, sacco atque centone ante indutus erat, tamen statim, mirabile visu, cælesti ac pretioso culti pontificali ornatus, civibus ad se quæsitum obviam venien- bb tibus egreditur *bb*. Quod cuncti videntes admirati Pontifici gratulantur et cum grandi gaudio et pompa eum in urbem deducunt. Ubi sancte atque pie vivens post septennium *cc* in Domi- cc no obdormivit die v mensis Octobris anno Domini

Ex Breviariis. dd

mini MIX, ætatis suæ LXX, pontificatus XIX *dd.* Cujus corpus lachrymis omnium tumulatum, ad ejus sepulchrum hoc insculpsit epitaphium devotio.

Ejus epitaphium

7 Continet hæc fossa Attilani præsulis ossa,
Quem Zamora diu est venerata decora.
Iste sub abbatis Friolani nomine gratis
Dum monachus vivitque, Prioris munus obivit.
Denique Pastoris baculo exaltatus honoris,
Omnibus ornatus virtutibus iste Beatus
Et populum rexit; nec juris symbola flexit.
Pauperibus factus pater, cognomina nactus
Est pia, pupillisque magister factus et illis
Distribuens panes: reprimebat robore canes
Omnibus in locis elegantis fulmine vocis.
Et viduis tutamen erat, nam pectora Flamen
Imbuerat tantis dogmatibus inclyta sanctis,
Vixerit ut Præsul charismate plenus: et exul
(Ut fieretque Deo gratus) funesta reatus
B Antiquæ vitæ plorans peccamina tritæ
Transegit binos annos; ac denique humanos
Convertens gressus, cælesti voceque pressus,
Amplectensque bonos, quos mittunt cymbala sonos,
Urbem concedit, Sanctusque ad munera reddit
Pastoris grata. Hinc conscendens astra beata
Nobis in hac fossa et vota observavit et ossa *ee*.

ee

et canonizatio per Urbanum PP. II.

8 Hinc cum pluribus clareret miraculis et Deus assiduis ejus sepulchrum honoraret prodigiis, quibus Hispania tota invisebatur impleta *ff*, Urbanus II, Pontifex maximus, sanctum Præsulem inter Sanctorum numerum adscripsit anno Domini MLXXXIX vel circiter *gg*. Cujus sacra pignora in ecclesia S. Petri, quæ tunc cathedralis erat *hh*, honorifice elevata et in ara majori reposita, intra argenteam arcam inclusa aliquando permansere, donec, ibidem invento corpore *ii* S. Ildephonsi, præsulis Toletani, quod C Christiani Toletani in illa ecclesia reconditum in Hispaniæ excidio reliquerant, illud juxta S. Attilani sacras exuvias simili argentea theca supra arcum loco majoris aræ, ferrea crate custoditum et septem *kk* clavibus obseratum, repositum visitur. Quorum Deus meritis Sanctorum huc usque mirabilia facit hominibus, opem illorum implorantibus et fide plena ad eorum sepulturas concurrentibus, ut innumera ad parietes templi pendentia testantur spolia, præstante D. N. Jesu Christo, qui cum Patre et S. Spiritu regnat in secula. Amen.

ff gg hh ii kk

ANNOTATA.

a *Præfationem hanc ex Zamorensi Legendario depromptam a Tamayo fuisse, ipsa res loquitur. At quanta Zamorensis codicis hujus antiquitas sit, Tamayus silet; nec quidquam mihi suppetit, unde hæc ostendi possit.*

b Tarazona, *quæ Baudrando* Turiaso *est, ita ab hoc describitur:* Urbs Celtiberorum in Hispania Tarraconensi Ptolemæo et Antonino, quæ TURIASSO Plinio, nunc TARAÇONA urbs Hispaniæ in Aragoniæ regno, episcopalis sub archiepiscopo Cæsaraugustano, ad fluvium QUEIOS dictum,... sita D est prope montem Caunum, in limite Castellæ Veteris, 4 leucis a Tutela distans in Occasum hybernum Soriam versus 8, a Bilbili 10, in Septentrionem Calagurim versus. *In hac autem urbe ex nobili stemmate natum fuisse* S. Attilanum, *asserentibus Breviariis et, quotquot de ejus gestis scripserunt, auctoribus, cum nihil aliunde obstet, credi merito potest.*

c *Eadem hæc Athanasius de Lobera pag.* 380 *versa tradit, Zamorense Breviarium, uti et Lectionarium narrationis suæ testes adducens.*

d *Hoc Benedictini Ordinis monasterium una leuca Turiasone dissitum fuit, ut censent Lobera pag.* 384 *et Yepezius.* Hodiedum, *inquit hic Hispano idiomate Centuria* 6, *pag.* 203, illius ruinæ visuntur, exstatque etiamnum ecclesia, quæ a S. Benedicto nomen servat, vicinusque campus MONASTERII CAMPUS appellatur atque in adjacente loco, Los FAIOS dicto, S. Benedicti obitus et translationis festa recoluntur.

e *Prope illud monasterium non habitasse, sed pietatis ac devotionis gratia nonnumquam eo* S. Attilani *parentes accessisse, scribit Lobera pag.* 383 *versa. Id ipsum forte subobscuris Actorum* E *verbis hic indicatur.*

f *Lobera, jam sæpius laudatus, pag.* 384 *versa tradit,* S. Attilanum *ad decennium hic degisse; at dicti sui vadem aut testem non producit.*

g *Vide de eo hic pag.* 233 *et seq.*

h *In Legionensi præsertim regno non inusitatum fuisse, ut cænobitæ Benedictini, petita abbatis sui facultate, anachoreticam vitam, dimissa cœnobitica, ducerent, Yepezius Centuria* 6, *pag.* 200 *docet, variisque alibi relatis exemplis demonstrat.*

i *Vide Annotata ad Acta S. Froilani lit.* h.

k *Adi Acta S. Froilani num.* 3.

l *Eadem hæc referuntur in Actis S. Froilani num.* 3 *et lit.* k.

m *Consule Acta S. Froilani num.* 4.

n *Vide Annotata in Acta ejusdem Sancti lit.* l.

o *Nempe Ramirum III, de quo adi Annotata in S. Froilani Acta lit.* m.

p *De Taborensi seu potius Tabarensi monasterio actum in iisdem Annotatis lit.* p. F

q *De Morerolensis cœnobii situ vide ibidem lit.* r.

r *Anno Christi* 990, *ut plerique censent, atque adeo die* XXX *Maii, ut in Annotatis ad Acta S. Froilani lit.* t *dictum est.*

s *Cum ante annum Christi* 990 *ab Almanzore, Maurorum duce, destructa Zamora esset, credibilius est,* S. Attilanum *potius de restaurandis utcumque templis et adunando disperso grege cogitasse, quam templa, populum et clerum mira solertia regere potuisse.*

t *Peregrinationem, a* S. Attilano *susceptam, Marineus Siculus lib.* 5 *de Rebus Hispanicis, Manriquius in Annalibus Cisterciensibus, Surius aliique hagiologi eodem ferme, ut sequitur, modo referunt.*

u *Simile quid de S. Arnulpho, episcopo Metensi, in ejus Vita narrat coævus ejus biographus tom.* 4 *Jul. pag.* 436, *num.* 7 *et Sæc.* 2 *Bened. pag.* 150.

x S. Attilanum *cœlesti voce a peregrinatione sua Zamoram revocatum fuisse, tradit etiam ejus epitaphium sub finem.*

y *De ecclesia S. Sepulcri Zamorensi meminit Davila tom.* 2 *Theatri Eccles. pag.* 384.

z *Diceres*

A z *Diceres, historiam hanc ex memorata S. Arnulphi Vita depromptam esse, adeo altera alteri consonat, præterquam quod illa pro Hispani biographi genio non nihil amplius exornata suisque adjunctis vestita magis sit.*

aa *Cum anno Christi* 1002 *necdum Zamora ita e ruinis suis post illatam ei ab Almanzore vastitatem emersisse videatur, ut et turres et campanas passim haberet, liceat interim, dum quis illam vel tum instauratam ostenderit, de prodigioso illo campanarum sonitu nonnihil ambigere; quin imo etiamsi tum temporis campanas Zamoræ passim exstitisse, certum esset, non hinc tamen prodigium illud indubitatum fieret, cum a nullo æquali scriptore, nedum aurito teste, memoriæ traditum reperiatur.*

bb *De cœlesti illo ac pretioso cultu pontificali, quo subito* S. Attilanus *ornatus fuisse hic dicitur, silent alii passim scriptores. Quo ex fonte illud haustum sit, divinare non possum.*

cc *Nimirum, ut vulgo creditur, completum, ut adeo narrationi huic non adversentur alii, cum dicunt, Sanctum* postea vixisse annos circi-
B ter octo, sanctis semper operibus incumbentem.

dd *Si hæc recte docet communis sat veterum scriptorum consensus, natus fuerit* S. Attilanus *anno Christi* 939, *et Zamorensis episcopus, ut etiam supra dictum est, consecratus anno Christi* 990.

ee *Cum Epitaphium illud nullas exhibeat notas chronicas, ejus antiquitas exacte definire nequit. Si tamen conjecturis, dum veritas certo erui non potest, locus detur, suspicor illud, vel exeunte seculo* XI *vel ipso seculo* XII, *quo tempore usitatissimum erat, rhythmum seu monotoniam, neglecto subinde syllabarum metro, in versibus quærere, hoc Epitaphium Sancti nostri sepulcro positum fuisse. Certe etiam eruditissimo Mabillonio antiquitatem sapere visum est.*

ff *Dolendum sane, vel neminem prodigia illa litteris complexum esse, vel ea ad nostra usque tempora diligenter servata non fuisse.*

gg *Vide Comment. num.* 18 *et seqq.*

hh *Hujus ecclesiæ mentio fit in Historia Revelationis seu Inventionis corporis S. Ildephonsi apud nos die* XXIII *Januarii pag.* 538; *hanc au-*
C

tem S. Petro sacram ædem ecclesiam cathedralem antiquitus fuisse, diserte testatur Joannes Ægidius Zamorensis, seculi XIII *exeuntis scriptor in Historia Translationis et Inventionis corporis B. Ildephonsi, quam in Supplemento Januarii edituri sumus, desumptam, teste Joanne de Ferreras, ex authentico Ms. Zamorensi, in quo hæc expressa leguntur :* Christiani residui, qui manus evaserant vastatorum *(Arabum seculo* VIII *ac deinceps Hispaniam depopulantium)* tamquam fidei zelatores, sacratissimas ecclesiarum reliquias, juxta quod eis erat possibile, collegerunt, ut in Asturias deportarentur, inter quas corpus B. Aldefonsi, Toletani archiepiscopi, deferentes, cum eodem Zamoram venerunt, et in ecclesia B. Petri, ubi sedes cathedralis fuerat aliquando, pignus sanctissimum reposuerunt. Ex Breviariis.

ii *Regnante non Alphonso VIII, sed hujus nominis Legionis et Castellæ rege X, et Assuero, seu, prout in authentico Ms. Zamorensi, mox laudato, legitur,* Sugerio episcopo Zamorensem ecclesiam gubernante, *dum nempe anno Christi* 1260, *ut Joannes de Ferreras scribit, ecclesia S. Petri repararetur, hanc corporis S. Ildephonsi inventionem contigisse, auctor est laudatus Ægidius Zamorensis, qui non modo, ut ad marginem Ms. illius authentici adscripta verba testantur, Sugerii episcopi tempore floruit, sed etiam ex ipsius ore nonnulla, quæ refert, audivit.* E

kk *Angelus Manrique Annal. Cisterc. ad annum Christi* 1131, *cap.* 8 *in fine, trium dumtaxat clavium mentionem facit. Utri autem hic assentiendum sit, an Actis, an Henriquio, non est operæ pretium disputare. Porro lubet Henriquii verba, quæ huc faciunt, recensere.* Zamoram, *inquit loco citato,* Atilanus integer ornat, pestilenti contagio *(vide Loberam pag.* 415 *et seqq.)* per ipsum non semel liberam, juncto sepulchro Ildephonsi Toletani, qui et ibidem quiescit, et cui ut hospiti cedit nomen basilicæ, cætera æquales. Reserare cancellos nemini licet, absente aut inscio abbate Morerolæ, penes quem una e tribus thesauri clavibus. Sed nec in publicum prodire visus est, et prodiit quidem hoc ipso nostro sæculo *(nempe* XVII, *quo laudatus Manrique hæc scribebat)* nisi delatus a filiis sui cœnobii.
F

DE B. PETRO DE IMOLA

EQUITE HIEROS. S. JOANNIS

FLORENTIÆ IN HETRURIA

SYLLOGE

C. B.

ANNO MCCCXX. *Beatus, quem in Martyrologium suum Universale intulit Castellanus,*

Etsi nulli prorsus hagiologi, sive Itali, sive alii, seculo præsenti antiquiores, B. Petrum, de Imola *seu de Foro Cornelii, quæ Æmiliæ, nobilis Italiæ regionis, sub ditione Pontificia Bononiam inter et Faventiam sita urbs est, a loco natali vulgo cognominatum, in Fastis sacris, a se concinnatis, commemorarint, cum tamen in Martyrologium suum Universale, cum id anno* 1709 *typis Parisiensibus edidit, Castellanus ad hunc diem intulit Gallicis hisce Latine a me redditis verbis :* Florentiæ beatus Petrus de Imola, eques S. Joannis Hierosolymitani, Prior Romanus. *Jacobus Bosius sacri Ordinis illustrissimæque Militiæ S. Joannis Hierosolymitani, qui Ordo communius modo* Melitensis Ordo *vocatur, Historiam anno* 1594 *typis Vaticanis Romæ in lucem emisit, aliaque Operis hujus editio multo auctior seculo proxime elapso prodiit. In posteriori e binis hisce editionibus, quarum sola antiquior penes nos exstat, de* B. Petro *nostro part.* 1, *lib.* 13 *tractatur, nullaque hujus scripta inveniri Acta, auctor docet, uti ex Josepho Maria Brocchio, scriptore*

AUCTORE C. B.

scriptore Florentino, infra laudando, intelligo. Adhæc de Beato nostro seu potius de sacris ejus lipsanis etiam meminit Ferdinandus Ughellus, scriptor et ipse Florentinus, tom. 3 *Italiæ Sacræ, anno* 1647 *publici juris facto, in archiepiscopis Florentinis col.* 138 *sic scribens :* Consecraverat item olim *(Joannes scilicet, archiepiscopus Florentinus)* una cum Raynerio, episcopo Fesulano, ecclesiam sancti Jacobi in campo Corbolino, Hierosolymitanæ militiæ equitum nobilem *(Florentiæ nimirum)* commendam anno MCCVI, in qua sub majori altari sacra lipsana beati Petri de Imola, equitis Hierosolymitani, summa cum veneratione asservantur, cujus meminit Lucas Ferrinus in Catalogo ecclesiarum, piorumque locorum Florentinæ urbis. *Ex hoc Ughelli loco, aut ex Luca Ferrino, ad manum mihi non existente, quem hic auctor verbis recitatis laudat, aut tandem etiam ex Aucta Bosii de Ordine Melitensium equitum mox dicta Historia Beati nostri notitiam forsan hauserit Castellanus, eumque in Martyrologium suum Universale inferendum duxerit. Quoquo modo res hæc habeat,* Petro *equidem in novo illo suo Hagiologio non immerito locum dedit, uti ex* B *jam nunc dicendis patescet.*

a Brocchio celebratur prolixiori elogio,

2 *Josephus Maria Brocchi, sacerdos, protonotarius Apostolicus et seminarii Florentini rector, divisum in duas partes de Sanctis et Beatis, Florentinis Opus idiomate Italico haud ita pridem vulgavit, ac in priori quidem ex iis, quæ anno* 1742 *lucem aspexit, de Sanctis et Beatis, quorum festum Missa et Officio apud Florentinos celebratur, ex instituto tractat, in posteriori vero de Sanctis et Beatis, quorum etsi quidem festum Missa et Officio non celebretur, reliquiis tamen et imaginibus cultus publicus ab immemorabili tempore Florentiæ fuit delatus. Posterioribus porro hisce Sanctis ac Beatis* B. Petrum de Imola *accenset tum in Indice, ad primam Operis sui partem adjecto, quo Sanctos ac Beatos in ultima ejusdem sui Operis parte dandos in antecessum enumerat, tum præcipue in hac ipsa parte, in qua sat prolixum, quod Vitam inscribit, Elogium Beato adornat. Id annum Beati emortualem, cultum sacris ejus exuviis delatum, ac alia omnia, quæ de Beato traduntur, complectitur, integrumque idcirco, ut ita, quæ ad* Petrum *nostrum pertinent, lectorem edoceam, huc transcribo, paucis dumtaxat, quæ ad rem non faciunt, rescissis, Annotationibusque,* C *ubi id necessarium congruumve arbitrabor, subinde adjectis. Hisce, quæ ex lingua Italica in Latinam converti, verbis concipitur :* Abstinendum non videtur a recensendo inter Beatos, qui ad diœcesim nostram *(Florentinam videlicet)* quodam modo spectant, B. Petro de Imola, qui quamvis origine Florentinus non sit, quoniam nihilominus ultimis vitæ suæ temporibus Florentiæ habitavit, ibique tandem, sacro ejus corpore in hac eadem civitate adhuc quiescente, mortuus est, Beatis nostris idcirco jure meritissimo videtur annumerandus, civitatis Imolanæ gloria, quæ, quod illi sub seculi tertii decimi finem nasci dederit, suis eum accenset, non imminuta.

quo annum Beati emortualem, egregias

3 *Hac inductione, veluti proœmio quodam seu prologo, Beati Elogium orditur Brocchius, ita mox prosequens :* Celebratissimum itaque est tam apud sacrorum canonum, quam apud legum peritos, B. Petri nostri nomen ob insignia Opera, scripta ab ipso in legum materia, in qua erat versatissimus, ab auctoribus tam sacris quam profanis sub nomine IMOLENSIS communiter citari solitus. Refert Jacobus Bosius in sacri Ordinis Melitensis Historia part. 1, lib. 13, gloriosorum D facinorum, a Beato illo in vita patratorum, notitias periisse occasione magnæ inundationis, quæ anno MDLVII Florentiæ obvenit; unde alia de eodem superstes non manserit memoria, quam fuisse eum profunda doctrina, summa prudentia sanctissimaque vita virum, et, cum esset sacri Hierosolymitani Ordinis, dicti Melitensis, eques, factum esse prioratus Romani Priorem, cumque postea Florentiam ad commendam *(ita hic vocem Italicam* commenda, *Gallice* commenderie, *fas sit Latine exprimere)* S. Jacobi in Campo Corbolini, ad eumdem Ordinem spectantem, fuisset translatus, gravissimo mortifero morbo ibidem afflictum transiisse tandem ad æternam in cælo beatitudinem anno Salutis nostræ MCCCXX, die quinta Octobris. Præterea dominus canonicus Antonius Maria Manzoni in sua episcoporum Imolensium Historia narrat, B. Petrum sub vitæ finem xenodochii cujuspiam servitio Florentiæ sese addixisse, " Ibi in xenodochio ægrotis inser" viens sanctissime decessit, " pag. CCXXXV. Sepultus deinde magno cum honore fuit in dicta S. Jacobi ecclesia, quæ sub finem anni MCCVI a Joanne, S. Frediani Lucensis quondam Priore, episcopo Florentino, simulque a Raynerio episcopo Fesulano E fuerat consecrata.

animi dotes, sepulturam,

4 *Quo tempore ecclesiam, in qua sacrum Beati corpus tumulo fuit mandatum, consecrari ante contigerit, parum interest, ideoque antiquam, ex qua id, ut dixeral, anno* 1206 *factum esse, Brocchius hic probat, ecclesiæ illius inscriptionem omitto, et ea, quæ in jam data scriptoris hujus verba notanda occurrunt, subjungo. Beatum fuisse doctissimum, prudentissimum sanctissimumque Virum, Romæ administrasse Ordinis sui prioratum, gravissimo ex morbo Florentiæ anno* 1320 *obiisse, ibique in S. Jacobi in Campo Corbolini ecclesia terræ fuisse mandatum, Brocchio ex Bosii fide narranti credendum videtur ; verum quod etiam ex ejusdem auctoris fide refert,* Petrum *nostrum fuisse a Prioratu Romano, quem gesserat, ad Florentinam S. Jacobi in Campo Corbolini commendam translatum, dubitandum reor, an veritati consonet. Ita animo comparatus sum, quod de translatione illa, seu de Florentina, quam Beatus umquam administrarit, S. Jacobi in Campo Corbolini commenda altissimum sit silentium in Inscriptione, proxime huc transcribenda, quam tamen qui adornavit, muneris illius a Beato gesti, si vere modo ab hoc gestum aliquando fuisset, mentionem videtur fuisse in illa facturus, utpote qua monumentum, quod epitaphii loco esset, Beato posuerit in ecclesia ipsiusmet Florentinæ, quam hic administrasset, S. Jacobi in Campo Corbolini commendæ. Nec refert, Inscriptionem tunc primum, cum de terra Beatus fuit levatus, ac proin diu post hujus obitum positam fuisse ; etsi enim id ita sit, cum Inscriptionis auctor Romanum Beati prioratum habuerit compertum, reque etiam ipsa commemoret, qui factum, ut Florentinam ejusdem Beati commendam ignorarit, hancque nihilominus Bosius, qui post Inscriptionis auctorem floruit, optime habuerit perspectam, litterisque in sua Melitensis Ordinis Historia consignarit ?* F

epitaphium, tabulæ lapideæ inscriptum,

5 *Antonius Maria Manzonius, supra a Brocchio laudatus, in sua Corneliensium seu Imolensium episcoporum Historia pag.* 235 *sic scribit :* Floruit his temporibus *(seculo nempe* XIV) beatus Petrus nobilis eques Imolensis, Prior Hierosolymitanus in Urbe, obiitque Florentiæ die quinta

A quinta Octobris anno trecentesimo vigesimo supra millesimum : is postquam operam jurisprudentiæ dederat, in qua mirifice excelluit, divino servitio mancipatus, ubi Florentiam concessit, ibi in xenodochio ægrotis inserviens sanctissime decessit, humatus in æde divi Jacobi, vulgo in Corbellino. *Ita ille, nullam omnino Florentinæ S. Jacobi in Campo Corbolini seu, ut scribit, in Corbellino commendæ, a Beato administratæ, mentionem faciens. Quid si igitur Beatus, pœnitentiæ spiritu impulsus, Florentiam, abdicato, quem Romæ gerebat, Prioratu, concesserit, ibique ægris inserviens, Florentina S. Jacobi in Campo Corbolini commenda numquam administrata, ad Dominum migrarit? Id sane recitatis Manzonii verbis apprime consonat, mihique longe, quam oppositum, verosimilius apparet. En nunc ipsa inscriptionem proxime memoratam complectentia Brocchii verba,* Corpus B. Petri, *inquit,* fuit post *(cum scilicet aliquamdiu jacuisset sepultum)* quatuor circiter cubitis supra terram ad partem lateralem dexteram in ecclesiæ *(S. Jacobi in Campo Corbolini nimirum)* ingressu collocatum, ubi modo conspicitur tabula lapidea, quæ in cooperiebat; B in qua ejusdem Beati togati effigies est expressa cum cruce Melitensi ad humerum sinistrum, radiisque circum corpus in signum laureolæ Beati, hæcque præterea in prædicta tabula antiquo charactere leguntur verba : « Hic jacet dominus Frater « Petrus de Ymola juris utriusq. professor, vene« randus Prior Prioratus Urbis. Anno Domini « MCCCXX, die V Octobris requievit in Domino. »

insigne prodigium, quod Beati meritis fuerit patratum,

6 Videtur colorari curasse dictam tabulam eques Frater Franciscus dell'Antella, quoniam, quæ sub eadem gentilitia insignia, domus ejus sunt, non familiæ Beati, ut per errorem illius, qui ei notitias dedit, scribit citatus Bosius, qui etiam erravit ponens vocem QUONDAM ante vocem PROFESSOR, quia ibi *(in inscriptione scilicet mox data)* sola littera q conjungitur cum voce UTRIUS, quod significat UTRIUSQUE. Ibi *(nempe in tabula lapidea supra dicta)* duo sculpti sunt parvi angeli, unus ad caput, alter ad pedes, quorum hic ultimus cum thuribulo in manu Beato thus incendentis speciem præfert, quod supra nominatus Bosius non notavit in tabulæ descriptione, quam ipsemet fecit excudi. *Vellem, ut hisce, quæ in tabulam, quam memorat, inscriptionemque huic incisam hic ob-* C *servat Brocchius, annum etiam, quo ea, sive tabula sive inscriptio, fuerit posita, adjecisset! Ita enim tempus, quo, quod narrat, sacrum Beati corpus supra terram fuerit collocatum, posset quam proxime determinari. Verum annum illum Brocchius verosimillime non habuerit exploratum. Utut sit, cum is equidem nec aliunde posse erui videatur, elogii, Beato nostro a Brocchio contexti, seriem prosequor.* Quod e miraculis, a Deo per Beati hujus merita patratis, notatu magis dignum narratur, hoc est : Cum aliquando pro S. Jacobi præmemorata *(S. Jacobi in Campo Corbolini nimirum)* ecclesia ornaretur, ornansque, qui ornamenta serica aptabat, longas scalas prope ejusdem Beati sepulcrum ascendisset, declinare has accidit; unde celerrime una cum viro, qui iis insidebat, in terram fuissent prolapsæ, nisi ad retinendas cum miraculo Beatus accurrisset, extendens prodigiose extra sepulcrum brachium, quos scalas sustinebat, donec dictus vir descendisset in terram. *Insigne enimvero prodigium! Verum cum nec tempus, quo factum sit, exprimat, nec vadem testimoniumve, quod confirmetur, in medium adducat Brocchius, multum dubito, an futurum sit, ut apud sanæ etiam moderatæque criseos sectatores fidem indubitatam inveniat. Reliqua Brocchii verba, quæ jam recitatis proxime subjungit, pergamus exscribere.*

AUCTORE C. B

cultumque, sacris ejus

7 Spargitur, *inquit,* miraculi adeo stupendi rumor, magna populi concurrit multitudo ad venerandum sacrum Beati corpus, quod decentiorem postea locum obtinuit, e dicto *(in quo nempe, ut num. 5 narratur, supra terram fuerat depositum)* sepulcro extractum, et sub altari majori collocatum, ubi postea decentem capsam, in qua id deposuit, fieri curavit eques F. Augustinus Mego, commendæ a S. Jacobo in Campo Corbolini denominatæ commendator. Creditur, cum beati Petri corpus sub altari post factum supra dictum prodigiosum eventum primo fuit depositum, in memoriam prodigii hujusmodi a corpore fuisse avulsum brachium, quod hodie separatim honoratur, cum evidens appareat, fuisse id avulsum, antequam idem corpus fuisset sub aquis, quæ hoc in supra memorata inundatione *(Adi num. 3)* infecere, omnibus ossibus inde effectis nigris carneque orbatis, ubi contra dictum brachium optime conservatum est, carne alba E æqualiterque colorata vestitum, ut esse videatur, non mortui, a quatuor amplius seculis e vivis sublati, sed alterius, qui brevi dumtaxat tempore fuerit sepultus.

reliquiis delatum, docet,

8 Brochii hujus pignus sub principe dictæ ecclesiæ altaris quotannis exponitur primo Maii festo, quo tempore etiam detegitur capsa sub altari existens, in qua reliquæ requiescunt sacratissimi corporis partes, novissime craticula ornata crystallisque præmunita a felicis memoriæ equite et commendatore F. Francisco dell' Antella, qui præterea totam ecclesiam præcipueque altaris majoris tribunam instaurari curavit, faciens etiam expoliri ac colorari, ut dictum est, supradictam antiquam tabulam lapideam, quæ pro operculo fuerat Beati nostri sepulcro, ad veneranda cujus sacra ossa frequentes accedunt, præsertim in ejus festo *(natali videlicet seu die 5 Octobris)* cum magna devotione Florentini. Idem sacrum corpus postea de novo honorificentius sub finem anni MDCCXXIII componendum curavit Magnus Prior Messinensis E. Carolus de Ricci, uti liquet e sequenti, F quæ præfatæ capsæ adscripta est, inscriptione : « Corpus beati Petri ab Imola, utriusque juris « laurea ac Romæ Prioratus munere insigniti, « honorificentius componendum curavit F. Caro« lus de Ricci Baiulivus anno MDCCXXIII »

uti etiam harum cum magno Melitensi Magistro communicationem.

9 Tandem cum motus pietate in hunc Beatum regnans modo piissimus Melitensis Magnus Magister F. D. Emmanuel Pinto de Fonseca anno MDCCXLIX, quo insignis aliqua reliquiarum ejus pars, in ecclesia sua conventuali collocanda, sibi daretur, instanter rogasset, missum ei fuit femur a vigilantissimo domino nostro archiepiscopo Incontri, quemadmodum evidenter patet e sequentibus, quæ dictæ reliquiarum parti additæ fuerunt, authenticis litteris : « Franciscus « Caietanus Incontri Dei et sanctæ sedis Aposto« licæ gratia archiepiscopus Florentinus, et sacri « Romani imperii princeps. Universis et singulis « has præsentes nostras litteras inspecturis fidem « facimus atque testamur, qualiter hac infrascripta « die illmus dnus baiulivus et Magnus Prior F. « Carolus de Ricciis, præceptor hujus ecclesiæ « sancti Jacobi commendæ Corbolinæ sacræ Reli« gioni Hierosolymitanæ perpetuo unitæ, cum assi« stentia infrascripti D. archiepiscopalis nostræ curiæ

AUCTORE C. B.

" riæ vice-cancellarii, qui de mandato nostro ad " infrascriptum effectum ad prædictam ecclesiam " accessit, ac ex pervetusta arca lignea, cæruleo " colore depicta et in parte deaurata, in qua ossa " corporis B. Petri de Imola, equitis Hierosoly- " mitani, religiose asservantur, existente subtus al- " tare majus prædictæ ecclesiæ, ad consulendum " devotioni Eminentissimi dni Magni Magistri præ- " dictæ sacræ Hierosolymitanæ Religionis, qui " pias preces porrexit, ut aliqua prædicti B. Petri " insignis reliquia sibi concederetur, femur dicti " sacri corporis extraxit, quod statim per præ- " dictum nostrum Vice-cancellarium involutum " fuit in papyro, vitta serica rubri coloris undique " colligatum ac parvo nostro sigillo in cera rubra " Hispanica pluribus in locis obsignatum, nec non " illmo D. F. Horatio Sansedonio equiti Hierosoly- " mitano, prædicti Emi D. Magni Magistri man- " datario ibidem præsenti, traditum, ut eidem " Emo D. Magno Magistro transmittere valeat, D " cui facultas erit dictam sacram reliquiam apud " se retinendi, aliis donandi et in qualibet eccle- " sia, oratorio aut capella publicæ fidelium vene- " rationi, servatis servandis, exponendi et collo- " candi. Ne autem de identitate prædictæ sacræ " reliquiæ ullo umquam tempore dubitari contin- " gat, has testimoniales litteras, manu nostra sub- " scriptas nostroque sigillo firmatas, per eumdem " infrascriptum Vice-cancellarium nostrum expe- " diri jussimus. Datum die III Augusti anno " MDCCXLIX. Franciscus Caietanus archiepiscopus " Florentinus. Aloysius Vignalis J. U. D. et Vice- " cancell. de mandato etc. " *Litteris hisce egregie etiam, quod Brocchius supra docet, confirmatur, summo Florentiæ in honore haberi Beati reliquias, de quo cum nihil amplius, quod dicam, suppetat, Syllogæ huic finem hic impono.*

B E

DE B. MATTHÆO MANTUANO CONFESSORE

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM

VIGLEVANI IN DUCATU MEDIOLANENSI

C. S.

SYLLOGE DE GESTIS ET CULTU

§ I. Locus cultus: memoria in Martyrologiis: elogium ex Taëgio: pauca alia ex aliis accepta: aliqua miracula post mortem: tempus obitus.

Anno MCDLXXI, vel MCDLXX. Notitia loci, ubi colitur; memoria

V*iglevanum, quod alii* Veglivanum, Viglebanum, Vigevanum, Vegivanum, *alii etiam paulo aliter, Itali vero vernacule* Vigevano *appellant, parva, sed elegans, Insubriæ civitas est,* C *haud procul a Ticino fluvio Papiam inter et Mediolanum sita, sui nominis comitatus caput, et a Clemente VII episcopali sede, sub metropoli Mediolanensi, anno* 1529 *in gratiam Francisci Sfortiæ, ducis Mediolanensis, illustrata. In ejusdem civitatis conventu Fratrum Prædicatorum, S. Petro martyri dicato, seculo* XV *sancte obiit, ac nunc etiam honorifice quiescens colitur hoc die* B. Matthæus, *ejusdem Ordinis Prædicatorum, a patria sua* Mantuanus,*a familia vero, ex qua natus est,* De Carreiis *dictus. Ex martyrologis, si Dominicanos exceperis, unicum novi Philippum Ferrarium, qui illum annuntiat, in Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Romano Martyrologio, ad hunc diem* V *Octobris paucis sic memorans :* Viglebani, B Matthæi, Ordinis Prædicatorum confessoris. *Tum in Annotatis ibidem hæc addit :* Is patria fuit Mantuanus, Obiit Viglebani anno Domini MCCCCLXXII, ubi in dies miraculis fulgens Sedis Apostolicæ concessione colitur.

in paucis Martyrologiis : scriptores,

2 *Ad eumdem Octobris diem* Matthæi *memoriam celebrant Dominicus Maria Marchesius in sacro Diario Dominicano, et Jacobus Lafonus in Anno item Dominicano, ambo Ordinis Prædicatorum, vitæque illius compendium exhibent, inferius usui futurum Legitimum cultum infra probabo, postquam pauca, quæ de ejusdem gestis novimus, exposuero. Lucas Castellinus in Tractatu de Certitudine gloriæ Sanctorum canonizatorum cap.* 2 *de eodem sermonem faciens,* Cujus, *inquit,* præclara gesta referunt innumeri scriptores, F Ambrosius Taëgius, Leander Albertus, Hieronymus Bursellus, Seraphinus Razzius et Joannes Michaël Pio. *Illorum primus, Taëgius, apud Echardum in Bibliotheca scriptorum Ordinis Prædicatorum, ejusdem Ordinis habitum induisse dicitur Mediolani in cœnobio S. Mariæ gratiarum, tunc recens anno* 1485 *erecto; quæ temporis locique vicinitas, Ordinisque professio facit, ut ille de* Matthæo, *tunc nondum viginti retro annis, nec multis milliaribus ab urbe Mediolano, Viglevani videlicet, erepto e vivis, optime instructus fuisse potuerit.*

qui post Taëgium et Leandrum Alberti

3 *Scripsit autem Taëgius,ut in laudata Bibliotheca legitur, Chronicon generale sui Ordinis in folio, sex voluminibus Mss. membranaceis distinctum, et in supra dicto S. Mariæ gratiarum cœnobio servatum. Verisimillime in eodem loco hujus* B. Matthæi *elogium, quod habemus, manu propria descripsit Papebrochius noster* ex Fr. Ambr. *(ut præmittitur)*Taëgii Mediol. de Insigniis Ord. Prædicat. Tom. 3, sign. N f. 41. *Tum subditur :* Incipit Vita B. Matthæi de Carreriis Mantuani, viri sanctissimi. *Elogium tamen potius, quam Vita appellabitur, quod admodum breve sit, sicque illum*

A *illum celebret, ut pauca ejusdem gesta exponat. Taëgio aut synchronus aut certe proximus vixit, secundo loco apud Castellinum laudatus Leander Albertus seu Alberti, eodem teste Echardo, Ordinem Prædicatorum anno* 1495 *Bononiæ amplexus, qui et illius Chronici meminit, et eo se in scribendis libris de Viris illustribus sui Ordinis usum esse, profitetur. Is quoque lib.* 5 *ejusdem Operis recitat elegans* Matthæi *elogium ex Taëgio acceptum, sed stilo etiam paulo breviori concinnatum, neque ullo omnino Beati facto auctum.*

illius gesta memorarunt.

4 *Hieronymum Albertutium Bursellum anno* 1497 *obiisse, scribit laudatus Leander lib.* 4 *apud me pag.* 153, *ejusdemque Opera recenset, quæ Mss. servari Bononiæ dicuntur apud Echardum in Bibliotheca. Potuit ergo etiam ille* B. Matthæi *gesta probe novisse; at mihi in promptu non est illius Opera consulere. Suspicor tamen, in illis vel nulla vel pauca de eodem legi præter relata a Taëgio et Leandro, quorum saltem hic illius Opera legere potuit. Seculo* XVII *obierunt Seraphinus Razzius et Joannes Michaël Pius, postremo loco a* B *Castellino laudati, quorum lucubrationes typis editas habeo; sed hi scilicet paulo remotiores sunt ab ætate* B. Matthæi, *ac propterea minoris auctoritatis, quam tres præmissi. Alios, quos* innumeros *ait, scriptores Castellinus non nominavit: fortasse hi recentiores sunt, aut nihil præterea de Beato docent, ut colligere licebit ex dicendis. Accipe igitur illius Vitam, seu potius elogium, per Taëgium, quale illud habemus a Papebrochio nostro descriptum.*

Beati natales, adolescentia, virtutes in Ordine Prædicatorum:

** an ingressu?*

5 Incipit Vita B. Matthæi de Careriis Mantuani, viri sanctissimi. § I. De ejus origine et ingressus * ejus ad Ordinem, deque ejus sanctis moribus. Beatus Matthæus de Carreriis Mantuanus ex honestis et piis parentibus, velut lucifer, exortus emicuit. Litteris traditus haud parum profecit. In annis juvenilibus constitutus, mundi oblectamenta fugiens, Ordinem Prædicatorum ingressus est, in quo studio litterarum sacrarum permaxime intentus in tantum profecit, ut prædicator efficeretur ferventissimus et devotus, corde humilis, caritate diffusus, spe patientissimus, fide plenus, oratione devotus, meditatione suspensus, animarum zelator ferventissimus, observantiæ regularis zelator maximus, ad Christi Crucifixi passionem devotissimus, non * sine lacrymis et suspiriis, aut suspensione quadam et profunda meditatione videri non * poterat.

** an quam?*

** an videre?*

C

charitas, qua piratam movit, ut captivos omnes

6 § II De liberatione quorumdam captivorum de manibus pyratarum. Cum vice quadam de Pisis versus Genuam navigaret per mare cum Fratre Cherubino de Fabriano, qui hæc retulit, a pyratis intercepta navi, captus est. Erant autem in ea navi homines utriusque sexus quam plures: planctus autem cum clamoribus et ejulatus fit maximus. Pyratarum autem princeps, qui ibi erat, in suam galeam quosdam de navi transferri fecit, et Fratres, qui tres erant, ad terram per scapham ut deportarentur, jussit. Cum autem Vir Dei audiret, videretque quandam juvenculam nubilem cum matre miserabiliter flentes, eo quod captivæ remanebant, earumque pudicitia in manibus esset impiorum hominum, misericordia motus super calamitate matris et filiæ, procidens genibus flexis ante pedes principis pyratarum, extensis manibus in modum crucis, dixit: Obsecro te, princeps, retine me captivum, dummodo has duas mulieres liberas abire permittas.

AUCTORE C. S.

cum capta navi liberos dimiserit:

7 Tunc pyrata ait: Bone Pater, sufficit, quod te cum sociis abire permitto: de his non sit tibi curæ; quia de eis aliud agendum erit. At Vir Dei in petitione perseverans, supplicans iterum ait: Propter eum, qui te et totum mundum suo pretioso sanguine redemit, me retine, et has duas mulieres liberas dimitte. Motus ergo tyrannus sancti Viri precibus dixit: Vade, et pro me Deum depreceris; quia, ut video, Vir Dei es, et observantiæ regularis. Non solum autem has, pro quibus postulas, mulieres, sed etiam totam hanc hominum multitudinem tibi dono, de omnibus ad libitum dispone. Redditis ergo gratiis, et omnibus liberis cum navi dimissis, sanctus Pater ad Deo gratias agendum hortatus est, a peccatisque caverent, et in futurum secundum doctrinam viverent Christianam. Mater vero cum filia Virum sanctum cum muneribus honorare voluerunt; quibus Vir sanctus dixit: Ite, et Deo gratias agite, qui a tanto periculo sua vos benignitate liberavit; et quantum potestis, ab ejus offensa cavete.

E

ejusdem pius obitus, quem mirabiliter præsciverat.

8 § III De ejus ultima ægritudine, et felici transitu. Post multos autem labores, quos diu in vinea Domini prædicando, confessiones audiendo, studendo, orando, et vigilando perpessus est, in gravem incidit ægritudinem, quam magna cum patientia, gratias semper agendo Creatori suo, portavit. Cum autem languor ingravesceret, apud Viglevanium constitutus, vocato Priore et confessore suo, dixit: Sciatis, pater optime, quod ex ægritudine hac moriturus sum: nam pluries a Domino petii, ut ante meum ex hac vita decessum de sua dulcissima passione aliquid mihi gustandum daret; quod et fecit. Nam cor meum clavo a Domino vulneratum sentio; tantusque est cordis mei dolor, quod in hoc mortali corpore amplius vivere non * videtur: vulneraverat autem Dominus cor ejus sua dulcissima passione. Post non multos dies, sumptis devote omnibus Ecclesiasticis Sacramentis, anima illa sanctissima carne soluta ad cælos feliciter evolavit anno Domini MCCCCLXXI, die VI mensis Octobris.

** adde posse*

Claret miraculis: comiti Placentino accessum ad ducem Mediolanensem

9 § IV De miraculis post mortem ipsius perpetratis. Post mortem beati Viri quam plura sequuta sunt ad ejus invocationem miracula, prout ceræ imagines ac argenteæ, et cerei multi, ad ejus venerabile sepulcrum dependentia protestantur, quæ enarrare longum esset, ex quibus unum F referre non omittam. D. Stephanus, comes Placentinus, a Galeatio Mediolanensi duce dominio trium castrorum in comitatu Placentino privatus est. Viglevanium itaque venit ad ducem, qui tunc temporis ibidem morabatur. Præceperat dux castellano sub pœna capitis, ne comitem ipsum ad eum ingredi permitteret. Morabatur in hospitio comes, haud parum tristis, si quo modo ducem adire posset, mente revolvens: interim quidam ex suis, ex comitatu Placentino veniens, renuntiavit, qualiter in castris illis dux præsidia posuisset: cui comes, Scio, inquit, et utinam mihi pejus non contingat! Timebat enim mortem.

et restitutionem castrorum divinitus procurat.

10 Dum hæc autem agerentur, videns hospes comitem tam tristem, dixit: Quid habes? Estne aliquid, in quo vobis auxilio esse valeam? Intellecta comitis afflictione, dixit: Si mihi acquiescitis, forte liber eritis. Cui comes, Nihil est, inquit, quod non faciam, dummodo mihi a principe daretur audientia. Cui ille, Pergatis, inquit,

AUCTORE C. S

*i. e. Martyris

inquit, ad ecclesiam B. Petri M. * Ordinis Prædicatorum, oretisque B. Matthæum Mantuanum, præfati Ordinis Fratrem, qui pluribus claret miraculis; fortassis, quod aliquod obtinebitis remedium. Cum autem comes eum derideret, finaliterque acquiesceret, pervenit ad tumulum beati Viri, magnam se daturum pecuniæ quantitatem *, si a principe audientiam, suaque oppida habere possit. De ecclesia autem ad castrum, ubi dux erat, pergens, per omnes portas absque contradictione aliqua pervenit ad ducem, suasque adducens rationes, audivit a duce: Exterminare te, ac bonis privare decreveram, et forte vita; sed nunc virtute quadam superiori coactus te in gradum restituo pristinum, omniaque prædecessorum tuorum privilegia cum castris omnibus confirmo. Abiit ille lætus et gaudens, miraculumque hospiti pluribusque aliis fideliter enarravit.

* adde promisit

Pauca observantur

11 *Hæc, nec plura, de hoc beato Viro Taëgius, quæ Leander Alberti sic fere descripsit, ut nonnulla eorum in compendium contraxerit. Atque hæc quidem talia sunt, ut eximiam de* B. Matthæo *æstimationem ingerant, ac desiderium accendant cetera ejusdem gesta cognoscendi. Quidquid autem Castellinus num.* 2 *relatus dicat, ea* B *ab innumeris scriptoribus referri, rectius Marchesius et Lafonus incusant, deflentque majorum suorum in iisdem ad posteros transmittendis incuriam; nec nisi pauca præter ea, quæ Taëgius et Leander tradiderunt, reperire potuerunt. Mantuam, antiquissimam vulgoque notissimam Italiæ civitatem,* Matthæo *patriam obtigisse, Taëgio consentiunt omnes, ipsumque* Mantuani *agnomen, quod Leander Alberti ipsi pariter attribuit, satis declarat. Familiam, a qua eumdem* de Carreriis *iidem duo scriptores appellant, Marchesius* nobilissimam, *Lafonus* illustrem *dicunt, ac Beatum ipsum in sacro fonte Baptismatis nomen* Joannis Francisci, *in Ordine vero Prædicatorum* Matthæi *sortitum esse, asseverant.*

ad præmissa.

12 *Credibile est, hæc illos ex aliquo instrumento idoneo accepisse; sed, si qua tunc Mantuæ exstiterit nobilitate illustris familia* de Carreriis, *ne ex ea* B. Matthæum *natum credam, obstant Taëgius supra num.* 5 *solum docens, ipsum* ex honestis et piis parentibus *natum esse; et Leander Alberti, eumdem sine ulla parentum stirpisve nobilitatis mentione* Carerium *vocitans. Quo ille natus sit anno, a nullo proditum legi: neque hic col-* C *ligi potest ex illius anno emortuali, quod suprema, in qua obiit, ætas ignoretur. Quia tamen anno* 1471, *aut forte præcedenti, vivere desiit, nec quisquam de ejusdem admodum provecta ætate meminit, verisimillimum est, eum eodem, quo mortuus est, seculo* XV *primam lucem aspexisse. Ignotus pariter mihi est annus, quo sacrum Prædicatorum Ordinis habitum induit, silentibus de eo omnibus, quos consului.*

Tironis studium orationis, inedia, ecstases,

13 *Multis illum in ipso tyrocinio fulsisse virtutibus, scribit Marchesius, de qua re nequit merito dubitari. De singulari illius abstinentia unum refert, quod cum ex ejusdem coætaneorum testimonio acceptum dicat, Marchesii verbis ex sermone Italico in Latinum versis huc transfero.* Adeo erat orationi deditus, ut in morem S. Bernardi semper esset intentus et mente elevatus in Deum; cumque in hoc fervore spiritus leviores reputaret usitatas corporis castigationes, ex solita fervidorum tyronum imprudentia corpus suum in eum modum afflixit, ut evidens vitæ periculum incurrerit. Nam inter cetera tantæ erat a cibis abstinentiæ, ut ex multorum D coætaneorum ejus testimonia constet, illius fauces dentesque ex nimia debilitate aliquando adeo fuisse constricta, ut eum refocillandi, generosoque liquore roborandi gratia, oportuerit os ejus instrumento ferreo diduci. *Tum subdit Marchesius, eumdem propterea a magistro suo reprehensum, prohibitumque ullam imposterum sui corporis afflictationem sine petita acceptaque licentia adhibere, et ex ejusdem magistri prudenti consilio ad cohibendos potius animi sui sensus, divinaque contemplanda tam facile animum transtulisse, ut frequentes in ecstases raperetur.*

Dicitur Soncini sustulisse consuetudinem dies festos profanandi:

14 *Fuisse illum ferventissimum verbi Dei præconem et apostolica charitate eximium, supra dixit Taëgius, idque etiam observavit in Chronico ad annum* 1471, *ubi, teste, qui ea descripsit, Papebrochio, de eodem sic ait:* Fuit etiam ferventissimus prædicator ac animarum mirabilis zelator. *Consentit Leander Alberti in ejusdem elogio dicens:* Fuit vehemens verbi Dei concionator, et animarum sedulus indagator. *At horum neuter factum aliquod hujus generis narrat præter unum illud de liberatis captivis e manibus pyratarum, in quas cum ipso inciderant. Quatuor alterius generis exempla referunt Marche-* E *sius et Lafonus, nescio, quam certis testimoniis fulta. Primum hoc fere modo exponunt. Dum* Matthæus *Soncini, quod ducatus Mediolanensis in agro Cremonensi ad Ollium fluvium oppidum est, verbi divini prædicandi causa quodam die festo versabatur, audito, populum ad tympanorum tibiarumque sonitum choreis indulgere, de sacræ lucis profanatione vehementer commotus, pulsato turris ære campano omnes ad concionem convocavit, et in suggestum ascendens, tanto cum ardore et eloquentia peroravit, ut auditores suos ad pœnitentiam et lacrymas commoverit, profanumque illum morem ex eo oppido penitus sustulerit.*

ubi et conventum reformavit, et Luchinam convertit.

15 *Nescio, ad idemne, an ad aliud tempus spectent Soncinensis conventus Ordinis Prædicatorum reformatio, et insignis conversio Luchinæ, ejusdem oppidi matronæ nobilis, sed vana et luxui admodum deditæ; quarum primam ex mandato Martialis Auribelli, Prædicatorum generalis Magistri, a* B. Matthæo *feliciter perfectam, iidem duo scriptores affirmant; Luchinam vero memorant ex unica ejusdem concione tam vehementer motam fuisse, ut perfusa fletu ad ipsum acces-* F *serit, eoque magistro tantum profecerit, ut Tertii Ordinis S. Dominici induta habitum sancte vixerit, meruerilque sacris Fastis Dominicanis inscribi. Inscripta iis est ad diem* VII *Augusti, sed apud nos, quod de ejusdem cultu non constaret, ibidem inter Prætermissos relata. Porro cum Martialis Auribellus supremum Ordinis magisterium bis gesserit; primo ab anno* 1453 *usque ad* 1459; *ac rursus ab anno* 1465 *usque ad* 1473, *quo, teste Echardo in Bibliotheca, vivere desiit;* Mattheus *autem anno* 1471 *vel forte præcedenti, mortuus sit, de tempore reformati conventus Soncinensis licet utcumque late statuere.*

Aliud ejusdem zeli specimen Viglevani ab eo datum:

16 *Quarum* B. Matthæi *apostolici zeli specimen datum, aiunt, Viglevani, et hoc fere modo enarrant. Festa S. Marci luce saltatorum comœdorumque manus convenerat ante ducale palatium, histrionia sua Mediolanensium ducem, qui Viglevani aderat, populumque publice recreatura. Accurrit Vir Dei profana ludicra vetiturus; cumque sacris monitis nil proficeret, divini honoris*

A *noris zelo incensus turbas fuste abigit. Et cesserunt tunc quidem pellenti, sed per aulicos persuasere principi, facinus hoc illi injuriosum esse, nec impune permittendum. Quam ob rem iratus dux accitum Dei Virum acriter corripit, extrema minatus, si simile quid imposterum committeret. Verum ille nihil hisce motus, principem etiam intrepidus arguit, quod in dominio suo, quod a Deo acceperat, Dei honorem non modo non tueretur, sed etiam minaretur sacris præconibus, qui in avertenda divinæ Majestatis læsione suo officio fungerentur. Addunt, hæc tanta cum fiducia animique robore pronuntiata esse, ut dux, quippe aderant, aulici arguentis virtutem admirabundi suspexerint et laudarint.*

duo ejusdem, dum viveret, miracula et vaticinia.

17 *Duo quoque ab eodem, dum in vivis erat, in eadem civitate patrata miracula referunt. Primum est cujusdam pueri curatio, qui, dum pater ejus (quem* Ambrosium Gravellona *appellant, et unum e ditioribus ejusdem civitatis nobilibus viris dicunt) beati Viri concionibus intererat, inobservatus in ferventis olei sartaginem prolapsus manus vultumque fœde ambusserat. Quo comperto, domum redux pater, ad* Matthæum B *rediisse dicitur, ac tamdiu apud ipsum institisse, ut pristinam proli suæ integritatem a Deo impetraret, donec is illum domum suam regredi jussit, pollicitus fore, ut puerum jam tum multo melius se habentem reperiret, ac intra paucos dies haberet plane incolumem. Promissis, aiunt, respondisse eventum, puerumque, dum permisit ætas, Minorum Ordini nomen suum dedisse. Alteram curationem obtigisse, affirmant, cuidam Antonio Ferrari, qui cum sex annorum spatio fluxu sanguinis et urinæ, frustra tentatis remediis, laborasset, hanc suam calamitatem* B. Matthæo *exposuit, usque bene sibi precaretur, flagitavit. Ille misericordia motus, elevatis in cœlum oculis, quod petebatur, præstitit; nec mora, supplicem ab eo malo imposterum immunem dimisit. Aiunt denique, Beatum mortis suæ annum, locum, cladesque, quas Ludovicus XII rex Galliæ ineunte seculo* XVI *Italiæ intulit, vaticinatum fuisse.*

An Christus ei ante obitum, ut quidam asserunt,

18 *Consentiunt etiam Taëgio de instanti sibi morte a* Beato *intellecta ex ingenti cordis sui, velut spiculo confixi, dolore; sed addunt, dolorem hunc ei tunc inflictum fuisse a Christo Domino visibiliter apparente, spondenteque, fore ut* C *intra paucos dies migraret ad cælos. Ejusdem apparitionis, non tamen sponsionis, etiam meminerunt Seraphinus Razzius in illius Vita, Joannes Michaël Pius lib. 3 De viris illustribus Ordinis Prædicatorum cap. 44, et Joannes Lopez parte 3 Historiæ ejusdem Ordinis, cap. 15. Unde ea didicerint, me latet; at, si Taëgio scriptori synchrono, ac proinde potioris auctoritatis, credimus,* Matthæus *suæ mortis propinquitatem non aliunde intellexisse videtur, quam ex prædicto cordis cruciatu, quo se videbat compotem voti de delibando ante obitum suum paululo amarissimæ Christi passionis. Verba Taëgii habes supra num. 8, addo hic etiam Leandri Alberti, qui Taëgio, ac forte etiam ipsimet Beato, aliquando synchronus vixit.*

apparuisse videatur.

19 Consueverat *(inquit ille)* Vir sanctus Christi Cruci affixi simulacrum non sine lachrymis aut animi quadam maxima æstuatione, nec sine profunda meditatione contemplari. In ultima constitutus ægritudine præsidenti cœnobio detexit, se ex illa omnino ægritudine vita functurum, ex eo, quod enixe a Deo efflagitaverat, ut se faceret amarissimæ passionis, antequam decederet, aliquantulum delibare; quod quidem petens paulo ante voti compos factus fuerat, eo quia persentiret, cor sibi veluti speculo confossum, et tanto dolore cruciari, ut diu amplius vivere non posset. Porro Christus Dominus noster suo cruciatu, prout flagitaverat, vulneraverat cor ejus. *Forsitan laudati recentiores hæc Leandri et supra relata Taëgii verba de visibili Christi apparitione promissoque celeri ad cœlum transitu interpretati fuere. Alios saltem testes non laudant; nec novi, quos habuerint pro factis asserendis, quæ ex eorumdem fide superius num. 14 et tribus sequentibus retuli.*

AUCTORE C. S.

Obiisse anno 1471 dicitur a Taëgio et Leandro.

20 *In anno emortuali assignando (nisi solius typothetæ error sit, vehementer erravit Castellinus supra laudatus cap. 2, pagina 152, ubi annum æræ Christianæ 1244 signavit; nec recte Razzius annum 1441; nisi id quoque typothetæ vitio tribuendum sit. Taëgius, Leander Alberti, Pius et Lopez in annum 1471 consentiunt; Marchesius et Lafonus in 1470. Cur autem hunc annum anno 1471 præferat, postremus rationem allegat ex quodam instrumento, auctoritate, ut ait, publica confecto die* XXIV *Aprilis anni 1471, in quo dicitur mater quædam filium suum, facto voto de* B. Matthæi *sepulcro visendo, e mortuo vivum recepisse, eodemque anno ac die votum suum exsolvisse. Unde fere sic ratiocinatur: Ex communi omnium sententia* B. Matthæus *obiit mense Octobri; ut igitur dicta mulier die* XXIV *Aprilis anni 1471 ad illius sepulcrum voti solvendi ergo accedere potuerit, debuit iste ante eumdem annum vivere desiisse.* E

ab aliis anno 1470,

21 *Haud equidem scio, an Lafonus ipsum authenticum instrumentum viderit, an solum laudaverit ex Marchesio, cujus verba dabo inferius. Si tamen ambobus vel alterutri ipsum autographum, aut saltem accuratum apographum, præluxerit, omnino evincens est Lafoni argumentum, et in Taëgii numeris agnoscendus est error, quem deinde alii recentiores adoptarint. Verumtamen ne id facile admittere queam, obstat ipsemet Taëgius eumdem annum in Chronico exprimens, teste Papebrochio, qui ad calcem elogii, quod dedi, sequentia annotavit:* Idem *(nempe Taëgius)* in Chronica ad annum MCCCCLXXI: « Eodem anno, die VI Octobris Fr. Matthæus « de Carreriis Mantuanus apud Viglevenum, F « Novariensis diœcesis insigne oppidum, migra- « vit ad Dominum, sepultusque est in ecclesia « Fratrum; » *nimirum Prædicatorum. Obstat secundo Leander Alberti, ejusdem temporis scriptor, qui eumdem annum retinuit his verbis:* Matthæus Carerius Mantuanus, vir devotus et in conscientia valde accuratus, adeo ut etiam minima libraret, in cœnobio Viglevani, oppidi Insubriæ, miraculis clarus, Deo anno Salutis nostræ MCCCCLXXI spiritum devotissime reddidit. *Hæc ergo omnino suadent, verum emortualem illius annum fuisse 1471; propter laudatum tamen a Marchesio et Lafono instrumentum publicum, de quo, ut dixi, non satis mihi constat, malui annum 1471 vel 1470 in margine annotare.*

die VI Octobris aut forte V.

22 *Quod ad diem obitus attinet, is quoque a Taëgio (nam Leander de eo non meminit) tam in Vita, seu elogio, quam in Chronico, dies* VI *mensis Octobris signatur, quare hic omnino retinendus videtur. Cum tamen alii, interque hoc*

AUCTORE C. S.

Benedictus XIV Papa lib. 2 de Beatorum canonizatione etc. cap. 24, § 2, num. 7, illum die V *ejusdem mensis obiisse scribant, eoque die ex dictis dicendisque ille Viglevani colatur, fortasse beata ejus mors contigerit quidem die* V *Octobris, sed post occasum solis, ac propterea Taëgius eamdem ad diem* VI *retulerit Italico computandi modo, qui dies ab occasu solis ordilur, uti etiam alibi in Opere nostro observatum fuit.*

§ II. Aliquot miracula post mortem illius patrocinio præterea impetrata: translatio corporis et memoria annua a Sixto IV Papa concessa : cultus ejusdem impugnatus, et confirmatus : concessa de eodem Missa et Officium.

B *Beati corpus suavi odore fragrasse atque ipse in gloria apparuisse dicitur.*

Magna beati Viri sanctitas, populique de eo justa æstimatio verisimilia faciunt, quæ laudati Marchesius et Lafonus de Viglevanensium mox post auditum illius e vivis excessum, ad cœnobium concursu, deque suavissimo ejusdem corporis odore narrant; quem tamen posterior, ipso, quo tumulabatur tempore, alter ex juratis, ut inquit, multorum testimoniis, ex illius tumulo multis diebus erupisse affirmant; quæ utriusque relatio simul vera esse potest. Addunt, ipsum etiam visum esse, Dominicano suo habitu indutum, magnaque in gloria spectabilem e sepulchro surgere, quod Marchesius, ex publicis authenticisque testimoniis pariter constare, asseverat. Utut sit, miraculis illum post mortem suam claruisse, etiam testatus est Taëgius, et appensis ad ipsius sepulchrum votivis donariis confirmavit supra num. 9; quod etiam fecit in Chronico ad annum 1471, ubi post relatum ejusdem pium obitum et sepulturam in ecclesia Prædicatorum Viglevani, mox subnexuit ista : Ubi et miraculis claret, ut imagines ac vota cerea, ad ejus tumulum suspensa, protestantur. *Huic adde Leandrum Alberti in ejusdem elogio dicentem :* Cujus admirandam sanctitatem miracula, quæ secuta sunt ejus decessum, et simulacra cerea ad ejus appensa sepulchrum apertissime testantur. C

Ex miraculis, quibus post obitum certe claruit,

24 *Neuter tamen horum ullum miraculum specialim memoravit præter id, quod ex Taëgio dedi num. 9 et 10 de recuperata Stephano comiti Placentino gratia Galeacei Mariæ Sfortiæ, Mediolanensium ducis, quodque etiam Leander, sed brevius annotavit hoc modo :* Stephanus Placentinus comes a Galeacio Sfortiæ, principe Insubrium, tribus oppidis spoliatis, voto emisso ad beatum Matthæum, novo quodam modo e vestigio recuperavit. *Neuter etiam crimen Stephani, seu verum, seu falso impositum, quo eam Galeacei offensam incurrerat, insinuavit; verum ex iis, quæ Muratorius in Annalibus Italiæ ad annos 1468 et 1476 de eodem Galeaceo scripsit, nemo mirabitur, si is innocentem comitem ea pœna multasset. Porro cum ex eodem Muratorio habeamus, Galeaceum anno 1476 a suis fœde trucidatum fuisse, relatum, de Stephano factum intra quinquennium a morte* B. Matthæi *figendum est.* D

narratur unum de puero resuscitato ;

25 *Quæ præterea Marchesius enarrat, miracula ex Italico sermone Latine versa accipe :* In loco Besate diœcesis Mediolanensis, quinque milliaribus a civitate Viglevanensi dissito, Antonia, Bertramni Valli uxor, filium habebat, quinto jam anno quartana febri laborantem, quæ in continuam tandem versa eumdem ad extrema deduxit. Mater, quæ incertis de causis peregre versabatur, domum reversa filium suum aliquot horis ante mortuum invenit. Quo comperto, dum illa velut sui impos lamentabatur, incidit ei in mentem de sanctitate Matthæi, quem Viglevani conciones habentem noverat; plenaque spe de impetranda illius precibus suo filio vita, vovit, se ejusdem tumulum invisuram, ac, nescio quid muneris in accepti beneficii testificationem oblaturam; cum Deus in Sanctis suis mirabilis eodem temporis momento filium illi suum salvum et incolumem restituit. Quare ambo parentes, ut votum suum explerent, Beati sepulcrum inviserunt, ibique scripto, publica auctoritate die XXIV Aprilis anni MCCCCLXXI confecto instrumento, miraculum hoc testati fuere. *Vide, quæ hinc pro ejusdem Beati anno emortuali superius num. 20 et sequenti annotavi.* E

alterum de moribundo subito sanato,

26 In quodam loco diœcesis Mantuanæ quidam juvenis, Leonellus nomine *(apud Lafonum pro juvene mulier juvencula dicitur)* post multorum annorum infirmitatem eo redactus fuerat, ut sibi relictus a medicis, et loquendi destitutus facultate, in extremæ vitæ termino versaretur. Dum itaque jam pararentur funebria, quidam amicorum ipsi inclamavit, ut B. Matthæo Mantuano se committeret pro vita impetranda, si æternæ suæ saluti expediret. Fecit id interna, ut potuit, voce infirmus; moxque sensit velut quemdum omnia membra tangentem, ac subito se sanum validumque expertus est, ut propriis viribus valuerit se e lecto erigere, clamaritque; Modo per gratiam Dei et B. Matthæi sanus sum; ac reipsa velut sanus comederit, et lecto egressus sit, non secus atque nullo umquam malo fuisset correptus.

tertium de infante mortua credita ; quartum de muliere graviter sauciata ;

27 Quædam mulier Viglevanensis, Augustini Moscone filia, post multorum dierum in partu dolores filiam peperit, omnium, qui viderant, opinione mortuam. Hujus animæ jacturam miserata ejus soror ad B. Matthæum recurrit, supplicans, ut infanti vitam procuraret, donec sacro fonte ablueretur. Ultra votum obtinuit: nam infans non modo baptizata fuit, verum etiam multis annis vixit. Dum in eodem Viglevanensi oppido in domo Francischini Maggi quidpiam fabricaretur, ingens saxum e muro decidit in ipsius uxoris dorsum, quæ alia quædam saxa colligebat. Tam lethalis fuit læsio, ut mulier multis horis deliquium animi passa ab arcessitis medicis mortua reputaretur. Tandem medicatis fasciis involuta, lectoque imposita, recepto sensu, tam vehementem experta cruciatum est, ut e vestigio morituram se, crederet. Invocato tamen interna, quod externa non poterat voce, B. Matthæi auxilio, statim fuit exaudita, ita ut postero mane e lecto surrexerit, velut numquam afflicta malo, quod de illius vita desperare fecerat medicos. F

28 Mulier ex acervo lapidum admodum alti parietis præceps acta; Christophorus cœmentarius

quintum, sextum et septimum de periclitantibus e lapsu; octavum de sanato filio ducis Sfortiæ;

rius e sublimis ædificii tecto prolapsus; filia Joannis Baptistæ Gravellonæ capite deorsum e scalis provoluta, de quorum omnium vita actum esse, judicaverant medici, B. MATTHÆO cum voto commendati incolumes evaserunt, plagis, quas e lapsu exceperant, repente sanatis. Galeaceus II *(Sfortia scilicet, de quo egimus, qui fuit secundus e Sfortiis dux Mediolanensis, sed sui nominis primus)* et Bona *(Sabaudica)* ejus uxor, Mediolanensium duces, eidem Beato votum fecere pro salute sui filii, qui etiam confestim sanitatem recepit.

aliaque de aliis generatim.

29 Eodem patrocinante, Deus illuminavit cæcos, recto gressu donavit claudos, lethiferas pepulit febres, sustulit acerbissimos calculorum, pleuritidis, intestinorum, stomachi, capitis, gangrenæ pestiferæ, hydropisis, oppilationum, aliosque innumeros cruciatus. Ipse mutis natis impetravit loquendi facultatem, et sterilibus feminis fecunditatem, partusque felices. Tot denique, tantaque fuere ad illius invocationem a Deo concessa miracula et beneficia, ut, cum ex fidelium donariis exstructum ei esset præclarum sacellum, quod nobilis vir Jacobus Car-
B bone deinde exornavit, corpus ejus e primo suo tumulo in illud translatum sit, et super altari marmoreæ arcæ impositum; ubi a fidelibus non solum privata devotione colitur, verum etiam ex indulto Apostolico festum illius annuum Officio et Missa ex communi confessoris non pontificis in eodem conventu celebratur, totaque civitate solenniter agitur die v Octobris, quo ille obiit. *Vide tamen de die obitus supra num.* 22.

Sixtus IV Papa concessit illius corporis

30 *Legitimum porro hujus* B. Matthæi *cultum probat, quem supra dixi, Lucas Castellinus in Tractatu de certitudine gloriæ Sanctorum canonizatorum etc., cap.* 2, *pag.* 152 *et sequenti, inter alias cultus concessiones, a Sede Apostolica specialiter factas, hanc quoque, de qua modo agimus, reponens. Ejus verba habe:* His omnibus addi potest concessio Apostolica ad instantiam et petitionem Generalis Ordinis Prædicatorum, F. Salvi Cassettæ de Panormo, facta a Sixto IV, die VIII Februarii MCDLXXXIV in honorem venerabilis viri Dei F. Matthæi de Mantua, Ord. Præd., qui ob eximiam morum sanctitatem, et ob eminentes eroicasque * ipsius virtutes, clarum lumen Ord. Præd. (dum viveret) ab omnibus appellabatur, cujus felix obitus ac-
C cidit anno MCCXLIV (*imo ultra duo secula serius, ut probatum est*) in conventu S. Petri Martyris de Viglevano, non sine magno splendore sanctitatis et miraculorum *etc.*

* *l.* heroicasque

translationem, et annuam memoriam: caput thecæ argenteæ,

31 Qua concessione duo principaliter elargitus est summus ille Pontifex. Primum videlicet, ut corpus dicti Beati a primo, in quo sepultum erat, tumulo ad alium digniorem et honorificentiorem in eadem ecclesia transferretur. Secundum, ut in festo Dedicationis ecclesiæ S. Petri Martyris de Viglevano de illo (Matthæo *scilicet*) solemniter fieri atque decantari possit illius memoria cum oratione, prout ab eo tempore usque modo *(id est, usque ad annum* 1628*)* factum est, non sine magno populorum concursu et devotione. Non tamen de eodem Beato fit Officium, neque cantatur Missa; ut aliqui non recte scripserunt. Imo ex libris publicis ejusdem civitatis Viglevanensis, subsignatis propria manu consulum ac notariorum, Francisci videlicet Portelli, et Joannis Angeli Fascia, notarii, et cancellarii universitatis ejusdem civitatis, sigillo publico ipsius civitatis munitis, apparet, caput ipsius Beati honorifice reconditum esse in theca argentea, in qua leguntur sequentia verba: BEATO MATTHÆO ORDINIS PRÆDICATORUM, PATRONO SUO, POPULUS VIGLEVANI HOC DICAVIT 1518.

AUCTORE C. S.

reliqua ossa tumbæ marmoreæ includuntur: votum civitatis pro augendo illius cultu.

32 Et in arca marmorea, in qua jacet sacrum ejus corpus, sequentia verba pariter conspiciuntur: HIC TIBI PRÆCO FUIT, PATER EST VIGLEVANI ZELUS, QUEM CAPUT ARGENTEUM MARMORIS ARCA TENET DIE 25 APRILIS 1519. *Duo hi versiculi, nescio, cujus culpa, sine dubio vitiosi sunt; at quid si sic exponendi sint? Hic in terris, tibi præco fuit, nunc Pater, seu patronus, est in cœlis, o Viglevanensis, quem, seu cujus reliquias, caput scilicet, theca argentea in formam capitis elaborata, reliquum vero corporis arca marmorea tenet seu servat inclusa. Pergo Castellini verba recitare.* Ex eisdem, *inquit*, litteris universitatis et communitatis dictæ civitatis Viglevani clare quoque habetur, qualiter in publico consilio nobilium atque civium ejusdem civitatis anno MDCXXV, die XX Octobris fuit stabilitum atque ordinatum, ut apud Sedem Apostolicam fiat instanter petitio, ut concedatur licentia Sacrum faciendi, et Officium recitandi de E
dicto beato Matthæo in die suæ solemnitatis ex voto facto ab eadem civitate in honorem ipsius Famuli Dei.

Utramque Sixti IV concessionem probavit Benedictus XIV

33 *Castellini dicta partim probavit firmavitque Benedictus XIV summus Pontifex in Opere suo de Servorum Dei beatificatione, et Beatorum canonizatione lib.* 2 *et* 4 *agens de beatificationibus æquipollentibus, et concessionibus cultus, a Sede Apostolica factis, idque argumentum exemplis illustrans; unde, quæ ad* B. Matthæum *hodiernum pertinent, juverit hic descripsisse. Lib.* 2, *cap.* 24 *hæc habet:* Adeo percrebuit fama sanctitatis hujus Beati *(Matthæi Mantuani,)* ut summus Pontifex Sixtus IV vivæ vocis oraculo concesserit, ut ejus corpus a primo, in quo sepultum erat, tumulo ad aliud dignius sepulcrum et honorificentius in eadem ecclesia transferretur, et ut in festo Dedicationis ecclesiæ S. Petri Martyris ejus memoria solemniter decantaretur et fieret; uti colligitur ex authentico instrumento, existente in archivo conventus S. Petri Martyris civitatis Viglevanensis. *Tum subdit ipsum instrumentum, quale hic ex eodem refero.*

F

ex litteris Salvi Cassettæ, Magistri Ordinis Prædicatorum,

34 In Dei Filio sibi charissimis ven. Patri Priori, seu Præsidenti, ac patribus et fratribus universis conventus Viglevanensis, provinciæ Lombardiæ Ordinis Prædicatorum, Fr. Salvus Cassetta de Panormo, sacræ Theologiæ professor, ac ejusdem Ordinis humilis Magister et servus, salutem et pacem in Domino Jesu, omnium Salvatore. Quum eos honore et celebratione dignos existimemus, qui vitam præclaris moribus ac virtutibus ornatam duxerint, ea ratione litteras has omnibus recte sentientibus legendas proponere statuimus, ut præclari meritis et laudibus digni viri nequaquam tenebris obducti, aut merita commendatione fraudati videantur. Quod si Romanos, Græcos, barbaros, qui, etsi virtutibus clari, Christum tamen ignorantes, scriptorum ingeniis adeo celebratos et eloquio illustratos, tantopere admiramur et colimus; quid vero Christo initiatos sanctissimos viros, religione, pietate, sanctimonia conspicuos, vel silentio involvimus, vel suarum laudum splendore carere patimur?

35 Quam

in quibus hic scripsit, se eam a Sixto impetrasse,

35 Quam ob rem, cum ab ineunte hac sacra nostra Prædicatorum religione clarissimi, virtutibus et doctrina viri semper floruerunt, qui, beato Dominico duce ac fundatore, in agrum militantis Ecclesiæ uberrimos fructus attulerint, accessit in temporibus nostris vir sanctitate, vitæ innocentia, sacris moribus et animi integritate præstantissimus, Fr. Matthæus Mantuanus, quem Deus immortalis, ut vitæ puritate præcipuum, ita et morte pretiosa sanctissimum ostendit; cujus integritas, sanctimonia, religio mortalibus et immortalibus non modo humanum, sed angelicum potius præstiterunt, cujusque ea sunt merita, ut pluribus et signis et miraculis usquequaque claruerit. Hinc * igitur, ne fidelibus jaceret ignotus, ceteris ad bene vivendi et imitationis exemplum proponendum duximus, et nuper, cum ad pedes Sanctissimi in Christo Patris et domini nostri, domini Sixti, divina providentia Papæ IV, essemus, ab ejus clementia vivæ vocis oraculo impetravimus, ut ejus sacrum corpus a primo, in quo sepultum erat, tumulo ad aliud dignius et honorificentius *(sepulcrum)* in eadem ecclesia transferretur, atque ut in festo Dedicationis ecclesiæ S. Petri Martyris de Viglevano, ejusdem Ordinis, ejus memoria solemniter decantetur et fiat.

* *an Hunc?*

omnesque ad Beatum imitandum, colendumque hortatur:

36 Quare fideles omnes hortamur in Domino, ut Sanctorum omnium meritis et exemplis provocati atque incensi bene ac recte vivendi semitam sequantur, et hujus religiosissimi et sanctissimi Viri precibus immortalem gloriam se, sperent, consecuturos. In quorum omnium fidem et testimonium sigillum officii nostri duximus præsentibus apponendum. Bene valete, et Deum pro nobis orate. Datum Romæ die octava mensis Februarii anno Dominicæ Nativitatis millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo. *Hactenus epistola laudati Magistri Ordinis Prædicatorum. Porro, cum* B. Matthæus *die* v *vel* vi *Octobris anni* 1470 *vel sequentis ex supra dictis obierit, sequitur, ejusdem publicum cultum, qui statim a morte illius ex Viglevanensium pietate cœptus fuerat, undecimo duodecimove post eamdem anno a summo Pontifice concessum firmatumque fuisse; atque ipsum proinde* Matthæum *æquipollenter, ut loquuntur, beatificatum fuisse.*

hinc auctus ejusdem cultus:

37 *Sequitur secundo, arcam tamen marmoream, et argenteam thecam, in quibus sacræ ejus reliquiæ asservantur, primum trigesimo septimo circiter post eamdem beatificationem anno perfecta esse, si recte se habeant inscriptiones num.* 31 *et* 32 *relatæ. Haud dubie post concessum a Sixto IV* Matthæi *cultum crevit Viglevanensium erga Beatum pietas et fiducia, ex eorumque collectis votivis donariis ac civitatis munificentia tandem annis millesimo quingentesimo decimo octavo et sequenti prædictæ theca argentea sacro illius capiti, arcaque marmorea reliquo corpori honorifice asservandis confectæ fuerunt.*

et postea occasione Decreti Urbani VIII ab episcopo Viglevanensi impugnatus,

38 *Concesso a Sede Apostolica, quem diximus, cultu* B. Matthæum *merito honorare perrexerant Viglevanenses usque in annum* 1625, *quo celebria Urbani VIII Papæ de veneratione eorum, qui cum sanctitatis aut martyrii fama vel opinione obierunt, decreta prodiere, quibus nonnullorum temeraria aut inconsulta in hujusmodi defunctis cultu exhibendo facilitas inhibebatur. Ex hisce enim decretis male intellectis Franciscus Romerius, octavus Viglevanensium episcopus, delatum hactenus* B. Matthæo *cultum censuit prohibendum. At Beati sui causam apud sacri Officii Congregationem Romæ suscepit Prior conventus Viglevanensis, et feliciter evicit. Ita rursum docet Benedictus XIV in supra laudati Operis libro* 2, *cap.* 24, § 2, *inter declarationes casuum in Urbani VIII decretis exceptorum ad præsens propositum hanc referens :* Feria III, die 2 Decembris 1625 fuit Congregatio sancti Officii in palatio illustriss. et revendiss. domini Cardinalis Bandini in regione Campi Martii, coram illustriss. et reverendiss. dominis S. R. E. Cardinalibus, generalibus Inquisitoribus, in qua Prioris conventus S. Dominici Viglevani lecto memoriali, decretum fuit, scribendum esse episcopo dictæ civitatis, ne impediat cultum et venerationem exhiberi solitam B. Matthæo ultra centum annos, cum sit de comprehensis in paragrapho : Declarans.

a sancti Officii Congregatione vendicatus fuit,

39 Decretum prædictum *(ita pergit ibidem laudatus Pontifex)* extat in Regestis Decretorum sacræ Congregationis sancti Officii, in quibus extat etiam Epistola, ab eadem sacra Congregatione conscripta episcopo Viglevani. *Hic subdit eamdem epistolam, quam, quia Italico sermone scripta est, Latino subnecto.* Prior conventus S. Dominici ejusdem civitatis *(Viglevanensis)* sacræ Congregationi exposuit, in suorum ecclesia cultum et venerationem impendi cuidam beato Matthæo, spatio centum et plurium annorum, velut tali, honorato, idque jam a vestra dominatione impeditum ob decretum hujus sacræ Congregationis, elapsis mensibus publicati de veneratione personarum cum sanctitatis aut martyrii fama mortuarum. Et quia in prædicto Decreto mens Sanctissimi Domini nostri, sacræque Congregationis non fuit, ut comprehenderentur ii, quorum cultus cœptus et toleratus fuit ultra annos centum, imo cum illi expresse excipiantur in paragrapho Declarans etc., et in his verbis: Longissimi temporis scientia etc; propterea, cum in hoc casu sit beatus Matthæus, jusserunt me ad vestram dominationem scribere, ne continuationem cultus venerationisque ei hactenus exhibitæ impediat *etc.*

hodieque perseverat,

40 *Sane casum ab Urbani VIII Decreto exceptum hic locum obtinere, manifestum est ex paragrapho in Epistola mox allegato. Sic enim is habet :* Declarans, quod per suprascripta præjudicare in aliquo non vult, neque intendit iis, qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum, aut per Patrum virorumque sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia ac tolerantia Sedis Apostolicæ, vel ordinarii coluntur. *Atqui* Matthæi, *de quo hic, cultus jam tum inchoatus fuerat a tempore centum annorum metam excedente, quod annorum spatium per* longissimum tempus, *illiusque* immemorabilem decursum *in eodem Decreto indicari, etiam ipsemet Urbanus VIII declaravit in Brevi, die* v *Julii anni* 1634 *edito; idemque cultus perseveraverat ejusdem* longissimi temporis scientia ac tolerantia *(imo et expressa concessione)* Sedis Apostolicæ *(nempe Sixti IV Papæ)* et ordinarii, *nimirum ab anno* 1482 *usque ad annum* 1625, *ut liquet ex prædictis.*

quodque Viglevanenses a Sede Apostolica petere voverant,

41 *Perhonorificum etiam huic* B. Matthæo *est, quod Castellinus num.* 32 *asseruit, de litteris universitatis, communitatisque Viglevanensium, eodem anno* 1625, *die* xx *Octobris in publico consilio et ex voto exaratis de instando apud Sedem Apostolicam pro obtinenda licentia Officium et Missam de eodem celebrandi : verum, cum nec in*

AUCTORE C. S.

A *in Decreto sancti Officii, die 2 Decembris ejusdem anni, quod recensui, edito, nec in litteris ad Viglevanensem episcopum de permittendo illius cultu datis, quas pariter retuli, de nova hujusmodi concessione ulla fiat mentio, solumque caveatur, ne episcopus* continuationem cultus venerationisque ei hactenus exhibitæ impediat, *videntur Viglevanenses, aut voti sui exsecutionem in aliud tempus distulisse, aut, si eam tunc eidem Priori conventus civitatis suæ commendaverint, sua spe interim frustrati fuisse. Certe ipsemet Castellinus, qui Opus suum anno* 1628 *vulgavit, verbis num.* 31 *datis expresse negavit, de eo Missam cantari, aut Officium fieri suo tempore soluisse,* ut aliqui *(inquit)* non recte scripserunt.

Officio et Missa annuis deinde etiam auctus est.

42 *Concessam tamen postea hanc fuisse a Sede Apostolica facultatem, persuadent alii, Castellino antiquiores, nisi hi alios, quos Castellinus redarguit, leviter secuti fuisse credendi sint. Certe,* B. Matthæum *Officio et Missa Viglevani in conventu S. Petri Martyris, ordinis Prædicatorum, quotannis die* v *Octobris ex speciali indulto Apostolico coli, deinde etiam asseruerunt Marchesius in Diario Dominicano, Neapolitanis typis anno* 1679 *excuso, et Lafonus in Anno in Dominicano, Ambianis anno* 1712 *edito, quos non temere id scripsisse, persuasum mihi habeo ex sæpe laudati Benedicti XIV Opere, in cujus libro* 4, *part.* 2, *cap.* 3, *num.* 12 *id ipsum etiam affirmatur.*

DIES SEXTA OCTOBRIS

SANCTI, QUI PRIDIE NON. OCTOB. COLUNTUR.

B **Sanctus Sagaris, episc. martyr Laodiceæ in Phrygia.**

S. Fides V. M. et Socii MM. Aginni in Aquitania.

SS. Marcellus, Castus Æmilius et Saturninus MM. forte Capuæ in Campania Felici.

SS. Rogatus, Saturninus, Faustinus et Martialis MM. in Africa. Item

SS. Januarius et Ammonus MM. forte Romæ.

S. Prudentius M. Besuæ in Burgundia.

S. Eroteïs M. in Græcia.

C **S. Probus episc. conf. Cajetæ in Campania Romana.**

S. Renatus episc. conf. Surrenti in regno Neapolitano.

S. Romanus episc. conf. Autissiodori in Gallia.

S. Bartius, seu Barsius, episc. conf. Vasione in comitatu Vindauscensi.

S. Ywius diaconus conf. Wiltoniæ in Anglia. E

S. Enimia virgo, forte regia, et abbatissa in diœcesi Mimatensi in Occitania.

S. Apollinaris archiepisc. Bituricensis in Gallia.

S. Magnus episc. Opitergiensis, deinde Heracleënsis, conf. forte Heracleæ.

S. Pardulfus abbas conf. Waracti in diœcesi Lemovicensi in Gallia.

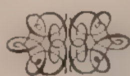
S. Epiphania virgo sanctimonialis Ticini in Insubria.

S. Nicetas conf. in Græcia. F

B. Adalbero episc. Herbipolensis conf. Lambaci in Austria Superiori.

S. Bruno conf. Ordinis Carthusianorum fundator in Calabria.

S. Artaldus ex Carthusiano episc. conf. in Bugesia, Galliæ provincia.

PRÆTERMISSI

A D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

S. Meinradi *eremitæ martyris reliquiarum ex Augiensi monasterio ad Einsidlense translatio signatur hodie in Martyrologio Germanico. De hac vide ad diem, quo ejusdem Sancti Vita data est,* XXI Januarii.

Quintiniani, *seu, uti tom.* 2 *Spicilegii Acheriani pag.* 84, *et a Castellano ad diem* XII *Februarii nuncupatur,* Quintiliani, *corporis inventio, quæ die* VI *Octobris anno Christi* 1490 *contigit, ita hodie a Menardo in Mrl. Benedictino annuntiatur:* Lutetiæ Parisiorum inventio corporis beati Quintiniani; *a Saussayo vero, qui translationem inventioni perperam subjungit, et, quod hic potissimum expendi debet, alia, quam qua Beatos, publico cultu gaudentes, refert, litterarum forma hic utitur, his verbis in Mrl. Gallicano refertur:* Parisiis in ecclesia S. Pauli inventio et translatio corporis beati Quintiniani abbatis. *Itaque, uti Saussayus minori illa, quam adhibet, characterum forma indicat, inter Venerabiles potius, quam inter stricti nominis Beatos* Quintinianus *seu* Quintilianus *noster computandus esset: ex adverso autem, si Castellanum, ad diem* XII *Februrii* Beati *titulum ei confidentissime tribuentem, audiamus, inter veri nominis Beatos, seu, uti in Admonitione prævia pag.* 1 *et* 2 *exponit, inter eos, qui vel beatificatione, ut vocant, formali, vel expressa tacitave summi Pontificis facultate Officio coluntur ecclesiastico, recensendus venit, Utrius hic martyrologi standum testimonio? Castellano certe favet, quod præter concessum* Quintiliano *a S. Audoëno cit. Spicilegii loco* Beati *titulum, ossa illius sub altari sacelli, in ecclesia Parisiensi S. Pauli Spiritui sancto dicati, honorifice condita sint, ejusque effigies in publica ejusdem sacelli pictura una cum S. Aureæ et S. Eligii imaginibus hodieque spectetur, adjecta superiori ejusdem picturæ parti Gallica epigraphe, quæ ita Latine sonat:* Hic sunt reliquiæ multorum corporum Sanctorum. *Verum adversus Castellanum, ita in Mrl. universali ad diem* XII *Februarii existimantem, vehementer militat Martyrologii Parisiensis, anno* 1727 *editi, altissimum tum illo, tum hoc die de* Quintiniano *silentium, cui accedit, quod ipsemet Castellanus in suo Bimestri, post universale Martyrologium annis aliquot edito,* nullum hactenus de Quintiliano festum celebratum fuisse, *pag.* 632 *fateatur. Hæc non abs re ancipitem me reddebant, quo loco* Quintilianus, *de quo tom.* 2 *Octobris pag.* 484 *hoc die etiam actum iri monueram, recensendus hic foret, interne Cœlites, quorum Acta edimus, an inter eos, quos legitimi cultus defectu, aliave de causa inter Prætermissos referre solemus. Accuratius igitur in illius cultum inquirendum esse ratus, datis anno* 1768 *litteris conveni Reverendum D. Thierry, qui propositis a me quæstionibus non minus officiose, quam accurate respondit, submissa ad me ex Oratorio S. Maglorii Parisiensi notitia Ms., ex qua, præter ea, quæ Bruelius in Theatro Antiq. Paris. pag.* 818 *et seqq. de* Quintiniani *corporis inventione me docuerat, insuper ex grandævi ecclesiæ S. Pauli presbyteri testimonio mihi discere licuit, nullum plane, ne quidem in præfata S. Pauli ecclesia, ubi* Quintiniani *corpus conditum est, ecclesiasticum de eo Officium fieri, non festum celebrari, contra ac Kalendarii spiritualis, uti et Historici auctor, priorem perperam secutus, aliquando asseruerunt, non reliquias ejus publice honorandas exponi, non in Canonicis horis, Litaniis publicisve illius ecclesiæ precibus ejus nomen recitari, non in honorem ejus luminaria accendi; ut adeo publico cultu, qualis eorum est, quorum Acta edimus,* Quintinianus *hodie non gaudeat, cum hujus sufficiens indicium non sit memorata superius picta tabula, quæ potius ut piæ, quæ SS. Aueream Eligiumque inter et* Quintinianum *olim intercessit, necessitudinis historica species consideranda est. Quod autem inter Sanctorum reliquias, quas præfata epigraphe nominatim non exprimit, certo censendæ non sint* Quintiliani *exuviæ, patet, tum ex ejus epitaphio anno* 1490 *posito, quo is* nondum canonizatus *seu rite inter cœlites relatus dicitur,* ut ab Ecclesia veneretur; *tum etiam ex instrumento, eodem anno de ejus corporis inventione confecta, quo asseritur, ex concesso, ei S. Audoëno* Beati *titulo probabiliter tantum, non vero indubie, concludi posse,* dictum Quintinianum beatum esse, *nimirum cum haud satis constet, an titulus ille potius supra ejus personam, quam supra ejus sanctos mores populive de ejus pietate existimationem cadat. Quapropter de consilio deputatorum lipsanotheca ejus non altius aut eminentius, quam ante inventionem erat, anno* 1490 *levata fuit, neque, uti Saussayus perperam vult, alio translata, sed, quemadmodum instrumenti illius alia verba ferunt,* in eadem altitudine, sublato altari, remansit in pristino loco, nec circa eam quicquam innovatum fuit, *quod publicam venerationem ecclesiasticam certo denotet. Ceterum cit tom.* 2 *Octobris varia de hoc venerabili Viro curiosus lector videre potest, de quo, si interim ejus beatificationis causa rite instituatur, sermo etiam recurrere poterit in edendo, si Superis placet, primi Trimestris nostri Supplemento ad diem* XII Februarii.

S. Balbinæ virginis *memoria hodie* Romæ *annuntiatur in variis Auctariis Usuardinis apud Sollerium, qui suam de ea mentem ibidem sic exposuit:* Crediderim, ex aliquo codice Hieronymiano, ubi hoc die signatur, Balbinam huc fuisse intrusam. Videatur notatio Florentinii. De ipsa egimus XXXI Martii. Codex Ughellianus videtur legere: Sabinæ, ut alii infra. Balbinam *hanc esse S. Quirini martyris filiam, de qua Majores mei ad diem* XXXI *Martii egerunt, consentit laudatus Florentinius, cur vero eadem hodie in suo vetustiori Martyrologio etiam recurrat, hanc suspicatur causam, quod S. Marci Papæ, qui* Balbinam *singulari pietate prosecutus, illius cœmeterium condidit, in quo et sepultus fuit,* depositio *in eodem illo vetustiori suo Martyrologio hoc ipso die memoretur; hinc enim facile fieri potuisse, ut hujus sanctæ Virginis memoria simul cum laudati sancti Pontificis*

A *ficis depositione ibidem simul fuerit celebrata. Pro eadem* S. Balbina, *die* 4 *hujus mensis Octobris in aliquo apographo Hieronymiano memorata, lectorem jam remisi ad* xxxi Martii.

Sabinam *pro* Balbina *in aliquot Usuardi Auctariis legi, observavi supra ex Sollerio : in editione Greveni etiam* Babilla *scribitur. Vide mox dicta ad* Balbinam, *et ad diem* xxxi Martii.

S. Gangulfi *martyris, velut hoc die passi, meminerunt Grevenus et Martyrologium Germanicum, vulgo Canisianum ; ejusdem,* Gengulphi *alias dicti, Varennis in Burgundia martyris memoria etiam ad alios dies in sacris Fastis recurrit, de eoque a Majoribus nostris actum est ad* xi Maii.

Eskilli *episcopi ac martyris in Suecia memoriam hodie signant Grevenus, Molanus, Martyrologium Germanicum* , Canisii *vulgo appellatum, et Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano. Hujus Sancti Vitam dedit illustravitque Henschenius noster ad diem* 12 *Junii, ubi iste Strengenensis in Sudermannia, Sueciæ provin-* B *cia, episcopus fuisse dicitur. At in adglutinata ibidem a Majoribus meis schedula sequens annotatio Ms. legitur, quam hac occasione hic exhibeo.* In dicto Commentario *(prævio ad Vitam S. Eskilli)* nuum. i dicitur S. Eskillus sedem suam episcopalem Strengnesiæ primus constituisse ; cum tamen post martyrium ejus videatur illic sedes episcopalis primum instituta fuisse. Deinde in Vita num. 8 et xi memoratur ecclesia Fors, ubi S. Eskillus residebat episcopus, et post martyrium suum divino nutu depositus fuit. Hæc explicat Ericus Benzeli in suis litteris ad me datis anno mdccxv, xiv Octobris. « Ecclesia Fors, ubi B. Æschillo sedes pro habitu illorum » temporum episcopalis fuit, tertio milliario » ab urbe, nunc episcopali Sudermaniæ, Strengianes, distat ; et oppidulum Forsensi ecclesiæ contiguum hodieque beati Viri memoriam servat, diciturque Æschilsthuna. » Hæc Benzelius Upsaliæ anno ac die prædictis. Hinc ad Fors annotatio fieri potest, quæ nunc nulla est. *Hæc ibi. Pro ceteris ad* S. Eskillium *spectantibus adi citatum diem* xii Junii.

C S. Malchum, *Lesmorensem, seu Lismorensem in Hibernia episcopum, annuntiat hoc die Bucelinus in Menologio Benedictino : de eo breviter egimus* x Augusti.

S. Malcallinus *tom.* 2 *Octobris pag.* 325 *in Prætermissis ad hunc diem rejectus fuit ; cui nimirum illius festum illigavit auctor Missarum Propriarum sanctorum Patronorum ac Titularium Franciæ et Hyberniæ, jussu Clementis XII editarum, et anno* 1734 *Parisiis editarum. Verum sanctus ille* Malcallinus, *seu* Macalinus, *modo nihilo magis, quam tum fuit, nobis notior est. Missalis mox citati concinnator Nicolaus Antonius ô Kenny, doctor Parisiensis, Missæ* S. Macalino *propriæ hunc titulum præfixit :* In festo S. Macalini, episcopi et confessoris, ecclesiæ et diœcesis Clochorensis *(in Hybernia)* patroni generalis. *Agitur itaque hic de sancto episcopo, atque adeo cum* S. Macalino *abbate in Belgica, de quo actum est apud nos tom.* 2 *Januarii ad diem* 21 *a pag.* 385, *confundi non potest. Sanctus item* Mastulinus, *seu* Masculinus, *episcopus apud nos* D *tom.* 2 *Septembris pag.* 654 *in Prætermissis memoratur ; sed idem fortassis est, qui S. Barrus, vel Finbarrus (vide tom.* 7 *Septembris pag.* 144, *num.* 16*) qui et* Maculinus *dictus est ; alius tamen a* Macalino, *de quo agimus : cum et ille in laudato Missali Missam sibi propriam habeat ad diem* 25 *Septembris, et diœcesis Corcagiensis patronus nominetur. Ceterum alium hujus aut huic affinis nominis inter Hibernos episcopum nusquam reperire potui, si Malcallum, Clonfertensem episcopum, anno* 1186 *defunctum, et a Waræo, sed sine ullo sanctitatis indicio, inter Hiberniæ præsules relatum, excipias. Colganus quoque in Annotatis ad gesta* S. Macalini, *seu, ut vocat,* Malcalini, *abbatis in Belgica, de quo supra, non alium hujus nominis Hibernum episcopum præter Clonfertensem jam dictum, se reperisse fatetur. Suspicamur tamen, in supradicto Missali, facta unius aut alterius litterulæ mutatione, pro* Macalini *legi forte debere* Maccartini. *Suspicionis ratio est, quod S. Macartinus, S. Patricii discipulus, Clochorensem ecclesiam primus post S. Patricium episcopus re-* E *xerit ; atque adeo verisimile fiat, hunc sibi patronum Clochorenses elegisse. Accedit, S. Macartinum, ut Porterus scribit in Compendio Annalium ecclesiasticorum regni Hiberniæ pag.* 173, *diem suum sexto Octobris obiisse, aliquorum saltem judicio. Denique hunc indicare videtur Missæ supra laudatæ Postcommunio cum ejusdem Actis (quæ, licet mutila, vide tom.* iii *Augusti pag.* 209*) collata. Postcommunio quidem sic habet :* Deus, qui sanctum Pontificem nostrum Macalinum glorificasti in conspectu regum, da, ut, qui eodem Pane cælesti nutrimur, quo vegetatus delicias præbuit, et omnibus Christi tui bonus odor fuit, ipsi nos quoque veritate et sapientia pleni placere tibi possimus, et ad ædificationem totius Ecclesiæ tuæ fidei et virtutum exemplis clarescere. Per eumdem Dominum nostrum etc. *Cum autem hic S. Macartinus* in conspectu regum glorificatus *dicitur, videtur allusio fieri ad ea, quæ in ejus Actis num.* 2 *et* 3 *apud nos de Echodio rege narrantur, quem* S. Maccartinus, *prius sibi infestum, prodigiorum signis amicum sibi et beneficium reddidisse ibidem dicitur. Rursus cum* Christi bonus odor *fuisse dicitur, digitus intendi videtur in prodigium* F *illud, quo ibidem num.* 2 *mortis periculo eripuisse dicitur regis filium, qui sopore oppressus humi alicubi jacens, et ab equorum ungulis servatus illæsus, postridie, somno excitatus et ad patrem reversus incolumis, testatus fuerit, se* apud Episcopum sanctum sub vestimento suo esse *(seu latitare sibi visum esse)* et optimum odorem naribus percipere putat, *seu, ut interpretor, se sub episcopi veste latitantem optimum odorem naribus percepisse. Denique num.* 4 *cum aliquando nec panem, nec aquam Maccartinus haberet, quibus hospites exciperet, vi precum suarum obtinuisse fertur, ut frumentum e cœlo plueret, et limpidus aquæ fons e solo erumperet.* Denique, *inquiunt Acta*, ex manna cælitus data viri Israëlitæ reficiuntur, atque ex aqua mirabili refocillantur. Panis saporem mellis, et aqua vini dulcedinem prætendebat. *Quo spectare videntur illa Postcommunionis verba :* Da,

A Da, ut qui eodem Pane cælesti nutrimur, quo vegetatus delicias præbuit. *His de causis lectorem ad S. Maccartini seu Maccarthenni Acta remittimus, dum aliter instruamur, si forte a vero conjectura nostra desciscat. Vide* xv Augusti.

Balduinus, *ex Cisterciensi monacho S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Pisanus, hodie legitur in Calendario Ordinis Cisterciensis: consentiuntque Chalemotus in Serie Sanctorum etc. ejusdem Ordinis, et Henriquezius in Menologio, eumdem cum* Beati *titulo* Pisis in Tuscia *annuntiantes, addentesque, fuisse S. Bernardi discipulum. Idem Henriquezius ad diem* 15 *Julii* Balduinum *alterum, Clarævallis monachum, sanctique Bernardi discipulum, ac deinde cœnobii Reatini abbatem, annuntiaverat. Ac recte quidem hunc a Pisano archiepiscopo distinxit; at non recte utrumque honoravit* Beati *titulo, qui soli Reatino abbati debetur. Minus etiam recte laudatum Calendarium et Chalemotus,* Balduino *abbate Reatino penitus prætermisso,* Balduinem *Cardinalem archiepiscopum Pisanum memorarunt. Non alio enim ex capite* Beati *titulus Cardinali archiepiscopo Pisano additus fuisse videtur, quam* B *quod aliqui (inter quos fuit Cardinalis Baronius) geminum* Balduinum *confuderint. Adi ergo Commentarium historicum de* B. Balduino, *abbate Reatino in Italia, ad diem, quo hic Reate publice colitur,* xxi Augusti.

S. Frontinianum, *Albæ Pompeiæ in Italia velut martyrem cultum, Castellanus in suo Martyrologio Universali, in quo illum ad diem* vi *Septembris jam memoraverat, hodie repetiit. De eodem breviter egimus dicto die* vi Septembris.

S. Liberius P. Romanus *hodie annuntiatur in Fastis Coptitarum Ægypti et Æthiopiæ apud Jobum Ludolfum. Verum de sancto hoc Romano Pontifice in Opere nostro actum jam est ad diem* xxiii Septembris.

Octava sancti Michaëlis et omnium Angelorum *signatur hodie in Usuardini Martyrologii aucti editionibus Lubeco-Coloniensi et Greveni, ac in Ms. codice Bruxellensi. De his omnibus prolixe actum apud nos est die, quo ejusdem sancti Archangeli ecclesiæ Dedicatio in monte* C *Gargano recolitur,* xxix Septembris.

Treviris commemoratio innumerabilium pene martyrum, qui in persecutione Diocletiani sub Rictiovaro præside ob Christi fidem vario mortis genere necati sunt. *Ita post plura alia vetusta Martyrologia Romanum ad hunc diem. Verum de hisce Trevirensibus Martyribus partim egimus in SS. Tyrso, Bonifacio et Sociis* iv Octobris, *partim in SS. Palmatio et Sociis* v Octobris.

Constantis *et* Alexandri *martyrum memoriam Curiæ in Rhætia hodie signant Galesinius in suo Martyrologio Romano, laudans Calendarium ecclesiæ Curiensis: ait Ferrarius in Catalogo Generali eosdem pridie referens, ex ejusdem ecclesiæ tabulario monet, eos die* 5, *non* 6, *Octobris ibidem coli. Utut sit, cum, eodem Ferrario teste, ambo* passi *credantur* Treviris cum Palmatio, *liquet, eosdem coli Curiæ ob duo corpora vel reliquias Trevirensium Martyrum illuc translata. Consule ergo Commentarium de sanctis Martyribus Trevirensibus die* iv Octobr.

S. Failbeum abbatem in Scotia *hodie annuntiat Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, quem* D *in Annotatis scribit, claruisse* visionibus et spiritu prophetico, *vixisseque* circa annum dcxx. *Pro hisce autem laudat Kalendarium Scoticum et Breviarium. Per* Kalendarium *indicat Thomæ Dempsteri Menologium Scotorum, per* Breviarium *vero laudatum a Dempstero* Breviarium Scoticum, maxime Aberdonense. *Porro Dempsterus ad hunc diem sic habet:* Failbei abbatis visiones supernaturales de futuro Scotiæ statu. *At quis hic* Failbeus *est? Colganus in Actis Sanctorum Hiberniæ, pag.* 576 *refert, quatuor* Failbeos, *seu* Falveos *pronuntiandi more Hibernico, seculo* viii *floruisse virtutum ac sanctimoniæ laude conspicuos, ac præterea unum, istis antiquiorem, nimirum seculo* vii; *verum horum omnium nullum hoc die coli memorat. Nullum quoque* Failbeum *aut* Falveum *in Sanctorum Hiberniæ Catalogis Patris Henrici Fitzsimon, nullum in Breviario Aberdonensi, quod Ms. habemus, signatum reperio. Cogor igitur hunc quoque prætermittere, donec certiora de ipso habeamus, uti facere coacti sunt in synonymis Majores nostri ad diem* 3 *Junii et* xi *Julii.*

S. Cominum, *de quo Leslæus de Rebus gestis Scotorum lib.* 4, *ubi de Aidano, et Hector Boëthius Schotorum Historiæ lib.* 9, *ad hunc diem referunt Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, Martyrologium Anglicanum, Camerarius de Pietate Scotorum, uti et Catalogus Fitzsimonis Sanctorum Hiberniæ: verum, non apparere ullum antiquæ venerationis monumentum, jam pridem observatum fuit in Opere nostro ad diem* xxiv *Februarii in Prætermissis, ubi de illo dicta consule. Volumen quidem alterum Monastici Anglicani fundationem Prioratus de Kilcumyn, in Tipperariensi comitatu provinciæ Momoniæ in Hibernia siti, exhibet pag.* 1023 *in qua is* in honorem sanctorum Apostolorum Philippi et Jacobi atque sancti Cumini *conditus dicitur: at quo de* Cumino, *seu* Comino *illic sermo sit, nobis haud liquet.* E

Aptæ Juliæ in Gallia Amanruesii confessoris, *inquit hodie Ferarius in Catalogo Generali Sanctorum, quorum non fit memoria in Martyrologio Romano, notatque sequentia:* Ex Tabulis ecclesiæ Aptensis nuper ad nos transmissis. Ibi corpus, et colitur hac die. Cetera mihi ignota. *In Indice autem Sanctorum ait, eumdem alias etiam* Omanruesium *appellari. Non plura de eodem novit Saussayus, apud quem in Supplemento Martyrologii Gallicani hoc pariter die de illo solum hæc leguntur:* Aptæ Juliæ sancti Amanruesii confessoris præclari, cujus sacrum corpus in majori illius episcopalis civitatis ecclesia magno cum cultu conservatur, hodieque ibidem beata ejusdem depositio recolitur. *Nescio, an hæc Saussayus ex Ferrario accepta suo modo exposuerit, an aliunde didicerit, quamque certæ sint Tabulæ ab eodem Ferrario laudatæ. Verum* Amanruësius, *æque ac* Omanruësius, *omnino ignotus est ceteris martyrologis, etiam Castellano, diligentissimo Sanctorum ac Beatorum Galliæ indagatori. Nullum vero de* Amanruësio *vel* Omanruësio *Officium aut commemorationem hoc vel alio die fieri in ecclesia Aptensi, suadent mihi tum Breviarium Aptense, quod habeo anno* 1532 *typis editum, tum ejusdem ecclesiæ cathedralis Officia propria, anno* 1664 F

Aquis

A *Aquis Sextiis prelo pariter vulgata, in quorum nullo* Amanruësii *vel* Omanruësii *Officium vel Commemoratio hoc aliove die comparet. Quapropter ipsum hic inter Sanctos Beatosve recensere non possumus; si tamen quis certiora nos docuerit, de eodem agi poterit in hujus mensis Octobris vel totius Operis Supplemento. Interea hic habet lector pauca, quæ de ipso ex Ferrario ac Saussayo novimus.*

Odo, *S. Roberti abbatis Molismensis, ac fundatoris Ordinis Cisterciensis, monachus inter ejusdem Ordinis Beatos hodie recensetur ab Henriquezio in Menologio, Chalemoto in Serie Sanctorum etc. et Sigismundo Alberti in Catalogo chronologico Sanctorum etc. dicti Ordinis. Ut virum cognoscas, elogium illius ex laudato Chalemoto transcribo.* In Burgundia beatus Odo, Molismi monachus et S. Roberti abbatis discipulus, qui cum eo et aliis primis Ordinis patribus e Molismo in Cistercium transiens, ut strictam Regulæ observantiam amplecteretur, suis piis operibus novellam plantationem illustravit; annotatus inter Sanctos Ordinis, et in rescripto Hugonis,
B Lugdunensis episcopi et legati Apostolici, memoratus. *Plura de illo non habet Henriquezius in Menologio, nisi quod ex Philippi Seguini lib. 3 Sanctorum Ordinis Cisterciensis cap. 7 tit. de S. Odone monacho simile ipsius elogium recitet. S. Roberti primi Molismensis abbatis Ordinisque Cisterciensis fundatoris gesta exposuimus ad diem 29 Aprilis, ibidemque in Commentario prævio num.* XI *recensuimus laudati Hugonis diploma,* Odoni *inter ceteros S. Roberti socios inscriptum. At Odonis cultum nec a memoratis scriptoribus, nec ab aliis probatum comperimus, ut proinde eidem* Odoni *inter Sanctos Beatosve in Opere nostro locum concedere nequeamus, donec aliter fuerimus edocti.*

Franciscum Mirambellum, *Ordinis Minorum, apud Santones in Gallia pro Catholica fide ab hæreticis occisum, cum* Beati *titulo hodie laudat Arturus in Martyrologio Franciscano. Cum eodem titulo ibidem recenset*

Joannem a Popula, *alias* de Soto-majore *in Hispania,*

Franciscum a Luceria *in Apulia,*

C Julianum Salodiensem *Capucinum Romæ; verum nullius horum cultum probat, tresque primos ad hunc diem, quartum vero ad 23 Februarii sine isto titulo cultusque mentione memorat Huëberus in Menologio Franciscano. Præterea quidam etiam alii utriusque sexus Regulæ S. Francisci alumni, qui cultum non habent, apud laudatum Huëberum legi possunt.*

Claram Builiam, *virginem abbatissam monasterii Conceptionis Valentiæ in Hispania, anno* 1510 *mortuam, ac veluti ibidem cultam, cum titulo* Beatæ *hodie annuntiat Arturus a Monasterio in Martyrologio Francisco et Gynæceo sacro. At Huëberus in Menologio, item Franciscano, ad eumdem diem a titulo* Beatæ *abstinet, nec publicum ipsius cultum esse, indicat his verbis :* Privata devotione, ut Beata, colitur.

Stephanus Basilidis F. *hodie memoratur in Kalendario Æthiopum apud Jobum Ludolfum. Verum* Stephanus *ille nobis satis notus non est, ut in Opere nostro inter Sanctos locum obtineat.*

Lucæ in Tuscia Consecratio majoris ecclesiæ, *inquit hodie Ferrarius in Catalogo Generali.* D

S. Marci episcopi *depositionem hodie memorat vetustius Martyrologium Florentinii; at in aliis pariter vetustis et in Romano Baronii sanctus iste summus Pontifex recolitur postridie, quando in eodem vetustiori repetitur. Vide ergo dicenda die* VII Octobris.

S. Justina *virgo et martyr Patavina hodie legitur in nostro Ms. Florario Sanctorum et in Viola Sanctorum typis edita : in aliis Martyrologiis et in Romano die, quo dabitur,* VII Octobris.

S. Adalgisum, *Novariensem in Insubria episcopum; Philippus Ferrarius utrique Sanctorum Catalogo, tum Italiæ, tum Generali, hoc die ex Tabulis (ut ait) ecclesiæ Novariensis inseruit, uti et Castellanus Martyrologio suo Universali, Ferrarium verisimiliter secutus. At ex Ughello tom. 4 Italiæ sacræ auctæ, et ex Carolo ejusdem sedis episcopo lib. 2 Ecclesiæ Novariensis pag. 280 habemus, illum coli Nonis Octobris : quorum cum potior hic fides esse videatur, de eodem agemus sequenti die* VII Octobris. E

B. Benedictæ virginis martyris *translationem in Auriniani monasterio, territorii Laudunensis, hodie annuntiat Saussayus in Martyrologio Gallicano, et post hunc Arturus in sacro Gynæceo; cujus in cœlo natalem cum horum prior ad 8 hujus mensis diem referat, vide dicenda ad citatum diem* VIII Octobris.

Festum patriarcharum summorum, Abraham, Ysaac et Jacob, *hoc die his verbis celebrat nostrum Ms. Florarium Sanctorum. Paulo prolixius de iisdem apud Sollerium inter Auctaria Usuardina eodem die sic habet Codex Florentinus :* In Judæa civitate Ebron metropoli, depositio sanctorum patriarcharum, Abrahæ, Isaac et Jacob. Quorum corpora in eadem ecclesia, in spelunca duplici, divina revelatione inventa sunt a Latinis canonicis ejusdem ecclesiæ, anno Domini MCXX. *Eosdem Patriarchas etiam memorant Usuardinæ editiones Lubeco-Coloniensis et Greveni, uti et Martyrologium Germanicum, vulgo Canisii, ac singulorum elogia exhibet : at solum* Abraham *hodie habet codex Usuardinus Hagenoyensis. Porro cum de iis solis Veteris Testamenti Sanctis in Opere nostro agere soleamus, qui in Romano Martyrologio annuntiantur, prætermissis* Isaaco et Jacobo, F S. Abrahamum *dabimus eo, quo in laudato Romano recolitur, die* IX Octobris.

S. Brunonem *archiepiscopum Coloniensem hodie habet Ferrarius in Generali Catalogo Sanctorum, observans simul, illum ab aliis reponi ad diem* XI *hujus mensis, ad quem illum tum ipse Ferrarius repetit, tum Usuardinus Codex Bruxellensis, Gelenius, Grevenus, Molanus ac Martyrologium Germanicum commemorant. Idem ipse* Bruno, Bruni *nomine, in Additionibus Cartusiæ Bruxellensis recensetur ad diem 18 Julii, quo Officium proprium habet in ecclesia Cathedrali et diœcesi Tornacensi in Belgio. At ibidem in Prætermissis dilatus est ad diem* XI *Octobris, ad quem ejusdem Vitam etiam exhibet Laurentius Surius. Vide ergo dicenda die* XI Octobris.

Dulcidii, *Agennensis, seu Agennensis in Aquitania episcopi, hodie meminerunt Grevenus, Martyrologium Germanicum, Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, et Florarium nostrum*

A strum Ms., in quo tamen posteriori Dulcis vocatur et Agannensis episcopus corruptius scribitur. Porro hunc S. Dulcidium, ab aliis etiam Dulcium, Gallice Doucis dictum, Castellanus in Martyrologio Universali annuntiat die, quo ejusdem festivitas Aginnæ agi dicitur tom. 2 Galliæ Christianæ auctæ col. 897, xvi Octobris.

SS. Caprasius, Primus et Felicianus, velut S. Fidis Aginnensis virginis martyris socii, recensentur hoc die in S. Bedæ Martyrologii apographo Tornacensi, nostroque Ms. Florario Sanctorum. Solum cum Fide Caprasium memorant Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ et editio Lubeco-Coloniensis : contra solos Primum et Felicianum Grevenus et Philippus Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano. Accepta hæc sunt ex ejusdem S. Fidis Actis interpolatis, quibus puriora hoc ipso die dabimus. Porro an SS. Primus ac Felicianus revera Agennenses, et non potius Romani martyres sint, de quibus apud nos die ix Junii actum est, multum ibi dubitat Papebrochius. Controversia hæc in Commentario S. Fidis attingetur et definiri forte poterit B die, quo et Acta S. Caprasii, Aginnensis martyris, examinabuntur xx Octobris.

SS. Cæsarii, Veronæ et aliorum e Societate S. Ursulæ Translatio in Schönaugiensi monasterio hoc die signatur in nostro Ms. Florario Sanctorum verbis, quæ subjicio : In Monasterio Sconaugia translatio sanctorum Cesarii et Veronæ virginis, et aliorum de Societate xim virginum. Consonat Usuardina editio Lubeco-Coloniensis, sed pro Verona Verenam nominat, In monasterio Sconaugia, inquiens, translatio sanctorum Cæsarii et Verenæ virginis, et aliorum sociorum eorum martyrum de societate undecim millium. Consentit et Martyrologium Germanicum, Canisii vulgo appellatum, sed pro voce Translatio habet Elevatio. Porro Gabriel Bucelinus tom. 2 Germaniæ sacræ quatuor nominis Schönaugiæ cœnobia memorat; quodnam horum hic indicetur, forte examinari poterit in Actis SS. Ursulæ et Sociarum ejus die xxi Octobris.

Raphaëlis archangeli apud aliquos hic servatur memoria, inquit hoc die Grevenus. Molanus C de quadam ejusdem sancti Archangeli memoria loquitur ad diem 26 Novembris, sic breviter inquiens : Beati Raphaëlis archangeli festivitas; Strozzianus vero codex Ms. inter Auctaria Usuardina apud Sollerium, ad 29 Decembris, his pariter paucis verbis : Item festum Raphaël archangeli. Ad hæc Sacra Rituum Congregatio Decreto, anno 1683 edito, concessit omnibus ditionibus regi Hispaniarum subjectis annuum Officium et Missam propria de eodem Sancto, die 24 Octobris ritu duplici minore celebranda. Porro, quæ de S. Raphaële ex sacra Scriptura nota sunt, jam recensuit Stiltingus noster piæ memoriæ ad diem 29 Septembris in Commentario Historico de S. Michaële archangelo et omnibus angelis, § iii. Vide igitur dicta die xxix Septembris et dicenda xxiv Octobris.

Frontonis Petragoricensis episcopi Translationem hodie refert nostrum Ms. Florarium Sanctorum. De hoc sancto Episcopo agemus cum Martyrologio Romano. xxv Octobris.

S. Modestam virginem Treviris hodie habent Petrus Galesinius, Philippus Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, et Saussayus in Gallicano, D de qua illustrissimus Joannes Nicolaus Hontheimius part. i Prodromi Historiæ Trevirensis pag. 367 ad præsens propositum sequentia annotavit : Modesta virgo, tertia abbatissa monasterii Horraënsis, ... in Calendariis nostris (Trevirensibus), seculi xv et sequentis notatur ad diem quintam Novembris, quanquam in moderni Breviarii Lectione quinta die xx Julii ad Sponsum migrasse (perperam, uti puto) dicatur. Ex auctariis Usuardinis eam plura ad quartam Novembris, unum ad quintam Novembris referunt Antiquissimum Sanctæ cultum probat Litania sæculi x, quam primo nostro Calendario subnectimus. Ejus sepulchrum hodieque in separato sacello abbatiæ S. Irminæ ad Horrea cum veneratione visitur. Hactenus illustrissimus Hontheimius. Porro hæc sancta Virgo suum inter Officia propria insignis ecclesiæ S. Petri Romarici-montis habet, Romanoque inscripta Martyrologio est, ac proinde apud nos dabitur, die iv Novembris.

S. Hugonis Lincolniensis in Anglia episcopi et confessoris Translatio hoc die in aliquot Usuardini Martyrologii Auctariis apud Sollerium E memoratur, uti et in nostro Ms. Florario Sanctorum, in quo tamen pro Lincolniensi perperam Lingoniensis scribitur, et ejusdem translationis annus non recte exprimitur hoc modo : Translatio beati Hugonis Ligonensis episcopi et confessoris anno Salutis mclxxx. Fortasse legendum est mcclxxx; nam et certum est, S. Hugonem ultra annum 1180 vixisse, et Bailletus asserit, ejusdem translationem anno 1280 vel 1282 solere illigari. Sanctus hic, ex Cartusiano episcopus Lincolniensis, Romano Martyrologio inscriptus est die, quo de eo atque de hac ipsa Translatione ejusdemque tempore agendum apud nos erit, xvii Novembris.

S. Joannis martyris corpus hoc die 6 Octobris anni 1637 vel sequentis inventum fuisse, discimus ex epistola ad Majores nostros hac super re data, ex qua sequentia accipe. Cum Josephus Photius, Rheggynus (in Calabria) Societatis nostræ sacerdos, archiepiscopi Rhegyni nomine facultatem impetrasset a summo Pontifice Urbano VIII S. Sebastiani cryptas, ubi cœmeterium est Calixti, ingrediendi, indeque a peritis fosso- F ribus aliquod corpus sancti cujusdam martyris, quod primum inveniretur, extrahendi, post aliquot insumptos dies sepulchrum tribus opertum deforis lateribus prægrandibus inventum est, calce oblinitis. Ea in calce exsculpta videbatur palma ex una parte; in alia prope in medio nomen hoc inscriptum erat IOUANES. Habetur ex decreto sacræ Congregationis palma pro insigni martyrii; ideoque inde extractæ sacrosanctæ reliquiæ arcula quadam crystallina, affabre elaborata, inclusæ cum suis sigillis patri Josepho prædicto traditæ sunt, ut ille suam patriam, Rhegynum nimirum Calabriæ, tanto ditaret thesauro. Translatio hæc in iisdem litteris illuc facta dicitur, sacræque reliquiæ ibidem in templo tunc Societatis nostræ solenniter depositæ, non sine miraculis, Kalendis Decembribus, annuumque hujus festum ab eodem archiepiscopo Annibale de Afflicto decretum. Nescitur, quis hic Joannes sit, qua de re si quis nos instruxerit, de eodem latius agi poterit sive alibi, sive assignato die i Decembris.

S. Nicetium Trevirensem archiepiscopum hodie habet

A *habet Bucelinus in Martyrologio Benedictino : at in Romano ad diem, quo dabitur*, v Decembris.

S. Cunthildis abbatissæ monasterii, quod dicitur Srenneshem *vel* Srennesheym, *hodie legitur in apographo nostro Kalendarii Ms. Sanctorum Ordinis S. Benedicti abbatiarum S. Michaëlis et S. Salvatoris Antverpiæ. Hugo Menardus lib.* 2 *Observationum ad Martyrologium Benedictinum et Arturus in Gynæceo illam ad diem* 8 *Decembris reponunt, et* Chunhildem, Cunhildem *ac* Guntildem *etiam appellari observant, eamdemque esse, quam Othlonus in Vita S. Bonifacii archiepiscopi Moguntini lib.* I, *cap.* 38 *cum aliis feminis ab illo ex Anglia in Germaniam evocatam fuisse, scribit. Ambo addunt, eamdem inter sanctos ecclesiæ Eystadiensis patronos recenseri. Verumtamen nullam* D *ipsius mentionem reperio in ejusdem ecclesiæ Officiis propriis anno* 1629 *Ingolstadii typis excusis. Quamobrem, si de ejusdem cultu melius fuerimus instructi, agi de ipsa poterit dicto die* VIII Decembris

S. Thomas Apostolus *omnibus fere Fastis sacris tam Græcorum quam Russorum hodie inscribitur; inscribitur et Kalendario Æthiopum apud Jobum Ludolfum. Verum in Opere nostro de hoc sancto Apostolo agendum non est ante diem, quo in Romano hodierno signatur*, XXI Decembris.

S. David *rex hodie signatur in Kalendario Æthiopum apud Jobum Ludolfum. Sermo est, quantum opinor, de Davide rege et propheta, qui in Opere nostro dandus est ad diem, quo in Martyrologio Romano hodierno annuntiatur* XXIX Decembris.

DE S. SAGARI EPISCOPO MARTYRE

B E

LAODICEÆ IN PHRYGIA

SYLLOGE

C. B.

Anno circiter CLXXV. Sanctus, qui a Martyrologiis classicis hodie celebratur,

Quatuor martyrologi antiquiores seu classici, *nimirum Romani parvi seu veteris auctor, Ado, Usuardus et Notkerus, hodie* S. Sagarim *episcopum annuntiant. Et id quidem Romani Parvi auctor his verbis facit* : Sagaris episcopi Laodicensis, de antiquis Pauli Apostoli discipulis; *huic autem annuntiationi Viennensis martyrologus, quem deinde Usuardus et Notkerus sunt seculi, titulum* Martyris *adjecit, Sanctum ita commemorans* : Beati Sagaris Martyris et episcopi Laodicensis, qui unus fuit de antiquis S. Pauli Apostoli discipulis. *Apud Eusebium, tam purum quam interpolatione a Rufino mutatum, lib.* 4, *cap* 26, *iterumque lib.* 5, *cap.* 24 S. Sagaris *mentio occurrit;* B *atque hic Sanctus noster subiisse martyrium, priori quidem e binis illis Eusebii locis diserte asseritur ; posteriori vero* martyr *et* episcopus *vocatur, a Polycrate, Ephesiorum episcopo, inter clarissimos Asiæ viros, qui Paschale festum luna decima quarta olim celebrare soluissent, in exaratis pro antiqua hac Asianorum consuetudine tuenda ad S. Victorem I Papam litteris recensitus his verbis* : Quid Sagarim episcopum, eundemque martyrem attinet dicere, qui Laodiceæ est mortuus? *Vel ex hoc vel ex altero jam memorato Eusebii loco, aut forte etiam ex utroque, Romani parvi auctor Sancti annuntiationem, Adoque, quem huic addidit,* Martyris *titulum verosimillime hausit, uti etiam,* Sagarim *fuisse episcopum.*

quique ab his S. Pauli Apostoli discipulus forte perperam vocatur,

2 *Porro non tantum Sancti episcopatus et martyrium, verum etiam palæstra e proxime recitatis Polycratis verbis, utpote quibus* Sagaris *Laodiceæ obiisse tradatur, innotescit; ut hunc adeo Laodiceæ, quæ primaria Phrygiæ Pacatianæ ad Lycum fluvium urbs est, Romani hodierni reformatores, aliique recentiores martyrologi, quos omnes hic enumerare necessum non est, recte hodie in Fastis sacris a se concinnatis consignent, utque etiam Romani parvi auctor, Ado aliique hos secuti tam antiquiores quam recentiores hagiologi, eumdem Sanctum nostrum, cum ibi, ubi obiit, episcopum egisse videatur,* episcopum Laodicensem *recte appellent, etsi interim Laodicenamne, an aliam ecclesiam episcopi munere* Sagaris *administrarit, nuspiam edicat Eusebius. Verum anne iidem duo martyrologi classici, Ado videlicet et Romani parvi auctor, aliique, qui horum vestigia legere, recte etiam Sanctum nostrum faciunt antiquum S. Pauli Apostoli discipulum? Id sane mihi admodum dubium apparet. Fuisse enim* Sagarim *e Pauli Apostoli discipulis, Eusebius, sive genuinus, sive a Rufino interpolatus, nec aperte edicit, nec quidquam, unde hanc prærogativam Sancto vindices, uspiam suppeditat. Adhæc, ut* Sagaris *fuisse queat S. Pauli Apostoli discipulus, necesse* F *est, ut Æræ Christianæ anno* 65, *quo hic martyrium subiisse, apud nos tom.*5. *Junii, pag.* 403 *ostenditur, annorum ut minimum sedecim circiter exstiterit ; unde consectarium fuerit, ut, quod ægre absque auctoris synchroni aut supparis testimonio, quo destituitur, fidem inveniet, centenario longe major obierit, utpote martyrio e vivis anno circiter* 175 *sublatus, uti ex jam nunc dicendis intelliges.*

anno circiter, uti hic.

3 *Cum epistolam, num.* I *memoratam, quam ad Victorem Papam dedit Polycrates, anno circiter* 196 *scriptam esse, inter eruditos conveniat,* Sagarisque *in ea, veluti vita functus, memoretur, dubitandum non est, quin hic ante annum illum fuerit martyrio coronatus. Verum quanto quidem tempore citius id evenit? Fuisse Sanctum sub Marco Aurelio Antonino, qui ab anno* 161 *ad annum usque* 180 *imperii Romani habenas moderatus est, martyrio coronatum, communis est eruditorum opinio, ut ante annum* 181 ; *fuso pro Christo sanguine, martyribus fuisse adjunctum, credendum appareat. Atque id quidem anno circiter* 175 *verosimiliter evenisse, ita modo ostendo : Polycrates*

AUCTORE C. B.

Polycrates Ephesiorum episcopus, dum apud Eusebium Historiæ Ecclesiasticæ lib.5, cap.24 clarissimos aliquot Asiæ viros, festum Paschale luna decima quarta celebrare olim solitos, recenset, ideo, ut apparet, facit ordine, quo hi felici e vivis excessu ad Superos migrarunt. Etenim in medium adducit primo loco Philippum Apostolum, secundo Joannem Apostolum et Euangelistam, tertio Polycarpum Smyrnensem episcopum, quorum prior sub Domitiano anno circiter 87, *secundus sub Trajano anno* 100, *ac tertius denique sub Marco Aurelio anno circiter* 166 *ad Superos concessit. Ad hæc Thraseæ, de quo ad diem præcedentem jam egimus, et* Sagari, *de quo nunc hic, Melitonem Sardensem episcopum subjungit, qui, cum in Opere, quod de Pascha elucubravit, martyrii, (Adi Eusebium Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 4, *cap.* 26*) a* Sagari *tolerati, mentionem fecerit, certissime post hunc e vivis excessit. Jam vero cum hæc ita sint, Polycratesque in recensendis aliis, quos profert, clarissimis Asiæ viris a præmemorato ordine declinare non deprehendatur, ubique hunc cit. Eusebii loco abs illo observari, verosimillimum apparet; unde consequitur, ut* B *Sanctus noster, utpote ibidem a Polycrate post Thraseam, anno circiter* 171 *secundum dicta ad diem præcedentem martyrio coronatum, clarissimis Asiæ viris accensitus, a felici Thraseæ obitu vel ipso anno* 171 *vel altero, qui Thraseæ mortem exceperit annumque* 181 *præcesserit, martyrii coronam sit adeptus.*

contra ac contendi potest,

4 *At vero, inquies, Eusebius ex interpretatione Valesii Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 4, *cap.* 26, *Opera, a Melitone Sardensi episcopo elaborata, enumerans, sic scribit* : Postremus omnium *(librorum scilicet a Melitone scriptorum)* est libellus *(supplex nimirum pro Christianis)* ad imperatorem Antoninum. Ceterum in libro de Pascha tempus ipsum, quo scribebat, in principio Operis sui (*Melito*) designat his verbis : „ Servilio Paulo „ inquit, „ Asiæ proconsule, quo „ tempore Sagaris martyrium perpessus est, magna controversia Laodiceæ excita est de solemnitate Paschali, quæ tempestive in illos dies „ inciderat; quibus etiam diebus hæc a nobis „ perscripta sunt. „ *Martyrium ergo, uti e verbis hisce patet, passus est* Sagaris *eo tempore, quo suum de Pascha Opus Melito elucubravit; id au-* C *tem hic ante annum* 171 *indubie fecit. Etenim* D *ex omnibus Melitonis Operibus postremum vocat verbis recitatis Eusebius libellum supplicem, pro Christianis Marco Aurelio Antonino imperatori oblatum; illum autem anno* 170 *fuisse huic a Melitone traditum, Eusebius, sibi etiam Chronicam Alexandrinam suffragantem habens, in Chronico affirmat; ut proinde ante annum* 171 *et Melitonis de Pascha Opus, utpote quod supplici ad Marcum Aurelium libello præiverit, indubie fuerit concinnatum, et Sanctus noster pro Christo sanguinem effuderit. Ita pro* Sagaris *martyrio ante annum* 171 *collocando potest argui.*

statuitur, 175 subiit martyrium.

5 *Verum præterquam quod, ut Tillemontius tom.* 2 *Monument. in suis de Melitone Annotationibus pag.* 663 *et seq. recte docet, dubitandum admodum sit, an etiam post annum* 175, *quidquid contra Eusebius et Chronica Alexandrina notent, supplex ad Marcum Aurelium libellus scriptus non sit, ultimum hunc librorum, a Melitone elucubratorum, vocare potest Eusebius, non spectato ordine, quo scriptus est, sed quo eum recenset, seu quo sibi in enumerandis Melitonis Operibus occurrentem habuit. Adhæc Græca hæc* E *Eusebii verba,* Ἐπὶ πᾶσι καὶ τὸ πρὸς Ἀντωνῖνον βιβλίδιον, *quæ Valesius Latine vertit*, postremus omnium est libellus ad imperatorem Antoninum, *Christophorsonus ita reddit* : Postremo liber ad Antoninum scriptus; *quæ interpretatio ad mentem Eusebii, auctorum Opera eo ordine, quo scripta sunt, recensere plerumque non soliti, omnino videtur exacta, neque ut consideranti patebit, ullo modo exigit, ut Melitonis ad Marcum Aurelium libellus post scriptoris ejusdem de Pascha Opus fuerit conscriptus. Quod cum ita sit, fuisse hoc ante annum* 171 *a Melitone concinnatum, e tempore, quo supplex ad Marcum Aurelium libellus fuit confectus, neutiquam probatur, manetque proinde, sanctum nostrum, ut num.* 3 *docui, post S. Thraseam vel ipso anno* 161 *vel altero, qui hunc inter et annum* 181 *intercesserit, martyrio fuisse coronatum. Atque hinc est, cur, supra ad marginem* anno circiter CLXXV *adscripto, accidisse illud hoc circiter anno designarim; quod perinde recte factum fuerit, sive Sanctus duobus tribusve annis ante, sive totidem annis post eam epocham pro Christo sanguinem effuderit.* F

DE

A

AUCTORE J. G.

DE S. FIDE V. ET M. AC SOCIIS MM.

AGINNI IN AQUITANIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Actorum sanctæ Martyris notitia horumque diversitas : edendorum antiquitas et fides adversus adversarios vindicata.

VERISIMILITER SUB ANNUM CCLXXXVII. *Varia nec omnibus probata S. Fidis Acta.*

Quam verum sit, quod infirma mundi sæpe eligat Deus ut confundat fortia, præter alias e femine sexu martyres, documento ex infra dicendis erit S. Fides *Aginnensis, tam illustri nomine ob invictam in Christiana fide constantiam dignissima virgo, et popularium* B *suorum, quos sua in tormentis fortitudine Christianos fecit, fœcundissima in fide parens. Hanc ab homonyma virgine, quæ probabilius Romæ cum sororibus Spe et Charitate matreque Sophia martyrio coronata est, omnino diversam esse, ut per se patet, ita probatione non eget. Illius, sororumque ac matris gesta Commentario critico ad diem* 1 *Augusti prosecutus est Sollerius noster, censuitque earum Acta, ut passim circumferuntur, digna non esse, quæ in nostro Opere recuderentur. Proin erit fortassis, qui, lecta criticorum quorumdam minime favorabili de Actis Martyris nostræ censura, ea etiam indigna censeat, ut in eodem Opere locum habeant, utpote quæ horum judicio nihil minus quam primigenia, at contra popularibus traditionibus, adjunctis minus probabilibus, imo et historicæ veritatis contrariis, infecta sint, eoque præterea stilo conscripta, qui primorum Ecclesiæ seculorum simplicitatem minime redoleat. Atque hæc quidem vitia aliaque* C *sublestæ fidei indicia in sanctæ Martyris nostræ Actis reperiri, asseveranter tradunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 3 *pag.* 273 *et* 274 *; quamquam tamen iisdem Actis, quantum ad martyrii substantiam, non omnem fidem denegandam esse, postmodum etiam edicant. Præiverant illis Tillemontius tom.* 4 *Monument. Eccles. pag.*543 *et pag.* 752, *Nota* 1, *ac Bailletus in Tabula critica ad hunc diem, qui simili censura, at paulo mitioribus verbis, Acta* S. Fidis *universim perstrinxerunt. Hæc num æqua num iniqua sit, ex subjecta Actorum notitia nostrisque ad singula objecta responsionibus dijudicabit eruditus lector.*

quorum alia impressa, alia Mss, exstant, recensentur,

2 *Dum Actorum, quæ ad manum habuerunt, notitiam subministrant laudati scriptores Historiæ litterariæ, recte pag.* 274 *observant, Acta, seu potius* Martyrium SS. Caprasii et Fidei *(sic enim apud Surium inscribuntur) ex pervetustis Mss. codicibus prius typis prodiisse, quam Labbeus, quem prior illa editio verisimiliter latuit, ea sub nomine* Actorum S. Fidei *ex quamplurimis, ut ait,* calamo exaratis codicibus *tom.* 2 *suæ Mss. Bibliothecæ a pag.* 528 *vulgaret. Porro utramque illam editionem, si voces aliquot, pro librariorum arbitrio mutatas, excipias, nihil inter se differre, iidem recte etiam advertunt. At facilem nimis Bailleto, quem in margine laudant, viri eruditi fidem habuerunt, asserenti, edita a Mombritio Acta etiam nulla in re, nisi penes voces aliquot, pro librariorum judicio* E *commutatas, a jam memoratis discrepare. Etenim, si ipsum Mombritii Opus, Cicho Simonetæ Mediolanensium ducum, ut aiunt, secretario inscriptum et ante annum* 1480 *Italicis typis excusum, cum Surianis Labbeanisque Actis contulissent, vidissent primo oculorum conjectu, Mombritiana Acta sextuplo circiter aliis contractiora, eorumque meram esse synopsim, qualis etiam reperitur in Moysacensi et in nostro codice* † *Ms.* 36, *qui olim fuit conventus sanctæ Cæciliæ in Trajecto ; ut adeo non majori jure Mombritiana lucubratio inter impressa sanctæ Martyris nostræ Acta computetur, quam quæ apud Petrum de Natalibus lib.* 9, § 26, *et apud Antonium* 1 *parte Histor. tit.* 8, *capitulo* 1, § 24, *ante Surianam Labbeanamque editiones typis vulgata fuerant mera Actorum compendia, quæ nos propterea Actorum nomine non comprehendimus, dum de horum antiquitate ac sinceritate infra disputamus. Sed neque his accensemus peractam Lovanii anno* 1485 *a Joanne de Westphalia Actorum* S. Fidis *editionem, laudatis scriptoribus omnino* F *incognitam ;, quandoquidem hæc Actorum veterum paraphrasim recentem potius exhibeat, quam veteris cujusdam biographi lucubrationem, uti ex ipso stilo omnino liquet.*

et in quibus inter se differant, exponitur

3 *Præter typis vulgata, varia mihi ad manum sunt Actorum Mss. apographa, quorum unum exstat in nostro codice O Ms.* 19, *judice Henschenio nostro, ante annos* 900 *aut certe* 800 *manu exarato ; alterum in grandiori nostro codice pergameno, signato P. Ms.* 159, *qui olim abbatiæ Vallicellensis Ordinis Cisterciensis fuit. Adhæc desumpta ex Mss. codicibus Rubeæ Vallis Conchensis monasterii in Rhutenis et S. Cucuphatis de Valle in Hispania, Actorum exemplaria stilo soluto conscripta habemus, nec non stilo ligato ab Hildeberto Cenomanensi fortassis compositam* S. Fidis *Passionem ; quæ omnia, uti faciunt Acta excusa, non tantum SS. Caprasii, Primi ac Feliciani pro Christi fide certamen eodem, quo Martyr nostra passa est, tempore ac loco constituunt, sed etiam de horum omnium translatione corporum, per S. Dulcidium Aginnensem*

AUCTORE J. G.

nensem episcopum peracta, deque exstructa ab eodem S. Fidis *nomini ecclesia expressam faciunt mentionem. Penes nos insuper est deprompta ex Ms. Sanmaximini Trevirensis codice* Passio SS. Caprasii et Fidei, *in qua quidem S. Caprasius una cum* S. Fide *eodem die et loco pro Christo occisus dicitur, at sine ulla SS. Primi et Feliciani, eorumque cum ceteris translationis, ac erectæ a Dulcidio ecclesiæ commemoratione. Denique Actorum Martyris nostræ Ms. ecgraphum habemus, ex Ms. codice reginæ Sueciæ signato num.* 863 *desumptum, in quo quidem iisdem fere verbis, quibus id in ceteris fit,* S. Fidis *martyrium refertur, at de Caprasii martyrio ceterisque rebus supra memoratis verbum plane nullum occurrit. Quæ Actorum discrimina sedulo observata velim, priusquam hic, uti Sollerius in Usuardo illustrato pag.* 582 *spopondit, de censuræ, qua eruditi critici Acta* S. Fidis *universim perstringunt, æquitate, an iniquitate, disputare exordiamur.*

Non omnia S. Fidis Acta juniora esse medio sec. VI,

4 *Si laudatis Historiæ litterariæ scriptoribus, illisque, quos hi duces sequuntur, dum Acta* S. Fidis *multo ejus ætate juniora minusque sincera* B *statuunt, de illis tantum seu excusis, seu Mss. Actis sermo fuerit, quæ nos num.* 3 *primo loco recensuimus, abiis ego non omni ex parte dissentio, cum indubitatum sit, ea certe S. Dulcidio, cujus expresse meminerunt, posteriora esse, ac proin sive cum Gallia Christiana aucta tom.* 2, *col.* 897, *sub annum Christi* 405, *quod mihi probabilius videtur, sive sesquiseculo post cum laudatis Historiæ litterariæ scriptoribus, ejusdem Dulcidii episcopatum statuas, Acta hæc minime coæva seu primigenia, ac ne supparia quidem sanctæ Martyri nostræ dici possunt. Fateor quoque, in his Actis, uti et in recensita secundo loco* Passione SS. Caprasii et Fidei *nonnulla tradi, quæ mihi haud multum placent, medicamque manum exigere videntur, quæ de re in Opere nostro, si Superis placet, fusius agendum erit die* XX *Octobris, quo in Ecclesiasticis Fastis hic sanctus Martyr passim celebratur. Verum, si iidem eruditi viri, uti quidem ex generali eorum assertione apparet, Acta omnia* S. Fidis *nullo discrimine ad seculum* VI, *idque non parum provectum, ableganda censuerint, eademque adeo censura etiam memorata a nobis tertio loco* S. Fi- C *dis Acta infraque a nobis edenda, perstricta voluerint, eorum ego judicio subscribere nequaquam possum. Etenim, cum in his, ut pervolventi patebit, nulla de facta a S. Dulcidio* S. Fidis *translatione, nulla de exstructa ei ecclesia mentio fiat, quæ tamen hujusmodi sunt, ut a biographo his juniore, uti ex Surianis, Labbeanis ceterisque his affinibus Mss. liquet, commemoranda fuissent, facit hoc Actorum nostrorum silentium, tum ut ea ante ejusdem Dulcidii tempora conscripta fuisse, non temere censeri queant, tum certe ut adversariorum corruat fundamentum, quo universim juniorem Actorum ætatem stabilierunt.*

et edenda hic antiquitate præstare jam vulgatis, ostenditur.

5 *Accedit, quod si cum Surianis aliisque his affinibus Acta nostra attente conferantur, continuo sat manifeste appareat nostrorum antiquior ætas, utpote a quibus illa partim promanarunt, tum nempe, ut conjicere lubet, cum, facta per S. Dulcidium corporum* SS. Fidis, *Caprasii aliorumque Aginensium martyrum translatione, credi vulgo cœpit, eos plane omnes, quorum corpora eodem tempore transferebantur, etiam* unius diei hora, *ut Suriana aliaque scribunt, pro Christo mortem diu ante oppetiisse; qua quidem opinione ductis pronum fuit, antiquioribus Actis nostris, in* D *quibus de Caprasio aliisque martyribus nominatim nullus sermo fiebat, eorum gesta, ubicumque locus patiebatur, intermiscere, quod tamen haud usque adeo prospere ipsis cessit, quin se interpolatio subinde prodat, ac vel in primis post numerum ex nostra partitione quintum, ubi cum dictum esset eorum complurium, qui cum* S. Fide *coronam martyrii adepti erant, ignorari nomina, mox subditur nominatissimi Caprasii ac deinde Primi et Feliciani pro Christi nomine martyrium; et illud quidem his apud Labbeum verbis :* Eo NAMQUE tempore . . . a Deo electus martyrque futurus sanctus Caprasius *etc.; hoc vero non minus disertis :* : Duo fratres NOMINE et meritis Primus et Felicianus *etc. quæ quidem non satis aptam cum prioribus dictis connexionem faciunt et interpolationem indicant. Denique tametsi, non diffitentibus scriptoribus Historiæ litterariæ, Suriana Acta sub S. Dulcidii Aginnensis tempora conscripta fuerint, magnaque adeo antiquitate gaudeant, nostra tamen, in quibus de Caprasio aliisque veluti* unius diei hora *cum* S. Fide *mortuis, deque eorum corporum translatione mentio nulla fiebat, antiquitate ac fide non parum potiora crediderint martyrologi classici, utpote qui, si paucissima excipias apographa,* S. Fidem *sine Ca-* E *prasio aliisque hoc die annuntiarunt, quod verisimile non est, eos, reclamantibus Actis Surianis, facturos fuisse, nisi nostra Acta, in quibus S. Caprasius aliique nominatim martyres Aginnenses prætermittuntur, majori antiquitate et fide pollere, perspectum habuissent.*

6 *At, inquies, sint ceteris Acta nostra vetustiora, sintque ex nostris illa, non ex illis nostra derivata : attamen, cum stilo nostra ab aliis non discrepent, sitque hic judicio scriptorum Historiæ litterariæ tom.* 3, *pag.* 273 *argutior exquisitiorque, quam qui prioribus æræ Christianæ seculis conveniat, non altior medio seculo* VI *ætas adscribi nostris etiam Actis potest. Haud dubium quidem est, quin præsidialibus, ut vocant, Martyrum Actis nostra nativæ simplicitatis palmam concedant; verum ab horum stilo obesse nihil video, quo minus saltem sub SS. Ambrosii et Augustini tempora a viro quodam gravi conscripta dicantur, utpote cujus dicendi ratio ab eorum stilo non minus subinde arguto exquisitoque haud* F *ita abludit, prout Ambrosianam martyrii S. Agnetis narrationem apud Ruinartium in Actis sinceris edit. secundæ pag.* 460 *et Augustini varios sermones ibidem pag.* 365 *relatos cum Actis nostris conferenti patescet. Quin imo si hæc inter et S. Vincentii Cæsaraugustani martyris Acta, jam tum sub Augustino legi in ecclesiis solita, comparationem instituas, nescio, an quidquam a stilo obesse censeas, quo minus nostra haud secus, atque illa statim post redditam Ecclesiæ pacem conscripta dicantur. Nimirum, cum, ut ejusdem S. Vincentii Acta testantur* litterarum apicibus annotari *Martyrum sub se passorum gesta acerrime cavisset Dacianus præses, fecerit Aginnensium erga illustrissimam Christi Martyrem religio, ut opportuno primum tempore cessantibusque persecutionibus illius pro fide certamen, ne alias ejus memoria interiret, litteris mandaretur; idque reipsa etiam hic contigisse, eo fidentius adstrui potest, quod, teste Pontio in Vita S. Cypriani, jam pridem solerent Christiani vel de ipsorum plebeiorum et catechumenorum passionibus multa aut pene cuncta describere, uti apud nos tom.* 4 *Septembris pag.* 325 *videre est. Quod in re Afris Hispanisque concessisse Aquitanos, haud facile putem.*

Contra eorum antiquitatem non multum facit eorum stilus,

7 *Sed,*

nec quæ contra hæc perperam e cælestibus visionibus prodigiisque

auctore J. G.

A 7 *Sed, uti supra laudati scriptores asserunt, quæ in Actis S.* Fidis *memorantur visiones cœlestes, prodigia varia adjunctaque parum probabilia, imo antiquitatis testimonio adversantia, ea altiorem medio seculo* VI *antiquitatem Actis adscribi omnino vetant. Audio, et quantum ad visiones illas attinet, respondeo, censuram hanc nequaquam in Acta nostra cadere, cum in his, ut consideranti patebit, ne verbulo quidem de ulla cœlesti visione mentio fiat; et, ut fieret, non continuo ex hoc capite ad seculum* VI *media sui parte provectum reducenda forent, uti ex antiquis sincerisque SS. Ignatii martyris, Polycarpi, Cypriani aliisque apud Ruinartium Actis videre est, quo etiam teste in Notis ad ejusdem S. Cypriani Acta editionis secundæ pag.* 212, Pauca sunt ex antiquioribus et sincerioribus Martyrum Actis, in quibus ejusmodi visiones non habeantur. *De prodigiis variis, quæ in Actis nostris etiam in vanum quæras, eadem esto sententia nostra, simileque Ruinartii responsum in Notis ad Acta Martyrum Palæstinæ pag.* 328: Ex hoc aliisque portentis, *inquit,* quæ passim Eusebius narrat, col-
B lige rejicienda non esse, *seu ut falsa, seu ut juniora,* Martyrum Acta eo nomine, quod quandoque in eis ejusmodi insolita miracula a fidelibus interserta sint. *Quamquam interim, quo loco habenda sint singula, quæ in Surianis aliisque* SS. Fidis *et Caprasii Actis referuntur prodigia ac visiones, hic non definio, cum ea res, ut jam monui, ad diem* XX *Octobris S. Caprasio sacrum pertineat. Venio nunc ad adjuncta illa, laudatorum scriptorum judicio parum probabilia ipsique historicæ veritati etiam repugnantia, quæ altiorem seculo* VI *antiquitatem etiam Actis nostris adscribi prohibeant. Atque utinam quidem ipsimet viri eruditi singillatim, quæcumque sibi tantopere displicent, recensuissent, cum Bailletus, quem in margine effati sui vadem constituunt, nihilo distinctius enucleatiusve, quam ipsi, edisserat, quænam particulatim pro suspectis falsisve habeat. Restat igitur solus Tillemontius, ab iisdem in margine laudatus, ex quo illa utcumque discere possimus.*

aut assertis improbabilibus falsisve argumenta producuntur,

8 *Atque hujus quidem judicio tom.* 4 *Monum. Eccles. pag.* 752 *Nota* 1 *in Acta* S. Fidis, *parum probabile, imo et veritati historicæ, uti innuit, contrarium est, quod Daciani præsidis*
C *crudelitatem Aginnensis populus injustitiæ impietatisque nomine traduxisse narretur, cum ex adverso a magistratibus adversus Christianos populus pro suo more staret, ac præ ipsis infensior Christi fidelibus esset. Fateor, etiam in Actis nostris, æque ac in ceteris, hæc verba legi:* Videntes *(atrocissima, quæ Daciani jussi sanctæ Martyri inferebantur, supplicia)* qui aderant, una voce clamaverunt, dicentes: O impietas! O injusta judicia! Innocens et Dei cultrix et primæ dignitatis honore præfulgens *(S. Fides)* cur absque ullo facinore gravissimis suppliciis mancipatur? *Verum hæc parum probabilia vel historicæ veritati absona esse, Tillemontio fatebor minime, tametsi ad assertionis suæ confirmationem ad Acta Martyrum Lugdunensium, S. Polycarpi, aliaque, quæ nominatim exponenda non censuit, confidenter is provocet. Etenim, ut est instabile vulgus, nec in omnibus urbibus sibi simile, non magis incredibile est, una in urbe, visis atrocissimis, quæ nobilissimæ Virgini inferebantur, suppliciis, commiseratione in eam, atque indignatione in judicem commotum fuisse, quam in alia, seu sacrificulorum instigatione, seu sparsis adversus Christianos atrocibus calumniis delusum, in Christi athletas sæviisse. Quid enim? quia Lugdunensis populus anno* 177 *Christianos ad necem depoposcit iisque petulanter insultavit, quia de Thyesteis cœnis incestisque Œdipi nuptiis a gentilibus servis suis accusatos, tantis spurcitiis re ipsa constrictos, existimabat; aut quia Judæi ethnicique Smyrnenses anno* 166 *S. Polycarpum, quod Judaicæ superstitionis idolorumque destructor fuerat, neci addictum, aliquamdiu gavisi sunt, certumne ideo indubitatumque fiet, Aginnensem populum, sub seculi* III *finem non exigua fortassis ex parte jam tum bene erga Christianos affectum, nec commiseratione in tenerrimam Civem suam, nec indignatione in tyrannum duci potuisse, cum eam non alia de causa, quam quod Christo nomen dedisset, in lecto æreo divaricatis membris extendi, vinculis ferreis coarctari, per candentem craticulam provolvi et atrociter comburi latera, conspiceret?*

quorum unum a Tillemontio objectum,

9 *Sane, si sincera Martyrum Acta apud Ruinartium inque nostro Opere consulamus, non tam semper ac obfirmate a magistratibus vulgus stetit,* E *ipsisque, ut Tillemontius contendit, iniquius in Christianos fuit, ut potius non raro in ipso judicum conspectu abhorrentis ab eorum crudelitate, Christianosque commiserantis animi apertissima signa ederet, gemitus lacrymasque funderet, ipsumque etiam judicem, uti et infra patebit, injustæ severitatis publice incusaret. Eadem illa testor, ad quæ Tillemontius provocavit S. Polycarpi et Sociorum Acta, in quibus illud ipsum vulgus, quod eorum necem antea expetierat, mox, visa tormentorum atrocitate, non sine lacrymis aspicere potuisse, quod fieri antea voluerat, disertis verbis traditur. Flevisse populum, horruisse, nec vulgaris commiserationis indicia dedisse, cum Cyrillum puerum, Paulum Palæstinæ martyrem, virgines septem S. Theodoti Ancyrani socias, infantem S. Romani comitem, Perpetuam et Felicitatem, Agnetem virginem aliosque martyres diris suppliciis aut morti tradi cerneret, eorum apud Ruinartium Acta apertissime testantur. Quin et judicum in Christianos sententiam crudelitatemque publice detestatos, fuisse legimus, Cassianum Tingitanum, Genesium Arelatensem, Valentinam Cæsareensem mulierem, Philemonem S. Apollonii socium, aliosque martyres, quos ex eorum apud Ruinartium Actis sinceris enumerare longius esset.* F Quo usque tandem, *ex media turba adversus judicem laudata mulier inclamat,* quo usque tandem adeo crudeliter meam torquebis sororem? *Neve putes, id a paucis dumtaxat factum fuisse, audi, quid Acta SS. Tarachi Sociorumque, a testibus oculatis fideque dignissimis conscripta, ad rem nostram diserte loquantur:* Et cum *(Anazarbi in Cilicia tempore Diocletianeæ persecutionis)* introducti fuisset *(præfati martyres)* in medio amphitheatri projecti sunt, et factus est timor magnus et murmur populi dicentium: INJUSTUS JUDEX, QUI SIC JUDICAVIT. Nam et multi spectaculum dimiserunt, atque contemnentes ibant murmurantes adversus Maximum. Maximus autem mandavit militibus suis, ut eos, qui discedebant, notarent, ita ut postmodum eos audiret. *Hactenus memorata Acta apud Ruinartium pag.* 445. *Quo vel solo exemplo evidens fit, nihil a veri specie alienum, nedum aperte falsum in Actis nostris adstrui, cum Aginnenses nonnulli Dacianum, atrocissime in tenellam Virginem*

AUCTORE J. G.

ginem sævientem, impiæ crudelitatis injustitiæque arguisse narrantur, quos et propterea, ac præsertim, quod Christum Dominum publice profiterentur, neci etiam addixit, uti Acta nostra etiam tradunt.

uti et alia ab eo aliisque opposita refelluntur;

10 *Quam eadem pag.* 752 *universim adversus Actorum* S. Fidis *antiquitatem sinceritatemque Tillemontius difficultatem movet, eam ego idcirco hic non attingo, quod hæc tanti momenti non sit, et, ut esset, contra Acta nostra nihil faceret, in quibus utique de Caprasii baptismo inditoque ei a sacerdote nomine ne verbum quidem unum occurrit. At, inquit pag. seq. idem scriptor, ab imperatoribus Diocletiano et Maximiano Dacianum, postquam Hispanias Christianos persequendi causa peragrasset, Aginnum in Aquitania eamdem ob rem directum fuisse, illa Acta narrant, ex quo merito existimes, ea non a scriptore seculi* IV *aut paulo juniore, sed ab iis concinnata fuisse, qui cum Aquitaniam seculo* V *et* VI *Gothorum in Hispania regnantium domino adjectam viderent, eam pari modo Romanorum seu Diocletianæo tempore Hispaniæ præsidibus paruisse, crediderunt, quo tamen tempore nullum ipsis in Aqui-* B *tanos jus erat; ut adeo non satis fundate, nec a satis antiquo scriptore Daciano, Hispaniarum præsidi, martyrium* S. Fidis *adscribatur. Ita fere Tillemontius, cujus ratiocinationem si tantisper pro undequaque certa habeamus, vel hinc contra scriptores Historiæ litterariæ consequens fiet, Acta nostra non post medium seculum* VI, *prout citatis locis ipsi contendunt, sed multo ante ab Aquitano aliquo conscripta fuisse, nimirum vel paulo post annum* 416, *quo Walliæ, Gothorum in Hispania principi, teste Isidoro Hispalensi, Aquitania secunda, atque adeo Aginnum cessit, vel certe ante annum* 507, *quo Gothis Aquitaniam, teste Adone aliisque, Clodoveus I Francorum rex eripuit, suoque imperio adjunxit. Sed ad rem ipsam nunc veniamus. Nusquam in Actis nostris, sed nec in Surianis aliisque legitur Dacianus, cum Aginnum appulit, Hispaniam prius, quam Aquitaniam Christianorum sanguine rigasse, atque utrique regioni eodem simul tempore præsidis titulo præfuisse, ut proinde Tillemontii conjectatio, quæ hoc fundamento nititur, omni ex parte corruat. Quin imo nec eam ipse adeo bene* C *stabilitam credidit, quin mox fassus sit, fieri potuisse, ut Dacianus sub annum* 290 *Aquitaniam gubernarit, ac deinde, hac præfectura posita, anno nempe* 303 *et* 304 *Hispaniæ præses exstiterit.*

aliisque difficultatibus.

11 *Denique, tametsi Acta nostra Dacianum, quem in Aquitania jure gladii in Christianos sævientem exhibent, Hispaniæ præsidem eodem tempore fecissent, quid, quæso, in eo a Maximiani Herculii, tunc in Occidente degentis, moribus adeo alienum adstruerent, ut vel propterea non ante provectum seculum* VI *scripta fuisse, consequens fieret? Certe, etiamsi sub annum* 287 *Dacianus Hispaniæ præses ordinarius fuisset, potuit, uti Antonius Dadinus Alteserra lib.* 4 *Rerum Aquitanicarum cap.* 17 *recte advertit, extra ordinem in Aquitaniæ provinciam tantisper ab Herculio destinari, ut Christianos illic insequeretur, latisque antea adversus eos decretis quacumque via parere cogeret, relicta interim ordinario hujus præsidi (si tamen hic ab imperatore alterutro alio evocatus aut mortuus non erat, quod ita mirum non foret) ceterarum suæ provinciæ administratione rerum. Nec habet ejusmodi Aquitaniæ gubernatio, cur a vero aliena* D *videri debeat. Etenim, præterquam quod ex Lactantio cap.* 7 *de Mortibus Persecutorum certum sit, sub Diocletiano ordinariam provinciarum administrationem inversam fuisse, nihil est, cur Maximiano Herculio, ut erat, teste Juliano imperatore libro de Cæsaribus, rerum novarum cupidus, perfidiæ plenus, ipsoque Diocletiano, ut Lactantius testatur, ad male agendum promptior, illa in Galliis immutatio adscribi non possit, asserique idem imperator, modo ut pro votis suis omnia in Galliis terrore compleret, nihil pensi habuisse, si propterea ordinariam provinciarum administrationem tantisper inverteret, pluresve præter antiquuum morem uni provinciæ pro arbitrio suo præficeret, quibus nempe civiles actus admodum raros, condemnationes vero et proscriptiones frequentes fore judicabat, qualis indolis hominem Dacianum esse, probe scire poterat, uti et eventus etiam constanter monstravit. Utut hæc se habeant, non video, cur* S. Fidis *Actis, vel ipso Tillemontio fatente, Gothorum Aquitaniæ dominantium tempore, atque adeo certe ante annum* 507 *conscriptis, haberi fides nequeat, dum Dacianum Aginni Christianos prosequentem sistunt, aut cur propterea, quia id asserunt, post medium* E *seculum* VI *concinnata fuisse, dici debeant.*

quæ opponi possunt, occurritur

12 *Neque vero adversus eam, quam nos Actis nostris antiquitatem sinceritatemque adscribimus, multum faciunt asserta in iis subita Aginnensium quorumdam ad Christi fidem conversio, promissa sacrilegis, qui Romanorum diis sacrificarent, præmia, atrociaque id detrectantibus illata supplicia, quæ omnia Tillemontius tom.* 2 *Monum. Ecc. pag.* 698 *et tom.* 4 *pag.* 732 *pro sublestæ fidei indiciis in sanctorum Martyrum Actis habet, atque, uti videtur, inter facta sibi parum probabilia, quæ in Actis* S. Fidis *reperiri ait, comprehensa voluit. Etenim non minus credibile est, occasione martyrii* S. Fidis *conversos ad Christi fidem fuisse Aginnenses nonnullos, quam jure merito credamus, tres milites, martyrii S. Victoris testes, custodes item carceris, quo S. Vincentius detinebatur, eos pariter, qui antea in eum grassati fuerant, ac denique judicem populumque occasione martyrii S. Apollonii diaconi, aliosque complures, visa Martyrum constantia prodigiove aliquo cœlesti, etiam subito Christo nomen dedisse, uti sincera eorum Acta apud Ruinartium indubitatum faciunt. Quod attinet ad promissa iis a Daciano præmia, qui Christo nuncium re-* F *mitterent, diisque litarent, etiam Publium, Urbis præfectum, S. Januario, S. Felicitatis filio,* infinita promisisse dona, *Lysiam præsidem* honores et munera *imperatorum jussu S. Claudio ejusque sociis pollicitum fuisse, alios denique præsides Christianis aliis, qui diis sacrificarent, perampla bona, honores dignitatesque addixisse, ex eorum apud jam sæpe laudatum Ruinartium Actis compertum est, ut proinde nihil Actorum nostrorum fidei antiquitatique decedat, quod Dacianus sacrilegos beneficiis remuneraturus fuisse, in illis dicatur. Denique utut atrocia sint, quæ Martyri nostræ illata fuisse tormenta, in iisdem narrantur, hæc tamen humanam fidem superare, aut improbabilia esse, nemo dicet, qui multo atrociora aliis martyribus illata fuisse, apud Lactantium, Eusebium, Augustinum, aliosque sanctos Patres legerit, ad quæ mirum est, cum tam obvia horum essent exempla, non satis animum advertisse criticos illos, qui eo ex capite antiqua martyrum Acta arrodunt aut repudiant.*

§ II.

A

§ II Sanctæ in Martyrologiis classicis annuntiatio : ejus patria Aginnum. An SS. Sabinam et Alvertam habuerit sorores; an martyrii eodem die comites SS. Caprasium, Primum et Felicianum, et quo tempore ac die passa sit, inquiritur.

Sancta in Epternacensi Hieronymiano Ms. non recte expressa

Quæ hactenus disputata a nobis sunt, ea sufficere arbitror, ut, quæ edituri sumus, S. Fidis *Acta, non parum, quam scriptores Historiæ litterariæ, Franciæ tom. 3, pag. 273 universim definiunt, antiquiora sincerioraque statuamus, proindeque eam his habeamus fidem, quæ alias* B *tribui Martyrum Actis solet, quæ a viro gravi tunc temporis conscripta fuerunt, cum vel martyrii testes adhuc in vivis superfuisse, vel certe constans illius memoria publicaque fama adhuc illibatæ viguisse potuerunt. Ad alia igitur nunc progredior, quæ circa Martyrem nostram in disceptationem veniunt. Ac primo quidem, quod ad ejus in sacris Fastis annuntiationem attinet, si antiquissimi Epternacensis codicis lectioni insistamus, abesse ab Hieronymianis* Fidem *Aginnensem martyrem, ejusque loco Felicem aliquem, Genuæ passum, substitui debere, continuo pronuntiabimus. Verum si cetera Hieronymiana apographa, classicosque, quibus tum hæc, tum Acta nostra præluxisse videntur, martyrologos consulamus, non abs re cum Sollerio in Observationibus ad Usuardum et Dominico Georgio in Adnotationibus in Adonem, asseveranter statuemus,* Fidem *nostram hoc die in Hieronymianis coli, viderique Epternacensis codicis scriptorem Laurentium, perperam* Fidem *in* Felicem, *ei* Agennum *in* Genuam *immutasse, uti etiam Florentinius in suis ad hunc diem Notis pag. 900 suspicatur. Et sane ipsa nominum affinitas aut perturbata fortassis codicis, qui Laurentio præluxit, scripto facile huic sphalmati ansam dederit, prout re ipsa* C *contigit Ottoboniani apud laudatum Georgium Martyrologii scriptori, qui retentis vocibus* in Gallia, *nihilominus* τὸ Genua *pro* Agenno *exaravit. Certe, cum de Felice illo Genuensi martyre aliunde non constet, nec ejus nomen apud martyrologos, qui Hieronymianas annuntiationes in suum quique Opus transtulerunt, uspiam hoc die compareat, asseri non temere potest, cum in Hieronymianis illorum codicibus repertum non fuisse, sed ejus loco* Fidem *Aginnensem martyrem; aut, si in illis* Felicis *nomen legerint, id pro mendo illos habuisse, ac propterea, omisso hodie Felice, annuntiasse* S. Fidem, *uti ex Hieronymianis apud Florentinium, Acherium tom. 2 Spicilegii edit. anni* 1723, *pag.* 19 *et Sollerium tom. 7 Junii aliosque videre est.*

et alibi minus accurate designata.

14 *At, inquies, Hieronymianum apographum Lucense, a Florentinio editum, non virginem martyrem, sed virum Sanctæ nostræ cognominem suis his verbis designare videtur :* In Gallia civitate Agenno natalis sancti Fidis martyris, *consentitque etiam Rabanus apud Canisium ita scribens :* In Galliis civitate Agenno natale sancti Fidei martyris. *Accedunt Autissiodorensis S. Germani, Gellonensis ac Labbeani Martyrologiorum annuntiationes, his verbis conceptæ :* Agenno Fidis martyris, *similisque, quæ in Bedæ auctariis Atrebatensi, Tornacensi et Barberiniano tomo 2 Martii præfixis legitur, ubi nec virginis nomen, nec ullum feminei sexus indicium reperire est, ut proin, cum passim in Fastis sacris tam virginibus debitus sibi titulus, quam matronis sui sexus indicium adscribatur, hicque neutrum fiat, nequeat* Fides *virgo designata his Fastis dici. Verum enimvero, cum Acta nostra admodum, ut vidimus, antiqua,* Fidem *virginem hoc die Aginni passam tradant, altissimumque tum hæc, tum cetera monumenta historica, de homonymo viro martyre sileant, vix dubium est, quin martyrologi omnes non virum nomine,* Fidem, *sed puellam, notissimam sibi martyrem, suis Fastis hodie inscripserint, solaque amanuensium incuria factum sit, ut in in illis unius litteræ immutatione, in his vero unius vocis omissione vir aliquis martyr annuntiari videatur. Actorum, quæ jam laudavi, disertissima verba, quæ infra num. 1 aliisque habes, hic prætermitto,* E *manifesta martyrologorum testimonia producere contentus, quibus priores illas* S. Fidis *annuntiationes minus accuratas plenissime emendes.*

ut Virgo et Martyr in optimis Mrll classicis,

15 *Quod tom. 2 Spicilegii Acheriani edit. anni* 1723 *exstat Martyrologium, S. Hieronymi nomine insignitum, tam manifeste non virum, sed virginem, eamque Martyrem nostram exprimit, nullum ut hac de re dubium supersit. Ejus verba audi :* Pridie Non. Oct... Agenno civitate natalis sanctæ Fidis VIRGINIS et martyris. *Richenoviense, a Sollerio tom. 7 Junii editum, virginis titulum pariter exprimit in hunc modum :* In Gallia, civitate Aginno Fidis VIRGINIS. *Consonat Wandelbertus hoc unico metro Martyrem nostram canens :* VIRGO Fides pridie hinc felici morte triumphat; *Ado vero Viennensis his verbis :* In Galliis, civitate Agenno natalis sanctæ Fidis VIRGINIS et martyris, cujus exemplo beatus Caprasius ad agonem martyrii animatus est. *Usuardi, Notkeri, Martyrologii Autissiodorensis ecclesiæ apud Martene tom. 6 Collectionis amplissimæ col. 724. antiquissimi ecclesiæ Romano-Gallicæ apud nos Ms. Martyrologii, aliorumque multorum testimonia, cum jam productis vel sensu vel ipsis verbis consentiant, parco hic recitare, quandoquidem ex prioribus satis superque* F *pateat,* Fidem *Aginnensem martyrem, quam Hieronymiana ex nostris, ut apparet, Actis, et ex utriusque præstantiores martyrologi annuntiarunt, non virilis, ut nonnulli iique minus accurati Fasti insinuare videntur, sed feminei sexus exstitisse, eamdemque illam esse virginem, cujus elogium, ex Adone verbatim fere desumptum, hodiernum Romanum ita hoc die exhibet :* Agenni in Gallia natalis sanctæ Fidei virginis et martyris, cujus exemplo beatus Caprasius ad martyrium animatus agonem suum feliciter consummavit.

at sub diversa in nonnullis nominis inflexione annuntiari ostenditur,

16 *Est et inter martyrologos, uti vel ex hoc aliisque supra transcriptis elogiis patet, de inflectendo Martyris nostræ nomine dissidium aliquod, quod Florentinii verbis in suis ad hunc diem Notis referam.* Non FIDIS, *inquit pag.* 900, sed FIDEI nomen sanctæ Virgini ac Martyri Agennensi Martyrologium Romanum tribuit cum

AUCTORE J. G.

cum Beda, Usuardo et Adone, ut ibi notat Baronius: sed FIDIS ubique nomen scriptum invenio, non FIDEI, ut amanuensis aut typographi errore apud alios legitur: nec diversimode scribit Notkerus; *subditque, apud antiquos omnes, præterquam apud Rabanum,* Fidis *vocabulum reperiri. Hæc Florentinius, et recte quidem, si illud excipias, quod de Baronii annotatione adstruit. Quippe, tametsi eruditissimus Cardinalis nomen* Fidei, *ut Grammaticæ regulis conformius, adhibeat, inque suis ad Martyrologium Romanum Notis vulgatum suo tempore Bedam, Usuardum, Adonem aliosque laudet, nusquam tamen, contra ac Florentinius adstruere videtur, Baronius affirmat, illud ipsum* Fidei *nomen apud martyrologos illos legi. Et vero, uti Sollerius in suo Usuardo illustrato pag.* 582 *advertit,* FIDIS non FIDEI virginis disertissime meminerunt Hieronymiana, Ado, Usuardus et Notkerus sub eadem inflexione, et solus Rabanus legit FIDEI. *De Beda a Baronio ante alios laudato tacuit Sollerius, quia genuinus de* S. Fide *non meminit, quamquam et Bedæ auctaria supra laudata* Fidis *nomen hoc die pariter adhibeant, qua etiam nominis inflexione nos veterum martyrologorum* B *exemplo jam ante usi ac porro usuri sumus.*

Non in Hispania sed Aginni nata est,

17 *Venio nunc ad eam, quæ Aquitanos inter et Hispanos complures est de nostræ Martyris patria, controversiam. Et illi quidem, non tantum Aginni passam, sed et natam esse* S. Fidem, *antiquis ejus Actis nixi, confidenter, pronuntiant; hi vero, quibus et Sammarthanos fratres in Episcopis Aginnensibus partim consentire, merito miraberis, de martyrii loco nihil dissentientes, eam et domo et gente ortuque Hispanam nihilo minus confidenter faciunt, de eo solum ambigentes, an in urbe Emeritensi, an vero in Civitatensi, mundo data sit. Si Tamayo, Hispanarum partium acerrimo defensori, credas, opinionem hanc pari veterum ac recentiorum consensu firmatam dixeris. At si testium, quos laudat, antiquitatem fidemque expendas, ex his nullum invenies, cui tuto haberi fides in hac re possit. Etenim Flavii Dextri et Epigrammatarii, ut vocat, antiquissimi testimonia pura puta esse figmenta, a recentiore aliquo minime dextro scriptore consarcinata, tam est editis exploratum, quam quod maxime. Perezii vero, Vassei, aliorumque, quos adducit testes, nullam de re tam antiqua, præsertim* C *reclamantibus vetustis Actis, auctoritatem esse posse, nemo eruditus non videt. Quapropter Tamayo ceterisque, quos hic sequitur, prudentior Florez tom.* 13 *Hispaniæ Sacræ pag.* 306 Fidem *virginem, quam renitentem multi Hispaniæ gentis scriptores omni vi in Hispanam traxerant, tam certo jure atque ex ipsa veterum Breviariorum Toletani et Hispalensis fide Aginnensibus restituendam censuit, ut de eo ultra contendisse, ipso judice, frustra contrivisse tempus sit.*

sororem non habuit Sabinam Emeritensem,

18 *Est et aliud, in quo Tamayum merito reprehendas, dum nempe Baronium, quod hic in Romano hodierno* S. Fidi *Sabinam, Emeritensem virginem, martyrii sociam non dederit, in suis ad Martyrologium Hispanum Notis censoria virga perperam notat. Etenim, quod Tamayus ex perspectissima nunc fabularum farragine adstruit,* procul dubio constare, eas (Fidem *et Sabinam Emeritensem*) junctim hoc die … passas pro Christo in Gallia, *id procul omni dubio tam est incertum, ut merito ambigas, an vel unquam in rerum natura exstiterit illa Sabina Emeritensis, nedum Aginni cum* S. Fide *indubie passa sit.* D *Hujus certe Sabinæ nec Acta nostra, nec Suriana aliaque his affinia, nec martyrologi seu classici seu recentiores, si speudo-Dextri sequaces excipias, nec ulla, quæ norim, monumenta vetera sinceraque meminerunt, ut proin jure meritissimo eam Baronius hoc die etiam prætermiserit. At, inquies, Sabinæ, civis Emeritensis in Hispania et martyris Aginnensis in Gallia, sacrum corpus seculo* VI *Aginno in Agerensem S. Petri basilicam in Cathalonia translatum fuisse, Tamayus ad diem* XXVIII *Octobris ex Antonio Domenecco, qui translationis hujus Acta ex antiquis Mss. deprompsit, asseveranter tradit; ut adeo illa vere in rerum natura exstiterit, et Aginni, unde ejus sacræ exuviæ in Cathaloniam translatæ sunt, una cum* S. Fide *pro Christo mortem oppetierit. Ita quidem, fateor, Tamayus ad præfatum diem pag.* 666 *rursus sentit. At videsis, quam nullo rursus fundamento. Quippe si ipsum Domeneccum, cujus verba Hispanica Tamayus Latina fecit, a capite ad calcem pervolvas, miraberis, ne unum quidem verbum illic reperiri, unde Sabinam virginem et martyrem, cujus translationem refert, Emeritensem civem fuisse,* E *aut Aginni passam, aut inde in Hispaniam translatam dicas. Hæc de qua penu deprompserit Tamayus et Domenecci verbis inseruerit, edicere nequeo, nec an id eo consilio fecerit, ut iis, quæ ad diem* VI *Octobris retulerat, pondus aliquod adjiceret, suamque ita firmaret sententiam.*

sed nec sat certo S. Alvertam,

19 *Sed de his jam satis. Ad alia, quæ ad* S. Fidem *attinent, disceptationis capita me nunc converto. Ac primo quidem dispiciamus, an utcumque certum sit, germanam illi sororem fuisse, nomine* Alvertam, *quæ in eadem etiam, uti insinuatur, persecutione pro Christo occisa sit. Ita inprimis Sammarthani fratres sentire videntur, dum in sua Gallia Christiana tom.* 2, *pag.* 70 *de S. Phœbadio, Aginnensi episcopo, agentes, S. Alvertam disertis verbis statuunt germanam* S. Fidis *sororem, itidemque Aginnensem martyrem. Hos, sublimide tamen, sequitur Henschenius tom.* III *Aprilis pag.* 366 *ita scribens:* Fuit S. Phœbadii corpus multo tempore apud Petrocorios cum reliquiis S. Alvertæ virginis et martyris Aginnensis, quæ germana fuit S. Fidis et cum hac potest referri ad VI Octobris, nisi sit S. Alvera virgo in Martyrologio Ms. monasterii S. Sabini in agro Tarbiensi apud Saussayum ad XXV Augusti relata. F *Consentit Gallia Christiana aucta tom.* 2, *col.* 896, *Alvertam virginem sine ullo hæsitationis indicio et* S. Fidis *germanam sororem et Aginnensem martyrem pariter definiens. Verum cum scriptores illi nullum ex antiquis suæ assertionis testem laudent, eorum, tametsi alias magna sit, efficere hic non potest auctoritas, ut Martyri nostræ sororem germanam pariterque Aginnensem martyrem sat certo adscribamus, ac vel ideo maxime, quod nec in Actis nostris, sed nec in ipsis Surianis aliisque his affinibus ullus de sorore* S. Fidis *pariterque martyre sermo fiat. Accedit, quod neque in Actis translationis infra edendis, ulla de corpore S. Alvertæ, nedum ut germanæ sororis* S. Fidis, *mentio habeatur, quodque etiam credibile non sit, S. Dulcidium, uti in his narratur, ejusdem* S. Fidis *corpus seorsum ab excuviis ceterorum martyrum mausoleo inclusurum fuisse, si hos inter germana ejus soror erat, ab illa utique non sejungenda tumulo, cui et sanguinis vinculo et martyrii et societate tam arcte constricta fuisset. Ceterum laudata jam mox Henschenii verba,*

AUCTORE J. G.

A *verba, eaque, quæ decessores nostri ad diem* XXV *Augusti inter Prætermissos pag.* 6 *de S. Alvera et Alverta protulerunt, hic me tantisper subsistere cogunt, ut datam ab iis fidem liberem.*

de qua nonnulla disseruntur.

20 *Citata pag.* 6 *Majores nostri sua vota significarant, ut major, quam ipsi tunc nacti erant, notitia de hoc argumento ante diem* VI *Octobris, ad quem rem illam remittebant, alicunde subministraretur; ita irrita eorum fuisse vota, dolens experior. Hic ergo rursus, uti ante, indulgendum conjecturis est, cum post sedulam rei investigationem, non mihi nunc, quam illis, magis certo constet, an, et quot sint distinguendæ virgines, quibus* Alveræ *seu affine huic nomen fuit. Quæ tamen in hac re propiora vero mihi visa sunt, lubet proferre, quibus ut lucem eruditus quis afferat, dubiaque ab indubiis segreget, avide etiam exopto. Alveram virginem, cujus transitus in laudato superiori num. Martyrologio ad diem* XXV *Augusti admodum jejune ac sine ulla epochæ locique nota refertur, eamdem esse cum S. Alvenera seu Alvera virgine, quam Castellanus die* IX *Martii apud Petrocorios coli asserit, suadet nominis similitudo, nullaque urgens in contrarium ratio. Alveneram autem seu Alveram* B *virginem, cujus* in Petrocoriensi provincia caput honoratur in ecclesia sui nominis prope locum, *vulgo* Limeil, *uti Castellanus citato die* IX *Martii scribit, diversam non esse ab ea, de qua agit Joannes du Puy pag. secundo* 62 *Operis, cui Gallice titulum fecit* Status ecclesiæ Petrocoriensis, *ipsa ejus verba, quibus itidem in Petrocoriensi ecclesia, S. Alveræ sen Alveneræ sacra, ejus caput honorifice servari, tradit, sat manifeste innuunt. Cum itaque hæc, uti ex sacro ejusdem capite, acinacis ictu quatuor digitorum spatio diffisso, constare idem auctor asserit, martyrio coronata fuerit, fallor, nisi illa ipsa etiam sit, quam Sammarthani aliique sub Alvertæ virginis et martyris nomine indigitarunt. Et ita quidem existimen, quod in transcribendis his nominibus propriis facilis sit unius litteræ seu omissio, seu additio, quodque Alvera æque ac Alverta illa virgo et martyr dicatur, ac denique, quod tam S. Alvertæ, quam, teste eodem Joanne du Puy, S. Alveræ Acta interierint. Ubinam vero loci, quove* C *tempore passa pro Christo sit S. Alvera seu Alverta, an in Aginnensi aut huic vicino tractu ac sub eodem præside Daciano, propter quæ Aginnensis Martyr habita fuerit, an contra seu tempore seu loco plane diverso, quis, deperditis martyrii Actis, vel conjectando edisserat? Utut hæc se habeant, nihil certe est, cur Alvertam seu Alveram illam* S. Fidis *germanam sororem martyriique sociam certo statuamus.*

An cum S. Fide codem die S. Caprasius passus,

21 *Nunc illud de* S. Fidis *commilitonibus inquirendum restat, sintne præter anonymos illos, numero, ut Saussayus vult, quingentos, qui, visa ejus in fide constantia,* crediderunt in Dominum Jesum Christum, *et cum ea* gloriosam sunt coronam martyrii consecuti, *eidem etiam adjungendi SS. Caprasius ac primus et Felicianus fratres tamquam* unius diei hora *eodemque loco pro Christo passi. Affirmant Acta Suriana aliaque his affinia, de quorum antiquitate num.* 5 *et* 26 *a nobis hic agitur. Adhæc Caprasium, ut die* VI *Octobris cum* S. Fide *passum, Martyrologium seu Calendarium Stabulense a* 700 *circiter annis conscriptum, apud Martene tom.* VI *Amplissimæ Collectionis col.* 676, *et Calendarium Vaticanum, initio seculi* XI *exaratum, apud Dominicum Georgium pag.* 701, *diserte commemorant; Tornacense vero Bedæ auctarium, tomo* 2 *Martii præfixum, præter Caprasium,* S. Fidis *socios adscribit Primum et Felicianum; quibus adde Sarlatense aliaque Galliæ Breviaria et Saussayi Martyrologium, ubi eadem asseveranter traduntur. Verum, quod attinet ad S. Caprasium, mihi tanti non sunt adducta testimonia, ut illum eodem die, quo* Fidis *exemplo ad martyrium animatus fuit, etiam agonem suum crudeli morte consummasse, indubitatum habeam. Meo quidem judicio obstare videtur Actorum nostrorum summum de illo silentium, ac præsertim, quod eorum, qui eodem die cum* S. Fide *martyrium consecuti sunt,* ignorari nomina, *eadem Acta tradant. Accedit, quod Martyrologia præstantiora, puta Hieronymiana, Adonis, Usuardi, Wandelberti, Romanum hodiernum aliaque multa, quæ Caprasium die* XX *Octobris annuntiant, eum postremo hoc die agonem suum, ad quem die* VI *Octobris* S. Fidis *exemplo animatus ante fuerat, pari triumpho consummasse insinuent. Denique, ut ipsismet Actis Surianis iisque affinibus insistamus, si* sub ejusdem diei VI articulo, *id est, ut ego exponendum arbitror, si* sub vesperam *S. Caprasius e sua rupe, ubi latitabat, eminus vidit generosum Virginis nostræ pro Christo certamen, eoque ad agonem animatus fuerit, haud facile tantum temporis eo die reperies, ut is iteratas preces fundere, cælestibus visis recreari, fontem e rupe elicere, in urbem se conferre, judici se sistere, ab eo rite interrogari, blanditiis ab eo ad idololatriam allici, minis terreri, a tortoribus laniari, Christi nomen populis prædicare, ex sententia judicis ad delubra adduci, ad sacrificandum rursus impelli et litare renuens capite truncari, salva veri similitudine, potuerit. Sed de horum, quæ Suriana aliaque Acta narrant, fide, deque martyrii ejus die latius agendum ad diem* XX *Octobris, quo Caprasium coli, ante monuimus, ubi et examinabitur, an, uti in suis Vindiciis D. Labenazie, canonicus S. Caprasii Aginnensis, contendit, reipsa S. Caprasius Aginnensis episcopus fuerit, contra ac multi sentiunt.* E

et SS. Primus et Felicianus martyrio tunc etiam affecti fuerint,

22 *Atque hæc, quæ de Caprasio dicta sunt, multo pressius urgent, ut ne eodem die Primum et Felicianum una cum* S. Fide *Aginni martyrio coronatos statuamus. Etenim, præterquam quod de his ac de Caprasio par sit in nostris Actis silentium, nulla sunt utcumque præstantia Martyrologia, si unum Bedæ Actarium Tornacense excipias, quæ etiam, ubi* S. Fidis *et S. Caprasii præsertim agonem pleniore elogio describunt, illos martyres hoc die Aginni una passos narrent. Adde, quod si conceptu difficile est, qui Caprasius, ut jam mox diximus, potuerit eodem die cum* S. Fide *martyrio affici, multo difficilius creditu sit, eodem etiam die illi adjunctos fuisse Primum et Felicianum, qui Christi nomen non ante publice professi et a militibus comprehensi fuerunt, quam Caprasius post juridicam interrogationem spretasque judicis et minas et blanditias gravibus tormentis cruciatus fuisset. Sed alia hic suboritur quæstio, an nempe Aginni umquam passi fuerint Primus et Felicianus fratres, ut Acta Suriana aliaque documenta tradunt. Affirmantibus haud multum favet Papebrochius noster tom.* 2 *Junii pag.* 150, *conjiciens, hinc arreptam fuisse occasionem dicendi, eos cum Caprasio Aginni passos fuisse, quod SS. Primi et Feliciani martyrum Romanorum reliquiæ aliquot in ejusdem Caprasii ecclesia asservatæ fuerint, minime novo, inquit, exemplo, ut per errorem dicantur ibi passi martyres,* F

AUCTORE J. G.

tyres, ubi eorum exstant reliquiæ, quod et ex Gregorio Turonensi lib. I *Miraculorum cap.* 47 *probat, ubi SS. Nazarius et Celsus apud Ebredunum, Galliarum urbem, passi et sepulti narrantur; cum certo tamen Mediolani gladio sublati fuerint, eorumque Ebreduni reliquiæ tantum serventur.*

uti et an duo postremi vere Aginnenses martyres sint, inquiritur.

23 *Verum, ut et quæ contra Papebrochii opinionem faciunt, candide depromam, cum SS. Primi et Feliciani Romanorum martyrum corpora, quæ erant in Arenario sepulta via Nomentana, sub annum* 648 *primum revelata fuisse videantur, uti Anastasius Bibliothecarius, cujus verba citata pag.* 150 *legesis, in Vita Theodori Pontificis sat manifeste innuit; atque ex adverso in Surianis aliisque Actis, judicio scriptorum Historiæ litterariæ post medium seculum* VI, *imo, ut num.* XI *et alibi ostendimus, multo ante conscriptis, de Primo et Feliciano, ut Aginni aliquando passis sepultisque, expressa mentio fiat, haud ita liquet, hosce diversos non esse a Primo et Feliciano,* B *Romanis martyribus, quorum Acta die* IX *Junii Papebrochius et Henschenius illustrarunt. Adstruendæ horum martyrum diversitati etiam favet, quod, uti citato loco refertur, S. Primi corpus et reliquiæ S. Feliciani, Romæ passorum, adhuc anno Christi* 846 *ibidem exstiterint, quo tempore Acta* SS. Fidis *et Caprasii a Surio Labbeoque edita, quæ de martyrio ac sepultura Aginnensium Primi et Feliciani meminerunt, certo certius conscripta erant, uti ex Actorum exemplaribus, quæ, teste Ruinartio in Præf. pag.* 67, *in codicibus ad annis* 900 *exaratis habentur, liquido patet. Ceterum, cum res hæc die* XX *Octobris in Vita S. Caprasii rursus discutienda sit, nihil hic definire volo, si forte ante hunc diem, quod vehementer exopto, suppeditentur documenta, quibus et de natali die S. Caprasii deque Primo et Feliciano Aginnensibus, ut quidam volunt, martyribus, undequaque tandem se veritas manifestet, pateatque, an, et qui, præter Aginnenses anonymos, qui, credentes in Dominum Jesum Christum, capitibus cæsis, unius diei hora cum triumpho martyrii ad coronam gloriæ cum* S. Fide *pervenerunt, eidem Martyri adjungi comites debeant.*

Martyrii S. Fidis epocha

C 24 *Reliquum est, ut, quæ circa martyrii* S. Fidis *epocham in controversiam cadunt, paucis expediamus. Ex omnibus, quid id argumenti tractarunt, solus est Ms. nostri Florarii auctor, qui illius martyrium post Diocletiani mortem collocavit, errore utique manifestissimo, et contradicentibus tum Actis omnibus, tum scriptoribus ceteris. At, licet hos inter omnino conveniat,* S. Fidis *martyrium temporibus Diocletiani et Maximiani illigandum esse, non invicem iidem consentiunt, an durante atrocissima persecutione, anno* 303 *adversus Christianos incentore Galerio Maximiano commota; an vero sub Diocletiani et Maximiani Herculii imperatorum initia, quibus peculiares in quibusdam provinciis excitatæ fuerunt persecutiones, idem illud martyrium statuendum sit. Priorem sententiam sequitur Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi* 303, *consentiuntque præter alios multos Antonius Dadinus Alteserra lib.* 4 *Rerum Aquitanicarum cap.* 17, *pag.* 297, *Joannes Baiole in sua Historia sacra Aquitaniæ lib.* 2, *cap.* 4, *pag.* 70, *et Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 893. *Verum, cum eo tempore in Galliis imperarit Constantius Chlorus,* D *qui, teste Lactantio cap.* 15 *de Mortibus persecutorum*, ne dissentire a majorum præceptis videretur, conventicula, id est, parietes, qui restitui poterant, dirui passus est, verum autem Dei templum, quod est in hominibus, incolume servavit; *hinc multo probabilius est, non sub annum* 303 *aut* 304, *sed sub finem seculi tertii in peculiari quadam persecutione, a Maximiano Herculio excitata,* S. Fidem *martyrio coronatam fuisse, tunc nempe, cum, Bagaudarum ducibus Æliano et Amando, qui in Galliis imperium occuparant, uno fere impetu anno* 286 *oppressis, Maximianus Herculius ad usque annum* 292 *in Galliis plerumque moratus est, suamque in Christianos rabiem sæpe exercuit, uti Tillemontius tom.* 4 *Monument. Eccles., Fleury tom.* 2 *Hist. Eccles. lib.* 8, *Longuevallius tom.* I *Hist. Eccles. Gallicanæ pag.* 143, *aliique passim existimant, qua de re plura etiam apud nos vide tom.* 2 *Octobris pag.* 354 *et* 355 *ac sæpe alibi; quapropter et ego hujus Commentarii initio sub annum* 287 S. Fidis *martyrium verosimiliter statuendum duxi.*

E *diesque emortualis investigatur.*

25 *Porro eodem die, quo* S. Fidis *Passio colitur, reipsa etiam illius Sociorumque anonymorum martyrium contigisse, Acta nostra insinuant, dum, postquam narrassent, eam Sociosque, capitibus cæsis, unius diei hora cum triumpho martyrii ad coronam gloriæ simul pervenisse, diem illum ita mox exprimunt*: De quorum passione SECUNDA NONAS OCTOBRIS nos gaudere et illustrare voluit, qui gloriatur in Sanctis, Dominus noster Jesus Christus. *Consentiunt non modo recentiores, sed et martyrologi antiqui, quos Classicos vocamus; nec dissonat Wandelbertus, tametsi hoc die scribat* S. Fidem pridie *hinc felici morte triumphasse; quippe qui per vocem* pridie *non alium diem, quam qui* PRIDIE Nonas Octobres *seu sextus dicitur, pro suo more designet, uti ex simili ejus loquendi modo in mensibus Martio, Aprili, Maio, Junio aliisque manifestum fit. Bulla quoque Paschalis PP. II ad Begonem abbatem Conchensem data, quam infra habes ex tom.* I *Anecdotorum Edmundi Martene col.* 337, *nihil adversus nos facit: cum hæc Pontificis verba* ante secundum Nonas Octobris *ad vigilias jejuniumque, pridie festi* S. Fidis *apud Conchenses servari solita, referenda sint, minime vero ad ipsum emortualem* F S. Fidis *diem, qui pridie Nonas ex scriptis antiquis, eodem etiam Pontifice judice, statuendus est.*

§ III. Anonymi, qui S. Fidis sepulturam, corporis inventionem et ecclesiæ in ejus honorem erectionem descripsit, antiqua ætas ostenditur, et illæ ex hoc recitantur: ecclesiæ illius situs et ab altera distinctio.

Ex anonymo altero, qui coævus videtur S. Dulcidio.

Discussis, *quæ circa* S. Fidis *in Ecclesiasticis fastis memoriam, natale ejus solum, variaque martyrii adjuncta moveri natæ sunt, quæstionibus, ad ejus corporis sepulturam, primamque translationem*

A *translationem nunc progredior; de quibus cum nihil discere ex Actis illis valeamus, quibus nos antiquitatis palmam dedimus, in subsidium vocanda hic sunt Labbeana, aliaque affinia* SS. Fidis *et Caprasii Acta, quæ, uti ante monuimus, præter Martyris nostræ sepulturam, ejusdem a S. Dulcidio, Aginnensi episcopo, factam translationem ecclesiæque erectionem diserte commemorant. At prius de eorum hac in re auctoritate et fide quædam observasse juverit. Acta illa, utut nostris, ex Ms. codice reginæ Sueciæ infra edendis, juniora; tamen sub S. Dulcidii tempora conscripta fuisse, ipsa horum auctoris verba, inferius expendenda, insinuant, suadentque antiquissimi codices Mss., nec ipsi diffitentur Tillemontius et Historiæ litterariæ Franciæ auctores jam sæpe laudati. Ex quibus consequens est, horum scriptorem, utpote S. Dulcidio synchronum, ac fortassis oculatum translati ab eo præsule* S. Fidis *corporis, erectæque ecclesiæ testem, magnam in hisce rebus mereri fidem. Et quamquam scriptoris hujus, sepulturam sanctæ Martyris, cui ne* B *quidem suppar vixit, enarrantis, auctoritas non paris momenti sit, hæc nihilominus tanti habenda est, ut ejus dictis fidem non abnegemus. Etenim, utut in recensendis martyrii S. Caprasii adjunctis aliquot minoris momenti, et quorum proin lapsu temporis facile aliqua ex parte viliatur memoria, auctor ille minus accuratus videatur, in iis tamen, quæ de humatis* SS. Fidis *et Caprasii corporibus tradit, accuratior fuisse, non immerito censeri potest, cum et suis ipse oculis locum, ubi horum corpora jacuerant, videre, ceteraque huc spectantia ex iis facile intelligere potuerit, qui tinctos horum Martyrum sanguine pannos, sibi a majoribus traditos, una, ut credibile est, cum tota sepulturæ serie, ut rem sacram, diligentissime asservarant.*

cujus episcopatus epocha

27 *Superest tamen, ut, priusquam sepulturæ* S. Fidis *primæque translationis narrationem ex hoc scriptore recitamus, non levem de ejusdem translationis, ceterorumque, quæ hinc dependent, epocha controversiam dissolvere tentemus. Translata a S. Dulcidio, Aginnensi episcopo, fuisse sanctæ Martyris nostræ ac sociorum corpora, conceptis quidem verbis laudatus Actorum scriptor affirmat, quem et eruditi, uti ante monuimus, sub hujus Præsulis tempora floruisse, non negant; verum cum nec ipse, nec alii auctores synchroni episcopatui S. Dulcidii adjecerint notam chroni-* C *cam, unde vel ipsum seculum, quo is sederit, indubie dilucideque definias, non una est de tempore, cui tum corporis* S. Fidis *translatio, tum alia, quæ huc spectant, illiganda sint, eruditorum opinio. Ac Tillemontius quidem tom. 4 Monum. Eccles. pag. 543 Dulcidii episcopatum, atque adeo et cetera, quæ hinc consequuntur, initio seculi* v *innectit, non tamen ita confidenter, quin eadem etiam serius figi posse, mox asserat; cujus posteriori sententiæ scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. 3, pag. 273 non modo subscribunt, sed et episcopatus, judice Tillemontio, fortassis disserendi, spatium ad usque seculum* vi, *media sui parte evolutum, determinate extendunt, quo circiter tempore, ex eorum opinione* S. Fidis *aliorumque Aginnensium martyrum translatio facta, eorumque Acta conscripta fuerint. Contra vero Sammarthani fratres ac post eos Dionysius Sammarthanus tom. 2 Galliæ Christianæ auctæ col. 897 S. Dulcidium, non solum S. Phœbadii Aginnensis episcopi, sub seculi* iv *exitum defuncti, diaconum ac discipulum, sed et ab eo jam senescente successorem designatum fuisse, tradunt, laudantque Aginnensis ecclesiæ Proprium, in quo S. Dulcidius, defuncto magistro,* Deo volente, omnique populo acclamante, in episcopali *(Aginnensi)* cathedra constitutus *legitur, nimirum ineunte seculo* v, *cum, teste utraque Gallia Christiana, eam anno 405 S. Dulcidius tenuerit. Ex qua opinione consequens fit etiam reliqua, quæ ab episcopatus ejus epocha dependent, ineunti seculo* v *illiganda esse.*

sub seculi v initium probabilius statuenda est,

28 *At, sciscitaberis, utri potius sententiæ adhærendum? Respondeo, neutram quidem mihi omnino certam videri, at posteriorem multo præplacere, tum quod priori nullus utcumque vetus auctor nullaque urgens ratio suffragetur, tum quod posterior antiquior communiorque sit, ac prætterquam quod Aginnensis Breviarii, aliorumque auctoritate nitatur, aliunde etiam firmari queat. Etenim, cum Aginnensis basilica S. Caprasii, ad quam anno 581 Ragnovaldi uxorem, tamquam ad antiqua religione, uti apparet, venerandum tutissimumque asylum confugisse, Gregorius Turonensis lib. 6, cap. 12 Hist. Francorum scribit, jam tum seculo* vi *celeberrima fuerit, imo ex constan-* E *ti Aginensium traditione, cui monumenta, tredecim seculis vetustiora, patrocinari asserit dominus Labenazie pag. 12 Dissertationis de episcopatu S. Caprasii, eadem hæc basilica vel sub seculi* iv *exitum exædificata passim credatur, consequens hinc fit, ac, si Aginnensium traditio undequaque subsistat, indubitatum evadit, episcopatum Dulcidii a seculi* v *initio dimoveri non posse, cum ecclesia illa condendis S. Caprasii reliquiis a præfato præsule erecta fuerit, uti etiam Translationis S. Caprasii auctor his verbis testatur:* Tandem S. Dulcidius, Ageneusis episcopus, ad hoc opus se dedit, ut pulchram ecclesiam ad recondendum sancti martyris *(Caprasii)* corpus fabricaret quam ejus meritis adjutus celeri instantia consummavit. *Denique opinioni nostræ etiam patrocinatur Actorum, quæ apud Labbeum aliosque exstant, antiquus auctor supra laudatus, dum in suo Prologo, qui in nostro codice Ms. olim Vallicellensi, inque apographis Mss. San-Maximini Trevirensis, Ultrajectini S. Salvatoris et Rubeævallis reperitur, se eo tempore Martyrium* SS. Fidis *et Caprasii conscripsisse dicit, quo* per succedentium relationem rei gestæ *(Passionis eorum)* memoriam nondum intercepit oblivio. *Quippe, cum verba hæc non, nisi minus apte, ad trium fere seculorum spatium extendi queant, atque ex adverso multo aptius de uno seculo paucis-* F *que superadditis annis exponantur, quo nimirum temporis spatio per quatuor aut quinque sibi succedentium generationum relationem ipsius martyrii præcipuorumque adjunctorum memoria facile adhuc viguisse potuit, hinc mihi etiam vero proprius videtur, S. Dulcidium, cujus tempore auctor ille scripsit, sub seculi* v *initium, atque adeo centum circiter et quatuordecim annis post* S. Fidis *martyrium Aginnensem sedem tenuisse, eoque proin tempore translationis, qua de agimus, figendam esse epocham.*

tametsi nonnulla, quæ hic refelluntur,

29 *Neque opinionem hanc graviter quatiunt ejusdem auctoris verba, quibus Dulcidium sedisse innuit, cum jam frequentes in Aquitania monachi essent, aut contra ejusdem anonymi statutam a nobis ætatem multum faciunt, quæ de innumeris ad* S. Fidis *sanctique Caprasii decentiores tumulos patratis deinde miraculis scribit. Nam quod ad primum attinet, eccur non potius seculi* v *initio frequentes in Aquitania monachi fuissent, quo tempore imperatori Honorio, Ecclesiastico or-*

dini

AUCTORE J. G.

dini propense dedito, hæc provincia suberat, quam sub medium seculum VI, quo tempore Gothorum principum, Arianorum et Orthodoxis infestorum, dominio erepta quidem per Francos erat, at non ita pridem, ut, cum sub Gothis vel ipsa, ut Sidonius lib. 7, epist. 6 testatur, clericalis disciplina, imo et memoria illic periisset, monachorum institutum latius tunc restauratum, quam ineunte seculo V propagatum in Aquitania credi debeat. Utut id est, certe sub seculi V initium ac non pauco ante tempore sat frequentes in Galliis fuisse monachos, S. Gregorius Turonensis variis locis et auctor Carminis de Providentia divina, S. Prospero a quibusdam adscripti, non obscure ostendunt. Denique ut testimonia varia, quæ in Præfatione Mabillonii in Sæculum I Benedictinum a num. 17 recitantur, hic prætermittam, ad S. Martini, Turonensis episcopi, ante seculi IV exitum defuncti, exequias monachorum duo fere millia, ut Sulpitius Severus scribit, convenisse dicuntur. Quidni ergo etiam paulo post in Aquitania Secunda sat multi exstiterint monachi, ut eorum turbas aliquot convocare S. Dulcidius potuerit, quæ transferendis in decentiorem locum B S. Fidis aliorumque Aginnensium Martyrum corporibus una cum ceteris clericis solemni ritu assisterent?

contra eam opponi possint,

30 Quod vero ad innumera illa miracula pertinet, quæ jam ante, quam anonymus scriberet, ad S. Fidis sepulcrum patrata erant, hinc minime consequens est, eum non nisi diu post ejus corporis revelationem suum Opus inchoasse, cum, teste auctore secundæ ejus Translationis, stilo soluto conscriptæ, illico, ut S. Fidis corpus honorifico loco a S. Dulcidio conditum fuit, cœperit prælibata Christi Sponsa et Martyr tantis miraculorum signis præfulgere, ut cæcos illuminaret, surdis auditum redderet, energumenos curaret, et omnia infirmitatum genera a variis languidis depelleret, cui et auctor ejusdem secundæ Translationis, metrice conscriptæ, consentit, ita canens: Post revelatum corporis thesaurum Fidis martyris, virgo sacra prodigiis cœpit clarere plurimis. Neve dubites, quin de translatione, a S. Dulcidio facta, uterque scriptor agat, hujus antistitis nomen prior scriptor diserte præmittit, altero vero mox subdit: Sub ejus * quidem nomine ecclesiam mirifice Dulcidius erexerat, qui C præsul urbis aderat, ac paulo post de eodem agens ita pergit: Solius autem Virginis corpus seorsum condidit in quodam ædificio, constructo in suburbio. Illo in loco Dominus tribuebat petentibus, quæ erant necessaria, per ejus patrocinia. Ægris namque remedium, mutis linguæ officium, cæcis præstabat lumina, functis vitæ spiramina etc. Quæ omnia cum vel ipso primæ translationis anno vel paucis subsequentibus contigisse videantur, non est, cur ob miraculorum, ad S. Fidis tumulum patratorum, multitudinem præfatum ejus Martyrii ac primæ Translationis auctorem a seculi V initio multis annis removeamus, aut primæ translationis minus, quam eorum, quæ hanc mox consecuta narrat, idoneum synchronumque testem habeamus. Atque hæc paulo fusius disputare libuit, quo primæ S. Fidis translationis ejusque ab hac inchoati solemnioris cultus historia ipsaque epocha certiores manifestioresque evadant.

* S. Fidis

recitatur S. Fidis sepultura,

31 Nunc ergo ex hoc scriptore, cujus de hoc argumento dictis et Vitæ metricæ S. Fidis auctor, fortasse Hildebertus, Cenomanensis episcopus, et D antiqua Breviaria, interque recentiores Tillemontius, Bailletus, Longuevallius aliique suum calculum adjecerunt, sepulturæ primæque translationis narrationem hic subjicimus. Ita ille apud Labbeum tom. 2 Bibliothecæ Mss. pag. 530: Horum ergo (S. Fidis et Aginnensium Martyrum) corpora, tormentis miserabilibus laniata, cæsisque capitibus obtruncata, infidelis gentilitas in plateas * tamquam neglecta reliquit: quæ devota Christi plebecula latenter cum summa veneratione colligens, et sacri effusionem cruoris mundissimis pannis extergens, indigno tantæ sanctitatis in loco sepulturæ commendarunt; ubi non tam sepelisse, quam recondidisse viderentur. Gravi enim percussa pavore verebatur, ne Sanctorum corpora malignorum invidia alias transferrentur; aut, quod nefarium est, tetris vicini gurgitis fluminibus * mergerentur, et sic sanctæ Christianitati malitiose abnegarentur. Sed Dei providentia a Fidelibus actum est, ut urbs, quæ eos habuit inquilinos, tripartito, ortus videlicet, passionis et sepulturæ honore ditata, eosdem ad promerendam omnipotentis Dei gratiam habere mereretur et patronos. Hactenus anonymus E scriptor antiquus, ac Lactantio quidem et Eusebio admodum in iis, quæ primo loco narrat, consentanee, quorum nempe testimonio constat, tyrannorum jussu sacra Martyrum corpora in flumina vel maria jactata sæpe fuisse, aliove modo Christianis, ne hæc in veneratione ipsis essent, subducta, ut proin similem suorum Martyrum corporibus sortem metuere abs Daciano jure merito potuerint Aginnenses, atque adeo magis de illis, ut poterant, illico recondendis, quam utcumque honorifice tumulandis solliciti esse debuerint. Porro locus ille, ubi, horum corpora congesta fuerant, hodieque Aginnensibus in veneratione est et a repositis Martyrum exuviis Martyrii nomen obtinuit, quod et etiamnum servat, uti Chesnius in Antiquitatibus Galliæ pag. 797 et Saussayus ad hunc diem pag. 695 testantur.

* al. in platea

* al. fluminis gurgitibus

dein corporis inventio et elevatio,

32 Jacuerant obscuro illo loco coacervata potius, quam sepulta S. Fidis aliorumque Aginnensium Martyrum corpora, cum S. Dulcidius, Aginnensis episcopus, per noctis quietem divinitus admonitus, transferendis in decentiorem locum sacris exuviis manum admovit. Quo pacto hæc contigerint, suis anonymum verbis narrantem F audiamus: Quo in loco (primæ nimirum sepulturæ) multis annorum recursibus sancta jacuerunt corpora, donec, ablata omni gentilitatis prophanitate, S. Dulcidius episcopatum susciperet, et pastoralem curam gerens pro omnium salute vigilaret. Cui præsuli ante omnia placuit, ut Sanctorum reliquias ab indecenti elevans loco, in eorum veneratione, nova constructa basilica, in lucem efferret, ecclesia ipsa sanctæ Virginis titulo dedicata. Qui cum tantum thesaurum aperiret, non tamen incredulus, sed metu et reverentia territus, diutius dubitaret; ad ultimum per noctis quietem admonitus, ne negligenter dimitteret, quod fideliter cœperat, convocatis monachorum turbis, ac cæteri ordinis prælatis, secretum suum omnibus detegit, quorum consilio adjutus ad effectum usque perduxit. Eorum autem votis cætera plebs concordans Sanctorum reliquias de loco ignobili honorifice erigunt, et in locum sacrum statuunt, quorum meritis salutem omnium innumera cælitus patrantur miracula, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat per omnia

AUCTORE J. G.

A omnia sæcula sæculorum. Amen. *Ita rursus laudatus anonymus, cujus tamen verba, cum non satis distincte* ecclesiæ sanctæ Virginis *nostræ* titulo dedicatæ, *situm exponant, atque in una eademque a Dulcidio constructa basilica tam* S. Fidis, *quam aliorum Aginnensium Martyrum corpora honorifice condita fuisse, asserere videri possint, clarioribus alterius anonymi dictis excipere placet, illius nempe, qui factam ex Aginnensi urbe ad Conchense monasterium* S. Fidis *translationem stilo soluto complexus est, de quo suus infra erit dicendi locus.*

ecclesiæ in ejus honorem erectio

33 *Ita hic num.* 5: Post multa autem annorum curricula, omni gentilium furore remoto, quidam vir sanctus, cui nomen DULCIDIUS, ad pontificatus dignitatem provectus, omnibus posthabitis, ecclesiam foris murum ejusdem urbis *(Aginnensis)* ad Septentrionale clima in suburbio construxit eandemque sub sacræ Virginis *(Fidis)* veneratione cælesti Sponso consecravit. *Hoc ergo teste, dicata* S. Fidis *titulo ecclesia extra urbis muros erat, atque, uti mox subdit,* Beatissimam . . . virginem Fidem, quæ cœteros *(Aginnenses martyres)* in palma martyrii præ- C cellit, in basilicam eamdem cum maxima honorificentia mausoleo precioso marmore exciso *(S. Dulcidius)* commendavit, in quo, ut rei gestæ usque hodie prodit veritas, litterarum anaglipha *, titulus passionis ejus sub fastigio brevitatis inscriptus est. *Porro non in hac, sed in ecclesia omnino diversa, S. Caprasii, ac reliquorum fortassis Aginnensium Martyrum corpora a Dulcidio condita fuisse, apertissime declarat idem scriptor, ita pergens:* Sanctum vero Caprasium intra muros urbis ad ecclesiam, ibidem *(ab ipso Dulcidio, ut fert antiquissima traditio)* fundatam, detulit, eumque consimili honore in sarcophago item marmoreo diligentissime deposuit. *Consentit, qui et fortassis, uti infra dicetur anonymo illi prævivit, Translationis secundæ, metrice conscriptæ, auctor, duasque pariter adstruens ecclesias, in quarum altera* S. Fidis, *in altera vero S. Caprasii corpus conditum fuit, juniorem ab antiquo anonymo in speciem dissentientem conciliat, dictisque lucem affundit, dum in una quidem eademque basilica* SS. Fidis, *Caprasii aliorumque Martyrum exuvias in lucem elatas decenterque compositas a Dulcidio fuisse, at sanctæ* C *Martyris nostræ corpus deinde in suburbana ecclesia, aliorum vero corpora in ipsius majori basilica decenter tumulata fuisse insinuat, ita de Dulcidio canens:* Iste diu absconditas invenerat reliquias Fidis, præclare martyris, una cum suis Sociis, quas intra urbis mœnia in majori ecclesia, quæ capitalis aderat, decenter composuerat; solius autem Virginis corpus seorsum concidit in quodam ædificio, constructo in suburbio.

supple et; vel forte leg. anaglypho opere

et hujus situs atque ab altera distinctio.

34 *At inquies, cum saltem Translationis secundæ, soluto stilo conscriptæ, auctor de Stephano II, sub annum Christi* 937 *uti ex tomo* 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 255 *patet, Arvernensi seu Claromontano antistite consecrato, expressam fecerit mentionem, atque adeo plus quatuor seculis a prima* S. Fidis *translatione remotus vixerit, impar ejus habenda est auctoritas, ut primæ translationis adjunctis, quæ ipse suggerit, sat certam fidem faciat. Fateor, nihil eum ab ætate habere, unde fidem sola sua assertione hic extorqueat: verum, cum idem ipse, fidem verbis suis facturus, ad mausoleum* S. Fidis, *suo etiam tempore in ea exstans ecclesia, ad ipsumque passionis ejus titulum, eidem inscriptum, confidenter provocet, non est, cur ei duas adstruenti ecclesias, in quarum altera* S. Fidis, *in altera vero S. Caprasii corpus, teste etiam Translationis metrice conscriptæ auctore, honorifice conditum fuit, deneganda fides sit, præsertim, cum et aliunde, nimirum ex anonymo primæ Translationis auctore coævo, manifestum sit, S. Dulcidium, Aginnensem episcopum, ecclesiam aliquam sanctæ virginis* Fidis *titulo consecrasse, quam eamdem cum illa fuisse, cui Ragnovaldi uxor sese asyli loco commisit, non modo non innuit laudatus num.* 28 *S. Gregorius Turonensis, ut contra, dum basilicam, ad quam hæc mulier confugit, nude simpliciterque* S. Caprasii basilicam *compellat, ab illa, quæ* S. Fidis *titulo decorata erat ecclesia, omnino diversam statuere videatur. Ceterum, teste Chesnio in Antiquitatibus Galliæ pag.* 797, *præter ecclesiam S. Caprasii, Aginni etiamnum exstat sub* S. Fidis *nomine dicata Deo ecclesia, eademque, uti opinor, de qua mox laudatus uterque anonymus sermonem fecit, olim quidem Aginnensi suburbio, postea vero, dilatatis urbis pomœriis, ipsi urbi innexa.* E

§ IV. Auctorum, qui de translato ex urbe Aginno ad Conchense monasterium S. Fidis corpore egerunt, ætas et fides: hujus translationis, cujus epitome datur, epocha discussa et sat prope definita. An eodem tempore illuc inde delatæ sint S. Vincentii Aginnensis M. reliquiæ?

Ætas fidesque auctoris, qui translationem hanc stilo soluto,

Acturo nunc de variis corporis S. Fidis *translationibus, atque hoc quidem § de celeberrima illa, quæ olim Conchensi in Rhutenis Ordinis S. Benedicti cœnobio, nunc seculari canonicorum* F *collegio, splendorem plurimum amplissimasque opus contulit, non modo de utriusque paulo ante laudati anonymi ætate paulo enucleatius disserere, sed et in Chronographi Conchensis, quatenus idem argumentum tractavit, auctoritatem inquirere idcirco visum est, ut hinc, quam infra dicenda fidem mereantur, prudens lector dispiciat. Ab anonymo, Conchensi, ut apparet, monacho, qui* S. Fidis *Translationem secundam, seu Conchensem, stilo soluto prosecutus est, exordium propterea duco, quod is multo uberius, quam alter translationem illam exposuerit, nec subsequentem reliquerit intactam. Eum, utpote qui Stephani II, Arvernensis seu Claromontensis episcopi, aperte meminit, certissime non scripsisse ante annum Christi* 937, *num. superiore diximus; quin imo, cum de isto præsule anonymus sermonem instituens, hisce verbis utatur:* In diebus quoque Stephani, *ac præterea de Codice miraculorum* S. Fidis, *eo nimirum, uti videtur, quem Bernardus, Andegavensis scholæ magister, uti infra dicemus, anno Christi* 1020 *partim concinnavit, tamquam suis temporibus apprime cognito, mentionem*

AUCTORE J. G.

tionem inferat, hinc non absimile vero fit, eum Opus suum non nisi seculo XI elucubrasse, eo tamen non ultra annum sexagesimum progresso, quandoquidem de facta ab Odolrico II, Cochensi abbate, sub Henrico Francorum rege S. Fidis translatione anonymus ille, qui tamen singulas ante sua tempora factas translationes commemorat, altissimum siluerit. At quid de altero anonymo, Conchensi itidem, ut apparet, monacho, qui, usitato jam tum a seculo IX, uti apud Muratorium tom. 3 Antiq. col. 693 et seq. videre est, rhytmico carmine seu hymno homotono translationem eamdem celebravit? Hunc ego quidem uno circiter seculo indubie antiquiorem altero esse, asseverare non ausim; est tamen, cur id a vero alienum mihi non videatur.

uti et alterius, qui stilo ligato hanc descripsit.

36 Etenim hic non modo de Odolrico II, deque præfato Stephano II, ac peracta per hunc, de qua infra num. 56 sermo erit, translatione capitis S. Fidis sed et de miraculorum Codice supra memorato, ac denique de ipsis miraculis, quæ Bernardi Andegarensis ætatem præcesserunt, B altissimum siluit; unde eum etiam ante annum Christi 937, seu ante, quam Stephanus ex abbate Conchensi Claromontensis episcopus creatus fuit, ac dein magnificentissimo apparatu in mirificæ machinæ thecam partem capitis S. Fidis intulit, rhythmicam suam lucubrationem absolvisse, conjicias, quam proin sibi prælucentem, tametsi hoc non fateatur, habere potuerit alter ille anonymus, qui memorabilia quæque, quæ ad S. Fidis reliquias attinebant, ad sua usque tempora stilo soluto complexus est. Si conjectare fas sit, fortassis hicce scriptor, cum Acta martyrii ab antiquo anonymo, præcipua vero aut certe celeberrima ineunte XI seculo S. Fidis miracula a Bernardo, Andegavensis scholæ magistro, soluta oratione adornata videret, suam quoque qualemcumque symbolam voluerit conferre, ut non dissimili oratione etiam translationem corporis S. Fidis, atque adeo ad sua usque tempora integra ejusdem Sanctæ historia transmitteretur posteris, ut et propterea Conchensis translationis Actis metrice conscriptis sua, liberiore stilo exarata, substituenda duxerit. Quocumque hæc se modo habeant, cum anonymis illis nemo, qui argumentum, quo de agimus, ex professo ut aiunt, pertractarit, antiquior hactenus inventus sit, atque etiam dato, quod C scriptor metricus Conchensi translationi, ante annum Christi 889, ut infra ostendetur, peractæ, synchronus non fuisset, nihilominus tamen ambo non tanto certe temporis intervallo remoti ab ea vixerint, quin per paucorum sibi succedentium monachorum relationem, aut ex cœnobii monumentis rem adeo memorabilem ac partim domi a suis gestam, illibata veritate intelligere facile quiverint, non abs re earum narratione, dum nihil aliunde obest, hic standum esse videtur.

nec non Chronographi Conchensis inquiritur.

37 Venio nunc ad auctorem Chronici Conchensis, qui non solum de secunda tertiaque reliquiarum S. Fidis translatione, sed et de quarta, sub Odolrico II, Conchensi abbate, fortassis sub annum Christi 1040 peracta, mentionem fecit. Auctor ille, uti ex Conchensium abbatum serie quam ultra Begonem, ante annum 1108 defunctum, non produxit, colligi datur, ineunte seculo XII Chronicon suum, quod ex archivis Conchensis monasterii tom. 3 Anecdotorum a col. 1387 edidit Marteneus, partim ex diplomatis chartisque sui cœnobii, partim ex traditione communique apud suos fama composuit; atque hinc varia pro rebus variis, quas recenset, ejusdem est auctoritas, nulla quidem, dum sine probatæ fidei testimonio D res multis seculis a se remotas narrat, ut contra minime contemnenda, dum monumentis antiquioribus consona tradit, aut ea facta recenset, quorum in religiosa domo etiam sine instrumentis authenticis constans veraxque vel ultra unius seculi decursum memoria esse solet. Quapropter, etsi chronographus ille in ordinanda antiquiorum abbatum serie, imo et in referendis rerum diu ante se gestarum adjunctis subinde lapsus fuerit, non idcirco ea ipsa facta, quæ vel ex recenti aut certe constanti adhuc memoria retulit, quale est peracta sub Odolrico II reliquiarum S. Fidis in novam basilicam translatio, vocanda in dubium sunt, ac ne ipsa quidem, quæ seculo IX ac X gesta recenset, utpote quorum substantiam vel ex authenticis translationum Actis, vel procul dubio ex ambobus vetustioribus anonymis haurire atque in suum Chronicon inferre potuit, prout reipsa fecisse, censeri jure potest. Nunc singulas, ut res fert, translationes illas illustrare aggredior. E

Hujus translationis epitome

38 Ex quo S. Fidis corpus a Dulcidio, ineunte, ut antea diximus, seculo V, honorifico mausoleo in suburbana Aginno ecclesia conditum fuerat, illico tantis miraculorum signis fulgere cœpit, tamque ingenti assiduoque deinceps populorum concursu frequentari, ut mirum videri non debeat, haud multo post, quam Ludovicus Pius, adhuc Aquitaniæ rex, in Ruthenensi diœcesi Conchense cœnobium, ut Ermoldus Nigellus lib. I de Rebus Ludovici Pii testatur, instituerat, hujus incolas monachos tam celebris reliquiarum thesauri, quo suam maxime illustrarent ecclesiam, acquirendi desiderio actos fuisse vehementissimo, actum præsertim, cum Audaldi, Conchensis monachi, anno 855 Valentiam Hispaniæ ad transferendum illinc Conchas S. Vincentii levitæ et martyris corpus profecti, conatum omnem nil sibi profuisse cernerent. Habito igitur sæpissime inter se consilio, quo pacto sacra S. Fidis pignora ad se transferrent, Conchenses tandem unum e suis, nomine Arinisdum vel Ariviscum, hominem consilio manuque promptum, cum itineris duce Aginnum dirigunt, qui quacumque arte S. Fidis reliquias nanciscatur, inque suam asportet ecclesiam. Arinisdus ergo, quorsum Aginnum venisset, minime immemor, primum studuit, ut qua F ficta pietate, qua blanditiis et assentationibus, in clericorum, quibus custodiendi corporis S. Fidis cura incumbebat, consuetudinem amicitiamque se penitus immergeret, eosque tam bene inescare novit, ut ipsi, nihil tale opinantes, ovem, ut aiunt, lupo, seu thesaurum suum callidissimo furi consensu unanimi tandem commiserint. Re aliquandiu, quo magis suum celaret consilium, apprime gesta, sedulique custodis famam nactus, opportunam denique auferendi sacri corporis occasionem arripuit.

ex his subministratur

39 Peractis Epiphaniæ festo Missarum solemniis, collegas suos orat, ut, dum hi solito diutius ob diei solemnitatem accumberent mensæ, ipse, ne quid detrimenti caperet ecclesia, tutelam ejus sedulo gerat. Ultro assentiunt improvidi; nec mora, his jam secure vescentibus, ipse etiam omnium jam securus, ad S. Fidis mausoleum convolat, eumque hujus operculum præ sigillis ferreis integrum erigere nequiret, in inferiori parte mausoleum vi perfringit, et qua data via, perque patefactum aditum sanctæ Martyris exuvias extrahens, mundissima pera condit, vocatoque itineris socio, ut primum per tenebras licuit,

A *licuit, cum sacra præda abscurrit. Igitur cum postero die nuspiam Arinisdus appareret, ac* S. Fidis *sepulcrum perfractum vacuumque sacro corpore fuisset repertum, vehementer turbari omnes, dolore, suam lamentari imprudentiam, et si quo modo e fuga retrahi cum thesauro illo Arinisdus posset, nihil intentatum relinquere; at nihil non irrito conatu ab iis factum. Itaque post varios casus, qui in edendis infra Translationis Actis fuse recensentur, Arinisdus ejusque comes nono itineris sui die incolumes ad Conchensis cœnobii viciniam pervenerunt, ubi ab hujus incolis summo gaudio plausuque excepti sunt, delataque non minori apparatu lætitiaque in Conchensem ecclesiam sacra Martyris nostræ pignora, ibique decentissimo, ut per tempus licebat, loco sub diligenti custodio collocata die* XIX *Kalend. Februarias, quo die hujus translationis memoria celebrari etiam solet. Ita fere, at multo uberius ambo anonymi, supra laudati, quibus Conchensis chronographus etiam consentit, ita paucis scribens :* Ab urbe Aginnensi cum corpore beati Vin-
B centii furtim sublatum est corpus gloriosissimæ virginis et martyris Fidis, et ad illud Conchense cœnobium translatum, ubi digne et honorifice prope altare Salvatoris Domini est reportatum. *His adde, quod in Adonis Chronici sat antiquis codicibus Mss. ad annum Christi* 288 *testimonium exstat, quo* S. Fides *apud Aginnum passa*, postea Conchis * translata *fuisse, diserte etiam asseritur.*

* Conchas de cujus epocha discrepantia inter se Adoniani Chronici,

40 *Verum de tempore , quo hæc corporis* S. Fidis *translatio statuenda sit, non ita inter antiquos recentioresque scriptores convenit, ut contra, si singulorum verba expendantur, nec cum Adoniani Chronici testimonio ambo anonymi Translationis scriptores supra laudati, nec hi cum Chronographo Conchensi, nec inter recentiores Henschenius noster cum anonymis illis, ac multo minus cum his Dionysius Sammarthanus, qui etiam secum pugnat, conciliari ex omni parte queant. Quippe, cum S. Ado, uti ex Mabillonio scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 5, *pag.* 465 *ostendunt, anno Christi* 875 *ad meliorem vitam transierit, ac sub annum* 874 *extremam Chronico suo manum admovisse videatur, consequens fit, ut Opus illud vel eo loco, ubi de* S. Fidis *martyrio eaque occasione de translato ad Conchense cœnobium ejus corpore mentio fit, a descriptoribus corruptum seu potius interpolatum fue-*
C *rit, quod tamen nemo hactenus, quem norim, suspicatus de hoc determinato loco fuit, nedum satis probabile reddidit; vel, si genuinum eo loco sit, necesse est, ut, quæ illic memoratur, translatio non serius certe, quam anno Christi* 875 *collocari queat , cum evidens sit, ab Adone, si suo tempore necdum facta erat, referri in Chronico non potuisse celebrem illam* S. Fidis *translationem. Imo vero eam non parum ante Adonis tempora contigisse, innuit Carnutensis de Miraculis* S. Fidis *manu exaratus codex, de quo Mabillonius in Annal. Bened. ad annum* 1010 , *num.* 42 , *pag.* 215 *meminit , ubi de donata* Conchensibus , ut fertur , a Carolo Magno , *ac proin ante annum* 814 *aurea* S. Fidis *capsa disertus sermo est.*

utriusque anonymi, Translationis auctoris,

41 *At ex adverso, ne translatio illa jam ante Adonis obitum facta credi possit, obstant ambo Translationis auctores jam sæpe laudati, qui eam illigant temporibus Caroli Minoris, Francorum regis , ejus nempe ,* Quem , *uti unus ait* , post Franci de solio deposuerunt regio, *seu* , *uti alter loquitur* , Quem suæ ditionis principes, inique adversus eum conjurantes, a solio regio dejecerunt, et *cujus loco* Ottoni *seu Odoni*, Aquitanorum duci, *Roberti Fortis filio*, coronam regni imposuerunt et illum pro ea regnare elegerunt; *qui Carolus Minor, cum ab eo, cui* Crasso *cognomen fuit, diversus esse non possit, utpote quem Franci, postquam se hujus imperio anno Christi* 885 *subjecissent, ante diem* XII *Januarii anni* 888 *de solio ejecerunt, cujusque loco* Odonem, ducem Aquitaniæ, *uti Ademarus Cabannensis in Chronico apud Bouquetum tom.* 8, *pag.* 232 *testatur*, in regno elevaverunt; *necesse est hinc contra Adoniani Chronici testimonium consequi, ut sub hoc Carolo rege* S. Fidis *translatio facta sit, eaque inter annum* 885 *et* 888 *collocari debeat. Huic certe translationis epochæ patrocinantur diplomata complura, in favorem Conchensis cœnobii data, quæ tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ a col.* 236 *et in Instrumentis ibidem, uti et tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ a col.* 21, *et apud Baluzium in Instrumentis domus Arverniæ habes, in quibus* E *nulla ante Caroli Crassi tempora de* S. Fide *mentio fit, cum tamen in iis, quæ vel Caroli ejusdem tempore vel deinde edita sunt, de* S. Fidis *reliquiis, veluti in Conchensi ecclesia conditis, disertissima verba legantur, quod non leve indicium est, vivente Carolo Crasso rege, sanctæ Martyris nostræ corpus ex Aginnensi ecclesia ad Conchensem translatum fuisse.*

AUCTORE J. G.

Conchensis Chronographi,

42 *Verum adversus hanc epocham omnino pugnare videntur laudati chronographi Conchensis verba, quibus tom.* 3 *Anecdotorum Martene col.* 1387 *translationem illam quidem innectit temporibus cujusdam Caroli Minoris, sed quem a Carolo Crasso diversum esse , mox innuit col.* 1389 , *dum prædictum Minorem Carolum regnum Franciæ recuperasse, ac Rodulphi, Conchensis sub annum Christi* 910 *abbatis, petitionibus annuisse, scribit, quæ nulla plane ratione in Carolum Crassum cadunt, uti ex luctuoso ejus a suis deserti bonisque omnibus exuti obitu, de quo Mariani Scoti Chronicon pag.* 270 *ad annum* 887 *aliosque ad annum sequentem apud Bouquetum tom.* 8 *scriptores consule, meridiana luce clarius est. Quapropter, si postremis Conchensis Chronici verbis, prout edita ibi sunt, standum sit, translatio illa contigerit inter annum* 893 *et* 923, *nempe regnante Carolo Simplice, qui Rodulpho, Conchensi* F *abbati, donariorum, quæ decessores hujus a regibus obtinuerant, confirmationem regio præcepto, uti scribit chronographus ille, enixe postulanti munifice concessit. Atque ita ex recentioribus Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ col.* 239 *etiam censuit, laudati chronographi verba, quibus hic translationem illam sub* Carolo Minore, Ludovici filio, in regnum Francorum sublimato, *statuit, hac adnotatione in margine excipiens :* Dicto SIMPLICI, filio Ludovici Balbi posthumo, *cujus regni anno tertio, uti mox subdit, Aviernæ cujusdam filiorumque ejus liberalitate Conchensis abbatia bonis aucta fuit; ut adeo ex laudati Sammarthani sententia translatio, de qua hic quæstio est, anno* 893, *quo Carolus Simplex die* XXVIII *Januarii in* Remorum civitate, *testibus Annalibus Mettens. apud Bouquetum tom.* 8, *pag.* 73, in regno elevatus *fuit, aut posterior fuerit, aut certe non prior constitui possit.*

Dionysii Sammarthani,

43 *Reponi tamen plane non immerito hic posset, laudatum Sammarthanum paulo ante, videlicet col.* 236, *translationem illam innexuisse temporibus*

AUCTORE J. G.

poribus Caroli Calvi, ac proin medio tempore inter annum Christi 838, quo his ab imperatore Ludovico Pio armis, corona et quadam regni portione donatus fuit, interque annum 877, quo, teste Chronico Virdunensi apud Bouquetum tom. 7, pag. 248, pridie Nonas Octobris vita functus est. Ipsa, quibus id Sammarthanus facit, hæc verba sunt : Tempore Caroli Calvi, filii Ludovici, corpus S. Fidis, eo *(ad Conchense cœnobium)* fuit delatum, cujus nomen huic cœnobio quandoque accommodatum. *Accedit, quod chartam Sigaldi seu Sigualdi ejusque uxoris Aigæ seu Aiguæ, anno* 888 *editam, in qua de translatis jam tum ad Conchense cœnobium* S. Fidis *reliquiis, deque hinc indito sacræ ædi ejusdem Sanctæ nomine manifesta mentio fit, idem vir clarissimus col.* 239 *laudet, ut proin ante Carolum Simplicem, seu ante annum* 893, *hanc translationem statuisse, potius dicendus sit. Fateor, ita locis citatis Sammarthanus habet, nec, quo pacto conciliari secum possit, aut utram ex his sententiam probabiliorem ipse habuerit, ego satis perspicere queo. At quocumque hæc se modo*

B *habeant, certe ejus opinio, quæ sub Carolo Simplice translationem illam statuit, non modo Adoniani Chronici testimonio et utrique Translationis auctori, sed et jam laudatæ Sigualdi chartæ aliisque, quas sub finem num.* 41 *indicavimus, omnino adversatur; altera vero, quæ eam sub Carolo Calvo collocat, cum utroque anonymo Translationis auctore non minus aperte pugnat ; ut adeo, contra ac col.* 1330 *illic asseritur, aliquid certe, quod a vero aberret, corrigendum in eo Galliæ Christianæ tomo fuerit.*

et Henschenii verba recitantur :

44 *Quod vero ad Henschenium nostrum num.* 40 *laudatum attinet, diversam is ab hactenus recensitis opinionem tuetur, dum tom.* 2 *Junii inquirens, an S. Vincentii, Aginnensis martyris, reliquiæ una cum lipsanis* S. Fidis *Conchas translatæ fuerint, in hæc verba pag.* 165 *scribit :* Quod autem potissimum huc spectat, non sunt ejus *(S. Vincentii)* reliquiæ ad cœnobium Conchense una cum S. Fidis pretiosis pignoribus translatæ : hæc enim fuerunt quadam furtiva industria ab Aronisdo monacho Conchensi e propria ecclesia sublata et Conchas circa annum DCCCXC devecta, cum loco Caroli Simplicis regno Franciæ præesset Odo Aquitanus, uti accurate indicant Acta

C Translationis, quæ habemus et soluta et stricta oratione conscripta ; UNDE ET S. FIDIS DE CONCHIS MONASTERIUM NUNCUPARI docent Sammarthani. *Itaque, judice Henschenio, ante annum* 893, *qui Caroli Simplicis, Francorum regis, primus fuit, nec tamen prius, quam anno* 888, *quo Odo Aquitanus Francorum regnum moderari cœpit, hæc corporis* S. Fidis *translatio statuenda est. Mitto alios magni nominis auctores hisce adjungere, propterea quod vel nulla assertionis suæ documenta in medium protulerint, vel nos, nisi latiori modo, translationis hujus epocham definiendam duxerint. Nunc, quænam ex tam inter se discrepantibus sententia veritatem propius attigisse, dici possit, quantum res adeo implexa sinit, discutere, eademque opera certo falsa a veris aut saltem verosimilibus secernere aggredior.*

ostenditurque, non serius anno 888 statui posse,

45 *Ac primo equidem, ut inter tot utrimque controversa indubitatum quid proferam, certumque limitem, extra quem translationis epocha figi nequet, simul constituam, sic plane existimo asseroque, translationem illam, de qua hic quæstio, non posse anno Christi* 888 *posteriorem statui, ac*

D *proin illam, contra ac chronographus Conchensis col.* 1389, *et Dionysius Sammarthanus col* 239 *statuisse videntur, non contigisse temporibus Caroli Simplicis, in Francorum regnum primum evecti anno* 893, *uti supra num.* 42 *dictum fuit. Quippe, cum in laudata Sigualdi et Aiguæ uxoris charta,* in mense medio *(Maio fortasse)* anno I regnante Odone rege, *seu anno Christi* 888 *data, quam habes tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ inter Instrumenta col,* 23, *de reliquiis* S. Fidis *in Conchensi cœnobio jam tum quiescentibus ac reconditis, deque indito illi monasterio* S. Fidis *nomine, quemadmodum num.* 43 *et* 44 *etiam dictum est, disertis verbis mentio habeatur, meridiana luce vel hinc clarius est, translationem illam temporibus Caroli Simplicis, anno dumtaxat* 893 in Francorum regnum sublimati, *affigi nulla ratione posse. Quapropter Conchensis chronographus, dum col.* 1389 *Carolum illum regem, quem Rodulphus Conchensis abbas sub annum* 910 *adiit, eumdem cum illo facere videtur, sub quo reliquiarum* S. Fidis *translationem factam scripserat, Carolum Simplicem cum alterutro ex homonymis hujus decessoribus perperam confudisse,*

E *omnino dicendus est, nisi potius eadem illa columna, perinde ac alibi desiderari aliquid in hujus Chronici editione dicamus, puta ejusdem Caroli Simplicis inaugurationem regiam, aut simile quid, quocum chronographi verba hæc :* PRÆDICTUS Minor Carolus *connexionem habeant; atque ita inhærendo prioribus ejus verbis, quæ tom.* 3 *Anecdotorum col.* 1387 *habes, ante Odonis, Aquitaniæ ducis tempora, seu ante annum Christi* 888, *utpote quem principem, non nisi jam ante relata* S. Fidis *translatione, in regnum Francorum subintrasse scribit, etiam ex illius mente collocanda hæc foret. Utut hæc habeant, certe chartæ Sigualdi duorumque anonymorum auctoritas potiori loco quam Conchense Chronicon, saltem, uti editum typis est, omni jure haberi debet.*

nec sub regimine Odonis Aquitani,

46 *Ex his consequens etiam fit, ut Henschenius noster, tametsi sub annum* 890 *translationem illam collocans, propius, quam Sammarthanus, ad anonymus Translationis auctores accedat, nihilominus tamen non omnino horum dictis consona scribat, dum translationis tempore Odonem Aquitanum loco Caroli Simplicis regno Franciæ*

F *præfuisse subdit. Quippe cum ante Caroli Crassi obitum, qui Pridie Idus Januarias anni* 888 *contigit, aut certe ante mensem Novembrem anni* 887, *quo Carolus Crassus, adhuc imperator et Francorum rex, in Triburia villa regia generalem optimatum conventum convocavit, neque regis titulo, neque, ut quidam volunt, tamquam Caroli Simplicis tutor regnive gubernator, Francis præfuerit Odo Aquitanus, non potest, quæ, utroque anonymo teste, die* XIV *Januarii facta est translatio, sub ejus administratione statui, nisi vel ipso anno* 888 *aut uno ex sequentibus : atqui, ut ex charta Sigualdi patet, certe non anno* 889 *aut* 890, *imo ne ipso quidem anno* 888 *die* XIV *Januarii contingere hæc translatio potuit, utpote ex utriusque anonymi testimonio facta* Carolo Minore Francorum rege, *adhuc* imperante, quem *procul dubio non, nisi exeunte anno* 887, suæ ditionis principes... a solio regio dejecerunt et *cujus loco postea* Ottoni *seu Odoni ,* Aquitanorum duci, coronam regni imposuerunt; *itaque et citius, quam anno* 888, *atque adeo et ante Odonis administrationem regiam, illa, de qua hic quæstio est, translatio figi debet. Suadet et id laudata jam sæpe Sigualdi charta, anno* 888

AUCTORE J. G.

A 888 mense medio, *seu Maio fortasse data, in qua, ubi de reconditis in Conchensi cœnobio* S Fidis *reliquiis sermo est, nuspiam insinuatur, eas tum non nisi a tribus quatuorve mensibus eo adductas fuisse quod tamen si factum fuisset, silentio non prætereundum fuisse videtur.*

sed nec multis annis citius anno 887,

47 *Atque ita quidem, quo serius hæc translatio figi non possit, definitum tempus habemus. Verum anne, uti asserunt ambo anonymi Translationis auctores, tempore Caroli Crassi, et anno quidem, uti ex his consequens fit,* 886 *vel* 887; *an potius, uti ex Carnutensis codicis Ms., num.* 40 *laudati, et Adoniani Chronici testimonio consequitur, ea annis aliquot citius, imo multo ante Adonis emortualem annum, qui Christi octingentesimus septuagesimus quintus fuit, translatio statuenda est? Respondeo, præterquam quod dubium mihi sit, an illa codicis Carnutensis verba, quibus Carolus Magnus capsam auream* S. Fidi donavisse fertur, *revera sint Bernardi, qui sanctæ Martyris nostræ miracula, suo tempore patrata, partim anno Christi* 1020 *litteris complexus est, utpote quæ nec in Ms. nostro nec in Labbeano re-* B *periuntur, standum potius esse disertissimo amborum Translationis auctorum et Chronographi Conchensis testimonio, quo hi sub quodam Carolo Minore, et adulto jam seculo* IX, *furtim ad Conchensem ecclesiam* S. Fidis *corpus delatum asseverant, quam incerto rumori, post duo ferme a peracta translatione secula apud exteros sparso, et cujus præfati codicis auctor se minime vadem scribit, dum ita loquitur:* Capsa aurea *(S. Fidis)* quam fertur donavisse Carolus Magnus. *Accedit, quod diplomatum sub Ludovico Pio ejusque posteris in Conchensis cœnobii favorem concessorum perpetuum ad usque Caroli Crassi tempora de corpore* S. Fidis *silentium non facile credi permittat, jam tum sub Carolo Magno hujus Martyris exuvias ad Conchensem ecclesiam delatas fuisse, quemadmodum num.* 41 *sub finem innui.*

licet codices Chronici S. Adonis, qui hoc loco corrupti vel interpolati fuisse

48 *Quod vero attinet ad Adonem, cujus omni ex parte præstantior illo codice auctoritas est, respondeo, si illud, quod sub ejus nomine laudatur testimonium, revera ipsius esse, satis constaret, eo potius, quam anonymorum testimonio standum fore, quo hi Caroli Crassi temporibus translationem illam statuunt, ac proin hosce de memoriæ lapsu vel indiligentia hic arguere non dubitarem. Verum cum Adoniani Chronici editiones* C *omnes, teste Labbeo tom.* I *de Scriptoribus Ecclesiasticis pag.* XI, *innumerabilibus scateant mendis, codicesque, a quingentis et ultra annis manu exarati, non modo imperiti continuatoris opera certissime sub finem aucti fuerint, sed et alibi, seu ejusdem, seu descriptorum aliorum vitio, adulterati fuisse, verissime dici queant, uti ex adductis a Labbeo loco cit. exemplis, et Tillemontii in Acta S. Irenæi Notis tom.* 3 *Monument. Eccles. pagg.* 621 *et* 622, *ac denique ex tom.* V *Historiæ litterariæ pag.* 470 *evidenter ostenditur, dubitari non immerito potest, an determinata illa Chronici Adoniani verba, ex quibus translationem illam ante annum* 875 *contigisse, contra expressum utriusque anonymi testimonium consequens foret, computanda non sint inter innumerabiles illas mendas, de quibus apud Labbeum, atque etiam inter continuatoris aut descriptorum interpolationes, de quibus apud alios sermo est. Sane si Tillemontio Nota* 3 *in Acta S. Irenæi tom.* 3, *pag.* 622, *vel idcirco, quod S. Ado in suo Martyrologio S. Verum, tamquam Viennensem episcopum, non retulerit, suspicari licuit, Adonianum Chronicon ad annum Christi* 101, *ubi de illo mentio fit, interpolatum fuisse, seu Adonis re vera verba non esse, quæ illud Chronicon citato loco exhibet; profecto multo majori jure idem de eo loco, quo ad annum Christi* 288 *de Conchensi, qua de agimus, translatione sermo fit, suspicari licebit.*

ostenduntur, contrarium innuant;

49 *Etenim cum sanctus Chronographus celebrem illam corporis S. Mauritii revelationem, S. Theodoro episcopo factam, ipsamque etiam sacri istius corporis translationem, Sigismundi Burgundionum regis voluntate de consilio* 60 *episcoporum peractam, cujus etiam in suo Martyrologio partim meminit, altissimo silentio in suo Chronico, utpote ad persecutionem Diocletiani et Maximiani, quam illic enarrat, nihil attinentem, involvendam duxerit, qui, quæso, furtivam coporis* S. Fidis *translationem eodem loco commemorasse credi potest, cum hæc altera multo minus celebris fuerit, nullaque plane ratione ad rem, quam S. Ado agebat, pertinere posset? Accedit, quod hic Chronici locus exigere videatur, ut ne ii, quos eadem professione, eadem legione,* E *eadem mortis causa, eodemque ferme tempore junctos credidit auctor, ab se invicem sejungerentur. Et ecce tibi hoc Chronici loco Gereonem inter ac Victorem et Mauritium cum sociis Thebæis mediam* S. Fidis *translationem ad Conchense monasterium! Quod Aginnensi Virgini præter martyrium commune cum militibus Thebæis? Quid hujus corporis translatio ad persecutionis atrocitatem, quam* ita crudelem et crebram flagrasse *subdit,* ut intra unum mensem decies et octies millia Martyrum pro Christo passi inveniantur? *Hæc mihi quidem interpolati a quodam minus perito, fortasse Conchensi monacho, Adoniani Chronici suspicionem ingerunt, eamque etiam ex hoc capite non infundatam, quod Chronici narratio cum Adoniani Martyrologii annuntiatione, quæ* S. Fidis *Socios martyres, ipsamque illius translationem prætermittit, haud satis recte conveniat, quodque in Chronico eodem ipso loco trecenti et viginti octo S. Gereoni socii adjungantur, qui in ejus Martyrologio trecenti et octodecim dumtaxat fuisse traduntur.*

ac denique ex utroque Translationis auctore statuitur anno 886 vel 887.

50 *Quæ cum hunc Adoniani Chronici locum vix non indubitate interpolatum ostendant, anonymorum potius auctoritate, quorum alter fortasse translationi synchronus, uterque saltem non adeo remotus tempore ab ea vixit, quin vel ex constanti domesticorum traditione cœnobiive mo-* F *numentis certa litteris commendare quiverit, hic standum reor, ac præsertim, quod neuter obiter, sed ex professo summoque conatu ac enucleate singula, quæ ad hanc Translationem faciunt, uterque prosecutus fuerit. Juverit eorum verba hic repetiisse, ut, quam prope fieri potest, hujus translationis epocha ex iis tandem figatur. Ita scriptor metricus de Conchensibus monachis, Arinisdo cum sacris* S. Fidis *reliquiis Aginno adventanti occurrentibus, canit:* Cui turba Conchacensium, Dei laudes sonantium, pro tanta illi gloria gaudens processit obvia, acceptisque reliquiis, divinis cum obsequiis, ut dignum erat facere, curarunt has reponere. Tunc in Francorum partibus regnabat Minor Carolus, quem post Franci de solio deposuerunt regio. Facta est hæc translatio beatæ Fidis martyris, in die nonodecimo Kalendis Februarii. Hinc apud Conchas agitur hic dies celeberrimus, in quo Christo sit gloria per infinita secula. Amen. *Alter vero Translationis scriptor de iisdem monachis agens, in hæc verba*

AUCTORE J. G.

verba loquitur: Cum hymnis letaniarumque canticis rediverunt et beatissimæ Christi Martyris corpus cum summa honorificentia et gloria in templum, sub titulo sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi specialiter dedicatum, intulere, et cum maxima cautela in loco decentissimo sub diligenti custodia XIX Kal. Februariarum die venerabiliter statuerunt; eodem quippe tempore Carolo Minore Francorum rege imperante, quem suæ ditionis principes, inique adversus eum conjurantes, a solio regni dejecerunt, et Ottoni *, Aquitanorum duci, coronam regni imposuerunt et illum pro eo regnare elegerunt. *Ex quibus consequitur, ut, cum anno Christi 885 ante diem* XIV *Januarii Franci se non submiserint Carolo Crasso, uti varios scriptores apud Bouquetum tom. 8 consulenti patescet, translatio hæc eo anno facta non fuerit, neque etiam, uti ex num. 46 patet, die* XII *Januarii anni 888; ut propterea ex horum testimonio die* XII *Januarii vel anni Christi 886, vel 887 necessario statuenda sit.*

* Odoni

B 51 *Superest, ut, quæ hujus translationis occasione transvectis etiam ad Conchense cœnobium S. Vincentii Aginnensis martyris reliquiis num. 39 a Conchensi chronographo dicta sunt, nonnihil illustremus, ac vel idcirco potissimum, quod hæc ab Henschenio nostro tom. 2 Junii ex monumentorum defectu paucioribus perstricta fuerunt. Quippe cum in Translationis corporis* S. Fidis *Actis, infra edendis, nullam de S. Vincentii hujus reliquiis, veluti Conchas eodem tempore delatis, mentionem fieri, Henschenius cerneret, nec documenta satis antiqua, quæ utriusque corporis translationem eidem tempori innectebant, præ oculis haberet, primo quidem pag. 165, col. 2 negavit, ejus reliquias ad Conchense cœnobium* una cum S. Fidis pretiosis pignoribus translatas *fuisse, ac paulo post, an eæ vel umquam Conchas delatæ fuissent, subdubitasse visus est, moneri de cetero ab eruditis hagiophilis exoptans, si aut eo translatas, aut ibidem asservatas illas esse, alicunde constaret. Nihil ego in supellectili nostra litteraria inveni, unde justo ejus desiderio factum satis fuisse, liqueat; at, quæ post annum 1698 typis edita fuerunt Conchense Chronicon et Sigualdi charta, defectum hunc eatenus supplent, ut Vincentii hujus reliquias etiam ante annum Christi 888 ad Conchensem ecclesiam transvectas fuisse, manifestum reddant.*

Sub illud tempus S. Vincentii Aginnensis M. reliquiæ

C 52 *Ita enim ille scribit:* Carolo Minore, Ludovici *(nempe, uti ex jam dictis consequens est, Germaniæ regis)* filio, *(cui* Crasso *cognomen fuit)* in regnum Francorum sublimato, ab urbe Aginnensi CUM CORPORE BEATI VINCENTII furtim sublatum est corpus gloriosissimæ virginis et martyris Fidis; *in illa vero Signuldi charta* sancti Vincentii et sanctæ Fidis martyris reliquias *in Conchensi ecclesia* requiescere *et huic ab his nomen inditum esse, diserte etiam traditur; ut adeo de translatis eo aliquando S. Vincentii reliquiis ambigendum amplius non videatur. At, sintne hæ* ab Aginnensi urbe, *ut Chronographus Conchensis scribit, an potius, ut Acta Martyrii ejus, ex antiquis ecclesiæ Aginnensis Lectionibus tom. 2 Junii edita, affirmant, ex Pompejaco, Aginnensis diœcesis loco, Conchas translatæ, atque ita quidem, ut priori loco nulla sacri corporis relicta pars fuerit, non habeo, quod edisseram, uti nec cujus opera hæc facta fuerit translatio. Credibile est, Conchenses monachos, cum quavis via Sanctorum reliquiis ecclesiam suam ditare vellent, uti Arinisdum ad comparandas sibi* S. Fidis D *reliquias Aginnum direxerunt, ita alium quemdam e suis seu Aginnum, seu potius Pompejacum, Aginnensis pagi locum, misisse, qui pro corpore S. Vincentii levitæ et martyris Valentini in Hispania, quod Audaldus, anno 855 inventum, ad suum usque Conchense cœnobium perducere non potuit, alterius S. Vincentii, Aginnensis nempe martyris, reliquias ad se transferret, quæ res vel eodem vel vicino tempore, quo facta est reliquiarum* S. Fidis *translatio, ei tandem successerit, uti Conchensis Chronographus memoriæ tradidit.*

Conchas etiam delatæ fuerunt.

§ V. Frustra tentata a Conchensibus totius coporis S. Fidis in novam basilicam translatio: pars capitis ejus magnificentissime collocata. Peracta tandem corporis in novam basilicam translatio. An et quando S. Fidis reliquiæ aliquæ in Hispaniam translatæ sint? E

D*elato, sub annum Christi 886, uti præcedenti § probare conati sumus, per Arinisdum monachum ex Aginnensi ad Conchensem ecclesiam* S. Fidis *corpori, non ab incolis modo accolisque illico, ac dein anniversario translationis die impendi solennis cultus cœpit, sed et ad venerandas hasce sacras reliquias sæpissime alias atque undequaque confluxit piorum hominum multitudo, eaque subinde tam ingens, ut monasterii Conchensis, licet jam tum amplissimi, septa eam minime caperent, atque adeo confertæ advenarum turbæ et sibi invicem et monachis molestæ acciderent. Quæ cum cerneret Stephanus, vir egregiæ sanctitatis, qui, uti Galliæ Christianæ auctæ tom. 2 a col 255 videre, est, Conchensem abbatiam simul et Claromontensem episcopatum ab anno Christi 937 tenebat, condendæ novæ basilicæ in eamque inferendi corporis* S. Fidis *Conchensibus monachis auctor fuit, eo nimirum consilio, ut* facilior adi- F tus cunctis illuc confluentibus illudque visentibus assidue pateret, *prout anonymus Translationis stilo soluto conscriptæ auctor testatur, atque etiam, uti idem innuit, ut hoc pacto ex frequenti turbarum accessu tum monastica disciplina, tum Officii divini peragendi ratio eo minus detrimenti caperet. Persuasit monachis solertissimus præsul Stephanus, ac brevi post admota operi dilígentissima manu,* maximæ pulchritudinis basilica, *ut idem rursus anonymus scribit,* a fundamento ... constructa est, in qua sacræ Virginis corpus tumulationi commendaretur.

In recens ædificatam basilicam divinitus nequit transferri

54 *Jam ecclesia illa rite juxta ac magnifice consecrata erat, delectique sublimis meriti viri, qui præ ceteris* idonei forent ad sanctam Christi Martyrem a loco submovendam ad ecclesiamque noviter ædificatam cum summa humilitate deferendam, *prout conceptis verbis anonymus noster subdit; jamque illi sacrum corpus, omni, qua decebat, religione sublevatum ibant, cum illud divinitus* tanto pondere fixum permansit, ut *(verba rursus anonymi sunt)* ad montis cujusdam

integrum S. Fidis corpus, cui superstruitur magnifica theca ;

AUCTORE J. G.

A jusdam modum immobile persisteret. *Ergo venientes delecti bajuli, ne non satis digne sacrum illud pignus attigissent, jejunia precesque sibi, priusquam alterum conatum faciant, ultro indicunt, quibus expletis, rem sibi commissam rursus aggrediuntur; at pari, seu irrito eventu. Quapropter acriorem jam diuturnioremque carnis macerationem, ut sibi tertius conatus melius succedat, subire statuunt : at inscrutabili Dei judicio, movere loco rursus conantibus immobile ut prius, sacrum corpus perstitit. Igitur* incœptum suum illicitum et a Dei nutu, *quemadmodum idem anonymus inquit*, vetitum sibi cognoscentes, juxta prædicti sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi altaris latus posterius ex omni rutilantis auri gemmarumque coruscantium pompa mirificæ machinæ thecam fabricari conati sunt, sub qua dignissima Virgo *(cujus corpus in recens exstructam ecclesiam transferre nequierant)* obsigillata feliciter in Christo requiescit.

idque factum videtur sub annum 940,

55 *Hactenus jam sæpe laudatus auctor; qui tamen, quoto Stephani II episcopatus anno hæc facta sint, nusquam sat prope indicat. Si tamen* B *aliunde conjecturam ducere liceat, putem, præsulem illum, qui, teste Gallia Christiana tom.* 2, *col.* 255, *anno Christi* 937 *ad Claromontensem sedem evectus, Conchensem abbatiam sibi ante commissam aut saltem abbatiæ partem numquam dimisisse videtur, ut erat vir, teste Chronographo Conchensi,* egregiæ sanctitatis, *prius de Conchensis cœnobii, cujus regimen susceperat, utilitatibus, quam de exterorum commodis sollicitum fuisse, atque adeo tum novæ basilicæ, in quam corpus* S. Fidis *transferretur, tum tentatam hujus in illam translationem sub annum Christi* 940 *statui posse, aut saltem aliquanto prius, quam Liziniacense apud Arvernos monasterium inchoaret, quod, uti cit. tomo Galliæ Christianæ auctæ videre est, anno Christi* 945 *contigit. At quid hic sibi vult paulo ante laudatus chronographus, dum de eodem Stephano in hæc verba scribit :* Hic denique ecclesiam de Roffiaco cum suis pertinentiis et plures alias villas in pago Arvernico beatæ Fidi concessit, atque ejusdem gloriosæ Virginis et Martyris... (ut fertur) auctor exstitit. Ubi quoque partem ipsius capitis venerabiliter reposuit, multaque alia beneficia, ut legitur, monasterio suo contulit?

quo forte tempore constructa fuerit jussu Stephani II aurea statua,

C 56 *Conjicit Edmundus Martene ejusve socius Ursinus Durand tom.* 3 *Anecdotorum col.* 1389, *lacunam, quæ post* τὸ martyris est, *voce translationis aut huic affini nomine explendam esse; at id mihi quidem non admodum placet, cum* gloriosa, *ut Chronographus loquitur*, Virgo et Martyr, *sub Stephano II re ipsa, uti vidimus, in recens exstructam basilicam translata non fuerit, ut proinde is translationis* S. Fidis *auctor fuisse, credi vulgo Chronographi ætate non potuerit, nisi forte hic scriptor suis hisce verbis aliud nihil indicatum voluerit, quam quod Stephano hortatore tentata, non vero peracta corporis* S. Fidis *translatio fuerit. Verum, quæ lacunam subsequuntur verba hæc :* Ubi quoque partem ipsius capitis *(S. Fidis)* venerabiliter reposuit, *potius indicare videntur, Stephanum ejusmodi rei, ubi partem capitis* S. Fidis *venerabiliter reponeret, puta statuæ seu iconis pretiosæ, quam quidem translationis corporis* S. Fidis, *auctorem creditum fuisse. Utut hæc sint, certe non video, cui rectius, quam Stephano II, attribui possit veneranda nonnullis* S. Fidis *pignoribus statua, quæ ante peractam ab Odolrico, Conchensi abbate, corporis translationem infra recensendam, imo jam tum anno* 1010, *quo circiter tempore Bernardus, Andegavensis scholæ magister, librum Miraculorum* S. Fidis *conscribere cœpit, solenni supplicantium agmine deferri aliquando solebat.*

57 *Etenim cum tentatam sub Stephano II corporis* S. Fidis *translationem nulla, ex quo illud Conchas delatum erat, præcessisse, aut ad usque medium circiter seculum* XI *nulla subsecuta fuisse, seu integri corporis seu partis ejus, translatio memoretur, consequens fit, ut, quæ vel ante annum* 1010 *in auream* S. Fidis *statuam illata erant nonnulla ejus pignora, non alio tempore, quam quo sub Stephano II integrum corpus in novam ecclesiam deferre Conchenses frustra conati sunt, in eamdem illam capsam translata fuerint. Cui quidem opinioni omnino suffragantur Conchensis chronographi verba, quibus Stephanum II partem capitis* S. Fidis *venerabiliter alicubi reposuisse scribit. Voluerit nimirum antistes ille, monachisque suis persuaserit, ut, cum a latere altaris S. Salvatoris dimoveri integrum* S. Fidis *corpus non potuisset, splendidissimam illic ipsi thecam exstrui curarent, ipse vero in se conficiendæ pretiosissimæ ejus statuæ curam susceperit, in quam ad excitandam augendamque populorum pietatem, annuente Numine, capitis* S. Fidis *partem aliquam inseruit. At, inquies, in Carnutensi Ms. codice Miraculorum* S. Fidis, *ubi de miraculis ejus, in Arvernica processione factis, sermo est, hæc verba leguntur :* Imago sanctæ Fidis et capsa aurea, quam fertur donavisse Carolus Magnus. *Respondeo, uti jam ante num.* 47, *hæc neque in nostro apographo Ms. antiqui reginæ Sueciæ, neque in eo veteri, quo Labbeus usus est, uspiam reperiri, et utut utrobique reperirentur, potiorem utrique anonymo Translationis auctori atque item Conchensi Chronographo, celebrem* S. *Fidis ad Conchense cœnobium translationem sub Carolo aliquo ex Caroli Magni posteris asseveranter statuentibus, habendam esse fidem, quam vulgi seculo* XI *incerto rumori, quo Conchensis aurea* S. *Fidis capsa vel imago liberalitati Caroli Magni perperam adscribitur.*

E

in qua ipse partem capitis S. Fidis honorificentissime reposuerit.

Peracta tandem corporis S. Fidis translatio

58 *Venio nunc ad corporis* S. Fidis *translationem, uno fere seculo post tentatam sub Stephano II, tandem feliciter sub Odolrico II Conchensi abbate peractam, de qua ne ipse quidem Translationis stilo soluto conscriptæ auctor anonymus, utpote ea antiquior, nihil in sua lucubratione meminisse potuit. Ejus igitur loco Chronographum Conchensem, plus semel ante memoratum, hic loquentem audiamus : ita ipse cit. tomo* 3 *Anecdotorum col.* 1390 : Odolricus *(nempe II hujus nominis Conchensis abbas)* virtute ac moribus ornatus.... Conchense monasterium nobiliter rexit, basilicam ex maxima parte consummavit, honoresque plures circumquæsivit, augmentavit, corpus beatæ Fidis de veteri ecclesia in novam basilicam transtulit. *Hactenus ille, at non satis enucleate, ut ex his ejus verbis translationis epocham sat prope definias. Pauca igitur ad illa observemus. Odolricum II sub Henrico Francorum rege, qui Roberto patri suo anno Christi* 1031 *successit et usque ad annum* 1060 *Gallis præfuit, Conchense monasterium administrasse, eodemque rege adhuc vivente, translationem illam peregisse, alibi binis locis insinuat laudatus chronographus, ut proin serius, quam anno* 1060, *hæc statui translatio non possit; cumque non prius, quam anno* 1031 *Henricus Gallorum rex creatus fuerit, eodemque circiter tempore Odolricus, quem anno circiter* F

1035

AUCTORE J. G.

1035 *Gallia Christiana aucta tom.* I, *col.* 242 *sedisse scribit, Conchensis cœnobii regimen adierit, consectarium fit, ut nec prius, quam anno* 1031 *translatio illa contigerit, sitque adeo illa medio isto tempore procul dubio statuenda, ac fortassis seculari anno, quo sub Stephano II incassum tentata fuerat.*

in novam basilicam, cujus qualiscumque descriptio datur.

59 *Ceterum an per* novam basilicam, *in quam Odolricus,* S. Fidis *corpus transtulisse narratur, ea intelligenda sit, cujus Stephanus II exstructionem curavit; an vero Odolricus etiam novam exstruxerit, (nam, teste Carnutensi codice Miraculorum* S. Fidis, deforis tectorum dimensione *Conchensis* basilica triformis *erat) non mihi suppetunt testimonia, quibus alterutrum certo definiam. Mirum tamen non foret, si et Odolricus non modo basilicam integram ex maxima parte consummasset, sed unam quoque ex tribus ejus partibus a fundamentis erexisset, utpote his vivens temporibus, quibus, seu occasione miraculorum frequentium* S. Fidis, *seu singulari tum nobilium, tum plebeiorum, in sanctam Martyrem pietate non poterat non opibus affluere Conchacensis ecclesia, uti ex diplomatis donationum quam* B *plurimis tom.* I *Galliæ Christianæ a col.* 240 *recensitis et vel ex Odolrici successore patet, qui, eodem Chronographo teste, sat opum habuit, ut cœnobii* claustrum construeret, multas reliquias in auro poneret, textus Euangeliorum fieri faceret, et multa bona monasterio faceret. *Verumtamen, uti supra dixi, neque ex Chronographi verbis, neque aliunde indubium sit, reipsa ædificatam de novo ab Odolrico fuisse eam ecclesiæ Conchensis partem, in quam beatæ* Fidis *corpus transtulisse narratur. Habe modo Conchensis ecclesiæ, qualis ætate scriptoris codicis Carnutensis supra citati erat, desumptam ex Annalibus Benedictinis tom.* 4, *pag.* 215 *qualemcumque descriptionem :* Est deforis, *inquit,* tectorum dimensione basilica triformis, quæ interius propter mutuam transeundi amplitudinem in unum corpus coït ecclesiæ.... Dextrum latus sancti Petri Apostoli, læva sanctæ Mariæ; medietas autem sancti Salvatoris titulo dedicata est. Verum quia eadem medietas psallendi assiduitate frequentata habetur, illuc ex proprio loco sanctæ Martyris *(Fidis)* pretiosa translata sunt pignora, *nimirum vel sub Odolrico II, Conchensi abbate, si de integro* S. Fidis *corpore hic sermo* C *est; vel potius sub Stephano II, si hic per* pretiosa S. Fidis pignora, *nil aliud, quam ejus capitis parte ditatam statuam indicare ille scriptor voluit, uti omnino indicare voluisse censendus est, si Bernardus, Andegavensis scholæ magister, re vera hæc scripserit.*

S. Fidis reliquiæ aliquæ in Hispaniam, non seculo VIII,

60 *Reliquum est, ut, quæ de translato ex Gallia in Hispaniam* S. Fidis *corpore Hispani quidam scriptores adstruunt, in examen pariter vocemus, atque ita prolixo de sanctæ Martyris translationibus argumento finem imponamus. Ac primo quidem Bivarius, pseudo-Dextri interpres, ad annum Christi* 300, *pag.* 317 *de* S. Fide *agens, ea tradit, asseveratque, ex quibus incautus quilibet, vetera ab eo monumenta laudari audiens, sibi facile in animum inducat, labente seculo* VIII, *ac multo antequam ad Conchensem ecclesiam Sanctæ corpus deferretur, illud ex Galliis in monasterium S. Cucuphatis de Valle in Cathalonia adductum fuisse, ibique ab eo tempore honorifice fuisse conditum ; ita enim citato loco scribit :* Ad Hispanias adductum sacrum *(S. Fidis)* corpus, in monasterio S. Cucuphatis principatus Cathaloniæ honorifice conditum est, ut ex VETERIBUS MONUMENTIS tradit Yepius in Chron. D Benedictinis AD ANNUM DCCLXXVIII. *Verum enimvero, si jactata a Bivario vetera monumenta apud Yepezium ipsum ad annum Christi* 778 *quæras, unum ibi laudari invenies Antonii Vincentii Domenecci, ineuntis seculi* XVII *scriptoris, Opus, qui tametsi ad diem* VI *Octobris fol.* 96 *verso* S. Fidis *elogium ex Beda, Usuardo, Adone, S. Antonino, aliisque gravibus auctoribus, uti et ex Lectionario Ms. valde antiquo cœnobii S. Cucuphatis se concinnasse dicat, nusquam tamen pro Hispanica illa translatione, tamquam jam tum seculo* VIII, *ut Bivarius insinuat, peracta, vel unum producit testem, ac ne seculum quidem, quo illa contigisset translatio, utcumque designavit; ut proinde confutando Bivarii asserto non veteribus, contra ac sibi is blanditur, monumentis nixo, immorari longius necesse non sit, cum, uti evidens est, monumentorum reipsa veterum defectu illud ex se plane corruat.*

nec sat diu post, uti ex Ms. Catalogo abbatum S. Cucuphatis

61 *At, sciscitaberis, an non saltem aliquando, licet multo serius, quam seculo* VIII, *in illud S. Cucuphatis monasterium translatæ fuerint* S. Fidis *reliquiæ, quemadmodum ex Hymno ad Laudes, qui in Ms. illius monasterii Breviario, a Tamayo ad hunc diem pag.* 427 *aliisque laudato, exstat, manifeste his verbis asseritur :* E Nunc cantemus solemnius humiliter Officium, cujus sacrata pignora veraciter custodimus? *Respondeo, cum ad calcem apographi Actorum* S. Fidis, *quod ex Ms. codice S. Cucuphatis habemus, nullam de translato illuc sanctæ Martyris corpore mentionem adjectam viderem, nec, adhibita quantalibet diligentia, in excusis codicibus translationis illius epocham ceterave adjuncta memorari cernerem, me vehementer primum dubitasse, an sanctæ Virginis nostræ, et non potius homonymæ martyris, lipsana in Hispaniam ad S. Cucuphatis cœnobium translata unquam fuissent, eoque etiam vehementius ambigendum de eo censebam, quod verisimile non esset, Conchenses incolas tam liberales in exteros exstitisse, ut corpus* S. Fidis, *cui sua ecclesia omnem splendorem debebat, ad Hispanos transmitterent. Erat proinde, cur certa fides adjungenda non videretur constanti, quam Tamayus sine documentis adstruit, traditioni Hispanicæ, qua* S. Fidis *nostræ corpus in S. Cucuphatis ecclesia adservari fertur. Verum, cum tandem incidissem in Catalogum Ms.* F *abbatum monasterii S. Cucuphatis Vallensis, quem ad nos transmisit R. D. Joannes Baptista de Castelarnau, S Cucuphatis monachus et vicarius generalis, atque in ejus Prologo inter Sanctorum corpora, quæ in hoc monasterio servantur, illud* S. Fidis *etiam annumeratum invenirem, pervoluto integro illo Catalogo alioque prolixo ejus Ms., quo varia ad cœnobium illud spectantia recensentur, habui tandem, unde de translatis in Hispaniam* S. Fidis *reliquiis aliquid statuere possem.*

alioque transmisso ex Hispania Ms. probatur,

62 *Ac primo quidem ex publico instrumento, anno Domini* 1256 *Pridie Kal. Julii tempore Petri de Turricella abbatis confecto, quod laudatus D. de Castelarnau in prolixo illo Ms. fol.* 8 *exhibet, et in quo Sanctorum, qui nominetenus noti erant, asservata illic corpora enumerantur, sat manifeste conficitur, eo saltem tempore nondum ad S. Cucuphatis monasterium* S. Fidis *lipsana translata fuisse, quandoquidem nulla de iis mentio in illo instrumento sit, cum tamen Sanctorum, ea minus insignium, nomina illic recenseantur; ut adeo, quod Domeneccus laudat* valde antiquum Lectionarium

AUCTORE J. G.

A Lectionarium *S. Cucuphatis, quo* S. Fidis *Hispanica translatio stabiliretur, anno Christi* 1256 *recentius esse, omnino dicendum sit, nec ex eo contra epocham translationum Conchensium, de quibus antea actum a nobis est, quidquam solidi opponi queat. Quo igitur tempore, inquies, in Hispaniam* S. Fidis *pignora delata fuerunt? Ad hoc pro responso sit, teste laudato D. de Castelarnau, qui in Abbatum S. Cucuphatis Catalogo sui cœnobii Manuale aliave monumenta tum hic, tum alibi passim citat, translationem lipsanorum* S. Fidis *ad illud S. Cucuphatis monasterium peractam fuisse sub Petro de Busqueto, qui, cum ante cœnobii Prior et sacrista major fuisset, abbas electus est anno* 1351, *uti ex fol.* 112 *laudati Manualis constare, idem Castelarnaus scribit. Juverit, quæ ad abbatem hunc, factamque sub eo translationem* S. Fidis, *ac erectum in hujus honorem a cœnobii præposito beneficium attinent, propria ejus verba huc transcripsisse.*

sed seculo tantum XIV

63 *Ita habent:* Petrus de Busqueto, gratia divina abbas *(hunc Castelarnaus quadragesimum quartum ponit)* electus anno 1351, fuit monachus, Prior et sacrista major; constat in Manuali 1356, fol. 112, et a pueritia optime in-B structus, ita ut Decretorum doctor decoratus extitit, et constitutiones provinciales totius Religionis *(Benedictinæ)* pulchre recompilavit ac in ordinem redegit; vidensque Sarracenos sæpe hac vel illac insurgere, et in multis Cathaloniæ partibus in pluribusque locis, villis, ecclesiis et in monasteriis ingentem perditionem et vastationem esse, ideo monasterium de bonis ipsius circuire et munire curavit. Hic semper ad commodum et magnificentiam (cœnobii *supplendum puto)* pecuniis usus fuit, totum enim castrum del Vendrel cum jurisdictione et etiam jurisdictione villæ Sti Cucuphatis a domno Petro, rege Aragonum, emit, scriniumque scripturarum monasterii ex suis sumptibus construxit. Hoc tempore, videlicet circa annum 1365 fuit translatum corpus S. Fidei in hoc monasterium, concessum ab Urbano V Pontifice Romano, ubi in pace requiescit: sub cujus invocatione Bernardus de Valenca, monachus et tunc præpositus major, beneficium de bonis ipsius præposituræ instituit, deinde vitam finivit VIII Februarii anno 1381. *Hactenus ille, qui non de alterius, quam de nostræ* S. Fidis *corpore se agere, satis in Prologo indicat, dum eam in* C civitate Agen VI Octobris circa annum CCC passam *scribit.*

dono Urbani PP. V transmissæ fuerunt.

64 *Verum, tametsi hæc seu ex Manuali cœnobii, seu ex aliis ejusdem abbatiæ authenticis documentis hauserit Castelarnaus, atque adeo insignia* S. Fidis *lipsana ad S. Cucuphatis cœnobium dono Urbani PP. V transmissa fuisse, fidem faciat; tamen vix mihi inducere in animum possum, Pontificem illum integrum sanctæ Martyris corpus a Conchensibus impetrasse, ut illud Hispanis donaret. Neque vox* corpus, *qua iste utitur, id omnino persuadet, cum alias sæpissime sub hoc nomine veniant insignes Sanctorum reliquiæ, quæ totum hominis corpus nequaquam constituunt. Et sane non posse ascetas S. Cucuphatis merito gloriari de translato ad se vere integro* S. Fidis *corpore, vel ex eo etiam ostenditur, quod, teste Monastico Anglicano tom.* I, *pag.* 6, *in Glastoniensi ecclesia antiquitus os unum* S. Fidis *honorifice asservatum fuerit, una cum aliarum insignium virginum lipsanis, uti curiosus lector videre illic potest. Ceterum, qua occasione quove modo Urbanus V a Conchensibus monachis, quibus etiam diu ante Pontificatum, utpote in vicino comitatu Gabalitano ac tredecim dumtaxat leucis Gallicis a Conchis dissito ortus; ejusdemque Ordinis antea abbas, apprime notus charusque esse potuit, sacra* S. Fidis *lipsana saltem ex parte impetrarit, uti et quam ob causam insigne S. Cucuphatis in Cathalonia monasterium iis nobilitare voluerit, nulla, quæ mihi quidem præluxere, sat probatæ fidei documenta tradunt. Fortassis hic Pontifex, cum Petrum de Aragonia, Jacobi II regis filium, brachium S. Ludovici, episcopi Tolosani, quo hic Cathaloniam ditare velle videbatur, Montispessulanis, teste Waddingo ad annum* 1366, *restituere jussisset, loco præfati pignoris sacris* S. Fidis *reliquiis Cathaloniam illustrare voluerit, quibus laudati Petri animum sibi conciliaret, eumque devinciret in perpetuum. Sed hæc intra conjecturæ limites consistant. Erit forte, et ut sit, vehementer exopto, qui Hispanicæ huic* S. Fidis *translationi majorem afferat lucem, quique sua sponte, cum nobis hisce temporibus per litteras, seu ad Cathaloniam, seu ad Rhutenos, facilis non sit aditus, benigne nos de ea edoceat, quæ in S. Caprasii Commentario ad diem* XX *Octobris, si Superis placet, opportuno inseri loco queant, at-* E *que ita, si qua minus recte a nobis hic dicta essent, accurate emendentur.*

§ VI. Celebritas cultus S. Fidis in Aginnensi, et præsertim in Conchensi ecclesia: erectæ ejus nomini variæ ædes sacræ in Galliis, et una insignis, tum in Aragonia, tum in Anglia.

Insignis S. Fidis cultus in Aginnensi ecclesia

Ex iis, quæ a num. 32 *de elevatione seu prima corporis* S. Fidis *per S. Dulcidium facta translatione, ac de aliis dein translationibus disseruimus, tam manifeste unicuique patere arbitror exhibitæ ei tum Aginni, tum in Conchensi cœnobio ecclesiasticæ venerationis antiquitatem, ut aliis hanc argumentis confirmare minime necesse sit. Quapropter, ut, quæ ad sanctæ Martyris nostræ cultum attinent, prosequamur, præter di-* F *cenda in ipsis, quæ edituri sumus, Actis, ea dumtaxat hoc § referam, quæ ad ejusdem Ecclesiasticæ venerationis celebritatem faciant, quæque hanc per Christianum orbem latissime propagatam fuisse, luculenter ostendant. Ac primo quidem non modo, cum Aginni adhuc servaretur* S. Fidis *corpus, celeberrimus illic sanctæ Martyri delatus est cultus; sed etiam, avecto inde anno, uti ostendimus,* 886 *vel* 887 *hoc sacro thesauro, inchoata a S. Dulcidii temporibus Ecclesiastica ejus veneratio minime intermissa est, uti ex ecclesia antiqua, quæ ejusdem Virginis Martyrisque nomen semper servavit, atque ex Officio ejus Ecclesiastico, quod, teste Simone de Peyronet pag.* 478 *Catalogi Sanctorum, Tolosæ anno* 1706 *editi, sub ritu duplici quotannis celebrari assolet, omnino manifestum evadit. Exstat et in Aginnensi diœcesi vicus, Duranio amni adjacens, cui in honorem Virginis nostræ inditum* S. Fidis *nomen jam pridem fuit, estque itidem ex duodecim, in quos*

AUCTORE J. G.

quos diœcesis illa dividitur, archipresbyteratibus unus, prout tom. 2 Galliæ Christianæ auctæ col. 894 asseritur.

et in Conchensi, Apostolicis

66 *Venio nunc ad celeberrimi ejusdem Martyris cultus incrementum, Apostolicis Paschalis II litteris firmatum, quibus hic Pontifex Conchensibus indulget, ut jejunio solemni vigilia* S. Fidis *celebretur, ut in ordine Missæ, seu Canone, ipsius Martyris nomen inter alias virgines habeatur, atque pro reverentia ejusdem Sanctæ abbas Conchensis ad electionem episcopi Rhutenensis semper advocetur. Bullam ipsam Pontificiam, quam ex schedis Colbertinis editam habes tom.* I *Anecdotorum Martenei et Durandi col.* 337 *et seq., integram huc transcribere visum est. Ita habet :* Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio Begoni, monasterii beatæ Fidis Conchensis abbati, ejusdem loci fratribus omnibus salutem et Apostolicam benedictionem. Licet Ecclesiasticorum Officiorum tenor in Ecclesiasticis libris legitimo habeatur ordine constitutus ; nihil tamen religioni (obesse) nimio * prodesse plurimum credimus, si quis eisdem Officiis rationabiliter observantiæ quidquam et devotionis adjecerit. Samaritanus etenim noster, cum duos denarios stabulario ad infirmi curam protulit, ait : « Si quid supererogaveris, ego, cum rediero, « reddam tibi. »

* lege immo

B

Paschalis II PP. litteris

67 In Rhutenico igitur pago, præsertim apud Conchense vestrum monasterium, ubi beatæ Fidis corpus requiescere creditur, ante secundum Nonas Octobris, quibus eadem Virgo martyrium consummasse legitur, sicut ex more vos devotissime agere audivimus vigilias, et solemne jejunium celebrari annuimus et decreti præsentis auctoritate firmamus : ubi enim beati martyres corporali præsentia requiescunt, dignum profecto est, et Ecclesiastica consuetudine confirmatum, ut celebrioribus Officiis honorentur. Unde etiam concedimus, ut in Ordine Missæ inter alias virgines ejusdem sanctæ Virginis ac Martyris memoria ex nomine celebretur, Passionem quoque seu miracula, quæ de eadem sancta Virgine a Catholicis vitis scripta creduntur, in ecclesia pro ejusdem reverentia Virginis adprobamus ; siquidem ipsius gloriosæ Virginis ac Martyris natalitia, tam in nostra sacro-sancta Romana Ecclesia, quam in aliis mundi partibus ad honorem Dei et communem salutem, cum magna optamus devotione et reverentia celebrari.

C

firmatus et ampliatus,

68 Ad devotionem quoque supradictæ Martyris et monasterii Conchensis honorem adjicimus, ut ad Rhutenensis episcopi electionem Conchensis abbas semper debeat advocari : quia et in urbe ipsa electio solet citra ordinem plerumque præsumi, et Conchensis locus adeo habetur proximus ubi, et tanta persona censetur abbatis, ut præcipue tanto ecclesiæ negotio debeat interesse. Cetera monasterii vestri negotia, tamquam ad nos specialius pertinentia, legatis nostris, sive qui nunc sunt, sive qui post futuri sunt in Galliis, sollicitius definienda mandamus. Vestrum enim cœnobium et omnia ad idem pertinentia, quieta, libera et integra cum suis semper volumus privilegiis permanere. Omnipotens Deus sua vos gratia benedicat, et per sanctæ conversationis instantiam ad vitam æternam perducat. Amen. Datum Laterani, nono Calendas Januarii. *Hactenus Bulla Pontificia Paschalis II, ad quam nonnulla observasse juverit. Apud laudatos Marteneum et Durandum notæ chronicæ, ex quibus hujus Pontificii diplomatis annum statim definias, omnino desiderantur ; est tamen aliunde, unde sat prope is statui possit. Etenim cum hanc a Paschale PP. II obtinuerit Bego, Conchensis abbas, qui ultra annum Christi* 1107, *uti ex ejus successores Bonifacio, tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ col.* 245 *ad eumdem annum memorato, eruitur, vitam non protraxit, consectarium sit, ut medio tempore inter hunc interque annum* 1099, *qui Pontificatus Paschalis primus fuit, hæc Bulla Conchensibus concessa fuerit, deindeque ab ipsis una cum Apostolorum insigniorumque Sanctorum nominibus illud* S. Fidis *in Missæ Canone legitime recitatum sit, quod sane, etiamsi cetera abessent, eximii cultus certissimum documentum est.* D

uti et Innocentii PP. IV

69 *Sed quoniam nunc ad sanctæ Martyris cultum, Pontificia auctoritate confirmatum, nec vulgari modo ampliatum, devenimus, lubet et illud Pontificium diploma hic recitare, quo Innocentius Papa IV in honorem* S. Fidis *Conchensis ecclesiæ abbati Umberto ejusque successoribus mitræ et annuli usum anno* 1245 *concessit. Ita illud tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ inter instrumenta ecclesiæ Rhutenensis pag.* 55 : Innocentius episcopus, servus servorum Dei dilecto filio Umberto, abbati sanctæ Fidis de Conchis, Ordinis S. Benedicti, Ruthenensis diœcesis, salutem et Apostolicam benedictionem. Ante tribunal omnipotentis Judicis et æterni, ac per hoc omnibus metuendi, Sanctorum adjuvari precibus et patrociniis confidentes, ipsis nimirum placere deposcimus, eorum benevolentiam medullitus flagitamus, utque favorem valeamus ipsorum merito promereri, locorum ministris, quæ illis adscripta sunt titulis, ex collata nobis cælitus potestate libenter gratias impertimur, alios privilegiis muniendo, alios honoribus ampliando et terminis, alios etiam insigniis decorando, prout Sancti alicujus et loci eo præditi excellentia nobis exigentia innotescit. Hinc est, quod, expositis nobis beatæ Fidis virginis et martyris, cujus præes monasterio, meritis gloriosis, quæ adeo virtute fidei dicitur claruisse, adeo fidem suam tenuisse constanter, numquam a Domino mutans eam, quod pro amore ipsius, flore virginitatis servato, in quem credidit, quem dilexit, assata et secta totum corpus suum sanguine proprio rubricavit. Unde, ut pie credendum est, ab ipsius fidei est agnominata vocabulo et FIDES proinde nuncupata. E F

Pontificio diplomate, exponitur.

70 Nos ob ipsius reverentiam ex consortio nominis occasionem trahentes, ad compendium pietatis, præfatum ejus monasterium mitra et annulo, quæ sunt insignia fidei, mistica ratione duximus decorandum. Sicut mitra nempe caput gestantis exornat, sic utique fides mentem, quæ, dum per dilectionem, juxta verbum Apostoli, operatur, quasi duobus cornibus, Dei scilicet dilectione ac proximi, ventilat inimicum. Annulus etiam fidei est signaculum, quo fidelis anima Domino desponsatur, qui ex auro constat et gemma et digitum illum ambit, ex quo vena dicitur ad cor mitti ; in quo notari videtur, quod fides, cum cor fidelis ambit et ornat, ipsum et actione strenuum et sapientia efficit eruditum. In ambitu quoque digiti discretio commendatur, qui etiam sua rotunditate designat, ut cuncta, quæ agit, ad æternam beatitudinem referat obtinendam. His igitur insigniis pretiosis tibi et tuis successoribus utendi perpetuo, ob devotionem dictæ Virginis, concedimus potestatem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam

AUCTORE J. G.

A nam nostræ concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Lugduni VI Nonas Octobris, Pontificatus nostri anno tertio, *atque adeo, anno Christi* 1245, *et paulo ante, quam Innocentius Lugduno, ubi concilium celebraverat, Cluniacum contendit, prout apud Franciscum Pagi tom.* 3 *Breviarii Pontificum Romanorum pag.* 301 *et* 309 *videre est.*

Præter varias donationes in ejus honorem, ecclesiarumque erectiones in Galliis

71 *Atque hæc de* S. Fidis *apud Conchenses cultu, Apostolica auctoritate stabilito atque non mediocriter ampliato, dicta sufficiant. Ad alia nunc procedo venerationis, sanctæ Martyri in Galliis passim exhibitæ, insignia documenta, quæ, ne singula illustrando infinitus sim, paucis dumtaxat indicabo. Præter donationes in* S. Fidis *honorem a Sigualdo anno Christi* 888, *a Stephano Arvernensi episcopo simul et Conchensi abbate aliisque deinde factas, de quibus jam ante egimus, præterque alias multas bonorum ecclesiarumque* B *peractas concessiones, quæ tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ a col.* 240, *inque Instrumentis Rhutenensis ecclesiæ, et tom.* 2 *Historiæ Domus Arvernicæ, a Baluzio conscriptæ, pagg.* 36, 37, 483, 484 *aliisque locis, ac tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ inter Instrumenta coll.* 6, 21, 112, 160, 161, 217 *et alibi memorantur, et ex quibus, quanta omnium ordinum hominibus insederit in* S. Fidem *religio venerantioque, facile colligas; præter hæc, inquam, omnia, non paucæ in ejus honorem, seu ante seculum* XI *seu deinceps, erectæ ecclesiæ in Galliis fuerunt; quas qui noscere exoptat, laudato tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ a col.* 241, *et tom.* 2 *Ann. Bened. pag.* 401, *num.* 2 *sub finem de nomine designatas reperiet non in Rhutenensi dumtaxat, sed et in Agathensi in Occitania, in Meldensi, qua Pagi Brigensis est, in Narbonensi, in Tolosana, aliisque diœcesibus, quibus ex tom.* 3 *Monastici Anglicani pag.* 111 *nominatim subdo, quam et Valesius in Notitia Galliarum* Veterem *vocat, ecclesiam* S. Fidis *de Longavilla in Normannia, cui postea Walterus Giffard, comes Buckinghamiæ, quamplurima bona concessit, uti ex edito istic diplomate abunde liquet. Atque hæc pro* S. Fidis *cultus longe lateque per Gallias egregie diffusi specimine qualicumque sufficiant.*

una insignis, quæ in Aragonia

C 72 *Nec illa in* S. Fidem *religio magnatumque in erigendis ejus nomini ecclesiis ardor se Galliæ finibus continuit, quandoquidem, ut minus illustria prætermittam, jam tum anno Christi* 1101 *a Petro Sancii, Aragonensium rege, in Barbastro, sui regni oppido, fundatum in* S. Fidis *honorem monasterium fuit, quo rex ille de victoria contra Mauros, sibi a Deo concessa, debitas gratias referret, ac* per meritum ipsius gloriosæ Virginis *(S. Fidis)* regnum suum salvum et incolume conservaretur, *ipseque hostes suos debellare etiam deinceps posset. Diploma, ex quo hæc liquido constant, ne longior sim, integrum non describam; at ea dumtaxat hujus verba, quæ ad rem nostram potissimum faciunt. Ita tom.* I *Galliæ Christ. auctæ inter Instrumenta ecclesiæ Rhutenensis pag.* 54, *col.* 2 *se illius exordium habet:* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, hoc est testamentum firmum et ratum, quod facio ego Petrus Sancii, Dei gratia rex Aragonensium et Pampilonensium, de constituenda et ordinanda ecclesia S. Fidis, gloriosæ virginis, apud civitatem Barbastrum, cum affirmatione et auctoritate domini Pontii ipsius sedis venerabilis episcopi et clericorum suorum immensis miserationibus. Deo multiplices gratiarum debemus actiones, qui nostris temporibus, collata cælitus victoria, dedit nobis facultatem, adjutandi suam sanctam Ecclesiam, ac de terris, diu a Mauris detentis, nonnulla Religiosorum nostrorum dotare loca et monasteria. Unde inter cetera notum sit tam præsentibus, quam futurus Dei fidelibus, me, antequam Barbastrum civitas sanctæ Christianitati restitueretur, dedisse sancto Salvatori et sanctæ Fidi de Conchis, atque Begoni, venerabili abbati, ejusdemque loci monachis unam mechitam, meliorem scilicet, *(id est, unum e præstantioribus templis Mahumetanorum, quæ Hispanice* Mesquitas, *et Gallice* Mosquées *vocantur)* quæ esset in Barbastro, excepto de sede episcopali, ad construendum ibi monasterium. . . . .

facta est, recensetur.

73 *Et post nonnulla sic pergit rex:* Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo primo capta Barbastro, . . . cum consilio et affirmatione domini Pontii . . , monasterialem ecclesiam S. E Fidis post multas examinationes taliter pacifice ordinavimus, ut videlicet de propriis terris meis et vineis . . . ecclesiæ S. Fidis decimæ et primitiæ integerrime persolvantur . . . Præterea damus sanctæ Fidi, gloriosæ virgini, molendinos cum aquæductu suo; et hortos ad ipsam portam cum balneis et furno, quæ fuerant de ipsa mechita. Concedimus etiam cum assensu et favore prædicti episcopi et clericorum suorum ecclesiam de Allinces cum omnibus ecclesiasticis rebus ad se jure pertinentibus. Hæc omnia supra scripta Domino Deo et sanctæ Fidi laudando et confirmando, ut ipse Deus ac Dominus Jesus Christus per meritum ipsius gloriosæ Virginis regnum nostrum salvum et incolume conservet, et ad honorem et gloriam nominis sui, inimicos pacis destruendo, amplificet: sicque nos et omnem progeniem nostram transire per bona temporalia sibi serviendo faciat, ut post istius vitæ decursum ad æternam gloriam perducat. Quod si etiam Deus dederit nobis, seu posteritati nostræ Ylerdam ac Cæsaraugustam; donamus inibi beatæ Fidi hereditatem unius Mauri de melioribus, domos videlicet, terras, et vineas, hortos cum omnibus pertinentiis suis, ut ipse Deus per meritum ipsius urbes ipsas sanctæ restituat Christianitati. Amen. F

aliaque in Anglia a Roberto, Walteri filio,

74 *Ex Hispania si in Angliam transeamus, illic insignia pariter cultus* S. Fidis *documenta reperiemus. Unum pro reliquis sit fundatio prioratus de Horsham in agro Northfolciensi, in sanctæ Martyris nostræ honorem facta a Roberto Fitz-walter, seu Walteri filio, ejusque uxore Sibilla, quorum hac de re diploma ex tomo* I *Monastici Anglicani pagg.* 415 *et* 416 *huc transcribere libuit. Ita illud sonat:* In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Notum volumus fieri omnibus fidelibus Christi, tam presentibus, quam futuris, quod ego Robertus, Walteri filius, et uxor mea, nomine Sibilla, edificavimus ecclesiam de Horsham, in propria terra nostra, in honore Dei et sanctæ Fidis virginis et martyris, pro remedio et salvatione animarum nostrarum et filiorum nostrorum et omnium fidelium viventium sive defunctorum. Concedimus eamdem ecclesiam Deo et monachis de Conchis de ecclesia sanctæ Fidis virginis et martyris. Et huic a nobis edificate ecclesie concedimus

AUCTORE J. B.

mus ecclesiam de Horsford, ecclesiam de Reydone, ecclesiam de Mor, ad faciendum anniversarium Sibillæ uxoris mee; Decimam de Alreton, et de Wibetone, et de Wilverdeston, et de Helmingham, et de Flemeworth, et de Woodetone, et de Semer, et de Bikebrom, et de Resham, et de Forle, et de Walingo, et de Shanton, et de Surlingham, et de Stokes, et de Hertham, et de Hoa, et de unoquoque manerio unum agrum terræ ad congregandam decimam. Et concedo de omnibus procurationibus meis, quas fecero in Anglia, semper decimas huic ecclesie.

et Sibilla ejus uxore,

75 Sciatis insuper, quod prædicta Sibilla eisdem concessit terram suam de Rudham, quam pater suus dedit in liberum maritagium. Sciatis insuper, quod ego Robertus, filius Walteri, Sibilla, uxore mea, Rogerio et ceteris meis filiis volentibus et in hoc bono operantibus, predictam ecclesiam de Horsham et supradicta omnia Deo et beate Fidei et Conchis et monachis ejus concessimus et dedimus, ut a Deo, ipsa beata Virgine *(S. Fide)* intercedente, peccatorum nostrorum nobis detur venia, et illa, quæ promi-
B sit fidelibus suis, que nec oculus vidit, nec auris audivit, assequamur gaudia. Hec carta facta fuit permissione et affirmatione domini Anglorum regis Henrici, et ordinatione et consensu Herberti episcopi. Si quis autem generis vel successionis mee, vel aliquis alius huic donationi voluerit obesse, noverit, se Deo et Sanctis suis, et Anglorum regi contrarium, nec Christianum, sed ante-christum esse. *Hactenus laudatum diploma, non serius anno* 1107 *editum, cui anno Christi* 1163 *accessit Alexandri PP III Bulla Pontificia, qua tum præfatam bonorum concessionem, tum alias factas, ac deinceps juste faciendas, pro firmis et illibatis habendas esse statuit, ipsumque* S. Fidis *de Horsham monasterium sub beati Petri suaque protectione suscipit. Illud curiosus lector integrum videre potest cit. tom.* 1 *Monastici Anglicani pag.* 416, *ubi ex ipso autographo bibliothecæ Cottonianæ typis editum fuisse asseritur.*

cui patratum a S. Fide miraculum occasionem dedisse fertur.

76 *Ceterum an re vera patratum a* S. Fide *insigne miraculum Roberto et Sibillæ occasionem præbuerit erigendi huic sanctæ Martyri Horshamense monasterium, ut quidem ex antiqua mem-*
C *brana, Anglice conscripta, tom.* 1 *Monastici Anglicani pag.* 414 *narratur, utcumque dubium me reddit, utriusque conjugis de tam insigni sibi præstito beneficio altissimum in ipso fundationis diplomate silentium; tum quod in ea, quæ ad hujus confirmationem ibidem subditur, Pontificia Bulla, nulla pariter de eo prodigio mentio fiat. Quia tamen ejusdem generis patrata a* S. Fide *miracula, et plane insignis Roberti et Sibillæ in sanctam Martyrem munificentia illud aliunde verisimile reddunt, ejus qualemcumque epitomen hic subdam. Redeuntes a suscepta ad Apostolorum limina et dein ad fanum S. Ægidii in Occitania peregrinatione in suam patriam Robertus et Sibilla in prædonum manus inciderant, vinculisque constricti ferreis, castro quodam detinebantur, cum pii conjuges* S. Fidis, *cujus miracula ubique celebrabantur, opem subsidiumque supplices implorarunt, ut sibi liberis abire in patriam liceret. Postulantium votis adfuit piissima Martyr, eisque apparens, ferrea dissolvit vincula et e custodia salvos eduxit. Quare Conchas profecti, dies aliquot illic agendis* S. Fidi *gratiis impenderunt, ipsaque, quibus constricti fuerant, vincula in rei gestæ testimonium secum eo detulere, ac condendi in honorem* S. Fidis *in suis terris mo-* D
nasterii emisere votum. Quod ut reipublicæ monasticæ bono melius persolverent, e Conchensi monasterio secum deinde deduxerunt in Angliam Bernardum et Girardum monachos, qui novæ prospicerent coloniæ, et Conchensis cœnobii nomine condendi novi prioratus bonorumque ejus possessionem adirent.

Varia ad hanc S. Fidis ecclesiam

77 *Singularia pariter sunt, atque ad elucidandam fundationis hujus prioratus epocham etiam conducunt, quæ laudatus jam sæpe Dionysius Sammarthanus tom.* 1 *Galliæ Christianæ col.* 245 *in hæc verba scribit :* Henricus *(nempe hujus nominis I)* rex Anglorum, degens in Normannia in Foreste supra Bonamvillam, abbati Bonifacio *(qui Conchensibus, ut ibidem etiam testatur Gallia Christ. aucta, anno Christi* 1197 *præerat)* privilegium, quod concesserat sanctæ Fidi de Horsans *(seu potius de* Horsham*)* confirmavit, feriam scilicet unoquoque anno trium dierum in vigilia festi. ejusdem Virginis, in die festi et secunda die festi. Hanc ecclesiam de Horsans Herbertus Norvicensis episcopus *(de quo vide Alfordum tom.* 4 *Annal. Ecclesiæ Anglicanæ ad annum Christi* E
1093, *num.* 40, *et ad annum* 1101, *num.* 38*)* consecraverat in honorem S. Mariæ Virginis sanctæque Fidis, et Eberardus *(seu Evrardus, de quo eumdem Alfordum ad annum* 1119, *num.* 19, *et ad annum* 1121, *num.* 7 *consule)* in Norvicensi sede successor, Bonifacio abbati hanc eamdem ecclesiam confirmavit, et eam visitantibus indulgentias concessit, *non communi utique tum temporis episcopis liberalitate, et ex qua specialem in sanctam Martyrem Anglorum pietatem non immerito eruas. Ceterum, num per vocem* Feriam, *quam laudatus Sammarthanus ex antiquo indubie instrumento, quod sibi præluxerat, deprompsit, ternum festivum diem in* S. Fidis *honorem indicatum voluerit, quo sensu vox illa non raro adhibetur; an vero triduanas nundinas, quæ, teste Cangio in Lexico,* Feriarum *nomine sæpe veniunt, atque* ita porro appellatæ *sunt,* quod ut plurimum in SS. Patronorum festivitatibus vel ecclesiarum encœniis et dedicationibus institutæ fuerint, cum scilicet vicinorum populorum ad illas frequens fit concursus, *non satis ipse seu citata col., seu in suo Glossario vocum corruptioris Latinitatis, sub finem tomi addito, declarandum censuit. Cum tamen, uti vi-* F
detur, regia Henrici I confirmatione, potius ad nundinas, quam ad festas dies celebrandas, opus fuerit, de illis rectius, quam de triduano festo τὸ Feriam *exponi, ego arbitror.*

celebremque ejus cultum spectantia

78 *Præter hanc, aliamque* S. Fidi *erectam pridem in Anglia ecclesiam, de qua etiam meminit Guilielmus Dugdale in Historia cathedralis ecclesiæ Londinensis pagg.* 232 *et* 273, *alias etiam in aliis regionibus, in quibus jam pridem viguit sanctæ Martyris nostræ cultus, sub ejus invocatione Deo consecratas esse, nullus dubito; sed in horum situm operosius inquirere non vacat, nec tam molestæ operæ pretium videtur singulas,* S. Fidi *dicatas, per Christianum orbem ædes enumerare. Suffecerit, unam adhuc indicasse, quæ ei Placentiæ in Italia jam pridem sacra fuit, de qua in Vita S. Francæ mentionem fecit Petrus Maria Campi pag.* 67, *quæque ab Umberto Locati libro de Placentinæ urbis origine tom.* 3 *Thesauri Historiarum Italiæ parte* 2, *col.* 96, *et a Papebrochio nostro tom.* 3 *Aprilis pag.* 399 *in Annotatis recensetur. Quæ sane minime mediocrem Fidelium in* S. Fidem *venerationem latissime*

A *latissime jam pridem sparsam fuisse, apertissime demonstrant. Reliqua, quæ ad ejus cultus celebritatem faciunt, sequenti § absolutum eo.*

§ VII. S. Fides Officio Ecclesiastico, ei proprio, in variis regionibus culta. Codicis miraculorum ejus, infra edendi, auctor, hujusque fides, et cur non omnia miracula edenda.

Pro reliquis ex veteri Rhotomagensi Missali

Præter complura provinciæ et diœcesis Tolosanæ, Galliæque universæ loca, quæ, teste Simone de Peyronet in suo Catalogo Sanctorum pag. 478, *a* S. Fide *nostra nomen habent, eamque ut tutelarem venerantur, tot sunt in Galliis ecclesiæ, quæ vel solemni in Sacrificio Missæ commemoratione, vel Officio Canonico sanctam Martyrem jam pridem coluerunt, ut, si de singulis vel paucissima proferrem, infinitus forem. Quapro-* B *pter speciminis loco unam dumtaxat pro reliquis hic describam, quæ in Missali Rothomagensi, anno* 1585 *edito, exstat, propriam* S. Fidis *Missam. Ita fol.* 49 *hæc se habet :* Sanctæ Fidis virginis et martyris festum trium lectionum. Officium *(nempe Missæ.)* Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, et in veritate tua humiliasti me, confige timore tuo carnes meas, a mandatis tuis non me repellas. ps. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Oratio. Quæsumus, Domine, Deus noster, ut nobis beatæ Fidis, virginis et martyris tuæ, hodierna festivitas salutis prestet incrementum : cujus admiranda vita salutare prebet exemplum. Per Dnum. Epistola. Domine, Deus meus, exaltasti. Graduale. Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede et regna. Ver. Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam et deducet et mirabiliter dextera tua. Alleluya. Ver Adducentur regi virgines post eam, proxime ejus afferentur tibi in læticia. Evangelium. Simile est regnum cælorum decem. Offer. Offerentur regi virgines post eam proxime ejus : offerentur tibi.

C *Missa propria,* 80 Secreta. Deus, qui semper es gloriosus in Sanctis tuis, qui, ut mundi fortia queque confundas, in minimis quoque virtutem potentiæ tuæ demonstras : suscipe hanc oblationem, quam tibi pro commemoratione sancte Fidis, virginis et martyris tue, offerimus : et præsta, ut apud te nos adjuvet ejus oratio, cujus tibi placuit vita sancta et gloriosa passio. Per Dominum. Communio. Feci judicium et justitiam, Domine, non calumnientur michi superbi, ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquitatis odio habui. Postcommunio. Prosit nobis, Domine, quæsumus, hujus Sacramenti libatio, et beatæ Fidis virginis et martyris tuæ nos apud te gloriosa sublevet intercessio. Per Dominum nostrum. *Hactenus laudatum Missale Rothomagense, cui ex Meldensi Breviario, anno* 1640 *edito, proprias Officii Canonici Lectiones, ac vel idcirco, quod hæ Actorum, quæ edituri sumus, compendium sint, ipsaque etiam singularum Responsoria subjicere lubet, ut ex iis qualemcumque cultus, in Canonico Officio* S. Fidi *delati, notitiam lector habeat.*

81 *Hisce verbis pag.* 718 *ad diem* VI *Octobris conceptæ sunt :* Lectio IV. Fides, Agenni in Aquitania ex clarissimis orta parentibus, a teneris annis Christo virginitatem vovit, et eam post aliquot annos proprii sanguinis effusione nobilitavit : siquidem Maximiano in Christianos sæviente, cum præses Dacianus Agennum venisset, ut imperatoris impiæ crudelitati serviret, Fidei nomen (quod Christiana esset) ad præsidem continuo delatum est. Quod ubi rescivit illa, et satellites instare sensit, Sponsi sui opem deprecata et crucis signo armata, obviam illis perrexit intrepida. *Hactenus secundi Nocturni prima Lectio, cui subditur hoc Responsorium :* Non eris inter virgines fatuas, dicit Dominus, sed eris inter virgines prudentes, accipientes oleum lætitiæ cum lampadibus suis * Obviantes obviaverunt Sponso eum palma virginitatis. ℣. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Obviantes.

AUCTORE J. G. et ex Breviario Meldensi Lectiones

82 Lect. V. Hanc Dacianus blanditiis primum, postea minis a veri Dei cultu tentavit abducere, Dianam proponens, cui sacra faceret. Sed tentationes illæ gloriosiorem confessionem expresserunt. Affirmavit nimirum, sibi in animo esse, quævis tormenta pro Christo perpeti et mortem in ejus confessione subire. Quapro- E pter iratus præses Virginem in cratem ferream conjicit, catenis ferreis colligat, in quatuor partes distrahit, ignemque supponit cum adipe : atrox certe teneris membris supplicium. Nec tamen vincitur Fides, sed divina virtute, cum pateretur, non læditur. *Post hæc, quæ, quo modo intelligenda sint, in Annotatis pag.* 289 *dicemus, sequitur Responsorium in hæc verba :* Simile est regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, * exierunt obviam sponso et sponsæ. ℣. Prudentes autem virgines acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.

ei proprix

83 Lectio VI. Plurimi invictum Virginis animum admirati, fictiles deos colere desierunt, in unum Deum credentes, et oblatis idolis thus adolere recusarunt, idcirco, lata in eos sententia, simul cum beata Fide capite minuti sunt. Fuerunt autem eorum corpora Agenni sepulta uno in tumulo, atque inde post multum tempus levata, in basilica, sub titulo sanctæ Fidei, tamquam primariæ Agennensium patronæ, constructa, posita sunt. *Hisce subditur hoc Respon-* F *sorium :* Hæc est virgo sapiens, quam Dominus vigilantem invenit, quæ, accepta lampade, sumpsit secum oleum, * et, veniente Domino, introivit cum eo ad nuptias. ℣. Inventa bona margarita, dedit omnia sua et comparavit eam. Et veniente. Gloria Patri. Et veniente. *Tum pro tertio Nocturno assignantur Homilia in Evangeliam :* Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, *et Responsoria de communi virginum, ex quo et Nocturnorum psalmi ceteraque desumenda præscribuntur. Orationem, quæ de communi virginis et martyris in hoc Breviario est, quæque incipit :* Indulgentiam nobis, quæsumus, Domine *etc., huc pariter transcribere necessum non est. Ceterum, an non potius in basilica S. Caprasii, quam in* S. Fidis, *a S. Dulcidio honorifice posita fuisse Sociorum* S. Fidis *corpora, dicenda sint, vide disputata a num.* 33.

exhibentur,

84 *Qui in ecclesiarum Galliæ Officiis de* S. Fide *ex communi Virginum Martyrumque desumpti fuisse videntur Hymni, ii in Officio, quod S. Cucuphatis in Hispania monachi ex Breviario Ms. recitare consueverunt, ex omni parte proprii*

et ex Ms. Breviario S. Cucuphatis Hymni ad Vesperas,

AUCTORE J. G.

prii sunt, atque idcirco eos Missæ propriæ, propriisque Lectionibus Gallicanis subnecto. Ita Hymnnus ad Vesperas habet :

Adest dies lætitiæ,
Sanctæque Fidis gaudium,
Quam vocavit Rex gloriæ
Ad summum cæli præmium.
Hæc est Virgo sanctissima
De numero prudentium,
Sancta Fides clarissima
Intor choros lætantium.
Fulsit Fides martyrio
Servans corpus virgineum,
Salutis desiderio
Regnum aptans æthereum.
Virgo Fides egregia,
Ora pro nobis Dominum,
Ut det per tua merita
Cælorum plenum gaudium.
Gloria Patri Domino,
Filio et Paraclito,
Qui vitam sine termino
Det nobis cæli solio. Amen.

B

ad Matutinum,

85 *Hymnus ad Matutinum in eodem Ms. Breviario his verbis concipitur :*

In matutinis cantemus
Sanctæ Fidis præconia,
Filium Dei laudemus,
Qui det nobis cælestia.
Agenna gaude civitas,
Age Fidis memoriam,
Quam decoravit sanctitas
Propter suam victoriam.
Laudemus tantam Virginem,
Nec non ejus martyrium,
Ut ad beatitudinem
Veniamus cælestium.
Cantemus omnes hodie
Sanctæ Fidis memoriam,
Quam vocavit Rex gloriæ
Ad paradisi gloriam.

et ad Laudes recitantur,

86 *Denique, qui ad Laudes canitur, Hymnus hæc habet :*

Ad Laudes hujus Virginis
Cantemus omnes dulciter,
Ut ad fructum dulcedinis
Veniamus alacriter.

C

Clare voce cantemus
Sanctæ Fidis victoriam,
Omnipotentem laudemus
Per fidei constantiam.
Gaudeat præsens concio
De sancta Fide virgine,
Quæ gaudet cæli solio,
Splendens cælesti lumine.
Nunc cantemus solemnius
Humiliter Officium,
Cujus sacrata pignora
Veraciter custodimus.

cetera que perstringuntur, ex quibus cultus ejus amplitudo patet.

87 *Quod vero ad hujusmodi cultum attinet, quo in Anglia olim* S. Fides *gavisa fuit, testatur Breviarium secundum usum ecclesiæ Sarum, quod anno Christi* 1499 *Lovanii excudit Theodoricus Martini Alostensis, præter orationem, his verbis conceptam :* Deus, qui præsentem diem beate Fidis virginis martyrio facis esse solennem, presta ecclesie tue, ut, cujus merito gloriatur, ejus precibus adjuvetur, *tres Lectiones,* S. Fidi *proprias, quas studio hic non describo, recitatas olim in Ecclesiastico ejus Officio fuisse. Quin imo etiam post lugendum Angliæ schisma sanctæ Martyris nostræ nomen in Anglicanæ liturgiæ Calendario servatum fuisse, scribit Bailletus ad hunc* D *diem pag.* 94, *et liquet ex Commentario historico in Breviarium Romanum, auctore J. Grancolas, edito, ubi pag.* 25 *inter S. Remigium sanctumque Dionysium* S. Fidis *nomen medium ponitur. Mitto enumerare cetera, seu Anglica, seu Belgica, seu Germanica, aliaque Calendaria antiquissima, ex quibus in regionibus illis tam in Missa Sacrificio, quam in aliis Ecclesiasticis Officiis celebrem olim* S. Fidis *cultum fuisse, et in nonnullis hodiedum esse, nemo non perspicere queat.*

Codicem miraculorum S. Fidis non anonymus.

88 *Reliquum est, ut de Codice Miraculorum* S. Fidis, *quem post Martyrii et Translationum ejus Acta edemus, nonnulla hic disseramus. Hunc, ex veteri Ms. Codice Bisontinæ Chiffletiorum bibliothecæ descriptum, et a R. P. Petro Francisco Chiffletio, S. J. theologo, ad se missum, Philippus Labbeus S. J. itidem theologus, primus omnium publici juris fecit tom.* 2 *Novæ Bibliothecæ Mss. a pag.* 531; *cumque, qui in nostro codicis Ms. reginæ Sueciæ apographo, inque Carnutensi, a Mabillonio tom* 4 *Annal. Benedictinorum laudato, Codice Ms. exstat, Bernardi seu Barnardi, Adegavensis scholæ magistri, Prolo-* E *gus in Chiffletiano Codice desideraretur, totius Operis auctorem Labbeus anonymum dixit, at antiquum, quique undecimo post Christum seculo vixisse, ex historia sua deprehenditur. Et hoc quidem, uti, ex dicendis apertius etiam patebit, omnino recte statuit Labbeus ; verumtamen Libri Miraculorum* S. Fidis *auctorem, non anonymum, sed memoratum ante, cujus Prologus Operis vere est, Bernardum, Andegavensis scholæ magistrum, esse, Albericus in Chronico ad annum* 894 *his verbis testatur :* Ad sanctum Fulbertum, episcopum Carnotensem, Bernardus, scholasticus Andecavensis (écolâtre *Gallice vocant*) edidit Libellum Miraculorum sanctæ Filis de Conchis, quæ passa est Aginno sub impio Daciano cum beato Caprasio, *at die probabilius diverso, uti num.* 21 *ostendimus, quem proin consulesis.*

sed Bernardus, Andegavensis scholæ magister,

89 *Alberici testimonio, ut laudatum Bernardum præfati Operis auctorem esse, omnino liqueat, adde ipsum ejusdem titulum, in nostro Codicis Ms. reginæ Sueciæ apographo his verbis conceptum :* Incipit Liber Miraculorum S. Fidis, F virgnis martyris, editus a Barnardo, Andegavinæ scholæ magistro, *cui verbotenus ferme consonat, qui in Carnutensi codice memorato reperitur, quemque Mabillonius cit. tomo Annal. Benedictinorum pag.* 214 *ad annum Christi* 1010, *num.* 42 *recenset, ubi et laudatus Annalista exponit, tum cui hunc librum Bernardus dicarit, tum quæ hujus conscribendi occasio data fuerit ; sed hæc ipsummet Bernardum dicentem audiamus :* Sanctissimo, *inquit,* atque hominum doctissimo Fulberto, Carnotano episcopo, Barnardus, scholasticorum minimus, summæ beatitudinis donum. Cum dudum Carnoti vestra sincera conversatione fruerer, accidebat crebrius, ut vel scribendi causa vel orandi, S. Fidis martyris, quæ extra muros ejusdem urbis sita est, ecclesiolam adirem. Qua de re memini, nos aliquando inter confabulationis colloquia incidisse in mentionem S. Fidis miraculorumque ejus, quæ in loco Conchacensis cœnobii, ubi sacrosanctum corpus illius veneranter excolitur, omnipotentis Christi munere fiunt assidue. Quæ, quia partim vulgarium fama celebrari videbantur, partimque inaudita habebantur, haud aliter, quam inanis fabulæ commenta a fide rejiciebantur. Et tamen cum, quod verum erat, per voluntatem

AUCTORE J. G.

* an sileri ?

luntatem Dei silere * non poterat, verique opinio pene per universam Europam jam discurreret, paulatim subiit mihi in corde tacita et oblivionis impatiens cogitatio, uti ipsum sanctæ Martyris habitaculum eadem studio discendi adirem. Postremo adeo res rediit huc, ut voti, inde facti, tempus diemque, ne daretur oblivioni, in manuali codicello notaverim.

partim anno 1020 composuit,

90 *Hactenus Bernardus, qui tandem, exacto triennio, quo frustra opportunam Conchas adeundi occasionem exspectarat, eo se primum contulit, tum ut de* virtutibus *seu miraculis* S. Fidis *sollicite per se ipse inquireret, tum ut ea dumtaxat prodigia litteris commendaret, quorum testes in promptu habuisset, quæque vera esse, certissime comprehendisset, prout ipse in eodem Prologo exponit. Neque semel tantum iterumque, uti scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 7, *pag.* 308 *et* 309 *volunt, eam ob rem Conchas profectus fuit, sed se tertio id fecisse in nostro codicis Ms. reginæ Sueciæ apographo cap.* 15 *his verbis affirmat Bernardus :* Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo vigesimo, Indictione tertia,

B

tam S. Fidis amore motus, quam Witberti illuminati gratia revisendi *(ejus nempe, cujus initio sui Operis meminerat,)* tertio ad Conchas repedavi. *Quibus ex verbis etiam ipsum tempus, quo citius hoc ejus Opus absolutum non fuerit, definitum habemus. An autem, uti Mabillonius in Annalibus Benedictinis loco citato et scriptores Historiæ litterariæ pag.* 309 *scribunt, sub annum Christi* 1010 *vel* 1012 *manum Operi primum admoverit Bernardus, exacte definire nequeo. Id tamen ex Bernardi verbis certum, inter primam ejus ad Conchense cœnobium profectionem, interque secundam* aliquot annorum intervalla exstitisse, *uti cap.* 13 *in nostro laudato apographo ipse testatur ; inter hanc autem et tertium, quod anno Christi* 1020 *instituit, Conchense iter, annum saltem et medium interfluxisse, prout cap.* 14 *illic etiam insinuat. Itaque, tametsi non omnino indubium, certe admodum probabile est, Bernardum saltem non prius, quam anno* 1010, *suum de miraculis* S. Fidis *Opus conscribere cœpisse, quod dein Fulberto, qui ab anno Christi* 1007 *ad usque* 1027 *vel* 1029 *Carnotensem sedem summa eruditionis et sanctitatis fama tenuit, conscripto, uti ante diximus, Prologo dicavit.*

C

inque tres libros divisit :

91 *Fuisse illud Bernardi Opus in tres libros divisum tum ex Fragmento aliquo libri tertii, quod scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* 2 *inter Instrumenta col.* 6 *producunt, tum potissimum ex ipsis Bernardi verbis, quæ in laudato jam plus semel apographo nostro cap.* 16 *exstant, indubium evadit. Illic enim, cum ante Bernardus dixisset, se tertio ad Conchas repedasse, ita scribit :* Post hæc autem, rite completa solemni orationum celebritate, volentem protinus *(ex Conchensi cœnobio Andegavum)* redire, cœperunt *(Conchenses)* instanter interpellare , atque obtestari, uti tertium S. Fidis miraculorum adderem librum, *quem re ipsa eum conscripsisse, liquet ex variis, quæ post enarrat,* S. Fidis *patrocinio patratis miraculis. Ceterum quot capita singuli ejus libri complexi fuerint, haud facile mihi dictu est, tum quod Bernardus ipse id nusquam indicat, tum quod integrum ejus Opus, eo ordine, quo compositum ab eo fuit, necdum in publicum prodiit. Illud multo amplius fuisse, quam quidem Labbeana editio nostrumque codicis reginæ Sueciæ agraphum præ se ferant, indicio est, quod tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ ex Bonalii, montanorum locorum in Ruthenis judicis, Ms. Historia Comitatus et Comitum Ruthenicorum laudatur caput* 30 *libri* I *quod in editione Labbeana inque nostro apographo octavum dumtaxat est.*

at non omnia, quæ sub ejus nomine venditari solent,

92 *At num ad unum omnia, quæ tum in apographo nostro laudati codicis Ms. reginæ Sueciæ, tum in editione Labbeana referuntur miracula, reipsa a Bernardo conscripta, et sui temporis doctissimo Galliarum episcopo, Fulberto, nuncupata fuerunt ? Respondeo, meo judicio in nostro apographo nonnulla esse, quæ potiori jure Conchensi cuidam monacho, quam Andegavensis scholæ magistro adscriberentur; atque in Labbeana etiam editione esse, quæ Bernardo probabilius adjudicari nequeunt. Quod ad priora attinet, scriptor capitis, quod in apographo nostro est vigesimum tertium, ac de puella, meritis* S. Fidis *a dæmonio liberata, agit, ejusmodi verbis passim hic utitur, quibus se Conchensem monachum non obscure prodat ; quippe de puella ista, quæ ad Conchense monasterium adducta fuerat, si loquitur :* Ad NOS est usque perducta, ad expetenda NOSTRÆ Virginis suffragia; *et paulo post :* Conclamatur a NOBIS, S. Fidis interventu saluti esse restitutam. *Denique ita caput illud conclu-* E *dit ,* Quam etiam, dum scribo, NOSTRO IN VICO morari non dubito. *Quæ quidem verba, nisi vehementer fallor, nemo Andegavensis scholæ magistro attribuet; et cap.* 24 , *postquam de milite , sagitta vulnerato , et per* S. Fidem *sanato, sat prolixum texuisset sermonem, idem, uti apparet, qui caput præcedens scripsit, hæc addit :* Quid opus est verbis ? sanitati confestim redditur *(miles,)* iter Conchasense carpitur, ad NOS usque veniens lætatur, ab eodem ipso NOBIS refertur, *quæ etiam monachum suo suorumque collegarum nomine scribentem potius, quam Bernardum, Andegavensis scholæ præceptorem, indicant, præsertim cum hic de se passim in singulari, ut vocant, numero loquatur, et Conchense cœnobium, non* suum, *sed monasterium* S. Fidis *vocare soleat. Adhæc, cum ipsum etiam caput* 22 *apographi nostri meo quidem judicio non satis stilum Bernardi sapiat, et præter hujus scriptoris morem implexam, nec secum bene cohærentem narrationem præferat, hoc itidem nec ab eo scriptum, nec Fulberto dicatum fuisse, mihi multo probabilius videtur.*

revera ab ipso conscripta fuerunt.

F

93 *Pergo nunc, ut reliqua, de quibus in Annotatis nostris sermo erit, omittam, ad insolitum illud, quod in editione Labbeana cap.* 21 *refer-tur miraculum. Hoc Tillemontius, Historiæ lit-terariæ Franciæ scriptores, aliique non modo Ber-nardo adscribunt, sed propter illud reliqua, quæ ipse recenset, prodigia in suspicionem falsi vocari posse, insinuant. Ego contra, judicet lector, uter ex nobis rectius hic sentiat, assero, illud a Ber-nardo conscriptum nullo fundamento asseri pos-se, atque adeo tum Labbeanam editionem, tum ipsum etiam Carnutensem Miraculorum Codi-cem, supra laudatum, si hic illud quoque miracu-lum contineat, purum putumque Bernardi Opus non esse, ac proin conscriptis a Bernardo tribus Miraculorum libris, a nescio, quibus minus emun-ctæ naris viris, intrusa fuisse nonnulla, quæ Ber-nardi auctoritati non parum nocent. Assertionem meam ita probo : Bernardus in suo ad Fulbertum episcopum Prologo scribit, se ea tantum litteris complexum esse* S. Fidis *miracula,* quæ ætate sua non sunt antiquiora, quorumque testes in promptu non fabulosam, sed evidentissimam veritatem elicuerunt. *Itaque, si Labbeanæ editionis caput* 21 *auctorem*

AUCTORE J. G.

auctorem habeat Bernardum, necesse fit, ut Rodbertus, seu Robertus, Cantoiolensis monasterii abbas, qui illic in prodigii testem publicum vocatur, in vivis adhuc fuerit. Atqui tamen, si anno 1020, *imo etiam, ut liberalis sim, si anno* 1010 *hoc caput* 21 *conscriptum statuamus, fieri nequit, aut saltem minime credibile est, ut Robertus ille vocari tum in testem potuerit, utpote qui vel anno Christi* 1010 *non tantum* reverenda canitie SATIS honestus, *qualis illic vocatur, sed centenario longe major exstitisset, quandoquidem jam tum ab anno* 945 *a Stephano II, Claromontensi episcopo, Cantoiolensi monasterio præfectus fuerat, postquam, jam ante maturus ætate vir, Brivatensis abbas seu præpositus fuisset, quemadmodum tom.* XI *Spicilegii Acheriani editionis primæ pag.* 285 *ex fundationis diplomate et apud Mabillonium in Annal. Bened. ad annum Christi* 945 *num.* 79 *videre est. Igitur caput illud* 21, *prodigium illud complectens, Bernardum, qui sua dumtaxat ætate gesta, et quorum testes in promptu essent, conscribere voluit, nulla veri specie auctorem habere, dici potest. Hisce adde, quod hujus capitis auctor suo loquendi modo se tum suo, tum collegarum suorum nomine, loqui, ut supra de alio* B *diximus, satis prodat, ut adeo eum diversum a Bernardo esse, vel ex hoc capite non temere asseri posset.*

Cur non omnia miracula S. Fidis a nobis edenda.

94 *At, quorsum hæc, inquies, tam diffuse disputata? Respondeo, ut causam reddam, cur non omnia, quæ tum in apographo nostro, tum in editione Labbeana referuntur miracula, hic recudenda censuerim, eorumque habuerim delectum, quorum potior esset fides, tum ab ipsius Bernardi auctoritate, tum a testium, quos hic laudat, relatione. Ceterum, vel inter hæc nonnulla sunt, quibus, nisi mirabilem in Sanctis suis omnibusque operibus Deum esse sciremus, eaque hic ab erudito et ecclesiastico dignitate prædito sacerdote memoriæ commendata essent, haud adeo integram, nedum facilem haberemus fidem. Ipsa nunc Martyrii* S. Fidis *Acta habe: quibus Translationum corporis ejus documenta, hisque Miraculorum libros tres, pro nostro more in capita divisos, appositisque in margine veterum capitulorum nostri apographi numeris, ex parte saltem post subjiciam, et Annotatis illustrabo.*

C

ACTA,

Actore anonymo perquam antiquo *a*,

Ex codice Ms. reginæ Sueciæ signato 863.

S. Fides, adhuc juvenis virgo. *b c*

Sancta igitur *b* Fides Agennensium civitate *c* oriunda fuit, et ex parentibus clarissimis splendidissima proles procreata, alumna loci ipsius in ortu, facta est patrona in passionis obitu; nobilis quoque veterum et generosa stirpe parentum, sed facta est Christi munere nobilior, quæ stola virginitatis candida induta, fulgens fidei * in Domino Jesu Christo, odorem suavitatis protulit. Hæc namque prima in civitate Agenno *d* decus et exemplum magni martyrii cunctis Christi fidelibus fuit; vitam namque temporalem D perdere voluit, ut possideret æternam, quia ab ipsis incunabulis infantiæ Dominum Jesu Christum dilexit et suum Deum esse authorem *. Juvenis quidem tempore passionis erat ætate *e*, sed sensu et opere senex manebat; pulchra erat facie, sed pulchrior mente; virginitatis quoque candore formisissima, vultusque hilaritate ferena.

* l. fide vel adde lumine

* l. ut suum Deum et Authorem

a Daciano præside accersita, et ad martyrium parata.

2 Igitur cum eodem tempore præses sceleratissimus, nomine Datianus, directus a profanis Diocletiano seu Maximiano imperatoribus, qui tunc Romanæ arcis primatum regere videbantur *f*, Agennum urbem ingrederetur, dolo instigratus diaboli, quatenus sacrilegos beneficiis remuneraret *g*, atque Christianis, ibidem metu ipsius latentibus, atrocissimas pœnas inferret; continuo beatissimam virginem Fidem accersiri jussit et suis conspectibus duci præcepit. At illa se sponte ministris offerens *h*, corpusque suum undique signo sanctæ Crucis *i* muniens, orabat ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, qui tuos semper in omnibus adjuvas, adesto nunc famulæ tuæ, et præbe ori meo sermonem acceptabilem, quem in conspectu tyranni hujus respondeam; et armata sanctæ crucis vexillo, fronte, ore pectoreque, sancto roborata spiritu, hilari animo perrexit. E

imperterrita Christum confitetur, ac blanditias et iram præsidis contemnit.

3 Cum autem adstaret coram præside, blando sermone ait ad eam: Quod est vocabulum nominis tui? Cui consequenter sancta Fides, nullo metu perterrita, respondit: Fides nomine et opere vocor. Præses dixit: Qui cultus, inquit, religionis ac fide tuæ? Ad hæc sancta Fide respondit: Ab exordio juventutis meæ Christiana sum, et Domino Jesu Christo tota mentis devotione deservio, illiusque nomen confiteor; illi me tota devotione committo. Præses vero callidissimus simulata tranquillitate, paulo indulgentius respondit: Accipe, inquit, o juvenis puella, consilium, pulchritudini atque juventuti tuæ necessarium, et cessa ab hac confessione, et sanctissimæ Dianæ *k* sacrifica, quia ipsa est sexui vestro consimilis, et multis te muneribus faciam ditiorem. Quam promissionem Christi Virgo, velut nihilum deputans, ita respondit: A Patrum traditionibus cognovi, quia omnes dii gentium dæmonia sunt *l*, et tu mihi persuadere vis blanditiis, ut eis sacrificare debeam? F Præses vero, ira commotus, ait ad eam: Ut quid deos nostros dæmonia esse, dicere præsumpsisti? Aut, prostrato, inquit, corpore, diis sacrifica, aut diversis te faciam interire tormentis.

quare dire ejus jussu torquetur:

4 Tunc sancta Fides, secura de præmio, exemplo magnorum martyrum roborata *m*, has audiens minas, desiderans a terrena vita ad supernam migrare gloriam, in hac vociferatione prorupit, dicens: Ego enim pro nomine Domini mei Jesu Christi non solum pati diversa sum parata tormenta, sed et mortem in ejus confessione subire desidero. Tunc præses, magis furore succensus, jussit satellitibus suis, ut sanctam Virginem inferrent in lectum æreum *n* et superpositam per quatuor partes extendi, ignemque supponi præcepit, ut ejus membra tam crudeli disrumperentur supplicio. Itaque candentem craticulam sanctissima Virgo ultro conscendens, divaricatis membris, per quatuor partes extenditur, lorisque *o* ferreis coarctata per flammeam cratem provolvitur; cui impii ministri ferreis bacillis

* supple et

bacillis ardentes prunas subjiciunt * adipe flammis injecto, ad latera torrida incendia subvolare cogunt.

et sua constantia multos ad Christum convertit,

5 Quod videntes, qui aderant, una voce clamaverunt, dicentes: O impietas, et injusta judicia! Innocens et Dei cultrix et primæ dignitatis honore præfulgens, cur absquo ullo facinore gravissimis suppliciis mancipatur *p*? Multi enim sunt, quorum ignoramus nomina *q*, qui ea die videntes sanctæ Fidis constantiam a sacrilego dæmoniorum jugo pia colla solventes, crediderunt in Dominum Jesum Christum et gloriosam sunt coronam martyrii consecuti, quos omnes ad jugulum mortis una conspiratione consertos mox ut vidit sævus ille carnifex, blandimentis demulcere minisque terrere eos cœpit: sed nec sic ullo modo flectere potuit, sicque in ira commotus, quia se adversus eos nullatenus prævalere sensit, ad ultimum data sententia, omnes simul cum beata virgine et gloriosa martyre Fide duci ad delubra præcepit, ubi aut diis immolare, aut, capitibus amputatis, omnibus certum fieret vitam finire illorum.

quibuscum tandem capite truncatur vi Octobris.

6 Ducti sunt ergo Christi Milites una cum beata Fide ad prædictum locum, ubi, cum nulla vi potuerunt compelli ad sacrificandum, capitibus cæsis, unius diei hora cum triumpho martyrii ad coronam gloriæ feliciter simul per-
B venire meruerunt. De quorum passione secunda Nonas Octobris *r* nos gaudere et illustrare voluit, qui gloriatur in Sanctis Dominus noster Jesus Christus, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu Sancto, Deus per omnia sæcula sæculorum.

ANNOTATA.

a *De fide et antiquitate horum Actorum vide disputata in Commentario, toto* § 1; *quale autem hæc inter et Suriana Labbeanave ac metrica martyrii Acta, quæ non edimus, discrimen sit, notatum habes ibidem num.* 3.

b *Vox hæc* igitur *cum Prologo quodam, qui in apographo nostro inque Conchensi aliisque nonnullis codicibus Mss. desideratur, connexionem habet. Hunc porro Prologum ab eo, quem Vallicellensis codex Ms. et apographa Sanmaximinianum Trevirense, Rubeæ vallis et Ultrajectinum sancti Salvatoris exhibent, diversum fuisse, ex eo liquet, quod in his de S. Caprasio æque ac de S.*
C *Fide mentio fiat, in eo autem, qui Actis nostris præfixus fuit, haberi talis mentio nequierit, cum in ipsis Actis de S. Caprasio nullus sermo fiat.*

c *De patria* S. Fidis *consule Comment. num.* 17.

d *De hac urbe ita scribit Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 891 *et* 892: Aginnum seu Agennum caput Nitiobrigum est, et Aquitaniæ II secunda post metropolim Burdigalensem civitas recensetur in veteri Galliarum Notitia. Porro Nitiobriges populi Tolosatibus, Petrocoriis et Cadurcis contermini sunt, de quibus meminere Cæsar lib. 7, cap. 75, Strabo lib. 7, Plinius lib. 4, cap. 19, Sidonius lib. 8, Epist. XI ad Lupum. Ptolemæus lib. 2, cap. 7 et Ausonius, Hieronymus, Gregorius Turonensis, Fredegarius et alii. Inter claras Aquitaniæ urbes merito laudatur, maxime quod sit sita in regione pulcra, amœna, pingui ac fertili, cujus terra, ut in Descriptione Franciæ per flumina tradit Papyrius Massonus, felicibus glebis locupletatur, et quod tribus amnibus, Olto, Duranio et Garumna irrigetur.
A *Plura qui de hac urbe nosse velit, adeat Sammarthanum loco cit., Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag.* 376, *et Baudrandum in Lexico Geographico.*

ANONYMO

e *De juniori Martyris nostræ ætate agitur etiam in Libro* I *Miraculorum ejus, infra edendo, capp.* 1 *et* 2, *quæ proin adisis.*

f *De Daciano præside, deque martyrii* S. Fidis *epocha vide disputata in Commentario numm.* XI *et* 24, *et ex his corrige errorem auctoris Historiæ Alsatiæ, anno* 1727 *editæ, qui sub Decio* S. Fidem *passam scribit lib.* 16, *pag.* 181.

g *Promissa quandoque a Romanis præsidibus bona, honores dignitatesque fuisse Christianis, qui Jesu Christo nuntium remitterent, ostendimus in Commentario num.* 12 *sub finem.*

h *Cum nempe ministrorum manus evadendi nulla spes tenellæ Virgini esset, forti animo ultro se iis capiendam obtulit. Hinc mihi non undequaque placent Julii Cæsaris Scaligeri de* S. Fide *versiculi, quibus facile potuisse Virginem ministrorum manus evadere asserit, ita eam loquentem inducens:*

Si nolim, frustra quæretis: tuta latebo.
Terrarum Domino quæ loca terra neget?
Sed volo: quin cupio, frustra ergo quæritis inter
Tesqua, et inhumanis per loca senta rubis, E
Quæ vobis metus, at nobis victoria mors est;
Quæque tibi pretium est, est mihi pœna fuga.

i *Vide, quæ hoc tomo de signo sanctæ Crucis diximus in Annotatis ad Acta S. Charitinæ virginis et martyris pag.* 20 *lit.* e.

k *De hoc falso gentilium numine varia in Lexico Antiq. Rom. tradit Pitiscus.*

l *Verba sunt Psalmi* 95, ℣. 5.

m *Quorum nempe in tormentis constantiam, vel ex parentibus, vel ex iis, a quibus Christianam fidem edocta erat, una intellexerat.*

n *Vide Gallonium tract. de Instrumentis Martyrum eorumque cruciatibus pag.* 91 *lit.* c.

o *Species vinculi pro genere hic adhibitur. Lora enim proprie non ferrea, sed confecta ex corio vincula sunt.*

p *Vide, quæ in hanc rem disputata a nobis sunt in Commentario num.* 8 *et seqq. Ceterum his suppliciis illæsam fuisse* S. Fidem, *quod tamen in Lectionibus propriis Meldensibus traditur, Acta nostra omnino non indicant.*

q *De anonymis sanctæ* Fidis *Sociis martyribus* F *adisis, quæ diximus in Comm. numm.* 5 *et* 21.

r *Consule, quæ de martyrii die in Commentario num.* 25 *disseruimus.*

TRANSLATIO METRICA

S. FIDIS VIRG. ET MART.

AD MONASTERIUM CONCHACENSE,

Auctore anonymo *a*.

Ex veteribus Mss.

Ad inventas S. Fidis reliquias,

Post revelatum corporis
Thesaurum Fidis martyris *b*,
Virgo sacra prodigiis

A. ANONYMO

Cœpit clarere plurimis.
Sub ejus quidem nomine
Ecclesiam mirifice
Dulcidius erexerat,
Qui præsul urbis aderat *c*.
Iste diu absconditas
Invenerat reliquias
Fidis, præclaræ martyris *d*,
Una cum suis sociis.

et a S. Dulcidio honorifice conditas, miraculisque claras,

2 Quas intra urbis mœnia
In majori ecclesia,
Quæ capitalis erat,
Decenter composuerat.
Solius autem Virginis
Corpus seorsum condidit
In quodam ædificio,
Constructo in suburbio *e*.
Illo in loco Dominus
Tribuebat petentibus,
Quæ erant necessaria,
Per ejus patrocinia.
B Ægris namque remedium,
Mutis linguæ officium,
Cæsis præstabat lumina,
Functis vitæ spiramina.
Infirmi, prout cuique
Opus erat juvamine,
Convalescebant protinus
Sanctæ Fidis virtutibus *f*.
Nullus orans corde tenus
Revertebatur vacuus,
Sed impetrabat facile,
Quot erat illi utile.

magni concursus, et hinc urbis Aginnensis gloria.

3 Ex tota Aquitania *g*
Ad tanta mirabilia,
Quæ fiebant quotidie,
Plebs cœperat confluere.
Tantus fragor de Virginis
Intonabat miraculis
Per partes quoque Galliæ
Et per oras Hispaniæ *h*.
Urbs ipsa Agennensium *i*
Condecorata plurimum,
Inter urbes finitimas
Caput suum extulerat *k*,
Nam exaltata splendide
Horum signorum munere,
Per multa terræ spatia
Fulgebat celeberrima.
C Sed quantum crevit altior,
Dejecit vultum mœstior,
Remansit atque vidua
Tanta orbata gloria *l*.

Conchensis monasterii situs et exordia

4 Nam Conchacenses monachi,
In somnis sæpe moniti *m*,
De transferenda Virgine
Loquebantur creberrime.
Est istud monasterium
Inter prærupta montium
Consistens in suspendio,
Quod respicit Septentrio *n*.
Sed quando huc pervenimus,
Placet nobis expressius
A primo quidem tempore
Loci situm exponere.
Istic quædam ecclesia
Primum fundata fuerat,
Quam devastavit funditus
Saracenorum impetus *o*.
Sed, evoluto tempore,
Illic vir, Dado nomine *p*,
Præclarus ipse moribus,
D Vivebat solitarius.

ejusdemque restauratio per Ludovicum Pium,

5 Hujus precatu Carolus
Magnus rex est submonitus,
Ut Conchas monasterium
Repararet potissimum.
Cujus rex favens precibus,
Præcepit diligentius
Natum suum summopere
Hoc Ludovicum facere.
Tunc Ludovicus maxime
Cœpit curam impendere
Ad restauranda omnia,
Quæ ibi erant perdita.
Sic regum juvaminibus
Jam reparatum funditus,
Id cœpit monasterium
Haberi præclarissimum *q*.

Conchenses, moti desiderio acquirendi S. Fidis reliquias

6 Istius loci incolæ,
Ut dictum est sæpissime,
Admirabantur talia
Sanctæ Fidis magnalia.
E Cœperunt ergo dicere,
Sese beatos affore,
Si hujus almæ Martyris
Ditarentur reliquiis.
Omnes ergo egregio
Succensi desiderio,
Artificantur provide *r*,
Quod mens tractabat cupide.
Inter quos quidam aderat,
Qui Ariviscus *s* fuerat
Vocatus, honestissime
Res cunctas cautus agere;
Is rerum secularium
Procurare officium
Sciebat solertissime
Absque reatu Regulæ.
Cumque, peracto subito
Conchacenses colloquio,
Exploratorem propere
Statuerent huc mittere,
Agennum ut accederet,
Et, si qua sors permitteret,
Quibuscumque ingeniis
Transferret glebam Virginis.

Ariviscum mittunt Aginnum,

7 Tali fretus consilio,
Cum quodam pergens socio,
Viam constanter partium
Tenebant Agennensium;
F Spemque habens haud dubiam,
Pervenit ad ecclesiam,
Ubi Fidis sanctissimum
Corpus erat repositum.
Tunc stationem equidem
Finxit ibi diutinam,
Se gerens honestissime
Totius vitæ ordine.
Quid verbis opus amplius?
Cunctis factus notissimus
Fuit in brevi tempore
Et patria et nomine.
Intentus sanctimoniæ,
Receptus libentissime
Est fratrum in consortio
Parvo dierum spatio.
Sub diligenti specie
Religionis splendidæ
Severum gestans animum,
Jussis parebat omnium.

qui ibi custos ecclesiæ constitutus,

8 Et dum, quæ illi omnia
Erant injuncta, munia
Fideliter excoluit,

Fidem

A

Fidem sibi adhibuit.
Inde post pauco tempore
Cunctarum est ecclesiæ
Rerum ei custodia,
Tamquam fideli, credita.
Placebat simul omnibus,
Ibidem habitantibus,
Hujusmodi officium
Illi esse impositum.
Sed Ariviscus providus,
Desidiæ non deditus,
Explorabat et temporum
Vices, et rei aditum.
Nec ob quam causam venerat,
Oblivioni dederat,
Manens licet cum fratribus
Decem annorum cursibus.
Sed tanta exspectatio,
Nullo confusa tædio,
Ad tempus sibi licitum
Talem invenit exitum.

tandem furtim aufert corpus S. Fidis *t*

9 Dum die Theophaniæ *t*,
Missæ peracto ordine,
Divinum post Officium
Venitur ad convivium.

B

Tunc Ariviscus deerat,
Cunctos namque rogaverat,
Curaret hora prandii
Res sui monasterii.
Cum pranderent alacriter,
Custos ipse suaviter
Ad tumbam sanctæ Martyris
Suspensis it vestigiis.
Et quia opertorium
Erat signatum nimium,
Sigillis strictum ferreis,
Sursum nequivit erigi.
Quare, si fas est dicere,
Omni studens versutiæ,
Tumbæ pedes marmoreæ
Ausus fuit collidere.
Patefacto foramine,
Collectum corpus propere,
Inde totum extrahitur,
Et in pera reconditur.
Confecto hoc negotio,
Facto noctis silentio,
Ariviscus suburbium
Reliquit Agennensium *u*.

C

u

et cum eo fugam arripit, jacturam misere deflentibus Aginnensibus,

10 Transactis vero tenebris,
Cunctis a somno excitis,
Cum crastina lux splenduit,
Custos nusquam comparuit.
Huc atque illuc cursitant,
Sese illusos cogitant,
Inquiruntque per omnia,
Qui * absit de ecclesia.
Ad sepulchrum marmoreum
Stupentes jam perveniunt,
Quod vident Fidis martyris
Vacuatum reliquiis.
Quod postquam qui acciderit *,
Satis compertum sonuit,
Nullum solamen miseris,
Modus nec erat lacrymis.
Nec minor fit commotio,
Mixto clamore vario,
Quam si a sævis hostibus
Urbs periisset funditus.

* al. Quid

* al. Postquam vero quid accidit,

11 Capto tandem consilio,
Clerus cum omni populo
Constituerunt * insequi
Terga prædonis rapidi.
Persequutores siquidem,
Conchas quæ ducit semitam,
Putantes sequi, per viam
Pervenerunt Wasconiam *x*.
Sed cognoscentes primitus *,
Se deviasse longius,
Domum reverti properant,
Seque errasse nunciant.

A. Anonymo

quorum aliqui fugientem insequuntur, sed via contraria,

* al. Proposuerunt

x

* al. protinus

12 Recentiores denique
Recto missi sunt tramite,
Cum equis velocissimis,
Nullis frustrati deviis.
Ab his cujusdam itaque
Orto diei jubare,
Usque ad locum curritur,
Qui nunc Albenca *y* dicitur.
Ibi sub quadam arbore,
Quem quærebant, quiescere
Vident defessum penitus,
Sed non est illis cognitus.
Nec, quem per annos noverant,
Recognovisse poterant
Veri vultus notamine
Neque similitudine.
Tantum illum interrogant,
An pertransisse quempiam
Vidisset tali specie,
Qualem se dicunt quærere.
Ille respondit equidem,
Prorsus vidisse neminem
Transisse illo tramite,
Postquam sedit sub arbore.

et tandem aliis recta insecuti, ad præsentem non agnoscentes,

y

E

13 Relicto eo, milites,
Nullius voti compotes,
Ad urbem Conchacensium *z*
Nil respirantes transeunt.
Sed postquam desiderii
In urbe illa proprii
Signa nulla percipiunt,
Agennum iterum redeunt.
Pro certo Agennensibus,
Omnino desperantibus,
Decreverunt obtegere
Hunc casum contumeliæ.
Sed illis contristantibus
Ariviscus promptissimus,
Evadens manus hostium,
Lætus venit Figiacum *aa*,
Quem locum procul dubio
Concharum sub dominio
Pipinus rex qui fuerat,
Olim construi jusserat *bb*.

Aginnum, re infecta, revertuntur.

z

F

aa

bb

14 Illo in loco tunc erat
Quidam, qui cæcus manserat,
Qui tunc recepit lumina
Per sanctæ Fidis merita.
Hic diu exspectaverat,
Quod in somnis didicerat,
Se in translatu Virginis
Laturum dona luminis.
Ergo dum vector corporis
Transiret Fidis martyris,
Exhortatus divinitus,'
Forte advenit obvius.
Procedens peram tetigit,
Tangensque visum recipit,
Videns laudare incipit,
Fama passim personuit.
Fidis mater * quamplurima

cæcus, divinitus præmonitus, visu donatur.

* an martyr?

A. Anonymo.

Tunc fecit mirabilia,
Quæ modo prætermisimus,
Ad alia nunc tendimus.
Nil Ariviscus remorans
Cœptum iter accelerans
Prope sua confinia *cc*
Jam defixit vestigia.
Cui turba Conchacensium,
Dei laudes sonantium,
Pro tanta illi gloria
Gaudens processit obvia.
Acceptisque reliquiis,
Divinis cum obsequiis,
Ut dignum erat facere,
Curarunt has reponere *dd*.
Tunc in Francorum partibus
Regnabat Minor Carolus,
Quem post Franci de solio
Deposuerunt regio *ee*.
Facta est hæc translatio.
Beatæ Fidis martyris
In die nonodecimo
Kalendis Februariis * *ff*.
Hinc apud Conchas agitur
Hic dies celeberrimus,
In quo Christo sit gloria
Per infinita secula.

Conchas deferuntur reliquiæ xiv Januarii, regnante quodam Carolo Minore. *cc*

dd

ee

B

* l. Kalendas Februarias *ff*

ANNOTATA.

a *Cum auctor anonymus, qui rhythmicos hosce versus de translatione corporis* S. Fidis *conscripsit, altero, de quo num. 34 et 35 in Commentario disseruimus, antiquior nobis videatur, lucubrationem ejus hic ante alterius Opus edendam censuimus. Porro hujuscemodi versus jam tum a seculo* IX *compositos curiosus lector videre potest apud Muratorium tom.* 3 *Antiquitatum col.* 693 *et seq., ac tom.* 7 *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 306.

b *De epocha inventi translatique a S. Dulcidio corporis* S. Fidis, *deque hanc consecutis miraculis consule Commentarium nostrum num.* 27 *et* 5 *sequentibus.*

c *S. Dulcidius, Aginnensis episcopus, probabilius sedit ineunte seculo* V, *uti in Commentario num.* 27 *et seqq. docuimus; colitur autem die* XVI *Octobris. Vide, quæ de eo ad hunc diem* VI *dicta sunt in Prætermissis.* C

d *Consonant hæc anonymi, S. Dulcidio, uti a num.* 26 *ostendimus, coævi, disertis verbis, quæ habes in Commentario num.* 32.

e *Tam* S. Fidis, *quam Sociorum martyrum reliquiæ in majori Aginnensi ecclesia in lucem elatæ decenterque a S. Dulcidio compositæ fuerunt; verum, uti et mox subdit auctor rhythmicus, non in eadem ecclesia, sed in suburbana, de qua in Commentario num.* 33 *et seq. egimus, sanctæ Martyris nostræ corpus honorifico mausoleo conditum ab eo fuit.*

f *Ita etiam testatur auctor, S. Dulcidio synchronus, cujus narrationem dedimus in Commentario num.* 32, *scribens*, SS. Fidis *Sociorumque ejus* meritis ad salutem omnium innumera cælitus patrari miracula.

g Aquitaniam sæpe a Gallia disertis verbis distinctam reperias apud priscos auctores, *inquit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, quod et ex anonymo nostro patet, qui eam a* Galliæ partibus *mox distinguit. Multa erudite de Aquitania disserit laudatus Valesius, ex quo hæc saltem describere visum est.* Et primo quidem, *inquit pag.* 33, una et simplex fuit Aquitania D inter Pyrenæum et Garumnam ac Oceanum, qualis a Julio Cæsare describitur : deinde etiam diu post prolatos ab Augusto ejus terminos usque ad Ligerim, una esse perseveravit provincia Aquitania... Postea Constantini Maximi ordinatione, ut puto, ex una provincia duæ factæ, Aquitania altera, altera a Novem populis Novempopulana dicta...... Demum, remanentibus Novempopulis, Aquitania bifariam divisa est in Aquitanicam primam et Aquitanicam secundam : provinciæ Aquitanicæ primæ metropolis facta Biturigæ, secundæ Burdigala. Unde Rufus Festus in Breviario Rerum gestarum populi Romani et veteres Notitiæ provinciarum Galliæ tres provincias Aquitanis attribuunt, Aquitaniam primam, Aquitaniam secundam et Novempopulanam : quas tres provincias ab Augusto constitutas esse, falso Josephus Scaliger affirmat.

h *Notissimæ sunt hæ Europæ regiones.*

i *Ab hoc versu incipit rhythmicæ hujus lucubrationis caput secundum, et tota hæc dividitur in capita quinque.* E

k *Vide, quæ de Aginnensi urbe diximus in Annotatis ad Acta martyrii* S. Fidis *lit.* d.

l *In hanc rem lubet transcribere, quæ Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 896 *Bernardi, Andegavensis scholæ magistri, in Commentario a num.* 88 *sæpe laudati, verba esse affirmat.* Urbs Aginnum, *inquit,* super omnes urbes Aquitaniæ multis olim Sanctorum patrociniis illustris emicuit, quibus pene omnibus temporum processu, ignoto, quo nescio, suo peccato, viduata remansit, partim vi, partim furto sublatis. Invenies, Aquitaniæ viator, quod ipse experimento comperi, diversis in locis, qui tibi dicant : hoc est corpus illius martyris ab Aginno translatum; hic illius virginis vel confessoris, vel tanta portio illius Sancti, quorum unus Phœbadius habetur Petragoras allatus.

m *Fieri quidem potuit, ut de transferendis ad cœnobium suum nonnullis* S. Fidis *reliquiis Conchenses aliqui divinitus moniti fuerint; at certe a Deo non fuit fraudulentus ille modus, quo sanctæ Martyris corpus Aginno Conchas delatum fuit, uti infra narrabitur. Ceterum Sanctorum reliquias furto auferre, non nefas, sed pium opus, tunc temporis monachi quidam, at plus æquo simpliciores, sibi in animum inducebant.* F

n *Conchense monasterium situm est in diœcesi Rhutenensi inter fluvios Oltum et Avarionem, distatque Segoduno seu urbe Rhutena sex fere leucis Galliæ communibus Septentrionem versus; rivulus, cui in diplomate Ludovici Pii tom.* I *Gal. Christ. auctæ col.* 236 Dorduni, *vulgo* Dordogne, *nomen est, montis seu collis, cujus clivo ad Septentrionem Conchense monasterium impositum est, radices alluit, uti in Tabula Geographica Albiensis provinciæ ecclesiasticæ eodem tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ ante pag.* I *videre licet. Teste Cointio in Annal. Ecclesiast. Franc. ad annum* 812, *num.* 33, *in plerisque chartis, ad Conchense monasterium spectantibus, commendatur locus ille* sacer sanctæ Dei ecclesiæ, qui est situs in pago Ruthenico, in vicaria Farracense, super alveum Dordonis, fundatus in honore Domini nostri Jesu Christi, seu sanctæ Mariæ Virginis, et sancti Petri, principis Apostolorum nec non et clavigeri, ubi sanctus Vincentius et sancta Fides consistunt, *nempe, postquam anno* 886 *vel* 887 *Arinisdus monachus*

A *nachus* S. Fidis *corpus eo attulisset, de quo vide, quæ diximus in Comm. a num.* 45 *et infra litt.* ee.

o *De Conchensis cœnobii exordiis hæc tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ col.* 235 *refert Dionysius Sammarthanus :* Hujus monasterii exordia, si ejus Chronico fas est credere, referenda sunt saltem ad annum CCCLXXI, quo mille monachi ab idolorum cultoribus, vel potius ab Gothis Arianis, interfecti dicuntur. Tunc ex eodem Chronico destructum est monasterium; sed Chlodoveus Magnus pergens adversus Alaricum, Gothorum regem, illud restauravit et munivit; posteaque sub Regula S. Benedicti cœpit florere. Iterum tamen evertitur anno circiter DCCXXX in Saracenorum incursione, qui et monachos occiderunt, et chartas omnes abstulerunt, aut consumpserunt flammis. Iterum vero e ruinis excitatur a Pipino rege, qui accersivit Dadonem, miræ sanctitatis virum. Hic monachorum congregationem apud Conchas instituit, quibus ex ærario regio necessaria suppeditabantur. Carolus Magnus multis donis et privilegiis Conchas ditavit, uti Ludovicus Pius, et Pipinus Aquitaniæ rex. *Verum hæc omnia, quæ ex Conchensi Chronico hausta videntur, non æque certa habet* B *laudatus Sammarthanus, ut contra Conchense cœnobium paulo ante Ludovicum Pium non restauratum, sed primum conditum fuisse, potius adstruat, atque ex præfati imperatoris diplomate probare nitatur. Fieri tamen potuit, ut ante Saracenorum irruptionem Conchense cœnobium exstiterit, eoque ab iis in una ex prioribus incursionibus funditus subruto, Christiani deinde, cum in devastata circumcirca regione adhuc aptior locus se non offerret,* permodicum *illic* construxerint oratorium, *uti Ludovici Pii diploma tradit, quod dein ab hoc principe, uti Ermoldus Nigellus, num.* 38 *in Commentario laudatus, scribit, in monasterium erectum fuit.*

p Dado vir religiosus, *inquit citatus Sammarthanus col.* 237, sanctitate conspicuus, propriis manibus locum, dictum CONCHAS, mundavit, stirpavitque, ut ibi contemplationi vacaret. Sed ad eum accessit Madraldus, et post ipsum plurimi, quos odor et fama sanctitatis attraxerat; utque paulatim congregatio crevit, ecclesiam ibidem in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi construxerunt. Tunc Dado, quietis et solitudinis studiosissimus, remotiorem locum, qui di- C citur GRANDEVABRUM, petiit, designato prius Medraldo, qui ut abbas nascenti congregationi præesset.

q *Non habeo aliunde, quibus integram hanc anonymi narrationem confirmem. Id tamen ex diplomate Ludovici Pii, citata fol.*236 *edito, indubium est, Conchense cœnobium multis bonis ab eo auctum et in tutelam ejus receptum fuisse. Porro desinit hic in apographo nostro caput 2dum.*

r *Vide Annotata hic lit.* m.

s *Varie hoc nomen scriptum invenitur. Alibi* Arouisdus, *alibi* Arinisdus *vocatur. Consule, quæ de callidissimo hoc viro, deque patrato ab eo furto diximus in Commentario num.* 38.

t Theophaniæ dies, *idem qui* Epiphaniæ, *celebraturque die* VI *Januarii. Varia de hoc festo fuse juxta ac erudite disputata vide apud Benedictum PP. XIV lib. de D.N. Jesu Christi Matrisque ejus festis parte* 1, *num.* 26 *et seqq.*

u *Sitam in suburbio Aginnensi fuisse* S. Fidis *ecclesiam, docuimus etiam in Commentario num.* 33 *et seq. Ceterum in apographo nostro hic clauditur metricæ hujus lucubrationis caput tertium.*

x Wasconia, *seu potius* Vasconia, *sic dicta est* A. ANONYMO. *a Vasconibus, Hispaniæ populis, trans Pyrenæos antea degentibus, qui a regibus Visigothorum bellis exagitati, quod impetrata facere, situ locorum confisi, nolebant, crebro sese effudere in Novempopulanum et, occasione bellorum civilium inter Francos usi, paulatim ibi sedem cepere, totamque tandem obtinuere, uti scribit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 381. *Est autem Vasconia sita inter Oceanum Aquitanicum, Garumnam fluvium et Pyrenæos montes, uti apud Baudrandum aliosque videre licet. Oportet itaque, ut, qui Arinisdum insequi in mandatis habebant, mente capti fuerint, dum Garumnam fluvium transierunt, itaque in Vasconiam properarunt; dum oppositæ viæ, quæ per Cadurcos Conchas ducit, insistere debuissent. Id nutu Dei factum fuisse, scribit alter anonymus Translationis auctor, penes quem fides sit.*

y Albencam, *seu Gallice* l'Albenque, *vicum medio itinere inter Aginnum et Conchas situm, reperio in mappa geographica Aquitaniæ apud Blaevium, utrimque distantem quindecim fere leucis Gallicis, estque, ni fallor, locus, qui ab anonymo nostro indicatur, et ubi sub arbore sedens Arinisdus defessus, ab Aginnensibus, seu quod alienam vestem induisset, seu quod ab iis interrogatus,* E *statim, ne agnosceretur, vultum ad terram convertisset, minime agnitus fuit.*

z *Discrepare hic videtur anonymus metricus ab altero. Hic Aginnenses equites Cadurcum urbem, noster Conchas properasse scribit, ut, si eo delatum jam fuisset* S. Fidis *corpus, illud vendicarent : verum utroque eos divertisse, facile intellectu est; primo quidem Cadurcum, ac dein, cum nulla hic quæsiti pignoris indicia invenirent, Conchas sese contulerint, unde, re infecta, Aginnum repetierunt.*

aa Figiacum, *quo Arinisdus se statim contulit, quandoque* Fiacum *dictum, est* monasterium Ordinis S. Benedicti antiquum et illustre in diœcesi et pago Caturcensi ad Sellam amnem, qui influit in Olitim (le Lot) non longe a Divona Cadurcorum, situmque est versus Orientem; ubi propter celebre hoc cœnobium populorum frequentia condendæ urbis non ignobilis occasionem præbuit. *Ita tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ col.* 171. *An vero a Pipino Seniore, patre Caroli Magni, an contra a Pipino Juniore, Aquitaniæ* F *rege, conditum fuerit, hujus loci non est definire.*

bb Figiacenses, qui se dicunt fundatos a Pipino Seniore, negant, se Conchensibus ab exordio fuisse subjectos, *inquit Sammarthanus laudatus tom.* I *Galliæ Christ. auctæ col.* 235. *Contra Conchenses, jactatum a Figiacensibus privilegium Pipini,* quo Figiaco cœnobium Conchense tamquam membrum suo capiti unitur et subjicitur, . . . adulterinum putant, contenduntque, Figiacum a Pipino, rege Aquitaniæ, fundatum fuisse, ut perpetuo sub abbatis Conchensis jure permaneret; ideoque illud voluit appellari NOVAS CONCHAS. *Ita rursus laudatus Sammarthanus col.* 238, *qui in Instrumentis Rhutenensis ecclesiæ pag.* 52, *col.* 2 *chartam exhibet, qua Conchensium de hac re opinio nostrique anonymi assertio non parum stabiliuntur. Plura de his vide laudato tom. Galliæ Christianæ et tom.* 2 *Annal. Bened. a pag.* 401. *Porro in apographo nostro desinit hic caput* IV.

cc *Cum Figiacum novem circiter leucis communibus Gallicis a Conchensi cœnobio distet, potuit*

A. Anonymo

tuit inde Arinisdus uno die Conchas pervenire, una cum ablato S. Fidis corpore.

dd *Vide, quæ ea de re in Commentario diximus num.* 39 *et* 46.

ee *De tempore hujus translationis, deque hoc Carolo Minore vide disputata a num.* 40. *Ceterum non est, quod contra fixam a nobis hujus translationis epocham objiciantur verba Mabillonii tom.* 2 *Annal. Benedict. pag.* 401, *ubi cum dixisset, Conchense monasterium exstitisse anno vigesimo primo Ludovici, tum Aquitanorum regis, id est, anno octingentesimo primo, mox subdit :* In plerisque chartis ejus loci, quas Cointius vidit, situs dicitur in pago Rhutenico... fundatus in honore Domini nostri Jesu Christi et sanctæ Mariæ Virginis, ac sancti Petri, Apostolorum principis, ubi SANCTUS VINCENTIUS, MARTYR AGINNENSIS, ET SANCTA FIDES REQUIESCUNT, unde monasterium S. FIDIS non raro appellatur. *Etenim, tametsi verissimum sit, post translatas ad Conchense cœnobium* S. Fidis *reliquias, illud passim sub nomine* S. Fidis *venisse, nusquam tamen seu Cointius, seu Mabillonius chartam aliquam produxit, ex qua liqueat, ante annum Christi* 886 *vel* 887 *hoc ei nomen fuisse inditum.*

ff *Consule Commentarium num.* 39 *et* 46.

TRANSLATIO ALTERA

S. FIDIS VIRG ET MART.

AD MONASTERIUM CONCHENSE,

Auctore anonymo *a*.

Ex veteri Ms. reginæ Sueciæ in pergameno, signato num. 744.

PROLOGUS.

Anonymus, licet inter Sanctorum biographos

Magnificus et perpes Rex cælorum, sicut ante mundi exordium Patris inextricabilis sapientiæ monarchia solus omnium creaturarum finem una cum initio, dum adhuc non essent, mirifice prospexit, non secus Christos *b* suos posthæc futuros elegit, qui propositum sanctitatis a primis cunabulis assumpsere, qui et sola theorica *c* interioris hominis oculo intuentes, adeo privilegio fidei præpolluere et in constantia agonis incœpti fixi perstitere, ut tyrannica jussa gentiliumque vafra lenocinia insuperque omnia tormentorum genera aspernantes, ad idola vana et damnosa a cervicosis persecutoribus, mortem minitantibus, inflecti blande aspereve nequivere ; sed potius pro nomine Jesu, propugnatoris eorum, agonistæ *d* fortissimi in hujus peregrinationis prælio perseveravere, et cum insigni trophæo ad patriam redeuntes, militiæ peractæ bravia a Domino suo receperunt. Quorum victoriæ mentio ut penes terrigenas, veluti cælicolas, solemnis constaret, pari providentia idem mirabilis Dispositor, exordii expers, succiduos fideles, librariosque Philochristos *e* deesse renuit, qui eorum egregium triumphum et palmam martyrii, sive miracula, litteris traderent, quas sequacibus suis ad themata *f* recte vivendi et prærogativam doctrinæ reliquerunt.

se minimum et indisertum esse, sciat,

2 Inter quos tam præclari negotii viros sunus quidem ego ex modernis *g* rudis, omniumque infimus, nec in numero tantorum scilicet habendus, et, licet nullius sophismatis stemate vel virore fulcitus *h*, tamen benevolentiæ profusius, quam possibilitatis gratia, coactus, unius Christi virginis martyrisque, nomine Fidei, quæ etiam tam opere, quam vocamine Fidei nobilis * (* supple fuit), translationem stilo prætitulare præsumo : et ne forte aridioris ingenii culpa attrita attonitus *i*, paulo tardius accedo, verumtamen, opitulatione contemplativa aspirante, pro viribus ordiendo scribere eandem aggrediar ; pro viribus, inquam, non ad comparationem, utpote illustrium, qui trigeri *k* immani in pelagus voluminum tam innumerabilium, carbasis sinuosis flatibus Austri extensis, in altum tanti freti protendere non metuunt, quos nec Boreæ efferi spiramina, execrabiliter flantia, infestant, nec minaces tumidi maris terrificant.

tamen Translationen S. Fidis rudi stilo scribere aggreditur.

3 Sed quo animus tendit rapido ventorum cursu, ut velox sagitta *l* celeumata *m* exercendo antevolans? Quin imo parvo lembulo *n* littus contis tangens, velis carens, proprioque sudore navaliis remigans, minores undas tutius sulco, sicque paulatim prodeundo ad iam prædestinatam metam, tum demum fatigatus quandoque perstringo *o*. Itidem hic Opus lector artificiosum ne quærites, non facetæ urbanitatis locutionem, non rethorum eloquentiæ profunditatem, sed arctius vacillantis ingenii paupertatem adesse cognoscas, qui, ut superius prætexui, amplius benignitatis quam auctoritatis causa, exercitio huic implicitus * (* forte supp. fui). Præter hæc tamen, summo cooperante Opifice, ipsaque Dei pietate magistra, opemque rorante, ad vota spontanea pervenire usque desidero, eaque persolvere, prout pollicitus sum; non recusabo.

ANNOTATA.

a *Consule, quæ de hujus anonymi ætate et fide disputavimus in Commentario a num.* 34.

b Unctos *seu chrismate salutis in Baptismo, seu Chrismate Confirmationis, ac, ut verbo uno dicam, Christianos anonymus hic significat.*

c *Videtur anonymus hac voce indicare voluisse res divinas, factasve a Deo mysteriorum revelationes ; quo sensu tamen hanc vocem alibi non reperi.*

d *Id est,* pugiles *seu* athletæ *pro Christi nomine. Eadem voce utitur Arnobius in Psalmum* 93 : Quæso te, agonista fortissime, indica mihi, quo ordine hostium impetus evasisti.

e *Seu Christi amantes scriptores, qui martyrum certamina litteris commendarent.*

f Thema *hic pro* norma *seu* exemplo *sumitur.*

g *Cum hic auctor post annum Christi* 1020, *uti num.* 35 *in Commentario diximus, Opus suum conscripsisse videatur,* modernum *Martyrii* S. Fidis *scriptorem merito sese vocavit.*

h Sophisma *hic pro rhetorica et elegantiori dictione,* stema *vero pro* schemate, fulcitus *autem, antiquatum participium, pro* fultus *adhiberi videntur. Sic apud S. Augustinum lib.* 2 *de Doctrina Christiana sermo, non captiosus, sed tamen abundantius,*

A *abundantius, quam gravitatem decet, ornamenta consectans,* sophisticus *dicitur. Videam quoque apud Cangium in Lexico* stema *pro* schemate. *Itaque, si bene anonymum nostrum capio, indicat, se elegantis dictionis exemplar, quod imitaretur, ante oculos non habuisse, cum Translationis historiam conscripturus erat.*

i *Videntur hic voces quædam deesse, quæ sensum compleant; vel fortassis pro* ne *legendum est* nec, *ut sensus ejus sit,* et nec ob eloquentiæ imperitiam tardius ad hoc Opus accedo, sed pro viribus scribere aggredior etc.

k Trigeri immani, *id est,* triremi magna. *Sic Ariulfus de Miraculis S. Richardi cap.* 3: Fuit quædam trigeris magna et fortis, quæ plena hominibus armatis cursu veloci tendebat properare in Hierusalem.

l Sagitta, *inquit Cangius in Lexico,* navigii species... sic dicta, quod velox sit. *Adhibetur in* charta Guillelmi II, regis Siciliæ, in Bullario Casinensi tom. 2, pag. 191: « Concedimus etiam prætaxato monasterio liberam potestatem semper habendi quinque sagittas in portu Panormi et mari, eidem civitati adjacenti. » *Plura vide de hoc navigii genere apud laudatum Cangium.*

B

m Celeumata *pro* celeusmata, *quæ vox Græca est, significans cantum nautarum, quem in prosperis præsertim concinebant, de quo vide Cangium in Lexico.*

n Lembulus *est scapha exigua, quæ conto seu longa pertica protrudi, vel remis agi solet.*

o *Quid sibi velit allegorico hoc sermone anonymus, mox verbis propriis exponit, dum ait, sermonis sublimioris elegantiam in hac sua lucubratione a lectore quærendam non esse; quod verissime ab eo dictum fuisse, nemo non judicabit.*

CAPUT I.

S. Fidis Sociorumque martyrium, sepultura, ac dein corporum inventio et elevatio: patrata Aginni a S. Fide miracula: Conchensis cœnobii situs: Arinisdi, Conchensis monachi, artes ad auferendum S. Fidis corpus.

C

Cum S. Fidis Sociorumque martyrum corpora

Tempore igitur Diocletiani et Maximiani *a* Romulei regni sceptra regentium tanta rabies tyrannidis eorum in Christianos furuit, ut per omnes terminos imperii illorum, scilicet a mari Orientali usque ad Occidentale, a Daciano *b* sceleratissimo, ab edictu ipsorum directo, per singulas civitates persecutio fidelium crudeliter exerceretur. Accidit ergo ea tempestate, ut idem prophanus præses ad Occiduas oras transiens, Agennum urbem ingrederetur; dumque ferox Christicolarum quæstio facta fieret *, generosissima virgo genere, sed generosior sanctitate, Dei ancilla, Fides, ejusdem loci incola, pollutis scelestissimi tortoris manibus primum allata est; quam cum ad simulacra compellere non prævaleret, post cratem ignitam prunarumque ambustionem cum Caprasio, Primo atque Feliciano *c* cæterisque compluribus spiculatoris gladio martyrium feliciter consummavit.

* l. fuisset

A Anonymo.

Aginni sepulta, ac dein inventa elevataque fuissent,

5 De eorum vero Martyrum corporibus, parvulus adhuc mitis Christi grex, sollicitus, clam præ metu diræ gentilitatis sacrosanctum [corpus] colligens cum diligentissima cura, non condecenti in loco sepulturæ tradidit *d*. Post multa autem annorum curricula omni gentilium furore remoto, quidam vir sanctus, cui nomen Dulcidius *e*, ad pontificatus dignitatem provectus, omnibus posthabitis, ecclesiam foris murum *f* ejusdem urbis ad Septentrionale clima in suburbio construxit, eandemque sub sacræ Virginis veneratione cælesti Sponso consecravit. Sanctorum quoque corpora cælitus per visionem somni admonitus ab inculto et minus religioso loco cum summo condigni honoris officio ad locum, Domino dicatum, transferre non distulit, ipsaque ab invicem sejunxit, beatissimam namque virginem Fidem, quæ cæteros in palma victoriæ præcellit, in basilicam eamdem cum maxima honorificentia mausoleo precioso, marmore exciso, commendavit, in quo, ut gestæ rei usque hodie prodit veritas, litterarum anaglypha * titulus passionis ejus sub fastigio brevitatis inscriptus est; sanctum vero Caprasium intra muros urbis ad ecclesiam ibidem fundatam detulit, eumque consimili honore in sarcophago, item marmoreo, diligentissime deposuit *g*.

E

* supple et vel forte leg. anaglypho opere

et ad S. Fidis mausoleum miracula multa patrarentur,

6 Cœperat enim prælibata Christi sponsa et martyr Fides tantis miraculorum signis præfulgere, ut cæcos illuminaret, surdis auditum redderet, energumenos curaret, et omnia infirmitatum genera a variis languidis depelleret. Tanta vero claritate eadem regina virtutis Fides a Domino coronata, illico fama ejus non tantummodo per finitimas civitates et regiones intonuit, sed etiam per quadrilateras mundi plagas ipsa filia cæli et virgo sacratissima Fides ab omni gente longe lateque famosissima atque gloriosissima, per virtutum insignia prædicabatur *h*. Post aliquantulum ergo temporis devotus populorum concursus ad tumulum illius frequenter confluebat, plurimaque diverse ægrotantium multitudo circumquaque deferebatur, per quos ipsa maxima Martyr mirabiliter a Deo clarificata *, omnes, sanitate recepta, læti et incolumes magnalia Dei Virginisque annunciantes, inde regressi sunt.

F

* supple fuit, et

Conchensis cœnobii, cujus situs et exordia referuntur,

7 Sita est ergo supradicta urbs in Gallia Inferiori, quam præterluit fluvius, videlicet Garonna *i*, sed in trina Galliæ divisione hæc quidem tertia ad differentiam duarum, Gallia Comata et Inferior cognomine vocitatur *k*. Est item ejusdem Galliæ provinciæ monasterium quoddam, quod dicitur Conchas *l*, in quibusdam convallibus statutum, undique præruptis montibus circumclusum ad Meridianum polum nemorositate opacum, duorum stadiorum spatio in longitudine extensum, quod in ambitu qualitatis loci ad instar Conchæ videtur formatum, indeque vocabuli originem traxisse cognoscitur. Denique id ipsum quondam ab exercitu Sarracenorum, quando hostilibus armis ad omnem pene Europam devastandam egressi sunt, funditus destructum et *m*, ita ut regalia chirographa, ad diœcesim ipsius se habentia, dispersa perirent. Evolutis quoque post aliquantulis annis, Carolo summo imperatore jubente, a Ludovico, filio ejus, qui sub ipso patre, adhuc vivente, coronatus et in regnum sublimatus est, cum privilegiis, præcepto illius iterum rescriptis, ab imo fundamento

A. ANONYMO. n fundamento honorifice restauratum est *n*; habetur siquidem usque nunc in eodem cœnobio venerabilis monachorum congregatio, cujus antecessores arduæ religiositatis more tenebantur, qui in successoribus, ut adhuc patet cernentibus quotidie, bonarum virtutum augmentis studiose dilatatur.

asceta, ut reliquias S. Fidis nanciscantur, Arinisdum,

8 Hi tanti honoris viri, dum sæpius de supra taxatæ Virginis prodigiis ad invicem sermones conferrent, dextra interim suggestione excitati, ex improviso causa consilii apud eos extitit, quonam modo eventus rei examinaretur, ut sanctissimæ Martyris corpus in salutem patriæ et in redemptionem multorum ad se transferretur *o*. Accersito igitur quodam monacho, nomine Arinisdo *p*, qui in parrochia ejusdem monasterii pro patrum communi utilitate ad cujusdam ecclesiæ curam agendam constitutus fuerat, qui in concilio providus, in prudentia strenuus et in omni morum habitudine erat præclarus; cum quo vero totius commoditatis viro omnem propositæ rei seriem disponentes, atque, prout necessitas exigebat, quomodo, si fors concederet, aperte perficeretur, artificantes, cum itineris duce post peractum consilium Agennum
B dixerunt.

mittunt Aginnum, ubi callidus ille vir,

9 Cum utique talis secreti legatus illo pervenisset, mentemque in diversa versaret, ut res postulaverat, cuncta secum solerter perspexerat, sub peregrinique habitu ibidem degens, ut proselitum decuit, se suaque cuncta caute habuit, quantum ad rem pertinuit, modeste se occultare studuit, perpetuam stationem permanendi sub specie simplicitatis finxit, bonæque conversationis studium veraciter omnibus præbuit. Qui vero, dum talis exempli forma fulsisset, amabillimus extemplo subinde inquilinis pro visibili corporis castimonia extitit, eisque notus fieri et moribus et patria incepit. A clericis vero non solum in amicitiam, sed etiam in consortium receptus est. Cum rursus inter eos solito more omnigena virtute claruisset, callentisque ingenii exercitio floruisset, divinæ legis amator haud iners extitit, ubique proficuus fuit, patientia et humilitate omnes antecellebat, et per omnia omnibus obedivit. Hæc morum laudabilis concordia cum cunctis pleniter complacuisset, post aliquos dies ad custoditorium ejusdem monasterii *q* officium assensu omnium non immerito promotus
C est.

ecclesiæ S. Fidis custos constitutus.

10 Porro cum hoc ecclesiasticum negotium rite ordinabiliterque tractaret, curamque illius decenter gereret, magis magisque in bonis operibus tam ipse faciendo, quam alios docendo procederet, tamen eo minus arcanum, cujus causa aderat, ullis prosperis adversisve interceptum, a pectoris suis antro non dilapsit*; sed quia in brevi temporum intervallo ad hoc desiderabile thesaurum *r* acquirendum facultas oportune accedendi pro metu adversæ fortunæ non data est, effectum voti suspendit, manens inter fratres locum opportunitatis expectando sub diuturno quoque tempore.

* non dilabi sivit

integrum ejusdem Martyris corpus furto aufert.

11 Interea dum anxia mens persæpe laboraret, curaque intima cordis ureret, quo ordine ad tam arduum opus perpetrandum aditum arriperet, quadam die orbitam annuam magnæ festivitatis Apparitionis Dominicæ *s*, sole revehente, post divina Missarum peracta solemnia cum omnes ad communem refectionem sumendam solemniter convenirent; ipse pro occasione custodiendæ ecclesiæ, ne forte, ut fieri solet, in D tanta lætitia diei festi aliquid sinistri accideret, licentiam ad quæque monastica juris ministeria providenda obnixe ab omnibus postulaverat, qui hoc suo arbitrio uno ore unanimes concesserant, et prudenter in hoc agere dijudicaverant. His vero in festiva mensa epulando diu commorantibus, ille autem non in se, sed in Domino confisus, Poliandrum *t* sacræ Virginis adire non hæsitavit. Sed quia lapis coopertorius præ sigillis ferreis, quibus ad subteriorem firmiter se tenuit, immobilis mansit, et erigi ab eo integer nequiverat, ex parte pedum collisus est, tumuloque partim aperto sacratissimum corpus diligentissime collegit, indeque illud venerabillime sublevans, sacculo mundissimo, ovans Deumque magnificans, intulit.

ANNOTATA.

a *Vide dicta in Commentario de epocha ejus martyrii num.* 24.

b *Dacianum non tantum in Hispaniis Galliisque, sed etiam in Oriente sæviisse in Christianos, nec Acta martyrii antiqua, quæ supra edidimus, nec alii vetusti scriptores tradunt.*

c *Caprasium, Primum et Felicianum probabilius non eodem die cum* S. Fide *passos fuisse, in Commentario num.* 21 *et* 22 *docuimus, quos proin adisis.* E

d *Ita etiam testatur anonymus, S. Dulcidio coævus, cujus verba dedimus in Commentario num.* 31.

e *Vide Annotata ad Translationem, metrice conscriptam, lit.* c.

f *Consule Commentarium num.* 33 *et seq.*

g *Vide dicta in Commentario loco mox citato.*

h *Adi Annotata ad Translationem metrice conscriptam lit.* f.

i *Garumna est Galliæ fluvius, de quo et infra. De situ Aginni vide Annotata pag.* 289 *lit.* d.

k *Galliam olim in partes eres divisam fuisse, scribit etiam C. Julius Cæsar Commentariorum de Bello Gallico lib.* I, *ita inquiens :* Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. *Et post nonnulla subdit :* Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenæos montes, et eam partem Oceani, quæ ad Hispaniam pertinet, spectat inter Occasum solis et Septentriones. *Verum fallitur anonymus noster, dum Aquitanicam ad differentiam duarum* Galliam Comatam *tunc dictam fuisse innuit; id enim nomen toti Galliæ, quæ Romanis transalpina erat, commune fuit, uti apud Bouquetum tom.* I *variis locis videre est. Porro Aquitaniam tempore Julii Cæsaris* Inferiorem *Galliam vocatam fuisse, nuspiam invenio.* F

l *Conchense monasterium situm quidem est in Aquitania, at in ea, quæ* Prima *vocatur; Aginnum vero, ut ante dictum fuit, situm est in Aquitania* Secunda. *Ceterum Conchensem locum in quibusdam convallibus situm esse, anonymus tradit : cum tamen mappa geographica provinciæ ecclesiasticæ Albiensis tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ Conchense cœnobium colli impositum exhibet. Fortassis uterque auctor ita conciliandus est, ut, habita altiorum montium, quibus Conchæ cinguntur,*

A *cinguntur, ratione, in convallibus sitæ, seu, ut Hermoldus Nigellus scribit,* valle sedere magna *dicantur, cum tamen cœnobium in loci editi declivitate exstructum sit, cujus radices rivulus Dordunus subluit, et eo forte sensu alter anonymus utitur voce* suspendio, *quo et nunc adhibetur vox Gallica* pente.

m *Vide Annotata pag.* 293 *lit.* o.

n *Vide rursus Annotata pag.* 293 *lit.* o *et lit.* q.

o *Nihil hic de admonitione Conchensibus in somnis facta, de qua alter anonymus num.* 4.

p *Consule rursus Annotata pag.* 293 *lit.* s.

q *Universim ecclesiæ* Monasteria *olim dictæ, eæque præsertim, quarum presbyteri communi utebantur domicilio, uti a clericis hujus ecclesiæ fiebat.*

r Thesaurum neutro genere usurpant *etiam* Alcuinus Epist. 49 et Poëmate 105, Folcardus lib. I Miracul. S. Bertini cap. 8, et alii scriptores ævi medii, *inquit Cangius in Lexico.*

s *Vide Annotata pag.* 293 *lit.* t.

t Polyandrum *seu* Polyandrium, *Latine* cœmeterium *seu* tumulum mortuorum *sonat. At* interdum et sæpius apud ævi inferioris scriptores *(uti hoc loco)* sumitur pro monumento aut sepulcro B unius hominis; *ita Cangius in Lexico, apud quem plura vide.*

CAPUT II.

Aginnenses fugientem cum corpore sanctæ Fidis Arinisdum frustra insequuntur : factum Figiaci miraculum : corpus ad Conchense monasterium perfertur : magnus ad illud concursus : tentata frustra totius corporis translatio : S. Fidis elogium.

Arinisdum cum corpore, S. Fidis fugientem

Posthæc scilicet nulli quieti deditus, noctis silentium præstolans, advocatoque itineris socio, recidivo tramite ad patriam læto animo cum munere deifico veloci cursu tetenderunt. Crastino autem die illucescente, dum custos requisitus ab- C fuisset, et monumentum visitatum, vacuum corpore foret, et tam pretioso thesauro careret, facto etiam tumultu permaximo in plebe, omnes obstupefacti concurrentes, casumque rei in alterutrum sciscitantes, quem raptim, ut in ardua re fieri solet, fama vulgo dilatavit, et cuncto populo regionis illius notum fecit. Ad sepulchrum ergo Virginis universa civitas conveniens sacrasque reliquias non reperiens, immoderato dolore cordis omnis ætas intrinsecus tacta, ita ut nulla solamina tantæ mœstitiæ in animis eorum sederent; sed quamvis tanto mœrore sui infortunii coacti, tamen non immemores faciundæ rei, quosdam ex equestri ordine commilitones ad iter præparaverunt, qui terga fugientium, illud secretum sacrosanctum ferentium, celeri properatione insequerentur.

13 Multis enim opprobriis omnis ejusdem loci clerus hanc culpam sibimet non minus improperabat, quam a cætero populo illis insultabatur, quod alienigenam, ex longinquo terrarum intervallo supervenientem, sibi præfecerint, et tot indigenis, ad hoc ministerium aptis, posthabitis, eum præferrent. Post infinitas autem verborum ambâges, et plurimas lamentationes inito consilio, unanimiter conspiravere, ut, si sors fugitivos reduces daret, aut patibulo suspenderent, aut oculorum lumine extinguerentur. Missis itaque exploratoribus validis per viam, quæ ducit ab Agenno in partes Conchacenses, Dei clementia pro defensione servorum suorum, ne totale exitium incurrerent, volente, relicta ab ipsis insequentibus recta itineris linea, fluminеque Garonnæ naviter quoque transmisso, ad fines Wasconiæ *a* regionis festinanter transiere. Hi equidem nutu Dei tam immensa cordis ignorantia dediti fuere, ut, sicuti feroci animo in aufugientes appropiando irruere æstimavere, ita ab eis retrogrado tramite recedendo sese elongavere.

A. Anonymo. Aginnenses equites insequuntur, at contraria via ; *a*

14 Postquam autem in se reversi, illusosque se a transitu sinistro et in vanum laborasse noverunt, nimia mœstitia perturbati Agennum repedavere, et qualiter eis in via acciderit, per ordinem recitaverunt; habitatores namque urbis, rursus super hoc casu commoti, iterato itinere post fuga lapsos indagantes direxerunt, si forte con- E citato sonipede moram, quam prius fecerant, complere ullo conamine prævalerent. Qui sane, dum improba agilitate itinera agerent, quadam illucescente die contulit utrosque incpia * fortuna in loco, Albenca *b* proprio vocabulo nuncupato. Ibidem sacri corporis vectorem, cum socio sub frondoso residentem arboris tegmine causa respirationis, reperere. Ipsi enimvero, quamvis infixa oculorum acie eum intuerentur, ita tamen mira Dei fortitudo affuit *c*, quem non modo compatriotam, quin etiam civem atque clientulum indies domi conspexerant, et cui dietim consermocinaverant, quasi videntibus oculis excœcati, neque statura eum inspiciendo, neque vocis proprietatem audiendo agnoverunt.

ac dein alii cum assecuti non agnoscunt, * *an inopinata?* *b* *c*

15 Is ergo, dum tanquam extraneus attentius rogitaretur, si talis formæ homo, uti sibi notificaverant, ei visus fuisset, se prorsus nusquam talem aliquem vidisse, verbis mendosis fidem eis fecerat. De hac nempe interrogatione idem vir Dei nimio timore perterritus oppido se fessum, supra id, quod fuit, fingens, fatigata membra veluti pro quiete, ob hoc, ne dignosceretur, hu- F mo prostravit, et vultum ad terram convertit, ac, consodali relicto, solitarius per Caturcenses *d* fines cum sacris reliquiis iter carpsit. Perfugæ* autem Caturcum urbem intrantes, unius diei sub spatio ibi manserunt, omnibus modis hujus rei vestigia perspicaci industria investigantes, si fortuito aliqua indagatio illis occurreret, quæ notitiam desideratæ rei inferret, quatenus quam viam insisterent, vel quo perquirendo tenderent, non ignorarent. Postremo igitur scrutando, se frustra elaborare sentientes, quid agendum in hac re ambigua foret, solliciti conjicientes, tandem super omnia Agennum recidivare proficuosius intra se dicentes elegerunt. Revertamur ergo, forsitan, ut creditur, licitum sibi pro Virginis meritis abire non est, quæ nobis abstuli et * aliorsum transferri non patitur. Eo videlicet pacto remeantes, et cum aliter, quam sperarent, propositum eorum proveniret, saltem in omni exquisitione et spe sua frustrati domum

qui proin, re infecta, Aginnum reverti coguntur. *d* * *i. e. persecutores* * *l. quam nobis abstulit, et quæ*

A. ANONYMO.

domum pervenerunt.

dum interim Arinisdus, iter suum prosequens,

16 Optimates quoque Aginnenses, cum rumor tam inauditus, ab advenientibus missis relatus, suis intonaret auribus, quod sanctæ Martyris corpus ulterius non recuperarent, post hanc molestissimam jacturam sibimet nil utilius censuere, quam calamitatis suæ casum silentio tegere, ne sui infamia dedecoris proprii in populo dilvugaretur et culpa ipsius infortunii eorum imperitiæ atque ignaviæ reputaretur. Cumque idem felix hoc, si dici fas sacrilegium est, celari diu non posset, paulo post proditum est et ubique per latitudinem terrarum propalatum. Fidelis autem supra taxatus vir præ formidine persequentium fugam anxius acceleravit, quominus * cruentas æmulorum manus, Dei miserationis clipeo protectus, evadere sibi licuisset.

* forte quatenus

Figiacum venit, ubi cæcus aliquis divinitus illuminatur:

17 Obtigit siquidem, cum vicum quemdam, Figiacum *e* vocatum, assidua festinatione immaniter agitatus, idem pertransiret, cæcus quidam, cui jam pridem divinitus in somnis revelatum fuerat, quod in ejusdem sanctæ Virginis transmigratione illuminaretur, adventus item corporis illius, ut a Deo præsagium hoc percepit, gnarus, audacter id ipsum, lucem diei postulando, petiit, et ut velamen, quo obsitum fuit, tetigit, repente oculorum lumen recepit. Sed non in hoc vero eadem maxima Virgo tantum, quin etiam in aliis pluribus mirandisque signis in transitu a Domino sublimata est, quæ propter stili prolixitatem devitamus, et, ut ita dicam, plura per eam fierent, ni terrore portitor nocivo circumcinctus, quo adversantium manus delituisset, sedula fuga ab omni loco præceps abiret.

e

B

inde Conchas versus Arinisdus cum sacro corpore tendens,

18 Is autem, qui sanus effectus est, ab ipso sacrarum reliquiarum portitore, qui tanti thesauri damnum cum sui corporis pœna se incassum incurrere metuit, præcipue rogatus est, ne subito eum prodere vellet, et qualiter erga ipsum peractæ rei veritas sese haberet, nequaquam diffamaret, quoadusque ad propria pertenderet, ne forte alicujus injuriæ offendiculum a quoquam opponeret *. Sed et hic, qui visus donum accepit, præ gaudio Deum Virginemque laudans ac magnificans, facilis se flagitantis precibus annuit. Hoc namque colloquio finito, servus Christi, quam celerrime potis fuit, ad jam suprememoratum locum, scilicet Conchas, iter intentus omni nisu peregit, qui haud longo terrarum intervallo, sed quasi duodenis usualibus miliariis *f* ab eodem vico avulsus est.

* opponeretur

C

f

solemni ritu summaque cum lætitia a monachis recipitur,

19 Omnis autem monachorum Conchacensium chorus, cum idem sacramenti allator vicinitati eorum appropinquaret, audita videlicet adventatione ipsius, procul in occursum ejus spatiabantur, ex congrua processione sanctissimæ Martyri cum cætera fidelium turba obviantes, * cruce, thuribulis, aromatum odore redolentibus, cæterisque divinis obsequiis Virgo beata honore digno, corde jocundissimo, menteque benigna ab omnibus suscepta est. Post ea quoque præconiorum munia rite religioseque peracta, cum hymnis lætaniarumque canticis rediverunt, et beatissimæ Christi Martyris corpus cum summa honorificentia et gloria in templum, sub titulo sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi specialiter delicatum, intulere, et cum maxima cautela in loco decentissimo sub diligentissima custodia XIX Kal. Februariarum die venerabiliter statuerunt; eodem quippe tempore Carolo Minore, Francorum rege, imperante, quem suæ ditionis principes inique adversus eum conjurantes, a solio regio dejecerunt, et Ottoni *, Aquitanorum duci, coronam regni imposuerunt, et illum pro eo regnare elegerunt *g*.

* supple et cum

D

* lege Odoni

g

ac mox frequentes populorum ad sacrum corpus concursus fiunt:

20 Supradictum vero Translationis diem devotissima Christi plebs pro Virginis veneratione æternaliter sibi celeberrimum et in omni veræ fidei lætitia præcipuum elegit, quem annua observantia universalis terræ illius Christianitas ex tunc, et modo, et in futurum in Dei laudibus, totoque spirituali tripudio, omnigenis deifici cultus ornamentis ornant, atque festivum recolunt *h*. Ab illo ergo die usque hodie quamplurima populorum multitudo ad limina præfati templi pro sanctæ Christi Martyris reliquiis visitandis creberrime undique conveniunt *i*, ita ut difficulter, nisi propriis obtutibus pateat, alicui credibile memoratum * est, qualiter obstipantibus phalangibus adveniunt et redeunt, qu..s nec interdum apte quantitas monasterii, quamvis nimiæ magnitudinis in structura sit, capere sufficit, ibidemque lucubrantias nocturnas ex more cum luminariis exercentes post orationum divinorumque mysteriorum expletiones cum gaudio ad propria remeant.

h

i

* an memoratu ?

E

hinc in exstructam novam basilicam illud transferre

21 Cum enim pium et mite monachorum ovile tam populosum turbarum frequentium accessum præ servitutis Christi instantia sanctique patris Benedicti traditione sufferre non oporteret, ipsique pro gravi molestia et inquietatione popularium crebrum favorem ducerent, in diebus quoque Stephani *k*, Alvernensium venerabilis præsulis, qui et unus ex solertissimis, ipso consulente, atque summopere instigante, maximæ pulchritudinis basilica ipso monasterio adjugata *l*, a fundamento post paululum temporis constructa est, in qua sacræ Virginis corpus tumulationi commendaretur, quo facilior aditus cunctis illuc confluentibus illudque visentibus assidue pateret. Oratorii igitur ædificio plenaria machinatione architecti consummato, atque legitima benedictione archimandritæ consecrato, primatibus equidem sapientibusque terræ illius in unum convenientibus, simpliciores digrioresque elegerunt, qui idonei forent ad sanctam Christi Martyrem a loco submovendam, ad ecclesiamque noviter ædificatam cum summa humilitate deferendam.

k

l

F

Conchenses Monachi parant, sed irrito conatu :

22 His quoque sublimis meriti viris sollicito animo ad almificum corpus accedentibus, atque omni conamine religionis illud sublevare incipientibus, supremi opificis Christi mirificatione assistente, tanto pondere fixum permansit, ut ad montis cujusdam modum immobile persisteret. Illi profecto, non sat condigne hoc sacramentum attigisse reverentes, in jejuniorum orationumque afflictione constituti, iterumque aggredientes, nec ita operis incœptio ad votum provenit. Adulterinum vero adhuc culpæ fragilitatis eorum, ne ad effectum perduxissent, reputantes, diuturnæ rursus parcimoniæ macerationi dediti, tertioque probantes, sed minime labor in actu peragendæ rei proficiebat. Ne autem tot famosi atque ardui nominis hujusce monasterii viri, insulsi, sive eorum scientia inepta a quoquam deputaretur, vel neu casu super hac protervia, si tertium aditum transcenderent, ex qualibet parte plecterentur, sacrificium *m* idem ad prælibatum locum deportare ulterius tentare sese penitus defierunt.

m

23 Deinceps videlicet incœptum suum illicitum et a Dei nutu vetitum sibi cognoscentes

quapropter corpori superstruunt thecam magnificam, miraculis postea claram.

tes juxta prædicti sancti ac summi Salvatoris Jesu Christi altaris latus posterius ex omni rutilantis auri gemmarumque coruscantium pompa mirificæ machinæ thecam fabricari conati sunt, sub qua dignissima Virgo obsigillata feliciter in Christo quiescit, ibidemque haud dubio ab innumerabili populo frequentatur. Quæ equidem adeo multipliciter hoc in loco a Domino per meritorum insignia mirificatur, ut salutaris illius opera in cunctis languidis, diversisque malis afflictis ostendatur, taliterque cælitus glorificata, quotidie de virtute scandit in virtutem; hujus namque prudentissimæ Virginis egregia gesta atque prodigia, eo quod multimoda, summotenusque perstringi nequeunt, non hic asserenda assumimus, quin potius idcirco, quod scripta sunt, omnino prætermittimus. Sed si quispiam avidus voluminum scrutator est, qui horum notamina adipisci degliscat, Codicem Miraculorum *n* ejus perlegat.

n Elogia

** suppl. prodigia vel simile quid*

24 Quæ lingua, o lector amande, quod pondus elegantiæ sufficit sat condigne promere Martyris Christi tam inclitæ *? quisve efficax philosophus mille modis carminum expediet ad integrum laudes ejus meritorum? Cedat nempe Achademicum *o* suæ virtuti potens studium; nam omnis ars sophistica *p* non prævalet exprimere culmen ejus gloriæ. O per omnia Virgo beata, paradisi incola, Angelorum socia, quæ in carne posita, pectore anhelanti Christum sitisti, cui militaliter pugnando bellicoseque triumphando, hostem devicisti, trophæumque nobile super astra revexisti, et quem sitiens desiderasti, eundem sponsum accepisti. O felix hujus margaritæ meritum, et o magnum atque inæstimabile jam dictum miraculum! Cujus anima Dei Filium amplecti meruit in cælis, hujus reliquiæ aliunde advectæ, domum, suo nomini specialiter adsignatam, possidere cupiebant in terris, ut misticum hoc non vacaret; quia sicut sponsa in aula siderea Sponso cælesti juncta est in excelsis, ita in ejus habitaculo sibi copularetur in imis, quo dilecta dilectum nusquam desereret, neque ullus locus dilectionis eorum vacuus constaret.

B

varia

25 Salve, inclita filia Syon, Fides o alma, Hierusalem supernæ alumna, inter choreas coruscans Virginum, ceu rosa et lilium. O dies veneranda, dies colenda, dies prædicanda, quæ talem florem in hujus mundi protulit lucem. O nimium felix tellus Conchacensis, talis gemmæ adornata pignore, talisque lucernæ, quæ resplendes fulmine, gaude et plaude, compta tali lumine, quod fulget super æthera, ceu sol inter sydera. O decus sublime polorum, corona Martyrum, lampas Virginum, facie renitens formosa, ut stella lucidissima, de thalamo Regis procedens decora, ut admodum rutilans aurora, lætare puella generosissima, pulchritudo enim tua meruit Amatorem Christum, verum Solem, cujus splendor et speciositas cæli superat fulgorem, omnemque æstuantis diei serenitatem. Ipsi quoque Ingenito, Filioque ejus Unigenito cum Pneumate Paraclyto honor doxaque *q* compar per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

C

de S. Fide.

** l. et hymnus*

26 Omnium Alpha *r* Deus, quæ sunt, tibi doxaque limbus *,
Orbis qui globulum finxisti, qui vel abyssum,
Pulcher cunctigenis nam cerneris in creaturis,
Haud secus in Sanctis mirus fulges et enormis;
Pro te virgo Fides sæcli contempsit opima,
Flagris, ense, crate, victrix spreto Daciano,
Nobile vexillum revehens super æthra triumphi.
Urbs Agenna rosa unda profusa cruoris,
Primo fovens corpus, sod post gemuit sibi demptum;
Nunc fruitur membris humus his Conchas quoque sacris,
Luciferi et talis radiis micat inclita tellus.
Et jubilat Christo, geminis ter laudibus, Agno,
Qui decus hoc summum meritis concessit eorum.

A ANONYMO.

27 Chere *s* stella, Fides, Superum tu maxima cives *,
O spes, pompa, salus, virtus, flos, gloria, luxque
Astrifera, quæ cum Domino regnaris * in aula,
Erige tu mundum precibus, sua noxa caducum *t*....
Quocirca, pia Virgo Dei, succurre pusillo,
Plasmate mortalis sexus is est, quia pulvis,
Pondere neu carnis Christi superetur imago.
Spiritus ætherea redeat sed victor ad astra,
Pax ubi, perpetua lux et sine tempore vera,
Sceptriger Altitronus regit et qua cælica regna,
Hæc pie nos facias, Rex regum, scandere celsa,
Quo tibi magnifica modulemus laude per ævum;
Hoc Pater, hoc Genitus, hoc Spiritus annuat almus *u*.

s at inepte vel concinnata vel descripta.

** an civis ?*

** an dominaris ?*

E

ANNOTATA.

a *Vide, quæ supra diximus in Annotatis pag.* 293, *lit.* x.

b *Adi rursus Annotata ibidem.*

c *Prodigio adscribere videtur anonymus, quod Aginnenses non agnoverint Arinisdum; at facile fieri potuit, ut personam mentitus sit callidus ille et versipellis homo, et mox se oppido defessum fingens, faciem in terram converterit, ut vix uno momento Aginnenses vultum ejus considerare quiverint.*

F

d *Consule Annotata pag.* 293 *lit.* z *et* aa.

e *Vide, quæ de Figiaco diximus in Annotatis pag.* 293 *litt.* aa.

f *Minorem utriusque loci distantiam exhibet mappa geographica tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ. Verum anonymus noster minores dumtaxat leucas Gallicas designat, vel, computatis viarum anfractibus, loci utriusque distantiam metitur.*

g *Vide, quæ de epocha translationis in Commentario a num.* 40 *disputata a nobis sunt.*

h *Vide in Commentario Bullam Pontificiam Paschalis II a num.* 66.

i *Adi dicta in Commentario num.* 53.

k *Consulesis, quæ de Stephano II diximus in Commentario a num.* 53.

l *Legendum puto* adjuxtata, *quæ vox medio ævo pro* juxta *posita adhibita fuit. Porro vide rursus dicta in Commentario num.* 53 *et* 55.

m Sacrificium *hic, uti et alibi* sacramentum, *pro re sacra seu sacro* S. Fidis *corpore sumuntur. Ceterum de frustra tentata hac integri corporis ejus*

A. ANONYMO. *ejus translatione adi Commentarium a num.* 54.

n *Consule, quæ de hoc, uti videtur, Miraculorum condice disputavimus in Commentario a num.* 88.

o *Per* Academicum *studium intelligit artem recte copioseque disserendi. Forte anonymus noverat illud Ciceronis :* Ego autem fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex Rhetorum officinis, sed ex ACADEMIÆ spatiis exstitisse.

p *Vide Annotata pag.* 294 *lit.* h.

q *Id est,* et Spiritui Sancto honor et gloria.

r Alpha, *id est,* principium *juxta illud Apocalypseos cap.* 1, ℣. 8 : Ego sum Alpha et Omega, principium et finis.

s Chere *a voce Græca* χαῖρε *pro* salva, ave, *adhibet anonymus.*

t *Quinque versus, qui in apographo nostro subsequuntur, vel anonymi inscitia adeo male tornati et implexi, vel descriptoris vitio adeo luxati ac deformati sunt, ut nulla ratione ad metri syntaxeosque leges reduci a me quiverint. Quapropter eos hic omittendos censui, et vel ideo præsertim, quod nihil notatu dignum indicare videantur.*

B u *In fine apographi nostri ponitur oratio, quæ, uti arbitror, eadem est, quam Tillemontius tom.* 4 *Monum. Eccles. pag.* 753 *Nota* 1 *satis pulchram vocat. Integram hic subdere visum est, quod non parum ad posthumam* S. Fidis *gloriam faciat, et miraculis jam nunc edendis fidem etiam conciliet. His verbis concepta est :* Sancta et benedicta Fides, virgo preciosa et martyr gloriosa, honor cæli, decus paradisi, cælestis Hierusalem margarita, Christi sponsa, dulcis ac dilecta Dei amica, quæ, postpositis sæcularium voluptatum illecebris, Christum tantum concupisti, sitisti, desiderasti, nec unquam desiisti, donec per martyrii gratiam ipsum invenisti, nunc habes, nunc tenes, nunc vides, quem desiderasti, visoque sine fastidio satiaris. In illo delectaris, illum amplexaris, sub umbra illius, quem desiderasti, sedes, et fructus ejus dulcis gutturi tuo. Illi vox tua dulcis et facies tua decora. Ipse tibi imperat ut ancillæ, sublimat ut reginam, fovet ut filiam, coronat ut amicam, valida ut mors, vestra fuit dilectio. Et quomodo majorem hac dilectionem haberetis, quam ut pro invicem animas poneretis; et ideo indissolubili modo nexa, totiusque felicitatis plena vestra est caritas, C spirans odorem æternæ vitæ. Oramus ergo te, inclita et cælestis femina Fides, quam post incomparabilem et deificam Dei Genitricem Mariam pene omnibus sanctis Virginibus miraculorum præferunt insignia, ut nobis peccatoribus in præsenti vita subvenias, atque apud piissimum Redemptorem tuum, cui in hac vita placere studuisti, et in quem nunc et semper inter angelos cernere cupis, peccatorum nostrorum veniam impetres, et in supremo judicii die venturi Judicis iram tuis sanctis precibus in maximam lenitatem ac bonitatem contra nos miseros convertas. Quatenus ab æternis gehennæ incendiis liberati, et Beatorum consortio conjuncti tecum fæliciter æternare mereamur in cælis. Amen.

MIRACULA,

auctore Bernardo, Andegavensis scholæ magistro, conscripta *a*. a

Ex antiquo Ms. reginæ Sueciæ, signato 744, *partim collato cum editione Labbeana tom.* 2 *Novæ Bibliothecæ Mss. a pag.* 531.

PROLOGUS AUCTORIS *b* b

Collatus cum editione Mabilloniana tom. 4 *Annalium Benedictinorum pag.* 703. E

Sanctissimo atque hominum doctissimo Fulberto *c*, Carnotano episcopo, Bernardus, scholasticorum minimus, summæ beatitudinis donum. Cum dudum Carnoti vestra sincera conversatione fruerer, accidebat crebrius, ut vel scribendi causa vel orandi S. Fidis martyris, quæ extra muros ejusdem urbis sita est, ecclesiolam adirem *d*. Qua de re memini, nos aliquando inter confabulationis colloquia incidisse in mentionem S. Fidis miraculorumque ejus, quæ in loco Conchacensis * cœnobii, ubi sacrosanctum corpus illius veneranter excolitur *e*, omnipotentis Christi munere * fiunt assidue. Quæ quia partim vulgarium fama celebrari videbantur, partimque * inaudita habebantur, haud aliliter, quam inanis fabulæ commenta a fide rejiciebantur. Et tamen * cum, quod verum erat, per voluntatem Dei silere * non poterat, verique opinio pene per universam Europam jam discurreret, paulatim subiit mihi in corde tacita et oblivionis impatiens cogitatio, uti ipsum sanctæ Martyris habitaculum eadem * studio discendi adirem. Postremo adeo res rediit huc, ut voti inde facti tempus diemque, ne daretur oblivioni, in manuali codicello notaverim *f*. F

Quæ fuerit sibi data occasio scribendi miracula S. Fidis, c

d

* Mabil. Conchatensis

e

* Mabil. omnipotentia Christi

* Mabil. partim quia

* Mabil. Et tum

* an sileri ?

* Mabil. eodem

f

2 Interea causa extitit, qua ad urbem Andegavum * ab ipsius urbis episcopo *g* exoratus transmigrarem, ubi fere per triennium per inanes nugas, ut verum confitear, tempus studii conterens, excessi terminum voti *; quippe bonam opportunitatem expectabam, quæ, succedentibus multiplicis curæ occupationibus, adeo me falsa expectatione reddidit delusum, ut veluti piscis intra linea claustra captus, quo magis expediri conabar, eo gravioribus malis implicarer. Tandem vero ne sub specie * adversitatis desidiæ meæ viderer consulere, cum etiam occultos et pene inextricabiles diabolica fraude mihi persentiscerem * parari laqueos, prorsusque arte inimica a cœptis cogitantem de bonis absterreri, postpositis repente rebus, ad desideratum gloriosæ

et quo modo eorum veritatem indagarit.

* Mab. Andegavensem

g

* Mab. excessi tamen voti

* Mabil. sub spem

* Mabil. præsentirem

A gloriosæ Martyris mausoleum, Domino ducente, perveni. Hic ergo de virtutibus *h* S. Fidis priusquam* sollicite cœpi inquirere, tanta a diversis relatoribus miraculorum affluentia abundavit, ut, nisi audiendi esset ardens animus, nimio tædio afficerent cerebrum. Verum, quia ipsum hominem, cujus oculi violenta avulsione* radicitus abstracti fuerunt*, et postmodum salva naturæ integritate reformati, ipse videre merui, et nunc in hac etiam hora dictandi video, eodemque prodente, universa attestante provincia, novi *i*, primum id, tamquam miraculorum fundamentum cæterorum, lectioni inserendum puto, non solum sensum e sensu, sed etiam verbum e verbo, ut ab ejus ore audio, brevitatis alienus, longam satis lineam narrationis exordiens. Posthæc vero pro redeundi festinatione perpauca adjicere miracula reliquorum* pulchriora, summa brevitate cursimque notata, et quidem, quæ ætate nostra non sunt antiquiora, quorumque testes in promptu, non fabulosam, sed evidentissimam veritatem elicuerunt* *k*, mecum in patriam, Deo duce, ferendum* delibero; quo videlicet diligentiori datus otio abundantiorem lecturis faciam lectionem.

h · * Mab. postquam · * Mab. ultione · * Mab. fuerant · i · * Mabil. reliquorum vero · * Mab. liquerint · k · * an ferenda?

B *uti et cur præ aliis ipse ea scribat,*

3 Hæc ergo, mortalium doctissime, cum acceperis, artis tantum positionem corrige; nam quidquid mihi narratum fuerit, quamvis indoctus et recte dictandi imperitus, non tamen simplex ad audiendum, nec facilis ero ad credendum; aut potius, si fœdum tibi videtur, stilum imparem materiæ materiam polluisse, tute tibi, salva benevolentia mea, quem constat unice in altiorem sapientiæ gradum evasisse, tam nobile tamque gloriosum thema nobili glorioso que stilo decoraturus sume, ne veritas malo stilo corrosa legentibus horreat, ac per hoc res optima vilescat; nam tantam talemque historiam, tamquam adjectis sapientibus, occupasse, præsumptoris potius erit improbitas, nisi, quia causa in medio prolata me ab hac audaciæ noxa facit immunem; quoniam*, ut manifestius edicam, melius est, cælestia miracula]. nunc dum sunt nova* et indubia, a scholastico, quamlibet indocto, salva veritate utcumque tradi litteris, quam ab ignotis mundi partibus oscitantem spe dubia oratorem expectari.

* Mab. quam ut · * Mab. necdum sicut

C *exponit Bernardus, dictisque suis fidem haberi postulat.*

4 Ergo non adeo culpandus mihi videor, si divinæ gratiæ munera pro viribus exprompterare* contendo, cum ipsa scriptorum inopia, ut id agam; vehementer expostulat. De cætero, qui hoc lecturi estis, moneo, ne in hujus scripturæ concordia scandalizemini, consequentiam temporum quærentes *l*; non enim permittit me instans redeundi necessitas ad purum investigare, nisi ea, quæ sine detrimento fructus* minime sunt prætermittenda. Unde non hic in hac scriptura libri, quem de virtutibus S. Fidis, Deo cooperante, exordior componere, annorum ordo, sed miraculorum concordabit similitudo, quorum inviolabili veritate diligentissime a me exquisita, quia nihil verius, precor, ut fidem relatui pleno corde accommodetis, ne vobis sanctæ Martyri postmodum minus derogasse sit satius, aut potius, si rei prodigiosæ inusitata novitas vos perturbat, id super omnia coram* fraternitate *m* procumbens terratenus peto, uti nostro tempore non tam orationis, quam causa experientiæ, et vos quoque, me regresso, huc veniatis, ne intempestive falsum judicetis inexperti, cujus veritatem ultro propalabitis experti *n*.

* Mabil. propalare · l · * Mabil. addit misericordiæ · * Mab. a vestra fraternitate · m · n

ANNOTATA.

a *Apographum nostrum antiqui codicis Ms. reginæ Sueciæ hunc præfert titulum:* Incipit Liber miraculorum S. Fidis, virginis et martyris, editus a Barnardo, Andegavinæ scholæ magistro. *Hunc porro Barnardum, seu Bernardum, non fuisse vulgarem ludi magistrum, sed episcopalis scholæ præpositum, in Commentario num.* 88 *et* 94 *monuimus.*

b *Idem apographum nostrum sic habet:* Incipit epistola ad domnum Fulbertum, Carnotanum episcopum. *Mabil. vero legit* Carnotenum.

c Fulbertus, *cui scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 7, *pag.* 261 *et sæpe alibi* Sancti *titulum adscribunt, vario nomine in variis Mss. appellatur; alibi* Folbertus, Fulpertus, Ulbertus *et* Umbertus, *alibi* Wlpertus, Wlbertus, *imo et* Wilbertus *dicitur, uti testantur laudati scriptores Historiæ litterariæ pag.* 261 *Nota* 1. *Fuit sanctitate non minus, quam doctrina illustris antistes, ut merito clarissimum sui temporis ecclesiæ Gallicanæ lumen passim vocetur, atque in ejus morte studium philosophiæ humanorumque* E *ac divinorum dogmatum in Francia periisse et gloria sacerdotum pæne cecidisse dicatur. Etiam tum, cum episcopalem gradum anno Christi* 1007 *assecutus esset Fulbertus, a docendo non destitit, scholamque habuit discipulorum undequaque confluentium frequentia pernobilem, quos inter fuit Bernardus noster. Qualis in docendo fuerit Fulbertus, ejus discipulus Adelmannus laudatus tom.* 7 *Historiæ litterariæ pag.* 14 *his versibus indicat:*

Heu! quanta dignitate moralis industriæ,
Quanta rerum gravitate, verborum dulcedine
Explicabat altioris arcana scientiæ.
Floruere, te fovente, Galliarum studia;
Tu divina, tu humana e colebas dogmata,
Nusquam passus obscurari virtutem desidia.

Præter dicta tom. I *Aprilis in Prætermissis pag.* 856, *insignia hujus viri elogia vide tom.* 8 *Galliæ Christianæ aucta a col.* 1113 *et laudato tom.* 7 *Historiæ litterariæ a pag.* 261; *ex quibus etiam facile judicium feras de discipuli ejus Bernardi meritis ac doctrina, qui tali tantoque præsuli familiaris præ cæteris fuit.*

d *Habes hic, quam studio nominatim non recensui num.* 71 *Commentarii, aliam S. Fidi erectam in Galliis ecclesiam.* F

e *Vide dicta in Commentario a num.* 53.

f *Non tantum* quasi voto, *ut innuunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 7, *pag.* 308, *sed voto stricte dicto sese Bernardum ad id obstrinxisse, ipsa ejus in annotando emissi voti tempore dieque summa diligentia satis denotat.*

g *Laudati scriptores Historiæ litterariæ Franciæ ibidem censent, Bernardum ab Andegavensi episcopo evocatum fuisse, ut Andegavensi scholæ episcopali præesset, cumque fere per triennium hoc munere fuisse functum; quæ quidem ipsius Bernardi dictis consona sunt, verum quod addunt, Andegavensem præsulem illum fuisse Hubertum Vindocinensem, qui nempe, ut Sammarthani fratres tom.* 2 *Galliæ Christianæ pag.* 123 *scribunt, anno* 1010 *Andegavensi ecclesiæ præfectus fuit, id mihi quidem omnino certum non videtur, nisi vel citius, quam anno* 1010, *Hubertus ille Andegavensem sedem tenuerit; vel serius, quam anno* 1010, *imo et* 1012, *manum Operi admovisse Bernardus statuatur; quandoquidem triennium*

A. BERNARDO. *nium fere Andegavi exegerat, priusquam se Conchas hic scriptor contulerit.*

h *Id est*, de miraculi S. Fidis, *de quibus priori num. locutus erat.*

i *Non vulgi rumoribus motum, non credulum levemque hominem fuisse, at contra viri gravis, cauti, prudentisque partes omnes hic explevisse Bernardum, ex his satis superque liquet.*

k *Et hæc rursus aliaque, quæ subduntur, ejusmodi sunt, ut iis, quæ auctor ille refert, merito habeamus fidem.*

l *Ordinem chronologicum, seu, ut subdit*, annorum, *quibus miracula illa facta sunt*, ordinem *non observavit Bernardus, sed miraculorum similitudinem, quorum certa exploratаque esset veritas.*

m Fraternitas *est titulus honorarius, quo reges, cum ad invicem scribebant, antiquitus etiam utebantur, uti et episcopi cum ad episcopos, et clerici cum ad clericos litteras dabant. At titulum illum episcopo a simplice sacerdote attributum etiam quandoque fuisse, vel hinc manifestum fit.*

n *In apographo nostro additur* : Explicit epistola; *ac dein subditur* : Incipiunt capitula libri sequentis, *de quo vide a nobis dicta in Comment. numm.* 90 *et* 94. *Porro ita se capitulorum elenchus in nostro apographo habet* :

MIRACULORUM

LIBER I

CAPUT I.

De Witberto, cujus oculos radicitus evulsos S. Fides redintegravit.

CAPUT I. *A suscepta ad S. Fidem peregrinatione revertenti*

Igitur adhuc in pago Rotenico *a*, ubi et beatissima virgo requiescit Fides, in vicinia vici Conchacensis presbyter quidem *, Geraldus nomine, superstes habitat, qui habuit consanguineum ac in Pontificali Confirmatione *b* filium, nomine Witbertum, suæ domus vernaculum, rerumque suarum procuratorem strenuum. Hic aliquando Witbertus festivitatis gratia ad Conchas * perrexerat, completaque de more solenni lucubratione vigiliæ *c*, in crastino, id est, in ipso solemnitatis die, recidivo redibat tramite, cum offendit sinistra fortuna præfatum dominum suum, occulto zeli odio adversus se commotum. Hunc presbyter cum peregrino habitu cominus cerneret, et * verbis pacificis in primo aggressu ita affatus est : Ecce, Witberte, Romeus *d*, ut video, effectus es; (sic enim in eadem patria Sanctorum peregrini appellatur) et respondit : Etiam, domine, a festivitate S. Fidis revertens. Tum vero de cæteris quasi amicabiliter exquisito dat licentiam abeundi. At cum paulūlum sese præterirent, respiciens post tergum Judaicæ proditionis sacerdos *, (si tamen sacerdotem, qui sacrilegio sacerdotium contaminat, vocari fas est) jubet homini, ut paulisper opperiatur se; quem consecutus mox a suis utrobique vallatum teneri præcepit.

* an quidam ? * Lab. Concham * Lab omittit et * Lab. male sacerdotes

6 Quod cum ille vidisset, nimio metu intremiscens, summam* cujus criminis arguatur, percontari cœpit. Cui vir perfidus hujuscemodi* dedit responsum : Malum mihi fecisti et pejus factum ire paras, et ideo non aliter, quam ipsis tuis oculis satisfaciens mihi supplicium dabis. Nec tamen apertius, quasi præ pudore, designavit modum culpæ; namque est sacerdotibus inhonestum de zelotipio *e* suo agere judicium; siquidem hujus mali causa de suspicione stuprandæ mulieris erat exorta. Ille vero, ut erat rei ignarus, omnigenæ culpæ purgationem satis confidenter profert. Ecce, inquiens, domine, omne nefas, quo tibi suspectus habeor, si est, ut palam detegas, legaliter refellere paratus, non æstimo inveniri posse, quo pacto iram tuam tuorumque fidelium incurrere debeam. Ad quem ille : Cessent, inquit, cessent superfluæ excusationis ambages; jam enim dudum conclamatum est, data sententia, ut oculis careas. At ille gladiatorio sibi animo illum* insistere, irreparabilemque suæ destructionis horam imminere, nec ullum preci locum fore ulterius cernens, adhuc tamen, quamvis de præsenti diffidens salute, hujusmodi clamorem addidit : Domine,

Witberto, ab hero suo, cui de crimine falso suspectus erat, * Lab. summa * Lab. addit minaciter * Lab. omittit illum

A mine, indulge, quæso, veniam, et si non propter innocentiam meam, saltem pro amore Dei et S. Fidis, cujus amore in præsentiarum gesto sacrum peregrini habitum.

ambo oculi radicitus evelluntur,

7 Ad hæc torva bellua nec Deum, nec Sanctam ejus magni pendens, effero furoris rugitu frendens, diu conceptum blasphemiæ venenum, ita verbis evomit sacrilegis. Nec Deus, nec S. Fides hodie, inquit, te liberabit, neque eos invocando proficies, ut a manibus meis impunitus abeas, neque eo confugies, ut ob peregrini habitus reverentiam, cum sis mihi iniquissime injurius, te incontemptibilem inviolabilemque habeam personam. His dictis, jubet hominem dari præcipitem, oculosque innocentis violenter eripi. Sed cum nullum suorum (qui tres tantum erant, quorumque * nomina propter barbarismi prætermittimus horrorem) ad tantum facinus impellere potuisset, illum ab eisdem saltem gravari impetrans, repente idem elapsus ab equo, digitis, quibus sacrosanctum Christi corpus contrectare* consueverat, sui filioli oculos violenter abstraxit, humique negligenter projecit. Non sine supremæ virtutis præsentia, quæ non sinit homines divinæ curæ exortes, et semper adest prope invocantibus se in veritate, facitque judicium injuriam patientibus.

* Lab. quorum

* Lab. contractare

B

quos avis Conchas deferre visa est.

8 Nam, qui tum ibidem affuere, cernere continuo niveam meruere columbam; aut certe, ut ipse adhuc patrator sceleris solet asserere, pica extitit, quæ pica, id est *, columba, ocellos miseri, recenti cruore illitos, in ipsa hora suscepit ab humo, supraque montuosæ telluris altitudine elevata, ad Conchas deferre visa est *f*. Nec mirum, si Deus aliti picæ oculos ad tempus servandos credidit, qui per corvos olim victum Heliæ in deserto præbuit; vel forte, ut Divinitas voluit, ales dubia venit, quæ nec bene pica, nec bene columba, animadverti potuit, verum inter utriusque avis qualitatem non ambigua fuit discretio, cum hi quidem candidatam columbam, ille vero non aliud se vidisse perhibet, quam picam nigro distinctam et albo. Sed quia Deus impiis terribilis, mitis vero apparebit justis, fieri potuit, ut insontibus quidem ac pro viso scelere tacita conscientia ingemiscentibus candida species visa fuerit, scelerato vero confusa. Quod tamen idem cum vidisset sacrilegus, pœnitudine ductus, lacrimari cœpit profusius. Cui ab uno sociorum ejus idem facere incassum tardeque, dictum est. Indeque abiens sacram Missæ celebrationem postea, aut propter perpetratum scelus non præsumpsit, aut (quod verius videtur) propter rem sæcularem omnino neglexit.

* Lab. vel

f

C

Curatis vulneribus ei S. Fides

9 At vero mater hujus Geraldi, læsæ innocentiæ vehementi affectu compassa, prædictum Witbertum domi receptavit, cunctaque sibi necessaria, donec sanus factus est, benignissime suppeditavit. Cum qua etiam eadem tempestate obversatus fuerat, non tam ex præcepto sui senioris *g*, quam declinando atrocitatem ipsius, quam in illum idem senior, sævior solito exercuisset, ex quo falsi zeli vulnus in corde percepisset. Isdemque * sanus effectus, eodem anno arte joculari *h* publicum quæritavit victum, indeque quæstum occæpit *; adeo ut (sicut modo asso- let referre) oculos ultra habere non curaret, tanta eum et lucri cupiditas, et commodi jocunditas delectabat.

g

* Lab. Is denique

h

* Lab. accepit

10 Evoluto itaque anno, impendente solemnitatis die, dum pridie ante vigiliam membra sopori dedisset, astitisse sibi inerarrabilis elegantiæ visa est puella, aspectu angelico atque serenissimo, facie candida, roseoque rubore guttatim respersa, quæ inæstimabili vultus vigore omnem humanum superexcellebat decorem. Quantitas vero non alia erat, quam ea, quæ passionis tempore fuisse legitur, id est, statura puellaris, necdum provectæ ætatis *i*; vestes erant amplissimæ, auroque per totum intextæ mundissimo ac subtili picturæ varietate circumdatæ. Manicarum vero quantitas ad vestigia usque dependens, in minutissimas rugas præ sui magnitudine subtiliter contracta; sed et ligatura capitis in orbem complicata bis binis perspicui candoris emicabat margaritis. Verum pusilli corporis habitudo nihil aliud mihi significare videtur, quam quod passionis tempore (sicut diximus) juvenis legitur fuisse *k*.

A. Bernardo post annum apparet;

i

k

11 Oris autem qualitas, quantum fas fuit huic, cui hæc visio apparuit, discernere, sive mirabilis habitus; non, ut reor, sine causa extiterunt; nam præclarum in se hæc eadem gerunt portentum; siquidem vestes mensuram personæ excedentes, armaturam, sive protectionem exuberantis fidei possumus accipere, quarum aureus fulgor spiritualis gratiæ illuminationem aperte figurat. Quid subtilitas picturæ, manicarumve rugositas, nisi divinæ sapientiæ indaginem præfert? Et merito in principali corporis parte, id est capite, sunt visæ quatuor gemmæ, per quas liquido principalium virtutum, prudentiæ, justitiæ, fortitudinis ac temperantiæ possumus advertere quadruvium *l*. Quarum S. Fides, quia notitiam perfectionemque habuit, ac penitus Sancto afflata Spiritu, cæteras quoque, ab his derivatas, intra viscera amoris perfectissime coluit, omnimodis Altissimo placuit; ac proinde non ignara summi boni, sacro martyrio immolandam semet ultroneam, curamque Christo obtulit holocaustam *m*. Restat faciei qualitas, quem licet primam, ut a relatore didicimus, præmisissemus, ultimam tamen in expositione nostra ponemus; quia in eadem, quæ est totius vitæ summa finisque, caritatem significare sentimus, per candorem videlicet faciei; bene etenim per candorem, qui nitore sui alios colores vincit, caritas intelligitur, virtutum perfectissima, quem nos ante ruborem, qui martyrium insinuat, non absurde, ut a nostro relatore accepimus, præmisimus, quia ad martyrii gratiam absque charitatis eminentia nequaquam pervenitur. Hanc itaque virtutem Deo gratissima carissimaque Fides inviciabiliter *n* servavit, quando pro illius amore intempestivam mortis acerbitatem inhianter expetiit.

mirabiliforma, cujus expositio datur:

E

l

m

F

n

12 Mox vero, ut ad incœpta redeam, eadem Beatissima, fulcro cubilis innixa, supra dextram dormientis malam leniter suaviterque manu admota, sic infit: Dormisne, Witberte? Cui ille ait: Quis es, qui me vocas? At illa respondit: Ego sum S. Fides. Ad quam ille: Quid causæ accidit, Hera *o*, ut ad me venires? At illa respondit: Nihil aliud, nisi ut te visam. Witberto vero gratias agente, ipsum rursus S. Fides interrogat: Cognoscisne me? At ille eam, ac si jam dudum visam, recognoscens, sic visus est respondere: Etiam bene te video, Hera, et optime agnosco *: Dic etiam mihi, quomodo te habeas, inquit? quamque prospere tua res agatur? Ille respondit: Optime, Hera, rebus meis succedit fortuna, cunctaque Dei gratia sunt erga me prospera. Cui illa: Et quomodo, ait, prospera,

spondetque; cum oculos sub certa conditione recepturum,

o

* suppl. et illa

A. Bernardo.

** Lab. omittit de se*

prospera, quia lumen cæli non vides? Ille enim, ut fit in somnis, aliter de se *, quam res erat, videre putaverat. Qui mox ad hunc finem interrogationum, oculorum reminiscitur amissorum, Et quomodo, inquiens, videre possim, qui anno præterito a tua festivitate remeans, injusti domini violentia oculos miser perdiderim? Et illa: Nimium, inquit, Deum offendit, graviterque summi Artificis iram irritavit, qui te immeritum corporis detrimento damnavit; verum si crastina luce, quæ erit martyrii mei vigilia, Conchas perrexeris, emptasque duas candelas, unam quidem ante aram S. Salvatoris, alteram vero ante aram, ubi gleba corporis mei condita est *p*, apposueris, oculorum de integro reformatorum decore mereberis gaudere, si quidem pro illata tibi injuria cælestis Judicis pietatem ingenti clamore ad misericordiam promovi, Deumque pro salute tua sedulæ precis instantia tandiu fatigavi, quandiu ipse impetratæ optionis effectum facilem exorabilemque redderet.

B

quam cum implevisset,

** Lab. præsens*

13 Hæc ubi dicta dedit, cœpit iterum atque iterum abituro instare, et, ut celerrime pergeret, obnixius monere, imo de pretio emendæ ceræ hæsitanti, ita consulere: Mille homines, quos nunquam vidisti, inquit, tibi sunt daturi; præter hæc tamen, ut tuum negocium facilius peragas, perge festinus præsenti * diluculo ad ecclesiam hujus parochiæ (sane hæc erat, apud quam oculos amiserat, quæ ab antiquo Spariacus *q* vocabatur) ibique Missam audiens sex denariorum *r* reperies datorem. At ipso pro consolationis beneficio condignas grates rependente, virtus cælestis rediit. Continuo ergo experrectus, præfatam petiit ecclesiam, ubi cum universis omnem hanc visionem exposuisset ordine *, omnes pro deliramento reputarunt. Nec tamen cœptis desistens, cum singulos singiliatim supplicando circumfusam rogitaret multitudinem, quærens duodecim oppignerare denarios, e cæteris tandem quidam Hugo se proferens huic aperta crumena gratis sex nummos cum obolo porrexit, qui tantum, quem in visione acceperat, excessit numerum; tunc ille, non immemor visionis divinæ, fit certior de futura promissione. Quid verbis opus est? Adit locum, visionem prodit senioribus, emit cereos, apponit altaribus, excubat coram aurea sacratissimæ Martyris imagine *s*.

** Lab per ordinem*

C

singulari prodigio oculos recuperat,

** Lab. male aut*

** Lab. penitusque*

14 Circa autem medium noctis videtur videre in oculorum sibi excisorum locellos, geminas fulgoris quasi baccas *t* haud * plus quam lauri arboris magnas, desursum immitti, penitus* infigi; qua statim reverberatione confusus cerebrum, versusque in stuporem, obdormivit. Cum autem matutinæ laudes agerentur, propter concentum et vociferationem psallentium experrectus, videtur sibi fulgentium luminarium, hominumque sese motantium quasi umbram conspicari. Verum pro interno cerebelli dolore, sui pene oblitus, quod rei veritas erat, minime credulus, somniare potius arbitrabatur. Tandem cum paulatim, quem intra tempora conceperat, stupor desineret, cœpit jam apertius rerum formas discernere, atque in se vix reversus, recolit visionem, manibusque appositis contrectat redivivæ lucis fenestras, carnes * integerrime pupillis in fronte reformatas. Ac * continuo, adhibitis testibus, immensam Christi magnificentiam immensis prædicavit laudibus. Fuit igitur ineffabile gaudium, inaudita lætitia, incredibilis stupor, dubium pene discrimen, utrum somnii imaginatione, an rei veritate tam inauditum miraculum cernerent, præcipue his, qui prius eum noverant.

** Lab. carneis*
Lab. At

D

et sibi ab hero suo rursus male metuens mox aufugit,

** Lab. ei in corde*

15 Inter hæc res ridicula plausuque dignissima accidit. Nam, ut erat homo purissimæ simplicitatis, irrepsit eum * corde superflua timoris trepidatio; forte illum Geraldum, qui sibi dudum oculos evulserat, ad publicam, ut fit, solemnitatem adventasse, sibique denuo, si casu obvium haberet, fretum majore manu, renovatum oculorum decus excisum ire. Idcirco ergo inter confusum promiscuæ turbæ strepitum, quo potuit, occultius elabitur, nondum tamen ad unum * de recuperati luminis dono erat certus; tantus eum rei stupor invaserat, cum forte inter angustias turbarum, ad ecclesiam concurrentium, jam claro die asinum offendit oppositum; quem cum fuisset intuitus, virili severitate increpitans sic infit: Heus tu, homo, quisquis es, inepte, abige asinum tuum, ne fiat viatoribus offendiculum. Hic primum de veritate facti factus certissimus, secessit præpete fuga ad quemdam notum sibi militem *u*, cujus municipium in eminenti rupe situm, ita natura rerum undique muniverat, ut omnimodis machinis inaccessibile videretur, non a Conchis longius quam sexdecim millibus. Ad id ergo propter inexpugnabilis valli tuitionem confugiens, vix aliquando a monachis multa prece exoratus, multaque securitate donatus rediit. Quod cum plerique omnes, tam ex longinquis, quam proximis regionibus, confluentes, pro inaudito miraculo * eum certatim videre festinant, nonnulla ei beneficia indulsisse abeuntes gratulantur *x*. Et hoc est, quod sibi in visu S. Fides, ut diximus, dixerat: Mille homines, quos nunquam vidisti, tibi sunt daturi, finitum numerum, ut mos est in Scripturis, pro infinito ponens.

** Lab. ad plenum*

E

** forte suppl. haberent.*

at Conchas dein reducitur, ubi varia in eo fiunt miracula.

16 Porro denique, ut fiat notior locoque stabilior, dudum bonæ memoriæ Arlaldus *y* abbas defunctus, concorsque fratrum sententia distrahendæ ceræ, quæ ibidem copiosiore Dei manu superabundat, eundem præficiunt. Unde cum multiplicem quæstum coëgisset, cœpit, ut est humanum ingenium, insolescere, nactusque sui animi incestam mulierem, continuo facti in se miraculi dignitatem oblivioni dedit: sed et, ne id inultum auferret, repente sanctæ Virginis ultrix affuit damnatio, quæ uno oculorum hominem cæcato, non tamen penitus eradicato, ad pœnitentiæ reduxit remedium, lumini de integro restituens. Mox vero idem, ubi iterum atque iterum in consuetum relaberetur volutabrum, divino ultimine * consecuto, unius oculi lumen amittebat, pœnitensque recuperabat, quod quoties jam evenerit, totidem miraculorum capitula, nisi fuisset nobis studium vitandæ nimietatis, prænotare potuissemus. Ad postremum vero, cum in idipsum sine intermissione incidisset, utriusque oculi officio caruit. Quocirca ut perfectius delicta pœniteret *z*, attonsa barba, coronato capite, clericatus se mancipavit ordini *aa*; quam rem licet idiota et illiteratus fecisset, tamen id ita divinæ pietati sedit, ut oculorum visum resumere meruisset. Idem tamen, post tot castigationum flagella impatiens libidinis, in idem cœnum corruisse dicitur, nulla tamen corporali succedente vindicta. Is igitur jam senex, ob turpis actionis facta ad summam vilitatem inopiamque redactus, nunc fratrum

F

** i. e. divina ultione*

A trum publica alitur alimonia, contentusque modico et plerumque vespertino salario, gaudet famis tantum refocillatione, totius levitatis molestia securus.

Nihil in hac narratione a se confictum, ut multis gentibus comperta

17 Testor itaque divinæ providentiæ veritatem, absque ullo mendacii fuco, ut in hac continetur scriptura, ab ipsius Witberti ore accepisse, neque me decoris causa plus æquo addidisse, neque reor insuper, me inultum posse abire, si ipsam Dei dilectam et perpetuam amicam S. Fidem mendacis favore stili gaudere puto, quam constat pro veritate, quæ Christus est, funestam martyrii subiisse sententiam. Denique cum constat, nonnullos, quorum auctoritas satis recipitur idonea, res prodigiosas, quamvis sua ætate multo antiquiores, unius tantum relatoris, qui rei gestæ tamen non interfuerit, ore contentos solertissima descripsisse cura, cur ergo rem, mea ætate actam, quam et ipse oculis vidi, cuique Arvernia *bb*, Rotenica *cc*, Tolosanaque *dd* patria cæterique id locorum populi testimonium præbent invincibile, quantum ad nostræ professionis officium a perpetua memoria vacare patiar? B præsertim cum ipsa, ut dudum præmisissemus, scriptorum negligentia, ut tantillus homunculus tam periculosam tamque arduam præsumat materiam, pene violenter cogat.

bb cc dd

se scripsisse, protestatur Bernardus.

18 Nam sicubi in hac patria vel rarus divulgaretur grammaticus, nescio, pigritiæne ignavia, an dictandi ignorantia (si quidem artis professione permulti gloriantur, qui se tales ipso effectu minime produnt) tale quid describere vel sponte neglexit, vel ignorat omnino sui ingenii ingratus. Idcirco ego decrevi potius insimulari audaciæ, quam negligentiæ incurrere noxam, dum id modo recenti veritate studeo annotare litteris, quod nullatenus potuisset, si scribendum posteritati servaretur, absque calumnia dubietatis vel damno veritatis haberi: quæ res ut ex omni parte dubietate careret, non statim, ubi sæpe dictus Witbertus oculis privatus extitit, illum divina miseratio sanavit, verum, ut supradictum est, toto anno a salute suspendit, arteque etiam scurrilitatis compluribus suis provincialibus oculis captum notavit, notatumque cunctis ad ultimum sanavit; in quo nihil eo inferius gestum est miraculum, quod in Evangelio de cæco nato legitur, et etiam multo mirabilius; siquidem ipsa Veritas sequaces suos majora utique, quam se, facturos esse, promiserit, C inquiens: « Qui credit in me, opera, quæ ego facio, » et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego » ad Patrem vado *ee*. »

ee

ANNOTATA.

a Pagus Rutenicus, *seu, uti Bernardus scribit,* Rotenicus, *teste Valesio in Notitia Galliarum pag.* 492, nunc duas diœceses continet, Segodunensem veterem ac Vabrensem recentiorem; et in Superiorem Inferioremque dividitur, sive in montanum ac planum. Superior vocatur LE HAUT ROUERGUE, Inferior LE BAS ROUERGUE. *Porro Conchensem locum in Rutenica, ut vocant, Marchia Inferiori situm esse, scribit in suo Lexico-Geographico Bruzen la Martiniere tom.* 7, *pag.* 223.

b *Sacramentum Confirmationis indicat Bernardus. Fuit itaque Geraldus ille Witberti sui consanguinei in Confirmationis Sacramento patrinus; unde et infra Witbertus illius* filiolus, *Gallice* filleul, *nuncupatur.*

c Vigilia, *inquit apud Cangium Joannes de Janua,* dicitur dies profestus, scilicet dies primus ante festum, quia tunc in sero vigiliæ vacamus; *imo tota etiam nocte populum in solemnioribus vigiliis vigilare in Dei laudibus soluisse, ibidem tradit Honorius Augustodunensis. Addit vero Bernardus τὸ* lucubratione, *ut significet, non sine luminum splendore* S. Fidis, *uti et aliorum Sanctorum, vigilias celebratas fuisse.*

d *Non tantum ii, qui ad sanctum Petrum piæ peregrinationis causa Romam tendebant, sed quivis peregrini, olim hac voce designabantur. Ita etiam Vasconum lingua* Romin *vocatur, qui Gallice* pelerin; *et* Rominage *eodem idiomate pro* pelerinage *adhibetur. Plura de hac re vide apud Cangium verbo* Romeus.

e Vide *Calmeti Dictionarium Biblicum verbo* Zelotypia *et verbo* Adulterium.

f *In editione Labbeana desunt sequentes* 14 *lineæ ad usque* Quod tamen.

g *Id est,* heri *seu* domini *sui Geraldi. Frequenter autem a medii ævi scriptoribus heros seu dominos* seniorum *nomine designatos fuisse, ex Lexico Cangii, verbo* senior, *satis superque liquet.* E

h *De* arte joculari *seu potius de* jocularibus, *qui mimi seu histriones erant, vide Cangium hoc verbo, ejusque Supplementum a Carpenterio editum. Porro, cum Witbertus ille tum oculis careret, haud facile alias, quam cantoris partes, inter hujusmodi homines agere potuit. Quam vero quæstuosum olim hoc fuerit officium, ex Lexico Cangii, verbo* Ministellus *col.* 771 *facile conjicias.*

i *De juniori nostræ Martyris ætate agunt antiqua ejus Acta pag.* 288, *et rursus hic infra de ea sermo est, uti et cap. seq., ubi* S. Fides *sub forma decennis puellæ apparuisse narratur.*

k *Sequens numerus totus abest a Labbeana editione, fortassis studio prætermissus, quod nihil historici contineat. Ceterum videtur Bernardus S. Gregorium Magnum imitatus hic fuisse, qui simili fere modo in Homilia* XXXI *in Evangelia de angelo, stola candida cooperto et in dextris ad sepulcrum Domini sedente, ratiocinatur.*

l Quadruvium *seu* Quadrivium *eodem omnino sensu adhibet S. Hieronymus Epistola* 25; F *cap.* I.

m *Legendum puto:* puramque Christo obtulit holocaustam hostiam, *vel* purumque Christo obtulit holocaustum.

n *Id est,* sine vitio, sine defectu; *nisi forte legendum sit* inviolabiliter.

o *Usitatissimum Gallis fuit, ut Sanctas* dominæ *aut* heræ *nomine, Sanctos vero* Domini *titulo compellarent; idemque mos necdum ubique exolevit.*

p *Mirificæ machinæ theca, de qua in Commentario num.* 57 *egimus, fortasse pro altaris tabula tunc fuit, in qua sacerdos celebrabat.*

q Parochiam *seu vicum nomine* Spariacum, *Conchensi cœnobio sat vicinum, neque apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliæ, neque in Indicibus geographicis Bouqueti aliorumque, neque in geographicis Tabulis, quas habemus, invenire potui.*

r Denarium *et* nummum *promiscue quandoque sumi, recte Cangius in Lexico, verbo* Denarius, *animadvertit, confirmaturque Bernardi nostri testimonio, quo mox subdit, prolatos* sex nummos cum obolo *eum, quem in visione Witbertus*

A. BERNARDO. *tus acceperat, denariorum numerum uno obolo superasse. Plura de Denariis obolisque vide apud laudatum Cangium.*

s *Auream* S. Fidis *imaginem, de qua in Commentario num.* 56 *et* 57 *egimus, Bernardus hic designat; quæ fortassis festo sanctæ Martyris die supra altare, ubi reliqua corporis ejus pars condita erat, fidelium venerationi exponi solebat.*

t Baccæ lauri *sunt minutiores lauri fructus, ejusdem fere magnitudinis ac cerasa minora.*

u Miles, *id est*, vir nobilis, *uti ex subsequentibus abunde patet. Plura de hoc nomine videat curiosus lector apud Cangium in Lexico.*

x *In editione Labbeana desunt sequentia usque ad voces* Quæ res *sub medium num.* 18.

y Arlaldus *is idem est Conchensis abbas, qui tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ col.* 240 Arnaldus *vocatur, qui, uti ex Bernardi verbis colligi datur, ante seculi* X *exitum defunctus fuerit.*

z *Ita etiam Arnobius verbo* pœnitere *personaliter utitur, ita loquens in Psalmum* 37 : In quo (*Domino*) præterita pœnitemus, præsentia corrigimus.

aa *Suscepto, ut conjicio, Ostiariatus aliove ex Minoribus Ordine.*

B bb Arvenia patria *seu Alvernia, Gallice* l'Auvergne, *est* provincia ampla regni Franciæ, ubi alias Arverni, populi Aquitaniæ, fere in regni meditullio, habens a Septentrione Borbonensem provinciam, ab Oriente Forisiensem comitatum, ab Occidente Marchiam et Lemovicensem provinciam, et a Meridie Ruthenensem cum agro Gabalitano. *Ita Baudrandus in Lexico Geographico, apud quem plura de ea regione videsis.*

cc *Vide, quæ superius lit.* a *de pago Rutenico diximus, quibus ex Baudrando hæc addere placuit* : Rutenensis provincia terminatur a Meridie Occitania, ab Ortu Gabalis, a Septentrione Alvernia Inferiori, et ab Occasu Cadurcensi provincia.

dd *An Bernardus per* Tolosanam patriam *indicare voluerit Vasconiam Tolosanam, de qua Baudrandus tom.* 2, *pag.* 361; *an ipsam Tolosam, celebrem Galliæ Narbonensis urbem, indubitanter edicere non audeo; quamquam inclinet animus, ut credam, Tolosanum seu agrum, seu comitatum potius, quam solam urbem, ab eo hic designatum*
C *fuisse. Ceterum, cum non tantum ex ipso Witberto, in quo prodigia hæc facta sunt, Bernardus ea, quæ refert, acceperit, sed etiam ad trium provinciarum aliorumque populorum, quibus Witbertus notus fuit, testimonium provocet, atque insuper Deum testem appellet, se* absque ullo mendacii fuco, *rem, ut audivit, enarrasse, non video, cur illi, tametsi mira insolitaque narranti, fidem denegemus, uti et in Commentario num. ultimo monui.*

ee *Verba sunt Christi apud Joannem cap.* 14, ℣. 12.

CAPUT II.

De Gerberto simile miraculum a. a

Et quia bonitas Dei recta desideria perficit, votaque fidelium semper accumulat, evenit, divina disponente providentia, ut, quod in uno dudum videndi cupidus expetieram, nunc quoque idem incredibile dictu etiam præter spem in duobus videam. Video, inquam, Gerbertum paris miraculi novitate mutilata ora reformatum, cujus mentionem si in præcedenti epistola non fecerim, nullum scrupulo pungat; nam cum de Witberto, mihi nominatim quæsito, primum dictarem, neque prorsus ullo modo, donec exoccupatus essem ex uno, miraculum aliud audire decrevissem, accidit, uti in clausula jam pene exacti miraculi ignotum inopinatumque E offerrent et hunc Gerbertum; scilicet ille prior multo celebriore fama divulgatus habetur, utpote transmissis jam circiter sex lustris *b*, ex quo sibi juveni res hujusmodi acciderit. Alter vero, de quo nunc sermonem præ manibus habemus, non plus triennio sibi præteriisse asserit.

CAPIT. II Narrationi suæ fidem b

20 Hujus rei veritatem quot argumentis sollicitus indagaverim, tædiosum nimis est revolvere; nam præter testimonium illorum, qui mihi parati vel super sanctæ Martyris pignora jurare, vel judicium ignitum *c* gerere adsistunt, videas adhuc antiquas stigmatum cicatrices scissæque cutis circa oculos deformitatem horrere; scilicet et res obscuro noctis initio gesta fuerat, et ipse caput improborum manibus subducens hac illacque agitabat; unde illæ plagæ, quas tunc ante oculorum effossionem suscepit, prædictorum testium dictis fidem dant ampliorem. Nulli ergo de veritate ambigendum, nec æstimet quis, inexquisita narrare me, sive de corde meo quidquam falsi excogitare, nec * fantasticum spiritum imitari, ubi Deus debet nominari : alioquin satius mihi esset omnino silere, quam verbum Dei fallacia adulterare. Quod autem proposui, hujusmodi est. F

variis titulis conciliat Bernardus. c * *an vel* ?

21 Erat quidam Unigo *d* in pago Aniciensium, regens castrum, vocabulo Calmilliacum, vir inhumanissimus, ingenioque ferocissimo. Hic cum aliquando consuetæ crudelitatis tyrannide tres viros de terra S. Mariæ Aniciensis ecclesiæ *e* indigna captione teneret, neque eos jam, nisi suspendio, inde evasuros, obnixe protervo dejeraret juramento, vel potius, ut rei mox docebit exitus, pejeraret, accidit, ut quidam Gerbertus, pro ordine suo haud obscura opinione, ante nervum *f*, quo pedibus tenebantur, pertransiret solus; quem quia virum misericordiæ noverant, utpote qui jam aliquot hujusmodi ob solius Dei amorem propriis pecuniis redemisset, una voce exclamantes efflagitant, uti pro amore Christi sanctæque ejusdem Genitricis Mariæ unaque S. Fidis martyris sibi quantocius, ne perirent, si qua posset, subveniret. Is autem jam tunc anno transacto, dum per pagum Rotenicum in expeditione pergeret, per sanctam Fidem, non quidem

Dum Gerbertus tres viros, injuste detentos, d e f

A dem orationis causa, sed ut Witbertum illuminatum videret, diverticulum fecerat, cujus opinione jam a multo tempore audita, non tamen ipsum eatenus vidisset, eumque nummis, ut possibilitas arrisit, donaverat.

pro amore S. Fidis liberare nititur, ipse met, tam quam proditor, oculis mulctatur,

22 Itaque deinceps S. Fidem intra viscera amoris super omnes Sanctos speciali amore coluit. Unde his ad se tam anxie clamantibus, sanctæque Fidis mentionem facientibus, non potuit pati, etiam pro permutatione vitæ, quin eis, quantum posset, succurreret (tantus mellifluì nominis affectus intra cordis ejus subit penetralia) nam statim totus commotus pietatis visceribus lacrymisque ora madidus, quod potuit festinans, pares cultellos quæsivit acutissimos, eisque birro *g* occultatos attulit, datis etiam funibus murali altitudini cohærentibus, ea lege beneficia coercens, ne se, si rursus caperentur, confitentes perderent. At hi continuo, moræ impatientes, antequam furti amica nox incumberet, intempestive maturantes, præciso nervo, incautius capitis fugam corripiunt, sed rursus inimica luce manifestati captique, cum, quis eorum esset libertatis auctor, districtius inquireretur, B Gerbertus fit manifestus. Itaque, ut meo more loquar, in bono scelere deprehensus, etiam futurus castelli deditor, ab impio domino arguitur. Quid plura? Nec passus ipse crastinum diem expectare, in ipso diei noctisque confinio minaciter inexorabiliterque ejus oculos violentissima evulsione excidi jubet. Nec mora, vallatus ab invitis commilitonibus, solotenusque præcipitatus, diu renitens, ut erat præstantissimis viribus, caputque viriliter detorquens, cum multa tandem difficultate mutilatur oculis. In qua reluctatione tanta sibi nutantibus digitis circa oculos inflicta sunt vulnera, ut hoc solo testimonio quis contentus facilem præbeat fidem.

at hos recipiendi, sibi apparente S. Fide, spem concipit,

23 Porro autem hi, qui in captionem redacti fuerant, nullam sui Dei gratia detrimenti experti sunt jacturam; quod ita bene sibi accidisse, per merita S. Fidis nolite ambigere. In illa hora ille miser propriam vitam omnino exosus, adit rus, lac caprinum *h* bibiturus (fertur enim, quod, si quis id recenti plaga affectus sumpserit, illico morte resolvetur) quod cum dare nullus ei præsumeret, et idcirco ut fame deficiens periret, octo continuis diebus nocti-C busque alio etiam cibo jejunus pernoctaret, novissima noctium velut in extasi, sui paulo oblitus, cernit, acsi decennem *i* apparere virginem aspectu jocundo, indicibiliterque venusto, in vestitu deaurato, atque inæstimabilis artificii varietate circumdato; quæ propius illum intuita, extinctæ fronti oculos infigere visa est dextra, manu sinistra cervicibus supposita. Ille continuo somno excitus, præpropero saltu de lecto exiliens, nititur ad sacra vestigia præsentialiter procidere. Qua evanescente minimeque inventa, se miserum protestatur, ingenti clamore totum opplet diversorium. Experrectis ergo duobus suis servitoribus *k*, et, quidnam sibi vellet hujuscemodi querimonia, percontantibus, indicat, se herilem Virginis formam vidisse, eamque sibi oculos reformasse, seque ob hoc Conchas extemplo profectum iri *. Ipsi vero in cachinnum subito elati, senioris *l* conceptionem summæ stultitiæ deputant, qui more illuminati Witberti se quoque æstimet illuminandum. Ille tamen crastino exurgens diluculo, ita, totius mœstitiæ pulsata nebula, hilaris factus est, gaudensque, ut facile hunc divinitus relevatum adverteres, statimque poscens cibum, recreatus est.

* an prosecturum?

A. Bernardo.

uti re ipsa post dies aliquot oculos recepit,

24 Post dies autem nonnullos, hujus apparitionis haud immemor, ad sacrum Conchacensis cœnobii monasterium se duci præcepit. At vero, ut dictum est, servitores incepta senioris deliramento deputantes, vel potius dedignati, jussa cœci habentes neglectui, ita demum ab illo discedunt, ut qui, fugiente fortuna, cadit. Verum itaque est, quod adversa fortuna falsos amicorum vultus detegit. Ille tamen nequaquam Dei misericordiæ diffidens, quorumdam amicorum sustentatus adminiculo, optatum iter exequitur. Perveniensque ad monasterium, Omnipotentis ibidem invocat adjutorium, atque reversus in hospitium, cœpit jam aliquantum videre. Ille vero sentiens miraculum, cum se indiscrete de Dei munere jactat, tenebris denuo involvitur, nondum prandio peracto. Posthæc aliquot diebus orationi vacans, S. Fidis benignissima interventione, visumque oculosque integratus, pristinum oris decus perfectissime meruit recipere: qui deinceps, iterum iterumque ad pristinam militiæ vitam redire summo enitens conamine, divinitus statim impediebatur. E

ac dein in S. Fidis monasterio Deo servivit,

25 Postremo cum ab inclyta Theotberga *m*, Pontii comitis conjuge, sibi aliquando persuasum fuisset, ejusque servitutis jugum detrectaret, cum sit manifestum, inquit, S. Fidem in te non ad hoc tantum peregisse miraculum, ut inter mundanæ militiæ fluctus iterum periclitaturus redeas, sed ut ei perpetua familiaritate adhærens, ad perpetuæ gloriæ portum salvandus emergas, nequaquam ultra rebellis extitit, nec divinæ voluntati contraire incœptavit, a sapiente matrona vehementer increpitus, salubriterque ædificatus. Quam ob rem Deo Sanctæque ejus nunc in eodem loco devotissimo famulatur obsequio, monachorum præbenda *n* contentus pro modulo, ac tempore nostro vir compositis moribus ac sinceræ conversationis. Unde hactenus illo seniores loci bene usi sunt, quos per omnia obsequens nimio amoris colit affectu. Cerneres inter antiquas stigmatum cicatrices pupillarum micare gemmas, inque prioris naturæ modum restitutos contra naturam oculos, non vitreos, sed carneos resplendere. Verumtamen ne insolentia vel malesuado propinquorum consilio, ut F est humana fragilitas, aliquando forte corruptus, inter sæculares reverti velit, oculorum sinister divina voluntate postea cœpit defluere, fugato tantum lumine.

curante S. Fide, ne redeundi ad secularem militiam occasionem haberet.

26 In quo, o S. Fides, tuæ bonitatis laudabilis apparet compassio, quæ, quos in corpore sanas, eisdem in anima nihilominus mederi sollicita es; ideoque exteriorem corporis oculum lumini subducis, ut interior animæ fiat lucidior. Hoc quoque, fideles, miraculum in tabulis cordis vestri exarate, sanctæque Fidis martyris merita laudate atque bonorum operum exhibitione quantopere imitari satagite, ad sepulchrum ejus concurrite, salutemque animarum vestrarum fideliter postulate. Nam non latet humanæ rationis intellectum, eam, quæ salutis beneficium in inferiori hominis parte, id est, in corpore, sic indulget copiose, copiosius etiam in excellentiore, id est, in anima, si quis recte petit, largituram.

A. Bernardo.

ANNOTATA.

a *Totum illud caput abest ab editione Labbeana; illud autem a Bernardo conscriptum fuisse, ipse, quo igitur auctor, loquendi modus, satis ostendit.*

b *Id est*, a triginta circiter annis; *est enim* lustrum, *teste Festo, quinquennale spatium; quod sexies repetitum triginta facit.*

c Judicium ignitum genere *est ferrum candens nuda manu portare. Fiebat id olim sat frequenter ab iis, qui aut innocentiam suam, aut rei, quam asserebant, veritatem probare vellent. Plura hac de re vide apud Cangium, verbo* Ferrum candens, *et verbo* Ignis judicium.

d *Quis fuerit ille Unigo, frustra apud Baluzium et scriptores Historiæ Occitaniæ, aliosque multos indagavi; nec mihi notius est Camilliacum castrum in pago Aniciensi, Gallice* le Velay *dicto, situm. Exstat illic quidem* Calmeliacum *seu* Calmiliacum, *quod est S. Theofredi insigne et vetus* B *Ordinis S. Benedicti monasterium; at Unigonis castrum a Calminiaco omnino diversum fuisse, ipsa res loquitur. Quid si fortasse legendum sit* Podemniacum *pro* Camilliacum? *Potuit eo casu Unigo ille ex proavis illorum fuisse, qui Aniciensis* ecclesiæ terras, villas et castella vastarunt et incenderunt, prædas abduxerunt et homines interfecerunt, *ut videre est tom.* 2 *Historiæ Domus Arvernicæ pag.* 66, *quique etiam, ut tom.* 2 *Hist. Occitaniæ pag.* 492 *asseritur, peregrinos, ad Aniciensem ecclesiam proficiscentes, capi jussos, dein pecunia redimi cogebant.*

e *Aniciensis seu Podiensis in Velaunis S. Mariæ ecclesia ob imaginem Deiparæ miraculis claram, quæ illic asservatur, in primis celebris est. De ea satis prolixum Opus conscripsit Odo Gisseyus S. J., quem curiosus lector consulat.*

f *Per* nervum *hic designari puto* truncum ligneum, quinis hinc et inde foraminibus, *teste Valesio apud Cangium*, certo invicem spatio divisis excavatum, in quæ foramina, tamquam in ocreas quasdam, pedes inferebantur noxiorum et vinculis seu nervis astringebantur.

g Birrus *hic adhibetur pro* veste, *seu* tunica, *vel* chlamide, *qua bonus ille vir cultellos occuluit.*

C h *Seu* lac caprarum. *An autem caprinum lac, a recens vulnerato haustum, ei mortem re ipsa inferat, definiendum medicis relinquo. Utut sit, certe Archelaus, in Veneta nostra Caii Plinii editione in pergameno anno Christi* 1469 *peracta, lib.* 8, *cap.* 58 *laudatus, auctor est, capras numquam febri carere; et comitiali morbo obnoxias esse, Pitiscus in Lexico Antiquitatum tradit; unde facile invalescere potuit opinio, recens læsos, hausto caprino lacte, mox etiam febri vel comitiali morbo corripi, indeque quam primum extingui.*

i *Vide, quæ superius de juniori ætate sanctæ Martyris nostræ dicta sunt. Ex eo tamen, quod Gerberto visa sit decennis puella fuisse, consequens non fit, ut re vera non fuerit annis aliquot ætate provectior.*

k Servitores *medio ævo dicebantur, qui bene Latine* servi *seu* famuli *vocantur.*

l Senioris, *id est*, heri *seu* domini *sui. Vide etiam dicta pag.* 305, *lit. g.*

m *Theotberga illa fuit Pontii, comitis Gabalitani et Forensis, uxor, de qua Baluzius tom.* I *Hist. Domus Arvernicæ pag.* 43 *et* 44, *ac tom.* 2, *pag.* 49, *ubi diploma anno Christi* 1010 *editum, aliaque dein, quæ ad Theotbergam et Pontium* D *attinent, pro suo more ex documentis certis exhibet. De his videsis etiam tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ pag.* 145 *et* 146.

n *Seu* monachorum diurna cibi potusque portione. *Adi Cangium verbo* Præbenda.

CAPUT III.

Injuste irruens in monachum S. Fidis, præcipitio et morte punitur : puella renuens imagini S. Fidis assurgere, membris contrahitur, facti pœnitens sanatur. Filia viduæ cæca divinitus visu donata a.

E

CAPIT. III. *Dum in monachum S. Fidis, qui negotiorum causa iter agebat, quidam, nomine Raieno, injuste irrueret, hic, equo lapsus, interit.*

Est etiam fidelibus valde recolendum et inimicis Dei formidandum, quod sum scripturus miraculum. Monachus ejusdem Congregationis quidam, nomine Bergandus *b*, Deo sanctæque Fidei, priusquam sacrosanctum habitum assumeret, patrimonium suum jure hæreditario concesserat. Quam ob rem cum nuper, ut cuidam nequam pervasori ex præfata cessione legaliter contradiceret, in hoc scilicet anno, instanti tempore messis eo pergeret, accidit, ut quidam Raieno de castro Albino *c*, quod est situm in pago Rutenico, nescio, quo necessitudinis impulsu, cum triginta prosiliret equitibus, atque ab eodem bis ternis jam milliariis motus, monachum, forte cum suis equitantem comitibus, eandem viam, cui insistebat, in transverso præterire eminus cerneret. Cumque a circumstantibus sciscitatus, quinam essent illi pertranseuntes, resciret, mox, ficta causa, equos auferre, ore frendens, colore exanguis, quam proterve minitatus est. Sane is a prædicta monachorum congregatione ob malorum immanitatem, quæ illis irrogaverat, jam diu excommunicatus fuerat *d*, cujus maledictionis nexu ligatus adhuc permanebat. Quid te protervitatis ejus verbis, quid minarum procellis narrando detineam, cum jam dudum ætatem, eventum rei, quis fuerit, audire F expectas?

28 Continuo infelix miseraque cupiditate excæcatus, elatus fastu superbiæ, furorisque æstu irrationabiliter debacchatus, nec Deum, nec Sanctam ejus reveritus, effrenis velocitatis belluam vehementissime calcaribus urget, cursuque præcipiti violentissimus in insontes, quam mox irruere festinat, cum, divina præveniente vindicta, equus clunes elatus ad sydera, colla depressus ad ima, casu funesto corruit. Sessor vero, non minimo spatio antevolans ex torto collo, atque in frusta capite diminuto, periit; et, qui bonæ obedientiæ fratrem nocere vel penitus excidio anticipare festinabat, ipse prior, divino judicio mortis sententiam excipiens, remittitur orco, comes inferorum factus, vel præda dæmonum, quem alter consodalis ejus perniciter consecutus, volens tamen, ut aiunt, futurum congressum dirimere, in eodem quoque loco, quamvis in planicie, satis periculose labitur, fractoque tantum mucrone, ipse cum equo cælesti discretione illæsus evasit. Gauderes, scholastice, superbiam non jam imaginaliter, ut in libro Prudentii

A. Bernardo.

Prudentii de Psycomachia *e* legisti, sed præsentialiter, corporaliterque propriæ velocitatis turbine tunc ibidem jacere obrutam, ac de sublimi gloriæ suæ fastigio præcipitatam in infinitam voraginis foveam, quam fraus peccati occulte paraverat, irreparabiliter esse demersam.

ejusque frater, exstincti mortem ulcisci volens, repente bello perit.

29 Porro monachus ille conspicatus quidem de longe casum, sed causam finemque rei ignorans, quo abiturus erat, securus abiit, ac, strenue peracto negotio, retro, unde venerat, domum revertitur. Hunc denique præfati Raienonis frater, nomine Hector *f*, tanquam homicidii reum ulcisci quærebat, membratimque discerpere inexorabilis minitabatur. Sed cœlesti præventus vindicta repente bello occubuit. Intelligite hæc, qui superbi estis corde, atque a malignitate vestra aliquando recipiscentes discite recta facere, ne vos judicii hora intempestive præoccupet, neve incorrectos repentinus obruat interitus. Non enim semper injustitia prævalet, nec est vilis res divinum judicium.

B

CAPIT. IV. Puella quædam, antea per S. Fidem divinitus sanata,

30 Neque omnino debemus omittere vel de potioribus infirmantium miraculis plura adjicere. Nam quoniam multiplex gestum est miraculum in ea *g*, ideo dicamus de quadam paupere puella, quæ omnium membrorum compage debilitata, in monasterium S. Fidis fuerat allata, ubi ita integriter artuum soliditatem receperat, ut in ea penitus nullum contractionis vestigium remaneret. Hæc postea, in eodem vico aliquandiu degens usu laborandi, utpote pauper, proprium redimebat victum; nec multo post opus misericordiæ subsequitur severitas vindictæ, ulciscitur superna veritas, quod deliquit superba contumacitas. Non ergo superius præmissis de vindicta et hoc tale dissonat.

dum imagini S. Fidis assurgere renuit, iterum membris contrahitur,

31 Interea namque, cum in quodam indictæ afflictionis jejunio venerabilis imago *h* cum enormi constipatione promiscui sexus processionaliter foras quoque eveheretur, cunctique de more, de propriis ædiculis prosilientes, obviam ei prociderent, nec non e vicino plerique in occursum ejus convolarent, cœpit supradictæ puellæ domina, cujus textrino deserviebat, hanc, ut, relicto officio, processioni assurgeret, obnixius monere, atque instanter increpitare. Illa vero, nec timore Domini compuncta, nec divinas laudes canentium sonoritate delectata, vocem dominæ monentis, velut pro nimio operis

C

studio, prorsus neglexit, statimque in ipsa hora cœlesti feriente indignatione per omnia membrorum spatia distorqueri fæmina miserabiliter cœpit; adeo ut, sicut residens complicata erat et incurva, tota penitus contraheretur nervorum officiis destituta, nec telæ ustensilia abjicere valens, cui ipse stricto pugno radiolus *i* inhærebat.

ac denique, facti pœnitens, divinitus curatur.

32 Tum ipsa, quæ præ magnitudine divini beneficii insolescens superbierat, continuo præ nimia angustia voce, qua poterat, raucitans, S. Fidis ream se humiliter fatebatur, nec tamen tormenta vel ad modicum spatium cessare potuerunt, quo usque ipsa, per universam processionis viam portitorum labore post capsam auream devecta, in monasterium rediret; ubi aliquot noctibus sacris excubiis invigilans, gloriosæ Martyris suffragantibus meritis, meruit iterato de contractione fieri erecta. In qua re omne illius imaginis scandalum evacuatum est, quam nemo dehonestare potuit absque detrimento sui. Nec mirum, si loculus ille ob tantæ Martyris pignorum reverentiam dignus habeatur honore, quæ sacræ mentis dignitate convenustat etiam angelorum ordinem.

CAPIT. V. Filia viduæ cæca subito visu donata,

33 Et quia aliquid, ut dictum est, in memorato monasterio divinitus patrari, Domino annuente, videre merui, libet id ipsum perducere ad medium. Mulier quædam vidua inter cæteros peregrinos, qui de diversis partibus eo confluxerant, pro salute filiæ cœcæ ibidem pernoctabat. Cui filiæ, una cum matre vigilanti, lumen, quod amiserat, in prima vigilia noctis S. Fidis virtute reparatur integerrime. Quod cum custodes et monachorum aliqui, qui illic pro consuetudine vicis suæ excubabant *k*, factum cernerent, continuo ad hospitium meum incipiunt pariter pernici accurrere cursu. Et quia me noverant novi miraculi cupidum videndi, idem certatim alius, alium enecans, referre gestiunt. En tibi, felix Barnarde, miraculum, quod tibi a S. Fide, inquiunt, summis votis monstratum iri optabas ante discessum; indignum quippe judicans, ut, qui miracula scripturus de longinquo adveneras, miracula ipse non videres. Nam ipsimet monachi exponentem peregrinationis causam decenti hospitio exceperant, cuncta ad votum necessaria suppeditantes, servitores etiam strenuos deputantes, qui meis, donec adessem, monitis obtemperarent.

E

aliique a variis infirmitatibus curati.

34 Mox ergo de lecto, in quo tunc accubare cœperam, velociter resiliens, fateor, vix præ gaudio apud me, non lento incessu intro monasterium, et video virginem videre, candelarumque lumina discernere, sed et manum meam, denarium sibi pauperrimæ erogantem, quem conspicata, cum gratiarum actione sustulit. Quanta et qualia super diversis infirmitatibus illic assidue divina fiunt miseratione, non est nostri operis exprimere, cum paulo ante adventum meum, undecim morbidi, diversis malis graviter afflicti, unius noctis solummodo tempore saluti sunt restituti integerrimæ, neque nos id damus operam, ut de his, quæ de infirmis ibi geruntur quotidie, immensam conficiamus bibliothecam, sed quæ vel ad vindictam malorum gesta, vel quomodo habentur inaudita, eorumdem etiam grandi parte resecta, parvum ac preciosum edamus volumen *l*. Verumtamen eorum, quæ brevitatis studio sponte desero, sive adhuc auditurus sum, si post consuluerint, adjiciam ad secundum libellum.

F

ANNOTATA.

a *Caput hoc, quod ex tribus nostri apographi capitulis conflatum est, totum, quantum est, a Labbeana editione abest.*

b Bergandus *seu* Bergaudus *ille mihi alias ignotus est.*

c *Hic* Raieno de castro Albino, *fortasse Rainonis vicecomitis, tom. 2 Historiæ Occitaniæ in Instrumentis col. 71 memorati, nepos fuit; vel, quod malim credere, Raimundi I, comitis Rutenensis et marchionis Gothiæ ex Odoini filia Nothus, aut hujus filius, si junior adhuc fuerit. Porro per* Castrum Albinum *hic intelligi puto idem illud, quod in Testamento seu Codicillo Raimundi, supra citati, vocatur* Castellum de Albinio, *quodque Gallice vocatur* Albin en Rouergue, *uti tom. 9 Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 727 *asseritur.* Albinium *autem, seu* castrum

A. BERNARDO. strum Albinum, *a Conchensi monasterio tribus fere leucis Gallicis distat, situmque est ad rivulum, qui se in Oltum seu Oldum fluvium exonerat.*

d *Cum olim, uti apud Cangium verbo* excommunicatio *ostenditur, ob sola debita non soluta inflicta interdum fuerit excommunicatio, mirum adeo videri non debet, Raienonem illum, Conchensi cœnobio injurium infestumque ecclesiastico anathemate percussum fuisse.*

e *In suo de* Psychomachia *seu de* Compugnantia animi *libro Aurelius Prudentius Clemens cap.* 3 *Superbiam effreni equo insidentem describit, quæ, dum in Humilitatem rapido cursu invehitur, una cum equo in foveam cadit, et* prona ruentis equi cervice involvitur ac sub vectoris pressu fracta inter crura rotatur.

f Hector *ille mihi etiam alias ignotus est. Vide, quæ de ejus fratre supra diximus lit.* c.

g *Ex his ac præcedentibus verbis colligo, unum alterumve, a Bernardo conscriptum, miraculum in apographo nostro hic desiderari.*

h *Vide dicta de imagine* S. Fidis *pag.* 279 *et pag.* 306 *lit.* s. *Porro imago illa infra* capsa aurea *vocatur, quod aliquæ* S. Fidis *reliquiæ huic B insertæ essent.*

i Radiolus *seu* Radius *est textoris instrumentum, quo telæ annectuntur; Gallice* navette *vocatur, inquit Cangius, qui ex lib.* 2 *Miraculorum S. Dionysii episc. Parisini cap.* 36 *mox hæc subdit :* Adolescentula... textrili opere laborabat, cum repente ferrum radioli... manui ejus adhæsit.

k *Erant hi nocturnas vigilias in* S. Fidis *ecclesia agentibus præfecti, tum ut nocturno tempore nullum ecclesiæ damnum inferretur, tum ut nihil præter decorum ab iis fieret, qui illic ad* S. Fidis *corpus ejusve imaginem pernoctabant.*

l *Quod hocce loco Bernardus de se in numero, ut vocant, plurali, loquatur, non obest iis, quæ in Commentario num.* 92 *docuimus; cum mox rursus singulari numero, de se agens, utatur, et verba hæc :* En tibi, felix Barnarde, *aliaque, quæ subsequuntur, manifestissime ostendant, non alium, quam Bernardum, Andegavensis scholæ magistrum, hujusque, ac præcedentium capitum, vere auctorem esse.*

C

LIBER II.

CAPUT I.

De muliere, quæ usurpavit annulum, quem altera moriens S. Fidi reliquerat : de improbo mercatore punito : de puero, in quo quadripartitum gestum est miraculum : de cæco et claudo divinitus sanato.

CAPIT. VI Est quoddam oppidulum, vico Conchacensi contiguum, quod sub ditione monachorum quidam Austrinus præsidebat, dudum cujus nos successorem vidimus; nec tamen miraculum, quod dicere inchoamus, nostra ætate fuit antiquius. Hic Austrinus anulo, quem ejus uxor, nomine Stephana *, moriens S. Fidi promiserat, alteram, nomine Avigernam *a*, sponsavit, prorsus prioris conjugis dicta, tanquam delirantis reputans. Verum postmodum protervæ negligentiæ digitum, qui alieni juris auro depictus ostentabatur, intolerabilis tumore doloris cœlestis damnavit justitia; usque adeo, ut totum pene anulum turgens pustula superaccrescente carne contegeret, ita videlicet, ut anulus adacto ferro non posset secari sine digiti detrimento. Cumque ad hanc vim mali compescendam arcessitorum medicorum remedia desperarent, neque ullo modo passionis efficacitas jam tolerari posset, ad divini juvaminis recurritur auxilium; fit palam injuriosæ culpæ confessio, deducitur debilis mulier ad sacrum sanctæ Martyris mausoleum. *Annulum, S. Fidi ante promissum, mulier quædam gestans dire torquetur,* * *apud Lab. deest* Stephana *a*

36 Ibi cum geminas noctes assiduis excubiis continuat, tertia, quæ fuit Dominica, adjicitur; in qua vis doloris ita sævior dolentem vexavit, ut vociferatæ fæminæ miserrima vox per totum noctis spatium non cessaret. Ad postremum cum jam matutinarum laudum intonarent E præconia, ab altithrona summæ Majestatis sede benignæ compassionis visitatio descendit. Non passa diutius in humana carne tam graves pœnarum desævire cruces, nec lacrymas pœnitentis usque ad desperationem pervenire. Nam cum forte luctuosa matrona nares emunxisset, anulus, quem supra diximus, inviolata digitorum salute, tanquam validissima arcitus balista *b* crepitum longe in pavimento dedit. Et ideo cum ingenti gaudii tripudio dies illa Dominica ab omni illius vici populo celebrata fuit; quippe qui patrioticam suam ac vicinam S. Fidis auxilio ereptam a funestro tormento cernerent. Et certe multa et innumera hujusmodi, etiam per diversa terrarum loca * de S. Fide referuntur, quæ jam non solum scribere, sed etiam dicere nemo sufficiet; est enim impossibile, universa S. Fidis magnalia vel explicare verbis vel designare litteris. *at tandem, invocato suppliciter S. Fidis auxilio, suo malo liberatur.* *b* * *Lab.* spatio

37 Mercator, Alvernensis * pagi *c* incola, ad S. Fidem orationis causa venit; hic cum vidisset facillimum ceræ commercium, (nam propter peregrinorum frequentiam, offerentium cereos, multo vilior habetur) illico notam suæ artis peritiam revocat ad memoriam, sic intra se cogitans : Quam facili quæstu, si hæc stultus rescivissem, divitem me potuissem facere, ac meam rem constabilire. Sed quod hactenus ignorantia distulit *, hoc amodo pervigil recursus frequensque repetiti itineris reditus brevi temporis spatio perficiet; accingar ergo viriliter, reique exordium aggrediar. Hoc itaque disposito, aditoque venditore, plurima ceræ pondera diligentissime taxat, decemque dinumeratis solidis *d*, comparat massam ingentem, atque in sacculis recondidit; et jam gaudens, minimo sese vel quadruplum lucraturum, sic apud se cogitabat : At, at, bene se habet principium, quid tum, si plures vices redeo? Sed jam exitus rei non debet nos remorari. Igitur superfuit pulcher cereus, qui *e* non potuit intra reliquum capere acervum. Hunc vir cupiditatis in sinum applicuit, eo videlicet modo, ut quantitas quidem habitior, *f* subter cingulum cohiberetur, gracilior vero per fenestram vestis usque ad barbam promineret. Verum superni Speculatoris vindex omnipotentia CAPIT. VII. *Mercator, injuste auferens cereum, S. Fidi antea oblatum,* * *Lab.* Arvernensis *c* * *Lab.* distulerit *d* *e* *f*

A. BERNARDO.

A omnipotentia non tulit, ulterius raptoris latere audaciam. Nam cereus, quem dixi, ignis divini repentino succensus fervore, claustra ipsa, quibus inclusus tenebatur, cœpit vehementer adurere, vaporesque flammivomos una cum fumiganti turbine soras emittere; adeo ut, micantium scintillarum globo vibrante, illi barba reluceret, superiusque capillitium * crepitanti amburereturs onitu, nec linea interula * ventris protexit tergora, cum etiam posteriores partes gyrantibus flammis arderent.

* Lab. caputium
* Lab. in telam

eo divinitus accenso, tamdiu ambuiritur, donec ceram refundat

38 Stuperes insanientis horribiles mugitus, calcitrantis strepitum, dentium stridorem, oculorum vertiginem, totiusque immoderatam corporis distortionem, cum miser intolerabiliter passus hac illacque præceps ferebatur, ac si de improviso percussus coluber, qui sinuato globo nunc se in sphæram colligit, nunc pernici tractu fulminat, ac tortile collum porrigit, captans fugam; sed debilitatus non valens, rursus percussori infestus, intorquet sanguineos oculos, et sibilat ore; haud secus iste miser, huc illucque cursitans se B impellit et repellit, modo pronus, modo resupinus; nec ullo modo respirare poterat, quem vis major exagitabat; sed tantum * humani sensus residua vena miserum redegit ad pœnitentiam, qui statim ad sepulchrum piissimæ Martyris cum ingenti clamore currens universam inibi ceram non celerius refudit, quam pœnale incendium evanuit. Neque homo queritur de damno pecuniæ, dummodo a tormento possit evadere. His itaque gestis, nequaquam offendere putaverim, si bonitatem S. Fidis laudabilem, mirabilemque in hoc quoque prædico, quod, ne commercii vilitas deficeret peregrinis, improbitatem avaritiæ castigavit.

* Lab. tamen

CAP. VIII. *Ad imaginem S. Fidis a nativitate* g h

39 Nec illud prætereundum arbitror, quod inter multa Sanctorum corpora, quæ secundum morem illius provinciæ *g* feruntur ad concilia *h*, sancta Fides, quasi principatum tenens, miraculorum effulget gloria, quorum cum sint multa, duo tantum, ue nimis odiosum * volumen contexere videamur, annotare satis esse putamus. Reverentissimus igitur Arnaldus *i*, Rotenensium episcopus, suis tantum parrochianis *k* conflaverat synodum, quo de diversis monachorum aut canonicorum congregationibus in capsis vel ima- C ginibus aureis Sanctorum corpora sunt evecta: erat autem * distributa Sanctorum acies in tentoriis et papilionibus, in prato S. Felicis *l*, quod disparatur ab urbe quasi uno tantum miliario *m*, erantque ibi præter hæc multa Sanctorum pignora, quorum numerus non commendabitur in præsenti pagina.

* Lab. ociosum
i
k
* apud Lab. deest autem
l
m

cæcus, claudus, surdus et mutus divinitus curatur,
* supple prodigio

40 Ibi inter cætera quodam insigni mirabilique * Omnipotentis dignata est Famulam suam glorificare bonitas. Puer a nativitate cœcus et claudus, surdus et mutus a parentibus bajulatus, subterque imaginem, quæ in sublimi honorabiliter habebatur, positus, quasi horæ unius intervallo ibidem demoratus, divinam meruit medicinam; atque integerrimæ sospitatis donatus gratia exurrexit loquens, audiens, videns et etiam inoffenso pede feliciter deambulans. Cumque strepitus vulgi super tali resonaret prodigio, seniores concilii, qui considebant paulo remotiores, cœperunt inter se conquirere, dicentes: Quid sibi vult ista popularis conclamatio? Quibus Bertildis *n* comitissa respondens, Quid, inquit, aliud hoc esset, nisi quia S. Fides joculatur *, ut solet? Tunc omnes, re exquisita, tam stupore, quam gaudio, repleti, totam concionem ad divinas laudes excitarunt, illud frequenter præ nimia lætitia recolentes, quod jocari S. Fidem, venerabilis matrona dixisset.

n
* Lab. jocatur

CAPIT. IX. *uti et alius cæcus et claudus.*
o

41 Rursus quidam cœcus et claudus, ut sanitatem reciperet, ante imaginem S. Marii *o* confessoris pernoctabat, cujus virtutes, mirifice lateque dispersæ, a multis populis habentur famosissimæ. Cumque jam diluculesceret *, repentinus ei sopor irruit, visusque est sibi vocem audire dicentis: Vade ad S. Fidem, non enim datum est, ut a tua infirmitate, nisi per merita illius, salvari possis. Hoc responso excitatus æger, illuc, qua poterat, virtute repere cœpit; cumque * pervenisset ad locum, extemplo sanctæ Martyris oblationis aliena affuere suffragia *p*. Nam ubi homo ad * ipsum aditum papilionis sese ingessit, illico virescentibus venis ac vegetatis nervis, meruit de curvo fieri rectus *: nam et velamento pupillarum disrupto, præcedentem sanguinis eruptionem subsequitur lux serenissima, nec ei quiddam sanitatis defuit, cujus membra cœlestis Medici dextera pertractavit.

* Lab. diluce-sceret
* Lab. cum
p
* Lab. in
* Lab. erectus

E

ANNOTATA.

a *De Austrino ejusque priore conjuge Stephana, deque altera, nomine* Avigerna, *nihil alibi litteris proditum inveni, nec divinare possum, quodnam nominatim sit illud oppidulum, vico Conchensi contiguum, cujus nomen Bernardus non expressit.*

b Balista *est machina jaculatoria, qua sagittæ, aliave missilia magna vi emittuntur, non sine nervi valido strepitu. Adhibet autem Bernardus obsoletum participium* arcitus *loco vocis* emissus *vel* expulsus.

c Alvernensis *seu* Arvernicus *pagus ea regio est, quæ Galice* l'Auvergne *dicitur, de qua plura vide apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliæ a pag.* 45.

d *Vide, quæ de* solidis *dixi in Annotatis ad Vitam S. Apollinaris, episcopi Valentini, pag.* 64, *litt.* cc; *de eorum valore ac diversitate consule Cangium eodem verbo.*

e *Legendum puto:* QUEM non potuit intra reliquum capere acervum, *quod nempe eum legitime non emisset, ut proin cœlitus punitus fuerit nimium lucri cupidus mercator, qui emptæ ceræ non emptum cereum, invito venditore, auctarii vice addiderit.* F

f *Per vocem* habitior *intelligitur hic pars crassior cerei, seu inferior.*

g *Nempe Rutenensis.*

h *Concilia illa ex iis fuisse arbitror, ad quæ singulis annis ab episcopo convocabantur presbyteri suæ diœcesis, quæ, quod plerumque in ipsa episcopali* civitate *celebrarentur*, concilia civilia *dicta fuerunt. De hujuscemodi conciliis plura vide apud Thomassinum parte* 2 *Veteris et Novæ Ecclesiæ disciplinæ cap.* 74, *pag.* 788 *et cap. seq.*

i Arnaldus *ille ab ineunte seculo* XI *certe ad usque annum* 1028 *Ruthenensem sedem tenuit, uti liquet ex tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ col.* 203.

k *Per* parrochianos *intelligendos hic esse, arbitror, parochos aliosque clericos etiam Regulares diœcesis Ruthenensis, ut supra etiam innui. Porro ad diœcesanas synodos Sanctorum lipsanothecas advehendi morem jam tum a seculo* X *invaluisse, parte* 1 *Sæculi* IV *Benedictini pag.* 434 *recte observat*

A. BERNARDO. *servat Mabillonius. Num vero id splendoris, an religionis ergo, factum sit, non edicit idem scriptor. Vide Cangium verbo* Collatio Reliquiarum.

l Pratum S. Felicis, *uno milliari Segoduno seu Rhutena urbe distans, a quo ex compluribus hujus nominis Sanctis ita appelatum sit, non satis exponit Bernardus. Si conjectare liceat, fortassis a Felice, quem vetus liber Ms., tom.* 2 *Bibliothecæ novæ Mss. a Labbeo cum Notis Joannis Savaro a pag.* 707 *editus,* Sanctum *pag.* 717 *vocat, quemque laudatus Savaro pag.* 718 *Claromontanum episcopum facit, hoc ei nomen inditum fuerit; nisi malis a S. Felice Bituricensi episcopo, qui die* I *Januarii colitur, pratum illud suum nomen accepisse. Utut hæc se habeant, signatur in Mappa geographica Blaeviana locus, Segoduno media tantum leuca Gallicana distans, cui a S. Felice nomen est, et cui pratum S. Felicis, ubi sanctorum corporum acies distributa, habitumque concilium illud fuerit, vicinum fuisse arbitror.*

m *In editione Labbeana adduntur hic sequentia :* Hunc locum præcipue sancti Marii confessoris aurea majestas et sancti Amantii æque B confessoris et episcopi aurea majestas, et sancti Saturnini martyris aurea capsa et sanctæ Mariæ aurea imago, et sanctæ Crucis aurea crux, et sanctæ Fidis aurea majestas decorabant; *ac dein subditur :* Erant præter hæc Sanctorum multa pignora *etc., uti in apographo nostro. Intelligit autem Bernardus per* τὸ aurea majestas *auream aut saltem deauratam S. Marii ac S. Amantii Conff. imaginem seu statuam, sacris eorum reliquiis nobilitatam; uti satis ex eo patet, quod scriptor ille. quam ante vocavit* auream S. Fidis majestatem, *mox ejusdem* imaginem *appellet. Porro de illo S. Mario confessore hic agi putem, de quo decessores nostri die* VIII *Junii pag.* 112 *egerunt; Amantius vero ille idem mihi esse videtur episcopus, qui die* IV *Novembris Segoduni in Rhutenis annuntiatur, quique tom.* I *Galliæ Christianæ auctæ col.* 197 *primus Rhutenensis antistes ponitur; Saturninus autem martyr, ille, ni fallor, est, qui Claromonte in Arvenia ecclesiam, sub suo nomine Deo dicatam, habet, de qua meminit vetus liber* de ecclesiis et altaribus, quæ in Claromonte consistunt *tom.* 2 *Novæ Bibliothecæ Mss. pag.* 720.

n *Labbeus legit* Bertillis. *Ego nihil alibi de ea,* C *etiam sub hoc utroque nomine, memoriæ traditum inveni, nec præter nudum ejus nomen quidquam de ea produnt eruditi editores tomi* X *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 380.

o *Vide dicta de S. Mario lit.* m.

p *Labbeus legit :* dilationis aliena affuere suffragia, *et sensus est, sine dilatione affuisse* S. Fidis *suffragia, quibus cæcus et claudus ille tum visum, tum gressum divinitus recepit, quæ lectio planior est.*

D

CAPUT II.

De eo, qui a suspendio furcarum S. Fidis auxilio liberatus est : de eo, cui ad conterendos ferreos compedes S. Fides malleum attulit.

Inter cætera, quæ mihi de S. Fide adhuc pergenti, a diversis relatoribus, sicut summo desiderio indaganti, dicebantur, istud, quod nunc aggredior, in ore * totius populi festivo atque celeberrimo resonabat præconio; quod postea certius ab his, qui rei gestæ interfuerant, exquisitum, altæ memoriæ tradidimus * Nobilissimus quidam, nomine Hadimarus de Avallena *a* cognominatus, (est enim regio Lemovicensis pagi montuosa ita nuncupata) inter numerosam E familiam clientem habuerat, qui, equorum sibi aliquos furatus, effugerat. Hunc denique, alia tempestate cum casu inopinato offendisset, statim ei prunulis oculorum revulsis, liberum deinceps abire permisit, alterum vero jure sodalitatis huic adhærentem, nec tamen præfati latrocinii cooperatorem acsi reum patris facinoris, nodis miserabilibus nectit; cui renitenti, atque inficianti conscientiam furti, nihil profuit; imo per S. Fidem reclamanti, tale responsum vir crudelis edidit : Quid ultra aliud scelerati faciant, nisi, si, cum fuerint deprehensi, * S. Fidem sibi advocent patronam? Sed procul dubio clamor iste supplicio puniendus erit. Junctum ergo cursui caballino agit domum, inque subterraneo ac tenebroso profundi penoris ergastulo custodiæ mancipat, futurum sane, ut in crastinum furcis appendendum tradat.

CAPIT. X. *Vir quidam ob furtum, a se non perpetratum, ad patibulum damnatus,*

* *Lab.* more

* *Lab.* tradimus

a

* *Lab. addit* statim

43 Quid igitur faceret miser? Tota nocte in illo horrore tenebrarum timidus suspectusque a somno mansit alienus, verbis, quibus sapiebat, Deum Sanctamque ejus interpellare non cessans. Circa medium noctis aspicit de parte ostii ineffabilis speciei venire sibi puellam, ratus F aliquam * esse cubiculariam, nisi quia, qua erat circundata, non candela, non aliquod lucernæ instrumentum lucem præferebat. Hæc accedens, cœpit illum veluti ignara, qua de causa carceratus tenebatur, rogitare. Cui omnia exponenti, ac postmodum voce * tamen percontanti, sanctam Fidem se esse, ipsa respondit. Et noli, inquit, cœptis desistere, nec diffidentiam ullam habere; sed semper, et nomen, et clamorem S. Fidis habeto in ore : verumtamen, quod tibi interminati sunt, cras subibis patibulum : sed vivit Omnipotens, qui te ab ipsis faucibus hiantis mortis revocabit. Hæc et hujusmodi prosecuta virtus cœlestis rediit : ille uero reliquum noctis ob insolitam Numinis visionem in grandi tremore transegit. Sed quem bona pars visitaverat, mens ili turbari non potuit.

e S. Fide, cujus auxilium imploravat, se eo supplicio non moriturum, intelligit :

* *Lab.* denique

* *Lab* voci

44 Facto mane, eductus inde, sistitur ante tribunal : sed quanto crebrius homo sanctam Fidem nominabat, tanto festinantius mens malitiosa patibulum accelerabat. Itur ergo ad locum supplicii; nec satis fuit seniori *b* servis suis imperare

ac re ipsa tertio suspensus toties a patibulo solvitur divinitus incolumis;

b

* Lab. solis
* an adfuisset?
* Lab. Nec
Lab. ligneis

perare scelus *, nisi et ipsemet, magno comitante equitatu, abisset *. Neque * umquam, qui nexus ducebatur, nomen S. Fidis, ut erat præmonitus, deseruit, donec via vocis, lineis, * coarctata laqueis, suffocato gutture, intercluderetur; mox deinde pendentem deserunt; et cum jam paululum in revertendo elongarentur, respiciunt, furcas vacuas cernunt. Tunc cum magno strepitu regressi, hominem, durius ligatum, relevant sursum; rursus quoque, cum revertentes retrospicerent, humi secundo furciferum elapsum hauriunt. Et jam aliqui virtutem S. Fidis esse dicebant, cum crudelis bellua eos minaciter cum exprobratione increpitans, reticere coegerit. Tum multo durius atque immanius hominis guttur, ut fertur, renovatis angens retortis *c*, tandiu pendentem observavit, quandiu strangulatum incunctanter putaverit. Et tamen, cum per clivum montis jam revertens * descendere cœpisset, non potuit pati male sollicitus, quin torva lumina retorqueret, visoque miraculo, recurrit, reperiensque hominem solutum et incolumem, hæsitabat, quid faceret: cæteri vero, jam manifeste S. Fidis virtutem unanimes prædicantes, scelestissimi facti dominum suum reum esse, conclamant, nec se ultra tam indignum facinus passuros.

* Lab. male revertentes

B

quo viso, injustus judex, facti pœnitens, ad S. Fidem proficiscitur.
* Lab. dignum
* Lab. exponens
* Lab. Ephœbis

45 Videns ergo senior miraculum, quod esset factum *, ductus pœnitudine, cœpit illum obsecrare, ut sibi ignosceret. Ille nequaquam acquiescens, ad S. Fidem potius itum ire, ut injuriam hanc exponat *, ait. Tum præfatus Hadimarus cernens viri obstinationem, et ipse quoque cum quindecim suæ domus Ephœbiis * nudis pedibus et inermis ad sanctam Virginem festinavit. Cerneres ambos Hadimaros (nam utrique id nomen erat) ante sacram imaginem tanquam ante tribunal concertare, hunc accusantem, illum suum peccatum confitentem et emendationem proferentem. At vero seniores loci intercedentes, dictata pro leto * hominis legali emendatione, inter eos concordiam fecerunt. Hoc miraculum plebeio relatu, ut dixi, jam passim auditum, concors monachorum sententia postea mihi verius retulit *d*. Utque dictis fidem facerent ampliorem, quemdam juvenem, Gerbertum nomine *e*, memorati Hadimari consobrinum, in testimonium accersunt, qui cum illo ad Conchas post ereptionem a suspendio venerat; sed et ipsum Hadimarum, si mihi fuisset spatium, vel per legatos vocatum expectare, vel iter ad ipsum extendere, potuissem videre; nec tempus plus quinquennio dicebant, ex quo id evenerat, defluxisse, ipsumque superstitem esse.

* Lab. letho

C

CAPIT. XI.
Captivus aliquis miro modo carcere liberatus.
* Lab. sancta Fides
* Lab. ferire
* Lab. recto tetendit tramite
* Lab. destruxerant

46 Rursus de alio homine rem mihi opinatissimam unanimes retulere, qui cum diutina carceris custodia affligeretur, atque incessanter ad S. Fidem exclamaret, mox ei S. Fides vigilanti apparuit; quæ cum rogata, S. Fidis * vocabulo se nominaret, protinus marculum *f* vetustissimum scabraque rubigine obductum præbens, jubet illo compedes feriri *, dein ferri fragminibus onustum, ad Conchas celeriter proficisci; cujus monita ille perficiens, pervio carceris obstaculo, absque humano impedimento, divino fretus munimine, ad S. Fidem recta tetendit *, et pro magno beneficio magnas gratias Deo Sanctæque ejus non ingratus reddidit. Fuit ibidem marculus circiter tres annos appensus, ut insigne tanti miraculi peregrinantibus non deesset. Id nimis succensui, quod in memoratum opus marculum etiam destruxerunt *. Mirum dictu! Unde putas, sancta Fides corporeum marculum habuerit? Sed non debemus ratione humana divinum opus æstimare, sed factum fideliter credere.

ANNOTATA.

a Hadimarum *hunc ab Ademaro, vicecomite Lemovicensi, qui tom.* 2 *Historiæ Domus Arvernicæ pag.*47 *diplomati subscriptus invenitur, diversum esse, satis mihi quidem videtur indicare Bernardus, dum Hadimarum* virum *quidem* nobilissimum, *at minime* Lemovicensem vicecomitem *vocat. Fortassis* Hadimarus *iste unus ex* Ademaris *est, qui a Gaufredo in Chron. tom.* 2 *Biblioth. Mss. pag.* 283 *ad annum* 1028 *recensentur. Porro de provincia Lemovicensi consule Hadrianum Valesium et Baudrandum.*

b Senior, *id est*, dominus. *Consule dicta superius pag.* 305 *lit.* g.

c Retortæ *hic pro vimineis vinculis, aut funibus sumuntur. Præter alia, quæ Cangius ad hanc vocem observat,* olim, ut et apud Hibernos, *ejusmodi* vimineo vinculo strangulatos patibulis affixos *fuisse, constare asserit.*

E

d *Labbeus ita legit* : Plebeio relatu, ut dixi, jam passim relatum, concordi monachorum sententia postea relatum est.

e *Apud Labbeum desunt hæc* : Gerbertum nomine. *Is mihi aliunde notus non est.*

f Marculus *est pusillus malleus, teste Isidoro lib.* 19 *Orig. cap.* 17. *In titulo vero capituli apud Labbeum legitur* martellum, *qui est malleus mediocris, de quo plura vide in Lexico Cangii, verbo* Martus *et* Martellus.

CAPUT III.

De eo, qui præmonitus a S. Fide per fenestram turris saltu evasit : et de mirabili asino.

CAPIT. XII.
In Ruthenico tractu,

F

* apud Lab. deest audientium
* Lab. nec
* Lab. quo

Rem mirabilem, cunctisque sæculis memorabilem, et etiam fastidiosis lectoribus succinctam narraturus, Deum, fontem sapientiæ vivum, fideliter deprecor, ut divinæ sapientiæ affluentiam intra pectoris mei arcana infundere, Sanctique Spiritus rore sensus mei ariditatem dignetur irrigare, quatenus ea, quæ vera sunt, ad utilitatem audientium * congruo rectoque sermone valeam exprimere, ne * sententia mea a recto tramite exorbitando per inanes res, secus quam veritas habet, deviare inceptet. Miles quidam, qui erat in captione in pago Rotenico, castro Perso, sub dominio Amblardi cujusdam nobilissimi viri *a*, datis pro se obsidibus, ad S. Fidem, quasi aliud negotium acturus, quod* potuit, occultus venit. Deinde statuto placito sese in captionem recepit, unde qualiter post aliquantum temporis divina visitatione evaserit, dicendum erit. Sed primum terræ illius situs et qualitas paucis verbis repetenda.

cujus descriptio datur,

48 Est patria per omnia montuosa et etiam per loca horridis scopulis edita, ut vix visus altitudinis vastitate queat exsaturari; sed inter hæc ubi forte planicies occurrit, frugum proventibus adeo fœcunda, ut pinguis Cereris Bacchique

A BERNARDO. Bacchique optimi b nulla terra feracior mihi fuisse videtur *. Hanc illi ingenuitatem ex eo accidisse opinor, quod sit his nostris regionibus editior et ideo hiberni frigoris immanitate rigidior, sitque solis * vicinior, utpote ad Australem plagam sita, et ideo æstivo fervore calidior, in æstate videlicet, propter vicinitatem solis torrenti calore nimis exæstuat; in hyeme vero propter altitudinem terræ nimiis frigoribus riget, sicut ubi Auster liberioribus habenis regnat. Igitur repugnantiis diversæ naturæ, quanto magis tellus illa urgetur, tanto magis excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor, ac per hoc facta est lætioris dulciorisque germinis terra genitrix: sed quia, ut diximus, montium scopulorumque dissimilitudine a nostro solo discrepat, ideo contigit, ut prænominati oppidi fructura, super excellentissimæ rupis soliditate fundata, per spatiosum aeris inane longe eminentior exurgat. Porro oppidanorum mansio de parte illa habetur, quæ planior habitabiliorque videtur, habens arcem erectam in editiore * loco, ad illam videlicet plagam, qua * altiore ruitur præcipitio; de qua etiam parte in summo turris B solario herilis camera erat, ubi ipse senior * heros cum familiaribus sopitus placidum carpebat pectore somnum. Extra quam cameram in eodem solario de parte reliqui municipii captivus, quem dixi, ponderosa mole ferri cruribus innexus, trium vernaculorum custodia servabatur.

b · * Lab. videretur · * Lab. soli · * Lab. mediocri · * Lab. quæ · * apud Lab. deest senior

49 Huic S. Fides jam dudum ad se querelosis vocibus exclamanti, jamque pene desperanti, sopitis custodibus, corporali specie conspicabilis apparuit. Quæ cum rogata ab illo, quænam esset, sanctam Fidem se esse, responderet, protinus instantia precum illius se esse fatigatam, adjecit, imo etiam diutino clamore coactam, a Deo tamen missam, ut eum absolvat, venisse. Quare igitur, inquit, longas moras innectis? Perrumpe per medium cameræ ac per summas turris fenestras elabere. Cumque ad vocem monentis reptare cœpisset, evigilans senior male solicitus, ferri tinnientis advertit motum. Dein excitatæ cubiculariæ, ut tardos cogat custodes, minaci auctoritate jubet. Quod cum illa perfecisset, et * clauso ostiolo, in conclave se recepit. Post aliquot horarum excursum, ecce, de integro S. Fides apparens hortatur hominem, ut rem aggrediatur; quod * ille statim faciens, reperto ostio clauso, in lectum vacuo conatu regreditur. Rursus C quoque senior, ferrea collisione experrectus, pedissequam, ut prius, remisit. Illa, peracto herili præcepto, regressa, ostium cubilis per voluntatem Dei apertum dimisit.

quidam in alta turre vinculis detentus, monente S. Fide, · * apud Lab. deest et · * Lab. addit cum

50 Post hæc omnibus multo graviori sopore oppressis, ecce S. Fides tertio manifestata durius severiusque hominis arguit ignaviam; cumque ille * impedimentum ostii objiceret, seseque jam bis delusum, quam graviter ferret; Noli, inquit illa, dubitare, quia habebis pervium iter, et Deus adjuvabit te. Ille vero, confidens in Deo, gressu, quo poterat, cœpit motare se, et sic tandem cum magna difficultate penetrato cubili, ad ipsas fenestras subsistit *, casus altitudinem vehementer expavescens. Tunc S. Fides, adhuc labantis animi hominem comitata, et quasi viam affectando * præcedens, illum viriliter exhortari cœpit: Age, inquiens, fiducialiter: non alio modo jam evadere poteris. Similiter olim Israëliticus populus in ultionem sceleris urbis Gabaa, tribum Benjamin debellans, antequam triumphum obtinuisset, divino monente oraculo, usque ad trinum conatum laborasse legitur c. Ad extremum ille in miserabili positus discrimine, assumpta audacia, ac posito d corde in periculo, pedes primum per fenestram emittens foras, se totum vasto credit præcipitio, sed nunquam mollius suavisque sua pensilis pluma Sardanapalum fovit e, quam hunc durissima rupes excepit; adeo divina supportante virtute, ut, cui natura negaverat alas, hic plane volare, non cadere videretur. Quo miraculo factus securior, etiam multo profundioris præcipitii saltum addere non dubitavit; nam de summis scopulis, super quos arcis tota moles innitebatur, super inferiores ruens, ad certissimum terræ solum tertio saltu perlabitur.

inde desilit sine ulla sui læsione, · * apud Lab. deest ille · * Lab. substitit · * Lab. affectando · *c* · *d* · *e*

51 Mirum dictu et terribile auditu, quo ausu mens humana tantum periculi invadere unquam potuerit; nam et ipse talia narrando, fateor, nimio horrore totus intremisco. Sed, qui Sanctam suam voluit glorificare tali miraculo, dedit huic non terreri tanto præcipitio, in quo, licet nihil læsionis receperit, crepitus tamen contonsarum * bodiarum f in primo quidem saltu usque aures dormientis pervenit. De qua re miles E expergefactus, nimio furore succensus, servis suis rem prænunciat, reos culpat, furciferos judicat; postremo minaciter imperat, ut quamprimum fugientem insequantur. Illi, senioris monita ridiculo habentes, attriti cadaveris frusta se in crastinum lecturos satis in tempore, promittunt. Illis tamen nequaquam acquiescens faces, lampadesque accendi, atque per aliam partem, qua facilior erat descensus, cursores velociter præcedere, hominemque comprehendere præcepit. Ille tædarum hauriens fulgorem, unaque sese persequentium vociferationem jam in proximo audiens, incertus, quid ageret, utpote gravatus utraque vestigia maximo pondere ferri, ad effugium * tamen parvæ sylvæ, quam per providentiam Dei oppidi vicinam natura perduxerat *, vi, qua poterat, reptans, sese totis annixus * viribus contrahere contendit; nec ab aliquo cogi opus erat, cui ipsa necessitas imperabat, nec reprehendenda tarditas, qui, ut sibi videbatur, segnior incedebat testudine.

ac reperto præter exspectationem asino · * Lab. contusarum · *f* · * Lab. effugiem · * Lab. produxerat · * Lab. annisus

52 Cumque in hujus anxietatis laboraret discrimine, et jam se * intra condensa arbuscularum aliquantulum colligeret, mirum in modum offendit asinum g, in cujus faucibus nodata zona pro F capistro, asinino tergo more insedit fæmineo, versis ex uno latere cruribus, propriique commodi potius rationem ducens posthabuit honestatem virilem. Actum erat procul dubio, si unius puncti spatio fugientem hic asinus fuisset remoratus. Nunquam expeditiore blandioreque tolutatura h campitor i equus aut * regalis incessit, quam per mediam regionem asinus in eam partem, qua fugitivus minus quærendus putaretur, transabiit. Interea sessor, non adeo securitate fretus, subinde aurem arrigit, animamque reprimit, subinde respectat, et retorquet aciem, si forte aliquem vel audire, vel videre posset, donec, jam octo pene peractis millibus, se satis in tuto videret. Et jam dicscebat, et jam mortales ægros aurora promicans ad laboris exercitium cogebat. Tunc ille, alligato ad quoddam virgultum asino, ubi silices duriores vidit, paululum a semita se detorsit; quorum ictum ferreus rigor excipiens in modum glaciei facilem sui resolutionem dedit k. Inter agendum vero cœlestis asinus evanuit; nam respiciens ille, neque animal ipsum vidit, neque etiam animalis vestigium

insidens fuga elabitur, · * Lab. omittit se · *g* · *h i* · * Lab. campitor equus ac · *k*

A vestigium, quantalibet investigatione insistens, in aliquo penitus invenire potuit; cingulum vero ad argumentum miraculi, ubi ipse nexuerat, reperit.

* et recta ad S. Fidis monasterium cum ipsis vinculis suis tendit.

53 Ergo ad S. Fidem pedestri itinere recta tetendit *. Nullum pulchrius basilicam S. Salvatoris aut speciosius spectaculum intravit ante hunc diem, neque aliquid libentius populus Conchacensis aliquando aspexit, quam quod nobilis viri clarissima persona * ac procera pulcherrimi corporis statura, ponderosam ferri massam gestans humeris, per circumfusas solemnizantium turmas * perrumpit, tanquam leo, qui, fracto carcere, grandi mole catenarum oneratus colla, nativum sylvæ repetit refugium. Tunc homo coram omni populo, ibidem deposito onere, hostilem sarcinam, quam captivam collo advexerat, libertate donat, ac felici postliminio redux seniores cum omni populo tanti miraculi novitate lætificat. Dein amicorum animos diu in mœrore suspensos explet inopinæ reversionis gaudio, nec aliquid tristitiæ captivitas illa post hoc * intulit, cui nec damnum pecuniæ successit, nec detrimentum corporis.

* Lab. intendit

* Lab. omittit persona

* Lab. addit ad sepulchrum prorupit

* Lab. hæc

Auctoris de hoc miraculo observatio.

54 Sed quid putas, de illo asino conjiciendum esse, nisi benignæ virtutis angelum fuisse, in figuram humilioris jumenti manifestatum? B Super quod etiam ipse Salvator residens, ut sæcularis pompæ contumacitatem humiliaret, viliori gestamine vehi potius voluit, cum tamen esset ille excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus. O magnum meritum unius Puellæ! O admirabile donum uni Fæminæ concessum! O admirabilis et ineffabilis gratia uni Virgini præstita, cujus virtutes nec calamo notari, nec etiam lingua humana jam expediri poterunt; non enim ibi S. Fides tantummodo, ubi corpore requiescit, miraculis pollet, sed etiam, sicut ab his, qui quotidianis ejus intersunt virtutibus, didici, in terra, in pelago, in carcere, in infirmitatibus, in periculis multis, et, ut ipse jam ex parte probavi, in necessitatibus variis, si quis eam recto corde interpellaverit, præsentem sentiet, et ubicumque S. Fides habet nomen, ibi quoque habet virtutem ad laudem et gloriam Christi Dei omnipotentis *l*. l

ANNOTATA.

C a *Hujus castri hodiernum nomen Gallicum nuspiam invenire potui. Illud etiam eruditis editoribus tomi* x *Scriptorum Rerum Gallicarum ignotum fuisse, ex eo conjicio, quod tum in Indice geographico, tum in ipso Opere pag.* 380 *nihil præter nudum ejus Latinum nomen expresserint. Neque Amblardus ille, vir nobilissimus, mihi magis, quam illis, aliunde notus est.*

b *Per* Cererem *frumentum, per* Bacchum *vinum intelligit scriptor noster.*

c *Hac de re consulesis Lib. Judicum cap.* 20.

d *Fortasse supplendum* timido; *nisi per* cor in periculo ponere *Bernardus significare voluerit* animos in periculo sumere.

e *Sardanapalus, Assyriorum rex, utpote omni mollitiei genere effæminatissimus, molli certe, ut cetera taceam, lecto usus est.*

f Bodiæ *seu* Boiæ *sunt compedes aut torques vinctorum.* S. Hieronymus lib. 5 in Hieremiam cap. 27 in hæc verba: FAC TIBI VINCULA ET CATENAS, addit: SIVE κλοιοὺς, qui Hebraice appellantur MOTOTH, et sermone vulgari BOIAS vocant. *Ita Cangius, apud quem plura vide verbo* Boia.

g *Hunc non fuisse brutum animal, sed benignæ virtutis angelum, infra conjectat Andegavensis scholasticus, cui hac in re fidem, qui vult, habeat.*

h Tolutatura *vox est derivata a verbo non satis Latino* tolutare. *Dicuntur autem equi* tolutare *seu* tolutim *incedere, cum crura altius in currendo tollunt et, subsultim incedunt. Gallice* troter *dicitur. Adisis Menagium in Lexico Etymologico eodem verbo* troter.

i Campitor equus, *inquit Cangius in Lexico, est* cursor, stadiodromus equus, *Gallice* cheval de manége, de course.

k *Durioribus silicibus vincula disrupta fuisse, indicat Bernardus.*

l *Labbeus addit:* Qui omnipotentiæ suæ habenis cum Patre et Spiritu Sancto coæterna unitate regnat per sæcula æternaliter manentia. Amen.

E

CAPUT IV.

Aliud de Gerberto miraculum. Item de peregrino capto et vinculato subitoque S. Fidis auxilio liberato.

Cap. XIII. Dum Gerbertus, uno jam captus oculo,

Revocetur ad memoriam ille Gerbertus *a*, cujus mentionem jam dudum in superiore libro fecimus, quemque post evulsionem oculorum, more illuminati Witberti *b*, illuminatum diximus, provida videlicet mirabilique summi Artificis dispensatione, ut virtutem, cui in alio congratulatus fuerat, atque, cui acciderat ultra omnia, quæ in mundo felicia putantur, beatificaverat, ut ipse aiebat, cum primum sibi accidisset videre prædictum Witbertum, hanc demum in semet ipso factam cerneret, ac præter spem simili felicitate gauderet; deinde tamen, ne insolentia quandoque elatus ad desertæ militiæ malum reverti ultra præsumeret, justo Dei F consilio unius restauratorum oculorum lumen amisisse, reliqua oculi substantiæ salva integritate, dextrum vero integrum retinuisse et ita deinceps vitam sinceram in tranquillo, et absque remeandi sollicitudine egisse scripsimus. Hujus miraculi certitudinem, sicut ipsi in priore itinere audivimus et vidimus, inter cætera compendiosissime litteris designatam, post in patriam regressi latius emendati usque digessimus. At vero dum aliquot annorum, ut paulo ante dixi, intervalla extitissent *c*, quibus neque Conchas rediissem, nec legationem misissem, de hoc Gerberto haud impar priori accidit miraculum.

a furibundo viro, tamquam fur, invaditur, alterum sanum amittit:

56 Nam cum ipse quadam die ante plateam templi spatiaretur, pellemque agniculi, veluti gratia ludendi, in manu ventilaret, mox ei quidam Burgensis *d* illius villæ Barnardus (Porcellum cognomine dicunt) furibundus insilivit, et quia consimile tergus transacta die perdiderat, ipsum fore *, falsa opinione delusus, non dubitavit; unde, sicut erat temulentus ac sobrietatis impos,

* supple furem

A. Bernardo.

pos, absque ulla præmeditationis discretione statim illum ille nequissimus convitiis appetit, suæque rei furem compellans, etiam legali comprobatione latrocinii impræsentiarum tentat vindictam. Alter vero objecti injuste convitii impatiens (nam rari perpaucique sunt mortales, qui non commoveantur, si etiam merito dehonestantur) par pari respondere, neque in aliquo verbis illius cedere; ita utrinque intractabilis rixæ conflictu audire erat omnigena convicia in alterutrum objectari, quousque ad pugnos ventum est; dum ergo aliquandiu æquo marte dimicarent, et neuter cederet, ille Barnardus, quem sævior instigabat furia, e commisso certamine se proripiens raptim ad arma recurrere cœpit. Verum ut in hujusmodi festinationis articulo solet obtingere, non fuit opportunum arma suppetere ad manum, sed tantum veru reperto, in quo caro assata decocta fuerat, oculum illum sanum repetito conflictu penitus inspicat *e*, pupillaque terebrata *f*, reliquum ocelli in particulas disjicit violentus. Postremo vicinorum concursu dirimuntur.

B

ut hunc ei restitutum iri, S. Fides pollicetur, quo re ipsa recepto,

57 Tum Gerbertus, recenti cruore vestem notatus geminaque lucerna captus, in ecclesiam ductu alieno festinare, clamoresque ad cœlum ingeminare, ac S. Fidis auxilium invocare. Denique totos tres menses continuos per singulas noctes coram sanctuario excubavit, omnia invictis clamoribus fatigans, sanctamque Fidem instantius increpitans. O S. Fides, Conchacensium domina, quare, inquit, non tuebaris oculum, quem olim eradicatum reddidisti? Quare non defensabas misellum, quem tuo beneficio servum tibi peculiarem acquisivisti? Hæc et similia assiduis vocibus repetere non cessavit, quoadusque festivitas S. Michaëlis *g* instaret. Nocte itaque illa, quæ præcedit vigiliam, ecce in somnis S. Fides apparens sic sibi visa est dicere: Vade crastina die post Vesperas cum processione monachorum ante altare S. Michaëlis, et ibi Deus tibi restituet oculum. In crastinum ergo ad horam, qua sibi jussum fuerat, homo divinæ visionis haud immemor, in oratorium S. Michaëlis processionem comitatus est, ubi cum pro honore futuræ celebritatis antiphonam super Euangelium concinerent, cœlestis Artifex, cujus sapientia nihil repperit difficile, detrimentum proprii figmenti supplere dignatus, non est passus ultra diutinas

C

lacrymas dolentis ac supplicia vota inaniter fundi, unius oculi substantiam jam bis conditam tertio reformans, quater etiam in novissimo magnæ resurrectionis die reformaturus; nec tamen plures oculos, quam reliquis mortalibus natura dedit, hic in illa ultima regeneratione credendus est habiturus.

gratias ille S. Fidi refert, ac non diu post pie moritur,

58 Cumque ergo novi oculi acies cuncta circa se intuens circumpositorum formas jam clare discerneret, antequam in vocem tanti gaudii erumperet, ipse primus omnium ad campanarum funes indomito cursu per gradus solarii præcipitavit, quod in aditu monasterii arcuata maceria *h* sustentatum jam dicto altari subjiciebatur. Quem protinus insequentes ministri, huic officio dediti, nil jam de ostensa cœlitus virtute cunctati, universam signorum classem exagitant, pariterque TE DEUM LAUDAMUS omnis chorus divinasque laudes intonant; fit clamor et ineffabile gaudium, cui in rebus humanis nihil æque conferri potest. Ille denique, interjecto parvi temporis spatio, cum tanto gaudio bonoque testimonio ineffabilibus mirabilibus glorificatus, vitæ metas consequitur, ad illam procul dubio interminabilem vitam translatus, in qua sancta

D

virgo et gloriosissima martyr Fides perenni lætitia fruitur, habens et ibidem Garberti consortium, cujus in hoc sæculo post reparationem mutilati capitis non est passa dissidium.

superstite etiamnum Wiberto, de quo Bernardus nonnulla addit.

59 Hunc ergo secundo itinere, quia excesserat, videre non potui, illum vero antiquiorem Witbertum, qui cognomen Illuminati ex eventu habuerat, adhuc Dei gratia vidi admodum senem multumque super reditu meo flentem ac dicentem: Nunc reverteris, domine pater, meusque et re et consilio adjutor; ego, jam plenus ævi senioque confectus, scio, me satis non te in hac vita posthac visurum: Deus et S. Fides reddat tibi meritum, qui de longinquo solus hanc curam cepisti, ut virtutes ejus audire ac retinere venires; cujus ego oculos ob dignitatem insignis miraculi terque quaterque deosculatus ei Vale dicens abscessi. Porro si Deus ad Conchas me per suam misericordiam quandoque reduxerit, adhuc eodem superstite, illud jam non habebo tantæ vilitati, nec a pectore alienum, quominus celeberrimis scriptis perpetuæ tradam memoriæ,

E

faciamque cunctis sæculis memorabile. Quidni faciam, cum constat, hanc pessimam ætatem non alibi audisse nos tanto glorificatam miraculo. Sed jam prolixus sermo, ab his, quæ restant, nimia dilatione nos suspendens, maturo claudatur fine.

CAPIT. XIV.

Peregrinus quidam, injuste compedibus funibusque constrictus,

60 Peregrini quidam, Lemovicensis pagi indigenæ, abeuntes ad S. Fidem, transibant * prope castellum Oëbali *i*, quod dicitur Torena *k*, quibus forte fuit obvius quidam ejusdem oppidi municeps, eorum inimicus, Gosbertus nomine, clericus quidem solo cognomine, sed actu terrenus miles, qui, statim inventa causa, redegit omnes in captionem. Domnus Oëbalus * forte aberat *, cujus conjux tunc, sed mox per divortium ab eodem deserta, domna Beatrix *l*, hoc audito, mandat militi, ut, si se unquam velit habere benevolam, Romeos *m* statim abire sinat, nec prorsus unius horæ spatio intra septa municipii detineat coactos. At ille, non audens ex toto dominæ mandatis contraire, Hos, inquit, pro imperio dominæ dimittam, retento hoc solo, qui mihi injuriosior extitit, quem impunitum abire difficile est; quod si ita sibi non sufficit, noverit non improperaturam *, quod etiam pro S. Fide certus sum nunquam me facturum; et ita,

F

dimissis cæteris, illum unum jubet compedibus constringi, quos rustica lingua BODIAS *n* vocat; quorum clavi, martello duriter obtusi, ut inextricabilis illa fieret connexio, ultro franguntur, ipsis etiam frustatim compedibus conquassatis. Denique alteris compedibus mutuo petitis itidem actum est. De tertiis quoque eadem jactura accidit, et ait: Ut video, S. Fides, nisi astu caveo, meum mihi inimicum vi auferet; verum annitar ego, uti res secus, quam autumat, possit evenire.

illis patrocinio S. Fidis miro modo eximitur.

61 Tunc vero arctis chordarum voluminibus lacertis in crucem ante pectus constrictis, post hæc utramque palmam, circa collum utrobique circumactam, inter humeros violentissime revincire fecit, sicque subter ascellas regyrantibus ligaminibus ventrem crudis nodis coarctari, adeo ut ipsius inauditæ connexionis modo sic miser constrictus suffocaretur, ut anhelitus gracili spiraculo vix sibi sufficeretur * vita. Cui ita in solitario conclavi clauso duodecim lanceatos viros, quos æque vesanæ mentis expertus erat, instanter

* Lab. transierant
* Lab. Oebalius
* Lab. aberat
* Lab. improperaturam
* Lab. sufficeret

* Lab. illum

instanter adstare jubet. Qui, si viderent ipsum * divina solvi virtute, illico, ne vivus evasisse gloriaretur, omnes uno ictu pariter transverberatum obtruncarent. At post modicum intervallum, ille miserabili adductus angustia, sitiens, difficile verbis id exprimere potuit; tanta vinculorum duritia organales fibras obstruxerat. Tunc unus, quos dixi, satellitum, petita aqua, cum deprimeret illaqueatos sub gutture cubitos, ut laxato mento haustum ori ejus aptare posset, illa nodorum difficultas sese absolvit ultro, ipsis tantum resticulis hærentibus brachiis ipsis, quibus fuerant appositæ.

et incolumis e carcere elapsus, ad S. Fidem tendit.

62 Ipse vero, sentiens se divinitus solutum, cœpit illinc præstrenuus effugere. At illi, statim ex præcepto senioris ipsum mucronibus adorsi confodere, tanta continuo divinæ virtutis vi obstricti in loco hæsere, ut nec moveri quidem quisquam eorum posset, nec penitus verba ad alterutrum dare. Sicque repente angelus Domini coarctavit eos, ut, acsi lapidea simulachra, immobiles permanerent. Unus tantummodo, inter suffocationis angustias obscœnæ interjectionis dans mugitum, cum grandi difficultate in hanc vocem erupit: Vah, jam pergit; cætera, fixus immotusque tamdiu perstitit, quoad ille alter ad domnam Beatricem transfuga * sese in tuto reciperet. Cui illa in crastinum duces delegavit, quandiu fines castelli longe excederet, tutumque iter carperet, cui erat Petrus vocabulum. Denique cum sociis ad Conchas attingens et pro absolutione sua grates inibi Domino persolvens, post inde lætus est ad propria reversus, ligaminibus relictis in testimonium virtutis, quæ remansisse dixi laxis nodis pendentia brachiis. Anno fere et dimidio post secundam a Conchis reversionem accidit mihi certo negotio domni Willelmi *o*, Pictavorum comitis, adire curiam, in qua cum domnam Beatricem viderim, a Richaredo *p* fratre suo, Rotomagensium comite, illuc missam, ardenter ejus colloquium aggressus, illico rogitare cœpi super hoc miraculo. Cujus verba, per omnia monachorum Conchacensium concordantia, esse poterat probabile argumentum, si quis dubitaret in aliis etiam mihi ab eisdem narratis.

* Lab transfugit

ANNOTATA.

a *Aliud hoc de Gerberto, libro* I *Miraculorum cap.* 2 *memorato, miraculum abest ab editione Labbeana jam sæpe laudata. Porro ex infra dicendis patebit, illum, tametsi pag.* 307 monachorum præbenda, *seu monachorum cibi ac potus portione diurna contentus in cœnobio Conchensi Deo serviisse dicatur, stricte tamen monachum non fuisse.*

b *De Witberto illo adisis caput* I *libri* I *Miraculorum a pag.* 302.

c *Adi Commentarium num.* 90.

d Burgensis *apud Cangium hoc verbo, uti etiam apud Bernardum hic, est burgi seu villæ clausæ incola seu municeps.*

e Inspicare *hoc loco idem sonat, quod* invadere; *utitur autem priori verbo Virgilius, sed sensu diverso, lib.* I *Georgic. versu* 292 *ita canens:* Ferroque faces inspicat acuto.

f Terebrare *idem quod* perfodere. *Unde terebrata oculi pupilla, necesse fuit, ut non tantum videndi facultate privaretur Gerbertus, sed, uti Bernardus mox etiam subdit, ut ejusdem oculi, crassiori veru cuspide perfossi, reliqua pars in particulas dissilierit.*

A. Bernardo.

g *Colitur hic sanctus Archangelus præcipue die* XXIX *Septembris, quo de eo aliisque Angelis a decessore nostro P. Stiltingo fuse actum est.*

h *Per* arcuatam maceriam *Bernardus* fornicem *indicat.*

i Oëbalus *ille idem est, qui in Chronico Gaufredi, Prioris Vosiensis, tom.* 2 *Novæ Bibliothecæ Mss. pag.* 290 Ebolus *vocatur. Fuit Gulpherii de Turribus,* Archambaldi *et* Cambæ Putridæ *cognominati, filius, genuitque* Archambaldum, cujus matre legitima *(hanc Bernardus* Beatricem *vocat)* adhuc viveute, non legitime aliam duxit, de qua genuit Guillermum et Robertum. *Hic Oëbaldus castrum de Torenna, quod pater suus, teste laudato Gaufredo, acquisiisse dicitur, Guillermo filio cum consensu Archambaldi postmodum dedit. Plura de eo curiosus lector cit. pag.* 290 *videat.*

k *Labbeus cap.* 14 Torennam *vocat. De hoc autem castro multa tradit Valesius in Notitia Galliarum pag.* 557, *unde nonnulla huc transcribo.* Torinna, *inquit, seu* Turenne, castrum est veterrimum, vicecomitatus titulo insigne, cujus mentio sit in veteribus nostris Annalibus, atque etiam apud Eginhardum in rebus gestis Pippini, Francorum regis, in anno Christi DCCLXVII. *Et post nonnulla subdit:* TORINNA ergo primum dicta est sincero nomine ante annos DCCCC; postea TORENNA, I in E mutato; deinde TORENA, sublata N littera; ac demum TURENA, ex quo vocabulo factum est vulgare nomen TURENE: quod est castrum summo monti impositum. *Torinensem autem vicecomitatum partem agri Lemovicini, Cadurcini et Petrocorici obtinere, atque a Sarlato, Petrocoriorum urbe, usque ad Novum Vicum (Gallice* Neuvic) *leucas Francicas amplius* 30 *in longitudinem patere, ibidem laudatus Valesius scribit.*

l Beatrix *illa infra dicitur Richaredi seu Richardi, nempe II hujus nominis Rotomagensium comitis, soror.*

m *Adisis dicta de hac voce pag.* 305 *in Annotatis lit.* d.

n *Vide Annotata pag.* 315 *lit.* f. *Per* rusticam *autem* linguam *hic intelligi debet* vulgare *Francorum tum temporis* idioma; *de cujus a Latina lingua distinctione vide Cangium in Præfatione ad Glossarium suum num.* XIII, *et Annotata in Vitam S. Beregisi tom.* I *Octobris pag.* 523 *lit.* u.

o *Est is Willelmus IV, Pictavensis comes et dux Aquitaniæ,* Ferabrachia *dictus, qui Fulbertum, Carnotanum episcopum, Bernardi nostri olim magistrum, impense coluit ac dilexit. De eo consulat curiosus lector tomum* X *Scriptorum Rerum Gallicarum locis vix non innumeris.*

p Richaredus *ille est Richardus, Normannorum princeps, ad quem Fulbertus, Carnotensis episcopus, supra plus semel laudatus, epistolam dedit, quam videsis tom.* X *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 451.

LIBER

A Bernardo

LIBER III.

CAPUT I.

Bernardo, tertia vice Conchas profecto, tertium de miraculis S. Fidis librum conscribendi occasionem præbet prodigium, quo S. Fides gladio percussum mirabiliter sanavit.

CAPIT. XV. *Anno Christi 1020 Bernardus, tertium Conchas profectus,* a b

B Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo vigesimo *a*, Indictione tertia, tam S. Fidis amore motus, quam Witberti *b* illuminati gratia revisendi, tertio ad Conchas repedavi; quem superstitem non reperiens, admodum ægre tuli, licet ipsum, ut confido, pax bona in terra viventium habeat, quem hic Dominus tanto miraculo glorificaverat; nec de salute ejus desperant, qui in hora exitus et confessionem illius integram, obitumque facilem viderunt; nec tamen subitaneum, quia præsensisse horam ipsum aiunt, quamvis nulla dolorum angustia prænunciante.

CAPIT. XVI. *tertium de miraculis S. Fidis librum conscribere aggreditur occasione miraculi,* c

64 Post hæc autem, rite completa solemni orationum celebritate, volentem protinus redire cœperunt instanter interpellare, atque obtestari, uti tertium S. Fidis miraculorum adderem libellum. Ego vero summa vi facturum abnegare; neque enim esse necesse; cum prioribus non modo potiora, sed nec similia nequeant inveniri; at illi instare, facto peropus esse, neque me in eo causam captare posse, quod nesciant tale aliquid, cui nihil præferendum in divinis operibus ipse judicem; quod mihi ardenti sollicitoque animo percontanti, venisse dudum ad S. Fidem, aiunt, quemdam Petrum ex Arvernia *c* clericum, genere clarissimum, dignitatibus præpotentem; cui C cum novellum primæ editionis nostræ codicellum exhibuissent, auctoremque nomine designassent, nimium conquestum esse, vel defuisse adventui meo, vel me per fines suos non divertisse, cui quoddam narraret insigne et inter præcipua ponendum, perhibent.

quo quidam miles horrende vulneratus d e f

65 Dicebat enim, militem se habere, Raymundum nomine *d*, virorum quinquaginta potentem, de vico Valeriis *e* pluraliter nominato, qui aliquando in dirimendo tumultu fulminei gladii, ex adverso librati, ictum adeo validum exceperat, ut nasus divisus per malarum medium, mandibularum quoque una in duo desecta, alteraque ad medium fere truncata, linguæ etiam radical gutturi disjunctum, hiatum sub palpebris patefecissent in tantum immanem, ut divisæ faciei ossa horreret pendula, quem fideles et amici domum referentes trium fere mensium spatio observant semivivum, cujus vita, insanabili vulnere saucia, amicis plus tædio erat, quam gaudio, cum nec buccæ usus ad capiendum cibum esset utilis, sed per hiatum, quem diximus, defruta *f* duntaxat distillarentur pinguia. Ita miser, odibilis vitæ mora diu protractus, cœpit jam intra se cogitare, ut ad S. Fidem se deportari crastina luce, nutu, quo posset, innueret, non tamen eo voto, ut de salute corporea, quæ irreparabilis videbatur, ultra cogitaret; sed ut animæ, vel inter vias, vel ad S. Fidem obeuntis superna miseratio succurreret. D

a S. Fide, ei apparente, subito sanatus fuit, * et redundat

66 Ita fixa sententia, cum nocte secuta inter angustias mœroris et tristitiæ gravius obdormiret, et * ecce, sibi S. Fides apparere visa est, forma puellari et eleganti, adeo venusta, adeo decora, ut nihil illi in humani formis posset comparari; quæ ubi proprii nominis notitiam roganti intimaverat, illico eadem, sese a Deo venisse, adjecit, ut volentis, nec valentis ad S Fidem tendere, succurrat votis. Et post hæc dilucide et aperte pro eo data oratione, Pater noster adjecit in fine, finitoque capitulo, putrefacto ori sagax Medica digitos ingerere, sicque dentes singulos jam exhalante tabo labefactos infigere ac reformare visa est, deinde palma subjecta mentum erigens illam hiulcam rimam rejunxit, ac præmortuam penduli vultus offam mirifice spiritu E divinæ vivificationis animat. Et ita saluti restitutum imperat, ut S. Salvatori grates agat, ad Conchas properare.

non sine suo suorumque famulorum stupore.

67 Cumque aurora diei ortum præsignaret, experrectus ora manibus contrectata reperit redintegrata. Cujus miraculi certitudinem ut planiore argumento addisceret, tentat, an possit usum exercere loquendi; primitus excelso clamore vocat famulos, et quia longe famis passus inediam fuerat; voce improba poscit cibum. Illi evigilantes, et vesanum aliquem, qui tam mane cibum roget, existimant, et super sono herilis vocis hærent stupefacti; qua tamen vox illa resonat, cursum intendentes, accensis luminaribus, præter spem inveniunt hominem salvum et incolumem. Quibus mirantibus et hesternum propositum et divinæ visitationis narrat somnium. Refocillatus ergo recreatusque edulio pergit ad S. Fidem, reditque festinus, ignarus idem, ut laicus et indoctus, narrandum esse monachis tam grande miraculum; sed postquam domnus Petrus hæc eadem narraverat, remissus ab ipso non modo sola, sed pluribus post vicibus repedavit. Testantur, qui sæpius ipsum viderunt, in modum tenuissimi fili vestigia ferri rubra videri.

ANNOTATA.

F

a *De anno, quo Bernardus tertium Conchas adiit, actum etiam est in Commentario num.* 90. *Porro tum hoc, tum sequens capitulum ab editione Labbeana abest.*

b *De Witberto actum est lib.* I, *cap.* I, *et cap.* 4, *lib.* 2, *num.* 55.

c *De Arvernia vide dicta superius pag.* 306 *litt.* bb. *Porro is Petrus mihi alias ignotus est.*

d *De Raymundo illo nihil alibi inveni.*

e *De vico* Valeriis *tacent Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, aliique geographi, quos consului.*

f Defruta *sunt vina cocta usque ad consumptionem mediæ patris, a defervendo sic dicta. Ita Columella lib.* 12, *cap.* 21 *apud Robertum Stephanum :* Mustum quam dulcissimum decoquitur ad tertias; et decoctum, sicut supra dixi, Defrutum vocatur. *Virgilius* 4 *Georgic. versu* 269 Pinguia defruta *memorat.*

CAPUT

A

CAPUT II.

De quodam Barnardo de morte suscitato, et de mirabilibus in ipso, ad S. Fidem veniente, in via patratis.

CAP. XVII. *Scriptor sibi postulat S. Fidis patrocinium,* a

Quoniam *a* quidem flagranti amore gloriosissimæ virginis et Christi athletæ insuperabilis Fidis nimium succensi intermissa diu scribendi otia rursus repetere cogimur, illius sacratissimæ ac dilectissimæ Martyris efflagitamus magnificis juvari suffragiis, quæ, cœli in arce civibus juncta Angelicis, per virtutum præclara magnalia, nobis tacentibus, totum per orbem B suæ potentiæ prædicatrix coruscat; hæc enim, licet corporali specie populis sese offerre nequeat, jugiter tamen patefactis miraculorum portentis se manifestat; nec jacet usquam terra polis sub ambobus, quæ sui nominis laude et fama carere dignoscatur, nec immerito, quæ, primis sub auspiciis Virgo præclaræ indolis in omni pudicitiæ honestate florens, cunctisque in actibus auro purius fulgens, illud in sese consertum retinuit, in quo dicitur: Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea suavem dedit ei odorem *b*. b

idque multis titulis extollit.

69 Vere superno Regi in alto cœlorum throno residenti nardus ejus sanctitatis et vitæ cœlibis dulcem halavit fragrantiam; quia tota odor bonus erat Domino juxta Apostolicam sententiam *c*, quæ denique in passionis torrido incendio vaporata, fracto pœnis acerrimis corporis alabastro, myrrha facta est electa, cujus virgulas suavissimæ dulcedinis per diffusos mundi emittit cardines, in quibus gloriosæ Virginis et magnificum nomen pio amore excipitur, et æternum memoriale digna veneratione commendatur. Hæc, sicut mira ejus virtutum testantur insignia, dum morti debita in tormentis exuit membra, liberiorem mutata est in husiam *d*, per C quam vehementissimo in momenti puncto, per vacuos aeris campos discurrens ubique terrarum in necessitate ejus suffragia poscentium auribus adsistit præsens, nec habet jus lædendi quilibet morbus, ad ejus invocationis malachmata *e* delendus; mors quoque ipsa, quæ nemini parcere didicit, jam dedocetur misero pallore ora inficere, quæ sancta Virgo, supplicibus votis conducta, pristino rubore velit accendere. Quin etiam inusitato more voracissimus orcus ab ore cruento intactas cogitur reddere animarum offas *f*, quibus insatiabilem cupiens lenire famem harpialem *g* semper inhiat infarcire ventrem. Tanti honoris præmiis ditatur a Domino clarissima Virgo, pro cujus amore diversis tormentorum suppliciis excruciata, mortis non timuit perpeti extrema, cujus præclare fama, inremissis aliquando pennis loca quæque oberrans, cunctos, ut diximus, angustia qualibet oppressos, ad ejus patrocinii beatissimum asylum invocandi hortatur, quia et auditu est facilis, et prodiga muneris.

70 Unde * contigit, quemdam nomine Hunaldum *b* Tolosanis *i* in partibus sanctæ Martyris admirandum promeruisse beneficium, usuque * et opere inopinatam * experiri ejus magnificentiam virtutum; habebat enim filium, nomine Barnardum *, quem de more misit ad armentum in pascuis servandum. At ille, pastorali cura suscepta, die quadam, surgente hespero *k*, armenta domum reducens, per negligentem incuriam bovem unum inter fruteta dimisit, reliquos vero bostaris præsepibus *l* inseruit. Cernens igitur, vacuo loco unum abesse animal, pascua per furvas noctis tenebras solivagus repetiit, sed magna parte noctis illius jam elapsa, casso labore quæritandi, sine bove tristis ac mœrens rediit. Quid ageret, quo se verteret, nulla ei ratione paret? Improbissima enim patris severitate perterritus, eo sciente, tectum non audet subire, neque, quid ei acciderit, ullatenus intimare. Tandem vero, sopitis omnibus, lectulo se contulit clanculum *; ubi cum membra amissa bovis indagine admodum defessa jactaret, illico tanto dolore corripitur, ut pene omni ossium compage resolutus crederetur, quo dolore nimium in- E valescente, et motu artuum fraudatur et rationis officio privatur.

A. BERNARDO. *Juvenis*

* *Lab. omittit* Unde

h i

* *Lab.* visuque

* *Lab.* inopinam

* *Lab.* filium, quem

k l

* *Lab.* clanculus

pastor, defunctus et sepulcro condendus,

71 Mane autem facto, ut eum pater tanto conspexit correptum languore, deposito furore, mox super imminentem nati interitum flebilibus cœpit gemitibus dolere. At * dum vastis singultorum quateretur ictibus, S Fidis salutiferam opem magnis implorat clamoribus, ut pristinæ incolumitati ejus restituatur filius. At ille, toto corpore manens immobilis, summo duntaxat in pectore videbatur ei palpitare * calor vitalis, atque tali in stupore membrorum dies peregit novem, extinctis lucernis oculorum. Decimo autem die, quæ Dominica habebatur, ut viderunt pupillas * luminum in morte contabescentes, gelidoque sudore frontem ac genas rorantes, apposita lævo lateri manu nihil vivum salire sentiunt, sed omnia æterno sopori dedita evidentissimis signis agnoscunt. Quid plura? funus parant, exanimeque cadaver sandapilæ impositum ululantibus lamentis celebrant.

* *Lab.* ac

* *Lab. omittit* palpitare

* *Lab.* pupulas

ad invocationem S. Fidis

72 Sed cum luce crastina ad defossum sepulturæ ejus locum veheretur, pater impatientis amoris affectu extincti gelidum nati corpus amplexatur, oculosque ac vultum omnem irri- F guis lacrymis humectans locum omnem amaris implet clamoribus, inter quos insolabiles gemitus crebris vocibus sanctam Dei martyrem Fidem clamat, ac lacrymosis obsecrationibus, ut sibi filium reddat, ter et quater ingeminat, dicens *m*: m

Virgo Fides, dilecta Deo, lux inclita mundi,
Auxilium miseris quæ cita ferre soles,
Supplicis exaudi, Martyr sanctissima, vocem,
Quamque potes, posco, defer opem misero.
Munere nemo tuo, petiit si forte coactus,
Discessit vacuus, te retinente manus.
Credo quidem, neque vana fides, te posse, quod opto,
Cœlitus a Domino promeruisse tuo.
Unicus ecce mihi natus, mea sola voluptas,
Occidit, una mei spes et amor generis.
Quo pereunte modo, mihi cætera vita superstes
Protrahet ingratas fine carendo moras.
Sed si, Virgo Dei, miserorum questibus ullis
Flecteris,

A. Bernardo vitæ restituitur.

Flecteris, et lacrymis vinceris irriguis,
Funere sopitos nati, quos cernimus artus,
Ad priscam vitam, te rogo, nunc revoca.

73 Cumque his et hujusmodi quam plurimis querelis super defuncti corpus incumbens pater cum magno ejulatu quereretur, omnes, qui ad ultimum exequiarum obsequium aderant, deflentis pietate moti, fletibus ora rigabant, ac piissimam Virginem, ut ad invocationem sui sancti nominis propitio vultu repiscere dignetur, unanimes mixtis lacrymis precibus exorant *n* : n

Sic quoque continuo, sed et (o mirabile dictu!)
Mors tetra versa retro, prædam fugitiva reliquit,
Evomuitque vorax avida de fauce rapinam.
Protinus atque caput lento nutamine functus
In partes versat, gelidas recalente medullas
Fomite vivifico; subitoque per algida membra
Spiritus infusus totum dat vivere corpus,
Erigiturque jacens, trepidantia lumina vixdum
B Attollens, ac mox totos simul erigit artus
Et stetit in propriis membrorum machina plantis.
Inde domum repetit redivivo tramite patris.

quæque sibi in excessu mentis

74 Quo viso, cuncti in gratiarum actionem versi præ gaudio tanti miraculi lacrymas fundunt, sanctæque virginis et martyris Fidis virtutem glorificantes votis et muneribus sese ac suos ei supplices devovent; sicque ab ecclesia S. Georgii *o*, ubi humandi juvenis gratia convenerant, regressi ad propria, pater posthumi filii ac reliqui contubernales diligenti perscrutatione * die quadam ab eo sciscitari studuerunt, quid sibi visum fuerat illis novem diebus, quibus in excessu animæ positus, quasi mortuus, jacuerat, ac quomodo, vel cujus auxilio, ad sepeliendum postmodum delatus ad vitales auras redierat. At ille, adhuc trepidantia pectora gerens, ab imo spiritu longa suspiria ducens, sic percontantibus actutum respondere exorsus est: Ut cœtera nunc ad præsens silentio prætereantur, quæ mihi fine sub extremo contigerint, certissimo et sine ullius falsitatis ambiguo brevi expedire non differam. C Corporeis vinculis spiritus meus resolutus teterrimis quibusdam ministris traditur, quorum crudelissimo ducatu ad hiatum usque vastissimi præcipitii protrahitur, in cujus horridam voraginem dum jactari inenarrabili metu formidarem, (eloquar an sileam?) ecce vir splendidissimi decoris advenit, quem, ut postea didici, paradisi præpositum fuisse Michaëlem archangelum, liquido patuit, cujus placidi itineris gloriosissima virgo Fides comes adstitit, quæ super solis jubar emicabat splendore mirabili.

o — ** Lab. male persecutione*

ostensa fuerint, enarrat;

75 Hic vero cœlorum præpositus, ut more carnificum eos, quibus ad torquendum deputatus eram, conspexit, in verbera mea irremediabiliter furere, quid, inquam, malorum artifices in hujus tironis tormenta tanta desævitis crudelitate? Quid animam, a summo Deo creatam, perditum itis absque ulla miseratione? Sinite jam nunc ab ejus gravi laceratione; quia, Deo permittente, per hanc sanctissimam virginem Fidem proprio refundetur in corpore, a vestra erepta potestate. Ad hanc vocem tartarei ministri, intolerabili formidine correpti, manus semper in malum pronas continuerunt, cœlestibusque nunciis insolito timore tremebundi paruerunt. D Nec mora felicissima virgo Fides concito impetu medios cuneos irruit, animamque meam ab eorum manibus violenter abstraxit, atque ita corpori humo tradendo, sicut nostis, mirabiliter refudit. Postquam vero hujus non tantum visionis, quam etiam rei gestæ veritatis *p* textum ille ordine est prosecutus, pater atque vicini iter instituunt, sanctæque Virginis ad monasterium cum eodem resuscitato debitas laudum gratias reddituri gressus dirigunt *q*. p q

dein ad S. Fidem proficiscens bis ejus patrocinium experitur.

76 Quibus per devexum latus montis, ab alveo Dordonii *r* fluvii ad nubila caput porrigentis, descendentibus, quodam in procliviori lubrico animal, cui insidebat, quia nondum bene ab infirmitate convaluerat, pede lapso nutavit, r et diu resurgendo hærens ipsum cum ingenti fragore dorso deturbavit, et quoniam semita nimium angusta in præcipitio montis patebat, virtute Dei ac custodia sanctæ Martyris protectus continuo surrexit illæsus. Denique basilicam expetentes pro resurrectionis beneficio, propter quod venerant, omnipotenti Deo laudes exultantibus animis referunt, Sanctamque debitis muneribus venerantes adorant, benedicunt, at- E que in virtutum mirabili potentia coruscantem prædicant. Oratione autem expleta, hospitio se conferunt, unde luminaribus compositis, dum ruente nocte sacras vigiliarum excubias ante sanctam Virginem celebraturi procederent, ille sæpedictus virbius *s*, Barnardus nomine, antiquo s hoste captentularum *t* insidias tendente, per hiantia tabulati operta ab exedris deorsum improviso casu ruit. t Ad quem citato cursu comites pervolantes, ita sancta Martyre manum supponente, incolumem repererunt, acsi pulvillorum fulcris receptus fuisset a proximo lapsu. Crastina vero die venerabiles hujus cœnobii fratres prioris miraculi virtutem parum edocti, seorsum illum faciunt, omnemque visionis seriem sagaci industria perquirunt. At ille Deum, quem nullum latet secretum, testans, ita omnia extitisse asserit *u*, veluti in narratione continetur superiori. u

Ablatam furto telam miro modo reddi suo domino S. Fides curat.

77 Neque illud prætereundum silentio dignum ducimus, in quo magnificæ Virginis et omnium Sanctorum comparandæ meritis patronæ nostræ Fidis admirabilis sanctitas fulget, et ab illicitis conatibus, ne perpetrentur, temerarios cohibet. Evoluto quidem, ut putabatur, unius anni circulo, idem reparatus debito su- F scepti beneficii obsequio ad S. Fidis oratorium repedabat, comitante quodam Garsia *x* ex vico x S. Orientis, qui vulgo Marciacus *y* fertur, oriundo. y Hic Garsias, qui Vuasconum more tali insignitur nomine, dum quæstus causa, ut sæpe fit, neque enim ab eo incipitur, telam secum deferret, Lucasinam *z* ecclesiam gressu attingens z a raptoribus invaditur, et amissæ telæ damna pati cogitur; sed illo amore sanctarum orationum hoc raptum vilipendente, et cœptum iter peragente, prædo ille pannatrices *aa* convocat, aa et, ut sibi inde braccas *bb* faciant, alacri animo bb incitat. Sed quid plura? Divina illico non defuit potentia, pannum in silicis mutans duritiem, aciemque forficum, velut ligneum, hæbetavit surculum. Quo miraculo semel ac bis ostenso, Dei ac sanctæ Martyris virtutem reminiscuntur adesse præsentem, quæ eas prohibebat raptam incidere sindonem. Cujus prodigii terrore pervasor nimium exterritus linteamen illud reservavit, atque redeuntibus peregrinis veniam malefacti

A lefacti petiit ac supplex reddidit. Qui sanctæ Virginis hac in re virtutem prævaluisse agnoscentes cum gratiarum actione ad propria redierunt gaudentes.

ANNOTATA.

a *Apud Labbeum cap.* 18 *hæc et sequentia ad usque num.* 70 *edita non sunt.*

b *Verba fere eadem sunt, quæ leguntur in Canticis Canticorum cap.* I, ✝. XI.

c *Apostoli Pauli verba in Epistola* 2 *ad Corinthios cap.* 2, ✝. 15 *hic intelligit auctor noster.*

d *Per* husiam *denotat* substantiam, *quæ Græce* οὐσία *vocatur.*

e *Malachmata, quæ vox derivatur a verbo Græco* μαλάττω, *quod* mollio *Latine sonat, proprie sunt fomenta ad rem duram emolliendam corpori superposita; hic autem vox illa adhibetur pro* remedio, *seu* patrocinio S. Fidis. *Consulesis Cangii Lexicon verbo* Malachma.

f *Hæc non ita intelligi velim, acsi ex inferno, seu orco stricte dicto, erepta* S. Fidis *patrocinio fuisset Barnardi istius anima; sed quod præservata seu ab inferni seu a piacularis loci suppliciis*
B *fuerit.*

g *De Harpyiarum voracitate adisis Virgilium lib.* 3 *Æneidos a versu* 216.

h *Hunaldum illum ejusque filium Barnardum aliunde non novi.*

i *De* Tholosanis partibus *seu Tholosano tractu actum in Annotatis pag.* 306 *litt.* dd.

k *In est,* Vesperi.

l Bostar, bostarium et præsepe bostaris *idem apud mediæ ætatis scriptores sonant, quod* stabulum boum, bovile, *et* statio boum; *adisis Cangium verbo* Bostar.

m *Scriptoribus seculi* XI *admodum familiare fuisse, solutæ orationi carmina intexere, tum ex hoc loco, tum ex Vita S. Gerardi Broniensis tom.* 2 *Octobris, aliisque abunde patet.*

n *Labbeus hæc ita edidit* : Ac gloriosissimam virginem Fidem mixtis lacrymis precibus, ut ad invocationem sui sancti nominis propitio vultu respicere dignetur, unanimes exorant.

o *Fortasse illius S. Georgii, qui* X *Novembris a Castellano annuntiatur.*

p *Si per* vastissimi præcipitii horridam voraginem, *supra memoratam, destinatum perpetuo*
C *damnatis locum, seu infernum stricte dictum, potius quam piacularem locum, designare, in eumque jam suam animam re ipsa detrusam fuisse, asserere voluerit redivivus ille Barnardus, certissime in eo falsus fuit, cum fide certum sit, nullam esse ex illo stricte dicto inferno damnatorum redemptionem. Porro haud ita mirum est, ut, quæ sibi in visione exhibita fuerint, bonus ille juvenis re ipsa sibi contigisse crediderit.*

q *Labbeus hæc ita edidit* : Pater et vicini iter instituunt ad sanctam Fidem gratias reddituri, *et reliqua, quæ hocce capite sequuntur, prætermisit.*

r *De Dordonio fluvio vide dicta in Annotatis pag.* 292 *lit.* n.

s Virbius, *quasi diceres* bis vir, *vocatur, quia resuscitatus a mortuis. De hac voce ita Joannes de Janua apud Cangium in Lexico* : Virbius, Bis vir existens, a Bis et Vir : seu qui binas habuit vel habet uxores : vel etiam, qui bis fecit facta viro digna : vel qui resuscitatus est, ut Lazarus et Hippolytus.

t Captentula *seu* captensula *pro* captione *et* muscipula *adhibetur etiam apud Cangium verbo* Captensula; *hic autem* captentularum insidias struere *sumitur pro* moliri fraudem *seu* insidias. A. BERNARDO.

u *Vide tamen hic dicta lit.* p.

x *Miraculum hoc abest ab editione Labbeana. Porro ignotus mihi aliunde est iste Garsias.*

y *Vicus ille ita dictus est, ut arbitror, a S. Oriente, seu potius Orientio, Ausciorum in Novempopulania episcopo, de quo* I *Maii pag.* 60 *a decessoribus nostris actum est. Ceterum, cum hic S. Orientis vicus, vulgo* Marciacus *vocatus, a Marciliaco, nunc* Marcillac *dicto, et a Figiacensi cœnobio quatuor fere leucis dissito, diversus videatur, cumque etiam* Marsiacum *vel* Marciacum, *vicum in Astaracensi tractu situm, nuspiam sub* S. Orientis *nomine signatum repererim, hauc facile* Marciaci *istius situm determinavero.*

z Lucasinam *ecclesiam, seu* Lucasinum *vicum frustra apud geographos quæsivi.*

aa *Per* pannatrices *intelliguntur hoc loco mulieres artis conficiendarum vestium peritæ.*

bb *Femoralia, seu potius sagum, ad instar tunicæ manicatum, olim etiam* Braccæ *dictum,* E *hic designari videntur. Vide Cangium in Lexico verbo* Bracæ.

CAPUT III.

De mulo a morte resuscitato : de reperto accipitre : de puella contracta et de contracto directis.

Miles quidam Geraldus *a*, haud obscura persona, morabatur in pago Rotenico *, in villa videlicet, quæ Villaris *b* nuncupatur, distans a Conchis fere sex passuum millibus. Hic cum Roma aliquando rediret, accidit, ut mulus, quem a fratre suo Barnardo *c* clerico acceperat mutuo, nescio, quo vitio fractus, deficere cœpisset. At ipse S. Fidis, quam ut vicinam habebat, miraculorum recordatus, vovit eidem pro salute animalis candelam, longitudinem animalis habituram, nec tamen convalescens mulus, verum multo magis gravatus occidit; quod videns homo hospiti suo venundat corium, cui cum nequissimus hospes quam minimum precium porrigeret, ratus, quia, etsi nihil daret, itidem tamen haberet, ille Geraldus, valde indignatus, per varias cæsuras in longo et in transverso sulcat cadaveris latus, ne videlicet, se inde abeunte, infidelis hospes integro tergore gauderet. Denique, arrepto suæ peregrinationis bacillo, extincti jumenti oculum cuspide perfodiens, caudamque percutiens, ita furibundus infit : Quid nunc detrimenti sancta Fides pateretur, si inter alia sanitatum dona huic etiam mulo sanitatem reddens, tam longam candelam sibi sortiretur? Modo miser duplici discrimine ferior, inter vias pedester remanendo, et in patria decies denos solidos fratri persolvendo; tanti enim ambo invicem germani de mulo illo convenerant, si forte mortis periculum incurrisset.

CAP. XVIII. *Mulum exanimatum, ad invocationem S. Fidis* *a* * *Lab.* Rhutenico *b* *c* F

79 Et vix ille hæc paucissima verba compleverat, cum revivens mulus saltu citissimo constitit quadrupes. Et ne quis, nisi a vera morte illum æstimaret exilire, in ipso puncto temporis

vitæ redditum fuisse, variis testimoniis

A. BERNARDO. ris, quo id actum est, vernabant in modum picturæ universa detruncatæ cutis stigmata, non jam perfusione cruoris recentia, sed, ut de alio dixi *d*, quodam nitore lanuginis seu * veternosa. Quo facto, memoratus Geraldus maxime gavisus redit domum, Deoque ac Sanctæ ejus gratias egit ingentes, factique miraculi novitatem passim disseminavit. Nota nobilitas viri pariter et fides omnibus erat, qui ne temere vel garrule quidquam videretur referre, mulum vulneribus notatum habuit in præsentiarum. Hoc ipsi monachi, sed et alii complures, qui ipsum Geraldum postea plus millies viderunt *e*. Verumtamen horum relatu, licet satis certus, non ita contentus, si adviveret, essem, quin per eundem digressionem in revertendo facerem, cum ipse hujus viciniæ incola parum me ab itinere detorqueret.

d

* Lab. ceu

e

probat Bernardus, qui et causam aperit, cur ejusmodi prodigia scribat.

80 Quamvis enim et sensu debilis et peccato gravatus hoc officio sim indignus, sed non ita falsus, ut sponte prædicem falsa, nec tam prodigiosæ rei relatione multorum obtrectationem incurrere tulissem, nisi indubitatam veritatem inesse nossem. Est enim humano terrore B Christi veritatem nefas occulere, quod, qui faciunt, valde metuo, ne eosdem Christus apud Patrem in cœlis tradat oblivioni; ipse enim dicit : Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ergo eum coram Patre meo, qui est in cœlis. Idem alibi iterum : Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua et Patris et sanctorum Angelorum *f*. Absit, ut erubescam veritatem tuam, Christe, confiteri hominibus et in libro meo scribere, ne et tu ipse coram Patre tuo, qui est in cœlis, me confiteri erubescas, et de libro tuo, quem scripsisti, deleas, sed ut ad finem verborum properemus, quis insanus ultra hominum resurrectionem fore dubitat in futuro, quando jam in præsenti resurgunt etiam animalia ?

f

CAPIT. XIX. tametsi apud nonnullos fidem inventura non esse, suspicetur.

g

81 Sed *g* et de minimis causis, quas incolæ loci, ut est rusticus intellectus, Joca S. Fidis appellant, tanta ibidem miracula, Christo cooperante, facta sunt, ut et eorum multiplicitas relatore careat, nec facile pro sui novitate, siqua narrentur, credi possunt. Sed res veritatis non potest cito suffocari aut extingui, verum quanto acrius incredulorum dilaceratur perfidia, C tanto efficacius vim vigoremque perseverandi retinet, ac velut ardens lucerna, quæ inter sævientis procellæ impetus pulsa, majore radiorum crine emicat, sic quoque veritas inter obtrectantium strepitus recto incedit vertice, et quo magis detrahitur, eo vehementiorem capit causam, qua munita aut defensa in apertiorem humanæ notitiæ lucem evadat. Verum si tales extiterint, qui hæc credere nolint, quid mea refert? Scit Deus, qui operatur, et qui me ad hoc officium animavit, qui et ubi, et quando fuerint, quibus ista credere datum sit et credendo proficere. Et quamvis a priscæ religionis statu hac pessima ætate plerique omnes deviarint, utpote post desideria sua quisque aberrant, nulla tamen sæcula vel tempora omnium bonorum Artifex absque testimonio bonitatis suæ sinit præterire, atque adhuc per Sanctos suos, etsi propter peccata hominum rarius, magnalia tamen virtutis suæ aliquando non destitit exercere, et sicut ille est investigabilis sapientiæ atque inexhaustæ, sic etiam virtutum suarum qualitas a quolibet comprehendi non poterit, quin si velit, nova faciat et inaudita; neque enim fas est, ut Boëtius ait *h*, cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere vel explicare sermone. At nos dicturi de minimis, vel, si fas est dicere, de jocis S. Fidis, diversum calamum reflectamus ad incœptum. D

h

Accipiter, qui summo pretio accommodatus fuerat,

82 Quidam miles, Geraldus nuncupatus, Concharum vicinus, cujus mentionem cum de mulo loqueremur, dudum fecimus, cum esset ad omnes artes militares aptissimus, accipitrem optimum apud urbem Rotenicam a seniore suo poposcit mutuo; cujus petitioni senior statim favere non distulit. Facto tamen et affirmato conventu, ut, si fortuitu ille Geraldus illum acceptorem *i* perderet, beneficio ejus toto privaretur. Placuit utrique istiusmodi conditio, illi quidem callidiori, ut alienorum bonorum pervasione per talem occasionem insatiabilem suæ avaritiæ gulam compleret; huic vero ut tanti alitis honore vel ad tempus frueretur *k*. Sed antequam hic Geraldus jam revertens ad domum suam perveniret, causa extitit, ut in pagum Albigensem *l* diverteret. Ibi cum ipsum accipitrem semel emisisset, avis illa cassato jactu per vasta aeris spatia evagata disparuit. Hanc ille diu E insecutus nullo pacto revocare valens, nimio jam fessus labore, domum secessit nimium mœstus atque tristi ferens; nimirum nota sibi dudum immisericordis domini crudelitas fuerat, * implacabilis ira. Heu me miserum, inquit, quam infelici forte astrictus angustior, et quam intrectabilis domini ferociam pati cogor? Quid jam restat, o pudor, o dedecus! Quin ad summam ignominiam bonis exutus redeam? Quin etiam miser videre jam illum diem videor, cum inops rerum ab his, qui mihi mala volunt, reputer mendicus. Cumque domestici ejus undique accedentes, ut ejus levarent ægritudinem, consolationis verba diu profunderent, non eos audivit, nec in aliquo penitus acquievit, sed multo ægrius conquestus usque ad vesperam, spreto edulio, mansit incibatus.

i

k

l

* supple et

a Geraldo quodam deperditus, invocatione S. Fidis

83 Ad ultimum bona conjux viriliter accedens, Quid, inquit, anime mi, te excrucias? quidve maceras? Quid tanto mœrore afficeris? Cur tuæ jocunditatis vultum luctu exterminas? Quare inaniter super re irrecuperabili tantos querimoniarum planctus exaggeras? Tamen si voto te alligaveris, crastino mane ad S. Fidem nudis pedibus cum oblatione ceræ processurum, spero in hac re Deum adjutorem fore; age ergo viriliter et confortetur cor tuum, neque diffidas per suffragia S. Fidis Dei misericordiam posse consequi, exporge frontem, exhilara vultum, ac solita lætitia inter tuos discumbe ad cœnam; non enim est Deo difficile, ut lætior inde surgas, concedere. Nonne videtur recte sapiens fæmina monuisse, siquidem in angustia nihil gravius diffidentia? F

miro modo ad eum revertitur.

84 His verbis homo valde confortatus relevatusque ita magnifice, voto prius dictato, ad epulas residet, acsi nihil mæstitiæ pertulisset, jam se nutu divino exhilaratum quodammodo sentiens, imminensque gaudium præsagiens; inter agendum vero (dictu pulcherrimum) auca domestica *m*, foris de improviso advolans, convivas turbat, quam statim consecutus accipiter, qui fuerat perditus, intra cœnaculi ambitum super ipsam rapidissimo irruit impetu. Et hoc fuit insigne nobilis miraculi, quod ab alio pago ales tanquam ex industria ad locum redierit, quem non noverat. Quod gaudium, quæ lætitia

m

A tia fuit, quot grates in excelsa porrectæ, cum nec opinanti seniori et spes recuperandi beneficii recreatur, et glorificatio miraculi augetur? Unde in crastinum, pro bonitate Dei gratias habiturus, Deo ac S. Fidi persolvere vota cucurrit.

CAPIT. XX. *Puella, horrende contracta, divinitus per S. Fidem erecta;*

85 Alio quoque tempore *n* ad promerenda per S. Fidis inclita merita divinæ pietatis beneficia puella, omnium membrorum officiis dissoluta, Cassiaco *o* ex vico advehitur, quæ incuria bajulorum trans ripam fluminis, littoreos scopulos Conchacensis vici lambentis, dimissa a prætereuntibus eleemosinam petebat, cujus inhospita facies et membra, quia eas manu neque baculo arcere valebat, de nocte a feris sæpissime, ut ipsa postea testata est, lambebantur. Nullius sane miseratu ad monasterium sublata plurimis diebus in tali mansit miseria, nutu tandem Dei seniores loci misericordia moti ad monasterium jubent eam in grabato deferri. Ante cujus primum vestibulum diu excubans videbatur ad speciosam portam templi, ut dodus *p* quondam Petri, eleemosinam petere ab introeuntibus gratia orationis. Tandem vero sancta Dei virgo Fides, alter cœlo facta Petrus, advesperascente die, quam frondicomorum gloria ramorum ac palmarum decoraverat *q*, ab humo erigitur et ad sacratissimæ Virginis mausoleum, consolidatis plantis, tota incolumis progreditur. Ob quod mire factum astantes, ingenti gaudio profusi, Deum cunctipotentem unanimes collaudant, qui tantam suæ militi Fidi conferre est dignatus in omni virtutum splendore potentiam.

CAPIT. XXI. *item vir a nativitate claudus.*

86 Non multum huic dissimile aliud restat miraculum, quod expectanti paginæ nobis videtur inserendum. Ac sanctæ Virginis promerenda beneficia quidam ex territorio Agennensium *r*, nomine Humbertus *s*, ope parentum advehitur, quem a renibus usque deorsum livida natura matris ab alvo exposuerat præmortuum, qui cum devotorum misericordia plurimis annis ibi sustentaretur, tandem divina pietate visitatus, post celeberrimum sanctæ Dei Genitricis Assumptionis diem subsecuta nocte, dum ante gloriosæ Martyris propitiatorium in vigiliis cum multis aliis pernoctaret, dolore nimio per languida membra corripitur, atque cum ingentibus cœpit clamoribus emittere planctus, quos inter dolores S. Fidis non desinit conclamare suffragia, et, ut ei propitietur, cum lacrymis exorat. Inde subito fragore contracta in directum extenduntur membra, et quæ maternis a visceribus traxerat debilia, per sanctæ Virginis invocationem suscepit valida, sicque, spretis scabellis, quibus locusteos saltus, siquando alias tenderet, per terram emittere solebat, solidis gressibus inter cæteras urbas discurrere congaudet *t*.

ANNOTATA.

a *De Geraldo hoc, tom.* x *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 380 *memorato, nihil notarunt eruditi illius editores; nec ego de eo quidquam notatu dignum inveni. Porro hoc apographi nostri capitulum* XVIII *rectius in editione Labbeana ordine tertium esse, Bernardi verba num. seq. satis ostendunt.*

b *Villa,* Villaris *dicta, illa fortassis est, quæ in Mappa geographica Aquitaniæ apud Blaëvium* Ville comtal *vocatur, distans a Conchensi loco duabus fere leucis hodiernis Gallicis communibus cum dimidia.*

c *Labbeus legit* Barnadus, *qui mihi etiam sub hoc nomine haud satis notus est.*

d *Nempe capite* 2 *editionis Labbeanæ; de quo infra agetur pag.* 325, *num.* 5 *et* 6.

e *Labbeus his recte addit hæc :* mihi narraverunt, *et, omissis iis, quæ in nostro apographo mox sequuntur, his num. sequentis verbis capitulum* III *concludit :* Sed, ut ad finem verborum properemus, *etc., uti etiam in apographo nostro exstant.*

f *Nempe Matthæi cap.* X, ℣. 33, *et Lucæ cap.* IX, ℣ 26.

g *Totum hoc capitulum ab editione Labbeanæ abest.*

h *Verba hæc exstant lib.* 4 *de Consolatione Philosophiæ, Prosa* 6 *sub finem. Consulesis, quæ de egregio hoc scriptore retulimus hoc tomo pag.* 150, *et plura tom.* VI *Maii a pag.* 704.

i Acceptor *apud Cangium hoc verbo est* accipiter, quem vulgo SPARVARIUM reddimus. *Et post nonnulla hæc subduntur, quæ ad rem nostram faciunt :* Acceptor, qui aucam mordet in Lege Alaman. tit. 99, § 20 in capit. ad eamdem legem cap. 36 GANSHAPICH dictus in Lege Bajuvar. tit. 20, § 2. *Talem hunc fuisse ex infra dicendis patebit.*

k *Notat Cangius verbo* Acceptor *col.* 79, *accipitrem fuisse primæ nobilitatis insigne præcipuum, quod et pro suo more erudite mox probat.*

l Pagus Albigensis, *seu Albigensis tractus, Gallice* l'Albigeois, *teste Baudrando,* provincia parva Galliæ in Aquitania, ubi alias Heleuteri populi, nunc autem est pars Occitaniæ Superioris et terminatur a Septentrione et ab Ortu Rhutenensi provincia, ab Occasu Cadurcensi ex parte, ex alia vero et a Meridie Occitania.

m Auca, *inquit Cangius hoc verbo,* ANSER, Occitanis AUC, AUCO, AUQUETO; Italis OCCA; nostris OYE; *addo Belgice* Gans *vocari. Hoc tamen loco fortassis pro qualibet avi domestica sumitur. Plura de hac voce vide apud laudatum Cangium.*

n *Ab editione Labbeana tum hoc tum sequens capitulum abest.*

o Cassiaci vici *situm, nisi forte sit locus, Gallice* Cassagnes *dictus, quatuor leucis Gallicis communibus a Rutena urbe Meridiem versus distans, definire nequeo.*

p Dodus, *uti et* Clodus *pro* Claudo *media ætate quandoque scripta inveniuntur. Adisis Cangii Lexicon, et Actus Apostolorum cap.* 3.

q *Dominica Palmarum sub vesperam id contigisse, significat.*

r *De Agennensi urbe et tractu vide dicta pag.* 289 *lit.* d.

s *De Humberto illo nihil alibi inveni.*

t *Quam ob rem ex nostro Ms. codicis reginæ Sueciæ apographo hic etiam non edam capitulum* 22, *quod* de rustico a dæmonio liberato *inscribitur, sequensque, quod de puella dæmone etiam liberata agit, ac denique capitulum* 24, *quod* de milite sagitta vulnerato et per S. Fidem sanato *titulum habet, cur ea, inquam, hic prætermittenda censuerim, in Commentario a num.* 92 *aperui. Porro tria illa capitula excipit in nostro apographo concinnatum a Bernardo* S. Fidis, *seu potius miraculorum ejus elogium, quod hic sub* Epilogi *nomine jam editis adjungere visum est.*

A. BERNARDO.

EPILOGUS.

Omnis generis miraculis celebrem

Sunt namque hujus Virginis tanta virtutum insignia, ut nec sparsa per quadrifidi mundi cardines colligi possint verbis, nec tam infinita recondi paginis. Hæc enim æquora omnia, velificante Deo, permeat, hæc regiones universas lustrat, hæc se Sanctorum omnium meritis, in admirabili virtutum claritate comparat, hanc deciduo jam mundo splendidum sub ambobus polis solem Dominus ad ortum produxit, de cujus præfulgidis radiis per signorum incrementa tellus omnis irradiatur, plebs universa quotidianis beneficiis attollitur, herebi etiam egredientibus, ea duce, animabus patent recessus *a*. Hujus largissima beneficia diversis crebrescunt in patriis uberiora *b*, quam illo in loco, ubi sanctissima ejus corporis celebrantur pignora. Ad ejus tamen sacrum oratorium ægri frequentius venientes optatam promerentur salutem, cæci lumen, vexati liberationem, aridi quietem, sciatici *c* erectionem, chiliaci *d* medicamen, æpileptici *e* salutem, vitæque desperati celerem reparationem.

S. Fidem prædicat Bernardus,

88 Hæc invocata bellorum frangit vires, sibi devotis triumphos parat insignes, armis melius pugnat, viribus fortius dimicat; hæc, siquando, culpis exigentibus, cælum clauditur, ut Helias reserat; claudos a grabato, ut Petrus elevat; tetra maris nubila, ut Paulus, serenat; turbidas procellas, ut Nicolaus, tranquillat; mortuos, ut Martinus Sabariensis, suscitat *f*. Hæc in nulla virtutum potentia, cuiquam supernorum civium dignoscitur impar, in qua totius sanctitatis summa coruscat; hæc sine ambiguo Dei Genitrici familiarius assistit, quia et virginitatis candore eminet felix et potens Virgo, pretiosa paradisi margarita cœlestis Sponsi thalamo casto corpore juncta, clara mundi lucerna, tutissima populi patrona, decus Virginum, flos martyrum, laus angelorum, ornamentum cœlorum, salus patriæ, vigor Ecclesiæ, prædo gehennæ, janua supernæ aulæ, curandorum corporum validissimum agridium *g*, suavissimum languentium anthidotum, tribulatorum invictissimum præsidium. Hæc non solum membra debilia roborat, sed, quod his omnibus præcellit, culparum sordes tergit, veniam reatuum a Domino cœlitus impetrat, precesque supplicum, fida interpres, auribus divinæ pietatis intimat.

ejusque patrocinio homines salvari postulat

89 Cujus virtutes gloriosissimas devotis mentibus exoramus, ut, quæ talia præstat ex terreno hospitio, nos jam pene pro peccatis Deo mortuos suscitare dignetur a vitiorum sepulchro; ut in illo resurrectionis tremendo articulo exutos miserorum sagulis hircorum *h*, de læva in vellere candido mutet ad dextram, ubi illa provehetur ad coronam, faciatque nos in veste nuptiali illius cœnæ acciri convivio, ad cujus epulas ipsa prudens Virgo cum oleo exultationis intrabit regnatura cum Christo, cui cum Patre et Sancto Spiritu est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen *i*.

ANNOTATA.

a *Per* herebi, *seu potius* erebi, recessus *fauces mortis, ni fallor, designare voluit Bernardus, intelligitque mortuos patrocinio* S. Fidis *vitæ restitutos. Utut sit, quæ pag.* 321 *in Annotatis lit.* p *docuimus.*

b *De his ego nihil alibi litteris proditum inveni.*

c Sciaticos *Bernardus vocat ischiade morbo seu coxendicis dolore ita graviter affectos, ut erecto corpore consistere nequeant.*

d *Hujus nominis morbum nuspiam declaratum inveni. Si tamen conjectare fas sit, fortassis* chyli, *male elaborati, vitio, seu corrupta sanguinea masta laborantes intellexit Bernardus, nisi malis credere, descriptoris vitio* τὸ chiliaci *loco vocis* chiragrici *expressum fuisse.*

e Æpileptici, *seu rectius* epileptici, *sunt comitiali morbo, seu vulgo malo caduco, laborantes.*

f *Notiora passim sunt hæc facta, quam ut de singulis nonnulla annotari debeant. Dicitur autem S. Martinus* Sabariensis, *quod Sabariæ in Pannonia natus sit. De eo agendum, si Superis placet, die* XI *Novembris.*

g Agridium *pro* auxilio, *seu cœlesti* medicamine *hic sumitur.*

h *Per* sagula hircorum *vellera hircorum designat, alluditque ad verba Christi apud Matthæum cap.* 25, ℣ 32 *et* 33.

i *Subditur in apographo nostro oratio ad* S. Fidem, *quæ* Benedictio ad episcopum *inscribitur, hisque verbis concepta est :* Benedicat vobis Redemptor humani generis, Filius Virginis, beatissimæ Fidis intercedentibus meritis, quique eam ad exemplum veræ fidei voluit martyrio decorari, ita vos facta sibi famulari, ut inter cœlorum cives mereamini connumerari, et qui ad Virginis sacræ vos fecit celebritatem convenire, dignetur sua vos benedictione perfundere, et ad spiritualium præmiorum gaudia perducere, quod ipse præstare etc.

APPENDIX

MIRACULORUM

§ I. Cur hæc miracula edantur. Invocans S. Fidem subito convalescit : auctoris frater invocatione S. Fidis gravi morbo mox curatur : mulus, invocato ejusdem patrocinio vitæ redditus : mulier, ei annulum offerre subterfugiens, divinitus punita; facti pœnitens curata : mulier sterilis ejusdem patrocinio fœcundata.

Cur alia a Bernardo scripta miracula hic edantur.

Quamquam, *quæ ex apographo nostro Ms. codicis reginæ Sueciæ jam nunc edidi, conscripta per Bernardum, Andegavensem scholasticum, Miracula abunde comprobent, sanctissimam Martyrem nostram virtutum signorumque gloria vix uni e celeberrimis virginibus concedere, ac proin nonnulli, iique præsertim, quibus prolixa mirabilium narratio arridere non solet, minime mihi succenserent, si alia quædam, quæ tum apud Labbeum in Nova Bibliotheca Mss. tom.* 2, *tum*

AUCTORE J. G.

A *tum alibi ab eodem Bernardo litteris consignata exstant, hic prætermitterentur; tamen, cum et alii, iique maxime, quibus Labbeanum illud Opus ad manum non est, non immerito ægre ferrent, si quæ ab eodem scholastico conscripta fuerunt, quæque insuper partim ad illustrandam utcumque Aquitaniæ historiam conducunt, dedita opera a me silentio obvolverentur, hisce potius, quam prioribus facere satis, vel etiam idcirco mihi visum est, quod et opera Dei revelare non minus hisce nostris, quam Tobiæ temporibus, honorificum censeri debeat, ac fragmenta historica primum edidisse, aut alibi edita suo loco recudisse, quam plurimos minime pœnituerit. Exordior itaque ab Operis supra excusi fragmento, mea quidem opinione inedito, quod ex Vita Ms.* S. Fidis, *in Argentinensi Carthusia servata, describi nobis curavit, cum eaque die* XXI *Septembris anno* 1663 *contulit R. P. Joannes Gamans S. J., sæpissime de Museo nostro bene meritus, nec minus frequenter a nobis laudatus theologus.*

Sigebaldus, misere ægrotans, S. Fidis patrocinio subito convalescit,

2 *In præfata Gamansii schedula post duo illa miracula, quæ in apographo codicis reginæ Sueciæ capitulo* VIII *et* IX *recensentur, sequitur unum, cui titulus est:* De eo, qui invocans sanctam Fidem mira celeritate convaluit, *ac mox alterum sub hoc titulo:* B Quod fratrem ejus *(nempe Bernardi)* sancta Fides a contorsione membrorum mirabiliter liberavit. *Porro his Bernardi verbis prius prodigium refertur:* Sed et iste meus Sigebaldus, secretorum meorum minister, scholasticus et consacerdos, qui mecum ad sanctam Fidem præsenti anno *(fortasse secundæ ad* S. Fidem *peregrinationis)* peregrinatus fuit, nuper cum atrociter miserabiliterque ægrotaret, subitaneis pervasus doloribus, ita ut præ nimio tumore cerebri etiam oculi caligarent, quodque intolerabilius fuerit, venenato humore circa præcordia cordisque receptacula grassante, animam pene suffocatam dimitteret; subiit ejus animum memoria S. Fidis, ad quam pergere promittens, in ipsa hora respiravit, miraque celeritate convaluit, usque adeo ut nihil dubii relinqueretur, per sanctam Fidem ipsum fuisse liberatum. *Ceterum num Sigebaldus ille, quem Bernardus* scholasticum *et* consacerdotem *vocat, idem sit, qui Sigo Carnutensis, tom. 7 Historiæ litterariæ Franciæ pag.* 57 *laudatus, ut Bernardi in Carnotensis scholæ præfectura successor, definiendum aliis relinquo, et ad miraculum alterum pro-* C *gredior.*

uti et frater auctoris.

3 *Illud his verbis concipitur:* Quid igitur nuperrime mihi immeritissimo pro sancta Fide summi Patris clementia [dignata] est facere, quisque me vanum ducat, non gravabor dicere, cum maximum debitum sit, ut absolvam atque patefactum reddam. Habebam germanum *(fuit is, ni fallor, qui tom. 4 Annal. Benedict. pag.* 547, *num.* 58 Robertus *appellatur, dein factus Cormeriacensis abbas)* gravi incommodo laborantem, qui, jam dudum transacto die, quo terminanda exspectabatur infirmitas, inciderat jam in tam graves corporis horribilesque cruciatus (aliud enim erat, quam putabatur) ut immanis artuum contortio visibus humanis cum dolore pariter et horrorem incuteret, quem etiam cerebelli interna confusio eo stupidum reddiderat, ut vix quippiam humanæ rationis responsum, diutina vocatione fatigatus, ederet. Deinde cum jam omnino desperantes a salute recuperanda nihil aliud, quam ipsam pene mortem intuebamur, quippe qui eodem anno similibus tormentis aliquos defecisse, videramus, occæpi super fraterna pœna commotus viscera circumstantes efflagitare, meis meritis diffisus, uti sanctæ Fidis exoraretur auxilium.

emisso ab hoc voto eundi nudis pedibus ad Sanctæ sepulcrum.

4 Quibus id prorsus inutile putantibus, in hanc vocem ipse erumpo: Sancta Fides, quid confert mihi virtutes tuas ubique prædicare, si et ipse circumdatus angustia a beneficio adjutorii tui alienus relinquor; redde fratrem, obsecro, et, ne per te convaluisse dubitetur, fac, precor, ut infra crastinum diem hæc intolerabilis passio allevetur. Quod si feceris, voto illum nudis pedibus tibi ducendum promitto. In quo me stulte egisse, confiteor; nam ponere tempus miserationis Domini et in humanum arbitrium diem constituere ei, potius est divinæ iræ et furoris provocatio quam misericordiæ. Tamen confisus in patientia ejus, sic feci, et sic dato pignore in in manu assistentis diaconi sponsionem firmavi. Tam valida, tamque efficax sanctæ Martyris statim affuit intercessio, ut in eadem die, non, ut reor, plus duabus horis excursis, illa atrocium dolorum tempestas sedata conquieverit. Nam somnus repentinus hominem invasit, salubremque sudorem pervii fluxere pori, atque paulatim moribundus, reviviscentibus membris, paucis interpositis diebus, convaluit. *Hactenus* E *Argentinensis codicis Ms. fragmentum nostrum itidem manu exaratum, de quo supra sermo fuit. Subdo hisce ex laudato tom. 2 Novæ Bibliothecæ Mss. miraculum, quod illic editum est pag.* 534, *cap. 2, atque a Bernardo præmissum illi fuit, quod in apographo nostro codicis Ms. reginæ Sueciæ capitulo* XVIII *refertur, prout ex ejusdem scriptoris verbis hisce,* Ut de alio dixi *etc., abunde patet.*

Mulus cujusdam Tholosatis, fusis ab eo

5 *Porro illud apud Labbeum citato loco ita refertur:* Veniens quidam miles de pago Tolosano, Bonusfilius nomine, cujus filius adhuc superstes eodem censetur vocabulo, ad sanctum Virginis locum, cum jam non longius a vico Conchacensi, quam duobus ferme abesset millibus, jumentum, cui insidebat, nescio, quo morbo percussum, repente fit exanime. Conductis ergo rusticis, ut cadaver corio detegerent, præcepit. Ipse vero, pro cujus amore iter egisset, ad sanctam processit Virginem, soloque decumbens fundit preces, expromit vota. Postremo ante auream sacratissimæ Martyris ima- F ginem de amissione muli conquestus est. Nam quia idem mulus præstantissimus, pæneque incomparabilis fuisset, propterea nimis graviter triste tulerat amissum: præsertim cum in bono opere desudanti inimicus prævalens damnum sibi intulisset. Cujus fidei soliditas non parva laude videtur extollenda, nam, ubi ab oratione desiit, mulus pedibus, quibus jam tenebatur excoriandus, utrumque rusticum calcitrando longius arcens (mirum dictu!) redivivo prosiliit saltu, atque per media montium cacumina sociorum animalium inhians vestigiis prorumpit ad vicum.

ad S. Fidem precibus, revivisci

6 Cerneres animal, ut hi, qui præsentes affuerunt, persæpe nobis testantur, juxta modulum bruti sensus recuperatæ vitæ gaudio fluitare, coramque ecclesia cursitando per plateam quodammodo Factoris bonitatem sentire, ac proinde crebro hinnitu grates Deo referre, qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum, quem præcipites rustici

AUCTORE J. G.

ci insecuti, cruentatos adhuc gestantes cultros, visum prodigium super mulo adhuc dubitantibus enarrant. Et ut certa opinio non modo videntium ore esset contempta *, sed etiam quadam expressa scriptura omnem ambiguitatis evacuaret errorem; hic in utroque posteriore crure * recentium plagarum sulcos, instar vetustissimarum cicatricum, pilis etiam canescentibus, eadem hora solida junctura reformatos, donec superfuit mulus, resurrectionis indicium. Miles vero, Deo Sanctæque ejus pro gratiarum actione unum aureum offerens, retro, unde venerat, revertitur ad patriam: ipsoque animali sanctæ Fidei remisso, plurimis postinde annis plurima ei donaria delegavit.

* an contenta

* supple retinuit

Mulier, promissum, uti videtur, S. Fidi annulum offerre subterfugiens,

7 *Porro cum illud, quod in editione Labbeana cap.* 3 *refertur, miraculum ex apographo nostro, jam sæpe laudato, a pag.* 321, *num. vero* 78, *editum a nobis fuerit, transeo ad aliud, quod apud præfatum Labbeum pag.* 335, *cap.* 4 *hunc titulum habet:* De anulo negato et postea sanctæ Fidi reddito. *At pauca tamen huic præmisisse juverit. Ut est muliebre ingenium plerumque plus æquo cre-*
B *dulum, haud adeo mirum foret, si memorando infra matrona rumori illi fidem habuerit, quo peregrinantium annulos* S. Fides *in somnis passim quæritare ferebatur. Verum tametsi etiam re ipsa, quod tamen nec Bernardus indubitanter tradit, nec ego spondere ausim, se* S. Fides *in somnis spectandam multis mulieribus obtulisset, ut nempe vel earum annulos aliasve res pretiosas sibi ab iis dono dari postularet, eratne propterea crimen, idque triduano supplicio dignum, postulanti non statim obsequi, eave sibi servare, quæ ad decentem honestumque corporis ornatum spectabant? Id ego quidem induci non possum, ut credam; ac propterea censeo, non alia de causa triduanis febribus afflictam divinitus fuisse illam mulierem, quam quod annulum, prius* S. Fidi *ultro a se promissum, voti rea offerre subterfugerit; idque etiam sub finem innuisse mihi videtur Bernardus, cum eam* culpæ *suæ recordatam, et* negligentiam *suam confessam fuisse, affirmat. Nunc Bernardi integram narrationem audi.*

febri corripitur, et facti pœnitens, S. Fidis patrocinio curatur.

8 Quædam nobilis matrona, audita fama de virtutibus sanctæ Fidis, illuc abire paravit. Quæ, cum iter inceptaret, recordatur jam aliquantulum a limine progressa, quod peregrinantium anulos sancta Fides in somnis quæritaret; mox ergo retro facit pedem, propriumque anu-
C lum, de digito detractum, arcessitæ cubiculariæ custodiendum committit. Cape hunc, inquit, atque servato, dum redeo, ne forte sancta Fides quæsitum, si detulero ad Conchas, mihi auferat. Nempe hæc astute, tanquam alicujus cautela declinare possit illius providentiam, qui, antequam fiant, prævidet omnia. Quid plura? It mulier, solvit orationum debita, atque redit cum pace. Nocte consecuta virginea species somnianti apparet, quæ cum rogata, sanctæ Fidis vocabulo suam notitiam innotesceret, protinus ut sibi detur imperiosa auctoritate anulus, monet. Mox mulieri se anulum habere dissimulanti suggerit Hera, ipsum esse, quem abiens ad Conchas, ne sibi daret, cubiculariæ commisisset. Mane facto experrecta mulier divinam visionem, velut fantasticum vel inane somnium, reputat. Sed finem rei quare diutius immorer? Illico mulier tam efficaci febris igne per universum corporis spatium æstuare incipit, ut vix una hora consistere posset. Ita tamen triduo passa rediit in se, reminiscitur culpæ, confitetur negligentiam. Mox ergo, ut præcepit equum D
sterni, ut videlicet recidivo tramite ad sanctam Fidem remearet, nimius ardoris remittitur æstus: sicque sana it, et gavisa redit, non modicum lucrum reputans permutare anulum pro salute. *Hactenus Bernardus.*

Arsindis, Tolosani comitis uxor,

9 *Idem auctor editionis Labbeanæ cap.* 5, *quod* De manicis aureis *inscribitur, narrare instituit, quo pacto Arsindis, seu Arsendis, Wilhelmi, Tholosani comitis, uxor, de qua curiosus lector tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ pagg.* 105, 115 *et alibi varia videre potest,* S. Fidis *patrocinio mascula prole non una, cum antea, uti scriptores Historiæ Occitaniæ pag.* 105 *censent, omnino sterilis fuisset, fœcundata fuerit. Ipsummet Bernardum hæc narrantem sisto.* Jam vero, *inquit,* quanta per sanctam Fidem hujusmodi miracula Dominus operari dignatus est, nemo potuit omnia retinere, neque ea, quæ retenta sunt, ulli vacat scribere; pauca tamen de his, quæ audivi, præfatis volo subnectere; ita quidem ut nec nimio silentio taciturnus, nec nimia verbositate odiosus videar. Scio, ante nos dictum, Omne rarum pretiosum, et ideo ad comparationem reliquæ universitatis scribo rara, ut sint pretiosa. Indulgebit ergo E
Christus veniam, quod sciens prætereo plurima. Arsendis, uxor Willelmi, Tholosani comitis, (fratris illius Poncii, qui ab Artaldo posthæc privigno suo, dolo interfectus fuit) habebat armillas aureas, vel potius (quod usque ad cubitum continuabantur) manicas mirifico opere gemmisque pretiosis insignitas.

oblatis S. Fidi pretiosis manicis, duplici prole mascula fœcundatur.

10 Hæc cum in suo nobili stratu aliquando sola accubuisset, videt per somnium ante se acsi speciosissimæ puellæ formam pertransire: quam cum præ nimia miratur elegantia, tali rogitatione aggreditur; Dic, inquiens, Hera, quænam esse videris. Sancta Fides humili respondit voce roganti: Sancta Fides ego sum, noli dubitare, virago. At illa contra admodum supplicans, ait: O sancta Hera, utquid ad peccatricem accedere es dignata? Tunc in eadem hora negotium adventus sui sancta Fides intimat percontanti. Da mihi, inquit, manicas aureas, quas habes, pergensque ad Conchas aræ sancti Salvatoris superponito eas; hæc enim est causa, quamobrem tuam expetierim præsentiam. Ad hæc prudens matrona, non tantum munus absque fœnore passa abire, sic ait: O sancta Hera, si per te Deus me mascula prole fœcundari dederit, F
id libenti animo, quod jubes, exequar. Ad quam sancta Fides: Hoc omnipotens Creator, ait, pro famula sua facillime faciet, si, quod postulo, non negaveris. In crastinum mulier hoc responso sollicitata perquirit studiosissime, quo in pago vicus, qui Conchas vocitatur, situs sit (nondum enim Conchacensium virtutum novitas, nisi raro, fines suos excesserat.) Quo ab his, qui compererant, comperto, ipsamet, peregrini functa officio, aureos eo brachiolos cum summa devotione detulit, Deoque ac Sanctæ ejus obtulit. Ibique venerabilis matrona, aliquot Dominicæ Resurrectionis dies honorabiliter agens, suaque præsentia solemnitatem honorans, deinde ad propria rediit. Quæ juxta divinæ visionis promissionem concepit et peperit masculum, rursusque gravida facta enixa est alterum, quorum nomina, primogeniti Raymundus, secundi Henricus. Hæ postea manicæ in opus tabulæ fuerunt consumptæ.

11 *Ad aliud conscriptum a Bernardo miraculum, quod in nostro apographo desiderantur, priusquam*

Observatio ad illius miraculi narrationem.

quam procedamus, sistendum hic paululum, ut, quem Bernardi verba, ultimæ parenthesi præmissa, injicere possent, scrupulum avertamus. Jamtum, Stephano II Conchensem abbatiam moderante, seu anno circiter 940, *uti in Commentario a num.* 54 *docuimus, frequens hominum undequaque adventantium ad* S. Fidis *sepulcrum concursus fiebat, ac, teste anonymo Translationis, soluto stilo conscriptæ, auctore num.* 23, *ipsoque Bernardo teste in suo Prologo, multa sua ætate antiquiora facta sunt ibidem miracula; qui ergo, inquies, anno* 975, *aut verisimilius annis etiam aliquot post, Arsindi Conchensis locus et patrata illic prodigia ignota fuisse, a Bernardo adstrui possunt. Respondeo, hanc feminæ principis in locis, a Conchensi cœnobio non parum dissitis, enutritæ, ac domesticis aut certe suæ ditionis negotiis potius, quam rebus alibi gestis intentæ, ignorantiam vero absimilem videri non debere, eo præsertim tempore, quo necdum ab auctore fide digno conscripta sparsaque per Gallias erant* S. Fidis *miracula, aut fortassis necdum adeo illustria facta erant, quæ non poterant non ad omnium,* B *etiam exterorum, notitiam pervenire. Porro quæ ad Willelmum Tholosanum comitem, fratremque ejus Pontium, et Artaldum supra memoratos attinent, videat curiosus lector laudato tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ, ubi et reliquam Arsindis prolem pag.* 538, *columna ultima enumeratam inveniet. Ceterum, cur duobus hisce postremis editionis Labbeanæ capitibus hoc loco non subjungam, quod tom.* 2 *Historiæ Occitaniæ inter Instrumenta col.* 6 *exhibetur veluti libri* 3 *caput* 5, *in causa est, quod factum, ibidem relatum, præter* S. Fidis *apparitionem, eamque quidem non satis firme assertam, nihil contineat, quod fieri casu fortuito facile non potuerit.*

§ II. De quodam Raimundo, naufragium passo et S. Fidis auxilio liberato : cur hic quædam S. Fidis miracula ex Labbeo non edita.

Præmittuntur nonnulla, quæ ad intelligentiam

Progrediens *ad ea, quæ apud Labbeum cap.* 13 *a Bernardo recensentur, patrata per* S. Fidem *prodigia, seu, si mavis, concessa cuidam Raimundo Tholosati beneficia, haud abs re fore arbitror,* C *ne alioquin frequentius, quam par sit, scriptoris narrationem interrumpere cogamur, nonnulla, quæ ad capitis illius intelligentiam faciunt, hoc loco præmisisse.* Boschitum, *quod in Tholosano pago Raimundus ille possedisse narratur, censet Carpenterius in novo Cangiani Lexici Supplemento, parvam silvam fuisse ; editores vero tomi* x *Scriptorum Rerum Gallicarum, locum seu municipium sic proprio nomine compellatum existimant, quod fortassis a loco,* le château du Bousquet *dicto, diversum non est. Clarior est, ex qua Hierosolymam versus Raimundus solvit,* urbs Lunæ, *a Cellario lib.* 2 *Geographiæ antiquæ cap.* 9, *pag.* 417 *plus semel laudata, quam sic Baudrandus describit :* Luna *est* urbs Hetruriæ in Liguriæ confinio Straboni, Plinio et Livio, una ex duodecim primis Tuscorum coloniis, nunc excisa, et ejus rudera Luna distrutta dicuntur, ad ostia Macræ fluvii, cui Serezana, quæ Nova Luna dici potest, ad 3 millia passuum in episcopali sede successit, 30 milliaribus distans a Luca, in Occasum Genuam versus 60, cum portu ; hinc Lunensis tractus adjacens.

Auctore J. G. sequentis miraculi faciunt.

13 *At quænam illa est, quam Bernardus mox recensent,* Turlanda *regio, unde advecti piratæ circa Africæ partes luctantem cum fluctibus Raimundum in captivitatem redegerunt ? Rursus, quinam* Barbarini *illi, qui, victis piratis istis,* Raimundum... dupliciter captivum abegerunt, *quique et ipsi a Saracenis Cordubensibus superati captivum suum amiserunt? Denique quinam* Alabitæ *sunt, qui ereptum Saracenis Cordubensibus Raimundum devicti a Sanccione seu Sancio, Castellæ comite, et ipsi demum amiserunt?* Barbara hæc gentium vocabula non sic ab antiquis usitata fuisse, *fatetur quidem Bernardus, at nihil aliunde suggerit, unde gentium illarum notitiam haurire queas. Si in re adeo obscura conjecturis locus sit,* Turlanda *regio a Tunetana, piratica jam pridem infami, diversa non fuerit, cui a loco, apud Ptolemæum* Turzo *dicto,* Turzolandæ *ac* Turlandæ *regionis nomen aliquamdiu fortassis permanserit ;* Barbarini *vero, supra memorati, fuerint vel regionis,* Barbariæ *dictæ, longius ad Occidentem extensi populi, aut forte* Barbarii, *quod Lusitaniæ promontorium est, vulgo* El Cabo E de Espichel *dictum, degentes Mauri, qui a Saracenis Cordubæ dominantibus (nec enim, uti apud Ferreras aliosque Hispanicos scriptores videre est, inter barbaros illos, nisi cum adversus Christianos res erat, apprime conveniebat) prælio, nescio quo, victi fuerint, quo et suum captivum amiserunt. Ceterum* Alabitas *haud alios esse censeo, quam Saracenos Cordubenses, qui Almahadi tyranni partes contra Sulcimanum secuti fuerunt, quique a Sancio, Castellæ comite, anno Christi* 1008, *ut Ferreras ad hunc annum tradit, haud procul a Cordubensi urbe, desideratis triginta suorum millibus, turpiter fugati devictique fuerunt.*

Dum Raimundus, vir nobilis, naufragium passus,

14 *Utut hæc se habeant, nam haud adeo laboris pretium videtur operosius in eas gentes indagare, habe nunc Andegavensis scholastici narrationem.* Dicere etiam, *inquit*, opportunum videtur de aliquo Raimundo, Tholosani pagi oriundo, genere, divitiisque clarissimo, qui municipium, quod Boschitum rustici vocant, in eodem pago possidet. Hic aliquando Hierosolymitanum iter aggressus, jam maxima Italiæ parte emensa, apud urbem, Lunæ vocabulo ab antiquis celebratam, Mediterraneo pelago sese classe apparata credidit, ut per marinum cursum citius rectiusque Hierosolymæ partes accedere posset. At vero cum jam, æquoris pergrandi parte trajecta, sulcarent cærula, orta subito tempestate, navis illa scopulis illisa incidit in naufragium, disjectaque in partes ipsum gubernatorem cum reliquis vorticibus absorptos reliquit, vix duobus reservatis, Raimundo videlicet, servoque uno, quem fidum adduxerat secum : quorum servus ille, perparvæ navigii particulæ hærens, ad Italica littora projectus est, ratusque, dominum suum procul dubio marinis fluctibus esse necatum, repetit hospitem, cui idem dominus suus (ut mos est peregrinis) partem pecuniæ crediderat. Quam receptam cui, quam herili conjugi, dignius referret? Cui casus suos exponens etiam fatalem domini sui sortem intimat. F

ac proin ab uxore sua interim pro mortuo habitus,

15 Illa vero, simulato aliquandiu dolore, non in graves lacrymas, aut longa suspiria (ut mos est bonarum feminarum) rem vertit, sed illico elegans virorum spectatrix effecta infidum, variumque amorem effrena libertate per varias formarum injectat species, et sic, quem præ ceteris egregie reperit, nanciscitur virum, quod potuit,

AUCTORE J. G.

potuit, suæ libidini opportunum, cui et castellum dedit, et reliquum honorem sic fecisset, et etiam filias, quas Raimundo pepererat, ab paterno beneficio, cœco cupidine perdita, alienasset, nisi quidam cognomine Excafridus Hugo, antiquus præfati Raimundi amicus, pro puellis sese maternis injuriis objectasset, atque, ne ipsæ indotatæ ad ignominiam redigerentur, authoritate sui industriaque totius honoris medium præter castrum subsidiis auctum recuperaret, ac retineret : nec de maritandis virginibus longa erat ambiguitas, cum utramque germanam suis liberis nubere consensit.

triduo cum fluctibus luctatur et S. Fidem constanter invocat, a piratis

16 Raimundus vero (ut ad superiora redeam) unam disjectarum trabium similiter amplexus, non ad Italiæ, sed Africæ partes pulsus est, sanctæ Fidis auxilium incessanter invocans, nec unquam nomen ejus ab ore rejiciens. Et jam tertia lux fluxerat, ex quo nec hominem, nec monstrum vidisset, ita marinis debacchationibus attonitus, stupefactusque ut præter naturalem tutandæ vitæ intentionem, brutis etiam B animalibus insitam, nihil prorsus jam saperet, cum ecce de improviso obvias habuit piratarum phalanges, de Turlanda regione venientes, sagenarum * bellicarum classe, telis, spiculis, clypeis et armis multipliciter instructas, et jam dudum prædam sitientes, ipso die jactata sorte, invenerant, sese statim prædam inventuros. Itaque repertum hominem, captumque barbarico fremitu circumstrepunt, genus conditionemque interrogant. De fortuna autem non quisquam movebatur, quippe cum illum plane naufragum cernerent. At ille insolentia fluctuum (ut dixi) sui oblitus, penitusque rigore membra correptus vix se hominem esse recordabatur, nedum ad inquisita daret responsum, cum præsertim nec linguam eorum, nec mores eorum aliquando didicerat, postea vero, peracto cursu, in patriam reversi sunt.

* seu myoparonum

mari eripitur, acdein a variis barbaris in militarem ordinem adscriptus,

17 Quibus iterum interrogantibus, jam cibo otioque paululum recreatus Christianum se respondit : decus vero generis, professionemque officii prorsus abnegans, agricolam se fuisse, mentitus est. Unde sibi dato in manibus fossorio, fodere ei imposuerunt. Quod cum præ nimia liberalium manuum teneritudine, ignotique laboris impatientia minus pleniter perfecisset, C ipsum jam impie tractate, flagrisque inhumane cædere adorsi sunt. Ita demum invitus, coactusque seipsum aperit, nihilque præter militiæ artes se olim exercuisse, professus est ; de qua re facto illico examine, armorum peritissimum experiuntur, qui præter cæteram hujus artis industriam ita se sub arma colligere, clipeoque protegere perhibetur ingeniose, ut abs quolibet difficile possit feriri. Jam ergo illum in ordinem militarem constituentes sæpius in expeditionibus ducunt, in quo cum egregiam laudis gloriam brevi obtinuisset, jam in provectiorem honoris gradum promovent. Interea vero inter hos atque Barbarinos acto prælio, Barbarini superiores Raimundum, cæteris interfectis, sparsisque, dupliciter captivum abigunt; dein inquisitum et ipsi quoque honorabiliter eum habere cœperunt, sæpiusque in pericula ducere, ad postremum, a Sarracenis Cordubæ victi, ipsum rursus amiserunt.

18 At ubi et isti acerrimum strenuumque militem deversis periculis experti sunt, ingenti lætitia gaudioque tanto milite congratulantur : nimirum quibus omnia ex voto, nec unquam incassum hoc socio contingebant; verum subiti gaudii indiscreta elatio subiti infortunii interruptione interdum castigatur : nam, prælio commisso inter se et Alabitas, victores tanto milite remanserunt orbati. Postremo bellum fuit his cum Sanccione, comite de Castellis, viro potentissimo militiæque peritissimo, a quo Christi auxilio superati, non modo Raimundum, sed etiam enormem Christianorum captivitatem amiserunt; sed hæc barbara gentium vocabula non sic ab antiquis usitata fuisse videntur, quorum industria per negligentiam ignaviæ * posteritatis pereunte, etiam gentium plerarumque nomina, aut penitus oblivione deleta, aut barbarie ingruente transmutata habentur. Igitur Sanccio comes cum accepisset, hunc non solum Christianum esse, sed etiam nobilitate generis pollere, miratus fortunas illius, quibuslibet donis remuneratum libertate etiam cum reliquis Christianis donavit : sed antequam discederet ab eo, sancta Fides ei dormienti apparuit : Ego sum, inquiens, sancta Fides, cujus nomen naufragus tam constanter invocasti; vade securus, quia amissum honorem recuperabis. Surrexit ergo, atque in patriam rediit, castroque suo jam E propinquans, audito, quod conjunx alii nupserit marito, illic manifeste apparere metuit, atque ob id intra domesticum pauperis tegetem aliquamdiu latuit, expectans, quid per providentiam Dei de se futurum erat, partim peregrini habitu, partim ætate deformatus; nam tria annorum lustra abierant, ex quo a patria exulaverat, propter quod etiam ipsum ultra rediturum esse, omnis spes interierat.

captus demum a Sancio, Castellæ comite, liber in patriam redit.

* an ignaviæ?

19 Tamen, cum una dierum quædam muliercula, ejus olim concubina, in superfusione balnei ei casu obsequeretur, ad notas nudi corporis ipsa ipsum recognoscens : Tune es, ait, ille Raimundus, qui dudum, Hierosolymam tendens, æquore mersus credebaris? Quo negante, illa adjecit : Hoc, inquiens, verum est, nec me tuam præsentiam celare poteris, cum qua olim consuevisti. Denique clanculum, et quo potuit, occultius festinavit ad dominam castri, nuncians invisum rumorem; ita primum per vile scortum adventus illius emersit. Illa, reducis viri postliminio consternata, cœpit maturare quantocyus, qua via sibi * mortem occultam, ac sine infamia inveniret. At vero dum causa lethi excogitando differtur, nec ad id sceleris opportu- F nitas satis efficax reperitur, voluntate scilicet, et fortuna discordantibus, ammonitus in somnis cessit periculo, vitæque tutamentum quæsivit. Quod paulo ipse ante fecisset, nisi sancta Fides ad suum castrum cum nominatim venire jussisset: sed credo, divino nutu ita esse factum, ut perfidiam conjugis ad liquidum deprehenderet.

ubi a muliercula agnitus,

* i. e. illi

20 Ut ergo comperit, filias suas claro matrimonio nupsisse, generorum petiit genitorem, casus narrat, uxoris noxam detegit. Porro Hugo Excafridus fidelium amicorumque auxilio, liberorum, socerorum, antiquumque amicum (pulso mox rivali) in honorem restituit. Præterea decretum est, uti conjugem recipiat; sic enim posse fieri juxta majorum instituta; nec prorsus ullum esse dedecus : nam ille, qui hanc habebat, simul ac vidisset, commune sibi judicium incumbere, cesserat justo rectoque, alienum jus deserere paratus. Alter tamen pro nota homicidæ voluntatis, ipsam ab animo respuit. Prorsus cui prava conscientia majus vulnus

tandem sua bona recuperat, multiplici beneficio S. Fidis.

A nus intulisset, quam corporeæ castitatis violatio. Ut autem in superioribus paucis suppleam, addunt etiam, illum a primis piratis potionem herbæ potentem assumpsisse, et ita magicis præcantationibus tactam, ut semel ex ea bibentes, adeo lethea oblivione hebetentur, ut nec genus ultra, nec domum meminisse possint; dein superna sibi miseratione sanctam Fidem apparuisse, et a stupore illius oblivii excitasse, atque in mentem revocasse, et tamen post illa memoriam habuisse tardiorem, disponente Deo scilicet, ut antiquæ correptionis vestigiis adhuc testificantibus, perpendant alii, quantis de malis eum Dominus absolverit.

AUCTORE J. G. *Cur hic quædam S. Fidis miracula ex Labbeo non recusa.*

21 *Hactenus jam sæpe laudatus Andegavensis scholasticus. Ceterum, cum ea, quæ apud Labbeum sequuntur octo miraculorum capita, partim ex apographo nostro codicis Ms. reginæ Sueciæ jam ante edita fuerint, partimque, meo quidem judicio, Bernardum, Andegavensem scholasticum, uti ex variis loquendi modis illic adhibitis colligo, auctorem nequaquam habeant, ea in hac Appendice, non invitis pluribus, prætermitti posse censui. Videat ea, si quis horum etiam avidus est lector, citato jam sæpe tomo 2 Novæ Bibliothecæ Mss. a pag.* 543, *consulatque a me dicta, quibus Commentario finem imposui.*

DE SS. MARCELLO

CASTO, ÆMILIO ET SATURNINO MM.

FORTE CAPUÆ IN CAMPANIA FELICI

EX MARTYROLOGIIS

E J. B.

B

Sanctorum Martyrum in Martyrologiis annuntiatio : variæ variorum de iisdem conjecturæ.

SECULO INCERTO. *Sanctorum Martyrum varia apud veteres*

De sanctis Martyribus agimus, quorum quidem apud martyrologos, veteres juxta ac recentiores, hoc die frequenter occurrunt nomina ; sed ætas, palæstra, ceteraque vitæ martyriive adjuncta vel dubia omnino sunt, vel penitus in occulto latent : conservatam utcumque illorum ad nostram ætatem usque memoriam Hieronymianis codicibus, unde ad alios martyrologos derivati videntur, potissimum debemus. Quid hi de Martyribus nostris memorent, primum audiamus : sic habet codex Epternacensis antiquissimus : In Apulia natalis Casti et Emeli, Marcelli, Saturnini. *At codex Lucensis Florentinii geminam* C *homonymorum Martyrum annuntiationem exhibet ; alteram quidem Capuæ, quæ Campaniæ Felicis civitas est; alteram in Apulia, omisso tamen hic* Marcello, *additoque Ammono. Verba illius sunt :* In Capua natalis sanctorum Marcelli Casti. Emili. Saturnini. *Et paulo infra :* In Apulia Casti. Emili Saturnini. Ammoni presbyteri. *Lucensi Corbeiensis apud Acherium tom. 4 Spicilegi pag.* 676 *editionis antiquioris consonat ; addit tamen* Marcello *et Sociis Donatellum. Contra Epternacensi partim consonat Corbeiensis brevior, apud nos tom.* VII *Junii excusus, qui unam hanc, habet annuntiationem :* Capua natalis sanctorum Marcelli, Casti, Emeli. *Addo et Richenoviensem, cujus verba sunt :* Et in Apulia, Casti, Marcelli, Emili, Saturnini. *Hic quidem ad diem sequentem Marcellum Capuæ annuntiat, sed alterum ab eo, quem hodie una cum* Casto, Emilo *et* Saturnino *memorat, ut infra videbitur. Spectatis itaque citatorum codicum verbis, dubium est, tum duplexne, an una tantum homonymorum Martyrum classis sit admittenda ; tum, si una tantummodo admittatur, Capuæne in Campania, an in Apulia, alibive fortassis martyrii palmam promeruerint. At priusquam de his disseramus, reliquos martyrologos consulamus, lucis forsan aliquid allaturos.*

recentioresque martyrologos

2 *Ex veteribus martyrologis Bedam, Usuardum, Adonem, Notkerum et Rabanum in suis ad hunc diem Annotatis Baronius citat : Beda autem purus, tom. 2 Martii præfixus, vacat hoc die : at inter Bedæ auctaria Martyrum nostrorum meminere Barberinianum et Divionense in hunc modum :* Apud Capuam sanctorum Marcelli, Casti, Æmilii, Saturnini. *Verbis pene iisdem, nullo quoad rem discrimine, Ado, Usuardus et Notkerus utuntur. Rabani annuntiatio, ut apparet, mutila sic habet :* Et in Apulia Casti et Emili. *Itaque hos inter martyrologos convenit, si Rabanum excipias, de numero et nominibus Martyrum, de Capua civitate Campaniæ, martyrii* F *vel cultus loco, de una denique, quantum quidem apparet, martyrum classe. Unde conjicere licet, Donatellum, quem codex Corbeiensis Acherii ceteris adjicit, ad memoratos Martyres verosimilius non pertinere. Similiter Ammonus, quem ceteris codex Lucensis addit, alio verosimilius spectat : nec enim infrequens in his codicibus est, ut Sancti, licet locis passi diversis, uni tamen loco videantur adscribi. Romæ præterea codex Epternacensis Ammonum videtur adscribere, verbis supra citatis mox ista subjiciens :* Romæ Januarii, Ammoni presbyteri. *Hæc martyrologi veteres : quid recentiores? Plerique Romano Martyrologio consonant, quod ita habet :* Capuæ natalis sanctorum martyrum Marcelli, Casti, Æmilii et Saturnini. *Plura Galesinius, cujus propterea huc verba transcribo :* Capuæ sanctorum martyrum Marcelli presbyteri, Casti, Æmilii, Saturnini, Rogati, Antonii et Aviti. *Ita ille ex libro quodam scripto, ut in Annotatis ad diem* VI *Octobris habet.*

3 *Quis, qualisve fuerit liber scriptus, unde ista*

AUCTORE J. B.

memoria; quorum numerum plus, quam par est, Galesinius auxit:

ista in Martyrologium suum Galesinius intulit, non prodit : verum si illius dicta cum Martyrologiis jam laudatis conferantur, depravato illum codice, in quo ad hunc diem variorum martyrum nomina confuse in globum congesta fuerint, usum fuisse, verosimillimum fiet. Sane Avitum nullus e martyrologis, supra laudatis, cum Marcello *ac illius Sociis conjunxit : Antonius Galesinii, idem videtur, qui Ammonus, de quo num. superiore : Rogatus vero ad martyrum Africanorum classem remittendus, de quo hoc die etiam agetur. Ejusdem notæ codex, in quo forte* Cassius *pro* Casto *legebatur, Ferrarium movit, ut in Topographia in Martyrologium Romanum ad vocem* Capua, *enumeratus* Marcello, Casto, Æmilio *et* Saturnino, *diceret :* Cassius in Rom. omissus : *sed nihilo magis audiendus, quam Galesinius. Hic præterea ex eodem, ut apparet, Ms. codice* S. Marcellum *presbyterum dixit, qua de re citati supra martyrologi universi silent. Idem ante Galesinium Petrus Equilinus fecit in Additamento ad lib.* XI, *num.* 275 *his verbis :* Marcellus presbyter, Castus, Emilius : et Saturninus martyres eodem die *(pridie Nonas Octobris)* apud
B Capuam passi sunt. *Petrus ex libro eorum Sanctorum Catalogum ex Martyrologiis Hieronymi, Usuardi et Adonis texit, de quibus pauca tantum invenit, ut ipsemet ait Catalogi principio. Cum itaque* Marcellum *presbyterum fuisse, nec Ado, nec Usuardus dicat, verosimile fit, Petrum ex Hieronymiano quodam codice id transcripsisse; qui codex, cujus ætatis meritique fuerit, ignoro, ac proin, fueritne* Marcellus *presbyter, nec ne, in dubio sum.*

illos Capuæ assignandos,

4 *Exclusis a Martyrum nostrorum numero Donatello, Rogato, Antonio seu Ammono, Cassio et Avito, reliquum est, ut ea nunc attingam, quorum sub finem num.* 1 *mentionem feci. Porro in varias hic sententias, ut fieri in rebus incertis solet, eruditos abiisse comperio. Michaël Monachus parte* I *Sanctuarii Capuani pag.* 74 *vult,* S. Marcellum *presbyterum fuisse, et una cum* Casto, Æmilio *et* Saturnino *Capuæ martyrium subiisse, et quidem sub Antonino imperatore secundum Galesinium, quem citat ; apud quem tamen hæc nec in Martyrologio ad hunc diem, nec in Annotatis invenio.* Marcelli *et Sociorum martyrium Capuæ contigisse, ex Romano Martyrolo-*
C *gio sibi sumit : presbyterum fuisse (cum nihil de illo in Tabulis ecclesiæ Capuanæ, ut fatetur ipse Michaël, legatur) ex Petro Equilino et Galesinio probare contendit. Verum* Marcellum *et Socios non ita Capuæ Martyrologium Romanum, ut infra videbitur, annuntiat, quin alibi pati potuerint : Petrus vero Equilinus et Galesinius non ii sunt, ut rem ab eorum ætate adeo remotam atque incertam, aut ipsi, aut monumenta ab illis citata, sua auctoritate decidant. Neque vero id Michaëlem Monachum latuit : quapropter alio se vertit, et ex antiquissima pictura quadam ecclesiæ S. Prisci propositum suum conficere voluit. Quid vero is porro afferat, audiamus.*

Michaël Monachus,

5 *Passibus circiter bis mille quingentis Capua distat vicus quidam, Maceratæ vicinus,* S. Prisci, *a primo Capuanorum episcopo, ibidem, ut creditur, passo ac sepulto, dictus, in quo S. Prisco ecclesiam condidit anno* 506 *S. Matrona, si vera est Epigraphe in templo posita. De hac ecclesia ita Michaël Monachus pag.* 132 : In ecclesia S. Prisci Capuanæ diœcesis extat pars antiquæ basilicæ, quam S. Matrona in honorem S. Prisci construxerat : est opus rotundum testudinatum : TRIBUNA VETUS appellatur. Habet illa tribuna D
hemicyclum in fronte (seu dicamus absidem) in quo sexdecim ex opere tessellato sunt Sanctorum imagines. In medio hemicyclo a dextris aspicitur S. Petrus, et a sinistris S. Priscus. Post S. Petrum S. Laurentius, S. Paulus, S. Cyprianus, S. Susius, S. Timoteus et S. Agne : Post S. Priscum S. Lupulus, S. Sinotus, S. Rufus, S. Marcellus, S. Augustinus et S. Felicitas. Spatium subtus brachia sanctorum Petri et Prisci duas habet imagines, breviores tamen, cum inscriptione SANCTUS QUARTUS ET QUINTUS. *Ex his, qui a sinistris sunt, pallio induti coronam manibus gestant Priscus, Sinotus, Rufus, Augustinus, uti et Felicitas ; quemadmodum et a dextris Petrus, Paulus, Cyprianus, Timoteus, Agne. Cum vero Priscus Capuanus fuerit episcopus, similique habitu, ac ille, induti sint Sinotus, Rufus et Augustinus, hos quoque Capuanos episcopos fuisse, affirmat Michaël : Lupulum vero, qui post Priscum et Sinotum conspicitur, uti et Marcellum, qui post Rufum et Augustinum locum habet (terni enim et terni depicti sunt) presbyteros ; Quartum et Quintum, contractiori forma expressos, vult fuisse acolythos ;* E
Felicitatem denique Augustini, Capuani episcopi, matrem.

cujus explicatur

6 *S. Priscus, ut unus e Christi discipulis, ut Capuanus episcopus et martyr memoratur in Martyrologio Romano die* I *Septembris; nec id de illo negatur in Actis nostris ad eumdem diem, quo de illo actum est. S. Sinotus, quam pariter Capuanum episcopum Michaël facit, aliunde, quam ex hac pictura illi notus fuisse non videtur : meminit tamen illius Epternacense Martyrologium ad diem* VII *Septembris inquiens :* VII Idus Capua natalis Sinoti. *Fieri facile potuit, ut primis Ecclesiæ seculis hujus nominis episcopus Capuanis fuerit, cujus nomen, ut et aliarum antiquissimarum ecclesiarum vetustioribus episcopis frequenter accedit, temporum diuturnitate et perturbationibus fuerit apud Capuanos oblivione deletum. Pro S. Augustino et matre ejus S. Felicitate pag.* 135 *citat Martyrologium Ms. monasterii S. Petri apud Beneventum (quo eorum corpora ab Arichio principe translata, opinatur) quod ita habet :* XVII Kal. *(Decembris)* natale S. Augustini, Capuani episcopi, et Felicitatis, matris F
ejus; *Martyrologium item S. Sophiæ ejusdem civitatis, e quo hæc verba transcripsit :* Natale S. Augustini, Capuani episcopi, et S. Felicitatis, matris ejus, quorum corpora hic habentur. *Citat præterea et alia quædam Martyrologia, quibus addo Epternacense S. Hieronymi Martyrologium vetustissimum, quod ad diem* XVI *Novembris a Capuanis martyribus illius diei Fastos hoc modo exorditur :* In Capua Augustini et Felicitatis. *De S. Rufo Syllogen habes historico-criticam tom.* VI *Augusti a pag.* 9, *auctore Stiltingo, ubi plura Martyrologia, quæ S. Rufum martyrem Campaniæ Capuæve adscribunt, videre licet, et S. Rufi episcopatus admittitur, saltem ut probabilis.*

opinio,

7 *S. Lupuli Idibus Octobris meminere Kalendaria ecclesiæ Capuanæ tertium et quartum apud Michaëlem Monachum pag.* 420 *et* 433. *Codices item Hieronymiani a Florentinio ad supradictum diem citati Capuæ S. Lupulum, licet corrupto nonnihil nomine, annuntiant, e quibus Lucensis ita habet :* In Capua Lupibli : *unde verosimile fit, quidquid sit de ejus presbyteratu, a Michaële Monacho asserto, S. Lupulum etiam Capuæ*

A *puæ passum fuisse. De SS. Quarto et Quinto Martyrologium Romanum ad diem* x *Maii ita loquitur:* Item Romæ via Latina ad Centum aulas natalis sanctorum Martyrum, quorum corpora Capuam translata sunt. *Hos quidem Romæ passos fuisse, fatetur Michaël Monachus; sed Capua a præfecto provinciæ, quod fieri de nobilioribus Christianis, quos præfecti provinciarum comprehenderant, solebat, Romam missos, indeque postea in patriam revectos ait.* At vero Quartus et Quintus, *inquit pag.* 35, Romano adscripti Martyrologio, fuerunt clerici Capuani, martyres, passi Romæ in via Latina. Neque id gratis asserimus: in cappella, quæ nunc dicitur S. Francisci, erat antiquum altare, quod appellabatur Sanctorum Francisci, Quarti et Quinti: voluit cappellæ patronus, permittente archiepiscopo Cæsare Costa, illam marmoribus, marmoreisque sanctorum Francisci, Quarti et Quinti statuis exornare: idcirco antiquum altare dirutum est: inventus sub eo loculus, duo condens corpora, cum inscriptione, quæ propter antiquitatis situm tota non legebatur: quod autem legi potuit, ita se habet: Corpora sanB ctorum Clericorum cap. hic sita sunt. *Verum, inquit Henschenius in hanc rem tom.* 2 *Maii pag.* 556, *ex tribus istis litteris* cap. *ægre, SS. Quartum et Quintum Capua oriundos fuisse, extundas.* Quid enim si capite plexos illæ significent? *Neque tamen id omnino negas Henschenius: sic enim pergit:* Demus autem Capuanos indicare: an ideo consequetur, illos Capua ad martyrium Romam missos fuisse? Non existimo.

non omnino improbabiliter contendit:

8 *Ex egregio illo venerandæ antiquitatis monumento, uti id Henschenius vocat, et illi adstipulantibus Martyrologiis, quæ duobus superioribus numeris adduxi, verosimile sit, SS. Priscum, Augustinum, Felicitatem, Rufum, Lupulum, imo forte Quartum et Quintum (nec enim scio, an inter litteras* cap. *et vocem* hic *in inscriptione, de qua num. superiore, relictum sat spatii sit, ut inter illas vox* plexorum *aliave similis collocari potuerit) verosimile, inquam, ex his sit, omnes illos Sanctos, vel Capuæ natos, vel ibidem martyrium subiisse. Porro cum inter illos S. Marcellus, habitu clericali indutus, conspiciatur, ac præterea Capuæ in optimæ notæ Martyrologiis aliquot, num.* 1 *et* 2 *adductis,* Marcellus *noster passus dici* C *videatur, omnem ego Michaëlis Monachi sententiæ seu conjecturæ probabilitatem detrahere nolim. At, inquies, si* S. Marcellus *Capuæ martyrium passus est, qui factum est, ut nulla ejus mentio in antiquis ecclesiæ Capuanæ tabulis habeatur, ejusque nomen Capuæ penitus fuerit ignoratum, ut Michaël Monachos scribit? Respondeo Capuæ ad diem* vii *Octobris S. Marcellum militem cultum obtinuisse, ex quo verosimiliter factum est, ut utrumque in unum confuderint Capuani, et Marcellus miles alterius* Marcelli, *ut idem Monachus pag.* 74 *opinatur, nomen ac memoriam obscurarit. Adhæc Antonius Caracciolus de ecclesiæ Neapolitanæ Monumentis cap.* 2, *sect.* 4 *una cum Baronio in Annotatis in Martyrologium Romanum ad diem* iii *Septembris, nobilissimæ Capuanæ ecclesiæ monumenta ob multiplicium bellorum turbines deperdita fuisse, multum conqueritur, et multas eodem cap., sect.* 1 *Mss. codicum clades sub Diocletiano, barbaris, Juliano, Geiserico, aliisque illatas refert, quibus fortasse* SS. Marcelli *et Sociorum pro fide certamina involuta fuere.*

AUCTORE J. B.

et unica tantum eorum classis

9 *Verum quid de* Marcello, Casto, Æmilio *et* Saturnino *in Apulia annuntiatis? Dinstinctine sunt a sanctis Martyribus homonymis Capuanis? Quamquam in re dubia nihil certi polliceri ausim, eo tamen magis propendeo, ut eosdem Martyres credam, tum qui in Apulia, tum qui Capuæ annuntiantur. Qui enim Hieronymianis codicibus sanctos Martyres inseruerunt, et in Apulia tantum annuntiarunt, vel per errorem signare Apuliam, vel Apuliæ nomine Campaniam, ab illa non admodum remotam, annumerare potuerunt, maxime, si verum est. quod cap.* 26, *sect.* 2 *Antonius Caracciolus supra laudatus tradit, Apuliæ nomine partem Samnii et Campaniam totam apud quosdam scriptores comprehensas fuisse. Sane equidem secundum Caracciolum sub Apuliæ nomine Campaniam etiam intellexisse videtur Victor Vitensis, cum de Geiserici, quem Capuam igne ferroque absumpsisse, tradit Capacius in Antiquitatibus et Historiis Campaniæ Felicis cap.* 27, *in Christianos sævitie scripsit lib.* i *de Persecutione Vandalica sub finem:* Quæ vero in Hispania, in Italia, Dalmatia, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Bruciis, Lucania, Epiro vel Hellada gesserit *(Geisericus, Vandalorum* E *rex)* melius ibi ipsi, qui passi sunt miserabiliter, lugenda narrabunt. *Verum id ego cum Caracciolo asserere nolim: Victoris enim Vitensis editiones quatuor consului, in iisque non modo Apuliam, sed et Campaniam nominatim expressam inveni. Malim itaque opinari, sanctos Martyres per errorem Apuliæ in quibusdam Hieronymianis codicibus fuisse adscriptos, maxime, quod Ado et Usuardus, inter antiquos martyrologos accuratissimi, licet Hieronymianis codicibus non destituti, soli tamen Capuæ sanctos martyres adscripserunt.*

admittenda videtur.

10 *Hinc porro facile accidere potuit, ut aliqui ex is, qui codices Hieronymianos descripserunt, cum in his illorum exemplaribus Martyres Capuæ, in aliis vero Apuliæ adscriptos viderent, duplicem Martyrum classem signarint, alteram in Apulia, alteram Capuæ. Una ac eadem utrobique Martyrum classis signari Florentinio etiam vica est in Annotatis ad diem* vii *Octobris; sic tamen, ut in Apulia quidem passos* Marcellum *et Socios, sed deinde Capuam fuisse translatos suspicetur: suspicionem suam proponit et utcumque probare nititur his verbis:* Suspicionem tamen nostram objicimus ex M. vetustissimo *(Epternacensi, seu, ut ille vocat, Antverpiensi)* nempe eosdem facile esse sanctos Martyres, qui Capuæ in libris nostris recolun- F tur, cum his, qui Apuliæ. Daunia enim Apulia non longissime in regno Neapolitano distat a Capua, facileque Capuam insignem urbem potuissent transferri sancti Martyres in Apulia coronati; iisdem quippe nominibus in Martyrolog. sancti Cælites Apuliæ tribuuntur, quam in libris nostris, et Corbeiensi Capuæ. Quin imo Canostum, Emilium et Saturnium iisdem etiam nominibus signatos exhibent in Apulia, quibus et Capua consignant, præter Ammonium presbyterum, Romæ, non in Apulia veneratum, ut addit M. vetustisimum; cui propter majorem in locis distinguendis diligentiam magis etiam in hoc inniti libuit. *Nomina Martyrum utrobique eadem iis perinde favent, qui Martyres Capuæ passos volunt, ac Florentinio: licet autem majoris passim codici Epternacensi in designandis locis*

AUCTORE J. B.

cis accurationis palma concedatur, non propterea fit consequens, nihil hic in illum mendi irrepsisse: neque igitur, quæ hic Florentinius tradit, conjecturæ vim excedunt.

Aliorum de iisdem

11 *At longe alia est Baronio de sanctis Martyribus conjectura, quæ tamen, nisi forte Hieronymiani puri sint, sua pariter probabilitate non caret. Suspicatur is in Annotatis ad Mrl. Romanum hoc die, passos illos in Africa fuisse, Capuæ vero celebrari ob translatas eo olim eorum reliquias. Primum enim Marcellus, Castus, Æmilius, Saturninus martyrum sunt Africanorum nomina. Passi in Africa sunt circa annum* 250 *Castus et Æmilius, ad diem* XXII *Maii, tum in Martyrologio Romano, tum in Actis nostris memorati. Item Marcellus, de quo Martyrologium Romanum ad diem* XIX *Februarii. Saturninos denique non paucos in Africa passos fuisse vel solus abunde ostendit Martyrologii Romani Index. Horum vero reliquias in Campaniam ex Africa fuisse deportatas, probabiliter conjici potest ex iis, quæ Victor Vitensis narrat lib.* I *de Persecutione Vandalica; scilicet Geisericum, Vandalorum regem, expugnata Carthagine, jussisse, ut episcopi et nobiles* B *laici, vel exsules, vel Vandalorum servi essent; Quodvultdeum Carthaginensem episcopum cum maxima clericorum turba fractis navibus imponi jussisse, qui feliciter Neapolim Campaniæ appulerunt; senatorum multitudinem in partes transmarinas projecisse. Sub Hunerico quoque Geiserici successore Africæ complures episcopos in Corsicam relegatos fuisse, idem Victor scribit lib.* 4. *Trasamundus denique multos eorum in Sardiniam exsules misit, ad quos exstat apud Ennodium lib.* 2. *Symmachi Papæ Epistola consolatoria.*

conjecturæ.

12 *Jam vero, quemadmodum sævientibus his Wandalorum in Catholicos Afros persecutionibus, ex Africa in Sardiniam ab exsulibus Afris translatam creditur B. Augustini corpus; ita Baronius conjicit, eadem tempestate, fuisse ex exsulum confessorum, huc atque illuc dispersorum, numero, qui abductas secum sanctorum Martyrum reliquias in Campaniam detulerint, Capuanisque concesserint. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* VI *Octobris, Baronium ita interpretatur, quasi is dixerit,* Marcellum *et Socios ex ipsorum Africanorum confessorum, qui persecutione Africa pulsi in Campaniam venerunt, numero fuisse: addit etiam, secundum Baronium de illis agi in Tabulis ecclesiæ Capuanæ, quod falsi arguit: sed Baronium neutrum dixisse, illius in hunc diem Annotata inspicienti, manifestum est. Ceterum quod de S. Augustini corpore creditur, asserere videtur Beda ad diem* XXVIII *Augusti ita scribens:* In Africa S. Augustini episcopi: qui primo de sua civitate propter barbaros Sardiniam translatus, nuper a Luitprando, rege Longobardorum, Ticinis relatus et honorifice conditus est. *At simile testimonium pro translatis ex Africa* SS Marcelli *et Sociorum Capuam reliquiis non habemus. Alteram Florentinius conjecturam suggerit ad* E *diem* XVI *Novembris, quæ forte* Marcello *et Sociis applicari posset: ibi enim de SS. Vitale, Januario, Justo, aliisque, Capuæ annuntiatis, agens, ex Actis S. Sebastiani (quæ consule tom.* 2 *Januarii pag.* 275 *et seq.) refert, Christianorum quam plures, sæviente Romæ Diocletiani persecutione, duce Chromatio, et ex Caji Papæ consilio ex Urbe in Campaniam secessisse; horum multos Capuam divertere potuisse, et aliquos ibidem martyrio forte coronatos; quod similiter de* SS. Marcello, Casto, Æmilio *et* Saturnino *suspicari quis posset. Sed divinationum jam satis est.*

DE SS. ROGATO, SATURNINO, FAUSTINO

ET MARTIALE MM.

C F

IN AFRICA

ITEM DE SS. JANUARIO ET AMMONO MM.

FORTE ROMÆ

EX MARTYROLOGIIS.

J. B.

SECULO INCERTO.

Quos primo loco nominavi Martyres, Lucensis et Corbeiensis apud Florentinium Hieronymiani codices Africæ adscribunt: præterit vero Epternacensis. Lucensis sic habet: In Africa Rogati. Saturnini. Faustini. Januarii. et Marcialis. *Sic Corbeiensis:* In Africa Rogati, Saturnini, Januarii, Faustini, Martialis. *Huc accedunt inter Auctaria Bedæ codices Vaticanus et S. Cyriaci tomo 2 Martii, qui sic habent:* Et in Africa Rogati, Saturnini, Januarii, Faustini* et Marcialis. *Solius Rogati (nescio, ejusdem, an diversi) meminere ad hunc pariter diem, sed sine loco, apud Sollerium Usuardina Auctaria Aquicinctinum, Cluniacense, Altempsianum et Lubeco-Coloniense: Belinus vero et Molanus* Rogato episcopi *titulum tribuunt:* Martyris *Altempsianum et Lubeco-Coloniensis Usuardi editio. Sed Aquicinctinum et Cluniacense nudum* Rogati *nomen referunt. Quod autem ad illos spectat, quos secundo loco nominavi, ex his* Januarius *in Martyrologiis Lucensi et Corbeiensi Africæ quidem adscribitur una cum* Rogato *aliisque primo loco signatis;*

* Fausti

AUCTORE J. B.

A *tis; sed utrum Africæ cum illis, an Romæ cum* Ammono *adscribendus sit, dubitare me cogit codex Epternacensis, in quo una cum* Ammono *Romæ annuntiatur hoc modo*: Romæ, Januarii, Ammoni presbyteri. *Porro* Ammonum *Lucensis et Corbeiensis codex Marcello, Casto, Æmilio et Saturnino in Apulia conjungunt; sed cum in his* Apulia *per errorem videatur posita pro* Capua, *ut supra dictum est,* Ammonum *probabilius Romæ secundum codicem Epternacensem passum fuisse, existimo. Id certum, nullum ex citatis Martyrologiis* Ammonum *cum Marcello et Sociis Capuæ annuntiare; proindeque Galesinius, dum* Ammonum *sub Antonii, ut apparet, nomine, et Avitum, qui hodie in codicibus nostris Hieronymianis non comparet, cum martyribus Capuanis conjunxit, depravatis codicibus verosimillime usus fuit.*

DE S. PRUDENTIO MARTYRE

BESUÆ IN BURGUNDIA CULTO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B.

§ I. S. Prudentii apud martyrologos mentio, tempus necis incertum, palæstra et cultus antiquus.

E

B

SECULO INCERTO *Besuensis monasterii*

Besuense *Ordinis Benedictini cœnobium in Burgundia, a fonte seu fluviolo Besua sic nuncupatum, Ararim inter et Tilam fluvios situm est in finibus Lingonum, distatque Divione leucis circiter quatuor. Condidit id, largitissimeque ditavit Amalgarius, amplæ in Burgundia provinciæ dux,* Anno, *inquit Chronicum Besuense tom.* I *Spicilegii Dacheriani primæ editionis, qua hic perpetuo utar, pag.* 490, ab Incarnatione Domini sexcentesimo, Indictione tertia, præsidente sanctæ Romanæ Ecclesiæ Gregorio Papa, Mauricio vero cæsare imperante in Repub., beato Columbano commorante in Burgundia. *Et hæ quidem temporis conditi Besuensis monasterii notæ chronicæ sibi congruunt: sed addere videtur Clotarii II, Chilperici filii, in Burgundia regnantis tempore id accidisse; quem anno regni sui trigesimo labente, mortuo Sigeberto, Austrasiæ Burgundiæque dominum, ac totius Franciæ regem evasisse, Fredegarius scribit cap.* 42 *et seq., quod alii ad annum Christi* 613, *alii ad sequentem referunt. Serius itaque condi monasterium* C *Besuense cœperit, cujus quidem primordia Cointius anno* 616 *affixit; at Mabillonius in Annalibus Benedictinorum ad annum* 629, *num.* 14 *vix ante annum* 630 *condi potuisse propterea existimat, quod primus illius abbas Waldalenus, S. Columbani discipulus, quem non ante annum* 30 *ætatis suæ abbatiæ regimen suscepisse ponit, ad annum quartum Theodorici, Chlodovei Junioris et Bathildis reginæ filii, id est, usque ad annum circiter* 680, *ex relato in Chronico Besuensi Theodorici diplomate tom.* I *Spicilegii laudati pag.* 501 *et seq., vitam protraxisse noscatur; nec admodum credibile appareat, Waldalenum annum ætatis suæ* 110 *tum aut numerasse aut etiam superasse.*

notitia, in quo

2 *Stetit porro incolume Besuense monasterium usque ad Pipini Francorum regis tempora; quibus id monachis Benedictinis ereptum fuit usque ad annum* 830, *quo, agente Alberico Lingonensi episcopo, et annuente Ludovico Pio, ad Benedictinos rediit, ut habetur in utriusque diplomate apud Acherium citatum a pag.* 507. *Insigne quoque eodem seculo Besuense monasterium a Geilone, altero Lingonensi episcopo, munus accepit, qui advectum illuc peregre* S. Prudentii *martyris corpus, ut infra fusius dicetur, in Apostolorum Petri et Pauli templo honorifice collocavit. Sanctus hic Martyr ante seculum nonum, quæ temporum iniquitas fuit, parum aut nihil habuit celebritatis et famæ: ut mirum minime sit, illius mentionem in antiquis et classicis Martyrologiis non reperiri, licet non omni omnino cultu, ut suo loco observabitur, antiquitus caruisse videatur. Factus a seculo nono celebrior, in Fastis sacris apud recentiores martyrologos locum invenit, licet quantum quidem detegere mihi licuit, paucos, et inter se non parum subinde dissidentes. Quos reperi, profero.*

martyrologi aliquot recentiores

3 *Sollerius ad diem* VII *Octobris in Auctariis Usuardinis ex duplici Martyrologio seu Kalendario, altero Bizunticensi, Salinensi altero Franciscanorum hæc recitat*: In Bezua monasterio, exceptio corporis S. Prudentii martyris. *Bucelinus Menologio Benedictino aliquot Sanctorum catalogum, per singulos anni menses distributum, subjicit, iis Sanctis enumerandis destinatum, quos, licet Benedictini Ordinis alumni certo non fuerint, ad illum tamen peculiari quadam ratione pertinere ratus est, quod in Ordinis sui cœnobiis* F *eorum corpora hospitentur: ibi autem ad diem* VI *Octobris lego, quæ sequuntur*: In monasterio Atornensi *(nam et sic olim appellatum fuit, quod modo passim* Besuense *audit)* juxta flumen Bezuæ, natalis S. Prudentii martyris. Ejus sacrum corpus ibidem reconditum est a Gerlone *(lege* Geilone*)* episcopo Lingonensi. *Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem* VI *Octobris ita paulo uberius scribit*: In territorio Lingonensi natalis sancti Prudentii martyris, ibi a Wandalis pro testimonio Jesu trucidati. Hujus corpus in tumulo gloriosum diu post agonem Gerlo, piissimus episcopus Lingonensis, in Atornense monasterium ad fontem Bezuæ transtulit, condigna veneratione percolendum. *Castellani in Martyrologio Universali verba sunt ad diem* VI *Octobris*: Apud Pictavos, S. Prudentius *(Gallice* S. Prouënts *illum nominat)* cultus velut martyr Besuæ in Burgundia, ubi ex ejus reliquiis: *qui pag.* 1200 *recitatæ modo* S. Prudentii *annuntiationi hæc addenda monet*: Quas (S. Prudentii *reliquias*) anno

AUCTORE J. B.

anno DCCCLXXXV die IV Septembris Geilo episcopus attulit, et Sanctum hunc Narbonensem fuisse archidiaconum, monachis Besuensibus dixit. *Addi præterea ibidem vult* S. Prudentio *ad marginem, quo loco annum Sanctorum emortualem solet exprimere, annum* 613, *ut adeo hoc anno* S. Prudentium, *nisi in his forte numeris mendum cubet, obiisse Castellanus velit, qua de re infra agetur.*

ad VI vel VII Octobris annuntiant

4 S. Prudentium, *quem, ut supra dixi, Sollerius ex Martyrologiis seu Kalendariis Bizunticensi et Salinensi Franciscanorum ad diem* VII *Octobris retulit, Bucelinus, Saussayus et Castellanus ad diem* VI *ejusdem mensis retulerunt. Sed e Majoribus nostris* S. Prudentium *die* VI *Octobris coli, ante Sollerium dixere Bollandus tom.* 2 *Februarii in Commentario prævio ad Vitam S. Silvini episcopi num.* 28, *et Papebrochius tom.* 2 *Junii, parte* 1, *pag.* 95, *num.* 2 *agens de S. Medardi corpore Divionem translato: hujus verba describo:* Bezuenses credo ipsosmet patronum suum S. Prudentium, martyrem Lingonensem, qui VI Octobris colitur, Divionem detulisse ante vel post monasterii vastationem. *Verum pro die, a* B *Sollerio assignata, aperte liber* 1 *Miraculorum* S. Prudentii *militat, sub cujus finem hæc diserte leguntur:* Deposito ergo Besuæ gloriosissimi Martyris corpore Nonas Octobris, eodem die annuatim decernitur lætitia pro tanti exceptione Patroni. *Diem hunc in* VI *Octobris mutasse videntur Besuenses: quod quidem existimo, non ob Saussayi, qui librum Miraculorum anno* 1657 *a Labbeo editum non vidit, nec ob Papebrochii dictum, cum Saussayum incaute secutus,* S. Prudentium *verbis mox citatis martyrem etiam faciat Lingonensem, quod non modo laudato Miraculorum* S. Prudentii *libro, sed et veritati contrarium esse, infra mox ostendam; sed ob Castellani in his rebus non mediocrem diligentiam et accurationem. En primum martyrologorum inter se dissidium: sequitur alterum.*

S. Prudentium martyrem;

5 *Ex verbis libri mox citati liquet, diem (sive is* VI *Octobris fuerit, sive* VII*) quem patrono suo* S. Prudentio *Besuenses sacrum esse voluerunt, non fuisse diem Sancti natalem, seu quo martyrium passus est; sed, quo sacra illius pignora in Besuensi monasterio fuere excepta, ut recte Sollerius scribit: unde Saussayum et Bucelinum arguas, qui pro die exceptionis reliquia-* C *rum* S. Prudentii, *diem ejus natalem consignarunt. Quod si dies Sancti natalis quæritur, fuit is (si quidem libris Miraculorum sancti Martyris sat tuto ea in re fidi potest) dies Novembris* IV*: ita enim infra legitur num.* 6*:* Sacratissimæ passionis palmam promeruit, martello contusus demurario, quarto die noni mensis, hoc est, pridie Nonas Septembris; *si nonum anni mensem, ducto a Martio mense initio, numerarit libri* I *auctor Teobaudus: vel dies* IV *Septembris, si voces illæ* Hoc est, pridie Nonas Septembris *pro recentioris alicujus additamento, quod forte sunt, non sint habendæ. Refello nunc alterum Saussayi errorem, de quo num. superiore mentionem feci, quemque ex illo Papebrochium adoptasse dixi. Refert is (vide ejus verba supra num.* 2) S. Prudentium *apud Lingones pro fide occisum: Sed lib.* 1 *Miraculorum (vide infra num.* 7 *et* 8) *apud Narbonem pro fide occisus, ibique sepulcrum atque ecclesiam suo dicatam nomini nactus legitur: quodque Saussayum magis ferit, ipse auctor libri* I *Miraculorum* S. Prudentii *illum ex Agrimo, Geilonis, qui* S. Prudentii *reliquias Besuam attulit,* D *paulo post successore valide refellit num.* 19, *allatis ipsius Agrimi in quodam suo diplomate verbis:* Ad multorum constat pervenisse notitiam, qualiter Geilo piæ recordationis episcopus prædecessor noster, sanctum Prudentium ab Aquitania transferens, in nostrum episcopium Lingonense detulit, et in Besua monasterio ad laudem et gloriam nominis Dei solemniter collocavit. *Exstat Agrimi diploma tom.* 1 *Spicilegii Dacheriani pag.* 529 *et seq., quod integrum dabitur infra. Datum fuit anno Odonis, Franciæ et Aquitaniæ regis, secundo, id est, anno Christi* 889, *paucis annis ab allatis Besuam* S. Prudentii *reliquiis.*

alium a Prudentio

6 *Sed an recte* S. Prudentium, *Besuæ cultum, laudati martyrologi tanquam singularem Sanctum annuntiarunt, qui forte idem fuerit, ac S. Prudentius Hispanus, cujus corpus in spelunca ad radicem montis Laturci haud procul Juliobriga ad Castellæ veteris fines sepultum fuisse dicitur, ubi et Cisterciense monasterium est,* S. Prudentii *dictum? Videtur enim ea de re subdubitare Mabillonius in Annalibus ad annum* 950, *num.* 40 *his verbis:* Quis sit iste S. Prudentius *(a quo Laturcense monasterium nomen accepit)* an is, cujus corpus e Gallia Narbonensi ad Besuense E monasterium, Carolo Calvo regnante, a Geylone, Lingonensi episcopo, translatum est, aliis examinandum relinquo. *Et post illum in Historia Occitaniæ lib.* 3 *ad annam* 257, *num.* 48 *de* S. Prudentio *Claudius de Vic et Josephus Vaissete Benedictini, quorum verba Latine reddo, ita scripserunt:* Fieri potest, ut cum aliquo cognomine Hispaniæ Sancto confusus fuerit. *Sed iis uterque Prudentius characteribus insignitur, ut dubium non sit, quin alter ab altero distinguendus veniat. Hispanus quidem confessor fuit, et Turiasonensis in Aragonia episcopus: vide tom.* 3 *Aprilis pag.* 587, *ubi Acta ejus a Papebrochio illustrata invenies. At* Prudentium, *Besuæ cultum, qui illius miracula scripsit, Teobaudus, Besuensis monachus, martyrem et archidiaconum Narbonensem facit; nec quidem immerito, quod ad illius martyrium spectat.*

Turiasonensi episcopo,

7 *Etenim duo passionis* S. Prudentii *Teobaudus indicia affert, quorum alterum suis ipse oculis vidisse potuit; alterum vero ex iis audivit, qui viderunt; atque fidem meretur in utroque. Teste quidem Teobaudo num.* 6, *Besuense monasterium suas inter reliquias* S. Prudentii *caput numerat, in eoque, quod primum passionis* S. F Prudentii *indicium est, Teobaudi ætate fracturæ apparebant: verba auctoris hæc sunt:* In osse quoque sacri capitis hactenus fracturæ apparent, *puta non quales subinde sola vetustas facit, sed illatæ Martyri violentæ necis indices; quapropter mox addit:* Scilicet passionis vestigia. *Alterum passionis* S. Prudentii *indicium in eo situm est, malleolum, una cum* S. Prudentii *reliquiis, fuisse aliquando inventum, cum* S. Prudentii *reliquiarum sub Stephano, Besuensi abbate, translatio fieret;* ut perhibent, *inquit,* qui viderunt: *ut adeo non modo* S. Prudentii *martyrium, sed etiam martyrii genus colligi ex duobus hisce indiciis non obscure possit. Stephanus (pro quo Sammarthani perperam habent Gaubertum seu Josbertum) Besuensis abbas factus est anno* 1088, *ut in Besuensi Chronico legitur apud Acherium supra citatum pag.* 606. *Superstes vero et abbas fuisse saltem ad annum usque* 1119 *ibidem pag.* 662 *et seq. legitur in Charta Joceranni, Lingonensis episcopi, anno mox dicto data. Teobaudus autem, cum eodem seculo* XII *fuerit, ut infra videbimus,*

AUCTORE J. B.

A *mus, quid ni ex illis, qui reliquiarum* S. Prudentii *sub Stephano abbate translationi interfuerant, quæ hic narrat, audire potuerit? Dubium itaque non videtur, quin* Prudentius, *Besuensium patronus, a Prudentio, Turiasonensi episcopo, distinguendus sit, quamquam olim idem atque ille creditus fuerit, ut num.* 9 *dicetur.*

ceterisque homonymis, quos Tamayus enumerat,

8 *Tamayus in Martyrologio Hispano ad diem* XXVIII *Aprilis Prudentios Hispanos quinque enumerat doctrina et sanctitate illustres: ex his primus illi est Prudentius, cujus in Actis S. Encratidis ad* XVI *Aprilis mentio fit, sed quem non diaconum et martyrem, sed episcopum tantummodo nominat. Secundus est Prudentius poeta Christianus, scriptis suis orbi notissimus. Tertius Prudentius Turiasonensis episcopus, de quo supra. Quartus Prudentius, Tricassinus episcopus et confessor; quintus denique Prudentius alter, Turiasonensis item episcopus: ita, inquam, Tamayus in adscribendis Hispaniæ Sanctis minime scrupulosus aut parcus; num ubique recte, non inquiro; id solum dixisse sufficiat, nullum ex his omnibus esse, qui characteres* S. Prudentio, *Besuensium patrono, proprios et numero superiore memora-* B *tos habeat, atque adeo non esse, cur unus ex illis fuisse dicatur. His igitur missis, ad Sanctum nostrum revertor, quæque illius vita fuerit, ex Teobaudi fide breviter refero.*

Martyrium passus dicitur;

9 *Natus in Narbonensi provincia, nobilissimo genere, a puero una cum litteris Christianam pietatem edoctus, eum in utrisque progressum fecit, ut Narbonensis archidiaconus constitueretur: quo in munere ita versatus est, ut doctrinæ laude nemini sua ætate secundus haberetur, licet in Galliis et Hispaniis tunc multi ea laude florerent. Quin et prodigiis, iisque magnificis, claruit. Variis præterea naturæ donis ornatus, uberrimum, dum licuit, animarum fructum Christo collegit, fidemque Christianam inter suos feliciter propagavit, dum tandem labores suos felici pro Christo morte terminavit,* Martello, *inquit num.* 6, contusus demurario quarto die noni mensis, hoc est, pridie Nonas Septembris. *Hæc fere Teobaudus, qui cum meminerit sub lib.* 4 *principium Anserici, Vesontionensis episcopi, et anni* 1120, *ante seculum* XII *non scripsit, nec fidem indubiam meretur, cum de rebus, multis seculis ab ætate sua remotis, scribit. Lucubrationis cujusdam, a monacho Besuensi multo se* C *antiquiori adornatæ, meminit num.* 19 *et* 20: *sed illa tantummodo ista miracula videtur fuisse complexa, quæ Teobaudus ex illo fere descripta de* S. Prudentio *narrat lib.* 2. *Hujus apographum habemus, ex Ms. a sexcentis vel septingentis annis judicio patris Chiffletii exarato: at narrationis illius auctor seculo nono non fuit antiquior, cum scripserit post allatas Besuam* S. Prudentii *reliquias, quod eo seculo contigisse infra videbimus; fidem itaque meretur quoad miracula; sed cum crediderit,* S. Prudentium *Turiasonensem fuisse episcopum, ut ex Hymno sub finem Commentarii dando, si illius sit, colligitur, fidem indubiam, utpote a* S. Prudentii *ætate nimium remotus, non meretur.*

sed seculum

10 *Antiquiores, qui nos de rebus* S. Prudentii, *cum in vivis exstitit, instruant, desiderantur auctores; hinc effectum, ut ne seculum quidem, quo passus est, certo sciatur. Teobaudus id contigisse censuit, cum edictis publicis per Romanum imperium fides Christiana, jam propagata, petebatur, et martyrum agmina neci dabantur. Edicta publica imperatores ethnici adversus Christianos varii varia proposuere, et in illos sæviere jam inde a Nerone. Unde quidem dici potest ex mente Teobaudi,* S. Prudentium *e primis Ecclesiæ seculis aliquo martyrium passus, verum quo determinato seculo, aut sub quo imperatore Romano, colligi ex ejus verbis nequit. Saussayus, cujus verba num.* 3 *habet, sub Wandalis passum ait, fontem non indicans, unde id hauserit, sic forte non nisi ex conjectura locutus. Vandali porro sub initium seculi quinti, anno* 406, *Arcadio et Probo coss. secundum Prosperum, aut anno* 408 *secundum Marcellinum, superato Rheno, in Gallias primo, inde in Hispaniam et Africam irrupere. Galliarum civitates præcipuas tunc excisas aut direptas Hieronymus in Epistola* 91, *alias* XI, *ad Ageruchiam hoc modo enumerat:* Maguntiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, et in ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti, Romanorum urbs præpotens, Ambiani, Attrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus translati in Germaniam. Aquitaniæ, Novemque populorum, Lugdunensis et Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes, populata sunt cuncta. Quas et ipsas E foris gladius, et intus vastat fames. Non possum absque lachrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut huc usque non rueret, sancti episcopi Exuperii merita præstiterunt.

11 *Vastatas hic habes sub initium seculi* V *quo id contigit,* *Galliæ civitates et provincias, quibus Narbonensis provincia nominatim ab Hieronymo accensetur; quo forte respexit Saussayus, cum* S. Prudentium *sub Vandalis apud Lingones passum scripsit. Sane Ruinartius Historiæ Persecutionis Vandalicæ parte* 2, *cap.* I *non paucos Galliæ martyres recenset, quos hac tempestate a Vandalis, Ariana labe infectis, nec omnino gentilium superstitionum alienis, occisos passim ferunt; et de* S. Prudentio *quidem ita habet:* Passi quoque iisdem temporibus dicuntur Valerius Desiderii (*Lingonensis episcopi*) archidiaconus et Prudentius martyres, quorum Martyrologium Gallicanum, prioris quidem die XXII Octobris, alterius vero VI ejusdem mensis, festum commemorat. *Nec aliter forte Castellanus sensit, quamvis apud illum, ut num.* 3 *dixi,* S. Prudentius *anno* 613 *passus legatur: cum enim Gothi, quorum pars Vandali erant, decennio seculi* V *initio Gallias afflixerint, teste auctore carminis de Providentia divina, sub Prosperi nomine vulgati, in Pro* F *logo ejusdem carminis; iidemque ex Idatio Olympiade* 298, *sub annum Christi* 413 Narbonam ingressi *sint* Vindemiæ tempore, *forsitan Castellanus hunc annum martyrio* S. Prudentii *assignare voluerit, mendoseque expressus apud illum fuerit annus* 613: *nec enim ullam rationem reperire uspiam potui postremo anno* S. Prudentii *martyrium illigandi, nec auctorem alium, qui id fecerit.*

incertum: fore sub Vandalis

12 *Hanc Vandalorum in Galliam irruptionem sub Croco, illorum rege seu duce, contigisse, volunt Historiæ Occitaniæ Benedictini auctores supra laudati: at alii longe antiquiorem Croci Alemannorum, aut, ut alii vocant, Vandalorum regis, in Gallias irruptionem memorant; de qua Bosquetus lib.* 3 *Historiarum Ecclesiæ Gallicanæ num.* 39 *sic scribit:* Plures leguntur Alemannorum in Gallias irruptiones, sub quibus Christiani passi sunt. Inter alias illustris est Chroci, eorum ducis, depopulatio, cujus tempus apud authores varium est. Nam Sigebertus Chroci, quem

AUCTORE J. B.

quem Chroscum vocat, vastationem ad annum Christi ccccxii, et passos sub eo Florentium, Hilarium, Desiderium Lingonensem, et Antidium Vesontionensem scribit. Cui conveniunt Acta manuscripta Desiderii et Antidii, quæ ad Honorii et Theodosii tempora referunt. At Gregorius et alii plurimi, Valeriano et Galieno imperatoribus, Chrocum Gallias ingressum, in Privatum Gabalitanum et alios sæviisse scribunt. *Tum assignatis variis nominibus, quibus apud auctores Crocus subinde venit, mox ita pergit :* Quem sub Valeriano et Galieno Gallias pervagatum fuisse, amplius dubitandum non videtur, vel ante Valerianum captum, vel, capto Valeriano, sub Galieno, vel Posthumio demum cæso, sub tyrannis. *Desiderii æque ac Antidii Acta Commentario illustravit Henschenius ; illius quidem tom.* v *Maii ad diem* xxiii *a pag.* 242 ; *hujus vero tom.* v *Junii a pag.* 39. *Quamquam autem uterque in Actis sub Croco passus legatur, Desiderium tamen circa annum* 264, *Antidium vero circa annum* 411 *martyrium subiisse censuit, admisso duplici Croco, duplicique sub Croco Vandalorum rege in Gallias irruptione : Privati vero Gabalitani Acta, quæ, illum sub Croco* B *passum, pariter aiunt, tom.* iv *Augusti pag.* 436 *illustrans Cuperus, opinionem eorum, qui Croci in Gallias irruptionem sub Valeriano et Gallieno factam statuunt, communiorem quidem vocavit, in eamque propendet, non tamen sat certam arbitratus est, ut Privati martyrium Valeriani et Gallieni temporibus determinate illigaret ; quapropter seculum* iii *media sui parte elapsum, aut seculi* v *initium cum illius martyrio sub disjunctione copulavit.*

seculo tertio vel quinto

13 *Non deerit fortasse, qui sub Croco, Vandalorum duce,* S. Prudentii *martyrium contigisse conjiciat ; verum, illo etiam concesso, contigeritne seculo* iii, *an* v, *perinde incertum manebit. Historiæ Occitaniæ auctores supra citati*, S. Prudentium *in persecutione, a Valeriano circa annum* 257 *excitata, martyrium subire potuisse, aiunt : quod quidem fieri potuit; minus tamen verosimile, a Romanis præfectis* S. Prudentium *interfectum. Sæviit quidem Valerianus in Christianos per Ægyptum, Africam, Numidiam et alibi; imo et in Galliis, illo imperante, Gregorius Turonensis martyres aliquot recenset lib.* i *Historiæ cap.* 31 *et seq., tom.* 3 *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* C 148, *ut Cassium et Victorinum ; Antolianum et Liminium ; et Privatum, de quo supra : sed hos omnes non Romanorum, sed barbarorum furori litatos scribit. Accedit et altera eorumdem scriptorum de* S. Prudentio *conjectura ; nimirum fuisse illum fortassis S. Pauli, primi Narbonensium episcopi, discipulum, si quam ejus Acta auctoritatem haberent : at cum illa sint penitus destituta, et ne seculum quidem, quo* S. Prudentius *in vivis fuit, exploratum sit, hæc in medio relinquimus, illius martyrium Cuperi supra laudati exemplo vel medio seculo* iii *jam elapso, vel* v *initio, idque ex mera conjectura, adscripsisse contenti.*

prope Narbonem in Gallia, ubi ecclesiam sibi dicatam habuisse fertur.

14 *Verisimilior est Sancti palæstra, nempe Narbo, non modo ex his, quæ jam dicta sunt num.* 5 *ex Agrimi Charta, verum etiam ex iis, quæ Teobaudus num. eodem laudatus scribit; ex quo etiam antiquus* S. Prudentii *apud Narbonenses cultus colligi potest : etenim, ut narrat num.* 7 *et seq., occiso Martyre, primo quidem ob metum gentilium corpus ejus prope Narbonem sepultum, sed deinde erutum avibusque expositum, iterum clam gentilibus ipso, quo passus fuerat, loco, vili* D *datum est tumulo ; in quo diu, ait, latuisse Sancti corpus, non tamen sine fidelium veneratione ad id orationis causa clanculum et frequenter accedentium ; dum, tranquillitate reducta, eodem loco ecclesia (sancto Martyri, ut clare num.* 9 *habet, dicata) etsi non admodum magna, illius conservandis exuviis fuit exstructa. Dictis ejus fidem utcumque addunt, quæ his subjungit :* Denique sarcophagum ipsum, in quo positum primitus funus beatum fuerat, apud Narbonam adhuc tantæ reverentiæ, tantæque habetur formidini *(licet, cum scribebat,* S. Prudentii *exuviis vacuum)* ut nemo prorsus tangere audeat, sciens pro certo, se non impune laturum. *Si Teobaudi ætate, seu seculo* xii, *tantus ejus sepulcro, translatis etiam alio* S. Prudentii *reliquis, est habitus honor, quod affirmanti ac dudum, ut ait in Prologo, in Aquitania versato refragari non ausim ; sane verosimillimum fit, vitæ olim suæ illic curriculum, et quidem martyrio, ut num.* 7 *dictum est, finivisse et sacris honoribus fuisse affectum. At quo loco apud Narbonem situs fuerit sancti Martyris tumulus, reperire potui nuspiam.*

E

§ II. Narbonensis provincia variis cladibus attrita: his superstites S. Prudentii reliquiæ Besuam delatæ, et sacer illius cultus ibidem inchoatus.

S. Prudentii reliquias,

P*rodigio simile visum est Teobaudo,* S. Prudentii *tumulum, post multiplices Narboni et vicinis regionibus a barbaris illatas clades, semper tamen mansisse illæsum. Occupatum fuisse a Gothis Narbonem Olympiade* 298, *sub annum Christi* 413, *ex Idatio jam vidimus supra. At rursus sub annum* 436 *a Gothis obsessum Olympiade* 303 : *sequenti vero, Aëtio duce et magistro militum, obsidione liberatum idem auctor scribit, uti et Isidorus Hispalensis; sed hic Gothos, sub Theodorico Narbonem obsidentes, fugatos a Litorio prodit : Narbonem vero rursus traditum Gothis fuisse ab Agrippino comite (anno* 464, *ut notat Bouquetus)* E *et a Gundebaudo Burgundionum rege (anno* 508 *) dein fuisse direptum. Nondum abierat seculum sextum, cum sub Recarredo insigni iterum ab Arianis clade affectus est, de qua audi Paulum, diaconum Emeritensem, in Vitis Patrum Emeritensium cap.* 19. Ea igitur, *inquit*, tempestate apud Galliarum eximiam urbem Narbonam hujuscemodi contra fidem Catholicam diabolus excitavit seditionem, cujus caussæ seriem enarrare perquam longum est. Nam si hoc per ordinem persequi voluerimus, tragædiam magis, quam historiam texere videbimur. Sed breviter summatimque exiguam particulam enarremus. Duo denique comites, inclyti licet opibus et nobiles genere, profani tamen mentibus et ignobiles moribus, Granista videlicet et Wildigernus, cum Ariano episcopo, nomine Athaloco, vel alii plures compares errorum suorum, graviorem in eandem regionem fecerunt turbationem.

post varias

16 Nam resultantes adversus fidem Catholicam, infinitam multitudinem Francorum in Galliis

A liis introduxerunt, quatenus vi prævitatem Arianæ partis vindicarent, et, si fieri potuisset, regnum viro Catholico Reccaredo *(regnavit ab anno* 586 *usque ad annum* 601 *tam in Hispaniis, quam in Gothia Gallica)* præriperent. Interim per idem tempus innumerabilem clericorum, religiosorum et omnium Catholicorum interficientes multitudinem, immensam fecerunt stragem . . . . Posthæc igitur, nulla mora interveniente, sublimis atque omnipotens Deus, hostibus suis superno brachio repugnans, precibus excellentissimi Reccaredi principis sanguinem innocuum ulciscens, romphæali judicio protinus de inimicis fecit ultionem. *Seculo vero septimo belli facibus exarsisse sub Wamba, Pauli vero rebellione, Julianus, Toletanus archiepiscopus, scribit, tom.* 2 *Scriptorum Rerum Gallicarum a pag.* 707; *ex quibus quoque Idatium et Isidorum citavi supra. Sufficiunt sane tot bellici motus cladesque, Narbonensi provinciæ illatæ, ut mirum videatur.* S. Prudentii *ecclesiam his permansisse superstitem. Nunc aliam audi ex Teobaudo, qua quidem* S. Prudentii *ecclesia signa vastata fertur, sed integro* B *tamen Sancti tumulo permanente.* Tempore siquidem, *inquit num.* 8 *et* 9, *lib.* I., Dagoberti, filii Childeberti regis Francorum, jam abundante iniquitate, et refrigescente charitate multorum, gens Saracenorum ex Africa transiens per angustias freti Athlantici, quod, SEPTE vocitatum, Africam secernit ab Europa, totam pervadit Hiberiam. Post annos vero decem, anno scilicet a Verbo humanato DCCXXXIII, cum uxoribus et filiis rebusque familiaribus transcenso Pyreneo, Citeriorem Hispaniam et Aquitaniam ut habitaturi perpetuo ingrediuntur: urbes, oppida, castella, villas quaquaversum depopulantur: ecclesias ubique et sacra loca incendunt vel diruunt, inter quæ etiam beatissimi Prudentii ecclesiam edax consumpsit incendium, nec tamen sacrum contingitur lipsanum.

Narbonensi provinciæ

17 *Vera quidem hic Teobaudus refert, sed, confuso rerum tunc gestarum ordine, male combinata: dum enim Saracenorum in Hispaniam ingressum anno decimo ante annum Christi* 733, *Dagoberto, Childeberti Francorum regis filio, in Francia regnante, affigit, anno* 723 *aut sequenti Saracenorum indicat in Hispaniam adventum contigisse. Atqui secundum Chronicon Moissiacense, quod ab initio regni Francorum usque ad annum* C 752 *extenditur, Gothorum in Hispania regnum, devicto Roderico rege, ad Saracenos anno circiter* 715 *devolutum est, postquam biennio ante pedem in Hispania Saraceni fixerant; quod quidam ab anno* 711 *factum volunt: neque Dagobertus anno* 723 *Francis imperabat, quem idem Chronicon, consentientibus Annalibus Francicis Nazarianis, ab anno* 707 *usque ad* 790 *productis, obiisse ait sub annum* 715. *Non multum a citatis Annalibus Rodericus Toletanus discrepat, qui Saracenos Hispaniam invasisse scribit lib.* 3 *de Rebus Hispaniæ cap.* 19, *currente æra* 751, *id est, anno* 713, *æra vero proxime subsequente, occiso Roderico, Gothorum in Hispania regnum evertisse. Nec rebus tunc gestis congruentius loquitur Teobaudus paulo infra, cum ait, post cæsa anno* 733 *a Carolo Martello trecenta septuaginta quinque Saracenorum millia, Abderaman, regem Cordubensem, Aquitaniam invasisse, Narbonem obsedisse, ac tum denuo Saracenos ab eodem Carolo fuisse ad intercessionem usque deletos.*

18 *Carolus quidem Saracenos bis insigni clade prostravit; ac primo quidem anno* 732 *aut sequenti in suburbio Pictavensi: Chronici Moissiacensis verba sunt:* Anno DCCXXXII Abderaman rex Spaniæ, cum exercitu magno Sarracenorum per Pampelonam et montes Pireneos transiens, Burdigalem civitatem obsidet. Tunc Eudo princeps Aquitaniæ, collecto exercitu, obviam eis exiit in prælium super Garonna fluvium. Sed, inito prælio, Sarraceni victores existunt: Eudo vero fugiens maximam partem exercitus sui perdidit: et ita demum Sarraceni Aquitaniam deprædare cœperunt. Eudo vero ad Karolum, Francorum principem, veniens, postulavit ei auxilium. Tunc Karolus, collecto magno exercitu, exiit eis obviam, et, inito prælio in suburbio Pictavensi, debellati sunt Sarraceni a Francis: ibique rex Abderaman cecidit cum exercitu suo in prælio. *Dein iterum anno* 737 *Saracenos prælio fudit:* Posthæc præfatus princeps, *inquit idem Chronicum,* audiens, quod Sarraceni provinciam Arelatensem vel cæteras civitates in circuitu depopularent, collecto magno exercitu Francorum vel Burgundionum vel ceterarum in circuitu nationum, quæ dominationis illius erant, Avinionem E civitatem bellando inrupit, Sarracenos, quos ibi invenit, interemit, et, transito Rodano, ad obsidendum civitatem Narbonam properat. Quam dum obsideret, Ocupa, rex Sarracenorum, ex Spania Amoribinailet cum exercitu magno Sarracenorum ad præsidium Narbona * transmittit. Tunc Carolus partem exercitus sui ad obsidendam civitatem reliquit, reliquam vero partem sumpta, Sarracenis obviam exivit in prælio super Berre * fluvio. Et dum præliare cœpissent, debellati sunt Sarraceni a Francis cæde magna; maximaque pars ipsorum cecidit in gladio. *Primo itaque ex binis memoratis præliis, contra ac Teobaudus scribit, Abderaman cecidit; atque adeo secundum inire non potuit; quod initum est sub Ocupa: Narbonem vero tenebant Saraceni; obsidebat autem Carolus, cum initum secundum fuit, qua in re Moissiacensi Chronico, cujus potior fides, iterum Teobaudus adversatur, quem vide num.* 10.

AUCTORE J. B.

a variis gentibus

* *i. e.* Narbonem

* *al.* Birro

illatas clades

19 *Sed licet nævis suis, ut vidimus, non careat Teobaudi de Saracenorum in Aquitaniam irruptionibus narratio, verisimilitudine tamen non caret, quod de combusta per illos* S. Prudentii *ecclesia, si tum superstes fuerit, perhibet: id enim illis non inusitatum fuisse, aliunde liquet: basilicam S. Hilarii Pictavis, seu in suburbio Pictavensi, igne concremasse, et S. Martini ædem* F *incendio quoque destinasse leguntur in Chronico Fredegarii continuato part.* 2, *et apud Burdegalim* ecclesias Dei concremasse: *Ado quoque de Saracenis illorum temporum hæc habet in Chronico:* Sarraceni pene totam Aquitaniam vastantes, et late alias provincias igne ferroque superantes, Burgundiam dirissima infestatione deprædantur. Pene omnia flammis exurentes, monasteria quoque ac loca sacra fœdantes etc; *quæ et alibi non raro leguntur. Dixi,* Si tum superstes fuerit S. Prudentii ecclesia; *fieri enim facile potuerit, ut inter tot rerum vicissitudines, quæ Narbonensium a Saracenis cladem præcesserunt, jam prius olim destructa fuerit; neque Teobaudus ullum hic dicti sui testem laudat: ipse vero. cum ante seculum* XII *non scripserit, non id habet auctoritatis et ponderis, ut rem certam suo testimonio faciat. Sunt et nonnulla alia hoc loci apud Teobaudum, quæ castigatione indigeant; sed de his in Annotatis. Habemus jam igitur ex Teobaudi dictis*

AUCTORE J. B.

dictis destructam quidem S. Prudentii *apud Narbonem ecclesiam, sic tamen, ut sanctus Martyr parem tumulo exuviisque suis cladem inferri passus non fuerit hactenus. Quid porro his acciderit, ex Teobaudo audiamus.*

adhuc superstites

20 *Erepto e vivis anno Christi* 840 *Ludovico Pio, Francorum rege, Caroli Magni filio, atque inter se decertantibus Lothario, Ludovico, et Carolo Calvo, Pii filiis, Normanni, Dani, Britones infestis armis Gallias identidem incursarunt et modo has, modo illas civitates igne ferroque vastarunt. Ermentarius abbas, qui tum vivebat, in Præfatione ad librum* 2 *de Translationibus et Miraculis S. Filiberti apud nos tom.* IV *Augusti pag.* 92 *in hanc rem ita scribit:* Deinde *(mortuo Ludovico Pio)* insurgunt fratres juniores, Ludovicus et Carolus, in Lotharium seniorem fratrem. Conglobantur horribilia bella veluti intestina; cedit victoria lugubris atque miserabilis junioribus fratribus: illorum discordia addit vires extraneis. Relinquitur fas, pergitur per nefas; deseritur custodia littorum maris Oceani: cessant bella extrinsecus, grassantur intrinsecus; augetur numerus navium,
B crescit innumerabilis numerus Nortmannorum: fiunt passim Christianorum strages, deprædationes, vastationes, incensiones, secuti, quamdiu seculum stabit, manifestis patebit indiciis. Capiuntur, quascumque adeunt, civitates, nemine resistente: capitur Burdegalensium, Petrocorium, Sanctorum, Lemovicensium, Egolisma, atque Tolosa civitas: Andecavensium, Turonensium perinde, et Aurelianensium civitates pessumdantur. *Easdem fere civitates Teobaudus recenset, sed Narbonem, quem his adjicit, inter captas a Normannis, Danis, et Britonibus civitates apud auctores ipso antiquiores numeratum nuspiam inveni; ut forte illum ex conjectura Teobaudus propterea addiderit aliis Aquitaniæ civitatibus, quod ad argumentum, quod tractabat, propius pertineret; eoque mirabilius appareret,* S. Prudentii *tumulum, grassantibus novis hisce per Galliam, ipsamque Aquitaniam barbaris, illæsum salvumque mansisse usque ad seculum* IX, *quo tandem senescente,* S. Prudentii *reliquiæ Besuam fuere allatæ; quod et a quo et qui factum fuerit, jam expono.*

C
Geilo Lingonensis episcopus,

21 *Ac primo quidem Teobaudi ætate plerisque persuasum fuit, ipsosmet Aquitanos Saracenorum in Gallias irrumpentium metu, atque adeo jam inde ab initio seculi octavi, Divionem, locum olim probe munitum et adversus barbarorum incursiones tutum,* S. Prudentii *corpus detulisse: sed hos Teobaudus, ut diximus num* 5, *invicte refutat ex Agrimi, Lingonensis episcopi, Charta anni* 889 *aut seq., ubi id Geiloni, decessori suo, diserte adscribit. Quis autem Geilo fuerit, Hugo Flavianensis, seculi* XI *scriptor, in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Mss. pag.* 122 *ita exposuit:* Geylo succedit *(Eygilo, Flaviniacensi in Burgundia abbati)* in anno XXVI *(Caroli Calvi)* ab Incarnatione Domini DCCCLXVI in episcopatum Lingonensem promotus, et ei Sigardus anno XXX Caroli succedit. *Hunc igitur si audiamus, Geilo ex abbate Flaviniacensi factus fuerit episcopus Lingonensis anno* 870: *sed fallitur Hugo. Nam apud Chiffletium in Historiæ Trenorciensis Monumentis pag.* 235 *Charta occurrit, data, Isaaco, adhuc Lingonensi episcopo, anno secundo Ludovici Balbi, Christi* 878, *et in Charta Bosonis anni ejus* I, *Christi* 879, *apud Petrum Juenin in Monumentis Historiæ Trenorciensis pag.* 103 *Geilo Trenorciensis abbas adhuc nuncupatur, ut sub annum dumtaxat* 880 *illum sedem Lingonensem adiisse necesse sit. Præterea Falco Trenorciensis monachus, seculi* XI *pariter scriptor, apud Juenin citatum pag.* 18 *et seq. sub. Bernone, S. Philiberti abbate, vitam monasticam inchoasse scribit, ac post annos aliquot abbatem renunciatum, destructa insula Hero, abbatiolam S. Portiani, ac dein obtinuisse Trenorcium.* D

22 *Geilo episcopatus sui principio parum gratus forte Lingonensibus fuit: turbas enim illi tempore Stephani V (nonnullis VI) quasi invite clero populoque ordinatus fuisset, suscitatas esse, ex Flodoardi Historiæ Remensis lib.* 4. *cap.* 1 *(ubi* Eligo *nominatur) intelligimus. Atque ea fortassis de causa, ut aiunt Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 4, *col.* 537, *Compostellam S. Jacobi reliquias veneraturus abscessit: at vero, sive id dicta de causa, seu pietatis ergo præstiterit, id equidem liquet, Geilonem, ex Hispania redeuntem,* S. Prudentii *reliquias alicubi in Aquitania repertas in Burgundiam attulisse, uti Agrimi, qui Geilonem in sede Lingonensi non diu post excepit,* E *verba, num.* 5 *transcripta, legenti non dubium fore existimo. Modum, quo id factum est, pluribus narrat Teobaudus a num.* 12, *quæ ego compendio referam. Cum ex Hispania in Aquitaniam Geilo venisset, ex itinere fessus in villula quadam juxta viam publicam substitit, ibique apud ecclesiæ cujusdam semirutæ (erat ea* S. Prudentii*) matricularium sibi delegit hospitium. A cœna percunctatur hospitem, ecquis esset illius ecclesiæ patronus, quo is mortis genere obiisset.* S. Prudentius, *inquit ille, professione martyr, cujus illic essent reliquiæ, sed ob præteritorum temporum iniquitatem omni cultu fere sacro tunc destitutæ. Ingemuit ad hæc præsul, adhibitoque in consilium capellano suo,* S. Prudentii *reliquias, noctu furtive e tumulo, in quo jacebant, extractas, postridie clam hospite avexit in Burgundiam, majori illic in honore habendas. Ita quidem, ut dixi, Teobaudus: at isthoc modo id contigisse, solo Teobaudi testimonio non certo propterea credo, quod, licet, Sanctorum reliquias furto non raro fuisse ablatas, non ignorem, probe tamen etiam teneam, hujusmodi furtum sacrarum reliquiarum studiosis falso quandoque fuisse affictum ab iis, quos* F *monasteriorum suorum origines, reliquiarum acquisitiones, aliaque hujusmodi more poetarum (qualis videri Teobaudus cupit) fabulis ornare delectat. Quod si eo, quo Teobaudus refert, modo* S. Prudentii *reliquias nactus sit Geilo, tantum abest, ut, quod Teobaudus facit, illius factum laudem, ut plane improbem.*

ex Hispania in Galliam redux,

anno 883 *die* VII *Octobris Besuam defert.*

23 *Satis igitur liquet, Gelonem, anno circiter* 880 *ad Lingonensem cathedram evectum,* S. Prudentii *reliquias in Burgundiam attulisse: verum, quo id anno contigerit, non ita convenit inter auctores. Vignerius in Chronico Lingonensi id illum episcopatus sui principio fecisse affirmat:* Una ejus insignis, *inquit*, ac pene prima post initam possessionem actio fuit Compostellana peregrinatio, ex qua brachium S. Jacobi Apostoli, et corpus B. Prudentis, Narbonensis olim archidiaconi ac martyris, aliaque sacra lipsana secum detulit: *Castellanus, cujus verba num.* 3 *transcripsi, anno* 885: *Tillemontius tom.* XI *Monumentorum Historiæ Ecclesiasticæ pag.* 546 *sub annum* 887: *Gaultherotus de Civitate Lingonensi Christiana cap.* 4, *pag.* 215, *anno* 883. *Miror hic auctorum discrepantiam, cum Teobaudus ipse, quem*

A *quem nec Castellanus, nec Tillemontius consuluisse videntur, diserte affirmet, Geilonem* S. Prudentii *corpus Besuensibus concessise* anno ab æterno Verbo humanato octingentesimo octogesimo tertio. *Nec est, cur ea in re Teobaudo quis diffidat, cui Geilo ipse in Charta, num. sequenti recitanda, consentiat. Rursum Castellanus* S. Prudentii *reliquias Besuam a Geilone allatas scribit die* IV *Septembris; Gaultherotus autem die* XX *Octobris; neuter, ut apparet, vere: nam Teobaudus* Nonas Octobris *seu die* VII *ejusdem mensis sancti Martyris corpus scribit Besuæ fuisse depositum.*

locique monachis prædia quædam tribuit,

24 *Besuenses porro monachi, ex quo* S. Prudentii *corpus possederunt, hunc sibi patronum constituerunt, diemque, quo illius exuviis primum potiti sunt, quotannis festum agi voluerunt: Deposito ergo, inquit Teobaudus,* Besuæ gloriosissimi Martyris corpore Nonas Octobris, eodem die annuatim decernitur lætitia pro tanti exceptione patroni. *Geilo vero, ut suum erga* S. Prudentium *amorem venerationemque testatam faceret, Besuensibus monachis certos reditus constituit, alendis luminaribus destinatos, edito ea de re instrumento, quod ex Chronico Besuensi huc, ut promisi, transcribo.* Omnibus dignitati- B bus, sublimibus ac mediocribus utriusque sexus et ordinis notum esse volumus, qualiter ego Geilo, Lingonensis ecclesiæ humilis episcopus, Dei omnipotentis inspiratione commotus, beatissimum Prudentium, martyrem Christi, Besuensi monasterio, in honore sanctorum Apostolorum Petri et Pauli constructo, digno honore collocaverim. Qui beatus martyr ante introitum atrii, et in ingressu templi, ac deinceps miraculis, ut omnibus Christi circumquaque fidelibus patefactum est, claruit. Nutu ergo divinæ Majestatis pulsatus, contuli illi aliquid ad luminaria præbenda ex redditibus S. Mammetis in Luco Superiori, capellam videlicet S. Marcellini, cum appenditiis suis et mancipiis utriusque sexus, quæ ab episcopo Virdunonensi ante paucos dies digna commutatione evindicavi.

edito instrumento,

25 Pontiliacum etiam cum adjacentiis suis et ecclesiam, in honore S Hyppoliti in eodem loco consecratam, eidem sanctissimo martyri Prudentio contuli. Ecclesiam quoque de Chasuit ad integrum cum omnibus appenditiis suis eidem Sancto delegavi; ita ut ab hac die has donatio- C nes habeat, teneat atque possideat in perpetuum, nullo contradicente. Hoc solum a successoribus meis in Deum, et propter Deum obnixis precibus exorando deposco, ut, si adjicere aliquid placuerit, faciant. Et si non, hæc parva a nobis tradita non demant, nec subtrahant. Quod et si qui, tentati, a diabolo, invadere hæc dona conati fuerint, nec permittatur eis locus in ecclesia cum cæteris Christianis. Et, nisi cito recipiscant, maledictionibus cum Dathan et Abiron, et cum Juda, traditore Domini, pœnis gehennalibus subjiciantur. Insuper et auri libras quinque in ultione rectoribus ecclesiæ Besuensis persolvant. Ego Geilo humilis episcopus hanc traditionem in synodali conventu peregi et confirmari rogavi. Anno ab Incarnatione Domini DCCCLXXXIII. Indictione I. Epacta IX. Regnante Carolo Magno. Signum domini Geilonis episcopi, harum rerum donatoris. S. Heliæ. S. Oberti. S. Galcaudi. S. Helgaudi. S. Arnaldi. S. Guntardi. S. Odonis et reliquorum omnium, qui illi synodo affuerunt, die Dominico mensis Octobris VIII. Idus ejusdem mensis.

auctore J. B. aliqua tamen ex parte nunc depravato:

26 *Recte se habent in Charta Indictio* I, *Epacta* IX, *veteri scilicet computandi more numerata, et annus Incarnationis* 883, *quo cyclus Lunæ fuit* X. *Pro* Regnante Carolo Magno *legendum esse* Regnante Carolomanno, *res ipsa clamat; satisque perspicuum est, hoc mendum non Geiloni, sed eorum potius, qui Chartam descripserunt aut interpolaverunt, imperitiæ vel oscitantiæ tribuendum. Alter quoque error his in verbis latet:* Die Dominico mensis Octobris VIII Idus ejusdem mensis; *quæ postmodum Chartæ adjecta videntur: nam anno* 883, *quo littera Dominicalis fuit* F, VIII *Idus Octobris, seu dies* VIII *Octobris in diem Martis incidebat. Incidit autem in diem Dominicum annis* 881 *et* 887, *quibus littera Dominicalis fuit* A. *At anno* 881 *ex Teobaudo nondum in Burgundiam erant allatæ* S. Prudentii *reliquiæ, nedum in Besuensi monasterio depositæ: anno vero* 887 *Carolomannus in vivis superstes non fuit, anno* 884 *mense Decembri, die* VI *defunctus, ut Labbeus scribit in Concordia chronologica.*

quæ a Geilonis obitu Besuensibus

27 *Quæ pro sua erga* S. Prudentium *veneratione Geilo Besuensibus dederat, eo mortuo, Vualtarius quidam invasit; sed ab Agrimo, proximo a Teutbaudo Geilonis successore, legitimis suis possessoribus fuere vindicata anno* 889. *Exstat ea de* E *re in Chronico Besuensi Agrimi Charta, quam, quod reliquiarum* S. Prudentii *ex Aquitania in Burgundiam factam per Geilonem translationem probat, et non dubiam Geilonis in Besuenses, quam jam diximus, liberalitatem confirmat, integram pariter huc transfero: sic habet:* Agrinus, divina dispensante clementia, humilis episcopus. Omnibus Ecclesiæ Dei fidelibus utriusque sexus et ordinis, usquam locorum degentibus. Ad multorum constat pervenisse notitiam, qualiter Geylo piæ recordationis episcopus, prædecessor meus, sanctum Prudentium de Aquitania transferens, in nostrum episcopium Lingonense detulit, et in Besua monasterio ad laudem et gloriam nominis Dei solemniter colocavit. Ubi ob amorem Dei et reverentiam ejusdem S. Prudentii quasdam res ecclesiæ tuæ, videlicet Pontiliacum cum adjacentiis suis, et ecclesiam, in honore S. Hyppoliti consecratam, eidem monasterio contulit, quatinus monachis et Dei servis, ibidem Domino famulantibus, futuris temporibus proficiant in augmentum. Quo quidem de hac vita sublato, F sicut reliquæ res ecclesiæ nostræ irrationabiliter ad votum diripientium distractæ sunt: ita quoque et Pontiliacus a loco, ubi fuerat a præfato præsule collatus, est a Vualtario, sicut certissimum est, sacrilege invasus et indebite alienatus.

ab Agrimo, Lingonensi episcopo, vindicanda fuerunt.

28 Unde Gualcaudus, abbas præfati monasterii Besuæ, cum confratribus suis monachis nostram humilitatem adiens, præjudicium, loco injuste illatum, lacrymosis questibus innotuit, et, ut nostra munificentia sublata indebite redderentur, pro amore Dei et reverentia Petri et Pauli Apostolorum principum sanctique Prudentii humiliter deprecatus est. Nos igitur deprecationem illius paterne suscipientes, eamque cum fidelibus ecclesiæ nostræ clericis ac laicis pertractantes, et justam rationabilemque et rectam prospicientes, consilio et consensu totius ecclesiæ nostræ, sicut præfatæ res ab antecessore nostro sæpe dicto loco concessæ sunt, et nos quoque præsentialiter concedimus, et hac nostra authoritate, regnanto Domino nostro, in perpetuum consecramus. Ut autem

AUCTORE J. B.

autem præsens nostra restitutio futuris temporibus vigorem inviolabilem obtineat, et de cætero indebitam injustamque nesciat pati jacturam, manu propria roboravimus, fideliumque nostrorum subscriptionibus confirmare jussimus, successoribus nostris per sanctam et inextricabilem Trinitatem humiliter obnixeque suggerentes, ut, quæ a nobis pie statuta sunt, ab illis inviolabiliter conserventur. Agrinus, sanctæ Lingonensis ecclesiæ humilis episcopus, in Christi nomine roboravi et signavi. Othertus, Præpositus et archidiaconus, signavi. Bernardus arch. sig. Madalgaudus diaco. sig. Isaac archid. sig. Emmarricus archid. sig. Euuardus diaconus sig. Helgaudus presbyter sig. Arnaldus arch. sig. Fulculfus diac. sig. Albericus diac. sig. Acleuertus subd. sig. Vulleus subdiac sig. Siquinus subdiac. sig. Josselmus acolithus sig. Gislerius acolit. sig. Ego Brantio, indignus presbyter, hanc restitutionem scripsi et dictavi II Id. Apr. Indict. VIII *. anno II. regnante Odone rege; *a morte Caroli Crassi, vel ipsius exauctoratione, anno* 887 *mense Novembri, ut volunt, facta: obiit autem mense Januario anni sequentis,*

* lege VII

Coli S. Prudentius in Burgundia cœpit, ex quo Besuam ejus reliquiæ delatæ fuerunt.

B 29 *Quo loco* S. Prudentii *cultus sacer seculo* IX *apud Burgundiones fuerit, colligi ex dictis potest; quem verosimiliter non parum auxere miracula admodum frequentia, quæ ad illius invocationem mox a translato ipsius Besuam corpore et deinceps, ut ex Charta Geilonis supra recitata liquet, contigerunt, quæque Teobaudus tribus complexus est libris. Verum de his et sacri corporis translationibus agam § seq.: quo priusquam accedam, id præterea indictum non præteribo, Castellanum, verbis num.* 3 *transcriptis, indicare,* S. Prudentium *in diœcesi Pictavensi cultum etiam sacrum obtinuisse. Quo tempore is cœperit, quo loco viguerit vigeatve, quibus denique in rebus is situs sit, nec Castellanus singillatim edixit, nec ego uspiam reperi. An Geilo forte* S. Prudentii *reliquiarum alicui Pictavensi ecclesiæ partem concessit, sicut a Vignierio dicitur cathedrali suæ ecclesiæ earum portionem impertiisse? Aut an eo translatæ postmodum, ut in vicum Villam Novam, de quo num.* 59, *aliquando fuere delatæ? Geilonem cellam quamdam,* S. Prudentii *dictam et in Pictavensi solo sitam, acquisivisse novi; at nondum sedem tunc Lingonensem adierat, ut liquet ex dictis de anno suscepti a Geilone episcopatus, et ex Joannis VIII Papæ diplomate anno* C 878 *dati, monumentisque recentioris Historiæ abbatiæ S. Filiberti pag.* 99 *inserti; neque tum temporis* S. Prudentius, *de quo agimus, apud Pictavos aut Burgundiones notus cultusve fuisse videtur; ut adeo alterius hic, homonymi tamen, mentionem fieri putem. Sed hæc monuisse sufficiat.*

§ III. S. Prudentii miracula, Besuæ patrata: translatio corporis Divionem, et ejusdem ad Besuense monasterium reductio.

S. Prudentius varia miracula,

Ex *quo Besuam* S. Prudentii *corpus allatum fuit, crebris ille fulgere miraculis continuo cœpit, quæ tribus Teobaudus, ut dixi, complexus est libris, quorum binos posteriores ipse concinnavit; primum vero (alias secundum) anonymus,* D *Besuensis item monachus, Teobaudo antiquior, cujus lucubrationem Teobaudus fere transcripsit, et concinnatis a se duobus posterioribus præfixit. Docet id Teobaudus ad calcem libri primi, a se compositi, hæc de libri secundi auctore inquiens:* Quantis autem quibusve ibidem, in basilica videlicet beatorum Apostolorum Petri et Pauli, virtutum coruscaverit radiis, a nescio quo nostratum satis plano expeditum sermone, celebri effertur memoria, quæ etiam virtutum insignia in hoc Opere nostro dignum duximus inserere etc. *Et iterum principio lib. 2 ita loquitur:* In secundo nunc, quibus quantisque sese apud Besuam declaraverit virtutibus, ut olim scriptæ sunt, assignare rationis ordo postulare videtur, fides autem rerum ipsarum ad primum referatur authorem. *Neque vero hic auctor quoad ea, quæ de* S. Prudentii *miraculis prodit, exiguæ est auctoritatis, sive res ab illo scriptas, sive modum, sive, qua scripsit, ætatem consideres. Etenim miracula quidem paucorum annorum spatio patrata satis multa, sed in quibus nihil, quod aut incredibile, aut valde inusitatum, aut ad augendum miraculorum splendorem excogitatum videri debeat, auctor ille congessit. Scripsisse vero videtur sub annum* 921; E *exorsus enim a miraculis, quæ anno* 883 *contigerunt, cum ad annum* 921 *pervenit, finem scribendi fecit, ut nihil scripserit, cui non videatur fuisse æqualis vel suppar. His adde, quæ de antiquo admodum lucubrationis ejus apographo dicta sunt num.* 9.

quæ, quoad fieri potest, suis annis

31 *Porro miracula, quæ refert, commentatione non indigent: satis igitur habuero, pleraque ad annorum ordinem, quo contigerunt, revocasse: ac primo quidem anno* 883 *a mense Octobri usque ad* XI *Novembris ejusdem anni contigisse videntur ea, quæ a num.* 20 *usque ad num.* 23 *enarrantur: quod enim num.* 20 *de Joanne opilione legitur, in ipsa* S. Prudentii *corporis translatione contigit; quod vero num.* 23 *de Flaverta legitur, media nocte Vigiliæ S. Martini contigisse, ait anonymus. Quæ vero deinde sequuntur, vel anno* 883 *Novembri et Decembri mensibus, vel ante Pascha anni* 884, *hodierno annum computandi more, contigerunt: postremo autem contigit primo miraculum in puero Beriensis villæ de quo num.* 25, *utpote factum* in die Parasceves. *Secundo, quod in Emesegaudo, utpote factum in Paschate, in diem* XIX *Aprilis tunc incidente; tertio, quod in Adisindi infantula, quod sub idem* F *Pascha accidit; quarto, quod in Ermenaldo,* factum die Ascensionis Domini *seu* XXVIII *Maii; quinto, quod in puella Glismode, factum* VI *Junii; sexto, quod in puerulo Wilfranno, factum* Pridie ante Vigiliam S. Joannis Baptistæ, *cujus Nativitati dies* XXIV *Junii sacer est; septimo, quod in Heldeverta, factum* Dominico die ante Decollationem S. Joannis Baptistæ, *qui eo anno fuit* XXIII *Augusti; octavo denique, quod in viro* Agnalays *dicto (quod enim de Germinio subdit, extra ordinem refert) in Arleverto, Moringo, Agelia et Arisma ad eumdem annum referenda videntur.*

illigantur, Besuæ patrat,

32 *Sed ad annum* 885 *refer primo miraculum, quod in Gautselino num.* 31 *patratum dicitur, qui cum, anno* 883 *vel sequenti ex supra dictis, alio jam fuisset a* S. Prudentio *affectus beneficio, ac propterea ejus servitio se addixisset, aliquanto post Besuensibus sese subduxit, et* anno *abhinc* secundo *mutus effectus est, eodemque anno die* VIII *Augusti loquendi facultatem recepit, quæ ad annum* 885 *facile deducunt. Ad annum autem*

886

AUCTORE J. B.

A 886 *refer, quod num. 34 de Wlfaida habetur: contigisse enim illud anonymus scribit eo anno, quo feria* IV *post Pentecosten concurrebat cum* decimo quinto Kalendas Junii *seu cum* XVIII *Maii: anno autem* 886 *Pascha incidit in diem* XXVII *Martii, Pentecoste in diem* XV *Maii, ac proinde feria a Pentecoste* IV *in diem* XVIII *ejusdem mensis, nisi malis ad annum* 897, *quo in* XXVII *Martii Pascha quoque incidit, id revocare. Ad suum igitur quodque annum revocatum est, quantum quidem per anonymum licuit,* S. Prudentii *miraculum ab anno* 883 *usque ad annum* 886, *spectata Teobaudi narratione, excepto uno alteroque, de quo id non ita tuto facere licuit. Alterum ex his habes num.* 32 *de Pallio altaris, a combustione servato, quod quidem miraculo anni* 885 *proxime subjungit; sed cum passim temporis ordinem anonymus servet, et hoc mense Augusto, pallii vero ab igne servati festo SS. Petri et Pauli seu* XXIX *Junii accidisse scribat, suspicatus sum, an non forte id loco non suo retulerit: et vero Ms. Divionense antiquum, id contigisse, ait,* anno DCCCXCVIII, Indictione 1, III Kal. Junii. *Alterum vero occurrit num.* 36, *quod quidem miraculo anni* 886 *vel* 897, *in Wlfaida facto, subnectit, sed præ-* B *missis his verbis:* Præterito vero tempore, *quæ annum facti miraculi omnino dubium faciunt. Ceterum ab anno* 898 *usque ad annum* 921 *vix ullum miraculum* S. Prudentii *recensetur, præter unum, quod anno* 921 *die* XXIII *Septembris, ad calcem libri* 2 *accidisse memoratur; ad alterum, quo cæcum Divione* S. Prudentii *meritis visum divinitus accepisse, anonymus memorat, postquam ejus corpus in Divionensem S. Stephani ecclesiam translatum ac depositum fuerat; qua de translatione nunc agendum.*

donec ob continuas

33 *Gallias ea tempestate assiduis incursionibus Normanni fatigabant; quibus cum solemne esset in obvia quæque seu sacra seu profana igne ferroque sævire, coacti sunt locorum, ad quæ barbaris facilior expeditiorque patebat aditus, indigenæ tum sibi, tum Sanctorum reliquiis, quas penes se habebant, alibi præsidium quærere: itaque illorum maxime oppidorum delectus habebatur, quo vel barbarorum arma non existimabantur perventura, vel quæ validioribus munimentis septa spem faciebant fore, ut, si forte vis hostilis ingrueret, repelli facile posset. Besua haud* C *procul aberat Divio, munitissimum id temporis in Burgundia oppidum, cui cis Ararim, ut scribit Vignerius in Chronico Burgundiæ, Richardus præerat, qui a fortitudine bellica ingens sibi nomen compararat. Huc itaque sub annum* 888 *Besuenses monachi, dum pacatiora redirent tempora,* S. Prudentii *corpus intulerunt, ut quidem Teobaudus ait, qui, dum translatas eo sancti Martyris reliquias narrat, et anonymo sibi prælucenti plura addit de suo, varia narrationi suæ tunc temporis gesta inserit; sed ita ut ex his nonnulla nec veritati, nec antiquis illorum temporum scriptoribus consona videantur. Priusquam Teobaudi verba adducam, quædam huc facientia ex illis delibabo, ut liqueat, quæ vere et contra quæ falso scripserit.*

Normannorum sub finem seculi IX

34 *Id vero constat in primis, Normannos sub finem seculi* IX *non raro armis tentasse Lutetiam Parisiorum: sed et aliis non paucis Franciæ Galliæque urbibus infestos fuisse, ex antiquorum scriptorum testimoniis compertum habetur. Annales Fuldenses ab anno* 882 *ad* 887 *continuati tom.* 8 *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 46 *sic habent ad annum* 886: Mense Februario exercitus Orientalium Francorum missus est contra Nordmannos in Galliam juxta Parisios consistentes. *Addunt paulo infra:* Interea Sigifrid cum magna multitudine Nordmannorum cæteris, qui ibi residebant, auxilium laturus venit, ac Christianis magnum intulit metum. Unde imperator perterritus, quibusdam per Burgundiam vagandi licentiam dedit, quibusdam plurimam promisit pecuniam, si a regno ejus statuto inter eos tempore discederent. *Iidem Annales ab anno* 883 *ad annum* 901 *continuati tom. mox citato pag.* 50: Post Pascha, habito generali Papiæ conventu, imperator per Burgundiam obviam Nordmannos in Galliam, qui tunc Parisiis erant, usque pervenit. Occiso ibi Henrico Marchensi Francorum, qui id tempus Niustriam tenuit, rex, parum prospere actis rebus, revertitur in sua. *Annales Mettenses eodem tom. pag.* 66 *ad annum pariter* 886: Nortmanni a Lovon recedentes, Sequanam ingrediuntur, et Parisiis applicantes castra ponunt, et civitatem obsidione claudunt: contra quos imperator Heinricum ducem cum exercitu vernali tempore dirigit; sed minime prævaluit.

per Gallie provincias

35 *Quod vero de Burgundia, per Normannos tunc vastata, supra ex Annalibus Fuldensibus relatum est, innuunt et Mettenses his verbis:* E Post hæc imperator, Galliarum populos perlustrans, Parisiis cum immenso exercitu venit, ibique adversus hostes castra posuit: sed nihil dignum imperatoria majestate in eodem loco gessit. Ad extremum concessis terris, et regionibus, quæ ultra Sequanam erant, Nortmannis ad deprædandum, eo quod incolæ earum sibi obtemperare nollent, recessit et recto itinere in Alamanniam perrexit. *Jam itaque Parisiensem civitatem anno* 886 *seu* 887 *obsessam, eodemque Burgundiam habemus a Normannis fuisse vastatam. Utrumque iterato fecere anno* 888, *si modo ad illum annum iidem Annales proxime citati recte loquuntur:* Eodem anno Nortmanni, qui Parisiorum urbem obsidebant, miram et inauditam rem non solum nostra, sed etiam superiore ætate fecerunt. Nam cum civitatem inexpugnabilem esse persensissent, omni virtute omnique ingenio laborare cœperunt, quatenus, urbe post tergum relicta, classem cum omnibus copiis per Sequanam sursum possent evehere, et sic Hionnam fluvium ingredientes, Burgundiæ fines absque obstaculo penetrarent. Civibus autem omni instantia prohibentibus ascensum fluminis, naves per siccum F plus quam duorum passuum millibus trahunt; et taliter declinato omni periculo, iterum eas Sequanæ fluentis immergunt. Et post paululum Sequanam relinquentes, Hionnam, ut disposuerant, et sub omni celeritate navigantes, Senonis applicuerunt: ibique castris positis, per continuos sex menses eandem urbem obsidione claudunt, totamque pene Burgundiam rapinis, cædibus ac incendiis demoliuntur.

irruptiones, de quibus non admodum accurate

36 *Dixi supra,* Si modo ad illum annum (888) iidem Annales recte loquuntur: *quæ enim ibidem referuntur, anno* 886 *contigisse videntur, ut ex ipsis Annalibus Mettensibus colligi potest: nam ad annum* 889, *a Normannis denuo Parisiensem civitatem oppugnatam, aiunt: ad annum vero* 890, *non quarto, ut alias dicere debuissent, sed tertio id contigisse tradunt.* Per idem tempus, *inquiunt*, Nortmanni, a Matrona fluvio exeuntes, Parisiis revertuntur: et quia omnimodis descensus fluminis per pontem prohibebatur, tertio castra locant, et iterato certamine prædictam

AUCTORE J. B.

ctam urbem impugnant. *Eadem tamen verbis iisdem, ad eumdemque annum Regino habet, qui tum temporis vivebat. Paulo aliter Annales Vedastini : secundum hos prima Parisiensis obsidio cœpit anno* 885 *et ad sequentem protracta est, quo et Senonensem civitatem, relicta Lutetia, obsedisse Normannos aiunt. Anno* 887 *Parisios regressi tributum exegere et Burgundiæ partem populati sunt. Anno* 888 *Meldas ceperunt, sequenti vero rursus Parisios regressi sunt*, *et* more suo *Burgundiam igne ferroque vastarunt. Vedastinis Annalibus consonat Chronicon de Gestis Normannorum eodem tomo Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 95 *et duabus seqq. Mabillonius in Annalibus Benedictinis primam Parisiensem obsidionem ad annum* 886 *refert, secundam ad annum* 889,*tertiam ad annum* 890.*Pagius in Criticis primam pariter ad annum* 886, *num.* 8. *Regressos vero Normannos anno* 887 *scribit num.* 1 *ad eumdem annum, et rursum ad annum* 888, *num.* 8. *Sed secundo obsessam ad annum* 889, *num.* 3. *Denique tertio obsessam ad* 890, *num. item.* 3.

B 37 *Utut hæc sese habeant*, *Teobaudi verba*, *quibus eadem narrat, nonnulla continent*, *quæ cum recitatis modo auctoribus sive antiquioribus, sive recentioribus, non facile componas.* Anno vero, *inquit*, ab Incarnatione Domini octingentesimo octogesimo septimo, ultimo Karolo puero, filio Ludovici imperatoris, regnante in Francia. Odone autem, filio Roberti Andegavorum comitis, tutore regni, Normannorum gens effera, immensis exercituum collectis copiis, Franciam ingrediuntur. Jam enim prius Parisiacam urbem post septem annorum obsidionem captam et vastatam, Rothomagum, Ebroas, Bajocas et cæteras Neustriæ civitates atrociter depopulati fuerant. Tunc vero Belvacum, Carnotum, Meldis, Milidunum solo tenus evertentes, totas longe lateque, nullo penitus obsistente, pervagantur Gallias, rapinis, incendiis, ferroque cuncta pessumdantes. *Carolum Crassum diem suum obiisse anno* 888 *mense Januario, habent Annalium Fuldensium continuatio altera, et Annales Mettenses, eodemque in ejus locum Odonem elegerunt Franci secundum Annales Vedastinos, Chronicon de Gestis Normannorum, et Reginonem. Fueritne Odo regni Francici tantummodo tutor, an* C *vere rex, non inquiro. Certe non ante annum* 888 *sive in regem, sive in regni Francici tutorem electus fuit ; quod si post mensem Aprilem contigerit, ut inquit Labbe in Concordia Chronologica, in cujus diem septimum eo anno Pascha incidit, certe Teobaudus auctoribus mox citatis hoc loco adversatur. Adhæc Parisiensem civitatem plus vice simplici vel obsidione cinctam vel certe excursionibus Normannorum fuisse tentatam, qui relata modo scriptorum monumenta legerit, non revocabit in dubium : at ab anno* 885 *usque ad annum* 887 *aut sequentem ne sufficiens quidem spatium reperiet, ut septem annorum obsidione premi potuerit. Multo minus eo temporis spatio captam fuisse a Normannis, putabit, cum ejus obsidiones vel pretio redemptas,vel frustra fuisse tentatas, ibidem leget.*

Teobaudus loquitur,

38 *Idem tamen ex parte habet et Hugo Flaviniacensis*, *cujus Chronicum in annum* 1002 *desinit, sic inquiens :* Carolus ergo adeptus imperium, postquam Normannos, qui Parisius septem annorum obsidione attriverant, sibi subdidit, *(imo cum illis pacem et quidem indecoram pepigit)* obiit anno Incarnationis Domini D dccclxxxviii, Indictione iv, pridie Nonas Octobris, anno imperii sui iv ; *verius anno imperii sui octavo, pridie Idus Januarii. Eadem seculo, quo Hugo Flaviniacensis fuit, scripsit Teobaudus : Sed quorsum ista Teobaudus ?* Quia, *inquit*, tunc sanctissimi corpus Prudentii Divioni propter metum eorum *(Normannorum)* translatum longis temporum illic permansit anfractibus.*Annus translationis apud Labbeum expressus est* 887 ; *sed malim annum* 888 ; *primo quia Teobaudus num.* 40, S. Prudentii *corpus anno* 921 *nono Kalendas Octobris Besuam relatum, scribit, postquam annis* 33 *Divione permanserat ; a nono autem Kalendas Octobris anni* 888 *usque ad eumdem Octobris diem anni* 921 *anni excurrunt integri* 33. *Secundo, quia translationem illam contigisse ait, cum jam Odo Francorum rex, vel Francici regni saltem tutor constitutus erat, quod ante annum* 888 *non accidit.*

sub annum 888, ut quidem Teobaudus

39 *Eumdem quoque annum* (888) *signat auctor Chronici Besuensis tom.* I *Spicilegii Acheriani pag.* 526 *et duabus seqq.*, *cujus verba, quod varias Besuensis monasterii clades atque ipsam etiam corporis* S. Prudentii *aliorumque Sanctorum translationem,et subinde quidem distinctius, memorant*, *huc transcribere est visum* : Circa E idem fere tempus *(meminerat ante anni* 891 *et obitus Geilonis episcopi)* secundum quod scriptum est, risui nostro dolor admixtus est, et extrema gaudii nostri luctus occupavit. Nam venientibus per Franciam in Burgundia Nortmannis, monasterium istud Besuense penitus contigit desolatum iri. Et cum septies, inveniamus, locum istum a perfidis Christianis seu a paganis violatum atque destructum, hæc ultima destructio non immerito a nobis emphatice dicitur « Desolatio desolationum. » Dicamus igitur, sicut in antiquis membranulis nostris vix recolligere potuimus, quomodo et a quibus sexies devastatum sit, ut tandem ad hanc ultimam et atrocissimam desolationem paulo latius disserendam accedamus. Prima vice a Christianis per intestina bella, qui hunc locum invadentes abstulerunt inde cum aliis rebus etiam omnes cartarum authoritates : unde jam in præcedentibus aliquantulum mentionem fecimus. Alia vice a Vandalis, perfidis paganis. Tertia vice a Sarracenis, quando Augustidunum civitatem destruxerunt, anno ab Incarnatione Domini dccxxxi. Fertur etiam, una vice a mo- F nachis hunc relictum fuisse locum ob metum cujusdam morbi, qui hanc vastabat regionem. Quarta vice tempore Remigii, fratris Pipini regis, Magni Caroli patris, per quamdam fæminam, nomine Angla, cui prædictus Remigius hunc locum donaverat : unde et nos in superioribus mentionem fecimus. Cujus rei ordinem, qui plenius nosse desiderat, ad eam descriptionis narratiunculam recurrat. Sed et hoc sciendum, quod ex hoc tempore usque ad domnum Albericum, qui hunc locum reparavit, ab ordine monastico penitus cessavit.

et Chronici Besuensis auctor

40 Jam vero dicendum est de illa ultima desolatine *(unam e sex prioribus omisit)* quæ non solum huic loco obfuit, verum etiam totam Franciam ipsis Nortmannis vastantibus, neque uspiam Francis tutam resistendi firmitatem reperientibus, multa Sanctorum corpora Divioni castro invecta sunt, eo quod firmissimum et inexpugnabile videretur, quorum quædam postea sunt relata, quibusdam ibi remanentibus, alia sunt ad alia loca translata. Delatum est a Suessionicis corpus beati Medardi episcopi. Delatum est

volunt ;

AUCTORE J. B.

A est a Taruanensibus corpus beatissimi Silvini corum episcopi. Nostri quoque patroni, beatissimi Prudentii, corpus eodem delatum et in basilica beati Stephani collocatum, multis annis permansit. Tandem Deo nobis propitio, paceque reddita, beatissimi Prudentii corpus inde delatum, et beati Silvini corpus cum beata Anglia, ejus familiarissima, nobis a Deo donatum. Sicque factum est, ut, cum hujus loci protectionem principaliter habeat cum Paulo princeps Apostolorum Petrus, unum ipsius exornet latus beatissimus martyr Prudentius, alterum cum venerabili Anglia beatus Silvinus episcopus. Aliquantisper protelavimus desolationis nostræ narrationem, nolentes silentio contegi, qualiter nobis, qui putabamur nostro Patrono desolati, postmodum a Deo sint pro uno duo procurati. Nunc ad ea, quæ omisimus, redeamus.

sed verius forte ex anonymi antiquioris mente

41 Audientes hi, qui hic erant monachi, Nortmannorum adventum, quidem timore pœnæ ac mortis se occultaverunt, quidam ad alia monasteria demigraverunt. Nec mirum, quoniam qui hic remanserunt, gladio interfecti sunt, quorum B nomina hæc sunt: Ayrmannus monachus, Genesus monachus, Beraldus monachus. Sifardus monachus, Rodeo monachus, Ansuinus presbyter, Aldaricus puerulus. Hi omnes, pro Christo pie jugulati talionem Deo reddentes, sacrificium Deo effecti sunt anno ab Incarnatione Domini DCCCLXXXVIII. *Nolim quidem affirmare omnia, quæ hic Chronici Besuensis auctor scribit, eodem anno* 888 *contigisse: rationes enim non desunt, ob quas S. Medardi Divionem translatio usque in annum* 901 *differatur, uti apud Papebrochium tom.* 2 *Junii part.* I, *pag.* 97 *videre est. Et Bollandus tom.* III *Februarii pag.* 27 *translationem S. Silvini ad Divionense castrum anno* 881 *videtur affigere. At anno* 888, *quo monachos Besuenses, qui suo in monasterio remanserant, a Normannis occisos ait Chronici Besuensis auctor, ab iis, qui Normannorum metu fuga sibi consuluerunt, fuisse ablatum ac Divionem deportatum, tum ex jam dictis, tum ex rerum temporumque adjunctis verosimile quidem apparet: sed Ms. Divionensi, atque adeo anonymo antiquiori, si quidem illud incorruptum sit, contrarium: quo teste, ad annum usque* 898 S. Prudentii *corpus (vide num.* C 32) *Besuæ remansit, ut secundum anonymum translatio illa anno* 898 *vel* 899 *contigisse videatur.*

anno 898 vel seq.

42 *Neque vero anonymi hæc assertio a rerum tunc gestarum temporumque adjunctis minorem, quam Teobaudi verisimilitudinem trahit: nam etsi anno* 888 *devastatum a Normannis Besuense cœnobium fuerit, jam inde tamen ab anno proxime insequenti rursus inhabitatum fuisse a monachis, ex Agrimi Charta, num.* 27 *et seq. recitata, conficitur. Porro ingenten Burgundis metum anno* 898, *vel certe* 899 *a Normannis fuisse incussum, necesse est, quo illos Richardus, Burgundiæ dux, prope Argentolium in pago Tornodorensi ingenti prælio adortus, fudit. Sic enim ad illum annum apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ librorum Mss. pag.* 285 *Chronicum Andegavense, ex codice cœnobii Vindocinensis excerptum:* Prælium factum est Richardo duce contra paganos in pago Tornodorensi apud Argentolium cum victoria et cæde paganorum. *Vero autem fit admodum simile, monachos tum Besuæ superstites, imminentibus Burgundiæ Normannis,* S. Prudentii *reliquias, quod forte anno* 888 *non fecerant, acceptæ tum cladis memores, Divionem transtulisse, ut adeo nihil admodum urgeat, ut, relicto anonymo, Teobaudo adhærendum sit. Anonymus quidem æque ac Teobaudus* S. Prudentii *corpus anno* 921 *Besuam reductum scribit; sed quot annis ibidem permanserit, silet: dixit Teobaudus annis* 33; *verum fortasse de suo: sicut et alia multa in anonymum hic videtur commentatas. Ceterum de S. Silvino et Anglia a chronographo Besuensi memoratis ex citato Bollando pag.* 28 *obiter observa, Silvinum quidem a Gualtheroto, diœcesis Lingonensis reliquias enumerante, Tarbensem episcopum perperam dictum, qui, si non Taruanensis episcopus fuerit, certe in districtu Taruanensi versatus aliquanto tempore, ibique mortuus est: Angliam vero, alias* Anegliam, *Gallice* Ognies *dictam, fuisse Adalsquari uxorem, Siccidis virginis matrem, feminam quidem, olim forte cultam ut Sanctam, sed cujus jam cultus obsoleverit.*

illius corpus Divionem translatum fuit:

43 *Vignerius in Chronico Besuensi pag.* 68 *Besuenses reliquias Divionem translatas et ejusdem loci monachos a Normannis occisos, scribit, anno* 891. *Verba ejus sunt:* Eodem *(Agrino)* cathedram *(Lingonensem)* occupante, nempe anno E DCCCLXXXXI Besuenses monachi metu Normannorum omnia devastantium sacra tutelarium suorum lipsana Divionem transtulere.... Interim sacrilegi prædones Besuam spoliarunt, et Dei famulos, ibi repertos, in odium sine dubio religionis trucidarunt. *Ita ille, forte quod Chronico S. Benigni Divionensis (vide tom.* I *Spicilegii Acheriani pag.* 418) *verbis, quibus a Normannis Belvacum, Meldos, Melidunum et Carnotum capta narratur, et Odo Francorum rex constitutus fuisse, subjiciantur hæc:* His temporibus Incarnationis Christi octingentesimus nonagesimus primus volvebatur annus: *sed perstringuntur eo loci, quæ a morte Caroli Crassi usque ad annum* 891 *contigerunt; ut hinc annus determinatus rei cujuslibet, quæ ibi narratur, et translationis reliquiarum* S. Prudentii *haberi nequeat, licet Chronici Besuensis auctor, qui Chronici S. Benigni verba non raro transcribit, earumdem urbium a Normannis captarum meminerit, ac mox* S. Prudentii *reliquiarum translationem enarret; quippe qui et ipse diversis temporibus gesta in unum congerat.*

unde sub abbate Besuensi Vualcado

44 *Erat tunc temporis Besuensibus abbas Vual-* F *cadus, qui dispersos monasterii sui monachos, abeuntibus Normannis, brevi collegisse videtur, cum Agrini, seu Agrimi, Lingonensis episcopi, Charta, qua hic Besuensibus, quod ante Geilo dederat, nuper autem Vuallarius invaserat, vindicavit, data sit, ut supra num.* 28 *et seq. vidimus, anno insequenti seu* 889, *in eaque* Guaulcaudus abbas præfati monasterii Besuæ cum confratribus suis monachis *episcopum* adiisse *legantur. Scribit quidem Chronici Besuensis auctor (Joannes Monachus, ut apparet, cujus mentio habetur in Epitaphio Stephani abbatis pag.* 658) *de Abbatum Besuensium successione in hunc modum pag.* 531: Defuncto autem Vualcaudo abbate, Vualcadus successit, sed isto obeunte, Galcaudus successor efficitur, sed et isto defuncto, successit abbas, nomine Milo, postmodum Matisconensis episcopus. *Unde videri posset Galcaudus, tertio hic loco memoratus, tum Besuensibus præfuisse: verum locus hic insignem corruptionem videtur passus, idemque abbas Vualcaudus ob varietatem nominis ab imperito interpolatore in duas tresve personas distractus. Consule potius Chartam de Luco pag.* 516 *et*

AUCTORE J. B.

et seq., in qua Vualcaudo Vuarinum, Vuarino Teutbertum successisse reperies; ut Vualcado Warinus, Galcaudo vero substituendus sit Teutbertus, cui tandem Milo successit.

relatum fuit Besuam

45 S. Prudentii *corpus Divionem delatum in ecclesia S. Stephani Protomartyris juxta hujus altare depositum fuit, ibique mansit usque ad annum* 921, *ut legitur in Actis num.* 43. *Idem legitur quoque in Chronico Besuensi pag.* 531, *quod ita habet:* Defuncto igitur Agrimo episcopo successit Vuarnerius episcopus. Hic, petentibus monachis hujus cœnobii, beatum Prudentium martyrem retulit de Divione, cum innumerabilibus clericis diversi ordinis a plebe innumerabili utriusque sexus cum honoris tripudio susceptus est. Denique monachis prædicti cœnobii cum infinito populo eminus a monasterio ei obviam occurrentibus, cum immensis laudibus receptus est anno Verbi Incar. Divini DCCCCXXI, IX Kalen. Octobr. die, id est, XXIII Septembris. *Id ipsum tamen Chronicum laudantes Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 4, *col.* 544 *Besuam* S. Prudentii *corpus relatum aiunt, die quidem mox memorato,* B *sed anno* 922; *quod et ante ipsos Vignerius fecerat in Chronico Lingonensi pag.* 71. *Sed utrique a vero aberrant: quod ita conficio. Gotselmus Vuarnerio, Lingonensi episcopo, successit* anno I Roberti, *Francorum regis, ex chronographo Besuensi pag.* 532: *Robertus autem (Odonis, supra memorati, frater) regnavit a mense Junii anni* 922 *usque ad Junium anni* 923. *Gotselmus igitur anno alterutro Vuarnerium e vivis sublatum in cathedra Lingonensi excepit. At Vuarnerius ex Necrologio San-Benigniano, ut ipsi Galliæ Christianæ auctæ scriptores col.* 545 *referunt, obiit* XIV *Kalendas Augusti, seu die* XIX *Julii. Vuarnerius itaque vel Roberti regnum non vidit, vel, si vidit, ea illius regni parte obiit, quæ in annum* 922 *incidebat. Porro vero, si anno* 921 *vel* 922 *(cum ex dictis anno* 923 *obire non potuerit) obiit, et mense quidem Julio, qui anno* 922 S. Prudentii *martyris corpus die* XXIII *Septembris Besuam potuit retulisse? Ex quibus fit, ut hac in re a Besuensis chronographi verbis, anno* 921 S. Prudentii *ad Besuense monasterium relationem affigentis, discedere non sit necesse.*

anno 921

46 *Itaque Galliæ Christianæ novissimæ scriptoribus assentior,* C *Vuarnerium ante annum* 923 *e vivis abiisse, contra ac Vignerius scribit: verum anno* 922 *Septembri mense* S. Prudentii *corpus Besuam reduxisse, illis itidem non dedero; uti nec id, quod iidem addunt, nempe anno* 922 *Robertum regem fuisse in prælio Suessionensi occisum; quod anno* 923, *mense Junio contigisse, dixi num. superiore. Verba eorum, seu potius unius ex illis, sunt:* Succinit et Chronicum S. Benigni, cum Gotzelini electionem factam ait, superstite Roberto rege, qui, et ex ipso, uno tantum anno regnavit, et reipsa anno CMXXII cæsus est. *Cæsum anno* 922 *fuisse Robertum, si quidem id a Chronographo Benigni dictum volunt, non video, qui id ex illius verbis possit extundi, qui tantum ait, Robertum,* postquam regnavit anno uno, Suessonicis in campis *trucidatum fuisse. Efficitur vero aliunde, ad annum* 923 *referri id oportere. Ita enim Frodoardus in Chronico Remensis ecclesiæ ad annum* 922. Rotbertus itaque rex Remis apud sanctum Remigium ab episcopis et primatibus regni constituitur. Heriveus Remorum archiepiscopus obiit tertia die post consecrationem Rotberti regis, scilicet sexto Nonas Julii, *id est, die secunda ejusdem mensis. Ad annum vero* 923 *ait:* Rotbertus vero, armatis his, qui cum eo D erant, (sub urbe Suessionica, *ut præmittit*) contra *(Carolum Simplicem, qui Robertum sibi rebelleminopinato aggrediebatur)* processi, tc commissoque prælio, multis ex utraque parte cadentibus, Rotbertus quoque rex, lanceis perfossus, cecidit, die, *ut paulo ante dixerat,* Dominica; *quæ, teste Odoranno in Chronico S. Petri Vivi Senonensis, erat* XVII Cal. Julii *seu dies* XV *Junii; quod anno* 923 *congruit, quo littera Dominicalis erat* E. *Sed pauca, quæ de* S. Prudentii *Besuam reductione dicenda supersunt, expediamus.*

die XXIII Septembris.

47 *Qua via seu modo* S. Prudentii *corpus Besuam reductam fuerit, quid id temporis actum sit, pluribus verbis Teobaudus disserit: ego rem omnem compendio tradam. Jam annis triginta et amplius* S. Prudentii *corpus in S. Stephani templo Divione remanserat, cum Besuenses monachi Guarnerium, Lingonensem episcopum, adiere, ac multis precibus egere, ut is sibi* S. Prudentii *corpus restitui a Divionensibus juberet. Paruit his quidem Pontifex; at Divionenses id ægre habuit: itaque diœcesani sui præsulis jussis specie tenus obtemperaturi, dolum fabricati dicuntur hujusmodi. Erat penes illos S. Silvini corpus e Belgio illuc* E *olim delatum; quod Besuensibus monachis, quasi* S. Prudentii *esset, ad monasterium suum devehendum dedere. Latuit fraus per dies aliquot; at his elapsis, Guarnerio, Divione tunc versanti, in somno apparuit* S. Prudentius, *dolum detexit, monuitque, ut se Besuam perferri curaret, quod Divionensibus, licet invitis, sua tamen auctoritate extorsit. Revectum ergo, summoque omnium ordinum plausu et pompa solemni exceptum est Besuæ* S. Prudentii *corpus anno, ut diximus,* 921, *nono Kalendas Octobris, seu die Septembris vigesimo tertio. Eorum, quæ de Divionensium fraude, oblataque Guarnerio cœlesti visione Teobaudus narrat, penes ipsum fides esto: solebant enim illius ætatis scriptores, quid miri (vere, an falso?) rebus maxime suis non raro affundere. Miraculum unum aut alterum, quod ex anonymo Teobaudus refert, interim contigisse, nihil commentationis indiget. Itaque ad librum tertium miraculorum* S. Prudentii, *qui Teobaudum, perinde ac primus, habet auctorem, progredior.*

§ IV. Variæ Besuensis monasterii vicissitudines, reliqua S. Prudentii miracula, quibus nonnulla ad sacrum ejus cultum spectantia adjunguntur. F

Post annum 921 Besuenses

Teobaudus, *anonymi vestigiis insistens,* S. Prudentii *miraculis, quæ ab anno* 1116 *usque ad annum* 1124 *contigerunt, enarrandis librum tertium destinavit; at, quæres, nullane ab anno* 921 *usque ad annum* 1116 *miracula* S. Prudentius *edidit? Haud equidem id affirmare ausim, licet miracula eo temporis spatio, quod inter utrumque annum interceptum fuit, ab illo patrata invenerim nuspiam: sed potius suspicor, ea litteris non fuisse consignata, ut fieri calamitosis temporibus et relaxatis religiosæ disciplinæ institutis non infrequenter solet. Utramque vero vicissitudinem Besuense monasterium subiit: nam primo quidem chronographus Besuensis apud Acherium*

AUCTORE J. B.

A *cherium pag.* 532 *miserrimum fuisse, scribit, passim per diœcesim Lingonensem monasteriorum statum, in rebus perinde spiritualibus ac temporalibus, cum anno* 981 *Lingonensem sedem Bruno adiret; de Besuensi vero nominatim hæc babet:* Cum vero de hujus Besuensis monasterii multimodis desolationibus dissereremus, diximus, prout memoriæ occurrere potuit, secundum quod in schedulis veteribus invenimus, sexies desertum, et fere adnullatum fuisse. Verumtamen postea diligentius perscrutantes invenimus, hunc eumdem locum ab Hungris combustum quinquies. *(Idem legitur infra in Charta de Vetus-vineis anni* 1023, *pag.* 554*)* quippe cui nullum erat a terreno principe deffensaculum, nec loci ad resistendum inimicis munimentum. Harum combustionum duæ quo tempore evenerint, notum nobis est. Anno namque DCCCCXXXVI Incarnati Verbi venerunt Hungri mense Julio.

variis vicissitudinibus jactati usque ad annum circiter 1116,

49 Iterum anno DCCCCXXXVII Incarnati Verbi Lucdouuico, filio Karoli, uncto in regem; et nondum eo anno evoluto, Hungri venientes per Franciam et per Burgundiam atque Aquitaniam, B devastaverunt omnia: quæ vastatio in tantum huic loco obfuit, ut per LI *(vel circiter)* annos, usque ad annum scilicet Incarnati Verbi DCCCCLXXXI, quo domus Bruno Lingonensi ecclesiæ præficitur episcopus, respirare ad priorem statum non potuerit. *Brunone mortuo, rursus Besuensis monasterii bona fuere direpta; sic enim legitur in Charta mox citata:* Post cujus decessum, sicut cætera loca Sanctorum, locus Besuensis in dereptionem cecidit: tunc, qui videbantur pacifici, prædones sunt effecti. *Rursus pag.* 556 *et seq. Besuensis chronographus scribit, ab Hugone, Lingonensi episcopo, per Halinardum, Divionensem abbatem, monasterium suum fuisse direptum et monachos inde vi expulsos, quod fieri deinceps non diu post vetuit Leo IX, dato ad Olgericum, Besuensem abbatem, privilegio, quod idem chronographus pag.* 572 *et seq. exhibet. Datum id est* IV *Nonas Octobris anni* 1052. *Denique pag.* 604 *Josbertum, abbatem Besuensem, munere suo cessisse scribit*, exterius existentibus innumeris raptoribus, interius periculis in falsis fratribus, *dum* C *tandem, ut paulo post scribit, Stephanus Josberti, anno* 1088 *successor, cuncta restituit, qui saltem ad annum* 1119, *quo terram quandam incultam a Joceranno, Lingonensi episcopo, accepisse legitur in confecto ea de re ab episcopo instrumento (quod vide apud Acherium pag.* 662 *et seq.) vitam protraxit. Fieri itaque facile potuerit, ut tot rerum vicissitudinibus acti Besuenses monachi Patroni sui miracula, si quæ tunc patravit, vel scriptis mandare neglexerint, vel perierit ante Teobaudi tempora, si quid de illis fuerit litteris aliquando consignatum.*

quæ interim S. Prudentius fecit miracula, forte litteris non consignarunt; ut

50 *Teobaudus itaque, vel materiæ, vel documentorum ita cogente penuria, nihil de S.* Prudentii *miraculis, ab anno* 921 *usque ad annum* 1116 *patratis, memoravit: at ab anno* 1116, *etiam nostro numerandi more, quo S.* Prudentii *reliquiæ Besua in villulam,* Lucum *dictam, translatæ fuerunt, plura habuit enarranda. Translationis occasio fuit synodus, juxta dictam villulam eo anno celebrata, de qua ita Vignerius in Chronico Lingonensi pag.* 104: Anno MCXVI gratissimus in amœnissima planitie Lucum inter et Tilecastrum extitit conspectus celebratus sub dio synodi sexto Idus Junias ab Guidone, Viennensi archiepiscopo, Sedis Apostolicæ legato, ab Gauceranno *(eodem, qui Teobaudo* Joccrannus *dictus est)* et a convocatis per edictum generale provinciæ totius abbatibus, cæterisque capitibus ecclesiarum. Adfuit præterea nobilium populique pene innumerabilis multitudo, erectis in quamdam speciem castrorum hic, illic papilionibus, et e ramis arborum tectis viridantibus, dispositisque sub amplissimo tentorio, velut portatili templo, diversorum Sanctorum capsis aureis argenteisque. Id genus comitiorum PLACITUM DEI, sive SACRUM DICASTERIUM, dixere Majores. Agitata ibi permulta (de damnis et injuriis multorum: multa definita,) nonnulla rejecta vel compressa; edita etiam in gratiam, qui accurrerant, miracula: ut absque graviore casu (quod raro in hujusmodi turbis accidit) imo plurimorum solatio finitus solutusque recesserit conventus. *Ita Vignerius synodum illam, quod et Teobaudus facit, anno* 1116 *innectens.*

anno 1116

51 *At Galliæ Christianæ novissimæ auctores quoad annum celebratæ synodi scrupulum injiciunt, dum anno* 1117 *eam celebratam, scribunt tom.* 4, *col.* 571, *adductis in eam rem ipsius Teobaudi verbis:* Anno itaque a Conceptu celeberrimo E Virginis intemeratæ millesimo centesimo decimo septimo promoto cathedra *(Lingonica)* religiosi nominis viro Joceranno, ejusdem præsulis pervolat edictum omnes invitans ad concilium VI Idus Junias. *Agnosco hic equidem Teobaudi verba; sed tom.* 2 *Bibliothecæ novæ Labbeanæ pag.* 619, *quam in serie abbatum Besuensium col.* 707 *laudant, ubi de Stephano, XV abbate Besuensi, non annum* 1117, *sed* 1116 *lego. Nescio, num forte annum* 1117 *anno* 1116 *substituere illis visum sit ob diversum, qui Teobaudi ætate in usu fuit, et modo est, annum inchoandi modum; quod hic nimirum anni initium Teobaudus sumpserit a die* XXV *Martii, ut hæc ejus verba:* Anno ... a Conceptu... Virginis, *quodammodo indicare videntur. At cum synodus illa habita sit ex Teobaudi verbis mensis Junii die* VIII, *retineri potest annus* 1116 *non modo veteri, sed, ut supra aiebam, hodierno etiam annum inchoandi numerandique more. Ceterum diversa hæc synodus est a duabus aliis, eodem anno apud Lingonas celebratis; quarum alia de more post Pascha, seu post* 2 *Aprilis, altera post messem est habita. Meminit utriusque* F *Chronicon Petri Vivi Senonensi hunc in modum;* Anno MCXVI abbas Arnaldus misit Lingonas Walbertum monachum ad supra memoratum episcopum Josceranum in synodo, quæ secundum consuetudinem fit post Pascha, cum litteris Daimberti archiepiscopi deprecativis pro nostra re. Unde respondit episcopus et mandavit abbati, se venturum Senonas ad curiam regis et ibi se locuturum cum abbate, quod et fecit. De Rainardo scilicet denominavit diem apud Retiacum post primam diem festi sancti Bartholomæi in Augusto, ubi abbas ivit cum multa infirmitate corporis sui, sed neque judicem, neque responsorem invenit, et sic delusus venit ad sua. Quapropter ad aliam synodum, quæ fuit post collectionem frugum, misit iterum abbas supradictum Walbertum monachum cum litteris, quarum exempla est: « Domino suo Josceranno etc. »

in synodo Lingonensi

52 *Ad synodum itaque primo memoratam, quæ ex dictis anno* 1116 *die* VIII *Junii est habita, non ad duas alias, quas mox attigi, referenda Vignerii verba, cum ait, ad illam diversorum Sanctorum capsas aureas argenteasque fuisse advectas.*

AUCTORE J. B.

vectas. *In his porro fuisse thecam, quæ* S. Prudentii *exuvias continebat, ita Teobaudus narrat :* Illo vero in tempore *(nescio, qua de causa hunc hic titulum adhibeat)* S. Stephanus, abbas noster, vir sane per omnia magnificus super omnium pastores Galliæ cœnobiorum egregium nomen sanctitatis et prudentiæ sæcularis obtinebat : de cujus solemnibus præconiis ne pauca dixisse videar, dum multis vix valeant comprehendi libris, justius arbitror nunc silere, quam loqui. Hoc solum protulisse sufficiat, meritis ejus concessum fuisse, ut tempore suo tot tantisque beatus Prudentius micaret virtutibus. Is igitur gloriosus pater imaginem Clavigeri cœli et corpus almiflui Prudentii, quod ab eo mirifice argento et auro, lapidibusque pretiosis exornatum fuerat, ad idem concilium ferri fecit, nec non et Sanctorum aliorum pignora, quæ longum est referre, quæ, a conventu totius synodi devotissime suscepta, cum hymnisono concentu in præparatis decenter collocantur tentoriis. *Atque hæc illa verosimiliter est* S. Prudentii *translatio, cujus idem Teobaudus lib.* I, *num.* 6 *meminit, cujusque occasione visa fuisse scribit, tum fracturam in capite* S. Prudentii, *tum malleum, passionis ejus, ut verosimile est, instrumentum. Quo fructu ad synodum Lingonensem* S. Prudentii *reliquiæ fuerint translatæ, paulo post dicitur : post-* B *quam tamen de Sammarthanorum insigni errore, quem in abbatum Besuensium serie admittunt, lectorem paucis monuero.*

aliquot ab illo edita miracula,

53 *Si ea, quam illi exhibent, Besuensium abbatum serie standum sit,* S. Prudentii, *de qua nunc agimus, translatio non sub Stephano, Besuensi abbate, sed vel Gauberto seu Josberto, vel Girardo, contigisse debuit : sic enim illi :* Gaubertus seu Josbertus creatur MLXXXVIII. Indict. II. Epacta XXV. a Roberto, Lingonensi præsule. Instaurator monasterii nominatur MCXI. et MCXIII. cum Valone, abbate Lotonensi. Girardus anno MCXVI, qui recensetur in Charta MCXVII, Villenci, Lingonensis antistitis. *Verum ex jam dictis liquet, Gauberto seu Josberto successisse Stephanum, quem illi ignorarunt, eumdemque restituisse splendori suo monasterium Besuense, idque rexisse saltem ad annum* 1119; *ut adeo Sammarthani morari hic neminem debeant. Porro, ut, unde digressus sum, redeam, dum celebratur synodus Lingonensis in planitie qua-* C *dam, inter Lucum (Gallice* Lux*) et Tilecastrum (Gallice* Trechateau *vel* Til le Chatel*) in Lingonum Burgundionumque haud procul Besua confiniis sita, tria ad* S. Prudentii *invocationem facta miracula singillatim Teobaudus refert ; primum, quo puero, a nativitate cæco, occulorum lumen restitutum fuit ; quod, cum sinistris malevolorum calumniis peteretur, et a pueri parentibus jure jurando assertum fuisse, et a Burgundiæ duce (erat is tunc Hugo, qui Othoni fratri ab anno* 1102 *secundum Vignerium in Burgundiæ Chronico successerat) examinatum, ait. Alterum, quo juvenis dæmone liberatus ; tertium, quo manus per septennium arida et velut emortua vigori suo naturali et communi vitæ usui est restituta, quæ fusius a Teobaudo descripta habes num.* 47 *et sex seqq.*

ejusque reliquias in sibi dicatam ædem depositas legimus :

54 *Finita synodo, eorum, quos sanos effecit, humeris, comitante solemni pompa, Besuam relatus, eo cœpit hominum concursu frequentari, ut inde monasticæ quieti ac tranquillitati non parum molestiæ crearetur : visam itaque est Besuensibus, alium in locum, ad quem citra monacho-* D *rum incommodum liber esset multitudini accessus,* S. Prudentii *corpus transferre.* Est autem colliculus *(inquit Teobaudus num.* 55*)* Besuano supereminens burgo, ab ea scilicet parte, qua nox sydera condit, in summo vertice gestans ecclesiam, in honore ipsius Martyris consecratam ; *in quam nimirum* S. Prudentii *corpus intulerunt, et in qua tot prodigiis nomen suum illustrasse sanctum Martyrem, num.* 57 *Teobaudus ait, ut, quæ prætermittere, quæ contra scriptis tradere deberet, sese ignorasse, fateatur. Ecclesiæ istius Grimerium quemdam monachum, quem, id ut faceret, in somnis monuerat* S. Prudentius *ipse, sed ex suorum dumtaxat relatione, conditorem facit.* Hanc dudum, *inquit,* non multum antiquis temporibus fertur quidam fecisse Grimerius ; ut aiunt, vir per omnia religiosissimus. Cui longo tempore sub habitu monachico Christo militanti beatissimus apparuit Prudentius *etc. Cum autem non ante seculum* XII, *ad annum* 1124 *saltem provectum, Teobaudus, ut ex num. sequenti colligitur, scripserit, laudata mox ejus verba, ecclesiam illam seculo* XI *fuisse* S. Prudentio *exstructam et consecratam, videntur innuere. Grimeius quidam in Chronico Besuensi apud* E *Acherium pag.* 559 *occurrit, Donationi, qua Milo de Beria prædia quædam Besuensibus concessit, subscriptus. Data quidem ea est anno* 1026 ; *verum idemne sit, qui supradictæ ecclesiæ conditor, an alius, ad manum non est, unde definiam. Sequuntur apud Teobaudum* S. Prudentii *miracula e multis pauca, quæ prolixis admodum verbis ille persequitur : sed quoniam vel nihil in illis peculiari observatione dignum occurrit, vel, si quid occurrat hujusmodi, in Annotatis notari facile poterit, ad ea, quæ lib.* 4, *eoque postremo Miraculorum* S. Prudentii, *Teobaudus memorat, gradum facio.*

variis etiam deinceps claruisse miraculis,

55 *Teobaudus lib.* 4 *ea ex parte prosequitur* S. Prudentii *miracula, quæ ab anno* 1124 *fere ad suam usque ætatem contigerunt :* ab anno, *inquam,* MCXXIV ; *quippe quem diserte exprimit lib.* 4 *principio :* ad suam *vero* fere ætatem, *quod a num.* 91 *duplex miraculum referat ; alterum num.* 91, *quo Simeon puer undis submersus vitæ fuit redditus, quem, cum scriberet, ait in vivis adhuc fuisse superstitem : alterum num.* 93 *et seqq., quo ex febri mortuus ad vitam pariter revocatus est, quod ait, non uno dumtaxat, sed trecentis etiam testibus comprobari posse. Præter hæc alia quædam* S. Prudentii *miracula delibavit, quæ obiter perstrinxisse sufficiet. Sanctimonialis* F *Vesontina, invocatis Sancti nomine ac ope, paralytico morbo semel iterumque liberata est. Puer quidam, cujus talus natibus inhærebat, incessu donatus abiit : alter, item puer submersionis periculo ereptus, quod item accepisse se ait ab illis, qui viderant : captivus, solutis vinculis, patefacto carceris ostio, clam custodibus in libertatem assertus : cæci duo et paralyticus sub uno Missæ Sacrificio, ut monachus, cum ista fierent, Besuæ habitans, Teobaudo jure jurando affirmavit, sospitatem adepti : duo præterea mortui vita redonati. Hæc Teobaudus fuse ; contraxi ego, quod nec in his quidquam discussione aut observatione dignum occurreret. Verum his duo miracula præmittit, prope Vesontionem anno* 1124 *facta, de quibus, cum his alia nonnulla Teobaudus immisceat, quæ discussione aliqua aut observatione indigere videntur, paulo latius agendum.*

Teobaudus narrat, in cujus verba

56 *Quod ad miraculorum substantiam attinet, mulieri, uni quidem brachii, quem amiserat, usus*

A *sus est restitutus; alteri vero, pulsa paralysi, sanitas reddita. Ex adjunctis vero, quæ observatione aut discussione digna, ut dixi, judicavi, primum quidem, concilium, Vesontione sub Ansirico archiepiscopo anno* 1124 *habitum, nec alibi, quod sciam, memoratum; alterum, S. Remigii reliquias; tertium, translationem quamdam* S. Prudentii *reliquiarum spectat. De concilio Vesontionensi ita Teobaudus num.* 73 *:* Quapropter aliorsum stylum convertere consultius videtur, in primis vero congruum censeo, a placito Dei, quod apud Bisunticam urbem celeberrimum extitisse dignoscitur, sumere narrationis exordium. Igitur anno millesimo centesimo vigesimo quarto a Puerperio Virginis illibatæ... venerabilis Ansiricus, archipontifex Chrysopolitanus, *(Chrisopolis etiam audiit olim Vesontio)* immensum decrevit conflare concilium, quod „ Placidum Dei „ vocant, in diebus (ni fallor) Pentecostes: *celebratum addit in planitie quadam,* Thisia *incolis dicta, Vesontione passibus mille quingentis dissita, juxta Duvium seu Dubim (Gallice* le Dou *vocant) fluvium. Extraordinarium fuisse oportet, si, ut Teobaudus ait,* celeberrimum *et* immensum *fuerit; nec tamen, ut dixi, uspiam alibi illius mentionem inveni. Harduinus tom.* 6, *parte* 2 *Conciliorum col.* 1117 *et* 1118 *ex Chronico Malleacensi, cujus verba recitat, concilia quatuor Gallicana anno* 1124 *celebrata recenset, nimirum Carnutense, Claromontanum, Belloracense et Viennense; quibus ex Teobaudo Vesontionense adjiciendum videtur.*

B

nonnulla hic observanda occurrunt

57 *At qualiscumque fuerit ea Vesontionensis synodus, ad illam Besuenses monachi se contulerunt non sine Sanctorum reliquiis;* Inter quos, *inquit Teobaudus num.* 74, et janitoris cœli, Petri nostri, pulcherrima ycona et capsa multarum reliquiarum cum brachio beati Remigii a nostris devectæ sunt, ac in papilione, ad hoc facto, honorifice depositæ. *Non unus Beatorum seu Sanctorum Fastis Remigius reperitur adscriptus. In Opere nostro ad diem* XIX *Januarii actum est de S. Remigio, Rotomagensi archiepiscopo, sub annum* 771 *defuncto: de S. Remedio, episcopo Vapinci in Gallia (seu forte etiam Remigio) ad diem* III *Februarii; de S. Remedio confessore in agro Tridentino tom.* I *Octobris a pag.* 36; *denique de S. Remigio, celeberrimo Francorum* C *apostolo, eodem tomo a pag.* 59. *Quem hic Remigium Teobaudus intellexerit, haud equidem scio. Minus vero apparet simile, S. Remedii, in agro Tridentino culti, reliquias, quas quidem variis locis dispersas esse scio, at, umquam in Gallias missas fuisse, non novi, Besuensibus obtigisse. Neque S. Remigii, Remensis episcopi et Francorum apostoli, brachium vindicare sibi Besuenses possunt; cujus corpus non solum anno* 852 *Hincmari tempore, verum etiam anno* 1646 *omnibus suis partibus integrum fuit in gemina illius inspectione inventum. Videsis Commentarii prævii ad Acta S. Remigii* §§ 17 *et* 19. *Restat igitur, ut alterius cujusdam S. Remigii brachium vel brachii partem Besuenses tunc possederint; at cujus, viderint ipsi, quorum interest, et inscium doceant.*

58 *Ex eodem denique Teobaudi loco intelligimus,* S. Prudentii *reliquias fuisse alias aliquando Vesontionem delatas, idemque iis ibi accidisse, quod seu prius, seu serius, Divino illis contigisse, supra vidimus; nimirum Vesontionenses allatas eo* S. Prudentii *reliquias vi detinuisse, ac sibi retinere voluisse. Rem gestam Teobaudus, sed ex suorum relatione dumtaxat, num.* 74 *his verbis refert :* Videntes autem, qui confluxerant, argenteum brachium *(cui inclusæ erant S. Remigii reliquiæ, de quibus num. præced.)* quod sæpenumero apud Besuam in ecclesia Prudentiana viderant, arbitrati sunt adventasse Prudentium : et ob id conglobatim ad nostrum proruebant tentorium : sed ibi profecto nichil ejusdem Sancti, nisi nomen et virtus, erat : non ob aliud tamen, nisi uti ne violenter nobis auferrentur beatæ reliquiæ, sicut olim factum constat. Nam fama est, illum quondam, a Besuensibus ad ipsum locum pro re simili delatum, multisque ibi virtutibus declaratum, Chrisopolitanos vi detinuisse; sed postmodum, Deo volente, coactos reddidisse. *Quod constare primo dixerat Teobaudus, mox ex fama tantum accepisse se, innuit; quæ utrum a re gesta ad Teobaudum usque non interrupta pervenerit, an sero post tantummodo nata sit, ignoro; ac proin dubiæ mihi auctoritatis est. Ad calcem lib.* 4 *Miraculorum* S. Prudentii *miraculum adjicitur, quod recentioris auctoris additamentum esse, Labbeus notat; qua de causa, tum etiam quod ar-* E *gumento sit,* S. Prudentium *etiam post Teobaudi ætatem miracula edere non desivisse, huc visum est transcribere. Sic habet :* Anno MCCLV regnante domino Gaufrido *(seu, ut reor, Joffredo, Besuensi abbate)* puer quidam parvulus in aqua Besuana cecidit, qui usque ad mortem perductus est, et in ecclesiam B. Prudentii apportatus, sanus et incolumis parentibus suis est redditus. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Ergo Regi regum sit decus et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

S. Prudentii reliquiæ Pauliaci, ecclesia in vico Villa Nova.

59 *Porro ex auctore lib.* 2 *Miraculorum* S. Prudentii *num.* 37 *dubito, an non modo Besuæ, sed et Pauliaci miraculorum gloria sanctus Martyr claruerit :* Est autem ibi, *inquit ille,* capella in honorem sanctorum Apostolorum *(Petri et Pauli)* conservanturque in eadem reliquiæ S. Prudentii martyris, qui miris in prædicto monasterio jugiter virtutibus claret. *Dubium apparet, intelligatne monasterium Besuense, quod paulo ante, an capellam, quam proxime nominavit. Tum vero addit, Winegaudum quemdam, cerasa prope dictam capellam, invito loci custode Sigiberto, sibi decerpere volentem, ab immani colubro fuisse constrictum, nec eo prius fuisse liberatum, quam, numquam se quid hujusmodi deinceps admissu-* F *rum, Deo vovisset. Non procul Besua is vicus situs est juxta Vigennam fluvium, Gallice* Pouilli *dictus,* Pouilleyum *dicitur in Catalogo beneficiorum Lingonensis episcopatus, anno* 1626 *Parisiis edito, et in decanatu Besuensi collocatur. Hunc Besuenses Alberici, Lingonensis episcopi, dono obtinere, ut liquet ex Charta Ludovici Pii, anno* 830 *data, apud Acherium tom.* 1 *Spicilegii pag* 507. *Exiguo hinc intervallo situs est alter vicus* la Ville Neuve, *qui verosimiliter idem est, qui in Charta, quæ apud Acherium mox citatum pag.* 538 *occurrit,* Villa Nova *nuncupatur; quod ea de causa observo, quod ibidem* S. Prudentius, *ecclesiam suo nomini dicatam habuisse, in eadem Charta dicatur : verba illius sunt :* Per idem tempus, quo dominus Vuillelmus abbas Besuense regebat monasterium *(sub finem sec.* IX, *aut seq. initium)* miles quidam, nomine Gyrardus, cognovit, se non recta consuetudine accipere decimas cujusdam ecclesiæ, ad ipsum monasterium pertinentis, quæ in comitatu Atoriense, loco nuncupato

AUCTORE J. B.

Hymnique in ejus honorem

nuncupato « Nova Villa » in honore S. Prudentii est consecrata.

60 *Hymnos aliquot in honorem* S. Prudentii *recitari olim, ut apparet, solitos, ex codice perantiquo Divionensi, utpote quem a sexcentis aut septingentis annis exaratum, P. Chiffletius credidit, exceptos, in Mss. habemus ; quos denique, licet barbare admodum compositos, huc transcribo, quod inter antiqua cultus* S. Prudentii *testimonia referri possint. Primus ex his ita habet :*

Justitiæ dono meruit qui jure vocari
Præpollens Domini martyr Prudentius, ipse
Auxilium nobis tribuat pietate rogatus,
Et secum faciat sanctam nos ducere vitam,
Quam meruit victor certans cum dæmone semper,
Nunc cælo residet cæli Domino sociatus.
Laus tibi semper, Trinitas, et gloria perpes,
Gaudentes laudant superi quam perpete cives. Amen.

Secundi binæ priores lineæ ita sunt depravatæ, ut ex illis sensum ullum elicere non potuerim : reliqua vero Hymni pars sic se habet :

B

Honor quem sic sanctitatis plausu digno incitat, amor sanctus angelorum
Laudes Christo debitas perstringendo conresultat, jubilans in æthera.
Alma fides meritorum ægrotantes recreat, destitutos jam in mortem
Hos ad vitam revocat, zabulini * impeditos nexibus hic revelat.
Psallat pulcras chorus laudes summo Patri ingenito, canens simul...
Unicoque Filio, sanctum Pneuma venerando per æterna sæcula.

* dæmonis

recitari olim soliti.

61 *Tertius his verbis concipitur :*

Festum sacrati Martyris
Indicit annus versilis,
Quo scandit ad cælestia
Martyr hic Prudens Dindyma.
Illustri fulgens dogmate,
Dictus Prudentius nomine :
Ex Calagurri præcluis *
Enituit Prudentius ;
Hic, postquam consul urbium
Frenos rexit nobilium :
Ad Domini vestigia
Mundi vertit fastigia ;
Relictis vanitatibus,
Se junxit spiritualibus,
Et monachilem gratiam
Suscepit per prudentiam,
Sacra tenens certamina
Sanctorum laude plurima.
Ad passionis gloriam
Hic venit per justitiam.
Nunc ergo, Martyr optime,
Ora pro nobis sedule,
Ut Jesu Christi lumine
Tecum fruamur æthere.
Sit laus Patri cum Filio,
Et Flamini paraclito,
Virtus simul potentiæ
Omni sæculorum tempore. Amen.

* inclytus

C

Pleraque hoc Hymno contenta S. Prudentium, *Turiasonensem episcopum, indicare, liquido apparebit Hymnum cum illius Actis, ad diem* XXVIII *Aprilis nostro in Opere excusis, conferenti : ut adeo a seculis septem circiter* S. Prudentius, *Besuæ cultus, idem fuisse creditus sit, qui sanctus Prudentius Turiasonensis : at hanc opinionem num. 7 refutatam habes. His plura de* S. Prudentio *non inveni, et proin huic Commentario finem cogor imponere.* D

ACTA,

TRANSLATIONES ET MIRACULA

S. PRUDENTII MARTYRIS,

Auctore Teobaudo, Besuensi monacho *a*,

Descripta ex Ms. codice Trecensi per Franciscum Chiffletium, et edita per Philippum Labbeum tom. 2 Bibliotecæ Mss. a pag. 605. E

PROLOGUS.

S. Prudentii miracula Teobaudus scribere aggreditur,

Gloriosissimi athletæ Christi Prudentii præclara correcturus miracula, quæ olim adolescentulus sub ipsa studiorum et flagrantis ingenii acrimonia sparcim edideram, primo prælibare visum est, unde, et quando, et a quo delatus, Besuensi ecclesiæ tantus concessus sit thesaurus, corpus videlicet ipsius, sicut partim a majoribus, partim etiam in ipsa, in qua diutius obversatus sum, Aquitania, accepi a fide dignis et probatissimis auctoribus. Res quidem difficilis atque ardua, dum incomprehensibilem ipsorum miraculorum *b* numerositatem atque magnitudinem mecum ipse reputo. Verum reticere de hujusmodi rebus infructuosum, Deoque valde displicens probatur. Cum deses servus pro talento humi defosso gravi sit addictus sententiæ. F Talium siquidem rerum promulgatione divina, quæ semper mirabilis est in Sanctis suis, prædicatur magnificentia, et fortissimorum Christi bellatorum per palmam magis magisque celeberrima coruscat gloria ; auditoribus quoque sacræ devotionis vehemens inspiratur flamma ad eorum deposcenda suffragia, et robustissimæ stimuli virtutis suscitantur ad ipsorum (si res sese præbeat) beatissima imitanda vestigia ; siquidem et ipse cælestis Imperator ad corroborandos in acie spiritali dimicantium animos memoriam fecit mirabilium suorum *c*, atque virtutem operum suorum annunciat populo suo, ut supernam nanciscantur hæreditatem *d*.

ne eorum memoria pereat.

2 Et ego quidem, ut jam præmisi, a primævo impuberis ætatis flore ad ea scedulis imprimenda, licet temerarius, animum appuleram, sed hinc philosophicis occupatus studiis, inde vero universæ materiæ mole considerata et exilis ingenii, facundiæque tenuissimæ inopia, multis opus illud intermiseram lustris : at ubi, scholaribus omissis gymnasiis, desertor et transfuga

A fuga sacratissimæ Christi me reddidi militiæ, efflagitatus sum fraterna charitate, ut incepta perficerem, pueriliter edita corrigerem, omissa repeterem, involucris obstrusa enuclearem, et, si quid minus facete prolatum fuerat, urbanæ comitatis lepori restituerem. Tandem assensum præbui, ne videlicet beatissimi Martyris opera insignia, temporum labentibus curriculis obsoleta, oblivione invida funditus interirent. Quapropter ad gloriam Regnatoris Olympi, ipso Sancto amminiculante, conabor virtutum ejus, non omnia (cum sit impossibile) sed de innumeris pauca retexere miracula, quæ vel celeberrima opinione, vel a veridicis comperi relatoribus, de quibus ambigere nefarium est. Quod si forte (ut fit) oratio incuria aut ignorantia aliquibus in locis suum nativum decus non videatur obtinere propter invenustioris eloquii insulsam vapiditatem, id diuturnæ imputetur desuetudini: Sancto ergo Spiritui devota committamus carbasa, ut illæsus secundo successu epibata *e* jocundissimum canendo celeuma *f* ad optatum feliciter perveniat portum, invocata in auxilium Deitate. e f

ANNOTATA.

B

a *Nomen suum gemina acrostichide Teobaudus ipse expressit ad calcem lib.* 4 *Miraculorum* S. Prudentii: *monachum vero Besuensem fuisse, colligitur e num.* 19, *ubi* S. Prudentii *miracula*, a nescio quo *(ut loquitur)* nostratum, *seu monacho Besuensi prius descripta fuisse ait, quam ipse eodem animum appulit. Lib.* 4 *Miraculorum* S. Prudentii *num.* 73 *Ansirici, Vesontionensis archiepiscopi, et celebratæ ab illo anno* 1124 *synodi meminit; unde, non ante hunc annum elucubrationem suam ad finem perduxisse, evincitur; quam olim, cum junior esset, ut ait principio Prologi, inchoarat. Besuæ porro notitiam habes a num.* 1 *Commentarii prævii.*

b *In his quidem, quæ de* S. Prudentii *miraculis narrat, fidem Teobaudus meretur: at præter ea, quæ ad* S. Prudentii *miracula, Besuæ facta, spectant, varia de* S. Prudentii *genere, de virtutibus, quibus in terris fulsit, de gestis ac martyrio narrat; a quibus cum seculis aliquot remotus vixerit, nec pro illis auctores monumentave satis antiqua laudet, in his aliam non meretur passim* C *fidem, quam quæ vulgari hominum traditione tribui potest et debet.*

c *Psalm.* 110, ℣. 4.

d Virtutem operum suorum annunciabit populo suo: ut det illis hæreditatem gentium. *Ibidem* ℣. 6 *et* 7.

e *A Græco* ἐπιβάτης, *qui navi se committit.*

f Κέλευσμα *seu* κελευσμὸς *exhortatio nautica est: sumitur hic pro cantu nautico, a nautis in eventibus prosperis, et felici navigationis termino adhiberi solito.*

A. Teobaudo.

MIRACULORUM

LIBER I

CAPUT I.

Sancti Prudentii natales, gesta aliquot, martyrium et ecclesia prope Narbonem.

Postquam cælestis granum Frumenti, solo creditum, triduo cum multiplici animarum fruge a tartareis emergens umbris, sydereis se reddidit horreis *a*, misso Sancti Spiritus imbre, sparsoque divini verbi femine per orbem, assiduis incrementis fidelis cœpit seges succrescere. Ardebat autem beata colonorum manus sacris incumbere sationibus, ut ante summi Patrisfamilias conspectus laborum suorum inferret fructus. Sed quid humani generis antiquo hoste malitiosius? Mox etenim, ut divinum animadvertit egregie pullulare agrum, cuncta corrumpere, aut potius radicitus extirpare germina, cunctisque cultoribus contendit supremi occasus inferre exitia. More videlicet faciens suo, ut, qui dudum in Domini sanguinem atrocissimas invidorum armaverat dextras, in servos etiam totius nequitia machinantis impia effunderet robora. Verum quia id per se solum, utpote longe alterius naturæ, quam nos, et nostris ab aspectibus semotæ, perficere non poterat, per sequaces pravitatis suæ principes adimplere satagebat: nam sicut in exortu synagogæ *b* sceptriger Nilicola *c* in Hebraicam desæviebat infantiam per proceres, impiis obsequentes imperiis, ita et in exordio nascentis Ecclesiæ diabolus, rector tenebrarum, per suos apparitores Christianam moliebatur extinguere infantilem innocentiam: sed, licet lethifer adversarius contra Christianismum mille admoveret deceptionum machinas, tamen diffundebantur diatim Catholica semina, et inter vulniferos sævientium persecutorum mucrones ager Ecclesiæ fæcundabatur. *Crescente Christianorum numero,* a E b c F

4 Denique, prostratis illis primis satoribus, quibus divini ab initio cura commissa seminis fuerat, ad devastandam Dominicam messem tota Romana respublica avide conspirat, et, veluti egregiis peremptis ducibus, atrocium hostium rabies non nisi multo mitiganda cruore in tota commilitonum offeratur * agmina, incursantur beatæ plane cohortes, æthereo Regi digne militantes, et pro fide, quam sub religionis vexillis professi sunt, millenis proterendæ suppliciis exponuntur: ubique locorum adversum te, Christe, feralia pendent edicta, et Christianum nomen, quod juxta Paulum super omne nomen habetur *d*, non modo verbis, sed etiam verberibus insectantur et gladiis, triumphant sacri præliatores certaminis interfecti, meliusque moriendo, quam vivendo, hostiles devincunt cuneos. O nova sane et transactis sæculis inaudita prælia! Victi, ut putabatur, coronantur athletæ Christi, et *invidia dæmonis crevit et martyrum numerus:* * efferatur d

A. [illegible] et interfecti regnant. Sciendum tamen, quod tripliciter antiquus hostis adversus eos nefandam produxit aciem, spiritualiter scilicet et corporaliter: et spiritaliter quidem, quia pravis suggestionibus conabatur animos eorum a fidei tramite declinare: corporaliter vero gemino modo, quia aut prosperis aut adversis divinæ legis rebelles contra eos debacchabantur, ut, quos videlicet malesuada secunda non flexerant, immanium frangerent ad idololatriam acerba genera tormentorum. Sed quamvis ubique sine intermissione inenarrabilibus suppliciorum argumentis Christiana trucidaretur proles, oboriebantur tamen robustissimi proceres, qui titubantis statum Ecclesiæ documentis erigerent, æquissimis actibus consolidarent, ad ultimum etiam purpurea passione decorarent. Quorum celebria pro sacra religione conflígia, quaquaversum per orbem Christiani vocabuli titulus porrigitur, solemni cantitantur lætitia.

quos inter S. Prudentius Narbone, e

5 Inter quos insignis martyr Prudentius, juxta divinam vocem lux existens mundi *e*, egregiis victoriarum emicuit laudibus, qui, ab ipsis crepundiis Christianis redimitus sacramentis, adhuc tenerrimus litterarum imbuendus traditus est gy- B mnasiis. In quibus quam docilis, quam sagax, quamque solers et efficax floruerit, res ipsa luce clarius postmodum assignavit: instruebatur profecto arcana Divinitatis dispositione, ut futuræ Christi lucernæ lumen sacræ doctrinæ affatim exuberaret, ad illuminanda incredulorum et corroboranda fidelium pectora proficiebat quotidie sub tyrocinio Christi devotissimus Adolescens ætate, sapientia et egregiis moribus, ut jam Sacri Pneumatis domicilium esse ejus non ambigeres in pectore. Fuit autem, ut ipsius perhibent Gesta *f*, nobilissima oriundus prosapia, Narbonensium partium *g* indigena. Denique archidiaconus * urbis ejusdem decoratus apice, longe lateque salutifera doctrina, vita atque magnificis coruscabat miraculis. Tanto siquidem splendore divinæ, quod primum est, atque secularis radiabat philosophiæ, ut, quamvis ea tempestate multi doctissimi et facundissimi viri gloriosa prædicarentur laude, nemini prorsus in Gallicis vel Hispanis oris haberetur secundus.

* archidiaconatus

loci illius archidiaconus, passus quoque dicitur:

6 Plurimus namque lepor et facetiarum nitor, jocunda et gratissima urbanitas ejus inerat eloquio, sapientiæ sale condita, per quod ipsius C pectoris ager fecundus multarum fruges animarum placita ubertate Christo adquisivit. Denique qualis quantusque in divinis documentis atque virtutum fuerit exercitiis, ipse rationis ordo enucleare nunc exigeret, nisi textus Gestorum et passiones ejusdem *h* etiam curioso satisfacere videtur. Ideoque de his scribere diutius supersedeo. Itaque postquam Vir excellentissimus doctorque præcipuus sacrum ovile Christi plurimum augmentavit, cum hoste ferocissimo acerrimo congressus duello, tandem pro beata fidei confessione, variis atque acerrimis furore gentilium attrectatus suppliciis, ut in cælestis Hierusalem aptius locaretur ædificio, sacratissimæ passionis palmam promeruit *i*, martello contusus demurario *k*, quarto die noni mensis, hoc est, pridie Nonas Septembris *l*. Qui videlicet martellus (ut perhibent, qui viderunt, dum sacerrimæ ipsius transferrentur reliquiæ a pie recordationis abbate Stephano *m*) cum beatis adhuc contineretur pignoribus *, in osse quoque sacri capitis hactenus fracturæ apparent, scilicet vestigia passionis *n*: taliter ergo robustissimus Athleta de hoste prostrato referens trophæa, æter- D na donatus laurea, cæleste capitolium ingredi promeruit, applaudentibus hymnidicis Angelorum choris.

* videtur desiderari aliquid

ubi clam primo venerationem obtinuit fidelium,

7 Perempto itaque Christi milite Prudentio, cum vesana persecutorum rabies, necdum satiata, immane adhuc fureret, artus sacratissimos, mausoleo atrociter erutos, in quo a fidelibus furtim nocturno conditi fuerant silentio, feris avibusque diripiendos longiuscule ab urbe sub divo exposuerunt. Tanta enim furoris insania diabolus gentilium exagitabat pectora, ut Christi militum punitorum membra, a suprema arcentes sepultura, bestiis et alitibus projicerent devoranda. Superna vero provisione servatum beatum funus (neque enim perire poterat, quod Omnipotentis dextera protegebat) a Christicolis noctu pia rapina iterum abripitur, et pro tempore aggere in ipso, formidine paganorum, vili potius obruitur, quam sepelitur tumulo: ubi etiam multis annorum latuisse dignoscitur curriculis, tametsi Christiana devotio clanculo venerabiliter locum orationis gratia frequentaret. Tandem superna Miseratione de cælo in terram aspiciente, ut audiret gemitus compeditorum, et solveret filios interemptorum *o*, E sopitis persecutionum tempestatibus, Sponsa Christi respirare ad tempus radio tranquillitatis cœperat.

dein publice, excitata illi ecclesia,

8 Quapropter a religiosis in loco fabricata est basilica *p*, non multæ capacitatis quidem, nec tanti Martyris dignitati responsura, sed tamen tali tempore fidelium devotioni opportuna. Denique sarcophagum ipsum, in quo positum primitus funus beatum fuerat, apud Narbonam adhuc tantæ reverentiæ, tantæque habetur formidini, ut nemo prorsus tangere audeat; sciens pro certo, se non impune laturum. Quod jam sæpius quamplurimis probatum est experimentis *q*: fuit ergo in eadem ecclesia multis temporum evolutis discursibus, nec ab ullo gentilium vel Christicolarum (ut res ipsa declarat) prorsus tolli potuit; licet id quamplures temptaverint, tam gentiles, quam sacræ fidei homines, quod utique clarissimi vice posuerim miraculi. Nam sæpenumero idem sacer locus, totaque circumjacens regio, venientibus hinc et inde barbaris, in heremi redacta est vastitatem *r*: nec tamen sacratissima pignora ab ullo contingi potuerunt. Tempore siquidem Dagoberti, filii F Childeberti, regis Francorum *s*, jam abundante iniquitate et refrigescente charitate multorum, gens Saracenorum ex Africa transiens per angustias freti Athlantici, quod, Septe *t* vocitatum, Africam secernit ab Europa, totam pervadit Hiberiam *u*.

quæ seculo VIII, illæso tamen Sancti sepulcro,

9 Post annos vero decem, anno scilicet a Verbo Humanato septingentesimo tricesimo tertio, cum uxoribus et filiis rebusque familiaribus transcenso Pyreneo, Citeriorem Hispaniam et Aquitaniam, ut habitaturi perpetuo, ingrediuntur: urbes, oppida, castella, villas quaquaversum depopulantur, ecclesias ubique et sacra loca incendunt vel diruunt, inter quæ etiam beatissimi Prudentii ecclesiam edax consumpsit incendium *x*, nec tamen sacrum contingitur lipsanum. Tunc Carolus, agnomine « Tudites » vel « Martellus *y* » filius Pipini Brevis *(imo Heristallensis)*, et Vetuli, metuens, ne forte etiam Franciam pervaderent, adversus eos profecturus, utpote major-domus, maximas molitus est pugnatorum conflare copias: nam tunc regalia per proceres administrabantur.

A bantur. Cum ergo, regali exhausto ærario, opes minime suppeterent, quibus stipendia et donativa, ut moris est, regia munificentia largiretur, militibus, gravissima compulsus necessitate, decimas; et (quod dictu nefas est) ecclesias, ablatas sacris ministris, dedit eisdem militibus exercitus sui. Nec mora, facto impetu cum Eudone, duce Aquitaniæ, terga dant hostes. Cæsa sunt ibi trecenta et septuaginta quinque millia Saracenorum, mille quingentis tantummodo Francis occumbentibus *z*.

z *vastata fuit.*

10 Exinde sacer ille locus a militibus hæreditario jure per succedentia tempora possessus, ut ecclesiæ pleræque neglectui habebantur. Nec multo post Abdirama, rex Cordubensis, cum duodecim regibus Saracenorum, universis conflatis copiis, totam invadit Aquitaniam, ipsamque obsidens Narbonam, cuncta finitima rapinis et incendio pessumdedit, Sancto penitus (ut solebat) intacto. Quos iterum Carolus, conserto prælio, ita contrivit, ut vix aliquis evaserit *aa*. Quem vero exitum præfatus sortitus sit Carolus pro decimis et ecclesiis, quas militibus dederat, licet disgres- aa

B sionem præter rem facere videar, quia illud profuturum reor, paucis retexam. Defunctus enim acerbissima valdeque terribili morte, sepultus est in basilica beati Dionysii martyris. Quo sepulto, mox tantus fœtor, tamque pestifer aër ab ejus cœpit egredi mausoleo, ut etiam longe semotas tabo inficiens auras, multos leto dederit, et quamplures morbo gravissimo affecerit. Voces etiam lugubres, gemitus et ululatus miserabiles exinde creberrime audiebantur. Quo comperto, Pipinus filius ejus jubet reserare sarcophagum, eoque patefacto, draco miræ magnitudinis, ex cujus ore letifer ille procedebat halitus: de corpore vero Karoli nichil penitus repertum est *bb*: hoc autem dictum sit ad sacrorum pervasores locorum, qui adhuc violenter sancta detinent loca, suisque hæredipetis hæreditates concedunt perditionis. bb

ANNOTATA.

a *Christum intelligit, qui tertia a morte die ad vitam rediens, triumphato diabolo,* vitæ æternæ, *ut canit sacro Resurrectionis die Ecclesia,* nobis aditum, devicta morte, reseravit, *et post*

C *dies quadraginta cœlos vi sua ascendens, die Pentecostes in Apostolos, fidem Christi disseminaturos, misit Spiritum Sanctum.*

b Συναγωγή, *vox Græca, cœtum quemvis, vel locum, in quo cœtus colligitur, significat: priore modo accepta frequenter pro ecclesia Judæorum sumitur; Teobaudus vero hanc vocem ad significandum populum Hebraïcum sub Pharaonis, de quo mox, tyrannide constitutum, transtulit.*

c *Nimirum Pharao, Ægypti ad Nilum rex ille, de quo Exodi cap.* I, ℣. 8: Surrexit interea rex novus super Ægyptum, qui ignorabat Joseph, *quique Hebræos, numero viribusque augeri cœptos, opprimere summo molimine studuit.*

d Propter quod et Deus exaltavit illum *(Christum)* et donavit illi nomen, quod est super omne nomen. *Ad Philipp. cap.* 2, ℣. 9.

e Vos estis lux mundi. *Matth. cap.* 5, ℣. 14.

f *Fuit ergo Teobaudo antiquior aliquis, qui* S. Prudentii *gesta scriptis est persecutus; sed scriptor ille, ac illius de* S. Prudentio *elucubratio hodie ignota sunt: quod si laudatus hoc loco a Teobaudo scriptor idem sit (uti fortassis est) qui librum secundum Miraculorum* S. Prudentii *scripsit ille satis antiquus est, ut dictis suis de rebus* S. Prudentii, *quas hic vivus gessit, fidem faciat certam. Vide Commentarium prævium num.* 30 *et Annotanda in cap.* 2, *lib.* I *litt.* ff. A. Teobaudo.

g Narbo *(vulgo* Narbonne*) Galliæ civitas in Occitania Inferiori.*

h *Vide Annotata ad lit.* f.

i *Quo tempore* S. Prudentius *martyrium subierit, Teobaudus siluit; ex modo tamen, quo num.* 4 *de Romanorum in Christianos persecutione, et num.* 5 *de* S. Prudentio *loquitur, censuisse videtur,* S. Prudentium *ethnicorum imperatorum, eorumve præfectorum in Christianos furori primis Ecclesiæ seculis fuisse litatum: at Romanorumne, an barbarorum manibus, quove tempore perierit, plane incertum est, licet id Wandalis recentiores plerique tribuant. Videsis Commentarium prævium* § I, *num.* 10 *et* 3 *seqq.*

k Demurare *idem valet, quod ædificii murum perfodere vel evertere:* martellus *itaque* demurarius *idem significare hic videtur, quod malleus, perfodiendis evertendisve ædificiorum parietibus adhiberi tunc solitus.*

l *Recte quidem hic dies* IV *Septembris exprimitur, si Kalendas Januarii, aut* XXV *Decembris* E *anni principium facias; at Teobaudus annis Incarnationis passim utitur, quos, teste Cangio ad vocabulum* annus, *Franci sub tertia regum suorum stirpe a* XXV *Martii inchoare sæpe solebant; quem morem Teobaudus forte secutus est. Teobaudus enim, præterquam quod annos Christi passim* Incarnationis *vocet, sub initium libri tertii Miraculorum* S. Prudentii, *de Lingonensi synodo agens, hanc celebratam ait anno* 1116, *nimirum, ut loquitur,* a Conceptu celeberrimo Virginis intemeratæ. *Atque hinc, ut opinor, Benedictini recentioris Historiæ Occitanicæ scriptores lib.* 3, *num.* 48, *hunc ipsum Teobaudi locum ex Labbeo laudantes,* S. Prudentium *migrasse e vivis, aiunt, secundum illius Acta, die* IV *Novembris; verba vero illa:* Id est, pridie Nouas Septembris, *vel pro corruptis, vel certe pro recentioris alicujus additamento habuerunt: quibus ego quidem procul dubio lubensque subscriberem, si annum tunc Franci a* XXV *Martii perpetuo inchoassent, et unum eumdemque annum numerandi modum Teobaudus ubique retineret; quod non facit: nam principio lib.* 4 *Miraculorum* S. Prudentii *annum Vesontionensis synodi, sub Ansirico celebratæ, a Nativitate Christi deducere videtur, sic inquiens:* Igitur anno F millesimo centesimo vicesimo quarto a Puerperio Virginis illibatæ *etc, ut adeo, cum nullum hoc loco Teobaudus annum exprimat, certum mihi non sit, sitne* S. Prudentius *die* IV *Septembris, an Novembris, ex Teobaudi mente defunctus. Vide Commentarium prævium num.* 5.

m *Præerat Besuensibus Stephanus abbas anno* 1116, *quo* S. Prudentii *reliquiæ in villam Lucum, apud quem Jocerannus, episcopus Lingonensis, synodum indixerat, fuere translatæ, teste Teobaudo lib.* 3, *num.* 44 *et* 47. *Ceterum de hac ipsa* S. Prudentii *reliquiarum translatione Teobaudo hic forsan sermo est.*

n *Ex his capitis* S. Prudentii *fracturis malleoque, anno* 1116 *visis, non leve ejusdem martyrii argumentum habetur; ex martyrio vero ejusdem ab aliis homonymis distinctio; de quibus vide Comm. prævii. num.* 6 *et binos seqq.*

o *Psalm.* 101, ℣. 21.

p *Quo tempore ea condita fuerit, quis ex tam vagis temporum notis, ac silente præterea antiquitate, definiat?*

q *Teobaudo*

A. Teobaudo.

q *Teobaudo, res sua memoria gestas narranti, ac in Aquitania dudum versato, quod ad venerationem* S. Prudentii *sepulturæ spectat, contradicere nec ausim, nec velim : vellem tamen, tum ut locum illum paulo enucleatius explicuisset, tum ut experimenta, quibus liquere ait, non impune sacro ejus loculo violentas manus admoveri potuisse, singillatim adduxisset in medium, eaque debitis testimoniis raborasset. Ceterum, num. apud Narbonenses hodieque* S. Prudentii *cultus vigeat, ac in eadem sepulturæ ejus locus, qua olim, veneratione haberi pergat, nec ne, documentorum scriptorumque inopia in medio relinquo.*

r *Narbonensium varias vices vide in Commen. prævio num.* 15 *et seq.*

s *Obiit hic Dagobertus anno* 715 *ex Chronico Moissiacensi et Annalibus Francicis Nazarianis. Vide Comment. prævium num.* 17.

t *Forte* Septem fratres, *seu totidem Mauritaniæ Tingitanæ ad fretum Gaditanum montes, quos* arcem Septensem *Procopius vocat, teste Ortelio.*

u *Hæc ex Paulo Diacono, qui lib.* 5 *de Gestis Longobardorum cap.* 46 *sic habet :* Eo tempore B gens Sarracenorum in loco, qui Septem dicitur, ex Africa transfretantes, universam Hispaniam invaserunt. Deinde post decem annos cum uxoribus et parvulis venientes, Aquitaniam, Galliæ provinciam, quasi habitaturi ingressi sunt. *Saracenorum in Aquitaniam adventum Teobaudus num. seq. iisdem fere verbis refert, aitque, illum anno* 733 *contigisse; unde anno circiter* 723 *Saracenos Hispaniam occupasse, necesse esset : verum Hispaniæ regnum, devicto rege Roderico, jam Saracenis cesserat anno* 715. *Vide Comment. prævii num.* 17.

x *Non infrequens Saracensis fuisse, ut ecclesias igne ferroque diruerent, docent exempla num.* 19 *Comment. prævii allata : non tamen certum,* S. Prudentii *prope Narbonem ecclesiam ea tempestate fuisse combustam; at dictum ibidem est.*

y *Carolus Tudites seu Martellus (sic dictus, ut aiunt, quod hostes instar mallei conterere solius erat) anno* 732 *aut seq in suburbio Pictavensi plurima Saracenorum millia insigni prælio fudit, ut auctores Francici tradunt. Vide num.* 18 *Comment. prævii.*

z *Ingens Saracenorum eo prælio occisorum* C *multitudo, Francorum autem paucitas faciunt, ut utramque ultra verum hic exaggeratam fuisse, existimem.*

aa *Et hujus quoque prælii, a Carolo Martello cum Saracenis initi, ad annum passim* 737 *iidem scriptores meminerunt. Sed, Abderaman primo prælio cæsum, aiunt, non hoc secundo, contra ac Teobaudus facit : neque tum Abderaman, aliusve Saracenorum rex vel dux Narbonem, sed Carolus ipse obsidebat, contra ac iterum Teobaudus scribit. Vide Comment. præv. num* 18.

bb *Hujus fabulæ ortum, progressum, et errores late petractatos habes tom.* III *Februarii in Commentario prævio ad Vitam S. Eucherii* §§ 4 *et* 5. *Consule etiam, si lubet, Hadriani Valesii Rerum Francicarum lib.* 25. *Nititur ea revelatione quadam de Caroli Martelli ob distractas divisasque militibus suis ecclesiarum res damnatione, S. Eucherio, Aurelianensi episcopo, facta tempore Pipini regis, filiique Caroli Martelli : sed Pipinus sub annum* 752 *Francorum rex coronatus fuit ; mortuo videlicet S. Eucherio jam inde ab anno* 743. *Plura non addo, ne actum agam : si quis tamen plura desideret, scriptores consulat jam laudatos.*

D

CAPUT II.

S. Prudentii reliquiæ Besuam allatæ.

Geilo, Lingonensis episcopus, ex Hispania in Gallias rediens,

Anno vero a Numine Incarnato octingentesimo quadragesimo primo, jam deficiente Caroli Magni prole sceptrigera *a*, exorta simultate gravissima in Francia inter fratres, filios videlicet Ludovici, filii Caroli Magni, de finibus regni, genitore jam defuncto, barbaræ gentes Normannorum scilicet, Danorum et Brittonum cum copiosa multitudine Gallias depopulandas atrociter invadunt *b*. Fiunt itaque innumeræ strages Christianorum, ruina urbium, oppidorum, villarum et sanctarum exustiones ecclesiarum ; denique rapiuntur inclytæ civitates Andegavis, Aurelianis, Lemovigas, Burdegala, Tolosa, Narbona *c*, totaque miserabili exitio traditur Aquitania, bea- E beatissimo Prudentio sua sibi defendente. Sed hæc hactenus : nunc vero, aliis omissis, ad gaudia nostra accedamus. Qualiter scilicet ipsum beatissimi Martyris corpus ad nos pervenerit. Aliquantis autem temporum elapsis voluminibus, regnante gloriosissimo regum Carolo, Ecclesiæ Christi longe lateque festiva per orbem pace floruerunt *e*. Invigilabant namque sacri pastores supra sibi commissa agalmata *f*; rationales quoque pecudes, justis pro posse insistebant actionibus : eodem itaque tempore, ut in Chronico *g* continetur, venerabilis Geylo Lingonensis urbis pontificalem gerebat infulam *h*, vir præclari stemmatis linea pollens *i*, sed illustrior animi virtutibus, quibus admodum divinis præeminuit in rebus. Qui cum inter cæteros bene moratæ mentis habitu orationi incumberet assiduus, etiam longinqua celebrium Sanctorum suffragia ; paupere spiritu ditissimus præsulum, exspectabat : legerat quippe, neminem per se posse salvari, ideoque dilectorum Domini supplex requirebat adjumenta. Unde factum est, ut, Jesu Domino disponente, tam fælicis viæ auspicia pro suorum abolitione peccaminum famosissimi per orbem Jacobi Apostoli adiret limina, in extrema pene parte telluris F sita, juxta Oceani latus *k*.

ac prope Narbonem divertens, S. Prudentii reliquias fere absque cultu

12 Dum igitur, satisfacto votis, alacer repedaret religiosus pontifex, Aquitanicas tandem attigit oras, post multa terrarum transmissa spatia, nec multo post, Dei omnipotentis instinctu, cuncta clementer justeque disponentis, quadam die advesperascente, pervenit ad villulam in strata publica *l* sitam (ut præmissum est) peneque desolatam, in qua gloriosissimus corpore quiescebat Prudentius, qui lassitudine cogente et temporis instante densitate, hospitium metatus est cum suis apud ejusdem Martyris ecclesiæ matricularium *m*. Et poterat utique vir egregius et multarum copiis ditissimus rerum largioris nobiliorisque ædis potiri hospitio, nisi ei talis magis placuisset mansio, quæ solito surgentis noctis conticinio ad divinos decantandos hymnos domo Domini esset propinquior. Susceptus itaque officiose cum suis comitibus, prout possibilitas admisit, largis reficitur obsoniis. Ast ubi pulsa fames et surrexere, relicte rite thoris, percunctatur beatus Præsul hospitem suum, quisnam diceretur, quoque honore finalis professionis,

A nis, martyrii scilicet, an confessionis insigniretur is, cujus memoria in contiguo ab incolis venerabatur oratorio.

Æditnus consultus ait, Prudens vocitatur,
Martyrii titulo celebri fama decoratur :
Qui primævus adhuc Christi documenta sequendo,
Jam Juvenis meruit palmam fidei moriendo :
Dansque polo flatum, tenet istic corpore stratum.
Nunc pia vota juvat ad corpus ferre beatum;
Quippe piis votis solet ipse favere precantum,
Si perfecta fides flagret sub pectore tantum.
Sed quia barbarici ruerant huc sæpe furores,
Ædibus eversis, nostri periere priores.
Villam, quam cernis, credas nos destituisse :
Hanc quoque basilicam sine tunc cultore fuisse.

illic servari. intelligit,

13 His et hujusmodi auditis, reverentissimus antistes profundo volvebat pectoris arcano, quod postmodum, Deitate annuente, efficaciter mancipavit effectui. Quid multis moror? Nox terram so-B lita totam contexerat umbra : traduntur placido mortalia corpora somno. Medio vero noctis intempestæ silentio, religiosus pontifex de more ad cœlestes cum clericis suis consurgit laudes, juxta quod ait regius Psalmicen sub typo Ecclesiæ : „ Media nocte surgebam ad confitendum tibi, „ Domine, super judicia justitiæ tuæ *n*. „ Ingressi autem basilicam divina dulciter concrepant cantica; deinde, dum sacra ab eis percelebrantur præconia, vir vigilantissimus dignusque episcopi etymologia *o*, curiose perscrutans ecclesiolam, tandem ad ligneam pervenit capsam, quæ, retro altare posita, sacratissimi Martyris continebat soma *p*, et jam pene tota cariosa vetustate computruerat; qua facile patefacta et illato lumine, sanctissima contemplatur ossa, vilibus et diuturnitate temporum consumptis pannis obvoluta. Qui, protinus evocato capellano suo, altaque ab imo pectoris ducens suspiria : Heu! inquit, quod tam splendiflua lucis æternæ lucerna tam angusti offunditur tenebris modii, cum potius orbem illuminatum * sublimissimo digne foret imponenda candelabro. Proh dolor! Ecce topa-C zion, ille lapidum pretiosissimus, cunctas repellens larvas, imperialique aptissimus diademati, humili diversatur in pulvere. Sed si forte gratum nossem beatissimo Martyri, sine dubio, Aquitania nobis discedentibus, viduata remaneret urna tanti Patroni. O nos vere felices, si nobiscum, sancte Martyr, hinc abire velles!

n

o

p

* an illuminatura?

quas, inito

14 Vix lacrymas reprimens hæc paucula dixerat heros; cui capellanus, vir eruditissimus urbanæque eloquentiæ, non multa pro tempore fans sic intulit : Mirari satis nequeo, honorificentissime pater, cur ille æquissimus Arbiter rerum, qui omnia in pondere, mensura et numero disponit, tam præclari meriti Virum, et Gallicana dignum amplitudine, tam exiguo, tamque neglecto contineri sinat domicilio : nam, quantum præsentium rerum colligitur indicio, vix semel hic Missa celebratur in anno. Hæccine, gloriose Martyr, placet mansio? Hoc recondi juvat angulo, dum populis benigno non vis opitulari suffragio? Sed absit a pio Viro livida invidia; melius sane acceptiusque foret sydereo Regi, quantum ad judicium meum spectat, si populosa constitutus in urbe supplices placita protegeres interventione, corporum morbos debilium propelleres, recidiva consequente sospitate. O utinam sempiterno liberet Numini, Lingonicæ te inferre civitati! Procul dubio sacerrima ossa hæc decorarentur auro vel secundi honoris metallo, quæ hic carioso non circumteguntur, sed potius deturpantur ligno. Age, tam copiosus, tantique pretii thesaurus lutulento eruatur loco, urbanisque inferatur gazophylaciis, haud est metuendum furtum, quod Omnipotenti probatur esse placitum, multisque mortalibus profuturum.

A. Teobaldo.

cum suis consilio,

15 Talia dum dicunt, visus in Martyre figunt,
Vela revolventes et noscere cuncta volentes.
Mox breve, mox igitur, quod continet, hic reperitur,
Discat, qui nescit, Prudentius hic requiescit,
Qui domini testis fuit indiciis manifestis.
Hæc ut legerunt *q*, ea tollere disposuerunt; q
Sed paulo dubitant. quia Sanctum tangere vitant.
O bene devoti, culpæ formidine moti,
Quid formidatis? Nihil est hic, quod paveatis. E
Non irascetur Martyr, quia mitis habetur;
Jam dudum siquidem remorari nollet ibidem.
Mitis inhumanos dimittere vult Aquitanos :
Vobiscum certe cupit ire, jubetque referre.

clam noctu aufert,

16 Postposito ergo religioso timore, auferunt beatas reliquias totius corporis, adeo ut nil desertæ relinqueretur arculæ, continuoque Hispanica reverenter obvolutæ palla, celerrime, priusquam diesceret, capacibus infarciuntur crumenis : erat enim locus isdem pene habitatione humana destitutus, tam barbarica infestatione, de qua jam satis præfatus sum, quam etiam indigenarum, eum sibi usurpare volentium, alterna pervasione, ideoque valde opportunus ad tale peragendum negotium. Ast ubi more suo de cardine surgit Eoo florigero curru tenebris aurora remotis, conscensis sonipedibus, redux ingrediuntur iter, nullo penitus accolarum animadvertente, quod factum fuerat. Quæ enim in viro tantæ gravitatis, tantæque authoritatis haberi suspicio furti poterat? Quis vero, ut alia omittam, pontificem quemlibet latrocinii reum umquam audisse se, meminit, nedum virum præ- F celsa stirpe progenitum, et ob id late notissimum, sanctitatisque non inopem? Sed, o felix plane latrocinium, egregia laude per sæcula cuncta fruiturum et coram altithrona Majestate gratissimum! Dicat aliquis, præsulem sanctum tale quid attemptare, nullatenus debuisse. Sed multorum discimus exemplis, sanctos spiritus plerosque, Deo in superis jam post busta conjunctos, vel gratanter pati, corporum suorum reliquias ad uberiorem salutem, suique majorem venerationem ad alia deferri loca. Denique protomartyrem Stephanum ab Hierosolymis Constantinopolim *r*, Nicolaum a Mirea Barrum *s*, r s
Magdalenam Mariam ab Aquensi regione Vizeliacum *t*, ipsum quoque monasticæ philosophiæ t
legislatorem Benedictum fideli furto vel rapina a Cassino in Gallicas delatum legimus oras *u*. u
O utinam tale mihi facinus, tantumque patrare contingeret furtum *x*! x

ac Besuam defert anno 883.

17 Sed quid diutius gaudia nostra per plurima demoror? Ingressus itaque beatus pontifex Geilo Burgundiam cum ingente gaudio, Aquitania spoliata,

A. Teobaudo. liata, grates referebat Majestati divinæ. Tandem vero superna clementia ei Besuam reduxit in memoriam, quam plurimum in visceribus Christi sancta complexabatur charitate, ut eam pauperem et egenam tanta ditaret opulentia. Ut autem episcopii sui contigit terminos, tanta procerum, clericorum, monachorum atque populorum multitudo diversi sexus, conditionis et ætatis occurrerunt, ut conglobati confestim per semitas pia violentia ipsum sanctum præsulem remorari diutius compellerent, videntes miracula et sanitates, quas beatus Martyr pie credentibus publice conferebat. Quid plura? Tandem post multas difficultates cum onere illo sacratissimo, copiosis stipatus agminibus, gratulabundus Besuanos subintrat penates. Susceptus vero officiosissime, ut tantum decebat præsulem, peracti itineris accidentia (ut assolet fieri) refert, Prudentiique beatissimi gloriosam rapinam inter alia commemorat; qui, obnixe ab abbate fratribusque exoratus, tantum, tamque incomparabilem Tyberianis gazis thesaurum Besuensi concedit ecclesiæ anno ab æterno Verbo humanato octingentesimo octogesimo tertio *y*. Nec hoc solum, y
B verum etiam, ne Sancto deesset luminare interdiu et nocte, quasdam episcopii ecclesias eidem loco dedit liberrime, quæ nominatim exprimuntur in rerum datarum Codice, ipso beato antistite hoc idem ubique diffamante. Quantum autem Besuanam dilexerit ecclesiam, qualiterve provexerit, in eodem libello benevolus et studiosus lector copiose reperiet.

ibique deponit die VII Octobris,

18 Deposito ergo Besuæ gloriosissimi Martyris corpore Nonas Octobris *z*, eodem die annuatim decernitur lætitia pro tanti exceptione Patroni *aa*; nec immerito. Si enim olim Octaviani triumphi exceptio festivo quotannis recolebatur gaudio, qui animam post letum sævo tradidit orco, quanto magis beati Prudentii, æterna in superis gloria et honore coronati, jocundissimus ad nos adventus perenni (si posset fieri) mancipari deberet celebritati? Notandum vero, quod plerique arbitrantur, beatissimi corpus Prudentii non a venerabili Geylone ab Aquitania delatum, sed ab ipsis Aquitanicis ob metum Saracenorum, ab Hispaniarum partibus, transcenso Pyreneo, in Gallias sæpius irrumpentium, allatum Divioni *bb* propter firmissimam loci
C munitionem; sicuti corpus egregii doctoris Hilarii *cc*, et beatæ Radegundis a Pictavensibus, aliaque perplura Sanctorum pignora ab aliis provinciis *dd*.

teste Agrimo, qui fuit e proximis Geilonis successoribus.

19 Quod profecto non immerito ut verisimile credi posset, nisi venerandæ memoriæ Agrimus, præsul Lingonensium, successor ejus, in quodam suo dixisset privilegio *ee*: " Ad multorum, " inquit, " constat pervenisse notitiam, qualiter " Geylo, piæ recordationis episcopus, prædecessor " noster, S. Prudentium ab Aquitania transferens, " in nostrum episcopium Lingonense detulit, et " in Besua monasterio ad laudem et gloriam no- " minis Dei solemniter collocavit " Ex quo liquido perpendi potest, ab oris Aquitanicis pontificem sæpefatum, nostrum illustrissimum detulisse Martyrem, et Besuensi contribuisse cœnobio. Quantis autem quibusve ibidem, in basilica videlicet beatorum Apostolorum Petri, et Pauli virtutum coruscaverit radiis, a nescio quo nostratum *ff* satis plano expeditum sermone, celebri effertur memoria, quæ etiam virtutum insignia in hoc Opere nostro dignum duximus inserere, ut vetera novis copulantes superflua recidamus, hiantia suppleamus, minus commode D dicta, vel etiam vitiose, ad normam dirigamus *gg*. Sed ne forte aliena sublegisse, et alterius gloriam in nos impudenter videamur transfundere, ipsis priscis miraculorum ejus virtutibus subsequentem libellum dicabimus, ut, quid nostrum, quidve alterius sit, sagax lector dispiciat.

Explicit liber primus.

ANNOTATA.

a *Id est, Ludovico Pio, Caroli Magni filio, qui anno* 740 *e vivis abiit.*

b *Frequentes barbarorum in Gallias, eo tempore factas, irruptiones apud scriptores Francicos passim obvios descriptas invenies.*

c *Easdem civitates a barbaris captas (si Narbonem excipias) nominatim enumerat Ermentarius abbas, scriptor æqualis, in Præfatione ad lib.* 2 *de Translationibus et Miraculis S. Filiberti. Verba illius dedi num.* 20 *Comment. prævii. Notitia provinciarum et civitatum Galliæ, Honorii Augusti, ut videtur, temporibus condita, Andegavum* (Angers) *provinciæ Lugdunensi tertiæ; Aurelianum* (Orleans) *Lugdunensi Senonicæ; Lemovices* (Limoges) *Aquitaniæ; Burdelam* (Bordeaux) *Aquitaniæ II; Tolosam* (Toulouse) *et Narbonem Narbonensi I adscribit. Ex his Burdegala, Narbo et Tolosa civitates sunt archiepiscopales, reliquæ episcopales.* E

d *Legendum reor* Carolomanno, *Francorum ab anno* 879 *usque ad annum* 884, *quo obiit, rege: Carolus enim Crassus, anno* 880 *imperator coronatus Romæ a Joanne Papa, a morte tantum Carolomanni, cum Carolus Simplex, Ludovici Balbi filius, vix quinquennis esset, a Francis fuit evocatus. Carolus vero Simplex Franciæ rex coronatus est anno* 893. *Ex Labbeo in Chronologia Technica ad annos supradictos.*

e *Non tam pacata fuisse ea tempora, ac Teobaudus his verbis insinuat, temporum horum Fastos legenti manifestum erit.*

f Ἄγαλμα *Græce simulacrum statuamve sæpe significat: hic autem sumitur pro diœcesanorum multitudine seu grege, episcopi curæ commisso.*

g *Besuense Chronicum jam sæpe citatum Teobaudus intelligit, auctore Joanne monacho Besuensi, qui sub Stephano abbate Besuensi fuit, de quo num.* 49 *Comment.* F

h *Isaaco Lingonensi episcopo successit sub annum.* 880. *Ex Chronico Besuensi apud Acherium sæpe laudatum pag.* 518. *Vide etiam num.* 21 *Comment. prævii.*

i *Comitis cujusdam,* Geilonis *pariter dicti, filium vocat Falco in Chronico Trenorciensi apud Petrum Jueninum in monumentis Historiæ Trenorciensis pag.* 18.

k *Nimirum Compostellæ in Gallæcia, quam Oceanus Allanticus alluit.*

l *Id est, in via publica.*

m *Infra* ædituus *dicitur.*

n *Psalm.* 118, ℣. 62: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ,

o Ἐπίσκοπος *Græcis est, qui Latinis* inspector, observator, explorator, *seu, ut etiam Teobaudi vocabulo utar,* perscrutator.

p *Id est, corpus.*

q *Hinc videtur Geilo una cum corpore schedulam aut inscriptionem, quæ* S. Prudentii *nomen et martyrium testaretur, invenisse.*

r *De*

A r *De S. Stephani reliquiis, Hierosolymis Constantinopolim (absque furto tamen) allatis, Marcellinus ait in Chronico ad annum* 439 : Eudocia, uxor Theodosii principis, ab Hierosolymis urbem regiam remeavit, beatissimi Stephani, primi martyris, reliquias *(manum scilicet, ut aiunt)* quæ in basilica S. Laurentii positæ venerantur, secum deferens. *Et Theodorus lector apud Henricum Valesium pag.* 568 : Eo *(Theodosio Juniore)* regnante, depositæ sunt reliquiæ SS. Stephani, Laurentii et Hagnes in martyrio S. Laurentii, die vicesima prima mensis Septembris. Et eodem die celebratur illic eorum memoria usque ad hodiernum diem. *At non huc fortasse respexit Teobaudus; sed fabulam illam, quæ apud Surium est ad diem* III *Augusti; quaque S. Stephani corpus jam inde a Constantini Magni tempore Constantinopolim allatum dicitur per Julianam viduam, quæ viri sui, juxta S. Stephani corpus et in simili tumulo sepulti, corpus auferre se rata, non hujus, sed S. Stephani corpus Constantinopolim detulerit; sed fabula hæc ex Marcellino et Theodoro Lectore satis refellitur.*

s *Signatur ea S. Nicolai Translatio in Marty-* B *rologio Romano ad diem* IV *Maii his verbis* : Barii quoque in Apulia translatio S. Nicolai, episcopi ex Myra, civitate Lyciæ, *de qua Sigebertus apud Miræum ad annum* 1087 *hæc scribit* : In Italia Venetianis meditantibus auferre corpus sancti Nicolai a Myrea Lyciæ, a Turcis desolata, præoccupaverunt eos Varenses cives, numero XLVII, et ab Antiochia Myream venientes a IV monachis, tantum ibi inventis, extorserunt sibi ostendi tumbam Sancti : qua effracta, ossa Sancti in olei liquore natantia integro numero extraxerunt, et Varim *(Barium)* cum gloria attulerunt. Facta est hæc translatio anno DCCXLV a depositione sancti Nicolai. *Historiam Translationis hujus ex Joanne archidiacono Barensi, qui illam sub annum* 1088 *scripsit, latius explicatam habes apud Surium ad diem* IX *Maii pag.* 116 *et seqq.*

t Vezeliacum (Vezelay) *Burgundiæ oppidum est in diœcesi Augustodunensi : condidit illic sanctimonialium monasterium seculo nono Gerardus comes; sed brevi a Saracenis eversum et a Gerardo instauratum monachi Benedictini incoluere. Hujus loci monachum*, Badilonem *dictum, S. Mariæ Magdalenæ reliquias eo detulis-* C *se, aiunt : sed unde acceptas? Id ipsos monachos Vezeliacenses latuisse, ait Sollerius tom.* V *Julii pag.* 12; *sed seculo duodecimo eam apud illos invaluisse opinionem, quam Teobaudus sequitur, corpus S. Mariæ Magdalenæ ex Provincia, imo ex ipsa Aquæsextiensi urbe ad suum cœnobium delatum fuisse, furtim nempe a Badilone surreptum. Contra Provinciales S. Mariæ Magdalenæ corpus penes se et fuisse, et remansisse, contendunt; quorum sententiæ ut verosimillimæ Sollerius subscribit, quidquid in contrarium varii scripserint. Consule, si lubet, illius Commentarium in Vitam S. Mariæ Magdalenæ, ubi hanc controversiam* §§ XI, XII, XIII *et* XIV *multis est persecutus.*

u *Verum et ea de re inter Benedictinos ipsos lis est non exigua : utut sit, Translationis hujus Historiam, auctore Adalberto Floriacensi monacho, edidit notisque illustravit Henschenius tom.* 3 *Martii a pag.* 302.

x *Licitum id olim a nonnullis, sed male, putabatur.*

y *Hinc Castellanum, qui anno* 885; *et Tillemontium, qui* 887 S. Prudentii *corpus Besuam delatum scribunt, corriges.*

z *Id est,* VII *Octobris : perperam igitur signat hic Castellanus* IV *Septembris,* XX *vero Octobris Gualtherotus. Vide num.* 23 *Comment. prævii.*

aa *Recentiores tamen, die* VI *Octobris* S. Prudentium *coli, scribunt. Vide num.* 4 *Comment. prævii.*

bb *Burgundiæ primaria civitas est.*

cc *De S. Hilario, Pictaviensi episcopo, actum est ad diem* XIII *Januarii, et tom.* VII *Maii a pag.* 594 : *verum nihil ibi alibive inveni de translatis Divionem ejus reliquiis.*

dd *De S. Radegunde regina pariter actum est in Opere nostro tom.* III *mensis Augusti ad diem* VIII *ubi in Commentario ad illius Acta prævio num.* 85 *S. Radegundis corpus usque ad annum Christi* 1562, *quo Calvinistarum rabie combustum fuit, Pictavii conservatum fuisse dicitur; non ita tamen, quin subinde alibi delituerit, ut in Quintiniacensi non procul Pictavio Benedictinorum monasterio ob crebras subitasque Normannorum irruptiones aliquando delituit. Ita fieri etiam potuit, ut, quod Teobaudus ait, fuerit aliquando* E *ob imminentium barbarorum metum Divionem delatum. Triplex ejus translatio signatur, una apud Saussayum ad diem* XXVIII *Februarii; altera in Florario nostro Ms, ad diem* XI *Februarii; tertia ad* XXIV *Octobris in eodem. Verum quo tempore, et quo factæ sint binæ hæ translationes, dictum Florarium non edicit.*

ee *Agrimi Chartam, unde hæc Teobaudus hausit, integram habes ex Chronico Besuensi num.* 27 *et seq. Comment. prævii. Sedit Agrimus in Lingonensi cathedra saltem ab anno* 889, *uti ex eadem Charta conficitur, monachus mortuus sub annum* 910 *in S. Benigni monasterio.*

ff *Hinc, Teobaudum monachum Besuensem fuisse, colliges, uti et auctorem libri secundi Miraculorum* S. Prudentii, *qui proxime sequitur.*

gg *Ex his collido, Teobaudum librum secundum Miraculorum* S. Prudentii *non transcripsisse ipsis auctoris sui ubique verbis; sed quædam in illo mutavisse, rescidisse, supplesse, etsi non admodum multa; licet paulo infra dicat, se dicto libro Miraculorum* S. Prudentii *secundo ejusdem Martyris virtutes seu miracula assignare*, ut olim scriptæ sunt. *Rem declarabunt uberius ea,* F *quæ in librum* 2 *Miraculorum* S. Prudentii *ex Ms. Divionensi, quod a sexcentis aut septingentis annis exaratum Chiffletius censuit, infra annotabuntur.*

LIBER II.

CAPUT I.

Depositis Besuæ S. Prudentii reliquiis, varia ibi miracula ad illius invocationem eduntur.

Decursis in priore volumine, qualiter sacratissimus martyr Prudentius, hostibus evictis,

A. Anonymo. S. Prudentius paralyticum et anum contractam sanat,

ctis. policam conscenderit aulam *a*, quoque rerum ordine nostras delatus ad oras, Besuanos subierit lares; in secundo nunc, quibus quantisque sese apud Besuam declaraverit virtutibus, ut olim scriptæ sunt *b*, assignare rationis ordo postulare videtur : fides autem rerum ipsarum ad primum referatur authorem. Igitur dum ipsum corpus reverentissimum adhuc eminus a monasterio esset in itinere *c*, quo deferebatur Besuam, innumeris populorum vallatum catervis, homo quidam, Johannes nomine, qui quondam monachorum procurando ovilia, opilionis functus erat officio, asello residens ei occurrit obvius, qui jam ab annis pristinis paraliticam inciderat ægritudinem, adeo ut, membris inferioribus dissolutis, nonnisi alieno vaderet adminiculo; moxque humi prostratus, beati Martyris luctuose invocando auxilium, tibiarum quidem extensione potitus est, ita ut aliorum sublevatus adjutorio erigeretur, denegato sibi adhuc commeandi officio. In quo utique facto, quiddam minus rectæ fidei creditur habuisse, dum, quod voluit, ex toto impetrare non potuit. At ubi templum sanctorum Apostolorum Petri et Pauli Besuense beatum corpus ingressum est, anus quædam plebeia, nomine Christina, quæ undecim annis contractionis laborabat incommodo, interventu B. Prudentii, cujus incessanter implorabat suffragia, eundi reparato officio, suis jam, non alienis, viribus loculum, quo beatus Martyr ferebatur, gaudens subsecuta est *d*.

cæcitatem, morbum lethalem, claudicationem, chiragram tollit,

21 Postquam autem in ecclesia Apostolorum Petri et Pauli sancti Martyris corpus positum est, Martina quædam infantula octennis, ab alvo materna cæcitate damnata, dum a parentibus illo fuisset deportata, quo sacer quiescebat Martyr, divina in se operante virtute, subito lucernarum rutilos cœpit intueri fulgores; et, ut nativus infantibus mos est, quo sibi propius exhiberentur, veluti pulcherrimæ res et insolitæ, quo valebat modo, cœpit deprecari. Processu tempus effluxerat, et femina quædam, nomine Osanna, adducitur, quæ ita diræ valetudinis angore fatigabatur, quippe membris omnibus ægritudinis lethali pondere pressis, et * hominum etiam levissimos horresceret tactus : quæ, dum limina almi Clavigeri Doctorisque egregii tetigisset, omni propulsato dolore, pristinam promeruit sospitatem. Wichildis etiam nonagenaria, ut putabatur, quæ usum pariter videndi atque incedendi perdiderat, tam ægritudine, quam provectiori ætate defessa, dum suorum amminiculo devecta, fuisset sacratissimo corpori [admota,] illico diu negatum recepit visum, et, gressibus rigido angore solutis, suis jam gavisa est vadere plantis. Nec dissimili privilegio pollet, quod Raynildis Solumgiaci ruris *e* annorum ferme xxv jam longo ævo sinistri brachii chiragricum incurrebat morbum, ita ut manus sibi pollice infixo; et cæteris digitis superpositis pectori adhæreret, et nullo modo divelli posset; huic divini medicaminis mox virtus adfuit, et dum, fusa oratione, limen oratorii, quo sanctus quiescebat Prudentius, fuisset egressa, pristinæ reddita sanitati, adstantes grates reddere Conditori incitavit.

** Ms Divion. ut*

gressum contracto, cæcæ visum, muto loquelam,

22 Gautselinus quoque annorum decem et octo, villæ habitator, quæ vocatur Solumgiacus *f*, præsentissimam S. Prudentii virtutem expertus est : nam illius undique membra subteriora ita sibi contractionis vendicaverat morbus, ut non eo * loco movere, nedum incedere posset. Contigit autem, ut, aliorum manibus lectica gestatoria vectus, basilicæ beatorum Apostolorum deferretur, qua venerabilis Prudentius martyr miraculis publicabatur. Cumque, peracto Officio, omnes ecclesia egrederentur, nullusque adesset, qui juvamen egressionis ægroto tribueret, remansit ibidem sui potestate privatus; sicque factum est, ut monachi advenientes eum, solitudinis et debilitatis causa ingemiscentem, reperissent. Quocirca adstantes, miseratione ducti, immo magis divino instinctu, eo, quo fuerat lectulo deportatus, imponentes, sancto Prudentio obtulere curandum : qui pro sui scientia, oratione fusa, cum lacrymis Domino prostratus, vires recepit, omnium membrorum solutionem promeruit; et, petito baculo, eorum, qui aderant, manibus erectus, pedibus rectus stetit, omnibus, ut par erat, laudes Domino referentibus. Pontivinceniæ *g* Vulfrada quædam adolescentula oculorum octennem lugebat caliginem, quæ, dum prælibatum adiit locum, velut quolibet imperfectæ gratiæ obice argueretur, ex parte illuminata recessit. Dierum aliquorum evergente curriculo, puer quidam de villa, cui nomen est Flexo *h*, utriusque officii, audiendi scilicet et loquendi, subierat infensam; qui, dum limina SS. Apostolorum Petri et Pauli attigisset, ita curatus est, ut clare audiret et loqueretur. Mater vero, super mirifici operis spectaculo gratias agens Deo, cum gaudio remeavit ad sua.

** Ms. Divion. et*

enervatæ vires, cæcis visum reddit, dæmone obsessum liberat, aliaque

23 Flaverta, Lingonicæ urbis *i* indigena, decenni ætatis virore florescens, sexto mense ferme exacto, scapula cum brachio et manu ita fuerat enervata, ut nec quidem ea movere, nec contingere aliquid posset; hæc dum biduo, quod S. Martini præcedebat festivitatem, Besuense cœnobium attigisset, ipsius vigilia memorati S. Martini *k*, dum media nocte in ecclesia quiesceret, ubi sanctissimi Prudentii reverentissima gleba competenti frequentabatur honore, ipso mediæ noctis articulo, omni levata dolore, sanitati redintegrata est, Waudaldrudis quoque Adchiacensis villæ *l*, octo quidem ætatis annos, cæcitatis vero tres et novem menses expleverat : quæ ipso die veniens, quo et superius curata, Matutinorum solemnitate peracta, gratia medendi in domo orationis stans atque orationi incumbens, visum recepit. Soror tamen ejus imparis ætatis et ipsa diu cum esset cæca, aliquantulum luminis promeruit, clare tamen videre non poterat. Warneldis etiam de Mentusca *m*, jam duodennis, nativo lumine frustrata fuerat; hæc ad præfatam contendens solemnitatem, ut debilium est consuetudinis, candelam obtulit, atque e vestigio clare lumen promeruit, omnesque ad laudes persolvendas Creatori perspicue incitavit. Ermenbertus plenæ indolis, utpote decem et octo annorum, Beriæ incola villæ *n*, immundo spiritu arreptus, illius acriter vexabatur instinctu *o*. Hic, dum a parentibus plaustro vectus, lorisque fortiter adstrictus, Ecclesiæ principum Apostolorum Petri et Pauli, in qua sanctus quiescebat Prudentius, præsentaretur, suffragantibus sanctis Apostolis, immo beato Prudentio interveniente, immundi spiritus caruit fœditate. Et quia ingrati hospitis diro horrore obtritus fuerat, licet sanæ mentis, diutino tamen laboravit incommodo.

permulta,

24 Alius quoque, nomine Winebaldus ex villa Burbureno *p*, eodem fatigabatur stimulo; hic, dum eidem basilicæ sistitur, humi prostratus

A. ANONYMO

A tus, orationem fudit, atque integerrimæ restitutus est sanitati. Quædam etiam femina partium sancti Sequani *q*, ut ipsa fatebatur, octo annorum expletione ita nervorum contractionem incurrerat, ut calcanei natibus hærerent: hæc plaustro superposita ad locum, quo sanctus quiescebat Prudentius, devehi cœpit: sed antequam cœnobio propinquaret, obtentu almi martyris Prudentii mirum in modum ita curata est, ut, relicto vehiculo, suis ad prædictum locum vaderet plantis. His ita rite peractis, quædam femina, quæ, nonnullis evergentibus annis, ita curva manebat, ut sursum respicere omnino nequiret, præpediente infirmitate, immo et paupertate, a vicinis se ad monasterium deferri postulat: sed ejus necessitudini abnuentibus cunctis, anxie cogitando, quomodo illo deveniret, insperato sopore depressa est: sed mox evigilans ita morbo levata est, ut propriis pedibus incedendo, male denegantibus pudorem incuteret, cæteros autem ad Deo gratias referendum secum super collato sibi beneficio invitaret. Infans, longo jam tempore audiendi desuetus officio, illuc cum matre devenit: sed, opitulante sancto Prudentio, ex B asse curatus est. Juvenis etiam quidam Lantiliaci *r* ruris, cognomento Ermembaldus, viginti ferme annorum, ab ineunte ætate claudus, Sanctorum patrocinia expetiit, et integre sanatus recessit.

25 Beriensis villæ *s* puer quidam præfato monasterio delatus est, qui ab ipsis cunabulis manu cum brachio dextro, cubito quoque et scapula ita viduatus fuerat, ut præmortua viderentur. Die autem Parasceves, fratribus ex more vigilias celebrantibus, cœpit magnis insistere vocibus, utpote divellentibus se ab invicem membris, et illico reformatus est sanitati. Operæ pretium est illud etiam litteris allegare, quod quidam, nomine Esemegaudus, ex villa, quæ vocatur Campo-Cervina *t*, jam quinquagesimum ætatis agens annum, decennio claudus manebat, ita ut vehiculo de loco ad locum emigraret. Is ante Quadragesimam jam dictum cœnobium petiit, ibique sanctum Pascha spe recuperandæ salutis sustinens, eodem die divinam in se virtutem expertus est: C nam ut sacrum officium, prout tempus dictaverat, exactum est, rigida diu membra, divina pietate medicata, cœpere paulatim extendi, ita ut, obortis lacrymis, magnis vocibus inclamaret. Quo spectaculo, signis ex more pulsatis, utriusque sexus non minima multitudo gratias cum lacrymis cœpit agere *. Referendum etiam, quod cunctis perspicuum fuit: infantula quædam, nomine Adisindis, partium Chohone *u* ex villa, cui nomen est Sauste, diutino cæcitatis somno sopita, tertia feria ante medium Pascha ad sæpedictum oratorium plebeia cum multitudine venit, et inolita bonitate Dei quarta feria subsequenti, quo caruerat, lumen accepit, omnibus superno Datori gratias referentibus, qui a seculo operatur mirabilia.

26 Creberrima sancti martyris Prudentii fama undecumque ad sui venerationem consciverat populos, qua comperta, vir quidam, nomine Ermenaldus, Magnimontensis accola, de villa Fluriaco *x*, dum esset cæcus, sed imposterum a Deo curandus, die Ascensionis Domini jam vespera ad monasterium contendit. Cumque venisset ad locum, quo secunda crux in via scilicet posita erat, ubi claudus per interventum beati Prudentii curari meruerat, a regente gressus suos ammonetur, ibi adesse crucem, olim patratæ virtutis indicem. Sine, inquiens, puer, tangere me crucem, propter accessit, et sursum gestiens aspicere, velut umbra paulatim dilucescente, vidit eandem pendere crucem: hic cœpit ex oculis ejus aqua cum glaucomate egredi, medium autem lignum crucis, quod pendebat divisum, idem vir sustulit, et loco priori coaptavit: inde monasterium pergens, dum portas templi paulatim attigit, lumen ex integro recepit. Igitur fama boni odoris non modo vicina, sed etiam longe remota peragrante loca, non multis evolutis diebus, quidam ibi advenit, qui (ut ipse referebat) triennium expleverat, ex quo auditu fuerat viduatus: hic, orationis domum pia devotione ingressus, mirum in modum auditu recepto, gratias retulit Deo.

27 Sexto vero die, jam mense Junio inchoante, idem cœnobium adventavit puella, nomine Glismodis de Arco-fracto *y* super littus Albæ *z* fluvii, quadriennio cæca, quæ, dum ibibem recuperandi gratia nonnullis sustinuisset diebus, ex more monasterium egredientibus feminis, et ipsa, aliorum manibus deducta, pariter egressa est: hæc dum, cæteris suam ingredientibus E viam, sola extra portam remansisset, nacta occasione eleemosynam rogitandi, paupercula quædam infantula illuc deveniente, cur ibi sola moraretur, ab ea stipula est, quæ dum retulisset, se ductoris auxilio egere, illa, data ei manu, ante fores ecclesiæ reduxit, et, dum in porticu parumper remoraretur, veluti dilucescentibus tenebris, modicum cœpit intueri lumen, et mox oratorium ingressa, clare videre promeruit. Puerulus quoque, nomine Wlfranus, * de Chyriaco *aa* prædio a parentibus pridie ante Vigilam S. Joannis Baptistæ ille * ad vesperam devectus est, qui rudis adhuc usum loquendi amiserat et manibus tremens, easdem contractas habuerat: hic stans ante altare Principis Apostolorum, quo sanctissimum almi Prudentii corpus quiescebat, collidentibus se ad invicem puerilibus membris, plenissimæ restitutus est sanitati.

28 Quædam etiam femina, cognomento Heldeverta, ferme annorum quadraginta, Dominico die ante Decollationem sancti Joannis Baptistæ Besuense cœnobium adiit; hæc, tribus annis cæcitate deformis, capitis et superciliorum incisione a medicis valde est vexata, sed a nullo F curata: quæ adhuc in itinere posita, cum pervenisset ad crucem, ubi claudum et cæcum sanatos supra memoravimus, a ductore affatur: Adest crux *bb*: at illa mentum manu sursum elevans (neque enim aliter cælum respicere poterat) velut desciscente * nebula, cœpit parumper vexillum crucis aspicere. Demum nimio sudore suffusa, et tremebundis palpitans membris, ad locum destinatum pervenit, quo utriusque sexus contenderat multitudo: quibus præsentibus, dum Missarum solemnia celebrabantur, lumen, quod amiserat, non sine multorum alacritate et ammiratione recepit. Sed quid per visum ei actum sit, non est silentio tegendum. Pridie quippe antequam curanda venisset, dum sopori operam daret, visum est ei, illo ire debere, quo et vigilans venit. Sed dum potita sanitate domum rediisset, non multis post evergentibus diebus, oculus ejus dexter immodico dolore gravatus, cœpit tumescere atque caligine obduci: sed dum intempestæ noctis quiete deprimeretur, sanctus ei martyr Prudentius per visum adstitit, ejusque frontem aversa manu percutiens,

Marginal notes: *q*; *r*; *modo relatis*; *s*; *t*; * *supple ex Ms. Div.* Deo.; *u*; *non absimilia.*; *x*; *opem suam petentibus*; *y*; *z*; * *Ms. Div. anno natus uno et infra,* *aa*; * *a Ms. Div. abest* ille; *beneficia*; *bb*; * *Ms. Div.* fatiscente

A. Anonymo. cutiens, dixit: „ Surge et candelam ad mensu- „ ram status tui, quo ego jaceo, citissime defer; „ surrexit mulier, sanitatique reddita est, et candelam sibi indictam sancto Viro summa velocitate obtulit.

prodigiose confert. 29 Vir etiam quidam, nomine Agnalays, ex comitatu Portuensi *cc*, villæ autem Floriacensis, dum sinistri brachii anno uno de eo amplius laboraret incommodo et a nullo medicorum redderetur incolumis, per visum uxori ejus revelatum est, ut candelas idem vir suus secum deferens, sancto se Prudentio devotus offerret; cumque, mane jam facto, ab uxore super revelatione compellaretur, candelas magno studio præparavit. Et quia præ nimia morbi valetudine ipse ferre non potuit, statim ut eas ferendas portitori dedit, mirabile dictu! integram promeruit sanitatem. Nec abs re videtur illud etiam huic Operi inserere, quod, antequam hæc agerentur, mulier quædam de Blaviaco *dd* villa filium manibus gestans annorum duodecim, nomine Germinium *ee*, ad monasterium detulit: hic quadrienno paralysi dissolutus, velut lapis rigidus existebat, ita ut tempore edendi et bibendi, B resupinato eo, mater ori ejus cibum aut potum infunderet, tamquam cocleari in vas fundens liquorem. Hic, ut prædiximus, monasterio devectus, aliquandiu ibi demoratus, opitulantibus Sanctis *ff*, ex asse curatus est; et, qui multis jam decedentibus diebus omnium membrorum caruerat officio, pedibus propriis hilariter, populi subsequente caterva, suam repedavit ad domum.

ANNOTATA.

a *Phrasibus poeticis non raro Teobaudus delectatur: quam hic* policam aulam *vocat, cælum illi est; sed hæc, si quæ occurrent deinceps, quia minoris momenti sunt, negligam.*

b S. Prudentii *miracula, hoc libro comprehensa, cum passim congruant cum Ms. nostro Divionensi, de quo supra ad litt. gg et in Comment. prævio num.* 9, *fideliterque passim a Teobaudo descripta sint, illud separatim typis dare necesse non judicavi. Si quid tamen illud inter et Teobaudum sit discriminis, lectorem non celabo.*

c *Primum igitur hoc miraculum contigit anno* C 883 *mense Octobri,* VI *vel* VII *die.*

d *Utrumque miraculum cum iisdem adjunctis Ms. Divionense memorat; sed ordine inverso: Teobaudus secutus est ordinem, quo utrumque contigit: Ms. Divionense prælerea utrique miraculo versus paucos subjicit, quod et alibi non raro observare licet; sed cum nihil peculiare de* S. Prudentio *referant, indictos præteribo.*

e *Codex seu Catalogus beneficiorum diœcesis Lingonensis, anno* 1626 *Parisiis editus, pag.* XI Solangeyum *(Gallice* Solangey) *refert inter beneficia curatæ decanatus Tornodorensis* (Tonnerre): *at pag.* 74 Selongeyum *(Gallice* Selongey) *in decanatu Granceii, hic, ut opinor, memoratum: vicus est ad fluvium* (la Venelle) *haud procul Besua, prout notatur tum in Tabula geographica partis Septemtrionalis ducatus Burgundiæ, tum in Tabula partis Meridionalis Campaniæ per Guilielmum de l'Isle.*

f *Idem videtur locus, de quo proxime egi.*

g *Locum hunc non reperi: reor interim, ad fluvium* (la Vingenne,) *qui non procul Besuæ fluit, situm fuisse.*

h *Nec hunc reperi.* D

i *Urbs est Galliæ in Campaniæ Burgundiæque confiniis, Gallice* Langres.

k *Sic recte: male habet Ms. nostrum Divionense:* memorati martyris *pro* memorati Martini.

l *Hanc quoque villam frustra quæsivi.*

m *In Chronico Besuensi pag.* 662 Mentusca *sita legitur* in territorio Attoarensium *(in quo et Besua est) juxta Ararim, Gallice* la Saone.

n *Vicus juxta fluvium Tillam* (la Tille) *prope Besuam.*

o *Sequuntur pauca in Ms. Divionensi, hic a Teobaudo omissa, salva tamen rei substantia. Nimirum hæc:* Qui non modo hominum, verum etiam porcorum gauderet pinguescere tabo, sicut per quemdam dictum est, quia niger, hispidus, horrens, permittente Domino, porcinum invasit gregem.

p *Vicus, ut opinor, prope Besuam, Gallice dictus* Bourberain.

q *Gallice* S. Seine *vel* Seyne: *non unus hujus nominis vicus illis in regionibus occurrit: proximus Besuæ, quique hic videtur intelligi, est vicus S. Sequani juxta Vincennam, Gallice* S. Seyne sur Vingenne. *Alius,* S. Seyne en Bache *ultra* E *Ararim; tertius,* S. Seyne sur Ignon. *Primo prælerea vicinus est viculus* Tour de S. Seyne.

r Villa in pago Divionensi, *ait Scriptorum Rerum Gallicarum editor Bouquetus tom.* VIII *in Indice Geographico, ubi scribitur,* Lentiniacus: *Ms. Divionense habet* Lentilliaci ruris: *forte est* Lantenais *apud Guilielmum de l'Isle.*

s *Vide supra lit.* n.

t *Hanc nusquam inveni; nisi sit* Courchamp *supra Besuam non procul Vingenna fluvio.*

u *Guilielmus de l'Isle in Tabula Geographicæ partis Meridionalis Campaniæ vicum* Cohons *non procul civitate Lingonensi, hanc inter et Montem Salionis collocat: hunc codex beneficiorum supra citatus* Cohonet *vocat, et in decanatu Mogii collocat: nec alium hic intelligi reor.*

x Floriacum *opinor, quod in decanatu S. Sequani Codex supra laudatus pag.* 67 *collocat: situm est in finibus territorii Divionensis non procul fluvio Oseara* (l'Ouche:) *nec hinc longe distat vicus* Memont, Magnimontensis *a Teobaudo dictus.*

y *Locum hunc nusquam reperi.*

z Alba *seu* Albula *in Burgundia oritur, Gallice* Aube; *Campaniam permeat, auctusque aliquot fluviis dein in Sequanam se exonerat.* F

aa *An* Cirey *vicus, in Aussoniensis et Divionensis præfecturarum confiniis situs?*

bb *Addit Ms. Divionense:* divinis publicata virtutibus.

cc *Forte pagus Pertensis* (le Pertois) *Galliæ tractus ad Matronam, hic significatur.*

dd *An* Blaviacum *idem forte vicus, qui* Plagny *prope Besuam apud Guilielmum de l'Isle?*

ee Germundus *dicitur in Ms. Divionensi.*

ff *Verosimile est a matre et puero Besuenses patronos, hosque inter* S. Prudentium, *invocatos fuisse.*

CAPUT

A. ANONYMO

A

CAPUT II.

Ulterior miraculorum Besuæ patratorum enarratio.

Eumdem dæmoniacus, paralyticus, incurvus, cæca.

Juvenis quidam, nomine Arlevertus, immundo spiritu vexatus, dum a matre illuc adduceretur, acrius fatigari cœpit : sed a fratribus cum interrogaretur, quomodo se haberet? et ille responderet, manus et os et omne corpus a teterrimis viris constringi, illi sollicite eum ante altare deportaverunt, et pro eo orationi incubuerunt. Tunc iterum sciscitantes, quid ageret? dixit, se dimissum ab hostibus, eosque procul circumstare. Illis iterum orationi diutius instantibus, cum interrogaretur, si aliquid melius ageret? intulit, se eosdem malignos spiritus non videre, et incolumem permanere, surgensque coram fratribus et multitudine alacri vultu et rectis pedibus ad sua processit. Eodem die quidam puerulus dissolutionem perpessus, quasi una parte præmortuus, ibidem deductus est et, mire sanatus, rediit. Vir etiam, nomine Moringus, ex pago, ut fatebatur, Divionensi, annorum circiter quadraginta infirmitate curvatus, illic triduo pro sua recuperatione opperiens, dum rediret, necdum duobus milliariis completis, curvitatis morbo solutus, supremo gratias reddidit Conditori. Anus præterea, nomine Agelia, ex territorio Lingonicæ urbis, de villa Hyschioma *a*, cæcitatis luebat infensam, quæ eo devenire cupiens, cum sedens equo a filio duceretur per vallem, quæ respicit monasterium a parte Aquilonari, antequam Besuensem fluvium adeas; conversa ad domum Apostolorum, quo sanctus positus erat Prudentius, elevansque oculos, et noxio humore detergens, clarissime videre cœpit. Et pro sibi collato beneficio, iter, quod cœperat, peragens, ad laudes persolvendas devotissime prorupit.

B

a

C

mulier manu contracta, simul cæcus, mutus hac fœde olens,

b c d e f

* Ms. Divino

31 Femina quoque, nomine Arisma *b*, de villa, cui nomen est Burbureur *c*, dum textrino operi insudaret, subito ambæ manus ejus complicari cœperunt et contrahi, ita ut immani stimulante angore, ad locum jam dictum ire compelleretur, quæ duobus diebus et una nocte, gravi stridore vexata, tandem, opitulante divina Clementia curata recessit, semper habens in ore : Domine, miserere *d*. Gautselinus, cujus supra meminimus *e*, qui claudus ad monasterium fuerat devectus, sanitate potita, diu ibi commoratus, nulla, ut patuit, cogente necessitate, primo * instigante diabolo, servitium dominorum extraordinarie fugiens, quo se ferret voluntas, ire disposuit. Secundo autem anno mansit in villa Yeio *f*, a monasterio remota, tempore novellæ secationis, illius scilicet messis, cui vulgo nomen est „ Succurrere jejunis. „ Cumque a viro ammonitus, cujus insidebat tugurio, comitante secum puerulo, fasciculum messis colligeret, humeroque imponeret, divina mulctatus ultione, in terram corruit, atque officium loquendi pariter et videndi amisit. Tunc, ducente puerulo per villas, de loco ad locum devectus, tandem ad monasterium deductus, sexto Idus Augustas, quod est ante Vigiliam S. Laurentii. Qui etiam eodem die in domo sedens, omnesque conticescere manu innuens, audientibus, qui aderant, nomen beatæ Mariæ Virginis, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, nec non et S. Prudentii sedulo invocans, libere cœpit loqui : cumque se ante altare deferri postularet, et quidam ei ex uno latere levamen præberet, illico rectus pedibus stetit, atque ad altare accedens, orationi incubuit, cumque surrexisset, curatus recessit; illo etiam fœdissimo odore purgatur, quo hactenus graviter omnium offendebat olfactus *g*.

g

Besuenses, in quorum templo

h i

* Ms. Divo servabantur

32 Nec solum in hominibus, verum etiam in rebus inanimatis virtus egregii declaratur Martyris, ut subsequenter patescet. Nam in solemnitate SS. Petri et Pauli, Apostolorum principum *h*, celebrantibus Besua monasterio fratribus nocturnale officium, pallium, quod lectum *i* S. Prudentii cooperuerat, nec non et partem sancti Florentii corporis, etiam partem tabulæ, ad pedes Sancti positæ, ubi duo cerei jugiter affixi servantur *, improvise contexerat. Siquidem æditus ecclesiæ, luminaribus de more per ecclesiam distributis, duas accensas candelas cereis, ad pedes Sancti locatis, infixerat, quatinus vice cereorum lumina diffunderent, et lectuli Sancti circumstantia redderent aptiora. Sed idem æditus, ad alia intentus, partem pallii, cereis negligenter suppositam, non amovit. Factum est autem, duobus Nocturnis exactis, dum tertii Nocturni prima Lectio legeretur, ut jam dictus æditus cum thuribulo, altari sancti Petri almique Pauli visitato, etiam lectum S. Prudentii circumiret. Prospecto igitur, quod candela ardens ad licni * cerei nimium vicina accesserat, felici forte errore deceptus, nec pallium amovit, nec candelam cohibuit. E

* lege lychni

incendium avertit,

33 Interim, accenso cereo, candela ardens dimidii pedis, quantum conjici datur, longitudine super pallium decidit; et dum duodecima Lectio dicta est, dum Responsorium ab eodem æditu cantatum; dum Euangelica Lectio ab abbate nichilominus recitata, dum Hymni, videlicet „ Te decet laus „ et „ Te Deum laudamus „ Tracti incantati, dum denique Matutinale sequens Officium diligentissime exequutum usque ad Psalmum „ Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo „ extitisset, pallio candela semper superjacens, nec illius superficiem fervens flamma læsit, nec liquens cera ullum vestigium furentis flammæ reliquit. Attamen incredibile est *k*, et ammiratione dignissimum, pallium, quod Sanctorum meritis a flammis in omnibus videtur esse intactum, a cerei guttis defluentibus in summitate sua habetur paululum maculatum; ut scilicet et virtus miraculi in pallii integritate clarescat, et æditui minus justo cauta custodia in maculato margine condemnetur. F

k

contracta

* Ms. Div. Pontificis

l

34 Priscorum luce miraculorum denique, divina coruscante clementia, est annectendum, ad ejusdem summi Opificis * inenarrabile nomen magnifice collaudandum, qualiter quædam adolescentula tredecim fere annorum, nomine Wifaida, sanctorum Apostolorum Petri et Pauli Besuensis monasterii ancillula ex Cavaniaco *l* villa, ex nimia infirmitate lauda, curata est. Quæ sexto Nonas Octobris incidit in langorem, qui langor inremediabilis obtinuit usque Kalendas Decembris. Ipso namque datarum die, ingravescente tabe, geniculorum poplites cœperunt flecti, et suffragines cum tibiarum cruribus adhærere : quibus insolubiliter adhæsis, cæterisque membris, scapulis videlicet cum brachiis manibusque omni officio humanitatis carentibus, perstitit ita contracta et inutilis, solam mortem præstolans, usque XV Kalendans Junii, die videlicet quartæ

A. ANONYMO quartæ feriæ, festivitate Pentecotes mediante *m*. In ipsa denique nocte vidit se per visum stantem ante altare, sicut et antea jam similiter præterita, quarta scilicet feria, in eadem sibimet nocte conspexerat.

morti proxima, 35 Diluculo igitur transeunte, jamque Titane sublimi more scandente, præfatæ flebili cœperunt tristia membra dolere; quæ illico parentum manibus tollitur et ad monasterium bajulatur, cui in itinere, dum vectatur *n*, noxia membra continuo sunt visa dissolvi. In ecclesia beatæ et gloriosæ Virginis ponitur, factum fratribus nuntiatur, fit gaudium omnibus, replet tripudium universos. Tunc, monachis illuc hilariter advenientibus, sexus concurrit undique universus. Mox, peracto Missarum Officio, elevatur in ulnis, cum ingentis lætitiæ laudibus ad monasterium deportatur. Januas ejusdem illis introeuntibus, signorum sonitu reboante, vocibus utriusque ordinis in cœlum * laudes referentibus, ante sanctum altare eam deposuerunt. Ecce geminæ visiones ante altare stantis testantur duo altaria vigilanti cum gaudio deportatæ *o* : quæ, iterum celebrato divino Officio, extensa sedit, Corpus et Sanguinem Domini sumpsit *p*, post hæc propriis manibus vinum cum calice bibit, quod ex die septuagesimo, qui est ante Quadragesimum *q*, numquam per se sine adminiculo alterius fecerat. Nam ex præfato tempore Septuagesimæ, ac per totam Quadragesimam, peractisque diebus omnibus Paschæ festivitatis usque in illum alacrem diem, quo hæc acta sunt *r*, et nec tunc, panem omnino, numquam in ore sumpsit, sed levissimo cibo, aut oleribus decoctis corpusculum reficiendo sustinuit.

* addit Ms. Div. Deo

et colubre implicitus 36 Præterito vero tempore, priusquam hoc a Domino perpetratum est signum, venit quidam vir, nomine Winegaudus, in Pauliacum *s* villam SS. Apostolorum Petri et Pauli Besuensis monasterii super littus Vincennæ fluminis sitam, tunc quando rapax manus prædonum rapaci ingluviei dedita erat, eo videlicet tempore, quo primi fructus cerasorum maturescere solent. Est autem ibi capella in honorem SS. Apostolorum, conservanturque in eadem reliquiæ S. Prudentii martyris, qui miris in prædicto monasterio jugiter virtutibus claret; nec non et S. Florentii martyris *t*, almique Antigii confessoris *u*. Præfatus enimvero Winegaudus, intuens viridarium vicinum capellæ, prospexit eminus, et vidit maturum, more suæ jucunditatis decore rubens, concupiscibili sibi amore fervens, jam nominatum pomum. Adtractus desiderabili fructu, petiit patescere a custode ostium nemoris; dehinc adversus ejus ferocitatem exiliens custos, nomine Sigibertus, taliter inreverenter minanti; mitigando est conatus prohibere ingressum, qui illico furore accensus, conspexit in sepe foraminis aditum, per quod putabat, se libere transiturum, statimque ut ad illud pervenit, elevato pede transiliendi causa, priusquam introrsus terram vestigium tangeret, coluber immanis tibiam ejus tortuoso nisu fortiter ambiendo constrinxit.

sibi propitium habens. 37 Tunc ille sentiens mortem suam, viribus, quibus potuit, ad se gressum retrahens, magnis vocibus Dei omnipotentis misericordiam cum pavore simul et gemitu invocare cœpit, et suffragia sanctorum Apostolorum, nec non et Sanctorum cæterorum suffragia implorare. Videres horridissimam belluam, tibiam hominis flexibili motu stingentem : ipsum hominem æstuanti pallore, simulque et sudore madentem, mortemque extemplo metuentem; fugiendi sibimet locum, si vires suppeterent, anhelantem, sexum utrumque ad hanc vociferationem currentem, insanum populum tremiscentem, universum scilicet admirantem, fidelem gaudentem. Qui monitus ab omnibus, ipseque in semetipsum reversus, votum vovit Deo, ut, si ex hoc periculo ereptus fuisset, ulterius jam se taliter minime perpetraturum, statimque serpens eum deseruit, et iter, quod voluit, adgressus est. Mirum in modum homines sensu capaces sæviunt, nociva, mortifera et humano generi ab initio vitanda, indomabilisque et virulenta natura, quod nescit, obtemperat.

ANNOTATA.

a *Videtur significari hic vicus*, Usome *apud Guilielmum de l'Isle dictus, prope montem Salionis, in decanatu Granceii diœcesis Lingonensis.*

b *Ms. Divionensi habet* : Arisina.

c *Idem vicus seu villa, qui hic num.* 24 *dictus* Burburenum. *Vide Annotata ad illum num., lit.* p *cap. præcedenti.*

d *Hoc loco nescio quid de ægroto in Ms. Divionensi inseritur, sed adeo depravatus est illius textus, ut sanum inde sensum eruere non valeam.*

e *Lib. 2, cap.* 1, *num.* 22.

f Is sur Tille *prope Tricastrum in decanatu Granceii, paulo ante memorato.*

g *Videtur id factum anno* 885. *Vid. Comment. prævium num.* 32.

h *Ms. Divionense istud miraculum exorditus his verbis* : Anno DCCCXCVIII, Indictione I, mense Junio, III Kal. Julii, festivitate videlicet Petri et Pauli *etc.* : *quæ, nisi forte depravata sint (quod tamen ex num.* 42 *Comment., ut affirmemus, nulla necessitas cogit) Teobaudum arguunt, qui infra sub annum* 888 S. Prudentii *reliquias Besua Divionem fuisse translatas scribit, nonnulla nimirum ex genio suo addens se antiquiori anonymo, quæ brevius hic et universim tantum exponit, ut videbitur infra in Annotandis ad cap.* 3, *lib.* 2 *Miraculorum* S. Prudentii.

i *Feretrum, in quo quiescunt Sanctorum corpora.*

k *Melius Ms. Divionensi* : Attamen, quod dictu incredibile est *etc.*

l *Forte* Chevigny *inter Tricastrum et Besuam. Alter hujus nominis vicus est prope Divionem juxta fluvium* Bonde. *Tertius a Divione aliquanto remotior ad fluvium* Sanfandon

m *Id est, currente Octava Pentecostes.*

n *Corrupte Ms. Divionense, seu illius apographum, quod penes nos est* : Qua in itinere vehenti *etc.*

o *Desiderari hic aliqua videntur, uti et in apographo Divionensi nostro, hic æque turbato.*

p *Calicis usum seculo* IX *etiam laicis subinde fuisse adhibitum, factum Fridburgis probat, de qua apud nos tom.* I *Februarii in Vita S. Ansgarii, Hamburgensis episcopi, pag.* 416 : Prædicta religiosa fæmina, Fridburg nomine, in bonitate vitæ et fidei constantia laudabilis, dies vitæ suæ usque ad tempus produxit senectutis Cum jam appropinquaret dies mortis suæ, et post discesum domini Simonis nullus tunc ibi adesset sacerdos, ipsa amore sacrificii, quod audierat viaticum esse Christianorum, de vino aliquantulum

A aliquantulum in quodam fecit reservari vasculo, et filiæ suæ in fide commendans, ut, si quando ei ultimum tempus instaret, de ipso vino, quia sacrificium non habebat, ei in os distillaretur.... Illud itaque vinum tribus fere annis apud eam conservatum est. *Mabillonius in Præfatione Actorum Benedictinorum, seculi tertii parti* I *præmissa, num.* 75 *ex Actis S. Odiliæ, quæ seculo octavo fuit, hæc transcribit* : Cum calicem *(Odilia)* in quo Dominicum Corpus et Sanguis habebatur, sibi adferri præcepisset, propriis manibus eum accipiendo, sancta Communione participata, omnibus cernentibus animam reddidit. *Plura in hanc rem vide apud Mabillonium modo citatum.*

q *Dominicas Septuagesimæ et Quadragesimæ intellige.*

r *Die* XVIII *Maii anni* 886 *vel* 897. *Vide num.* 32 *Comment. prævii*

s Pouilly *vicus ad Vingennam fluvium non procul Besua.*

t *Verosimiliter is est S. Florentius martyr, quem Castellanus in Martyrologio Universali ad* XXVII *Octobris Tricastri in Burgundia annuntiat,* B *passumque ait sub annum* 304.

u *Hunc Ughellus Italiæ sacræ auctæ tom.* 4, *col.* 525 *Brixiensem in Lombardia episcopum facit : sed refellitur ab Henschenio tom.* 2 *Februarii in Commentario prævio ad Vitam SS. Faustini et Jovitæ; ubi hæc ex Adone Ms. Telonensis ecclesiæ de S. Antigio recitat* : Lingonis, civitate Galliæ in territorio Magnomontensi, transitus S. Antigii confessoris et episcopi : qui primo ibidem sepultus, postea vero inde translatus et in Caiciaco villa in ecclesiam S. Mariæ et S. Martini a domno Haymone venerabili sacerdote honorifice reconditus est. Deinde post non plurimos annos ob metum Normannorum, qui tunc maximam partem Franciæ ac Burgundiæ vastaverunt, ab ipso sancto sacerdote perlatus, et in Italiam adductus, atque in civitate Brixia in monasterio sanctorum Martyrum Faustini in Jovitæ, quod ipse jam dictus venerabilis abba postea per annos octo, menses quatuor, dies viginti tres honorifice rexit, venerabiliter collocatus quiescit. *Colitur S. Antigius seu Antidius confessor* XIV *Novembris. Alter S. Antidius a Castellano annuntiatur die* XVI *Junii, Rufiaci in comitatu* C *Burgundiæ episcopus Vesontionensis; de quo apud nos actum tom.* V *Junii ad diem* XXV *ejusdem mensis sed : cum hic martyr fuerit, de hoc anonymus intelligi nequit.*

CAPUT III.

S. Prudentii reliquiæ Divionem transferuntur sub finem seculi IX : *sequenti vero Besuam reducuntur.*

Normannorum metu sub finem sec. IX

Anno vero ab Incarnatione Domini octingentesimo octogesimo septimo, ultimo Karolo, puero, filio Ludovici imperatoris, regnante in Francia : Odone autem, filio Roberti Andegavorum comitis, tutore regni *a*, Normannorrum gens effera, immensis exercituum collectis copiis, Franciam ingrediuntur. Jam enim prius Parisiacam urbem, post septem annorum obsidionem captam et vastatam *b*, Rothomagum, Ebroas, Bajocas et cæteras Neustriæ civitates atrociter depopulati fuerant. Tunc vero Belvacum, Carnotum, Meldis, Milidunum solo tenus evertentes, totas longe lateque, nullo penitus obsistentes, pervagantur Gallias, rapinis, incendiis ferroque cuncta pessumdantes. Jam itaque Neustriam, jam Franciam *c* hostica manus exhauserat, sed nihil omnino actum credidit, nisi etiam Burgundia suæ crudelitatis feroces experiretur gladios. Quam nequitiæ spiritu ingressi omnia more solito cædibus, rapinis, combustionibus ad internecionem usque debacchantes tradiderunt, denique tandem ad locum pervenerunt furentes, quem antiquitas Besuum nuncupari voluit, a fonte scilicet ejusdem nominis, illic in magnam sese resolvente aquarum affluentiam; adeo ut mox in fluvium largissimum præter alterius ammixtionem mire colligatur; tanta siquidem hostium ipsorum multitudo fuisse perhibetur, ut præfatum fluvium quatriduo ibidem castra metantes penitus desiccaverint. Destructo er- E go ejusdem loci cœnobio *d*, quod ab antiquo beatis Apostolis Petro et Paulo dedicatum fuerat *e*, monachis quoque septem peremptis *f*, et aliis effugatis, aliorsum ad similia perpetranda funestas obvertunt acies; quippe ad Divionense castrum eos aspirare, quamvis proximum sit, nec loci munitissimi firmitas, nec ducis formidanda famosissimi bellicositas nullatenus permisit.

ejus reliquiæ transferuntur Divionem, unde,

39 Hæc autem ideo dixerim, quia tunc *g* sanctissimi corpus Prudentii, Divioni propter metum eorum translatum, longis temporum illic permansit anfractibus : sub ea siquidem tempestate lugebant alii tot et tanta mala, quibus fas erat, ut antea experti; alii metuebant, antequam experirentur, suspecti, altoque apud se rimabantur in pectore, quo pacto, si sua nequirent diffendere vel occulere, saltem Sanctorum pignora sibi posterisque profutura ad loca tutissima et barbaris inaccessibilia transferrentur, ne penitur exterminio traderentur, si truculentissimæ gentis manibus obvenirent. Proinde multa Sanctorum corpora Divioni sunt invecta, utpote quod munitissimum et inexpugnabile præ F cæteris videretur, et egregii ducis Burgundiæ, Richardi nomine, ibidem commanentis metuenda longe lateque celebraretur potentia : tunc etiam beatissimi corpus Prudentii eo illatum est, quod postmodum sex lustris *h* ibi permansit, multis coruscans virtutibus, usque ad tempora videlicet bonæ memoriæ Guarnerii, qui quartus a sacro Geylone pontificalem gessit infulam *i*, ad quem accedentes monachi Busuenses, vel qui Normannica quondam effugerant arma et reversi fuerant, vel qui eumdem locum desertum restruxerant, communiter efflagitabant, quatenus B. Martyrem loco suo restitueret, cui eum sacer præsul Geylo quondam dederat, quorum lacrymosis precibus pius flexus pontifex Divionensibus minaci jubet auctoritate sacrum sine dilatione reddi depositum.

frustra renitentibus

40 At illi, cognitis sancti Martyris miraculis, quibusdam usi tergiversationibus, eum summopere retinere nitebantur. Verum quia præsuli, penes quem erat cogendi potestas, non obtemperare nullatenus valebant, callide iniere consilium sub nomine sancti Martyris alium pro eo reddere

A. Anonymo. reddere apud eos minoris famæ et gloriæ, videlicet B. Silvini corpus, Taruuanensis episcopi, quod, olim a regione illa Divioni delatum propter paganorum incursiones, jam diuturno ibi detinebatur tempore. Quod etiam factum est, dato confessore pro Martyre, Silvino *k* pro Prudentio, quæ fraudis versutia aliquantisper quidem permansit, deluso pontifice cum monachis, sed diutius profecto perseverare non potuit, quia omnividens sempiternæ Deitatis oculus falli prorsus non novit : quippe, perpaucis evolutis diebus, Prudentius, benignissimus ecclesiæ Besuensis Patronus, adest noctu sæpefato præsuli, apud Divionem in conclavi quiescenti, quem cum percunctaretur, an dormiret, ille vero, se vigilare, responderet, continuo Sanctus ore quidem placido, sed quasi subtristior, sic intulit : " Eia, sancte pontifex, placetne tibi talis commutatio, ut alter meam domum, meam sedem sub meo nomine possideat callido commento : ego vero annis ter denis et tribus, alienos incolens penates, diuturno clausus detinear ergastulo ? Nonne te proprium potius juvat habitare larem, quam peregrino diutius invitum uti hospitio ? Quapropter consurgens accelera quantocius meo me restituere habitaculo, evacuato subdolæ calliditatis machinamento. "

41 Territus his episcopus sciscitatur, quisnam esset, qui talia ferret, causamque adventus evidentius declararet. Adhæc Beatus : Noveris, inquit, me Prudentium esse, qui olim Besuam, diœcesis tuæ vicum, incolere disposui : cui Geylo, piæ recordationis antistes, ab Aquitanico delatum solo me patronum ac protectorem deputavit. Divionenses [*Divionensibus,*] vero adhuc retrusum, veluti sub carcerali observantes custodia, assignatam non sinunt revisere sedem ; an ignorasti, deceptum * ab eis ? [* *supple te*] Non enim corpus meum Besuensibus, ut vos arbitramini, reddiderunt, sed potius aliud, videlicet beati Silvini antistitis, subdole subposuerunt, cupientes me sibi perpetuo cedere. Non autem sic visum supernæ Majestati, cum pro Besua tot et tanta terrarum olim transierim intervalla. Ibi enim divinitus requies mea, et illic habitabo, quoniam elegi eam : valde quippe iniquum est, ut isti me diutius versuta gaudeant astutia, illi vero de Tutoris sui fidelissimi lugeant absentia ; et ego, amato privatus domicilio, alienos invitus foveam lares. Quam rem profecto nisi corrigere maturaveris, tibimet, cui posse subpetit emendare, et ipsis delusoribus noveris multa infortunia proxime eventura esse. " His dictis, cælestis visio disparuit.

42 At pontifex, rerum novitate turbatus, extemplo membra corripit e stratu, vocatisque suis pro loco et tempore rei seriem pandit. Mane autem facto, convocat eos, qui se taliter derisui habuerant, et, ut par erat, vehementissime invectione pontificali tantæ præsumptionis redarguit, condignoque percutit anathemate, quoad super temeritate satisfacerent, et rapinam, quæ reposcebatur, ex integro redderent. Quid plura ? Licet plurimum repugnarint, plurimumque recalcitraverint, tandem, victi ratione atque justa præsulis violentia, reddunt, quod retinere nequeunt. Dum autem hæc agerentur, quidam cæcus illic adveniens clarissimum coram omnibus lumen recepit. Recepto autem sacratissimo thesauro beati corporis [*solenni pompa*], quod secus altare B. Stephani protomartyris tempore prolixo jacuerat, venerabilis episcopus mandat, Besuenses ut, venientes cum sacris ornatibus et apparatu tantæ rei congruo, antiquum depositum suum atque diutissime abjuratum cum ingenti tripudio maximaque honorificentia, ut ardenter sitiverant, reciperent, quod et factum est.

43 Refertur interea beati Martyris corporis gleba sacerrima, super aurum et topazion pretiosa, jocundissimo postliminio anno Verbi divini Incarnati nongentesimo vicesimo primo *l*, nono Kalendarum Octobrium, cum honore amplissimo ; sæpius dicto venerabili antistite honorabiliter nonnumquam vehente propriis in humeris, clericorum, monachorum et plebium innumerabili stipato multitudine, præcedentium sacram lecticam et subsequentium. Denique, monachis prædicti cœnobii cum infinito populo eminus a monasterio ei obviam occurrentibus, cum immensis laudibus susceptus est in ecclesiam beatorum principum Apostolorum Petri et Pauli. Eodem vero die homo quidam ex villa, quam Veteres-Vineas *m* vocant, nomine Adalgaudus, diu lumine ex asse privatus, ibi adveniens partem luminis promeruit, ita ut absque ductore ad propria remearet : et homines, quos antea intueri omnino nequiverat, gaudendo vultu et habitu indiciis ostendebat : sic itaque per beatum Prudentium Besua promeruit adquirere egregium confessorem Christi Silvinum *n*.

Besuam revehuntur anno 921 die xxiii Septembris.

Explicit liber secundus.

ANNOTATA.

a *Obiit Ludovicus Balbus anno* 879 *; successere Ludovico Balbo Ludovicus III et Carolomannus, Franciæ reges ; dein Carolus Crassus ; quo in ordinem redacto anno* 887, *Odoni Franciæ regnum delatum est ; cum Carolus Simplex, filius Ludovici Balbi posthumus, nondum ad regni administrationem aptus erat : Carolum vero Simplicem* regem *Teobaudus vocat, Odonem vero* regni tutorem, *quod verus ac legitimus regni Francici hæres Carolus esset, qui illud anno* 893 *tandem est consecutus.*

b *Lutetia Parisiorum neque septem annis a Normannis obsessa fuit, neque capta. Vide num.* 37 *Comment. prævii.*

c Neustria *dicta fuit a Chlodovei morte ea Galliæ pars, quæ inter Mosam ac Ligerim sita est. At sub Caroli Magni tempora arctioribus limitibus circumscripta fuit, Sequana nimirum et Ligeri : porro* Eum in modum artatis Neustriæ limitibus, *inquit Valesius in Notitia Galliarum ad vocabulum* Neustria, pars quondam ejus inter Sequanam, Scaldim et Mosam jacens Francia dicta est : et quoties Franciam a Neustria et Austria Gallica nostri scriptores nominatim distinguunt *(quod hic Teobaudus facit)* haud dubie hanc Franciam portionem Veteris Neustriæ designant, quæ hodieque ex parte appellationem Franciæ circa Lutetiam et trans Sequanam retinet. *Ad Sequanam sita sunt Rothomagus, Parisii, Milidunum : inde non ita procul absunt Ebroïcum, Belvacum, Meldæ, Carnutum ; inter Sequanam et Ligerim sunt Bajocæ in Normannia ; quæ paulo ante anonymus nominatim recensuit. Baudrandus ad Neustriam circa Caroli Magni tempora pertinuisse, scribit, quidquid a Parisiis et Aurelianis inter Ligerim et Sequanam ad Oceanum usque interjacet : sic ad Neustriam pertinebant Parisii, Rothomagus,*

A. Teobaudo.

A *gus, Carnutum, Ebroïcæ, Bajocæ : ad Franciam, prout hæc Neustriæ opponitur, Milidunum, Meldæ, Belvacum.*

d *Loci notitiam habes principio Commentarii prævii.*

e *De tempore, quo id conditum fuit, actum est ibidem.*

f *Occisorum nomina habes num.* 41 *Comment. prævii.*

g *Imo usque ad annum* 898 *remansisse Besuæ* S. Prudentii *corpus videtur ex anonymo, quem Teobaudus interpolavit, supra laudato num.* 41 *Comment. prævii.*

h *Ac præterea annis* 3, *ut legitur num. seq. Anonymus a Teobaudo interpolatus tantum ait :* prolixo tempore.

i *Post Geylonem Teutboldus, Agrinus, dein Guarnerius hic memoratus Lingonenses episcopi fuere.*

k *Vide de S. Silvino dicta num.* 42 *Comment. prævii.*

B l *Anno* 922 *id male adscribunt Vignerius et Galliæ Christianæ auctores. Vide num.* 45 *Comment. prævii.*

m *Locus Besuam inter et Tillam fluvium situs, Gallice* Viesvigne *dictus.*

n *Quidquid hoc cap.* 3 *fusius Teobaudus refert, anonymus ipso antiquior his complectitur verbis :* Non igitur censeo indignum arbitrari, qualiter B. Prudentius prolixo tempore ob metum paganorum Divion castro secus altare B. Stephani protomartyris custodiendus jacuit ; in quo loco quidam cœcus adveniens clarissimum lumen recepit. Aliquamdiu ergo dolentes graviter monachi Besuensis monasterii de absentia tanti Patris, illorum cum communi consilio anno Verbi Incarnati divini nongentesimo vigesimo primo IX Kalendarum Octobrium inde cum honore sublevatus, Warnero episcopo Lingonensi præsente et in propria augaria *(vehiculum, ut reor, intelligit)* vehenti, cum innumerabilibus clericis diversi Ordinis et plebe innumera utriusque sexus cum honoris tripudio devectus est. Denique monachi prædicti cœnobii, cum infinito populo eminus a monasterio ei obviam occurrentes, cum immensis laudibus susceptus est. Eodem vero die homo quidam ex villa Vetus-Vineis, nomine Adalgaudus, diu lumine ex asse privatus, partem luminis promeruit, ita ut abs-C que ductore ad propria remearet, et homines, quos ante intueri nequiverat, gaudendo vultus et habitus indiciis ostendebat.

LIBER III [a]

a

CAPUT I.

Concilium celebratum prope Besuam : nonnulla miracula S. Prudentii in eo patrata.

Igitur mundo ad declivia prolapso, Ecclesiæ, *Anno* 1110
sponsæ scilicet Christi, non habentis quondam maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi, cœperat immutari pulchritudo et variis causarum emergentium æstibus defœdatæ splendor pristini E decoris deperire. Insurgebant enim sensim semi-Christianorum lupi rapaces, et in tua, Jesu Domine, mitia acrius perfrendebant ovilia : totas namque in perniciem agnorum tuorum vires exercebant, et, prout ipse posse eos permittebas, rapinis assiduis infestabant. Turbabatur jam passim pax dudum quiete degentium, et undique oboriebantur prædonum copiæ, quæ devote Deo famulantum vexabant monasteria : proinde angebantur sacri præsules ecclesiarum pro pulsa quiete ovium suarum. Quapropter communi deliberarunt tractatu, ut, multa conglobata synodo, communiter paci ecclesiarum consulerent ; anno itaque a Conceptu celeberrimo Virginis intemeratæ millesimo centesimo sexto decimo *b*, Lingonica promoto cathedra religiosi nominis viro Joceranno *c*, ejusdem præsulis late pervolat edictum, omnes invitans ad concilium *d* sexto Idus Junii.

45 Huic vero placito Dei (sic quippe vulgari dicitur consuetudine) præstitutus fuerat locus a Besuano distans burgo ter quaternis fere stadiis *occasione concilii, prope Besuam* *e*, juxta villulam scilicet, quam Lucum *f* nuncupavit antiquitas. Est enim ibi admodum grata planities, longa campestris telluris æqualitate, et multo herbosæ superficiei placens gramine, procul semota nemorum densitate : ea satis congrua tali censetur negotio, utpote quæ immensæ hominum F multitudini capaci sufficiat gremio. Facto denique conventu, præsidentibus venerabilibus viris, Guidone scilicet, archipræsule Viennensi, qui non multo post Romuleum suscipiens Papatum *g* gloriosissime ad finem rexit, et præfato Joceranno, imperato silentio, vix omnes ora continuerunt. Surgens itaque prædictus archipontifex, cunctorum in se luminibus defixis, era enim sacrarium multæ peritiæ, et rethoricæ non hebes eloquentiæ, his inter alia usus est, mellita (ut dicitur) oratione.

46 Jam dudum, dilectissimi, satis compertum fuerat, ab initio Christianismi Mosaicum *tunc celebrati,* illud obsolevisse præceptum, oculum pro oculo et dentem pro dente, cum Christicolis magis gloriosum esset, non solum non rependere talionem, verum etiam percutienti maxillam præbere et alteram ; et aufferenti tunicam, dimittere et pallium *h*, nunc vero diverso nimium more Christiani non patiuntur, sed inferunt fratribus malo. Proh pudor ! Ecce sui Ecclesiam persequuntur,

A. Teobaudo. persequuntur, et, quam tueri proprio cruore ab exortibus sacræ fidei debuerant, miserabiliter invadunt et afflictant. Lacerant plane filii matrem vipereo more, quam præducem ad syderea deberent comitari palatia; ecce, inquam, milites non Christi, sed diaboli, religiosorum incursant conventicula, diripiunt spolia, auferunt cibaria, totosque pauperis pro Deo conversationis violenter extorquent sumptus: hæccine opera Deus Jesus docuit? Hisne factis paradisi patebit aditus? Absit: hæc enim non ad cæleste, cui suspiramus, regnum, sed ad tartaream, quam devitamus, pertinent abyssum. His et hujuscemodi declamatis a viro facundissimo, cœpere audientium mitescere pectora, et in pacis modestiæque velle concurrere sacramenta.

coram reliquiis Sancti, eo delatis, *i*

47 Illo vero in tempore S. Stephanus *i* abbas noster, vir sane per omnia magnificus super omnium pastores Galliæ cœnobiorum, egregium nomen sanctitatis et prudentiæ sæcularis obtinebat: de cujus solemnibus præconiis ne pauca dixisse videar, dum multis vix valeant comprehendi libris, justius arbitror nunc silere, quam loqui. Hoc solum protulisse sufficiat, meritis ejus concessum fuisse, ut tempore suo tot tantisque beatus Prudentius emicaret virtutibus. Is igitur gloriosus pater imaginem Clavigeri cæli, et corpus almiflui Prudentii, quod ab eo mirifice argento et auro lapidibusque pretiosis exornatum fuerat, ad idem concilium ferri fecit, nec non et Sanctorum aliorum pignora, quæ longum est referre, quæ, a conventu totius synodi devotissime suscepta, cum hymnisono concentu in præparatis decenter collocantur tentoriis. O certe pretiosi papiliones, quibus Christi dignantur commorari testes! Aderat autem, sicut prædixi, ineffabilis hominum multitudo, nec non et illustrium virorum diversæ dignitatis non exigua copia. Fusa itaque sacri eloquii exhortatione, quam pacis constat habuisse exordium et procursum, devota populi millia, Sanctorum suppliciter sollicitatura suffragia, ut moris est, progressu tumultuose perlustrant oratoria; Sancti vero depositi, uti cælestia castra, per papiliones collatis adjuvabant precibus: et nonnumquam corporum adversa valetudine oppressorum clementer fugabant dolores: aderat namque numerosus grex debilium, diversis incommodis tabescentium, qui, ob incolumitatis adipiscendæ levamen adveniens, Sanctorum flebiliter efflagitabat patrocinium.

a nativitate cæcus

48 Denique cum multi multorum implorarent juvamina Sanctorum, inter cæteros, qui divino indigebant adminiculo, quidam puerulus, captus oculis a materna alvo, per sacra a parentibus deferebatur tentoria spe impetrandæ lucis. Pro quo etiam cum plurima precum funderentur libamina, spe dilata, non cassata, tandem Prudentiano delatus est conspectui. Mœstus et anxius genitor cum matre pueri Deitatem tristibus commovent gemitibus, Martyremque beatum querulis sollicitant affectibus.

Sæpe gemunt, orant, cæco pro pignore plorant.
Et, dum ploratur, Martyrque pius rogitatur,
Nox abit, infestis puerum quæ presserat umbris.
Panduntur geminæ cæca sub fronte fenestræ.
Lumine clara novo Titania lux micat orbo:
Miraturque nimis inopina crepuscula lucis
Ille puer, cæcum matris quem fuderat alvus.
His ita gestis, Martyris almi
Fama loquaces surgit in auras:
Quæ Pegaseis motibus acta,
Cuncta citatis pervolat alis.
Sed Pharisæo more refutant
Credere quidam, pectora quorum
Livor adurit cæca malignus.

visum recipit:

49 Nam nonnulli sacri cleri et (quod etiam me pudet propalam dicere) aliqui monasticæ professionis, falso jactari talia de Prudentio beatissimo, ac potius sub obtentu lucri a Besuanis callide commentata, quaquaversum poterant, invidia stimulante, divulgabant: et quo magis simplicem plebeculam ad Martyris tumbam argenteam cum religiosis muneribus certatim properare considerant, eo ardentius efferati, mille convitia in Sanctum patenti gutture ructant, et, quos valent, ab ejus veneratione blasphemis vocibus abducere insudant; sed quanto acrius revocare accurrentes ad salutis gaudia satagunt, tanto copiosius divino instinctu uberior eo influit popularis (ut ita dixerim) fluctus. Quorum videlicet oblocutorum eo usque processit vecordia, ut ad aures etiam illustrissimi et inter principes optimi ducis Burgundiæ *k* personaret, qui, diu factum tantæ novitatis in puerulo cum cæteris proceribus sagaciter eventilans, et in dubium veniens, directo satellite, parentes pueri jubet accersiri, percunctaturus tam ammirabilis rei ordinem; quibus accitis, et facti, ut digestum est superius, reserentibus seriem cum jurejurando, reverentissimus dux cum assidentibus, justi zeli substomachante ira, obtrectatoribus nimium indignatus, in laudem prorupit benignissimi Conditoris, qui tot tantisque Sanctos suos consuevit extollere præconiis. Verumtamen quanto enixius maliloquorum stomachabatur vesania, tanto lucidius eximium Testem Astripotentis * magnificabat clementia. Protinus siquidem mirabile factum non minus mirandum subsequitur.

* Dei

obsessus *l*

50 Nam quidam juvenis de villa, quæ Flaciacus *l* dicitur, nequissimi spiritus correptus insania, horrendo nimium et mirabili raptabatur furore, qui adeo funesti possessoris atrocissimis exagitabatur calcaribus, ut ex unius ore hominis, rabidos infrendentis sermones, multiplices crederes proferri sonos. Tanta enim vi apostata ille angelus, qui gaudet hominum pinguescere tabo, juvenilia sibi vendicarat membra, ut ex asse peregrinum transeuntis in usum vix a quinque viris fortissimis possent aliquatenus domari. Qui infelix homo, cum longo tempore tali opprimeretur calamitate, per sacras nominatissimorum Sanctorum, quamvis procul remotas, ductabatur basilicas. Sed nescio, merito suo, an alia latentiore impediente causa, tam crudelis hospitis carere non poterat violentia, tandem Domini vero nutu intonante, præscripti placiti Dei prænuncio, a cognatis suis multiplici innodatus fune, ut saltim ita furentis dæmonis temperaretur sævitia, illuc violenter adductus est. Nec mora, perlustratis Sanctorum oratoriis, Prudentii demum, quamvis plurimum renitens, sistitur ante præsentiam.

dæmone liberatur;

51 Tum vero videres miserabilem immodicas ore provolventem spumas, hiantia labia rictu grandisonoque reatu horrendum minari et sanguineos oculos, torvum obliquatos, astantes conterrere: miseratione autem nimia intuentium afficiebantur viscera, Martyremque piissimum piis implorabant singultibus, ut, obsessa sævum pellens de sede tyrannum, pristinæ virum redderet incolumitati et modestiæ. Quid multa? Flectitur

A Flectitur ad misericordiam misericordissimus Conditor oramine Martyris, moxque ab astrigero divinæ Majestatis solio procedit propitia jussio, exire compellens crudelissimum hostem de male pervasa domo : illico, dans voces per hiantia labra feroces, angelus ille fugax concitus egreditur cum eo, quo habetur dignus, sulphureo fœtore. Exiens namque cum vomitu olido, tanta præsentes tartarei putoris perfudit aspergine, ut plane stygias inspirare putares auras. Vacuato denique humani corporis antro hospite spurcissimo, redditur sibi homo, qui alienis parere solitus erat habenis, succedit furori sobrietas et impatientissimæ membrorum exagitationi mira tranquillitas, astantibus pro eo jubilantibus Deo laudum præconia.

manus emortua

52 Sed hæc ne pauca videantur ad confutandam invidorum dementiam, aliud etiam subnectam ibidem patratum, quod celebri sermone ferebatur per ora multorum. Vir quidam, S. Urbani *m* partium accola, non congruentibus numeris, mortua dextera, vivebat non totus : nec enim totus vivit, cujus non omnes partes vivunt. Obstructo etenim dexteri lacerti venarum meatu, languido * laxatis torpebat dextera nervis : adeo ut nec (sicut assolet fieri) collo depensa posset ferri, B aut sursum erigi, sed omnino, ut pars jam inutilis et quasi defuncta, appetens terram, femori semper jungebatur, non jam honori, sed oneri. Torquebatur autem miser homuncio, malens funditus præmortuo caruisse membro, quam diuturno excruciari supplicio; defecerant erga eum penitus medicorum juvamina, et tota, cui suspirat orbis, hypocratica cesserat solertia; ad postremum vero post septem hyemes, posthabitis humanis, ad divina confugit, siquidem, fama ciente, ut cæteri, ad enormem, quam sacri præsules conflaverant synodum, spe recuperandæ sospitatis convenerat : nec moratur, audierat nempe Prudentium peregisse, quæ supra retuli, miracula; contendit ad locum, quo videbat confluere populum.

* lege languida laxatis etc.

vigori restituitur.

53 Qui, cum adsisteret tentorio beati Martyris, custodem ipsius percunctatur rusticana temeritate, quisnam Sanctorum diceretur esse Prudentius? Cui religiosæ memoriæ Johannes, præcentor noster *n*, modice indignans, aut potius, ut vir erat jocundissimus, ridiculo habens rusti- C cam percunctationem, quod tam absurde interrogaverit, indice prætenso, respondit, Quid, inquiens, Prudentium tam austere perquiris, cum eum præsentem habeas? Huc, huc converte lumina, en iste ille est Prudentius, de quo tantopere sollicitaris. His ille auditis, ante Sanctum toto posternitur corpore, porrigit ad astra vota supplicia, gloriosum Martyrem fatigat fide profunda, ut sui misereatur. Quid plura? Vix devotam finierat supplicationem, et jam supernam persentit misericordiam, propitiatur Omnipotens misero, Viri sanctissimi merito redintegrari lætatur mancus brachio. Qui etiam continuo ad indicium receptæ incolumitatis urnam Sancti fidelissimis complectens ulnis, uberrimis præ gaudio infundit lachrymis. Quo viso, præsentes immensum exultationis et confessionis clamorem tulerunt ad sydera, Prudentii in commune collaudantes prædicabilia merita. Quod factum a Deo probabiliter perpatuit, ut sequenti die idem vir cum dæmoniaco, de quo superius egi, ab eo loco propriis humeris beati Martyris glebam *o* detulerit Besuam, assiduis Christo jubilans tripudiis pro damno reformato.

ANNOTATA.

a *Auctore iterum Teobaudo.*

b *Annum hic exorditur a* XXV *Martii, quo colitur festum Annuntiationis B. Mariæ Virginis. Retinendus porro annus* 1116, *pro quo Galliæ Christianæ auctæ scriptores* 1117 *substituerunt. Ex num.* 51 *Comment. prævii.*

c *Jocerannum seu Gaucerannum hoc tempore Lingonensem episcopum fuisse, liquet ex variis Chartis, quas laudant scriptores paulo supra dicti.*

d *Dictum est num.* 51 *Comment. prævii, hanc Lingonensem synodum a duobus aliis Lingonensibus, eodem anno habitis, distingui debere.*

e *Id est, media circiter leuca secundum Dictionarium Trivultianum ad vocem* Stade.

f *Gallice* Lux.

g *Dictus* Callistus II; *rexit Ecclesiam ab anno* 1119 *usque annum* 1124.

h Audistis, quia dictum est : Oculum pro oculo et dentem pro dente. Ego autem dico vobis : non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram : et ei, qui vult tecum in judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. *Matt.* 5, ℣. 38 *et binis seqq.* E

i *Hunc Sammarthani in Catalogo abbatum Besuensium prætermiserunt : Sanctum fuisse, non inveni.*

k *Hugo, Orthonis frater, qui ab anno* 1102 *Burgundiæ præfuit ex Vignerio in Chronico Burgundiæ.*

l *Forte vicus* Flacey *inter Besuam et Divionem in decanatu Besuensi,* Flaceyum *dictus in Codice beneficiorum sæpius citato pag.* 61; *licet ibidem et alter vicus occurrat pag.* 4 *in decanatu Lingonensi,* Flageyum, *Gallice* Flegey *dictus.*

m *Locum hunc non inveni.*

n *Auctor, ut apparet, Chronici Besuensis; quod consule pag.* 658 *et* 659.

o *Id est, corpus seu reliquias.*

CAPUT II.

Ædes sacra S. Prudentio condita: ejus reliquiæ eo translatæ : captivus carcere miro modo liberatus. F

His aliisque patratis virtutibus, compositoque ecclesiæ statu, jurata pace, ad imperium præsulum finitur placitum. Referuntur itaque beatæ reliquiæ, quæ illi interfuerant synodo, ad proprias sedes. Proinde revehitur famosissimus Prudentius humeris duorum, quos curaverat, virorum, nobili commitante pompa. O quæ lingua diserta, quæ vox ferrea ad plenum reserare queat, quanta utriusque sexus examina eum sint secuta, quantave occurrerint in obviam. O felix pompa, in qua, non ad labilem victoris laudem de more antiquo post terga trahuntur captivi, servitutis æternæ jugo subjiciendi; sed potius oppressi et irretiti laqueis adversarum valetudinum absolvuntur, et perenni donantur libertate! Liceat hunc Martyris nostri post tanta miracula celebrem triumphum Cæsareanis Octavianisque prætulisse caducis tropheis. Jam vero

Augentur Besuæ Sancti miracula populique concursus,

A. TEOBALDO. vero beati Martyris corpore in basilica principum Apostolorum Petri et Pauli recepto, cœpit frequens et assidua populositas confluere, suppetiasque ejus suppliciter efflagitare. Infirmorum etiam non modicæ phalanges, multiplicibus (ut fit) detentorum morbis, diversa dona sanitatis quisque pro sua parte importunis precibus implorabant.

non sine molestia monachorum : 55 Cumque improbitatem adventantium clamoresque querulosos ægrotorum pati diutius monachi nequirent, utpote molesta monasticæ quieti; simulque concurrentes prohibere non valerent, communi deliberant tractatu, quidnam super hoc agendum foret. Vulgares quippe importunitates declinare professionem nostram, regularis decernit censura : arcere vero miseros a suffragiis Sanctorum nimia judicatur inclementia. Quapropter constituitur, ut illuc gloriosi Martyris exuviæ ferantur, ubi liberrime a fidelibus populis expetantur. Est autem colliculus Besuano supereminens burgo ab ea scilicet parte, qua nox sydera condit, in summo vertice gestans ecclesiam in honore ipsius Martyris consecratam. Hanc dudum non multum antiquis temporibus fertur quidam fecisse Grimerius *a*, ut a
B aiunt, vir per omnia religiosissimus : cui longo tempore sub habitu monachico Christo militanti beatissimus per somnum apparuit Prudentius, jussitque, ut domum sibi construeret, qui a monacho percunctatus, quisnam esset, qui tanta auctoritate sibi ædem fieri imperitaret? Respondit, numquid non agnoscis, quem quotidie assiduis interpelias rogatibus, ut ante divinos conspectus impetret tuos aboleri reatus? Ego sane sum ille Prudentius, qui, ab Aquitanicis delatus oris, Besuanaque olim potitus sede, multis longe innotui signis. Ad postremum ego ille sum, qui, cum Clavigero cœli et Doctore gentium vestri curam gerens, procul omnes arceo hostiles impetus, non solum visibiles, sed etiam (qui vobis infestiores sunt) invisibiles. Si vis itaque a peccatorum, pro quibus sæpe postulas, maculis ablui, et, devictis inimicis, Elisiis gaudiis perfrui, domunculam meo construe nomini ad laudem et gloriam Conditoris nostri.

quare in ædem sacram paulo remotiorem et sibi dicatam transfertur S. Prudentius, 56 His monachus auditis, divinis per omnia cupiens obtemperare jussionibus, ecclesiam in monticulo præscripto ædificat, et Prudentiano honori pontificali consecratione dedicat. Eo ergo beatus Stephanus abbas noster, qui super his
C ingenti triumphabat lætitia, connivente fratrum caterva, almiflui Martyris venerandum imperat inferri bustum. Quo facto, tanto copiosius ad eum locum plebeia convolabant millia, quanto nulli accedentium sacra asili negabantur limina: ibi ergo positus Sanctus innumeris hactenus emicuit virtutibus, ut pene impossibile sit eas scire, nedum aliquis tentet stylo, quamvis simplici, mandare.

Grex miserorum ducitur illuc spe medicinæ,
Quisque fideli pectore poscit, vota reportat.
Lumina cæcis restituuntur, nocte fugata,
Muta refundit lingua loquelas, ore soluto,
Vocibus oris surda patescit Præsule sancto.
Crura pedesque curva sequentum consolidantur,
Brachia laxis languida nervis fortificantur.
Membra fatigans febris anhela pulsa recedit,
Rupta ligatis vincula cedunt, carcere fracto,
Mania multos dira relinquit, vertice sano.
Tristis Erynnis, corde perurens, pace quiescit, D
Corpora sævus decerit anguis, nexa catenis.
Gurgite mersi sæpe profundo, morte resurgunt,
Pectora, leti pondere pressa, vivida fiunt :
Omnibus ægris unica spes est, quarere Sanctum,
Posse mereri, ni dubitent, spes magna salutis,
Nemo repulsam perpetietur, ni mereatur.

57 Mirifica quidem virtutum opera gloriosi Martyris nostri expedire proposui, sed dum immensam numerositatem dispicio, quid prætermittere, quidve stylo debeam committere, penitus ignoro; sed si omnia non possum, tamen pauca de plurimis resolvere ad gloriam et laudem Omnipotentis, pia devotione imperat. Vir quidam, luminibus orbatus, Eurardus nomine, comperto sacratissimi Prudentii adversum varias passiones veloci medicamine, ad eum tenebrosos quam citius intendit gressus. Qui, cum multo gemitu humilique prece Sancti sollicitaret affectum ad miserendum sui, unius tantum oculi recepit lucernam. *in qua æque miraculis claret, e quibus pauca Teobaudus refert.*
Cur autem non amborum clarificari meruerit fulgore orbium, non potest nostri, id est, humani esse judicii. Quantum vero in talibus conjici datur, non plena fide poposcisse videtur, ex eo, quod semiplenum impetraverit beneficium; aut sempiternam Dei providentiam, quam nihil futuri latet, præscisse animi illius cupidi obstinatam avaritiam; qua nimium post receptum lumen insaniebat, ideoque vix sancti Martyris precibus ei imperfectum indulsisse datum *. Idem tamen homo, adeptus ex parte sospitatem, longo post tempore vixit, et ut munifica Martyris virtus in eo clarior fieret, quandiu rebus humanis interfuit, aut monachorum, beati ipsius Prudentii corpori famulantium, officiis deservivit, aut curiæ nostræ portam servavit. E

* an lumen vel donum ?

58 Ingens replicaturus miraculum, benignissimum supplex obsecro Paraclitum, per quem omnia Deo placita fiunt, ut mihi ad idonee persequendum indulgeat eloquium, et a veritatis orbita non sinat derivari vestigium : gravissima namque res moderato circumspectioreque agenda est modo; ne dispar oratio materiei dignissimæ pateat reprehensioni, quandoquidem sæpius apte perorata cynædorum corrodat insania. Est autem hujusmodi, quod dicere proposui : in episcopio Lingonico, bis binis bis miliaribus ab ipsa urbe (ni fallor) distans castellum habetur, quod mons Salion *b* ab incolis nuncupatur. *Vir nobilis, montis Salionis habitator,* F b
Quod adeo Parens omnium natura sua communivit ope, ut machinis arietum Phalaricisve tormentis, aut etiam quibuslibet exquisitissimis assultuum ingeniis, non dicam inexpugnabile, sed etiam inaccessibile sit. Neque enim (ut in plerisque) ex altare parte tellus rupibus elata superbire fiducia sui facit oppidanos, ex altera vero æqualis loci planicies timidos ac sollicitos reddidit; sed potius undique collecta humus, longiorique tractu in angustum surgens verticem altius porrectum superas sustollit in auras; nonnulla in summo cacumine gestans domorum ædificia. Quod forsitan cataclismi *c* dudum coactione ita compositum est, ut recte a Saliendo in aera, mons Salion clara etymologia vocitetur *d*. In hoc denique tantæ firmitatis castro quidam miles, nomine Ascherius, hominem de villa, quam Burburenum *e* prisca appellabat consuetudo, captum crudelissima conjecerat in vincula. Tanta quippe c d e

A quippe in eum desæviebat iracundia, ut vix illius crederetur posse unquam satiari de pœna. Ceperat enim eum odio domini sui, quem nimium odiebat, aut, quod credibilius est, ob extorquendam pecuniam, qua plurimum refertus esse idem homo ferebatur.

...ctissime includit inimici ...i servum :

59 Evocatis itaque mancipiis suis minaciter imperat super infelice dicens : Agite hunc rusticum variis suppliciis, quoad, quibus abundare existimatur, proferat gazas : qui etiam tametsi nulla, pro qua excutienda puniri debeat, insit ei opulentia, tamen odiosissimi domini sui causa mea satiabit pœnis suis iratissima vota : quippe quæ in dominum exercere nequeo, in servum michi, nunc arridente fortuna, explere licebit. Qui * (quod absit) vestras elapsus effugerit manus; Æternitonantis in patibulo pendentis juro angustias, quia, quæ ipsi erogare disposui, vos luetis supplicia : hæc ubi dicta dedit, sinuosis funium voluminibus captivi post tergum innodantur lacerti, ac gressus duplici arctantur compede, et sic obscurissimo retruditur domus penu ipsius militis. Quo in imo ædium solet arcisque et vasis oppleri; sed quasi parum

supple si

B esset, miserandum hominem cæsum, vinctum, compeditumque teterrimo subterranei specus dampnasse ergastulo, excogitantur novi generis custodiæ argumenta, immergitur namque vastissimæ finibus arcæ, quæ clausa et firmissime sera obsignata, signoque prægrandi superposito, cooperculo directo sursum versus usque ad superni plantas cœnaculi, ne qua scilicet arte aperiri queat, custodum etiam duorum supercubantium pervigili munitur industria. Bone Conditor rerum, quid tantum, quæso, mortalium prævaluit vecors temeritas, ut homo hominem, et, quod deterius est, Christianus Christianum tam feralibus injuste audeat mancipare tormentis? Pecuniæ sacra fames, juxta Poëtam, sola hæc præcipue suggeris, sola facere compellis : rarissimusque est in hominibus, qui non tuis flagrantibus pareat habenis : nempe causa tui eripiendæ tot et talibus adducitur iste malis.

sed hic, cum S. Prudentii opem implorasset,

60 Qui miser, ut ad inceptum redeam, in horribili profundi penoris damnatur spelæo, et ingenti obsessus arca, vigilibus appositis satellitibus, multis curarum fluctuabat æstibus, desperans de humano suffragio penitus; mortem equidem summopere appetebat, quasi supremum C malorum effugium; sed in se homicidalem, utpote ligatus, nequibat injicere dexteram; nec quisquam aderat, qui ei crudeles inferret manus. Quantum autem valebat, Omnipotentem, ut se leto dederet, exorabat : nam ad tantarum incrementa miseriarum calor quoque intolerabilis illi infelici vitales infecerat auras. Æstas quippe erat, adeo ut graviorem ex eo contraheret cruciatum, quam ex terribili vinculorum custodiæque obsessione. Quid ageret, quo se verteret, quandoquidem nec vertere poterat, prorsus ignorabat. Tandem vero respectus superna miseratione gloriosi Prudentii signorum, quæ jam frequenti percrebuerant opinione, recordatur, statimque meliorem concipiens spem, fletibusque marcida rigans ora, hos nimium mœstus fundit de pectore questus, devotis mixtos precibus : O flos beatorum, luxque clarissima totius orbis, martyr Prudenti, confer opem mihi miserrimo et desperatissimo omnium. Experti nuper quamplures dicuntur immensam miserationem tuam, unde et laudem longe lateque collegisti tibi non exiguam. Qui ergo multis, variorum incommoditatibus casuum oppressis, benignum protendens brachium, levamen impendisti; multo magis uni michi potis es, si digneris, auxilium conferre, licet hoc infelix impetrare non merear.

arca, qua includebatur,

61 Nam hactenus quamdiu favit fortuna, uberrima jocundatus rerum secundarum opulentia, non, ut debueram, succurri constitutis in miseria. Quapropter æquissima divinæ Justitiæ sententia hæc, quæ patior, infliguntur mala : unica et suprema spes restat ad te confugisse (piissime Martyr) qui tot obsessis pressurarum angustiis benigne subvenis. Credo equidem, nec vana fides, te promeruisse ab eo, pro quo dira passus occubuisti, ut etiam ima sede semper horrentis erebi damnatos superas possis revocare ad auras *f* : quanto autem magis me ab hoc, quamvis ferali et munitissimo, ergastulo absolvere potes? Adesto itaque, Vir beatissime, hæc multimoda, quibus obsideor, argumenta *g* dissolve; ut libero gressu, sopitis custodibus, tua sancta limina adire merear; spondeo certe coram divinis conspectibus, quoniam si me eripueris, ad præsens tibi hominium faciam, et annuatim debitum vectigal, ut servus, pendam : talia perstabat memorans fixusque manebat. Cum itaque incessanter omnipotentis Dei sanctique Martyris inquietaret aures, visitavit eum oriens ex alto, illuminare ei, E qui in tenebris et in umbra sedebat, ad dirigendos pedes ejus in viam pacis. Mox etenim rigidis cesserunt vincla lacertis, funibus abruptis penitus, manibusque solutis. Tunc deinde humero ad operculum arcæ impacto, cedit sera, ruit, quod erat superius, repagulum; adeo ut mira Martyris virtute patefacta arca per illud hians remaneret.

et carcere mirabiliter reseratis,

62 Reserato deinde tam crudeli carcere, custodibus etiam lethargico demersis sopore, egreditur captivus ille ab arcæ ergastulo, sed adhuc compedum retinetur pondere nimio, cellariique tenebrosissimi claustro, tandem vero diu multumque quadrupes reptans per umbrosa noctis silentia scalam offendit, per quam de infimis ad superiora, vicissim dispositis gradibus, continuabatur ascensus pervius. Nec mora, quibus valuit, nisibus per eam cœnaculum conscendit, quo herus et herilia mancipia placidam carpebant soporis quietem : quos adeo letheus (ut sic dictum sit) occupaverat somnus, ut ad nimium bodiarum *h* repentis hominis fragorem, quem F pro natura ferreus excutiebat rigor, nullo modo expergiscerentur. Denique dum multa nescius, quo tenderet, per solarium more pecudis obambulat, non sine divino nutu ad posteriorem domus ipsius pervenit partem, ubi contemplatus fenestram tantæ capacitatis, ut et latum annuat effugium, non parvo gestit gaudio, quam continuo subiens, ut erat gravatus utroque vestigio (neque enim compedes frangere audebat propter resultantis chalybis tinnitum) eia, inquit, fortissime Prudenti, noli, precor, desistere cœptis, ut, qui difficillima et omnino desperatissima tuo suffultus juvamine jam evasi, hæcque restante præduce *i*, velociter exuperem.

ex edita fenestra se præcipitat, salvusque

63 His dictis, dum oculos, quonam prosiliat, inflectit, perpenditque immane præcipitium subesse, intremit, et pavidas fugiente calore medullas, sanguis ab ore meat, præcordia concutit horror. Ita etenim ipsius Ascherii constructa habetur domus, ut ab extremis partibus ingenti prærupto subsidentis soli pateat vastum præcipitium, quod non minimo ædibus solet esse munimento. Quid ageret infelix in tanto positus discrimine,

A. Teobaudo. discrimine, ancipiti sub corde versabat. Nam retrocedere, pristinisque subdi suppliciis perhorrescebat, nec minus itidem permittere se letifero volatui, natura repugnante, formidabile erat. Æstuat ergo miser celsa remorando fenestra. Quid multa? Iterum Prudentius inclamitatur, iterumque centum votis flebiliter invitatur. Protinus adest beatus Martyr, monetque hominem, quatenus impiger ab alta demissus labatur fenestra: nec mora: præcipiti saltu delapsus ad ima decidit in acervum saxorum, quæ ibi olim diruta maceria demiserat; sed (o mirabile dictu!) tanta lapidum exceptus est molliciei clementia, ut putari posset, ibi fuisse reginæ Galliæ pulvinaria et culcitas, vel Sardanapali pensiles plumas. Consurgens itaque, vix tandem aliquando compeditus pervenit ad portam ejusdem castri, quæ de more nocturnis horis firmissimis vectium obicibus et repagulis obfirmata erat, qua divina manu reserata, liber egreditur.

Besuam evadit, liberatori suo grates acturus.

64 Illico compedibus saxorum verbere fractis,
Et quasi pro spolio victor collo sibi jactis,
Currere non cessat, pedibus per devia tractis.
B Ut leo Getulus, vinclis virtute subactis,
Liber oberrat ovans, metuit tamen ora sequentis;
Sic pavet iste nimis pavidæ cunctamine mentis.
Interea rutilum Veneris processerat astrum,
Cum studet ille citus post terga relinquere castrum.
Aufugiens igitur vitans quasi littora Thracum,
Contiguam villam pavidus subit Albiniacum *k*.
Ingressusque domum pretiosi Symphoriani,
Vix credit Sancto, formidine plenus inani.
Nam timet insidias, ne denuo jam capiatur:
Nec monachis *l* credit, qui suadent, ne vereatur.
Verum non patiens morulæ sub nocte secuta
Egreditur: fert per tenebras vestigia tuta.
Sæpe premit flatum, ne quisquam forte sequatur,
Martyris eximii donec valvis potiatur.
Ingreditur templum, persolvit debita vota,
Ac populo miranda refert de re bene nota.
A cunctis resonant præconia celsa Tonantis.
C Lætitiæ jubilis, nequeo depromere quantis,
Æra sonant, laudesque crepant tibi, Martyr amande.
Et vere grates semper tibi sunt celebrandæ,
Qui tot captivum virtutibus eripuisti.
Nullus in hoc dubitet, quoniam bene promeruisti.

ANNOTATA.

a *Aliquid de Grimeio, forte sacræ hujus ædis conditore, ex conjectura qualicumque dictum num.* 54 *Comment. prævii, quem consule, si videbitur.*

b Monsaujon *vel* Monsaugeon *hodieque Gallis dicitur, estque comitatus Lingonas inter et Besuam: distat Lingonis leucis circiter* 6.

c Cataclismus *Latine* diluvium *dicitur. Si de diluvio, tempore Noë facto, Teobaudus agit, ridicula narrat.*

d *Etymologiæ hujus ego me vadem non præsto.*

e *Vide annotata ad num.* 24 *lit.* p.

D f *Phrasis poetica, idem valens, quod* a morte ad vitam revocare.

g *Id est, vincula.*

h *Id est, catenarum.*

i *Lege:* hæc, quæ restant, te præduce *(seu duce)* exuperem.

k *Vicus est prope Montem Salionis: in Codice beneficiorum diœcesis Lingonensis pag.* 75 *vocatur* Aubigneyum *et* Succursus *parœciæ Prothoyi* (Protoy) *in vicinia montis Salionis pariter sitæ.*

l *Albiniaci nimirum prioratus est Ordinis S. Benedicti ab abbatia Besuensi dependens, de quo idem Codex pag.* 77.

CAPUT III.

Tres alii non absimili modo carceribus liberati.

Turri cippoque inclusus.

E Nec minori pene ammiratione dignum aliud non dissimile opus retexam, quod non impari gestum est munificentia Martyris, et justum fore percenseo, ut res non dissimilis simili per omnia mancipetur gloriæ; attestante Boëtio in Topicis, idem judicium in rebus similibus esse. Quidam vir dudum captus fuerat a Garnerio, dominatum obtinente castri, quod vulgariter Sunbernum *a* appellatur, a quo etiam manibus post terga revinctis, arctissimoque vestigia immersus ligno, præfati castelli vastæ turri custodiendus intruditur. At is nomen virtutemque Prudentii jam celebri compererat rumore. Quod videlicet inter alia mirabilium, quæ operabatur prodigia, captivorum solitus esset enodare ligamina. Tunc quadam nocte, superna respectus miseratione, ipsaque, qua premebatur, cogente angustia, beati Martyris recordatur, statimque ab imo cordis longa ducens suspiria, in hæc verba tandem resolvens ora, Deus æterne, * cujus nihil subterfugit notitiam, quique pro nostrorum qualitate actuum cuique præmia decernis aut supplicia, succurre michi misero solita pietatis tuæ clementia per interventum gloriosissimi testis tui Prudentii. Fateor equidem me, illustrissime, acerbiora his, quæ patior, emeruisse; verum non ad mea, quæ nulla sunt nisi pænalia, sed ad illius gloriosa, obsecro, attendas merita, per quem tua indignissimus gratuita imploro beneficia. Quid enim ejus sacris præconiis negare possis, qui pro te immanibus se exponens cruciaminibus, jam diademate redimitus superno, tecum regnat in sublimibus? F

** supple inquit,*

solutis ad invocationem S. Prudentii sponte vinculis,

66 Clementissime Martyr, auxilium laturus quam citius adveni, ut ab his per te exutus calamitatibus, devotis Deo et tibi resultem laudibus. His aliisque crebro preciter effusis, gravibusque crescentibus pænis, auxilium Sancti capto benignum.
Emicat actutum vere memorabile signum,
Fraguntur cunei, disscinditur undique lignum,
Quo fuerant gressus nexu mordente ligati.
Vincula cuncta cadunt, Testis per jussa beati.
Nec mirum, summæ grave quippe nihil pietati.
Expeditus itaque penitus ab illis, quibus vinctus erat, loris, libero incessu per turriculam nocturno

A nocturno silentio deambulat, investigans scilicet, quorsum evadat, reserans * quippe ostium minime audebat, ne quo strepitu custodes cerebrum sommo excuterent. Rursus quoque a præcelsæ arcis delabi propugnaculis, dementis esse hominis arbitrabatur, supremæ sortis fata appetentis: sic utrobique diversa in animo viri illius conflictant pericula, et, quod potius eligatur, diutissime ambigitur. Animadvertat, quæso, sagaciter prudens lector, quot meditatus illa hora sub tanta anticipitis criminis trutina miserabilis circumrotarit. Quid plura? Ad ultimum autem, juxta Davidicam optionem melius existimans incidere in manus Domini, quam in manus hominum c, decernit a summo prosilire turris; suberat vero illi loco tectum proximum telluri, nescio, cujus officinæ; ut reor autem, humilis culinæ, horresco certe nimium referendo, gelidusque currit per intima pavor, quo ausu mens humana tantum invadere periculi præsumpserit.

* reserare

67 Et ut viburnum cupresso, hoc est, modicum comparem magno, nescio, an plus fuerit, Petrum a lintre in æquora prosiluisse d, quam istum ad terram a summa arcis crepidine. Sed moror: invocato ergo Omnipotentis auxilio, B vexilloque Dominici trophæi armatus, cum lacrymis beatum sic compellat Martyrem: Ecce, benignissime Prudenti, corpus animamque meam tibi committo, ut aut victurum me suscipias ruentem, aut moriturum commendes ante divinam Majestatem. Dixerat, elapsus vacuas se credit in auras, res incredibilis, præcelsæ turris ab alto: decidit autem super præscriptum tectum cum tanto casus pondere, ut non modicam scindularum e quantitatem secum ad nudam terræ superficiem cadendo contraxerit. Ad cujus decidentis immensum fragorem ii, qui sub eodem domate f et in propinquis ædibus dormiebant, experrecti, membra concite stratis excutiunt, continuoque agnoscentes, effugisse captum, cum numerosa tæda variisque luminaribus fugacis insequuntur vestigia, missis clamosis post ejus terga molossis.

sese ex illa illæsus præcipitat:

Ille fuga celeri non novit ad ista vereri,
Martyre confisus, cujus domus est paradisus.
Frustra nituntur, ejus qui dorsa sequuntur;
Nam non prendetur, Domini quem dextra tuetur,
Ut cognoscatur, quia, cui vult, auxiliatur.

68 Tertium superioribus geminis consimile C copulare relatis statui miraculum, uti illud nuper a gravioribus accepi personis, de quorum dubitare dictis nefarium plane judicares. Præsertim cum ipsi ante illud factum, ne nomen quidem Martyris nostri umquam audierint. Tanta vero signi hujus fuisse dignoscitur celebritas, ut apud castrum, quod, super Albam fluvium satis firmiter constructum, Firmitatem g appellant, Prudentianum vocabulum ingenti redoleret gratia. Siquidem in ipso castello patratum fuit opus, de quo series orationis ordiri paratur: nam cum quidam miles ejusdem oppidi, quibus nescio causis, de Austrasiis h crebro prædas abduceret, rusticum quemdam inter alia cepit, et ad domum propriam in captivitatem excruciatum miserum perduxit. Continuoque truculentus captivator, immani repletus furia, hominem acerrimis innodatum catenis, gravissimo crurum tenus mancipat ligno, quod tormenti genus Gallica lingua cippum i nuncupat. Quo adeo infelix ille truci utriusque tibiæ arctabatur constrictione, ut per summorum ungues articulorum cruor largo emanaret profluvio, proh dolor!

captivus alter,

A. Teobaudo.

Nec mora, rupta cutis constricta reliquerat ossa
Carne sub exesa, cippique cavante rigorem.
Concrepat ille miser gemitu nimium querulo,
Tristibus et lacrymis suspiria jungit amara,
Planctibus elatis semper quoque continuatis.

69 Interea convivantibus quibusdam sexta diei hora k, ut moris est, in eadem domo, qua captivus ipse custodiebatur, non intermissis ejulans clamoribus, oborta est mentio a quodam peregrino de Prudentio beatissimo, captore captoque audientibus. Qui, cum in laudibus ejusdem Sancti aliquanta disseruisset, adjunxit etiam famosam, qua captivos eripere solet, virtutem. Cumque diutissime super ea orationem protelaret, frequenterque digesta ob novæ relationis amorem compulsus repeteret, mirabantur plurimum auditores intenti vehementer, et peregrinæ rei narrationem per singula dicta stupebant.

invocato Sancto,

Audierat captus, quod dixerat advena, totum,
Crediderat que simul. Mox tendit ad æthera votum, E
Atque trahens longos gemebundo pectore questus,
Auxilium Sancti rogitat tali prece mœstus:
O bone Prudenti, qui diceris ista patrare,
Quæ modo vir retulit, cernere qui meruit,
Credulus audivi. Prosit (precor) hæc didicisse:
Est mihi quippe fides plurima, posse tibi.
Ergo nimis misero mihi, jam misere morituro
Sub cruce tam dira confer opem citius.
Non equidem merui. Nec me meruisse negabo:
Non taceo, culpam pando sed ipse meam.
Sed satis est pœnæ pensum pro crimine multo;
Parce, precor, bone Vir: eripe me laqueis;
Ut meritas solvam Christo pro munere grates,
Et tua liber ovans limina mox adeam.

70 Finita itaque lacrymosa supplicatione, continuo adest gloriosi Martyris dapsilis virtus, ferisque absolvit hominem catenis. Diversam in partem confractus dissilit cippus l; ipso captivatore et cunctis, qui aderant, ingenti admiratione stupendibus, tandemque non clam, F neque precario, neque redemptione; sed vi plane divina egreditur ille captivus, omnibus adstantibus tanto metu perterritis, ut nec mutire in eum auderent; exiit autem multis intuentibus per medium castellum, sed nullo penitus eum retinere pervalente; moxque votum, habitum quoque peregrinantis induens, sanctum expetivit Martyrem, gratias ei, utpote suo liberatori, redditurus in ejus templo: advenit, enarrat, fuerit quæ passus acerba, quantaque protulerit supplex, Martyr, tibi verba, denique demonstrat vestigia cruris amara, atque pio Testi pangit præconia clara.

palam vinculis solvitur, abitque, nemine obniti audente.

71 Propter inæqualitatem quæ in rerum labilium diversatur cupiditatibus, a mortalibus multa perpetrantur facinora. Ideo quippe indigentes divitibus insidiantur, quia, unde illi superflua

Tertius carcere ab ipso S. Purudentio,

A. Teobaudo.

flua extolluntur opulentia, inde isti graviter tabescunt inopia. Denique hac de causa prædones ceperant quendam divitem de villa, quam a martyre, qui in ea veneratur, sanctum Julianum *m* nuncupat antiquitas. Qui captus mox in castrum, quod, super Lignonem fluvium situm, Rufiacus vocatur *n*, in captivitatem abductus est, ibique, lacertis post terga revinctis et collo ad crura ligata crudelissimo fune complicato, arctissimæ mancipatur custodiæ, truculentis ad servandum appositis custodibus. Interea vero miser ille ipsa, qua premebatur, compellente necessitate, Prudentium suspiriis et lacrymis magis, quam verborum crepitu exorat, ut sibi sub tanti doloris cruce solita pietate subveniat. Dum itaque diutissime hujusmodi perstaret in precibus, conticinium noctis advenerat, continuoque cælestis formæ persona coram eo constitit, se asserens esse Prudentium, qui implorabatur, paratumque, ut illi quantocius opem ferret, si se vellet sequi.

ipsi apparente, educitur.

72 Quo respondente, se quidem velle, sed mox non posse, vinculis et sex custotibus obsistentibus, ille, qui apparuerat, ait, illic, inquiens, trepidas timore, ubi non est timor, dum procul dubio nullis obicibus divina morentur imperia. Nec plura: vincula rupta cadunt, surgensque captus, nec jam captus, supernam subsequitur figuram, custodibus mira virtute compressis: ut autem claustris egressi sub divo constiterunt, ductor mirabilis, in partem indice prætenso, ait: Ecce in illa domo habetur cornipes, cujus tergo insidebas, quando captus fuisti. Pergens itaque illic, tolle, quod tuum est, et vade. Qui concite vadens, reperto domus ostio patente, invenit illico equum suum divinitus præparatum, sella scilicet et fræno impositis, quem mox conscendens, præcedente spiritali prævio *o*, pervenit ad portam castri, quæ protinus (ut legitur de Petro *p*) ultro aperta est eis. Egressis vero illis, longiusque pariter procedentibus, ait Liberator magnificus ad liberatum: Securus amodo, nec ulli omnino membra tradas ostio, quoad pertingens Besuam Deo et Apostolorum proceribus, nec non et Prudentio pro ereptione tua grates exsolvas debitas. His dictis nusquam comparuit.

Rumpit et ille moras: Besuanas tendit ad oras,
Vota Deo solvit: fuerant quæ gesta, revolvit:
Qualiter exutus laqueis, ut fune solutus,
Exierit tutus, Sanctum per cuncta secutus.

Sed jam fragilis cymba, diu pelago jactata, portui aliquantisper quietura interim appellitur: ut, paulisper resumptis viribus, quæ restant sali, robustius, Jesu opitulante, prælegat.

Explicit liber tertius.

ANNOTATA.

a *Gallice* Sombernon, *in decanatu S. Sequani, prope vicum* Memont *(Magnum montem) de quo supra in Annotatis ad num.* 26 *lit.* x.

b *Id est,* Martyris.

c *Reg.* 2, *cap.* 24, ℣. 14.

d *Vide cap.* 14 *Matth. a* ℣. 22.

e Scindulæ *sunt asseres, quibus domus tegebantur.*

f Doma *sumitur pro domo vel hic pro tecto.*

g Firmitas super Albam, *Campaniæ Gallicæ oppidum est.*

h *Sic dicti, qui Orientalem Galliarum partem incolebant.*

i *Eodem sensu vocem illam usurpavit Gellius in Noctibus Atticis* xvi, 7. Erat instrumentum, *inquit Pitiscus in Lexico Antiquitatum,* ad instar annuli factum, quo pedes damnatorum vinciebantur, aut servorum.

k *Id est, sub meridiem.*

l *Vide lit.* i *in Annotatis ad cap.* 3 *lib.* 3.

m *Vicus est prope Divionem.*

n *Inter vicum S. Juliani et Divionem vicum reperio,* Rufey *Gallis dictum, non procul a fluvio Susione* (Suzon:) *sed aliquantum longius* Ignon *fluvium invenio, qui Tricastrum prætervectus in Tiliam influit; sed vicum Ruffiacum juxta illum non reperi: reperi autem et Ruffiacum seu* Rufey *vicum, quem hic designare puto, in comitatu Burgundiæ ad fluvium Lignonem, Gallice* Lougnon *vel* Ougnon.

o *Id est,* S. Prudentio, *sub aerea forma ipsi præeunte.*

p *Vide Act. Apost. cap.* 12.

LIBER IV.

CAPUT I.

S. Prudentius sanat brachium aridum et paralyticam: puellam ultione divina liberat.

Tempore concilii Vesontionensis anni 1124,

Si apicibus annotare perstuderem, quot vinculis aut ergastulis mancipatos noster eripuerit Martyr, cæterorum suppressa mentione signorum, profecto immensum volumen exararem: tot etenim hujusmodi ejus beneficia visuntur, per indicia scilicet, coram sacratissimi corporis ipsius theca dependentia; ut, si Tulliana adesset facunda loquacitas, procul dubio ad exprimendum se minus idoneam fateri, non erubesceret. Quapropter aliorsum stylum convertere consultius videtur, in primis vero congruum censeo, a placito Dei, quod apud Bisunticam urbem *a* celeberrimum extitisse dignoscitur, sumere narrationis exordium. Igitur anno millesimo centesimo vicesimo quarto a Puerperio Virginis illibatæ, quo juxta Mantuanum rhetorem ferrea primum desiit, ac toto surrexit gens aurea mundo, venerabilis Ansiricus *b*, archipontifex Chrysopolitanus *c*, immensum decrevit conflare concilium *d*, quod Placitum Dei vocitant, in diebus festis (ni fallor) Pentecostes: quibus feriati populi, aliquantulumque solito raptorum timore nudati, Sanctorum devotius student adire limina. Locus autem tali negotio aptissimus denuntiatur penes eamdem civitatem, plus minusve ab ipsa distans mille quingentis passibus. Est etenim ibi planicies distenti soli, grato vestiens se gramine, quam Thisiam vocant incolæ, Duvio flumine *e* præterfluente a latere.

74 Hoc

A 74 Hoc itaque archiantistitis intonante decreto, fama ciet populos eo confluere. Credi vero non potest, quot millia promiscui sexus, ætatis et conditionis accurrerint: præterea quamplurium Sanctorum illuc gloriosa perlata sunt pignora, quos longum est nominatim recensere. Inter quos et janitoris cæli, Petri nostri pulcherrima ycona et capsa multarum reliquiarum cum brachio beati Remigii *f* a nostris devectæ sunt, ac in papilione ad hoc facto honorifice depositæ. Nec diu, ecce muliercula, de castello Karoli *g* oriunda, dexteri brachii amminiculo funditus destituta, beatum audiens advenisse Prudentium, contendit ad locum; jam enim balsamiticum ipsius martyrii nomen longe lateque ingenti efferbuerat opinione, maximeque (ut præfatus sum) illis in provinciis. Videntes autem, qui confluxerant, argenteum brachium, quod sæpenumero apud Besuam in ecclesia Prudentiana viderant, arbitrati sunt, adventasse Prudentium; et ob id conglobatim ad nostrum proruebant tentorium: sed ibi profecto nichil ejusdem Sancti, nisi nomen et virtus erat: non ob aliud tamen, nisi uti ne violenter nobis auferrentur beatæ B reliquiæ, sicut olim factum constat. Nam fama est, illum quondam a Besuensibus, ad ipsum locum pro re simili delatum, multisque ibidem virtutibus declaratum, Chrisopolitanos vi detinuisse, sed postmodum, Deo volente, coactos reddidisse *h*.

…cet falso ejus …eliquiæ illic …desse, …mutarentur,

75 Ubi ergo præscripta fæmina nostris adstitit Sanctis, cum intimo pectoris rugitu, lacrymarumque imbre Prudentium invocat, quatinus impotentis lacerti et aridæ manus sibi reformet usum; moxque Martyr clementissimus, tametsi absens corporaliter, tamen præsens affuit spiritaliter, restituens supplicanti, quam deposcebat, sospitatem. Tunc illa, voto potita, eadem manu protensa, sacratissimum (ut putabat) Prudentii accipit brachium, et ad circumstantes conversa, celebratam in se virtutem clara cœpit voce prædicare. Cernentes autem nostrates monachi tam illustre signum, alacri cum gaudio divina concinunt præconia, vident illico popularia concurrere agmina; felicem se quisque fore existimans, si cernere vel etiam eminus salutare Besuanum valeat tabernaculum. Inter alios vero accurrit C et capellanus præfati castelli Karoli. Qui, comperto tam egregio miraculo in muliere sibi optime nota, apprehenso ejus brachio sanato, sic ad adstantem præfatur multitudinem: Ne credatis, populi, commentitium ullatenus esse, quod asseritur de hac muliere, sed procul dubio sciatis, quoniam sex anni jam præterierunt, ex quo brachium istud, naturali succo viduatum, nullum utile gestanti exhibuit officium. Nunc vero, ut cernitis, antiquæ restitutum est sanitati: an dubitatis? Hæc mea parochiana, hæc mihi notior, quam alicui sua domus: non novi monachos istos, nescio Sanctum eorum, sed hanc certissime hodie sanatam perspicio. Dixerat, et cuncti Domino grates retulere pro tanto signo, quod gesserat in muliere.

…rachium ari-dum

76 His ita gestis, adest item quædam fœmina cum marito, quæ irreverenter quidem, sed devotissime in Sancta irruens, sanctum brachium sub nomine Prudentiano, ubertim rigatum fletibus, strictissime deosculatur. Quæ percunctata a monachis, quænam esset, vel unde et cur hoc ageret, volentem pro se respondere maritum suum compescuit, dicens, ego ipsa pro me respondebo, quæ de me sunt, tu tantum testis dictorum adsiste: Ego (Domini mei) indigena sum villæ, quæ Menbriacus dicitur *i*, copulata connubio isti, quem coram videtis adstare; sceleribus autem more * exigentibus, gravissimam incidi paralysim, quæ hactenus quatuor annis crudeliter me contorsit. Ast ubi nudius-tertius audivi, beatum huc deferri Prudentium, vix a conjuge impetravi, quatinus me birotæ *k* superpositam ad eum deveheret, quæ, dum medio itinere sanctum invocassem Martyrem, subito arida nervorum ligamina cœperunt intendi, et debiles artus pristinis reddi motibus, moxque diuturno exuta languore, vehiculo concita exilivi, calleque festino cœpi virum præcedere, quoad huc devenissemus, gratias pro cælitus reddita incolumitate repensuri: hæc mihi causa lætandi; hæc tota ratio, qua gloriosum illud tam impudenter expetivi brachium; venialis temeritas; non nimium grave ducitur, quod devotione peccatur; hæc ubi flens dixit, ter vel quater oscula fixit, gaudens ploravit, post vota domum repedavit.

et paralyticam sanat:

A. Teodmundo.

** forte meis*

77 Sanctimonialis quædam, Chrysopolitani territorii indigena, occulto superni arbitrii judicio, diræ paralysis inciderat languorem. Quæ E passio juxta Hippocratem, ex nimio frigore contortis nervorum ligaminibus, contractisque venis et arteriis, solet membris incumbere: maxime vero juxta cælestis auctoritatis credulitatem peccatorum causa miseris mortalibus irrogatur, dicente Deo Christo, paralytico, quem curaverat: « Vade et amplius noli peccare, ne quid deterius tibi contingat *l*. » Hac itaque præcipue de causa, ut reor *m*, præfata mulier inferiorum artuum crudelissimo tabescebat incommodo. Quæ dum diutissime hujusce doloris detineretur carcere, rumigera perferente aura, de mira Prudentii comperit virtute; continuoque per eum pristinæ spem concipiens sospitatis, nihil cum cælesti medico difficile credebat, ad beati Martyris se deferri postulat aulam. Quo vix impetrato ob difficultatem itineris, tandem Besuam attingit, ab ea videlicet parte, qua brumalis astrigero polo circumvolvitur Arctos. Ubi etiam media via gloriosæ Virginis et Matris Domini Jesu venerabile templum habetur in specula, ut ita dixerim, totius villæ, contra Aquilonis atrocissimum spiritum, quem divina Pagina vocat *p* diabolum *n*: eo ergo devota rogat se solo tenus coram beatissimæ Mariæ deponi æde, et basilicam sancti Testis *o* sibi ostendi: qua demonstrata, sic eum invocat mixto gemitu precatibus.

Besuæ sanctimonialem Vesontionensem,

78 Ecce gloriosissime, ad te, Prudenti, ut diu exoptavi, advenio: et nisu, quo possum, desideratissimam artuum tuorum domum a longe saluto, et o utinam proprio incessu ad eam percurrere valerem! sed heu infelix! facinoribus meis præpedientibus, utpote utriusque cruris privata gressu, vadere non queo: subveni ergo miseræ, Martyr piissime, et reforma usum gradiendi jam pene in semi-mortuo corpore, quoniam satis jam credo, te posse.

eodem morbo laborantem.

Talibus exorans, et fundens talia plorans,
Longis pressa malis finiverat hæc monialis.
Protinus audivit Sanctus, quod Nonna petivit,
Mox etenim nervi gaudent sua per loca sterni.
More suo venæ turgescunt sanguine plenæ:

A. Teobaudo.

Arteriæ rursum discunt, se tendere sursum.
Omnia, tecta cute, prisca valuere salute.
Tum mulier nisu facili (mirabile visu !)
Exilit a lecto : properat gestamine recto ;
Quodque viæ restat, pedibus currens cito præstat ;
Donec perveniat, satis votis ubi fiat.

Redditis ergo Deo beatoque Martyri pro recepta sospitate gratiarum actionibus, alacris suam redivit in patriam, longo post incolumis tempore vivens, sed quoniam sanitatem corporis et affluentiam rei familiaris vitiorum plerumque comitatur pestis, cœpit iterum deliciose vivendo voluptatum involvi volutabro. Cum ecce repente recidiva paralysis incumbit, acrius, quam dudum corripiens membra.

semel ac iterum

79 Afflictabatur itaque vehementissimi doloris angore, et inter cruciamenta anheli spiritus conscientia scelerum magis compungebatur. Nec prorsus spe medelæ amissa, ad optime sibi notum recurrit Medicum : nam pene sine ullo temporis interstitio Prudentius in pectore, Prudentius fervet in ore ; tandem vero denuo relata Besuam, Sanctoque præsentata, quem diu sitiverat, ante ejus aram tota prosternitur corporis
B contracti strage. Deinde frontis lumina, et palmas conjunctas tollens ad alta, has erupit in preces :

Rex et Redemptor omnium sanctissime,
Qui cuncta cernis sempiterno lumine,
Succurre, quæso, te roganti morbidæ,
Multo tibi, quæ displicet, peccamine :
Per testis insignis preces Prudentii,
Cujus levamen jam probarunt plurimi :
Quos inter ipsa clarius cognoverim,
Quæ jam per illum tracta lectum liquerim.
Qui summa cæli regna Martyr possides :
Et, quidquid oras, a Deo mox obtines ;
Dignare clemens his favere fletibus,
Quos fundo fessa plurimis angoribus.
Adsum gravata ponderoso crimine :
Non erubesco vulnus altum pandere,
Quæro medelam de nefando vulnere,
A te scio, quem posse statim dedere.
O sancte Martyr, nunc adesto supplici,
Priscam salutem conferendo corpori.
Depelle sævam cruribus paralysim,
C Pro qua fuganda nunc gemens advenerim.

curat : uti et puellam, ob violatum Sabbatum

80 His peroratis, illico pristinæ redditur incolumitati, tunc devote Christo Martyrique rependsis gratum præconiis, propriis ad sua lætatur remeare plantis, quæ alienis eo devecta fuerat : vere, ut ait divinus Vates, " Mirabilis Deus " in Sanctis suis *p* ", gloriosus in Majestate sua, faciens prodigia. Cum omnia Conditoris æterni opera mira recto possint vocari, utilissima tamen dispensatione quædam non majora, sed inusitatiora congruis reservavit temporibus ; quæ tamen non idcirco mira dicuntur, quod contra naturam fiant, sed quia extra consuetum naturæ cursum divina virtute proveniant, facultatemque transcendant humanam ; ut cæcis visum, claudis gressum, chiragricis manuum reformare usum. Quæ nostrum sæpe fecisse Prudentium, ut dicitur, lingua fatetur mutorum : nam quædam adolescentula, Besuæ ancillari mulieribus solita, dum Sabbathi decima hora *q*, lapide politorio, quem Liscam *r* rusticæ vocant, muliebre verteret indumentum, amens subito effecta est, sensuque quinquepertito funditus viduata, quasi mortua jacebat, ipso videlicet lapide, quem tenebat, firmissime adhærente dexteræ : nec immerito. Si enim in Hebraïsmo carnalis Judæus, D cujus præmium ventris saturitas est, quot hebdomadibus sabbatizat a bono etiam opere, quanto magis spiritalis Christianus sabbatizare debet a terrena actione ob Vigiliam Dominicæ Resurrectionis *s*.

divinitus punitam.

81 Quod quia hæc non fecit, justissime tali meruit percelli ultione. Hoc autem sæpenumero Divinitas solet exercere, ut per unius publicum supplicium corrigatur latens temeritas multorum ; unde, ut et illius puellulæ multatio errantium fieret emendatio, illico rumiger Notus hujusce rei per totum insonuit burgum : advolant agmina promiscuæ plebis ad contemplandum in muliercula justum judicium æterni Judicis ; metuit quisque in se, quod in ea perpendit fieri : nec mora : concurritur ad Prudentium, flebiliter pectora quatiente singultu : oratur Vir beatus, ut miserrimæ clementer subveniat adolescentulæ : continuo Sanctus, ut canit Propheta regius, " Respexit in orationem humilium, et " non sprevit precem eorum, ut scribantur hæc " in generatione altera *t*. " Nam mox redditur juvencula integre sensui. Sed, ut gratius cæleste beneficium foret, lapis ille, quo sacrum violabatur Sabbatum, tenaciter palmæ inhæret. Ad E ultimum vero tendit ipsamet ad sacratissimum Medicum, comitantibus plurimis, et multas profundens lacrymas suppliciter rogat, ut, pœnali decusso impedimento, liberam sibi restituat dexteram : spondetque, se deinceps sabbatismum perenni custodituram observantia, si absolveretur : longos finierat fluendo precatus, illi durus erat quippe reatus, et justum fuerat, flendo lavari, quod stulte potuit commaculari. Nec differt Domini Testis adesse tanto mœstitiæ pondere pressæ, excussus lapis it concitus extra, exultat mulier sospite dextra. Circunstans populus plus stupet ista, quam fari valeat Plato Sophista. Laudatur dominaus Omnicreator, humani generis rex et amator, Martyr posse satis commemoratur, qui nutu facili sic operatur.

ANNOTATA.

a *Civitas est archiepiscopalis in comitatu Burgundiæ ad Dubim fluvium, Gallice dicta* Besançon. F

b *Vesontionensem sedem tenuit ab anno* 1117 *usque ad annum* 1134, *ex Sammarthanis.*

c *Id est, Vesontionensis.*

d *Quatuor hoc anno concilia in Gallia celebrata memorat Harduinus tom.* 6 *Conciliorum part.* 2, *col.* 1117 *et* 1118, *Carnutense, Claromontanum, Bellovacense et Viennense : adde igitur et Vesontionense.*

e *Alias* Dubis *dicitur, Gallice* le Dou.

f *Sed non Francorum Apostoli. Vide num.* 57 *Comment. prævii.*

g *Castelli hujus notitiam non habeo.*

h *Divionenses aliquando* S. Prudentii *reliquias sibi retinere voluisse, vidimus supra num.* 40 *: quando idem conati sint Vesontionenses, nescio,*

i *Nec ista mihi notior villa est.*

k Birota *vehiculum est duabus rotis constans. Gallis* Brouëte.

l *Joan.* 8, ✝. XI.

m *Deus quidem peccata hominum morbis non raro punit : hinc tamen non efficitur, id isti sanctimoniali accidisse : at quod de ea Teobaudus ait, habuerit forte aliunde perspectum.*

n *Videtur*

A n *Videtur alludere ad illud Jeremiæ cap.* I, ℣. 4 Ab Aquilone *(qui diabolum hic ex Teobaudi mente repræsentat)* pandetur omne malum super habitatores terræ.

o *Id est, Martyris.*

p *Psalm.* 67, ℣. 36.

q *Vespere post Occasum solis, et pridie diei Dominicæ, cum ab operibus servilibus olim erat etiam abstinendum. Factum non valde absimile habes Sæc.* IV *Benedictini part.* 2, *pag.* 235, *num.* 38, *et tom.* 2 *Januarii pag.* 106, *quod in Translatione S. Genulfi, circa annum* 870 *facta, ita describitur :* Quædam etenim mulier, Tethberga nomine, dum messis tempore die Sabbathi, jam illucescente ipsius diei vespera, in Resurrectionis Dominicæ prima Sabbathi, ex multiplicatis manipulis mergeten (merges *manipulus segetis est, ut ibidem notatur)* colligare nititur, subito digitis in volam deflexis, ac erumpente sanguine, audax manus et misera diriguit.

r *Instrumentum, quo quid politur,* Cylindrus *Veteribus, Gallis* Lisse, *ait Cangius.*

s Resurrectionis dies *quælibet dies Dominica olim dici consuevit.*

t *Sic fere Psal.* 101, ℣. 18 *et* 19.

B

CAPUT II.

Inter alia miracula tribus mortuis vitam reddit.

Mulieri chiragricæ,

Quamplura ipsiusmodi facta sacro intexerem volumini, ni vererer fastidium ingerere auditori : sed de plurimis pauca, et de ambiguis certissima sunt revolvenda. Mulier quædam honesta familia oriunda, ut ipsa asseverabat, de castello, quod Gagnorri *a* (ut vulgariter loquar) nominatur, crudelissimam incurrerat chiragram : quæ scilicet passio adeo atrociter utramque corripuerat manum, ut, digitis in palmam complicitis, ungues prope toti macilentæ illaberentur volæ. Cruciabatur autem infelix mulier acerrimis tortionibus, nec ullus ei omnino medicinali poterat subvenire remedio. Taliter ergo septem transactis aristis, Prudentii gloriosa visitatur opinione, protinusque credula, spe recipiendi sospitatem inducta, cum plurimo comitatu ejusdem Martyris expetiit ædem : cui tandem proximans, illico recidivam meruit adipisci sanitatem, ita ut pro libitu, multi intuentibus, digitos vel extenderet vel complicaret. Erat autem, quantum meminisse queo, ea dies Parasceve, ante Christianum Phase. Quod divino provisu ita gestum fuisse, nemo sanum sapiens ambigere debet : ut scilicet, quo die sydereus Agnus purpurea passione a pœnis Averni totum eripuit mundum, eo etiam adimeret uni fæminæ corporale contractarum manuum per Martyrem detrimentum.

cæco,

83 Quid autem gestum sit sequente Dominica, luce videlicet, qua Divinitas, sacris beatorum Patrum reseratis bustis, carneque resumpta propria, cum pompa nobili redivit ad Superos *b*, devotus festinat pandere stylus. Homo quidam, utrorumque privatus lumine orbium, Sabbato, quo Verbigena Imperator in tumulo quievit, ad sacram Martyris adductus est basilicam. Erat autem (ut ipse fatebatur) incola castelli, quod populariter Vesol, Latine vero Visorium *c* a videndo, eo quod in editissimo constitutum a longe videatur, congrue potest appellari; qui pro re, qua venerat, sollicitus, coram beatissimis pignoribus pervigil tota nocte excubat, clementiam Sancti indesinenter interpellans, ut sibi umbrosæ frontis amissum restituat habitum ad gloriam communis Conditoris.

Talibus instabat cæcus, lucemque rogabat,
Ut micuit mane, micuit virtus pia plane,
Lux nitet orbato, visu penitus reparato.
Missa canebatur, tibi gloria, Christe, dabatur,
Quam tibi dixerunt, qui natum te cecinerunt.
Auxit et Hilarius præsul, vox mellea cujus,
Quando refulserunt orbes, radiit micuerunt,
Laus reboat Christi, lumen qui reddidit isti.

contracto præsentem opem confert; puer

84 Puer quidam de villa, quæ Fundrimacus *d* nuncupatur, originem ducens, secundum (ni fallor) tertii lustri jam percurrens annum, a parentibus Prudentio spe recuperandæ sospitatis delatus fuerat. Erat enim crure reflexo adeo damnatus vestigio, ut monstruose taxillus natibus inhæreret, qui, cum paucis diebus coram beati E Martyris artubus divinæ pietatis exoraret viscera, sanitatis sibi restitui gaudia, sacratissimo interveniente Prudentio, incessum recepit, ex integro grates debitas rependens cælesti beneficio. Quod qui viderunt, Domino grates retulerunt. In villa, quam longe superius Lucum *e* dixi nominari, hujusmodi gestum fuisse miraculum, pro certo accepi. Mater cum filio, ter quaternos habente annos, molendinum adierat. Quæ, dum molendi occupatione detenta, toto studio necessariæ rei incumberet, puer circum gestiendo lascivis (ut illa ætas assolet) motibus, ultro citroque agebatur. Dumque leviter fertur, antiquo impellente hoste, fluminis, quod Tyla *f* dicitur, alveum incidit, ea videlicet parte, qua violentissimo impetu rapax in rotam cogitur amnis. Quo mox genitrix comperto, Prudentium inclamat, ut sibi prolem conservet incolumem : interea parvulus, volucri susceptus ab unda, velocissime, priusquam humana posset succurrere manus, in canalem pertrahitur, ubi ad rotam volubiliter circumagendam tota vis incumbebat aquæ, ut nulli penitus dubium esset, rotali circumactione et attritione puerilia discerpi membra, ossaque tenera minutatim dissolvi in frusta. F

ne conteratur, impedit;

85 Quod fieri potuisset, nisi Prudentii, imo vero Dei omnipotentis virtus propter Prudentium affuisset : quæ miro rerum ordine pueri providit tutelæ. Protinus siquidem (mirabile dictu!) rota in altum sublata divinitus, ut sic dicatur, non ausa est artus lædere pueri, qui a matre beato commendatus fuerat Martyri. Igitur hoc modo ingenti elapsus periculo, tandem a concurrentibus abstrahitur vado rapaci puer illæsus, mirantibus cunctis de insperata sospitate illius. Quantas tunc laudes piissimo Conditori, quantas etiam retulerint sacratissimo Martyri præsentes, viso tanto miraculo, lectori relinquere decrevi ingenioso. Denique super hoc facto, dum ego quoque aliquamdiu dubius hæsissem, accersitis his, qui interfuerant cum eo, in quo gestum fuerat signum, rei, ut relata est, ab eis edoctus seriem, credulus tandem Martyris erupi in laudem. Pharisaicæ quippe incredulitatis crimen sum arbitratus (ut est re vera) divinis non credere virtutibus.

86 Vir quidam, Humbertus nomine, de villa,

A. Teudaldo captivum liberat :

villa, quæ vocatur Roseria *g*, sinistra captus fortuna, in castellum, quod Visorium *h*, a videndo scilicet, jam antea appellari fassus sum, in captivitatem abductus est, ibique vinculis et ergastudo crudelissime mancipatus, qui, cum per aliquot dies ligaminum constrictione, invisa solitudine, tenebrarum horrore et diutina confectus esset esurie, ea, quæ urgebat, compulsus necessitate, Prudentium, ut liberetur, assidua cœpit voce implorare; nec ei opitulari diutius Martyr differt benignissimus. Protinus siquidem adest supplici, laqueos nexuum dissolvit, compedes obterit, claustra patefacit, custodes letargico somno comprimit, liberum evadendi aditum per omnia tribuit, iter dirigit, ad domum propriam fugacem reducit. Qui captus, sed jam solutus, ubi plenaria potitus est securitate, de apparatu itineris ad Prudentium cœpit pertractare. Concipiensque dignissimam egregia laude sententiam, Si (inquit) truculento prædoni, qui me ob extorquendas opes meas ceperat, coactus multa dare volui pro mea redemptione, quanto magis nunc gratis liberatus, Ereptori meo aliquid generosi muneris libentissi- B me debeo conferre cum gratiarum actione? Et quidem ingratus divinis beneficiis existerem, si ei, per quem evasi, grates debitas rependere negligerem; sed rursus sacra prohibeor lege Dominicis conspectibus vacuus apparere. Proinde quærenda est votis Sanctoque conveniens oblatio, quæ tametsi non ex pari, quantulumcumque tamen, in me collato cælesti respondeat beneficio.

portenduntur monacho Besuensi

87 Hæc effatus, jubet illico fieri vasculum argenteum, satis operose deauratum, ut Dei Jesu Carnis et Sangumis mystica libetur victima ante sacratissimi Martyris pignora. Quo facto, præparatisque viæ sumptibus, ad famosissimum Prudentium contendit gressus, grates meritas persolvit laudum, pulcherrimum effert donarium, quasi suæ liberationis pretium. Ora multorum aperit in Martyris præconium. Denique calix ipse ibi multis permansit diebus ad virtutis testimonium. Mira quidam hactenus relata sunt, sed multo mirabiliora subnectentur. Quidam monachus noster, nomine Guido, qui postmodum ex accidente agnominatus est Calvus, tempore quodam ejusdem loci, cujus supra meminimus, scilicet basilicæ beati Martyris C gerebat custodiam, qui, cum se in Vigilia Dominicæ Ascensionis illic sopori dedisset, vidit quasi arborem quamdam, proceræ satis staturæ, ab imo faciei altaris, in quo quiescebat Sanctus, exurgere ramis, floribus ac frondibus partim purpureis, partim vero niveis ineffabili pulchritudine decoratam; sed pars purpurea, inclinatis cervicibus, versus altare humiliter deflectebatur, veluti sacratissimam adoraret thecam. Altera vero, rami videlicet lactei, versus ecclesiæ januas quasi ad populum protegendum protendebatur, nimirum divinæ miserationis obumbraculum portendens, quæ prope futura erat super his, qui variis vexabantur incommoditatum valetudinibus.

miracula S. Prudentii plurima, brevi tamen post tempore facta,

88 In crastino enim die, videlicet ipsius sacratissimæ Ascensionis, dum sacro-sanctæ Missæ ibidem celebrarentur Officia, duo cæci diu amissum receperunt lumen; alter scilicet, sacerdote " Gloria in excelsis Deo " inchoante; alter vero " Credo in unum Deum " incœpto : ad ultimum autem paralyticus quidam, priusquam eadem finiretur Missa, sospitatem plenissime adeptus, gratias omnipotenti retulit Medico. D Quid plura? Mira plane dicturus sum et quæ incredibilia forsitan videantur aliquibus; sed vera esse, jurejurando idem asseverabat monachus, cui profecto fidem abrogare, inconsultum videtur, quod ab ipsa videlicet hora, qua plane illa salutaris arbor imaginaria in somna visa est usque ad Octavas sanctæ Pentecostes, diebus scilicet decem et octo, quotquot ad locum ipsum venerunt spe sospitatis recuperandæ, quamlibet diversis gravibusque detenti ægrimoniis, continuo pristina incolumitate integerrime recepta, divinam magnificantes munificentiam, gratulabundi repatriabant. Quos etiam viritim istic revolvere, majorem operam videtur exposcere, cum nos ad alia tendere celebriora tempus seriesque susceptæ narrationis ammoneat.

89 Divina dignatio magnificis jugiter extollenda est præconiis, quæ suis devote obsecundantes præceptis tanta munificentia solitæ remunerat liberalitatis, ut non tantum post busta eos apud se in Superis promissa donet beatitate, verum etiam in conspectu mortalium (si fides poscentium non hæsitet) persæpe miraculorum glorificet exhibitione. Quod liquido patere ex E his, quæ præmissa sunt, opinor : verumtamen, ne cui post illa incredulitatis superflua subripiat* astutia, quædam subdere libuit præscriptis non minus nobilia. Puerulus quidam Bisuntici territorii, de villa videlicet, quæ Cromariacus *i* dicitur, dum cum comparibus (ut assolet fieri) super littus Lingonis fluvii *k*, rapaci illic unda præterfluentis, luderet æstivo tempore hora fere diei tertia *l*, pede lapso, præceps corruit in amnem. Nec mora; rumor sinister vulgus promiscuum ad locum doloris conflat : accurrunt etiam non segniter infausti parentes. Quæritur luctuosa sub æquore præda, incassum die tota rimantur gurgitum intima. Interea Phæbo jam pene sub Oceano roseas contegente comas, dum toto fluminis fundo rapaces conti pendulæque discurrerent fuscinæ, corpusculum tandem obuncatum ad ripam protrahitur. Quid plura? De sepultura pertractatur; quæ siquidem spes posset inesse vitæ, cum tamdiu latuisset sub æquore? At vero, dum miserabile præparatur sarcophagum, inter amarissimos lacrymarum singultus orbata genitrix Prudentii recordata, flebiliter eum compellat, uti sibi solita miseratione extinctum restituat pignus. Jun- F gitur supplicanti circumflua populatio, Sanctumque in commune sollicitant, quatinus pueri gelidis vitam refundat artubus, suis meritis petentibus. Flectitur tandem Omnipotens pietas Martyris almi interventibus, infusaque tenero cadaveri anima, frigida facit recalescere medullas.

qui tres

* *an subrepat?*

Concipit extemplo vitales mortuus auras :
Concutitur sedes animæ, fibræque tepescunt :
Erigitur sospes, sedet, ambulat, utitur esca.
Plebs ea miratur, Sanctumque Dei veneratur.

præterea pueros

90 Quidam nichilominus adolescens, ab eisdem partibus oriundus, ardentissima correptus febre, ultimum efflavit halitum; moxque, ut moris est, ablutum cadaver funereis obvolvitur sabanis *m*, et astringitur institis, totaque nocte mœstis custoditur excubiis. Aderat autem mater, gemina viduata infeliciter urna, viduitate, inopia, senio, mœroreque defunctæ prolis nimium confecta, irremissis super filium ejulans plangoribus, Prudentiumque beatum creberrimis interpellans

A terpellans rogatibus, quatinus sibi unici reddat affectum pignoris, lumen scilicet oculorum suorum et baculum miserandæ senectutis. Quid diutius immoror? Jam mane inclaruerat, nec vetula hujuscemodi fatiscebat clamoribus, cum, ecce, ab altithrona Majestate propitia egressa jussio imperat, viduæ restitui extinctam sobolem, ad gloriosi Martyris cumulandam laudem.

Illico more suo, fusus per viscera, flatus
Membra calore fovet, gelido durata rigore.
Fervidus efficitur circum præcordia sanguis :
Evigilant sensus; animus sibi vendicat illos,
Pondere quos letum valido depresserat ante.
Palpitat, ora movet, surgit, sedet, oscitat alte,
Funereas stupet induvias, gressusque ligatos.
Attoniti vigiles tanta novitate pavescunt.
Hic fugit, ille manet; verum timor urget utrumque :
Solvitur, erigitur, citus ecclesiam subit, orat,
Lætus agit grates Domino, per gaudia plorat,
Glorificat Sanctum, quod contulerit sibi tantum
B Lætitiæ, munus solvit post lugubre funus.

a morte 91 Nec istos tantum, sed etiam quamplures pristinis eum restituisse artubus, processus assignabit cœptæ orationis. Nam Guatterius quidam, noster Burgensis, agnomine CANICULA, per ipsum sanctum Martyrem reddi filium sibi, nomine Simeonem, et experiri meruit et gratulari : qui videlicet puerulus, dum lascivæ ætatis gestibus cum coævis super pontem Besuæ fluvii *n* luderet, pede lapso, præceps corruit in amnem, teneraque exigui corporis virtute succumbente, illico rotabundus procul rapaci provolvitur unda. Nec mora; lugubris percrebuit rumor, parvulis, qui casui interfuerant, ubique diffamantibus. Accurrunt orbati parentes, ac longis vacuas implent clamoribus auras; quibus auritæ utriusque sexus, diversæ ætatis et conditionis phalanges misera prorsus rerum facie permixtim voraces proruunt ad aquas. Quærit pollinctor fluctivagus enecti cadaver pueruli, difficulterque repertum devehit ad littus. Eo viso extincto, centuplicantur lacrymosi clamores; statim denique genitor cum matre, super exanimes nati artus C ruentes, pene vitali destituuntur igne.

ad vitam revocat. 92 Quid plura? Funebres parantur induviæ cum poliandrio *o* : neque enim in pectusculo quidquam vivum saliebat, sed omnia vitalium fibrarum æterno dedita frigori sentiebantur. Tunc itaque præsentes, quibus mens sanior aliquantulum a dolore inerat, corpusculum ferri Prudentianam persuadent ad basilicam. Protinus fertur, toto prosequente burgo. Interea mater ad beatum cum lacrymis convertitur Martyrem, amplexa pignoris algida membra, pluribusque eum compellans precatibus, ut sibi unicum reformet affectum, exaudiri promeruit. Junguntur obsecranti populares cunei; favet Testis piissimus piæ supplicum postulationi; surgit mortuus de funere, fletus vertuntur in gaudia, tristes singultus in divina præconia : cujus rei mirificæ testimonium perhibere etiam nunc pene totus Besuanus valet burgus cum eodem resuscitato, adhuc superstite. Nam postea plures vivens annos, propemodum usque ad senium beatissimo Martyri grates rependendo, devotum exhibuit animum. Vere (ut olim antiqua cecinit Prophetia) „ Dominus mortificat et vivificat, deducit „ ad inferos et reducit *p*. „ Quod videlicet oraculum, quamvis anagogica obumbretur majestate, tamen et ad literam recte posse intelligi, patenter declarant ea, quæ retuli hactenus. *A. TEOBAUDO.*

ANNOTATA.

a *Locus mihi ignotus.*

b *Resurrexit a mortuis tum quidem; sed post dies* 40 *ascendit cœlum.*

c *Hanc vocem Teobaudus effinxisse videtur : in Chronico S. Benigni Divionensis, ad annum* 1052 *perducto, apud Acherium pag.* 470 Vesullum *dicitur. Est autem oppidum comitatus Burgundici id declivi ardui montis situm, cujus vertici castrum olim oppidi tuendi causa fuit impositum.*

d *Ubi situs sit hic locus, ignoro.*

e *Vide cap.* I, *lib.* 3, *num.* 45.

f La Tille *Gallice : fluit non procul Besua.*

g *Vicus ad Vigennam fluvium non procul Besua.*

h *Vide lit.* c *hic*

i *Videtur vicus* Cromary *in comitatu Burgundiæ ad fluvium, de quo proxime.* E

k *Fluvius est comitatus Burgundiæ, ortus in limitibus Lotharingiæ et Gallice dictus* Lougnon *vel* Ougnon, *Latine* Ligno.

l *Sub horam nonam matutinam more nostro civili.*

m *Seu linteis, pannisve, quibus defunctorum corpora involvebantur.*

n *De Besua fluvio vide Teobaudum supra num.* 38.

o Polyandrum *apud inferioris ævi scriptores etiam unius tantum hominis sepulcrum est.*

p I *Reg. cap.* 2, ℣. 6.

CAPUT III.

Aliud mortui ad vitam revocati miraculum; quid huic mox a morte acciderit : Teobaudi ad lectorem epilogus. F

Nobilis cujusdam, animam agentis, uxor Aliud quoque miraculum longe majoris gloriæ celebratum tertia feria Dominicæ Resurrectionis fuisse, didici, de quo non unum solum, sed trecentos producerem testes, si quis in eo aliquo dubiæ fidei promoveretur scrupulo. Neque enim in humili, sed in celeberrimo gestum est loco, in castello scilicet, quod Dolum vocant, a dolo fortasse, quod ipsi oppidani dolis creberrime utantur *a*. Est namque ibi (ut non semel palam patuit) erga rotabundos *b* in honorem comites infidum variumque hominum genus; modo huic, modo illi manus dans. Quidam ergo ejusdem castri indigena, genere, proceritate, fama, moribusque præclarus, ardentissima correptus febre, diutinaque fatigatus ignitæ attritionis cruce, extremo cœpit agi spiritu. Tunc eam, quæ imminebat, pertimescens æterni Judicis discussionem, peccatis sacerdoti patefactis, Viaticum Christi devote percepit. Interim vero, dum arcta depresso pectore trahuntur suspiria, conjux ejus, atrocissimi mœroris sauciata mucrone,

A. Teobaudo.

crone, noctes diesque continuis ducit in ejulationibus; cum ecce, inter amaros fletuum singultus Prudentium Divinitas ei revocat in memoriam : jam enim mellifluum ipsius nomen telluris remota salutifero consperserat odore, maximeque illis in partibus. Nam cum multis Martyris nostri virtus nota charaque habeatur, tum præcipue, nescio, quo merito, gentibus, c trans Ararim *c* degentibus, tanto effertur venerationis amore, ut, excepto Deo et Virgine Matre, nihil supra.

S. Prudentii pro illo opem

94 Itaque assumpta insignis Prudentii cum lacrymis mentione, intimo præcordiorum rugitu pene singulas interrumpente dictiones, hoc modo dolori vocem accommodavit. Gemma cælitum præfulgida, polo terraque Phæbeis solibus præclarior, gloriose Prudenti, confer opem michi miserabili, ne caream (quod timeo) conjugalis socio thori, in quo spes mea ac solamen totius transigendæ vitæ recumbere dignoscitur. Celeberrimum siquidem inter eximios Sanctorum nomen in his jam provinciis habere meruisti. Quoniam innumeris hactenus apud nos (ut aiunt) virtutibus enituisti, quibus animata ad credendum (nihil quippe tibi impossibile credo) pie- B tatis tuæ imploro viscera. Hoc solum, hoc (inquam) unicum a te, Clementissime, deposco supplex beneficium, ut michi meum reddas virum, quem mors immatura vitalibus pene jam excludit auris. Deinde conversa ad conjugem, ultimo anhelantem flatu, Te, te, inquit, marite, piissimo trado Prudentio, quatinus ei perenni d servias hominio *d*, si te eripuerit a mortis, quo sub celeritate raperis, exterminio.

primo quidem frustra implorat : sed, dum mortuo

95 His dictis, funem stupeum, ad longitudinem viri factum, ejus circumligat collo, per illum quodammodo sancto Martyri eum delegans ut servum, nec ideo tamen infirmus convalescit; sed sicut olim Deitas, sub mortalibus la- e tens membris, amico languente Lazaro *e*, ad tempus distulit adesse, ut postea defuncto majori subveniret miraculo : ita et isti, adhuc viventi, Martyr ad auxilium differt adesse, quo postmodum, illustriori ope resuscitando eum, clarius innotesceret orbi. Quid moras innecto? Moritur, abluuntur exanimes artus, facies lugubri obvolvitur sudario, manus gressusque ligantur instita, et cadaver, funereo obsitum sabano f *f*, ultima desperatione conclamatur, continuoque C per totum castrum doloris acerbissimi ferale dif- g funditur justitium *g*; erat emim plurima opum atque consanguineorum fortunatus copia. Personant itaque tragœdiæ muliercularum, singula (ut fit) mortui insignia in planctus revocantium. Quid multa?

Nox abit insomnis : defunctum turba flet omnis :
Crastina lux aderat, Phœbi calor arva replerat,
Mœstis non pulchrum foditur, sed turpe, sepulchrum.

Denique cadaver imponitur sandapilæ; advenit presbyter, ut illud elatum perferat ad ecclesiam, ubi pro animæ ipsius remedio divini Sacrificii libetur oblatio.

funus paratur, nec illa Sanctum interpellare desinit,

96 Interea mortui uxor (nec jam uxor, quæ conjuge carebat) cœpit cum amicis confabulari de apparatu prandii ejusdem sacerdotis et clericorum, qui sacro de more Officio tristes prosequebantur exequias. Tunc inter ejusmodi colloquia, impatientissimo mœroris vulnere compuncta, lugubres taliter profundit voces, cunctis adstan- D tibus ei ingenti silentio velociter locum dantibus.

Ecce mœsta cogor loqui letho de convivio,
Cum instet mihi deflenda conjugis amissio.
O certe nimis crudeles et funestas nuptias,
Quas acerbus facit dolor mortis ad exequias!
Dum, Marite, tibi nupsi, festas dapes egimus :
Nunc, a me te separato, prandia parabimus?
O beate vir, Prudenti, te spem meam feceram,
Et maritum tibi meum, sicut servum, dederam,
Ut donares, adhuc eum in terrenis vivere,
Sed, ut cerno, non dignaris aures ad me flectere.
Potes quidem (nec discredo) mortis jura solvere :
Verum obstant culpæ meæ; heu jam mihi miseræ!
Lugens ad te deportabo lumen, quod paraveram;
Sed meum virum non ducam, quem tibi advoveram.
Restat unum horum duum, pie Martyr, facias, E
Si ad meos planctus mœstos dignanter aspicias;
Aut me simul cum marito mortuam des mortuo,
Aut eum pro tua laude thoro reddas viduo.
O amici! postulate Martyris auxilium,
Quatenus mihi reformet unicum solatium.

97 Cum his itaque similibus, super charissimi conjugis ora mulier incumbens, quereretur, vultumque, oppanso velo absconditum, irriguo lacrymarum humectaret nimbo, populositas circumflua, miseratione nimia super his concussis visceribus, egregium humiliter sollicitat Prudentium, ut naturalem gelidis artubus, remeante vita, infundat flatum benigno interventu. Talia illis orantibus cum fletu,

vivum recipit maritum,

Horrida mors prædam refugax dimittit amatam :
Vivificus fomes vitam dat corde locatam.
Algida membra vigent, flatu pulmone levato :
Spiritus omnis adest homini, jam morte gelato :
Jam quatitur cerebrum, gelida recalendo medulla : F
Jam caput erigitur, surgensque sedet, mora nulla :
Oscitat et plangit : stupor ingens agmina tangit
Atque pavor multus : nudatur denique vultus,
Brachia solvuntur, pedibus funes adimuntur,
Ac animata caro signo stat vivida claro.

summo consanguineorum stupore et gaudio :

98 Quo viso, parentes, uberrime præ gaudio rigantes genas imbre oculorum, magnisonas Christo referunt gratiarum actiones, qui per beatum Martyrem tot tamque mirificas dignatur exercere virtutes. Tunc, eadem comitatus populi caterva, vivus et incolumis ad ipsam tendit ecclesiam, gratiarum redditurus præconia, ad quam ferri parabatur lamentabili feretro, funebria supreme excepturus solemnia. Nec mora, paratis itineris sumptibus, cum fratre et uxore alacriter insignem adit Prudentium; vota solvit

A solvit benignissimo Suscitatori, quæque, prout erant justa *, monachis percunctantibus evidenter edisserit, inter quæ privatim curioseque perquisitus, quo, pectoris ligaminibus resolutis, membrisque penitus exutus, fuerit abductus; graviter suspirans, sic fari est exorsus. Hæc, quæ a me sciscitamini, non sine quodam ineffabili futurorum timore revolvuntur; nam, dum quantis, mortalem notionem excedentibus, tormentis anima solvatur, a corpore, recordor, totus pene immensa formidine a naturali artuum compage resolvor. Sed quoniam hæc ultro cuique in ultimis satis innotescent, cætera expediam.

* gesta

qui, quæ animæ suæ,

99 Exutus ergo corporis retinaculis, et a quodam, quasi primo elegantissimæ juventutis flore vernante, exceptus, innumeris tartareorum spirituum circumfundor legionibus, ad quorum staturas proceritate incredibiles gigantes comparatos existimabam pumiliones. Hi me jaculis flammantibus, variisque pilorum impetebant missilibus: sed is, quo ducebar, ignoti generis armaturæ tegmine clipeatus, cuncta umbone (ut erat) divino retundebat hostium spicula, persæpe B michi nimium formidolose inculcans, ne vererer. Interea Plutonici regni umbriferam ingressi regionem, quamplures ibi, immanibus subditos suppliciis, a teterrimis quibusdam spiritibus acriter torqueri intuitus sum; quorum nomina, ne non credantur, non insipienter (ut reor) silentio mancipare decrevi. Carnifices autem crudelis istius officinæ, viso me, impias ad momentum continentes dexteras, dicto citius advolant cum horrisono clamore; cupiebant me nempe diris subigere tormentis. At Ductor meus minaci infrendens authoritate, Absistite, inquit, mortis æternæ ministri, animam, meæ creditam tuitioni, inanibus territare minis, quam ob id dumtaxat huc devenisse, constat, ut essentiam vestri visu perdisceret regni, non ut particeps immeritus fieret amicæ vobis perditionis.

a corpore separatæ,

100 His perterriti satellites stygii concite per cæsa illius pallida abyssi silentia diffugerunt: nos vero tandem densissimas Cocyti abrumpentes nebulas, in floridos semper virentis campi cospites evasimus, ubi, cum intenta contemplatione defixus, beatissimorum spirituum, illic perenni festivitate tripudiantium, summopere exoptarem C ammisceri choreis, subito, qua, nescio, de causa cœptum reflectimus gradum. Ad quod ego subtristis effectus, tardiori regrediebar molimine. Id Prævius itineris illico perpendens, causamque mœstitiæ ad plenum intelligens, ad me conversus, jocundissime interrogat: Quid, inquiens, contrario mentis incursu tantis perturbatus es? Cui mox humili respondi voce: Domine piissime, quem nichil latet, cupiebam istis felicissimis conjungi cœtibus. At ille, modice severior; Non hoc, ait, huc usque accessisti, ut his adsciscaris; sed, ut quid timere, quidve sperare debeas, clarius addisceres. Ideo denique tibi flammivomas barathri cavernas, multiplicesque criminosorum cruciatus, nec non et eorum, qui cælestibus fideliter paruerunt edictis, faustissima ostendi conventicula, ut hoc devitans, illud appetens, mores tuos corrigas, verba modereris, actus ex integro ad suprema dirigas.

spectanda oblata fuerint enarrat.

101 Nunc autem meæ concessum est divinitus intercessioni, quatinus adhuc rebus labilibus intervivas, propriis resumptis artubus, ad præfixum immutabili dispositione diem victurus. Ego quippe ille sum Prudentius, qui Omnipotentis munere apud homines plurimis dudum clarui virtutibus, quemque conjux tua devotissimis sine intermissione pulsat ploratibus, ut tibi adhuc vitales impetrem auras coram Domini Christi obtutibus. Ego, inquam, ipse sum, cui languens pridie redditus fueras, fune circumdato collo, ideoque te, egredientem a corpore, mitibus excepi ulnis, et a cunctis inimicorum protexi sagittis. His aliisque explicitis, mirabilis ipse Prudentius, ignoro, quo rerum ordine moribundis me inserit iterum membris, totamque, qua diu ægrotaveram, subito depellit febrem. Interdum vero uberi solemnizo lætitia, quando scilicet ad mentem revoco visionis ac verborum illius nectaream dulcedinem. Erat autem, prout reminisci valeo, indutus ostrea interula, guttulis per loca pulcherrime superlita criseis *h*; nam multum præ nimio divæ claredinis fulgore intucri vix poteram. Hæc et alia plurima secrete referebat peritioribus, quem eximius resuscitaverat suis meritis Prudentius *i*.

A. Teobaudo.

Teobaudi de miraculorum utilitate et fructu epilogus.

102 Hæc de innumeris Sancti virtutibus, ne pio tædium igeratur lectori, stylo mandasse E sufficiat. Sciendum vero, non parvam utilitatem esse miraculorum, præsertim hac tempestate, quando, abundante iniquitate, refrigescit charitas multorum: nam nisi per signa et prodigia plerique hominum duricordes ad meliora converti nesciunt, quippe cum nonnisi per ea mundus Christo credidisset. Quæ nunc quoque ad hoc fiunt, ut his pravus animus ammonitus ad vitæ rectitudinem convertatur; ex quo enim ad Superos Astræa recessit, hoc est, fides, pax et justitia a mortalium pectoribus sunt explosæ, nihil magis inter hujus procellas sæculi tumultuantis prodest ad correctionem morum, quam divinorum exhibitio signorum, quibus mens humana concussa ad se cognoscendam revertitur.

Te supplex rogitat, de te qui talia scripsiT,
Etherea regnans, sanctissime Martyr, in arcE,
Obtineas illi veniam pro crimine multO,
Barachiam faciens sobolem, veri quoque JacoB.
Aspera quæque fuga, nocituraque cuncta relegA;
Ut sacris junctus choreis in cælite cœtU,
Divinis odis jubilet modulamine DaviD.
Vita, salusque piis, mundi spes unica, JesU, F
Supplicis exaudi solita pietate precatuS.
Paucula, Sancte, tuæ retuli præconia laudi.
Semper ubique tui miserere pius Teobaudi *k*.

ANNOTATA.

a *Burgundiæ comitatus oppidum olim primarium ad Dubim fluvium. Ridicula est, quam illi Teobaudus tribuit, etymologia.*

b *Id est, instar rotæ mobiles et inconstantes.*

c *Gallice* la Saône.

d *Id est, obsequio.*

e *Vide cap.* XI *Joan.*

f *Vide lit.* m *in Annotatis ad cap. proxime præcedens.*

g *Proprie, juris intermissio; hic vero, luctus publicus.*

h *Id est, aureis.*

i *Mortuum quidem* S. Prudentii *precibus ad vitam rediisse, non diffiteor: sed visio, quam Teobaudus addit, forte fabula est, eum in finem ab*

A. TEOBAUDO

ab eo excogitata, ut lectorem a peccatis et improbitate vitæ hujusmodi narratione deterreret : licet quid simile referat Beda lib. 5, *cap.* 13 *Hist. Eccles.*

k *Subditur apud Labbeum recentius miraculum, quod num.* 58 *Comment. prævii transcriptum habes.* D

DE S. EROTEIDE MARTYRE

IN GRÆCIA

EX MARTYROLOGIIS

C. B

VEROSIMILIUS ANTE ANNUM CCCXXIV. *Sancta, cujus nomen efferendum Eroteïs,*

Sirletianum Græcorum Menologium inter Sanctos, quos hodie celebrat, Sanctam quoque, de qua hic agendum, breviter ita commemorat :* Eodem die (VI *Octobris)* sanctæ virginis Erotidis, quæ, Christi amore accensa, ignis flammam contempsit. *Baronius aliique eruditissimi Martyrologii Romani hodierni reformatores, qui* B *plures in id Sanctos e Sirletiano intulere, hodie quoque hoc honore eamdem Sanctam afficiunt. Verba, quibus id faciunt, hæc sunt :* Item sanctæ Erotidis martyris, quæ, Christi amore succensa, ignis superavit incendium. *Ita illi, qui, licet verba a Sirletiani verbis nonnihil diversa adhibeant, eumdem tamen, quo Sirletianum utitur, Sanctæ nomen efferendi servant modum ; verum Castellanus, hanc annuntiationem, uti omnes Romani hodierni alias, Mrl. suo Universali inscribens, apposita in margine Notula recte monet,* Eroteïs *potius, quam* Erotis, *scribendum. Etenim, ut addit, in libris seu Fastis Græcis ad hunc diem legitur in genitivo* Ἐρωτηΐδος *a nominativo* Ἐρωτηΐς ; *quemadmodum autem V. G.* Αἰνηΐς, *proprium libri nomen, Latine effertur* Æneïs, *ita proprium nomen* Ἐρωτηΐς *Latine efferendum* Eroteïs, *non autem* Erotis, *uti quisque, qui Græcarum litterarum valorem novit, facile agnoscet. Porro libri seu Fasti Græci, a Castellano memorati, in quibus ad hunc diem* Ἐρωτηΐδος *legitur, alii non sunt, quam magna Græcorum Menæa excusa et Menologium, a Maximo Margunio, Cytherorum episcopo, vernacula Græcorum hodiernorum lingua* C *conscriptum annoque* 1529 *Venetiis excusum ; in quibus sane Sanctæ nostræ nomen, genitivo casu elatum,* Ἐρωτηΐδος *a nominativo* Ἐρωτηΐς *scribitur, ut proinde ea Latine, non* Erotis, *sed* Eroteïs *sit vocanda.*

binis duntaxat versiculis celebratur in Menæis.

2 *Sed hæc de modo, quo Sanctæ nomen sit efferendum dicta sufficiant ; alia, quæ ad eam spectant, nunc expediamus. Magna Græcorum Menæa jam laudata nullo plane* S. Eroteïda *celebrant elogio, sed binos tantum de ea suppeditant versiculos. Hosce, adjecta etiam versione Latina, huc transcribo. Sic habent :*

Ἐρωτηΐδα πυρπολοῦσι παρθένον,
Ἔρωτι Χριστοῦ σὺν προπυρπολουμένην.
Igne inflammant Eroteïda virginem,
Christi amore jam annte inflammatam.

Igne ergo S. Eroteïs *consummarit martyrium, si bini hi versiculi, qui ad quid frigide de more alludant, explicare operæ pretium non est, veritati modo consonent. Verum quo loco et quo tempore Sanctam pro Christi amore ac fide pati contigerit, in obscuro relinquunt, nec quidquam, unde id utcumque colligas, vel Maximus Margunius, nominetenus dumtaxat Sanctam commemorans, vel Menologium Sirletianum (adi hujus verba supra recitata) suppeditat, tacentque de* S. Eroteïde *reliqui Græcorum Fasti sacri, ut profecto* E *eam, utpote non aliunde, quam ex Menæis, Maximo Margunio hæc secuto, et Menologio Sirletiano, quæ subinde etiam indignos Sanctis accensent, mihi notam, lectori hic velut Sanctam, nisi Romano hodierno invenissem inscriptam, proponere ausus non fuissem, etsi etiam ante schisma Photianum, sec.* IX *exortum, verosimilius floruerit, uti ex jam nunc dicendis intelliges.*

Ante quod tempus verosimilius subierit martyrium.

3 *Ad* XXVII *mensis hujus diem in Menologiis Sirletiano et Basiliano, uti etiam in Menæis, celebratur Eroteïs, S. Capitolinæ martyris ancilla ; et in Basiliano quidem dicitur hæc in ignem fuisse conjecta, cumque ex hoc egressa fuisset illæsa, martyrii palmam gladio retulisse. Hæcne forsan cum* S. Eroteïde *nostra est eadem ? Id equidem indubitanter nec asseverare, nec negare ausim. Verum, utrolibet modo res habeat, Sanctam nostram ante annum* 324 *subiisse martyrium, verosimilius apparet. Quod si enim cum Eroteïde, S. Capitolinæ ancilla, sit eadem, verosimilius sane ante dictum annum subierit martyrium, cum Eroteïs, S. Capitolinæ ancilla, sub Diocletiano, qui anno* 305 *imperium abdicavit, pro Christo sanguinem effuderit, si modo in sacris Græcorum* F *Fastis proxime memoratis recte traditur : quod si autem ab Eroteïde, S. Capitolinæ ancilla, sit distincta, verosimilius etiam ante eumdem dictum annum* 324 *martyrium ejus idcirco collocandum est, quod ante hunc annum, quo Constantinus Magnus Licinium ultimo debellavit, longe frequentiores, quam post, fuerint Christiani et in Oriente et alibi martyrio coronati. Atque hinc est, cur supra in margine adscripserim,* verosimilius ante annum CCCXXIV. *Ceterum, quod ad Sanctæ palæstram pertinet, nulla plane ratione assignare hanc queo,* Eroteïda *tamen Græciæ supra in titulo adscribo, quod apud Græcos cultum aut obtineat aut certe olim obtinuerit, ut sacri horum Fasti supra producti fidem faciunt.*

DE

A

AUCTORE J. B.

DE S. PROBO EPISCOPO CONF.

CAJETÆ IN CAMPANIA ROMANA,

SYLLOGE.

SECULO INCERTO. S. Probus fueritne confessor,

Probos episcopos, sanctitate illustres, jam pridem geminos Operi nostro inseruimus, Veronensem alterum ad diem XII Januarii, Reatinum alterum ad XV diem Martii: his tertium hodie addimus, cujus exuvias possidet colitque Cajeta, episcopalis in litorali Latio et Formiano sinu civitas, nulli metropolitano, sed Romano Pontifici proxime subjecta. Sancti hujus Probi unus e martyrologis, quod sciam, meminit Ferrarius in Catalogis Sanctorum tum Italiæ, tum Generali. Priore Opere ita habet : Sanctus Probus, episcopus et martyr, Prid. Non. Octobris ab ecclesia Cajetana duplici ritu consuevit celebrari. Cujus corpus una cum sanctorum episcoporum et martyrum Erasmi, Marciani, Casti, Secundini et Innocentii corporibus in templo Majore B religiose asservatur. *Ita Ferrarius hic ;* ex Tabulis, *inquit,* ecclesiæ prædictæ. *Ad eumden fere modum loquitur in Catalogo Sanctorum Generali :* Cajetæ in Campania *(Romana, seu, si mavis, Latio Novo)* S. Probi, episcopi et martyris. *Nec plura de rebus ab illo gestis exspectes :* Acta *enim* ipsius, *inquit Ferrarius,* desiderantur. *Sermonem, in ejus festo olim dictum, ex Mss. ecclesiæ Cajetanæ Majoribus nostris subministravit P. Antonius Beatillus; sed quem typis committere non sit operæ pretium, quippe qui nihil de* S. Probo *memoret, quod non perinde de quovis sancto episcopo et confessore dici fas sit :* De quovis, *inquam,* sancto episcopo et confessore *: hunc enim illi titulum supradictus Sermo diserte adscribit, cujus hoc initium :* Hodie, Fratres charissimi, natalem sancti confessoris Probi celebramus diem, qui, hanc vitam laboriosam derelinquens, in vitam renatus est perpetuam, quo finivit laborem certaminis et C percepit præmium confessionis.

an martyr, dubium est :

2 *Falsus itaque videtur fuisse Ferrarius, vel usus forte corruptis ecclesiæ Cajetanæ Tabulis, dum ex illis* S Probum *martyrem fecit. Certe nec Ughellus in Episcopis Cajetanis tom.* I *Italiæ Sacræ auctæ col.* 533, *nec Nicolaus Coletus in suis ad Ughellum Additamentis* S. Probum *martyrem fuisse, scribunt : Ughelli verba sunt :* Probus episcopus Cajetanus ; *quibus adjicit hæc Coletus :* Et hic de eodem stipite ducum *(Cajetanorum)* prodiit, cujus sanctitatis lauream celebrat Cajetana ecclesia die VI Octobris ex eodem abbate Constantino, qui ea, quæ de Cajetana ecclesia scripsit, accepisse inquit e vetustissimis chartis ejus cathedralis. *Ita Coletus ex Italia sacra Julii Ambrosii Lucentii, quam citat. Confessorem autem diserte appellat Petrus Rosettus in brevi Descriptione Cajetæ, anno* 1694 *Neapoli Italice edita, ubi primum pag.* 22 *discursu* 5 *de reliquiis Cajetanis sic habet :* Corpus S. Probi episcopi et confessoris, cujus festum celebratur die VI Octobris : *et rursum pag.* 28 *discursu* 6 *de Viris illustribus Cajetanis sic scribens* S. Probus episcopus et confessor, patria Cajetanus, cujus festum celebratur die VI Octobris. *Verum, si Ferrario*, S. Probi *martyrium asserenti, credi certo non debet, num potior fides adhibenda Coleto est,* S. Probum, *die* VI *Octobris Cajetæ cultum, non modo Cajetanum episcopum, sed et e Cajetanis ducibus natum, affirmanti?*

uti et num fuerit episcopus Cajetanus seculo X,

3 *Probum quidem episcopum Ughellus Cajetanorum præsulum Catalogo inseruit; sed præter nomen nihil de illo addidit. non Sanctum appellavit, non Cajetæ ortum, non e civitatis illius ducibus natum, non die* VI *Octobris cultum dixit. Quod si hæc Coletus, recentiorum quorumdam dicta hac in re secutus, dicat, quamdiu antiquio-* E *ra iis de rebus testimonia certioraque non videro, indubiam a me fidem nec Coletus, nec recentiores reliqui impetrabunt. Sermo quidem, num.* I *laudatus, ita habet in fine :* Obiit B. Probus, episcopus Cajetanus, pridie Nonas Octobris anno Domini DCCCCXVI, tempore Joannis X, Antistitis sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et sepultus est in cathedrali ecclesia in loco, qui dicitur IN CORPO, juxta corpora SS. Erasmi et Innocentii ; *verum, cujus et ipse ætatis est, ut fidem mereatur indubiam? Certe diu admodum ab obitu* S. Probi *primum conscriptus videtur; alioquin enim aliquid saltem e rebus ab illo gestis peculiare retulisset, quod non facit, ut supra monui. Quid, quod* Probus, *Cajetæ cultus die* VI *Octobris, seculo* X *sit forte longe antiquior, idemque, qui apud Ughellum tom.* X *Italiæ Sacræ auctæ col.* 98 *Formianorum præsulum agmen ducit, et hujusmodi ornatur elogio :* Probus, qui S. Erasmi, sub Diocletiano martyrium Formiis passi, reliquias condidit ex Actis ejusdem Sancti? *Merito ea de re Ferrarius dubitavit ad diem* VI F *Octobris in Catalogo Sanctorum Italiæ, in* S. Probum *sic annotans :* An Formianæ fuerit ecclesiæ, vel alterius sedis episcopus, et quo tempore martyrium *(si tamen martyr fuerit)* passus sit, nondum scire licuit ; cum Acta illius *(quæ verosimiliter nulla sunt)* ad manus nostras non pervenerint.

an Formianus potius priscis Ecclesi seculis, cujus

4 *Difficile sane captu est, Cajetanis tantam sui Episcopi, sanctitate illustris, suis e ducibus oriundi, apud illos perpetuo conservati, et seculo tantum* X *defuncti, oblivionem obrepsisse, ut nihil umquam de rebus ab illo gestis rescivisse videantur, nedum resciant modo. Probi, qui seculo* X *ipsos episcopus rexerit, nullum monumentum Ughellus refert ; refert tamen Bernardi et Deusdedit Cajetanorum episcoporum, quos inter medium ponit Probum. Bernardum temporibus Othonis Magni fuisse scribit, ac ecclesiæ Cajetanæ præfuisse anno* 954; *subscriptus legitur Concilio Romano sub Gregorio V anno* 998, *tempore Othonis III celebrato. Deusdedit secundum antiquum monumentum, ex archivo ecclesiæ Cajetanæ ab Ughello laudatum, sedit Cajetæ tempore Leonis imperatoris, cognomento* Sapientis, *qui anno* 911 *e vivis excessit; ut adeo inter annum* 911 *et annum*

AUCTORE J. B.

annum 954 aut 998, Cajetanam sedem Probum occupasse, ex Ughello necesse sit : verum tam vaga temporis, quo Probus Cajetæ sederit, notitia an innuit præsulem sanctitate illustrem? Anno 916 obiisse dicitur in Sermone supra laudato; sed cum hic, ut supra dictum est, dudum post S. Probi obitum conscriptus verosimiliter fuerit, nec inde certi quidpiam elici potest. Qui proxime apud Ughellum sequitur Cajetanus episcopus, Stephanus nomine, electus dicitur anno 1031. Stephano Probum Rosettus supra citatus subjungit pag. 31 et seq., ut adeo valde obscura sit et perturbata Cajetanorum illa ætate præsulum chronologia, quod, ut dixi, saltem quoad Probum sanctitate, ut Cajetani volunt, illustrem, cujusque semper exuvias illi possederint, difficile captu est.

aliquando reliquiæ, ut aliorum Sanctorum, fuerint

5 Neque vero aliunde desunt, quæ S. Probum, Cajetæ cultum, Formianum fuisse episcopum, suadeant. Jacuit jam pridem S. Probi corpus in ecclesia Cajetana cathedrali, S. Mariæ et S. Erasmo sacra, juxta corpora SS. Erasmi et Innocentii. Actum est de S. Erasmo martyre tom. I Junii ad diem 2 ejusdem mensis, ibique ostensum pag. 212 e Gregorio Magno, S. Erasmi corpus in ecclesia Formiana Gregorii ætate jacuisse, ac
B deinde Cajetam fuisse seculo nono translatum, nempe sub annum 842, sub quem ob Saracenorum incursiones Formianam sedem Cajetam transtulissse dicitur Gregorius IV, defunctus anno 844. De S. Innocentio martyre actum est ad diem VII Maii : hunc aiunt, episcopum Africanum fuisse sub Diocletiano et Maximiano; ex Africa in Italiam fugere compulsum, in loco quodam Terracinensis, ut apparet, territorii, Capratia dicto, consedisse ac obiisse; ibique corpus ejus fuisse servatum, donec, ingruentibus passim in Italiam Saracenis, Cajetam pariter deportatum fuit, et in ecclesia cathedrali depositum. Basilica eadem præterea continet reliquias S. Marciani, SS. Casti et Secundini, S. Eupuriæ seu Exuperiæ, et S. Albinæ. S. Marcianus episcopus Syracusanus fuit, cujus corpus, cum Saracenorum incursionibus D
vexaretur Sicilia, Cajetam translatum dicitur. Vide tom. 2 Junii part. 2, pag. 787. Similiter tom. I Jul. pag. 28 SS. Casti et Secundini reliquiæ aliunde Cajetam devectæ fuisse perhibentur. S. Eupuriæ miracula descripta fuere circa annum 900, ut ait Henschenius tom, III Maii pag. 575; sed ingenue fatetur illorum auctor, ignorari, ex quo loco aut patria hæc virgo oriunda fuit, aut quo modo Cajetam venerit. Denique S. Albina die XVI Decembris Formiis in Campania annuntiatur in Mrl. Romano, quod ibidem sepulta sit, ut ait Ferrarius in Annotatis ad eumden diem; addens, deinde Cajetam fuisse translatam.

Cajetam delatæ.

6 Quid si igitur et S. Probus ex antiquis confessoribus fuerit, quorum res gestæ temporum seu vetustate seu iniquitate ex hominum memoria sint fere deletæ, et corpus ipsius seu Formiis, grassantibus per Italiam Saracenis; seu ex Africa Arianorum aut Wandalorum tempore, seu denique aliunde aliquando Cajetam delatum fuerit, uti et de reliquis Sanctorum modo memoratorum corporibus factum fuisse, jam observavimus; indeque Cajetanis tanta sit rerum ab illo gestarum ignorantia? Sane quidem, si quis ita E
suspicari voluerit, non video, quo ex capite reprehendi a Cajetanis magnopere possit : maxime cum nec aliunde vero videatur absimile, Saracenos, ut in causa fuere translatæ Formiis Cajetam sedis episcopalis, ita etiam effecisse, ut tum S. Probi, tum aliorum Sanctorum corpora Cajetam, velut in tutiorem a Saracenorum furore locum, transferrentur; et Joannes Casinensis, postea Gelasius Papa, hujus nominis II, a Papebrochio tom. I Junii pag. 217 laudatus, dicat, S. Erasmum in Formiana ecclesia fuisse sepultum a Probo episcopo; qui forte idem fuit ac Probus ille, qui apud Labbeum tom. I Conciliorum concilio Romano 2, sub Sylvestro anno 324 celebrato, inter 139 episcopos ex urbe Roma, vel non longe ab illa, subscriptus legitur, quamquam non expresso sedis nomine.

DE S. RENATO EPISC. CONF.

F

C SURRENTI IN REGNO NEAPOLITANO.

J. G.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

§ I. Sancti dies emortualis non satis certus : ejus hoc die cultus apud Surrentinos, hujusque tum in Italia, tum in Gallia antiquitas : prodigiosæ, quæ de S. Renato vulgo circumfertur, historiæ epitome.

CIRCA MEDIUM SEC. V. S. Renatus, quem Surrenti alii die VI Octobris,

Surrentum, Picentinorum olim caput, nunc archiepiscopalis in regno Neapolitano civitas, Tyrrheno mari adjacens, Italis Sorrento et Sorriento dicta, VI die Octobris solemni ritu veneratur, quem suum seculo V, media necdum sui parte progresso, antistitem fuisse credit, S. Renatum, suos inter patronos primo loco passim recensitum, multisque tum in Italia. tum in Gallia laudibus celebratum. Sanctum hunc Pridie Nonas Octobres seu hodierno die, valedixisse mundo ac super æthera evolasse, tradunt Officii ejus Ecclesiastici Lectiones, ex Ms. codice archivi archiepiscopalis Surrentini desumptæ nostrisque decessoribus a Scipione Paulucio humanissime communicatæ. His, quantum ad mortis diem, omnino consonat Vita S. Renati, ex Collectione Vitarum Sanctorum apud RR.PP. Theatinos Neapoli nobis descripta, congruitque Codex Usuardinus Vaticanus, num. 5949 signatus, qui, teste Sollerio in Præf. ad Usuard. num. 251, charactere Longobardico in

A *in Beneventanæ ecclesiæ usum, Usuardo, Adone aliisque collectus et copiose ex parte auctus fuit, in quo Usuardinis annuntiationibus hoc additamentum adjicitur :* Prid. Non. *(Octobris)...* Apud Surrentum, sancti Renati confessoris, *imo* et episcopi, *uti laudatus Sollerius supplendum censuit. Adductis jam mox testimoniis haud dubie subnixus Antonius Summontæus, lib.* I *primæ partis Historiæ civitatis et regni Neapolitani edit.* 2, *pag.* 355, *hunc diem* S. Renato *emortualem diserte statuit, cui et ex Gallis martyrologis adstipulari videtur eruditissimus Castellanus, Sanctum nostrum in suo Martyrologio Universali his verbis hodie annuntians :* Surrenti in regno Neapolitano, S. Renati, episcopi ejusdem civitatis.

alii die præcedenti, alii vero die XII Novembris obiisse volunt,

2 *Sunt tamen vel inter ipsos Italos haud ita pauci, ut puta David Romæus in Opere, cui titulus :* Quinque divi custodes ac præsides urbis Surrenti *pag.* 261, *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Generali pag.* 391 *et in illo Sanctorum Italiæ pag.* 631, *Julius Cæsar Capacius part.* 3 *tomi* IX *Antiq. et Historiæ Italiæ col.* 107, *Ferdinandus Ughellus tom.* 6 *Italiæ Sacræ auctæ col.* 596, *alii-* B *que auctores, qui diversum ab assignato emortualem diem Sancto adscribunt,* V *nempe Octobris, prout inter Prætermissos eo die lectorem monuimus. Hos cum prioribus in concordiam adducere, spectata nempe diei civilis diversa, quam secuti fuerint, computandi ratione, in primis facile esset, si modo ex coævis supparibusve monumentis,* Renatum *die* V *Octobris post solis occasum Cælitum sedibus exortum fuisse, constaret; verum enimvero, eam nec ea, quæ classica et pura dicimus, Martyrologia Præsulem nostrum commemorent, nec ulla congruæ antiquitatis indubiæque fidei documenta ejus obitus annum determinent, nedum emortualem diem tam prope circumscribant; de eo pluribus disputare, haud operæ pretium fuerit. Quapropter nec controversiam aliam, quæ laudatos scriptores inter et Andegavenses est, hic discutere ac definire visum est,* C *cum Andegavensis ecclesiæ monumenta scriptaque in Galliis Usuardina aliquot auctaria, quæ die* XII *Novembris* Renatum *Surrenti defunctum adstruunt, quo nempe die sacra ejus pignora a Rainaldo, Andegavensi episcopo, translata fuerunt, non ea antiquitate prædita sint, ut bis sat tuto, quantum ad emortualem Sancti diem attinet, habere fidem liceat, repugnantibus præsertim non paucis, quæ antea laudavimus, vel paris ponderis vel altioris etiam antiquitatis testimoniis. Plura, si lubet, eo spectantia vide pag.* 58 *et* 74 *Apologiæ Andegavensis capituli, quam pro* S. Renato *inscriptam adversus Joannem Launoyum anno* 1650 *edidit Jacobus Eviglonius, Gallice* Eveillon *dictus, sæpe mihi de rebus aliis infra conveniendus laudatæ Andegavensis ecclesiæ canonicus.*

de quo tamen hoc die agere visum est,

3 *Utut ergo sit de emortuali Sancti tempore, quod communiori scriptorum consensu sub seculum* V, *media sui parte provectum, inque hunc vel præcedentem diem relatum inveni, ego, spectata potius ipsius diei, quo in emortuali loco Ecclesiasticum cultum habet, obvia ac congruenti ratione, hodie de* S. Renato *disserere decrevi, quæque decessores nostri plus semel in diem* XII *Novembris, Andegavi* Renati *cultui sacrum, expendenda remiserunt, ea hic ad criticæ trutinam una opera revocabo, sic tamen, ut, tametsi non quælibet de eo vulgata pro certis habeam, nihil tamen propterea seu virtutum ejus splendori, seu veræ sanctitati detractum velim, idque, sive unus idemque Sanctus sit, qui, testibus Surrentina et Andegavensi ecclesiis, Surrenti hoc die, atque Andegavi* XII *Novembris colitur; sive a Surrentino Præsule omnino diversus adstrui debeat Andegavensis* Renatus; *quæ res ad postremum diem definiri tutius poterit, cum Galliæ Christianæ auctæ tomus ille in lucem prodierit, qui Andegavenses episcopos aliosque Turonensis archiepiscopi suffraganeos, additis more solito instrumentis, complecti debet. Interim, cum sine solido in contrarium testimonio ab utriusque mox memoratæ ecclesiæ communissimaque scriptorum sententia pedem referre nefas sit,* Renati, *ut unius ejusdemque Sancti, in Italia Galliisque cultum demonstrare pergo, ad ejus præclara gesta prodigiaque ei adscripta mox perrecturus.*

AUCTORE J. G.

jam pridem in Italia Galliisque Ecclesiasticum cultum certo habuit :

4 *Præter Ecclesiastica, quæ tum Surrenti, tum Andegavi, de* S. Renato *recitari jam pridem solent, Officia, ejusque in Martyrologiis, utut non classicis, annuntiationes, ejus cultum manifeste etiam probant erectæ in Italia Galiisque sacræ ædes,* Renati *nomine ac patrocinio nobiles, quarum apud Ughellum laudatum tom.* 6 *Italiæ Sacræ col.* 596 *et apud Eviglonium in memorata Apologia pag.* 116 *et seqq. mentio fit, fir-* E *matque eum non mediocriter Andegavensium ab octo circiter seculis, Italorum vero ab ipso saltem Christianæ æræ seculo* VII *stabilita erga Præsulem nostrum, ut Surrentinæ urbis tutelarem sanctums religio; cui, quantum ad hos attinet, pro testimonio sit, quod Radoaldus, Beneventanus dux, cum sub annum* 645 *Surrentum obsideret,* SS. Renati *et Valerii sepulcris aurum argentumque, quo sic, ut falso tamen rebatur, conciliatis sibi Sanctis, potiri urbe posset, supplex obtulisse legatur, quæ tamen munera postero die extra sacram his patronis ædem, non pauco, ut videtur, ante tempore exstructam, veluti Cælitibus invisa, projecta reperit. Quibus accedit, quod ejusdem ducis milites nonnulli, eamdem ædem sacram deprædandi animo ingressi, temeritatis suæ pœnas mox luerint, ac dæmone correpti ad Sanctorum tumulum exspirarint, uti apud Ughellum laudatum col.* 600, *et apud eruditissimum Assemanum tom.* 2 *Scriptorum Italicæ Historiæ pag.* 184 *in laudato ab iis veteri instrumento fusius narratur. Testimonia multa, quæ ad probandam Andegavensium antiquam in* S. Renatum *pietatem Eviglonius pag.* 58 *et* 78 *produxit,* F *mitto hic recensere, cum ne ipse quidem Launoyus, Eviglonii antagonista, diffiteatur, a Raynonis, Andegavensis episcopi, temporibus, seu saltem ab ineunte seculo* X *delatum in Galliis* S. Renato *cultum fuisse, cujustamen Antistitis prodigiosam historiam non satis habere virium in duplici sua Dissertatione asseruit, multisque argumentis probare nisus est.*

non tamen certa est prodigiosa ejus historia,

5 *Et sane, si, quam est certa Sancti nostri Ecclesiastica veneratio, tam esset dubio immunis, quæ de eo vulgo circumfertur, historia, nec summæ temeritatis notam apud Christianos eruditos evasisset geminæ Dissertationis auctor Launoyus, sed neque Romæ, ubi alia quædam ejus Opuscula damnata fuere, hoc ejus Opusculum, quo historiam illam intrepide discutit et oppugnat, ab omni censura mansisset intactum. Verum, ut, quod res est, dicam, tametsi Eviglonius, velut pro aris focisque dimicans, Apologiam pro* S. Renato *in lucem protulerit, qua adversus eum acerrime insurgens omni molimine contendit, non tantum Sanctum nostrum Andegavensem prius, quam Surrentinam cathedram aliquamdiu tenuisse,*

AUCTORE J. G.

isse, sed eum etiam (qua de re potissimum quæstio movetur) S. Maurilii precibus ex sterili et grandæva matre natum, elapso a sua morte septennio, ad vivos esse reversum, quod omnium ætatum tabulis ac monumentis testatum esse, contendit idem Eviglonius; ea tamen, quæ probanda susceperat præfatus canonicus, apud peritiores artis criticæ viros minime evicit, ut proin non parum mirer, recentiorem Gallicanæ ecclesiæ historiographum Longuevallium tom. 2 , *pag.* 79 *in hunc modum Gallice scripsisse :* Visis iis , quæ utrimque (*a Launoyo, ut opinor, Eviglonio aliisque)* scripta fuerunt , censemus standum esse ecclesiæ *(Andegavensis)* traditione. *Rectene , an secus, ita censuerit eruditus scriptor, mox dicenda aperient. Ego interim jam nunc in antecessum profiteor, me sine certioribus , quam quæ hactenus ab Eviglonio, Romæo aliisque producta sunt, testimoniis assentiri iis non posse, quæ tum de Sancti ortu, tum de ejus post elapsum a morte septennium anastasi, deque Andegavensi episcopatu aliquamdiu præclare gesto, ab Andegavensibus aliisque scriptoribus passim traduntur. Etenim, ut S. Augustini verbis lib.* 3 *contra Academicos*
B *cap.* 1 *utar, si* negotium nostrum non leve aut superfluum, sed necessarium ac summum *sit* , magnopere quærere veritatem , meliusque *sit, ipso teste lib. de Vera Religione cap.* 55 , qualecumque verum , quam quidquid pro arbitrio fingi potest, *malo stabilita* S. Renati *Ecclesiastica veneratione contentus esse, quam, reclamante veritate, ea suis testimoniis satis firmata aut historice certa dicere facta, quorum pars magna , si nudam simplicemque eorum narrationem audias , sublestæ fidei indicia præ se fert quam plurima.*

quæ ex Mss. codicibus Andegavensibus ac Parisiensibus,

6 *Ut autem de controversia recte judicet eruditus lector , rerum , de quibus hic disserendum est, seriem ipsismet primi narratoris verbis , quæ, non S. Gregorii Turonensis, sed scriptoris, a* Renati *ætate multo longius remoti, esse infra ostendam, fideliter huc ex parte transcribo. En illa ex cap.* 6 *Vitæ S. Maurilii , prout in secunda geminæ Dissertationis editione pag.* 34 *et seqq. ex Mss. Codicibus Andegavensibus et Parisiensibus recensentur.* Andecavensis territorii matrona quædam pernobilis *(Andegavensibus* Renonia *Surrentinis* Bononia *dicta)* nexa jam vinculo conjugali *(cum viro nobili , nomine* Honorato Cheotedro , *ut nempe vulgo volunt)* ex tempore suæ copulationis sterilis permanebat , quæ , dum
C pro adipiscenda prole Dominum precaretur assidue , et nequaquam votum suum obtinere valeret , ac procederet natura in annos desperationis adepturæ * jam prolis, ad beatum virum *(S. Maurilium seu Maurilionem, Andegavensem episcopum)* se tota mente convertit, sedulo flagitans, ut , quod illa non merebatur , ipse apud Dominum suis meritis et intercessionibus obtineret, et, si suis precibus seni fæminæ filium impetrare potuisset , ipsum se Domino oblaturam et * perpetuo serviturum , tota fide ac voto pollicebatur. Intuens autem vir beatus mulieris mentem et fidem ac fletuum ubertatem , nihilque apud Dominum impossibile esse confidens , qui partum vetulæ Saræ , et ad petitionem Heli sacerdotis filium Samuëlem scilicet prophetam , sub sponsi voto sterili concessit Annæ , Dominum pro fæmina precaturus accessit, exaudivitque Dominus virum, et deprecanti fæminæ conceptum dedit et partum, quem illa, sicut promiserat, Domino consecravit habendum, *nimirum, ut volunt,* S. Renatum *nostrum.*

* *lege* adipiscendæ

* *supple* cum

7 Quale vero quantumque miraculum super eumdem Puerum Dominus per beatum Maurilium, postquam sanctæ Andecavensis ecclesiæ episcopalis honorem accepit, operatus est , ad corroborandam fidem fidelium , licet illud beatus Fortunatus propter minus credentes omiserit , imo , quia verum est , et res est digna memoria , non tacebimus. Quod tamen, quia post acceptum episcopatum idipsum pro eo Dominus fecit , suo in loco melius exponemus. *Deinde cap.* 16 *Vitæ S. Maurilii ita rem prosequitur :* Sequenti siquidem die beato Maurilio antistite in eadem beati Petri Apostoli basilica sancta solemnia celebrante , advenit cum moriente Puero matrona , cui quondam sterili eumdem , ut nasceretur , ante episcopatum apud Dominum suis meritis obtinuerat , postulans , ut Filio suo , quem Domino habendum obtulerat , manuum suarum impositione Spiritum Sanctum daret, antequam obiret. Sed, remorante in sancta Corporis et Sanguinis Christi consecratione paululum præsule , Puer excessit. Quantum vero miraculum super eumdem Puerum post septimum depositionis ipsius annum per potentissimum antistitem beatum Maurilium Dominus operari dignatus est , quanquam , uti jam diximus , illud Fortunatus omiserit , nos tamen minime reticebimus , quod verum esse scimus , quia ad gloriam Christi laudemque antistitis sui *(Maurilii)* res est digna describi. *Ac demum idem scriptor post locos aliquot communes, quibus summam Dei potentiam laudat, sic tandem admirabilis hujus historiæ Prologum concludit :* Miraculum ergo qui non istud firme crediderit, quod in Sanctis et per Sanctos suos alia multa , quæ, ut præmisimus , Dominus operari dignatus sit semper et operetur, nequaquam credere valebit. Et sane, beato Papa testante Gregorio, fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum.

recitatis propriis eorum verbis,

E

8 *Sed ad rem ipsam cum scriptore illo paulo propius accedamus. Ita mox ille :* Beatissimus igitur Maurilius , expleto sanctæ solemnitatis capitello, obituque Pueri , qui absque chrismatis dono excesserat , præcognito , totum id suæ desitudini deputavit , lacrymis multo tempore irremediabilibus suæ culpam lugens inobedientiæ. Cui cum nec ista sufficerent , diu multumque , quid ageret, secum animo colluctante, tandem reperit , quod inter concives tantæ negligentiæ piaculum plene expiare nequiret , ni singularis F elapsus patriam propriam civesque relinqueret. Tali igitur reperto consilio, occulto exinde semetipsum eripuit et * sanctarum reliquiarum, quibus sancta Andecavensis mater ecclesia decorabatur , secum claves exportans. Cum autem pervenisset ad mare , divina omnipotentis Dei providente clementia , qui manebat in littore , diem transitus sui exaravit in lapide, sicque ascensa puppi inchoati itineris cœpit maturator existere. Cumque processisset in altum , et quare reliquiarum claves secum detulerit, cogitaret, insidiante humani generis inimico , ut dolorem Sancto Viro super dolorem imponeret , repente claves de manibus elapsæ submerguntur in æquore. Tunc cum lacrymis id fertur exclamasse Maurilius , quod postea rei probavit eventus : Nisi , inquit, has iterum claves videre meruero, patriam urbemque nunquam repetam , quam effugio. Transmisso igitur mari , quo , quis esset , abscondere potuisset , mutato habitu, uni regionis principum adhæsit , professus se hortulanum

partim referuntur,

* *et abundas*

A lanum fore, quatinus corpus, quod jejuniis, vigiliis et orationibus castigare decreverat, ne ex toto deficere potuisset, proprio labore pavisset. *Hæc pro specimine retuli scriptoris verba, ut ne quis nimium miretur, cum ex ejus narratione cetera his multo magis a vero aliena compendio recitavero.*

ac partim ex iisdem

9 *Si narrantem audire pergamus, Andegavenses, innoxii tamen, suo pastore misere orbati, crebris visionibus intentatisque minis cælitus præmonentur, suam celerius urbem subvertendam esse, nisi Maurilium (a quo, ut dein subdit, post elapsum a sua morte septennium ad vivos revocandus erat* S. Renatus) *circumquaque perquirerent. Hinc ex nobilium plebeiorumque communi senatus consulto qualuor virtute fideque insignes viros quaquaversum per Europam legatos mittunt, interposito interdicto, ne, nisi proprium invenissent patronum et pastorem suum, revertantur in patriam. Hi, totius ferme Europæ urbes oppidaque et vicos perscrutati, septimo demum anno, re infecta, in Galliam redeunt, et, quæ res sibi tandem ex votis cessit, divino ductu ad portum Oceani maris in Britannia Minori avido cursu* B *perveniunt, cumque in littore navim præstolantes resident, in silice scripta reperiunt verba hæc :* Hic transiit Maurilius, Andecavorum episcopus. *Vertitur in fiduciam timor, in gaudium luctus. Læti navim conscendunt, et ecce tibi, haud procul a littore immanis piscis e mari in navim prosilit, quem cum exenterant, reliquiarum Andegavensium claves, quas Maurilius perdiderat, attoniti reperiunt. Novus hinc animorum motus, Maurilium mari submersum asserentibus nautis; at sollicitis legatis adest, velut e machina Deus, qui eos per visum admonet, ut metum deponant nec de itinere revertantur; futurum, ut quam primum Maurilium inveniant. Ergo angelico ductu in Angliam jam appulsi, ad aulam principis, quocum Maurilius habitabat, recto itinere festinant, ubi pastorem suum proprio nomine vocari audiunt, et olera ad regis usum ferentem aspiciunt. Mox illi ad agniti pastoris pedes sese prosternere, magnoque fletu rogare, ut, nisi supremum præstolaretur Andegavesium exitium, propriæ subveniat ecclesiæ; ad hæc respondenti Maurilio, volo se ac juramento obstrictum esse, ut, nisi quas amiserat, claves videret, in patriam numquam reverteretur, illi has opportune præ-* C *suli exhibent, idque tandem consequuntur, ut Maurilius, quem angelus in visu legatis parere jusserat, et* Renatum *ad vivos revocatum iri pollicitus erat, secum in Gallias solvat, multis a rege muneribus prius ditatus et stupentibus ad rei eventum, qui undequaque accurrerant, Angliæ populis.*

compendio exhibetur,

10 *Ita multo prolixiore oratione præfatus scriptor, mox subdens, non minori gloria, quam ex Anglia discesserat, Maurilium in propria exceptum fuisse patria,* Taliterque, *inquit,* propriam regressus ad urbem, nimirum spectantibus turbis, de Domini promissione securus venit ad Pueri *(S. Renati)* tumulum, quo rastris discooperto, invocat diutissime planctibus Christum. Tandem autem, expleta eum lacrymis oratione, uterque consurgunt, Maurilius de oratione et Puer de morte, quem septiformis Spiritus gratia consecratum, ex eventu vocavit RENATUM. Qui, divinis cultibus illico mancipatus et a beato Maurilio diligentius eruditus, tantis promeruit florere virtutibus, ut post Maurilium pontificalem Andecavensis ecclesiæ cathedram, et posthumus sortiretur et hæres. Quod si quis fortuitu æstimaverit fabulosum, Andecavensem recurrat ad urbem; ibi enim inveniet pretiosissimum confessorem Christi Maurilium immensis virtutibus florentem, et nec minus Renatum antistitem, successorem ipsius, miraculis coruscantem, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum patre et Spiritu Sancto vivit et regnat omnipotens Deus per infinita sæcula sæculorum. *Habes, erudite lector, ipsum fontem, unde sua hauserunt Marbodus Redonensis, Ulgerius Andegavensis, Petrus Cluniacensis, Petrus Cantor, Vincentius Bellovacensis, Petrus de Natalibus, S. Antoninus, auctores Lectionum Andegavensis et Surrentinæ ecclesiæ aliique, qui a seculo* XII *usque ad* XVIII, *vel ligato, vel soluto stilo, mirabilem* S. Renati *anastasin celebrarunt; de quorum auctoritate infra sermo erit, ubi reliqua, quæ de* S. Renato *vulgo circumferuntur, priori narrationi subjunxero, ut deinde ex ordine singula examinentur, et, quantam quæque fidem mereantur, dispiciat prudens lector.*

AUCTORE J. G

cui ex aliis scriptis ejus gestorum,

11 *De his audiatur ipsemet auctor Apologiæ capituli ecclesiæ Andegavensis, pro* S. Renato *episcopo suo pag.* 55 : Septimum, *inquit*, testimo- E nium est ecclesiarum diœcesis Andegavensis, quarum antiqui Lectionarii manuscripti et Breviaria excusa omnium editionum, post descriptum miraculum ortus et suscitationis Renati, perhibent, eum, domestica disciplina sancti Maurilii ad pietatem informatum, tantos progressus in omni genere virtutum fecisse, ut omnibus admirationi et amori esset, atque imitatione sanctitatis magistri vulgo ALTER MAURILIUS appellaretur : eumdem clero Andegavensis ecclesiæ adscriptum, cum majora in dies ederet virtutum exempla, Maurilio vita functo, consentientibus cleri populique suffragiis, episcopum in ejus locum fuisse suffectum : atque ita, cum in summo candelabro dignitatis ecclesiasticæ esset collocatus, non tantum splendore sanctitatis eluxisse in universam familiam suam, sed miraculorum gratia a Deo donatum, morbos oratione curasse, leprosos mundasse, dæmones de obsessis corporibus depulisse; inter hæc tamen adeo demisse de se sentientem, ut, quidquid præclari egisset, premi silentio vellet, universam diœcesis suæ administrationem et bene gestarum rerum gloriam ad Maurilium auctorem referendo. F

obitus, sepulturæ,

12 Addunt præterea *(inquit auctor Apologiæ in pag. 56)* eum *(S. Renatum)* rebus prudenter episcopalis curæ administratione constitutis, sancta Apostolorum limina visitasse : indeque cum Surrentum profectus elongasset se fugiens, ut maneret in solitudine (quod ex monumentis sanctæ ecclesiæ Surrentinæ discimus) ibi rogatu civium hæsisse, solitariam vitam agendo : ac brevi, erumpente in publicum fama sanctitatis, convi cursum ad eum factum ex omni circa regione ægrorum, quorum corporibus cum sanitatem oratione redderet, animarum etiam saluti piis hortationibus consulebat : tandemque etiam ejus sedis episcopatum, communi civium consensu sibi delatum, sancte feliciterque gessisse; ac demum, prædicta die obitus sui, ibidem plenum bonorum operum decessisse; cui sanctum Valerium successisse refert ex tabulis ecclesiæ Surrentinæ Philippus Ferrarius in nova Topographia Martyrologii Romani. Elatus est publico funere, et sepultus in eadem ipsa ædicula, quam vivens tenuerat, secundum muros urbis, in ejusque memoriam eodem in loco cives ingenti opere

AUCTORE J. G.

assertæ ad Andegavenses corporis translationis,

opere templum ædificaverunt, quod multis postea miraculis nobilitatum fuit, ut inferius referemus.

13 Pergunt libri nostri narrare *(ita laudatus scriptor pag. 57)* clerum et populum Andegavensem legatos de repetendo corpore Pastoris sui Surrentum misisse (quo tempore id acciderit, compertum non est) et, recusantibus Surrentinis, summi Pontificis auctoritatem implorasse, ut id juberet reddi; quo jubente, legatis concessum, ut id asportarent, ac, ne qua vis in itinere fieret, præsidium militare iis adjunctum: ita revectum in patriam corpus sancti Renati, ab Andegavensibus solenni supplicationis pompa exceptum, in ecclesiam sancti Maurilii illatum fuisse, et in capsa conditum idoneo loco ad fidelium venerationem pridie Idus Aprilis (quo die translationis ejus memoria anniversaria solennitate apud nos celebratur) præsentibus episcopis Corisopitensi ac Venetensi, abbatibus et nobilibus viris permultis cum magna populi frequentia. *Hactenus præfatus auctor Apologiæ, qui mox ex monumento, in membrana exarato, subdit pag.* 58 *et* 59, S. Renati *corpus Andegavi de una in alteram, ut conjicio, capsam translatum fuisse a Rainaldo, episcopo Andegavensi, secundo Idus Novembris, postea revelatum anno Christi* 1012, *examinatum anno* 1082, *ac rursus anno* 1151; *denuo revisum anno* 1255, *quo et repositum in capsa argento deaurato de novo tecta, ac demum anno* 1601, *quo sacra ejus pignora, quæ ex Calvinistarum impio incendio reliqua erant, in novam capsam, auro gemmisque ornatam, recondita fuerunt; ubi, ipso teste, ad sua usque tempora quieverunt.*

B

et contra inventi anno 1603 in Surrentina ecclesia ejusdem corporis narratio adjungitur.

14 *Ceterum, quid et Itali de* S. Renati *corpore tradant, juvat hic recitare, ut ne de controversiæ, infra discutiendæ, statu lectorem quidquam lateat. Ita de eo Ughellus tom.* 6 *Italiæ Sacræ auctæ col.* 596: Magna, *inquit*, est controversia inter Surrentinos et Andegavenses de existentia corporis S. Renati. Surrentini apud se ex Actis ejusdem, ac tradititione patrum, tum ex nupera inventione servatum volunt. Andegavenses in ecclesia cathedrali Renati se exuvias sacras venerari dicunt. *Porro de nupera corporis ejus Surrenti inventione hæc ibidem habet:* Anno MDCIII, *seu biennio post ultimam translationem Andegavensem,* in eadem basilicam, *(Surretina S. Renato dicata)* inventa sunt Sanctorum horum episcoporum *(Renati et Valerii)* corpora, et authoritate Sacrorum Rituum Congregationis solemni ritu sub primario altari condita sunt hac inscriptione proloquente:

C

Alexander Cardinalis Florentinus.

Sanctorum Episcoporum Renati et Valerii Surrentinæ civitatis, ejusque patronorum corpora, quæ sub primario altari basilicæ veteris collocata fidelium antiqua traditio credidit, atque colit, inventa sunt sine nomine sub eodem altari, nec alia ab illis existimata, Apostolica authoritate in novam ecclesiam translata sub primario itidem altari sunt solemni ritu recondita a monachis hujus monasterii Congregationis Casinensis anno Salutis MDCIII, die XIIII Novembris, ex decreto Apostolicæ Congregationis Sacrorum Rituum sub die XXI Augusti MDCIIII.

D

Atque hæc sunt totius controversiæ, de S. Renato *ejusque reliquiis jam pridem motæ rursusque hic movendæ, præcipua capita, quorum singula nunc expendere lubet pro eo quærendæ atque candide asserendæ veritatis studio, quo nihil sacræ profanæve historiæ commentatori antiquius potiusve esse debet. Rem ipsam aggredior.*

§ II. Prodigiosæ S. Renati historiæ nullus sat antiquus auctor patrocinari ostenditur.

Prodigiosam S. Renati historiam nec Fortunatus tradidit.

Si recitatam num. 6 *et* 4 *seqq. admirabilem de* S. Renati *ortu et anastasi historiam synchronus aliquis aut saltem subæqualis scriptor, puta Venantius Fortunatus, Gregorius Turonensis aliusve ei coævus, auctoritate ac fide sua munivisset; si vel Justus presbyter, qui S. Magnobodo præluxit, vel ipse Magnobodus, qui annis ab obitu S. Maurilii plus minus ducentis hujus Vitam scripsit, tam memorabile factum, sin minus particulatim, utcumque saltem verbis generalibus retulisset; si denique alius quilibet huic compar, nec contemnendus, auctor ejusdem facti meminisset; certe a Launoyi, severioris in multis aliis Aristarchi, partibus non starem, ut contra illius historiæ substantiam, tametsi non quælibet adjuncta, cum Eviglonio aliisque nonnullis tuendam susciperem. At vero, præterquam quod certum habeam, nullum auctorem synchronum præfatæ historiæ patrocinari, ne ullum quidem subæqualium scriptorum genuinum testimonium produci pro ea potest, quod nunc contra adversarios ostensum eo. Etenim in ipsa etiam hypothesi, quod Venantius Fortunatus Vitam aliquam S. Maurilii elucubrasset, eum tamen nihil omnino de prodigiosa Sancti nostri anastasi meminisse, ne alia inutiliter argumenta congeram, ipsemet scriptor qui eam primus retulit, verbis, num.* 7 *recitatis, apertissime fatetur. Hæc rursus audi et expende, erudite lector:* Quale vero quantumque, *inquit*, miraculum super eumdem Puerum *(S. Renatum)* Dominus per beatum Maurilium, postquam sanctæ Andecavensis ecclesiæ episcopalis honorem accepit, operatus est, ad corroborandam fidem fidelium, LICET ILLUD BEATUS FORTUNATUS propter minus credentes OMISERIT, ... non tacebimus. *Et rursus paulo infra:* Quantum vero miraculum super eumdem Puerum, post septimum depositionis ipsius annum per potentissimum antistitem, beatum Maurilium, Dominus operari dignatus est, QUANQUAM, UTI JAM DIXIMUS, ILLUD FORTUNATUS OMISERIT, nos tamen minime reticebimus. *Ex quibus cum, fatente ipsomet hujus miraculi primo assertore, certa certior evadat prima nostra de Fortunato assertio, nec alia genuina ejus verba allegari possint, quæ miraculosum* S. Renati *ortum testentur, ad S. Gregorium Turonensem quo præcipue Eviglonius cum suis nititur, lubens festino.*

E

F

nec Gregorius Turonensis,

16 *Hunc memoratæ historiæ testimonium non præstitisse, tametsi totis viribus id contendat jam mox citatus Eviglonius, in hunc modum demonstro. Si nec Prologus Vitæ S. Maurilii, nec ipsa hujus*

A *hujus Vita, unde* S. Renati *desumpta est historia, S. Gregorio Turonensi adjudicari merito queat, profecto nusquam S. Gregorius Turonensis admirandæ illius historiæ meminisse dicendus est; idque ne ipse quidem Eviglonius inficiari unquam potuit aut ausus fuit. Jam autem tam multa sunt, quæ suadent, imo et evincunt, nihil plane Opus illud, quod pag.* 1 *et* 34 *apud Launoyum videre est, ad S. Gregorium Turonensem pertinere, ut multum dubitem, num ab integro et eo amplius seculo vel unus exstiterit artis criticæ peritus, qui illud ei adscribendum censuerit. Et merito sane: nam primo quidem, etiamsi tantisper adversario nostro gratis concederetur, vivente ac tacente Fortunato, lucubrationes ejus historicas, uti Prologus adstruit, scriptorum vitiis pæne depravatas fuisse, et, quæ non nisi longe labentium temporum sunt, vices ac detrimenta tam cito sensisse, an sat simile vero est, eo in casu non Fortunatum ipsum, qui tunc temporis in vivis et quidem S. Germano familiaris erat, sed Gregorium Turonensem, conscribendis aliis Operibus occupatum, ab eodem S. Germano rogatum fuisse, ut Fortunati, adhuc viventis, Opera nativæ puritati* B *redderet et suæ* auctoritatis peritia, *uti Prologus habet*, corrigeret? *Istud certe et ratione et exemplo carere, nemo non videt. Accedit, quod ibidem de Fortunato, perinde ac de auctore mortuo, sermo fiat, cum tamen eo tempore, quo Prologus ille exaratus fingitur, salvus et incolumis viveret Fortunatus. Denique de falsitate convincitur Prologus, atque hinc Turonensi Gregorio abjudicandus, quod ad preces S. Germani Parisiensis Vitam S. Maurilii a Gregorio Turonensi correctam eo tempore fuisse dicat, quo S. Albini Vita, a Fortunato scripta (cujus eadem est, ex verbis Prologi, cum Vita Maurilii ratio) adhuc incorrupta erat, quippe quam Gregorius etiam post S. Germani mortem, ut genuinam, citat cap.* 96 *lib. de Gloria Confessorum.*

qui S. Maurilii Vitam, de qua hic quæstio est,

17 *Quapropter, si Gregorius Albini aut Maurilii Vitam ullo unquam refecit tempore, pluribus post S. Germani obitum annis reficere debuit, atque adeo, ut recte censuit Launoyus, quæ vivo Germano dedicantur Maurilii et Albini Vitæ, tam non sunt a Gregorio Turonensi scriptæ, quam ab Hesiodo vel Homero. Dixi jam mox*, Si Gregorius C Albini aut Maurilii Vitam ULLO UNQUAM REFECIT TEMPORE; *nam id nec ipse de se, nec de eo quisquam alius satis antiquus memoriæ prodidit; quin imo, præter rationum momenta mox adducenda, quæ S. Maurilii Vitam Turonensis Gregorii Opus non esse, plane evincunt, idem illud inter alia etiam suadent, tum quod neque Maurilii, neque Albini Vita in libro de Vitis Patrum, quem Gregorius edidit, reperiatur, tum quod Prologum illum sequatur Elenchus capitum Vitæ beati Maurilii, quæ scribendi methodus, uti Launoyus observat, ad Gregorium Turonensem non pertinet; ac demum, quod Elenchum capitum excipiant ista, quæ totius Operis auctorem, a Gregorio Turonensi diversum, designant, manifestissima verba:* Raino, quondam sancti Martini cotidianus discipulus et semper canonicus, ac postmodum sanctæ Andegavensis ecclesiæ ex initio Christianitatis trigesimus tertius humilis episcopus, ob honorem omnipotentis Dei nec non et ejusdem sancti Maurilii, atque remissionem peccaminum animæ suæ, anno Incarnationis Dominicæ adhuc in DCCCCV et ordinationis episcopatus sui in XXV hanc Vitam scribere ac requirere jussit. Archanaldus, sancti Martini discipulus et diaconus, jussu præfati domini Rainonis scripsit et requisivit.

non scripsisse, ex variis in ex contentis anachronismis,

18 *Aliis nunc contra Eviglonium rationum momentis evincamus, præfatam S. Maurilii Vitam, ac proin prodigiosam* S. Renati *historiam S. Gregorio Turonensi adjudicari non posse. Cap.* I *præfatæ Vitæ asseritur S. Maurilius* a beato Ambrosio, *Mediolanensi* episcopo, Officium lectoris accepisse, *et post patris sui obitum, relicta matre*, sub Juliano tunc cæsare S. Martinum, qui, cogentibus populis, Turonicam in Gallia jam regebat metropolim, expetiisse. *Cum ergo hæc a Gregorio Turonensi, qui SS. Ambrosii et Martini historiam melius novit, scripta esse dici non possint, indubium etiam sit, Vitam illam ad eum nequaquam pertinere. Et vero, nisi sibi turpiter contradicentem statuamus, qui fieri potest, ut saltem sub Juliano, adhuc cæsare, Maurilium ab Ambrosio ordinatum fuisse lectorem, ac postea etiam sub eodem cæsare ad S. Martinum, Turonensem jam tum episcopum, profectum fuisse scripsisset, qui lib.* X *Hist. Franc. cap.* 31 *diserte* E *tradit, S. Martinum non ante annum octavum Valentis et Valentiniani, atque adeo octo saltem post Juliani mortem annis Turonensem cathedram ascendisse; aut qui credi potest scripsisse idem Gregorius, Maurilium, antequam sub Juliano, adhuc cæsare, in Gallias proficisceretur, a S. Ambrosio, Mediolanensi episcopo, lectoris officium suscepisse, cum, non ante annum Christi* 374 *aut saltem non ante elapsum fere a Juliani morte decennium S. Ambrosium Mediolanensem cathedram tenuisse, pariter indubitatum sit? Profecto tam fœdi anachronismi circa rem, a suis temporibus non adeo remotam, imo et ex parte domesticam, non recte Turonensi Gregorio imputari possunt; quo tamen adiguntur illi, qui Vitam hanc eidem Gregorio adscribere volunt.*

quos frustra Eviglonius excusare nititur,

19 *Difficultatem hanc vidit Eviglonius, Apologiæ pro* S. Renato *auctor, nec, quo sese ea expediret, reponendum aliud invenit, quam vel librarii mendum vel descriptoris glossema esse, et* pro Juliano *legendum fortassis esse* sub Valentiniano, *ac demum incertam esse Juliani Apostatæ chronotaxim, ut hac via, si lectoribus non faceret satis allegata prius ratio, anachronismi vitio* F *Turonensem suum eximeret. At illud, uti Launoyus § 6 bene observat, sine ratione et sola rei difficultate victus Eviglonius adstruit, quippe cui contradicunt præter excusos manuscripti codices omnes, etiam antiquissimi, quorum consensum pro certa lege habendum esse, ipse Eviglonius contendit.* Itaque, *inquit idem Launoyus pag.* 14, cum nullus bonæ notæ sit codex, qui his verbis (SUB JULIANO, TUNC CÆSARE) careat, maneant illa, et continuo maneat, velit, nolit *Eviglonius*, suppositionis argumentum. *Ego quidem, quod ad alterum Eviglonii responsum spectat, ei non inficiabor, variam apud historicos et chronologos designationem temporis esse, quo Julianus imperavit; at nunquam admisero, usque adeo eos inter se in hoc argumento dissentire, ut unius bonæ notæ historici aut chronologi testimonio vel tantillum probabile evadat, Julianum Apostatam ad ea usque tempora superstitem fuisse, quibus Ambrosius electus est Mediolanensis, et Martinus Turonensis episcopus. Hoc cum Eviglonius nusquam ostenderit, non est, cur huic ejus responso diutius inhæreamus.*

20 *Quia vero Turonensis Gregorius ei, ut diximus,*

AUCTORE J. G. aliisque rationibus ostenditur,

ximus, pro Achille est, lubet alia etiam rati one illi hunc eripere. En istam : Cap. 6 *Vitæ S. Maurilii, de qua nobis quæstio est, laudatur S. Gregorius Papa I in hunc modum* : Sane, beato Papa testante Gregorio, fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum, *quæ verba exstant in hujus Homilia* 26, *num.* I. *Itaque, cum in sententia adversariorum SS. Maurilii et Albini Vitas Gregorius Turonensis dedicet S. Germano Parisiensi, qui, ipso Turonensi teste lib.* 5 *Hist. Franc. cap.* 8, *anno Christi* 576, *vel certe non post annum* 579 *defunctus est, concipi nequit, quo pacto Turonensis potuerit ante annum* 576 *vel saltem anno* 579 *S. Gregorium Papam laudare, qui, uti omnes norunt, non ante annum* 590 *Petri Cathedram occupavit ; et a quo non, nisi elapsis sexdecim aut certe duodecim post S. Germani mortem annis, Homilia illa edita in lucem fuit, uti etiam inter eruditos nunc convenit. Hæc meo judicio tam evidenter, Vitas illas S. Gregorio Turonensi abjudicandas esse, probant, ut cum Launoyo pronuntiare non verear,* clariorem non esse demonstrationem, quæ radiis solaribus describeretur. *Neque ad rem Eviglonii quidquam facit, quod Gregorius Turonensis præclarum Opus Homiliarum S. Gregorii Papæ videre ante mortem suam potuerit ; nam, utut id ipsi detur, fieri propterea non potuit, ut Gregorius Turonensis ante S. Germani mortem, seu certissime ante annum Christi* 580, *S. Gregorium Papam ejusque Homiliæ verba laudarit ; quandoquidem, ut supra docui, S. Gregorius Magnus non ante annum Christi* 590 *creatus fuerit summus Pontifex, ac deinde Homilias scribere exorsus sit.* B

quibus eruditi varii suscribunt.

21 *Denique, ut disceptationi huic finis imponatur, audi, quid præter Launoyum aliosque eruditos, de præfata S. Maurilii Vita censuerit Ruinartius in Præfatione ad Opera S. Gregorii Turonensis, a se edita, num.* 80 : Etsi, *inquit,* constaret, beati Maurilii Vitam a Gregorio Turonensi aliquando emendatam fuisse, *(quam hypothesim parum esse verisimilem, num.* 17 *ostendimus)* hanc tamen non ipsam esse, contendimus, quæ vulgo circumfertur in libris editis et nonnullis manuscriptis, licet ei præmissa legatur Gregorii epistola. Etenim hujus epistolæ auctor Vitam illam ob id se potissimum emendandam suscepisse dicit, ut complura, quæ incredibilia multis viderentur, ex ea resecaret. Ex quibus profecto Renati, a septennio defuncti, resuscitatio censeri debuerat. Et tamen in ipsa Vita miraculum istud a Fortunato, ut ibi dicitur, omissum, ceteris adjunctum legitur. *Hactenus Ruinartius, qui paulo post subdit eadem verba, quæ nos ad calcem num.* 17 *recitavimus, ac denuo de Vita S. Maurilii, jussu Rainonis scripta, ita loquitur :* Quæ vero fuerit illa Vita, indicat domnus Hadmerus in libro Vitæ ipsi subjuncto de Miraculis, quæ MODERNIS, inquit, TEMPORIBUS contigerant, in translatione scilicet sub Nifingo episcopo facta, uti Vitam hanc, quam sub libri primi nomine dederat, FACETA SATIS URBANITATE A SUCCESSORIBUS sancti Maurilii EXPOLITAM *(vel, ut alii legunt,* expositam) fuisse, diserte profitetur. Adde, *inquit,* non pauca in hac Vita occurrere, quæ Gregorii aut Fortunati ætati et genio, ut fuse probat Launoïus, competere non possunt. *Quibus verbis sententiæ Launoyi, Vitam S. Maurilii ad seculum* X *ablegantis, non obscure Ruinartius subscribit, cui et consentiunt Tillemonius tom* X C

Monum. Eccles. pag. 785 *et eruditi scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 3, *pag.* 483. *Atque hæc, tametsi a Trentecampo nostro in Commentario Vitæ S. Maurilii expensa partim fuerint, rursus hic pro instituto nostro discutere necesse fuit, tum ut veritas magis elucescat, tum ne curiosus lector ad aliud vasti Operis nostri volumen remittatur, ut præcipua, quæ huc attinent, argumenta videat, eaque æqua lance expendat.* D

imo nec S. Magnobodus, auctor Vitæ S. Maurilii,

22 *Quod autem nec S. Magnobodus admirabilem* S. Renati *historiam suo testimonio firmarit, nec quisquam ostendatur ei coævus auctor, qui ejusdem meminerit, lubet jam demonstrare. Quod attinet ad Vitam S. Maurilii a Magnobodo scriptam, exstat hæc in nostro Opere tom.* IV *Septembris, a laudato Trentecampo nostro tum Commentario, tum notis illustrata, ubi is pag.* 72 *in Annotatis littera* b *observat, Vitam illam a Magnobodo, Andegavensi episcopo, conscriptam fuisse anno Christi* 620, *seu, ut hic in Prologo suo ait,* in anno trigesimo sexto principis nostri, domni Chlotarii *(nempe II)* regis, filii Chilperici, *qui annus in sententia Pagii, Chilperici cædem et initium regni Chlotarii II anno* 587 *illigantis, concurrit cum anno Christi* 623. *Sed nos ista discrepantia morari hic non debet. Ad rem ipsam veniamus, et num S. Magnobodus, ut alter Historiæ* S. Renati *testis, ab Eviglonio pag.* 50 *merito adductus fuerit, examinemus. Hæc, uti contendit Eviglonius, de Sancto nostro scripsit Magnobodus num.* 5 : Erat mulier in ipsis finibus *(Andegavensis agri)* sterilis diutius permanens ; quæ multum prius præ pudore matronali cunctata, necessitate tandem compulsa, a S. Maurilio petiit, ut oraret Dominum pro ipsa, quatenus ei filium daret, qui et ad ipsam ecclesiam devotus Domino deserviret. Exaudivit Dominus preces servi sui Maurilii : mulier concepit et peperit filium, qui secundum vota parentum divinis traditus officiis, eidem ecclesiæ Calonnensi longo tempore deservivit. Vere consequens est sententia, sicut ab Anna per gratiam Domini genitus est Samuël, qui sacerdos Dei et propheta servivit in templo, ita et Puer iste. Idem enim etiam post beatum Maurilium pontifex factus, præsedit ecclesiæ Andecavensi. E F

prodigiosam S. Renati historiam retulit,

23 *Ita quidem S. Magnobodus. Verum, cum is nec pueri illius, nec hujus parentum nomina expressit, sciscitari ab adversariis liceat, quo fundamento quave ratione anonymum illum puerum tam asseveranter cum* Renato *nostro eumdem faciant et anonymis itidem ejusdem pueri parentibus* Honorati Cheotedri *et* Bononiæ *seu, ut Andegavense Breviarium scribit,* Renoniæ *nomina indant. Aliud certe, quod hic reponatur, adversariis non suppetit, quam quod, Magnobodo teste,* puer ille post beatum Maurilium pontifex factus præsederit ecclesiæ Andecavensi. *Sed hinc nemo, qui sanæ mentis sit,* Honorati Cheotedri *et* Bononiæ *aut* Renoniæ, S. Renati *parentum nomina extundet; nec ea Magnobodi verba ejusmodi sunt, ut ad Sanctum nostrum potius, quam ad Talassium aliumve Maurilii proximum successorem, referri debeant. Igitur, priusquam ostenderint adversarii, se ex puro fonte hæc Sancti parentum nomina hausisse, et nemini, præterquam* S. Renato, *recitata Magnobodi verba convenire, dubitari prudenter potest, non tantum, an hæc genuina sint ejus parentum nomina, sed et an ex sterili matre natus sit Sanctus noster. Interim, hæc de eo credat et sine antiqui scriptoris*

scriptoris testimonio pro certis et indubitatis habeat, qui volet, videatque, ne immodicæ credulitatis notam apud eruditos incurrat. Quod vero ad prodigiosum S. Renati, *sine baptismo per septennium mortui, ad vivos reditum attinet, fatente Eviglonio, altissimum de eo est Magnobodi ejusque coævorum silentium ; nec adeo ad prodigium hoc asserendum Apologiæ auctor aut illius aut horum auctoritatem citavit, contentus prætensi Gregorii Turonensis, multorumque, aliquot seculis eo recentiorum, testimoniis, quibus prodigium illud indubitatum reddi, bona nimis fide existimavit.*

quæ et prudenter credibilis non esse

24 *Itaque, cum ad illud stabiliendum non alia, quam pseudo-Gregorii Turonensis, seu auctoris seculi* x, *testimonia ; ad probandum vero prodigiosum* S. Renati *ortum, nihil quidquam, præter Fortunati silentium et Magnobodi non satis dilucida verba, allegari possit, sensato lectori considerandum relinquo, an jure merito, ut non nemo vult, pro modis omnibus omniumque ætatum monumentis firmata haberi possit historia illa, in iis præcipue, quæ* S. Renati *anastasin præcessisse et comtitata esse, sine synchrono aut subæquali teste vulgo circumferuntur. Quid? quod communis hominum sensus et intelligentia nos doceat, tam illustre præsertim factum, quod, consideratis adjunctis omnibus, ceterorum Sanctorum Galliæ ipsorumque Apostolorum signa et prodigia superat, sine ullo coævorum aut supparum auctorum testimonio non tantum pro indubitato haberi non debere, at ne quidem prudenter credibile esse ; quippe quod ex natura sua tale sit, ut, si reipsa contigisset, nec Romani saltem orbis notitiam per quinque seculorum decursum fugere, nec, data toties de eo scribendi occasione, prætermitti tamdiu a scriptoribus omnibus potuisset.*

ostenditur.

25 *Illud tamen, si quod unquam fuit, memorabile in primis prodigium ignoravit vel certe prætermisit Sulpitius Severus, cum in Vita S. Martini, sub quo metropolita contingere debuisset, tum in sacra Historia aliisque Operibus, ubi certam ejus memorandi nactus erat occasionem, omisit Venantius Fortunatus, qui illustrium Galliæ confessorum, non secus ac martyrum, virtutes et miracula depinxit, quique* propter minus credentes, *contra ac contendit pseudo-Gregorius, illud referre veritus non esset, cum in Vita metrica S. Martini, et lib.* x, *num.* 6 *mortuos a Martino ad vitam revocatos intrepide commemorarit. Nihil pariter de eo meminit S. Gregorius Papa in Dialogis suis, nec quisquam alius, qui de futura carnis resurrectione tum scripsit, cum tamen ad comprobandam ab exemplis et factis futuram carnis resurrectionem nihil eo illustrius aut efficacius proferri potuisset. Denique ut paucis multos complectar, illud omiserunt S. Gregorius Turonensis, in recensendis miraculis potius facilior, quam negligentior, S. Magnobodus, qui ex professo S. Maurilii Vitam scripsit, Venerabilis Beda, Ado Viennensis, Usuardus, aliique tum martyrologi, tum historici diligentissimi, quorum absolutissimum constantissimumque per quinque secula silentium, nihil minus quam prudenter credibile prodigium illud reddit. Ceterum quid ponderis contra hæc habeat asserta ab Eviglonio traditio et scriptorum a seculo* x *et deinceps testimonium, discutere nunc lubet, ut ne quis ex hoc capite nos temere ab eo discessisse, aut* S. Renati *memoriæ injurios esse, conqueri juste possit.*

§ III. Traditio, monumenta, scriptorumve testimonia, ex quibus prodigiosa S. Renati historia pariter adstruitur, expenduntur, et nihil certi evincere demonstrantur.

Historiam illam non firmat legitima traditio.

Cum institutum aut factum aliquod, Christianæ religionis usu sacrum, ea traditione nititur, quæ vel a Christo Domino, vel ab Apostolis, ex Ecclesiæ universæ, aut communi SS. Patrum concensu descendit, tum nihil contra illud valere quascumque, alias plausibiles, humani ingenii ratiocinationes, nemo bene Catholicus diffitetur ; huc enim spectat illud S. Chrysostomi effatum in explanatione Epistolæ 2 *ad Thessalonicenses, Oratione* 4 *in cap.* 2 : Traditio est, nihil amplius quæras. *Verum enimvero, si ad stabiliendum factum aliquod mere historicum, idque in primis illustre aut omnino singulare, non alia afferatur traditio, quam quæ inferioris ordinis et errori de se obnoxia est, cujusmodi traditiones in particularibus diœcesibus aut urbibus quandoque viguerunt aut hodieque vigent, tum certe istius generis traditionem historicam discutere, illique ex sanis indagandæ veritatis principiis contraire, scriptori Catholico licitum semper fuit. Nihil adeo ad rem nostram faciunt, quæ Eviglonius toto cap.* 3 *Apologiæ suæ contra Launoyum congessit Sanctorum Patrum testimonia, cum hac ad prioris generis traditiones intactas servandas, minime vero ad eas spectent, de quibus hic movetur quæstio. Missis igitur his Patrum effatis, id nunc indagandum venit, num Andegavensium de* S. Renati *ortu et anastasi traditio satis idonea sit, ut ab Eviglonio pag.* 33 *et seqq. pro certo et indubitato facti illius testimonio allegari potuerit, utque sola ejusdem traditionis auctoritate immota et inconcussa manere possit præfata de Sancti ortu et resuscitatione Historia, etiamsi, ut idem Eviglonius pag.* 43 *et* 234 *censet, nullus ea de re auctor hactenus scripsisset, nec Martyrologia, Indices, Monumenta, Annales, aut ecclesiarum provincialium tabulæ ejusdem meminissent. Quam ipse assertionem prolixe tractavit, totoque capite* 3 *a pag.* 33 *usque ad* 45 *ac dein passim alibi evincere nisus est, ego parcius expedire eademque opera convellere aggredior.*

quæ, dum non mere adstrui, sed documentis probari deberet,

27 *Inter inferioris ordinis traditiones, quæ vel Sanctorum vel aliorum virorum illustrium res gestas attingunt, alias esse legitimas et criticæ regulis consonas, alias spurias et populares, seu mera populi commenta, nemo, vel leviter in historia versatus, ignorare potest. Proin rem gestam, qua de controvertitur, affirmanti nihil omnino prodest, nudum traditionis nomen pro se adduxisse, quandoquidem, ut eruditi passim statuunt, necesse est, ut id, quod controvertitur, re ipsa in traditione, eaque non populari, positum esse, aperte demonstretur. Id autem ut legitime fiat, necessario, ex eruditorum communi judicio, proferenda in medium sunt congruæ auctoritatis atque antiquitatis monumenta, sine quibus non magis ipsa traditionis antiquitas, quam factum, quod ea nixum prætenditur, prudenter credi debet.*

AUCTORE J. G.

bet. Cum enim illud, quo a recentiore auctore de rebus antiquis sine alicujus vetustioris *seu scriptoris seu monumenti* auctoritate profertur, *judice illustrissimo Baronio, contemni possit, ac revera ab eruditis contemni soleat, jure merito nihili sit asserta de facto aliquo antiqua traditio, nisi hujus antiquitas comprobetur et per monumenta, quæ fidem faciant, ad rei gestæ originem, quæ veritatis caput est, sat prope reducatur. Quapropter, si evictum dedero, Andegavensium traditionem congruæ antiquitatis auctoritatisque testimonio destitutam esse, una evicero,* S. Renati *ortum ac præsertim anastasim plane singularem, quæ ea traditione fulcitur, nulla ratione inter facta indubitata et certa ab Eviglonio censeri, nec proin injurium Sancto aut Andegavensi ecclesiæ dici posse, qui factum illud solo traditionis prætensæ titulo non admittit.*

nec scriptis sat antiquis

28 *Nullum plane traditionis illius testimonium scriptum produci posse, quod non sit quinque saltem seculis a prætensis* S. Renati *ortu et anastasi remotum, ipse Eviglonius, traditionis illius vindex, sua Apologia, invitus licet, manifestum facit, dum diligentissime corrasis undequaque monumentis, ne unum quidem, præter supposititia ac præcedenti § confutata, proferre in medium quiverit, quod Rainonis, seculo* x *S. Maurilii Vitam conscribi jubentis, temporibus antiquius certo sit. Equidem pag.* 113 *laudat documentum cœnobii S. Marcellini, a Bartholomæo Chicarello in Catalogo Antistitum Neapolitanorum productum, in quo ad annum Christi* 763 *de quodam oratorio, Neapoli in honorem* S. Renati *consecrato, mentio fit; sed, præterquam quod instrumentum illud suppositionis facile convincatur, prout Launoyus in sua duplici Dissertatione, Observatione* 15 *ostendit; etiam in hypothesi, quod genuinum illud esset, nihil aliud inde confici posset, quam quod a seculo saltem octavo Sanctorum cultus Antistiti nostro a Neapolitanis, quod et nos lubentes admitteremus, delatus fuerit; minime vero hinc quidquam eruitur, quod prodigiosam illius historiam ejusve antiquam traditionem vel tantillum stabiliat. Nec utramque melius stabiliunt, quæ Eviglonius pag.* 74 *profert, Martyrologii Usuardini auctaria, aut varii, quos pagina seq. laudat, Andegavensium episcoporum Catalogi, cum et in illis, præterquam quod de sat magna eorum antiquitate non constet, de prætensis prodigiis deque his favente traditione altissimum ubique regnet silentium, quod comprobandis prodigiis illis horumve traditioni non tantum nihil prodest, ut potius, quemadmodum supra de coævorum et supparum auctorum silentio dictum est, vehementissime adversetur.*

nec testimonio Surrentinæ ecclesiæ,

29 *Hic nec antiquiora nec magis manifesta legitimæ traditionis monumenta subministrare potuerunt Surrentini, ab Andegavensi episcopo et capitulo, dum magno molimine Apologiam suam adornabat Eviglonius, in auxilium causæ communis acciti. Etenim, prout authentici Surrentinæ ecclesiæ testimonii verba ferunt,* Quæ de S. Renato, Andegavensi primum antistite, dehinc episcopo Surrentino, summa diligentia conquisita, candide sincereque tradi possunt, ea tandem sunt: Nimirum, sanctissimum Præsulem solitariæ quietis studio, Roma Surrentum se contulisse: ubi diu vitam ab omni non modo labe alienam, sed ab hominum etiam cœtu sejunctam duxit; donec clarius in dies ejus sanctitatis fama illucescente, e latebris, ubi se abdiderat, repugnanter extractus, in ejus urbis episcopali tunc sede sedere coactus est. Addunt, eum unicum illius secessus socium habuisse, nomine Valerium, patria Surrentinum: quem sui instituti sectatorem morumque egregium imitatorem, probe studiis omnibus pietatis excultum, demum post obitum dignitatis ac muneris quodammodo reliquit hæredem. *Hactenus Surrentini testimonii prima pars, qua liquido patet, etiam post adhibitam summam diligentiam nullum a Surrentinis inventum fuisse tam exploratæ antiquitatis et fidei monumentum, ut ex ejus auctoritate inter ea,* quæ candide sincereque de S. Renato tradi possunt, *prodigiosam illius anastasim, vel eidem patrocinantem antiquam traditionem recensendam existimarent.*

nec Officiis ejusdem Ecclesiasticis,

30 *Porro, quæ ejusdem instrumenti parte* 2 *traduntur, spectant solummodo ad Sancti apud Surrentinos cultum; et Andegavensium opinioni de translato ad se ex Italia* S. Renati *corpore potius multum obsunt, quam prosint. Tertia denique parte Surrentini declarant, se,* quo illustrissimi episcopi et reverendissimi capituli Andegavensis voto fiat, ut par est, satis, transmittenda iisdem *censuisse* sacrarum precum et Officiorum exempla, quæ per totam diœcesim Surrentinam recitari antiquitus solita diu fuere, et una cum ecclesiæ metropolitanæ Actis diu servantur et adhuc exstant, *quorum compendium Eviglonius in Apologia pag.* 64 *et* 65 *nobis subministrat. Non diffiteor quidem, tum in Officiorum Hymnis, tum in quatuor ex octo Officiorum Lectionibus, quas præ oculis habemus, itemque in laudato superius Romæi Opere de prodigiosa* S. Renati *historia mentionem fieri; at parum, aut nihil præsidii Andegavensium causæ hinc accedit. Ac primo quidem ex hoc capite, quod circa id, quod præsertim controvertitur, Surrentini ab Andegavensibus dissentiant, quandoquidem, uti in Surrentinis Lectionibus adstruitur,* S. Renatus *non ante perceptum baptisma, sed cum jam* sub Crucis vexillo *militare* virtutumque telam ordiri *cœpisset, febricula extinctus fuerit, nec post elapsum ab obitu septennium, sed, uti ibidem etiam innuitur, sine mora exanime Pueri corpus ab afflicta matre ad Maurilium delatum, peractaque hujus oratione, mox vita donatum fuerit. Accedit, quod, etiamsi Surrentinorum et Andegavensium, quam sunt sibi dissona, tam essent convenientia testimonia, nondum hinc prætensæ traditionis antiquitas indubitata evaderet, nisi illa ex monumentis, Rainone et Archanaldo multo antiquioribus, desumpta esse, traditionis assertores evicerint.*

quorum antiquitas examinatur,

31 *At, inquies,* sacrarum precum et Officiorum exempla, *quæ Andegavensibus Surrento transmissa fuere*, per totam diœcesim Surrentinam recitari antiquitus solita diu fuisse, et una cum ecclesiæ metropolitanæ Actis diu servari et adhuc integra extare, *anno Christi* 1649 *publico instrumento testatus est Surrentinus clerus. Id quidem non me latet; at hæc a Surrentinis bona fide tradi potuerunt, etiamsi non ante seculum* xiv, *imo et non, nisi sat diu post, Officia illa in sua diœcesi recitari cœpissent. Et vero hæc non ante Rainonis tempora in usu fuisse, ex duplici capite mihi persuasum habeo; altero, quod in Hymno, qui ad Laudes secundasque Vesperas concinitur, de* pellendis ex Surrentino tractu furentum Turcarum cuneis, Maurorumque castris *verba fiant, quæ, nisi ex prophetia, proferri nequierint ante annum* 1558, *quo, teste Ughello, tom.* 6 *Italiæ Sacræ*

A *Sacræ auctæ col.* 593, Piali Bassanus... cxx longis navibus Turcarum præfectus... noctu inopinato in urbem *(Surentinam)* impetu facto... Surrentum Massamque vastavit, dirupit, incendit, miserrimamque... raptu calamitosissimo effecit: *altero denique, quod octo Officii Lectiones, jure merito post Breviarii Romani restitutionem abrogatæ, nulla ex parte antiquitatis, quæ sat prope ad seculum* x *reduci queat, indicium præ se ferant, nullumque, ex quo desumptæ fuerint, antiquiorem fontem indicent; quæ et causa est, cur iis in nostro Opere locum non concedamus.*

nec allegatis ab Eviglonio monumentis,

32 *At forte reponet quispiam, tametsi congruæ vetustatis documenta, litteris consignata, traditionis hujus antiquitati non suffragentur, patrocinari saltem alia, quæ, uti Eviglonius in Apologia pag.* 115 *loquitur,* quamquam natura sua muta sunt, significatione tamen ipsa publice loquuntur vel facta et miracula *(Sanctorum)* vel sanctitatis antiquam opinionem, sicut cæli enarrant gloriam Dei. *Hujusmodi ego*
B *monumenta nequaquam respuo; at talia in rem suam ab Eviglonio recte produci posse, nego. Itaque, quæ verti contra nos possent, ex ipso audiamus:* Habemus, *inquit pag.* 116, in primis capellam S. Renati in castello Possoneriæ, seu Possiaci, ut loquuntur Gregorius Turonensis *(prætensus nempe)* et cæteri antiqui scriptores, ædificatam in eodem ipso loco, in quo ille *(S. Renatus)* natus creditur; *et pag.* 121: Habemus in urbe *(Andegavensi)* basilicam S. Petri antiquissimam, collegio canonicorum insignem, in qua Puer moriens beato Maurilio, Sacrum facienti, oblatus est ad baptismum: in eademque basilica crypta est subterranea concamerato opere, cujus in medio fossa cernitur, in qua idem Puer sepultus jacuit per septennium.... Altari *(quod in intima crypta eminet)* imposita est imago sancti Maurilii Puerum suscitantis; *et pag.* 122: In eadem ecclesia pone altare majus visitur arca lapidea muro inserta, illuc translata e specu ad majorem venerationem, in qua jacebat corpus Pueri, quando a Maurilio fuit suscitatus. *Denique post nonnulla, quæ ad testandum Sancti cultum faciunt, de quo nulla quæstio superest: subdit pag.* 123: Habemus sigillum vetustissimum capituli nostri, appensum literis cujusdam transactionis, initæ inter Guillelmum
C episcopum Andegavensem, et majores nostros anno MCCXXXVI, cujus in altera parte cernitur imago sancti Maurilii, Renatum e tumulo suscitantis, in altera martyrium sancti Mauritii, patroni et titularis nostri.

utpote a Renati ætate nimium remotis,

33 *Ita huc usque Eviglonius, qui et sigillum in tabula expressit, quo revera aliquis ad S. Maurilii imperium e feretro sese erigens et sepulcralem a se lapidem utraque manu removens conspicitur. Verum ex his omnibus nihil est, quod scriptorum veterum de traditione illa silentium supplere, aut sat prope ad rei gestæ originem reduci queat. Non ipsa certe* S. Renati *capella; quippe quæ ante Rainonis tempora exstructa fuisse non ostenditur, et ex cujus antiquiore exstructione, si tamen probari posset, nihil aliud consequeretur, quam tanto antiquior* S. Renati *apud Andegavenses cultus. Sed neque efficacius Andegavensis S. Petri basilica, ejusve crypta subterranea, aut, quæ Eviglonii tempore ostendebantur,* S. Renati *fossa et arca lapidea, ejusdem traditionis antiquitatem probant; cum nullo ex capite aut ipse, aut quivis alius, demonstrandum susceperit, hæc ipsa monumenta ante seculum* x, *seu ante Rainonis tempora exstitisse, ac pro talibus jam tum a prudentioribus fuisse habita; quæ nisi prius probata fuerint, redditaque sit ratio; cur Raino ad illa monumenta, si tum exstabant, non provocarit, ex his pro tuenda traditionis antiquitate nihil solidi unquam confici poterit. Nihil hic moror S. Maurilii imaginem, altari cryptæ illius impositam, aut Andegavensis ecclesiæ sigillum, seculo* XIII *usurpatum, quandoquidem hæc a seculo* IV, *quo prodigiosam* S. Renati *historiam contigisse volunt, nimium quantum remota sint, ut sine antiquiorum testimonio fidem aliquam facere, aut sat prope ad SS. Maurilii et* Renati *tempora pertingere apta sint. Quod si quis hæc seculo* XIII *vetustiora facere velit, haud ei refragabor, si documentis congruis assertionem suam stabiliverit, simulque evicerit, per expressum in sigillo et imagine adolescentem aut juvenem (nam hunc puerum dicere vetat robusti corporis et Maurilio non valde impar moles) per hunc, inquam, adolescentem aut juvenem, non illum designari hominem peregrinum, quem S. Mauri-* E *lius, teste S. Magnobodo in ejus Vita num.* 27, *ad vitam revocavit; sed inquilinum puerum, necdum baptizatum, cui redivivo ex re gesta indi-tum in baptismo* Renati *nomen fuisse, Andegavenses contendunt. Ex quibus omnibus cordatus quilibet perspicit, quam parum firma sit traditionis ab Eviglonio assertæ antiquitas, quamque hæc nullius momenti sit, ut quis hac sola pro certo et indubitato habeat illustrissimum post redemptos homines prodigium, nullo alias magnæ antiquitatis testimonio comprobatum.*

nec scriptorum, qui seculo x

34 *Reliquum est, ut in hujus prodigii scriptorum, qui a seculo* x *et deinceps floruerunt, historicam auctoritatem et fidem inquiramus. Hos quidem Apologiæ auctor pag.* 68 testes omni exceptione majores *appellat; at nullo prorsus jure, ut dicenda aperient. Non posse prætensum Gregorium Turonensem, seu Rainonem, vel Archanaldum, qui illius jussu Vitam S. Maurilii scripsit, inter prodigiosæ illius historiæ testes, omni exceptione majores, computari, non tantum manifeste demonstrant argumenta a num.* 16 *relata, quibus Vitam S. Maurilii Gregorio Turonensi abjudicavimus; sed etiam recentior Rainonis et Archanaldi ætas, et commenta sat multa, quæ in ejusdem Maurilii Vita tradita fuerunt. Quod ad eorum ætatem certo determinandam attinet, si non* F *sufficiant recitata num.* 17 *verba, quibus Vitam illam anno Christi* 905 *jussu Rainonis ab Archanaldo scripta narrantur, audi et Vindocinensis Chronici testimonium, quo etiam asseritur,* anno DCCCCV Vitæ sancti Maurilii inventio seu potius augmentatio per Rainonem et Archanaldum scriptorem facta *esse. Sunt igitur hi præfatæ Vitæ auctores a Maurilio, sub annum Christi* 387 *episcopo consecrato,* 5 *integris seculis remoti, atque adeo ab ætate nihil habent, quo testes illius prodigii omni exceptione majores dici ullatenus queant. Accedit, quod uterque, aut certe alteruter præter ingenuitatis leges Gregorii Turonensis personam induerit, et sub eadem fictitia persona S. Germanum Parisiensem alloquatur. Denique, quæ de itinere Maurilii in Angliam ejusque in patriam reditu aliisque* Renati *anastasim prægressis ex ea Vita numm.* 8, 9 *et* 10 *transcripsimus, hæc vel per se sola falsitatis convincuntur; et, si uterque auctor æqualem in concinanda Vita illa partem habuit, utrumque commentis indulsisse; si partem inæqualem, alterum in ardonandis ultra verum antiquis*

AUCTORE J. G.

ac deinceps floruerunt, testimoniis,

antiquis historiis, alterum in iis divulgandis faciliorem exstitisse, non minus manifeste ostendunt.

35 *Rainone atque Archanaldo juniores cum sint Marbodus, Redonensis episcopus, Ulgerius, Andegavensis antistes, Petrus Cluniacensis et Petrus Cantor Parisiensis, utpote qui, prout tom.* 9 *Historiæ litterariæ Franciæ videre est, seculo* XII *dumtaxat floruerunt, multo minus, quam Raino et Archanaldus, habent, quo ab ætate testes dici omni exceptione majores possint. Adhæc, uti eruditi scriptores laudatæ Historiæ litterariæ tomo citato pag.* 21 *recte observant,* fuerunt seculi XII scriptores rei criticæ ignari, *aut certe minus intelligentes, parati sine severo examine admittere et in sua scripta referre quascumque pias historias, ad rem suam attinentes, quæ vel sub ementito illustris scriptoris nomine, vel ex vulgi opinione passim circumferebantur. Non diffiteor quidem, viros illos alio eruditionis genere floruisse, nec spernendam esse eorum auctoritatem, dum res suo tempore gestas narrant; ast hinc auctoritati eorum circa factum historicum, adeo longe ab iis remotum, nullum pondus accedit. His nihilo* B *præstantior prodigiosæ historiæ testis est S. Antoninus, quem Eviglonius pag.* 53 *tamquam Petro Cluniacensi antiquiorem perperam ac præter mentem citavit ; cum seculo dumtaxat* XV *scripserit, atque in rebus, tot seculorum intervallo a se remotis, exiguum aut nullam auctoritatem habeat, dum has sine antiquorum testimonio, bona tamen fide vir ipse bonus et pius profert. His adde, quos hoc loco non citavit Eviglonius, Vincentium Bellovacensem, qui seculo* XIII, *et Petrum de Natalibus, qui seculo* XIV *floruit, apud quos ejusdem prodigii mentio fit ; sed nec hi magis, quam præfati scriptores, apti sunt, ut historiæ* S. Renati *testes omni exceptione majores haberi queant. De scriptoribus seculo* XV *recentioribus, tum Italis, tum Gallis, nihil attinet hic dicere eosve longo ordine recensere, cum numerum quidem facere, at prodigioso, de quo controvertitur, facto fidem addere sua auctoritate nequaquam possint ; quamquam tamen in Italorum laudem hic obiter lectorem monitum velim, eos passim memorata prodigia non tam fabulosis adjunctis, ut contra fecerunt alii, nec adeo exoticis coloribus adornasse.*

nec aliis instrumentis solide probari potest.

C 36 *Denique, quod Eviglonio septimum est omni exceptione majus assertorum prodigiorum testimonium, ei Apologiæ pag.* 55 *desumitur ex diœcesis etiam Andegavensis antiquis Lectionariis manu exaratis excusisque omnium editionum Breviariis. Quanta sit priorum antiquitas, haud satis aperte edixit Eviglonius, nec ea de re mihi, cum ad manum nunquam Lectionaria illa fuerint, pronuntiare liberum est. Fallar tamen vehementer, nisi monumenta illa Rainone et Archanaldo, utpote quorum neuter meminit, cum meminisse, si exstiterant, et potuisset ac debuisset, non parum juniora sint, imo et non, nisi post S. Petri venerabilis ac fortassis etiam post S. Antonini ætatem conscripta. Ut ita existimem, auctor mihi est ipsemet, invitus licet, Eviglonius, qui, dum in producendis suis testibus, omni exceptione, si Superis placet, majoribus, temporum, quibus ii vixere, ordinem servare voluit, atque adeo ab antiquioribus ad recentiores gradum fecit, Lectionariorum suorum testimonium non ante allegavit, quam Petri venerabilis et Antonini verba, quæ ad rem suam pertinere arbitrabatur, de verbo ad verbum transcripsisset. De ætate Breviariorum Andegavensis diœcesis ; typis excusorum, non est, quod disseram, cum ipsa se junior eorum ætas apertissime prodat ; sed nec de diplomate indulgentiarum, sub Alexandro Papa VI a* 14 *Cardinalibus confraternitati, ut vocant,* S. Renati *concessarum, aut de earumdem diplomatis a Leone Papa X et Clemente Papa VII datis agendum hic multis est, cum et hæc, etiamsi omnia indubie genuina essent, nihil plane contineant, quo prodigia, de quibus controversia est, ullo modo stabiliri possint. Accedit, quod ejusmodi diplomatibus numquam Pontifices, nisi id aliunde constet, sua auctoritate firmare intendant historica illa facta, quæ ab indulgentiarum postulatoribus in supplici libello allegantur, quæque ex eorum relatu diplomatum præfationi subinde inserta sunt, uti eruditis non uno exemplo compertum est.* D

§ IV. An Sanctus noster Andegavensem episcopatum prius, quam Surrentinum certo administrarit, inquiritur. Reliqua ejus gesta, emortuale tempus, sepulturæ locus et corporis translationes referuntur. Varia ejus elogia. E

Cum nullus scriptor satis antiquus pro Andegavensi Sancti nostri episcopatu allegetur,

Mirabilem Sancti nostri ex sterili matre ortum, utut alias de se non incredibilem, non tamen pro indubio adstrui posse, ejusdemque, elapso præsertim a morte septennio, singularem ad vivos reditum, cujus occasione Renati *nomen ei inditum fuerit, non esse factum historice certum, seu, uti contendit Eviglonius, omnium ætatum tabulis monumentisque testatum, jam satis superque ostensum arbitror, puderetque me, disceptationi huic tantopere immoratum fuisse, nisi in quorumdam minus eruditorum aut plus æquo memoriæ* S. Renati *addictorum gratiam singillatim convellenda fuissent sat multa testimonia, quibus Apologiæ auctor, veluti totidem invictissimis argumentis, ultra centum et quinquaginta paginas opplevit. Id ergo nunc inquirendum venit, an,* F *quod Andegavense breviarium et Eviglonius tradunt, pro sat certo haberi queat, Sanctum nostrum Andegavensem episcopum consecratum, et ob diœcesis hujus administrationem, non sine multis prodigiis optime gestam, illustrem prius exstitisse, quam juxta Surrentum solitariam vitam instituerit, evectus deinde e sua cella ad Surrentinam cathedram, in qua vitam sancte actam sanctissime clauserit. Quæ factum istud in dubium adducant, inter alia hæc sunt : quod nullus assignetur auctor æqualis aut saltem utcumque suppar, qui, eum ab Andegavensi sede ad Surrentinam translatum fuisse, insinuet. Quid ? quod, ut Launoyus* § XI *pag.* 93 *recte observat, ne ipse Auxilius, qui, ut Formosi, ex Portuensi ecclesia in Romanam traducti, ob idque adulterio accusati, causam defenderet, peculiarem de translationibus episcoporum libellum edidit, in eoque quascumque translationes episcoporum studiose enumeravit, quod, inquam, ipse Auxilius de* Renato *ab Andegavensi ad Surrentinam cathedram evecto, nihil meminerit, certissimum, ut Launoyus subdit, subministrans indicium, hanc translationem ad*

AUCTORE J. G.

A *ad annum 909 Italis, vel certe Romanis, incognitam fuisse.*

imo contra illum faciunt concilii Andegavensis silentium, et S. Licinii,

38 *Aliud contra facti hujus fidem argumentum cum Launoyo desumi potest ex silentio Andegavensis concilii, quod in ordinatione Talassii celebratum anno 453, multos de Ecclesiastica disciplina canones sanxit; cui, si vera essent, quæ de S. Maurilii per septennium deque perenni* S. Renati *a sua diœcesi absentia vulgo referuntur, justissima urgentissimaque causa erat spectantes ad pastorales curam canones instaurandi, de pastorum residentia pœnitentiaque serio tractandi, atque vel maxime cavendi,* ne quis imposterum episcopus inconsulto metropolitano et aliis provinciæ antistitibus *(Launoyi pag. 84 verba sunt)* ecclesiam desereret, quemadmodum Maurilius et Renatus deseruerant, aut ne, quod ne ipsi cognito soli Deo judicio fecerant, in exemplum traduceretur. At inter duodecim hujus concilii canones nullus est, qui episcoporum residentiam vel negligentiam attingat, vel agendæ propter negligentiam in baptizando aut confirmando pœnitentiæ modum præscribat. Ex hujus autem rei silentio dicimus, minus ut minimum firmam Renati hi-B storiam videri. *Huic ego aliud argumentum subdo, quod S. Licinii, ante annum Christi 601 Andegavensis episcopi consecrati, Vita, ab anonymo Andegavensi aut coævo aut certe subæquali scripta, num. 22 suppeditat. Verba ejus, quæ ad rem nostram faciunt, ex tom. 2 Febr. pag. 681 audire juvat :* videns autem, *inquit cit. num.* 22, sanctus vir *(Licinius)* nec sic se posse remotum esse a turbis concurrentium populorum, cœpit a rege prædicto *(Chlotario II)* seu a reliquis consacerdotibus et episcopus licentiam postulare; qualiter ad eremum penetraret, et ibidem soli Domino vacaret. Quibus petitionibus episcopi, sacerdotes, rex et populus resistentes, cœperunt eum rogare, ut, sicut divina et canonica auctoritas penes se habet, ageret, et populum, sibi a Domino commissum, non negligeret. *Et paulo post :* Quibus exhortationibus sanctus vir *(Licinius)* parens, quoniam cognovit aliter fieri non posse,... cœpit *(ut ante fecerat)* sapienter prædicare et prudenter populum, sibi commissum, regere et gubernare.

Andegavensis Ep. agendi ratio, ipsæque Officii Surrentini Lectiones,

39 *Cum ergo, uti ex his liquet, S. Licinius, solitudinis desiderio flagrans, petitionis suæ æquitatem* S. Renati *exemplo comprobandam non susceperit, imo agnoscere videatur divina et canonica auctoritate vetitum episcopo esse ejusmodi in* C *eremum secessum, pronum hinc est colligere, Sanctum nostrum non fuisse prius Andegavensem episcopum consecratum, quam juxta Surrentum in eremum secederet. Id enim si factum fuisset, scivisset utique S. Licinius, et coepiscoporum aliorumque suo desiderio obsistentium sententiam, qua divina et canonica lege ejusmodi in eremum secessum prohibitum asserebant, insigni domestico que* S. Renati *exemplo refellere neutiquam prætermisisset, quod tamen nequaquam fecisse legitur. Adde, quod Andegavensis Breviarii assertioni Surrentini Officii Lectio* v *et* vi *refragetur, utpote asserens,* Renatum, *non jam consecratum Andegavensem episcopum, nedum re episcopali aliquamdiu bene gesta clarum, sed adhuc* ætate adolescentem, dimissis quam primum parentibus, patrioque contempto latere, *omnibus, quæ possidebat, renuntiasse, ac per Pannoniam in Italiam advenisse, ubi juxta Surrentum solitariam vitam exorsus est, ac demum ad episcopalem cathedram evectus fuit. Scio quidem, non majorem in hac re Surrentinis illis, quam Andegavensibus Lectionibus, habendam esse fidem; neque adeo ex istarum auctoritate Andegavensem cathedram* Renato *eripere mihi animus est; sed idcirco dumtaxat Surrentini Officii verba produxi, ut, contrario hujusce testimonio elisa Andegavensis Breviarii auctoritate, manifestum fieret, ex hoc pro certo habendum non esse Sancti nostri Andegavensem episcopatum, cum certa inter dissentientes, qui paris auctoritatis et fidei sunt, veritas statui non possit. Quin etiam cum multa sint, quæ contra hunc Sancti episcopatum faciunt, nihil vero ex adverso allegetur, quo extra controversiam poni possit ejus, priusquam eremum peteret, episcopalis tum consecratio, tum administratio, non magis hæ, quam prodigiosus ejus ortus mirusque ad vivos reditus inter facta seu indubitata seu satis certa collocari debent.*

non pro certo asseri potest, Andegavensem prius, quam Surrentinam diœcesim administrasse.

40 *At, inquies, si hæc ita se habeant, consequens est, ut* S. Renatus *perperam a Rainone S. Maurilii in Andegavensi episcopatu successor statuatur, ac temere per octo circiter secula inter Andegavenses episcopos connumeratus jam fuerit. Respondeo, sine ullo piaculo admitti posse, Rainonem, ut sæpe alias, etiam hic, hallucinatum fuisse, ac potuisse Sanctum Rainonis tempore inter Andegavenses præsules connumerari, non tam, quod hujus ecclesiæ episcopus consecratus fuerit,* E *eamque aliquando diœcesim reipsa gubernarit, quam quod, ut Romæus in Epitome Vitæ ejus etiam existimat, ad hanc administrandam communi cleri et populi suffragio destinatus, vel etiam electus fuisse, creditus sit, quam tamen ipse provinciam vel ex solitudinis desiderio aliave ex causa admittere recusarit. Utut hæc sint, nullum certe sat magnæ auctoritatis monumentum suppetit, ut Sanctus noster prius Andegavensem, quam Surrentinam sedem tenuisse, indubitanter dici queat. Id enim nec Rainonis vel Archanaldi evincit auctoritas, quippe, quæ, ut ostensum supra est, meritissimo jure hic suspecta, imo nullius ponderis est, atque, etiamsi sublesta non esset, indubiam reddere non posset* S. Renati *ab Andegavensi ad Surrentinam sedem prætensam translationem, de qua, ut legenti Vitam Maurilii manifestum fiet, nullum apud eos verbum exstat. Neque vero id efficacius ex Andegavensium episcoporum catalogis, ab Eviglonio pag. 75 laudatis, concludi potest, cum nec eorum antiquitas Rainonis temporibus major esse probetur, nec* Renatum *suum ad Surrentinam sedem evectum fuisse innuant. Ceterum* F *notasse obiter juverit, hosce Andegavensium episcoporum catalogos non melius inter se, quam Surrentinas cum Andegavensibus Lectiones convenire; cum alii catalogi inter Defensorem, anno 375 Andegavensem episcopum, interque S. Maurilium duos, alii quatuor episcopos, medios statuant; et rursus hunc inter et Talassium, anno 453 episcopum consecratum, alii duos, alii unum dumtaxat collocent. Sed ad alia, quæ § I recitata sunt, discutienda progrediamur.*

Expenduntur reliqua Sancti gesta, emortuale tempus,

41 *Ut ægrorum curationes, tam in eremo, quam in episcopatu, a* Renato *nostro peractas, indefessum ejus in lucrandis Deo animis zelum, episcopales ejus dotes, aliaque ejusdem decora, quæ partim in Andegavensibus, partim in Surrentinis Lectionibus longo ordine recensentur, ut vero admodum consona, lubens admitto, cum hæc omnia nec fidem humanam superent, nec aliis sanctis anachoretis præsulibusve insolita aut nova sint, ita singula, quæ illic referuntur, historice certa facere, cum desit congruæ antiquitatis testimonium, nequaquam possum. Nullus tamen dubito,*

AUCTORE J. G.

bito, quin præclaris virtutibus, et, uti post mortem, ita et in vita miraculis effulserit, atque hoc gemino titulo Sanctorum honoribus cultus et Surrentinæ urbis patronus electus fuerit. Quamdiu vero in solitudine degerit, et an, ut nonnulli tradunt, circa annum Domini 450, an contra anno 430, ut alii volunt, ad Surrentinam cathedram evectus fuerit, ac denique post paucos annos, prædicta obitus sui die, in Domino obdormierit ætate sexagenarius, definiendum iis relinquo, quorum in perquirendis hac de re veteribus monumentis sagaci industriæ multo felicior, quam diligentiæ meæ fortuna respondit. Ego his destitutus, ex communi auctorum sententia cum sub medium seculum v defunctum statui, quo circiter tempore S. Valerius, ejus in sancta conversatione discipulus, ei in episcopatum Surrentinum successisse perhibetur, uti videre licet apud Ughellum tom. 6 Italiæ sacræ, Venetiis excusæ, col. 598.

sepulturæ locus miraculis clarus, et asserta a nonnullis corporis, ex Italia

42 Reliquum est, ut, quæ de Sancti gloria posthuma num. 12 et 13 ex Eviglonio recitata fuere, in examen adducamus. Elatum fuisse S. Renatum publico funere sepultumque in eadem ipsa ædicula, quam vivens tenuerat, secundum urbis Surrentinæ muros, in ejusque memoriam eodem in loco ædificatum a civibus ingenti opere fuisse templum, quod multis postea miraculis nobilitatum fuit, hæc omnia, quæ tum Itali, tum Galli passim perhibent, facile inducor, ut credam, cum et a vero minime abhorreant, et ex facto Radoaldi, Beneventani ducis, num. 4 memorato, non mediocriter confirmentur. Inde etenim patet, jam ante elapsa a suo obitu bina secula, ac verosimiliter multo tempore prius, S. Renatum non procul a Surrento ecclesiam ac tumulum maxime celebrem habuisse, et ut Surrentinæ urbis patronum ab ipsis etiam exteris fuisse passim agnitum, Cœlitumque honoribus affectum. Verum, quæ mox subdit præfatus Apologiæ auctor de legatis a clero et populo Andegavensi Surrentum missis, qui sui quondam Antistitis integrum, ut verba innuunt, corpus a Surrentinis repetierint, illudque, sibi a summo Pontifice reddi jussum, cum militari præsidio, ne qua vis in itinere fieret, Surrento Andegavum asportarint, hæc an multam fidem apud cordatos homines repertura sint, vehementer dubito, tum quod, fatente ipso Eviglonio, nec Pontificis Romani nomen, cujus jussu redditum a Surrentinis fuerit sancti Tutelaris sui corpus, ac ne ipsum quidem seculum, quo id contigisset, compertum habeatur, tum quod revectum ex Italia in Gallias cum militari præsidio Sancti corpus fabulam sapiat, ac denique quod tam singulare factum nullo veterum testimonio, ac ne quidem ipso, quod de variis Renati translationibus Eviglonius edidit, authentico documento ullatenus stabiliatur.

ad Andegavenses translatio, de qua nonnulla observantur.

43 Quod vero ad facti hujus substantiam, seu ad ipsum Sancti nostri corpus attinet, de hoc ita statuendam videtur, ut, si sua Andegavenses non fallat opinio, et corpus hoc, quod se a Surrentinis, incerto tamen tempore, accepisse, ipsi gloriantur, a Renati, Surrentini episcopi, corpore omnino diversum non sit, non illud totum et integrum, sed ex parte solummodo ante Rainonis num. 17 memorati, vel certe ante Rainaldi I, Andegavenses exeunte seculo x episcopi tempora, Surrento in Gallias devectum fuerit, cum Surrentinorum in concedendo Antistitis et Patroni sui integro corpore tam insolita liberalitas, tamque singulare, quod Andegavenses prætendunt, Romani Pontificis ea de re mandatum, sine antiquitatis testimonio credi non debeat nec prudenter possit. Accedit, quod in Surrentini archiepiscopi et cleri authentico testimonio, ab Eviglonio pag. 63 producto, diserte dicatur, compertum exploratumque certa patrum traditione ad Surrentinos manasse, cum corpore divi Valerii, quod in ejusmodi æde Surrentina religiose asservatur, partem quoque corporis sancti Renati condi colique, prona scilicet civium Surrentinorum in suos Tutelares observantia ac pietate. Hanc autem corporis S. Renati partem non exiguam esse, sed talem, tantamque, ut sub Corporis nomine venire apte possit, ipsa, quam num. 14 dedimus, inscriptio, et Apostolicæ sacrorum Rituum congregationis decretum, in ea memoratum, aperte innuunt.

Ex capituli Andegavensis monumento, cujus auctoritas

44 Ceterum illam sacri corporis partem, quam ex communiori opinione Surrento Andegavum, at non prædicto modo, asportatam credere non abnuo, a Rainaldo I, Andegavensi episcopo, vel exeunte x vel ineunte xi seculo, translatam rursus fuisse, ac deinde ab hujus successoribus aliquoties revelatam seu rite recognitam, testatur monumentum Andegavensis archivi in membrana multis sigillis munitum, quod, meo quidem judicio, non æque solide, ac prodigiosam S. Renati historiam, Launoyus in suspicionem falsi adduxit. Utut enim indubium sit, hoc instrumentum non esse anno 1255 antiquius, cum reliquiarum, eo anno recognitarum ac translatarum in decentiorem capsam, mentionem faciat; nullam veri speciem habet, contra ac Launoyus sentit, illud documentum ad seculum xvi sat prope accedere, seu sub tempora Leonis X et Clementis VII Pontificum confictum fuisse, cum non sit, uti perperam idem Launoyus innuit, anonymi junioris ac privati hominis mera narratio, sed, uti Eviglonius pag. 58 et ultima ipsius instrumenti verba indicant, ipsissimum translationis, anno 1255 factæ, authenticum testimonium, ipsisque episcoporum aliorumque illustrium virorum, qui illi interfuerunt, sigillis munitum. Illud autem sub ementito antiquioris seculi titulo una cum eorum sigillis seculo xvi fabricatum fuisse, sine gravioribus, quam quas produxit Launoyus, rationibus ne quidem suspicari de Andegavensi capitulo licet.

contra Launoyi non satis firma

45 Et quamquam sat mirum videri possit, translata a Rainaldo I Sancti pignora, non diu post, nempe anno 1012, ab Huberto, Andegavensi itidem episcopo, as deinde ter, duorum seculorum decursu, resignata et revisa, tandemque anno 1255 iterum recognita et splendiorem in capsam demum transposita fuisse, hæc tamen, secus atque idem Launoyus pag. 64 Observatione decima, num. 5 asserit, incredibilia prorsus non sunt, cum recognitiones illæ, prout in eo instrumento diserte refertur, factæ sint ad depellendam quorumdam de S. Renati genuinis reliquiis iterum iterumque subortam dubitationem, cui occasionem præbere potuit, quod de tempore ac modo, quo hæ ex Italia Andegavum allatæ fuissent, Andegavensibus non satis constaret. Nec instrumenti hujus, ut Launoyus vult, auctoritatem et fidem elevat Roberti de Monte altum de his reliquiarum translationibus seu recognitionibus silentium, quandoquidem præfatus auctor Appendicis ad Sigiberti Chronicon, illam inchoavit ab anno Christi 1113 et finivit anno 1134, vel, ut aliis præplacet, anno 1132, nactus alium continuatorem, qui ad annum 1210 desiit. Mirum ergo non est, Robertum de Monte ejusve continuatorem nec de facta

AUCTORE J. G.

A *facta sub annum* 1000, *nec de alia, anno* 1255 *peracta, reliquiarum* S. Renati *translatione locutos fuisse, utpote quibus ea de re loquendi et occasio et locus defuerit. Tanti autem momenti res non erat, facta anno* 1151 *ab Augebaudo, Turonensi archiepiscopo, reliquiarum earumdem recognito, ut Roberti de Monte continuator, referens in Chronico ad annum Christi* 1156 *ejusdem Angebaudi seu Jngelbaudi obitum, dum omnia prorsus ejus gesta silentio præterit, de hoc facto specialem mentionem facere debuisset. At* de his quoque translationibus, *inquit pag.* 66 *idem Launoyus,* silet Vindociense Chronicon. . . quamvis ad annum MCCCCV auctam a Rainone Maurilii Vitam observet . . . et laudibus efferat Rainaldum, cui prima in hoc monumento Renati translatio deputatur.

argumenta defenditur,

46 *Respondeo, cum Chronicon illud, fatente Launoyo, in annum* 1248 *desinat, fieri non potuisse, ut factam anno* 1255 *translationem memoraret. Potuisset, fateor, illius scriptor aliarum recognitionum et translationis, a Rainaldo factæ, mentionem fecisse ; at cum quilibet Chronicorum* B *scriptores non omnia omnium, quos laudant, virorum gesta recensere, nec omnes reliquiarum recognitiones, præsertim, dum miraculis illustratæ non fuere, in Chronicon suum referre consueverint, tanti, non est unius Vindocinensis Chronici silentium, ut propterea fictitium spuriumque haberi debeat Andegavensis archivi instrumentum, episcoporum illustriumque virorum sigillis anno* 1255 *munitum, quod, quantum attinet ad factas tum a duobus circiter seculis reliquiarum recognitiones ipsamque sub Rainaldo I translationem, ex ecclesiæ cathedralis ephemeridibus aut Actorum codicibus confici facile potuerit : addit quidem Launoyus, de his etiam translationibus siluisse ex recentioribus Joannem Burdigneum, canonicum et juris utriusque doctorem Andegavensem, in Annalibus suis, Belleforestum in Vita* S. Renati, *Gallice conscripta, et Joannem Hiretum, Andegavensem doctorem theologum, in suis Antiquitatibus Andegavensibus, eosque* hoc monumentum, si suo, *id est, ineunte seculo* XVII, exstabat tempore, sprevisse potius, quam non vidisse. *Ego vero, eum mihi ad manum non sit Burdignei et Hireti Opus, Launoyo horum de iis silentium asserenti, non refragor, et, Belleforestum nihil de iisdem meminisse, expertus fateor ;* C *sed eos hoc instrumentum sprevisse potius, quam non vidisse, tum demum credam, cum assertionem suam Launoyus argumento aliquo probaverit. Quasi vero instrumentum quolibet continuo spurium sit, et ut tale agnitum a scriptoribus dici debeat, propterea quod illud suis Operibus non inseruerint pauci scriptores, eo præsertim tempore, quo forte necdum ex archivi forulis prodierat aut paucissimis tantum notum erat. Si quid hic concludat Launoyi ratiocinatio, negare etiam poterit, factam esse anno* 1601 *earumdem reliquiarum in novam capsam translationem, spuriumque dicere poterit, quod quis proferret ejusdem translationis documentum, cum et hoc Belleforestus, ac forte etiam alii suis Operibus non inseruerint.*

S. Renati reliquiarum translationes, Andegavi

47 *Ipsum nunc, de cujus fide disputatum est, instrumentum ex Eviglonio pag.* 58 *et seqq. subdo, ut inde curiosus lector varias corporis* S. Renati *factas Andegavi a seculo* X *et deinceps translationes cognoscat. Ita habet :* Hic requiescit corpus sancti Renati, Andegavorum episcopi et confessoris, cujus sacra pignora translata sunt secundo Idus Novembris, id est, in die suæ depositionis, a Rainaldo : postea revelata ab Andegavensium præsule Huberto, anno millesimo duodecimo Dominicæ Incarnationis : ad ultimum a Gaufrido episcopo, propter quorumdam dubitationem, resignata et revisa, et cum sigillo ac superposito titulo, indubitanter reperta, anno millesimo octogesimo secundo. Plurimis postea evolutis annis, hoc ipsum prædicti Sancti corpus revelatum est ab Angebaudo Turonensi archiepiscopo, regente Andegavensem ecclesiam et præsente Normanno episcopo, nec non et aliis comprovincialibus episcopis præsentibus, Joanne, Sancti Maclovii episcopo, Alano, Rodonensi episcopo, Bernardo, Nannetensi episcopo, Radulpho, Corisopitensi episcopo, Guillelmo, Trecorensi episcopo, Roaldo, Venetensi episcopo. Facta est autem hæc revelatio in die Annuntiationis beatæ Mariæ, id est, Calendis * Aprilis, anno ab Incarnatione Domini millesimo, centesimo, quinquagesimo primo, tunc inchoante Dominica, qua dicunt : ISTI SUNT DIES.

** lege VIII Calendas*

E *variis temporibus factæ, recensentur,*

48 Tandem, elapsa cursu temporis memoria hominum et solita dubitatione suborta, revisum fuit denuo corpus pretiosissimum beati Renati anno ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto in Octabis * Assumptionis beatæ Mariæ Virginis, et repositum in capsa, ob reverentiam ipsius de novo tecta argento deaurato, præsentibus Michaële, Andegavensi episcopo, Galeranno, Nannetensi episcopo, et religiosis viris, Guillelmo sancti Albini Andegavensis, Nicolao sancti Sergii abbatibus Andegavensibus, Guillelmo le Bacle, cantore Andegavensi, Marthæo, thesaurario Andegavensi, Raginaldo, archidiacono Andegavensi, Michaële, archidiacono Transligerensi, Garino, archidiacono Transmeduanensi, Guillelmo Bergere, magistro scholarum Andegavensi, et quamplurimis aliis ejusdem ecclesiæ canonicis, et aliis similiter præsentibus et adstantibus cum prædictis. Præfati vero episcopi et abbates, una cum sigillo decani et capituli Andegavensis ecclesiæ, præsentibus * sigilla sua apposuerunt in testimonium veritatis. *Hactenus authentici documenti verba, quæ quantum attinent ad Andegavensem Sancti nostri episcopatum ejusque emortualem seu depositionis, diem, cum illis conferri velim, quæ numm.* 1, 2 *et* 37 *de* F *eisdem argumentis disputata a nobis sunt. Quod autem in priore instrumenti illius parte pro* Calendis Aprilis, *forte ex descriptoris vel typothetæ errore positis, diem* VIII Calendas *Aprilis legendum esse, in margine notaverim, manifestissima fecit temporum ratio. Etenim, cum anno* 1151, *uti etiam apud Labbeum in Concordia chronologica et apud Cangium in Glossario, verba* Annus *videre est, Pascha inciderit in diem* VIII *Aprilis, consequens est, ut Dominica Palmarum in Calendas Apriles, et Dominica Passionis seu Dominica, qua tunc ab his verbis :* Isti sunt dies, *Missæ Introitus inchoabatur, inciderit in* VIII Calendas *Aprilis, seu in diem* XXV *Martii, quo Annuntiatæ Virginis festum celebrari consuevit, quod hoc anno, tametsi propter concurrentem Dominicam Passionis differri debuerit, nequaquam tamen ipsis Calendis Aprilis, propter concurrentem itidem Dominicam Palmarum, celebrari in Ecclesia potuit.*

** in Octavis*

** supple litteris*

49 *His ex eodem Eviglonio subjungo ultimæ translationis*

AUCTORE J. G. *subditurque ex Eviglonio ultimæ translationis historia.*

translationis historiam, quam Apologiæ pag. 60 *et* 61 *his verbis refert :* Ultima translatio hac occasione facta est. Anno Salutis partæ millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, hæretici Calviniani, capta urbe, cum in ecclesiam nostram irrupissent, et, disjectis ac perfractis Sanctorum imaginibus, omnia exempla furoris in res sacras ederent, thesauris expilatis, capsam S. Renati aperuerunt, et eductas inde corporis sacri reliquias in ignem conjecerunt. Sed dehortante Clemente Louëtio, seneschalliæ Andegavensis præfecto, qui eo ad rei famam accurrerat, cum ab incœpto deterriti extemplo fugæ consilium cepissent, præfecti comites ossa, quæ ex incendio reliqua erant, cum cineribus religiose colligentes, linteis, prout facultas in tumultu publico esse potuit, ea involverunt : quæ in capitulo asservata per aliquot annos, tandem anno Salutis millesimo sexcentesimo primo a Carolo, Andegavensi episcopo, in novam capsam auro gemmisque ornatam recondita fuerunt, atque in superiori parte altaris sancti Renati rursum collocata, ubi in hunc usque diem quiescunt.

Ex Elogiis S. Renati, quorum unum contra Launoyum defenditur,

B 50 *Nunc in Italiam, unde ad prosequendam ex communiori opinione translatorum Sancti pignorum seriem digressi sumus, revertentes, cetera, quæ ad ejus gloriam posthumam faciunt, absolvamus. Exstant tom.* 6 *Italiæ sacræ auctæ, Venetiis excusæ, col.* 600 *et sequentibus tria Elogia* SS. Renati *et Valerii, seu potius miraculorum aliquot, ab ipsis post obitum peractorum trina narratio, ex quodam Ms. codice ecclesiæ Surrentinæ desumpta, cujus quidem codicis antiquitas meritumque me latent, attamen de quibus bene existimandum videtur, cum, præter Ughellum aliosque non vulgaris notæ scriptores, eruditissimus Assemanus his Elogiis ad illustrandam rerum a Radoaldo, Beneventano duce, gestarum seriem, non dubitanter, at contra omnino liberaliter, usus sit, id non facturus, pro ea, qua pollet, rei criticæ peritia, si fide indignum credidisset monumentum, quo illa miracula recensentur. Utut hæc sint, quam hæc Elogia referunt de soluta abs Rodoaldo Surrenti obsidione, historiam non esse, uti Launoyus contra Belleforestum pag.* 107 *contendit,* perniciosam Christianæ religioni fabulam, *diffusa oratione evincere haud opus arbitror, cum factum illud, etsi sine coævorum aut supparum scriptorum indubitato testimonio historice* C *certum dici nequeat, non continuo tamen pro perniciosa Christianæ religioni fabula habendum sit, quandoquidem inter facta historice certa et perniciosas rei Christianæ fabulas multa intercedant media, possitque adeo factum hoc vel simpliciter vel satis probabile ac pie credibile dici, licet historice certum dici nequeat. Et vero quid in eo tam singulare, quidve religioni Christianæ perniciosum est, quod Radoaldus, Arrianus princeps, ut obsessa a se urbe potiri queat, hujus Patronos ablatis muneribus sibi propitios facere conetur, et hæc a sanctis tutelaribus longe rejiciantur ? Nonne et similia a Catholicis piisque viris sine ullo crimine factitata esse leguntur, et contra rejecta a Superis, quæ illis in pravum finem ab improbis offerebantur munera ? Tu, lector, quam pro judicio volueris, Elogiis hisce fidem habe. Ego, ne quorumdam exspectationi desim, non primum tantum, quod eruditissimus Assemanus pro suo instituto ex parte edidit, sed et alia duo partim recudenda censui.*

51 *Horum Elogiorum primum, cujus Prologum consulto omisi, ita se loco citato apud Ughellum habet :* Tempore, quo omnipotens Deus mortalium est iratus sceleribus et Longobardorum gens ad vindictam totius Italiæ cuncta vastasset, vir barbarus, typo superbiæ elatus, ad suam perniciem cum suo ferali exercitu Rodoaldus eorum dux una cum aliis ducibus devenit Surrentinam civitatem, ut eam quomodo adire posset, quæsivisset. Et cum diebus ac noctibus nulla vicissim daretur requies præliandi adversus eam, obsidione circumvallatos * et circumquaque vicini adstantes ad desperationem eo usque pervenerunt, ut sponte se cives certatim darent. Et cum nullum etiam egressis humanitatis auxilium dari prece fusa posse prospicerent, prostratus tunc cunctus populus clausus, immo intra urbem lacrymabiliter Deo preces effundebant. Vir interea prædictus, barbarorum atque tyrannorum dux, pergens ad tumulos sanctorum Renati et Valerii hanc devotionem exponens, aurum et argentum eis offerens, ut, si eorum intercessionibus in prædictam Surrentinam urbem valuisset ingredi, plurima atque meliora illis ornamenta deferret. Quod cum vir et sacerdos Domini Agapitus agnovisset (nam eo tempore ipse præerat urbi) gregem suum verbo et operibus studiosius informans, nec nocte, nec die, quiescens, Deo preces suppliciter fundere, vacans jejuniis et orationibus assiduisque lamentis, Sacrificium Deo semetipsum immaculatum sæpius offerens, Sanctorum confisus meritis, Renati et Valerii, Christi sacerdotum et confessorum, quorum oratu et adminiculo usque nunc perstitit tuta, ut ab instante efferæ gentis obsidione et cruentis eorum manibus cum concivibus urbem dignaretur eripere, credens, quod nihil est eis, quum volunt, impossibile ; nam se sequentibus ita pollicitus est Redemptor noster, dicens : Quodcumque fidentes in nomine meo petieritis, fiet vobis. E

primum, qui Surrentina urbs, Longobardorum obsidione pressa,

* *lege circumvallati*

52 Unde et blando eos sermone fretus de Dei pietate alloquitur, dicens : Pœnitentiæ fructibus ira Domini citius in misericordiam convertetur, si pœdoribus (id est, pedum fœtoribus) præteritis derelictis, ejus præceptis puro inhæseritis corde, quia Deus, sub cujus nutu consistunt justorum animæ, non præmiis neque oblationibus, seu adulationibus suadetur, et in sacrificiis et holocaustis gentium non delectatur ; sed cor contritum et humiliatum non spernit, sicut dicit Psalmographus, " Et clamaverunt ad F " Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. " Et Propheta ait : " Humiliemus Domino animas nostras, " et Propheta alius testatur dicens : " Convertimini ad me " in jejunio et fletu. " Cujus hortatui obtemperantes crebrisque precibus Sanctorum ac jejuniis insistentes pervigiles, eorum cessum est Confessorum intercessionibus, ut prædicta urbs, quæ jam obsidionibus circumvallata manebat barbarorum, illæsa evaderet, et ipse confusus nihilominus, cum ea, quæ attulerat, foris ab eorum ecclesia projecta cum omnibus reperirentur, et ita de prædicta demum urbe abscederent. Sic enim divina clementia operante, nefandissimum ejus vulgus tremore concussum est, ut cuncti in fugam lapsi verterentur.

patrocinio SS. Renati et Valerii mire liberata,

53 Interea unus ex iis, qui ad sarcinas remanserat cum sociis suis, dixit sociis suis : Audacter in eorum ecclesias ingredimini, et cuncta inde diripite. At illi, cum ingressi fuissent et cuncta exinde vastare cupientes, illico a spiritu immundo arrepti terratenus acrius vexabantur, et ultionis

ac sacrilegi prædones divinitus puniti,

A ultionis divinæ in se sensere vindictam, ausi accedere, quo eis minime licuit. Denique circa eorum tumulos usquequaque vexati sunt, velut prisca monumenta testantur, ut ipsorum pandatur cruor diffusus vexatione dæmonum usque in præsentem diem: et tamdiu ibidem a spiritu immundo possessi sunt, donec spiritum exhalarent. Idcirco talia per electos suos Dominus operatur, ut ostenderet, quia, qui illos contemnunt, eum procul dubio contemnunt, et ideo sunt ignobiles. Ita Saulo, contra suos sævienti, de cælo inquit, " Quid me persequeris? cum non ipsum utique, sed membra ejus insequeretur, et, " Qui " vos spernit, me spernit. " Tunc accepit omnes illorum timor talia contuentes, et nequaquam ultra ausi sunt in eorum domiciliis ut vastatores accedere. Per idem tempus dum prædictam urbem ipsa gens obsideret, quidam senex, effigiem sancti præferens Renati, inter eosdem nefandissimos hostes, medium se obtulit, quem sæpius inter se videntes, æstimabant quendam villicum, cum eum cernerent. Tunc moliti sunt capite eum truncare; ipse autem subito ab oculis eorum evanuit, unde dubium non est, quod ipse B sacerdos atque confessor Christi Renatus exstiterit ad custodiam hujus civitatis, in qua ejus venerabile quiescit corpus.

et secundum, quo captus a barbaro

54 *Hujus Elogii conclusionem, cum non multum ad* S. Renati *gloriam posthumam faciat, huc non transcribo, et ad aliud, quod col.* 601 *et* 602 *apud laudatum Ughellum exstat, nunc progredior. Hoc ita habet :* Annua nobis revolutione festivitas celebranda est, in qua sanctorum Renati et Valerii, sacerdotum Christi et confessorum, miracula longum est enarrare, quæ toto sunt pene jam orbe latius terrarum disfusa. Eodem namque tempore, quo prædicti latrones barbari oppido depopulati sunt ejusdem Surrentinam urbem*, et multos captivorum cepere, contigit quemdam, Felicem nomine, villicum per capillos detentum trahere* ad decollandum, manibusque post terga ligatum. Cumque prædictus barbarus eum traheret, venerunt ad pontem super vastum rivum stratum, qui usque hodie nuncupatur velut in prisca, magnus structura, in quo arcus ad ejus laudem depictus videtur esse. Prædictus quippe barbarus ejus caput omni abscindere conamine intendens*, tremefactus villicus hanc orationem fudit ad Dominum, dicens: Deus sanctorum Renati et Valerii, sine cujus nutu nec folium defluit arboris, aut pluviæ gutta, . . . qui thronos cælorum contines . . . et tuorum precibus electorum hæc, quibus præesse eos ad munimina statuisti, ab omni secura hoste servasti, et huic sæpe præfatæ Surrentinæ urbi nostræ veridicos Renatum atque Valerium sacerdotes et famulos tuos patronos dedisti, quam multoties a nefandissimæ Longobardorum gentis insidiis visibiliter munitam reddiderunt, subveni nunc mihi, de hujus atrocis manibus spiculatoris eripe me, eorum meritis et precibus, quos perspicuos virtutum opifices externi accolæ ab orbis cognovere finibus.

*l. Surrentinæ urbis agrum

* trahi

* cum intenderet

C

AUCTORE J. G. eorumdem Sanctorum patrocinio mire liberatus narratur,

55 Cujus in necessitate sancti Confessores non dedignati sunt purissimæ subvenire orationi. Ita ut statim de manu prædicti barbari evaderet, et in profundam rivi illius altitudinem se præcipitaret; dum autem tam eminens esset rivi illius altitudo, in nulla parte læsus est corporis, sed sanus atque incolumis, ut potuit, ad prædictam Surrentinam urbem reversus est. Postea vero præfatus barbarus, qui ejus conatus est auferre animam, credens eum obiisse, ut a plerisque, nempe ejusdem urbis, diffamatum est incolis, quod villicus ille sanus atque incolumis haberetur, non credidit. Sed ut certiorem se ex incredibili auditu redderet, ad præfatam urbem itinere cœpto devenit. Quem diu multumque quæsitum tandem reperit, vidensque eum, admiratus est, et sciscitari ab eo cœpit, quomodo adviveret, quem opinatus fuerat, ut tanta rivi profunditas pene omnes exanimes suscepisset. Cui Felix ait, Deus SS. Renati et Valerii, qui me a tua servavit machæra, cujus etiam munimine hæc urbs eorum adjumento a vestris liberata est manibus, ipse mihi præstitit, ut sospes et sine aliqua contritione membrorum a tanta evaderem altitudine. Cui barbarus ait obsecrans, E Quæso te, perduc me ad ecclesias, ubi eorum recondita sunt corpora. Cui assentiens, utrique properaverunt, gratias simul agentes Deo, qui quotidie in Sanctis suis mirabilia operari non desinit. Cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

tertiumque ex parte, quo universim S. Renati miracula celebrantur, ex Ughello recitantur

56 *Hactenus* SS. Renati *et Valerii Elogium secundum, quod, si in recensendis facti hujus adjunctis non aberravit, necesse est, ut tum, cum ad Surrentinos venit Langobardus ille, inter gentem suam et Surrentinos vel pax vel induciæ pactæ essent, nisi forte barbarum militem, tanto miraculo commotum, ad Surrentinos transfugisse statuas. Quidquid id est, tertii Elogii partem, quæ ad argumentum nostrum attinet, ex eodem Ughello subdo. Postquam ea, quæ de Radoaldo fusius dicta in primo erant, parcius perstricta in hoc fuissent, hæc demum subjunguntur :* De aliis enim virtutibus, quas per eos (*SS. Renatum et Valerium*) quotidie operatur, nec lingua poterit nec sermo sufferre. Eorum vero orationibus, multi adversis oppressi languoribus quotidie salvantur: eorum intercessionibus cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, tristes lætificantur, infirmi salvantur et multi vexati a spiritibus immundis F quotidie curantur. *Cætera, quæ in hoc Elogio ad Sancti nostri historiam nihil faciunt, prætermitto, et Commentario huic pariter finem impono, enixe exoptans, ut, qui memoratis num.* I *et* 2 S. Renati *Vitis, quas recudi hic dignas non censui, multo antiquiores, aut certiora, quam quæ hactenus nota sunt, documenta nactus fuerit, confusæ obscuræque huic historiæ lucem affundat, quæque a me de tam implexo disputata sunt argumento, pro veritatis dilucidandæ amore vel stabiliat, vel infirmet, ut hæc secundis curis, si æquum fuerit, a posteris tractentur ad diem* XII *Novembris, quo* S. Renatus *Andegavi in Martyrologiis Gallicis passim annuntiatur.*

53 DE

AUCTORE J. B.

D

DE S. ROMANO EPISCOPO

AUTISSIODORI IN GALLIA

SYLLOGE

SUB ANNUM DLXIV. S. Romani, decimi sexti,

Sanctus Romanus *inter Autissiodorenses episcopos ordine aliis decimus sextus, aliis decimus septimus est : qui illum sedis illius episcopum numerant decimum septimum, SS. Valerium et Valerianum episcopos distinguunt, priori tertium, posteriori quartum in Autissiodorensi cathedra locum assignantes : contra confundunt alii, quibuscum facit Petrus Bosschius noster tom.* VII *Julii pag.* 208 *in Annotatis in Vitam S. Germani, episcopi Autissiodorensis, per Constantium presbyterum, auctorem gravissimum, seculo* V *scriptam. Sane, ut citatus Bosschius observat,* B *in Corcodemi martyris visione SS. Amator, Marcellianus, Elladius et Valerianus. S. Peregrino, primo Autissiodorensium præsuli (licet non eo, quo nominantur, ordine)* gradatim successisse *dicuntur; nec ulla Valerii, a Valeriano distincti. fit mentio; ut hinc probabile sit admodum, tertium Autissiodorensium episcopum, modo* Valerium, *modo* Valerianum, *ut non raro fit, dictum, occasionem ansamque posterioribus seculis præbuisse incautis, ut ex uno geminum episcopum fingerent. Addit, ecclesiæ cathedralis Autissiodorensis succentor, D. Lebeuf tom.* I *Monumentorum ecclesiæ Autissiodorensis pag.* 14 *et* 15, *anno* 1743 *Parisiis typis edito, plura quidem Kalendaria, jam inde a quingentis sexcentisve annis scripta, Valerium et Valerianum episcopos ad* VI *Maii consignasse ; sed eorum auctores ab Historiæ Autissiodorensis compilatoribus, qui et in alia multa graviaque incidere peccata, fuisse seductos : non reperisse se geminos ad illum diem episcopos in Kalendariis seculo* IX *antiquioribus : imo unum Valerium nominari in Martyrologio Hieronymiano Corbeiensi Dacherii, unum Valerianum in Epternacensi et aliis plerisque. Sit ergo* S. Romanus C *in serie episcoporum Autissiodorensium ordine decimus sextus ex auctorum modo nominatorum probabiliori sententia.*

nimirum ab anno 561 vel seq.,

2 *Decessorem in episcopatu habuit S. Eleutherium, qui conciliis Aurelianensibus* 2, III, IV *et* V, *annis* 533, 538, 541 *et* 549 *subscripsit, ut ex Cointio Sollerius scribit tom.* III *Augusti ad diem* XVI *ejusdem mensis pag.* 300. *Eleutherium Autissiodorensi episcopatui admotum iidem scriptores aiunt anno* 532, *a quo si numerentur anni* 28, *menses* 8 *et dies* 9, *quibus episcopales insulas gessisse legitur in Historia episcoporum Autissiodorensium apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Mss. pag.* 419, *anno* 561 *S. Eleutherius e vivis abierit. Huic quoque anno S. Eleutherii obitum illigavit D. Lebeuf; sed initium episcopatus illius anno* 533 *affixit, neglectis, ut apparet, mensibus* 8 *et diebus* 9, *quos annis* 28 *in episcopatu exactis adjecisse S. Eleutherius dicitur in Historia modo citata. Mortuo Eleutherio* XVI *Kal. Septembris, inquit eadem Historia,* fuit civitas sine episcopo anno uno, mensibus 2, diebus X; *quo pacto* S. Romanus *anno* 562 *sub finem mensis Octobris Autissiodorensis episcopus fieri debuit : et Cointius, anno* 561 *undecimo Kal. Octobres id contigisse, contendit, et ab episcoporum Autissiodorensium Historia, non admodum, ut supra dictum est, accurata recedit, nulla tamen, cur ita faciat, adducta ratione. Adierit igitur verosimilius* S. Romanus *Autissiodorensem cathedram anno* 561 *vel* 562 *: nihil enim certi in alterutram partem occurrit. Verum, inquies, qui hoc S. Erici monachi dictis convenit, qui tempore Caroli Calvi imperatoris fuit, et in libris de Miraculis S. Germani Autissiodorensis apud Labbeum supra citatum pag.* 566, *posteaquam mortis S. Desiderii, Autissiodorensis episcopi, seculo* VII *defuncti, mentionem fecit, hæc de* S. Romano *scribit :* Romanus cathedræ substituitur, de quo fertur, quod, cum vir esset sanctissimus, decisione capitis martyrium consummarit pridie Nonarum Octobrium, expleto functionis suæ tempore annis III. diebus XV? E

mense Septembri

3 *Respondeo, S. Ericum sanctorum aliquot episcoporum Autissiodorensium, quorum corpora in S. Germani ecclesia fuere deposita, mentionem facere, non eo ordine, quo episcopatum gessere, sed quo juxta S. Germani corpus eorum exuviæ fuere depositæ, quod recte, ne cui S. Erici narratio imponeret, Autissiodorensis succentor supra laudatus observavit. Porro ex citatis Erici verbis discimus non modo durationem episcopatus illius et diem emortualem, sed etiam diem, quo episcopus consecratus est : si enim a sexto Octobris die dies quindecim retrocedendo numeres, ad diem consecrationis illius, videlicet diem* XXII *Septembris, pertinges : unde ulterius efficitur, mendum cubare in verbis compilatorum Historiæ episcoporum Autissiodorensium, num. superiore relatis, secundum quæ* S. Romanum *sub finem Octobris episcopalem sedem occupare cœpisse, necesse est : tum etiam in verbis Cointii, cum ad annum* 561, *num.* 2 *scripsit:* Sucessit *(Eleutherio)* Romanus undecimo *(imo decimo ex dictis)* Kalendas Octobres. *Contra vero recte ea de re scripsisse Georgium Viole, seu quisquis est auctor Ms. nostri de Autissiodorensibus episcopis, cujus verba Latine reddo,* Episcopatum adiit die XXII Septembris, festo gloriosi martyris Mauritii, antiqui patroni et titularis ecclesiæ S. Germani, in qua, ut eligerentur et consecrarentur Autissiodorenses episcopi, mos erat. *Nescio, qua de causa D. Lebeuf ab Erico dissentiat, cum* S. Romanum *annis tribus et mensibus aliquot sedisse scribit ; cum illum Ericus præter annos tres, dies tantum* 15, *Historia vero episcoporum Autissiodorensium dies tantum* 4 *sedisse, affirment.* F

usque ad annum 564 vel seq., Autissiodorensis episcopi,

4 *At, si diem, quo episcopus* S. Romanus *consecratus est, Georgius Viole recte assignarit, in anno, tum quo episcopatum suscepit* S. Romanus, *tum quo e vivis hic migravit, hallucinatus est : ex dictis enim primum contigit verosimilius anno* 561 *vel certe* 562; *alterum vero, spectata episcopatus* S. Romani *duratione annorum* 3 *et*

dierum

A *dierum* 15, *anno* 564 *vel sequenti : in Ms. vero mox proxime laudato verbis paulo ante Latine redditis in margine adjicitur annus* 553, *ac paulo post obiisse legitur sub annum* 555. *Ita nimirum Ms. auctor loqui congruenter debebat, qui Eleutherio, cujus episcopatus ad annos 28 duravit, annos 9 sua auctoritate detraxerat. Emendatione pariter indiget episcoporum Autissiodorensium Historia, quæ vitiosis etiam* S. Romani *episcopatum characteribus chronicis insignivit. Sic habet :* Fuit autem temporibus supradicti Joannis Papæ *(hujus nominis III)* usque ad Benedictum, imperante Justino Minore. *At cum ex dictis* S. Romanus *ultra annum* 565 *vitam non protraxerit ; Justinianus vero, Justini Junioris decessor, anno* 566 *id vivis esse desierit ; Justini imperium vidisse non potuit, nedum Benedicti I Pontificatum, ad quem anno dumtaxat* 573 *evectus fuit, in Joannis III locum subrogatus. Adhæc* S. Romano *S. Ætherius, huic vero S. Aunarius substitutus fuit jam inde ab anno* 571, *ut ex probabiliori calculo dictum est tom.* VII *Septembris in Commentario prævio ad Acta S. Aunarii pag.* 90. *Atque ita quidem annum et diem tum aditi*
B *episcopatus, tum obitus* S. Romani *sat prope constitutum habemus. Verum de illius natalibus, virtutibus, rebusque gestis documentorum et antiquorum scriptorum penuria tacere cogimur: reliquum igitur est, ut ad Mrll., et ad ea, quæ ad cultum ejus pertinent, sermonem convertamus.*

apud Martyrologos aliquot mentio ;

5 *Utut obscuræ sint, prout jam dixi, res a* S. Romano *gestæ, illius tamen sanctitatem luculenter probant antiquissima, quibus inscriptus legitur, Martyrologia. Edidit anno hujus seculi* 17 *Edmundus Martene tom.* 3 *Anecdotorum a col.* 1547 *Martyrologium ex Ms. monasterii S. Germani Autissiodorensis,* ab annis, *ut ait,* circiter mille sub nomine S. Hieronymi compactum, *quod ad diem* VI *Octobris ita habet :* Autissiodori Romani episcopi. *Codex Hieronymianus Epternacensis ad eumdem diem his verbis utitur :* In Galliis civitate Autisiodoro Romani episcopi : et *Corbeiensis :* In civitate Autissiodoro depositio S. Romani episcopi. *Corbeiensi vero Lucensis consonat ; at in utroque (Corbeiensi apud Dacherium tom.* 4 *Spicilegii, et Lucensi apud Florentinium) ad calcem laterculorum ve-*
C *lut adjectitius, diverso charactere signatur. Rabani verba sunt :* In civitate Antisiodoro depositio Romani episcopi. *Apud Adonem et Usuardum nulla* S. Romani *mentio, nisi in Auctariis. His omnibus paulo fusius* S. Romanum *Martyrologium antiquum ecclesiæ Autissiodorensis, editum a Martene tom.* 6 *Scriptorum veterum, in hunc modum annuntiat :* Autissiodero depositio S. Romani episcopi, qui, cum rexisset ecclesiam sibi commissam annos III, dies XV, tandem, ut fertur, martyrio vitam finivit. *Recentiores martyrologos tacitus prætereo : accipe unius Martyrologii Romani verba :* Antisiodori S. Romani episcopi et martyris : *in quæ annotat hæc Baronius :* Agunt de eodem hac die Beda, Ado et alii. Adscribitur decimus septimus ejus sedis episcopus, vixitque temporibus Joannis Papæ III usque ad Benedictum, ut docent Tabulæ episcoporum Antisiodorensium, quas descripsit Demochares, *de quibus tum hic, tum num.* I *et* 4 *dicta consule.*

6 *Martyrologium Romanum mox citatum S.* Romanum *martyrem facit; quæ de illius martyrio opinio jam inde a seculo* IX, *ut ex verbis Erici, qui seculo* IX *scripsit, num.* 2 *productis, patet, apud Autissiodorenses viguisse videtur ; sic tamen ut rem pro certa et indubitanda non habuerint, ut abunde innuunt particulæ*, ut fertur, *ab Erico adjectæ ; quas etiam Breviario Autissiodorensi, anno* 1736 *Parisiis edito, insertas lego ; ubi ad diem* VI *Octobris Lectione* 2 *de* S. Romano *hæc habentur :* Romanus, Eleutherii successor, Autissiodorensem ecclesiam rexit annis circiter tribus. Bonis operibus et sanctitate clarus, amputato capite, martyrium consummasse fertur sexta die Octobris circa annum quingentesimum sexagesimum quartum. Sepultus est juxta prædecessores suos in basilica S. Germani. *Quod si martyrium vere* S. Romanus *subierit, eo inclinasse Breviarii hujus concinnatores videntur, ut inexspectato homicidio, privatoque crimine sublatus e medio fuerit : qua de causa, ut apparet,* S. Romano *S. Tetricum, alterum Autissiodorensem episcopum,* impii clerici ferro (*ut legitur Lectione* 3 *ejusdem diei*) confossum, *licet die* XVIII *Martii ante cultum, conjunxerunt. D. Viole* S. Romani *necem Burgundis Arianis, aut Simoniacis, quorum ingentem tunc ait fuisse nume-* E
rum, aut Evangelicæ puritanis hostibus adscribit ; verum hæc non sunt, nisi conjecturæ.

Auctore J. B.

e quibus martyr ne fuerit ;

an confessor, non liquet ;

7 *Sollerius in Usuardo hoc die geminam ad Usuardum accessionem, alteram ex Martyrologio Centulensi, alteram ex editione Usuardi Lubeco-Coloniensi ; tertiam vero ex Greveno refert, quæ omnes* S. Romanum *Confessoribus diserte adscribunt : sic habent duæ priores :* Antisiodoro sancti Romani episcopi et confessoris. *Tertia vero :* Autisiodoro, depositio sancti Romani episcopi et confessoris. *Quartam denique e Remensi :* Autissiodori S. Romani episcopi et confessoris : *cum igitur alia Martyrologia confessorem, alia martyrem, sed dubitanter, alia denique nec confessorem, nec martyrem, ut ex dictis liquet, nominent dubium plane manet, licet in aliquibus martyr, non adjecto etiam ullius dubitationis indicio, dicatur, utris* S. Romanus *sit adscribendus; quamquam Autissiodorensium de illius martyrio, quæ jam inde a seculo* IX *fuit, non contemnenda videatur opinio. Neque huic tantopere adversari video Martyrologiorum de* S. Romani *martyrio silentium, quam velle videatur D. Lebeuf, in hanc* F
rem ita scribens : Sed ad oppugnandam hanc (*de* S. Romani *martyrio*) opinionem non parum facit de martyrii qualitate silentium. *Etsi enim antiquiora Martyrologia, num.* 5 *laudata, martyrem fuisse non dicant, non tamen etiam negant, nec Confessorem appellant : silentii vero causa esse potuit, quod, utrum confessor, an martyr fuerit, eo, quo scripta fuerunt, tempore haud satis liqueret, sicut nec Erico seculo* IX *id constitit : imo martyres plurimos in illis Martyrologiis videre est, qui, quamquam vere tales fuerint, nulla tamen seu confessoris, seu martyris qualitate insigniuntur.*

Sancti corpus e veteri tumulo in novas

8 *Post obitum suum, seu naturalem seu violentum, sepulturam nactus est* S. Romanus *in S. Germani basilica ; in eaque corpus ejus jacuisse videtur usque ad annum circiter* 866, *quo in cryptas ejusdem basilicæ una cum aliorum aliquot Sanctorum exuviis translatum fuit : factæ translationis tempus e S. Erico colligitur ; qui, cum lib.* 2 *Miraculorum S. Germani cap.* 14 *apud Labbeum, Herchenraum Catalaunensem episcopum anno Incarnationis Dominicæ* 865 *a S. Germani*

AUCTORE J. B.

mani monachis reliquias S. Urbani Papæ et martyris dono accepisse, narravit, mox capite 15, *de qua agimus, translationem sequentibus verbis describit* : Postquam longe superius comprehensum opus *(cryptas basilicæ S. Germani intelligit, quas cap.* 7 *libri ejusdem* 2, *anno* 859 *ad umbilicum perductas fuisse, scripserat*) visum est et Ecclesiastico decori congruum et Sanctorum componendis pignoribus condignum, exercitata sapientum sententia, optimum factu visum est, ut supra memoratæ martyrum reliquiæ, necnon et corpora beatorum Pontificum Altissiodorensium olim in ipsa ecclesia tumulata transferrentur in cryptas, et circa corpus beatissimi Germani præcipua officii diligentia conderentur, divina mente, probo consilio, ut quos eadem cæli regia continet, ejusdem quoque in terris habitaculi capacitas sociaret.

S. Germani basilicæ cryptas transfertur sub annum 859,

9 Factum ita est, et dextro quidem latere, id est, a plaga Australi ossa beati Urbani Papæ cum capite Innocentii martyris eodem loculo composita sunt. Hinc corpus venerabilis Alaudii, successoris quondam ejus, ac trium deinde B sanctorum pontificum Ursi, Romanique et Theodosii. A parte pedum, id est, plaga Orientali secus aram pretiosi confessoris et præsulis Aunarii membra sacratissima requiescunt : sinistrum, id est, Septentrionale latus, gloriosi martyris Tiburtii pignora occuparunt, subjunctis quinque pontificum corporibus venerandis, hoc est, sancti Fraterni episcopi et martyris, Censurii, Gregorii, Desiderii ac Lupi, et extra hos sancti Moderati pueri, quondam martyrio coronati. *Tum Autissiodorensium præsulum elogia brevibus refert hoc ordine* : Alaudii, Fraterni et Censurii, Aunarii, Desiderii, Romani *(cujus elogium vide num.* 2 *)* Ursi, Theodosii, Gregorii. *Sederunt autem hoc ordine* : Fraternus, Alaudius, Censurius, Ursus, Theodosius, Gregorius, . . . Romanus, . . . Aunarius, . . . Desiderius ; *ut merito ex D. Lebeuf observatum sit supra, S. Ericum hic ordinem, quo singuli ab illo memorati præsules Autissiodorensem cathedram occuparunt, non servasse. Quæ vero Autissiodorenses seu eorum præsulem Christianum, ut supra dictorum Sanctorum reliquias in cryptas basilicæ S. Germani deferri voluerint, causa permoverit, Ericus siluit : at, spectata temporum illorum condi-* C *tione verosimillimum est, id Normannorum continuis tunc Galliam incursionibus infestantium metu contigisse.*

inspiciturque anno 1636 a Seguiero episcopo cujus

10 *Cetera, quæ ad* S. Romanum *pertinent, suppeditabit Ms. nostrum Autissiodorense : refert id pag.* 51 S. Romani *tumulum anno* 1636 *a Seguiero, Autissiodorensi episcopo, fuisse inspectum, inventumque* S. Romani *corpus in cineres maximam partem redactum. Sancti effigies parieti appicta, et hac inscriptione* Sanctus Romanus *notata erat ; visebatur in ea pictura martyrii ipsius instrumentum, gladius videlicet, quo occisus creditur : verum non admodum magnæ antiquitatis ea fuisse videtur. Nunc autem nulla ejus tumulo cernitur pictura apposita ; legitur autem nomen ipsius ; dies ipsi sacer*, vi *Octobris, quo in tota diœcesi Autiossiodorensi et in S. Germani abbatia colitur ; denique et epitaphium Latine conceptum, sed valde recens. Ita fere Ms. Autissiodorense pag. citata. Seguieri Autissiodorensis anno* 1636 *episcopi, sed ad Meldensem dein cathedram promoti, ea de re testimonium, datum Meldis anno* 1642 *die* xxix *Aprilis legitur parte altera ejusdem Ms. a pag.* 265, *e quo* D *nonnulla his addenda discimus. Visitationis institutæ rationem pag.* 267 *et seq. in litteris suis hanc Seguierus tradit* : Verum quia, anno MDLXX (*lege* MDLXVII) urbe Antissiodoro ab hæreticis fraude intercepta et occupata, prædictum S. Germani monasterium suis omnibus ornamentis, opibus, Sanctorum reliquiis, quæ in thecis aureis et argenteis elegantissime elaboratis asservabantur omni etiam ligno et tegula, solis intactis parietibus, spoliatum fuisset, non mediocris erat dubitandi locus, utrum sacræ Sanctorum prænominatorum reliquiæ, nusquam, ut pie factum est, in capsas collocatæ, sacrilegas ipsorum Calvinistarum manus effugissent, ita ut jam antiqua piaque fidelium fides non tantum vacillare, sed etiam e quorumdam cordibus aboleri cœpisset, quocirca ipsi præfatus Prior et monachi (*S. Germani*) qui rem maximi esse momenti perpendebant, nobis humiliter et obnixe supplicabant, quatenus ad eorumdem Sanctorum sepulchra visitanda, ipsorum adire cœnobium dignaremur. Quorum votis benigne annuentes anno Domini MDCXXXIV die II Novembris una cum multis tam e clero, quam ex præ- E cipuis ad idem monasterium nos contulimus *etc.*

ea de re testimonium exhibetur.

11 *Dein pag.* 271 *quid circa corpus* S. Romani *observatum fuerit, rursum Seguieri verbis accipe* : Anno vero, *inquit*, MDCXXXVI Septembris septima die, supplicantibus iisdem Priore et monachis, rursus multis e clero et populo comitantibus, ad eamdem sancti Germani ecclesiam accessimus, præmissaque humili oratione, inspectis cryptarum parietibus, circumquaque litteris et pictura imbutis ; effossa humo, variis in locis reperimus sarcophagos lapideos, quibus reseratis, visa sunt corpora, quæ inscriptionibus propriis notata quodammodo respondebant. Et primo in capella S. Germani, in qua ejus habetur tumulus, præter illud, quod S. Theodosii esse perhibetur, invenimus duo alia sepulchra ; unum juxta præfatum S. Theodosii tumulum, quod sancti Romani, quondam Antissiodorensis episcopi et M., esse voluerunt, cujus corpus in cineres ferme redactum multo pulvere, qui forte per sarcophagi rimulas irrepserat, miscetur ; juxta illud sepulchrum ejusdem Sancti imaginem F hoc titulo : S. ROMANI : duplicique inscriptione (*sed non admodum veteri, ut dictum supra est*) insignitum conspeximus. *Sequitur* S. Romani *epitaphium, sed Gallice conceptum* : Hic jacet corpus domini S. Romani, episcopi et martyris, qui huic civitati præfuit annis III diebus XV ; martyrio coronatus VI Octobris, imperante Justino Juniore. *Imo Justiniano, si vere martyr occubuerit. Sancti cineribus pulverem, fracto sepulcri lapide, admixtum fuisse volunt vel cum anno* 1277 *Joannes de Joceval, S. Germani abbas, collapsam S. Germani basilicam reparavit, vel anno* 1567, *quo in eamdem Calvinistæ debacchati fuerunt.*

Præter festum proprium, aliud habuit cum aliis commune apud S. Germani monachos.

12 *Nec dienque abs re fuerit ex iisdem Seguieri litteris observare,* S. Germanum *una cum aliis Sanctis, in S. Germani basilica sepultis, loci monachos peculiari Officio festoque olim prosecutos fuisse die* VIII *Novembris ; qua de re sic loquitur Seguierus in Ms. nostro Autissiodorensi pag.* 283 *et seq.* His ita peractis, Priorem et monachos rogavimus, utrum sive ex chartis, sive ex libris sui monasterii, sive ex quibusdam aliis

A aliis codicibus alibi repertis, alia proferre possent testimonia, quibus de sepulchris et reliquiis, in ipsamet ecclesia reconditis, nos plenius informare et instruere possent; qui quidem in primis protulerunt Breviarium parvum, sed antiquissimum, ejusdem cœnobii, in quo pro die octava Novembris tales assignabantur Lectiones, Matutinis horis in choro recitandæ. *His subjungit Lectiones ipsas, quæ sunt octonæ : Lectio secunda de festi hujus institutione ita habet* : Unde pene quia totus orbis præcelsam solemnitatem Omnium Sanctorum, uti a venerandis Patribus decretum est *(circa annum* 835*)* atque sancitum, in Calendis Novembris excolit, idcirco concio cœnobii beati Germani Antissiodorensis operam dare instituit, id authorizante episcopali decreto cum consensu universalis cleri et populi, in ejusdem Octavis denominatæ solemnitatis sublimiter fieri ab cœtu humano ejusdem episcopii festivum diem omnium sanctorum Martyrum, Confessorum ac Virginum, qui intra confinia hujus tumulata consistunt, et præcipue eorum, qui infra ambitum monasterii sancti Mauritii et sancti Germani corpora pausant præsentia. *Reliquas non transcribo, quod de* S. Romano *nihil singulare contineant. Plura de* S. Romano *non habeo dicere ; nisi illum in Litaniis, ad calcem Breviarii Autissiodorensis anni* 1736 *positis, inter sanctos Martyres et Episcopos Autissiodorenses invocari hoc ordine* : Sancte Peregrine, sancte Fraterne, sancte Romane, sancte Vigili etc. AUCTORE J. B.

DE S. BARTIO SEU BARSIO EPISCOPO CONFESSORE

B

VASIONE IN COMITATU VINDAUSCENSI

E J. B.

CIRCA ANNO DLXXX

Unus hodie Castellanus S. Bartium *seu* Barsium, *Vasionensem episcopum, in Martyrologio Universali his verbis annuntiat* : Vasione, S. Bartius episcopus; successor S. Quinidii. *Est autem Vasio (Gallice* Vaizon*) episcopalis in comitatu Vindauscensi* (le Venaissin) *civitas, Avenionensi subjecta metropoli. De rebus gestis episcoporum Vasionensium ex instituto scripsit Joannes Columbi ; qui tamen lib.* I, *num.* 54 *hæc tantum de* S. Bartio *litteris mandavit* : Sancto Quinidio traditur successisse B. Barthus sive Bartius, ut Vasio gloriari, et quidem meritissimo, possit, sibique gratulari, quæ tres deinceps episcopos felicissimo hoc sæculo (VI) habuerit omni virtutum genere illustres, cælestibusque donatos honoribus. Sed, ut Theodosii, ita etiam Barthi res oblivione sepultæ sunt universæ, et sola clarissimorum virorum nomina ad nos per-

C venerunt. Hoc tamen possum asserere, si Barthus post Quinidium sedit, ut a Majoribus accepimus sedisse, non multos egisse annos episcopum ; *annis nimirum certo non pluribus, quam octo : cum Quinidius, ejus decessor, concilio Parisiensi* IV *anni* 572 *vel seq.* ; *Artemius vero, ejusdem successor, Matisconensi* I, *anni* 581 *subscripti legantur ; ut tom.* 2 *Februarii ad diem* XV *dictum est, ubi de S. Quinidio. Quod si hic, ut nonnulli scribunt, sub annum* 578 *ad Cælites migrarit, anni tantum circiter tres* S. Bartii *episcopatui relinquentur. Atque hinc fortasse, uti et e variis, quibus ea civitas attrita fuit, cladibus effectum est, ut modo in tanta rerum ab illo gestarum nescientia vel ipsi Vasionenses versentur. Quod vero ad cultum ejus spectat, neque de illo quidquam peculiare habeo, quod Castellani et Columbi dictis adjiciam, nisi ejus festum Officio proprio apud Vasionenses coli ex Galliæ Christianæ auctæ scriptoribus, qui tom.* I, *col.* 923 *ita de illo scribunt post Sammarthanos fratres* : Ut morem geramus traditioni et Breviario proprio ecclesiæ Vasionensis, hunc Sanctum beato Quinidio successorem damus. Brevi autem sedit tempore, ut sequentia docebunt. S. Bartium *prætereunt in Episcopis Galliæ Joannes Chenu, et Claudius Robertus, qui præterea Artemium, SS. Quinidii et* Bartii *successorem, male præponit* F *S. Quinidio : monet tamen Joannes Chenu in sua episcoporum Vasionensium serie plures post Quinidium desiderari.*

DE

AUCTORE J. B.

D

DE S. YWIO DIACONO CONF.

WILTONIÆ IN ANGLIA

SYLLOGE

S. Ywii memoria in Fastis sacris, cultus, vitæ professio.

SUB FINEM SECULI VII VEL SUB INITIUM SEC VIII. S Ywii, S. Cuthberti discipuli,

Sanctum Cuthbertum, Præpositum primo Mailrosensem, deinde Lindisfarnensem, ac tandem episcopum ejusdem sedis anno 685 sub Egfrido, Northumbriæ rege, factum, et anno 687 ad Superos evocatum, Majores nostri illustrarunt tom. III Martii a pag. 93 ad diem XX Martii, quo colitur. Virum sanctissimum pro viribus imitari studuit illius discipulus S.
B Ywius, seu ut aliis scribere placet, Juvius, Yvius vel Juius, quamquam non ea, qua illius magister Cuthbertus, nominis celebritate claruerit. Vitam illius Ms. habemus ex Rubea valle, canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini prope Bruxellas monasterio, sed ab ea, quam Capgravius, seculi XV scriptor, vel scripsit, vel ex Joanne Tinmuthensi, qui seculo XIV fuit, compilavit, non diversam; qui cum ab Ywii ætate intervallo satis longo remoti fuerint, mirum non est, illius gesta admodum jejune tractasse, maxime silentibus illum passim scriptoribus antiquis. Sane scriptore Vitæ S. Edithæ, Wiltoniensis in Anglia sanctimonialis virginis, cujus Acta apud nos tom. V Septembris a pag. 364 illustrata sunt, antiquiorem non inveni, qui S. Ywii mentionem fecerit; quamquam et hic seculo XI ad finem vergente, si quidem is Gotcelinus, S. Bertini monachus, ut creditur, fuerit, tantum floruerit, nec S. Ywii, nisi obiter dumtaxat, meminerit.

in Martyrologiis

2 Nihilo plus lucis afferunt antiqua Martyrologia, in quibus illum frustra quæsiveris: recentiores igitur aliquot martyrologos accipe. Wilsonius in Martyrologio Anglicano, anno 1608 typis edito, e Tabulis SS. Rosweydianis Sancti
C nomen excerpens, hoc illi concinnavit elogium ad diem VI Octobris: In Northumbria festum S. Ywii, diaconi et confessoris, discipuli S. Cuthberti Dunelmensis, cujus insignis vitæ sanctitas Catholicis olim temporibus nostra in insula, maxime apud Nordanhymbros, illustris fuit. Obiit, quantum ex antiquitate colligitur, circa annum Christi DCCIV. Eumdem quoque annum S. Ywio fatalem Alfordus in Annalibus annotavit; quod quia ex conjectura dumtaxat, quantum apparet, fecerunt, latius ego ad finem seculi VII vel sequentis initium Sancti obitum retuli. Porro, ne quis S. Cuthbertum, quem supra Lindisfarnensem appellavi, Dunelmensem hic a Wilsonio dici miretur, posteriori modo ab illo sic nuncupatum, noverit, quod Dunelmensis episcopatus et regio (Durham hodie Angli vocant) olim Terra seu Patrimonium S. Cuthberti dicti sint, ac, ex Lindisfarnensi insula in varia subinde loca translato sancti præsulis corpore, tandemque circa annum 995 Dunelmum delato, Dunelmensis civitatis et vicinorum tractuum tutelaris patronus effectus sit, quæ fusius in Commentario de S. Cuthberti translationis Historia explicata invenies. Reliquos martyrologos audiamus.

recentioribus

3 Castellanus in Martyrologio Universali ad diem VI Octobris, inter Galliæ Sanctos in Romano non expressos, S. Ywium his verbis recenset. Eodem die (ita sonant verba ejus Gallica) S. Yvius; quem antiqua Mss. Viltoniensia in Anglia, ubi ejus corpus diu cultum fuit, notant Britannia oriundum. Galliæ Sanctis annumerare S. Yvium Castellanus utcumque eo nomine potuit, quod in Britannia Armorica seu Minori, Galliæ E ad mare Britannicum provincia, commoratus aliquamdiu fuerit, atque ibi diem suum obierit. Verum, cum S. Yvium ex Mss. Wiltoniensibus Britannia oriundum (Originaire de Bretagne, quibus verbis Galli passim Britanniam Armoricam indicant) dicit, si sensu posteriori Yvium Britonem crediderit, haud illi assentior: Acta enim, cum de ejus ortu et patria agunt, Britanniam sine addito nominant, quo nomine Latino, Britannia Major passim venit: cum autem de illius in Britanniam discessu loquuntur, Minorem diserte exprimunt, ut alteram ab altera liquido secernant, ut infra in Actis videre est. Saussayus in Supplemento ad Martyrologium Gallicanum S. Yvium ad eumdem diem annuntiat his verbis: Coloniæ Agrippinæ S. Ywii, diaconi sancti Cutberti episcopi; ejusdemque discipuli et imitatoris egregii. Non alia, ut opinor, de causa Coloniæ Agrippinæ adscripsit Ywium, quam quod ibidem illius conservari reliquias crediderit, qua de re vide num. 8.

memoria,

4 Ferrarius in Catalogo Sanctorum Generali ad diem VI Octobris S. Ywium primo sic annuntiat: In Anglia S. Tuui diaconi: et iterum paulo post in hunc modum: Coloniæ S. Yuuii diaconi, F quasi alter ab altero diversus sit. Unum tamen eumdemque esse, adjuncta, quæ in Annotatis ipse Ferrarius affert, ostendunt. S. Tuum diaconum ex Martyrologio Anglicano, et Fastis sacris Rosweydianis hausit, ac vixisse ait circa annum DCCIV; Rosweydiani vero Fasti solum Ywium habent, quidquid sit de Martyrologio Anglicano, quod præ manibus Ferrarius habuit. Annus vero Christi 704, S. Yuuio, quem sibi Ferrarius Coloniæ annuntiandum credidit, apprime congruit: huic vero hanc adnotationem subjicit: Ex Kalendario Coloniensi. Is fuit diaconus et discipulus S. Cutberti episcopi. Quæ omnia unum eumdemque Sanctum denotare, manifestum est. Vitæ S. Ywii compendium Bucelinus in Menologio Benedictino, ex Capgravio, Mayhew, et Menardo his verbis exhibet: Wintoniæ in Anglia S. Junii, diaconi et confessoris. Junius, ex præclara stirpe Britonum ortus, in insula Lindisfarnensi enutritus, puer etiamnum utroque parente orbatus est. Meruit longe digniorem parentem deinceps felix Puer, et solemnibus monachicæ

A cæ professionis votis, Christo renatus, magnum illum et sanctissimum Cuthbertum nostrum et magistrum et perfectionis absolutissimæ exemplar habuit. Profecit plurimum egregia vitæ sanctitate, et ad sacrum diaconatus Ordinem promotus maximi non solum apud homines factus est, sed etiam a Numine magna miraculorum gloria, quanti in cælis fieret, commendatus.

cultusque Wiltoniæ in Anglia,

5 *E relatis modo martyrologis Castellanus,* S. Ywium *cultu ecclesiastico olim Wiltoniæ gavisum fuisse, disertis verbis ait ; cujus rei testem habemus Capgravium, qui* S. Ywii *illic cultum sua saltem ætate seu seculo* XV *viguisse, his verbis prodit :* Apud Wiltoniam diebus nostris corpus ejus sanctum quiescens in magna veneratione habetur. *Wiltoniæ ejusque Parthenonis, in quo* S. Yvii *corpus servatum fuit, notitiam habes tom.* V *Septembris in Commentario prævio ad Vitam S. Edithæ, seu Eadgithæ pag.* 367 *et seq. Vero admodum simile est,*S.Ywii *in illo cultum perdurasse usque ad Henricum VIII, Angliæ regem, cujus tempore Wiltoniense virginum cœnobium superfuisse, ibidem pag.* 368 *ex Monastico Anglicano ostenditur : incepisse autem, ex quo* S. Yvii *corpus*
B *Wiltonienses sanctimoniales virgines possederunt. Qua occasione eo delatum fuerit* S. Ywii *corpus, ibique deinde remanserit, tomo jam laudato pag.* 371 *in Vita S. Edithæ num.* 10 *Gotselinus docet :* Clerici Pictorum, *inquit,* scrinio circumferentes sanctum confessorem Juium, in cœnobio sanctæ virginis honorifice suscepti, in altari B. Edithæ reliquias deposuerunt : cumque clerici vellent abscedere, tanto Juius affixus est pondere, ut ab altari nullo conamine levare possent. Plorant advenæ, ejulant, vestes scindunt, et crines evellunt ; desperati tandem, receptis duorum millium solidorum a Wolftrude abbatissa, ad propria tristes abierunt.

quo ejus corpus

6 *Quod ad tempus attinet, quo* S. Ywii *corpus Wiltoniam delatum fuit Maihewus* anno circiter DCCCCLXXX *id accidisse, scribit, qui tamen S. Edithæ, in cujus altari* S. Ywii *reliquiæ fuere depositæ, obitum anno circiter* 984 *affigit. Gotselinus etiam,seu auctor Vitæ S. Edithæ haud satis sibi constat, dum S. Edithæ corporis elevationem annis tredecim ab ejus obitu elapsis, id est, ex ejus calculo sub annum* 997 *a S. Dunstano, Cantuariensi archiepiscopo, factam scribit : qui*
C *enim id sub illum annum fieri a Dunstano potuit, quem anno* 988 *e vivis abiisse, prodit Osbernus, S. Dunstani biographus, qui seculo* XI *floruit, ac de illius rebus probe instructus fuit? Sed, licet de anno, quo S. Edithæ elevatio contigit, constaret, nec sic e verbis Gotselini annus, quo* S. Ywii *reliquiæ Wiltoniam pervenerunt, certo elici posset. Effici quidem inde potest ab elevatione corporis S. Edithæ id contigisse ; sed eodemne anno, an annis aliquot post et quot, prorsus incertum reliquit. Dubium præterea est, num Wolftrudis abbatissa Wiltoniensis, a Gotselino verbis supra citatis memorata, eadem sit ac S. Edithæ mater ; nec annus certo scitur, quo hæc ex hac vita migrarit. Id unum, si Gotselino standum est, dixerim,* S. Ywii *reliquias Wiltoniam fuisse delatas eo temporis spatio, quod ab anno* 984 *usque ad occupatum a Canuto, Danorum rege, Angliæ regnum, quod ad annum* 1016 *et seq. refert Alfordus, effluxit.*

7 *Sic existimo, tum quod Gotselinus tomo* V *Septembris pag.* 370, *num.* 7 *referat, Elphegum, Wiltoniensem nimirum tunc episcopum, brevi post S. Edithæ mortem, puellam, quam illa e sacro fonte se suscepturam promiserat, sed prius, quam illa nasceretur, mortua suscipere non potuit, baptizasse ; qui anno* 984 *Wiltoniensis episcopus consecratus fuit* XIV *Kal. Novembris, ut tomo* 2 *Aprilis pag.* 634 *ex auctore Chronologiæ Anglo-Saxonicæ, tunc vivente, probatur. Tum quod Gotselinus prodigia recensens, quæ ad S. Edithæ, per S. Dunstanum elevatæ, exuvias aut alibi ad illius invocationem acciderunt, temporis ordinem servare videatur ; verbis autem, ad* S. Ywium *spectantibus ac supra relatis, proxime subjiciat prodigium aliud coram rege Canuto, Wiltoniæ morante, ad ejusdem virginis exuvias patratum.*

AUCTORE J. B.

sub finem seculi x vel seq. initium translatum fuisse videtur ;

8 *Ceterum, cum Gotselinus clericos Pictos* S. Yvii *corpus circumtulisse ac Wiltoniæ relinquere fuisse compulsos, affirmet, facile colligi hinc potest, jam ante apud Pictos (siti hi fuerunt inter fretum Dunbritannicum et Edinburgicum propter murum Severi imperatoris) sacros honores illius exuviis fuisse exhibitos. At, cum in Britannia Minori seu Armorica secundum Acta diem suum obierit* S. Ywius, *hinc in Britanniam Majorem corpus ejus aliquando translatom fuisse oportet ; quod qua occasione, quove tempore acci-* E *derit, invenire nusquam potui. Nihilo magis exploratum mihi est, quando, aut qui ejusdem reliquias Colonienses acceperint, nec in qua ecclesia serventur, nec denique, an peculiari illic cultu aliquo affici soleant, hæc tantum, quod sciam, in Fastis sacris et piis Coloniensibus notante Gelenio ad diem* VI *Octobris :* Eodem (*die*) Coloniæ S. Viuuii, diaconi S. Cuniberti. *Imo cum Gelenius hic Cuniberti, Coloniensis episcopi, mentionem videatur facere, non Cuthberti Lindisfarnensis ; dubitandi ratio est aliqua, tum an ullæ Coloniæ* S. Ywii, *S. Cuthberti discipuli, exstiterint, licet nec Yvius, nec alius quisquam hujus aut affinis nominis Sanctus mihi aliunde notus sit, qui S. Cuniberti discipulus fuerit ; tum an Ferrarius et Saussayus ex corrupto vel perperam intellecto ecclesiæ Coloniensis Kalendario, quod Ferrarius laudat, Cuthbertum Lindisfarnensem pro Cuniberto Coloniensi non substituerint. Sed sive ab his, sive a Gelenio hic erratum sit, malui equidem,* S. Ywium *Wiltoniæ, ubi olim cultum fuisse, jam diximus, quam Coloniæ, aut alteri cuivis loco adscribere.* F

cujus forte pars aliqua etiam Coloniæ Agrippinæ servatur.

9 *Porro* S. Ywium *vitæ instituto monachum fuisse, efficitur ex Beda in Vita S. Cuthberti ; cujus cap.* 5 (*vide tom.* III *Martii pag.* 105) *de S. Cuthberto, Præpositi Lindisfarnensis munus gerente, agens, sic scribit :* Neque aliquis miretur, quod in eadem insula Lindisfarnea, cum permodica sit, et supra episcopi et nunc abbatis et monachorum esse locum, dixerimus : revera enim ita est. Namque una eademque servorum Dei habitatio, utrosque simul tenet, imo omnes monachos tenet. Aidanus quippe, qui primus ejusdem loci episcopus fuit, monachus erat et monachicam cum suis omnibus vitam semper agere solebat : unde ab illo omnes loci ipsius antistites usque hodie sic episcopale exercent officium, ut, regente monasterium abbate, quem ipsi cum consilio fratrum elegerint, omnes presbyteri, diaconi, cantores, lectores, ceterique gradus ecclesiastici, monachicam cum ipso episcopo regulam servent. *Nec enim verosimile est,* S. Ywium, *S. Cuthberti discipulum et diaconum, vitæ genere a magistro suo, decessorum suorum vestigiis*

Verosimiliter monachus fuit, ejusdem generis,

AUCTORE J. B.

vestigiis insistente, dissensisse. Verum haud ita liquet, quam illi regulam secuti fuerint.

cujus S. Cuthbertus, ejus magister,

10 *Num S. Cuthbertus Benedictinam Regulam secutus fuerit, ad illius Vitam tomo. Martii ante laudato jampridem in dubium revocavit Henschenius, eoque inclinare videtur, ut S. Columbæ instituta sectatus fuerit, quibus vel aliam a se compositam deinde regulam substituerit, vel certe præcepta aliquot de suo addiderit : Mabillonius autem Sæculo Benedictino 2 in Admonitione prævia ad Vitam S. Cuthberti, non modo hunc Benedicti regulam amplexum, sed id etiam certum esse contendit. S. Cuthbertus in Mailrosensi monasterio susceptus fuit ab abbate Eata anno* 651; *ac tum ibi, tum in Riponensi monasterio annis aliquot habitavit. E Riponensi ad Mailrosense reversus, hic Præpositum egit sub annum* 664, *quo Scoticus celebrandi Paschatis ritus a Romano diversus, in synodo Pharensi sub rege Nortumbrorum Oswio proscriptus est. Dein Lindisfarnensis Præpositus fuit usque ad annum* 676 : *anno* 685 *ex Farne insula, ubi vitam agebat anachoreticam, accitus, Lindisfarnensis episcopus Eboraci consecratus est ; vitamque protraxit us-* B *que ad annum* 687, *quo illam exuit. Eata Colmani discipulus erat ; hic vero S. Columbæ, abbatis Hyensis, regulam et ritus Scoticos profitebatur :* De patre autem vestro Columba, *inquit Wilfridus in synodo Pharensi adversus Colmanum disputans,* et sequacibus ejus, quorum sanctitatem vos imitari et regulam ac præcepta cælestibus signis confirmata sequi perhibetis, possum respondere *etc : Hæc extra controversiam sunt : sed contendit Mabillonius primo quidem, Eatam, Colmani licet discipulum, potuisse, utpote non Hibernum, sed Anglum,* jam abdicasse Scoticos mores, et ad Romanos concessisse ; *nimirum jam inde ab anno* 651, *quo Eatam Cuthberto tonsuram non Scoticam, sed Romanam impertiisse, affirmat : dein vero,* saltem certum esse, Cuthbertum post synodum prælaudatam (*anni* 664) Romanæ parti ac Benedictinæ regulæ adhæsisse, *quæ utrum ita se habeant, nunc inquiro.*

qui saltem usque ad annum 664

11 *S. Cuthbertus post annos aliquot in Mailrosensi monasterio exactos una cum Eata, abbate suo, ad Riponense monasterium concessit, ibique eodem vitæ instituto usus est, quo ante in Mailrosensi usus fuerat : docet id Beda his verbis in Vita S. Cuthberti apud nos num.* 13 : Cumque C post aliquot annos regi Alchfrido placeret, pro redemptione animæ suæ locum quemdam regni sui, qui vocatur Inrhipum ad construendum ibi monasterium Eatæ abbati donare, tollens idem abbas quosdam e fratribus secum, in quibus et Cuthbertum, condidit ibi, quod petebatur, monasterium, atque eisdem, quibus antea Mailros, institutis disciplinæ regularis imbuit. *Verum, ut num.* 14 *Beda ait,* Eata cum Cuthberto et ceteris, quos eo adduxerat, fratribus domum repulsus est, et locus monasterii, quod condiderat, aliis ad incolendum monachis datus. *Causam autem, propter quam monasterio Riponensi cessere, exponit Beda lib.* 5 *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 20 *inquiens :* Quem videlicet locum (*Inrhipum*) dederat pridem (*rex Alhfridus*) ad construendum ibi monasterum his, qui Scottos sequebantur. Verum quia illi postmodum, optione data, maluerunt loco cedere, quam Pascha Catholicum ceterosque ritus canonicos juxta Romanæ et Apostolicæ Ecclesiæ consuetudinem recipere, dedit hoc illi (*Wilfrido*) etc, *impigro Benedictini instituti propagatori. Inter ritus canonicos tonsuram capitis hoc loco venire non dubium* D *est. Itaque ex Beda compertum est, Eatam, licet Anglum, ad id usque tempus Scoticis ritibus adhæsisse, et S. Cuthberto anno* 651, *cum hic primum Mailrosense monasterium ingressus est, tonsuram Romanam non impertiisse.*

ritibus Scoticis videtur adhæsisse,

12 *Fateor quidem, apud Lindisfarnensem anonymum, qui sub annum* 700 *S. Cuthberti Vitam scripsit, lib.* 2, *num.* 2 *(vide pag.* 119 *tomi tertii Martii) hæc legi :* Fuit igitur miraculum aliud, in quo primum sanctus homo Dei Cudbertus a Domino glorificatus est, postquam servitutis Christi jugum, tonsuræque Petri formam, in modum coronæ spineæ, caput Christi cingentis, Domino adjuvante, susceperat, in cœnobio, quod dicitur Hrype etc. *Sed locum hunc Henschenius merito interpolationis suspectum habuit ; tum quod sensus absque illa Romanæ tonsuræ mentione sibi constet, tum quod Beda in neutra S. Cuthberti Vita, nec in Historia Ecclesiastica tonsuræ istius meminerit ; addo, et maxime, quod Bedæ verbis ex jam dictis refragetur. Neque aliquid laudatus Mabillonius affert, quo Henschenii de interpolatis Lindisfarnensis mona-* E *chi verbis opinionem, allatamve e Beda difficultatem tollat. Videamus modo, num post annum* 664, *quod Mabillonio certum est, Cuthbertus Benedictinæ regulæ adhæserit.*

et Pascha Catholicum dein suscepisse,

13 Certe, *inquit ille,* Beda testante in Vitæ Prosaicæ cap. XXXIX, Cuthbertus morti proximus discipulos admonuisse fertur, « ut cum illis, qui « ab unitate Catholicæ pacis vel Pascha non suo « tempore celebrando vel perverse vivendo ab« errant, nulla ipsis esset communio. » *Recte hinc efficitur, S. Cuthbertum ante obitum (demus etiam ab anno* 664*) Catholicum Pascha admisisse, ac communem ea in re Ecclesiæ morem observasse ; sed, qui inde certum fiat, abjecta antiqua regula, quam retinere absque piaculo poterat, ad Benedictinam tam cito transiisse, non video ; nec id suadet non parva ordinarie ad regulam suam monachorum affectio : imo ex laudato a Mabillonio loco contrarium potius videtur colligi : sic enim post pauca Cuthbertus morti proximus apud Bedam suos alloqui pergit :* Catholica patrum statuta diligentissime discere atque observare contendite : ea quoque, quæ per meum ministerium vobis divina Pietas instituta regularis vitæ dare dignata est, exercete solliciti. *Locus erat sane idoneus, quam qui maxime, ut S. Benedicti regulam moriens com-* F *mendaret, si ab anno* 664 *apud Lindisfarnenses monachos illa tantum introducta fuisset. Instituta autem illa regularis vitæ, de quibus Cuthbertus hic, non alterius, sed sui ipsius fuisse, indicare videntur, quæ proxime sequuntur apud Bedam verba, et quibus illa suam doctrinam vocat :* Scio enim, *inquit,* quia, etsi quibusdam contemptibilis vixi, post meum tamen obitum, qualis fuerim, quam mea doctrina non sit contemnenda, videbitis.

non tamen certo

14 *Sed manifesta, inquiet Mabillonius, sunt anonymi Lindisfarnensis verba lib.* 3 *sub initium.* Vivens quoque ibi *(non in insula Farne, ut ait Mabillonius, sed Lindisfarnia, priori vicina)* secundum sanctam Scripturam, contemplativam vitam cum actuali agens, et nobis regularem vitam primum componens constituit, quam usque hodie cum regula Benedicti observamus. *Verum quid si verba illa* cum regula S. Benedicti *non anonymi Lindisfarnensis, sed interpolatoris cujusdam sint ? Ego sane diffiteri non possum, dum eumdem anonymum loco, num.* 12 *citato, nullam in-*

AUCTORE J. B.

A *interpolationem passum esse, non ostendetur, scrupulum mihi de interpolato hoc pariter loco et in materia valde affini anonymo difficulter exemptum iri. Ponamus tamen, nihil hujusmodi anonymi verbis accidisse; ne sic quidem, S. Cuthbertum Benedictinæ regulæ sectatorem fuisse, liquido constabit. Cum enim anno* 687 *in vivis S. Cuthbertus esse desierit, scripserit vero hujus Vitam anonymus sub annum* 700; *vera esse possunt ejusdem verba, etiamsi eo temporis spatio, quod inter Cuthberti obitum et annum, quo anonymus illius Vitam exaravit, medium fuit, S. Benedicti regula Lindisfarnensis monasterio fuisset illata, seu Wilfridi, qui, defuncto Cuthberto, ecclesiæ Lindisfarnensis per annum, teste Beda lib.* 4, *cap.* 29, *curam suscepit, seu S. Eadberti, in quem sub annum* 688 *ejusdem ecclesiæ cura translata fuit, seu denique alterius cujuscumque opera.*

regulam Benedictinam, quidquid

15 *Vidit id verosimiliter Mabillonius: quare ostendere nititur, etiam vivente S. Cuthberto in Lindisfarnensi monasterio in usu fuisse S. Be-* B *nedicti regulam: profert eam in rem primo ex Beda, monachos Lindisfarnenses quietem meridianam egisse; id autem fecisse illos* haud dubie ex præscripto Benedictinæ regulæ in cap. 48 „ Post „ sextam surgentes a mensa pausent in lectis suis. „ *Verba Bedæ apud nos tom.* III *Martii pag.* 105, *num.* 26 *hæc sunt*: Denique arguere solebat pusillanimitatem fratrum, qui graviter ferebant, si qui se nocturnæ vel meridianæ quietis tempore importuna forte inquietudine suscitarent; *e quibus tamen certo non liquet, meridianam quietem captasse Lindisfarnenses monachos ex præscripto, quam sequebantur, regulæ, nedum Benedictinæ. Tum addit Mabillonius*: Et Præpositi officium, quod Boisilius ac Cuthbertus sub abbate exercuerunt, ex ejusdem regulæ decreto in cap. 65 profectum videtur: non enim facile reperias Præpositum cum abbate in eodem monasterio, præterquam in illis monasteriis, quæ Benedictinis institutis addicti erant. *Boisilus jam inde ab anno* 651 *sub Eata abbate Mailrosensis Præpositus erat, teste Beda apud nos tom.* III *Martii pag.* 101, *num.* XI, *quo tempore Scoticos usus illic adhuc viguisse, e Beda dictum est supra; nec tamen Mabillonio certum est, jam tum Mailrosenses monachos Benedictinam regulam* C *observasse: igitur nec certum illi esse debuit ex hoc capite, post annum* 664 *sive apud Mailrosenses, sive apud Lindisfarnenses Benedictinam regulam, superstite in vivis Cuthberto, floruisse.*

in contrarium

16 *Postquam anno* 664 *in synodo Pharensi causa ceciderat Colmanus, teste Beda lib.* 3, *cap.* 26 *Historiæ Ecclesiasticæ, in Scotiam, seu Hiberniam, relicto Lindisfarnensi episcopatu, regressus est. Colmani exemplum secuti sint e Lindisfarnensibus aliqui, alii vero in eadem insula remanserunt*: Porro Fratribus, *inquit Beda,* qui in Lindisfarnensi ecclesia, Scotis abeuntibus, remanere voluerunt, præpositus est abbatis jure vir reverendissimus ac mansuetissimus Eata, qui erat abbas in monasterio, quod vocatur Mailros. *Ex quibus deduci videtur posse, Scoticos mores in monasterio Lindisfarnensi usque ad synodi Pharensis tempus seu annum* 664 *perdurasse; sed illa celebrata, sub Eata ibidem desiisse, qui dein S. Cuthbertum Lindisfarnensi monasterio Præpositum dedit; cujus opera novum vitæ genus in idem monasterium, licet ægre, fuit inductum: ita enim rursus Beda in Vita S. Cuthberti apud* nos cap. 5, *num.* 25. Erant autem quidam in monasterio *(Lindisfarnensi)* Fratres, qui priscæ suæ consuetudini, quam regulari mallent obtemperare custodiæ: quos tamen ille modesta patientiæ suæ virtute superabat, et quotidiano exercitio paullatim ad melioris propositi statum convertebat; *quibus verbis non alia vitæ regularis instituta designari videntur, quam illa, quæ morti proximus Lindisfarnensibus monachis velut sua commendavit, non ita verosimiliter de S. Benedicti institutis, ut supra diximus, locuturus. Neque admodum verosimile est, S. Cuthbertum nihil in commendationem regulæ Benedictinæ apud monachos, qui priscæ suæ consuetudinis amorem nondum omnino deposuerant, dicturum fuisse, si illam recens introduxisset, et tantum additamentis aliquot, ut Mabillonius verbis mox citandis insinuat, de suo auxisset.*

17 *Sic denique Mabillonius arguit*: Denique Wilfridus, eximius regulæ Benedictinæ propagator, consentientibus etiam adversariis, postquam Scotos in prædicta synodo revicit, et ex Northumbria vi veritatis effugavit, SINE DUBIO desertis Scotorum cœnobiis regulam S. Benedicti imposuit. E Quamquam non dubitamus, decreta quædam seu statuta præter regulam S. Benedicti *(præter quam certo etiam fuit vestis alba, qua usum fuisse S. Cuthbertum et monachos Lindisfarnenses, Beda tradit, in ejus Vita cap.* 5, *num.* 27) monachis Lindisfarnensibus præscripta fuisse. *Sane verosimile est, S. Wilfridum, ut aliis monasteriis, a Scotis desertis, ita et Lindisfarnensi S. Benedicti regulam, data occasione, invehere studuisse: sed, quod ad Lindisfarnense attinet, verosimilius est, id conatum esse S. Wilfridum mox ab obitu S. Cuthberti, post quem per annum circiter Lindisfarnensium curam Wilfridus gessit. Beda enim, postquam cap.* XI, *num.* 61 *Herefridi verbis narravit, mortuum fuisse S. Cuthbertum eo temporis articulo, quo Psalmus* 59, *cujus initium est*: Deus repulisti nos et destruxisti nos; iratus es, et misertus nobis *a monachis canebatur, hæc subdit paulo post*: Quod superna dispensatione procuratum, rerum exitus ostendit. Sepulto siquidem viro Dei, tanta ecclesiam illam tentationis aura concussit, ut plures e Fratribus loco magis cedere, quam talibus vellent interesse periculis. Attamen post annum, ordinato in episcopatum Eadberto . . . visionem pacis Dominus et dispersiones Israëlis congregavit.

Mabillonius afferat

F

18 *His Bedæ verbis Henschenius sequentem annotationem subjecit*: Videtur illa tentatio constitisse, quod S. Wilfridus antiqua statuta Patrum et ipsius S. Cuthberti, quæ hactenus observarant *(Lindisfarnenses monachi)* et quæ S. Cuthbertus moribundus illis commendarat, voluerit abrogare, et regulam S. Benedicti aut introduci aut solam observari. *Simile quid (vide num.* XI) *non inscio certe S. Wilfrido, Eatæ et Cuthberto, in monasterio Riponensi degentibus, acciderat. Commodam Benedictini instituti eo introducendi occasionem S. Wilfridi zelo suscepta Lindisfarnensis ecclesiæ cura præbebat; duravit denique illa tentatio toto eo temporis spatio, quo Lindisfarnensem episcopatum Wilfridus gessit, et sub ejus successore mox desiit: quæ sane Henschenianam conjecturam non improbabilem faciunt. Quid vero ad hæc Mabillonius?* Verum ista, *inquit in Annotatis ad cap.* 40 *Vitæ S. Cuthberti,* prorsus incerta sunt. *Sit ita: igitur nec certum est, S. Cuthbertum a celebrata anno* 664 *Pharensi synodo ad Benedicti-* num

contra Henschenium, qui S. Wilfridum a S. Cuthberti morte

AUCTORE J. B. *num institutum transiisse.*

regulam Benedictinam Lindisfarnensi monasterio 19 *Magis affirmate Mabillonius loquitur in Annalibus Benedictinis ad annum* 687, *num.* 58. Non multo post, *inquit, nimirum ab obitu S. Cuthberti,* tanta ecclesiam illam tentationis afflavit procella, ut plures e fratribus loco cedere, quam tanto interesse discrimini mallent. Episcopatum illum uno anno rexit venerabilis autistes Wilfridus, donec eligeretur, qui pro Cuthberto episcopus ordinandus esset. Electus est ad id muneris vir magnarum virtutum Eadbertus, qui, fugatis perturbationum procellis, tranquillitatem Lindisfarnæ restituit et dispersos istuc revocavit. *Hæc recte Mabillonius; fatetur porro, conjici ex his posse,* has procellas Wilfridi occasione, certe ejus tempore *(quod certum apparet)* exortas fuisse. *Verum id a Wilfrido factum esse, quod antiqua Patrum statuta (addere debebat, et ipsius S. Cuthberti) in monasterio Lindisfarnensi abrogari; introduci vero, vel solam S. Benedicti regulam observari vellet,* mera, *inquit,* divinatio, ne dicam, allucinatio est. *Wilfridi occasione et causa ortas fuisse apud* B *Lindisfarnenses monachos turbas, non hallucinatio, sed tolerabilis saltem conjectura est: si enim turbarum causam quærimus, hæc in Pascha Scoticum refundi non potest, cui, Cuthberto superstite, ex hujus Vita Lindisfarnenses jam inde vale dixerant. Nec in ritus Scoticos reliquos: nam ex Beda, supracitato num.* XI, *Scoti, quique horum ritus sequi maluerunt, Lindisfarnensi insula a celebrata Pharensi synodo excesserunt. Quam igitur probabiliorem causam Mabillonius assignabit, quam illam, quod S. Wilfridus eorum regulam, quam sibi recens a S. Cuthberto commendatam habebant, aut abrogare, Benedictinam subrogando, aut utramque conjungendo augere seu mutare voluerit?*

invehere conatum innuit. 20 *Atqui, inquit Mabillonius, quæcumque fuerit horum motuum causa, e Vita S. Cuthberti apparet, regulam Benedictinam ante illius obitum in Lindisfarnensi cœnobio viguisse; ex qua nimirum habemus, S. Cuthbertum animam Deo reddidisse* feria quarta et eo quidem tempore, quo fratres Lindisfarnenses " sub ordine nocturnæ Laudis " dicebant Psalmum quinquagesimum-nonum, cujus initium est, " Deus repulisti nos, et destruxisti nos: " *sic enim S. Benedictus* vigiliarum seriem ordinat, ut in feriæ quartæ vigilias hic C Psalmus incidat. *Verum quid tum? Fuitne id tum temporis ab unis Benedictinis observatum? Hunccine morem, uti et Pascha Catholicum, sequi S. Cuthbertus non potuit, nisi simul S. Benedicti regulam amplecteretur? Certe hodieque feria quarta eumdem Psalmum ad Matutinum recitant, quicumque Romanum Breviarium sequuntur. Subdit his Mabillonius anonymi, Vitæ S. Cuthberti scriptoris, verba num.* 14 *relata, quibus dictum suum confirmat; non nescius tamen, verba illa, quibus Benedictinæ regulæ observatio in monasterio Lindisfarnensi ante annum* 700 *adstruitur, ab Henschenio pro certo genuinis habita non fuisse; et quidem non immerito, ut num.* 14 *dixi. Neque vero subterfugisse Mabillonium arbitror, verba illa, utut genuina fortasse sint, non obesse, quo minus S. Benedicti regula, post obitum quidem S. Cuthberti, tamen ante annum* 700 *in cœnobium Lindisfarnense invecta fuerit, quod itidem num.* 14 *dixi. Miror proin, nihil a viro sane doctissimo, quo interpolationem ab anonymo amoliretur, sive in Admonitione prævia ad Vitam S. Cuthberti, sive in Annotatis ad eam, sive tom.* 2 *veterum Analectorum pag.* 176, *ubi de regula S. Benedicti, in monasterium Lindisfarnense* D *per Wilfridum introducta, agit, sive parte* I *Sæculi* IV *Benedictini, ubi de S. Wilfrido, alibive, quod sciam, fuisse allatum.*

21 *Porro non aliter hic de* S. Ywio, *quam de S. Cuthberto loquendum videtur. Monachum fuisse* S. Ywium, *ex Beda, num.* 9 *laudato, probabiliter quidem colligi potest; ejusdem nimirum instituti, cujus S. Cuthbertus seu auctor seu sectator fuit; atque adeo plane ambiguum, num Benedictini. Neque* S. Ywii *in Britanniam Minorem seu Armoricam discessus monasticæ ejus professioni obest: potuit enim bona abbatis sui et Fratrum venia eo migrasse, ut vitam Deo solitarius illic ageret, magistri sui Cuthberti exemplo, qui in Farnem insulam simili de causa aliquando concessit. Reliqua, quæ de* S. Ywio *Acta tradunt, satis quidem credibilia sunt, sed non æque testata: liquet enim illorum auctorem a Sancti ætate admodum fuisse remotum, et illius gesta parum luculenter, explorata habuisse. His plura apud Rerum Armoricarum scriptores frustra quæsivi: neque dicendo sum, num in Armorica* S. Ywii *memoria dudum ab ejus obitu vixerit.* *atque adeo nec S. Ywius certo Benedictinus fuit.*

E

ACTA

EX CAPGRAVIO.

Sanctus enim Ywius, præclaræ stirpis Britonum *a* religiosis parentibus, Branone videlicet patre Egidaque genitrice ortus, et Lindisfarnensi provincia *b* nutritus est. Qui ab infantia litterarum rudimentis traditus, inspirante Spiritus Sancti gratia, coætaneos suos litterarum scientia transgrediens a magnis doctoribus venerabatur. Nihil puerile dicto vel facto exercebat: sed, crescente simul cum ætate religione, divinis obtemperans mandatis, non solum super hiis, quæ feliciter, verum de non prospere sibi adventantibus gratulabatur. Cum autem jam in juvenili vernaret flore, a suis, utpote tanti hæres patrimonii, arma capere crebro hortatus, terreno cæleste præferens præmium, quosdam sacri ordinis, parentibus insciis *c*, conscendit gradus. Paulo vero maturior, utroque parente orbatus, F a sanctissimo Lindisfarnensi episcopo Cuthberto *d*, cujus erat discipulus, instructus, diaconatum suscepit. *S. Ywius patria Brito, discipulus a b c d*

2 Frequens illi in monasterio nunc orationi insistendo, nunc de Domini mensa spiritualem cibum sumenda *e* erat cura. Dum vero nihil de crastino sollicitus erat, quidquid ad manum habere poterat, prout cujusque necessitas exigebat, quotidie pauperibus erogans alimoniam, in se delinquentibus veniam, algentibus indumentum, mœstis solatium præbens, caducis æterna, terrenis mercabatur cælestia. Celebrante autem quadam die solempni præfato præsule, sanctoque Ywio diaconi vicem peragente, ecce, quidam vi febrium oppressus, infirmos gressus baculo regens, post populi frequentiam oblaturus accessit. Cujus calamitati beatus compatiens Diaconus, apprehensa manu, proximum altari gradum scandenti, qui tantæ obsistebat imbecillitati, præbuit fulcimentum. Mox mirum in modum ad præcipuæ simplicitatis Viri tactum ægritudo, quamvis vehemens, accessit *f*, pristinæ robur virtutis *S. Cuthberti Lindisfarnensis episcopi, et diaconus, editis e f*

A tutis ad singula membrorum officia se adeptum lætatur. Et prosternens se Vir sanctus, non meis, frater, sed præsulis, inquit, sancti, cujus manum osculari desiderabas, meritis intercedentibus, superna Pietas in te operata est.

aliquot prodigiis, latebras in Britannia Armorica

3 Nec multo post, dum idem Vir beatus, epulis sobrie sumptis, quadam die domi sederet, contigit, ut pauper quidam, diutina infirmitate vexatus, ita ut, decocta carne rugosa, tantum cutis nuda protegeret ossa, ad januam accederet: cujus condolens miseriæ ab eo, quid accipere vellet, humiliter sciscitatus est. Cumque a paupere in responsum acciperet: Nullo delector, nullo tecum fruar cibo; potu tamen, quæ mei * (mea) torret interiora, compesce flammam: festinus ciceram *g* afferens egeno dedit. Quo hausto, humeros curvatos pauper erigit, et sospitari redditus gratias Deo egit. Sanctus autem Ywius timens, ne sibi humani noceret aura favoris, patriam omnino suam fugiendo relinquere disposuit, et signo crucis se muniens ad portum quemdam iter direxit *h*. Appropinquante autem eo septimæ stationi navium, quæsierunt, ab eo nautæ, quo tenderet? Cumque responsum, quo Do- B minus eum vocare dignaretur, se pergere, eis dedisset, adjunxit: Si qui vestrum ad præsens transfretare desiderant, precor, ut in nomine Domini cursus comitem et laboris recipiant. Cui dixerunt: Nisi nostrum ventus impediret cursum, jam diu Minorem applicuissemus Britanniam *i*, et si illuc tendere cupis, quousque ad votum afflaverit aura, tibi necessaria ministrabimus.

quærit, ibique moritur.

4 Quo audito, Vir sanctus benedicens Dominum vultu læticiam prodens ait: Descendamus ergo, fratres, et, quæ necessaria sunt, præparemus. Et cum subito ventus desideratus fieret et navigare inciperent, orta tempestate gravissima, nautæ desperantes palmas ad cælum tendere et auxilium a Deo postulare cœperunt. Excitatus tandem vir Dei Ywius, qui sopore corpus fessum recreavit, preces ad Deum fudit, et tota maris commotio confestim conquievit. Paralyticus quidam, nisi aliena manu cibum capere non valens, suis sacris precibus sanitatem recipere meruit. Interea vero Dei Famulus vigiliis jejuniisque assiduis corpus affligens, humilitatis et operum virtutis et totius honestatis omnibus exemplum se præbuit, et pridie Nonas Octobris in Minori Britannia fe- C liciter ad gaudia in æternum mansura migravit *k*. Apud Wiltoniam *l* diebus nostris *m* corpus ejus sanctum quiescens *n* in magna veneratione habetur.

ANNOTATA.

a Britones *iidem sunt, qui nunc* Angli *dicuntur: de variis gentis illius nominibus, uti et origine vocis* Britannia, *vide Camdenum pag.* 17 *et seqq.*

b *Ex præcipuis Britanniæ insulis una, de qua sic Camdenus pag.* 851. In Northumbriæ littore, Lindi fluvio una objecta est Lindis-farne, Britannis INIS MEDICANTE, quæ, ut Bedam audias, « accedente et recedente reumate, id est, æstu « bis quotidie instar insulæ maris circumluitur « undis, bis, renudato littore contigua terræ red- « ditur. » Unde ille SEMI-INSULAM apposite vocavit. Pars Occidua angustior et cuniculis relicta, isthmo admodum tenui Orientali connectitur, quæ multo latior, qua Meridiem spectat, oppidulum habet cum ecclesia, et in eo castrum, ubi olim sedes fuerat episcopalis, quam Aidanus Scotus, evocatus ad fidem Christianam Nordandumbris annunciandum, instituit, loci solitudine et recessu delectatus; sederuntque ibi undecim episcopi: postea autem irruentibus Danis, sedes Dunelmum translata fuit. . . . Hæc ob sanctorum monachorum habitationem HOLY ILAND Anglis vocatur.

c *Ms. Rubeæ Vallis habet:* Invitis.

d *Lindisfarnensis episcopus consecratus est an-* E *no* 685 *Eboraci: obiit anno* 687, *abdicato paulo ante episcopatu, in insula Farne,* Ad septimum, *inquit Camdenus mox citatus, a Lindisfarnensi insula* milliare Euroaustrum versus *sita.*

e *Ms. Rubeæ Vallis:* sumendo.

f *Lege:* Abscessit, *ut habet Ms. Rubeæ Vallis.*

g Sicera, *ut passim scribitur, hodie potum significat, e pomis pyrisve expressum: olim vero potionem omnem, quæ, præter vinum, inebriare poterat. Potionis illius usum antiquum esse colligi potest ex capitulari Caroli Magni de Villis cap.* 45, *ubi* siceratores *memorantur, addita hac vocabuli illius explicatione:* Id est, qui cervisiam, vel pomatium, sive piratium, vel aliud quodcumque liquamen ad bibendum aptum fuerit, facere sciant. *Vide regum Francorum Capitularia apud Baluzium tom.* I, *col.* 337 *et seq.*

h *Superstite adhuc S. Cuthberto; ut quidem Acta videntur innuere: atque adeo inter annum* 685 *et* 687.

i *Galliæ regio est ad mare Britannicum* (La Bretagne) *olim* Armorica *dicta.*

k *Sub annum, ut fertur,* 704.

l *Comitatus cognominis in Anglia (Anglice* Wilt-shire) *olim primarium oppidum, a flumine* F Willy *sic dictum, ut scribit Camdenus in sua Britannia pag.* 176.

m *Vixit Capgravius seculo* XV: *Joannes Tinmuthensis, quem hic compilavit,* XIV.

n *Eo delatum sub finem seculi* X *vel sequentis initium. Vide num.* 6 *Sylloges.*

DE

AUCTORE C. S

DE S. ENIMIA VIRGINE

FORTE REGIA ET ABBATISSA

IN DIOECESI MIMATENSI IN OCCITANIA

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS

§ I. Sacra illius apud recentiores martyrologos memoria: cultus certus ad hunc diem: locus, in quo ejusdem reliquiæ servantur; compendium Vitæ ex Mabillonio et lectionibus propriis; variæ de illius parentibus opiniones.

B

FORTE SEC. VI, VII, VEL VIII. *Hanc Sanctam, in recentioribus Martyrologiis celebratam,*

Castellanus in Martyrologio suo Universali ad hunc diem VI *Octobris inter Galliæ Sanctos hanc Virginem, cultu, quam gestis ceterisque ad eam spectantibus notiorem, paucis his verbis, sed Gallicis, prudenter recensuit:* In Mimatensi Gabalorum diœcesi S. Enimia *(Gallice* Enimie) virgo, cujus reliquiæ in sui nominis ecclesia priorali ad fluvium Tarnem conservantur. *In margine addit, eamdem a Sanson Gallice vocari* sainte Eremie; *in Additionibus vero ac Correctionibus ad hunc diem observat, eamdem in pago Rutenensi, ac pene in universa Alvernia* sainte Eremie, *aut* Ermie, *pronuntiari; Monte-Pessulano* Enimie, *Mimate* Enemie. *Castellanum secutus est auctor Martyrologii Parisiensis, anno* 1727 *vulgati, in quo paucis pariter legitur:* Apud Gabalitanos, sanctæ Enimiæ virginis. *De nomine consentiunt et alii, infra laudandi præterquam quod apud aliquos* Enymia *pro* Enimia *scribatur.*

alii Emmiam vocant: Ferrarius geminavit, unam Parisiis,

2 *At Molanus in suo Martyrologio Usuardino eamdem Latine* Emmiam *dixit, regiumque ipsius Merovingicum genus adscripsit,* In Galliis, *inquiens,* sanctæ Emmiæ virginis, filiæ

C

Clodovei regis, eximiæ castitatis. *Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, ex ea nominum diversitate, ac forte ex gemino, qui ipsi adscribitur, patre ex una duas fecit, quarum unam Parisiis, alteram in territorio Gabalitano hoc eodem die annuntiavit. Nam primo sic ait:* Parisiis sanctæ Emmiæ virginis, Clodovei regis filiæ. *Tum, unde hæc acceperit, notavit his verbis:* Ex Molano in Additionibus; licet in aliquibus codicibus desit. De ea in Natalibus Sanctorum Belgii. *Molanus (ut vidimus)* S. Emmiam *in* Galliis *quidem annuntiavit, non tamen* Parisiis. *Ejusdem geminam Natalium Sanctorum Belgii editionem præ manibus habeo, alteram Lovaniensem anni* 1595, *Duacenam alteram anni* 1616; *in neutra* S. Emmiæ *mentionem reperi. Redeo ad Ferrarium.*

alteram apud Gabalos annuntians;

3 *In ejusdem diei laterculo denuo inquit:* In territorio Gavalitano, sanctæ Enymiæ virginis; *hancque acceptam observat* ex Martyrologio Usuardi *(auctum intellige)* et ex monumentis cœnobii ab ea exstructi, et ex ea nominati, in quibus apparet, eam fuisse Dagoberti regis sororem, filiam Clotharii, non Clodovei, ut apud Usuardum *(auctum)* legitur. Extat oppidum in territorio Mimatensi cum cœnobio virginum, ex ejus nomine dictum. *Nescio, quodnam hic Usuardi Martyrologium laudet; nam nec in genuino illius, nec, in ullo ex ejusdem auctariis, cum Mss., tum editis, quæ Sollerius noster in sua Usuardini Martyrologii editione recensuit,* Enymia *vel* Enimia *legitur. Cetera postmodum examinabimus: interea hic observasse suffecerit.* S. Emmiam, *quam Molanus habet, diversam non esse a* S. Enimia, *de qua nunc agimus, quamque Ferrarius ob dictas rationes duas perperam distraxit.*

E

Saussayus eamdem Enymiam appellans, gemino

4 *Andreas Saussayus eamdem Sanctam* Enymiam *appellans, hoc ipso die geminum illius elogium dedit. Primum in ipso Martyrologio Gallicano ita se habet:* In territorio Mimatensi, Sanctæ Enymiæ virginis, monasterii virginum sui nominis, ubi quiescit, fundatricis; quæ Clotharii Magni filia, sororque Dagoberti regis, mundum et pompas ejus aspernata, spinosum Christi diadema coronæ gemmatæ præposuit, carnemque crucifigens mori sibi, ut Christo viveret, voluit. Quibus piis studiis intenta ad cæleste regnum transivit, quod terreni principatus contemptu emeruerat. *Alterum, quod dixi, elogium in ejusdem Martyrologii Supplemento, ad hunc diem, contextum hoc modo est.*

ad hunc eumdem diem elogio exornat.

5 In agro Gabalitano gloriosa migratio sanctæ Enymiæ, virginis regiæ, quæ dum ad terrenas nuptias urgeretur, impetrata a Domino lepra ob virginitatis custodiam, ab angelo monita Burleum fontem adiit, ubi sanata est. At, cum iterum impeteretur virginalis ejus constantia, usque tertio simili tabe percussa, annuente Dagoberto, fratre rege, duplici monasterio ad montes Tarni fluvio imminentes, quo perfugerat, ædificato, a B. Ilsero episcopo virginum abbatissa solemni ritu consecrata est; ac virtutibus pollens, angelorum, quibus semper est amica virginitas, frequenti honorata obsequio, morte in conspectu Domini pretiosa cœlestis regni gaudia comparavit. *Hac Saussayus, quæ in sacrum Gynæceum transtulit Arturus a Monasterio, quæque quanti*

A *ti valeant, inserius examinabo.*

Colitur hæc hoc die in diœcesibus Mimatensi et Albiensi,

6 *Utut ista sint, hæc sancta Virgo officio annuo ritus duplicis in ecclesia Mimatensi die* VI *Octobris colitur, quod præ manibus habeo inter ejusdem cathedralis ecclesiæ Propria, auctoritate reverendissimi Caroli de Rousseau, Mimatensis episcopi, anno* 1619 *Lugduni typis excusa. Sumitur illud ex Communi Virginum, non martyrum, cum Oratione* Exaudi nos, Deus, *Lectionibus secundi Nocturni propriis; tertii vero ex Homilia in Euangelium :* Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro *etc, ex Communi nec virginum nec martyrum. Simili Officio eam in diœcesi quoque Albiensi coli, colligo ex Mabillonio tom.* I *Annalium Benedictinorum ad annum Christi* 656, *num.* 44, *ubi dicitur* annuo cultu in pago Gabalitano, seu Mimatensi, et Albiensi honorata pridie Nonas Octobris.

atque prioratu sui nominis, ubi ejus corpus quiescit.

7 *Peculiarem haud dubie venerationem habet in oppidulo diœcesis Mimatensis ad fontem Burlam ac prope Tarnem fluvium* Sainte Enimie *ab illa dicto, ubi ejusdem corpus servatur in ecclesia priorali, quæ olim fundatum ab illa virginum monasterium fuisse creditur, sed sub me-* B *dium seculum* X *jam fere destructum Dalmatio, Calmeliacensis monasterii Benedictini Ordinis abbati, traditum fuit, ab eoque restauratum atque in virorum prioratum conversum; quo prioratus titulo ex eo tempore eidem Calmeliacensi abbatiæ subjectum hactenus permanet, ut suo loco videbimus. Interea hinc corrige Ferrarium supra num.* 3 *prioratum illum* cœnobium virginum, *quale forte ante medium seculum decimum fuit, suo tempore vocitantem. Jacuisse vero jam dicto seculo* X *in ejus ecclesia corpus* S. Enimiæ, *extra dubium est ex Stephani, Mimatensis episcopi, charta inferius recitanda, per quam is locus Calmeliacensi abbatiæ donatus fuit; ut proinde antiquus æque atque hodiernus hujus sanctæ Virginis cultus in controversiam nequeat vocari. Utinam de ejusdem gestis tantumdem dici posset!*

Vita illius displicuit Mabillonio, placuit Cointio :

8 *Arturus a Monasterio in Gynæceo sacro ad hunc diem,* S. Enimiæ, *quam* Emmiam *appellat, Vitam exstare scribit in Bibliotheca regia Parisiis. Nec hæc, nec ulla alia ad manus nostras pervenit; at ut eam minus desideremus, facit Mabillonius, qui eamdem verisimillime viderat, dum in Prætermissis ad Acta Sanctorum Sæculi* C 2 *Benedictini pag.* LIX *sic pronuntiavit :* Enimia virgo in pago Mimatensi, cujus Vitas tres legimus, mendis et erroribus refertas, colitur die VI Octobris. *Aliter de eadem similive Vita sensisse videtur Cointius, dum ad annum* 628, *num.* XI, *postquam datum supra* S. Enimiæ *ex Saussayo elogium retulerat, de S. Ilero, Mimatensi episcopo, qui in illo memoratur, sic statuit :* De tempore, quo sedit, nulla debet esse controversia : Soror enim Dagoberti regis (*S. Enimia*) ab eo abbatissa solemni ritu consecrata est.

ex quorum priori exhibetur Compendium Vitæ

9 *Mabillonius solius primæ e tribus illis, quas legerat, Vitæ compendium (fortasse quod reliquas mendosiores pluribusque erroribus conspersas esse judicaret) ibidem exhibuit, suasque observationes eidem inseruit, verba Vitæ alio charactere distinguens, quæ ego hic virgulis includam. Sic ergo habet :* In prima Vita hæc leguntur : " Enimia in provincia illa Germaniæ, quæ " Francia nuncupatur, orienda exstitit, scilicet pro- " genita de patre rege, nomine Chlodoveo, " filio Dagoberti, cujus atavus, eodem nomine " Chlodoveus, inter Francorum reges primus " suscepit fidem. " *Tum quid in his displiceat, laudatus Mabillonius sic indicat :* At Chlodoveus tres dumtaxat masculos, nullam feminam procreavit. *Mox prosequitur e Vita :* Enimia conjugii copulam fugiens " lepra " divinitus percussa fuisse dicitur, et " in partes Gabalitanas " monitu divino secessisse, et ad fontem " Burlam " prope alveum Tarni fluvii lepram deposuisse, ubi puellare cœnobium exstruxerit, et basilicam " in honore sanctæ Dei Genitricis, ab Hilero, " seu Ilero, Gabalitanæ ecclesiæ præsule " consecratam.

primæ ex tribus, quas legerat.

10 " Quo audito, miserit rex Chlodoveus " progenitor ejus, ac Dagobertus germanus ip- " sius, curiales ac præfectorios legatos, qui " monasterium Virginis de propriis reditibus cu- " rarent. " Denique, Enimiam post mortem ibidem fuisse sepultam, una cum cognomine ac filiola sua, eodem die defuncta, cujus corpus " Dagobertus, Enimiæ germanus " (scilicet Dagobertus II, Sigiberti Austriæ regis filius) nominis errore deceptus, in Franciam pro Germanæ corpore detulerit. *Hactenus Mabillonius, suam deinde longe aliam de eadem sancta Virgine suspicionem subdens, inferius referendam. Displicuit ergo Mabillonio, quod* Enimia *dicatur filia Chlodovei II, qui dumtaxat tres masculos, nul-* E *lam feminam procreasse legitur. Addere poterat, nec inter hos tres masculos ullum fuisse Dagobertum, qui ejusdem* Enimiæ germanus *esse potuerit. Neque is potuit fuisse Sigiberti III, Austrasiæ regis, filius Dagobertus II; hic enim, non* germanus *frater, sed patruelis* Enimiæ *fuisset, si hæc ex patre Chlodoveo II nata esset.*

Datur et aliud ex ejusdem Officii proprii

11 *A Mabillonia Vita partim dissimilem præ oculis habuit, qui, quas supra dixi,* S. Enimiæ *Lectiones proprias pro ecclesia Mimatensi concinnavit : in hisce enim illa, non Chlodovei II, sed Clotarii II filia fuisse dicitur, Dagobertus ejusdem Sanctæ solum* frater *vocatur, non* germanus. *Juverit etiam has Lectiones, dum alia non habemus, hic recitasse.* LECTIO IV. Beata virgo Enymia, illustris liliata stirpe Christianissimorum Franciæ regum, quippe filia Clotarii Junioris; sed illustrior virtutum divinarum, et illibatæ virginitatis dote, sanctissima Christi sponsa, dum ad terrestres sponsi nuptias urgetur a parentibus, raro divini amoris exemplo petit et exorat a suo cælesti Sponso, ut formæ et sanitatis dispendio virginitatem Christo integram ser- F vare possit. Lepra corpus regiæ Virginis deformatur, et, dum horrore vultus amores sponsi mortalis extinguit Enymia, Christi, immortalis Sponsi, amorem decore mentis accendit. Sed, virginitate jam in tuto posita, precanti cælo adlabitur angelus, monet, ut apud Gabalos fontem Burlæum adeat, corpusculum lymphis abluat, et lepram eluat. Lætus rex pater Filiam regio mittit apparatu, fons cælo designatus invenitur, ejus lymphis Virgo corpus abluit, et Jordane Burlæo in nomine Jesu a lepra sanatur Enymia.

Lectionibus secundi Nocturni,

12 LECTIO V. Ad parentes reditura Parisios, jam Virgo regia montes arduos Tarni fluminis superaverat, ecce secundo corpus Virginis lepræ inquinatur aspergine; redit ad fontem; invocatus in vota exaudit Christus, et ejus in aquis lepram mergit, detergitque. Jamque sana Virgo, gratiis divino Numini repensis, revertebatur, cum tertio lepra vultum inficit. Frustra (inquit Enymia) tibi, cælestis Sponse, obluctamur, audio placidos vocantis susurros. Sic plena divini æstus tertio ad Burlæum fontem reversa,

AUCTORE C. S.

versa, aspergine lympharum curatur a lepra. Francorum reges, Clotharius pater, et frater Virginis Dagobertus, divinæ voluntatis moniti, ad Enymiam magnas opes remittunt; emitur rota * in orbem late regio, et Deo per Virginem mancipatur monasterium virginum. Duo templa alterum Deiparæ, sancto Petro alterum, Enymiam abbatissam, et virgines discipulas evocatus Mimatensis præsul beatus Ilerus consecrat ritu solemni.

* l. tota

quæ hic quoque recitantur.

13 Lectio vi. Amans Christi virgo Enymia subinde studio solitudinis in proximam se recipit speluncam, et in rerum cœlestium speculatione animum colligit. Ibi jejuniis, fletu, precibus amabilem Sponsum, Dominum Jesum, sibi et paterno Franciæ conciliat regno: ibi durum procubili saxum habet; ibi Virgo insons sontibus rarum pœnitentiæ describit exemplum; ibi Sponsus cœlestis Sponsæ loquitur ad cor; ibi angelorum frequenti fruitur alloquio; ibi beata Enymia decantatam a rege propheta Dei Sponsam effingit: Astitit regina a dextris Christi in vestitu deaurato charitatis, virtutum omnium circundata varietate. Et fere una e primis deliata Christianissimorum regum familia posteris domus regiæ virginibus, magno cœtu secuturis, studium accendit virginitatis; ut Enymiæ merito Davidicum carmen tribui debeat: Adducentur Regi regiæ virgines post eam, et proximæ ejus afferentur tibi.

In hisce illa, non Clodovei II, sed Clotarii II filia dicitur, quod placuit Cointio:

14 *Abest igitur a Mimatensis Officii Lectione præcipuus, qui Mabillonio in Vita displicuit, error, quo* S. Enimia *Chlodovei II filia, hujusque* germanus *frater* Dagobertus *dicebantur.* Clotarium *etiam legit Saussayus in Martyrologio suo Gallicano verbis supra datis, et huic consensit Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 628, *num.* x *et sequenti, ubi Dagobertum, hujus nominis I, atque* Enimiam *ex eodem patre Clotario II, sed hanc ex Bertetrude, secunda ejusdem Clotarii uxore, illum ex prima, Haldetrude nomine, natos asserit; quod Mimatensis Lectio non vetat, cum in hac Dagobertus (hujus nominis I) non* germanus, *sed solum* frater S. Enimiæ *appelletur. Ex horum ergo opinione floruerit* S. Enimia *ante medium seculum* vii, *cujus anno* xxviii *Clotarius II obiit. Ejusdem sententiæ fortasse fuit auctor Martyrologii Parisiensis superius laudati, qui, licet de regiis hujus sanctæ Virginis natalibus non meminerit, emortuale tamen ejusdem tempus* Post *(annum)* dcxxviii *in margine adscripsit.*

ab aliis Clodovei I filia credita est: Valesii de hisce judicium.

15 *Sunt etiam, qui velint,* S. Enimiam *Clodovei I filiam fuisse, teste Adriano Valesio Rerum Francicarum lib.* 20, *ad annum* 654, *ubi triplicem de ejusdem Sanctæ genitore opinionem sic memorat:* Quidam B. Emmiam Chlodoveo, Dagoberti regis filio, natam dicunt, quæ virginatem Deo devoverit, et Gabalis puellare monasterium exstruxerit, ibique grandis natu decesserit ac sepulta sit, atque in pago Gabalitano Albiensique pridie Nonas Octob. quotannis colatur; quam alii Chlotarii Junioris, alii Chlodovei Magni, ejus proavi, liberis adnumerant. *Posteriorum opinionem ibidem jam rejecerat lib.* 7, *ubi de Clodovei I liberis agens,* Theudechildis, *inquit*, vel Theuchildis, non magis mihi Chlodovei filia videtur fuisse, quam Emmia, aut Emma, pridie Nonas Octobres Martyrologio Usuardi *(aucto ab aliis)* inserta, et Sancta Emmia, virgo eximiæ sanctitatis, filia Chlodovei regis dicta.

Exponitur Mabillonii de ejusdem parentibus suspicio.

16 *Longe ab his omnibus diversa suspicatus est Mabillonius, verbis num.* 10 *recitatis subdens hæc:* Forte an S. Enimia filia fuerit S. Bertæ, quæ filia dicitur Ursanæ, sororis S. Bathildis, quæ Bathildis Chlodoveo, Dagoberti filio, nupsit? *Per* S. Bertam *hic designat sanctam hujus nominis viduam et abbatissam Blangiacensem in Artesia, cujus Vitam ab anonymo scriptam idem Mabillonius sæculi* iii *Benedictini parte* i *a pag.* 451 *præmittendam censuit,* eo quod dubias res non paucas, *(inquit ille)* ineptas quasdam, fabulosas nonnullas admisceat *illius auctor; Sollerius vero noster ad diem* iv *Julii, quamquam haud multo favorabilius de illa sentiret, nihilominus ob rationes, ibidem allegatas, vulgavit. Porro in hujus Vitæ cap.* i *dicitur Ursana fuisse neptis S. Bathildis reginæ, et ex illustri viro suo Rigoberto genuisse S. Bertam, hæcque Sigefrido nuptui tradita quinque filias protulisse, quarum una* Emma *vocabatur.*

quæ minime fundata apparet.

17 *Deinde cap.* 2 *eadem* Emma *narratur Waraclino, Anglo-Saxonum regi, in matrimonium data fuisse, sed indignis ab eo modis habita, dum ad matrem revehitur, in mari mortua esse. Tota itaque Mabillonii suspicio unica tam sublestæ Vitæ vocula* Emma, *unde* Enimia *fieri potuerit innititur, refragantibus ceteris omnibus, quæ tam in hujus sanctæ Virginis, quam in laudatæ S. Bertæ, Vitis referuntur. Quapropter ista eruditi viri suspicio nullo modo mihi verisimilis apparet. Fortasse tamen eadem non displicuerit Castellano, cum hic in Martyrologio suo Universali ad annuntiationem* S. Enimiæ *hodiernæ seculum* viii *in margine adscripserit, circa cujus seculi annum* xxv *S. Bertam obiisse, statuit Sollerius noster loco mox citato. Ad aliorum igitur opiniones redeamus.*

§ II. Supra relatæ opiniones expenduntur: quis sit S. Ilerus in Sanctæ gestis memoratus: quæ de eadem sancta Virgine pro certis haberi queant.

Forte Sancta pater fuit Clotarius II,

Ex tam vario scriptorum relato sensu facile colliget lector, nullum exstare antiquum monumentum, ex quo erui possit, quo S. Enimia *patre nata sit; quamquam illi omnes (si Mabillonium aliter suspicantem exceperis) eam ex regio Merovingorum stirpe progenitam velint. Qui Clodoveum I ei patrem assignant, nulla prorsus ratione fulciuntur, qui Clodoveum II, ac simul Dagobertum germanum fratrem tribuunt, sequuntur ejusdem Sanctæ Vitam, quam* mendis et erroribus refertam *vocat Mabillonius; nec ullum poterunt Clodovei II filium Dagobertum assignare, qui* S. Enimiæ *fuerit frater germanus. Quam ob rem, si regii e Merovingis natales* Enimiæ *omnino adjudicandi sint, præferenda est sententia eorum, qui cum Mimatensis Officii Lectione ejusdem patrem dicunt Clotarium II, fratrem vero Dagobertum; hunc enim, ejus nominis primum, Clotarii II filium fuisse, extra omnem controversiam est; nec falsi convinci potest, qui* Enimiam *ex eodem Clotario natam esse, crediderit.*

19 *Quam tamen antiquum ejusdem Lectionis Mimatensis*

quod tamen nescimus, quam antiquo asseratur testimonio.

Mimatensis primo scriptori monumentum prælu-xerit, quis dicat. Equidem vetustiorem S. Enimiæ *memoriam non reperi, quam medio seculo* x *in charta donationis Stephani, Mimatensis episcopi, ex Mabillonio inferius recudenda; ex qua tamen nihil aliud novimus, quam eo tempore fuisse in Mimatensi diœcesi* locum *quemdam,* antiquitus Burlatis *dictum*, fundatum in honotem beatæ Dei Genitricis Mariæ, *in eoque tunc requievisse* corpus beatæ virginis Enimiæ, *quem tunc temporis* per incuriam et sæcularem cupiditatem male direptum, *adeo ut*, inopia exigente, religionis status inibi penitus annulatus *videretur, curante laudato Mimatensi episcopo, Dalmatius, S. Theofredi abbas, restituendum, ac Prioratus titulo Calmeliacensi monasterio annectendum admisit. Verum hinc nihil de hujus* Enimiæ *stirpe, ætate, qua floruit, gestis vitæque genere,ceterisque huc spectantibus,præter cultam ab illa virginitatem, et ejusdem sacri corporis, eodem in loco servati, antiquam venerationem, novimus.*

Nihil etiam huc conferre possunt Acta S. Ileri,

B 20 *Nihilo etiam plus, imo minus, scitur de* S. Ilero, Hilero, Islero *atque* Isero *nonnumquam etiam appellato, qui duplicem ab* Enimia *conditi monasterii ecclesiam dedicasse, atque ipsam sanctam Virginem abbatissam instituisse, in Vitis narratur. Ilerus hic suum etiam inter Mimatensis ecclesiæ Propria Officium ritus duplicis habet ad diem* I *Decembris,in cujus Lectione* v *pauca hæc de illa legere est :* Hujus *(S. Ileri)* precibus, virgine comitante Enymia, arido per septennium Margavillæo fonti uberes aquas Deus restituit. *Hæc ibi de* S. Enimia, *nec plura; quæ unde fortassis accepta esse videantur,mox dicam. Ilerus ipse ex solo cultu suo, Vitisque* S. Enimiæ *notus est, neque alia de causa a Dionysio Sammarthano in Catalogo Mimatensium præsulum, Agricolam inter atque S. Fredaldum vel Frodoaldum relatus est, quam quod* S. Enimiam *tunc temporis floruisse, pro comperto haberet. Juverit Dionysii verba ex tom.* 1 *Galliæ Christianæ col.* 87 *et sequenti recensuisse.*

ex solis Vitis S. Enimiæ noti,

21 *Sic ait ille :* Locum habet pius hic præsul in Proprio Sanctorum, quos peculiari cultu veneratur Mimatensis ecclesia; duoque dies festi ejus memoriæ assignantur in Calendario,
C pridie Nonas Octobris et Calendis Decembris, quorum unus est Depositionis, alter Translationis. Notus est hic ex Actis S. Enymiæ virginis, sororis (ut aiunt) Dagoberti regis, et Clotharii II filiæ, quæ in pago Gabalitano, adjuvante fratre Dagoberto rege, condidit duplex monasterium, et consecrata est abbatissa a B. Isero episcopo. Itaque sedebat hic præsul anno DCXXVIII, quo Dagobertus regnare cœpit in tota Gallia, proindeque in Aquitania, aut annis subsequentibus; unde non antecessit Agricolam, quem anno DCXXV præsume, ostendimus; *nempe contra Sammarthanos fratres, qui in sua Gallia Christiana aliter senserant. Dionysio hic præiverat Cointius, qui Ileri sedis tempus ex eadem* S. Enimiæ *Vita extra controversiam positum pronuntiavit. Verba illius dedimus supra num.* 8. *Non aliunde quoque Ilerum sibi notum fuisse, novissimæ Historiæ Occitaniæ scriptores Benedictini lib.* 7, *num.* VI, *ubi de eodem ex* S. Enimiæ *gestis mentionem faciunt, testantur his verbis, sed Gallicis :* Quod ad S. Ilerum attinet, solum novimus, ipsum ab istius regionis incolis pro Sancto honorari.

AUCTORE C. S.

Mimate culti, sed in Castellani ac Parisiensi Martyrologiis prætermissi,

22 *Non geminum, sed unicum ejusdem festum diem, ad Calendas Decembris scilicet, in sæpe dictis Mimatensis ecclesiæ Officiis propriis reperio; nullum vero in Martyrologiis Castellani ac Parisiensi; forte quod tam hujus, quam istius auctoribus Iler vel Hiler iste non apparuerit diversus a S. Hilario vel Hilaro, ejusdem sedis episcopo, quem idem Castellanus primo ad diem* XXV *Septembris, ac denuo cum Romano Martyrologio ad* XXV *Octobris recenset. Posteriori item die* Hilarium *habet Martyrologium Parisiense, prætermisso ubique Ilero. Rectene, an secus, latius discuti poterit ad præcitatas Calendas Decembres; non possum tamen ea de re hic penitus silere, ratione temporis, quo* S. Enimia, *Ilero, ut volunt, synchrona, floruisse credenda sit. Nam si Ilerus vel Hilerus, ex Actis* S. Enimiæ *notus, diversus non sit a S. Hilario vel Hilaro, in Romano aliisque Martyrologiis ad diem* XXV *Octobris celebrato, atque in ecclesia Mimatensi eodem die culto, referenda erit ea sancta Virgo ad seculum* VI, *aut pro fabulis habenda, quæ de illo in hujus Vita leguntur.*

E *forte quod hic non diversus visus fuerit a S. Hilario,*

23 *S. Hilarium seculo* VI *Gabalorum episcopum fuisse, constat ex concilio. Arvernensi, anno* 535 *celebrato, cui inter ceteros episcopos, apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum, col.* 1805 *subscriptus legitur* Hilarius in Christi nomine episcopus ecclesiæ Gabalitanæ. *Ad eumdem etiam scripta creditur salutatio metrica Venantii Fortunati lib.* 3, *num.* 21 *hujus Operum editionis per Christophorum Browerum. Colitur hic, ut dixi, in ecclesia Mimatensi die* XXV *Octobris, sed solum Officio ex Communi Confessoris Pontificis; cum Ilerus (ut pariter dictum est) tres secundi Nocturni Lectiones proprias habeat die* 1 *Decembris. Attamen S. Hilarii vel Hilari, Gabalitani episcopi, Vitam habemus ex Ms. Rubeæ Vallis, collatam cum Serenissimæ Reginæ Sueciæ codice* 569, *ex quo etiam exordium, quod in Ms. Rubeæ Vallis deerat, accepimus. Qui hanc legerit, ipsam se putabit, mutato nomine, Vitam legisse S. Ileri, qualis hæc paulo brevius exposita est in tribus hujus Officii lectionibus propriis secundi Nocturni ad diem* 1 *Decembris, nec ulla ratione dubitare poterit, quin aut hæ ex ulla contractæ fuerint, aut ex hisce illa amplificata : tanta est inter eas conformitas.*

F *in cujus Vita eadem leguntur, quæ in Officio S. Ileri*

24 *Non legitur quidem in ista S. Hilarii Vita nomen* Enimiæ, *sed tamen factum ipsum, quod in Officio S. Ileri refertur, in ea etiam narratur. Juverit utriusque verba retulisse. Ileri lectio* v *sic habet :* Hujus *(Ileri)* precibus, virgine comitante Enymia, arido per septennium Margavillæo fonti uberes aquas Deus restituit; *Vita vero S. Hilarii sic :* In villa *(pro deleta sequenti voce substituta in margine est ex Ms. Reginæ Sueciæ vox* Martravillæ) virginis proflua manans unda * repente fons aruit per septem annos, omni prorsus humore sublato. Quo in loco, socia Virgine, pater *(Hilarus)* advenit, et preces Domino exoratus effudit : recepto mox cursu unda rediit, atque usibus hominum ubere largitate servivit. *Idem, ut vides, utrobique factum est; atque aliqua etiam affinitas est inter voces* Margavillæo *et* Martravillæ, *quæ utro loco rectius expressa sit, non dispicio : id interim indubitatum est, nihil prorsus in S. Ileri Officio Mimatensi legi, quod in ea S. Hilarii Vita non legatur. Restat igitur, ut videamus, huicne, an illi, eadem Vita afficta potius credenda sit.*

* *l* profluæ manantis undæ

25 *Hunc*

AUCTORE C. S.

Ex asserto S. Hilarii in hujus Vita ad Theodobertum regem accessu

25 *Hunc in finem juverit etiam alterum textum contulisse. In Vita S. Hilarii hæc legere est :* Cum beatissimus *(S. Hilarus)* ad Theodebertum Francorum regem pro remediis commissæ sibi provinciæ festinaret, et in locum, cui Animi sensus *(in margine ex Ms. Reginæ Sueciæ legitur* * Arisencus) nomen est, advenisset, intempesta nocte Leo tribunus, dum prope ejus tentorium cum puero cubitaret, globum immensæ lucis a thoro ejus consurgere, aera dissecare, et ad cælos porrigi, stupenti admiratione conspexit; viros etiam quodam cum patre *(S. Hilaro)* loquentes audivit. Post aliquantulam moram B. Hilarus Leonem monet, uti visa reticeat, prosperitatem futuri itineris, secundique reditus celeritatem denuntiat. Interea ad regem pervenit, summa cum veneratione susceptus est, sperata præstantur, ad patriam voti compos regreditur. *Modo textum ex Mimatensi Officio Ileri audiamus.*

qui S. Ilero in hujus Officio pariter asseritur.

26 Ad Theodebertum Francorum regem pro quibusdam negotiis commissæ sibi provinciæ festinante *(S. Ilero)* Arcsenti intempesta nocte Leo tribunus globum immensæ lucis thoro ejus consurgere, et ad cælos ascendere, stupenti admiratione conspexit : quosdam quoque viros cum eodem patre sanctissimo colloquentes audivit. Quod beatus pontifex prophetico spiritu prænoscens, tribunum admonet, ut visa reticeat, sibique futuri prosperitatem itineris denuciat. Brevi pervenit ad regem, summa veneratione suscipitur, et voti compos in patriam revertitur. *Theodebertus, in Vita S. Hilari nominatus, is ipse est hujus nominis primus Austrasiæ rex, quo consentiente, celebratum est anno* 535 *Arvernense* 1 *concilium, cui eumdem S. Hilarium subscripsisse, superius observavi. Quam ob rem iste S. Hilari ad Theodebertum regem accessus et chronologiæ et historiæ congruit.*

videntur S. Hilarii gesta affictaS. Ilero,

27 *Haud ita facile id dici potest de Hileri accessu ad Theodebertum, qui non alius fuisse potuit, quam Theodebertus II, anno* 612 *mortuus. Cointius ac Dionysius Sammarthanus Hilero in serie episcoporum Mimatensi proxime præponunt Agricolam, quia hunc synodo Remensi (anno* 625 *habitæ) interfuisse, tradit Flodoardus lib.* 2 *Historiæ Remensis cap.* 5. *Ex horum igitur opinione nondum fuerit episcopus Hilerus, regnante Theodoberto II, ac propterea prædictus Hileri ad hunc accessus cum sana pugnat chronologia. Ut vero Agricolæ præponas Hilerum, nulla favet ratio, nisi hujus ad Theodobertum regem in Officio Mimatensi assertus accessus, de quo agimus. Cum igitur ex subscriptionibus concilii Arvernensis, regnante Theodoberto I Austrasiæ rege celebrati, constet, Hilarium Gabalitanæ ecclesiæ anno* 535 *præfuisse ; Hilerus autem ex solis hujus sanctæque* Enimiæ *dubiæ fidei Officiis notus sit, verisimillimum videri debet, S. Hilari ad Theodobertum regem accessum, qui tempori congruit, ex hujus Vita in Mimatensi S. Hileri Officium, in quo ille iisdem pene semper verbis narratur, translatum potius esse, quam ex hoc in illam.*

de quo proinde dubitari potest, an exstiterit unquam.

28 *Idem prorsus de reliquis Hileri gestis, in eodem illo Mimatensi Officio relatis, consendum est, cum hæc, non minus, quam iste, in S. Hilari Vita pari modo legantur. Ex hisce omnibus mea mihi firmatur suspicio. S. Hilarum vel Hilarium, a Castellano auctoreque Martyrologii Parisiensis recenseri ; penitus prætermisso Hilero, quod hunc, velut ex solis* S. Enimiæ *sublestæ fidei Vitis notum, mutato nomine, reproductum Hilarium reputaverint. Eo autem facilius* Hilerus *ab* Hilario *vel* Hilaro *nasci potuit, quod hic Gallice* saint Hilaire *dicatur, unde* Hilair *ac Latine* Hiler Hilerus *ac* Iler *formari potuit, hicque ex* S. Enimiæ *gestis, quæ ipsam vel Clodovei II, vel Clotarii II filiam faciunt, diversus videri a S. Hilario, qui concilio Arvernensi anni* 535 *subscripsit. Poterunt hæc (ut dixi) penitius discuti ad diem* XXV *Octobris : mihi interim non parum probabile apparet, S. Ilerum, de quo in Actis* S. Enimiæ, *seniorem istum S. Hilarium esse, ac propterea, si admittenda sint, quæ de istius sanctæ Virginis cum Ilero in utriusque Officiis gestis leguntur, referendam esse ad seculum* VI, *nec eamdem posse Clodovei II, aut Clotarii II filiam, Dagobertique sororem reputari.*

Non satis etiam mihi constat de monasterio,

29 *Ex tam incertis Vitæ* S. Enimiæ *Actis, quid mirum, si etiam de ejusdem Virginis vitæ conditione, structoque ab illa monasterio cogar dubitare. In Officio suo Mimatensi dicitur illa monasterium virginum construxisse, additis eidem duabus ecclesiis, quarum una Deiparæ Virgini, altera S. Petro fuerit dicata. De uno solum monasterio unaque ecclesia mentionem facit Mabillonius ex Vita, quam legerat ; alii, qui duplex illud fuisse dicunt, de altero virorum, puellarum altero interpretantur, omnesque illud in agro Mimatensi ad fluvium Tarnem situm fuisse, consentiunt, ubi scilicet hodieque superest virorum prioratus,* S. Enimiæ *nomine insignitus, et jam a medio seculo* X *Calmeliacensi abbatiæ subjectus, de quo plura inferius. In laudato Vitæ Ms. apographo S. Hilari, dicitur etiam hic Sanctus* fidei ardore fervens monasterium prope flumen Tarne miro opere ac sumptuoso labore *construxisse,* in quo copiosam Fratrum multitudinem collocavit.

ab eadem Sancta condito.

30 *His rursum consonat Mimatense Officium* S. Ileri *his verbis* : Fervens ardore fidei *(S. Ilerus)* monasterio prope flumen Tarni miro opere construendo plurimum invigilavit. *Utrumvis horum antistitum* S. Enimiæ *convixisse malueris, fortassis de eorem monasterio ibi sermo est, de quo in Actis* S. Enimiæ; *maxime si hoc duplex fuerit, virorum scilicet ac virginum; quorum istud alterutri præsuli ob collatam in eo condendo eidem sanctæ Virgini operam, atque in eodem administrando curam specialiter potuit adscribi. Favet certe locus, in quo* S. Enimia *suum, suumque S. Hilarus et Ilerus condidisse dicuntur; nec inter Mimatensis diœcesis abbatias ullum Hilari Ilerive monasterii vestigium in Gallia Christiana Dyonisii Sammarthani reperio ; sed solum inter nunc destructas abbatias Prioratum vivorum, qui olim* S. Enimiæ *monasterium fuisse creditur ; quod ipsum etiam nequeo satis certo argumento confirmare.*

Ex charta Stephani, Mimatensis episcopi,

31 *Vetustiorem* S. Enimiæ, *ejusque monasterii, locive, in quo illius corpus quiescit, mentionem non inveni, quam medio seculo* X *in charta Stephani, Mimatensis episcopi, ex Mabillonio inferius recudenda. Verum ex hac quoque dumtaxat novimus, fuisse tunc temporis in quodam diœcesis Mimatensis loco,* jam antiquitus Burlatis *dicto,* locum fundatum in honorem beatæ Dei Genitricis Mariæ, ubi *(verba Stephani sunt)* requiescit corpus beatæ virginis Enimiæ; *huncque locum tunc* per incuriam et sæcularem cupiditatem male direptum *fuisse ac pene dirutum, et in quo,* inopia exigente, religionis status ..penitus annulatus * videbatur; *ac propterea a laudato Stephano episcopo donatum esse Dalmatio*

* i. e. annullatus

AUCTORE C. S.

A *Dalmatio, Calmeliacensi abbati, ut hic illum restauraret, et* Fratres ibi regulariter viventes secundum normam patris Benedicti semper delegaret; *idque tunc factum esse; ex quo tempore prioratus virorum nomine abbatiæ Calmeliacensi hactenus paret.*

ista nequeunt certo definiri;

32 *Hinc discimus quidem, jam certe medio seculo* X Enimiam *pro sancta virgine habitam cultamque fuisse, exstitisseque ibidem jam tum antiquitus sacrum locum seu monasterium, sanctissimæ Dei Genitrici dicatum, in quo ejusdem sanctæ virginis* Enimiæ *corpus quiescebat; verum inde statui nequit, quæ fuerit ista sancta virgo* Enimia, *quo genere nata, an ejusdem loci fundatrix et abbatissa, an ejusdem loci olim Religiosa incola, an ob notam sanctitatem aliunde illuc advecta. Non magis inde novimus, fueritne monasterium illud ex primæva sua fundatione, aut priusquam in prioratum Calmeliacensis abbatiæ conversum fuit, virorum, an mulierum: neutrum enim illa charta dicitur, quamvis verisimilius videri possit, virorum fuisse seculo* X, *quando monachis Calmeliacensibus, non sacris* B *virginibus, instaurandum incolendumque traditum fuit. Observandum etiam est, nullum in eadem charta verbum fieri de ecclesia S. Petro dicata, quam velut alteram monasterii, sive unici, sive gemini, a* S. Enimia *conditi, ejusdem Mimatense Officium proprium memorat; ex quo silentio collige, aut istam S. Petri ecclesiam, quodque aliqui aiunt, secundum monasterium, numquam exstitisse, aut medio seculo* X *neutiquam amplius superfuisse.*

sed dandum aliquid traditioni est.

33 *Quid pluribus immoramur? Mihi ex hactenus allegatis non satis constat de hujus sanctæ Virginis regio stemmate, seculo, quo floruit, professione Religiosa, conditoque ab ea monasterio, seu uno, seu gemino. Verumtamen cum ea, quæ adversus istæc disputavimus, hujusmodi non sint, quæ oppositam evincant; Actaque etiam non contemnenda suos quandoque insertos errores habeant, traditioni Mimatensium aliquid concedendum puto; nec ausim* Enimiæ *regium Merovingicum stemma, nec structum monasterium gestamque in eo virginum præfecturam abjudicare. Quod ad seculum vero spectat, quo ipsa floruisse credenda sit, malui sextum vel septimum (utrumque dubie) aut forte* VIII *supra in margine adscri-* C *bere, tum propter incertam fidem Lectionis Officii illius Mimatensis, in qua ipsa* Clotarii Junioris *filia dicitur, et* Dagoberti *soror; tum propter ea, quæ S. Hilaro seu Hilario atque Ilero vel Hilero, forte uno eodem Mimatensi episcopo, disserui.*

Altera Enimia mihi omnino ignota.

34 *Mabillonius, qui, ut supra vidimus,* S. Enimiam, *non ob defectum cultus illius, sed vel quod illam suo Ordini vendicare non posset, vel quod ejusdem Vitas typis indignas judicaret, inter Prætermissos Sæculi 2 Benedictini recensens, præter ea, quæ ex prima Vita ibidem narravit, nosque ex illo descripsimus, hæc etiam addidit:* Denique *(subintellige Eadem Vita refert)* Enimiam post mortem ibidem fuisse sepultam una cum cognomine ac filiola sua, eodem die defuncta, cujus corpus Dagobertus, Enimiæ germanus (scilicet Dagoberti II, Sigiberti Austriæ regis filius) nominis errore deceptus, in Franciam pro Germanæ corpore detulerit. *Ad hæc ego nihil annotandum habeo, nisi secundam illam Enimiam, ejusdemque corporis translationem mihi penitus ignotas esse.*

§ III. Charta, per quam Stephanus, Mimatensis episcopus, locum S. Enimiæ restaurandum ac possidendum Calmeliacensi abbatiæ tradidit.

Locum, in quo quiescit corpus S. Enimiæ, Mimatensis episcopus

Cum plura de hac sancta Virgine non sciamus, subjicio hic sæpe laudatam Stephani seculo X *episcopi Mimatensis donationis chartam, quod est potissimum monumentum, ex quo de vetusto ejusdem Sanctæ cultu constet. Exhibet illam Mabillonius* ex chartario S. Theofredi, *lib.* 6 *De Re diplomatica inter instrumenta num.* CXXXVII, *unde huc transcribo.* In nomine Dei omnipotentis, qui trinus est in personis, et unus in essentia. Notum sit omnibus fidelibus Christianis, tam præsentibus, quam futuris, quod anno E VII regni Ludovici regis ego Stephanus, ecclesiæ Mimatensis episcopus, cum pro posse providerem clerum et plebem mihi subjectam, consentienti Petro archidiacono, ac Manfredo præposito, Ingelvino decano, ceterisque clericis supradictæ sedis, necnon fidelibus larcis, Bernardo, et fratre suo Hectore, Hugone et Petro fratribus meis, Bernardo vicecomite, Cancelino, Fredelone, Stephano, Ubone, Bertrando, Rigaldo, incidit in corde meo desiderium, ut locum, fundatum in honorem beatæ Genitricis Mariæ, ubi requiescit corpus beatæ virginis Enimiæ, quod * per incuriam et sæcularem cupiditatem male direptum * erat, et inopia exigente, Religionis status inibi penitus annulatus * videbatur, in pristinum restitueremus statum.

* an qui?
* an direptus?
* annullatus

restaurandum offert Dalmatio, Calmeliacensi abbati;

36 Qua de causa domnum Dalmatium abbatem, venerabilem virum de cœnobio S. Theofredi, deprecati sumus enixe, ut præfatum locum in suo dominio susciperet, et Fratres ibi regulariter viventes secundum normam patris Benedicti semper delegaret. Qui renuit, asserens, se in rebus extraneis nolle laborare, vel in alterius potestate. Nos autem animi ejus perscrutantes voluntatem, hoc ab eo responsum ac- F cepimus, quod, nec ipse, nec aliquis de monachis suis, in loco illo pæne diruto laboraturi essent, nisi prius firmamentum hereditarium, scilicet privilegium, satis firmum ac manibus nostris roboratum, acciperet, qualiter locellus ille per omnes succedentes generationes in potestate et dominio seu subjectione permaneret cœnobii S. Theofredi martyris; et omnes abbates ejusdem monasterii per cuncta succedentia tempora haberent in potestatem illam * cellulam secundum suam voluntatem disponere, regere, gubernare et ordinare, sive secundum Deum, sive secundum seculum, sine ullius contradictione.

*abundat illam

qui ambo, certas conditiones pacti, Romam petunt,

37 Quod audientes, aliquandiu distulimus, hæsitantes, de hoc quid ageremus; sed inito cum universo clero nostro consilio et fideli populo, cum consilio etiam et voluntate D. Reymundi marchionis, et omnium clericorum atque fidelium nostrorum, dedimus assensum secundum suam voluntatem in omnibus; ea scilicet ratione, ut quotidie, exceptis festivitatibus,

55 pro

AUCTORE C. S.

pro nobis et successoribus nostris, et propinquis, et omnibus benefactoribus et propinquis, et adjutoribus nostræ sedis et loci, VII Psalmos, flexis genibus, decantent pro defunctis, vel, cum possibile fuerit, Vigiliam et Missam. Et quia tempus instabat, in qua * causa orationis Romam proficisci parabamus, domnus scilicet Raymundus, et ego Stephanus episcopus, simulque Petrus archidiaconus, Maganfredus præpositus, Ingelvinus decanus, cum aliquantis aliis clericis; Dalmatius abbas hoc animadvertens, se quoque, dixit, nobiscum velle proficisci, et ante sacram præsentiam corporis beati Petri Apostoli auctoritate, ac licentia Apostolica, loci ipsius inchoare ædificia.

l. quo

ibique coram corpore Apostolorum Principis]

38 Quod audientes, laudavimus studium animi illius, et industriam sollicitudinis erga ipsum locum. Et venientes ante præsentiam sacri corporis beati Petri Apostoli, et coram præsentia domini Papæ Agapiti, necnon et episcoporum multorum, et presbyterorum et reliquorum graduum, et Alberici senatoris, et aliorum nobilium multitudine, patefecimus desiderium nostrum de reædificatione supradicti loci, et in B conspectu eorum recitavimus jam dictum privilegium; quod ut audierunt, tam domnus Papa Apapitus, quam ceteri fideles, qui aderant, laudaverunt et decreverunt, ut locus ille restauraretur in perpetuam habitationem monachorum.

eadem rechartam conficiunt,

39 Sed et hoc, quod supradictum est, nunc iterum inserere libet, secundum petitionem venerabilis viri, abbatis Dalmatii ac monachorum ejus, decretum est atque statutum ab omnibus, ut locus ille jam dictus antiquitus Burlatis, qui est consecratus in honorem beatæ Dei Genitricis Mariæ, ubi requiescit corpus beatæ virginis Enimiæ, permaneat atque persistat in potestate ac providentia vel subjectione Calmiliensis cœnobii, quod est fundatum et consecratum in honore Principis Apostolorum, beatissimi Petri, ubi beatus martyr Theofredus in corpore cum aliorum Sanctorum pignoribus requiescit; et habeant, tam abbas, quam congregatio ipsius cœnobii, prædictum locum in potestatem ad regendum et disponendum sine impedimento alicujus personæ per omnes futuras hominum generationes jure perpetuo.

confirmante atque inter alios subscribente Agapito Papa,

C 40 Hanc autem chartam vel privilegium in basilica beatissimi Petri ante sacram ipsius tumbam, et coram supradicta caterva, cum sæpedicto loco tradidimus in manu Dalmatii abbatis ac monachorum ejus, ad memoriam posterorum fine tenus conservandam. Si quis vero hanc temerarius infringere præsumserit, tam nostra, quam coepiscoporum præsentium, excommunicatione atque perpetua damnatione se noverit condemnatum ante conspectum justi Judicis Christi. Signum domini Agapiti Papæ, cujus auctoritate hæc charta confirmata est. Signum ejusdem Stephani episcopi. Signum Gotescalchi episcopi Aniciensis. Signum aliorum testium, clericorum et laicorum. Facta est charta III Nonas Maii, fer. II, luna VIII, regnante Ludovico Francorum et Aquitanorum rege. *Hactenus laudatum donationis instrumentum apud Mabillonium, cujus ad illud observationes subjicio.*

non anno Christi 950,

41 Observatu *(inquit)* digna est hæc charta, maxime, quia ei subscripsit Agapitus Papa II, qui anno DCCCCXLVI sedit in annos decem. Data vero est hæc charta anno DCCCCL, quo anno D dies III Nonas maii incidebat in feriam secundam, currebatque annus VI Ludovici Transmarini, cujus anno VII hæc donatio facta est; ac proinde charta hac de re scripta post annos octo, ut suo loco de aliis similibus diximus, nempe in libri secundi capite XXVIII, num. IX. *Hæc ille, nunc paulisper expendenda. Annum datæ chartæ, Christi* 950, *regnique Ludovici Transmarini decimum quintum collegit ex tempore Pontificatus Agapiti, adscriptisque die* III Nonas Maii *et* feria secunda. *Etenim cum ex memoriæ lapsu putaret, toto Agapiti II sedis tempore, ab anno scilicet* 946 *usque in* 955, *nullam feriam secundam in diem* III *Nonas Maii incidisse, nisi anno* 950, *consequenter huic eam chartam illigavit.*

42 *At levis hic error erudito viro obrepsit: nam dies* III *Nonas Maii anno* 950 *non erat* feria secunda, *sed* Dominica, *ut patet ex ejusdem anni littera Dominicali* F; *sed eumdem Maii diem anno* 951 *concurrisse cum* feria secunda, *docet pariter littera Dominicalis* E. *Hoc quoque anno dieque (non anno præcedenti) currebat annus Ludovici quintus decimus, dicto regni illius exordio a die* XX *mensis Junii anni* 936, *quo coronatus fuit. Itaque, si dies* III Nonas Maii *cum* feria secunda *in laudato instrumento retinendus sit, istud anno* 951 *illigandum est; quod et ipse rectius fecit Mabillonius in Annalibus sui Ordinis ad eumdem annum* 951, *num.* 50. *Nunc ad alteram Mabillonii observationem veniamus.* *sed 951.*

E

Hanc donationem octo annis ante dictum instrumentum factam,

43 *Negari nequit, eamdem Stephani Mimatensis episcopi chartam, si nusquam mendosa sit, scriptam esse octo annis, postquam donatio loci* S. Enimiæ *Dalmatio abbati ab illo in eadem facta dicitur; tantumdem enim temporis inter annum septimum Ludovici regis, annumque Christi* 951 *effluxit. Nec inficiabor hic, aliquot donationum instrumenta primum scripta fuisse longe post factas donationes; at de hoc, quod modo examino, peculiaris, nec levis, ratio dubitandi est. Sane tota illa Stephanum inter atque Dalmatium de loco* S. Enimiæ *pactio in charta sic narratur cœpta perfectaque, dum* tempus instabat, in quo causa orationis Romam proficisci *illorum prior parabat, ut admodum difficile sit, octo annorum spatium inter initium ejusdem pactionis dictumque Romanum iter admittere.*

F

credidit Mabillonius ex adscripto anno VII *Ludovici;*

44 *Nec tamen temporis inter primam donationem, factamque de ea chartam Romæ, intercessisse, ex reliquis verisimile est. Offerenti loci donationem Stephano cum onere ædificia restaurandi acceptare renuit Dalmatius,* nisi prius firmamentum hereditarium, scilicet privilegium satis firmum ac manibus... *(ejusdem Stephani)* robatatum acciperet *etc. Postulanti post habitum cum suis consilium assensit Stephanus* secundum suam *(id est, Dalmatii)* voluntatem in omnibus; *ac proinde expetitum ab illo donationis conscriptum instrumentum, aut concessit, aut promisit. Jam vero si anno septimo Ludovici Transmarini id solum promiserit, neque ante annum ejusdem regis decimum quintum hujus rei chartam concesserit, nequit illa donationibus annumerari, quarum chartæ longe post primum conscriptæ fuerunt: nam hac ratione non fuisset ante citatum annum* XV *Ludovici facta donatio, quam Dalmatius nolebat sine ejusmodi instrumento prius dato acceptare. Adhæc, si Stephanus jam inde ab anno* VII *Ludovici istud promiserit,*

A *serit, cur toto annorum octo spatio dare distulisse putandus est?*

sed hunc annum mendosum esse,

45 *Si autem Dalmatius jam inde a prædicto anno Ludovici septimo oblatam a Stephano donationem sine ullo conscripto instrumento admiserit, cur hic pactam loci* S. Enimiæ *instaurationem octavo nonove anno post nondum inchoaverat? Nondum tunc inchoasse, liquet ex eadem charta, in qua is ipse legitur cum eodem Stephano episcopo id temporis Romam profectus esse, quia volebat* ante sacram præsentiam corporis beati Petri Apostoli auctoritate ac licentia Apostolica loci ipsius (*S. Enimiæ*) inchoare ædificia. *Nec vero Stephanus Dalmatii octo annorum segnitiem moramque in pacta instauratione notavit, sed laudavit* studium animi illius, et industriam sollicitudinis erga ipsum locum, *ad cujus nempe instaurationem, ut dictum est, volebat Romæ per accipiendum ibidem instrumentum se obstringere.*

ex eodem instrumento colligendum videtur.

46 *His de causis verisimillimum mihi appare-* B *ret, mendum esse in* anno VII regni Ludovici regis, *pro quo si substituatur annus* XIV *vel* XV, *quem postremum aliæ notæ chronicæ in calce chartæ designant, objectæ difficultates evanescent, omniaque Stephani in eadem asserta naturali obvioque sensu cohærebunt hoc modo. Stephanus alterutro e dictis annis destructum fere* S. Enimiæ *locum Dalmatio obtulit, recusantique id oneris sine sæpe dicti instrumenti cautione admittere, cum certis conditionibus consensit. At* quia tempus instabat, in qua * causa orationis Romam proficisci *Stephanus parabat, maluit Dalmatius sese illi itineris socium adjungere, ut promissam donationis chartam, Apostolica Agapiti II auctoritate firmatam, Romæ ante Apostolorum Principis sacram tumbam acciperet. Propositum laudavit Stephanus, et cum eo Romam profectus, illam, subscribente laudato summo Pontifice, eidem concessit* III Nonas Maii, feria secunda, *ac proinde anno Christi, ut diximus,* 951, *ad quem propter a loci* S. Enimiæ *prima donatio referenda est.*

* *imo quo*

Notitia aliqua monasterii Calmeliacensis, cui S. Enimiæ prioratus

47 *Ceterum prædictum S, Theofredi monasterium, cui præerat laudatus abbas Dalmatius, tom.* 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 761 *dicitur alias* Calmeliacense, *Gallice* Saint Chaffre, *et* le Monastier Saint Chaffre *appellari, esseque vetus atque insigne Benedictini Ordinis monasterium in diœcesi Aniciensi, ad Colansam fluvium, et radices montis Mesentii, tribus circiter leucis a civitate Anicio, seu Podio Velavorum, conditum. Hinc collige, cur eidem chartæ Gotescalchus Aniciensis episcopus, qui Romæ tunc forte aderat, subscriptus legatur; quia scilicet monasterium Calmeliacense, cui ea fiebat donatio, illius erat diœcesis. Is eo etiam libentius subscripserit, si ante aditum episcopatum abbas ejusdem monasterii Calmeliacensis fuerit, ut probabile putavit Dionysius Sammarthanus citati tomi Galliæ Christianæ coll.* 694 *et* 764. *Ex eo autem donationis tempore locum* S. Enimiæ *etiam seculo* XVII *mansisse in potestate Calmeliacensium, docet Mabillonius in Prætermissis Sæculi* 2 *Benedictini pag.* LX *his verbis :* Monasterium S. Enimiæ conversum est in prioratum, abbatiæ S. Theofridi apud Velavos E subjectum, in quo S. Enimiæ reliquiæ coluntur.

hactenus subjectus manet.

48 *Idem hoc præsenti seculo* XVIII *asseruerunt Benedictini Occitaniæ scriptores tom.* I *anno* 1730 *Parisiensibus typis vulgato, in cujus pagina* 332 *sermone Gallico legitur :* Monasterium S. Enimiæ hodieque superest in Gabalis, non quidem abbatiæ titulo, sed prioratus conventualis Ordinis S. Benedicti : subjectum est abbatiæ S. Theofredi in Velaunis (*Gallice :* de saint Chaffre dans le Velai.) Observantia Regularis, cujus nullum vestigium in eo monasterio supererat seculo X, ibidem tunc restituta fuit, curante Stephano episcopo Mimatensi. Servantur hactenus in eodem loco hujus Sanctæ reliquiæ, cujus festum in Albigensi et Gabalitano tractibus annuatim recolitur.

DE S. APOLLINARE ARCHIEPISCOPO BITURICENSI

C F

IN GALLIA

SYLLOGE

C. S.

De illius cultu, tempore sedis, et Elogio.

AN. DCXL. *Hic Sanctus, parum notus, a Ghinio annuntiatur 23 Julii,*

Hic sanctus *Bituricæ civitatis, quæ Aquitaniæ primæ metropolis est, Archiepiscopus tam parum notus est martyrologis, ut dudum hæsitaverim, utrum inter eos, qui certi cultus titulo locum sibi in Opere nostro vendicant, an solum inter Prætermissos, recensendus esset. Nam, ut vetustiores martyrologos prætermittam, apud quos (si unum forte excipias) altum de eo est silentium, frustra illum, tum apud alios recentiores, tum apud Andream Saussayum in Martyrologio Gallicano, tum (quod majoris ponderis est) etiam apud ipsum Castellanum, diligentissimum Sanctorum Galliæ indagatorem, in Martyrologio Universali quæres. Ex recentioribus tamen denuo excipe Constantinum Ghinium, qui in Natalibus sanctorum Canonicorum* Apollinarem *hunc, nescio, quo festivitatis titulo, ad diem* XXIII *Julii annuntiavit his verbis :* S. Apollinaris, episcopi XXIX Bituricensis ecclesiæ, qui sedit annos novem, et post laudabilem vitam quievit in pace circa annum DCXL.

in Hagiologio Franco-Gall. ex 5 Octobris,

2 *Viderunt hæc Majores mei, dum Sanctos mensis Julii dabant; at cum solus Ghinius illum eo die* XXIII *haberet, alibique legerent, ejusdem* Apollinaris *memoriam recoli pridie Nonas Octobris, censuerunt, eumdem ad hunc diem differendum esse,*

AUCTORE C. S.

esse, ut de illo ageretur, si certiora de cultu gestisque ejus interea proferrentur. At in Hagiologio Franco-Galliæ, quod Philippus Labbeus noster typis vulgavit, ejus memoria habetur die V *Octobris hoc modo:* Bituricas depositio sancti Apollinaris, ejusdem civitatis episcopi. *Annotata hæc ibidem sunt inter Prætermissos, lectore propter allegatas eodem loco rationes ad hodiernum diem* VI *Octobris remisso. Eodem die* V *hujus mensis illum obiisse, scribunt Anonymus scriptor Elogii ipsius, ex Labbei nova Bibliotheca Mss. infra recitandi, Joannes Chenu in Chronologia archiepiscoporum Bituricensium, et Nicolaus Catherinus, seu Catherinot, in Sanctuario item Bituricensi. Majores quoque mei tom.* 2 *Januarii pag.* 167 *in Commentario de S. Sulpitio Pio, ejusdem sedis antistite, num.* 16 *promiserunt fore, ut de* S. Apollinare *ad* V *Octobris diem ageretur.*

in Calendariis Breviarii Bituric. die 4 et 6 hujus,

3 *At vero, utut dies* V *hujus mensis ipsi fortasse fuerit emortualis, in nostro apographo Ms. Calendarii, præfixi Breviario Bituricensi, auctoritate illustrissimi Rolandi Hebert, archiepiscopi Bituricensis, anno* 1625 *typis edito, ad diem* IV
B *Octobris legitur :* Apollinar. mem., *sive* Apollinaris memoria, *seu commemoratio. Contra in altero pariter Ms. nostro apographo Calendarii Propriorum Officiorum diœcesis Bituricensis de* S. Apollinare *dicitur :* Fit ejus memoria VI Octobris. *Huic posteriori consentiunt Claudius Robertus, Sammarthani fratres, ac Dionysius item Sammarthanus in sua quique Gallia Christiana, quorum postremi hæc verba sunt :* Ejus festum, seu memoria agitur pridie Nonas Octobris. *Hæc me impulerunt, ut, non obstante martyrologorum, atque ipsius etiam Castellani de hoc Præsule silentio, eidem hoc die (quoniam hactenus solum inter Prætermissos in Opere nostro repositus fuit) inter Sanctos Beatosque locum dandum statuerem. Quod ne temere fecisse videar, allegata testimonia paululum ponderemus.*

quo die illum damus,

4 *Labbeus, suum Hagiologion Franco-Gallicum, profitetur in fronte, se excerpsisse* ex antiquo Martyrologio abbatiæ S. Laurentii Bituricensis; *idemque ad calcem sic commendat :* Auro contra non carus eruditis omnibus esse debet vetu-
C state propemodum exesus, atque usu assiduo detritus manuscriptus hic codex, ex aliquo antiquiore, aut ejusdem Laurentiani monasterii, aut abbatiæ S. Sulpitii, jam olim descriptus, et identidem novis accessionibus locupletatus. *Vellem , ut eruditus ille editor ibidem addidisset, an* S. Apollinaris *annuntiatio una ex istis* accessionibus *sit, nec ne; ita enim de ejusdem antiquitate evidentius constitisset. Forte id ille præstiturus fuisset in promissa ibidem* Martyrologorum discrepantium concordia, seu duodecim Observationum libris ad Authenticum Franco-Galliæ Martyrologium, *quos ego inter ejusdem Labbei Opera in Bibliotheca Societatis nostræ non invenio recensitos. Quam ob rem, quamquam merito dubitare nequeam, quin ista quoque annuntiatio pervetusta sit, superius de hoc Martyrologio loquens dixi :* Si unum forte excipias *ex vetustioribus.*

tamquam saltem antiquitus certo cultum.

5 *Ejusdem* Apollinaris *corpus sacra in veneratione Bituricæ habitum fuisse seculo* XVI, *quo scripsit laudatus anonymus San-Sulpitianus, ex hisce ejusdem verbis certum est :* Hujus venerabile corpus futuræ resurrectionis gloriam expectat in ecclesia divi Austrigisilli de Castro *(apud Bituricam)* ubi magna populi devotione honoratur. *Denique ejusdem annuum festum, seu sacram memoriam Bituricæ recoli solitam fuisse,*
D *probant a me superius allegata Calendaria Breviariorum Bituricensium ; idque etiam testatus Catharinus est, Bituricus ipsemet ac senator regius seculo* XVII, *ac denique Dionysius Sammarthanus, licet hic scire potuerit,* Apollinarem *a Castellano fuisse omissum. Itaque sive casu, sive certa de causa* Apollinaris *hic in Castellani aliorumque Martyrologiis locum non habeat, jam allegata me prudenter dubitare non permittunt, quin ille legitimum cultum apud suos Bituricenses jam antiquitus habuerit, quod satis est, ut inter Sanctos Beatosve hic recenseatur.*

Nulla ejus Acta exstant, præter Elogium dandum.

6 *Si modo illius gesta a me requiras, nulla, quæ quidem noverim, exstant, præter ejusdem Elogium in Patriarchio Bituricensi, seu Historia archiepiscoporum Bituricensium, quam supra laudatus Labbeus ex autographo, quondam monasterii S. Sulpitii Bituricensis, Ms. codice, tom.* 2 *Novæ Bibliothecæ Manuscriptorum pag.* 34 *vulgavit. Illius auctorem Anonymum, eruditus editor, San-Sulpicianum monachum fuisse, censuit, constatque, antiquiorem non esse seculo* XVI ; *cum desinat in initio sedis Jacobi le Roy, qui ad eam anno* 1537 *provectus fuit, teste Dionysio Samm*ar- E
thano tom. 2 *Galliæ Christianæ col.* 98. *An autem huic Anonymo alia antiquiora monumenta præluxerint, colligi nequit ex toto isto elogio ; atque hoc ipsum tale est, ut in insignes laudes, omnibus Sanctis fere communes, potius excurrat, quam peculiaria facta enarret. Cum tamen alia omnino desint, illud ex Labbeo recudam, postquam de tempore sedis pauca præmisero.*

Sedit inter SS. Eustachium et Austregisilum,

7 *Laudatus Anonymus* S. Apollinarem *inter S. Eustachium, seu Eustadium, sanctumque Austregisillum, vel Austregisilum, vigesimo nono in Bituricensium præsulum serie loco reponit. Consentiunt Joannes Chenu, et Claudius Robertus; at Sammarthani fratres, vigesimum sextum ei locum assignant ; Dionysius Sammarthanus vigesimum septimum, vel vigesimum octavum, cum duos ibidem præmiserit loco vigesimo quarto, Felicem scilicet atque Remigium. Iidem nihilominus omnes conveniunt de* Apollinare *inter Eustachium et Austregisilum medio reponendo. Quod ad Austregisilum attinet, hunc* Apollinari *proxime successisse, constat ex ejusdem S. Austregisili Vita, ab Anonymo coætaneo scripta, et ab Henschenio nostro* F
ad diem XX *Maii data, in cujus cap.* 2 *sic legitur :* Decedente Biturigis Apollinare episcopo S. Austregisilus, in loco ejus electus, ab omnibus consensu regis subrogatur.

ab anno 603, usque in 611.

8 *S. Austregisili sedis initium Henschenius in Commentario dictæ Vitæ prævio ad annum* 612 *retulit, remisso lectore ad diem* VI *Februarii in Commentario de S. Amando Trajectensi episcopo, ubi ex calculis ibidem adductis statuit, S. Eustachium, proximum* S. Apollinaris *decessorem, obiisse die ultima anni* 602, Apollinarem *vero, cui novem anni episcopatus passim tribuuntur, anno* 611, *utroque ultimo sedis, Eustachii atque* Apollinaris, *anno incompleto. Consentientem hic habuit Cointium, dissentientibus aliis, qui S. Eustachii mortem anno* 607 *illigarunt. Ego ab Henschenii Cointiique sententia minime recedendum puto, nisi certiora occurrerint ad diem* XXXI *Decembris, quo S. Eustadius a Castellano in suo Martyrologio Universali annuntiatur, adscripto in margine pro illius anno emortuali, Christi anno* 607.

non usque in annum 615.

9 *Seculi hi fuere dandi Elogii auctorem, qui* S. Apollinaris *episcopatus tempus sic descripsit :* Sedit

A Sedit autem idem sanctissimus patriarcha Apollinaris novem annis ab anno Christi DCVII ad annum DCXV, præsidente Romæ beato Papa Bonifacio, qui a Phoca cæsare obtinuit, ut templum Romæ, quod Pantheon dicebatur, in ecclesiam sanctæ Dei Genitricis, et omnium Christi Martyrum, consecraretur, regnantibus in Francia Clothario secundo, Theodoberto et Theodorico. *Personæ hic memoratæ apprime conveniunt sententiæ Henschenianæ; anno enim* 611 *mense Octobri S. Bonifacius IV agebat annum Pontificatus sui duodecimum, regnabantque tunc Clotarius II in regno Suessionensi, Theodobertus II in Austria, et Theodoricus II in Burgundia. Contra vero anno Christi* 615 *jam obierat S. Bonifacius, saltem a mense Maio; Theodobertus autem ab anno* 612, *Theodoricus a* 613; *solusque tunc supererat Clotarius II, Francorum monarcha. Quantum ergo adscriptæ principium notæ obsunt vel ipsi Anonymo, reliquisque* S. Apollinaris *obitum anno* 615 *illigantibus, tantum favent Henschenio, quocum proinde annum* 611 B *omnino retinendum esse putamus.*

Sacra illius ossa a Calvinistis dissipata dicuntur.

10 *Jam dixi, eodem teste Anonymo,* S. Apollinaris *corpus in ecclesia S. Austregisili jacuisse, magnaque cum devotione a populo ibidem honorari solitum fuisse. Sita est hæc ecclesia extra muros civitatis,* S. Austregisili de Castro, *Gallice* Saint Outrille du càhteau *appellata, de qua consuli potest Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christinæ, col.* 118. *Haud scio, si quid reliquiarum* S. Apollinaris *ibidem, alibive, supersit, dicente laudato Sammarthano col.* 16 : Jacuitque *(S. Apollinaris)* diu in ecclesia S. Austregisili de castro secus muros Bituricenses : at sacra ejus ossa dissiparunt Calvinistæ anno MDLXII.

ELOGIUM

Auctore Anonymo, monacho San-Sulpitiani in suburbano Bituricensi.

C *Ex Nova Bibliotheca Mss. Philippi Labbei tom.* 2, *pag.* 34 *et sequenti.*

Doctrina ac humilitate insignis, *a*

Vigesimus nonus *a* præfuit S. Apollinaris, ornatissimæ sapientiæ vir, qui et summæ ac singularis prudentiæ virtute pollens impositam sibi regendarum animarum curam, traditumque ministerium, tranquillo semper animo disposuit. Erat namque natura lenis et placidus, simulque non mediocriter eruditus : cui etiam in summo honore constituto (quod in illo æque laudari ac mirari dedet) summa inerat humilitas; sed Deo circa illum magnifice operante, honoris celsitudinem toto conamine reprimenti magis ac magis famulabatur ad gloriam admiranda ejus modestia, qua nimirum ita majestatis suæ fasces deprimebat, ut tamen Apostolicæ gratiæ auctoritatem retinens, non vilis, sed humilis appareret.

2 Præterea sanctissimus Vir, divina perfusus gratia, ita igne charitatis (cujus pennis ad excelsa virtutum culmina sublimiter est evectus) ardebat, ut non solum ipsa charitas interius hæreret ejus in corde, sed etiam exterius legeretur in facie; et quia studebat amore potius regere, quam terrore dominari; videbatur ab omnibus non minus amari, quam timeri; atque ob hoc fiebat, ut quæque ab sancto Præsule injuncta quisque non coactus, sed voluntarius impleret. Adde, quod tanta inter Patrem et filios dilectionis connexio erat, ut etiam dolores Patris suos filii putarent, et pius Pastor talem se eis exhibebat, ut ipse omnium passiones, infirmitatesque singulorum, suas crederet, tanquam proprias fleret.

A. Monacho San Sulpitiano. *amore potius, quam terrore suos regit,*

3 Denique ipso sacris documentis ad amorem vitæ perennis fidelem ac devotum gregem largiter invitante, omnes doctrinam ipsius, quam audierant, et exempla, quæ viderant, ingenti fidei affectu imitari studebant. Quod si quemquam ad salutem suam minus ejus exhortatio permoveret, ille, prout uniuscujusque naturæ moribus congruere noverat, nunc secreto, nunc palam, nunc severus, nunc blandus, vivida oratione constringebat. Efficax nempe erat principibus ad correctionem, clericis ad directionem, plebibus ad eruditionem, nocentibus ad timorem, afflictis ad solatium. Huc accedit, quod, dum pauperes, peregrini et hospites maximopere illi curæ forent, atque, eos omnes cum ingenti gaudio, et alacritate susciperet; frequens ad eum confluebat e diversis partibus inopum multitudo, quorum subventioni quicquid habere poterat, deputans, nil sibi, nihil suis, præter præsentium dierum victum et vestitum, reservabat; ita ut interdum (apud ipsum sola fide manente integra) tota ejus exhausta sit substantia. E

verbis et exemplis, monitis et eleemosynis

4 Inter hæc dum suspiciendus hic Antistes sua æmulatione ad sobriam et pudicam vitam omnes cohortaretur, incredibile memoratu est, quanto religionis studio adoleverit Biturigensium civium pietas et devotio in Deum, amor et compassio erga proximum, sollicita custoditio legum; quanta etiam tranquillitate, Deo propterea facto illis propicio, læti ac securi cuncti provinciales pacem agitabant. O felix Bituria, quæ tantum nacta es Patrem, Apostolici spiritus vigore, et vultus honore radiantem! Quod si quæratur, quare iste Christi confessor gloriosus F virtutum signa exterius non ostendit; id dabitur responsi; quum siquidem majus sit habere virtutes, quam signa exhibere virtutum; atque tota ejus vita virtutibus plena fulserit, ipsa plane in qualibet sui parte pro magno est miraculo reputanda.

omnes erudiens, magnos fructus refert nullis tamen editis miraculis.

5 Cæterum appropinquante vocationis ejus tempore, et ipsum diræ febris ardore jam ad exitum perurgente, convenerunt ad eum dilectissimi ex clero discipuli cum multis de populo civitatis, ut illius sanctæ animæ, mox de ergastulo carnis egressuræ, suas animas commendarent, extremamque pii Patris benedictionem filiorum more perciperent. Quibus Vir Dei, de contemptu vitæ præsentis, et appetitu futuræ beatitudinis accuratum sermonem faciens, postremum hæc intulit: Fratres charissimi, nemo indulta pœnitentiæ tempora parvipendat; nemo curam sui, dum valet, bene agere negligat : tamen spei vestræ anchoram in æterna patria figite, intentionem mentis in vera luce solidate, pacem servate, veritatem diligite; et Deus pacis

Postrema suis monita tradit

A. MONACHO SAN-SULPITIANO.

cis semper erit vobiscum. Amen. Deinde quum eos pius Pater ubertim flere conspiceret, ait : Quid vos, o filioli, nimis sic movet transitus, mihi tam necessarius? Nolite, quæso, mœrere ulterius, quia hoc non est mors, sed transitus, quo Christus Dominus vocat, quem paratum invenerit : non est igitur in præsenti, quod lugeatis, quum me paratum videatis.

beneque precatus, moritur, et honoratur.

6 Post hæc Vale dicens omnibus, insolito quodam fervore spiritus oratione profusa, eis benedictionis munus impendit, sicque vivificis munitus Sacramentis spiritum inter verba orationis afflavit tertio Nonas Octobris anno Dominicæ Incarnationis DCXV *b*. Hujus venerabile corpus futuræ resurrectionis gloriam expectat in ecclesia divi Austregisilli de Castro, ubi magna populi devotione honoratur *c*. Sedit autem idem sanctissimus patriarcha Apollinaris novem annis ab anno Christi DCVII ad annum DCXV *d*, præsidente Romæ beato Papa Bonifacio, qui a Phoca cæsare obtinuit, ut templum Romæ, quod Pantheon dicebatur, in ecclesiam sanctæ Dei Genitricis et omnium Christi Martyrum consecraretur *e*, regnantibus in Francia Clothario secundo, Theodoberto, et Theodorico.

ANNOTATA.

a *Vide dicta superius num.* 7.

b *Imo* 611, *ut supra dictum est.*

c *Adi Syllogam præviam num.* 10.

d *Imo, ut ostendimus, ab anno* 603 *usque in* 611.

e *S. Bonifacius IV Papa colitur die* 25 *Maii, ubi de illo, consecratoque sub sanctissimæ Dei Genitricis omniumque sanctorum Martyrum invocatione Romano Pantheo actum est.*

DE S. MAGNO, EP. OPITERGIENSI

DEINDE HERACLEENSI, CONF.

FORTE HERACLEÆ IN DITIONE VENETA.

J. G.

SYLLOGE

Sancti in Martyrologiis recentioribus annuntiationes : corporis ex Heracleënsi urbe translatio : Sancti cultus solemnis. Natales ejus, gesti episcopatus Opitergini ac dein erecti Heracleënsis epochæ, octo ecclesiarum Venetiis facta erectio, et emortualis locus tempusque discutiuntur.

FORTE SUB ANNUM DCLX. S. Magni episcopi, quem Maurolycus Heracleæ,

Hunc sanctum Antistitem, quem Petrus de Natalibus in Catalogi sui Appendice cap. 17 non tam nomine, quam efectu, *seu rebus apræclare gestis* Magnum *compellat, martyrologorum veterum seu classicorum nullus, quod sciam, in suos Fastos intulit. Ex recentioribus, quos novi, primus hoc die, at nimium parce illius meminit Florarii nostri, anno* 1486 *conscripti. auctor his verbis :* Item sanctorum confessorum Magni episcopi et Dulcis *(seu Dulcidii, de quo in Prætermissis hoc die egimus)* Agannensis *(imo vero* Aginnensis) episcopi. *Subsecutus eum est Maurolycus, qui eodem hoc die non modo emortualem Sancto locum assignavit, sed et unius urbis, cui episcopus præfuit, nomen, ipsamque ejus corporis Venetam translationem suæ annuntiationi inseruit :* Heracleæ, *inquit,* in sinu Hadriæ, Magni, ejus urbis episcopi, Venetiis in æde sancti Hieremiæ tumulati anno Salutis MCCVI.

alii vero Opitergii annuntiant,

2 *Verum neque ipse Maurolycus omnia, ut jam mox innui, quæ de* S. Magno *annuntiari poterant, hoc suo elogio complexus est; siluit quippe de Opitergino ejus episcopatu, quem præter antiquam, licet aliqua ex parte, uti infra patebit, minus accuratam, Opiterginæ ecclesiæ inscriptionem, variosque auctores, infra etiam laudandos, ei etiam adscribere videntur Galesinius et hodiernum Martyrologium Romanum, et sic quidem, ut ex utriusque annuntiatione eum Opitergii defunctum fuisse, crederes, qua quidem de re postea sermo erit. At Galesinii annuntiationem nunc audiamus :* Opitergii in Carnis, sancti Magni, episcopi et confessoris : cujus corpus, Venetias translatum, pie religioseque in basilica sancti Hieremiæ reconditum est. *Audiamus et Romani Martyrologii verba :* Opitergii, S. Magni, episcopi, cujus corpus Venetiis requiescit, *nempe in ecclesia S. Hieremiæ, in quam hoc die anno* 1206 *translatum fuisse, ex Petri de Natalibus Appendice adjectæ Martyrologio Romano annotationes testantur.*

sacrum corpus anno 1206 Venetias delatum,

3 *De hac translatione, ut ne, quæ ad Sancti cultum faciunt, sejungere alias cogamur, utque eadem opera jam mox dicta illustrentur, erudite pro suo more disserentem hic sistere vivum est illustrissimum reipublicæ Venetæ senatorem, Flaminium Cornelium, qui Decade* X *Monumentorum ecclesiæ Venetæ pag.* 417 *de Sanctorum reliquiis, in æde S. Hieremiæ sacra asservatis, agens quarto loco recenset* corpus S. Magni, civis Altinatis, Opitergii primum, mox Heracleæ episcopi; *ac dein factam Venetias ejus corporis translationem his verbis complectitur :* Venerabiles sanctissimi Antistitis exuviæ Venetias deportatæ fuerunt anno

AUCTORE J. G.

A no MCCVI, atque in parochiali divi Hieremiæ templo collocatæ, *uti diserte tradit, quam a pag.* 419 *laudatus senator integram exhibet, Legenda* S. Magni *episcopi et confessoris, vel ipso translationis tempore, vel certe haud diu post, uti infra ostendetur, adornata.*

in S. Hieremiæ ecclesia probabilius non ob allegatam hic rationem,

4 Cur autem, *inquit idem illustrissimus scriptor*, ecclesia S. Hieremiæ præ cæteris electa fuerit, ut tanto pignore ditaretur, causam promit antiquus Ms. codex, ex quo accepimus, divum Magnum, Opiterginum episcopum, in Altinate urbe ex familia Frigeria ortum habuisse, quæ deinde familia, Venetias ex barbaricæ incursionis metu adveniens, in extrema urbis parte sibi ædes posuit; in quibus et ipse divus Episcopus, dum Venetiis degeret, aliquandiu commoratus est, cujus in rei testimonium ostenditur angustum quoddam et obscurum cubiculum, in eadem domo ad terræ superficiem situm, in quo sanctum Virum habitasse, memoriæ proditum est, quodque etiam nunc ex ipsius incolatu LA CAMERA DI S. MAGNO nuncupatur.

sed ob aliam, quam tradit illustrissimus Cornelius,

5 *Hactenus illustrissimus Cornelius, qui tamen assertam in illo codice Ms. corporis sacri in illam ædem translati causam ita non confirmat,* B *ut contra, jure merito revocari in dubium posse, mox affirmet, ita loquens:* Cum vero hujusmodi enarratio nullo certioris notæ documento fulciatur, jure revocari potest in dubium. *Dein, nulla Frigeriæ familiæ, ex qua* S. Magnus *oriundus fuisset, facta mentione, aliam, cur in S. Hieremiæ ecclesiam Sancti corpus delatum fuerit, sibi visam probabiliorem, causam promit.* Si tamen, *inquit pag.* 418, conjecturas captare licet, verisimile est, Petrum Ziani (cujus ducatus tempore translatio peracta fuit) Sebastiani ducis, patris sui, qui labentem ecclesiam renovaverat, pietatem æmulatum, sacras exuvias ad ecclesiam, in cujus confinio paternas ædes incoluerat, deduci jussisse: *quæ quidem viri eruditi ratio præ allegata in illo Ms. codice, haud satis antiquo, etiam mihi omnino arridet.*

honorifice depositum fuit, eo ante ex Heracleensi, urbe devectum,

6 *At, quæcumque fuerit ratio transferendi in Hieremianam ecclesiam nostri Antistitis corporis, certe* eo a viris illius contratæ, *ut laudata superius Legenda loquitur,* sub MCCVI annis, nona Indictione de mense Octobris die sexto *translatum fuit. At quanam ex urbe, Opitergio, an Heraclea, delatum Venetias sacrum pignus?* C Jacuisse *prius, quam Venetias transferretur,* in prædicta civitate Eracliana, quæ nunc dicitur CIVITAS NOVA, *eadem testatur Legenda, quæ, cum, teste eruditissimo Cornelio pag.* 418, *antiquo codice pergameno, Venetiis in æde sacra S. Marci ad usum Matutinalium Lectionum olim asservato, etiam antiquior sit imo in* vetustioris ævi, *fortasse non unius tantum aut alterius, Chronico exstet, ac proin vel ipso translationis anno vel certe ei vicino tempore confecta fuerit, nullum hac de re prudenter dubitandi locum relinquit. Reliqua, quæ ad Ecclesiam* S. Magni *venerationem attinent, ex laudato senatore Veneto, quo aptior in hoc argumento testis esse nequit, nunc recitare lubet.*

et dein ex senatus Veneti decreto solemni festo

7 Ut divi Magni episcopi, *inquit eadem Detade pag.* 421, fesra dies inter præcipuas urbis (*Venetæ*) solemnitates adnumeraretur, S. C. decreto sancitum est die XXI Decembris anno MCCCCDIV, *subditque statim laudatum decretum, his verbis conceptum:* Fuit in principio originis hujus civitatis nostræ gloriosus sanctus Magnus episcopus ex Altino civitate, qui per cælestem revelationem ædificari fecit in hac urbe octo notabiles ecclesias, videlicet sancti Petri Castelli, sancti Raphaëlis, sancti Salvatoris, sanctæ Mariæ Formosæ, sancti Johannis Bragoræ, sancti Zachariæ, sanctæ Justinæ et sanctorum Apostolorum: unde multa bona sequuta sunt, per quæ civitas ista nostra, mediante divina gratia, multum est ampliata, et, eadem favente, in dies ampliatur. Unde convenientissimum est, ultra merita talis Sancti, propter etiam beneficia collata huic civitati, eum convenire et venerari. Vadit pars, quod dies festivitatis suæ, qui venit die VII * Octobris, sit dies et festum solempnem observari quæ debeat per totam civitatem, sicut diebus superioribus de S. Theodoro decretum fuit, ut Sanctorum horum continuis orationibus clementissimus Deus noster conservare dignetur statum nostrum in perpetua tranquillitate et pace.

* an non VI?

verosimilius VI Octobris alioque publico cultu S. Magnus affectus fuit.

8 *Ceterum Octobris diem* VII *ex errore typographico loco diei* VI *in illo decreto positum esse, vel idcirco existimo, quod tum ex ipsa Legenda* S. Magni, *cujus verba aliqua num.* 6 *transcripsimus, evidenter pateat, non die* VII, *sed præcedenti, translationem corporis factam fuisse, tum quod ex alio reipublicæ Venetæ senatus consulto statu-* E *tum fuerit, ut die* VI *Octobris publica solemnisque veneratio* S. Magno *exhiberetur, quam hodieque exhiberi, ecclesiæ Venetæ directoria ad hunc postremum diem testantur. Illud quidem senatus consultum verbotenus non recensuit jam sæpe laudatus senator Venetus, at illud anno* 1563 *revera editum fuisse, asserenti illi tuto credere licet. Verba ejus, ac vel idcirco etiam, quod ceterum Sancti cultum complectantur, ex pag.* 421 *et* 422 *huc transcribo.* Anno deinde MDLXIII, *inquit,* ex S. C. statutum fuit, ut per Joannem Trivisanum, Venetiarum patriarcham, os ex divi Magni lipsanis extraheretur, hocque solemni indicta supplicatione ad ducalem divi Marci basilicam deduceretur, ubi divite inclusum reliquiario inter cæteras pretiosiores ejusdem ecclesiæ reliquias asservaretur, dieque VI Octobris annuatim publicæ populi venerationi condigno honore exhiberetur.

Ex Altinensi, ut traditur, urbe oriundus

9 *Stabilito nunc illustratoque Sancti cultu, reliquum est, ut, quæ scriptores varii de eo tradiderunt, nos quantum per veterum documentorum penuriam licet, discutere aggrediamur. Ex* F *Altinensi urbe, quæ Patavium inter et Concordiam pari fere intervallo ad ostium Silis fluvii Adriatico mari adjacet, originem duxisse* S. Magnum, *ejus Legendæ num.* 6 *laudatæ auctor, Petrus de Natalibus in Appendice Catalogi cap.* 17, *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ pag.* 632, *Coletus tom.* X *Italiæ sacræ auctæ col.* 153, *et illustrissimus Cornelius Decade* X, *pag.* 417 *unanimi consensu scribunt. At vellem, ut eorum aliquis antiquum fontem, unde hi* S. Magni *natales hausti fuerint, nobis indicasset, quo tutius sanctus Antistes statui Altinensis civis posset. Etenim, tametsi Legendæ auctor, qui eorum antiquissimus est, in illis, quæ ad factam anno* 1206 *corporis translationem spectant, fidem omnino mereatur, parem certe auctoritatem pro iis non habet, quæ sex ante se seculis facta scribit, nullo nempe adducto teste, qui* S. Magno *aut coævus aut suppar fuerit.*

10 *Adhæc parentes ejus sanguine nobilissimos fuisse, Petrus de Natalibus, ex familia vero Frigeria,*

AUCTORE J. G.

atque ex nobilissimis, ut fertur, parentibus.

geria, Venetiis postmodum illustri, eos exstitisse, memoratus num. 4 *Ms. codex aperte tradit. Verum, cum et hæc haud satis antiqua auctoritate nitantur, præstat ea in medio relinquere, quam sine veteri teste asserere, aut sine solida in contrarium ratione negare. Si præfatæ Legendæ, Equilino, Ferrario aliisque fides est,* S. Magnus *a primævo ætatis suæ flore cœpit inquirere Dominum, et, quo liberius ei vacaret, solitarium vitam aliquamdiu duxit, posteaque virtutibus juxta ac miraculis clarus, episcopali dignitate, nempe, ut dicenda aperient, probabilius ante annum Christi* 638, *ornatus fuit. Verum, cum nec* S. Magni *Legenda, nec jam mox laudati auctores uspiam insinuent, Sanctum nostrum Opiterginæ ecclesiæ aliquando præfuisse, imo potius ex sacerdotali gradu ad episcopatum Heracleensem assumptum fuisse, tradere videantur, sciscitabitur quispiam, quo fundamento nos eum Opiterginum prius, quam Heracleënsem episcopum faciamus.*

Ad episcopatum Opiterginum, et dein ad Heracleënsem,

11 *Respondeo, nos id facere, tum ex longe communiore vetustioreque sententia, tum ex fide unius ex antiquis inscriptionibus, quæ, teste Nicolao Coleto tom.* x *Italiæ sacræ auctæ col.* 152, *parietibus ecclesiæ majoris Opiterginæ infixæ*
B *sunt. Hæc autem apud eumdem Coletum col.* 153 *his verbis concepta est:* Sanctus Magnus, Opitergii episcopus, una cum Opiterginis, eorum urbe a Grimoaldo *(imo a Rothari, ut infra dicemus)* Longobardorum rege, capta, ad æstuaria confugiens, ibi Heracleam condidit anno Domini DCXXXVIII. *Huic consentit Andreas Dandulus in Chronico lib.* 6, *cap.* 7, *part.* 9 *ita de nostro Antistite scribens:* Tunc *(nempe cum Rotharis Opitergium, oppidum sibi infestum, expugnasset et diruisset)* Magnus, vir sanctus, et loci *(Opitergini)* Catholicus episcopus, cum devota plebe ad contigua littora perveniens, civitatem construxit, quam sub imperatoris nomine Heracliam vocavit, et ecclesiam cathedralem sub nomine B. Petri Apostoli Deo dicavit, et auctoritate Severini Papæ et Primogenii patriarchæ, collaudationeque plebis in eadem urbe sedem suam perpetuo collocavit. *Hisce autem expressis testimoniis potius, quam Legendæ et Equilini silentio, standum hic esse, Bernardus Justinianus*
C *de Origine Urbis Venetorum lib.* 7, *col.* 84, *tom.* 5, *part.* I. *Thesauri antiq. et Hist. Italiæ, Blondus Flavius Italiæ Illustratæ fol.* 108 *verso, Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib.* 2, *edit. Mediolan. col.* 102, *Nicolaus Coletus tom.* x *Italiæ sacræ auctæ col.* 153, *et, ut alios plures mittam, laudatus jam sæpe senator Cornelius aperte indicant, dum* S. Magnum *Opitergii primum, mox Heracleæ episcopum indubitanter statuunt; quibus, quantum ad Opiterginam sedem attinet, et Galesinius hodiernumque Martyrologium Romanum, quorum verba num.* 2 *dedimus, non immerito adjungi posse videntur.*

quarum urbium notitia datur, evectus fuit

12 *Porro Opitergium, cujus episcopalem cathedram ante Heracleënsem* S. Magnus *tenuit, a Coleto cit. tom. col.* 151 *describitur:* Populosa quondam et celebris civitas Venetiæ, duodecim passuum millia a Ceneta in Eurum distans, quæ montibus Opiterginis nomen fecit, hodie vulgo ODERZO, seu UDERZO nuncupatur; *Heraclea vero, seu Heraclia, de qua hic, in æstuariis Venetis ad oram Adriatici maris sita fuit, in ejusque dein excisæ loco aliam urbem excitarunt Veneti, quam* Civitatem novam *placuit appellare. Plura de hac urbe Nicolaum Coletum, ac vel idcirco, quod, quæ tradit, ad eruendam sat prope utriusque episcopatus a* S. Magno *gesti epocham faciunt, disserentem audisse juverit.* D
Inter maritimas urbes, *inquit col.* 113, quas, Italiam invadentibus barbaris, veteres provinciæ Venetæ cives condidere, non fuit postremi nominis Heraclia seu Heraclea. Opiterginos eam septimo Salutis seculo jam adulto exædificasse, constans est scriptorum assertio; cum enim deletam a Rothari, Longobardorum rege, patriam deflerent Opiterginorum primores, reliquorum Venetorum exemplum imitati et ipsi, D. Magno, eorum episcopo authore, in æstuaria se conferentes, urbem hanc anno DCXXXVIII construxerunt in ora Adriatici maris... et ab Heraclii imperatoris, tunc temporis imperii habenas moderantis, nomine Heracleam dixerunt, Severino totius Ecclesiæ Pontificatum sustinente. *Hactenus Coletus, qui mox subdit Danduli verba, quæ nos supra num.* XI *transcripsimus.*

et priorem sedem fortasse tenuit ab anno 630 usque ad 638, ac dein Heracleënsem:

13 *Ex illis itaque Danduli atque ex laudatæ eodem num. Opiterginæ inscriptionis verbis, gesti a* S. Magno *Opitergini, susceptique Heracleënsis episcopatus epocham utcumque definitam habemus, ac sat prope vero accedere nobis videmur, si sub annum* 630 S. Magnum *episcopali dignitate* E
ornatum, Opitergii saltem ad usque annum 636 *sedisse, ac, diruta sua urbe episcopali, in æstuariis Venetis Heracleam mox condere cœpisse statuamus, in cujus majori ecclesia, S. Petro a se erecta, auctoritate Severini Papæ ac Primogenii Gradensis patriarchæ anno* 640 *sedem suam episcopalem perpetuo collocaverit. Quod autem supra* S. Magnum *saltem ad usque annum* 636 *Opitergii sedisse dixerim, in causa est, quod eo dumtaxat anno Rotharis, a quo, teste Paulo Diacono lib. de Gestis Langobardorum cap.* 47, *Opitergium expugnatum dirutumque fuit, Langobardorum regnum susceperit, uti eruditissimus Assemanus tom.* 2 *Scriptorum Italiæ pag.* 267 *dilucide probat; ut proin fortasse etiam anno* 638 *ineunte Opitergii adhuc sederit sanctus Antistes, quam quidem sedem jam ante annis aliquot tenuisse, credi nihil vetat. Verum contra hanc relictæ a* S. Magno *Opiterginæ aditæque Heracleënsis sedis epocham nonnullæ exsurgunt difficultates, expediendæ prius, quam ad alia Sancti gesta progrediamur.*

nec dictis multum obest Opiterginæ ecclesiæ inscriptio, quæ una in voce emendata,

14 *Ac prima quidem in eo sita est, quod in* F
laudata inscriptione antiqua, ecclesiæ Opiterginæ parietibus infixa, Grimoaldus, Longobardorum rex, fatalem Opiterginæ urbi expeditionem non post annum 638 *suscepisse statuatur, cum tamen Grimoaldus anno dumtaxat* 662 *e Beneventano duce rex Langobardorum factus sit, nec ante postremum annum Opitergium obsidere captumque funditus delere potuerit. Respondeo: ita res habet: ac propterea inscriptionem illam, uti nempe tom.* x *Italiæ sacræ col.* 153 *edita est, in eo vitiosam esse fateor, quod pro* Rothari *Longobardorum rege,* Grimoaldum *ad annum* 638 *ponat, qui error sitne inscriptionis auctori, an ejus instauratori imputandus, edicere nequeo. Hoc autem ex Danduli num.* XI *laudati verbis emendato, constat sibi præfata inscriptio, omniaque apprime congruunt. Etenim, qui, vivente adhuc Heraclio imperatore, ac probabiliter sub annum* 638 *post captas Romanorum civitates, in littore maris Ligurini sitas usque ad Francorum fines,* Opitergium quoque... pari modo expugnavit et diruit, *is, teste Paulo Diacono lib.* 4 *de Gestis Langobardorum cap.* 47, *paulo ante citato, non alius, quam Rotharis rex fuit, qui dein* cum Ravennatibus

A natibus et Romanis bellum gessit ad fluvium Æmiliæ, qui Scultenna dicitur, in quo bello a parte Romanorum, reliquis terga dantibus, octo millia ceciderunt.

Pauli Diaconi et Andreæ Dandulia Sigonio

15 *Porro jam ante illud Rotharis regis cum Ravennatibus bellum, Opiterginorum, capta a Rothari sua urbe, ad Adriatici maris æsturia emigrationem contigisse, diserte scribit Dandulus supra citatus, et omnino conformiter Paulo Diacono, uti ex utriusque hujus scriptoris verbis, a Sigonio lib.* 2 *de Regno Italiæ illustratis, manifestum fiet. Hunc col.* 101 *editionis Mediolanensis audire operæ pretium fuerit*, Itaque, principio regni, *inquit de Rothari, rege Langobardorum*, ut opes suas stabiliret, nobiles quosdam Longobardorum, quos alienos a se animos gerere senserat, de medio sustulit, atque inde animum ad movendum Romanis bellum contulit. Erant quippe citeriore in Italia duæ inter Longobardos provinciæ, adhuc imperatoriæ ditioni subjectæ, Alpes Cottiæ et Opitergium cum omnibus oppidis, usque Tarvisium. Has igitur regno Longobardorum adjungere cupiens, postero ineunte anno (*seu anno* 638, *ut vult Sigonius, ac* B *fortassis etiam ante*) Cottias Alpes cum infesto exercitu iniit, ac primo adventu Genuam, Albiganum et Lunam oppida capta direptaque incendit.... Inde terrore belli in Venetiam translato, Opitergium et cetera, quæ commemoravimus, loca ad deditionem adegit.

illustratis verbis apprime congruit,

16 Exarchus vero, postquam mature exercitum se ad ea loca adducere non posse, animadvertit, haud tamen sibi committendum existimavit, quin, quam maximis posset, opibus in proximos regis fines irrumperet, atque omnia terrore ac tumultu repleret. Itaque Rotharis, postquam eum, recepta Perusia, ingenti cum exercitu ad Æmiliam properare accepit, quanta maxima assequi celeritate potuit, ei sese objecit, et, ad Scultemnam amnem Mutinensem, ipsius provinciæ finem, nactus, sine cunctatione in certamen descendit. Ibi collatis signis, octo millia Romanorum occidione occisa; reliqui præcipiti se mandare fugæ coacti sunt. Ea pugna finis inde omnium inter exarchos, regesque bellorum usque ad Luitprandi tempora fuit. Primores Opiterginorum, amissa patria (*nempe antequam Rotharis cum exarcho confligeret*) antiquos Venetos imitati, et ipsi se ad æstuaria con- C tulerunt, atque ad Plavis amnis ostia evecti, locatis sedibus, urbem ex Magni, episcopi sui, auctoritate sibi condiderunt, quam a nomine imperatoris Heracliam nominarunt. Magnus, basilica, sancto Petro, Apostolorum principi, dedicata, ibi sedem perpetuam posuit.

neque, quæ ex Muratorio contra sententiam nostram objici possunt,

17 *At, inquies, Muratorius in Annalibus Italiæ, anno Christi* 641 *Opitergium a Rothari rege primo captum statuit, quo certe tempore memoratus a Dandulo Severinus Papa superstes non erat, ac ne ipse quidem, saltem adolescente anno, Heraclius imperator, a quo inditæ novæ urbi nomen Dandulus aliique volunt. Adhæc cum Dandulus anno circiter* 1330 *Chronicon suum adornarit, nihil ab ætate habet, quo assertioni suæ fidem certam conciliet, utque ex ejus verbis memorata supra inscriptio Opitergina sat tuto emendari possit. Accedit, quod Severinum Papam, cujus consensu* S. Magnum *Heracleæ sedem fixisse scribit, annis duobus, mensibus quatuor, diebus octo, sedisse asserat, cum tamen is Pontifex non ultra duos menses et dies quatuor, seu a* XXVIII *Maii usque ad* I *Augusti anni* 640 *S. Petri cathedram tenuerit. Quapropter videtur potius sub annum* 667, *quo tempore Grimoaldus rex, teste etiam Paulo Diacono lib.* 5, *cap.* 28, *Opitergium civitatem* funditus *destruxit, quam sub annum* 638, *seu post captam a Rothari eamdem urbem, Heracliæ fundatio ac per consequens occupatæ a* S. Magno *Opiterginæ sedis finis statui debere.*

efficiunt, ut minus probabilis fiat,

18 *Fateor, hanc Muratorii de condita primum sub annum* 667 *Heraclia opinionem cum solius Pauli Diaconi verbis conciliari quidem posse, eaque, quæ contra sententiam nostram objici queunt, ejusmodi esse, quæ eam pro certa haberi vetant. Verum cum ad propositas difficultates responsio non desit, nec certa pariter sint omnia, quibus Muratorius nititur, non video, cur ab antiquiore communioreque sententia secedendum sit, quæ Heracliam, non modo viventis adhuc Heraclii imperatoris temporibus conditam, sed et ab ejus nomine ita compellatam statuit. Ac primo quidem, dum Muratorius anno dumtaxat Christi* 641 *Opitergium primo a Langobardis sub Rothari rege captum tradit, antiquum hujus epochæ testem ne unum quidem profert, sibique hanc probabilem* E *tantum esse, tom.* 4, *pag.* 86 *fatetur; ut proin Sigonii, Coleti aliorumque sententiæ, cum nihil plane obstet, æque adhærere nobis liceat, ac vel ex hoc capite etiam probabilius, quod non appareat, cur Rotharis rex, teste Paulo Diacono*, vir viribus fortis, *ac verisimiliter ob datam Romanorum malitia Ajoni Beneventani ducis filio funestam potionem, non leviter iis infensus, ad usque annum regni sui sextum Romanis inducias concesserit, præsertim, ubi, multis Heraclii copiis adversus Saracenos in Oriente occupatis, ipse jam ab anno* 636 *opportunam invadendi, quibus inhiabat, Romanorum urbes, occasionem nactus esset.*

ut contra majori verisimilitudine

19 *Præterea, si Opitergium anno dumtaxat* 641 *post captas a Rothari Liguriæ oræ urbes expugnatum dirutumque, imo etiam non ante annum* 667, *quo Grimoaldus urbem illam funditus evertit, inde alio cum suo Præsule incolas emigrasse, ex mente Ludovici Muratorii dicas, quid, quæso, invenies causæ, cur novæ a se conditæ urbi, ab Heraclio imperatore, utpote vel mense Februario vel Martio anni* 641 *e vivis erepto, Opitergini anno* 667 *novem indiderint? Equidem Muratorio lubens dedero, Opiterginos, diruta postmodum* funditus *a Grimoaldo sua urbe, Heracliam sub annum* 667 *non exiguo numero* F *emigrasse, cum et ipsum Dandulus in Chronico lib.* 6, *cap.* 8, *num.* 16 *testetur; verum et ipse Dandulus non tum primum, sed jam sat diu ante conditum Heracleam fuisse, hoc etiam loco insinuat, cum* Incolarum... plurimos *destructæ funditus Opiterginæ* urbis in Heraclianam urbem, *utpote jam ante a suis contribulibus exædificatam*, cum familiis pervenisse, *scribit. Quæ quidem omnia mihi probabiliorem faciunt opinionem, quæ ante Severini Pontificatum, seu ante annum* 640, *et Opitergium a Rothari captum, et dein novam a* S. Magno, *cui is ab Heraclio imperatore nomen indidit, conditam fuisse urbem, statuit, in qua urbe, ut inquit Dandulus in Chronico cap.* 7, *num.* 9, ecclesiam cathedralem sub nomine beati Petri Apostoli Deo dicavit et auctoritate Severini Papæ et Primogenii patriarchæ collaudationeque plebis... sedem suam perpetuo collocavit.

20 *At junior est Dandulus, quam ut sua auctoritate*

AUCTORE J. G. et antiquiorum testimonio nostra sententia niti ostendatur,

ctoritate tam antiquo facto certam fidem faciat. Fateor; at cum antiquiorem magisque eruditum scriptorem, qui contrarium tradiderit, nemo nobis opponat, cur a Dandulo hic recedamus, causam nullam video, præsertim, cum in suo Breviario tom. I *Script. Italiæ pag.* 4, *eorum, quæ narrat, quædam se vidisse,* quædam vero ex lectione Annalium, *qui nunc interciderint*, sibi innotuisse, *aperte Dandulus testetur; ex quo genere fuisse, quæ de Opitergino Præsule tradit, non abs re suspicari licet. Atqui, inquies rursus, labitur vix non eodem loco Dandulus, cum Severinum Papam annis* 2, *mensibus* 4, *diebus* 8 *sedisse narrat, cum revera is Pontifex* 2 *mensibus tantum et* 4 *diebus Petri cathedram tenuerit; Respondeo, si scioli cujusdam aut librarii vitio, qui designatos a Dandulo menses in annos, dies in menses commutarit, deque suo penu dies* 8 *adjunxerit, hoc loco Danduli Chronicon corruptum non fuerit, quod quidem factum esse haud difficulter crederem; nihilominus a chronographi Veneti auctoritate, propterea, quia in ordinanda Pontificum Romanorum chronotaxi aberrasset,* B *recedendum in iis non est, quæ de urbe Venetiis vicina deque hujus Præsule vel ex domesticis Annalibus vel ex constanti traditione, cujus sibi antiquitas explorata fuerit, non uno loco indubitanter scriptis mandavit. Utcumque hæc se habeant, potior certe ejus, aliorumque eruditorum, qui eum sequuntur, quam unius Muratorii, nullo teste antiquo nixi, habenda mihi esse videtur auctoritas.*

Aliam contra opinionem nostram sibi Coletus difficultatem proponit et solvit,

21 *Aliam, quæ contra statutam a nobis Opiterginæ sedis relictæ, erectæque a* S. Magno *Heraclëensis epocham exsurgit, Coletus tom.* x *Italiæ sacræ auctæ, col.* 152 *difficultatem proponit, hisque etiam verbis expedit.* Sed hic, *inquit*, insurgit difficultas ex asserto Titiani *(proximi nostri Antistitis in Opitergino episcopatu decessoris)* loco natalitio. Si enim Heracleam condidit S. Magnus anno tantum DCXXXVIII circiter, quomodo sanctus Titianus, Heracleæ natus, præcessit S. Magnum, et alumnus et successor fuit S. Floriani, episcopi Opitergini, qui fertur decessisse anno circiter DCXX? Res sane nodosa, quam tamen facile extricamus, asserendo, quod Titianus potuerit eo in loco C editus fuisse in lucem, qui deinde in civitatem auctus et bene munitus, accurrentibus post Aquilejæ cladem Concordiensibus, Altinensibus aliisque populis, ut Leander scribit, in obsequium imperatoris Heraclii Heracleæ nomen assumpserit. Auctor vero, qui post sæcula in unum collegit et descripsit Titiani gesta, ejus natale solum ab assumpto dein nomine Heracleæ pronunciavit. *Hactenus Coletus, et quidem, si Concordiensibus, Altinensibusque Opiterginos ex laudatæ inscriptionis et Andreæ Danduli verbis hic substituisset, aut saltem hos cæteris nominatim subjunxisset, omnino recte convenienterque iis, quæ col.* 113 *de constructa anno* 638 *ab Opiterginis Heraclea asseruerat. At humani aliquid in eo passus est Coletus, uti et dum col.* 151 *Opitergium a Rothari, rege Longobardorum,* restitutum *scribit, dum ex Pauli Diaconi testimonio, quod exstat lib.* 4, *cap.* 47, expugnatum et dirutum *scribere debuisset.*

quem Orlendius perperam alio loco de scripsit, sibi in variis, quæ huc spectant, contradicens:

22 *Coletum perperam in eo describens Orlendius parte* 2 *Orbis sacri et profani, multo longius, quod nunc dictum obiter sit, aberravit a vero, et, quod hic caput est, susdeque vertit fixas tum a Coleto, tum a seipso epochas, sibi plus una in re hic omnino contrarius : ac primo quidem, dum pag.* 324 *Paulum Diaconum lib.* 4 D *testem perperam producens, Opitergium a Rothari, rege Longobardorum,* restitutum *scribit, dum tamen pag.* 341 deletum *a Rothari, Longobardorum rege, Opitergium nobiscum ponat; ac rursus, dum Opitergio a Rothari*, *atque adeo, saltem ante annum* 652, *everso, constructam a profugis ejus civibus, atque* ex Heraclii, tunc imperantis, nomine *Heracleam anno* 688 *fuisse nuncupatam, pag.* 341 *asserit, cum tamen eo tempore Heraclius annis* 47 *et Rotharis annis* 36 *jam vita functus esset. Denique, dum* S. Magnum, *Opitergii episcopum,* Severino, Romano Pontifice, et Heraclio imperatore probantibus, (*atque adeo ante* 641) in æstuaria secessisse et novam urbem condidisse, *ex communiori nostraque etiam sententia pag.* 324 *affirmat, ac nihilominus eadem pag.* 324 *hæc ante non illatam Opitergio a Grimoaldo, Longobardorum rege, supremam cladem, seu, uti pag.* 341 *manifestius loquitur, non ante annum* 688 *facta adstruit. Sed hæc tam inter se pugnantia mittamus, ac potius, uti ante fecimus, meritoque facere potuisse, jam ostendimus, dirutum a Rothari sub annum* 638 *Opitergium, exin a profugis ejus civibus,* S. Magno *duce et* E *auctore, Heracleam, vivente tum adhuc Heraclio imperatore, conditam, ac denique in hac postrema urbe anno* 640 *ex Severini Papæ consensu episcopalem sedem erectam statuamus.*

inquiritur ratio, cur Heracleam sedem suam episcopalem S. Magnus transtulerit.

23 *Nunc quid causæ fuerit, cur ex Opitergina urbe, utut a Rothari non* funditus *destructa, alio cum sui gregis maxima saltem parte emigrarit Antistes noster, Bernardum Justinianum lib.* 7 *de Origine Urbis Venetorum exponentem, unaque, quæ ante diximus, illustrantem audiamus. Ita ille col.* 84 *Thesauri Antiquitatum et Historiarum Italiæ tomi* 5 *parte* I : Præsidebat episcopus Opitergio Magnus, Altinas, vir eximiæ sanctitatis, *cum nempe Rotharis rex Opitergium expugnavit diruitque.* Miserabatur (*S. Magnus*) assiduas commissi sibi gregis calamitates. Virus tamen illud Arrhianum ferebat longe molestius, qui * acerbiores illi essent de fide contentiones, quibuscumque rerum incommodis. Blasphemi vero in Deum homines non illi ferri posse videbantur. Neque ulla spes suberat ad saniorem mentem revocandi avaros homines et superbos, qui favere illis Langobardos cernebat magistra- F tus. Tutius igitur visum animis corporibusque, cedere. Locum capit in stagnis haud procul a continenti. Amor autem sanctissimi Viri maximam secum mortalium turbam traxit multaque eum nobilitas comitata est. Quæ quasi parentem potius, quam præsulem, deserere non possent. Ibi civitatem condit, quam Heracliam appellat in Heraclii gratiam ... CIVITAS dein NOVA a posteris dicta. Eam sedem deinceps Severinus, summus Pontifex, et Primogenius patriarcha Gradensis confirmavere. Maximam auxit apud omnes sanctitatis opinionem pietas et amor, quem erga profugos paterna quadam pietate declarabat, non verbis tantum et blandiori sermone, sed ipsa quoque re vel ex proprio vel ex amicorum beneficio collata *Ita hactenus laudatus patricius Venetus, litteris non minus, quam præclaris legationibus illustris, quem et philosophum et oratorum seculi* xv *apud suos Venetos principem Jacobus Bergomas vocavit.*

** an quia?*

Traditur Sanctus octo ecclesias in urbe Veneta erigi curasse,

24 *Pergo nunc ad octo illas ecclesias, quas post fixam, ut apparet, Heracleæ episcopalem sedem* S. Magnus *Superum monitis in ipsa urbe Veneta vel erexisse, vel erigi curasse, passim traditur.*

A *tur. Ea de re illustrissimum Cornelium tom.* XI *Monum. eccl. Venetæ disserentem audire juverit. Is, postquam pag.* 198 *præmisisset, se historiolas quasdam populares, ex quibus ceteroquin voluptas et admiratio narrationi accessissent, ea de causa e suo Opere rejecisse, quod nullum putaret esse posse verum historiæ ornamentum, cui veritas non inesset, mox subdit :* Interea tamen unam ex illis traditionibus adoptandam ratus sum, quæ fronte prima ad vulgi ruditatem referuntur, sed, si ea accurate expendatur, profecto ab illarum acervo est eximenda. Traditio hæc, ut alibi *(in plerisque nempe ejus Operis voluminibus)* etiam diximus, ad nostram usque ætatem detulit, ecclesias octo *(quarum nomina num.* 7 *et infra num. sequenti habes)* fuisse Venetiis erectas hortatu et opera sancti Magni, episcopi antea Opitergini, deinde Eracleensis. Id circa sæculi VII medium præstitit Vir sanctus, tum ex imperio sibi cælitus facto (cujus generis exempla in Historia Ecclesiastica passim occurrunt) tum ex pastoralis curæ impulsu, cum urbem nostram majora in dies incrementa capere videret ex eorum affluxu, qui barbaricas excursiones cladesque vitabant, et B idcirco novis novisque spiritualibus subsidiis præsertim in Sacramentis administrandis indigere. Hanc fuisse earum fundationum causam unanimi sententia asserunt plurimi ex Venetis chronologis, quorum dictis suffragatur constans atque immemorabilis traditio ipsarum ecclesiarum, quæ divum Magnum, veluti parentem primum et fundatorem agnoscunt et colunt, ejusque solemnia die VI Octobris magna cum celebritate exequuntur.

ex prævia monitione cœlesti, ut varia documenta perhibent,

25 *Ceterum quo modo* S. Magnus *de condendis illis ecclesiis cælitus monitus, monitisque obsecutus fuerit, Equilinus in sui Catalogi Appendice cap.* 17 *his verbis enarrat :* Quadam vice in spiritu raptus *(S. Magnus)* per revelationem monitus est, octo ecclesias ea tempestate ædificare : primam Petro Apostolo ; secundam Raphaeli angelo ; tertiam Salvatori ; quartam gloriosæ Virgini, quæ nunc dicitur MARIA FORMOSA, nam in formoso ornatu ei apparuit; quintam Joanni Baptistæ; sextam Zachariæ ; septimam Justinæ ; octavam XII Apostolorum numero, Salvatore et Matre cum singulis earum Sanctis singillatim apparentibus, et loca ædificationum demonstrantibus, suum ibidem surrecturæ Venetiarum urbi patrocinium fideliter promittentibus ; qui civibus omnia pandens, locis C et signis, prout monitus, inventis, cum suis obsequentissimis filiis, ut tale tamque fidum urbi patrocinium nanciscerentur, non longo post tempore eas honorificas erexerunt. *Eadem, quantum ad substantiam, tradunt jam sæpe laudata antiqua ecclesiæ Opiterginæ inscriptio,* S. Magni *Legenda, antiquum Lectionarium Ducalis basilicæ Venetæ, senatus Veneti decretum, anno* 1454 *editum, et Bernardus Justinianus cit. col.* 84, *qui tamen non octo tantum, sed novem a* S. Magno *ecclesias conditas scribit.*

hujusque facti substantia, etsi non historice certa sit,

26 *At, inquies, cum nullum ex his omnibus documentis sit, quod certo ad* S. Magni *tempora sat prope accedat, vel ex tam antiquo fonte indubie haustum fuerit, ac præterea adjuncta quædam apparitionum illarum, præsertim in Legenda* S. Magni *memorata, fabulam sapere videantur, negari merito potest, re ipsa Superum monitis erectas illas a* S. Magno *ecclesias fuisse. Fateor quidem, inscriptionem Opiterginæ ecclesiæ, uti ex modo computandi annos Christi, illic adhibito, etiam liquet, seculo* VII *certe juniorem esse, nullumque ex documentis istis ea esse antiquitate præditum, ut factum, de quo agimus, historice certum reddere queat; imo vero,* S. Magno *Legendam esse ultra veri speciem in recensendis facti adjunctis adornatam, nequaquam diffiteor. Verum, tametsi non eo modo, quo Legenda illa, aut nec eo etiam, quo Equilinus tradit, Superum apparitiones indeque octo ecclesiarum consecuta erectio factæ fuerint, non propterea tamen ipsius facti substantia, prout in Opitergina apud Coletum inscriptione, Veneti senatus decreto et recepta eruditis traditione recensetur, commentitia dici debet, præsertim cum nihil contineat, quod præter modum singulare aut vero absimile sit, quodque non a multis eruditione claris scriptoribus passim assertum constantique atque immemorabili octo ecclesiarum traditione firmatum fuerit.*

tamen propter sat antiquam traditionem, non obstante Danduli silentio, rejicienda non est.

27 *Et hujus quidem immemorabilis traditionis non contemnendus etiam testis est laudatus supra Bernardus Justinianus, seculi* XV *scriptor, dum lib.* 7 *cit., col.* 84 *ita scribit :* Tenuit fama constans ad hunc usque diem, Sanctum illum *(Antistitem nostrum)* novem *(imo octo)* ecclesias in hac E Rivalto *(quæ urbis Venetæ pars est)* divina monitum revelatione construxisse, quarum nomina etiam hodie feruntur. *Et quamquam Andreas Dandulus traditionis hujus non meminerit, imo etiam de ecclesiarum illarum ædificatione agens, illarum auctores, a* S. Magno *omnino diversos assignet, non tanti tamen momenti esse videtur hoc ejus silentium, ut nixam documentis, etiam Dandulo vetustioribus, traditionis illius antiquitatem evertat. Quod vero attinet ad assignatos a Dandulo ecclesiarum exstructores, omnino a* S. Magno *diversos, ita ejus verba exponi possunt, ut eos ecclesias illas reparasse, aut, ante a* S. Magno *conditas absolute renovasse potius, quam primum erexisse, significatum voluerit. Utut hæc sint, non satis urgens adversus urbis Venetæ ecclesiarum scriptorumque, si silentem Dandulum excipias, ad unum omnium consensum, ratio militat, cur antiqua sua possessione depelli deberent tam illustres ecclesiæ, quæ a tot seculis* S. Magnum, *ut parentem suum primumque exstructorem habuere, ac singulari cultu hoc nomine prosecutæ sunt.*

Videtur S. Magnus mortuus esse in Heracliensi urbe

28 *Superest, ut de* S. Magni *emortuali loco temporeque nonnulla etiam disseramus. Postquam sub annum, ut nobis videtur,* 638 *ex Opitergina urbe, a Rothari Langobardorum rege, capta* F *magnamque saltem partem diruta, maxima cum sui gregis parte eo loci sanctus Præsul emigrasset, ubi novam mox placuit urbem condere, cui ab Heraclio, tunc imperante, nomen fecit, ac dein, currente medio circiter seculo* VII, *tum ex imperio sibi cælitus facto, tum certe divino quodam impulsu, ut fert, teste Cornelio aliisque, constans traditio, octo ecclesias in ipsa urbe Veneta exstrui curasset, Heracliam reversus commissum sibi populum, non exigua jam ex parte, ex quo Heracleam condiderat, auctum, suis monitis in fide Catholica roboravit, ac denique in sua ecclesia plenus meritis obdormivit in pace. Posteriora hæc diserte tradit Dandulus, ita lib.* 6 *Chronici cap.* 7, *part.* X *scribens :* Hic Magnus, Heraclianæ civitatis episcopus, vir eximiæ sanctitatis, clero et populo jam in eadem urbe multipliciter aucto, et suis monitis roborato in fide Catholica, in sua ecclesia quievit in pace.

29 *Quod*

AUCTORE J. G. *sub annum 660, imoetiam serius, si tamen Bernardus Justinianus recte scripsit.*

29 *Quod ad hunc emortualem Sancti locum attinet, nihil apparet, cur asserenti Drndulo refragemur, ac vel idcirco etiam, quod verisimile non sit,* S. Magnum *fixam ex summi Pontificis ac patriarchæ Gradensis consensu Heracleæ sedem Opitergium, sub Longobardis nec sibi nec suis tutum locum, ullo umquam tempore revexisse, aut alio, quam episcopalis urbis a se conditæ, usum fuisse fixo domicilio. Accedit, quod sancti Præsulis corpus, prius quam anno* 1206 *Venetias transferretur, teste Legenda, hac in re fide digna, Heracleæ jacuerit, nec aliunde huc advectum legatur; ut adeo non immerito* S. Magnus *Heracleæ ad Superos emigrasse statuatur; quamquam tamen, deficiente auctoris sat antiqui testimonio, id certum dici nequeat; ac propterea in hujus Sylloges titulo eum non indubie, sed* forte *Heracleæ defunctum scripsi. At quo tempore ejus obitus contigit? Respondeo, cum Sanctus noster, teste Dandulo,* clerum et populum suum multipliciter in eadem *urbe Heracliana* auctum *viderit, ingensque cleri populique incrementum non nisi paulatim tacitisque annis fieri* B *soleat, cum sat probabiliter etiam post annum* 655 *in vivis statui posse, ac fortassis non ante annum* 660, *cum dierum plenus bonorumque operum esset, æternam mercedem fuisse consecutum. Imo vero, si re ipsa, ut scribit Bernardus Justinianus, ad* ultimam usque senectutem S. Magnus *vixerit, posset in hypothesi, quod, cum Heracleam condidit, quinquagenarius dumtaxat esset, etiam ultra annum* 660 *episcopatus ejus extendi, quod tamen ego ex sola Justiniani auctoritate asserere non ausim.*

Non fuit episcoporum postremus, qui Opitergiensis episcopi titulum gesserit,

30 *Ceterum, priusquam huic Syllogæ finem imponam, conveniendus mihi rursum est Orlendius, qui,* S. Magni *episcopatum Opiterginum Heraclii, adhuc imperantis, temporibus citato tomo pag.* 324 *innectens, Præsulem nostrum* postremum Opitergii episcopum *facit, ac nihilominus Benenatum, Opiterginum episcopum, eodem loco memorat, qui Epistolæ Agathonis Papæ et synodi Romanæ, quam habes apud Harduinum tom.* 3 *Conciliorum a col.* 1115, *addito* Opitergiensis ecclesiæ episcopi *titulo, anno* 680 *subscriptus ibidem col.* 1138 *legitur. Profecto, si eo sensu hæc scripserit Orlendius, ut post* S. Magnum *nemo* Opitergini episcopi *titulum gesserit, ipsa se ejus assertio destruit, nec pluribus confutari opus habet; sin autem nihil aliud scriptor ille significatum voluerit, quam* S. Magnum *postremum ex Opiterginis episcopis fuisse, qui ea in urbe indubie sedem habuerit, lubens ei accedo, cum, ut ante dixi, verisimile non sit, statutam Heracleæ episcopalem sedem, a* S. Magno *Opitergium fuisse revectam, aut etiam id ab alio factum dein fuisse, præsertim cum vice altera et funditus quidem sub annum* 667 *a Grimoaldo Opitergium deletum fuisset. Crediderim tamen, Præsulem nostrum, translata Opitergio Heracleam episcopali sede,* Opitergini episcopi *titulum et pastoralem miserrimæ hujus diœcesis curam numquam deposuisse, eaque in re sui imitatorem habuisse Benenatum, qui anno* 680 *sese* Opitergiensis *potius quam* Heracleënsis *ecclesiæ episcopum scripserit, quod non modo hanc una* E *cum altera moderaretur, sed præsertim, uti conjectare lubet, quod Opiterginus episcopatus antiquitate aliisque titulus Christiano orbi notior illustriorque Heracleensi esset.*

subfuitque Gradensi patriarchæ Catholico.

31 *Porro tum temporis Opiterginos episcopos Gradensi patriarchæ Catholico subfuisse et a schismate Aquilejensi jam pridem fuisse revocatos, recte observat Joannes de Rubeis in Monumentis ecclesiæ Aquilejensis col.* 307, *quod et ex Danduli Chronico et ex comperta Præsulis nostri sanctitate abunde confirmatur. Plura de* S. Magno *dicere non habeo, nec scio, an eorum, quos Bernardus Justinianus col.* 84 *multa Sancti miracula Vitamque scripsisse, adstruit, hodieque lucubrationes exstent, atque, an ejusmodi sint, quæ non immerito in illustrissimi Cornelii Opere locum habuissent, atque in hoc nostro fuissent commemorandæ.*

C

DE S. PARDULPHO ABB. CONF. F

WARACTI IN DIOECESI LEMOVICENSI IN GALLIA

J. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. S. Pardulphi Acta, memoria apud martyrologos et cultus sacer.

ANNO DCCXXXVII. *S. Pardulphi, Waractensis abbatis,*

N*atalium suorum humilitatem* S. Pardulphus, *Waractensis seu Garactensis abbas, cujus hodie Acta exhibemus, virtutum suarum claritudine prodigiorumque frequentia, vir Deo et hominibus amabilis, majorem in modum illustravit. Erat autem Waractum seu Garactum seculo sexto et septimo Lemovicensis (ad quam diœcesim hodieque spectat) territorii vicus, decima circiter a Lemovicibus leuca ad fontes Wartimpæ* (la Gartempe) *situs: at, postquam eo loci SS. Petro et Paulo Apostolis monasterium, cujus primus abbas* S. Pardulphus *fuit, Lantharius, Lemovicensium comes, condidit, eo sensim accrevit, ut in oppidum evaserit, atque hac nostra ætate Marchiæ Superioris caput audiat.* Le Gueret *Galli vocant. Waractensis autem monasterii Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ col.* 553 *sequentem notitiam exhibet:* Inter antiqua Lemovicensis diœcesis monasteria, nunc oblivione sepulta, Waractense S. Petri recensetur, a Lantario comite fundatum ad fontes Wartimpæ fluvii, ubi nunc est Gueret urbi primaria Marchiæ. Hujus loci abbas celeberrimus fuit S. Pardulfus S. Pardoux cujus Vitam habes Sec. 3 Benedictino p. I pag. 571. Modo prioratus ad nominationem abbatis S. Savini Pictavensis, ut notat

A notat Ms. codex Solemniacensis. *Ceterum quem ex Actis* Pandulphum *dixi, alii* Pardulfum, *vel* Pandulphum *vel* Paradulphum *nominaverunt.*

cujus præter recentiores

2 *Sancti hujus Abbatis inter scriptores recentiores gesta perseculi sunt Menardus lib. 2 Observationum in Martyrologium Benedictinum ad diem* III *Novembris, Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 2 ad annum* 732, *num.* XI *et* 12 : *item ad annum* 737, *num.* 38. *Bailletus in Vitis Sanctorum ad hunc diem. Nonnulla quoque de illo refert Bernardus Guidonis Ordinis PP. Prædicatorum, primum Tudensis in regno Gallæciæ, dein Lodovensis in provincia Narbonensi episcopus, anno* 1331 *ex hac vita ereptus, Tractatu de Sanctis Lemovicensibus apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ librorum Mss. pag.* 634. *Plura Gaufredus, Prior Vosiensis in diœcesi Lemovicensi, qui anno* 1183 *scripsit,in Chronica, quam idem Labbeus tom.* 2 *Bibliothecæ mox laudatæ a pag.* 280 *typis edidit. Gaufredi Chronicon non raro adhibebimus infra : at cap.* 64 *hæc habet :* Sed ista latius in libro Miraculorum sancti Pardulphi narrabo, ubi multa de sacrosancto Mysterio *(Eucharistiæ)* ad correctionem multorum, B si Deus permiserit, proposui tractare. *Steteritne promissis Gaufredus, ignoro : opus equidem promissum, si aliquando conscripserit, hactenus eruditos latet; foretque optandum,ut tum ad fidelium fructum,tum ad majorem sancti Abbatis gloriam e tenebris protraheretur in lucem. Scriptores aliquot habes,qui de* S. Pardulpho *egerunt : nunc,qui ejus Vitam seu Acta scripserint (martyrologorum dein mentio fiet) dispiciamus.*

aliquot scriptores.

3 *Inter* S. Pardulphi *biographos, ut a recentioribus ordiar, præter Bailletum jam laudatum, numerandus in primis videtur Bernardus Lodovensis episcopus, de quo supra : nam Gononus lib.* 4 *Vitarum Patrum Occidentis* S. Pardulphi *Vitam exhibet, quam ex illo vel descripsit, vel contraxit; hunc enim Vitæ, a se editæ, titulum præfixit :* Ex Bernardo, Lodovensi episcopo, tom. 2 de Vitis Sanctorum, *notatque in margine, servari illam in antiquis membranis Bibliothecæ PP. Dominicanorum Avenionensium. Hoc porro illius exordium apud Gononum legitur :* Beatus et inclytus Christi servus Pardulphus, in territorio Lemovicensi *etc. Triplicem Sancti Vitam in Mss. habemus, sed nullam, quæ a* C *transcriptis jam verbis incipiat : sed facilis jactura est, dum certiora et antiquiora monumenta suppetunt. Quem supra laudavi, Gaufredus Prior Vosiensis cap.* 32 *auctor est, Ivonem, Priorem Cluniacensem, Acta quoque* S. Pardulphi *ex scriptore antiquiore, veraci quidem, sed inculto, stilo luculentiore concinnasse, scilicet sub annum Christi* 1101, *de quo capite* 31 *paulo ante meminerat. Verba illius sunt :* Ivo interim, Cluniacensis Prior, vir scholasticus, Lemovicas deveniens, a monachis S. Martialis obnixe rogatus, Vitam S. Pardulphi, quæ veraci fide quidem, sed inculto stylo conscripta erat, luculenter exarare studuit : Hymnumque de eodem piissimo Confessore composuit, ita incipiens : « Fideles cuncti » gaudeant etc. »

Vitam exhibet

4 *Cum nullam Vitæ* S. Pardulphi, *ab Ivone conscriptæ, notam adjecerit Gaufredus, et Gononus Bernardi Guidonis verba fortassis immutarit, nescio, Bernardine, an Ivonis sit* S. Pardulphi *Vita e Ms. Pragensi anno* 1642 *Praga ad Majores nostros missa, cujus initium est :* Beatus Pardulphus in territorio Lemovicensi, vico nomine Sardone, et ex plebeis quidem parentibus procreatus, sed morum honestate et virtutum ubertate fuit insigniter adornatus. *Stilus ejus paulo floridior ; sed magis Vita illa contracta est, quam ea, quam* antiquam, *de qua mox, dicimus. Periodum unam aut alteram de* S. Pardulphi *lipsanis ad calcem habet, quæ in Bernardi Guidonis Opere, ut suo loco videbitur, totidem fere verbis legitur : unde Bernardi Guidonis esse, conjici potest : at sicut hic periodum illam unam aut alteram e Gaufredo Priore Vosiensi descripsit,ita et Gaufredus ex Ivone fortassis fuerit mutuatus. Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam* S. Pardulphi *Sæculo* III *Benedictino part.* I, *pag.* 572 *Vitæ* S. Pardulphi *contractæ apographum quoddam Compendiense cum Vita a se edita collatum, Ivonem auctorem habere fortassis, ait : utut sit, bene habet, Vitam antiquam* S. Pardulphi, *ab auctore subæquali non admodum culto quidem, sincero tamen scribendi genere exaratum, ad nostram ætatem usque loco non uno fuisse conservatam*

AUCTORE J. B.

scriptor anonymus,

5 *Antiquam* S. Pardulphi *Vitam typis edidit Labbeus ,* Ex veteribus nostris membranis , *inquit tom.* 2 *Bibliotheca librorum Mss. pag.* 599, E et Apographo R. P. Jacobi Sirmondi, Societatis Jesu theologi. *Hunc secutus est Mabillonius Sæculo Benedictino mox laudato, ubi a pag.* 573 *usque ad pag.* 581 *antiquam* S. Pardulphi *Vitam ex codice Ms. Chesniano et Bibliotheca Labbeana depromptam, cum apographo ejusdem contracto tum Compendiensi,tum Lemovicensi collatam, suis denique Observationibus illustratam exhibet. Compendiensis apographi versus nonnullos Observationibus suis, ubi hoc a Vita, a se edita, nonnihil discrepabat, verbatim inseruit : hoc ego cum simili Vitæ* S. Pardulphi *contracto apographo, quod ad Majores nostros anno* 1666 *D. Ludovicus Nicque,Cælestinorum Suessionensium bibliothecarius, misit, contuli, et cum insertis a Mabillonio Observationibus suis Compendiensis apographi versibus plane congruere reperi. Præter id Suessionense contractum apographum, prolixiorem quoque* S. Pardulphi *Vitam antiquam in Mss. habemus, hic excudendam. Labbeana et Mabilloniana multo emendatior est, ut verosimiliter, quæ in illis sententiarum confusio, stilique barbaries subinde occurrit, amanuensium potius oscitantiæ aut imperitiæ,ut fieri non raro consuevit, tribui debeat, quam illius auctori vitio verti.* F *Debemus illam Pardulpho Bourgeois, Societatis Jesu, qui, Patroni sui amore ductus, diligentem præstitit operam, ut eam in patria sua, forte Lemovicensi, inveniret; inventamque ope R. P. Possini Antverpiam misit anno* 1684, *ut in ejus litteris Auriliaco, Arverniæ Superioris oppido, ubi litteras humaniores docebat, ad Possinum datis, et ab hoc ad nos transmissis legitur.*

illi, ut apparet,

6 *At unde hanc* S. Pardulphi *Vitam , quod supra dictum est, ab auctore, Sancto subæquali, conscriptam esse, conficitur? Primum id auctor ipse innuere videtur in ipso Præfationis suæ exordio, sic scribens :* Plerique, dum priscorum patrum antiqua laudant gesta miraculorum, nova, quæ nuper gesta sunt, omittunt.... Sed melius utrobique, opinor, utrumque se commiscere. *Quasi dicat, alios veterum Sanctorum miracula suis scriptis celebrare solere ; sibi vero propositum esse non de veteri, sed nupero Sancto sermonem habere : neque sic ea verba videntur posse intelligi, ut dicat, se* S. Pardulphi *miracula tum vetera, tum recentia litteris mandare; cum nullum ex ejus miraculis*

AUCTORE J. B. *miraculis specialim proferat, quod* S. Pardulphus *vel non præstiterit vivus, vel paucis ab illus obitu annis non contigerit. Dein num.* 18 *de urbe Bituricensi a Francorum exercitu male habita loquitur in hunc modum :* Cum autem moderno tempore Francorum cohortes prædictam urbem depopulassent, et omnes domos igni cremassent, domum, in qua erant cunæ suspensæ (*pueri e baptismate a* S. Pardulpho *suscepti*) nullatenus cremare, vel quidquam ex ea exurere valuerunt. Moderno, *inquit*, tempore : *atqui id contigit anno* 741 *vel sequenti, cum Chunoaldus, Aquitaniæ dux, erepto e vivis Carolo Martello, in Carolomannum et Pipinum rebellavit : tunc enim, inquit Fredegarii continuator part.* 3 (*vide tom.* 2 *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 458) Carlomannus atque Pippinus, principes germani, congregato exercitu, Ligeris alveum Aurilianius urbe transeunt. Romanos proterunt, usque Beturigas urbem accedunt, suburbana ipsius igne comburunt.

ætate suppar : 7 *Denique manifesta sunt verba, quæ eodem numero paulo ante præmittit : sic habent :* Hujus B sancti Viri aliud fertur miraculum, quod per eum divina est operata Clementia, et multi supersunt, qui viderunt. *Ut adeo audiendi non sint ii, quos suspicari Bailletus ait,* S. Pardulphi *Vitam primum ab Ivone, Cluniacensi Priore, fuisse conscriptam; ac verosimillime tantum de causa, quod et hic hujusmodi aliquid fecisse memoretur. Hæc de ætate auctoris : nomen suum nec ipse prodidit, nec uspiam proditum reperi : monachum tamen Aquitanum fuisse, conjicio : monachum quidem, quod Berthemarium abbatem* Patrem *suum in Præfatione appellet; Aquitanum vero, quod ibidem Berthemarium sic alloquatur :* Non minimas omnipotenti Opifici gratias agimus, quia hic in Aquitania... quam plures philosophos et rhetores reperis, qui Vitam vel Gesta miraculorum S. Pardulphi confessoris suo stylo enarrare queunt. *Quis fuerit Berthemarius abbas, cui anonymus biographus* S. Pardulphi *Vitam inscripsit, pariter incertum est : forte unus ex Waractensibus abbatibus, Sancti successoribus, ut non absurde Mabillonius suspicatur : alium tamen suggerit in Annotatis, Berthemarium scilicet, Senonensem S. Petri abbatem, qui Caroli Magni tempore fuerit, teste Clario monacho ad annum* 804. *Verum ex verbis mox adductis tam* C *anonymum, quam Berthemarium Aquitanos, Bituricensi vero cladi propinquiores fuisse, ex verbis, numero superiore descriptis, verosimilius apparet. Nunc de martyrologis pauca dicamus.*

apud recentiores aliquot 8 *Quamquam* S. Pardulphi *sanctimonia non per Aquitaniam modo, sed et per vicinas Galliæ provincias longe lateque fuerit divulgata, eum tamen nec Ado, nec Usuardus, nec ceteri illius fere ætatis martyrologi suis Fastis inseruerunt : recentiores igitur aliquot recensebo. Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum ad diem* VI *Octobris ita habet :* In territorio Lemovicensi S. Pardulphi eremitæ. *Menardus in Martyrologio Benedictino, sed ad diem* III *Novembris, quod illi singulare est, sic scribit :* Lemovicis, sancti Pardulphi abbatis, sanctitatis et miraculorum gloria illustris, *Castellanus in Martyrologio Universali, sed Gallice :* Varacti in Marca-Lemovicina S. Pardulphus, ejusdem loci abbas, cujus corpus in honore est Arnaci, prope Pompedorium. *Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *excusum :* Varacti in Marca Lemovicina, sancti Pardulphi abbatis. *Bucelinus in Menologio Bedictino aliquanto prolixior :* Lemovicis S. Pardulphi abbatis, qui a pueritia utroque lumine orbus, sed gratiæ divinæ fulgoribus illustratus, filium se lucis esse, ipsa conversatione monstravit, carnis maceratione stupendus, in pauperes profusus, miraculis etiam conspicuus, siquidem infirmos quosque manuum impositione sanabat, abigebat infuso benedicto oleo dæmones, prodigiaque innumera orationum efficacia operabatur. Factus demum, etsi multum renitens, Varactensis abbas, alumnos cælo dignissimos formabat. Octogenarius cum jam esset, ostensa sibi a S. Michaële scala gloriæ, per quam meliorem ascenderet patriam, inter verba orationis et benedictionis, quibus populo bene precatus est, æterna pace obdormivit. *Varactum, ut jam monui, in diœcesi Lemovicensi situm est, et tum ibi, tum Lemovicis, ut infra apparebit, cultum nactus est* S. Pardulphus : *hinc e citatis martyrologis alii Varacti, Bucelinus e Saussayo, de quo mox, Lemovicis Sanctum annuntiat.* D

martyrologos 9 *Andreas Saussayus in Appendice Martyrologii Gallicani verbis mox citatis, ex ipso a Bucelino transcriptis, hæc addit præterea :* S. Pardulphus, qui virtute et moribus præclarus, Deum quærens, mundum fugiens, eremum coluit, ægris medicinam fecit, energumenos sanavit, et a nativitate contractos dissolvit. Tandem a Lauterio, comite Lemovicensi, Garactum evocatus, abbatiæ, quam is in honorem Apostolorum Petri et Pauli construxerat, præfectus est; quam sancte et prudenter administravit. Item Saracenos, a Carolo Martello profligatos, a suo oratorio vi divina effugavit, et octogenarius non absque viatico discessit. Cujus est memoria in his regionibus celebris. Garacti reliquiæ ejus coluntur. Plurimæ vero ecclesiæ ei inscriptæ sunt, maxime in territorio Arvernensi, ubi vicorum Cyriaci, Blansaci et Turris ipsimet patrocinia concredita sunt. *Quæ de virtutibus et miraculis* S. Pardulphi *Saussayus memorat, ex Actis deprompta sunt. E vicis vero, quorum patronum ait* S. Pardulphum, *tertius apud Blavium post pag.* 137 *haud procul Duranii* (la Dordonne) *fonte hoc pacto signatur :* S. Pardoux de la Tour. *Tres quoque vici,* S. Cirgue *dicti, in eadem Blavii Tabula, Arverniam exhibente, signantur, quorum fortasse aliquem* Cyriaci *nomine Saussayus designavit. Blansacum in Codice Beneficiorum diœcesis Claromontanæ. anno* 1638 *Parisiis impresso, his verbis memoratur Gallice :* Pastoratus S. Pardulphi, et S. Vincentii (de Blanzat) illi annexus. E F

memoria, 10 *Idem Saussayus parte* 2 *Martyrologii Gallicani a pag.* 1247 *Martyrologium monasterii Patrum Benedictinorum S. Sabini de Levitania, ab annis circiter* 500, *ut ait, seu seculo duodecimo exaratum edidit, in quo ad diem* VI *Octobris hæc leguntur :* Tolosano in vico, qui dicitur POMPIACO natale S. Pardulphi, episcopi et confessoris; *cujus illic servari reliquias aliquot, indigenarum traditio est, teste Simone Peyroneto, parocho beatæ Mariæ de Tauro Tolosæ, in Catalogo Sanctorum : verum valde credibile est,* Pardulphum, *in vico Pompeiaco cultum, perperam vocitari* episcopum, *aliumque non esse a Waractensi abbate, quod quidem suadere videtur, tum hujus per Aquitaniam et Arverniam celebritas, novem pluribus hominibus vicisque commune; dies, quo colitur; tum denique, quod*

Pardulphi

AUCTORE J. B.

A *Pardulphus iste episcopus cetera sit plane ignotus; ac fieri facile potuerit, ut Pompeiacenses, a Lemovicensi territorio paulo remotiores, Sanctum, cujus reliquias jam olim possedisse se, credunt, probe perspectum non habuerint. Tomo 2 Spicilegii Acheriani Editionis Novæ, anno* 1723 *factæ, pag.* 53 S. Pardulphus *Wandelberti Martyrologio insertus legitur ad diem* VI *Octobris post hunc Wandelberti versum :*

Virgo Fides pridie hinc felici morte triumphat.

Quem versum sequentia verba excipiunt : In Africa Rogatæ, Saturnini, Faustini, et sancti Pardulfi confessoris : *verum, quin hæc eo ab interpolatore recentiori intrusa sint, minime dubium est.*

cultus sacer per varias

11 *Porro vel ex iis, quæ ex Saussayi Martyrologio adduxi, de Sancti in Arvernia, et forte in diœcesi Lomberiensi, in qua Pompeiacum, ecclesiastico cultu satis liquet. Plures præterea vici in Chartis Geographicis apud Blavium tum Arverniæ, tum territorii Lemovicensis occurrunt, qui a* S. Pardulpho *nomen sortiti sunt, atque adeo, quibus ille verosimiliter vel patronus, vel sacris in* B *honoribus est. Et Arverniæ quidem Tabula, præter memoratum jam vicum,* S. Pardoux de la Tour, *tres alios ejusdem fere nominis, eumdem tamen, ut opinor, Sanctum significantis exhibet ; nimirum* S. Padaux *ad Sivolim seu Seucaulam (vulgo* la Sioule) *situm ;* S. Pardon *ad Elaverem (Gallice* l'Alier) S. Pardon le Neuf *in parte territorii Lemovicensis, Arverniæ contigua. In territorii vero Lemovicensis Tabula ab utroque latere Tutelensis urbis geminus vicus occurrit, alter versus Duranium fluvium* (la Dordonne,) *quem* S. Pardouls *nominat ; alter prope Viseram* (la Vesere,) *quem* S. Perdous, *paululum immutato nomine, dixit. Hinc, superato fluvio* (la Vienne) *priusquam ad fluvium* (Taurion) *pervenias, occurret alter vicus*, S. Pardoulx, *et item alter trans fluvium Crosam* (la Creuse) S. Pardous les Cars. *Reperitur denique in citata Tabula Vartimpam inter et fluvium* (Vincon) *vicus, cui* S. Pardons *nomen adscribit.*

Galliæ diœceses propagatus ; et Officium proprium,

12 *Codex Beneficiorum diœcesis Lemovicensis, anno* 1638 *Parisiis impressus, præter vicariatum unum, pastoratus* XI *enumerat, qui a* S. Pradulpho *nomen habent ; quorum unus in diœcesi Pi-* C *ctavensi est, et apud Blavium in Tabula Geographica Pictavensis ducatus, paginæ* 121 *subnexa, non procul a fonte fluminis cujusdam, Toarcium alluentis, ac dein in Ligerim sese exonerantis collocatur. Similiter et diœcesium Tutelensis, Petrocoriensis (in qua et monasterium est sanctimonialium feminarum Ordinis S. Dominici,* S. Pardulphi *dictum, ex Margaretæ, vicecomitissæ Lemovicensis, testamento seculo* XIII *exeunte fundatum, teste Bernardo Guidonis in Historia fundationum conventuum Ordinis S. Dominici Tolosanæ et Provinciæ Provinciarum apud Martene Scriptorum veterum tom.* 6, *col.* 527 *et binis seqq.) Malleacensis, Pictavensis, Xantonensis et Sarlatensis codices Prioratus, pastoratus vel vicariatus, unum aut plures, enumerant, qui a* S. Pardulpho *nomen traxere : unde colligi potest, quanta in illis regionibus fuerit jam olim* S. Pardulphi *celebritas. Cultum ejus admodum celebrem, ac late propagatum jam inde a seculo* XII, *Bailletus scribit : imo et longe prius in Arvernia, atque adeo verosimillime etiam in diœcesi Lemovicensi sacros honores obtinuisse, liquet ex Libello de sanctis ecclesiis et monasteriis Claromontii, cujus auctor sub annum* 950 *fuit, quemque Labbeus tom.* 2 *Bibliothecæ librorum Mss. inseruit, ubi pag.* 724 *hæc leguntur :* In ecclesia S. Pardulphi, altare S. Pardulphi. *In diœcesi autem Lemovicensi ad diem* VI *Octobris colitur Officio proprio et ritu semiduplici. In Lemovicensi Breviario anni* 1625 *sic habet Oratio :* Deus, qui nos annua beati Pardulphi confessoris tui festivitate lætificas : da nobis ejus intervenientibus meritis, et perpetua protectione muniri, et salutari gaudere profectu. Per Dominum etc.

quo in Lemovicensi

13 *Lectiones secundi Nocturni, ex Actis haustæ, his verbis concipiuntur : prima ;* Pardulphus, patre agricola in viculo Sardeno non longe a Garacto natus, ex casu rami arboris, caput affligentis, a pueritia utroque orbatus est oculo. Ab eo tempore meliori animi lumine collustratus, florere cœpit bonis operibus et miraculis : nam et adolescens tenuis victus et vestitus majorem partem traditam clanculum pauperibus erogabat, et convenientes undique infirmos, dæmonibus etiam occupatos, admoto oleo benedicto, aliquando etiam sola manus impositione curabat. *Secunda ;* His et aliis plerisque virtutibus clarus, monasterio Garactensi, in honorem S. Petri a Lantario, comite Lemovicensi, extructo, licet invitus, præficitur ; mundo cæcus, E at mente perspicacissima religiosam vitam professos in cælum ducturus. Sanctitatis exemplar absolutum, sibi egressu a cœnobio, et carnium esu perpetuo interdixit, sicco cibatu semel ut plurimum in hebdomada victitans, noctes insomnes in oratione, prono corpore, quantum vires humanæ ferre poterant, summa cum animi suavitate ducebat.

et Sarlatensi diœcesibus

14 *Tertia ;* Auribus eruditus, Psalmos, Antiphonas, Responsoria, quæ, dum peragеretur divinum Officium, audierat, assidue animo volvebat, sub Nonæ tempore pauperes et infirmos, qua poterat ope, maxime verbo Dei solabatur. Meritorum tandem præmia consecuturus, ostensa sibi a Michaële archangelo scala, per quam in cælum ascenderet, fere octogenarius, temporibus Caroli Magni *(imo Martelli)* et Chunoaldi Aquitaniæ ducis, suis et plangenti populo bene precatus, inter hæc extrema verba : « Filii, custodiat vos « Dominus, et ab omni malo defendat, et det « vobis pacem, ut merito audiatis desiderabilem F « illam vocem : Venite benedicti Patris mei, per- « cipite regnum, quod vobis paratum est ab ori- « gine mundi » pridie Nonas Octobris sanctam efflavit animam. *Simili pariter Officio et ritu colitur in diœcesi Sarlatensi, sed illius festum in diem decimum Octobris ibi transfertur ; dies vero sextus Octobris SS. Fidei, Caprasio, Primo et Feliciano sacer est, de quibus tunc pariter Officium proprium recitatur. Forte in diem* X *Octobris* S. Pardulphi *festum Sarlatenses transtulere, ex quo S. Feliciani reliquiæ in Issigiacense Sarlatensis diœcesis monasterium Lemovico illatæ fuerunt. Hæc ex Proprio Sanctorum diœcesis Sarlatensis, anno* 1677 *Lutetiæ Parisiorum impresso; ex quo pariter Orationem de* S. Pardulpho *propriam, et Lectionem secundi Nocturni tertiam (reliquarum argumentum in Lemovicensibus jam recitatis habes) huc transcribo.*

15 *Illa sic habet :* Deus, qui in corporali cœcitate copioso spiritus splendore beatum Pardulfum, confessorem tuum, illustrasti, ejus meritis et precibus cœleste nobis lumen largiter infunde, quo omnes mundi fallacias detegentes, ad

AUCTORE J. B.

ad æternam gloriæ tuæ claritatem intendamus. Per Dominum nostrum. *Lectio secundi Nocturni tertia hæc est :* Corpus ejus, in monasterio Waractensi sepultum, longe postea, relictis sarcophago et cineribus, translatum est in monasterium Sarlatense, et juxta corpus S. Sacerdotis, Lemovicensis episcopi, collocatum. Cum autem undique adventantes populi ob virtutes, quas Dominus per Famulum suum operabatur, quietem ac solitudinem monachorum perturbarent, æquum visum est, Pardulfi sacras exuvias in ecclesia S. Joannis juxta monasterium deponere; unde eductæ circa annum millesimum, instante Guidone de Turribus, advectæ sunt Arnacum : ubi Pardulfus multis claruit miraculis. Celebre vero illud est, quod ad portam urbis Lemovicæ corpus ejus tamdiu immobile perstitit, donec cœcus, adductus coram populo, illuminaretur. Sed et anno millesimo nonagesimo quarto, cum ignis subcutaneus vehementer iterum Aquitanos affligeret, indictis ad avertendam iram Dei supplicationibus, corpus sancti Pardulfi, cum aliorum Sanctorum reliquiis, de Arnaco ad Sanctum Martialem Lemovicensem advectum est, ubi varia coruscarunt miracula et infirmi plurimi sanati B sunt. *De* S. Pardulphi *cultu hæc hactenus : de variis exuviarum ejus translationibus suus erit infra dicendi locus, posteaquam de iis, quæ de Sancto nostro Acta suppeditant, sermonem habuerimus.*

§ II. S. Pardulphi natales, vita, tum solitaria, tum monastica.

Natus in Lemovicibus parentibus agricolis,

Sancti Pardulphi *biographus, Sancto suppar, et stilo quidem simplici et veraci, non tamen verosimiliter tam inculto, quam præferunt exemplaria seu apographa Labbeanum et Mabillonianum, usus, ut jam monui, ab illius natalibus et parentum conditione exorditur. Non raro quidem contingit, ut, qui Sanctorum Vitas describunt, fictitium illis natalium splendorem affingant, quasi Sanctis laus propria, suisque meritis parta non sufficeret, nisi figmentis, etiam inter-* C *dum absonis, illustretur. Non ita biographus noster :* In Occidentali plaga, *inquit,* partium Aquitaniæ, diœcesi Lemovicensi, ex agrorum cultoribus, in vico, cujus vocabulum est Sardenus, vel in Sardeno monte ortus est puer fideli genealogia, cui nomen Pardulphus. *Consonant Labbei et Mabillonii apographa ; sed vicum, in quo natus est,* Seredinnum *appellant. Hunc Codex beneficiorum diœcesis Lemovicensis supra citatus* Sardent *vocat Gallice ; apud Blavium vero, pariter ante laudatum, legitur* Sarden. *Situs autem est haud procul Varacto, cujus situm supra exposui, ab eoque in Charta territorii Lemovicensis Blaviana interjectis aliquot montibus vel collibus separatur ; unde intelligas, cur biographus dixerit,* vel in Sardeno monte. *Parentes ejus agriculturam exercuisse, affirmant etiam apographa cetera ;* ingenuos *tamen fuisse, addit Suessionense nostrum et Compendiense Mabillonii ; quod, ut verum esse non difficulter admisero, ita a vero prorsus alienum apparet ex dictis, quod in Notitia Galliarum pag.* 629 *Adrianus Valesius ait, docere* S. Pardulphi *biographum, illum* nobilibus senatoribus natum esse, *quodque in solo Valesio* D *fortassis reperitur.*

amisso visu,

17 *Quo tempore mundo editus fuerit* S. Pardulphus, *accuratius dicetur, ubi de illius obitu disseretur : a Sancti natalibus ad virtutes illius, quibus vel in pueritia fulsit, biographus progreditur, quas, quia commentatione non indigent, cursim nominasse sufficiet. Commendat eum maxime a mansuetudine morumque modestia, a sinceritate, temperantia, et insigni commiseratione in pauperes, qua ductus victui suo, licet tenui, vestibusque detrahebat, ut sibi esset, quod egenis elargiretur. Casum his inserit, corpori ejus nocuum, sed animæ utilem, quo ex arboris rami in caput suum lapsu oculorum lumen amisit quidem, sed intus uberiore deinceps divini luminis copia illustrandus.* Cœcus quidem, *inquit,* corpore, sed fulgens in opere ; tentatus ad tempus, sed non mortificatus ; aspectu paulisper privatus, sed perpetuo bonorum opere repletus. *Eadem leguntur in Vita* S. Pardulphi *apud Mabillonium et Labbeum, uti et in Ms. nostro Suessionensi. Unde effici videtur, pristinum oculorum usum Sancto paulatim fuisse restitutum. Ceteris quidem cælestis itineris ducem, licet cœcus esset, se præbuisse, biographus subdit ; at cum pueritiam seu adolescentiam nondum emensus fuerat, et in parentum contubernio* E *adhuc versabatur. Manifestius loquitur Suessionensis nostra Epitome, quæ cœcum mansisse ait,* plurimis diebus, *non toto vitæ cursu : ex quibus fit, haud certum esse,* S. Pardulphum, *prout Breviaria Lemovicense et Sarlatense innuunt, perpetua in cœcitate vixisse. Litteris prius imbutum fuisse, quam oculorum usu privatus fuerit, addit Ms. nostrum Pragense ; at cum id vel Ivonis, Cluniacensis Prioris, vel Bernardi Guidonis, aut alterius recentioris sit, non magni hac in re ponderis est, occurrentque infra ex Actis antiquis aliqua, unde potius oppositum suadeatur, de quo num.* 21 *consule.*

multisque patratis miraculis,

18 *Porro quanti apud Deum meriti vel in adolescentia* S. Pardulphus *fuerit, frequentia, quæ tum edidit, prodigia declararunt : illa generatim hisce verbis biographus refert :* Cui mox tantam Dominus gratiam contulit, ut, qui ad eum veniebant, variis infirmitatibus languentes, si cui manum imponeret, vel oleo benedicto perungeret, aut aquam benedictam potandam daret, repente ab eis omnes infirmitates febrium repellebantur ; etiam et F qui a dæmonibus vexabantur, cum ad eum perducti fuissent, obsessa a dæmonibus corpora liberabantur. *Hæc de Sancti prodigiis, in adolescentia editis, biographus, ut dixi, generatim ; ea verosimiliter de causa, quod non pauca, serius facta, enucleatius enarranda haberet. A prodigiis, quæ in adolescentia et in parentum, quantum quidem ex illius loquendi modo apparet, domo adhuc versans edidit, ad Waractensis monasterii constructionem, gestamque hujus a Sancto præfecturam sermonem convertit biographus ; sed priusquam huc illum sequamur, sistendum parumper est, et num proxime e paternis ædibus in monasterium Waractense concesserit ; num contra, relictis illis, in solitudine aliquandiu seorsim vixerit, ex eaque, licet inventus, ad Waractensis monasterii præfecturam retractus fuerit, indagandum.*

vitam solitariam instituit:

19 *Apographum, quod edimus, uti mox dictum est, a* S. Pardulphi *pueritia seu adolescentia ad ejusdem præfecturam mox progrediens, eam illius vitæ partem, quæ inter utramque effluxit,*

A *xit, intactam præterit, et, quo interea Sanctus usus fuerit vitæ instituto, divinandum relinquit; nec enim vero apparet simile, Sanctum, adhuc puerum vel adolescentem, Varactensium monachorum moderamini fuisse admotum. Eodem defectu Labbeanum et Mabillonianum apographa laborant; uti et ex contractis apographis Compendiense Mabillonii et Suessionense nostrum. Sed Lemovicensis Epitome, et Pragense apographum solitariam Sancti vitam, antequam Varactum accederet, diserte adstruunt: ex illa Mabillonius citat, quæ sequuntur:* Hinc gravis in utroque parente tristitia: sed, qui humano more lugere debuisset, parentes consolatus est. Tunc habitaculum solitarium construens, orationibus et vigiliis et jejuniis assiduus erat. *Illud vero sic habet:* Jam non permittit, sibi crescere ætatem sine virtutis incremento, sed solitarium sibi tabernaculum sive habitaculum construens, orationibus, vigiliis ac jejuniis supervacans et terrena fastidiens, cælestibus interesse festinat. *Quod autem hoc loci aiunt, vero perquam simile est: solitarium quippe locum incoluisse* Pardulphum, *cum Varactum, evocatus fuit, satis indicant verba, quibus evo-* B *canti se Lanthario comiti respondisse, num.* 7 *biographus perhibet,* numquam se ex eo loco egressurum usque ad finem vitæ suæ. *Indicat etiam, perpetuus, qui in Sancto eluxit, solitudinis amor, etiam cum Varacti ageret, quoque a cella sua divelli numquam potuit, ut num.* 8 *biographus testatur.*

dein Varactum a Lanthario comite evocatus,

20 *Locus porro, in quo solitariam vitam verosimillime egit, in pago ejus natali Sardeno situs erat, ut ex num.* 6 *manifeste consequitur. Dum vero hic* S. Pardulphus *Deo intentus vivit, virtutumque et miraculorum fama magis magisque increbrescit, Lantharius, Lemovicensium comes, in vicino Varacto SS. Petro et Paulo Apostolis monasterium condit; provecto jam opere, de comparandis monasterio dignis incolis sollicitus, quaquaversum misit, qui Dei servos et monachos ad illud inhabitandum invitarent. Latere comitem non potuit* Pardulphus, *vitæ sanctimonia ac tot prodigiis a puero clarus. Itaque Sanctum ipsemet accedit, Varactum invitat, ac tandem, licet ægre, precibus suis audientem habet. Tum Viri excellentem virtutem ac sanctitatem coram edoctus, dignum censuit, quem coactis undique monachis abbatem præficeret. Mirum dictu, quinta* C *suis constitutus in hoc gradu* Pardulphus *vitæ abstinentia et austeritate præluxerit. Persequitur hæc omnia biographus num.* 6 *et tribus sequentibus: cursim ego perstrinxi, quod nihil in illa peculiariter annotandum occurreret, et legenti plana sint atque perspicua. Inobservatum tamen prætermiri non debet, quod de quotidianis ejus exercitationibus loquens num.* 9 *biographus prodit: etenim verbis illis:* Quod vero restabat post Horas nocturnas ex Lectionibus, quod audierat, memoriter recitabat; post Matutinas vero Laudes, Responsoria, vel Antiphonas de sanctis Martyribus decantando meditabatur, *allusio ad S. Benedicti Regulam continetur, quæ cap.* 8 *sic habet:* Quod vero restat, post vigilias a fratribus, qui Psalterii vel lectionum aliquid indigent, inserviatur.

monachisque abbas præfectus,

21 *Hunc Regulæ Benedictinæ locum in Observationibus ad cap.* 23 *Concordiæ Regularum ita Menardus commentatur:* Sensus est, ut interstitium istud, quod intercedit a fine vigiliarum nocturnarum usque ad Matutinos, hi, qui psalterii et lectionum ignari sunt, in earumdem rerum meditatione seu lectione insumant. Cum igitur S. Benedictus dicit: « Meditationi inservia- » tur, » subauditur, LECTIONUM ET PSALTERII. I. lectionum et Psalterii studio inserviatur. Nempe, ut discant rudiores recte legere et pronunciare lectiones et psalterium, atque etiam interpretari: imo et ipsum psalterium memoriæ mandent, si possint. Et hæc fuit antiqua praxis. *Ita Menardus. Porro ex biographo et Regulæ Benedictinæ cap.* 8, *prout illud Menardus interpretatur, duo colligere est; alterum,* S. Pardulphum *S. Benedicti Regulam secutum; alterum vero, de quo supra num.* 17 *mentionem feci, litterarum expertem fuisse, indeque compulsam, ut Laudes, Responsoria, Antiphonas, Psalmos memoriter disceret. Hoc quidem pro conjectura habeto. Quod vero ad Regulam S. Benedicti, quam cum suis monachis* Pardulphus *secutus fuerit, spectat non ita id fortasse accipiendum est, quin et S. Columbani Regulam sectatus fuerit; nam, teste biographo num.* 6, ex vicinis *etiam* et suburbanis locis *monachos et Dei servos conquisivit Lantharius, atque adeo vero admodum simile est, monachos aliquot e Solemniacensi prope Lemovices* E *monasterio ad vicinum Varactense evocasse: illud autem S. Eligius amore beati Columbani et ejus Regulæ condidit, teste Jona in Vita S. Eustasii, cujus verba recitant Cointius in Annalibus Eccl. ad annum Christi* 631, *num.* 24, *et Mabillonius Sæculo* 2 *Benedictino pag.* 122, *num.* 17 *in Vita ejusdem S. Eustasii.*

miraculis clarere pergit,

22 *Quo anno id monasterium condiderit Lantharius, neque biographus edicit, neque, unde utcumque colligatur, suppeditat quidquam: ex anno* S. Pardulphi *emortuali (*737, *ut infra videbitur) sub finem seculi septimi, vel sequentis initium id contigisse, lato dumtaxat modo deducitur; uti et ex miraculis, quæ* Pardulphus, *jam Varactensis abbas factus, edidit, et in quibus enarrandis biographus dein totus est. Primum, quod ex illis refert, ita fere habet: Cum ea esset abstinentia* S. Pardulphus, *ut nec carnibus, nec volatilibus uteretur, rusticus quidam, repertos in silva fungos ad sanctum Abbatem deferens, Regnarico cuidam occurrit, qui fungos illos, per vim ablatos, sibi in mensa jussit apponi. Vix illos degustarat Regnaricus, quin ita faucibus ejus adhæserint, ut nec intromitti, nec ejici possent, dum per famulum veniam deprecatus,* F *sancti Viri precibus suffocationis periculo ereptus est. Erat autem Regnaricus, ut biographus ait, illustrissimi viri Chunoaldi principis consiliarius ac Caroli (Martelli) legatarius seu legatus. Hinc porro, et ex anno* S. Pardulphi *emortuali (Christi videlicet* 737*) infra, ut dixi, stabiliendo, annus, quo hoc miraculum contigit, quam proxime in hunc modum eruitur.*

quorum unum sub annum 736,

23 *Notissimus est apud Rerum Gallicarum scriptores Eudo Aquitaniæ dux, gestis modo contra Saracenos, Galliam aggressos, modo contra Carolum Martellum rebus celeber. Exstincto Eudoni successit Hunaldus filius anno* 735: Anno ab Incarnatione Domini *(inquiunt Annales Francorum Metenses tom* 2 *Scriptorum Rerum Gallicarum pag.* 684*)* DCCXXXV Eodo dux mortuus est. *Eudone mortuo, Carolus Martellus Aquitaniam subjugavit anno sequenti secundum Annales, Petavianos vulgo dictos:* DCCXXXVI, *inquiunt,* Audoinus episcopus mortuus est. Et Karolus dimicabat contra filios Eodonum. *Aquitaniam*

AUCTORE J. B.

niam vero Carolus, inita cum Hunaldo pace, ipsi Hunaldo sive Chunoaldo dedit; ut Annales Metenses habent, hæc omnia ad annum 735 *per anticipationem referentes. Verbis, quibus Eudonis obitum memorant, proxime subjiciuntur sequentia :* Quod cum audisset invictus princeps Karolus, adunato exercitu, Ligerem fluvium transiit, et usque Garonnam et urbem Burdegalensem et castra Blavia occupavit : illamque regionem cepit et subjugavit cum urbibus ac suburbanis eorum. Ducatumque illum solita pietate Hunaldo, filio Eodonis, dedit; qui sibi et filiis suis Pippino et Karlomano fidem promisit. *Cum igitur miraculum illud contigerit sub Hunaldo, per Carolum Aquitaniæ duce jam forte constituto, et anno* 737 *ex dicendis* S. Pardulphus *obierit, ad annum* 735 *vel potius* 736 *vel sequentem id referri oportere, verosimillimum est.*

alterum vero

24 *Quæ apud biographum a num.* 12 *usque ad* 14 *sequuntur miracula, commentatione non indigent, nec ullam habent notam, unde, quo circiter tempore contigerint, definias, si illud, quod* B *num.* 14 *de paralytico, qui per quinquennium in S. Martini Turonensis porticu jacuerat*, S. Pardulphi *ope sanitati restituto, refertur, excipias. Contigit illud, teste biographo, cum S. Martini Turonensis cœnobio abbas præerat Audelandus; de quo quia infra sermo recurret, juverit hic, in tempus, quo dictam cœnobium abbas rexerit, prævie indagare. Sammarthani fratres tom.* 4 *Galliæ Christianæ col.* 612 *S. Martini Turonensis abbates hac serie memorant, tertium scilicet Vudelandum, quartum Gontrannum, quintum Autlandum seu Auctolandum. Vudelandum memorant* ex diplomate Pancartæ nigræ, scripto XIII regni Theuderici regis IV Calendas Julias de rebus proprietatis suæ datis in patria Alemmannica, in pago Brisiganse. *Annus Theodorici (Calensis nimirum, de quo tantum hic sermo esse potest) decimus tertius incidit in annum Christi* 732; *cur ergo hujus successorem Gontrannum ex eadem Charta sub Ibbone, Turonensi archiepiscopo, et anno* 721 *sedisse aiunt? Itaque Vudelandum perperam ab Autlando, Gontranni successore, distinxisse videntur.*

ante annum 734 contigit,

25 *Autlandi S. Martini Turonensis abbatis, mentio fit apud Martene tom.* I *veterum Scri-* C *ptorum col.* 34 *in diplomate Caroli Magni pro eodem monasterio his verbis :* Venerabilis Hitherius abba ex monasterio S. Martini eximii confessoris Christi, perculiaris patroni nostri Turonicæ civitatis, ubi ipse pretiosus in corpore requiescit, innotuit serenitati regni nostri, qualiter antecessor suus Autlandus abba quasdam villas instituerit, quæ fratribus mensuatim per totum annum servire debent. *Item in Præcepto Caroli Calvi, pro Turonensi S. Martini ecclesia apud laudatum Martene col.* 107, *ubi inter Fredegisi, S. Martini Turonensis abbatis, decessores Autlandus, Vulfardus et Itherius numerantur. Hinc, opinor, Sammarthani fratres Vulfardum Autlando velut proximum illius successorem, nullo alio interjecto, subjecerunt. Verum Autlando, non Vulfardus, sed Teutsindus proximus successor fuit : rexit enim Autlandus S. Martini Turonensis abbatiam anno ex jam dictis Theodorici Calensis* XIII, *id est anno Christi* 732 : *præerat vero eidem Teutsindus anno Theoderici decimo quinto, qui cum anno Christi* 734 *connectitur in Chronico Fontanellensi cap.* 9, *scripto sub Ludovico Pio. Verba ejus tom.* 3 *Spicilegii Acheriani* *pag.* 210 *sic habent :* Teutsindus, Pater cœnobii S. D Martini Turonensis ecclesiæ, sortitur locum regiminis *(monasterii Fontanellensis)* anno Dominicæ Incarnationis DCCXXXIV, Indictione II, qui erat annus præfati regis Theodorici decimus quintus. *Ex quibus quidem hoc loci tantum concludo, miraculum sanati a* S. Pardulpho *paralytici, qui per quinque annos in porticu S. Martini Turonensis jacuerat, non serius, quam anno* 734, *contigisse : sed ex iisdem Cointii sententiam de anno obitus* S. Pardulphi *infra refellam. Nunc ad biographum redeo.*

et insignis in Deum fiduciæ

26 *Insigne fortitudinis, animique in Deum fiducia pleni, specimen a* S. Pardulpho *editum num.* 15 *biographus refert. Fusi ingenti prælio a Carolo Martello, et Eudone, Aquitaniæ duce, Saraceni fuga sibi consulebant : barbaræ gentis furorem clades accepta acuebat; et quidquid obvium habebat, seu sacrum seu profanum, igni ferroque tradebat. Jamque allatus Varactum rumor fuerat, certum* S. Pardulphi *monasterio exitium a Saracenis imminere : territi monachi, deserto monasterio, ad tutiora loca se receperunt; uni* Pardulpho *persuaderi fuga non potuit; sed,* E *Deo fretus, barbarorum adventum intrepidus exspectavit, latitante unico famulo, qui audacior ceteris rei exitum opperiebatur. Brevi post ad Varactense monasterium Saraceni pervenerunt; sed, instante oratione* Pardulpho, *illæso monasterio abiere, divina virtute compulsi. Cladem illam Baronius ad annum* 725 *retulit ex Annalibus Fuldensibus; quam recentiores eruditi ad annum* 732 *passim differunt, a quibus stant plerique veteres Rerum Francicarum Annales. Ex his aliquot, unde pugnæ locum, annum, mensem et feriam disces, recitabo.*

anno, ut apparet, 732

27 *Annales Francici, qui vulgo Nazariani dicuntur, et ab anno* 707 *ad usque annum* 752 *excurrunt, sic habent :* DCCXXXII Karlus pugnavit contra Sarcinos *(Saracenos)* die Sabbato ad Pictavis. *Petaviani ab anno* 708 *ad annum* 751 *:* DCCXXXII Karolus habuit bellum contra Saracenos in mense Octobri, die Sabbato. *Tiliani ab anno* 708 *ad annum* 750 *:* DCCXXXII Karolus habuit bellum contra Sarecinos. *Chronographus Fontanellensis, de quo supra :* Hujus *(Landonis, abbatis Fontanellensis et Remensis archiepiscopi)* anno secundo, id est, Dominicæ Incarnationis septingentesimo trigesimo secundo, F Eudo, dux Aquitanorum, cernens se superatum, et ad defendendam patriam suam contra Carolum se viribus esse destitutum, gentem perfidam Saracenorum ab auxiliandum sibi invitat *(imo vero potius Caroli in hac pugna comes et adjutor)* qui cum rege suo, Abdirama nomine, Garomnam fluvium transeunt, Burdegalim urbem pervenerunt, ibique ecclesiis Dei igne concrematis, pluribusque Christianis interfectis, usque ad Pictavem urbem, basilicamque S. Hilarii igne concremarunt, et ad beatissimi Materni *(lege* Martini *Turonensis)* ecclesiam subvertendam summo conamine proficisci contendunt. Contra quos Carolus princeps juxta urbem Pictavem aciem construxit, et super eos, invocato Christi auxilio, intrepidus irruit, et eos cum rege eorum ad internecionem usque delevit. Acceptisque spoliis eorum, nomen Domini glorificans, tota jam Aquitania subacta, cum triumpho ad propria revertitur. *Ex quibus verbis colligere est, inter Pictavium et Turonensem civitatem fuisse pugnatum, ac fieri potuisse, ut e dispersis Saracenis aliqui Varactum deflexerint,*

quaqua

AUCTORE J. B.

A *quaqua possent, in Hispaniam per Vasconiam aut Septimaniam, quæ Saracenorum imperio parebant, redituri.*

specimen præbet.

28 *Anastasius Bibliothecarius prædictam Saracenorum cladem Eudoni, nulla facta mentione Caroli Martelli, sub Gregorio II retulit, qui anno 731 ex hac vita migravit. Verum Anastasius duplex cum Saracenis prælium perperam miscet; alterum, quo Eudo sub annum 725 Saracenos fudit, alterum, quo Carolus Martellus una cum Eudone denuo eosdem protrivisse perhibetur anno 732. Colligitur id ex ipsis Anastasii verbis : etenim prælium illud, quod sub Gregorio II refert, accidisse ait,* cum jam Hispaniarum provinciam per decem *(Saraceni)* tenerent annos : *Roderico autem teste lib. 3, cap. 21, Gothicum regnum æra 752, seu anno Christi 714 Saraceni everterunt. At aliunde, cum idem Anastasius cecidisse dicat eo prælio, (quod non sine adulatione a variis scriptoribus proditum apparet) Saracenorum* trecenta septuaginta quinque millia, *quod de Caroli Martelli cum Saracenis pugna passim refertur, satis apparet, Anastasium duplex prælium in unum idemque confudisse;* B *quod etiam Paulus Diaconus lib. 6 de Gestis Langobardorum cap. 46 fecit. Primum prælium prope Rhodanum gestum esse, Anastasius scribit; at posterius prope Pictavium Ligerimque contigisse, jam vidimus. Anno 721 Eudonem Saracenorum copias ex Aquitania pepulisse, notant Annales Nazariani et Petaviani : Chronicum vero Moissiacense ab Eudone Saracenos Tolosam obsidentes ingenti clade affectos fuisse, etiam scribit : pluribus igitur præliis Saracenos Eudo vicit, quorum saltem unum anno 732 una cum relato hic a biographo* S. Pardulphi *miraculo illigandum est.*

Alterum ejusdem miraculum,

29 *Cetera, quæ a num. 16 persequitur biographus,* S. Pardulphi *miracula tacitus prætereo, de quibus, si quid annotandum occurret, paucis id in Annotatis fiet : de postremo tamen, quod num. 18 ad calcem refert, quod annexam habeat temporis notam, de qua Valesium inter et Mabillonium non convenit, nonnulla disserere juvat. Miraculum sic habet :* S. Pardulphus *viri cujusdam e pago Bituricensi filium e sacro fonte susceperat; defuncti aliquanto post pueri cunas, quæ vivo illo sponte agitari sunt visæ, nescio, quo loco,* C *in suis ædibus parentes suspenderunt; acciditque deinde, ut Franci Aquitaniam hostiliter ingressi ceteras apud Bituricensem civitatem domos igne concremarint; hanc autem, in qua dictæ cunæ suspensæ erant, exurere non potuerint. Contigit ea Francorum in agrum Bituricensem irruptio eo tempore, quo Hunaldus, Eudonis filius et in ducatu Aquitaniæ successor, Carolo Martello, cui, uti et ejus filiis, fidem suam obstrinxerat, jam e vivis erepto, res novas moliri cœpit, et a Carolomanno et Pippino, Martelli filiis, ad officium redire coactus est, quod ad annum 742 Rerum Francicarum lib. 25 Valesius refert.*

quod anno 741 Mabillonius,

30 *Mabillonius autem in Annotatis ad* S. Pardulphi *Vitam sic loquitur :* In contigit anno DCCXLI paulo post mortem Caroli Martelli, ut in Chronici Fredegariani continuatione legitur cap. III. *Verum neque id ait Fredegarii continuator, neque is Valesio refragatur : Carolum Martellum obiisse ait ,* undecimo Cal. Novembris, *videlicet anni 741 ex Mabillonii aliorumque calculo; narrata Caroli morte, Chiltrudis, Caroli filiæ, cum Odilone Bavariæ duce conjugium refert : tum ita prosequitur :* Interea rebellantibus Wasconibus in regione Aquitaniæ cum Chunoaldo duce , filio Eudone *(Eudonis)* quondam , Carolomannus atque Pippinus , principes germani , congregato exercitu , Ligeris alveum Aurilianis urbe transeunt , Romanos *(id est , Aquitanos)* proterunt , usque Beturigas urbem accedunt , suburbana ipsius igne comburunt. Chunoaldum ducem persequentes fugant, cuncta vastantes Lucca (Loches *prope Turones)* diruunt etc. *Hæc Fredegarii continuator, quæ vere abs illo dici potuere, etsi, quæ verbis mox laudatis narrat, anno 742 post Pascha seu Kalendas Apriles contigissent.*

rectius sequenti innectit Valesius,

31 *Imo vero, æstate anni 742 ita contigisse, ipse Fredegarii continuator indicat , prædicti castri expugnationi mox ista subjiciens :* Unde reversi circa tempus autumni *(utique anni 742)* eodem anno iterum exercitum admoverunt ultra Rhenum contra Alemannos. Eodem, *inquit,* anno, *non quo Carolus Martellus obierat, sed quo post illius obitum Biturigum suburbana combusserant, et castrum Lucca Carolomannus et Pippinus expugnarant. Ut adeo Valesio Fredegarii continuator non modo non adversetur, sed patrocinetur. Accedunt Annales Francorum Metenses tom. 2 Scriptorum Rerum Gallicarum pag. 685 et 687,* E *ab anno 687 usque ad annum 749 producti, qui anno 741 Caroli Martelli obitum, et Carolomanni et Pippini in fratrem suum Gripponem, qui Lugduno Clavato se incluserat, expeditionem; anno vero 742 motum ab iisdem in Hunaldum, Aquitaniæ ducem, bellum conceptis verbis innectunt; quod etiam faciunt Annales Nazariani, Petaviani et Tiliani, et hi quidem his verbis :* DCCXLI Karolus Major-domus defunctus est. DCCXLII Carolomannus et Pippinus Major-domus duxerunt exercitum contra Hunoldum ducem Aquitanorum et ceperunt castrum , quod vocatur LUCCAS. *Itaque Valesii sententia standum omnino videtur.*

§ III. S. Pardulphi obitus et translationes.

Instante anno vitæ 80,

Attigerat S. Pardulphus *jam ætatis suæ annum fere octogesimum, teste biographo, cum inter suorum lacrymas purissimæ vitæ cursum* F *beato fine terminavit, suos vix spiritum trahens his aut similibus verbis consolatus :* Viriliter agigite et confortetur cor vestrum et expectate Dominum. Ad eum accedite et illuminamini, et facies vestræ non confundentur. Nihil vobis deerit, si timueritis Dominum, et non privabit donis ambulantes in innocentia , ut merito aliquando audiatis desiderabilem illam vocem Domini : « Venite « benedicti Patris mei, percipite regnum , quod « vobis paratum est ab origine mundi. » *Adjuncta varia, quæ beati Viri obitum comitata sunt, dilucide satis biographus exponit, ut, his diutius immorari, non sit necesse : solum in annum ejus emortualem, quem 737 Mabillonius, Cointius vero 743 fuisse contendit, inquiro. Characteres illius anni chronicos biographus binos suggerit, alterum, quod sub Hunaldo, Aquitaniæ duce, diem suum obierit; alterum vero, quod die Dominico; cui, si tertium jungas, non quidem a biographo traditum, verosimillimum tamen, quod nempe obierit die* VI *Octobris, qui* S. Pardulpho *ab omni retro memoria sacer fuit; in Mabillonii Cointiive sententiam abeas, necesse est.*

33 *Hunaldus ab anno 736 usque ad annum* 741

AUCTORE J. B. sed currente Christi 737,

744 *acceptum a Carolo Martello Aquitaniæ ducatum tenuit : primum Annales partim Metenses, partim Petaviani docent, quorum verba habes num.* 23. *Alterum iidem Annales Metenses ad annum* 744, *ubi sic habent :* Eodemque anno Hunaldus dux germanum suum, nomine Hattonem, per falsa sacramenta decipiens, de Pictavis ad se venire jussit, cui statim oculos eruit et sub custodia retrusit. Sed non post multos dies, Hunaldus, corona capitis deposita, et, monachi voto promisso, in monasterium, quod Radis (l'Isle de Ré *in Oceano Aquitanico)* insola situm est, intravit, filiumque suum Waifarium in principatu reliquit. *Recte igitur Mabillonius perinde ac Cointius* S. Pardulphi *obitum iisdem annis circumscripserunt. Porro anno* 737, *qui Mabillonio placuit, littera Dominicalis* F, *et dies* VI *Octobris in Dominicam incidebat : audio, inquiet Cointius; sed hæ anno* 743 *æque ac anno* 737 *congruunt. Quapropter aliunde is suam nititur stabilire sententiam : nimirum partim ex anno, quo Autlandus S. Martini Turonensis monasterii regimen capessivit, partim ex biographo num.* 14. *Sic igitur arguit.*

B non 743, ut Cointius,

34 *Teutsindus, monasterii jam dicti abbas, obiit anno* 738, *vel certe illi eodem anno Wido in monasterii Fontanellensis regimine successit, ut scribit auctor Chronici illius monasterii : at Teutsindo (abbas is erat militaris duplici abbatia donatus, ut tempore Caroli Martelli hujusmodi hominibus non rarum erat abbatias conferri) in S. Martini Turonensis monasterio successit Autlandus. Porro hic S. Martini Turonensis abbas jam erat,* Pardulpho *adhuc superstite, quod e biographo laudato liquet. Anno igitur* 738 *nondum e vivis* S. Pardulphus *excesserat. Differri proinde debet annus ejus emortualis ad annum* 743, *quo solo post annum* 738, *Aquitaniam moderante Hunaldo, cucurrit littera Dominicalis F. Ita fere Cointius, sed duplex hic peccatum admittens : alterum quidem, quo Teutsindum Autlandi decessorem facit sine idoneo teste. Fateor, in Præcepto Caroli Calvi, de quo num.* 25, *Fredegisi, S. Martini Turonensis abbatis, decessores hoc ordine recenseri : Autlandus, Vulfardus, Itherius : at num præterea hi omnes sibi proxime successerunt? Non Teutsindo Autlandum; sed illum huic*
C *successisse, ex dictis numm.* 24 *et seq., quos consule, longe mihi quidem verosimilius apparet. Alterum vero Cointii peccatum in eo cubat, quod eumdem biographum, qui Autlandum, jam S. Martini Turonensis abbatem factum,* S. Pardulpho *æqualem facit, non animadverterit, pariter dixisse num.* 19 S. Pardulphum *vitam finiisse non modo sub Hunaldo Aquitaniæ duce, sed* ea tempestate *etiam,* qua præcelsus Major-domus Carolus *(Martellus)* regeret Franciam, *quem anno* 741 *e vivis abiisse, Cointius ipse una cum ceteris eruditis scribit. Ceterum Cointius Menardum, qui* S. Pardulphum *Caroli Magni tempore obiisse scribit, recte refellit; sed, quod ad Sancti annum emortualem spectat, Mabillonio adhærendum. Denique cum ex dictis* S. Pardulphus *obierit anno* 737 *fere octogenarius, natum illum esse sub annum* 657, *ut moneam, non opus est.*

nedum sub Carolo Magno, ut alii scribunt, obiit :

35 *Eumdem errorem Menardo antiquior Gaufredus, Prior Vosiensis, parte* 1 *Chronici sui cap.* 15, *et hunc secutus Bernardus Guidonis lectori suo propinarunt his verbis :* Floruit *(S. Pardulphus)* tempore Stephani Papæ secundi, qui cœpit anno DCCLII. Migravit autem sub Carolo rege, et duce Aquitanorum Hunaldo. *Refellitur uterque ex biographo num.* 19, *ubi* S. Pardul- D
phum *non sub Carolo Magno Francorum rege, sed Carolo Majore-domus, seu Martello, obiisse ait. Deceperit fortasse Gaufredum bellum Aquitanicum, quod mortuo Pippino adversus Hunaldum, seu Hunoldum, Carolus Magnus gessit, de quo Eginardus in Vita Caroli :* Nam et Hunoldum, qui post Waifarii mortem Aquitaniam occupare, bellumque jam pene peractum reparare tentaverat, Aquitaniam relinquere et Vasconiam petere coegit. *Sed Hunaldus hic ab Hunaldo, Waifarii patre, et anno* 744 *monasterium, ut supra retuli, ingresso, alius est; aut, si idem est, desertoque monasterio post filii sui Waifarii mortem Aquitaniam recuperare studuit, non modo cum Carolo, jam rege Francorum facto, sed ante etiam cum Carolo Martello bella gessisse dicendus est; atque adeo vel sic Gaufredus, eumque secutus Bernardus Guidonis, biographum* S. Pardulphi *sibi refragantem habent.*

ejus reliquiæ primum Varacto Sarlatum,

36 *Porro quis locus defuncti* S. Pardulphi *exuvias exceperit, declarat ipse biographus num.* 17 *de S. Albini Varactensi ecclesia scribens :* Ubi postea corpus sancti viri Pardulphi jacet huma- E
tum. *Sitne hic S. Albinus Andegavensis episcopus, cujus Acta ad diem* I *Martii in Opere nostro illustrata sunt, cui ædes sacræ, templa et monasteria plurima per totam Galliam dedicata sunt, mihi incompertum est. Diu quidem* S. Pardulphi *corpus penes Varactenses fuisse, aiunt; sed post longa annorum curricula Varacto Sarlatum, modo episcopale in Aquitania et Petrocoriensi provincia oppidum, translatum fertur, et juxta S. Sacerdotis, Lemovicensis episcopi, corpus in ecclesia huic dedicata collocatum : consule Proprium Sanctorum diœcesis Sarlatensis num.* 15 *laudatum.* S. Pardulphum *ab obitu suo multis prodigiis Varacti, dum illic ejus reliquiæ quieverunt, inclaruisse, ex numm.* 17, 18, *et* 21 *Actorum colligi facile potest : at non minus Sarlati prodigiis claruisse, necesse est : si quidem illius temporis monachi S. Salvatoris (anno* 1561 *Benedictinum habitum cum canonico commutarunt) quorum tunc erat S. Sacerdotis ecclesia, quæ modo cathedralis est, inde ob frequentem populi ad* S. Pardulphum *concursum illius reliquias in ecclesiam S. Joannis extra monasterium transferendas curarunt, ut legitur in Proprio Sancto-* F
rum mox citato. Negant quidem Varactenses, S. Pardulphi *corpus umquam penes Sarlatenses, saltem constanter, fuisse; idque pignus penes se permansisse contendunt : Sarlatenses vero, Sancti tantummodo sarcophagum et cineres Varactensibus relictos, aiunt : utut sit, Sarlatenses saltem partem sacri corporis habuisse, eamque opinionem jam olim hominum animis insedisse, tum ex jam dictis, tum ex dicendis verosimillimum est.*

post vero Sarlato Arnacum.

37 *Qua vero occasione aut modo Varactenses* S. Pardulphi *reliquias, magnam saltem partem amiserint, nusquam reperi : quo pacto autem Sarlato ex ecclesia S. Joannis deinde Arnacum pervenerint, exponit in Chronico Gaufredus, Vosiensis Prior, cujus priusquam verba recitem, nonnulla tum de Arnaco, tum de tempore, quo illuc* S. Pardulphi *reliquiæ delatæ fuerunt, juvat præmittere :* Arnacum oppidulum, *inquit Mabillonius in Appendice ad Acta* S. Pardulphi, situm est in Lemovicibus uno lapide a castro Pompedorio, POMPADOUR, inter Vosiensem abbatiam et Tutelam urbem : *id nominis etiam ejusdem loci Benedictinum monasterium gerit; cujus hanc Mabillonius notitiam exhibet :* Postmodum

A dum relatum est Sancti corpus in cœnobium Arnacum, ARNAC, in cujus ecclesia hactenus adservatur. Istud monasterium redactum in Prioratum monachorum cœtu destitutum; de quorum restitutione cogitant prænobiles domini de Pompedorio, qui in S. Pardulphi ecclesia sepulturæ locum habent. *Hæc de Arnaco : de tempore vero, quo Sancti reliquiæ Arnacum delatæ fuerunt, observo errorem in Gaufredi Chronico, prout apud Labbeum exstat, occurrere.*

ut scribit Gaufredus.

38 *Gaufredus Chronicum suum exorsus a* S. Pardulphi *corporis Arnacum translatione, ac tempus, quo illa contigit, utcumque determinaturus, duplicem temporis notam adhibet, initium nempe regni Roberti, Franciæ regis, quod circa* 996 *incepisse, ait, et principatum Guilielmi, Aquitaniæ ducis,* Teste d'Estouppe *cognomento dicti. Robertus ab obitu patris sui Hugonis Capeti Francici regni clavum tenuit usque ad annum.* 1031. *Guilielmum vero, cui cognomen* Teste d'Estouppe *jam inde ab anno* 963 *obiisse, scribit Bestius ex Chronico Malleacensi, cujus apud Labbeum tom.* 2 *Bibliothecæ Mss. pag.* 204 *hæc verba sunt :* Anno DCCCCLXIII obiit Willelmus B (caput Stupæ, *ut paulo ante vocatur*) apud S. Maxentium, ubi erat Odo abbas. *Hic igitur perperam in Labbeano Gaufredi Chronico Roberti tempore Aquitaniæ præfuisse memoratur. Quo determinato anno translatio ista contigerit, invenire nusquam potui, neque dilucide satis e Gaufredo eruere.* Circa annum millesimum, *ait Proprium Sanctorum diœcesis Sarlatensis ;* circa annum MXXVIII *Bailletus. Sane ultra hunc differri non posse, ex iis, quæ ex Gaufredo mox referam, manifesto efficitur.*

cujus de posteriori translatione

39 *Is* S. Pardulphi *translationem, de qua agimus, parte* I *Chronici cap.* 2, 3 *et* 4 *ita describit :* Dulcissimi (*ad nomen Gallicum* S. Pardoux *alludit :* Doux *enim Gallice idem valet, quod Latine* Dulcis : *unde* Perdulcem *seu* Dulcissimum *appellat*) patris Pardulphi corpus longe post ejus transitum de cœnobio Garactensi delatum est in monasterio Sarlatensi, et juxta corpus S. Sacerdotis, Lemovicensis episcopi, honeste collocatum est. Illic multarum signis virtutum populorum turbas invitans, monachis ibidem tunc religiosis nauseam ingerebat. Quapropter abbatem a Pontifice separantes in ecclesiam S. Joan- C nis extra monasterium transtulerunt; dehinc subtracta signorum frequentia, Pardulphum Sacerdoti parem divina Pietas dicitur ostendisse. Eo tempore Guido de Turribus, qui cognominatus est NIGER, inter principes Lemovicini climatis probitatis titulo clarebat. Erat illi uxor non dispar natalibus, ENGALCIAS nomine, filia principis Malamortensis castri, quæ S. Geraldi Aureliacensis ex nepte proneptis extitisse narratur. Hi enim ecclesiam de Arnaco, quæ olim fuit in honore sancti Petri parva quidem, sed parochialis, in melius ampliare studebant.

narratio

40 Hunc adivit Sarlatensis presbyter quidam, et de corpore sancti Pardulphi transferendo sese ministrum, Deo auctore, fore spopondit. Qui Sarlato rediens, Sancti reliquias de loculo transfert in loculum. Deinde noctu properat ire : ne vero per diem res cognosceretur, asinum stravit, et, ut rustice loquar superposuit bastas (*canistra*) in quarum una lipsanum Sancti posuit, in alia Gausbertum puerum suum recondidit, quæ omnia linteo cooperuit : obviantibus vero dicebat, in mercato Saliniacensis castri, quo agitur quinta feria, panem ferre ac referre. Sicque devenit ad Viseræ litus (tunc inter vicecomites fuit hostilitas permaxima pro Ave vicecomitissa, quæ dicebatur BLANCHA) die notata venit ad fluvium inclytus heros, militum turmam secum armatam prompte conducens. Quid multa? Suscipitur a principe thesaurus pretiosior auro : ipsaque die in villa de Perpesac, non hospites, sed domini hospitati sunt : postera die, hoc est, XIX Kal. Januarii, Arnaco devenerunt, et in ecclesia sua novus hospes possessor perpetuus effectus est.

AUCTORE J. B.

hic exhibetur

41 Tunc, facta solemni donatione, contulit cœnobium abbatibus S. Martialis (*Lemovicensis*) et Hugoni et Gaufredo, donum istud postea Lemovicensis pontifex Jordanus approbavit, et Benedictus Papa confirmavit. Tunc monachis intromissis, Chargerio cappellania conceditur, postmodum vero capellaniam de Segunzac eidem commisit Guido de Turribus, ut integra libertate monachi in ecclesia propria libertate potirentur. Laicorum enim principum auctoritate multa tunc in ecclesia disponebantur; unde nunc PROVISORES sive DEFENSORES vocantur. Ecclesia enim de Segunzac primitus data est beato Pardulpho etc. *Repositis Arnaci* S. Pardulphi *reliquiis, ejusdem* E *loci ecclesiam in honorem Sanctissimæ Trinitatis consecravit supra memoratus Lemovicensis episcopus Jordanus : annum et diem Gaufredus docet cap.* 9. Hujus (*Odolrici abbatis S. Martialis Lemovicensis*) rogatu dominus Jordanus de Laron, Lemovicensis episcopus, antequam abiret Hierosolymis, consecravit monasterium de Arnaco, in quo quiescit corpus almi Pardulphi, in honore sanctissimæ Trinitatis Idus Julii anno Dominicæ Incarnationis MXXVIII. Adfuit ibi Guido de Turribus cum venerabili conjuge Engallia, alias Emalsia etc. *Cap. vero* 29 *novam ecclesiæ Arnacensis consecrationem Petro Burdegalensi, Lemovicensi item episcopo, adscribit : dedicavit præterea monasterium de Arnaco* XV *Kalendas Decembris, in honorem Sanctæ Trinitatis, sanctique* Pardulphi, *cujus corpus illic honeste quiescit. Præfuit Petrus Lemovicensi ecclesiæ sub annum* 1100, *sed non diu.*

expenditurque,

42 *Reliquiarum* S. Pardulphi *Sarlato Arnacum translationem ultra annum* 1028 *differri non posse, dixi num.* 38 : *patet id ex iis, quæ de Arnacensis ecclesiæ, collocatis jam in illa* S. Pardulphi *reliquiis, per Jordanum episcopum Lemo-* F *vicensem consecratione e Gaufredo recitavi. Idem Gaufredus jam laudatus nonnulla refert, quibus forte posset annus, quo Sarlato Arnacum* S. Pardulphi *reliquiæ allatæ fuerunt, proprius definiri : hujusmodi est parenthesis illa :* Tunc inter vicecomites fuit hostilitas permaxima pro Ave vicecomitissa, quæ dicebatur BLANCHA. *Sed qui fuerint vice comites illi, quæ Avis, vel Ave, itidem vicecomitissa, assequi non licuit. Alia præterea quædam narrationi suæ Gaufredus immiscet, quæ partim quidem a vero aliena videntur, partim vero, quæ dictam translationem aliquot saltem annis prius, quam anno* 1028 *contigisse, innuunt. Falsum videtur, Jordanum Lemovicensem episcopum factam a Guidone de Turribus Arnacensis cœnobii abbatibus S. Martialis Lemovicensis donationem, Gaufredi Lemovicensis S. Martialis abbatis tempore approbasse : Gaufredus enim, S Martialis abbas et Hugonis decessor ante Giraldum seu Girardum, Jordani in Lemovicensi episcopatu decessorem, e vivis excessit. Ita Ademarus, scriptor æqualis, et apud S. Martialem Lemovicensem aliquando monachus, dein vero S. Eparchii :*

AUCTORE J. B

Eparchii : Defuncto quidem Josfredo abbate *(seu Gaufredo,)* Ugo ei successit, cui episcopus Girardus adversus exstitit, zeli causa recusans dare consecrationem, quia non poterat sibi vindicare abbatiam, ideoque per biennium non minima seditio fuit civilis, *inquit Ademarus apud Labbeum tom.* 2 *Bibliothecæ Mss. pag.* 176.

sub initium seculi XI transferuntur ; uti et Lemovicum, sed ad tempus tantum.

43 *Benedictus tamen Pontifex, hujus nominis VIII, qui ab anno circiter* 1013 *ad annum usque* 1024 *S. Petri cathedram occupavit, tum Gaufredi, tum hujus successoris, nempe Hugonis, tempore dictam donationem confirmare potuit : quod si revera contigit, saltem annis* 4 *ante annum* 1028 S. Pardulphi *reliquiæ Sarlato Arnacum allatæ fuerunt ; imo forte et ante susceptum S. Martialis abbatiæ a Gaufredo regimen, quod ab anno* 1008 *initium cepisse, auctores Galliæ Christianæ auctæ tradunt tom.* 2, *col.* 557 ; *ita ut hinc Proprio Sanctorum Sarlatensi,* S. Pardulphi *reliquiarum Sarlato Arnacum translationi annum circiter millesimum assignanti, nonnihil ponderis videatur accedere. Alteram* S. Pardulphi *reliquiarum Arnaco ab urbem Lemovicinam translationem , sed temporariam dumtaxat,* B *refert Gaufredus cap.* 27, *quem audi :* Anno Domini MXCIV iterata lues subcutanei ignis plebem Aquitanicam atrocissime torrebat. Hi quantocyus ad patronum proprium confugientes, auxilium de Sancto accipere meruerunt. De toto nempe Lemovicino ad sanctissimum Martialem delata sunt sancta Sanctorum corpora , confluentibus undique populorum ac principum turmis. Tunc Dominus omnipotens beatum Pardulphum præclaris decoravit miraculis , cujus corpus illic de Arnaco maximo cum honore fuerat deportatum.... Facta est hæc translatio Sanctorum circa festivitatem Nativitatis perpetuæ virginis Mariæ anno, quo supra. *Iteratam luem forte vocat, quia eadem centum annis ante in Lemovicibus grassata fuerat, quam, uti et quid ea occasione præstitum sit, ita apud Labbeum sæpe citatum pag. par tim* 170, *partim sequenti Ademarus describit.*

annis 1094

44 His temporibus pestilentiæ ignis super Lemovicinos exarsit. Corpora enim virorum et mulierum supra numerum invisibili igne depascebantur, et ubicumque planctus terram replebat. Josfredus ergo abbas S. Martialis *(alter ab* C *illo, de quo num. superiore et duobus præcedentibus)* qui successerat Wigoni, et Alduinus episcopus , habito concilio cum duce Wilhelmo , triduanum jejunium indicunt. Tunc omnes Aquitaniæ episcopi in unum Lemovicæ congregati sunt , corpora quoque et reliquiæ Sanctorum undecumque solemniter advectæ sunt ibi, et corpus S. Martialis, patroni Galliæ, de sepulchro sublatum est, unde lætitia immensa omnes repleti sunt, et omnis infirmitas ubique cessavit, pactumque pacis et justitia a duce et principibus vicissim fœderata est. *Ita ille de lue anni* 994. *Grassante vero seculo post, sive anno* 1094, *eadem iterum in Lemovicenses lue, e miraculis, quibus tunc a Deo* S. Pardulphum *decoratum, cap. citato Gaufredus ait, unum memorat cap.* 15 *his verbis :* Cujus corpus sanctum ad portam urbis Lemovicensis tamdiu immobile perstitit, donec cœcus adductus coram populo illuminatus fuit.

et 1212.

45 *Litem jam pridem fuisse Varactensibus cum Arnacensibus de* S. Pardulphi *corpore, supra monui : hinc factum, ut anno* 1212 *Varactenses* S. Pardulphi *reliquias Lemovicum detulerint, ad augendam, quod olim in more positum erat, ecclesiæ S. Valeriæ consecrationis celebritatem : sed ab abbate S. Martialis admissæ nequaquam fuerint. Rem Gaufredus, qui cœnobii S. Martialis monachus fuit, ita describit :* Anno Gratiæ MCCXII *(male Mabillonius corrigit* MCCLXII) in festo Victoris et Coronæ *(die* 14 *Maii)* dedicata est eisdem *(lege* eidem) ecclesia a Joanne de Veyrac, episcopo Lemovicensi *(anno* 1218 *defuncto)* honorifice ornata ac depicta. Tunc ibi est reposita ejusdem virginis *(Valeriæ)* capsa simulque imago cum innumerabili militum ac plebium caterva. Gestatorium S. Valerici, cum argenteo S. Pardulphi de Garacto, reliquias virginis juxta morem foris muros excepimus in cappis S. Valerici ad monasterii portam Occidentalem. Sed quia Garactenses jactabant, se beatum Pardulphum habere, noluit abbas sive conventus eos ex ordine recipere, ne in scrupulum principibus de Turribus veniret, qui eumdem Patrem Arnaco intulerunt, brachio protomartyris nostræ Valeriæ relicto, cæteri rediere. *E modo autem loquendi, quo Gaufredus hic utitur, deprehensu facile est, tum ipsummet, tum cœnobitas S. Marialis reliquos credidisse,* S. Pardulphi *corpus Arnaci ea tempestate vere quievisse, quam jam pridem communem hominum* E *existimationem fuisse, item supra monui. Hæc de* S. Pardulphi *reliquiarum translationibus : his lubet nonnulla addere de Sancti cultu seculo* XI *et* XII, *quæ ex eodem Gaufredo hinc inde excerpam.*

Pauca de S. Pardulpho cultu

46 *Seculo* XI *ad finem vergente aut initio sequentis Officium de* S. Pardulpho *publice in ecclesia recitari apud Lemovicenses cœptum est : sic enim Gaufredus cap.* 31 : Item per multas ecclesias institutum est *(paulo ante mentionem facit liberatæ Hierosolymæ anno* 1099*)* decantari matutinas et vespertinas Laudes, cum reliquis Officiis Horarum de intemerata Virgine Maria, de quibusdam aliis Sanctis ; quidam primum et publice facere eadem consueverunt, sicut de beata Valeria, ac S. Martiale, et alii de aliis, quamvis ex toto privatim, sicuti quosdam agere novimus, qui de dulcissimo patre Pardulfo. *Seculi* XII *ad annum circiter* 71 *provecto,* S. Pardulphi *festo solemnitatis aliquid apud Lemovicenses accessit ; nam, teste Gaufredo cap.* 67, Anno ipso *(quo Lemovici Ricardus, Henrici Angliæ regis filius, Aquitaniæ dux est salutatus)* Lemovicæ primo festum almi Pardulphi in cappis celebratur. *Anno* F 1174 *festum* S. Pardulphi, *tunc incidens in diem Dominicam, singulari pompa celebratum in Lemovicensi S. Martialis cœnobio fuit occasione electi novi abbatis Isemberti, quam ita cap.* 69 *Gaufredus describit ;* Pardulphi clarissimi festum Dominicam perornavit diem, quando domnus Isembertus eligitur, quam conventus S. Martialis tam libere egit, ut necesse non fuerit, processionem confundere,quam insignem reddiderunt domnus Radulphus, abbas Cluniacensis, cum annulo et mitra vel cappa Romana, Vosiensis Petrus cum Hugone de Montmurat, Figiacensi abbate, idem quoque novus electus, qui solemnem Missam decantavit. Fuimus fere plus quam centum monachi in ipsa processione in albis, ad Missam in cappis : prosam propria voce consona cantavere in pulpito primo Aimericus Martel, secundo Gaufredus de Nioil. Episcopus quidem Geraldus præsens erat, sed non se revestivit, quia cœcus erat. Vitam dulciflui Patris Seguinus eo die recitavit ad mensam.

47 *His rebus Gaufredus ipse , ut ex verbis ejus*

e Gaufredo et Bernardo Guidonis excerpta.

ejus liquet, interfuit : nonnulla tamen in iis occurrunt, quæ cum iis, quæ de Lemovicensibus S. Martialis abbatibus, et Figiacensibus Dionysius Sammarthanus tradit, non facile combinari queant. Hic tom. 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 560 *Petrum, S. Martialis abbatem, Isemberti decessorem, obiisse Idibus seu* XV *Octobris (dicere debuerat* IV *Idus Septembris, ut legitur apud Labbeum tom.* 2 *Bibl. Mss. pag.* 274*) anni* 1174, *tradit : Isembertum autem die* VI *Octobris jam inde electum in abbatem ejusdem loci, Gaufredus statuit. Hic tom.* I *de ecclesia Cadurcensi col.* 174 *Ademarum, hujus nominis secundum, ad annum circiter* 1140, *et Ebulum circa annum* 1180 *Figiacenses abbates memorat; Hugonis, qui secundum Gaufredum anno* 1174 *Figiacensis abbas erat, non meminit. Prælerea Gaufredus paulo post verba citata num. superiore Moissiacensis abbatis, suppresso tamen nomine, meminit, qui eodem anno tum recens die S. Luciæ e vivis sublatus fuerat : Moissiacensi autem cœnobio tom.* 1, *col.* 166 *et seq. idem auctor ab anno* 1165 *saltem ad annum* 1193 *scribit præfuisse Bertrandum. Hæc ex Gaufredo de* S. Pardulphi *apud* B *Lemovicenses seculis* XI *et* XII *cultu : hunc pariter per hæc tempora habuisse apud Dalonenses Cistercienses, Gaufredus cap.* 73 *ait, sed ex illius abbatiæ Collectario seu Collectarum libro* S. Pardulphi *nomen deinde erasum, queritur. Denique quanta religione Varacti cultus fuerit, collige ex Bernardo Guidonis de Sanctis Lemovicensibus Opusculo apud Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ Mss. pag.* 631, *ubi hæc habet :* S. Pardulfi confessoris sarcophagum cum cineribus Garactensis ecclesia tenet, quæ ad testimonium illius castissimæ vitæ fæminam nullam admittit.

VITA

Auctore anonymo suppari,

C *Ex veteribus membranis et apographo P. Jacobi Sirmondi Societatis Jesu.*

PRÆFATIO.

Auctor S. Pardulphi Vitam et miracula,

Plerique, dum priscorum patrum antiqua laudant gesta miraculorum, nova, quæ nuper gesta sunt, omittunt. Quasi vinum vetustum cum suavitate et hilaritate hauriunt, mustum, quasi turbulentum, renuentes, et rudis miraculi fidem (rudia corda *a*) deserentes : sed melius utrobique, ut opinor, utrumque commiscere, vetustum vinum scilicet, ut musti indulcia foveat, ac temperet austeritatem; vini similiter novi austeritas veteris dulcedinem exacuit. Videlicet, ut, quæ ex uno manant fonte, rite uno sapore satient sitientes *b*. Iccirco, mi pater Berthemari *c*, non minimas omnipotenti Opifici gratias agimus, quia hic in Aquitania *d*, superna illustrante gratia, per sancti infusionem Spiritus quamplures philosophos et rhetores reperis, qui Vitam vel Gesta miraculorum B. Pardulphi confessoris suo stylo enarrare queunt, et luculento sermone fidelium auribus inculcare liquidissime. Et me tantillum et modicum, et a nonnullis despicabilem, ineloquentem et rusticum hoc poscis Opus adgredi *e*, — A. Anonymo.

Deo fretus, scribere aggreditur.

2 Valde onerosum mihi est, quia non est mihi facultas in perfectione, nisi Omnipotens inspiret, et mittat Spiritum sanctum suum · Veritate dicente, quæ ait : « Non enim vos estis, qui » loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui lo» quitur in vobis *f*. » Quapropter vix audeo adgredi invalidus in sensu, tardus ad orandum, tam magni Viri miracula, verborumque ut gestorum copiam ad meam humillimam hæsitatem declinare. Profecto vereor, quod absit, de dulci facere amarum, et de amaro dulce : sed illius oro clementiam, qui latices convertit in falernum, et brutis animantibus facultatem tribuit eloquendi. Saltem rustico sermone hujus beati viri Pardulphi vitam vel signa miraculorum, ut valeo, adgredior docere *g* lectorem.

ANNOTATA.

a *Qui hanc* S. Pardulphi *Vitam nobis descripsit, videtur parenthesim illam inseruisse, quod illa* E *in exemplari, e quo Vita hæc excepta est, legebatur; et, ut verba obscura redderet planiora, de suo substituisse hæc :* rudis miraculi fidem : *quod cum alibi non faciat, indicio id est, fideliter ipsum cetera descripsisse.*

b *Hæc omnia apud Mabillonium perturbate :* Plerique dum priscorum patrum antiqua laudantes gesta miraculorum, nova, quæ nuper gesta sunt, omittunt, quasi vinum vetustum cum suavitate vel claritate hauriunt, mustum nempe, quasi turbulentum, squamosum renuentes in haustu, et rudis miraculis ruda corda deserentes. Sed melius utrobique, ut opinor, utrumque commiscere in haustum, vinum scilicet et mustum, ut dulcia musti foveat ac temperet austeritatem vini; similiter vini austeritas dulcedinem exacuat musti : videlicet, ut, qui uno manantur fonte, uno de sapore satientur sitientes. *Non adeo vitiosa sunt, quæ deinceps sequuntur apud Mabillonium : unde hæc non in ipsum auctorem, sed in describentium imperitiam refundo.*

c *Forte Waractensis seu Garactensis abbas. Vide num.* 7 *Comment. præv.*

d *Una e quatuor Galliæ partibus : sub prima* F *regum Francorum stirpe a Ligeri fluvio ad Pyrenæos montes protendebatur : modo autem Aquitania* (la Guyenne) *passim dicitur pars illa, quæ cis Garumnam est, quæque provinciam Aginnensem, Cadurcensem, Guiennam propriam seu tractum Burdegalensem, Lemovicensem provinciam, Petrocoriensem, Ruthenensem et Santoniam complectitur. Ita Baudrandus.*

e *Hinc, tam Berthemarium, quam Actorum scriptorem Aquitanos monachos fuisse, conjicio.*

f *Matt.* 10, ℣. 20.

g *Minus apte apud Mabillonium* prænotare.

CAPUT

A. Anonymo.

CAPUT I.

S. Pardulphi natales et vita monastica.

S. Pardulphus, natus in Lemovicibus,

Igitur jam mundo properante ad occasum, crescentibus malis per retro acta signa ruinæ suæ in sole et luna et stellis vel pressuris gentium, pestilentiam, famen, terræ motus ceterasque ruinas, quas Veritas futuras refert atque Euangelica commemorat Historia, et enumerare prolixum est per singula, in Occidentali plaga partium Aquitaniæ, diœcesi Lemovicensi, ex agrorum cultoribus, in vico, cujus vocabulum est Sardenus, vel in Sardeno monte *a* ortus est puer fideli genealogia, cui nomen Pardulphus *b*. Qui, dum puerilem ageret ætatem et vitam, mitissimus ac modestus cum summa reverentia præ cæteris adolescentibus videbatur.

B

oculorum corporeorum usum adhuc puer amittit,

4 Quadam vero die, cum esset cum aliis adolescentibus et sub quadam arbore sederet, ut mos est in ludis et jocis puerorum, tam pro calefactione, quam pro spectaculo ruinæ arboris, ignem ad concremandum in eadem arbore posuerunt; qua exusta, flante vento, irritante imbre, præfata arbor, radicibus avulsa, in terram volvens corruit, ita ut omnes parvuli, qui illic aderant, fugam arriperent: sed præfatus Dei puerulus Pardulphus remansit intrepidus, atque immobilis signo Crucis armatus. Casu autem adveniente, illico unus ex ramis arboris ipsius eum in capite sauciavit gravi vulnere, et ob hoc vulnus lumen oculorum amisit; sed claritatem veri luminis infusione Spiritus Sancti per internos oculos meruit contemplari. Cœcus quidem corpore, sed fulgens in opere; tentatus ad tempus, sed non mortificatus; aspectu paulisper privatus, sed perpetuo bonorum operum lumine repletus, ita ut videntibus hujus mundi claritatem dux esse prævaleret itineris, patriæ cœlestis C introitum absque quolibet offendiculo quærentibus, ut non cum reprobis de eo diceretur, si cœcus cœco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt *c*.

sed mente illustratus, virtutibus et miraculis claret

5 Iste enim cœcus corpore, sincerus corde, clarus opere, dum cum propriis parentibus ageret vitam *d*, quidquid ex alimento vel operimento ob eorum manibus accipiebat, mox cum foras vestibulum esset egressus, quemcumque ex pauperibus reperisset, suis hoc ei manibus in abscondito erogabat: nisi paululum in usum vitæ suæ reservabat, cui mox tantam Dominus gratiam contulit, ut, qui ad eum veniebant variis infirmitatibus languentes, si cui manum imponeret, vel oleo benedicto perungeret, aut aquam benedictam potandam daret, repente ab eis omnes infirmitate febrium repellebantur; etiam et qui a dæmonibus vexabantur, protinus, cum ad eum perducti fuissent, obsessa a dæmonibus corpora liberabantur. Hæc sunt adolescentiæ ejus prima rudimenta, hic est ludus pueritiæ.

provectior factus,

6 Dum talia cæteraque similia, superna illustrante gratia, clemens Opifex per eumdem virum suum Pardulphum signa miraculorum faceret undique coruscare, unus ex nobilibus senatorum, Lantharius nomine *e*, in urbe Lemovica *f* comitatus officium nactus, opibus ditatus plurimis, præ cæteris inclytus atque procerior, in facultatibus atque divitiis pollens, decreverat, ut, propter sua redimenda peccata vel etiam adipiscenda vitæ æternæ præmia, in loco sui juris, qui vocatur Waractus *g*, monasterion in honorem Dei ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ædificaret, suisque etiam ditaret opibus propriis, atque in cibos vel operimentum monachorum et pauperum delegaret, et missis speculatoribus suis præcepit, ut tam ex vicinis et suburbanis locis, quam aut procul de qualibet provincia vel natione Dei servos aut monachos invenire potuissent, cum summa alacritate ad præfatum ovile congregarent, dicente propheta David: „ Et de nationibus congregavit eos *h* „ pieque a quibusdam divulgatum est, quod in præfato Sardeno famulus Dei Pardulphus timorosam atque religiosam duceret vitam, et die noctuque sedulis atque prolixis vigiliis et orationibus pernoctans hostiam vivam semetipsum Domino Deo mactaret.

abbas constituitur in Waractensi cœnobio

7 Mox prædictus Lantharius, Lemovicum comes, audita fama Viri Dei, ac divino accensus spiritu, equum suum sternere ac parare jussit, et nullum alium ex pueris misit, sed ipse E concitus venit, et, facta oratione, Virum Dei ad se accersiri jussit. Repente intuens vultum ejus clarissimum, faciem decoram, elegantem aspectum, crinem pulcherrimum, rogare cœpit, lenibus eum sermonibus demulcens ac blandiens, suadendo eidem, ut cum ipso ad suum monasterion habitandum diverteret; sed Vir Dei renuens ejus petitionem dixit, numquam se ex eo loco egressurum usque ad finem vitæ suæ *i*. Supradictus vero Lantharius tam rogando, quam suadendo super equum suum levari eum præcepit, et ad monasterion suum virum Dei Pardulphum perducens, augebat Christi caulas, expolians satanæ sinagogas. Duobus etiam famulis præcepit, ut ejus subjacerent servituti, et cum magna diligentia jussionem ejus observarent, et ubicumque ipse Lantharius per suum comitatum vel in sua propria loca ambulabat, ipsum semper secum ambulare faciebat, et sua camera, ubi suus fiebat lectus, semper cominus Virum Dei requiescere faciebat.

F

in quo vitam ducit

8 Et cum claustra monasterii et omnis fabrica ipsius vel omnia loca habitabilia perfecta et consummata fuissent *k*, prædictus Lantharius per ostium cellulæ ipsius *l* Viro Dei regendum tradidit, et congregatis ibi monachis præficitur in abbatem. Et quia jam præfati sumus de genealogia ejus atque propagine, quod fuerit ex agricolis exortus, factum est, divina dispensante clementia, ut cordium custos vel cultor esse non desineret, serendo vel seminando assidue pabulum verbi Dei, ut grex sibi commissus copiosa fieret fruge fœcundus. Post hæc vero prostratus supradictus Lantharius utroque genu in terram poscebat dicens, ut, cum ante tribunal Christi veniret, suis suffragiis sublevaretur. Fuit autem ejus pœnitentia nimis ardua: postquam enim in prædicto cœnobio habitare cœpit, ostium cellulæ suæ egressus non fuit umquam, a sole calefactus nisi per fenestras *m*, numquam carnibus aut volatilibus usus est ad alimentum vitæ suæ *n*, numquam linteo sudatus, neque balneo usus est, nisi postquam infirmari cœpit *o*, suadentibus fratribus. Rarissime æstuabat ex calidis lapidibus, et cum introisset, ubi est Waractus, latenter ferrum deferens acutum, cuncta

A. ANONYMO

A cta membra sua minutissime incidebat, ut semper vulneratus esset, et facta vulnera vix de loco moveri potuissent *p*, et bene cum Propheta diceret : « Non est sanitas in carne mea a fa- « cie iræ tuæ *q*.

valde austeram,

9 Comedebat semel in hebdomada escam, sed aridissimam : Quadragesimæ vero temporibus omne corpus suum nudatum a discipulo suo, cui nomen Theodenus, virgis cædi præcipiebat; nocte vero omni corpore prostrato in terram, extensis brachiis tam æstate, quam hyeme, quamdiu potuisset, in oratione jacebat : surgens autem ab oratione paululum requiescebat. Quod vero restabat post horas nocturnas ex Lectionibus, quod audierat, memoriter recitabat : post matutinas vero Laudes Responsoria vel Antiphonas de sanctis Martyribus decantando meditabatur *r*. A tertia autem hora usque ad sextam per singula altaria orationi vacabat. A sexta vero usque ad nonam silentio studebat, exiens autem a nona pauperes vel infirmos, qui ad eum veniebant, verbo Dei, pane vitæ, prædicatione satiabat. Dum vero quadam nocte paululum obdormisset, archangelum Michaëlem in somnis B sibi adstantem vidit, qui clara voce ad eum ait : Pardulphe, vir Dei, surge velociter et ascende per gradus scalæ istius, dextera manu gressus dirige, sinistra autem noli ire, quia tenebræ sunt. Ecce Dominum Deum tuum, quem diligis, invenies stantem ad summitatem scalæ, in manibus habentem coronam, quam in capite tuo pro tuis laboribus vult ponere, et baculum, quem tibi ad regendum populum suum, dabit, ut sectator bonorum operum viam salutis doceas. Tunc Famulus Dei statim consurgens, et locum, ubi pedes angeli adstare vidit, deosculatus, protinus se cum lacrymis orationi dedit, et postea omnibus ægrotantibus, qui ad eum veniebant, de ipsa terra, ubi pedes angeli stare viderat, ad spargendum in domibus eorum dabat. Sed cum ejus abstinentiam digessimus, de ejus virtutibus aliquid enarrare debemus.

ANNOTATA.

a *Apud Mabillonium legitur* : Seredinnus. *Vicus est prope Waractum seu Garactum, de quo infra ad lit.* g.

C b *Gallice* S. Pardoux. *Alibi* Pandulphus *vel* Paradulphus *etiam dicitur. Natus est sub annum* 657. *Vide num.* 34 *Comment. prævii.*

c *Matt.* 15, ỳ. 14.

d *Videtur Sanctus, relictis paternis ædibus, vitam solitariam aliquamdiu etiam egisse, licet nulla in his Actis ea de re mentio fiat. Vide num.* 18 *et seq. Comment. prævii.*

e *Is mihi aliunde omnino ignotus.*

f *Aquitaniæ* I *civitas* (Limoges) *ad Vigennam* (la Vienne) *fluvium.*

g *Ejusdem Aquitaniæ* I *in Marchia Superiore oppidum prope Wartimpæ* (la Gartampe) *fontes. Gallice dicitur* Gueret.

h *Psalm.* 105, ỳ. 14.

i *Nempe e loco solitario, quem tunc inhabitasse videtur, haud procul natali vico.*

k *Sub finem videlicet seculi septimi vel seq. initium.*

l *Quippe vir solitudinis amantissimus numquam, seu vix umquam sua cella egressus est, ut legitur paulo post.*

m *Melius apud Mabillonium* : Postquam in prædicto cœnobio habitare cœpit, ostium cellæ ipsius egressus non fuit, numquam a sole calefactus, nisi per fenestram etc.

n *De carnium esu universim hæc habet S. Benedicti Regula cap.* 45 : Sed et carnium esus infirmis et omnino debilibus pro reparatione concedatur. At ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant. *Vide infra lit.* r.

o *De balneis, tunc temporis adhiberi sæpius solitis, eadem Regula* : Balnearum usus infirmis quotiens expedit. Sanis autem et maxime juvenibus tardius concedatur. *Vide infra lit.* r.

p *Mabillonius legit* : Et facta vulnera vix de loco moveri potuisset : *id est*, ut factis vulneribus *vix de loco moveri potuisset, seu e cella alio transferri.*

q *Psalm.* 37, ỳ. 4.

r *Alludere hæc videntur ad Regulam S. Benedicti cap.* 8, *ubi hæc leguntur* : Quod restat, post vigilias a fratribus, qui Psalterii vel Lectionum aliquid indigent, meditationi inserviatur : *suadent hæc, uti et quæ ad litteras* n *et* o *annotavi, Sanctum ex instituto Regulæ Benedictinæ Waracti vixisse.*

E

CAPUT II.

Varia S. Pardulphi miracula.

De vita ex esu fungorum

Quidam ex rusticis vulgaribus, Gommus * nomine, dum ligna ad usum ignis in silva cæderet in vetusta arbore, boletos, quos vulgo Lemigas *a* vocant, adhærentes reperit et collectos decrevit ad virum Dei Pardulphum deferre. Cumque concitus monasterion ad Hominem Dei properaret, Regnarico cuidam, consiliario illustrissimi viri Chunoaldi *b* principis, nec non et legatario præcelsi Majoris-domus, Francorum regis Caroli *c* in via obviavit, sciscitatusque ab eo, cui has deferret lemigas, confessus est dicens, quod ad virum Dei Pardulphum deferret, qui nihil carnium, nec volatilium edebat. Sed prædictus Regnaricus temerario ausu easdem lemigas de manu hominis usurpavit, pueroque suo præcepit, ut, cum F hora vescendi venisset, eas ad comedendum diligenter præpararet.

* ul. Gominus

periclitanti subvenit,

11 Cum autem hora prandii ante eum fuissent allatæ, mox ex eisdem lemigis in ore suo posuit : sed factum est, ut neque gutture, neque ore projicere valeret, adeoque anxiaretur, ut guttur ejus et caput tumesceret. Tunc unus ex pueris ait, quod pro lemigis, quas homo ad Virum Dei deferebat, hoc malum pateretur. Tunc Regnaricus equum suum, in quo sedere consueverat, magna celeritate sterni et ornari præcepit, et per eum unum, ex famulis suis ad famulum Dei Pardulphum direxit, et ita præcepit, ut prostratus ejus pedes deoscularetur, veniam deprecatus, ut culpam, quam in eo commiserat, relaxaret, ac pro eo Dei misericordiam exoraret : cumque idem puer ante virum Dei Parphum adstitisset et cuncta retulisset, Vir quoque Domini hilarissimo vultu et quasi subridens ait : Oh fili! semper contraria impiis præcepta justitiæ : illi autem, ut Dominus dixit, non evadent laqueos justæ vindictæ : nos, etsi in magnis tribulationibus positi sumus, tamen a Conditore

A. Anonymo.

re-nostro Deo non omnino sumus despecti. Vos vero quomodo erogabitis propria, qui rapitis aliena? Et continuo nullas moras agens oratorium ingressus, pro eo Domini misericordiam diutissime exoravit, oleumque benedictum et aquam suis ei manibus dedit. Cum autem homo ad Regnaricum reversus fuisset, et oleo sancto eum unxisset, aquamve in ore posuisset, prædictæ lemigæ cum magno strepetu ingentique dolore per os ejus rediere, et ita sanus factus est : rursusque multis diebus crebro ad Virum Dei veniens gratias agebat, confitendo peccata sua, Domino Deo laudesque dabat *d*.

claudo gressum

12 Aliud quoque fertur miraculum, quod per eum Dominus operatus est ad laudem sui. Dum quadam die solus sine fratribus resideret, claudus quidam, Marcellus nomine, qui ab utero matris suæ calcaneos hærentes renibus habebat, nec aliter nisi cum scabellis gradiebatur, ad eum veniens rogare cœpit, ut pro restauratione sui gressus Dominum exoraret. Tunc Vir Dei respondens ait : Oh nate! ista virtus apud B. Petrum Apostolum fuit, quando ad portam templi claudum invenit, qui ab eo stipendia vivendi postulabat, cui beatissimus Petrus respondens ait : « Argentum et aurum non est mihi : « quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Je« su Christi surge et ambula *e*. » O quale miraculum! dum victum corporalem quæreret, stabilitatem pedum recipit ab Apostolo sancto. Nos vero, fili, inusitatum habemus istud miraculum. Sed tamen recordamur, quod Dominus discipulis suis est pollicitus, dicens : « Si habueritis fidem « sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi « hinc, et transibit, et nihil impossibile erit vo« bis *f*. » Tu autem, fili, adquiesce consilio meo, vade ad fontem meum, quem ego construere rogavi, et nudatum corpus tuum ex ea aqua ablue, et dein ex aqua benedicta totum corpus tuum lini, et in eadem nocte in oratorio, quod est in honore sancti ac beatissimi martyris Silvani, juxta eumdem fontem positus, vigila, et nos cum fratribus pro restauratione gressuum tuorum Domini misericordiam exorabimus.

… tribuit, dæmoniacos liberat,

13 Cum ita factum esset, et idem claudus intempesta nocte vigilaret, paulum gravatus a somno, obdormivit, et mox vocem vehementem, quam poterat, emittens, et sursum sese erigens, gradus, ubi fratres ad psallendum stare consueverant, manibus amplexatus est. Tunc presbyter, custos cellulæ ejus, Laudolenus * nomine, evigilans, aperto ostio oratorii, ingressus, diligenter inquirebat, quidnam evenisset; ad quem prædictus Marcellus respondens dixit, quod vir Dei Pardulphus eum per humeros suos complexatus sit, et sursum eum elevarit. Tum presbyter prosternens se in oratione cum lachrymis glorificabat memoriam Domini Salvatoris nostri Jesu Christi, qui talia per servum suum Pardulphum operari dignatus est, et ita sospes factus Marcellus in crastinum, relictis scabellis, propriis gressibus ad Virum Dei pervenit. Wodolaicus * quidam, faber ex Lemovica civitate *g*, arreptus a dæmonio, vinctus catenis collum et brachia, cum duobus ductoribus, uno trahendo præcedente, et altero retro trahente, Pardulpho est præsentatus, qui, quemcumque apprehendere poterat, aut manibus aut dentibus crudeliter sauciabat aut lauiabat. Cum vero ad Hominem Dei fuisset adductus, multis conviciis et increpationibus exprobrabat, dicens latronem, falsatorem, impostorem. Tum Vir Dei, omnia patienter ferens, cibum et potum ei dare præcepit; mox oratorium ingressus pro eo Dominum exoravit, et per aliquot dies secum fecit demorari, et ita sanum factum, unde venerat, remisit. Alii quidam duo, Centulus et Benedictus, dæmonibus repleti ad eum perducti sunt, quos suis orationibus similiter ab obsidentibus dæmonibus Vir Dei liberavit.

* al. Blandolenus

* al. Godolaïcus et Godo

cæcitate et gutture laborantem, item paralyticum sanat,

14 Demolenus * quidam nomine ex Wasconia *h* lumen oculorum amiserat, et vacuitate * gutturis in tantum gravabatur, ut, nisi ad aurem alicujus os suum applicaret, nihil, quod loqueretur, intelligere quispiam posset. Protinus, cum ad eum perductus est, et lumen oculorum recepit, et lingua ejus loquendi recuperavit officium. Aliud non tacebo, quod per illum Dominus ostendit miraculum. Paralyticus quidam per quinquennium jacuerat in porticu S. Martini, Turonensis *i* episcopi, qui nec manus ad os ducere poterat, nec in aliud latus declinare. Ad eum vox in somnis facta est dicens : Surge et citius propera ad virum Dei Pardulphum, et per eum tibi Dominus reddet sanitatem. Cum semel et tertio revelatum ei fuisset, uni ex monachis monasterii istius omnia indicavit : præfatus vero monachus domno Audelando *k* abbati omnia retulit, quæ per visum paralyticus viderat. Venerabilis autem abbas asellum ei dare præcepit, duosque famulos in comitatu ire jussit, qui eum ad virum Dei Pardulphum adducerent, et, cum ad eum pervenisset, signum Crucis super eum imposuit, atque intra paucos dies sanus est factus, et, unde venerat, remeavit.

* al. Domolinus

* al. raucitate

precibus a monasterio suo ruinam avertit :

15 Alio autem tempore cum Ismaëlitarum gens *l* urbem Pictaviensem *m* fuisset ingressa, et præcelsus Major-domus Carolus, Francorum comes, ad debellandum eos venisset, factoque prælio, hostes prosternens, spolia caperet et captivos revocaret, quamplures ex eadem Ismaëlitarum gente fugam arripuere, et, per quæ loca revertebantur, quemcumque hominem Christianum invenissent, trucidabant, et, ubicumque monasteria aut loca sancta obviassent, igne concremabant *n*. Sicque divulgatum est, quod ad monasterion viri Dei Pardulphi properarent. Cumque hoc Famulo Dei nunciatum fuisset, fratribus dixit : Filii, si venerint ad januas monasterii, cibum et potum eis præbete, quia ex itinere fatigati sunt. Quid putas? Qua charitate erat ignitus, qui paganis *o* bellatoribus epulas præparare nitebatur? Tum fratres monasterii, qui ei undique assistebant vel ministrabant, plaustrum præparatum et opertum velis *, ut eum ad eremi loca perducerent, ne a gente nefandissima periclitaretur : sed Vir Dei Spiritu Sancto armatus, nullatenus petitioni eorum consentiens, dixit, numquam se ex eodem loco egressurum usque ad finem vitæ suæ. Tunc omnes fratres, qui tunc aderant, fugam arripuerunt; sed Vir Dei solus hic remansit intrepidus, et unus famulus ceteris audacior *p*, Euphrasius nomine, occultatus remansit, ut finem ejus videre posset : et cum jam ad portam monasterii cominus appropinquarent, prædictus Euphrasius ad Virum Dei cucurrit dicens : Pater, desine ab oratione, quia jam ad monasterii portam appropinquant. Tum Vir Dei, non suæ mortis discrimen metuens, sed cœnobii sui sollicitudinem gerens, continuo in oratione prostratus Dominum exoravit, dicens : Contere eos, Domine, et dissipa gentem

* supple : adduxerunt

A tem bella volentem, et non sinas hodie januas istius monasterii ingredi. Repente omnes in unum cuneum congregati et conglobati et nimio terrore et cæcitate concussi ad invicem linguis colloquentes diutissime steterunt, et iter, quod cœperant, perrexerunt. Sicque Famulus Dei remansit orans, intrepidus atque securus.

aqua abs illo benedicta, male negata, perditur; aliena rapientis equo

16 Sobolenus quidam nomine ex territorio Arvernico *q* ad eum veniens ampullam aquæ ab eo plenam, signo Crucis roboratam, retulit, ut eam pro salute sua suorumque domesticorum vel ægrotantium semper haberet, quam supra lectulum suum, ubi quiescebat, appendit. Quadam vero die ægrotantes ad eum venientes rogare cœperunt, ut pro charitatis gratia ex eadem aqua ad potandum vel ad liniendum paululum pro reparatione corporis daret. Sed præfatus homo renuens petitionem eorum nihil eis donavit: altera vero die ad stratum suum veniens os ampullæ in pariete pendens reperit, ampullamque effusam in strato suo, et qui dare ægrotantibus neglexit, ad suum opus ex ipsa aqua nihil habere potuit, et continuo pavens cum magna reve- B rentia et timore ampullam vacuam ad Virum Dei defert, veniam poscens, ut culpam, quam admiserat, relaxaret *r*. Arnulphus quidam juvenis, illustris viri Chunoaldi *s*, principis affinis, annonam cuidam viduæ tollens ante caballum suum posuit ad comedendum. At illa proclamans dicebat, quod ancilla viri Dei Pardulphi esset, et nihil alimenti anni præsentis amplius haberet. Tunc idem Arnulphus, nihil veritus, ejus annonam indiscrete abstulit, et ante equum suum posuit.

luxatos oculos suum reponit in locum, extendit precibus trabem,

17 Cum vero foras domum esset egressus, oculi caballi ipsius egressi a capite in fronte suspensi pendebant. Sed et ipse Arnulphus invenit reversus annonam intactam ante suum equum, et oculos prominentes a capite suspensos. Tum magna reverentia et pavore eundem caballum exutum oculis ad Virum Dei pertrahens, et confitendo peccata sua, omnia Famulo Dei retulit, quæ gesta erant. Sed beatus vir Dei Pardulphus fratribus, qui cum eo erant, præcepit, ut oculos caballi, unde egressi fuerant, remitterent, et aqua benedicta linitos desuper ligaminibus astringerent. Die crastina pristinum lumen oculorum refulsit et prædicto viro, cui fuerat, sanum reddidit, et culpam, quam in eum admise- C rat, remisit. Liframnus, præpositus prædicti monasterii, decrevit, ut in basilica B. Albini *t* confessoris, ubi postea corpus sancti viri Pardulphi jacet humatum, gradus faceret, et, mensurato loco basilicæ ipsius, cum carpentariis in silvam perrexit, aptatur trabs, et plaustro imposita ad monasterion perducitur, quam iterum mensurantes pedem et dimidium mensura hominis breviorem reperere. Hinc Præpositus, iracundiæ furore succensus, eisdem carpentariis disciplinam *u* corporis imponi jussit: tunc unus ex ipsis, pavore perterritus, ad Virum Dei fugitans, et flexis poplitibus ad pedes ejus provolutus, gestam rem indicavit. Ille coram se Præpositum venire præcepit, dixitque illi: Fili, noli irasci, neque iram perficias, quia ira non est mater virtutum, et nihil mali geras his pauperculis; sed expecta hanc noctem: crastina autem die aut aliam in siva præcidere faciam, aut ipsam diligenter reficere. Post hæc verba, crastino diluculo trabem iterum mensurantes, pede uno et dimidio longior, quam vel oportebat, apparuit abbrevienda: quod autem inde præcisum est, hodieque ad testimonium rei in hac basilica videtur adpensum: unde febribus aut dentium dolore vexati frusta excidentes optimam fieri adhibent medelam doloribus.

A Auonymo.

punitur dictis ejus non obtemperans, et cujusdam domum incendio liberat.

18 Aunarius gravi dentium dolore pressus ad eum venit, qui locum doloris ejus manibus contingens et salivam ex ore suo spuens præcepit, ut digitum suum intingueret, et eo doloris loca liniret: sed prædictus Aunarius, superbia tumidus, fastidioso motu de sua palma latenter salivam jacit. At, cum per portam monasterii progrederetur, caballus ejus in terram cadendo ruit, eumque præcipitavit, coxa ejus minutissime fracta, aliorum manibus ad hospitium deportatus prope annum ægrotavit, et vix ad sanitatem pervenit, contemptus sui pœnam luens gravissimam. Hujus sancti Viri aliud fertur miraculum, quod per eum divina est operata Clementia, et multi supersunt, qui viderunt *x*. Homo quidam ex territorio Biturico *y*, Leodulphus nomine, ad Virum Dei deveniens poscit, ut filium e sacro baptismatis fonte susciperet, cui Famulus Dei adquievit, levatumque infantem, albis indutum, deosculatus, genitori nutriendum commendavit. Ejus autem pueri cunæ, nullo ver- E sante, agitari sponte visæ sunt, et post ejus obitum in domo suspensæ. Cum autem moderno tempore Francorum cohortes prædictam urbem depopulassent, et omnes domos igni cremassent *z*, domum, in qua erant cunæ suspensæ, nullatenus cremare, vel quidquam ex ea valuerunt exurere.

ANNOTATA.

a *Fungi genus.*

b *Alias* Hunaldus *et* Hunoldus *dictus est. Fuit Eudonis, Aquitaniæ ducis, filius; exstincto patre, a Carolo Martello Aquitaniæ ducatum accepit anno* 736. *Vide num.* 23 *Comment. præv.*

c *Videlicet Martelli, de quo lit. proxime superiori; qui Theodorici Kalensis, anno* 737 *defuncti, Major-domus fuit.*

d *Contigit id miraculum sub annum* 736. *Vide num.* 23 *jam citatum.*

e *Act.* 3, ℣. 6.

f *Matth.* 17, ℣. 19.

g *Vide Annotata in cap.* I *lit.* f.

h *Galliæ regio inter Oceanum Aquitanicum, Garumnam fluvium, et montes Pyrenæos sita,* F *Gallice* la Gascogne.

i *Cæsarodunum Turonum civitas Galliæ archiepiscopalis est ad Ligerim fluvium, cujus episcopus S. Martinus colitur* XI *Novembris.*

k *Vide dicta de hoc abbate S. Martini Turonensis num.* 24, 25 *et* 34 *Comment. præv.*

l *Saracenos intellige.*

m *Civitas Galliæ est, cognominis provinciæ caput et episcopalis sub archiepiscopatu Burdegalensi. Cadurcensem civitatem, urbem Galliæ, provinciæ Cadurcensis præcipuam, hic notat Vita brevior a Mabillonio laudata. Esto, Cadurcum tunc etiam Saraceni cœperint; Pictavium hic retinendum videtur, in cujus vicinia Carolus Martellus Saracenos fudit.*

n *Famosum hoc prælium Caroli Martelli cum Saracenis Pictavium inter et Turonensem civitatem mense Octobri, die Sabbathi gestum est anno* 732. *Vide num.* 27 *Comment. præv.*

o *Saraceni, qui, devicta Hispania, Gallias ex ea deinde invasere, Mahometani erant, non pagani; paganos tamen* S. Pardulphi *Vitæ scriptor nominarit*

A. ANONYMO. *minavit vel ob impiam doctrinam, vel gentis barbariem, vel denique quia non pauci pagani, qui antiquis suis ritibus adhuc adhærebant, illis admixti erant.*

p *Apud Mabillonium minus apte legitur*: deterior.

q *Galliæ provincia* (l'Auvergne) *inter Lemovices, Boios, Ruthenos et Gabalos.*

r *Quid ni hæc fieri potuerint citra miraculum?*

s *Vide lit.* b *hic.*

t *An Andegavensis episcopi? Vide num.* 36 *Comment. prævii.*

u En disciplinæ vocabulum pro corporis flagellatione usurpatum: quod tamen aliter exprimitur in codice Compendiensi: „ Cœpit *(Liframnus)* carpentario vehementer minari: tunc unus etc. „ *Mabillonius. Codici Compendiensi consonat apographum nostrum Suessionense. Ceterum eodem sensu vox ista accipitur in Legibus Longobardorum apud Baluzium in Capitularibus Regum Francorum tom.* I, *col.* 349 *et alibi, ut apud Cangium videre est.*

x *Hinc habes Vitæ auctorem* S. Pardulpho *supparem fuisse; quippe, cujus ætate, multi adhuc* B *superstites erant, qui cunas, de quibus anonymus paulo infra, infantis, a* S. Pardulpho *e sacro fonte suscepti, sponte moveri viderant.*

y *Biturix* (Bourges) *Galliæ Aquitanicæ civitas archiepiscopalis est. Alias legitur*: Turonico, *ut inquit Mabillonius.*

z *Contigit ea res probabilius anno* 742. *Vide num.* 29 *et binos seqq.*

CAPUT III.

S. Pardulphi obitus.

Post septem dierum morbum

De miraculis beati Viri scribendo pauca perstrinximus: nunc de ejus transitu, prout Dominus per intercessionem ejus dederit, dignum est, ut aliquid dicamus. Beatus igitur Pardulphus, cum jam fere ætatis suæ octoginta ageret annos, ea tempestate, qua præcelsus atque illuster Major-domus Carolus regeret Franciam, illuster quoque vir Chunoaldus *a* regeret Aquitaniam per permissum Caroli, Vir Dei canitiei C splendore candidus, vultu angelico decorus, a bono opere nullo onere fagitatus, nulla gravedine piger, nulla ætate ferus, nulla cœcitate offensus, Dominum incessabiliter deposcebat, ut vitæ hujus cursum misericorditer finiri, animamque suam cum prædestinatis ad gloriam dignaretur collocare: mox dolore membrorum attactus ad lectum rediit, septemque dierum spatio carnis afflictionem ferens: adveniente autem die Dominica *b* defectum corporis vicinamque mortem assignans, paululum obdormivit. Cumque a somno evigilasset, ait ad fratres, qui ei undique administrantes adsistebant: Cujus tubam vociferantem ad portam monasterii hac hora audivi? At illi cogitantes, quod sensu cogitandi caruisset, respondentes dixerunt: Oh sancte Pater! quid loqueris talia? Numquam te verba insana aut frustra loquentem audivimus: at ille respondens ait: Non insanio: sed illam tubam, quam præclarus vir Eudo ad significandum prælium tubare consuevit, vociferantem audivi. Quod illi audientes patenter intellexerunt, quod D sane chorus angelorum ejus animam esset suscepturus, atque ad æthera cælorum portaturus, dicente B. Paulo: Quoniam Dominus in jussu et in voce archangeli et in tuba Dei descendet de cælo.

inter suorum lacrymas

20 Presbyter vero quidam, Scopilius * nomine, dum hæc agerentur, in altera domo caligas ejus, quas idem beatus Vir operatus fuerat, suis pedibus lachrymabiliter dolendo et durissimis seipsum affligendo lamentis, nitebatur imponere. Tum Vir Dei voce, qua poterat, ait: Filii, quis est, qui caligas meas contingit, vel pedibus suis imponit? Fratres vero requirentes eas, in altera domo invenerunt præfatum presbyterum desuper lamentantem et turbam monasterii cum eo. Vespertinis autem horis jam transactis, multi circa lectum ejus flentes circumstabant dicentes: Eheu, grex derelicte! Quis nos a vipereis morsibus abstrahere poterit? Aut quis de sævientibus luporem denitbus liberare? Cur nos, Pater bone, derelinquis? Vel ubi jam ultra quæremus tam angelicam doctrinam, aut quale pro te responsum dabimus, et quem respiciemus in loco basilicæ, ubi stare consueveras? At ille vix, et ut poterat loqui, divinis exhortatus et consolans eos sermonibus, ait: Viriliter agite et confortetur cor vestrum et ex- E pectate Dominum. Ad eum accedite et illuminamini et facies vestræ non confundentur. Nihil vobis deerit, si timueritis Dominum, et non privabit bonis ambulantes in innocentia, ut merito aliquando audiatis desiderabilem illam vocem Domini: „ Venite, benedicti Patris mei, „ percipite regnum, quod vobis paratum est ab „ origine mundi *c.* „

* al. Scubilius

c moritur, et, accinentibus angelis, cælum petit

21 Et cum hæc loqueretur, flentibus populis, angelis gaudentibus, sancta illa anima carne soluta est. Eadem vero hora Theodenus, ejus discipulus, voces psallentium in cœlo audivit, et concitus ad Virum Dei veniens, jam mortuum eum invenit, quem vivum paulo ante reliquerat. Tunc cum ingenti dolore erumpens in lachrymas aiebat: Væ nobis miseris et omni pæne consolatione destitutis! Heu Pater! Quis non absentiam tuam dolere possit, cum tuarum virtutum bona in memoriam reduxerit? Oh nobilis Christi Confessor! quam suavis et dulcis, justus et pius, et omni bono opere perfectus atque præclarus, et qui semper sine defectu aut crimine ad cælestia anhelare consueveras, nunc F immaculato spiritu angelorum cœtibus admixtus, jam cum Christo regnas sine fine victurus. Postquam vero corpus ejus multitudo fidelium summa cum diligentia, ut mos est, ad sepeliendum eum tradidit, quidam vir, Berthicus * nomine, pessima rabie vexatus, ad ejus tumulum reverenter accessit. Tunc hæc contuentes fideles, qui aderant, viri atque devoti, et miserrimæ illius compatientes insaniæ, vehementer ingemuerunt dolentes; cumque omnes pro eo ad Dominum effusas preces fecissent, mox sanus effectus, divina largiente clementia, cunctis gaudentibus, propriam ad domum remeavit: auxiliante Domino nostro Jesu Christo, qui cum æterno Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

* al. Berthoricus

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Mortuus est Carolus anno* 741. *Chunoaldus Aquitaniæ ducatum acceperat anno* 736 : *igitur intra binos illos annos obiit* S. Pardulphus.

b *Adde ex communi sententia diem obitus fuisse sextum Octobris, obierit* S. Pardulphus *anno* 737, *non* 743, *ut Cointius contendit. Vide num.* 32 *et seqq. Comment. prævii.* A. Anonymo.

c *Matth.* 25, ỳ. 34.

DE S. EPIPHANIA

VIRGINE SANCTIMONIALI

TICINI IN INSUBRIA

SYLLOGE

J. B.

Sanctæ Virginis apud martyrologos memoria, elogium et hujus discussio.

B E

Forte sub annum DCCXCV. S. Epiphaniam, in Ticinensi monasterio S. Mariæ Venationum

Sanctam Epiphaniam, *virginem Deo sacram, vitæ sanctimonia et religiosa humilitate, quam regiis, ut volunt, natalibus illustriorem hoc die, ex Ferrarii Catalogo utroque Sanctorum, ex Jacobi Guallæ lib.* 5, *cap.* 23 *Sanctuarii seu Historiæ Ticinensis, ex Stephani Breventani Historia de Rebus Ticinensibus lib.* 3, *cap.* 23, *ex Bucelini Menologio Benedictino pag.* 692, *denique ex Romualdi a S. Maria Papia sacra parte* 2, *pag.* 150 *fide, quorum consensione unanimi hoc die Ticini Virgo sancta colitur, inserimus Operi nostro. Vetus Ticini Benedictinarum virginum monasterium est,* S. Mariæ Venationum *appellatum, jam inde a regum Langobardorum, qui sedem regiam Ticini aliquando constituerunt, tempore exstructum, in loco, tum temporis suburbano et regiis Venationibus, unde nomen traxit, celebri. Id* S. Epiphania *fertur olim incoluisse, ac virtutibus prodigiisque illustrasse, et corporis sui exuviis ad nostram usque memoriam honorasse ditasseque. Fertur idem monasterium* C *sub annum* 750 *condidisse Rachis, seu Rachisius, Langobardorum rex et sanctæ Virginis pater, priusquam, regia dignitate contempta abjectaque, Casini monachum induit : verum de his pluribus infra. Interim vero, si quis plura hoc de monasterio scire desideret, Romualdum supra laudatum part.* I, *pag.* 31 *et* 2 *seqq. consulat, ubi de illo plura reperiet.*

sanctimonialem olim virginem, paucis hodie memorant martyrologi recentiores ;

2 *Porro* S. Epiphania, *ut hoc in monasterio cultum annuum ex auctoribus supra laudatis habet ; ita ejusdem cultus alio propagatus non videtur ; cum ne Ticinensis quidem ecclesiæ Tabulis illius nomen adscriptum esse, Ferrarius dicat in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* VI *Octobris in Annotatis. Nemo itaque mirabitur, paucis dumtaxat, iisque recentioribus martyrologis* S. Epiphaniam *memorari. Paucis illius meminit Menardus :* Papiæ, *inquit,* in monasterio S. Mariæ, quod apud Cacias dicitur, festivitas S. Epiphaniæ virginis, filiæ S. Rachisii, Longobardorum regis. *Paulo fusius de illa agunt Ferrarius et Bucelinus : sed horum verba prætereo, quod nihil contineant, quod in prolixiori Sanctæ elogio, quod illi ad diem* VI *Octobris in Hagiologio suo Romualdus texuit, non reperiatur. Hausit id Romualdus tum ex auctoribus variis, tum ex veteri Ms. monasterii S. Mariæ Venationum de Vita* S. Epiphaniæ, *tum ex Miraculorum ejus Processu. Dolemus, nec Vitam illam* S. Epiphaniæ, *nec Processum miraculorum ejus ad manus nostras pervenisse ; nec quidquam de utrorumque ætate Romualdum determinati certique scripsisse : Vitam tamen, si eadem habet, quæ ex Romualdo infra attingemus, non admodum antiquam esse, ex infra dicendis apperebit. Romualdi de* S. Epiphania *elogium, quod unum instar omnium, quæ vidi, huc transcribitur, et Actorum speciem quamdam præ se fert, sic habet.*

sed prolixius illi, * quæ

3 Epiphania, que * et Retrudis, virgo Ticinensis, patre Flavio Rachisio, Longobardorum rege, et Thesia matre genita, optimam sortita indolem, vel in ipsis tenerioribus annis, non obscuro futuræ sanctitatis jubare fulsit. Vix decennis, sæculi exosa illecebras, in arcano cordis virginitatem suam uni Christo dicandam proposuit, quem, tamquam verum animi sponsum, sincero prosequebatur amore. Itaque, cum Rachisius, Zacharia Pontifice hortante, regno, quod sex et ultra annis F obtinuerat, renuntiasset, summo sese Numini dicaturus, idem, quod ille principibus, in monachum attonsus, et uxor Thesia regalibus matronis, Epiphania item cum alia sorore Petrude virginibus religiosæ amplectendæ perfectionis illustre præbuit exemplum.

et ex variis scriptoribus petitum

4 Antequam autem sacro clauderetur asceterio, ut ei mundi nequitia clarius appareret, violatæ honestatis falso apud patrem a regalis aulæ adolescentula invidia accusata, iralis aulæ adolescentula invidia accusata, irascentis furorem non sine miraculo declinavit Epiphania. Siquidem, re divinitus in somnis cognita, cum ante Crucifixi effigiem eidem causam suam commendaret, et Rachisius, clam, quid in Filiæ conclavi, cum altero colloquentis, ageretur, audiret, agnita illius innocentia, ex accusatricis ore, inibi ab ipsa calumniæ veniam exorantis, ream obtruncaturus fæminam irruens, feralem ictum reparante Epiphania, et miraculose ex Crucifixi ore schedula decidente, sic inscripta : „ Dimitte, et dimittetur tibi „ nedum incolumem, sed et a crimine absolutam dimisit.

5 Fratre

AUCTORE J. B.

Romualdus a S. Maria in Papia sacra

5 Fratre igitur Aistulpho in regem coronato, monasterioque, ubi extra urbem regiæ instituebantur venationes, sub Deiparæ patrocinio extructo, quod propterea S. MARIÆ VENATIONEM etiam nunc appellatur, quod et regia munificentia dotavit, ibi Epiphania egregiam corporis præ se ferens formam, cum jam ad nubilem adolevisset ætatem, monastico flammeo initiata, cum aliis gynecæi puellis, voti compos effecta est ; ubi in virtutum palæstra mirabiliter proficiens, asperioris sibi vitæ tenore indicto, sodalium nullam sibi in vigiliis, jejuniis, orationibus et regulari observantia præcellere passa est ; quanto in Christum sponsum arderet amore, quanta polleret modestia et obedientia, quanta fulgeret humilitate et sui ipsius abnegatione, neminem latebat cum ipsa conversantem.

concinnavit elogium,

6 Religiosæ paupertatis studiosissima regiam, pro ea sequenda, dimisisse jucundabatur, unica ob hoc omni tempore veste contenta : in silentio exactissima, nutu dumtaxat superioris verba faciebat. Obedientia insignis, quamvis identidem ad monasterii regimen plenis votis postularetur,
B subesse magis, quam præesse jugiter institit. Jussa aliquando ab asceteria aquam ex sicca haurire cisterna, cum festina ad locum properasset, aquis exundantem invenit. Cælestium meditationibus ita fuit addicta, ut noctu vix duas somno concederet horas. Cilicio, quo jugiter vestiebatur, innocenti torquendo corpori flagellationes crebras adhibebat, etiam ter in Sabbato, non nisi pane et frigida sustentabat : nihil omnino difficile pro Sponsi amore ducens ; mirumque erat, quod, regio sata sanguine, nihil interius et exterius, sive in opere, sive in verbo tumidi vel superbi præ se ferret.

quod hic

7 Ut autem patientiæ ejus Deus specimen item exhiberet, apud cœnobii præfectam aliquando impudicitiæ a sodali accusata, summa calumnias mansuetudine, mentisque et vultus pertulit serenitate : quam et igne in gremio per dimidiam horam absque combustione retento, universis mirantibus sororibus et delatrice confusa, evacuavit. Erga Deiparam eximio acta et filiali amore, eandem sibi patronam elegit, in cujus honorem sex et viginti annorum sabbata sine omni cibo transegisse fertur, cujus interdum
C apparitione meruit jucundari, atque ab angelo triplici corona, ex rosis altera candidis, altera rubris, tertia ex diversicolori flore redimiri. Fama autem ejus sanctitatis percrebrescente, plurimisque ad eam confluentibus infirmis, salutifero signo morti proximis sexaginta quatuor, hydropicis sex, paralyticis quatuor, fluxu laborantibus sanguinis mulieribus octo, membrorum usu carenti alteri, puellisque cæcis duabus pristinam restituisse incolumitatem : sed et tres mortuos, inter quos quatriduanum, ad vitam revocasse narratur.

exhibetur.

8 Quare suarum fulgore virtutum sodalium numerum mirabiliter auxit : siquidem plurimæ virgines, sæculo nuntium remittentes, clausuræ se eidem devovebant, Epiphaniæ potissimum conversatione fruituræ. Itaque cum meritis et sanctitate annis quadraginta sex in monasterio mirabiliter coruscasset, et sexagesimum quartum attigisset ætatis, ad Sponsum evocata pridie Nonas Octobris obdormivit in Domino, angelorum manibus ad ipsum delata anno reparatæ Salutis septingentesimo nonagesimo circiter sexto : cujus corpus, cum dies octo publicæ venerationi insepultum prostitisset, ægrorum ad illud multitudine confluente, Sponsæ suæ gloriam Deus D
multiplicibus signis, tum in energumenis liberandis, tum in claudis sanandis, tum in cæcis illuminandis testatam fecit, in eademque S. Mariæ laura tumulatum, anniversaria quotannis a sanctimonialibus illis, tamquam sacri illius gynecæi fundatricis colitur festivitate.

Fertur illi pater fuisse Rachisius, Foro-Juliensis primum dux,

9 *Hactenus Romualdi, quod* S. Epiphaniæ *concinnavit, elogium ; quod utrum recte se ubique habeat, nunc examinandum. Temporum illorum scriptorem habemus Paulum Diaconum, genere Langobardum, et seculi* VIII *Anastasium Bibliothecarium ; quibus tamquam ducibus, quoad licebit, hic utemur. Paulus Diaconus lib.* 6, *cap.* 26 *(vide tom.* I *Scriptorum Rerum Italicarum) inter Foro-Julienses duces Pemmonem his verbis refert :* Deinceps vero *(post Corvulum oculis privatum)* Pemmo ducatum promeruit, qui fuit homo ingeniosus et utilis patriæ. Hic patre genitus Billonense *(Bellunensi in Marchia Tarvisina)* qui de Belluno fuerat : sed propter seditionem, quam illic fecerat, in Forum-Julii post veniens, ibi pacifice vixit. Hic Pemmo habuit conjugem Ratbergam nomine, *ex qua filios* E
tres suscepit, ut inquit Paulus paulo infra, Ratchim, Ratchaït et Ahistulfum. Ex his Ratchis, patri, quod Calistum, Aquileiensem patriarcham in carcerem conjecisset, ducatu Foro-Juliensi exuto, successit ; quo in munere constitutus strenue rem gessit adversus Sclavos, et egregiam una cum fratre Aistulpho Liutprando adversus Spoletanos operam navavit. Hæc fere Paulus de Rachisio ; qui paulo post suam de rebus Langobardicis Historiam in Liutprandi obitu abrumpit ; ne gentis suæ ignominiam, et regni Langobardici, devicto per Carolum Magnum Desiderio, excidium posteris tradere, Langobardus ipse, cogeretur.

dein Langobardorum rex,

10 *Sed, ut nos hic deserat Paulus, habemus et Anastasium, qui paulo plura de Rachisio suppeditabit. Is in Vita Zachariæ Papæ refert, Liutprando e vivis erepto, ad Adelprandum, Liutprandi nepotem, fuisse devolutum ejusdem gentis regnum ; sed, repudiato illo, Langobardos Rachisium sibi regem constituisse.* Ad quem missa relatione *(alias et melius* legatione) ipse beatissimus Pontifex *(Zacharias)* continuo ob reverentiam principis Apostolorum et ejus precibus inclinatus *(rex Langobardorum Rachisius)* usque ad F
viginti annorum spatium inita pace, universus Italiæ requievit populus. *Totidem scilicet annorum spatio pacem se cum Ecclesia servaturum spoponderat Rachis ; verum promissis haud stetit. Nam, ut idem Anastasius aliquanto post narrat,* Ipsis itaque temporibus Ratchis, Longobardorum rex, ad capiendam civitatem Perusinam, sicut cætera Pentapoleos (Ariminum, Pisaurum, Concham, Fanum, Senogalliam, Anconam, Auximum, Numanam, Æsium, Forum Sempronii, Montem Feretri, Urbinum, territorium Balnense, Calles, Luceolos et Eugubium cum castris et finibus ad hæc oppida pertinentibus, *inquit Sigonius lib.* 3 *de Regno Italiæ ex Privilegio Ludovici Pii, Pentapolis complectebatur)* oppida, vehementi profectus est cum indignatione, quam et circumdans fortiter expugnabat.

ac tandem Casini monachus,

11 Hoc audiens sanctissimus Papa continuo, spe divina fretus, assumptis aliquantis ex suo clero cum optimatibus, quanto opus, ad eandem pervenit civitatem ; impensisque eidem regi pluribus muneribus, atque oppido eum deprecans, opitulante Domino ab obsessione ipsius civitatis eum

A eum amovit. *Neque vero id tantum Pontifex effecit, ut a Perusina obsidione Rachis discederet, sed tanti etiam apud hunc Pontificis auctoritas et reverentia valuit, ut ipsius oratione permotus, valere jussa dignitate regia, una cum suis monachi habitu sua se sponte induerit. Sic enim Anastasius pergit :* Cui et salutifera prædicans, Deo auctore, valuit animum ejus in speciali studio inclinare. Et post aliquantos dies isdem Ratchis rex, relinquens regalem dignitatem, decore * cum uxore et filiis (*anonymus Salernitanus apud Muratorium tom. 2 Rerum Italicarum part. 2, pag. 172 legit* filiaj ad beati Petri, principis Apostolorum, conjunxit limina, acceptaque a præfato sanctissimo Papa oratione, clericusque effectus, monachico indutus est habitu cum uxore et filiis. *Aistulfo fratri Rachis regnum reliquit ; qui cum Romanis ac Stephano Papa, ut Anastasius pluribus refert in Stephano, perpetuas, dum regnum tenuit, simultates gessit. Hoc porro defuncto, Desiderium, Tusciæ ducem, regem sibi Langobardi constituerunt : quod indigne ferens Rachis, deposito monachi habitu, ad arma prosiluit ; sed,* B *agente Stephano Papa, rursus ad vitam monasticam rediit. Hæc de Rachisio ejusque cognatione Paulus Diaconus et Anastasius Bibliothecarius. Inter affines vero suos habuit S. Anselmum, qui Foro-Juliensis dux pariter primo fuit, ac dein vitam monasticam, Rachisii forte exemplo amplexus, abbas Nonantulensis effectus est : habuit hic sororem Giseltrudam, Aistulfi, Rachisii fratris, uxorem; de quo vide dicta ad diem* III *Martii, ad quem in Opere nostro locum habet.*

* devote

cujus exemplum uxor Ktasia filiaque Ratrudis

12 *Quod fuerit Rachisii uxori nomen, quod item ejus filiæ, docet Erchemperti, monachi Casinensis, brevis Descriptio de postremis quinque regibus Langobardorum in Italia. Scripsit Erchempertus anno 888 Historiam Langobardorum Beneventi ; quam habes tom. 9, part. 1 Thesauri Antiquitatum et Historiarum Italiæ,cui præmittitur brevis Descriptio jam laudata : hæc autem ex Anastasio seu Pontificali Romano, ut ex utriusque verbis, subinde plane iisdem, intelligere est, de Rachisio sic habet :* Post hunc *(Hilprandum, Liutprandi nepotem)* Ratchis regnavit annos quatuor et menses novem. . . . Ratchis vero ad capiendam Perusinam urbem, sicut cæterea Pentapoleos oppida, vehementi profectus est cum indignatione ; quam et circumdans fortiter C expugnabat. Cui occurrit Zacharias Papa, et, datis multis muneribus, multaque cum prece ab obsidione ipsius civitatis amovit. Cum non multum post idem Ratchis, divino instinctu regalem relinquens dignitatem, devote cum uxore et filiis ad B. Petri, principis Apostolorum, perrexit limina, clericusque effectus, monachico indutus est schemate cum uxore et filiis. Et ille quidem cum filiis ad B. Benedicti cœnobium profectus est, ubi sub arctissima vitæ districtione vitam finivit. Uxor vero ejus, Ktasia nomine, cum Raptrude prole sua, similiter mutato habitu, ex propriis sumptibus monasterium puellarum in Plumbariola construxerunt, multisque ditarunt opibus, ibique sub magna districtione vitam ducentes diem clauserunt extremum.

imitata leguntur apud scriptores antiquos.

13 *Paulo, Anastasio et Erchemperto accedat et Leo Marsicanus, ut scriptorum paulo antiquiorum de Rachisio, uxore ejus et prole dicta sub unum veluti aspectum exposita habeas. Scripsit ille seculo dumtaxat* XI ; *in Historia vero Casinensi lib. 1, cap. 8 primum dicit, Rachisium regnasse* annos quinque et menses sex, *cum Romam* cum uxore et filia *(Tasia et Rattruda) petiit : tum, monachum factum abiisse Casinum*, et ibidem vitæ finem sortitum : *Tasiam vero et Rattrudam in constructo a se non longe a Casino (fluvio) monasterio Plumbariola*, ultimum diem clausisse. *Denique addit Leo, sua ætate vineam fuisse haud procul Casino, quam Rachis excoluerit, et inde* Ratcisi vineam *dictam fuisse. Eadem, quæ Leo, scribit Anastasius senior in Epitome Chronicorum Casinensium tom. 2 Rerum Italicarum pag. 358 ; scriptor, ut volunt, seculi octavi inter annum 752 et 757, atque adeo minime negligendus,nisi auctor commentitius esset.Præmissis his antiquorum scriptorum testimoniis, nunc ad Romualdi a S.Maria narrationem,num.3 et quinque seqq. transcriptam, examinandam accedamus.Unde eam Romualdus congesserit, num. 2 exposui, monuique* S. Epiphaniæ *Vitam, quam citat inter alia monumenta, non admodum antiquam videri ; si nimirum illa nonnulla de Rachisio referat (nec enim, unde singula mutuatus sit, Romualdus edixit) quæ de illo leguntur apud eumdem Romualdum.* E

Romualdus, cujus de S. Epiphania elogium examinatur,

14 *Hujusmodi in primis est, quod de Rachisio num.3 scribit, hunc nempe regno renunciasse, cum illud sexennium et amplius jam tenuisset : Erchempertus enim num. 12 laudatus, Rachisium regnasse ait annos tantum 4,menses novem; Leo vero Marsicanus annos 5, menses vero 6. Neuter itaque Rachisio annos sex et amplius tribuit. Sed quoniam ex annis Rachisii pendent, quæ de* S. Epiphania, *ad vitam monasticam conversa, fundatoque per Rachisium S. Mariæ Venationum monasterio dicentur ; annos illius ad accuratiores calculos revocemus. Ansprandus, cum in extremis esset, filium Liutprandum in regem Langobardorum electum vidit :* Cernentes Langobardi, *inquit Paulus Diaconus lib. 6 cap.* 35, hujus (*Ansprandi*) interitum, Liutprandum, ejus filium, in regali constituunt solio. Quod Ansprandus, dum adhuc viveret, audiens, valde lætatus est. *Obiit autem Ansprandus Idibus Junii Indictione* X, *ut in ejus Epitaphio Ticinensi habetur, quod vide tom. 1 Scriptorum Rerum Italicarum pag. 902. Indictio* X *annum 712 designat ; quo regnare mense Junio Liutprandus cœpit : tenuit vero regnum annis 31 et mensibus septem, teste Paulo Diacono lib. 6, cap. 58. Regnum itaque protraxit usque ad mensem Januarium vel Februarium anni 744. His adde menses 7, quot a patris Liutprandi obitu Ildeprandus Langobardis rex fuit,admensem circiter Septembrem anni 744 pertinges, et regni Rachisii principium.* F

annos regni Rachisii,

15 *Hinc vero numerando annos 4 et menses 9, quot illi tribuunt Erchempertus et chronologus Brixianus apud Muratorium tom. 4 Antiquitatum Italiæ pag. 944 ; ad annum 749, ad mensem circiter Julium provectum, deducemur, quo se regno Rachis abdicarit, eique Aistulfus frater successerit. Qui calculus plane congruit cum chronologo Brixiano, mox laudato ; uti et cum auctore Vitæ S. Anselmi, abbatis Nonantulensis, ab ea ætate, ut apparet, haud multum remoto. Prioris verba sunt :* Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCXLIX, et post ingressum in Italiam Langobardorum anno CLXXX accepit regnum Langobardicæ gentis vir gloriosissimus Aistulphus rex in mense Julio Indictione II. *Posterioris vero :* Igitur anno Dominicæ Incarnationis

AUCTORE J. B.

Incarnationis septingentesimo quadragesimo nono, centesimo vero octogesimo ingressionis Longobardorum in Italiam, vir gloriosissimus Aistulfus, (Ratchiso, germano suo, devicta Pentapoli, suasu domni Zachariæ Papæ facto Romæ clerico) sceptrum Longobardorum strenue regens... in primo anno regni sui per suum præceptum concessit venerabili viro Anselmo etc.

quod et Pagius fecit,

16 *Pagius in Criticis, etsi ad annum* 744, *num.* 6, *eodem anno Rachisium regnare incepisse; regno vero vale dixisse anno* 749 *pariter asserat ad annum* 750, *num.* 1; *a calculo tamen mox exposito discrepat, loco proxime citato de Leone Ostiensi scribens :* Sed recte scripsit, eum *(Rachisium)* regnasse annos quinque, menses sex. *Ita ille procedit : Rachisius decessorum suorum Rotharis et Liutprandi leges confirmavit,* anno, *ut ait ipse Rachis,* regni mei secundo, die Kalendarum Martiarum Indictione quarta decima, *seu anno* 746; *quare annum regni sui primum exorsus est anno* 744 *post Kalendas Martias : alioquin enim Kalendis Martiis anni* 746 *numerasset annum regni sui tertium. Jam vero, cum Aistulphus in prœmio legum, quas ipse regis Rotharis Edicto adjecit,* B *Indictione septima, quæ annum* 754 *denotat, Kalendis Martiis annum regni sui quintum fluxisse dicat; necesse est, ut anno* 749 *post Kalendas Martias Aistulfus regnare inceperit, qui alioquin anno* 754 *Kalendis Martiis annum non quintum, sed sextum numerasset.*

male disponit.

17 *Quo quidem pacto rursum liquet, Rachisium ab anno* 744 *usque ad annum* 749 *Langobardis præfuisse; at si ab anno* 744 *ultra Kalendas Martias provecto, annos integros* 5 *et menses* 6 *numeros, usque ad mensem Augustum saltem anni* 749 *pervenies, quo regnum Rachisius abdicarit, quod contra chronologum Brixianum, num.* 15 *laudatum, facit; qui Aistulfum mense Julio anni* 749 *Longobardorum regnum adeptum scribit. Præterea ex Pagii calculo Hildebrandus, Liutprandi filius, a Langobardis mox a patris obitu rejectus fuit; cum tamen a patris obitu mensibus* 7 *regnasse dicatur in brevi Descriptione regum Langobardorum, de qua supra; uti et in brevi Chronico regum Langobardorum ab anno* 568 *usque ad* 883, *quod (vide tom.* 4 *Antiquitatum Italiæ pag.* 944*) ita habet :* Hilprand regnavit menses VII, *nempe ab obitu patris. Pagius ad* C *annum* 744, *num.* 6, *ut ostendat, Hildeprandum non successisse Liutprando, hæc Sigeberti verba adducit :* Hildeprando, quem ipse (*Liutprandus*) regem designaverat, a Longobardis reprobato, Rachis regnat post eum annis VII. *Verum an reprobatio Hildeprandi non potuit fieri aliquot a Liutprandi obitu mensibus, quod monumenta mox laudata, Sigeberto potiora, affirmant? An non hoc ipsum fortassis hæc Sigeberti verba,* Rachis regnat post eum, *fortassis insinuant? Ex quibus efficitur, a Romualdo Rachisii regimini usque ad abdicationem regni Langobardici male tribui annos sex et ultra, undecumque tandem id asseruerit.*

Romualdus item Retrudem et Petrudem,

18 *Sed neque verum attigisse videtur Romualdus, cum, ut num.* 3 *pariter videre est,* S. Epiphaniam, *Ticini in monasterio S. Mariæ Venationum Virginem sacram, ibique mortuam et sepultam, alio nomine* Retrudem *dictam fuisse; ac sororem aliam,* Petrudem *nomine, virginem pariter Deo sacram, habuisse scribit. Petrudem quidem part.*3 *Papiæ sacræ pag.*63 *in Annotatione ad Rachisium monasterio Plumbariolæ sponte concedit; at Retrudem, seu, ut interpretatur,* Epiphaniam, *Ticinensi S. Mariæ Venationum monasterio vindicare nititur : vereor tamen, nec sine causa, ne eadem sit Petrudis, quæ ipsi Retrudis est. Vix enim dubitandum videtur, quin Romualdi Retrudis, sit Erchemperti, num.* 12 *laudati Raptrudis, et Leonis Marsicani, num.* 13 *laudati, Rattruda; quam uterque in monasterio Plumbariolæ diem clausisse extremum, scribit. Ac tanto quidem magis id vereor, quod ex Camillo Peregrino in Lectionibus variantibus Descriptionis brevis quinque postremorum Langobardorum in Italia regum, eamdem Rachisii filiam, quæ in Plumbariola monasterio cum matre Ktasia vel Ktaxia vitam monasticam egit obiitque, non modo* Raptrudem, *sed et* Rattrudam *et* Reptrudem; *imo et apud Basilium Zancarolum Cydonium tom.* 6 *Thesauri Historiarum Italiæ part.* 4, *col.* 99, Ratondam *dictam fuisse, intelligam; ut verosimillime et* Petrudis *interdum dicta fuerit. Sic equidem illam nominari a quibusdam, Bucelinus in Menologio Benedictino ait ad diem* 2 *Junii de Rattruda, Plumbariolæ mortua, agens, quem tamen, in quantum Rattrudem ab* Epiphania *distinguit, pro se Romualdus laudat. Laudat et civitatis Ticinensis monumenta, quæ ipse viderit; sed* E *ea, quæ qualiave sint, ignorare nos sivit. Quare Erchemperto et Leoni Marsicano, Ratrudem in monasterio Plumbariolæ defunctam, affirmantibus, quam Romualdo a S. Maria adhærere hactenus malo; propter quorum auctoritatem Rachisium Casini habitasse, non diffitetur Romualdus; cur igitur negat, Ratrudem in Plumbariolæ monasterio obiisse, quod iidem scriptores affirmant?*

Rachisii, ut vult, filias, male distinguit, et Epiphaniam,

19 Epiphaniam *igitur cum Retrude perperam confudisse videtur Romualdus, quam in monasterio Plumbariolæ vixisse sub S. Benedicti Regula atque ibidem obiisse, tradunt Erchempertus et Leo Marsicanus num.* 12 *et* 13 *citati; unde verosimillimum sit, ibidem quoque fuisse sepultam. Quod si* S. Epiphaniæ *Acta, Ticini in S. Mariæ monasterio servata,* Epiphaniam *cum Retrude etiam confundant, argumento id alteri erit, ea ætatis, ut supra dicebam, non admodum vetustæ esse. Sed hinc alia, eaque gravior enascitur difficultas; num una tantum, quæ in monasterio Plumbariolæ vixerit obieritque, fuerit Rachisio filia, nempe Ratrudis; num contra gemina; altera Ratrudis, altera vero* Epiphania, *quæ apud Ticinum vitam egerit, et sepulturam nacta fuerit in monasterio S. Mariæ Venationum. Geminam Rachisio filiam fuisse, Romualdus contendit; præ-* F *fracte negat Angelus de Nuce in Annotatis ad caput* 8, *lib.* 1 *Chonici Casinensis, a Leone Marsicano conscripti; ubi, cum dixit, falsum esse, Rachisium una cum uxore Thasia et filia* Epiphania *monastico instituto in monasterio S. Mariæ Venationum prope Ticinum a se condito fuisse initiatum et sepultum, sic concludit num.* 3. Nam quod Ratchis, cum adhuc Papiæ regnaret, cœnobium illud fundaverit, non repugnaverim. Cæterum, nullo adhibito veterum scriptorum testimonio, sola, ut opinor, monasterii constructione seductos *(de Jacobo Gualla et Stephano Breventano illi sermo est)* alia pro arbitrio comminisci, insolens est audacia.

Ticinensem monialem.

20 *Nititur Angelus Leonis Marsicani verbis num.* 13 *datis; quibus unius tantummodo Rachisii filiæ, nempe Rattrudæ, mentio sit; et Rachisius Casini monachus vixisse et obiisse dicitur; uti Thasia ejus uxor cum filia Rattruda in monasterio Plumbariolæ. Romualdus vero a S. Maria, Rachisium habitasse quidem Casini aliquando*

A *quando, concedit: sed ita ut vitam monasticam Ticini una cum* Epiphania *inchoarit, finieritque, Rachisii res gestas hoc ordine disponens* : 1, *inquit*, Ticino Rachisius Perusiam, eam obsessurus, discedit, ubi a Zacharia Pontifice ad religiosam perfectionem inflammatur. 2. Inde Ticinum redit, ac monasterium exstrui mandat, fratrique Aistulpho regnum resignat. 3. Romam subinde petit, inibique a Zacharia in clericum tondetur. 4. Ticinum iterum regreditur, ubi, resignationem regni fratri confirmans, in suo monasterio monachum se facit una cum uxore Thesia ac filia Retrude *(Epiphania nimirum, ex ejus sententia)* quæ monasticum pariter habitum acceperunt. 5. Relicta subinde Filia sanctimoniali juxta votum ejusdem in prædicto monasterio, ipse de terra exiens et cognatione sua, Montem Cassinum petit: quem secutæ uxor in monastico, habitu, ac filia Petrudis (sive in monastico, sive in laicali, non disputamus) inibi pro ipsis monasterium Plumbariolæ excitat, ubi filia D. Numini dicata cum matre, ipse in Cassinensi monasterio Deo vacat, usque ad electionem Desiderii in regem.

B 21 *Habes igitur, qui Rachisius vitam monasticam Ticini inceptam ex Romualdi opinione Casini exercere perrexerit : audi nunc, qui eam tandem Ticini finierit.* 6. Quando, *inquit*, dæmonis astu, suorum annuens invitatibus, monastico dimisso habitu, regnum repetere cœpit. 7. Quo subinde Pontificis hortatu reassumpto, in suo subinde Ticinensi asceterio (erubescens forte, tanquam instituti desertor, ad eos iterum reverti, a quibus discesserat) cum filia Epiphania seu Retrude, quæ monasticam ibi profitebatur, sanctitati vacans, optimo fine vitæ cursum consummavit. *Ita Romualdus : verum non unum hic ejus peccatum est. Nam primo, quod Retrudem a Petrude distinguat, id ex ante dictis verosimillime perperam facit; et ut Rachisium Ticino Casinum abiisse ait, ac inde Ticinum rursus venisse ; ita, Retrude a Petrude non distincta, Retrudem seu Petrudem patrem suum tam Casinum, quam Ticinum secutam esse, pari modo comminisci potuisset. Dein Rachisium, in clericum Romæ tonsum, rediisse Ticinum, non modo Leoni Marsicano, sed et Erchemperto con-*

Rachisii filiam fuisse.

C *trarium est. Leo enim, postquam dixit, Rachisium Romæ a Zacharia Pontifice clericis adscriptum fuisse, sic pergit continuo* ; Moxque ad hoc monasterium beati Benedicti *(Casinense)* eodem Apostolico transmittente, perveniens et sub regulari magisterio instituendum se tradens, post religiosam satis ac Deo placitam conversationem, ibidem vitæ finem sortitus est. *Erchemperti verba habes num.* 12, *quibus pariter satis innuitur, Rachisium, Roma profectum, Casinum cum suis, non Ticinum, monasticæ vitæ degendæ causa abiisse. Tertio denique in eosdem auctores impingit manifestius, cum Rachisium Ticini fecisse videndi finem, scribit, quorum alter Casini illum* vitæ finem sortitum, *alter* vitam finivisse, *diserte affirmat.*

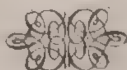
AUCTORE J. B.

22 *Nescio tamen, an pariter erret Romualdus, cum binas Rachisio filias fuisse, scribit : quamquam enim Leo Marsicanus unius tantummodo meminerit : non inde tamen ausim concludere, plures Rachisio non fuisse. Leo enim Marsicanus, res monasterii Casinensis pertractans, absque ullo Historiæ suæ dispendio tacere* Epiphaniam *potuit, etsi hujus nominis Rachisii filiam Ticini monasticam vitam egisse, non ignorasset. Adhæc nonnihil parcius de Rachisio Leo scripsit, qui illius ad regnum recuperandum conamina si lentio præterierit, nec Rachisii filiorum (si quidem filios habuisse dicendus est : vide num.* XI) *mentionem fecerit ullam, quos tamen habuisse ex Anastasii verbis, num.* 12 *transcriptis, et Casini quidem una cum patre monachos fuisse, ex Erchemperto num.* 12 *consequi videtur. Quia tamen unius tantummodo Rachisii filiæ, quæ monasticam vitam egerit, Erchempertus et anonymus Salernitanus, seculi* X *scriptor, imo et ipse Anastasius meminerunt, eademque, nempe Rattruda, monasterio Plumbariolæ concedenda videtur;* E *haud satis certo constitutum est,* S. Epiphaniam, *Ticini cultam, alteram fuisse Rachisii filiam. Fortassis* Epiphania *fuerit, non Rachisii filia, sed fratris ejus Ratchait, qui idem, qui Rachis, aliquando habitus sit ex similitudine nominum. Illa vero vitæ monasticæ sese dediderit ipsius Rachisii aliorumque cognatorum suorum exemplo.*

non probat,

23 *Utut sit (nec enim suppetit, unde quid certi hoc in argumento dicamus) fertur* S. Epiphania *Ticini in monasterio S. Mariæ Venationum, a patre suo Rachisio condito, monasticam vitam exorsa circa annum* 749, *quo ejus pater, qui* Beati *titulo a Benedictinis nonnullis honoratur, suo se regno abdicavit. Vixisse illam in eo monasterio ferunt annis* 46; *atque adeo usque ad annum circiter* 795 *vitam produxerit, licet aliqui, ut Romualdus ait, obiisse illam velint circa annum* 760. *Cum vero præterea anno ætatis suæ* 64 *mortalem hanc vitam reliquisse tradatur, circa annnm* 731 *mundo natam esse, ac anno circiter ætatis suæ* 18 *religiosæ vitæ nomen dedisse,* F *oportuit. Quibus maxime virtutibus fulserit, quibus decorata prodigiis, ex Romualdino elogio, supra dato, facile intelliges. Verum nec de his omnibus quidquam certi ausim statuere, propterea quod, cujus ætatis aut valoris sint Acta* S. Epiphania *et monumenta Ticinensia, a Romualdo quidem generatim laudata, sed nobis hactenus haud satis perspecta, ignorem.*

nec satis habemus nobis certa sunt cetera, quæ de illa tradit.

AUCTORE C. B.

DE S. NICETA CONFESSORE

IN GRÆCIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sancti memoria in Fastis sacris, cultus ecclesiasticus, natales, distinctio ab homonymis, vitæ series discussa, Acta, e Menæis edenda, qualia sint.

ANNO CIRCITER DCCCXXXVIII. *Sanctus, qui cultu, uti hic*

Quod sola Sanctorum in sacris Græcorum Fastis descriptio (adi Operis nostri tom. VI *Septembris pag.* 535 *et seq.) cultum ecclesiastiB cum non importet, Sancti non pauci occurrunt, de quibus, etsi vel Menæis, vel Menologiis Basiliano et Sirletiano, aut etiam Synaxario Sirmondiano sint inscripti, dubitari non immerito potest, an cultu ecclesiastico apud Græcos gaudeant, aut umquam fuerint gavisi. Ac imprimis quidem* S. Nicetam, *patricium confessorem, illis accensendum, non nemo forte contendat, quod, quamquam hodie in magnis Græcorum Menæis excusis aliisque etiam sacris Fastis memoretur, de eo tamen in hodierno eorumdem Menæorum Officio nihil omnino fieri videatur, nec quidquam fieri præcipiatur in ullis ritualibus Græcorum libris. Verum, etsi hoc ita sit, ecclesiasticus Sancti in ecclesia Græca cultus mihi aliunde sat certus apparet. Primo enim* S. Nicetas *non ad unum dumtaxat, sed ad duos dies diversos, ad hodiernum videlicet, quo binos tantummodo versiculos, et ad* XIII *Octobris, quo prolixum præterea elogium sibi habet adjunctum, in magnis Menæis impressis celebratur; quem honorem Sancto, qui omni prorsus cultu ecclesiastico careat, in sacris illis Græcorum Fastis deferri, hactenus non comperi. Secundo Sanctus noster non tantum in præfatis Menæis, et a Maximo Margunio, passim hæc se-* C *culo, commemoratur; verum etiam in variis, quæ penes nos exstant, Menæis contractis Mss., in Synaxario Sirmondiano itidem Ms., et in ambobus typorum beneficio vulgatis Menologiis, Basiliano scilicet et Sirletiano; illum autem in tot monumentis sacris a Græcis celebrari, non infirmum cultus ecclesiastici, quo apud hos vel hodieque gaudet, vel certe olim fuit gavisus, argumentum apparet.*

argumento non uno probatur,

2 *Tertio Menologium Sirletianum, quod hodie* Nicetæ *natalem, seu hunc Sanctum nostrum in cœlis primo natum celebrat, commemorationem ejusdem; ut pariter Menæa excusa faciunt, ad* XIII *Octobris etiam indicit; quod cultum ecclesiasticum, qui tunc saltem Sancto aut debuerit, aut debeat deferri, arguere videtur. Quarto denique in Menæis excusis tum hodie, tum iterum* XIII *Octobris* Nicetas Sancti *titulo et duobus versiculis condecoratur, ad calcem etiam adjecta, qua et ejus et aliorum ad utrumque diem cum ipso ibidem memoratorum Sanctorum precibus divina misericordia imploratur, brevi hac oratiuncula, in Menæis excusis etiam alias post recensitos aliquot Sanctos usurpari non raro solita:* Ταῖς αὐτῶν ἁγίαις πρεσβείαις, ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς· Sanctis ipsorum (Nicetæ *scilicet aliorumque Sanctorum, proxime ibidem in Menæis præmissorum)* precibus, o Deus, miserere nostri et salva nos; *omnes autem, qui ita in Menæis excusis celebrantur, hoc ipso coli, ut Sanctos, indubitatum apparet, nisi forte in casu quopiam particulari aliunde constet contrarium, uti V. G.* E *fit in concilii* VI *œcumenici Patribus seu episcopis, quorum omnium commemorationem ad* XIV *Septembris diem Menæa excusa modo proximo exposito indicunt, et quos tamen non omnes a Græcis coli, ut Sanctos, per se, quantum opinor, satis liquet.*

ecclesiastico eoque legitimo apud Græcos gaudet,

3 *Nec est, quod opponas, in Menæis excusis subinde etiam explicato modo celebrari, qui Sancti non sunt; id enim dumtaxat argumento est, a Græcis aliquando etiam indignos honorari, ut Sanctos; quod sane fatemur, quodque quam verum sit, in chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum Historia, Operis nostri tom.* I *Augusti præfixa, loco non uno ac præsertim pag.* 95 *et quatuor seqq. ostenditur. Ast hic nævus, quo Menæa infecta sunt, Græcis schismaticis, qui seculo* XI, *media sui parte fere provecto, aut serius vixerunt, pluresque schismatis fautores aut alios indignos sacris ecclesiæ suæ Fastis inseruerunt, debet attribui; quare, cum Photii, qui post medium seculum* IX *funesti inter ecclesiam Græcam et Latinam schismatis auctor fuit, in cathedram Constantinopolitanam successores seculo* X, *uti inter eruditos convenit, schismatici non* F *fuerint, sitque Sanctus, qui ex dicendis anno circiter* 838 *vivere desiit, Menologio Basiliano, quod eodem seculo* X *Basilii Porphyrogeniti imperatoris jussu fuit confectum, etiam inscriptus, verosimillimum apparet, jam tum ei, ut Sancto, cultum ecclesiasticum exhibuisse Græcos tum adhuc Catholicos, qui minime utique facturi id fuisse videntur, si honore illo fuisset indignus. Hinc porro jam consequitur, ut cultus, quo* Nicetas *gaudet aut certe olim fuit gavisus, legitimus exstiterit, usque ipsemet pro vero Sancto sit habendus, maxime cum elogia, vitæ ejus historiam exhibentia, quibus in utroque Menologio, in Menæis impressis et in Synaxario Sirmondiano Ms. celebratur, nihil omnino contineant, quod vel manifeste fabulosum sit, vel Virum sanctum dedeceat, uti vel ex sola dictorum elogiorum inspectione patescet. Horum omnium prolixius est, quod Menæa excusa ad* XIII *Octobris suppeditant.*

elogiisque, quæ hic dantur, in Menologiis Sirletiano

4 *Id proinde, ne rerum tractandarum series nimium interrumpenda sit, Commentario huic non inseram, sed ad ejusdem calcem Actorum nomine subjungam, binos interim versiculos, quos in capite*

A *capite præfert, cum adjuncta versione Latina, aliaque breviora Sancti elogia in antecessum huc transcribens. Versiculi illi, quibus etiam hodie in iisdem Menæis Sanctus ornatur, sic habent :*

Θλίψεις ὑποστὰς εἰκόνων θείων χάριν
Χαίρει χαρὰν Νικήτας, οἵαν οἱ νόες.
Toleratis divinarum imaginum causa angustiis,
Gaudio gaudet Nicetas, quali angeli.

Elogia, quæ huc jam transferre lubet, tria sunt numero, Basilianum videlicet, Sirmondianum et Sirletianum, ita hic a me appellata, quod primum hodie in Menologio Basiliano, secundum hodie itidem in Synaxario Sirmondi, ac tertium denique ad XIII *Octobris describatur in Menologio Sirletiano, in quo præterea etiam hodie Sanctus noster, seu potius natalis ejus in cœlis dies breviter ita annuntiatur :* Eodem die *(*VI *scilicet Octobris)* Natalis sancti patris nostri Nicetæ patricii ex Paphlagonia, qui sanctarum imaginum confessione multas ærumnas et calamitates constanter pertulit. *En modo, quibus singula tria dicta elogia verbis concipiantur. Sirletianum sic habet :* Eodem die (XIII *Octobris*) commemoratio sancti B patris nostri Nicetæ patritii ex regione Paphlagoniæ, qui, cum esset divinarum literarum et pietatis studiosus, pro cultu sanctarum imaginum adversus eorum * impugnatores et imperatorem Leonem plurimum laboravit, multisque editis miraculis, cum mortis suæ diem prædixisset, migravit in cœlum.

* earum

ac Basiliano,

5 *Basilianum ex interpretatione, quam Menologii Basiliani editio, anno* 1727 *Urbini facta, exhibet, hunc sonat in modum :* Sanctus pater noster Christique confessor Nicetas, Irenes augustæ propinquus, ei non tam ob propinquitatem, quam ob suam virtutem acceptus erat. Sic enim in certaminibus ac virtutum exercitationibus excelluit, ut ad sanctam Nicænam secundam synodum imperatricis legatus missus fuerit; quo in munere egregie et insigniter, ut Deo placitum est, se gessit. Erat enim ad omnia præclare gerenda maxime idoneus. Quare patriciatus honore cumulatus Siciliæ strategus *(id est, præfectus, dux aut etiam prætor, quemadmodum ad vocabula* strategus, στρατηγὸς, *in Glossariis mediæ et infimæ Latinitatis et Græ-* C *citatis Cangius exponit)* declaratur : qua etiam provincia optime administrata, multa præcipue erga viduas et pupillos benignitate usus, domum rediit. Verum quia imperio potitus erat Leo Armenus iconomachus, remisso dignitati, divitiis, omnique mundanæ gloriæ nuncio, monachus efficitur. Quod cum imperator rescivisset, volens illum tormentis subjicere, imperavit, ut Servatoris imaginem mitteret, quo illam combureret. Sed cum id facere detrectaret, illum relegavit : qui, in exilio multis confectus ærumnis, decessit.

uti et Synaxario Sirmondi celebratus.

6 *Sirmondianum e lingua Græca, qua scriptum est, in Latinam ita convertitur :* Floruit *(*S. Nicetas *patricius, ut præmittitur)* sub piissima Irene, in honore ac amore abs illa habitus, utpote ejus consanguineus, e parentibus Gregorio et Anna, et Paphlagonia oriundis, natus; existens autem eunuchus, prudentia et rerum peritia multos superabat. Ad secundam Nicænam synodum ab imperatrice legatus missus est, ac deinde in Siciliam propter rerum ibidem gerendarum difficultatem. Hinc porro reversus est ac vitam monasticam suscepit. Cum vero deinde, multis angustiis ac persecutionibus pro sanctis imaginibus primo quidem sub impiissimo Leone Armeno ac post sub Michaële, hujusque filio Theophilo toleratis, septuagesimum quintum ætatis suæ annum implevisset, migravit ad Dominum, multis signis ac miraculis patratis. *Talia sunt tria supra memorata Sancti elogia; quæ sane, uti inspicienti patebit, nihil omnino continent, quod vel fabulas Græcis familiares aperte redoleat, vel sinistram de* Nicetæ *sanctitate suspicionem injiciat.*

a Castellano etiam, aliisque ecclesiæ Latinæ martyrologis memoratur.

7 *Quare cum nihil etiam hujusmodi vel in Sancti Actis seu elogio, e Menæis infra dando, vel alibi uspiam occurrat, merito sane in Catalogo Generali Sanctorum, qui Romano hodierno inscripti non sunt, in Martyrologio Universali et in Martyrologio Siculo locum hodie Sancto nostro dederunt, qui sacros hosce Fastos concinnarunt, Ferrarius, Castellanus et Octavius Caietanus, qui Sancti nomen asterisco etiam non distinguit, proxime ante Martyrologii sui initium præfatus, hoc modo a se recenseri Sanctos, quibus publici honores deferuntur; ut proinde et ipse* Nicetam *cultu ecclesiastico, e Menologio Sirletiano et Menæis, quæ ad marginem citat, indubie existimarit. Verum ut quid Baronius,* E *qui hodie S. Eroteïda martyrem, supra jam datam, aliosque aliis diebus Sanctos e Menologio Sirletiano in Martyrologium Romanum intulit, hodie nihilominus ab inferendo in id Sancto nostro abstinuit, qui tamen ex dictis in Sirletiano, non secus ac Eroteïs, hodie memoratur? Fecerit verosimiliter id vir eruditissimus, quod* Nicetam, *Sirletiano hodie inscriptum, eumdem putarit cum Niceta, Mediciensi in Bithynia hegumeno seu abbate, quem ad* III *Aprilis diem, ad quem proinde nos de eo in Opere nostro etiam egimus, Martyrologio Romano jam inscripserat. Ita opinor, quod index, nono Annalium Ecclesiasticorum Baronii tomo adjectus, uni eidemque Nicetæ attribuat, quæcumque in eodem tomo sive de* Niceta *nostro, sive de Niceta, Mediciensi hegumeno, narrantur.*

nec in Romano hodierno omitti debuisset.

8 *Verum plura, quæ in elogiis supra memoratis de* Niceta *nostro leguntur, sunt hujusmodi, ut in Nicetam Mediciensem minime quadrent, pugnentque cum sancti hujus abbatis Vita, a Theosterieto monacho et discipulo fidelissime conscripta, primoque Aprilis tomo a pag.* 254 *usque ad pag.* 266 *apud nos inserta. Ut pauca e* F *multis rei hujus specimina proferam,* Nicetas *noster, quemadmodum Sirmondianum ejus elogium, num.* 6 *huc transcriptum, prodit, patrem habuit, nomine* Gregorium; *Constantinopoli, uti Acta, e Menæis danda, num.* 2 *docent, in monasterio*, Chrysonice *appellato, monachum induit, atque, ut itidem, consentiente etiam Sirmondiano elogio, nec refragantibus reliquis, Acta e Menæis danda docent, sub Theophilo, Michaëlis Balbi filio, qui ante annum* 829 *patri in imperium non successit, vitam hanc mortalem cum immortali commutavit. At vero Nicetas, Mediciensis abbas seu hegumenus, patrem, nomine* Philaretum, *sortitus est, vitam monasticum in Mediciensi monasterio, in Bithyniæ parte maritima ad Propontidem sito, amplexus est, ac tandem sub Michaële Balbo* die tertia mensis Xanthici, *seu Aprilis,* Dominica die illucescente, *quæ notæ chronicæ annum* 824 *designant, diem extremum obiit, testante hæc omnia apud nos Theosterieto mox laudato in ejus Vita, primum quidem num.* 4, *secundum num.* 8, *ac tertium denique num.* 48 *et seq. Præterea* Nicetas *noster*

AUCTORE C. B

ster in Menæis, Menologiis Sirletiano ac Basiliano, uti et in Synaxario Sirmondi Patricii titulo decoratur: hac autem dignitate conspicuum non fuisse Nicetam Mediciensem, ex ejus apud nos Vitæ cap. I abunde liquet. Nisi igitur Menæis aliisque Græcorum Fastis supra laudatis omnem penitus fidem velimus abrogatam, dubitandum non est, quin a Niceta, Mediciensi abbate, Nicetas noster sit distinctus; ut hunc adeo, quod illum a III Aprilis diem jam commemorasset, in Mrl. Romano hodie omittere non debuerit Baronius.

anno circiter 763 in Paphlagonia natus est.

9 Quare, Sancti nostri a Niceta Mediciensi diversitate legitimoque ecclesiastico cultu sufficienter jam stabilitis, variisque etiam, quibus Nicetas ornatur, elogiis in medium adductis, discutere modo pleraque aggredior, quæ tum in his, tum alibi de illo occurrunt. In Paphlagonia, Minoris Asiæ provincia, natum esse S. Nicetam, Menæa seu Acta ex his danda num. I memoriæ produnt. Atque hoc sane sat probabile apparet: Menæis enim præter Maximum Margunium consonat etiam Sirletianum num. 4 huc transcriptum Sancti elogium, nec repugnat Sirmondianum et Basilianum, cum hoc quidem locum Sancti natalem subticeat, illud vero Sanctum a parentibus, B e Paphlagonia oriundis, genitum affirmet, addens etiam, Gregorium et Annam fuisse hos vocatos, quod in reliquis monumentis omittitur, uti etiam annus Sancti natalis, quem pariter nec in Sirmondiano expressum invenio. Verum cum Sanctus ex dicendis septuaginta quinque prope annorum senex anno circiter 838 e vivis abierit, consectarium est, ut anno circiter 763 nasci eum contigerit, quemadmodum calculos ineunti patebit. Atque hæc de loco et anno, S. Nicetæ natali; de genere ejus nunc disserendum.

An a Theodora imperatrice genus ducat,

10 A Theodora augusta seu imperatrice genus ducere S. Nicetam, Menæa seu Acta, e Menæis danda, num. I e sola fama referunt, nihilque eo spectans præterea adjungunt. Φασὶ δὲ, αὐτὸν (Menæorum verba sunt) ἀπόγονον εἶναι Θεωδώρας τῆς βασιλίσσης. Aiunt autem, ipsum (sanctum Nicetam) Theodora augusta ortum, seu Theodoræ augustæ nepotem esse. Quare cum in eadem Paphlagonum regione, in qua ex dictis lucem hausit Sanctus noster, Theodora, Theophili imperatoris uxor, Joanne Curopalata in Historiarum Compendio, quod, a Joanne Baptista Gabio e lingua Græca in Latinam conversum, C anno 1570 typis Venetis prodiit, pag. 15 testante, nata etiam sit, erit fortassis non nemo, qui ab ea genus ducere S. Nicetam, suspicetur. Verum cum imperatrix illa ante annum 829 (adi ad hunc annum num. 3. Pagium in Criticis) Theophilo imperatori non nupserit juvenisque adhuc tum fuerit, eam post Sanctum nostrum, utpote ex dictis anno circiter 763 in lucem editum, triginta ut minimum annis natam esse, oportet, ut proinde Nicetam habere nepotem, seu ut hic ab illa genus ducere, certo nequierit. Verum, anne una aut altera, a præcedenti diversa, nuspiam occurrit Theodora augusta, quæ ante S. Nicetam floruerit, et e qua proinde ortus hic esse queat? Nisi quis hic, quod tamen futurum non reor, ad Theodoram, Constantii Chlori a repudiata anno 292 Helena uxorem, recurrere voluerit, non aliam, quæ Sanctum nostrum ætate præcesserit, Theodoram augustam inveniet, quam Justiniani imperatoris conjugem, anno 548 e vivis sublatam. Quod si ergo, Sanctum Theodora augusta ortum, Menæa recte nonent, genus hunc a Theodora, Justiniani imperatoris uxore, duxisse, necesse est.

11 Verum id, quantum opinor, sola Menæorum auctoritate, tacentibus monumentis reliquis, D fidem ægerrime inveniet. Nonnihil probabilius apparet, Sanctum cum imperatrice Irene, quæ ab anno 780 ad annum 802 imperii Orientalis habenas tenuit, cognatione fuisse conjunctum: hoc enim (adi num. 5 et 6) et in Synaxario Sirmondiano, et in Menologio Basiliano, quod Menæis antiquius est, pariter traditur, confirmaturque etiam utcumque ex eo, quod imperatrix illa Nicetam, eum admodum adhuc juvenis aulam Constantinopolitanam hic adiisset, summo favore fuerit prosecuta, uti, non tantum Sirmondianum et Basilianum Sancti elogium, sed vel maxime ipsa e Menæis danda Acta num. I testantur: ne autem et hic monumentis hisce fidem omnem forte neges, ad qualemcumque rei confirmationem hæc habe: Cum Sanctus noster in omnibus prorsus sacris Græcorum Fastis supra memoratis Patricii titulo constanter decoretur, verosimillimum apparet, fuisse illum, uti etiam in maxima horum parte asseritur, ad patriciatus dignitatem ab Irene augusta evectum; quod sane favoris non exigui argumentum est, atque hic ad præsens institutum sufficit. Verum num Sanctus tanto etiam apud Irenen valuit favore, adeove saltem huic imperatrici sese probavit, ut legatus ab ea ad concilium Nicænum secundum, anno 787 pro tutando restituendoque sacrarum imaginum cultu celebratum, missus fuerit? Ita bina ejus elogia, Sirmondianum scilicet et Basilianum, num. 5 et 6 affirmant; verum de hac Sancti legatione altum silent Menæa, et recte quidem, quantum apparet. Etenim in præmemorati concilii Actis, apud Labbeum tom. 7 Conciliorum exstantibus, concilio illi, tamquam Constantini imperatoris et Irenes matris ejus legati, interfuisse memorantur soli Petronax exconsul patricius, et Joannes logotheta militaris logothesii, seu thesaurarius militaris, nulla plane uspiam Sancti nostri facta mentione; quare, si non certo falsum, saltem admodum dubium videtur, cum ab Irene imperatrice ad secundum Nicænum concilium legatum missum fuisse.

et an ad secundum Nicænum concilium legatus missus fuerit ab Irene augusta.

E

12 Aliter loquendum est de Siciliæ præfectura, cui quoque ab Irene imperatrice admotum fuisse Sanctum nostrum Nicetam patricium, Sirmondianum ejus et Basilianum elogia pariter docent. Præterquam enim quod illa in re utrique huic elogio etiam consonent Menæa excusa, in corporis S. Euphemiæ virginis et martyris sæpius translati Historia, per Constantinum, Tiensem in Paphlagonia episcopum Sancto nostro synchronum, conscripta, atque apud nos tom. V Septembris a pag. 274 edita, num. 16 perhibetur sanctæ huic martyri templum, in quo etiam sacram ejusdem manum collocandam curarit, in Sicilia extruxisse Nicetas patricius; unde, cum hic a Niceta nostro, utpote ei, pariter patricio atque a beneficentia in Siciliam laudato, æqualis, distinctus esse non videatur, gessisse Sanctum Siciliæ præfecturam, non parum firmatur, resque adeo pro modum verosimili potest haberi. Nec obstat, Nicetam, qui templum S. Euphemiæ exstruxit, cognominatum fuisse Monomachum, uti in Historia proxime laudata loco cit. traditur; Sanctum enim nostrum Monomachum cognominatum non fuisse, argui non potest e Fastis Græcorum sacris supra productis, cum hi cognominis, quod illi fuerit, nuspiam meminerint, minimeque proinde impediant, quo minus Sanctus noster cognominatus fuisse Monomachus, et cum Niceta, qui templum S. Euphemiæ in Sicilia condidit, unus idemque

Siciliæ ab hac præfectus verosimillime fuit.

F

A *idemque exstitisse credatur. Hinc Stiltingus noster in Annotatis ad Historiam Translationis S. Euphemiæ, jam bis hic memoratam, Sanctum nostrum cum Niceta patricio, qui templum S. Euphemiæ condidit, recte sane fecit eumdem, ita ad hujus nomen observans :* Nicetas hic patricius Græcorum Fastis adscriptus est die VI Octobris, ubi in Menologio Basiliano dicitur fuisse consanguineus Irenes augustæ, ab eaque legatus ad concilium Nicænum II, dein Siciliæ præfectus, ibi præclare rem administrasse. Tandem a Leone Armeno in exsilium missus dicitur, in eoque obiisse. Hæc aliaque de eo ad dictum diem examinari poterunt, si de legitimo cultu satis constiterit.

Nicephoro ad imperium invadendum

13 *Hæc Stiltingus : et de Sancto quidem, cujus cultum legitimum supra probavi, quæ examinanda hic edicit, partim modo examinavi, partim examinare adhuc debeo ; quod jam nunc facere aggredior. Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, tom.* 9 *ad annum* 802, *num.* I *ita memoriæ prodit :* Augusta *(Irene)* solio turbata atque in ordinem redacta, Nicephorus tyrannus invasit imperium. Quomodo autem se habuerint, ex eodem Theophane primum audi : B Sequenti autem anno, qui primus annis Nicephori, pridie Kalendas Novembris, Indictione undecima, quarta noctis hora, quæ feria secunda lucescit, idem Nicephorus, cum esset patricius et logotheta generalis, tyrannidem adversus Irenam piissimam concitavit, Deo quidem ineffabilibus ob nostrorum multitudinem peccatorum judiciis indulgente, cooperantibus ei Niceta patricio ac domestico scholarum, et Sisinnio patricio fratre ejus, viro perjuriis et fraudulentiis pleno et Niceta Triphilio. *Ita Baronius ; in adjecto deinde ad præfatum Operis sui tomum Indice amplissimo sat aperte, nisi forte hunc ipsemet non contexuit, lectorem docens, fuisse Sanctum nostrum ad invadendum anno* 802 *imperium, Irenenque augustam exauctorandam Nicephoro uno cum Niceta Triphilio auxiliatum ; quod sane fecisse illum, non immerito forsan posset contendi ex eo, quem Baronii verba proxime huc transcripta includunt, Theophanis textu, si modo hic, ut Latine loco cit. apud Baronium, ita etiam Græce apud Theophanem sonaret.*

auxiliatus non est.

14 *Verum res longe aliter habet : Græcus enim Theophanis textus, notis chronicis rescissis, ita* C *exprimitur :* Νικηφόρος πατρίκιος καὶ γενικὸς λογοθέτης ἐτυράννησεν κατὰ τῆς εὐσεβεστάτης Εἰρήνης, Θεοῦ μὲν συγχωρήσαντος ἀφάτοις κρίμασιν διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ἡμῶν, συνεργούντων δὲ αὐτῶν Νικήτου πατρικίου καὶ δομεστίκου τῶν σχολῶν, καὶ Σισιννίου πατρικίου καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τῶν δολερῶν καὶ ἐπιόρκων Τριφυλλίων. *Hisce autem verbis, non ea, quam Baronii verba supra recitata exhibent, sed hæc, ut quisque linguæ Græcæ non omnino imperitus fatebitur, interpretatio convenit :* Nicephorus patricius et generalis logotheta tyrannidem adversus piissimam Irenen arripuit, Deo quidem ineffabilibus suis judiciis ob peccatorum nostrorum multitudinem id permittente, ipsis vero cooperantibus Niceta patricio, scholarumque domestico, et Sisinnio itidem patricio, fratre ejus, dolosis ac perjuris Triphylliis. *Jam vero, cum hic, uti apud Baronium fit, duo Nicetæ, quorum alter patricius ac scholarum domesticus exstiterit, alter Triphyllius cognominatus fuerit, non memorentur, e Græco sane, quem jam huc transcripsi, Theophanis textu, ita, ut debet, Latine reddito, argui non potest, Sanctum nostrum Nicephoro in exauctoranda Irene auxiliatorem exstitisse, nisi eum cum Niceta Triphyllio unum esse atque eumdem queat probari. Verum nulla omnino ratione fieri hoc potest : etenim Nicetas Triphyllius, ut Theophanes in Chronographia docet, ab ipso Nicephoro, qui anno* 811 *in bello adversus Bulgaros interiit, anno* 808 *fuit occisus ; noster autem* S. Nicetas *patricius diu post hunc annum vitam prortraxit, uti ex jam nunc dicendis patescet.*

Anno, ut verosimilius videtur, 813 monachum induit,

15 *Sanctum, postquam Siciliæ præfecturam optime administrasset, vitæ monasticæ (Constantinopoli in monasterio,* Chrysonice *dicto, addunt sola Menæa) sese dedisse, Acta, e Menæis danda, omniaque ejus elogia, supra huc transcripta, si Sirletianum, quod ea de re silet, exceperis, unanimi consensu tradunt. Verum in rei gestæ tempore, quod Sirmondianum elogium non exprimit, Basilianum inter et Menæa non convenit. Et Sanctum quidem sub Michaële Curopalate, cognomento* Rhangabe, *qui ab anno* 811 *ad annum* 813 *imperio Orientali præfuit, monachum induisse, Menæa seu Acta e sacris hisce Græcorum Fastis danda num.* 2 *memoriæ produnt ; Basilianum autem* Nicetæ *elogium id tandem sub Leone* E *Armeno, qui anno* 813 *imperator primum creatus est, factum refert. Verum, cum Leo Armenus Michaëli Curopalatæ in imperium anno* 813 *proxime successerit, facile fieri potuit, ut, quod hoc anno sub Michaële accidisset, sub Leone Armeno factum esse, Basiliani auctor ex errore crediderit. Quare ego hic Menæis, quæ, Sanctum sub Michaële Rhangabe monachum induisse, ex dictis tradunt, stare malim ; ita tamen ut id, non anno* 812 *aut proxime antecedenti, quo is primum imperium obtinuit, sed anno* 813, *quo illud, succedente Leone Armeno, amisit, verosimilius accidisse, existimem. Atque hæc sunt, quæ de Sancti monastica, temporeque, quo huic ille sese dedit, dicenda occurrunt, proximum est, ut ad ea, quæ pro sacrarum imaginum cultu passus est, sermonem nunc convertam.*

multa dein pro sacrarum imaginum cultu passus est,

16 *Cum Sanctus, monachus jam factus, summa Leonis Armeni in sacras imagines impietate comperta, Constantinopoli sponte excessisset, viroque, quem hic miserat, sacram Servatoris imaginem igne comburendam tradere noluisset, e loco suburbano, quo secesserat, pedem non efferre jussus est, ita ob pietatem exsilio quodammodo mulctatus, in quo cum postea, locum etiam subinde,* F *sæviente maxime in sacrarum imaginum cultores persecutione, mutare compulsus, gravissimis ærumnis fuisset confectus, tandem sub Theophilo imperatore septuagenario jam major migravit ad Dominum, multis et in vita et post obitum patratis miraculis. Ita fere quantum ad substantiam num.* 2 *et seqq. Acta e Menæis danda ;* Nicetam *autem a Leone Armeno, quod sacram Servatoris imaginem igne comburendam tradere noluisset, exsilio fuisse mulctatum, in eoque multis confectum ærumnis obiisse, Basilianum ejus elogium dumtaxat tradit, nulla plane Theophili imperatoris, sub quo tandem admodum grandævus e vivis excesserit, mentione facta. At vero, cum Sanctum equidem sub Leone Armeno vitam cum morte commutasse, Basilianum expresse non edicat, nec id ad aliorum, quæ prodit, veritatem ullo modo exigat, iterum hic Menæis, quæ Sancti nostri obitum cum Theophili imperatoris imperio componunt, standum esse, opinor, maxime, quod Menæis etiam consonet Sirmondianum elogium, utpote Sanctum, multis angustiis primo sub Leone

AUCTORE C. B.

ne Armeno, ac dein sub Michaële Balbo, hujusque filio Theophilo pro sacrarum imaginum cultu toleratis, tandem ad Dominum, cum quintum supra septuagesimum ætatis suæ annum jam implesset, migrasse affirmans. Verum quo id determinato anno, et quo loco evenit? Nicetam *in monasterio, quod ad mare situm esset, diem clausisse extremum, Acta e Menæis danda num. ultimo memoriæ produnt.*

ac tandem anno circiter, ut probabile apparet, 838 obiit,

17 *Ast cum nec mare, nec noti situs locum, cui monasterium illud adjacuerit, determinent, dubius hæreo, an Sanctum prope Constantinopolim, in cujus suburbanis locis eum, sævientibus in orthodoxos iconomachis, aliquamdiu degisse exsulem, Menæa affirmant, e vivis excessisse, sat tuto possim statuere, hincque illum Græciæ, ecclesiasticæ scilicet, non ratione obitus, sed cultus, quo apud Græcos gaudet olimve fuit gavisus, supra in titulo adscribo. Quod autem ad annum, quo vita functus sit, jam pertinet, hunc ita definio : Sanctus, ut num.* 15 *docui, verosimilius anno* 813 *monachum induit ; quare cum tunc, ut Acta e Menæis danda num.* 2 *docent, quinquaginta annis jam vixisset, annorumque, cum obiit, uti eadem Acta, suffragante etiam Sirmondiano elogio, testantur, quinque circiter supra septuaginta exstiterit, consectarium est, ut, quemadmodum calculos ineunti patebit, anno circiter* 838 *felici e vivis excessu ad Superos migrarit : etsi autem hæc mortis Sancti epocha, utpote in solis fere fidei minime indubiæ Menæis fundata, pro omnino certa haberi haud queat, sed tantum pro probabili, dubitandum equidem non apparet, quin* Nicetas *sub Theophilo imperatore, ac proin post annum* 828, *quo novem circiter mensibus elapso, imperio Orientali primum præesse is cœpit, diem suum obierit ; id enim non tantum in Menæis fundamentum habet, sed et in Sirmondiano elogio, cui præterea nec Sirletianum nec Basilianum refragatur, uti ex jam supra dictis pronum est colligere.*

Edenda ejus Acta qualia sint.

18 *Ceterum, quæ de ærumnis, pro sacrarum imaginum cultu a Sancto toleratis, num.* 16 *in medium adduxi, fusius exponuntur in Actis, quæ jam nunc, additis etiam de more, ubi opportunum videbitur, Annotationibus, Commentario huic subjuncturus sum, quæque ut qualia sint, studiosus lector ante noscat, ita hunc de illis præmonendum existimo : Etsi aperte, ut jam supra dixi, fabulosa seu commentitia non sint ; imo vero etsi etiam nihil, aut certe fere nihil, quod a verisimilitudine omnino abhorreat, memoriæ prodant, fidem tamen in iis, quæ aliunde confirmari nequeunt, indubiam haud merentur : excerpta enim sunt, ut jam monui, e magnis Græcorum Menæis excusis, quæ, quamquam non pauca, tum verisimilia, tum etiam veritati apprime consona, contineant, plurima tamen etiam, ut vulgo notum est, admixta habent, quæ vel a veritate indubie aliena sunt, vel falsitatis suspecta atque e fontibus omnino lutulentis deprompta ; hisce autem ea, quæ de Sancto Menæa produnt, nec alibi leguntur, accensenda non esse, pro certo quis definiat ? En nunc ipsa Græca Sancti Acta cum adjecta versione Latina, quam ipsemet adornavi, quod aliam, quæ satis arrideret, haud invenerim.*

ACTA

EX MENÆIS GRÆCIS

Interprete Cornelio Byeo.

Sanctus, qui in Paphlagonia natus erat, Siciliæ præfecturam gessit,

Hic *(sanctus* Nicetas) in Paphlagonum regione *a* piis Deumque amantibus parentibus natus est. Aiunt autem, ipsum a Theodora imperatrice oriundum fuisse *b*. Porro cum litteris imbuendus datus, iisque jam imbutus fuisset, Constantinopolim *c* venit annorum existens septemdecim *d*. Porro cum Irene imperii sceptrum tunc teneret, Puerumque, utpote a parentibus castratum *e*, eunuchum esse, intellexisset, in palatium eum accepit, brevique primus inter omnes domesticos effectus est, atque, cum ad patriciorum dignitatem fuisset evectus, Siciliæ *f* præfectus constitutus. Itaque cum vitam honestam Deoque placentem eo ex tempore duxisset, atque in monachum attonderi vellet, id ab imperantibus Nicephoro *g* ejusque filio Stauracio non impetravit.

Οὗτος γεννᾶται ἐν τῇ Παφλαγόνων χώρᾳ παρὰ εὐσεβῶν καὶ φιλοθέων γονέων. Φασὶ δὲ αὐτὸν ἀπόγονον εἶναι Θεοδώρας τῆς Βασιλίσσης· ἐκδοθεὶς δὲ καὶ παιδευθεὶς ἐν τῇ Βασιλευούσῃ εἰσῆλθη δεκαεπτὰ χρόνων ὑπάρχων. Εἰρήνης δὲ τότε τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας κρατούσης καὶ τὸν παῖδα ἀναμαθούσης εὐνοῦχον εἶναι ὡς παρὰ τῶν γονέων εὐνουχισθέντα, ἀνελάβετο, καὶ δι' ὀλίγου πρῶτος ἐν τοῖς οἰκείοις πάντων γίνεται. Καὶ φθάσας τὸ τῶν πατρικίων ἀξίωμα στατηγὸς Σικελίας προβάλλεται. Ἔκτοτε οὖν καλῶς καὶ θεαρέστως βιώσας καὶ βουλόμενος ἀποκαρῆναι, οὐ συνεχωρεῖτο παρὰ τῶν κρατούντων, τοῦτε Νικηφόρου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σταυρακίου.

tandemque, munere hoc dimisso, monachum induit :

2 Ast cum postea rerum potitus esset imperator Michaël *h*, vix tandem ipse interpellatus, permisit quidem monachum illum fieri, civitate autem non egredi, sed ad auream portam, dans ei monasterium, Chrysonicen nuncupatum *i*, manere præcepit. Quinquaginta autem annorum erat, quando in monachum attonsus est *k*, sponsore ipsius existente imperatore. In

2 Ὕστερον δὲ κρατήσαντος τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ, μόλις οὗτος παρακληθεὶς κατένευσε μοναχὸν μὲν γενέσθαι, τῆς πόλεως δὲ μὴ ἐξελθεῖν, ἀλλ' εἰς τὴν λεγομένην Χρυσῆν Πόρταν, δοὺς αὐτῷ μονὴν, τὴν λεγομένην Χρυσονίκην, προσμένειν ἐκέλευσε. Πεντήκοντα δὲ χρόνων ἦν, καθ' ὃν καιρὸν ἀποκαρεὶς, ἀνάδοχος ὁ βασιλεὺς τούτου γέγονεν. Ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ διῆγεν ἄχρι τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Εἰκονομάχου. Ὡς δὲ ἑώρα τὰ

A τὰ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων γινομένα, ἐξελθὼν τῆς πόλεως εἰς προάστειον ἀπῆλθεν, ὅ αὐτὸς τῇ μονῇ ἐδωρήσατο, καὶ συγκατέμιξεν ἑαυτὸν τοῖς ἐσχάτοις ἀδελφοῖς, συνεσθίων καὶ συγκοπιῶν αὐτοῖς.

3 Ἐπεὶ δέ τινες διαβολεῖς τῷ θεομάχῳ χαριζόμενοι προσήγγειλαν, εἰκόνα κεκτῆσθαι τοῦτον τοῦ Σωτῆρος, ἣν ἐκ πίστεως ἀπὸ Ῥώμης ἔλαβεν, ἀπεστάλη τῶν τῆς τάξεως αὐτοῦ τίς, λόγοις οὐκ ἀνειμέροις*, ἀλλὰ καὶ ἀπελαῖς ἐκφοβῶν καὶ ἀπαιτῶν δοθῆναι οἱ τὴν σεβασμίαν εἰκόνα. Ὡς δ' οὐκ εἶχε τοῦτον καταπειθῆ, ὀψέποτε ἀποκρινόμενον, ὡς οὐκ ἐμὴ αὕτη ἡ σεβασμία εἰκὼν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἱεροῖς τῆς ἐκκλησίας ἀφορισθεῖσα κειμηλίοις, ἁρπάσας ἕτερον ἀδελφὸν ἐπὶ τὸ δειχθῆναι αὐτῷ τὸ ζητούμενον, εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λαβὼν τὴν σεβασμίαν εἰκόνα, ὡς μῖσος τὶ, ἔρριψεν ἀτίμως ἐν τῷ βεριδαρίῳ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἅγιος, τοῦτο ἰδὼν, ἐκ βάθους ἐστέναξεν, ἀρχὴν πειρασμῶν τοῦτο λογισάμενος Ἐπεὶ δὲ ἀποχωρεῖν ἔμελλεν ὁ ἀποσταλεὶς, ἐξησφαλίσατο μηδόλως τὸν Ἅγιον ἐξέρχεσθαι τῶν ἐκεῖσε.

* ἀνειμένοις

B

4 Θεοφίλου δὲ ἑτέρου μετὰ ταῦτα τὴν βασιλείαν κατασχόντος θεομάχου, καὶ τούτου κατὰ τὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων οὐκ ἀμελῶς μετερχομένου, ἀπεστάλη καὶ πρὸς τὸν Ὅσιον Θεοδόσιός τις, οὕτως εἰρηκὼς ἐνώτιον τῶν παρευρεθέντων· Ὁ βασιλεὺς κελεύει σοι δι' ἐμοῦ ἢ τῷ πατριάρχῃ Ἀντωνίῳ κοινωνῆσαι καὶ τοῖς εἰκόσι μὴ προσκυνεῖν ἢ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ ἐξορισθῆναι* τῶν ὧδε. Καὶ ὁ Ἅγιος· Τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου εἰκόνα οὐ παύσομαι ἀεὶ προσκυνεῖν, κἂν ὑμεῖς ἀπαρέσκησθε, τὸν δὲ Ἀντώνιον, εἴπερ ἐν τῷ καθεστηκότι εἰμὶ, οὐκ ὀνομάσω πατριάρχην, ἀλλὰ μοιχόν. Λοιπὸν ἐξόριζε, σφάττε, ποίει, ὃ βούλει. Καὶ εὐθέως ἔξωσεν αὐτὸν ἐκεῖθεν.

* ἐξορισθῆναι

5 Ὁ δὲ Ἅγιος τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τρεῖς ἀδελφοὺς εἰς ἕτερον προῆλθε προάστειον ἀγχοῦ που κείμενον, καὶ διαβιβάσας ἐκεῖσε τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν ἄχρι τῆς Πεντηκοστῆς, καταλαμβάνει τὸ παντείχιον. Ἐπεὶ δὲ δόγμα ἐξετέθη μὴ ὑποδέχεσθαι τοὺς φεύγοντας Χριστιανοὺς, στενοχωρηθεὶς ὁ Ἅγιος πρὸς Ἐρίβολον ὑπέστρεψεν· ὡς δὲ καὶ ἐκεῖσε διὰ τὴν τῶν Ἀγαρηνῶν ἔφοδον ἐδυσχέραινον*, ἦλθε πρὸς αὐτὸς* τίς Νικόλαος προσγενὴς ὢν αὐτῷ λέγων· οὐ μικρὰν εὑρεῖν ἀνάπαυσιν, εἴπερ ἀφικέσθαι βουληθῇ C πρὸς τὸ παρ' αὐτῷ ὂν προάστειον Ζουλουπᾶς οὕτως καλούμενον, ἐκεῖσε παρεγένετο.

* ἐδυσχέραινεν
* αὐτόν

6 Ἀλλὰ μετὰ χρόνον τινὰ μήνυμα γέγονεν αὐτῷ, ἢ κοινωνῆσαι, ἢ μεταναστην γενέσθαι. Μεταβὰς οὖν ἐκεῖθεν, ἀφίκετο πρὸς Κατισίαν, καὶ τοπίον μικρὸν εὐρὼν ἐξωνήσατο τοῦτο καὶ εἰς ὄνομα τῶν Ἀσωμάτων δειμάμενος ναὸν, χρόνους ἱκανοὺς μετὰ τῶν συνόντων αὐτῷ ἀδελφῶν καλῶς καὶ θεαρέστως διαβιβάσας ἐν αὐτῷ· τελευταῖον εἰς τὸ παρὰ τὴν θαλάσσαν ἀφίκετο μοναστήριον, ἐν ᾧ καὶ τοὺς μοναχοὺς κατηχήσας καὶ ἐπευξάμενος, τὴν ἑαυτοῦ πρὸς Κυριὸν ἐκδημίαν προγνοὺς ἐξεδήμησε, πολλὰ καὶ ζῶν καὶ μετὰ θάνατον θαύματα πεποικὼς*, περὶ τὰ ἑβδομήκοντα πέντε ἔτη γεγονώς.

* πεποιηκώς

monasterio illo mansit usque ad Leonis iconomachi *l* imperium. Ut autem, quæ in imagines committebantur, conspexit, urbe exiens, in suburbanum *m*, quod ipsemet monasterio dederat, concessit, ac ultimis fratrum sese adjunxit, manducans laboransque cum eis.

Ex Menæis. *l* *m*

3 Verum cum delatores quidam, Dei hosti obsequentes, denunciarunt, Servatoris imaginem, quam certo ex urbe *n* abstulisset, habere ipsum, quidam ex ordine ipsius misus est, qui non verbis parum pacatis, sed minis eum territaret, sibique venerandam imaginem dari postularet. Cum vero hic illum sibi obtemperatem non haberet, sed tandem respondentem, imaginem non esse suam, sed Dei, atque in sacro ecclesiæ thesauro haberi reconditam, alio arrepto fratre, qui, quod quærebatur, ostenderet, templum ingressus est, arreptamque venerandam imaginem in equum suum veredarium *o*, velut execrandum quid absque reverentia conjecit. Hoc autem cum Sanctus vidisset, ex imo pectore ingemuit, tentationum initium id conjectans. Porro cum abiturus esset, qui missus erat, severissime edixit, ne e loco illo pedem Sanctus ullatenus efferret.

quo in statu cum multa primum sub Leone Armeno, *n* *o*

E

4 Cum autem post hæc Theophilus, alter Dei hostis, imperium esset adeptus *p*, ipseque in sanctas imagines non segniter fureret, missus est et ad Sanctum Theodosius quidam *q*, qui coram iis, quos præsentes invenit, ita edixit : Imperator tibi per me præcipit, ut aut cum patriarcha Antonio *r* communices et imagines non colas, aut hac ipsa hora hinc in exsilium pellaris. Et Sanctus respondit : Ego Christi ac Dei mei imaginem non cessabo umquam venerari, etiamsi vos id ægre feratis; Antonium autem, quamdiu in vivis fuero, patriarcham non nominabo, sed mœchum. Ceterum pelle in exsilium, occide, fac, quod vis. Ac statim inde eum expulit.

ac deinde sub Theophilo *p* *q* *r*

5 Sanctus autem, gratiis Deo actis, tribusque secum assumptis fratribus, in aliud suburbanum haud procul inde situm secessit, cumque ibidem sanctam Quadragesimam usque ad Pentescosten transegisset, in publicum hospitium se recepit. Cum autem edictum esset propositum, ne hospitio exciperentur fugientes Christiani, Sanctus, ad angustias redactus, ad locum, Eribolum dictum *s*, se contulit; cum vero et ibi ob Agarenorum excursiones moleste ageret, Nicolaus quidam, qui cognatus ei erat, venit ad illum, dicens, non modicam eum reperturum quietem, si ad suburbanum suum, Zulupas appellatum, vellet transire, eoque se contulit.

pro sacrarum imaginum cultu *s* F

6 Verum post aliquod tempus significatum ei est, ut aut cum inconomachis communicaret, aut inde recederet. Inde ergo abiens venit ad Catisiam, inventumque parvum locum emit, cumque in ædificato ibidem a se sub nomine Incorporeorum *t* templo honeste et religiose cum fratribus, qui ei aderant, sat multis annis vixisset, tandem ad monasterium, mari adjacens, devenit; in quo cum et monachos erudiisset, precibusque assidue vacasset, præcognito vitæ suæ exitu, decessit *u* quinque circiter supra septuaginta anno rum factus, multis et in vita et post obitum miraculis patratis.

passus fuisset, e vivis demum septuagenario major excessit. *t* *u*

ANNOTATA.

D

Ex Menæis

ANNOTATA.

a *In Minori Asia ad Pontum Euxinum sita, uti docent geographi passim obvii.*

b *Adi hac de re Comment. prævium num.* 10 *et seq.*

c *Ita* ἐν τῇ βασιλευούσῃ *Latine hic reddidi, quod per* βασιλεύουσα *seu* βασιλεύουσα πόλις, *id est, imperans seu imperium obtinens civitas, apud Græcos olim Constantinopolis, utpote quæ, cum imperatorum sedes esset, imperium quodammodo per hos in ceteras civitates obtineret, soluerit intelligi.*

d *Cum igitur Sanctus, ut Commentarii prævii num.* 7 *ostendi, anno, ut verosimilius apparet,* 763 *natus sit, Constantinopolim venerit anno* 780, *quo Irene, de qua hic mox mentio, imperare primum incepit.*

e *Matthæus Raderus, Societatis nostræ sacerdos, in Opere Ms., quod penes nos exstat, quodque Sanctorum elogia, quæ in Menæis excusis Græce exhibentur, Latine abs illo reddita complectitur, ita ad hunc de Sancto nostro locum in margine notavit :* An ita natum? Nicetam *scilicet re vera, ut textus Græcus certissime significat, fuisse a parentibus castratum, ægre in animum inducere potuit vir eruditus. Et vero cum hi, uti hic Acta initio docent, pii fuerint ac Deum amantes, parum verosimile vel hinc id apparet. Atque idcirco in Commentario prævio num.* 18 *non dixi,* nihil omnino, *sed tantum,* fere nihil, *quod a verisimilitudine prorsus abhorreat, in Actis Sancti, quæ e Menæis danda erant, contineri.*

f *Notissima hæc maris Mediterranei insula anno* 813, *quo post gestam illius præfecturam monachum* Nicetas *induit, imperatoribus Constantinopolitanis adhuc suberat, iis dumtaxat anno* 827 *per Saracenos erepta, quos ex ea deinde Normanni seculo* XI *expulere.*

g *Cum hic imperium, exauctorata Irene, anno* 802 *arripuisset, id ad annum* 811, *coronato interim*
B *in imperatorem filio Stauracio, moderatus est.*

h *Is scilicet, qui ab avo dictus fuit* Rhangabe, *quique imperio Orientali ab anno* 811 *ad annum* 813 E
præfuit.

i *Hinc unice monasterii hujus notitiam hausit Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* 4, § 8, *num.* 25.

k *Verosimilius id accidit anno* 813. *Adi Comment. prævium num.* 15.

l *Fuit hic etiam* Armenus *cognominatus, et ab anno* 813 *ad annum* 820 *imperii Orientalis habenas tenuit.*

m *Erat id tum monasterium factum, uti ex sequentibus apparet.*

n *Cum Constantinopolis a Græcis etiam subinde absque addito appellata inveniatur* Ῥωμή, *sitne hic in textu Græco per hoc vocabulum sermo de antiqua, an de nova Roma seu Constantinopoli, pro certo nequeo edicere. Has interim voces* ἀπὸ Ῥώμης *cum Radero in Opere, ad lit.* e *hic laudato, interpretatus sum* ex urbe.

o *Id est,* cursorium, *quantum opinor. Adi etiam Cangium in Glossariis mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabula* Veredarius *et* Βερεδάριος.

p *Imperator hic non statim a morte Leonis Armeni, uti hic* Nicetæ *Acta opinandi ansam non nemini forte præbeant, imperium Orientale obtinuit, sed tantum post Michaëlem Balbum, qui illud proxime a Leonis Armeni nece ad annum usque* 829 *gubernavit. Rectius itaque Sanctus in Sirmondiano elogio traditur primum sub Leone Armeno, dein sub Michaële Balbo, ac tandem sub Theophilo pro sacris imaginibus multa tolerasse.*

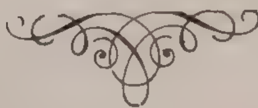
q *Theodosius hic, uti Nicolaus, qui infra memoratur, mihi aliunde cognitus non est.*

r *Hæreticus hic patriarcha Constantinopolitanus ab anno circiter* 821 *ad annum usque* 832 *sedit. Adi, quæ Operis nostri tomo* I *Augusti præfixa est, Historiam chronologicam patriarcharum Constantinopolitanorum num.* 616.

C s *Loci hujus, uti et suburbani* Zulupas, Castisiæ *et* Monasterii mariti mi, *quorum infra mentio occurrit, alibi nequii notitiam invenire.* F

t *Id est,* angelorum.

u *Acciderit id probabiliter anno circiter* 838. *Videsis Comment. prævium num.* 17.

A

AUCTORE C. S.

DE B. ADALBERONE

EPISCOPO HERBIPOLENSI ET CONFESSORE

LAMBACI IN AUSTRIA SUPERIORI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Adalberonis, unico Martyrologio inscripti, antiquus cultus Lambaci probatur : Vita et libellus miraculorum, atque altera Vita metrica, recudenda.

ANNO MXC. Inter Martyrologos soli

B

Herbipolis, *alias* Wirceburgum, *Germanis* Wurtzburg, *Germaniæ in Franconia apud Mænum civitas, insignem episcopatum habet, a S. Bonifacio, archiepiscopo Moguntino ac martyre, probante S. Zacharia Papa, institutum, cujus episcopus suæ ditionis principatu, atque inter Franconiæ principes ducatu gaudet. De primo hujus sedis episcopo S. Burchardo agendum in hoc Opere nostro erit ad diem* XIV *Octobris, quo ille Romano Martyrologio inscriptus legitur. Alterum ejusdem civitatis antistitem S. Brunonem cum eodem Martyrologio dedimus die* XVII *Maii; hodie vero memorandus venit proximus hujus Brunonis successor* B. Adalbero, Adelbero *etiam atque* Albero *nonnumquam appellatus, qui seculo* XI *pro Sede Apostolica multa a schismaticis passus, et e sede sua semel iterumque pulsus, postremos vitæ suæ annos apud Lambacense, quod in hodierna Austria Superiori fundaverat, Ordinis Benedictini monasterium in pace exegit, ibidemque sepultus plurimis miraculis claruit, et antiquum cultum obtinuit.*

Castellano noti probatur cultus antiquus

2 *Vere de illo Sigismundus Calles, Societatis nostræ scriptor, tom.* I *Annalium Austriæ pag.* 410 *in elogio ejusdem pronuntiavit :* Vita ipsa, inter sanctos pro Ecclesia labores acta; mors pro Dei causa in exilio obita satis demonstrant,

C

nec vivere ipsum sanctius, nec mori felicius potuisse. *Nec vero defuere ad tumbam illius miracula, nec antiquus annuus cultus; ut vehementer admirer, nomen ejus nullis, nec Germanico quidem vulgo Canisiano, Martyrologiis inscriptum legi, præterquam in Universali Castellani, in quo ad diem* VI *Octobris breviter Gallice dicitur :* Virciburgi S. Adalbero episcopus. *Ac merito quidem Castellanus in sacris Fastis ei locum dedit, recteque ad hunc diem; at* Virciburgi, *seu Herbipoli eum annuntiare non debuit, ubi is episcopus quidem fuit, non tamen obiit, nec sepulturam, nec fortasse etiam cultum umquam obtinuit; sed Lambaci in Austria Superiori, in cujus loci monasterio ipsum, si non (ut verisimillimum est) multo prius, saltem sub finem seculi* XII *et ineunte* XIII *fulsisse miraculis annuaque veneratione die* VI *Octobris publice honoratum fuisse, constabit ex dicendis; pauca tamen prælibemus.*

3 *Diem* VI *Octobris saltem seculo* XIII *non multum inchoato annuæ* B. Adalberonis *memoriæ sacrum fuisse, diserte tradit anonymus auctor libelli miraculorum, quem eo tempore scripsisse, infra probabimus. Nam cap. 22, apud me num.* 57, *ubi, dum de reddita muto puero apud* B. Adalberonis *tumulum loquela sermo fit, ista legere est :* Instabat siquidem anniversarius dies beati confessoris Alberonis episcopi, qui semper octava die Angelorum occurrit, quo plurimi causa orationis Lambacensem locum student invisere; cum quibus etiam parentes dicti pueri, ipsum secum ducentes, divina spe animati, et meritis beati Præsulis confisi, iter arripuere *etc. Octava dies Angelorum, seu Dedicationis S. Michaëlis archangeli, quæ Dedicatio die* XXIX *Septembris recolitur, dies* VI *Octobris est, qua proinde die annua* B. Alberonis, *seu* Adalberonis *festivitas certe jam seculo* XIII *agebatur, cum magna populi frequentia, quamque ipsi emortualem fuisse, suo loco videbimus.*

Lambaci die VI Octobris, quo ille obiit.

E

4 *Ad ejusdem cultum pariter faciunt vetus Hymnus, Antiphona et Oratio ex antiquis Bibliothecæ Lambacensis Mss. codicibus eruta vulgataque a reverendissimo Joanne, ejusdem monasterii abbate, de quo infra pluribus. Interim hæc accipe :*

Vetus de eodem Beato Rhythmus

Oratio rhithmica ad beatum Adalberonem episcopum.

O felix confessor Christi,
Adalbero, qui fuisti
Hic in terris Deo Gratus,
Nunc in cælis sublimatus;

F

Afflictorum consolator,
Et mœstorum liberator,
Mihi pius sis adjutor
Et ab omni clade tutor :

Sic ut tuum exoramen
Cunctis prosit ad solamen,
Qui te quærunt mente pura,
In quacumque manent cura.

5 Precor tuam pietatem
Et mirandam sanctitatem,
Ut in mea paupertate,
Animæ fragilitate,
Corporis necessitate,
Membrorum debilitate,

apud Lambacenses.

Mihi velis subvenire
Ut ne sinas me perire
Ulla causa læsionis
Vel perversæ suasionis :

Sed die noctisque hora
Pro me Christum sic exora,

Ut

AUCTORE C. S.

Ut hic omne malum vincam,
Ipsi Deo appropinquem,
A delictis mundus totus
Sim contritus et devotus,
Ut mortem non expavescam,
Neque reus erubescam,
Verum post hoc exilium
Valeam Dei Filium
Contemplari cum Beatis
In conspectu Deitatis. Amen.

Hactenus Rhythmus, in quarta stropha prolixior, quam in ceteris.

*item Antiphona et Oratio : * an passim ?*

6 *Antiphona vero sic habet :* Iste Homo ab adolescentia sua partim * meruit infirmos curare : dedit illi Dominus claritatem magnam, cæcos illuminare, et dæmones effugare.

℣. Ora pro nobis, beate Adalbero.

℟. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

ORATIO.

Propitiare, Domine, nobis famulis tuis per beati Adalberonis, episcopi et confessoris tui (qui in præsenti requiescit ecclesia) merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus semper B protegamur adversis. Per Dominum nostrum Jesum *etc. Plurimis illum post mortem miraculis effulsisse, docebit Libellus de his recudendus; at, quod de curatis ab eo in adolescentia sua infirmis Antiphona indicat, nusquam quidquam reperi. Hæc, nec plura de* B. Adalberonis *cultu legi, qui tamen ex libello miraculorum plurimum confirmabitur.*

qua omnia illi locum vendicant in Opere nostro.

7 *Quapropter. etiamsi ipsius nomen a martyrologis (si Castellanum excipias) neglectum fuerit, nec de hodierno illius cultu quidquam certi præterea noverim, cum tamen de antiqua atque immemorabili apud Lambacenses publica veneratione,* Beatique *appellatione jam a seculo* XIII *abunde constet, censui eidem cum* Beati *titulo in Opere nostro dudum locum esse, quem etiam Majores mei variis in locis promiserunt. Quod vero apud Herbipolenses, quorum episcopus fuit, nullus, quod quidem sciam, ei cultus delatus sit, ea ratio esse videtur, quod ipse pro summi Pontificis et Ecclesiæ causa, cui Herbipolenses cum Henricianis schismaticis adversabantur, e sua sede expulsus apud Lambacense monasterium, tunc in Bavaria atque extra diœcesim ejus positum, exsulans, ultimos vitæ suæ annos exegerit, in eoque (non Herbipoli) humatus, signis inclaC ruerit, ex quibus cultus sæpe ducit exordium.*

Vitam prior edidit Joannes abbas Lambacensis.

8 *Beati* Adalberonis *Vitam primus, quem dixi, Joannes Lambacensis abbas ex pervetustis, ut testatur in Præfatione sua, monasterii sui Bibliothecæ Mss. codicibus erutam, una cum Vitis B. Altmanni, Pataviensis episcopi, sanctique Gebehardi, Salisburgensis archipræsulis, anno* 1619 *typis vulgavit Augustæ Vindelicorum apud Saram Mangiam viduam, quem libellum præ manibus habeo. Post Altmanni Gebehardique Vitas adjecit* Libellum de signis et miraculis beati Adalberonis episcopi; *et post hunc etiam alteram ejusdem Beati Vitam metricam, quemque jam recensui Hymnum cum Antiphona et Oratione. Ex hac Joannis editione Mabillonius priorem Vitam in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti Sæculi* v, *parte* 2, *a pag.* 663 *recudit;* Adalberonem *Herbipolensem cum* Sancti *titulo eo in Opere recensens, non quod ipsum sui Ordinis umquam fuisse, cum Joanne Trithemio crederet, sed aliis de causis, quas ibidem pag.* 661 *exposuit his verbis.*

recudit Mabillonius,

9 Adalberoni (*inquit*) Herbipolensi episcopo locum inter beatos viros, qui Ordinem nostrum illustrarunt, merito concedi posse, fatebitur, quicumque res ipsius gestas perspectas habebit; quamvis enim professionem monasticam eum numquam emisisse, verisimilius sit, multis tamen aliis titulis accenseri debet. Illustre quippe summæ illius in Ordinem Benedictinum propensionis argumentum simul est monumentum monasterium Lambacense, quod a suis ipsius parentibus conditum et dotatum Benedictino Ordini addixit, in ipsum sese recepit, diuturna multorum annorum commemoratione consecravit, sepultura sua honoravit; ac tandem post mortem infinitis propemodum miraculis illustravit. Trithemius præterea in Chronico Hirsaugiensi ad annum MXLV, et iterum ad annum MXC eum nostris accenset, quem ante adeptum episcopatum monachum et abbatem Lambacensem fuisse, scribit. *Trithemium de hisce conveniam postea; nunc de Beati Vita sermonem prosequamur.*

denuo vulgavit Pezius ex autographo.

10 *Eamdem Vitam Hieronymus Pez. tom.* 2 *Scriptorum rerum Austriacarum a pag.* 5 *inseruit, nec editionem Joannis abbatis, nec Mabil*E*lonii secutus, sed ipsummet Ms. codicem Lambacensem, qui Joanni abbati præluxerat. Neque id frustra fecit : non enim prior iste editor primigeniam auctoris phrasim tam accurate semper reddidit, quin pauca aliqua in ea mutare sibi licuisse putaverit. Nam sic ipse loquitur in sua Præfatione toti Opusculo seu collectioni Vitarum præfixa :* Hi vero *(qui simplicem incomptumque veterum in scribendo stilum nauseant)* intelligant, librum *(hunc)* nativo sub stylo relictum esse, hoc est, humili, et ut erat ætatis illius, pietati magis, quam eloquentiæ studens, et rem potius, quam verborum lenocinia sectans industria) ut plurimum minus eleganti et aspero, paucis admodum, qui nimiam corpori deformitatem parere videbantur, nævis abstersis. Ordo præterea desiderabitur nonnumquam. *Hactenus ille : at Pezius, meliori consilio usus, primigenios illos nævos retinendos censuit, atque in infima cujusque paginæ ora lectiones, quas variavit Joannes abbas, annotavit. Pezii itaque editionem sequemur, varias primi editoris lectiones pariter observaturi.*

Auctor Vitæ majorisque partis miraculorum

11 *Codicem suum Lambacensem sæpe laudatus abbas anno, ut dictum est,* 1619 pervetustum *appellavit, Vitamque ipsam jam tum ante quadringentos annos conscriptam fuisse,asseruit;* F *vereque seculi* XIII *ineuntis seu non admodum multis annis inchoati esse, probant Mabillonius Peziusque ex Libello miraculorum, qui eumdem cum Vita auctorem habet. Libelli enim auctor in Præfatione profitetur, se, prætermissis miraculis antiquioribus, solum paucula relaturum ex iis, quæ ipsemet viderat, audiveratque, ac suis (ut loquitur) manibus contrectaverat : idem cap.* I, *apud me num.* 5 *narrans miraculum ad* B. Adalberonis *tumbam obtentum, rei gestæ tempus adscripsit hoc modo :* Acta sunt hæc eodem anno, quo beati Virgilii *(Salisburgensis episcopi)* ossa sunt revelata, in vigilia sancti Johannis Baptistæ; nec ea veterum relatione cognovimus; quia oculis nostris ea vidimus. *Atqui S. Virgilii corpus inventum fuisse anno* 1181, *probant ibidem Pezius, Baronius in Annalibus, et in horum Critica Pagius ad eumdem annum, quo proinde tempore vivebat Libelli auctor.*

12 *Porro cum idem ille rursum cap.* 15, *apud*

scripsit ante annum 1225; *pud me num. 49 aliud miraculum anno 1204 impetratum narret, scripsisse dicendus est jam inchoato seculo* XIII; *quod ne post annum 1225 fecisse credatur, obstat ejusdem libelli continuator, dum apud Joannem abbatem et Pezium cap. 17, apud me num. 51 cæcum ibidem anno 1225 illuminatum scribit; unde colligere licet, primum Vitæ ac Miraculorum scriptorem postremo hoc anno aut non superfuisse inter vivos, aut certe scribere desiisse. Hæc de tempore biographi; ad nomen conditionemque quod attinet, tametsi hæc a nemine hactenus tradita latere, sæpe laudati posteriores editores agnoscant, merito tamen censent, eumdem Lambacensem monachum fuisse, probatque Pezius ex ipsis scriptoris verbis, ex quibus id manifestum evadit. Ea igitur accipe.*

fuitque monachus Lambacensis; 13 *In primis circa finem Prologi ad Vitam num. 2 sic loquitur biographus:* Sed, quia generatio præterit, et generatio advenit, ne volubilibus annorum curriculis desidiosa, quæ istius temporis facile subrepit hominibus, negligentia posteritas post successura oblivioni tradat originem Lambacensis cœnobii, Fundatores ejus, QUIBUS SUMMAM ET ÆTERNAM DEBEMUS REVERENTIAM; insuper signa et miracula virtutesque sanitatum, quibus misericordia Domini, qua plena est terra, tumulum BEATI PATRIS NOSTRI, episcopi Adalberonis, illustravit, dignum posteris commendare duximus. *Deinde in Libello miraculorum cap. 7, apud me num. 18 fluviolum trino nomine appellatum memorans,* Tertio, *inquit,* ut prædictum est, loco LAMBACH nuncupatur, unde LOCUS NOSTER vocabulum sortitus est. *Cum igitur anonymus iste* Adalberoni *et parentibus illius, velut cœnobii Lambacensis fundatoribus, sese plurimum obstrictum profiteatur; cum eumdem beatum Episcopum vocabulo* Patris nostri *honoret, ipsumque Lambacense cœnobium* Locum nostrum *appellet, procul omni dubio is Lambacensis monachus fuerit.*

sed parum accuratus. 14 *Jam quod ad argumentum scriptionis spectat, ex præmissis satis liquet, biographum sibi potissimum proposuisse, originem sui Lambacensis monasterii, et miracula, quibus fundator* Adalbero *in ejusdem ecclesia fulsit, posteritati commendare; gesta vero Fundatoris compendiose referre, quantum ad qualemcumque hujus Viri notitiam necesse ei videbatur: quod et fecit. At certe anonymus, in chronotaxi minime accuratus, personas quasdam factaque ad aliena tempora retulit, maxime in assignanda causa, ob quam beatus Præsul e sede sua expulsus fuit, ut suo loco ostendemus. Huic Vitæ subjiciam jam laudatum Libellum miraculorum ex eadem editione Pezii, adjectis pariter, quæ hic apud abbatem Lambacensem variare, observavit. Mabillonius ab hoc Libello recudendo abstinendum censuit, quod nihil peculiare ad illustrandam sui Ordinis historiam contineret.*

Is item primus scripsit Libellum miraculorum, 15 *Porro, eumdem esse Libelli Vitæque scriptorem, colligimus ex verbis Prologi num. 13 datis, quibus Vitæ auctor promisit, se scripturum miracula, quibus Deus* B. Adalberonis *tumulum illustrare dignatus est, de quibus tamen nullum verbum in ipsa Vita reperire est; ut proinde, nisi Miracula ejusdem scriptoris Opusculum sit, biographus promissis suis minime stetisse dicendus sit. Adde etiam, quod, teste Pezio, Vita et Libellus in eodem codice Lambacensi, eademque manu ineuntis seculi* XIII *exarata sint usque ad Libelli capitis 15 finem, ut hinc quoque nihil in oppositum liceat suspicari. Dixi:* Usque ad Libelli capitis 15 finem; *nam inter hoc et sequens caput Pezius, quod subdo, monitum aliis characteribus interposuit:* Quæ continenter in eodem cod. Ms. subjunguntur, B. Adalberonis miracula aliam quidem, sed coævam, manum præ se ferunt; quod idem in ultimo capite advertere licet. Inscriptiones vero capitum ad oram adjectæ sæculum decimum quintum non obscure sapiunt.

quem unus et alter auxerunt. 16 *Quam ob rem mihi verisimillimum fit, scriptorem Vitæ, Libello miraculorum ad finem usque capitis 15 jam perducto, spatium in membrana reliquisse ceteris, quæ eventura sperabat, miraculis adscribendis (nullam enim, ut alias fieri assolet, isti Opusculo clausulam ibidem apposuit) deinde vero post illius mortem alium quemdam Lambacensem monachum adjecisse miracula, quæ septem sequentibus capitibus continentur. Sane, quod ibidem narratur cap. 17, apud me num. 51, factum dicitur anno 1225; atque ipse scriptor cap. 21, apud me num. 55, monachum se Lambacensem profitetur dicens:* Una Sabbati venit multitudo copiosa... ad tumbam beati Patris nostri venerandam. *Nam quo alio, quam sui monasterii Fundatoris titulo* Adalberonem Beatum Patrem suum *appellasset? Tertium denique, qui postremum, seu 23 caput eodem seculo* XIII *adjecit, quem potius, quam Lambacensem cœnobitam fuisse arbitrabimur? Ceterum hunc quoque Libellum, uti et Vitam, pro more nostro in alia capita sic partibus sum, ut veterem eorumdem partitionem in margine adscripserim; ipsas vero antiquas capitum inscriptiones Libello præmiserim.*

Vita metrica incerti temporis 17 *De altera ejusdem beati Præsulis Vita, metrica scilicet, cujus ex Joanne abbate supra meminì, Mabillonius in Observationibus ad priorem Vitam præviis dixerat:* Dabimus Vitæ compendium metricum, quod nonnulla complectatur, quæ in Vita desiderantur; *nec tamen hoc ibidem dedit. At non prætermisit Pezius, sic præfatus:* Quis fuerit, quave ætate vixerit Opusculi istius scriptor, ex Johanne abbate Lambacensi, qui id una cum Vitis et Miraculis Adalberonis Herbipolensis, Altmanni Passaviensis, et Gebehardi Salisburgensis antistitum, ex vetustis codd. Mss. bibliothecæ Lambacensis eruisse, testatur, non constat; nec plura de eodem hactenus comperimus. Itaque laudati abbatis fide et exemplo jam dictum auctorem denuo prodire voluimus, uti et veterem Rhythmum, Antiphonam et Collectam de eodem beato Pontifice, quæ omnia ad Opusculi sui calcem idem Johannes abbas exhibuit.

ac professionis auctorem habet: dubia tamen est 18 *Non legebatur itaque hæc Vita metrica in illo seculi* XIII *codice Lambacensi, ad quem priorem Vitam Libellumque miraculorum exegit Pezius; cum tamen in vetusto codice eam a se inventam testetur sæpe laudatus abbas, causamque, ob quam* B. Adalbero *e sede sua exsulavit, multo rectius, quam biographus exponat, ac quædam præterea ab isto prætermissa doceat, hanc quoque ex eodem abbate post miraculorum Libellum excudam; et* Poetæ *nomine in Commentario laudabo. Est vero illa sat eleganter conscripta, sed verisimiliter Vita (ac forte etiam non parum) recentior; an ejusdem auctor etiam Lambacensis monachus fuerit, an S. Stephani Herbipolensis, an denique Schwarzigensis, seu Schwarzacensis, ejusdem Ordinis Benedictini cœnobiorum, quorum primum ab* Adalberone *Benedictinis*

AUCTORE C. S.

nedictinis traditum, alterum instauratum, poeta canit; an demum alterius professionis scriptor, ex eodem nequeo colligere.

§ II. Illustres Beati parentes et cognatio : pia pueritia : educatio in episcopatu Herbipolensi : studium in academia Parisiensi : vaticinium : monachatus ei perperam adscriptus : elevatio ad episcopatum Herbipolensem.

Beati pater Arnoldus comes Lambaci, nunc in Austria,

A*b illustribus* Adalberonis *parentibus orsi ambo biographi, patrem ei assignant Arnoldum castri Lambacensis, tunc in Bavaria, nunc in Superiori Austria, comitem. Loci situm Carolus Stengelius in Monasteriologia Germaniæ hunc tradit :* Lambacense antiquum et perquam B celebre monasterium in Lambachio, Austriæ supra Anasum (*alias* Anassum, *vulgo* Ens *fluvium)* sitæ oppidulo ad sinistram Trunnæ *(Germanis* die Traun) fluminis inter Schwaigii et Agrii fluviorum congressus loco amœnissimo, duobus lapidibus a Welsio *(indigenis* Wels*)* oppido, et totidem a Cremiphano *(vernacule* Kremsmünster) perillustri cœnobio, in Pataviensi diœcesi situm, hac ratione fundatur *etc. Quam accurata hæc situs descriptio sit, haud equidem dixero, ex mappis tamen geographicis non multum posse aberrare videtur. Sigismundus Calles, Societatis nostræ presbyter, in Indice topographico ad partem primam Annalium Austriæ,anno* 1750 *Viennæ editam, eumdem locum similiter* in Superiori Austria *(de quo nullum est dubium)* paulo supra confluentes Voglæ et Trunæ fluviorum *statuit.*

tunc in Bavaria sito; mater Regila e Franconia

20 *Idem Annalista de Beati patre consentiens eumdem prætere̲a Welsensem comitem fuisse, scribit ad annum* 1090, Parens illi, *inquiens*, Arnoldus Welsæ ac Lambaci comes in Austria Superiore, Bojarici tunc juris regione. *Quam hic* Welsam, *Stengelius supra* Welsium *dixit, Superioris Austriæ oppidum est ad Trunam fluvium situm, circa quod* Adalberonem *silvas ha-* C *buisse, constat ex charta fundationis monasterii Lambacensis, Vitæ recudendæ inserta.InCatalogo episcoporum Herbipolensium cum eorumdem iconibus, anno* 1712 *Herbipoli edito,* Adalbero *noster* comes de Lambach et Scherdingen *appellatur. Beati genitrix in eadem Vita* Regila *nominatur, diciturque fuisse matrona* nobilis ex Francia Orientali oriunda. *De ambobus parentibus biographo consonans poeta, addit* Regilam, *seu, ut habet* , Regillam , *de gente* Weinsbergica *fuisse, et de Scherdinga etiam meminit, sic canens :*

oriunda ; frater Gotfridus

21 Stirps antiqua fuit, multas celebrata per oras,
De Lambach comitum, quorum alto a sanguine natus
Felix progenies, divinus Adalbero præsul.
Huic pater Arnoldus, mater Regilla, potenti
Francigenum fuerat Weinsberg de gente creata,
Qui Lambach præter Scherdingam, multaque dictis D
Oppida Franconiæ magna ditione tenebat.

In mox laudato Herbipolensium episcoporum Catalogo ad iconem Adalberonis *insignia nomenque* Sweinsberg *apposita visuntur, cujus nominis locum memorat Merianus in Topographia Franconiæ ; an fortasse pro* Weinsberg *legendum apud poetam nostrum est* Schweinsberg, *vel in dicto Catalogo* Weinsberg *pro* Schweinsberg? *Porro ex laudati Arnoldi comitis cum Regila Franconica nuptiis plures filios prognatos esse, asserit biographus, sed solum duos nominat,* Adalberonem *scilicet, de quo agimus, et Gotfridum, qui an illo fuerit natu major, an minor, tacuit.*

marchio in Austria Inferiori :

22 *Utut sit Gotfridum hunc commendat velut* dignitate marchionem, virum strenuum et fortem, virum rebus bellicis aptissimum, crebris præliorum successibus fortunatum, cujus ditioni cum reditibus circumjacentibus serviebat Putina, urbs inclyta et famosa, quæ, quasi metropolis et mater civitatum, versus Pannoniam ad Australem plagam ad arcendos hostiles Pannoniorum incursus et devastationes antiquitus constituta fuit. *Laudatus Sigismundus Calles ex his biographi verbis de Gotfrido sic conji-* E *cit :* Cujus in ditione cum Butinam *(quam* Putinam *biographus dixit*) urbem olim inclytam in extremo Austriæ secundæ, qua Styriam spectat, limite, castrisque ac oppidis, velut corona, cinctam, scriptor vetustus fuisse prodat, conjectura est, marchionis ejusdem dignitatem, quam idem author Gotfrido tribuit, in ea Pannoniæ Superioris parte, quæ Austriam Styriamque ab Hungaria dividit, gessisse. *Porro* Butinam, *seu* Putinam, *in Indice topographico ibidem observat, nunc* castrum *esse* et oppidum Inferioris Austriæ, post Neustad versus Hungariam, et hodie Pitten *appellari.*

soror Mechtildis, Ekkeberto comiti, pio ac munifico, nupta.

23 *E Beati sororibus (si plures habuerit) unicam, suppresso nomine, idem laudat biographus, de Arnoldo comite dicens :* Magnæ etiam nobilitatis et ingenuitatis secundum seculi dignitatem habebat filiam , quæ nupsit Ekkeberto comiti , cujus castrum, Niwenburc dictum, in ora Eni fluminis est situm; *nimirum Scherdingam inter et Passavium, quod hodieque superest, et* Neuburg *vocitatur. Pergit biographus :* Huic *(Ar-* F *noldi filiæ)* post felicem fratrum excessum in sortem dotis urbs Putina cum omnibus ad se pertinentibus cecidit. *Ejusdem illustris matronæ nomen, quod in Vita tacetur, apud laudatum Austriæ Annalistam in Annotatis ad annum* 1094 Mechtildis *fuisse legitur, ibidemque pag.* 420 *et sequenti dicitur istud par conjugum in loca Deo sacrata admodum munificum fuisse, ut etiam Frombacensis in Bavaria monasterii alteri parentes conditoresque possint censeri. Eodem teste Annalista pag.* 409, *Ekkebertus pari de causa, ob quam* B. Adalbero *ex episcopatu suo expulsus in Bavaria exsulavit, id est, ob defensam Dei Ecclesiam, in Hungariam profugus vixit. Ad* Adalberonem *procedamus.*

Beatus Puer, ignoto nobis anno natus,

24 Beata itaque Regila *(verba biographi sunt)* benedictionibus dulcedinis præventa de benedictionibus concepit et peperit filium, Adalberonem dictum , benedictum a Domino fructum, in quo benedicenda fuit omnis tribus et parentela sua. *At quo anno æræ nostræ Christianæ is natus est ? Id vero a nemine traditum legi. Attamen*

AUCTORE C. S.

A *men cum ex dicendis certum fiat, ipsum anno* 1045 *ad Herbipolensem episcopatum evectum fuisse, et post quadraginta quinque annorum sedem anno Christi* 1090 *mortuum, nativitas illius seculo* XI *aliquot annos inchoato figenda est, ne aut nimis juvenis ad episcopatum promotus, aut admodum decrepitus senex obiisse, sine certo argumento censendus sit. Quorum si alterum credendum est, pro posteriori stabit major suspicio: nam de juniori ipsius, dum episcopus fuit, ætate nemo meminit; de postrema vero, in qua obiit, in Vita metrica legitur :*

Et tandem fessus, tardusque senilibus annis,
Ex hoc instabilis moriendo carcere vitæ
Evolat, æternamque capit super astra quietem.

Apud Bertoldum quoque Constantiensem presbyterum in Chronico Adalbero, *dum obiit,* unus de antiquioribus episcopis *fuisse dicitur.*

a patre suo in ecclesia Herbipolensi Deo dicatur ;

25 *Mirum in Puero virtutis amorem scriptor Vitæ, rerumque mundanarum contemptum prædicat, ex quo factum ait, ut eum pius genitor Herbipolim ad episcopum adduxerit, ac pro recepto illorum temporum more Deo dicaverit, in* B *schola ecclesiæ instituendum, ibidemque inter clericos perpetuo serviturum,* addito, quo in Franconia abundabat, patrimonio sub pontificis, qui tunc cathedræ Herbipolensi præerat, sub cleri plebisque testimonio. *Episcopus, de quo hic, fuerit Henricus I, vel Meginhardus I, quorum iste ab anno* 990 *usque ad* 1018, *hic ei eodem anno suffectus usque ad* 1033 *Herbipolensem cathedram tenuisse in supra laudato Catalogo ejusdem sedis antistitum leguntur: at neutrum possumus certo assignare ob incertum* B. Adalberonis *annum natalem, ætatemque, qua hic a patre suo Herbipolim adductus fuit.*

erudiatur Parisiis : socios habet S. Gebehardum et B. Altmannum,

26 *Eodem teste biographo, post insignes in litteris profectus, ab Herbipolensi episcopo (jam laudato Meginhardo, aut forte hujus successore S. Brunone) missus Parisios est, in celebri illa academia mentem suam gravioribus scientiis perfecturus. Nactus ibi socios est S. Gebehardum, beatumque Altmannum, quorum prior archiepiscopatum Salisburgensem, alter episcopatum Pataviensem postea adepti sunt. Amborum Vitas Majores nostri jam illustrarunt; S. Gebehardi parte* I *tomi* VI *Junii in Appendice ad ejusdem* C *mensis diem* XVI; *Altmanni vero tom.* 2 *Augusti die* VIII. *In utraque eorumdem cum* B. Adalberone *in pueritia vel adolescentia familiaritas cum singulari eventu, in* Adalberonis *Vita prætermisso, memoratur, quæ propterea hac occasione hic referam ex Vita S. Gebehardi, quæ anonymum ejusdem Sancti discipulum auctorem habet. Is itaque ibidem num.* XI *et* 12 *factum exposuit verbis, quæ subjicio.*

qui confabulantes quique sibi episcopatum

27 Operæ pretium est hic inserere, qualiter præfatus et sæpe nominandus pater et dominus Gebehardus archiepiscopus ab ineunte ætate in proposito habuerit, ut, si ex facultate Dei facultas sibi posthac suppeteret, monasterium aliquod, ubi divinæ laudes jugiter hymnizarentur, construere *; quod ex subsequenti narratione potest perpendi. Dum enim aliquando in pueritiæ flore constitutus cum collegis suis, Altmanno, postea Pataviensi episcopo, et Adilberone, postea Wirzburgensi episcopo, studiis liberalibus imbueretur, contigit, ut cum his, quos prædiximus, fidissimis sodalibus timore puerili fugam iniret. In via igitur ad quemdam fontem diverterunt, et ibi de sistarciolis (*id est, cistellis vel peris*) suis panem quantulumcumque proferentes, corpuscula recreabant. Et licet puerili affectione, Dei tamen magis, ut post patuit, inspiratione, præsago virtutis suæ spiritu inter cetera, quæ confabulabantur, episcopos se futuros, prædixerunt, et monasteria se ad Dei servitium fundaturos, voverunt; quod postea efficaciter compleverunt.

* *l.* construeret

prædixerunt, et singuli singula monasteria condenda voverunt.

28 Primus igitur Altmannus subintulit, se Pataviensis ecclesiæ præsulatum velle conscendere, quo adepto, monasterium se constructurum ibique novissimam tubam ad resurgendum expectaturum. Tum Adilbero : ego vero Wirzburgensis ecclesiæ pontificatum suscipiam, et cœnobium Christi servorum instituam, ubi et ego recondar, communem omnium præstolaturus resurrectionem. At tunc Gebehardus : Ego vestrum amborum magister futurus ero, quia, volente Deo, Salzburgensi ecclesiæ metropolita sublimabor [ac in] monasterio, quod Regulari institutione ordinavero, ultimum examinis diem præstolabor. Hæc ideo hic inserere duximus, ut ostenderemus, quam grata Deo simplicitas istorum fuerit et cordis mundicia, quorum [dicta] puerili quodammodo joco prolata, tam mirabiliter ad effectum perduxit. *Posthæc pergit* E *exponere laudatus biographus, quo modo hæc eorum vaticinia probaverit eventus; quæ cum in* B. Adalberonis *Vita etiam legantur, hic prætermitto. Consuli etiam potest Vita B. Altmanni, loco supra citato, cap.* 1, *num.* 7. *In eadem hi tres Præsules deinde perstiterunt amicitia, unanimesque semper invicti steterunt pro Ecclesia Dei tempore schismatis Henriciani, pro qua etiam adversa multa et exsilium tulerunt.*

Reversus Herbipolim, nec tunc, nec umquam alias

29 *Porro* B. Adalbero *Parisiis, ut habet Vita recudenda,* dulcibus abundanter theoriæ refectus fructibus, sapientia plenus Herbipolim est reversus. *Quo autem anno hic reditus contigerit, quo sacro Ordine ipse tunc initiatus esset, quove in Herbipolensi ecclesia munere tunc functus sit, nec hic biographus, nec poeta meminit, ambo ad collatum ei episcopatum festinantes. Joannes Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum* 1045 *credidit, ipsum vel ante vel post suam Parisiensem commorationem, Benedictini Ordinis monachum in monasterio Lambacensi professum, imo et abbatem fuisse. Ad citatum annum sic habet :* Huic *(S. Brunoni)* in episcopatu Herbipolensis ecclesiæ successit Adelbero, abbas monasterii Lambach nostri Ordinis in Bavaria. *Rursus ad* F *annum* 1075 *de Swarzachensi cœnobio scribit :* Nimia vetustate pene collapsum Adelbero, ex monacho nostri Ordinis episcopus Herbipolensis, a novo constructum... consecravit. *Denique ad annum* 1090, *quo Beatum nostrum obiisse, recte signavit,* Sepultus est, *inquit,* in monasterio Lambach in Bavaria, Ordinis nostri, quod pater suus a fundamentis novum construxerat et dotaverat, in quo et ipse monachus ante pontificatum et abbas extitit.

Lambacensis monachus aut abbas fuisse

30 *Credo equidem, Trithemium in eam ivisse opinionem, quod audisset,* B. Adalberonem *admodum juvenem, aut etiam puerum, a genitore suo Arnoldo fuisse divino servitio dicatum; eumdemque Lambacensem ecclesiam, a suo patre vere fundatam, multis prædiis auxisse, atque apud eamdem, dum eam Benedictini tenebant, e sede sua expulsum postremos vitæ suæ annos exegisse, et in ea sepultum jacere. Verum non illum Arnoldus pater Lambaci in Bavaria, seu Austria Superiori; sed Herbipoli in Franconia Deo obtulit; nec sub abbatis ac monachorum Ordinis Benedictini,*

AUCTORE C. S.

nedictini, qui tunc temporis nulli erant Herbipoli; sed sub episcopi clerique Herbipolensis cura instituendam tradidit. Non etiam ejusdem pater Lambaci fundaverat cœnobium monachorum, sed clericorum, seu canonicorum collegium; in quod Adalbero *filius, jam dudum episcopus, Benedictinos induxit et clericis substituit. Non potuit ergo* Adalbero *ante acceptum episcopatum in Lambacensi monasterio Benedictinum monachum professus esse, aut Benedictinos abbas rexisse.*

contra Trithemium probatur.

31 *Sed nec id postea factum esse, pariter novimus tum ex Vita edenda, tum ex ipsiusmet* Adalberonis *litteris fundationis monasterii Lambacensis, in quibus dicitur hic duos primos eidem monasterio, tum Benedictino, præfecisse abbates,* Ekkebertum *scilicet, et post hujus abdicationem* Becemannum; *tum denique ex vetusto ejusdem monasterii abbatum Catalogo, quem sæpe laudatus Pezius tom. 2 Script. rer. Austriac. vulgavit. Nam in hoc quoque nullus* Adalberoni *locus est, aut etiam esse potest. Denique secessit ille quidem ad Lambacense monasterium, in eoque supremum diem clausit ac sepultus fuit; at propterea minime necesse est, illum monachum* B *fuisse dicere; expulsus enim e sede sua quo potius se recepisset, quam Lambacum, hereditarium castrum suum, et ad monasterium, quod ibidem fundaverat, et in quo proinde tam hereditario, quam fundatoris jure, vivo receptus, ac mortuo sepultura ipsi debebantur. Unicus tamen locus asserto ejusdem monachatui favet in Vita metrica, ubi de eodem Beato dicitur:*

Perplacet æthereis reliquum traducere tempus
Obsequiis, sanctas, queis struxit, Fratribus, ædes,
Concordi innocuæ sociatum fœdere vitæ.

Hæc, inquam, monachatui illius faverent, nisi de solo convictu cum monachis accipienda esse, hactenus dicta suaderent. Mitto plura, quia Mabillonius quoque ac Pezius, ambo Benedictini, errorem Trithemii hic candide agnoscunt.

Defuncto S. Brunoni in episcopatum succedit

32 *Regressus igitur Herbipolim inter ecclesiæ cathedralis clericos Deo servire perrexit. Præerat ibidem tunc temporis, jamque ab anno* 1033 *præfuerat episcopus S. Bruno, vir doctrina et virtutibus clarus, cujus gesta, ut supra monui, in Opere nostro ad diem* XVII *Maii illustrata habes.* C *Huic anno* 1045 *vita functo* Adalbero *omnium votis dignus successor datus est. Biographus noster, id satis inepte factum ait,* aliquibus . . . elapsis diebus vel annis *post ipsius e Parisiensi academia reditum; rectius poeta tempus signavit hoc modo:*

Ultra lustra novem millenus volvitur annus.

Lustris hic acceptis pro quinquenniis, is computus deducit ad annum 1045, *cujus* B. Adalberonis *exordium re vera illigandum esse, etiam aliunde constat. Ipsius sanctum decessorem Brunonem ejusdem anni mense Maio obiisse, probatum est in Actis supra laudatis. Consonat Annalista Saxo, a Joanne Georgio Eckhardo tom.* I *Corporis historici medii ævi vulgatus, ubi col.* 479 *ad eumdem annum habet:* Bruno Wurceburgensis episcopus VI Kal. Junii obiit, pro quo Adalbero ordinatur.

anno 1045, die 29 Junii.

33 *Ibidem col.* 573 *ad annum* 1090 B. Adalberonis *obitum recte signans, etiam diem, seu electionis seu ordinationis ejusdem annotavit,* Adalbero, *inquiens,* XX post beatum Burchardum sacrosanctæ Wirceburgensis ecclesiæ episcopus, defuncto domno Brunone, III Kal. Julii constitutus, vixit post acceptum episcopatum annos D XLV, menses III, dies VII, substitutis tamen *(interim)* duobus episcopis, Mainhardo Juniore, et Emehardo. Obiit pridie Nonis * Octobris in prædio patris sui, sepultus in monasterio suo Lambach, ubi in pace requiescit. *Accuratissima esse hæc omnia Annalistæ asserta, ex dicendis constabit; quod vero hic ad numeros attinet, compula a pridie Nonas Octobris, seu a die* VI *Octobris anni* 1090 *usque ad* III *Kalendas Julii, seu ad* XXIX *Junii anni* 1045, *assignatos illius episcopatui annos, menses ac dies omnino reperies. Electus igitur, vel ordinatus episcopus fuit anno* 1045, *die* XXIX *Junii, sanctis Apostolorum principibus Petro et Paulo sacra, quorum sanguine fundatam Ecclesiam Dei, dum vixit, adversus schismaticos strenue tutatus est. Confirmantur etiam hæc ex charta fundationis monasterii S. Stephani inferius recitanda, in qua ejusdem beati Præsulis annus sedis duodecimus cum mense Martio anni Christi* 1057 *componitur.*

* *l.* Nonas

§ III. Lambacensibus clericis Benedictinos substituit, dotatque anno MLVI, ex quibus verisimilius primos colonos accepit monasterium Mellicense: Lambacensem ecclesiam instaurat, dedicatque anno MLXXXIX. E

Strenuus atque munificus Episcopus

Adalberonem *in suscepto episcopatu, quique huic annexus est, ducatu Franconiæ strenue administrando omnes Præsulis ducisque partes explevisse, scribit biographus, eumque in primis a misericordia et justitia generaliter commendat, concinente poeta, qui de ejusdem pia in sacras ædes et personas Deo dicatas munificentia hæc subdidit,*

Nam templa exstruxit sublimibus alta columnis,
Cœnobiis posuit fundamina grata Tonanti, F
Efficiens donis opulenta et relligione.

Ex hisce solum Lambacense memoratur in Vita, quia scilicet hujus scriptori, quem Lambacensem monachum fuisse, probavimus, potissimum propositum fuit, sui monasterii originem fundationemque ad posteros transmittere. De ceteris ex poeta agemus infra, de Lambacensi nunc loquamur.

in Lambacensi ecclesia clericis Benedictinos substituit:

35 *Retulimus supra* § 2, B. Adalberonem, *S. Gebehardum, beatumque Altmannum, in pueritia vel adolescentia sua confabulantes, singulos sibi singulas episcopales sedes vaticinatos esse, singulaque a se condenda monasteria, in quibus communem carnis resurrectionem expectaturi essent, condixisse. Fidem juveniliter dicta invenerunt, dum Gebehardus Salisburgensis archiepiscopus creatus monasterium Admontense, Altmannus Pataviensis Gotwicense, et* Adalbero *Herbipolensis Lambacense fundaverunt. Erat Lambacum castrum, ut supra dictum est, comitum,* Lambacensium *ab eo dictorum, e quibus Arnoldus, vir potens et pius, ibidem in ecclesia, beatæ Dei Genitrici sacra, collegium duodecim clericorum fundaverat,*

AUCTORE C. S.

A *fundaverat, in qua et cum conjuge sua Regula
in suæ familiæ sepulcro tumulatus fuit. Hanc*
Adalbero, *utriusque filius et heres, usus consi-
lio Pataviensis episcopi, in cujus diœcesi is locus
erat, obtentoque summi Pontificis consensu, in
Benedictini instituti cœnobium convertit, aucta e
possessionibus suis liberaliter dote, quæ alendis
monachis abunde sufficeret, dataque dictis cleri-
cis optione, utrum mallent Benedictinis ibidem
se aggregare, an cum honesto, dum victuri es-
sent, stipendio recedere.*

cujus rei tempus biographus, pugnantia memorans,

36 *Hæc certa sunt, et in Vita edenda latius
exponentur. Verum de anno hujus fundationis
dubitari potest, quamvis biographus noster Lam-
bacensis, quas profert litteras, pro genuinis beati
Fundatoris obtrudat. Harum prima pars Lam-
bacensis monasterii fundationem, tam apud Pe-
zium, quam apud Joannem abbatem, anno*
1056 *affigit, utrobique has chronicas notas exhi-
bens :* Actum est Ratisponæ anno MLVI, Indi-
ctione VIIII, episcopatus autem domni Adalbe-
ronis XII. *Atque hæ quidem notæ rectissime se
habent ; sed in eadem litterarum parte dicit* Adal-
bero, *idem monasterium, amotis inde clericis,*
B *sic a se fundatum esse cum* licentia domni Apo-
stolici, Papæ Gregorii (qui et Hiltibrandus) *ac*
concensu et consilio parrochiani episcopi Pata-
viensis, scilicet Altmanni. *Eadem verbis suis
ibidem præmiserat biographus, atque in secunda
earumdem litterrarum parte denuo mentio fit de*
supra dicto episcopo Altmanno, *ex cujus scilicet
consensu et consilio fundatio facta fuisse dicta
fuerat.*

dubium facit :

37 *Atqui constat, nec Gregorium, qui ante
Pontificatum* Hildebrandus *appellatus fuit, seu
S. Gregorium VII, ante annum* 1073 *fuisse crea-
tum Pontificem, nec Altmannum ante annum*
1065 *factum esse episcopum Patariensem ; neque
anno* 1056 *ullum alium nomine* Gregorium, *sed*
Victorem II *in Romana S. Petri Cathedra, nec
denique* Altmannum alterum, *sed* Engelbertum
vel Angelbertum, *ejusdem B. Altmanni decesso-
rem, in Pataviensi sedisse. Qua igitur ratione
anno* 1056 *dicere potuit* Adalbero, *substitutos a
se monachos clericis fuisse, consulto prius Alt-
manno Pataviensi episcopo, et obtenta a Gregorio,
alias Hildebrando dicto, summo Pontifice, facul-
tate ? Ambigendum non est, quin aut in Romani
Pontificis et Pataviensis episcopi nominibus, aut*
C *in anno Christi error cubet. Ne vero in anno Chri-
sti erratum esse credamus, omnino prohibent ad-
scripta Indictio* VIIII, *et annus* XII *episcopatus*
Adalberonis, *quæ dicto anno* 1056 *sic congruunt,
ut alteri nequeant aptari toto tempore Pontifica-
tus Gregorii VII, et episcopatus Altmanni. Nam
Indictio quidem* IX *nulla cucurrit, eodem Grego-
rio sedente ; annus vero duodecimus sedis* Adalbe-
ronis *decem circiter annis episcopatum Altmanni,
et septemdecim Pontificatum Gregorii VII præ-
currit.*

verum hanc fundationem illigandam putamus anno 1056.

38 *Ego annum Christi, quocum Indictio* IX,
annusque XII *episcopatus* Adalberonis *conveniunt,
retinendum puto, ac vix dubito, quin vel ipse-
met biographus, vel quidam alter sciolus, dum
dictas* Adalberonis *litteras descripsit*, Gregorii
Altmannique *nomina imperite addiderit, cum in
iis solum legeretur :* Domni Apostolici *et* Par-
rochiani episcopi Pataviensis ; *ex conjectura sci-
licet ac vicinitate temporum ratus, eos istis vo-
cabulis designari ; maxime cum ex mox dicendis
B. Altmannus eamdem ecclesiam Lambacensem
una cum* B. Adalberone *consecraverit. In hanc
opinionem eo pronius ire potuit biograqhus, quod
ejusdem monasterii fundationem* B. Adalberoni *e
sede sua jam exsulanti adscribat : quod etiam fe-
cit poeta, si rerum ordinem in narrando servave-
rit ; fortasse ambo decepti, quia ejusdem exsilii
tempore ea ecclesia dedicata fuit. Ego assignatos
in litteris numeros servare malim, quam ecclesiæ
fundationem usque in annum* 1084 *vel sequen-
tem cum poeta differre, aut etiam aliquot annis
ante, exsulante tamen* Adalberone, *reponere
cum biographo, tam imperito chronologo, ut
ex aliis ejusdem ibidem dictis eadem fundatio et-
iam ad seculum* XII, *dum scilicet beatus Fun-
dator dudum obierat, referenda esset, ut suo loco
videbimus.*

neque obstat, quod Lambacensis ecclesia

39 *Alterum, quod adversus opinionem meam
argui potest, est diuturnum triginta trium anno-
rum spatium, quod fluxisse oportuerit inter Lam-
bacensis monasterii fundationem factam anno*
1056, *ejusdemque ecclesiæ dedicationem, quæ in
ejusdem instrumenti, seu litterarum, parte altera
anno Incarnationis Dominicæ* 1089, *ordinationis
vero* Adalberonis XLIV *illigatur. Hæc enim tam
diuturna sacri loci dedicationis dilatio eo tempo-* E
*re, quo pacatiores erant res Germaniæ, parum
verisimilis merito potest videri. Me quoque du-
bium faceret hæc ratio, si crederem, de novæ ec-
clesiæ a fundamentis ab illo erectæ, dum clericis
substituit monachos, dedicatione hic agi ; sed non
est ita. Nam de instaurata dudum post inductos
monachos ecclesia sermonem ibi esse, manifeste
colligo ex iisdem litteris, in quibus beatus Anti-
stes sic fatur :* Cum autem hoc monasterium in-
stauratum... dedicaretur anno MLXXXVIIII.

anno 1089 fuerit consecrata.

40 *Nimirum Lambacensis ecclesia, in quam
beatus Præsul Benedictinos monachos anno* 1056
*induxit, dudum ante fuerat consecrata, cum
in hac ad eum usque annum divina peregerint
duodecim clerici, ab ejusdem Beati patre Arnol-
do constituti et dotati ; quam ob rem non egebat
hæc nova dedicatione, ut in monachorum usus
cederet. At cum hæc, quæ* monasterii *nomine hic
venit, ab* Adalberone instaurata *dedicataque di-
catur anno* MLXXXVIII, *quid potius censebimus,
quam eamdem dudum, postquam Benedictinis
tradita fuerat, ab ipso sic reparatam ac fortasse
etiam ampliatam fuisse, ut denuo fuerit conse-
cranda. Neque hæc igitur etiam ratio obstare po-
test, quo minus, Lambacensem, de qua agimus,* F
*fundationem ex productis a biographo litteris fa-
ctam credam* anno MLVI, Indictione VIIII, episcopa-
tus autem domni Adalberonis XII ; *atque adeo
etiam pro interpolationibus habeam, quæ de ob-
tentis hunc in finem Gregorii VII facultate et
Altmanni consensu, cum istis notis chronicis
neutiquam componenda, in iisdem litteris dicun-
tur.*

Anceps de hisce Mabillonii, biographum secuti,

41 *Admodum anceps mihi hic est mens Mabil-
lonii, qui cum, ut dixi, Vitam* B. Adelberonis
in 2 parte Sæculi VI *Benedictini ex editione
Joannis abbatis Lambacensis recudens, nihil
ad biographi de Gregorio Altmannoque asserta
observaverit, annum fundationis* 1056 *in eadem
signatum tacite approbasse videtur ; in Annali-
bus vero de eadem fundatione ad eumdem annum
silens, tandem ad annum* 1088, *quo ejusdem
Lambacensis ecclesiæ dedicatio apud Joannem
abbatem facta legitur, haud congrua narrat. Post-
quam enim dixerat, Arnoldum,* B. Adalberonis
*patrem, monasterium duodecim clericorum secu-
larium*

AUCTORE C. S.

larium in suo illo Lambacensi castro constituisse ; Inter ea, *subdit ibidem num.* 72, fervente Henriciano schismate, Adalbero ejus *(Arnoldi)* filius, qui Wirziburgensem ecclesiam strenue regebat, et a schismaticis abhorrebat, sede sua pulsus, in paternum prædium, id est, Lambacum, se recepit, ejusque loci clericos in monachos convertit, adnuente Gregorio VII, cum consilio Altmanni episcopi Pataviensis, qui-cum novam ecclesiam hoc anno (1088) dedicavit XVII Kal. Octobris, anno episcopatus sui XLV, et tertio, quam locum reparaverat, ut idem Adalberto litteris suis testatur.

in Actis et Annalibus sensus.

42 *Hoc in loco Mabillonius, scriptorem Vitæ secutus, fundationem monasterii exsilio* Adalberonis *innexuit, sed contra quam in Actis fecerat, annum* 1056 *in litteris expressum, ceterasque notas chronicas cum ejusdem exsilii tempore et personarum adjunctis non componendum, prætermisit. Sed quid sibi vult idem Annalista Benedictinus, dum* novam *Lambacensem* ecclesiam *ab illo dedicatam*, *ait*, hoc anno (1088) et tertio, quam locum renovaverat, ut idem Adalbero litteris suis testatur? *Si per renovationem loci indicatam voluerit monachorum pro clericis secularibus substitutionem, hanc anno* 1085 *illigavit, ac proinde annis circiter* 29 *serius, quam eamdem, puto, contigisse : si vero veteris ecclesiæ instaurationem, qualem supra dixi, non refragabor, hanc anno* 1085 *ab illo cœptam esse ; verum nec hanc, nec illam, huic anno affigendam esse, ex laudata per ipsum* B. Adelberonis *Vita efficiet, ut eam legenti patebit.*

Primus Lambacensis abbas Ekkebertus, secundus Becemannus,

43 *Anno itaque (ut putamus)* 1056 B. Adalbero *Lambacensibus clericis substituit monachos Benedictinos, aliunde accersitos, iisque primum abbatem præfecit Ekkebertum quemdam, virum religiosum et humilem, qui parere malens, quam imperare, post incerti temporis prælaturam, multis precibus a beato Fundatore obtinuit, ut unus e monachis suis, Becemannus nomine, viventi sibi subrogaretur, ut docet ipsemet* Adalbero *in litteris recudendis, et vetus Catalogus abbatum Lambacensium, ab Hieronymo Pezio editus tom.* 2 *Scriptorum rerum Austriacarum a col.* 45. *Verba Catalogi habe :* Ekkebertus primus abbas a beato Adalberone episcopo Lambacensi loco prælatus est, qui postea humillimis obtinuit precibus, ut hoc absolveretur jugo : et absolutus est, parvi pendens, ab hominibus vocari RABBI. *Tum sequitur :* Becemannus, unus e Fratribus suis *(id est, Ekkeberti)* auctoritate episcopi Alberonis *, et votiva Fratrum concordia petente, eligitur, durans usque ad finem vitæ. *Hæc ibi, sed sine ullis notis chronicis, et tempore regiminis eorum.*

* *i. e.* Adalberonis

tertius Sigiboldus, qui ad Mellicense monasterium,

44 *In eodem Catalogo legitur Becemanno mortuo suffectus fuisse Sigiboldus,* qui *(ut additur)* plures rexisse abbatias fertur, inter quas et Medeliccam tenuit. *Hinc, laudatus Pezius,* verisimillimum fit, *inquit,* primos nostros Mellicenses Benedictinos ex Lambacensibus fuisse exortos ; non vero ex Sublacensibus, ut ex traditionibus, nescio quibus, et recenti quodam domestico manuscripto probare contendit Anselmus Schrambius noster Chron. Mellic. parte 2, pag. 51. *Quod Pezius hic* recens Ms. *appellat Schrambius* perantiquum codicem Ms. *vocavit ; uter rectius, nescio. At Lambacensem Catalogum suum Pezius majore sui parte ante medium seculum* XIII *scriptum esse, probat, quod eadem manu exaratus sit, qua Vita et miracula* B. Adalberonis. *Hæc de primis Mellicensis cœnobii colonis Benedictinis opinio Pezii mihi quoque admodum verisimilis est.*

a Leopoldo III, Austriæ marchione fundatum,

45 *Medeliccam, nunc passim* Mellicium, *vulgo* Mölck, *vetus Austriæ Inferioris castrum, sed quod in eo erat, canonicorum secularium collegium, Leopoldus, inter marchiones Austriæ hujus nominis tertius, fortasse* B. Adalberonis *exemplo usus, in Benedictinum monasterium commutavit anno* 1089, *eique Sigiboldum quemdam præfecit abbatem, ut probatum videri potest apud Calles part.* I *Annal. Austriæ, pag.* 405 *et sequenti. Jam vero, si Leopoldus, ut verisimile, est, id fecerit exemplo* Adalberonis, *qui tunc apud Lambacenses suos etiam in vivis supererat, cur credendus is sit novi monasterii sui Benedictinos colonos Sublaco ex Campania Romana potius, quam Lambaco ex proxima Austria Superiori accersisse ? Certe vetustioris istius Lambacensis Catalogi scriptor non dubie asseverat, Sigiboldum, tertium Lambacensium abbatem, etiam Mellicensem abbatiam tenuisse ; consentiuntque omnes, primum hujus loci abbatem* Sigiboldum *dictum fuisse. Si autem Leopoldus novo monasterio suo abbatem e Lambacensi cœnobio petierit, quidni etiam colonos ?*

colonos Lambaco verisimilius duxit,

46 *Una hic formari potest difficultas extempore, quo Sigiboldus Lambacensibus præfuit, collato cum eo, quo Sigiboldus, Mellicensis abbas, cum colonis suis possessionem Mellicensis monasterii adivit, quod posterius apud supra laudatum Calles contigisse legitur anno* 1089 *in festo S. Benedicti, id est, die* XXI *Martii. At vero, cum* B. Adalbero *in litteris dedicationis ecclesiæ Lambacensis, die* XIV *Septembris anni* 1089 *factæ, solum duos Lambacensibus a se præfectos abbates, Ekkebertum et Becemannum memoret, verisimillime iisdem etiam tum præerat Becemannus, atque idcirco Sigiboldus ille, qui ejusdem anni mense Martio in possessionem monasterii Mellicensis missus fuit, alius videri potest a Sigiboldo, Becemanni in abbatiam Lambacensem successore.*

et utrique cœnobio abbas præfuit.

47 *Ita est, si Sigiboldus abbatiam Lambacensem prius rexerit, quam Mellicensem ; at, si ex monacho Lambacensi factus abbas Mellicensis, deinde mortuo Becemanno, etiam Lambacensi monasterio præfectus, utrumque rexerit, objecta difficultas evanescet. Hæc paulo latius, quam alias exigebat præsens argumentum, disputavi, tum quia hinc verisimile sit* B. Adalberonem *exemplo, consilio et opera sua Leopoldum juvisse ad celebrem illam Mellicensem abbatiam in Austria sua fundandam, quæ hodieque religione atque opibus floret ; tum etiam quia ad ejusdem beati Præsulis gloriam pertinet, quod Lambacense monasterium, vivo Fundatore suo, triginta circiter ac trium annorum spatio tantum in virtutibus numeroque inquilinorum profecerit, ut dignum habitum fuerit, ex quo Leopoldus marchio Austriæ religiosos colonos evocaret Mellicium, et hos illud concedere potuerit.*

Instauratam ecclesiam Lambacensem cum B. Altmanno

48 *Quæ inter Lambacensis monasterii fundationem, ejusdemque restauratæ ecclesiæ dedicationem contigerunt, aptius infra referentur continuata factorum serie, aliis interim ob similitudinem argumenti præmissis.* B. Adalbero *ab Henrici IV Germaniæ regis asseclis e sua pulsus sede Lambacensem ecclesiam sic instauravit, ut nova consecratione egeret. Scripsit ergo ad veterem amicum suum B. Altmannum, pro eadem Apostolicæ Sedis causa multa pariter passum, in cujus diœcesi*

AUCTORE C. S.

A *diœcesi Pataviensi Lambacum erat, ut hanc sibi operam præstaret. Consensit ille, condictoque tempore Lambacum adveniens, eamdem ecclesiam una cum* B. Aldaberone *sollenniter dedicavit. Utriusque litteras, veræ pietatis, sanctæque amicitiæ plenas, atque ipsam dedicationis sollennitatem, cum exhibeat Vita edenda, solum hic exponam adjectas in* Adalberonis *instrumento notas chronicas pro figendo ejusdem dedicationis tempore, quod editio Joannis abbatis Lambacensis uno anno citius, quam Peziana præfert.*

Adalbero dedicat, non anno 1088,

49 *Apud Pezium sic loquitur* Adalbero : Cum autem hoc ipsum monasterium, instauratum a supradicto episcopo Altmanno, et a me pariter dedicaretur anno Dominicæ Incarnationis MLXXXVIIII. Indict. XII. Epacta VI. Concurr. VI. XVIII Kal. Octobris, anno ordinationis domni Altmanni XXV. meique XLV. *Easdem notas etiam exhibet editio abbatis præter annum Incarnationis, pro quo legit* MLXXXVIII, *cui etiam Mabillonius in Annalibus, hujus lectionem secutus, eam dedicationem illigavit. Sed cum Pezio legendum, esse annum* MLXXXVIIII, *omnino persuadent adscripta amborum dedicantium præsulum sedis tempora, Indictio et Epacta. Nam Altmannus, uti apud nos ad diem* VIII *Augusti* B *probatum est, episcopatum suum anno* 1065 *ante diem* XIX *Junii orsus, solum vigesimum quartum sedis suæ annum numeravit mense Septembri anni* 1088, *anno vero* 1089 *vigesimum quintum. Pari modo* B. Aldaberonis *episcopatus, cujus initium a die* XXIX *Junii anni* 1045 *ducendum esse, probavi, annus* XLV *componi nequit cum* XVIII *Kalendas Octobris anni* 1088, *sed certe currebat eodem die anni* 1089. *Nec minus recte apposita se habet Indictio Romana, quæ tunc currebat duodecima anno* 1089, *anno autem* 1088 *undecima. Præterea* Epacta VI *tam bene convenit cum anno* 1089, *quam male cum* 1088. *Numeranda enim hic est Epacta non nostro modo, sed more veterum, qui eodem numero Epactas anni signabant, qui erat dierum lunarium die* XXII *Martii. Quam ob rem, eum anno* 1089 *novilunium inciderit in diem* XVII *Martii, ejusdem mensis dies* XXII *fuit sexta lunæ, atque adeo ejusdem anni* Epacta VI.

sed anno 1089

50 *Supersunt* Concurrentes, *quæ eodem anno* 1089 *non fuerunt* sex, *sed* septem ; *verum hæ æque visiosæ sunt in editione Joannis abbatis, et cedere debent ceteris epochis apprime consentien-* C *tibus. Dedicata ergo fuit Lambacensis ecclesia anno* 1089, *die* XVIII *Kalendas Octobris aut uno alterove die serius. Dixi :* Aut uno, alterove die serius ; *quia in eadem Vita num.* 33 *etiam legitur hæc dedicatio facta die* Kal. XVII Octobris, *quo die in libello quoque Miraculorum num.* 37, *num. vero* 51 XVI Kal. Octob. *ejusdem dedicationis annua festivitas recurrisse dicitur. Verumtamen in quolibet ex hisce locis diem male signatum malueris, ceteræ notæ chronicæ integræ salvæque stabunt. Si legendum sit* XVIII Kal. Octob., *contigerit dedicatio in festo Exaltationis sanctæ Crucis : Si* XVII Kal. Oct., *in Octava Nativitatis S. Mariæ Virginis, cui eadem ecclesia dicata fuit ; si denique* XVI Kal. Octob., *is anno* 1089 *fuit Dominicus, dedicationibus ecclesiarum opportunus, anno autem* 1088 *Sabbatum. Quo vero minus mireris, ista sollenniter fieri potuisse a duobus episcopis, e sedibus suis per Henricianos expulsis, observasse juvat, Welfonem Bavariæ ducem, Leopoldumque Austriæ et Ottocarum Styriæ marchiones, in quorum primi ducatu Lambacum erat, ac in aliorum duorum ditionibus ab Anaso fluvio ad Orientem pars maxima Pataviensis diœcesis protendebatur, Pontificiis partibus tunc adhæsisse ; quam ob rem et in eam partem B. Altmannus ab iisdem fuerat restitutus.*

§ IV. Monasterium S. Stephani apud Herbipolim Benedictinis tradit, dotatque : Schwarzacense monasterium instaurat : Henrici IV regis Germaniæ legationem ad Saxones obit : alia ejusdem in episcopatu gesta.

Canonicos ex suburbio transfert

P*ergo alia Deo dicata loca, quæ* B. Adalberonis *munificentiæ debentur, memorare. Præter jam præmissum Lambacense monasterium, Poeta noster, silente biographo, duo alia, ac in primis* E *Herbipolense S. Stephani sic indicat :*

Wirzburgæ Stephano locuples ecclesia sancto
Mystarum fuerat, sedaria jura sequentum ;
Hanc, Benedicte, tuo sacravit, divo, trophæo,
Triginta adsciscens monachos, qui nocte dieque
Usque Deo canerent sacrarum encomia laudum.

Hujus loci fundationem clarissimus vir Joannes Fridericus Schannatus ex autographo, *ut notat, vulgavit anno* 1723 *in prima Collectione vindemiarum litterariarum, unde juvat illam transcribere.* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Adelbero, sacrosanctæ ecclesiæ Wirciburgensis episcopus, universalis Ecclesiæ gratia vobis et pax a Deo multiplicetur. Amen. Quoniam gratuita Dei pietate, non nostris meritis, sed sola sua dignatione, in opus ministerii sui nos elegit ; et, licet minus idoneos, super familiam suam dispensatores constituit, omni sollicitudine curare nos, convenit, ne pro infossa Domini pecunia ab ipso F judicemur ; sed pro ipsa discrete et fideliter erogata EUGE Dominicum post finem laboris audire mereamur.

in civitatem Herbipolim,

52 Proinde, notum esse, volumus, universæ ecclesiæ nostræ fidelibus, qualiter nos, pia præcedentium patrum et pontificum, facta sequi cupientes, Deum in Sanctis suis honorare, loca sancta instaurare, adjuvare, et divinum servitium in ipsis ordinare decrevimus. Igitur, quod mente concepimus, Domino cooperante, perficiendi oportunitatem invenimus ; nam locum et cœnobium, in vicino civitatis nostræ suburbio positum, et a venerabili prædecessore nostro, Heinricho antistite, fundatum, divinæ religioni et monasticæ professioni cernentes aptissimum, qualiter ipsum sublimare, et divinum inibi servitium amplificare possemus, nobiscum cogitavimus, et super hoc divinæ Clementiæ suffragium, et carissimorum fratrum nostrorum cepimus flagitare consilium ; quorum provido et prudenti admodum usi consilio, fratres

AUCTORE C. S.

canonicæ professionis, qui tunc in præfato monasterio erant Deo famulantes, in ipsam civitatem transtulimus, et canonicos cum canonicis, utpote ejusdem professionis et ordinis homines, collocare, non incongruum duximus.

et eorumdem suburbanam S. Stephani ecclesiam

53 Ut autem præfatum locum et cœnobium, in honore beatæ Dei Genitricis Mariæ, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, sanctique Stephani protho-martyris dedicatum, condigno honore sublimaremus, et ecclesiam, hactenus celebrem, divinis celebriorem servitiis redderemus, XXX Fratres monachicæ professionis ibidem instituimus, statuentes, ut ulterius ibi monachica conversatio et monastica professio sub abbatis regimine semper in divino permaneat famulatu. Ad supplementum vero ejusdem monasterii eorumden Fratrum et post futurorum possessiones et predia cum terminis et parrochiis, reditibus et exitibus, aliisque pertinentiis, vel quæ ipse episcopus Heinricus primitus donaverat, vel ipse locus ab aliis donata possederat, eidem ex integro assignavimus.

B

monachis tradit, aucta fundatione, ** adde cum* ** an prædicti ?*

54 Communicato insuper cum fratribus nostris canonicis, et nostris fidelibus viris religiosis, consilio et assensu, novem mansos in villa Hettingesfelt, quos hereditario jure possedimus, * mancipiis utriusque sexus, areis, edificiis, terris, cultis et incultis, agris, vineis, pratis, campis, silvis, pascuis, aquarum decursibus, piscationibus, viis et inviis, exitibus et reditibus, quæsitis et inquirendis; et hortum ante prædictum * atrium cœnobii situm, ex nostra parte cum omni justitia, qua nos et ecclesia nostra habuimus, pro nostra et prædecessorum nostrorum, ac successorum nostrorum, memoria dedimus atque delegavimus, tali videlicet respectu, ut divini servitii, quod ibidem postmodum ageretur, participes efficeremur. Ut autem hæc firma in perpetuum permaneant, duas inde cartulas fieri, et banni nostri auctoritate, sigilli quoque nostri munimine signari ac roborari fecimus; et unam apud ejusdem cenobii Fratres, alteram vero in nostra ecclesia in notitiam futurorum servari, decrevimus; horum insuper nomina affigentes, qui hæc, ut acta sunt, audierunt et viderunt.

C

uti constat ex ipsius charta fundationis,

55 Winther cancellarius. Bernolf præpositus. Aselo decanus. Hazecho. Macelin præpositi. Volraht. Bercelin. Hiltiger, Ebbo, Sicolf. Landolf, presbyteri. Hatto archidiaconus. Aselo. Cuno. Giso. Bezeman. Suigger. Sigefrit diaconi. Hatto Bilis. Bern. Diemo. Otolf. Retine subdiaconi. Eberhardus comes, nostræque advocatus ecclesiæ. Burkardus comes. Guntbretht. Hacho. Serrat. Boppo Thiemo. Reffolt. Gumpho. Almar. Sentuvin. Otloch. Liberi ministeriales Albgast. Wado. Bucko. Nureith. Hergebraht. Rutgast. Liemar. Vocko. Sujugkard. Volraht. Billunc. Waltrich. Ebbo. Babo. Arnolt. Rutzach. Gotefrit, et alii plures. Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis MLVII. Indict. XV. Non. Martii. regnante domino Heinricho quarto. Anno ordinationis Adelberonis episcopi XII. *Hactenus charta apud Schannatum, cujus notæ chronicæ optime congruunt præter annum Indictionis, qui tunc erat* X, *non* XV. *Quapropter legendum puto :* Indict. X, V Non. Martii.

Ejusdem fundationis notitia datur etiam ex aliis,

56 *Hujus fundationis etiam meminit Anonymus, qui primam partem Chronici Wirceburgensis, a Joanne Georgio Eckhardo tom.* I *Franciæ Orientalis a pag.* 816 *vulgati, ad annum usque* 1340 *perduxit, in* Adalberone *dicens :* Ipse transtulit canonicos Regulares de ecclesia S. Stephani in suburbio civitatis Herbipolensis ad novum monasterium, prope ecclesiam Herbipolensem situm, et sublimavit cœnobium S. Stephani cum XXX Fratribus monachicæ professionis. Actum anno Domini MLVII, sub Henrico IV imperatore. *Eam S. Stephani ecclesiam struxerat dotaveratque Henricus, inter Herbipolenses episcopos sui nominis primus, tertiusque* B. Adalberonis *in eadem sede decessor, de quo in mox laudato Wiceburgensi Chronico ad propositum nostrum ista legere est :* Anno Domini MXII tempore Heinrici II imp., ducis Bavariæ, prædictus præsul Heinricus erexit et fundavit ecclesias collegiatas in Hawgis, S. Stephani, et Onelzpach. D

et ex Trithemio,

57 *Geminum ejusdem loci statum etiam annotavit Joannes Trithemius in Annalibus Hirsaugiensibus ad annos Christi* 999 *et* 1057. *Priori loco habet :* Eodem quoque tempore præsul memoratus *(Henricus I)* in suburbano dictæ civitatis *(Herbipolensis)* Australi aliam construxit ecclesiam sub honore Dei Genitricis Mariæ, sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, ac divi protomartyris Stephani, in quam similiter canonicos posuit, quibus de vitæ necessariis copiose providit. Post annos deinde ferme sexaginta Adelbero episcopus Herbipolensis canonicos in civitatem ad alios canonicos transtulit, et monachos in ecclesiam S. Stephani collocavit; quemadmodum inferius anno Christianorum quinquagesimo septimo supra millesimum dicemus. Hæc est abbatia divi protomartyris Stephani, Ordinis S. Benedicti, quondam in suburbano, nunc vero in civitate constituta. E

de prima loci erectione nonnihil dissentientibus.

58 *In posteriori loco Trithemius introductos in monasterium S. Stephani per* Adalberonem *monachos, scribit, anno Christi* 1057, *postquam vero illud ab Henrico primo fundatum canonicis fuerat,* sexagesimo. *De primæ igitur fundationis tempore dissentiunt laudati chronologi Wircebergensis et Hiersaugiensis, dum hic eam ad annum* 999; *iste ad* 1012 *reponunt. Wirceburgensis majorem sibi ab ætate, et ab ipso, quod tractavit, argumento in rebus Wirceburgensibus auctoritatem sibi vendicat; verum nostra hic parum interest de anno, quo Henricus sæpe dictam ecclesiam erexerit, dum ex iisdem scriptoribus et aliunde constat, eamdem, ab Henrico primo canonicis erectam, ab* Adalberone *anno* 1057 *ad Benedictinos monachos translatam fuisse.* F

Altera donatio eidem monasterio facta.

59 *In eodem Wirceburgensi Chronico verbis num.* 56 *datis subditur :* Idem Adelbero donavit parochiam in Hochem cum suis pertinentiis monasterio S. Stephani protomartyris, Christi triumphalis signiferi, in suburbio civitatis Herbipolensis constructo, anno MLVII, sub prædicto Henrico *(IV)* regnante. *An tamen hæc donatio* Adalberoni *recte adscribatur, gemina de causa cogor dubitare. Altera est, quod in litteris fundationis monasterii S. Stephani, eodem anno signatis, quas ex Schannato mox recitavi, locus iste* Hochem *non legatur; altera, quod idem Schannatus in Collectione* I *Vindemiarum litterariarum a pag.* 176 *alias exhibeat litteras Emehardi, qui* B. Adalberoni *in episcopatum successit, per quas iste eamdem parochiam* Hocheim *dicto S. Stephani monasterio donavit, nullo facto verbo de priori per* Adalberonem *donatione; ut proinde ejusdem parochiæ donator Emehardus, non* Adalbero *fuisse videatur.*

60 *Piam*

AUCTORE C. S.

A 60 *Piam beati Præsulis munificentiam rursum alio exemplo, silente denuo biographo, ita pergit celebrare poeta noster :*

Schwarzacense vetus monasterium,

Altera deficiunt rebus (cognomine Schwarzig)
Ordinis ejusdem, summi sacra tecta Tonantis,
Queis Carolus quondam jecit fundamina Magnus :
Laudibus hæc Superum reparat, viresque ministrat,
Cum post sumpta Deo mortali e corpore membra
Mille anni, ter quinque et bis sex lustra fluebant.

Schwarzig, communius Schwartzach, *Latina terminatione* Schwarzachium *et* Scharzacum, *de quo hic, monasterium Ordinis S. Benedicti est in Franconia ad Mœnum flumen, et cognominem fluvium Schwartzach, in comitatu Castel, et diœcesi Herbipolensi situm. De primis istius loci fundatoribus et inquilinis non convenit inter scriptores. Poeta, ut vidimus, ipsius primordia Carolo Magno attribuit; Trithemius in Chronico* B *Hirsaugiensi ad annum Christi* 1075, *illud conditum, ait, temporibus Caroli Magni et Ludovici Pii anno Nativitatis Dominicæ* 815, *quo scilicet Carolus Magnus jam obierat; Bucelinus in prima et secunda parte Germaniæ sacra, id modo anno* 816, *modo* 815 *factum scribit, ex eoque Mabillonius in Annalibus primam ejusdem fundationem ad annum* 815 *reposuit, ambo eamdem Megingaudo comiti, ejusque uxori Immæ tribuentes.*

de cujus prima origine quædam annotantur,

61 *Contra Eckhardus tom.* 1 *Franciæ Orientalis ad annum* 788, *num.* 27; *et tom.* 2 *ad annum* 816, *num.* 114, *et alibi, multis de eodem monasterio agens, contendit, illud a primordiis suis parthenonem fuisse, jamque certe ab anno* 788 *a sacris virginibus incultum; fundatorem vero illius, non fuisse Megingaudum, sed hujus patrem Mantonem. Porro Megingaudum cum sua conjuge Imina anno* 816 *condidisse virorum monasterium Megingaudeshusanum, hujusque inquilinos monachos post sui cœnobii ruinam in Schwarzacense fuisse translatos; atque hinc paulatim invaluisse eam traditionem,* C *quæ, confuso Mantone cum Megingaudo filio, Schwarzacense virorum monasterium a Megingaudo et Imma, vel Imina, anno* 816 *conditum refert. Utut hæc se habeant, omnes* B. Adalberonem *ejusdem instauratorem agnoscunt, quibus etiam accedit auctor recentioris Catalogi episcoporum Herbipolensium, jam alias laudati, qui in ejusdem Præsulis elogio inter alia ait,* Schwarzacense *(monasterium)* paterna Episcopi solicitudine ab interitu servatum et restitutum esse.

restaurat, dotat et dedicat anno 1075,

62 *Quod ad annum attinet, laudati poetæ calculi annorum* 1015 *ac duodecim insuper lustrorum deducunt ad annum Christi* 1074, *vel* 1075, *quibus Bruschius in Episcopis Herbipolensibus consonans, posteriorem signavit, uti et Trithemius, factum istud illigans anno S. Wilhelmi Hirsaugiensis abbatis quinto, quem partim cum anno Christi* 1074 *composuit. Præiverat illis Conradus abbas Urspergensis, ad citatum annum* 1074 *dicens :* Hoc etiam anno monasterium Swartzahense ab Adelberone Wirciburgensi episcopo dedicatum est in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ, et sanctæ Felicitatis martyris sub Ekkeberto, ejusdem monasterii venerabili abbate. *Porro laudatus Trithemius ad propositum nostrum hæc præterea annotavit :* Vetustate pene collapsum *(prædictum monasterium)* Adelbero... episcopus Herbipolensis a novo constructum et magnifice dotatum consecravit, et monachos optimæ conversationis ex Gallia de cœnobio Gorzensi, Metensis diœcesis, in eo collocavit, quibus Egbertum, reliogissimum sanctissimumque virum, in abbatem ordinavit. *An ergo tunc temporis Schwarzaci sic defecerant monachi, ut Gorzia arcessendi fuerint, qui illud inhabitarent? Id equidem nusquam comperi.*

sub Egberto abbate,

63 *Bucelinus parte* 2 *Germaniæ sacræ pag.* 268 *in ejusdem monasterii abbatum Catalogo a Trithemio dissentiens, Egbertum cum sequenti elogio memoravit :* Eggbertus monachus S. Gorgonii *(id est, Gorziensis)* in Gallia, reformationis causa huc vocatus, vir sanctus, et qui miraculis claruisse perhibetur. Sub hoc, incertum, quo casu, destructum, an incensum, cœnobium de novo dotavit et construxit Adelbero Herbipolensis episcopus. Benefecit eidem Ludovicus comes de Castell; sed et Hermannus comes, ibidem sepulti. Eggbertus præfuit monasterio suo annis viginti septem, et ad Superos E migravit VII Cal. Septembris anno MLXXV. *Secundum hæc Egbertus, non monachis e Gorziensi cœnobio evocatis Schwarzaci præfuit, sed ipsemet e Gorziensi arcessitus fuit, ut Schwarzacenses reformaret et regeret, neque id contigit post, sed ante reparatum ab* Adalberone *Schwarzacense monasterium : nec denique Egbertus vixit ultra annum* 1075, *cui alii, ut vidimus, reparationem istam affigunt.*

antea Gorziensi monacho Benedictino.

64 *Fortasse idem Egbertus, sive id ante, sive post eamdem reparationem contigit, et aliquot alii monachi Gorzia evocati fuerint, ut auctoritate et exemplo lapsam apud Schwarzacenses disciplinam restituerent; atque hinc sic scripserit Trithemius, quasi Gorzienses in veterum Schwarzacensium inquilinorum locum fuerint substituti. Haud scio, unde didicerit Bucelinus, Egbertum die* VII *Cal. Septembris anni* 1075 *mortuum esse; sed eodem tempore etiam vixisse, et cum Hermanno, quondam Bambergensi episcopo, tunc exauctorato et Schwarzacensi monacho, ad S. Gregorium VII Romam profectum esse, ad eumdem annum tradidit Lambertus Schafnaburgensis verbis, quæ hic subjicio.* Herimannus, Babenbergensis episcopus, comperto, quod alius in F locum ejus subrogatus esset episcopus, cum omnis jam ei spes adempta esset recuperandæ deinceps dignitatis suæ, nec ad eludendam Romani Pontificis sententiam ullum ultra pateret diverticulum, in monasterium, cui nomen est Suarza, secessit, ibique sub Eggeberto abbate sanctæ conversationis habitum suscepit. Statimque assumpto secum eodem abbate suo, Romam profectus est, cum de inobedientia sua humiliter apud Sedem Apostolicam pœnitentiam egisset, et anathemate liberatus, et sacerdotalis ministerii, præter pontificalem dignitatem denuo licentiam consecutus est.

Aliorum de Beati pia munificentia asserta,

65 *Non dispicio, quodnam præterea indicetur monasterium in Actis venerabilium comitum Palatinorum, Erenfridi seu Ezonis, et Mathildis, horumque filiæ B. Richezæ, reginæ Poloniæ, a Papebrochio nostro tom.* V *Maii, ad diem* XXI *illustratis. Eorumdem scriptores supparis verba ex pag.* 58 *huc transfero.* Constructum est aliud ex ejusdem gloriosissimæ feminæ atque reginæ *(B. Richezæ)* sumptibus monasterium per Adelberonem, Wirtzenburgensem episcopum, in loco,

AUCTORE C. S.

co, ubi S. Kiliani sociorumque ejus sacrum exstat martyrium; utpote cujus episcopium ex ejus numerosa familiarum clientela cum omnibus, quæ ad oppidum Saltzo *(alias* Soltz *in comitatu Hennebergensi)* pertinent, regia prorsus munificentia adauctum est. *De SS. Kiliano et duobus sociis, Franconiæ apostolis, Herbipoli passis cultisque, actum in Opere nostro est ad diem* VIII *Julii; nec alibi, quam apud Herbipolim quærendum est* sacrum *eorumdem* martyrium, *si hoc pro loco, quo illi passi fuere, aut pro exstructa eo loci ecclesia accipiendum sit.*

mihi minus explorata.

66 *Deinde si data verba biographi recte percipio, quodcumque ibi demum indicetur Herbipolense monasterium*, *hoc non alia de causa* ex Richezæ sumptibus *per* Adelberonem *fuisse* constructum *dicitur, quam quod hujus episcopatus Herbipolensis ex Richezæ ejusque familiæ opibus locupletior factus sit, atque hinc habuerit* Adalbero, *unde eos sumptus faceret. Sed quod igitur hic designatur monasterium? Mihi hactenus nihil occurrit probabilius, quam vel monasterium S.* B *Stephani, tunc in suburbio Herbipolensi situm, vel alterum in ipsa civitate, quorum primum Benedictinorum usibus a* B. Adalberone *aptatum dotatumque, in alterum canonicos, qui in prædicto S. Stephani sacra peregerant, anno* 1057 *ab eodem translatos fuisse, supra pluribus exposui. In recentiori Catalogo episcoporum Herbipolensium jam alibi laudato præterea legitur:* Sub ipso *(Adalberone)* marchio de Vöenburg monasterium Bantense fundavit; *sed, quam in eo partem habuerit beatus Antistes, non habeo exploratum.*

Anno 1060 *S. Gebehardum Salisburgensem archiepiscopum consecrat.*

67 *Pauca, quæ ex ejusdem beati Episcopi gestis, præter præstitam, probatamque rebus in arduis Apostolicæ Sedi fidem (de qua postea) prætera comperi, hic referam. Anno* 1060 *S. Gebehardum, veterem amicum suum in archiepiscopali sede Salisburgensi constituit, consecravitque, ut videre licet in ejusdem sancti archipræsulis Vita apud nos in Appendice ad diem* XVI *Junii data, pag.* 148, *num.* 5. *Quinquennio post alterum familiarem suum, B. Altmannum ad Pataviensem episcopatum evectum vidit, atque ita suum, eorumque de adipiscendis episcopalibus sedibus præsagia minime vana fuisse, expertus fuit. Lege, si lubet, de hisce dicta in hoc ipso Commentario num.* 27 *et seq.* C

Pacem Henricum regem inter et Saxones legatus

68 *Anno* 1075 *ab Henrico IV Germaniæ rege una cum prædicto S. Gebehardo, Sigefrido archiepiscopo Moguntino, Embricone episcopo Augustano, et Gozzelone, seu Gotefrido Lotharingiæ duce legatus fuit ad Saxones pacis componendæ gratia, quam hi post sumpta in regem arma, acceptamque ab eo ingentem cladem, supplices precabantur. Hi quinque viri, recusantibus aliis tam periculoso munere fungi, ne vel apud regem perfidiæ, si cum Saxonibus clementius egissent, vel apud Saxones, si rex promissis non staret, perniciosi mendacii crimine rei agerentur, hi, inquam, quinque viri id oneris susceperunt,* quia hos quinque * nominatim ad colloquium suum Saxones expetierant, quod hos constantissimæ fidei et veritatis esse, compererant; et, quidquid hi spopondissent, ratum fore, haud dubio credebant, *teste Lamberto Schafnaburgensi, scriptore synchrono et accurato, ad eumdem annum, unde ista descripsi.*

conciliat; sed rege pactis non stante, infelici eventu.

69 *Quæ legati isti hac in causa in castris Saxonum egerunt, ibidem pluribus legi possunt: hæc summa est: Pacis amantissimi salutaribus consiliis monitisque suis apud principes et vulgus Saxonum tandem ægre obtinuerunt, ut, quoniam* D *non alio pacto commissorum venia ab Henrico rege impetranda esset, armis depositis, sese illi dederent, accepta ab illo fide, fore,* ut nihil ex hac deditione, quod saluti eorum, quod honori, quod rei familiari officiat, *paterentur. At* rex *quidem* gratissime amplexus pacis conventionem, promisit, et (sicut vulgata in plurimos fama loquebatur) etiam jusjurandum dedit, nihil se in eos, si dediti fuissent, præter voluntatem et sententiam acturum eorum, quorum opera et beneficio incruenta sibi hæc victoria obtigisset: *non tamen pactis stetit. Rupto enim fœdere, pia legatorum opera abusus, hostiliter egit, et Saxonum principes variis in locis exsules custodiendos tradidit, atque ita novi belli femina jecit, indignantibus tum ceteris imperii principibus, tum maxime jam nominatis, quorum præ ceteris intererat, datam a rege fidem servari. Nec de fuerunt, qui tantam perfidiam detestati, quorum sibi custodia demandata fuerat, optimates Saxonum evadere permiserunt.* E

Anno 1090 *Ecclesiam Syndelphin dedicat: Thiemonem archiepiscopum Salisburgensem consecrat.*

70 *Hansizius noster tomo* 2 *Germaniæ sacræ pag.* 185 *ex Crusio refert,* B. Adalberonem *anno* 1083 *(dum jam exsulabat a sede sua) cum S. Gebehardo in Suevia fuisse, ibique ecclesiam Syndelphin cum eo consecrasse. Denique cum anno* 1090, *qui eidem etiam supremus inter mortales fuit, defunctus esset laudatus S. Gebehardus, pulso, qui Salisburgensem sedem invaserat, Bertholdo schismatico, Catholicum ei suffici curavit Thiemonem, alias Theodomarum, et una cum S. Altmanno Pataviensi, et Meginwardo Frisingensi episcopis consecravit:* In Boioaria *(ait Bertoldus Constantiensis in Chronico ad hunc annum)* fideles S. Petri jam adeo contra schismaticos invaluerunt, ut in Saltzburgensi episcopatu Catholicum ordinarent archiepiscopum, quem statim religiosissimus Pataviensis episcopus et Urbani Papæ legatus, cum Wirceburgensi et Frisingensi episcopis consecravit. *Huic consecrationi non integro semestri supervixit* Adalbero; *hæc enim ex chronographo Salisburgensi apud Hansizium facta est die* VII *Aprilis; ille autem ejusdem anni die* VI *Octobris migravit e vivis.*

F

§ V. Biographi in alleganda B. Adalberonis exsilii causa error correctus: ejusdem Beati fides et constantia in Apostolica Sede adversus schismaticos defendenda.

Beati exsilii causam perperam biographus,

H*actenus perduximus* B. Adalberonis *gesta usque ad supremum vitæ ipsius semestre spatium, prætermissis iis, quæ interim agit pro Ecclesia Dei, quodque pro illa fortiter tulit exsilium, tempore schismatis Henriciani, quæ modo memoranda sunt. Jam monui supra num.* 14, *Lambacensem anonymum monachum in Vita perperam scripsisse, beatum Præsulem nostrum e sua sede Herbipolensi Lambacum secessisse, quod nec posset, nec vellet Henrici V Germaniæ regis, in patrem suum Henricum IV rebellantis, ac propterea a summo Pontifice anathemate percussi, partes sectari. Quam inepta hæc sint, vel sola*

temporum

AUCTORE C. S.

A *temporum ratio luculenter demonstrat. Nam ex veterum recentiorumque concensu constat, Henricum, hujus nominis quintum, quem pater suus successorem sibi in Germaniæ regnum anno* 1099 *coronandum curaverat, ea, quæ ibi narrat biographus, non ante annum* 1104 *moliri cœpisse, quo scilicet tempore* B. Adalbero *jam a quatuordecim circiter annis obierat, quippe mortuus anno* 1090, *uti tum ex aliorum veterum, tum ex ipsiusmet biographi testimoniis suo loco probabo. Tam manifestus chronologicus error, factorumque confusio accurationem scriptoris non parum elevant.*

recte Poeta allegavit.

72 *Multo rectius biographus alter in Vita metrica, ejusdem exsilii causam a fœdo Henrici IV schismate repetiit, post ea. quæ de instaurato Schwarzacensi monasterio ex eodem retulit, sic pergens :*

Verum sors malefida, furens successibus æquis
Inter Pontificem summum, Ausoniumque monarcham
Impia pestiferi conflavit semina belli.
Tum Pater, Herbipoli justas qui rexit habenas,
B Romani obsequio Patris constanter adhærens,
Juste possessis per vim depellitur oris
Cæsare ab Henrico, quidamque invasor iniquus,
Nomine Meinhardus, veneranda sacraria pressit :
Lustra bis octo super millenos quatuor annos
Currebant, propria cum cessit Adalbero sede.

Non est mihi animus luctuosis istis Ecclesiæ atque imperii temporibus memorandis prolixius inhærere, quam necesse sit ad exponendum, quam in iis partem habuerit Adalbero.

Orta gravi dissensione inter S. Gregorium VII et Henricum IV,

73 *Henricus IV Germaniæ rex, a S. Gregorio VII Romano Pontifice jam alias monitus, ut a vexanda Ecclesia, a communione cum excommunicatis, variisque criminibus, quibus regiam majestatem suam fœdabat, tandem, ut pollicitus fuerat, abstineret, denique anno* 1076 *severiores ab eodem litteras, et mandata per legatos accepit, in quibus. nisi resipisceret, a communione fidelium semovendus nuntiabatur. Excanduit ad hæc Henricus vehementer, et adulantium* C *schismaticorum consiliis fœdisque in sanctum Pontificem calumniis incensus, non erubuit eumdem in conciliabulo, eodem anno Wormatiæ habito, Pontificatu suo indignum declarare, missisque ad ipsum Romam litteris mandare, ut a Pontificatu imposterum abstineret, et Apostolicam Sedem, velut vacuam, alteri substituendo relinqueret. Contra Gregorius, spretis minis, in synodo Romana eodem anno celebrata Henricum ab Ecclesiastica communione segregavit, regnoque Germaniæ excidisse declaravit. At Henricus insanire pergens, Catholicos episcopos persecutus est, tandemque anno* 1080 *Guibertum, exauctoratum Ravennatensem præsulem, velut in vacantem Apostolicam Sedem a schismaticis viventi Gregorio substituendum curavit.*

collecta Wormatiæ pseudo synodus, reclamantibus Adalberone et Herimanno,

73 *Nunc, quam in hisce partem habuerit* Adalbero, *exponamus. Lambertus Schafnaburgensis, scriptor synchronus et accuratus, a Pistorio editus, ad citatum annum* 1076 *testatur,* Adalberonem *nostrum eidem Wormatiensi conciliabulo interfuisse, eumdemque et Herimannum, seu Hermannum Mettensem episcopum solos tam nefario auso restitisse. Verba Lamberti accipe.* Cumque cæteri omnes *(qui, jubente Henrico rege, Wormatiam convenerant)* damnationi ejus *(Gregorii VII Pontificis)* nihil hæsitantes subscriberent, Adelbero Wirtzeburgensis episcopus, et Herimannus Mettensis episcopus aliquandiu restiterunt, dicentes, incongruum valde et contra canonum scita esse, ut episcopus aliquis absens absque generali concilio, sine legitimis et idoneis accusatoribus et testibus, necdum probatis criminibus, quæ objicerentur, condemnaretur ; nedum Romanus Pontifex, adversus quem nec episcopi, nec archiepiscopi cujusquam, recipienda sit accusatio.

75 Sed Wilhelmus, Trajectensis episcopus, qui causam regis pertinacius tuebatur, vehementer imminebat, ut aut cum cæteris in damnationem Papæ subscriberent, aut regi, cui sub jurejurando fidem spopondissent, protinus renunciarent. Is eo tempore admodum carus acceptusque erat, eique rex omnium, quæ privatim vel publice agenda erant, post se ordinationem delegaverat, vir secularibus literis apprime eruditus, sed fastu nimio inflatus, vix se ipse ferebat. Igitur ex nomine omnium, qui convenerant, episcoporum et E abbatum plenæ contumeliarum litteræ Romam destinantur, quibus denuncietur Romano Pontifici, ut Pontificatu, quem contra Ecclesiasticas leges usurpasset, sese abdicet ; sciatque, post eam diem, quicquid agat, jubeat, decernat, irritum haberi.

eumdem Gregorium damnat, jubetque Pontificatu cedere.

76 *Hactenus Schafnaburgensis, ex cujus verbis utcumque dubitari potest, an laudati duo præsides, postquam paulisper reluctati fuerant, schismaticorum regisque metu compulsi impio decreto subscripserint. Hanc suspicionem movere possent ea verba :* Adelbero... et Herimannus... ALIQUANDIU restiterunt : *item :* Wilhelmus Trajectensis episcopus... vehementer imminebat, ut, aut cum cæteris in damnationem Papæ subscriberent, aut regi, cui sub jurejurando fidem spopondissent, protinus renunciarent ; *quæque mox subduntur :* Igitur ex nomine omnium, qui convenerant, episcoporum et abbatum plenæ contumeliarum literæ Romam destinantur etc. *Non defuere aliqui, qui, id ita factum esse, crederent, inter quos domnus Augustinus Calmetus tom.* 2 *Historiæ Lotharingiæ, secundis curis anno* 1748 *typis editæ, col.* 278 *et sequenti præter hunc Schafnaburgensis locum laudans Hugonem Flaviniacensem in Chronico apud Labbeum* F *tom.* 1 *Bibliothecæ Ms., pag.* 224, *et S. Gregorium VII lib.* 3, *Epist.* 12, *tom.* 18 *(* 10 *voluit dicere) Conciliorum Collectionis Labbei, col.* 140. *Quin etiam in aliquot istius nefariæ pseudo-synodi editionibus ambo præsules subscripti leguntur.*

Sunt, qui putant eos eidem conciliabulo subscripsisse :

77 *Verum hanc labem, utut ea ex humano metu contracta fuisset, duobus his insignibus Viris, qui etiam deinceps cum maximo suo incommodo, suarumque rerum dispendio pro Pontificiis partibus invicti steterunt, non ausim sine certiori argumento inurere.* Subscripsisse *eos, non ait Schafnaburgensis, sed* aliquandiu restitisse, *quod sine ulla eorumdem subscriptione ac consensu verissimum esse potest, si ambo, postquam experti fuerant, se validissimis rationibus apud furentes schismaticos nihil quidquam proficere, tandem conticuerint, aut etiam e conciliabulo recesserint. Nec refert, quod, eodem chronologo teste, contumeliosæ istæ literæ* ex nomine omnium, qui

verum id nec ex Schafnaburgensi, quem laudant,

AUCTORE C. S.

qui convenerant, episcoporum et abbatum *Romam destinatæ fuerint. Quid enim mirum, si turbulentus iste Trajectensis episcopus, cujus auctoritate omnia ibi ad nutum regis gerebantur, istorum silentium aut recessum pro consensu haberi voluerit, et nefarias illas litteras velut* ex nomine omnium episcoporum, qui convenerant, *ad summum Pontificem Romam destinandas curaverit ?*

neque ex Hugone Flaviniacensi,

78 *Locus Hugonis Flaviniacensis, a Calmeto pariter laudatus, nullo modo spectat ad* Adalberonem, *sed ad Herimannum ; quia tamen amborum causam communem hic fecit Calmetus, juverit eumdem, etsi paulo prolixiorem, expendisse. En ipsum :* Præerat tunc temporis *(anno 1080)* Mediomatricum urbi vir egregius, et inter præcipuos Catholicæ fidei propugnatores, magnum patientiæ, religionis et justitiæ documentum, domnus Herimannus, . . . qui in primario juventutis flore temporibus Annonis, venerabilis Coloniensium archiepiscopi, tutoris et moderatoris regni, palatii frequentiam nactus, regis illius *(Henrici IV)* pene universa noverat, in tantum,

B ut etiam pro ejus insolentia a curiæ se plerumque administratione subtraheret, et magis eligeret contentus esse mediocritate sua, quam ex inquinatione societatis factiosorum sperare majora, maxime cum videret, præfatum reverendæ memoriæ virum, Annonem dolere et gemere frequenti contritione, desolatum sub tali principe statum regni, incurvatum jus imperii, contritum cornu Domini, in quo esset sola spes dejectionis Ecclesiasticæ, et perturbationis pacis Catholicæ, confusio et horror, vanitas et contritio, et omnia pessumdans, superba, lubrica, vana, inconstans, atque immunda præsumptio.

cujus verba recitantur

79 Ubi vero episcopatus officium adeptus est, satis pœnituit, de manu regis illius investituram pontificatus se suscepisse, adeo, ut etiam impositam prælationis sarcinam libens rejecerit, volens deposuerit, toto se ab ea nisu excusaverit, si assensum præstitisset auctoritas Romani Pontificis, apud quem pro excessibus suis, id est, INCAUTE USURPATA EADEM INVESTITURA, quæ est contra instituta canonica, culpam confiteri non erubuit, SATISQUE CAVIT IMPOSTERUM A COMMUNIONE EJUS ET FAUTO-

C RUM EJUS; propter quod et tanta passus est, ut de illo dictum videri possit : « Ego ostendam illi, « quanta oporteat eum pro nomine meo pati. » IN PRIMO sane CONGRESSU passus est, quod fuit hominis, ut disceret, jam IN SECUNDO, QUI FUIT EI JUGIS ET PERPETUUS, de Deo præsumere, non de se. Lapsus est enim ut homo, titubavit ut homo, quia præsumpsit ut homo. Sed evacuatum est jam in illo scandalum opprobrii, quia in bonitate vitæ suæ abscissum est, quod conturbaverat illum, et per illum bonos omnes; et obscuritate rarescente, reluxit aurum, invaluit color optimus, resplenduit in diademate Regis æterni lapis sanctuarii.

et expenduntur, probari potest ;

80 Hic igitur IN IPSO PRIMO SUO INGRESSU Apostolicæ doctrinæ exequutor factus, cum postmodum communicasset regi scelerato et pro sceleribus excommunicato, a cujus se, UT DICTUM EST, jam per aliquantum temporis communione suspenderat, DOLUIT, UT PRÆDIXIMUS, SE DECEPTUM; viribusque resumptis, a domno Papa absolutionem quæsivit *etc. Hæc Hugo Flaviniacensis, quæ nescio, qua ratione Calmetus pro subscripta a* B. Adalberone *et Hermanno Wormatiensi pseudo-synodo laudare potuerit, cum nec de hoc, nec de illo in iis ulla fiat mentio, verbum ullum. An forte asserta in iisdem Hermani cum excommunicato rege communicatio subscriptionem illam indicare visa Calmeto est ? Sed per hanc communicationem, non aliam, quam admissam ab rege per canones vetitam episcopatus Mettensis investituram indicari, manifestant tum iste contextus, tum quod ibidem mox addat Hugo :* Doluit, ut prædiximus, se deceptum, *quod referri nequit, nisi ad Hermanni de admissa investitura pœnitentiam, quam præmiserat.* D

81 *Nimirum Hugo num.* 80 *solum breviter in memoriam lectori reducit, quæ in duobus præcedentibus numeris dixerat, ac propterea eas voces interserit :* Ut dictum est, Ut prædiximus. *Dixerat autem, Herimannum in juventute sua ante episcopatum regis regisque fautorum confortia vitasse, quod mallet* contentus esse mediocritate sua, quam ex inquinatione societatis factiosorum sperare majora. *Hinc num.* 80 *dicitur* in ipso primo suo ingressu Apostolicæ doctrinæ exequutor *fuisse. Dixerat secundo, eumdem* in primo congressu, *sive in adeundo episcopatu humanitus lapsum esse, investituram contra Canonum vetita a rege admittendo ; ac proinde num.* 80 *eum arguit, quod communicasset cum rege*, a cujus se, ut dictum est, jam per aliquantum temporis communione suspenderat, *nempe aulam vitando. Dixerat tertio, ipsum facti sui insigniter pœnituisse, et de* excessibus suis, ID EST, INCAUTE USURPATA EADEM INVESTITURA *apud Romanum Pontificem se accusasse, et veniam meruisse. Quapropter num.* 80 *etiam subdidit :* Doluit *(de communicatione cum rege)* ut prædiximus, se deceptum, viribusque resumptis, a domno Papa absolutionem quæsivit.

imo manifeste faciunt pro Herimanno E

82 *Præterea, si Herimannus summi Pontificis damnationi in conciliabulo Wormatiensi cum schismaticis Henrici regis fautoribus, testante Hugone, subscripserit, qui potuit idem scriptor de eodem episcopo post actam de investitura pœnitentiam dicere :* Satisque cavit imposterum a communione ejus *(Henrici)* et fautorum ejus ? *Qui etiam ista ?* In primo sane congressu *(in admittenda investitura)* passus est, quod fuit hominis, ut disceret in secundo, QUI FUIT EI JUGIS ET PERPETUUS de Deo præsumere, non de se. *Quid hæc sibi aliud volunt, quam Herimannum post actam de accepta investitura vetita pœnitentiam deinceps solo Deo fretum, a schismaticorum communione semper abstinuisse ; quomodo abstinuit, si sæpedicto Wormatiensi decreto in damnationem Romani Pontificis subscripserit ? Enimvero iste Hugonis Flaviniacensis locus, non contra* B. Adalberonis *et Hermanni hac in re innocentiam, sed pro Herimanno militat. Ne longior sim, non magis ad* Adalberonem *spectat epistola S. Gregorii VII a Calmeto præterea laudata, in qua nullum quoque verbum legitur de Conciliabulo Wormatiensi. Ceterum insigne Herimanni elogium legi potest apud eumdem Hugonem in laudato Chronico editionis Labbei pag.* 238.

hac in re laude, nec obest S. Gregorii Epistola F

83 *Porro, quæ iidem ambo episcopi in eadem causa ad mortem usque constanter egerunt, eos non parum commendant. Bertholdus Constantiensis ab Hansizio tom.* 2 *Germaniæ sacræ pag.* 180 *relatus* Adalberonem *nostrum inter paucos Germaniæ episcopos numerat, qui cum Catholicis principibus S. Gregorii partes tutati sunt, simul atque constitit,*

Ambo etiam inter præcipuos Ecclesiæ defensores

AUCTORE C. S.

A constitit, Henricum in Romana synodo a communione fidelium rescissum fuisse. Bertholdi verba ibidem sic habent : Quod cum in Germaniam insonuit, ei rex et sui fere omnes contradixerunt, et pro nihilo id prorsus habuerunt; et hoc regis solummodo complices et fautores. Cæteri, quibus mens sanior, non ita; ex quibus episcopi, patriarcha Aquilegiensis *(Singifridus, seu Sigeardus, qui ad schismaticos postea transiit)* episcopus Salzburgensis *(S. Gebehardus)* Pataviensis (*B. Altmanus*) qui et ipse cathedra sua pulsus est a rege, necnon Wurziburgensis *(B. Adalbero)* et pene omnes Saxonici; necnon duces, Rudolfus *(Sueviæ)* Bertholdus *(Carinthiæ)* Welf *(Bavariæ)* et cæterorum regni primatum pars non modica, cum Apostolico non dubitanter sentiebant, qui prædictæ conspirationi interesse noluerunt : unde et dehinc a rege vocati ipsum devitabant, cum propter anathema, tum etiam, quod non maxime in illum confidebant. *Rursus ad annum* 1089 *ibidem ait :* In Teutonicis partibus quatuor episcopi in Catholica communione perstiterunt, videlicet Wir-
B ceburgensis, Pataviensis, Wormatiensis, Constantiensis, sed et Metensis episcopus, quorum confortamento reliqui Catholici schismaticis a principio restiterunt.

a veteribus laudantur,

84 *Nec minus ipsum, imo et Herimannum Mettensem, a sua inter paucos probatæ fidei Germaniæ antistites commendavit sæpe memorati S. Gebehardi biographus in hujus Vita apud nos data in Appendice ad diem* XVI *Junii, ex qua sequentia accipe.* Tempora nimirum tunc valde periculosa instabant, cum præter Christi athletam nostrum, dominum Gebehardum archiepiscopum Salzburgensem, Altmannum Pataviensem, Adilberonem Wirzburgensem, Hermannum Metensem, Meginwardum Frisingensem, præter hos solos quinque in toto regno Teutonico episcopus Catholicus inveniri non poterat. *Paulus Bernriedensis in Vita S. Gregorii VII, cap. 6, in Opere nostro tom.* VI *Maii, pag.* 125 Adalberonem *cum eodem Hermanno accensuit* veridicis et approbatis religiosisque viris, *quos consulendos suasit dubitantibus, utrum pro Gregorio, an pro Henrico justitia steterit. Alium ex eadem Vita locum infra dabimus, ubi de restituto sedi suæ* Adalberone *agemus, aliumque ex supra laudato Bertholdo, dum de ejusdem obitu*
C *sermo fiet.*

et Catholicis partibus constanter adhæserunt.

85 *Ceterum, cum ex dictis non lubeat mihi luctuosa illa tempora exponere, solum paucis ostendam,* B. Adalberonis *gesta a jam recitatis elogiis non dissonare. Eodem anno, quo Wormatiensis pseudo-synodus habita fuerat, ambo prædicti præsules, Schafnaburgensi rursum teste, in Paschate convenerunt cum Rodulfo Suevorum, Welfone Boioariorum, et Bertholdo Carentinorum ducibus, Sedi Apostolicæ addictis, contuleruntque consilia de reducendo ad officium rege, paceque Ecclesiæ et imperio restituenda. Adfuit etiam* Adalbero *eorumdem conventibus Ulmæ ac Triburiæ, cui et legati Sedis Apostolicæ interfuerunt, et in qua multi episcopi, abbates aliique Ecclesiæ reconciliati fuere, eodem anno celebratis. Denique, ne longior sim, anno* 1085, *cum non posset ipsemet, per legatum suum adfuit, subscripsitque synodo Quindiliburgensi, in qua tum alia utiliter decreta fuere, tum excommunicationis sententia adversus Guibertum antipapam, quem Henricus per schismaticos suos in Apostolicam Sedem, vivente Gregorio, intrudendum curaverat, et episcopos eidem antipapæ adhærentes sollenniter promulgata est, ut discimus ex Bertholdo Constantiensi ad eumdem annum, unde sequentia descripsi.*

Adalbero per legatos subscripsit synodo Quindiliburgensi,

86 Hermannus rex *(a Catholicis suffectus Henrico)* in Quintiniliburg Pascha celebravit, ubi et legatus domini Apostololici *(Otto episcopus Ostiensis)* in ipsa Paschali hebdomada generalem synodum cum archiepiscopis, episcopis et abbatibus, S. Petri fidelibus, solenniter celebravit. Interfuit autem huic synodo Gebehardus, reverendissimus Juvaviensis archiepiscopus, item venerabilis Hartungus *(alias* Hartwigus) Magideburgensis archiepiscopus cum suis suffraganeis. Item suffraganei Moguntiæ sedis de Saxonia: nam Wirceburgensis (*Adalbero)* et Wormatiensis *(Adalbertus)* Augustensis quoque *(Giwoldus)* et Constantiensis *(Gebhardus)* de Alemannia, quique ipsi canonica necessitate impediti venire non potuerunt, per legationem suam se sancto concilio repræsentaverunt, seque per omnia ejusdem synodi statutis assensuros, mandaverunt.

E

in qua excommunicatio antipapæ et promulgata fuit.

87 *Deinde post alia, ut dixi, decreta sequitur ibidem :* In fine autem synodi sententia anathematis cum ardentibus candelis promulgata est in Guibertum hæresiarcham, Sedis Apostolicæ pervasorem, et in apostatas S. Petri, Hugonem Albanensem, Joannem Portuensem, exepiscopos, Petrum excancellarium. Item Leomarum Bremensem, Utonem Hildinesheimensem, Ottonem Constantiensem, Burchardum Basiliensem, Huzmannum Spirensem, exepiscopos. Item in Wecilonem Moguntinum invasorem, Sigefridum Augustensem, Nortbertum Curiensem, in hos, inquam, et in omnes eorum complices inevitabilis sententia anathematis promulgata est. *Hæc pauca de* B. Adalberonis *fide et constantia in causa Ecclesiæ Dei perstrinxisse sufficiat, quæ ex eis, quæ propterea passus fuit, solide confirmabuntur.*

§ VI. Beato exsulanti substituitur Meinhardus; hocque pulso, ille restituitur, ac denuo expellitur, et exsul moritur ac sepelitur Lambaci anno MXC.

F

Beatus diu ante annum 1084 e sua civitate excessit

Eamdem, quam passim alii ejus temporis Germaniæ Catholici antistites constantiæ suæ mercedem sub Henrico IV tulerunt, etiam retulit B. Adalbero, *e sua sede expulsionem. Sed quo tempore* Adalbero? *In hoc fœde hallucinatum fuisse biographum in Vita recudenda, supra observavi. Poeta vero verbis, num.* 72 *jam datis, annum assignavit* 1084, *dicens :*

Lustra bis octo super millenos quatuor annos
Currebant, propria cum cessit Adalbero sede :

Nam sedis lustra pro totidem quinquenniis accepta conficiunt annos octoginta, qui annis mille et quatuor additi deducunt ad citatum annum 1084 *: at difficile captu est, quo pacto* Adalbero,

AUCTORE C. S.

ro, *furente in Catholicos præsules Henrico rege, tam diu in sede sua tutus permanserit. Certe jam inde ab anno* 1078 *suam Salisburgensem S. Gebehardus reliquit, ac forte etiam biennio citius Pataviensem B. Altmannus; de quorum primo consule Vitam in Opere nostro parte* 1 *tomi* VI *nii in Appendice ad diem* XVI *ejusdem mensis; de altero Commentarium tom.* 2 *Augusti pag.* 363.

In eaque non amplius erat anno 1077, quo hæc obsessa fuit;

89 *Adhæc* Adalbero *diu ante annum* 1084 *non modo Henricum regem, verum etiam Herbipolenses suos, Henricianis partibus addictos, adversantes sibi habuit, quorum urbem Rudolphus, Sueviæ dux, a Catholicis principibus adversus Henricum rex electus, propterea anno* 1077 *frustra oppugnavit. Ita discimus ex Annalista Saxone a Sigismundo Calles parte* 1 *Annalium Austriæ ad hunc annum* 1077 *relato, cujus Saxonis hæc ibi verba sunt.* Mense Augusto rex Rodolfus Wirceburgenses Henrico fidem servantes, et tam se *(Rudolphum)* quam Adalberonem episcopum suum, contemnentes, obsedit *etc. Consonat plane Conradus abbas Urspergensis in Chronico iisdem fere verbis ad eumdem annum dicens:* Collecto dehinc a Saxonia exer- B citu copioso, Rudolphus Wirceburgenses, Heinrico regi fidem servantes, et tam episcopum suum Adalberonem, quam se, contemnentes obsedit. *Jam igitur ab Autumno anni* 1077 *sanctus Antistes e sua Herbipolensi sede excesserat, seu vi minisve pulsus ab Henricianis, seu sponte sua, ne eorumdem se furori exponeret.*

non tamen jam tum episcopatu spoliatus fuit,

90 *Verisimile mihi est*, Adalberonem, *non simul atque a sede sua exsulare compulsus fuit, episcopatu quoque suo spoliatum, seu, ut ita loquar, ab Henrico exauctoratum fuisse; sed id primo factum, postquam Guibertus anno* 1083 *ejusdem regis opera in Romanam Sedem intrusus summum Pontificatum usurpaverat; nec ab alio tempore Poetam nostrum Beati expulsionem, quam ab eo repetiisse, quo eidem viventi suffectus fuit Meginhardus II. Verbis enim recitatis ibidem præmiserat ista:*

Quidamque invasor iniquus,
Nomine Meinhardus, veneranda sacraria pressit.

Porro Meinhardi in Adalberonis *locum intrusionem ad annum* 1085 *signat Chronicon Wirceburgense e codice S. Galli a Baluzio editum, et ab Eckhardo tom.* 1 *Franciæ Orientalis inter Monumenta historica recusum, quod ad citatum annum* 1085 *sic habet:* Meginhardus Wirziburgensis epi- C scopus constituitur.

nec ante annum 1085 in ipsius locum intrusus Meginhardus est;

91 *Alterum quoque Wirceburgense Chronicon, ex Ms. codice monasterii S. Stephani Herbipolensis ibidem vulgatum, initium quidem episcopatus Meginhardi cum manifesto, sive scriptoris, sive editoris errore anno* 1095 *illigavit, sed pro hoc legendum esse annum* 1085, *liquet ex eo, quod ibidem in* Adalberone *triennium sedis Meginhardo attribuat, vivente* Adalberone, *quem ejusdem Chronici auctor, anno* 1090 *obiisse, recte signavit.* Item Meginhardus *(inquit)* fuit administrator ecclesiæ Herbipolensis per III annos, vivente Adalberone. *Hisce adde monachum Erphesfordiensem in Additionibus ad Chronicon Lamberti Schafnaburgensis dicentem:* MLXXXV Meginhardus quidam doctissimus, sed non secundum scientiam, Wirceburgensis ecclesiæ, vivente Adelbero (alias Adelberone) adhuc episcopo, substituitur. *Addo denique et recentiorem Catalogum episcoporum Herbipolensium, in quo sic quoque legitur:* Meinhardus II, comes de Rottenburg, multiplici vir eruditione conspi- D cuus, pulso Adalberone, ab Henrico IV episcopus nominatus est anno MLXXXV, die XXV Maii, Clemente antipapa contra Gregorium VII Ecclesiam invadente.

at prior emigratio illius spontanea fuit:

92 *Waltramus ejusdem temporis schismaticus Naumburgensis episcopus in libro de Unitate Ecclesiæ, teste Sigismundo Calles tom.* 5 *Annalium Germaniæ pag.* 830, B. Adalberoni *nostro exprobravit, quod hic, ne cum excommunicato rege communicare cogeretur, episcopatum suum sponte dimiserit, et in Weinspergensem munitionem se receperit. Ita schismaticus iste eximiæ fortitudinis argumentum maledicti loco objecit. At si beatus Præsul propterea sponte recesserit, magnam profecto laudem meruit; ex eoque facto colligitur, cur poeta illius ex sua sede excessum tam sero collocaverit, quia nimirum non de spontaneo exsilio, sed de ejusdem proscriptione per Henricum, deque intruso in ejusdem locum Meinhardo sermonem ibidem habuit. Ut itaque prædicta omnia concilientur, dicendus est* B. Adalbero *anno* 1076 *vel sequenti, sive Henricianorum minis compulsus, sive sua ductus religione, ne cum ex-* E *communicato rege communicare cogeretur, in voluntarium exsilium (uti etiam fecit S. Gebehardus Salisburgensis archiepiscopus) processisse; deinde vero ab Henrico fuisse proscriptus; hacque de expulsione, non de spontaneo exsilio, locutus esse poeta.*

secessus Lambacum, forte etiam Vini Montem dictum

93 *Locum, in quem voluntarius Exsul se tunc recepit, Calles ex Waltramo* Weinspergensem munitionem *appellat. Sed quæ hæc munitio est, vel ubi sita? Nam biographus, poeta, alique Lambacum in Bavaria, sive in Superiori Austria, quod erat paternum ipsius prædium, ipsum secessisse, constanter affirmunt. An castrum aliquod erat ejusdem familiæ maternæ? Regilam enim matrem ejus poeta ex* potenti Francigenum gente Weinsberga *natam canit; de qua vide dicta superius num.* 20 *et sequenti. Huc equidem propenderem, nisi suspicio aliunde esset, Lambacum alio nomine, nescio qua de causa,* Weinspergam *a Waltramo appellari. Suspicandi ratio est, quod laudatus Calles, ibidem de Beati ex capta postmodum Herbipolensi urbe migratione agens, ex eodem Waltramo hæc recitet:* In dilectum sibi montem Vini *(ita* Weinsberg *Latine dicitur)* secessit; ibique anno ab Incarnatione Domini MXC obiit. *Atqui constat,* Adalberonem, *non alibi, quam Lambaci diem suum obiisse, et sepul-* F *tum esse, ubi hodieque quiescit, ut adeo aut Waltramus, et tempore et loco propinquus, hic vehementer errasse, aut* Lambacum *per* Weinsbergam, *et* Vini Montem *designasse omnino videatur. Ita omnia se recte habebunt.*

Cæso per Hermannum Lucemburgicum Henriciano exercitu,

94 *Lambaci in exsilio suo commorante* Adalberone, *Rodulphus, qui a Catholicis Germaniæ principibus adversus Henricum rex electus fuerat, ex vulnere in pugna ad Elstram fluvium, in qua hostes deviceral, accepto anno* 1080 *mortuus est, eique anno sequenti suffectus Hermannus Lucemburgicus. Hic anno* 1086 *Henricianarum, ut diximus, partium urbem Herbipolim obsidens, cæso Henrici, qui accurrerat, hostili exercitu, cepit, suoque Episcopo, jam decennio exsulanti, restituit. Bertoldus Constantiensis, qui eidem pugna interfuit, in Appendice ad Chronicon Hermanni Contracti hoc anno eam multis exponit, quæque ad rem nostram propius pertinent, sic refert:* Itaque nostri, per misericordiam Dei victoria potiti, in campo certaminis ea nocte castrametati

A stramctati sunt, et in crastinum ab obsidionem urbis *(Herbipolensis)* reversi absque sanguine eam ceperunt.

captaque Herbipoli, B. Adalbero,

95 Deinde Wirceburgensi Episcopo cum magnis laudibus civium, clericorum et laicorum in sedem suam restituto, congruoque militum præsidio civitati imposito, ipsi cum magna gloria et lætitia singuli in sua redierunt. Factum est autem hoc prælium in sequenti die post festum sancti Laurentii. *Conradus Uspergensis in suo item Chronico eadem sic brevius memorat :* Anno Domini MLXXXVI Henricus imperator Saxoniam vastat. Wirziburg a Saxonibus et Alemannis obsidetur. Ad quem * liberandam imperator copiosum, tam peditum quam equitum, congregat exercitum, pugnaque juxta Bleichfelt commissa, digreditur absque victoria *(dicere poterat,* Cum magna suorum clade.) Mox urbe ab hostibus capta, episcopus Adelbero introducitur, relictoque cum eo militari præsidio, ad propria quisque proficiscitur.

** l. quam*

aliique Catholici antistites in suas sedes restituuntur.

96 *Ejusdem victoriæ ac restitui in sedem suam* Adalberonis *pariter meminit scriptor synchronus aut suppar, Paulus Bernriedensis in Vita S. Gregorii VII Papæ, a majoribus meis data die* B XXV *Maii, in cujus capite* 12, *num.* 101, *eamdem ab hoc sancto Pontifice prædictam fuisse, tradidit his verbis :* Suasit *(S. Gregorius consultus, quem post mortem suam in Pontificatu sibi substituendum cuperet)* eligi vicinum Desiderium *(abbatem Casinensem)* licet brevissime victurum, non tamen absque typo victoriæ Victorem esse appellandum. Nam in diebus ejus, qui quatuor aptati sunt mensibus, famosam victoriam dedit Dominus Apostolicæ Sedis propugnatoribus de adversariis ipsius, per quam etiam cathedram suam, diu ab invasoribus detentam, recepit Wirzeburgensis episcopus, nomine Adalbero, vir spectabilis natu, honorabilis vultu et actu, reduces habens venerandos coepiscopos, prædictum Gebehardum Constantiensem, et Heremannum Metensem, qui et ipsi sedes suas amiserant. *Sigismundus Calles tom.* 5 *Annal. Eccles. Germaniæ, pag.* 830 *ex Waltramo, quantum apparet, addit,* Adalberonem *tunc ab Hartwigo, Magdeburgensi archiepiscopo in civitatem suam reductum fuisse.* C *De hac Beati restitutione silet biographus Lambacensis, sed eam non prætermisit poeta noster, ut suo loco videre licet.*

Sed recepta per Henricum Herbipoli, Beatus rursum expellitur,

97 *At minime diuturnam beato Antistiti eam sedis suæ receptionem fuisse, ex vetustis Chronicis discimus. Wirceburgense Baluzianum, apud Eckhardum tom.* I *Franciæ Orientalis inter monumenta historica recusum, ad citatum annum* 1086 *sic habet :* Wiziburg a Saxonibus capta est, et mox ab imperatore acquisita est. *Similiter Annalista Saxo apud Calles relatus postquam dixit, Wirceburgum in fœderatorum potestatem venisse, mox subjunxit :* Sed paulo post eadem urbs ab imperatore recipitur, expulsoque Adalberone, Meginhardus cum suis restituitur. *Eadem prorsus habet Conradus Urspergensis, pariter subjungens :* Sed paulo post eadem urbs ab imperatore recipitur, expulsoque Adelberone cum suis, Meginhardus restituitur. *Satis itaque certum est, non multum temporis inter hanc beati Viri in civitatem suam reductionem, iteratamque ex eadem expulsionem intercessisse; an tamen hæc potius ad annum* 1086, *an ad sequentem referenda sit, non ita constat, cum voces istæ* mox ac paulo post *saltem aliquot mensium intercapedinem in simili argumento patiantur. Poeta noster infelicem hunc eventum saltem uno anno præpropere statuit, nimirum ;*

AUCTORE C. S.

Anno milleno, quinto, lustrisque bis octo ;

id est, anno 1085, *quo scilicet Herbipolis nondum capta fuerat ab Hermanno, nec in eam restitutus* Adalbero.

malens episcopatu suo carere, quam consentire excommunicatis.

98 *Ad posteriorem hanc Herbipolis per Henricianos obsidionem haud dubie referenda sunt, quæ de beati Præsulis constantia ex supra dicto Waltramo schismatico episcopo, pro suo genio ipsum propterea pertinaciæ insimulante, sæpe laudatus Calles in Annal. Eccles. Germ. descripsit hoc modo :* Obsessus erat Adalbero in Wirziburg civitate ab imperatore, et non poterat adduci ad pacis conditionem, sive per episcopos, sive per principes regni, qui erant cum imperatore, dicens, se quidem posse mori, non flecti, ut vellet umquam sponte sua regem Henrichum *(a communione Catholica rescissum)* videre, vel alloqui. *Subdit ibidem, nec immerito, Calles, opinari se, eam animi constantis speciem movisse Henricum regem (nam virtus vel invitis placet) ut, quod ibidem addidit Waltramus,* Adalberonem *liberum ex urbe dimitteret.* Adalbero, *inquit, Waltramus,* accepta abeundi licentia de civitate Wirziburg, cum ad pacis conditionem flecti non potuisset, in dilectum sibi Montem Vini secessit, ibique anno ab Incarnatione Domini MXC obiit. E

et post mortem duorum suæ sedis invasorum

99 *Expulso e civitate Herbipolensi Episcopo, Meinhardus, seu Meginhardus, ejusdem episcopatus invasor, in eam reductus fuit, tenuitque usque ad annum* 1088, *quo mortuus successorem habuit suæ factionis hominem Emehardum, anno sequenti die* VIII *Kalendas Augusti, si recte signavit Chronici Wirceburgensis Baluziani auctor apud Eckhardum. Urspergensis et illius mortem, et hujus successionem eodem anno memorat :* Anno Domini, *inquiens,* MLXXXVIII . . . Meginhardus episcopus Wirciburgensis obiit, cui Emehardus successit, vivente adhuc Adelberone. *Poeta, silente rursum anonymo Lambacensi in Vita, scribit,* Adalberonem *post Meginhardi obitum rursus invitatum fuisse, ut episcopatum suum resumeret, sed infidam sortem jam satis expertum, recusasse, placidamque in Lambacensi, quod condiderat, monasterio vitam episcopalibus infulis prætulisse. Poetam audiamus. Sic canit :* F

in eadem invictus perstitit sententia.

100 Tum rursus viduam venerandus Adalbero sedem
Sumat, sollicita multorum voce rogatur.
Ille sed exhorrens dubiæ ludibria sortis,
Ut qui bis fuerit justo spoliatus honore,
Vota petitorum rapidis dedit irrita ventis.
Perplacet æthereis reliquum traducere tempus
Obsequiis, sanctas queis struxit Fratribus ædes
Concordi innocuæ sociatum fœdere vitæ.

His favet Waltramus, schismaticus, ut diximus, episcopus Naumburgensis, ex quo Calles noster in Annal. Eccles. Germ. narrat, Adalberonem, *aliquando ab Henrico rege amica legatione ad custodiam gregis sui invitatum, oblatam conditionem respuisse. At fuerit sine omni dubio invitationi ea addita conditio, ut ille ab Apostolicæ Sedis partibus accederet ad schismaticas, quas cane pejus ac angue merito oderat, quemadmodum ex præmissis quilibet colliget. Quam ob rem*

 existimo

AUCTORE C. S.

existimo ego, eum non tam beati otii apud Lambacenses desiderio, quam religione ductum, ad sedem suam redire respuisse. Hoc ipsum etiam liquet ex illiusmet epistola anno 1089 *data, Vitæque edendæ inserta, quæ sic incipit :* Altmanno... Adalbero, Dei gratia Herbipolensi ecclesiæ præfectus, licet nunc violentorum manu injuste ejectus. *Quomodo autem sic scribere ipse potuit anno* 1089, *si jam ab anno* 1086, *salva religione sua, eidem ad sedem suam liber patuerit regressus?*

Anno 1090 die VI Octobris

101 *Perrexit igitur in fide constans Antistes apud Lambacenses suos commorari, apud quos et vita functus et sepultus est. Pauca vero, quæ ab eo interim gesta novimus, supra retulimus; atque inter hæc fuisse ostendimus Lambacensis ecclesiæ dedicationem, post cujus sollennitatis narrationem subdit biographus, ad Beati mortem festinans :* Secundo deinde anno beatus præsul Adalbero migravit ad Dominum. *Poeta annum mortis illius, mensemque ac diem clarius expressit his duobus versibus :*

B

Octobris sexto divina a Prole redemptus
Mille annos, deciesque novem cum volveret orbis.

Ex poeta ergo obiit ille anno 1090, *die* VI *Octobris. De tempore emortuali conveniunt aliquot melioris notæ chronologi antiqui, alii aliis explicatius, inter quos Conradus Urspergensis in suo ad eumdem annum Chronico ait :* Adelbero, Wirciburgensis, de sede sua jam diu depulsus, in Baioaria moritur, ibique in monasterio suo Lambach sepelitur. *Præiverant ipsi, tum alii, tum scriptor eidem Beato synchronus, Bertoldus presbyter Constantiensis in Appendice ad Hermannum Contractum, editionis Urstitii ad eumdem annum breve quidem, sed insigne ipsi elogium texens, quale huc transfero.*

Lambaci exsul moritur

102 Adalbero, reverendæ memoriæ Wirceburgensis episcopus, unus de antiquioribus episcopis, in causa S. Petri strenuissimus *(adversus)* Guibertum, et ejus complices, post multa pericula, persequutiones et exilia, quæ pro Christo libentissime passus est, in bona confessione diem clausit extremum in prædio suo, quod Laubac vocatur. *Jam dedi supra num.* 33, *ubi*

C *de initio episcopatus ipsius egi, locum Annalistæ Saxonis, in quo iidem annus, mensis ac dies assignantur, aliæque notæ chronicæ tam accuratæ adduntur, ut nihil certius possit desiderari. Ne actum agam, consule dicta ibidem. Cum hisce omnibus apprime etiam conveniet biographus, ipsum* secundo *post dedicatam Lambacensem ecclesiam* anno *obiisse, dicens verbis num.* 101 *datis, si hanc dedicationem die* XVIII *Kalendas Octobris anni* 1089 *celebratam cum Pezio legamus, secus, si cum Joanne abbate, anno* 1088. *Ut enim die* VI *Octobris anni* 1090 *solum currebat annus secundus a* XVIII *Kalendas Octobris, seu a die* XIV *Septembris anni* 1089, *ita eodem die* IV *Octobris anni* 1090 *currebat annus tertius a dicto die* XIV *Septembris anni* 1088. *Hæc annotasse juvabit, ut hinc etiam solide confirmentur, quæ de dedicatione ecclesiæ Lambacensis anno* 1089 *affigenda superius disserui.*

episcopatus sui quadragesimo sexto,

103 *Ceterum de die emortuali biographus quoque consentit, in Libello Miraculorum apud me num.* 57 *asserens,* anniversarium *ipsius Beati diem apud Lambacenses coli solitum* octava die Angelorum, *quæ die* VI *Octobris celebratur. Consentit denique etiam recentior Catalogus episcoporum Herbipolensium, a me jam crebro laudatus, qui ejusdem elogium claudit his verbis :* Restitutus iterum *(in episcopatum suum)* iterumque ejectus, in monasterium Leimbacense secessit, ibidemque post XLV annos varia fortuna in episcopatu actos cum fama sanctitatis obiit anno MXC, die VI Octobris, majorum suorum in tumulo in dicto monasterio illatus. *Quadraginta quinque in episcopatu exactos annos, quibus annumerandi sunt, quos in exsilio exegit, atque interim substitutos habuit, Meginhardum et Emehardum, ei etiam tribuit anonymus monachus Erphesfordiensis in Additionibus ad Lambertum Schafnaburgensem. Ejus verba accipe.* Adelbero Wurtzburgensis episcopus obiit. Vixit autem in episcopatu annos XLV, menses III. *Sed omnium accuratissime ejusdem sedis tempus signavit Annalista Saxo, cujus verba recitavi num.* 33, *cuique plane consonat Chronicon Wirceburgense Baluzianum apud Echhardum in Historia Franciæ Orientalis tom.* I, *pag.* 815.

ætate gravis et meritis,

104 *In hoc ad eumdem annum* 1090 *pariter legitur :* Domnus Adelbero, XX post beatum Burchardum sacrosanctæ Wirziburg, ecclesiæ episcopus, III Kal. Julii constitutus, vixit in episcopatu annos XLV, menses III, dies VII. Obiit II Nonas Octobris. *Ini, si placet, computum, exactissimum reperies, ut jam dixi loco mox citato. Ex dictis collige,* Adalberonem, *qui, ut jam alibi observavi, nusquam legitur admodum juvenis ad episcopatum pervenisse, quem tribus supra quadraginta quinque annos mensibus tenuit, octogenarium circiter, ac forte etiam paulo majorem fuisse, dum obiit. Certe grandævum illum mortuum esse, indicant Bertholdus Constantiensis, et poeta noster, a quorum primo* unus de antiquioribus episcopis *vocatur, ab altero* fessus tardusque senilibus annis *obiisse asseritur. Magni Viri laudes per hujus Commentarii decursum ex vetustis scriptoribus jam recensui, inter quos ipse quoque, qui eum pessime oderat, Waltramus schismaticus episcopus Naumburgensis ejusdem fidem et invictam constantiam, dum maledicere conabatur, vel invitus celebravit ; ac præterea, teste Sigismundo Calles, alio in loco fassus est, eumdem* præclariorem fuisse cæteris suæ partis *(Catholicæ)* episcopis et nobilitate pariter et scientia, ac religione simul et ætate, utpote, qui jam obierit quadragesimum annum ordinationis suæ.

ibidemque sepultus claret miraculis.

105 *Sepultus autem est in sua Lambacensi ecclesia, in familiæ monumento, quem locum sibi elegerat, tum ut in monasterio a se condito, sicut olim juvenis promiserat, supremam carnis resurrectionem exspectaret; tum ut impleret omen, quod e lapsa ex episcopali suo annulo, dum eamdem ecclesiam consecrabat, gemma ceperat, ad populum conversus dicens :* Hæc requies mea in seculum seculi : hic habitabo, quoniam elegi eam ; *uti legitur in Vita recudenda num.* 31. *Non defuisse ad ipsius sepulcrum miracula, auctor poeta est, Vitam metricam sic claudens :*

Præmia nec meritis hic desunt, namque miraclis.
Non dubiam testate fidem monumenta refulgent,
Optatamque ægris reddunt consulta salutem.

Quæ tamen hæc miracula fuerint, non explicat ; forte tamen non alia hic indicavit, quam quæ ex

A *ex anonymo ejusdem* B. Adalberonis *biograph o recitabimus; verum hic, prætermisis antiquioribus, solum recensuit ea, quæ suo tempore sub finem seculi* XII, *et inchoato* XIII *contigisse compererat.*

Epitaphia de illo inventa in codice Lambacensi

106 *Hieronymus Pezius tom.* 2 *Script. rerum Austriacarum, post Vitam metricam, Rhythmumque, Antiphonam et Orationem, de quibus consule hujus Commentarii* § 1, *tria edidit* B. Adalberonis *epitaphia metrica* ex cod. Ms. Lambacensi, *quæ tamen, an umquam ipsius tumulo inscripta, aut publice appensa fuerint, non edicit; quod nec mihi verisimile apparet. At qualiacumque sint, ea accipe. Primum sic habet.*

En pater electus Adalbero pulvere tectus,
Virtutum cumulo vivit in hoc tumulo.
Vivere dicendus, nec erit sub morte tenendus,
Cui, dum vivebat, vivere Christus erat.
O Pastor qualis! O gloria Pontificalis!
O lux Ecclesiæ, gemma, decus patriæ!
Herbipolis gaude, tanto de Præsule plaude;
Nos celebrare pias sufficit exequias.
Octobri nona datur expectata corona,
B Dum via grandis eum transtulit ante Deum.

In penultimo versu manifestus est error chronologicus: nemo enim veterum aut etiam recentiorum scripsit, B. Adalberonen *die* IX Octobris *obiisse, sed omnes,* pridie, vel II Nonas, *seu* die VI Octobris. *Si epitaphii auctori incommodum erat verum illius mortis diem suo versu exprimere, omittere præstabat, quam falsum signare.*

subinde vitiosa.

107 *Alterum, quod ibidem sequitur, etiam magis vitiosum est. En illud.*

Hic jacet in tumba Adalberonis beati
Corpus, Fundatoris nostri, ac Herbipolensis
Præsulis, qui signis claruit multis, quoque annis
Mille transactis obiit denisque peractis.

Ad ultimum versiculum observat ista editor Pezius: Verbum DENIS inductum est in Ms., et supra id hic numerus 19 legitur. *At vel sic vitiosus annus mortis exprimitur, qui, ut qualicumque carmini adaptaretur, sic potius indicandus erat:*

Mille transactis obiit denisque novenis.

Constat enim ex dictis, beatum Episcopum, non anno 1091, *sed* 1090 *obiisse. Tertium denique ibidem tale est:*

C Quicumque has nostras peregrinus tendis ad ædes,
Hancque meam tumbam noscere forte volens:
Sum comes ex Lambach, cui nomen Adalbero quondam,
Inclytus et præsul Herbipolensis eram.
Heinricus cæsar Francorum depulit urbe *,
Pontificem summum quando secutus eram.
Hinc ego sub patriæ cogebar pergere fines,
Fundavi hocque sacrum monte monasterium.
Quod, rogo, si poteris, parvo cum munere dones;
Ut tibi sidereum det Deus ipse polum.

* i. e. Herbipoli

VITA

Auctore anonymo monacho Lambacensi seculi XIII inchoati,

Ex editione Hieronymi Pezii tomo 2 Scriptorum Rerum Austriacarum.

PROLOGUS.

Inter cætera rudimenta sua Apostolus ait: "Christus heri et hodie, ipse et in secula seculorum *a*." Et Joannes: "Qui erat, et qui est, et qui venturus est." Per hæc tria distinctionis membra, tria intelligimus tempora, præteritum, præsens, et futurum, per quæ mundus partim evolutus est, evolvitur et evolvetur. In præterito enim tempore, post patriarcharum et prophetarum, ante Legem, et sub Lege, glorificationem, Christus Apostolos vocavit et justificavit, martyres sanguine purpuratos coronavit, confessores, heremitas, anachoritas, qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis, in gloria æterna beatificavit, virgines felici consummatione assumpsit, denarioque vitæ remuneravit. Hodie autem, id est, in præsenti tempore, usque ad novissimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, cottidie non desinit vocare, quem vult, justificare, quem vult, beatificare, quem vult, signis clarificare, quem vult, ut restaurentur ruinæ, et ædificentur muri Hierusalem, donec impleatur numerus electorum in superna felicitate locandus, qui numerus soli Deo est cognitus, de quo Johannes ait: "Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat *b*: et ipse ait: "Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal *c*." Finitum pro infinito *d*. Sic, sic ludit in humanis divina potentia rebus. Mundus in maligno positus est. Et mundus in immundo nequit ullus vivere mundo, nisi, quem Deus elegerit de mundo, et posuerit, ut eat, et fructum afferat: tamen non minus potest Deus nunc, quam tunc, non minus sanctificat, quem vult, nunc, quam tunc, ubi vult, et quando vult.

Multa Electorum Dei gesta *a* E ... *b* F *c d*

multi scripserunt, alii profana et parum utilia, *e*

2 Pleraque Sanctorum Gesta, Vitæ et Passiones eorum inveniuntur in Gestis Pontificalibus, pleraque in Ecclesiasticis Historiis, pleraque in autenticis Cronicis. Ibi omissa, flores *e* et lucernæ ecclesiarum, qui suo tempore fulgebant in Ecclesia, ut sol et luna, ut splendor firmamenti, illustri stylo depinxerunt, et posteris memoriter et æternaliter retinenda tradiderunt. Philosophi, ut humanæ sapientiæ tutius liberiusque studerent, omnia sua quidam ex eis *f* reliquerunt; omnem conatum, omne desiderium suum ad discendam, postea ad docendam sapientiam transtulerunt; cursus, vias, virtutes siderum rimati *f*

A. ANONYMO.

mati sunt; terrarum spatia, et cætera hominibus incognita sollerti investigatione perdidicerunt.

Sic sua gentiles studuerunt ficta poetæ
Grandisonis pompare *g* modis, tragicoque boatu;

et ritu magistro *h*, pulchra mendacia sua, parum posteritati profutura, pulchris ænigmatum adumbrare et includere figuris. Alii res gestas regumque, ducumque, et tristia bella, ceterasque mundi vanitates et lenocinia operose conscripserunt, et proinde nil aliud, nisi laudes humanas meruerunt, ad postremum vero spes suas fabulis, animas tumulis tribuerunt.

3 Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.

noster fundationem monasterii Lambacensis gestaque ac miracula B. Adalberonis tradit.

Cur miseri Christiani salutem, quam operatur Deus in medio terræ secus eos, immo in eis, gratiasque sanitatum, quas indies et vident et experiuntur, turpi et inerti somno desidiæ et incuriæ depressi, negligenter æterna moliuntur oblivione tumulare, quas ipse vult ad laudem nominis sui toti mundo radiare? Sed, quia generatio præterit, et generatio advenit, ne volubilibus annorum curriculis desidiosa, quæ istius temporis facile subrepit hominibus, negligentia posteritas post successura oblivioni tradat originem Lambacensis cœnobii, fundatores ejus, quibus summam et æternam debemus reverentiam, insuper signa et miracula, virtutesque sanitatum, quibus misericordia Domini, qua plena est terra, tumulum beati patris nostri, episcopi Adelberonis, illustravit, dignum posteris commendare duximus *i*, ne isto terribili multemur elogio: "Qui ignorat, ignorabitur *k*." Et Propheta: "Væ mihi, quia tacui *l*." Digne enim in memoriam vertitur hominum, qui ad gaudium transiit angelorum.

ANNOTATA.

a *Ad Hebræos cap.* 13. ℣. 8. Jesus Christus heri et hodie: ipse et in secula.

b *Apocalyp. cap.* 7, ℣. 9.

c *Ad Roman. cap.* XI, ℣. 4.

d *Joannes abbas Lambacensis habet*: Ponens numerum finitum pro infinito.

e *Idem*: Quæ ibi omissa, ea viri illustres, flores *etc.*

f *Idem omisit*: Quidam ex eis.

g *Idem*: Ornare.

h *Idem*: Magnifico.

i *Hic unus ex locis est, ex quibus* § I *conclusi, hujus Vitæ scriptorem fuisse monachum Lambacensem, eumdem etiam esse auctorem Libelli miraculorum, quem post hanc Vitam recensebo.*

k *Epist.* I *ad Cor. cap.* 14, ℣. 38: Si quis autem ignorat, ignorabitur.

l *Isaiæ cap.* 6, ℣. 5.

CAPUT I.

Beati Adalberonis illustres parentes et consanguinei: pia pueritia: institutio primo Herbipoli, deinde Parisiis: reditus Herbipolim: ad episcopatum evectio: secessus Lambacum.

Ex Arnoldo et Regila natus Adalbero, Gotfridum virum bellicosum,

Igitur *a*, sicut veridica veteranorum tradit assertio, erat quidam comes, Arnoldus *b* nomine, qui castrum opinatissimum in Lambacensi *c* loco, sicut ipse situs curiosos inspectores edocet, juxta fluvium, cui vocabulum Truna *d*, inhabitabat; ubi vectigalia et tributa secundum antiquam legem a transeuntibus solvebantur, quæ et posteris inibi commorantibus legitimo jure, quo ad se transmissa erant, reddenda reliquerat, licet modo per incuriam intermissa sint. Hic ex Regila nobili uxore, ex Francia Orientali oriunda, plures suscepisse filios fertur, de quibus nunc non est dicendum per singula; paucos tamen propter seriem narrationis prosequi, non contemnenda cogit nos ratio. Habebat filium, nomine Gotfridum, dignitate marchionem, virum strenuum et fortem, virum rebus bellicis aptissimum, crebris præliorum successibus fortunatum, qui, ut decuit juvenile decus,

Gaudet equis, canibus *e*, et aprici gramine campi,

fratrem habuit, sororem Ekkeberto comiti nuptam;

5 Cujus ditioni cum reditibus circumjacentibus serviebat Putina, urbs inclyta et famosa, quæ quasi metropolis et mater civitatum versus Pannoniam ad Australem plagam ad arcendos hostiles Pannoniorum incursus et devastationes antiquitus constituta fuit *f*. Magnæ etiam nobilitatis et ingenuitatis secundum seculi dignitatem habebat filiam *g*, quæ nupsit Ekkeberto comiti, cujus castrum, Niwenburc *h* dictum, in ora Eni fluminis est situm. Huic post felicem fratrum excessum in sortem dotis Putina cum omnibus ad se pertinentibus cecidit.

ipse etiam puer, pietati addictus,

6 Beata itaque Regila, benedictionibus dulcedinis præventa, de benedictionibus concepit et perperit filium, Adalberonem dictum *i*, benedictum a Domino fructum, in quo benedicenda fuit omnis tribus et parentela sua, utpote qui de stirpe sancta descendisset. De radice enim bona nascitur omne bonum. Mox mirum in modum Filius sapiens gloria cœpit esse patris, gradatim de virtute in virtutem ascendens, seculi blandimenta despiciens, Christo rectore, Christo duce, sic transiens per bona temporalia, ut non amitteret æterna. Necdum tamen emensis infantiæ annis igne Sancti Spiritus spirans, anhelare non desiit ad regnum vitæ perpetis, omnia regna mundi et gloriam eorum parvi pendens, spurcitias diaboli impolluto calle transiens, sacramenta militaria execrans, totum se arbitrio Domini et voluntati mancipans.

7 Pater autem pius, considerans piam et irrevocabilem

et a patre Deo dicatus, primo Herbipoli, deinde Parisiis eruditus, redit Herbipolim,

vocabilem in Filio constantiam, veritusque Dei incurrere offensam, si eum a bono retraheret proposito, communicato cum suis senioribus et sanioribus consilio, Filium suum, primæ ætatis flore nitentem, Herbipolim usque perduxit, eumque, secundum quod canonum et decretorum edocent scita, Deo, et Sanctis ibidem quiescentibus, in æternum militaturum obtulit; addito, quo in Franconia abundabat, patrimonio, sub pontificis, qui tunc cathedræ Herbipolensi præfuit *k*, sub cleri plebisque testimonio. Ad rudimenta litteralia dispositus in brevi spiritu sapientiæ et intellectus adeo affatim est imbutus, ut omnes mirarentur super doctrina et responsis ejus. Ubi vero annos adolescentiæ intravit, cum consilio, conniventia auctoritateque pontificis sui, assumptis aliquibus sodalibus, Parisius pervenit; ubi tunc, sicut et nunc, omnium floruit peritia artium; ibique dulcibus abundanter theoriæ refectus fructibus, sapientia plenus Herbipolim est B regressus.

socios habens SS. Gebehardum Salisburgensem,

8 Erat *l* ei comes ac socius itineris Gebehardus, vir venerandus, vir dilectus Deo et hominibus, qui providentia Dei electus et ordinatus Salzburgensis archiepiscopus *m*, monasterium in honore beati Blasii, episcopi et martyris, quem sibi speciali prærogativa elegit et prece continua adoptavit patronum, inter montana, unde et ei ADMUNT *n* vocabulum indidit, fundavit; illud etiam sufficientibus Fratribus cumulavit, quibus necessaria tam large administravit, ut terrenis divitiis cælestes adipisci largitate eleemosynarum possint: ubi insuper in pulvere mortis feliciter obdormiens, novissimam expectat tubam ad resurgendum *o*. Nam regularis disciplina et antiqua patrum veteranorum scita adeo ibi jugiter exercentur et observantur, ut Fratres Dei laudibus insudantes, cunctis ubique terrarum positis exemplo sint virtutis et salutis, ut merito de iis dicatur: „ Videant opera „ vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis *p*. „

et Altmannum Pataviensem, postea episcopos.

9 Habuit *q* præterea alium comitem, Altmannum videlicet, virum omni morum honestate donatum, omni laude dignissimum, virtutibus et signis ditatum, qui nutu Dei cathedra pontifi- C cali Pataviensis ecclesiæ sublimatus, tam gloriosam, quam religiosam vitam duxit, et mors ejus nihilo minus pretiosa in conspectu Domini extitit *r*. Hic monasterium in monte Gotewico in Austria sub honore Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ constituit *s*, quam sibi unicum præ cæteris Sanctis elegit asylum, et patronam, clementia et misericordia plenissimam. Ibi etiam rogatu ipsius, migrans ad Dominum, tumulatur *t*, cujus sepulchrum frequentibus illustratur signis *u*.

Herbipolensis episcopus creatus,

10 Aliquibus vero elapsis diebus, vel annis, præsul *x* Herbipolensis vita ex hac decedens migravit ad Dominum. Ordinante itaque eo, cujus providentia in sui dispositione non fallitur, vicinorum præsulatuum episcopi, universi ipsius præsulatus prælati, principes et primates, patroni regionum, tribuni et optimates, clerus et populus utriusque sexus et ætatis, a minimo usque ad maximum, uno ore, unanimi consensu, pari voto, vociferant, clamitant, Adalberonem episcopatu fore dignissimum. Quid multa? Canonice a cunctis eligitur, electus Ecclesiasticis justitiis *y* stabilitur, stabilitus tempore opportuno consecratur *z*, consecratus satis optime sapienterque in episcopatu conversatur, curam ejus in his, quæ sunt ad Deum et homines, decentissime administravit, vitam irreprehensibilem duxit, pater orphanorum, solator et recreator pauperum, judex viduarum, defensor extitit pupillorum.

A. Anonymo.

misericors ac justus optime gubernavit.

11 Adeo enim dilexit justitiam, et odivit iniquitatem, tam in spiritalibus, quam in secularibus judiciis, ut putares, Psalmistam de eo dixisse: „ Misericordiam et judicium cantabo tibi *aa*; „ ut referas misericordiam ad spiritalia, judicium ad secularia. De priori enim dicitur: „ Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est *bb*: de sequenti vero: Juste judicate, filii hominum *cc*. „ Duo porro dignitatum insignia gerit episcopus Herbipolensis; præsulatus videlicet, et ducatus, sicut in his versiculis dicitur:

Pontificem, pariterque ducem, stola signat et ensis:
Jure suo tenet ista duo locus Herbipolensis *dd*.

Ita dextera Dei exaltatus, strenue et gloriose E curam episcopalem administravit usque ad tempora schismatis, quod tunc inter imperatorem Heinricum, et filium suum ortum est *ee*. Sed de his postea. Nunc vero, qualiter institutio Lambacensis cœperit, breviter dicendum.

Auctor priscæ Ecclesiæ tempora laudat,

12 In *ff* primitiva Ecclesia, cum post apparitionem benignitatis et humanitatis Salvatoris nostri Dei aurea et argentea illuxissent secula, plerique fidelium, sectatores bonorum operum, vitam istam transitoriam et caducam considerantes, de qua dicitur: Vanitas vanitatum, et „ omnia vanitas *gg*, mansura et æterna totis desideriis anhelantes, Christum hæredem patrimoniorum suorum constituerunt. Nam ecclesias impendiis suis construxerunt, monasteria fundaverunt, res suas, reditus, possessiones Christo famulantibus contulerunt, pro quibus memorias et glorias æternas meruerunt, insuper thesauros et divitias cælestes adepti sunt. Nunc vero, quia ultima de Superis terras Astræa reliquit, et ferrea secula nimis invaluerunt, invalescendo fere ubique prævaluerunt.

sua deflet.

13 Regnat avaritia, regnant, dominantur avari, divites egent, et esuriunt rapinam, non justitiam, quorum animi sunt, velut F

Hamus, avarus, edax et rete capacius orbe,
Omnia cum capiant, insatianter hiant.

Casas in honore Dei constructas destruunt, et indies demoliri nituntur, possessiones, decimationes Deo famulantium invadunt, rapiunt, comminuunt, hostiliter, violenter, incessanter, nec Deum, nec hominem verentes. Hinc est, quod ubi ubi ecclesias dirutas videmus, ruinas infinitas cernimus; et, ubi prius gloriosa claruerant cœnobia, nunc qualescunque aspicimus ecclesiolas, et plebeia conventicula pro Religiosis conventibus, in sanctitate et justitia Deo servientibus.

Beati pater fund. at cœnobium clericorum in Lambach.

14 Arnoldus itaque comes, cujus in primordio narrationis fecimus mentionem, cujus gratia et ista prælibavimus, pro terrenis cælestia, pro parvis magna, pro caducis sempiterna adipisci desiderans et anhelans, uxore viduatus, filiis et hæredibus (excepto Wirzburgense episcopo Adalberone) orbatus, castro suo, in Lambacensi loco sito, destructo, monasterium in honore beatæ Dei Genitricis Mariæ construxit, ut, ubi erat domus exactionis, ibi fieret domus orationis, et ubi pridem illicita commercia, Christi

A. ANONYMO. sti deinceps frequentarentur mysteria. Aggregavit præterea (sicut seniorum percepimus relationibus) XII clericos, non cœnobiali lege in cœnobio degentes, sed in vicinia claustri circumquaque in singulis tuguriis commorantes, deputatis eis, prout cuique opus esset, necessariis. Certis enim et statutis temporibus, vel horis, ad monasterium Divina acturi veniebant; quibus peractis, ad suam remeabant, suis inclusi cellulis *hh*. *hh*

Turbato in Romano imperio

15 In diebus illis incentor nequitiæ et omnium malorum, caput et initium omnis peccati et jurgiorum, hostis pacis et concordiæ, disseminator et amator discordiæ, dolens et invidens, pacis et quietis gratiam imperio Romano et Christianis tunc temporis arrisisse, suscitavit rixas et dissensiones odiaque inter imperatorem Heinricum, qui Romanæ reipublicæ præfuit, et Heinricum filium ejus, in tantum, ut regnum paternum omnimodis affectaret, eumque omnibus conatibus, tum clam, tum palam, impugnaret, et animum ejus, oblitus paternæ reverentiæ, indies exacerbaret. Tum vero asscivit sibi arte pestifera patris secretarios, cubicu- B larios, consiliarios, duces, tetrarchas, palatinos, universique regni principes: et alios quidem emollit blanditiis, alios impetit minis et terroribus, illos nefandis suggestionibus, illos verbis ad deprecandum compositis et muneribus, illis prædiorum et beneficiorum copiam, illis urbium et castellorum eminentiam, et, quod magis corda sitiunt mortalium, infinitam thesaurorum pecuniam promittit et offert. Nam.

Dulci gaza sono citharizat in aure potentum;
Tam suavem nescit musica tota sonum.

verum statu,

16 Quid enim? Nihil opertum, quod non reveletur, neque absconditum, quod non sciatur. Tum in lucem prodeunt insidiæ; regnum invaditur, crematur, spoliatur: pater senior a filio calumniis attenuatur acriter, inhumane, crudeliter. Cerneres ibi impletum, quod Veritas aliquando prædixerat: „ Quia surget gens in gentem, et regnum adversus regnum, et insurgent „ filii in parentes *ii*. „ Et illud: „ Omne regnum „ in seipsum divisum desolabitur, „ Sic imperator imperatoria majestate et dignitate privatur; C sic filius patrem armis et universis agminibus, non reveritus canos multi temporis, depilavit. Quid plura? *ii*

Expulit illatis patrem crudeliter armis *kk*. *kk*

aliis episcopis alio fugientibus,

17 Apostolicus vero, qui tunc Romani culminis Pontificatum tenuit, audito nefando schismate et scelere, quod posset non solum Romanum imperium, sed etiam totum maculare disturbareque orbem Christianum, inito consilio, imperatori resistentes, filio inique consentientes et faventes, universosque complices suos, utpote operarios iniquitatis, dictata super eos sententia, excommunicavit *ll*. Tum omnis Ecclesiastica sublimitas, omnium graduum dignitas, cupientes Domino servire in sanctitate et justitia, nefas existimantes regiæ, immo iniquæ subdi clientelæ, aut fugam iniere, aut diversis se injuriis sponte obtulere, aut in speluncis et exiguis sylvarum uniti tuguriis more bestiarum delituere; ut aliquando beatus Blasius et S. Sylvester fecere *mm*. Habebant enim præceptum Domini: „ Cum persecuti vos fuerint in civitate „ ista, fugite in aliam *nn*. „ *ll* *mm* *nn*

18 Fervente *oo* itaque persecutionis sævitia, episcopus Adelbero, cum nequiret et nollet nefariæ contraire potestati, horrens etiam communicare excommunicatis; magis vero metuens offensam Dei et Papæ incurrere, si manus parricidis daret et homicidis, collecto cum suis consilio, elegit „ abjectus esse in domo Domini, quam „ habitare in tabernaculis peccatorum *pp*. Contempta denique Pontificatus dignitate, reversus est in Bavariam ad terram patrum suorum; inveniensque hæreditatem paternam fere exhæredatam, in spiritu consilii repente informatus, seipsum cum omni patrimonio ad cœnobium beatæ Mariæ transtulit, ad locum sibi dilectissimum, qui caros parentum suorum cineres, avi videlicet, patris et matris, fratrum, aliorumque consanguineorum, felici gremio foveret, et ubi (sicut hodie cernitur) requiem sibi in seculum seculi elegit. *oo* *Adalbero se recipit ad Lambacenses.* *pp*

ANNOTATA.

a *Huic primo capiti apud Pezium præfiguntur ista:* Incipit de institutione Lambacensis cœnobii, et Vita Adalberonis episcopi: *apud Joannem vero abbatem*; De parentibus et vita B. Adalberonis episcopi Herbipolensis. E

b *De Beati parentibus, fratre, sorore etc. vide dicta in Commentario prævio* § 2.

c *Adi prædicti Commentarii* § 2, *num.* 19.

d *Germanis* die Traun, *Austriæ Superioris fluvius, qui ex cognomine lacu ortus, non longe infra Lentium se miscet Danubio.*

e *Rectius hic habet Joan. abb.* Canibusque: *nam et ita exigit carminis metrum, et sic legitur apud Horatium in Arte poetica, unde is versus acceptus est.*

f *Nunc castrum et oppidum est Austriæ Inferioris, vulgo* Pitten *appellatum. Adi Commentarium prævium num.* 22.

g *Hanc fuisse nominatam* Mechtildem, *dixi in Commentario prævio num.* 23, *ubi etiam de illustri pioque ejusdem conjuge Ekkeberto quædam annotata leges.*

h *Joan. abb. perperam:* Nunenburg; *est enim* Neuburg, *de quo hic, castrum in Bavaria Superiori, Scherdingam inter et Patavium in ora fluminis Œni.*

i *Annum, quo natus* Adalbero *est, determinare non possum. Vide tamen dicta in Comment. prævio num.* 24 *et* 104. F

k *Præerat tunc Herbipolensi ecclesiæ episcopus Henricus I, vel, qui huic successit, Meginhardus I.*

l *Hisce utraque editio, velut tituli loco, præmittit:* De Gebehardo archiepiscopo Salzburgensi.

m S. Gebehardi, *Salisburgensis archiepiscopi, gesta illustrata habes apud nos tom.* VI *Junii, in Appendice ad ejusdem mensis diem* 16.

n Admontensis *in Styria cœnobii fundationem legesis in ejusdem S. Gebehardi Actis, loco mox citato.*

o *Vide, quæ de Gebehardi,* Adalberonis *ac mox laudandi Altmanni in juventute sua de episcopatibus obtinendis, condendisque monasteriis præsagio aliunde retuli in Comment. prævio num.* 26 *et duobus seqq.*

p *Matth. cap.* 5, ℣. 16.

q *In utraque editione tituli loco hic denuo præfiguntur ista:* De Altmanno episcopo Pataviense seu Pataviensi.

r *Hujus quoque beati Præsulis gesta dederunt Majores*

A *Majores nostri ad diem* 8 *Augusti.*

s *Adi B. Altmanni Acta loco mox indicato.*

t *Redi ad Annotata hic lit.* o.

u *In editione Pezii sequentibus præmittuntur hæc:* De obitu Wirzburgensis episcopi, et subrogatione episcopi Adalberonis; *in editione vero Joann. abb. ista:* De obitu Brunonis episcopi Wirzburgensis, et subrogatione divi Adalberonis.

x *Apud Joann. abb. legitur:* Bruno præsul etc., *qui reipsa tunc erat Herbipolensis episcopus, obiitque anno* 1045, *ut videre licet in Opere nostro ad diem* 17 *Maii, ubi de eodem Sancto actum est.*

y *Apud Joann. abb.* Ritibus.

z *Hæc anno* 1045 *contigisse, probavi in Commentario prævio, num.* 32 *et seq.*

aa *Psalm.* 100 ỳ. I.

bb *Lucæ cap.* 6, ỳ. 36.

cc *Psalm.* 57, ỳ. 2: Recta judicate, filii hominum.

dd *Nimirum, quia Herbipolensis episcopus princeps est et dux Franconiæ.*

ee *Indicat hic bellum inter Henricum IV Germaniæ regem, ejusque filium Henricum V, quem ille successorem sibi nominaverat: at quam turpiter hic erraverit biographus, observavi in Comment. prævio* § V B

ff *In editione Joann. abb., non in Peziana, hic denuo præmittitur titulus:* De institutione cœnobii Lambacensis in collegium clericorum sæcularium.

gg *Eccles. cap.* I, ỳ. 2.

hh *Rursum in editione Joan. abb. hic sequitur titulus:* De schismate inter Henricum imperatorem, et filium ejus, itidem Henricum, orto. *Eadem fere habet Pezius. Vide Annotata ad litt.* ee. *Quam ob rem ad sequentia, velut ad rem nil pertinentia, nihil aut parum annotabo.*

ii *Matt. cap.* 10, ỳ. 21.

kk *Henricus IV anno* 1105 *tandem coactus fuit augustalia imperii insignia Henrico V filio suo tradere, annoque sequenti mortuus est. Nugæ ergo sunt, fabulæque, quas subdit biographus de causis exsilii* B. Aldaberonis, *jam inde ab anno* 1090 *mortui. Mirum hæc a Mabillonio inobservata mansisse, dum hanc ipsam* B. Adalberonis. *Vitam in Actis Sanctorum sui Ordinis exhibuit. Veram ejusdem beati Episcopi exsilii causam exposui in Commentario prævio* §§ V *et* VI, *quos consule.* C

ll *Vide mox dicta lit. præcedenti.*

mm *S. Blasii episcopi et sociorum martyrum Sebastenorum quadruplicia Acta data sunt id Opere nostro ad diem* 3 *Februarii, quæ, si lubet, de his consule. De S. Silvestro Papa agetur ad diem* 31 *Decembris.*

nn *Matt. cap.* 10, ỳ. 23: Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.

oo *Joann. abb. præmittit hunc titulum:* De reditu episcopi Adalberonis ex Franconia in Noricam regionem, et de mutatione clericorum sæcularium in Ordinem S. Benedicti: *Pezius vero solum istum:* De transitu episcopi Adalberonis a Franconia in Noricam regionem. *Recessit revera beatus Præsul e Franconia Lambacum, quod, ut dixi, nunc Austriæ, tunc Bavariæ divionis erat: non tamen eo recessit sub Henrico V seculo* XII, *quo tempore ille dudum desierat vivere, sed sub Henrico IV circa annum* 1077, *ut ostendi in Commentario prævio* § VI.

pp *Psalm.* 83, ỳ. XI.

CAPUT II.

Lambacensis monasterii, in locum clericorum substitutis Benedictinis, per B. Adalberonem fundatio et dedicatio: ejusdem Beati obitus et sepultura.

Clericis Lambacensibus a patre suo fundatis

Videns autem antiquam patris institutionem in Lambacensi loco *a* constare non posse, Officia, tam nocturna, quam diurna, negligenter, nec suo tempore, celebrari; clericos ibi dispositos non tute a casulis suis posse egredi propter timores nocturnos; quia sæpenumero arcerent eos et includerent tempestates imbrium, coruscationes fulgurum; brumali vero tempore densitates nivium, sævitia nefandarum bestiarum, pericula latronum, et aliorum, quæ longum est enarrare, genera dispendiorum; asserebat insuper magis congruum fore, cœnobitam a secretis cœnobii, non rure, ad divina peragenda, absque periculis corporis, et timoribus humanis prodire. Super hac re consulit episcopum Pataviensem Altmannum *b*, præ cæteris sibi peculiarem et intimum amicum, in cujus diocesi locus ille situs est, ad quem etiam spiritalia spectabant, et, quæ de transmutatione clericorum animo conceperit, beato aperit viro. Approbat ille et commendat, dicens, hunc animum divinitus sibi inspiratum, bonum hunc cogitatum in acta posse procedere, dummodo Apostolici auctoritate ex omni parte roboretur. Tum vero legati ad id negotium idonei et honorati eliguntur, et Romam diriguntur; qui post itionis suæ causam expositam Papæ Gregorii *c* benivolentiam, conniventiam, auctoritatemque sollemniter reportant. E

monachos substituit sub abbate Ekkeberto, ac deinde Becemanno.

20 Et cum dies opportunus accidisset, beatus præsul Adelbero, sollemni spiritualium usus consilio, clericos semovit, monasticamque vitam *d* in Lambacensi cœnobio instituit; et, quicunque ex clericorum ordine ad hoc propositum transite voluissent, non prohibebantur, nolentes non cogebantur; necessaria tamen eis, quoad viverent, providebantur. Præfecit autem Fratribus inibi degentibus abbatem Ekkebertum, virum venerabilem, morum honestate Deo complacentem, qui postea occasione accepta humillimis obtinuit precibus, ut ipse abrogaretur *e*, et unus e Fratribus suis, Becemannus *f* subrogaretur. Qui adeptus abbatiæ dignitatem, sobrie, juste et pie vivens, curam ejus, quamdiu Domino placuit, administravit, beatoque fine ex hujus incolatu seculi ad Auctorem vitæ transivit. Cæterum, ne quis nos, autumet, novam elicere fabulam, non sequi veritatis regulam, Privilegii præsentis auctoritate thema narratiunculæ nostræ dignum duximus roborare *g*. F

Recitatur instrumentum

21 " In nomine Patris, et Filii, et Spiritus " Sancti. Ego Adalbero, Dei gratia Wirzbur- " gensis

A. Anonymo.

„ gensis episcopus, notum esse volo omnibus „ Christi fidelibus, qualiter parentes mei ob salutem animarum suarum in loco Lambach dicto congregationem instituerunt clericorum; „ et qualiter ego hæres eorum factus, licentia „ domni Apostolici Papæ Gregorii (qui et Hiltibrandus *h*) pro hac in eodem loco congregationem substitui monachorum, consensu et „ consilio parrochiani episcopi Bataviensis, scilicet Altmanni *i*. Et quoniam communis vita „ monachorum plus indiget, quam secularium „ conventus clericorum, ad supplementum eorum ex nostro adauxi fisco quatuor videlicet silvas, quorum duæ juxta Trunam *k* in „ parte Aquilonari sunt sitæ; una mercato Wels „ *l* inferior; alia superior. Inferioris vero hardis „ nemorarius erat Enzo; superioris autem hardis „ nemorarius *m* erat Engizo. Ex altera autem „ parte ejusdem fluminis Trunæ contra Meridiem „ duæ silvæ; una ad Buchenloch *n*, cujus nemorarius Bero erat; altera ad Etterwalt *o*, cujus „ nemorarius Ello erat. In his ergo silvis solus „ abbas absque ulla contradictione pro suo libitu „ habet potestatem evellendi, domos ædificandi, „ plantandi, molendinos faciendi, venandi, insuper, quidquid ad utilitatem Fratrum inde potuerit excogitari.

hujus fundationis,

22 „ Addidi insuper, quantum mihi prædii „ de patruo meo Arbone ad Zuisil *p* contigit, „ et vicinum mercatum ad Wels; duo quoque „ mercata in Francia *q*, unum ad Onoldesbach *r*, „ ad Geroldshoven *s* alterum, cum omni utilitate ad ipsa pertinente, et parrochiam, quæ „ dicitur Tutensteten *t*. Hæc omnia Ekkeberto, „ venerabili abbati, commisi eo, quo ego hæc „ jure habui, monasteriique curam potestative „ habere feci. Hujus rei testes sunt Eberhardus „ comes, Marchwardus, Gerungus, Ebo, Heinricus, Zeizolf, Arbo, Porn, Nendingus, Archo, „ Herrandus, Penno, Wermut, Arbo, Erchenbertus, „ Adalrammus, Altmannus, Adelbertus. Actum est „ Ratisponæ anno MLVI. Indictione VIIII. Episcopatus autem domni Adalberonis XII *u*. Deinde *x* „ post aliquantum temporis abbatis Ekkeberti coactus piis petitionibus ab hoc onere sibi imposito „ eum absolvi; sed ex suis ille unum Fratrem, „ nomine Becemannum, in hoc abbatiæ onus elegit „ *y*. Hunc quoque pergens mecum illuc adduxi, „ eamdemque rem, qualiter antecessori suo commissa erat, commisi.

ab eodem deinde bis confirmatæ.

23 „ Cum autem hoc ipsum monasterium, „ instauratum, a supradicto episcopo Altmanno „ *z*, et a me pariter dedicaretur anno Dominicæ „ Incarnationis MLXXXVIIII *aa*, Indict. XII. Epacta „ VI. Concurr. VI. XVIII. Kal. Octobris, anno „ ordinationis domni Altmanni XXV, meique XLV, „ iterum et tertio hæc, quæ prius feci, renovavi, tradens tunc ad altare S. Mariæ, et S. „ Kiliani unam stabulariam curtem *bb* ad dotem, simul cum his omnibus, quæ a me, vel „ a parentibus meis, ante ad illud tradita fuerant. Hæc episcopali banno *cc* atque hujusmodi anathemate ambo episcopi confirmavimus, ut, si quis hanc traditionem destruere „ præsumpserit, ligatis manibus et pedibus, mittatur in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium. „

Litteræ, quibus B. Adalbero B. Altmannum

24 Qualiter autem sollemnitas Dedicationis sit percelebrata, paucis in sequentibus liquebit. Beatus præsul Adalbero, ut effectui manciparet, quod pio conceperat animo, literas episcopo Altmanno, amico intimo, transmisit, hæc continentes: „ Altmanno, patri sancto et venerabili, sanctæ Pataviensis ecclesiæ digno præsuli, „ Adalbero, Dei gratia Herbipolensi ecclesiæ „ præfectus, licet nunc violentorum manu injuste ejectus, Fontem vitæ sentire, et ad ejus „ haustum pervenire. Quia, teste Propheta, in „ manu Domini sumus, ut lutum in manu figuli *dd*, et Figulus noster lutum in quamlibet „ facit transire formam et imaginem, defectivam „ tamen (quia debemur morti nos, nostraque; „ et omne, quod est genitum, tendit ad interitum; jamque canus enervitatem suam mundus ad deteriora vergendo indicat, quam *ee* in„ dies deficiendo labitur, et lapsum defectionis ruina insequitur) vereor affatim, ne nos „ improvisos et imparatos fluctibus suis ingurgitet.

ad dedicandam Lambacensem ecclesiam

25 „ Quoniam autem, dispensante Deo, quasi „ postliminio paternæ hæreditatis solus relictus „ sum hæres, satis multum pertimescendo meditatus sum nocte cum corde meo, ne propter „ varia rerum dispendia, quæ posthac supervenient universo orbi, et propter hominum post „ futurorum inertiam, consecratio Lambacensis „ cœnobii in longa tempora differatur, et dilata „ intermittatur (Scio enim, pater mi, quia justis „ supplicationibus semper præsto es, et pia vota „ intueris) propterea multa confidentia animatus „ et roboratus peto, rogo, ut intuitu divini timoris „ per industriam sanctitatis tuæ consecratum *ff* „ vertatur in oratorium, quod pia sollicitudo patrum meorum condidit monasterium, ubi divinum jugiter adjutorium invocetur, et Deus in „ Sanctis suis laudetur.

invitavit

26 „ Quamvis hoc per me fieri liceret, non „ expedit quidem; vetant etiam decreta falcem „ mittere in alienam segetem, ne usurpatio et „ indiscreta invasio alienæ rei, ausus que temeritatis generet offensam, odium, aut schisma „ in contubernio fraternæ unitatis. Felicem enim „ me fore, existimo, si, me agente, me patrante, me marthante *gg*, tam sacratum perpetratum fuerit negotium; tu felicior, si tua „ beata opera ille, quem cæli capere non possunt, „ locum sibi habitationis cum Sanctis suis hac „ in æde delegerit. Qui te, ut pupillam oculi, „ custodiat, et sub umbra alarum suarum protegat. „ Amen. „

et ad has redditæ a B. Altmanno,

27 Pius autem episcopus, visis literis, gavisus est, et Amico dilecto literas transmisit dilectione plenas, hunc tenorem continentes: „ Adalberoni, patri beato et venerando, sanctæ „ Herbipolensis ecclesiæ antistiti per omnia digno, Altmannus Dei gratia Pataviensis sedis „ pontifex *hh*, licet indignus, in tribulatione non „ deficere, in fide stare, viriliter agere. Ne circa vilem patulumque morer orbem, literis „ sanctitatis tuæ visis, quasi de gravi somno sum „ suscitatus, et adeo exhilaratus, ut mæror, qui „ præcordia dudum cinxerat mea, admodum sit „ mitigatus. Funiculo triplici, quem philosophia manibus summæ discretionis et providentiæ tribus fidelibus, fide scilicet, spe et charitate contexuit, in tantum nos connexuit, „ consociavit, connivit sapienter, fortiter, salubriter, ut nullo erroris impulsu rumpatur, etiamsi quovis impetatur periculorum et discriminum turbine.

in quibus hic illius precibus annuit

28 „ Hunc esse funiculum, puto, de quo „ Sapiens quidam, FUNICULUS, inquit, TRIPLEX DIFFICILE RUMPITUR *ii*. Cum autem „ dicit DIFFICILE, innuit, suum quoque modo „ posse

A „ posse rumpi funiculum. Noster autem funiculus nunquam rumpetur, dummodo fervor charitatis non refrigescat, aut tepescat. Quid plura? Paratus sum tecum in carcerem et in mortem ire; et quomodo juste petita negare tibi potero, qui nil negans, vultum tuum honorare semper paratus sum, et ero? Ego quidem, sicut petis, sollemnitatem dedicationis tecum celebraturus venio; sed vereor, ne, dum multorum nitimur militare compendiis, vertatur in contrarium, et hoc a communibus alis, quæ naturali quadam animi feritate etiam insontibus irrogare depilationis moliuntur dispendia, dum nostra opinantur tripudiare præsentia *kk*. His et aliis charibdium furis, quæ emergere possunt;

kk

„ In nostras curas area lata patet.

eumque amicissime laudavit et solatus est.

ll mm

29 „ Sed ejus erit ea mitigare, cui servire est regnare. Prex *ll* tua imperium est. Præterea *mm* prudenter fecisti, quod faciem meam honorasti, et legem meam diocæsianam mihi exequendam adjudicasti. Tamen si divinum illud officium aggressus fuisses, parum in me B deliquisses; quia tecum sentio, tecum sum et ero, tua facta per me sunt omnia protinus alba. Quia vero juxta præceptum Domini jubemur afflictis, in tribulatione positis, condescendere, socios *nn* passionum fieri, fluctuantes solari; moneo, suggero, suadeo, ne deficias a disciplina Domini, et ne fatigeris, dum ab eo argueris; quem enim Dominus diligit, corripit, et quasi pater in filio complacet sibi *oo*. Juxta est etiam his, qui tribulato sunt corde et humiles spiritu salvabit *pp*. Gaude, Pater mi, et lætare, quia dabit Deus his quoque finem, et dum minime credis,

nn oo pp

„ Grata superveniet, quæ non sperabitur,
„ hora.

„ Deus Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, consoletur nos in omni tribulatione nostra, Amen *qq*.

qq *Statuto die Altmannus et Adalbero ecclesiam Lambacensem,* rr ss

30 Paucis perinde evolutis dierum interstitiis, mense octavo *rr*, eo videlicet tempore, quo Judæi festum scenopegiæ *ss* celebrabant, hodieque celebrant, tempore illo, quo omnis proventus totius anni in unum congregatur, unde et Autumnus tempus illud appellatur (nam cornu C pleno copia tempus perfudit, fugit hoc inopia, quo totus annus ludit) venit episcopus Altmannus Lambach, sicut citatus erat: præsul vero Albero totus festivus et lætabundis occurrit ei, excipiens eum cum laudibus, hymnis et canticis; acsi angelum Dei excepisset, ita in adventu ejus jocundatus est, et, quod reliquum fuit diei, vicaria et charitativa collatione expensum est. Crepusculo autem alterius diei illucescente, omnia ad diem festum pertinentia parata erant. Jamque procedunt ambo episcopi, suo tempore pontificalibus induti, jam quasi Deificati, spiritu sancto præduce.

in qua hic miro casu sepulturam sibi eligit,

tt uu xx

11 Episcopus quidem Altmannus majus et principale altare in honore beatæ Dei Genitricis, et S. Kiliani martyris sociorumque ejus consecrat; et hoc propter geminæ devotionis affectum; tum propterea, quia pius pater Albero *tt* episcopium Wirzburgense rexit; tum quia filius ejusdem loci extitit *uu*. Altare vero, quod secundum a principali locum obtinet, beatus præsul Albero in honore S. Johannis Evangelistæ, aliorumque Sanctorum, quorum reliquiæ ibi sunt recondita, consecrat; et cum jam gerula *xx*, sacra gerens ossicula, loco confessionis imponenda esset, gemma pontificalis annuli elapsa thecam incidit confessionis. Levita autem, quasi novo experrectus miraculo, ut gemmam erueret, manum extendit. Episcopus vero clementer eum intuens, et *yy* aliquod divinum hac in re præsagium intelligens, Sine, inquit, fili, sine; conversusque ad clerum, et circumstantem populum, digito designat locum, „ Hæc, inquiens, requies „ mea in seculum seculi: hic habitabo *zz*, quo- „ niam elegi eam. „

yy zz

magna cum sollennitate

32 Omnis ergo ecclesia circumfluæ regionis convenerat ad Dedicationis diem festum, ad sacri exercitii spectaculum, eratque quadrifidum hac die largitate divina tripudium. Pœnitentes, cujuscumque criminis rei, de absolutione et remissione peccatorum grutulabantur, pauperes de recreatione sua jocundabantur, omnis in commune ætas verbo salutis et doctrinæ salutaris ab ore utriusque pontificis feliciter hausto spiritali gaudio replebatur, de visitatione angelorum, in scala Jacob ascendentium et descendentium, exhilarata consolabatur, et quasi Dominum summitati scalæ innixum cerneret, in sanctitate et E justitia ei famulabatur *aaa*. Præterea, qui post Baptismi Sacramentum confirmandi lege Christianorum erant, episcopis beatis ad confirmandum offerebantur, jamque signo victoriæ frontibus eorum unguine chrismatis indito, quasi in reges ungebantur, sicut prius in Baptismate oleo sancto in sacerdotes uncti sunt; ut adimpleatur, quod Petrus de fidelibus ait: Vos estis „ genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, „ populus adquisitionis *bbb*. „

aaa bbb

dedicant anno 1089.

33 Hac etenim unctione percelebrata, summa totius christistianæ religionis in nobis confirmatur, stabilitas fidei, prius novella et rudis, consolidatur. Est adhuc causa non contemnenda Confirmationis fidelium, ut videlicet inveniantur in numero centum quadraginta millium, qui in Apocalypsi ab angelo in frontibus signati, a nocumento quatuor angelorum, quibus datum est nocere terræ et mari, segregantur *ccc*. Cerneres ibi impletum, quod propheta ait: „ Celebra, „ Juda, festivitates tuas, et redde Domino vota „ tua *ddd*. „ Videtur et poëta nobis applaudere, jocundando ludens:

ccc ddd

„ Salve festa dies, meliorque revertere sem- F
„ per. „

Sollemnitate itaque sollemniter sollemnizata, ab omnibus discessum est, gratia Dei usque ad consummationem seculi ibi perdurante. Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis MLXXXVIII *eee* Indict. XII, XVII Kal. Octob. *fff*.

eee fff

Adalbero secundo, et Altmannus tertio anno post moriuntur.

ggg hhh iii kkk

34 Secundo deinde anno beatus præsul Adalbero *ggg* migravit ad Dominum, sepultus in eodem, quod dedicaverat, monasterio, eo in loco, quem demonstraverat digito *hhh*, patribus et paternis participans sepulchris in pace. Tertio itidem anno *iii* episcopus Altmannus obdormivit in Domino, tumulatus in monte Gotewico, in monasterio, quod fundaverat *kkk*.

ANNOTATA.

a *Adi hujus Vitæ cap.* 1, *num.* 14.

b *Fundationis, quam biographus hic enarrare incipit, charta, inferius referenda, signata est anno* MLVI; *beatus autem Altmannus non ante annum* 1065 *creatus est Pataviensis episcopus; qua igitur ratione potuit* B. Adalberto *hunc, velut Pataviensem*

A. Anonymo.

A *Pataviensem episcopum, anno* 1056 *consulere, ejusdemque consensum flagitare pro Benedictinis monachis in canonicorum Lambacensium locum substituendis? Si pro* Altmanno *biographus nominasset* Engelbertum, *ejusdem Altmanni decessorem, nulla fuisset difficultas. Vide dicta in Comment. prævio num.* 37.

c *Æque infelix hic fuit biographus in Romano Pontifice, quam mox in Pataviensi episcopo nominando; nullus enim id temporis Romanæ Ecclesiæ præsedit* Gregorius, *sed Victor II. Biographus, ut infra videbimus, credidit, præsedisse tunc S. Gregorium VII; verum hic primum anno* 1073 *ad summum illum Pontificatus apicem ascendit. Redi ad Commentarium prævium num.* 36 *et seqq.*

d *Ordinis S. Benedicti, ut habet Poeta in Vita inferius danda, et aliunde certum est.*

e *De hoc primo Lambacensis cœnobii abbate consonat Catalogus ejusdem loci abbatum, quem ex autographo codice Lambacensi vulgavit Pesius tom.* 2 *Scriptorum Rerum Austriacarum. Verba accipe:* Ekkebertus primus abbas a beato Adalberone episcopo Lambacensi loco prælatus est, B qui postea humillimis obtinuit precibus, ut hoc absolveretur jugo; et absolutus est, parvipendens ab hominibus vocari Rabbi. *At quamdiu hic præfuerit, non comperi.*

f *De hoc sic habet Catalogus mox laudatus:* Becemannus, unus e Fratribus suis *(id est, ex religiosis Ekkeberti subditis)* auctoritate episcopi Alberonis *(sic ibi legitur pro* Adalberonis) et votiva Fratrum concordia petente, eligitur, durans usque ad finem. *Sed in quem usque annum vixerit, non additur. Porro Becemanno mortuo suffectus ibidem dicitur* Sigisboldus, qui *(ut additur)* plures rexisse abbatias fertur, inter quas et Medeliccam tenuit. *Vide, quæ ex hoc loco post Pezium observavimus in Comment. prævio num.* 44 *et seqq.*

g *In edit. Joann. abb. hic subditur:* Litteræ fundationis.

h *Designat* S. Gregorium VII, *qui ante Pontificatum* Hildebrandus *dictus fuit; verum hunc sive ab ipso biographo, sive ab alio quopiam inepto interpolatore, huic loco perperam insertum esse, collige ex mox annotatis ad lit.* c, *ac latius ex Commentario prævio ibidem allegato.*

C i *Quæ de intruso Pontificis* Gregorii *nomine dixi, eadem de Altmanni vocabulo hic dicta sunto. Relege Annotata ad hoc ipsum caput lit.* b. *et* c.

k *Vide Annotata ad cap.* 1, *lit.* d.

l Mercati *varia significatio legi potest in Glossario Cangii. Hic usurpari videtur pro foro, seu loco nundinarum; nisi forte ea vox hic accipienda sit pro agro terræve spatio, certum auri vel argenti pondus, quod* Marcam *vulgo appellant, quotannis pendente. Porro* Welsa, *vulgo* Wels, *Superioris Austriæ ad Trunam oppidum est, quod ad Arnoldum,* B. Adalberonis *patrem, pertinuisse, in Commentario prævio annotavi.*

m *Id est,* custos nemoris.

n *Ad hanc vocem sæpe laudatus Sigismundus Calles in Indice Topographico ad partem* 1 *Annalium Austriæ hæc annotavit:* Sylva ad Trunam fluvium in parte Australi, juris Lambacensis: *unde colligendum videtur, eamdem silvam eodem nomine hodieque exstare, et ad Lambacense monasterium etiam pertinere.*

o *Laudatus Calles ad hanc vocem ibidem ait:* Olim ad Trunam fluvium Superioris Austriæ; *ubi* olim D *haud dubie addidit, quod is eo nomine non amplius exstet.*

p *Ad hanc quoque vocem Calles sic habet:* Zwisila, Zwiselburg. Vide Wiselburg, *de quo præmiserat:* Wiselburg, olim Zwisela, et Zwiselburg... castrum ad Erlafam fluvium in Austria Inferiori.

q In Francia, *scilicet* Orientali, *seu* Franconia, *ex qua oriunda fuit Regila,* B. Adalberonis *genitrix.*

r Onoldium, *alias* Onspachium, *seu* Anspachium, *Germanis* Onolzbach, Ohnspach *et* Anspach *dictum, Germaniæ oppidum cum castro est! in Franconia, et cognominis Onoldini marchionatus caput.*

f Geroldshofen *apud Mezianum in Topographia Franconiæ recensetur inter oppidula episcopatus Herbipolensis.*

t *Hic locus eo mihi nomine ignotus est.*

u *Omnes hasce notas chronicas et inter sese, et cum chronotaxi mea rectissime cohærere, jam monui in Commentarii prævii* § III, *atque hinc probavi, nomina Gregorii Papæ et Altmanni Pataviensis episcopi ab interpolatore quodam in hanc* E B. Adalberonis *chartam fuisse intrusa.*

x *Hinc incipit altera instrumenti pars, priori multis annis post ab eodem beato Fundatore addita.*

y *In Catalogo abbatum Lambacensium verbis lit.* f *recitatis dicitur Becemannus non solo Ekkeberto, sed etiam,* votiva Fratrum concordia petente, *suffectus abbas fuisse.*

z *Recte hic nominatur Altmannus, qui tunc jam numerabat annum episcopatus sui vigesimum quintum; sed ex eodem, quem supra ad lit.* i *notavi, errore vocem* supradicto *biographus, vel quidam alter perperam adjecit.*

aa *Joan. abb. hic legit:* Anno Dominicæ Incarnationis MLXXXVIII. *Sed cum Pezio legendum esse* MLXXXVIIII, *probavi in Commentario prævio* § III, *ubi et de ceteris adjectis notis chronicis egi.*

bb *Id est, aream, seu locum, stabulis ad pecora pascenda instructum, vel diversorium.*

cc *Id est,* edicto.

dd *Jerem. cap.* 18, ℣. 6: Ecce, sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israël.

ee *Rectius hic apud Joann. abb.* Quoniam. F

ff *Ibidem vitiose:* Consecratam.

gg *Ibid.* Procurante.

hh *Fuerat etiam ipse B. Altmannus pro causa Ecclesiæ Dei e sede sua ab Henricianis deturbatus; sed anno* 1082, *faventibus Leopoldo et Ottocaro, Austriæ ac Styriæ marchionibus, in eam episcopatus sui partem, quæ ab Anaso fluvio ad Orientem protendebatur, restitutus, alteram interim partem primo Hermanno, deinde Tyemone, schismaticis intrusis, occupantibus.*

ii *Eccles. cap.* 4, ℣. 12.

kk *Obscuræ tropicæ phrasis, quam eodem modo tum in autographo Lambacensi, tum in editione Joannis abbatis legi asserit Pezius, hic sensus est: Vereor, ne, dum multorum compendio servire volumus, obsequium nostrum in nostrum damnum vertant communes inimici nostri, schismatici scilicet, etiam dum nostra præsentia se gaudere mentiuntur.*

ll *Obsoletum vocabulum* prex, *a quo* precis *etc.* Prex *ergo hic pro* preces *ponitur.*

mm *Joann. abb.* Propterea.

nn *Idem* socii.

oo *Proverb.*

A oo *Proverb. cap* 3, ỳ. 12.

pp *Psalm.* 33, ỳ 19.

qq *Apud Pezium sequentibus præmittitur hic titulus :* Qualiter dedicatio Lambacensis monasterii a duobus episcopis sit percelebrata. *Apud Joan. abb.* celebrata, *cetera consonant.*

rr *Lege :* septimo, *sive biographus hic mensem Hebraicum, sive veterem Romanorum, seu mensem septembrem, ut debuit, indicare voluerit, uti ex dicendis patescet.*

ss *Observat Pezius, in Ms. codice Lambacense vitiose legi :* Scenopheiæ ; *in editione vero Joan. abb.* Scenop Regiæ. *Est porro* Scenopegia *vox Græca Latine* Festum Tabernaculorum, *quod Judæis celebrandum erat per Septem dies, a die* 15 *mensis septimi, qui lunationi nostri mensis Septembris respondet.*

tt *Joan. abb.* Adalbero; *monet tamen Pezius, in Lambacensi codice legi* Albero, *quod etiam in Libello miraculorum, seu studio, seu ex oscitantia, aliquando factum infra videbimus.*

uu *De SS. Kiliano ac duobus sociis, Franconiæ apostolis, Herbipoli occisis et cultis, consule Acta*

B *nostra ad diem* 8 *Julii. Ceterum biographus hic allegat causam, cur* Adalbero *ecclesiæ Lambacensis altare princeps etiam SS. Kiliano et sociis dicari voluerit ; quia videlicet in ecclesia Herbipolensi, in qua illi coluntur, et admodum juvenis educatus fuerat, et ejusdem episcopus erat.*

xx *Id est, arcula, sacras reliquias, altari de more inserendas, continens.*

yy *In editione Joan. abb. desiderantur ista sequentia :* Et aliquod divinum hac in re præsagium intelligens.

zz *Id est, Hic sepeliar, uti etiam factum est.*

aaa *Lege Genesis cap.* 28.

bbb *Epist.* I *Petri, cap.* 2, ỳ. 9.

ccc *Apocal. cap.* 7, ỳỳ. 2 *et* 3.

ddd *Nahum cap.* I ỳ. 15 : Celebra, Juda, festivitates tuas, et redde vota tua.

eee *Apud Joan. abb. legitur :* MLXXXVIII : *sed supra cum Pezio ostendi, cum autographo legendum esse :* MLXXXVIIII.

fff *Supra legebatur eadem sollennitas peracta* XVIII Kal. Octobris. *Vide dicta in Commentario prævio num.* 50.

ggg *Nempe anno* 1090, *die* 6 *Octobris.*

hhh *Redi ad num.* 31 *hujus capitis. Hac etiam ratione impletum est, quod* B. Adalbero *in juventute futurum prædixerat, ut conderet monaste-*

C *rium, in quo esset tumulandus. Adi Comment. prævium num.* 27 *et sequenti.*

iii *Obiit B. Altmannus anno* 1091, *die* 8 *Augusti ; ac proinde non anno tertio post hanc dedicationem, sed secundo post unum mensem paucosque dies complendo, sive illa die* XVIII *sive* XVII *sive etiam* XVI *Kalendas Octobris anni* 1089 *contigerit.*

kkk *Sic et B. Altmanni impletum vaticinium est, de quo vide Commentarium prævium num.* 27 *et sequenti.*

LIBER

MIRACULORUM,

Auctore eodem monacho Lambacensi, sed in fine parum auctus ab aliis,

Ex eadem editione Hieronymi Pezii tomo 2 scriptorum rer. Austriac.

VETUS CAPITUM PARTITIO. E

PRÆFATIO.

Antiqua miracula, divina clementia circa tumbam beati patris nostri Adalberonis *a* hactenus actitata, propter sui pluralitatem omisimus : nam et pleraque oblivio absorbuit, pleraque incuria abolevit. Consulendum etiam tardis et inertibus fore, existimavimus, ne congesta copia eis fastidium pareret *b*. Paucula tantum ex his, quæ vidimus et audivimus, quæ manus nostræ tractaverunt, annotare summatim potius, quam latius prosequi, satagimus, ut modica saltem stilla situlæ devotioni posteritatis propinetur, si forte occasione competenti Deus

Profitetur auctor, se solum pauca ex miraculis, quæ vidit, relaturum.

A. ANONYMO. Deus in Sanctis suis laudetur. Sacrum ergo pii Patris nostri corpusculum, sacrum quietis ejus tumulum, sacros ejus cineres pio affectu foveamus, diligamus, veneremur fideliter, suppliciter, humiliter. Implumes et imbecilles pulli sub alas gallinæ confugiamus, ut ab ea protecti ac defensati ipsius interventu gratiam et misericordiam consequamur; ne illo Evangelico denotemur elogio: „ Quoties volui congregare filios „ tuos, quemadmodum gallina congregat pullos „ suos alas et noluisti *c*? „ c

ANNOTATA.

a *Ex hoc aliisque hujus Opusculi locis statui, auctorem illius Lambacensem monachum fuisse; nec diversum esse ab auctore præmissæ Vitæ, probavi in Commentario prævio num.* 15.

b *Etiam aliis minus peperisset tædii, si subinde ab ineptis parergis abstinuisset.*

c *Matth. cap.* 23. ℣. 37.

CAPUT I.

B

Paralyticus puer utroque pede claudus, vinitor, cui brachium aruerat, duæ mulieres divinitus punitæ, et vir nobilis ex diuturno morbo pene confectus, incolumes redduntur.

CAPUT. I. *Paralyticus et contractus, dum Juvavium vehitur,* Vergente mundi vespere, cum Sol justitiæ radiis misericordiæ clementioribus, stillicidiisque gratiæ uberioribus Lambacensem locum visitare dignaretur, paralyticus quidam de parochia, quæ dicitur Gutowa, in confinio Bohemorum, vehiculo brevi conducto pretio superjectus, ad Juvaviensem *a* se transportari ecclesiam impetravit. a Comitabantur eum eo plures ex eadem regione illustres viri, divites, mediocres, pauperesque, C causa orationis limina Sanctorum petituri, salutisque, quam audierant ibi celebrari, participes effici gestientes. Evolaverat enim fama, quemlibet peccati contagione obvolutum, a liminibus oratorii, justitia dictante divina, suspendi et arceri (sicut etiam de Maria legitur Ægyptiaca *b*) nec quemquam, nisi bene emendatum, solerterque vitiis emundatum, posse ingredi. b

Lambaci ad B. Adalberonis sepulcrum depositus, 3 Ventum est ergo ad Lambacensem locum: ibi metam suæ itionis fixerat, ibi omnium sacra loca invisere cupientium portus et asylum erat, ut confessionis medela mundati, pœnitentia et satisfactione purificati, tutius et liberius Sancta Sanctorum peterent. Comites perinde fidi, misericordia moti paralyticum gestatoriæ *c* impositum, c monticulique verticem, super quem monasterium beatæ Dei Genitricis constitutum habetur, fortiter nitendo scandentes, oratorium introeunt, homuncionem illum juxta sepulchrum beati Præsulis excutiunt. Videres enim (excepta facie humana) non jam hominem, sed simulachrum: nam quasi truncus erat ficulnus inutile lignum, manibus recurvis, brachiis rigentibus, D pedibus innexis natibus. Diurno itaque peracto Officio, Fratres ab oratorio secedentes ad sua rediere. Interim plebecula, quæ cum languido venerat, singulis perlustratis altaribus, orationi vacant, peccata sua confitentes, Deum precibus placant et fletibus.

4 Paralyticus itaque, longa vectione quassatus, dolorisque vehementia angariatus, somnum arripuit (quid in somnis viderit, mente excidit) *integram membrorum incolumitatem* et ecce, repente se suberigens clamore ingenti vociferatur, fragor nervorum et compago viscerum se solventium in tota ecclesia personat. Plebs novitate rei perculsa ocyus advolat; plantis firmiter stantem reperiunt, quem pridem solo stratum reliquerunt. Deinde pater monasterii cum omni congregatione supervenit; quid factum sit, inquirit, veritatem rei a comitibus percipit. Illis autem tardius fidem accommodantibus, et aliquantulum super hac re titubantibus, is, qui sanatus fuerat, adjuratus per nomen æterni Dei et Salvatoris Jesu Christi, per omnia Sacramenta, per omnia jura jurat, confirmat credibiliter et veraciter, civibus suis et comitibus id ipsum contestantibus, in id ipsum consentientibus, se E omni tempore debilem, omni destitutum officio membrorum, multis non modo diebus, sed annis, contractum, solius incoluisse lectuli sentinam *d*, in gemitu laborasse, per singulas noctes d lachrymis lectulum suum lavisse, lachrymis stratum suum rigasse.

5 Quid miserum, miseriis longis afflictum, *repente obtinuit anno 1181.* ulterius quærendo et sciscitando affligitis? Ecce enim, Deus, omnium exauditor, intercedentibus beati Pontificis istius meritis, preces meas exaudivit, et eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fecis; eripuit me de tribulatione, quæ circumdedit me, et statuit me supra pedes meos, et direxit (ut ipsi cernitis) gressus meos. Tunc cedunt, tunc tot ac tantis adstipulationibus edocti credunt: exin GLORIA IN EXCELSIS DEO tollitur, et nomen ejus laudibus exaltatur, qui salvos facit sperantes in se, qui neminem vult perire, sed omnes ad cognitionem nominis sui venire. Sic veternosa exutus tunica et ærumnosa, vestimentoque salutis et indumento lætitiæ indutus, ad suos, quasi novus homo, pedes regreditur, qui prius alieno ad vadendum utebatur vehiculo, cunctis civibus, notis et cognatis grande et delectabile spectaculum in se ipso F offerens. Acta sunt hæc eodem anno, quo beati Virgilii ossa sunt revelata *e*, in Vigilia S. Johannis Baptistæ: nec ea veterum relatione cognovimus, quia oculis nostris ea vidimus. e

6 In vicinia claustri juxta xenodochium, in II. monticulo *f*, cui collateralis est alter mons excelsus satis valde, ædiculæ pauperum tunc temporis fuerant collocatæ, ubi natus est infantulus, *Puer, pedibus introrsum contractis, claudus,* primo quidem ortu omni forma membrorum f nullam habens eclipsin *g*, sed adeo integer et g incolumis habebatur, ut nullum naturalis corruptionis vestigium in eo videretur. Dein procedente tempore sensim cœpit ægrotare, ægrotando deficere; deficiendo uterque pes contra se invicem introrsum contrahitur et recurvatur. In radice autem monticuli rivulus blando præterfluit susurro, cujus vocabulum, quia omnibus fere patet, supersilire *h* potius, quam adnotare, h dignum duximus. Mater itaque infantuli, exemplo Rachaëlis filios suos deplorantis, inconsolabiliter flebat et mœrebat, pectora contundens, lachrymarum

A lachrymarum flumina fundens; quia tenera pueri ætatula in doloribus et ærumnis dies suos consumptura foret.

ad ejusdem Beati tumulum allatus, subito curatur.

7 Dicentibus namque cognatis et notis, vicinis et extraneis, cum penes se haberet montem o in quo oportet orare, montem, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, cur ibi non expeteret suffragium, ubi etiam exteræ nationes, divinum sibi non discrederent, Sanctorum mediantibus meritis, affore adjutorium; abiit, infantulum suum sepulchro beati Adalberonis applicuit, orationeque completa, et ritu devotionis consummato, infantulum sanum recepit, quem eo ægrotantem detulit. Minus enim necessarium fore, putamus, ut hæc historiola alieno fulciatur testimonio: nam et is, de quo sermo est, infantiæ meta transcensa, ætatem nunc habet: ipse de se et pro se loquatur. Nam et nos vidimus eum claudum, videmus etiam eum nunc exilientem, ambulantem, et laudantem Deum.

III

Idem contingit vinitori, i

8 De Marchia Pannoniorum *i* vinitor quidam, Sclavica gente oriundus, brachium habens dextrum, humero quasi inutile dependens lignum, cum jam per omnia inutilis sibi redditus foret, et officia manuum, quibus hæc vita regitur, B penitus illi auxilium denegarent, pro instanti necessitudine, pro spe recuperandæ sospitatis loca sacra peragrare, Domino pro suis supplicare erratibus, votum vovit, et solvit. Nam brachium ab humero usque ad summas manus cocturis frequentibus adeo ustulaverat, ut modicum quid, exceptis stigmatum maculis, in brachio appareret; et hoc ea de causa, ut pus * omne imis emergens * visceribus, dolor cederet. Sed minime profuit, immo magis obfuit; quia dolorem dolori apposuit. Nec mirum, si caduca humanaque medicina parum operatur, cum Largitor salutis contemnitur.

* imo omni pure
* emergente

cui brachium dextrum exaruerat.

9 Is ergo perveniens ad Lambacensem locum, clam oratorium ingreditur, sepulchro beati episcopi Adalberonis proximans, solo sternitur, sinistra manu brachium aridum tumulo imponit, orationem fundit, meritis beati Præsulis curatur, officio pristino recuperatur. Jam enim quasi tertia instabat hora primæ refectionis, et ipse mendicando stipem, ut paululum recrearetur, petebat. Idioma namque linguæ suæ *k* idiomati C Teutonico inordinate et indiscrete commiscens, corruptissimos balbutiendo profundebat solæcismos, et barbarizando infrendens, ridiculosa edit semiverba, quæ audientibus cachinnum parerent. Hæc ab ipso lachrymosis percepimus vocibus, hæc manibus tractavimus: testis est enim scientiarum Dominus, nos nil fingere. O si possemus ex pluribus modicam saltem veritatis scintillulam elicere.

k

IV.

Inter multos Lambacum accurrentes in Hebdomada Majore,

l

10 Tempore illlo Quadragesimalis observantiæ, quo cuncta per orbem Ecclesia, Christi ardens sequi vestigia, corpus vigiliis, jejuniis affligens, præcepto Domini parens, parcius utens verbis, cibis et potibus, reliquisque, quæ convenientia hujus temporis exarata tenet, quæque non est opportunum *l* nunc latius persequi, appropinquante jam die festo Redemptionis nostræ, multi non solum ex vicinis, sed etiam ex remotis regionibus, ad Lambacensem confluxere locum, plerique causa orationis, plerique, ut sacratissimis diebus divinis interesse cultibus valerent; alii, ut vulnera animarum intrinseca medicamine Confessionis, et fomento pœnitentiæ curarent, seipsos secundum conscientiæ meritum bene dijudicantes, sicut Apostolus monet: " Quodsi " nosmetipsos dijudicaremus, non utique judica- " remur: cum judicamur, a Domino corripimur, " ut non cum hoc mundo damnemur *m*. " Alii eo tendebant, ut vivificis Christi Sacramentis ibi tutius communicarent, ubi tutæ custodiæ secundum Deum vacare valerent. Idcirco enim juxta antiquam Patrum institutionem hoc observat Ecclesia, ut in tribus sacramentalibus festis ad Sacramentum Christi accedat *n* Ecclesia propter diversos casus, qui mortalibus possunt accidere, propter eos, qui subitanea et improvisa morte intereunt, ut his præmuniti Sacramentis inveniantur tandem in numero justorum, refrigerii rore percepto, ut dicitur: " Justus, si " morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit " *o*. "

m

n

o

qua occasione scriptor multa hic parerga inseruit,

p

q

11 Nitendum est ergo omnibus viribus, ut illuc repatriemur *p* per parsimoniam, unde cecidimus per gastrimargiam *q*. Perpendamus, attendamus, quanta mala, quanta scelera mundo protoplasti intulerit inobedientia; quid gratiæ, quid miserationis contulerit Christi usque ad mortem obedientia. Considerandum pertimescendumque nobis est, quia propter infaustum temerariumque morsum pomi infinita milium mi- E lia in ventrem nequitiæ suæ Leviathan absorbuit, sicut per Job dicitur: " Absorbebit flu- " vium, et non mirabitur, et habet fiduciam, quod " influat Jordanis in os ejus *r*, " fluvio gentiles et Judæos significans; Jordane baptizatorum numerositatem mysticans. Nunc vero inobedientia obedientia eliminatur, mors morte destruitur, morsus nequitiæ gustu fellis et aceti pellitur. Verum, quia propter brevitatem historiolæ subsequentis parum, quod ad rem non pertinuit, exorbitavimus, nunc in orbitam convertamur.

r

mulier colum manui divinitus innexum gerens,

s

12 In quarta feria, quæ Dominicam antecedit Cœnam, quam multi reverenter observant, jejuniis et orationibus insistentes propter Christi traditionem *s*, sicut sextam feriam propter ejus passionem, Sabbatum propter Genitricis ejus venerationem, inter cæteros, qui propter dies sollemnes Lambach concurrerunt, venit mulier quædam, sinistra manu ferens muliebris exercitii instrumentum, quod nos vulgo Colum vocamus, cui mulieres pensis adnexis ad nendum cottidiano insudant labore. Quæ dum nocte ferianda, vespere videlicet Sabbati, usque ad crepusculum F noctis, qua requiescere ab omni opere Christianis præcipitur *t*, ipsa acrius nendo laboraret, nunc dormitans, nunc evigilans, capite a cervice jam ad cadendum dependente, fusus in terram labitur. Hinc experrecta, colum, casum minitantem, sinistra, ne penitus rueret, arripuit, arreptum tam stricte tenuit, ut nulla ratione erui potuisset.

t

post fusas preces liberatur;

13 Conclamant domestici, concurrunt cives et extranei, factum mirabile obstupefacti mirantur. Conjicientes autem, dolo muliebri id fieri, fortibus fortiores, fortioribus fortissimi, ut colum ab ea evellerent, succedunt, illa præ doloris nimietate vociferante, ne se læderent; a Deo factum crederent, quia legem prævaricata sit. Venit ergo ad tumulum beati Adalberonis, et multitudine, quæ hac die convenerat, circumstante et inspectante, flens et ejulans procubuit, orationem luctuose satis fudit, et infra hymnos matutinos, cunctis admirantibus, manus divinitus resolvitur, ad terram colus labitur, postea aliquantisper juxta sepulchrum ob memoriam signi salutaris appenditur *u*, et laus ei ab omnibus concinitur,

u

A. Anonymo. concinitur, qui in Sanctis suis est gloriosus et mirabilis. Quodsi necessitas exposceret, in testimonium, non duos vel tres, sed totam illam produceremus ecclesiam : nam et si illud quid valet, quæ retulimus, oculis nostris vidimus.

v. uti et altera, cui fusus in violati festi pœnam

14 Consequens videtur, et seriei narratiunculæ non contrarium, immo congruum, si præcedenti miraculo factum mulieris prævaricatricis subnectamus, ut videlicet colo fusum jungamus, quia aliquam cognatam vicinitatem fusus cum colo habet. Nam et unum sine altero nil valet, sicut ensis absque capulo inutilis est. Muliercula quædam, dum nocte sollemni, qua feriandum foret, instans in jus *x* nendo vexaretur, fuso jam stamine completo, dum eum avellere nititur, manui ejus tam firmiter innectitur, ut nullo trahentium nisu, nullo motu erui potuisset. Cognati, vicini, noti et amici, ut eam consolarentur, singuli de suo loco venientes, et circa eam sedentes, divinitus conceptum offerunt ei consilium, sicut amici Job fecisse leguntur.

B

manui adhæserat.

15 Sed isti diviniori intentione, Quid tu, inquiunt, salutem tuam negligis? Cur te contemnis? Qui sibi nequam, cui bonus? Age ergo, et nunc tandem aliquando redi prævaricatrix ad cor, jacta cogitatum in Domino, spera in eo; et ipse te enutriet; transmigra Lambach ad locum Deo dilectum, locum gratia et miseratione repletum, quem longius remoti gratia recuperandæ sanitatis expetunt, et petita * percipiunt. Propitiabitur enim tibi Deus. sicut multis propitiatus est : habebis non comites, fidos in omnibus cooperatores, devotos salutis tuæ fautores. Illa spebus his *y* animata, fidelibus adquiescens suasionibus, ad locum tendit præfatum, ante sepulchrum beati Viri contritione plenissima procubuit, oratione ad Dominum fusa, comitibus Deum in veritate invocantibus, manus diu clausa resolvitur, fusus, manui adhærens et inhærens, eruitur, et laus in cælum cum gratiarum actionibus attollitur.

* an petitam ?

vi. Vir nobilis gravissime ægrotans, cælesti visione monitus,

16 Miles, cujus nomen *z*, quia notissimus est, silentio magis transire, quam onerare, maluimus, longa ægritudinis inedia depressus, lectum incidit valetudinis, febribus, aliisque incommodis acerrime die noctuque laborans, lachrymis, suspiriis, stratum suum indies rigans. Jam omnia membra, quasi emortua, officia sua amiserant, jam corpus effœtum *aa* usque ad internecionem languerat, jam desperatus et ab omnibus neglectus jacebat; vix vitalis halitus in pectusculo saucio spirabat, vix lumina hebentia lucem hauriebant, jam medici omnia, quæ rodere et emungere quiverant, asportaverant; cum, ecce, Dominica nocte, quæ octava a die sacratissimæ Resurrectionis obvenerat, nocte fere tota luctibus et gemitibus consumpta, ut mos est languentium, crepusculo diei jam proximante, præ nimia fatigatione obdormisceret, veneranda ei apparuit persona, angelica facie nitida, stellantibus oculis dulcis et grata, ore sereno, vultu jucundo, stola Pontificali amicta perlucida, et sic eum alloquitur.

C

ad Beati tumbam delatus, continuo sanatur.

17 Quid tu, inquit, homo, somno inertiæ deprimeris? Non intelligis, parum humanum tibi profuturum adjutorium, quamdiu divinum contemnis invocare auxilium? Si propitium cupis tibi fore Deum, si iram mitigare gestis Tonantis, si vincula tribulationis imminentis vis disrumpi, et a præsenti languoris agone eripi, versus Lambach, omni submota occasione *bb*, gressus dirige, Sanctorum obnixe efflagita suffragia; et sanaberis. His dictis, visio, quæ apparuit, oraculo perorato, disparuit. Aurora cursum provehente, æger somno excitus, visionem uxori et filiis retulit; qui visitatione misericordis Dei animati in lachrymas solvuntur; moxque vehiculo ascenso, ad locum sibi divinitus demonstratum tendit. Dein manibus servulorum ad tumbam beati Pontificis ducitur, orationis devotione rituque oblationis, quam ei prædicta revelavit, edocuitque visio, percelebrato, miles surrexit incolumis, pedes domum revertitur, qui prius vix alieno fultus adminiculo ad eundum utebatur.

D

ANNOTATA.

a Juvavia, *vel* Juvavium, *nunc communius* Salisburgum, *vulgo* Saltzburg, *Germaniæ civitas archiepiscopalis est in circulo Bavariæ, caputque Salisburgensis ditionis, quæ in sui archiepiscopi dominio est.*

b *Consule hujus Sanctæ Vitam cap.* 3, *num.* 22 *et sequenti, in Opere nostro ad diem* 2 *Aprilis.* E

c *Id est :* Lecticæ.

d *Id est :* Lectulo suo perpetuo decubuisse.

e *S. Virgilii Salisburgensis episcopi ossa reperta fuisse anno* 1181, *jam observavi in Commentario prævio num.* XI; *atque hinc liquet de ætate scriptoris, qui dicti paralytici curationis oculatum testem se profitetur. Hinc etiam simul collige, cur supra laudati peregrini e confinio Bohemorum Salisburgum profecti fuisse dicantur; nimirum, quia tunc S. Virgilii, aliorumque trium Sanctorum Salisburgensium antistitum corpora inventa multis inclaruerant miraculis; de quibus vide Baronium in Annal. Eccles. ad eumdem annum. De S. Virgilio agendum erit in Opere nostro ad diem* 27 *Novembris, quo ille in Martyrologio Romano celebratur.*

f In monticulo *desideratur apud Joan. abb.*

g *Id est :* Defectum, *ut habet Joan. abb.*

h *Apud eumdem :* Supersilere.

i *Id est : De limite seu confinio Pannoniorum.* Marchia *enim Latine regionum* Limitem, confinium *sonat.*

k *Sclavoniæ videlicet ex præmissis.*

l *Apud Joan. abb. male :* Quæque non est importunum. F

m *Epist.* I *ad Cor. cap.* XI, ℣. 31 : Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur : dum judicamur autem, a Domino corripimur.

n *Scilicet non eadem semper fuit disciplina Ecclesiæ in sacra Communione præscribenda. Quod huc spectat, Concilii Agathensis canon* 18 *sic habet :* Sæculares, qui Natale Domini, Pascha et Pentecosten non communicaverunt, Catholici non credantur, nec inter Catholicos habeantur. *Illatus hic canon est in Decretum Gratiani De Consecrat. distinct.* 2, *cap.* 9.

o *Sapient. cap.* 4, ℣. 7.

p *Id est :* Revertamur in patriam.

q *Monet hic Pezius, in Lambacensi codice vitiose legi :* Castrimariam. *Est autem* Gastrimargia *vox Græca Latine* ventris voracitas, *seu* gula. *Joannes abb. substituit :* Inobedientiam et gulam.

r *Job cap.* 40, ℣. 18, *ubi ista dicuntur de* Behemoth

A Behemoth. *Consule interpretes de litterali ac mystico hujus loci sensu.*

f *Quomodo hæc accipienda sint, collige ex Nicolao I Papa in responsis ad consulta Bulgarorum apud Labbeum tom.* 8 *Concilior. col.* 518. Quarta feria quamvis e ceteris diebus præter sextam feriam sit amplius mœroribus operandum, pro eo, quod Dominus ipso jam die in corde terræ, id est, Judæ traditoris, quodam modo sepultus erat, dum hunc ipse morti tradere meditabatur, tamen *etc.*

t *Fuit aliquando variis in regionibus consuetudo, ut pridie Dominicæ diei a solis occasu a servilibus operibus abstinendum esset.*

u *Nempe* : Colus.

x *Ita in codice Lambacensi, teste Pezio. Joan. abb. has duas voculas* in jus *præmisit. Quid si legendum sit* injussa ; *aut* in jus *pro* contra fas *hic ponatur ?*

y *Joan. abb.* Spe hac.

z *Teste Pezio. in ora codicis Lambacensis eadem, qua cetera, manu adscriptum legitur* : Gebehardus de Hornaren : *quam ob rem Joan. abb. hunc locum sic reddidit* : Miles quidam notissi-
B mus, nomine Gebhardus de Hornaren. *Ceterum vulgo notum est, vocem* Miles *isto ævo* Virum nobilem *significare.*

aa *Apud Joan. abb.* : Effectum.

bb *Ibid.* Subjuncta occasione.

CAPUT II.

Gravibus morbis conflictati per Beati patrocinium sanitate potiuntur.

VII. Apud fluviolum Lambach Parum videtur, quod dicturi sumus, sed tamen, quia memoriæ obviavit, supersedendum non putamus. Lento murmure fluviolus inter duo serpit montana, qui tribus *a* distinguitur nominibus. Duo ex his, quia valde sunt nota, et præsenti minus necessaria videntur themati, si-
C lentio præterimus; tertium, quia nunc ad rem pertinet, ponemus. Tertio, ut prædictum est, loco Lambach nuncupatur, unde et locus noster *b* vocabulum est sortitus, a quo et viculi adjacentes nomina acceperunt. Fluviolus enim ille ad irriganda flaccentia *c* diversas in partes derivatur, ex utroque latere amœna meatu suo fovens prata, insuper diversis adminiculatur hominum usibus, in circuitu passim commanentibus; ad postremum vero, terra, qua generatus est, absorptus in planitie quadam immergitur. Est aliquid, sub rivulos, aquarum habitacula hominum constabiliri, et residere juxta fluenta plenissima. Hæc, topographia cogente, quæ in his et in aliis plerisque locis necessaria probatur, dicta sunt, qua ignorantes ad viam deducuntur, sicut cæci baculis reguntur.

mulier quædam ex morbo ad extrema deducta, 19 Super ripam amnis prælibati casæ sunt dispositæ, in quarum una mater-familias *d* infirmata ad extrema pœne est deducta. Jam corpusculum longa et inveterata tabe olidum, quasi truncus inutilis, vix tenuissimo spiramine vividum, ut exanime putares, jacebat; lumina tetra caligo operuerat, lingua faucibus adhærens officii sui penitus impos erat; pulsus venarum pertenuis, vel nullus sentiebatur, gelida rigebant omnia membra, aliqua in ea signa mortis clarebant certa, ut humana conjicere potuit sagacitas. Maritus ejus aberat, in silvam lignorum fascem congregaturus abierat : conclamat familia, convolat, clamore exaudito, extera vicinorum turba, solantur flentes, spem lugentibus repromittunt. Mittitur cursim nuncius, vocatur maritus, advolat citatus; viso uxoris periculo, domum replet luctuosis ejulatibus, non modo mortem dolens uxoris, sed quia Sacramentis Christi minus præmunita vita decedere videbatur. A. ANONYMO

20 Quid plura? Saniorum persuasus consilio, Lambach gemebundus, gressu titubante, currit, et exanimis orat sacerdotem, ut Viaticum offerat ægrotanti. Venit sacerdos cui cura hæc credita erat, sedet opperiens, si forte aliqua experientia auribus captare queat vitalis halitus spiracula. Aure propius adhibita, officia capitis sunt muta : admonet de Confessione, non erat vox, neque sensus. Facto autem silentio quasi media hora, cum subito oculi languentis aperiuntur, lingua palpitans ad verba for- E
manda relaxatur, valor corporis emortui recreatur. Quærunt, qualiter ad vitam redierit. Respondit, Ego, inquiens, cum in meditatione mea exardesceret ignis, meditata sum cum corde meo, si miseratione superni Inspectoris vita mihi redderetur, Lambach me ituram, ad sepulchrum beati Adalberonis vota reddituram. Mox mirum in modum (quod dictu incredibile sit) ut cogitatum meum jactavi in Domino, affuit velox miserentis Dei miseratio, affuit solitæ pietatis ejus propitiatio; mox mihi sum reddita, sensus cum vita rediit, quæ usque ad portas mortis appropinquaveram. *vovens Beati sepulchrum adire, sensibus subito reddita,*

21 Vide ne, bene congruere his, quæ dicta sunt, illud Davidicum : „ Cor contritum et humiliatum non spernit Deus *e*? „ Et item : „ Prope est Dominus omnibus se invocantibus *f*. „ Tum Sacramento vivifico libato, altera die, viribus divinitus redintegratis, surrexit incolomis, tertia demum die Lambach proficiscitur, immolans Deo sacrificium laudis, et reddens Altissimo vota sua, confitens ei, quia ipse sit adjutor in tribulatione, quia ipse solus laborem et dolorem consideret. Nil refert in conspectu Dei E
cœli potius exaudire vocem deprecationis et vociferationis in templo, quam affectum piæ devotionis, cordis compunctionem sine strepitu vocis in lecto. Bene ergo pius Remunerator remunerat sanctæ et immaculatæ cogitationis devotionem, melius bonæ exhortationis locutionem, optime Domino placitam operationem. Et e converso perversæ cogitationes separant a Deo, probata autem virtus corripit insipientes. *et sacro Viatico refecta, postridie plane convaluit. Auctoris ad hac* *e* *f*

22 Quod luce clarius probatur in Nabuchodonosor, qui tumens superbia corde tenus, iniquitatem superbiæ commixtam meditatus est in cubili suo, astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit, cornua superbiæ in altum extulit, iniquitatem in excelso locutus est. Et quia bestialiter sensit, dum se, ut Deum, adorari imperavit, bestialiter vixit, bestia factus est *g*, ut quidam de eo satyrizando sic carmine ludit : *parerga quædam.* *g*

Qui Jove major erat, fortunæ ludicra flerat,
Tunc homo bos fuerat, qui Jove major erat.

De

A. Anonymo.

De quo suisque complicibus alias dicitur : " Dispersit Deus superbos mente cordis sui : deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles *h*. " Perversa plerumque multatur locutio, ut in Balaam, qui pecunia corruptus, quod antea vetuit, postea docuit *i*. Perversa operatio in multis milibus, et tamen speciatim in Absolone, qui mortem patris crudeliter sitiens, uxores ejus stupravit, quod mox ultio digna ulta est *k*. Hi sunt tres mortui, quos suscitat Dominus *l* : Primum in domo, quod significat mortem iniqui cogitatus, in cordis cubili latitantem : secundum in porta, mortem designans locutionis contractam peccamine et operationis : tertium in tumba olentem, mortem insinuans usu et consuetudinis delectatione perpetuatam, sub lapide desperationis, ne homo resurgere queat, aggravatam, ut dicitur :

Mens mala mors intus ; malus actus mors foris usus :
Tumba, puella, puer, Lazarus, ista notant.

Lapis enim tegit, premit, occulit.

viii. *Altera gravissime decumbens, facto voto, confestim sanatur.*

23 Non impar miraculum Pater misericordiarum et Deus totius consolationis operatus est in viculo quodam, vicino ecclesiæ beati Georii *, quæ Chustelwane * nuncupatur. Uxor cujusdam Gotfridi mirabili et miserabili languore diutino ardore excocta, ad extrema est deducta. Luxit et elanguit, nocte ossa ejus doloribus perforabantur, die vero sine intermissione cruciabatur. Maritus ejus, lugubri querimonia caput et manus contorquendo, lectulo languentis adhæsit ; proximi et noti flentes et dolentes eam circumsteterunt : jam etiam exequiæ parabantur, et extrema vitæ officia ordinantur. Cum jam vitalis halitus funditus intercipi videretur, incidit ei cogitatio, si, Dei donante clementia, ad vitam rediret, Lambach se profecturam, tumulumque beati Adalberonis orationibus visitaturam, et suffragium petituram. Et ecce, repente oculos, caligine fugata, aperit, lingua in vocem erumpit, se meritis beati Pontificis morte et dolore ereptam, interventu ejus se salvatam astruit. Mox stratu spreto, erigitur, ad ambulandum fortiter nititur, monasterium beatæ Dei Genitricis ingreditur, sana cum gratiarum actionibus domum revertitur.

* an Georgii ?
* Joan. ab. Khunstelwang

ix. *Vir quidam nobilis miles n*

24 Quidam ex ordine militantium Scoumbergensis *n* curiæ, longa infirmitatis tabe exhaustus, cum diu, ut languorem aut auferret, aut differret, aut pudoris gratia dissimularet, et ultra dictam virium suarum peditando laborasset, tandem gressu nutante deceptus, baculi auxilio destitutus, in grabatum corruens, ultimum videbatur trahere spiritum. Ossa enim ejus diutino febrium ardore excocta extabuerant ; omne corpus, pelle desuper ossibus ad instar fidis extensa, livor immoderatus dissipaverat ; vultus, forma penitus humana amissa, omni ex parte follicaverat *o* ; fenestras oculorum tumor immanis adeo obtexerat, ut jam non oculos, sed stigmata bina in facie videres.

Nam velut inclusi cæco clauduntur in antro.
Cibi jam desiderati, jam parati, jam oblati, sunt ab eo *p* fastiditi, repudiati, rejecti.

p longa tabe pene consumptus, consulentibus amicis.

25 Turba parentelæ, plangens eum, quasi unigenitum, venere singuli de mansiunculis suis, ut pariter visitarent eum et consolarentur : videbant enim, dolorem esse vehementem. Hortantur eum jugiter ad Dominum vigilare, in fide fortiter stare, viriliter agere, insidiarum inimici versutias invocatione Sanctorum longe repellere, ad Dominum toto corde, toto desiderio, confessione purissima pænitentiaque Deo placita converti, Sacramentis Christi, Christianæ Religioni, immo saluti a Deo institutis, præmuniri, opera tenebrarum abjicere, armis lucis, satisfactionis medela indui, ut bene de eo jam diceretur : " Confessionem et decorem induisti, amictus lumine " (gratiæ cœlestis) " sicut vestimento *q*. " Ad postremum admonetur, quod primum et ultimum omni curandum est homini, de salute animæ oppido cogitare, rebus perituris divitias cælestes comparare, ut post excessum requiem æternam possideat, et lucem perpetuam obtineat.

ut ad mortem se præpararet, r

26 Bene, inquit ille, amici, bene sapienterque proceditis, sane suadetis, congrue monetis *r*. Nam et dolor gravis urget, angustiarum moles cogit, tribulatio imminens, ut ad Factorem misericordiæque Autorem convertar, docet. Sed væ ei, qui fugam suam ad hanc hyemem distulerit, qui preces suas supplicationesque et opera misericordiæ, Evangelica authoritate elucidata, usque ad horam, cum oculus caligat, lingua palpitat, manus aret, pes gressu caret, neglexerit. Ista est, puto, nox, ut a doctoribus percepi, in qua nemo potest operari ; solius Dei providentia colligit, sive longe, sive prope sit infernus, ubi nemo ei confitebitur. Quid enim ? Omnia mundana gaudia, centum aut pluribus annis ducta, in æstimatione æternorum sunt tanquam dies hesterna, quæ præteriit. Utinam modo tantum fides mea in Christo roboretur, utinam extrema dies in Christi confessione claudatur ! Atqui, ne omnino desperemus.

Spem tribuit nobis confessio sera latronis ;
Ne vel in extremis desperet quisque fidelis.

ad Beati sepulcrum advectus, sensim convaluit.

27 Nam idem, de quo loquimur, eloquentia et subtili scientia pollebat, adeo ut etiam clericorum inscitiam, sicubi in divinis exorbitassent, cate et caute satis reprehenderet. Ne quis hoc non credat, audiat ipsam Sapientiam ex ore Altissimi prodeuntem, in Evangelio protestantem : " Filii hujus sæculi prudentiores, filiis lucis in generatione sua sunt *s*. " Et conversus ad circumstantes, Ite, ait, quæso, ite, ossa cruciatibus assiduis terebrata plaustro imponite, Lambach ad sepulchrum beati Adalberonis me perducite. Confido enim in Domino, quia interventu ejus et obtentu merear absolvi de durissima angustiæ instantis catena. Paruerunt, ægrotum vehiculo impositum ad locum præfatum perduxerunt, tumulo beati Præsulis adhibuerunt, orationum et oblationum lege rite percelebrata, ad sua redierunt. Exin labentibus sensim et resolutis dolorum vinculis, recuperatis corporis viribus, convaluit ad laudem et gloriam Redemptoris nostri.

x. *Curator prædii ecclesiæ S. Blasii e subito malo moribundus*

28 Ecclesia beati Blasii in aprico constituta habetur loco, fluvio quodam præterfluente, silvaque spatiosa et speciosa eam ambiente, quæ ferax bestiarum et ferarum venatui est aptissima, et pascua pecorum ibi inveniuntur uberrima. In circuitu vero ecclesiæ monticuli consurgunt, naturali tumore terræ editi, intrinsecus cryptas nativa exesas lege occulentes, quasi latibula refugiis hominum præparata, ut, si forte videres beatum Blasium, persecutionis rabiem declinantem, putares, ibi aliquando delituisse, et bestiis ad se causa tuitionis et medelæ confluentibus (sicut de eo legitur) benedictionis gratiam obtulisse *t*. Hospes ibi mansitabat, qui ecclesiæ jura operose

A se salubriterque procuraret, armenta quoque boum et greges ovium ibi stabilitos, et cætera usui Fratrum militantia attentius conservanda gubernaret. Is viribus corporis repente cœpit destitui, et nimio febrium ardore fatigari in tantum, ut, eo in lectulum corruente, in solo flatus vitalis pectusculo palpitaret. Vox ejus intercepta erat, compages membrorum ejus, acsi abscissas putares, emarcuerant, et jam de sola sepultura ejus agebatur.

et dæmonum larvis,

29 Appropinquabat autem dies anniversarius depositionis beati Pontificis, quo memoria ejus solemniter celebranda foret *u*. Jam dies decessit, et nox, ægris nocua, accessit, cum jam velut exanimis miser jaceret, et amici frequentes ad observandum ejus exitum vigiliis instarent, paululum post quartam vigiliam noctis, obdormiscentibus præ nimia lassitudine vigilibus, parietes cubiculi, in quo cubabat, tigna, asseres, tegulas aviculæ teterrimæ, in modum vespertilionum, passerum, hirundinum, operuerant, parietibus tegulisque adhærentes et inhærentes. Phantasmata etiam quædam horrida, aspectu B crudelissima, in rimis parietum, nudatis dentibus morsum minitantia apparebant; quorum visio terribilis miseram animam fluctuantem, super quam linguis, more canum nimio solis ardore æstuantium, ejectis anhelabant, cruciabat. Istas, puto, esse bestias, de quibus Psalmista, " Ne tradas, " inquit, " bestiis animas confitentes tibi: et animas pauperum tuorum ne " obliviscaris in finem. "

de quibus varia hic memorantur,

30 Hæ bestiæ nefandissimæ in obitu cujusque hominis, ut sæpius probatum est, turmatim conglomerantur, si forte quid peccatorum in seculo contractorum, quæ minus emundata homo secum sola pertrahit, in anima reperiant, quo eam ad tartara cruciandam rapiant: sed divina eos vetat misericordia, ne tantum noceant, quantum volunt. Ne quis hoc non credat, manifestius id ipsum liquet in transitu beati Martini, qui, dum migraturus esset ad Dominum, bestiam sibi cruentam adstare vidit, quam confutatam a se repulit *x*. Ecce sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cælis factus, a bestia cruenta tentatur, insidiis et laqueis ejus irretiri putatur; quid de his æstimandum est, qui usque ad finem vitæ, quasi jumenta, in stercoribus C putrescunt?

vehementer afflictus, post Beati apparitionem,

31 Cumque in hac agonia fluctuans, luctando anima laboraret, ecce, repente persona aspectu dignissima, quæ se cultu vestium pontificem declararet, habitaculum ægrotantis ingreditur, lumine circumamicta immenso, ad cujus præsentiam nox fugit, et lux in habitaculo refulsit: phantasmata etiam avicularum nigerrimarum, quæ omne pavimentum cæco horrore obtexerant, reptando et volitando secreta angulorum petebant, occulere se gestientia. Ingressor vero nihil cunctatus ad lectulum accedit languentis, caput triste manu blanda permulcet, faciem imbribus lachrymarum perfusam abstergit: nam et reliquam partem corpusculi sudoris violentia adeo irrigaverat, ut linteamina corpori superjecta humectasset. Ad cujus tactum vita, quæ recesserat, redit; spiritus faucibus vix inhærens reviviscit, homo pæne mortuus rursus animatur, officia membrorum sensim redintegrantur, vigoribus receptis. Ille denique verbi jussione, signique salutaris benedictione phalanges tetras, horridas et fuliginosas eliminavit, abegit, effugavit; et sic visio, quæ apparuerat, ab oculis ejus ablata est.

A Anonymo.

petiit ad Beati sepulcrum vehi, indeque incolumis domum rediit.

32 Cum autem rursus noctis ad terminum properaret, jamque Titan, Oceano emergens, suo jubare mundum illustraret, vigiles exitum ægrotantis opperientes et observantes, ocyus exciti, ad lectulum feruntur languentis, æstimantesque eum mortuum, aure vicinus adhibita, sonum aliquem captare gestiebant; dein pulsando, stimulando, sæpius ac sæpius quæritando, an vivat, necne. Ille, ut lumina pandat, omni conamine luctatur, et linguam emortuam ad loquendum, qua poterat, infringens, visionem paucis, quam viderat, reserat, qualiterque sibi sit redditus, expromit; ut, fluvio transito, ad monasterium Dei Genitricis perducatur, orat, quo solemniis Missarum eo die celebrandarum interesse mereatur. Illi, solito lætiores effecti, utensilia plaustri applicant, ægrotum ad monasterium ferunt. Ibi geminorum manibus exceptus baiulorum ad sepulchrum beati Pontificis perducitur; exin expletis Missarum solemniis, sola Dei dextera sublevante, erigitur, omni plebe, quæ eo die supervenerat, aspiciente et adstipulante, domum sanus regreditur. E

Auctoris paverga de dæmonum fraudibus

33 Ne mireris, vel dubites, satellites satanæ in varias transformari formas ad decipiendas fidelium animas; quoniam, ut veraciter probatum est, exoticos et alienos, permittente Domino, audent sibi assumere decores, sicut de capite ipsorum dicitur: " Ipse satanas transfigu- " rat se in angelum lucis *y*. " Nam quia mille habent artes nocendi, mille modis, mille imaginibus, diversis se hominum conformant qualitatibus. Acriter Deo remisse militantes impugnant, acrius studiosiores, acerrime eos, qui contra aeras potestates viriliter dimicant, impetunt: quod evidentissime in Vita S. Antonii *z* probatur. Non autem quisquam autumet, propter assumptivas lucis momentaneæ induvias, antiquæ et nativæ eos amittere honorem nigredinis *aa*; verum sciat, tales fore postea, quales fuerunt antea; quia nulla societas luci ad tenebras, nulla conventio Christi ad Belial.

et illusionibus.

34 Non solum autem spiritaliter, sed et corporaliter fit ista dementatio; sicut liquet in illis, qui magicis artibus et præstigiis argutissimis oculos aspicientium pelliciendo venantur, ut videre tibi videaris, eos producere reptantis cujuspiam F feræ genus, integra scindere, scissa resarcire, diversas imagines, diversas fingere rerum species, multiplices bestiarum quasi nova creatione fingere formas, alias fugientes, alias ocyus insequentes, utrasque labore continuo deficientes; casas a loco suo dimoveri, et alias machinatione inscrutabili transferri. De assumptione, vel potius usurpatione, falsaticæ *bb* dæmonum gloriæ habes in Registro, ubi Johanni diacono, ad lumen lucernæ noctu scribenti, hostis ille antiquus ad eum acriter deterrendum et lumen extinguendum apparuit. Quem mox pius pater Gregorius, cujus Vitæ summam jam imposuerat manum, consolatione paterna recreavit, et, quem vidisset, ei declaravit *cc*.

ANNOTATA.

c *Teste Pezio, in ora codicis Lambacensis eadem manu leguntur hæc annotata*: Tria vocabula fluvii, Wisbach, Cidelbach, Lambach.

b *Hic rursum, ut sæpe alias, Lambacensem monachum scriptor se indicat.*

c *In*

A. ANONYMO.

c *In editione Joan. abb.* : Flaventia culta.

d *In margine Codicis Lambacensis, eodem Pezio teste, eadem denuo manu adscriptum legitur* : Uxor Heinrici de Lidelaren.

e *Psalm.* 50, ℣. 10 : Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.

f *Psalm.* 144, ℣. 18 : Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.

g *Daniëlis cap.* 4.

h *Lucæ cap.* 1, ℣. 51 *et seq.*

i *Lege librum Numer. capp.* 22 *et* 3 *seqq.*

k *Lege lib.* 2 *Regum capp.* 16 *et* 18.

l *De Jaïri filia a Christo Domino a morte resuscitata lege Lucæ cap.* 8 ; *de filio viduæ, Marci cap.* 5 ; *de Lazaro, Joan. cap.* XI.

m *Apud Joan. abb. perperam* : Fortis.

n *Ibid.* Schaumburgensis. *Opinor autem, hic indicari vetus castrum* Schaumburg *apud* Efferdingam , *vel* Everdingam , *munitum oppidum Austriæ Superioris, ac tribus circiter milliaribus Germanicis Lincio, Lambaco vero sex circiter distans, nisi fallant tabulæ topographicæ. Habuit autem castrum illud suos proprios comites,* B Schaumbergenses *ab illo dictos, ex quorum proinde seu familia seu curia fuerit is, de quo hic sermo est.*

o *Id est, opinor* : Intumuerat.

p *Apud Joan. abb. vitiose* : Adeo.

q *Psalm.* 103, ℣. 1 *et* 2.

r Hic excisæ sunt *(inquit Pezius)* integræ duæ paginæ in Msto, quarum jacturam ex Johanne abbate resarcivimus.

s *Lucæ cap.* 16, ℣. 8.

t *Vide hujus sancti episcopi et martyris Sebasteni Acta prima, cap.* 1, *in Opere nostro ad diem* 3 *Februarii.*

u *Seculo itaque decimo tertio ineunte, aut forte etiam citius, jam solebat annua* B. Adalberonis *memoria Lambaci* sollenniter *celebrari ; quod pro immemoriali ejusdem cultu juverit observasse.*

x *Gesta S. Martini Turonensis episcopi, de quo hic, illustranda venient ad diem* XI *Novembris. Verum quod in hisce legatur dæmon ei decumbenti apparuisse, neutiquam sequitur, id omnibus moribundis, maxime peccatoribus, contingere ; aut, quæ sibi visus fuit, febricitans hic memoratus videre, vere dæmonum phantasmata fuisse,* C *cum ex febrium æstu delirantibus similia sæpe numero contingant.*

y *Epist.* 2 *ad Cor., cap.* XI, ℣. 14.

z *Hujus sancti abbatis gesta illustrata apud nos sunt ad diem* 17 *Januarii.*

aa *Hæc morali sensu de perversitate dæmonum, per peccatum contracta interpretare : neque enim illi ullum colorem habent, nec perversitas ipsis nativa est.*

bb *Joan. abb.* ementitæ.

cc *Lege, si placet, Vitam laudati S. Gregorii Magni Papæ, per eumdem Joannem diaconum scriptam, lib.* 4, *cap.* 17, *num.* 100 *in Opere nostro tom.* 2 *Martii, pag.* 210.

D

CAPUT III.

Alii variis morbis malisque per ejusdem beati Episcopi opem liberati.

XI. *Custodis nemoris uxor subito malo misere correpta,*

Stadiis viginti minus, quam inter Hierusalem et Emaus *a*, ut opinio æstimat aliquorum, distat a Lambacensi loco nemus, quod a latitudine nomen mutuavit *b*, cujus compendia si qua esse possunt, redituumque circumjacentium, privilegiato jure altario beati Petri Salzburc *c* deserviunt. Huic, ut illius juris est regionis, custos deputatus erat, quem vulgo Nemorarium aut Foresticum , quasi foresti custodem nuncupamus *d* ; qui solerti curiosaque vigilantia super custodia sibi credita sollicitaretur, E ne aut publico violentorum incursu, aut furtiva vulgi strage nemus illud extirparetur. Hujus uxor *e*, dum in una dierum staminibus nendis, ut huic sexui natura dictavit, insudaret, quo videlicet nuditatem, tam præsentis quam futuri temporis, adumbraret, quam prothoplasti illi, primi legis Dei spretores, perizomatibus de foliis ficus contextis oppilare nisi sunt ; subito de sedili, cui insidebat, corruens, colum isthac, fusum illac longe abjiciens, dolor vehemens et horror impatiens *f* super eam irruit, sicque inter cruciatus, quos patiebatur, os ejus mentumque nativam relinquens sedem sinistrorsum ad aurem usque recurvatur.

postridie, quam ad Beati tumbam adducta fuit,

36 Exin *g* officium linguæ ei adimitur, victus potusque item intercipitur, et nil, nisi suprema dies expectatur. Hæc gesta sunt in die Martis, et dolor ille indies augmentatus est usque ad diem Veneris, in quo celebris Exaltatio sanctæ Crucis *h* annuo cursu obvenit. In articulo hujus diei vir mœstitudinis angaria *i* confractus, utensilibus plaustri coadunatis, et uxorem superimpositam Lambach perduxit, omnibus occursantibus casum mulieris lugubrem deF monstrans, consilium quærit, medicinam, qua virtus recuperari queat, expetit. Omnibus unanimiter consulentibus, divinæ se magnopere dedere clementiæ, opem votis intimis cælestis efflagitare medicinæ, Sanctorum patrocinia, Sanctorum imploranda auxilia, ut, eis mediantibus, ostium misericordiæ illi aperiat Dominus : adquievit *k*, credit, lachrymis suffusus ad tumbam beati Adalberonis accedit, mulierem morbidam secum adhibuit, votisque rite percelebratis, sacris etiam altaribus orationis affectu salutatis, ad sua mox rediit.

plane sospitatur.

37 Postero die illucescente post Exaltationem sanctæ Crucis e vestigio instabat sollemnitas Dedicationis templi Lambacensis ; et ecce, dum via panditur processioni, hac die nullatenus, nisi summa necessitudine *l*, omittendæ, adest vir non humili repletus tripudio, qui pridie tristitiæ absorptus recesserat baratro, cum muliere sanata jam, facie jam redintegrata, et in sede nativæ dispositionis relocata *m*. Quæ enim paulo ante, forma naturali amissa, obliquo ac distorto vultu horrorem aspicientibus incusserat, linguaque quasi trisultata balbutiendo confusos vix edidit semilatratus, nunc *n* clara voce meritis beati

A. Anonymo.

o beati Præsulis se ereptam, se salvatam vociferat *o*, universis Dei gratiam declarat; omnisque cætus, qui gratia diei festi eo die convenerat, Deum laudibus exaltat.

XII. *Pauper ex diuturno languore manuum et pedum usu destitutus,* p

38 Pauperculus quidam, mirabili et miserabili languore tabescens, vi febrium adeo est excoctus, ut non solum diutino, sed et *p* annuo deficere morbo videretur, utpote cui propter paupertatis sterilitatem nec medicorum peritia, nec cibi lautioris succurrerent suffragia. Nulla sibi certa patria, nulla prorsus propria habitationis ædicula; sed, quamdiu sibi licuit; hac et illac vagabundus textrinæ artis peritia lucratus vitæ transeuntis victualia. Atqui dum deficeret virtus ejus, dum sopita fuissent manuum officia, quieverunt pariter temporalis subsidii adminicula. Cumque alienas incoleret ædes, et omnibus super eo tædio affectis jam exosus haberetur, jam fœtoris intolerantia omnis homo gravaretur, a notis et exteris spernitur, contemnitur, quasi abominabilis abjicitur.

curante sorore, ad eumdem tumulum vectus,

39 Dein ab aliquibus Deum timentibus Lambach perducitur, in hospitio pauperum colligitur: ibi tenetur, ibi fovetur, ibi humane satis tractatur, donec memoria ejus apud suos sepelitur, donec oblivioni, tanquam mortuus a corde, traditur. Erat ei soror æque egena, stipem modo labore manuum, modo mendicando, conquirens. Quæ veniens *q* visitare et consolari fratrem, doloribus continuis tabescentem, fletum deduxerunt oculi ejus, commota sunt etiam viscera ejus super fratre suo. Exin muliebris oblita levitatis, animumque virilem femineæ interserens, immo præponens fragilitati, tota ad Deum convertitur, fratremque sibi paria sentire hortatur. Et quia pedes ei officium assuetum negaverant, gestatoria a quibusdam petita et accepta, ossa *r* fratris lurida et semimortua imposita, baiulis accitis, tumulo beati Adalberonis advecta exponit.

membrorum usum hac sensim integram sanitatem recuperat.

40 Ad postremum, quod unicum æstimabat, asylum, orationem ad Dominum cum ipso et pro ipso fudit, singula altaria gemitibus inenarrabilibus revisens, celerem salutem videre meruit et virtutem. Num ad fratrem rediens, misericordia misericordis Dei invenit eum jam melius habentem, baculi solatio se subrigentem, quem nuperrime, quasi paralyticum, reliquerat jacentem, parum a Lazaro, excepto vitali halitu, distantem. Adhuc tamen, quasi novus ambulator, gressu titubabat, adhuc membra debilia, longa *s* febrium ardore exhausta, ad instar infantis deambulare gestientis, nunc stantis, nunc labentis, nunc se subrigentis, nutabant; sed sensim de die in diem in melius proficiens pristinæ sanitati meritis beati Pontificis redditus est. Nulla hæc vetustorum relatione cognovimus; sed, quæ scripsimus, oculis perspeximus, manibus tractavimus: nec operæ pretium fore, putamus, alieno hæc fulcienda testimonio, quæ nobis coram positis divina evidenter operata est virtus.

XIII. *Quidam factus mutus,* t

41 A monasterio Lambacensi miliario fere uno in edito montis loco ecclesia *t* beati Laurentii martyris constituta habetur; in circuitu vero prominent montana, in primordio creationis mundanæ nativo tumore ex gremio genitricis terræ prolata. Secus hanc etiam viculus non grandis disponitur; dein per agros raræ sparguntur casulæ, colonis satis *u* aptissimæ. Ex his ergo unus, permittente eo, qui possedit et fecit et creavit nos, mutus efficitur; et dum diu verecundia percussus, casualia celat facta *x*, dum intrinseca in dies augmentantur cruciamina, dum cor ejus, ultra quod dictu incredibile sit *y*, anxiatum conturbatur, dum præstolatur, ut peremptum vocis organum vocis gratia rursum ditaretur, spe sua fraudatur; quia nondum venerat hora ejus. Permanet itaque mutus, et alter Zacharias, ingrediens aut egrediens, erat innuens populis, et quidquid officio linguæ declarare debuisset, quodam rotamine signorum, quæ mater artium *z* eum docuerat, portendebat.

fusis ibidem tacitis precibus,

42 Alii vix conjiciendo ex his, quæ videbant, modicum quid intelligebant; alii parum attendebant; alii (sicut ubique claret *aa*, sagena Dei malos cum bonis trahit) miserum mirabiliter mutientem deridebant, seipsos minus considerantes, quia omnes in manu Dei, sicut lutum in manu figuli, sumus *bb*, et ipse fecit nos, et non ipsi nos. Flebat miser in secretis suis, affectuque mentis voce incondita Dominum, ut de vinculo improperii hujus eum absolveret, deprecatur. Tum vero quibusdam amicis suis eum instigantibus, toto mentis ac cordis affectu ad Dominum convertitur, jactat cogitatum suum in Domino, assumptisque sociis paucis, ad sepulchrum beati Adalberonis proficiscitur. Clam oratorium ingressus, humiliter humi ante sepulchrum provolvitur; et quia orare minus sibi licuit, intentionem orationis, compunctionem cordis, votum intimæ devotionis cum lachrymarum suspiriis Domino fideliter obtulit. Nec spe frustratur, licet statim effectus orationem non sequeretur; quia nec Paulus mox, ut oravit, exauditus est ad voluntatem, exauditus est autem ad utilitatem *cc*; nec nos, oratione Dominica perorata, statim accipiemus regnum Dei, pro quo petimus.

tertio post die loquelam recipit. Auctoris ad hæc

43 Tertia tamen demum die ille, qui meritis Baptistæ aperuit os Zachariæ *dd*, meritis beati Præsulis aperuit os muti, et loquebatur recte. Futuro autem die Dominico Lambach regreditur, coram Fratribus et ecclesia, quæ eo die convenerat, gratiam quæsitam et adeptam confitetur, quorum testimonio, quod prælibatum est, roboratur. Videsne, quam magnifice Dominus Sanctum suum mirificavit, quem etiam hoc in facto Baptistæ suo æquiparavit *ee*? Nec indignum aut impossibile tibi, quod dictum est, videatur: cum etiam ore Veritatis omnes ad vitam prædestinati non modo angelis æquales, sed et angelos futuros fore insinuentur *ff*, ut ibi: "Angeli eorum semper vident faciem Patris " mei *gg*." Et Zacharias, "Labia," inquit, "sa" cerdotis custodiunt scientiam, et legem requi" rent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum " est."

observatio.

44 Æquipollentiæ Johannes consonat, "Sci" mus, " aiens, " quoniam, cum apparuerit Do" minus, similes ei erimus: quoniam videbimus " eum, sicuti est." Audi adhuc, quid alias Salvator profiteatur: Ego dixi, dii estis, et filii " Excelsi omnes;" eos appellans Deos, ad quos sermo Dei factus est. Unde Hieronymus, " Si simi" litudo, " inquit, " Sanctiis repromittitur, ve" ritas non negatur." In primordio descriptionis signorum, si curiosus recolas, invenies paralyticum et claudum meritis beati Adelberonis curatum: nonne hæc a Deo sibi collata virtus æqualem cum Apostolis fecit et facit *hh*? Non enim Sancti, quorum consors jam in cælestibus est, cum quibus jam fulget in regno Patris eorum,

A. ANONYMO. rum, virtutibus ejus invident, immo congaudent; dummodo simultas imprudentium hominum non deroget illi.

XIV. *Puella paupercula, diuturnis febribus admodum languida,*

45 Vidua vitam beatam in castimonia æmulans, unicam habuit filiam, cum qua diaria, sine quibus vita ista nequaquam geri potest, labore manuum (ut filiorum Adæ lex est) quæsivit, rarius, quam sibi expediret, ægre conquisivit. Filiam jam adultam, annosque maturos intrantem, ut per se potius assuesceret sine adminiculo materno sibi necessaria providere, mater deseruit, ne, dum pauper pauperi adhæreret, utraque periclitaretur. Ad instar avium, quæ pullos suos, ad plenos educatos, ad volandum satis expeditos, morsibus et alarum ictibus, quæ sunt tela et arma earum, a se repellunt, ne in æternum parentum providentia, sed sua discant pasci industria et solertia; qui dum parentibus molesti sunt, circa volucritando *ii*, vociferando, apertis rostris hiando, alis expassis victum mendicando, non exaudiuntur; quia, si semper exaudirentur, utrique inedia consumerentur. Filia autem paupercula, processu temporis vi febrium correpta, viribus corporis repente cœpit destitui, et, quamdiu licuit, ubique vagabunda languorem fallere B tentabat, si forte mutato aere dolor ejus mitigaretur.

dum visione, ut putabat, prævia, Lambacum vehitur,

46 Tandem febris infusa medullis corpus ejus excoxerat exhaustam, adeo ut in lectum corruens per sex menses sine spe recuperandæ sanitatis cruciaretur. Crebro mater venit filiam visitare ægrotantem; sed succurrere ei nequiens, ad sua repedabat. Interim, dum doloribus continuis terebratur corpus, dum vexatur animus, occurrit ei signorum gratia, circa tumbam beati Adelberonis actitata: et obdormiscens in visione perdocetur Lambach proficisci, misericordiam petere, ut accipiat, quærere, ut inveniat; et, si perseveraverit pulsans, apertionem pollicetur. Hæc non solum semel, sed secundo et tertio ei apparuit; sed egestas paupertatis *kk*, ne ad votum perveniret, obstitit. Tandem anni spatio fere emenso, mater adest gemebunda, et filia invehitur contra eam iracunda, cur eam sineret in fœtoribus vitam finire, cur ope illius illo non perduceretur, ubi, sicut plurimi, ita ipsa misericordiam consequeretur? His compuncta sermonibus, his vulnerata minis et terroribus, ubique anhela discurrit, nunc orando, nunc supplicando, equum et vehiculum prece C et brevi merce conquirit, filiam seminecem superimpositam *, cursum versus Lambach ad tumbam beati Viri, ad quam animus ejus flagrabat, cujus aspectum totis desideriis anhelabat, dirigit, et flumine transito, qui * in margine montis, oratorium beatæ Dei Genitricis in vertice gestantis, præterfluit, mox ut navicula portum attigit, anima languentis, carnis absoluta ergastulo, portum salutis et quietis adiit.

* *Joan. abb.* ei imponit

* *imo quod*

ea appulsa moritur.

47 Nam a cymba in proximam delata tabernam feliciter expiravit, et mater, quæ pro viatico et oblatione natæ detulerat, exequiis ejus impendit. Exin in cymiterio beati Johannis Baptistæ sepulta, Domino spiritus, terræ carnis materia commendatur. Unde quis ambigat, hanc beato Episcopo a Domino præstitam fore * virtutem, ut paupercula illa ægritudinis nodis et vinculis mortis erepta requiem celerem, obitumque felicem sit consecuta *ll*. Videres jam impletum, quod Propheta ait: „ Juxta est Domi„ nus his, qui tribulato sunt corde, et humiles „ spiritu salvabit *mm*. „ Tale quid habemus de beato Martino *nn*, qui, dum imperatorio edicto custodiæ publicæ mandatur conservandus, postero die barbaris pugnaturis objiciendus, Dominus meritis ejus exemit pugnæ necessitatem, ne vel aliorum nece Sancti violarentur obtutus.

* *i. e. esse*

XV. *Mulier divinitus in manibus punita,*

48 Quia bina paria præ manibus habemus miracula, operæ pretium est, ut, sicut tempore et effectu, uno tamen in loco, uno et in sexu actitata, discreta sunt; ita et nos ea cudendo * ex amussim distinguamus. Superius enim prælibatum *oo* in Cœna Domini, sequens vero in capite jejunii *pp* patratum est miraculum. Mulier, genere et rebus pertenuis, de finibus Austriæ, ex civitate, quæ vulgo Wiena *qq* nuncupatur, dum ad instar clientularum pro quæstu anxie laborat cottidiano, vespere Sabbati ante Purificationem sanctæ Mariæ, dum Sabbatismum sabbatizando observare debuit *rr*, prævaricatrix divinæ facta est legis, in jus *ss* operi ultra solitum incumbens servili. Nam sinistra librans harpaginem *tt*, dextera autem circumrotans fusum, ut staminum argute in harpagine componat fila, utrumque instrumentum utrique manui tam firmiter ac insolubiliter inhæsit, ut nulla vi trahentium, nullo argumento sibi invicem succedentium, erui quivisset. Ungues enim E utriusque palmæ, pellem et carnem perterebrantes, de stigmatibus vulnerum sanguinis eliciebant guttulas; livor etiam vehemens adeo utramque occupaverat manum, ut nil præter gemitum et suspiria agere liceret.

* *Joan. abb.* referendo

partim in ecclesia S. Othilix, partim in B. Adalberonis sospitatur.

49 Exiit ergo a civitate Wiena, sacra petitura ac peragratura loca, Sanctorum imploratura auxilia, quorum opitulationibus imminentia queat evadere discriminum dispendia. Ut autem breviter extrema tangamus acta, in ecclesia beatæ Otiliæ *uu* virginis harpaginem ipsius interventu amisit, fusum acriter adhuc cruenta stringens manu, Lambach ad beati Adelberonis tumbam detulit; et ubi manum lividam sepulchro adhibuit, meritis sancti Pontificis perdidit, quo gravabatur, dispendium, nacta feliciter, quod quæsiit, salutis suffragium. Ipsa hoF ra pater monasterii cum universis supervenit Fratribus, probaverunt et viderunt opera, quæ Dei clementer operata est clementia. Erat autem tunc annus Dominicæ Incarnationis M. CC. IIIItus, dies vero Dominicus Paschæ ultimum in Katalogo computi elementi Q punctum obtinuit *xx*. Hinc animadvertere potes, ubi caput jejunii occurrerit *yy*, in quo acta sunt, quæ digesta sunt.

ANNOTATA.

a *Lucæ cap.* 24, ỷ, 13 *dicitur castellum Emmaus* spatio stadiorum sexaginta *a* Jerusalem *abfuisse: quadraginta igitur stadiis, si recte computavit biographus, nemus, cujus hic meminit, distabat Lambaco.*

b *Apud Joan. abb. hic insertum legitur:* Vulgo Pratenau.

c *Ibid.* Altari beati Petri Salisburgæ.

d *Ibid.* Quem vulgo Nemorarium, aut Saltuarium, quasi nemorum saltuumve præfectum appellamus.

e *Notat Pezius, hic denuo in ora codicis eadem manu adjectum legi:* Uxor Eberhardi de Preitenowe.

f *Joan. abb.* Immodicus.

g *Tota*

A g *Tota hæc periodus desideratur apud Joan. abb., ubi post* Recurvatur *sequitur :* Post hæc *etc.*

h *Celebratur hæc festivitas die* 14 *Septembris.*

i *Varia hujus vocis apud scriptores medii ævi significatio legi potest in Glossario Cangii : hic usurpatur pro* pondere *seu* gravitate *mœroris.*

k *Joan. abb.* Acquiescit.

l *Idem :* Nisi summa urgente necessitate.

m *Idem :* Locata.

n *Idem :* Tunc vero rediens.

o *Idem :* Vociferatur ; *ac mox infra :* Declarabat *pro* Declarat, *et*, Exaltabat *pro* Exaltat.

p *Id.* Omnino.

q *Id.* Quæ cum veniret.

r *Id.* Huic ossa.

s *Imo :* Longo, *ut habet Joan. abb.*

t *In ora codicis Lambacensis, teste Pezio, eadem manu appositum legitur :* De ecclesia, quæ dicitur Pachmannen.

u *Joan. abb.* Perquam.

x *Id.* Fatale hoc celat factum.

y *Id.* Ultra quod dictu credibile sit.

z *Id. hic addit :* Necessitas.

aa *Id.* Claret, quod *etc.*

bb *Id. brevius :* Quia omnes in manu figuli B sumus.

cc *Lege Epist.* 2 *ad Cor., cap.* 12.

dd *Lucæ cap.* 1.

ee *Hyperbolica comparatio est, quod, quemadmodum Zacharias amissam loquelam recepit in nativitate seu circumcisione S. Joannis Baptistæ, ita vir iste facultatem loquendi, qua destitutus fuerat, per merita* B. Adalberonis *recuperaverit.*

ff *Joan. abb.* Angeli futuri insinuentur.

gg *Matt. cap.* 18, ℣. 10. *Joannes abbas, fortasse, quod adverteret, allegatum textum nihil huc facere, addidit alterum,* Et item, *inquiens :* « Æquales angelis erunt, et sunt filii Dei, cum » sint filii resurrectionis. » *Consule Luc. cap.* 20, ℣. 36. *Qui mox sequuntur textus sacræ Scripturæ, deprompti sunt, primus ex* Malachiæ *(non* Zachariæ) *cap.* 2, ℣. 7 ; *quam ob rem Joannes abbas pro* Zacharia, Malachiam *substituit : secundus ex Epist.* 1 *Joannis cap.* 3, ℣. 2 ; *tertius ex Psalm.* 81, ℣. 6.

hh *Melius qualemcumque similitudinem potestatis, quam æqualitatem, hic memorasset anonymus noster,* C *alludens ad curationem paralytici cap.* 1 *relatam, sanatumque a sanctis Apostolis Petro et Joanne claudum ab utero, de quo Lucas in Act. Apost. cap.* 3.

ii *Joan. ab.* Volitando, *et mox infra :* Expansis *pro* Expassis.

kk *Id.* Sed res angusta domi.

ll *Nolim negare, pauperculæ huic fortasse satius fuisse, mori, quam sanari : at certe anonymus noster istæc multo rectius omisisset ; quid enim in eo miraculi est, quod mulier diuturno morbo contrita, accedentibus etiam vecturæ incommodis, moriatur ?*

mm *Psalm.* 33, ℣. 19,

nn *Colitur hic Sanctus die* XI *Novembris, quo die ejusdem gesta illustranda venient.*

oo *Superius a num.* 10.

pp *Id est,* Feria quarta Quinquagesimæ, *seu* Cinerum ; *quæ* caput, *seu initium est jejunii Quadragesimalis.*

qq *Alias* Vienna, *Germanis* Wien, *olim* Vindobona, *Austriæ caput, ejusdemque archiducum et Austriacorum Imperatorum sedes est, toti orbi notissima.* A. Anonymo.

rr *Vide Annotata hic ad cap.* I, *lit.* t.

ss *Joan. abb.* Instantius.

tt Colum *videtur indicare.*

uu *Nescio, an anonymus aliam hic designare voluerit* S. Otiliam, *quam Abbatissam Hohenburgensem in territorio Argentoratensi in Alsatia, quæ Martyrologio Romano inscripta est die* 13 *Decembris.*

xx *Indicat, Dominicum Paschæ diem eo anno in diem* 25 *Aprilis incidisse, ad quem diem in vetustis Kalendariis ad signandos Lunæ dies littera* Q *cum duobus punctis, seu jam tertio in eo lunationum cyclo signatur. Porro assignato anno* 1204 *Pascha vere incidit in diem* 25 *Aprilis.*

yy *Joan. abb.* Occurrere potuit. *Cum ex dictis hoc anno* 1204 *Pascha celebratum fuerit die* 25 *Aprilis,* caput jejunii, *seu Feria quarta Cinerum, incidit id diem* 10 *Martii.*

CAPUT IV.

E

Aliquot alii ad ejusdem Beati tumbam incolumitate donati.

XVI. Mulier cæca post honoratum Beati tumulum illuminatur : a b

Signis *a* et miraculis beati Episcopi longe lateque divina gratia se dilatantibus, et non solum contiguas, sed etiam exteras regiones illustrantibus, de civitate Ratispona *b* mulier quædam, clausa lumina diu ferens, cum aliis, quibus eadem mens erat, Lambacense exiit visitare cœnobium. Quo perveniens, tumbam beati Episcopi fide ac devotione ambiens, orationem ad Dominum fudit, sacrificium contriti spiritus obtulit, misericordiam, quam quæsivit, ocyus invenit, lumen oculorum amissam recipere meruit, cum gaudio repatriavit, quæ tristis pridem supervenit, nam non longe a monasterio, dum iret, illuminata est. F Exin aliquanto interjecto tempore, cum adstipulatoribus veritatis rediit, die Dominico gratiam, tuam percepit, ecclesiæ tunc congregatæ lachrymarum imbre perfusa aperuit : Gloria in excelsis Deo tollitur ; Deus in Sanctis suis mirabilis prædicatur.

XVII. alter multis annis amissum visum recipit ; c d

51 Evolutis deinde aliquot diebus, anno videlicet ab Incarnatione Domini M CC XXV, XVI Kal. Octobris, ubi annuatim Dedicatio Lambacensis occurrit ecclesiæ *c*, venit vir quidam provectæ ætatis, de civitate juxta Anisum *d* fluvium sita, a quo et ipsa civitas nomen Anasus accepit, tumulum beati Alberonis invisere ardenter sitiens. Nam fama virtutum beati Viri omnem hanc regionem resperserat ; propterea catervatim omnes populi gratia recuperandæ sospitatis eo tendebant. Vir ergo ille, de quo nobis sermo est, xx et eo amplius annis cæcus permanserat, et jam fere desperatus, hortatu sociorum, qui eum ducebant, cum summa intentionis devotione ad sepulchrum, pluribus jam signis clarificatum, accessit ; preces ad Dominum fudit, ut Pater misericordiarum et Deus totius consolationis amissum illi lumen redderet, qui cæco nato oculos aperuit *e*. Oratione completa, *e*

A. Anonymo. completa, omni turba, quæ ad diem festum convenerat, inspectante, lumen recepit, et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo. Facta sunt hæc tempore vespertino ante noctis crepusculum.

xviii. *mulier contracta,* f

52 Eadem nocte fidelibus ad sepulchrum beati Episcopi excubantibus, mulier quædam clenica *f* et omni corporis parte contracta (utraque enim manus ejus pectori adhærebat et inhærebet, acsi ænea riguisset, crura quoque natibus innexa erant, ut jam, non mulier, sed simulacrum videretur) aderat *g*. Quarta namque vigilia noctis ante nocturnalem synaxim *h*, manus et crura cum ingenti fragoris solvuntur crepitu in tantum, ut tota turbaretur ecclesia. Illujus rei veritatem, non duo vel tres, sed plurimarum testificatur assertio turbarum, glorificantes * Deum, et dicentes * : Gloria tibi Domine.

* glorificantium
* dicentium

xix. *puer claudus et mutus,*

53 Per quidam, de ecclesia sancti Benedicti, quinquennis, incessu pedum carens, alter Zacharias mutus permanens, dum sacros cineres beati Pontificis cum comitibus veneratur et honorat, parentes et amici pro sospitate pueri preces fundunt ad Dominum. Ille subito erigitur, ac ambitum sepulchri semel, bis, tertioque perlustrat. Clamor ad sidera tollitur, laus illi concinitur, qui erigit elisos, solvit compeditos, qui linguas infantium facit disertas: nam, ubi puero gressus meriti beati Alberonis redditur, mox apertum est os ejus, et loquebatur recte.

B

xx. *alter item puer utroque pede claudus,*

54 Aliud miraculum, huic simile, congrue subnectitur, ut cognoscat universitas fidelium, quanta locus ille gloria sit dignus, quem Dominus tot et tantis illustrat signis et virtutibus. Non multo interjecto tempore, inter promiscuas turbas de prædicta barrochia * venit puer septennis ad tumulum beati Præsulis visendum, utroque claudus pede. Quia a parentibus, cognatis et notis sepulchro sancti Viri applicitus, orationeque fidelium consummata, puer surrexit incolumis; et illi gloria concinitur, qui omnes homines vult salvos fieri.

* l. parochia

xxi. *atque puer cæcus natus, ad Beati sepulcrum sanati.*

55 Nec silentio prætereundum, quod una Sabbati venit multitudo copiosa plebis, utriusque sexus et ætatis ad tumbam beati Patris nostri venerandam. Inter quos venit quidam cæcus a nativitate, a partibus Austriæ, et inter nocturnalem synaxim non minima angoris molestia aperti sunt oculi cæci ad laudem et gloriam Jhesu Christi, Domini nostri, qui olim inter homines conversans oculos aperuit cæci nati, quod a sæculo non est auditum. Nam cum fenestræ oculorum reserantur, sanguis erumpens genas et maxillas ejus abundanter rigaverat ad testimonium veritatis.

C

xxii. *Septennis puer mutus factus,*

56 Non, ut paginam vacantem oneremus, sed ut nomen ejus, qui facit mirabilia magna solus, per merita Sanctorum suorum magnificemus, miraculum silentio non supersedeamus, simile videlicet, ut beato Zachariæ, legimus, evenisse, ad notitiam posterorum stylo memoriali transmittamus. Puer quidam septennis de villa, ecclesiæ Lambacensi vicina, Hofarn *i* dicta, proxima nocte, quæ festum sancti Michaëlis antecedit, in somnis *k* officio linguæ destitutus subito obmutuit, et usque ad octavum diem ejusdem festi mutus permanens, non modicam tristitiæ querelam amicis suis advexit, nonnullis tamen levitate puerili id fieri, arbitrantibus; sed per progressum temporis de veritate hujusmodi eventus dolentibus. D

57 Instabat sequidem anniversarius dies beati confessoris Alberonis episcopi, qui semper octava die Angelorum occurrit *l*, quo plurimi causa orationis Lambacensem locum student invisere; cum quibus etiam parentes dicti pueri, ipsum secum ducentes, divina spe animati, et meritis beati Præsulis confisi, iter arripuere. Itinere vero nondum confecto, dum jam adproximarent monasterio, puer subito in verba prorupit, et materteram suam nominatim vocans, sulutum esse vinculum linguæ suæ, lætabundus affirmavit. Unde magno perfusi gaudio, tam parentes, quam alii concomitantes, mœnia ecclesiæ subeunt, et sepulchro pii pontificis Alberonis se oraturi prosternunt, gratesque Deo reddiderunt. Exin res, ut gesta erat, Fratribus monasterii, et omni, qui supervenerat, populo panditur, et Christus gloriosus in Sanctis suis prædicatur.

dum ad eumdem tumulum ducitur, loquelam recipit. l

xxiii. *Alteri muto ad ejusdem tumbam loquela restituta.* m n

58 Puer *m* quidam mendicus ex casu factus mutus, ad monasterium Lambacense causa alimoniæ erroneus *n* pervenit, et aliquamdiu ibi eleemosyna sustentatus, tumbam beati Præsulis gratia devotionis in vigilia Apostolorum Philippi et Jacobi jejunus adiit; et quia lingua non poterat, intimis cordis suspiriis suffragium attentius precabatur. Debilitate vero et mora devotionis aliquantulum fatigatus, fessus in tumbæ marmore obdormivit: cum vero evigilasset, sensit, se officium linguæ recepisse, et, quod prius nutu postulaverat vitæ egentis subsidium, postmodum, solutis linguæ vinculis, perfecte loquendo meritis beati Præsulis, quem in somno sibi apparentem, et digitos sibi in os mittentem viderat, ab omnibus requisivit *o*. E

ANNOTATA.

a *Quæ hoc septemque sequentibus numeris referuntur, aliam, coævam tamen, manum præferre, observavi supra ex Pezio, cujus annotationem etiam retulit in Commentario prævio num.* 15.

b Ratispona, *seu* Ratisbona, *vulgo* Regenspurg, *nota Germaniæ est libera Imperialis civitas ad Danubium, ubi hic Reginum recipit, episcopali sede insignita, habitisque in eo Imperii comitiis celebris.*

c *Ita etiam habet editio Joannis abbatis: verum alibi eadem festivitas etiam* xviii *Kal. Octobris facta legitur. Vide dicta in Commentario prævio num.* 50. F

d *Joan. abb.* Anasum. *Est autem vario nomine etiam* Anesus, Anisus, Anseus *et* Onasus, *quandoque dictus, Germaniæ fluvius, ac fere limes Superiorem inter atque InferioremAustriam Meridianam; a quo hic laudata civitas similiter* Anassiburgum *et* Anisia, *Germanis* Enns *appellatur.*

e *Joan. cap.* 9.

f *Joan. abb.* Clinica. *Porro* Clinicus *a Græco* κλίνη lectus, *ægrum semper in lecto decumbentem significat.*

g *Monet Pezius, verbum* aderat *desiderari in codice Lambacensi.*

h Synaxis *vox Græca Latine conventum monachorum significat, utque hic additur, ad Officium nocturnum in ecclesia persolvendum.*

i *Joan. abb.* Hofern.

k *Idem*

A k *Idem unica voce* insomnis.

l *Id est, die 6 Octobris, quæ Octava est Sanctorum Angelorum, seu Dedicationis S. Michaëlis archangeli, quæ Dedicatio die 29 Septembris recolitur.*

m *Notat Pezius, hoc rursum caput alia, quam cetera, manu, sed coæva tamen, in Lambacensi codice exaratum esse.*

n *Id est, vagabundus.*

o *Hic desinit Liber miraculorum sine ulla clausula.*

VITA

BREVIS METRICA,

Auctore anonymo incertæ ætatis.

B

Ex editione reverendissimi Joannis Abbatis Lambacensis.

Natalibus et meritis clarus fit episcopus Herbipolensis: a

Stirps antiqua fuit, multas celebrata per oras,
De Lambach *a* comitum, quorum alto a sanguine natus
Felix progenies, divinus Adalbero præsul.
Huic pater Arnoldus, mater Regilla, potenti
Francigenum fuerat Weinsberg de gente creata,
Qui Lambach præter Scherdingam *b*, multaque dictis * (b; * an dictu ?)
Oppida Franconiæ magna ditione tenebant.
Hic ergo heroæ spectabilis indole mentis,
Artibus ingenuis viridi sacratus in ævo,
Piëridum tantam collegit pulvere messem *c*,
Tantoque omnigenæ fulsit virtutis honore,
Ut dubium fuerit, virtus præstantior arte,
Arsne ejus claris potior virtutibus esset.
Ergo dum merito variis celebratur in oris,
Ultra lustra novem millenus volvitur annus;
Amisso Herbipolis lugubris pastore gemebat *d*.
C Conveniunt igitur clerus populusque frequentes:
Idem consilium cunctis, mens omnibus una,
Desertam sedem generosus Adalbero sumat,
Pontificalis huic præcingat mitra capillos.

egit strenue, templa et monasteria erigit: e

2 Ille sibi oblatum divino munere honorem
Magnanimo acceptat nisu *e*, viresque secundas
A superis poscit recipitque fideliter oris;
Talem se præstans, ut non præstantior ullus,
Utiliorve gregi fuerit: se munere sancte
Perfunctus, placida populos in pace regebat:
Nam templa exstruxit sublimibus alta columnis,
Cœnobiis posuit fundamina grata Tonanti,
Efficiens donis opulenta et relligione.
Wirzburgæ Stephano locuples ecclesia sancto
Mystarum fuerat, sedaria jura sequentum *f*; (A. Anonymo. f)
Hanc, Benedicte, tuo sacravit, dive, trophæo,
Triginta adsciscens monachos, qui nocte dieque
Usque Deo canerent sacrarum encomia laudum.
Altera deficiunt rebus (cognomine Schwarzig *g*)
Ordinis ejusdem, summi sacra templa Tonantis,
Queis Carolus quondam jecit fundamina Magnus:
Laudibus hæc Superum reparat, viresque ministrat,
Cum post sumpta Deo mortali e corpore membra
Mille anni, ter quinque et bis sex lustra fluebant *h*.

e sede sua ejicitur;

3 Verum sors malefida, furens successibus æquis
Inter Pontificem summum, Ausoniumque monarcham E
Impia pestiferi conflavit semina belli *i*.
Tum Pater, Herbipolis justas qui rexit habenas,
Romani obsequio Patris constanter adhærens,
Juste possessis per vim depellitur oris
Cæsare ab Henrico, quidamque invasor iniquus,
Nomine Meinhardus, veneranda sacraria pressit:
Lustra bis octo super millenos quatuor annos
Currebant, propria cum cessit Adalbero sede *k*.
Ergo Bavariæ patrias remeavit ad arces *l*,
Charus ubi genitor sacras fundaverat ædes
Bis sex canonicis: has plenus Numine Natus
In Benedictinum summa ratione sacravit
Cœnobium *m*, cupiens fragiles ibi corporis artus
Ponere supremamque tubæ remorarier horam *n*.

in eamdem restitutus, et iterato ejectus, o

4 Interea rex Henricus, dominator et oræ
Saxonis Hermannus *o*, vesani Martis amore
Ardent; jam sævit scelerata insania belli:
Conseritur: multos tandem post stragis acervos
Hermannus tumido retulit super hoste triumphum *p*. F
Omine ubi læto post fusa tot agmina victor
Magnanimus fuit Hermannus, Mavortius heros,
Plurima devicti pervertit facta tyranni;
Imprimisque suis privatus Adalbero præsul
Juste possessis est rursus honoribus auctus *q*,
Meinhardusque sacræ detrusus sede cathedræ.
Pristina sed postquam cæsar moderamina rerum
Sumpsit, et innocuis Christi crux esse ministris
Pergit *r*, Adalbero, quæ struxit, sacra tecta revisit
In patria: hic dulci datur indulgere quieti,
Anno milleno, quinto, lustrisque bis octo *s*,
Cui plus, Meinhardo, pertentant gaudia pectus?
Verum hanc lætitiam mors opportuna diremit,

Vix

A. Anonymo.

Vix tribus exactis, cum tempus curreret, annis.
5 Tum rursum viduam venerandus Adalbero sedem
Sumat, sollicita multorum voce rogatur.
Ille sed exhorrens dubiæ ludibria sortis,
Ut qui bis fuerit justo spoliatus honore,
Vota petitorum rapidis dedit irrita ventis *t*.
Perplacet æthereis reliquum traducere tempus
Obsequiis, sanctas, queis struxit, Fratribus, ædes,
Concordi innocuæ sociatum fœdere vitæ *u*.
Dehinc post Meinhardum binos, non amplius, annos
Vixit, quemque dedit cursum fortuna, peregit;
Et tandem fessus, tardusque senilibus annis,
Ex hoc instabilis moriendo carcere vitæ
Evolat, æternamque capit super astra quietem.
Octobris sexto divina a Prole redemptus
Mille annos, deciesque novem cum volveret orbis *x*.
B Inde monasterio chari genitoris ad ossa
In Lambacensi, patria tumulatur in urna.
Præmia nec meritis hic desunt, namque miraclis
Non dubiam testata fidem monumenta refulgent,
Optatamque ægris reddunt consulta salutem.

quietem honoribus præferens, Lambaci moritur, et sepultus miraculis claret.

ANNOTATA.

a *De paterna, maternaque, de qua mox,* B. Adalberonis *familia, aliisque huc spectantibus, consule Commentarii prævii* § 2.

b Schärding *Bavariæ Superioris oppidum est ad OEnum fluvium, quod suis propriis comitibus paruit.*

c *Litteris primo Herbipoli imbutus fuit, deinde Parisiis eruditus, ut habet Vita supra data.*

d *S. Brunonem hic designari, eumdemque anno* 1045 *obiisse, ostendi in Commentario prævio num.* 32 *et sequenti. Ad eumdem annum etiam deducunt præmissi Poetæ calculi, ut computanti*
C *exploratum erit.*

e *Eodem anno* 1045. *Vide Comment. prævium loco mox citato:*

f *Canonicos hosce fuisse, constat ex dictis in Commentario prævio* § IV, *ubi de hac fundatione pluribus egi. Poeta igitur per* sedaria jura *vitam clericorum seu canonicorum indicavit, voce* sedaria *derivata a* sede, *quo nomine frequenter veniunt ecclesiæ cathedrales, in quibus canonici divina passim peragunt.* D

g *Alias* Schwarzacum, *de cujus per* B. Adalberonem *instauratione consule Comment. prævium* § IV.

h *Id est, anno Christi* 1074 *vel sequenti. Adi Comment. prævium* § IV, *num.* 62 *et seq.*

i *Agit hic de fœdo schismate ab Henrico IV Germaniæ rege adversus legitimum Pontificem S. Gregorium VII suscitato, quod Ecclesiam Dei et Germaniæ imperium graviter afflixit. Adi Comment. prævium* §§ V *et seq.*

k *Id est, anno* 1084. *Vide tamen dicta in Commentarii prævii* § VI.

l Lambacum *designat, quod Bavariæ tunc accensebatur, nunc Austriæ Superiori.*

m *Adi Comment. prævium* § III.

n *Redi ad eumdem Commentarium num.* 27 *et seq.*

o *Multi Germaniæ Catholici principes Rudolphum, Sueviæ ducem, anno* 1077 *regem adversus Henricum IV sibi constituerunt, eidemque Rodulpho anno* 1080 *ex accepto in pugna ad Elstram fluvium, in qua Henricum magna clade affecit, vulnere mortuo Hermannum Lucemburgicum suffecerunt, qui* dominator oræ Saxonis, *seu Saxoniæ hic dicitur, quod Saxones ei adhærerent.* E

p *Hermannus rex Germaniæ, ut dictum est, salutatus, Henrici IV exercitum anno* 1081 *apud Hochstadium prostravit.*

q *Hæc contigisse anno* 1086, *ostendi in Commentario prævio num.* 94 *et duobus sequentibus, quos consule.*

r *De recepta per Henricianos Herbipoli, et expulso* Adalberone *relege eumdem Commentarium num.* 97 *et seqq.*

s *Id est, anno* 1085, *sed saltem uno anno præpropere, ut observavi in Commentario prævio num.* 97.

t *Adi eumdem Commentarium num.* 99 *et* 100.

u *Noli hæc de* B. Adalberonis *inter Lambacenses monachatu, sed de societate vitæ ac fortasse conventus cum Lambacensibus Benedictinis interpretari; nam vitam monasticam eum numquam professum fuisse, adversus Joannem Trithemium probavi in Comment. prævio num.* 29 *et seqq.* F

x B. Adalberonem *assignato anno* 1090, *dieque* 6 *Octobris obiisse, probavi in eodem Commentario num.* 101 *et sequentibus.*

AUCTORE C. B.

A

DE S. BRUNONE CONFESSORE

ORDINIS CARTHUSIANORUM FUNDATORE

IN CALABRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Quæ Vitæ seu Acta edenda sint : diversa, e quibus hæc aut consecta fuere, aut illustrabuntur, seu subsidia seu documenta, horumque unum ad Actorum calcem etiam edendum.

E

B

Anno MCI. Licet non nisi sero Sancti Vita ex instituto sit descripta,

Etsi ante seculi sexti decimi initium nullus plane omnem Vitæ S. Brunonis, *anno ex discendis* 1101 *defuncti, seriem, moresque et gesta ex instituto litteris consignarit, non defuerunt tamen e celeberrimo, quem sanctissimus hic Patriarcha instituit, Ordine viri, doctrina juxta ac pietate spectabiles, qui multo etiam citius, quæ de Carthusiæ principis aliarumve nonnullarum initiis ac fundatoribus comperta habebant, diligentissime in chartas, si non in vulgus (neque enim id forte summa eorum sivisset modestia) publice edendas, certe cum futuris deinceps instituti sui sectatoribus privatim intra domuum secessus in exemplum communicandas, conjecerint, in iisque summa saltem vitæ, a sancto Fundatore suo actæ, capita delibarint. Quam id veritati consonet, argumento est Brevis apud Marteneum Veterum Scriptorum tomo* VI *inserta Ordinis Cartusiensis Historia, in cujus Prologo hæc leguntur :* Licet quinque primi Priores *(Majoris Cartusiæ)* hic inferius descripti in pluribus Chronicis reperiantur, tamen successores eorum, nescio qua de causa, taliter sunt oblivioni traditi,
C quod nulla penitus ex eis memoria per aliquam scripturam habeatur.

de eo tamen in quibusdam Chronicis,

2 *Cum enim, qui hæc memorat, auctor anonymus sub seculi quinti decimi initium, uti num.* 17 *docebo, scripserit, Chronica sane, quorum mentionem verbis recitatis facit, diu ante seculum sextum decimum fuerint elucubrata. Adhæc eadem, quoniam haud dubie de quinque primorum Carthusiæ Priorum gestis utcumque tractarint, summa saltem rerum, ad* Brunonem *spectantium, capita delibasse, indubitatum apparet, uti etiam a Carthusianis scripta fuisse, maxime, cum in solis fere Carthusianorum domibus fuerint inventa, diuque in hisce omnino fere inedita latuerint. Porro e Chronicis hujusmodi, quæ hoc nomine idcirco, quod res per tempora sua digestas exhibeant, vocari non immerito potuere, aliterque nihilominus nuncupata etiam reperiuntur, duo potissimum ad cognitionem meam pervenere, contractius unum, prolixius aliud. De amborum, utpote in quibus non pauca, quæ de* S. Brunone *narrantur, fundamentum habent, ætate auctoritateque juverit lectorem edocuisse ab ipso statim initio hujus Commentarii, in quo Sancti ejusdem gesta omnia discutienda, illustrandaque sunt.*

ac in primis in Chronico contractiori,

3 *A Chronico contractiori incipio. Labbeus Bibliothecæ Novæ librorum Mss. tom.* I, *pag.* 638 *et binis seqq. inter Opuscula Historica e codice Ms. S. Remigii Remensis recenset quinque elogia diversa, quorum primo res præcipuæ a* S. Brunone *gestæ, reliquis vero, quæ ad quatuor ejus proximos in Carthusiæ majoris Prioratu successores pertinent, summatim continentur. Elogiis in capite præfigitur hic titulus :* De Institutionibus Ordinis Cartusiensis : *verum cum in librorum Syllabo, quem præfatus librorum Mss. tomus præfert, post hæc verba,* De Institutionibus Ordinis Carthusiensis, *statim ponatur,* Sive de S. Brunone, de Landuino, de Petro Francisco, de Joanne Tusco, ac Guigone a sancto Romano, primis Cartusiæ Prioribus, *nescio, an pro* institutionibus *legendum potius non sit* institutoribus. *Verum sitne ita, an secus, parum refert, ac proin, breviter hoc notato, ad rem ipsam redeamus, nuncque in tempus, quo dicta elogia scripta sint, inquiramus. Launoius Dissertatione de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum cap.* I, § V *illud ipsum etiam* S. Brunonis *elogium, quod Labbeus loco mox cit. exhibet, e Ms. statutorum et* F *consuetudinum, a Guigone, quinto Carthusiæ Majoris Priore, scriptarum, Ordinis Carthusiensis Codice in medium adducit, aitque, hunc, in quo pariter, quæ loco cit. apud Labbeum, proximorum quatuor Sancti nostri in Carthusiæ Prioratu successorum elogia exstant, Parisiis apud Carthusienses asservari.*

sub Guigone, quinto Cartusiæ Priore,

4 *Hinc porro auctor Carthusiensis anonymus, qui Annalium Ordinis sui librum quartum, luce publica hactenus, licet excusum, non donatum, mecumque nihilominus a Patribus Carthusianis pro summa eorum humanitate communicatum, elucubravit, num.* 101 *conjicit, codicem illum, quem Cartusia Parisiensis asservat, scriptum fuisse tantum post annum* 1257, *circa quem Cartusia hæc primum fuit fundata, necdumque Statuta Rifferii, quæ antiqua vocantur, fuerant præscripta. Verum mox affirmat, et merito quidem, quæ in eodem codice de* S. Brunone *tribusque primis post hunc Carthusiæ Prioribus reperiuntur, litteris mandata fuisse tempore Guigonis, quinti Cartusiæ Prioris, idque constare ex alio Ordinis Carthusiensis earumdem Consuetudinum codice Ms., a venerando Cartusiæ Montis-Dei Patre Priore*

AUCTORE C. B.

Priore ad eum in Cartusiam transmisso, qui, quæ in Codice Parisiensi de Sancto nostro proximisque ejus quatuor in Cartusiæ Majoris Prioratu successoribus elogia occurrunt, pariter complectitur, eorumque omnium, qui in Ordine nunc reperiantur, antiquissimus est, utpote in Majori Cartusia exscriptus, atque in domum Montis-Dei a Gaufredo. ejusdem proto-priore, anno, quo fundata hæc fuit, Christi 1136 *transportatus, uti liquet ex ipso illo codice, ad cujus calcem hæc leguntur :* Ex eremo Cartusiæ olim, modo eremi de Monte-Dei ab anno MCXXXVI. *Et inferius :* Gaufredus, Prior de Monte-Dei habuit ex dono domni Guigonis.

ante annum quo hic jam obierat,

5 *Ita fere quantum ad substantiam laudatus annalista Carthusiensis anonymus, qui præterea,* S. Brunonis *elogium, in codice suo antiquissimo descriptum, elogioque, quod Labbeus loco supra cit. exhibet, apprime, uti ex ejusdem scriptoris dictis eruitur, consonum, cum ejusdem Sancti elogio, quod Launoius e codice Parisiensi excerpsit, unum esse, paucis additis, atque idem, affirmat, trium dein aliorum Priorum, Landuini nimirum, Petri Franci seu Francisci, et Joannis Tusci, qui proxime post.* S. Brunonem *Cartusiam rexerunt, elogio integra, quæ et ipsa cum eorumdem elogiis, apud Labbeum loco supra cit. exstantibus, ad amussim congruunt, e codice suo antiquissimo transcribit, ac mox, ne quis hujus, quod elogium, Guigoni adornatum, adnotato etiam hujus obitu, qui anno* 1137 *contigit, pariter contineat, antiquitatem supra adstructam forsan neget, ita prosequitur :* Hæc ibi de quatuor primis Cartusiæ Prioribus, statimque in eodem folio *(verso scilicet)* sub finem alterius *(secundæ nimirum)* paginæ eodem charactere, quo totus codex exaratus est, nulloque interjecto linearum spatio, sequebatur indiculus capitulorum consuetudinum Guigonis, qui in tribus paginis sequentibus continuatus fuerat.

1138 conscripto, seu elogio quod huic

6 Sed postea priores lineæ hujus indiculi, quæ residuum alterius paginæ primi folii immediate, ut mox diximus, post breve elogium Joannis Tusci *(quarti Cartusiæ Majoris Prioris)* complebant, a recentiori manu, quæ nihilominus videtur vetustissima, obliteratæ *(id est, expunctæ)* fuerunt, et earum loco initium Breviarii Vitæ Guigonis superscriptum, quæ Vita eadem recenti manu continuata fuit in altero folio dimidiato, quod facile deprehenditur præcedenti folio, in quo sunt elogia præfatorum quatuor Priorum, *alterique sequenti, in quo prædictus capitulorum indiculus continuatus fuerat,* intersertum fuisse. Unde patet, dictum Guigonis elogium post illius mortem in præfatum codicem fuisse interjectum *seu illatum. Hactenus, si pauca exceperis, quæ, aliis characteribus adhibitis, claritatis causa adjeci, laudatus Ordinis Carthusiani annalista anonymus. Ex his porro, aliisque supra in medium adductis est consequens, et sæpius jam memoratum, etsi etiam Guigonis quinti Cartusiæ Prioris elogium contineat, Montis-Dei codicem, et quatuor primorum Cartusiæ Priorum elogia, quæ hic Labbeusque loco supra cit. suppeditat, ipsomet Guigone in vivis adhuc superstite, seu ante annum* 1138, *quo hic vivere jam desierat, fuisse conscripta. Jam vero, cum res ita sit, summam sane hæc, quorum complexum ego deinceps annalistæ Carthusiani anonymi plus semel jam laudati exemplo* quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronicon *appellabo, simplicique Chronici nomine jam supra distinxi, fidem apud omnes merentur, utpote in litteras conjecta ab auctore, etsi non certo noto, rebus tamen, quæ in iis narrantur, synchrono ac verosimiliter ipsomet Guigone, primævarum Cartusiæ Consuetudinum, quibus eadem præfiguntur, scriptore, qui equidem, si quæ de quatuor primis Cartusiæ Prioribus ac nominatim* S. Brunone *in Chronico illo referuntur, non scripserit, verosimillime saltem viderit ac approbarit.*

includitur, hicque recitatur, nonnulla traduntur,

7 *Quapropter ut in ipso statim Commentarii hujus limine quoddam Vitæ Sancti nostri compendium, cui tuto fidi queat, studioso lectori exhibeam,* S. Brunonis *elogium, Chronico illi inclusum, eaque, quæ in hoc de illo narrantur, complectens, huc modo transcribo, quale apud Labbeum loco sæpissime jam cit. exstat. Sic habet :* Magister Bruno, natione Teutonicus ex præclara urbe Colonia, parentibus non obscuris *, litteris tam sæcularibus quam divinis valde munitus, ecclesiæ Remensis, quæ nulli inter Gallicanas secunda est, canonicus et scholarum magister, relicto sæculo, eremum Cartusiæ fundavit, et rexit sex annis. Qui, cogente Papa Urbano, cujus quondam præceptor fuerat, Romanam perrexit ad curiam, eundem Papam solatio et consilio in Ecclesiasticis negotiis juvaturus. Sed cum tumultus et mores curiæ ferre non posset, relictæ solitudinis et quietis amore flagrans, relicta curia, contempto etiam archiepiscopatu Rhegiensis ecclesiæ, ad quem, ipso Papa volente, electus fuerat, in Calabriæ eremum, cui Turris nomen est, successit *, ibique, laicis et clericis quamplurimis adnatis, solitariæ vitæ propositum, quandiu vixit, exercuit. Ibique defunctus humatus est post egressum Cartusiæ undecimo plus minus anno.

* *al. additur* natus

* *al. melius* secessit

uti et in Chronico prolixiori,

8 *Elogium hoc in Commentarii hujus decursu usui non raro erit; notandum autem de cetero est, quatuor ultimas ejus voces, etsi in Cartusiæ Parisiensis codice, e quo illud Launoius in Dissertationem suam supra laudatam intulit, non inveniantur, retinendas tamen esse, cum et a Labbeo in codice Remensi S. Remigii, et ab Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctore anonymo, tum in jam supra memorato codice, reliquis omnibus antiquiore, tum etiam in aliis, uti is ipsemet testatur, fuerint repertæ, exigique ad sensus complementum videantur. Ad alterum e duobus Chronicis, quod plura adhuc de* S. Brunone *suppeditat, quodque quale sit, et quando scriptum, hic etiam discutiendum, jam progredior. Aliud hoc non est, quam Cartusianorum Opus seu tractatus, de quo in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 57 *et aliis pluribus Joannes Columbi, Societatis nostræ sacerdos, fuse disserit, recte ibidem num.* 61 *probans, Tractatum illum concinnatum non fuisse a Guillelmo de Elbura seu de Yporegia, aut, si mavis, ab auctore tractatus de Origine et veritate perfectæ religionis, sive is revera, ut Columbi putavit, Guillelmus de Elbura sit, sive Boso, decimus septimus Cartusiæ Majoris Prior, ut pluries jam laudatus annalista anonymus, qui Carthusiensium Annalium librum quartum hactenus non vulgatum scripsit, num.* 55 *contendit, seque postea probaturum promittit.*

quod varie a variis appellatur,

9 *Quis interim fuerit, aut quod nomen habuerit alter ille Cartusianus, qui tractatum seu Chronicon, a Columbio memoratum, contexuit, nulla ratione comperire quivi, nullumque is Operi titulum præfixit; unde factum, ut id ab aliis quidem*

AUCTORE C. B.

A *quidem* Chronica de exordio Ordinis Cartusiensis, *ab aliis vero* Tractatus de narratione historiæ inchoationis et promotionis Ordinis Cartusiensis *fuerit vocatum. Et apte quidem tam hoc, quam illo titulo potuit insigniri; etenim, ut laudatus Columbi (neque enim Opus illud integrum ad manum habeo) num.* 49 *de Cartusianorum initiis docet, in duas partes diversas est divisum, quarum altera complectitur Ordinis Cartusiensis inchoationem, altera* S. Brunonem *proximosque ab eo quatuor Cartusiæ Majoris Priores, suo quosque Ordine positos, elogiisque prælerea etiam ornatos, uti, quantum ad hoc postremum, intelligo ex litteris, Colonia Agrippina ad me datis ab Augustino Aldenbrück, Societatis nostræ sacerdote, cum idem Opus, apud Carthusianos ibidem exstans, rogatu meo hic fuisset scrutatus. Ego id a parte præcipua, quæ quinque primos Cartusiæ Priores, servato, quo Cartusiam rexere, temporis ordine, exhibet,* Primorum quinque Magnæ Cartusiæ Priorum Chronicon *deinceps appellabo, quemadmodum etiam ante me jam factum* B *video in Ms., quæ penes me est, de* S. Brunone *Diatriba Chronologico-diplomatica, quam F. Michaël Mörckens, Ordinis Cartusiensis Coloniæ Agrippinæ alumnus, concinnavit, atque ad decessores meos anno* 1727 *transmisit.*

10 *Vir hic religiosus, scientia non minus, ut vel solum hoc Opus abunde probat, quam pietate insignis, integrum in id intulit* S. Brunonis *elogium, descriptum e præfato, uti id vocat aliique nihilominus aliter, ut jam docui, appellant, primorum quinque Magnæ Cartusiæ Priorum Chronico, seu antiquissimo hujus exemplari, ante annos, uti ex characteribus autumat, facile quadringentos exarato, quod in Carthusianorum Coloniensium bibliotheca asservatur, huic olim a Petro Rickio, insigni Cartusiæ Coloniensis benefactore, donatum, integrumque ac sincerum ex collatione cum antiquissimo Cartusiæ Majoris exemplari deprehensum. Illud ego Sancti nostri elogium, Vitæ antiquioris titulo insignitum, numerique pro more nostro distinctum, additis etiam, ubi congruum fuerit, ad calcem Annotationibus, Commentario huic subjuncturus idcirco sum, quod scriptum aliud antiquius, in quo plura de* Brunone *recenseantur, non invenerim. Et lector quidem, quam multa de sancto Ordinis Cartusiensis Institutore dictum elogium suppeditet, facile id evolvendo deprehendet; quam vero idem antiquum sit, patescet ex iis, quæ de Chronici, ex* C *quo desumptum est, antiquitate jam dicam.*

quoque elogium, antiquioris Vitæ nomine hic edendum, complectens,

11 *Hoc jam inde ab anno circiter* 1151 *seu sub Basilio, qui Cartusiæ ab hoc anno ad annum* 1173 *præfuit, scriptum esse, Joannes Columbi, pluries jam laudatus, in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 57 *et tribus seqq. contendit. Hanc autem suam opinionem probare nititur ex eo, quod auctor Chronici anonymus, postquam præfatus est, sese* De antiquis sapientibus et sanctis fundatoribus, ac promotoribus Ordinis Cartusiensis *tractaturum, solos in hisce* Brunonem, *Landuinum, Petrum, Joannem et Guigonem reponat, Antelmumque septimum et Basilium octavum Cartusiæ Priorem, qui tamen, ut dilucide ostendit, antiquis Ordinis Cartusiensis fundatoribus ac promotoribus accensendi merito sunt, silentio prætereat. Unde, cum fieri id abs illo existimet, quo hi, cum scriberet, antiqui non essent, scripsisse eum jam inde ab anno circiter* 1151 *seu sub Basilio, octavo Cartusiæ Priore, concludit. Verum quid si auctor Chronici anonymus, cum jam* Brunonem *aliosque quatuor mox nominatos recensuisset, quo minus Antelmum pariter ac Basilium recenseret vel morte vel aliis gravibus intervenientibus causis fuerit impeditus? Quid si antiquarum seu primævarum Consuetudinum, a Guigone scriptarum, liber (hunc enim is scriptor anonymus sub finem Vitæ* S. Brunonis *edendæ pro emortuali hujus anno figendo laudat) ad modum Codicis Montis-Dei antiquissimi, aliorumque plurium, qui num.* 4 *et* 5 *memorati sunt, easdemque Guigonis Consuetudines continent, solos quinque primos Cartusiæ Priores in capite prætulerit, hosque proinde solos ille in antiquis Ordinis Cartusiensis fundatoribus ac promotoribus habuerit, aut certe Antelmum et Basilium, quod nec ibidem memoratos invenerit, nec aliunde forte sat cognitos habuerit, silentio prætereundos duxerit?*

non anno, ut vult Columbius,

12 *Utut sit, Chronicon, de quo hic, serius, quam anno circiter* 1151, *scriptum esse, mihi sane verosimillimum, ne dicam indubitatum, apparet. Etenim ejus auctor in Sancti nostri elogio seu Vita antiquiori num.* 2 Universitatis *nomine insignit academiam Parisiensem, quæ, etsi jam ab anno circiter* 1151 *societatem quamdam constituere inceperit, magistris, omni scientiarum genere instructis, ingentique ad horum lectiones confluentium discipulorum multitudine floreret,* Universitatis *tamen nomine, quidquid contra in Universitatis Parisiensis Historia Bulæus arguat, ante inchoatum seculum decimum tertium condecorata non fuit, uti Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 9, *pag.* 80 *docent, atque apud omnes prope eruditos modo in confesso est. Adhæc idem auctor, Cartusiæ Majoris, ut jam dixi, alumnus, in Vita Sancti edenda num.* 20 *meminit Chartularii, quod, cum scriberet, in Cartusia Majori extiterit, quam jam inde ab anno circiter* 1151 *tot instrumentis, quot at Chartularium conficiendum suffecissent, instructum fuisse, parum credibile apparet.* B

1151 circiter,

13 *Et vero, cum Cartusiæ, Cartusiæ principi vicinæ, quales sunt domus Portarum, Majorævi, Durbonis Allionis et Vallis S. Hugonis, paulo ante annum* 1250, *uti Ms. de Vita* S. Brunonis *Tractatus, a Patribus Cartusianis hujatibus mecum communicatus, num.* 24 *prodit, de documentis suis in Chartularia, quæ integra hodieque exstant, cogendis primum solliciti fuerint, eamdem tunc et Cartusiæ Majori curam primum fuisse susceptam, verosimile evadit. Hinc porro jam consequitur, ut Chronici, in cujus hic ætatem inquirimus, auctor anonymus, utpote Chartularii, quod, cum scriberet, in Cartusia Majori exstiterit, mentionem ex dictis faciens, ante annum circiter* 1250, *contra ac Columbius statuit, verosimiliter non scripserit. Verum quanto quidem tempore serius chronologus ille scriptioni manum admovit?* F

sed verosimiliter non ante annum circiter 1250,

14 *Cum Guillelmus de Yporegia, cum Joannes Columbius Tractatum de Origine et Veritate perfectæ religionis in Dissertatione de Cartusianorum initiis num.* 55 *attribuit, hunc anno* 1313 *ex mente ejusdem Columbii exararit; Boso autem, cui dictus Tractatus reipsa forte adscribendus, anno* 1413 *obierit, oportet sane, ut hic annum* 1314 *sit contextus. Quare, cum ejus auctor, quiscumque demum is sit, lucubrationi suæ (adi Joannem Columbi Dissert. jam sæpius cit., num* 55 *et* 61*) integrum, de quo hic, primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronicon inseruerit, consectarium omnino est, ut hoc auctor ante annum* 1314 *conscripserit.*

certo autem ante annum 1314,

AUCTORE C. B.

scripserit. Quod quidem quamvis sat certum appareat, non suppetit tamen præterea, quo quot annis ante id fecerit, tuto determinem.

licet, quanto temporis spatio, non constet, fuit conscriptum.

15 *Nihil interim obstare videtur, quo minus id abs illo annis circiter quinquaginta aut etiam sexaginta ante dictum annum* 1314 *factum credatur: imo vero etsi quis scriptionem illam, seu Chronici, de quo hic, lucubrationem ante annum circiter* 1250, *aut etiam ante annum circiter* 1230 *figendam contenderet, falsi eum certo convincere non possem, quod, jam tum in Cartusia Majori Chartularium non exstitisse, indubitatum omnino non sit; quod tamen, ut ante neutrum hunc annum lucubrationem illam locandam, posset probari, omnino requiritur, aliis prorsus omnibus, quibus res certo evincatur. argumentis, quantum opinor, deficientibus. Atque hæc sunt, quæ pro Chronici, primos quinque Cartusiæ Majoris Priores, horumque ex parte gesta ordine recensentis, ætate utcumque determinanda occurrunt. Id autem nec ante seculum tertium decimum, nec post annum* 1314 *scriptum esse, ex* B *omnibus jam dictis certum apparet; quanto autem tempore ante hunc annum factum id sit, plane incertum, nec quidquam occurrit, quo monumenti illius ætatem propius determinem.*

Id Carthusiani subsecuti, uti hic exemplo

16 *Verum etsi res ita sit, subsecutis nihilominus temporibus id ita Cartusianis fuit probatum, ut, si quæ in libris, quos scribebant, vel de Ordinis sui origine vel de* S. Brunone *primisve post hunc quatuor Cartusiæ Prioribus commemoranda ex occasione habuerint, ea ut plurimum, quæ reipsa commemorarunt, ex eodem excerpserint, iisdem etiam fere, quibus hujus auctor, verbis non raro usi. Ac primo quidem hos inter memorandus est, qui monumentum illud in suum de origine et Veritate perfectæ religionis tractatum intulit, auctor supra plus semel laudatus, sive is Guillelmus de Yporegia sive Boso sit. Huic accedit Priorum Ordinis Cartusiensis chronologus, a Columbio in Dissertatione de Carthusianorum initiis num.* 54 *memoratus, qui, uti ibi hic scriptor indicat, horendum, quo sese Parisiis homo redivivus damnatum, publice e feretro proclamarit, prodigium iisdem plane, quibus id in quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronico, seu in antiquiori Sancti nostri Vita, ex hoc* C *edenda, num.* 1 *et seqq. fit, verbis exponit, alio etiam, quam quo hæc occurrunt, Operis sui loco ita memorans:* In brevi exaudita est oratio Joannis Birelli, Prioris Cartusiæ, et conventus, atque Amedeus Viridis, comes Sabaudiæ, filium de uxore, quæ sterilis putabatur, suscepit, qui, etiam Amedeus vocatus, nunc comes Sabaudiæ est effectus.

non uno ostenditur,

17 *Ex his autem verbis consequitur, ut dictus chronologus eo temporis spatio, quod ab anno* 1333 *ad annum* 1391 *effluxit, indubie scripserit; priori enim e binis hisce annis Amedeus Viridis, posteriori vero ejus filius, Amedeus itidem vocatus, e vivis, ut Columbius loco cit. docet, excessit. Hæc ipsa interim verba, jam mox recitata, in brevi Ordinis Cartusiensis Historia apud Marteneum tomo* 6 *Scriptorum veterum col.* 189 *etiam leguntur, hæcque nihilominus ab auctore ad annum usque* 1409 *producitur; quam ob rem, cum Priorum Cartusiæ gesta ordine Chronico insuper exhibeat, consectarium omnino videtur, vel ut ipsum sit Cartusiensium Priorum e Columbis mox adducti chronologi Opus, quod hic ipsemet additamentis, gesta a tempore, quo prius scripserat, complectentibus, dicto anno* 1409 *aut* D *etiam serius, nulla facta in iis, quæ prius scripserat, mutatione, auxerit, vel ut a scriptore altero et ex Priorum Cartusiensium laudati a Columbio chronologi Opere (ipsis hujus verbis servatis intactis) et ex notitiis scriptisve aliunde acceptis eodem dicto anno* 1409 *aut etiam serius fuerit compilata.*

magni semper fecerunt.

18 *Utut sit, et hujus equidem Operis, in quod hæc, quod infra laudandum adhuc sit, observare libuit, auctor anonymus ex quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronico, quod sibi præluxisse, non obscure in Prologo innuit, integrum Sancti nostri elogium, quod Vitæ antiquioris nomine edendum jam monui, paucis dumtaxat mutatis, ad verbum fere descripsit, uti etiam, quæ exhibet, aliorum quatuor proximorum post* S. Brunonem *Cartusiæ Priorum, uti iterum ex litteris, quas ad me Colonia Agrippina dedit Augustinus Aldenbrück, quasque num.* XI *laudavi, intelligo. Nec immerito loco hoc recenseri possent non pauci alii, hosque inte Henricus Kalkar, Ordinis Cartusiensis scriptor eruditus* E *anno* 1408 *e vivis sublatus, qui, sum ex occasione dumtaxat de Sancto nostro egerunt, ex antiquiori illo monumento, licet ipsis hujus verbis non omnes usi, nonnulla excerpsere. Verum cum id operæ pretium non putem, ad illos progredior, qui tandem sub seculi sexti decimi initium res omnes, a* S. Brunone *gestas, ex instituto pertractare sunt aggressi, scribendorum materiem, quam et ipsi non alienis, sed propriis verbis expresserint, e binis, de quorum ætate jam actum, antiquis Chronicis, aliisque insuper, ut dubitandum non est. monumentis tum antiquioribus, tum recentioribus edocti.*

Quatuor Sancti Vitæ seculi 16 initio scriptæ:

19 *Quatuor hic præcipue memorandi sunt, quos inter primum locum tenent Carthusianus anonymus at Zacharias Benedictus, Cartusiæ S. Andreæ de littore Venetiis alumnus, quorum ille stylo soluto, hic ligato, sancti Patris sui gesta est complexus. Prioris lucubratio publici juris facta est anno* 1508, *quo eam excuso tunc a se* S. Brunonis *in S. Pauli Apostoli Epistolas Commentario Bertoldus Remboldus, Parisiensis typographus, præfixit; posterioris vero, etsi ante annum* 1524, *quo eam ad* S. Brunonis *Operum, typis a sese Lutetiæ tunc editorum, calcem Judocus* F *Badius adjecit, in lucem non prodierit, ab auctore tamen jam inde ab anno itidem* 1508 *fuerat concinnata, uti luculenter ostendit, quam ibidem in capite præfert, Epistola dedicatoria, Francisco du Puits, Ordinis Cartusiensis Priori Generali,* Quinto Calend. Maii MDVIII *inscripta. Non diu admodum post binos illos Sancti biographos idem hic Ordinis Carthusiensis Generalis Franciscus du Puits, Latine a Puteo, seu de Puteo. aut etiam, ut ab aliis (varie enim Gallicum id cognomen Latino idiomate potest non inepte efferri) scriptum invenio, Puteanus oratione aperta solutaque, ut Carthusianus anonymus proxime memoratus fecerat, sancti Patris sui Vitam, uti Theodorus Petræus in Bibliotheca Cartusiana, Morotius in Theatro chronologico aliique docent, conscripsit; e qua item, ut iidem testantur, haud ita multo post Petrus Blömenvenna Cartusiæ Coloniensis alumnus multisque annis moderator, auctiorem deinde, additamentis aliunde acceptis, fecit, typisque in sede sua Coloniæ Agrippinæ vulgavit.*

20 *Puteani lucubratio, quæ auctoris sui nomine*

quæ ex his Basileæ anno 1515 fuit excusa, Puteanum,

mine insignita nuspiam reperitur, esse videtur ea ipsa S. Brunonis *Vita, quæ anno circiter* 1515 *Basileæ litteris Gothicis absque auctoris nomine excusa iteratisque deinde typis Lutetiæ una cum supra memorata Zachariæ Benedicti lucubratione metrica ad Operum* S. Brunonis *calcem a Judoco Badio absque auctoris itidem nomine fuit adjecta, Prologum habens sibi præfixum, cujus hoc est initium,* Non solum Dominum in Sanctis *etc.*, *itaque inchoata :* Temporibus Gregorii septimi, Romani Pontificis *etc. At vero difficultas, quæ hic se offert, sermonis seriem interrumpere me cogit. Vitam Sancti, quæ Puteanum habet auctorem, Parisiis apud Joannem Parvum prelo fuisse datam, Possevinus in Apparatu Sacro tradit ; quare, cum præterea Launoius in Dissertatione de causa secessus* S. Brunonis *in eremum cap.* 5 *circa*
B *medium affirmet, in Vita, a Puteano scripta, cum anno* 1082 *Sancti nostri in eremum secessum componi, hicque nihilominus in Sancti Vita, Basileæ excusa anno* 1084 *diserte innectatur, erit fortassis nonnemo, qui suspicetur, Puteani hanc fœtum non esse.*

uti variis rationibus adductis

21 *Verum eadem Vita, quæ Basileæ ac deinde Parisiis apud Judocum Badium fuit impressa, ibidem apud Joannem Parvum fuerit fortassis recusa, aut, si res secus habeat, Possevinus forte in assignando Vitæ, per Puteanum concinnatæ, typographo erraril ; quod ultimum sane mihi verosimillimum idcirco apparet, quod, facta Parisii in bibliothecis tum publicis, tum privatis, diligentissima indagine, nulla plane, uti ex litteris ab amico inde acceptis disco,* S. Brunonis *Vita, quæ apud Joannem Parvum sit excusa, inveniri potuerit. Quod autem ad Launoium pertinet, Vitam is, quæ a Puteano scripta non esset, pro biographi hujus lucubratione verosimiliter per errorem acceperit, eo facilius committendum, quod, ut jam monui, Vita, a Puteano elucubrata, auctoris sui nomine insignita non reperiatur. Utut sit, Vitam Sancti nostri, Basileæ anno circiter* 1515 *excusam, Puteani esse fœtum, multa suadent. Primo enim tabula, prodigiosam*
C *hominis, qui se damnatum publice Parisiis declararit, anastasim,* Brunonis *hinc conversionem, secessum in Cartusiæ solitudinem, aliaque nonnulla hunc prægressa repræsentans, quæ Ordinis Cartusiensis Statutis ac Privilegiis, Francisci a Puteo, seu, ut brevius loquar, Puteani jussu Basileæ anno* 1510 *apud Joannem Amorbachium excusis, præfixa est, Basileensi Sancti nostri Vitæ pariter præfigitur.*

probatur, habet auctorem,

22 *Secundo verosimillimum apparet, Puteanum, utpote qui plurimum anno* 1514 *aut etiam paulo citius, ut Sanctorum albo* Bruno *adscriberetur, laborarit, litteris hujus Vitam tunc mandasse, eamque, cum jam illi, Leone X summo Pontifice annuente, honores cœlitibus proprii dicto anno* 1514 *cœpissent deferri, typis haud multo post excudendam curasse. Tertio cum de Vita* S. Brunonis *Basileensi sermo est, Puteanianam intelligi, Carthusianorum oblinet traditio, uti subministrata a Josepho Phily, Reverendissimi Patris et Capituli generalis Ordinis Cartusiensis scriba, notitia me docet, certumque apparet ex Theodoro Petræo, scriptore Cartusiano supra adhuc laudato, utpote qui in suis ad Dorlandi Chronicon Elucidationibus pag.* 12 *Puteani fœtum vocet* S. Brunonis *Vitam, ad cujus calcem supra centum et sexaginta funebres, de quibus mox, Tituli, seu, uti hos appellat, Epitaphia adjiciuntur, quæ tanto numero soli Sancti Vitæ, quæ Basileæ excusa reperiuntur. Quarto ac ultimo Vita, quam Blömenvenna, ut jam docui, partim ex Vita, a Puteano scripta, contexuit, tantam cum Vita, Basileæ excusa, uti ex utriusque collatione liquet, similitudinem habet, ut vel hanc ex illa, vel illam ex hac pro parte saltem contextam esse, sit necesse. Quare, his omnibus perpensis, nullus dubito, quin Vita, quæ Puteanum habet auctorem, ea ipsa sit, quæ anno circiter* 1515 *in lucem typis Basileensibus prodiit.*

AUCTORE C. B.

solamque eam una cum supra memorata antiquiori et Suriana recudam,

23 *Inceptum itaque de Sancti Vitis, seculi sexti decimi initio conscriptis, sermonem jam prosequor. E quatuor jam recensitis sola mihi deest, quam Carthusianus anonymus adornavit, typisque Bertholdus Remboldus Lutetiæ excudit ; e tribus vero reliquis, quarum nulla, longo temporis intervallo, quo earum auctores a Sancti obitu scripserunt, spectato, ab antiquitate commendari potest, solum Puteanianam, in capita et numeros de more divisum, e Basileensi primæ editionis exemplari recudam, prætermissis aliis duabus vel idcirco, quod altera quidem ludi dumtaxat poetici, non Vitæ, historice ac sincere scriptæ, speciem præferat, altera vero parergis super-* E *fluis, digressionibusque nimium longis ac frequentibus lectori multum tædii, voluptatis fere nihil esset allatura ; ut autem Vitæ, a Blömenvenna concinnatæ, desiderium, si quis forte eo teneatur, ferri queat facilius, Vitæ, a Puteano exaratæ, Vitam alteram, quæ, seculo sexto decimo jam senescente, et ex hac, et ex auctiori Blömenvennæ lucubratione a Surio concinnata est, quæque proinde, quidquid in hac memoratu dignum occurrit, haud dubie continet, subjungam, simulque excerpta e Blömenvennæ, uti et e Zachariæ Benedicti lucubrationibus verba, ut ea, quæ Puteanianæ Surianæ Vitæ sunt, rarius alleganda veniant, Commentario huic, si quando congruum id fuerit, intexam, aut certe, si quid, quod a Vitis edendis absit notarique mereatur, suppeditent, in Annotationibus, quas hisce subjecturus sum, inobservatum haud præteribo.*

ita tamen, ut ei Titulos Sancti funebres, quorum hic notio datur,

24 *Tres itaque tantum Sancti nostri Vitas diversas, quarum duæ recentiores, unaque antiquior supra memorata, nec tamen minus quam centum amplius post ejus obitum annis scripta est, recudam ; quibus cum præterea varios, quos tandem Gloria posthuma seu quoddam potius hujus supplementum, e diversis notitiis scriptisve* F *collectum excipiet, Titulos funebres, sectionibus diversis, quarum quælibet plures ex his contineat, ad Annotationum subinde addendarum commodum discretos, ac suis quosque numeris distinctos, e Basileensi Sancti Vita eo ordine, quo ad hujus calcem reperiuntur, adjuncturus etiam sim, lectorem modo hujus consilii mei rationem et quid horum nomine veniat, hic adhuc edoceri convenit. In more olim, etiam ætate* S. Brunonis, *positum erat, ut monachi, cum quis ex insignioribus monasterii sui viris obiisset, schedam seu epistolam encyclicam, mortis ejus nunciam, quæ fere membranis in longum porrectis constabat, quæque quod non complicata, sed Romanorum voluminum instar voluta esse,* Rotuli *seu* Rolli *nomine distinguebatur, per unum e suis, qui propterea* Rotularius *aut* Rolliger *appellabatur, ad monasteria, ecclesias aut personas, quibuscum erant aut societate aut amicitia aliove singulari modo conjuncti, submitterent, pactas, ordinariasve seu statas preces pro defuncti anima postulantes ; responsoriæ autem, quæ ad hujusmodi epistolas, a personis, ad quas hæ missæ erant,* carmine

AUCTORE C.B.

carmine plerumque, ac subinde etiam oratione soluta dabantur, rotuloque allato aut etiam Chartæ separatæ, prout res ferebat, inscribebantur, Titulorum funebrium *nomine veniebant. Hæc omnia fere aut certe non multum abludentia colliguntur ex iis, quæ Cangius, varios citans scriptores, in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabula* Rotulus, Titulus *et* Brevia mortuorum *in medium adducit.*

ab causas hic memoratas additurus etiam sim.

25 *E more itaque jam descripto religiosi Calabrinæ eremi incolæ, cum in hac* S. Bruno *obiisset, epistolam encyclicam, mortis ejus nunciam, ad Italiæ, Galliæ et Angliæ monasteria ac ecclesias, et quidem contra morem plerumque tunc usitatum alias etiam nonnullas, quam quibuscum societate erant conjuncti, per unum e suis, uti ipsa illa Epistola, suo loco proxime ante titulos funebres etiam edenda, fidem facit, quaquaversum miserunt, plurimasque responsorias,* Titulorum funebrium *nomine propterea deinceps hic distinguendas, acceperunt. Fuerunt illi, uti ex Ms.* S. Brunonis *Vita, a Carthusiano Ligetensi anonymo e funebribus, de quibus hic, ejus titulis præsertim contexta atque ad Majores nostros a Federico Floueto, Societatis nostræ sacerdote, submissa, in-*
B *telligo, in Calabrina S. Stephani eremo, cum hæc a Cisterciensibus, qui eam, nonaginta circiter post obitum* S. Brunonis *annis ad se translatam, diutissime obtinuerant, ad Cartusianos tandem anno* 1514 *rediisset, hoc ipso circiter tempore ab hisce inventi, qui prelo dignos duxere, reque ipsa ad Vitæ Sancti, quæ haud ita multo post Basileæ fuit excusa, calcem adjecere; nec sane immerito. Etenim Sancti gestis, uti ex Commentarii hujus decursu patescet, illustrandis non parum conducunt; etsi autem versibus insulsis maleque tornatis plerique constent, plurimi tamen ex iis nonnulla ad Sanctum speciatim spectantia edocent, aut si, quod etiam non raro fit, modo generali nimium sint concepti,* Brunonem *saltem, si nonnullos exceperis, ab eruditione eximia, humilitate aliave virtute commendant, ut etiam plerumque tum, quanto hic in pretio apud omnes fuerit, argumento sint. Hinc itaque ego non præcipuos tantum, ut Surius in Sancti Vita, a se contexta, fecit, sed omnes et singulos, veluti pretiosa antiquitatis monumenta, ab ipso statim felici* S. Brunonis *e vivis excessu scripta, recudam, maxime quod a multis, ut intelligo, avide desiderentur, Basileensisque seu Puteaniana Sancti Vita, ad cu-*
C *jus calcem dumtaxat reperiuntur, paucorum in manibus versetur.*

Edendæ Sancti Vitæ, quibus præterea

26 *Porro cum edendæ* S. Brunonis *Vitæ, non excepta etiam illa ipsa, quæ ex primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronicon excerpenda, tantæ antiquitatis merito, uti ex jam dictis pronum est colligere, non gaudeant, ut fidem per se facere possint; imo vero cum vel idcirco, quod ab auctoribus synchronis aut subæqualibus scriptæ non sint, ambigi non immerito queat, an quælibet earum asserto veritati certo consonent, non parum sane in hoc Commentario laborandum erit, ut, quæ inter illa sunt, vera a falsis, certa a dubiis, probabilia ab improbabilibus, verisimiliaque ab iis, quæ verisimilitudine destituuntur, secernam. Atque hoc quidem ut effectui mandem, adhibiturus frequenter sum, non tantum supra huc transcriptum e primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronico Sancti elogium, titulosque funebres, de quibus jam dictum, verum etiam nonnulla, tum scripta alia antiqua, ab auctoribus, qui aliquid saltem ex occasione de* S. Bruno-ne *memoriæ prodidere, elucubrata, tum diplomata seu chartas instrumentave publica, de quorum omnium auctoritate ac fide tunc dicam, cum in medium adducenda seu citanda erunt: laborem autem omnem non parum sublevabunt non nulli, qui de* S. Brunone, *adductis non solum documentis antiquis, verum etiam, quæ ex hisce formare potuerunt, argumentis, vel ex instituto, vel, si ex occasione tantum, sermone saltem prolixiore tractarunt, scriptores recentiores. Et locum quidem hos inter non infimum tenebunt Surianus in suis ad Surianam* S. Brunonis *Vitam Annotationibus, Mabillonius tum alibi, tum maxime in Annalibus Benedictinis, Hercules Zanotti in sua Italice scripta* S. Brunonis *Historia, anno* 1741 *Bononiæ excusa atque a reverendissimo domino, Cartusiæ Mauerbacensis in Austria abbate, anno* 1761 *nobis submissa.*

illustrandæ discutiendæque

27 *Nec minus usui erunt Carthusianus anonymus, qui librum quartum Annalium Cartusiensium, modo quidem excusum, hactenusque tamen, ut jam supra monui, publici juris non factum, composuit, Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores, præcipue tom.* 9 *in Vita* S. Brunonis, *Camillus Tutinus in Ordinis Carthusiensis, etsi interim hoc Opus ad manum non habeam, nisi mutilum,* E
Historiæ Prospectu, Morotius in sacri Cartusiensis Ordinis Theatro chronologico, Joannes Columbius in sua de Carthusianorum initiis Disertatione, Innocentius le Masson lib. 1 *Annalium Cartusiensium, aliique in decursu nominandi non pauci. Citandum interim a me, veluti visum inspectumve, studiosus lector non exspectet Severum a Neapoli, seu de Trafaglionibus, qui præter alia, quæ ad propositum nostrum suggeri ab eo suspicor, multa etiam, ut Surianus in suis ad* S. Brunonis *Vitam Annotationibus pag.* 197 *et seq. docet, monumenta ac diplomata, ad* S. Brunonem *remque Cartusianam spectantia, e tenebris in lucem protulit; hic enim scriptor penes nos non exstat; in aliis autem bibliothecis, quas hic scrutandas curavi, inveniri non potuit, nec in regionibus remotis quærendum duxi, maxime quod ejus defectum magna saltem ex parte suppleri putem ex tribus diversis Mss. de* S. Brunone *Tractatibus, supra jam memoratis, quorum unus, qui Chronologico-diplomatica de* S. Brunone *Diatriba inscribitur, multaque antiqua documenta ac diplomata complectitur, a Michaële Morkens, Cartusiæ Coloniensis alumno, ad decessores meos anno* 1727 *fuit transmissus, alter, qui non pauca, in non vulgato hactenus moxque* F
iterum laudato Annalium Cartusiensium libro quarto pariter occurrentia, suppeditat, a Carthusianis hujatibus nobiscum est communicatus, ac tertius denique, qui potissimum, ut jam monui, e funebribus Sancti Titulis a Carthusiano Ligetensi anonymo est contextus, a P. Federico Floueto ad Majores nostros dono anno 1658, *ut pariter jam monui, fuit submissus.*

sint adjumentis

28 *Hisce porro addi etiam potest Vitæ* S. Brunonis, *quod multa eruditione est refertum, Compendium Historico-chronologico-criticum, a Cartusiæ Parisiensis alumno, qui nomen suum subticeri omnino vult, mecum haud ita pridem communicatum. Atque ita, studiose lector, modo habes præsenti § memorata adjumenta præcipua, quibus ad illustranda examinandaque* S. Brunonis *Acta in hoc Commentario sum usurus. Ceterum sciendum est, indiscriminatim a me et absque et cum aspiratione* Cartusiæ *et* Carthusiani *vocabula exarari, quod ita sanctitatum inveniam a plerisque me prægressis*

A *gressis scriptoribus, quos ego erroris arguere non ausim. Licet enim vocabulum* Cartus, *ut Puteanus in exhortatoria sua, Vitæ Sancti a se contextæ adjecta, de qua in ultima ad hanc Annotatione dicam, oratione vult, vere esset vox Hebraïca*, perfecte vocatus *significans, reque ipsa vocabulum Hebraïcum* Chartam *Hieronymus de nominibus Hebraïcis (adi Parisiensem anni* 1699 *Operum sancti hujus Patris editionem tom.* 2, *col.* 27*)* vocationem perfecit *Latine interpretetur, consequens tamen propterea non est, ut vel a* Cartus *vel a* Cartham *Hebraïcis vocabulis* Cartusiæ *et* Carthusiani *nomina nomenclationem acceperint. Rem ipsam modo aggrediamur.*

§ II. Nobile Sancti genus, patria, tempus natale.

Nobili genere Sanctus, etsi interim, an ex illustri,

Nobili genere ortum esse *S. Brunonem, omnes ejus Vitæ edendæ unanimi consensu tradunt, idque indubitatum apparet: etenim breve ejus elogium, quod e quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronico num.* 7 *recitavi, ita habet:* Magister Bruno, natione Teutonicus, ex præclara urbe
B Colonia, parentibus non obscuris *(natus scilicet, uti alias additur)* . . . eremum Cartusiæ fundavit. *Adhæc stirpis, e qua editus est* Bruno, *nobilitati testimonium etiam præbet ecclesia S. Mariæ Rothomagensis, utpote in titulo suo funebri, ad Carthusianos Calabrinos anno* 1102 *misso, qui inter titulos hujusmodi ad Vitarum calcem, ut dixi, edendos locum* 146 *obtinet, de Sancto sic loquens:*

Ipse fuit sapiens, vir nobilis, indole fulgens. *Nec contra generis, e quo ortus est Sanctus, nobilitatem argui merito potest ex Manasse, Simoniaco post Gervasium anno* 1067 *vita functum, Remensium archiepiscopo, qui in Apologia sua, pluries infra laudanda, de* Brunone *(adi Mabillonium Musei Italici tom.* 1, *part.* 2, *pag.* 121*) ita loquitur:* Cujus (Brunonis *videlicet*) societatem non magnopere affectamus, utpote de cujus vita et libertate penitus ignoramus; *licet enim hisce verbis, ingenuusne esset Sanctus, dubitare se*
C *Manasses indicet, e vehementisimo dumtaxat, quo in* Brunonem, *moribus suis pessimis adversum, ferebatur, odio id facit. Verum sunt nonnulli, qui, generis, e quo ortus est* Bruno, *nobilitatem penitius rimari conati, eum e nobilissima illa Coloniensi familia, quam* de Harten-faust *seu* de duro pugno *incolæ indigitans, aliisque nobilissimis item, quas hic infra nominat, familiis trahere originem, scripserunt.*

ut nonnulli, quorum verba

30 *Etsi res, uti ex dicendis intelliges, admodum sit incerta, qui tamen et a quibus tradatur, cum id futurum putem non ingratum, lectori exhibe. Erhardus Winheim, Cartusiæ Herbipolitanæ alumnus, in opere suo quod* Sacrarium Agrippinense *inscripsit, annoque* 1607 *typis Coloniensibus vulgavit, pag.* 212 *ita scribit:* Ad initiatorem *(Ordinis Cartusiensis)* igitur quod attinet, S. Brunonem, duxit is originem ex nobili prosapia Hartenfaust, una e quindecim Romanis per S. Maternum et Traianum imperatorem in urbis *(Coloniensis scilicet)* præsidium ductis familiis, quemadmodum quatuor suorum gentilitiorum arma ex Chronico Coloniensi testantur. *Theodorus Petræus, Cartusiæ Coloniensis alumnus, in suis ad Chronicon Cartusiense Petri Dorlandi, quod e tenebris eruit typisque anno* 1608 *vulgavit, elucidationibus ita observat:* Habuit vero (S. Bruno *nimirum*) parentes et genere et virtute inter Ubios cumprimis claros, ex illa nimirum nobilissima Romanorum prosapia oriundos, qui Agrippinæ novam deduxere coloniam, quam etiamnum de Duro Pugno incolæ indigitant. *Hæc illi: ac posterior quidem, cum ambos* S. Brunonis *parentes nobilissima, qua* de Duro Pugno *dicitur, familia oriundos affirmet, Sanctum tam ex parte patris quam ex parte matris e familia* de Duro Pugno *oriundum seu Hartefaustanum facit; prior vero, cum Sanctum, nulla facta parentum ejus mentione, e familia* de Hartenfaust, *seu* de Duro Pugno *trahere originem, dumtaxat tradat, fueritne id ex parte patris, an matris, aut etiam an ex utriusque parte simul, non definit.* AUCTORE C. B.

31 *Distinctius locuti fuere, qui ante Petræum et Winheimium floruere, Petrus Blömenvenna et Stephanus Brötmannus, Ubiorum, qui medio circiter seculo sexto decimo floruit, antiquarius,* *in medium*
E *a Gelenio in Opere de Colonia Agrippinensis magnitudine ab ipso statim initio alibique non raro laudatus, quorum alter Sanctum ex parte patris, alter ex parte matris familia Hartefaustanum facit. Prioris verba, quæ Vitæ Sancti, a se non admodum diu post annum* 1515 *typis Coloniensibus editæ, hicque a nobis, ut jam supra monui, non recudendæ, Prologo mox subdit, hæc sunt:* Beatus Bruno, sacri Cartusiensis Ordinis initiator, natione Teuthonicus, ex insigni civitate Colonia, quæ antiquitus Agrippina a Marco Agrippa, genero Octaviani, dicebatur, de parentibus tam genere, quam virtute, claris duxit originem. Imperator quippe Trajanus et senatus Romanorum nobiles illuc olim Romanos pro incolatu civitatis terræque custodia direxerant; quibus matrimonialiter vicini nobiles conjungebantur. Ex quibus una tribus dicta fuit De Sapientibus, ex Romanis vero una appellabatur de Duro Pugno. De his ortus est beatus Bruno ex parte patris. Ex parte vero matris sanguinem traxit de tribu nobili Romanorum, de Parva Cogitatione nuncupata, ex familia, quæ postmodum de Rubro Stessen dicta est.

hic adducuntur, memoria produnt,

32 *Posterioris vero, quæ hic, teste Mörkensio, de nobilibus Sancti natalibus interrogatus reposuit, ista:* Aimilius seu Sapiens cognominatus
F fuit S. Bruno, ex Colonia Agrippinensi oriundus ex patre de familia Romana-Francisca et patricia Aimilia et Sapientium (Vonden Weisen) quæ tradux et causa cognominis est; ac matrem habuit patriciam ex Catonum familia, quæ vernaculo Francico idiomate (Vonder Hartenfaust) de Duro Pugno vocata est, cum esset Catonum sub Ubio-Romanis; aviam maternam ex patriciis Aimiliorum (Vonden Cleingedancken) de Parva-Cogitatione Francis; proaviam ex hujus quadam traduce familia de Rubea-Stessa (Vonder Roder-Stessen.) Cum longius descendisset linea, matrimonia contracta sunt, et ex hac quidam eques egregiis facinioribus in Cruciada regum dono capite Æthiopis coronata scutum auxerat *Ita Blömenvenna et Brölmannus, quorum alter præterea Sanctum ex parte matris Stessenum, alter ex parte patris Aimilianum facit; an omnia autem et singula (quod absit, ut putem) tum Brölmanni, tum Petræi, Blömenvennæ et Winheimii asserta, verbis jam recitatis inclusa,*

AUCTORE C. B.

sa, veritati consonent, examinare hic non lubet, sed tantum, an Sanctus ex nobilissimis, quæ verbis recitatis nominantur, familiis, ac præcipue an ex Hartefaustana, cui cum scriptores quatuor laudati unanimi consensu attribuunt, oriundus recte asseratur.

probareque etiam nititur Brolmannus,

33 *Ac Petræus quidem, et Winheimius, nullum plane, quo Hartefaustanam Sancti originem probent, monumentum antiquum laudant, nedum adducunt in medium. Nec melius firmat Blömenvenna, quæ de Hartefaustano Sancti ex parte patris, Stesseno vero ex parte matris ortu memoriæ prodit. Quod autem ad Brölmannum pertinet, ea quidem hunc, quæ de Sancti genere profert, e domus, a Gelenio, de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib.* 3, *syntagmate* 19 *memoratæ, quæ ad Rubeam Stessam dicitur, quæque, quod in ea Sanctus progenitus feratur, sacram ejus imaginem, portæ affixam, præfert, monumentis antiquis eruisse, Mörkensius in Ms., quam jam supra laudavi, Chronologico-diplomatica de* S. Brunone *Diatriba affirmat; verum quæ* B *qualiave hæc sint, non edicit. Adhæc ipsemet quidem Brölmannus, quo, quod Sancto attribuit, genus probet, apud Mörkensium scribit:* More nobilium Germanorum habuit *(videlicet* S. Bruno) quatuor insignia, quibus illustre genus suum familiamque ostenderet ac propugnaret, 1. De Sapientibus (Vonden Weisen) qui habuerunt cœruleum leonem in candido campo salientem; 2. De Duro-Pugno (Vonder Hartefaust) qui scutum album ornaverunt duobus brachiis rubeis et cancellatis, manu in modum pugni contracta, quasi ad luctam; 3. De Parva-Cogitatione, (Von den Kleingedancken) quibus clypeus erat rubeus cum nivea trabe, contorta per ambages; 4. De Rubea-Stessa, (Von der Roder-Stessen) quorum clypeus in campo rubeo habeat duas trabes contortas, et hinc inde duo Æthiopum capita coronata.

Hartefaustorum familia originem trahat, pro prorsus incerto, prout hic,

34 *Verum gentilitia insignia, quæ hic Brölmannus memorat, quæque una cum Sancti imagine etiam Vita, a Blömenvenna conscripta penes que me exstans, ad calcem exhibet, propria fuisse* S. Brunoni, *seu ei ob genus, ex quo ortus esset, competiisse, nulla ratione verosimile apparet. Etenim gentilitia, qualia memorat Brölmannus, nuncque in usu sunt, insignia tum primum, cum Christiani, quod demum sub finem undecimi, ac* C *initio duodecimi seculi factum, bellum sacrum in Oriente contra infideles suscepere, sunt oborta, ut Muratorius tom.* IV *Antiquitatum Italiæ col.* 689 *et seq. e variis auctoribus recte docet;* Bruno *autem, uti ex infra dicendis patescet, omni dubio procul ante annum* 1050 *natus est, ut proin hujusmodi insignia nec parentibus ejus, nec ipsimet competierint. At vero Commentarios Rerum civilium, quos Brölmannus, Res Colonienses illustrans, composuerit, apud Mörkensium laudari etiam invenio; quare cum in hisce, generi, quod Sancto attribuit, probando accommodata forsan abs illo suppeditari putarem, nec tamen Commentarios illos, uti nec antiqua, ut jam innui, domus, ad Rubeam Stessam dictæ, monumenta, ex quibus, quæ de Sancti genere Brölmannus tradit, eruere hic potuerit, ulla ratione nossem, Coloniam litteras dedi, quibus ab Augustino Aldenbrück, Societatis nostræ sacerdote, petii, ut, si quid, quod ad Hartefaustanum aliudve Sancti genus demonstrandum conduceret, vel de monumentis illis, vel de Brölmanno scriptisque ab eo* D *Commentariis, vel etiam de familia familiisve, ex quibus Sanctus oriundus ab hoc scriptore asseritur, compertum haberet, indagandove assequi posset, totum id ad me scribere dignaretur.*

35 *Ac petitioni apprime sane satisfecit vir, de Museo nostro optime meritus, datis hunc in finem ad nos duabus epistolis, in quarum prima de Brölmanno quidem scriptisque ab eo Commentariis ita loquitur:* Magnam is operam in colligendis urbis *(Coloniensis nimirum)* monumentis antiquis posuit, sed nihil ex iis publici juris factum præter Epideigma, continens tabellas diversas æri incisas et Præfatione aut dedicatione in aversa parte inscriptas. Ejusdem rerum civilium Commentarii Mss. ubi lateant, Superi norint; crediderim ego inter amicos et hæredes ab ejus obitu divisos, meque ante XXII annos librum illius primum, qui de Ubiorum origine et antiquis sedibus, apud P. Hartzheimium P. M. vidisse; *de genere vero seu familiis ex quibus Sanctus originem traxisse traditur, sic scribit:* Quod ad splendorem generis S. Brunonis demonstrandum faciat, nihil aliud superest, quam constans traditio et fama publica. Certum quidem est, familias illas *(a Brölmanno supra memoratas)* hic Coloniæ floruisse, prout plurima testantur monumenta, quæ in variis ædibus tum sacris, tum profanis etiamnum visenda supersunt una cum eisdem scutis ac tesseris gentiliis, quæ E Mörkensius, Brölmannus, Gelenius adducunt. At nullo sat firmo documento præter traditionem prædictam commonstrare huc usque possum ex iisdem familiis ortum fuisse S. Brunonem.

re etiam sedulo Coloniæ Agrippinæ

tum in domo, in qua Sanctus natus dicitur,

36 *Quod porro ad domus, in qua Sanctus Coloniæ Agrippinæ natus fertur, monumenta antiqua, ex quibus, quæ de* Brunonis *genere tradit, Brölmannus hauserit, jam pertinet,* Domum *inquit,* quæ primis eum (S. Brunonem *nimirum)* cunis excepit, ante dies aliquot denuo adii; at veterem illam et antiquissimi operis, quam adolescens sæpe, deinde hic loci politioris litteraturæ magister iterum perlustraveram, frustra in moderna ad seculi hujus genium annis abhinc aliquot composita requisivi. *Ac deinde, interpositis nonnullis, quæ, cum de gloria Sancti posthuma tractabo, opportunius describentur, hunc in modum prosequitur:* A quibus *(domus, in qua Sanctus natus dicitur, dominis ac inquilinis)* et fenestris antiquis novæ substitutæ sunt, parum pensi habitis scutis et inscriptionibus, quæ in antiquis, ut nullus dubito, F licuisset reperire. Supra portam visitur S. Bruno, et in tabulato Superiore cubiculi *(quod scilicet* Brunonem *inhabitasse volunt)* cernitur idem Sanctus scutis quatuor *(illis videlicet, quæ Brölmannus supra memorat)* circumdatus. Sed opus illud ducentos et quinquaginta annos ætate sua vix reor excedere. *Et quatuor quidem, quod hic monendum, scuta illa e Blömenvenna aut Mörkensio, apud quos exstant, æri incisa lectori exhibiturus hic fuissem, si e familiis, quarum sunt, genus ducere* S. Brunonem, *ulla ratione constaret. Verum rem secus habere, ex dicendis magis magisque patescet.*

tum ex civitatis illius tabulariis publicis examinata,

37 *Laudatus Augustinus Aldenbrück verbis proxime recitatis etiam adjecerat, sese, quo certiora ad me perscribere posset, curaturum præterea, ut, an quidquam, nobili* S. Brunonis *generis definiendo aptum, in tabulariis publicis, quæ Coloniæ* die schrein, scrinia *appellantur,*

AUCTORE C. B

A tur, fortassis inveniretur, ab amicis, quibus ea, data occasione, aperienda scrutandaque sperabat, certior redderetur; cum autem id factum fuisset, secundam e duabus supra dictis scripsit epistolam, hisce maxima ex parte verbis conceptam : Amicorum ope consecutus sum, ut in præcipuis id genus (quæ Coloniæ scilicet die schrein, scrinia vocatur) tabulariis vetustiores chartæ omnes, quæ De Rubea-Steffa agebant, perlustratæ sedulo fuerint atque excussæ; sed nihil ex iis erui aliud potuit, quam ab annis sexcentis et amplius præcipue nobilitatis urbicæ duo fuisse stemmata, quorum unum nomine ALBORUM, alterum RUFFORUM insignitum fuerit. Verum frustra hisce e chartis familia et liberi petuntur, cum in antiquissimis sola deprehendantur nomina ALBORUM seu DE ALBIS et RUFFORUM, sequiori deinde ævo additum subinde reperiatur unius alteriusve filii nomen in hunc fere dumtaxat modum : Superne DE ALBIS; infra HILLIGER etc. filii. Ex quibus id unum confici existimem, S. Brunonem a parente potius nomen de Albis, Von den Weisen, quam Æmili, aut Sapientis, prout Brölmannus ex recensione B Mörkensii censuit, aut potius auguratur, traxisse.

ratione non una

38 *Atque hæc sunt, quæ laudatus Augustinus Aldenbrück ad quæsita, a nobis sibi proposita supraque expressa, rescripsit; ex illis autem pro Hartefaustana Aimilianave Sancti origine determinanda nihil omnino potest erui. Primo enim, cum quo loco modo Rerum civilium Commentarii, a Brölmanno scripti, lateant, sese ignorare, num.* 35 *prodat, silne in iis, unde hic auctor assertum a se Sanctus genus probet, quid comprehensum, relinquitur æque ac ante incertum; quod autem ad scuta et inscriptiones, in antiquis domus Slessanæ, quæ* S. Brunoni *natalis perhibetur, fenestris expressa pertinet, seculo ea quinto decimo, aut etiam ipsa imagine, quæ* S. Brunonem, *quatuor scutis gentilitiis, a Brölmanno supra enumeratis, circumdatum, in superiori cubiculi, quod Sanctus inhabitarit, tabulato repræsentat, quæque (adi num. 36) ducentorum dumtaxat et quinquaginta circiter annorum videtur, ætate fuisse superiora, nullo plane, quantum scio, argumento potest probari; ut proinde, etsi etiam iisdem, quod tamen neutiquam constat, clarissi-* C *me Hartefaustanam Aimilianamve Sancti originem fuisse expressam daretur, certa tamen hæc propterea, ut consideranti patebit, minime evaderet. Quare cum nec ex publicis, uti laudatus Aldenbrück num. præcedenti indicat, civitatis Coloniensis tabulariis, nec ex aliis, quod sciam, obviis notæ auctoritatis ætatisque monumentis ullo modo confirmetur, restat, ut in sola num.* 35 *allegata publica fama constantique traditione sit fundata, ac proin ut plane sit incerta, cum traditio, quæ testimoniis a re, circa quam versatur, trium ut minimum seculorum spatio remotis, dumtaxat fulcitur, fidem indubitatam, uti ex se patet, facere non possit, talisque sit, uti ex jam dictis liquet, Coloniensium de Hartefaustana Aimilianave Sancti origine traditio.*

ostenditur, sit habendum,

39 *Nec est, cur ex Gelenio de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine lib.* 3, *syntagmate* 19 *et Brölmanno apud Mörkensium opponas, domum, quæ ad* Rubeam-Stessam *hodieque dicitur, ad* S. Brunonis, *qui et in ea natus sit, parentes pertinuisse, ac proin horum saltem alterum e familia Hartefaustana, Stessanæ cognatione jam tum conjuncta, exstitisse; præterquam enim quod illud sola traditione, quæ mox dicta præstare non videtur, innitatur, qui, quæso, probabis, domum illam (quod tamen, ut inde quidquam eliciatur, requiritur) aut fuisse, antequam ad Sancti parentes pertineret, a Stessanis, a quibus et nomen tunc acceperit, possessam, aut, si possessa ab hisce jam tum fuerit, ad Sancti parentes cognationis, quæ hos inter et illos intercederet, causa transiisse? Adhæc Gelenii, qui similia credidisse potest, auctoritas, ut eadem pariter credam, minime sufficit; hic enim scriptor, quod etiam fere, ut modo intelligo, de Brölmanno dicendum, quæcumque ad Ubiæ gentis magnitudinem facerent, promiscue, nullo discrimine, delectu nullo habito, corrasisse dignoscitur. Omnibus itaque accurate perpensis, Hartefaustanusne familia Sanctus, seu potius, ut generatim loquar, quo determinato illustri genere natus sit, deficientibus, quibus id tuto assignetur, monumentis antiquis satisque idoneis, plane est dubium; ut Surius sane in ejus Vita, contra ac a Blömenvenna, e quo hanc, ut dictum, partim composuit, fieri videbat, a definienda nobili Sancti origine prudenter abstinuerit, cumque* parentes *habuisse* et genere et virtute claros, *num.* 1 *dumtaxat scripserit. Blö-* E *menvennam nihilominus, quam Surium Ferdinandus princeps elector Coloniensis, seu potius qui datam hujus nomine anno* 1624 *ad clerum Coloniensem de celebranda* S. Brunonis *festivitate epistolam encyclicam, quam integram Gloriæ posthumæ intexam, scripsere, sequi maluerunt, hisce in ea verbis usi :* Sanctus Bruno, magnum Ecclesiæ decus et ornamentum, civis Coloniensis, Coloniæ nobili Hartenfaust familia natus et educatus. *Verum hi tantæ auctoritatis, utt per se liquet, esse non possunt, ut hic audiendi sint.*

40 *Idem etiam de Hieracensi (fuerit hic haud dubie, uti ex Ughello tom.* 9 *Italiæ Sacræ de episcopis Hieracensibus colligo, Octavianus, anno* 1591 *vita functus) episcopo dicendum, qui, ut Severus a Neapoli apud Surianum in illustrata Sancti nostri Vita pag.* 86 *testatur, in collecto a sese archiepiscoporum Rhegiensium in Calabria Catalogo, cui post Arnulphum* S Bruno, *tamquam electus ecclesiæ hujus præsul, inseritur, fuisse hunc e familia Alcuina seu Alchanirina natum, memoriæ prodit. Quibus enim e monumentis Catalogum illum collegit Octavianus? An ex antiquis? Id quidem cum Suriano loco cit. crede-* F *rim. Ast an etiam ex tam antiquis, ut fidem indubiam ex sese facere fuerint nata? Id enim vero nec Surianus affirmat, nec absque fidei minime suspectæ testimonio facile in animum induxero. Utut sit, certe Ughellus, a quo tom.* 9 *Italiæ in archiepiscoporum Rhegiensem Catalogo post Arnulphus* S. Bruno, *tamquam electum hujus in sedem illam successor, pariter recensetur insignique præterea elogio ornatur, nullam plane de Alcuina seu Alchanirina Sancti origine mentionem facit. Atque hæc de* Brunonis *genere, quod nemo facile definiat, dicta sufficiant; ad solum ejus natale sermonem modo converto. Qui unanimi consensu, Sanctum nobili genere ortum, iidem, in Germania Coloniæ Agrippinæ etiam natum, omnes ejus asserunt biographi. Et sane hanc eorum assertionem veritati esse apprime consonam, satis liquet vel ex solo primorum quatuor Cartusiæ Majoris Chronico, ante annum, ut jam docui,* 1137 *concinnato, fideque dignissimo, quod in* S. Brunonis *elogio, num.* 7 *huc transcripto, opportune ad institutum*

Coloniæ Agrippinæ.

AUCTORE C. B.

institutum præsens ita habet : Magister Bruno, natione Teutonicus, ex præclara urbe Colonia parentibus non obscuris natus,... eremum Carthusiæ fundavit.

uti etiam Remensis aut Gallus

41 *Accedit porro Sigeberti Gemblacensis, anno* 1113 *e vivis sublati, quæ iisdem fere verbis solum Sancti natale Coloniæ Agrippinæ collocat, Chronographia, uti etiam Petrus Venerabilis, anno* 1156 *vita functus, qui magistrum* Brunonem *lib.* 2 *Miraculorum, cap.*28 Coloniensem *appellat. At vero Sanctus noster a duobus scriptoribus sibi coævis quorum alter Chronicon Malleacense, a Labbeo tom.* 2 *Bibliothecæ novæ Mss. editum, alter Fragmentum Historiæ Franciæ a tempore Roberti ad mortem Philippi I regis, a Chesnio tom.* IV *Scriptorum Franciæ insertum, conscripsit,* Remensis *etiam appellatur. Amborum verba huc transcribo. Prioris tom. Labbei cit., fol.* 205 *hæc sunt :* Fulbertus docuit Berengarium, canonicum sancti Martini. Qui item Brunonem Remensem et alios multos heredes Philosophiæ reliquit; *posterioris tomo Chesnii itidem cit.,* 89 *ista :* Hoc tempore tam in divina, quam in humana Philosophia floruerunt Lanfrancus Cantuariorum episcopus, Guido Langobardus, Maingaudus Teutonicus, Bruno Remensis, qui postea vitam duxit heremiticam. *Adhæc inter funebres Sancti titulos duo occurrunt, quorum altero, inter edendos trigesimo secundo,* Bruno *expresse* Gallicus *vocatur, altero Gallus fuisse, sat aperte innuitur. Prior, qui ecclesiæ S. Mariæ Carnotensis scholarium est, sic habet :*

Quæ Phœbe Phœbo, quam cætera sydera lunæ,
Tam totus mundus adsit tibi, Gallice Bruno;

Posterior vero, qui sancti Gervasii Falesiæ in Normannia est, locumque inter recudendos 114 *obtinet, ita sonat :*

Gallia multorum mater nutrixque virorum,
Isti quando pares es habitura mares?
Iste tuus quondam doctrinæ præbuit undam
Gentibus et cleris etc.

vocatus reperiatur, natus est,

42 *Hinc porro, cum præterea Gallum fuisse* S. Brunonem, *alii etiam ejus, quos hic recensere, operæ pretium non est, tituli funebres indicare videantur, non nemo forte existimabit, e Gallia eum fuisse oriundum, nec Coloniæ Agrippinæ, sed Remis natum ; verum cum monumenta antiqua non collidenda, sed, si fieri queat, componenda inter se sint; Sanctus autem alia etiam quam ortus ratione Gallus, aliaque item quam nativitatis, Remensis dici potuerit, re ipsa id ita in Chronico Malleacensi, allegato e Chesnio Fragmento historico titulisque funebribus factum esse, credendum est, ne alioquin monumenta hæc antiqua pugnare dicenda sint cum antiquissimo quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronico seu excepto ex hoc Sancti elogio, quod nullo plane modo, utpote* Brunonem *natione Teutonicum et Coloniæ Agrippinæ natum, disertissime docens, veritati consonum potest intelligi, nisi reipsa hic Coloniæ Agrippinæ natus sit. Sanctus itaque* Remensis *quidem a Chronici Malleacensis dictique Fragmenti historici scriptoribus dictus fuerit, quod hisce non tam ex patria, quam ex studiis, quibus Remis tum discendo, tum docendo diutissime vacaverat, et ex dignitatibus, quas ibidem obtinuerat, notus esset ; pro gallo vero in Titulis funebribus habitus fuerit vel simili fere de causa, vel quod in Gallia potissimum educatus fuisset ; quod postremum eo minus rejiciendum est, quod in Titulo funebri* 115, *qui S. Mariæ Tornacensis est, Coloniæ natus et in Gallia educatus dicatur. En illum :*

Quem genuisse Colonia, Francia vult aluisse,
Gloria, Bruno pater, genti communis utrique
Ascensu facili sociatur ad agmina cæli.

idque non, ut vult Bailletus, anno, qui

43 *Atque ita, omnibus rite expensis,* S. Brunonem *Coloniæ Agrippinæ natum esse, extra omnem controversiam arbitror ; verum multum abest, ut annus ejus natalis tam certo definiri queat. Hunc interim post annum Christi* 1050 *Bailletus ad* VI *Octobris col.* 83 *collocat ; ast eumdem decem ut minimum annis maturandum, Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* IX, *pag.* 233, *aliique plures observant ; recte quidem, ut vitæ, a Sancto ductæ, series ostendit. Etenim* S. Bruno, *uti infra ostendam, occasione turbarum, quas in ecclesia Remensi Manasses archiepiscopus excitarat, anno* 1076 *aut sequenti scholarum, quam in hac gerebat, præfecturam dimisit, quod proinde, si post annum demum* 1050, *ut Bailletus vult, natus sit, anno ætatis suæ vigesimo quinto aut certe vigesimo sexto fecerit. Quare, cum simul, antequam hoc faceret, multis jam annis, ac proin duodecim saltem aut quindecim, scholas Remenses rexisset, consequens erit, ut celeberrimarum harum scholarum præfecturæ jam inde ab anno ætatis suæ duodecimo, aut ad summum quinto decimo, quod nemo sanæ mentis admittet, fuerit admotus.* Brunonem *autem multis annis scholarum Remensium præfecturam, priusquam hanc abdicaret, gessisse, ex iis, quæ Marlottus Historiæ metropolis Remensis lib.* 1, *pag.* 115 *scribit, simulque ex iis, quæ de anno, quo Sanctus præfecturam illam dimisit, jam dicta sunt, dilucide consequitur :* Brunonem *enim scholarum Remensium caput seu rectorem jam inde ab anno* 1056 *constitutum a Gervasio archiepiscopo fuisse, loco cit. is scriptor tradit, nec multum a vero eum aberrare, ex infra dicendis de tempore, quo* Bruno *Remis docere primum inceperet, dilucide patescet. Sanctum interim Remensibus scholis diu præfuisse, aliunde in antecessum nunc probo. Atque ad hoc quidem opportune hic succurrit, qui e funebribus Sancti Titulis septuagesimus tertius est supra centesimum. In hoc enim Nolienses monasterii S. Vincentii canonici Regulares, qui,* visa schedula, quæ Brunonis incomparabilis philosophi obitum patefecit, *ingemuere, diu hunc Remensium scholarum præfecturam gessisse, disertis verbis affirmant, ita loquentes :* Bruno . . . veram scientiam et prudentiam liberalium artium, nec non ceteras Cardinales virtutes habuit et servavit, quas in bono fine consummavit. Dudum siquidem ecclesiæ sedis Remensium summus didascalus, utpote in psalterio et ceteris scientiis luculentissimus, et columna totius metropolis diu exstitit.

seculo undecimo medio

44 *Adhæc Sanctum, cum Remensium scholarum præfectura sese abdicavit, non viginti quinque dumtaxat aut viginti sex annorum, quod ut dictum, ex Bailleti opinione consequitur, sed provectioris ætatis fuisse, in Vita Urbani II Papæ, Mabillonii et Ruinartii Operum Posthumorum tom.* 3 *inserta, pag.* 6 *et* 7 *posterior e binis hisce scriptoribus efficacissime e variis funebribus Sancti nostri Titulis probat. Verba ejus proinde. Titulos simul, e quibus partim hæc deprompta sint, suo singulis numero apposito, designans, huc transcribo. Sic habent :* Hunc (S. Brunonem *videlicet*)

A *delicet)* " Gemmam sophiæ " appellant *(Titulo* 74*)* canonici sanctæ Mariæ Blesensis; " Lucem " ecclesiarum " *(Titulo* 82) monachi Bellovacenses sancti Luciani; " Clarissimum sophistam " (*Titulo* 107) Miciacenses sancti Maximini; " Doctorem doctorum " (*Titulo* 77) Bernacenses; " Magistrorum decus, remigium turbæ Remensis " (*Titulo* 109) Parisienses sanctæ Mariæ Majoris ecclesiæ canonici; Hunc " Doctrinæ præbuisse undam gentibus et cleris, " aiunt (*Titulo* 114) sancti Gervasii Valesienses; " Cunctos " superasse toto in orbe magistros " (*Titulo* 64) sancti Timothei Remenses; " Ejus doctrina tot factos esse sapientes, quot mens nescit " (*Titulo* 131) sanctæ Mariæ Spulingenses; et monachi sancti Nicolai Andegavensis, Ejus doctrinam toto " fulgere in orbe, " unde ejus " Sequaces, " esse optant (*Titulo* 78) canonici cathedralis ecclesiæ sanctæ Crucis Aurelianensis. Nimius essem in ceteris ejus elogiis recensendis. At omittere non licet canonicorum Andegavensis ecclesiæ cathedralis sancti Mauricii testimonium, quo Brunonem asserunt magistrum fuisse non puerorum aut minorum clericorum, sed virorum gravium B et jam doctorum, qui sub eo divina, id est Theologiam addiscebant. Quod sane arguit, cum jam tunc maturæ ætatis fuisse, cum Remis ante suum secessum doceret.

fuerit posterior,

45 *Ita ille, qui deinde e canonicorum ecclesiæ cathedralis Andegavensis Titulo, qui inter recudendos locum* 166 *tenet, versibus aliquot, qui sic habent,*

Ejus et eximia celebratur ubique sophia,
Plusquam Maronis laudatur lingua Brunonis,
Gloria Platonis vilescit laude Brunonis.
Hic præcellebat doctoribus, hic faciebat
Summos doctores, non instituendo minores.
Doctor doctorum fuit hic, non clericulorum.
Nam nec honestates verborum, nec gravitates
Sumpsit Brunonis nisi Vir magnæ rationis.
Nunciat egregiam Divina docendo sophiam,

lectori exhibitis, ita mox post pauca, quæ huc minus faciunt, prosequitur : Jam vero quis dixerit, tantum Virum, quem omnes ferme Galliarum, Angliæ et Italiæ ecclesiæ veluti celeberrimum scientiarum magistrum certatim commendarunt, has laudes annos viginti aut paullo plus aut minus natum promeruisse? Quis, inquam, sibi in animum induxerit, Brunonem ea ætate diu schoC las adeo celebres cum tanta eruditionis et doctrinæ fama rexisse, ut post viginti (*circiter nimirum*) secessionis annos mors ejus tamquam omnium doctorum magistri a plerisque orbis Christiani ecclesiis celebrioribus deplorata fuerit? *Hactenus Ruinartius : et sane, cum Sanctus in tot adductis ab eo Titulis funebribus tam variis tamque profusis, quas, brevi spatio ætateque juvenili haud facile merendas, Remenses scholas docens aut harum præfecturam gerens meruerit, laudibus ornetur, argumento id est perquam valido fuisse illum, cum hanc anno* 1076 *aut seq., ut dictum, dimisit, viginti quinque aut viginti sex annis majorem, ac proin ante seculum undecimum, media sui parte jam elapsum, seu ante annum* 1050 *esse natum.*

nec anno, pro quo duo hic allegata testimonia faciunt,

46 *Verum quanto quidem citius id evenit? Zanotti (adi num.* 26*) in contexta a se Sancti Vita pag.* 3 *duo affert e Calabriæ monumentis, quæ laudat, testimonia diversa, quæ* S. Brunonem *nonagenario majorem obiisse, produnt. Alterum, quod* Eprigramma *vocat, quodque speluncæ, in qua Sanctus in Calabria habitarit, fuerit inscriptum, duobus constat his versiculis :*

Jam nonaginta duos vitæ compleverat annos,
Cum Superos fragili carne solutus adit;

alterum, quod e Ms. antiquissimo, ut ait, fuerit desumptum, de Brunone *sic habet : Obiit* Pridie Nonas Octobris anno ab orbe redempto millesimo centesimo secundo, mense octavo, ætatis suæ vero anno nonagesimo secundo. *Cum ergo Sanctus, uti infra suo loco probabitur, omni dubio procul anno* 1101 *vita functus sit, anno circiter* 1008 *natus indubie fuerit, si binis illis adductis, quorum altero Sanctus, cum jam nonaginta duos vitæ annos implesset, altero, cum jam nonagesimum secundum vitæ annum ageret, obiisse traditur, testimoniis sit standum. Verum hæc e fontibus adeo antiquis, ut fidem indubiam mereantur, profecta mihi non videntur : licet enim alterum e Ms. antiquissimo Zanotti indicet depromptum, quantæ tamen antiquitatis hoc fuerit, non adjungit, dubitareque proinde sinit, an seculo quarto decimo, aut etiam quinto decimo extiterit antiquius; quod utrumque a Sancti nostri ætate est remotius,* E *quam ut scriptis de eo tunc confectis sua queat certa constare fides.*

1008, aut etiam 1020,

47 *Et vero ipsemet Zanotti Ms. illud, utut antiquissimum, magni haud fecit : etsi enim etiam, quo ab errore Chronico quantum ad annum Christi* 1102, *cui Sancti obitum illigat, habeatur immune Christi annos in illo ab Incarnatione, prout hæc Nativitatem præcessit, numerari affirmet, recitatis tamen, quæ jam huc transcripsi, binis testimoniis, mox subdit, probabile non esse, Sanctum ad tantam, quanta in hisce asseritur, ætatem pervenisse, additque etiam, id ita idcirco sibi videri, quod non appareat, qui is in ætate tam provecta (sic enim anno* 1084, *quo ex dicendis Cartusiæ eremum primum ingressus est, sextum supra septuagesimum ætatis suæ annum jam egisset) austerum adeo, quale tum in Cartusia Majori, tum in Calabria duxit, vitæ genus ducere, labores et ærumnas, itinerumque, quibus se dedit, incommoda sufferre potisset. Ita fere quantum ad substantiam Zanotti, et recte sane. Atque hinc est, cur et eorum qui Sanctum anno* 1020 *natum statuunt, opinio mihi displiceat : in hac enim ille, cum anno* F 1084 *in Cartusiæ eremum secessit, annorum quatuor supra sexaginta extiterit; qua pariter ætate rigidissimæ gravissimisque incommodis obnoxiæ vitæ, quam tunc primum fuerit amplexus, ducendæ fuisse parem, minus credibile apparet.*

sed anno circiter

48 *Quapropter cum Sanctus equidem, ut supra ostensum, major, quam viginti quinque aut viginti sex annis, cum anno* 1076 *aut sequenti Remensium scholarum præfectura sese abdicavit, haud dubie extiterit, nativitas ejus circa annum* 1030 *aut paulo serius hunc annum inter et annum* 1040 *collocanda videtur. Ita enim, cum in Cartusiam secessit, annorum dumtaxat quinquaginta circiter exstiterit; qua ætate plures fuisse et adhuc reperiri viros, vegetos adhuc ac robustos, durissimisque laboribus ferendis idoneos, experientia habetur compertum. Ita etiam poterit intelligi, qui factum sit, ut* Bruno, *cum Remensium scholarum præfecturam anno* 1076 *aut sequenti dimisit, hanc jam dudum, id est, annis quindecim circiter, ut supra dictum, aut saltem duodecim, imo jam inde ab anno* 1056, *si*

AUCTORE C.B. *si Marlottus loco supra cit. recte notet, gessisset, eamque, qua tunc inclaruisse, a Guiberto de Novigento, auctore coævo infra sæpissime laudando, diserte asseritur, variisque in Titulis funebribus supra citatis innuitur, nominis celebritatem jam acquisivisset. Et sane Sanctum, cum Cartusiæ eremum est ingressus, quinquagenarium circiter aut eo etiam paulo majorem fuisse, ac proin tempore jam assignato natum esse, utcumque etiam suadet modus, quo de eo, veluti de viro longe gravissimo, ætatisque plane maturo, sermo fit tum in variis Titulis funebribus supra laudatis, tum in Vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, apud nos tom.* I *Aprilis inserta, in qua auctor synchronus Guigo, quintus Cartusiæ Majoris Prior, num.* XI *de* S. Brunone, *ad sanctum hunc episcopum paucis diebus, antequam Cartusiam ingrederetur, veniente, ita loquitur :* Adest magister Bruno, vir religione scientiaque famosus honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum.

1030 *evenit.* 49 *Accedit, in diversis ecclesiis jam tum, cum Sanctus anno* 1084 *in eremum secessit, celebres* B *floruisse viros, quos hic discipulos habuisset, hosque inter Odonem de Castellione, qui anno* 1088 *ad summum Pontificatum fuit evectus, nomenque Urbani II assumpsit. Nec hic præterire possum antiquum Cartusiæ Montis Dei in Picardia codicem, in quo* S. Bruno *septuagenarius obiisse legitur, ut Jacobus Martinius, Cartusiæ hujus alumnus, apud Morkensium in Ms. hujus Chronologica diplomatica de* S. Brunone *Diatriba,* § 1 *testatur; si enim codex ille recte notet, Sanctus utique, utpote anno* 1101 *vita functus, anno circiter* 1030 *natus fuerit. Verum cum de codicis illius ætate nihil vel a Martinio, vel a Morkensio additum inveniam rem alio adhuc argumento, quod mihi omnium validissimum apparet, juverit firmasse. Sanctus verosimiliter, uti infra probabo, ante annum* 1050 *Berengario in Philosophia magistro usus est; quare cum hanc verosimillime non prius exceperit, quam cum septemdecim circiter annorum esset, hique ab anno* 1050 *ordine retrogrado computati deducant ad annum circiter* 1030, *Sanctum circa hunc ipsum annum natum esse, consequitur. Atque hinc præcipue simulque ex aliis supra in medium ad-* C *ductis probabilissimum sane apparet, Sanctum anno circiter* 1030 *aut paulo serius hunc annum inter et annum* 1040 *natum esse; quod cum sufficienter modo probatum putem, ad alia progredior.*

§ III. Qualis Sanctus in pueritia fuerit, canonicusne S. Cuniberti, et qua ætate esset, cum litteras discendi causa Gallias adiit, et an ibi Berengarium in Philosophia magistrum habuerit.

Sanctus, qui etiam in pueritia gravis moribus fuit, Gallias adiit discendi causa. *Blömenvenna in contexta a se Vita de Sancto, adhuc puero, ita loquitur :* Hujus a cunabulis mater sapientia lactabat infantiam, et semper in profectu ætatis proficere ad meliora edocuit. Hic etiam, dum puer esset, nihil puerile gessit in opere, sed quasi futuræ religionis speciem ostentans, plurium monachorum institutor a Domino parabatur. Sortitus est autem a Domino animam bonam, laudabilem indolem, ingenium docile, memoriam tenacem, voluntatem affectuose inclinatam ad optima. *Eadem in edenda Sancti Vita habet Surius, a Blömenvenna, quem hic quantum ad substantiam ad amussim expressit, in verbis, quibus utitur, dumtaxat diversus. Atque hæc quidem omnia, etiamsi expresse vel scriptoris vel monumenti antiqui testimonio confirmari haud queant, verosimillima universim apparent; quod vero nominatim ad eximias, quibus Sanctus adhuc puer effulserit, animi dotes pertinet, veritati sane id esse consonum, subsecuta ejus per totam vitam gesta dubitare non sinunt, luculenterque ex dicendis patescet. Verum enimvero leviora hæc sunt; graviora longe, difficultatibusque pene inextricabilibus implicata modo sequuntur. Blömenvenna verbis, proxime ex eo jam recitatis, hæc subdit :* Verum scholis Parisiensibus traditus liberalibus artibus imbuendus, ultra coævos proficiens et inter primos philosophos habitus scholarum magister est effectus. *Sanctus ergo secundum Blömenvennam, cum Surius etiam consonat, litteris liberalibusque artibus Parisiis, celeberrima Galliarum civitate,* E *fuerit imbutus.*

51 *Ac Sanctum quidem litteris operam daturum Colonia Agrippina Gallias petiisse, apud omnes in confesso est, nec ulla ratione potest revocari in dubium, uti ex dicendis quisque facile intelliget. Verum quæri hic potest, qua ætate Gallias adierit, num nullam ante in patria litteris operam navarit, num prævie* S. *Cuniberti canonicum non egerit, et num tandem vere Parisiensem urbem petierit studiisque suis consecravit. Et primo quidem* Brunonem *in patria antequam in Galliam proficeretur, litterarum Grammaticæque rudimentis fuisse imbutum, verosimillimum apparet : verum an altioribus etiam scientiis? Id sane, dum locum, quo ibi* Bruno *studuerit, assignant, innuere videntur Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 9, *pag.* 233. *Etenim hic Sanctum non tantum in collegiata S. Cuniberti ecclesia, et litteris tam divinis quam humanis optime imbutum, et magna cura educatum fuisse, scribunt, verum etiam citant in margine Labbeum Bibliothecæ Novæ tom.* I, *pag.* 638, *seu Sancti nostri elogium, ex hoc Labbei loco num.* 7 *huc transcriptum, in quo tamen ad eorum propositum nihil occurrit, quam* litteris tam sæcularibus F quam divinis valde munitum fuisse Brunonem; *quæ elogii verba, ut consideranti patebit, intelligenda præcipue sunt de altioribus scientiis Philosophia et Theologia, quas Santus aliquando calluerit, quasque interim eum Coloniæ, antequam Gallias adiret, non didicisse, ex ætate minus provecta, qua tunc fuisse, infra probabitur, certum apparet. Quod autem ad locum, quo Sanctum Coloniæ educatum litterisque imbutum aiunt, hunc etiam Sancti apud Labbeum elogium neutiquam exprimit.*

Antea altioribus scientiis imbutus non erat,

52 *Oportet ergo, ut scriptores illi, quæ loco cit. de re illa litteris mandarunt, unice hauserint e prolixa, quam ibidem pro se una cum Sancti elogio dumtaxat citant, quamque Mabillonius Musei Italici tom.* 1, *part.* 2, *pag.* 119 *et seqq. exhibet, Manassis archiepiscopi Remensis Epistola, ad Hugonem Diensem, Sedis Apostolicæ in Gallia legatum, data, in qua ita loquitur :* Bruno nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis, in regno Teutonicorum positi, canonicus est.

nec etiam canonicus S. Cuniberti,

A est. *Et sane Sanctus, quem ex hisce Manassis verbis Coloniæ in collegiata S. Cuniberti ecclesia canonicum fuisse, constat, verosimillime etiam, ex parte saltem, et in hac educatus, et litteris fuerit excultus, si modo jam inde ab eo tempore, quo in Galliam sese nondum contulerat, Coloniæque juvenis adhuc degebat, Cunibertinis canonicis fuerit adscriptus. Verum sunt, qui Sanctum tum demum, cum anno circiter* 1076 *aut sequenti improbis Manassis archiepiscopi moribus Remos deserere fuisset coactus, canonicatu in collegiata S. Cuniberti ecclesia donatum fuisse, contendunt, idque idcirco quod Sanctus anno* 1079, *quo præfatam epistolam Manasses scripsit, Cunibertinæ ecclesiæ canonicus ratione obtenti in hac in adolescentia canonicatus vocari nequivisset, cum tunc beneficio hujusmodi, utpote a pluribus jam annis ecclesiæ Remensis canonicus factus, sese haud dubie abdicasset. Res sane mihi sat verisimilis apparet.*

53 *Attamen fieri potest, ut Manasses locutus fuerit de Sancto, veluti de Cunibertinæ ecclesiæ canonico, quod, etsi non amplius tunc, aliquando tamen in hac canonicatum obtinuisset, eumque, utpote pravis suis moribus contrarium, pro canonico Remensis habere ex odio nollet; quod ut facilius credi queat, faciunt, quæ jam recitatis proxime subdit, hæc verba :* Cujus (Brunonis *nimirum)* societatem non magnopere affectamus, utpote de cujus vita et libertate penitus ignoramus; et quia, quando apud nos fuit, multis beneficiis a nobis in eum collatis, male et nequiter tractati sumus. *Ita quippe, ut Sancto apud Sedis Apostolicæ legatum invidiam constet, Manasses hic loquitur. Adhæc Sanctus a Cunibertino canonicorum collegio, in quo primum vitæ, ad canonum præscriptum exigendæ, sese dederat, Cunibertinus canonicus, etsi ad aliud canonicorum collegium jam transiisset, dici forsan adhuc potuerit, quod pro tempore, quo Remis versaretur, possessi in ecclesia Cunibertina canonicatus fructibus dumtaxat renunciasset, ipso interim canonicatu canonicique Cunibertini titulo retento, ut ad hunc, si quando Remensi excidissset, redire potuisset. Duo certe diversa hunc in modum, maxime si legitima, ut fieri potuit, auctoritas intervenerit, beneficia possidendo in canones peccaturus Sanctus fuisse non videtur. Hisce itaque consideratis, eorum opinio, qui* Brunonem, *antequam Gallias adiret, Coloniæ in collegiata S. Cuniberti* C *ecclesia canonicum exstitisse, autumant, non omnino improbabilis apparet, ac proin Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, dum Sanctum, antequam Gallias peteret, et ecclesiæ Cunibertinæ canonicum faciunt, et in hac fuisse educatum, affirmant, erroris indubitati arguere non ausim, licet interim contrarium æstimantium opinio probabilior appareat.*

etsi interim oppositum omnino improbabile non sit.

B

54 *Et hæc quidem probabilior multo erit, si ad id, ut Sanctus ecclesiæ Cunibertinæ canonicus esse potuerit, provectior fuerit quam quatuordecim aut quindecim annorum ætas requisita. Sanctus enim, cum id circiter ætatis esset, aut adhuc junior, Colonia in Galliam litteras discendi ergo profectus jam fuisse, Remisque studuisse videtur. Funebris enim Titulus, inter recudendos* 56, *quo S. Mariæ ecclesiæ metropolitanæ Remensis canonici Sancto parentarunt, sic habet :*

fuisse videtur. Ita suadet infirma ætas, qua Remis studuit.

Quem tenerum docuit mater Remensis alumnum,
Præpositi tenuisse fidem lætata Brunonem,
Migrantem ad Dominum lacrymis precibusque salutat.

Per tenerum *autem* alumnum *quatuordecim aut quindecim annorum, aut etiam paulo junior adolescens hic intelligendus videtur. Ita autumo, tum quod adjectivum* tener, *dum ætatem afficit, ad paucos hanc annos per se contrahat, tum quod Sanctus Remis litteras humaniores didicerit, annoque circiter* 1047 *Philosophiam, cum verosimiliter annorum circiter septemdecim dumtaxat esset, Turonis audire inceperit. Et hoc postremum quidem infra probabo; Sanctum autem Remis humaniores litteras didicisse, fidem facit apud Mabillonium Præfationis in Sæculi* VI *Bened. part.* 2, *num.* 85 *Baldricus abbas Burguliensis, auctor coævus; ibi enim in carmine ad Godefridum Remensem nondum edito de* S. Brunone *sic canit :*

Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat,
Bruno Latinorum tunc studii speculum.

Hic autem per Latinorum studium *non Philosophiam, aliasve altiores scientias, sed litteras humaniores, quibus linguæ grammaticæque Latinæ studium comprehenditur, verosimillime intelligit.* E

55 *Et vero Sanctum, qui, cum juvenis admodum, ut dictum, Remis studuerit, verosimillime, antequam hoc faceret, nec Parisiis, nec in alia Galliarum civitate litteris operam dederit, politiori literatura seu humanioribus litteris sese Remis excoluisse, ipsimet Historiæ litterariæ Franciæ scriptores loco supra cit. non obscure docent, Poesi illum æque ibidem, quam aliis scientiis, ut ævi, quo vivebat, mos ferebat, incubuisse, asseverantes, ut verosimillime, dum pro scientiis a* Brunone *Coloniæ Agrippinæ haustis, ejus apud Labbeum exstans elogium loco supra cit. laudant, minus ex hoc, quam verbis suis indicent, deductum voluerint aut certe, quid ex eo consequeretur, minus perspexerint. Porro Sanctus tanto ardore tantoque successu humanioribus litteris seu linguæ Latinæ studio sese totum in celeberrima tunc Remensi schola addixit, ut aliis in exemplum proponeretur. Ita ex ultimo, e duobus proxime huc transcriptis Baldrici, abbatis Burguliensis, versiculis colligendum videtur :* Bruno Latinorum tunc studii speculum. *Adhæc quantum Sanctus nominatim in poetica facultate progressum fecerit, sufficienter ostendit vel solum ab eo compositum atque tum alibi sæpius, tum Parisiis* F *a Judoco Bodio cum ceteris sancti Viri Operibus anno* 1524 *excusum Paræneticum ad cælestia capessenda Epigramma, utpote in cujus versibus, utut ad artem omnino non exactis, ea tamen, quam in aliis pene omnibus poetis seculi* XI, *quo Sanctus floruit, frustra quæras, et venustas et elegantia mirifice elucet.*

Ibi poesim felici successu

56 *Integrum id speciminis loco huc transcribo. Sic habet :*

excoluit ; Philosophiam autem, non Parisiis.

Mortales Dominus cunctos in luce creavit,
Ut capiant meritis gaudia summa poli.
Felix ille quidem, qui mentem jugiter illuc
Dirigit atque vigil noxia quæque cavet !
Nec tamen infelix, sceleris quem pœnitet acti,
Quique suum facinus plangere sæpe solet.
Sed vivunt homines, tamquam mors nulla sequatur,
Et velut infernus fabula vana foret,
Cum doceat sensus, viventes morte resolvi,
Atque erebi pœnas pagina sacra probet;

Quas

AUCTORE C. B.

Quas qui non metuit, infelix prorsus et amens
Vivit et extinctus sentiet ille rogum.
Sic igitur cuncti mortales vivere curent,
Ut nihil inferni sit metuenda palus.

Nec minus Sanctus, uti ex dicendis pronum erit colligere, altioris ordinis scientiis, quam poetica facultate sese studuit imbuere. Verum ubi hasce ac nominatim quidem Philosophiam didicit? Pro civitate Parisiensi stant non modo Blömenvenna verbis num. 50 *huc transcriptis, Surius in Sancti Vita, aliique Ordinis Carthusiensis scriptores non pauci, verum etiam, quos omnes nominare non vacat, alii nonnulli, ac nominatim in Universitatis Parisiensis Historia, anno* 1665 *a se edita, tom.* I, *pag.* 467 *et seq. Cæsar Egassius Bulæus, qui, licet Sanctum Parisiis Philosophiæ incubuisse, aperte ibidem non edicat, satis tamen id indicat, quique, quod reliqui non faciunt, opinionem suam, qua præterea Sanctum Parisiis docuisse, autumat, probare etiam nititur.*

ut Bulæus conjecturis, quæ hic

57 *Ac ad id quidem tres conjecturas adhibet diversas. Omnium postremam, cum tantum eo* B *tendat, ut Sanctum Parisiis, quod infra dumtaxat discutiendum, docuisse probet, prætermitto, solumque duas reliquas examino. Harum posterior* petitur *(verba sunt Bulæi)* ex authore anonymo, qui Historiam a Roberto ad mortem usque Philippi I perduxit, quique Brunonem novit aut nosse potuit. Ille autem iis eum accenset, quos prope certum est studuisse et docuisse Parisiis. « Hoc tempore, » inquit, nempe circa annum MLX, « tam in divina, quam » in humana Philosophia floruerunt Lanfrancus » Cantuariensis episcopus, Guido Langobardus, » Manigaudus Teutonicus, Bruno Remensis, » qui postea vitam duxit eremiticam. » Nemo autem dixerit, Viros illos docuisse Remis. *Ita ille, qui, quamquam Sanctum Philosophiæ Parisiis incubuisse, expresse non edicat, suis tamen id innuit, cum Parisiis studuisse eum, prope certum esse velit, simulque, quo rem evincat, anonymi textum, quo Sanctus in Philosophia floruisse, asseritur, in medium adducat. Verum unde, quæso* Brunonem *non alibi quam Parisiis Philosophiæ incubuisse, aut etiam scientiam hanc docuisse, certum esse potest?*

proponuntur, tribus diversis

58 *Sane* Brunonem *Philosophiam Remis docuisse, ex infra dicendis ac nominatim ex ipso, quod hic Bulæus laudat, Fragmento historico verosi-* C *milius apparet, ut proinde contrarium sit incertum, debeatque vel hinc Bulæi conjectura, de Philosophia a* Brunone *Parisiis excepta, pro admodum incerta haberi; an vero de aliis, quos anonymusa Bulæo adductus laudat, certior sit aliis examinandum relinquo, et ad alteram scriptoris hujus conjecturam jam venio. Hæc* est ex Chronici Malleacensis *(verba iterum sunt Bulæi)* manuscripto codice, qui servari dicitur Parisiis in bibliotheca Puteana, quique ab auctore conscriptus est circa annum MCLX, et in lucem editus a Philippo Labbeo. In eo autem leguntur hæc verba ad an. DCCCCLXXXXVI : « Gerbertus docuit Fulbertum, Car» notensem episcopum. Hic iterum Fulbertus docuit » Berengarium canonicum S. Martini. Qui item » Brunonem Remensem et alios multos hæredes » Philosophiæ reliquit. Bruno quidem perfectus » philosophus et eremita apud Calabriam mul» torum monachorum pater obiit in Christo. » At ubi Berengarium eum hæredem Philosophiæ reliquit? Certe ubi ipse docebat; at non legitur docuisse Remis, sed Turonis, et præsumitur docuisse Parisiis post mortem Fulberti Carnotensis præceptoris sui. Itaque verisimile est, Brunonem eum *(in Philosophia nimirum)* Lutetiæ audivisse. D

probare incassum nititur,

59 *Hactenus Bulæus, contendens videlicet, non tantum Sanctum nostrum Philosophiæ placita Parisiis excepisse, verum etiam ibidem in hisce magistro usum esse Berengario, Turonensi S. Martini canonico, viro illo ex sparso hæreseos suæ, qua realem Corporis et Sanguinis Christi in Eucharistiæ Sacramento præsentiam negavit, Calvinoque et ejus sequacibus prælusit, veneno per omnem late Europam notissimo. Verum cum Berengarius (adi Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* IX, *pag.* 140*) Parisiis docuisse nuspiam legatur, sitque proinde, uti ipsemet Bulæus verbis recitatis satis indicat, an ibidem revera ille umquam docuerit, admodum dubium, cur Turonis hunc, ubi certo docuit, a Sancto in Philosophia auditum fuisse, et recitatis Malleacensis Chronici verbis potius non intulit? Sane cum Berengarius, a Lanfranco variis disputationibus devictus, et a discipulis propterea desertus, Parisios et scholas dimittere, Turonasque repetere, ex ipsiusmet Bulæi opinione sub annum* 1038 *fuerit coactus, nequit profecto Sanctum in Philosophia ibidem habere discipulum, utpote qui tunc, anno demum, ut docui,* 1030 *circiter natus, decimum ætatis suæ annum nondum attigisset. Ruit itaque et altera, qua Parisiis a* Bru- E *none Philosophiam fuisse exceptam, probetur, formata a Bulæo conjectura. Et vero Sanctum non Parisiis, sed Remis vel Turonis Philosophiæ incubuisse, dicendum : Remis quidem, si Berengarius in scientia illa magister ei non obtigerit, Turonis vero, si obtigerit.*

sed Turonis sub Berengario, contra ac Mabillonius.

60 *Ac horum quidem primum idcirco placet, quod Sanctum diu Remis studuisse et docuisse, et ex jam dictis et ex porro dicendis certum omnino sit; postremum vero, quod utique, si revera Sanctus in Chronicon Malleacense tradere videtur, in Philosophia Berengarium audierit, factum id esse ibi, ubi hic docebat, verosimillimum appareat. Ut itaque Remisne, an Turonis Philosophiæ placita* Bruno *exceperit, definiri utcumque queat, habueritne hic in Philosophia Berengarium magistrum, est indagandum. Ac Sanctum quidem in Philosophia magistro usum esse Berengario, mea est opinio, quam ut probem, primo eos, qui illi adversantur aut certe non favent, convenio. Marlottus, postquam Historiæ metropolis Remensis tom.* 2, *pag.* 135 S. Brunonem *dixit præceptorem, in Philosophia videlicet, nactum fuisse Berengarium, S. Martini Turonensis* F *canonicum, statim addit,* si chronographo Malleacensi, Brunonis coætaneo, credatur. *Mabillonius fidei professioni* S. Brunonis, *quam tom.* 4 *Veterum Analect. pag.* 400 *edidit, annotationem hanc præfixit :* Deoduini epistolæ propter argumenti affinitatem subjicere visum est S. Brunonis fidei professionem, quam morti proximus edidit, damnata hæresi Berengarii, cujus discipulus fuerat, si fides est Chronici Malleacensi. *Duo itaque viri illi eruditi, Marlottus nempe et Mabillonius, quidquid Chronici Malleacensis auctor verbis num.* 58 *a Bulæo adductis scribat, pro indutato non habuere,* Brunonem *in Philosophia magistro usum umquam esse Berengario. Nec tantum rem hanc dubiam, verum etiam a vero alienam autumavit Mabillonius.*

cujus hic verba

61 *Etenim Præfatione in Sæculum* VI *Benedictinum num* 7 *circa medium sic scribit :* De hac propagatione

AUCTORE C. B.

A propagatione *(doctrinæ et eruditionis)* agens sancti Maxentii chronographus, eam, tamquam e fonte, repetit a Girberto seu Gerberto monacho Auriliacensi, qui Fulbertum Carnotensem docuisse dicitur, „ Fulbertus „ vero, ait ille, „ docuit Berengarium canonicum sancti Martini : „ qui item Brunonem Remensem et alios mul- „ tos heredes Philosophiæ reliquit : „ quo ex loco nonnulli colligunt, Brunonem, sacri Cartusiani Ordinis institutorem, Berengarii discipulum exstitisse. Verum præterquam quod illius Maxentiani chronographi auctoritas tanti non est, ut id adstruere valeat, certe ipsa chronographi verba longe aliter interpretanda videntur. Hæc enim verba, „ qui item Brunonem Remensem„ etc. non ad Berengarium referenda sunt, sed ad Fulbertum, qui Berengarium docuit, qui item Brunonem Remensem. Deinde ipsamet verba non evincunt, Fulbertum, nedum Berengarium, auditorem habuisse Brunonem, sed tantum Brunonem et alios multos, sive a Fulberto, sive a Berengario heredes Philosophiæ relictos fuisse, a quocumque demum præceptore eruditi fuerint illi, id est, Bruno aliique Philosophiæ heredes. Certe B Brunonem jam clericum et Coloniensem canonicum, ac proinde litteris excultum, ex urbe Colonia in Remorum civitatem accessisse, constat ; at longe verosimilius est, eum a Notgero, Leodicensi episcopo, ejusque discipulis institutum fuisse. Hujus rei testis est locupletissimus Manasses, Remorum archipræsul, in Apologia sua, ubi de Brunone, qui ejus moribus adversabatur, hæc habet : „ Bruno nec noster cleri- „ cus, nec noster natus aut renatus est, sed san- „ cti Cuniberti in regno Teutonicorum positi „ canonicus est etc. „ Id observare visum est hoc loco de viro sanctissimo, qui, etsi Berengarii discipulus fuisset, longe ab ejus errore abhorruit, ut probat ipsius confessio de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, quam alias retulimus. Sed interest verum a falso discernere, et nubeculam illam, si qua erat, a tanto lumine removere.

62 *Ita altera deinde in Sæculum* VI *Benedictinum Præfatione, quo opinionem suam confirmet, num.* 85 *sic scribit :* Hunc Godefridum (*Remensem, qui* S. Brunoni *in scholarum magisterio a Manasse, Remensium archiepiscopo, Remis* C *fuit suffectus*) viventem ac mortuum laudavit Baldricus abbas, qui eum Remis genitum, litterisque institutum cum Brunone fuisse dicit. Ita enim canit ille in carmine nondum edito „ ad Godefri- „ dum Remensem. „

„ Nobilis urbs, Romæ soror, inquam, et Ro- „ ma secunda
„ Te genuit, peperit promeruitque sibi.
„ Hæc te doctrinæ totius nectare fultum
„ Adscivit studiis, præposuitque suis.
„ Gallia tunc etiam studiis florebat opimis,
„ Florebatque tuo Gallia plus studio.
„ Ad te currebant examina discipulorum
„ Et refovebantur melle parentis apes.
„ Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno „ studebat,
„ Bruno Latinorum tunc studii speculum.
„ Ipsis temporibus studuitque senex Heriman- „ nus,
„ Et mundo studii clara lucerna fuit.
„ Tu fueras juvenis, fueras et acutior illis.
„ Tertius ergo venis, jam quoque primus „ eras.
„ Gervasio princeps, princeps tuus ille Ma- „ nasses
„ Successit, qui te promovet ad studium. „

Ex his intelligitur, quod in priori Præfatione (*loco nempe proxime ante hunc supra huc transcripto*) ostendimus, Brunonem Remis operam litteris (*in Philosophia videlicet*) dedisse, non Turonis sub Berengario magistro, ut quidam ex Chronico Malliacensi male intellecto persuadere volunt ; et quidem non solum cum prædicto Godefrido, sed etiam cum Herimanno seniore, quem Gozechinus scholasticus primum laudat inter illius sæculi sapientes et auctoritate præstantes, qui, relictis inferioribus studiis, in Theologiæ otium concesserant.

63 *Hactenus Mabillonius : verum hæc, ut jam supra docui, Baldrici, abbatis Burguliensis, verba,* Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat, Bruno Latinorum tunc studii speculum, *quæ potissimum, quod Mabillonius contendit, conficere deberent, in sensu naturali et magis obvio accepta significare dumtaxat videntur,* Brunonem *Remis litteris humanioribus operam dedisse. Si autem per* Latinorum studium E *a Baldrico litteras humaniores non fuisse intellectas, præfracte velis, esse equidem non videtur, cur hic auctor magis debeat intelligi de philosophicis, quam de theologicis studiis, quibus* Bruno *Remis animum excoluerit. Quod si ergo reipsa in toto huc transcripto textu de Theologia dumtaxat, in quam Sanctus Remis una cum Godefrido Remensi et Herimanno seniore incubuerit, Baldrico abbati sermo sit, quid, quæso, inde habebitur pro opinione, qua Sanctum, non Turonis apud Berengarium, sed Remis Philosophiam excepisse vult Mabillonius ? Scriptori huic nihilominus consensere deinde Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* 9, *pag.* 233, *ita in inferiori paginæ hujus margine notantes :* Ex errore et ex Chronici Malleacensis sensu male intellecto factum est, ut Brunonem Turonis sub Berengario studuisse, quidam auctores scripserint. Remis id fuisse, Baldricus, Burguliensis abbas, diserte *(loco nempe a Mabillonio supra adducto)* affirmat. *Ita illi ; sed dispiciamus modo, an, qui Sanctum sub Berengario Turonis studuisse, seu Philosophiæ placita excepisse, scripserunt, indubie erraverint, ac Malleacense Chro-* F *nicon male intellexerint, seu potius an hoc verbis num.* 61 *datis sat felici successu interpretetur Mabillonius. Primo hic scriptor ait :* Hæc . . . *(Chronici Malleacensis)* verba, „ qui item Bruno- „ nem Remensem etc „ non ad Berengarium referenda sunt, sed ad Fulbertum, qui Berengarium docuit, „ qui item Brunonem Remensem. „ *Fulbertum ergo, non Berengarium, ex hac Mabillonii interpretatione magistrum in Philosophia Sanctus habuerit. Verum hoc, nisi simul Chronici Malleacensis auctorem erroris arguere velimus, nequit admitti.*

64 *Fulbertus enim, de quo loquitur, fuit Carnotensis episcopus ; hic autem, ut Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* 7, *pag.* 265 *dilucide ostendunt, e vivis excessit anno* 1029, *quo Sanctus vel non natus, vel certe præ ætate nimium adhuc imbecilla Philosophiæ lectionibus excipiendis intelligendisque idoneus nondum erat, uti ex iis, quæ de natali* Brunonis *anno supra dicta sunt, pronum est eruere. Et vero Sanctæ Fulbertum Carnotensem esse non potuisse in Philosophia magistrum, ipsemet Mabillonius forsitan observarit.*

AUCTORE C. B.

observavit. Ita suspicor, quod Chronici Malleacensis interpretationi, de qua jam dictum, alteram hanc proxime subjungat : Deinde ipsamet (*allegata Chronici Malleacensis*) verba non evincunt, Fulbertum, nedum Berengarium, auditorem habuisse Brunonem, sed tantum Brunonem et alios multos, sive a Fulberto, sive a Berengario « Heredes Philosophiæ, relictos fuisse, a quocumque demum præceptore eruditi fuerint illi, id est, Bruno, aliique Philosophiæ heredes. *Ab opinione sane, qua Sanctus apud Turonas sub Berengario studuisse, statuitur, eruditi omnes facile discedent, si alter hic, quo Mabillonius utitur, Chronici Malleacensis, interpretandi modus locum debeat habere. Verum res, ut mihi equidem apparet, verosimillime secus habet ; quod ut probatum dem, ipsa recito Malleacensis Chronici verba, non ea tantum, qua Mabillonius loco supra cit. transcripsit, verum etiam, quæ hisce præmittuntur, aliquot alia, textum aliquanto prolixiorem constituentia, qui sic habet :* Girbertus vero natione Aquitanus, monachus Aureliacensis sancti Geraldi ecclesiæ, . . . , ab imperæ-

B tore Papa Romanorum sublevatus est propter Philosophiæ gratiam : mutatum est nomen ejus pristinum et vocatus est Silvester. Gilbertus enim docuit Fulbertum Carnotensem episcopum, qui post Leobinum extitit episcopus. De quo multa scripta vel in pagina, vel in cantu sanctæ Ecclesiæ remanserunt. Hic iterum Fulbertus docuit Berengarium canonicum sancti Martini. Qui item Brunonem Remensem et alios multos heredes Philosophiæ reliquit.

in contrarium adductis

65 *Ordine hic, quo floruerunt, recensentur nonnulli, ut consideranti patebit, Philosophiæ doctores seu magistri, quorum alii aliis scientiam hanc tradidere ; quare, cum Berengarius, uti apud omnes in confesso est, Philosophiæ doctor seu magister etiam exstiterit, hæc chronographi Malleacensis verba,* Qui item Brunonem Remensem et alios multos heredes Philosophiæ reliquit, *non ad Fulbertum, ut vult Mabillonius, sed Berengarium referenda sunt, itaque debent intelligi, ut significent, hunc ipsummet* S. Brunoni *Philosophiæ scientiam tradidisse. Et vero, ut ita intelligantur, naturalis etiam maximeque obvius, quem offerunt, sensus exigit, quemadmodum, quantum opinor, quisque facile fatebitur, qui præjudiciis vacuus exstiterit. Mabillonius quidem,*

C *ut Sanctum Philosophiam a Berengario doctum non fuisse, ac proin hæc verba,* Qui item Brunonem Remensem *etc. eo modo, quem assignat, exponenda evincat, in probationem adhuc addit,* Brunonem, jam clericum et Coloniensem canonicum, ac proinde litteris excultum, ex urbe Colonia in Remorum civitatem accessisse, *idque constare ex hisce (adi num. 52) Manassis Remorum archipræsulis de* S. Brunone *verbis*, Bruno nec noster clericus, nec noster natus, aut renatus est, sed sancti Cuniberti, in regno Teutonicorum positi, canonicus est *etc. Verum litteris, quæ altioris, ut Philosophia, ordinis sint, nondum Sanctum, cum Colonia Remos adiit, excultum fuisse, supra docuimus, nec id constare potest ex allegatis a Mabillonio Manassis archiepiscopi verbis, cum ex hisce, ut jam supra dictum, potius appareat, Sanctum nostrum, antequam litteras discendi causa Remos adiret, S. Cuniberti canonicum non exstitisse, sed tum demum, cum anno* 1076 *aut sequenti Remis excedere fuisset compulsus.*

66 *Nullum itaque ex argumentis, quibus Mabillonius, modo vel uno vel altero a se assignato Chronici Malleacensis, quæ prolixe nunc discussa sunt, verba explicanda esse, probatum vult,* refutantur, contendit. *rem certo evincit, ac proin sensui naturali magisque obvio, quem hæc offerunt, adhærens, ita ea pergo accipere, ut Berengarium* S. Brunoni *Philosophiæ placita tradidisse, significent : quod proinde re ipsa etiam factum, pro verosimillimo habeo, Chronici Malleacensis, quod auctorem Sancto nostro fere æqualem habet, auctoritate impulsus. Addit quidem (vide num.* 61) *etiam Mabillonius, tanti hanc non esse, ut Chronicon illud iis, quæ adstruit, finem indubitatam facere possit, reque ipsa nonnulla, quæ memoriæ prodit a veritate aliena, deprehensa sunt, tum a Labbeo, a quo primum publici juris factum est, tum post eum ab Historiæ litterariæ Franciæ scriptoribus tom.* 12, *pag* 79 *et sequenti. Verum, etsi id ita sit, verosimillimum tamen adhuc apparet, quod de tradita* S. Brunoni *a Berengario Philosophia affirmat. Ea enim, in quibus Chronoci illius auctor a veritate deviasse notatur, ab ætate ejus longius abfuere ; in iis autem, quæ vel tempore suo vel non diu ante gesta sunt, vix umquam a Labbeo, qui tamen errores ejus sedulo adnotavit, errasse notatur, ut proinde, cum synchronus aut certe pene æqualis Sancto nostro exstiterit, in iis utique, quæ de audita ab hoc sub Berengario Philosophia tradit, errasse existimandus non sit, neque vero errasse, a Labbeo notatur. Quare, si non omnino certum, verosimillimum equidem, omnibus consideratis, est, Sanctum nostrum a Berengario Philosophiam doctum fuisse.* E

67 *Hinc porro jam consequitur, ut eam, non* verosimillime didicit. *Parisiis, quod hic etiam probandum erat, sed Turonis, cum in hac civitate, non autem (uti modo inter recentiores criticos satis convenit) in alia, Berengarius docuerit, verosimillime exceperit. At vero, inquies, Berengarius impia sua, qua alios etiam inficere conabatur, hæresi infamis juxta ac periculosus erat, ac proin existimandum non apparet, vel Sancti parentes, vel eos, qui illius adhuc juvenis curam gerebant, commissuros fuisse, ut Sanctum, magistri hujusmodi disciplinæ traditum, venenatæ impiæque doctrinæ hauriendæ discrimini exponerent. Verum Berengarius non statim, cum scholas Turonenses regere cœpit, in hæresim fuit prolapsus, nec statim, cum hæreseos suæ virus spargere cœpit, passim pro hæretico ab omnibus fuit habitus. Et Hugo quidem Lingonensis episcopus, Berengarii olim condiscipulus, primus fuit, qui ab eo (adi Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* 8, *pag.* 202*)* F *in Eucharistiæ Sacramento et realitatem et transubstantiationem negari, detexerit, quique haud ita dudum post, quo errantem in viam reduceret, pulchram ad eum dedit epistolam ; quare cum hæc (adi iterum laudatos scriptores loco cit.) non citius, quam paulo ante Octobrem anno* 1049 *scripta fuerit, consequens est, ut verosimillime prava Berengarii doctrina anno dumtaxat proxime hunc antecedenti, quo etiam hæc aut tantum paulo citius turbas in Ecclesia excitasse videtur, ab Hugone Lingonensi episcopo fuerit detecta. Jam vero, cum id ita sit, nihil sane Sancti parentes, tutoresve impedire debuit, quo minus eum anno* 1047, *quo ex supra dictis septemdecim circiter annorum jam esse potuit, Turonas mitterent Philosophiæ placitis a Berengario imbuendum. Imo vero non satis video, cur eo etiam anno* 1048 *aut sequenti, cum anno demum* 1059 *a Leone IX Papa in concilio Romæ celebrato Berengariani errores fuerint damnati, mitti non potuisset.*

68 *Nec*

AUCTORE C. B.

Id interim vel ex emissa a Sancto

A 68 *Nec porro* Brunoni *aut ejus filiis dedecori verti debet, quod is hominem de fide non recte sentientem, nec tamen ut hæreticum damnatum in Philosophia audierit; etsi enim id ita ex jam dictis appareat, dubitandum tamen non est, quin a Berengario saltem tunc, cum in concilio Romano damnatus primum hic fuisset, recesserit. Ita autumo vel ex eo, quod ab impia ejus hæresi maxime abhorruerit, ut finem facit, tum, quas fecit, infra hic memorandas in Psalmum* 21 *et in cap.* XI, *Epist.* 1 *ad Corinth. commentationes, tum, quam morti proximus emisit, fidei professio, a Mabillonio tom.* 4 *Analect. pag.* 400 *et seq. relata infraque huc transcribenda. At vero, quoniam hic de fidei professione, a Sancto morti proximo emissa, sermo incidit, unum hic adhuc moneri lectorem, necesse est. Cum in professione illa* Bruno *statim hisce vocibus,* Credo Sacramenta, quæ Catholica credit et veneratur Ecclesia, *subjungat,* Et nominatim, quod consecratur in altari, verum Corpus esse, veram Carnem et verum Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, quem et nos accipimus in remissionem pec-
B catorum nostrorum, in spem salutis æternæ, *erit fortassis nonnemo, qui, cum his verbis doctrina, Berengarianæ e diametro opposita, contineatur, argumento etiam id esse velit, sub Berengario Turonis Philosophiæ Sanctum studuisse, utpote qui emissæ a se fidei professioni verba illa incluserit non aliam ob causam, quam ut Berengarianæ qualemcumque, cui idcirco obnoxius esse poterat, suspicionem hæreseos a sese amoliretur.*

morti proximo fidei professione, vel ex hic recitatis

69 *Et vero fuit, cum et ego, argui inde pro Philosophia, a Sancto sub Berengario audita posse, arbitrarer; ast, re penitius examinata, comperi, morem hunc post Berengarianam hæresim exortam diu observatum fuisse, ut doctiores illustrioresque fere viri, cum morti essent proximi, fidei professionem emitterent, qua tum alia fidei dogmata, tum præcipue, quæ ad sacratissimum Eucharistiæ Sacramentum pertinent, profiterentur. Ac imprimis quidem exempli loco sit Gervasius, Remensis archiepiscopus, anno* 1067 *vita functus, qui, cum moriturus esset, fidei professionem non multum ab emissa per Sanctum quantum ad reconditum de Eucharistia dogma diversam, emisit, ut videre licet in archiepiscoporum*
C *Remensium serie, quam Gallia Christiana aucta tom.* 9 *exhibet. Accedit Matthæus S. R. E. Cardinalis, cujus Brunonianæ non multum dissimilis, quam sub finem vitæ emisit, fidei professio apud Petrum Venerabilem, abbatem Cluniacensem, Miraculorum lib.* 2, *cap.* 22 *exstat, et Ludovicus VI Francorum rex, cujus Brunonianæ itidem non multum dissimilis, quam moriturus emisit, fidei professio a Baronio in Annalibus ad annum* 1131 *recitatur, Berengarii itaque in Philosophia discipulum fuisse* S. Brunonem, *argui ex ea, quam hic morti proximus emisit, fidei professione non potest. Nec, ut Sanctum Berengarii in Philosophia discipulum faciamus, validius argui potest e centesimo sexagesimo sexto, quo ecclesia cathedralis Andegavensis, S. Mauritio sacra,* Brunonem *mirifice celebrat, funebri Titulo; licet enim hic binos hosce contineat versiculos,*

Dux prius erroris monstravit iter melioris
Postea doctrinæ, quæ gaudia dat sine fine,

e quibus, Sanctum in errorem contra fidem, quem postea deposuerit, fuisse prolapsum, ac proinnon tantum Berengarium habuisse magistrum, ast etiam perversæ ejus contra Eucharistiæ Sacramentum sectatorem aliquando exstitisse, suspicari nonnemo forsan posset, sinistræ tamen hujusmodi de Sancto suspicioni locum inde merito esse non posse, quisque facile deprehendet, qui cum aliis, in eodem Titulo antecedentibus et consequentibus, recitatos binos versiculos considerarit.

Tituli funebris versiculis, utpote modo alio,

70 *Ita quippe patescet, per* errorem *quidem in hisce non errorem contra fidem, cui aliquando Sanctus adhæserit, sed profanas scientias, quas sedulo magnaque cum laude primo coluerat docueratque, per* doctrinam *autem* meliorem, *non ullum sinceræ veræque fidei dogma, cui aliquando fuerit adversatus, sed divinam Euangelii, qua, postea seculo deserto, in eremum secessit, terrenaque suo exemplo despicere ac cælestia sectari alios docuit, institutionem debere intelligi. Ut hoc eo queat deprehendi facilius, versiculos huc facientes, tam qui consequuntur, quam qui præcedunt binos recitatos, huc transcribo. Præcedentes hi sunt :*

Plus quam Maronis laudatur lingua Brunonis,
Gloria Platonis vilescit laude Brunonis.
Hic præcellebat doctoribus, hic faciebat E
Summos doctores, non instituendo minores.
Doctor doctorum fuit hic, non clericulorum.
Nam nec honestates verborum, nec gravitates
Sumpsit Brunonis, nisi vir magnæ rationis.
Rectio prudentis superabat acumina mentis;
Et documentorum doctor satis exstitit horum.
Hic plus perfectam voluit præponere sectam,
Nuntiat egregiam divina docendo sophiam,
Primaque destruxit et tanquam frivola duxit.

quam quo Sanctus in fide errasse,

71 *Consequentes vero isti :*

Sec nil mundana sapientia dat nisi vana ;
Hæc facit elatos pompa, facit illa beatos.
Factis complebat, operando quod ore docebat :
Multos sermones faciebat per regiones
Urbem transivit Romam Calabrosque petivit.

F *Scriptor anonymus, qui Tractatum de* S. Brunone, *a Carthusianis hujatibus mecum communicatum, composuit, aliter nonnihil, qua Sanctum erroris in fide suspicione liberet, Titulum funebrem, ei ab ecclesia Andegavensi sacratum, interpretatur. De hujus enim auctore num.* 7 *ita pronuntiat :* Brunonem primum laudat, quod celebrioribus doctoribus omni scientia profana (ut sunt Grammatica, Dialectica et aliæ ejusmodi) excelluerit. Deinde illum majori laude dignum ostendit, quod „ his plus perfectam „ voluit præponere sectam, „ id est, scientiam, videlicet Theologiam, ut sequenti versu explicat, „ Nunciat egregiam divina docendo sophi„ am. „ Idcirco, qui dux erroris prius fuerat, non quidem falsæ doctrinæ, sed perituræ et mundanæ scientiæ, ut postea dicit, sive Philosophiæ, quam multi Sancti, tamquam quæ nihil aut modicum ad salutem valet, contempserunt, „ mon„ stravit iter melioris postea doctrinæ „ sive concionando (nam „ multos sermones faciebat per „ regiones „) sive docendo ac sacram Scripturam discipulis suis interpretando, ut canonicos Niolenses superius declarasse vidimus, cum eum dixerunt dudum ecclesiæ Remensis summum didascalum,

AUCTORE C. B.

dascalum, utpote in psalterio et ceteris scientiis luculentissimum.

innuatur, intelligendis, confirmari non potest,

72 *Ita ille : et sane interpretatio, quam hic suggerit, aliave similis, si supra a me assignata, quæ tamen præstare videtur, forsan displiceat, necessario debet admitti, cum, Sanctum a fide numquam aberrasse, certum sit e variis aliis funebribus ejus Titulis, in quibus fidem semper sanam ac integram servasse, diserte traditur aut certe non obscure indicatur. Ut reliquos brevitatis ergo missos faciam, unum dumtaxat, vigesimumnempe et centesimum, in quo id expressius declaratur, in medium adduco. In hoc itaque canonici S. Audomari sic Sanctum compellant :*

Ergo vera fides, quam tu semper coluisti,
Te trahat ad Christi requiem, quam Bruno petisti.

Ceterum hæc tam de errore in fide, cujus suspectus Bruno *videri queat, quam de fidei professione, sub vitæ terminum ab eo emissa, paulo fusius prosequi hic libuit, ut evidentius pateat, nihil inde pro opinione, qua Berengarii in Philo-* B *sophia discipulum Sanctum nostrum facimus, posse concludi. Atque ad id quidem veritatis amor me compulit, quo præterea nunc fit, ut committere non possim, quin unum adhuc, quod eidem opinioni nostræ utcumque obest aut saltem non favet, lectori modo ob oculos ponam. Inter Titulos Sancti funebres, qui numero tamen* 180 *fere sunt, nullus occurrit, quo ei ecclesia Turonensis parentarit ; unde videri potest Turonas non adiisse Cartusiæ Calabrinæ alumnus, qui encyclicam de morte* S. Brunonis *epistolam circumtulit, quique tamen id, si Turonis Philosophiam Sanctus excepisset, facturus fuisse videtur, utpote usitatum ætate sua morem, quo encyclicæ hujusmodi epistolæ ad ecclesias præcipue, quibus defunctus aut notus esset, aut saltem notus esse, præsumeretur, solebant deferri, verosimillime secutus.*

uti nec ex objectione, hic proposita, infirmari.

73 *Ita, qui nostræ de audito Turonis a* Brunone *in Philosophia Berengario opinioni adversantur, possunt arguere. Verum non omnes verosimiliter funebres Sancti Tituli uni eidemque rotulo, qui encyclicam (adi num.* 25 *et infra in hanc notanda) de Sancti obitu epistolam, a Carthusiano Calabrino circumlatam, pluresque certe ad hanc responsorias seu Titulos funebres com-* C *plectebatur, fuere inscripti, chartæque separatæ, in quas aliquot ex hisce verosimiliter fuerint conjecti, temporis injuria interire facile potuerunt. Quid si ergo id de Titulo funebri, quo ecclesia Turonensis Sancto parentavit, factum fuerit ? Adhæc Cartusiæ Calabrinæ alumnus, qui epistolam encyclicam, mortis* S. Brunonis *nunciam, circumtulit, forte etiam non omnes, quibus is in vivis superstes notus fuerat, ecclesias adierit, a more solito ob causas, quæ nos latent, deflectens. Utut sit, ex eo equidem, quod inter Titulos Sancti funebres nullus omnino, ecclesiæ Turonensis nomine insignitus, occurrat, consequens non est, ut vel* Bruno *Turonis notus non fuerit, vel Philosophiæ operam non dederit. Ambigi enim nulla ratione potest, quin Sanctus Coloniæ Agrippinæ, utpote in qua civitate natus ac magna ex parte educatus esset, notissimus exstiterit, nec tamen inter funebres ejus Titulos ullus est, qui ecclesiæ Coloniensis, seu cathedralis seu collegiatæ S. Cuniberti, in qua tamen Sanctus canonicum egerat, nomen præferat ; ut sane ex difficultate, quæ modo proposita est, non infirmetur opinio, qua Sanctum Turonis Philosophiam sub Berengario didi-* *cisse arbitramur. Hinc porro et ex aliis supra-* D *dictis consectarium est, ut Sanctus verosimillime, cum jam octodecim esset annorum, Parisiis nondum studuisset. Cum enim, dum quatuordecim circiter esset annorum aut adhuc junior, litteras humaniores, quarum rudimenta Coloniæ posuerat, Remis prosecutus sit, hisque ibidem jam imbutus Philosophiam Turonis audire inceperit, nec paucioribus, quam binis, annis verosimillime absolverit, quo, quæso, tempore ante expletum decimumoctavum ætatis suæ annum Parisiis studere potuerit ? An autem ibidem umquam post certo studuerit aut etiam docuerit, dicenda aperient.*

§ IV Quo Sanctus Turonis, Berengario relicto, sese contulerit, quid tum primum egerit, quandonam Remis docere inceperit, et quas ibidem scientias tradiderit, muniaque obierit. E

Sanctus, qui, Turonas deserens, patriam

Anno circiter 1048 *aut certe non serius, quam anno* 1050 *Turonis, relicto Berengario, excessisse* S. Brunonem, *verosimillimum sane efficiunt, quæ § præcedenti in medium adduxi. Verum quo tunc Vir sanctus sese contulit ? Parisiosne, an Remos ? Nullum plane, quo alterutrum indubitanter asseram, suppetit monumentum antiquum. Pro civitate Remensi tamen, quod in hac Sanctum diu et studuisse et docuisse, in comperto ex dicendis sit, stare malim. Morkensius in Ms. sua Chronologica-diplomatica de* S. Brunone *Diatriba in ea versatur opinione, qua existimat, Sanctum Ordinis sui Institutorem post detectam Berengarii hæresim in patriam Coloniam Agrippinam esse reversum ; quod sane vero apparet non absimile, etsi interim nullo pariter queat monumento sat antiquo probari. Sed quid de altero asserto dicendum, quo tum primum in S. Cuniberti ecclesia canonicum creatum fuisse Sanctum nostrum, Mörkensius præterea affirmat ? Nec hoc, uti etiam* S. Brunonem *tunc ibidem in sacram Scripturam resque Theologicas incubuisse, vero apparet absimile. Quod si inte-* F *rim ita, ut potuit, sese etiam reipsa res habuerit, a Manasse, Remensium archiepiscopo, S. Cuniberti canonicus eo sensu, quem num.* 53 *exposui, vocari Sanctus etiam potuerit, quamvis in S. Cuniberti ecclesia, antequam in Galliam litteras discendi causa e patria primum abiret, canonicum non egisset, ut proin, etiamsi eum diu etiam ante annum* 1067, *quo circiter scholarum Remensium præfectura sese ex dicendis abdicavit, canonicum in S. Cuniberti ecclesia exstitisse, foret admittendum, argui ex Manasse merito non posset, hanc illum ibidem vivendi normam jam inde ab eo tempore, quo nondum Gallias adierat, fuisse certo amplexum . Hæc adde iis, quæ num.* 52, *seq. et* 65 *dicta sunt.*

forte repetiit, ibique Teologiæ aliquam diu operam dedit,

75 *Porro Sanctum in patriam post exceptant Turonis Philosophiam rediisse, canonicum ibi agere tunc primum cœpisse, rebusque Theologicis simul dedisse operam, longe evaderet verosimilius, si, quod laudatus Mörkensius etiam tradit, Sanctum Colonia a Gervasio Remensium archiepiscopo, qui ad hanc cathedram anno* 1055 *fuerat promotus, ad civitatem Remensem, ut ibidem, quas*

AUCTORE C. B.

A *quas callebat, scientias doceret, fuisse revocatum, sat certo posset argumento probari. Pro se quidem citat Morkensius antiquum, de quo num.* 49, *Cartusiæ Montis-Dei in Picardia codicem, a Suriano etiam in suis ad Surianam Sancti Vitam Annotationibus pag.* 79 *laudatum; verum cum de hujus antiquitate auctoritateque, tam Suriano quam Morkensio et Martinio, de quo num. itidem* 49, *altum silente, aliunde mihi non constet, neutiquam codex ille, utut a præfatis scriptoribus antiquus vocetur, sufficere mihi potest, ut Sanctum revera a Gervasio Colonia Remos, ut istic doceret, fuisse revocatum, pro indubitato habeam. Rem itaque hanc, uti etiam, an* Bruno, *cum Turonas, audita jam Philosophia, deseruit, in patriam fuerit reversus, ibique aliquamdiu, sacræ interim Scripturæ rebusque Theologicis dans operam, canonicum egerit, in medio relinquo, et ad alia Sanctum spectantia, quæ certioribus solidioribusque fundamentis superstruuntur, tractanda progredior.*

Remis magistrum egit,

76 Brunonem *imprimis Remis, cum verosimiliter etiam vel in hac ipsa civitate, vel alibi tum* B *sacram Scripturam, tum etiam Theologiam sedulo jam excoluisset, scholarum magistrum egisse, vel ex solo quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronico, seu potius e brevi, quod ex hoc num.* 7 *huc transcripsi, Sancti elogio, utpote in quo hic ab auctore coævo Remensis ecclesiæ scholarum magister diserte appelletur, certum esse debet. Id interim etiam confirmatur ex Sigeberto Gemblacensi, et Hugone, Diensi episcopo Sedisque Apostolicæ in Galliis legato, quorum ille in Chronographia ad annum* 1084, *hic apud Labbeum tom.* x *Conciliorum col.* 365, *in Epistola, ad Gregorium VII Papam anno* 1077 *scripta, hicque infra adhuc memoranda,* Brunonem *pariter* ecclesiæ Remensis Magistrum *appellant. Hisce adde Meinardum, Cormeriacenum in agro Turonensi Priorem, qui in Titulo funebri, inter recudendos* 176, *quo Sancto parentavit, ita loquitur :* Mainardus, inquam, ego in Cormariensi monasterio monachorum plurimorum nomine, non opere, Prior, Remorum civitatis oriundus fui, domini hujus Brunonis aliquot annis doctrinam audivi, Deoque volente admodum profeci. *Hæc ille, qui, quamvis se Remis sub* Brunone *studuisse, aperte non edicat, res tamen ita sese verosimiliter habuerit, quod Remis ortum seu natum sese pronunciet, ibique, ubi natus erat, aliquamdiu verosimiliter litteras* C *didicerit.*

ibique litteras humaniores,

77 *Atque hæc quidem, quantum opinor,* S. Brunonem *Remis docuisse, seu magistrum egisse, satis superque evincunt : quas vero ibidem scientias docuerit, et quo circiter tempore id operis seu muneris primum susceperit, nunc indagandum. Ac primo quidem Sanctum poesim ibidem docuisse, concludendum apparet e funebri ejus Titulo* 126; *in hoc enim Atrebatensis S. Vedasti Nobiliaci cœnobii schola cum ita alloquitur :*

.... tibi, Bruno magister acute,
Viluit hic flore mundus, sterilique decore
Flos fuit in fœno : viguit sub sole sereno,
Dum tua cantaret, studio dum musa vacaret,
Dum modo lactaret Remos, modo pane cibaret.

Nec tantum ex inferioris ordinis scientiis seu artibus poesim, sed ipsam etiam Grammaticam Remis docuisse Sanctus videtur. Etenim in ecclesiæ Constantiensis S. Mariæ versibus scholaribus qui titulum ejus funebrem inter recudendos 156 *constituunt* , multorum præceptor grammaticorum *exstitisse declaratur; etsi autem, Remisne, an alibi grammaticos erudierit, non addatur, Remis tamen id fecisse illum, verosimile idcirco apparet, quod alibi, quam Remis umquam docuisse, nullo plane antiquo, quod fidem indubitatam facere natum sit, monumento queat ostendi. Alia non occurrunt, quæ, ut scientias inferioris ordinis seu humaniores litteras Remis fuisse a Sancto traditas, evincam, possint conducere.*

uti etiam Philosophiam

78 *Ast quid de sublimioribus scientiis, Theologia videlicet ac Philosophia dicendum? Sanctus quoque tam hanc, quam illam Remis docuisse videtur. Ac primo quidem, cum* Brunoni *laudes diversæ, viro fere dumtaxat Philosophiam ac Theologiam publice professo apte convenientes, in nonnullis Titulis funebribus, ac præcipue quidem Titt.* 31, 32, 107, 124, 126, 131, 146, 166, 168 *et* 173, *nulla plane loci, quo scientias hasce ille docuerit, mentione facta, attribuantur, ex eo ipso mox adducto, quo Remis Grammaticam docuisse videtur, argumento consequitur, ut et ibi* E *Philosophiam ac Theologiam docuerit; verum rem alio adhuc modo lubet firmare. Fragmenti historici, quod a tempore Roberti, Francorum regis, ad mortem Philippi I deducitur, quodque a Marloto num* 57 *laudatur, scriptor anonymus, quod non tam ex patria, quam ex studiis, quibus Remis tum discendo, tum docendo diutissime vacaverat, et ex dignitatibus, quas ibidem obtinuerat,* Brunonem *cognitum haberet,* Remensem *eum, ut num.* 12 *docui, appellat; quare, cum præterea hac Sanctum eo ipso loco, quo eum* tam divina quam in humana Philosophia, *binas scilicet hasce scientias docendo seu publice profitendo, floruisse tradit, appellatione afficiat, id præsertim idcirco, quod eumdem maxime ex humana ac divina Philosophia, seu ex Theologia ac Philosophia, quam utramque scientiam Remis tunc docebat, cognitum haberet, verosimillime fecerit.*

ac Theologiam, et hanc quidem,

79 *Atque ita jam habemus* Brunonem *tam Philosophiam, quam Theologiam Remis docuisse; quod autem nominatim ad posteriorem hanc scientiam pertinet, id prætereα sic ostendo : Scholarchæ seu scholastici munus, quod non nisi doctissimis gravissimisque viris deferri solebat, obiisse Sanctum nostrum, exploratum habemus tum ex funebri ejus Titulo* 173, *in quo a Regularibus ecclesiæ S. Vincentii Noliensibus canonicis* F Dudum... ecclesiæ sedis Remensium summus didascalus *fuisse asseritur, tum ex Guiberto de Novigento, scriptore coævo, qui lib.* I *de Vita sua, cap.* XI *de Sancto nostro sic scribit :* Fuit non longe ab his diebus Bruno quidam in urbe Remensi, vir et liberalibus instructus artibus et magnorum studiorum rector; *olim autem, etiam ætate* S. Brunonis *seu seculo* XI *in majoribus ecclesiis ad scholastici seu scholarchæ curam præcipue spectabat clericos liberalibus artibus ac proin, et quidem potissimum, ut apparet, Theologicis facultatibus erudire, bonis moribus informare, ecclesiasticam disciplinam promovere, et de omnibus, ad divinum cultum spectantibus, dum interrogaretur, respondere. Hæc aut certe non multum abludentia ex Thomassino de veteri et nova Ecclesiæ Disciplina tom.* I, *lib.* 3, *cap.* 70, *num.* 8 *et ex Papyrii Massoni Annalibus in Philippo fas est colligere, licet interim scholarchæ seu scholastici officium, cum non desint modo, qui alibi liberales artes doceant, in ecclesiis tam majoribus seu cathedralibus,*

AUCTORE C. B.

bus, quam aliis, quantum ad exercitium magna ex parte sit abolitum uniceque fere quoad dignitatem et titulum remanserit. Jam vero, cum Sanctus, ut jam probatum est, scholastici seu scholarchæ munere in ecclesia Remensi certissime fuerit perfunctus, ambigendum non est, quin in ea clericis Theologiam tradiderit.

scholarcha factus, fere solam, docuit.

80 *Et eum quidem unice tunc sublimiores scientias hasque inter Theologiam docuisse, verosimillimum puto. Etenim cathedralis Andegavensis ecclesia, in Titulo funebri, inter recudendos* 166, *quo Sanctum mirifice celebravit, ita de eo canit :*

Hic præcellebat doctoribus, hic faciebat
Summos doctores, non instituendo minores;
Doctor doctorum fuit hic, non clericulorum;

tribus autem hisce versiculis, scientias inferiores a Sancto, utpote quem non clericulos, seu clericos juniores, inferioris dumtaxat ordinis scientiis addiscendis aptos, sed ætatis tantum provectioris viros, docuisse, indicent, Remis traditas non fuisse, innuitur, idque, cum ex supra dictis
B *tum Poesim, tum Grammaticam* Bruno *Remis docuerit, veritati esse consonum haud potest, nisi de Sancto, jam facto ecclesiæ Remensis scholarcha seu summorum studiorum rectore ac præfecto intelligatur; neque enim Sanctum, muneri huic nondum admotum, scientias sublimiores, admotum vero inferiores dumtaxat docuisse, verosimile apparet.* Bruno *itaque, cum jam scholarum Remensium magistratum fuisset adeptus, scientias dumtaxat altiores ac potissimum Theologiam, ante vero quam hoc officio decoratus fuisset, inferiores etiam, docuerit. Atque hæc de scientiis, quas Sanctus Remis tradiderit, dicta sufficiant ; proximum est, ut in tempus, quo circiter id oneris in se susceperit, modo inquiramus.*

Tempus, quod primum ibidem docendi muneri sese addixit,

81 *Si , Sanctum Colonia Agrippina, ut Remis litteras doceret, a Gervasio, Remensium archiepiscopo, fuisse evocatum, Morkensius num.* 75 *recte notet*, Bruno *sane ante annum* 1055, *utpote quo primum ad Remensem cathedram Gervasius fuerit evectus, Remis litteras docere non inceperit; quod si autem Marloto, qui* Brunonem *anno* 1056 *scholarum Remensium caput seu*
C *rectorem a Gervasio constitutum fuisse, Historiæ Metropolis Remensis tom.* 2, *pag.* 115 *scribit, sit standum, ante annum* 1055 *Sanctum nostrum, cum scholarum præfecturam, nisi cum jam aliquamdiu docuisset, adeptus fuisse non videatur, Remenses scholas docere incepisse, dicendum apparet. Verum cum nec Marlotus, nec Morkensius certam hic, uti ex supra dictis pronum est colligere, fidem sibi concilient, alio recurrendum est, ut tempus, quo circiter Sanctus docendi muneri apud Remenses sese addixit, utcumque determinem. Baldricus, abbas Burguliensis, in versibus ad Godefridum Remensem,* Brunoni *in scholarum Remensium magisterio a Manasse, Remensium antistite, anno circiter* 1077 *suffectum, num.* 62 *huc transcriptis, hunc Godefridum suum, quem impense laudat, cum Herimanno ac* Brunone *Remis studuisse, docet, ac deinde subdit,*

Tu fueras juvenis, fueras et acutior illis;
Tertius ergo venis, jam quoque primus eras.
Gervasio princeps, princeps tuus ille Manasses
Successit, qui te promovet ad studium; D

Godefridum autem tertio loco, id est, post Herimannum et Brunonem, *quibus tamen ingenii acumine prævierit, ad scholarum Remensium præfecturam, promovente eum ad id munus Manasse, pervenisse, quatuor illis versiculis (neque enim quid aliud significari hisce posse, apparet) haud dubie indicatur.*

82 *Hinc porro, quod huc unice facit, jam consequitur, ut Herimannus Remensium scholarum præfectus, et quidem ante Godefridum, exstiterit. Quare cum id muneris ante* Brunonem, *utpote cui Godefridus proxime in hoc fuerit suffectus, pariter gesserit, e tempore, quo hoc Herimannus deposuit, tempus prope, quo idem obire* Bruno *inceperit, perspectum habebimus. In illud ergo inquiramus. Mabillonius tom.* 4 *Analectorum recitat epistolam, a Gozechino Leodiensi scholastico Moguntia, quo sese, Leodiensis cathedræ magisterio relicto, receperat, conscriptam, in qua hic, temporis sui vitia et mala, e Berengarii erratis maxime nata, deplorans, pag.* 385 *ita loquitur :* Hæc omnia sapienter despexit Herimannus Remensis, Drogo Parisiensis, Spirensis Huoremannus, Bavenbergensis Meinhardus, E et præterea multi, et præstantes et præcipuæ auctoritatis viri, qui, præcisis speciebus, *id est, ut Mabillonius Præfatione in Sæculum* VI *Bened. num.* XI *interpretatur,* „ stipendiis et emolumentis, „ et abdicatis laboribus, studiis valefecerunt, et sapienti consilio usi, in Theologiæ otium, *id est, uti ex antecedentibus et consequentibus apparet, Historiæque litterariæ Franciæ scriptores tom* 9, *pag.* 234 *interpretantur, in solitudinem, rerum divinarum meditationi veræque sapientiæ unice vacaturi,* concesserunt.

e tempore, quo huic Herimannus

ejus decessor renunciavit, determinatur.

83 *Herimannus ergo, qui hic memoratur, quique alius, quam Herimannus, Remensium scholarum ante* Brunonem *præfectus seu scholarcha proxime nominatus, esse non videtur, in solitudinem studiis relictis abdicatoque proinde scholarchæ officio, sese jam tum receperat, cum præfatam epistolam Gozechinus scripsit. Quare, cum id ante annum* 1060, *uti ex iis, quæ Mabillonius loco proxime cit. disserit, facile intelliges, indubie fecerit, ante hunc ipsum annum Remensium scholarum magisterio sese Herimannus jam abdicarat. Jam vero, cum Herimanno proxime ex dictis fuerit Sanctus noster suffectus,* F *consequens est, ut hic verosimillime ante eumdem dictum annum* 1060 *a Gervasio, Remensium archiepiscopo, scholas Remenses regendas acceperit, ac proin, ut Marlotus, qui id, ut jam supra bis monui, anno* 1056 *factum statuit, a vero forsan non multum aberrarit. Quam ob rem cum Sanctus equidem, antequam scholarum Remensium præfectus seu magnorum studiorum rector, ut Guibertus de Novigento supra laudatus loquitur, aut etiam, ut Regulares ecclesiæ S. Vincentii Nolienses canonici supra pariter in funebri suo de* S. Brunone *Titulo scribunt,* summus didascalus *crearetur, litteras seu inferioris saltem ordinis scientias aliquamdiu Remis, Herimanno scholarum præfecturam adhuc gerente, docuisse videatur, consectarium fit, ut inter annum* 1050 *et annum* 1060 *Remis, sive interim jam tum in civitate Remensi versans, Theologicis studiis operam ibi dedisset, sive Colonia Agrippina, ubi hæc excoluisset, a Gervasio archiepiscopo, ut supra Morkensius vult, evocatus demum tum fuerit, docuisse primum inceperit.*

84 *Certe eum ante annum* 1050 *onus illud non*

AUCTORE C. B.

Egit etiam Remensis ecclesiæ cancellarium. Liquet id

non suscepisse, indubitatum idcirco apparet, quod tum, uti ex supra dictis pronum est colligere, uno dumtaxat aut altero anno e Philosophiæ stadio esset egressus, hocque decurso, aliquamdiu saltem Theologicis studiis, antequam docere inceperit, verosimiliter operam dederit. Atque ita modo habemus, non tantum quandonam circiter Sanctus magistrum in civitate Remensi primum egerit, verum etiam quo circiter tempore ad scholarum Remensium præfecturam seu summi didascali munus fuerit promotus. Porro Sanctus non tantum, qua de jam satis actum, scholarum præfecturam Remis gessit, verum etiam et metropolitanæ ecclesiæ canonicum et cancellarium egit. Ac primum quidem constat tum ex primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronico seu deprompto ex hoc, quod num. 7 huc transcripsi, Sancti elogio, tum ex Sigeberti Gemblacensis Chronico; in quibus ambobus, perantiquis sane, habita ratione ad tempus, quo post Brunonis *obitum scripta sunt, monumentis*, ecclesiæ Remensis canonici *titulo insignitur; quod autem ad cancellarii munus, quod pariter obierit, spectat, manifestum id fit vel ex sola, cui* Bruno, *a se veluti cancellario scriptæ, etiam subscripsit, Charta, anno* 1076 *a Manasse archiepiscopo in abbatiæ S. Basoli favorem concessa. Hanc idcirco, prout in quarto Annalium Cartusiensium libro nondum vulgato exhibetur, huc transcribo.*

ex Charta, qua huc transcribitur.

85 *Sic habet :* In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Manasses, ineffabili Dei providentia Remensis archiepiscopus, præteritorum atque futurorum memor, qualiter omnia ruinarum atque defectus detrimenta irrecuperabiliter patiantur : quia vitæ meæ statum non semper duraturum cognovi, manum charitatis porrigendo animæ meæ portum tranquillissimum studui præparare. Hac igitur necessitate et cura mihi commissarum ecclesiarum compulsus, et abbate Stephano id deposcente, dedi et subjeci cœnobio sancti Basoli altaria duo, Altejæ videlicet et Caprillæ, ut ea fratres perpetuo sine personatu teneant, tantum summaticos persolvant, et pro me, quoad vivam, duas omni hebdomada Missas, unam privatim, alteram vero communiter celebrent : atque per singulos annos in anniversarii mei die ejusdem ecclesiæ fratres de illorum altarium reditibus in refectorio regulariter epulentur. Si quis ea inde abstulerit, anathema sit. Actum Remis anno Dominicæ Incarnationis millesimo septuagesimo sexto, regni autem Philippi regis XVII. Archiepiscopatus vero domni Manasse VII. Indictione quarta decima. Signum Guidonis archidiaconi. S. Guarini archidiaconi. Signum Manasse præpositi. S. Leuvini decani. S. Odonis cantoris. S. Henrici abbatis. S. Jotzelini abbatis. S. Gebuini abbatis. S. Raimbaldi abbatis. S. Dudonis decani. S. Dominici decani. S. Lamberti decani. S. Bavonis decani. S. Widonis militis. S. Alberti militis. S. Rodulphi. S. Haymonis. S. Lamberti. Bruno cancellarius scripsit et subscripsit.

Aliqua in hunc

86 *Charta hæc apud Marlotum quoque, qui tamen unde eam acceperit, non edicit, tom. 2 Historiæ Metropolis Remensis pag.* 170 *et seq. exstat, uti etiam in Ms., de quo num.* 28, *de S. Brunone Tractatu, a PP. Cartusianis hujatibus mecum communicato, ut proinde tria ejusdem instrumenti exemplaria ante oculos habeam. Atque hæc quidem omnia tum in notis chronicis, quibus signantur, tum in verbis, quibus concepta sunt, ad amussim fere inter se consonant; at non item in testibus, instrumento subscriptis; præterquam enim quod aliquot horum nomina Marlotianum exemplar alio modo, quam quo id duo reliqua exemplaria faciunt, scripta exhibeat, abbatibus, chartæ subscriptis, monasterii seu abbatiæ, cui singuli præfuere, nomen adjungit, quod in duobus aliis exemplaribus non fit, quodque an in Marlotiano recte fiat, haud satis habeo compertum. Anonymus interim Cartusianus, Annalium Ordinis sui libri quarti auctor, Chartæ a se recitatæ sequentem, qua hanc ex autographo desumptam, declarat, annotationem subjungit :* Extractum fuit *(instrumentum scilicet seu charta jam recitata)* ex Originali, sigillo majore ceræ flavæ sigillato, in cujus concha impressa est imago beatæ Virginis Mariæ, dextra lævaque Jesum puerum tenentis. Hoc instrumentum inventum fuit in præfata abbatia sancti Basoli ad Remos per quemdam V. P. monachum Benedictinum reformatæ congregationis, Compendii commorantem, anno MDCXLIX, et cuidam Cartusiensi domus Montis-Dei commodatum, ex cujus scriptis illud eruimus.

observantur.

87 *Mabillonius autem, qui Annalium Benedictinorum lib.* 64, *num.* 129 *Chartæ, huc jam integre transcriptæ, partem recitat, quique ipsum instrumenti hujus autographum aut certe authenticum ejusdem exemplar sibi præluxisse, innuit, ita ibidem observat :* Post duos *(Chartæ, de qua hic, subscriptos)* archidiaconos, præpositum, decanum, et cantorem ecclesiæ Remensis apposita sunt signa Heinrici abbatis sancti Remigii, Jotselini abbatis Altivillarensis, Gibbuini abbatis Mosomensis, Raimbaldi abbatis sancti Theoderici, et aliorum. « Bruno cancellarius scripsit et « subscripsit » idem, ut videtur, qui non multo post a Manasse ob ejus facinora recessit, et Cartusiensem Ordinem instituit. Authentico affixum est sigillum Manassæ archiepiscopi, exhibens effigiem beatæ Mariæ, Christum puerum in sinistro brachio gestantis cum hac inscriptione, « Manasses Remorum archipræsul. » *Hæc ille, abbatibus, Chartæ seu instrumento, de quo hic, subscriptis, monasteriorum seu abbatiarum, quibus hi præfuere, nomina adjungens, quæ tamen an ex ipso autographo, quod forte ad manum habuerit, an vero ex Marloto, quem in margine citat, hauserit, non habeo edicere, ac proin recitat, an secus, nomina illa abbatibus apud Marlotum apponantur, in medio relinquo, et in tempus, quo Sanctus primum Remensis cancellarius creatus fuerit, nunc inquiro.*

An dignitate illa jam inde ab anno 1073

88 *Marlotus, sæpius jam laudatus, Historiæ Metropolis Remensis tom.* 2, *pag.* 134 *sic scribit :* Fragmentum ... Historiæ Franciæ, quæ incipit a Philippo, de Brunone loquitur, acsi Remis natus fuisset. At Manasses Epistola statim citanda scrupulum amovet his verbis : « Hic « Bruno nec noster natus est, nec renatus. » Remensis igitur, ut auguror, vocatur hic, quod Remis litteras cum laude professus dicatur, cancellariæque dignitate ob juris peritiam donatus, quam adhuc exercuit sub Manasse, ut constat ex variis chartis, maxime vero ex instrumento fundationis sancti Martini Gemellorum diœcesis Ambianensis, quod publice recitatum est coram Philippo rege, Manassæ Remis synodum tenente, cui subscripsit Bruno cancellarius an. MLXXIII. *Ex hoc Marloti textu et ex charta, proxime recitata annoque* 1076 *notata*, Brunonem *ab anno ut minimum* 1073 *ad annum usque* 1076 *cancellarii Remensis munere functum esse, asseverant*

AUCTORE C. S.

verant tom. 9, pag. 234 Historiæ litterariæ Franciæ scriptores: et recte sane, si modo in anno, quo Brunonem *Chartæ, seu instrumento fundationis sancti Martini Gemellorum subscripsisse, Marlotus ait, error non cubet Hac interim de re vehementer dubitare me facit Ms., quem jam plu-ries laudavi, de* S. Brunone *Tractatus, a Cartusianis hujatibus mecum communicatus.*

decoratus fuerit, ob aliqua,

89 *Hic enim num.* 12 *sic habet:* Circa idem tempus, quo data fuit hanc *(proxime hic jam recitata)* charta, Manasses fundationem abbatiæ sancti Martini Gemellorum diœcesis Ambianensis, ante tres annos factam, firmavit, cujus instrumento hæc verba confirmatoria Bruno adjecit. " Anno episcopatus sui VII firmavit eam " Manasses archiepiscopus. Signum Widonis ar- " chidiaconi, et Guarini Warici archidiaconi, " et Manassetis præpositi et Leuvini decani, O- " donis cantoris. Bruno cancellarius scripsit; " *quod si autem hæc, quæ unde hausta sint, non additur, veritati consonent, Charta fundationis S. Martini Gemellorum, seu potius, quo fundatio* B *hæc confirmata fuit, instrumentum, utpote Manassis, cathedram Remensem anno demum* 1069 *consecuti, anno septimo signatum, non anno* 1073, *ut Marlotus (huic enim de eadem charta, de qua in Tractatu laudato, sermo esse videtur) loco citato notat, sed anno* 1075 *aut* 1076 *fuerit donatum. Fortassis Marlotus annum, quo monasterii S. Martini Gemellorum fundatio, annis tribus, ut recitata Tractatus mox iterum laudati verba docent, confirmationem, a Manasse factam, prægressa, evenit, pro anno, quo hæc accidit, per errorem posuerit. Fortassis etiam mendosa dumtaxat aut malæ fidei documenta, ex quibus, quæ huc spectantia memorat, deprompta sint, ad manum habuerit.*

quæ hic adducuntur,

90 *Et hoc postremum quidem idcirco maxime suspicor, quod fundationis (melius forte ob jam dicta dixisset* confirmationis) *S. Martini Gemellorum, quod laudat instrumentum coram Philippo, Francorum rege, Manasse Remis synodum tenente, publice (adi supra recitata scriptoris hujus verba) recitatum fuisse scribat, nec tamen synodi, Remis a Manasse celebratæ, cui Philippus Francorum rex interfuerit, mentio ulla occurrat vel apud conciliorum synodorumque collectores, vel etiam apud Galliæ Christianæ auctæ scriptores, præcipua saltem Manassis gesta, e quibus utique synodi illius celebratio fuisset, tom. 9 in archiepiscopis Remensibus recen-* C *sentes. Aiunt quidem ibidem col. 72, fuisse anno* 1074 *a Manasse concilium ad illicitas Philippi regis et Bertradæ nuptias firmandas in urbe Remensi celebratum; verum huic interfuisse Philippum, non addunt, etiam haud dubie, concilium seu generalem archidiœcesis Remensis synodum, quam anno* 1074 *Manasses vere celebravit, ad firmandas Philippi cum Bertrada nuptias celebratam fuisse, non dicturi, si has ante annum certe* 1092 *non fuisse contractas, considerassent.*

est dubium,

91 *Utut sit, dubium equidem ex omnibus jam dictis sit, an instrumentum, de quo modo hic fuse actum, jam inde ab anno* 1073, *ut Marlotus notat, monasterio S. Martini Gemellorum fuerit concessum, ac proinde etiam, an Sanctus noster, quod ei veluti cancellarius subscripserit, cancellarius ut minimum, quod, ut supra monui, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores arbitrati sunt, jam inde ab eodem dicto anno* 1073 *exstiterit. Verum, etsi id ita sit, Sanctum etiam ante ipsum annum* 1073 *cancellarii* D *Remensis munus obiisse, nonnulli existimant. Et quidem hoc diutissime ante annum illum* Bruno *obierit, si Marlotus in Historia Metropolis Remensis tom.* 2, *pag.* 115 *recte scribat. Ibi enim de Gervasio Remensium archiepiscopo, anno* 1067 *vita functo, ita memorat:* Ut omnibus modis reipublicæ præsertim litterariæ prodesset Gervasius, scholas Remenses, vetustate collapsas, illustriores reddere statuit opera S. Brunonis Coloniensis, ac in ecclesia Remensi a pueris enutriti, quem scholarum caput seu rectorem constituit, addito cancellariatus officio, quo egregie perfunctus est usque ad Manassem I, donec ipse, calcatis dignitatum pompis, in eremum secessit, ut infra dicetur.

92 *Hactenus ille, Sanctum nostrum a Gervasio, Remensium antistite, ac proin ante annum* 1068, *quo hic jam obierat, imo vero jam inde ab anno* 1056, *ad quem hæc refert, Remensis ecclesiæ cancellarium creatum fuisse, non obscure docens. Verum postea ipsemet Marlotus, quæ tam cito* Brunonem *muneri huic non fuisse admotum, suadent, in medium adducit Ac primo quidem pag.* 139 *et binis seqq. recitat chartam, pro percelebris San-dionysiani Remis monasterii fundatione a Gervasio archiepiscopo anno* 1067, *uti* E *in fine notatur, datam atque ab Oderico cancellario, qui etiam nominis aliqua variatione O-dalricus aut* Oldaricus *vocatus reperitur, scriptam atque subscriptam; dein vero pag* 166 *et seq. affert chartam alteram, in favorem S. Petri Ruminiacensis a Waltero viro nobili concessam, itaque terminatam:* Actum publice Ruminiaco anno Incarnationis Dominicæ MLXX, existente Papa Romæ Alexandro, regnante Francorum rege Philippo, Remis Manasse archiepiscopo, archidiacono Odone, cancellario Odalrico etc. *Cum ergo, uti e binis hisce ab ipsomet Marloto adductis instrumentis publicis constat, ecclesiæ Remensis cancellarius anno* 1067 *et anno* 1070 *Odalricus adhuc exstiterit, Sanctus sane non ante annum* 1070, *nedum ante annum* 1067, *dignitate illa fuerit decoratus.*

idque certe non ante annum 1070,

93 *Imo vero ne ante annum quidem* 1074 *id forte acciderit. Etenim apud eumdem iterum Marlotum Opere et tom. cit., pag.* 168 *et seq. exstat charta, pro Maurimontensis in diœcesi Catalaunensi monasterii fundatione confirmanda a Manasse, Remensi archiepiscopo, impertita, qua hæc claudunt verba:* Anno ab Incarnat. Domini MLXXIV, Indict. XII, Calend. Novemb., Epacta prima, regnante venerabili rege Philippo, F hanc chartam, in generali synodo Remensi corroboratam et confirmatam, ego Oldaricus scripsi et subscripsi; *etsi autem duo tunc Oldarici, alter Remensis ecclesiæ cancellarius, alter ejusdem (adi Marlotum Opere et tom. mox iterum cit., pag.* 151) *præpositus ac deinde primus San-dionysiani Remis monasterii abbas, Remis floruerint, recitataque chartæ, monasterio Maurimontensi datæ, subscriptio, utpote Odalrici scriptoris nomini contra morem, in chartis per ecclesiarum cancellarios scriptis servari solitum, cancellarii titulum non habens adjunctum; Odalrico præposito convenire videatur, verosimilius tamen Odalrico cancellario tribuenda est, quod cancellariorum fuerit chartas publicas, quæ ab ecclesiarum, quarum cancellarii erant, seu capitulo seu episcopo dabantur, conscribere nominisque sui adscriptione munire, facileque fieri possit, ut hic cancellarii titulum, utpote ad Chartæ, in generali*

nec forte ante annum 1074.

AUCTORE C. B.

A raldidiœcesis Remensis synodo solemniter corroboratæ ac confirmatæ, valorem verosimiliter non requisitum, nomini suo adjicere neglexerit.

sed anno tamen aut 1070 aut alio e sex seqq. evenit,

94 *Verum, utut hæc quantum ad chartæ hic memoratæ, in cujus prætera clausula, num. præced. data, epacta, antiquis computistis usitata, cum anno non convenit, subscriptionem sese habeant,* Bruno *equidem, uti omnia ad institutum præsens modo adducta consideranti patebit, anno* 1076 *exstitit ecclesiæ Remensis cancellarius, annoque* 1069 *dignitatem hanc consecutus nondum fuerat, ut illa proinde indubie saltem vel anno, qui hunc proxime excepit, vel altero e sex sequentibus condecoratus primum fuerit, Remensem interim cathedram, non Gervasio, sed Manasse jam occupante. Porro etsi* Bruno *aliquamdiu, uti ex jam dictis pronum est colligere, ejusque successor Godefridus scholarchæ simul et cancellarii munia Remis obierint, non semper tamen, qui Remensis ecclesiæ scholarcham agebat, ejusdem etiam cancellarius erat, quandoquidem anno* 1192, *vacante cancellaria, Garnerius, ut Marlotus Historiæ metropolis Remensis tom.* 2, *pag.* 427 *et seq. docet, scholarum magisterium obtinuerit, ut ex eo, quod Sanctus ex supra dictis diu ante an-* B *num* 1070 *scholarum Remensium præfectum egerit, cancellarium pariter, contra ac modo statuimus, jam tum egisse, argui non possit, contrarium licet sensisse videatur Mabillonius, utpote Marloti verbis, num.* 91 *huc transcriptis, quæ tamen non citat, consonans, sicque Præfatione in alteram Sæculi* VI *Benedictini partem, num.* 85 *de* Brunone *scribens* : In eadem *(Remensi)* ecclesia Gervasio tunc Pontifice, canonicus et scholarum magister... atque cancellarius factus est. *Atque hæc sunt, quæ tum de ipso cancellarii munere, a* Brunone *Remis gesto, tum de tempore, quo huic primum is fuerit admotus, dicenda occurrunt.*

cum jam diu ejusdem ecclesiæ canonicus fuisset.

95 *Quod modo ad tempus, quo primum ecclesiæ Remensis canonicis fuerit adscriptus, pertinet, factum id esse, antequam Remenses scholas moderandas acceperit, ac proin diu etiam, antequam cancellarii munere functus fuerit, plerique censent scriptores recentiores; etsi autem nullo id queat antiquitatis testimonio confirmari, sat tamen verisimile apparet vel ex eo, quod tempus aptius, quo honorem illum consecutus* Bruno *sit, assignari non posse videatur. Ceterum sunt etiam,* C *qui, Sanctum, Remis adhuc agentem, divini verbi exstitisse præconem, contendunt, innixi, ut opinor, partim sequenti, quem funebris ecclesiæ Andegavensis Titulus, inter recudendos* 166, *includit, versiculo :*

Multos sermones faciebat per regiones.

Verum anne hic de Brunone, *Remis adhuc versante, agatur, pro certo quis asserat? Recitato enim versiculo proxime alter hic ibidem subditur :*

Urbem transivit Romam, Calabrosque petivit;

Surius autem binos illos versiculos, priori nonnihil immutato, absque interpunctione ita conjungit :

Multos sermones faciendo per regiones
Urbem transivit Romam, Calabrosque petivit.

Utut sit, Brunonem *equidem Remis etiam subinde ad populum verba fecisse, a vero forte alienum non est, uti et eum plures ibidem, quam supra enumeratæ sint, scientias docuisse. Nec dubium reor, quin præterea ibi discipulis suis sacras Paginas explanarit, quas sane, simulque linguas Græcam ac Hebraïcam, ad earum intelligentiam plurimum conducentes, optime calluit, uti liquidum fiet ex iis, quæ de ejus in Psalmos ac S. Pauli Epistolas Commentariis disserenda occurrent.*

§ V. Quales Sanctus discipulos habuerit, qui hos bonis moribus non minus quam litteris informarit, et quæ tunc in eo animi dotes ac virtutes enituerint.

Plurimos Sanctus discipulos habuit. Aliquot ex his illustriores

Ingentem sane eorum, quos Sanctus noster discipulos habuerit, litterasque (unde ejus in hisce tradendis industria mirifice eluxit) optato plane successu docuerit, multitudinem exstitisse, E *non obscure indicat funebris illius Titulus* 131 *sequentibus hisce, quibus partim constat, versiculis :*

Splendor sermonis fuit et lux relligionis
Ejus relligio scitur ubique satis.
Ejus doctrina sunt facti tot sapientes,
Quos mea mens nescit, et mea penna tacet.

Nec numero tantum multi S. Brunonis *discipuli, verum etiam aliquot ex hisce tam virtute ac morum probitate, quam muniis ac dignitatibus, quibus postmodum decorati fuerunt, spectabiles exstitere. Nonnullos ex hisce illustriores, cum discipulorum probitas claritasque in magistrorum gloriam quodammodo etiam cedat, exempli loco recensere hic lubet. Omnium facile princeps est Otto seu Odo. nobili loco in Gallia natus, e Priore Cluniacensi episcopus Ostiensis ac tandem summus Pontifex, assumpto Urbani II nomine, anno* 1088 *creatus, tum Philippi Francorum regis et Bertradæ pellicis excommunicatione, tum belli sacri in concilio Claromontano promotione celeberrimus, cujus præceptorem aliquando exstitisse* Brunonem, *docet quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronicon, seu transcriptum ex hoc* F *Sancti num.* 7 *elogium, resque proinde extra omnem controversiam esse debet, ut Ruinartius tom.* 3 *Operum posthumorum in Pontificis hujus Vita merito contendit. Accedit Robertus a Burgundia, regia Burgundiæ ducum stirpe satus, filius nempe Henrici a Burgundia, nepotis Roberti regis Franciæ, ad Lingonensem cathedram, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* IV *in episcopis Lingonensibus docent, anno circiter* 1085 *promotus, qui ipsemet in Titulo funebri, inter recudendos* 39, *quem Sancto nostro inscripsit, hujus sese discipulum fuisse, profitetur.*

hic recensentur, quos bonis etiam moribus, utpote omnes

97 *Hisce adhuc addo Lambertum, Pultariensis ad Sequanam Ordinis S. Benedicti monasterii abbatem, Petrum canonicorum Regularium S. Joannis in Vineis prope Suessionas itidem abbatem, et Mainardum Cormeriacensis seu Cormaricensis in Turonensium territorio cœnobii, dum ad eum epistola encyclica, mortis* S. Brunonis *nuncia, fuit allata, Priorem ac deinde abbatem, qui omnes in Titulis funebribus,* 45 *nimirum,* 79 *et* 176, *quos Sancto consecrarunt,*

AUCTORE C. B.

runt, ejus se discipulos fuisse, pariter profitentur. Et hos quidem tres abbates, uti etiam Robertum, Lingonensem episcopum, et Urbanum, summum Pontificem, Brunone *non alibi quam Remis magistro usos esse, infra docebo, cum inquiram, an Sanctus post abdicatam anno circiter 1076 aut sequenti scholarum Remensium præfecturam, antequam in Cartusiæ eremum secederet, litteras Parisiis docuerit; omnes autem virtute, quod, eos non tantum litteris, sed et bonis moribus a* Brunone *fuisse informatos, argumento est, illustres exstitisse, hic modo ostendo. Ac primo quidem quam id quantum ad Urbanum veritati consonet, satis superque monstrat celeberrimi hujus Pontificis Vita, a Ruinartio conscripta, Operumque scriptoris hujus ac Mabillonii posthumorum tomo tertio inserta; quod autem ad Robertum, Lingonensem episcopum, tresque recensitos abbates, Lambertum videlicet, Petrum et Mainardum, pertinet, Robertus, cum omnes optimi Pastoris in diœcesi sua administranda partes im-* B *plesset, longum hujus viginti quinque circiter annorum regimen piissimo obitu terminavit, uti liquet ex iis, quæ de laudabili hoc antistite Galliæ Christ. auctæ scriptores tom.* IV, *col.* 566 *memoriæ produnt.*

virtute,

98 *Lambertus, licet Pultariensis sui monasterii abbas esset, se tamen hujus* servum et procuratorem exiguum *in Titulo funebri, inter recudendos 44, quo Sancto nostro parentavit, appellat: unde sane magna ejus humilitas elucet. Petrus, canonicorum Regularium S. Joannis in Vineis prope Suessionas abbas, his inter alia in Titulo Sancti funebri 79, ad Cartusiæ Calabrinæ eremitas directo, verbis utitur:* Dilectis in Christo et Deo dignis Fratribus Calabriæ, reverendis eremitis in monasterio sanctæ Dei Genitricis, semper Virginis Mariæ, Deo famulantibus, Petrus sancti Johannis Suessionensis canonicorum Regularium humilis abbas, totaque Fratrum cum eo degens et Deo serviens Congregatio bene incepisse, melius perseverare, feliciter consummare. Audito beato fine sancti Patris vestri et magistri mei Brunonis, a cujus ore sanæ doctrinæ fluenta plerumque haurire contigit, etsi opere non complevi, de absentia vehementer tristamur; carnales evasisse angustias et re- C quiem adeptum esse, et cum Deo vivere, prou conjecturam de mundicia et perfectione transactæ vitæ, nobis satis notæ, facere possumus, vehementius congaudemus. Ejus ergo memoriam, tum quia magister noster fuit, tum quia precibus ejus et vestris confidimus, tanto apud Deum efficatioribus, quanto sanctioribus hoc modo habituros promittimus triginta diebus Missas *etc.*

ut ostenditur,

99 *Qua sane scribendi methodo summam animi modestiam humilitatemque manifestat vir hic, multiplici laude dignissimus, uti fas est colligere ex S. Gervasii Calendario, quod de eo apud Claudium d'Ormay Historiæ Suessionensis tom. 2, lib. 5, cap. 13 ad* XXI *Martii sic habet:* Obiit Petrus abbas sancti Joannis, vir totius honestatis, Deo et mundo per omnia laudabilis et memoriæ celebris. *Mainardus, Cormaricensis Prior ac dein abbas, in Titulo funebri, quem Sancto inscripsit, Cartusianis Calabrinis ita loquitur:* Gavisus sum utique super tanti Viri (« Brunonis) glorioso fine, sed quia intentio indefessa mihi inerat ad eum in brevi pergere, eumque videre et audire, omnesque animi mei æstus in illum refundere et vobiscum sub ejus ducatu D Sanctæ Trinitati obedire, ultra quam dicere possim, de inopinato transitu ejus conturbatus sum, nec retinere potui habenas ultro profluentium lacrymarum. Mainardus, inquam, ego in Cormariensi monasterio monachorum plurimorum nomine, non opere, Prior, Remorum civitatis oriundus fui, domini hujus Brunonis aliquot annis doctrinam audivi, Deoque volente, admodum profeci *etc.*

claros, verosimillime informavit,

100 *Quibus verbis profecto vehementissimam, qua tenebatur,* S. Brunonem, *si diutius hic in vivis fuisset superstes, adeundi ejusque vestigia sequendi animi propensionem commonstrat, nec dubitandum apparet, quin vir ille, qui voluntatem ad austerum sanctumque a* Brunone, *magistro olim suo, institutum vivendi genus inclinatam adeo habuit, virtutum exercitio animum sedulo excoluerit. Tales fuere* S. Brunonis *discipuli, quos proinde hic virtute ac morum probitate non minus, quam perituris mundi scientiis verosimillime informarit. Et ad hunc forte Sancti* E *commendandum maxime in docendo modum alluserint in suo, qui inter recudendos locum* 61 *obtinet, funebri Titulo Remenses S. Dionysii monachi ita de* Brunone *canentes:*

Quattuor ut fontes, ex una parte meantes,
Quos paradisus habet, mundi per regna fluentes,
Exundant terras, sic hic, quos imbuit, ornat,
Implet et informat, inflammat, dirigit, armat,
Cudit et illustrat, et adhuc regit, excolit, aptat.
Syderis instar erat cunctis, quos ipse docebat.

idque non tantum verbis, sed etiam, morum honestatem

101 *Nec solis verbis, doctrinam simul et virtutem spirantibus, efficiebat Sanctus, ut tum hanc, tum illam avide haurirent discipuli, verum etiam ad id eximia morum honestate, rarisque virtutibus, quæ tum in eo eluxere, non parum conferebat. Et morum quidem honestas, qua tum Bruno sese reddidit conspicuum, in Titulo funebri 66, qui ecclesiæ cathedralis S. Mariæ Laudunensis, in archidiœcesi Remensi sitæ, est, ita celebratur:*

Bruno, decus cleri, decus et prudentia mundi, F
Dum fuit in terris, florebat acumine mentis,
Dum fuit inter nos, florebat et documentis.
Integritas morum cumulum supplevit honorum.

Huc etiam faciunt Tituli funebres 29 et 31, in quorum priori, qui sanctæ Crucis sanctique Faronis Meldensis est, sequentibus hisce versiculis Sanctus ornatur:

Cognitus iste satis doctrina erat atque beatis
Moribus et vita Bruno sapiens eremita;
Principiis primis, summis fulgebat et imis,
Post monachus factus.

In posteriori, ab ecclesia S. Mariæ Carnotensi scripto, istis condecoratur epithetis:

Justus, sincerus, morum gravitate severus.

cum doctrina eximia,

102 *Quod autem ad virtutes, quæ in eo tum emicuere, pertinet, Cartusianus anonymus, qui librum 4 Annalium Ordinis sui, hactenus non vulgatum penesque me exstantem, scripsit, hasce simulque insignes, quibus Sanctus tum effulsit, animi dotes e variis funebribus ejus Titulis ob oculos positurus, ita loquitur:* Notari maxime

AUCTORE C. B.

A me possunt, *quæ in* Brunone *eluxerunt*, sapientia, facundia, gravitas a fastu aliena, morum suavitas et integritas, doctrina irreprehensibilis, vita denique exemplaris, ad cujus ideam probi quique efformari et suos componere mores non refugerent. Harum virtutum corollarium hic succincte perstringere libet ex ejusdem Titulis funebribus, non quidem earum, quæ in eo post conversionem abundantius et perfectius enituere, sed virtutum tantummodo, quibus in seculo adhuc positus orbi irradiavit. *Hæc præfatus rem ipsam mox aggreditur. Verba ejus, Titulis funebribus, quos citat, numeros simul, quibus singuli inter edendos distinguuntur, apponens, huc transcribo. Sic habent*: Ejus (Brunonis *nempe*) sapientiam, doctrinam et vitam exemplarem commendat Titulus (112) sancti Petri Neocastrensis his paucis, sed succidis, versibus:

„ Quo vixit pago, vivens permansit imago
„ Veræ justitiæ, doctrinæ, Philosophiæ. „

animi magnitudine,

103 Et in Titulo (31) ecclesiæ sanctæ Mariæ Carnotensis:

B „ Ecclesiæ murus Bruno fuit haud ruiturus,
„ Nam bonus atque piæ mentis fuit, atque „ sophiæ
„ Doctor erat verus etc. „

Et post in versiculis scholaribus (*Titulo* 32) eadem non solum prædicantur, sed et magnitudinis animi ejus testimonium perhibetur, cum ibidem dicitur:

„ Flos erat hic Patrum, solamen, gloria fra- „ trum,
„ Veri sectator, divinæ legis amator,
„ Semita justitiæ, fons hic et origo sophiæ,
„ Lux, speculum mundi, rerum sublime ca- „ cumen,
„ Labentum baculus, miserorum dulce leva- „ men.
„ Nec mens fracta malis, nec erat nimis alta „ secundis. „

His adstipulatur Titulus (150) sanctæ Mariæ Bajocensis ecclesiæ:

„ Solamen Fratrum, sanctæ virtutis amator,
„ Morum corrector justus, pia spes misero- „ rum,
„ Justinæ rector, custos et ubique bonorum;
„ Moribus ornatus; vas et plenum pietatis,
C „ Fortiter armatus clypeo veræ probitatis. „

sapientia, ingenii subtilitate,

104 Sed nullus sapientiam ejus ita commendavit ac Lambertus abbas sancti Nicolai Andegavensis, qui in suo Titulo (131) sic loquitur:

...... „ Brunonis sapientia tanta refulsit,
„ Inter Francorum sydera solus ut hic
„ Esset cunctorum flos, et fons philosopho- „ rum:
„ Flos speciosus erat, fonsque profundus „ erat
„ Ex hoc manavit sapientia tanta per or- „ bem,
„ Ut quos imbueret, philosophos faceret. „

Quanta fuerit ejus ingenii sublimitas, licet ex scriptis ab eo libris ante conversionem possit innotescere, attestantur etiam variarum ecclesiarum Tituli, inter quos sic habetur in Titulo (66) sanctæ Mariæ Laudunensis:

„ Bruno, decus cleri, decus et prudentia mun- „ di,
„ Dum fuit in terris, florebat acumine men- „ tis,
„ Dum fuit inter nos, florebat et documen- „ tis. „

facundiaque habens conjunctam,

105 Et in Titulo (173) ecclesiæ beati Vincentii conventus Nioliensium vocatur incomparabilis philosophus, ubi et subditur: „ Quis enim non „ obstupesceret, imo ab intimis cordis non inge- „ misceret, cum tantum Virum, totius scientiæ „ et pene omnium clericorum lumen et funda- „ mentum, naturæ concessisse audiret? „ Quibus Nauclerus (*in Chronographia vol. 2, Generat.* 37) conformia scribens, beatum Brunonem Philosophiæ atque Sacræ Paginæ Doctorem clarissimum, scholasticorumque Parisiis *(hicne umquam* Bruno *docuerit, infra inquiram)* Doctorem disertissimum appellavit. Ne autem arbitretur quis huic sancto Doctori linguam eruditam defuisse, qua sciret sustentare eum, qui lassus est, verbo; accipiat ex Titulo (64) sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris, in quo sic legitur:

„ Hujus Doctoris fuit hæc vis cordis et oris,
„ Ut toto cunctos superaret in orbe magi- „ stros.
„ Huic se tota dedit sapientia, totaque sedit
„ Hujus in arcanis dives penetralibus hospes.
„ Quod dico, novi, mecum quoque Francia „ novit,
„ Et totus novit per climata quatuor orbis. „ E

virtutum exemplis

106 Nec solum verbo, quod parvum fuisset, sed et exemplo alios docebat, ut ex quibusdam Titulis discimus: sic enim legimus in Titulo (120) ecclesiæ sancti Audomari:

„ Exemplum miseris mortalibus esse solebas,
„ Ut colerent Christum, quem semper, Bruno, „ colebas. „

Et in Titulo (124) sanctæ Mariæ Attrebatensis:

„ Rectæ Bruno viæ dux et origo sophiæ
„ Non aliter docuit, vivere quam studuit. „

Hactenus laudatus Carthusianus anonymus; licet autem in omnibus, quos laudat, Titulis funebribus ad virtutes rarasque animi dotes, quarum Sanctus tunc, cum adhuc docendi munus obiret necdumque seculo nuncium misisset, specimina dederit, fortassis non alludatur, in plerisque tamen id fieri, dubium non est, quemadmodum consideranti patebit. Utut sit, Sanctum equidem tum, cum scholarcham adhud seu scholarum præfectum ac rectorem Remis ageret, variis virtutum exemplis, quibus, ut hasce pariter amplecterentur discipuli, partim effecerit, effulsisse, verosimillimum apparet.* F

verosimillime effecerit.

107 *Ita suadet tum eximia fortitudo, qua tunc improbis Manassis archiepiscopi moribus sese, contempta etiam dignitatum fortunarumque jactura, uti infra visuri sumus, opposuit, tum scripta anno* 1076 *aut seq. ad Gregorium VII summum Pontificem ab Hugone, Diensi episcopo Sedisque Apostolicæ legato, epistola, in qua, pluries infra adhuc memoranda, de altero Manasse, Remensis ecclesiæ præposito, simulque de Sancto nostro, qui tum scholarum Remensium præfectura sese non diu abdicarat, nondumque in eremum secesserat, hunc Hugo loquitur in modum*: Manassem... amicum nostrum in Christo, qui in Claromontano consilio Remensis ecclesiæ male acquisitam præposituram in manu nostra dimisit, commendamus gratiæ Sanctitatis vestræ, sicut Catholicæ fidei sincerum defensorem, et dnum Brunonem. Remensis ecclesiæ IN OMNI HONESTATE magistrum. Digni enim sunt ambo a vobis et in his, quæ Dei sunt, vestra auctoritate confirmari, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Et ideo consultores profuturos

 causæ

AUCTORE C. B.

causæ Dei et cooperatores in partibus Franciæ adhibeatis. *Ceterum idem Carthusianus anonymus proxime laudatus, fuisse a Sancto ante conversionem, seu antequam hic, perituris omnibus mundi rebus relictis, in eremum secederet, libros conscriptos, num.* 104 *indicat ; verum , cum id non satis constet, resne ita, an secus habeat, tunc primum examinaturus sum, cum de vita, a Sancto in Calabriæ eremo acta, binisque epistolis, certo ibidem ab eo scriptis, tractabo, ita uno eodemque loco de omnibus Operibus, quæ vel Sancti sunt, vel ei attribuuntur , sermonem instituturus.*

§ VI. Nefandis Manassis archiepiscopi sui conatibus sese opponit: qui hac occasione multa passus sit, monachumque induere proposuerit.

B

Sanctus Manassis, qui Gervasii archiepiscopi defuncti

Cum Gervasius, Remensis archiepiscopus, vir de ecclesia sua multis nominibus, ac præsertim, quod Remenses scholas, ante quidem celebres ac illustres, celebriores tamen illustrioresque Brunonis *opera reddiderit, optime meritus, anno* 1067 *e vivis fuisset sublatus, vacantem hujus obitu archiepiscopalem cathedram simoniace obtinuit seu potius invasit Manasses, generis nobilitate non virtutum ornatu clarus, qui in veteri codice Remensi manuscripto* Manasses de Gournai, *ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 9, *col.* 71 *testantur, vocatus invenitur. Hic, etsi per ostium in ovile ovium non esset ingressus, ita tamen promotionis consecrationisque suæ, quæ anno* 1069 *evenit, initio se gessit, ut, si non in omnibus, in multis saltem veri pastoris munus impleret. Tunc enim Ecclesiæ jura magna animi propensione subinde propugnasse, beneficusque in monasteria exstitisse cognoscitur ex iis, quæ de eo tum Marlotus tom.*2 *Historiæ Metropolis Remensis pag.* 165 *et octo sequentibus, tum Galliæ Christianæ auctæ scriptores loco proxime cit. memoriæ produnt. Nec tum etiam commisit simoniacus ille antistes, ut proborum omnium, etsi*
C *interim in nonnullos ex his fuerit iniquior, odia in sese concitaret. Imo contra sedulo curasse videtur, ut etiam de viris, qui et morum gravitate et virtute essent spectabiles, bene mereretur.*

locum simoniace obtinuerat, mores improbos diutius non ferens,

109 *Quam verum id sit, argumento est Sanctus noster, quem, uti ex supra dictis facile colliges, ad cancellarii ecclesiæ Remensis manus , quod Odalrici obitu vacabat, vel ipsemet promovit, vel ab ecclesiæ suæ canonicis promovendum satagit, sive interim id fecerit, quod multiplicem in Sancto scientiam morumque probitatem, præcipue ad munus illud digne obeundum requisitam, observasset, sive quod hoc modo* Brunonis, *viri celeberrimi, magnæque in urbe Remensi auctoritatis, amicitiam sibi conciliare unice desideraret, ne quando illum pravorum consiliorum, quæ jam tum forte animo agitabat, adversarium experiretur. Et Sanctus quidem Manassæ, quamdiu id utcumque per gesta moresque hujus licuit, adhæsisse animo non omnino averso videtur, consiliisque suis, ut sat verosimile apparet, interim effecerit, ut profligatæ conscientiæ homo bona nonnulla præstiterit, et a malis, quæ meditabatur, abstinuerit. Verum cum deterior* D *indies Manasses evaderet, beneficia ecclesiastica venderet, sacram supellectilem diriperet, multos injuste excommunicaret, clericorum, ecclesiarum ac abbatiarum bona occupare tentaret aut etiam reipsa occuparet, lupumque, ut verbo dicam, non pastorem ageret, adversarium ei omnino sese Sanctus noster præbuit, maxime forte, quod simoniaca hominis ad sedem Remensem promotio, quam hactenus ignorasset, jam tandem palam ei facta esset. Ast cum a Manasse, si diutius Remis, ei adversans, substitisset, certissime non parum periclitatus esset, verosimillime tum periculo sese subducendi causa, tum ne impiorum hominis gestorum, quæ impedire non poterat, testis esse cogeretur, Remos dignatesque, quas ibidem obtinebat, una cum aliquot illustrioribus ecclesiæ Remensis clericis reliquit.*

ex urbe Remensi, dignitatibus abdicatis,

110 *Hæc omnia fere Guibertus de Novigento in Vita sua lib.* I, *cap.* XI *vel expresse docet, vel saltem ex eo possunt colligi. Audi, qui ibidem disserat :* Manasses quidam , *inquit* , post Gervasii famosissimi archiepiscopi decessum prædictæ urbis *(Remensis nimirum)* regimini simoniace se intrusit, vir quidem nobilis, sed nihil E prorsus serenitatis , quæ prima ingenuitatem decet, habens. Tantos enim fastus ex illa novitate conceperat , ut regias peregrinarum gentium majestates, imo majestatum ferocitates imitari videtur. *Ac paucis deinde, quæ huc non faciunt , interpositis , ita prosequitur :* Is igitur *(Manasses)* cum milites summopere affectaret , clerum negligeret, dixisse aliquando refertur ; „ Bonus , ait , esset Remensis archiepiscopatus , „ si non Missas inde cantari oporteret. „ Hujus ergo mores prorsus improbos , et stupidissimos habitus cum omnis honestus horreret , Bruno in Ecclesiis Galliæ tunc opinatissimus cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius odio excessit ab urbe, *Remensi nempe. Ita Guibertus. Et Sanctus quidem eo ipso tempore, quo , ut hic ait, ex odio, sive quo ipsemet, non tam in episcopum suum, quam in pessimos ejus mores ferebatur, sive quo ab hoc ipso pro hoste habebatur, urbem Remensem deseruit, magnorum studiorum regimen seu scholarum prefecturam, cancellariique munus verosimillime, ne dicam indubie, abdicavit, aut certe, si mavis, dignitatibus omnibus a Manasse spoliatus, amisit.* F

anno 1076 aut sequenti

111 *Ast quo circiter anno et quibus comitantibus illustrioribus ecclesiæ Remensis clericis, ille Sancti ex urbe Remensi discessus evenit? Quo tunc sese primum contulit? Ut ad singula hæc quæsita ex ordine respondeam,* Bruno *certe nec ante annum* 1076 , *nec post annum, qui hunc proxime excepit, Remis alio commigravit, ut proinde id vel anno* 1076 *vel sequenti indubie fecerit. Ac eum quidem Remis ante annum* 1076 *non excessisse, liquet ex charta, hoc ipso anno a Manasse Remis in abbatiæ S. Basoli favorem concessa supraque huc transcripta, quæ ita terminatur :* Bruno cancellarius scripsit et subscripsit ; *post annum autem* 1077 *factum id non esse, patescit ex eo, quod anno illo in concilio Augustodunensi, imo verosimillime etiam in Claromontano, quod huic prævivit , Manassem , archiepiscopum Remensem, uti mox videbimus, simoniæ aliorumque criminum insimularit, idque verosimillime, antequam Manassæ adversans ex urbe Remensi excessisset, non fecerit, uti suadet tum ingens discrimen, cui alioquin apud excandescentem

A *descentem hinc, iræque impotentem præsulem sese exposuisset, tum rerum subsecutarum series, ex qua, Sanctum nostrum, postquam in concilio Augustodunensi Manassem accusasset, non prius ad civitatem Remensem, quam hic anno* 1080 *in concilio Lugdunensi exauctoratus fuisset, reversum esse, verosimillimum, imo indubium, evadit, uti ex infra dicendis quisque facile colliget.*

cum Manasse præposito, Fulcio aliisque excedit,

112 *Ad illustriores modo clericos, qui una cum Sancto, Manassem aversantes, urbe Remensi excessere, sermonem converto. Hosce quidem inter fuisse Radulphum Viridem, ad quem Sanctus epistolam infra pluries memorandam e Calabriæ eremo scripsit, et Fulcium Monoculum, cujus in eadem epistola mentio sit, vero apparet minime absimile ob colloquium, quod cum hisce, eadem pariter docente epistola, de perituris mundi hujus deliciis, æternumque duraturis cœli gaudiis habuit occasione, uti apud omnes fere in confesso est, maximarum ærumnarum, quas a Manasse archiepiscopo Remensis ecclesia patiebatur; Manassem vero tunc Remensis ecclesiæ præpositum, et Pontium quemdam Sancto exstitisse in suo ex urbe* B *Remensi excessu comites, indubitatum est, cum hi ambo una cum* Brunone *simoniaci præsulis accusatores in concilio Augustodunensi alibique exstiterint, uti hic ipsemet apud Mabillonium Musei Italici tom.* I, *part.* 2, *pag.* 121 *in Apologia sua supra plus semel jam laudata, pluriesque infra adhuc laudanda, ex parte declarat atque ex dicendis patescet. Quod modo ad locum, quo Sanctus, Remis excedens, sese receperit, pertinet, Parisios eum concessisse, conjiciunt nonnulli, hosque inter sese inprimis offert Bulæus, qui, præterea in eam, quæ Sanctum tunc Parisiis docendi muneri sese addixisse, statuit, opinionem propendens, in Historiæ Parisiensis tom.* I, *pag.* 468 *ita scribit :* Ex hoc loco *(Guiberti supra huc jam transcripto)* constat, Brunonem, relictis Remi, cum nobilibus quibusdam aliis clericis ecclesiæ Remensis alio commigrasse; quos quidem socios licet non nominet Guibertus, ex epistola tamen ipsius Brunonis ad Radulphum Viridem, præpositum Remensem, intelligimus, hos tres amicos simul demigrasse, Brunonem, Radulphum et Fulcium Monoculum.

tuncque se, non, ut conjicit Bulæus,

113 Sic enim ille : « Reminiscitur quippe dilectio tua, quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuissemus in hor- C tulo adjacente domui Adæ, ubi tunc hospitabar, de falsis oblectationibus tractaremus. » Ergo tunc Bruno hospitabatur apud Adam, non utique Remis; cum enim canonicus esset ecclesiæ Remensis et scholasticus, verisimile non est, eum alieno in hospitio mansurum fuisse. Unde conjicio, Brunonem cum amicis istis duobus Lutetiam venisse, ipsumque apud Adam hospitem domum elegisse, tumque docendi professionem resumpsisse. Ille forsitan est Adam canonicus Parisiensis, qui post Gualeramum cantor ejusdem ecclesiæ fuit circa annum MC et id muneris obiit ultra annum MCXXIII. *Ita ille : verum, etsi verosimillime, uti infra docebo, Brunoni in sua ad Radulphum Viridem epistola de hospitio, quo Remis apud Adamum fuerit exceptus, sermo non sit, propterea tamen nullo modo consequens est, ut Sanctus, dum tractatum, cujus verbis a Bulæo recitatis mentionem facit, de falsis mundi delectationibus cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo institueret, Parisiis apud Adamum fuerit hospitatus. Quid ni enim extra urbem Remensem alibi æque, quam Parisiis, hospitari tunc potuerit? Nec quidquam huc facit, quod addit de Adamo, Parisiensi canonico, cum alibi etiam viri, aut etiam, si velis, canonici plures florere tunc potuerint, quibus pariter esset Adami nomen.*

Auctore C. B.

Parisios ;

114 *Bulæus quidem, ut Sanctum, dum Remis abiit, Parisios statim se contulisse utcumque probet, verbis proxime recitatis etiam subjungit,* adstipulatur supra laudatus Guibertus, qui, de ejus (S. Brunonis *videlicet)* conversione scribens, sic ait : « Fuit non longe ab his diebus Bruno quidam in urbe Remensi, vir et liberalibus instructus artibus, et Magnorum studiorum rector, qui conversionis initia subjecta occasione nactus dignoscitur. » Quibus verbis denotare videtur, Brunonem Parisiensis et Remensis studii fuisse rectorem, quæ ab Aimoino Floriacensi monacho in Vita Abbonis dicuntur majores sapientiæ seu studiorum officinæ ; *verum quid ni Sanctus, quod Remis tum Philosophiæ, tum Theologiæ, quæ majores seu altiores scientiæ sunt, studiis præesset,* magnorum studiorum rector, *a Guiberto dici potuerit? Sane eum eo sensu,* E *quo Bulæus innuit, magnorum studiorum rectorem vocatum a Guiberto non fuisse, vel ex eo liquet, quod ab ipso hoc scriptore verbis a Bulæo productis munere illo, non Parisiis, sed Remis functus fuisse indicetur, ut consideranti patebit. Adhæc, etsi darem, Sanctum eo sensu, quo vult Bulæus, magnorum studiorum rectorem a Guiberto appellari, hincne consequens foret, ut, cum Sanctus Remis excessit, magnorum statim studiorum rectorem Parisiis egerit, hucque proinde mox a suo ex urbe Remensi discessu sese contulerit? Nemo sane, quantum opinor, id asseruerit.*

sed Reciacum verosimiliter recepit.

115 *Et vero Sanctum tunc, cum Remis, ut Manassem vitaret, excessit, sese, non Parisios, sed Reciacum seu Roccium, Rocum, Roscium aut etiam (varie enim a variis appellatur) Rauciacum, munitum ætate illa (adi Marlotum Historiæ metropolis Remensis tom.* 2, *pag.* 195, *et Valesium in Notitia Galliarum ad vocabulum* Rauciacum) *ac celebre Campaniæ Gallicæ ad Axonam castrum, sese recepisse, verosimillimum est. Ita mihi apparet, tum quod Manasses, ecclesiæ Remensis præpositus, aliique, qui huic adhærebant, ac proin etiam Sanctus noster in præfato castro, uti ex ipsiusmet Manassis archiepiscopi ad Gregorium VII Papam epistola, anno* 1078 *ex in-* F *fra dicendis scripta hicque num.* 123 *ex parte saltem recitanda, colligitur, sub Ebali comitis (Reciacensis nimirum ; neque enim, cui hoc quadrare queat, comitem alium, nomine Ebalum, invenio) clientela anno* 1078 *exstiterint, tum quod Ebalus, castri ejusdem, in quo etiam, ut apparet, domicilium fixerat, dominus seu toparcha, a parte clericorum Remensium ac proin Sancti nostri contra Manassem, simoniacum Remensem archiepiscopum, omnino steterit, utpote qui, ut pariter ex eadem epistola intelligitur, cum Manasses archiepiscopus a sententia, contra se anno* 1077 *ab Hugone, Diensi episcopo Sedisque Apostolicæ legato, in concilio Augustodunensi lata, ad summum Pontificem appellasset, reque ipsa ad hunc causam suam propugnaturus Romam sese contulisset, Romam etiam, quo contra hujus molitiones Manassem præpositum aliosque clericos, ex urbe Remensi profugos, tueretur, sese contulerit. Atque ita modo et quibus comitantibus et quo anno circiter Sanctus noster ex urbe Remensi discesserit,* uti

AUCTORE C. B.

uti etiam quo tunc sese receperit, determinatum utcumque est : rerum hic tractandarum seriem nunc prosequamur.

Claromontano deinde, quod anno 1076 aut 1077 celebratum fuit,

116 *Inter diversa, quæ adversus simoniacos, acceptasque a laicis investituras Sancti nostri ætate celebrata fuere, concilia commemorandum hic venit, quod Hugo Diensis, Sedis Apostolicæ in Galliis legatus, Claromonte celebravit. Hic in illo, ut Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* I. *Bibliothecæ novæ Mss. pag.* 201 *docet, in Stephanum, Aniciensis ecclesiæ invasorem, excommunicationis sententiam tulit; hanc autem deinde Gregorius, anno* 1073, *quo Indictio Pontificia* XI *a Januario ad Decembris finem cucurrit, ad supremam Ecclesiæ Cathedram, uti apud omnes in confesso est, evectus, duabus diversis epistolis, altera ad canonicos Anicienses, altera ad Galliarum episcopos, uti apud Labbeum tom.* X *Conciliorum, col.* 164 *videre est, uno eodemque die,* decimo *videlicet* Kalendas Aprilis, Indictione decima quinta, *conscriptis, confirmavit; quare, cum posterior hæc nota chronica, uti ex* B *jam dictis de obtenti a Gregorio Pontificatus anno liquet, annum* 1077 *designet, consequens est, ut præmemoratum concilium, quod Hugo Diensis Claromonte celebravit, vel initio ipsiusmet anni* 1077 *vel sub finem proxime antecedentis celebratum verosimillime fuerit. Huic autem e castro Reciacensi, in quo cum* Brunone *aliisque verosimiliter ex dictis jam versabatur, præsentem se stitit Manasses, ecclesiæ Remensis præpositus, atque inter Hugonis legati manus, uti hujus infra huc transcribenda epistola fidem facit, male acquisita primaria ecclesiæ Remensis dignitate, quam anno circiter* 1076 *ab ipso simoniaco præsule Manasse obtinuerat, sese abdicavit.*

concilio verosimillime interfuit,

117 *Hinc porro, eidem concilio etiam* Brunonem, *aliosque, qui cum eo Reciacum commigrarant, ecclesiæ Remensis clericos, interfuisse ibidemque, quæ contra Manassem Remensem antistitem habebant, accusationum capita concilio exposuisse, verosimile apparet, uti etiam in hoc, ut Manasses de objectis criminibus sese purgaturus ad aliud proxime futurum concilium citaretur, decretum fuisse. Et vero brevi hujus sese obtulit occasio : Gregorius enim, summus Pontifex, data* quarto Idus Maii, Indictione decima quinta, C *quæ, ut jam dixi, annum* 1077 *designat, ad Hugonem, suum in Galliis legatum, epistola in mandatis dedit, ut, congregata episcoporum Franciæ synodo, causam Gerardi, Cameracensis electi, qui post sui legitimam electionem ab Henrico rege, ignorans et hunc excommunicatum, et investituram a principibus laicis accipere, per Pontificem esse prohibitum, investituram acceperat, sedulo discuteret, atque aliarum nonnullarum Galliæ ecclesiarum causas, negotiaque, quæ ad horum, Ecclesiæve universæ utilitatem conducere visa ei fuissent, definiret, advocato etiam ad synodum pro Arvernensis ecclesiæ causa Hugone Cluniacensi abbate. Paruit Pontificis voluntati Hugo, conciliumque Augustoduni indixit, idque ibi eo ipso adhuc anno* 1077, *quo proxime memoratam epistolam ad eum Papa scripserat, celebravit.*

eumque deinde a Manasse archiepiscopo, quem in Augustodunensi accusarat,

118 *Ita, qui hic erroris convinci non potest, diserte tradit Hugo Flaviniacensis, auctor synchronus, in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ novæ Mss. pag.* 199 *sic scribens :* Juxta hæc itaque mandata Apostolica *(a Gregorio Papa Hugoni Diensi per epistolam mox dictam data)* congregata est synodus venerabilium Patrum apud Eduam sub tutela et D protectione Christi Domini... anno ab Incarnatione Domini MXLXXVII, ubi convenerunt ex Francia et Burgundia multi illustres viri. *Porro huic concilio Manasses, ecclesiæ Remensis præpositus, itemque Sanctus noster et alii Remenses clerici, qui una cum hisce Remis Reciacum sese receperant, interfuerunt, simoniæque ac aliorum criminum accusaverunt Manassem archiepiscopum suum, qui cum citatus fuisset ad concilium, eique, spretis legati monitis ac præceptis, sese sistere neglexisset, in eum, veluti in contumacem, suspensionis sententia fuit prolata. Verum ab hac mox ad Pontificem, ut apparet, appellavit Manasses, vindictæque interim, dum Romam adire posset, percupidus ecclesiæ Remensis canonicis, accusatoribus suis, a concilio ad Reciacense, uti ex jam supra dictis infraque dicendis apparet, castrum redeuntibus, plurimas in via struxit insidias, domos eorum Remis fregit, præbendas vendidit, et bona diripuit. Audi hæc suismet verbis Hugonem Flaviniacensem loco proxime cit. exponentem.* Accusatus est in eodem concilio *(Augustodunensi scilicet)* Remensis ecclesiæ invasor simoniacus Manasses a clericis Remensibus, et suspensus ab officio, E quia vocatus ad concilium ut se purgaret, non venit. Qui cum canonicis Remensis ecclesiæ accusatoribus suis, a concilio redeuntibus, plurimas parasset insidias, demum domos eorum fregit, præbendas eorum vendidit, et bona eorum diripuit.

119 *Hæc Hugo. Et sane veritati esse apprime consona, etiam liquet ex epistola, ab Hugone legato post concilii celebrationem, auditis, quas Manasses* Brunoni *aliisque ex illo redeuntibus ecclesiæ Remensis canonicis intulerat, variis injuriis, ad Gregorium Pontificem data, in qua, Sanctum nostrum Manassemque præpositum dignos habitos fuisse* pro nomine Jesu contumeliam pati, *declarat, alludens verosimillime, ne dicam indubie, ad injurias, quas ambo, e concilio Augustodunensi Reciacum redeuntes, tum in via, tum Remis in bonis suis passi fuerant. Epistolam illam, quod præterea, quæ de Manassis, Remensis ecclesiæ præpositi, ad Claromontanum seu Arvernense concilium accessu supra asserui, invicte probet, aliaque, quæ huc et præcipue Manassem archiepiscopum spectant, complectatur, in fine mutilam, prout apud Labbeum tom.* X *Conciliorum col.* 365 *et seq. exstat, huc transcribo. Sic habet :* Reverendissimo Patri et domino Papæ Gregorio suæ sanctitati inutilissimus servus Hugo F humilis presbyter Diensis, salutem. Quoniam didicimus R. vestrum Parisiensem rediisse, cui injunxeramus, ut fideliter, sicut filius vester, vobis referret gesta Augustodunensis concilii, cui interfuit, qui neque per nos rediit, neque quicquam de statu vestro nobis scripsit, rogamus paternitatem vestram, ut sententiam suam nobis dignetur scribere super ordinatione Remensis, Bituricensis et Carnotensis ecclesiarum.

varias injurias, ut Hugonis Diensis epistola,

120 Sciat quoque paternitas vestra, quia ille Noviomensis dictus episcopus, sub comminatione publicæ examinationis a nobis familiariter exactus, confessus est nobis simoniam suam, præsentibus Laudunensi et Lingonensi episcopis cum aliis quibusdam. Unde etiam sacramento supra sacra Euangelia nobis firmavit, quod, visis litteris vestris vel legatione vestra, ecclesiam, quam male occupaverat, bene dimitteret, et pro posse et scire suo, ut juxta Deum ordinaretur, adjuvaret. Silvanectensis vero episcopus, accepta investitura de manu regis, ordinatus est ab illo *(Manassem simoniacum*

qua ex Labbei conciliorum

A *simoniacum Remensis ecclesiæ episcopum seu potius invasorem designat)* Remensi hæresiarcha, cui litteris vestris interdixistis, ne hujusmodi in episcopos acciperet. Autisiodorensis, infra annos ordinatus, investituram quidem de manu regis non accepit, quamquam per familiares regis gratiam ejus consecutus sit. De Senonensi autem archiepiscopo quantam contumeliam, quantamve injuriam auctoritati vestræ in nostra legatione intulerit, a prædicto R. ut spero, sufficienter audistis. Neque hoc dicens, Deus testis est, gloriam meam quæro. Burdegalensis quoque, quoniam vocatus præterito anno ad Arvenense concilium neque venit, neque canonice se excusavit, in eodem concilio ab episcopali officio suspensus est. Quod ille vilipendens, interdictum sibi usurpavit officium. Rursus vocatus ad Augustodunense concilium, quoniam nullam causationem nobis misit, etiam a sacerdotio suspendimus eum.

tomo decimo hic recitatur,

121 De his ergo omnibus quid Magnitudo vestra judicaverit, quid inde agere placuerit, parvitati nostræ, rogamus, rescribite. Præterea summopere poscimus, ut per dominum Valen-B tinum episcopum Pallium nobis mittatis ad confirmandum ordinationem religiosissimi Lugdunensis ecclesiæ archiepiscopi, contra oblatrantes hæreticos et de regis indignatione adversus ordinationem Dei carnaliter gloriantes. Ipse enim, postpositis ominibus incommodis et periculis penuriæ atque itineris, Sanctitatis vestræ conspectui devotissime se præsentaret, si ecclesia illi commissa, tamdiu languida et pastoris solatio destituta, quoquo modo absentiam ejus sine magno detrimento pati potuisset. Valentino episcopo præcipite et securitatem in manu vestra accipite, quatinus circa festum S. Joannis Baptistæ, prout nos cum eo condiximus, ecclesia sua ad celebrandum Officium illum accipiat, quia valde opportunus videtur ad oppugnandam provincialium arrogantiam. Manassem autem amicum nostrum in Christo, qui in Claromontano concilio Remensis ecclesiæ male adquisitam præpositarum in manu nostra dimisit, commendamus gratiæ Sanctitatis vestræ, sicut Catholicæ fidei sincerum defensorem, et dominum Brunonem, Remensis ecclesiæ in omni honestate magistrum. Digni sunt enim ambo a vobis, et in his, quæ Dei sunt, vestra auctoritate confirma-C ri, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Et ideo consultores profuturos causæ Dei et cooperatores in partibus Franciæ adhibeatis.

fidem facit, passus fuisset,

122 Remensis hæretici depositionem con. . . . revelatam iniquitatem sanguis cæli et. . . . clamat, auctoritatis vestræ scripto robora . . . . hos rogamus Remensi ecclesiæ destinate . . . . suam satisfactionem, aut ipse, se placit. . . . . aut nobis suscipiendam præcipite. Quia . . . . excommunicationem vestram, nobis inconsultis, episcopi electionem fecerunt. Tiezo filius vester jam redisset ad vos, nisi ad convocandum concilium XVIII. Kalendas Februarii, Pictavis, Deo annuente, celebrandum detineretur; in quo concilio meritorum vestrorum patrocinium adesse nobis suppliciter exoramus. Orate pro nobis, sanctissime Pater. *Talis est data ab Hugone Diensi post Augustodunense concilium anno, ut appa-ret,* 1077 *aut sequentis initio ad summum Pontificem epistola; e qua sane, quæ supra tum de illatis per Manassem archiepiscopum Sancto injuriis, tum de hujus Manassisque præpositi in concilio Claromontano præsentia edixi, optime firmantur. Rei modo seriem prosequamur.* Bruno *clericique Remenses, ejus socii, evitatis, quas eis, a concilio Augustodunensi redeuntibus, Manasses archiepiscopus struxerat, insidiis, ad Ebalum comitem in Reciacense hujus castrum, e quo illud adierant; sese iterum recepere, gravissimæ litis, sese inter et archiepiscopum suum pendentis, exitum ibidem præstolaturi.*

Reciacum iterum Augustoduno serecepit,

123 *Ita autumo, quod Manasses archiepiscopus apud Labbeum tom.* x *Conciliorum col.* 363 *in epistola supra citata, quam ad Gregorium VII Papam dedit, ita loquatur:* De comite Œbalo, qui me in præsentia vestra accusare tentebat, et se suamque fidelitatem vobis verbis simulantibus commendabat, satis in promptu habetis cognoscere, cujus potius sinceritas fidelitatis erga vos videatur existere. Utrum mea, qui Deo et vobis paratus sum per omnia obedire, an illius, qui et apud vos per Manassem et suos sequaces in suo castro receptos persequitur beatam Mariam. Manasses enim, de quo diximus, cui nos jussu vestro, quod in nos admiserat, si ad ecclesiam matrem suam rediret, indulsimus, conscientia sceleris E sui depressus nec ad nos vult redire, nec paci Ecclesiæ concordare, quin potius cum illis suis sequacibus, quia factis non potest, verbis et maledictis ecclesiam meque lacerare non desinit. Unde, ut de ipso Œbalo taceam, in quem vos, credo, justam et Apostolicam exercere sententiam, super Manasse instanter deprecor sanctitatem vestram, ut aut jubeatis eum ad sua regredi, et ulterius non impugnare ecclesiam, aut in eum ejusque fautores et cooperatores Apostolici vigoris dirigatis animadversionem. Dignamini etiam ad eorum receptores scribere aptam epistolam, ut aut eos contra Ecclesiæ juptam epistolam, ut aut eos contra Ecclesiæ jura non retineant, aut pari sententia se mulctatos agnoscant: *quibus e verbis consideranti patescet, Manassem præpositum adhærentesque ei, quorum unus erat Sanctus noster, ecclesiæ Remensis clericos tum certe, cum epistola, hæc complectens, a Manasse archiepiscopo, quod anno, uti infra docebo,* 1078 *factum, ad Pontificem fuit conscripta, apud Œbalum comitem in castro Reciacensi seu Rauciacensi commoratos fuisse; quod cum ita sit, sese in id, anno* 1067 *e concilio Augustodunensi revertentes, quo Manassis archiepiscopi insidias declinarent, verosimiliter receperant.* F

ibique, dum Ebalus comes cleri Remensis causa Romam petiit,

124 *Nec id tantum, quod modo proposui, e recitatis epistolæ Manassis verbis discimus, verum etiam Ebalum seu Œbalum comitem, qui Sanctum ejusque contra Manassem archiepiscopum comites in castro suo tuebatur, Romæ hujus accusatorem apud Gregorium Papam egisse. Qui id factum sit, expono. Manasses archiepiscopus, qui, ut supra docui, a sententia, in concilio Augustodunensi contra se lata, ad summum Pontificem verosimiliter appellarat, Romam anno* 1077, *cum inde, prout Hugo Flaviniacensis loco proxime cit. testatur, litteræ ei,* ut in concilio, *alio scilicet, in Galliis denuo celebrando,* cum sex se purgaret episcopis, *traditæ fuissent, se contulit. Ebalus comes, audito præsulis simoniaci discessu ac consilio, iter pariter Romam versus, quo ibi contra eum clericorum Remensium, quos in castrum suum ac clientelam receperat, causam tutaretur, arripuit, horum etiam aliquot sibi adjunctis. Et ex his quidem exstitisse Pontium, sæpius jam laudata Manassis archiepiscopi Apologia apud Mabillonium tom.* I, *part.* 2 *Musei Italici,*

AUCTORE C. B.

Italici, pag. 421 *indubitatum facit; Fulcium autem Monoculum, de quo Sanctus in recitanda infra ad Radulphum Viridem epistola, ex iis pariter exstitisse, verosimile apparet, primo quidem quod Fulcius ille, a Sancto memoratus, Romam sese, uti ipsamet hæc epistola fidem facit, proxime post habitum cum* Brunone *et Radulpho Viridi de falsis mundi delectationibus, verisque cœli gaudiis colloquium, in quo monachicum habitum assumere statuerunt, contulerit; deinde vero quod id post concilium Augustodunense anno* 1077 *aut sequenti, nec alibi, quam in castro Reciacensi habitum fuisse videatur.*

collationem cum Fulcio, hic memoratam, utpote quæ nec Remis,

125 *Quod quo utcumque probatum dem, prævie verba, quibus colloquii illius Sanctus meminit, huc transcribo. Sic habent :* Reminiscitur... dilectio tua, quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuissemus in hortulo adjacenti domui Adæ, ubi tunc hospitabar, de falsis oblectationibus et perituris mundi hujus divitiis, necnon de perennis gloriæ gaudiis aliquamdiu, ut opinor, tractaremus, unde divino amore ferventes promisimus ac vovimus Spiritui Sancto in proximo fugitiva sæculi relin-
B quere et æterna captare, necnon monachicum habitum recipere; quod et in vicino peractum esset, nisi tunc Fulcius Romam adiisset: ad hujus reditum paragenda distulimus; quo moram faciente, aliisque intervenientibus causis, divinus amor elanguit, refriguit animus, fervorque evanuit. *Quando itaque Sanctus collationem, hic memoratam, in qua monachum vovit, cum Radulpho Virido ac Fulcio habuit, non domi, sed alieno in hospitio versabatur. Hinc porro consequitur, ut hanc Remis, antequam anno circiter* 1076 *e civitate hac cum Manasse aliisque Remensibus clericis excessisset, indubie non habuerit.* Brunonem *enim tunc Remis, ubi non tantum canonicus, sed et scholasticus præterea et cancellarius erat, in alienis ædibus habitasse, verosimile non apparet, ut Bulæus verbis num.* 113 *recitatis recte arguit. Imo vero, ut Tractatus de* S. Brunone, *a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor num.* 20 *Operis sui recte notat, dubitandum non est, quin tunc ibi Sanctus suæ tum cancellarii, tum canonici et scholastici dignitati congruum domicilium habuerit, et quidem in ipso claustro communi, quo diu ante et*
C *post* S. Brunonis *ætatem canonici Remenses usi fuere, uti fas est colligere ex Flodoardo Hist. Remensis lib.* 2, *cap.* XI, *Chronico Mosomensi apud Dacherium tom.* 7 *Spicilegii, et Stephani Tornacensis Epistola* 160, *ad Radulphum Remensem decanum, a Radulpho Viridi diversum, circa annum* 1176, *aut, ut videtur, non diu admodum post scripta.*

ubi tunc canonici vitam in claustro communem ducebant,

126 *Stephani verba huc facientia, quod exiis, canonicos Remenses* Brunonis *ætate vitam in claustro communem duxisse, potissimum intelligatur, e jam sæpe laudato, qui hactenus vulgatus non est, Annalium Cartusiensium libro* 4 *describo. Sic habent :* Exiit sermo inter plures, quod antiqua Patrum vestigia, sacris instituta conciliis et a gloriosa hactenus Remensi ecclesia diutius observata, quidam ex vobis immutare contendunt, laminamque auream religiosæ consuetudinis, quæ in fronte Ecclesiæ Metropoleos apposita lucet omnibus, qui in regno sunt, quadam singularitate studeant delere, dejicere, conculcare. Singulari quodam privilegio sedes Remensis inter alias Galliarum ecclesias eminebat, perseverans cum Apostolis in communione panis D et oratione, et in sociali communione sacramentalem præferens, majoribus erat spectaculum, minoribus documentum. Ex reliquiis Regularium institutionum duo loca sibi detinuerant, cœnaculum refectionis et domum somni, in altero castigatam sequentes abstinentiam, in altero candidatam continentiam observantes.... In his et aliis observantiis Regularibus incedebat Remensis ecclesia, terribilis ut castrorum acies ordinata, amabilis suis, admirabilis alienis. Si hæc immutari cœperint, quid dicet germana ejus loco et ordine Germania, quæ inter alias institutiones ecclesiasticas refectionis adhuc et quietis fraternam communionem sic observat, ut modernam dissolutionem non admittat.

nec Parisiis habita verosimiliter fuerit.

127 *Cum ergo Remenses canonici, uti e verbis hisce pronum est eruere, vitam communem in ædibus, separatis quidem, ut tunc moris erat, uni tamen eidemque claustro inclusis, Sancti nostri ætate duxerint, hic utique, dum illos inter ante suum ex urbe Remensi discessum, seu ante annum* 1076, *quo circiter is accidit, versaretur, alienas ibidem ædes non inhabitarit, ac proin nec tunc collationem, utpote quæ,* Brunone *alienis in ædibus* E *versante, acciderit, cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo habuerit. Eodem etiam ex capite parum verosimile apparet, collationem illam seu colloquium contigisse, postquam jam Sanctus, exauctorato pulsoque simoniaco invasore Manasse, in pristinum fere, aut hoc etiam forte meliorem, statum, quod qui et quando factum sit, infra videbimus, fuisset restitutus. Porro ex eo, quod Sanctus, dum de falsis mundi oblectationibus cum Radulpho Viridi et Fulcio sermonem miscuit, alieno in hospitio fuerit versatus, consectarium præterea est, ut nec id Parisiis evenerit. Qui enim collationem seu colloquium illud Parisiis factum statuunt, Sanctum nostrum tunc, cum id habuit, docendi ibidem munus obiisse, affirmant; quod si autem ea in urbe reipsa umquam* Bruno *docuisset, alienis tunc, velut hospes, ædibus usurus fuisse non videtur. Accedit, nihil plane aliunde haberi, ex quo Sancti cum Radulpho et Fulcio collationem Parisiis habitam fuisse, utcumque fiat probabile, ut proinde, uti non Remis, sic nec ibi verosimiliter evenerit. At vero Reciaci seu Rauciaci eam post concilium Augustodunense evenisse, e status, in quo ibi Sanctus tunc fuit, adjunctis verosimillimum apparet.* F

statusque, in quo Sanctus Reciaci fuit.

128 *Ibi enim tunc tum hic, tum alii ecclesiæ Remensis clerici, ejus in exilio socii, alienis in ædibus versabantur, a castri illius (id enim plures domos fuisse complexum, Valesius loco supra cit. dubitare non sinit) incolis diversis, per* Manassæ præpositi eique adhærentium receptores *num.* 123 *a Manasse archiepiscopo verosimiliter indignitatis, hospitio ex comitis Ebali, ut verosimile apparet, voluntate excepti. Adhæc eo temporis spatio, quo Sanctus cum aliis Remensibus clericis Reciaci versabatur, collationemque de falsis mundi delectationibus post concilium Augustodunense habere jam potuerat, Ebalus, castri hujus toparcha, Romam versus, ut supra docui, iter arripuit, huncque eo, ut supra pariter docui, aliquot Remenses clerici comitati sunt; non diu autem, ut supra recitata ex Sancti nostri ad Radulphum Viridem epistola verba docent, post collationem, a* Brunone *cum Radulpho et Fulcio habitam, Romam hic discessit. Accedit, Reciaci Radulphum Viridem et Fulcium Monoculum cum Sancto nostro, antequam Ebalus comes Romam abiret, fuisse ex jam dictis versatos. Tres quidem*

A *dem dumtaxat ecclesiæ Remensis canonicos, Manassem præpositum nimirum, Pontium et* Brunonem, *qui Manassem archiepiscopum in concilio Augustodunensi anno* 1077 *accusarint, ac deinde in castrum Reciacense sese receperint, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, qui recessui huic habitam a* Brunone *cum Radulpho et Fulcio de divitiarum oblectationumque mundi hujus vanitate collationem præivisse autumant, tom.* 9, *pag.* 235 *recensent. Verum quid tum?*

adjunctis apprime congruat,

129 *Assignato ab iis Remensium, qui Manassem accusarint atque in Reciacense castrum se receperint, clericorum numero, unde, Radulphum Viridem et Fulcium nec in castro Reciacensi sub Ebali comitis clientela exstitisse, nec ibidem cum* Brunone *collationem, de qua hic, habuisse, consequens sit, standum non est. Remensium enim canonicorum, qui Manassem archiepiscopum accusarint, majorem exstitisse numerum, hic ipsemet prodit in Apologia sua apud Mabillonium Musei Italici tom.* I, *part.* 2, *pag.* 121 *ad Hugonem Diensem sic scribens:* Dixistis, ut accusatoribus nostris, scilicet Manassæ et sociis, responsuri ad concilium venire- B mus; et ego dico vobis, quia ego et Manasses pro omnibus sociis suis concordiam fecimus, exceptis duobus, quorum unus, scilicet Bruno, nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis in regno Teutonicorum positi canonicus est; cujus societatem non magnopere affectamus, utpote de cujus vita et libertate penitus ignoramus; et quia quando apud nos fuit, multis beneficiis a nobis in eum collatis, male et nequiter tractati sumus. Alter vero, id est, Pontius, in Romano concilio, nobis præsentibus, est falsatus; et ideo nec uni, nec alteri in ecclesiastico judicio respondere aut volumus aut debemus. *Cum ergo, uti ex his verbis intelligitur, plures sane quam tres exstiterint Remensis ecclesiæ canonici seu clerici, qui Manassem archiepiscopum accusarint, quique proinde post Augustodunense concilium in castrum Reciacense sese receperint, non est, cur hos inter exstitisse Radulphum Viridem et Fulcium Monoculum, eamus inficias; quod cum ita sit, no est etiam, cur cum hisce in eodem castro (de quo vide tamen Addenda et Corrigenda ad pag.* 519, *num.* 124) *Sanctus noster illam, de* C *qua hic disserimus, collationem non habuisse putetur.*

verosimiliter jam habuerat.

130 *Et sane hanc ibidem a* Brunone *habitam fuisse, suadent, tum quæ huc facientia in medium jam adduxi, tum quæ hic modo adhuc addo. Collatio illa, utpote in qua de mundi vanitate, cæli æternitate, monachicoque habitu assumendo actum, optime quadrat statui, in quo Sanctus post concilium Augustodunense Reciaci fuit: ibi enim tunc ille, bonis a Manasse archiepiscopo spoliatus, fortunam patiebatur adversam, qua pressi mortales terrena despicere, cælestia æstimare atque ad Deum sese convertere solent. Adhæc ab ipsomet Sancto, sese aliosque diu, quod in collatione illa voverant, adimplere distulisse, verbis supra huc transcriptis indicatur; re autem ipsa factum id est in opinione, qua dictam collationem Reciaci post concilium Augustodunense habitam statuimus. Sanctus enim, uti infra probabo, certe ante annum* 1081 *meliori vitæ in eremum secedens sese non dedit; ante autem, quam hoc faceret, triennio ut minimum celebris, de qua hic, cum Fulcio collatio acciderat, uti pronum est ex jam dictis eruere. Fulcius enim secundum hæc cum Ebalo comite anno* 1077 (*annus enim* 1078, *num.* 124 *per errorem irrepsit*) *Romam petiit, hocque illius iter habita cum* Brunone *post concilium Augustodunense, anno itidem* 1077 *celebratum, de falsis mundi delectationibus collatio præivit, ut hæc ipso etiam anno* 1077 *ac proin triennio ut minimum, antequam Sanctus in eremum secederet, acciderit. Reliqua modo, quæ ad litem, a Sancto nostro, aliisque Remensis ecclesiæ clericis Manassæ archiepiscopo intentatam, spectant, expediamus.*

§ VII. Manasses Romæ in concilio causam suam tuetur, suspensionisque sententiam, in se Augustoduni latam, a Pontifice rescindi obtinet: quid tum præterea egerit, et qui tandem Brunonem in pristinum honorem restituere jussus fuerit.

E

Manasses suspensionis sententiam contra se latam,

Cum *Manasses, Remensis ecclesiæ archiepiscopus, Romam ad summum Pontificem, Gregorium VII, ad quem ex dictis appellarat, jam advenisset, benigne ab hoc, ad meliorem frugem hominem rediturum, adhuc sperante, fuit exceptus, causamque suam in concilio, quod ibidem tunc, id est, mense Martio anni* 1078, *celebratum fuit, præsentibus etiam (adi verba ex Manassis epistola num.* 123 *huc transcripta) Ebalo comite clericisque Remensibus, hunc, ut docui, comitatis, qui pro clero Remensi locuturi advenerant, propugnare est conatus. Quibus ad id præsidiis usus sit, litteris proditum non inveni; quo vero successu rem gesserit, ipsemet in Apologia sua apud Mobillonium Opere cit., pag.* 119 *exponit, ita ibidem ad Hugonem, Sedis Apostolicæ legatum, scribens:* Non solum per omnes fere Gallias, verum etiam Italiæ et Romæ notum est, qualiter ante hoc biennium (*anno scilicet* 1077) in eadem provincia a vobis et ab aliis quibusdam in nos violenter ac injuste res gesta est: et ego vim ac præjudicium F passus Romam processi, ibique super hoc Romanum et Apostolicum judicium appellavi. Quia vero vos aberatis, jussu domini Apostolici in ipsa regione remansi, et adventum vestrum per XI fere hebdomadas expectavi. Cumque non veniretis, tandem in præsentia domni Apostolici, et in concilio generali inter nos et eos, qui ibi loco vestro, utpote a vobis directi, aderant, altercatio habita est, et ex eorum accusatione ac nostra defensione, quidquid passi eramus, temere ac violenter actum esse et constare non debere, judicatum atque correctum est. *Hunc in modum Manasses, qui, quamquam in Hugonem, Sedis Apostolicæ legatum, iniquior sit, remque, uti ex jam dictis et porro dicendis liquet, parum sincere exponat, sententiam tamen, in se ab Hugone in concilio Augustodunensi latam, correctam seu rescissam fuisse, recte indicat.*

a Pontifice sub aliquot conditionibus

132 *Gregorius enim, futurum sperans, ut indulgentia Apostolica ad meliorem frugem Manassem adduceret, a suspensionis sententia, qua Augustoduni*

AUCTORE C. B.

gustodini fuerat damnatus, hominem absolvit, pristinoque gradui ac officio, certis tamen, quas hic subticet, conditionibus adjectis, restitutum in Gallias remisit. Ita apud Labbeum tom. X *Conciliorum docet nos ipsemet Gregorius, in epistola, septimo Idus Martii, Indictione prima, quæ ex supra dictis annum* 1078 *designat, exarata, sic scribens :* Quia consuetudo sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo auctore, licet indigni, deservimus, est quædam tolerare, quædam etiam dissimulare, discretionis temperantiam potius quam rigorem canonum sequentes, causas episcoporum Franciæ atque Burgundiæ, qui suspensi seu damnati a legato nostro Hugone Diensi episcopo fuerant, non sine gravi labore discussimus. Denique Manassem Remensem archiepiscopum, qui in multis accusatus fuerat, seseque a synodis, ad quas Hugo Diensis episcopus eum invitavit, subtraxerat: quia sententia, super eum data, non Romanæ Ecclesiæ gravitate et solita mansuetudine videbatur, in proprium gradum officiumque restituimus, ea quidem ratione, ut supra corpus sancti Petri juraret hoc modo : " Ego Manasses Remensis archiepiscopus pro superbia non dimisi, quod non B venerim ad synodum Augustodunensem, ad quam me Diensis episcopus vocavit. Si vocatus nuncio vel litteris Apostolicæ Sedis fuero, nullo malo ingenio et nulla fraude me subtraham, sed veniens diffinitioni et judicio hujus Ecclesiæ fideliter obediam. Quod si domino Papæ Gregorio vel successori suo placuerit me de objectis ante legatum suum respondere, idem per omnia faciam. Thesauros autem, ornamenta et prædia Rhemensis ecclesiæ mihi commissæ ad honorem ipsius ecclesiæ fideliter tractabo et ad resistendum justitiæ ea non abalienabo. "

anno 1078 rescindi Romæ obtinet,

133 *Epistola hæc, seu rescriptum, in quo deinde nonnulla alia, ad rem nostram non facientia hucque proinde non necessario transcribenda, sequuntur, ita terminatur :* Actum Romæ septimo Idus Martii Indictione prima ; *posterior autem nota chronica, clausulæ huic inclusa, annum Christi* 1078 *(adi quæ num.* 116 *dicta sunt) designat ; ut proinde lata in Manassem, qui sese ex dictis anno* 1077 *post concilium Augustodunense, alterius concilii, Pictavii (vide apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ novæ Mss. Chronicon Virdunense pag.* 206*) ineunte anno* 1078 *celebran-* C *di, utut ad hoc citatus, tempore non exspectato, Romam contulerat, suspensionis sententia, cum ibidem per* XI *fere hebdomadas (adi ejus verba, num.*131 *huc transcripta) Hugonis Diensis adventum præstolatus fuisset, jam inde ab anni* 1078 *mense Martio sub conditione, quam verba proxime huc transcripta involvunt, per Gregorium VII, summum Pontificem, fuerit rescissa. Verum hæc, qua erga Manassem, simoniacum antistitem, usus est Gregorius, indulgentia ac benignitas Hugoni Diensi episcopo ac Sedis Apostolicæ in Galliis legato verosimillime non parum displicuit. Fas est id colligere ex epistola, ad supremum illum Ecclesiæ Pastorem post celebratum annum* 1078 *Pictaviense concilium ab eodem Hugone, licet non de Manasse, scripta, in qua is sub finem apud Labbeum tom.* X *Conciliorum, col.*367 *ita loquitur :* Provideat itaque Sanctitas vestra, ne diutius tam opprobriose nobis improperetur, quod simoniaci vel quicumque criminosi a nobis suspensi vel depositi aut etiam damnati libenter currunt Romam, et ubi deberent sentire ampliorem rigorem justitiæ, inde reportant quasi misericordiam pro voluntate. Et D qui antea nec in levibus præsumpserunt peccare, posmodum exercent aptissimam negotiationem cum tyrannide in commissis sibi ecclesiis.

Remosque redux epistolam, quo legati Apostolici

134 *His porro verbis etiam docet, simoniacos tunc ex indulgentia, quam Romæ fuissent experti, deteriores atque insolentiores evasisse ; quod quam verum esset, suo agendi modo Manasses luculenter ostendit. Etsi enim, sese de objectis sibi criminibus, si quando id Pontifici placuisset, Apostolico legato responsurum, juramento Romæ edito, sanctissime (adi verba Gregorii Papæ num.* 132 *huc transcripta) promisisset, vix tamen a concilio Romano, in quo ex dictis anno* 1078 *auditus absolutusque fuerat in Gallias erat reversus, cum ad Pontificem, ad quem ei aliis de causis scribendum erat, dedit epistolam, in qua præter querelas, verbis num.* 123 *datis expressas, quas contra Ebalum comitem, Manassem præpositum aliosque Remenses clericos hujus sequaces defert, ex ecclesiæ suæ privilegiis contendit, sibi tantum vel ipsimet Pontifici vel hujus legatis, qui Itali essent aut Romæ saltem educati, de objectis criminibus respondendum. Ita scilicet Manasses Hugonis Diensis, nec in Italia nati, nec Romæ educati, a quo ne iterum ad concilium aliquod de objectis criminibus se purgaturus citaretur, maxime metuebat, judicio sese subducere conabatur.* E *Audi, quæ huc facientia in dicta epistola apud Labbeum tom.* X *Conciliorum pag* 363 *in medium adducat.*

judicio se subtrahat, ad Pontificem scribit.

135 Obsecro etiam, *inquit*, benevolentiam honoris vestri, ut dignitatem, quam antecessores vestri antecessoribus meis archiepiscopis servaverunt, et privilegiis, aliisque scriptis ad posterorum memoriam reliquerunt, mihi reservare dignemini. Ne irritum aut infractum fiat privilegium, quod ipse dedistis mihi, scilicet ut vobis ipsi interpellatus et non interpellatus respondeam et legatis vestris Romanis, non ultramontanis, qui conjuncti Romanis quærunt, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, et sub-honestis nominibus cupiditari suæ consulunt, non Ecclesiæ Dei. Unde propter talium pudendas reprehensiones et vocationes mihi, qui totius Galliæ episcopos debeo convocare, liceat confidere de vobis sine legatorum vocatione, donec ad Pascha veniam ad vos, Deo volente. *Ita Manasses, ne quando Hugoni, Sedis Apostolicæ legato, de criminibus sibi objectis respondere cogeretur. Verum cum hac in re, acriter etiam, quæcumque sive de Sedis Apostolicæ legatis sive de ecclesiæ Remensis privilegio verbis recitatis scripserat,* F *confutatis, Gregorius minime audivit, etsi interim expostulationum, abs illo contra Ebalum comitem, Manassem præpositum aliosque factarum, rationem habendam duxerit, ut fidem facit tum epistola, qua Manassi respondit, tum altera, quam præterea, cum hoc fecit, ad Hugonem Diensem, suum in Galliis legatum, dedit. Ambæ apud Labbeum, a quo tom.* X *Conciliorum col.* 196 *et tribus seqq. recitantur,* Undecimo Kalendas Septembris, Indictione prima, *quæ hic ex supra dictis annum* 1078 *designat, datæ notantur ; unde consequitur, ut, quam ad Gregorium Papam Manasses archiepiscopus dedit, proxime memorata epistola anno* 1078, *utpote ambabus hisce anterior, concilioque Romano, quod eodem anno* 1078 *celebratum fuit, ex dictis posterior, exarata indubie fuerit ; quod hic, ut fidem num.* 123 *datam liberarem, probare est visum.*

136 *Nunc, quæ in duabus proxime dictis Gregorii epistolis verba, ad institutum præsens utcumque*

Dum hic desiderat, ut pax cum Manasse archiepiscopo ineatur,

utcumque facientia, occurrunt, huc transcribo. Talia in priori sunt hæc : De Manasse, qui vos et ecclesiam vestram, quia malefactis non potest, maledictis infestare non cessat, et de ceteris omnibus, super quibus conquestionem vobis collibuerit facere, misimus litteras nostras commemoratis confratribus nostris, Diensi videlicet episcopo, et Cluniacensi abbati, ut cuncta studeant diligenter inquirere, solicite discutere, discussa et indagata ad purum juste, legaliter et canonice judicare ; *in posteriori vero ista se offerunt :* Quia in sanctæ Dei, cui divina dispositione præsidemus, Ecclesiæ regimine solicite nos vigilare oportet, vestris assiduis precibus nobis ut divinum obtineatis præsidium, deposcimus. Quapropter vos summopere studium adhibere admonendo mandamus, quatinus inquiratis et canonice, prout potestis, finem imponere procuretis negotiis, unde Rhemensis archiepiscopus, confrater noster, suis literis nobis conquestus est. Conqueritur enim de confratre nostro, archiepiscopo Viennensi Warmundo, qui in suo archiepiscopatu presbyteros deposuit, et eosdem restituit.... De Manasse autem, de B quo similiter conqueritur, qui Œbali suorumque refugio et auxilio illum ét ecclesiam fatigare non cessat, laborate, ut ad pacem redeat, et ab inquietatione Ecclesiæ et persecutione archiepiscopi quiescat. Quod si forte in sua contumatia persistens obedire renuerit, nisi illum justam excusationem habere cognoveritis, quodcumque vobis justius videtur, facite. De aliis autem necessitatibus eumdem archiepiscopum (si tamen vobis obedierit) sicut dignum est, adjuvate, eique commissam ecclesiam auctoritate beati Petri (quod et de aliis ecclesiis vos oportet agere) defendite.

desiderio ejus obsequitur Manasses præpositus.

137 *Pontifici igitur, quemadmodum ex hisce epistolæ, quam ad Hugonem Diensem dedit, verbis potissimum apparet, in votis fuit, ut, si qua ratione fieri id posset, Ebalus Reciacensis comes et Manasses ecclesiæ Remensis præpositus cum Manasse archiepiscopo in gratiam redirent. Hinc porro factum conjicio, ut Manasses præpositus, voluntatis pontificiæ sive per Hugonem, Sedis Apostolicæ legatum, sive per ipsummet archiepiscopum Manassem factus certior, concordiam cum hoc inierit, quam ipsemet simoniacus is antistes in sua apud Mabillonium tom.* I *Musei Italici,* C *part.* 2, *pag.* 121 *sæpissime jam laudata Apologia commemorat his verbis :* Dico vobis, quia ego et Manasses pro omnibus sociis suis concordiam fecimus, exceptis duobus, quorum unus, scilicet Bruno, nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis, in regno Teutonicorum positi, canonicus est ; cujus societatem non magnopere affectamus, utpote de cujus vita et libertate penitus ignoramus ; et quia, quando apud nos fuit, multis beneficiis a nobis in eum collatis, male et nequiter tractati sumus. Alter vero, id est, Pontius, in Romano concilio, nobis præsentibus, est falsatus ; et ideo nec uni, nec alteri in ecclesiastico judicio respondere aut volumus aut debemus ; *in hac autem conjectura magis adhuc confirmor ex eo, quod, quando post Pontifici placuit, ut anno* 1080 *Lugduni concilium ad discutiendam decidendamque Manassis archiepiscopi causam celebraretur, huic iterum Manasses præpositus, voluntatis Pontificiæ observantissimus, sese stiterit, unusque etiam ibidem e simoniaci illius antistitis, cum quo ex dictis pacem jam ante inierat, accusatoribus exstiterit, uti colligendum videtur ex Gregorii VII, quæ apud Labbeum tom.* X *Conciliorum col.* 241 *exstat, epistola, ad Manassem, archiepiscopum Remensem, postquam hic in dicto Lugdunensi concilio exauctoratus fuisset,* Indictione tertia, *id est ex supra dictis, anno* 1080 *conscripta ; e qua etiam apparet, Manassem præpositum bonis suis, in quæ, pace cum Manasse archiepiscopo inita, restitutus verosimillime fuerat, iterum ab hoc, quod ejus sese in concilio Lugdunensi accusatoribus denuo junxisset, fuisse spoliatum.*

aliorumque etiam nomine pacem cum archiepiscopo init.

138 *In ea enim Pontifex ita loquitur :* Purgandi licentiam tibi indulgemus, ea videlicet conditione, ut Manassæ et Brunoni, qui pro justitia contra te locuti fuisse videntur, rebus suis in integrum restitutis, usque ad ascensionem Domini proximam Rhemensem ecclesiam a tota occupatione ex toto liberam deseras. *Porro Manasses præpositus non tantum post duas epistolas num.* 135 *memoratas, quarum alteram Gregorius Papa ad Manassem archiepiscopum, alteram ad Hugonem, suum in Galliis legatum,* E *undecimo Kalendas Septembris, Indictione prima seu anno* 1078 *dedit, cum Manasse, Remensi archiepiscopo, pacem inivit ; verum etiam ad eum Remos, aliorum clericorum Remensium, qui cum eo et* Brunone *ex hac urbe anno ex dictis* 1076 *aut sequenti excesserant, nomine tractaturus, sese contulit remque composuit. Ita colligo ex sæpissime laudata Manassis archiepiscopi Apologia, in qua hic apud Mabillonium tom.* I *Musei Italici, part.* 2, *pag.* 121 *primo sic loquitur :* Ego et Manasses pro omnibus sociis suis concordiam fecimus, exceptis duobus *etc. ; ac deinde pag.* 122 *ita habet :* Quamvis nullam a prædicto Manasse et sociis speremus accusationem, eo quod ipsi, nisi forte hujus concilii occasione ad vomitum redeunt, nobiscum fecerunt concordiæ compositionem, exceptis duobus, ut dixi, Brunone et Pontio, quibus juxta præcedentem rationem respondere nec volo, nec debeo. Et si aliqui ex eis, quos concordare per Manassæ legationem diximus, illuc, rupta pace, profecti sunt, et contra nos quidpiam dicere volunt, recipiendum non est.

Pacto non consentiens Bruno Reciaco

139 *Et hæc quidem Manassis præpositi cum Manasse archiepiscopo de pace collatio, utpote post epistolam, a Gregorio ad Diensem episcopum* F *undecimo Kalendas Septembris anno* 1078 *scriptam, habita, vel ipso hoc anno vel initio sequentis verosimillime evenit ; ast an tunc præter* Brunonem *et Pontium omnes Remenses clerici, cum horum nomine Manasses præpositus cum Manasse archiepiscopo pacem iniisset, Remos pariter, uti ille jam fecerat, redierint, compertum non habeo. Dubitare interim hac de re multum me facit proxime laudata, quam Gregorius ad Manassem archiepiscopum, in concilio Lugdunensi anno* 1080 *jam exauctoratum, scripsit epistola. In hac enim Manassi archiepiscopo Gregorius præscribit, ut* clericos... *(Remenses videlicet, quos Manasses improbis suis moribus Remos relinqueret coegerat)* qui tanto tempore pro justitia exilium passi sunt, in ecclesia secure Deo servire permittat. *Utut sit, ex memorata pace, quam Manasses præpositus aliique Remensi clerici cum Manasse archiepiscopo inierant, factum conjicio, ut* Bruno *et* Pontius, *quod in eam, ut recitata num.* 137 *e Manassis Apologia verba fidem faciunt,*

AUCTORE C. B.

ciunt, consentire noluerant, a Manasse præposito reliquisque Remensibus clericis, huic consentientibus, sese sejunxerint, alioque concesserint, maxime forte, quod Ebalus comes, sub cujus clientela Reciaci erant, pacem etiam cum Manasse tunc iniisset, uti suspicari me facit epistola, a Gregorio Papa (adi Labbeum tom. x *Conciliorum, col.* 265*) anno* 1080 *ad Ebalum scripta, in qua huic ille imperat, ut* a pestifera amicitia illius *(Manassis tum exauctorati)* amodo se retrahat.

Coloniam patriam suam, ut verosimilius apparet, repetiit, cumque deinde

140 *Et* Brunonem *quidem (de Pontio enim nihil hic attinet dicere) Reciaco Coloniam tunc repetiisse, ibique in S. Cuniberti ecclesia canonicis fuisse adscriptum, vero mihi admodum simile apparet, quod in Apologia sæpissime jam laudata, quam Manasses archiepiscopus anno* 1080 *aut certe sub præcedentis finem scripsit, Cunibertinus canonicus exstitisse dicatur his verbis :* Bruno nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis in regno Teutonicorum positi canonicus est : *quæ verba, ut* § III *docui, ita verosimilius accipienda sunt, ut significent, Sanctum tum, id est, anno* 1079 B *aut sequentis initio, cum hæc Manasses scripsit, Cunibertinæ ecclesiæ canonicum fuisse. Verum, etsi res ita haberent, Sanctusque adeo in Galliis non amplius versaretur, a lite tamen, quam Manassi, simoniaco antistiti, una cum aliis Remensibus clericis intentarat, non destitit. Res ex modo dicendis patescet. Pontifex, ut supra vidimus, Hugoni Diensi anno* 1078 *undecimo Kalendas Septembris seu* XXII *Augusti in mandatis dederat, ut querelis, a Manasse Remensi archiepiscopo ad se delatis, occurreret, eumque, si dicto obsequens esset, adjuvaret.*

concilio, quod Trecis indictum fuerat, locus non fuisset,

141 *Epistolæ autem, qua hoc Hugoni injungebat, addiderat, uti ipsemet in hac post verba num.* 136 *huc transcripta testatur, exemplar epistolæ alterius, ad Manassem scriptæ, in qua hunc, aliis nonnullis præmissis, ita tandem alloquitur :* Interim dilectionem vestram ex parte beati Apostolorum principis Petri admonemus, ut, quemadmodum vobis Romæ positis constituimus, coram Diensi episcopo et Cluniacensi abbate, quibus in his vicem nostram commisimus, occasionibus cunctis obstaculisque remotis, super objectis omnibus sitis respondere parati, C legaliter satisfacere, canonice purificari; ne si aliud a vobis (quod absit) agatur, tergiversationi et fugæ et conscientiæ scelerum, non exactioni justiciæ et æquitatis a pluribus abscribatur; *ex hac autem ad Manassem epistola, cum Hugone Diensi a Pontifice communicata, et ex altera proxime dicta, quam hic ad ipsummet Hugonem dedit, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* 8, *pag.* 653 *factum suspicantur, ut Hugo concilium, cujus a Manasse in Apologia sua apud Mabillonium Operis jam sæpius cit.. pag.* 120 *mentio sit, Trecis habendum indixerit. Et sane ex verbis, e priori epistola jam recitatis, est, cur id non immerito suspicati queant videri. Verum, utcumque res hæc habeat, concilium equidem Trecis indictum (quam ob causam, ignoro) locum non habuit.*

ad aliud Lugduni indictum,

142 *Ast cum id Gregorius Pontifex didicisset, Hugoni legato suo, ut alibi ad decidendam Manassæ archiepiscopi causam concilium celebraret, injunxit. Epistola, qua id fecit, apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Novæ Mss. Chronico Virdunensi pag.* 205 *exstat inserta, hæcque, quæ ad nostrum hic institutum præcipue spectant, verba complectitur :* Quia vero in partibus præordinatis *(Trecis nimirum)* concilium celebrare D non potuistis utiliter, competens arbitramur, ut aptum locum diligentia vestra inveniat, ubi, synodo congregata, Remensis archiepiscopi causa examinetur. Et quidem, si idonei accusatores et testes inventi fuerint, quod objicitur ei, canonice comprobantes, quam justitia dictaverit, sententiam dare absque hæsitatione vos volumus. Alioquin si tales personæ fuerint, quæ recipi rationabiliter nequeant, quoniam turpis de eo fama non solum Galliam, verum etiam fere totam replevit Italiam, sex episcopis, quorum vita non notetur infamia, assumptis sibi, si potest, excuset se, et sic purgatus, cum pace in ecclesia sua et propria dignitate remaneat. *Hugo legatus, epistola, qua tum hæc, tum alia Pontifex præcipiebat, accepta, concilium, ut loco cit. Chronicon Virdunense seu Hugo Flaviniacensis hujus auctor, rei gestæ synchronus, testatur, Lugduni indixit, atque ad id Manassem, Remensem archiepiscopum, citavit.*

cui Manasses, etsi a Pontifice, ut id faceret,

143 *Verum hic, qui jam celebratis Augustodunensi et Pictaviensi conciliis sese sistere noluerat, nec ad Lugduni propediem celebrandum voluit accedere; cum autem, ut supra docuimus,* E *antea Romæ, si quando ad concilium de criminibus sibi objectis responsurus a legato Apostolico vocaretur, sese ei obsecuturum, Pontifici juratus promisisset, callide ad hunc, ut sese, quod ad indictum a legato Lugduni concilium ire abnueret, utcumque excusaret, dedit epistolam, qua sese timore dissidentis regni ad Lugdunense concilium, ad quod vocatus erat, ire non posse, obtendit, addens etiam, sese, quando tutæ essent viæ, Romam iterum petiturum, sententiamque ab ipsomet summo Pontifice pronunciante cum filiali submissione auditurum. Intelliguntur fere hæc omnia ex Gregorii ad Manassem responsoria, in qua is Pontifex apud Labbeum tom.* x *Conciliorum col.* 235 *et seq., data sibi a Manasse verba minime accipiens, hisce illum, quæ huc potissimum faciunt, acriter increpat :* Immemor promissionis tuæ, qua Romæ te supra corpus beati Petri obligasti, aliam excusationem obtendis, timore videlicet dissidentis regni ad Lugdunense concilium, ad quod vocatus es, venire non posse. In qua re quantum excusatio tua nutet, liquido valet perpendi. . . F

gravissime monitus,

144 Cum omnia viæ illius pericula, si qua sunt, tutissimis et securissimis ductoribus posses transire, Lugdunensi scilicet archiepiscopo et Lingonensi episcopo, qui fraterna te caritate tractarent, et sine omni formidine ad prænominatum perducerent locum . . . . Quod si forte ad prædictum concilium non iveris, aurem debitæ obedientiæ matri tuæ Romanæ Ecclesiæ, , diu te supportanti non inclinaveris ; si quid contra te Diensis cum consensu religiosorum fratrum nostrorum egerit, non solum sententiam in te prolatam non immutabimus, verum etiam Apostolica auctoritate firmabimus. Quod si fraternitati tuæ videbitur prolatæ sententiæ rationabiliter posse obviari, volumus te magis coram vicario nostro, Diensi videlicet episcopo, aliisque religiosis in patria illa, ubi accusatorum et defensorum major copia invenitur, rationes tuas exponere, quam Romam per tot labores et difficultates, ubi utrumque deest, frustra spe judicii quærere. Interea fraternitatem tuam ex parte omnipotentis Dei per auctoritatem beati Petri monemus, et, si te in hac causa culpabilem cognoscis, potius quam aliquo sæculari ingenio te

A te excusandum existimes, studeas animam tuam per dignos pœnitentiæ fructus liberare.

sistere se noluit, misaque Apologia,

145 *Vehemens sane urgensque erat hæc Pontificis oratio : verum Manasses, nihil hac motus, concilio, brevi post, ut videbimus, Lugduni celebrato, sese non stitit, ad Hugonem Diensem, illius præsidem, misisse contentus Apologiam, sæpissime supra jam laudatam, atque a Mabillonio tom.* I *Musei Italici, part.* 2, *pag.* 119 *et octo seqq. publici juris factam, in qua, postquam, quæ in causa sua tum Augustoduni, tum Romæ gesta essent, compendio exposuit, rationes diversas, ob quas Lugdunum ad concilium venire non posset, in medium adducit seu prætexit. Et hæ, in speciem justæ sunt, talesque, ut, si Manassis archiepiscopi minus, quam sit, nota foret vitæ ratio, sententiam in eum, credi posset, injuste, præcipitanter atque ex invidia, ut Noviomenses clerici in scripta, quæ apud Mabillonium tom.* 1 *Musei Italici, part.* 2, *pag.* 128 *et binis seqq. exstat, ad Cameracenses epistola ferri aiebant, latam fuisse; veræ tamen pleræque non sunt,* B *sed tantum a Manasse inventæ seu confictæ, ut solita calliditate ac astutia, qua, uti Gregorius Papa apud Labbeum tom.* x *Conciliorum, col.* 199 *loquitur*, inducias, ut subterfugeret, quærebat, *judicium ecclesiasticum, in causa sua ex canonum præscripto ferendum, aut eluderet aut declinaret ; a quo quantopere abhorreret, argumento etiam sunt amplisima dona, quæ, ut ab eo subeundo sese præstaret immunem, Hugoni Diensi, concilii Lugduni celebrandi tempore jam instante, obtulit.*

muneribusque oblatis, judicium illius declinare studuit.

146 *Audi apud Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ Novæ Mss. pag.* 205 *et seq. Hugonem Flaviniacensem :* Dum igitur. . . , *inquit*, locus concilii apud Lugdunum constitutus esset, Remensis etiam archiepiscopus *(Manasses scilicet)* juxta tenorem litterarum *(Gregorii Papæ nempe, quarum partem num.* 142 *recitavi)* ad idem se purgaturus invitaretur concilium, posito domno Hugone apud Viennam pro corporis curatione, nuntii præfati archiepiscopi venerunt ad eum, multis et maximis precibus et muneribus ad hoc eum flectere cupientes, et ob id ei in præsenti trecentas purissimi auri uncias, domesticis quoque ejus preciosa donaria offerentes, insuper et celamentum, ne ulli mortalium id pro- C derent, jurare volentes, cum sex episcopis, quos ipse Remensis eligeret de suffraganeis suis, ei, ut se purgaret, concederet, remota inquisitione infamiæ. Addentes etiam, quod nec sperare poterant, sed tamen nihil intemptatum relinquere volebant, quod si ei solo * concederetur facultas se purgandi, inæstimabiles thesauros auri, et qui etiam numerum excederent, se juraturos, et insuper sacramentum, ne cui hoc proderent. Quod totum virilis ejusdem legati animus respuit. Et quia inexpugnabilem ejus erga pecuniam animum vidit, timens sibi, concilio interesse noluit. *Atque hinc modo etiam, etsi res aliunde, ut constat, minime constaret, manifestum fit, justissime sane a Sancto nostro (in cujus idcirco honorem fusius hæc prosequi hic libuit) aliisque ecclesiæ Remensis clericis, qui cum eo Remis excesserant, multorum criminum insimulatum Manassem fuisse. Quod si enim hic reus non fuisset, si objecta diluere apte potuisset, utquid tanto conatu, tantis donis, tantis fraudibus judicium, in concilio a viris integerrimis minimeque suspectis ferendum, declinare studuisset ? Sed rei seriem prosequamur.*

* soli

147 *Cum tempus concilio Lugduni celebrando præstitutum advenerat,* Bruno *et Pontius, ubi e Manassis verbis, num.* 137 *recitatis, colligitur, aliique ecclesiæ Remensis clerici, hosque inter, ut apparet, etiam Manasses præpositus, concilio sese sistentes, eadem, quæ antea in concilio Augustodunensi, accusationum contra Manassem archiepiscopum capita exposuere, Patresque, hisce auditis ac lecta etiam, ut verosimile apparet, quam ad eos ex dictis Manasses miserat, Apologia, nec tamen, quas in hac ille, quod ad concilium non accederet, prætexebat, excusationibus admissis, simoniacum antistitem,* tum quia, *ut loquitur loco proxime cit. Hugo Flaviniacensis,* se purgare noluit, tum quia audientiam Eduensis, Pictaviensis et ipsius Lugdunensis *(concilii nempe)* subterfugit, synodali judicio *exauctoravere, hancque in illum prolatam sententiam ad Pontificem approbandam ac confirmandam misere. Accidit id, unde etiam celebrati concilii tempus liquet, inter anni* 1080 *tertiam Januarii diem et anni ejusdem septimam decimam Aprilis. Epistola enim supra ex parte huc transcripta, qua apud Labbeum loco cit. Gregorius Papa Manassem, ut ad concilium* E *Lugduni celebrandum se conferat, instantissime hortatur,* Tertio Nonas Januarii, Indictione tertia, *quæ ex dictis annum* 1080 *designat, data notatur, aliaque epistola, qua itidem apud Labbeum tom. Conciliorum proxime cit., col.* 241 *latam in eodem concilio contra Manassem sententiam idem Gregorius confirmat, Indictione pariter tertia seu anno* 1080, *septima decima Aprilis die, ut notæ chronicæ, quas in fine exhibet, fidem faciunt, fuit conscripta.*

Auctore C. B. sese contulit. Manasses in hoc exauctoratur,

148 *Epistolam hanc integram, tum quod supra dictis lucem afferat roburque adjungat, tum quod ea Pontifex luculentum Sancti nostri in accusando Manasse æquitati testimonium præbeat, resque illius ab hoc in integrum jubeat restitui, e Labbeo loco cit. huc transcribo. His verbis concipitur:* Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Manassæ Rhemensi. Sciat fraternitas tua, quod depositionis sententiam, a legato nostro Diensi episcopo in Lugdunensi concilio religiosorum virorum consilio prolatam, et nos, dictante justitia, in Romana synodo Apostolica auctoritate firmavimus. Sed tamen contra morem Romanæ Ecclesiæ nimia, ut ita dixerim, misericordia ductus, adjunctis tibi Suessionensi, Laudunensi, Cameracensi, Catalaunensi episcopis vel eorum similibus cum aliis duobus, quorum testimonio F æque confidamus, si de justitia confidis, et eos habere poteris, usque ad festivitatem sancti Michëlis purgandi licentiam tibi indulgemus; ea videlicet conditione, ut Manassæ et Brunoni et ceteris, qui pro justitia contra te locuti fuisse videntur, rebus suis in integrum restutitis, usque ad Ascensionem Domini proximam Rhemensem ecclesiam a tua occupatione ex toto liberam deseras, et Cluniacum aut Casam-Dei cum uno clerico et duobus laicis, tuis stipendiis religiose victurus, secedas.

Sanctumque in res suas epistola, qua hæc concilii sententia

149 Quod si facere volueris, prædicto Diensi episcopo prænuntiare procures, ut in ejus præsentia sacramento confirmes, de rebus prædictæ ecclesiæ te nihil interim distracturum, nisi quantum tibi et prædictis sociis competenter suffecerit. Clericos autem, qui tanto tempore pro justitia exilium passi sunt, in ecclesia secure Deo servire permittas. Et quoniam laboriosum tibi fuerit ad nos usque venire, concedimus, ut coram Diensi episcopo et abbate Cluniacensi, aut, si abbatem deesse contigerit, coram

confirmatur, restituere a Pontifice jubetur.

AUCTORE C. B.

coram Amato, prædicto modo cum prædictis testibus de infamia te expurges. Quod si huic nostræ dispensationis præcepto obedire contempseris, scias, quoniam iniquitatem tuam ulterius portare non possumus, et depositionis sententiam, non solum immutabiliter permansuram, sed etiam nullam tibi audientiam in posterum relinquendam. Data Romæ decimo quinto Kalendas Maii, Indictione tertia. *Epistola hæc, Gregorium sane summa erga Manassem benignitate indulgentiaque usum esse, fidem facit; verum hic, quæ illa præscribebat is Pontifex, obfirmato in criminibus animo, non implevit. Ac nominatim quidem nec* Brunonem, *nec alios Remensis ecclesiæ clericos, quos gravissimis damnis (adi num.* 118 *et seqq.) affecerat, in dignitates facultatesque suas, ut Pontifex epistola recitata injungebat, restituit; qui vero quantum ad Sanctum nostrum postea id factum fuerit,* § *sequens aperiet.*

B

§ VIII. Qui et quando Sanctus in pristinum, aut etiam meliorem statum Remis restitutus fuerit, et an post suum sub Manasse ex hac urbe discessum, aut etiam umquam alias Parisiis docuerit.

Pontifex, ut Manassæ exauctorato resistatur, datis ad diversos

Manasse, exauctorato Remensi archiepiscopo, non modo, ut jam docui, nihil omnium, quæ ei epistola § præcedenti huc transcripta, Gregorius præceperat, implente, verum etiam eo furoris delapso, ut, quem simoniace acquisierat, jamque tum jussi Pontificii, tum sententiæ, in concilio Lugdunensi contra se latæ, vi dimittere debuerat, episcopatum armis etiam sibi servare aut certe bona ejus sibi asserere niteretur, Pontifex, hominis impietati mature occurrendum ratus, quatuor diversas una eademque vigesima septima Decembris die, non diu admodum, ut apparet, post celebratum, in quo Manasses exauctoratus fuerat, Lugdunense concilium, ac proin anno C *1080 scripsit epistolas, unam scilicet ad clerum et populum Remensem, alteram ab Hebolum, seu, ut alibi etiam scriptum invenitur, Ebalum aut etiam Œbalum, Reciacensem comitem, tertiam ad episcopos archidiœcesis Remensis suffraganeos, ac quartam denique ad Philippum, Francorum regem. Et universim quidem litteris illis, ut Manassem pro episcopo non amplius habentes, successorem ei sufficerent, omnibus et singulis enixissime commendabat; nominatim autem clerum et populum, uti etiam comitem Ebalum et ecclesiæ Remensis suffraganeos, ut Manassæ, tamquam invasori injusto, pro viribus resisterent, serio monebat, Philippo etiam, Francorum regi, ne, quam clerus et populus ecclesiæ Remensis facturus erat, electionem impediret, auctoritate Apostolica injungens. Epistolæ illæ omnes exstant apud Labbeum tom.* x *Concil., col.* 264 *et tribus seqq. Prioris verba, huc potissimum facientia, quod simul Manassem, cum in concilio Lugdunensi exauctoratus jam fuisset, epistolamque, § præcedenti huc transcriptam, a Pontifice accepisset, male acquisitum Remensem archiepiscopatum armis sibi servare thesaurosve ejus* D *diripere, conatum adhuc fuisse, edoceant, huc transcribo.*

litteris mandat,

152 *En illa:* Quam itaque *(sententiam in Manassem in concilio Lugdunensi latam)* diligenter perscrutantes et pro magnitudine iniquitatum ejus *(Manassis)* justissimam fuisse approbantes, eo tenore in Romana synodo confirmavimus rogatu multorum fratrum, ut, concessis sibi induciis, si posset, ad expurgandum se de objectis veniendi licentiam haberet ac liberam de se agendi facultatem; ita tamen ut interim regimini ipsius ecclesiæ cederet, et in Cluniacensi vel in aliquo religioso monasterio degeret, ut, cujus obedientiæ quantæque humilitatis esset, probaretur. Verum (sicut vos ipsi scitis) non solum huic diffinitioni non obedivit, sed ad contemptum interdictionis nostræ ecclesiam vestram invadere ac impudenti devastatione confundere præsumpsit; utpote quam non per ostium, ut pastor, sed aliunde, ut fur et sævissimus prædo, intravit; ad hoc scilicet, ut gregem dominicum mactet et perdat, non ut vigilantia pastoris protegat et defendat. Siquidem adeo in immensum actuum suorum tetendit iniquitas, ut dignissime damna- E tioni atque excommunicationi subjaceat, ita ut in perpetuum nullam restitutionis suæ spem concipere debeat. Quapropter Apostolica vos auctoritate monemus, ut perversis actibus ejus in nullo communicetis, imo ut tollatur de medio vestrum, et in interitum carnis suæ tradatur satanæ, ut spiritus salvus sit, sibi modis omnibus resistatis. Detis etiam operam, ut communi consilio parique voto, assentiente vobis prædicto confratre nostro Diensi episcopo, patrem vobis secundum Dominum eligatis. *Nec Gregorius, qui, ut hæc ejus verba fidem faciunt, Manassem Remis pulsum præterea volebat, voto fuit frustratus; etenim ecclesiæ Remensis non tantum populus et clerus, sed et primates in simoniacum jamque exauctoratum antistitem insurrexere, eumque ex usurpata cathedra ejecere.*

sedeque simoniacus ille antistes dejicitur:

153 *Docet id Guibertus de Novigento, auctor synchronus, jam pluries laudatus, verbis num.* 110 *de Manasse huc transcriptis proxime isthæc sequentia subjungens:* Quem *(Manassem nempe)* postmodum proceres, clerus atque Burgenses, cum ab Hugone *(qui Diensis agnominabatur)* archiepiscopo *(postea scilicet facto)* Lugdunensi, Apostolicæ Sedis legato, viro in fœnore justitiæ clarissimo, creberrimo anathemate feriretur, F et ille manu militari thesauros ecclesiæ dilapidare niteretur, a sede, quam male obsederat, pepulerunt, et exilio relegatus æterno, cum se ad excommunicatum tunc temporis Henricum imperatorem ipse etiam excommunicatus contulisset, hac illacque oberrans sine communione postremo defungitur. *Ita Guibertus: licet autem, an, quod hic innuit, Manasses in excommunicatione, qua ob crimina pertinaciamque præcipue a Pontifice fuerat percussus, vitam finierit, non immerito ex iis, quæ Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* 8, *pag.* 655 *et seqq. observant, in dubium queat revocari, ambigendum tamen non est, quin, quod hic pariter tradit, simoniacus ille antistes a clero, populo et optimatibus e Remensi cathedra fuerit ejectus; id enim vere factum, qui rem examinarunt, eruditi omnes unanimi consensum affirmant, nec ullum, uti in casu præcedenti fit, scriptoris synchroni aut etiam subæqualis testimonium, quod in*

A in contrarium utcumque faciat, potest asserri. Atque ea quidem Manassis expulsio, utpote epistolis, a Pontifice (adi num. 151) vigesima septima Decembris anno 1080 datis, aliquanto, ut dubitari vix potest, posterior, citius verosimillime, quam anno 1081, non evenit; serius autem etiam non evenissse, liquet ex eo, quod Rainaldus du Bellai, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. 9, col. 75 docent, anno 1083 ad Remensem cathedram, cum hanc post Manassem expulsum Elinandus, Laudunensis episcopus, biennio tenuisset, fuerit evectus.

quo facto, Sanctus in statum pristinum, uti e funebri

154 Sermonem modo de Sancto nostro resumamus. Pulso, ut nunc expositum, simoniaco antistite Manasse, Bruno Remos rediit, ibique in statum pristinum ac forte etiam meliorem fuit restitutus. Rem sic probo: Titulus funebris, ei ab ipsa cathedrali Remensi ecclesia, cujus sane proposito Manassæ pluries hic laudato canonicisque apprime notus erat, consecratus locumque inter recudendos 52 obtinens, sic habet:

Hic Pater eximius fundator relligionis
Exemplar sese fratribus exhibuit,
B Dans illis formam spernendi vilia mundi,
Cælestis patriæ premia dum sequitur,
Pro cujus culpa non credimus esse gemendum,
Quem jam gaudentem credimus in requie.
Nam si cui Sancto requiem bona vita meretur,
Huic quoque pro meritis summa datur requies;
Qui cum multimode nostra polleret in urbe,
Solamenque suis atque decus fieret,
Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque
Hunc præferremus omnibus, et merito;
Namque benignus erat, omnique peritus in arte,
Facundusque satis divitiisque potens;
Omnia postposuit Christo, nudumque secutus
Christum, cum multis suscipit hunc eremus.
Propterea requiem sibi credimus esse paratam.
Si tamen ulla levis hæsit ei macula,
(Nam patet in terris nullum sine labe morari)
C Hanc Deus abstergat dando sibi veniam.

ecclesiæ cathedralis Remensis titulo liquet,

155 Sanctus ergo, uti hi versiculi apertissime produnt, eo ipso tempore, quo in civitate Remensi auctoritate ac divitiis, maxime ei arridente fortuna, plurimum valeret, in eremum, hisce abjectis, secessit. Id autem nec tempori, quo Remis ante suum ex hac urbe ob nefandos Manassis archiepiscopi mores discessum versatus est, nec itidem tempori, quod hunc inter et Manassis e cathedra Remensi ejectionem intercessit, potest congruere. Etsi enim Sanctus eo tempore, quo Remis, Manassem vitans, nondum excesserat, prospera ibidem fortuna diu usus fuerit, tum tamen, uti apud omnes in confesso est, in eremum, divitiis relictis, non secessit; quod autem ad tempus, quod inter ejus ex urbe Remensi discessum, anno ex supra dictis 1076 aut sequenti illigandum, et Manassis e sede Remensi expulsionem medium cucurrit, modo pertinet, Sanctus tunc Remis versatus non est, nedum divitiis ibidem floruit, uti pronum est eruere partim ex supra dictis, partim ex Gregorii VII Papæ epistola, num. 148 et seq. huc transcripta, annoque ex ibidem dictis 1080 data, in qua is Manassæ archiepiscopo, in concilio Lugdunensi ex dictis jam exauctorato præcipit, ut Manassæ et Brunoni res suas in integrum restituat, clericisque, tanto tempore pro justitia exilium passis, quorum unus erat Sanctus noster, in ecclesia secure Deo servire permittat. Restat ergo, ut, Brunonem secunda gavisum esse Remis fortuna, tuncque inde in solitudinem secessisse, unice, ut consideranti patebit, congruat tempori, quod Manassis e cathedra Remensi expulsioni successit.

restituitur. Id sub Rainaldo episcopo non evenit.

156 Quare Sanctum tunc in pristinum aut forte etiam meliorem statum Remis restitutum fuisse, indubitatum est. Verum idne statim a Manassis expulsione anno ex dictis 1081 facta, evenit? Sunt, qui rem in tempus, quo Remensem cathedram Rainaldus du Bellai, ad hanc anno 1083 primum evectus, jam occuparat, differendam contendunt. Verum horum opinio admittenda verosimiliter non est. Sanctus enim, cum in statum pristinum esset restitutus, at cathedram etiam Remensem, quod sub Rainaldo fieri ex dicendis non potuit, expetitus seu postulatus, antequam in eremum secederet, verosimiliter fuit, uti jam nunc ostendo: Hugo Diensis, Sedis Apostolicæ legatus, in epistola sua ad summum Pontificem post concilium Augustodunense anno 1077 aut seq. data supraque num. 119 et tribus seqq. huc transcripta, sub finem de Manasse præposito et Brunone ait: Hos, rogamus, ecclesiæ Remensi destinate; Quibus verbis Pontificem rogasse videtur, ut alterutrum, Brunonem videlicet vel Manassem præpositum in locum Manassis archiepiscopi, quem exauctorandum verosimiliter putabat, sufficiendum curaret. Quare verosimile apparet, eumdem legatum, pulso jam Manasse, apud clerum et populum Remensem, cui Pontifex, ut communi consilio parique voto, assentiente ipsis Hugone Diensi legato suo, novum Manassæ exauctorato episcopum substituerent, data sub anni (adi num. 151) 1080 finem epistola commendarat, summo studio egisse, ut vel Brunonem vel Manassem præpositum sibi eligerent episcopum.

Sub hoc enim Sanctus, quod tamen factum e diversis

157 Hinc porro in eam, quæ et Tractatus de S. Brunone, a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctori placet, opinionem inducor, qua verosimile puto, apud multos e populo et clero Remensi, habito sese inter de novi episcopi electione tractatu, ratum ac fixum fuisse, Sanctum nostrum, cum in eremum secessit, episcopum eligere, idque indicari tum hisce, quibus funebris ecclesiæ cathedralis Remensis Titulus, proxime huc transcriptus constat, versiculis:

Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque
Hunc præferremus omnibus, et merito;
Omnia postposuit Christo, nudumque secutus
Christum cum multis suscipit hunc eremus;

tum etiam aliis hisce, quos alter ecclesiæ Remensis cathedralis titulus, inter recudendos 53, complectitur,

Ut servire Joseph dominæ contempsit amori,
Et fugit amplexus incestos mente virili,
Sic contempta jacet, Bruno, tibi gloria mundi,
Amplecti dum te cuperet, tibi brachia tendens,
Multas mundus opes, multos ostendit honores,

Tuque

AUCTORE C. B.

titulis ejus funebribus apparet,

Tuque fuga lapsus, pompali veste rejecta,
Amplectens eremum vestiris forte beata.

158 *Adhæc ut in dicta opinione magis magisque confirmer, etiam facit funebris Titulus* 146, *in quo ecclesiæ S. Mariæ cathedralis Rothomagensis canonici* Brunonem *celebrant hunc in modum :*

Ecclesiæ sanctæ totius lugeat ordo,
Humani generis flens irreparabile damnum,
Mundo decessit mundani victor honoris,
Bruno pater, sanctæ fundator relligionis,
Cujus tanta piam vitam commendat honestas,
Ut sit eum cuiquam non æquiparare potestas.
Ipse fuit sapiens, vir nobilis, indole fulgens,
Imbutus fonte totius Philosophiæ ;
In quo cum virtus probitatis viva niteret,
Glorificos fasces, qua promeruisse valeret,
Proculcator opum, cunctorum spretor honorum,
Et mundi stultam pede contudit ambitionem,
B Et studio sanctam fundavit relligionem.
Mundum declinans, mundi sublimia vitans
Elegit potius privata degere vita.

Nisi enim ad Rhegiensem episcopatum, quem Sanctus, cum ad eum, uti infra docebo, electus seu postulatus fuisset, recusavit, versiculis hisce forsitan alludatur, ad futuram tamen in Remensem archiepiscopum electionem, quam Sanctus, in eremum secedens, studiose evitarit, verosimilius idcirco puto alludi, quod in recitatis versiculis honorum opumque contemptui, a quo Bruno *in iis laudatur, mox subdatur, a qua pariter laudatur, mundi fuga, hæcque Sancti ad archiepiscopatum Rhegiensem electionem subsecuta non sit, sed præcesserit.*

in episcopum Remensem postulari nequiit; quod cum non nihil citius,

159 *Sanctum itaque, cum in eremum secessit, ac proin in pristinum statum aut forte etiam meliorem Remis jam fuerat restitutus, fuisse a multis tum cleri, tum populi in civitatis hujus antistitem desideratum, imo etiam reipsa, ni id præsciens abiisset, eligendum, ex omnibus jam adductis in medium sat verosimile apparet. Jam vero, cum id ita sit, nec tamen (adi Galliæ Christ. auctæ scriptores tom.* IX, *col.* 77*) ante annum* C 1096, *quo* Bruno *in eremum jam dudum ex dicendis sese receperat, Rainaldus, jam inde ab anno* 1083, *ut supra docui, ad cathedram Remensem evectus, obierit, consectarium fit, ut, hoc jam antistite, Sanctus ad Remensem cathedram expeti seu postulari nequierit, ac proin, ut citius tum id, tum ejus in pristinum, aut forte etiam meliorem statum restitutio acciderit. Verum quanto quidem temporis spatio tum hæc, tum Sancti ad cathedram Remensem postulatio, factam Rainaldi ad eamdem promotionem antecessit? Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* IX, *col.* 75 *sic scribunt :* Manasse *(simoniaco scilicet, de quo supra, Remensium antistite)* exauctorato, fama est Brunonem, quem ille beneficiis spoliaverat, a multis *(in episcopum nimirum)* expetitum, quod doctrina morumque gravitate in ecclesia Remensi pridem enituisset. Sed Elinandus Laudunensis episcopus tam donis quam amicorum studio archiepiscopatum a rege *(Francorum Philippo)* acceptum duos circiter annos tenuit, ab anno 1081 scilicet ad annum 1083. Hic tamen post multam pecuniæ vim consumptam monitus est a summo Pontifice, ut alterum beneficium abdicaret, eo quod uxorem quis habens aliam superinducere nequaquam posset. D Tanta ille cupiditate flagrabat, inquit Marlotus, ut dixisse tradatur, non se parciturum labori, si summum pontificatum quoquomodo assequi posset.

etsi forte non prius, quam Helinando,

160 *Quod si ergo fama, quam hic Galliæ Christianæ auctæ scriptores laudant, veritati consonet, Sanctus noster statim a Manassis simoniaci expulsione et in statum pristinum aut eo etiam meliorem restitutus, et ad cathedram Remensem fuerit postulatus seu expetitus. Et sane, cum Gregorius, qui tunc Romanum cathedram occupabat, populo cleroque Remensi, ut Manassæ expulso novum antistitem substituerent, epistola sub anni* 1080 *(videsis num.* 151 *) finem commendarit, statim a Manassis expulsione de novo eligendo antistite, ac nominatim de Sancto nostro assumendo cogitatum actumque fuisse, sat verosimile apparet, maxime cum tunc id factum, publica etiam, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores loco proxime cit. produnt, fama feratur. Attamen res certa non est ; cum enim Elinandus Remensis archiepiscopatus obtinendi avidissimus exstiterit, fieri potest, ut statim a Manassis expulsione archiepiscopatum illum sibi conferri, a* E *Francorum rege Philippo amicorum ope et pecunia obtinuerit, locumque ac tempus tunc tractandi de novi antistitis electione clero et populo Remensi regio subsidio suffultus penitus ademerit.*

qui post Manassem biennio Remensem sedem tenuit.

161 *Audi, qui de Elinando seu Helinando, unde etiam, hunc vere Remensem archiepiscopatum biennio tenuisse, docemur, Guibertus, auctor synchronus, lib.* 3 *de Vita sua, cap.* 2 *loquatur :* Helinandus, *inquit*, vir admodum pauperis domus et obscure progenitus, literatura pertenuis, et persona satis exilis, cum per notitiam Gualteri, comitis senioris Pontisarensis, de cujus comitatu gerebat originem, ad gratiam Eaduardi Anglorum regis pertigisset, (uxor enim sua cum prædicto comite sibi necessitudinem, nescio quam, crearat) capellanus ejus fuit ; et quia Francicam elegantiam norat, Anglicus ille ad Francorum regem Henricum eum sapius destinabat. Cum quo rege, quia multum erat cupidus et episcopatuum venditionibus assuetus, largissimis lenocinantibus xeniis egit, ut, si quispiam episcoporum Franciæ decederet, pontificalibus infulis ipse succederet. Is enim in capellania regis ac reginæ F positus, quoniam Anglia infinitis eo tempore florebat opibus, multos pecuniarum montes aggesserat, ideo, arridente ei præfata largitionum causa, vox ejus apud Henricum regem exaudibilis erat. Quod et factum est : Lauduno enim invectus, quia non æstimatione parentum, non scientiæ literarum se valiturum putabat, in opulentia, quæ plurima suppetebat, et quam cautissime dispensare didicerat, et dapsilitate spes fuerat. Ad ornandas igitur et extruendas se vertit ecclesias, et, cum multa pro Deo videretur facere, evidentissima tamen dabat indicia, se solos inde favores, solam nominis dilatationem in bene gestis quærere. His etiam ipse artibus Remensem archiepiscopatum insedit, quem cum, dilapidatis penes regem Philippum, hominem in Dei rebus venalissimum, magnis censibus, biennio obtinuisset, a Domino Papa audivit, quia uxorem quis habens alteram superinducere nequaquam possit. Consulenti plane cuidam se cur eo tenderet, dixit, quia, si etiam Papa fieri possit, haud quaquam dissimularet.

162 *Cum igitur Elinandus, uti ex his Guiberti*

asserto suo in hanc juri cedente,

berti verbis intelligitur, vir fuerit maximæ ambitionis, qua fiebat, ut pecuniis, a quibus ei optime prospectum erat, summas quasque ecclesiæ dignitates beneficiaque sibi comparare minime formidaret, largitionibus sane eum, ne ullus posset a clero populoque Remensi de successore in Manassæ exauctorati locum sufficiendo tractatus haberi, statim ab hujus expulsione apud Philippum, Francorum regem, effecisse, vero neutiquam apparet absimile, maxime cum eum, quo minus post Manassæ expulsionem novi Remensis archiepiscopi electio fieret, reipsa per biennium integrum obstitisse, apud omnes, qui de re hac scripsere, in confesso sit. Tractatus de S. Brunone, *a Cartusianis hujatibus mecum communicati. auctor hujus lucubrationis suæ num.* 20 *sic scribit :* Præfato Elinando *(Laudunensi episcopo)* juri, quod in archiepiscopatum Remensem sibi vendicabat, cedente, pax huic ecclesiæ redditur, reversisque sub anni 1082 finem vel sub initium sequentis ex suo exilio canonicis, a Manasse quondam expulsis, de pastore præficiendo clerus et populus serio agere cœperunt. Brunonem et Manassem
B præpositum a legato *(Sedis Apostolicæ)* Hugone electoribus propositos fuisse, par est credere, cum ipse legatus, ut vidimus supra, summo Pontifici utrumque jam eumdem in finem commendaverat : « Hos, » inquit, « rogamus, « ecclesiæ Remensi destinate. » Deinde nostrum Patriarcham, in possessionem tum bonorum, tum dignitatum suarum jam restitutum, a multis expetitum fuisse, colligimus ex elogio ab ipsa *(Remensi)* cathedrali ecclesia, cui tunc, quando defunctus est Bruno, præfatus Manasses præpositus præsidebat, condito in hæc, *num. scilicet* 154 *huc transcripta* verba.

evenerit, anno 1081 aut non multo post

163 *Ita ille ; qui, etsi anno primum* 1084, *contra ac aditæ a Rainaldo sedis Remensis tempus pati videatur, de successore Manasse sufficiendo a clero et populo Remensi actum forte fuisse, innuat, in episcopum tamen, ut tradit, tunc primum, cum Elinandus, quod anno* 1083 *factum, arrogato suo in archiepiscopatum Remensem juri cessit, a pluribus expetitum fuisse* S. Brunonem, *vero non apparet absimile. Ita autumo, quod Sanctus, cum ad episcopatum Remensem postulatus seu expetitus fuit, aliquanto jam temporis spatio,*
C *uti versiculi, e funebri ecclesiæ cathedralis Remensis Titulo num.* 154 *huc transcripti, innuere videntur, in pristinum, aut forte etiam meliorem statum restitutus, Remis degisset, hocque veritati non sat apte queat intelligi consonum, si statim a Manassis e sede Remensi expulsione fuerit ad hanc ipse postulatus seu expetitus. Porro etsi forte hoc ex jam dictis anno* 1083 *primum acciderit, Sanctus tamen, utpote qui aliquanto temporis spatio ante, pristino statui fortunæque redditus, Remis jam degerit, et forte ex dictis jam inde etiam ab anno* 1081 *ad archiepiscopatum Remensem postulatus fuerit, vel statim a Manassis expulsione, id est, vel ab anno* 1081 *vel non multo post Remos ab exsilio reversus pristinum honoris facultatumque statum, quod hic ostendendum erat, verosimiliter recuperarit. Nec est, cur opponas, Elinandum eo temporis spatio, quod a Manassis expulsione ad Rainaldi electionem excurrit, regis subsidio suffultum, ecclesiæ Remensis cathedram tenuisse, verosimileque non videri, sub hujusmodi antistite* Brunonem *Remos reverti ibique commorari voluisse ; etsi enim Elinandus a simoniæ labe immunis non fuerit, in ecclesias tamen exstitit munificus, nec in clericos iniquus fuisse invenitur.*

pristino statui restitutus Remis verosimiliter fuit

164 Is igitur *(subdit verbis de Elinando num.* 261 *recitatis Guibertus)* qualiscumque aut ambitione, aut quacumque alia humanitate apud se extiterit, in hoc ei honor omnino asservandus est, quod et libertatem Ecclesiæ magnifice tuitus sit, et tam ipsam *(Laudunensem nimirum)* sedem, quam appendices ejus ecclesias uberrima largitione provexit. Et dignum erat, ut externa ei bona suppeterent, quæ in Dominicarum domuum decore projicerentur. *Cum ergo talis exstiterit Elinandus, non video, cur, eo Remensem cathedram tenente, Remos* Bruno *non rediisse, ibique versatus non esse sit credendus, maxime cum simoniacam hominis labem forsitan ignorarit. Quid si etiam Sanctus, ut Remos rediret, ab ipsomet Elinando invitatus fuerit ? Sane cum ex dictis, ut in res suas restitueretur, Gregorio VII, tunc summo Pontifici, maxime in votis fuerit, non inepte ac tenere conjeceris, litteris aliove modo, ut pulsi a Manasse Remensis ecclesiæ clerici, ac proin etiam Sanctus noster, Remos in bona sua restituendi redirent, ipsummet Elinandum egisse, ad id scilicet impulsum, ne, si secus faceret,* E *Remensem sibi maxime cupitum archiepiscopatum, quem regio favore non sat recte obtinuerat, Pontificia auctoritate, ut postea factum, amitteret.*

Cum id fieret, Parisiis nondum docuerat,

165 *Verum sunt, qui Sanctum, antequam statui pristino redderetur, ab anno* 1081, *imo etiam ab anno* 1076 *circiter, quo Remis ob improbos Manassis mores excessit, Parisios concessisse, ibique ad annum usque* 1082, *quo doctoris ad tempus redivivi, qui sese damnatum e feretro proclamarit, prodigium evenerit, docuisse contendunt. Et mox quidem Sanctum, qui tamen ex dictis ab anno circiter* 1076 *ad annum* 1078 *aut etiam sequentis initium apud Ebalum comitem commoratus est, a suo ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores excessu Parisios se contulisse, ibique docendi munus, quod tamen an antea umquam ibidem obiisset, admodum ex dictis est dubium, resumpsisse, Bulæus in Universitatis Parisiensis Historia tom.* I, *pag.* 468 *existimat. Verum conjecturæ aliquot, argumentaque, quibus hanc opinionem suam utcumque firmare nititur, nihil plane, ut ex supra dictis liquet, evincunt ; nunc autem discutiendum, an majoris ponderis sint* F *alia, quæ tum ab hoc, tum ab aliis, Sanctum nostrum, si non statim ab anno circiter* 1076 *seu a suo ex urbe Remensi excessu, ab anno saltem vel* 1079 *vel ab altero e binis sequentibus Parisiis docuisse, volentibus, adducuntur in medium. Verosimile, aiunt, non est,* Brunonem, *tantum virum, tribus quatuorve aut etiam pluribus annis proxime ante suum in solitudinem recessum vitam plane otiosam egisse. Verosimile sane id non sit ; per me licet. Verum cum Sanctus, ut supra docui, anno* 1081 *in pristinum statum Remis restitutus fuerit, quid si etiam scholarum præfecturam tunc recuperarit, hancque deinde ad suum usque in eremum discessum gesserit ? Ita sane vitam, donec hic accidit, a dicto anno* 1081 *otiosam non duxerit, etsi etiam tunc Parisiis non docuisse statuatur. Nec anno* 1079 *et sequenti, quo utroque Coloniæ Agrippinæ inter ecclesiæ Cunibertinæ canonicos verosimilius ex supra dictis egit, otiosam tunc duxisse vitam est putandus, cum fieri queat, ut tunc tam in Psalmos, quam in S. Pauli Apostoli Epistolas, quas ambas sacræ Scripturæ partes*

AUCTORE C. B.

partes eruditissimis, uti infra docebo, editis Commentariis illustravit, gnavam operam impenderit.

neque umquam etiam alias ibidem docuisse videtur.

166 *Quod si id displiceat, Sanctumque duobus illis annis Coloniæ commoratum non fuisse, velis, nec sit, etiam hoc dato, fit consequens, ut* Bruno, *ni tum Parisiis docuerit, in otio vitam exegerit. Quid si enim tunc ad Dolense S. Mariæ monasterium secessisse, ibidemque docuisse, asseratur? Sane Sanctum vel tunc vel alias in monasterio illo docendi munere functum esse, aut certe, cum hoc Remis obiret, plurimos illius alumnos ibidem habuisse discipulos, dicendum apparet; religiosi enim cœnobii illius incolæ in Titulo funebri, inter edendos* 169, *quem Sancto inscripsere, ejus sese discipulos profiteri videntur hisce ad Cartusianos Calabrinos verbis:* Prout vestra dignatur expetere sanctitas, et nos Dolensis cœnobii fratres, fraternitatis vestræ desolationi compassi, pro beati patris nostri ac magistri Brunonis anima devotissimarum orationum suffragia mox, ut ejus audivimus obitum, omnipotenti Deo per-
B solvere curavimus. *E vita itaque, quam Sanctus, ni anno* 1079 *et aliquot sequentibus Parisiis docuisse admittatur, in otio duxerit, ibidem eum tunc docuisse, concludi nullo modo potest. Imo vero Sanctum non tantum non tunc, sed nec umquam alias Parisiis docuisse, verosimillimum apparet. Tres enim scriptores synchroni, aut certe coævi, is scilicet, qui quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronicon contexuit, Guibertus de Novigento, et Tituli funebris, inter recudendos* 173, *quo Regulares Noliensis S. Vincentii ecclesiæ canonici Sancto parentarunt, auctor, fuisse illum (adi num.* 7, 114, *et* 43*) ecclesiæ Remensis scholarum magistrum aut innuunt, aut hoc nomine diserte distinguunt,* scholarum *etiam* Parisiensium magistri *titulo eumdem verosimillime distincturi, si has umquam ille, ut Remenses, docuisset. Accedit, nihil plane apud antiquum ullum paris auctoritatis ac fidei scriptorem uspiam inveniri, unde Sanctum Parisiis umquam docuisse, quoquo modo sit consequens.*

Contrarium nec ob insignem,

167 *At vero Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus, conjecturis tribus diversis, quibus,* Brunonem *Parisiis docuisse, Egassius Bulæus (adi, quæ huc spectantia num.* 112, *seqq. et alibi dicta sunt) perperam contendit, in medium adductis, ita ratio-*
C *cinatur:* Quartam possumus addere conjecturam, sumptam ex Titulis funebribus, quibus piæ sancti Brunonis memoriæ parentatum est ab omnibus fere ecclesiis et monasteriis Galliarum. Qui enim fieri potest, ut Vir per universum Franciæ regnum spectatissimus et nominatissimus, " ac in ecclesiis " ejusdem regni " (ut dicit Guibertus) " opinatissimus evaserit, quandoquidem istud vix asseri valet de Remensi academia, quin potius de Parisiensi intelligatur, ad quam, velut regni sedem et Franciæ meditullium et celeberrimum emporium et academiarum reginam, magis congruum videbatur, ut tot amici et discipuli, qui ejus funebria celebrarunt, confluerent? De ecclesiis namque suffraganeis et monasteriis provinciæ Remensis non est dubium, eorum alumnos Remis sub Brunone studiis litterarum incubuisse. Cum vero lectitantur remotæ quæque ecclesiæ ejus obitum lamentis et fletibus prosecutæ, quales fuere Anglicanæ, Britannicæ, Normanicæ, Pictonicæ, Turonicæ, Sequaneæ et aliæ plurimæ, absurdum putamus dicere, omnes harum ecclesiarum alumnos Remis eruditos fuisse, cum hoc magis juxta mentem Bulæi videatur congruere D Parisinæ academiæ, ad quam aliquando translatus fuerat.

168 Sed quid dicemus de ecclesiis Parisiensibus, quæ obitum sancti Brunonis, quasi viri notissimi, celebribus planxerunt elogiis, videlicet ecclesia cathedralis sanctæ Mariæ, abbatia sancti Maglorii, abbatia sancti Germani de Pratis, abbatia sancti Dionysii, abbatia sancti Mauri Fossatensis et abbatia sancti Petri Latiniacensis? Nonne incongruum est, ut tot clerici, totque monachi, intra fontem scientiarum Parisinæ academiæ constituti, ad exteram diœcesim pro capessendis scientiis profecti fuerint? Et quod de Parisiensibus dicimus, id ipsum testamur de cæteris remotiorum cœnobiorum religiosis, quos Parisiis potius, quam Remis erudiri præstabat. *Ita ille, Sanctum Parisiis docuisse, præcipue tum ex insigni, quam per universum Franciæ regnum habuit, quamque, ni Parisiis docuisset, habiturum eum non fuisse, autumat, nominis celebritate, tum ex ingenti, quæ eidem funebrium Titulorum inscriptione parentarunt, quæque illum, ni Parisiis docuisset, speciali modo cogniture* E *magistrumve habituræ fuisse, non videntur, ecclesiarum monasteriorumque multitudine conjiciens, aut etiam contendens. Verum non video, cur Sanctus, etiamsi numquam Parisiis, Remisque tantummodo docuisset, insignem illam, qua per universum Franciæ regnum, imo per plures etiam extra hoc sitas provincias late inclaruit, nominis celebritatem acquirere nequiisset. Numquid non a coævis Chronici Malleacensis, Fragmentique historici, a tempore Roberti ad Philippi regis mortem deducti, scriptoribus (adi num.* 41 *et seq.)* Remensis *appellatur, quod iis ex nominis fama, quam Remis tum discendo, tum docendo ac varia munia obeundo acquisiisset, unice fere notus esset?*

qua Sanctus inclaruit,

169 *Similine etiam forte de causa, veluti* Parisiensis, *notus fuerit? Si affirmes, scriptorem antiquum probatæque fidei vel unum, a quo* Parisiensis *vocetur, assignari postulo; quod si id, ut certe non poteris, facere non possit, unde tandem, qua Sanctus inclaruit, nominis celebritatem Parisiis, non autem Remis, docendo eum acquirere debuisse probabis? Adhæc* Bruno *ex unanimi fere eorum omnium consensu, a quibus Parisiis docuisse asseritur, id ibi munus non ante* F *annum circiter* 1076, *quo ex dictis ob improbos Manassis mores urbe Remensi excessit, obire incepit; et tamen celeberrimi etiam, antequam urbe Remensi, cogente Manasse, excessit, nondumque proinde Parisiis docuerat, nominis exstitisse, a Guiberto de Novigento, auctore coævo, disertissime traditur.* Bruno, *inquit in Vita sua lib.* I, *cap.* XI, in ecclesiis Galliæ tunc *(cum Manasses scilicet Remensem civitatem ante Sancti ex hac discessum nefandis suis moribus misere affligeret)* opinatissimus cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius *(Manassis nimirum)* odio excessit ab urbe, *Remensi nempe. Sanctum itaque, quamvis etiam Parisiis numquam docuisset, ingentem, quam sibi peperit, nominis celebritatem acquirere potuisse, illi ipsi etiam fere omnes, qui eum Parisiis docendi munere functum volunt, debent admittere. Accedit, quod et iis, qui Sanctum, priusquam Remis sub Manasse excederet, Parisiis docuisse contendunt, responderi potest,* Brunonem *e solis, quos composuit, eruditissimis in Psalmos et S. Pauli Epistolas Commentariis, latissime forsan, cum*

nominis celebritatem,

A *cum obiit, jam vulgatis, celeberrimi nominis esse potuisse, etsi interim non Parisiis, imo nec Remis umquam docuisset.*

nec ob ingentem, quæ tamen, quanta e Titulis funebribus

170 *Quod modo ad ingentem, quæ Sanctum funebrium Titulorum inscriptione celebrarunt: ecclesiarum cœnobiorumque multitudinem spectat, consequens ex hac non est, ut non tantum fama, sed et speciali quodam modo, ut laudatus Cartusianus anonymus velle videtur, Sanctus noster iis omnibus notus fuerit, magisterve exstiterit. Etenim non solis, quibus tali modo notus esset, magisterve exstitisset, ecclesiis monasteriisque mortem ejus religiosi Calabrina carthusiæ seu eremi incolæ, preces pro defuncti anima flagitantes, annuntiavere. Liquet id ex encyclicæ, qua hoc fecerunt, epistolæ initio, quo, quibus hæc destinetur, aut ad quos deferenda sit, verbis sequentibus innuitur:* Primo loco, quem primatem et caput in Ecclesia credimus, et confitemur, Apostolicæ Sedis Præsulem, totamque illam principalem curiam humiles eremitæ Calabriæ monasterii sanctæ Dei Genitricis Mariæ, cujus fundator pater Bruno fuit et prælatus, dum in carne viveret, debita subjectione veneramur B et salutamus, sanctique Patris nostri obitum pridie Nonas Octobris denunciamus, ut meritis eorum et precibus adjuvetur apud Deum. Salutamus quoque universam sanctam Ecclesiam in ordinibus et professionibus suis, canonicos, monachos, heremitas, Deo dicatas sanctas virgines; quibus et omnibus spirituali præsentia prosternimur, ut defuncti Patris nostri memores esse velint, ut dilectæ illi animæ, si adhæsit macula, cum non sit justus, qui non peccet, multiplicatis intercessoribus et precum instantia detergatur et transeat ad requiem. *Ad quæcumque itaque, uti ex hoc textu intelligitur, monasteria ecclesiasque, sive Sanctum nossent, sive non, epistola encyclica, mortis ejus nuncia, missa fuit; ut ex Responsoriarum ad hanc seu Titulorum funebrium, quibus Sancto parentatum fuit, multitudine ingenti, utpote ab iisdem monasteriis ecclesiisque profecta, argui non possit, hisce illum omnibus speciali quodam modo notum, magistrumve fuisse. Quare, etsi darem, Sanctum nostrum, ni Parisiis docuerit, monasteriis illis omnibus ecclesiisque nec speciali modo notum, nec* C *magistrum existere potuisse, nondum propterea consectarium fuerit, ut reipsa ille umquam Parisiis docuerit.*

arguitur, non fuit, discipulorum multitudinem

171 *Nec quidquam ad rem facit, plures Parisienses ecclesias* S. Brunonis, *veluti viri sibi notissimi, obitum celebribus planxisse elogiis; fieri enim potest, ut hoc illæ fecerint, quod, etsi iis, non facie aliove, quo magistri solent discipulis, speciali modo, fama tamen, utpote qui maxima ex dictis nominis celebritate inclaruerit, notissimus exstiterit. Idem etiam de nonnullis aliis ecclesiis, monasteriisque, quæ Sancti, veluti viri sibi notissimi, obitum luxere, esto judicium; etsi autem etiam e Titulis funebribus, quibus Sancto parentatum fuit, saltem nonnulli a personis, quibus etiam facie aliove speciali modo notus fuerit, magisterve exstiterit, ei sint inscripti, nihil tamen cogit, ut hosce sub illo, non Remis, sed Parisiis studuisse admittamus. Utquid enim Sanctos plures etiam extraneos habere Remis discipulos nequierit? Sane seculo* XI, *quo* Bruno *floruit, diversæ diversarum urbium ecclesiarumque scholæ, uti Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* 9, *pag.* 30 *et seq. docent, pro nominis celebritate, qua earum magistri gaudebant, vel magis vel minus ab extraneis alienigenisque frequentabantur; quare, cum Sanctus, dum summum Remensium scholarum didascalum ageret, doctrinæ fama, uti ex supra dictis satis liquet, non solum per universam Galliam, verum etiam per plures remotas regiones alias celeberrimus exstiterit, dubitandum non est, quin ad sese Remos attraxerit multitudinem ingentem non modo indigenarum, verum etiam extraneorum alienigenarumque, quo sub clarissimi nominis magistro litteris operam darent.*

admittendum est, uti nec ob Parisiense prodigium,

172 *Atque ex his imprimis Odonem seu Ottonem, summum postea sub Urbani II nomine Pontificem, Robertum a Burgundia, Lingonensem episcopum, aliosque tres viros illustres,* § V *recensitos, exstitisse existimo tum ob jam dicta, tum quod nihil plane, ut alibi potius, quam Remis studuisse credantur, possit afferri. Imo vero, quod ad Urbanum nominatim spectat, Remis potius hic, quam alibi, studuisse idcirco est dicendus, quod et Remis aliquamdiu fuisse versatum, et ecclesiæ metropolitanæ canonicum ibidem egisse, aliunde habeatur perspectum, uti apud Ruinar-* E *tium tom.* 3 *Operum scriptoris hujus et Mabillonii posthumorum videre licet. Atque ita futurum modo spero, ut, qui omnia hactenus adducta rite expenderit, necesse non esse existimet, ut Sanctus vel ob nominis, qua inclaruit, celebritatem, vel ob discipulorum, eorumve, quibus speciali modo notus fuerit, multitudinem Parisiis aliquando docuisse admittatur, repugnantibus, quæ supra in contrarium adduxi, argumentis. At vero, inquies, Sanctus saltem tunc, cum in solitudinem, sociis nonnullis sibi adjunctis, secessit, Parisiis docuit. Ita enim a scriptoribus non paucis memoriæ proditum existimatumque fuisse invenitur. Ita omnino habet: verum hi Sancto coævi minime sunt, nec hæc, quam tenent, placet opinio, tum quod ex dictis Sanctus nullo umquam tempore Parisiis docuisse, videatur, tum etiam, ac maxime quidem, ex eo, quod* Bruno, *cum in eremum secessit, non Parisiis, sed Remis, in pristinum, ac forte etiam meliorem statum aliquamdiu jam restitutus, summos inter fortunæ secundæ favores commoratus fuerit, uti ex iis præcipue, quæ num.* 154 *et binis seqq. in medium adduxi, studiosus lector facile perspiciet.* F

cui etsi accidisse detur, Sanctus, Parisiis non docens,

173 *Hinc porro, etsi etiam horrendum illud prodigium, quo doctor Parisiensis, primo se accusatum, secundo judicatum ac tertio tandem condemnatum, e feretro proclamarit, Parisiis, quod infra discutiam, reipsa accidisset, veraque, ob quam* Bruno *in solitudinem secesserit, causa exstitisset, hunc tamen tum, cum illud accidit, ibidem docuisse, admitti idcirco nondum posset. Cum enim Sanctus, Remis post Manassis archiepiscopi expulsionem in res suas seu facultates pristinas restitutus, civitatem illam non amplius, domicilium alibi fixurus, ante suum in solitudinem discessum reliquisse videatur, consectarium est, ut, si eo tempore, quo dictum prodigium acciderit, seu anno circiter* 1082 *Parisiis docuit, in pristinas suas facultates Remis restitutus tum nondum fuerit, ac proinde, ut in hasce illum, cum id equidem, antequam in solitudinem secederet, ex dictis sit factum, restitui tandem post præfatum prodigium contigerit. Verum præterquam quod Sanctus Remis ante annum* 1082 *pristino statui ac forte etiam meliori redditus verosimilius*

AUCTORE C. B.

similius ex dictis fuerit, id post prodigium illud accidisse, idcirco præterea non videtur, quod, cum Bruno *in opinione eorum, qui prodigium propugnant, seculo valedicere firmissime ex hoc statuerit, propositumque, rebus utcumque compositis, exsecutus fuerit, parum verosimile appareat, fuisse illum, viso prodigio, passurum, nedum curaturum aut etiam Remos aditurum, ut, quas ibidem sub Manasse amiserat, facultates dignitatesque recuperaret. Quare si pro vero, quod infra, ut dixi, examinabo, admitti debeat præmemoratum prodigium, verosimilius quidem id ob jam dicta,* S. Brunone, *Parisiis non docente, sed tantum, sive ut amicos inviseret, sive aliam quamcumque ob causam ibidem præsente, acciderit.*

sed casu dumtaxat ibidem exsistens adstiterit.

174 *Nec est, cur id cuiquam mirum noviterve confictum videatur; etenim ex ipsomet quinque primorum Cartusiæ Majoris Priorum Chronico, seu ex edendo, quod in hoc continetur, Sancti nostri (adi* § 1*) sub Vitæ nomine elogio, ante cujus auctorem doctoris redivivi, quod Parisiis contigerit, prodigium nemo litteris consignasse putatur, colligendum videtur,* S. Brunonem *ei, cum casu dumtaxat Parisiis versaretur, adstitisse. Audi, qui, prodigio illo narrato, num.* 5 *loquatur:* Ea tempestate, *inquit,* erat ibi *(Parisiis nempe eo, quo prodigium accidit, loco)* magister Bruno, natione Theutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus, ecclesiæ Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in Theologia, qui, supra scriptis vocibus *(doctoris nempe, sese damnatum, e feretro vociferati)* salubriter territus atque compunctus allocutus est quosdam socios ibi præsentes etc. *Ita antiquior illa Sancti Vita, cujus auctor anonymus* S. Brunonem *utique, si eum, cum prodigium, quod narrat, Parisiis docuisse existimasset,* scholarum *non* Remensium, *uti verbis recitatis facit, sed* Parisiensium magistrum *vocaturus fuisse videtur, cum de re, quæ et Parisiis gesta sit, et quæ ibidem a Sancto docente fuisset conspecta, sermonem instituat. Quod autem non tantum Puteanus, aliique, qui seculi* XVI *initio floruerunt,* S. Brunonis *biographi, verum etiam seculi* XIV *et* XV *scriptores, infra laudandi inveniantur, qui Sanctum nostrum eo ipso tempore, quo prædictum prodigium Parisiis contigisse, memorant, ibidem docuisse, memoriæ prodant, aut certe eo loco, quod id faciunt,* scholarum Parisiensium magistrum *appellent, fuisseve innuant, factum reor ex eo, quod, cum prodigium istud Parisiis contigisse aut alicubi legissent, aut traditione secum communicata accepissent, Sanctum inde, utpote quem simul præsentem prodigio adstitisse, scholarumque magistrum egisse invenirent, ibidem tunc docuisse judicarint, etsi interim id apud scriptores Sancto vel synchronos vel etiam dumtaxat subæquales litteris consignatum non reperirent.*

IX. An a Guiberto de Novigento vera S. Brunonis in solitudinem secessus causa assignetur, et an ad hunc præter emissum monachici habitus induendi votum ratione alia graviori Bruno indiguerit.

Quos Guibertus narrat, improbi Manassis mores

L*aunoius, qui edita de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim commentis accenset, veram conversionis seu secessus* S. Brunonis *in eremum causam a Guiberto de Novigento, auctore coævo, lib.* I *de Vita sua, cap.* XI *tradi affirmat. Integrum Guiberti textum, quem Launoius hunc in finem Dissertationis laudatæ cap.* I, § 4 *recenset, huc non transcribo, sed ea dumtaxat illius verba, quæ ad conficiendum, quod Launoius vult, facere utcumque queunt. Sunt autem hæc:* Fuit non longe ab his diebus Bruno quidam in urbe Remensi vir et liberalibus instructus artibus et magnorum studiorum rector, qui conversionis initia ex subjecta nactus occasione dignoscitur. Manasses quidam post Gervasii famosissimi archiepiscopi decessum prædictæ urbis regimini simoniace se intrusit, vir quidem nobilis, sed nihil prorsus serenitatis, quæ prima ingenuitatem decet, habens. Tanto enim fastus ex illa novitate conceperat, ut regias peregrinarum gentium majestates, imo majestatum ferocitates imitari videretur.... Is igitur cum milites summopere affectaret, clerum negligeret, dixisse aliquando refertur; „ Bonus, ait, esset Remensis archiepiscopatus, „ si non Missas inde cantari oporteret. „ Hujus ergo mores prorsus improbos, et stupidissimos habitus cum omnis honestus horreret, Bruno tunc in ecclesiis Galliæ opinatissimus cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius odio excessit ab urbe, *Remensi nimirum.*

secessus Sancti in eremum, uti rationes,

176 *Hactenus Guibertus; verum anne ita veram, qua* S. Bruno *in eremum pulsus fuerit, causam commemorat? Ita omnino, ut dixi, autumat laudatus Launoius, ac præcipue quidem tum, quod ex ejus opinione Sanctus noster, cum ob improbos Manassis mores Remis excessit, statim sese in eremum receperit; tum quod, ut putat, Sancti ex urbe Remensi discessum habita ab eo, quam supra jam memoravi, cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo de falsis mundi oblectationibus collatio præcesserit. Verum nec Sanctus, cum Remis ob improbos Manassis mores excessit, statim sese in solitudinem abdidit, nec illius ex urbe Remensi discessum collatio memorata præcessit. Utrumque e solis fere supra jam dictis satis liquet. Ac primo quidem cum Sanctus, ut num.* 111 *dilucide probavi, anno* 1076 *aut sequenti Manassis vitandi causa Remos deseruerit, certeque, uti infra ostendam, ante annum* 1081 *in eremum, seculo relicto, non abierit, mox hoc illum a suo ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores excessu non fecisse, manifestissimum est. Et vero*

AUCTORE C. B.

A *vero Sanctum non nisi post Manassis archiepiscopi e sede Remensi expulsionem, seu paulo post annum* 1080, *quo hæc accidit, in eremum secessisse, ab ipsomet Guiberto loco supra cit. etiam indicari, volunt nonnulli. Ita autumant, quod hic, postquam verbis proxime recitatis subjunxit,* Quem *(Manassem archiepiscopum)* postmodum proceres, clerus atque burgenses, cum ab Hugone (qui Diensis agnominabatur) archiepiscopo *(Lugdunensi scilicet postea creato)* Apostolicæ Sedis legato, viro in fœnore justitiæ clarissimo, creberrimo anathemate feriretur, et ille manu militari thesauros Ecclesiæ dilapidare niteretur, a sede, quam male obsederat, pepulerunt, *ita deinde, nonnullis, quæ, quamquam Manassem respiciant, huc tamen minus faciunt, interpositis, prosequatur :* At Bruno, urbe *(Remensi scilicet)* deserta, sæculo etiam abrenunciare proponit, qui suorum notitias horrens ad Gratianopolitanum processit territorium ; *verum illis hac in re, uti infra docebo, assentiendum non est.*

hic adductæ,

B 177 *Nihil interim, etsi id ita sit, contra nos etiam hic facit, quod loco cit. Launoius præterea addit de clericis Remensibus, cum Sancto ob improbos Manassis mores e civitate Remensi egressis, qui, ni tunc* Bruno *in eremum secesserit, diu eum, quocumque concederet, comitari debuerint, Deumque interea, a quo converterentur, atque in eremum cum Sancto pellerentur, e machina exspectare; in eremum enim cum Sancto, uti apud nos tom. 1 Aprilis, pag. 40, num.* XI *in S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, Vita Guigo, quintus Cartusiæ Majoris Prior, testatur, concesserunt magister Landuinus, Lucæ in Hetruria (adi apud Labbeum tom. 1 Bibliothecæ novæ Mss. pag. 639 quatuor primorum, cujus num. 6 notitiam dedi, Cartusiæ Majoris Priorum Chronicon) mundo natus, Stephani duo, Burgensis et Diensis, Hugo capellanus et duo laici seu conversi, Andreas et Guarinus; horum autem nullus e nobilibus illis Remensibus clericis, qui cum Sancto ob improbos Manassis mores Remis excessere, exstitisse invenitur. Quod modo ad collationem, a Sancto cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo habitam, pertinet,* Brunonis *hanc ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores discessui non præivisse, satis superque, quæ num 125 et seqq. in medium adduxi, evincunt; ibidem interim dictis Guiber-*
C *tus de Novigento loco proxime cit. etiam suffragatur, utpote narrationi, qua Sancti ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores discessum refert, post pauca interposita, quæ huc non faciunt, subjungens,* At Bruno, urbe *(Remensi nempe)* deserta, sæculo etiam abrenunciare proponit.

ostendunt, causa non fuerunt,

178 *Jam vero cum Sanctus nec statim a suo ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores excessu in eremum abierit, nec hunc habita cum Radulpho et Fulcio, in qua hi cum* Brunone *monachici habitus assumendi votum emisere, collatio præcesserit, quis improbos Manassis mores pro vera, ob quam Sanctus in eremum secesserit, causa admittat? Sane, ut hoc fiat, minime favet Guibertus. Licet enim verbis supra recitatis affirmet, sanctum* Brunonem conversionis initia nactum fuisse ex occasione *improborum morum Manassæ; hosce tamen, ob quam Sanctus in eremum secesserit, perfecteque sese converterit, causam exstitisse, non edicit. Imo vero contrarium innuit, cum improbos Manassis mores conversionis Sancti initiis occasionem dedisse, dumtaxat tradat, hæcque ab ipsa conversione perfecta sint diversa. Ut veritati consona scripsisse intelligatur Guibertus, res ita concipienda videtur.* Bruno, *Remis ob improbos Manassis mores excedere compulsus, fortunam maxime adversam, qua premente, de Deo cogitare vitæque emendationem concipere mortales potissimum solent, fuit expertus, hincque factum, ut cum Radulpho et Fulcio Monoculo celebrem, in qua sese brevi monachicum habitum assumpturum, vovit, collationem habuerit. Sic quippe cum votum illud completæ a Sancto postea conversionis initiorum loco merito sit habendum, collationique, in qua idem votum fuit emissum, improbi Manassis mores occasionem dederint, recte scripsisse intelligitur Guibertus, Sanctum nostrum ex improborum Manassæ morum occasione conversionis suæ initia nactum fuisse, sive interim ex voto illo seu ex collatione, in qua hoc fuit emissum, factum tandem sit, ut Sanctus novam Carthusianorum religionem instituerit, sive nova ratione accedente ad id faciendum fuerit impulsus.*

E nec, ut novam Bruno Religionem institueret, ex illius, uti hic

179 *Et* Brunonem *quidem e dicta collatione occasionem novæ suæ Religionis instituendæ accepisse, Launoius in sua de vera* S. Brunonis *in eremum secessus causa Dissertatione cap.* I, § III *contendit; verum contra ad novi Carthusianorum Ordinis institutionem nihil omnino collationem illam contulisse, Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus putat, Operis sui num. 89 hunc in modum Launoio, illud contendenti, respondens :* Ibi... *(in Epistola scilicet* S. Brunonis *ad Radulphum Viridem per verba, num. 125 huc transcripta)* sanctus Bruno non loquitur de consilio fundandi alicujus novi Ordinis, sed tantum de voto recipiendi monachicum habitum. Quidam adversarius hanc forsan irredebit distinctionem, quæ nihilominus facilius, quam illa *(observata nimirum a Launoio in* Brunonis, *quæ proxime laudavi, verbis)* instituendæ Cartusianorum Religionis occasio, observabitur a quovis attentius et sine animi motu verba sancti Brunonis considerante. « Promisimus, » inquit, « ac vovimus Spiritui Sancto in proximo fugitiva seculi relinquere et æterna captare, nec » non monachicum habitum recipere. » Quis non videat aliud esse vovere habitum monasticum assumere, aliud inire consilium condendæ novæ Religionis? Cumque statim addat, « quod » (votum) et in vicino peractum esset, nisi tunc F
Fulcius Romam abiisset ; » his verbis satis innuit, eos tantum cogitasse de monastico habitu induendo, non in novo, quem instituerent, Ordine, sed in aliquo alterius Ordinis monasterio.

Cartusianus anonymus

180 Si enim de nova religione in hac egissent collatione, hujusmodi consilium tam cito ad effectum perducere non potuissent, ut revera non perduxerunt, cum prius multa sibi disponenda fuissent ad tantum opus perficiendum, ut sunt genus et modus vitæ, habitus, ædificia quantumvis humilia, locus imprimis ad propositum idoneus et alia hujusmodi non pauca tam circa temporalia, quam spiritualia, ad novam Religionem rite instituendam absolute necessaria. Præterea ex contextu verborum ejusdem Epistolæ clarius sole apparet, totum hoc propositum, in hac collatione susceptum, successu temporis ad nihilum recidisse, ut ipsemet beatus Vir ingenue fatetur his verbis : « Quod in vicino per» actum esset, nisi tunc Fulcius Romam abiis» set, ad cujus reditum peragenda distulimus. » Quo

AUCTORE C. B.

„ Quo moram faciente aliisque intervenientibus „ causis, divinus amor elanguit, refriguit ani- „ mus, fervorque evanuit. „ Quid dici potuit evidentius? Quid enim est dicere, quod „ divi- „ nus amor elanguit, refriguit animus, fervor- „ que evanuit, „ nisi aperte dicere, quod non solùm tunc non abrenunciaverunt seculo, sed etiam quod Radulphus et Fulcius abrenunciandi consilium abjecerunt; sanctus vero Bruno illud in aliud tempus rejecerit? Quod apertius per illa verba, „ Fervor evanuit, „ significatur, et adhuc apertissimum fit, si consideremus, sanctum Brunonem non cum his, quibuscum collationem habuerat et voverat, sed cum sex aliis, qui non interfuerant collationi, seculo valedixisse.

meritocontendit, collatione cum Radulpho est factum,

181 Nec prodest cum Launoio reponere, „ sanctum Brunonem non de sua loqui, sed de „ Radulphi procrastinatione. „ Nam in plurali numero locutus est Bruno, „ ad cujus re- „ ditum peragenda distulimus. „ ut daret intelligi, non Radulphum solum, sed se etiam cum eo distulisse, ac proinde fervorem etiam ad tempus tunc evanuisse: nam subdit: „ Quo „ moram faciente aliisque intervenientibus cau- „ sis, divinus amor elanguit etc. „ Sed ut adhuc hujus rei veritas manifestior fiat, habenda est ratio temporis, quod a dicta collatione dilapsum est usque ad annum, quo sanctus Bruno in solitudinem secessit. Siquidem constat, et id maxime, si Remis hæc collatio habita est, ut extra dubium esse vult Launoius; constat, inquam, inter eam et sancti Brunonis secessum (*si nempe, quod infra discutiendum, anno* 1084 *primum meliori vitæ se dederit*) effluxisse octo aut decem annos. Nam superius vidimus, sanctum Brunonem Remis expulsum fuisse circa annum MLXXVI, et in subjiciendis probabimus, eum Religionem suam (*in Cartusiæ eremum anno* 1084 *illum secessisse, infra probabitur*) instituisse anno MLXXXIV vel anno MLXXXVI, ut ipsemet Launoius post Baronium scripsit. Ergo quidquid reclamet contra clarissimum Saussæum Launoius, Brunoni emissum votum exsolvere differenti et procrastinanti opus fuit fortiori incitamento, quo vocationi divinæ tandem obsequeretur. Et illud fuit damnati hominis horribile spectaculum, quo tandem animitus concussus non solum de monastico recipiendo cogitavit habitu, sed ad sublimiora a Deo vocatus novum amplectendi genus vitæ asperrimæ consilium iniit, et feliciter complevit. *Hactenus ille, in collatione, quam Sanctus cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo de falsis mundi oblectationibus æternumque duraturis cœli gaudiis habuit, de novo instituendo ordine actum non fuisse, merito sane contendens, ut proinde illa non exstiterit novi instituendi Ordinis occasio, aut certe non nisi valde remota; imo vero ut votum, in eadem emissum, ne ullam quidem Sancto novæ magisque austeræ vitæ, qualem in Cartusiæ ac deinde in Calabriæ eremis duxit, amplectendæ obligationem imponere quoquo modo potuerit.*

etsi interim ad voti, in ea emissi, exsolutionem fortiori, quam

182 *Verum* Brunoni, *quod in fine ait*, Deo exsolvere, *quod in collatione illo promiserat ac voverat*, differenti fortiori, quo vocationi divinæ tandem obsequeretur, incitamento opus fuisse, *neutiquam placet. Etsi enim reipsa Sanctus, quod in præfata collatione, anno ex supra dictis* 1077 *verosimillime habita, promiserat, ad annum ut minimum* 1081, *uti infra probabo, ac* D *proin, si non octo aut decem annis, longo saltem temporis spatio implere distulerit, non video tamen, cur ad votum implendum, novo accedente fortiori efficaciorique incitamento debuerit impelli. Cum enim voti emissi Sancto indubie in mentem subinde venerit, cur ad id implendum moveri nequierit solis iis rationibus, quibus Radulphum Viridem, ut eidem voto satisfaciat, in sua ad hunc epistola hortatur? Gravissimæ sane hæ erant, atque ad arguendam Radulphi cunctationem, animumque ad promptam voti exsolutionem excitandum aptissimæ. Inculcabat scilicet Sanctus præcipue districtam voti exsolvendi obligationem, cui non satisfaciens Radulphus pœnas erat incursurus æternas. Audi, qui Radulpho loquatur.* Quamquam, *inquit*, longo terrarum tractu, et prolixiore temporis spatio corpora ab invicem sejuncta sunt, animus tamen benevolentiæ tuæ ab amico avelli non potuit. *Et, paucis interpositis, ita prosequitur:* In finibus autem Calabriæ cum fratribus religiosis, et aliquot bene eruditis eremum incolo ab hominum habitatione satis undique remotam; *ac deinde, nonnullis iterum interjectis, ait:* Quam (*contemplationem videlicet*) tu, frater carissime, utinam unice diligeres, ut ejus amplexibus fotus divino caleres amore. E

Sancti ad Radulphum Epistola

183 *Et paulo post:* Fuge ergo, frater mi, fuge has molestias et miserias omnes, et transfer te a tempestate hujus mundi in tutam et quietam portus stationem. *Ac iterum post:* Quapropter operæ pretium est, diligenti examinatione prudentiam tuam ista perpendere; quod si amor Dei te non invitat, tantorum præmiorum utilias te non provocat, saltem necessitas et timor pœnarum ad hoc compellere debet. Scis namque, qua sponsione obligatus es, et quam omnipotens ac terribilis sit, cui temetipsum munus gratum et omnino acceptabile devovisti, cui nec mentiri licet, nec expedit. Nec enim patitur, se injuste irrideri. *Sequuntur modo verba, num.* 125 *huc transcripta, quibus, de qua hic, collatio votumque in hac emissum continetur, ac deinde, nullis præterea intermediis, hæc subduntur:* Quid ergo superest, carissime, nisi a tanti debiti nexibus te citius expedire, ne pro tam gravi tamque diuturno mendacii crimine iram incurras Potentissimi, et propter hoc cruciatus immanes. Quis namque inultum relinqueret, se a quolibet sibi subdito defraudari munere promisso, F maxime si id magnæ foret sibi æstimationis et pretii. Quapropter cede, non mihi, sed Prophetæ, imo Spiritui Sancto dicenti, „ Vovete et reddite „ Domino, Deo vestro, omnes, qui in circuitu „ ejus affertis munera, terribili et ei, qui au- „ fert spiritum principum, terribili apud reges „ terræ. „ Cur hæc omnia inculcat Spiritus Dei, nisi ut te voventem perurgeat reddere, quod vovisti?

suppeditet, incitamento non indiguerit,

184 *Hic Radulphum, ne propter divitias, dignitates, maxime archiepiscopi, qua pollebat, gratiam* a tam sublimi declinet sponsione et divina revocetur charitate, *gravissime monet, ac deinde post pauca subjungit:* Utinam non asperneris amicum monentem; utinam non surda aure audias verba Spiritus Dei; utinam desiderio longæque exspectationi meæ satisfacias, dilectissime; ne diutius crucietur pro te anima mea curis solicitudinibusque atque timore. Nam si venerit (quod Deus avertat) te prius, quam debiti votum solveris, ab hac recedere vita, me

continua

AUCTORE C. B.

A continua tristitia sine aliqua spei consolatione
tabescentem relinques. *Ac tandem sub finem*
Epistolæ addit : Fraternitatem tuam diu incolu-
mem memorem consilii nostri, nec voti immemo-
rem vigere, sedulus exopto. *Hæc sunt incitamenta,*
hi stimuli, a Brunone, *quo Radulphum ad voti,*
quod in collatione cum eo habita emiserat,
solutionem pertraheret, studiose sane ac indus-
trie adhibiti, quibus majores acrioresque, ut idem
votum exsolveret, Sanctum nostrum, cui indu-
bie illius identidem recurrebat memoria, opus
habuisse, quis edicat? Bruno *itaque fortiori,*
quam quod voti emissio ortaque hinc obligatio af-
ferebat, incitamento, ut monachum indueret,
sicque votum monachici habitus assumendi exsol-
veret, neutiquam indiguit. Verum an idem et-
iam ne nova magisque austera, quam in Car-
tusia ac deinde in Calabria tenuit, vitæ norma
dicendum ?

uti nec ad magis austeram, quam in Cartusia duxit, vitam.

185 *Cum Sanctus, uti infra docebo, aliquanto*
temporis spatio, antequam in Cartusiæ eremum
secederet, in Siccæ-fontanæ deserto monachum
seu, si mavis, eremitam verosimiliter egerit, fieri
B *potest, ut ibi, concepto paulatim majori divini*
amoris æstu, auctoque hinc pœnitentiæ agendæ
desiderio, vitam magis austeram ducturus cum
aliis, quibus eamdem voluntatem inspirarat, in
Cartusiæ eremum sese receperit. Fieri etiam po-
test, ut eo post emissum habitus monachici assu-
mendi votum, nulla plane alia accedente causa,
sese idcirco contulerit, quod ob dilatam diu voti
exsolutionem rigidiori magisque austero vitæ
genere divinæ bonitati, quam hinc offensam pu-
tarit, satisfacere voluerit. Quare nec novo fortio-
rique, quam esset voti emissi religio, Sanctus
noster, ut in Cartusiæ eremum, seculo relicto,
secederet, incitamento indiguisse videtur. Verum
etsi id ita sit, neutiquam tamen consequens est,
ut reipsa ad emissum monachici assumendi vo-
tum fortior efficaciorque, quo tandem in Cartu-
siæ eremum pulsus fuerit, stimulus non accesse-
rit. Atque id quidem horrendo celeberrimi Pari-
siensis doctoris, qui, ad tempus redivivus, sese
a divina Justitia damnatum, e feretro proclama-
ait, spectaculo factum traditur a nonnullis ; qui-
bus proinde an assentiendum certo sit, nunc in-
dagandum ; ut autem hanc non parvi momenti
rem, quæ seculi proxime elapsi eruditorum plu-
C *rium ingenia calamosque exercuit, apte discuti-*
am, totum de ea, ut distincte magis ordinateque
procedam, tractatum in diversos articulos seu §§
dispertiar, nec raro, quæ disserenda venient, ip-
sismet, cum commode fieri id poterit, Carthusiani
anonymi, qui Annalium Ordinis sui librum quar-
tum hactenus non vulgatum contexuit, verbis
exprimam, tum ut Operis hujus, cujus desiderio
non neminem teneri intelligo, specimina quæ-
dam exhibeam, tum ne forte eorum, quæ ad docto-
ris Parisiensis anastasim probandam in illo
afferuntur, magnique fieri intelligo, vim immi-
nuisse existimer. Ab iis, quæ seculis binis pro-
xime elapsis huc facientia evenere, duco exor-
dium.

§ X. An doctoris Parisiensis anastasis, qua Bruno fuerit conversus, seculo præterito, quod pro falsa haberetur, e Breviario Romano fuerit expuncta, et qui hanc vel tunc, vel ante arrodere primum inceperint, et qui hisce contra sese opposuerint.

Doctoris Parisiensis anastasis, quæ, quamvis a Renato Benedicto

Secessui S. Brunonis *in Cartusiæ eremum seu*
causam seu occasionem præbuisse doctoris Pa-
risiensis, qui suam proprio ore damnationem e
feretro, adstantibus denunciarit, luctuosissimam
illam ac notissimam historiam, longissimo sane
annorum spatio creditum jam fuerat, cum tan-
dem seculis binis proxime elapsis inventi sunt,
E *qui illam aut in dubium revocare, aut etiam con-*
quisitis undecumque argumentis impugnare sunt
ausi. Ac primus *quidem,* quod sciamus, qui eam
(ipsa sunt suppeditata ab Annalium Cartusien-
sium libri quarti auctore anonymo verba) in du-
bium cœperit revocare, fuit Renatus Benedictus
(imo verosimilius, uti infra docebo, secundo tan-
tum loco mox hic nominandus Papyrius Masso-
nus) vel alius, qui ejus nomine Legendam Sancto-
rum, Gallica veste donatam, circa elapsi pro-
xime seculi occasum *(id est, cum hæc seculo præ-*
terito scripta sint, ante annum 1600) publicavit,
qui in Vita sancti Brunonis ad marginem e regione
illius narrationis adscripsit, « Guigonem nihil ejus-
« modi habere in Vita sancti Hugonis episcopi, »
et insuper, « clericos Parisiensis ecclesiæ his refra-
« gari. » Unde sentimus, hinc historiæ numquam
quemquam refragaturum, si de canonicatu Parisi-
ensi mentio non irrepsisset in meram rei gestæ nar-
rationem, quod unicam et solum postea fuisse vi-
detur totius seminarium discordiæ. Utrum vero ille
homo canonicus vel doctor fuerit, inferius dice-
mus. Secundus, qui hinc dubienti succinuit, fuit
Papyrius Massonus, qui obiit anno MDCXI, vir ac-
curatioris literaturæ.

F *atque etiam a Massono in dubium fuisset vocata,*

186 Hic lib. 3 Annalium Francorum, pag.
CCXXXII agens de tempore fundationis Ordinis
Cartusiensium, postquam pauca de sancto Bru-
none et Landuino retulit, hæc verba subdit :
« Petrus Cluniacensis, cognomine Mauriacenus,
« qui Crasso et Ludovico vixit, Ordinis hujus
« auctores Brunonem et Landuinum nominat,
« cumque originem, institutum ac mores Car-
« tusianorum accuratissime describat, nullam
« mentionem canonici Parisiensis, facit, qui in-
« ter solemnes inferias dicitur respondisse mor-
« tuus. » Hæc ille, cujus totum dubium vide-
tur verti circa silentium Petri et canonicatum
damnati hominis. Sed et Renati Benedicti, et
Massoni animadversiones non tanti fuere pon-
deris, ut potuerint impedire, quo minus sum-
mus Pontifex Gregorius XV, indicto per uni-
versam Ecclesiam sancti Brunonis festo, singulis
annis a quibuscumque clericis et religiosis colen-
do, ejus Officium componi et a sacra rituum
Congregatione recognitum et approbatum in
Breviario Romano apponi *(anno scilicet 1623)*
præciperet, cujus secundi Nocturni tres Lectio-
nes

AUCTORE C. B.

nes ex ejus Vita desumptæ sunt, quarum secunda totam hanc continet anastasim sub nomine cujusdam magistri, nulla facta specifica mentione doctoratus vel canonicatus.

Urbani VIII jussu Breviario Romano fuerat inserta.

188 Urbanus quoque octavus, Gregorii successor, novo* decreto Officium sancti Brunonis cum narratione stupendæ historiæ Breviario Romano inseri voluit, ut testatur clarissimus Saussæius in Epistola didascalica his verbis : „ Prodiit „ interim in lucem Breviarium Romanum, cui ex „ Urbani VIII decreto Officium sancti Brunonis „ recens insertum fuerat. In hoc narratio illa, bre„ vi quidem, sed aperta continebatur serie. At „ Parisiensi Breviario tum recognoscendo ego „ cum aliis illustrissimi domini archiepiscopi et „ venerabilis capituli delegatis operam impende„ bam. Instituerunt hac occasione Cartusiani Pa„ risienses, ut sancti Brunonis festum ac Officium „ die ejus natali consignaretur, siquidem in Bre„ viario nostro hactenus locum non habuerat. „ Honestæ eorum postulationi visum est conce„ dendum. Ascriptus fuit igitur sanctus Bruno „ Lutetianis Fastis, sed eo pacto, ut narrationis B „ prædictæ in Officii ejus lectionibus neutiquam „ mentio fieret, quam suppressam paulo post etiam „ videre licuit in Romano divinorum Officiorum „ codice. „ Hæc ille, in cujus verbis detegitur vera totius discordiæ causa, quam diximus supra, nullam aliam fuisse, præter mentionem de canonicatu factam in quibusdam hujus historiæ narrationibus.

ex eodem deinde

189 Posthac, revolutis aliquot annis, Joannes Launoius ultimam doctoratus lauream recte ambiens, typis edita thesi, palam, stimulante Marsy viro doctissimo, in scholis theologicis asseruit, „ Quidquid de defuncti docto„ ris trina e feretro emissa voce vulgatum fue„ rat, esse totum fictitium et commentitium, „ denique anilem fabulam. „ Astantibus placuit : nam

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.

Non inde tamen, (ut vera sanaque loquamur) sed ex aliis excellentis eruditique ingenii datis speciminibus cupita merito donatus est laurea. Qui, sibi complacens ex approbata contra redivivi historiam thesi, hanc validiori stabiliturus argumentatione adiit Romam. Ibi, quibus potuit, viis et laboribus institit, ut illud prodigium e Romani Breviarii lectionibus abscinderetur, simulans maxime ex eo, quod in acceC ptatione festi sancti Brunonis Parisiis actum fuerat, clerum et Cartusienses Parisienses id expetere. Hæ sunt artes, quibus ad id obtinendum eum fuisse usum, ei exprobrat *(pag.* 114 *et* 115*)* auctor *(Theophilus Raynaudus nimirum)* Herculis Commodiani his verbis : „ Et potuit, „ inquit, „ recisioni illi facilitatem accersere, quod „ tu, qui præsens aderas, quibus nosti artibus, „ et præsertim magno fragore Parisiensis cleri et „ academiæ infamiam, et abs te conficta civita„ tis regiæ vota, ut ea narratio, etiamsi vera es„ set, præteriretur, urgebas. Hoc postremum „ docuerunt litteræ tuæ. Priora, quæ germanis„ simam mutationis *(in Officio nimirum* S. Brunonis *factæ)* „ causam continent, et aliis et mihi „ sapientissimis e Congregatione rituum theologus „ liquido confirmavit. „ Et paulo post : „ Dicendum „ alibi, quis te Parisiensis Romæ juverit, faciens „ ut persuasum haberetur, Patres Cartusianos ex„ punctionem hujus narrationis e Breviario expe„ tere etc. „

190 Qui sacræ rituum Congregationi præerant, totius Breviarii jussu Urbani VIII, *qui tamen antea (vide num.* 188*) Officium* S. Brunonis, *doctoris Parisiensis anastasim complectens, Breviario Romano inseri jusserat*, tunc incumbentes recognitioni, viri religiosi et incorruptæ integritatis, non Launoii artibus decepti, sed sapientioribus inducti rationibus, non hujus solum historiæ narrationem, sed et egregiam illam piissimamque fidei confessionem, ab ipso Brunone morti proximo prolatam et tertiæ secundi Nocturni lectioni jussu Gregorii XV insertam, simul ex eodem Breviario, sicut et multa alia ex aliis aliorum Sanctorum lectionibus expungi curaverunt. Hi postea a Christophoro Puteano, Cartusiæ Romanæ Priore, nomine reverendi Patris Cartusiæ Prioris et totius Ordinis ministri generalis, oblato libello supplici, interrogati de hujusmodi recisione tale dederunt responsum, teste Theophilo Raynaudo, „ Mentem „ sacræ Congregationis numquam fuisse, im„ probare aut in dubium vocare narrationis hujus „ veritatem ; sed consultius visum esse, eam „ expungere, quod mos Ecclesiæ ferat, in sacris E „ Officiis Sanctorum, qui religiosas familias in„ stituerunt, recensere eorum Vitas, non causas, „ ex quibus ad instituendum Ordinem suum „ fuerint impulsi, „ Et post pauca addit, a viro „ sapientissimo, Romæ tunc morante, accepisse : „ „ Cum aliunde breviandæ essent lectiones Officii „ sancti Brunonis, nihil occurrisse, quod minori „ incommodo removeri posset. Cæterum sacram „ Congregationem de convellenda ejus narrationis „ veritate, vel de ea depretianda ne cogitasse „ quidem. „

fuit expuncto, quod tamen idcirco,

quod falsa putaretur,

191 Non absimile quid paulo ante testatus fuerat Bartoldus Nihusius, scribens ad amplissimum virum Andream Saussæium *(adi, quam didascalica hujus Epistola, Coloniæ Agrippinæ anno* 1645 *excusa in fronte præfert, Epistolam)* his verbis : „ Sciscitatus sui Romæ per Janum „ Nicium Erythræum e sacra Congregatione, „ quæ Ritibus dirigendis invigilat ac præest, „ quid illa censeret. Et ecce, respondetur, ne„ quaquam istud, quod diximus, e Breviario „ summotum, quod judicaretur esse fabulosum, „ sed alia de causa. „ Hæc autem causa diserte ac liquido proditur in libro, in Vaticana bibliotheca asservato, de rebus in Romani Breviarii recognitione mutatis ; ubi inter acta congregationis, habitæ die Jovis XVI Januarii MDCXXXI, hoc decretum legitur : „ Fuit resolutum, quod F „ de lectionibus S. Brunonis amoveatur illud, „ quod ponitur fuisse causam suæ conversionis „ ob majorem brevitatem, et quia nihil facit ad „ sanctitatem S. Brunonis. „ Hæc ex citato libro desumpta sunt ab erudito viro Emanuële Schelstratio, ejusdem bibliothecæ Vaticanæ præfecto, ad instantiam V. P. procuratoris generalis Ordinis nostri, a quo et ad nos nuper transmissa sunt. Non igitur, quod fabulosa censeretur, uti conabantur persuadere, qui correctionem urgebant, hæc historia e Breviario Romano expuncta est, sed ob majorem brevitatem, et quia nihil faciebat ad sanctitatem sancti Brunonis. Nec propterea sacræ Congregationis mens fuit prohibere, ne, qui vellent, eam suis Breviariis insererent.

factum non esse,

192 Quam ob rem postea, nempe annis MDCXLVIII et MDCLII Breviariis Lutetiæ Parisiorum editis „ Apud societatem typographicam „ librorum Officii ecclesiastici, ex decreto Con„ cilii Tridentini imprimendorum, „ restituta est,

AUCTORE C. B.

A est, nullo reclamante. Hæc necessario præfanda duximus, ut lector præmoneretur, non debuisse a doctore Launoio asseri, e Lectionibus sancti Brunonis solummodo deletum fuisse, quidquid ad illud prodigium spectabat, aliamque nullam potiorem causam summovendi aliquid e Breviario ecclesiasticis præscribi regulis, præterquam deprehensam falsitatem; quandoquidem, ut jam vidimus, celeberrima illa Corporis et Sanguinis Christi in Eucharistia professio, a sancto Brunone facta sub mortem, ab ipsis sacræ Congregationi præpositis etiam sublata est, quam nemo ita vecors erit, ut sentiat idcirco deletam fuisse, quod falsa sit, ut prudenter ante nos monuit Joannes Columbi Societatis Jesu, *in sua scilicet, in qua præterea num. 94 et seq. nonnulla, quæ verbis jam recitatis Annalium Cartusiensium libri quarti auctor anonymus, in medium adducit, de Cartusianorum initiis Dissertatione num. 8 sic scribens :* Iidem *(Romani sacræ rituum Congregationis)* censores sustulerunt e Breviario celeberrimam illam Corporis et Sanguinis Christi in Eucharistia professionem, a Brunone factam B sub mortem, quam nemo ita vecors erit, ut sentiat idcirco delevisse, quod falsa sit; qui enim Turre in Calabria morienti astiterant, scripserunt ad socios in Cartusia commorantes, et alios toto orbe monachos moriturum in hæc verba locutum esse : Credo panem et vinum, " quæ consecrantur in altari, esse post consecra" tionem verum corpus Domini nostri Jesu Christi " et verum Sanguinem. "

indubitatum apparet, etsi interim,

193 *Hæc Columbius, et post hunc Cartusianus anonymus proxime laudatus; e quibus sane, aliisque a posteriori hoc scriptore supra adductis, luctuosam doctoris damnati historiam, quod falsa putaretur, e Breviario Romano non fuisse seculo præterito expunctam, indubitatum apparet. Verum, etsi id ita sit, reliqua tamen omnia, quæ verbis recitatis idem Cartusianus anonymus tradit, veritati tam certo non consonant. Ac primo quidem, quod ad scriptores, Parisiense doctoris ad tempus redivivi prodigium in dubium revocare primum aggressos, pertinet, perperam verosimilius hos inter Renato Benedicto locum primum, Massono dumtaxat secundum concedit. Etsi enim Massonus anno demum 1611 vitam cum morte commutarit, suos tamen Francorum Annales, in quibus animum illa de re dubium declaravit, anno* C *1578 in lucem typis emisit, cumque Renatus Benedictus arti criticæ parum dederit, verosimilius apparet, e Legendæ, num. 186 laudatæ, editionibus, non priori, quæ anno 1577, ipsomet curante Renato, prodiit, sed posterioribus dumtaxat, anni nempe 1585, solique penes me exstanti anni 1593, quas alii curavere, Notulam, num. 186 memoratam, in margine fuisse adjectam. Deinde vero, cum de* Lectionibus S. Brunonis illud, quod conversionis ejus causam fuisse ponitur, *anno 1631, uti e verbis, num. 191 datis, intelligitur, e Breviario Romano fuerit amotum, non satis capio, qui iter, quod Launoius, ut idipsum e Breviario expungendum curaret, Romam suscepit, differri etiam, ut verbis num. 189 recitatis fit, possit in tempus, quo is damnati doctoris Parisiensis historiam, veluti commentitiam ac anilem fabulam jam traduxerat thesi publice proposita, quod anno circiter 1635 factum, ipsemet innuit in Præfatione, quam suæ de vera causa secessus S.* Brunonis *in eremum anno 1646 typis primum datæ Dissertationi præmisit. Adhæc etsi Gregorius XV, cum sacra Rituum Congregatio* S. Brunonis *Officium, doctoris Parisiensis anastasim complectens, anno 1622 approbasset, anno sequenti, ut de eo Officium semiduplex ab omnibus ubique fidelibus recitari libere ac licite possit, data Bulla concesserit ac indulserit, illud tamen Officium Breviario Romano inseri, primus jussisse videtur Urbanus VIII, uti ex Tractatum a Patribus Cartusianis hujatibus mecum communicato intelligo.*

utut etiam ab aliquibus, hic recensitis, propugnata

194 *Alia minoris momenti, quæ in supra recitata Cartusiani anonymi verba observari adhuc possent, omitto et progredior modo ad scriptores præcipuos, jam memoratis adjungendos, tam qui doctoris Parisiensis, quæ Sanctum nostrum in Cartusiæ eremum pepulerit, anastasim improbarunt, quam qui contra tutari eamdem, ut veram, contra Launoium sunt conati. Ac primo quidem, cum hos inter sint nonnulli, qui mihi, utpote hactenus inediti, ad manum non sint, et tamen ab anonymo Annalium Cartusiensium Libri quarti auctore memorentur, ipsa vel idcirco scriptoris hujus verba, huc spectantia, transcribo Sic habent :* Inter eos, *qui fabulosam non esse doctoris Parisiensis, sese damnatum e feretro vociferati, historiam, probare sunt conati,* primas facile mereretur Fran- E ciscus Ganneronius, monachus Montis-Dei eruditissimus, si Opus suum ineditum hactenus inter privatos parietes non latuisset. Hic, ubi audivit, Launoium publica thesi proposita nisum fuisse probare; omnia esse fictitia, quæ de homine damnato hactenus vulgata fuerant, arrepto calamo Tractatum satis amplum scripsit, quem, " Vin" diciæ geneseos Cartusiensium " inscriptum, misit in Cartusiam anno MDCXL. Aliquot post annis Andreas Saussæius, edito Martyrologio Gallicanæ primum celebris, causam nostram tutatus, objectiones adversariorum nonnullas diserte elisit scripta illa doctissima ad Bertoldum Nihusium Epistola, quam ipse Nihusius Coloniæ Agrippinæ anno MDCXLV typis dedit sub inscriptione Epistolæ Didascalicæ. " In ea se, licet suppresso " nomine, impugnatum sentiens Launoius Dis" sertationem edidit anno MDCXLVI. " De vera causa secessus S. Brunonis in eremum. Launoio statim reposuit Theophilus Raynaudus Soc. Jesu, sub nomine Honorati Leotardi inscripto libello, " Hercules Commodianus. " Haud diu post archangelus Monchozon, professus Cartusiæ To- F losanæ, grande volumen exaravit, R. P. Pegonio Majoris Cartusiæ Priori dicatum, cui hunc titulum præfixit : " Cartusianus Alitiphilus*, pro avita " decertans traditione de institutione Ordinis Car" tusiensis. "

* Alethophilus

strenue fuerit, ab omnibus non admittatur ut certa, nec ipse Papebrochius,

195 In hoc volumen non solum rationes et argumenta præfatorum auctorum, sed et eorum tractatus integros, de verbo ad verbum exscriptos, congessit, multis nihilominus additis ex ingenio suo exquisitis rationibus. Latet etiamnum hoc Opus, nobis fere solis notum. Denique Joannes Columbi Soc. Jesu novissimus omnium athleta surrexit, qui recenti Dissertatione de Cartusianorum initiis edita anno MDCLXVIII nova validaque argumenta certissimasque auctoritates prioribus superjecit. *Ista Cartusianus anonymus, qui etsi, a Columbio nova validaque pro doctoris redivivi historia firmanda adducta fuisse argumenta, non immerito asserat, talia tamen hæc non fuere, ut ab omnibus assensum extorserint. Ac inprimis quidem Mabillonius in Operibus suis loco non uno Historiam illam, si non pro commento seu fabula, pro narratione equidem habet admodum incerta ac dubia. Nec ei magis favent, qui post Mabillonium scripsere, Historiæ litterariæ*

AUCTORE C. B.

litterariæ Franciæ auctores, aliique eruditi, qui editis in lucem Operibus suam de prodigioso illo eventu opinionem vel obiter dumtaxat, vel ex instituto quodammodo declararunt. Licet autem Papebrochius in Conatu Chronico-historico part. I, *pag.* 32 *num.* 17 *scripserit, Columbium pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi* testes habere ab anno MCCCLXXXXI, MCCCLXXXIII, MCCCXIII, *imo* MCCLXXXXVIII et MCL; sic ut ultimus solum distet XLIX annos a morte sancti Fundatoris, obita anno MCI, *hincque de eo, ut de ipsa dicta historia nihil dubitante, Janningus in sua pro Actis Sanctorum Apologia, anno* 1685 *typis vulgata, amicæ Expostulationis num.* 24 *locutus fuisset, ipse tamen postea Papebrochius in suis ad Exhibitionem errorum Responsionibus, anno* 1697 *editis, articulo* 15, § 20, *ea scribit, quibus sese, etsi etiam, quæ Janningus loco mox cit. dixerat, confirmet, omnis circa historiæ illius veritatem scrupuli expertem non esse, indicare videtur.*

B 196 *Sic enim ibidem num.* 291 *scribit*: Hæc duo testimonia *(e tabulis fundationis Cartusiæ, anno* 1084 *signatis et e Grandimontensi, qui anno* 1115 *exaratus sit, codice a Polycarpo de la Riviere allegata)* si subsisterent, nihil video, quid ultra requiri possit ad summam certitudinem; sed silentium Columbi, triginta annis post Launoyum scribentis eumque refutantis, neque duo ista producentis, suspectam mihi facit Polycarpi fidem, et Theophili, si eum transcripsit, credulitatem. Igitur, velim nolim, cogor Launoyum inspicere, et pag. CXXXV lego, quod in allegata „ charta ne unus quidem apex est de doctore „ vel canonico Parisiensi, „ quod ipsum „ ingenue professus est Prior generalis requisitus. „ Et pag. CXXXVII „ In Grandimontensi Chronico „ ad annum CXV, quo pagina vacabat, diverso „ charactere recentique manu, in loco non suo, „ scriptum est, quod sequitur. „ Parisiis horribile spectaculum contigit etc. „ prout vidimus ipsi. „ Hæc ille. Unde causa habetur, cur testimonia istæc contempserit Columbus, Polycarpi malam fidem tacite agnoscens; et cur ego nihil de illo, nihil de Theophilo sciens, contentus fuerim tantisper iis, quibus utitur Columbus; donec tempus exigat ex professo tractare argumentum istud, et Launoyi ad testimonia reliqua

cujus aliquot verba hic recitantur,

C responsiones examinare. Interim fortassis alii, quam Polycarpus, sinceriores multo plura atque antiquiora, ipsique rei gestæ viciniora invenient, quam invenit Columbus, licet tota totius Ordinis diligentia adjutus; ut Launoyi contradictio (sicut optamus) penitus dissolvatur, et ex omnium animis aboleatur dubitatio de veritate istius historiæ.

omnis circa illam scrupuli expers videatur.

197 *Hactenus Papebrochius, qui cum sese iis, quibus damnati doctoris historiam Columbius probare nisus est, fuisse tantisper, donec res ex professo examinaretur, contentum, scribat, pluraque adhuc ac antiquiora, quam a Columbio fuerint inventa, testimonia, quo Launoyi contradictio penitus dissolvatur, et ex omnium animis dubitatio de istius historiæ veritate aboleatur, allegando speret, sese omni circa hanc scrupulo expertem non fuisse, satis indicare videtur. Nec scio, an propense adeo, ac nihilominus facit, in opinionem eorum, qui horrendum doctoris redivivi, damnatum sese proclamantis, spectaculum veris historiis accensent, fuisset iturus, si quæ, cum hæc scriberet, ad summam huic fidem conciliandam antiquiora, quam adducta a Columbio, testimonia fortassis invenienda putabat, ad* D *nostrum usque tempus inventum non iri prævidisset, contraque, ut modo factum, detegendum scivisset, quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronicon, seu* Tractatum de narratione historiæ inchoationis et promotionis Ordinis Cartusiensis, *quem Columbius ac post eum Papebrochius anno circiter* 1150, *seu annis fere dumtaxat quinquaginta post* S. Brunonis *mortem scriptum existimavit, certo ante seculum tertium decimum, aliquot annis jam inchoatum, scriptum non esse, uti quæ num.* 12 *et seqq. in medium adduxi, sufficienter ostendunt. Verum qualecumque sit, quod de luctuosa doctoris damnati narratione Papebrochius tulit, judicium, id nos, quo minus libere in hujus veritatem inquiramus, impedire non debet. A scriptoribus itaque, qui illam duobus seculis proxime elapsis vel utcumque improbare, vel contra tutari sunt conati, ad scriptorum antiquiorum pro eodem testimonia progredior, adducamque non solum antiquiora, qualia Columbius, verum etiam, quæ a seculi quarti de-* E *cimi ac sequentis scriptoribus data sunt, minus antiqua, idque tum quod infra usui subinde sint futura, tunc maxime quod ita factum inveniam ab anonymo Annalium Cartusiensium libri quarti auctore, a quo ne hic deflectam, ratio potissimum num.* 135 *in fine data suadet.*

§ XI. Scriptorum Cartusiensium seculo XVI antiquiorum de doctoris Parisiensis, qui damnationem suam e feretro publice aperuerit, anastasi testimonia referuntur, et quid de adjunctis, huic post adjectis, censendum.

Prodigium, quo doctor se damnatum, vociferatus sit.

Non omnes, qui horrendum Doctoris Parisiensis, damnatum sese, e feretro vociferati, spectaculum in litteras misere, Ordinis Cartusiensis scriptores iisdem illud adjunctis vestitum ob F *oculos posuere, hincque nec inter eos, a quibus hodieque creditur, in modo, quo factum sit, satis convenit. Alii enim ex his publice illud in ecclesia aut saltem ingenti coram circumstante hominum multitudine, alii contra privatum in aula domus defuncti, solis hujus, e quibus* Bruno, *ejusque aliquot socii fuerint, amicis præsentibus, evenisse volunt. Alii iterum una eademque die, unoque item ac eodem recitationis Officii tempore vociferationes infelicis doctoris tres diversas rediisse affirmant; alii contra singulis vociferationibus singulos dies attribuunt. Et vero si memoratum spectaculum non publice coram ingenti populi multitudine, sed intra privatos domus defuncti parietes evenerit, nec tribus diebus diversis, sed una eademque doctoris infausti voces redierint, non erit sane, cur constans scriptorum omnium coævorum de memorabili adeo historia silentium magnopere sit mirandum, sicque, ob quam hæc difficillima creditu apparet, difficultas gravissima evanescet. Verum cum scriptores longe plures, horrendum illud doctoris damnati spectaculum publice in ecclesia aut saltem coram ingenti hominum multitudine factum, scribant,*

A *bant, quamnam ii fidem hac in re mereantur, seu an sat credibilis verosimilisque videri queat eorum narratio, primo inquiram, postea eorum, qui rem intra privatos domus defuncti parietes evenisse, statuunt, opinionem discussurus. A scriptorum Cartusiensium antiquiorum, qui horrendum eventum coram ingenti hominum multitudine contigisse, memoriæ prodidere, testimoniis recensendis, servato, quo lata sunt, ordine chronico, duco initium, aliorum infra, qui Cartusiensis Ordinis non sunt, relaturus.*

publice factum esse, anonymus

199 *Etsi primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici seu Tractatus de narratione historiæ inchoationis et promotionis Ordinis Cartusiensis auctor tam antiquus, ac Columbius (adi num. 12 et tres seqq.) in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione putarit, non sit, ceteris tamen omnibus, qui doctoris ad tempus redivivi historiam litteris commendarunt, communi opinione, etsi id ob loco proxime cit. dicta infraque de Cartusiano Majorevensi dicenda omnino certum non sit, antiquior habetur. Ante reliqua itaque omnia suppeditatum ab eo hucque spectans testimonium* B *integrum, quod id hic subinde ante oculos haberi debeat, ex antiquiori Sancti Vita, Commentario huic, ut jam monui, ante duas alias minus antiquas subdenda, huc transcribo. Sic habet:* Anno Dominicæ Incarnationis MLXXXII, vel circa illum, dum solemne studium floreret Parisiis præcipue in Philosophia et Theologia et Jure canonico, sicut generaliter consuevit, tale prodigium ibi dicitur accidisse. Quidam enim doctor præcipuus, et vita, ut videbatur, fama atque doctrina et scientia inter omnes doctores Parisienses excellenter honoratus et mirabiliter gratiosus, gravi et ultima infirmitate præventus, non diu decumbens diem clausit extremum. Cumque tota die, qua defunctus est, more Parisiensi in aula, funere in feretro decumbente, fuissent continue decantata divina Officia, in crastino mane, congregata ibidem universitate Parisiensi tam scholarium quam doctorum, ut tam honorabili viro solemnem et honorabilem præberent funeralis Officii sepulturam, cum reverendi viri feretrum, in quo funus jacebat, vellent elevare ad ecclesiam deferendum, subito, cunctis stupentibus, qui mortuus videbatur et erat, elevato capite, resedit in feretro, et, omnibus audientibus, alta et terribili voce clamabat: " justo C " Dei judicio accusatus sum, " et, hoc dicto, caput deposuit, et decubuit, mortuus, sicut prius.

quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronici auctor.

200 Qua voce cuncti attoniti et territi deliberaverunt, ipso illo die nullo modo fore sepeliendum, sed usque in crastinum reservandum. Mane ergo sequenti, cum multitudo maxima convenisset, et dictum funus, sicut prius, vellent ad ecclesiam deportare, defunctus, sicut prius, elevato capite, dolorosa et terribili voce intonuit: " Justo Dei judicio judicatus sum. " Quam vocem multitudo, quæ aderat, clare intelligens et audiens stupuit plus quam prius, et alterutrum conquirentes, quid sibi vellent innuere tam insoliti et inexperti defuncti clamores, adhuc determinaverunt, ipsum ad aliud crastinum usque nullatenus tumulandum. Tertio vero die cum propter ista prodigia fere tota civitas convenisset, et funus, cunctis præparatis, vellent ad tumulum deportare, defunctus, sicut prius, jam tertio altissimo et mœstissimo clamore personuit: " Justo Dei judicio condemnatus " sum. " Qua horribili sententia audita, quasi omnes immenso fuerunt timore et tremore percussi, certi facti de condemnatione tanti viri, qui inter alios et super alios videbatur honestate vitæ, claritate famæ, dignitatis excellentia et multiplici scientia ac sapientia præfulgere. Ea tempestate erat ibi magister Bruno, natione Theutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus, ecclesiæ Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in Theologia, qui suprascriptis vocibus salubriter territus atque compunctus allocutus est quosdam socios ibi præsentes infra scriptis vel similibus verbis: Eia carissimi, quid faciemus? Omnes simul etc. *Annalium Cartusiensium libri quarti auctor anonymus idem huc jam transcriptum testimonium, prout id in codice Thuaneo, voces nonnullas a vocibus, quibus hic exprimitur, diversas, rei tamen substantiam non immutantes, usurpante, exstat, in opus suum intulit, cumque deinde dictum auctorem anonymum, e quo illud transcribit, magnæ apud omnes, ut Commentarii hujus initio etiam monui, subsecutos Ordinis Cartusiensis scriptores auctoritatis fuisse, observavit, nonnullos ex his etiam* E *recenset.*

uti etiam, qui hunc deinde sunt secuti, seu Boso,

201 *Ac primum quidem eos inter locum Bosoni, Cartusiæ Priori, concedit his verbis:* Inter hos, *qui scilicet primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici, aut, si mavis, Cartusiani anonymi, qui id composuit, auctoritatem magni fecerunt,* primus prodeat Boso Prior Cartusiæ, vir non vulgaris Sanctitatis, quam etiam Deus miraculis manifestavit. Hic, ut jam diximus, in Tractatu " de Origine et veritate per" fectæ Religionis, " hactenus perperam Guilelmo de Hyporegia attributo, ut suo loco probabimus, integrum nostri anonymi Chronicon cum narratione ejusdem prodigii *(anastaseos scilicet doctoris Parisiensis)* retulit iisdem verbis, paucis tantum omissis vel mutatis, sed non essentialibus. Et ut ipse ostenderet, quantam fidem apud omnes illius auctor obtinere mereretur, primum hortatur suum lectorem, ut " Tractatum sequentem de narratione historiæ inchoationis et promotionis Ordinis Cartusiensis non negligat ad ædificationem scribere, vel legere, vel audire. " *Ita ille, Tractatum* De Origine et veritate perfectæ religionis, *quem, ut supra docui, Columbius noster Guilielmo de Elbura seu de Hyporegia adscribit, Bosoni apertissime attribuens.* F *Hinc, cum ex argumentis, quibus Tractatus ille Bosoni attribuendus probaretur, aliquid forte pro tempore, quo quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronicon scriptum sit, propius determinando colligendum sperarem, in hæc data ad Cartusianum Parisiensem, num. 28 supra laudatum, epistola inquisivi, huicque, cum ea de re ad Cartusiam litteris recurrisset, fuit responsum, argumenta quidem illa ignorari, sed nihil interesse, cum dictus Tractatus, utut Guilielmo de Hyporegia attribueretur, Bosoni etiam, utpote sub cujus auspiciis hic illum equidem elaborarit, quodammodo possit adscribi.*

seu Guilielmus de Hyporegia, Cartusianus Majorevensis,

202 *Ab hoc responso non multum abludit Tractatus de S. Brunone, a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor num. 22 hujus Operis sui sic scribens:* Neque a Patrum *(qui, quæ ad Ordinem suum Cartusiensem spectabant, non publicarant)* tramite deflexisset Boso, nisi ad suum Institutum a quorumdam alterius Ordinis religiosorum calumniis vindicandum hujus humilis

AUCTORE C. B.

humilis ac sancti silentii leges tamdiu servatas violare coactus fuisset edito tractatu fusissimo, sive suo marte, ut equidem volunt, sive suo jussu, usus nempe calamo Guillelmi de Hyporegia, Cartusiensis Itali, viri docti, quem tribus circiter ante suum obitum annis ad majorem Cartusiam evocaverat. Hunc Tractatum inscripsit „ De origine et veritate perfectæ religionis ad defendendum Ordinem Cartusiensem. „ *Ita ille ; verum quiscumque demum Tractatus illius auctor sit, is equidem quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronicon magni fecit, ac proin transcriptum ex hoc doctoris Parisiensis prodigium, utpote ad quod legendum aut scribendum lectorem etiam hortatus sit, calculo suo approbavit. Ad alios modo, qui id pariter fecerunt, sermonem converto. Columbius in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 56 *sic scribit :* Cartusianus Majorevensis Tractatum brevissimum scripsit cum hoc titulo : „ Quomodo „ Ordo Cartusiensis sumpsit exordium. „ In eo sequentia verbatim continentur. „ Ventum est „ ad hoc, ut defuncti corpus poni deberet in „ sepulchro. Circumstantibus igitur clericis, qui
B „ defunctus erat, clamavit dicens : Justo Dei „ judicio accusatus sum, etc. Sequenti igitur die „ etc. iterum clamavit mortuus et ait, Justo Dei „ judicio judicatus sum etc. iterum clamavit, Justo „ Dei judicio condemnatus sum etc. Erat autem „ tunc temporis quidam magister in Theologia, „ nomine Bruno, magnæ sanctitatis etc. „ ..... Ipse Tractatus ab auctore suo dicitur scriptus „ Anno millesimo ducentesimo nonagesimo octa- „ vo. „

Cartusiæ Majoris chronologus anonymus,

203 *Quare cum, quanto ante annum* 1313 *temporis spatio primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronicon concinnatum sit, definiri sat certo, ut supra docui, haud queat, hujus forsan auctor ante jam laudatum Cartusianum Majorevensem seu ante annum* 1298, *quo hic ipsemet, sese scripsisse, declarat, scriptioni manum non admoverit. Utut sit, hujus equidem testimonium binis aliis, quæ ex primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronico, et Bosone, seu, si mavis, Guilielmo de Hyporegia jam adduxi, idcirco postpono, quod horum equidem priori ex communi opinione sit recentius, itaque ab Annalium Cartusiensium libri quarti auctore factum inveniam. Hic porro, ubi Cartusiani Majorevensis testimonium e Columbio breviter memoravit, ita sub-*
C *jungit :* Alter quoque anonymus Cartusianus, qui vivebat sub Elizario Priore Cartusiæ circa annum 1360, et Chronicon ejusdem scripsit, sive potius præfatum (de quinque scilicet primis Cartusiæ Prioribus) Tractatum vel Chronicon de exordio Ordinis Cartusiensis continuavit et ampliavit, eamdem historiam iisdem verbis narravit, interjectis tamen aliquibus parenthesibus mutatisque hisce verbis, nempe AULA et ECCLESIA. Nam ubi vetus auctor habet in AULA, ille recens posuit IN ECCLESIA ; et ubi apud Priorem fit mentio ECCLESIÆ, apud posteriorem legitur SEPULCHRUM. Unde patet scriptores plerosque circumstantias historiarum sæpissime accommodare ad usum temporis, quo scribunt. Hunc vero auctorem vidisse citatum illud chronicon de exordio Ordinis Cartusiensis, colligimus ex his verbis sub initium Præfationis : „ Et „ licet primi quinque Priores hic inferius descripti „ in pluribus Chronicis reperiantur, tamen succes- „ sores eorum etc. „ Cum dicit, in pluribus Chronicis, „ videtur etiam innuere, se habuisse Tractatum Bosonis, cui præfatum Chronicon inseritur, D
ut diximus. *Ab hoc scriptore diversus non videtur, quem anno circiter* 1390 *scripsisse, Columbius in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 54 *docet, Cartusiæ Priorum chronologus, aut, si res secus habeat, debet hic pro proxime hic illi adjuncto haberi inter scriptores Cartusianos, qui Parisiense doctoris redivivi prodigium memoriæ prodidere.*

Henricus Kalkar,

204 *Horum modo ex Cartusiano nostro anonymo seriem prosequor.* Henricus Kalkar, doctor quondam Parisiensis, Prior Cartusiarum Coloniensis et Argentinensis, et per plures annos diversarum provinciarum visitator et commissarius, abdicatis omnibus officiis, cum se recepisset in solitudinem, inter plures, quos edidit, libros unum conscripsit „ De ortu et progressu Ordinis Cartusiensis, „ cujus multa exemplaria asservantur in bibiothecis Coloniensis et Divionensis Cartusiarum, ac civitatis Basileensis et alibi. In hoc tractatu hujus damnati miserum exitium concisioribus comprehendit verbis, ut sequitur : „ Sed ecce in tene- „ brosis, ex perfidia maxime, illis ecclesiæ quas- „ sationibus ..... Dei misericordia nova lux per E
„ fidem est exorta Parisiensibus, apud quos pro „ tunc concursus fuit studentium omnium, quæ „ sub christianismo sunt, nationum ; de illo sci- „ licet quatriduano mortuo, qui, factis pro se „ una die funeralibus, secunda die sepeliendus „ ad justum se Dei judicium vocatum, tertia „ judicatum, quarta clamavit damnatum, prout „ hoc apud Cartusienses communiter reperitur „ scriptum. Hoc enim terribile factum et pro- „ digiosum resurrectionem mortuorum, et futu- „ rum judicium audientibus tunc et videntibus, „ quorum post hoc de hoc in omnem terram „ exivit sonus eorum, fidelissime docuit expe- „ ctandum ; suo horrore timorem incutiens et „ terrorem, omni homini pœnitentiam agendam „ statumque et vitam emendandum. „ Et post pauca „ Vir enim venerabilis Bruno nomine, „ tunc præsens, animadvertens, clamores illos „ Parisienses non illi damnato ad salutem fuisse, „ sed sibi et aliis coaudientibus datos pro mu- „ tatione status et vitæ etc. „ Hæc Kalkar, qui cum obierit octogenario major, hanc historiam jam didicerat, aut discere potuerat ante annum MCCCXL, neque ut recens ab otiosis hominibus inventam, cum dicat, eam se enarrasse, prout hoc apud Cartusienses communiter reperitur scriptum ; id est, apud Cartusienses, sive in Cartusiensium per F
Galliam, Germaniam, Hispaniam, Angliam et alias regiones domibus. Neque solum apud Cartusienses, sed et apud exteros quosque, quandoquidem inferius ostendemus, hanc historiam jam ab aliquot auctoribus Anglis scriptam fuisse ante annum MCCCLXX.

Hermannus a Petra,

205 Hermannus Steenkenius sive a Petra, patria Scutdorpæus, Henrici Kalkaris coævus, professus Cartusiæ Diestensis circa annum MCCCXC, et deinde domus Trevirensis, prout hæc ferebant tempora, per multos annos Vicarius monialium Brugensium, apud quas non sine sanctitatis opinione obiit anno MCDXXVIII in tractatu super Oratione Dominica, quem Joannes de Westphalia typographus anno MCDLXXXIV prælo excudit, de tanto spectaculo dat testimonium in hæc verba : „ Similiter fuit „ de illo misero magistro regente Parisii in Theo- „ logia, de quo legitur in Chronicis Cartusiæ : „ Qui cum esset magnæ scientiæ, ac bonæ et „ sanctæ vitæ putaretur, obiit circa annum

„ MLXXXII

A " MLXXXII, ad cujus exequias cum pene universi- " tas magistrorum et scholarum convenisset, " et sepeliri deberet, clara voce, cunctis au- " audientibus, dixit : " Justo Dei judicio accu- " satus sum. Sequenti die multo pluribus con- " gregatis dixit : " Justo Dei judicio judicatus " sum. " Quapropter reservatus usque ad alium " diem, cum tota civitas convenisset, dixit coram omnibus : " Justo Dei judicio condemnatus sum. " Ecce; qualiter ille falso et solum ap- " parenter lucens expulsus fuit de luce sua ad " veras tenebras. " Idem tractatus editus est Rotomagi anno MDXII per Richardum Goupil; sed perperam auctor appellatur Arnoldus, quem ex chartis capitularibus Ordinis constat appellatum fuisse Hermannum.

Aymarus Savelli,

206 Aymarus Savelli professus Majoris Cartusiæ, cujus procuratorem egit per annos viginti et amplius, ab anno videlicet MCDXXXVIII ad mortem usque, quam obiit anno MCDLIX, toto hoc tempore plures libros, quos Recognitionum vocant, scripsit vel scribi curavit. Inter quos unus adhuc extat scriptus anno MCDLV, in quo
B hæc nostra historia iisdem prorsus verbis, quibus habetur in veteri nostro auctore anonymo, exprimitur cum tali inscriptione ad frontem : " Quomodo Ordo Cartusiensis habuit originem. " Statimque post enarratam historiam sequuntur litteræ fundationis Cartusiæ anni MLXXXIV. Unde putamus, natum errorem D. Polycarpi de la Riviere, inter auctores, qui hujusmodi prodigii meminerunt, easdem litteras recensentis, contra quem propterea, velut malæ in scribendo fidei hominem, Launoius paulo acrius invehi visus est.

Dionysius Richelius,

207 Dionysius Richelius, vulgo dictus DOCTOR EXTATICUS, qui inter nos floruit ab anno circiter MCDXXIII ad annum MCDLXXI, quo e vivis discessit, in tractatu, " De Præconio sive laude " Cartusiensis Ordinis, " inter sua Opuscula sæpius edito de causa nostræ institutionis articulo primo hæc habet : " Agnitum plane atque fa- " mosum est miraculum illud resuscitati Parisiis " mortui, in Theologia magistri, facie tenus " virtuosi, grandique morum venustate forinse- " cus decorati, qui altera obitus sui die ac pri- " ma sui resurrectione erigens se in feretro ter- " ribili protulit apparatu : " Justo Dei judicio
C " accusatus sum. Porro sequenti die terribilius " ait : Justo Dei judicio judicatus sum. Tertia " autem die terribilissima voce deprompsit : Ju- " sto Dei judicio æternaliter sum damnatus. " Cujus occasione prodigii Ordo cæpit Cartu- " siensis. Vir quippe altæ considerationis magi- " ster Bruno etc. " Cum dicit Dionysius : AGNITUM PLANE, addensque ATQUE FAMOSUM, clarius sole indicat, nullum omnino fuisse dubium tunc temporis, quo vixit, nempe anno MDCXXIII de dicto spectaculo, sed potius certissimum ac verissimum fuisse, cum illud ubique divulgatum esset; hæc enim vocabula AGNITUM PLANE et FAMOSUM significant. Quæ etiam congruunt his, quæ Henricus Kalkar, quem diximus supra jam claruisse anno MCCCXL, dixerat, nempe hoc communiter reperiri scriptum apud Cartusienses.

Bernardus de Egra

208 Bernardus de Egra, professus destructæ domus Lignicensis in Silesia, vir in divinis Scripturis studiosus et eruditus, ait Trithemius, Dialogum composuit anno MCDLXXXI " De laudi- " bus et miraculis beatæ Mariæ Virginis, " impressum Lipsiæ anno MCDLXXXXIII statim post mortem auctoris; in quo originem Ordinis Cartusiensis enarrat fere, prout legitur in Chronico Cartusiæ, quod ab altero anonymo, sub Elizario florente, conscriptum diximus. Henricus Arnoldi de Alveldia, qui, per quinque annos notarii munere in Basileensi concilio perfunctus, nomen Ordini dedit in Cartusia ejusdem urbis circa ann. MCDXXXVI, vixitque cum omni laude usque ad annum MCDLXXXVII, postquam regimen ejusdem domus annis triginta et amplius cum utriusque status maximo profectu tenuisset. Hic inter cætera suæ pietatis et doctrinæ monumenta, de quibus Petreius, reliquit etiam Vitam Sancti Brunonis, quam quidem non vidimus, sed eam asservari in bibliotheca urbis Basileensis, et in ea fieri mentionem damnati hominis, testatur reverendus pater Mabilonius in suo Itinere Germanico his verbis.

et Petrus Dorlandus memoriæ produnt;

209 " In Minori Basilea, quæ majori jungi- " tur ponte Rheni sublicio, ante motus Helve- " ticos insignis Cartusia extabat, ex qua multi " codices in publicam illam, quam superius de- " scripsimus, bibliothecam transpositi sunt. Duos E
" tantum notare juvat, unum, qui Guigonis sta- " tuta continet, alterum, qui Vitam sancti Bru- " nonis, incipientem his verbis : Quod Sapiens, " exhortationis gratia dicit. In fine hæc legun- " tur : Frater Ludovicus Moser, monachus pro- " fessus hujus vallis B. Margaretæ Basileæ, Or- " dinis Cartusiensis, hunc transsumpsit ex chal- " cographo patris Henrici de Alveldia, ejusdem " domus quondam Prioris, anno MCDLXXXVI, " XVIII die Aprilis, anno præfati patris Henrici " in Ordine Cartusiensium L. Hæc idcirco nota- " re visum est, quod in eo libello agatur de " funere famoso illius doctoris Parisiensis. " Hæc Mabilonius. Petrus Dorlandus, Henrici Arnoldi suppar, monachus integerrimæ vitæ, professus et olim vicarius Cartusiæ Diestensis, in qua et piissime defunctus est anno MDVII, inter multas, quas posteris reliquit, elucubrationes Chronicon Cartusiense, septem distinctum libris, scripsit; quem noster Petreius notis illustratum vulgavit anno MDCVIII. In eo hujus historiæ substantiam, mutato quidem stylo, retulit, sed nulla addita circumstantia, quæ differat ab iis, quæ repe- F
riuntur in Chronico anonymi scribentis circa annum MCCCLX, de quo supra. Nec etiam facit mentionem lectionis quartæ Vigiliarum pro mortuis, ut incaute, vel, labente memoria, credidit Launoyus.

quorum narratio novis adjunctis, sub hic recitato

210 *Atque hi Ordinis Cartusiensis scriptores sunt seculo sexto decimo antiquiores, a quibus prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim memoriæ proditam invenio; hisce autem Dorlandus, utut seculo sexto decimo jam currente vita functus, idcirco recte etiam annumeratur, quod seculo anteriori præcipue floruerit, eaque, quæ de Brunone habet, litteris tunc verosimillime consignarit. Porro fuerunt etiam, qui prodigiosæ doctoris Pariensis anastasis historiam adjunctis, quæ apud scriptores antiquiores jam recensitos non sunt, auxerunt, hosque deinde sacri Ordinis Cartusiensis scriptores duo, Puteanus videlicet et Blömenvenna, qui sancti Patriarchæ sui Vitam seculi sexti decimi initio ex instituto descripserunt, sunt seculi. An recte, ex dicendis patescet. Blömenvennæ verba, quo ex hisce, facta cum anonymi antiquioris num.* 199 *et seq. jam datis collatione, quænam illa adjuncta sint, pateat, modo huc transcribo. Sic habent* : Factum est, dum

AUCTORE C. B.

dum optimis his studiis vir venerabilis Bruno insudaret temporibus S. Gregorii VII Romani Pontificis et Henrici IV imperatoris circa annum Salutis nostræ octogesimum secundum supra millesimum, cum in Parisiensi civitate solemne floreret studium, æque scholarium multitudine atque copiosa caterva doctorum solemnium abundans, ut tale in ea horrendum memorandumque seculis cunctis eveniret spectaculum. Quidam enim solemnis doctor inter ceteros doctores præcipuus, scientia et moribus excellenter ornatus, ac præ ceteris honoratus, gravi quadam infirmitate præventus, lecto decumbens vitæ suæ diem clausit extremum. Cui cum solennes de more pararentur exequiæ, ad eum honorandum convenit magistrorum studentium et aliorum civium multitudo copiosa; quibus comitantibus et funus prosequentibus, defuncti corpus ad ecclesiam, in qua sepulturæ tradendum erat, delatum est, cumque ab invitatis ecclesiasticis, qui tum aderant, defunctorum solitum decantaretur Officium, ventumque esset ad eam Lectionem, quæ incipit, Responde mihi, surrexit, qui erat
B mortuus, et, elevato paululum capite, resedit in feretro, cunctisque videntibus et audientibus ac præ novitate rei stupentibus, alta et horrenda voce clamare cœpit, Justo Dei judicio accusatus sum.

Vitæ Sancti, per Blömenvennam scriptæ,

211 Quo dicto, iterum decubuit; hi vero qui hæc audierant et viderant, non modicum, nec immerito, territi, decreverunt, consulte quidem et provide, sepulturam ejus in crastinum differendam, rei exitum præstolaturi. Die itaque sequenti, cum tantum spectaculum jam fuisset in tota civitate vulgatum, ad dictam ecclesiam convenit maxima et quasi innumerabilis utriusque sexus populi multitudo, ubi reinceptis et inde continuatis exequiis, dum ventum est ad præfatæ Lectionis initium, idem defunctus, capite elevato, ut prius, clamare cœpit ac dicere, Justo Dei judicio judicatus sum, et, his dictis, intra feretrum iterum se recepit. Verum crevit admiratio non parva inter astantes, rem terribilem, supra quam credi potest, stupentes. Quia tamen ex his nondum facti fuerant de ejus reprobatione certi, cum verba illa, Accusatus sum, et Judicatus sum, possent etiam in bonam partem accipi, quasi ipse primo injuste fuisset ante tribunal Christi ab eo, qui perdere
C cuncta festinat, indebite accusatus, et inde justo Dei judicio ab ejus calumniosa accusatione liberatus, cunctis placuit, et in sequentem tertium diem ejus sepulturam differri. Tertia itaque die factus est concursus nimius virorum et mulierum, ita ut pene tota civitas ad tam admirandum Dei judicium præstolandum conflueret. Et, ecce, cum priori more exequiæ continuarentur et fierent, surrexit tertio idem defunctus et ingenti mugitu ac desperabili voce, cunctis mortalibus metuenda, dixit, Justo Dei judicio condemnatus sum. Hoc dicto, caput reposuit sempiterno absorptus interitu. Quæ vox tam stupenda et horrenda et a seculo inaudita omnes, qui astabant, pene exanimes reddidit; qui tamen omnes eum, tamquam a Domino reprobatum, ejusque justo judicio, ut ipsemet testatus est, condemnatum, omni Ecclesiæ suffragio, nec non et ecclesiastica sepultura indignum judicantes, in sterquilinio sepeliri fecerunt.

212 Verum cum in Parisiensi et ceteris vicinis ecclesiis quarta Lectio in Agenda defunctorum incipiat sic: Quantas habeo iniquitates et peccata etc, omissis prioribus dictionibus, scilicet Responde mihi, fertur a nonnullis, quod illæ dictiones fuerint ex tunc a Lectione illa deletæ ob perpetuam et indelebilem pavendi judicii memoriam. *Narrationem hanc Puteanus in edenda Sancti Vita num.* 4. *et binis seqq. etiam exhibet et quidem iisdem prorsus verbis; quod mirum non esse, ex iis, quæ de Sancti Vita, a Blömenvenna contexta,* § I. *disserui, pronum est intelligere. Confer nunc hæc recitata Blömenvennæ, ac proin ex dictis etiam Puteani, verba cum verbis, ex quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronico num.* 199 *et seq. huc transcriptis, videbisque, in hoc doctoris Parisiensis historiam non iisdem, quibus apud Puteanum et Blömenvennam, adjunctis vestiri. Ac in primis quidem trinam doctoris anastasim vociferationemque Chronici dicti auctor in defuncti aula, Puteanus contra et Blömenvenna in ecclesia factam scribunt; verum isthæc duorum horum scriptorum a Chronico discrepantia, utpote apud antiquiores etiam (Adi Cartusiani anonymi verba, num.* 203 *huc transcripta) scriptores occurrens, infraque adhuc memoranda nos hic morari non debet. Sed ad duas alias sequentes animum adverte. Triname feretro vociferationem tunc, cum ad Lectionem, cujus initium,* Responde mihi, *in recitando defunctorum Officio ventum fuisset, a doctore tantisper redivivo fuisse emissam, hujusque etiam corpus in sterquilinio fuisse humatum, Puteanus et Blömenvenna (adi hujus verba proxime recitata) tradunt; horum autem duorum adjunctorum, quæ horribilem doctoris Parisiensis historiam comitata sint, nullam plane primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronicon (adi hujus verba num.* 199 *et seq. data) mentionem facit.*

luctu comprehensis, aucta deinde fuit; E

quæ, cum ab, illa rescanda sint,

213 *Quare, cum eorumdem scriptores antiqui alii, sive Cartusiani jam adducti, sive aliud quodcumque Vitæ institutum professi, qui infra memorabuntur, pariter non meminerint, e doctoris Parisiensis historia, utut etiam admissa ut vera, esse illa expungenda, existimo. Verum unde tandem bina illa adjuncta, quæ apud antiquos ex dictis nuspiam reperiuntur, Blömenvenna, seu potius, ex quo hic illa deprompsit, Puteanus hausit? Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus Operis sui num.* 85 *opportune ad institutum præsens sic scribit:* Bertholdus Remboldus typis Lutetiæ anno MDVIII tra- F
didit Vitam S. Brunonis, quam illius in divi Pauli Epistolas Commentariis præfixit. Hujus Vitæ auctor anonymus historiam damnati fuse descripsit: Sed primus omnium evulgavit, hominem illum ad verba ista: " Responde mihi " voces suæ damnationis emisisse. Quod tamen non plane asserit, sed tantum dubitando addita hac Parenthesi, " si qua narratis fides adhibenda sit. " Noster vero Sutor, qui eodem tempore vivebat, et paulo post suum de Cartusiana vita tractatum edidit eorumdem verborum meminit quidem, " sed " inquit, " quemadmodum " scriptores nonnulli meminerunt, cæteris hoc " tacentibus, " Certe omnes, quotquot superius auctores prodidimus, id tacuerunt. Qui vero fuerint, apud quos Sutor hujus adjuncti mentionem legerit, non habet. Inter eos tamen censemus fuisse præfatum Vitæ sancti Brunonis auctorem anonymum. *Alterum itaque e binis supra dictis adjunctis primo memoratum invenitur a duobus seculi sexti decimi scriptoribus, quorum alter cum non asseverando, sed dubitando dumtaxat*

A dumtaxat loquatur, satis indicat, auctores apud quos hoc adjunctum legisset, magnæ nec antiquitatis, nec auctoritatis fuisse; alter vero, cum auctores, aput quos illud invenisset, non nominet, facere non potest, ut hosce supra recensitis, qui ejusdem adjuncti non meminerunt, multo recentiores non fuisse putemus.

efficere, ut doctoris redivivi historia pro falsa sit habenda, non possunt.

214 Jam vero, cum id ita sit, manet, præfatum adjunctum apud scriptores antiquiores, qui ferale Doctoris Parisiensis spectaculum vel omnium primi, vel etiam proxime post hosce in litteras misere, non inveniri. Nec est, cur hic opponas Theodoricum, abbatem Trudonopolitanum, qui, quemadmodum nonnulli aiunt, in libro, De sacra temporum ratione *inscripto*, ita memorat: Abhinc dierum nostrorum annis septem, Gregorio septimo primam Cathedram occupante, cum essem Parisiis studiorum causa, rem vidi prodigiosam ac omni memoria dignam, nec solus miratus sum, Deum laudans. Mortuus est clericus, nomine Raymundus Milleban, tribus diebus alternis eadem Officii hora, qua dicebatur Le-B ctio, quæ sic incipit, " Responde mihi, " surrexit e feretro, et voce horribili clamavit: Justo Dei judicio accusatus sum, secundo: Judicatus, tertio: Condemnatus; quo dicto, cessavit omnis clerus orare, et ab ecclesia protinus cadaver ejectum est, et asinina sepultura donatum; *hoc enim tam luculentum pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi testimonium, quod hanc, si Theodorici, oculati, ut verba recitata innuunt, rei gestæ testis, vere esset, extra omnem controversiam poneret, verosimillime, ne dicam indubie, commentitium est, uti infra ostendam. Quod modo ad assertam a Puteano et Bömenvenna infausti doctoris in sterquilinio sepulturam pertinet, non dubito quidem, quin hanc illi ex auctoribus, ætatem suam prægressis, hauserint; verum hosce vel e primis, vel etiam e primos proxime secutis, qui Parisiense doctocris redivivi spectaculum litteris commendarint, fuisse, nulla omnino ratio suadet. Atque ita ex omnibus jam dictis liquet, et duobus hic jam memoratis prodigiosæ doctoris anastaseos adjunctis, utcumque habeantur pro falsis, explodi hanc velut commentum seu fabulam merito a Launoio non potuisse, cum ut historia quælibet vera pronuntietur aut falsa,* C *adjunctorum dumtaxat, quibus a primævis ac omnium antiquioribus, non autem etiam eorum, quibus a post secutis scriptoribus pro arbitrio fuit vestita, ratio sit habenda.*

§ XII. Testimonia scriptorum, seculo decimo sexto anteriorum, qui Cartusiensis Ordinis non fuerunt, producuntur.

Doctoris redivivi prodigium publice accidisse,

Inter auctores, qui Ordinis Cartusiensis non fuere, atque ante seculum sextum decimum Parisiensi doctoris redivivi prodigio testimonium præbuere, Cæsario Eisterbacensi, qui seculo duodecimo senescente et sequentis initio floruit, primum locum concedit Annalium Cartusiensium libri quarti auctor anonymus. Verum cum ea dumtaxat testimonia, quæ pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi, secutoque hinc, ut ejus biographi aliique scriptores antiquiores vel supra jam laudati vel infra mox laudandi memoriæ produnt, Sancti nostri in eremum secessu extra omnem controversiam militant, in medium hic producere sit fixum, reperianturque, qui Cæsario de Parisiensi doctoris redivivi prodigio sermonem non esse velint, scriptoris hujus testimonium, de quo tamen quid censendum sit, separato § infra discutiam, hic modo non recensebo, uti nec supra memoratum, quod, etsi Theodorico, abbati Trudonopolitano, a nonnullis tribuatur, supposititium tamen, ut jam innui, commentitiumque verosimillime esse, infra dicenda aperient. Præterea hic etiam, quod ab Annalium Cartusiensium libri 4 auctore anonymo profertur, testimonium, a libri infra memorandi, qui De quatuor Paradisi fluminibus *inscribitur, auctore suppeditatum. Etenim secundum hoc prodigiosa doctoris Parisiensis anastasis non in ecclesia aut publice coram innumera populi multitudine, sed privatim in defuncti ædibus coram paucis solisque hujus amicis evenit; hic autem ea dumtaxat, quæ horrendum illud prodigium publice factum perhibent, testimonia recenseri præsens institutum exigit. En modo, quæ huc spectant, ex Annalium Cartusiensium* E *libro quarto hactenus non vulgato, sæpissimeque jam laudato descripta, una cum observationibus, quas iisdem libri illius auctor anonymus admiscuit.*

etiam perhibent codex Montis-Dei Ms.,

216 Extat etiamnum, *inquit hic*, apud Montem-Dei crassum volumen, optima membrana conscriptum, continens Vitas Sanctorum, quod secum attulit ad Montem-Dei Joannes monachus abbatiæ sancti Arnulphi Metensis, qui circa annum MCCCXXIV habitum Cartusiensem induit. Sic inscribitur codex: " Vita aurea super Legendas plurimorum Sanctorum cum quibusdam additionibus valde utilibus. " Et ad calcem litteris rubeis hæc de tempore scripti codicis leguntur: " Frater Joannes monachus sancti Arnulphi Metensis, filius Bertrandi dicti Trancon, cognominatus de Sancta Cruce, fecit fieri et scribi istum librum, et fuit finitus anno Domini MCCCXXII in Vigilia sancti Vincentii levitæ et martyris. Finito libro, sit laus et gloria Christo. Amen. " In hoc igitur volumine historia damnati hominis sic describitur cum sequenti titulo, " Hic incipit, qualiter Ordo Cartusiensis fuit institutus. Sicut patres nostri narraverunt F nobis, fuit quidam magnus clericus, regens actu Parisiis in Theologia, magni nominis atque famæ non mediocris, qui ad ultimum vitæ suæ perductus est, cujus amissione, utpote tanti viri, tanti magistri, quum alii clerici universi præsentes non modicum contristati ad ejus exequias, prout moris est Parisiis, convenerunt; omnibusque, quæ ad exequias pertinebant, honorifice et rite paratis, ventum est ad hoc, ut defuncti corpus deberet poni in sepulchro, circumstantibusque clericis, qui defunctus erat, clamavit dicens: Justo Dei judicio accusatus sum. "

cujus verba

217 " Quod audientes dicti magistri et clerici, et non immerito stupefacti, inito consilio, retulerunt corpus ad ecclesiam, in crastinum reservantes. Sequentique die exequiis iterum celebratis, cum vellent ponere corpus in tumulo, iterum clamavit mortuus et ait: Justo Dei judicio accusatus sum. Tunc magis ac magis admirati dicti clerici, et conquirentes inter se, quid agere deberent, dixerunt quidam, quod judicium poterat sonare in bono et in malo. Unde fuit commune consilium, ut

AUCTORE C. B.

„ ut et usque in sequentem diem, qui defunctus „ fuerat, intumulatus servaretur; quod et factum „ est. Divulgatoque prædictorum rumore, sequenti die convenit pene universa civitas. Et „ cum ponerent defunctum in sepultura præparata, iterum clamavit : Justo Dei judicio con„ demnatus sum. Dicti autem magistri, audito „ hoc verbo et tractatu habito diligenti, dixe„ runt, eum esse damnatum. Erat autem tunc „ temporis quidam canonicus Remensis, magister „ in Theologia, nomine Bruno, magnæ sancti„ tatis et profundi sensus, qui, attente rem au„ ditam considerans, vocavit quosdam de schola„ ribus suis secreto et ait illis : Ecce, videtis,... „ quid agere debeamus. Si homo tantæ scien„ tiæ, tantæ vitæ, tantæ famæ, dicit se accu„ satum, judicatum, condemnatum, quid nos „ sperare debemus miseri peccatores? Cumque „ dicerent ei, Magister, in omnibus parati su„ mus tuo acquiescere consilio, ait : Consulo, „ ut mundum, et quæ sunt mundi, fugiamus, „ et habitemus in solitudine secundum illud : „ Ecce, elongavi fugiens, et mansi in solitudine.

B „ Et incipiamus Ordinem nobis pœnitentiæ et „ securitatis.

hic recitantur,

218 „ Et addidit : „ Est nobis quidam sanctus „ episcopus in partibus Burgundiæ in civitate „ Gratianopoli, in cujus episcopatu sunt loca de„ serta, et pene inaccessibilia. Eamus ad eum, „ et ejus consilio omnia faciamus. Venerunt „ igitur septem unanimes et unius voluntatis. „ Cumque intrarent prædictam civitatem, acci„ dit, ut sanctus vir dictus episcopus obdormi„ ret in camera sua. Viditque in somnis, et, „ ecce, septem stellæ cadebant ante pedes ejus „ et postea ascendebant per diversos montes et „ multa deserta usque ad quemdam locum hor„ ridum valde, et ab hominibus remotum : ste„ terunt autem ibi. Evigilante autem dicto epi„ scopo, et de visione septem stellarum cogi„ tante, adest magister Bruno cum sociis suis. „ Cadentibus autem dictis septem ante pedes vi„ ri sancti, conferebat in corde suo de septem „ stellis, nam ipsi septem erant. Levavit autem „ eos benigne ad osculum. Et, inquisita et di„ ligenter intellecta qua causa venissent, dixit „ eis : Scio locum vestrum, a Deo vobis para-

C „ tum, et duxit eos non sine grandi labore ad „ locum, ubi steterant septem stellæ, et ait, „ Ecce locus vester. Ibi igitur, ipso sancto viro „ juvante, cœperunt ædificare primam domum „ Ordinis Cartusiensis, quæ Domus Cartusiæ „ nuncupatur. „

codex itidem Ms. Longipratensis,

219 Hæc ibi, quæ non discrepant a cæteris, sed notandum, quod sanctus Bruno dicitur secreto socios suos allocutus. Verisimile est etiam, hujus codicis auctorem vidisse Chronicon, a nostro anonymo *(adi verba num.* 199 *et seq. ex hoc transcripta, et num.* 12 *et binos seqq.)* editum circa annum MCCXX. Ante quinquaginta annos asservabatur in Cartusia Monsterolensi Ms. codex ecclesiæ Longiprati Ambianensis diœcesis, in quo tunc historiam præfatam legit quidam monachus Montis-Dei. In hoc etiam codice plurima metra Gallica una cum Epistola seu Tractatu de Vita solitaria ad Fratres de Monte-Dei nomine Guillelmi continebantur. Hic autem codex datus fuit Cartusiæ Monsterolensi circa annum MCCCXXX, ut in eo legitur, „ Par „ Messires Roberts Bataille Canoëne de Lonc„ prè en Santers as Chartreux de Monstrevel. „ Ex his liquet, hanc historiam sub initium seculi

D quarti decimi fuisse notissimam, ac proin ejus originem antiquissimam fuisse; nec enim verisimile est, eam eodem tempore tot in locis unanimi consensu fuisse excogitatam. *Hisce observatis, Cartusianus anonymus testimoniis jam adductis infraque adhuc adducendis picturas ac tabellas antiquas interserit, quæ cum ferale doctoris damnatum se vociferati, spectaculum exhibeant, testimoniorumque loco hinc esse quodammodo queant, verba etiam, quibus id facit, proxime jam recitatis adjungo.*

uti etiam, quibus et tabellæ pictæ suffragantur,

220 *Sic habent :* Innocentius hujus nominis VI, summus Pontifex, in refectorio, Cartusiæ Villæ-novæ, quam fundavit anno MCCCLVI, jussit depingi ortum et progressum Ordinis Cartusiensis, incipiendo a sancti Brunonis et sociorum ejus conversione, ibique etiamnum inter alias tabellas una cernitur, exprimens illud expavescendum damnati hominis spectaculum. Etsi picturas et colores in hac historia contempserit et irriserit Launoius, non possumus præfatis tabellis non attexere precatorium librum, quo usus est Joannes, dux Bituricensis, Joannis re- E gis Franciæ filius, natus anno MCCCXL, et mortuus anno MCDXVI. Hunc librum modo in Cartusia constituti præ manibus habemus, politis venustisque litteris, deauratis intersertis characteribus, exaratum, ac pluribus exquisito oleari subactus opere depictis imaginibus sparsim ornatum, inter quas octo visuntur, totam conversionis sancti Brunonis historiam experimentes, ex quibus tres elegantissime triplicem damnati hominis anastasim repræsentant cum subscriptione triplicis vocis, accusationis scilicet, judicationis et damnationis. Quidam, qui librum non vidit, ut ejus picturæ testimonium antiquius luculentiusque redderet, scripsit, præfatum ducem non fuisse auctorem depingendi has imagines, quas ideo diu ante pictas credidit. Sed ingenue fatemur, eas non fuisse antiquiores ætate ejusdem principis, ut ex primo hujusce libri folio apparet, ubi sic scriptum legimus : „ Ces heures fit faire tres-excellent et puissant „ prince Jehan, fils du roy de France, duc de „ Berry et d'Auvergne, conte de Poitou, d'E„ stampes, de Bouloingne et d'Auvergne, „ id est, „ Hæ horæ precatoriæ compactæ sunt jussu „ excellentissimi ac potentissimi principis Joan- F „ nis, filii regis Franciæ, ducis Biturigum et „ Arverniæ, ac comitis Pictonum, Stamparum, „ Boloniæ et Arverniæ. „ Deinde nomen scriptoris sive pictoris subscribitur sic, „ Flamel. „ Cujus Opus omnes, qui vident, mirantur, adeo ut locum mereatur habere inter egregios hujus temporis pictores.

Ranulphus Lygden, monachus Anglus,

221 *Redit modo ad scriptorum, qui Ordinis sui non sunt, testimonia Cartusianus anonymus, itaque hæc recensere pergit :* Ranulphus Lygden, monachus in Occidentali Anglorum parte oriundus, qui vivebat anno MCCCLXIII, inter plura, quæ scripsit, Polychronicon edidit, libros septem complectens, in quorum ultimo, capite IV de sancto Brunone et causa conversionis ejus sic loquitur : „ Bruno, Colonia Agrippina „ oriundus, litterarum gratia Lutetiam, studio„ rum nomine tunc celeberrimam, se contulit. „ Ibi canonicus factus inter professores locum „ tenuit. Præceptoris autem sui, cui defuncto „ jam exequiæ parabantur, voce, qua, capite e „ feretro exerto, se damnatum querebatur, mo„ tus, in eremum quamdam, sex aliis eum co„ mitantibus, egressus, vitam egit duram. A loco,

A „ loco, quem incolebant, Cartusianorum Ordi„ ni nomen inditum est. Post annum sextum per „ Urbanum discipulum suum, qui jam Romanæ præerat Ecclesiæ, revocatus suam ei in „ Ecclesiæ negotiis præstitit aliquandiu operam. „ Verum sacræ curiæ laborum pertæsus, ad lo„ cum pristinum, rejecto simul Risensi * archi„ episcopatu, quem accipere jubebatur, rediit. „ Errat hic auctor, cum dicit, sanctum Brunonem canonicum Lutetiæ factum et post præstitam Urbano Papæ operam ad locum pristinum, quo videtur intelligere Cartusiam, rediisse. Sed hujusmodi lapsus leves sunt, nec possunt ei fidem detrahere circa ea, quæ de damnati historia narrat. Hæc vero satis conveniunt cum narratione codicis Metensis, in quo *(infra pluries memorando)* infelix ille homo dicitur magister sive præceptor trium illorum, qui circa illius cadaver in orationibus pernoctaverant. Hujus auctoris verba non carpsit Launoius, quia non novit eum. Hæc autem habuimus ante XX annos a Cartusia Villæ-Franchæ nostræ provinciæ Aquitaniæ. Utrum vero ex manuscripto codice, aut ex impresso auB ctoris Tractatu, excerpta fuerint, fatemur, nos ignorare.

* Rhegiensi

Joannes Iperius

222 Per id temporis *(seculo nempe* XIV*)* vivebat Joan. Iperius, Benedictinus abbatiæ S. Bertini Audomaropolitanæ diæcesis, qui in Chronico ejusdem monasterii agens de fundatione Ordinis Cartusiensis, nostræ historiæ meminit. Hujus Chronici *(exstat modo apud Marteneum tom. 3 Anecdotorum insertum)* nondum *(cum scilicet hæc scribebantur)* typis excusi ipsissima verba, prout a R. Patre Mabillonio nobis officiose transmissa sunt, hic subjicimus. „ In studio Pa„ risiensi quidam doctor in Theologia valde so„ lemnis obiit, ad cujus exequias multitudo ma„ gistrorum et scholarium convenit. Et dum „ corpus defuncti in sepulchro poni deberet, „ clamavit dicens : Justo Dei judicio accusatus „ sum. Stupentes magistri illud ad ecclesiam retu„ lerunt. In crastino Missa cum exequiis iterum „ celebratis, dum tumulari deberet, iterum clama„ vit : Justo Dei judicio judicatus sum. Altero vero „ crastino, Missis et exequiis celebratis, dum in „ sepulchro poneretur, iterum clamavit : Justo „ Dei judicio condemnatus sum. Sic credentes, „ eum vere esse damnatum, recesserunt. Erat in„ ter cæteros quidam doctor solemnis, nomine C „ Bruno, canonicus Remensis. Hoc eventu pave„ factus quibusdam de scholaribus suis ait : Quid „ faciemus, cum homo tantæ scientiæ dicat, se „ accusatum, judicatum atque damnatum? Qui„ bus suo consilio stare spondentibus ait : Mun„ dum fugientes in solitudine incipiamus Ordi„ nem pœnitentiæ. In hoc proposito magister „ Bruno cum sex sociis concordis venit ad Gra„ tianopolim civitatem inter montana Bourgon„ diæ.

in Chronico, Joannes Gerson,

* an ad?

223 „ In illa die vir sanctus illius civitatis „ episcopus vidit in somnis septem stellas ca„ dentes ante pedes ejus, dehinc ascendentes et * „ deserta usque, ad quemdam locum horrendum, „ ab hominibus remotum, et ibi steterunt. Statim „ eodem mane adest magister Bruno cum sociis, „ cadentes ante pedes episcopi. Conferens vero „ episcopus in corde suo de septem stellis ; nam „ et ipsi septem erant, benigne levavit eos „ ad osculum, et scita causa, pro qua vene„ rant, duxit eos ad locum, ubi steterant se„ ptem stellæ, dicens : Ecce locus vobis a Deo „ paratus. Ibidem igitur, sancto episcopo ju„ vante, cœperunt ædificare primam domum Or„ dinis, quæ Cartusia nuncupatur. „ Hæc ille, visionem sancti Hugonis paulo secus referens, quam legitur in ejus Vita, a nostro Guigone edita. Nec hunc auctorem novit Launoius. Obiit Iperius anno MCCCLXXXIII. Sequitur Joannis Gersonis, celeberrimi illustrissimæ Parisiensis academiæ cancellarii, auctoritas ; quem Launoius putat primum de doctoris anastasi scripsisse. Verum cum ex supra dictis constet, eam *(ex hæc scribentis scilicet, qui, quod ex supra dictis incertum, anno circiter* 1220 *quinque Primorum Cartusiæ Priorum Chronicon scriptum statuit, Cartusiani anonymi opinione)* annis jam ducentis et amplius ante Gersonis obitum, *qui anno* 1429 *contigit*, litteris fuisse mandatam, ruunt Launoii argumenta, quibus tanti viri testimonium dispungere nisus est.

sanctus Antoninus

224 Sed de eo iterum infra. Gersonis fere æqualis fuit S. Antoninus, qui fuse hanc historiam describit. Hunc Sanctum Launoius afferit rem a Gersone traditam multis e suo marte au- E xisse. At contrarium patet ex verbis anonymi Cartusiensis, qui scribebat *(quinque primorum nempe Cartusiæ Priorum Chronicon)* circa annum *(adi, quæ huc faciunt, num.* 12 *et seqq. allata)* MCCXX, superius citatis ; a quo Antoninus videtur suam desumpsisse narrationem, mutatis tantum stylo et aliquibus verbis, ut sunt ECCLESIA pro AULA, SEPULCHRUM pro ECCLESIA, et aliis paucis similibus. Quod quidem ante eum fecerat alter anonymus, qui Chronicon Cartusiæ collegit circa annum MCCCLX, ut suo loco jam annotavimus. Nihilque prorsus addidit S. Antoninus præter sepulturam asininam. Oratio quoque S. Brunonis ad socios, quam Launoius carpit quasi a S. Antonino confictam, reperitur apud nostrum Bosonem, *aut certe (videsis dicta num.* 8*) apud Tractatus de Origine et veritate perfectæ religionis auctorem*, qui eam ex eodem anonymo mutuatus fuerat, ut etiam probare est ex codice Thuaneo, in quo tota describitur, prout in vetustioribus codicibus legebatur. Nec propterea cum Antonino carpendus venit ille vetus auctor, qui juxta morem multorum historicorum sanctum Brunonem descripsit suos alloquentem socios et ad mundi contemptum adhortatem, non equidem ipsismet beati Viri verbis, sed similibus, ut ipse profitetur, sic scribens : „ Erat ibi magister Bruno, F „ qui, supradictis vocibus salubriter territus at„ que compunctus, allocutus est quosdam socios „ suos, ibidem præsentes, iis vel similibus ver„ bis etc. „

aliique nonnulli.

225 Post testimonium sancti Antonini *(Launoius)* addit, se præterire consulto Dionysium Cartusianum, Joannem Nauclerum, Hartmannum Schedelem, Polydorum Vergilium, Sixtum Senensem, Gabriëlem Prateolum et recentiores alios, quos asserit „ nihil ferme mutasse in nar„ ratione Antonini, licet aliquid in locutione „ mutarint. „ Id quidem verum est de Nauclero, Schedele et Prateolo, sed non de aliis. Nam Dionysius noster mentionem tantum facit de tribus diebus, quibus voces illas terribiles damnatus protulit, sed nihil habet de ecclesia, de sepultura asinina et de oratione sancti Brunonis ad socios, sicut nec Polydorus Vergilius, et Sixtus Senensis, qui paucis verbis dicunt, sanctum Brunonem, cum audisset, quemdam suum amicum

AUCTORE C. B.

amicum post mortem clamantem : " Justo Dei " judicio damnatus sum, " hinc territum cum quibusdam sociis in locum desertum fecessisse ; in quibus certe tota rei continetur substantia, quam verissimam asserimus. *Subdit modo, qui hæc scribit, Cartusianus anonymus, sæpissime laudatus, num.* 213 *huc transcripta verba, quibus in* S. Brunonis *Vitæ, quam Bertholdus Remboldus anno* 1508 *Lutetiæ typis vulgavit, auctorem anonymum quædam observat, ac deinde nonnulla etiam in rem suam disserit de Theodorici abbatis Trudonopolitani, supra jam laudati, testimonio ; quod tamen genuinumne, an supposititium sit, sese dubitare, satis innuit ; et merito sane, uti ex iis, quæ* § *sequenti in medium adducam, manifestum evadet.*

B

§ XIII. An scriptoribus, qui pro doctoris Parisiensis anastasi, hujusque adjunctis testati sunt, merito accenseri queat Theodoricus, abbas Trudonopolitanus.

Testimonium, quod Theodorico, abbati Trudonopolitano,

Cartusianus anonymus, qui Annalium Ordinis sui librum quartum hactenus non vulgatum contexuit, scriptores antiquiores, qui etsi Cartusiani non fuerint, testimonium tamen pro doctoris Parisiensis anastasi præcipuisque hanc comitatis adjunctis præbuere, in medium adducturus, Operis sui num. 73 *ita præfatur :* Expositis superius testimoniis, ab auctoribus Cartusiensis professionis desumptis, ad testimonia transimus auctorum extraneorum, sive qui de Cartusiensi Ordine non sunt. Inter quos referre possemus Theodoricum abbatem Sancti Trudonis Ordinis Sancti Benedicti, diœcesis Leodiensis, et ab eo seriem hanc inchoare, quia vixit circa annum MC, et fuit coævus Sancti Brunonis ; sed eum nihilominus prætermittimus, quia Opera ejus non vidimus, licet a viris fide dignis verba ejus sciamus relata, quibus hanc *infausti Parisiensis doctoris* historiam narravit. De eo tamen infe-

C

rius, data occasione, fusius agemus. *Hæc ille ; qui, quod in fine hic promittit, recitatis scriptorum nonnullorum extraneorum testimoniis, re ipsa etiam exsequitur, Operis sui num.* 86 *sic scribens :* Est et alius, qui primus dicitur horum verborum, *Lectionis scilicet quartæ, ad quæ infelix doctor primo se accusatum, secundo judicatum ac tertio tandem damnatum, responderit, initium in recitando de defunctis Officio constituentium,* auctor et scriptor oculatus, nempe Theodoricus abbas sancti Trudonis, qui vivebat circa annum MC, vel ille, qualiscumque sit, auctor libri " de Sacra ratione temporum, " in quo prodigium Parisiense . . . . describi asserunt. *Verba num.* 214 *jam transcripta ideoque hic iterum non transcribenda, quibus id in Opere illo fieri asseritur, Cartusianus anonymus modo recitat, ac deinde ita prosequitur :* Si constaret de auctoritate hujus narrationis, nihil clarius aut certius proferri posset ad astruendam hujus historiæ veritatem.

227 Primus, qui Theodoricum in testem adduxit, fuit Joannes Galaudus sacerdos Tolosanus et doctor Theologus, qui, pio in Ordinem Cartusiensem ductus affectu, Chronicon illius anno MDCXV composuit. Quod cum typis morte præventus dare non potuisset, Cartusiæ Parisiensi reliquit atque donavit. In eo Opere, ubi de doctoris anastasi disserit, ad eam probandam duorum auctorum testimoniis usus est, videlicet Cæsarii Eisterbacensis, et Theodorici abbatis Sancti Trudonis in diœcesi Leodiensi, quorum ipsa verba, prout a nobis superius exscripta sunt, ipse retulit, dicens de Theodorico, quod hæc verba habeat " in suo pereleganti volumine de Sancta temporum ratione ; " Unde patet, Cartusianos hanc historiam non " novo cumulasse mendacio, " ut exprobrat Launoius in conclusione capitis quinti, quando ad eam confirmandam Bartholdo Nihusio Theodorici auctoritatem sub bona fide Galaudi, viri honesti et docti, exhibuerunt. Scimus tamen nec a Trithemio, nec a Possevino inter libros, a dicto abbate conscriptos, nominatim recenseri Chronicon aut Librum sub titulo " De Sacra temporum ratione, " quem ei Galaudus ascripsit, nisi forsan contineatur sub hac generali Trithemii conclusione, " Multa " alia scripsit, quæ ad me non pervenerunt. Utut sit, fides maneat apud Galaudum, hujus textus primum exscriptorem, donec quid certius reveletur. *Hactenus Cartusianus anonymus sæpissime laudatus, merito sane existimans, nihil ad fidem indubitatam prodigiosæ doctoris Parisiensis anastasi conciliandam magis aptum accommodatumque, quam num.* 214 *huc transcriptum, si modo de hujus sinceritate constaret, Theodorici abbatis Trudonopolitani testimonium, posse afferri.*

D

tribuitur, primus laudavit Galaudus sacerdos.

E

228 *Ast supposititium illud esse, verosimillimum idcirco apparet, quod, quæ a veritate aliena sunt, Theodoricoque proinde, auctori synchrono juxta ac testi oculato, non congruentia, verosimillime complectatur. Res ex jam nunc dicendis patescet. Lectionem, quæ ab hisce vocibus,* Responde mihi, *inciperet, desumptaque proinde ex libro Job esset, in Parisiensi Defunctorum Officio Sancti nostri ætate fuisse, apertissime utique (adi num.* 214*) indicat ; verum Joannes Abrincensis episcopus in libro, quem de Officiis ecclesiasticis* S. Brunonis *ætate conscripsit, hæc sequentia, Launoio, cui hac in re fidem a nemine negatam invenio, in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum dissertatione cap.* 3 *testante, memoriæ prodit :* In crastino omnium Sanctorum fiat festiva celebratio omnium mortuorum, in qua non dicatur Hymnus aut Invitatorium. Bini clerici cantent unumquodque Responsorium, duo regant chorum, duo cappati Gradale, quatuor cantent Tractum Matutinæ, et Horæ diei nullo modo prætermittantur, sed has ferialiter dictas Agenda mortuorum festiva sequatur. Prima dicta, tres Psalmi, scilicet Ad Dominum, cum tribularer, Levavi, Lætatus sum, in tono dicantur, et, versu dicto, Kyrie eleison cantetur. Oratione Dominica finita, cum primo tantum cap. Requiem æternam, oratio sequatur. Eodem modo in ceteris, Horis exceptis et Matutinis. In tertia Ad te, levavi, Nisi quia Dominus, Qui confidunt. Versiculus erit, A porta inferi. In sexta, In convertendo, Nisi Dominus ædificaverit, Beati omnes. Vers. Non intres in judicium. In Nona, Sæpe expugnaverunt, De profundis, Domine non est. Versiculus. In memoria æterna. In Completorio, Deus misereatur, Deus in adjutorium, Domine

Id, in Defunctorum Officio Sancti ætate,

F

A Domine exaudi orationem meam auribus. Versiculus, Requiem æternam.

quod in eo non fuit, lectum fuisse innuit,

229 *Quibus in verbis nulla plane, quod bene notandum, Lectionum, quæ tunc in Defunctorum Officio fuerint recitandæ, mentio occurrit. Adhæc (teste eodem Launoio loc. proxime cit.) de Dagoberti regis anniversario, quod Adam Sandionysianus abbas, Sugerii successor, paulo post* Brunonis *obitum præscripsit, ad veteris Martyrologii calcem hæc verba reperiuntur :* Hæc eadem *(quæ in Vesperis)* et in Matutinis constituimus ; quatuor *(cantores)* in cappis Invitatorium decantent, habitis primi et secundi Nocturni de Euangelio Lectionibus, ultimæ de vita ipsius et decessu sequantur. *Lectiones ergo, quæ in hoc de defunctis Officio recitatæ fuerunt, non ex libro Job, sed ex Evangelio erant depromptæ ; Quare, cum præterea, Parisiis in Defunctorum Officio Sancti nostri ætate Lectiones fuisse recitatas, nullo plane argumento, aliunde accepto, queat probari, id sane vel tunc non factum, vel eas aliunde quam e libro Job fuisse acceptas, ex Joannis Abrincensis episcopi verbis, iisque, quæ ad*

B *Martyrologii veteris, a Launoio laudati, calcem reperiuntur, verosimilius apparet. Jam vero cum id ita sit, testimonium de prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi supra huc transcriptum, quod Theodorici, abbatis Trudonopolitani, nomine circumfertur, a vero verosimilius deviat, dum Lectionem, quæ ab hisce vocibus,* Responde mihi, *inciperet, Desumptaque proinde e libro Job esset, in Parisiensi defunctorum Officio Sancti nostri ætate fuisse, indicat.*

uti etiam studiorum causa Parisiis, cum damnati historia accidit,

230 *Atque hoc primum est, in quo a veritate verosimiliter deflectit attributum Theodorico, abbati Trudonopolitano, testimonium. Aliud, in quo id eodem nævo verosimiliter etiam laborat, nunc habe. Theodoricum tunc, cum ferale doctoris redivivi spectaculum Parisiis accidit, studiorum causa ibidem fuisse versatum, diserte tradit. Verum præterquam quod, Theodoricum litteris umquam operam Parisiis dedisse, nullo prorsus queat antiquo probatæque fidei monumento utcumque probari, a vero id alienum, e conscripto, quod apud Dacherium tom. 7. Spicilegii exstat, per Radulphum, proximum a Theodorico, de quo hic sermo, abbatiæ Trudonopolitanæ abbatem, Chronico Trudonopolitano apparet. Theodoricus enim, uti hoc pag. 396 et binis seqq. docet, ad*

C *abbatiæ Trudonopolitanæ regimen, in qua ab ineunte ætate educatus fuerat, monachumque deinde induerat, et Gandensi S. Petri monasterio, quo, illa miserum in modum turbis agitata, concesserat, ab Olberto Leodiensi episcopo, monachisque Trudonopolitanis, fratribus suis, anno 1099, seu potius, ut idem Trudonopolitanum Chronicon apud nos Ms. habet, anno 1098 fuit evocatus, tuncque, cum id factum est, vir erat liberalibus artibus apprime imbutus, styli sive ligati sive soluti peritia nulli sui temporis secundus atque ad mediam ætatem, ut loquitur idem Chronicon, jam provectus. Jam vero, cum id ita sit, Theodoricus tunc, seu dicto anno 1098 aut, si mavis, 1099, quorum altero abbatiam Trudonopolitanam regendam accepit, quadraginta ut minimum annorum exstiterit, ac proin, cum monachum viginti annis nondum natus in eadem Trudonopolitana abbatia, in qua, ut dictum, a pueris educatus fuerat, verosimillime induerit, consectarium fit, ut id verosimillime fecerit ante annum 1082, quo, ut laudatum Trudonopolitanum Chronicon apud Dacherium pag. 369 fidem facit, Adelardus II, Trudonopolitanus abbas, e vivis excessit.*

AUCTORE C. B.

versatum esse Theodoricum abbatem, qui tamen vel ante,

231 *Atque id quidem longe adhuc verosimilius evadit ex eo, quod, Lanzone et Luipone potest Adelardi obitum de abbatiæ præfectura, quod anno 1085 (adi Trudonense Chronicon pag. 370 et seq.) primum incepit, contendentibus, ad Gandense S. Petri monasterium, ut idem Chronicon pag. 396 iterum docet, sese Trudonopolitanus jam monachus receperit, nulloque modo verosimile appareat, eum sub Lanzone, qui, agentibus Henrico Leodiensi et Herimanno Metensi episcopis, in Adelardi II defuncti locum, monachis omnino invitis, fuerat suffectus, monachicum habitum primum suscepisse. Jam vero, cum Theodoricus, uti sane ex jam dictis verosimillimum apparet, sub Adelardo II Trudonopoli monachum induerit, hocque Trudonopolitanam abbatiam abbatis munere gubernante, maxime in ea, ut Historiæ litterariæ Franciæ scriptores ex laudato Chronico Trudonopolitano tom. 7, pag. 30 recte docent, litterarum studium floruerit, Theodoricum jam monachum Parisios tunc, ut ibidem litteris operam daret, e Trudonopolitano monasterio, in* E *quo educatus litterisque adhuc puer fuerat eruditus, concessisse, seu ab abbate suo missum fuisse, neutiquam verosimile apparet, maxime cum præfatum Trudonense Chronicon nullius plane Trudonopolitani monachi, qui, Adelardo abbate, litterarum addiscendarum causa Parisios concesserit, mentionem faciat, nec, ut eum in finem abbatiæ Trudonopolitanæ alumni, utpote quibus domi a necessariis ad litteras discendas subsidiis abunde esset prospectum, Parisios sese conferrent, esset necessum. Atque ita quidem ex modo dictis habemus, Theodoricum, Adelardo II monasterii Trudonopolitani abbate, ante annum 1082, quo hic (adi iterum Chronicon Trudonopolitanum pag. 369) vivere desiit, Parisiis litterarum addiscendarum causa versatum verosimillime non esse. Verum anne eo post Adelardi obitum vel ipso dicto anno 1082, quo circiter prodigiosa doctoris Parisiensis anastasis evenisse narratur, vel sequenti sese eamdem ob causam non contulit ?*

quo ea circiter evenerit, annum 1082, vel circa eum,

232 *Erit sane fortassis non nemo, qui id e Trudonopolitano Chronico jam sæpius laudato suspicetur ; Herimannus enim, uti hoc lib. 2 et 3 memoriæ prodit, Metensis et Henricus Leodiensis episcopi abbatiæ Trudonopolitanæ, rejecto, quem hujus alumni abbatem e gremio suo elegerant, Gerardo, Lanzonem, Sancti Vincentii Metis abbatem, post Adelardi obitum anno, ut apparet,* F *1083 præfecerunt, hincque omnes fere Trudonopolitani monachi maxime irati, cum sese præterea in exsilium pellendos intelligerent, monasterium suum, aliis alio concedentibus, fuga dilapsi reliquerunt ; unde, Theodoricum Parisios tunc petiisse, suspicio potest oriri. Verum, quo hanc tollas, ipsummet etiam Chronicon Trudonopolitanum iis ipsis locis, quibus jam dicta narrantur, suppeditat. Ut res manifesta evadat, ipsa Chronici verba, quæ libro ejus 2 et 3 jam citt. huc spectantia occurrunt, transcribo. Libri 2 itaque hæc sunt :* Episcopi *(Metensis nempe Herimannus, et Leodiensis Henricus)* nec justæ petitioni nostrorum acquiescentes, nec Deum in se nostros persequi pro peccatis tam suis, quam nostris intelligentes, spreta nostrorum digna electione et quæ reprobari non poterat aliqua regulari objectione, sicut jam dudum deliberaverant... stupentibus oculis monachorum, introduxerunt in monasterium

AUCTORE C. B.

rium nostrum Lanzonem quemdam de cœnobio Sancti Vincentii Metis abbatem ..... Die vero capituli convenerunt in chorum ad Vesperas omnes confratres nostri, vestientes chorum formosis viris magnarum personarum et eruditis apprime in omnibus Officiis ecclesiasticarum institutionum.

uti e Trudonopolitano, cujus verba aliquot

233 Felix quidem ecclesia tot et talibus et tantis viris, si non iratum habuisset Deum Patrem, si pro peccatis suis vel iram ejus scivisset portare in humilitate cordis et contritione carnis. Sed quid moror? Eadem nocte intelligentes ab amicis, quod sequenti die violenter et contumeliose contruderentur in exilium, si in claustro essent uniti, pavore dissoluti (ut est humana natura et maxime formidolosa simplicitas monachorum) fuga sibi consuluerunt. Unus tantum eorum Luipo nomine, exilio sibi magis, quam fuga, electo, transmissus est Leodium sub Berengario abbate apud Sanctum Laurentium; paucissimi vero cum abbate Lanzone
B remanserunt, Gerardus scilicet præpositus, ille nostrorum electus, nec non et Blingerus, Herimannus quoque senior cum alio Herimanno nepote suo, atque Eugo paulo post missus est Metis in exilium, cæterorum plurimis per Flandriam et Angliam, Daciam et Saxoniam, regnum quoque Theutonicorum dispersis. Pars minima, habitu sibi retento, per diversa cœnobia hospitabantur, pars maxima, nihil sibi de monacho retento, presbyterorum more per diversas parochias vagando ferebantur. Sed et Leodii et Coloniæ post iræ Dei super locum nostrum pœnitentiam et redditam nostris miserationis suæ gratiam vidimus nonnullos eorum inter clericos sub clericorum habitu consenuisse in Ordine canonicorum Leodii in monasterio sanctæ Crucis, nec non Sancti Johannis Coloniæ in monasterio sancti Georgii; *libri tertii vero ista:* Anno igitur Dominicæ Incarnationis milesimo octogesimo secundo obiit abbas Adelardus II, octavo Idus Decembris; tertio vero Idus Aug. capitulum actum est super confratres nostros a duobus episcopis, Herimanno scilicet Metensi et Henrico Leodiensi, qua nocte dispersi sunt omnes confratres nostri præter paucos, quos superius nominavimus.

hic dantur, Chronico apparet,

234 *Etsi ergo, uti ex his verbis liquet, post obitum Adelardi II abbatis sui omnes fere Trudonopolitani monachi e monasterio suo fuga dila-*
C *psi alio secesserint, hosque inter Theodoricus, utpote paucis, qui apud Lanzonem abbatem Trudonopoli manserunt, a Radulpho hic non annumeratus, verosimillime exstiterit, Parisios tamen illum tunc non concessisse, ex iisdem jam recitatis verbis concludendum apparet, utpote quibus inter regiones diversas, ad quas tunc profugi Trudonopolitani monachi sese contulere, non Gallia, in qua Parisiensis civitas sita est, sed Flandria dumtaxat, Anglia, Dacia, Saxonia et Alemannia recenseantur. At vero, inquiet non nemo, quo ergo Theodoricus, cum plurimis aliis e Trudonopolitano suo monasterio post Lanzonem in id inductum profugus, sese recepit? Trudonopoli haud procul substitisse illum, existimo. Etenim e Trudonopolitanis illis monachis, quibuscum Theodoricus Trudonopoli tunc discessit, exstitere nonnulli, qui non ita dudum post, assentiente Lanzone, ad monasterium suum rediere. Ita iterum colligitur e Trudonopolitano Chronico, quod apud Dacherium tom. Spicilegii cit. pag.* 370 *de Luipone, Trudonopolitano monacho, exsilium, in* D
quod, Lanzone jam Trudonopolitano abbate, pulsus fuerat, adhuc patiente, sic habet: Qui (*Luipo*) cum per omnes, quos utiles sibi fore existimabat, per ipsum quoque imperatorem apud abbatem Lanzonem omni humilitate ageret, ut receptus in claustro suo, quo nutritus fuerat, ordine, quo et alii,* venire posset, nullo modo impetrare valuit. *Quibus verbis aliisque sequentibus innuitur, eo tempore seu, uti ex ejusdem Chronici loco proxime cit. apparet, anno* 1085, *quo Luipo, ut ad Trudonopolitanum suum monasterium redire sibi fas esset, impetrare fuit conatus, alios nonnullos ad id Trudonopolitanos monachos, qui inde, non quidem in exsilium pulsi, sed fuga dilapsi discesserant, fuisse jam reversos; hi autem utpote ad monasterium, quod deseruerant, haud ita dudum post, uti etiam e Chronici Trudonopolitani loco proxime laudato apparet, reversi, regiones procul dissitas, cum fuga inde sese subduxere, adiisse non videntur, ac proin nec Theodoricus,* E
utpote qui ex iis unus exstiterit, uti pronum est eruere ex eo, quod, Lanzone postea et Luipone mox memorato de abbatia Trudonopolitana contendentibus, Gandavum inde ad S. Petri monasterium sese receperit, quemadmodum iterum apud Dacherium tom. Spicilegii cit. pag. 369 *et seq. Chronicon Trudonopolitanum docet.*

235 *Verba, quibus id ibidem facit, aliaque nonnulla, hisce eodem loco adjuncta, quod pleraque, de Theodorico ad præsens institutum jam dicta, hausta ex iis sint, huc transcribo. Sic habent:* Quærebatur ergo (*cum jam scilicet Trudonopolitanæ abbatiæ, diuturnis dissensionibus ad incitas fere redactæ, subvenire decrevisset Olbertus, Leodiensis episcopus*) diligentissime, si quis superesset de filiis nostræ ecclesiæ, cui idonee committi posset cura subveniendi matri suæ. Aiunt Fratres nostri, nec non clerici et laici, qui eum cognoverant, qui Gandæ in monasterio sancti Petri moraretur unus de nostris Fratribus, nomine Theodoricus, qui a loco nostro recesserat sub contentione abbatum Lanzonis et Luiponis. Hic si posset extrahi inde, idoneus illis videtur ad regendam abbatiam, quoniam Theutonica et Gualicana * expeditus, liberalibus artibus egregie eruditus in prosa et versu nulli esset suo tempore secundus, dulci et altissima sonorus vocalitate, brevis, sed pulchra persona, mediaque ætate, qui etiam Fratrum suorum infirmitatibus melius sciret compati, tanquam a puero illis F
connutritus, et qui viderat et audierat mala, quæ passi erant in suis tribulationibus. *Ita laudatum Chronicon. Jam vero, cum Theodoricus, uti ex omnibus jam dictis intelligitur, Parisios sese, cum Adelardus II, Trudonopolitanus abbas, anno* 1082 *obiisset, non contulerit; brevi autem, postquam monasterium suum, inducto in id anno* 1083 *Lanzone, deseruisset, e vicino loco, quo secesserat, Trudonopolim fuerit reversus, ibidemque, ut apparet, cum Lanzone ad annum usque* 1085, *quo, orta hunc inter et Luiponem contentione, Gandavum sese ad S. Petri monasterium recepit, fuerit commoratus, consectarium fit, ut Parisiis anno circiter* 1082, *utpote ante hunc studiorum causa ibidem etiam, ut supra docui, non versatus, verosimiliter non studuerit.*

litteris ibidem operam

* Vualonica

236 *Quod ut evidentius fiat, imo Theodoricum Parisiis*

AUCTORE C. B.

verosimiliter non dedit. Illud idcirco,

A *Parisiis umquam studuisse pateat, omnia ejus ab ineunte ætate ad illud usque tempus, quo Ganda revocatus abbatiam Trudonopolitanam gubernandam accepit, gesta hunc in modum compendio et ordine expono. Puer adhuc in monasterio Trudonopolitano pro temporum illorum more fuit educatus ac litteris addiscendis admotus, cumque deinde factus ætate grandior monachis ab Adelardo II abbate fuisset adscriptus, litteris animum ad annum usque* 1082, *quo hic vivere desiit, in monasterii sui schola, quæ tunc ex dictis maxime florebat, perrexit excolere. Adelardo deinde anno* 1082 *vita functo, monasteriique regimini Lanzone, invitis monachis, admoto, cum plurimis ex his Trudonopoli excessit, cumque deinde e loco haud procul, ut apparet, hinc dissito, quo sese receperat, ad monasterium, assentiente Lanzone abbate, fuisset reversus, contentioque hunc inter et Luiponem anno* 1085 *esset exorta, Gandavum, relicto iterum monasterio, concessit, ibique in S. Petri abbatia commoratus*
B *est ad annum usque* 1099 *seu certe* 1098, *quorum altero hinc Olberti Leodiensis episcopi litteris evocatus monasterium Trudonopolitanum abbatis munere gubernandum accepit. Talia sunt Theodorici ad tempus usque, quo hoc factum est, gesta, quæ sane, ut Theodoricum Parisiis umquam ac nominatim anno circiter* 1082 *studuisse credamus, permittere non videntur. Jam vero, cum id ita sit, testimonium num.* 214 *huc transcriptum ac Theodorico attributum. quo istud adstruitur, suppositilium commentitiumque verosimillime est, quale etiam ob alia, quæ jam dictis adjungo, apparet.*

simulque ob nonnulla alia,

237 *Testimonium illud ante seculi proxime elapsi initium seu ante annum* 1615, *quo a Galaudo sacerdote laudatum fuisse, Cartusianus anonymus verbis supra huc transcriptis affirmat, ipsosmet Cartusianos latuisse videtur, uti etiam damnatum doctorem appellatum fuisse* Raymundum Malliban seu Milleban, *aut, ut alii volunt,* Raymundum Diocrem. *Fas est id colligere vel ex solo Petræo, Cartusiæ Coloniensis alumno, qui suis in primum Chronici Cartusiensis, a Dorlando contexti, librum Elucidationibus, anno* 1608 *excusis, § particulari studiose inquirit,* Cur damnati ac ter infelicis doctoris istius (*qui scilicet, se damnatum, Parisiis e feretro proclamarit*) nomen litterarum monumentis consignatum non sit. *Ne vero hic errasse arbitreris Petræum, Pe-*
C *trus Sutor, Cartusiæ Parisiensis Prior, anno* 1537 *e vivis sublatus, cujus Opus de vita Cartusiana anno* 1609 *typis Coloniensibus lucem primum aspexit, lib. hujus primo, tract.* I, *cap.* 3 *ita scribit :* Fatemur ingenue, nullum doctoris illius (*Parisiensis damnati*) nomen per nos adductum esse, quod nullum sit litterarum monimentis, quod viderimus, proditum ; itaque non fingere novum, sed incognitum tacere voluimus. *Nec est, cur hic opponas* S. Brunonis *Vitam Ms., a Cartusiano anonymo per verba num.* 209 *recitata jam laudatam, quæ in bibliotheca Basileensi asservatur, annoque* 1486 *ac proin diu ante seculum sextum decimum conscriptam ; etsi enim in hac, uti in Operum Launoii auctorum ac illustratorum tom.* 2, *part.* 2, *anno* 1731 *Coloniæ Allobrogum excusa pag.* 376 *in inferiori hujus margine notatum invenio, sequentia hæc verba* Contigit circa annum Domini MLXXXII Parisiis prodigium horrendum in quodam magistro, cui secundum quosdam nomen erat Raymundus, *scripta inveniantur,* Raymundi *tamen nomini additum aliud, quo et* Diocres, *aut etiam* Milleban, *ut adscriptum Theodorico abbati Trudonopolitano testimonium prodit, fuerit vocatus, infelicem doctorem Parisiensem habuisse, consectarium inde non est, meritoque proinde illud vel pro supposititio vel pro admodum suspecto potest haberi, nisi forte liber, e quo a Galaudo depromptum dicitur, in lucem proferatur, proque genuino Theodorici fœtu habeatur.*

quæ in medium

238 *Verum quo hic loco, cujusve in bibliothecæ angulo servatur? Unde illum, aut, si mavis, illius exemplar, e quo verba num.* 214 *recitata excerpserit, Galaudus sibi comparavit ? An bibliothecam, personamve, a qua pretiosum hujusmodi monumentum secum fuerit communicatum, in conscripto a se Cartusianorum Chronico uspiam declarat ? Omnia hæc anonymus, e quo solo fere, quæ de Galaudo jam dixi, discere licuit, Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor in obscuro relinquit. Indicat quidem, Galaudum virum honestum ac doctum*
E *fuisse ; verum quis hinc asserat, acuti adeo judicii hominem exstitisse, ut nec ab impostore decipi, nec Opus, quod Theodorico esset suppositum, pro vera hujus lucubratione accipere potuerit ? Fatendum interim est, Bertholdum Nihusium aut, si mavis, Cartusianos, qui ei, quod in datis ad Andream Saussæum, didascalicæ hujus Epistolæ anno* 1645 *impressæ, præfixis litteris laudat, testimonium Theodorici Trudonopolitani abbatis exhibuerant, perperam ob illud, seu citatum seu exhibitum a Launoio in Dissertatione de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum, cap.* 5, § III *mendacii insimulari ; id enim et a Nihusio citari, et huic a Cartusianis e Galaudo acceptum exhiberi bona fide potuit. Sed alia modo huc spectantia, quæ Cartusianus anonymus recitatis num.* 227 *verbis non inclusit, discutiamus, Testimonii, quod Theodorico, abbati Trudonopolitano, attribuitur, diversa diversis e locis submissa exemplaria penes nos exstant ; unum autem hæc inter in capite præfert sequentia hæc verba ?* Andreas Quercetanus (Du Chesne) In Fragmentis Historiæ lib. 4 citat Ms. monasterii S. Theodorici prope Rhemos, cui titulus est " De Ratione temporum, " ubi legitur ; *quibus præmissis testimonium, num.* 214 *huc transcriptis verbis conceptum, subjungitur, ac deinde in fine pro clausula additur* Hæc ib.
F

hic adducuntur,

239 *Cum primum in hoc testimonii, Theodorico adscripti, exemplar incideram, recitatis, quæ ei præfixa videbam, verbis excitus Historiæ Francicæ Scriptorum Andreæ Quercetani seu Chesnii librum quartum avide arripui, totumque a capite ad calcem sedulo excussi. Sed en ! Pag.* 162, *qua sola in toto illo Chesnii libro seu tomo liber Ms. monasterii S. Theoderici prope Remos, cui titulus est ,* " De ratione temporum " *citatur , Fragmentum historicum suppeditatur, in quo, uti id inspicienti patescet, ne apex quidem vel de prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi, vel de pulso ex hac in eremum* S. Brunone *occurrit. Hinc intellexi, verborum, quæ proxime recitavi, descriptorem significatum hisce voluisse, testimonium, Theodorico abbati Trudonopolitano attributum, non libro seu tomo quarto Chesnii, quem laudat, sed Ms.* De temporum ratione *libro, e quo Fragmentum historicum in tomum illum Chesnius intulit, esse inscriptum. Verum nec id veritati consonum existimo, quod res*

AUCTORE C. B.

res hæc, si ita haberet, a pluribus aliis scriptoribus memorata verosimillime inveniretur, nec tamen memorata ab ullo hactenus a me inveniri potuerit. At vero sunt, uti ex notitiis, quas ad manum habeo, disco, qui in Trudonopolitani diœcesis Leodiensis monasterii bibliotheca jactatum Theodorici, id olim abbatis munere moderati, de Sacra temporum ratione librum, in quo hic pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi testimonium num. 214 *recitatum præbeat, asservari affirmant, addentes etiam, mirum nemini debere accidere Martenei et Durandi, Ordinis S. Benedicti scriptorum, in Itinere suo litterario, ubi de illa Ordinis sui abbatia ejusque bibliotheca agunt, de libro illo silentium.*

pro supposititio videtur habendum.

240 *Ita pronuntiant, quod bini hi scriptores librorum Mss. omnium, qui in Trudonopolitanæ abbatiæ bibliotheca servantur, cognitionem perfectam non habuerint, uti ipsimet declarant, Operis cit. tom. quidem primo scribentes, Trudonopolitanam bibliothecam esse satis bonam, librisque Mss. sat insignibus instructam, tom. autem secundo tradentes, sese, cum ad abbatiam Trudonopolitanam iterum accessissent, librosque* B *hujus Mss. denuo scrutari vellent, obtinere id ab abbate non potuisse. Hinc, etsi etiam Ms. illum de sacra temporum ratione librum in Trudonopolitani monasterii bibliotheca latere, ægerrime in animum possem inducere, in rem tamen, ne quid, quod ad conversionis* S. Brunonis *causam indagandam possit conducere, neglexisse viderer, sedulo inquirendum duxi, meque ad monasterium Trudonopolitanum, si modo asservatos in hujus bibliotheca libros Mss. scrutandi facultatem mihi impertiendam scivissem, conferre paratus, enixissime, ut hæc mihi concederetur, per amicos petii; verum, uti ea Marteneo et Durando, ita et mihi fuit negata. Præfatum interim librum in Trudonopolitana abbatia non reperiri, aut certe in eo supra huc transcriptum pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi testimonium non contineri, litteræ inde scriptæ suadent; quas inter etiam una est, ab ipsomet abbate anno* 1745 *exarata, in qua hic sic scribit:* Recordor, me a paucis annis ad petitionem R̄mi D̄ni abbatis S̄ti Laurentii idem Transumptum *(testimonii scilicet, Theodorico abbati at-*C *tributi)* vidisse, et diligenter tunc inquisivi, si in autentico invenire potuissem, sed nusquam reperi in Chronicis Theodorici abbatis, unde apparenter transumptum esse potest. *Jam vero, cum nec liber ille, uti ex litteris, post rem diligentissime examinatam ad me scriptis, disco, in abbatia S. Victoris prope Parisios, in qua tamen illum asservari, notatum etiam inveneram, reperiatur, testimonium Theodorici abbatis, quod illi includi a nonnullis asseritur, pro omnino commentitio ex omnibus jam dictis videtur habendum.*

D

§ XIV. Cæsarii Eisterbacensis testimonium recensetur, et quid de hoc sit censendum, statuitur.

Damnati historiæ testimonium perhibetur a Cæsario Eisterbacensi.

Anonymus Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor, in medium adducturus Cæsarii Eisterbacensis pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi testimonium, ita præfatur: Primus. . . . inter extraneos, apud quem hujus prodigii narrationem legimus, se offert Cæsarius Eisterbacensis Ordinis Cisterciensis, qui jam florebat anno MCLXXXVIII, id est, quinquaginta circiter annis post mortem primorum Patrum Ordinis Cartusiensis cum sancto Brunone institutorum; aut saltem primo ab obitu sancti Brunonis seculo, in quo et vixit viginti circiter annis; *ac deinde Cæsarii verba, testimonium illud complectentia, transcribit, prolixeque, quo id Parisiensi prodigio suffragari probet, con-* E *tra Launoyum disserit. Verba ejus omnia, ne quid de argumentorum, iis inclusorum, vi detraxisse videar, huc transcribo, ad calcem etiam nonnulla, quæ in hæc observanda duxero, adjecturus. Sic itaque habent;* Hic *(Cæsarius Eisterbacensis)* in suo Opere, quod, in libros duodecim ad formam dialogi digestum, " De illustribus miraculis et historiis memorabilibus, quæ ante vel circa sua tempora contigerant in Germania, Italia et Gallia, " prænotavit, libro XI, qui " De Morientibus, " inscriptus est, hoc spectaculum his prorsus verbis exponit: " Fuit in regno Franciæ clericus quidam nobilis et dives, quæ duo sæpe homines extollunt, malisque vitiis subjiciunt; qui cum mortuus esset et in feretro positus, multitudine populi circumsedente, tam ex clericis quam ex laicis, ipse se erexit, cunctis audientibus, in hæc verba prorumpens: " Justus Judex judicavit, judicatum condemnavit, condemnatum tradidit in manus impiorum. " Quibus dictis, se reclinans iterum " non obdormivit, sed de requie transivit ad laborem, de deliciis ad miseriam. " F

Qualis hic fuerit. Cartusianus anonymus ejus narrationem

242 His Cæsarius paucissimis verbis expavescendum damnati hominis spectaculum perfecte repræsentat utrique conformiter narrationi, quam superius tum ex anonymo Cartusiensi, tum ex codice *(infra plus semel hic memorando)* collegii Metensis descripsimus, ita ut nulla sit quoad rei substantiam inter eosdem auctores discrepantia, imo nec in ipsis circumstantiis repugnantia; unde neminem fore arbitramur, qui judicet, eamdem non esse narrationem, quantumvis reclamet Launoius. Magni proinde ponderis est hoc testimonium, a perantiquo scriptore datum, summæ auctoritatis viro, pietate et doctrina celeberrimo, quem Coloniensis archiepiscopus Henricus de Molenarck, sub quo vivebat, solum ex sensatissimis Germaniæ elegit, qui prædecessoris S. Engelberti archiepiscopi et martyris vitam nobili stylo exornaret. Cujus et Operum ejus merita paucis, sed gravibus succidisque verbis sic commendat Cardinalis Bona: " Cæsarius Heisterbacensis Ordinis Cisterciensis, in historiis memorabilibus pius, verax et simplex. " Quem etiam post obitum miraculis

A raculis claruisse, scribunt Cistercienses. Cæsarii validissimam auctoritatem ut eluderet Launoius, historiam sic ab eo relatam conatus est probare esse diversam ab ea, quam S. Antoninus narravit. Sed vane desudavit ille conferendo narrationem S. Antonini cum narratione Cæsarii, quasi S. Antoninus primus illam evulgasset. Nam revera id, quod recenset Cæsarius, concordat cum Chronicis antiquis Ordinis superius citatis, quæ ducentis et quinquaginta fere annis ante Antoninum, et eodem tempore, quo vivebat Cæsarius, digesta sunt.

a narratione Antonini, et si iisdem, quibus hac,

243 Verum quia S. Antoninus non multum differt a Chronicis, videamus nunc, si mutua illa contentio, quam Launoius Antonini inter et Cæsarii narrationes vult reperiri, tanti sit, ut una dici merito debeat diversa ab altera, ac proinde subruat totius historiæ veritas. Sic igitur utramque aggreditur Launoius. " Imprimis, " inquit ille " Cæsarius non designat certum tempus, quo suum prodigium evenerit; Antoninus vero designat annum ipsum, quo suum prodigium acciderit. " Sed in hoc vel minimam inter utrumque auctorem discordiam quis B lector quantumvis sagax deprehendet? Certe si Cæsarius certum tempus a tempore, quod designat Antoninus, diversum et ab eodem multum remotum designaret; in hoc quidem appareret contentio, sed cum tempus sileat, nihil Antonino contrarium profert, ac proinde utriusque narrationis substantia eadem remanet. Huic præterea et sequentibus Launoii objectionibus unico possimus responso satisfacere, si dicamus, quod verissimum est, Cæsarium hanc historiam compendio tantum attigisse. Unde non mirum, si multas tacuerit postea ab Antonino relatas circumstantias. " Deinde " addit Launoius, " Cæsarius non definit certum in regno Franciæ locum, Antoninus vero certum in regno Franciæ locum definit, " id est, " Lutetiam. " Similis priori objectio, quæ simile meretur responsum, nempe, nullam ibi reperiri inter utrumque auctorem contrarietatem; quæ reperiretur, si Cæsarius Hispaniam, Italiam vel aliquam aliam regionem sive regnum definivisset. At dixit ille, quod hoc prodigium in regno Franciæ acciderit; Antoninus vero, quod Lutetiæ, quæ est in regno Franciæ. Itaque quod Cæsarius omiseC rat, B. Antoninus supplevit. Et huic par est eruditissimi Andreæ Saussæii ad probandum eamdem esse narrationem optima ratiocinatio, quantumvis dure in eam exclamet Launoius: " O miserabile effugium! "

omnibus et singulis

244 " Cæsarius de clerico quodam nobili ac divite sermonem habet; Antoninus vero quemdam eximium doctorem describit. " Hæc verba, Clericus et Doctor, aliquid inter se discriminis prima specie videntur habere, sed quæ facile conciliantur. Viros enim litteratura et eruditione conspicuos sæpe dictos fuisse clericos, variis docemur exemplis. Apud Ordericum Vitalem lib. 3. " Clericus cognominatus est, quia peritia litterarum, aliarumque artium apprime imbutus est. " In historiam epicoporum Eystetensium: " Iste Joannes episcopus magnus clericus in jure canonico fuit. " Joannes quoque Birellius, Prior Cartusiæ, ab Innocentio VI, qui eum obiisse audierat, " Clericus mundi " appellatus est, ut ad annum MCCCLX videbimus, non solum quia erat perfectus monachus (monachi enim aliquando etiam clerici dicti sunt) sed maxime quia tam in divina scientia, quam in humana superiorem habebat neminem. Ergo Cæsarius et Antoninus sibi invicem non adversantur, cum ille clericum, hic vero eximium doctorem, infelicem hominem dixerunt. Sed instat Launoius ut sequitur. " Cæsarius indicat, clericum suum nobilitate ac divitiis in hominem superbum evasisse, Antoninus vero eum significat doctorem qui magna scientiæ et probitatis existimatione floreret. " Hæc objectio non majoris est ponderis, quam præcedentes. Nihil enim ex ea concluditur aut concludi potest ad demonstrandam vel minimam inter has duas narrationes differentiam. Non enim Cæsarius, qualis esset ille clericus, an superbus, malisque vitiis subjectus exponit; sed quod esset " Nobilis et dives quæ duo sæpe homines extollunt, malisque vitiis subjiciunt " Et hæc non repugnant communi narrationi, quæ hominem istum describit " Eminentia scientiæ et probitate vitæ et maxima fama pollentem, " sed tantum juxta ea, quæ exterius apparebant. Quam ob rem codicis Metensis auctor putat, eum damnatum ob vitium vanæ gloriæ.

E *adjunctis*

245 Ab hac objectione ad quintam transit Launoius, quam sic exponit: " Cæsarius Parisiensem academiam hic ne verbo quidem attingit; Antoninus vero illam prædicat. Et tamen Cæsarius ille multis in locis et Parisiensis academiæ et rerum in Parisiensi academia gestarum meminit. " Deinde multiplices ex Cæsario citationes Launoius colligit, in quibus Cæsarius fecit mentionem academiæ Parisiensis. Sed ad quid hæ citationes? Sicut enim ostendimus, non recte concludi, narrationem Cæsarii aliam esse ad Antonini narratione, eo quod ille non definierit certum in regno Franciæ locum, quem hic definit; ita nec ullam dissonantiam importare potest silentium Cæsarii de academia Parisiensi, quam Antoninus prædicat. Sed ad alios Launoii objectiones diluendas properemus. " Cæsarius aperte significat, clericum suum uno eodemque tempore dixisse: Justus Judex judicavit, judicatum condemnavit, condemnatum tradidit in manus impiorum; Antoninus vero diserte asserit, doctorem suum tribus distinctis diebus locutum esse. " Jam vidimus supra, ex citatis auctoribus Cartusiensis Ordinis quosdam scripsisse, hanc trinam vocem a damnato prolatam fuisse uno eodemque die, quosdam vero tribus distinctis diebus. Sicque Cæsarii verba concordant cum primis; Antonini vero cum ultimis; nec propterea duæ censendæ sunt narrationes diversæ, cum in re conveniant. Præterea F non ita aperte, ut vult Launoius, Cæsarius significat, clericum suum uno eodemque tempore locutum esse; non enim distincte exprimit, quod hæc verba simul et semel vel tribus distinctis vicibus, sed summatim tantum, quod hæc pronunciavit: quæ sunt eadem quoad sensum, quæ Antoninus doctorem suum pronuntiasse testatur, non quidem iisdem prorsus verbis, nec eodem modo dicta, sed aliis idem significantibus, ita ut nulla sit in essentia rei contrarietas, nec diversitas, nisi tantum, quod Cæsarius, brevitati studens, rem non tam fuse ac late curavit exprimere.

non vestiatur, in re tamen

246 Notandum etiam, auctorem codicis Metensis, de quo supra, trinam illam damnati vociferationem iisdem fere verbis expressisse, quibus et ante eum usus fuerat Cæsarius. Porro quot

et

AUCTORE C. B.

et quantæ similes differentiæ in Sacris Scripturis occurrunt, etiam inter sanctos Euangelistas, prorem eamdem diverso narrantes modo, quos propterea sibi invicem contrarios non solum dicere, sed et cogitare crimen esset? Cæsarius non „ scribit, clericum suum „ has voces emisisse, „ dum statutum ab Ecclesia pro mortuis Offici- „ um celebraretur; Antoninus vero id omnino „ scribit. „ Quis non miretur, talem a Launoio, viro sensato et docto, objectam diversitatem? Verum est, nec negare possumus, Cæsarium manifestam non fecisse mentionem Officii mortuorum. Sed quis inficias iret, eum illud innuisse, cum scripsit, quod defunctus ille „ in feretro po- „ situs esset, multitudine populi circumsidente „ tam ex clericis quam ex laicis? „ Cæsarius „ neutiquam significat, utrum clericus ecclesiasti- „ ca supultura privatus fuerit, nec ne; Antoni- „ nus vero aperte significat. „ Neque id etiam significarunt citati auctores Cartusienses; ergo et ipsi sunt Antonino contrarii; ergo et eorum narratio diversa est ab Antonini narratione. Quis hoc cogitaret? „ Cæsarius non dicit, Bru- B „ nonem Cartusianæ religionis auctorem specta- „ culo, quod narrat, interfuisse; Antoninus „ vero dicit spectaculo, quod describit, Bru- „ nonem Cartusianæ religionis auctorem in- „ terfuisse. „ Sed tacuit Cæsarius, , quia forsan nescivit, Sanctum Brunonem interfuisse spectaculo; nam duobus tantum annis post illud patratum in Cartusiam secessit. Vel, si scivit Cæsarius, noluit tamen dicere, quod a suo proposito alienum esset. Nam propositum ejus erat, varia de morientibus exempla proponere, non conversiones, sive Ordinum institutiones explicare.

non differre, contra Launoium contendit :

247 Deinde Sancti Brunonis conversio non facta est in publico, sicut nec constat, utrum illud spectaculum in ecclesia, vel in aula defuncti (quod tamen verisimilius est) coram multis, vel paucis hominibus evenerit. Neque etiam conversio Brunonis facta est eodem instanti, quo dictum spectaculum, sed intra privatos parietes, et diu post illud peractum, ut constat ex citatis auctoribus. Unde nec a nemine, qui dicto spectaculo interfuerat, perspici potuit. Antoninus vero id dixit, quia sic scriptum legit et narratum audivit. „ Cæsarius non „ affirmat, ex suo spectaculo Brunonem institu- „ endæ Religionis suæ occasionem cepisse; An- „ toninus vero affirmat. „ Hæc Launoii objectio C non est diversa a præcedenti; sed in duo divisit, quod simul et semel dici poterat, ut, quod solidis rationibus non poterat, multis saltem verbis conaretur obruere. Huic igitur objectioni factum est satis ex responsione superiori. Quid enim mirum, si Cæsarius, qui de Brunone nullam fecerat mentionem, instituendi Ordinis Cartusiensis occasionem etiam tacuerit propter easdem rationes, quas superius tetigimus? „ Cæsa- „ rius non tradit, prodigium suum Parisiis con- „ tigisse; Antoninus vero tradit „ Hæc etiam objectio eadem est ac secunda; quod enim hic dicit Launoius, idem superius secundo loco dixerat, mutatis tantummodo vocabulis, et modo loquendi. Imo et utraque objectio quintæ multum similis est. Unde patet Launoii anxium nimis in exaggerandis hujusmodi differentiis studium. „ Postremo Cæsarius nihil habet de toto „ illo Lectionis quartæ Vigiliarum pro mortuis „ negotio, quod post Antonini tempus ab ano- „ nymo Vitæ Brunonis scriptore tractatum est. „ D Sed nec Antoninus aliquid habet de toto illo Lectionis quartæ negotio; ergo non differt a Cæsario. Nec etiam veteres Cartusienses, ut hujus Lectionis quartæ et verborum „ Responde mihi „ meminerunt. Ergo nec ipsi Cæsario sunt contrarii.

a quo etiam Cæsarii fidem immerito elevari.

248 Præterea Launoius Cæsarii auctoritatem conatur deprimere auctoritate clarissimi ac reverendissimi viri Nicolai Coëffetei, Parisiensis Theologi, qui in responsione ad Mysterium iniquitatis dicit, Cæsarii Dialogos fabularum esse plenos. Sed cum Coëffeteus suam sententiam tantum confirmet Conradi Gesneri, hominis Zuingliani, judicio, ut ipse fatetur Launoius, Cardinali Bonæ, viro æque pio ac docto, potius credimus, qui Cæsarium laudat, tanquam in historiis memorabilibus veracem. Nec immerito, cum ipse Cæsarius, se nihil finxisse, sanctissime juret dicens: „ Testis mihi est Deus, nec unum „ quidem capitulum in hoc Dialogo me finxisse. „ Coëffetei itaque et Gesneri auctoritatibus præferimus auctoritates illustrissimi Saussæii, et Jacobi Breullii pietate et doctrina insignis, et aliorum, qui de Cæsario honorificentius judicave- E runt, et præsertim eximii sacræ Theologiæ doctoris, et ad S. Gereonem Coloniæ canonici Tilmanni Bredembrachii, multis et scientiæ et Virtutum titulis spectabilis; cujus studio et labore in lucem sunt edita multa veterum scriptorum monumenta; qui etiam recognoscendis expurgandisque Cæsarii Dialogorum libris multum laboris posuit, in lucem eos emissurus, ni, cum jam pene ad calcem pervenisset, ad cælestia fuisset evocatus. At ne tanti viri pia studia perirent, effecit inter alios Jacobus Fischerus, sacræ Theologiæ doctor, qui, quod ille inceperat, perfecit, et in sua Præfatione Gesneri de Cæsario calumniam probe refutavit.

aliaque, quæ hic proponuntur,

249 Denique Launoius in conclusione capitis tertii suæ Dissertationis Saussæium virum eruditum, quasi ridiculum prosequitur„ quod in Cæsarii narratione substantiam rei ab ejus circumstantiis dixerit esse distinguendam, hancque Saussæii distinctionem contra fas omne insulse Launoius retorquet in Joannam Papissam. Sed cum profiteamur injuriam injuria non propulsare, lectoris judicio relinquimus, num optima sit hæc disputandi ratio ad asserendam veritatem et quoscumque auctores, diversimode rem eandem describentes, conciliandos. Verum Saussæio imponit Launoius, dicens, eum in eo posuisse F rei substantiam, quod Cæsarius „ prodigium a- „ ctum in regno Franciæ, nec suo tempore actum „ referat. „ Nam minime illud Saussæius dixit. Postquam enim totam Cæsarii narrationem retulit, addit: „ Hæc Cæsarius, qui substantiam rei, „ de qua fermo est, patenter comprehendit in „ descriptione ista. „ Sic igitur dicens Saussæius, monet quidem, substantiam rei in Cæsarii descriptione reperiri, sed in quo consistat, non explicat. Deinde statim de circumstantiis subdit: „ Qua („ descriptione „) etsi non omnes ad- „ equate circumstantias eat expressum, cum an- „ num non consignet, nec specialem Galliæ locum, „ quibus ista, quæ refert, evenerunt. „ Et eæ sunt circumstantiæ, etiam a Launoio notatæ, quas Saussæius summatim in Cæsarii descriptione perstringi asserit, cum paulo post dicit :„ Ni- » hilominus totum dicit („ Cæsarius „) cum id „ actum in regno Franciæ asserat, nec suo tem- „ pore,

A " pore, sed ante, per verbum FUIT, satis evi-" denter significet. " Igitur per hæc verba " To-" tum dicit etc. " Intelligit Saussæius circumstantias illas, quas paulo ante dixerat a Cæsario non esse " adæquate expressas, cum annum non con-" fignet, nec specialem Galliæ locum etc. " Hic est verus ac sincerus Saussæii verborum sensus, quorum ordinem Launoius invertit, ut ea commodius in suam sententiam detorqueret, faciliusque lectori persuaderet, Saussæium substantiam rei in eo posuisse, " quod Cæsarius prodigium actum " in regno Franciæ, nec suo tempore actum refe-" rat. "

perperam fieri pronuntiat.

250 Sub finem ejusdem conclusionis capitis tertii rursum Launoius Cæsarium, sive potius Cartusienses ex Cæsario aggreditur, cum ex eodem Cæsarii tractatu duo a se deprompta exempla integre describit, ex quibus vult " otiosos " homines " unum conflasse prodigium, quod " Cartusianorum initium tale, quale nunc " excutit, sive excutere nititur, " fingendi causam " præbuisse " contendit. Unum est cujusdam canonici Parisiensis, qui post mortem suam et honorificam sepulturam amico apparens se damnatum nuntiavit, eo quod vera sibi morienti contritio defuisset. Alterum est historia illa, quam Launoius superius probare conatus est diversam esse ab Antonini narratione. Quis non miretur Launoii astutiam? Duo jungit, quæ magnam habere similitudinis affinitatem asserit, ut subtilius oculos mentemque lectoris perstringat. Sed constanter negamus, aliquam inter duo illa exempla intercedere similitudinem præter commune utrique homini damnationis infortunium: aut " otiosos homines " ex his duobus prodigiis, sive etiam ex uno tantum causam secessus Sancti Brunonis finxisse progressione temporis, ut vult Launoius; quandoquidem anonymus ille Cartusiensis, * qui primus rem scriptis mandavit, ipso Cæsarii tempore vixisse, superius probavimus, a quo, non vero a Cæsario, alii Cartusienses citati ejusdem historiæ narrationem mutuati sunt *Hactenus Annalium Cartusiensium libri quarti auctor laudatus, in quem nunc nonnulla observanda.*

* anonymum illum Cartusiensem

Neque vero Parisiense prodigium a prodigio,

251 *Recte itaque inprimis contra Launoium contendit, e diversis adjunctis, quæ narrationem de defuncto, qui sese damnatum, e feretro proclamarit, ab Antonio, seu potius, e quo hic illam hausit, a primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctore annonymo suppeditatam, afficiunt, atque a narratione, de defuncto, qui pariter sese damnatum e feretro vociferatus sit a Cæsario exhibita, absunt, merito argui non posse, vel narrationem Antonini seu anonymi cum substantia narrationis Cæsarii pugnare, vel prodigium, quod hujus argumentum est, a prodigio, quod illa ob oculos ponitur, indubie esse diversum. Quid enim magis obvium, quam facta historica invenire, a diversis scriptoribus relata, quæ, quamvis eadem sint, adjunctis tamen ab uno, quæ ab alio subticentur, sint ornata? Nec est, cur id mirum videatur, cum non raro fiat, ut rem, quam alter fuse, nullis plane ejus, aut certe paucis dumtaxat, adjunctis omissis, exposuit, alter compendio tantum referat, omnibus fere adjunctis nudatam. Imo vero ne quidem ex adjunctis inter se pugnantibus nec ulla ratione in concordiam vocari natis argui semper potest, narrationes, in quibus hæc occurrunt, circa res versari diversas. Constantinum Magnum imperatorem, ut militari signo, in crucis modum efformato, in exercitu adversus Maxentium præliature uteretur, divinitus in somnis monitum fuisse, Firmianus Lactantius apud Baluzium lib. 2 Miscellaneorum, pag. 37 memoriæ prodit. Idem etiam facit in Vita ejusdem Constantini lib. I, cap. 29 Eusebius. Verum in tempore, quo visio illa Constantino fuerit oblata, binos inter scriptores illos minime convenit. Eam enim Lactantius cum nocte, commissam die XXVII Octobris anni 312 ad pontem Tiberis pugnam, in qua Maxentius interiit, proxime prægressa, conjungit; Eusebius vero iis, quæ lib. de Vita Constantini cit. capp. 28, 29 et 37 scribit, non obscure indicat, tunc factam, cum Constantinus adhuc in Galliis esset, necdumque Alpes in Maxentium arma moturus, trajecisset, ac proin aliquanto temporis spatio ante dictam noctem. Pugnant ergo Eusebius et Lactantius in adjunctis, et tamen, duas horum scriptorum narrationes circa diversas Constantino oblatas visiones versari, certum non est.*

quod Cæsarius narrat, certo est diversum,

252 *Juliani Apostatæ in bello interitum referunt scriptores æquales aut subæquales diversi; sed quot hunc eventum adjunctis sese inter pugnantibus exornant! Adhæc, ut etiam ex ipso, quod hic tractamus, argumento exemplum adducam, horrendum doctoris damnati prodigium publice coram ingenti hominum multitudine contigisse, scriptores § XI et seq. recensiti, affirmant; privatos autem id intra domus defuncti parietes evenisse, Codicis Metensis auctor infra laudandus, tradit; at quis propterea prodigium, quod hic narrat, a prodigio, quod illi referunt, dixerit esse diversum? Etsi itaque, tres a doctore Parisiensi vociferationes quarum prima hic se accusatum, secunda judicarum ac tertia damnatum declararit, tribus diebus diversis fuisse emissas, scriptores proxime laudati etiam memorent, clericumque suum seu doctorem simul et semel ac proin uno eodemque die se judicatum, condemnatum atque in manus impiorum traditum, Cæsarius, ut Launoius vult, tradere videatur, prodigium tamen, quod hic narrat, a prodigio, quod illi recensent, diversum non certo est. Neque tamen cum illo certo etiam est unum atque idem. Columbius in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num. 64 sic scribit:* Istud... *(a cæsario scilicet relatum)* prodigium nonnulli faciunt idem Parisiensi, de quo nunc agimus; alii vero negant: ego neque idem illi, neque ab eo diversum asserere nunc velim. Certe non additur a Cæsario compulisse Brunonem et socios ad eremum; id autem unum illud est, quod fecit, ut de Parisiensi nunc agerem. Malim asserere et omnino istius loci res est, adversarium *(Launoium nempe)* non debuisse scribere sequentia in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione pag. CXLV: " Cæsarius " Cisterciensis narrat duo, quæ Cartusianorum " initium tale, quale nunc excutimus, fingendi " causam otiosis hominibus præbuerunt. " Cum enim duorum alterum sit illud ipsum, quod modo retuli, hominis in regno Francorum redivivi, seque Dei judicio damnatum exclamantis, non video, cur otiosi homines ad Parisiense fingendum debuerint adjungere canonici Parisiensis, qui post paucos a morte dies se sine corpore videndum homini valde familiari præbuit.

aut et hoc simul et altero, quod hic memoratur, conpetum.

253 Scilicet canonicus hic nihil habuit commune seu cum redivivo Parisiensi, de quo nunc sermo est, seu cum alio, qui cum parabatur conditorio,

AUCTORE C. B.

conditorio, redditus fuit vitæ in regno Francorum. *Ita ille : et merito quidem prodigium, quod a Cæsario narratur, cum prodigio Parisiensi, quod a quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronici auctore ac deinde ab Antonino memoriæ proditum fuit, unum idemque non certo esse, contendit. Ast an recte simul contra Launoium adjungit, postremum hoc prodigium e prodigio, quod a Cæsario refertur, alteroque Parisiensis canonici, qui amico post mortem apparens, damnatum sese nuntiaverit, ab otiosis hominibus conflatum non esse aut confictum? Ita vel idcirco autumo, quod ad illud fingendum, si fortassis reipsa pro fabula seu figmento sit habendum, solum prodigium, a Cæsario relatum, suffecisse queat concurrisseque etiam alterum illud Parisiensis canonici, nulla ratio suadeat, imo potius contrarium suadeat dissimilitudo quam maxima, hoc inter et Parisiense quo* Bruno *in eremum pulsus fuerit, prodigium intercedens, quæ tanta est, ut nihil fere ambo illa prodigia habeant commune, quemadmodum consideranti patebit. Porro etsi, ut* B *jam dixi, verbisque etiam mox recitatis Columbius innuit, Parisiense quo Sanctus in eremum pulsus fuerit, prodigium cum prodigio, quod Cæsarius refert, unum atque idem non certo sit, unum tamen ab altero distinctum non esse, verosimile idcirco apparet, quod utriusque eadem sit substantia, hominem scilicet, qui vita functus erat jamque in feretro positus, damnationem suam tantisper redivivum adstantibus denunciasse. Nec obstat, utriusque prodigii adjuncta invicem discrepare, cum hæc a substantia, quæ tam uni quam alteri e duobus hisce prodigiis secundum jam dicta est communis, distinguenda sint, uti infra ostendam. Atque hinc jam fit, ut ex prodigio, quod Cæsarius narrat, aliud illud, quo Sanctus noster in eremum secesserit, utcumque confirmetur.*

Prodigium tamen, a Cæsario relatum,

254 *At vero ipsammet Cæsarii narrationem in dubium revocat Launoius, nec sane immerito. Quidquid enim contra afferat verbis supra recitatis Cartusianus noster anonymus, Cæsariusque a sinceritate, qua in scribendo usus est, commendari mereatur, peritiores tamen modo critici omnes consentiunt, credulum nimis eum fuisse, ut-* C *pote qui in suis duodecim Dialogis non satis accurate criterio veras historias a falsis secreverit, et interdum nugas et fabulas, quas undecumque corrasit, sine ullo prorsus delectu inseruerit. Stillingus noster tom.* 1 *Septembris in Vita B. Margaretæ Lovaniensis virginis et martyris pag.* 590 *num.* 44 *opportune ad institutum præsens sic scribit :* Quod spectat ad fidem hisce Actis *(B. Margaretæ scilicet a synchrono Cæsario lib.* 6. *Dialogorum cap.* 34 *conscriptis)* adhibendam, non eadem forsan omnium erit sententia, nisi diligens fiat distinctio inter varia ab eodem auctore narrata. Quippe fuit Cæsarius vir pius et doctus quidem, sed pro tempore, quo vivebat, simplex et credulus; atque ex eo fit, ut Dialogi ipsius non careant narratiunculis quibusdam, quæ pro fabulis leguntur hoc tempore; verum non recte judicabimus, si idem plane de omnibus feramus judicium, quia multa narravit, quæ a verisimilitudine non sunt aliena, quæque exacte nosse potuit, quod iis et loco et tempore esset vicinus. Itaque cum suspicio mendacii non cadat in Cæsarium, virum utique pium et sincerum, cumque id rebus tam vicinis, quam eidem erant spectantia ad Margaretam, nullum fere sit errandi periculum, fidem in hisce negare non possumus Cæsario, ejusque auctoritas omnibus aliis, D qui serius scripserunt, hic videtur præferenda. Qua de causa elogium Beatæ nostræ, quod ipse concinnavit, primo loco edam, uti posteriorum narrationibus præferendum.

veritati non certo consonat : sin consonet,

255 *Cæsarius itaque etiam secundum Stiltingum, qui tamen, uti ex ipsis ejus verbis satis liquet, crisi minus severa, licet sane æquissima, in scriptorem hunc utitur, fidem indubitatam prodigio, quod verbis num.*241 *huc transcriptis narrat, conciliare non potest, cum id, si reipsa umquam locum habuit, et diu ante Cæsarii ætatem, et in Gallia, monasterio Eisterbacensi minus vicina, factum esse debeat; hicque scriptor (vide Stiltingi verba proxime recitata) fidem indubitatam in iis, quibus et tempore et loco vicinus haud fuit, non mereatur. Recte itaque illud a Launoio in dubium revocatur ob infirmam, cui innititur, Cæsarii auctoritatem. Attamen, cum unum atque idem, ut jam docui, verosimiliter sit cum Parisiensi, quo* Bruno *in eremum pulsus fuerit, prodigio, hocque ab anonymo, qui seculo tertio decimo floruit, primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctore litteris sit mandatum, falsitatis equi-* E *dem, utpote in duobus sic saltem seculi* XIII *scriptoribus fundatum, minus suspectum videtur habendum, nisi forte quis velit, aut a proxime laudato Cartusiæ Priorum Chronici auctore, aut ab altero, e quo hic sua hauserit, e relato per Cæsarium, quod numquam acciderit, prodigio Parisiense illud aliud, quo* Bruno *in eremum actus fuerit, acceptum fuisse, adjunctisque pro arbitrio confictis auctum. Atque hoc quidem ut æstimaret, propensus etiam fuisse Mabillonius videtur.*

idque Parisiensi sit idem, conversionis Sancti causa versimiliter exstiterit.

256 *Etenim in Annalibus Benedictinis lib.* 66, *num.* 64 *sic scribit :* Aliam istius secessus (S. Brunonis *in eremum)* causam post annos minimum ducentos quidam attulere auctores, nimirum Brunonem, dum Parisiis in scholis versaretur, prodigio redivivi canonici, qui se damnatum vociferatus sit, perterritum in eremum secessisse, et adjunctis sibi sociis Cartusiensium Ordinem instituisse. Quæ narratio, variis subinde aucta circumstantiis, Sancto Antonino, ipsique Gersoni, solidæ doctrinæ ac pietatis viro, probata, non mirum si bona fide a totius sacri Ordinis alumnis admissa est et asserta sit, cui Cæsarius Heisterbacensis vi- F detur prælusisse. *Ita ille : an autem Cæsarius Parisiensi, quo Sanctus fuerit conversus, prodigio reipsa præluserit, hujusve fingendi occasionem otiosis ingeniis dederit, cuique ex infra dicendis dispiciendum relinquo. Ut interim e Cæsario haustum hoc esse, vehementius quis suspicetur, moveri potest ex eo, quod scriptor hic seculi tertii decimi initio indubie floruerit, anonymus autem primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctor ante annum circiter* 1250 *suam hanc elucubrationem, in qua Parisiense prodigium refert, verosimilius non elaborarit, uti ex iis quæ* § 1 *disserui, satis liquet. Quod si porro certum foret, prodigium, quod refert Cæsarius, evenisse, idque a prodigio Parisiensi, quo* Bruno *in eremum pulsus fertur, non esse diversum, Cartusianorum sane, hinc causam conversionis sancti Patriarchæ sui repetentium, sat verosimilis appareret opinio, etsi interim Cæsarius,* Brunonem *prodigio, quod narrat, in eremum actum fuisse, non edicat. Atque hinc est, cur potissimum, non an causa conversionis Sancti fuerit, sed an veritati consonet Parisiense prodigium, inquirendum sit; qua de re quæ tandem mea sit opinio, tunc edicam, cum post jam relatos scriptores antiquos, qui testimoniis*

AUCTORE C. B

A *testimoniis suis prodigio suffragantur, recenseo etiam scriptores antiquos, qui silentio suo eidem videntur officere.*

§ XV. An quid contra anastasim, qua doctor se damnatum publice denunciarit, ex silentio vel S. Brunonis, vel Guigonis, vel Guiberti de Novigento possit confici.

Negativi, quod ex antiquorum silentio petitur,

In rebus historicis argumento negativo vim non modicam frequenter inesse, peritiores omnes critici modo admittunt. Unum hic omnium loco attulisse sufficiat Muratorium. Hic Anecdotorum tom. 2, cap. 21 sic scribit: Sed jam quosdam mihi reponentes audire videor, hanc argumentandi rationem enervatam plumbeamque esse, quippe argumento, ut logici appellant, ne-B gativo nil potest probari. Ita fortasse respondeant, qui ecclesiasticam eruditionem neque a limine salutarunt, totumque cerebrum tricis scholasticis devovere. Nam quantum roboris argumento negativo insit, tum luculentus hac de re tractatus prodit, tum universa eruditorum respublica quotidie experitur. Et quo pacto, amabo, commenta, fabulæque explodi atque exsibilari possent, quæ in posteriorum temporum historias irrepsere, nisi antiquiorum silentium pluris, quam imperita audaxque recentiorum loquacitas penderetur? Affirmant hi ad arbitrium suum, gestaque a temporibus suis remotissima somniant; illi vero ne volam quidem, vestigiumque earum rerum reliquere, relicturi sane, si earum notitiam habuissent. Et nos affirmantium potius imperitia, quam tacentium doctrina duci sinemus? *Hæc generatim Muratorius de argumenti negativi vi, quæ quanta subinde sit, uti etiam qui et quando locum habere queat, pronum erit ex jam nunc dicendis eruere.*

argumenti vis.

258 *Cum plura, eaque etiam notatu dignissima, quæ litteris consignata non reperiantur, nec forte etiam fuerint, seculis præteritis gesta esse, apud omnes prope in confesso sit, nec merito negari posse videatur, non continuo est consequens,* C *ut res, quæ a solis scriptoribus recentioribus memorantur, indubie falsæ sint; certo tamen tunc vel probabiliter dumtaxat falsæ erunt, prout vel, quod raro sane fiet, constiterit, vel probabile aut verosimile dumtaxat fuerit, scriptores antiquos aut unum saltem ex his alterumve, a quibus silentio premuntur, esse hujusmodi, ut eas, si fuissent, sciturі, scitasque commemoraturi fuissent. Papebrochius noster ab hisce non multum abludit, in Propylæo mensis Maii rectissime, ut mihi equidem apparet, ad præsens institutum sic scribens:* Quamvis in rigore dialectico non sequatur, Non est scriptum vel dictum; ergo non est factum; nec enim minus fuisset a Christo suscitatus Lazarus, licet hoc Joannes et alii tres Evangelistæ tacuissent, tacuissent etiam Apostolorum discipuli, et his ætate proximi omnes; recte tamen sequitur, Hoc vel illud caret congruæ antiquitatis, et authoritatis testimonio; ergo, factum esse, non est prudenter credibile, sicuti non esset credibilis resuscitatio Lazari in universali omnium silentio, qui rei gestæ, vel interfuissent ipsi, vel ex præsentibus accepissent etc. Tanto autem fit certior et evidentior ex argumento negativo demonstratio, quanto notitia facti, de cujus credibilitate controvertitur, ad plures pertingere, et a pluribus scripto consignari debuisset propter insignem sui claritatem. *Hæc Papebrochius, docens scilicet, argumento negativo, utut facta, contra quæ militat, a vero esse aliena, invicte non probet, eam tamen vim inesse, qua fiat, ut hæc inde vel magis vel minus ad rerum incredibilium classem accedant.*

Launoius id contra doctoris damnati historiam adhibet.

259 *Dispiciamus modo, an et quid secundum jam dicta e scriptorum antiquorum silentio, seu ex argumentis negativis, e silentio hoc formatis, possit confici contra Parisiense, quo* Bruno *in eremum pulsus fuerit, doctoris tantisper redivivi seque damnatum, publice coram infinita propemodum populi multitudine tunc vociferati prodigium. Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione in medium adducit auctores viginti novem antiquos, quos, cum prodigii Parisiensis non meminerint, commentitium id esse suo silentio testari contendit. Horum alii Sancto æquales aut subæquales fuerunt, alii uno alterove circiter seculo post eum floruerunt, omniumque ultimus Joannes de sancto Victore anno 1322 scribendi finem fecit. Verum* E *nulla ratione, cur nonnulli ex his prodigium illud siluerint, mirum accidit, vimque proinde aut nullam, aut sane admodum exiguam formatum ex eorum silentio negativum argumentum obtinet. Quare nominatim auctorum illorum, non omnium, sed præcipuorum dumtaxat ac maxime eorum, qui prodigium, si fuisset, commemoraturi verosimiliter fuissent, quosque proinde id non fecisse, mirum potest non immerito videri, silentium lubet discutere, ac quid quæque ex hoc adducta a Launoio argumenta negativa valeant, ponderare. Initium duco a silentio ipsiusmet* S. Brunonis, *cui § præsenti duos adhuc alios, videlicet Guigonem, quintum Cartusiæ Priorem, et Guibertum de Novigento, prodigium pariter silentes, adjungam. Sanctus itaque in epistola, supra jam pluries laudata infraque hic integra recitanda, quam ad Radulphum viridem, quo hunc ad emissum monachici habitus suscipiendi votum implendum excitaret, conscripsit, nullum plane de horrendo doctoris damnati spectaculo, quo viso, votum ipse impleverit atque in eremum sese receperit, mentionem facit, ubi tamen hoc ad commovendum Radulphi ad voti* F *exsolutionem animum per opportunum fuisset.*

Quod ab ipsiusmet S. Brunonis silentio repetit,

260 *Hinc Launoius in sua proxime iterum laudata de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap.* 1 *ita arguit:* Radulphus indiguit acrioribus stimulis, quibus ad sui... *(quod cum* Brunone *de monachico habitu suscipiendo in collatione supra memorata emiserat)* voti exolutionem concitaretur. Unde fit, ut Bruno hac in epistola, sicut votum reddenti gloriam, ita non reddenti æternam pœnam Radulpho proponat; ubi certe locus fuit illi spectaculo horribili, si quod Parisiis actum Brunonem ad implendum votum antea impulisset. Quidenim erat ad configendam Radulphi cunctationem paratius, quam ei et opportune et importune inculcare id spectaculi genus, quo ipsa Brunonis cunctatio, si Epistolæ Didascalicæ *(a Saussæo scilicet ad Bertholdum Nihusium scriptæ, annoque, ut supra docui,* 1645 *typis Coloniensibus excusæ)* credimus, devicta est? Neque hoc telum, quo se impetitum iri prævidit auctor didascalicus, sasis idonee declinat, immo transadigendum pectus

AUCTORE C. B.

ctus objicit, ubi religionem voti, quo Bruno et Radulphus tenebantur, cum illi horribili spectaculo, quod Brunonem in eremum egisse docet, componens horribile spectaculum pro fortiori incitamento ducit. Hoc autem fortiori incitamento si opus fuit Brunoni, cur non, quæso, Radulpho, qui exolutionem voti sic distulit, ut numquam, quod sciam, impleverit? At sapientem virum in epistola, ubi machinas omnes adhibet ad movendum Radulphum, præteriisse, vel non sæpius exaggerasse quæsitum supplicium e spectaculo, quod in promptu positum erat, si tamen umquam positum fuit, id vero justam in Brunone, ut opinor, admirationem haberet. Cum igitur inter momenta rationum, quibus Bruno Radulphum permovet ad reddendum votum, omisit horribile spectaculum, quo scriptor didascalicus *(Saussæus nempe, ita hic a didascalica sua Epistola mox memorata appellatus)* se a puero imbutum profitetur, id omisit, quod dicere non potuit. Dicere autem non potuit,
B quod sibi non accidit, quodque longo post se tempore invectum nonnulli Cartusianorum originem fecerunt.

vi omni, contra ac Cartusianus anonymus hic contendit,

261 *Hactenus Launoius; audi modo, quid ad hoc ejus contra prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim argumentum respondeat Cartusianus anonymus, Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor.* Quorsum..... *(inquit Lucubrationis suæ num. 90)* hujus mentio spectaculi, quod Radulphum non spectabat, quippe qui votum suum diu forsan ante emiserat? Cumque illud ex Chronicis Ordinis *(Cartusiensis nimirum)* dicatur Parisiis accidisse anno MLXXXII, quo quidem tempore clerici Remenses, a Manasse olim expulsi, ad ecclesiam suam jam redierant, fieri potest, quod vel illud, si in aula inter amicos res acta fuit, ut ex iisdem Chronicis colligendum est, ignoraverit Radulphus, vel saltem ei non interfuerit. Sed etsi concederemus, eum tunc fuisse præsentem, non inde sequeretur, Brunonem amico debuisse potius prodigii, quam voti emissi memoriam refricare. Paratius enim erat ad configendam Radulphi cunctationem ei opportune et importune inculcare votum, quo tenebatur astrictus, ad quod exolvendum sub pœna peccati mortalis obligabatur, ex cujus defectu damnationem erat
C incursurus æternam, quam alias non erat incursurus, etsi non audiret, nec obaudiret, prædictum spectaculum. Quam ob rem nihil frequentius ei sanctus Bruno ingerit in sua Epistola, quam obligationem votum exsolvendi, et pœnas, quas Deus promissa sibi non facientibus minatur. *Ita ille, proposito a Launoio argumento nihil omnino contra doctoris damnati historiam evinci, idcirco potissimum contendens, quod Sanctus in sua ad Radulphum Epistola voti potius, seu obligationis, huic annexæ, quam feralis damnati historiæ, utpote quæ minus, quam illa, ad voti exsolutionem a Radulpho extorquendam esset apta, meminisse debuerit.*

non caret. Aliud tamen de alio,

262 *Verum, etsi id ita sit, certum equidem est, luctuosi illius spectaculi commemorationem futuram fuisse ad commovendum Radulphi animum peropportunam maximeque accommodatam. Quare cum* Brunonem, *virum prudentem in epistola, in qua, quo ad voti exsolutionem Radulphum inflectat, machinas omnes adhibet, horrendi ejusdem spectaculi, si publice id, absente licet Radulpho, accidisset, mentionem facturum fuisse, sat verosimile appareat, hancque nihilominus ille in tota ad Radulphum epistola, quam* D
longa est, omittat, sane istud, quod nullis etiam aliis scriptorum, vel synchronorum vel coævorum testimoniis nititur, falsitatis vel idcirco utcumque suspectum, aut certe difficilius creditu efficitur, etsi interim propterea certo falsum non sit. Ad secundum præsenti hoc § discutiendum argumentum negativum, quod Launoius Dissertatione hujusque cap. proxime citt. a Guigonis, quinti Cartusiæ Prioris, silentio repetit, jam progredior. Launoius itaque e S. Hugonis, episcopi Gratianopolitani, Vita, per Guigonem, quintum Cartusiæ Priorem, descripta, sequentia hæc verba describit: In his *(S. Hugo, Gratianopolitanus episcopus)* agebat, et ecce, tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno, vir religione scientiaque famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem socios magistrum Lauduinum, qui post eum Cartusiæ Prior extitit, duos Stephanos Burgensem et Diensem. Hi Sancti Rufi canonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariæ ei, abbate favente, sese conjunxerant. Hugonem etiam, quem cognominabant Cappellanum ex eo, E
quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio, duos laicos, quos appellamus Conversos, Andream et Guarinum.

quod ex Guigonis silentio formatur,

263 Quærebant autem locum eremiticæ vitæ congruum, necdum repererant. Hac ergo spe et suavi sanctæ conversationis ejus odore trahente, ad virum sanctum venerunt, quos ille non solum gratanter, sed et reverenter suscepit, tractavit et voti compotes fecit. Ipso namque consulente, juvante, comitante, Cartusiæ solitudinem intraverunt atque extruxerunt. Viderat autem circa id tempus per somnium in eadem solitudine Deum suæ dignationi habitaculum construentem, stellas etiam septem, ducatum illi præstantes itineris. Erant vero et hi septem; *ac deinde, quod in hisce Guigonis verbis nulla omnino de prodigio Parisiensi mentio occurrat, falsum id esse innuens, ita concludit:* Hic auctor *(Guigo nempe)* Cartusianæ Religionis incunabula describit, et minuta quæque diligentissime persequitur, nec tamen verbo attingit illa duo, F
nempe Parisiense, quo sese damnatum doctor redivivus e feretro vociferatus sit, prodigium, secutumque hinc S. Brunonis *in eremum secessum. Ita Launoius. En modo, quid ad illa anonymus Cartusianus Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor respondeat.* Ad hæc, *a Launoio scilicet e Guigone proposita,* reponimus, *inquit Operis sui num.* 92, Guigonis unicum scopum fuisse, Sancti Hugonis, non Sancti Brunonis Vitam conscribere; quod nec etiam fecit, nisi a summo Pontifice prius adactus. Quam ob rem ex incidenti tantum aliqua de sancto Brunone habuit, quantum ea sanctum Hugonem tangebant; nec plura de Ordine Cartusiensium narrare voluit, hac detentus ratione, de qua sic scripsit Petrus Cluniacensis: „ Multa quidem in illo sacro Ordine „ Cartusiensium „ miracula contigisse, a pluribus „ accepi, sed ipsi humilitatis virtute, qua semper „ servi Dei miranda opera sua, quanto possunt „ nisu, occultant, vix aliquid ex his prodere vo„ luerunt. „

adversus hic in contrarium adducta

264 Sed nunc videamus, si Guigo incunabula Cartusiensis Religionis ita descripserit, et minuta quæque ita diligenter prosecutus fuerit, ut silentium ejus de spectaculo sit argumentum falsitatis illius. Narrat quidem paucissimis verbis, Brunonem

A Brunonem cum sex sociis, quorum recenset nomina Hugonis sanctitatis fama attractum, ad eum venisse, ut locum, ereiniticæ vitæ congruum, ab eo obtineret; ipsoque consulente, juvante et comitante, Cartusiæ solitudinem intrasse, atque extruxisse. Quomodo vero hæc fuerunt transacta, non narrat. Neque etiam meminit, unde venerit sanctus Bruno, an Remis, ubi canonicus erat, aut Parisiis, ubi ultimo vel docuerat, vel saltem consilium relinquendi seculum susceperat. Silet de ejus dignitatibus in ecclesia Remensi, de laboribus, quos pro defensione libertatis et jurium Ecclesiæ in diversis conciliis sustinuerat, unde et gloriosos titulos meruerat „ Columnæ totius metropolis, et sinceri Catho„ licæ fidei defensoris. „ Silet de collatione illa inter sanctum Brunonem, Radulphum et Fulcium, de voto recipiendi monachicum habitum, de persecutionibus Manassæ, ita ut nihil omnino habeat de causa et occasione conversionis illius quæcumque fuerint. Silet denique de cunctis rebus ab eo gestis ab exitu ex urbe Remensi usque ad secessum in Cartusiam. Quæ quidem omnia et alia multa hujusmodi, in quibus enumerandis non est diutius immorandum, vera erant minuta, licet maxima et ad incunabula Ordinis
B rite describenda plane necessaria; quæ nihilominus prætermisit Guigo, sicut et spectaculum Parisiense, quia nihil faciebant ad Vitam sancti Hugonis, quam solummodo scribendam susceperat. Si igitur ex Guigonis silentio cætera vacillant, quæ de Brunonis historia referri poterant, solum id tenendum erit, quod Guigo scripsit; quod dicere vel cogitare plus quam ridiculum censendum est.

statuendum apparet; at non item,

265 *Hactenus Cartusianus anonymus laudatus, merito sane contendens, contra doctoris Parisiensis anastasim, pulsumque ex hac in solitudinem* Brunonem *nihil omnino posse concludi ex silentio Guigonis. Præterquam enim quod multa alia, ad* S. Brunonem *pertinentia, subticuerit, nec Vitam hujus ex instituto descripserit, nullo ex capite verosimile apparet, futurum fuisse, ut prodigium illud, utut factum certo scivisset, in cit. S. Hugonis Vita, ad quam id nullatenus spectabat, litteris consignaret. Sed quid modo de Guiberti, Novigentini in pago Laudunensi abbatis, quod præsenti* § *adhuc examinandum, silentio dicendum? Launoius Dissertatione, hujusque cap. supra citt. ita scribit*: Guibertus abbas de Novigento Tractatum de vita sua composuit, in quo pressius
C adhuc Cartusianorum originem et institutum exponit, et omnem quorumdam recentiorum fabulis aditum intercludit, *magnaque deinde ex parte capite* xi *libri* i *Guiberti de vita sua transcripto, subjungit*: Secundum hunc auctorem *(Guibertum videlicet)* locus nullus relinquitur prodigiosæ doctoris anastasi, quæ Brunonem in eremum Cartusiæ impulerit. Nam, quæ id fecerit, aliam omnino causam tradit his verbis: „ Qui conversionis initia „ ex subjecta nactus occasione dignoscitur: Ma„ nasses quidam post Gervasii famosissimi ar„ chiepiscopi decessum prædictæ urbis *(Remensis)* „ regimini simoniace se intrusit, vir quidem no„ bilis, sed nihil prorsus serenitatis, quæ prima „ ingenuitatem decet, habent. „ Et post alia: „ Hu„ jus ergo mores prorsus improbos et stupidis„ simos habitus cum omnis honestus horreret, Bru„ no, tunc in ecclesiis Galliæ opinatissimus, cum „ aliis quibusdam Remensium clericorum nobi„ libus infamis illius odio excessit ab urbe. „ Scilicet ubi consilium excedendi cepit, habita cum Radulpho collatione, cujus in epistola ad eundem Bruno mentionem facit.

AUCTORE J. B. quidquid contra Columbius

266 Sed quæso te, in hac bene longa narratione Guiberti, quo in loco verbum unum de Lutetia, quæ florentem omni litterarum genere academiam tunc habuerit? De doctore redivivo, qui damnatum se tribus vicibus inter solemnes exequias dixerit? De solemnibus tandem exequiis, quas ordo ecclesiæ universus cohonestarit? *Ita Launoius. Ast veram secessus* S. Brunonis *in eremum causam a Guiberto, uti verbis recitatis is scriptor vult, non assignari, satis superque, quantum opinor, quæ* § ix *in medium adduxi, evincunt. Quod vero ad ejusdem Guiberti de doctoris anastasi silentium pertinet, Columbius ad hoc in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 35 *et seq. Launoio respondet hunc in modum*: Guibertus recitat, Brunonem „ initia conversionis ex subjecta nactum „ occasione, „ et ipse *(Launoius)* advertit, eum tacuisse redivivum hominem, qui Parisiis, ex feretro se horrenda voce exclamavit damnatum; et conversionem ex superius recitata occasione, per pios cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo sermones conceptam, votoque firmatam meditanti, grande fuit et omni oratione potentius incitamen- E tum ad vitam longe asperius agendam in Cartusia, quam cogitaverat jam voveratque. Placet exclamanti exclamationem reponere. Quæso te, in hac bene longa narratione Guiberti quo loco verbum unum de hortulo adjacente domui Adæ, de disputatione Brunonis cum Radulpho et Fulcio, de Romano itinere Fulcii, quod fecit, ut Bruno et Radulphus statim ab emisso voto non receperint habitum monachicum?

arguat, de argumento,

267 Tu vero cur hæc igitur a Guiberto tacita non rejicis, qui asseris illa *(de doctoris anastasi nempe, pulsoque hinc in eremum* Brunone) non habere veritatem, quoniam tacentur a Guiberto? Sed Guibertus, ut docui, occasionem, ex qua Bruno nactus est conversionis initia, dicendam sibi proposuit, non illas conversionis causas: quæ igitur ab illo dici non debuerunt, et a nobis in ipsius oratione postulari non debent. Duæ fuerunt hæ, disputatio in hortulo, adjacente domui Adæ extra Remos loco ignito, „ De falsis „ oblectationibus et perituris mundi hujus divi„ tiis, nec non de perennis gloriæ gaudiis „ cum Radulpho et Fulcio; horribiles Parisiis ac funestæ hominis redivivi voces e feretro, se accusatum, judicatum, damnatum exclamantis. Prima illa fecit, ut Bruno voverit cum Radulpho et Fulcio conversionem et habitum monachicum: se- F cunda ista eum, de conversione voto firmata cogitantem, compulit in Cartusiam cum Laudumo et quinque aliis sociis, omni sermone disputationeque potentius. Ut ergo primam, quæ Radulphum spectabat, sine secunda, quæ ad illum non pertinebat, posuit Bruno in sua ad ipsum epistola, ita Guibertus utramque tacuit, quia de causis conversionis Brunonis dicere non proposuerat, sed de occasione, ad quam neutra earum pertinebat. *Isthæc Columbius: verum, cum Guibertus equidem* Brunonis *seculo renuntiandi propositum, uti etiam secessum in eremum seu perfectam conversionem recenseat, eoque ipso loco, quo id facit, occasionem, qua illius initia Sanctus nactus sit, exponat, fuisset verosimillime etiam, quæ hac, si locum umquam habuisset, multo notatu dignior exstitisset eique etiam perspecta, conversionis causam seu doctoris anastasim commemoraturus.*

268 Nec

AUCTORE C. B.

quod Guiberti silentium suppeditat.

268 *Nec ad rem facit, nonnulla alia, ad* Brunonem *spectantia, collationem scilicet cum Radulpho et Fulcio, Romanum hujus iter, secutamque hinc tum horum, tum* Brunonis *ad implendum habitus monachici suscipiendi votum animi remissionem, a Guiberto silentio esse prælerita: hæc enim omnia, uti consideranti patebit, sunt hujusmodi, ut facile ab hoc scriptore ignorari potuerint; Parisiense autem doctoris redivivi prodigium, si publice, ut nonnulli, quorum narrationem hic examinamus, memoriæ prodidere, innumera propemodum coram hominum multitudine sit factum, ignorasse Guibertum, rei gestæ synchronum, nulla ratione verosimile apparet. Quod porro pertinet ad conversionis* S. Brunonis *initiorum occasionem, quam solam, non autem etiam conversionis causas, commemorare, Guiberto propositum fuerit, efficere id non potest, ut quoquo modo verosimile evadat, Guibertum fuisse prodigium illud, si accidisset, silentio præteriturum. Quis enim non in animum inducat, hunc scriptorem, dum non tantum conversionis* S. Brunonis *initia, verum etiam perfectam conversionem seu recessum in eremum recensuit,* B *voluisse seu propositum sibi habuisse, initiorum illorum occasionem seu improbos Manassis mores, minus memoratu dignos, potius commemorare, quam conversionis perfectæ causam, seu illam, si locum umquam habuisset, doctoris Parisiensis anastasim, rem utique, si acciderit, omni omnium seculorum memoria longe dignissimam? Anonymus Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor, ut a Launoio contra feralem doctoris damnati historiam adductum e Guiberti silentio argumentum enervet, aliam viam init.*

Nec Vitæ Guibertinæ locum, quo id servatur,

269 *Etenim et ipsummet Guibertum rerum ad* S. Brunonem *Cartusianosque spectantium imperitiæ arguit et Vitæ Guibertinæ libri primi caput* XI, *quo doctoris damnati historia commemoranda fuisset, et tamen silentio præteritur, insigniter esse interpolatum aut etiam, alium, quam Guibertum, habere auctorem, contendit. Argumenta præcipua, seu magis valida, quibus hanc opinionem suam probare, aut nititur, aut etiam reipsa probatam dare, videri potest, ipsismet iterum illius verbis huc transcribo. Primo itaque lucubrationis suæ num.* 94, *nonnullis, quæ hic prætereo, præmissis, sic habet:* Describit *(Guibertus nempe loco cit.)* majorem Cartusiam eo modo, quo C erat post mortem Guigonis nostri, qui obiit anno MCXXXVI. „ Claustrum quidem, „ inquit, „ satis „ idoneum pro cœnobiali consuetudine habentes, „ sed non claustraliter, ut cæteri cohabitantes. „ Habent quippe singuli cellulas per gyrum clau„ stri proprias, etc. „Quibus verbis exprimit novum Cartusiæ monasterium, ab anno MCXXXII extructum post nive oppressos *(addit Labbeum tom.* I *Bibliothecæ novæ Mss. pag.* 640*)* in priori loco monachos. Nam eo tempore, quo Guibertus creditur scripsisse, nempe ante vel circa annum MCXXIV cellulæ per gyrum claustri non erant dispositæ, sed ab ipso claustro penitus separatæ, ut probabimus in Annalibus ad annum MLXXXIV. Dum vero subdit: „ Aquam autem tam haustui, „ quam residuo usui ex ductu fontis, qui omni„ um obambit cellulas, et singulorum per certa „ foramina ædiculis influit, habent, „ his innuit tempora sancti Antelmi, septimi Cartusiæ Prioris, qui, ut ait Vitæ illius auctor, „ Aquæ-ductus mul„ to, sed infatigabili labore fabricans, longis „ meatibus ad cellas, coquinam cæterasque offi„ cinas aquarum tantam direxit abundantiam, etc. D Quod quidem opus primum Guigo aggressus fuerat, sed morte præventus illud per cellas deducere non potuerat.

270 Scribit, *(Guibertus nimirum loco supra cit.)* Cartusienses „ nusquam pene loqui, nam si „ quid peti necesse est, signo exigitur. „ Sed videamus ex Guigonis nostri consuetudinibus, an Guibertus recte mores nostros callverit. Sic igitur loquitur Guigo: „ Soli degentes signa cœ„ nobiorum aut nulla, aut pauca novimus, suffi„ cere putantes linguam solam, non etiam cæ„ teros artus reatibus implicare loquendi; et „ ideo si tanta necessitas urget, uno vel duobus, „ aut certe paucissimis verbis, quod res postu„ lat, maluimus indicari. „ Non igitur signis, ut vult Guibertus, sed lingua, quæ nobis necessaria sunt, exigimus. „ Sunt autem, „ inquit „ Guibertus, „ infra montem illum (Cartusiæ) „ habitacula laicos, vicenarium numerum exceden„ tes, fidelissimos retinentia. „ At idem Guigo „ sic sanxit: „ Laicorum autem numerus, quos „ Conversos vocamus, sedecim statutus est. „ Hinc suspicamur, vel Guibertum non obiisse anno MCXXIV, et vixisse usque ad tempora Basilii E Prioris Cartusiæ, id est, post annum MCL, vel capitulum illud *(XI nempe lib.* I *supra cit.)* Operi Guiberti a quodam alio fuisse insertum. Nam circa tempora Basilii numerus conversorum et mercenariorum cœpit augeri, ut patet ex chartis capitulorum generalium, et confirmatur a Petro Cluniacensi, qui in capite XXVIII lib. 2 de Miraculis, quem circa annum MCL edidit, ut suo loco dicemus, scribit, numerum conversorum tunc fuisse octodecim. Asserit Guibertus, Cartusienses „ tanto cœptæ contemplationis fer„ vore ferri, ut nulla temporis longitudine a sua „ institutione desistant, nec aliqua arduæ illius „ conversationis diuturnitate tepescant. „ Ex his certe verbis colligimus, magnam „ temporis „ longitudinem „ seu „ diuturnitatem conversa„ tionis „ ab institutione Ordinis effluxisse usque ad tempus, quo hæc scribebantur, ita ut esset admirationi, quæ profecto non fuisset, si ultra ætatem Guiberti, qui fuit S. Brunonis coævus, non extenderetur. Nec propterea adeo fuissent laudandi Cartusienses.

in medium ex eodem hic de S. Brunone

271 Pergit Guibertus suam circa sanctum Brunonem imperitiam prodere, dicens: „ Inde „ etiam „ (de Cartusia) „ qua nescio occasione, „ mirabilis iste Bruno recedens, postquam his, „ quæ prælibavimus, rudimenta multa dictorum „ et factorum inculcatione præstiterat, ad Apu- F „ los, nescio, Galabrosue concessit, et ibidem huic „ quiddam simile vivendi genus instituit. „ Sanctus Bruno invitus e Cartusia recessit, jubente et cogente Urbano II summo Pontifice, quem piis consiliis per aliquot annos juvit, maxime in consiliis, tunc temporis celebratis. Sed hæc omnibus nota solus ignoravit Guibertus, qui fatetur, se nescire, qua occasione sanctus Bruno Cartusiam dimiserit. Deinde putat, sanctum Patriarcham recta via a Galliis se transtulisse in Apuliam vel Calabriam, sed ad utram revera concesserit, ignorat. Sanctus Bruno, dum in aula Urbani versabatur, a clero Regiensi in archiepiscopum, annuente Pontifice, postulatus, electioni assensum præbere noluit, acceptaque ab ipso Urbano licentia, in solitudinem, quam in Calabria elegerat, secessit. Sed Guibertus, horum omnium ignorans, scribit, eum, dum in eremo latitabat, suarum nihilominus virtutum fulgore

Cartusianisque adducta,

AUCTORE C. B.

A fulgore proditum, a summo Pontifice, ut fie-
ret episcopus, quæsitum et tentum, aufugisse.
„ Ibi, inquit Guibertus (An in Apulia vel in
„ Calabria, nescit) „ cum multa humilitate se
„ ageret, et omnimoda priorum exemplorum
„ præbitione circumquaque fulgeret, ad episcopi
„ dignitatem ab Apostolica Sede quæsitus et ten-
„ tus fugit. „ Ex his patet, Guibertum penitus
ignorasse, an sanctus Bruno umquam Urbano
Papæ adhæsisset, quod tamen apprime scire de-
buerat; quandoquidem et Urbani coævus fue-
rat, et quasi eadem provincia genitus. Nam ipse
ex urbe Bellovaco oriundus erat, postea factus
abbas de Novigento in diœcesi Laudunensi, utra-
que civitate sub metropoli Remensi; Urbanus
vero ex territorio et clero Remensi erat, ut ipse-
met Guibertus scribit.

quorum non-nulla ad hos 272 Post verba, a Launoio ex Guiberto ex-
scripta, prout ea superius retulimus, statim sub-
jungit Guibertus in eodem capitulo : Hæ, in-
„ quam, personæ conversionum tunc temporis ex-
B „ tulere primordia. Hic cohæsere continuo vi-
„ rorum fœminarumque greges, omnis protinus
„ ordo concurrit. „ Et inferius : „ At fœminæ iti-
„ dem insignes, maritorum celebrium jugalitate
„ deserta, et a piis cordibus liberorum abstenta,
„ collatis inibi opibus, ecclesiasticis se stipendiis
„ contradebant. „ Quid hæc sibi volunt? Gui-
bertus obiit circa annum MCXXIV et tamen lo-
quitur de fœminis sive monialibus Cartusiensibus,
quas in Ordinem admissas tantum fuisse circa
annum MCXLV, in Annalibus probabimus. Et de
fœminis quidem loquitur, quæ „ deserta marito-
„ rum jugalitate, „ nostrum institutum amplexæ
fuerant, cum constet, nullas umquam in par-
theniis nostris susceptas fuisse mulieres sive vi-
duas, sive nuptas, sed tantum fœminas seu vir-
gines, nuptiarum omnino expertes, propter con-
secrationem, quæ semper in usu fuit apud nostras
moniales, quæque solis virginibus conceditur. Præ-
terea toto primo Ordinis nostri seculo unum tan-
tum parthenium Cartusiense fundatum extitit.
Pergit ibidem Guibertus : „ Quid de ætatibus
„ loquar, cum decennes et undecennes infantuli
„ similia meditarentur et multa castigatiora ge-
C „ rerent, quam ætatula pateretur? „ Quis umquam
talia audivit, vel scripsit de Ordine Cartusiensi?
ad quem pueris nullus umquam patuit aditus;
imo semper prohibitus juxta statutum R. P. Gui-
gonis, sic de ætate suscipiendorum scribentis :
„ Pueros sive adolescentulos non recipimus, quia
„ per eos monasteriis multa contigisse dolemus...
„ sed viros, qui juxta præceptum Domini per ma-
„ num Moysi viginti ad minus annorum sacra
possint ad bella procedere. „

273 Sunt et multa alia his similia in eodem
non spectare capitulo apud Guibertum, a nostri Ordinis in-
stitutis ita aliena, ut nobis ea legentibus subie-
rit in animum, vel ea non esse Guiberti, vel
saltem ad nos nullatenus spectare, licet Dache-
rius, vir alioqui sagacissimus, contrarium sen-
tiat, in scholiis ad marginem eorumdem verbo-
rum sic scribens post Notulas de sancto Bruno-
ne : „ Viri ac fœminæ illius vivendi genus arri-
„ piunt. Etiam decennes et undecennes infantes.
„ Innumera constituit „ (nempe Bruno, qui præ-
ter Majorem Cartusiam et monasterium in Ca-
labria nullum aliud ædificavit) „ monasteria. „
Et in Indice ad eumdem Guibertum : „ Cartusi-
„ ensis Ordinis origo pag. CDLXV seu CDLXVII.
„ Cartusiæ descriptio CDLXVI seu CDLXVIII. Viri,
„ fœminæ ac pueri illud vivendi genus arripiunt.
„ Innumera constituunt monasteria, ibid. Abun-
„ de ditantur CDLXVII. etc. „ Scripsit quidem eo-
dem loco Guibertus, hominibus sive Cartusien-
sibus sive aliis, de quibus locutus est, „ cœpisse
„ ubique loci nova construi monasteria, et, unde-
„ cumque confluentibus magnos alimentorum re-
„ ditus adhiberi, „ sed nobis, abditiora rerum
Cartusiensium perscrutantibus, horum innume-
rorum monasteriorum fundationes nusquam oc-
currerunt; imo patebit in nostris Annalibus, an-
te annum MCXXIV vix quinque aut sex cartusias
tunc fuisse fundatas, et eas quidem pauperrimas.
Hactenus Cartusianus anonymus, merito sane,
contra ac antea opinatus fuerat Dacherius, exi-
stimans, ad Cartusianos non spectare, quæ a
Guiberto de ingenti feminarum puerorumque,
religiosæ monasticæve vitæ sese dedentium, mul-
titudine lib. et cap. citt. traduntur.

274 *Etenim hæc, quæ suis ibidem de* S. Bru- *ostenduntur, alium, quam Guibertum*
none *dictis proxime subjungit, sequentia verba,*
Hæ... personæ conversionum tunc temporis ex-
tulere primordia, *non ad solum* S. Brunonem,
sed etiam ad S. Simonem Crispeiensem Ordinis E
S. Benedicti e comite monachum, in Opere no-
stro ad XXX *Septembris diem jam datum,*
Ebrardum, Britoliensem comitem, aliosque, ad
vitam monasticam aut saltem meliorem, a Car-
tusiana tamen diversam, conversos, de qui-
bus proxime ante habitum de S. Brunone *sermo-*
nem egerat, referenda sunt, ac proin quæ deinde
subdit, His *(personis nempe, quæ* conversionem
tunc temporis extulere primordia) cohæsere con-
tinuo virorum feminarumque greges, omnis pro-
tinus ordo concurrit. Quid de ætatibus loquar?
Cum decennes et undecennes infantuli senilia
meditarentur, et multo castigatiora gererent,
quam ætatula pateretur. Fiebat in illis conver-
sionibus etc., *ita accipienda sunt, ut significent,*
tunc feminas virosque, imo etiam pueros, me-
liori quidem castigatiorique vitæ sese dedisse,
non tamen omnes institutum a Brunone *Ordinem,*
sed vel hunc vel alium, prout cujusque sexus
aut conditio ferebat, esse amplexos, itaque Bru-
noni *aliisque, de quorum conversione Guibertus*
egerat, cohæsisse, cuidam scilicet e diversis,
quæ hi vel instituerant, vel sectati fuerant, me-
lioris vitæ generibus sese dedendo. Jam vero, F
cum id ita sit, non est sane, cur, quæ apud Gui-
bertum lib. et cap. citt. de viris, mulieribus,
puerisque memorantur, erroris falsitatisve ar-
guantur, hincque Guiberto, veluti qui talia litte-
ris mandare non potuerit, abjudicentur. Quod
alioquin fieri deberet, cum certe ætate Guiberti,
qui anno 1124, ut Mabillonius Annalium Bene-
dict. lib. 74, num. 71, et post hunc Historiæ litte-
rariæ Franciæ scriptores tom. X, *pag.* 438 *do-*
cent, vita functus est, nullæ omnino, quæ Cartu-
siensis Ordinis essent, moniales exstiterint, nec
ullæ umquam in hunc viduæ nuptiasve expertæ
mulieres fuerint admissæ.

275 *Sed quid dicendum de aliis, a Guiberto* *habere auctorem,*
pariter memoratis, quæ scriptorem, ut Cartusia-
nus noster anonymus putat, anno 1124 *posterio-*
rem exigunt, quæque proinde, ni Guibertus ultra
hunc annum vitam protraxerit, litteris abs illo
mandata esse non possunt? Talia sunt (adi num.
269) *laicorum seu conversorum numerus, tempori*
subsecuto dumtaxat conveniens, cellularum per
gyrum claustri exstructio, ac tandem ductus fon-
tis, cellulas omnes ambientis atque in has influentis.
Verum

AUCTORE C. B.

Verum laicorum seu conversorum numerum majorem, quam esset, facere potuit Guibertus e narratione erronea sibi facta. Potuit etiam eodem ex capite in cellularum situ (de hoc tamen quid contra Guibertum num. 269 *velit Cartusianus anonymus, non satis intelligo) assignando errare. Quod autem ad fontis ductum pertinet, cum a Guigone, qui ab anno* 1110 *Cartusiæ ad annum usque* 1136 *præfuit, opus illud, uti ipsemet Cartusianus noster anonymus docet, fuerit inceptum, quid si Guibertus, quod magna industria ac labore a Guigone inchoatum intellexerat, ad apicem etiam perductum sibi persuaserit? Quid si fontis, omnes Cartusiæ cellulas ætate Guiberti ambientis aquisque respergentis, ductui præstantior ab Antelmo post aquæ-ductus fuerit substitutus? Necesse itaque non est, ut hæc vel ab alio, quam a Guiberto, scripta sint, vel ut hic ultra annum* 1124 *vitam produxerit. Id etiam dicendum de sequentibus, quibus Guibertus cit. Vitæ suæ libri primi cap.* XI *Cartusienses celebrat, hisce verbis :* Tanto cœptæ contemplationis fervore feruntur, ut nulla temporis longitudine a sua institutione desistant, nec aliqua arduæ illius conversationis diuturnitate tepescant. *Ut quid enim*
B *hæc de Cartusiensibus, qui jam triginta aut etiam viginti dumtaxat annis in suscepta austerissimæ in Cartusia vitæ norma, a* Brunone *anno* 1084 *instituî primum cœpta, constanter perseverassent, pronuntiare Guibertus, anno demum* 1124 *vita functus, nequierit?*

evincunt : qui cum præterea damnati historiam, si fuisset, scivisset,

276 *Jam vero, cum hæc omnia ita habeant, laudatum Guibertinæ Vitæ caput* XI *ipsummet Guibertum non habere auctorem, dictove hujus Operi a scriptore posteriore fuisse insertum, in medium supra ex annalista Cartusiano anonymo adducta minime evincunt, etsi interim fatendum sit, palam ex his esse, Guibertum rerum omnium ad* S. Brunonem *institutumque ab eo Ordinem spectantium, haud satis gnarum fuisse. Quod dum dico, non est, cur continuo putes, Guibertum etiam et in aliis, quæ de* Brunone *narrat, a veritate aberrasse, et Parisiense, quo hic in eremum pulsus sit, prodigium ignorasse, ac proin mirum nemini illius de hoc silentium debere accidere. Ea enim, quæ Sanctus noster in Cartusia ab omnium*
C *fere hominum conspectu semotus, ac deinde in Calabria, procul a Galliis Novigentinaque abbatia dissita, gessis, distinguenda sunt ab iis, quæ Remis aliisque in locis, Novigento haud multum remotis, præstitit. Etsi enim in illis subinde errasse deprehendatur Guibertus, in hisce tamen idcirco, utpote quibus non tantum tempore, sed et loco fuerit vicinus, pariter errasse censendus non est, nisi solida, quæ id probet, ratio aliunde possit afferri. Quod vero ad Parisiense prodigium nominatim pertinet, cum publice coram innumera propemodum hominum multitudine in opinione, quam hic discutimus, nec admodum procul a Novigentina abbatia evenerit, id Guibertum ignorasse, nullo modo verosimile fieri potest ex eo, quod aliqua Sancti vel in Cartusia vel in Calabria procul a Novigento aut certe extra omnium fere hominum conspectum gesta satis explorata perspectaque haud habuerit.*

argumento, quod illius de hac in Vita sua, non ita, ut hic innuitur,

277 *At vero Tractatus, de* S. Brunone *a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor lucubrationis suæ num.* 36 *ea præterea scribit, quibus Opus, a Guiberto de Vita sua scriptum atque a Dacherio editum, pro suspecto interpolatoque indicat habendum. En ejus verba :* Cum Claudius Hemeræus doctor Sorbonicus Opus satis grande anno MDCLXXII Brunoni d'Affringues Ordinis nostri præposito generali D
dicasset, inscriptum Cartusianus sive Iter ad sapientiam et ad ejusdem Operis calcem Fragmenti ex Guiberti Tractatu S. Brunonis et instituti nostri laudes complectens curasset adjungi, de hujus Fragmenti fide hæc idem præpositus generalis ad Joannem de Bacca Cartusiæ Paularistanæ in Castella Priorem scripsit : « Imprudenter fecit ille « dominus Hemeræus, qui in suo Cartusiano inseruit Fragmentum de Origine nostri Ordinis, quod est falsum et fictitium, ut monuit me Prior Parisiensis, scribens de præfato domino Hemeræo, auctore dicti libri, qui inscribitus CARTUSIANUS. Et revera Lucas d'Achery, monachus Benedictinus, de Ecclesia ob editos codices bene meritus, totius tractatus apographum fatetur esse recentiori manu scriptum, mendis scatens quam pluribus, inversa verba, sententias interdum aut mutatas aut prorsus sublatas, ut nonnulla penitius inspicienti sibi fuerint vix non divinanda. Quam ob rem cum cuncta Guiberti Opera in lucem vellet emittere, omnem movit lapidem, ut præfati tractatus autographum, quod paulo ante in manus cujusdam doctoris Parisiensis devolutum fuisse audiverat, comperire posset; sed frustra. E

interpolata, silentium tribuit, vis sua supra assignata manet.

278 *Ita ille : ast quamvis Dacherio Operis, quod Guibertus de Vita sua scripsit, apographum dumtaxat præluxerit, isque librorum Mss., in bibliothecis latentium, diligentissimus editor pluribus id mendis scatere, nec autographum, diligentissima facta indagine, sese invenire potuisse in Admonitione prævia, quam editis a se Guiberti Operibus præmisit, edoceat, illud tamen Operis istius apographum non videtur ita fuisse corruptum, ut capita integra, aut etiam capitum Fragmenta notatu utcumque digna, qui Guiberti non essent, sibi haberet inserta. Fas est id colligere ex ipsis, quæ hac de re in laudata Admonitione prævia occurrunt. Dacherii verbis. Ea idcirco huc transcribo. Sic habent :* Abbatis nostri *(Guiberti)* librorum de Vita sua apographum tantummodo invenire fas fuit, graphice quidem ac recentiori manu scriptum, sed mendis scatens quam pluribus, inversa versa, sententiæ interdum *(verbi scilicet unius alteriusve, uti ex sequentibus apparet, scriptione aut erronea, aut lectu difficili)* aut mutatæ aut prorsus sublatæ, ut nonnulla penitius inspicienti mihi fuerint vix non F
divinanda; cætera vero, quæ me præteriere verba, eorum loco puncta supplevi, seu margini adscripsi alia quædam. Audiveram sane et multoties repetitum agnoveram, autographum ad nostra tempora inter ecclesiæ Laudunensis vetustos codices asservatum, ac postmodum antiquæ rei perito viro D. Dey doctori Parisiensi, qui pridem obiit, collatum; quas autem in manus posthac devolutum fuerit, omnem movi lapidem, quatenus comperire valerem, sed frustra. *Hæc Dacherius : ast, cum verba dumtaxat sententiasque eo, quo jam monui, modo mendis laborasse, edicat, quis hinc capita integra, insigniaque Fragmenta, quæ Guiberti non essent, Operi fuisse adjecta, concludat? Jam vero, cum id ita sit, supra plus semel citatus hujus locus, quo initiorum conversionis* S. Brunonis *occasio memoratur, pro additamento, ad Guibertum facto, haberi non potest, ac proin, quod ex servato ibidem ab hoc scriptore de doctoris Parisiensis anastasi silentio formatur, argumentum negativum vim omnem, quam supra ei attribui, conservat.*

§ XVI.

AUCTORE C.B.

§ XVI. Quid de Ordinis Cartusiensis, uti id Launoius vocat, et Petri Venerabilis silentio censendum.

Silentium de doctoris anastasi, in elogiis quinque primorum Cartusiæ Priorum

Quæ *apud Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag.* 638 *et binis seqq. exstant, quinque primorum Cartusiæ Priorum elogia summo antiquitatis merito gaudere, ac nominatim quidem quatuor priora ante annum* 1138 *scripta esse, satis superque, quæ* § 1 *in medium adduxi, evincunt. Hinc illorum auctores, aut potius, si de quatuor dumtaxat primis sermo sit, auctorem non immerito antiquis, qui* S. Brunonis *meminerunt, scriptoribus in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap.* 1 *Launoius accensit. Ast an pariter ibidem ex servato in quinque illis elogiis, in veteri Ms. Statutorum et Consuetudinum Ordinis Cartusiensis codice inventis, de prodigiosa doctoris anastasi silentio Cartusianorum, cujus hoc vocat, Ordinem contra illam testari, non immerito arguit? Antequam, quæ mea hac de re sit opinio, edicam, Launoii verba una cum Cartusiani nostri anonymi ad hæc in Annalium Ordinis sui libro quarto hactenus non vulgato responsione huc transcribo. Launoius itaque post descriptum e codice Ms. moxlaudato Sancti nostri elogium ita disserit :* Illic mentio nulla doctoris vel canonici Parisiensis mortui, qui solemnes inter exequias damnatum se esse responderit, aut hujusce portenti, quod beatum Brunonem in eremum Cartusiæ impulerit : quæ tamen duo rata esse apud antiquos omnes, Raynaudus scribere non dubitavit. Antiquis porro scriptoribus non possum non accensere eos, qui codicem illum Statutorum Parisiis, ubi nunc apud Cartusienses asservatur, vel alio in loco descripserunt, et quinque primorum Cartusiæ Priorum historiam ita ediderunt, ut, si quid in iis miraculi deprehensum est, observarint.

occurens, attributam hic ei a Launoio, ut merito

280 Quam ob rem nihil est admodum, cur causeris, hos auctores, de quibus loquimur, ea silentio præteriisse, quæ ad commendandam Priorum illorum conversionem et sæculi fugam conducerent. Neque vero causa mihi ulla suppetit, cur vetustiores Cartusiani præcipuum originis suæ monimentum omisissent, quod recentiores ex iis nonnulli in libros et parietinas tam cupide conjiciunt, et « Horrendum sæculisque omnibus memorandum spectaculum » appellant. Hoc certe monimentum ejusmodi non est, ut antiquos omnes Cartusianos latuerit, et solis notum esse potuerit recentioribus, qui hac in parte si recte saperent, non nisi ex antiquiorum commentariis sapere deberent. « Quod enim, » inquit Baronius, « de rebus adeo antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur. » *Ita ille : audi modo, quæ reponat laudatus Cartusianus anonymus.* Lectorem benevolum, *inquit Annalium suorum lib. cit. num.* 102, testem appellamus, utrum quæ supra de Brunone et successoribus ejus *(quatuor proximis scilicet)* in jejuno illo *(Adi Labbeum Bibliothecæ Novæ loco proxime cit.)* vitæ eorum Breviario tam paucis verbis auctor codicis *(qui ex num. præced. Launoio præluxit)* præmisit, tanti sint ponderis, ut ex iis juste et merito Launoius ducere potuerit hanc consequentiam : Antiquis, « inquit, » scriptoribus non possum non accensere « eos, qui codicem illum Statutorum Parisiis, ubi « nunc apud Cartusienses asservatur, vel alio in « loco descripserunt et quinque primorum Cartu- « siæ Priorum historiam ita ediderunt, ut, si « quid in iis miraculi deprehensum est, obser- « varint. » Ecce quantas projicit ampullas juxta Poëtæ effatum, ut stylo tumido suas extollat auctoritates. « Non possum, » inquit, eos, qui codicem illum descripserunt. « Nonne melius veriusque dixisset, eum qui codicem illum descripsit, « cum vix triginta foliola contineat, » nisi velit totidem fuisse scriptores, quot sunt codicis folia?

281 Sed levia sunt hæc. Audi tumidiora. « Ii, qui codicem illum descripserunt, quinque « primorum Cartusiæ Priorum historiam ita ediderunt, ut, si quid in eis miraculi deprehensum est, observarint. « Sed, quæso, quænam sunt hæc miracula, quæ in tam brevi narratione, uno folio contenta, scriptores illi observarint? Nulla certe saltem in elogiis quatuor primorum Priorum, quæ superius ex omnium hujusmodi codicum antiquissimo *(adi dicta num.* 4*)* retulimus. De Guigone enim nunc tacemus, quia ejus elogium, ut monuimus, a recenti manu superinductum fuit. Numquid propterea nihil miraculi inter hos primos Patres, aut ab eis factum est? Pro nobis iterum respondeat Petrus Cluniacensis. « Multa, inquit, » in illo sacro *(Cartusiensium nimirum)* Ordine miracula contigisse, a pluribus accepi. » An igitur falsa sunt, quia scriptores codicis de iis siluerunt? Sed ad sanctum Brunonem redeamus. Scriptores sive potius scriptor hujus codicis, ut correctius modo loquamur, totam ejus vitam ab infantia illius usque ad secessum in Cartusiam his paucissimis verbis complectitur : « Bruno Teutonicus, « ex urbe Colonia parentibus non obscuris natus, litteris tam secularibus quam divinis valde munitus, ecclesiæ Remensis canonicus et « scholarum magister, relicto seculo, eremum « Cartusiæ fundavit et rexit sex annis. » Ecce totam conversionem S. Brunonis, quinque verbis comprehendit, « Relicto seculo, eremum « Cartusiæ fundavit, » quod de cujuslibet sæculo abrenuntiantis conversione dici potest. An tam paucis verbis historiam Brunonis « Ita edidit » scriptor ille, « ut, si quid in ea miraculi deprehensum est, observavit, » ut vult Launoius? Sed, sicut tacuit de visione septem stellarum, sancto Hugoni exhibita, de sex sancti Brunonis sociis, de persecutionibus Manassæ, de voto illius, et de multis aliis, præclare ab eo gestis, ita non mirum, si et spectaculum prætermisit.

Cartusianus noster anonymus contendit,

282 Denique notandum est, videri scriptoris scopum hunc fuisse unicum, nempe catalogum Priorum Cartusiæ contexere, et annos prælationis eorum designare. Nihil enim accuratius describere videtur, cum maxime de Brunone observet, quod « sex annis Cartusiam rexerit, » et in Calabria obierit. » Undecimo plus minus anno post egressum Cartusiæ. Quod et diligenter de aliis annotat, ita ut sub finem annos summatim repetat, qui a funddatione Cartusiæ usque ad mortem Joannis Tusci effluxerant. « Colliguntur itaque, » inquit, « a primo magistri Brunonis anno usque ad hujus » (Joannis) « ultimum

vim non obtinet.

AUCTORE C. B.

" mum anni viginti quinque (qui ante obitum " ejus, qui est Nonis Octobris) circa nativita- " tem B. Joannis Baptistæ complentur; tali quip- " pe tempore a magistro Brunone præfata cœpit " eremus habitari. " Quod etiam observavit ille, qui Guigonis elogium eidem codici inseruit. *Ita habet anonymi Cartusiani ad petitum a Launoio e codicis num.* 279 *laudati silentio argumentum negativum responsio. Et vero, cum Codicis, id est quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronici auctor Sancti nostri vitam ac gesta omnia ex instituto non descripserit, multaque de Brunone subticeat, quæ tamen apprime, maxime si, ut apparet, Guigo is fuerit, explorata habuit, formatum ex illius silentio argumentum vim aut prorsus nullam aut certe perexiguam hic obtinet, maxime cum ratio afferri non queat, qua utcumque verosimile evadat, scriptorem illum commissurum non fuisse, ut Parisiense prodigium, quod, si factum fuerit, haud dubie cognorit, silentio præteriret.*

De eadem anastasi silet etiam Petrus Cluniacensis.

283 *Ad alterum modo, quod § præsenti etiam examinandum, quodque e Petri, cognomento* Venerabilis, *silentio formatur, argumentum nega-* B *tivum progrediamur. Vir hic, anno circiter* 1093 *natus, cum gloriosam per annos aliquot operam militiæ navasset, monachis Cluniacensibus, seculo relicto, sese adjunxit, cumque deinde abbas hisce anno* 1122 *fuisset præfectus, hocque munus triginta quatuor amplius annis obiisset, anno* 1156 *ad Dominum migravit, sanctitate vitæ juxta ac variis Operibus, quæ concinnarat, post se relictis illustris. Hæc inter unum est, de miraculis conscriptum atque in duos libros divisum. In horum altero, sese* ad roborandam fidem et mores instituendos miracula, *vel ipso suo* tempore, *vel* circa *sua* tempora gesta, quorum cognito indubia datur, scribere *proposuisse, Petrus præfatur et tamen miraculi seu prodigii, quo doctor Parisiensis, se damnatum, innumeræ adstanti populi multitudini publice denuntiarit, nuspiam in toto laudato suo Opere mentionem facit. Hinc, omnem de luctuosa hac historia narrationem in fabulis esse habendam, Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap.* 3 *pronuntiat. Verum an merito hic, Papyrium Massonum supergressus, tanto in pretio habuit Petri Venerabilis illa de re silen-* C *tium? Cartusianus noster anonymus, qui Annalium Ordinis sui librum quartum hactenus non vulgatum concinnavit, quo, Petrum Parisiensis prodigii in toto suo de miraculis Opere meminisse non debuisse, ostendat, nonnulla primum de scopo, quem in hoc contexendo sibi præfixum habuit sanctus is Cluniacensis abbas, in medium adducit, simulque, quæ et qualia in illo referat miracula, examinat, ac deinde, quæ Launoium, ut magnam contra doctoris damnati anastasim Petri de hac silentio vim inesse putaret, impulere, rationes rationibus contrariis confutare conatur. Totum, quod hunc in finem instituit, ratiocinium, cum id ad confutandum Launoium plurimum valere autumet, ob rationem, num.* 185 *in fine datam, integrum huc, utut valde longum sit, transcribo, adjecturus etiam ad calcem, quæ mea sit de re isthac opinio.*

Silentii hujus causam per verba.

284 *Sic itaque Operis sui num.* 105 *præfatur :* Cujus *(Petri Vererabilis)* silentium de nostro *(doctoris redivivi ac damnati)* spectaculo tanti facit Launoius post Papyrium Massonum, ut inde illam narrationem in fabulis habendam esse, audacter pronuntiet. Sed antequam argumentationes ejus refellamus, præstat *Petri Venerabilis* Opus, de quo quæstio est, ab auctore D inscriptum " De miraculis. " minutatim expendere, ut ex accurato illius examine cessent lectores admirari, qood de tam stupendo prodigio siluerit; *ac deinde rem ipsam mox aggrediens hunc prosequitur in modum :* Hoc Opus in duas partes, sive libros distinguitur. In prioris libri Præfatiuncula hanc reddit sanctus Abbas rationem, cur de hac materia *(de miraculis scilicet)* scribere agressus fuerit, nempe ne " Ea miracula, quæ nostris, " inquit, " temporibus " proveniunt, cum non sit, qui ad illa scribenda animum applicet, quæ prodesse legentibus " manifestata poterant, infructuoso silentio tecta " dispereant. " Hic liber viginti octo comprehendit capitula, quorum viginti et unum complectuntur res mirabiles, quæ vel in ipsa Cluniacensi abbatia, vel in aliis ejusdem Ordinis monasteriis peractæ sunt. In quinque aliis capitulis referuntur historiæ, quæ in locis a Cluniaco non remotis contigerunt, si unum aut duo excipias. Nam ipse abbas in capitulis nono, et vigesimo tertio declarat, se relaturum, quæ in Cluniacensi monasterio, vel circa accidisse audierat. Alia denique duo faciunt mentionem de quodam Sacerdote, et quodam juvene in Teutonicis partibus, divinis mysteriis et sacra Communione abu- E tentibus.

qua in medium

285 Unum acceperat Petrus ab episcopo Claromontensi, qui videtur esse Aymericus, antea abbas Casæ-Dei Ordinis Cluniacensis, aliud a Priore et fratribus cujusdam monasterii, in iisdem locis siti. Quid vero hic intelligat per Teutonicas partes, videtur postea indicare, ubi de urbe Matiscone, in cujus diœcesi situm est Cluniacum, loquens sic scribit : Est eadem Ma- " tiscus in finibus regni Francorum, quod a Teu- " nicorum vel Romanorum imperio Arar fluvius, " a Lotharingia sumens initium, Rhodanusque, " in mare Mediterraneum habens profluxum, di- " sterminat. " Ex quibus verbis licet conjicere, hæc duo miracula etiam facta fuisse in regione a Cluniaco non remota. Unde Petri scopus fuisse videtur, tantum ea narrare, quæ in suo Ordine gesta fuerant, additis nihilominus quibusdam, quæ casu audierat circa Cluniacum accidisse. Quæ quidem omnia, in his viginti octo capitulis contenta, videntur patrata, ipso abbate jam præsidente, id est, post annum MCXXII præter quædam ad Ordinem Cluniacensem pertinentia, quæ gesta sunt sub Hugone, qui eamdem abbatiam rexerat annis F circiter sexaginta, in ejus regimine mortuus anno MCIX. Præterea notandum est, quod cuncta, in hoc libro a Petro recensita, exceptis duobus aut tribus exemplis, ei relata fuerint a personis ejusdem Ordinis, inter quas etiam annumerandus est, ut diximus, Aymericus episcopus Claromontensis.

hic adducuntur.

286 In posterioris libri Prologo sic scribit venerabilis Abbas : " Quoniam ad roborandam " fidem et mores instituendos miracula, nostro " tempore vel circa nostra tempora gesta, quorum " cognitio indubia datur, scribere proposui etc. " Hæc non solum ad sequentem librum, sed ad primum spectant, , in quo, ut monuimus, quædam circa tempora illius, id est, tempore sancti Hugonis abbatis; et quidem de rebus tantum, Cluniacensem Ordinem tangentibus, gesta fuerant. Hic alter Liber de miraculis triginta duo continet capitula, in quorum primo Petrus ex communi fama narrat, quomodo quidam comes Matisconensis olim visibiliter a diabolo raptus est. In

In secundo agit de homine, " Qui terra obrutus " per Sacrificia et orationes Ecclesiæ ab angelo " pascebatur; " quod in Gratianopolitano episcopatu evenisse asserit, et forsan acceperat veniens ad Cartusiam Majorem, ad quam non semel ascendisse suis locis in Annalibus dicemus. A capitulo tertio ad capitulum vigesimum tertium inclusive vitam Matthæi monachi Cluniacensis et episcopi Albanensis, anno MCXXXIX sanctissime defuncti, perscribit. In vigesimo quarto et vigesimo quinto, vigesimo sexto, vigesimo septimo, trigesimo primo, et trigesimo secundo capitulis, quæ recenset, eo præsidente, in suo Ordine contigerant. In vigesimo octavo capitulo tractat, " De institutis Cartusiensium " monachorum. " In vigesimo nono " De quodam " fratre Cartusiensi, qui mira vigilans vidit. " In " trigesimo " De miraculo cereorum Romanorum, " quod affirmat singulis annis fieri in ecclesia S. Mariæ Majoris, " usque ad hanc " nostram ætatem, " inquit, " et quantum deinceps Deo placuerit. " Ex his triginta duobus capitulis viginti septem spectant ad Ordinem Cluniacensem: duo prima cum vigesimo octavo et vigesimo nono, quæ sunt de Cartusiensibus, res comprehendunt in regionibus, a Cluniaco non remotis, transactas. Solum capitulum trigesimum rem narrat, longe a Cluniaco patratam, nempe Romæ, quam forsan ipsemet ante aliquot annos ibidem degens vel audierat vel viderat.

idem Cartusianus anonymus assignat,

287 Totum igitur illud Opus, duobus libris distinctum, continet sexaginta capitula, quorum quadraginta octo sunt de miraculis, apud Cluniacenses sub ipso Petro abbate vel sub S. Hugone, qui eum monachum fecerat, perpetratis. In aliis decem (nam de duobus Cartusienses spectantibus modo non loquimur) agitur de rebus mirabilibus, quæ, Petro vivente vel etiam præsidente, ut ex earum narrationibus conjicere licet, si unum portentum de comite Matisconensi excipias, evenerunt Ordini quidem Cluniacensi extraneæ, sed vel circa Cluniacum (ut ipse abbas monuit) solo fere dempto Romano miraculo, actæ vel a monachis ejusdem Ordinis Petro enarratæ præter quinque aut sex, quas ab hominibus externis, sed fide dignis et Cluniaco vicinis didicerat. Hæc autem omnia diligenter, et forte paulo latius examinata satis evidenter declarant, silentium Petri Cluniacensis nihil veritati nostræ historiæ detrahere. Quid enim mirum, si inter quinque aut sex miracula, ad suum Ordinem non pertinentia, spectaculum nostrum non recensuerit? Hæc præter unum aut duo acta videntur circa Cluniacum, Petro vivente, et ei ab amicis vicinis relata fuerunt; prodigium vero damnati hominis Parisiis satis longe a Cluniaco, et forsan inter privatos parietes (*si etiam coram paucis, nullam sane petitum ex Petri silentio argumentum vim habet*) contigit, et annis fere quindecim, antequam idem abbas nasceretur. Nec etiam dubium esse debet, quin multa alia prodigia in Galliis, in Hispaniis, in Anglia, in Italia, Petri temporibus, vel circa ejus tempora evenerint, et tamen, his exceptis, quæ ad suum Ordinem attinent, de nullo meminit, licet in has exteras regiones profectus fuisse legatur, non solum monasteriorum sui Ordinis, sed totius Ecclesiæ negotia promoturus. Cur igitur nostrum potius, quam illa alia prodigia, suo Operi inseruisset?

AUCTORE C. B. rationesque, ob quas silentium illud mirum videri queat.

288 Sed audio, qui pro Launoio respondeat I " Petrum statuisse miracula, quæ suo " tempore ubivis contigerant, litteris consignare. " II " Singula miracula, quæ suis usurpaverat oculis, vel quæ ab hominibus fide dignis acceperat, duobus libris comprehendisse. " III " Ad " secundi libri calcem Cartusianæ religionis initium, statuta et mores uberiori oratione depinxisse. " IV " Sese dolere plurimum, testatum fuisse, quod plura non posset referre miracula, quæ " ad amantissimum sibi Cartusianorum Ordinem " spectant. " V Inter miracula, quæ suo tempore passim in Galliis facta commemorat, et inter ea, quæ de prima Cartusianorum origine " et miraculis disseruit, stupendam hominis mortui narrationem desiderari. " Postremo ipsum Petrum " dixisse, Cartusiensium Ordinem suo " tempore institutum esse. " Hæ sunt rationes, quas cum ex verbis, tum ex silentio Petri Venerabilis contra veritatem prodigii Parisiensis deduxit Launoius. Ad I respondemus, Petrum quidem dixisse, consilium fuisse, " Miracula ubili- " bet suo tempore facta ad posterorum memoriam " transmittere, " sed probavimus, eum etiam dixisse, mentem suam fuisse, narrare ea, quæ circa Cluniacum gesta fuerant; et ex discussione totius Operis comperimus, cuncta fere ab eo conscripta miracula, quæ suum Ordinem non respiciunt, patrata fuisse in regionibus, a Cluniaco non multum remotis: quæ vero in exteris sive remotioribus locis contigerant, vel in sui Ordinis monasteriis acta fuisse, vel a personis ejusdem sibi relata. Ad II Fecimus satis, cum ostendimus, eum toto suo Opere comprehendisse tantum miracula, ad suum Ordinem spectantia, præter decem, quorum quatuor aut quinque a Cluniacensibus monachis, cætera ab amicis Cluniaco vicinis didicerat.

rationibus aliis, quibus ejusdem vim concutit.

289 Ad III fatemur, Petrum longa narratione statuta et mores nostri Ordinis depinxisse, sed non ita ubertim initia ejus depinxit, ut vult Launoius. Sic enim de his habet: " Servatur, " inquit, " in Burgundiæ patribus inter " omnes Europæ nostræ monastici Ordinis professiones professio quædam, multis aliis ejusdem " monastici propositi sanctior et cautior, instituta nostro tempore a quibusdam Patribus magnis, doctis et sanctis, magistro Brunone Coloniensi, magistro Lauduino Italico, ac quibusdam aliis vere magnis, ut dixi, et Deum timentibus viris, qui quorumdam antiquorum " monachorum tepiditate, negligentia ac desidia prædocti, seculo abrenuntiare volentes, " cautius sibi suisque in via Dei sectatoribus, consuluerunt etc. " Deinde multa de vestibus, de reditibus, de moribus ac statutis addit. Hæc est ejus uberior, sive potius sterilior narratio de initio Ordinis. Nam ibi tantum dicit, quod " Professio quædam aliis sanctior instituta fuerit " a magistro Brunone Coloniensi, magistro Lauduino Italico ac quibusdam aliis vere magnis " Patribus. " Sed postea ut recte annotavit Launoius, " Uberiori oratione depingit statuta et " mores Ordinis. " Hic enim erat scopus illius, ut sapienter monuit doctus Saussæius, nempe " Agere de instituto, non de institutione Cartusiani Ordinis. " Et revera si decrevisset, institutionem Ordinis depingere, multa alia narrasset, quæ ignorare non poterat. Unde nihil de causa institutionis, sive illa orta fuerit ex collatione

ALITER C. B.

tione sanctum Brunonem inter et alios clericos Remenses habita, sive ex persecutionibus Manassæ, aut ex terrificis damnati hominis clamoribus: nihil etiam de modo, de Sancti Brunonis, et sex sociorum ejus Gratianopolim adventu, nihil de accessu ad sanctum Hugonem episcopum, nihil de septem stellarum eidem episcopo facta visione profatus est; quæ tamen ignorasse minime credendus est: imo ne verbum quidem unum de sancto Hugone sibi optime noto profert, quo consulente, juvante, comitante, Cartusiæ solitudinem primi Patres adierant, et extruxerant; adeo est Petrus propositi sui tenax sive scopi, quo de institutis Cartusiensibus tantum loqui aggressus fuerat. Et quod magis est observandum, nec ipsam Cartusiam, nec ipsum Ordinem, de quo loquebatur, nominat. Unde dubitari posset, de quo verba faciat, nisi suam narrationem tali inscriberet titulo: „ De institutis Cartusiensium monachorum. „ Non est igitur irridendus a Launoio Saussæius, quod distinxerit institutionem ab institutis.

B 290 Ad IV ignoramus, quid sibi velit Launoius, dum Petrum Cluniacensem describit, „ Dolentem, quod plura non possit referre mi- „ racula, quæ ad amantissimum sibi Cartusiano- „ rum Ordinem spectent. „ Si nihilominus divinare licet, credimus, eum his verbis ingeniosis subtiliter voluisse declinare objectionem sibi ex verbis Venerabilis abbatis faciendam, cujus vi omnes consequentias, quas ex silentio ejus ducit, penitus corruturas prævidebat. Nam per hæc verba significat pius Abbas, alia quidem miracula in Ordine Cartusiensi fuisse patrata, sed dolore se affici, quod ea non possit referre. Statimque causam sui doloris hanc fuisse sanctus vir enuntiat his verbis jam superius præcitatis, sed, hic necessario repetendis: „ Multa quidem, „ inquit, „ In illo sacro Ordine miracula contigis- „ se, a pluribus accepi; sed quia ipsi humilita- „ tis virtute, qua semper servi Dei miranda „ opera sua, quanto possunt nisu, occultant, „ vix aliquid ex his prodere alicui voluerunt, „ rara, imo rarissima, quibus omnimoda fides ac- „ commodanda esset, ad me miracula pervene- „ runt. Quæ tamen absque dubio certa compe- „ ri, tacere nec volo, nec proposui. „ Deinde duo mirabilia de quodam fratre converso, nec plura de eo, vel de aliis narrat. Hæc scripsit Petrus diu post annum MCXLV, ut ex capitulo XXV libri secundi colligimus, ubi sic loquitur; „ In

aut convelli autumat,

C „ primordiis Pontificatus domini Papæ Eugenii, „ ad visitandum tam ipsum, quam communem „ matrem Romanam Ecclesiam, Romam adii „ Electus est Eugenius anno MCXLV, sed quando hæc Petrus scribebat, plures jam annos effluxisse, innuit dicens: „ In primordiis Pontificatus do- „ mini Papæ Eugenii. „ Cum igitur tantum meminerit de Ordine nostro capitibus XXVIII et XXVIIII ejusdem libri, patet ea, quæ de antiquis Patribus refert, ab eo tantum scripta fuisse diu post annum MCXLV. Unde non mirum, si a Cartusiensibus, opera sua occultantibus, spectaculum illud etiam Petro celatum fuit, quod jam fere ab annis septuaginta vel etiam amplius contigerat, et diu ante ortum ejusdem abbatis, ut mox probabimus.

291 Ad V Huic rationi factum est satis ex superioribus responsis, quibus probavimus, pleraque miracula, quæ suo tempore passim in Galliis facta commemorat, spectare monasteria Cluniacensis Ordinis; paucissima vero, quæ ad eum

undecumque conquisitis

non pertinent, edita fuisse circa Cluniacum; quæ D licet daremus passim etiam facta in Galliis, nihil etiam nobis obesset Petri silentium, qui tam pauca in toto suo Opere describens, multa alia vel ignoravit vel tacuit. Ad ultimum, concedimus, Petrum scripsisse, institutam fuisse suo tempore Cartusiensium Religionem, sed ejus verba non ita stricte sumenda esse, ex hoc ipso liquet, quod constet, eum pluribus post conditum Ordinem annis natum fuisse. Nam cum dicatur electus abbas anno Christi MCXXII, ætatis vero *(aliter statue ex num.* 283*)* suo vigesimo ferme octavo, debuit tantum nasci anno MXCV, vel circiter, id est, quatuordecim post editos damnati hominis clamores annis. Ergo non Petri tempore, sed ante ejus tempora Ordo institutus est. Nec juvat reponere, illum etiam retulisse historias et miracula, circa sua tempora perpetrata, quod quidem verum est erga res Cluniacensium, sed non erga prodigia eidem Ordini extranea, quæ fere omnia, uno aut duobus dumtaxat exceptis, vivente vel etiam præsidente Petro, accidisse, ex præcedenti examine ostendimus. Denique multa E miracula Petrum fugisse aut latuisse, colligimus ex ejus Præfatione ad secundum librum de miraculis; ubi sic conqueritur, quod non sit, qui ad miracula scribenda animum applicet: „ Ad „ tantum autem, „ inquit „ jam fructum infruc- „ tuosa hujus silentii segnities pervenit, ut quæ- „ cumque in Ecclesia Dei sive in regnis Chri- „ stianis a quadringentis vel quingentis ferme annis „ facta sunt, universa pene nobis et omnibus ignota „ sint.

292 „ Tanta enim apparet distantia nostrorum „ temporum, ut, quæ ante quingentos et mille „ annos gesta sunt, nobis notissima; quæ vero „ exinde ipsis quoque diebus nostris acta sunt, „ prorsus ignota sint. Inde est, quod historiis an- „ tiquis, ecclesiasticis gestis, libris multiplicis „ doctrinæ, Patrum instructiones et exempla con- „ tinentibus, abundamus; eorum autem, quæ „ temporibus nobis contiguis contigerunt, ne- „ scio, si vel unum habemus. „ Hæc ille, qui superius dixerat, „ Dolere se et supra quam mul- „ tis forte credibile sit, torpori multorum irasci, „ qui, cum scientia, litteris atque eloquio abun- „ dent, miranda omnipotentis Dei opera, quæ „ sæpe in diversis terrarum partibus ad instructio- „ nem Ecclesiæ fiunt, memoriæ posterorum man- „ dare scribendo pigritantur. „ Quam ob rem sub finem profitetur, se „ Secundum vires a Deo da- „ tas, si quid dignum vel utile invenire potuerit, „ ad Dei laudem vel profectum legentium mo- F „ dernis vel posteris manifestaturum. „ Et tamen, cum hujusmodi tanto teneretur desiderio, nihil de sui temporis thaumaturgo, sancto scilicet Bernardo sibi amicissimo et familiarissimo dixit, cum amplus sibi pateret miraculorum ab ipso frequentissime patratorum campus, ex quo saltem pauca, eaque insigniora excerpere potuisset, in quibus esset illa notatu digna ducis Aquitaniæ Guilelmi conversio. Nihil de sanctis Norberto et Roberto de Arbricello; nihil de tot aliis viris sanctissimis, qui eodem cum Petro vivebant tempore; nihil de Ordinibus monachorum, qui tunc multis claruerunt signis et virtutibus; nihil, inquam, de his omnibus scripsit. Cumque plura de Cartusiensibus referre potuisset, quos ille in quadam epistola, quam dabimus anno MCLVI, fatetur „ innumeris per orbem „ diffusis miraculis claruisse, „ quæ ideo illum latere non potuerant, unius tamen fratris conversi solum meminit, non solum, quia primi Patres

diluere ac enervare nititur.

A tres sua opera prædicare nolebant, sed certe etiam ex defectu suæ memoriæ, ut constare videtur ex historia illa miraculosa Auduini monachi Cartusiæ, intra nives et ruinas monasterii post dies duodecim vivi reperti, quam omisit Petrus, licet eam optime nosset, cum de casu illo nivium et rupium consolatoriam scripserit ad Guigonem epistolam, quam suo loco in Annalibus dabimus.

nec tamen, quod e Petri silentio formatur, omni prorsus,

293 Sed quod magis miraberis, nihil Petrus de sancto Hugone abbate Cluniacensi, a quo monasticum habitum susceperat, præter quamdam visionem, narravit; a quo tamen multa præclara et stupenda miracula, tum in vita, tum post mortem patrata, legimus in ejus Vita. Debilem itaque argumentationem ex silentio Petri Cluniacensis rimatus est cum Massono Launoius, qui sola illa ratione historiam hanc nomine fabulæ et anilis narrationis traduxit. Cujus si regulis teneremur, inter fabulas etiam censeremus, quidquid de aliis Sanctis Petrus tacuit. *Hæc omnia Cartusianus noster anonymus. Sed an* B *negativo, quod e Petri Cluniacensis silentio formatur, argumento vim omnem adimunt? A Petro Venerabili, ait quantum ad substantiam, dumtaxat quinque aut sex, quæ ad Cluniacensem Ordinem non spectent, miracula recenseniur, ac proin pauca hæc inter non inveniri prodigiosam doctoris damnati anastasim, mirum non est, maxime cum Petrus stellarum septem visionem, S. Hugoni Gratianopolitano episcopo, dum ad eum* S. Bruno *cum sex sociis accederet, oblatam, aliaque nonnulla, ad* S. Brunonem *spectantia, silentio etiam præterierit. Atque hæc quidem, ob quam petitum e Petri silentio contra doctoris damnati historiam argumentum enerve putat ac infirmum, ratio videtur præcipua; verum etsi omnia fere miracula, quæ Petrus litteris consignavit, ad Cluniacensem Ordinem spectent, hic tamen scriptor propositum sibi habebat ad posteros transmittere etiam miracula, quæ alibi, quam in Cluniacensi suo Ordine, evenissent.* Hæc, *inquit lib.* 2, *cap.* 28, . . . in toto isto Opere principalis, ut sæpe jam dixi, fuit mihi causa scribendi, hoc est miracula ubilibet, et quolibet tempore facta ad præsentium vel posterorum memoriam transmittendi. *Audi etiam, quæ* C *huc facientia in eodem libro secundo fuerat præfatus.* Quoniam ad roborandam fidem *(verba sunt Petri)* et mores instituendos miracula nostro tempore vel circa nostra tempora gesta, quorum cognitio indubia datur, scribere proposui. Post ea, quæ præmissa sunt, alia quoque legentibus vel audientibus non minus, ut credo, utilia adjungenda sunt.

uti ex hic adductis

294 In quibus, ut supra jam dixi, nullum temporis ordinem servo, nullius generis miracula vito, sed sicut ea vel olim didici, vel quotidie a diversis et fide dignis discere possum, scripturæ commendo. *Ut quid ergo Petrus, cui, ut ex hisce recitatis verbis intelligitur, quæcumque et ubicumque gesta miracula in litteras mittere propositum erat, silentio præteriit, si factum umquam sit, horrendum illud prodigium, quo doctor Parisiensis tantisper redivivus, justo Dei judicio se damnatum, publice coram innumera propemodum populi multitudine e feretro proclamarit? Ais quidem, multa alia prodigia ac miracula silentio pariter a Petro involvi; verum isthæc, quæ pariter ab hoc scriptore non memorantur, sunt hujusmodi, ut facile ab eo vel ignorari, vel cum scriberet, in memoria non haberi, vel denique velut minus notatu digna præteriri potuerint. At vero Parisiense prodigium, utpote quod in opinione, quam hic discutimus, coram innumera propemodum populi multitudine factum, longeque proinde ac late divulgatum atque ad posteritatem transmissum fuisset, ignorari haud facile ab eodem Petro potuisset, a quo etiam proinde, utpote simul et notatu dignissimum, et ad finem præterea a Petro intentum, seu* ad fidem *(ad ejus verba proxime recitata)* roborandam *bonosque mores inspirandos longe aptissimum, verosimiliter et in mente habitum, et commemoratum fuisset, maxime cum Petrus insuper studium et operam posuerit, ut, quæ ad Ordinem Cartusiensem spectabant, miracula undecumque conquireret, compertaque litterarum monumentis consignaret, uti ipsemet libro* 2, *cap.* 29 *indicat hisce verbis:* Multa quidem in illo sacro *(Cartusiensium scilicet)* Ordine miracula contigisse, a pluribus accepi, sed quia ipsi humilitatis virtute, qua semper servi Dei miranda opera sua, quanto possunt nisu, occultant, vix aliquid ex his prodere alicui voluerunt. Rara, immo rarissima, E quibus omnimoda fides accommodanda esset, ad me miracula pervenerunt; quæ tamen absque dubio comperi, tacere nec volo, nec proposui.

apparet, argumentum negativum vi destituitur.

295 *Adhæc Petrus lib.* 2, *cap.* 28 *sic scribit:* Servatur in Burgundiæ finibus inter omnes Europæ nostræ monastici Ordinis professiones professio quædam, multis aliis ejusdem monastici propositi sanctior et cautior, instituta nostro tempore a quibusdam Patribus magnis, doctis et sanctis, magistro Brunone, magistro Lauduino Italico ac quibusdam aliis. *Quibus verbis cum pauca saltem de Cartusiensis Ordinis institutione commemoret, verosimile apparet, scriptorem illum, qui totus est in referendis miraculis, apta hac exponendi, quæ sacri illius instituendi Ordinis causa fuisset, occasione obtenta, luctuosam juxta ac prodigiosam doctoris damnati historiam, si locum umquam hæc obtinuisset, silentio non fuisse præteriturum. Omnibus itaque, quæ Cartusiani anonymi verbis supra recitatis includuntur, rationibus rite expensis, argumento negativo, quod e Petri Venerabilis silentio contra doctoris Parisiensis anastasim formatur, omnem prorsus vim denegare non ausim, etsi interim multum absit,* F *ut Launoio assentiar, qui in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione vel ob solum Petri Venerabilis de prodigiosa doctoris anastasi silentium fabulis commentitisque hanc accensendam autumat. Et vero, cum Petrus (adi ejus verba num. præced. recitata) diserte affirmet, sese rara, imo rarissima, quæ ad Ordinem Cartusiensem spectarent, fidemque omnimodam mererentur, miracula intellexisse, eaque nihilominus, quæ indubitata esse, comperit, litteris mandasse, fieri potest, ut horribilem doctoris damnati historiam, utut sibi non ignotam, commemorandam non duxerit, quod eam, utpote quam forte nullis prorsus litterarum monumentis, sed sola traditione populive fama intellexisset, pro omnino certa atque indubitata non haberet.*

§ XVII

AUCTORE
C. B.

§ XVII. Quid de aliorum, quos Launoius præterea laudat, scriptorum antiquorum silentio statui debeat.

Notum de doctore damnato narrationem, nec Sigebertus Gemblacensis

Inter scriptores antiquos, silendo, ut vult Launoius, prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim a vero alienam testatos, esse etiam nonnullos, quorum silentium aut nulla, aut valde exigua contra hanc vi pollet, jam supra indicavi. Verum iis, de quorum silentio duobus proxime prægressis §§ disserui, hic adhuc ex recensitis a Launoio alios nonnullos, a Bulæo in Universitatis Parisiensis Historia tom. I *adductos, addere idcirco lubet, quod illorum omnium silentium contra hunc scriptorem, maximi id facientem,* B *nullius prorsus esse roboris contendat Cartusianus anonymus, Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor, cujus argumenta omnia, doctoris damnati historiæ utcumque suffragantia, in medium statui proferre. A Sigeberto Gemblacensi duco initium. Hic in Chronographia ad annum* 1084 *de sancto* Brunone *sic scribit :* Bruno natione Teutonicus ex urbe Colonia, litteris apprime eruditus, Remensis ecclesiæ canonicus et scholarum magister, relicto seculo, eremum Cartusiæ fundat, propositumque monasticæ conversationis satis arduum instituit. Hujus sancti propositi cooperator et æmulator beatæ memoriæ Hugo, Gratianopolitanus episcopus ab eodem Brunone habitum monachicum sumpsit, cunctisque ibi habitantibus insigne præbuit exemplum. *Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione recitatis etiam hisce verbis subdit :* Hæc ex editione Pistorii, quæ in editione Miræi desunt. Miræus tamen in editione sua unum Sigeberti manuscriptum codicem e bibliotheca Justi Lipsii citat, in quo hæc erant de Brunone : " In vasta eremo, " quæ Cartusia dicitur, apud Gratianopolim mona- " sterium et cellas ædificare incipit. "

seu potius, qui hunc interpolavit,

297 Hæc omnia lectorem celare nolui, ne sibi fucum ex Sigeberto fieri queratur. Sed sive Lipsii C codicem, sive Pistorii editionem sequamur, inde constabit semper, apud antiquos omnes ratam non esse de doctore narrationem. *Ita Launoius, recte sane hic innuens, Chronographiæ Sigebertinæ per Pistorium editionem in verbis proxime ex hac recitatis a genuino Sigeberti textu deflectere. Id porro Cartusianus noster anonymus Operis sui num.* 101 *amplius declarat hunc in modum :* Sigibertus dicitur obiisse anno MCXIII. Quod si ita est, concedi necessario debet hæc verba *(supra jam mox recitata)* ab aliquo alio ejus Chronographiæ addita fuisse. Nam, ut superius annotavimus, sub teste quinto Sigiberti de Brunone pars prior eisdem ferme verbis habetur in Chronico quatuor primorum Priorum Cartusiæ, quod constat editum tantum post mortem Sigiberti. Nec auctor Chronici dici debet ea mutuatus fuisse a Sigiberto ; nam quæ sequuntur apud Sigibertum, apertissime declarant, ea fuisse scripta, mortuo jam sancto Hugone, qui Sigiberto annis fere viginti superfuit. " Hujus sancti " propositi, " inquit ille subdititius Sigibertus, " cooperator et æmulator beatæ " memoriæ Hugo Gratianopolitanus episcopus ab D " eodem Brunone habitum monachicum sumpsit, " cunctisque ibi habitantibus insigne præbuit " exemplum. " Quis non videat, hic verba fieri de Hugone tamquam mortuo et jam inter Sanctos relato, cum ornetur titulo " B. Memoriæ " et dicatur in præterito " insigne præbuit exem- " plum ? " Præterea constat, in iisdem verbis crassissimum irrepsisse errorem, ubi sanctus præsul dicitur habitum monachicum ab eodem Brunone sumpsisse, quod falsissimum probabimus in Annalibus ad annum MLXXXVII.

298 In hos certe errores Sigibertus non impegisset, qui vivebat eodem tempore, quo sanctus Hugo Cartusiam frequentabat, et pluribus ante eum annis obiit. Sed etsi hæc concederentur ab eodem Sigiberto scripta fuisse, nihil nobis obessent, cum ille minus historicus dicendus sit, quam compendiator, qui nihil habet eorum, quæ a cæteris digeruntur. *Sane verba, e Sigeberti Gemblacensis Chronographia supra huc transcripta, Sigebertinon esse, sed scriptoris posterioris, qui in* E *hanc illa intrusit, Cartusianus noster anonymus, sibi etiam Launoium, uti proxime recitata hujus verba satis indicant suffragantem habens, merito hic contendit. Atque id quidem etiam sufficienter, ne dicam invicte, probatum dat, etsi interim, per verba, quæ assignat, de Hugone, tamquam mortuo, jamque inter Sanctos relato, sermonem fieri, perperam existimet e solo, quo hic in illis ornatur,* Beatæ memoriæ *titulo, utpote viventibus adhuc, ut Cangius in Glossario ad vocabulum* Memoria, *aliique docent, per scriptores antiquos subinde etiam attributo. Verum an silentium, quod de prodigiosa doctoris anastasi in laudatis Chronographiæ Sigebertinæ verbis servatur, merito etiam, si hæc Sigeberti vere esse concedantur, nihili facis? Ita omnino existimo, quod nulla plane occurrat ratio, ob quam verosimile utcumque evadat, futurum fuisse, ut Sigebertus luctuosam illam historiam, utut optime etiam sibi perspectam, in paucissimis, quæ de* Brunone *memoriæ prodit, commemoraret. Atque hinc etiam nullius plane ponderis apparet silentium, in iisdem verbis servatum, quiscumque demum sit scriptor antiquus, a quo hæc, uti ex dictis factum, in Sigeberti Chronographiam fuere illata.*

scriptor antiquus,

nec pariter, uti quæ hic

299 *Dispiciamus modo, an validius contra Parisiense prodigium ex Roberti de Monte, qui Sigeberti Chronographiam continuavit, silentio arguatur.* Multa, *inquit de hoc scriptore in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap.* I *Launoius,* de Cartusianorum institutis, consuetudinibus, et origine F ipsa disserit, nec ullum tamen damnato doctori testimonium præbet. *Verba omnia, quæ Roberto de Monte attribuit, huicque suæ contra Parisiense prodigium objectioni Launoius præmittit, Cartusianus noster anonymus transcribit, simulque ad hanc respondet. Textum ejus integrum una cum Roberti, quæ includit, verbis huc transfero. Sic habet :* Robertus de Monte .... Cartusiensium monachorum ad annum MCXXXI meminit his verbis : " Monachi Cartusienses paula- " tim pullulabant, qui, præ cæteris continentes, pesti " avaritiæ, qua plurimos sub religionis habitu " laborare videmus, terminos posuerunt, dum " certum numerum hominum, animalium, pos- " sessionum, quem eis prætergredi nullo modo " liceat, statuerunt ; et ipsi singulas singuli cellu- " las habentes, ac raro nisi vel ob Dei cultum, " vel ob mutuum in caritate solatium conve- " nientes

A „ nientes, perfectius mori mundo, et ceteris tanto diligentius, quanto secretius vivere Deo elegerunt. „ Hæc Robertus in editione, qua usus est Launoius; nam in editione, quam modo præ manibus habemus, facta anno MDCCI Lutetiæ Parisiorum apud Joannem Billaine studio et opera doctissimi ac religiosissimi Lucæ Dacherii nihil prorsus ad præfatum annum MCXXXI, neque in tota Appendice de Cartusiensibus habetur, sicut neque ad annum MCXXXII, ubi Launoius hæc de sancto Hugone in suo exemplari legit: „ Obiit vir sanctus, Hugo Gratianopolitanus episcopus, cujus religiosam admodum vitam conscripsit Guigo prior Cartusiæ. „

recitantur, Cartusiani nostri anonymi

300 Codicem, quem habuit Dacherius, auctographum existimat; unde liquet, ea, quæ de sanctis Brunone et Hugone in aliis codicibus reperta sunt, a quodam recentiore fuisse adjecta. Quod etsi nobis sufficeret ad rejiciendam verborum a Launoio relatorum auctoritatem, nihilominus acsi essent genuina Roberti verba, Launoio Respondemus, I Robertum in tota sua B Appendice ad Sigibertum juxta nostram editionem nihil referre eorum, quæ acciderant ante annum MCI, quo Chronicon Sigiberti persequi cæpit, nisi quando agit de principum genealogia vel episcoporum successione, quæ quidem altius non numquam, licet raro repetit. II Verba a Launoio relata, non de initiis Ordinis loqui, sed de ejus progessu, ut ex ipsissimis verbis appareat, „ Monachi Cartusienses paulatim pullulabant. „ Et revera eorum anno MCXXXI, id est, fere quinquaginta post fundatum Ordinem annis erant tantum quinque aut sex domus Cartusienses Instituti in tota Ecclesia: III Roberti præcipuum in hac Appendice scopum fuisse, Normannorum et Anglorum historiam describere, quod ipsemet profitetur in Prologo his verbis: „ Igitur quia prædictus Sigibertus Chronica sua incipit ab anno Incarnationis Dominicæ CCCLXXXI, et produxit ea usque ad annum ejusdem Dominicæ Incarnationis MC, ego exinde .... usque ad annum MCLXXXII ea, quæ in diversis provinciis, et maxime in Normannia et Anglia evenerunt, et ad meam notitiam pervenerunt, sub annis Dominicæ Incarnatio- C nis colligere aggrediar. Et hoc ideo libentius, quia volo gesta primi Henrici, strenuissimi regis Anglorum et ducis Normannorum, a quo habeo incipere, summatim per singulos annos annotare. „

verba suadent,

301 Stetit promissis Robertus; nam per totum suum Opus nullum præterit annum, quo de Normannis et Anglis multa non referat, sæpe nihil vel paucissima de aliis provinciis scribens. IV Robertum nihil fere de aliis Ordinibus aut de eorum originibus et institutis scripsisse in hac Appendice; unde non mirum, si de Cartusiensibus etiam siluerit, aut tam pauca dixerit juxta citationem a Launoio factam. Denique notandum, hunc auctorem in suo Prologo innuere quidem, multa se relaturum prodigia, ut etiam fecit, sed constat, eum tantum de iis meminisse, quæ evenerunt ab anno MCI, ut jam supra monuimus. Non est igitur Robertus annumerandus inter auctores, „ Qui famosam damnati hominis anastasim non prætermisissent, si etiam aut legissent, aut audivissent accidisse. „ Neque contrarium concludi debet ex verbis ejusdem Roberti, qui „ In Tractatu de immutatione Ordinis monachorum de abbatibus et abbatiis Normannorum capite II de origine Cartusiensium hæc habet: „ Eodem fere tempore, quo Ordo Cisterciensis in Cabillonensi parochia exortus est, Cartusiensis etiam in episcopatu Gratianopolitano adinventus est. Genus hoc eremitarum sub Priore agit, nec numerum tertium decimum multitudo transcendit. Unusquisque in cella sua privatis diebus separatus ab aliis orat, dormit et manducat; quæ tamen cellæ contiguæ et loco conjunctæ sunt. Festis diebus ad ecclesiam et ad mensam conveniunt, et de spiritualibus inter se conferunt. Instituta vero et diurni nocturni Officii secundum Regulam sancti Benedicti persolvunt. „

AUCTORE C. B.

Robertus de Monte,

302 Hæc ille, qui causam vel occasionem, quæ sanctum Brunonem in eremum impulit, non affert, quia nihil omnino de sancto Brunone, nec ipsius nomen habet. Sed tantum loquitur de quibusdam Cartusiensium moribus, quos ex Guigonis nostri Consuetudinibus videtur hausisse. Sic et de aliis aliorum Ordinum fundatoribus et patriarchis tam summatim meminit, ut nihil fere de iis referat memorabile, contentus tempus conversionis eorum assignare cum anno, quo E vel seculo abrenuntiaverunt, vel suum Institutum inchoaverunt. *Luculentissime profecto hæc evincunt, aut parum admodum aut nihil luctuosæ damnati historiæ officere servatum de hac a Roberto de Monte silentium. Neque vero vel hoc, vel quod supra jam memoratum, Sigeberti Gemblacensis scriptorisve antiqui, qui in hujus Chronographiam num. 296 huc transcripta verba intulit, silentium ad horrendi prodigii falsitatem monstrandum multum conducere, existimavit ipsemet Launoius, utpote ex recitatis amborum scriptorum illorum verbis, in quibus nihil omnino de infausti doctoris anastasi occurrit, contra Raynaudum dumtaxat inferens, ratam hanc apud omnes scriptores antiquos non esse; quod ut verum sit, falsum esse luctuosum illum eventum, non requiritur. Sed hæc de Sigeberti Robertique de Monte, qui hujus Chronographiam prosecutus est, silentio dicta sufficiant. Inter scriptores antiquos a Launoio recensitos, quorum de damnato doctore silentium majori in pretio Bulæus habuit, locum etiam obtinet Gaufredus Vosiensis Prior, qui Chronicon, a Labbeo tom. 2 Bibliothecæ novæ librorum Mss. publici juris factum, seculo duodecimo senescente contexuit.* F

aut etiam Gaufredus, Vosiensis Prior,

303 *Scriptor ille in hoc suo Opere cap. 21 sic scribit*: Ordo Cartusiensium sanctissimus incepit hoc tempore, scilicet anno MLXXXVI *(imo anno 1084, uti infra probabimus)* per Brunonem virum sanctum, natione Alemannum de Colonia Agrippina, magistrum in Theologia, cum sex aliis venerabilibus viris in diœcesi Gratianopolitanensi. Hic Ordo, teste B. Bernardo, inter omnes ecclesiasticos ordines primatum tenet, non ratione temporis, sed vigore sanctitatis: unde ipse vocat eum Speciosissimam columnam Ecclesiæ. Victor Papa, dum esset monachus Cassinensis, per somnium vidit Deum, suæ dignationi in solitudine Carthusianæ habitaculum construentem, et dicitur, quod spiritu prophetiæ pollebat. *Verum an ex eo, quod damnati historiæ Gaufridus hic non meminerit, recte contra hanc, veluti vel idcirco fictitiam aut certe commenti suspectam, Launoius et post hunc Bulæus arguunt? Cartusianus noster anonymus, postquam Gaufredi verba jam nunc recitata in Opus suum intulit, ita subjungit*: Hæc Gaufredus, qui nova et hactenus inaudita atque a nullo commemora-

ta

AUCTORE C. B

ta nobis revelat, dum dicit, Victorem Papam spiritu prophetico fundationem Ordinis *(qua de re quid sit, infra examinabitur)* prævidisse, de cujus visione dicemus anno MLXXXVI. His Gaufredi verbis *(jam proxime recitatis)* subjungit Launoius : Hic de damnato doctore et canonico " loquendi locus erat amplissimus, Gaufredus " tacuit, quia tunc illud otiosi homines nondum " invexerant. "

silentio suo infirmat ; infirmat tamen utcumque,

304 Sed illud jam, non quidem invexerant, sed prout a fide dignis sibi fuerat relatum, scriptis mandaverant anonymus noster Cartusiensis et Cæsarius Eisterbacensis Gaufredi coætanei. Neque mirum, si Gaufredus illud tacuerit, cum et fere alia omnio de sancto Brunone et Ordine dicenda tacuerit, qui etiam historiam, jam ab annis centum et ultra peractam, cujusque memoria tunc apud solos pene Cartusienses servata fuerat, ignorare poterat. *Quod si historia illa publice ingenti hominum adstante multitudine, acciderit, nulla ratione verosimile apparet, ejus memoriam ætate Gaufredi, qui centum nondum, imo forte ne sexaginta quidem, a* Brunonis *obitu elapsis annis floruit, apud solos pene Cartusienses superfuisse. Quis ergo factum credat, ut horrendum prodigium ignorarit, ideoque ejus non meminerit Gaufredus ? Attamen cum hic scriptor, ut recte etiam observat Cartusianus anonymus, alia fere omnia ad* Brunonem *spectantia omittat, nec ullo ex capite Parisiense prodigium, utut perspectum exploratumque id habuisset, pauca inter, quæ de Sancto tradit, commemoraturus fuisse videatur, argumentum sane, quod ejus silentium suppeditat, admodum infirmum apparet. Verum, quibus nonnihil plus roboris inesse videtur, nunc subdo. Monachus Autissiodorensis, qui sub finem seculi* XII *et initio sequentis, aut certe, Innocentio III summo Pontifice, floruit, apud Launoium Dissertatione de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum cap.* I *sic scribit :* Circa id tempus S. Hugo, Gratianopolitanus episcopus, vidit per somnium in solitudine Cartusiæ Deum suæ dignationi habitaculum construentem, stellas etiam septem ducatum sibi præstantes itineris. Et ecce, sanctitatis ejus odore tracti ad ipsum veniunt septem viri, qui omnes uno desiderio succensi locum eremiticæ vitæ congruum quærebant, necdum repererant. Horum primus magister Bruno, vir religione scientiaque famosissimus, alii quatuor litterati, duo laici, quos sanctus Hugo gratanter suscepit, et voti compotes fecit. Ipso namque juvante, consulente, comitante, Cartusiæ solitudinem intraverunt. Sic cœpit Ordo Cartusiensis, inter cæteros Ordines puritate mentium ac theoriæ studio singularis.

quidquid hic contra Cartusianus anonymus

305 *Launoius, qui, ut jam innui, in laudata sua Dissertatione verba hæc recitat, iis deinde subjungit :* Non magis apud hunc, *monachum nempe Autissiodorensem,* quam apud alios, *quos nimirum jam ante retulit,* rata est de doctore narratio, et terribilis eventus, qui Brunonem in eremum abegerit. Neque profecto horribilem illius doctoris anastasim præteriisset monachus ille, qui passim memorat incertos rerum exitus, et in plerisque hominibus ancipitem vitæ fortunam, spectra et id genus prodigiorum. *Accipe modo, quid ad hæc reponat Cartusianus noster anonymus. Sic itaque Annalium Ordinis sui lib. 4, num.* 116 *habet :* Hæc *(verba videlicet monachi Autissiodorensis e Launoio proxime huc transcripta)* ille anonymus apud Launoium, qui, ut videtur, hæc omnia ex Vita sancti Hugonis a Guigone edita exscripsit, mutato tantum verborum ordine, cujus propterea testimonio eadem opponimus, quæ superius Guigonis testimonio *(adi num.* 263 *et sequentem)* opposuimus. Præterea quid ponderis habeat auctoritas negativa, judicent viri docti. Monachus Autissiodorensis nihil habet de spectaculo, ergo falsum est spectaculum. Si liceret ita argumentari, ipsæ etiam ruerent Euangelicæ Veritates, quarum multæ in sola nituntur traditione. Sed esto, quod monachus ille " passim memoret, " ut asserit Launoius, " incertos rerum exitus, " et in plerisque hominibus ancipitem vitæ for" tunam, spectra et id genus prodigiorum, " nunquid omnes memorat, vel in omnibus hominibus memorat ? Quod certe asserere, videtur temerarium. Quosdam igitur, imo et permultos rerum exitus omisit, et inter illos istud prodigium omittere potuit, sicut et tres sancti Euangelistæ piscinam probaticam nimis admirandam, et Lazari suscitationem stupendam omiserant.

opponat, monachus Autissiodorensis.

306 Postremo monachus ille, ut habet Launoius, floruit sub Innocentio III, summo Pontifice, quo tempore noster anonymus Cartusiensis *(videsis hujus testimonium num.* 199 *et seq. uti etiam dicta num.* 12 *et seqq.)* primus omnium cœpit hanc historiam scriptis mandare, cujus memoria apud solos fere Cartusienses, adhuc paulatim tantum pullulantes custodiebatur. Unde non mirum, si monachus ille Autissiodorensis, cui forsan cum Cartusiensibus nulla intercedebat, consuetudo, veram non noverit Ordinis originem, cujus nullam propterea causam attulit, sed sola verba exscripsit, quæ in Vita sancti Hugonis legerat. Denique cum præfati auctoris Chronicon modo non habeamus præ manibus, plura ex eo contra Launoium elicere non possumus. *Ita ille ; an autem in omnibus recte, nunc dicendum. Ac primo quidem, cum dubium non appareat, quin monachus Autissiodorensis supra huc transcripta verba ex Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita, per Guigonem quintum Cartusiæ Priorem scripta, deprompserit, servatumque ab hoc in illis de doctoris Parisiensis anastasi silentium nulla omnino contra hanc (adi num.* 265*) vi polleat, consectarium fit, ut nec, quod in iisdem monachus Autissiodorensis de eadem servat, magni roboris sit. Quod vero pertinet ad silentium, quo hic omnibus etiam aliis Chronici sui locis horrendum prodigium præterit, inde etiam, falsum hoc esse, haud recte concluditur. Cum enim, ut Cartusianus noster anonymus recte observat, non omnes prorsus rerum exitus commemoret, horribile doctoris exitium esse potest ex iis, quos silentio suppressit. Attamen cum monachus ille, ut Launoius innuit, multus equidem sit in recensendis prodigiis, minus verosimile apparet, futurum fuisse, ut Parisiense, si contigisset, damnati spectaculum, ceteris omnibus, quæ narrat, prodigiis memoratu utique longe dignius, litteris consignare omitteret.*

ut etiam Chronographus Malleacensis, aliique tres ;

307 *Atque hinc jam fit, ut ad eorum, qui luctuosum eventum negant, opinionem e laudato Autissiodorensi monacho, silentio hunc prætereunte, robur qualecumque accedat. Nec juvat reponere, horrendam historiam, utpote cujus vere factæ memoria apud solos fere Cartusienses seculo tertio decimo superfuerit. Autissiodorensi monacho, qui tunc ex dictis floruit, fuisse ignoratam ; quam parum enim verosimile id*

A *id sit, ex jam supra dictis liquet. Porro rationes similes fere ac pares iis, ob quas, ut modo docui, monachi Autissiodorensis silentium contra prodigiosam doctoris anastasim robur obtinet, faciunt etiam, ut eidem Malleacensis Chronici, cujus auctor circa annum* 1140 *floruit, silentium officiat. De hoc enim Chronico Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap.* 1 *ita loquitur :* Plenum est visionibus et eventis memorabilibus, quæ ab auctore cupidissime narrantur; ut vel inde judices, nusquam prætermissurum fuisse tale spectaculum, si contigisset et ea contigisset ratione, quæ libros auctorum omnium implevisset; *Launoio autem in iis, quæ hic de Melleacensi Chronico, seu potius de hujus auctore affirmat, esse assentiendum, ipsummet inspectum docebit hoc Chronicon, quod apud Labbeum tomo* 2 *Bibliothecæ novæ librorum Mss. modo exstat insertum. Nec omni etiam vi destituitur de doctoris anastasi silentium ab auctore Florum Mss. Historiarum Adamo, Vincentio Bellovacensi et scriptore Chronici S. Martini Turonensis servatum. Etsi enim* B *tres hi scriptores, ut Cartusianus noster anonymus recte observat, verba sua, a Launoio recitata, vel ex Guigone quinto Cartusiæ Priore, vel ex Gaufredo Vosiensi, vel ex aliis denique, quorum silentium ex dictis aut nihil omnino, aut certe parum admodum prodigiosæ anastasi obest, indubie acceperint, alios tamen etiam non paucos scriptores, seculo* XIII, *quo floruerunt, antiquiores, adhibuere, atque, in hisce si quid memoratu dignum invenerunt, id in lucubrationes suas passim intulere.*

quibus tamen nec S. Bernardus

308 *Quare cum nullam uspiam in hisce doctoris redivivi, qui, sese justo Dei judicio damnatum, publice e feretro adstantibus denunciarit, mentionem faciant, argumento id est, apud scriptores illos, e quibus forte aliqui temporum injuria modo etiam periere a Vincentio aliisque duobus laudatis scriptoribus feralem historiam non fuisse inventam. Unde fit, ut contra hanc non parum faciant tres isti scriptores, utpote silentio sua silentium aliorum omnium, a se adhibitorum, quodammodo testantes involventesque, quorum tamen aliqui saltem luctuosum hujusmodi notatuque dignissimum eventum, si locum unquam habuisset, verosimiliter sciturі memoraturique fuis*C*sent. Ceterum scriptoribus antiquis, qui silentio suo horribili prodigio, utpote id pariter, si fuisset, verosimiliter vel argumenti, quod tractarunt, ratione, vel aliqua quacumque de causa commemoraturi, utcumque officiunt, addi etiam possent, tum Hugo Flaviniacensis multique alii, a Launoio non memorati, quos hic enumerare necessum non est, tum maxime ascetici, divinique verbi præcones, qui, cum, ut homines et a vitiis peccatisque avocarent, et ad virtutem inflammarent, sermones pios habuerint, tractatus sacros ediderint, religiosas meditationes composuerint, horribile illud prodigium, si contigisset, alicubi in hisce verosimiliter commemorassent, utpote quo nihil fere ad finem a se intentum magis aptum magisque conducens excogitare aut fingere potuissent. Hinc Launoius Dissertationis sæpissime jam laudatæ cap.* I *scriptoribus antiquis, quorum silentium prodigiosæ doctoris anastasi officit, etiam Humbertum Burgundum, quintum Prædicatorum generalem magistrum, et S. Bernardum, Claræ vallensem abbatem, accenset; ac priorem quidem recte; at non item posteriorem, habita etiam ratione epistolæ, ad Fratres de Monte-Dei conscriptæ.*

AUCTORE C. B.

nec plures alii, quos Launoius adhuc laudat, adjungendi sunt.

309 *Hic enim Sanctus, quo ad vitia vitanda virtutemque amplectendam legentes audientesve excitet, unice fere, quæ Sacra Scriptura suppeditat, incitamenta in sermonibus piis, quos habuit, tractatibusque sacris, quod edidit, adhibere est solitus : epistolam autem . ad Fratres de Monte-Dei scriptam, non Bernardi, sed Willelmi, monasterii S. Theodorici prope Remos abbatis, fœtum esse, Mabillonius tom.* 2 *Operum S. Bernardi pag.* 198 *et post eum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* XI *pag.* 654 *dilucide ostendunt, certeque sancto huic abbati non posse attribui, apud omnes modo eruditos in confesso est. Nec est tamen, cur hinc modo inferas, Willelmum S. Theodorici prope Remos abbatem, cujus ex jam dictis laudata epistola est, auctoribus antiquis, quorum silentium luctuosæ damnati doctoris historiæ officit, esse accensendum. Etsi enim Willelmus vere sit antiquus, nihil tamen occurrit, quo verosimile utcumque fiat, futurum fuisse, ut horribile prodigium, si factum id scivisset, in epistola illa commemoraret. Quod modo ad* E *alios, quos Launoius in rem suam adhuc adducit, scriptores pertinet, iis hic, quod tales, si forte Joannem de S. Victore exceperis, non sint, ut famosam doctoris anastasim, si eam aut legissent uspiam, aut audivissent accidisse, commemoraturi verosimiliter fuissent, nominatim recensendis, ut supra facturum me monui, supersedeo, et ad discutiendas, ad institutum nostrum præcipue spectantes, quas ex auctorum a se laudatorum silentio Launoius format, conclusiones progredior.*

§ XVIII. Conclusiones præcipuæ, quas Launoius ex scriptorum antiquorum, a se adductorum, silentio format, discutiuntur.

Conclusionum, quas contra doctoris anastasim ex universali antiquorum silentio,

U*t quid contra luctuosam doctoris damnati historiam, et, an tantum, quantum Launoius vult, antiquorum scriptorum silentium seu potius formata ex hoc argumenta negativa valeant, magis adhuc elucescat, juverit, hisce modo discussis, conclusiones etiam, quas Launoius ex iisdem sequi asserit examinare. Atque id quidem,* F *ne vel huic scriptori, cujus de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertationem librorum prohibitorum Catalogo Romana censura novi adscriptam, nimium attribuisse, vel, quæ Launoio anonymus Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor opponit, argumenta infirmasse videar, ea ratione præstabo, ut ipsatum hujus, tam illius verba plerumque descripturus sim, ac tunc demum, quæ mea de Launoii conclusionibus, Cartusianique ad has responsionibus sit opinio, adjuncturus. Launoius itaque ex auctorum omnium, quos adduxit, silentio primum concludit,* Coloratam illam et picturatam *(in Cartusia scilicet Parisiensi præcipue)* historiam, quæ secedendi in eremum causam Brunoni dedisse fertur, obrui contumaci silentio auctorum omnium, qui ab anno Christi MLXXXIV ad annum MCCCXXII et eo amplius

AUCTORE C. B.

amplius claruerunt. Quod apud cordatos atque eruditos homines sufficit ad fabulæ confutationem. In cumulum accedit hinc auctoritas Brunonis ipsius, Cartusianorum fundatoris, qui non Lutetiæ Parisiorum, sed Durocortori Remorum abeundi in eremum causam accepisse se scribit; inde Guiberti Novigentini abbatis testimonium, qui certam abitus in eremum causam peculiariter designat. Uterque Parisiensem de canonico et doctore redivivo fabulam exscindit, et simplicem veritatis rationem exponit.

cujus vim elevare hic nititur Cartusianus anonymus,

311 *En modo quid, recitatis hisce Launoii verbis, Cartusianus noster anonymus reponat.* Hæc, *inquit, habet Launoius,* quasi diceret: Hi scriptores hanc historiam tacuerunt, ergo eam veram esse negaverunt. De robore hujusmodi argumentationis judicet lector. Sed nos dicamus, quod in superioribus satis docuimus, nempe auctores illos hoc prodigium siluisse, sicut alia S. Brunonis præclare facta siluerunt. Nullus enim ex tot allatis a Launoio scriptoribus Vitam S. Brunonis describere agressus est; sed omnes,
B quidquid de eo vel de Cartusiensium Ordine scripserunt, paucissimis verbis more compendiatorum illud tradiderunt. Imo plerique S. Brunonem de solo nomine appellarunt; alii nec ipsum nomen expresserunt; aliis vero, qui fusius de eo locuti sunt, satis fuit, quatuor aut quinque lineis dicere, quod fuerit institutor Ordinis Cartusiensis, illumque tali anno et sub tali Pontifice instituerit. Quidam erga Cartusienses bene affecti plura de eorum statutis, moribus et consuetudinibus scripserunt; sed nullus de institutione eorum, de causa originis aut de aliis ab eis et apud nos præclare gestis singulariter tractare in animo habuit. Unde non mirum, si apud citatos auctores nihil occurrat de redivivi hominis spectaculo. Sed quando Cartusiensis Ordo cœpit propagari, anonymus noster, qui primus circa annum MCCXX *(imo verosimiliter, ut num. 12 et seqq. docui, non ante annum* 1250) de industria suscepit initia illius mandare litteris, fusius ac prolixius Acta S. Brunonis describens, hanc anastasim secessus illius in eremum causam fuisse, edisserere non omisit.

Launoius format, prima admittenda non est,

C 312 *Hæc ille, transcriptis deinde, quæ jam recitavi, hisce Launoii verbis* In cumulum accedit *etc., sic pergens :* Jam supra satis ostendimus, sanctum Brunonem non Dorocortori Remorum, sed Lutetiæ Parisiorum consilium secedendi in eremum accepisse, ut etiam censet doctus Bulæus. Præterea quam incertum sit Guiberti testimonium, patet ex tot hallucinationibus, quas in textu narrationis illius deteximus. *Ut quæ de hisce modo mea sit opinio, paucis edicam, sane Launoius ex omnium, quos in medium adducit, auctorum de funesta doctoris anastasi silentio perperam hancin fabulis habendam, seu indubie falsam esse, concludit, uti infra ostendam, cum, quid contra luctuosum eventum universale de hoc scriptorum omnium tum æqualium, tum aliorum posteriorum silentium valeat, inquiram. Enerve autem ac elumbe prorsus non esse aliquorum, quos Launoius citat, scriptorum silentium, seu negativa, quæ ex hoc formantur, argumenta omni prorsus vi non carere, supra probavi, ac nominatim quidem negativo, quod ex Guiberti, Novigentini abbatis, silentio deducitur, argumento roboris nonnihil inesse satis superque, quantum opinor, quæ num.* 267 *et seqq. in medium adduxi, evincunt, etsi interim rerum, ad* S. Brunonem *institutumque ab eo Ordinem spectantium, Guibertus sat peritus haud fuerit, uti etiam fatendum esse ibidem edixi. Ad secundam Launoii conclusionem progrediamur.* D

uti nec secunda.

313 Alterum, *inquit, quod ex auctorum adductorum silentium sequitur, est,* Romani Breviarii correctores in iis, quæ e sancti Brunonis Lectionibus expunxerunt, apprime secutos esse Ecclesiæ canones, quibus sancitur, ut quidquid a veritate alienum in sacrorum Officiorum codices irrepsit, tollatur. *Sed quid modo ad hæc Cartusianus noster anonymus?* Ergo, *inquit,* si vera est hæc Launoii argumentandi ratio, quidquid Breviarii Romani correctores e Lectionibus sancti Brunonis expunxerunt, a veritate alienum erat; ergo et præclara illa fidei professio, a S. Brunone in extremis posito emissa et e Lectionibus ejusdem sublata, aliena est a veritate. Quis hoc dicat aut dicere cogitet? Certe nec ipsum Launoium hæc dicturum fuisse credimus, si rem attentius observasset. Veram igitur causam, quæ censores Romanos, viros doctissimos ac sapientissimos movit, ut cum spectaculum illud, tum professionem fidei e Breviario auferrent, hanc E fuisse ipsimet censores significarunt, nempe quod illæ lectiones essent justo prolixiores. *Sane e Lectionibus* S. Brunonis *prodigiosam doctoris anastasim non idcirco, quod falsa putaretur, fuisse expunctam, indubitatum faciunt, quæ num.* 190 *et binis seqq. in medium sunt adducta. Nec est, quod quis pro Launoio reponat, solam deprehensam falsitatem esse posse causam, ob quam quid e Breviario expungatur. Id enim a vero alienum non obscure fatetur ipsemet Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap.* 5 *in conclusione sic scribens :* Alia nulla potior causa *(e Breviario scilicet quid expungendi)* ecclesiasticis præscribitur regulis, quam deprehensa falsitas. *Quibus verbis cum affirmet, potiorem falsitate quidquam e Breviario expungendi causam non dari, aliam utique dari prætere a posse, agnoscit.*

Aliud tamen de tertia,

314 *Sed quid porro Launoius e citatorum a se auctorum silentio pergat concludere, audiamus.* Tertium *est, inquit,* quot Bruno Parisiensis theologus fuerit, scholasque Lutetiæ aliquando rexerit, posse adhuc ex nocturnis illius vigiliis F tolli, non solum quia veterum auctorum nemo Brunonem magistrum Parisiensem fecerit, vel scholas Lutetiæ rexisse dixerit, uti vidimus, sed etiam quia ante Brunonis ætatem statum fuisse Parisiis Theologiæ studium, atque ibi magisterium in Theologia dari solitum, vix probaretur. *Quod ad hæc respondet Cartusianus noster anonymus, nullius momenti est; neque enim Bulæus, ut ait, Lutetiæ aliquando studuisse scholasque rexisse* Brunonem, *auctoritatibus argumentisque, quæ adducit, ullatenus evincit. Res liquet ex supra dictis, ac præcipue ex iis, quibus* Brunonem *Parisiis verosimillime numquam docuisse, dubiumque etiam esse, an ibidem umquam studuerit, ostendimus. Launoio itaque,* S. Brunonem *nec Theologum Parisiis fuisse, nec scholas ibidem rexisse, contendenti refragari non possum. Attamen hic scriptor perperam in dubium revocat, ad ante Sancti nostri ætatem statum Parisiis Theologiæ studium fuerit; etsi enim tunc ibidem magisterium in Theologia (neque enim usitati modo in universitatibus gradus diversi excogitati adhuc fuerant) dari non solverit, artes tamen liberales omnisque generis scientiæ tradebantur, celeberrimaque ac florentissima jam tum Parisiensis civitas gaudebat academia, cui ad universitatis*

A *universitatis splendorem nihil fere præter nomen deerat, uti probant, quæ Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. 7 pag. 102 et seqq. docent. Quartam modo Launoii conclusionem examinemus.*

ac quarta statuendum.

315 Quartum, *inquit, quod ex laudatorum antiquorum silentio sequitur, est*, a Theophilo Raynaudo perperam assertum, eam de triplici doctoris anastasi narrationem, quæ Brunonem in eremum exegerit, apud antiquos omnes ratam esse; deinde falso quoque additum, " Quod silentium Petri Cluniacensis de prodigiosa doctoris anastasi et inde impulso ad solitudinem Brunone supplent auctores perantiqui et illius plerique temporis, quo res gesta proditur. " Siquidem planum fecimus, Petrum Cluniacensem in iis rerum et temporum conditionibus scripsisse, ut ex ejus silentio æquipollens affirmationi ratio ducatur; deinde nullos esse Brunonis vel Petri Cluniacensis æquales, suppares ve auctores, qui huic de doctoris anastasi historiæ patrocinentur. Quin etiam unicus Guibertus abbas de Novigento productus id habet, quod et sumptum ex silentio Petri Cluniacensis argumentum solide confirmat, et omnem institutæ Cartusiensium religionis causam dilucide exponit. *Nec* B *hic quidquam, quod hanc Launoii conclusionem evertat, Cartusianus noster anonymus reponit. Et vero hanc quantum ad primum, quod complectitur, veritati esse dissonam, nullo ex capite apparet. Cum enim scriptores antiqui, numero sane non pauci, quos Launoius in rem suam citavit, Parisiensis prodigii, seu luctuosæ damnati doctoris historiæ nuspiam meminerint, qua veritatis specie esse hanc apud omnes antiquos ratam, possit asseverari? Quod autem ad Petri Cluniacensis et Guiberti silentium pertinet, vim aliquam, non tamen, quam Launoius contendit, formatis inde argumentis negativis inesse, supra ostendi. Launoius interim, Petri Cluniacensis de prodigiosa doctoris anastasi silentium* per auctores antiquos et illius plerosque temporis, quo res gesta traditur, non suppleri, *merito affirmat. Quos enim scriptores hujusmodi Raynaudus laudavit, ex Polycarpo de la Riviere laudavit, quem malæ in hisce obtrudendis fidei exstitisse, Launoius contendit, taciteque Columbius et post hunc (adi num.* 196*)* C *Papebrochius noster agnoscunt.*

Quinta S. Brunonis et Petri Venerabilis

316 Quintum *est (ita in conclusionibus suis pergit Launoius)* didascalicum scriptorem non satis accurate perpendisse vel certe dissimulasse omnia momenta Epistolæ, quam ex Apulia *(imo Calabria)* Bruno ad Radulphum Remensem præpositum misit . . . Deinde non minus aberrasse, cum docuit, Petrum Venerabilem ideo spectaculum memoratum non recensuisse, quod ea tantum miracula, quæ suo tempore contigerant, recensere statuisset. Quasi Petrus ipse conceptis verbis non affirmaret, Cartusiensium Ordinem fuisse suo tempore institutum. *Ad hæc Cartusianus noster anonymus ita reponit:* Certe, quod hic Saussæio Launoius exprobrat, id etiam ei magis juste exprobrari potest. Nam si accurate hæc verba perpendisset, quibus sanctus Bruno fatetur post votum emissum " Intervenientibus causis divinum amorem elanguisse, refriguisse animum, fervoremque evanuisse; " et ea æquiori judicii lance cum narratione Guiberti de Novigento examinasset, non conclusisset, sanctum Brunonem votum Remis emisisse et statim post relictam urbem Remensem sine ulla mora Cartusiam petiisse. Constat enim ex superius a nobis fuse probatis, sanctum Brunonem non nisi octo post Remis excessum annis in eremum abiisse. Quod autem spectat ætatem Petri Cluniacensis, liquido etiam demonstravimus, Ordinem institutum fuisse pluribus, antequam ipse abbas nasceretur, annis, eumque nihil de miraculis apud Cartusienses patratis scripsisse præter quasdam visiones, cuidam fratri converso factas circa tempora, quibus Opus suum de miraculis edidit, id est, annis fere septuaginta post institutionem Ordinis. Hinc lector judicet, si accurate Launoius Petri Cluniacensis verba perpendat, cum asserit, Ordinem illius ætate institutum. Sed pro Launoio reponet quis, Petrum Venerabilem conceptis verbis id affirmare. Nam sic loquitur præfatus abbas: " Servatur in Burgundiæ partibus . . . . professio quædam . . . . instituta nostro tempore. "

silentio, quod omni tamen vi non caret, nimium attribuit.

317 Verum est, hæc verba esse Petri, sed verum est etiam, quod hæc scripserit septuaginta annis post damnati hominis spectaculum; nec modicum istud est temporis intervallum, imo permagnum, quod, junctis variis, quibus ratio- E ne officii detinebatur, negotiis, satis sufficiens fuit, omnem ab ejus animo dicti spectaculi recordationem auferre, sicut et abstulit recordationem multorum mirabilium, sua ætate a viris sanctissimis tam in Ordine suo, quam in aliis Ecclesiæ Ordinibus gestorum. *Etsi negativis, quæ ex ipsiusmet* S. Brunonis *in scripta ad Radulphum Viridem epistola et Petri Venerabilis de prodigiosa doctoris anastasi silentio petuntur, argumentis vis tanta, quantam eis tum supra, tum hic in suis conclusionibus Launoius attribuit, neutiquam competat, omnino tamen illa non esse infirma, ac robore destituta, supra ostendi, nec contrarium evincunt, quæ hic Cartusianus noster anonymus Launoio reponit. Etsi enim, Petrum non ante elapsos a Parisiensi prodigio septuaginta annos suæ de Miraculis lucubrationi manum admovisse, detur, hoc tamen abs illo, utpote qui tunc in miracula, ad Cartusiensem Ordinem spectantia, sedulo ex dictis inquisierit, vel ex ignoratione, vel ex memoriæ lapsu prætermissum fuisse, parum verosimile apparet. Nec re-* F *fert, alia etiam miracula, et quidem quæ et ætate sua, et in Ordine suo gesta essent, silentio Venerabilem scriptorem præteriisse. Cum enim, ut verbis, num.* 293 *huc transcriptis, ipsemet indicat, ea recensere miracula, quæ* ad roborandam fidem et mores instituendos *conducerent, propositum sibi habuerit, miracula nonnulla, etiam ad Ordinem suum spectantia, potuit omittere, non quod ea incomperta illi essent memoriave antea scita excidissent, sed quod ad mox dictum finem haud satis viderentur idonea; ad quem cum vix aliud quidquam magis conducens, quam Parisiense prodigium, fingi queat, sit mihi vel hinc minus verosimile, luctuosum hunc eventum, si locum habuisset, commemorandum non fuisse a Petro Venerabili, cui nihilominus tum cognitus, ut jam dictum, verosimillime fuisset.*

Octava suppeditat, quod infra discutiendum.

318 *Sexta et septima conclusione unice fere, quid in ratiocinando discriminis Raynaudum inter et Saussæum intercedere existimet, Launoius assignat, ut nos hic morari non debeat. Conclusione octava affirmat,* vulgarem conversionis sancti Brunonis causam, *seu horribile, quo doctor tantisper redivivus, justo Dei judicio sese damnatum, publice e feretro adstantibus denunciarit,* Parisiense prodigium, si revocetur ad natales suos, tum

AUCTORE C. B.

tum demum revocari ad publicum sine auctore rumorem. *Ast contra illam conversionis* S. Brunonis *causam, si ad natales suos revocata fuerit, non ad publicum sine auctore rumorem, sed ad ipsummet* S. Brunonem *ejusque socios revocatum iri contendit, probareque etiam nititur Cartusianus noster anonymus.* Hi enim, *inquit Annalium Ordinis sui lib. 4 hactenus non vulgato, num.* 124, probe noverunt, ob quam causam et qua ratione mundo abrenuntiarint, et id absque dubio suis tradiderunt sequacibus. Neminem vero esse arbitramur, qui vellet obstinate asseverare, sanctum Brunonem et socios ejus sequaces suos non edocuisse, qualiter et ob quam causam tam arduum vitæ genus amplexati fuissent; aut ipsum Ordinem Cartusiensem ignorasse occasionem et causam suæ institutionis. Hos autem inter sequaces repertus est, qui octoginta aut circiter annis post eorum mortem *(de anonymo num.* 199 *et seq. adducto hic loquitur, qui quo circiter tempore verosimilius floruerit, num.* 12 *et seqq. docui)* causam hanc scriptis mandavit, quod forte

B etiam ante cum aliquis fecerat, cujus codex lapsu temporum disperire potuit. Crescente vero domorum Ordinis numero, crevit et codicis, a nostro anonymo editi, exemplarium numerus, ita ut circa finem seculi tertii decimi et initium quarti decimi in omnibus Ordinis provinciis reperiretur, et inde historiæ hujus fama in omne vulgus emanaret. *Ita hactenus ille: rectene, an secus, seu an vera ac genuina traditio, cui prodigium Parisiense seu vulgaris conversionis* S. Brunonis *causa superstruatur, in Ordine Cartusiensi detur, infra discutiam. Ad reliquas Launoii conclusiones pergamus.*

Nona universaliscriptorum antiquorum silentio,

319 Nonum *est, inquit hic scriptor,* vix ullum reperiri figmentum in historia, quod validius juxta et frequentius *(quam prodigium Parisiense scilicet)* confutetur, validius quidem, si spectetur instructa tot scriptoribus acies, quæ in eam de horribili doctoris spectaculo narrationem, et quæsitum ex ea Cartusianorum initium dirigitur; frequentius vero, si considerentur ex iis scriptoribus plures, qui seorsim eamdem narrationem et narrationis appendicem evertunt. *Ita Launoius, falsam scilicet esse celebrem de doctoris damnati spectaculo narratio-*

C *nem, contendens, tum quod de horribili illa historia omnes prorsus, quos laudavit, scriptores sileant, tum quod ex his plures sint, qui, cum eamdem, si contigisset, scituri scitamque commemoraturi fuissent, particulari suo silentio, ut pro comperta falsitate haberi debeat, efficiunt. Cartusianus noster anonymus paulo aliter, et forte non immerito, proxime recitata Launoii verba accepit, utiliquet ex illius ad hæc responsione, quæ sic habet:* Quis non miretur his in verbis vanam hyperbolen, qua soli simplices decipi possent? nullus ex tot scriptoribus a Launoio allatis historiam refutat aut negat, sed omnes tantummodo eam non narrant, imo nec narrare possunt aut debent juxta propositum suum; nam omnes parum de sancto Brunone, et nihil de illius conversione habent, ut videre est supra, si unum excipias Guibertum de Novigento. Et nihilominus audet Launoius pronuntiare, „ Vix ullum reperiri figmentum, „ quod validius juxta et frequentius confutetur, „ cum e contrario nihil sit invalidius auctoritate negativa, qua utitur, tot testimonia producens, nihil adversus veritatem hujus historiæ testificantia.

320 Quod autem addit, et frequentius con-

D „ futetur, si considerentur ex iis scriptoribus, „ quos citavit, „ plures, qui seorsim eamdem nar- „ rationem et narrationis appendicem evertunt, „ id certe verum non apparet ex discussione, quam de scriptorum eorum auctoritatibus superius fecimus, cum ne unus quidem eorum seorsim, nec conjunctim dictam narrationem, aut ejus appendicem evertat, sed nec tantisper concutiat. *Hactenus Cartusianus anonymus, volens nimirum, argumento negativo contra Launoium, qui ei nimium attribuit, nullam omnino vim inesse, ac proin prodigiosam doctoris anastasim scriptorum antiquorum de hac silentio non tantum non negari, sed nec ulla ratione concuti, nedum convelli. Verum contra hanc roboris non nihil habere præcipuorum e laudatis a Launoio scriptoribus antiquis silentium, jam supra edocui; quantum autem scriptorum prorsus omnium, qui, integro primo et forte etiam secundo post rem gestam seculo labente, floruerunt, silentium contra eamdem valeat,* § *sequens aperiet, uti etiam an Launoius in conclusione, de qua hic, celebrem de doctoris damnati spectaculo narrationem, e solo auctorum, quos laudat, silentio pro falsa merito habeat, et velut commentum ac fabulam explodat* E *conclusione decima et ultima, de qua ut nonnulla ante hic adhuc dicam, instituti mei ratio exigit.*

utut non enervi, vim justo majorem adscribit,

uti etiam decima et ultima.

321 *Ultimo itaque, uti hac vult, ex unanimi Auctorum omnium, quos adduxit, silentio sequitur,* post annos a condito Cartusianorum ordine ducentos quadraginta et amplius, fictam esse illam de doctoris vel canonici Parisiensis anastasi narrationem, quæ S. Brunonem in eremum impulerit. Hic est, *inquit,* palus terminalis, quo hæc narratio defixa retinetur, hæc est temporis epocha, quæ nullum fabularum vindicibus tergiversandi locum relinquit. *Famosa ergo de doctore, qui publice e feretro, sese damnatum, vociferatus sit, narratio post annum demum* 1324, *utpote ad quem a condito primum Cartusianorum Ordine seu ab anno ex dicendis* 1084 *effluxere anni omnino* 240, *ab otiosis hominibus fuerit conficta, si Launoio assentiendum hic sit. Verum narrationem illam, si reipsa, quod an factum sit, ex infra dicendis statues, fuerit conficta, diu ante dictum annum* 1324 *confictam esse, necesse est. Eam enim jam ante hunc annum litteris prodidere scriptores nonnulli antiqui,* §§ XI *et* XII *recensiti, ac in primis quidem, ut reliquos missos faciam, Cartusianus anonymus* F *quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronici auctor, et Cartusianus Majorevensis itidem anonymus, quorum alter (adi num.* 12 *et seqq.) certo ante annum* 1313, *alter anno* 1298, *uti ipsemet affirmat, scriptioni manum admovit. Paulo plura, huc facientia, Cartusianus noster anonymus, qui Annalium Ordinis sui librum quartum hactenus non vulgatum contexuit, suppeditat. Verba tamen ejus huc transcribere visum non est, quod pauca jam adducta, quod probandum erat, sufficienter evincant. Nec hoc tantum ex illis habetur, verum etiam Gersonem, contra ac Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap.* 2 *præterea vult, primum non fuisse, qui anno circiter* 1420 *feralem de infausto Parisiensi doctore narrationem, aut, quemadmodum hanc vocat, fabulam, aliquamdiu jam ante confictam, in litteras miserit. Ad alia modo, quæ sequenti* § *discutienda, mox dixi, progrediamur.*

§ XIX

AUCTORE C. B.

§ XIX. Quid contra prodigiosam anastasim, qua doctor Parisiensis, sese damnatum, publice e feretro denunciarit, universale scriptorum omnium, qui, integro primo et forte etiam secundo post rem gestam seculo labente, floruerunt, silentium valeat, et an, hoc stante, certam illam aut etiam verosimilem possint efficere testimonia antiqua supra adducta.

Perperam Launoius ob universale scriptorum antiquorum silentium,

Ex adductis a Launoio contra luctuosam doctoris Parisiensis historiam esse nonnullos, qui huic nonnihil silentio suo officiant, quatuor §§ proxime prægressis edocui. Nunc dispiciendum, quid contra feralem illum eventum universale illorum omnium, ac maxime eorum, qui, integro primo ac forte etiam secundo post rem gestam seculo labente, seu, cum hæc nondum litteris mandata fuisset, floruerunt, scriptorum antiquorum silentium valeat. Launoius Dissertationis suæ sæpissime jam laudatæ locis non paucis mirandum illud memoratuque, si accidit, dignissimum prodigium, veluti indubitatam falsitatem, anilem fabulam, putidumque commentum traducit, idque unice, quod a scriptoribus antiquis, quos laudat, litteris commendatum non sit. Verum an recte? Neutiquam sane, uti ex iis, quæ num. 258 *modo dixi, satis patet, ampliusque ex iis, quæ jam nunc dicturus sum, patescet. En unum alterumve, ut alia omittam, exemplum, quo, quæ facta traduntur nec tamen a scriptoribus synchronis litteris consignata reperiuntur, fabulis continuo commentisque accensenda non esse, docemur. Benedictus XIV Papa De Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione lib.* 3, *cap.* 10, *num.* 5, *circa finem ita memoriæ prodit:* Fama erat, sanctos Faustinum et Jovitam, Patronos Brixianæ urbis, in armis aureis apparuisse ad ejusdem tutamen adversus Nicolaum Picininum, Mediolanensium copiarum præfectum, ipsam obsidentem ac maxima vi oppugnantem. Sed a plerisque dubitabatur de miraculo hujus insignis apparitionis, silentibus videlicet historicis Brixianis æquævis, illudque narrante Elia Capreolo, qui octoginta integris annis post solutam obsidionem decessit et fabulosa quædam suis Commentariis inseruit; cum opera et studio Cardinalis Angeli Mariæ Querini binæ litteræ inventæ sunt Ludovici Fuscareni ad sanctum Laurentium Justinianum, tunc patriarcham Venetiarum, quæ rem totam in aperto ponerent.

utpote quo, uti bina

323 Etenim cum quatuordecim annis post Brixiam ab obsidione liberatam Fuscarenus ejus civitatis administrationem suscepisset, sibi a Veneto senatu demandatam, biduo post aditam provinciam rumor increbuit, consilium initum fuisse a quibusdam religiosis viris inde asportandi Venetias corpora sanctorum Faustini et Jovitæ; ac nisi ipse religiosos illos opportune servasset, populi ira ferroque periissent. Fuscarenus in allatis epistolis causam aperiens pii furoris, qui mentes Brixianorum incenderat, hæc habet: " Memores sunt, cum circumvallati, inclusi fame laborarent, ultima experirentur periculi, visos ab hostibus tutores sanctissimos reis armis Brixiam tueri: quo miraculo attonitus Nicolaus Picininus, dux fortissimus, potiundæ urbis spem perdidit, supplicii petendi, aurumque habendi aviditatem remisit. Quas ob res difficilius his corporibus carerent. " Fuscareni epistolæ integræ insertæ sunt in epistola prædicti Cardinalis typis edita et ad patrem Cyprianum Benagliam abbatem et præsidem generalem Congregationis Cassinensis data. Post quæ idem doctus Cardinalis hæc ad rem subdit: Superest tandem, ut una mecum fatearis, argumentum, quod negativum Criticæ artis magistri vocant, quoque aliqui ex ipsis haud ita raro abutuntur ad convellendam monumentorum ecclesiasticorum authoritatem, facile accidere posse, ut omni ipsum authoritate destitutam comperiatur. Certe triumphare illud quam maxime videbatur in subjecta huic epistolæ materia, nam veterum scriptorum silentium eo vehementius in eamdem torqueri poterat, quod plures modo suppetant Commentarii, Brixianæ obsidioni tempore de obsidionis illius rebus conscripti.

324 At quam vanus foret ille triumphus detectæ a me Fuscareni litteræ ostenderunt. Undenam, per Deum immortalem, certo divinare se posse, confidet Criticorum illorum natio, priscis illis monumentis, quibus ipsi præcipiti ausu bellum indicunt, testimonia hujuscemodi olim defuisse, cum tot sæculorum lapsu, forte malo fato, aut omnino interierint, aut in tenebris adhuc delitescant? *En sane præclarum facti exemplum, quod, etsi revera acciderit, ab auctoribus tamen synchronis memoriæ proditum non invenitur, quodque idcirco semper aut pro falso habitum, aut certe in dubium revocatum fuisset, nisi Fuscareni Litteræ, quæ lucidissimum ei testimonium perhibent, ab eminentissimo Cardinale Querino detectæ fuissent; qui interim hinc argumenti negativi vim nimium elevare videtur. Etsi enim hoc non sufficiat, ut quidlibet, cui opponitur, a vero pronuntietur alienum, id tamen (adi num.* 258) *roboris sibi non raro habet adjunctum, ut factum, contra quod militat, vel magis vel minus, prout rerum temporumque adjuncta fuerint, vero efficiat absimile; ad quod, ni argumentis negativis locum numquam esse velis, non requiritur, ut certum, sed tantum ut verosimile sit, rem a scriptoribus antiquis, qui perierint, memoriæ proditam non fuisse; hoc autem habetur, si certo sciatur, a nullis scriptoribus antiquis, modo adhuc exstantibus, litteris consignatam inveniri, quorum aliqui aut unus saltem alterve verosimiliter tales sint, ut eam, si fuisset, scituri, scitamque commemoraturi fuissent. Accipe alterum modo rei, quæ accidit, nec tamen a scriptoribus synchronis memoratur, exemplum.*

in medium hic adducta

exempla argumento sunt, res vere gestæ

325 *Ab Honorio tertio, summo Pontifice, celeberrimam indulgentiam, quæ* Portiunculæ *dicitur, petiisse ac porro impetrasse S. Franciscum Assisiatem, nulli prorsus scriptores synchroni, imo ne ipsi quidem, qui vitam ejus omnem ac gesta ex instituto diligentissime descripserunt,*

Thomas

AUCTORE C. B.

Thomas Celanus et S. Bonaventura. Hinc seculo sexto decimo potissimum non defuerunt, qui indulgentiam illam S. Francisco ab Honorio umquam fuisse concessam, vel animo obfirmato negarint, vel saltem in dubium revocarint, hac insuper ratione ad id impulsi, quod disciplinæ usibusque, qui S. Francisci ætate in Ecclesia viguerunt, indulgentiæ tam amplæ, quam sit Portiunculana, concessio minine congrueret. Verum seculo proxime elapso ex antiquis codicibus in lucem tandem (Adi Operis nostri tom. 2 Octobris pag. 887 et sequenti) fuere prolata testimonia, quadraginta circiter post obitum S. Francisci annis, cum indulgentia illa jam tum, quod nullæ de ea litteræ Pontificiæ exstarent, in dubium revocata aut etiam negata a nonnullis fuisset, a B. Benedicto Aretino, per ipsum S. Franciscum in Ordinem olim admisso, atque a Raynerio de Mariano, hujus Benedicti socio, reddita, quibus hi ambo, dictam indulgentiam et per S. Franciscum petitam et ab Honorio tertio concessam fuisse, e narratione, sibi hac de re a fratre Masseo de Marignano, qui præsens adfuerat, facta, testantur. Accessit potissimum et testimonium aliud, quo Petrus Zalfanus (videsis eum- B dem Operis nostri tom. 2 Octobris pag. 890) testatus est, sese in ecclesia Sanctæ Mariæ de Portiuncula præsentem adfuisse, cum in ea S. Franciscus, septem adstantibus episcopis, acceptam ab Honorio indulgentiam promulgaret. Tria porro hæc testimonia dubitare non amplius sinunt, quin insignis illa indulgentia et per S. Franciscum reipsa fuerit petita, et eidem per Honorium concessa, et tamen rei hujus, ut jam dictum, nulli prorsus scriptores comtemporanei ac ne ipsi quidem Francisci biographi, utut res omnes, ab eo gestas, calamo diligentissime complexi, meminerunt; quod sane argumento est perquam valido, continuo consequens non esse, ut res, quæ a scriptoribus contemporaneis non memorantur, indubie falsæ sint.

subinde etiam premuntur, damnati historiam

326 Jam vero, cum pronum admodum sit, ut res, quæ, etsi gestæ, a scriptoribus contemporaneis non memorantur, silentio etiam a sequioris ævi scriptoribus prætereantur, continuo sane non est, quod tam ab his, quam ab aliis subticetur, pro falso seu pro non facto habendum, ac proin perperam Launoius prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim, quod nec a scriptoribus contemporaneis, nec ab aliis, qui serius post rem C gestam floruere, litteris consignata reperiatur, velut inane commentum anilemque fabulam explodit, a veritate omni dubio procul longissime alienam. Nec est, cur pro Launoio reponas, antiqua equidem testimonia jam adducta pro indulgentia Portiunculana exstare, legitimamque, ob quam hujus mentio scriptoribus synchronis haud fiat, rationem posse afferri; etsi enim servati a scriptoribus contemporaneis ipsisque S. Francisci biographis de indulgentia Portiunculana silentii ratio non inepta, uti iterum in eodem Operis nostri tom. 2 Octobris pag. 890 videre licet, reipsa adducatur, fieri tamen potest, ut tam undecimi, quo prodigiosa doctoris anastasis contigisse narratur, quam sequentis seculi scriptores ob causam nobis ignotam hujus non meminerint: aut, si id displiceat, omnem prodigii illius luctuosique eventus mentionem omittere potuerunt, non quidem, quod legitima quadam ad id impulsi fuerint causa, sed quod in rebus, tempore suo gestis, memoriæ prodendis accurationem aut nullam fere, aut certe mediocrem dumtaxat adhibuerint. Apparitionem, D qua SS. Faustinus et Jovita Nicolaum Picininum, Mediolanensium copiarum ducem ejusque milites, civitatem Brixianam vi maxima obsidentes, terruerunt, litteris non mandarunt historici Brixiani æquævi, et tamen silentii hujus rationem, quæ sat certo sit legitima, nullam invenio afferri; unde ea, quam admisere, omisso vel ignotæ nobis causæ, vel modicæ, quam hi in temporis sui rebus annotandis adhibuerunt, accurationi attribuenda videtur.

certo falsum affirmat. Talis tamen hæc verosimiliter est;

327 Quod autem ad supra laudata testimonia, quæ silentibus licet auctoribus contemporaneis, indulgentiam Portiunculanam certam efficiunt, spectat, nihil hoc ad rem facit; liquet enim vel hinc, fieri posse, ut, licet factum quoddam, a recentioribus relatum, ab omnibus scriptoribus contemporaneis silentio prematur, re tamen ipsa acciderit. Quod cum ita habeat, perperam sane feralem doctoris, qui, sese damnatum, adstantibus publice e feretro denuntiarit, historiam indubie falsam pronuntiaris hac sola de causa, quod ab auctoribus contemporaneis litteris commendata non sit. Nec, quod præterea a scriptoribus aliis, qui serius floruerunt, silentio prætereatur, recte eam Launoius, ut jam dixi, indubie falsam asserit. Verum an saltem luctuo- E sus ille eventus, quod a scriptoribus omnibus tum synchronis, tum aliis, qui, integro primo et forte etiam secundo post rem gestam seculo labente, floruerunt, silentio prematur, pro admodum dubio aut etiam pro probabiliter, seu etiam verosimiliter falso nequit haberi? Ita omnino existimo; etsi enim ex omnibus, quæ horum aliquot supra etiam adductorum de ferali historia silentium suppeditat, argumentis negativis vix ullum, seorsum sumptum, sit admodum validum, omnia tamen simul accepta, numquam eam habuisse locum, verosimile sane reddunt eo fere modo, quo rationes plures, quæ ad assertionem quampiam stabiliendam concurrunt, solide hanc probabilem nonnumquam, si simul accipiantur, efficiunt, etsi interim singulæ, seorsum acceptæ, parum sint validæ. Et vero cui verosimile non appareat, numquam habuisse locum prodigium hujusmodi, quod a scriptoribus omnibus proxime dictis silentio præteritur, quodque tamen, si accidisset, per omnium ora et calamos fuisset volitaturum, utpote simul futurum et notatu dignissimum et in opinione, quæ hic discutitur, quæque id publice coram innumera propemodum populi multitudine factum, statuit, omnibus passim notissimum? F

nec eam primorum quinque Cartusiæ Priorum

328 Neque hic reponas, prodigiosam illam anastasim, qua doctor tantisper redivivus, feralis de se judicii denuntiatione ingentem hominum multitudinem terruerit, utut silentio a scriptoribus æqualibus et subæqualibus sit suppressa, ab iis tamen, qui non adeo diu post hosce floruerunt, commemorari. Etenim, qui primus luctuosam hanc historiam in litteras misit, Cartusianus est anonymus, qui quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronicon, cujus § 1 notitiam dedi, concinnavit; hic autem, ut ibidem etiam docui, scriptioni manum verosimillime non ante annum 1250, imo forte ne ante annum quidem 1300 circiter admovit, idque proinde non prius fecerit, quam cum jam anni amplius centum et quinquaginta, imo forte ducenti post rem gestam seu post horribilem eventum essent elapsi. Dices quidem, scriptorem illum forte jam inde ab anno circiter 1220 aut

A aut paulo etiam citius floruisse, sibique prælucentem habuisse scriptorem antiquiorem, e quo, quæ de doctoris redivivi prodigio pulsoque hinc in eremum sancto Patre suo refert, deprompserit. Ast nec unum, nec alterum veritati consonum ullatenus apparet. Imo vero, ut ad id, quod ultimo loco ponitur, primo respondeam, scriptorem nullum antiquiorem, e quo sua hauserit, primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctori præluxisse, ex ipsa, qua hic initio utitur, loquendi formula colligendum videtur. Hæc enim sic habet; Anno Dominicæ Incarnationis MLXXXII vel circa illum, dum solemne studium floreret Parisis, *etc.* tale prodigium ibi dicitur accidisse. Quidam enim doctor *etc. Quibus verbis anonymus ille Chronologus indicare videtur, sese, quod subjungit doctoris redivivi, prodigium, non in scriptoribus monumentisve antiquioribus legisse, sed ab aliis, viva voce rem narrantibus, accepisse.*

qui alium antiquiorem sibi prælucentem habuisse

329 *Adhæc idem chronologus, si quid alibi e scriptoribus se prægressis acceptum in Sancti nostri Vitam intulit, lectorem rei monet, imo etiam horum nomen prodit. Num.* 10 *transcripturus*, B *quæ de S.* Brunone *ejusque sex sociis in S. Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita, a Guigone, quinto Cartusiæ Priore, scripta, leguntur, verba hæc præmittit :* Ut utar omnino verbis scriptis in Legenda Vitæ S. Hugonis episcopi memorati; *ac deinde recitatis omnibus, quæ ad* S. Brunonem *ejusque socios spectant, Guigonis verbis subjungit :* Omnia prædicta sunt verba domni Guigonis scripta in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi. *Num.* 24 *et ultimo ubi tempus, quo Sanctus post egressum e Cartusia diem extremum clauserit, e quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronico, antiquis Guigonis (adi num. 6) Consuetudinibus præfixo, designavit mox subdit :* Sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Cartusiæ, continetur. *Quod si itaque, quam narrat, prodigiosam doctoris anastasim e scriptoribus vetustioribus hausisset, id verosimillime etiam aut indicasset, aut hos etiam nominasset, maxime cum feralem illam historiam narraturus, præmittat :* Tale prodigium ibi dicitur accidisse, *facileque ac opportunum, ut rei adeo miræ fidem faceret, fuisset adjungere, a quibus ea dicatur seu nar-* C *retur. Jam vero, cum hæc ita habeant, verosimillimum utique, ne dicam indubium, apparet, scriptores antiquiores, a quibus Parisiense prodigium memoriæ proditum fuerit, anonymo quinque primorum Cartusiæ Priorum chronologo, seu vetustiori Sancti nostri biographo non præluxisse; ut proinde hoc ex capite fidem majorem suæ de doctoris damnati anastasi narrationi nequeat adjungere. Porro cum laudatus chronologus seu Sancti biographus, ut jam dictum, scriptores antiquiores, si quos ad horribilem de doctore narrationem adhibuisset, nominaturus verosimillime fuisset, nec tamen Cæsarium nominet, consectarium fit, ut scriptoris hujus num.* 241 *datam narrationem verosimillime aut non viderit, aut hanc a sua existimarit diversam.*

annoque circiter 1220 floruisse non videtur,

330 *Quod jam pertinet ad annum* 1220, *quo circiter aut etiam paulo citius anonymus quinque primorum Cartusiæ Priorum chronologus seu Sancti nostri biographus floruerit, id ex dictis num.* 12 *et seqq. verosimiliter secus habet. Nec, etsi ita haberet, quidquam inde, quo luctuosa doctoris Parisiensis historia sat certa aut etiam verosimilis redderetur, posset confici. Fac enim, laudatum chronologum, qui primus eam litteris commisit, anno circiter* 1220 *manum scriptioni reipsa admovisse, sic equidem adhuc annis circiter quadraginta et centum a re gesta abfuerit ac proin temporis spatio longiori, quam ut ei fidem indubitatam conciliare queat. Quamvis enim subinde fiat, ut factum, etsi a scriptoribus, qui integro amplius post id gestum seculo floruerunt, dumtaxat commemoratum, pro verosimili, imo etiam pro certo sit habendum, id tamen, ut apparet, locum habere non potest, quando, uti hic fit, factum seu res, quæ controvertitur, est hujusmodi, ut, si contigisset umquam, ab ipsis etiam scriptoribus synchronis ac coævis verosimiliter commemorata fuisset. Ast, inquies, cædes S. Mauritii, sociorumque, legionis Thebææ militum martyrum, a scriptoribus contemporaneis memoriæ prodita non invenitur, talisque videri potest, ut, si contigisset, commemorata verosimiliter ab hisce fuisset, nec propterea tamen illam falsam esse, aut parum verosimilem, merito quis pronuntiarit. Fateor, sic habet : verum quid tum? Cur cædem illam, utut notatu dignissimam notissimamque, scriptores synchroni silentio prætererint, rationes non ineptæ apud nos tom.* VI *Septembris, in quo de sanctis illis martyribus a* E *pag* 308 *actum, in Comment. ad horum Acta prævio, §* VII *redduntur; quod cum fieri potest, seu potius fit, argumentis negativis, quæ a scriptorum silentio petuntur, vim nullam inesse, apud omnes in confesso est.*

chronologus antiquior,

331 *Accedit, de celeberrimorum illorum martyrum cæde (unde, quidquid contra hanc probabilitatis ex auctorum silentio oriri posset, eliditur) constare tum e multis in Comment. proxime cit. adductis, tum maxime e S. Eucherio, Lugdunensi episcopo, qui primus illam in litteras misit, quique, quamvis seculo demum quinto floruit, e genuinæ tamen traditionis fonte, quem ipsemet assignat, sua deprompsit. At vero nec universalis silentii, quo, qui integro amplius primo post rem gestam seculo labente floruerunt, scriptores prodigiosam doctoris anastasim prætereunt, ratio ulla sat idonea reddi potest, nec de horrenda hac historia ex ullo monumento constat, nedum ex anonymo primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctore, qui, unde illam hauserit, non edicit, nec aliunde habetur compertum.* F *Et vero, cum hic, ut jam docui, scriptores antiquiores, e quibus hauserit, sibi prælucentes haud habuerit, quo tandem ex fonte, cui tuto fidere possimus, narrationem suam deprompsisse queat? An forte ex fama publicove rumore? Verum quam incertus hic auctor sit, nemo non novit. An ex Ordinis sui traditione? Ita sane, qui Parisiensis prodigii pulsique hinc in eremum* S. Brunonis *historiam tuentur, existimant, ac porro, ut opinionem suam propugnent, affirmare debent. Verum an illa Ordinis Cartusiensis traditio genuinæ traditionis nomen mereatur, uti etiam, quanti ad asserendam prodigii Parisiensis veritatem valeat, infra discutiam, cum prævie, quod præsenti § facere constitui, examinaro, an reliqua pro Parisiensis, qui, sese damnatum, publice denunciarit, doctoris anastasi §§* XI *ac* XII *adducta scriptorum antiquiorum testimonia certam eam aut etiam verosimilem, stante universali scriptorum silentio proxime dicto, possint efficere.*

nec alii supra laudati, nec ipsemet Joannes Iperius,

332 *Cum scriptores illi omnes narrationem suam vel ex ipsa jam discussa quinque primorum Cartusiæ Priorum chronographi narratione, aliqua dumtaxat in hac facta pro arbitrio mutatione, acceperint, aut certe e scriptoribus aliis, quorum*

AUCTORE C. B.

quorum etiam narratio suam isti originem debeat, indubie deprompserint, prodigio utique fidem majorem, quam, qui primus illud in litteras misit, dictus chronologus mereatur, conciliare non possunt, etsi interim, ut jam supra docui, eorum testimonia evincant, prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim fuisse et diutissime pluribus indubitanter creditam, et diu etiam ante Joannis Gersonis ætatem, contra ac Launoius vult, litteris consignatam. Quid itaque singulorum illorum scriptorum, quos §§ XI *et* XII *videsis enumeratos, auctoritas hic valeat, pluribus indagandum non est. Verum, utut res ita habeat, nec ratione ulla satis solida contrarium queat probari, sunt tamen, qui, quemadmodum ex Notitiis Mss. penes me exstantibus intelligo, Joannis Iperii testimonium, num.* 222 *huc transcriptum, magni faciendum contendunt. Ita autem idcirco autumant, quod, quamvis Iperius ante seculum quartum decimum non floruerit, ac proin, spectato diuturno temporis spatio, quo a præstituta Parisiensi prodigio epocha seu anno* 1082 *abfuit, certum id adque indubitatum sola sua auctoritate* B *facere non possit, auctorem tamen antiquiorem reique gestæ synchronum, e quo, quæ de hac tradit, hauserit, sibi prælucentem habuerit. Quod postremum ut æstimaretur, effecit Marteneus prævia sua in Iperii seu S. Bertini Chronicon, tom.* 3 *Thesauri Anecdotorum insertum, Admonitione. In hac enim sub finem ita loquitur :* Hinc colliges, Chronicon istud Bertinianum tanto majorem apud eruditos promereri fidem, quo antiquiores habet auctores, qui sui temporis res gestas, prout viderant, aut a testibus oculatis audierant, scriptis mandarunt, nec mirum videri debere, a subsecutis auctoribus tanti habitum fuisse, ut, quæ dicenda de rebus Belgicis habuerunt, ab eo accipere non dubitaverint.

de quo, quod tulit Marteneus, judicium minime esse exactum,

333 *Iperius ergo, uti hic docet Marteneus, narratas in Chronico suo res ex antiquioribus, qui eas aut ipsimet viderant aut ex testibus oculatis audierant, scriptoribus accepit, hique, ut idem Marteneus in laudata Admonitione prævia etiam docet, numero tres fuere, videlicet Folquinus Bertinianus monachus, qui vetera monasterii sui instrumenta seculo decimo in unum volumen retulit, Simon Sythiensis seu Bertinianus abbas quadragesimus secundus, anno* 1148 *defun-* C *ctus, qui Chronicæ Bertinianæ seu Sithiensis ecclesiæ a tempore Roderici, id est, ab ineunte seculo* XI, *quo monasterio Sithiensi Rodericus abbas præerat, ad suam usque ætatem descripsit, ac tandem anonymus, qui anno* 1229 *scribebat, Simonisque Opus ad suum usque tempus prosecutus est. Jam vero cum unus dumtaxat, nimirum Simon abbas, e tribus hisce scriptoribus, qui Iperio in contexendo Bertiniano Chronico præluxere, luctuosæ doctoris damnati historiæ, uti ex mox dictis liquet, fuerit synchronus, fuisse hanc ex illo, ac proin ex auctore contemporaneo, qui eamdem saltem e testibus oculatis audiisset, ab Iperio in Chronicon Sithiense illatam summamque adeo fidem promereri inde conclusere. Et vero, si lato a Marteneo de Sithiensi Chronico, per Iperium conscripto, judicio standum sit, erit sane, cur quis, damnati historiam e Simonis abbatis Opere reipsa esse ab Iperio depromptam, non immerito suspicetur. Verum multum abest, ut Martenei de laudato Chronico judicium pro accurato possit haberi. Quod ut pateat, unaque ex Iperii de luctuosa doctoris damnati historia* D *testimonio nihil omnino ad hanc aut certe parum admodum ponderis posse accedere, studiosus lector intelligat, subministratam a Stiltingo nostro tom.* 2 *Septembris pag.* 555, *a num* 25 *ad Martenei de Iperii Chronico judicium responsionem huc transcribo.*

verbis huc transcriptis

334 *Sic itaque ibidem habet :* Mallem ego, ut laudatus editor *(Marteneus nempe)* accuratam de hoc Chronico crisim dedisset, quam laudes exaggeratas : ita enim lector studiosus melius intellexisset, qui ex eo amplecti tuto possit, a quibus contra cavere debeat. Certe chronotaxis plerumque vitiosa est in prioribus hujus Chronici seculis, ut patebit per decursum. Imo ne facta quidem relata in hoc Chronico tam certa esse tamque immunia ab erroribus, ut correctione sat frequenti non indigeant, non raro ostendere cogar. Conatur Chronici auctoritatem probare Martenius, quia Iperius secutus est Folquinum diaconum, Simonem abbatem et eorum continuatorem anonymum seculi XIII, quem ait scripsisse anno MCCXXIX " Ex " quibus, " inquit, " ita Chronicon suum con- " fecisse videtur Joannes Iperius, ut eorum inte- " gras lucubrationes Operi suo inseruisse merito " censendus fit. " Ostendere id conatur verbis qui- E busdam allegatis, quæ Iperius de se proferre non poterat, quæque idcirco antiquioribus attribuenda sunt scriptoribus, quorum dicta eatenus non mutata Chronico suo Iperius inseruit. Verum vehementer suspicor, Martenium numquam contulisse Chronicon Iperii cum tribus illis scriptoribus, a quibus eum tam multa mutuatum dicit. Certe si diligenter verba Iperii contulisset cum verbis anonymi continuatoris, qui est compilator Vitæ S. Bertini, a Mabillonio editæ, vidisset totum verborum sensum mutatum ab Iperio in facto, quod referetur in Appendice miraculorum num. XXV, ut ibidem observabo.

Stiltingus noster docet.

335 Præterea si istos auctores tres diligenter contulisset et examinasset, vidisset paucissima ab iis narrari tanquam visa, sed pleraque ut longe præterita : eaque de causa non dixisset, " Chronicon istud Bertinianum tanto majorem apud " eruditos promereri fidem, quo antiquiores ha- " bet auctores, qui sui temporis res gestas prout " viderant aut a testibus oculatis audierant, scri- " ptis mandarunt. " Inconsiderate et sine suffici- F enti examine hæc dicta sunt : nam pauca ex scriptoribus, qui viderant, aut facta suo tempore scripserant, hausit Iperius, saltem in primis seculis Chronici sui, longe plura ex iis scriptoribus, qui gestis, quæ referebant, longe erant posteriores. Quin et plura ex aliis scriptoribus habet Iperius, quam ex tribus illis, quorum tantum non continuatorem facit Martenius. Hæc de Iperio observanda censui, ne quis immodicis Martenei laudibus deceptus, me statim reprehendendum existimet, ubi viderit auctoritati istius scriptoris non acquiescentem. Nolim tamen debita laude fraudare Iperium, cujus Chronicon utile et minime contemnendum judico, sed non cæce sequendum. Unde ille sua hauserit, quantaque fide scripserit, indicat ipse in Prologo secundo his verbis : " Præsens Opusculum ex multis voluminibus scriptisque authen- " ticis grato labore collegimus, sumendo de " quolibet, quod ad propositum spectare visum est, " nihil inserendo, quod non authenticis scriptis ap- " probatur. " Deinde explicat, quid per scripta authentica

authentica designet, multas videlicet Vitas Sanctorum, Chronica item non pauca, Antiquitates, Annales, Historias et archiva tam ecclesiæ Sithiensis, quam aliorum monasteriorum Belgii et Franciæ, libros alios historicos, ac demum cartas privilegiorum.

verosimilem utcumque efficit.

336 Ex hisce omnibus monumentis se Chronicon suum concinnasse asserit : « Ex die et consule tempora temporibus et ex causis in eo contentis negotia negotiis concordando. » Non dubito, quin id et diligenter et bona fide præstiterit vir pius et doctus; at sine erroribus factum non esse, luce clarius est. Et sane tale Opus illo seculo, quo vixit Iperius, sine variis erroribus conscribere, humanæ non erat industriæ, tum quod monumenta multa, quibus utendum erat, non omni carerent errore, tum quod varia per conjecturas erant concilianda. Hæc autem conciliatio tanto erat difficilior, quanto minus ad perfectionem hodiernam accedebat scientia chronologica et critica. *Hactenus Stiltingus noster, qui, quæ hic de Iperii Chronico affirmat, loco deinde non uno in Commentario ad Vitam S. Bertini prævio validissime juxta ac luculentissime probat, uti cuique, hunc evolventi, manifestum evadet. Jam vero, cum Iperius, ut alia omittam, non solum e tribus scriptoribus, a Marteneo memoratis, Folquino nimirum Sithiensi monacho, Simone abbate et continuatore anonymo, verum etiam e multis aliis, a Stiltingo mox assignatis, narratas in Chronico suo res hauserit, non est, cur prodigiosam, quam narrat, doctoris Parisiensis anastasim e Simonis, Sithiensis abbatis, Chronicis depromptam existimemus, ruitque proinde, quæ alioquin famosæ de ea narrationi accederet, summa fides. Imo vero, cum res ita habeat, ne quidem ex Iperii Chronico Parisiense prodigium verosimile utcumque efficitur, uti ex jam supra dictis pronum est eruere.*

§ XX. An prodigium, quo doctor, sese damnatum, publice adstantibus denunciarit, certum aut saltem verosimile, stante universali scriptorum ante dictorum silentio, reddere etiam non possit traditio.

Qui feralis de damnato historia, quam continua

I*nnocentius le Masson, ex recensione Morotii Prior Majoris Cartusiæ* 49, *in Opere, a se contexto,quod* Annales Ordinis Cartusiensis *inscripsit, annoque* 1687 *typis Correrianis vulgavit, lib.* I, *cap.* I *de prodigiosa, qua* S. Bruno *in eremum pulsus fuerit, doctoris anastasi multa disserit, suique etiam,quo hanc vere contigisse probet,celeberrimi Ordinis traditionem adducit. Ne quid, quod ad horribilem illam historiam probandam aut saltem verisimilem reddendam conducere utcumque possit, silentio a me præteritum, quis queratur, ex Opere illo, quod omnium passim manibus non teritur, totum huc spectans, utut prolixum ac parum urgens, Massoni ratiocinium transcribo. Hisce num.* 8 *et seq. ibidem positis verbis concipitur :* Falluntur, qui putant per abstinentiam a carnibus, etiam in morbis, et alias austeritates vitam Cartusiensium abbreviari; nam experimento videmus, plures apud nos usque ad decrepitam senectutem vivere, et octogenarium, imo aliquando fere nonagenarium annum attingere. Videmus ergo non raro monachos sexaginta et amplius annos vixisse in Ordine, etiam hoc seculo, quando longitudinem vitæ humanæ diminutam esse omnes fatentur, si cum præcedentibus seculis comparetur. Pro exemplo nobis sit hujus firmioris sanitatis sanctæ memoriæ reverendus Pater domnus Joannes Pegon prædecessor noster, qui ultra sexaginta sex annos vixit in Ordine, LXXXV annos ætatis habens obiit, et tanto animi vigore pollebat, ut pridie quam moreretur, adhuc calamo uteretur ad dispositiones faciendas in Ordine. Sint etiam pro exemplo duæ moniales, quæ nostris diebus diem clauserunt extremum : quarum una LXX annos vixerat in Ordine, altera LXXII. Plures similes in promptu esset hic referre, qui nostro seculo obierunt.

traditione Cartusianorum alii ab aliis

338 At si ad præterita secula retrogrediamur, reperiemus personas, quæ LXXX et amplius annos vixerunt, imo unam præ cæteris, quæ ultra centum annos vixit in Ordine. Occurret nobis R. P. Jancelinus, qui LVIII annis præfuit toti Ordini. Supputatione autem facta et longiori ætate reducta ad LXX tantum annos in Ordine exactos, quam ætatem plures attigisse in singulis seculis, imo longe superasse, certum est, reperiemus, senem illum, qui hoc seculo LXX annis vixit in Ordine, potuisse videre et discere ab alio ejusdem ætatis sene, quæ audierat ab alio sene, qui postremus senex etiam ab alio didicerat et audierat historiam, de qua agitur, et sic traditio illorum quatuor senum fere ad trecentos annos extenditur; quam traditionem a se invicem facile accipere potuisse, perspicuum est, cum tres ex illis se videre et mutuo alloqui, nulla vi illata communi naturæ cursui, potuerint; nihil enim obstat, quin ultimi primordia cum primi extremitate concurrerint, et monachus, vigesimum annum agens, nonagenarium viderit et audierit. Habemus ad manum icones in capite veterum Statutorum præfixas, quæ a centum et octoginta annis typis excusæ sunt, in quibus videtur historia illa depicta, addita narratione, quam supra retulimus. Si ergo constituamus nobis pro epocha tempus illud, quo icones illæ typis excusæ sunt, et præcedere faciamus quatuor illos seniores, reperiemus, illos potuisse discere ab his, qui immediate primis Patribus Ordinis successerunt, historiam illam; imo potuisse tunc reperiri in pago Cartusiæ vicino rusticos, qui S. Brunonem et ejus socios viderant. Nam rustici in istis rupibus, ubi aura purior est, et valde frugalis vivendi modus, diu vivunt.

acceperint, ad Puteanum venire potuerit, Massonus exponit ;

339 Vidi ipse et non semel interrogavi senem domesticum domus Cartusiæ, vocatum Nicolaum Planes, e pago Corbello oriundum, qui viderat R. P. D. Bernardum Carrassum, vita functum circa annum MDLXXXVI et narrabat plura, quæ audierat in juventute sua ab aliis, in decrepita ætate tunc constitutis, qui viderant R. P. Franciscum a Puteo, circa annum MDXXI defunctum. Centum circiter annorum erat iste Nicolaus, dum diem clausit extremum anno MDCLXXVII. Et ut adhuc res vicinius et enucleatius exponatur et exprimatur, ponamus, aliquem e sociis S. Brunonis vixisse triginta tantum

AUCTORE C. B.

tum annis a die accessus eorum ad rupes Cartusiæ, quemdam etiam ex his, quem ad Institutum suum primi Patres receperant, LXX annis ei supervixisse, ecce jam fere centum annos tenemus, et sic annum MCLXXXIV attigimus; quibus si addatur ætas quatuor illorum seniorum, quæ ad CCLXXX annos pervenit, annum MCDLXIV habebimus, sicque ætatem R. P. Francisci a Puteo attingemus, viri in utrisque litteris versatissimi et insignis doctoris, qui Statuta ista vetera typis mandari curavit, in quorum capite icon, historiam illam repræsentans, posita est cum prædicta narratione; quam, si suspicionem fabulæ habuisset, numquam tanti ingenii vir effingi permisisset. His addite, quod domus Cartusiæ pluries incendiis absorpta veteres scripturas habebat, ex quibus liquido de istius historiæ veritate constabat; quæ a pluribus lectæ et visæ fuerunt, prout etiam nos a senioribus monachis, quos in juventute nostra vidimus, didicimus; qui ab oculatis testibus id audierant. Et tandem hæc traditio semper et ubique in Ordine, nemine umquam reclamante, viguit. Quis ergo non fateatur, talem traditionem esse firmis fundamentis
B innixam?

id tamen vere ita factum, non probat.

340 *Hactenus Massonus, prolixa sua hac oratione unice ostendens, traditione continua, quam, jam inde a* S. Brunonis *ejusque sociorum ætate inceptam, Cartusianorum alii ad alios transmiserint, fieri potuisse, ut feralis de doctore damnato historiæ usque ad Francisci a Puteo, qui eam, ligno incisam, editis a se anno* 1510 *Ordinis sui Statutis præfixit, cognitionem pervenerit. Verum id reipsa ita factum, nullo modo, ut consideranti patebit, probatum dat, quod tamen omnino erat necessum, ut quidquam pro prodigio adstruendo, seu potius pro vera jamque a rei gestæ initio inchoata, qua hæc Puteano innotuerit, traditione stabilienda conficeret. Fieri enim facile potest, ut, quod post trecentos amplius annos, a re gesta elapsos, jam inde ab hujus initio, uti a Massono fit, tradi potuisse asseritur, diu dumtaxat post tradi re ipsa inceperit, sicque non a vera traditione, sed ab incerto rumore trahat originem. Hinc non satis capio, cur Cartusianus noster anonymus Lucubrationis suæ sæpissime laudatæ num. 47. sic scribat :* Quod spectat ad Patrum traditionem, hanc satis superque solida ratiocinatione stabilivit R. P. *(In-*
C *nocentius le Masson scilicet)* libro I., cap. I dilucide luculenterque ostendens, omnes, quotquot fuerunt et sunt in orbe Christiano, Cartusienses nullam umquam aliam instituendæ nostræ Religionis causam seu occasionem agnovisse præter funestam hujus hominis anastasim, quam asserunt se accepisse ab antiquioribus, qui et ipsi eam a Patribus suis, ad quos a S Brunone et sociis ejus, eorumque discipulis ac sequacibus per longam multorum annorum traditionem pervenerit, didicerunt.

Chronographum, qui primus rem litteris mandavit,

341 *At vero, etsi ita hic loquatur ille, tacite tamen agnoscit, Puteani ætatem, ad quam Parisiense prodigium traditione perducit Massonus, esse a re gesta remotiorem, quam ut huic illa, utpote ex jam dictis dubii dumtaxat nominis traditio, fidem certam atque indubitatam facere queat eo modo, quem Massonus assignat. Verbis enim proxime recitatis, ut longam illam traditionis deductionem contrahat, sequentia hæc subdit :* Verum ne res tam insolens et stupenda tamque ad credendum difficilis ex tam longa traditionis deductione plane videatur incredibilis, præsertim hominibus hujus seculi nequam, qui nihil fere D credunt, quam quod, ut vulgari dicitur proverbio, in oculos intuentium prosilit, hoc argumentum, ex traditione petitum, quinque fere seculis, si ita loqui liceat, decurtabimus, hujusmodi traditionem non longiori quam sexaginta, aut ad summum octoginta annorum ductu ab obitu sociorum sancti Brunonis protrahentes, ut sequitur. Qui primus ex Cartusiensibus hanc historiam scriptis mandavit, vivebat circa annum MCCXX, vel etiam ante (ut inferius probabimus) id est, octoginta post annis et non multo amplius, quam obierat Stephanus Diensis, unus ex sociis sancti Brunonis, quem in nostris Annalibus videbimus adhuc fuisse superstitem circa annum MCXXXVI. Nec impossibile est, quosdam alios ex septem primis Ordinis fundatoribus diutius vixisse. Quis enim inficias eat, inter eos quosdam, qui annum ætatis vigesimum quintum non attigerant, quando in solitudinem se receperunt, postmodum ad septuagesimum, aut etiam octogesimum vitæ annum, Christi vero millesimum centesimum quadragesimum et ultra per- E venire potuisse?

ab iis hanc, qui S. Brunonis sociorum discipulis convixerant, didicisse,

342 Hic primus hujus historiæ scriptor plures procul dubio monachos viderat, qui noverant aut saltem novisse poterant quosdam ex discipulis præfatorum septem Ordinis primipilorum; quos quidem discipulos vitam scimus protraxisse ultra annum MCC, ut sunt sanctus Artaldus, professus domus Portarum, qui ad fundandam Cartusiam Arveriæ missus circa annum MCXXXII, postea ibidem factus Prior et ecclesiæ Bellicensis episcopus, ac tandem redux apud Arveriam obiit anno MCCVI, annos natus centum quinque. Garnerius, dominus de Balmeto, confundator domus Majorevi, erectæ anno MCXVI, qui, post mortem uxoris factus ibidem conversus, annum vidit millesimum ducentesimum decimum quartum. Frater Aynardus conversus, professus Majoris Cartusiæ, qui forsan sanctum Brunonem viderat, cum constet ex Vita sancti Hugonis Lincolniensis, eum tantum obiisse anno ætatis suæ centesimo vigesimo sexto, qui fuit annus Christi millesimus ducentesimus quartus vel paulo amplius, ut ex eadem Vita, ab auctore coævo conscripta, discimus et suis locis fusius narrabimus Constare igitur debet, præfatum scriptorem hanc potius accepisse historiam a monachis, qui cum his et aliis F sociorum sancti Brunonis discipulis convixerant, (inter quos et annumerati potest R. P. Jancelinus Cartusiæ Prior, qui post regimen annorum fere sexaginta obiit anno MCCXXXIII, quem et ipse noster auctor procul dubio agnoverat) quam " ex incerto credulæ plebis ru" more, et quorumdam recentiorum fabulis, " ut nobis, tamquam otiosis hominibus, objecit Launoius.

annoque circiter 1220 jam vixisse, vult annalista anonymus,

343 Unde, quæso, tunc temporis ille " in" certus rumor " nostris claustris dispergi potuit? Nonne potius ex iisdem claustris longe lateque paulatim diffusus fuisse dicendus est? Et quidem ab ipsorum Patrum alumnis, viris utique gravissimis et sanctissimis; quorum et successorum eorum fidem tanti faciebat Guillielmus Durandus, magni nominis et eruditionis auctor, ut in Speculo juris, quod Adriano V dicavit eo tempore, quo hæc historia jam a nostris evulgata fuerat, censuerit " Regulam " Juris, qua nemini licet in sua causa testimo" nium dicere, non habere locum in Cartusianis " et Cisterciensibus propter eorum sanctimoniam. " Dum

A Dum hæc scribebat Durandus, florebant in Ordine Boso, Prior Cartusiæ, et Guillelmus de Hyporegia monachus ejusdem, qui ambo vel saltem eorum alter hujus in suis scriptis historiæ meminerunt, ut mox dicemus. Hos certe, quos tam dignos fide existimabat Durandus, non sibi persuasisset huic anastasi sive commento, ut volunt adversarii, dedisse initium, ut Ordinis sui cunabula turgentibus buccis in populos concreparent ex tam insolito prodigio. Sed quam levis et puerilis sit hujusmodi vanitas, per se patet, quæ profecto prius in ore calumniantium nos nata fuit, quam in corde nostrorum concepta. Licet enim istud fabula foret, aut ad fabulam accederet, non tamen minus in Ecclesia Dei Cartusiensium Religio haberetur, quam omnes norunt satis aliunde insignibus præfulgere prærogativis. *Hactenus Cartusianus noster anonymus, volens potissimum, scriptorem anonymum, qui primus ex Cartusiensibus prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim litteris mandavit, contextoque a se primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronico inseruit, sexaginta aut ad summum* B *octoginta dumtaxat annis a sociorum* S. Brunonis *obitu seu jam inde ab anno circiter* 1220 *floruisse, remque ab ipsis horum discipulis, ac proin ex vera traditione,* non ex incerto credulæ plebis rumore, *accepisse.*

nec ab eo, ut verba.

344 *Ratiocinium huc jam transcriptum, quo hæc probare Cartusianus noster anonymus nititur, anonymus itidem Tractatus de* S. Brunone, *a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor additionibus nonnullis amplificatum exhibet. Atque hic quidem, dum id facit, rem quampiam postea probare proponens, ait :* Ut suo loco in Annalibus dicemus, *alibique etiam hosce, veluti a se edendos, laudat. Hinc autem, quod hac occasione observandum duxi, non immerito dubitari potest, an Massonus supra laudatus, Ordinis sui Annales scripturus, Tractatum illum, e quo deinde a Cartusiano nostro anonymo in Annalium Cartusiensium librum* 4 *hactenus non vulgatum nonnulla fuerint illata, non concinnarit. Utut sit, et ejus verba, ne quid, quod asserendæ genuinæ de prodigio Parisiensi traditioni suffragari utcumque queat, omisisse videar, huc transcribo. Sic habent :* A fundatione Ordinis ad Bosonis ætatem, qui domos S. Hugonis et Ma- C joris Cartusiæ cum toto Ordine rexit ab anno MCCLXXII ad annum MCCCXIII, quo decrepitus decessit, altum in suis claustris silentium Cartusienses tenuerunt, nec quicquam aut de sui Ordinis ortu, aut de mirabilibus, quæ passim inter eos fiebant, sinebant propalari. Hoc de his testatur et amice conqueritur Petrus Venerabilis, Cluniacensis abbas : « Multa, » inquit, « in illo sacro Ordine miracula contigisse a pluribus accepi ; sed ipsi humilitatis virtute, qua semper servi Dei miranda opera sua, quanto possunt nisu, occultant, vix aliquid ex his prodere voluerunt. » Neque a Patrum tramite deflexisset Boso, nisi ad suum institutum a quorumdam alterius Ordinis religiosorum calumniis vindicandum hujus humilis ac sancti silentii leges tamdiu servatas violare coactus fuisset, edito tractatu fusissimo sive suo marte, ut quidam volunt, sive suo jussu, usus nempe calamo Guillelmi de Hyporegia Cartusiensis Itali, viri docti, quem tribus circiter ante suum obitum annis ad majorem Cartusiam evocaverat.

AUCTORE C. B.

quæ huc transcribuntur,

345 Hunc tractatum inscripsit « De origine » et veritate perfectæ Religionis » ad defendendum Ordinem Cartusiensem. Nihil in eo de tragico hominis damnati fine egit (neque enim tunc temporis hæc quæstio mota fuerat) sed ad illius calcem voluit adjici Chronica de exordio Ordinis Cartusiensis, hanc historiam enarrantia, ab auctore incerti nominis, ejusdem tamen Ordinis professo, olim conscripta, quem propterea anonymi nuncupatione deinceps designabimus. Unum codicem tam Bosonis sive Guillelmi de Hyporegia Tractatum, quem, præfati anonymi Chronicon complectentem, e Montis-Dei Cartusia habuimus, sub initium seculi quarti decimi, id est, circa finem regiminis Bosonis exaratum, ut ex charactere colligimus ; quod etiam nobiscum sensit vir quidam doctissimus et in hujusmodi characteribus versatissimus, quem Parisiis cujusdam amici interventu consuluimus. Cum igitur Boso medio seculo decimo tertio nostrum professus sit institutum, non dubium est, quin author Chronici anonymus ipso sit paulo antiquior ; quod etiam probari potest ex bibliothecæ Colbertinæ codice, in quo ejusdem Chronici exemplum reperitur exscriptum ante E medium dicti seculi tertii decimi, ut nos Stephanus Baluzius, vir doctrina clarissimus et de quovis bene merendi studiosissimus, per litteras his verbis commonuit : « In codice 3806 est » quædam tabula continens capita LI de perfe- » ctione et privilegiis Ordinis Cartusiensis. Est » imperfecta et incipit in capite XVI. Codex il- » le est CDL annorum, » id est, circa annum MCCXL. « Continet Chronicon de exordio Ordi- » nis Cartusiensis » (Sic etiam in nostro codice inscribitur) « usque ad annum MCXXXVII, quo » obiit Guigo. Deinde sequitur Bernardus de » contemplatione. Incipit « Cum die quodam. » » Verosimile est, apographum istud ex ipso au- » thographo, » quod modo periit, « expressum » fuisse, et a quodam ex primis Cartusiæ Parisi- » ensis e majori Cartusia illuc allatum, quod post- » ea bibliothecæ Thuanæ, tandem Colbertinæ » adscriptum fuit. »

346 Cum igitur hic anonymus suum Chronicon scripserit circa vel ante MCCXL, potuit ineunte eodem seculo fieri monachus, et idcir- F co hanc historiam accipere ab antiquioribus Patribus, qui eodem tempore superstites erant, ex quibus quosdam sociorum sancti Brunonis, et cum eo nostri propositi fundatorum discipulos fuisse constat, ut fuerunt B. Artaldus, qui, regente Ordinem sancto Anthelmo, Prior domus Arveriæ effectus est, et deinde Bellicensis episcopus, tandemque, abdicatis infulis, vitam protraxit ad annum MCCVI, quo centenario major in cella occubuit, et Aynardus conversus, Majoris Cartusiæ professus, de quo res mirabiles narrantur in sancti Hugonis Lincolniensis Vita, ubi et dicitur sana mente obiisse ætatis suæ anno centesimo vigesimo sexto, quatuor circiter post S. Hugonem annis, scilicet circa MCCIV. Quod vix credi posset, nisi qui illum cognovit, id scriptis asseruisset, ut suo loco in Annalibus dicemus. Hos inter annumerari merito possunt venerandi plane senes Bovo, S. Hugonis Lincolniensis, in Withamiensi Prioratu successor, licet annis in Ordine transactis multo major Jancelinus, qui matrem Cartusiam et totum Ordinem paulo post Basilium, S. Anthelmi successorem, sexaginta fere annis moderatus est; Guifridus, Cartusiæ conversus,

AUCTORE C. B.

versus, qui, anno MCCXII sexagenarius in Ordine, testatus est quibusdam in litteris, se vidisse fratrem Olmarum, Magni Guigonis tempore conversum, et qui procul dubio quosdam ex septem Ordinis fundatoribus noverat. Ab his igitur et quibusdam aliis ejusdem fidei et auctoritatis monachis hanc historiam noster anonymus, aut certe, qui eam ipsi Bosonique et ejus coætaneis retulerunt, potius acceperant, quam ex incerto credulæ plebis rumore, et quorumdam recentiorum fabulis, ut objecit Launoius.

fidem faciunt,

347 Unde enim, quæso, tunc temporis ille incertus rumor nostris claustris dispergi potuit? Nonne potius ex iisdem claustris longe lateque paulatim diffusus fuisse dicendus est, et quidem ab ipsis primorum Patrum alumnis, viris utique gravissimis et sanctis, quorum et successorum fidem tanti faciebat Guilelmus Durandus, magni nominis auctor, ut in Speculo juris, quod Adriano V eo tempore dicavit, quo primi florebant hujus historiæ scriptores, censuerit, Regulam juris, qua nemini licet in sua causa testimonium dicere, non habere locum in Cartusiensibus et B Cisterciensibus propter eorum sanctimoniam. Hos certe, quos tam dignos fide existimabat Durandus, non sibi persuasisset hujus anastasis narrationi, si commentum fuisset, ut volunt adversarii, dedisse initium, ut Ordinis sui incunabula turgentibus buccis in populos disseminarent ex tam insolito prodigio, ex quo, sive verum, sive falsum esset, nihil tamen gloriæ aut dedecoris, nihil utilitatis aut damni suæ Religioni, satis abunde insignibus præfulgenti pietatis prærogativis, conferre poterant; nec crididissent, ut exprobrat Launoius, non satis illustrem Brunonis historiam, quæ jam illo eventu careret. Si enim tam ipsi, quam eorum posteri, amabant, ut quidam (*Columbius scilicet in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 20) pro nobis observavit, quæritabantque illustria, et ad populi admirationem idonea dicere de Brunone, profecto longe illustriorem fecissent Vitam ejus et maxime ad vulgus admiratione suspendendum aptam, si quæ de Paulo, Antonio aliisque, seu monachis seu anachoretis, antiquioribus, legimus, affinxissent Brunoni et sociis ejus. At viri, veritatis amantes ac omnis fictionis osores, ingenue, quod a Patribus audierant, de Brunone narraverunt juxta illud Moysis: « Interroga patrem C « tuum et annuntiabit tibi, majores tuos et dicent « tibi. »

anonymus alter multum abludit.

348 Itaque cum noster anonymus hanc historiam exscripserit ex ore narrantium, qui Brunonis socios noverant, vel saltem institutum nostrum professi fuerant ante seculum tertium decimum, id est, durante primo Ordinis nostri seculo, hinc sequitur, traditionem istam ultra sexaginta aut septuaginta post quorumdam ex nostri Ordinis autoribus mortem annos autoritate scripturæ non caruisse; quod vix reperire est in multis sanctæ Ecclesiæ traditionibus. Quot enim (extra omnem comparationem loquor) quantaque fuerunt, non solum per unum, sed per duo, tria et adhuc plura secula ab Ecclesia credita, culta, servata, observata, quæ sola traditione, scriptis nondum firmata, nitebantur? Unde nihil hostes ejus habuerunt, nec hodie habent antiquius, quam ipsius impugnare traditiones. Quibus etiam armis contra nos potissime usus est Launoius, ut postea videbimus. *Hactenus auctor anonymus laudatus, toto suo ratiocinio huc jam transcripto eo potissimum spectans, ut suadeat, anonymum primorum quinque Cartu-* D *siæ Priorum Chronici auctorem, qui primus Parisiense doctoris tantisper redivivi seque damnatum publice vociferati prodigium in litteras misit, hausisse id seu intellexisse ex ipsis primorum* S. Brunonis *sociorum discipulis, aut certe ex ejusdem instituti monachis, qui illud ex hisce audiverant; quod postremum dumtaxat velle videtur ratiocinio suo pariter huc jam transcripto Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor. Ambo sane, ut alterutrum suadeant, non immerito laborant. Quod si enim feralem historiam aut anonymus primorum quinque Cartusiæ Priorum auctor, aut qui huic illam narrarunt, e sociorum* S. Brunonis *discipulis audierint, quis falsam eam pronuntiare facile audeat? Verum qui, anonymum primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem e probato adeo fonte narrationem suam hausisse, probant?*

Aut, chronographum illum jam tum in vivis egisse,

349 Cum igitur, *inquit Tractatus de* S. Brunone *a Patribus Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor,* hic anonymus (*primorum scilicet quinque Cartusiæ Priorum Chronici scriptor*) suum Chronicon scripserit circa vel ante MCCXL, potuit ineunte eodem seculo fieri monachus et idcirco hanc historiam accipere ab antiquioribus E Patribus, qui eodem tempore superstites erant, ex quibus quosdam sociorum sancti Brunonis et cum eo nostri propositi fundatorum discipulos fuisse constat. *Ita ille; a quo anonymus Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor non multum abludit.* Qui primus, *ait,* ex Cartusiensibus hanc historiam scriptis mandavit, vivebat circa annum MCCXX; *ac deinde, nonnullis interpositis,* Hic primus hujus historiæ scriptor plures procul dubio monachos viderat, qui noverat aut saltem novisse poterant quosdam ex discipulis præfatorum septem Ordinis primipilorum; quos quidem discipulos vitam scimus protraxisse ultra annum MCC..... Constare igitur debet præfatum scriptorem hanc .... accepisse historiam a monachis, qui cum his et aliis sociorum sancti Brunonis discipulis convixerant. *Anonymum itaque primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem eo ipso tempore, quo aliquot e* S. Brunonis *sociorumque ejus discipulis in viris superstites adhuc erant, vitam jam duxisse aut etiam Cartusianum jam fuisse professum, autumant, hincque ex his luctuosam historiam aut illum ipsum, aut certe* F *eos, qui hanc ei narrarunt, hausisse. Verum an jam tum anonymum, qui primus prodigium Parisiense litteris mandavit, in vivis fuisse, aut etiam Cartusianorum exstitisse, alicunde constat? Scriptorem illum ante annum* 1250 *scriptioni manum verosimiliter non admovisse, num.* 12 *et seqq. ostendi, nec plura de ejus ætate, seu tempore, quo vivere monachumve agere inceperit, disputare decreveram; verum cum duo, de quibus hic, scriptores jam inde, ut modo dictum, a seculi tertii decimi initio anonymum, qui primus Parisiense prodigium litteris consignavit, in vivis fuisse velint, hincque præcipue illum hoc ex* S. Brunonis *ejusque sociorum discipulis, aut certe ex iis, qui hisce aliquando convixerant, didicisse contendant, lubet modo adhuc, an anonymi dicti ætatem non nimium maturent, aut etiam an hunc jam inde a seculi tertii decimi initio vixisse, utcumque probent, examinare.*

nec ratiocinio bene longo,

350 *Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymum quidem illum,*

AUCTORE C. B.

A *lum, quod* Chartularii *in Cartusia exstantis*, circa *cujus* principium litteræ papales *(Urbanii II)* et Siguini instrumentum *(tum hoc, tum illæ infra recitabuntur)* inveniuntur, *mentionem faciat, anno circiter* 1151 *Chronicon suum non scripsisse, nobiscum (adi num. 12) omnino sentit; verum quo illum equidem jam inde ab anno circiter* 1220 *vixisse probet, sequentem disserit in modum :* Hunc tamen *(anonymum nempe primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem)* conjicimus vixisse ante tempora reverendi patris Bosonis, qui, circa annum MCCLX Ordinem nostrum ingressus, Cartusiæ regimen iniit anno MCCLXXVII. Quam conjecturam sic stabilimus ex Chartulariis, quæ nunc habemus in Cartusia. Ibi enim duo reperiuntur, unum sub regimine R. P. Francisci a Puteo, et illius cura confectum anno MDVII, continetque duo volumina, in quorum priori sub finem, non circa principium, ut dicitur in citato Chronico, sunt litteræ præfatæ Urbani II. Instrumentum vero Siguini ante describitur, sed multum post medium. Unde liquet, auctorem tractatus non meminisse B hujus chartularii. Et revera codex Thuaneus, quem omnes consulere possunt, licet nostro codice recentior, longe ante hoc chartularium exaratus est. Alterum Cartusiæ chartularium tribus ex voluminibus conflatum erat, quorum primum ultimo incendio periit, ut nobis cum dolore affirmant officiales Cartusiæ; alia duo adhuc asservantur illæsa et integerrima diversis characteribus exarata; quorum prius, quod fuit secundum, talem præfert titulum ad frontem indicis chartarum in eo contentarum : " In hoc volumine continentur chartæ et litteræ " domus Cartusiæ ad comitatum Sabaudiæ perti- " nentes. "

quod integrum

351 Deinde ad verticem primi folii, quod continet primum instrumentum, datum anno tantum MCCCIII, sic legitur : " Hic incipit char- " tularium novum de comitatu. " Ex his verbis " Chartularium novum " intelligimus quoddam aliud fuisse antiquius, quod etiam olim periit. Secundum hujus voluminis instrumentum datum est anno MCCCVI. Deinde sequuntur multa alia diversis temporibus transacta ab anno MCCVII ad annum MCCCXXVI, uno excepto dato anno MCCCXXXI, sed quod in folio separato describitur. Cum igitur charta, quæ hoc volu- C men inchoat, data sit anno MCCCIII; charta vero recentior sit anno MCCCXXXVI, hinc recte colligimus, idem volumen fuisse compositum sub regimine et cura Aymonis Prioris Cartusiæ, qui præfuit ab anno MCCCXIII ad annum MCCCXXX; et quidem post deplorandum illud incendium, quod accidit anno MCCCXX; cujus flammis cum forsan antiquius chartularium fuisset consumptum, novum describi curavit R. P. Aymo. Alterum volumen, quod erat tertium, pluribus etiam scriptum est manibus, quarum tamen nulla videtur recentior charactere prioris voluminis; unde et colligimus, illud fuisse inchoatum sub eodem Aymone et continuatum sub ejus successoribus usque ad annum MCCCXLVI, quo datum est instrumentum recentius hujus voluminis; quod etiam conjicimus ex his verbis ad caput Indicis appositis in hunc modum : " Ligetur istud chartularium ex integro cum po- " stibus, quando videbitur esse satis grossum et " perfectum; et postea incipiatur aliud. " Deinde sequuntur bullæ summorum Pontificum ab Alexandro IV ad Joannem XXII inclusive. Post quas alio charactere describuntur instrumenta, quorum primum datum est anno MCCC, cui talis præfigitur inscriptio : " Hic incipit Chartularium novum " de Delphinatu. "

hic recitatur,

352 Denique indiscriminatim, ut in priori volumine, inseruntur chartæ et litteræ ab anno MCCXV ad annum MCCCXLVI. Et in quibusdam transumptis quædam etiam antiquiores, ut sunt literæ sancti Hugonis Gratianopolitani et aliæ. Sed in neutro amborum voluminum reperiuntur bullæ Urbani II et instrumentum Siguini abbatis. Non est igitur dubium, quin et primum ejusdem Chartularii volumen, quod nunc desideratur, procurante eodem R. P. Aymone, descriptum fuerit, in quo, si adhuc extaret, forsan præfatæ bullæ et Siguini instrumentum reperirentur, quod tamen non constat. Sed licet id daremus, non sequeretur, idem esse, de quo loquitur auctor noster anonymus. Imo ex duobus sequentibus voluminibus, quæ dicta fuisse NOTA, vidimus, consequens est, hoc quoque primum volumen recens fuisse tunc temporis. Ac proinde aliud fuisse ab eo, quod flammam incendii anni MCCCXX devorasse credimus. Sed hæc om- E nis dubitatio adimitur ex tractatu R. P. Bosonis " De Origine et veritate perfectæ Religio- " nis, " in quo Chronicon nostri anonymi de exordio Ordinis Cartusiensis totum reperitur insertum. Cum enim Boso præfuerit domibus Vallis sancti Hugonis et Majoris Cartusiæ ab anno MCCLXXII ad annum MCCCXIII, quo decessit; inde liquet chartularium, in præfato Chronico citatum, ante Bosonis tempora fuisse conscriptum, ac propterea ipsum auctorem etiam ante annum MCCLXXII floruisse, cujus vitæ tempus assignantes circa annum MCCXX, nullum inde nos subire vituperium putamus, cum etiam potuerit aliquot ante annos vixisse, ac etiam vidisse beatum illum senem Jancelinum, Priorem Cartusiæ et alios plures monachos, discipulos discipulorum sancti Brunonis aut etiam sociorum ejus. *Ita Cartusianus noster annalista anonymus, Operis sui loco non uno etiam indicans, chronographum anonymum, quem jam inde ab anno* 1220 *aut etiam citius in vivis fuisse, hic statuit, ab hoc ipso etiam anno aut citius suam de primis quinque Cartusiæ Prioribus lucubrationem elaborasse. Verum in toto ejus huc jam transcripto ratiocinio nihil omnino occurrit, quod evincat, chronographum illum anonymum seu primorum* F *quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem anno illo inter vivos jam egisse, aut, si id ita habuerit, Chronicon suum concinnasse.*

anonymorum illorum prior,

353 *Fac enim Chartularium, cujus in hoc, veluti Pontificias Urbani II litteras et Siguini abbatis instrumentum in capite præferentis, meminit, non esse illud, quod, curante Aymone Cartusiæ Priore, post annum* 1320 *fuit conscriptum, sed aliud antiquius, quod V. G. jam inde ab anno* 1120 *aut etiam, si velis, citius fuerit confectum, hincne consequens erit, ut chronographus anonymus, qui illud laudavit, jam inde ab eodem etiam anno aut in vivis fuerit, aut dictam lucubrationem suam adornarit? Cum Chartularium antiquius, quod Pontificias Urbani II litteras et Siguini abbatis instrumentum complectebatur, anno demum* 1320, *quo Cartusiæ incendium accidit, flammis fuerit fortassis consumptum, aut certe citius periisse, non constet, ut quid id chronographus anonymus, etiamsi anno demum* 1290 *aut etiam nonnihil serius scriptioni manum admovisset, laudare non potuerit? Nec*

AUCTORE C. B.

Nec quidquam ad rem facit, quod Cartusianus noster anonymus (adi ejus verba proxime recitata) adjungit de Bosone, qui ab anno 1272 *usque ad annum* 1313 *domibus Vallis sancti Hugonis et Majoris Cartusiæ præfuerit. Fuerit enim reipsa, quod in suo quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronico auctor anonymus laudat, Chartularium ante Bosonis ætatem conscriptum, hinc tamen consectarium nondum erit, ut ante hanc pariter seu ante annum* 1272 *anonymus is scriptor floruerit, suamque lucubrationem adornarit. Quid ni enim, utut diu etiam post hunc annum scripsisset, Chartularium multo ante confectum nequierit laudare? Adhæc ex eo etiam, quod Boso concinnato autase aut jussu suo,qui* De Origine et veritate perfectæ Religionis *inscribitur, Tractatui primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronicon integrum inseruerit, consequens neutiquam est, ut hujus auctor anonymus ante annum* 1272 *id exararit.*

nec rationibus, quæ hic proponuntur,

354 *Boso enim, ut Tractatus* de S. Brunone *a Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor modo huc transcriptis verbis docet, tribus dumtaxat annis ante obitum suum, qui anno* 1313 *evenit,* B *Tractatum proxime laudatum aut ipsemet scripsit, aut conscribi fecit; nihil autem impedit, quo minus in hunc quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronicon, utut id auctor a decem dumtaxat aut etiam paucioribus annis concinnasset, potuerit inferri. Fuisse itaque hanc lucubrationem anno circiter* 1220 *aut etiam citius elaboratam, nihil plane ex omnibus, quæ verbis proxime recitatis ab Annalium Cartusiensium libri quarti auctore anonymo adducuntur in medium, evincit. Imo vero ne quidem ex hisce ullo modo etiam consequitur, ut lucubrationis ejusdem auctor anonymus jam inde ab eodem dicto anno* 1220 *aut etiam citius inter vivos agere jam cœperit. At vero anonymus Tractatus* de S. Brunone *a Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor, viam aliam ingreditur, quo probatum det, eumdem primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem anonymum ab anno circiter* 1220 *vixisse, imo jam tum Cartusianum fuisse professum, ac proin, quæ de Prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi memoriæ prodit, e* S. Brunonis *sociorum discipulis, aliisve saltem, qui rem ex hisce audiissent, intelligere potuisse aut etiam reipsa intellexisse. Ait ergo, primorum quinque Cartusiæ* C *Priorum Chronicon, non quidem jam inde ab anno* 1220, *sed saltem ab anno circiter* 1240 *fuisse exaratum, ac proin hujus auctorem jam inde ab anno* 1220 *non tantum vixisse, sed et Cartusianum fuisse professum. Verum anne rem utcumque evincit? Chronici illius exemplar, quod in Bibliotheca Colbertina asservatur, Stephanus Baluzius epistola ad Cartusianos data ab annis quadringentis quinquaginta, ac proin, cum hæc seculo præterito, ad finem fere jam provecto, scripta sit, anno circiter* 1240 *scriptum edocuit. Ita quantum ad substantiam, quem proxime laudavi, Tractatus* de S. Brunone *a Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor anonymus.*

posterior evincit.

355 *Verum unde illud Chronici dicti exemplar tantæ antiquitatis esse rescivit Baluzius? Id sane vir clarissimus, ut sibi hac in re fidem faceret, debuisset adjungere. Reor ego, unice illum e characteribus, quibus idem Chronici exemplar scriptum esset, tantam illius, quantam asserit, antiquitatem collegisse. Verum etsi quidem e characteribus, quibus antiqua monumenta exarata sunt, seculum propemodum, quo exarata sunt, determinari utcumque queat, quis tamen inde etiam annum circiter, quo exarari ea contigerit, sat certo determinet?* D *Qualecumque igitur fuerit de tempore, quo, quod in bibliotheca Colbertina asservatur, primorum quinque Cartusiæ Priorum chronici exemplar scriptum sit, Stephani Baluzii judicium, dubium mihi æque ac ante manet, an Chronicon illud triginta aut etiam quadraginta annis serius, quam hic statuat, scriptum non sit. Nec dubium illud mihi adimit, quod, ut Cartusianus proxime hic laudatus Lucubrationis suæ num.* 24 *docet, Majoris Cartusiæ chartularium, quod in Chronico, de quo hic, laudatur, anno circiter* 1240 *verosimiliter fuerit confectum. Ut quid enim hoc a Chronici auctore, diu dumtaxat post, imo triginta aut quadraginta etiam annis serius scribente, laudari non potuerit? Jam vero, cum hæc omnia ita habeant, dubiumque proinde sit, an anonymus primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctor non tunc primum, cum jam uno alterove decennio seculum decimum tertium medium esset elapsum, florere inceperit, dubium pariter sit, necesse est, an primorum* S. Brunonis *sociorum discipulos, aliosque, qui hosce in Cartusiensi Instituto proxime sunt secuti, videre potuerit,* E *discereque ex iis, quæ, ut communiter creditur, primus omnium de prodigiosa doctoris Parisienanastasi litteris mandavit.*

Neque si res secus foret, vera inde illum

356 *Atque hinc porro jam fit, ut ambigendum sit, verane traditione, seu an ab ipsomet* S. Brunone *ejusque primis sociis, rei gestæ synchronis, seu viva voce seu alio quovis modo fuerit feralis de doctore damnato narratio ad posteros transmissa, a quibus deinde ad sequioris ætatis Cartusianos ac tandem ad anonymum, qui eam primus omnium litteris consignavit, pervenerit. Quod cum ita sit, manet Parisiense prodigium pro parum verisimili habendum, maxime ob universale scriptorum omnium antiquorum de hoc silentium, quos inter, ut jam supra docui, nonnulli verosimiliter sunt qui illud, si fuisset, scituri, scitumque commemoraturi fuissent. Atque ita sane in opinione, qua primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus jam inde ab anno circiter* 1220 *non vixisse, nedum Cartusianum egisse, statuitur, res sese habet. Nec aliter etiam sese haberet, etsi eum jam tum in vivis egisse Cartusianumque fuisse professum, tantisper daremus. Etsi enim illum, si jam inde ab anno circiter* 1220 F *Cartusianus exstiterit, feralem de doctore damnato narrationem e sociorum* S. Brunonis *discipulis, aut certe ex iis, quibus hi illam retulerant, intelligere potuisse, bini scriptores anonymi verbis suis proxime recitatis recte doceant, id tamen reipsa factum, neutiquam probant. Rem quidem potius ex hisce, quam ex incerto credulæ plebis rumore didicisse laudatum chronologum, existimandum indicant; ast, præterquam quod nec id ulla ratione probatum dent, contrarium existimandum videtur, tum quod, unde narrationem suam hauserit, non edicat, idque nihilominus, si e probato adeo fonte eam hausisset, verosimiliter, ut num.* 329 *jam docui, fuisset facturus, tum quod prodigium Parisiense narraturus dicat,* Tale ibi *(Parisiis nempe)* prodigium dicitur accidisse, *sicque ambigentis potius quam asseverantis in modum de horrenda historia loquatur, de qua tamen, si ei vel a sociorum* S. Brunonis *discipulis, vel ab iis, qui eam ex hisce audivissent, fuisset relata, dubitaturus verosimiliter non fuisset.*

357 *Adhæc*

AUCTORE C. B.

A

traditione didicisse prodigium, constaret.

357 *Adhæc anonymus quinque primorum Cartusiæ Priorum chronologus, utut jam inde ab anno circiter* 1220 *vixisse statuatur, quadraginta equidem et centum circiter annis a prodigio Parisiensi abfuerit ; etsi autem subinde quidem contingat, ut, quæ a scriptoribus non synchronis memoriæ produntur, vera ad hosce traditione pervenisse sint credenda, id tamen locum vix obtinere potest, quando, uti hic fit, quæ narrantur, sunt hujusmodi, ut, si contigissent, a scriptoribus etiam synchronis verosimiliter commemorata fuissent, nec tamen ab horum ullo commemorata inveniuntur. Nec quidquam ad rem facit, quod de Ecclesiæ traditionibus addit Tractatus a Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor ; cum enim, quæ traditionibus hujusmodi accepta fuere, diu fuisse, imo per unum, duo, tria aut etiam plura secula in Ecclesia credita, culta et observata dicat, de traditionibus Divinis et Apostolicis indubie loquitur ;* Quemadmodum *autem* nihil *(verba sunt Papebrochii nostri in suis ad Exhibitionem errorum Responsionibus articulo* 19, *num.* XI*)* pro Divina et Apostolica traditione recipitur, quod ex sanctis Patribus non probatur ipsorum ætate fuisse observatum in Ecclesia universali, tamquam ab initio sic traditum ; ita nec humanas, prætensas ut tales, prudenter admittimus, quæ vel cum certioribus auctoritatibus pugnant, vel nequivissent ab antiquioribus non attingi aliquando, si veræ forent. *At vero, inquies, unde ergo de Parisiensi prodigio, si traditione vera acceptum id non sit, ortus esse potest incertus, ut vult Launoius, in Cartusianorum claustris rumor? Illudne hi forsan confinxerint? Ita fere etiam bini Cartusiani anonymi supra laudati. Verum, etsi id anonymus primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus vero traditione non didicisse statuatur, consequens tamen hinc non fit, ut id vel ex incerto rumore vel e Cartusianorum antiquorum figmentis acceperit. Quid si enim horrenda damnati historia non publice, sed intra privatas defuncti ædes coram paucis acciderit, temporisque deinde lapsu in adjunctis, nullo licet interveniente figmento, fuerit corrupta? Fieri sane id potuisse, ex infra dicendis patescet, uti et modus, quo factum esse queat.*

B

C

§ XXI. Alia quædam facientia pro prodigio, quo doctor Parisiensis, sese damnatum, adstanti multitudini publice e feretro denuntiarit, rationum momenta afferuntur, et an ex his tandem illud verosimile utcumque non fiat, examinatur.

E judicii infernique timore eremum petiisse in S. Mariæ Remensis,

358 *Quod e titulis funebribus, queis Sancto nostro ecclesiæ monasteriaque diversa parentarunt, nonnulli, eum e divinorum judiciorum infernique timore in eremum secessisse, haud obscure indicent, hinc, in illis ad luctuosam damnati doctoris historiam alludi, anonymus Tractatus de S. Brunone a Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor conjicit ; quod si autem ad feralem eventum reipsa in dictis Titulis alludatur, consequens est, ut hic non tantum acciderit, verum etiam ut publice acciderit, utpote quem alioquin ecclesiæ monasteriaque, quorum ii sunt, perspectum haud habuissent. Ne quid itaque, quod prodigio Parisiensi utcumque favere, videri potest, inobservatum præteream, laudati auctoris anonymi verba, memoratam conjecturam complectentia, una cum titulis funebribus, quibus hanc ille superstruit, huc transcribo, deinde etiam, quæ mea hac de re sit opinio, adjuncturus. Sic habent :* Veram illius (S. Brunonis *videlicet)* secessus *in eremum* causam nulli ita apprime cognoscere potuerunt, quam ecclesiæ,*in qua Sanctus olim egerat canonicum,* Sanctæ Mariæ Remensis canonici, qui eam suo Titulo, *qui inter edendos locum* 54 *tenet*, sic insinuant :

" Judicis examen venturi Bruno pavescens
" Mundanas contempsit opes, eremumque
" petivit ;
" Atque suavis ibi fructus emisit odoris,
" Ad Christum revocans, quos gloria vana
" fefellit. "

E

aliisque, qui huc

359 Radulphus Viridis præpositurae dignitate in ea ecclesia tum gaudebat, qui forsan hujus Tituli auctor ad invitationem, qua paulo ante per epistolam ad monasticum habitum ex voto induendum a Brunone incitatus fuerat, tacite alludit his verbis " Ad Christum revocans, " quos gloria vana fefellit. " Ecclesiæ Remensi adstipulatur particularis ecclesia S. Bartholomæi in monte Or, non longe ab eadem urbe dissita, cujus elogium, *inter Titulos funebres edendos ordine* 65, totum est de mortis et inferni horrore, quo territus Bruno dicitur eremum penetrasse.

" Orbis amarescens claudescit pondere mor-
" tis,
" Et trahit ad speciem humanæ per devia
" sortis.
" Mergit et exilio propriorum quæque tabe-
" scens :
" Unde tumescis homo miser hac ætate se-
" nescens ;
" Fonte Carybdineo mergeris ad ultima fi-
" nis ;
" Ac cinis in cineres solveris ut umbra lu-
" cernis,
" Est labor ejus amor, et inextricabilis error,
" Defectu cujus animam complectitur hor-
" ror,
" Postquam nudata fuerit de carcere car-
" nis
" Vel satanæ ducibus huc circumsepta cater-
" vis.
" Quod metuens animosus in hoc discrimine
" Bruno
" Servitio penetrat eremum certaminis uno,
" Linquit opes mundique decus, ne gloria
" pœna
" Fiat in interitum etc. "

F

transcribuntur, titulis funebribus

360 Simile quid primariæ ecclesiæ Parisiensis canonici amico Brunoni parentantes *(Titulo nempe inter recudendos* 109*)* succinunt.

" O vos mundani, qui re gaudetis inani,
" Spernite culturam carnis subito peritu-
" ram.
" Corpus enim vastum varia pinguedine pa-
" stum
" Quo

AUCTORE C. B.

„ Quo magis impletur, putidum magis efficietur.
„ Cur impinguatur caro, qua vermis satiatur?
„ Cur adeo cupimus bona, quæ retinere nequimus?
„ Quos male seducit mundus, per devia ducit,
„ Et sectatores carnis fallit per honores,
„ Blandaque prætendit, dum nobis retia tendit.
„ Est et in hoc mundo mundanis sollicitudo,
„ Pænaque lucratur pœnam; caro bis cruciatur.
„ Qui lucra sectantur, subita nece præcipitantur,
„ Et subeunt antrum carnes animæque barathrum.
„ Hæc satis attente pertractans Bruno repente,
B „ Ille magistrorum decus, informatio morum,
„ Remigium turbæ Remensis major in urbe
„ Mundum despexit, iter ad cælestia flexit,
„ Vilibus indutus pannis te, Christe, secutus,
„ Huic igitur cœli pateant, populoque fideli,
„ Cum quo lætatur Bruno, semper sociatur, „

Bruno innuitur. Prodigium tamen Parisiense vel hinc,

361 Monachi quoque sancti Germani ejusdem Urbis *(Parisiensis nempe)* testantur *(in Titulo funebri nimirum 26)* Brunonem ultimi judicii recordatione perterrefactum fuisse.

„ Mentibus in nostri deberet semper haberi
„ Lux, in qua reprobi mala tollent, seu bona justi.
„ Hanc timuit Bruno, sophiæ qui verus amator. „

Ex his et quibusdam aliis titulis, qui similia indicant, non absurde conjectare possumus, Brunonis amicos in eis implicite allusisse redivivi hominis spectaculo; illos vero non clare historiam designasse, ne famam illius ejusque consanguineorum violare viderentur. Fatemur eadem C de quolibet alio, mundo valedicente, cujus conversionis causa latet, dici posse, sed cum apud omnes Cartusienses semper ratum fuerit, Brunonem ex horrendo damnati magistri judicio tremefactum mundo abrenuntiasse, gravis inde conjectura elicitur, idem judicium in prædictorum titulorum verbis contineri. Cui enim amici ei cariores, qui optime callebant, quænam illius conversionis causa fuerit, non aliam præter mortis, judicii et inferni timorem attulerunt? Cur nihil de Manassæ Simoniaci accusationibus, aut ejus perversis moribus meminerunt, si Brunonem in eremum impulerunt, ut Launoius ex Guiberto necessario consequi vult? *Ita hactenus ille, qui cum fateatur, quæcumque in Titulis funebribus huc jam transcriptis aliisque continentur, esse hujusmodi, ut de quolibet alio, qui mundo valediceret, possint pronuntiari, formatæ a se ex hisce conjecturæ multum roboris non inesse, haud obscure agnoscit: qua sane in re assentiendum ei hic est, uti consideranti patebit. Ad alia modo, quæ pro prodigiosa doctoris anastasi facere utcumque videntur, progrediamur.*

vel ex picturis

362 *Saussæus in Didascalica sua Epistola, supra plus semel jam laudata, quæ anno 1645 typis Coloniensibus in lucem prodiit, in Parisiensis prodigii subsidium etiam vocat imagines et celebrem Cartusiæ Parisiensis picturam, horribilem damnati doctoris historiam exprimentes. Ac primo quidem de hoc argumento pag. 22 sic scribit:* Accedebant figuræ et imagines, quibus funestum illud spectaculum repræsentabatur. Hæ expressæ erant in sacrarum precatiuncularum, quas Horas vocitant, libellulis, immo etiam in Breviariis aliquot, atque Missalibus non modo hujus *(Parisiensis nempe)* diæcesis, sed aliarum quoque nonnullarum. *Ac deinde eadem pag. 22 sic habet:* Insuper ostendebatur nobis celebris illa pictura, quæ in monasterii Patrum Cartusianorum hujus *(Parisiensis)* urbis claustro ecclesiæ propinquiori etiamnum cernitur, seriem exprimens vitæ miseri hujus hominis et funesti excessus horrendæque illius damnationis, ab ipso publice in ecclesia post mortem declaratæ, et ejectionis ejus cadaveris in profanum locum horribilem catastrophen. *Hæc ille; verum* E *ad posteriora Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione ita respondet:* Hæc pictura nihil plus habet auctoritatis, quam libri, ex quibus originem trahit. Designatum argumento suo tempus non excedit, sed longo post intervallo sequitur. Ad annum quippe MDXXXII delineata est, ut scriptum nuper videbatur supra portam, qua e minore itur ad majus claustrum: nuper, inquam, cum, vertente superiori anno pictura illa celebris partim deleta sit, partim novis, quæ parietinis adhærent, substructionibus, iisque cum lapideis, tum ligneis arcuatim dispositis occultetur.

imaginibusque,

363 Deinde recentem fuisse figuram omnino testabatur forma pilei, quo tectus Bruno auditores suos hinc inde docebat. Hoc enim capitis operimentum, quod in veteribus academiæ libris biretum rotundum et vocabatur erat, ad annum MDXX aliter deformari cœpit, et in cornutum quadrum desinere; cujusmodi erat pileus seu birretum magisterii insigne, quo, ut diximus, Brunonis caput tegebatur. Ceterum qui pinxit prodigium, et qui fratres pingi curarunt, illud ita evenisse, ut pingebatur, opinor, crediderunt, sed decepti fuere ab iis, qui pingendæ F rei falsæ argumentum dederunt; *ac priora autem ita reponit:* Vidimus quoque multos ejusmodi libros, in quibus nihil tale comparebat. Cur autem in quibusdam Parisiensis et aliarum diæceseon libris hæ figuræ et imagines pingerentur, in aliis non pingerentur, conjiciet, qui voluerit. Nos tamen auctori *(Saussæio videlicet)* fidem habemus. Sed hæ figuræ et imagines nullius sunt momenti, cum iis tantum fulciantur auctoribus, quos rejecimus. Eas vero imagines, quæ Brunonis tempore depictæ essent, tanquam veritatis testes amplecteremur. *Ita Launoius; et sane rectissime:* Ex picturis enim et imaginibus, *uti deinde in Dissertationis suæ cap. 3 conclusione tradit,* non ante solidum argumentum duci *potest,* quam quo expressæ fuerint, certum tempus definiatur; *ratio autem est, quia, ut ibidem etiam addit,* Pictores ad exemplar rerum, quæ suo tempore creduntur vulgo, vel geruntur, imagines suas efformare solent, *ita ut, si* fingamus imaginem, quæ centum aut ducentos abhinc annos depicta fit, consectarium *futurum sit,* rem, quæ *ea* exhibetur,

A hibetur, ita tunc creditam vulgo, vel gestam esse. *Hinc Parisiensi prodigio fidem conciliare nequeunt, quibus id exprimitur, seu imagines et picturæ seculi quarti decimi, num.* 220 *hic memoratæ, seu tabellæ, Ordinis Cartusiensis statutis et consuetudinibus anno* 1510 *Basileæ excusis præfixæ; hic enim argumento dumtaxat sunt, feralem historiam tum seculo quarto decimo, tum anno* 1510 *creditam fuisse; unde minime consequitur, ut locum hæc umquam certo habuerit. Sed hæc de picturis imaginibusque, luctuosum eventum repræsentantibus, dicta sufficiant.*

vel ex Officio Defunctorum olim mutato, vel ex capella,

364 *Saussæus in horribilis. historiæ probationem eadem iterum pag.* 22 *Epistolæ suæ didascalicæ ait, factam illam sibi ex eo probabiliorem, quod, uti intellexerat, in Parisiensi de Defunctis Officio e Lectione quarta illud hujus exordium*, Responde mihi, *fuisset aliquando deletum*, quod clerico in Officio funeris hæc verba de more pronuncianti responderit miser ille defunctus: « Justo Dei judicio accusatus sum, B « deinde judicatus sum, demum vero damnatus. » *Verum Sancti nostri ætate in Parisiensi de Defunctis Officio verosimiliter vel nullas fuisse Lectiones recitatas, vel hasce, e quibus proinde aliqua ab his verbis*, Responde mihi, *incepisset, e libro Job non fuisse depromptas, jam supra ostendi. Jam vero, cum id ita sit, dubium sane admodum est, ne amplius quid dicam, an vera prædicarint, qui ob causam, proxime recitatis verbis expressam, verba illa*, Responde mihi, *in Parisiensi de Defunctis Officio e Lectione quarta fuisse aliquando expuncta, Saussæo retulerunt. Vide, quæ huc spectantia in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione suppeditat Launoius, cui hac in parte a nemine contradici invenio. En aliud adhuc, quod pro Parisiensi prodigio adducitur, argumentum. In Parisiensi, aiunt, ecclesia Sanctissimæ Dei Genitrici dicata, capella est, quæ* Damnati capella *dicitur, hocce adeo nomen a damnato seu canonico seu doctore, qui in dicta ecclesia justo Dei judicio se accusatum, judicatum ac tandem etiam damnatum, publice coram innumera propemodum populi multitudine proclamarit, haud dubie sortita. Verum Parisiensem, quæ modo exstat, S. Mariæ ecclesiam nondum fuisse* S. Bru- C nonis *ætate exstructam, docet nos Robertus de Monte in Sigeberti Appendice ad annum* 1177 *sic scribens:* Mauricius episcopus Parisiensis jam diu est, quod multum laborat et proficit in ædificatione ecclesiæ prædictæ *(Parisiensis)* civitatis, cujus caput jam perfectum est, excepto majori tectorio. Quod opus si perfectum fuerit, non erit opus citra montes, cui aperte debeat comparari.

qua damnati dicitur, nomenclatione,

365 *At vero, aiunt, eo loco, quo Mauricius episcopus Parisiensem S. Mariæ ecclesiam exstruxit, alia ante exstitit ecclesia, damnati capellam complexa, hæcque in novo ædificio fuit retenta et conservata.* Scilicet, *ait loco proxime citato ironice Launoius,* ad memoriam rei tantæ sempiternam, ut nomen illius, cui sepulturæ honos denegatus fuerat, basilica tali cohonestaretur. Tantum abest, ut, quem Parisiensis clerus Morboniam abire jusserat, perpetua inobscuraret oblivio. In has, velint nolint, compelluntur angustias, qui verum a falso non secernunt. *Ita ille, iterum nimirum innuens, in fabulis indubie habendam luctuosam damnati historiam. Et vero hæc, ut jam supra docui, etsi certo fabula seu commentum non sit, parum equidem verosimilis apparet, nec quidquam ei verosimilitudinis potest adjungere capella, quæ* Damnati *vocatur. Quid si enim hæc ita a populo, feralem historiam, utut numquam factam, in præfata tamen ecclesia accidisse, per errorem existimante, fuerit vocata? Quid si a damnati, non quidem, qui ibidem damnationem suam publice declararit, sed alterius cujuscumque, imagine seu figura, ibidem exstante, nomenclationem illam acquisierit? Quid si etiam hinc lapsi temporis factum sit, ut erronea de canonico seu doctore, qui, sese damnatum, in eadem dicta ecclesia publice proclamarit, apud populum invaluerit opinio? Utut res habeat, non una sane de causa orta esse potest illo capellæ Parisiensis ecclesiæ nomenclatio, ac proin ex hac pro luctuosa doctoris damnati historia valide argui non potest. Atque hæc sunt rationum momenta præcipua, quæ pro Parisiensi prodigio præterea inveni, quæque pro hoc adstruendo aut nihil, aut certe parum admodum faciunt, uti ex jam dictis palam est. Alia, quæ minoris adhuc, quam hæc, roboris sunt, omitto, ne* E *rem plane inutilem præstem ac supervacaneam.*

vel ex charta

366 *Atque hinc etiam signatas anno* 1084 *fundationis Cartusiæ tabulas exaratumque anno* 1115 *Grantimontensem codicem nec hic, nec supra commemorare, initio statueram, quod et hunc, et illas, pro prodigio Parisiensi mala fide aut saltem immerito, non secus ac nonnulla alia, hic proinde non memoranda, a Polycarpo de la Riviere, Ordinis Cartusiensis alumno, allegari, Papebrochii nostri verbis, num.* 196 *huc transcriptis, persuasum mihi haberem. Verum cum modo intelligam, fieri posse, ut bina illa monumenta a præfato scriptore Cartusiano in Opere*, quod Angelica *inscribitur quodque anno* 1626 *typis Lugdunensibus in lucem prodiit, nec male fide, nec etiam immerito laudari, adductæ a Theophilo Raynaudo in Hercule Commodiano rationes non nemini suadeant, lubet et hasce, antequam prodigii Parisiensis discussioni finem imponam, lectori ob oculos ponere, simulque, cujus sint ponderis, examinare. Raynaudus itaque in Opusculo cit., serie* 2, *quæsito* 3, *ut fundationis Cartusiæ chartam, in qua prodigium Parisiense memoretur, male fide a Polycarpo de la Riviere non fuisse citatam, ostendat, sic scribit:* Optimus et religiosissimus pater, Justus Perrot Parisinus, qui paulo ante ex Cartusiæ F scriba evectus in Generalem excessit e vita sanctissime, visam a se eam *(fundationis scilicet Cartusiæ)* chartam, nec recenti manu, sed antiquissima exaratam, doctoris damnati prodigium in libri capite continentem, confirmavit. Nec ego id solus assero, qui ejus Nestoris alloquiis et benevolentia, cum me in Cartusiam benigne advocasset, honestatus sum, sed idipsum ab ore ejus acceptum, non semel, sed sæpius domnus Chrysanthus Paulinus, Prior Vallis benedictionis secundum Avenionem, vir suo merito et antiquitatis prærogativa inter primarios Cartusiani Ordinis patres annumerandus testatur, et attestantur superstites alii bene multi, ut non possit esse, nisi ex mera obfirmatione, dubitandi locus.

fundationis Cartusiæ,

367 *Hæc ille; e quibus sane, fundationis Cartusiæ Chartam a Polycarpo mala fide pro prodigio Parisiensi non fuisse laudatam, mihi sat verosimile apparet. Verum quid si tam hic scriptor, quam laudatus a Raynaudo Justus Perrot in Charta illa esse, quod vere in ea non erat, per errorem existimarit? Qui factum id esse queat, seu potius factum*

AUCTORE C. B.

ctum sit, docent nos hæc Cartusiani nostri anonymi num. 206 *huc transcripta verba* : Inter quos *(libros ab Aymaro Savelli, Cartusiæ Majoris professo, conscriptos)* unus adhuc exstat scriptus anno MCDLV, in quo hæc nostra *(de damnato doctore)* historia iisdem prorsus verbis, quibus habetur in veteri nostro auctore anonymo, exprimitur cum tali inscriptione ad frontem : " Quomodo Ordo Cartusiensis habuit originem. " Statimque post enarratam historiam sequuntur litteræ fundationis Cartusiæ anni MLXXXIV. Unde putamus, natum errorem D. Polycarpi de la Riviere, inter auctores, qui hujusmodi prodigii meminerunt, easdem litteras recensentis, contra quem propterea, velut malæ in scribendo fidei hominem, Launoius paulo acrius invehi visus est. *Quidquid igitur de Charta fundationis Cartusiæ, in qua prodigii Parisiensis mentionem invenerit, Perrotus Cartusiensis Ordinis Generalis affirmarit, id verosimillime dumtaxat per errorem eo modo, quem hic Cartusianus noster anonymus exponit, admissum affirmarit, ut proinde, etsi quidem forte non mala fide, perperam tamen seu immerito pro luctuosa historia monumentum illud, utpote hujus mentionem non faciens, allegarit Polycarpus, uti hic etiam ingenue agnoscit Cartusianus noster anonymus. Nec* B *est, cur hic cum Raynaudo reponas, chartam fundationis Cartusiæ a charta donationis ejusdem esse diversam, prodigiique non in hac, quæ modo adhuc exstat, sed in illa, quæ Cartusiæ conflagratione perierit, mentionem factam fuisse. Chartam enim fundationis, quæ a charta donationis Cartusiæ esset diversa, aliquando extitisse, nec verosimile apparet, nec ullo argumento potest probari.*

vel denique e Chronico Grandimontensi certum haud redditur;

368 *Quod jam ad codicem Grandimontensem, a Polycarpo pro prodigiosa doctoris anastasi pariter laudatum, pertinet, fidem quidem Launoii, qui, quæ in codice illo seu Chronico de prodigio scripta inveniuntur, recentiori, imo recentissima manu scripta esse, asseveravit, elevare conatur Raynaudus ; verum Launoio, id post inspectum suismet oculis codicem asserenti, fidem adhibendam puto, tum quod, quæ Raynaudus adducit, magni roboris non sint, tum quod Columbius in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione Grandimontense Chronicon pro prodigiosa doctoris anastasi non laudet, quique, cum il-* C *lud, ni vera prædicasset Launoius, haud dubie fuisset laudaturus, malam Polycarpi in monumento illo citando fidem tacite agnoscit, uti jam ante me verbis num.* 196 *huc transcriptis Papebrochius noster observavit. Accedit, de Polycarpi in citandis monumentis pluribus aliis mala fide constare, ut vel hinc, fuisse eum et in citando Grandimontensi Chronico mala fide usum, verosimillimum evadat. Jam vero cum res, ut jam dictum, de hoc monumento et charta fundationis Cartusiæ habeat, nequit etiam vel ex hac vel ex illo prodigium Parisiense certum effici. Neque vero, quod coronidis quodammodo loco hic adhuc adnotare lubet, ipsemet Cartusianus Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor feralem historiam, si publice accidisse statuatur, pro omnino certa habuit.*

neque vero ab ipso Cartusiano nostro anonymo, uti ejus,

369 *Ita enim lucubrationis suæ num.* 127 *loquitur :* Cur igitur. . . anonymo nostro *(primorum quinque scilicet, qui luctuosum eventum publice accidisse, scribit, Cartusiæ Priorum Chronici auctori)* fides derogetur, non videtur ; *ac deinde, nullis prorsus aliis verbis interpositis, num. proxime seq. subjungit :* Fidem dicimus et expo- scimus non divinam, sed humanam, sive potius D fidei pietatem. Fatemur enim, hujus spectaculi veritatem non esse de fide ; quapropter sive admittatur, sive non, nihil refert. Verumtamen non putamus, a cordatis lectoribus ei posse denegari locum inter veritates illas, quæ sine fidei læsione aliquam apud pios homines credulitatem obtinere possunt. De quibus Joannes Gerson, vir æque pius ac doctus, sic loquitur in Declaratione veritatum, quæ credendæ sunt de necessitate salutis : " Demum in sexto gradu, qui quartus est modo dicto, collocantur " veritates illæ, quæ tantummodo faciunt ad " nutriendam vel fovendam devotionis religio- " sam pietatem, quæ magis inducuntur ad inflam- " mandum affectum, quam ad instruendum in- " tellectum, ubi pietas devota magis aspicitur, " quam veritas certa etc. " His Gersonis verbis non labefactatur, nec falsitatis damnatur, aut arguitur nostra de damnato homine narratio. Imo quis non videat, eam aptissime posse collocari inter " veritates illas, quæ tantummodo " faciunt ad nutriendam vel fovendam devotionis " religiosam pietatem ? " Et licet in eis " Pie- " tas devota magis aspiciatur, quam veritas cer- " ta, " nihilominus " Veritates eas " appellat E piissimus doctor, et in sexto gradu " Veritatum " credendarum " collocat. Quid convenientius confirmandæ stabiliendæque veritati nostræ narrationis diei poterat ? Quam quotidie experimur multum " Facere ad nutriendam vel fovendam " devotionis religiosam pietatem, " cum multi et " devotam pietatem et veritatem in ea aspi- " cere non contemnunt.

quæ huc transcribuntur,

370 Attamen Gerson non minus prudens, quam religiosus, ne " veritatem " sub specie " pietatis devotæ " negligere videretur, præcitatis verbis moderamen statim adjecit dicens : " Ubi hoc unum reprobatur, si adesset assertio- " nis temeritas, priusquam elucidaretur alio mo- " do per Ecclesiam, vel rationem certam ipsa " veritas " Si videlicet temere res aliqua assereretur, de cujus veritate taliter dubitaretur, et esset adeo dubia, ut " Per Ecclesiam vel ratio- " nem certam " merito esset elucidanda. Atqui nulla hic adest in asserta de damnato homine veritate " Assertionis temeritas, " neque ullam in ea esse temeritatem ipse Gerson, credidit, quando postea, " de plurimis, " ut ipse loquitur, " exemplum hoc unum et celebre " proposuit F ad inspirandum " exercitatis " timorem Domini, et " ad nutriendam vel fovendam devotionis re- " ligiosam pietatem. " Nec opus fuit, ut illa per " Ecclesiam vel rationem certam elucidaretur, " quæ satis erat lucida, quamque propterea " ce- " lebrem " vocavit Gerson, utpote ab institutione Ordinis *(dubium admodum ex supra dictis hoc est)* absque contradictione recepta et approbata. Quam tot auctores asseruerint, nullus damnarit, cui hactenus universus populus Christianus aures accommodarit ; quam universus Ordo Cartusiensis, etsi non nisi valde remote spectet ad laudem ejus, per sexcentos annos *(dubium iterum valde hoc est ex supra dictis)* ad hanc usque diem constanter, perseveranter et unanimiter certam et veram esse crediderit et credat, solo uno eam impugnante Launoio. Cui denique summi Pontifices annuerint, et Gregorius XV et Urbanus VIII hanc aperte in Officio sancti Brunonis appositam approbarint, licet postea sacræ Rituum Congregationi visum fuerit, eam cum professione fidei, a sancto Brunone animam

AUCTORE C. B.

A mam efflante edita, e lectionibus Breviarii rescindere, non aliam ob causam, quam quod ex utraque factæ fuissent nimium longiusculæ, ut postea sapientissimi censores causam rescisionis sciscitantibus declararunt.

verba manifestant,

371 Et revera, si tamquam fabulosa e Breviario tunc sublata fuissset, cur postea aliis Breviariis annis MDCXLVIII et MDCLII recens editis restituta fuisset? Cur quotidie doctores Legendas Sanctorum suis chirographis comprobant, in quibus Vita Sancti Brunonis cum ejusdem spectaculi narratione describitur? Id certe ab eis sic agitur et a sacra Rituum Congregatione sinitur, quia nihil in hac narratione fidei contrarium deprehenditur. Juxta quod idem magister Gerson loco citato censuit, Vitas Sanctorum contineri sub sexto gradu veritatum credendarum. „ Respicit, „ inquit, „ iste gradus Legen„ das et miracula Sanctorum, Vitas Patrum, „ visiones devotarum personarum, recitationes „ et opiniones sacrorum doctorum, quæ omnia „ suscipit Ecclesia et legi permittit, non quod „ determinet, talia de necessitate salutis esse cre„ denda, sed quia proficiunt ad commovendos „ affectus pios fidelium et in ædificationibus ipso-
B „ rum, dum in talibus nihil de certitudine sci„ tur esse falsum, quamvis etiam nesciatur il„ lud certitudinaliter esse verum. „ Hæc Gerson, qui cum superius dixisset in genere, „ in sexto „ gradu collocandas esse veritates illas, quæ tan„ tummodo faciunt ad nutriendam, et fovendam „ devotionis religiosam pietatem, „ hic, quænam sint illæ in specie, declarat, „ Legendæ „ scilicet „ etc. „ et Miracula Sanctorum, Vitæ Patrum, Visiones „ etc, quæ omnia inter veritates collocantur et pro talibus recognoscuntur, et censentur ab Ecclesia, quæ illa legi permittit, neminem tamen cogens ad ea credenda, sicut cogit ad Biblia, sed legi permittit, non prohibendo, nec, ut credantur esse vera, præcipiendo. Et quidem permittit legi, „ Quia, „ ut ait Gerson, „ proficiunt ad movendos affectus pios fidelium et in ædificationibus ipsorum. „ Et hoc cum tali conditione, „ „ Dum in talibus nihil de certitudine scitur esse „ falsum, quamvis etiam nescitur illud certitu„ dinaliter esse verum.

pro certo habetur.

372 Vitas igitur et miracula Sanctorum, visionesque et miracula hujusmondi juxta effatum
C domini Gersonis permittit Ecclesia legi et inter veritates reponit, id est, vera esse judicat et non falsa, quamvis „ non determinet, talia de „ necessitate salutis esse credenda, dum in tali„ bus nihil de certitudine scitur esse falsum. » Hoc autem de damnato homine miraculum sive res mirabilis ad Legendam sancti Brunonis spectat, et nihil in eo „ De certitudine scitur esse „ falsum, quamvis etiam nesciatur illud certitudinaliter esse verum. Ergo juxta magistri Gersonis regulam, ab Ecclesia receptam, inter veritates est reponendum. *Ita hactenus Cartusianus noster anonymus, Parisiensi prodigio vix quidquam amplius, quam nos ei attribuamus, postulans attribui. Postulat enim dumtaxat, id reponi inter veritates, quæ dubii solummodo nominis veritates sunt, quæque unice rebus seu assertionibus conveniunt, nec certo veris, nec etiam certo falsis. Atque hac quidem in re Cartusianum nostrum inter et nos apprime convenit, utpote qui pariter prodigiosam illam historiam nec certo veram, nec etiam, contra ac ex dictis Launoius facit, certo falsam asserimus. Verum id etiam nos inter et eumdem Cartusianum nostrum discriminis intercedit, quod hic utique luctuosum eventum, utpote quem et ab Ecclesia (quod tamen secus habet) verum judicari, et ab universo Ordine Cartusiensi per sexcentos annos ad suam usque ætatem constanter, perseveranter et unanimiter certum et verum creditum affirmat, pro verosimili ut minimum debeat habere, nos autem eumdem pro parum verosimili, ne dicam, pro verosimiliter falso, habeamus, si nempe publice is coram infinita propemodum populi multitudine evenerit, prout evenisse statuit, quam huc usque discussimus, opinio. Ceterum Ecclesia, quod contra Cartusianum nostrum anonymum bene notandum, Vitas, Miracula etc. Sanctorum, dum ea legi permittit, hoc ipso vero non judicat. Expendamus modo, quid de luctuosa historia censendum sit in opinione eorum, qui eam intra privatos domus defuncti parietes, paucis dumtaxat hujus amicis, hosque inter* S. Brunone *ejusque aliquot sociis præsentibus, nec tribus diebus diversis, sed uno eodemque evenisse statuunt.*

§ XXII. Opinio, quæ damnati prodigium intra privatas defuncti ædes coram paucis evenisse statuit, proponitur, et, an velut inepta noviterque conficta repudianda non sit, examinatur. E

Opinio, quæ damnati prodigium, non publice,

Cartusianus noster anonymus, qui doctoris damnati prodigium, si publice factum adstruatur, pro certo ex jam nunc dictis non habet, veritati id indubie consonum, si, non publice, sed intra privatas defuncti ædes coram paucis dumtaxat accidisse statuatur, existimare videtur; in hoc autem casu feralem historiam, variis adjunctis, quæ apud alios scriptores reperiuntur, hujusque ex jam dictis verosimilitudini plurimum officiunt, omissis ac resectis, ita concipiendam proponit: Anno MLXXXII quidam homo scientia et vitæ probitate, ut ex indiciis externis apparebat, spectabilis, Parisiis defunctus est, qui, cum domi, donec ad ecclesiam efferretur, ab amicis preces pro suæ animæ refrigerio funderentur, e feretro caput attollens, voce terribili ter repetita se justo Dei judicio accusatum, judicatum ac tandem condemnatum declaravit. Quo audito perterrefactus ac compunctus magister Bruno tunc præsens, adjunctis sibi sociis, quorum quidam eidem adfuerant spectaculo, seculi fugam piis suis adhortationibus persuadens in desertum Cartusiæ aufugit anno MLXXXIV. *Ita ille, mox etiam subdens:* Re sic considerata, non est sane, quod quis miretur silentium auctorum coævorum, qui hujus historia non meminerunt. Neque etiam nobis exprobrari potest, quasi novam hujus prodigii narrationem comminiscamur, cum in ea nihil proferamus, quod non apud vetustiores auctores scriptum reperiatur. Omnes siquidem conveniunt, virum doctum, cum in speciem pie vixisset et obiisset, in feretro positum ter caput sustulisse et stupentibus, qui aderant, trina vociferatione se damnatum renuntiasse. F

374 Quidam referunt, tale spectaculum non in

AUCTORE C. B. *sed intra privatas defuncti ædes coram paucis evenisse, statuit,*

in ecclesia, sed in aula domus ejusdem defuncti evenisse. Quidem non tribus diebus, sed eadem die, eodemque recitationis Officii tempore trinam vocem rediisse. Alii narrant, amicos, non vero multitudinem hominum, præsentes fuisse, inter quos erant Bruno et quidam ex sociis, qui cum eo postea seculo nuntium remiserunt. *Hæc Cartusianus noster anonymus ;* ei *autem hac in re jam præiverat Innocentius Le Masson supra laudatus, in Ordinis sui Annalium libro* I, *cap.* I, *num.* 3 *et seq. sic scribens :* Circa historiam illam doctoris, ut vulgariter dicitur, damnati non modicæ inter criticos ortæ sunt difficultates, aliis verissimam, esse asserentibus, aliis fere inter aniles fabulas illam referentibus ; aliis vero dicentibus, historiam veram quidem esse in substantia, sed variis circumstantiis auctam fuisse, quæ fabulis non sunt absimiles. Inter quas maxime reponitur trina illa ad tres dies diversos remissa deliberatio circa statum defuncti, per cadaveris exanimis ora clamantis dignoscendum, dum interim hora congrua repeterentur cæremoniæ funerales, B precesque pro defunctis ab Ecclesia institutæ, et, sic rumore se per totam civitatem spargente, quisque libere posset ad spectaculum illud videndum convenire, acsi ex condicto per tres illos distinctos clamores, dum eadem verba " Responde mihi " repeterentur, redeuntes, Deus debuisset signum dare per os cadaveris loquentis, quo potuisset unanime ab adstantibus de defuncti damnatione ferri judicium. Id tentare Deum volentium est, quod ideo ab episcopo numquam fuisset permissum, maxime in illa florentissima civitate, quæ tot doctis et sapientibus viris abundabat.

proponitur : hac, cum substantia

375 Quidquid sit de tertia illa opinione, quæ plausibilior didetur ; nam abstrahendo circumstantias a substantia historiæ, et dicendo rem istam inter privatos parietes domus defuncti evenisse, ubi sanctus Bruno et ejus socii pensum charitatis circa corpus exanime chari sibi defuncti recitando Officium Defunctorum persolvebant, quo durante, tribus vicibus distinctis, veluti a sommo mortis evigilatus defunctus horrenda voce clamavit, se accusatum, judicatum et condemnatum, corruunt argumenta omnia, quæ ex silentio auctorum coætaneorum C petuntur, qui, de S. Brunonis in eremum Cartusiæ accessu loquentes, nihil prorsus referre dicuntur de illa historia. Licet enim auctores illi coævi fuerint sancto Brunoni, facile fuit casum illum ignorasse, qui diu et quantum potuit, silentio pressus fuit et sub secreto servatus propter honorem tum insignis viri defuncti, tum ejus familiæ. Sed insuper tunc temporis aberat facultas tam prompte communicandi exteris regionibus, quod in aliqua regione evenerat ; deerat enim veredariorum et cursorum publicorum commoditas, quæ tunc valde rara erat. Quidquid, inquam, sit de illa opinione etc. *Sane, si prodigiosa damnati historia eo modo, quo a nonnullis, teste hic Massono, et ab ipso Cartusiano nostro anonymo verbis proxime recitatis exponitur, accidisse statuatur, multo minus hæc habebit, unde a verisimilitudine abhorreat. Verum quæri hic jam potest, primo quidem, an narratio, qua res ita facta perhibeatur, pro noviter inepteque conficta haberi non debeat, seu potius an et quibus queat antiquitatis testimoniis confirmari ; secundo autem, an et quam fidem mereatur, seu an prodigiosa damnati anastasis, prout hanc illa tradit,* D *reipsa evenerit, atque in eremum Sanctum nostrum impulerit. Ac primum quidem ex his præsenti, alterum vero sequenti* § *lubet discutere. Non raro sit, ut facta historica, etiam ea, quæ a nemine prorsus revocantur in dubium , certissimeque etiam locum habuere, adjunctis a veritate longissime alienis prorsusque commentitiis, si rite examinentur, inveniantur ornata.*

a rei adjunctis in factis historicis,

376 *Sacros martyrum agones, sævas a tyrannis in Christi fideles motas persecutiones, commissa inter exercitus inimicos prælia, factas urbium obsidiones, aliaque quam plurima, quæ seculis retro lapsis gesta sunt, historici tum sacri, tum profani in litteras misere. Verum quot hi sive ab impostoribus credulæve plebis rumoribus decepti sive animi præposteris affectibus adducti, sive denique alia quacumque ex causa in errores illapsi, res seu facta, quæ narrant, falsis omnino ac fabulosis adjunctis non deturpavere ! Sanctus Crucis inventio, per Helenam, Constantini Magni matrem, facta, rebus historica fide certis accensenda est, litterisque a Theodoreto primum fuit commendata. Verum figmentis quam plurimis postmodum fuit fœdata, uti apud nos tom.* I *Maii* E *pag.* 353 *fas est videre. Sancti Mauritii Sociorumque Thebæorum militum martyrum gloriosum pro fide certamen certum omnino atque indubitatum est. Verum id adjunctis falsis non paucis Suriana sanctorum illorum martyrum Acta exhibent vestitum, uti, quæ de hisce apud nos tom.* VI *Septembris pag.* 340 *et seqq. dicta sunt, dilucide ostendunt. Plura non addo, cum vix quidquam magis sit obvium, quam veras historias falsis commentitiisque adjunctis invenire corruptas. Atque hinc jam fit, ut in factis historicis, contra ac Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione vult, rei gestæ substantia ab ejusdem adjunctis sit distinguenda, atque non continuo ex eo, quod hæc falsa sint, falsam pariter esse illam, sit consequens. Falsa ex jam dictis sunt, quibus apud Surium SS. Thebæorrm martyrum Passio ornatur, non nulla adjuncta, hæcque nihilominus pro certissima est habenda.*

maxime in iis, quæ traditione noscuntur,

377 *Idem obtinet in pluribus aliis aliorum martyrum agonibus aliisque factis historicis, quorum plurima ex historia tum sacra, tum profana* F *forent eradenda, si singula, quæ falsis commentitiisque adjunctis sunt vestita, commentis fabulisque forent accensenda aut certo pro falsis habenda. Atque hæc quidem, quæ de factis, ab ipso statim rei gestæ initio aut certe non diu post in litteras missis dicta hic sunt, multo magis in iis, quæ traditione dumtaxat, a rei gestæ origine per unum alterumve aut etiam per plura secula deducta, noscuntur, locum habent. Etsi enim, quod gestum est, ab iis, qui id vel viderunt, vel ex oculatis testibus audierunt, ad alios viva voce transmitti, et ab his deinde ad alios, nulla, facta notabili mutatione, propagari facile queat, fieri tamen id vix, ac ne vix quidem potest, si res per unum amplius seculum ad alios atque alios continua traditione, nullo scripturæ munimine firmata, transmittantur. Jam vero, cum ex supra dictis prodigiosa doctoris Parisiensis anastasis, si locum umquam habuit, centum amplius annis, antequam litteris fuerit mandata, contigerit, mirum sane fuerit, ni multum vitiata, mutataque in adjunctis, quæ eam comitata sint, ad anonymum primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem*

A *ctorem, qui primus eam in litteras misit, pervenerit. Atque hinc jam fit, ut dubium admodum sit, an is scriptor, dato etiam, prodigium reipsa evenisse, falsis id adjunctis non vestierit, quæ traditione in hisce corrupta didicerit. Qui factum id esse, queat, expono. Horrendi illius eventus substantia in eo unice videtur consistere, quod defunctus, qui pie in speciem vixerat, justo Deo judicio se accusatum, judicatum, ac condemnatum trina emissa e feretro, in quo jam positus erat, voce, adstantibus declararit; unde factum, ut* S. Bruno, *qui aderat, horribili eventu compunctus, in eremum secesserit.*

sit distinguendo,

378 *Quid si ergo hanc historiam, omnibus fere adjunctis nudatam, quidam temporis lapsu, quo qui accidisset, exponerent, adjunctis pro arbitrio assumptis, iisve, quæ vero magis existimabant similia, ornarint, hæcque deinde ita ornata ad anonymum proxime laudatum pervenerit? Fieri sane non numquam, ut scriptores res, quas adjunctis destitutas inveniunt, adjunctis verosimilibus pro arbitrio exornent, aut etiam adjunctis, quibus eas vestitas inveniunt, nova alia, quæ verosimiliora censent, substituant, argumento esse* B *potest in hac ipsa, quam tractamus materia Chronographus Cartusiensis, num. 203 memoratus, qui sub Elizario Cartusiæ Priore seculo quarto decimo floruit. Hic enim etsi, quam apud anonymum primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem invenerat, integram de damnato doctore narrationem adoptarit, horrendam tamen historiam, quam anonymus in aula defuncti contigisse refert, in ecclesia factam scribit; hanc autem, quantum opinor, in anonymi narratione mutationem idcirco fecerit, quod hic ad ferale spectaculum totam fere Parisiensem civitatem convenisse tradat, illeque hoc in aula defuncti, utpote tantæ multitudinis haud capaci, factum esse, verosimile haud existimarit. Eadem forte de causa etiam factum fuerit, ut, tres damnati vociferationes, non tribus diebus diversis, sed uno eodemque rediisse, memoriæ prodiderint nonnulli, quorum Sutor lib.* I *de Vita Cartusiana tract. 2, cap. 2 meminit.*

inepta non est, uti nec noviter conficta,

379 *Et vero, cum horrendum prodigium, si umquam locum habuit, ad anonymum primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctorem traditione, in adjunctis, ut dictum, verosimiliter viliata, pervenerit, illi sane, quod in hisce minus* C *verosimile videbatur, mutantes, infausti doctoris vociferationibus, non dies diversos tres, ut ille, sed unum dumtaxat non inepte assignasse videntur, maxime cum narrationis substantia sive uno sive tribus diebus diversis tres illæ vociferationes factæ statuantur, integra maneat, atque illæsa, uti num. præcedenti dicta consideranti patebit. Jam vero, cum id ita sit, verosimiliusque etiam appareat, horrendum prodigium, si umquam acciderit, non publice coram innumera populi multitudine, sed intra privatos domus defuncti parietes, paucis adstantibus, evenisse, nec is sane, qui illud et posteriori hoc modo et uno eodemque die factum statuerit, inepte facturus videtur, maxime cum nec hinc narrationis substantia num. præcedenti assignata lædatur. Verum nonne saltem sic noviter quid confictum attulerit? Nec hoc ex capite, ut apparet, ejus fuerit repudianda narratio. Fuerint enim etiam antiqui, qui damnati vociferationes tres diversas et uno eodemque die, et intra privatos domus defuncti parietes evenisse, crediderunt. Fas est id colligere ex auctore, qui commentarium, quem* De quatuor paradisi fluminibus ad purgandam animæ civitatem *inscripsit, sermone Gallico contexuit. Hujus de damnato doctore narrationem, Latine a se redditam, Launoius in sua de vera causa secessus* S. Brunonis *in eremum Dissertatione cap. 2 recitat, eamdemque deinde in Annalium Ordinis sui librum quartum hactenus non vulgatum sermone tum Gallico, quo primitus fuit conscripta, tum etiam Latino intulit Cartusianus noster anonymus.*

utpote in antiquiore, cujus hic

380 *Atque hic quidem id facturus, de auctore dicti Commentarii, qui in Parisiensis prodigii adjunctis ab anonymo primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici auctore dissonat, hunc præfatur in modum:* Hic est auctor manuscripti codicis in membrana caprina charactere et stylo obsoletis, in archivo Castellioneæ familiæ reperti et in Bibliotheca collegii Societatis Jesu Metensis modo asservati, in quo habetur historia illa Gallico sermone conscripta. Ejus vero scriptorem inter Cartusienses recensemus, quod profiteatur totam suam narrationem a grandævo gravissimoque nostri Ordinis monacho accepisse. Codicem non vidimus, sed ex eo transsumptum E hujus historiæ testimonium, prout a R. P. Claudio Tifanio Societatis Jesu, Campaniæ provinciæ præposito, et collegium Metense lustrante anno MDCXXXIX missum fuit ad V. P. Carolum le Bret Cartusiæ Montis-Dei Priorem, hic de verbo ad verbum, ne apice quidem prætermisso, aut immutato, subjicimus, ut de ejus antiquitate, et nostris in illud notis lector sanius certiusque judicet; *Deinde vero conceptam verbis Gallicis de damnato doctore narrationem, Latina etiam hujus adjecta ad calcem interpretatione, transcribit. Hanc solam huc transtulisse ad institutum meum suffecerit. Itaque sic habet:* Narratur, quemdam Parisiis magistrum exstitisse, qui omnes alios illius temporis magistros ingenio et scientia superabat. Hic, prout apparebat exterius, honestæ erat conversationis, nec in eo ulli deprehendebatur perversi mores, aut quodcumque turpe vitium, nisi forte vanitas ob insignem scientiam et eximium judicium, quibus a Domino egregie instructus fuerat. Contigit vero ejus tempore, ut tres præcipuæ nobilitatis scholastici Parisios studiorum causa accederent, qui confestim se in disciplinam præfati magistri tradiderunt, quippe qui omnium aliorum magistrorum esset eminentissimus. F

narratio datur,

381 Cumque sub eo vacassent studiis, post longum tempus mortuus est ille. Unde multum contristati discipuli, quem in vita dilexerant magistrum, etiam post mortem honorare pergentes, noctem illam circa defuncti corpus ex speciali devotione vigilias agere constituerunt. Dicto vero mortuorum Officio, Psalterium inchoarunt. Cumque primum absolvissent Matutinum, sive Nocturnum, corpus, quod hic jacebat mortuum erexit se et residens in feretro hæc verba protulit: « Æquus est, qui me judicavit. » Tunc hi tres clerici et socii, qui aderant, circa corpus, etsi vehementer conterriti, nihilominus ab opere pio non destiterunt, sed alterum Psalterii nocturnum prosecuti sunt, quo expleto, defuncti corpus, sicut prius erigens se dixit: « Justus et æquus est ille, qui me judicavit et « condemnavit. » Tunc tres illi clerici magis adhuc obstupefacti, quam antea fuerant, crucis signum sibi imprimentes, tertium Nocturnum devotissime inceperunt; quo expleto, idem corpus,

AUCTORE C. B.

pus, tertio caput erigens, dixit : Justus et æquus est ille, qui me judicavit et condemnavit „ et tortoribus addixit et tradidit. „ Hisque dictis, defuncti corpus quasi subitaneus turbo adveniens abreptum ex omnium oculis asportavit, nec deinde, quid de eo factum fuerit, resciri potuit. Illi vero tres clerici, qui ejus fuerant discipuli, stupore vehementi acerboque dolore perculsi sunt ex tam infelici magistri exitu. Tunc ad propria se recipientes sciscitati sunt per notos et familiares, quanam de causa vir tantus pœnis æternis adductus esset. Et post factam sedulam inquisitionem nihil agnoscere potuerunt, quod mortale peccatum secundum externa indicia judicandum esset, excepta vana gloria. Quam ob rem hi tres clerici, viri potentia et generis nobilitate conspicui, concepto divinorum judiciorum timore, communi statuere consilio ad salvandas animas suas et perpetuæ periculum damnationis evadendum mundi conversationem derelinquere, et in solitudine duram ac severam vitæ rationem suscipere et obire.

scriptore fundata Tempus circiter,

B 382 Divino igitur concitati spiritu in Burgundiam ad locum desertum et incultum, montibusque obsitum perrexerunt, ubi inter montes, constructis cellulis, religiose admodum et austere vixerunt. Et sic per hos viros tres sanctos, et eos, qui, exemplum illorum secuti, idem vitæ genus duxerunt, cœpit et adhuc stat, et observatur Ordo Cartusiensis, sicut a quodam ex majoribus et antiquioribus ejusdem Ordinis, hæc omnina narrante, coram domina fœmina Sancti Pauli comite audivi. *Ita habet tota de infausto doctore auctoris libri De quatuor Paradisi fluminibus e Cartusiani nostri anonymi interpretatione narratio; sequentia autem, ut tempus, quo circiter libri illius auctor floruerit, determinet subjungit :* Auctorem narrationis hujus circa Gersonis vel Antonini tempora tantum vixisse, putat Launoius et ex duobus conjicit, ex Gallica locutione, quam ad illorum ætatem pertinere vult, et ex modo loquendi, quem etiam contendit notitiam rei nondum satis compertam et receptam importare. Sed docti alii aliter sentiunt. Claudius Tifanius, de quo supra, ex stylo tum ejusdem narrationis, quam totius codicis sensuit esse seculi decimi tertii ; idque etiam probari potest ex his vocibus subobscuris, quas in eadem narratione (uti etiam revera in hac occurrunt) occur-
C rere asserit Raynaudus. Una est USEILLE, altera GRAIGNEUR. Prima significat VIGILIAM, posterior significat MAGNUM. Quæ ultima vox in eodem capite citati codicis reperitur, ubi auctor hæc verba Ecclesiastici : „ Quanto magnus es, humilia te in omnibus, „ sic idiomate illo Gal„ licano desito vertit, DE TANT HUMILIE TOY PLUS, COMME TU SERAS GRAIGNEUR. Et in apographo, a præfato Claudio ad Montem-Dei transmisso, hæ adhuc dictiones antiquissimæ et obsoletæ leguntur : „ QUE DIEU ABSOILLE, id est, DEUS ABSOLVAT.

quo hic ex Cartusiani nostri opinione floruerit,

383 Ex his omnibus auctorem hujus narrationis esse antiquiorem, quam putavit Launoius, satis evidens est. Et adhuc evidentius erit, si quænam sit hæc fœmina sancti Pauli comes consideretur. Haud dubium, quin cujusdam comitis sancti Pauli uxor fuerit. Historiam familiæ dominorum de Castellione super Matronam, a quibus antiqui comites Sancti Pauli, ab Andrea Du Chenio editam perlegimus, et inter comitum sancti Pauli uxores nullam reperimus erga nostrum Ordinem præcipue propensam præter Mariam Joannis II ducis Brittanniæ et Bea- D
tricis ab Anglia filiam, Guidonis III comitis sancti Pauli uxorem, matrem vero Mathildis, comitis Valesii conjugis, et cum eo Cartusiæ Fontis Beatæ Mariæ fundatricis. Guido ejus maritus fuit comes sancti Pauli post mortem Joannæ, suæ consanguineæ, filiæ et hæredis Joannis comitis Blesensis, ejusdem Guidonis patrui. Hanc Joannam Petri comitis Alenconii uxorem (quo mortuo sine liberis anno MCCLXXXIII vidua remansit) primum existimavimus eam esse fœminam comitem Sancti Pauli, de qua in præfata narratione, quia fuit magna benefactrix Cartusiæ vallis Sancti Petri, et quasi altera fundatrix Parisiensis, in qua quatuordecim cellas ædificavit et dotavit. Sed licet reditibus comitatus Sancti Pauli usque ad annum MCCLXXXXI, quo obiit, fruita fuerit, nusquam tamen nec in documentis utriusque Cartusiæ, nec in citata Duchenii Historia reperimus, eum titulum gessisse comitis Sancti Pauli, sed tantum Alenconii E
et Blesarum. Quam ob rem hanc fœminam comitem, in cujus præsentia hæc narratio facta est, censuimus esse potius præfatam Mariam, cujus parentes materni, reges videlicet Angliæ, magni fautores nostri Ordinis extitere. Hæc autem vixit cum Guidone Marito ab anno MCCXCII ad annum MCCCXVII, quo ille obiit, cui diu superfuit, in viduitate perseverans usque ad mortem, quam oppetiit anno MCCCXXXIX. Cum igitur istius codicis scriptor coætaneus fuerit præfatæ comitis, hancque historiam acceperit, ut ibidem testatur, a quodam Cartusiensi monacho antiquissimo, hinc colligimus, hunc fuisse supparem nostro anonymo, qui primus historiam scriptis mandavit, cum jam in Ordine nostro vivere potuerit ante annum MCCLXXX, ac proin patet, rem illam indubitatam jam fuisse seculo decimo tertio, id est, annis ut plurimum octoginta post mortem sociorum sancti Brunonis, et eo tempore, quo Cartusiensis Ordo cœpit e primaria domo latius diffundi.

reque ipsa scripsisse,

384 *Hæc Cartusianus noster anonymus, ut, quo circiter tempore narrationis proxime huc transcriptæ auctor floruerit, determinet. Et sane ex iis, quæ de comitissa S. Pauli in medium adducit, sat verosimile apparet, floruisse eum aut seculo tertio decimo jam prope elapso, aut potius tunc, et aliquot seculi proxime sequentis annis. Nec contrarium evincunt duæ Launoii conjectu-* F
ræ, quarum alteram hic scriptor repetit a Gallica locutione, alteram a modo loquendi, tam hunc, quam illam ad Gersonis et S. Antonini ætatem pertinere contendens. Modus enim loquendi, quem auctor adhibet, notitiam rei nondum satis compertam et receptam, ut vult Launoius, reipsa importet, nondum tamen hinc consequens erit, ut narratio ejus ad Gersonis et S. Antonini ætatem pertineat, itaque dumtaxat existimavit Launoius, quod Gersonem, qui de prodigio dubitantis fere in modum loquitur, primum fuisse velit, qui id in litteras miserit. Ast id a vero alienum esse, ex jam supra dictis satis liquet. Adhæc, cum Launoius, feralem de doctore damnato narrationem, antequam a Gersone scriptis consignaretur, fuisse confictam, affirmet, quid ni de ea, veluti de re nondum satis comperta receptaque, loqui potuerit, qui ante Gersonis ætatem scripserit? Quod modo ad Gallicam, qua, de cujus ætate hic disserimus, auctor libri de Quatuor Paradisi fluminibus utitur, locutionem pertinet, cum is, ut Cartusianus noster anonymus verbis proxime recitatis

A *tatis docet, feralem, quam suppeditat, de doctore damnato narrationem e Cartusiano grandævo coram Maria Sancti Pauli comite, quæ ad annum usque* 1339 *vitam protraxit, intellexerit, fieri potest, ut hoc non diu ante hunc annum acciderit, cumque fieri queat, ut rem, cum primum eam audierat, in litteras non miserit, id forte dumtaxat anno circiter* 1350 *fecerit; quo tempore locutionem Gallicam ab ea, quæ Gersonis ætate seu seculi decimi quinti initio fuit, tam fuisse diversam, ut inde, tunc primum, qui illam adhibuit, scripsisse auctorem, concludere potuerit Launoius, mihi sat verosimile non apparet, quod quinquaginta dumtaxat aut paulo etiam plurium annorum spatium in linguas seu idiomata non soleat tantam mutationem inducere.*

seu potius, quod scripsit, didicisse videatur.

385 *Atque hinc jam fit, ut nec indubitanter adhærere ausim Tifanio, qui narrationem, de qua hic, integrumque, qui hanc includit, codicem seculi tertii decimi esse, e solo, quo auctor utitur, stylo censuit. Neque enim video, cur hic anno circiter* 1350 *talis fere adhuc esse nequierit, qualis fuisse putatur seculo tertio decimo jam senescente seu anno* 1292, *ante quem narratio illa litteris* B *mandata verosimiliter non fuit, uti ex iis, quæ verbis proxime recitatis Cartusianus noster anonymus docet, pronum est eruere. Utut sit, cum eamdem narrationem ab auctore, qui eam in litteras misit, fuisse tunc primum, cum Maria, Joannis II ducis Britanniæ filia Sancti Pauli comes esset, seu eo temporis spatio, quod ab anno* 1292 *usque ad annum* 1339 *excurrit, e provectæ admodum ætatis Cartusiano auditam, ex iisdem Cartusiani nostri anonymi verbis etiam intelligatur, tempus equidem, quo circiter illa auctori, a quo scriptis consignata fuit, verosimiliter innotuerit, definitum habemus; quod præcipuum hic est, atque ad institutum præsens fere sufficit, licet interim, an provectæ admodum ætatis Cartusianus, e quo hic luctuosam historiam didicit, non serius, quam octoginta post sociorum* S. Brunonis *obitum annis floruerit, dubium admodum idcirco appareat, quod nullum ex his ultra annum* 1145 *vitam protraxisse inveniam, fierique, ut ex jam dictis pronum est eruere, facile possit, ut, qui historiam litteris mandavit, eam non ante annum* 1330 *ex illo provectæ ætatis Cartusiano audierit. Quale porro de præfata narratione Cartusianus noster ano-* C *nymus judicium ferat, nunc habe.* Hujusmodi, *inquit,* narratio satis ingenua ac sincera videtur, totiusque historiæ medullam prorsus candide exprimit ex antiquorum testimoniis. Ibi enim habes prodigium illud accidisse Parisiis, nec non ejus occasione Cartusiense institutum habuisse originem.

Narrationem illam idem Cartusianus anonymus

386 Trina quoque vociferatio perhibetur a solis damnati magistri amicis in ejus domo audita. Nihilque occurrit pristinæ nostri anonymi narrationi non consentaneum præter trinam illam vocum repetitionem, quam non tribus diebus, sed eodem die ter factam dicit. Quod vero ibi narretur cadaver ab oculis adstantium venti turbine sublatum disparuisse, nullam fert contraditionem, cum noster anonymus et alii citati auctores, quid de eo factum fuerit, siluerint. Nam illud in sterquilinio sepultum fuisse, soli recentiores meminere ex consequentia idonea, quia damnatio ejus certa erat. *Ita ille; verum plus aliquid, quam hic assignet, inter anonymi primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronographi narrationem, aliamque, quam libri De quatuor Paradisi fluminibus auctor suppeditat, discriminis intercedit. Ille enim, contra ac abs hoc fit, innumeram populi multitudinem ad ferale doctoris, justo Dei judicio sese damnatum vociferati, spectaculum accurrisse eique adeo adfuisse, non obscure indicat, quod interim adjunctum si a narratione abfuerit, minus hinc evadet isthæc creditu difficilis veroque absimilis, uti ex jam dictis satis patet, magisque adhuc patescet ex iis, quæ dicturus sum, postquam quæ Launoio prædictam narrationem ut futilem explodenti, Cartusianus noster anonymus opponit, huc transcripsero. Sic itaque post verba proxime recitata prosequitur:* Launoius, qui veterum et modernorum circumstantias confundit, eorumque dissonantiam multis exaggerat, in hanc narrationem velut" ineptam plenamque ignorantiæ" insurgit ex tribus maxime; primo, quod " Adolescentibus seu tribus clericis vel scholaribus " Cartusianorum Ordinis initium ascribat; " Secundo quod ejusdem Ordinis " Fundamenta in " montibus Burgundiæ jacta fuisse referat; tertio quod, quæ de sublato magistri cadavere tradit, " cum picturis et parietinis monasterii Parisiensis E " concordent. "

rationum momentis, quæ ipsis

387 Ad primum respondemus, eam narrationem fuisse verbotenus solummodo factam ab illo monacho et ideo codicis scriptorem, qui forsan ea diu post scripsit, fallente memoria, facile decipi potuisse. Nam fatemur, ibi de tribus tantum clericis nominatim commemorari, cum revera septem fuerint, inclusis duobus laicis, qui Ordinis fundamenta posuerunt, quos tamen omnes non constat spectaculo adfuisse. Sed indene recte inferatur totius historiæ falsitas, cordatus lector judicet. Imo, quod ibi ab aliis auctoribus discrepat, ex contextu ejusdem narrationis sine labore conciliatur. Etsi enim auctor trium tantum in cursu suæ narrationis meminerit, plures tamen Ordinem instituisse innuit, cum sub finem sermonis addit: " Et " par ces trois Saints hommes, et par ceux, qui " prendrent exemple à eux, et vesquirent et " converserent aussy comme eux, fut commen" cié, et est encore maintenue et gardée l'Ordre " de Chartreuxe, " Id est, " Et sic per hos vi" ros tres sanctos et eos, qui exemplum illorum F " secuti sunt, et idem genus vitæ duxerunt, cœ" pit et adhuc stat et observatur Ordo Cartusi" ensis. " Et superius: " Lors ces trois clercs et " lor compagnie, qui estoient environ le corps: " Tunc hi tres clerici et socii eorum, qui erant " circa corpus. " Nonne quatuor alii, qui cum tribus his clericis initium Ordini dederunt, contineri potuerunt in illo cœtu? Sed etsi daremus, nullam prorsas ibi fieri mentionem nisi de tribus clericis nonne fieri potuit, quod ex illo septenario numero tres quidem tantum funeri adfuerint, sed qui alios quatuor postea secum in solitudinem traxerint?

ejus verbis proferuntur,

388 Nam revera eos idem vitæ genus pluribus aliis persuadere voluisse, conjicimus ex Radulpho et Fulcio, quos lucrari Deo sanctus Bruno adnisus fuerat, etiam voto cum eis emisso habitum induendi monasticum; de quibus nihilominus jure dubitari potest, an præsentes fuerint spectaculo, quandoquidem et ante illud patratum tale votum emisisse potuerunt. Præterea ex septem primis patribus tres tantum videntur proprie clerici dicendi, nempe S. Bruno, Lauduinus et Hugo; nam ex quatuor aliis duo erant canonici Sancti Ruffi, et duo laici.

AUCTORE C. B.

laici. Denique in illa narratione magister ille dicitur defunctus fuisse diu, postquam tres illos clericos docuisset. Sic enim ibi legitur: " Et " quant ili orent estè et lonc tems leur mestre " mourut, " id est, " Cum sub eo studuissent, " diu post magister eorum defunctus est, sive ut " reddidimus supra, Dumque sub eo vacassent " studiis, post longum tempus mortuus est ille. Launoius vero hæc verba sic interpretatur: " Qui cum illos aliquamdiu docuisset, abiit e vita, Sed in hac interpretatione, inviti dicimus, non fuit sincerus; nam, " Aliquamdiu " non significat " long-tems " sive " Per longum tempus, " sed " Per aliquod tempus. " Cum igitur ille homo obierit diu, postquam illos tres clericos docuisset, non erant tunc illi in statu ADOLESCENTIS stricte sumpto, ut videtur sumptum a Launoio ut narratio hæc inde ineptior appareret. Nec etiam scholares erant, sed duo ex ipsis jam doctores et magistri, ut constat de S. Brunone et Lauduino. Neque id impedit, quo minus quidam ex aliis sociis S. Brunonis scholares forsan tunc fuerint; nam duo Stephani satis juvenes B erant, qui nondum ad sacerdotium erant promoti.

contra Launoium tuetur,

389 Nihil ergo ineptum in hac narratione occurret cuicumque lectori, verborum illius sensum benigne et fine ulla animi occupatione interpretanti. Quidquid ad hæc reponant adversarii, fundum tamen, ut ita loquamur, ipsius historiæ totaque illius substantia constanter perseverabit, nec illam subvertere poterunt tam leves in adjunctis dissonantiæ. Haud satis possumus mirari Launoii, viri perspicacissimi, in hac observatione inconsiderantiam, qui cum prius cap. I suæ Dissertationis, in expositione testimonii Petri Cluniacensis legisset, et scripsisset " Servari in Burgun- " diæ finibus, " sive " partibus, " ut alibi legitur, " professionem quamdam, " id est, Cartusiensem, " multis aliis monastici propositi san- " ctiorem, " et in expositione testimonii Jacobi de Vitriaco, " Est alia Sanctorum Congregatio, " quos Cartusienses appellant, in ultimis Bur- C " gundiæ partibus, " hic nihilominus auctorem codicis ineptiæ et ignorantiæ arguit, quod fundamenta Ordinis in Burgundiæ montibus jacta fuisse retulerit. Licet enim Major Cartusia modo sita in Delphinatu censeatur, olim tamen in Burgundia computabatur, quia et Sabaudia et Delphinatus erant partes veteris Burgundiæ. Unde et astruitur codicis Castellionei antiquitas, cujus auctor si scripsisset post annum MCCCXLVI, quo vel circa Delphinatus regno Franciæ ascribi cœpit, aliter de Delphinatu locutus fuisset. Ad III jam superius fecisse satis arbitramur. cum diximus, recentiores tantum, inter quos picturas et pafietinas Cartusiæ Parisiensis ascribimus, adinvenisse hujusmodi sepulturam in sterquilinio, licet similior vero videatur, quam illa a turbine asportatio. *Hæc sunt, quæ Launoio, suppeditatam a libri De quatuor Paradisi fluminibus auctore narrationem veluti ineptam ignorantiæque plenam, explodenti, Cartusianus noster anonymus opponit.*

cumque ea vere repudianda non sit,

390 *Et vero Launoius immerito sane eam repudiat vel ex eo, quod Cartusiensis Ordinis fundamenta in Burgundiæ montibus jacta referat, vel quod infausti doctoris cadaver a dæmone arreptum ac sublatum, contra ac Cartusiæ Parisiensis picturis exprimitur, insinuet. Vere enim montes, Majorem Cartusiam comple-* D *ctentes, Sancti nostri ætate ad veterem Burgundiam spectabant, uti liquet ex iis, quæ in Notitiis Galliarum ad vocabulum* Burgundia *in medium adducit Valesius. Quod vero de damnati cadavere non idem, quod in Cartusiæ Parisiensis picturis exprimitur, factum prodat, nihil plane ad rem facit, cum Parisiensis Cartusiæ picturæ, dato etiam, Parisiense prodigium accidisse, non ea polleant auctoritate, ut, quod cum hisce pugnat, rejiciendum sit. Nec inepta etiam, de qua hic, reputanda est narratio. quod tribus adolescentibus, seu clericis seu scholaribus Cartusianorum Ordinis initium adscribat. Hos enim, cum id fecerunt, adolescentes non amplius fuisse, innuit. Adhæc etsi horrendo damnati spectaculo tres dumtaxat adfuisse tradat, plures tamen Ordinem instituisse, orationis contextu indicat, nec eos omnes scriptorum antiquorum ullus. qui spectaculi meminerit, præsentes eidem adstitisse affirmat. Sed etsi id plerique ex his diserte etiam assererent, consectarium dumtaxat foret, hos inter et libri De quatuor Paradisi fluminibus auctorem in adjunctis exacte non convenire. Verum quid tum? Id dumtaxat argumento est, hunc non ex eodem fonte, e quo illi, hausisse, non autem narrationem,* E *quam suppeditat, a narratione, quam illi, in substantia esse diversam, aut hanc idcirco a veritate existere alienam. Potest enim, uti ex jam supra dictis liquet, narrationis cujuspiam substantia veritati esse exactissime consona, licet interim adjunctis aut certo falsis aut dubie dumtaxat veris sit vestita. Et vero hujusmodi esse adjuncta omnia, quæ vestiunt tum narrationem, quam primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronologus aliique hunc secuti suppeditant, tum alteram, quæ libri De quatuor Paradisi fluminibus auctori adscribitur, persuasum idcirco habeo, quod, quibus tum hæc, tum illa ornatur, nata sint e sola traditione, ad tempus usque, quod a rei gestæ origine centum amplius annis distat, deducta, quæ, cum tamdiu absque scripturæ munimine durat, facere solet, ut ad rei gestæ substantiam adjuncta non pauca, quæ initio erant ignota, accedant.*

nec, quæ in hac præcipue fundatur, opinio supra dicta repudianda est.

391 *Hinc, dato etiam, luctuosam damnati historiam accidisse, dubium mihi semper erit, an Sanctus noster, quod tamen ex libri De quatuor Paradisi fluminibus narratione supra huc transcripta concludendum apparet, Parisiis umquam studuerit. Dubium itidem, etiam hoc dato, semper manebit, clericusne, an doctor exstiterit,* F *qui damnationem suam adstantibus e feretro manifestavit. Doctorem tamen eum supra plerumque nominavi, quod hoc titulo a primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronologo, aliisque hunc secutis ornetur. Etsi itaque, qua de hic disputamus, narratio ab ea quam antiquior, Sancti nostri biographus aliique hunc secuti suppeditant, in adjunctis differat, repudiandam propterea esse, consequens non est. Nec est, quod reponas, solam esse, quæ doctoris damnati prodigium, non publice, sed intra privatas defuncti ædes coram paucis accidisse statuat. Etsi enim id ita sit, illam auctor libri De quatuor Paradisi fluminibus, a quo in litteras missa fuit, e provectæ ætatis Cartusiano, ut supra dictum, didicit. Quare cum hic feralem historiam e Cartusianis, quibuscum vivebat, haud dubie audivisset, hebet hæc testimonii multorum instar haberi, hincque de eadem, veluti a pluribus tradita, supra etiam sum*

A *sum locutus. Accedit, testimonia antiqua supra adducta, quæ prodigium publice factum statuunt, ex anonymi primorum quinque Cartusiæ Priorum chronographi narratione esse accepta, omniaque proinde simul sumpta testimonium quodammodo non sisi unum constituere. Jam vero cum hæc ita sint, nihilque præterea contra libri De quatuor Paradisi fluminibus narrationem militet, nec hæc, nec opinio, quæ in hac præcipue fundatur, quæque Parisiense prodigium non publice, sed coram paucis dumtaxat factum statuit, rejicienda est, veluti inepta noviterque conficta.*

§ XXIII. Quam fidem mereatur opinio, quæ doctoris damnati anastasim in privatis hujus ædibus coram paucis accidisse statuit, et quid tandem de hac etiam ita considerata censendum.

B

Cum traditiones, utut in adjunctis falsæ, veri aliquid

Non raro, quæ traditione dumtaxat noscuntur, facta historica, utut adjunctis falsis vestita, veri etiam aliquid complecti, e dictis § proxime prægresso pronum est eruere. Attamen ut, quæ modo de luctuosa damnati historia dicenda hic sunt, luculentius patescant, lubet adhuc quædam, a præsenti instituto non omnino aliena, quæ Papebrochius noster suppedidat, in medium proferre. Hic itaque in suis ad Exhibitionem errorum Responsionibus articulo 19, *num.* 10 *ita scribit :* Contingit... sæpe, traditionis substantiam talem esse, ut, licet non nisi temere possit in dubium revocari, etiam coævorum testimoniis destituta ; puta quod aliqua S. Ursula cum plurima turba sociarum a barbaris fuerit ante urbis Coloniensis, ab iis obsessæ, muros interfecta etc ; quod S. Dionysius episcopus Roma missus in Galliam, Parisiis fidem prædicaverit, et suo sanguine consignarit, aliaque similia ; contingit, inquam, sæpe, ut ea, quæ primæ traditionis substantiæ postea accesserunt tamquam ex traditione aut revelatione (ut factum per compositiones Legendarum, puta Legendæ Dionysianæ seculo C IX, Ursulanæ seculo XI) merito rejiciantur, ut recentiorum somnia commentaque, toti retro antiquitati ignota : recentiorum, inquam, non respective ad nos hodie viventes, sed respective ad rem, ipsos seculis multis prægressam. *Ita rectissime, ut mihi equidem apparet, laudatus Papebrochius, qui deinde eodem articulo num.* 13 *hæc etiam huc spectantia supditat ,* Traditionibus popularibus, sacris vel profanis. . . , plerumque veritatis aliquid quoad substantiam subest, sed multum furfuris successive aspersum, a quo difficile sit, eas sic repurgari, ut hominis prudentis intellectus iis, tamquam eatenus certis, citra formidinem acquiescat : *ac postea num.* 19 *etiam ista :* Fama, principio plerumque minimo et sæpe non vero orta,

„ Mobilitate viget viresque acquirit eundo
„ Parva metu primo, mox sese attollit in au-
„ ras
„ Ingrediturque solo et caput inter nubila con-
„ dit. „

393 Eodem fere modo se habet traditio popularis. Principium ejus plerumque est factum aliquod memorabile, vel quod reipsa contigit aliquando, sed cursu temporis talibus ornamentis atque additamentis induitur, ut seipsum postea miretur et vix agnoscat ; vel quod ab otioso ingenio priscas rerum origines in sui suorumve commendationem indagantis, fingitur contigisse ; et a levi vulgo, avide, quod optat, credente, adoptatur pro vero, et colitur pro tali per multa sæpe secula. Exempla tam in sacra quam profana historia occurrunt. *Hæc omnia de traditionibus Papebrochius, et sane, ut jam dixi, rectissime. Quam ob rem, cum secundum hæc non raro contingat ut, quamvis traditiones aut, si mavis, narrationes, quæ solis traditionibus superstruuntur, falsitatibus plurimis sint infectæ, veræ tamen in substantia sint, aut certe viri aliquid quantum ad hanc contineant, fieri facile potest, ut Cartusianorum de horrendo, quo* S. Bruno *in eremum pulsus fuerit, prodigio Parisiensi traditio, aut, si mavis, anonymi primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronographi aliorumque supra laudatorum scriptorum de* E *eodem narratio, e traditione illa primitus profecta, in substantia vera sit, aut certe veri aliquid quantum ad substantiam contineat, etsi ad eam non pauca adjuncta falsa eo modo, quem supra exposui, temporis lapsu accesserint. Ut clarius loquar, fieri potest, ut, Sanctum nostrum prodigio, quo defunctus, in feretro jam positus, primo sese accusatum, deinde judicatum ac tandem condemnatum, adstantibus declarasset, in eremum pulsum fuisse, primi ejus socii discipulive sequacibus suis narrarint, horumque deinde posteri, re temporis lapsu falsis adjunctis aucta, prodigium illud publice coram infinita propemodum populi multitudine accidisse, damnatique voces tribus diebus diversis rediisse, crediderint, licet interim feralis historia intra privatas defuncti ædes coram paucis dumtaxat, quorum unus fuisset* S. Bruno, *accidisset, damnatique voces, non tribus diebus diversis, sed uno eodemque repetitæ fuissent.*

AUCTORE C. B. subinde contineant, opinio, quæ damnati prodigium coram paucis tantum

349 *Quid si ergo res posteriori hoc modo evenerit? Sane, qui ita vere factam autumarit, haud multum a verisimilitudine ejus abhorrebit opinio, imo vero potuerit utcumque verosimilis videri. Ita puto, quod, ut jam supra satis insinuavi, subinde etiam fiat, ut facta historica, etiamsi silentio a scriptoribus omnibus contemporaneis* F *sint suppressa, ad eosque, a quibus tandem litteris fuere commendata, traditione dumtaxat, quæ centum amplius annis e rei gestæ origine distet, fuerint transmissa, pro veris sint habenda, nec, quo minus Parisiense prodigium, si non publice, sed coram paucis tantum intra privatas defuncti ædes accidisse statuatur, factis hujusmodi accenseri queat, universale de eo scriptorum omnium, qui integro primo, et forte etiam secundo post rem gestam seculo labente floruerunt, obstet silentium, utpote cujus ratio non inepta, a facti ignoratione repetita, occurrit. Cum enim luctuosus eventus, si non publice acciderit, Guibertum de Novigento aliosque scriptores antiquos supra recensitos facile latere potuerit, non est sane, cur eorum de hoc mirum accidat silentium, aut rem ex hoc falsam esse arguamus. Adhæc, nisi Parisiense prodigium, quo in eremum actus sit* S. Bruno, *coram paucis saltem intra privatas defuncti ædes locum habuisse admittatur, oportet, ut vel ipsimet Cartusiani horribilem historiam*

evenisse statuit, a verisimilitudine omnino non abhorret,

AUCTORE C. B.

riam ex toto confinxerint, vel ut jam ab aliis confictam adoptarint; primum autem fecisse viros religiosos, veritatis amantissimos, fabularumque osores, quis facile in animum inducat? An ergo in alterum ipsos impegisse, asseremus?

nec id, ita consideratum, tria diversa prodigia,

395 Si fabula est, *inquit de damnati historia in Opere, quod Ordinis Cartusiensis Annales inscripsit, lib.* I, *cap.* I, *num.* XI *Massonus supra laudatus*, a quibusnam, quæso, composita? Certe non ab aliis, quam a secularibus hominibus dici potest excogitata. Quonam autem modo a primis Cartusianis ac suis deinde successoribus talis fabula, a secularibus fabricata, pro re verissima admitti potuit, et posteritati suæ tam firmiter et absque ulla umquam contradictione aut reclamatione transferri? Id profecto moraliter impossibile esse, nemo non videt. *A primis certe Cartusianis, id est, a* S. Brunonis *sociis horumve discipulis feralem de damnato narrationem, si fabula sit, non fuisse adoptatam,* B *atque ad posteros transmissam, quisque facile agnoscet; verum, inquiet non nemo, quid ni factum esse queat, ut posterioris ævi Cartusiani, id est, qui seculo tertio decimo floruerunt, historiam illam, utut commentitiam, pro vera ab impostore decepti acceperint? Imo vero erit fortassis, qui hic Blömenvennam objiciat, in contexta a se* S. Brunonis *Vita tria diversa narrantem prodigia, quorum unum quidem omni dubio procul commentum est, duo vero reliqua commenti, ne quid pejus dicam, vehementissime sunt suspecta. Tria illa prodigia seu potius fabulas, ne sinistre de antiquis Cartusianis suspicandi ansam darem, in medium hic non proferre animus primum fuerat; verum cum officii mei ratio exigat, ut tam, quæ obesse, quam quæ prodesse Cartusianorum de prodigio, quo* Bruno *in eremum actus fuerit, traditioni queunt, studioso lectori exhibeam, nec intra paucorum manus sit contexta a Blömenvenna Sancti nostri Vita, ipsa scriptoris hujus verba, præfata miracula seu potius fabulas complectentia, huc transcribo, ad calcem deinde, tum quæ ex hisce contra Parisiense prodigium difficultas formari queat, tum quid ad hanc responderi debeat, adjecturus.*

quæ singula in Sancti nostri Vita.

396 *Sic itaque habet hic Sancti nostri biographus*; Non est silentio prætereundum, quod in primo ingressu in Carthusiam, antequam normam sibi vivendi instituissent, stupendum legitur evenisse miraculum. Cum quadam vice beatus Hugo C ex more suam visitaturus diocesim (sicut in Adventu et Quadragesima consueverat) valediceret fratribus, eosque benediceret, carnium refectione missa. Ipsa Dominica Quinquagesimæ, peracto Divino Officio, hora prandii, benedictis prius mensis, sanctus Bruno, homo profundi cordis, loco lectionis admonitionem saluberrimam proposuit, inter alia dicens: Attendamus, oro, fratres charissimi, quia antiquus hostis nos decipit. Venimus enim in eremum hanc ad pœnitentiam agendam more antiquorum patrum, Pauli primi eremitæ, Antonii, Arsenii, Hilarionis, Macharii etc. Numquid hi carnibus vescebantur, ut nos cœpimus? Responderunt ei, qui in opposita mensa sedebant, An sumus nos, venerande Pater, majores ac meliores Apostolis, quibus præcepit Dominus, In quamcumque domum intraveritis etc, edentes et bibentes, quæ apud illos sunt; Brunone vero cum illis, qui in sua sedebant mensa, contrarium tenentibus, usque in vesperam disputatio protracta est. Tandem fatigati inclinantes se usque ad terram obdormierunt. Reversus autem a visitatione episcopus misit nuncios ad sanctos fratres, significans eis de reditu suo, et quod more solito vellet die sequenti, hoc est, die Cœnæ Domini sumere cum eis mandatum novum. Nuncius autem inveniens eos dormientes juxta mensas, intuens simul carnes fumantes supra mensas, scandalisatus valde, reversus renuntiavit domino suo, quæ viderat. At illa verbis illius non credidit, donec, nuncio secundo tertioque misso, idem nunciaretur. D

397 Stupefactus episcopus, nec adhuc fidem adhibuit, dicensque, Nisi ipse videro, non credam, ascenso equo, venit in montem. Ubi cum omnia invenisset, ut famuli ante nunciaverant, aversus ab ipsis, atque cum indignatione recessurus statim ut pedem in limine posuit, sanctus Bruno cum suis expergefacti reverenter episcopum salutaverunt, devotas illi gratiarum actiones referentes pro universis beneficiis sibi ab eo collatis. Consueverat enim ipse episcopus de suis facultatibus eis liberaliter erogare, et fingula necessaria ministrare. Interrogans autem episcopus Brunonem ait: Quæ dies est hodie? At ille responddit: Dominica Quinquagesimæ. Et episcopus; Quare, inquit, tamdiu tardastis ad prandium? Narrante autem Brunone ordinem gestæ rei, et de disputatione inter ipsos habita, episcopus, accersito clam dispensatore domus suæ, interrogat, utrum eædem sint heæ carnes, quas Dominica Quinquagesimæ ministrasset. At ille diligenter considerans, easdem esse renunciat. Tunc stupefactus episcopus, conversus ad fratres, ait: Noveritis, fratres mei charissimi, quia hodie est feria quarta post Dominicam Palmarum. Cumque ministri jussu episcopi carnes auferre vellent, mox ut eas tetigerunt, versæ sunt in pulverem, mirantibus cunctis et stupentibus. Quod cum episcopus vidisset, una cum familia sua flexis genibus veniam a sancto Brunone et fratribus humiliter petierunt super falso judicio, quo eos judicare cœperant. Fratribus vero istud fuit occasio, ut carnibus perpetuo abstinere proponerent; quod postmodum, aliis miraculis succedentibus, strictissime sancitum usque hodie servant.

a Blömenvenna verbis E

huc transcriptis F

398 Alio namque tempore quidam juvenis genere nobilis, egregie doctus, in domo Carthusiæ monachum induens laudabiliter in senium usque vixit, in spirituali vita adeo proficiens, ut prophetiæ quoque spiritum habere mereretur. Ad extremum vero confectus senio cum ægritudine gravissima teneretur, ardenti desiderio petiit a Priore, eum visitante, carnes sibi ministrari. At ille reputans, eum, agente senio vel ægritudine, non esse sanæ mentis, aut certe astutiis antiqui hostis illudi, illa vice dissimulans abiit. Post tres vero dies redeunte ad se Priore, infirmus desiderio carnium æstuans dixit, se gratia Dei nequaquam mente alienatum talia dixisse; sed quoniam sciret, se pro certo moriturum, nisi carnium sibi usus concederetur; et hæc dicens obtestabatur Priorem, nisi ocyus suo desiderio satisfaceret, de sua morte in die judicii rationem se redditurum, sciret. Quibus auditis, Prior sciens, infirmum virum esse sanctum, multum expavescens, conventum convocavit et rem omnem exposuit. At illi concorditer decreverunt, ut in extrema necessitate constituto carnes ministrarentur. Interrogatus deinde infirmus, quas potissimum carnes desideraret, respondit, perdicis. Statimque Prior, accersito juvene quodam nobile monacho novitio de Gratianopoli,

A tianopoli, jussit, ut a venatoribus acceptam perdicem afferret infirmo. Ille vero sine mora perrexit tum propter superioris obedientiam, tum, propter charitatem erga infirmum, cujus discipulus fuerat, et non attendens ire pontem, per quem communis erat transitus, super aquas ambulans flumen transivit, celeriterque perdicem attulit.

narrantur,

399 Quam cum Prior optime coctam infirmo, præsente conventu, præsentasset, ille suspiciens in cœlum cum lacrymis ait: Domine Jesu Christe, exaudi me peccatorem famulum tuum, suppliciter precantem bonitatem tuam, ut si iste tam vehemens appetitus tuæ est placitus voluntati, proveniat mihi ad salutem corporis et animæ hoc edulium. Sin alias, piissime Domine, qui vitæ et mortis tenes imperium, digneris huic creaturæ tuæ, quæ mei causa occisa est, reddere vitam, ut avolans in viam suam nos famulos tuos cognoscere faciat, contrarium esse voluntati tuæ, me vel quemcumque nostræ religionis monachum quacumque occasione vel infirmitate carnes comedere. Cumque in conclusione orationis omnes, qui aderant, respondissent Amen, illico avis, recepta vita, plumis B vestita repentino volatu disparuit, videntibus cunctis, qui aderant, et stupentibus ac gratias agentibus Deo, qui facit mirabilia magna in cælo et in terra. Alio etiam tempore cum quidam episcopi et alii, ante Quinquagesimam Carthusiam venientes, vidissent quosdam senes debiles, carnium carentiæ hoc attribuentes, rogaverunt Priorem instantissime, ut debiles illi de carnibus, quibus totus mundus illo in tempore uteretur, aliquod haberent refocillamen, addentes, multos doctos viros et timuisse et timere de nimia in hoc Ordinis duritia. Cum vero Prior nullatenus assentiret, rogaverunt, ut saltem pro se et suis comitibus carnes emi faceret. Quid multa? Emptæ carnes Carthusiamque perlatæ, apertis sarcinulis, cernebantur versæ in veros et optimos pisces, colore, odore, sapore. Quo viso, Prior, Videtur, inquit, quia non est voluntas Domini, ut carnibus carnem nutriamus. Deinde pisces cocti conventui et aliis sunt propositi, atque eorum gustu infirmi ac debiles sanati et confortati. Non crediderunt episcopi, carnes in pisces conversas, donec mittentes ad macella et diligentissime inquirentes, de re tam stupenda evidentissima testimonia audierunt.

commentitiaque omnia videntur,

C 400 *Talia sunt tria diversa a Blömenvenna relata prodigia: ac primum quidem ex his, ut jam dixi, omni dubio procul commentitium est. Guigo enim, quintus Cartusiæ Prior, in Vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, illius non meminit; dubium autem nullum est, quin prodigium hujusmodi, utpote simul et ad Cartusiensem Ordinem et ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, qui partem non minimam in eo habuisset, spectans, biographus is, si contigisset umquam, sciturus scitumque commemoraturus fuisset in lucubratione, qua S. Hugonis vitam omnem gestaque etiam minus memorabilia diligentissime est complexus. Quod vero pertinet ad duo alia prodigia, a Blömenvenna pariter commemorata, sunt et hæc, ut jam monui, verosimillime commentitia; etsi enim, quo id invicte probatum dem, argumentum sat validum haud suppetat, ita tamen vel idcirco autumo, quod tam hæc, quam primum, ut perpetuam a carnibus abstinentiam a Cartusianis, periculose etiam decumbentibus, servari solitam, Deo omnino probari contra obtrectatores ostenderetur, conficta fuisse videantur, uniceque hunc in finem a Blömenvenna, cum jam ante fuissent conficta, in eam, quam contexuit, S.* Brunonis *Vitam sint illata. At vero, inquiet non nemo, cum e tribus illis, quæ Blömenvenna refert, prodigiis unum indubie, duo reliqua verosimiliter sint fictitia, quid si ergo olim etiam fuerint in Cartusianorum, non secus atque in aliorum Ordinum monasteriis inventi viri pii quidem, sed simul ita simplices, ut nova pro arbitrio prodigia, quæ vel ad Ordinis sui splendorem commendationemque, vel ad Dei Sanctorumque gloriam conducerent, comminisci sibi fas putarent, reque ipsa etiam seculo tertio decimo, quo præcipue plures fabulis fingendis operam in cœnobiis dedisse noscuntur, nonnulla subinde sint commenti?*

pro indubitat commento habendum ostendunt.

401 *Quid si e commentis illis unum sit doctoris tantisper redivivi, qui sese damnatum, publice e feretro proclamarit, horrendum prodigium, dicto seculo tertio decimo primum litteris, uti ex supra dictis liquet, commendatum? Quid si id tunc, ut vitæ austerissimæ, a* S. Brunone *institutæ, quam nonnulli olim carpebant, ratio reddere*tur, fuerit confictum? Eo deducunt relata a* E *Blömenvenna prodigia seu potius figmenta. Verum, quidquid sit, nec hæc facere possunt, ut feralem damnati historiam pro indubitato commento fabulave habeam, maxime in opinione, qua illa, uti hic modo fit, non publice coram innumera propemodum populi multitudine, sed intra privatos domus defuncti parietes coram paucis dumtaxat facta statuitur. Etenim nec omnia, quæ seculi decimi tertii scriptores in litteras miserunt, commentitia sunt, nec, etsi tria præmemorata prodigia seu potius commenta a Blömenvenna in* S. Brunonis *Vitam sint illata, ea universus Cartusianorum Ordo pro veris aut habere aut umquam habuisse deprehenditur, videturque proinde is nec pro vero etiam indubitatoque, uti constanter per plura secula jam habuit, habiturus fuisse Parisiense prodigium, si commentum dumtaxat fabulaque id fuisset. Utut sit, opinio equidem, quæ Parisiense prodigium inter privatos domus defuncti parietes factum statuit, a verisimilitudine multo minus abhorret, quam quæ id publice coram innumera propemodum populi multitudine evenisse adstruit. Anne interim reipsa luctuosa historia, sive publice,* F *sive intra privatos domus defuncti parietes accidisse statuatur, locum umquam habuerit, Sanctumque nostrum in eremum impulerit, studioso lectori ex omnibus, quæ jam fuse de ea disputata sunt, dijudicandum relinquo, non sufficientibus, ut mihi equidem apparet, rationibus supra adductis, ut illam vel certo veram vel certo falsam pronuntiem. Rerum modo, ad Sanctum nostrum spectantium, seriem prosequamur.*

AUCTORE C B

§ XXIV. Remisne, an Parisiis Sanctus in solitudinem secesserit, quandonam id fecerit, et an tunc recta Cartusiæ eremum adierit.

Sociis aliquot, de quibus hic

Anonymus primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus, qui prolixius Sancti nostri elogium, Vitæ antiquioris nomine, ut supra monui, edendum, contexuit, Franciscus a Puteo seu Puteanus, Petrus Blömenvenna, aliique recentiores ejus biographi, qui Parisiense prodigium, quo doctor, sese damnatum, e fereto publice vociferatus sit, in litteras miserunt, Brunonem, *postquam id accidisset, vehementissima efficacissimaque*
B *habita oratione, ut nonnulli, qui et ipsi horrendo spectaculo adfuissent, seculo nuntium remittere unaque cum illo in eremum secedere decreverint, effecisse, memoriæ produnt. Et anonymus quidem, qui Sanctum Parisiis tunc docuisse non scribit, fuisse illos omnes hujus socios seu familiares indicat ; recentiores vero, qui* Brunonem *tum ibidem magistrum egisse volunt, quosdam etiam ex illis faciunt hujus discipulos. Verba huc spectantia tum anonymi, tum recentiorum, seu potius, qui, quod ei reliqui ex his consentiant, omnium locum tenebit, Blömenvennæ huc transcribo. Anonymus itaque num.* 5 *sic scribit :* Ea tempestate erat ibi magister Bruno, natione Theutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus, ecclesiæ Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in Theologia, qui suprascriptis vocibus *(doctoris scilicet, sese damnatum, vociferati)* salubriter territus atque compunctus allocutus est quosdam socios ibi præsentes, *ac, recitata deinde, quam ad hosce Sanctus habuerit, oratione, num.* 8 *subjungit :* His vel similibus verbis atque sententiis sanctus Bruno seipsum et quosdam socios alloquens et exhortans deliberaverunt ipse et sex alii
C probi viri secum abrenuntiare mundo et pompis ejus, et ad perpetuam pœnitentiam peragendam heremi deserta competentia quærere etc.

nonnullæ disseruntur, sibi adjunctis,

403 *En modo, quæ Blömenvenna commemoret.* Territus igitur, *inquit,* et salubriter (S. Bruno *nimirum)* compunctus, vocatis nonnullis ex sibi magis familiaribus sociis atque discipulis, inter quos erant magister Lauduinus, qui post eum primus Carthusiæ Prioratum suscepit, duo Stephani, unus Burgensis, alter Diensis, ambo canonici Sancti Rufi, Hugo etiam, quem appellabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis officio fungeretur, et duo laici, Andreas scilicet et Guarinus, qui omnes præfatis horribilibus defuncti clamoribus interfuerant, his vel similibus verbis eos lacrymabiliter affatus est, Dicens: O amici et sodales *etc. Hæc ille, quosdam ex iis, quos* S. Bruno *post visum auditumque horrendum prodigium vehementissima oratione fuerit affatus, Sancti hujus fuisse discipulos, non obscure utique docens. Verum id, dato etiam, horribilem doctoris damnati historiam reipsa habuisse locum, idcirco mihi parum verosimile apparet, quod verosimillime Sanctus, ut §* VIII *ostendi, nec eo tempore, quo luctuosus casus contigisset, nec umquam alias Parisiis docuerit* D
seu magistrum egerit. Accedit, apud anonymum primorum quinque Cartusiæ Priorum chronographum seu antiquiorem Sancti nostri biographum, qui majoris utique, quam Blömenvenna aliique recentiores, auctoritatis est, sociorum *dumtaxat, non autem etiam* discipulorum *nomine venire eos, ad quos a Sancto post feralem eventum orationem habitam perhibet. Utut sit, quosdam equidem ex iis, quos Sanctus in eremum secum attraxit, ejus ante exstitisse discipulos, hacque occasione factum, ut eis secedendi secum in eremum consilium inspirarit, nullo plane e capite vero apparet absimile, maxime cum Remos, docente ibidem* Brunone, *ingens undequaque, non modo indigenarum, ast etiam extraneorum alienigenarumque multitudo litteras discendi ergo confluxerit, ut supra num.* 171 *docui.*

Bruno in solitudinem, non Parisiis, sed Remis secessit.

404 *Verum quæri hic jam potest, Remisne, an Parisiis in solitudinem Sanctus abierit, itemque quo anno id fecerit. Blomenvenna, Puteanus aliique recentiores, qui in* S. Brunonis *Vita, quam ex instituto descripsere, fuisse hunc, Parisiis docentem,* E *horrendo redivivi prodigio in eremum pulsum tradunt, Parisiis etiam illum, compositis rebus, eo secessisse, non obscure indicant. Idem etiam facit antiquior noster biographus seu primorum quinque Cartusiæ Priorum chronographus, etsi interim, Parisiis docuisse Sanctum, memoriæ non prodat, uti jam mox docui. Verum Sanctus, cum in eremum secessit, Remis versabatur, pristino ibidem post Manassis archiepiscopi expulsionem statui restitutus. Ita docent nos hi, qui, quo ecclesiæ cathedralis Remensis canonici Sancto parentarunt, titulum funebrem, inter recudendos* 52, *ex parte constituunt, sequentes de* Brunone *versiculi, num.* 154 *adhuc recitati :*

Qui cum multimode nostra polleret in urbe,
Solamenque suis atque decus fieret,
Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque
Hunc præferremus omnibus et merito ;
Namque benignus erat omnique peritus in arte,
Facundusque satis divitiisque potens ;
Omnia postposuit Christo, nudumque secutus
Christum, cum multis suscipit hunc eremus. F

Jam vero, cum hoc ita habeat, Brunonem *sane, dato etiam, eum prodigio, quo doctor, sese damnatum, denunciarit, Parisiis præsentem adstitisse, hincque esse factum, ut seculo nuntium remiserit, in eremum sese, non Parisiis, sed Remis, quo hinc, facto jam prodigio, res suas compositurus redierit, contulisse, verosimillimum, ne dicam indubium, apparet.*

Id ante annum 1081, contra ac Historiæ litterariæ

405 *Atque hoc quidem primum est, quod definiendum hic erat; quod jam ad secundum, seu ad tempus, quo Sanctus eremum, seculo relicto, petierit, pertinet, in opinione eorum, qui pro luctuosa doctoris damnati historia pulsoque hinc in eremum* S. Brunone *stant, id certe ante annum* 1082 *circiter factum non esse, necesse est, cum hoc circiter anno ferale spectaculum evenisse unanimi consensu scribant, uti tres diversas Sancti nostri Vitas, Commentario huic ex dictis subdendas, inspicienti patescet. Verum cum feralis historia certa ex supra dictis non sit, alia via, qua vel secessus* S. Brunonis *in eremum epocha, vel etiam dumtaxat tempus, ante quod hæc figi haud queat,*

A *queat, tutius certiusque determinetur, necessario ineunda est. Sanctus noster, uti dicta* § VIII *manifestant, in pristinum Remis statum ante annum* 1081 *restitutus non fuit, ac proin, cum ex mox dictis non prius in eremum, quam cum id factum fuisset, sese receperit, consectarium omnino est, ut hoc postremum ante eumdem annum* 1081 *non fecerit; ut proinde a vero deviare videantur historiæ litterariæ Franciæ scriptores, dum hujus Operis sui tom.* 9 *pag.* 236, Brunonis *in eremum secessum vel anno* 1078 *vel certe tunc, cum Manasses exauctoratus Remensis archiepiscopus armis sibi asserere male acquisitum archiepiscopatum conaretur, seu anno* 1080 *contigisse, affirmant. Nec tantum laudati scriptores Sancti nostri in solitudinem secessum loco cit. nimium maturant, verum etiam socios, qui eum ad hanc comitati sunt, e clero Remensi, cujus an eorum ullus fuerit, est dubium, exstitisse asseverant. Ast de hoc infra tractabo; nunc in tempus, quo Sancti in solitudinem secessus acciderit, ante omnia inquirendum. Scriptores proxime laudati, qui hunc, ut jam dictum, cum anno* 1080 *aut etiam cum anno* 1078 B *componunt, facere id videntur, quod Sancti cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo de falsis mundi delectationibus æternumque duraturis cœli gaudiis collationem, de qua jam supra fuse actum, anno circiter* 1077 *accidisse statuant,* Brunonemque *simul, qui una cum hisce seculo renuntiandi, monachicumque habitum assumendi votum tum emiserat, Deo id exsolvere haud diu distulisse, existimarint. Ast votum sese non statim implevisse, ipsemet Sanctus in epistola supra plus semel laudata, qua ad hujus exsolutionem Radulphum Viridem hortatus est, non obscure indicat.*

Franciæ scriptores statuunt, non contigit,

406 *In hac enim ad Radulphum sic scribit:* Reminiscitur quippe dilectio tua, quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuissemus in hortulo adjacenti domui Adæ, ubi tunc hospitabar, de falsis oblectationibus et perituris mundi hujus divitiis, nec non de perennis gloriæ gaudiis aliquamdiu, ut opinor, tractaremus, unde divino amore ferventes promisimus ac vovimus Spiritui Sancto in proximo fugitiva sæculi relinquere et æterna captare, nec non monachicum habitum recipere; quod et in C vicino peractum esset, nisi tunc Fulcius Romam abiisset, ad cujus reditum peragenda distulimus; quo moram faciente aliisque intervenientibus causis, divinus amor elanguit, refriguit animus, fervorque evanuit. *Ita Sanctus noster, qui sane, utpote in plurali numero dicens,* peragenda distulimus, *non solum de Radulpho, qui voti emissi exsolutionem distulerit, sed etiam de seipso, qui id pariter fecerit, indubie loquitur, ut proinde promptitudine, quam* Bruno *ad voti obligationem exsolvendam attulerit, laudati historiæ litterariæ Franciæ scriptores moveri non debuerint, ut ejus in eremum discessum vel ipsi, quo votum statuunt emissum, anno* 1078 *affigerent, aut certe ultra annum* 1080 *non differrent. Nec etiam, cur quis ob Guiberti abbatis Novigentini supra sæpissime jam laudati auctoritatem Sancti nostri in solitudinem secessum ante annum* 1081 *contigisse existimet. Scribit quidem hic scriptor lib.* I *de vita sua, cap.* XI: Hujus ergo *(Manassis Remensis archiepiscopi simoniaci)* mores prorsus improbos et stupidissimos habitus cum omnis honestus horreret, Bruno in ecclesiis tunc Galliæ opinatissimus, cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius odio excessit ab urbe *Remensi, ac deinde, nonnullis interpositis, subjungit:* At Bruno, urbe *Remensi scilicet)* deserta, sæculo etiam abrenuntiare proponit, qui suorum notitias horrens ad Gratianopolitanum processit territorium. Ibi in arduo et admodum terribili promontorio, ad quod difficillimum et valde insolens iter intenditur; sub eo etiam præruptissimæ vallis vorago dehiscit, habitare deligens, hujusmodi mores instituit, et sequaces ejus hodieque sic vivunt.

etsi interim ex Guiberto de Novigento

407 *Verum, etsi is scriptor, uti ex illius huc jam transcriptis verbis liquet, Sancti nostri ex urbe Remensi discessui secessum in Cartusiæ eremum subjungat, hunc tamen inter et illum nullum plane aut perexiguum dumtaxat temporis spatium intercessisse, seu* Brunonem, *statim atque ob improbos Manassis mores urbe Remensi excelserat, in eremum abiisse, non edicit, nec, salva veritate, edicere id potuit, uti ex supra dictis tum de tempore, quo Sanctus ex urbe Remensi abiit, tum de rebus, quas deinde gessit, pronum est eruere. At vero, inquies, nihilne etiam aliud* E *Guibertus, unde Sancti in eremum secessus tempus utcumque determinari possit, suppeditat? Recitatis proxime binis textibus sequentia verba interserit:* Quem *(Manassem)* postmodum proceres, clerus atque burgenses, cum ab Hugone, qui Diensis agnominabatur, archiepiscopo Lugdunensi, Apostolicæ sedis legato, viro in fœnore justitiæ clarissimo, creberrimo anathemate feriretur, et ille manu militari thesauros ecclesiæ dilapidare niteretur, a sede, quam male obsederat, pepulerunt, et exilio relegatus æterno, cum se ad excommunicatum tunc temporis Henricum imperatorem ipse etiam excommunicatus contulisset, hac illacque oberrans, sine communione postremo defungitur; *cum autem scriptor ille hæc verbis, quæ e binis ejus num. præcedenti huc transcriptis textibus posterior includit, proxime præmittat, Manassis ex urbe sedeque Remensi expulsioni Sancti nostri in eremum secessum postponit, hincque fieri potest, ut huic illam præivisse, Guibertus indicare non nemini videatur, ac proin, si scriptore hoc standum sit,* S. Bruno *ante annum* 1081, *utpote ante quem ex urbe sedeque Remensi Manassem expelli non contigerit, in eremum non abiisse. Verum etsi* F *Guibertus Manassis expulsioni* Brunonis *in eremum recessum postponat, propterea tamen consequens non est, ut huic illam præivisse significatum voluerit.*

nec eventus illius epocha,

408 *Etenim sibi, Sancti nostri relato ob improbos Manassis mores ex urbe Remensi excessu, propositum dumtaxat habuisse videtur, quid deinde tum de hoc, tum de illo factum esset, lectorem edocere, nulla interim ordinis, quo quæque gesta essent, ratione habita. Ita omnino apparet, quod dum reipsa, quid tum de Manasse, tum de* Brunone *evenerit, enarrat, Manassis etiam mortem Sancti in eremum secessui præmittat, quo tamen illam diu posteriorem fuisse, dubitandum non est. Manassem enim diu dumtaxat, postquam ex urbe Remensi fuisset ejectus, diem extremum clausisse, ipsemet Guibertus verbis proxime recitatis, uti hæc consideranti patebit, indicare videtur, idque omnino suadent, quæ Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* VIII *pag.* 655 *et seq. memoriæ produnt; Sanctum autem non diu admodum post Manassis ex urbe Remensi expulsionem in solitudinem sese recepisse, ex hic dicendis facile colliges. Jam vero, cum res ita habeat, ex eo sane,*

AUCTORE C. B.

ne, quod Guibertus Manassis expulsioni Sancti nostri in eremum secessum postponat, consectarium neutiquam est, ut huic illam prævivisse, significatum velit, etsi interim ex dictis § VIII revera non ante in eremum Sanctus, quam ex urbe Remensi Manasses fuisset expulsus, sese receperit.

nec tempus, quo Sanctus seculo renuntiare proposuerit, constare queat ;

409 *Atque hic jam consequitur, ut Guibertus nec Sancti nostri seculo renuntiandi propositum, etsi et hoc Manassis expulsioni per verba supra recitata postponat, fuisse hac posterius, significatum voluerit ; quod hic accurate notandum idcirco duxi, quod ex hisce contendere non nemo posset, monachici habitus induendi votum, quod in collatione, cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo habita, Sanctus emisit, esse pariter, contra ac supra statuimus, facta anno* 1081 *Manassis ex urbe Remensi expulsione posterius. Res hæc interim, quod bene etiam notandum, nec ita indubie sese haberet, etsi etiam Guibertus, seculo renunB tiandi proposito, de quo per verba num.* 406 *et alibi recitata loquitur, Manassis ex urbe Remensi expulsionem prævivisse, diserte assereret. Sitne enim scriptori huic per verba illa de emisso a Sancto secedendi in eremum seculoque renuntiandi voto, ac an de ipso, qui utique cum secedendi consilio seu proposito fuit conjunctus, secessu illius in eremum sermo, admodum est dubium, maxime cum Guibertus, qui ex supra dictis rerum, a* S. Brunone *publice non gestarum, minus gnarus exstitit, facile ignorare potuerit votum, quod Sanctus noster cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo intra privatos domus Adæ, in qua hospitabatur, parietes ab aliorum hominum consortio sejunctus emisit. Atque hinc est, cur* § VI *pro stabilienda opinione, quæ habitam a* Brunone *cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo collationem emissumque in hac seculo renunciandi eremumque petendi votum post illius ex urbe Remensi discessum collocat, recitata supra, quæ huc faciunt, Guiberti verba in subsidium non vocarim, licet interim hæc eidem opinioni, quod forte equidem iis de voto, per Sanctum emisso, loqui Guibertus voluerit, suffragari, num.* 177 *edixerim. Hisce modo notatis, in tempus, quo Sanctus, quod ex dictis ante annum* 1081 *non evenit, in eremum secesserit, inquirere per*C *gamus.*

ast cum Bruno, mundo valedicens, non recta, contra hac

410 *Cartusiæ eremum* S. Bruno *anno* 1080 *omni dubio procul, uti infra ostendam, primum est ingressus ; quare, si eremus, quam Sanctus, mundo nuntium remittens, primum adiit, Cartusiana exstiterit, seu, si recta tunc Cartusiam adierit, dubium non erit, quin eodem anno* 1084 *mundo primum valedixerit, seseque in solitudinem abdiderit. Atque hoc sane Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus, qui doctoris, sese damnatum vociferati, prodigium anno* 1082 *accidisse statuit, omnino contendit, idque, ut apparet, quo illud vere habuisse locum, tueatur, seu potius, ut aptam silentii, quo istud Guibertus Novigentinus abbas præteriit, rationem reddere queat. Et vero si dictum prodigium anno* 1082 *Sanctique in solitudinem secessus anno demum* 1084 *contigerit, fieri facile potuerit, ut, an hujus illud causa exstiterit, Guibertus ignorarit, ac proin ut luctuosam historiam, etsi optime sibi compertam, silentio præterierit, dum de Sancti conversione hujusque initiis lib.* I *de vita sua, cap.* XI *tractaret. Audi, qui laudatus Cartusianus anonymus, cui deinde, ut Guiberti silentio seu formato ex hoc contra prodigium argumento negativo vis sua supra assignata maneat, responsurus sum, in proxime* D *iterum cit. Annalium Ordinis sui lib. quarto hactenus non vulgato num.* 99 *sub finem de hac re loquatur.* Nec juvat, *inquit*, reponere, Guibertum tacuisse de spectaculo. Tacuit enim, quia vel illud ignoravit, si tantum inter privatos parietes evenit ; vel, si publicum fuit, et coram ingenti hominum multitudine actum, nescivit, utrum fuerit causa secessus sancti Brunonis, qui tantum annis fere duobus post illud recessit, ut legitur apud anonymum nostrum, et in citatis Chronicis, ab auctoribus Cartusiensibus editis.

Cartusianus anonymus, bienniicirciter spatium

411 Unde non mirum, si solis Cartusiensibus hæc causa innotuerit ; et maxime cum soleant ejusmodi consilia servari secreta, et non nisi paucis intimisque aperiri et communicari ; quod sanctum Brunonem fecisse, credibile est juxta illud celebre placitum, a Petro Cluniacensi, ut jam diximus, commendatum, quo sanctus Pa- E triarcha suis sequacibus inspiravit, « Miranda « opera, quanto possent nisu, occultare. » Quod nihilominus de præsentium tantum et propriis operibus intelligendum est, non vero de præclaris antiquorum Patrum gestis, quæ posteris ad ædificationem commendare jubet Deus per Ecclesiasticum dicentem : « Laudemus viros glo« riosos et parentes nostros in generatione sua. » *Ita hactenus ille ; tacite interim agnoscens, futurum fuisse, ut Guibertus, Parisiensi prodigio in eremum pulsum fuisse* S. Brunonem, *exploratum haberet, si brevi hic in illam, postquam feralis historia publice evenisset, sese receperit. Et sane, si Sanctus, statim atque prodigium accidisset, aut certe non diu post in eremum, sex sibi sociis adjunctis, abiisset, fuisset utique, fecisse hoc illum horrendo eventu impulsum, Guiberto aliisque passim notissimum, maxime cum Sanctus tum eos, quos secum in solitudinem attraxit, tum alios, non paucos horribili illo damnati doctoris exemplo ad pœnitentiam agendam excitarit, quemadmodum omnes, qui prodigium propugnant, unanimi consensu contendunt. At vero, ait Cartusianus noster anonymus, Sanctus non prius, quam cum jam biennium fere a prodigiosa doctoris anastasi esset elapsum, in eremum sese recepit,* F *hincque id fecisse illum, horribili eventu impulsum, ignoravit Guibertus. Verum cui, quæso, verosimile appareat,* Brunonem, *qui jam inde ex voti dudum emissi religione ad habitum monasticum suscipiendum tenebatur, huicque obligationi satisfacere diutius differens gravioris noxæ periculo sese erat expositurus, non prius in solitudinem, quam cum biennium fere a prodigio, quo, ut loquuntur nonnulli,* animitus fuerat concussus, *esset elapsum, secessisse ?*

inter Sancti in eremum secessum et Parisiense prodigium

412 *Id sane incenso, quod, viso horribili spectaculo, conceperit, salutis æternæ rerumque cœlestium desiderio minime congruit. Nec est, quod reponas, tanto temporis spatio rebus suis componendis, parandisque, quæ ad novum suscipiendum vitæ genus opus erant, indiguisse Sanctum. Etsi enim dubitandum non sit, quin post prodigium, si reipsa locum id umquam habuit, temporis aliquod spatium, quo res suas componeret, necessariaque ad novum vitæ genus pararet, vere impenderit, fuisse tamen illud aut esse debuisse duorum circiter annorum, nulla omnino ratio suadet. Quod ni enim bonis suis sese abdicare, amicis valedicere, paucaque, quæ ei, pauperrimam vitam ducturo, necessaria essent futura, parare duorum etiam dumtaxat triumve mensium spatio potuerit?*

AUCTORE C. B.

A *potuerit? Ast, inquit Cartusianus noster anonymus, Sanctum anno* 1084 *Cartusiæ eremum esse ingressum, primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus num.* XI *diserte tradit, eique, qui post floruerunt Cartusiani alii, pro prodigiosa doctoris damnati anastasi testati, jamque in medium* § XI *adducti, etiam consentiunt. Fateor, sic habet: verum quid tum? Sanctum equidem post factum prodigium in solitudinem, ab eremo Cartusiana diversam, antequam hanc adiret, sese non abdidisse, nuspiam affirmat. Nec, etsi id affirmaret, consequens propterea fieret, ut, spectatis iis, quæ is scriptor memoriæ prodit, Sanctus noster, antequam in solitudinem secederet, biennium circiter a prodigiosa anastasi siverit elabi. Etsi enim anonymus ille chronologus, seu antiquior noster biographus, definito anno* 1084 Brunonis *in Cartusiæ eremum secessum innectat, suo tamen scribendi modo non efficit, ut Parisiense prodigium anno* 1082 *necessario sit innectendum. Etenim id relaturus num.* I *ita memorat :* Anno Dominicæ Incarnationis MLXXXI vel circa illum, dum solemne studium floreret Parisiis, præcipue in B Philosophia et Theologia et jure Canonico, sicut generaliter consuevit, tale prodigium *(quo scilicet doctor Parisiensis tantisper redivivus, sese damnatum, e feretro adstantibus denuntiarit)* ibi dicitur accidisse.

perperam interponens,

413 *Prodigiosa ergo doctoris damnati anastasis, spectatis iis, quæ antiquior noster biographus memoriæ prodit, non definito anno* 1082, *sed vel hoc ipso anno, vel uno aut altero proxime seu prægresso seu secuto, evenit, nec quidquam alibi occurrit, quod feralem illam historiam, si umquam accidit, determinato anno* 1082 *cogat innectere. Quid si ergo illa, si contigit, ipso anno* 1083, *ad finem fere jam provecto, reipsa etiam, uti ex dictis fieri potest, contigisse statuatur, ita sane hanc inter et Sancti in Cartusiæ eremum secessum, qui ex dicendis anno* 1084 *circa diem, S. Joanni Baptistæ sacrum, evenit, non biennium circiter, sed arctius longe temporis spatium intercesserit, quod Sanctus rebus suis componendis parandisque, quæ ad consilii sui exsecutionem opportuna arbitrabatur, impendere potuerit, quodque, si longius adhuc videatur, quam ut a Sancto rebus suis componendis necessariisque vitæ eremiticæ* C *amplectendæ parandis impensum fuisse credatur, contrahi adhuc potest differendo etiam ad annum usque* 1084 *Parisiensi prodigium, utpote quod nec necessario ante hunc annum ex jam dictis acciderit. Quoquo modo itaque res habeat, biennii circiter spatium annum inter, quo Sanctus in Cartusiæ eremum abiit, prodigiique Parisiensis epocham intercessisse, ex iis, quæ anonymus primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus memoriæ prodit, consequens non est. Atque id quidem, nec immerito ob jam dicta, statuimus, Cartusiano nostro anonymo dantes tantisper, Sanctum nostrum, cum mundo valedicturus Remis excessit, recta in Cartusiæ eremum secessisse, seu ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, a quo in hanc ex dicendis ductus fuit, sese contulisse.*

Cartusiam non adierit, sed ante, uti e laudata a Mabillonio

414 *Verum Sanctus, antequam hoc faceret, solitudinem a Cartusiæ eremo diversam adiisse, in eaque aliquamdiu commoratus fuisse videtur. Ita opinandi ansam seu fundamentum præbent varii funebres Sancti Tituli, uti etiam Mabillonius in Ordinis sui Benedictini Annalibus, lib.* 66, *num.* 66. *Hic enim scriptor ibidem, de Sancto nostro, qui, Cartusiam adiens, magni nominis eremitam, si Blömenvenna ex Henrico Calcar recte notet, in via consuluerit, sermonem faciens, hæc sequentia prodit memoriæ :* Quinam sit ille magni nominis eremita, quem Bruno adeundo Cartusiam consuluit, nemo hactenus, ne quidem divinando, assecutus est. Conjiciebam aliquando, fuisse Stephanum Tiernensem, qui tum Mureti apud Lemovicos non sine magni nominis fama eremiticam vitam cum suis agebat. At quibusdam monumentis adducor, ut credam, illum magni nominis eremitam non alium esse, quam Robertum, abbatem Molismensem. Exstat in illius monasterii tabulario Rainardi de Barro, et Johannis de Laniaco charta, qua " terram apud Siccam-fontanam, labore hominum " partim " jam complanatam, " laudante Valentio comite Brenensi et Barrensi, cujus " hoc " casamentum " erat, ecclesiæ Molismensi contulerunt. E

monasterii Molismensis charta, variisque

415 " Cum vero ecclesia loci illius, quam ædificaverant Petrus et Lambertus, discipuli magistri Brunonis, qui cum eo in territorio illo " erant, et eremitice vixerant, a domno Roberto " Lingonensi episcopo in honore beatæ semper Virginis Mariæ dedicaretur, atriumque benediceretur, prædictus comes et idem Raynardus et Acelenus cum multis aliis præsentes fuerunt. " Ex quibus intelligitur, Brunonem apud Siccam-fontanam, qui locus est diæcesis Lingonensis in archidiaconatu Barri super Albam, aliquamdiu eremitice vixisse cum prædictis Petro et Lamberto ipsius discipulis et de proximo consulere potuisse Rotbertum Molismensem abbatem, magni tum nominis, qui eremiticam passim vitam agebat. Nulla prædicto instrumento apponitur chronica nota; sed ad marginem recentiori manu adscriptus est annus MLXXXI, qui tempori secessus Brunonis apprime convenire potest. Nec obstat, quod Rotbertus Lingonum præsul et ipse Brunonis discipulus, qui Siccæ-Fontanæ ecclesiam dedicavit, non ante annum MLXXXV hanc sedem inierit. Nam hæc dedicatio aliquanto post recessum Brunonis facta est. Certe Brunoni Remis Gratianopolim adeunti obvium erat Molismense monasterium, adeoque Rotbertus ejus abbas, quem nullus tum eremitarum aut monachorum, ad perfectionem illis in partibus contendentium, non rectorem ac ducem habere cupiebat. *Ita ille; e Titulis autem funebribus, e quibus, Sanctum recta in Cartusiam, cum mundo valedixit, non secessisse, existimo, primus S. Petri Trecorum est, locumque inter edendos* 47 *tenens sic habet :* F

Ut Titulus dicit, mundi tentamina vicit
Bruno vir sapiens jussa Dei faciens.
Sprevit opes multas, sibi nec fuit ulla facultas;
Sed quidquid potuit, fratribus exhibuit.
Fugit ab hac vita, monachus fit et hinc eremita.
Dum sic abstinuit, regna poli meruit *etc.*

funebribus Sancti Titulis

416 *Secundus, qui monialium Tituli S. Joannis Baptistæ est, locoque* 68 *recudetur, binos hosce una cum aliis nonnullis complectitur versiculos :*

Vivit adhuc Bruno, sibi traditur a Patre vita.
Clericus ipse fuit, fit monachus, hinc eremita.

Tertius,

AUCTORE C. B.

Tertius, inter recudendos 139, *quo Albertus, ecclesiæ Beverlacensis canonicus, Sancto parentavit, hexametro dumtaxat pentametroque constat.*

Det pietas Christi tibi, Bruno, quod meruisti.
Factus in hac vita monachus prius, hinc eremita.

Quartus, seu 143 *inter recudendos, quem Sancto Castrensis S. Petri ecclesia inscripsit, hisce potissimum versiculis concipitur :*

Gloria justorum, solatia sola reorum
Bruno fuit vivens, parque dolor moriens.
Totius cleri decus, exemplar quoque veri
Mors dolor eripuit, dum Pater occubuit.
Effectus monachus prius, hinc eremitaque rectus,
Gratia summa Dei propitietur ei.

Sanctus itaque, uti ex hisce jam recitatis funebribus Titulis ejus apparet, monachum prius induit egitque, quam vitam eremiticam fuerit amplexus. Ita scilicet, quemadmodum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. 9, *pag.* 237 *observant,* B *Titulorum illorum auctores designare voluerint tempus, quo Sanctus, antequam in Cartusiæ eremum secederet, solitudinem inhabitavit, seu, quod eodem recidit, solitudinem a Cartusiæ eremo diversam, antequam in hanc sese abderet, Sanctum nostrum inhabitasse, vitamque in ea monachicam duxisse.*

collligitur, in Siccæ-fontanæ solitudine

417 *Ita fere quantum ab substantiam illi, addentes etiam locum, in quo Sanctus, antequam in Cartusiæ eremum secederet, aliquamdiu fuit versatus, Siccæ-fontanæ solitudinem exstitisse. Et Sanctum sane in hac, antequam Cartusiam adierit, aliquanto temporis spatio habitasse, mihi sat verosimile, ne dicam certum, faciunt, quæ Mabillonius, quem etiam in margine laudant, loco supra cit. in medium adducit. Verum cum ex hisce ibidem, non monachicam, sed eremiticam dumtaxat vitam duxisse Sanctus intelligatur, qua ratione veritati congruunt Tituli diversi funebres proxime recitati, quibus* Brunonem *primo monachum, ac deinde eremitam factum esse docemur? Difficilis sane implicatusque valde hic nodus videtur. Verum quid si Sanctus a monachico habitu, quem mox, cum in Siccæ-Fontanæ solitudinem sese abdidit, induerit, primo quidem monachus, eremita vero post a vivendi norma, quam et tunc deinde amplexus sit, factus fuisse* C *in præfatis Titulis funebribus dicatur? Quid si etiam id fiat, quod in Molismensi abbatia, Siccæ-Fontanæ solitudini vicina, reipsa monachum, monachico etiam habitu assumpto, egerit, ac deinde tum in Siccæ-Fontanæ solitudine, tum in Cartusiæ Calabriæque eremis vitæ eremiticæ sese dederit? Sane ut postremum hoc verosimillimum putem, faciunt tum dicti Tituli funebres, tum votum induendi monachum, a Sancto ex dictis ante emissum; ut autem alterutrum adstruatur, suadere etiam videtur, quo Sancto ab ecclesiæ seu abbatiæ Molismensis seu Molerniensis monachis parentatum fuit, funebris Titulus, inter recudendos* 40. *Hoc enim, familiarissimum sibi fuisse* S. Brunonem, *laudati monachi produnt.* Nostris *inquiunt*, versiculis, qui habitamus Molernium addentes vobis, qui estis Turri, innotescimus, quod pro domino Brunone patrono vestro, nostro autem familiarissimo, Missarum solemnia diebus triginta celebravimus; etiam ejus obitus anniversarium diem in catalogo fratrum nostrorum conscripsimus.

418 *At vero, inquies, etsi Primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus aliique recentiores non impediant, quo minus Parisiense prodigium, si umquam contigit, ultra annum* 1082 *queat differri, stantibus tamen iis, quæ scribunt, Sanctus noster, cum seculo valedixit, recta in Cartusiam secessisse videtur, nec alibi, antequam eo sese conferret, aliquamdiu esse commoratus. Etenim, ut ab antiquiori nostro biographo ducatur initium, mox hic, recensita, quam Sanctus, viso horribili spectaculo, habuerit, oratione, ita prosequitur :* His vel similibus verbis atque sententiis seipsum et quosdam alios alloquens et exhortans deliberaverunt ipse et sex alii probi viri secum abrenuntiare mundo et pompis ejus, et ad perpetuam pœnitentiam peragendam heremi deserta competentia quærere, et ibidem, relictis omnibus divitiis et deliciis et honoribus hujus mundi, accipere singuli cruces suas et nudum Christum sequi per arctam viam, quæ ducit ad vitam, et latam ac spatiosam deserere, quæ amatores et sectatores mundi perducit ad supplicia damnatorum. Et ideo, quia audierant famam sanctitatis sancti Hugonis episcopi Gratianopolitani, qui prius aliquo tempore E ejusdem magistri Brunonis in scholis creditur socius extitisse, sancto Spiritu inspirante, proposuerunt ad memoratum sanctum episcopum simul accedere et ejusdem auxilium et consilium requirere, ut in ejus diocæsi, quam audierant multis desertis montibus habundare, mererentur locum congruum obtinere, in quo suum sanctum et salubre propositum possent effectui mancipare. Septem igitur sancti viri supra scripti prædicta de causa ad prædictum Sanctum episcopum, duce sancto Spiritu, pervenerunt. *Cum igitur orationi, a* S. Brunone *post prodigium habitæ, mox hujus sociorumque Hugonem accedendi consilium, proximeque secutum ad sanctum hunc episcopum accessum, nullius prorsus rei, quæ media intercesserit, mentione facta, subjungat, Sanctum sane, facto Parisiensi prodigio, recta ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum se contulisse, nec alibi ante aliquamdiu esse commoratum, non obscure indicat, uti quisque, quantum opinor, rem attente considerans, facile agnoscet.*

quidquid in contrarium ex antiquiore

419 *Nec minus clare id ipsum indicat in contexta a se Sancti nostri Vita Blömenvenna. Oratione enim, qua Bruno, viso doctoris damnati spectaculo, vocatos ad sese e discipulis suis familiaribusque nonnullos allocutus atque ad pœnitentiam agendam adhortatus primum fuerit,* F *recensita, duos Stephanos, Burgensem unum, Diensem alterum, quos hisce accenset, ita primo loquentes inducit :* Non longe a civitate Valentiæ, cui nostrum adhæret monasterium sancti Rufi prope fluenta Rodani in confinio diocæsis Diensis est civitas Gratianopolis atque in ea beatus Hugo, ejusdem civitatis episcopus, quem frequenter vidimus et cognoscimus virum utique sanctum, justum et rectum ac timentem Deum, virum in omni virtute exercitatum atque perfectum. Is habet in diocæsi sua montes altissimos, in quibus sunt deserta loca plurima, ab omni hominum transitu et consortio separata, ac per hoc ad pœnitentiam agendam accommodatissima. Iste etiam, exemplo et monitis ad pœnitentiam omnes invitans, in adventu nostro, si ipsum accesserimus, gaudebit et voti compotes faciet. Est enim supra modum pius, benignus et misericors. Nos vero, qui viam,

aliisque Sancti biographis arguatur.

A viam, qua ad eum itur, frequenter ambulavimus, ad ipsum vos ducere valemus; *ac deinde qui* Bruno *ejusque socii, probato mox omnium calculis, quod hisce verbis includitur, utriusque Stephani consilio, ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, rebus suis compositis, consultoque in via magni nominis eremita, sese contulerint, exponit, nulla plane, quæ illorum ad hunc accessui præiverit, commorationis alio in loco mentione facta. Puteanus porro in edenda, quam concinnavit, Sancti Vita ad amussim fere (neque enim, eum consulti in via eremitæ non meminisse, quidquam ad rem hic facit) Blömenvennæ consonat, ut proinde tam secundum hosce Sancti nostri biographos, quam secundum alterum, num. præced. memoratum seu primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologum* Bruno *ejusque socii, cum seculo nuntium remisere eremumque petiere, recta sese ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, a quo ex dicendis in* B *Cartusiæ solitudinem haud multo post ducti fuere, sese contulerint.*

aliquamdiu commoratus sit,

420 *Verum cum Puteanus et Blömenvenna seculo demum sexto decimo suam de Sancto lucubrationem elaborarint, hisque antiquior primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus non prius ex supra dictis, quam cum jam anni amplius centum a* Brunonis *essent obitu elapsi, floruerit, recentiores remotioresque ab hujus in Cartusiæ eremum secessu omnes sunt, quam ut iis umquam, quæ de hoc narrant, fidem certam atque indubitatam facere possint, nedum quando cum antiquiori fidei integræ monumento pugnant; locum autem hoc postremum hic obtinet. Sanctum enim, antequam in Cartusiæ eremum sese abderet, in Siccæ-fontanæ solitudine vitam eremiticam aliquamdiu duxisse, antiqua, quam verbis supra recitatis Mabillonius laudat, monasterii Molismensis charta prodit, nec ullo ex capite vetus hoc Sanctoque nostro æquale monumentum supposititium spuriumve apparet. Adhæc opinioni, quæ Sanctum, cum mundo valedixit, in Cartusiæ eremum non recta secessisse, statuit, etiam Guigo, quintus Cartusiæ Prior, in conscripta a se S. Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita suffragatur. Etenim, ubi* Bru- C *nonis sociorumque ejus (Adi, quæ ex ea num. 422 huc transcribentur, verba) ad Hugonem accessum refert, ita de illis scribit:* Quærebant autem locum, eremiticæ vitæ congruum, necdumque repererant. *Quibus verbis non obscure indicat,* Brunonem *ejusque socios, antequam ad Hugonem venissent, operam jam dedisse, ut locum eremiticæ vitæ aptum invenirent; hinc autem fit, primo quidem, ut a vero alienum videatur,* Brunonem *ejusque socios, cum post prodigium jamjam mundo valedicturi essent, communi consilio, ut laudati mox biographi docent, statuisse, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, ut ab eo in diæcesis Gratianopolitanæ montibus locum eremiticæ vitæ aptum impetrarent, sese conferre; deinde vero, ut vel hinc, Sanctum nostrum, antequam ad Hugonem accederet, in Siccæ-fontanæ solitudine, quo, an locus hic vitæ eremiticæ aptus esset, exploraret, aliquamdiu fuisse commoratum, verosimile evadat, ac proin laudatæ a Mabillonio monasterii Molismensis chartæ, quæ id ex dictis factum prodit, pondus qualecumque accedat.*

in solitudinem vel anno 1081 vel altero e binis seqq. secessit.

421 *Accedunt Tituli funebres supra laudati, qui, si Sanctus noster, cum mundo valedixit, recta in Cartusiam, ubi eremiticam vitam duxit, secesserit, veritati haud satis apte intelligentur congruere. Omnibus itaque sedulo perpensis, dubitandum vix apparet, quin Sanctus, cum seculo nuntium remisit, non recta in Cartusiam, sed alio prius concesserit. Et locum quidem, quem tunc petiit, atque aliquamdiu inhabitavit, Siccæ-fontanæ solitudinem fuisse, laudata supra a Mabillonio monasterii Molismensis charta fidem facit. Verum quanto quidem temporis spatio* Bruno *in hac, antequam ad Cartusiæ eremum seu ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum se conferret, fuit moratus? Nihil omnino, ut quid certi hac de re statuatur, occurrit. Cum ecclesiæ seu monasterii Molismensis, solitudini Siccæ-fontanæ adjacentis, monachi in titulo funebri, quo* Bruno*ni parentarunt,* familiarissimum suum *ex jam dictis eum appellent, Sanctum sane, quo eis adeo notus esse potuerit, temporis spatio satis longo in solitudine illa aut etiam in ipso, in quo ex dictis monachum egerit, Molismensi* E *monasterio esse commoratum, sat verosimile apparet. Quid si ergo per annum circiter aut adhuc diutius ibidem hæserit, ac tum demum, cum locum vitæ eremiticæ, cui se dederit, minus aptum experiretur, ad Hugonem Gratianopolitanum, ut ab eo aptiorem obtineret, sese contulerit? Id sane a verisimilitudine minime abhorrere mihi videtur. Jam vero, cum hæc ita sint, Sanctusque, ut supra docui, certe non ante annum* 1081 *in solitudinem, seculo relicto, abierit, nec serius ex dicendis, quam anno* 1084 *circa diem S. Joanni Baptistæ sacrum Cartusiæ eremum sit ingressus, consequens fit, ut vel anno* 1081 *vel altero e binis sequentibus in solitudinem, quæ ex dictis Siccæ-fontanæ indubie fuerit, sese, seculo relicto, primum abdiderit. Alia, ut tempus, quo id evenerit, propius determinem, invenire haud quivi. Ad alia modo, quæ post secuta sunt, discutienda progrediamur.*

AUCTORE C. B.

§ XXV. Sancti ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessus, quales ejus fuerint socii, et an tunc sacerdotio initiatus exstiterit. F

Sanctus ad Hugonem Gratianopolitanum venit. Fuit huic, quæ ex Guigone,

Cum Sanctus noster, sexque ejus socii, quibus ille, ut apparet, eremiticæ vitæ desiderium inspirarat, locum hactenus huic vitæ generi satis aptum, utut diligenter quæsitum, haud invenissent, ad Hugonem tandem Gratianopolitanum episcopum, ut ab eo, de cujus virtutibus plane eximiis vitæque sanctitate inaudierant, locum quemdam proposito suo idoneum impetrarent, pervenerunt. Hæc aliaque nonnulla fas est colligere ex Guigone, quinto Cartusiæ Priore, in sancti illius antistitis Vita, apud nos tom. I *Aprilis edita num.* XI *ita scribente :* in his *(sanctus Hugo)* agebat, et, ecce, tribus necdum in episcopatu, post monasterii reditum, completis annis, adest magister Bruno, vir religione scientiaque famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem socios magistrum Landuinum, qui post eum Carthusiæ Prior extitit, duos Stephanos, Burgensem et Diensem (hi S. Rufi canonici

AUCTORE C. B.

nonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariæ ei, abbate favente, sese conjunxerant) Hugonem etiam, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio; duos laïcos, quos appellamus Conversos, Andream et Guarinum. Quærebant autem locum eremiticæ vitæ congruum necdumque reperverant. Hac ergo spe, simul et suavi sanctæ conversationis ejus odore trahente, ad virum sanctum venerunt. Quos ille non solum gratanter, sed et reverenter suscepit, tractavit et voti compotes fecit. Ipso namque consulente, juvante, comitante, Carthusiæ solitudinem intraverunt atque extruxerunt. Viderat autem circa id tempus per somnium in eadem solitudine Deum, suæ dignationi habitaculum construentem, stellas etiam septem, ducatum sibi præstantes itineris. Erant vero et hi septem.

e brevi Ordinis Cartusiensis Historia,

423 *Scriptar anonymus, qui e primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologo supra sæpissime laudato, aliisque brevem Ordinis Cartusiensis, historiam, a Marteneo tom.* 6 *amplissimæ collectionis a col.* 151 *insertam, contexuit, narrationem quoque, quæ, uti hic a Guigone fit, et Sancti nostri ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum et visionem huic divinitus oblatam refert, suppeditat; verum a jam huc transcripta Guigonis narratione non nihil discrepat, licet interim et hanc e Guigone a quinque primorum Cartusiæ Priorum Chronologo esse depromptam, et hunc ipsis Guigonis verbis usum fuisse, profiteatur. Lubet et ejus verba huc spectantia, quod nonnulla annotanda offerant, huc transcribere. Ab iis, quibus Sancti ad Hugonem accessum exponit, duco initium. Sic habent* : Adest magister Bruno, vir religiosus scientiaque famosus, honestatis, gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum, habebat autem idem socios propositi sui, magistrum scilicet Landuinum, qui post eum extitit Prior Cartusiæ, et duos Stephanos, Burgensem et Diensem : ii ambo beati Rufi canonici fuerunt; sed desiderio solitariæ vitæ, eis abbate eorum favente, sese ei conjunxerant; Hugonem quoque, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex iis sacerdotio fungeretur, duos autem laicos, quos appellant Conversos, Andream scilicet et Guarinum. Quærebant autem locum eremiticæ vitæ congruum et necdum reperrant : vigilante autem prædicto episcopo et de visione septem stellarum *(quæ ei scilicet paulo ante fuerat oblata)* cogitante, adsunt præfati septem viri, scilicet magister Bruno cum sex præfatis sociis fuis. Cadentibus autem iis septem ante pedes sancti viri, conferebat ipse sanctus vir in corde suo de septem stellis, quas in visione viderat; qui eos benigne levavit ad pacis osculum, et inquisita et diligenter intellecta, qua de causa, venissent, dixit eis : Scio locum vestrum, a Deo vobis paratum et duxit eos non sine grandi labore ad locum, ubi steterunt stellæ septem, et ait; Ecce locus vester.

a Guigone nonnihil dissona,

424 *Ita anonymus laudatæ Historiæ Ordinis Cartusiensis auctor, nonnihil sane et a Guigone et ab anonymo, qui Guigonis verba proxime recitata in Opusculum suum intulit, primorum quinque Cartusiæ Priorum chronographo seu antiquiore Sancti nostri biographo dissonans, ut illius verba proxime pariter hic recitata cum Guigonis verbis conferenti patebit. Audi modo, qui, Hugoni Gratianopolitano episcopo, cum ad sanctum hunc antistitem Sanctus noster accessit, visionem, de qua ex dictis etiam Guigo, divinitus oblatam referat. Hanc, quam Guigo, huncque secutus dictus anonymus, paucis dumtaxat hisce verbis memorant.* Viderat autem præfatus episcopus *(Hugo scilicet)* circa idem tempus *(quo nempe ad eum* S. Bruno *ejusque socii accedebant)* per somnium in eadem *(Cartusiæ)* solitudine Dominum suæ dignationi habitaculum construentem, stellas etiam septem ducatum sibi præstantes itineris, *prolixius ille, additis etiam nonnullis, quæ a Guigone absunt, adjunctis, hunc in modum proxime ante verba supra recitata exponit :* Septem igitur viri infra descripti (Bruno *videlicet sexque ejus socii)* præfata de causa (*ut nempe locum vitæ eremiticæ aptum invenirent*) ad prædictum sanctum episcopum (*Hugonem Gratianopolitanum*) duce Spiritu Sancto, pervenerunt. Cumque intrarent præfatam civitatem (*Gratianopolim*) contigit, ut præfatus sanctus episcopus in camera sua obdormiret : viditque in somnis sanctam visionem : et ecce, septem stellæ cadebant ante pedes ejus, et postea ascendebant per diversos montes et multa deserta usque ad quemdam locum horridum valde, et a populis remotum, Carthusia nuncupatum, steteruntque ibi. *Hactenus laudatæ Ordinis Cartusiensis Historiæ auctor; qui, cum præterea, narrationem, num. præced. huc transcriptam, daturus, ipsis sese id primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici verbis facturum insinuet, præ manibus habuisse videtur Opusculi hujus exemplar, iis adjunctis auctum, quæ, qui illa eidem adjecit, scriptor recentior verosimilia arbitratus est, nec tamen, quantum opinor, in auctore monumentove vetustiori invenit.*

atque e recentiori Sancti nostri biographo

425 *Ita vel idcirco quantum ad hoc postremum autumo, quod tum primum, cum jam* Bruno *ejusque sex socii urbem Gratianopolitanam ingrederentur, visionem S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, oblatam fuisse scribat, idque cum narratione Guigonis non satis conveniat. Illud enim hic S. Hugonis biographus, non per, sed, circa idem tempus, quo* Bruno *ejusque socii Gratianopolim venerunt, factum prodit, ut proinde, spectata Guigonis auctoritate, oblata S. Hugoni visio aliquanto temporis spatio Sancti in urbem Gratianopolitanam ingressum præcesserit. Recentiores Sancti nostri biographi, Puteanus videlicet, Blömenvenna et Surius, qui variis adjunctis, nec a Guigone, nec ab antiquiore nostro biographo expressis, Sancti nostri ad S. Hugonem Gratianopolitanum accessum, oblatamque huic visionem exornant, de tempore, quo hæc acciderit, verosimilius atque ad Guigonis narrationem accommodatius loquuntur. Ac Puteanus quidem visionem nocte, quæ* Brunonis *sociorumque ejus in urbem Gratianopolitanam adventum præcessit, Hugoni oblatam refert, Blömenvenna vero et ex hoc Surius tunc, cum Sanctus noster sexque ejus socii Gratianopolim pergerent. Omnia Blömenvennæ verba, visionem illam Sanctique nostri ad S. Hugonem accessum spectantia, ob ea, quæ num.* 23 *dixi, huc transcribo. Primo itaque, Sanctum nostrum, Gratianopolim pergentem, magni nominis eremita in via consulto, iter prosecutum fuisse, narrat, ac deinde, quæ ad institutum præsens pertinent, subjungit.*

Blömenvenna recensetur, visio,

426 *Sunt autem hæc* : Viderat eodem tempore sanctus Hugo episcopus in somnis Deum in solitudine Carthusiæ suæ dignationi habitaculum construentem; septem quoque stellas

A las aureas in modum coronæ dispositas atque a terra paululum elevatas, a ceteris in firmamento fixis situ, motu, colore et splendore differentes, itineris sibi ducatum præstantes. Cogitante autem eo de visione, affuerunt viri supra dicti (Bruno *nimirum ejusque socii)* præ foribus palatii episcopalis. Hujus rei meminit vir venerabilis Guino in Vita ejusdem sancti Hugonis in hæc verba, " Adest, " inquiens, " magister " Bruno, vir religiosus scientiaque famosus, " honestatis et gravitatis ac totius maturitatis " quasi quoddam simulacrum. Habebat autem " socios supra nominatos. " Quærebant vero locum heremiticæ vitæ congruum, necdumque reperant. Cum ergo nunciatum episcopo fuisset, viros præfatos ipsius postulantes colloquium præ foribus præstolari, confestim eos introduci jubet. Quibus ingressis et ad pedes ejus humiliter prostratis optatam largitus est benedictionem. Cum vero elevati ab ipso secum pariter consedissent, causam adventus ipsorum di-
B ligenter sciscitatus est. Brunone autem prosequente ea, quæ Parisius in clamoribus prædicti doctoris acta fuerant, nec non confœderationem mutuam in proposito solitariæ vitæ, auxilium etiam ad inveniendum locum aptum pœnitentiæ rogitante, episcopus præ novitate rei primum obstupuit, ad ipsorum tamen conversionem, animi stabilitatem, ardui propositi, pluribus profuturi sibique ostensæ visioni accommodi utilitatem oculos deflectens, amplexans viros cum ingenti gaudio non solum gratanter, verum etiam reverenter suscepit, et benigne tractavit. Facto quoque in se Spiritu Domini, intellexit visionem eisque per ordinem cuncta, quæ viderat, enarravit, et locum, quem quærebant, jam sibi divinitus revelatum asseruit.

Brunone Gratianopolim nondum intrante, oblata.

427 Septem quippe viros, terrena despicientes, deserta quærentes et per desiderium æternorum, velut astra micantes, septem stellarum numero designari non hæsitavit. *Hactenus Blömenvenna, S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, visionem non tunc primum, cum jam* Bruno *ejusque socii urbem Gratianopolitanam ingrederentur, sed aliquanto citius, cum scilicet in itinere versus hanc adhuc versarentur,*
C *fuisse oblatam, memoriæ prodens, ut jam monui. Et vero visionem illam vel tunc vel certe, ut Puteanus ex jam dictis tradit, nocte illa, quæ Sancti ejusque sociorum in præmemoratam urbem adventum proxime prægressa est, non autem tunc primum, cum Gratianopolim illi jam ingrederentur, evenisse verosimillimum est, tum quod ex dictis cum Guigonis narratione id magis congruat, tum quod visio illa, utpote per somnium Hugoni oblata, nocte verosimillime acciderit, Sanctusque ac ejus socii, non noctis, sed diei tempore, Gratianopolim verosimillime sint ingressi. Alia modo, quæ Blömenvenna aliique de visione Hugoni oblata memorant, etiam discutiamus. Secundum hunc scriptorum Hugo episcopus, cum jam* Bruno *ejusque socii Gratianopolim advenissent, præque foribus palatii episcopalis starent, de visione sibi divinitus oblata cogitavit. Idem etiam memoriæ prodit brevissima Ordinis Cartusiensis Historia, a Marteneo tom.* 6 *amplissimæ Collectionis ex dictis inserta, uti etiam in Sancti nostri Vita num.* 29 *Puteanus. Et vero, si vel tunc primum, cum* Bruno *ejusque socii Gratianopolim ingrederentur, vel nocte, huic eorum ingressu proxime prævia, visio illa acciderit, Hugonem sane de ea tunc, cum illi ad ostium, alloquium ejus petentes, jam adstarent, cogitasse, vero neutiquam apparet absimile.* AUCTORE C. B.

428 *Licet enim, Hugonem episcopum, dum* Bruno *ejusque sex socii ei jam præsentes adstarent, de visione sibi oblata cogitasse, Guigo verbis supra recitatis dumtaxat insinuet, nihil tamen impedit, quo minus et tunc et paulo ante, cum scilicet in episcopi conspectum* Bruno *ejusque socii nondum fuissent adducti, de eadem visione Hugo cogitarit. Attamen cum hæc ex dictis verosimillime non tunc primum, cum* Bruno *ejusque socii Gratianopolim ingrederentur, Hugoni fuerit oblata, dubiumque itidem ex dictis sit, noctene illa, quæ Sancti in urbem Gratianopolitanam ingressum proxime præcessit, an aliquanto citius id evenerit, nec, si postremum hoc locum habuit, ulla ratio suppetat, quæ Hugonem Gratianopolitanum episcopum, Sancto ejus alloquium ad palatii ostium adhuc præstolante, de visione meditatum fuisse suadeat, feceritne id* E *tunc vere sanctus ille antistes, pro certo asseverari non potest, cum id nec in Guigonis, nec in alterius cujuscumque scriptoris antiqui auctoritate fundamentum habeat. Hinc etiam, an stellæ septem, quæ Hugoni in memorata visione apparuerunt, tales exstiterint, quales eas exstitisse, Blömenvenna, cui hac in re Puteanus in Sancti Vita num.* 29 *etiam consonat, verbis proxime huc transcriptis tradit, mihi admodum dubium apparet, uti etiam an eo modo, quem vel bini hi* S. Brunonis *biographi, vel brevissima plus semel jam laudata Ordinis Cartusiensis Historia assignat, sese Hugoni spectandas exhibuerint, itemque an una ex hisce qua* S. Bruno *designatus fuerit, ceteris lucidior exstiterit; quod etiam non quidem apud Blömenvennam aut Puteanum, sed apud Zachariam Benedictum in Sancti nostri Vita, stilo ligato sub seculi sexti decimi initium ex supra dictis conscripta, aliosque nonnullos recentiores, quos hic nominare nihil attinet, memoriæ proditum invenio.* *An vera sint, quæ de stellis, in hac visio, Puteanus*

429 *Versus omnes, quibus tum id, tum integram stellarum septem visionem, Hugoni oblatam, metricus ille Sancti biographus canit, lubet huc, quod id futurum sperem lectori non ingratum, transcribere. Sic habent:* *et Benedictus memoriæ produnt.*

Jamque propinquabat Bruno, stipante caterva, F
Gratianopoli; a priscis fuit olim dicta Misora.

Ac deinde, nonnullis interpositis,

Mox igitur septem stellas ex æthere summo
Demisere poli; quibus una nitentior ibat
Ante alias, nec non Phœbi nascentis ab ortu
Ferre videbatur gressum ad sublimia tecta
Præsulis Hugonis, rigidumque ascendere montem,
Qui vicinus erat, celsoque incumbere saxo.
Talia, quum dulci decumberet ille sopore,
Suspicit; e somno postquam expergiscitur, omne
Mente agitat factum, pensat secum atque repensat.
Quid, bone, vult, Deus, hoc, inquit, mirabile signum?

Quid,

AUCTORE C. B.

Quid, rogo, portendunt hæc septem sidera mundo?
Altius hæc igitur dum cogitat, imminet urbi
Sex sociis Doctor comitatus, et introit ædem
Pontificis, quem se secreto affamine dixit
Visere velle. Intra penetralia adducitur aulæ,
Et comites pariter. Flectens genua, oscula figit
Sacratis manibus Bruno, sicque incipit ore *etc.*

est dubium, uti etiam, an Bruno Hugoni de doctore damnato locutus sit

430 *Nec tantum visionis, Hugoni Gratianopolitano episcopo oblatæ, adjuncta proxime hic jam memorata, quæ a Putaneo, Blömenvenna, Zacharia Benedicto aliisque recentioribus absque antiquo vade referuntur, ancipitis admodum ac dubiæ sunt fidei, verum etiam, quod Blömenvenna (adi ejus verba proxime huc transcripta) de relata a* Brunone *Hugoni episcopo luctuosa* B *damnati doctoris Parisiensis historia affirmat. Præterqam enim, quod huic umquam fuisse locum, certum ex jam supra dictis non sit, feralis prodigii apud Hugonem meminisse Sanctum nostrum, a nullo prorsus alio scriptore, qui fidem utcumque rei facere natus sit, litteris commendatum invenio. Utut id fit, e modo interim, quo tum Blömenvenna, tum alii jam laudati scriptores dictam stellarum septem visionem hujusque adjuncta referunt, veritati liquet esse apprime consonum, quod* § XXII *docui, in rebus scilicet seu factis historicis rei substantiam ab ejusdem adjunctis esse distinguendam, fierique nonnumquam, ut quæ adjunctis vel nullis fere vestita vel omnibus prorsus destituta apud scriptores antiquos invenerunt recentiores, ea ipsi adjunctis, quæ verosimilia rebantur, pro arbitrio ornarint. Guigo in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi (adi ejus verba num. 422 recitata) visionem dumtaxat refert, qua Hugo in somnis viderit Deum, in Cartusiæ solitudine dignationi seu majestati suæ habitaculum construentem, stellasque præterea septem, quæ itineris, ad id ducentis, Hugoni sese duces offerrent; scriptores autem proxime citati et modum et tempus visionis aliaque adjuncta rei hujus substantiæ adjecerunt, quæ tamen omnia et singula, contra ac illi existimasse videntur, verisimilia non* C *sunt, uti palam est ex jam dictis. At vero, invenio etiam, qui visionem illam alteri, quam Hugoni Gratianopolitano episcopo oblatam fuisse scripserit. Gaufredus is est Vosiensis Prior.*

Eadem aut similis visio

431 *Res hæc, ut fidem supra datam liberem, modo examinanda. Hic itaque scriptor in Chronico suo apud Labbeum tom. 2 Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag.* 289 *ita memorat:* Ordo Carthusiensium sanctissimus incepit hoc tempore scilicet anno MLXXXVI *(imo ex dicendis anno* 1084) per Brunonem virum sanctum, natione Alemannum de Colonia Agrippina, magistrum in Theologia, cum sex aliis venerabilibus viris in diœcesi Gratianopolitanensi. Hic Ordo, teste B. Bernardo, inter omnes ecclesiasticos Ordines primatum tenet, non ratione temporis, sed vigore sanctitatis; unde ipse vocat eum speciosissimam columnam Ecclesiæ. Victor Papa, dum esset monachus Cassinensis, per somnium vidit Deum suæ dignationi in solitudine Carthusianæ habitaculum construentem, et dicitur, quod spiritu prophetiæ pollebat. *Gaufredus seculo* D *duodecimo, ac proin annis nondum centum, imo forte ne quinquaginta quidem ab obitu* S Brunonis *elapsis, floruit; unde videri potest, quæ de* Brunone *institutoque per eum Ordine in litteras misit, sat probe explorata habuisse: verum, quidquid de Gaufredi ætate auctoritateque sit, hac equidem in re Guigone, quinto Cartusiæ Priore sanctique Hugonis biographo standum est. Præterquam enim quod Hugoni Gratianopolitano episcopo fuerit æqualis familiarisque, quæcumque in hujus Vita, summi Pontifcis jussu a se contexta, memoriæ prodit, vel ipsemet oculis suis aspexit, vel e testibus oculatis aut ex ipso etiam S. Hugone didicit, ut verosimillime, et quod de visione præmemorata Hugoni oblata scribit, ex hoc ipso etiam audierit. Ast, inquies, etsi id ita sit, nondum tamen est consequens, ut Gaufredus Victori III Papæ, antea Cassinensi monacho nomine Desiderio, visionem, qua hic Deum, in solitudine Cartusiæ habitaculum sibi construentem viderit, perperam adscribat. Deus enim et Victori et Hugoni, quid in Cartusiæ solitudine facturus esset, visionibus duabus di-* E *versis revelare potuit.*

Victori III Papæ

432 *Fateor sic habet: verum de una eademque visione, de qua Guigoni sermo est, sermonem etiam esse Gaufredo, vel ex eo liquet, quod sequentia verba,* Vidit Deum, suæ dignationi in solitudine Carthusianæ habitaculum construentem, *quibus hic illam exponit, ad apicem fere etiam occurrant in narratione Guigonis, num.* 422 *data. Imo vero consequi hinc videtur, Gaufredum verba illa ex Vita S. Hugonis, per Guigonem scripta, aut certe e scripto alio, in quod eadem ex hac fuissent illata, mutuatum esse, visionemque, per illa sancto isti antistiti attributam, casu nescio quo, Victori Papæ perperam adscripsisse. Accedit, a Gaufredo, dum hoc facit, nova et inaudita revelari, ut Cartusianus anonymus Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor verbis num.* 303 *huc transcriptis recte observat; neque enim scriptorum etiam illorum, qui Victoris Papæ meminerunt, ullus est, qui, qua de hic agimus, visionem ei fuisse oblatam memoriæ prodat. Adhæc quorsum, quæso, visionem hujusmodi Victori adhuc Cassinensi monacho Dominus obtulisset? Hugoni autem illam Deus obtulit, tum ut quis* Brunoni *ejusque sociis Gratianopolim venturis assignandus esset eremiticæ vitæ ducendæ locus, Hugoni aperiret, tum* F *ut hunc, quo* Brunoni *ejusque sociis favorem opemque impenderet, excitaret. Fas est id colligere e verbis, quæ Guigo, quam narrat, visioni præmittit ac deinde etiam subjungit.*

oblata fuisse non videtur. An e sex Sancti ad Cartusiam comitibus

433 *Etenim verbis num.* 422 *huc transcriptis, quibus visionem Hugoni divinitus oblatam refert mox subjungit:* Erant vero et hi septem. Quapropter non istorum tantum, sed et qui successerunt eis, consilia libenter amplexus est, et usque ad mortem Carthusiæ habitatores consiliis fovit semper et beneficiis. *Quibus verbis non obscure indicat, per stellas septem, quæ S. Hugoni in visione apparuerant, designatos fuisse* S. Brunonem *ac sex ejus socios, hincque factum, ut sanctus ille Gratianopolitanus præsul, qui ad sibi, agente intus Deo, persuasim habebat, toto vitæ suæ tempore non solum in* S. Brunonem *ejusque socios, verum etiam in eorumdem sequaces beneficus exstiterit. Nec alia etiam ex causa factum esse, ut Hugo* Brunoni *ejusque sociis Cartusiam inhabitandam assignarit, comitem sese hanc adeuntibus junxerit, necessariaque ædificia exstruentibus*

AUCTORE C. B.

A *exstruentibus auxilium opemque attulerit, Guigo pariter sat clare innuit, ut verba ejus num. 422 huc transcripta consideranti patescet. Jam vero cum id ita sit, fuit sane, cur narratam a Guigone visionem Divina benignitas Hugoni offerret. Ast quorsum, iterum peto, simili favore Victorem Papam, Cassinensem adhuc monachum, affecisset? Id sane (neque enim Victor, uti infra docebo, institutum a* Brunone *Ordinem confirmasse est putandus) nullius plane utilitatis futurum fuisse videtur, ac proin vel hinc, factum non esse, apparet. Posset quidem modo hic de S. Hugonis erga* S. Brunonem *ejusque socios benevolentia, de hisce per illum in Cartusiam inductis aliisque nonnullis huc spectantibus tractari; verum id § seq. commodius præstabitur, cum hic nonnulla adhuc, quæ ad Sanctum ejusque socios pertinent, dilucidaro.* Habebat autem *(Guigonis sunt de* S. Brunone, *ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accedente, verba num. 422 jam recitata)* socios magistrum Landuinum, qui post eum Carthusiæ Prior extitit, duos Stephanos, Burgensem et Diensem (hi S. Rufi canonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariæ ei, abbate favente, sese conjunxerant) Hugonem etiam, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio; duos laicos, quos appellamus Conversos, Andream et Guarinum. B

e clero Remensi ullus exstiterit.

434 *Sex itaque Sanctus, cum ad S. Hugonem Gratianopolitanum antistitem accessit, socios tantum sibi habebat adjunctos, verum cum hi omnes una cum Sancto, quemadmodum Guigo per verba num. 422 recitata fidem facit, locum eremiticæ vitæ aptum quæsierint, talemque, cum ad Hugonem venirent, nondum invenissent, aliquanto temporis spatio omnes una cum Sancto nostro in solitudine Siccæ-fontanæ vitam eremiticam, antequam Gratianopolim ad Hugonem sese conferrent, duxisse videntur. Jam vero, cum in monasterii Molismensis charta, supra e Mabillonio laudata partimque recitata, Petrus et Lambertus, qui sex sociis, una cum* Brunone *Gratianopolim profectis, a Guigone non accensentur,* Brunonis *in solitudine Siccæ-fontanæ discipuli fuisse tradantur, Sanctus plures, quam sex socios, cum mundo valedicturus Remis excessit, aut saltem, cum in solitudine Siccæ-fontanæ jam versaretur, verosimiliter sibi habuerit adjunctos, sex videlicet supra a Guigone enumeratos, Petrum* C *ac Lambertum, in laudata e Mabillonio charta memoratos, et nonnullos forte adhuc alios, qui una cum duobus hisce in solitudine Siccæ-fontanæ versati sint, quando inde cum enumeratis a Guigone sociis Sanctus noster, locum proposito suo exsequendo aptiorem quæsiturus, Gratianopolim ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum se contulit. Verum an hi omnes e clero Remensi exstitere? Fuisse quosdam, qui cum Sancto in solitudinem sese recepere, e clero Remensi, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. 9, pag. 236 non obscure docent. Ast an vere e clero illo Petrus et Lambertus, qui ex dictis Sancto cum Remis in eremum abiit, aut certe cum in solitudine Siccæ-Fontanæ jam versaretur, adhæsere, exstiterint, compertum haud habeo; quod vero ad Sancti socios, a Guigone recensitos, pertinet, fueritne horum ullus ex eodem clero, valde est dubium. Ita apparet ex iis, quæ de singulis eo ordine, quo a Guigone supra recensentur, jam nunc adducam in medium.*

ea, quæ de Landuino,

435 *Landuinus apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag. 639 in antiquissimo, cujus num. 4 et seqq. data notitia, primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronico insigne sibi contextum habet elogium. His verbis concipitur:* Landuinus, natione Tuscus ex urbe Luca, litteris et ipse divinis et humanis eruditus, annis decem *Cartusiæ præfuit.* Qui cum ad magistrum Brunonem pergeret, indicit in manus Guitberti schismatici, quod multum horrebat. Adversus cujus minas et promissiones, dolos et violentias, Divina juvante gratia, modis omnibus perseveravit inflexus. Quem in suo defunctum errore lacrymabiliter planxit, adeo ut a circumstantibus argueretur, quod eum fleret, a cujus perversitate Ecclesiam suam Christi bonitas liberasset. Post ejus obitus septimum diem etiam ipse defunctus est, positusque in monasterio S. Andreæ ad pedem montis Siraptis, cui vicinum est castrum, ubi captus in custodia tenebatur. *Tale est in vetustissimo illo fideique dignissimo monumento Landuini elogium, in quo sane ne vel verbum occurrit, e quo fuisse illum cleri Remensis, utcumque colligas. Imo vero, cum* E *natione Tuscus fuisse elogii illius, huc jam transcripsi, initio dicatur, alterius potius cleri, quam Rememsis fuisse videtur. Landuino proxime Guigo subjungit ambos Stephanos, Burgensem unum, Diensem alterum, qui cum fuerint, teste eodem Guigone, S. Rufi canonici, Regulares scilicet, cleri Remensis clerici indubie non fuerunt. Audi interim, qui de ambobus illis canonicis, ut, quæ ad eosdem spectant, magis elucidentur, Cartusianus anonymus Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor supra sæpissime laudatus loquatur.*

duobus Stephanis

436 A Guigone, *inquit,* dicuntur simpliciter *(Duo Stephani scilicet)* " Canonici Sancti " Rufi et desiderio vitæ solitariæ, abbate favente " sese sancto Brunoni conjunxisse. " Sed utrum fuerint ex ipso Sancti Rufi monasterio totius Ordinis capite, aut ex aliquo ejusdem Ordinis, non habet. Surius post anonymum auctorem Vitæ Sancti Brunonis, Operibus illius *(apud Bertholdum Remboldum, ut supra docui, excusis)* præfixæ, scribit, eos fuisse alumnos monasterii sancti Rufi, quod quidem non est inverisimile, at errat cum suo anonymo, dicens monasterium illud secus Valentiam tunc fuisse constitutum. Sic enim præfatos Stephanos cum sancto Brunone inducit colloquentes: " Non " longe a Valentia, cui nostrum Sancti Rufi " adjacet monasterium, prope fluenta Rhodani " in confinibus diœcesis Diensis, unde alter no- " strum originem duxit, est civitas Gratianopo- " lis " etc Verum constat, abbatiam sancti Rufi, canonicorum Regularium caput, primitus fuisse constructum Avenione extra urbem. " Ast " fremente, " inquit Chopinus *lib.* 2 *monast. tit.* I, *num.* I " Albiorum *(Albigensium)* " bello " sacro, coacti sunt religiosi homines alio sedes " laresque transferre Valentiam versus Delphina- " tum, ubi cœnobium majus beati Rufi nomine " erigitur. " Hancque translationem factam fuisse tantum anno MCCX scribunt Sammarthani, alii altius eam referunt; sed nihil ad nos. Ergo corrigenda sunt, quæ apud Surium et alios lectitantur de eodem monasterio juxta Valentiam constituto, quod adhuc stabat juxta Avenionem tempore instituti Ordinis Cartusiensis. Apud Sammarthanos loco citato extant literæ Urbani Papæ II, datæ anno MLXXXXVI, quibus summus Pontifex F

AUCTORE C. B.

tifex confirmat abbatiæ sancti Rufi extra muros Avenionenses ecclesias sanctæ Mariæ infra urbem Lugdunensem et sancti Petri secus Diam.

Diensi scilicet Burgensique,

437 Posset quidem fieri, ambos nostros Stephanos canonicos fuisse præfatæ ecclesiæ sancti Petri Diensis, sed non constat, an illis temporibus hujusmodi ecclesiæ sive prioratus, quas et cellas vocabant, novitios admitterent ad profitendum, aut canonicos jam professos ex archimonasterio Avenionensi reciperent, ut conjicere erit ex subjecto exemplo. Inter Titulos infra annum obitus sancti Brunonis conscriptos legitur Titulus fratrum sancti Rufi in Costa sancti Andreæ, in finibus Allobrogum juxta Viennam metropolim, in quo Titulo *(inter recudendos 14)* sic loquuntur canonici ejusdem ecclesiæ : " Nos fratres ex canonicis sancti Rufi commorantes in quadam cellula Sancti Andreæ, quæ vulgo Costa vocatur, pro piissimi anima Brunonis per septem dies continuatos Matutinas et Missas celebrabimus. Et sicuti uni ex nobis pro animæ ejus solatio præbendam dabimus. Et in catalogo Fratrum nostrorum B nomen ejus scriptum habebimus. " Cum se dicant " Fratres ex canonicis Sancti Rufi commorantes in quadam cellula sancti Andreæ etc " aperte innuunt, se fuisse alumnos principalis abbatiæ sancti Rufi. Ex qua etiam nostros Stephanos fuisse, verisimilius est, et recte colligendum videtur, ex verbis Guigonis nostri, quibus dicit, eos, " Favente abbate, " qui non potest esse alius, quam abbas Sancti Rufi Avenionensis, " sese sancto Brunoni conjunxisse. " Præterea cum præfati canonici, cellulæ sancti Andreæ tunc incolæ, tantum beneficium contulerint sancto Brunoni, nomenque ejus catalogo Fratrum suorum adscripserint, non levis est conjectura, eos id beato Viro concessisse, rogantibus duobus Stephanis, suis quondam in primario sancti Rufi monasterio commilitonibus, tunc vero Cartusienbus monachis. *Hactenus Cartusianus noster annalista anonymus, duo hic potissimum evincere contendens, videlicet primarium canonicorum Regularium S. Rufi monasterium* Brunonis *ætate prope Avenionem situm fuisse, hujusque alumnos exstitisse duos Stephanos, Burgensem et Diensem, Sancti nostri* C *socios.*

et de Hugone proferuntur, dubiam relinquunt.

438 *Ac primum quidem contra Surium, huncque prægressos Puteanum et Blomenvennam, qui monasterium illud Valentiæ tunc fuisse adjectum, afficta a sese alteri e Sthephanis oratione indicant, indubitatum efficit; quod vero ad secundum pertinet, verosimile saltem id reddit. Verum cujuscumque demum monasterii alumni exstiterint duo Stephani, canonici equidem Regulares fuerunt, ac proin, quod huc potissimum spectat, indubie non e clero Remensi, ut supra jam monui. Superest, ut de Hugone, qui a sociis,* S. Brunonem *ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum comitatis, ultimo loco nominatur, qualemcumque notitiam nunc demus. Eum Morotius in Theatro chronologico sacri Ordinis Cartusiensis inter Majoris Cartusiæ Priores loco sexto collocat, sequentique ornat elogio :* Hugo sex Brunonis, a mundo recedentis, symmistarum quartus et capellani titulo a reliquis distinctus, quod iis, sacerdotio minime initiatis, a sacris foret, Cartusiam, primo suæ conversionis tempore inchoatam, effæta jam ætate biennio rexit. Eo exacto, successorem enixe deprecatum lætabundus cum excepisset, septennium supervixit, quo toto sese ad æternitatem D composuit. *Guigo, quintus Cartusiæ Prior, anno* 1137 *diem extremum clausit; quare, si vera hic memoret Morotius, ad annum usque* 1145 *vitam Hugo protraxerit, ut verba scriptoris hujus jam nunc recitata consideranti patebit. Utut res hæc habeat, nihil equidem verbis recitatis suppeditat Morotius, unde Hugonem fuisse e clero Remensi, utcumque conficias, ac proin id, utpote quod nec aliunde possit probari, admodum est dubium, etsi interim nihil etiam occurrat, unde Hugonem ex altero potius, quam e Remensi clero fuisse, merito arguas. Dubium itaque, uti ex omnibus in medium modo adductis (neque enim Andreas et Guarinus, utpote laici, commemorandi hic sunt) manifestum efficitur, est admodum, an ullus e sociis, quos Sanctus, seculo nuntium remittens, Remisque excedens, sibi habuit adjunctos, cleri Remensis exstiterit.*

Nec etsi ex iis Landuinus et Stephanus Burgensis

439 *Nec aliquot ex hisce clericos Remenses fuisse, asseruissent laudati Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, si considerassent, Sanctum bis, alio migraturum, urbe Remensi excessisse,* E *primo quidem, quo Manassem archiepiscopum vitaret, anno secundum jam dicta vel* 1076 *vel sequenti; secundo autem, ut in eremum, postquam pristino statui aut forte etiam meliori, Manasse expulso, Remis restitutus fuisset, anno* 1081 *aut altero, ut supra jam docui, e binis sequentibus; ac certo quidem priori vice, at non item posteriori, Sanctum ex ante dictis ac maxime e Guiberti abbatis Novigentini testimonio clericos aliquot Remenses socios sibi habuisse adjunctos. Porro Guigonis verba, num.* 422 *huc transcripta, ulteriori adhuc commentatione indigent. Cum enim iis dicatur Hugo, e sociis* S. Brunonis *unus,* capellanus *appellatus fuisse,* eo quod solus ex eis sacerdotis *fungeretur* officio, *quæri hic jam potest, primo quidem an Sanctus reliquique ejus tres clerici socii, ambo scilicet Stephani et Landuinus sacerdotio umquam fuerint initiati, secundo autem an Sanctus jam tum, cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit, ad dignitatem illam non fuerit evectus. Et Landuinum quidem alterumque e duobus Stephanis, Burgensem nempe, etsi tunc, cum Gratianopolim cum* Brunone *venerunt, sacerdotes nondum* F *fuerint, postea tamen ad dignitatem hanc fuisse promotos, Cartusianus noster annalista anonymus sat apte probare videtur. Verba ejus proinde eo facientia huc transcribo.*

sacerdotes aliquando exstiterint,

440 Postea, *inquit*, ad sacerdotii dignitatem *fuisse evectos Landuinum et Stephanum Burgensem*, extra omne dubium esse debet, *quia nempe, ut subdit,* alioquin non potuissent regimen animarum habere in Ordine, sicut habuerunt Landuinus in Majori Cartusia, cui præfuit post sanctum Brunonem; Stephanus vero Burgensis in domo Majorevi, cujus protoprior a Guigone institutus fuit. Nec opponi possunt exempla quorumdam abbatum, qui monasteria gubernarunt, etiamsi numquam fuissent sacerdotes. Eo enim tempore, quo Cartusiensis Ordo cœpit, sancitum erat, ut nullus fieret abbas, nisi etiam fieret sacerdos juxta decretum in synodo Romana sub Eugenio II, quod expresse habet, ut abbates sacerdotalem quoque honorem sint adepti ; et renovatum fuit sub Hugone et Roberto Francorum regibus, ut videre est inter canones Abonis abbatis Floriacensis capite nono decimo : " Abbates, qui presbyteri non sunt, presbyteri fiant aut prælationes a-

" mittant

A „ mittant, prout decreverat concilium Pictaviense, anno MLXXVIII celebratum ab Hugone Diensi legato Apostolico; quod postea insertum fuit Decretalibus. Juxta hæc decreta sanctus Bruno sequaces suos erudiens præcepit, ne ullus in Priorem eligeretur, nisi posset ad sacerdotium promoveri. Unde Guigo Consuetudines Ordinis, sicut eas sanctus Bruno diu ante eum viva voce et exemplo instituerat, describens declarat, quod mortuo Priore, conventuales „ Majorum „ meliorumque consilio ex seipsis unum eligant, aut sacerdotem aut ad sacerdotium promovendum, qui in festis solemnioribus, „ et cum frater „ aliquis professionem facturus est, Missam cantat Majorem. „

idemque etiam de Brunone dicendum videatur,

441 *Hæc ille, e quibus sane, Landuinum et Stephanum Burgensem sacerdotio fuisse aliquando initiatos, indubitatum apparet. Quod modo ad Stephanum Liensem et ipsummet* S. Brunonem *pertinet, fueritne Stephanus ille umquam sacerdos, admodum est dubium, nec quidquam, quo id tolli queat, occurrit;* Brunonem *autem, si non* B *tunc, cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit, postea equidem sacerdotem fuisse, suadet mihi vel solus collatus ab eo, servatis omnibus Ecclesiæ cæremoniis, comitis Rogerii filio Baptismus, ut postea videbimus. Adhæc, sacerdotem sese fuisse, ipsemet Sanctus noster suo in Epistolæ* I *ad Corinthios cap.* 10 *Commentario utcumque indicare videtur. Ibi enim sic scribit:* Fugiendum vobis est a cultura idolorum, quia calix, id est Sanguis Christi, calix, dico, benedictionis, per quem benedictiones gratiarum accipimus, quia per sanguinem Christi, si digne sumimus, et a prioribus peccatis liberamur, et contra venientia confortamur: cui calici nos benedicimus, laudantes eum, quod numquam hujusmodi calix fuerit, qui et a peccatis liberaret, et ne ultra peccaremus, confortaret. Vel calix benedictionis, id est, quem ipse Deus benedicit et consecrat; et cui nos benedicimus per officium nostrum; Deus enim hoc efficit per sacerdotem ministrum. *Per hæc verba* Bruno *eo modo hic loquitur quo, si sacerdos non exstitisset, locuturus fuisse non videtur ac proin sacerdotem se, uti apparet, utcumque in-* C *dicat.*

fuisse tamen hunc jam tum, cum Gratianopolim accessit,

442 *Verum an jam tum, cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit, ad dignitatem illam erat evectus?* Adest, *inquit loco supra cit. de* S. Brunone, *ad Hugonem Gratianopolim accedente Guigo*, magister Bruno...... Habebat autem socios magistrum Landuinum.. Duos Stephanos, Burgensem et Diensem.... Hugonem etiam, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio. *Quibus e verbis, utpote quibus eo ipso loco, quo tam de* Brunone, *quam de ejus sociis sermo fit, solus Hugo sacerdotis officio functus fuisse asseritur, concludendum apparet, Sanctum nostrum, cum ad Hugonem accessit, sacerdotio initiatum nondum fuisse. Attamen, inquiunt nonnulli, hosque inter Cartusianus noster annalista anonymus supra sæpissime laudatus, recitata Guigonis verba, quibus solus Hugo sacerdos fuisse affirmatur, non de ipso* S. Brunone, *sed de ejus dumtaxat sociis videntur intelligenda. Cum enim, aiunt, sociorum clericorum, quos Sanctus secum habebat, recensitis nominibus, Guigo statim de Hugone subjungat,* Quem cognominabant capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio, *videntur duo hæc verba* Ex eis *ad solos clericos Sancti socios, non autem etiam ad* Brunonem, *referenda. Ita illi; verum nescio, an futurum sit, ut hæc verborum Guigonis interpretatio sat accurata et ad auctoris mentem accomodata appareat. Sane hæc verba* Quem cognominabant capellanum *tam de* S. Brunone, *qui Hugonem Capellanum appellarit, quam de Sancti sociis, Landuino et duobus Stephanis, intelligenda videntur, ac proin non video, cur et hæc duo alia* Ex eis *æque ad* Brunonem, *quam ad ejus socios referenda non sint.*

sacerdotio initiatum, haud certum apparet.

443 *Accedit, integrum verborum Guigonis textum, in sensu magis obvio et naturali, quem hic scriptor indubie secutus fuerit, acceptum, videri exigere, ut Guigo intelligatur de sacerdotio, quo tum gavisus fuerit solus Hugo, Sanctusque ac reliqui ejus socii caruerint, ut proinde, si verba Guigonis eo modo, quo verosimilius debent, intelligantur, Sanctus noster, cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit, sacerdotio initiatus nondum fuisse videatur, nisi forte, quod tamen etiam adstruere vix ausim,* E *a Guigone solum Hugonem sacerdotis functum officio asseverare velis, non quod solus sacerdos esset, sed quod solus munia, sacerdoti convenientia, obiret, ipsomet* Brunone *reliquisque ejus sociis præ humilitate aliave ex causa ab iis abstinentibus. Ast, inquies Sanctus in pluribus titulis funebribus Ecclesiæ murus, ecclesiarum lux, metropolis Remensis columna, etiam ante suum in eremum Cartusiæ secessum, exstitisse, aut diserte asseritur, aut certe non obscure innuitur. Fateor sic habet: Verum quid ni titulis hujusmodi condecorari potuerit, quod plane insigni esset tum doctrina, qua Remensis aliarumque ecclesiarum alumnos, Remos ad Sanctum audiendum magno concursu confluentes, erudiisset, tum etiam virtute, qua diu ecclesiam Remensem adversus impios Manassis, Simoniaci antistitis, conatus fuisset tutatus? Nequit itaque etiam ex honorum titulis, quibus Sanctus sive in versibus illis funebribus, sive alibi afficitur, quidquam roboris accedere ad opinionem, quæ fuisse illum jam tum, cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit, sacerdotio initiatum, statuit,* F *ac proin revera illum tum sacerdotem nondum fuisse, longe mihi, omnibus consideratis, Verosimilius apparet. Rerum ad Sanctum spectantium seriem modo prosequamur*

§ XXVI. Sanctus Cartusiæ eremum ingreditur: quandonam id acciderit.

Sanctus, comite S. Hugone, in Cartusiæ eremum, cujus quæpiam hic,

Cum Hugo Gratianopolitanus episcopus, S. Brunonem *sexque ejus socios supra nominatos, quos per stellas septem, sibi in somno divinitus ostensas, designatos fuisse nullus dubitabat, Cartusiæ eremum seu montem esse illis a Deo destinatum eremiticæ vitæ ducendæ domiciliique constituendo locum, narrata, qua Deum sibi in eremo illa habitaculum ædificantem conspexerat, visione edocuisset, verbisque etiam, ut apparet, quo locum illum sibi inhabitandum deligerent, fuisset adhortatus, omnes illi et divinæ voluntati obsequi et in horridam solitudinem secedere paratissimos sese exhibuerunt. Nec multum temporis fatigatis et via corporibus in episcopali palatio,*

AUCTORE C. B.

palatio, curante benigissime Hugone, reficiendis impenderant, cum itineri sese Cartusiam versus commisere, ipsummet S. Hugonem episcopum socium ac comitem sibi habentes adjunctum. Ipso namque (*Hugone scilicet Gratianopolitano episcopo*, consulente et juvante ac comitante Cartusiæ solitudinem intraverunt atque extruxerunt, *inquit de* S. Brunone *ejusque sociis in sancti illius antistitis Vita loco supra cit. Guigo. Dubitandum non apparet, quin sanctissimus hic præsul necessaria tum itineri isti, tum qualibuscumque seu domibus seu cellulis et sibi et* Brunoni *ejusque sociis in Cartusiæ eremo extruendis necessaria parari, eoque deferri curarit. Atque id reipsa etiam factum, Zacharias Benedictus in metrica Sancti nostri Vita, iis ante, quæ pridie Sancti nostri ejusque sociorum in eremum secessus hos inter et S. Hugonem gesta adstruit, narratis, non obscure indicat, quapiam etiam Cartusiæ solitudinis descriptione adjecta. Versus, quibus id exsequitur, huc transcribo.*

B

tum ex Zacharia Benedicto,

445 Summis quumque jugis afferret Juppiter æthram,
Atque diurna novo sole intervalla redirent,
Mandat equos præsul, pulmentaque multa parari
Atque legi varios fabrili ex arte magistros.
Omnia sunt præsto, cursant per tecta magistri.
Cæmenta et lateres ac ligna feruntur onusta,
Hinnitus jumenta gravi sub pondere mittunt.
Jam montana petunt omnes; in culmen apricum
Orbita difficilis fert, imæ concava vallis
Ora patent, jamque incessu speculantur ab alto
Planitiem terræ, turresque ac oppida circum.
Quadrupedando super tumulos hiat agmen equorum.
Stapegeri sudant, certatimque ire laborant.
C
Ad supremum igitur tandem venere cacumen,
Hernica saxa vident, horrentesque undique rupes.
Non arbusta illic seu ligna ferentia fructus.
Vix ibi sunt herbæ virides humilesque genestæ,
Et larices abiesque et tensæ in sidera pinus.

Blömenvenna, etsi de iis, quæ hic de paratis jussu episcopi itineri sedique in Cartusia figendæ necessariis memorat Benedictus, nullo plane verbo mentionem faciat, Hugonem tamen antistitem Brunoni *ejusque sociis, qualis esset Cartusiæ solitudo, cum udituri hanc jam forent, ita exponentem inducit :* Locus.... vobis a Deo designatus est eremus quædam in montibus altissimis appellaturque Cartusia. Ampla quidem sed penitus inhabitata, * solis feris pervia, hominibus vero et ceteris domesticis animantibus propter loci asperitatem pene ignota.

* non habitata

tum ex Blömenvenna generalis notitia,

446 Altis et tamquam excisis hinc inde rupibus et scopulis circumvallata, infructuosis arboribus consita, supra modum frigida et per majorem partem temporis nivibus operta; adeo etiam prærupta, sterilis et infructuosa, ut nihil in ea aut seri valeat aut meti, ad quam etiam est ascensus gravis et laboriosus; ingressus vero difficilis et periculosus, utpote inter duas miræ altitudinis rupes, quæ, velut recte lineæ sursum se erigentes, in culmen tandem coeunt, ita ut introeuntibus horrori sint et terrori. In medio vero ejus est parvus fluvius, qui Gnerus mortuus, quasi quædam imago mortis, dicitur, ex circumstantibus undique montibus collectus, cum strepitu maximo torrentium aut inundantium aquarum more fluens, et, ut paucis agam tanta est loci illius asperitas, tantus horror, ut carcer potius aut purgatorii locus, quam humanæ vitæ habitaculum dici possit. D *Hactenus Blömenvenna, sua hæc fere omnia, ut non raro alibi, e Puteano mutuatus. Atque ita quidem tum e Benedicto, tum e Blömenvenna, et, si velis, etiam e Puteano generalem quampiam modo habes, studiose lector, eremi Cartusiæ seu notitiam seu descriptionem; distinctam longe magis atque ad præcipuas ejus partes extensam suppeditat Innocentius le Masson supra adhuc plus semel laudatus lib.* I, *cap.* 2 *Operis, quod Ordinis Cartusiensis Annales inscripsit, annoque* E 1687 *typis Correrianis vulgavit. Lubet et hanc, quod Massonum ex dictis, in ipsa Cartusia pluribus annis commoratum, eorumque proinde, quæ de illa scribit, apprime gnarum, auctorem habeat, nec dictum ejusdem Massoni Opus omnium passim manibus teratur, huc transcribere, ut sic qualis illa, quæ milliaribus circiter decem seu tribus leucis Septemtrionem versus Gratianopoli abest, atque a Sancto nostro inhabitata primum fuit, celeberrima eremus sit, unusquisque habeat in promptu. His itaque descriptio illa verbis concipitur :* Eremus hæc nostra tunc temporis *(cum in illam Sanctus sese abdidit)* longe asperior, quam nunc visitur, apparebat; erat enim omnino inculta accessusque ejus plane difficilis.

ampliorque longe e Massono diffusis, quæ

447 Silvæ omnia fere occupabant, quæ postea in plerisque locis eradicatæ, in prata satis amæna conversæ fuerunt. Hujus eremi figura est veluti oblogi ampitheatri, excelsis rupibus undique cincti; cujus arena a parte meridionali longe depressior est, et in modum monticulorum sensim se invicem superantium assurgit, donec in loco, ubi est situm sacellum divi F Brunonis, alti montis adinstar erecta sit, qui statim præruptis fere rupibus clauditur. In ejus declivi constructa nunc est domus Cartusiæ, ab illo sacello distans eo spatio, ad quod pedibus conficiendum opus est sesquiquadrante horæ. In declivi ergo et submissiori parte arenæ nostri ab ipsa natura formati amphitheatri, quæ pars aspicit Meridiem, præterfluit torrens, fontibus e variis deserti locis circumquaque scaturientibus et illic confluentibus primo compositus; deinde ab aquis pluviarum et nivium liquescentium ex rupibus altissimis defluentibus tumefactus, amnes mediocres communiter æmulatur. Sed quando abundantia pluviarum est, magnis tunc adæquatur fluviis. Optimos etiam fert pisces, qui truttæ saxatiles dicuntur. In superiori vero parte, quæ Septentrionalis est, cingitur illa rupe, quæ le Col vocatur, in cujus vertice situm est amplum et amœnum pratum, quod rupi illi impositum est diadematis adinstar. A dextris habet rupem, quæ vocatur Bovinant, et a sinistris aliam, in cujus apice (nam rupes istæ quasi per gradus se invicem superantes in sublime eriguntur) altissima illa rupes, quæ, Alienard dicitur, sita est.

448 A parte Orientali assurgunt et se invicem

recitantur, verbis

cem quasi manu tenent altissimæ rupes, inter quas primas obtinet illa, quæ dicitur Le grand son, quod Latine sonat magnam summitatem, quia omnium rupium censetur altissima; et sic in modum murorum se protendunt rupes illæ, donec ad locum, ubi nunc est pons Cartusiæ, per præruptum præcipitium deficientes, ingressum ad eremum aperiant triginta aut quadraginta pedes tantummodo latum. Nam statim alia prærupta rupes ex alia parte torrentis assurgit, ita ut duæ istæ rupes se erigere videantur, ut in alteriori parte viciniores effectæ, quasi in mutuos ruant amplexus, quod certe mirum naturæ artificium est. Inter utramque rupem præterfluit torrens, ibique stat pons ille, per quem datur accessus ex parte urbis Gratianopolitanæ ad eremum et domum Cartusiæ. Ibidem etiam domunculam sanctus antistes Hugo construi curavit, ut custos in ea habitaret, qui aditum ingredi volentibus concederet, vel negaret. Media circiter via inter pontem illum et domum B Cartusiæ sita est domus Correriæ, quæ in Consuetudinibus R. Patris Guigonis Domus inferior dicitur, ubi procurator et conversi ad rem familiarem agendam morabantur; et inter pontem illum et sacellum S. Brunonis, in quo loco primo constructa fuit domus Cartusiæ, iter unius horæ intercedit; unde conjici potest, quanta sit longitudo arenæ amphitheatri nostri a parte Meridionali ad Septentrionalem. Ultra torrentem videtur amœnissimum patrum, vocatum Valombrey, quod cingitur rupibus sensim se invicem superantibus et tandem in sublime caput quasi certatim attollentibus; quas omnes superat illa, quæ vocatur Charmanson, in cujus capite latissimum pratum cernitur, quod vix ab intuentibus rupem istam e domo Cartusiæ credi posset, cum ad modum dentium alicujus scopuli summitas ejus terminari videatur.

descriptio hic exhibetur, secedit.

449 Sed maxima pars illorum, quæ ultra torrentem sita sunt, primis patribus non fuerat donata et termini illorum torrente claudebantur; quæ tamen pars postea a piis secularibus fuit domo Cartusiæ dono data, ut suis locis in secundo volumine latius explicabitur. Ex illa parte Meridionali ad Occidentalem pergentibus statim occurrunt rupes altissimæ a se invicem separatæ, inter quas fluit torrens versus urbiculam Sancti Laurentii de ponte. In cujus torrentis ripa ma- C gno labore sive evulsis sive sectis aut pulvere tormentario excussis saxis aperta est via, qua ex parte sancti Laurentii ad Cartusiam pervenitur. Exinde oculis se objicit rupes illa, in cujus cacumine sita est grangia, Chartrousette vocata; ubi rem agrariam et pecorum nutrimenta primos Patres locasse credimus; ibi enim sunt prata et pascua amplissima, et agri quidam, qui sulcantur. Pergunt sic murorum adinstar rupium invicem se tangentium situs, donec perveniant ad eam, cui supereminere diximus altissimam rupem de Alienard et amphitheatri nostri circulum claudant. Illud autem quasi medium secat interluens amniculus, qui a fonte sancti Brunonis ortum accipiens et aquas vicinarum rupium etiam recipiens, a parte Septentrionali usque ad Meridionalem deducit, donec in torrentem mergatur. Porro in nostro amphitheatro a natura, ut diximus, oblonge formato, tres distincti gradus elevationis intuentibus apparent, in quorum inferiori sunt prata virentia, in secundo silvæ annosis arboribus refertæ; quæ silvæ in modum amplissimæ fasciæ locum cingunt. Tertio denique visuntur rupes, quæ per inæquales summitates stridoris dentium ab invicem paululum distinctorum speciem gerunt. *Hæc est eremus, in quam Sanctus, cum plane adhuc esset inculta, sese una cum sex sociis suis, Landuino, duobus Stephanis, Burgensi ac Diensi, Hugone, Andrea et Guarino, sese recepit, comitante eos Hugone Gratianopolitano episcopo, necessariaque tum victui, ut apparet, tum habitaculis, in quibus commorari possent, ædificandis suppeditante.*

450 *Ac statim quidem illos, atque eremum ingressi essent, operi manum admovisse, indubitatum apparet. Verum hac de re infra tractabo; nunc in tempus, quo Sanctus ejusque socii ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accesserint, Cartusiæ eremum, sancto hoc antistite comitante, ingressi primum sint, monasterioque ibidem exstruendo manum admovere inceperint, unice inquirendum. Alii id anno* 1084 *factum statuunt, alii contra pro anno* 1085 *aut etiam pro anno* 1086 *decertant. Ac Baronius quidem Sancti nostri sociorumque ejus ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum, eorumdemque, duce Hugone, haud dudum post secutum in Cartusiam ingressum cum anno* 1086 *in Annalibus Ecclesiasticis ad hunc ipsum annum componit, ita ibidem scribens :* Cum superius dictum sit ex sancti Hugonis *(Gratianopolitani episcopi nimirum)* Vitæ Actis, ipsum anno millesimo octogesimo creatum fuisse episcopum Gratianopolitanum, post duos vero annos adiisse Cluniacenses, ibique moratum annum unum, inde ad episcopatum reversum in eo transegisse tres annos, planum invenies, sexto anno a sua ordinatione cum sociis, hoc nempe anno, petiisse Cartusiam. *Hanc igitur, quam assignat, S. Hugonis sanctique* Brunonis *ac sociorum ejus in eremum secessus epocham eruditissimus Annalium Ecclesiasticorum parens e S. Hugonis, episcopi Gratianopolitani, Actis seu potius ex Guigone, quinto Cartusiæ Priore, qui horum auctor est, collegit; quare cum hic scriptor tam S. Hugoni, quam* S. Brunoni *æqualis fuerit, rerumque tam ad hunc quam ad illum spectantium apprime gnarus, nec aliquo ex capite fidei queat esse suspectæ aut infirmæ, fieri sane vix poterit, quin Baronio assentiendum sit, si modo hic Guigonem rite interpretatus sit, quod propterea nunc examinandum.*

Id anno 1086 factum statuit Baronius.

E

F

Guigonis verba, e quibus ita hic scriptor existimarit.

451 *Columbius, in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 102 *et seq, sententias duas diversas, Cartusianorum antiquorum unam, Baronii alteram, de anno, quo* S. Bruno *ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accesserit seque in Cartusiæ eremum receperit, circumferri præfatus, posteriorem quidem, quæ ex S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, Actis per Guigonem scriptis, pro anno* 1086 *stat, falsam; priorem vero, quæ pro anno* 1084 *militat, veram asseverat, ac deinde subjungit :* Ut hæc aperta sint, age, componamus utramque *(sententiam scilicet de anno secessus* S. Brunonis *in Cartusiam)* cum verbis Guigonis. Ita loquitur " Hugo *(Gratianopolitanus episcopus)* " duobus post consecrationem " (Hæc Romæ *anno, uti infra docebo,* 1080 facta fuerat) " expletis annis, contemptis omnibus, Casæ-Dei " Ordinis Cluniacensis factus est monachus, ibi novitius

AUCTORE C. B.

" novitius annum vixit. Post hoc " seu post hunc novitiatus annum atque adeo tertium a consecratione Romana, " Cogente Gregorio " septimo, e monasterio, quo fervens intrave- " rat, ferventior est reversus; pro claustro cir- " cumspectionem habens pervigilem..... pro " abbate justitiam..... pro congregatione aut " religiosos, quibus carere numquam voluit, so- " cios, aut universalem Ecclesiam..... In his " agabat, " seu ita claustrum, abbatem, con- " gregationem habere sibi videbatur, " et ecce, " tribus necdum in episcopatu post monasterii " reditum completis annis, adest magister Bru- " no. " Hactenus Guigo. Baronius sic interpretatur ejus verba, ut Hugo primum annos duos solidos post consecrationem Romanam exegerit, et in Casæ-Dei monasterio tertium; deinde e Casa-Dei Gratianopolim reversus, alios fere tres in episcopatu posuerit ante adventum Brunonis. Vult igitur, Brunonem ad eum venisse, cum non longe erat a fine anni sexti episcopatus. Neque immerito ita sentit, Guigonisque voces interpretatur. Omnino enim, si tres " in episco- B " patu " anni, qui " necdum completi " feruntur, censeantur fluxisse post reditum e monasterio Casæ-Dei, quem tres anni " post consecra- " tionem " Romanam præcesserant, ut prima specie videtur postulare Guigonis oratio, sex Hugo circiter, non pauciores a consecratione usque ad Brunonis adventum duxisse annos existimandus est.

nec modo,

452 *Hæc laudatus scriptor, a Baronio et recitata a se Guigonis verba, spectato, quem prima fronte offerunt, sensu, recte exponi, et ex iis,* S. Brunonis *in Cartusiæ eremum secessum cum anno* 1086 *non immerito componi, affirmans. Verum cum nihilominus Cartusianorum antiquorum, qui anno* 1084 *hunc eventum innexuere, opinioni adhærendum censeat, verba illa alio modo, quam quo prima specie accipienda videantur, reque ipsa a Baronio fuerint accepta, interpretanda contendit.* Verum, *subdit mox verbis proxime huc transcriptis,* nihil cogit ita, *ut scilicet Baronium fecisse præmisit,* Guigonem interpretari, et quod dicitur " post monasterii " reditum, " sic possumus exponere, ut sit idem atque " secundum monasterii reditum, " seu statim, neque multo post monasterii reditum, C et loco non suo positum fuerit ante voces " com- " pletis annis. " Igitur erit hæc sententia: Ecce " tribus necdum in episcopatu completis annis, " adest modico post monasterii reditum tempore " magister Bruno. " Sed, vide, qui necdum completi feruntur, annos esse in episcopatu post consecrationem et Roma reditum positos, inque cura episcopali collocatos. Num si ab Hugonis consecratione Romana censeas annos, jam tres expleti erant, et quartus fluebat, cum Bruno ad ipsum venit, scilicet, ut dixerat Guigo, " Duobus post consecrationem expletis " annis, " Hugo fuit in monasterio Casæ-Dei novitius per annum unum. *Talis est, quam recitatis a se Guigonis verbis Columbius affingit, interpretatio; verum violenta omnino est atque coacta.*

hic proposito,

453 *Præterquam enim quod hæc verba* Post monasterii reditum *a Guigone, qui tamen ataxiæ in scribendo temere insimulandus non est, loco non suo posita esse, adstruat, a Columbio, ut, quæ supra recitavit, Guigonis verba, stante etiam, quæ* S. Brunonis *in Cartusiam secessum anno* 1084 *affigit, opinione, vera esse intelligantur, studiose nimium videtur quæsita, estque,* D *ut reliquos, quibus laborat, defectus omittam, a quacumque usitata annos, quos episcopi in episcopatu exegerint, computandi ratione prorsus aliena. Id sic ostendo: Sanctum nostrum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, cum hic tres necdum annos in episcopatu implevisset, venisse, Guigo, ut Columbius vult, verbis supra recitatis tradit; quæ ita idem Columbius interpretari debet, uti per* annos illos tres episcocopatu necdum impletos *intelligantur anni, a sancto illo antistite, cum anno* 1080 *ineunte Romæ episcopus consecratus fuisset, Gratianopoli ab eodem anno* 1080 *ultra mensem Junium jam provecto usque ad anni* 1084 *Junium, quo ad eum* S. Bruno *ex dicendis venit, in episcopali cura exacti; cum autem a priori e duobus hisce chronici terminis usque ad posteriorem anni necdum impleti, non tantum tres, sed quatuor excurrerint, ex hisce annum unum, quem Hugo interea in Casæ-Dei monasterio, in Arvernia sito, novitius absque cura episcopali exegit, subducat, necesse est, ut ita* tres illos annos in episcopatu, *seu, ut exponit,* episcopali cura necdum impletos, *post quos ad sanctum illum præsulem* Bruno *venerit, obtineat.* E

454 *Verum, etsi quidem anni, quos episcopi in episcopatu exegerint, non solum a tempore, quo vel electi vel consecrati fuerunt, sed etiam ab eo, quo jam consecrati episcopatus possessionem adierunt, computari subinde soleant, nuspiam tamen id ita factum invenio, ut anni, quibus episcopi, a grege suo absentes, curam ejusdem haud gessere, ex annis, in episcopatu exactis, quo accuratus horum numerus habeatur, subducantur; quod cum ex dictis in interpretatione, Guigonis verbis a Columbio afflicta, fieri debeat, aptæ sane hæc haud apparet. Nec ad eam, quantum opinor, quo opinionem, Sancti nostri in Cartusiam recessum anno* 1084 *illigantem tueretur, recursurus fuisset ipsemet Columbius, si omnia et singula verba, quibus tempus, a S. Hugone post episcopalem ordinationem, antequam Casæ-Dei monasterium peteret, exactum, a Guigone tum apud Surium, tum apud nos tom.* I *Aprilis pag.* 40 *definitur, præ oculis habuisset. Etenim is S. Hugonis biographus ibidem non dicit,* Hugo duobus, *sed* Hugo NECDUM duobus post consecrationem expletis annis....Casæ-Dei Ordinis Cluniacensis factus est monachus, *ut vel Columbius e Guigonis textu, quem supra transcribit, voculam* necdum *per errorem omiserit, vel textum, e quo hæc ab altero fuisset erasa, sibi prælucentem habuerit, hincque sit factum, ut, quo Sanctum anno* 1084 *in Cartusiæ eremum secessisse tueretur, sinistre interpretari coactus fuerit Guigonis verba, quæ alias aptissime ad Guigonis mentem ita possunt exponi, ut et Guigo vera scripsisse intelligatur, et opinioni, quæ* S. Brunonis *in Cartusiæ eremum secessum anno* 1084 *innectit, minime officiatur, uti ostendam, dum Pagium in Criticis tantisper convenero.* F

apposite Columbius.

455 *Hic scriptor, qui contra Baronium* Brunonis *in eremum secessum seu Ordinis Cartusiensis fundationem anno* 1084 *pariter illigat, ad annum* 1086 *num.* 7 *sic scribit:* Baronius ideo sanctissimi Ordinis *(Cartusiensis nimirum)* fundationem in hunc annum distulit, quia Guigo, scriptor Actorum Vitæ S. Hugonis, cui necessitudine conjunctissimus fuit, ita loquitur: " Hugo duobus post " consecrationem expletis annis, contemptis om- " nibus, Casæ-Dei Ordinis Cluniacensis factus " est monachus. Ibi novitius annum vixit. Post " hoc "

nec verbis, quæ hic recitantur.

A " hoc " (seu post hunc novitiatus annum, atque adeo tertium a sua ordinatione) " cogente " Gregorio septimo, e monasterio, quo fervens " intraverat, ferventior est reversus.... Et ecce " tribus necdum in episcopatu post monasterii " reditum completis annis, adest magister Bru- " no. " Quæ verba Baronius sic interpretatur, ut Hugo primum annos duos solidos post consecrationem Romæ, ubi ea facta, exegerit, et in Casæ-Dei monasterio tertium; deinde a Casa-Dei Gratianopolim reversus, alios fere tres in episcopatu posuerit ante adventum Brunonis, et sexto anno a sua ordinatione, currenti nempe, cum sociis Cartusiam petierit. Ita quidem prima fronte locus ille explicandus videtur, sed charta fundationis Cartusiæ, quam Baronius non viderat, huic interpretationi adversatur, demonstratque intelligendum, ut " Bruno post mo- " nasterii reditum, " id est, statim vel paulo post ad Hugonem venerit, qui eo tempore necdum tres in episcopatu compleverat annos. Nec refert, quod Guigo dicat, Hugonem " duobus
B " post consecrationem expletis annis " monachum induisse. Nam in Dissertatione Hypathica, quemadmodum in hac Critica variis passim testimoniis ostendi, scriptores his loquendi formulis " tribus annis elapsis " vel " triennio transacto " similibusve sæpe intelligere annos tres utrimque incompletos, et biennium sumere pro unico anno, si res nempe in fine unius incepta et initio sequentis absoluta fuerit.

sat felici successu

456 *Ita hactenus Pagius, qui, quamquam pleraque sua e Columbio, uti hujus illiusque verba conferenti patescet, mutuatus hic sit, ab eo tamen nominando abstinendum duxit. Feceritne id pro more suo, quo auctores fere dumtaxat, dum eos refutat, nominare solet, an quod aliquantulum etiam a Columbio dissentiat, compertum haud habeo. Verum utut sit, re equidem vera a Columbio nonnihil discrepat. Etsi enim Guigonem tempus, quo Sanctus noster ad S. Hugonem Gratianopolitanum episcopum accesserit atque in Cartusiam sese receperit, iisdem plane verbis, quibus supra Columbius, definientem inducat, non tamen, quo id non serius quam anno a consecratione episcopali Hugonis quarto factum probet, sequentia hæc Guigonis verba,* Et ecce, tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno, *de annis tribus, ab Hugone in episcopali cura,*
C *cum ad eum* S. Bruno *accessit, nondum exactis cum Columbio interpretatur; Verum hæc alia Guigonis verba,* (Hugo duobus post consecrationem *(episcopalem scilicet, Romæ anno* 1080 *acceptam)* expletis annis, contemptis omnibus, Casæ-Dei Ordinis Cluniacensis factus est monachus, *ita exponi posse putat, ut significent, Hugonem, parte anni* 1080, *quo consecratus fuit episcopus, alteraque anni sequentis post consecrationem illam elapsa, seu anno dumtaxat post hanc uno factum esse in Casæ Dei monasterio monachum. Hæc ei sedet opinio, quod, quemadmodum ait, non raro fiat, ut scriptores per* biennium expletum, *aut etiam per duos annos transactos similesve locutiones annum dumtaxat significent, qui initium et finem cum duobus diversis Christi annis habet conjunctum.*

Pagius interpretatur.

457 *Verum, etsi id Pagio tantisper dederimus, locum tamen habere non potest, quando auctores ipsimet suo scribendi modo indicant, accipiantne pro completis, an pro incompletis annos aliaque temporis spatia seu intervalla, de quibus sermonem instituunt. Id autem in textu, voces hasce* duobus expletis annis *complectente, Guigo facere, si eum Columbius et Pagius recte recenserent, esset existimandus, ac proin dictas voces pro duobus Christi annis incompletis seu pro anno uno integro, qui initium et finem cum duobus diversis Christi annis habeat conjunctum, non accipere. Etenim in eodem illo apud Columbium et Pagium textu agens de annis tribus, quos S. Hugo, antequam ad eum Sanctus noster accederet,* in episcopatu post monasterii reditum *exegerit, fuisse illos incompletos, adjecta vocula* necdum *significat,* Ecce, *inquit,* tribus NECDUM in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno. *Quam ob rem si in eodem textu per hasce voces* duobus expletis annis, *post quos, a consecratione Romana elapsos, Hugonem Casæ-Dei monachum factum scribit, annos dumtaxat incompletos seu annum unum aut paulo amplius temporis spatium, initium et finem cum duobus diversis Christi annis habens conjunctum, significare voluisset, id pa-* E *riter haud dubie vocula* necdum *aut simili adjecta indicasset; quod cum in textu illo apud Columbium et Pagium non faciat, perperam binos dictos annos de annis incompletis seu de anno, qui initium et finem cum duobus diversis Christi annis, id est, cum anno* 1080 *et sequenti habuerit conjunctum, Pagius interpretatur. Quod si interim res secus haberet, ac proin, admisso etiam pro genuino, prout a Columbio et Pagio recensetur, Guigonis textu, Hugonem anno* 1081 *Casæ-Dei monasterium petiisse, posset admitti, textus ille, etiam sic acceptus, cum opinione, quæ Sancti nostri in Cartusiæ eremum secessum anno Christi* 1084 *innectit, apprime congrueret. Res ex jam nunc de textu genuino, quo, quandonam* S. Bruno *ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accesserit, Guigo exponit, dicendis patescet.*

genuina Guigonis verba.

458 *Textus ille apud nos tom.* I *Aprilis pag.* 40 *ita habet* : Hugo.... necdum duobus post consecrationem expletis annis, contemptis omnibus, Casæ-Dei Ordinis Cluniacensis factus est monachus; ubi.... novitius.... annum fecit.... Post hoc, cogente.... Gregorio septimo, ad episcopatum e monasterio, quo fervens intraverat, ferventior est reversus... et ecce, tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum F completis annis, adest magister Bruno. *Cum tam anni duo, quos S. Hugo, antequam in Casæ-Dei monasterio monachum indueret, ab accepta consecratione episcopali exegit, quam anni tres, quos idem Sanctus antistes, e Casæ-Dei monasterio jam reversus, in episcopatu ante* S. Brunonis *adventum vixit, pro annis incompletis, seu priores quidem non pro integro biennio, posteriores vero non pro integro triennio accipiantur, totus Guigonis textus cum opinione, quæ Sancti nostri ad Hugonem accessum anno* 1084 *illigat, nullo potest negotio conciliari; imo vero etiam potest exponi, qui S. Hugo, cum e Casæ-Dei monasterio rediisset, tres in episcopatu annos necdum completos, seu duos amplius annos ante* S. Brunonis *ad Hugonem adventum exegerit, hicque nihilominus anno* 1084 *contigerit. Ut rem ordinate dilucideque exponam, discipiendum primum est, quandonam S. Hugo Romæ fuerit consecratus episcopus. Guigo apud nos tom.* I *Aprilis in S. Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita pag.* 37, *num.*

AUCTORE C. B.

5 *sic scribit :* Aliquanto dehinc exacto temporis spatio, idem legatus apud Avenionem non ignobilem Provinciæ civitatem grande celebravit concilium, in quo multa ad Dei honorem et Ecclesiæ utilitatem præconio digna patravit.

Avenionense concilium,

459 Ad hoc concilium episcopo carentes et episcopum quærentes Gratianopolitani venere canonici, compertoque, præfatum juvenem conventui præesse præsenti, petierunt suppliciter, suffragante concilio, ab ejus venerabili patrono, cui gratæ officium societatis exhibebat, ut hunc sibi sine dilatione daret episcopum. Quibus ille protinus gratulabundus assensit, tum dilecti comitis gaudens honoribus, tum Ecclesiæ favens profectibus, cujus etiam sacris officiis futurum non dubitabat opportunum. *Ita ille, nonnullis deinde interpositis, etiam docens, S. Hugonem Gratianopolitanum episcopum, absoluto Avenionensi concilio, cum Hugone Diensi, Sedis* B *Apostolicæ legato, Romam, ut ibidem a summo Pontifice consecraretur episcopus, esse profectum. Idem etiam memoriæ prodit apud Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ librorum Mss. Hugo Flaviniacensis, de Hugone Diensi, Sedis Apostolicæ legato, sic scribens :* Celebravit et septimum apud Avenionem concilium, in quo depositus est Achardus Arelatensis invasor, et electus est Gibilinus in Arelatensem archiepiscopum .... Hugo in Gratianopolitanum episcopum .... quos post expletionem concilii secum Romam duxit, et consecrati sunt a Papa, qui concilium Romæ indixerat. *Hugo ergo Gratianopolitanus in Avenionensi concilio ecclesiæ Gratianopolitanæ in episcopum postulatus datusque fuit, ac deinde, absoluto concilio, Romam, ut ibidem, quod et factum, a summo Pontifice episcopus ordinaretur, cum Hugone, sedis Apostolicæ legato, est profectus.*

non anno 1078

460 *Verum quo fuit tempore concilium illud celebratum? Cum a tempore, quo factum id sit, definitio temporis, hic ex dictis indagandi, quo Hugo consecratus fuerit Romæ episcopus, utcumque dependeat, conciliique illius celebrationem alii quidem anno 1078, alii vero, idque communius, anno 1080 affigant, lubet hac occasione, ut tandem, quo hæc anno contigerit, pro certo sciatur, operosius nonnihil in hunc inquirere. Ac primo quidem concilium illud anno 1078 celebratum non fuisse, liquet ex Epistola, anno* C *1079, Kalendis Martiis conscripta, qua Gregorius VII Papa clerum et populum Arelatensem (adi Labbeum tom. X Conciliorum col. 213) admonuit, ut archiepiscopum sibi eligerent, qui in Avenionensi, in cujus hic epocham inquirimus, concilio designatus fuit, uti e proxime recitatis Hugonis Flaviniacensis verbis intelligitur. Quod tam ad annum, cui alii concilium illud illigam, 1080 pertinet, Tractatus a Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor hujus lucubrationis suæ num. 17 de dicto concilio Hugoneque in hoc electo Gratianopolitano episcopo ita scribit :* Præfatum Avenionense concilium et Hugonis electio in annum 1080 a Baronio et aliis rejiciuntur; sed ad præcedentem esse revocanda, facile est probatu. Scribit enim *(in Vita scilicet S. Hugonis Gratianopolitani)* noster Guigo, cujus etiam auctoritate usus est Baronius, S. Hugonem e vita decessisse prima Aprilis anno MCXXXII, ætatis suæ ad minus octogesimo, mense quarto, id est, septuagesimo nono et quatuor mensibus.

sed anno, quemadmodum ex conscripta per Guigonem

461 Unde recte colligimus, eum natum fuisse anno MLII circa Novembrem, ac proinde eodem tantum mense anni MLXXIX vigesimum septimum ætatis annum explevisse; cum vero ab eodem auctore dicatur fuisse annorum fere viginti septem, quando a Gratianopolitano clero in pastorem postulatus est in Avenionensi concilio, hinc videtur necessario conficiendum, istud concilium eodem anno ante Novembrem coactum fuisse; quod etiam ex Gregorii VII epistola, Laterani quarto Kal. Julias, Indictione secunda data conjicere licet, qua summus Pontifex quemdam Bosonem admonet, quod si aliquid justitiæ in ecclesia *(de qua scilicet agebatur)* se habere confidit, ante legatum, Diensem episcopum, in concilio, quod proxime celebraturus est, se præsentare debeat. Nec certe Gregorius loquitur de concilio Lugdunensi, quod tantum mense Januario anni sequentis habendum esse, testatur in alia ad Manassem, archiepiscopum Remensem, epistola. Præterea juxta eamdem Guigonem Hugo Romam cum Hugone legato postea profectus est, ut a Sedis Apostolicæ summo consecraretur antistite. E Idem refert Hugo Flaviniacensis de eodem legato agens. « Celebravit, » inquit, « et septimum apud Avenionem concilium, in quo depositus est Achardus Arelatensis invasor, et electus est Gibilinus in Arelatensem archiepiscopum .... Hugo in Gratianopolitanum episcopum .... quos post expletionem concilii secum Romam duxit, et consecrati sunt a Papa, » qui concilium Romæ indixerat anno MLXXX in Quadragesima, cujus prima Dominica Calendis Martiis occurrit; cui quidem concilio Hugonem legatum et consequenter Hugonem nostrum adfuisse, ex Gregorii Epistolis discimus.

S. Hugonis Vita

462 Ex his iterum patet, Hugonis ad episcopatum electionem, quam Baronius a consecratione non discernit, sicut et synodi Avenionensis celebrationem referendas esse ad præfatum annum MLXXIX; consecrationem vero ad sequentem; quod etiam absolute conficiendum est ex verbis Guigonis, addentis, eum obiisse « Anno consecrationis ad minus quinquagesimo secundo, » quem ex justa supputatione, ab anno MLXXX deducta, invenimus jam expletum fuisse mense Martio F MCXXXII, quo, ut diximus, prima Aprilis defunctus est. *Ita ille, e Vita præcipue S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, per Guigonem, scriptorem æqualem fideque dignissimum, litteris mandata, contendens, et concilium Avenionense anno 1079 celebratum fuisse, et S. Hugonem, qui in hoc fuit Gratianopolitanis postulatus datusque in episcopum, anno 1080 Romæ consecratum fuisse. Et sane concilium illud anno, quem assignat, celebratum fuisse, spectatis, e quibus id probatum dare nititur, præfatæ S. Hugonis Vitæ verbis, indubitatum apparet. Etenim, ut Guigo ait, S. Hugo* obiit anno .... ab Incarnatione Domini millesimo centesimo trigesimo secundo, ætatis .... suæ ad minus octogesimo, mense quarto .... Kalendis Aprilis; *quod perinde est, acsi diceret, Hugo obiit anno 1132, vel cum jam octogesimum ætatis suæ annum ageret, vel etiam eum octogenario esset major; verum si octogenario major obiit, consequens est, ut ante annum 1052 natus sit, ac proin, ut concilium Avenionense, cui, teste Guigone, annis ferme viginti septem natus interfuit, ante annum 1079 celebratum fuerit; quod cum ex dictis*

A *dictis admitti non possit, anno ætatis suæ octogesimo, mense quarto obiisse est dicendus, ac proin concilium Avenionense, cui ex dictis viginti septem ferme annis natus interfuit, anno* 1079 *fuisse celebratum.*

contra Hugonem Flaviniacensem

463 *Verum Hugo Flaviniacensis, auctor pariter æqualis, calculo huic per verba, proxime recitatis auctoris, qui Tractatum de* S. Brunone *a Cartusianis hujatibus mecum communicatum contexit, verbis inclusa, adversari videtur. Hæc enim ille Chronici Virdunensis scriptor sex diversorum, quæ Hugo Diensis, Sedis Apostolicæ legatus, in Galliis celebrarat, conciliorum recensioni proxime subjungit, sicque Avenionense sex hisce, quorum tamen unum, Lugdunense nempe, ante annum* 1080 *ex communi eruditorum omnium opinione celebratum non fuit, exstitisse posterius, ac proin etiam ante eumdem annum* 1080 *celebratum non fuisse, indicare videtur. Ita contra calculum, quo concilii Avenionensis celebratio cum anno* 1079 *componitur, potest argui. Verum cum Hugo Flaviniacensis (Adi Historiæ* B *litterariæ Franciæ scriptores tom.* 10, *pag.* 79 *et seqq.) in factis tam undecimi, quo floruit, quam anteriorum seculorum recensendis ordinem non semper, quo quæque gesta sunt, observet, fieri potest, ut hunc nec in Avenionensi, sexque aliis conciliis, quæ Avenionense fuerint prægressa, recensendis observarit. Nec est, quod reponas, a scriptore illo, postquam de sex aliis conciliis sermonem fecit, Avenionense* septimum *diserte vocari; fieri enim potest, ut ita, non ordinem, quo tum hoc, tum sex alia celebrata fuissent, sed illum unice, quem ipsemet in iis commemorandis servat, spectarit. Adhæc Hugo Flaviniacensis (Adi iterum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. proxime cit.) in narrandis etiam iis, quæ ætate sua gesta sunt, subinde et a vera chronologia et a veritate historica aberrat, hocque nævo laborare Guigo non deprehenditur, ut proinde, etsi etiam ab Hugone Avenionense, in cujus hic epocham inquirimus, concilium anno* 1080 *disertis verbis affigeretur, credendum tamen potius adhuc foret, celebratum id fuisse, non tunc primum, sed anno proxime prægresso, id est, anno* 1079, *uti e suppeditatis a Guigone characteribus chronicis a Tractatus, quem Cartusiani hujates mecum communicavere,* C *auctore anonymo verbis supra recitatis eruitur.*

hic ostenditur.

464 *Neque hic cum Mabillonio Præfatione in Seculi* VI *Benedictini parte* 2, *num.* 86 *pro Hugone Flaviniacensi, seu potius pro tempore, quo ex hoc scriptore, concilium Avenionense celebratum, a nonnullis colligitur, in medium adducas epistolam, a Gregorio VII, summo Pontifice, ad clerum et populum Arelatensem, qua hic, ut archiepiscopum sibi eligeret, fuit admonitus, Kalendis Martiis anno* 1079 *conscriptum atque a Labbeo tom.* X *conciliorum col.* 213 *insertam. Licet enim hac clerum et populum Arelatensem, ut archiepiscopum sibi eligant, summus Pontifex admoneat, fueritque huic Pontificio monito in concilio Avenionensi obtemperatum, inde tamen minime consequitur, ut id non prius, quam anno* 1080 *fuerit celebratum. Quid ni enim post Kalendas Martias ejusdem anni* 1079, *quo proxime dictam epistolam Gregorius scripsit, celebrari potuerit? Sane, quo minus id tunc factum credatur, nimis angustum haud est tempus elapsum a Kalendis Martiis anni* 1079 *usque ad anni proxime sequentis initium, Mabilloniusque anno* 1080, *cui illud concilium loco proxime cit. primum illigarat, annum* 1079 *substituendum, in Annalibus lib.* 66, *num.* 34 *non obscure innuit. Porro pro anno* 1079, *cui tractatus de* S. Brunone, *a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor præmemoratum Avenionense concilium innectit, utcumque etiam militat epistola, quam hic verbis supra recitatis laudat, ab eodem summo Pontifice ad Bosonem quemdam quarto Kalendas Julias anno* 1079 *conscripta. In hac enim Pontifex concilii ab Hugone Diensi, legato suo, proxime celebrandi meminit; ita autem, quod proinde ipso anno* 1079 *celebratum fuerit, concilium Avenionense idcirco designare videtur, quod duo proxime post Kalendas Julias anni* 1079 *celebrata concilia sint Avenionense et Lugdunense, hocque postremum ante annum* 1080 *certe locum non habuerit.*

anno 1079 *fuit celebratum.*

465 *Consideratis itaque omnibus, dubitandum non apparet, quin Avenionense concilium, in quo S. Hugo Gratianopolitanis postulatus datusque* E *fuit episcopus, anno* 1079 *fuerit celebratum, idque ante hujus mensem Hovembrem, uti etiam ex Guigone supra docet laudatus Tractatus de* S. Brunone, *a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor, licet interim, quam concilio isti præstituit, epocham minime confirment, quæ ibidem etiam addit de S. Hugonis cum Hugone, Sedis Apostolicæ legato, itinere, post Avenionense concilium Romam versus suscepto, ejusdemque ibidem tum ordinatione episcopali, tum præsentia in concilio, anno* 1080 *in Quadragesima celebrato. Etenim Hugo legatus, non anno* 1079, *sed sequenti tantum Romam, ut concilio ibidem celebrando præsens adesset, profectus est. Liquet id ex concilio Lugdunensi, quod, antequam id faceret, celebravit, quodque postquam anno* 1080 *(adi quæ num.* 147 *dicta sunt) post tertiam Januarii diem celebrarat, celebrare aliud Avenione, antequam Romam se conferret, potuisset. Quod modo ad S. Hugonis ordinationem episcopalem, præsentiamque in concilio, Romæ celebrato, pertinet, fuit hoc, ipsomet laudato Tractatus de* S. Brunone, *a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctore (adi num.* 461*) docente, in Quadragesima, cujus Dominica prima in Kalendas Martii incidit, anno* 1080 *celebratum, ut* F *hoc ipso anno* 1080 *jam inchoato Hugo legatus et concilium Avenione celebrare, et hoc facto, Romam, ut concilio, ibidem in Quadragesima celebrando, interesset, pervenire potuerit, ac proin ut, quamvis ex dictis concilium Avenionense anno* 1079 *celebratum fuerit, id tamen tunc factum, ex asserta S. Hugonis, episcopi Gratianopolitani jam electi, in concilio Romano præsentia argui non possit.*

Post id Hugo Romæ, quo tamen sese hoc anno non contulit,

466 *Nec id tunc factum, argui etiam potest ex ordinatione episcopali, quam S. Hugo anno* 1080 *Romæ a summo Pontifice accepit. Etenim nihil omnino cogit hoc illam anno tam parum provecto statuere, ut Romæ ad eamdem suscipiendam esse nequierit, nisi jam inde ab anno* 1079 *Avenione, eo se collaturus, iter fuisset aggressus. Et vero S. Hugonem ante annum* 1080 *Romam versus non perrexisse, indubitatum est, quod itineri illi sese dederit cum Hugone Sedis Apostolicæ legato, hicque illud non ante annum* 1080, *imo vero non ante hujus mensem Februarium susceperit; quod sic ostendo : Gregorius VII, summus Pontifex, Manassem,*

AUCTORE C. B

nassem, Remensem simoniacum archiepiscopum, epistola Tertio nonas Januarii, Indictione secunda, *id est ex dictis num.* 147, *anno* 1080 *(Adi Labbeum tom.* x *conciliorum col.* 223*) signata, admonuit, ut concilio, Lugduni ab Hugone Sedis Apostolicæ legato celebrando, præsentem se sisteret; dubitandum autem non apparet, quin inter epistolæ hujus scriptionem conciliique Lugdunensis celebrationem tantum temporis spatium intercesserit, ut eo et dicta epistola ad Manassem perferri et hic, illa accepta, Lugdunum ad concilium pervenire potuerit. Jam vero, cum ad hoc non minus quam quatuor aut quinque hebdomadarum spatium necessarium fuisse videatur, consequens est, ut Lugdunense concilium ante anni* 1080 *Februarium celebratum non fuerit, ac proin ut et S. Hugo et Hugo legatus, utpote ex dictis Romam demum, concilio Lugdunensi jam celebrato, profecti iter illud ante idem tempus non susceperint.*

a Pontifice anno 1080 mense Martio fuit consecratus.

467 *Quod cum ita sit, S. Hugo sane ordinationem episcopalem Romæ anno* 1080 *tam parum provecto non acceperit, ut ibidem tunc esse nequierit, nisi jam inde ab anno* 1079 *Avenione versus civitatem illam itineri sese dedisset. Atque hæc* B *de tempore, quo concilium Avenionense celebratum fuerit, argumentisque, quibus id seu probetur seu non probetur, anno* 1079 *celebratum fuisse, dicta sufficiant. Verum quandonam post id jam celebratum S. Hugo Romæ ordinatus fuit episcopus? Cum ex dictis Romam cum Hugone legato profectus non sit, nisi jam Lugdunensi celebrato concilio, hocque itidem ex jam dictis ante anni* 1080 *Februarium celebratum non fuerit, Romam verosimillime ante mensem Martium anni* 1080 *non pervenerit, ac proin nec ante hoc tempus ibidem a summo Pontifice fuerit consecratus episcopus. Verum nonne aliquanto etiam temporis spatio serius id evenit? Cum S. Hugo, uti apud nos tom.* I *Aprilis pag.* 46 *in ejus Vita num.* 33 *Guigo testatur*, anno ... ab Incarnatione Domini millesimo centesimo trigesimo secundo, ... consecrationis... ad minus quinquagesimo secundo, Kalendis Aprilis .... migrarit ad Dominum, *sintque a prima die mensis Martii anni* 1080 *usque ad anni* 1132 *primam Aprilis diem, qua S. Hugo obiit, anni quinquaginta duo una cum aliquot dumtaxat hebdomadis elapsi, fuisse hunc non serius etiam, quam mense Martio anni* 1080 *a summo Pontifice episcopum consecratum, verosimillimum, ne dicam,* C *indubitatum, apparet, ac proin cum nec ante eumdem dicti anni mensem consecrationem episcopalem Romæ a Pontifice ex dictis acceperit, consectarium fit, ut id ipso illo anno et mense verosimillime acciderit.*

Hinc veritati apprime, si modo hic proposito exponantur, etiam in opinione,

468 *Tempus itaque, quo S. Hugo Romæ fuerit consecratus episcopus, modo etiam habemus. Proximum nunc est, ut et ostendamus, qui in opinione, quæ* S. Brunonis *ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum ejusdemque in Cartusiæ eremum secessum anno* 1084, *ad Junium ex dicendis jam provecto, affigit, veritati possint intelligi consona ex Guigone num.* 458 *recitata verba, quibus hic fidei omnino probatæ scriptor, quandonam* S. Bruno *ad S. Hugonem Gratianopolitanum episcopum accesserit, Cartusiæque eremum petierit, definit seu potius indicat. Cum ex dictis S. Hugo mense Martio anni* 1080 *Romæ fuerit consecratus episcopus, quid si anno* 1081 *ad mensem Maium aut Junium jam provecto, Casæ-Dei monasterium, uti reipsa* *fieri potuit, petierit, monachum, contemptis rebus omnibus, induerit, cumque novitium anno circiter, seu novem (neque enim annum integrum hic indicare Guigo videtur) decemve mensibus ibidem egisset, ad episcopatum, jubente summo Pontifice, anno* 1082 *mense Martio circiter e dicto monasterio fuerit reversus? Ita sane a Guigone* necdum duobus post consecrationem expletis annis, *Casæ-Dei monachus factus esse, anno ibidem novitius vixisse, ac tandem Gratianopolim,* tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum, *id est, a suo, e Casa-Dei reditu,* completis annis, *venientem* S. Brunonem *anno* 1084 *excepisse, absque ullo veritatis dispendio dici potuerit, uti unusquisque, quantum opinor, qui rem attente perpenderit, facile perspiciet, remque proinde modo jam assignato reipsa gestam esse, concipiatur, aut, si mavis, admittatur, necesse est, ne alioquin, cum equidem* S. Brunonis *ad S. Hugonem accessum anno* 1084 *innectendum, aliunde constet, veritati dissona Guigo scripsisse sit credendus.* D

quæ Sancti ad Hugonem accessum anno 1084 illigat, Guigonis verba consonant,

469 *Ast, inquies, ita Hugo post consecrationem quidem anno dumtaxat uno et duobus circiter mensibus in Casæ-Dei monasterio monachum induerit, post suum vero ex hoc reditum annis dumtaxat duobus totidemque circiter mensibus, antequam ad eum* S. Bruno *accessit, in episcopatu egerit, videnturque e recitatis Guigonis verbis hæc quidem* Necdum duobus expletis annis *amplius aliquod temporis spatium, quam anni unius duorumque mensium, illa vero* Tribus necdum completis annis, *quam duorum annorum totidemque mensium significare. Fateor; res sane, si in sensu magis obvio accipiatur, ita omnino habet; verum, si secundum strictam verborum significationem consideretur, non video, cur Guigo annum quidem unum mensesque duos per annos duos necdum expletos, annos vero duos totidemque circiter menses per annos tres, necdum completos, designatos velle non potuerit. Enimvero, qui annum dumtaxat unum mensesque duos, biennium nondum integrum, itemque qui annos dumtaxat duos totidemque menses, triennium integrum nondum implevit, nec video, a veritate futurum devium, qui annum dumtaxat unum mensesque duos biennii necdum completi nomine, itemque, qui duos tantum annos totidemque menses triennii necdum expleti appellatione designarit. Utut sit, prædicta equidem, de quibus hic, Guigonis verba modo jam assignato accipienda videntur, tum ne, quod absonum nec sat fundatum apparet, sequentia horum tria* Post monasterii reditum *loco non suo posita cum Columbio dicere cogamur, tum ne pugnare idem Guigo, in quem falsitatis suspicio haud cadit, asserendus sit cum opinione, quæ* S. Brunonis *ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum, secessumque in Cartusiæ eremum anno* 1084 *innectit, quamque omni dubio procul veritati esse apprime consonam, non pauca in medium modo adducenda suadent. A charta donationis Cartusiæ duco initium.* E F

itaque proinde re etiam ipsa, cum Sanctus, uti hic variis

470 *Hæc, quam integram infra ex apographo, a Michaële Mörkensio ad Chronologico-diplomaticæ, quam de* S. Brunone *contexuit, Diatribæ calcem adjecto, editurus sum, sub finem sic habet:* Præfata quidem terra, *(Cartusiæ videlicet)* his terminationibus *(supra nimirum determinatis)* conclusa, a magistro Brunone et ab his, qui cum eo erant, fratribus cœpit inhabitari et construi anno ab Incarnatione

AUCTORE C. B.

A Incarnatione Domini MLXXXIV episcopatus vero Domini Hugonis Gratianopolitani episcopi quarto, qui videlicet laudat et corroborat hoc donum, quod fecerunt supra scriptæ personæ, cum omni conventu clericorum suorum et quantum ad se pertinet, quidquid sui juris esse videtur, omnino concedit. *Sanctum itaque anno 1084 Cartusiæ eremum esse ingressum, ex ipsa, qua fundata hæc fuit, charta habetur compertum; qui autem, uti in hac innuitur, quartus episcopatus S. Hugonis annus, qui ex dictis jam inde a mense Martio anni 1080 episcopus consecratus fuit, in cursu adhuc, cum Cartusiæ eremum Sanctus noster primum adiit habitareque anno 1084, ad Junium ex dicendis jam provecto, cœpit, esse potuerit, infra exponam, quando chartam illam integram, uti me facturum modo monui, huc transcribam. Sancti ad Hugonem Gratianopolitanum accessum atque in Cartusiæ eremum secessum anno 1084 accidisse, modo hic ulterius probandum. Sanctus, uti infra docebo, ab Ur-* B *bano II, summo Pontifice, qui illius olim fuerat discipulus, e Cartusia Romam fuit evocatus, Cartusiæque eremum, quod, eo abeunte, Landuinus pariter aliique, quibuscum in sacram illam solitudinem sese abdiderat, discedere ex hac vellent, Siguino, Casæ-Dei abbati resignavit, qui postea eamdem eidem Landuino aliisque Sancti discipulis, cum ad locum a se desertum, suadente Sancto, redirent, media charta publica restituit; hæc autem anno 1090 data notatur, ut hoc anno Landuinus aliique Sancti nostri discipuli, ad Cartusiam, quam,* Brunone *Romam abeunte, deseruerant, jam rediissent.*

argumentis

471 *Jam vero cum in quatuor primorum Cartusiæ Priorem Chronico, summæ utique (adi quæ de hoc § 1 dicta sunt) antiquitatis fideique monumento, Sanctus noster, antequam Romam Pontificiæ voluntati obsecuturus peteret, Cartusiam sex annis rexisse dicatur, hique, si pro completis sint habendi, ab anno 1090, usque ad Junium, quo ex dicendis in eremum illam primum sese abdidit, provecto, aut, si pro incompletis, quales ex dicendis vere fuerunt, debeant haberi, ab eodem anno 1090 nondum ad Junium, aut ab anno 1089, ultra Junium jam provecto, ordine retrogrado computati, deducunt ad annum 1084, fit vel hinc,* S. Brunonem *hocce anno ad* C *S. Hugonem venisse Cartusiamque adiisse, omnino indubitatum. Adhæc in eodem illo Chronico seu potius in Sancti nostri, quod in illo continetur, elogio vitam hanc mortalem cum immortali* Bruno *commutasse traditur* Post egressum Cartusiæ *(videsis num. 7)* undecimo plus minus anno; *quare cum Sanctus, ut jam dictum, Cartusiam, antequam ex hac a Summo Pontifice accersitus, egrederetur, annis sex rexisset, consectarium fit, ut annis 1101, quo, uti inter omnes convenit, diem extremum clausit, septimus decimus fuerit ab ejus in illam ingressu, ac proin ut eamdem anno 1084 primum fuisset ingressus. Atque id tunc factum, etiam ex Guigonis, quinti Cartusiæ Prioris, quod apud Labbeum tom. 1 Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag. 639 et seq. ad primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronicon exstat adjectum, quodque ab auctore,* S. Brunoni *aut æquali aut certe subæquali, contextum videtur, elogio conficitur. Etenim in hoc Guigo obiisse asseritur*, cum ab exordio Cartusiensis eremi annus quinquagesimus tertius ageretur; *quare, cum Guigo, quemadmodum inter omnes convenit, anno 1137 diem extremum clauserit, computatique ab hoc anno ordine retrogrado anni quinquaginta et tres ad annum 1084 deducant, consequens est, ut hoc anno Cartusiæ eremus initium acceperit, seu, quod eodem recidit, ut in hanc tunc primum Sanctus noster fuerit ingressus.*

472 Denique, *inquit Mabillonius Præfatione in seculi sexti Benedictini part. 2, num. 86) esse id tunc factum, etiam* probat sancti Brunonis epitaphium, e veteri codice descriptum in hæc verba: dilucide probatur, anno 1084

" Anno milleno, quarto quoque si bene pen-
" ses,
" Ac octogeno sunt orti Cartusienses.
" His ortum tribuit excelsus Bruno magister "
etc.

Quantæ antiquitatis sit codex, e quo hosce versiculos deprompsit, Mabillonius nuspiam edicit, nec alibi id comperire quivi. In confirmationem adduci hic præterea posset Sigeberti Gemblacensis testimonium, et charta, mense Julio anni 1084 E *ab Hugone Gratianopolitano episcopo, ut Mabillonius loco proxime cit. memorat, in Cartusianorum favorem concessa; verum cum hæc ad manum non sit, verbaque, quæ de S.* Brunone *Pistorii editio Sigeberto attribuit, supposititia ex dictis num. 298 sint, nec, quæ in editione Miræi occurrunt, characteribus iisdem, quibus, quæ certo Sigeberti sunt, exprimantur, faciendum id non duxi; neque vero ullatenus fuit necesse, cum ex aliis, quæ in medium jam adduxi, certum omnino atque extra omnem controversiam positum videatur, Sanctum nostrum anno 1084 ad Hugonem Gratianopolitanum accessisse, Cartusiæque eremum fuisse ingressum.*

473 *Quod cum ita sit, Guigonis verba, e quibus, id anno 1086 factum, Baronius aliique existimavere, eo modo, quem supra exposui, omni dubio procul sunt intelligenda, cum præterea Sancti in Cartusiam secessus mense Junio acciderit, uti jam nunc ostendo. Quatuor primorum Cartusiæ Priorum chronologus, qui quam fidem mereatur, § 1 exposui, apud Labbeum tom. 1 Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag. 639 in Joannis Tusci, quarti Cartusiæ Prioris, elogio ita prodit memoriæ :* Colliguntur ita a primo magistri Brunonis anno usque ad hujus *(Joannis Tusci nempe)* ultimum anni viginti quinque, qui F ante obitum ejus, qui est Nonas Octobris, circa nativitatem B. Joannis Baptistæ complentur. Tali quippe tempore a magistro Brunone præfata cœpit eremus habitari. *Sanctus ergo, uti ex his verbis liquet, in Cartusiæ eremum primum sese circa lucem, S. Joanni Baptistæ sacram, recepit. Quare, cum sancti Præcursoris Domini festum in vigesimam quartam Junii diem quotannis incidat, nec Sanctus noster ejusque socii, postquam Gratianopolim advenissent, diu apud Sanctum civitatis hujus antistitem, antequam Cartusiam adirent, commorati fuisse videantur, dubitandum non videtur, quin eodem mense Junio, in quem festiva Præcursoris Domini lux incidit, et ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accesserint, et, hoc comitante necessariaque fini, quem intendebant, subministrante, Cartusiæ eremum adierint novique in ea Ordinis, qui a loco illo, in quo initium accepit,* Cartusiensis *appellatur, fundamenta posuerint. Atque ita modo anno, mense ac ipso etiam*

mense Junio in Cartusiam secesserit, exponenda sunt.

AUCTORE C. B.

etiam propemodum die, quo res, memoratu sane dignissima, acciderit, determinato, proximum est, ut quid deinde Bruno *sociique ejus, locum eremiticæ vitæ aptissimum pro voto suo jam nacti, egerint, vitæque rationem, quam ibidem inierint, examinemus.*

§ XXVII. Quid Sanctus ejusque socii, Cartusiam jam ingressi, primum egerint, et quem vivendi modum renuerint.

Sanctus, ut primum Cartusiam ingressus fuerat, cellulas,

B De S. Brunone *ejusque sex sociis, Cartusiam comitante S. Hugone, Gratianopolitano episcopo, jam ingressis, Blömenvenna in Sancti illius Ordinis sui Patriarchæ Vita sic scribit :* Ibidem *(in Cartusiæ eremo)* in parte superiori montis loco, qui nunc dicitur Ad beatam Mariam de Casalibus, ædificare cœperunt ecclesiam, nec non et parvas cellulas, juxta fontem quemdam, qui usque in hodiernum diem vocatur Fons Sancti Brunonis, haud procul ab ea distantes, a se invicem distinctas et aliquantulum separatas, ne alter alterius solitudinem impediret. In his bini et bini per singulas habitantes cellulas, more antiquorum Ægyptiorum monachorum silentio, lectioni, orationi, puritati cordis contemplationique studebant, ac deinde etiam operi manuum, maxime in conscribendis libris, insistebant. *Ita laudatus Sancti nostri biographus, a quo Puteanus in contexta a se* S. Brunonis *Vita haud multum abludit. Et sane verissima esse, quæ verbis hisce memorat Blömenvenna, argumento esse possunt, quæ Guibertus de Novigento lib.* I *de vita sua cap.* XI, *Petrus Venerabilis lib.* 2 *de Miraculis, cap.* 28, *et Guigo, quintus Cartusiæ Prior, in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi, num.* 12 *memoriæ produnt vel de* S. Brunone *ejusque sociis in Cartusia jam degentibus vel de Cartusianorum institutis. Singulorum verba, quæ huc potissimum facere possunt, lubet transcribere. Ab iis, quæ Guigo suppeditat, duco initium.*

quas bini et bini tunc inhabitarunt,

475 *Loco itaque jam cit. de S. Hugone, in* C *Cartusiæ eremo cum Sancto nostro ejusque sociis commorante, sic habet :* Licet vero et prius *(cum scilicet nondum Cartusiam cum* Brunone *adiisset)* divini amoris totus arderet incendiis, non aliter tamen ad disciplinæ cœlestis exercitia eorum (S. Brunonis *ejusque sociorum*) exemplis et familiaritate inferbuit, quam si flammanti quis faci plures circumponat alias ardentes. Erat cum eis non ut dominus aut episcopus, sed ut socius et frater humillimus, et ad cunctorum, quantum in ipso erat, obsequia paratissimus, adeo ut vir venerabilis Guilhelmus, Prior tunc S. Laurentii, postea S. Theofredi abbas, magistro Brunoni etiam ipse religiosa devotione non mediocriter alligatus, B. Hugonis contubernalis (bini quippe tunc per singulas inhabitabant cellas) apud magistrum Brunonem non leviter conquereretur, quod pene omnia, ad humilitatem spectantia, intra cellam sibi præriperet officia, et episcopus non secum saltem ut socius, sed potius conversaretur ut famulus : non licere sibi, tristis asserens, ex servilibus operibus quidquam attingere, quæ juxta morem debebant per vices efficere, eo sibi cuncta præripiente. D *Hæc Guigo ; ex quibus compertum habetur, primo quidem cellulas a* S. Brunone *ejusque sociis, Cartusiæ eremum primum ingressis, fuisse extructas ; secundo non singulos in singulis cellis monachos, ut postea factum esse, quæ de Cartusianorum institutis a Guiberto et Petro Venerabili locis supra citt. traduntur, manifestum efficiunt, sed in una eademque cella binos et binos, ut Blömenvenna verbis proxime recitatis docet tunc fuisse commoratos ; tertio duos quosque, qui eamdem cellam incolerent, alternis vicibus ministeria domestica debuise obire Accipe modo, quæ huc spectant, Guiberti verba.*

ecclesiamque, uti

476 Ecclesia, *inquit loco cit.*, ibi *(in Cartusiæ eremo)* est non longe a crepidine montis, paulo sinuatum devexum habens, in qua tredecim sunt E monachi ; claustrum quidem satis idoneum pro cænobiali consuetudine habentes, sed non clausraliter, ut cæteri cohabitantes. Habent quippe singuli cellulas per gyrum claustri proprias, in quibus operantur, dormiunt ac vescuntur. *Ita ille, qui cum anno, ut num.* 170 *docui,* 1124 *circiter e vivis abierit, ecclesiæque, quam ætate sua in montis crepidine exstructam Cartusiæ eremus fuit complexa, mentionem faciat, ecclesiam, a Blömenvenna memoratam, utpote ab hac verosimillime non diversam, a Sancto nostro ejusque sociis jam tum, cum Cartusiam primum essent ingressi, fuisse exstructam, verosimillimum, ne dicam indubium, apparet. Et vero quin Sanctus ejusque socii id tunc fecerint, dubitare non sinit eximius plane eorum in Deum amor, quo verosimillime factum fuerit, ut Cartusiam jam ingressi nihil habuerint antiquius, quam sacratam unice cultui ejus domum seu ecclesiam aut saltem sacellum exstruere. Adhæc, ut ad Petri Venerabilis verba, huc potissimum spectantia, jam veniam, sequentia hæc de Cartusianis, suo tempore seu seculo duodecimo, quo, ad annum usque secundum supra vigesimum provecto, abbatis munere apud Cluniacenses fungi cœpit, Cartusiæ eremum incolentibus, lib.* 2 *de Miraculis, cap.* 28 *suppeditat :* More antiquo Ægyptiorum monachorum singulares cellas (S. Bruno *ejusque socii, Cartusiam primum ingressi, bini et bini, ut jam dictum, per singulas cellas, quod forte hæ monachorum numerum non* F *æquarent, incoluere*) perpetuo inhabitabant ; ubi silentio, lectioni atque operi manuum, maxime in scribendis libris, irrequieti insistunt. In eisdem cellis debitum regularium horarum, hoc est, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Completorium signo ecclesiæ commoniti Deo persolvunt. Ad Vesperas et Matutinas in ecclesia cuncti conveniunt,

varie probatur,

477 *Cum ergo Petri Venerabilis ætate Cartusiensis eremi incolæ statis temporibus, uti ex his Petri verbis intelligitur, ac Matutinas et Vesperas convenire essent soliti, hique vitam suam ad normam, quam* S. Bruno *ejusque socii moribus suis expresserant, omni dubio procul exegerint, ambigendum non est, quin et Sanctus ejusque socii ad Matutinas et Vesperas convenire pariter soluerint : ut proinde, quo locum, in quod id facerent, haberent, qualemcumque saltem ecclesiam seu sacellum, statim atque Cartusiæ eremum essent ingressi, ædificari verosimillime, ne dicam indubie, curarint, sumplus*

AUCTORE C. B.

A *ptus liberalissime suppeditante S. Hugone, Gratianopolitano episcopo. Porro Massonus, supra non raro jam laudatus, in Opere, quod Ordinis Cartusiensis Annales inscripsit, lib.* 1, *cap.* 2, *num.* 10 *ad quæstionem, qua,* qualiter... S. Bruno et socii ejus domicilium sibi constituere cœperint in ista *(Cartusiæ)* eremo, in prominenti illo loco, ubi sacellum sancti Brunonis *(adi num.* 447*)* nunc visitur, *seipsum interrogat, sequentibus hisce, ut Sanctum ejusque socios, Cartusiæ eremum primum ingressos, monasterio seu cellulis, ecclesiæque seu sacello ædificandis manum admovisse, confirmet, verbis respondet:* Traditione constat, eum (S. Brunonem *videlicet)* cellam illic habuisse, imo et sacellum vicinum, in quo Missam celebrabat; altare enim istius sacelli huc usque immotum perseverasse creditur. Ibidem etiam tria aut quatuor magna fragmenta rupium, olim ab altis rupibus soluta et decisa, cernuntur, a se invicem paululum separata, ad quorum pedes tuguria tunc illos fabricasse multi suspicati sunt; et quidem id quasi in transitu factum fuisse, probabile est.

B 478 At statim illos cum S. Hugone, et sub ejus ope de parvo monasterio ibi construendo, et de locis regularibus erigendis tractasse, credendum est. Visio enim, quam viderat in somnis sanctus antistes, Christi sibi domum in ista eremo construentis, ad id impellebat. *Hæc Massonus, addens præterea, quo tunc a* Brunone *ejusque sociis tum ecclesiam, tum nominatim monasterium statim exstrui cœptum probet, tempore Guigonis jam plurima ædificia exstitisse exstructa, nec futurum id fuisse ni Sanctus statim a suo in Cartusiam ingressu manum operi admoveri curasset. Verum cum a tempore, quo Sanctus ejusque socii in Cartusiæ eremum primum sese abdidere, ad tempus usque, quo Guigo Cartusiam gubernandam accepit, anni sex supra viginti, uti ipsemet loco cit. Massonus fatetur, excurrerint, non video, qui ædificia, quæ Cartusia Guigonis ætate complectebatur, exstructa esse jam tum nequiissent, etiamsi* Bruno *ejusque socii iis construendis statim a suo in Cartusiam ingressu initium non dedissent. Utut sit, equidem tum jam supra dicta, tum, qua pressi indubie fuerunt* Bruno *ejusque socii, sese adversus aeris injurias tutandi necessitas dubitare non sinit, quin statim a suo Cartu-*C *siam ingressu cellulas qualescumque, quæ omnes simul quamdam monasterii speciem præferrent, ædificarint. Ait quidem in Stylita mystico puncto* 2, *num.* 3 *Raynaudus, tunc ipsos in rupium cavitatibus sedes fixisse, usosque tuguriis, opere tumultuario exstructis, alii asseverant; verum id, utut ita forsan initio habuerit, diu tamen non durasse, cellasque interea ac ecclesiam a* Brunone *ejusque sociis ædificatas fuisse, vel sola fidem facit fundationis Cartusiæ charta infra recitanda, in qua præter alia hæc leguntur:* Præfata.... *(Cartusiæ)* terra, is terminationibus conclusa, a magistro Brunone et ab his, qui cum eo erant, fratribus cepit inhabitari et construi anno ab Incarnatione Domini MLXXXIV.

ædificari curavit.

479 *Porro ecclesiam ac cellulas juxta fontem, qui hodieque* Fons S. Brunonis *dicitur, fuisse tunc a* S. Brunone *ejusque sociis exstructas, Blömenvenna recitatis num.* 474 *verbis affirmat. Atque hoc quidem certum apparet, nec, quin qualiacumque illa ædificia* Ad honorem Dei et beatæ semper Virginis Mariæ et beati Johannis Baptistæ *fuerint exstructa, dubitandum est, cum ita in Guigonis, testis omni exceptione majoris, Consuetudinibus cap.* 23 *diserte asseratur. Verum sunt, qui fontem illum miraculo excitatum fuisse scribunt; ac alii quidem, quorum Raynaudus in Stylita mystico puncto* 2, *num.* 3 *meminit, id meritis* S. Brunonis, *alii contra hosque inter Dorlandus Chronici Cartusiensis lib.* 2, *cap.* 8, *precibus S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, attribuunt. Zacharias Benedictus fontem illum precibus et* S. Brunonis *et aliorum omnium, qui cum eo in Cartusia, dum primum in hanc ingressi ædificia necessaria construerent aquæque penuria laborarent, a Deo fuisse impetratum, in metrica a se adornata Sancti nostri Vita hunc canit in modum:*

Fons, juxta quem ædificarunt, miraculo excitatus dicitur;

Planitie in summa cellæque et phana struuntur.
Christiparæque sacrum Genitrici ac ara dicatur.
Ille locus privatus erat fluvialibus undis.
Non ibi cisternæ puteusque nec ullus ibidem.
In fovea tamquam pluvialis lympha manebat E
Mortua, et interdum luteo fœtebat odore.
In mœrore omnes incommoda tanta ferebant;
Sed quid certa fides non impetrat atque meretur?
Se dedit in lacrymas oravitque inclytus ille
Cœtus et obtinuit supplex, quod ab arce petivit;
Namque statim in dura fodere crepidine rupis;
Nec mora, continuo latices fluxere recentes
Et rivos egere amplos vel fluminis instar.
Lætati fremuere omnes laudesque dederunt,
Atque salutarunt ex imo pectore cœlum.
Lambit adhuc curvo fons ille cacumina cursu,
Cellarumque hortos vitreo circumfluit amne.

480 *Hactenus laudatus Benedictus, qui quamvis fontem, de quo loquitur, hodieque* fontem S. Brunonis *appellari non edicat, eumdem tamen fontem, quem ita in hodiernum usque diem nominari, auctores supra laudati affirmant, indubie celebrat, cum tam fons, de quo hi, quam fons,* F *de quo ille, miraculo feratur exortus. Ast verene fons is miraculo suam debeat originem? Id equidem non puto. Quod enim a scriptoribus recentioribus, uti hic fit, nullo prorsus vade antiquo adstipulante, miraculo factum asseritur, miraculo vere factum esse, credi non debet, nisi ratio omnino solida ac convincens contrarium suadeat. Quid autem, quæso, occurrit, ut fontem, qui a* S. Brunone *in Cartusia hodieque nomen conservat, prodigio olim excitatum, in animum inducamus? An quod hodieque* fons S. Brunonis *vocetur? Verum quid ni nomenclationem hanc contrahere atque in hodiernum usque diem conservare potuerit, quod Sancto ejusque sociis aquam, quam quotidianis suis usibus necessariam habebant, subministrarit? Quid ni etiam ita vocari potuerit, quod prope eum* Bruno *cellulam, in qua habitarit, exstructam habuerit? Utut sit, Puteanus equidem, Blömenvenna et Surius, etsi omnes fontis, cui* S. Brunonis *cella fuerit adjuncta, mentionem faciant, de miraculo tamen, quo hic fuerit excitatus, altum silent, qui tamen, ac*

a vero id alienum videtur:

AUCTORE C. B.

ac maxime Puteanus, utpote cui Zachariæ Benedicti metrica S. Brunonis *Vita, in qua id memoratur*, *anno* 1510, *seu quinquennio, antequam suam de hoc sancto Patre suo lucubrationem adornaret, ab ipsomet auctore inscripta ac dedicata fuerit, perspecta haud dubie, quæ de prodigioso fonte dicebantur, apprime habuerunt; ut proinde silentio suo ea sibi minime probari indicare videantur. Sed hæc de fonte, qui prodigio, cum Sanctus ejusque socii Cartusiam essent ingressi, excitatus fuerit, dicta sufficiant; qui plura de eo desiderat, adeat Surianum in suis in caput* 12 *Surii Observationibus, num.* 12, *et Raynaudum in Stylita mystico puncto* 2, *num.* 3.

de ecclesiæ tamen dedicatione, quæ hic a metricobiographo,

481 *Zacharias Benedictus in metrica, quam concinnavit, Sancti nostri Vita prodigio fontis, divinitus excitati, novæ ecclesiæ, una cum aliis qualibuscumque ædificiis in Cartusia, statim atque Sanctus ejusque socii eremum hanc fuissent ingressi, ædificari ex dictis cœptæ, jamque ad* B *umbilicum cum iis perductæ, consecrationem, quæ ab Hugone Gratianopolitano episcopo summo apparatu facta fuerit, subjungit. Ut et hic præstem, quod curioso lectori futurum spero non ingratum, versus præcipuos, quibus metricus ille biographus rem hanc describit, ac celebrat, huc transcribo. Sic habent :*

Jamque dies solemnis erat, quo machina surgens
Hospitio poterat monachos servare decenti.
Hugo ciet clerum civesque invitat ab urbe
Ad summos aditus incultaque limina montis
Visuros fieri festivi encenia templi.
Æs sublime sonat, clamatque ad festa catervas.
Tunc delubra parant, foliisque virentibus ornant.
Aptatur paries hederis, pendente corymbo;
Hique ligant buxos, et quas Tritonia frondes
Servat; ab excelsis trabibus Peneia laurus
Frondet, et hirsutæ coeunt in serta miricæ,
Sparguntur flores, violæque per ardua tecta.
C Lilia non desunt, narcissus, achantus et aiax
Purpureæque rosæ, quæ per vicina ministri
Oppida legerunt; crocus est et myrtus odora.
Esse hic Pestanos hortos et rura putares.
Hic aulæa patent; hic picta tapetia fulgent.
Misit ephimerides varias et munera præsul
Ad nova phana, quibus muri tegerentur et aræ.
Ostro et luminibus stellant altaria circum.

per Hugonem episcopum facta, celebratur, aliud omnino,

482 *Versibus hic Benedictus alios nonnullos, quibus ipsos etiam cœlicolas ad solemnitatem convenisse memorat, seu potius more Poetico, et quidem non nihil, quam par sit, licentiori, fingit, mox subnectit, ac deinde ita prosequitur :*

Præsul adest, sacras solito capit ordine vestes
Et decus imponit capiti, bifidamque tiaram.
Fumus odoratus veniens e thure Sabæo
Altius ascendit, phanique volumina complet.
Pontifici cathedram parat ille, hic stragula sternit, D
Jamque sacerdotes æquo discrimine vocum
Incipiunt cantus, rutilas assurgit ad aras
Pastor et erectis cœli ad fastigia palmis
Mystica sancta litat superis et munera libat.
Implentur clangore tubæ, cava tibia dulces
Ad numeros inflabat ebur, dant organa plausus.
Alternant litui partito carmine versus;
Plectra lyræque aderant, Phæbeaque cuncta supellex.
Dedicat interea templum claustrumque sacerdos,
Sitque novæ domui nomen Carthusia mandat,
Condendasque domos habituras nomen ab illa.
Prædia donavit, donavit pinguia villæ
Jugera, quod monachi sine quæstu vivere possint. E

Ita laudatus metricus Sancti nostri biographus. Et vero Cartusiæ ecclesiam, cum ad umbilicum fuisset adducta, a S. Hugone, Gratianopolitano episcopo, consecratam fuisse, unusquisque, quantum opinor, etiam absque vade antiquo facile credet, etsi interim tanto id apparatu, quanto hic innuitur, peractum fuisse, persuadere natus haud sit is scriptor, qui præterquam quod a re gesta quatuor amplius seculis remotus vixerit, poetarum loquitur in morem, qui plerumque res, quas tractant, variis figmentis, ornamentorum quodammodo locum tenentibus, amplificant.

483 *Verum multum abest, ut propense adeo credam, quæ deinde idem Benedictus absque ullo pariter vade antiquo tradit de habitu monastico, quem* S. Bruno *ejusque socii eo ipso die, quo præmemorata Cartusiensis ecclesiæ dedicatio facta est, a S. Hugone susceperint. Audi, qui rem illam statim atque solemnem ecclesiæ Cartusiensis dedicationem retulit, metrice exponat. Hisce ejus oratio versibus concipitur :*

at non item de monastico, quem tunc Sanctus ejusque socii

Tunc adyta ingreditur Bruno, senique sodales,
Singulus exuitur preciosis atque lacenis
Mollibus, atque trahunt crepidas e cruribus omnes F
Confestim, tondent generoso e vertice crines.
Apparent juvenum generosa et lactea membra,
Nudatique manent, genibusque et corpore flexi.
Dulcia mittebat suspiria pectus anhelum;
Nec poterant retinere pios pia pectora planctus.
O juvenum fervor, divique affectus amoris!
Candida Doctoris fratrumque tenerrima dorsa
Mox operit lugens cilicino tegmine pastor,
Atque rudi sacco, niveumque imponit amictum
Virgine de lana, nivea tum cannabe cingit,
Atque tegit scapulas albo clausoque cucullo,
Indicium æternæ clausuræ munditiæque.

Innumeræ

AUCTORE C. B.

A Innumeræ astabant turbæ cunctique gemebant
Hoc tanto exemplo moti et dulcedine tanta.

ab Hugone episcopo susceperint, habitu statuendum est.

484 *Addit præterea laudatus metricus Sancti nostri biographus, angelorum, rebus die illa in Cartusia gestis applaudentium, voces auditas fuisse Verum de re hac censendum quid sit, facile ex jam dictis quisque intelliget; quod vero pertinet ad habitum monasticum, quem tunc* Bruno *ejusque socii ab Hugone Gratianopolitano episcopo acceperint, etsi quidem, ipsos in Cartusia vilioribus asperioribusque, quam ante, vestibus usos esse, e Petro Venerabili lib.* 2 *de Miraculis, cap.* 28 *colligendum appareat, Sanctum tamen habitu monastico ab Hugone primum fuisse indutum, haud credo. Præterquam enim, quod id a nullo prorsus scriptore antiquo memoriæ proditum inveniatur,* Brunonem *jam inde ab eo tempore, quo in Siccæ-fontanæ solitudine adhuc versaretur, ac proin Cartusiam nondum adiisset, habitu monastico indutum fuisse, reque etiam ipsa monachum exstisse, suadent, quæ* § XXIV *in medium adducta jam sunt. Nec est, quod reponas, Sanctum a Guigone in S. Hugonis Gratianopolitani Vita eo loco, quo ad hunc accessisse narratur,* Magistri *titulo condecorari, ac proin eum, cum ad S. Hugonem accessit, habitu monastico indutum nondum fuisse, nedum mona-* B *chum exstitisse; præterquam enim quod tum Sanctus, quia a Landuino aliisque, qui cum eo Gratianopolim venerant, seque in illius disciplinam dederant,* Magistri *titulo honorabatur, magister a Guigone appellari potuerit, potuit etiam, utut Remensium scholarum magisterio seu præfectura jam sese abdicasset, ita adhuc ob id olim gestum vocari. Ac posteriori quidem hoc sensu Sanctum a Guigone vocari* Magistrum *idcirco existimo, quod ibidem et Landuinus* Magister *ab eo vocetur, nec alia de causa, quam quod olim scholarum alicubi magisterium gessisset, altiorisve ordinis scientias docuisset, talis huic nomenclatio videatur potuisse attribui. Utut sit, Sanctum equidem ex eo, quod a Guigone eo loco, quod ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, cum sex sociis accessisse narratur,* Magister *nuncupetur, habitu monastico indutum tum nondum fuisse, argui non potest, cum etiam in charta donationis Cartusiæ infra huc transcribenda, data-* C *que anno* 1086, *quo Cartusianum biennio jam egerat,* Magister *vocetur, eodemque etiam titulo, cum post in eremo Calabrina jam versaretur, ad mortem usque honoratus fuerit.*

Normæ, ad quam Sanctus, ejusque socii vitam

485 *Ad vivendi modum, quem Sanctus ejusque socii in Cartusia tenuerint, sermonem modo convertamus. Quem S. Bruno ejusque socii in Cartusia tenuerunt vivendi modum, eumdem etiam aut certe non multum absimilem servasse, qui quadraginta nondum post Sancti obitum elapsis annis seu Petri Venerabilis ætate floruerunt, religiosos Cartusiensis eremi incolas, ambigendum non apparet. Ut ergo, quam illi vivendi rationem fuerint secuti, lectorem utcumque edoceam, vitæ ab hisce ductæ capita præcipua e Petro Venerabili ei exhibeo. Hic itaque scriptor, fide ubique hac in re longe dignissimus, lib.* 2 *De Miraculis, cap.* 28 *de sui temporis Cartusianis ita memorat:* Ad edomandum jumentum corporis sui, et ab subigendam juxta Apostolum legem membrorum suorum, repugnantem legi mentis suæ, duris carnem ciliciis semper exasperant, continuatis pene acribus jejuniis corpora affligunt, extenuant et desiccant. Inde est, quod pane furfureo semper utuntur, vino adeo adaquato, ut merito magis villum, quam vinum dicatur. Ab omni carnium esu tam sani quam ægri in perpetuum abstinent. Pisces numquam emunt, sed forte ex charitate datos accipiunt. Die Dominico et quinta Feria tantum caseum vel ova ad vescendum admittunt. Tertia feria ac Sabbato, aut legumine aut olere cocto utuntur. Omni secunda, quarta et sexta feria pane solo et aqua contenti sunt. Semel in die semper comedunt, exceptis octo diebus Natalis Domini, octo diebus Paschæ, octo diebus Pentecostes, Epiphania Domini, Repræsentatione ejus, hoc est, Purificatione sanctæ Mariæ, Annuntiatione Domini, quando Paschali tempore provenit; Ascensione Domini, Assumptione ac Nativitate jam dictæ sacræ Virginis, Matris ejus, et exceptis festis duodecim Apostolorum, sancti Joannis Baptistæ, sancti Michaëlis, sancti Martini, et illo, quod in Kalendis Novembris celebratur, festo omnium Sanctorum.

E *exegerint, capita nonnulla*

486 Super hæc omnia more antiquo Ægyptiorum monachorum singulares cellas (*tempore* S. Brunonis *ex dictis num.* 475 *bini in singulis cellis morabantur*) perpetuo inhabitant, ubi silentio, lectioni, orationi atque operi manuum, maxime in scribendis libris, irrequieti insistunt. In eisdem cellis debitum regularium Horarum, hoc est, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Completorium, signo ecclesiæ commoniti Deo persolvunt. Ad Vesperas et Matutinas in ecclesia cuncti conveniunt, ibique, non perfunctorie, ut quidam, sed intentissime, oculis in terram demissis, cordibus cœlo infixis, Deo preces, Deo gratiarum actiones persolvunt, totumque suum tam interiorem, quam exteriorem hominem habitu, voce, vultu, rebus visibilia excedentibus, spretis cunctis aliis, intentum, immo affixum esse, ostendunt. Ab hoc more excipiunt illos festivos dies, qui supra scripti sunt, in quibus bis comedunt, et in quibus more monachorum non per cellas, sed simul habitantium, non solum omnes Regulares Horas in ecclesia decantant, sed et in refectorio tam post Sextam, quam post Vesperas, nullo sospite excepto, communiter edunt. Quibus tantum diebus antiquorum eremitarum æmulatione, ne ab aliis sacris operibus, licet dignitate inferioribus, impediantur, salutare omnipotenti Deo pro salute sua ac mundi Sacrificium afferunt, quod ex usu jam veteri tractu nomine, quia Deo mittitur, Missa vocatur. His sacris diebus, qui singulari privilegio a Domino vel ejus Resurrectione Dominici dicuntur, ac sæpe dictis ipsius vel Sanctorum ejus solemnitatibus Missas celebrant. Diebus, quibus eis legumine uti licet, illud ipsi, ad mensuram acceptum, sibi aptant et coquunt. F

Petrus Venerabilis verbis huc recitatis docet.

487 Hoc vero tunc, quando non communiter in refectorio, sed quando eos in cellis suis solos comedere eremitica institutio præcipit. Vinum nullo tempore ante mensam vel postea sumunt. Sed si quis tunc sitim passus fuerit, aqua ei, non vino, uti licet. *Eadem fere aut certe non multum absimilia, quæ a Cartusianis, ætate sua florentibus, fuerint observata, Guibertus de Novigento sæpissime supra laudatus, qui anno* 1124 *e vivis excessit, lib.* 1 *de Vita sua, cap.* XI *recenset; ad quem proinde curiosum lectorem remitto, Petri Venerabilis verba,*

AUCTORE C. B.

verba, huc spectantia, qui majoris utique fidei auctoritatisque, quam Guibertus, hac in re est, in medium protulisse contentus. Non possum tamen, quin huc transcribam verba, quibus hic scriptor Cartusiensium studium, a S. Brunone *parente ad eos indubie transmissum, in conscribendis libris prædicat.* Cum, *inquit lib.* I *de vita sua, cap.* XI, in omnimoda paupertate se deprimant, ditissimam tamen bibliothecam coaggerant. Quo enim minus panis hujus copia materialis exuberant, tanto magis illo, qui non perit, sed in æternum permanet, cibo operose desudant. *Confirmat id deinde comitis Nivernensis exemplo, qui, cum argentea, quæ Cartusianis miserat, munera repudiata fuisse, accepisset,* Boum tergora et pergamena plurima eis transmisit, quæ pene inevitabiliter ipsis *(ad conscribendos consuendosque scilicet libros)* necessaria esse, cognovit. *Cur porro summam diligentiam operamque in describendis libris ponerent, docet nos Guigo, in Consuetudinibus cap.* 28 *sic scribens :* Libros, . . . tanquam sempiternum animarum nostrarum cibum, cautissime custodiri et studio-
B sissime volumus fieri ; ut, quia ore non possumus, Dei verbum manibus prædicemus. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur. *Addi potest, partim etiam id fecisse illos, tum ut inopiæ suæ (pauperes enim vere erant, seque ipsos vel* Pauperes *vel* Pauperes Christi, *uti apud Cangium ad vocem* Pauper *videre est, appellabant) consulerent, tum ne Ecclesiæ viderentur prorsus inutiles, hincque eorum institutum calumniandi ansam malevoli arriperent.*

§ XXVIII. An Sanctus novam Regulam scripserit, et an ad ullam ex ante scriptis ac nominatim Benedictinam observandam se suosque discipulos adstrinxerit.

Sanctus novam Regulam discipulis suis

Austeram admodum, quam Sanctus ejusque discipuli in Cartusia duxere, fuisse vitam, vel sola normæ, ad quam hanc exegerint, § præcedenti e Petro Venerabili proposita capita suffi-
C *cienter ostendunt ; verum quæri hic jam potest, primo quidem an hæc* S. Bruno *aliaque Regula quapiam præscripta discipulis suis observanda injunxerit ; deinde vero an hosce simul ac seipsum ad ullam ex ante scriptis, ac nominatim S. Benedicti Regulam obstrinxerit. Innocentius le Masson in Opere, quod Ordinis Cartusiensis Annales inscripsit, lib.* I *cap.* 3, *num.* 3 *sic scribit :* Nullam vivendi normam a sancto Brunone scriptam fuisse, credimus · sed sancti illius Viri documenta et exempla erant illis quasi vivens Regula, quam adimplere et ad suos successores per exempla etiam ipsi transfere dedicerant. Ipsam tamen eamdem esse non dubitamus, quam postea R. Pater Guigo scriptis mandavit ; nihilque in ejus Consuetudinibus reperiri credimus, quod quasi ab ore sancti Brunonis per discipulos, qui eum viderant et audierant, non didicerit. Vix enim ante quinque aut sex annos sanctus Bruno obierat, quando Guigo noster ad Ordinem venit. In istis ergo scriptis a R. Patre Guigone Consuetudinibus firmiter credendum est, sancti Brunonis mentem, docu- D menta et dirigendi modum depingi et contineri, acsi propria ejus manu scripta fuissent. Quod eo facilius quisque sibi persuadebit, quo certior fieri debet, B. Landuinum, quem sanctus Bruno sociis, ad eremum Cartusiæ revertentibus, præfecerat, viam longissimam arripuisse, ut ipsum Cartusiensis Instituti fundatorem, in eremo Calabriæ tunc degentem, adiret, cum eo de observantiis Cartusiensibus tractaturus, et ab ipsius ore auditurus, quid et qualiter in Cartusiana conversatione et vivendi modo esset a suis asseclis observandum. Primæ ergo Cartusianorum Constitutiones legi gratiæ non erant absimiles ; nam potius scriptæ erant in tabulis cordis carnalibus, non littera, sed spiritu, quam in manuscriptis codicibus,

non scripsit Argumenta, quibus, Sanctum se suosque

489 *Ita Massonus, nullam a* S. Brunone *Regulam scriptam fuisse, docens ; qua sane in re non possum non ei assentiri, cum id a Sancto factum, a nullo hactenus scriptore sive recentiori sive antiquiori memoriæ proditum invenerim. Ast an nulli pariter Regulæ ex ante scriptis, nec nominatim Benedictinæ, sese suosque adstrinxerit ? Mabillonius in Seculi sexti Benedictini partem* E *secundam Præfatione num.* 87 *sic scribit :* Nunc postulat locus, ut de prima Regula Cartusiensium agamus, quam sanctus Bruno eis præscripsit, antequam prima illius Ordinis Statuta a Guigone in scripta redigerentur. Hanc autem Regulam sancti Benedicti fuisse, multis constat argumentis. Primo Guigo ipse Statuta sua edidit ad mentem hujus Regulæ, ut docet inscriptio eorumdem Statutorum in codice Portarum, in quo illa habentur sub hoc titulo : " Statuta Guigonis Cartusiæ Prioris et aliorum " Patrum juxta Regulam sancti Benedicti. " Unde Guigo ipse in Præfatione sua hæc statuta scribere se distulisse ait, " quod vel in Epistolis beati Hieronymi, vel in Regula beati Benedicti sue in ceteris scripturis autenticis, omnia pene, quæ hic religiose, " inquit " agere consuevimus, contineri credebamus. " Certe non aliam in capite XXIII formulam professionis, quam Benedictinam proponit. Deinde Eugenius III in previlegio, Cartusiæ Montis-Dei concesso, statuit, " ut Ordo monasticus " secundum beati Benedicti Regulam, normam " quoque et Institutiones fratrum Cartusiensium " perpetuis ibis temporibus inviolabiliter con- " servetur. " Adhæc Paschalis II Lanvino Squil- F lacii post sanctum Brunonem Priori indulget, ut in quadam ecclesia juris eremi, quæ apud Squillacium sita erat, monasterium constituat, " ut fratres, austeritatem eremi fere non valentes, juxta beati Benedicti Regulam illic possint " omnipotenti Deo deservire : quam nimirum habitationem per præpositum et decanum, " inquit, " gubernari disponique præcipimus ; sic tamen ut eremi præpositus semper præferatur " et major habeatur, et sic ut idem monasterium eremi dispositioni subjaceat, item ejusdem loci præpositus et decanus subjiciatur magistro eremi. Data Lateranis VI Kal. Februarii. "

ad Regulam Benedictinam adstrinxisse Mabillonius contendit.

490 Ex quibus intelligitur, duplex illic Cartusiensium genus fuisse, anachoretarum et cœnobitarum, ut apud Camaldulenses ; et utrisque Priorem eremi præfuisse secundum Regulam sancti Benedicti, qui utrosque in Regula sua instituit. Hoc autem diploma intelligitur de monasterio Mentauri, quod Squillacio tribus millibus distabat, ut fusius in Annalibus nostris

A nostris referemus, ubi utrorumque, scilicet anachoretarum et cœnobitarum Squillacensium, constitutiones referemus. Denique Cartusienses ante sancti Brunonis canonizationem sanctum Benedictum in sua confessione Patrem suum dicebant, retinentque etiam nunc dispositionem Officii divini ex Regula sancti Benedicti, cujus festum solemni pro more suo ritu semper observarunt. *Ita hactenus Mabillonius contendens*, S. Brunonem, *qui ex dictis novam Regulam non condidit, particularem tamen Regulam suis præscripsisse, seu se discipulosque suos uni cuidam particulari Regulæ adstrinxisse, hancque S. Benedicti Regulam fuisse. Verum anne argumenta, quæ in medium adducit, rem plane evincunt? Id equidem non puto; imo vero ex hisce, quæ Guigo in Præfatione, conscriptis a sese Cartusiæ Consuetudinibus seu statutis præmissa, suppeditat, quæque Mabillonius pro se laudat, sequentibus verbis*, A quo negotio *(scribendis nempe Cartusiæ Consuetudinibus)* rationabilibus, ut putamus, de B causis diu dissimulavimus, videlicet quod vel in Epistolis beati Hieronymi, vel in Regula beati Benedicti, seu in cæteris scripturis authenticis omnia pene, quæ hic *(in Cartusia nimirum)* religiose agere consuevimus, contineri credebamus, *consectarium potius videtur, ut nulli prorsus particulari Regulæ* S. Bruno *sese suosque adstrinxerit.*

qua a Guigonis verbis repetit, ei ipsi officit,

491 *Audi, qui Massonus in Opere, quod Ordinis Cartusiensis Annales inscripsit, verba illa commentetur.* Hinc *(e recitatis nempe Guigonis verbis)* patet, inquit, libertas, qua S. Bruno et successores ejus voluerunt propositum et modum sibi vivendi eligere, et componere, prout spiritus et prudentia suggererent, et non se adstringere ad illas Regulas seu constitutiones specificas, quæ in variis Ordinibus monasticis sive in Oriente sive in Occidente jam dudum fuerant conditæ. Nihil sibi elegit S. Bruno pro vivendi modo, quod non esset sanctorum Hieronymi, Benedicti et aliorum scriptis laudatum, sed non ideo illorum Regulis se addixit, quamvis inde veluti spiritualis apis collegerit, unde mel et ceram propriam componeret. Non ergo improperari potest sui Instituti professoribus, quod has vel illas sanctorum sive Antonii, sive Climaci sive Benedicti sive Bernardi aut veterum Orientalium Patrum instituta et praxes non sequantur, quia sui proposit non sunt, nec illas C servandas sibi elegerunt. *Sane, cum Guigo verbis recitatis doceat, non in sola S. Benedicti Regula, sed in S. Hieronymi Epistolis, vel in S. Benedicti Regula vel denique in scriptis aliis, quod ad tempus usque, quo scribebat, in Cartusia religiose agi solitum fuisset, contineri, satis utique indicat, fuisse tunc Cartusianos non uni S. Benedicti Regulæ observandæ obstrictos, sed ea secutos esse optima vivendi instituta, quæ sive apud S. Hieronymum, aut Benedictum, sive apud alios quoscumque sanctos Patres ei vitæ generi, quod amplexi erant, magis existimabant idonea; ut Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus merito contendat,* S. Brunonem ejusque discipulos numquam sese determinatæ alicui ex monasticis Regulis adstrinxisse, sed pro arbitro accepisse ex antiquorum tum scriptis, tum exemplis, quod vitæ eremiticæ perfectioni accommodatum videretur.

nec quæ, vel e codicis Portarum titulo,

492 *At vero ait verbis proxime recitatis Mabillonius, condita a Guigone statuta in codice Portarum hunc præferunt titulum:* Statuta Guigonis Cartusiæ Prioris et aliorum Patrum juxta Regulam sancti Benedicti. *Primum hoc est, quod pro opinione sua is scriptor adducit, argumentum. Verum præferant, ut inquit, hunc in codice illo titulum Guigonis Statuta, hinc tamen, ut vult, consequens non est, ut hæc ad Regulæ Benedictinæ mentem Guigo exegerit. Cum enim titulus ille ipsummet, ut apparet, Guigonem non habeat auctorem, fieri potest, ut ab aliquo, qui, qua ratione Guigo statuta sua condidisset, minus habebat compertum, præfato codici fuerit adscriptus. Utut sit, ad solius Regulæ Benedictinæ mentem Statuta sua non exegisse seu condidisse Guigonem, ipsemet in Præfatione, quam hisce præfixit, non obscure indicat. Ait enim, sese, non nova seu præcepta seu statuta, sed Consuetudines scriptis mandare, id est, quæ agi tunc solerent in Cartusia; quare, cum hæc, uti ipsemet verbis supra huc transcriptis indicat, non in sola S. Benedicti Regula, sed vel in hac, vel in Epistolis beati* E *Hieronymi, vel in aliis scripturis authenticis contineantur, consequens fit, ut Guigo Statuta sua ad solam S. Benedicti Regulam non exegerit, ac proin, ut ad hanc unice servandam se suosque sequaces non adstrinxerint* S. Bruno *ejusque discipuli. Nec Sanctum ejusque discipulos sese uni S. Benedicti Regulæ adstrinxisse, evincit, quod Mabillonius etiam laudat, privilegium, Cartusiæ Montis-Dei ab Eugenio III concessum.*

vel ex Eugenii III privilegio, vel ex Divini,

493 *Hoc enim Pontifex statuit, ut ibidem Ordo monasticus inviolabiliter servetur non tantum* secundum beati Benedicti Regulam, *sed etiam* secundum normam et institutiones fratrum Cartusiensium; *ut proinde Privilegii illius Pontificii vi in Montis-Dei monasterio non una, imo ne tota quidem S. Benedicti Regula fuerit observanda, sed ex dumtaxat hujus partes, quæ cum particularibus Cartusiensium institutionibus convenirent; ex eo autem, quod aliqua Regulæ Benedictinæ instituta a* S. Brunone *ejusque discipulis horumve sequacibus adoptata fuerint atque observata, consequens non est, ut ad unam ac totam illam Regulam observandam sese* S. Bruno *ejusque discipuli voluerint obstringere. Hinc pro opinione sua Mabillonius nihil posset conficere, etsi etiam ei, quod præterea in argumentum adducit, tantisper daremus, Cartusianos hodieque Divini Officii dispositionem retinere ex Regula S. Benedicti. Verum ne hoc quidem veritati exacte videtur consonum. Etenim Massonus in Opere, quod Ordinis* F *Cartusiensis Annales inscripsit, in hæc Statutorum Guigonis verba* In quo *(Officio divino nimirum)* cum cæteris monachis multum, maxime in Psalmodia Regulari, concordes inveniantur, *ita commentatur:* Non dicit, « In totum, » quia revera in componendo divino Officio Cartusiano ritus quidem monasticus in duodecim psalmis, tribus Canticis et XII Lectionibus et aliis similibus assumptus est, sed non pauca etiam ei adjuncta fuerunt ex ritibus tum ecclesiæ Lugdunensis, tum Gratianopolitanæ, in cujus diœcesi sita est Cartusia, ut probari potest ex antiquis Missalibus ecclesiæ Gratianopolitanæ et modo celebrandi Missam tunc ibi usitato, quæ in nostris ad unguem fere referuntur; itemque ex veteribus Antiphonariis et precibus, quæ ab ecclesia Lugdunensi in nostrum usum constat fuisse transumpta.

quæ in usu apud Cartusianos est, Officii dispositione,

494 *Cartusianus anonymus, Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor, in auctiori hujus Operis sui exemplari, quod penes me*

AUCTORE C. B.

me non exstat, quodque Cartusiæ Vallis-Dei est, nonnulla etiam huc spectantia pag. 56 *suppeditat. Verba, quibus id facit, Cartusianus Parisiensis supra adhuc laudatus, qui illud, ut mihi ipsemet significavit, ad manum habet, quique suum nomen subticeri omnibus modis vult, describere, mecumque communicare pro summa sua humanitate est dignatus. Sunt autem hæc :* Sanctum Benedictum, cœnobiticæ, vitæ in partibus Occidentalibus instauratorem, ab ipsius Ordinis incunabulis nostri venerati sunt, ejus festum præ cæteris solemne semper colentes, ut ex Consuetudinibus Guigonis videre est. Nec immerito, cum ex ejus Regula cœnobiticæ vitæ accommoda quædam deprompserint, maxime ea, quæ circa Divinum Officium versantur. Unde Robertus de Monte, in Tractatu de abbatibus et abbatiis de Origine Cartusiensium agens, ait : „ Instituta vero nocturni et diurni Officii secundum „ Regulam sancti Benedicti persolvunt. „ Et noster Guigo in Prologo suarum Consuetudinum dicit, „ quod in Divino Officio cum cæteris monachis „ multum, maxime in Psalmodia Regulari, con„ cordes inveniantur. „ Non tamen ita stricte ritus sancti Benedicti observamus, quin in quibusdam discrepemus ab eis, maxime circa cæremonias tum Missæ, tum divini Officii, circa Lectiones Matutinarum, preces Horarum, Cantus, Hymnos, et alia hujusmodi, quæ partim recenset Cardinalis Bona. *Ita ille, simul etiam suggerens, cur Cartusiani solemne semper habuerint S. Benedicti festum, quod scilicet, non quidem solam ac totam sancti hujus monachorum patris Regulam, sed aliquot saltem ex hac capita Ordinis sui seu Statutis seu Consuetudinibus adscripsissent. Atque hinc factum etiam esse potest, ut Cartusiani ante* S. Brunonis *canonizationem S. Benedictum in sua confessione* Partem suum *dixerint ; ut proinde hinc etiam, S. Benedicti Regulam a* S. Brunone *primis Cartusiensibus fuisse præscriptam, neutiquam evincat Mabillonius.*

vel denique e professionis formula, aut Paschalis II privilegio deduci, rem evincunt,

495 *Nec id porro etiam evincit duobus aliis hic adhuc discutiendis argumentis, quorum alterum a privilegio, per Paschalem II Lanvino, Squillacii post* S. Brunonem *Priori concesso, alterum a professionis formula, apud Cartusianos usurpata, repetitur. Quis enim ex eo, quod hæc eadem sit quæ Benedictinorum, merito concludendum putet, Regulam, quæ horum est, Cartusianorum pariter esse? Professionis formula eadem fere est quantum ad substantiam in plerisque, ne dicam in omnibus, religiosis Ordinibus, nec propterea tamen horum omnium eadem pariter est quantum ad substantiam Regula. Nec refert, professionis formulam tum Cartusianorum, tum Benedictinorum iisdem plane verbis concipi. Uti enim ex eo, quod quæpiam Regulæ Benedictinæ statuta verbotenus etiam in Cartusianorum Regulam sint illata, consequens secundum jam dicta non est, ut hanc totam ac solam primis Cartusianis observandam* S. Bruno *præscripserit, ita nec hoc, ut consideranti patebit, consectarium esse potest ex eo, quod, quibus verbis apud Benedictinos professionis formula concipitur, iisdem etiam hanc sibi usurpandam Cartusiani acceperint. Quod modo ad Privilegium, a Paschale II Lanvino, concessum pertinet, unice in hoc agitur de particulari monasterio Mentauri, a Lavino, Pontifice indulgente, tribus a Squillacio milliaribus erecto, in quo, qui vitæ eremiticæ idonei non erant, vivendi modum, a Cartusianorum reliquorum vivendi modo diversum, tenuerunt ; quare, etsi etiam novis monasterii illius incolis solam et integram S. Benedicti Regulam diserte fuisse præscriptam, tantisper daremus, consectarium inde nondum foret, ut hæc pariter primus Cartusiensibus a* S. Brunone *fuerit præscripta. Atque ita modo nullo prorsus ex argumentis, quibus Benedictinæ Regulæ Cartusienses a* S. Brunone *fuisse adstrictos, Mabillonius contendit, evictum id utcumque dari, ex omnibus jam dictis satis liquet.*

Cartusianoque anonymo, speciale quoddam vitæ genus

496 *Et vero, ut meam modo hac in re aperte dicam sententiam, Sanctum nostrum nec se, nec suos ad solam ac totam S. Benedicti Regulam observandam obstrinxisse, vel ex eo palam est, quod, quæcumque observanda sibi suisque imposuit, reque ipsa observavit, ea fere omnia in Consuetudinibus Guigo scripto expresserit, multumque absit, ut hæ solam ac totam Benedictinam Regulam comprehendant. Vidit id tandem, quantum opinor, Mabillonius, hincque a priori opinione nonnihil deflectens,* Brunonem *dumtaxat* S. Benedicti Regulam, quatenus anachoretarum ferebat institutum, sibi suisque sectandam *proposuisse, Annal. Bened. lib.* 66, *num.* 65 *scripsit. Verum ne hoc quidem, uti ex jam dictis ac porro dicendis pronum est colligere, supra adducta e scriptore illo, quem tamen hic Veterum Script. tom.* VI *in Præfat. num.* 32 *Marteneus sequitur, argumenta evincunt. Ast contra, speciale quoddam vitæ genus* S. Brunonem *ejusque sequaces assumpsisse, seu speciali cuidam Regulæ, quæ et a Benedictina et ab aliis quibuscumque ante conditis esset diversa, sese adstrinxisse, merito contendit Cartusianus anonymus, Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor, ita hujus lucubrationis suæ, ut Cartusianus Parisiensis num.* 494 *iterum laudatus me etiam docuit, loco ibidem citato scribens :* Haeftenus... libro primo Disquisitionum monasticarum, tractatu nono de Regulis, duodecimo seculo scriptis, disquisitione quarta Statuta nostra, quæ vere dici Regulam fatetur, a Regula sancti Benedicti distinguit. Et tractatu secundo libri secundi, disquisitione quinta de Cartusiensibus loquitur, tamquam diversis ab Ordine Benedictino : „ Ut eos omittam, „ inquit, „ qui sub S. Benedicti Regula Deo ser„ viunt (qui potius unius Ordinis variæ Con„ gregationes, quam distincti Ordines censendi „ sunt) Ordo Cartusianus plurima S. Benedicto „ mutuatus est etc. „ Quibus verbis aperte innuit, Cartusienses, etsi plurima a sancto Benedicto mutuati sint, non tamen sub ejus Regula Deo servire. Et revera tractatu sexto ejusdem libri, disquisitione quarta recensens Ordines, Benedictinam Regulam profitentes, nullam facit mentionem Cartusiensium.

S. Brunonem ejusque socios esse secutos asserenti,

497 Idem censuit ante ducentos annos sanctus Antoninus, ita (*part. nimirum* 2 *hist.*, *tit.* 15, *cap.* 14) scribens : „ Post Benedictum „ omnes monachi Occidentis militant sub Regu„ la beati Benedicti et ipsum habent in patrem, „ exceptis Cartusiensibus, qui habent speciales „ suas Constitutiones. „ Et revera cum Guigo, primus legifer noster dicat loco citato, „ In Epi„ stolis B. Hieronymi vel in Regula B. Benedi„ cti seu in cæteris scripturis authenticis omnia „ pene, quæ in Cartusia religiose agere consue„ vimus, contineri, „ his verbis satis aperte innuit, Cartusienses sibi aliquam specialem vivendi normam præscripsisse, cæteris Regulis diversam. Quam ob rem Franciscus a Puteo, explicans illud Raynaldi nostri statutum, quo prohibetur, ne professi in Ordine Cisterciensium et consimilium

A consimilium, ad nos transeuntes, possint habere aliquam obedientiam, declarat, quod per illud verbum Consimilium intelligantur monachi omnes, qui militant sub Regula sancti Benedicti. Quis non videat, nostrum Puteanum tacite Cartusienses a cæteris sancti Benedicti monachis distinguere, tanquam alteri Regulæ subditos. Noster Boso scribens contra eos, qui dicunt, Ordinem Cartusiensem non habere Regulam, agnoscit quidem, Statuta nostra ex diversis sanctorum Patrum scriptis composita esse, " patet " namque, " inquit, " in eisdem Statutis, quod " illa, quæ ibi scripta sunt, aut sunt de Regula " B. Benedicti, aut de Epistolis B. Hieronymi, " aut de Collationibus Patrum seu de Vitis Pa" trum vel etiam de libris Cassiani, et aliorum " sanctorum doctorum Ecclesiæ. " Deinde multas recenset Regulas, subditque : " Sed Ordo Car" tusiensis nullam potuit assumere de his prædi" ctis, quia omnes prædictæ Regulæ sunt vel " fuerunt de vita communi et cœnobitica insti" tuta ; de vita vero eremitica invenitur Regula " laudabilis et devota, a Petro Damiano stylo " eloquentissimo edita et digesta, sed nec illam B " potuerunt, et noluerunt Cartusienses assumere, " quia vita Cartusiensium, ut supra ostensum est, " quamvis a majori et digniori parte sit eremitica " judicanda, tamen est composita ex solitaria et " communi.

assentiendum concluditur.

498 " Et ideo omnino oportuit, cum nulla " prius esset talis Religio, quod sibi facerent " Regulam specialem. Quia secundum Regulas " supra dictas beati Augustini, Benedicti et alio" rum supra scriptorum monachi vel canonici " simul habitare debent, simul comedere, si" mul dormire et sic de singulis, sicut exigit vi" ta cœnobitica et communis. Cartusienses ergo, " qui pro majori parte anachoreticam vitam " ducunt, et soli frequenter comedunt et soli " dormiunt, sicut superius est ostensum, non " potuerunt sumere aliquam Regulam de præ" dictis. Sed sibi novam, sanctam et rationa" bilem ediderunt, Sancto Spiritu inspirante, " quam, eodem Spiritu operante, sancta Ro" mana Ecclesia ex certa scientia perfectissime " confirmavit, ut alibi probabimus. " Ex his et C aliis, quæ diximus supra, patet, Cartusienses speciale quoddam vitæ monasticæ genus assumpsisse, ac proinde Ordinem, ab aliis Ordinibus diversum, constituere in Ecclesia Dei. *Ita hactenus Cartusianus anonymus laudatus, e rationibus, tum quas e Bosone ipsis hujus verbis recenset, tum quas aliunde repetit, contendens, Regulam, a Regulis omnibus antecedentibus diversam, Cartusianos ac proin S. Brunonem, qui hos illam suo exemplo vivendique modo docuerat, sibi servandam statuisse. Et vero cum, ut Boso ait, Cartusianorum vitæ ratio partim eremitica, partim cœnobitica sit, nec ulla e Regulis, ante S. Brunonis ætate conscriptis, hujusmodi vitæ generi foret accommoda, aliam sane, quæ hac prærogativa gauderet, sibi suisque sequacibus præscribere seu hisce exemplo suo effingere, necesse habuere Sanctus noster primique ejus discipuli, idque proinde, ut verbis recitatis Annalium Cartusiensium auctor anonymus contendit, re etiam vera fecisse existimandi sunt ; quod cum præterea ex aliis etiam supra dictis satis manifestum appareat, finem rei hujus discussioni impono.*

§ XXIX. An Victor III Papa Cartusiensem Ordinem approbarit, et qui Sanctus Hugonem Gratianopolitanum episcopum sui reverentem habuerit, Cartusiæque eremum sibi donari impetrarit.

E visione, quam Victori III Papæ divinitus oblatam, credidit,

Gaufredo, Vosiensi Priori, qui, ut supra docui, Victori III Papæ visionem, qua hic Dominum, in Cartusiæ eremo habitaculum sibi construentem, viderit, divinitus oblatam refert, in metrica, quam adornavit, Sancti nostri Vita fidem adhibuit Zacharias Benedictus, hincque, visionem illam a Deo, qui nihil facit frustra, Victori indubie, non quidem adhuc monacho, ut Gaufredus ait, sed jam Papæ, quo ex hac factam a Sancto Cartusiæ fundationem Dei opus E *esse, intelligeret, itaque ad hanc Apostolica auctoritate confirmandam moveretur, oblatam fuisse, ratus, fuisse reipsa abs illo Cartusiæ fundationem confirmatam, in animum induxit ut sequentes, quibus rem hanc canit, versus fidem faciunt.*

Septimus excelsis titulis in sede Latina
Gregorius residens orbis retinebat habenas ;
Quo moriente, habuit Petri moderamina Victor
Isque ad olympiacos tum forte aspexit in axes,
Felicesque choros vidit splendore corusco
Sedibus e sanctis lætum associare Tonantem ;
Qui Cartusiacos pergens invisere colles,
Hi sibi fundabant dignas in cotibus ædes.
Obstupuit, montes illos et clima notavit,
Cursoremque illuc celerem celeresque tabellas
Misit, et Hugoni visa hæc miracula scripsit.
Hugo admiratus, quodcumque evenerat illo
Tempore rescripsit, quæve in confinibus illis
Egerat Omnipotens, calamo dat nota volanti,
Doctorem et senos comites a turbine mundi
Conversos, septem stellarum lumina, nec non F
Ordinis incepti seriem, strictumque rigorem.

fuisse abs hoc Cartusiæ fundationem confirmatam,

500 Nuncius abscessit, Latiamque redivit ad urbem.
Maximus ut Pastor cepit nova nuncia, gaudens
Convocat extemplo patres, sanctumque senatum,
Quos Romana facit sublimes purpura, pandit
Omne, quod acciderat, factum, et divinitus auctum
Confirmavit opus votis concordibus aulæ,
Divinisque illud, confecto grammate, donis
Munivit, variisque effecit dotibus almum,
Servanturque notis signata bifrontibus æra.
Hic fuit ante gradum supremi culminis abbas

Montis

AUCTORE C. B.

Montis Oliviferi, cui nomen ab urbe Casinas,
Quæ fuit Æneadum celebrata colonia quondam.
Hoc et idem plures summi fecere parentes,
Qui caput excelsum triplici diademate cingunt.

Ita ille, et visionem, quam hic canit, Victori Papæ, non adhuc, ut jam dixi, Cassinensi monacho, aut, si mavis, abbati, sed jam, contra ac Gaufredus scribit, creato summo Pontifici, fuisse oblatam, et abs illo Cartusiæ fundationem, eum hanc a S. Brunone *factam, ex Hugone, Gratianopolitano episcopo, intellexisset, datis litteris Apostolicis confirmatam fuisse, memoriæ prodens. Verum confirmationis hujus nec ipsemet Gaufredus, qui visionem Victori Papæ oblatam scribit, nec ulli alii, quos quidem hactenus viderim, meminerunt scriptores, Zacharia Benedicto antiquiores. Hinc fit, ut illam ex conjectura tantum, quam e credita sibi, quæ Victori fuerit oblata, visione formavit, metricum illum Sancti nostri biographum adstruxisse, vehementissime* B *suspicer, ne dicam, pro indubitato habeam. Verum cum ex supra dictis Gaufredus, dum visionem, qua Victor III Papa Deum, in solitudine Cartusiæ habitaculum sibi construentem viderit, litteris mandavit, a veritate aberrarit, ab hac pariter, quam ex visione illa format, conjecturam dictam aberrare, ambigendum non est.*

perperam conjicit Zacharias Benedictus.

501 *Adhæc Victor anno* 1086 *ad solium Pontificale fuit evectus, nec vitam protraxit ultra annum proxime sequentem, quo ei Urbanus II successit; non exstitisse autem ante tempus, quo Urbanus II S. Petri Cathedram occupare cœpit, Pontificias litteras, Ordinis Cartusiensis facientes mentionem, anonymus primorum quinque Cartusiæ Priorum chronographus, seu antiquior Sancti nostri biographus, qui majoris utique fidei auctoritatisque est quam metricus, de quo hic, biographus Zacharias Benedictus, non obscure docet; postquam enim ab Urbano II litteras infra huc transcribendas, quibus Siguinus, Casæ-Dei abbas, Cartusiam Landuino hujusque sociis, qui eam,* Brunone *abeunte Romam, deseruerant, restituere jussus fuit, scriptas fuisse, num.* 19 *retulit, num. proxime sequenti subjungit :* Et istæ videntur C primæ litteræ Papales, quæ inveniuntur de Ordine Cartusiensi facere mentionem. *Jam vero, cum litteræ illæ, quas ex dictis Urbanus scripsit, primæ sint, quæ Ordinis Cartusiensis mentionem facere inveniantur, litteris scriptis a Victore III Cartusiæ fundationem confirmatam seu approbatam non fuisse, pro indubitato, accedente præterea universali de re hac scriptorum omnium antiquorum silentio, est habendum; ut proinde Zacharias Benedictus id factum, perperam notarit Nec ex hoc tantum metricus hic Sancti biographus erroris arguendus venit; verum etiam ex eo, quod S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, Cartusiensem habitum a* S. Brunone *suscepisse, Cartusianisque adeo fuisse etiam adscriptum, memoriæ prodat; etenim rei hujus nuspiam meminit Guigo, Hugonis accuratissimus fideque dignissimus biographus, qui tamen eam, si fuisset, omni dubio procul sciturus, scitamque litteris commendaturus fuisset.*

nec Hugonem recte Cartusianum facit. Hic tamen, in Cartusianos optime D *affectus,*

502 *Ast hic error, a subdititio Sigeberto (adi num.* 297*) primum profectus, utcumque excusandus videtur : etsi enim Hugo habitum Cartusiensem numquam induerit, Cartusianus tamen quodammodo æstimari potuit, tum ob desiderium, quo, ut Cartusianum, abdicato episcopatu, profiteri posset, arsisse dignoscitur, tum ob singularem, quo in Cartusianos ferebatur, affectum frequentemque cum hisce in Cartusia commorationem. Ac maximum quidem S. Hugonis in* S. Brunonem *Cartusianosque affectum fuisse, palam est tum ex Guigonis verbis supra huc transcriptis, tum ex eo, quod, ut Guibertus de Novigento lib.* I *de vita sua cap.* XI *docet,* abbatis *quodammodo ac* provisoris *domus Cartusiensis* vices, *cum scilicet ex ea* Bruno *jam discessisset, agere gravatus non sit sanctus ille antistes. Accedit antiquior Sancti nostri biographus, qui eum ita in Ordinem domumque Cartusiensem beneficum fuisse, num.* 14 *scribit, ut tum hujus, tum illius cum* S. Brunone *dici possit* fundator, et quamvis non primus, tamen quodammodo præcipuus institutor. *Quod autem ad Hugonis in Cartusia commorationem pertinet, fuisse hanc sane admodum frequentem, ejusdemque illum tempore ad Cartusianorum exemplar ac normam, unde et pro Cartusiano quodammodo haberi potuerit, vitam suam ad amussim exegisse, docet nos iterum Guigo in conscripta a se sancti illius antistitis Vita partim verbis supra huc jam transcriptis, partim hisce, quæ nunc subdo :* In tantum autem *(S. Hugo videlicet)* E eremum *(Cartusiæ cum* S. Brunone *ejusque sociis)* devotus incolebat et sedulus, ut eum magister Bruno nonnumquam exire compelleret, Ite dicens, ite ad oves vestras, eisque, quod debetis, exoluite. Eo tempore, magnæ paupertatis et humilitatis ardore succensus, voluit equitaturas suas cunctas vendere, et diviso pauperibus pretio, propriis pedibus in prædicatione discurrere. Sed homo profundi cordis, magister Bruno scilicet, cujus consilis non aliter, quam præceptis obtemperabat abbatis, non consensit timens, ne apud se forsan extolleretur, aut a ceteris de singularitate judicaretur episcopis; aut (quod dubium non erat) ad ipsum propter asperitatem et inæqualitatem itinerum consummare non posset.

suo eis in Cartusiam jure cessit, ubique, ipso agente.

503 *Nec tantum, quod jam dixi, ex hisce Guigonis verbis intelligitur, verum etiam Hugonem non minori in* S. Brunonem *veneratione, quam affectu fuisse, tantamque eam exstitisse, ut illum abbatis quodammodo loco haberet. Hinc me-* F *rito antiquior Sancti nostri biographus transcriptis tum hisce, tum aliis, quæ jam supra data sunt, Guigonis verbis num.* 14 *subjungit :* Omnia prædicta sunt verba domni Guigonis scripta in Vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, quæ hic inserenda judicavimus, quia in eis primordia fundationis Cartusiæ declarantur, et magistri Brunonis excellentia innotescit et in hoc quod eidem tam venerabilis, tam sanctus episcopus cum tanta reverentia sic ferventer et humiliter adhærebat. *Maximo porro in amore ac pretio apud S. Hugonem exstitisse Sanctum nostrum ejusque socios, recte etiam concluseris tum ex charta, quam, si Mabillonius (neque enim an hæc uspiam exsistat, novi) Præfatione in Sæculi* VI *Benedictini parte* 2, *num.* 86 *recte, notet vix uno mense integro post* S. Brunonis *ad Hugonem accessum presbyteris et laicis sui episcopatus sanctus ille antistes scripsit, præcipiens,* Ut ne feminæ *(verba sunt Mabillonii)* transeant per terram Cartusiæ fratrum, qui, Deo placere cupientes, mundum et turbas fugiebant; et ne quisquam intra terminos ipsorum possessionis piscationem aut venationem exerceat, et sua animalia

A lia pascenda deducat, *tum ex eo, quod Sancto ejusque sociis, quidquid sibi in Cartusiam juris competeret, libens cesserit, verosimillimeque etiam, ut Blömenvenna, Puteanum iterum aliosque Sancti biographos sibi consentientes habens, affirmat, effecerit, ut alii, qui in eamdem eremum juris quidpiam haberent, ei data charta publica in* S. Brunonis *ejusque sociorum favorem renuntiarint. Integram illam, ut locus exigere videtur, modo huc ex apographo, Chronologico-diplomaticæ Morkensii Diatribæ supra jam sæpius laudatæ inserto, transcribo. Sic habet* : Gratia sanctæ et individuæ Trinitatis misericorditer nostræ salutis admoniti, recordati sumus humanæ statum conditionis et vitæ fragilis lapsus inevitabiles, quam sine termino ducimus in peccatis. Itaque judicavimus, nos peccati servos de manus mortis redimere, temporalia pro cælestibus mutare, æternam hæreditatem pretio periturae possessionis comparare, ne duplici contritione conteramur, et præsentis B vitæ miserias laborum et dolorum initium sumamus.

diplomate, quod hic

504 Itaque magistro Brunoni et his, qui cum eo venerunt, fratribus, ut Deo vacarent, ad inhabitandum solitudinem quærentibus, ipsis eorumque successoribus in æternam possessionem spatiosam eremum concessimus, Ego Humbertus de Miribel, una cum Odone fratre meo et ceteris, qui juris aliquid habebant in prædicto loco; hi vero scilicet, Hugo de Tolnone Anselmus Garcinus; deinde Lucia et filii ejus Rostanus, Guigo, Anselmus, Pontius atque Boso, precibus et interventu prædictæ matris eorum; Bernardus quoque Longobardus cum filiis suis; similiter et domnus abbas Siguinus de Casa-Dei cum suorum fratrum conventu, quidquid ibi juris habere videbantur, supradictis concesserunt fratribus. Ipsa vero, quam eis dedimus, eremus hos habet terminos, scilicet infra locum, qui vocatur Clusa, et rupem claudentem vallem et pertingentem usque ad molarem claudentem et dividentem Combam-Caldam, et pervenientem usque ad rupem mediam, quæ est super Borghesos; deinde molarem alium, qui descendendo perducitur per usque ad rupem a Bonviant. Exinde molarem alium, qui descendendo perducitur per crepidinem plataneti a Bonviant usque ad rupem, quæ est supra furnum C de la Follia. Similiter ab illo monte, qui de eadem rupe porrigitur usque ad montem Aillinart, et a monte Aillinart descendendo extenditur juxta Mortam contra Occidentem usque ad rupem, quæ est super Correriam, et ab hac rupe porrigitur usque ad rupem de Pertuso. Inde postremo protenditur descendendo usque ad flumen, quod vocatur Guerus-mortuus. Inde quoque ab eodem clauditur usque ad Clusam. Si qua vero persona potens aut impotens hanc donationem infregerit, tamquam sacrilegii rea ab Omnipotentis Dei gratia et fidelium consortio separata anathemate maranatha feriatur æterni ignis incendio, nisi digne satisfecerit, cum Datham et Abiron et Juda proditore concremanda.

recitatur, dato idem fecerunt.

505 Præfata quidem terra, his terminationibus conclusa, a magistro Brunone et ab his, qui cum eo erant, fratribus cœpit inhabitari et construi anno ab Incarnatione Domini MLXXXIV; episcopatus vero domini Hugonis, Gratianopolitani episcopi, quarto, qui videlicet laudat et corroborat hoc donum, quod fecerunt supra scriptæ personæ, cum omni conventu clericorum suorum, et quantum ad se pertinet, quidquid sui juris esse videtur, omnino concedit. Testes Hugo decanus, Joannes de Podio, et Rostagnus Guigo de Lanz, Galterus Bueta, Petrus et Gilbertus, Agelbertus et Aldelemus, Petrus et Ricardus. Lect est autem hæc charta Gratianopoli in ecclesia Beatæ et gloriosæ semper Virginis Mariæ, quarta Feria secundæ hebdomadæ Dominici Adventus in præsentia prædicti domini Hugonis, Gratianopolis episcopi, atque canonicorum suorum, aliorumque multorum, tam sacerdotum, quam ceterum Ordinum clericorum, celebrantium sanctam synodum quinto Idus decembris. *Cum hæc charta, quæ, ut characteres chronici, quibus munita est, testantur, hebdomadæ secundæ Adventus Feria quarta, quæ in nonum Decembris diem incidit, lecta est,* S. Brunone *Cartusiam adhuc inhabitante, seu temporis spa-* E *tio annum* 1084, *quinque sequentes et partem anni* 1090 *complectente, data haud dubie sit, tuncque, ut computanti aut etiam Chronologiam Technicam Labbei dumtaxat inspicienti patescet, Feriam quartam hebdomadæ secundæ Adventus in quintum Idus seu diem nonum Decembris incidere solo anno* 1086 *contigerit, fuisse chartam, quæ huc jam transcripta est, hoc ipso anno lectam seu datam, manifestissimum est.*

506 *Atque hoc primum est, quod in illam notandum occurrit. Ne porro erronea in notis chronicis a quoquam putetur, exponendum modo, qui in ea a Sancto ejusque sociis, quod anni* 1084 *mense Junio ex dictis factum, Cartusiæ eremus inhabitari cœpta recte dicatur anno quarto episcopatus Hugonis, Gratianopolitani episcopi, qui interim, ut supra ostendi, jam inde ab anno* 1079 *electus, annique proxime sequentis initio consecratus fuit Gratianopolitanus episcopus, quique adeo, cum Cartusiæ eremus inhabitari a Sancto cœpit, quintum jam inde episcopatus annum egerit, si modo episcopatus ejus anni vel ab electione vel a consecratione sint computandi. Verum idne ita fieri necesse est? Anonymus Tractatus de* S. Brunone *a Cartusianis hujatibus mecum communicati auctor annos episcopatus Hugonis non ab electione, aut consecratione, sed ab adita episcopatus possessione computari solitos fuisse, Hugonemque non* F *ante exeuntem annum* 1080 *episcopatus Gratianopolitani possessionem adiisse, præfatus, ita mox, quo tam hoc, quam illud evictum dat, subjungit* : Asservatur in Majoris Cartusiæ tabulario donatio per Guigonem comitem et reginam Mathildem illius uxorem domui Calesiensi facta, quæ data est anno Incarnationis Domini MCXXI Cal. Novembris, anno Pontificatus Domini Hugonis, episcopi Gratianopolitani, XXX. Hic annus pontificatus Hugonis non est electionis aut consecrationis; alias enim *(cum scilicet, ut iterum mox monui, Hugo anno* 1079 *electus, annique proxime sequentis initio consecratus sit Gratianopolitanus episcopus)* notandus fuisset XXXI aut XXXII. Dicendus est igitur annus possessionis, quam nondum *(illum)* adeptum fuisse anno MLXXX mense Octobri sequitur ex die designata XI Cal. Novembris.

Id ex anno quarto Hugonis, quo signatur,

507 Idem necessario conficiendum est ex alio instrumento, quod extat editum De usu feodorum Delphinatus, cujus initium et finis sic

erroris arguendum non est.

AUCTORE C. B.

sic habent: „ Ego Hugo, Gratianopolitanus episcopus, rogatu canonicorum concessi abbati Bosoni beatæ Mariæ Crudatensis, et successoribus suis tres ecclesias.... Facta est hæc donatio de tribus prædictis ecclesiis... IV Novas Novembris anno Incarnationis Domini MCX, anno pontificatus domini Hugonis episcopi XXX. " Ergo necdum episcopatum Hugo inierat sub initium Novembris anni sæpe dicti MLXXX. *Adhæc ut, quod hic instituti mei ratio postulat, adjungam, cum Hugoni, utpote ex dictis anno* 1079 *electo, ineuntique anno* 1080 *consecrato Gratianopolitano episcopo, anno* 1110 *ad* IV *Nonas seu ad secundam Novembris diem jam provecto, annus ab electione consecrationeque non trigesimus, sed trigesimus primus fluxerit, et tamen instrumentum, cujus hic initium et finem Tra-* B *ctatus de* S. Brunone *auctor anonymus exibet, anno episcopatus Hugonis trigesimo datum notetur, consequens est, ut tam in hoc, quam in altero, quo Guigo comes ejusque uxor Mathildis domui Calesiensi benefecit, anni episcopatus Hugonis Gratianopolitani antistitis, non ab electione consecrationeve, sed ab adita post consecrationem sedis illius possessione numerentur. Jam vero, cum res ita habeat, uti laudatus Cartusianus anonymus supra affirmat, annosque adeo episcopatus Hugonis non ab electione consecrationeve, sed ab adita primum possessione computari solitos fuisse, veritati consonum appareat, non est sane, cur supra huc transcripta donationis Cartusiæ charta erroris in notis chronicis suspecta habeatur, accuseturve ex eo, quod Cartusiæ eremum anno episcopatus Hugonis Gratianopolitani antistitis quarto a* S. Brunone *ejusque sociis inhabitari cæptam prodat; quod ex supra dictis verum esse non potest, nisi instituto computo a tempore, quo Hugo episcopatus possessionem iniit.*

§ XXX. Sanctus, a summo Pontifice arcessitus, Cartusiam, rite jam ordinatam, incolarumque numero C auctam, deserere cogitur: quandonam id, et quanto discipulorum Brunonis luctu factum.

Sanctus, Cartusia jam rite ordinata, incolarumque

Quatuor aut quinque, aut etiam paucioribus a Sancti ejusque sociorum in Cartusiam ingressu elapsis annis, eo jam inde modo, qui vitæ eremeticæ maxime congruit, rite omnia, tum quantum ad religiosorum eremi incolarum habitacula, tum quantum ad vivendi normam, fuisse ordinata, dubitandum non apparet, uti etiam Sanctum ejusque socios susceptæ vitæ austeritate juxta ac sanctimonia longe lateque inclaruisse. Atque hinc factum reor, ut et nonnulli alii ad incultam antea ac pene inaccessam eremum venerint, atque in celeberrimi, qui hanc moderabatur, Viri dispulorum numerum cooptari postularint. Ac primo quidem, Petrum et Lambertum, qui una cum Sancto Cartusiam nondum ingresso, in Siccæ-Fontanæ solitudine vitam eremiticam, uti plus semel e Mabillonio jam D *laudata monasterii Molismensis charta fidem facit, aliquamdiu duxere, institutum a* Brunone *vitæ genus tandem etiam sive in Cartusia sive in Calabria esse amplexos, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom.* 9, *pag.* 241 *non obscure indicant. Ibi enim opinari sese, manifestant, Petrum quidem a Petro, qui, quamvis Bethunæ natus esset, a diuturna tamen sua in Francia commemoratione* Francus *cognominatus fuit, secundusque a* S. Brunone *(adi Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag.* 639*) Cartusiæ Prior exstitit, Lambertum autem a Lamberto, qui Cartusiæ Calabrinæ Prior seu magister religiosis hujus incolis optimas leges præscripsit, diversum non esse. Et vero, cum facile factum esse queat, ut Petrus et Lambertus qui prius* Brunonem *e Siccæ-Fontanæ solitudine Gratianopolim abeuntem sequi noluerant, consilium postea, cum de fixa a Sancto in Cartusia sede inaudivissent, mutarint atque* E *in horridam hanc eremum, Sancto annuente concesserint reipsa id fecisse illos, neutiquam vero apparet adsimile, licet interim Lambertum, qui cum Sancto in Siccæ-Fontanæ solitudine versatus est, eumdem cum Lamberto, Cartusiæ Calabrinæ Priore, asseverare non ausim.*

509 *Ast quocumque modo res habeat, fuisse* *numero, uti hic* *equidem, dum Sanctus e Cartusiæ eremo discessit, discipulos ejus numero plures, quam cum primum hanc solitudinem ingrederetur, suadent mihi binæ chartæ, infra integræ hus transcribendæ, quarum altera Rogerius, Calabriæ et Siciliæ comes, eremem Calabrinam* S. Brunoni *ejusque sociis donat, altera donationem hanc Rogerius Apuliæ, Calabriæ Siciliæque dux, cujus Rogerius comes patruus erat, confirmat. In priori enim comes ita loquitur:* Rogerius Dei gratia comes Calabriæ et Siciliæ omnibus fidelibus suis et Ecclesiæ Dei filiis tam præsentibus quam futuris salutem. Notum esse volumus fraternitati vestræ, per Dei misericordiam a Galliarum partibus ad regionem istam Calabriæ sanctæ religionis, viros Brunonem videlicet et Lanvinum cum sociis eorum pervenisse etc. *In posteriori vero Rogerius dux hunc fatur in modum:* Rogerius Apuliæ, Calabriæ, Siciliæ Dei gratia dux, omnibus fidelibus Christianis præsentibus et futuris in domino salutem. Notum esse volumus fraternitati vestræ de duobus viris Brunone sci- F licet et Lanvino, qui sanctæ religionis studio accensi cum sociis suis in terram Calabriæ a Galliarum partibus, disponente Deo, venerunt *etc. Sanctus ergo, cum in Calabriam, quod ex dicendis non diu admodum ab ejus a Cartusia egressu factum, ad comitem Rogerium venit, socios sibi aliquot, e Gallia appulsos, quorum in hisce chartis mentio fit, habebat adjunctos; quare, cum unus saltem ex his, Lanvinus videlicet, ab omnibus sex Sancti sociis, Cartusiæ eremum cum eo primum ingressis, sit diversus, consectarium fit, Sancti discipulos, dum hic e Cartusiæ eremo Pontificem aditurus discederet, numero plures fuisse, quam cum solitudinem eam primum ingrederetur; Lanvinum autem, in binis laudatis chartis memoratum, ab omnibus sex dictis Sancti sociis, seu potius, quod hic potissimum dubium non nemini videri queat, a Landuino esse diversum, sic ostendo: Sanctus, uti ex discendis patescet, non prius cum Lanvino in Calabrinam eremum secessit, dictisque binis chartis sibi illam donari ac confirmari impetravit, quam cum Cartusiam Majorem, quam deseruerant, Landuinus una cum discipulis, seu Cartusianus, quibus a* S. Brunone

A S. Brunone *fuerat præfectus, repetiisset, ut proinde, hunc ab illo diversum esse, sit necessum.*

probatur, aucta,

510 *Adhæc Lanvinus, qui cum Sancto in Calabrinam eremum secessit, in Normannia, Franciæ provincia, Lauduinus vero, qui, monente* S. Brunone, *Cartusiam Majorem repetiit, in Tuscia natus erat. Accedit, Landuinum Tuscum anno* 1100, *cum e Cartusia Majori, cui Prior præerat,* Brunonem *in Calabriam venisset invisum, diem extremum (Adi Labbeum tom.* I *Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag.* 639) *clausisse; Lanvinum autem* S. Brunoni, *qui anno ex dicendis* 1101 *obiit, vixisse superstitem, eique in Cartusiæ Calabrinæ præfecturam fuisse suffectum, uti videre licet apud Mabillonium Annalium Benedictinorum lib.* 70, *num.* 30. *Lanvinum itaque, qui cum Sancto in eremo Calabrina commoratus est, a Landuino Tusco esse distinctum, indubitatum est, quod, ne unum cum* B *altero in decursu confundas, bene est notandum. Porro e Sancti sociis, quorum binæ chartæ proxime memoratæ mentionem faciunt, aliquot saltem adhuc alii verosimillime fuerunt a sex Sancti sociis, Cartusiæ eremum cum eo primum ingressis, diversi; ut proinde hi, cum inde Sanctus abiit, Calabriamque petiit, numero jam aucti exstiterint. Nec est, quod reponas, socios, quibuscum Sanctus in Calabriam venisse in laudatis binis chartis memoratur, ac nominatim Lanvinum (adi in* Brunonis *Vita cap.* 17 *Zanottium) non prius ei sese, quam cum, relicta Cartusia, in Italia jam exsisteret, adjunxisse; Sanctum enim brevi temporis spatio, quo ex dicendis, antequam in Calabriam secederet, apud Pontificem commoratus est, invenisse statim Romæ, qui in disciplinam ejus sese dederint, appulsos e Galliarum partibus viros, quod tamen, ut quidquam hic contra opinionem nostram posset confici, requireretur, parum verosimile apparet.*

a Pontifice in Italiam evocatur.

511 *Quod cum ita habeat, esse sane non videtur, cur, an Sanctus, cum e Cartusia discessit, discipulorum suorum numerum auctum viderit, revocetur in dubium, magisque eum adhuc augeri indubie vidisset, si diuturnior ejus esse potuisset in Cartusia commoratio. Verum, cum sex annis, quorum ultimus saltem incompletus ex dicendis fuerit, Cartusiæ eremum Prior seu* C *potius (is enim illi proximisque ejus successoribus titulus ab omnibus fere scriptoribus tribuitur) Magister rexisset, Pontificium fuit allatum mandatum, quo ei, ut ad Romanam curiam sese conferret, severissime ab Urbano II Papa, ad Pontificalem apicem anno* 1088 *evecto, injungebatur. Hic olim Sancti nostri Remis, ut jam supra docui, fuerat discipulus, hincque raram Viri prudentiam ingeniique sagacitatem apprime perspectam habens, eum apud se, quo ad consilia adhiberetur, habere volebat in difficillimis illis temporibus, quibus, a Papa dissidente frequenterque arma in Pontificios in Italia movente imperatore Henrico IV, deplorandum in modum res Ecclesiæ in Italia et Germania erant turbatæ. Ut nuntius ille ad* Brunonis *discipulorum aures pervenit, ingens mox omnium animos luctus subiit. Audi, quæ huc spectantia Blömenvenna in Sancti nostri Vita a se conscripta commemoret.* Et ecce, *inquit*, vix annis sex in tali conversatione exactis, rursum tentatur.... Papa nempe Urbanus II, prius dictus Otto, abbas Cluniacensis, qui olim discipulus fuerat beati Brunonis, cum Pontificatum summum adeptus esset, cupiens illum digne administrare, non immemor excellentissimæ doctrinæ et probitatis ejusdem sui Præceptoris, vocavit eum ad Sanctæ Ecclesiæ obsequium, addito etiam obedientiæ præcepto.

discipulos hinc mœstos solatur,

512 Quo perlecto mandato, vox in Rama audita est, ululatus et ploratus multus filiorum sancti Brunonis, nolentium consolari obtestantiumque Patrem, quod ejus orbati solatio nullo pacto in loco horroris et vastæ solitudinis perseverare possent. Sed si maneret, manerent, si abiret, abirent et ipsi. Quarum fletibus piissimus Bruno vehementer turbatus et ad compassionem motus, cum sibi quoque durissimum esset, post tam placidæ et tranquillæ solitudinis quietem rursum externis curis et inquietudinibus implicari. Nisus est tamen eorum animos sedare et consolari. Sciebat ipse scriptum esse, « Qui E « vos audit, me audit, et quod semel loquitur « Deus, et secundo id ipsum non repetit. » Et ideo non aliter Apostolici jussionem, quam cœlesti oraculo ad se delapsam vocem accepit. Quapropter alloquens suos ait, Manere vobiscum, fratres mei dilectissimi, gratissimum mihi est, separari a vobis gravissimum. Sed mandatis Apostolicis obedire necessarium mihi est. Quid enim prodesset hic vobiscum exterius carnem jejuniis et abstinentiis atterere, si per inobedientiam animæ meæ damnationem contingat acquirere etc. *Ac deinde nonnullis adhuc, quibus ultro citroque sermonem miscentes inducit Sanctum ejusque discipulos, interpositis, subjungit:* Audiens hæc beatus Bruno, cum videret, eos consolationem non recipere, nec persuaderi eis posse, ut manerent, metuens, ne post suum et eorum recessum eremus Cartusiæ, locus jam Deo dicatus, ad manus laicas et profanas iterum deveniret, cogitans scilicet illam cum suis repetere, commendavit et dedit eam venerabili viro domino Siguino abbati monasterii Casæ-Dei, qui unus fuerat ex primis donatoribus, de quibus diximus, confecto super hoc publico instrumento. Sicque beatus Bruno, suscepta Benedictione a sancto Hugone, episcopo Gratianopolitano, obedientia cogente, Romam profectus est. F

hisque nihilominus, uti, eo abeunte, facere statuerant.

513 *Ita hactenus ille, Puteano, e quo iterum sua fere omnia mutuatus est, apprime consonans, nec pugnans cum antiquiore Sancti nostri biographo seu primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologo. Atque hi omnes tres quidem, uti etiam, qui sua e duobus horum recentioribus, Puteano scilicet et Blömenvenna, deprompsit, Surius, universos Sancti discipulos summo fuisse, cum eum e Cartusia a Pontifice accersiri intellexerunt, mærore affectos, Cartusiamque, abeunte Sancto, deserere statuisse, litteris recte consignasse videntur. Id enim, utut a nullo prorsus auctore synchrono seu æquali memoriæ proditum inveniatur, veritati tamen e restitutionis Cartusiæ infra huc transcribenda charta, utpote in qua ex hac eremo* S. Brunonis *socii ob hujus absentiam recessisse innuuntur, consonum videtur. Verum indicant etiam recentiores laudati Sancti nostri biographi,* Brunonem, *cum Cartusiam Siguino dedit, atque ex hac, ad Pontificem se collaturus, exiit, isthuc postea redire statuisse; quod, cum instrumento, quo Sanctus, ad Pontificem*

AUCTORE C. B.

tificem tendens, Siguino Casæ-Dei abbati Cartusiam donavit, nulla omnino de hac Brunoni *ejusque sociis, si redirent, reddenda mentio facta fuisse videatur, parum verosimile mihi apparet. Nec verosimilius est, quod tamen etiam nonnulli volunt, instrumentum, quo Sanctus Cartusiam Casæ-Dei abbati Siguino contulit, datum ei jam tum fuisse, cum ejus discipuli e Cartusia ob dilecti ex hac Magistri discessum nondum dilaberentur, dilapsurique tantummodo brevi post a Sancto præviderentur.*

e Cartusia dilabentibus, publico hanc instrumento

514 *Etenim in charta restitutionis Cartusiæ dicitur* Bruno *Cartusiam, cum* loci, fratribus recedentibus propter absentiam ejus, destitutionem videret, *Siguino abbati dedisse ac commendasse; ut proinde instrumentum, quo Cartusiam Siguino Sanctus dedit, collatum ei, primis Cartusiæ Majoris incolis Sancti discipulis nondum dilabentibus seu Cartusiam relinquentibus, haud* B *fuerit, maxime cum id in fratrum seu discipulorum Sancti e Cartusia recessu factum, diserte tradatur in epistola infra pariter huc transcribenda, qua Urbanus II Papa Siguino abbati, ut Cartusiæ eremum* S. Brunonis *discipulis, ad hanc redeuntibus, restituat, injungit. At vero, inquies, si Sanctus chartam, qua Cartusiam Siguino dedit, dilabentibus e Cartusia discipulis suis, seu in horum ex eremo illa recessu impertiit, qui verum intelligetur, esse illos ob Sancti absentiam seu eo in itinere e Cartusia versus Pontificem jam existente, uti charta restitutionis Cartusiæ jam pluries laudata indicat, e Cartusia dilapsos? Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 77, num. 92 sic scribit:* Eodem tempore, quo natus est Bernardus, Bruno, Cartusiæ Majoris primus institutor, ab Urbano II, qui ipsius apud Remos discipulus fuerat, Romam evocatur, ut ejus consiliis in Ecclesiæ moderamine uteretur. Ægre hanc discessionem tulit novellus grex, tanti Pastoris solatio destitutus; cunctisque, eo absente, intolerabilis visa est Cartusiæ habitatio et vitæ asperitas. Sed tandem parendum fuit summi Pontificis auctoritati, qui locum Seguino, abbati Casæ-Dei, commendavit. Recessit itaque Bruno e Cartusia post annos sex, quam eam incolere cœperat. Ejus discessu conturbati fratres, quæ humana tentatio est in rebus arduis, deficiente magni meriti Du- C ce, locum deserunt; quod ubi Bruno rescivisset, litteris ad Seguinum, Casæ-Dei abbatem, scriptis Cartusiam ei ejusque monasterio concessit.

Siguino Casæ-Dei abbati tradit.

515 *Ita Mabillonius,* Brunonem *scilicet tunc demum, cum in itinere Romano aut etiam Romæ versaretur, instrumentum, quo Cartusiam in Seguinum abbatem transcripsit, confecisse epistolaque ad eum misisse, indicans. Et sane, re ita considerata, facile quisque intelliget, qui, cum Sanctus jam absens esset, seu in itinere versus Pontificem aut Romæ existeret, discipuli ejus dilabi e Cartusia, ipseque hisce dilabentibus seu potius dilapsis, instrumentum publicum, quo hanc Siguino Casæ-Dei abbati tradidit, donare potuerit, salva eorum omnium veritate, quæ in charta restitutionis Cartusiæ occurrunt. Attamen cum Sanctus, antequam iter Romanum susciperet, in ipso discipulorum suorum e Cartusia recessus actu Cartusiam in Siguinum Casæ-Dei abbatem transcripsisse videatur, ita malim rem gestam concipere:* S. Bruno, *cum e Cartusia, Landuino in locum suum substituto, jam excesserat,* D *ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, uti reipsa fecisse a Blömenvenna aliisque narratur, sese, ei valedicturus, contulerit, discipulique interea, quos in Cartusia reliquerat, audito Sancti discessu, Cartusiam pariter, desiderium ejus ferre haud valentes, reliquerint. Ita sane facili etiam negotio intelligetur, qui et Sanctus, e Cartusia discedens, dilabentibus ex hac discipulis suis, mox id audire et instrumentum, quo Cartusiam Siguino Casæ-Dei abbati commendavit, conficere, confectumque aut ipsemet ad hunc deferre, aut etiam ab altero deferendum curare potuerit.*

516 *Porro ex charta restitutionis Cartusiæ etiam collige, opinionem eorum, qui Sanctum in itinere, quod Pontificem versus suscepit, omnes prorsus suos in Cartusia discipulos comites habuisse, statuunt, veritati neutiquam posse congruere. In illa enim charta, qua hisce Siguinus Cartusiam restituit,* Bruno *abiens Landuinum omnibus aliis suis discipulis in Cartusia commo-* E *rantibus præposuisse dicitur; qui autem factum id esse queat, si cum Sancto et Landuinus et reliqui omnes ejus discipuli iter versus Pontificem susceperint? Verum nonne Sanctus aliquot saltem ex hisce socios itineris sibi habuit adjunctos? Est sane, cur id non nemo sibi persuadeat, cum, ut supra docui, in chartis Rogerii comitis, et Rogerii ducis Sanctus cum sociis sibi adjunctis e Galliæ partibus in Calabriam dicatur advenisse, nec sat apte dici id posse videatur, nisi Sanctus una cum sociis, quos sibi habebat adjunctos, iter Calabriam versus ex ipsi Gallia inchoarit. Quod si interim id displiceat, dubitandum equidem non est, quin Sanctus, cum omnes ejus Cartusienses discipuli consecuti eum in Italia essent, aliquot ex hisce, in Cartusiam remissis aliis, apud se retinuerit. Unde enim alioquin, cum ad comitem Rogerium (adi num.* 509 *et seq.) in Calabriam accessit, socios sibi, qui e Galliarum partibus venissent, habuisset adjunctos? Sed hæc de discipulis, quos Sanctus, cum Cartusiam summi Pontificis jussu deseruit, curiamque Romanam petiit, sub disciplina sua habuerit, dicta sufficiant; in tempus modo, quo sese, Cartusia deserta, ad curiam Romanam contulerit, inquiramus.*

Sanctus, nullo forte e discipulis comite, ad Pontificem profectus est;

F

hoc iter, quod ab aliis communiter anno 1090 consignatur, Ruinartius anno 1089

517 *Baronius id anno* 1092 *factum statuit, quod Sanctus, uti intellexerat, anno commorationis in Cartusia sexto ad curiam Romanam fuisset evocatus, sexque anni ab anno* 1086, *quo, ut supra vidimus, Sancti in Cartusiam secessum consignat, ad dictum annum* 1092 *deducant. Verum cum ex supra dictis* Bruno *non anno primum* 1086, *sed jam inde ab anno* 1084 *in Cartusiæ eremo sedem fixerit, seque, ut antiquissimum fideque ex dictis dignissimum primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronicon in Sancti elogio, num. 7 huc transcripto, testatur, Romanam ad curiam, cum eremum Cartusiæ rexisset sex annis, contulerit, consectarium fit, ut id anno* 1090, *ultra mensem Junium, quo ex dictis sese in Cartusiam Sanctus abdidit, jam provecto, indubie fecerit, si anni sex, quibus in Cartusia commoratus a primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologo traditur, pro completis sint habendi. Ac Mabillonius quidem in Annalibus Benedictinis lib.* 67, *num.* 92 *Sancti e Cartusia egressum anno* 1090 *innectit. Mabillonio consonant Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 9, *pag.* 239, *uti etiam Pagius in Criticis, aliique eruditi passim omnes. Verum in Vita Urbani II*

AUCTORE C. B.

A *II Papæ, Mabillonii et Ruinartii Operum posthumorum tom. 3 inserta, pag.* 69 *posterior e binis hisce scriptoribus, postquam, Urbanum II Papam anno* 1089 *consilium seu synodum Melphi celebrasse, Barii ossa S. Nicolai translulisse, Eliam episcopum consecrasse ac tandem Calabriam perlustrando Rhegium usque penetrasse narravit, ita memorat :* Eadem etiam occasione Brunonem, Cartusianorum parentem, cum Urbano Calabriam perlustrasse, plus quam probabile est. Is nempe a Pontifice, suo olim, ut diximus, cum litteras Vir sanctus in Rhemensis ecclesiæ academia doceret, discipulo, evocatus, hoc anno (1089 *videlicet)* ad illum accessit, nec dubium, quin etiam eum secutus fuerit in Apuliam et Calabriam, cum eo animo Brunonem accersivisset Urbanus, ut ejus consiliis in rebus difficillimis, quæ tunc B frequenter emergebant, uteretur. Aliud habetur ejusdem rei argumentum, quod nempe Brunonis sanctitas ex eo tempore adeo nota fuerit apud Calabros, ut paulo post datus ei fuerit locus in ea regione ad inhabitandum, quem reipsa anno sequenti cum nonnullis e suis incolebat. Id constat ex Rogerii comitis diplomate, quod G. Surianus in Notis ad Vitam S. Brunonis, et Ughellus tom. IX simul cum Theodori Squillacensis episcopi confirmatione ediderunt.

innectendum putat. Ast hanc opinionem, licet etiam idem iter antiquior noster biographus

518 *Quod si ergo recte hic notet Ruinartius, Sanctus noster jam inde ab anno* 1089, *et quidem, hoc nondum ultra mensem Septembrem provecto, ad Urbanum II Papam accesserit ; Urbanum enim, ut vult, in Apuliam anno illo proficiscentem comitatus est, concilioque, ibidem tunc mense Septembri, ut docet, celebrato, cum eo interfuit. Verum nihilne est, quod hanc Ruinartii opinionem vetet amplecti, seu a vero alienam esse evidenter evincat? Antiquior Sancti nostri biographus num.* 24 *ita de* Brunone *prodit memoriæ :* Heremum Cartusiæ rexit sex annis, et post, ut prædictum est, a Papa vocatus, et non diu post ad heremum Calabriæ, cui Turris nomen est, transiens, ibi, sancto constructo monasterio, multorum Dei servorum anachoretarum rector extitit et minister, et ibidem, felici vitæ suæ cursu peracto, migravit ad Dominum post egressum Cartusiæ undecimo anno, nec plus, nec minus, sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Cartusiæ, con- C tinetur. *Ita ille, cui si assentiendum sit, Sancti e Cartusia egressum seu accessum ad Urbanum II Papam anno* 1089, *ultra Septembrem non provecto, Ruinartius omni dubio procul perperam innectit. Cum enim Sanctus, uti apud omnes in confesso est, infraque probabitur, anno* 1101, VI *Octobris die, e vivis abierit, ejus e Cartusia egressum, si annus, qui ab hoc cucurrit undecimus, cum mox dicto emortuali ejus anno* 1101 *verbis recitatis ab antiquiore nostro biographo recte componatur, non anno, ut statuit Ruinartius,* 1089, *ultra Septembrem nondum provecto, sed anno* 1090, *et quidem ultra* VI *Octobris diem jam provecto, evenisse, necesse est, cum ab anno quidem* 1089, *ultra Septembrem nondum provecto, usque ad anni* 1101 *sextam Octobris diem anni amplius duodecim completi, anno autem* 1090, *ad* VI *Octobris diem nondum provecto, ad eamdem sextam anni* 1101 *Octobris diem anni amplius undecim completi excurrerint, sicque, contra ac antiquior noster biographus scribit, Sanctus non undecimo, sed vel duodecimo aut etiam decimo tertio post suum e Cartusia egressum anno vivere desiisset. Verum anne hic primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus annum* 1101, *Sancto emortualem, cum definito post ejus e Cartusia egressum anno undecimo recte componit?*

519 *Neutiquam sane : Sanctum enim, antequam annus* 1090 *ad Octobrem, imo ad septimam decimam Septembris diem esset provectus, e Cartusia sese ad Urbanum II Papam contulisse, e Charta infra huc transcribenda, qua Siguinus Casæ-Dei abbas Cartusiam redeuntibus ad hanc, a quibus* Brunone *ad Urbanum abeunte, fuerat relicta, Cartusianis reddit, certum omnino est atque indubitatum, cum* anno ab Incarnatione Domini MXC, XV Kal. Octobris *data notetur, annique amplius undecim a septima decima anni* 1090 *Septembris die usque ad sextam anni* 1101 *Octobris diem, Sancto nostro emortualem, excurrerint. Atque ita quidem jam liquet, annum* Bruno- E ni *emortualem definito anno post ejus e Cartusia egressum undecimo ab antiquiore Sancti nostri biographo perperam innecti. Imo vero id faciens, cum simul, Sancti discipulos, dum hic Romam ad Urbanum II Papam abierit, e Cartusia* in fine sexti *a suo in hanc ingressu* anni *recessisse, num.* 23 *dicat, ipsemet secum pugnat, ut consideranti patebit. Verum anne etiam perperam non citat libros Consuetudinum domni Guigonis, aut an horum exemplar, quod ad manum habuit, in notis chronicis, annum, quo Sanctus a suo e Cartusia egressu obierit, exprimentibus, non fuit corruptum? Corruptum sane fuisse, omnino necesse est. Etenim libri Consuetudinum, quos laudat, alii indubie non sunt, quam Guigonis (adi, quæ* § 1 *a num.* 4 *usque ad num.* 7 *dicta sunt) Statuta seu Consuetudines, quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronicon, seu horum quatuor elogia sibi habentes præfixa, in quibus, non autem in ipsis Consuetudinibus, notas chronicas invenit, quibus, quo anno Sanctus post suum e Cartusia egressum obierit, definit ; antiquissimum autem ac genuinum (adi iterum* § 1*) primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronici exemplar, Sanctum nostrum* post egressum Cartusiæ, *non, ut antiquior ejus biographus e libris Consuetudinum Guigonis sese facere affirmat,* undecimo anno nec plus, nec minus, *sed* undecimo plus minus anno F *obiisse, memoriæ prodit.*

definito anno post Sancti e Cartusia egressum undecimo perperam illigat.

520 *Jam vero cum hæc ita habeant, ex eo sane, quod antiquior noster biographus,* Brunonem *a suo e Cartusiæ egressu* undecimo anno nec plus, nec minus *obiisse, scribat, argui non potest, a veritate esse deviam Ruinartii opinionem, quæ ex dictis Sancti e Cartusia egressum seu accessum ad Urbanum II Papam anno* 1089, *ultra Septembrem nondum provecto, consignat. Verum nonne eidem opinioni officit quatuor primorum Cartusiæ Priorum Chronicon, in quo Sanctus ad Dominum migrasse post suum e Cartusia egressum* undecimo plus minus anno *traditur? Cum hac loquendi formula significari videatur, Sanctum non definito post suum e Cartusia egressum anno undecimo, sed vel undecimo post egressum illum anno, vel aliquanto temporis spatio seu ante seu post hunc obiisse, itaque, ut non nemini forte appareat, temporis spatium, quod nec multo anterius, nec multo etiam anno illo fit posterius, designetur, nescio, an stante, quam primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologus adhibet, loquendi formula prædicta, obitus Sancti nostri,*

adducta vel ab ipso Ruinartio.

AUCTORE C. B.

nostri, qui ex jam dictis ante duodecimum a suo e Cartusia egressu annum vita functus certo non est, tanto temporis spatio post undecimum ab egressu illo annum collocari queat, ut is in annum usque ab illo Sancti e Cartusia egressu tertium decimum, prout Ruinartii exigit opinio, possit differri, nulla omnino ratione alia id suadente. Ait quidem Ruinartius, Brunonem *eo animo ab Urbano accersitum fuisse, ut in rebus difficillimis, frequenter tunc emergentibus, consiliarius adhiberetur, idque proinde tam mature factum fuisse, ut non nisi tertio decimo anno post* Bruno *e vivis abierit. Verum non video, qui accidisse nequeat, ut Urbanus, etiamsi* Brunonem, *magistrum olim suum, et maximo in pretio haberet, et ad consilia adhibere omnino vellet, ab eo tamen ad se evocando ad annum usque* 1090 *seu duobus circiter annis, postquam jam summus creatus fuisset Pontifex, abstinere voluerit.*

vel ab huic adhærente Morkensio

B 521 *Nec id jam inde ab anno* 1089 *factum, etiam suadet nota Sancti, quam Ruinartius etiam in argumentum adducit, ab eo tempore apud Calabros sanctitas; præterquam enim quod hac jam tum apud populum illum inclaruisse* Brunonem, *Ruinartius non probet, potuit etiam sanctitatis fama, quam is vita, in Cartusiæ solitudine austerissime acta, divitiarumque, dignitatum ac mundi contemptu per totam late Galliam sibi pepererat, ad Calabros etiam jam tum fuisse perlata. Atque hinc fit, ut neque ex loco, quem ex dicendis jam inde ab anno* 1090 *aut certe sequentis initio ad inhabitandum in Calabria Sanctus obtinuit, neque ex ipsa etiam ejus, quæ eodem tempore accidit, ad Rhegiensem archiepiscopatum electione ore stabilienda Ruinartii opinione sat solide argui posse existimem. Adhæc etsi ex eo, quod anno* 1090 *a Rhegiensibus electus fuerit archiepiscopus, speciali quodam modo hisce notus exstitisse, ac proin in Rhegiensi civitate, quæ in extremo Calabriæ angulo sita est, jam inde ab anno, quo eam ex dictis Urbanus II Papa invisit,* 1089 *versatus fuisse, non nemini queat videri, fieri tamen potest, ut a Rhegiensibus, etsi iis vix non omnino esset ignotus, in archiepiscopum, quod, ut primorum quatuor Cartusiæ Priorum* C *chronologus testatur,* Papa *Urbano* volente, *factum, e sola hujus commendatione fuerit electus. At vero, ait, qui pariter Sancti e Cartusia egressum atque ad Urbanum accessum anno* 1089 *innectit, in Chronologica-diplomatica sua de* S. Brunone *Diatriba Mörkensius, inter Sancti Cartusia discessum, et discipulorum ejus, qui dilectissimi Patris absentiam ferre non valentes, in Italiam pariter, eo abeunte, Cartusiam relinquentes, abierant, factum tandem ad hanc reditum anni ut minimum unius spatium intercessisse, res tempore utrumque inter eventum medio gestæ requirunt, ac proin, cum ad Cartusiam ex jam dictis ac porro dicendis* S. Brunonis *discipuli ante Octobrem anni* 1090 *sint reversi, abiisse hunc ex illa anno* 1089, *ad Octobrem nondum provecto, necesse est. Ita fere quantum ad substantiam ille.*

sat valide haud probant, huncque, accedente, quæ hic proferetur, ratione, Sanctum dicto anno 1090

522 *Verum non video, inter Sancti e Cartusia discessum, illiusque discipulorum ad hanc reditum res tot tantasque evenisse, ut eæ longe etiam minori, quam anni unius, spatio geri nequierint. Quid enim?* Bruno, *relicta commendataque seu donata Siguino, Casæ-Dei abbati, Cartusia, in Italiam ad summum Pontificem Urbanum II, a quo evocatus fuerat, sese contulit, discipulos, qui abeuntem, relicta pariter Cartusia, in Italiam fuerant secuti, benigne ad se venientes excepit,* D *reditum iis ad Cartusiam suasit, utque reipsa ad dilectam hanc sancto Patri suo eremum Pontificiis ad Siguinum, Casæ-Dei abbatem, quibus huic, ut Cartusiam restitueret revertentibus ad hanc* S. Brunonis *discipulis, Urbanus Papa imperabat, litteris muniti redirent, etiam effecit. Verum quid ni hæc omnia sex circiter dumtaxat aut septem mensium spatio gesta esse potuerint? Imo vero quid ni etiam Sanctus, uti vere ex infra dicendis factum, eo ipso anno, quo Cartusiam deseruit, atque ad Urbanum II Pontificem venit, in Calabriam, obtenta ab hoc ad eremiticam vitam redeundi facultate, sese recipere potuerit? Non magis itaque, quæ Mörkensius affert, quam quæ supra e Ruinartio adducta sunt. Sancti nostri e Cartusia discessum, atque ad Urbanum II, a quo accersitus fuerat, accessum ante annum* 1090 *cogunt statuere. Quod cum ita sit, ut, quæ mea tandem sit opinio, aperte edicam, Sanctus noster* E *absque solida ratione statui non potest obiisse temporis spatio post suum e Cartusia egressum longiori, quam pati videatur loquendi formula, qua, ut jam dictum, a primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologo* Post egressum Cartusiæ undecimo plus minus anno *diem extremum clausisse traditur; quare cum nullum plane, quod Sanctum jam inde ab anno* 1089, *ad Octobrem nondum provecto, unde eum tali tempore obiisse, foret consequens, e Cartusia ad Pontificem discessisse, evincat, argumentum sat validum occurrat, id illum ante annum* 1090, *ut Mabillonius aliique communius statuunt, non fecisse, in animum induco.*

mense Martio circiter ad Pontificem e Cartusia abiisse apparet.

523 *Verum quo circiter anni illius mense res hæc acciderit? Cum* Bruno post egressum e Cartusia undecimo plus minus anno, *primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologo, a quo ex dictis non recedendum, testante, e vivis, quod anno ex dicendis* 1101 *factum, abierit, hicque proinde eventus non valde diu, postquam undecimus a Sancti e Cartusia egressu annus esset elapsus, statui posse videatur, dicti anni mense Martio circiter e Cartusia* Bruno *verosimiliter discesserit, sequentique mense Aprili aut certe Maii initio ad Pontificem Urbanum, qui tunc, ut Ruinartius in hujus Vita supra plus semel jam cit. luculentissime probat, ex Apulia et Calabria Romam erat reversus, pervenerit.* F *Ita rem factam idcirco præcipue existimo, tum quod in hac opinione Sanctus noster, utpote anno* 1101 *vita functus, non serius, quam cum jam quinque aut sex circiter menses post undecimum a suo e Cartusia egressu annum essent elapsi, diem extremum clauserit, nec quo minus ejus obitus tanto temporis post undecimum illum annum spatio statui queat, impedire videatur loquendi formula, qua* post Cartusiæ egressum undecimo plus minus anno *obiisse, a primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologo asseritur, tum quod etiam in eadem opinione facili negotio, qui, quæ inter Sancti e Cartusia discessum, illiusque discipulorum ad hanc reditum gesta traduntur, reipsa etiam geri potuisse intelligantur, uti ex iis, quæ* § *sequenti suppeditaturus sum, magis elucescet. Adhæc cum Sanctus haud diu e Cartusia, antequam eum sequerentur discipuli, abiisse videatur, opinioni isti, ut consideranti patebit, etiam suffragatur antiquior noster biographus utpote num.* 23 *scribens, e Cartusia illos recessisse* in fine sexti anni *a suo in hanc ingressu, qui ex jam supra dictis mense Junio anni* 1084 *evenit.*

§ XXXI.

AUCTORE C. B.

A

§ XXXI. Sanctus Romam ad Urbanum Papam venit, discipulis, ut Cartusiam repetant, suadet, litteras his ad Siguinum abbatem a Pontifice impetrat, archiepiscopatum Rhegiensem recusat, et, ut sibi a curia in eremum iterum secedere liceat, ab Urbano obtinet.

Urbanus Papa, cum ad eum Bruno venit, Romæ exstitit.

Blömenvenna *in contexta a se Sancti nostri Vita ita prodit memoriæ :* Beatus Bruno, suscepta benedictione a sancto Hugone, episcopo Gratianopolitano, obedientia cogente, Romam profectus est; de cujus adventu summus Pontifex ineffabili repletus gaudio benignissime eum suscepit (utpote quem intime diligebat et venerabatur) atque inter primos et præcipuos sibi peculiares familiaresque consiliarios et fideles amicos semper habuit, utens ejus semper consiliis in arduis Ecclesiæ negotiis. *Ita ille Sancti nostri biographus, sua iterum ad verbum fere hic mutuatus e Puteano, qui tamen, quod etiam Surius facit,* Brunonis *ad Urbanum accessum Romæ accidisse, seu Urbanum tunc, cum ad eum* Bruno *venit, Romæ exstitisse, diserte magis, quam Blömenvenna, tradit. Ast num vere etiam Urbanus, cum ad eum Sanctus noster venit, Romæ fuit versatus? In opinione eorum, qui, Sanctum jam inde ab anno* 1089, *ultra Septembrem nondum provecto, ad Urbanum accessisse, statuunt, Romæ verosimillime, cum id accidit, Urbanus Papa, utpote quem quatuor ultimis anni illius mensibus vel in Apulia, ubi et mense Septembri Melfitanum concilium celebravit, vel in Calabria exstitisse, adducta a Ruinartio in Pontificis illius Vita probant, versatus haud fuerit. At vero cum Urbanus ut idem Ruinartius in ejus Vita pag.* 77 *ostendit, Romam anno* 1090, *quinto Kalendas Aprilis seu* XXVIII *Martii reversus jam fuerit, ibique ad mediam usque æstatem circiter substiterit, in opinione sane, qua Sanctum non ante anni* 1090 *Aprilem ad Urbanum venisse, supra statuimus, Romæ hic Pontifex, cum ad eum Sanctus noster venit indubie exstiterit.*

B

C

Eo illum, uti hic Blömenvenna tradit,

525 *Quod modo ad reliqua, proxime recitatis citatis Blömennennæ verbis comprehensa, pertinet, veritati esse hæc apprime consona, indubitatum apparet, ac in primis quidem Sanctum ad consilia ab Urbano, utpote a quo hunc in finem, teste primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologo, evocatus esset, fuisse adhibitum. Ad alia modo hic discutienda sermonem convertamus. Haud diu admodum, quantum apparet, ad Pontificem Sanctus noster pervenerat, cum ad dilectissimum Parentem, Cartusia relicta, pariter venisse ejus discipulos, omnes Sancti nostri biographi unanimi consensu affirmant.* Venerunt autem *(subdit verbis suis proxime huc transcriptis Blömenvenna)* ad eum, Spiritu sancto operante, sui omnes, qui in Cartusia cum eo fuerant, dolentes plurimum (ipse vero amplius) quod locum prædictum Cartusiæ, quem Dominus sibi elegerat, et in quo locum sibi extruere visus fuerat, reliquissent. In mente etiam veniebant eis, non carnes, cucumeres aut pepones, (sicut murmuratoribus illis in deserto) sed devotæ meditationes, orationes, lectiones, et spirituales consolationes, quas prius in eremo Carthusiæ habuerant; et ideo, cum se jam viderent in curia post tam jucundum quietis suæ silentium maximo circumdari tumultu ac strepitu, a lacrymis abstinere non poterant. *Hactenus Blömenvenna, cui iterum Puteanus, e quo sua hausit, uti etiam Surius, ad amussim fere consonat. Verum duo hic jam quæri possunt. Alterum est, an Sanctum vere in Italiam ac Romam secuti sint ejus discipuli; alterum vero, an, si res ita habeat, singulari quodam prodigiosoque modo divinitus impulsi id fecerint, prout jam mox recitata Blömenvennæ verba innuere videntur.*

e Cartusia sunt secuti ejus discipuli.

526 *Ut ab eo, quod primum est, ducam initium, Sancti nostri discipulos ad eum, in Calabriæ eremum, Pontificia curia relicta nondum profectum, sese contulisse, concludendum apparet ex charta præsenti § transcribenda, qua Siguinus, Casæ-Dei abbas, Cartusiam Lauduino, ejusque sociis, ad hanc redeuntibus, restituit; in hac enim, ut hi celeberrimam illam eremum, quam, dilectissimo Patre suo ad Pontificem abeunte, deseruerant, unanimi consensu repeterent,* Bruno *Romam jam profectus atque apud Pontificem existens effecisse innuitur hisce verbis :* Rogatu Patris nostri Papæ Urbani, et precibus præmemorati fratris Brunonis, et eisdem *(hujus nempe discipulis)* fratribus, ut ibidem remanerent, a Priore eorum Brunone plurimum confortatis, fratri Lauduino, quem magister Bruno discedens *(e Cartusia scilicet ad Pontificem)* ceteris fratribus præposuit, ipsi et ceteris fratribus sub eo degentibus et eorum successoribus donum, quod nobis prædictus Bruno *(ejus videlicet discipulis, uti chartæ hujus initio dicitur, e Cartusia recedentibus)* fecerat, coram congregatione nobis commissa.... Ego ipse frater Siguinus, prædictæ Casæ-Dei abbas .. reliqui; *quare cum Sanctus noster, ut unanimi consensu ad Cartusiam, quam reliquerant, discipuli sui reverterentur, verosimillime, ni sibi præsentes habuisset, vel nulla omnino ratione vel certe non nisi ægerrime litteris efficere potuisset, reipsa hi tunc Sancto adfuisse ac proin eum post suum e Cartusia egressum secuti in Italiam videntur. Accedit, tum Cartusianorum traditio, tum antiquior noster biographus, qui, omnes Sancti discipulos ad eum, in curia Pontificia existentem, accessisse, num.* 19 *indicare etiam videtur : ut, id vere factum esse, tum hæc, tum maxime, quibus Siguinus, Casæ-Dei abbas, Cartusiam, ut mox dixi, redeuntibus ad hanc* S. Brunonis *discipulis restituit, litteræ publicæ mihi sane verosimillimum, ne dicam indubitatum, reddant.*

E

F

Miraculo interveniente, id, ut apparet, factum non est.

527 *Quod nunc pertinet ad modum, quo factum sit, ut ad Sanctum, in curia Pontificia existentem, omnes ejus discipuli, Cartusia relicta, accesserint, in prodigio illum pariter constituere videtur antiquior noster biographus; Sancti enim discipulos non statim a suo e Cartusia egressu dilectissimum Patrem suum in Italiam esse secutos, sed tunc alio atque alio abiisse, indicat; ac deinde, cum Sanctum, ut e curia Pontificia in eremum iterum secedere sibi fas esset, ab Urbano impetrasse,*

AUCTORE C. B.

impetrasse narravit, subjungit: Prius tamen, quam de curia recederet, ejus, ut creditur, meritis et precibus divina Misericordia omnes ejus socios et subditos revocavit, ita quod omnino omnes redire Cartusiam consenserunt; *quibus verbis utique, eorum simul, quibus ante, Sancti discipulos a suo e Cartusia egressu varias in partes fuisse dispersos, insinuavit, ratione habita, prodigium adstruere videtur divinitus factum, quo hi ad Sanctum, antequam e curia Pontificia discederet, confluxerint atque ad Cartusiam redire consenserint. Verum etsi quidem, ut jam dixi, ad* Brunonem, *in curia Pontificia existentem, accessisse e Cartusia ejus discipulos, vix non indubitatum putem, prodigio tamen ullo interveniente id factum, haud facile crediderim, quod res hæc, ut discipulorum Sancti in Italiam ad hunc accessus, in Siguini Casæ-Dei abbatis charta sæpius jam laudata fundata non sit, nec biographi nostri horumque etiam vetustior, a quibus* B *memoriæ proditur, satis antiqui sint, ut rebus, quas soli de Sancto ejusque discipulis narrant, fidem indubitatam facere queant. Quid Sanctus, cum ad eum, quos in Cartusia habuerat, discipuli Romam accessissent, potissimum egerit, modo dispiciamus.*

Brunone agente, Cartusiam repetunt,

528 *Curasse illum apud Pontificem, ut commodo hospitio, in quo statui suo congrua exercitia obire possent, exciperentur, dubitandum non est, etsi interim id nullo prorsus scriptoris antiqui testimonio firmari queat. Verum cum Sanctus dilectam sibi Cartusiæ eremum a religiosis suis incolis esse desertam, ægerrime ferret, hisce, ut ad hanc redirent, suadere, identidem fuit conatus; nec frustra: cum enim, utut hospitio, statui suo congruo, verosimiliter, ut dictum, excepti, solita tamen, qua in Cartusia gavisi fuerant, quiete non gauderent, hincque desertæ Cartusiensis eremi eos pœniteret, reditum ad hanc suadenti* Brunoni *faciles aures præbuere, munitique litteris, tum Pontificiis, quibus Urbanus Papa Siguino, Casæ-Dei abbati, ut Cartusiam redeuntibus ad hanc S.* Brunonis *discipulis restitueret, præcipiebat, tum aliis, quibus illud ipsum* Bruno *hunc abbatem enixissime rogabat, itineri tandem ad illam, quam relinquerant, eremum revertentes, sese dederunt, ut biographi nostri unanimi consensu tradunt. Illas* C *Urbani litteras, ex supra laudato Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati Vallis Dei exemplari exscriptas, mecumque a jam sæpius laudato, qui sese nominari nulla ratione vult, Cartusiano Parisiensi communicatas, huc transcribo. Hisce concipiuntur verbis:* Urbanus episcopus, servus servorum Dei, carissimo filio Siguino abbati Casæ-Dei, et omni congregationi salutem et Apostolicam benedictionem. Eos, qui ob Ecclesiæ Romanæ obedientiam laboribus fatigantur, Romanæ quoque Ecclesiæ ope dignum est relevari. Quia ergo nos ad Sedis Apostolicæ servitium Brunonem, carissimum filium, evocavimus, ipso ad nos perveniente, ut ejus cella detrimenti aliquid patiatur, pati non possumus, quoniam nec debemus. Vestram ergo dilectionem rogamus, et rogando præcipimus, ut eamdem cellam in libertate pristina remittatis, chyrographum quoque, quod vobis de eadem cella prædictus Filius noster in fratrum dilapsione fecerat, pro nostra dilectione restituite, ut in libertate pristina valeat permanere. Nunc enim fratres, qui dilapsi fuerant, Deo inspirante, regressi sunt, nec aliter acquiescunt in eodem loco persistere. Sane postquam hæ D vobis perlatæ sunt litteræ, intra triginta dies præfatum chryrographum pro nostræ jussionis reverentia restituere ne moremini.

quæ eis charta hic recitata restituitur.

529 *Porro Siguinus, statim atque hæ ac S.* Brunonis *litteræ exhibitæ ei fuerunt, Pontificio mandato, uti omnes iterum Sancti biographi scribunt, obtemperans, Cartusiam Landuino aliisque* S. Brunonis *discipulis, ad hanc redeuntibus, restituit. Chartam publicam, supra sæpissime jam laudatam, qua id fecit, subjungo. Sic habet:* Ego frater Siguinus, abbas Casæ-Dei, notum fieri volo præsentibus et futuris, quod frater Bruno a D. Papa Urbano Romam evocatus, videns loci destitutionem, fratribus recedentibus propter absentiam ejus, dedit locum Cartusiæ nobis et Congregationi nobis commissæ. Postmodum vero rogatu Patris nostri Papæ Urbani, et precibus præmemorati fratris Brunonis, et eisdem fratribus, ut ibidem remanerent, a Priore eorum Brunone plurimum confortatis, fratri Landuino, quem magister Bruno discedens ceteris fratribus E præposuit, ipsi et ceteris fratribus sub eo degentibus, et eorum successoribus donum, quod nobis prædictus Bruno fecerat, coram congregatione nobis commissa in capitulo nostro sub præsentia Gratianopolitani episcopi Hugonis Ego ipse frater Siguinus, prædictæ Casæ-Dei abbas, cum consensu fratrum nostrorum reliqui, et eis, et successoribus eorum locum prædictæ Cartusiæ pro voluntate eorum omnino liberum feci, et juri eorum omnino tradidi. Sed charta, quam prædictus Bruno nobis fecerat, ideo non est reddita, quoniam a fratribus nostris in capitulo sub interdicto requisita non potuit inveniri; et si umquam inventa fuerit, eorum ipsa charta sit juris. Factum est anno ab Incarnatione Domini MXC, XV Kal. Octobris. Ego Siguinus abbas subscripti, et in præsentia archiepiscopi Hugonis hanc chartam ex integro confirmavi.

Hæc pro suspecta habenda non est.

530 *Morkensius, e cujus apographo, in chronologico-diplomaticam, quam de* S. Brunone *contexuit, Diatribam illato, atque ad autographum, uti ait, recognito, chartam hanc descripsi, Hugonem archiepiscopum, in cujus præsentia sese jam recitatam chartam ex integro confirmasse, Siguinus. Casæ-Dei abbas, affirmat, merito ab Hugone, Gratianopolitano episcopo, utpote qui archiepiscopus non fuerit, distinctum pronuntiat* F *aliumque eum non esse, quam Hugonem, anno 1080 ex episcopo Diensi Sedisque Apostolicæ legato, supra sæpissime laudato, Lugdunensem archiepiscopum creatum, insinuat. Idem etiam in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num. 108, ubi huc jam transcriptam chartam pariter transcribit, Columbius observat, et recte quidem; alium enim Hugonem archiepiscopum, quem Siguino, recitatam chartam confirmanti, adstitisse verosimile sit, non novi. Nec est, cur mirum accidat, Hugonem alium in charta, alium in chartæ subscriptione commemorari; nihil enim obstare videtur, quo minus Siguino, Casæ-Dei abbati, tunc quidem, cum Landuino ejusque sociis Cartusiam restituit, Hugo, Gratianopolitanus episcopus; tunc vero cum chartam, qua restitutionem hanc fecit, confirmavit, Hugo, Lugdunensis archiepiscopus, adfuisse credatur. Quod si id displiceat, vide, num hæc chartæ verba,* Donum, quod nobis prædictus Bruno fecerat, coram congregatione nobis commissa in capitulo

A tulo nostro sub præsentia Gratianopolitani episcopi Hugonis ego ipse frater Siguinus. . . . reliqui, *interpunctione post verbum* fecerat *omissa, positaque post nomen* Hugonis *legi nequeant, ut sensus chartæ sit,* Brunoni *quidem, dum Cartusiam Siguino Casæ-Dei abbati donavit, Hugonem, Gratianopolitanum episcopum; Siguino autem, dum hanc Landuino ejusque sociis restituit, Hugonem, Lugdunensem archiepiscopum, præsentem adstitisse. Utrolibet modo res habuerit, ita equidem apparet, non esse, cur e duobus Hugonibus diversis, quorum alter in ipsa charta, alter in hujus subscriptione memoratur, antiquum hocce monumentum pro suspecto habeatur.*

E discipulis, qui Romam venerant, aliquot Sanctus apud se retinuit.

531 *Ex hoc porro præter alia non pauca, de quibus jam supra actum, etiam habemus, Landuinum aliosque Sancti discipulos Roma, quo* Brunonem *fuerant secuti, ab anni* 1090 *decimo quinto Kalendas Octobris, seu septima decima Septembris die, qua dictum monumentum datum notatur, ad Cartusiam fuisse reversos. Atque* B *hinc jam consequitur, ut non uno amplius anno, quemadmodum nonnulli absque vade antiquo contendunt, sed paucis dumtaxat mensibus apud Pontificem cum* Brunone *sint commorati. Verum anne omnes, qui ante Cartusiam inhabitarant, cum Landuino ad hanc tunc rediere? Omnes sane propemodum id fecerint, si Zanottio, qui, duos dumtaxat, Lanvinum nimirum et Lambertum, apud Sanctum mansisse, in conscripta a se* Brunonis *Vita seu Historia pag.* 89 *affirmat, sit credendum. Verum, etsi numerum eorum, qui cum Landuino ad Cartusiam redierint, aliorumque, qui cum* Brunone *manserint, definire haud possim, plures tamen posteriores hosce fuisse, quam duos, a Zanottio ex dictis memoratos, palam est ex duobus supra adhuc citatis diplomatibus, quorum alterum a Rogerio, Apuliæ et Siciliæ duce, alterum a Rogerio itidem, hujus patruo, Calabriæ et Siciliæ comite, in* S. Brunonis *ejusque sociorum, qui in Calabriam, aliis Sancti discipulis ad Cartusiam jam reversis, secesserant, favorem fuit concessum. Tam in uno enim, quam in altero (adi num.* 509) *dicitur* Bruno *et Lanvinus a Galliarum partibus cum sociis in Calabriam advenisse; ut proinde, Landuino* C *aliisque nonnullis Cartusiam repetentibus, plures apud Sanctum, quam Lanvinus et Lambertus, manserint. Quomodo enim alioquin (videsis num.* 510) Bruno *simulque Lanvinus, si, cum in Calabriam venerunt, unus ipsis Lambertus adfuit, socios sibi e Galliarum partibus habuisse adjunctos, dici in duobus præfatis diplomatibus potuere? Quin itaque Sanctus duos ut minimum præter Lanvinum socios, aliis in Cartusiam remissis, apud se retinuerit, dubitandum vix apparet.*

Bruno ad archiepiscopatum Rhegiensem nec serius

532 *Examinemus modo, quid hisce Sanctoque deinde sit factum. Quatuor primorum Cartusiæ Priorum chronologus in Sancti nostri elogio (videsis Commentarii hujus num.* 7) *de* Brunone *apud Pontificem Urbanum jam versante, sic scribit:* Sed cum tumultus et mores curiæ *(Pontificiæ scilicet)* ferre non posset, relicta curia, contempto etiam archiepiscopatu Rhegiensis ecclesiæ, ad quem, ipso Papa volente, electus fuerat, in Calabriæ eremum successit, *seu, ut alias melius scribitur,* secessit. *Sanctus itaque, qui, uti hic a scriptore fide enimvero dignissimo docemur, in Calabriam, Pontificia curia relicta, secessit, ad Rhegiensem etiam archiepiscopatum, antequam in regionem illam secederet, fuit electus; ut proinde, cum secessus is ex dicendis currente adhuc ipso anno* 1090 *acciderit, certe non serius, quam hoc etiam anno ad dignitatem illam fuerit postulatus. Verum anne id etiam non citius, quam eodem anno* 1090 *evenit? Id sane nullo ex capite apparet;* Bruno *enim ex jam dictis ante eumdem dictum annum* 1090 *ad Pontificem non venit, nec ulla ratione verosimile videtur, fuisse eum, cum nondum ad Urbanum, discipulum olim suum, venisset, a Rhegiensibus in archiepiscopum electum. Adhæc Ughellus tom.* 9 *Italiæ sacræ in Archiepiscopis Rhegiensibus col.* 324 *Sanctum nostrum sequenti ornat elogio:* Moritur *(Arnulphus Rhegiensis archiepiscopus)* anno . . . MXC. Ejus in loco clericorum senatus sanctum Brunonem, Carthusianorum patriarcham, in archiepiscopum suum delegisse fertur; verum eum illam dignitatem recusasse, ac solitudine amore dignitatem humiliter respuisse scribunt. Tunc Bruno, excusso mundanæ gloriæ jugo, eremum apud Scyllacium in Calabriæ finibus petiit, ubi, constructo E cœnobio S. Stephano sacro, ac, Rogerio duce, ibidem angelicam vitam traduxit, meritis plenus, sanctitate non minus, quam miraculorum ac doctrinæ fama clarus obdormivit in Domino anno MCI, sepultusque est in supra relato cœnobio, ubi hactenus honorifice colitur.

nec citius,

533 *Ita ille, Sanctum nostrum non tantum, quod mox iterum laudatus primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronologus facit, ad archiepiscopalem Rhegiensis ecclesiæ sedem electum fuisse, affirmans, verum etiam Arnulphum Rhegiensem archiepiscopum, post cujus obitum id accidit, anno* 1090 *diem extremum clausisse. Id ipsum porro etiam, ut Morkensius in Chronologico-diplomatica sua de* S. Brunone *Diatriba docet, Severus a Neapoli, Ordinis Cartusiensis alumnus, in Ms. antiquo Rhegiensium archiepiscoporum catalogo notatum invenit; ut proinde Arnulphum dicto anno* 1090 *obiisse, dubitandum non sit, maxime cum nihil occurrat; quod aliam eventui huic epocham præstituere, utcumque suadeat. Jam vero cum res ita habeat, atque Arnulphus, ut laudatus Ughellus loco proxime cit. etiam docet, Gregorio VII, qui anno* 1085 *obiit,* F *S. Petri Cathedram occupante, aut certe, si id, quod Arnulphi decessor anno* 1086 *adhuc in vivis fuisse videatur, displiceat, Urbano II ad illam nondum evecto, Rhegiensium creatus fuerit archiepiscopus, consectarium est, ut sub Urbani Pontificatu sedes Rhegiensis ante annum* 1090 *non vacarit, ac proin ut etiam ante hunc annum Sancti nostri ad illam electio, utpote Papa Urbano, quemadmodum primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologus verbis proxime recitatis memoriæ prodit, volente, facta, non contigerit. Nec serius eamdem, ut jam supra probatum, contigisse, simili ratiocinandi modo facile etiam probabitur, si modo Rangerius ad archiepiscopatum Rhegiensem ipso anno, ut verosimilius factum,* 1090 *fuerit electus; cum enim ille ad annum ut minimum* 1106 *sedem illam tenuerit, consequens erit, ut Sancti nostri ad eamdem electio post annum* 1090, *utpote post quem ita, vivente Urbano, sub cujus Pontificatu hæc ex dictis accidit, sedes illa non amplius vacarit, certissime haud contigerit.*

534 *Hinc*

AUCTORE C. B.

quam anno 1090,

534 *Hinc Ruinartius in Urbani II Papæ Vita jam pluries laudata num.* 81 *merito sic scribit :* Ad hunc annum *(scilicet)* Brunonis ad Rhegiensem archiepiscopatum electionem, quam vulgati auctores anno MXCV consignare solent, ideo revocamus quod hoc solummodo anno sub Urbani Pontificatu sedes illa vacua fuerit, morte scilicet Arnulphi archiepiscopi, cui, recusante dignitatem illam Brunone, substitutus est sub hujus anni finem Rangerius. Hic quippe privilegium Theodori Squillacensis episcopi supra laudatum *(infra id recitabimus)* confirmavit die XVII Decembris anno MXC archiepiscopus Rhegiensis electus, ac deinceps ad annum MCVI variis conciliis et publicis instrumentis subscripisse memoratur sub archiepiscopi titulo, ut videre est apud Ughellum tom. IX Italiæ sacræ. *Sanctum itaque* Brunonem *nec serius, nec citius, quam anno* 1090 *ad archiepiscopatum Rhegiensem fuisse electum, certum* B *omnino atque extra omnem controversiam argumentis modo in medium adductis positum videtur; ut proinde biographi nostri recentiores, aliique scriptores, qui, Sanctum nostrum in Placentino concilio, seu hujus, ante annum* 1095 *non celebrati, tempore a Rhegiensibus in archiepiscopum postulatum primum fuisse, volunt, audiendi non sint. Verum quo circiter anni* 1090 *mense* S. Brunonem *in Rhegiensem archiepiscopum eligi evenit? Cum ante Aprilem dicti anni* 1090 *Sanctus ex dictis Romam ad Urbanum Papam appulsus non sit, nec ante suum ad hunc accessum, ut pariter ex dictis apparet, ad Rhegiensem sedem electus postulatusve fuerit, consequens est, ut nec hoc ante dicti anni* 1090 *Aprilem acciderit ; ipsone autem hoc mense, an serius, definire haud queo, omnibus prorsus, quæ ad id utcumque sufficiant, argumentis deficientibus. Attamen dispiciamus, an ex iis, quæ discipulorum* S. Brunonis *ad Cartusiam reditum excepere, nihil omnino, quo Sancti ad Rhegiensem archiepiscopatum electionis tempus propius adhuc definiatur, possit elici.*

ad Aprilem provecto, fuit electus,

535 Visum est, *inquit de Urbano Papa in hujus Vita num.* 82 *Ruinartius,* circa hujus anni (1090 C *nimirum)* medium, cum ei Romæ vix respirare liceret, provincias, Rogerio *(Apuliæ scilicet, Calabriæ et Siciliæ duci)* et Boamundo *(præcedentis fratri)* subjectas, adire, ut ibi paulo liberius rerum ecclesiasticarum curam ageret. Certe eum sub medium mensis Augusti hoc anno in Campania exstitisse, constat ex privilegio sancti Basoli, quod Sinuessæ datum est hoc anno die XVIII Kalendas Septembris, Burchardo ejusdem loci abbati inscriptum. *Ut Urbano Romæ. quemadmodum hic ait Ruinartius, respirare tunc vix licuerit, factum indubie fuerit ex eo, quod, cum Henricus imperator, Alpes transgressus, infesto agmine, uti ex Bertholdi Constantiensis presbyteri ad Hermannum Contractum Appendice ad dictum annum* 1090 *intelligitur, in Pontificem ejusque adjutores ferretur, Romani antipapæ Guiberti asseclæ, audaciores inde facti, in Officio contineri vix possent, tutamque Urbano Romæ commorationem nullo modo relinquerent. Verum, ut ad rem jam veniam, erit fortassis, qui, quod Urbanus tunc in Campaniam Roma sese receperit itaque tum Rhegiensi civitati proprior sit factus, Sanctum nostrum, Pontifice illo, quem in Campaniam secutus fuerat, agente, ad Rhegiensem archiepiscopatum fuisse electum, suspicetur. Et vero, si Urbanus, uti anno* 1089, *ita etiam anno* 1090 *Rhegii fuisset, esset sane, cur quis non* D *immerito id suspicaretur. Verum cum in Campania Pontifex, postquam Roma esset egressus, reliqua anni illius parte commoratus fuisse videatur, nec minus efficaciter, cum Romæ adhuc exsisteret, quam cum in Campania jam versaretur,* S. Brunonem *in Rhegiensem archiepiscopum eligendum curare potuerit, feceritne id ille, cum adhuc Romæ, an cum jam in Campania ageret, plane est incertum, ac proin etiam an ante, an post mediam anni* 1090 *æstatem , quo tempore, ut jam dictum, Urbanus Roma in Campaniam abiit, Sanctus noster fuerit Rhegiensis electus archiepiscopus. Utut sit, id equidem anno* 1090, *et quidem ut minimum ad hujus Aprilem jam provecto, factum, indubitatum est ex supra dictis.*

536 *Nec minus, utpote in irrefragabili primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronographi testimonio (Adi num.* 532*) fundatum, indubitatum est,* S. Brunonem, *cum sublimem maxime dignitatem sibi oblatam recusasset,* in Calabriæ eremum, cui Turris nomen est, *secessisse.* E *Verum quandonam id Sanctus fecit, aut, ut ab eo, quod prius indubie fuerit, incipiam, quandonam id faciendi facultatem a Pontifice Urbano obtinuit? Blomenvenna in conscripta a se Sancti nostri Vita ita prodit memoriæ :* Beatus.. . Bruno, cum summo Pontifici propter obedientia annis paucis adhærens non modicum Ecclesiæ profuisset suis consiliis, prudentia et sapientia incomparabili, prout ex ejusdem Papæ Urbani decretis et aliis factis conjici datur, in quibus sanctus Bruno (haud dubium) indefesso labore desudaverat, semper tamen ad dilectæ suæ Rachelis amplexus, ad eremi et solitudinis quietem redire desiderans, curiæ strepitus et tumulus molestissime semper ferebat, cumque non posset ultra flammam tanti desiderii comprimere, antequam præfatus summus Pontifex de Placentia transiret in Galliam, cum multa instantia vix tandem obstinuit licentiam, relicta curia, eremum, quam incoluerat, repetendi, aut aliam, si placeret, eligendi. *Hactenus Blömenvenna, præcipua saltem, quæ hic memorat, e Vita, per Puteanum contexta, mutuatus, nec Surius, qui ex ambobus hisce biographis suam de* S. Brunone *lucubrationem concinnavit, multum sive ab uno,* F *sive ab altero hic dissentit ; quod si autem recte notent, Sanctus a Pontifice secedendi in eremum, curia Pontificia relicta, facultatem non prius obtinuerit, quam cum jam hic, celebrato Placentiæ concilio, in Galliam esset abiturus ; quod cum anno* 1095, *uti inter omnes convenit, factum sit, consequens erit, ut Sanctus nec ante hunc annum, nec ante quinquennalem circiter apud Urbanum (ad eum enim ex dictis anno* 1090 *venerat) commorationem recedendi a curia Pontificia repetendique eremum facultatem impetrarit.*

eaque dignitate recusata, eremum repetendi, non anno 1095,

537 *Verum, uti sanctum ante annum* 1095, *contra ac iidem* Brunonis *biographi scribunt, electum fuisse Rhegiensem archiepiscopum, ita etiam illum ante eumdem annum eremi vitæque solitariæ repetendæ facultatem ab Urbano obtinuisse evincunt infra huc transcribendæ chartæ Rogerii comitis, Mesimerii, Squillacensis episcopi, aliæque, e quibus Sanctum ante annum* 1095, *imo jam inde ab anno* 1090, *aut certe ab anno* 1091 *in eremo Calabrina, Pontificia curia relicta, fuisse versatum, manifestum est, uti quisque ex infra dicendis facile intelliget. Et vero laudati biographi, seu potius ii, e quibus horum antiquior*

sed 1090, paucis duntaxat mensibus

A *quior Puteanus id hausit, Sanctum nostrum tamdiu apud Urbanum Papam commoratum esse, non alio forte ex capite in litteras misere, quam quod priori quinquennio, quo Calabrinam eremum inhabitavit, subinde a Pontifice illo, consiliis ejus in rebus arduis implexisque, difficillimis iis temporibus frequenter emergentibus, uti volente, e solitudine sua fuerit evocatus, uti infra docebo. Utut sit, Sanctum equidem non quinque annis, sed totidem dumtaxat, aut forte etiam paucioribus, mensibus apud Urbanum post suum e Cartusia egressum mansisse, palam est ex eo, quod ad hunc ex dictis non ante anni* 1090 *Aprilem aut Maium accesserit, eoque ipso anno adhuc currente, in Calabria jam exstiterit atque ibidem eremum, quam aut eodem anno* 1090, *aut certe non diu post inhabitare cœpit, a Rogerio, Calabriæ et Siciliæ comite, sibi concessa charta publica impetrarit, uti infra dicenda aperient. Nec, Sanctum diutius, quam jam statuerim, apud Urbanum Papam, antequam a suo e Cartusia egressu Pontificia a curia secedendi facultatem obtineret, Calabriamque peteret, commoratum esse, credidere, ut apparet, vetustiores Cartusiani.*

apud Pontificem commoratus, facultatem obtinuit.

B 538 *Etenim primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus, qui ex supra dictis seculo* XIII *floruit, de* S. Brunone *primo quidem num.* 16 *et seq. ita prodit memoriæ :* Venerabilis Pater, ad summum Pontificem veniens, eidem, non longo, sed brevi tempore assistens, consiliis et auxiliis salutaribus ejus multa onera supportabat, et multum in regimine sanctæ Dei Ecclesiæ ejus sollicitudinem sua promptitudine sublevabat. Diu tamen patienter dissimulare non potuit tristitiam et dolorem conceptum de suorum dispersione filiorum, et strepitus et tumultus curiæ, impedientes dulcedinem et quietem, qua frui et pasci in heremo consueverat, graviter ferens et diutius ferre non sustinens, exposita summo Pontifici sua desolatione, cum summa instantia imploravit et impetravit a curia separari et quod posset ad heremum et cellæ jam prægustatam dulcedinem et desideratam requiem repedare; *deinde vero num.* 24 *sequentia, quæ huc etiam faciunt, suppeditat :* Bruno igitur, vir sanctissimus et gemina scientia præditus, tam divina scilicet, quam humana, ... heremum Cartusiæ C rexit sex annis, et post, ut prædictum est, a Papa vocatus, et non diu post ad heremum Calabriæ, cui Turris nomen est, transiens, ibi, sancto constructo monasterio, multorum Dei servorum anachoretarum rector extitit et minister. *Ita ille utrobique, quantum apparet,* S. Brunonem, *non quinque annis, sed longe breviori temporis spatio, antequam curiæ Pontificiæ relinquendæ facultatem obtineret, atque in Calabriam secederet, apud Urbanum Papam fuisse commoratum, suis, quas adhibet, loquendi formulis indicans. Quare, cum Cartusiani antiquiores, qui quidquam de sancto Ordinis sui Institutore litteris consignavere, sua fere omnia e laudato, cujus hic jam recitata verba sunt, primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologo hauserint, verosimillime hujus inhærentes vestigiis Sancto nostro, non quinquennalem, sed longe minus diuturnam apud Urbanum Papam commorationem attribuerint ; nec sane immerito, cum Sanctus ad hunc ante anni* 1090 *Aprilem non venerit, hocque ipso anno Pontificiam curiam reliquerit, uti ex jam supra dictis satis liquet, magisque ex dicendis patescet.*

§ XXXII. An Sanctus a Rogerio Calabriæ comite, venationem exercente, in Calabriæ specu, in quo se cum sociis abdiderat, fuerit repertus; quo, relicta Pontificia curia, primum concesserit, et cur tunc Cartusiam non repetierit.

Sanctum a Rogerio comite, necdum cum noscente, inter venandum,

Sanctum nostrum, Pontificia curia ex Urbani Papæ consensu relicta, in Calabriæ eremum, cui Turris nomen, secessisse, sedem ibidem, casis humilibus exstructis, fixisse, in speluncis, in quibus cum sociis morabatur, a Rogerio Calabriæ et Siciliæ comite, qui eum tum nondum cognoverit, venationem exercente, fuisse inventum, E *hacque occasione factum, ut eremum illam ab hoc principe obtinuerit, memoriæ produnt omnes præcipui, quos ad manum habeo, seculo quinto decimo posteriores* S. Brunonis *biographi, videlicet Zacharias Benedictus, Puteanus, Blömenvenna et Surius. Solius Blömenvennæ, quod reliquos sibi ad amussim fere consonantes habeat, horumque proinde omnium locum tenere queat, verba huc spectantia, quis fere omnibus omissis, transcribo. Sic habent :* Cum voluntate itaque et benedictione summi Pontificis dimissus (S. Bruno *nimirum*) Calabriæ deserta petiit cum aliquot ejusdem propositi viris, quos ferventissimis suis exhortationibus ad mundi contemptum induxerat. Audierat enim, illic deserta esse loca plurima ad pœnitentiam agendam solitariamque vitam sectandam aptissima. Optabat, prout frequenter decreverat, redire Carthusiam ad fratres suos charissimos, quos præmiserat; sed quia summus Pontifex cum sua curia transibat in Galliam, in cujus finibus Carthusia sita est, metuebat, ne curiam, quam fugiebat, ibi declinare non posset. Et ideo ad Calabriæ potius deserta se contulit . . . . Venit itaque Vir sanctus ad quamdam Calabriæ eremum, cui Turris nomen est, in diocesi Squillacensi, ibique non cellas pretiosas, quia sumptus ad eas non suppetebat, sed casas humiles de vili materia, sed in Christo pretiosa, ædificaverunt..... F

contra ac verbis hic recitatis Blomenvenna tradit,

540 Cum autem dictam eremum primum inhabitare cœpissent, contigit, Domino hoc operante, ut quodam die comes Calabriæ Rogerius, cum suo non parvo comitatu et canum multitudine copiosa in eadem eremo Turris venationi insistens, ad locum, ubi servi Dei habitare cœperant, deveniret. Canes autem, oblatu suo diversa ferarum vestigia insequentes, ad speluncas seu casas, in quibus sanctus Bruno cum suis habitabat, devenerint. Ubi fixis pedibus, latratibus multis domino suo indicabant, magnam se invenisse prædam. Quo viso, comes, cum suis concito cursu veniens, repperit Patres prædictos in eisdem speluncis, flexis genibus erectisque in cœlum vultibus ac manibus simul orantes et Deum laudantes. Videns hoc comes, magna admiratione repletus, equo,

AUCTORE L. B.

equo, cui insidebat, desiliens, devote et humiliter ipsos salutavit, deque causa adventus statuque ipsorum sollicite interrogavit. A quibus cum singula per ordinem didicisset, gavisus est valde laudans Deum et glorificans, quod tali eum dignum judicasset præda. Sperabat enim religiosus comes, se terramque suam eorum meritis et precibus adjuvari apud Deum atque in pace conservari. Et propterea, ut possent ibidem quietius vivere, diutiusque perseverare, dedit eis ecclesiam beatæ Mariæ et beati Stephani de eremo; ubi eos frequenter visitans, de vitæ necessariis providebat, documentaque salutis ab eis libenter audiebat; beatum vero Brunonem, ipsorum omnium pastorem ac patrem, quem præ ceteris arctius diligebat, ad se frequenter evocabat. Quem etiam in magna reverentia semper habuit, et tamquam primum in domo sua, ejus consiliis acquiescens, ejus orationibus, quibus plurimum confidebat, se jugiter commendans.

B

inventum non fuisse, e Rogerii ducis diplomate,

541 *Hactenus Blömenvenna, seu potius omnes supra laudati* S. Brunonis *biographi: nunc singula aut saltem præcipua, quæ verbis recitatis adstruuntur, examinanda, ac in primis quidem, an Sanctus, obtenta a Pontifice eremum repetendi facultate, recta in Turritanam Calabriæ eremum sese receperit, ibique a Rogerio, Calabriæ et Siciliæ comite, venationem exercente, nondumque, ut recitata Blömenvennæ verba indicant, eum noscente, in specu fuerit repertus. Rogerius, Roberti Guiscardi Rogerii comitis mox dicti fratris filius, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ dux, in diplomate infra huc transcribendo, quo Calabrinæ eremi donationem,* S. Brunoni *ejusque sociis a comite Rogerio patruo suo factam, anno* 1093 *ex dicendis confirmavit, ita loquitur:* Notum esse volumus fraternitati vestræ de duobus viris, Brunone scilicet et Lanvino, qui, sanctæ religionis studio accensi, cum sociis suis in terram Calabriæ a Galliarum partibus, disponente Deo, venerunt, et meo ductu in terram, quæ prædicta est, locum, qui eorum proposito conveniret, quæsierunt, quem cum sibi idoneum penes me non invenissent, elegerunt manere inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur, Stilum. Locum autem illum Rogerius, comes Siciliæ, patruus meus .... illis donavit; de comitatu enim

C

ipsius per meam concessionem erat. *Cum ergo Sanctus noster ejusque socii, uti hic Rogerius dux declarat, in Calabriam, partim huic, uti infra docebo, partim comiti Rogerio tunc subditam, venerint, ibique, cum ante ipsiusmet ducis Rogerii ductu in terris, huic subditis, locum proposito suo aptum quæsivissent, nec invenissent, talem tandem in Rogerii comitis comitatu seu terris huic subjectis elegerint, consectarium est, ut, obtenta a Pontifice curiam relinquendi, eremumque petendi facultate, non recta, ut Blömenvenna verbis proxime recitatis docet, in Turritanam Calabriæ eremum, Rogerio comiti subjectam, sed in terras, duci Rogerio subditas, locum eremiticæ vitæ aptum ibidem quæsituri, sese contulerint.*

alteroque ipsiusmet Rogerii comitis probatur.

542 *Imo vero, cum, ut jam dixi, loco in hisce, quem proposito suo idoneum arbitrarentur, non invento, talem in terris, uti diplomatis, a Rogerio duce collati, proxime recitata verba fidem faciunt, Rogerio comiti subjectis, quæsierint, verosimiliter ad hunc ante Sanctus ejusque socii, quo voti sui compotes fieri, locumque abs hoc principe, si quem proposito suo aptum in terris ejus invenirent, impetrare possent, a duce Rogerio fuerint adducti. Quod ut credam; etiam facit, quo Rogerius comes* S. Brunoni *ejusque sociis Calabrinam eremum concessit, diploma. In hoc enim comes sequentem fatur in modum:* Notum esse volumus fraternitati vestræ, per Dei misericordiam a Galliarum partibus ad regionem istam Calabriæ sanctæ Religionis Viros, Brunonem videlicet et Lanvinum cum sociis eorum pervernisse, qui, contempta mundialis gloriæ vanitate, soli Deo elegerant militare. Ilorum itaque desiderium ego cognoscens, et ipsorum meritis et precibus apud Deum adjuvari desiderans, ab eorum karitate precibus multis obtinui, ut in terra mea locum sibi habilem eligerent, in quo ad serviendum Deo, qualia vellent, habitacula præpararent; *quibus verbis cum sese comes effecisse indicet, ut* Bruno *ejusque socii in terra sua, seu in Turritana Calabriæ eremo, uti ex consequentibus intelligitur, locum proposito suo aptum, in quo, qualia vellent, habitacula construerent, elegerint, consectarium est, ut, antequam id facerent, cum comite Rogerio de re egerint, ad eum adeo a duce Rogerio, qui eos ductu suo in quærendo in terris suis loco antea ex dictis juverat, verosimiliter adducti. Atque hinc porro jam consequitur, ut, electa jam sibi in prædicta eremo sede, habitaculisque qualibuscumque constructis, a Rogerio comite, rei hujus, ut Blömenvenna supra recitatis verbis aliique laudati biographi indicant, plane inscio, inter venandum inventi non fuerint.*

Cum hisce, quo Bolmenvenna adstruit, non convenire, fuit jam ante observatum.

543 *Quare, ut Rogerius comes* Brunoni *ejusque sociis loci in ditione sua, qui eremiticæ vitæ aptus foret, optionem fecerit, contigisse puto, non occasione venationis, in qua eos, in specu abditos orationique intentos, repererit, sed duce Rogerio interveniente, e quo cum de austerissima* Brunonis *ejusque sociorum vita, sanctissimisque moribus nonnulla inaudivisset, viros hujusmodi, utpote quorum precibus ac meritis auxilium sibi a Domino, uti ipsemet proxime recitatis diplomatis sui verbis indicat, adfuturum speraret, in ditione sua sedem figere desiderarit, atque ad sese adductos, ut in ea, quem vellent, lacum sibi eligerent, rogarit. Et vero quod de* S. Brunone *ejusque sociis, quos, ante sibi numquam visos penitusque ignotos, inter venandum comes Rogerius in specu Deum intentissime orantes invenerit, plurimisque idcirco beneficiis auxerit, a laudatis Sancti nostri biographis memoriæ proditur, haud sat apte, quemadmodum modo abunde indicavi, cum duobus jam citatis diplomatibus concordare, ante me in Neapoli sacra apud Surianum Annotationum in contextam a Surio Sancti nostri Vitam pag.* 189 *a Cæsare de Engenio jam observatum invenio. Nec observationem hanc a vero alienam pronuntiare ausi sunt Cartusiæ Coloniensis alumnus Mörkensius in sua chronologico-diplomatica de* S. Brunone *Diatriba et Zanottius in adornata a se Bononiensibusque in Italia Cartusianis inscripta Sancti ejusdem Vita seu Historia; vero tamen Sanctum nostrum ejusque socios a principe Rogerio, venationi operam dante, in specu orantes fuisse inventos, hincque, ut hic in illos plurima beneficia contulerit, factum esse, conantur ostendere, idque viis duabus diversis.*

Qualia sint quæ huc spectantia

544 *Ac prior quidem, Sanctum non a comite Rogerio in Turritana seu Squillacensi Calabriæ erema, sed a duce Rogerio in quodam ditionis suæ antro seu spelunca eum Lanvino aliisque, quos sibi habebat*

A *habebat adjunctos, sociis inventum fuisse, adstruit; cum autem sese huic potius opinioni, quam alteri, quæ Sanctum, non a Rogerio duce; sed comite, inventum statuit, ob supra recitata concessi a Rogerio duce diplomatis verba adhærere edixit, rationem etiam, ob quam, fuisse equidem reipsa Sanctum, orationi in specu vacantem, ab alterutro Rogerio, venationem exercente, inventum existimet, lectori reddit, de historia, quæ id factum prodit, sequentem scribens in modum :* Hæc pro veritate historiæ, quam ex traditione majorum agnosco verissimam, et agnoverunt compilator Fasciculi temporum, Henricus Kalkariensis de Ortu et progressu Ordinis Cartusiensis, Puteanus scriptor Vitæ, scriptoresque domestici omnes. *Ne quis vero contra illam, uti ait, traditionem etiam arguat ex eo, quod Sancti, in speluncis a Rogerio sive duce sive comite, venationem exercente, inventi, mentio non occurrat in utriusque hujus principis diplomatibus supra citatis, mox verbis proxime huc transcriptis sequentia*
B *hæc subjungit:* Nec est, cur quis hæsitet, dubitetve de veritate rei ex eo, quod neque dux, neque comes, ambo Rogerii, iste in præfato diplomate, hic in suis chartis *(plures enim infra recitandas, quam jam supra plus semel memoratam, in* S. Brunonis *ejusque sociorum favorem dedit)* ullam de ea faciant mentionem, qui tamen postremus in altera sua charta longe post data meminit Capuanæ proditionis, sibi a S. Brunone in visu nocturno revelatæ; alia enim hujus et alia istius est conditio. In isto donat locum, ab hominum cultura desertum, et poterat legitime, nulla etiam data ratione, in illo vero Capuanæ proditionis reos capite damnatos tradit S. Brunoni in perpetuam servitutem; cujusmodi mancipationis causa secundum leges formanda erat.

vel Mörkensius

545 *Hactenus ille, contendens scilicet, non fuisse, cur, etsi Sanctus vere a Rogerio seu duce seu comite, venatione animum relaxante, in spelunca una cum sociis Deum orans inventus esset, rei hujus in præmemoratis diplomatibus mentio fieret, falsamque proinde illam ex horum silentio argui non posse. Verum sit ita; fuisse equidem Sanctum, uti verosimilius esse autumat, a Rogerio duce inter venandum inventum, nullo omnino potest scriptoris sive recentioris sive antiquioris testimonio confirmari; ut proinde a Mörkensio*
C *id omnino gratis videatur confictum, licet interim contra hanc illius opinionem, uti contra Blömenvennæ, aliorumque biographorum nostrorum, qui Sanctum in Turritana Calabriæ eremo a comito Rogerio, morari in hac illum ignorante, fuisse inventum statuunt, opinionem fieri potest, nullum omnino ex jam sæpe laudatis diplomatibus argumentum positivum queat formari, nihilque etiam aliunde obstet, quo minus a duce Rogerio in quadam ditionis suæ spelunca inventus fuisse credi queat Sanctus noster, quem, priusquam Rogerii comitis terras adiret, in terris ducis Rogerii extitisse, recitata supra ex hujus diplomate verba fidem faciunt. At vero Surianus, qui pro opinione, Sanctum nostrum a comite Rogerio, cui prorsus adhuc ignotus erat, deserto in specu fuisse repertum, adstruente, seu potius pro Surio illam tradente stat, in suis in hunc Annotationibus pag.* 192 *contra Cæsarem de Engenio, qui, ut jam dictum, historiam illam cum diplomatibus supra citatis haud sat a pie componi in sua Neapoli sacra observarat, diploma seu privilegium, infra recitandum, quod a Mesimerio, Squillacensi episcopo,* Bruno *accepit, in præsidium advocat.*

vel Surianus,

546 *Ita enim ibidem scribit :* Ait præfatus Cæsar, exquisitam se diligentiam in hac veritate *(de* Brunone *scilicet a Rogerio comite, cui adhuc penitus ignotus erat, in deserti seu eremi Calabrinæ latebris reperto)* pervestiganda adhibuisse: non negaverim. Sed nihilominus non vidisse diploma vel certe leviter expendisse Mesimerii, episcopi Squillacensis, multa persuadent. Si enim librasset illud, quod ibi dicit, S. Brunonem in desertis Calabriæ locis per tempus satis longum degisse, priusquam ad Squillacensem transiret eremum, utique non in fixis tentoriis, sed in obviis specubus, et hujusmodi subterraneis diversoriolis habitasse consentiret. *Hactenus ille; ast* S. Brunonem *in desertis Calabriæ locis, priusquam ad Squillacensem eremum transiret, per tempus satis longum degisse, Mesimerius, Græcus Squillacensis episcopus, contra ac his verbis vult, in suo diplomate, Græce scripto, nuspiam tradit. In hoc enim, quibus id facere videri queat,* E *de* S. Brunone *ejusque sociis sequentia dumtaxat e versione Mörkensii commemorat:* Qui quidem in desertis locis degentes per tempus satis longum illuc transmigrarunt ad partes Stili in mea diœcesi; *aut, si mavis, e versione Ughelli tom.* IX *Italiæ Sacræ col.* 425 *isthæc :* Qui cum per multos annos in locis solitariis vitam transegissent, huc ad partes Styli in mea diœcesi transmigrarunt; *hisce autem verbis, fueritne Sanctus in Calabriæ desertis, an in aliis per tempus satis longum, antequam in Squillacensem eremum sese abderet, cum sociis suis commoratus, non edicit. Quid si Mesimerius de Cartusiæ et Siccæ Fontanæ desertis, in quibus Sanctus, antequam Calabriam adiret, per longum satis tempus seu per multos annos fuerat versatus, dumtaxat loquatur ? Id sane nullo ex capite vero absimile, nedum incredibile, apparet.*

vel denique Zanottius in medium adducit

547 *Adhæc de aliis etiam, quam de Cartusiæ et Siccæ-Fontanæ eremis, Mesimerio sermo sit, hincne consequens erit, ut in hisce Sanctus noster a comite Rogerio, cum huic adhuc omnino esset ignotus, inter venandum fuerit inventus? Neutiquam sane, uti quisque, quantum opinor, haud difficulter agnoscet. Verum, inquies, ita equidem facile factum esse potuerit, ut, ad quod credendum Mörkensius ex dictis propendet, Sanctus noster, non quidem a comite Rogerio, sed a duce* F *homonymo, cujus is patruus erat, cum illi adhuc plane esset ignotus, in spelunca, in quam sese cum sociis receperat, inter venandum fuerit inventus. Fateor, sic habet, nec quo minus ita factum esse potuerit, repugnant diplomata supra dicta; verum anne reipsa ita factum sit, dubium mihi vel idcirco semper erit, quod res nullo plane probatæ ac certæ fidei monumento queat probari. Ad Zanottium modo veniamus. Hic, ut Sanctum, quod Surius aliique Sancti biographi tradunt, a comite Rogerio, venationi operam dante, in spelunca fuisse inventum, tueatur, rem hanc non ante, sed postquam Sanctus comiti Rogerio notus esset, Turritanamque seu Squillacensem Calabriæ eremum inhabitandam ab eo jam accepisset, gestam esse statuit; quod cum ne in speciem quidem ut consideranti patebit, cum diplomatibus supra citatis pugnet, ac proin, quo minus tunc gestum credatur, impedire hæc non possint, Zanottii non minus, quam Mörkensii opinio credibilis apparet ; sitne tamen reipsa veritati consona,*

AUCTORE C. B.

na, dubium plane est, quod in nullo antiquo sat certæ fidei seu auctore seu monumento sit fundata, nec certam eam facere possint supra laudati Sancti nostri biographi, qui præterquam quod aliis eam, quam Zanottius, adjunctis vestiant, recentiores omnes sunt, quam ut sola sua auctoritate rebus, quas de S. Brunone narrant, fidem certam atque indubitatam facere possint.

Qui verosimilius eremum Calabrinam a Rogerio comite Sanctus obtinuerit,

548 *Quare, omnibus rite libratis, Sancti e curia Pontificia in Turritanam Calabriæ eremum secessum eo fere, quem hic subdo, modo accidisse, verosimillimum puto. Pontificem Roma in Campaniam subjectasque Rogerio duci ejusque fratri Boamundo ditiones media anni* 1090 *æstate abeuntem comitatus est ex supra dictis* S. Bruno, *ibidemque abs illo curiam relinquendi eremumque repetendi facultatem enixissime petiit. Hac tandem obtenta, mox in Calabriam, ubi deserta loca esse plurima audierat, ad Rogerium ducem, quem forte alicubi in Campania jam viderat, suumque redeundi ad vitam solitariam desiderium edocuerat, sese contulerit, cumque, eo consentiente ducenteque, in Calabriæ parte, ei subjecta, locum eremeticæ vitæ aptum quæsi-* B *visset, nec invenisset, ad comitem Rogerium ab eodem principe, qui ad eum forte alias ob causas properabat, ductus fuerit, impetrataque ab illo, cui a Rogerio duce ob insignem vitæ sanctitatem valde fuerit commendatus, eligendi sibi in Calabriæ parte, quæ ei parebat, quemcumque proposito suo idoneum arbitraretur locum, facultate, Turritanam eremum elegerit, hancque sibi, uti mox videbimus, a dicto comite Rogerio donari impetrarit. Res ita ordinata conceptaque nihil sane habet, quod vel cum diplomatibus supra laudatis pugnet, vel utcumque a verisimilitudine abhorreat. Quod cum ita sit, eo modo, quo jam dixi, Sanctum in Calabriam secessisse, Turritanamque eremum sibi donari impetrasse, vix non certum indubitatumque puto. Quod si interim, Sanctum, Deum intentissime orantem, in sibi jam data hac eremo a comite Rogerio, venationi operam dante, inventum fuisse, cum Zanottio quisquam contendat, aut id ei in Apulia a duce Rogerio obvenisse, cum Mörkensio præfracte adstruat, ei equidem haud magnopere refragabor, cum hæc equidem ejus opinio, utut minus verosi-* C *milis, cum diplomatibus supra citatis pugnatura non sit. Verum utcumque tandem hæc omnia habeant, equidem Sanctus noster, cum e curia Pontificia abiit, in Turritanam Calabriæ eremum, ut jam dictum, secessit. Ac illum quidem, cum in itinere versus hanc existeret, Barensem S. Nicolai, ac S. Michaëlis in monte Gargano ecclesias invisisse, archangelum hunc bis sibi apparentem habuisse, aliaque nonnulla in contexta a se Sancti Vita cap.* 18 *narrat Zanottius: verum ea nullo prorsus antiquitatis testimonio vel ipse firmat, vel alibi firmata invenio.*

et cur ad hanc sese receperit,

549 *Modo itaque examinandum hic restat, cur tunc sese in Calabriam potius recipere, quam ad dilectam sibi Cartusiam redire Sancto visum fuerit?* Optabat *(verba sunt Blömenvennæ supra adhuc recitata)* redire ad Carthusiam ad fratres suos charissimos, quos præmiserat, sed quia summus Pontifex *(Urbanus II)* cum sua curia transibat in Galliam, in cujus finibus Carthusia sita est, metuebat, ne curiam, quam fugiebat, declinare non posset, et ideo ad Calabriæ potius deserta se contulit; *ita ille: verum* Brunonem *non ob rationem, quam his verbis allegat, in Calabriam potius secessisse,* D *quam ad Cartusiam rediisse, sola ratio temporis, quo Urbanus Papa in Galliam transiit, Sanctusque in Calabriam secessit, evincit. Urbanus enim, uti inter omnes convenit, non ante annum* 1095, *quo, postquam Placentiæ in Italia celebrarat concilium, in Galliam, Claro-monte aliud longe celeberrimum, in quo sacrarum adversus infideles pro Terræ Sanctæ recuperatione expeditionum fundamentum jactum fuit, celebraturus concessit;* Bruno *autem, uti ex jam dictis ac porro dicendis pronum est eruere, in Calabriam e curia Pontificia anno* 1090 *sese recepit. Sanctum ergo in Calabriam potius sese contulisse, quam ad Cartusiam rediisse, reor, quod Pontifex, difficillimis, quibus vivebat, temporibus futurum præscius, ut subinde, Roma relicta in terras, Rogerio duci, comitique homonymo subjectas, sese recipere cogeretur,* Brunonem, *quem interdum ad sese evocare, atque ad consilia adhibere volebat, in Galliam seu ad Cartusiam, procul ab utriusque Rogerii ditionibus dissitam, abire noluerit.*

non autem ad Cartusiam

550 *Ea mihi sedet sententia, quod reipsa Sanctum, cum jam in Turritana eremo versaretur, ab Urbano subinde, sive* ut indictis interesset E conciliis, *sive alia quacumque de causa evocatum fuisse, suadeat, cujus fragmentum Mabillonius lib.* 70 *Annalium Benedictinorum num.* 30 *suppeditat, epistola a Paschale II Papa, proximo Urbani successore, ad Lanvinum, Sancti nostri discipulum, proximumque in eremi Calabrinæ prioratum successorem,* VI *Kal. Decembris anno* 1101 *conscripta. Hæc enim, quam integram, ex Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati Vallis-Dei exemplari descriptam, supra plus semel jam laudatus Cartusianus Parisiensis mecum communicavit, sic habet:* Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Lanvino salutem et Apostolicam benedictionem. Quod magnopere desideravimus, et vehementi desiderio expectavimus, hoc, Domino propitiante, peractum est. Revertente siquidem fratre R. * Albano episcopo, pacem et concordiam eremi reformatam, et te in locum sanctæ memoriæ magistri Brunonis successisse cognovimus. Sit ergo in te ejusdem Viri spiritus, idem sit eremiticæ disciplinæ rigor, eadem morum et gravitatis constantia: quia nos, opitulante Domino, quidquid auctoritatis et pote- F statis ipsius Magistri probabilis spatientia et religio ab Apostolica Sede promeruit personaliter, hoc tibi, eodem te spiritu concomitante, concedimus. Volumus autem, ut in proxima Quadragesima nos visitare debeas, quatenus cordis secreta os ad os plenius proloquamur. Interim vero monemus, ut de resarcienda pace terræ, quam vehementer turbatam audivimus, cum fratribus nostris et religiosis viris, qui circa te sunt, satagas, et alios ad hoc commonere procures. Abbati sancti Juliani, quem reprehensibilem audivimus, præcipe ex nobis, ut nostræ audientiæ se repræsentet; eumque de contemptu litterarum legati nostri vehementer argue. Datum Romæ sexto Calendas Decembris.

* Richardo

potius redierit

551 *Cum ergo, uti ex hac Paschalis Papæ epistola liquet, fuerit ab hoc proximo Urbani II in S. Petri Cathedram successore Romam evocatus Lanvinus, proximus Sancti in eremi Turritanæ Prioratum successor, fuisse quoque ipsummet* S. Brunonem, *quem summis laudibus Paschalis hic effert, ab Urbano II evocatum, dubitandum non apparet. Quod cum ita sit, sum-*

mum

A *mum hunc Pontificem, quo ad sese subinde evocare* Brunonem *facile posset, haud procul eum a regionibus, in quibus se non raro commoraturum prævidebat, discedere voluisse, hincque factum, ut* Bruno *ad Cartusiam non redierit, sed in Calabriam se receperit, non immerito conjeceris. Hæc porro conjectura utcumque etiam confirmatur. tum ex Ordinis Cartusiensis, uti vocatur, tratitione, tum ex eo, quod, teste omni exceptione majori quatuor primorum Cartusiæ Priorum chronologo in huc transcripto num. 7 Sancti nostri elogio, evocatus hic e Cartusia ab Urbano II Pontifice fuerit, ut consiliis suis hanc adjuvaret; unde verosimile sit, Urbanum dum* Brunoni *e curia sua discedendi facultatem concessit, consiliis ejus uti deinceps adhuc voluisse, huncque in finem, dum a Calabria non nimium abesset, subinde illum ad se evocasse. Adhæc, nisi Sanctus, quod Pontifex eum haud procul a locis, in quibus ipse versabatur, commorari dictum in*
B *finem vellet, in Calabriam secessisse adstruatur, quænam tandem, cur hoc post obtentum a Pontifice in eremum secedendi facultatem fecerit, nec potius ad Cartusiam redierit, ratio afferetur?*

§ XXXIII. Sanctus Turritana Calabriæ eremo a comite Rogerio donatur, eique deinde a Mesimerio, Squillacensi episcopo, a post ab Urbano II Papa donatio hæc confirmatur.

Turritanam eremum Sancto donat comes Rogerius.

Sanctus, facta sibi eo modo, quo § præcedenti exposui, a Siciliæ et Calabriæ comite Rogerio eligendi in ditionibus, principi huic subjectis, locum, que eremiticæ vitæ ducendæ maxime idoneum arbitraretur, Calabriam mox diligenter perlustravit, cumque in hac eremum, cui Turris nomen, inter Stilum et Are-
C *nam sitam intraque diæcesis Scyllacensis, seu, ut alii scribunt, Squillacensis terminos conclusam, quam proposito suo percommodam, utpote montosam valde, adituque arduam ac difficilem, judicabat, invenisset, hunc illi locum comes Rogerius publico confecto instrumento seu diplomate benignissime est largitus, donationemque deinde Mesimerius Scyllacensis episcopus ac Urbanus II Papa confirmarunt. Chartas seu instrumenta, quibus id facerunt, lectoris oculis, quod nec passim omnia ad manum sint, nec paucis, quæ de Sancto jam dicta sunt ac porro dicentur, lucem afferant, juverit subjecisse, observatis ad singulorum calcem nonnullis, sive de notis chronicis, quibus muniuntur, sive de personis, quarum nomine notantur, sive denique de aliis quibuscumque, quæ elucidaiione commentationeve indiguerint. A Rogerii comitis diplomate transcribendo exordior, His verbis ex Mörkensii recensione concipitur.* Rogerius Dei gratia comes Calabriæ et Siciliæ omnibus fidelibus suis et Ecclesiæ Dei filiis tam præsentibus quam futuris in Domino salutem. Notum esse volumus fraternitati vestræ, per Dei misericordiam a Galliarum partibus ad regionem istam Calabriæ sanctæ Religionis viros, Brunonem videlicet et Lanvinum cum sociis eorum pervenisse, qui, contempta mundialis gloriæ vanitate, soli Deo elegerant militare.

Charta publica,

553 Horum itaque desiderium ego cognoscens, et ipsorum meritis et precibus apud Deum adjuvari desiderans, ab eorum karitate multis precibus obtinui, ut in terra mea locum sibi habilem eligerent, in quo ad serviendum Deo, qualia vellent, habitacula præpararent. Elegerunt si quidem in terra mea quendam solitudinis locum situm inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur Stilum. Hunc ego locum ad honorem Dei Omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, et ad honorem beatissimæ Mariæ semper Virginis genitricis Christi Dei et Domini nostri omniumque Sanctorum donavi eis, eorumque sucessoribus ibidem Deo servituris cum tota silva et terra aqua et monte in spatium unius leugæ * in omni parte adjacenti, concedens et constituens, quatenus locum istum libere et quiete cum hac adjacentia E sua in perpetuum possideant; nec ex hoc mihi vel alicui personæ angariam vel servitium faciant. Contestor autem et contradico ex parte Dei Omnipotentis et sanctæ Mariæ perpetuæ Virginis et omnium Sanctorum et mea; ne sit aliquis meorum aut extraneorum, Stratigotus * videlicet aut vice-comes, rusticus aut miles, servus sive liber, qui in loco isto pascuæ, vel agriculturæ seu etiam piscationis aut lignorum occasione, aut ex quacumque causa servis Dei molestiam aut injuriam faciat; sed in eorum postestate sit, prædictum locum cum tota adjacentia seu secundum voluntatem suam possidere, disponere, ordinare et erogare. Quod si quis deinceps contra hujus paginæ constitutionem venire præsumpserit, imprimis nisi digne satisfecerit, iram Dei et maledictionem incurrat, et conatu tali ad nihilum redacto, pro præsumptione tanta centum librarum auri pœnam in curia nostra sustineat.

* al. leucæle.

* al. Strategus

qua id fecit.

554 Igitur ut constitutio hæc inviolabilis et omnino firma permaneat, concedente uxore mea Adelai comitissa et filio meo Gofrido in præsentia bonorum hominum donationem istam feci et sigillo meo sigillari præcepi. Ego Gofridus, Melitensis ecclesiæ episcopus, licet indi- F gnus, kartam hanc manu mea scripsi rogatu comitis Rogerii, laudans et confimans constitutionem hanc, anathemate vero et excommunicatione dampnans eum, quicumque hanc infringere præsumpserit, nisi tamen resipiscens satisfecerit. Facta sunt hæc anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo. Insuper donavi Mule cum filiis suis ad custodiendam silvam. Testes autem affuerunt hi Stephanus presbyter, Giraldus præsbyter, Petrus de Moritono *, Ricardus Maletus, Ragnulfus eleemosinarius, Nicolaus notarius et alii plures. *Mörkensius, e cujus recensione, ut jam monui, hanc chartam hic exhibeo, integre recitatæ subjungit:* Nota, hanc chartam donationis eremus Calabrinæ etc ab Italia ex autographo desumptam accepi. Est quoque in Annotatis *pag. nempe* 199 *et tribus seqq.)* ad Vitam S. Brunonis Suriani nostri. Ex hac manifeste constat, S. P. N. Brunonem cum Lanvino et aliquot sociis jam anno MXC ex Galliæ partibus in Calabriam venisse, atque a Rogerio comite fuisse rogatum, ut in ea terra sua remaneret, eligeretque eremum proposito suo accommodam. *Ita ille, et recte sane, quantum mihi apparet: sunt tamen, qui recitatam donationis*

* al. Moritonio

AUCTORE C. B.

tionis a Rogerio factæ chartam ante annum 1091 *datam non fuisse, contendunt, quod mense Januario aut Februario scriptam hanc esse velint, hique duo menses, spectata, quam Rogerius comes secutus sit, annos Domini, non ab ejus Nativitate, sed ab Incarnatione consequendo nos tribus mensibus, computandi ratione, non in annum* 1090, *cujus mensibus Januario et Februario Sanctus verosimilime, ne dicam indubie, in Cartusia adhuc versabatur, sed in annum* 1091 *incidisse debeant.*

Hanc cum altera perperam confundit Mabillonius

555 *Verum Rogerium annos Domini, non ab ejus Incarnatione, sed a Nativitate computare solitum fuisse, varia ejus apud Rocchum Pirrum, Ughellum aliosque exstantia diplomata fidem faciunt, uti quisque, qui hæc consulere voluerit facile deprehendet. Porro Mabillonius lib.* 6º *Annalium, num.* 32 *recitatam modo donationis chartam cum charta, infra a nobis etiam recitanda, qua postea Rogerius comes Turritanæ eremo, quam* Brunoni *ejusque sociis jam ante donarat, terminos circumscripsit seu assignavit, confundit hancque præterea Rogerio duci perperam attribuit;* B *quod utrumque non possum non mirari, cum hæc ipsa charta, quam ex parte eo ipso loco transcribit, quamque, ut monui, Rogerio duci attribuit, in capite, non Rogerii ducis, sed Rogerii comitis nomen apud cum præferat, sequentiaque in contextu verba contineat:* Hunc ergo locum, situm *scilicet* inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur, Stilum, *seu Turritanam eremum* et omnia undique in circuitu adjacentia in spatium unius leucæ Deo et B. Mariæ, ac ipsis eorumque successoribus in proprietate, sicut nostra fuerunt, sub omni immunitate atque libertate donavimus... Rogavimus insuper venerabilem virum, Melitensem episcopum Gofredum super hac donatione nostra confirmationis chartam conscribere, quam et sigillavimus.... hanc autem donationem nostram tam domnus Apostolicus noster Urbanus, quam Squillatinus episcopus Theodorus, in cujus episcopatu ipse locus situs est, laudaverunt, privilegiis confirmaverunt atque terribili anathemate munierunt; *quibus cum dicatur Urbanus Papa Turritanæ Calabriæ eremi donationem,* S. Brunoni *a comite Rogerio factam, confirmasse, chartaque, qua id fecit, anno* 1092, *uti ipsemet Mabillonius loco cit. fatetur, data fuerit, non video, qui merito hic scriptor chartam, quam ex parte recitat, quam-* C *que anno* 1093 *signatam exhibet, pro charta, qua Rogerius dictam eremum* S. Brunoni *ejusque sociis primum donavit, accipere potuerit.*

Ducis et comitis Rogerii prosapia,

556 *Attamen, cum Mabillonius supra recitatam, qua Rogerius Calabriæ et Siciliæ comes Turritanam eremum Sancto nostro vere donavit, chartam ad manum non habuisse videatur, hinc forte in hunc errorem inciderit; verum nihil hujusmodi utcumque excusat errorem alium, quo, ut jam monui, quam ex parte transcribit, chartam, a Rogerio comite profectam, Rogerio duci, cujus is patruus erat, attribuit; hunc enim ab illo esse diversum, quicumque Historiam Siculam vel a limine salutavit, habet perspectum, nec ipsemet ignoravit Mabillonius, ut proinde id hic probare, supervacaneum foret. Attamen ut et quisque inter utrumque Rogerium distinguere, et de chartarum huc transcribendarum, quas tam Rogerius dux, quam comes, in* S. Brunonis *ejusque sociorum favorem dedit, ingenuitate ferre queat judicium, lubet huc nonnulla, quæ ad ambos illos principes eorumque stirpem Normannicam ac progeniem potissimum spectant, in medium pro-* D *ferre. Tancredus ab Alta-villa, ut Gaufredus Malaterra, auctor synchronus, Historiæ Siculæ a se contextæ lib.* I *refert, prope Constantiam in Normannia, Galliæ provincia, nobili loco natus, seculo undecimo floruit, eque duabus uxoribus diversis filios genuit duodecim, e priori quidem, cujus nomen excidit, Guilielmum, cognomine* Ferrea-brachia, *Drogonem, Hunifredum, Gaufredum et Serlonem; e posteriori vero, quæ* Fransendis *cognominata fuit Robertum, postea* Guiscardum *appellatum, Malgerium, Guilelmum, Alveredum, Humbertum, Tancredum ac tandem Rogerium, qui omnes, duobus exceptis, qui in patrio solo hæreditatis paternæ carpendæ causa manserunt, Italiam petierunt, factisque bellicis in Apulia potissimum et Campania clari, regiones hasce vicinasque alias, Græcis Saracenisque, earumdem dominis, expulsis, paulatim sibi subjecerunt. Præcipue tamen eos inter enituere Robertus,* Guiscardus *cognominatus, et qui omnium junior erat, Rogerius, in* S. Brunonem *beneficiis, nec minus singulari in personas alias locaque sacra liberalitate,* E *quam armis magnum sibi nomen apud seram etiam posteritatem adeptus.*

uxorum, liberorum et ditionum notitia.

557 *Ac Robertus quidem Apuliæ ducatum una cum Calabriæ parte aliisque aliquot ditionibus vicinis tenuit, annoque* 1085 *vitam cum morte commutavit, tres quatuorve post se filios relinquens, quorum secundo genitus Rogerius in ducatum Apuliæ ac potiorem hæreditatis paternæ partem successit, uxoremque habuit Adelam, Roberti Frisii comitis Flandriæ filiam; Rogerius vero, qui, quamvis Calabriæ partem dumtaxat teneret, supremumque totius regionis hujus dominium penes Guiscardum ac deinde penes filium ejus Rogerium exstitisse videatur, Calabriæ non minus, quam Siciliæ comes audiit, tres uxores diversas, si harum tamen prima, quæ ab Orderico Vitale Normannorum Historiæ lib.* 3, *pag.* 484, Judith, *a Gaufredo autem Malaterra Historiæ Siculæ lib.* 2, *cap.* 29 Delicia *vocatur, uxoris legitimæ nomine venire queat, matrimonio sibi junctas habuit. Prima nullos ipsi, uti laudatus Ordericus Vitalis loco cit. docet, liberos peperit; secunda, apud Malaterram lib.* 4, *cap.* 14 Elemburga, *apud Cangium in Stemmate Siculo, Annotationibus in Annam Comnenam inserto,* Eremburgis *appellata, filium Gaufredum, seu, ut ab aliis scribitur, Goffredum, filiasque aliquot ge-* F *nuit; tertia nomine Adelais, seu, ut alii signant, Adelasia, quæ Bonifacii, marchionis Montis-ferratensis, filia erat, anno* 1089 *matrimonio ei fuit collocata, ex eaque procreavit duos filios. quorum alter, nomine* Simon, *infans obiit, alter, ut pater,* Rogerius *appellatus, Siciliæ rex postea factus est. Atque hæc, ut, quæ in diversa comitis Rogerii diplomata, unumque Rogerii ducis, in* S. Brunonis *ejusque sociorum favorem concessa, annotanda erunt, intelligantur, partim ex Gaufredo Malaterra, partim ex Orderico Vitale præmittenda hic duxi. Ac primo quidem ex his jam liquet, nihil contra proxime huc transcripti, quo Rogerius comes Turritanam seu Squillacensem Calabriæ eremum* S. Brunoni *anno* 1090 *concessit, diplomatis sinceritatem posse opponi ex eo, quod, comitis uxore Adelai filioque Gofrido concedente, datum dicatur. Nec est, cur monumentum illud suspectum fiat ex eo, quod in Calabria datum fuerit, comesque Rogerius anno* 1090 *exeunte, quo datum fuit, in Calabria exstitisse non sciatur; etsi enim, principem illum ibi tunc fuisse, Malater-* *ra*

AUCTORE C. B.

A *ra aliique, qui res ab eo gestas litteris mandarunt, expresse non edicant, nihil tamen etiam, unde contrarium certo consequatur, memoriæ produnt.*

Factam Sancto a Rogerio donationem confirmat Squillacensis episcopus. Instrumentum,

558 *Venio modo ad chartam, qua Theodorus Mesimerius, Squillacensis episcopus, in cujus diœcesi Turritana eremus, ut jam monui, sita erat factam hujus* S. Brunoni *a comite Rogerio donationem approbavit. Instrumenti hujus, quod Græce a Mesimerio, utpote in Calabria, instrumenta publica Normannicæ etiam dominationis initio Græce exarare solita, ecclesiæ Græcæ episcopo, primitus datum fuit, ecgraphum, ex ipso Græco autographo desumptum atque ex Italia sibi submissum, Mörkensius, ut in suis ad illud Annotationibus ait, præ manibus habuit, idque Latine a se redditum ad Chronologico-diplomaticæ, quam de* S. Brunone *adornavit, Diatribæ calcem adjecit. Operam dedi, ut et Græcum monumenti illius apographum, lectori hic exhibendum, nancisci possem; verum cum frustra laborarim, alienaque interpretatione, scilicet vel Suriani in Annotationibus in scriptam a Surio Sancti Vitam pag.* 207 B *et seq. vel Ughelli tom.* IX *Italiæ sacræ in episcopis Squillacensibus, vel denique Mörkensii, cogar esse contentus, instrumentum illud, prout a posteriori hoc scriptore in linguam Latinam est conversum, huc transcribo. Sic itaque ex ejus recensione habet :* Theodorus Mesimerius Dei misericordia episcopus Castrorum, Scyllacei, Stili et Tabernæ, ac protosyncellus, petitioni clarissimi comitis, domini nostri Rogerii, qui me rogare dignatus est pro honoratissimis monachis et eremitis, domnis scilicet Brunone et Lanvino, non quidem summa et tyrannica authoritate mecum agens; sed, ut dixi, me rogare dignatus pro suprascriptis monachis, locum a Deo servatum, qui Turris dicitur, incolentibus in veneranda admodum ecclesia gloriosissimæ Dominæ nostræ, Dei genitricis ac Sancti Joannis Baptistæ præcursoris, qui quidem in desertis locis degentes per tempus satis longum illuc transmigrarunt ad partes Stili in mea diœcesi.

quo id fecit,

559 Et sicut dominus noster comes vobis donavit montem, campos et molendina circa ecclesiam usque ad duo milliaria, ipsa in perpetuum possideatis, vos monachi superius laudati, et socii et successores vestri, qui hunc locum inhabitabunt usque ad seculorum finem citra alicujus prohibitionem aut molestiam; tribu- C tum vero aut decimam, vel quamlibet vexationem vobis cæterisque sociis, et successoribus, nullus nec ego ipse vel alii, qui post me in episcopos eligentur, inferant; si quis autem ausus fuerit hoc nostrum sigillum *(id est, diploma)* contemnere, habeat anathema a Patre et Filio et Spiritu sancto, et a trecentis decem et octo *(concilii scilicet Nicæni* I*)* Deiferis Patribus. Istud sigillum firmum et inviolabile ad sæculorum finem permaneat. Etenim ego hoc præsens sigillum bullatum pro supradictis monachis feci, et bullans mea bulla plumbea signavi ✠ Mensis Decembris septima, Indictione decima quinta anni millesimi nonagesimi. Ego Raingerius Dei clementia electus archiepiscopus sanctæ metropolitanæ ecclesiæ Rhegii præsens confirmavi, prout omnino scriptum habetur, et apud ipsos Dei servos, quorum supra mentio facta est, Brunonem, Lanvinum et ceteros socios; sed et apud eos, qui successuri sunt, ratum fixumque permaneat, et usque ad sæculorum finem validitatem obtineat. *Græce Mesimerii chartæ, hic ex recensione Mörkensii jam datæ, adscripta exstat, quemadmodum hic scriptor et Surianus pag.* 209 *testantur, et altera Latina, seu potius paulo liberior dictæ chartæ ab ipsomet, ut apparet, Mesimerio facta interpretatio. Ut de approbata per Mesimerium, quam Rogerius comes* S. Brunoni *fecit, donatione suum ferre queat studiosus lector judicium, lubet et Latinam illam chartam huc transcribere.*

addita etiam interpretatione Latina, fecit,

560 *His verbis concipitur :* Ego Theodorus Mesimerius, Dei gratia episcopus de Squillatio, et de Stilo et de Taberna, et protosynquillos, dono gratis, non coactus, sed comitis Rogerii precibus et consilio plurimorum procerum suorum adquiescens, terram de Turribus, scilicet duo milliaria circa ecclesiam, in monte constitutam, ex omni parte domno Brunoni et Lanvino sociisque, eorumque sucessoribus, illum montem inhabitantibus, eo modo et tenore, ut in vita libere habeant et possideant, et post eorum decessum successores eorum similiter libere possideant montem atque terram cum bosco intra fines supradictorum duorum milliarium ab omni parte E circa ecclesiam in supra dicto monte constitutam, non episcopo Squillatii nec comiti, neque cuilibet personæ aliquod servitium persolventes, et si ordinationem aliquam facere voluerint, aut consecrationem, prout libuerit, agant. His autem quicumque contraire voluerit, cum Juda proditore pereat, nisi ad satisfactionem et emendationem fratribus ecclesiæ venerit. Ego Raingerius Rhegii electus hanc cartulam confirmo et laudo. *En modo etiam, quid præcipue præter id, quod jam dixi, ad instrumenti hujus a se transcripti calcem Mörkensius observet.* Πρωτοσυγκέλλος Mesimerius *(in facta scilicet ex dictis ab ipso Mesimerio, quæ Græcæ hujus chartæ exstat adscripta, interpretatione)* Latine scripsit PROTOSYNQUILLOS, ego, imitatus quosdam Latinos, scripsi protosyncellus, alius forte vertet primus sacellanus, sed nihil ad rem, legat quisque, ut volet. Originale appensum habet ex cannabe alba parvam plumbeam bullam, in cujus una parte est Sanctus quidam, brachiis et palmis expansis. Arbitror, esse sanctum Agacium martyrem, Scyllacensium patronum, in altera vero parte sunt characteres Græci minutissimi vix legibiles. F

difficultate chronica laborat. Id tamen idcirco,

561 *ita ille. Et recte quidem vocabulum Græcum* Πρωτοσυγκέλλος *Latine vertit* Protosyncellus; *verum anne idem vocabulum Græcum recte etiam quis verterit* Primus sacellanus? *Protosyncellus seu* Πρωτοσυγκέλλος *idem significat, quod syncellorum primus; qualis autem significatio vocabulo* syncellus *competat, pro certo nequeo edicere. Adi Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad Vocabula* Protocyncellus *et* Syncellus. *Ad ea, quæ chronicæ, quibus Græca Mesimerii charta munitur, notæ observanda dilucidandaque offerunt, accedo. Annus, quo instrumentum illud datum notatur, cum Indictione non convenit. Quid ergo de eo hic statuemus? Spuriumne idcirco aut supposititium pronuntiabimus? Chartas, quod difficultates chronologicas complectantur, haud facile rejiciendas esse, apud Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum* Annus *solide probatur. Verba omnia, utut prolixiora, quibus id fit, juverit huc transcripsisse, ne quis recitatam Mesimerii chartam, maxime si dicta, qua*

AUCTORE C. B.

qua laborat, chronologica difficultas utcumque tolli queat, facile repudiet, aut etiam suspectam dumtaxat habeat. Sic habent : Inveniuntur nihilominus quædam Pontificum diplomata, inquit idem auctor *(Mabillonius de Re diplomatica lib.* 2, c. 25, n. 9) quorum calculus recentiorem nostrum prævertit. Ejus generis duo Callisti II. nobis suppeditat eruditus Chiffletius in Hist. Trenorchiensi. Primum est « Datum Albæ per « manum Grisogoni S. R. E. diaconi Card. ac « bibliothecarii XV Kal. Junii Ind. XIV Inc. Do- « minicæ an. MCXXII. Pontificatus Domini Cal- « lixti Papæ anno III. » Alterum habet easdem notas.

cum simili de causa instrumenta facile rejicienda non sint,

562 Atqui indictio XIV convenit, non anno MCXXII secundum calculum nostrum, sed anno præcedenti. Unde idem Chiffletius in lemmate prioris privilegii notat, datum esse privilegium an. MCXXII, a die XXV Martii deducto, scilicet quatenus Incarnatio novem mensibus præcedit : sed anno Dionysiano MCXXI, ut ostendit Indictio XIV. Alia ejus generis Pontificia diplomata videntur. Verum quædam reperiuntur, quorum calculus uno anno Dionysianum præcedit, non solum mensibus novem; quæ proinde non possunt ad calculum Pisanum,... *qui ab Incarnatione Dominica, prout hæc novem mensibus Nativitatem præcessit, ducit initium, itaque totidem mensibus calculum communem prævertit,* accommodari. Exstat hujusmodi autographum non dubium in archivo Dionysiano datum « XII Kal. « April. Ind. X. Incarnationis Dominicæ anno « MCIII Pontificatus autem domni Paschalis se- « cundi Papæ III. « Quæ Indictio, sicuti annus Paschalis tertius anno MCII conveniunt in Martio; nec sequenti anno convenire possunt, etiamsi calculus Pisanus admittatur; nisi integro anno dicatur hoc Diploma Dionysianum præcessisse. Occurrit et aliud apud Puricellum pag. DXII ejusdem Paschalis plane consimile. « Datum Laterani per « manum Johannis S. R. E. diaconi Cardinalis, « XVI Kal. Martii, indict. X. Incarnationis Do- « minicæ anno MCIII; Pontificatus autem Do- « mini Paschalis secundi Papæ III. « Hic idem cancellarius, eædem chronologicæ notæ, quæ eruditis discutiendæ proponuntur, aliæque similes haud raro occurrentes. Hæc fere ad verbum ex Mabillonio, fusius quidem, sed haud inutiliter ad ostendendum non facile rejiciendas esse chartas, in quibus chronologicæ difficultates occurrunt, cum et in iis animadvertantur diplomatibus, quæ nullo modo possunt in dubium revocari.

Indictioque, in qua error cubare non videtur.

563 *Hactenus ibidem, et recte quidem, ut jam monui. Verum qui modo chronologicam, quæ in Mesimerii charta occurrit, difficultatem tollemus? Dicemusne, vel in anno vel in Indictione errorem cubare, a librariorum oscitantia profectum, qui quis annus quæve indictio per litteras Græcas, Rogerii chartæ subscriptas, designetur, haud sat accurate notarint? Verum characteres chronici, quibus hujus instrumenti non tantum autographum, verum etiam, quod Mörkensio præluxit, apographum seu ecgraphum munitum fuit, non compendio per litteras, numerorum locum tenentes, sed integris, uti notula in margine adjecta ipsemet hic scriptor docet, vocibus erant expressi hunc in modum :* Μηνὶ Δεκεμβρίῳ εἰς τὰς ἕπτα, ἰνδικτιόνος δεκατῆς πεμπτῆς τοῦ ἐννεακοστοῦ χιλιοστοῦ ἔτους, *id est,* Mensis Decembris septima, Indictione decima quinta anni millesimi nonagesimi, *uti recte interpretatur Mörkensius. Etsi nim substantivum non adsit, cum quo feminini generis articulis* τὰς *conveniat, subintelligitur tamen substantivum accusativi pluralis numeri* ἡμέρας *cum participio* προβεβηκότι, *quod ad substantivum* μηνὶ *refertur, ita ut sensus sit* μηνὶ Δεκεμβρίῳ εἰς τὰς ἕπτα ἡμέρας προβεβηκότι, *id est,* mense Decembris ad septem dies jam provecto. *Sic in appendice ad Bernardi Montfauconi Paleographiam pag.* 512 *sequens codicis Octateuchi, in collegio universitatis Oxoniensis asservati, Græca inscriptio seu potius clausula,* Τέλος εἴληφεν ἡ Ὀκτάτευχος βίβλος Νοεμβρίῳ εἰς τὰς κ', *Latine redditur,* finem accepit Octateuchus Novembris vigesima. *Ex iis quidem, quæ Surianus in suis ad contextam a Surio Sancti Vitam Annotationibus suppeditat, in apographo, quod scriptori huic præluxit, exaratum fuisse videtur* εἰς τὰς, *non autem* εἰς τὰς ἕπτα; *verum id vel in describentis errorum, vel in dialectum, quam forte Mesimerius fuerit secutus, est refundendum. Utut sit error equidem, qui a librariis commissus sit, in characteribus chronicis, quibus Mesimerii charta seu potius hujus apographum, ex Mörkensii recensione huc jam transcriptum, signatur, cubare non videtur. Verum qui tandem ergo chronologica, quam characteres illi offerunt, difficultas e medio tolletur.*

cum anno, quo pariter signatur, queat eo.

564 *Mörkensius, ad Chronologico-diplomaticæ suæ calcem nonnulla pro chronicis, quibus varia, quæ protulit, diplomata seu instrumenta publica muniuntur, characteribus in concordiam revocandis lectori proponens, de Mesmerio ait, cum* more Siculo nos consequi anno uno, atque ideo datam illius producendam esse usque ad subsequentem annum nostrum; *quod si verum sit, Squillacensis antistitis charta supra recitata, quæ anno* 1090 *data notatur, anno proxime sequenti data fuerit, sicque Indictio* XV, *qua signatur, cum anno, quo vere data fuit, apprime congruet omnisque chronologica difficultas, qua instrumentum illud laborat, evanescet. Verum, cum hæc annos Christi computandi ratio in usu apud Siculos passim fuisse non noscatur, certumne etiam sit, numquam cuiquam usurpatam fuisse, dispiciendum. Rocchus Pirrus in ecclesiæ Panormitanæ Notitia prima ad annum* 1144, *annum Christi natalem cum anno ab orbe condito* 5508 *a Græcis communiter componi, hancque computandi rationem ab iis in Siciliam manasse, præfatus, sic scribit :* Fridericus Sylburgius Fastos Siculos exhibet, e Chronico erutos, quod in vetusta Siciliæ bibliotheca inventum est ab Hieronymo Surita, ac deinde ab Antonio Augustino in Italiam, post in Hispaniam translatum est; in eo vero annum Christi natalem statui refert sub coss. Lentulo et Pisone, et anno ab orbe condito 5507. Neque varietas hæc lectorem commovere debet, si nimirum advertat, plures scriptores uno aut altero anno communem Christi æram antevertisse. Sentio igitur in Sicilia nostra juxta hanc computandi methodum in diplomatibus explicandum esse annorum ab orbe condito numerum, ut scilicet rejicias annos 5508, et qui numerus erit residuus, is Christi annum in hac communi et vulgari æra, qua nunc utimur, signabit; putavit enim Sicilia, Christum esse natum post annum ab orbe condito 5508, et primum Christi annum incidere in annum 5509.

qui hic explanatur, modo componi,

565 *Hactenus ille. Quid si ergo, ut alii, de quibus hic Rocchus Pirrus, Communem Græcorum Christi æram, qui est annus ab orbe condito* 5508, *uno*

A uno alterove anno anteverterunt, ita Mesimerius anno uno subsecutus sit, Christumque, non anno ab orbe condito 5508, sed 5509 natum existimarit? Sane, cum alii aliis ab orbe condito annis Christum natum statuant, Mesimerium, Squillacensem seu Scyllacensem episcopum, fuisse in ea opinione, mihi neutiquam vero apparet absimile; secundum hanc autem annus ab orbe condito 6599, qui, ut computanti patebit, secundum jam dictam Siculorum et Græcorum æram communem anno Christi 1091 erat in cursu, anno Christi 1090 cucurrerit; ut proinde posterior hic Christi annus, quo charta, a Mesimerio in S. Brunonis ejusque sociorum favorem concessa, signatur, proprie pro anno 1091 sit habendus; cui, ad septimam Decembris diem, uti eadem charta fert, jam provecto, Indictio quinta decima, in eodem illo instrumento signata, apprime, consonat, ut computanti patescet. Atque hinc jam fit, ut illud ego, quod vere ex jam dictis, non anno 1090, quo notatur, sed anno 1091 datum fuerit, pro spurio suspectove habere non ausim, maxime cum id tamquam genuinum Ruinartius in B conscripta a se Urbani II Papæ Vita pag. 86, aliique viri eruditi in variis, quæ concinnavere, Operibus laudent, integrumque etiam non tantum suis in contextam a Surio S. Brunonis Vitam Annotationibus Surianus, verum etiam Ughellus tom. 9 Italiæ sacræ inseruerit, nec scriptorem ullum hactenus invenerim, a quo censura minus faventi notetur.

nec quidquam, quæ contra illius sinceritatem afferri

566 Nec est porro, cur etiam suspectum habeatur, quod eremi Squillacensis seu Turritanæ, a Rogerio comite S. Brunoni concessæ, magnitudinem duobus milliaribus definiat, quam unius leucæ facit donationis per Rogerium comitem factæ charta supra huc jam transcripta; licet enim leuca pro tribus passuum millibus subinde ab antiquis fuerit accepta, id tamen semper apud horum quoscumque locum non obtinuit, nec, etsi secus foret, propterea dicendus esset Mesimerius cum Rogerio comite pugnare in magnitudine, quam eremo S. Brunoni in possessionem datæ, attribuit. Leuca enim in laudata Rogerii charta pro mensura terræ, uti apparet, accipitur; leuca autem, hoc sensu accepta, apud Francos seu in Francia, e cujus provincia Normannia Rogerius erat, duobus pas- C suum millibus seu milliariis constabat, uti in Glossario ad vocabulum Leuca docet Cangius. At vero, inquiet non nemo, in charta, a Mesimerio concessa, Rangerius vocatur archiepiscopus Rhegiensis electus; ut tunc, cum hæc data fuit, consecratus seu ordinatus nondum fuisse videatur; cum autem ex supradictis anno 1090 ad sedem Rhegiensem fuerit electus, fuisse cum anno 1091, ad VII Decembris jam provecto, quo tempore dicta charta data notatur, nondum consecratum seu ordinatum episcopum, verosimile haud apparet, consequensque proinde fit, ut instrumentum illud, non anno 1091, quo datum, a nobis statuitur, sed anno 1090, quo reipsa signatur, verosimiliter datum fuerit, ac proin ut Indictionem, cum anno, quo signatur, pugnantem, præferat. Ita prætera ab iis, qui Mesimerii chartam pro spuria habendam voluerint, potest argui. Verum, etsi quidem, ipso anno 1090, quo Rhegiensem sedem Sanctus noster recusarat, fuisse ad hanc electum Rangerium, verosimilius ex dictis sit, id tamen omnino certum non est. Quid ni enim factum esse queat, ut, cum ad dignitatem illam promoveri Bruno renuisset, alium ad eamdem eligere Rhegienses sive sponte sua, sive alicunde, quo minus id facerent, impediti, aliquamdiu distulerint?

adhuc queunt, evincant, pro spurio habendum non est, uti nec,

567 Utut sit, Rangerium equidem, si eum anno 1091, ad Decembrem provecto, nondum fuisse consecratum Rhegiensem archiepiscopum, jamque tamen ab anno 1090 fuisse electum, admitti haud queat, ad dignitatem hanc non anno 1090, sed anno 1091 fuisse promotum, idcirco statuendum est, quod memorata charta, quam tamquam Rhegiensis electus confirmavit ac laudavit, ante annum 1091 data esse posse haud videatur; quod sic ostendo: Bruno ejusque socii gloriosissimæ dominæ nostræ Dei Genitricis ac S. Joannis Baptistæ ecclesiam, in eremo Squillacensi seu Turritana sitam, incoluisse in charta illi dicuntur; hæc autem ecclesia, uti infra docebo, ædificata primum fuit, cum eremus illa a comite Rogeri S. Brunoni fuisset donata; quare cum id ex supra dictis non prius, quam cum annus 1090 ad finem jam vergeret, factum fuerit, jam inde ab hoc anno ecclesiam, gloriosissimæ Dei Genitrici et S. Joanni Baptistæ sacram, quam Sanctus E ejusque socii hoc ipso etiam anno inhabitarint, in eremo Turritana exstitisse, neutiquam verosimile est, ac proin præfatam Mesimerii chartam, in qua hoc innuitur, non anno 1090, sed anno 1091 datam fuisse, necesse est. Atque ita ruit etiam, quod contra chartæ, a Mesimerio datæ, sinceritatem afferri adhuc poterat, argumentum, hæcque adeo pro spuria habenda non est. Proximum nunc est, ut quo ea, § præsenti facere statui, opere exsequar, modo etiam Bullam, qua Urbanus II Papæ supra recitatas Rogerii comitis et Mesimerii, episcopi Squillacensis, chartas confirmavit, novoque favore Brunonem ejusque socios affecit, huc transcribam. His itaque verbis concipitur: Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis Brunoni et Lanvino salutem et Apostolicam benedictionem. Piæ voluntatis affectus studio debet prosequente compleri. Quia igitur nostri officii interest, servorum Dei quieti, prout Dominus posse dederit, providere, petitionibus vestris, filii in Christo karissimi et reverentissimi, clementer annuimus.

qua Rogerii et Mesimerii chartæ approbatæ fuerunt,

568 Per hujus ergo Apostolici privilegii paginam Apostolica auctoritate statuimus, ut locus ille, quem inhabitationi vestræ, disponente Domino, elegistis, a jugo, potestate, injuria, molestia omnium hominum omnino liber F cum tota silva et monte, terra et aqua in spatium unius leugæ * in omni parte adjacenti in vestra omnimodis et successorum vestrorum dispositione permaneat, sicut vobis a dilecto nostro filio Rogerio comite condonatus est, et a confratre nostro Theodoro, Squillacino episcopo, confirmatus. Nemini intra prædictum spatium liceat pascuæ, agriculturæ seu piscationis aut lignorum occasione aut quacumque ex causa vobis aut vestris successoribus injuriam aut molestiam irrogare, sed totum secundum voluntatem vestram possideatis, disponatis, ordinetis et erogetis. Siquid præterea episcopalis officii indigueritis, ad quem potissimum vicinorum antistitum volueritis recurrendi præsenti decreto liberam licentiam indulgemus. Decimarum quoque usum ex vestris, vel puerorum vestrorum laboribus vestri juris esse censemus. Quod si quæ puerorum vestrorum offensa contigerit, in vestra tantum manu omnis eorum correctio maneat. Nec ullus se de his, quæ ad vos pertinent, sine vestra voluntate occasione aliquia intromittat,

* al. leucæ

AUCTORE C. B.

tromittat, quatenus omnipotentis Dei speculationi liberis mentibus insistatis, et ad ejus faciei dulcedinem, ipso præstante, pervenire valeatis. Sane si quis in crastinum archiepiscopus aut episcopus, imperator aut rex, princeps aut dux, comes aut vice-comes, judex aut persona quælibet potens aut impotens, hujus nostri privilegii paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonitus, si non satisfactione congrua emendaverit, eum honoris sui et officii periculo subjacere decernimus, et a Christi atque Ecclesiæ corpore auctoritate potestatis Apostolicæ segregamus. Conservantibus autem pax a Deo, et misericordia præsentibus ac futuris seculis conservetur. Amen, Amen, Amen. Datum per manum Joannis S. R. E. diaconi Cardinalis, pridie idus Octobris, Indictione prima, anno Dominicæ Incarnationis millesimo, nonagesimo secundo, Pontificatus autem domini Urbani secundi anno quinto.

Urbani Papæ bulla,

569 *Mörkensius, e cujus chronologico-diplomatica de* S. Brunone *Diatriba Pontificiæ hæ Urbani II litteræ depromptæ sunt, sequentem hanc* B *eidem Annotationem subjungit.* Bulla hæc, *inquit,* Urbani II Papæ, uti ab Italia perscribitur, est deperdita; exemplar tamen ejus extat in perantiquo Ms. codice, qui Breviarium privilegiorum domus Calabrinæ inscribitur. In eo continentur omnia privilegia in membrana conscripta, quæ ab anno MXC usque ad annum MCC huic eremo donata fuere. *Hæc ille: ne autem, quibus recitatæ Urbani litteræ signantur, notat chronicas seu annum* 1092 *et Indictionem quintam decimam sese inter non convenire quis putet, annum a Januario, Indictionem vero ab anni præcedentis aut Septembris initio more Græcorum, aut certe* VIII *Kal. Octobris seu* XXIV *Septembris die computare Urbanus incepit, e tribus vulgatis Indictionum generibus Constantinianam seu Cæsaream secutus. Liquet id e diversis a Pontifice hoc datis bullis, ac nominatim, ut reliquas omittam, e bulla alia, in* S. Brunonis *favorem anno* 1098 *concessa, infraque huc transcribenda, quæ data notatur* Salerni mense Septembri, Indict. 6, *alteraque, quæ ab illo, cum Barii Eliam archiepiscopum consecrasset, fuit concessa, quæ data notatur* Apud Barum anno Dominicæ C Incarnationis MLXXXIX, Pontificatus II, Indict. XIII, IX Octobr. *Jam vero, cum id ita fit, atque a Septembris quidem initio Constantinopolitana seu Græcorum, a* XXIV *vero Septembris die Cæsarea Indictio prima anno* 1092 *currere inceperit, annus et indictio, quibus huc transcriptæ Urbani Papæ II, quem hoc anno et mense in Calabria fuisse, Ruinartius in Vita ejus num.* 116 *et seq. docet, litteræ notantur, apprime inter se conveniunt, omnisque proinde, ob quam non nemo forsan hasce spurias autumet, difficultas chronologica evanescit.*

D

§ XXXIV. Quid post factam a Rogerio comite eremi Calabrinæ donationem Sanctus egerit, qui hanc deinde Rogerius dux confirmarit, terminisque Rogerius comes circumscripserit.

Sanctus in eremo Calabrina ecclesiam ædificari curat.

Rogerium comitem, non tantum Turritanam eremum, verum etiam ecclesiam sanctissimæ Dei genitrici Mariæ sanctoque Stephano sacram, S. Brunoni *ejusque sociis statim atque hos in specu orantes invenerat, dedisse Blömenvenna verbis num.* 540 *huc transcriptis indicare videtur, nec ab eo hac in re Puteanus et Surius dissentiunt. Ast id a vero alienum apparet. Ea enim* E *eremus, non, ut ipse statuunt, anno* 1095, *sed anno* 1090 S. Brunoni *ejusque sociis data fuit, tuncque nondum, ut videtur, ecclesiam, quæ sive sanctissimæ Dei Genitrici sive S. Stephano sacra complectebatur. Ita autumo, quod eremi illius ecclesia. S. Stephano sacra, diu dumtaxat post, uti ex infra dicendis patescet, fuerit exstructa: ecclesia vero, quæ sanctissimæ Dei genitrici Mariæ sacra esset, ante annum, uti pariter ex infra dicendis patescet,* 1094 *consecrata non fuerit: unde eam, ipsomet Sancto nostro curante, conditam fuisse, verosimillimum, ne dicam indubitatum, apparet.* Bruno *scilicet, uti, cum primum Cartusiam fuerat ingressus, ecclesiam ad honorem Dei, Sanctissimæ Dei genitricis et S. Joannis Baptistæ exstrui ex supra dictis curavit, ita etiam in Calabriæ eremo, cum hanc a Rogerio obtinuisset, fieri verosimillime curarit. Atque in hac quidem opinione maxime confirmor ex eo, quod Rogerius comes in charta supra huc transcripta, qua præfatam Calabrinam eremum* S. Brunoni *ejusque sociis dedit, ecclesiæ, quæ in hac sanctissimæ Dei Genitrici sacra esset, non meminerit, ejusque nihilominus, utpote eremi pene incultæ ac desertæ, quam instrumento illo* Brunoni *impertiit, partem præcipuam constituentis, mentionem verosimillime, si jam tum exstitisset, facturus fuisse videatur.* F

Dum id fieret, apud comitem Rogerium commoratus fuisse

571 *Porro in altera charta, infra huc transcribenda annoque* 1099 *ex dicendis data, indicari invenio, quod tunc, cum eremus Calabrina Sancto primum data fuisset, gestum videtur, hicque proinde recensendum est, In hac itaque charta Rogerius comes de* S. Brunone *sequentem loquitur in modum:* Rogavi quoque humiliter, ut pro Dei amore in terra Squillacii sumere dignaretur largos redditus, quos donabam, renuens ille recipere dicebat, quod ad hoc domum sui patris meamque dimiserat, ut a mundi rebus extraneus deserviret libere Deo suo. Hic fuerat in tota domo mea, quasi primus et magnus; *hisce autem e verbis, Sanctum aliquamdiu in Rogerii comitis domo commoratum esse, apparet. Atque id quidem post datam ei Turritanam eremum, dum in hac, quæ maxime necessaria essent, ædificia qualiacumque exstruerentur, contigisse opinor; verum anonymus Annal. Cartusiensium libri 4 hactenus non vulgati auctor, etsi quidem, Sanctum, in Rogerii comitis curia aliquamdiu commoratum existimet,* id

A *id tamen, antequam Sanctus in Cartusiam secederet, factum putat. Audi, qui Operis sui hactenus non vulgati num.* 13 *loquatur.* Qui gesta, *inquit,* sancti Brunonis tenuiter norunt, forsan arbitrati sunt, nos graviter hallucinatos, cum diximus, sanctum Patriarcham aliquando apud Rogerium comitem Calabriæ fuisse commoratum ante suam conversionem, qui non nisi post plantatam Cartusiam Majorem in Calabria visus fuisse perhibetur. Nova quidem fatemur nos revelare, sed ea verissima adstruimus ex litteris, quas idem comes dedit sancto Brunoni, non solum jam converso, sed etiam Calabrinæ Cartusiæ magistro, seu Priori jam consistenti, in quibus dicit quod sanctus Bruno renuerit accipere plurimas donationes, ab ipso Rogerio sibi oblatas, eo " quod ad hoc domum sui patris, meamque, " (sunt verba Rogerii in diplomate) " dimiserat, " ut a mundi rebus extraneus deserviret libere " Deo suo. Hic fuerat in tota domo mea quasi " primus et magnus " etc. Ex quibus verbis colligimus (si bene opinamur) beatum Virum mansisse in curia, et comitatu Rogerii, non post sed ante conversionem ; nam gravitas eremitici B instituti istud fieri potuisse, prohibet cogitare. Sagaci tamen lectori aliter sentire posse per nos licet.

Sanctus videtur. Charta, qua factam Sancto a Rogerio comite donationem

572 *Ita ille : verum opinio, quam his verbis proponit, mihi neutiquam placet : præterquam enim quod, uti ipsemet fatetur, nova omnino sit, nullo penitus fundamento innititur. Quod enim ait, eremitici Instituti gravitati contrariam futuram fuisse Sancti in curia Rogerii commorationem, nihil omnino evincit. Quid ni enim Sanctus, impetrata jam a Rogerio comite Calabrina eremo, aliquamdiu apud hunc, donec et ecclesia aliaque maxime necessaria ædificia exstructa essent, commorari potuerit, cumque ut diutius ibidem pergeret versari, urgeretur, humaniter id recusasse? Rem sane ita gestam, verosimillimum mihi apparet, maxime cum non videam, quo potiori modo præfatæ chartæ num. præced. huc transcripta verba veritati possint intelligi congrua, nec Sanctus ante suum in Cartusiam ingressum in Italia fuisse uspiam legatur. Ad chartam modo, qua factam a Rogerio comite eremi Calabrinæ donationem Rogerius dux confirmavit, progredior. Sic habet :* Rogerius Apuliæ, Calabriæ, Siciliæ Dei gratia dux, omnibus fidelibus Christianis, C præsentibus et futuris, in Domino salutem. Notum esse volumus fraternitati vestræ de duobus viris, Brunone scilicet et Lanvino, qui sanctæ religionis studio accensi cum sociis in terram Calabriæ a Galliarum partibus, disponente Deo, venerunt et meo ductu in terram, quæ prædicta est, locum, qui eorum proposito conveniret, quæsierunt, quem cum sibi idoneum penes me non invenissent, elegerunt manere inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur Stilum. Locum autem illum Rogerius comes Siciliæ, patruus meus et fidelis, ipsorum precibus apud Deum desiderans adjuvari, toto cordis affectu illis donavit ; de comitatu enim ipsius per meam concessionem erat, et a totius servitutis debito et ab omni angaria in perpetuum liberavit ; ita siquidem ut aliquis suorum vel extraneorum stratigotus aut vice-comes, rusticus aut miles, servus aut liber, non sit, qui in eo loco pascuæ, aut agriculturæ, sive piscationis aut venationis aut lignorum occasione aut ex quacumque causa Servis Dei molestiam seu injuriam faciat, sed in eorum potestate sit omnino locus prædictus, ut secundum quod voluerint, possideant, ordinent et disponant.

AUCTORE C. B.

Rogerius dux confirmavit. Hæc, quod annus Indictioni qua hic signatur

573 Talem ejus loci donationem, et libertatis prædictæ concessionem ego Rogerius dux laudo et corroboro, et quoniam terra illa de meo ducatu est, ut nullam in perpetuum patiatur calumniam, modis omnibus contradico. Quod si quis contra sententiam, quæ data est, agere præsumpserit, et nostrum violaverit præceptum, certissimum habeat, quia aut de cunctis finibus nostris in æternum exterminabitur, aut gladio meo sive successorum meorum ferietur. Ut omnia igitur superius concessa firma et illibata permaneant, hanc chartulam cuidam nostro clerico Rodolpho ego Rogerius dux et uxor mea Adela scribere præcepimus, et sigillo nostro signavimus. Āo Dominicæ Incarnationis Mō nonagō IIII. Indict. Ima. *Mörkensius, postquam chartam hanc integram ad suæ de* S. Brunone *Diatribæ calcem transcripsit, subjungit, sese ejus apographum inter Garnefeltii, Cartusiæ Coloniensis alumni, editis eremitarum antiquorum Vitis clari, Analecta reperisse, idque cum autographo concordare ; Surianus autem, etsi monumentum illud cum aliis, quæ ad* S. Brunonem *remque Cartusianam spectant, instrumentis* E *publicis in suas ad conscriptam a Surio Sancti Vitam Annotationes inferendum non duxerit, id tamen pag.* 395 *laudat, atque, anno* 1094 *datum fuisse. Verum, etsi etiam hunc annum ea ipsa charta exhibeat, non tunc tamen, sed anno* 1093 *data fuisse videri potest ex Indictione* I, *quæ ei apponitur, quæque non anno* 1094, *sed anno* 1093 *congruit. Nec ex eo, quod binæ hæ notæ chronicæ, quibus charta illa seu diploma munitur, sese inter non concordent, pro supposititio id est habendum, cum ex supra dictis instrumenta publica non facile ut spuria rejicienda sint, fierique possit, ut vel in dictos characteres chronicos librariorum vitio errore irrepserit, vel ut tabellio, qui Rogerii ducis jussu instrumentum hic memoratum exaravit, annos Chisti, non a Nativitate, ut communiter fieri assolet, sed Pisanorum more ab Incarnatione, prout hæc Nativitatem novem mensibus præcessit, numerarit ; qua computandi methodo ab anni* 1093 *vigesima quinta Martii seu sanctissimæ Dei Genitricis Annuntiationis festo annus ab Incarnatione Domini* 1094 *jam erat in cursu, cucurritque per reliquam ejusdem* F *anni* 1093 *partem, sequentisque idem sanctisimæ Dei Genitricis festum.*

congruere non videatur,

574 *Opponi quidem hic potest, hanc computandi annos Christi methodum Rogerio duci usitatam fuisse, nullis omnino, quæ ejus nomine vel in Sicilia vel in Calabria data fuerint, diplomatibus posse probari ; verum, præterquam quod contrarium etiam probari diplomatibus hujusmodi non possit, fieri potest, ut quamvis etiam in Calabria et Sicilia annos Christi a Nativitate ejus, aut, si mavis, a Kalendis Januarii et Rogerius dux et plerique alii numerare inciperent, tabellio' tamen, qui diploma seu instrumentum, de quo hic, exaravit, computandi annos Christi modum minus etiam ibidem usitatum fuerit secutus. Sane, etsi in numerandis Christi annis Sicilia olim, contra ac Zanottius in contexta a se* S. Brunonis *Vita cap.* 16 *vult, a communi aliorum more non discederet, is tamen, ut laudatus Rocchus Pirrus in Ecclesiæ Panormitanæ Notitia* I *ad annum* 1144 *docet in tabellionum instrumentis usque ad scriptoris hujus ætatem mos viguit,* Ut anni initium statuerent ipsi die XXV Martii, licet

a

AUCTORE C. B.

a Kalendis Januarii numerarent populus, imo et magistratus; ubi ergo nos dicimus, die XVIII Febr. anni MDCXXX, dixissent ipsi die XVIII Febr. anni MDCXXIX. *Quemadmodum ergo tabelliones, de quibus hic Rocchus, annos Christi, non a Nativitate, sed contra receptum morem ab Incarnatione trimestri spatio Nativitatem subsequendo numerarunt, ita eorumdem computum novem mensibus, uti vere accidit, hanc prævertendo calculumque Pisanum sequendo ab Incarnatione seu vigesima quinta Martii die inire potuit, qui supra recitatam, de qua hic, Rogerii ducis chartam conscripsit. Quod si autem ille ita reipsa annos Christi numeravit, fuerit hæc secundum calculum communem anno, ut consideranti patebit,* 1093 *ante Septembrem concessa, sicque Indictionem cum anno, quo vere data fuit, pugnantem haud præferet. Porro charta illa Annalium Cartusiensium lib.* 4 *hactenus non vulgato integra exstat, ibique, uti ex notitiis a Cartusiano Parisiensi sæpissimæ laudato mihi submissis disco, anno* 1094, *Indictione* 2 *data notatur; quod si autem notis hisce chronicis chartæ autographum* B *vere sit munitum, nulla plane id, cum Indictio* 2 *anno* 1094 *congruat, difficultate chronologica laborat, consequensque est, ut in illius exemplari, quod Mörkensio præluxit, error cubuerit.*

rejicienda non est, uti nec charta altera,

575 *Verum cum hic scriptor dicat, in ipso autographo, uti e litteris, ex Italia, id est, quamtum opinor, e Cartusia Calabrina acceptis, didicit, cum anno* 1094 *Indictionem* I *componi, ipsimet anonymo Annalium Cartusiensium auctori apographum erroneum verosimilius præluxerit. Utut sit, cum equidem vel hunc scriptorem sequendo, vel annos Christi computandi methodum Pisanam in diplomate, de quo hic, admittendo, omnis, qua id laborare videtur, difficultas chronologica evanescat, rejiciendum ob hanc non est. Ego interim chartam illam, contra quam quoque ex Adelæ, ducis Rogerii uxoris, nomine ei incluso nihil posse objici, e dictis num.* 557 *liquet, hoc loco recensendam duxi, quod verosimilius, uti ex jam dictis pronum est eruere, anno* 1093 *data sit for-* C *teque adeo etiam præcesserit chartam, hoc ipso anno etiam datam, qua Rogerius comes donatæ a se antea* S. Brunoni *Calabrinæ eremo terminos assignavit, donationemque magis firmavit ac ampliavit. Lubet et illam tum alias ob causas, tam maxime ne deinceps vel Mabillonii exemplo cum charta, qua eremum illam Sancto Rogerius comes primum largitus est, a quopiam confundatur, vel pretiosum antiquitatis monumentum studioso lectori desiderandum relinquatur, integram huc transcribere. Sequentibus hisce verbis concipitur :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Rogerius, Divina clementia comes Calabriæ et Siciliæ notum sit omnibus Christi nostrisque fidelibus tam futuris, quam præsentibus, quoniam miseratio divina sanctæ religionis Viros, Brunonem videlicet et Lanvinum cum sociis suis, ad nos usque transmissit, sancto suo proposito aptum solitudinis locum quærentes; quorum nos desiderio congaudentes, meritisque talium ac precibus apud Deum adjuvari confidentes, multis eos exhortati sumus precibus, ut in terra nostra locum sibi habilem eligerent, in quo ad serviendum Deo, qualia vellent, habitacula præpararent.

qua Rogerius comes datæ jam S. Brunoni

576 Elegerunt itaque quemdam solitudinis locum, situm inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur Stilum. Hunc ergo locum et omnia in circuitu adjacentia in spatium unius leugæ * Deo et beatæ Mariæ ac ipsis eorumque successoribus in proprietatem, sicut nostra fuerunt, sub omni immunitate atque libertate donavimus cum omnibus rebus infra sitis, terris, silvis, aquis, pascuis ac ceteris omnibus cultis vel incultis, mobilibus vel immobilibus. Rogavimus insuper venerabilem virum, Melitensem episcopum Gofredum, super hac donatione nostra confirmationis kartam conscribere, quam etiam sigillavimus. Sed cum postea gratia commendandi nos ipsorum orationibus supra dictos visitassemus fratres, eorumque societatem (Deo gratias) suscepissemus, prædictæ spatium leugæ * his in circuitu terminis distincte per nos ipsos designavimus, ac terminorum nomina in memoriam futuris conscribere jussimus : de parte Orientis castellum, qui locus est in cacumine montis de Stilo, inde vadit per serram ejusdem montis usque ad Malareposta, scilicet ad superiorem collem montis, et inde per magnam cavam, quæ versa est ad Occidentem, usque ad pedem montis descendit, in qua aqua decurrit, et inde transit duos ruseletos et vallonem in directo usque ad jugum' montis, quod est apud Occidentem, sicut E prædicta cava respicit, et inde per jugum ejusdem montis usque Brontismenon, et inde transit vallonem recte ad viam, quæ venit de Arena, et vadit ad locum, qui vocatur Sancta-crux, et inde in directo * usque super cacumen montis Embacaht, et inde descendit per cavam, sicut aqua decurrit, per spatulam usque ad flumen Enchinar, et inde ascendit illud flumen usque ad aliud flumen, quod vocatur Alba, et inde ascendit idem * flumen usque ad magnam cavam, quam Græci vocant Bachiriache, et ascendit per eamdem cavam usque ad castellum, unde incepimus.

* al. leucæ

* al. leucæ

* al. indirecte

* al. illud

Turritana erema limite

577 Hanc autem donationem nostram tam dominus Apostolicus Urbanus, quam Squillacinus episcopus Theodorus, in cujus episcopatu ipse locus situs est, laudaverunt, privilegiis confirmaverunt, atque terribili anathemate munierunt. Quapropter præcipiendo rogamus, et rogando præcipimus ex parte Dei Omnipotentis, beatæ Mariæ, quibus ipsum concessimus locum, et nostra, ut nullus aliquando, cujuscumque dignitatis sit vel potestatis, noster aut extraneus, F in toto prædicto spatio quicquam magnum vel parvum sibi vindicet, nec nos ipsi. Nullus umquam occasione aliqua vel causa fratribus ibidem Deo servituris injuriam aut molestiam irroget, vel ullam inquietudinem faciat, et illi * neque homines eorum aliquam angariam aut servitium omnino faciant. Nulli, nec nobis ipsis, aliquam ibi culturam facere, ullum animal pascere, ligna incidere, venari vel piscari, aut quicquam omnino sine fratrum licentia liceat, sed in eorum potestate sit, quæcumque intra prædictum continentur spatium, juxta voluntatem suam possidere, disponere, ordinare, et erogare, tamquam Dei possessionem et suam immunem atque liberam. Quod si quis aliquando hanc nostram constitutionem in aliquo violare præsumpserit, fratribus ibidem degentibus digne satisfaciat. Quod si contempserit, principi terræ, qui fuerit, centum libras auri persolvat. Ut igitur constitutio hæc inviolabilis et omnino firma permaneat, concedente uxore mea Adelaï comitissa, et filio nostro Gofrido, in præsentia bonorum hominum donationem istam fecimus et sigillo proprio signavimus.

* al. nec ille

circumscribit,

578 Insuper donavi Mule cum filiis suis ad custodiendam

A custodiendam silvam. Dicta in pratis Squillacii, ubi tunc, collecto exercitu, morabamur. Anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo tertio, Indictione prima, Nonis Maii.

† Rogerius comes. † Adelaïs comitissa.
† Goffredus filius comitis Rogerii
† Guillielmus de Alta-Villa.
† Guillielmus Culchebret. † Gosbertus de Luciaco.
† Rogerius presbyter de Stilo.
† Bastardus.

Mörkensius, e cujus sæpissime jam laudata de S. Brunone *Diatriba instrumentum hoc etiam accepi, ita in illud ad calcem observat* : Chartam hanc reperi inter Analecta nostri Georgii Garnefeltii ; sed quoniam hinc inde interpolata esset, subveritus, ne forte et vitiata ; quare visum est mihi eam ad autographum, *id est, ni fallar, ad autographi (neque enim hoc Mörkensio ad manum fuisse reor) ecgraphum,* conferre : feci et istas interpolationes in margine notavi. Ab autographo dependet in serica albi coloris corda bulla plumbea, et in ea imago Dei genitricis Mariæ B brachio sinistro tenentis Filium, in dextra sua habentem avem. *Interpolationes, quas hic memorat Mörkensius, quasque in margine sese notasse ait, lectiones fere dumtaxat variantes sunt, easque proinde ut tales in margine pariter adscripsi.*

seque meritorum a S. Brunone ejusque sociis factum participem,

579 *Porro Mörkensius in sua mox iterum laudata de* S. Brunone *Diatriba eo loco, quo rerum ad hunc spectantium chronologiam texit, ad annum* 1093 *ita de Rogerio comite scribit* : Anno MXCIII fratres (S. Brunonem *scilicet ejusque socios)* in eremo invisens enixe se commendat illorum precibus, participemque meritorum ut se faciant, efflagitat, et voti compos effectus, conscripta VII Maii charta limites eremi satis ample designat ac circumscribit accurate, efficitque, ut Rogerius dux Apuliæ, ejus ex fratre nepos, dato eodem adhuc anno *(et quidem forte, ut jam innui, ante dictam* VII *Maii diem,* diplomate *(id num.* 572 *et seq. jam recitavi)* donationes factas corroboret. *Ita ille, e duobus scilicet huc jam transcriptis cartis, quarum altera Rogerii ducis, altera Rogerii comitis est, deducens, quæ hic memorat ; et sane, quantum ad ea, quæ ex hac posteriori deducit, rectis*C*sime, ut consideranti patebit. Etenim Rogerius comes, uti ipsemet in proxime recitata charta sua docet,* S. Brunonem *ejusque socios* gratia commendandi se ipsorum orationibus anno 1093 invisit, eorumque societatem *(pro qua re etiam Deo gratias agit)* suscepit ; *quibus e verbis sane, Rogerius comitem a Sancto ejusque sociis, ut meritorum suorum participem eum efficerent, flagitasse votique etiam factum esse compotem, recte concludi videtur. Ait quidem in suis in concinnatam a Surio* S. Brunonis *Vitam Annotationibus pag.* 221 *Surianus, iisdem jam recitatis diplomatis, a Rogerio comite concessi, verbis innixus, principem hunc anno* MXCIII *a* Brunone *ejusque sociis,* ut eum in societatem suam recipere, et nomen ejus inter nomina sua scribere dignarentur, *postulasse, idque re etiam vera impetrasse ; verum hoc cum interpretatione, quam transcriptis diplomatis, a Rogerio concessi, verbis Mörkensius applicat, neutiquam pagnat, locumque etiam, licet interim rem hanc revocari inveniam in dubium, verosimiliter obtinuit, uti ex infra adhuc laudando, quod apud Ughellum tom.* 9 *Italiæ sacræ, col.* 426 *exstat, Latini in civitate Squillacensi episcopatus fundationis diplomate, quod in hoc Lanvinum* Fratrem suum *vocet Rogerius comes, colligendum videtur.*

ac in pratis Scyllacii, cum eam dedit, versatum esse, declarat.

580 *Quod modo pertinet ad diploma, quo a Rogerio duce factæ antea* S. Brunoni *donationes, comite Rogerio, ut Mörkensius ait, agente, confirmatæ fuerint, spontene sua, an Rogerii patrui sui impulsu chartam illam Sancto impertierit dux Rogerius, dubium mihi admodum idcirco apparet, quod is optime etetiam, uti ex supra dictis satis liquet, in* S. Brunonem *fuerit affectus, ac proin stimulo, ut huic benefaceret, haud indiguerit. Porro ne quis forte cuiquam contra proxime huc transcriptamRogerii comitis chartam serupulas oboriatur ex eo, quod a comite, in pratis Squillacii cum exercitu tunc commorante, data notetur, Boamundus, Rogerii ducis frater, anno* 1093 *in Calabria versatur, cumque hunc vita functum esse, falso rumore inaudiisset, castra nonnulla, ad eumdem in Calabria spectantia, occupavit ; qua re ad iram commotus comes Rogerius militibus suis, ut Boamundum armis lacesserent, præcepit, eumque e tota Calabria expulit. Ita quantum ad substanti-* E *am sæpius hic jam laudatus ac porro laudandus auctor synchronus Gaufredus, Ordinis Benedictini monachus, cognomento* Malaterra, *lib.* 4, *cap.* 20. *Historiæ Siculæ, quam ipsiusmet Rogerii comitis jussu concinnavit, uti Muratorius, qui hanc tomo quinto Rerum Italicarum scriptorum inseruit, in sua ad eamdem Præfatione docet. Nihil itaque obstat, quo minus Rogerius comes, collecto exercitu, anno* 1093, *uti in ejus, de qua hic, charto asseritur, in pratis Scyllacii commoratus fuisse credatur. Imo vero, cum hinc, principem illum ibidem re ipsa extitisse, dubitandum non sit, Seyllaciumque haud procul a Turritana Calabriæ eremo situm sit, facile etiam factum esse potest, ut Rogerius comes, quod in eadem charta se fecisse, hic præterea ex dictis ait,* S. Brunonem *ejusque socios inviserit, precibus eorum se commendaverit, chartaque, de qua hic iisdem concesserit. Aux cum ita sint, notæque chronicæ, quibus hæc notatur, seu annus et Indictio inter se conveniant, nec quidquam præterea, quod contra instrumenti illius sinceritatem faciat, aliunde occurrat, non est enim vero cur id pro suspecto, nedum pro spurio habeatur, et ad alia proinde, quæ ad Sanctum nostrum spectant, sermonem* F *converto.*

§ XXXV. Sanctus constructam in eremo Calabrina ecclesiam magno apparatu consecrari curat, et magis ac magis comitem Rogerium benevolum erga se experitur.

Turritanæ eremi ecclesiam, agente verosimillime Brunone,

Cum Bruno *ecclesiam, quam ex dictis, statim atque a comite Rogerio Turritanam Calabriæ eremum obtinueral, in honorem Dei sanctissimæ Dei Genitricis et S. Joannes Baptistæ ædificari ibidem curavit, ad umbilicum videbat adductam, apud comitem Rogerium, ut eam solemni ritu consecrandam curaret, verosimillime egit.*

AUCTORE C. B.

git. Utcumque res habeat, illa equidem ecclesia summo apparatu ab Alcherio, Panormitano archiepiscopo, quinque assistentibus episcopis consecrata fuit, idque fieri laudatus comes Rogerius non tantum curavit, verum etiam sacram illam ædem donis non paucis, S. Brunoni *collatis, hac occasione ditavit, uti liquet ex charta, in illius ecclesiæ sanctique* Brunonis *favorem ab eodem comite tunc concessa. Chartæ hujus seu diplomatis partem dumtaxat Ughellus tom.* IX *Italiæ sacræ col.* 425 *recitat, idemque etiam in ecclesiæ Catanensis Notitia facit Rocchus Pirrus. Verum ego illam, ne venerandæ antiquitatis monumentum, quod integrum typis excusum publicaque luce donatum videre nondum mihi obtigit, curiosi lectoris oculis subtraham, integram huc e recensione Mörkensii transcribo.*

conservari curat, datoque diplomate, multa,

582 *Sic habet :* In nomine Dei æterni et Salvatoris nostri Jesu Christi anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo quarto, Indictione secunda, cum ego Rogerius comes Calabriæ et Sicıliæ pro Dei amore et animæ meæ remedio, et pro salute animæ Roberti Guiscardi fratris mei, gloriosissimi ducis Apuliæ et Calabriæ, et pro remedio animarum fratrum meorum atque omnium parentum et uxorum mearum vellem dedicare facere ad honorum Dei et beatæ Mariæ et beati Joannis Bapt. ecclesiam de heremo, quæ sita est inter Arenam, et oppidum*, quod dicitur Stilum, super territorio dicti oppidi Stili, per venerabiles et sanctissimos patres Panormitanum archiepiscopum, Melitensem, Tropiensem, Neocastrensem, Cataniensem et Squillacensem episcopos, collaudantibus eisdem sanctissimis patribus, dedi beato patri Brunoni magistro ejusdem heremi, sibi et successoribus suis monasterium sanctæ Mariæ de Arsifia cum omnibus pertinentiis suis, ubicumque sint, eximendo eandem ecclesiam seu monasterium de Arsafis ab hodierno die in antea in perpetuum de omni temporali servitio et Turri, ad quæ tenebatur, oppido meo de Stilo, ut ecclesia de heremo et fratres in perpetuum illam quiete habeant sine omni calumnia et sine temporali servitio, omni remoto tremari et placario, et horum omnium remotis infestationibus.

* al. Miletensem

quæ hic determinat,

583 Hæc autem donaria ecclesiæ prædictæ de Bosco, et fratribus, ibi Deo servientibus, dotem dedi, Adelayde conjuge mea consiliante et laudante et concedente Goffrido filio meo, Molgerio filio meo. Quod monasterium Arsafiæ capella mea erat exempta ab episcopali jurisdictione per sacro-sanctam Romanum Ecclesiam, quod constare feci prædictis archiepiscopo et episcopis, qui testes sunt hujus donationis, et testes sunt Gosbertus de Luciaco, Paganus de Goris, Rogorius Bonellus*, Fulco cappellanus meus, qui hæc scripsit. Hæc autem dedi testimonio suprascriptorum testium, et hi termini et limites sanctæ Mariæ de Arsafia, videlicet ab arbore quercus etc. " Sequitur, " *inquit hic Morkensius,* " terminatio limitum, quam omitto, quia ad rem nostram parum aut nihil facit et solum exscribo loca, hac circumscriptione inclusa. " Cum duobus casalibus interclusis, scilicet de Sancto Andrea, et Roseti, liberis et exemptis ab omni communitate casalium meorum de oppido Stili; item locum, qui dicitur cum duobus casalibus Vingi et Buaungi similiter liberis et exempti ab omni communitate casalium meorum de dicto oppido Stili; item ecclesiam sancti Fantini exemptam ab episcopi jurisdictione Giracei*, quæ ad eamdem ecclesiam Arsafiæ pertinet, quæ posita est in pertinentiis Agrotteriæ in tenimento Giracei* cum omnibus rationibus et pertinentis suis; item casale Arunchi in pertinentiis civitatis Squillacii cum omnibus rationibus et pertinentiis suis, sicut tenere et habere eadem ecclesiæ Arsafiæ consuevit.

* al. Tonellus

* al. Giracii

* al. Giracii

bona S. Brunoni concedit.

* al. prænotata

584 Hæc autem pernotata* loca dono et concedo pro eadem ecclesia in dotem domino patri Brunoni, et successoribus ejus cum omnibus rationibus, aquarum decursibus, molendinis, nemoribus et arboribus, cultis et incultis, mineriis æris et ferri et omnium metallorum, pascius et omnibus juribus, quæ ego et curia mea habere hactenus consuevit, ita ut nemo aliquid ibi, nisi dicta ecclesia eremi habeat, sicut ex tunc nemo aliquid juris habuit, nisi ego. Item concedo enim ecclesiæ heremi in reliqua terra mea usum liberum mineriarum æris et ferri, et pascua libera in eadem terra mea pro animalibus ejusdem ecclesiæ, atque custodum nec non et eorum, qui in dictis casalibus habitant. Concedo etiam, ut dicta ecclesia heremi commendatos habere possit in supra dictis Casalibus et locis, quæ eidem ecclesiæ dedi. Nemo in supra dictis locis suo vel meo nomine aut hæredum et successorum meorum præsumat jus aliquod prosequi vel habere, nec ego, sed omnia conserventur eidem ecclesiæ solida et intacta, quia parum est pro Dei amore suis tribuere famulis, qui mihi multa præstitit larga manu. Si vero persona aliqua, filius meus aut aliquis hæros aut successor hoc meum quassaverit donum, seu privilegium, mihi vel posteris mei s aut Ecclesiæ Romanæ centum libras auri persolvat, nisi ad condignam venerit satisfactionem Fratrum ibi Deo servientium et perpetuæ subjaceat damnationi.

Id, quod vel susceptam contra Guilielmum,

585 Hæc autem acta sunt mense Augusti, cum regressus essem de expeditione, quam feceram super Guilielmum et ab obsidione Castri-Villæ et hoc meum privilegium ad perpetuam firmitatem jussi et mandavi et feci mea pendente bulla communiri.

† Rogerius comes.
† Adelais comitissa.
† Goffridus, filius domini comitis.
† Malgerius, filius comitis Rogerii
† Paganus de Gorgis.
† Josbertus de Luciaco.
† Rogerius Bonellus*.
† Ego Fulco, domini comitis Rogerii capellanus, de mandato ejus hoc privilegium scripsi et me subscripsi.

* al. Tonellus

Habe modo etian, quam chartæ huic a se transcriptæ Annotationem subnectit Morkensius. Hanc, *inquit,* ecclesiæ eremi constitutionem etiam inter Analecta Garnefeltii nostri reperiri interpolatam et ad autographum recognitam rescripsi, adscripsique in margine interpolationes, asterisco notatas. Sigillum est plumbeum, uti superius, et pendet ex corda crocei coloris. *Interpolationes, quas iterum hic scriptor memorat, dumtaxat fere sunt lectiones, nonnihil variantes; eas interim ad marginem pariter hic adjeci. Verum sum et alia in idem instrumentum notanda.* Ac

A *Ac primo quidem notæ chronicæ, quas in capite præfert, seu annus* 1094 *et Indictio* 2 *sese inter apprime conveniunt. Nec est, cur scrupulum cuiquam injiciat, quod, cum Rogerius comes ab expeditione in Guilielmum suscepta, atque a Castri-Villæ obsidione reversus esset, datum in fine dicatur.*

quæ, qualis fuerit, exponitur, expeditionem,

586 *Etenim, teste Historiæ Siculæ lib.* 4, *cap.* 21 *et seq. Gaufredo Malaterra, Guilielmus de Grantavul seu, ut ab aliis scribitur, de Grantemanil, qui Mabiliæ, Rogerii ducis sorori, matrimonio junctus erat, anno* 1093, *cum et ipse non secus ac Boamundus, de quo jam supra, Rogerium ducem e vivis abiisse, falso ad se delato rumore credidisset, varia ad principem illum, uxoris suæ fratrem, pertinentia tum castra, tum oppida, hæcque inter Castri-Villam, occupavit, cumque hæc, audita licet memorati rumoris falsitate domino suo legitimo, Mabiliæ uxoris ad illa jus prætexens, reddere non vellet, bello eum dux Rogerius appetiit, unaque* B *cum Rogerio comite, patruo suo, qui ei sese adjunxerat, Castri-Villam obsedit, ac expugnavit. At vero in illo Rogerii comitis diplomate alia, quæ id forte non nemini suspectum reddat, difficultas occurrit. Cum enim, ut supra docui, Rogerius comes e priori uxore sua Judith, seu, ut aliter etiam vocatur, Delicia nullos prorsus liberos habuerit, præterque plures filias unicum dumtaxat filium e secunda,* Elemburga *seu* Eremburga *cognominata, quæ anno* 1089 *jam obierat, procrearit, unde aut quis ille, qui recitato diplomati subscribitur, Rogerii comitis filius Malgerius? Hunc sane e nulla uxorum suarum legitimarum genuisse Rogerius videtur. Quid ergo? An nothum dicemus? Verum obstat Gaufredus Malaterra, Historiæ Siculæ lib.* 4 *cap.* 18 *de Jordano, qui comitis Rogerii, uti idem auctor lib.* 3, *cap.* 36 *docet, filius nothus erat, sequentem scribens in modum :* Jordanus... filius comitis, propter strenuitatem suam omnibus amabilis, quem plures, quia jam Gaufredum, quod dolorem non minuit, morbus elephantinus pervaserat, comitis hæredem futurum suspicabantur (nam neque alium masculum habebat, apud Syracusam, sui juris urbem febris typo percussus est.

vel Malgerium Rogerii filium commemoret, pro spurio habendum non est.

587 *Cum ergo, uti ex his Gaufredi verbis intelligitur, Rogerius comes, dum Jordanus, filius ejus nothus seu spurius febri apud Syracusas, quod anno* 1082 *contigisse, laudatus Malaterra lib.* 4, *cap. proxime cit. docet, correptus jaceret, prolem aliam masculam, quam dictum Jordanum et Goffredum non habuerit, consequens est, ut nec nothus seu spurius comitis Rogerii filius exstiterit Malgerius, qui chartæ proxime huc transcriptæ, annoque* 1094 *a Rogerio comite datæ subscribitur. Restat ergo, ut vel secunda Rogerii comitis uxor Elemburga, aut tertia Adelasia, dum cum eo matrimonium iniit, vidua fuerit, filiumque e prioribus nuptiis Malgerium habuerit, vel ut Malgerius ille, qui tamquam comitis Rogerii filius nomen suum adscripsit, de sacro fonte ab eo levatus aut etiam in filium adoptatus fuerit, vel denique, ut Rogerius comes præter filias, quas ei, singulis suo assignato marito, stemma Siculum, Annotationibus ad Annam Comnenam a Cangio insertum, et principum Normannorum Arbor genealogica Malaterræ Historiæ Siculæ apud Muratorium tom.* v *Rerum Italicarum Scriptorum præfixa, attribuunt, aliam saltem adhuc habuerit, huicque Malgerius ille matrimonio junctus fuerit. Utut sit, cum aliquo equidem ex hisce capitibus factum esse queat, ut Malgerius ille Rogerii comitis filius appellatus fuerit, non est, cur huc transcripta principis hujus charta pro spuria suspectave ab solum, quod ei adscribitur, Malgerii filii comitis nomen habeatur. Plus aliquid contra illam facere videri potest* Beati *titulus, quem Sancto (adi num.* 582) *adjungit : attamen, cum is, etsi a chartæ autographo abesset, ecgrapho forsan a librario dumtaxat recentiori e veneratione in Sanctum fuerit imprudenter adjectus, huicque adhuc viventi ab ipsomet comite Rogerio, qui* Brunonem, *uti ex dicendis amplius patescet, pro Sancto habebat,* Beati *titulum fuisse attributum, prorsus incredibile non sit, ego nec idcirco instrumentum illud, quod alias suppositionis notas non habet, rejicere ausim, ut certo spurium, maxime cum veritati consonent, quæcumque in eo de Turritanæ ecclesiæ consecratione temporeque, quo hæc facta est, traduntur.*

E

Aliud ei, quod huc transcribitur, instrumentum suffragatur.

588 *Ut, quam nihil hic a vero alienum pronuntiem, studiosus lector perspiciat, instrumentum publicum, apud Rocchum Pirrum in Sicilia sacra, Ughellum tom.* IX *Italiæ sacræ col.* 425, *aliosque scriptores exstans, huc ex Morkensii recensione lubet transferre ; hoc enim, ecclesiam illam, quinque assistentibus episcopis, Melitensi videlicet, Tropiensi, Neocastrensi, Catanensi et Squillacensi, fuisse consecratam, ipsemet Alcherius, Panormitanus archiepiscopus, qui solemnitatem illam magno apparatu ac pompa peregit, testatur, recitatæque adeo Rogerii comitis chartæ, in qua idem traditur, monumentum illud suffragatur. Sequentibus hisce verbis concipitur :* Anno Domini nostri Jesu Christi MXCIV mense Augusti, festo beatæ Mariæ assumptæ ego Alcherius Hic..., archiepiscopus Panormitanus, consecravi ecclesiam istam in honorem Dei et B. Mariæ Virginis, et B. Joannis Baptistæ in præsentia Melitensis, Tropiensis, Neocastrensis, et Squillacensis episcoporum una cum domino Rogerio comite Calabriæ, Adelaide comitissa, magistro Brunone et Lanvino, et ceteris patribus assistentibus, et in præsentia bonorum hominum.

Ego Alcherius archiepiscopus Panormitanus F
Ego Tristerius, Tropiensis episcopus interfui
Ego Angerius, Catanensis episcopus.
Ego Theodorus episcopus Squillacensis
Ego N. Neocastrensis episcopus interfui.

Porro cum proxime huc transcripta Rogerii comitis charta, in qua de Turritanæ ecclesiæ consecratione, veluti de re quam primum futura, mentio fit, mense Augusto (Adi num. 585) *data notetur, jamque recitatum Alcherii, Panormitani archiepiscopi, testimonium consecrationi isti quintam decimam Augusti assignet, apprime, quibus utrumque hoc instrumentum signatur, notæ chronicæ sese inter conveniunt.*

Id apud Morkensium quatuor dumtaxat episcopos

589 *At vero, cum ipsum a Morkensio huc transcriptum Alcherii testimonium, non secus atque recitata Rogerii comitis charta, consecrationi tradat quinque adstitisse episcopos, Melitensem scilicet, Tropiensem, Neocastrensem, Catanensem et Squillacensem, nec tantum quinque, sed quatuor tantum, Tropiensem nimirum, Catanensem, Squillacensem et Neocastrensem, qui solemnitati isti adfuerint, episcopos, Melitensi omisso, subscriptos exhibeat, oportet, ut vel Testimonii illius apographum, in episcoporum*

AUCTORE C. B.

episcoporum subscriptione corruptum, Morkensio præluxerit, vel ut ipsemet in eo describendo erraril, maxime cum testimonium illud tam apud Rocchum Pirrum in ecclesiæ Catanensis Notitia ad annum 1094, *num.* 10, *quem apud Ughellum tom.* 9 *Italiæ sacræ, col.* 525 *episcopos non tantum quatuor jam laudatos, sed etiam Melitensem, subscriptos sibi habeat hoc modo ;*

† Ego Archerius Nic.... archiepiscopus Panormitanus

† Ego Tristanus Tropejensis episc. interfui.

† Ego An. Catanensis episc. interfui.

† Ego Theodorus episc. Squillacensis præsens f.

† Ego Goffridus Melitensis episc. interf.

† Ego Henricus Neocastren. episc. interfui.

Morotius, qui in Chronologica sacri Ordinis Cartusiensis Theatro, parte 6, *ad annum* 1090 *idem monumentum recitat, inter subscriptos ei episcopos Melitensem etiam non recenset, contra hac nihilominus, e quo illud se desumpsisse ibidem ait, Camillus Tutinus in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu facit.*

B 590 *Hinc Morkensium e Morotio, cui proinde, quod abs eo omissione ex dictis peccatum, attribuendum est, Alcherii huc jam transcriptum testimonium deprompsisse existimo; in hac autem opinione maxime etiam confirmor ex eo, quod sequentia hæc verba,* Qui omnibus vere pœnitentibus et confessis... quadraginta dies de vera indulgentia... pœnitentiæ relaxavit archiepiscopatus sui anno..., *quæ in monumento isto locis proxime citt. apud Ughellum et Rocchum Pirrum vocibus hisce* In præsentia bonorum hominum *subduntur atque a Morotio, utut apud Camillum Tutinum exstantia, omissa sunt, pariter omissa sint apud Mörkensium, qui, unde, de quo hic disserimus, deprompserit monumentum, non edicit. Porro in diversis testimonii, ab Alcherio dati, exemplaridus jam memoratis lectiones variantes occurrunt non tantum duæ modo expositæ, quibus a Roccho, Ughello et Tutino Morotius et Morkensius dissonant, verum etiam aliæ, quibus a Morotio, Tutino et Morkensio Ughellus et Rocchus hique etiam duo invicem discrepant in monumenti illius tum contextu, tum episcoporum, qui eidem subscripserunt, nominibus. Ut præcipuas, reliquis prætermissis, recen-* C *seam, pro lectione, qua Morotius et Morkensius in testimonio contextu legunt,* Magistro Brunone et Lanvino et ceteris Patribus *(Tutinus habet* Fratribus*)* assistentibus *Ughellus quidem, omissa post vocem* Brunone *conjunctione* et, *commateque ei substituto, legit* Magistro Brunone, Lanvino B. et cæteris fratribus eremitis assistentibus ; *Rocchus vero, omisso etiam commate, habet,* Magistro Brunone Danvino et cæteris fratribus heremitis assistentibus ; *Verum posterior hæc lectio, ut per se patet, omni dubio procul mendosa est.*

sibi subscriptos errore, in Morotium conjiciendo, exhibet, aliasque

591 *Ex ea interim præcipue est factum, ut Rocchus e* Brunone *et* Lanvino *unam eamdemque personam perperam fecerit, loco supra cit in recitatum a se Alcherii testimonium ita observans :* Ex iis verbis " Magistro Brunone Lanvino " facile intelliges, diploma illud, quod in Notit. Messan. ad annum MXCIV, num. VIII retulimus, a Paschali II Pontifice transmissum fuisse huic Brunoni ; in eo enim habes : " Paschalis episcopus, " servus servorum Dei. Dilecto filio Lanvino salu- " tem et Apost. benedict. de Messanensis episcopi " causa " etc. *Ex episcopis, qui testimonio subscri-* D *buntur, Panormitanus archiepiscopus, qui id dedit, a Tutino. Morotio et Morkensio* Alcherius, *ab Ughello et Roccho* Archerius, *facta in nomine litteræ unius mutatione, additoque, quod per* Hic *Morotius et post hunc Morkensius in chartæ textu supplent, nominis fragmento apud Ughellum quidem* Nic..., *apud Rocchum autem* Nico..., *vocatur. Ast, cum archiepiscopus ille apud ipsummet Rocchum ecclesiæ Panormitanæ Notitia, ad annum* 1094, *num.* 6 *in diplomate, quod Rogerius, Siciliæ et Calabriæ comes, ecclesiæ Panormitanæ anno* 1095 *dedit,* Archerius *appelletur, nomen ejus, uti a Turino, huncque secutis Moratio et Morkensio fit,* Archerius *efferendum puto. Quod autem pertinet ad nominis fragmentum* Nic. *aut* Nico, *quod apud Rocchum et Ughellum dumtaxat in chartæ subscriptione legitur, id forte, quod integra vox non esset, omittendum duxerit Tutinus ; verum, ut cujus nominis illud pars verosimiliter sit, lectorem edoceam, Rocchus loco proxime cit,, ubi Alcherium ab anno* 1083 *ad annum ut minimum* 1099 *archiepiscopalem ecclesiæ Panormitanæ sedem occupasse, edixit, Alcherio fortassis* Nicodemi appellationem sive uti secundum nomen, sive uti cognomen, attributam E *fuisse, dici posse arbitratur, idque, quæ ibidem affert, sat verosimile efficiunt.*

in variis sui exemplaribus variantes, quæ recensentur,

592 *Inter episcopos, testimonio de Turritanæ ecclesiæ consecratione subscriptos, proxime post Alcherium, ecclesiæ Panormitanæ archiepiscopum, comparet Tropiensis, seu, ut ab aliis scribitur, Tropeiensis in Ulteriori Calabria ecclesiæ antistes, qui apud Ughellum et Rocchum locis supra citt.* Tristanus ; *a Morotio vero et Morkensio* Tristerius *nuncupatur, licet interim a Tutino* Tristenus *vocitetur. Ughellus tom.* X *Italiæ sacræ in episcopis Tropiensibus col.* 450 *de episcopo illo ita scribit,* Justegus vel Justeyrus, et Tusteius, qui et Tristanus est, primus Latinorum Tropeiensis ecclesiæ munus episcopale suscepit circa annum Dom. MXCIV, *subditque, nonnullis interpositis, concessum anno* 1094 *a Rogerio, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ duce ecclesiæ Tropeiensi diploma, in quo, qui hujus tum antistes erat,* Justegus *nominatur. Qui ex episcopis, testimonio subscriptis, post Tropiensem sequitur, Catanensis prioribus dumtaxat duabus nominis sui litteris ab Ughello et Roccho designatur ; a Tutino vero huncque secuto Morotio* Augerius *et a Morkensio* Angerius *vocatur. Antistitem hunc proprie nuncupatum* F *fuisse* Ansgerium, *sedisseque ab anno* 1091 *ad annum usque* 1124, *liquet ex iis, quæ de illo in ecclesiæ Catanensis Notitia ab anno* 1091 *Rocchus Pirrus in medium adducit. Quod ad Squillacensem et Melitensem episcopos, quorum subscriptio Catanensis episcopi subscriptioni proxime subditur, jam spectat, prioris ex his, qui, quemadmodum infra contra Ughellum docebo, anno* 1095 *aut sequenti mortalitatem explevit, eodem ubique modo nomen effertur, nec ullam etiam posterioris, quod ex dictis a Morotio huncque secuto Mörkensio omittitur, variationem patitur apud Rocchum, Ughellum et Tutinum, a quibus recensetur.*

lectiones patitur,

593 *Notandum porro est, hunc, non celeberrimæ Melitensis insulæ, sed Melitensis seu potius Militensis, Calabriæ Ulterioris civitatis, exstitisse antistitem, uti patet ex iis, quæ Rocchus Pirrus in Melitensis ecclesiæ Notitia proxime ante annum* 1089, *et Ughellus tom.* 1 *Italiæ sacræ episcopis Melitensibus col.* 942 *et*

nec tamen idcirco pro spurio est habendum.

A *et seq. in litteras mittunt. Ad Neocastrensem nunc tandem, qui omnium ultimus Alcherii de Turritanæ ecclesiæ consecratione testimonio subscripsit, episcopum venio. Hic, quem ab anno* 1094 *usque ad annum saltem* 1112 *sedisse adducta ab Ughello tom.* 9 *Italiæ sacræ col.* 402 *et binis seqq. suadent,* Henricus *a Roccho et Ughello nuncupatur ; licet autem a Tutino, huncque secutis Morotio et Mörkensio inter episcopos testimonio mox iterum laudato subscriptos, recenseatur, nomine tamen vel* Henrici *vel altero, quia forte nullum in testimonii illius, exemplari, quod sibi præluxit, Tutinus invenit, haud afficicitur ; ut proinde et hic a Tutino hujusque sequacibus Rocchus Pirrus et Ughellus lectionis diversitate sat notabili differant. Verum, etsi id ita habeat, cum equidem inter hosce omnes, quantum ad lectionem tum anni* 1094, *tum sanctissimæ Dei Genitricis, in cælos assumptæ, festi, quo ecclesiæ Turritanæ consecratio fuerit peracta, apprime conveniat, nec aliunde, cur monumentum illud, quod tam varie ex dictis apud varios legitur, pro spurio suspectove habeatur, quidquam occurrat ; neutiquam id ut talè ob varias variorum exem-* B *plarium variantes lectiones, quæ amanuensium librariorumve errores dumtaxat plerumque sunt, rejiciendum est. Atque hinc jam, partimque e proxime recitato Rogerii comitis diplomate fit, ut ambigendum non sit, quin illa dictæ ecclesiæ, quam perperam Tutinus, uti ex hoc etiam instrumento liquet, cum ecclesia S. Mariæ de Arsafia pag.* 7 *Prospectus confundit, dedicatio et anno* 1094, *ut jam dictum, et ipso sanctissimæ Dei Genitricis in cælos assumptæ festo fuerit peracta.*

§ XXXVI. An concilio Placentino, in quo Præfationem de Beata composuerit, Sanctus interfuerit, et cur, si ita sit, eo celebrato, ad Majorem Cartusiam non redierit.

Sanctus, qui conciliis Troiano et Beneventano verosimiliter interfuit,

Post Sancti e curia Pontificia Turritanam Calabriæ eremum recessum duo fuisse ab Urbano II Papa haud Procul inde ante annum 1095 *celebrata concilia, Beneventi scilicet in Campania unum, Troiæ in Apulia aliud, ex ipsis tem-* C *poris hujus scriptoribus monumentisque habetur compertum. Ad primum, quod anno* 1091, *ut Bertholdus, Constantiensis presbyter scriptorque synchronus, in sua ad Hermannum Contractum Appendice testatur, adversus Guibertum antipapam ejusque sequaces celebratum fuit, tot episcopi et abbates, quemadmodum in veteri, e quo Labbeus illius canones edidit, codice Romano legitur, convenerunt,* Ut eorum numerus facile adnotari non potuerit. *Nec patrum, qui ad secundum convenere, exiguus exstitit numerus, uti fidem facit concilii illius titulus a Labbeo in tom.* 10 *conciliorum ex antiquis codicibus Mss. illatus, hisque verbis conceptus :* Anno Dominicæ Incarnationis MXCIII. V Idus Martii convenit Troiæ in Apulia concilium episcoporum fere LXXV, abbatum XII. *Ac Brunonem quidem ad duo hæc concilia, haud procul admodum a Calabria, eremoque, in qua versabatur, celebrata, ab Urbano e solitudine sua evocatum fuisse, verosimile vel idcirco apparet, quod, cum in eremo Calabrina jam commoraretur, subinde ex hac a Pontifice illo, prudentissimi Viri consiliis in majoris momenti negotiis uti volente, verosimillime arcessitus fuerit, ut jam supra docui.*

ad Placentinum verosimiliter etiam a Pontifice fuit arcessitus.

595 *Verum anne etiam Sanctus ad celeberrimum numerosissimumque concilium, anno* 1095, *ut Bertholdus presbyter iterum mox laudatus testatur, loco a Calabria nonnihil remotiori, Placentiæ nimirum, celebratum, aliudque, quod huic prævivit, quodque (neque enim in eo quidquam statutum fuisse legitur) non tam concilium, quam præparatio ad Placentinum concilium exstitisse videtur, Guastallæ, seu, ut ab aliis scribitur, Guardistallæ aut Ewardastallæ anno* 1094 *exeunte habitum, ab Urbano Papa fuerit evocatus ?* Brunonem *sane jam dicto, in quo iterum Guibertus Anti-papa et Henricus imperator communione Ecclesiastica fuere privati, concilio Placentino interfuisse, Blömenvenna, ceterique ejus biographi, seculo quinto decimo posteriores, qui sanctum Virum a suo e Cartusia discessu ad annum usque* 1095 *Urbano adfuisse, tuncque demum, Rhegiensi, ad quem electus fuerat, archie-* E *piscopatu recusato, Pontificiaque curia relicta, in Turritanam Calabriæ eremum sese recepisse volunt, unanimi consensu affirmant. Et vero, etsi hanc eorum assertionem nullo testimonio satis antiquo firmare queam, vero tamen neutiquam puto absimilem, cum factum facile esse queat, ut Pontifex, qui Sanctum celebratis Troiæ et Beneventi conciliis interesse, verosimiliter ex jam dictis volueral, eum quoque ad Placentinum, in quo gravissimi ponderis negotia tractanda erant, e Calabrina solitudine arcessierit.* Pontifici, *inquit in jam sæpius laudata Urbani Papæ II Vita num.* 171 *Ruinartius,* in eadem synodo *(Placentina scilicet)* consiliarium adfuisse sanctum Brunonem, parentem Cartusianorum, omnes ferme vulgati auctores tradiderunt, nec animus est hanc opinionem impugnandi ; at illis assentiri non possum, qui asserunt, huic sancto Viro tunc temporis oblatum fuisse a Pontifice archiepiscopatum Rhegiensem in Calabria. *Ita ille, non multum, ut apparet abludens ab opinione, qua Sanctum Placentino concilio verosimiliter interfuisse, nec tamen, in hoc illi archiepiscopatum Rhegiensem fuisse oblatum, existimo.*

F

Composuisse in hoc Præfationem de Beata putatur a nonnullis.

596 *At vero sunt etiam, qui* Brunonem *concilio isti non tantum interfuisse, verum etiam e Præfationibus, in Missa recitari solitis, decimam, quæ est de beata Maria, quæque in concilio isto promulgata fuerit, concinnasse contendunt. Ac in primis quidem ita opinatur Surianus, in suis ad contextam a Surio* S. Brunonis *Vitam Annotationibus pag.* 192 *et seq., ac deinde in sua ad eamdem Vitam Chronotaxi pag.* 396. *Verba ejus omnia, quorum primis, concilio Placentino interfuisse Sanctum, probare potissimum nititur,*huc transcribo. Priori loco hisce sequentibus utitur :* Paris difficultatis esse censetur, quod concilio dicitur (S. Bruno *nempe)* interfuisse Placentino, quod anno MXCV celebratum est, cum diplomata donationis *Turritanæ eremi per Rogerium comitem)* factæ anno MXC et confirmatæ ab Urbano II biennio post, repugnent. Sed nec hoc suo destituitur fundamento, cum Antonius Beuter, chronographus Valentinus, antiquitatum indagator egregius, in suo, quem inscripsit de Missæ cæremoniis, libello id non ob-

AUCTORE C. B.

scure asserat, dum ait, Præfationem, quæ decima est, de B. Maria Virgine tunc ab eo fuisse compositam. Potuit igitur adhuc circa Placentini tempora concilii adhæsisse Pontifici, et suo nihilominus præfuisse Turrensi monasterio; nam id solemne et solitum tunc fuisse, probant acta varia, præsertim S. Bernardi Claræ-Vallensis; in quibus legitur eum sexennio, et amplius a sua abfuisse Clara-valle, variis pro Sede Apostolica laboribus peregrinationibusque susceptis, ut de aliis taceamus, qui ad commune restinguendum schismatis incendium ex remotissimis orbis partibus acciti fuere; *posteriori vero istis:* Antonius Beuterius chronographus Valentinus, antiquitatum mirus observator, in libello, quem edidit de partibus et cæremoniis Missæ, refert, Præfationem de B. Maria Virgine in hoc concilio, quod Urbanus Placentiæ habuit, a Cartusiano fuisse compositam. Quis ille, nisi S. Bruno, cujus sapientiam in quodam diplomate extollit Paschalis Papa, dicitque multum auctoritatis apud Sedem Apostolicam obtinuisse.

B

At hæc opinio, cum monumenta, quæ pro ea laudantur,

597 *Hactenus ille, pro opinione, quæ Præfationem de B. Maria Virgine a* S. Brunone *concilii Placentini tempore compositam fuisse statuit, Antonium Beuterum dumtaxat allegans; verum, cum hic scriptor, utpote longissimo temporis intervallo a Sancti nostri conciliique Placentini ætate remotus, sola sua auctoritate fidem indubitatam rei isti facere haud possit, potissimum modo, unde hanc is hauserit, dispiciendum. Cum laudatum a Suriano, quo commodius certiusque facere id possem, Beuteri Opus necessarium foret, nec id ad manum sit, opportune hic succurrit Mörkensius in Chronologico-diplomatica sua de* Brunone *Diatriba Ms. ita memorans:* Sequenti anno MXCIV, cum Guibertini, teste eodem Bertholdo, Turrim Crescentii adhuc obtinerent, et Urbanus minime tutus foret ab hostibus, excessit Urbe in Longobardiam, ac Guastallæ ad Padum flumen, adunato sacrorum antistitum cœtu, Ecclesiæ necessitatibus consuluit, in quo Præfationem B. V. Mariæ vulgavit. Catalogus Ms. Rom. Pontificum apud Papebrochium in Urbano; Sigonius et Leander Albertus in Descriptione Lombardiæ de Guardistallo. Præfationem illam, quæ decima est, a Cartusiano compositam, reperit inter antiqua monumenta Antonius Beuterus in suo libro de

C

partibus Missæ; vult tamen in concilio Placentino promulgatam, forte in hoc posteriori, utpote celebriori, reiteratam. *Beuterus ergo, quod de composita a Cartusiano, quæ de B. Maria Virgine est, Præfatione asseverat, ex antiquis monumentis hausit. Verum cum simul, quantæ hæc antiquitatis fuerint, Mörkensius, quod id a Beutero notatum verosimillime non invenerit, haud edicat, verene a Cartusiano, uti e monumentis illis Beuturus didicit, composita fuerit dicta Præfatio, dubium admodum mihi adhuc apparet, cum monumenta illa, quæ Beutero præluxere, sublestæ dumtaxat fidei forsan fuerint.*

non de S. Brunone, sed tantum de Cartusiano generatim loquuntur,

598 *Adhæc, etsi etiam tantisper daremus, monumenta antiqua, e quibus id Beuterus didicit, probatæ omnino notæ ac fidei fuisse, nondum tamen hinc consectarium fuerit, a* S. Brunone *Præfationem decimam, quæ de B. Maria Virgine est, fuisse concinnatam. Hanc enim ille, non a* S. Brunone, *sed a Cartusiano, non definiendo. Sanctusne is, an alius fuerit, compositam fuisse, e monumentis, quæ laudat, dumtaxat tradit. Reponi* D *quidem potest, non alium Cartusianum, quam* Brunonem, *concilio Placentino interfuisse; verum si Sanctus, uti verisimile ex dictis est, concilio isti reipsa interfuit, socium sibi habuisse adjunctum, verosimillimum, ne dicam indubitatum, apparet. Nec est, cur, hoc dato,* Brunoni *equidem potius, quam alteri cuivis Cartusiano, qui ad concilium Placentinum comitatus eum fuerit, opus illud attribuendum putes, quod huic ille adornando, utpote summa eruditione vir, fuerit aptissimus; præterquam enim, quod ad id magna eruditione opus haud fuerit, Sanctus, uti ipsemet in sua infra huc transcribenda ad Radulphum Viridem ecclesiæ Remensis præpositum epistola docet, socios nonnullos, aut, si mavis, discipulos probe eruditos in Turritana Calabriæ eremo sibi habuit adjunctos; ut proinde abs horum uno, quem ad dictum concilium secum Sanctus duxisset, Præfatio illa composita esse potuerit. At vero sunt, qui hanc nec* Brunonis, *nec alterius cujuscumque Cartusiani, sed ipsiusmet Urbani II Papæ opus esse, contendunt; ac in primis quidem Cardinalis Bona lib. 2 Rerum Liturgicarum cap. 10, num. 3, et Ruinartius in contexta a se* E *Pontificis hujus Vita num. 176. Omnia posterioris hujus scriptoris verba vel idcirco, quod antiqua, e quibus, quæ huc spectantia ibidem litteris mandat, deprompserit, seu testimonia seu monumenta comprehendant, huc transcribo.*

599 *Sic habent:* Recepta est apud auctores vulgatos traditio, Urbanum Papam in hoc concilio *(Placentino nempe)* decimam Præfationem, quæ est de beata Maria, novem antiquis addidisse. Id diserte habetur in veteri codice Ms. archi-monasterii Remigiani apud Remos, ab annis circiter quingentis scripto, ubi post relatum sub Pelagii Papæ nomine de novem Præfationibus decretum, eadem manu adduntur hæc verba: „ Decima addita fuit „ in concilio Placentino sub Urbano Papa cele- „ brato. „ Rem vero sic contigisse ferunt. Cum Pontifex „ Apud Sanctam Mariam de Campania, „ vetustissimæ pietatis templum, sacris operaretur, „ ut Deus incœpta concilii bene verteret, jamque Præfationem offerret; repente ex instinctu Divino in illa dulcissima verba, populo demirante prorupit: „ Et te in veneratione beatæ Mariæ virginis „ collaudare, benedicere et prædicare; quæ et „ Unigenitum tuum sancti Spiritus obumbratione „ concepit, et Virginitatis gloria permanente, huic F „ mundo lumen æternum effudit Jesum Christum „ Dominum nostrum, per quem etc. „ Quam Præfationem universalis postmodum Ecclesia adoptando probavit, et etiam nunc retinet. Hanc nonnulli a beato Brunone editam fuisse volunt; at eam ab ipso Urbano factam fuisse, diserte tradit Pandulphus in ejus Vita, non quidem in Placentina, sed in Ewardestallensi, ut jam (*num. videlicet* 168) monuimus, synodo. Plura de hac Præfatione habet Petrus-Maria Campus in Historia Placentina, lib. XII ad an. MXCV, quæ cum non satis sibi constent, huc referre visum non est.

dictamque Præfationem Pandulfus,

600 *Hactenus Ruinartius. Atque ex his quidem ejus verbis intelligitur, Præfationem, quæ de B. Maria Virgine est, non certo in concilio Placentino, sed vel in hoc, si codici Remigiano, quem laudat, fides sit, sed in Ewardestallensi seu Guastellensi, si Pandulpho credendum, sit, factam fuisse. Verum sive in hoc, quod verosimilius reor, sive in illo e binis hisce conciliis facta fuerit, vera esse potest eorum opinio, qui Sanctum nostrum illius faciunt auctorem*

suppar probatæque fidei scriptor,

AUCTORE C. B.

A *auctorem, cum nihil omnino obstet, quo minus hic tam Guastellensi, quod ex dictis anno* 1094 *exeunte celebratum fuit, quam Placentino, quod Guastellensi haud multo fuit posterius, interfuisse credi queat. At vero, cum verba, e codice Remigiano a Ruinartio hic adducta, nihil omnino suggerant, quod dictam Præfationem ab ipsomet Urbano compositam fuisse, suadet, potissimum hic jam dispiciendum, primo quidem, an Pandulphus, qui eam ab Urbano factam asseverat, fidem indubitatam mereatur; deinde vero, an illa ejus assertio tam clara tamque distincta sit, ut nullum supersit dubium, quin ea, Præfationem illam ab ipsomet Urbano concinnatam fuisse, significatum voluerit. Ac Pandulphum quidem dignum esse, cui fides idubitata adhibeatur, dubitandum non videtur. Etsi enim eum, contra ac nonnulli censent, a Pandulpho Masca, quem Lucius III, ad Pontificatum anno* 1181 *evectus, purpuratorum Patrum senatui adscripsit, diversum esse, Muratorius tom.* 3 *rerum Italicarum scriptorum* B *pag.* 274 *versa cum Pagio recte doceat, Urbano tamen secundo Pontifici fuit æqualis aut certe suppar, uti liquet ex iis, quæ de eodem scriptore loco cit. idem Muratorius docet, hunc scribens in modum:* Quandoquidem Ambrosianæ bibliothecæ ditissimum promptuarium quorumdam summorum Pontificum Vitas a Pandulpho Pisano conscriptas exhibet, has etiam collectioni præsenti inserere socii palatini atque ego utilissimum putavimus.

Urbano II Papæ

601 Incipiunt autem a Gregorio VII et desinunt in Alexandrum III atque a scriptore proficiscuntur, qui iisdem temporibus in vivis erat atque ea scriptis mandabat. Jamque, testibus Felino, Onuphrio Panvino, Ludovico a sancto Carolo aliisque, noveramus Pandulphum ejusmodi Vitas elucubratum fuisse; et ex iis etiam multa in suos Annales derivarat summus ecclesiasticæ historiæ illustrator Baronius. Imo Constantinus Cajetanus anno MDCXXXVIII typis Romanis tradidit, ac notis illustravit Gelasii II Vitam, ab eodem Pandulpho conscriptam, ex qua intelligimus, scriptorem hunc anno MCXVIII, ecclesiasticæ militiæ adscriptum, in Romana curia vixisse. *Quin itaque Pandulphus fidem mereatur in iis, quæ de Urbano II Papa memoriæ prodit, dubitandum non apparet. Dispiciamus modo, an, Præfationem, quæ de B. Ma-* C *ria Virgine est, a Pontifice illo compositam fuisse, tam diserte tamque expresse edicat, ut id illum proprio marte fecisse, innuat. Verba ejus huc spectantia apud Papebrochium in Propylæo Maii in Conatu chronico-historico ad Romanorum Pontificum Catalogum in Urbano II et apud Muratorium tom.* 3 *Rerum Italicarum Scriptorum pag.* 352 *hæc sunt:* Sex concilia *(Urbanus II Papa)* celebravit, unum apud Claromontem; alterum apud Guardestallum Longobardiæ, in quo fecit Præfationem de festivitatibus B. Mariæ Virginis; aliud vero apud Melfiam, et alterum Romæ in ecclesia B. Petri. Aliud apud Troiam in Apulia, et alterum apud Placentiam. *Hactenus Pandulphus. Atque hisce quidem verbis, fuisse ab Urbano II Papa Præfationem, de qua hic, proprio marte compositam, diserte asserere visus est Ruinartio, fuisseque sane eam proprio marte ab Urbano compositam, erit dicendum, si res eo modo, quo eam (adi Ruinartii verba num.* 599 *recitata) contigisse ferunt, reipsa contigerit. Verum, ut ad id, quod posteriori loco hic ponitur, primo respondeam, præterquam quod ii, ac in primis Petrus Maria-Campus, a Ruinartio laudatus, a quibus res ita gesta narrantur, recentiores omnes sint, fidemque proinde indubitatam facere haud nati, Placentiæ illam (adi iterum Ruinartii verba num.* 599, *locoque hisce citato Mariam Campum) ita gestam statuunt, ut ne quidem alibi initium accepisse potuerit, sicque cum Pandulpho, utpote qui eamdem Guastallæ seu Guardestalli accidisse, tradat, tantopere pugnant, ut ne quidem modo, per Mörkensium supra assignato, in concordiam possint adduci.*

attribuat, dubia admodum apparet.

602 *Quod nunc pertinet ad mox huc transcripta verba, quibus, Præfationem de Beata ab ipsomet Urbano compositam fuisse, diserte tradere Pandulphus Ruinartio est, visus, cum non raro fiat, ut reges, imperatores, Pontifices aliæque in potestate constitutæ personæ fecisse dicantur etiam ea, quæ non proprio ipsarum marte, sed jussu dumtaxat facta sunt, nescio, an futurum sit, ut quisque ob dicta Pandulphi verba Urbano Papæ Præfationem illam, tamquam proprio marte abs* E *eo compositam, indubitanter adscribat. Quod ad me pertinet, cum res ita habeat, nihilque ex dictis obstet, quo minus Sanctus noster, ut Placentino, ita etiam Guastallensi concilio, cujus tempore Præfationem de Beata concinnatam fuisse, recitata Pandulphi, auctoritate, quantum reor, codici Remensi per Ruinartium supra laudato præferendi, verba verosimillimum saltem faciunt, interfuisse credatur, eam ego* Brunoni *indubitanter abjudicare non ausim, licet interim, an ejus opus vere sit, vehementer dubitem, tum ob jam supra dicta, tum quod opinionem, quæ eamdem Urbano Papæ, tamquam proprium ejus opus, attribuendam statuit, longe verosimiliorem idcirco autumem, quod ei recitata Pandulphi verba, in sensu magis naturali et obvio accepta, suffragentur. Accedit, Præfationem illa (adi Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 8, *pag.* 533 *et* 553) *fortassis et Urbano et* Brunone *esse antiquiorem. Sed hæc tam de decima e Præfationibus in Missa recitari solitis, quæ nonnullis Sancto attribuitur, quam de ejus in conciliis Guastallensi et Placentino præsentia disseruisse sufficiat. Dispiciamus modo, quo* Bruno, *finito Placentino concilio, cui ex jam dictis forsan interfuerit, sese contulerit, cur tunc saltem Cartusiam Majorem non repetierit, et quæ tum primum egerit, seu potius egisse* F *tradatur.*

Cur Sanctus a concilio Placentino Cartusiam non repetierit,

603 *Statim Sanctum ad Turritanam Calabriæ eremum a Placentino concilio esse reversum, scriptores prorsus omnes, qui huic illum interfuisse adstruunt, unanimi consensu affirmant. Verum multum abest, ut eos inter quantum ad rationem, ob quam tunc Sanctus Calabriam petierit, nec ad Cartusiam Majorem redierit, tam recte conveniat. Alii enim, hosque inter Puteanus, Blömenvenna et Surius, Sanctum id fecisse volunt, quod, cum Pontifex tunc in Galliam, in qua sita est Major Cartusia, proficisceretur, metueret,* si ipse quoque *(verba sunt Surii)* eo se conferret, ne aut curiam declinare non posset, aut illam non reliquisse, sed sequi videretur; *alii contra alias, quas hic omnes commemorare, necesse non est, rei illius causas allegant. Verum, etsi ita sit, nec, quemadmodum supra jam docui, allegata a biographis nostris causa effecerit, ut Sanctus anno* 1090 *ad Cartusiam non redierit, pugnare inter se idcirco dicendi non sunt, cum factum esse queat, ut diversas ob causas ad Cartusiam Majorem redire noluerit. Ac mihi*

AUCTORE C. B.

mihi quidem, quidquid tandem de causis, per alios allegatis, sit, idcirco potissimum Cartusiam Majorem non repetiisse, sed ad Turritanam Calabriæ eremum rediisse Bruno videtur, tum quod hanc cura sua summopere adhuc indigere nosset, tum quod Calabriæ et Siciliæ comes Rogerius, sanctum Virum, quem, nondum fere cognitum, quod sanctissimis ejus precibus præsidium sibi ditionibusque suis a Domino speraret adfuturum, obnixissime ex dictis, ut, quem vellet, locum in ditione sua sibi deligeret, jam inde ab anno 1090 erat precatus, quemque, jam probe sibi cognitum, non secus ac Sanctum colebat, reverti in Calabriam omnibus modis vellet, nec Bruno posset non satisfacere desiderio principis tam pii tamque benevoli, quem in se sociosque suos, ut jam vidimus, maxime beneficum fuerat expertus.

et quid in reditu ad Calabriæ eremum egisse tradatur.

604 *Utut sit, Sanctus equidem a concilio Placentino, si forte huic interfuit, in Calabriam rediit, nec Cartusiam, utut id facere maxime fortassis desideraret, repetere e visum fuit. Ac Sanctum quidem, cum e concilio illo Calabriam repeteret, ad locum, duobus milliaribus Senis dissitum, divertisse, aliquamdiu ibi-* B *dem commoratum esse, vicinos Senenses aliquoties hinc adiisse, ac tandem monitis suis, ut ad Urbani Papæ II, a quo, quod Guiberto antipapæ adhærerent, sub interdicto posita fuerat eorum civitas, obedientiam accederent, effecisse, Zanottius in* S. Brunonis *Historia seu Vita cap.* XXV *memoriæ prodit, citans etiam pro hac sua narratione Vitam* S. Brunonis *Ms., cujus auctor sit Fulgentius Ceccaronius; verum, cum fuisse illud a Sancto nostro factum, a nullo prorsus scriptore alio commemoratum inveniam, nec Fulgentius Ceccaronius, e quo id Zanottius hausit, pro scriptore antiquo, habita ætatis, qua post* S. Brunonem *floruit, ratione, possit haberi, commemorari hic a Zanottio, quæ veritati consonent, asseverare haud queo, remque proinde in medio relinquens, ad ea, quæ Sancto, ad eremum Calabrinam jam reverso, obvenere, discipulique ejus in Cartusia passi esse narrantur, sermonem converto.*

C

§ XXXVII. Gravissimam, absente Sancto religiosi Cartusiæ Majoris incolæ tentationem patiuntur; natum comiti Rogerio filium Sanctus baptizat, novoque abs illo beneficio afficitur.

Brunonis in Cartusia discipuli gravissimam tentationem patiuntur,

Non *rediisse* S. Brunonem *a celebrato, cui ex dictis forsan interfuerat, Placentino concilio ad Majorem Cartusiam, religiosis hujus incolis importunum sane quam maxime accidit, si vera memorent nostri biographi; gravissimam enim, si hi recte scribant, a dæmone tentationem passi sunt, in qua, si dilectis discipulis Vir sanctus adfuisset, solatio eis juxta ac auxilio esse potuisset. Tentationem illam, quæ, si locum vere habuit, haud ita dudum, uti ex dicendis intelliges, post Placentinum concilium, aliudque, quod proxime hoc excepit, Claromontanum verosimilius acciderit, Blömenvennæ verbis commemorare hic lubet. Is itaque Sancti biographus, e quo et Puteano, quæ eodem spectantia Surius suppeditat, mutuatus est,* D *sic scribit :* Non defuit in paradiso hoc spirituali *(Cartusia nimirum)* etiam serpens antiquus. Præsentiens nempe, quanta damna accepturus esset ex Ordine illo, cujus fundamenta jam tunc jaciebantur, maxima illos pusillanimitate et perplexitate turbavit, præcipue per linguas, id est, eos, qui novitatis ipsos arguentes, scilicet periculum occisionis propriæ ingerebant, adeo ut prorsus nescirent, quid agendum sibi esset, tum propter vitæ institutæ rigorem, tum propter heremum horribilem, in qua se periclitari, illorum moti sermonibus, formidabant et ipsi. Econtra vero timebant, si abirent, duces suas stellas Deumque offenderent.

eaque per apparitionem divinitus oblatam liberantur.

606 *Tali fuere a maligno spiritu Cartusiæ Majoris incolæ,* Brunone *absente, tentatione vexati; cui sane dispellendæ opportunus maxime Sanctus fuisset; verum quod hic absens præstare non potuit, benignissime id, si fides iterum scriptoribus mox dictis, præstare dignata est divina Clementia. Cumque (subdit verbis proxime recitatis Blömenvenna)* his aliquamdiu exagitati essent perplexitatibus, ecce, benignissimus Dominus, qui numquam deserit sperantes in se, misit ad eos, de hac re colloquentes (si- E cut de Spiritu scribitur, Nescis, unde veniat, aut quo vadat) virum honorabilem, crispos ac canos habentem capillos, dicentem eis : " Perplexi estis, fratres, utrum manere in loco hoc, an recedere debeatis, sed ego dico vobis ex parte Dei, quia beata Dei Genitrix semper Virgo Maria conservabit vos in loco isto, si Horas ejus legeritis ante Horas canonicas; Completorium vero post eas. " Quo dicto, disparuit homo; illi vero gavisi sunt gaudio magno, elegeruntque beatam Virginem Mariam in patronam Ordinis, in patronum vero sanctum Johannem Baptistam. Hominem autem illum sanctum Apostolum Petrum fuisse, ex illo vel maxime conjiciebant, quod successor ejus Urbanus secundus in consilio Clarimontensi Horas beatæ Mariæ a clericis quotidie dici instituit. Ex hac autem visione adeo sunt confortati in Domino, ut nec mors, nec vita ipsos posset separare a charitate Christi. *Hactenus Blömenvenna : nunc in verba ejus, seu potius in ea, quæ hisce memoriæ prodit, docetve, quædam observanda.*

F

Hæc, quæ an omnium, quorum causa asseritur, vere etiam causa exstiterit,

607 *Ac primo quidem, quod pertinet ad apparitionem, qua S. Petrus primis Cartusiæ incolis seu Landuino ejusque sociis, senis specie assumpta, spectandum sese præbuerit, ad quotidianam eos Parvi de sanctissima Virgine Maria Officii recitationem excitarit, factumque sit, ut illi et periculosissima tentatione liberati fuerint, et in Ordinis sui patronam quidem eamdem sanctissimam Virginem Mariam, patronum vero S. Joannem Baptistam elegerint; eventum illum quidem, utut nec scriptoris, nec monumenti satis antiqui seu æqualis testimonio auctoritateve confirmatum, indubitanter negare idcirco non ausim, quod ei tum constans, uti eam vocant, totius Ordinis traditio, tum assiduus in eodem recitandi Parvi de Sanctissima Virgine Officii usus suffragetur; verum nihilne etiam est, ob quod, an apparitio illa, cave, quæ hanc secutæ narrantur, locum umquam habuerint, dubitandum queat videri? Sanctissima Virgo Maria in patronam, et sanctus Joannes Baptista in patronum, utpote in quorum honorem ex supra dictis Cartusiam* S. Bruno *condiderit, diu ante memoratam*

A *ratam apparitionem a Sancto ejusque discipulis verosimiliter fuere electi; ut proinde an electionis hujus causa, ut verbis recitatis Blömenvenna innuit, apparitio illa exstiterit, sit dubium, maxime cum ea (videsis Blomenvennæ verba proxime data) Landuino ejusque sociis, non S. Joannes Baptista, sed S. Petrus Apostolus videndum sese obtulisse memoretur, posterioremque proinde e duobus hisce Sanctis, non autem priorem, si electionis, quam Blömenvenna memorat, præfata apparitio causa exstitisset, in patronum sibi illi electuri fuisse videantur. Adhæc Ruinartius in Vita Urbani II Papæ sæpissime jam laudata num.* 226 *sic scribit:* Ferunt etiam, hac ipsa sacræ expeditionis occasione preces horarias beatæ Mariæ, quæ jam antea a Petro Damiano in suis monasteriis erant institutæ, a clericis, immo et ab ipsis laicis ex Urbani præscripto *(in Claromontana scilicet synodo, in qua sacræ in Terram Sanctam expeditiones decretæ fuerunt, condito)* frequentari cæpisse, ut eo pacto, qui expeditioni suscipiendæ inhabiles essent, his saltem precibus milites adjuvarent, eis tantæ Virginis patrocinium promerendo.

B

est dubium, concilio Claromontano, contra ac Petreius,

608 *Cum ergo, ut preces illæ horariæ de beatissima Virgine, quæ vulgo ejus Officium appellari consueverunt, a clericis recitarentur, ab Urbano Papa, uti recitata Ruinartii verba declarant, clericis injunctum fuisse feratur, imo re ipsa, ut apparet, in concilio Claromontano (adi Labbeum tom.* x *Conciliorum col.* 517) *fuerit injunctum, Cartusiani ut idem facerent, recenti illo Urbani præscripto moveri potuere; quare, cum ad id apparitione, Blömenvennæ verbis jam relata, opus haud habuerint, fuerintne hac vere, ut preces illas recitandas assumerent, impulsi, dubitari posse videtur. At vero, erit fortassis, qui, ut id dicta apparitione factum, tueatur, conciliiClaromontani celebratione fuisse hanc anteriorem, contendat. Atque in hac quidem opinione fuisse videtur Petreius. Etenim in suis in Dorlandi Chronicon Elucidationibus lib.* 4, *cap.* 4 *sic scribit:* Apparens eis (*Cartusianis*) D. Petrus Apostolus consilium salutare suggessit, quatenus Horas canonicas in honorem sacratissimæ Virginis quotidie decantarent, quod deinde etiam clerus universus, uti ex decretis Claremontens. concilii constat, imitandum suscepit. *Ita ille: verum quod hic asseverat, nullo plane argumento probat, nec sola sua auctoritate,* C *ut fidem ei adhibeamus, facere potest. Dorlandus, quem sua illa observatione elucidare Petreius voluit, Sanctum Petrum Cartusianis, quibus apparet, ita loquentem inducit:* Unum noveritis, sacratissimam Dei Matrem Mariam vos hic a incommodis omnibus servaturam, et patronam vestri Ordinis futuram, tantum Horas ejus, ut nuper in Romana Ecclesia institutum est, decantetis.

a quo Blömenvenna aliique dissentiunt,

609 *Cartusianis ergo S. Petrum apparuisse, eosque, ut Horas beatissimæ Virginis Mariæ decantarent, admonuisse eo tempore, quo haud ita pridem Horarum beatissimæ Virginis recitatio in Ecclesia Romana statuta fuerat, Dorlandus existimavit, ac proin, cum hæc alibi, quam in Claromontano concilio, statuta fuisse non reperiatur eo circiter tempore, quo dicta apparitio contigerit, concilio illo hanc exstitisse posteriorem. Atque hoc ipsum etiam existimavit Blömenvenna, uti satis manifestant, quæ, postquam dictam Apostoli Petri apparitionem narravit, mox subjungit, sequentia hæc ejus supra adhuc recitata verba:* Hominem autem illum sanctum Apostolum, Petrum fuisse, ex illo vel maxime conjiciebant quod successor ejus Urbanus secundus in consilio Clarimontensi Horas beatæ Mariæ a clericis quotidie diei instituit. *Blömenvennæ porro assentitur etiam Surius; etsi autem nec hic, nec Blömenvenna et Dorlandus ullum afferant, quo opinionem suam firment, testimonium monumentumve antiquum, tribus tamen hisce scriptoribus, si memorata S. Petri Apostoli apparitio locum umquam habuit, potius adhærendum autumo, quam uni Petreio. Hic enim illam concilio Claromontano anteriorem facere dumtaxat videtur ex præconcepta opinione, qua Horas sanctissimæ VirginisMariæ recitandi consuetudinem a Cartusianis primum usitatam ac deinde ab hisce ad alios propagatam fuisse existimat. Ast ea a veritate omni dubio procul est devia.*

opinatus est, verosimilius si umquam accidit, fuerit posterior.

610 *Etenim, teste Petro Diacono in Reg. S. Benedicti cap.* 64 *Horæ sanctissimæ Virginis jam in monte Cassino addebantur quotidie Officio majori ex constitutione Gregorii II Papæ, qui anno* 715, *ac proin diu ante ortos Cartusienses Pontificatum iniit. Adhæc earumdem Horarum recitationem in quodam suorum monasteriorum,* E *in quibus frequentari hæc solebat, divinitus confirmatam fuisse, contra Bozonem monachum, sanctæ illius consuetudinis improbatorem, Petrus Damianus, qui ante Cartusiensis Ordinis initium, conciliumque Claromontanum ad Superos jam migrarat, epistola* 32 *ad eremitas Gamugnenses docet. Jam vero, cum id ita sit, præfatam, qua S. Petrus Cartusianis apparuerit, eosque, ut quotidianum sanctissimæ Virgini Mariæ Horarum pensum solverent, monuerit, apparitionem concilio Claromontano posteriorem exstitisse, ob Dorlandi simul, Blömenvennæ et Surii auctoritatem quæ ob jam dicta unius Petreii auctoritate potior hic esse debet, verosimilius existimo. Jam vero cum res ita habeat, fueritne, ut quotidianus recitandi Parvi de sanctissima Virgine Maria Officii usus apud Cartusianos invalesceret, apparitione illa factum, dubitari posse, ut jam dixi, videtur, ac proin, cum merito præterea, an hi, ut sanctissimam Virginem Mariam in Patronam, sanctum vero Joannem Baptistam in patronum eligerent, eadem ista apparitione impulsi fuerint, dubitandum ex jam supra dictis sit, habueritne hæc ipsa umquam locum, dubitandum etiam apparet. Mihi interim eam hic commemorare visum* F *est, quod, quamvis ex dictis, si locum umquam habuit, concilio Claromontano fuerit posterior, fortassis tamen ipso adhuc anno* 1095, *cujus Novembri celebratum id fuit, acciderit, hicque de rebus, hoc circiter tempore gestis atque ad Sancium spectantibus, esset tractandum. Rerum modo propius nonnihil hunc tangentium, seriem prosequamur.*

Rogerium, comitis Rogerii filium, qui non anno 1097, *ut Tulinus statuit,*

611 *Haud dudum* Bruno *e Placentino concilio, si tamen huic illum interfuisse, verum sit, erat reversus, cum Rogerius comes, quanto in pretio ac amore eum haberet, aliter etiam, quam donationibus, in Turritanam Calabriæ eremum, uti ante fecerat, liberalissime collatis, manifestavit. Camillus Tutinus proxime iterum laudatus in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu ad annum* 1097 *ita memorat:* Nascitur comiti Rogerio ex Adelaida filius: quem Bruno in ecclesia Militensi baptizat, et Lanvinus a fonte levat. Fuit is Rogeriusprimus Siciliæ rex. Interfuit Maraldus et ipse Carthusianus,

AUCTORE C. B.

nus, qui melicum in hac functione Rithmum edidit. *Ita ille; verum an Rogerii, primi post exactos e Sicilia Saracenos insulæ hujus regis, nativitatem anno* 1097 *recte consignat? Romualdus Salernitanus, auctor synchronus, in Chronico apud Muratorium tom.* 7 *Rerum Italicarum Scriptorum col.* 196 *de Rogerio, Rogerii comitis filio primoque Siciliæ rege, sic scribit:* Gloriosissimus rex Rogerius post tot victorias et triumphos apud Panormum febre mortuus est et sepultus in archiepiscopio ejusdem civitatis anno vitæ suæ quinquagesimo octavo, mensibus duobus, diebus quinque, XXVI die mensis Februarii, anno regni sui XXIV; anno autem Dominicæ Incarnationis MCLII, Indict. I. *Ita Romualdus; qui cum optime, quo ætatis suæ anno Rogerius rex obierit, exploratum habere potuerit, reipsa hunc, ut verbis recitatis tradit, ætatis suæ anno quinquagesimo octavo obiisse, in animum induco. Rogerium quidem, non anno, uti hic Romualdus seu potius recitata scriptorique huic attributa verba signant, Dominicæ Incarnationis* 1152, *sed anno* 1154, *ad* XXVII *Februarii diem provecto, vitam cum morte commutasse, Pagius in Criticis ad hunc annum luculentissimis argumentis evincit,* B *nec dubium est, quin alii adhuc errores in Chronicis, quas Romualdi huc transcriptus textus exhibet, notis cubent.*

sed anno, uti partim ex Romualdo Salernitano,

612 *Verum hæ compendio per litteras, numerorum locum tenentes, scriptæ dumtaxat sunt; in quas librariorum oscitantia errores facillime nec raro irrepere, experentia habetur compertum; quoto autem ætatis suæ anno diem extremum Rogerius clauserit, noc compendio litteris numericis, sed vocibus integris, in quas errorem difficulter aut certe non tam facile tamque frequenter irrepere, eruditi omnes norunt, in recitato Romualdi textu exprimitur; adhæc nihil plane uspiam occurrit, quod Rogerium altero vitæ suæ anno obiisse, suadere utcumque sit natum; ut proinde, si non certum, verosimillimum saltem sit, eum assignato in Romualdi textu Vitæ suæ anno* 58, *et quidem, uti infra docebo, duobus jam mensibus ac quinque diebus, qui integris pariter in eodem textu vocibus exprimuntur, jam completo, diem suum obiisse. Jam vero, cum id ita sit, annique quinquaginta octo, menses duo, dies quinque, ex anno Incarnationis Dominicæ* 1154, *ad* XXVII *Januarii diem jam provecto, quo Rogerium regem e vivis abiisse, Pagius ex dictis luculentissime probatum dat, subducti, ad Dominicæ Incarnationis annum* 1095, *prope jam terminatum, deducant,* C *consectarium est, ut Rogerius rex, in cujus tempus natale hic inquirimus, posteriori hoc anno, ad Decembrem jam provecto, natus sit.*

quidquid etiam e Malaterra in contrarium afferatur,

613 *At vero, inquies, Gaufredus Malaterra, non raro jam supra laudatus, qui majorem utique hic fidem, quam Romualdus mereri videtur, lib.* 4 *Historiæ Siculæ, cap.* 26 *de Capua, per Rogerium, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ ducem, hujusque patruum Rogerium, Calabriæ et Siciliæ comitem, obsessa, sic scribit:* Anno Dominicæ Incarnationis MXCVII ibi *(in castris scilicet ante Capuam obsessam)* se imprægnavit comitissa Adalasia de comite Rogerio; *cum autem hic de Rogerio postea rege ab Adalasia seu Adelaïde concepto sermo sit, nec, quemadmodum ex infra dicendis de tempore, quo Capuæ obsidio acciderit, patescet, Rogerius comes Adalasiæ maritus ante Pentecosten, quæ anno* 1097 *in vigesimam quartam Maii diem incidit, in Castris ante Capuam, dato etiam, civitatem hanc anno illo a Rogerio comite fuisse obsessam, exstitisse potuerit, consectarium e recitatis Gaufredi Malaterræ verbis fit,* D *ut Rogerius, primus Siciliæ rex, non anno* 1095 *fere jam finito, sed anno demum* 1098 *ineunte natus sit. Fateor, sic habet: verum, præterquam quod sic equidem nondum nativitas illa anno* 1097, *cui eam ex dictis Camillus Tutinus innectit, acciderit, esse de Rogerio postea rege, quem Adelasia in castris ante Capuam e Rogerio comite marito suo conceperit, in huc translatis e Malaterræ Historia Sicula verbis sermonem, probari non potest. Nec, etsi secus foret, quidquam inde pro Rogerii regis nativitate anno* 1097 *affigenda haberetur, cum verba illa Malaterræ attribuenda non sint, sed ad paginæ oram, e qua deinde in ipsum textum ab imperito librario fuerint traducta, ab inepto adnotatore fuerint adscripta, uti infra ostendam, cum tam de Capuanæ obsidionis tempore, quam de diplomate, quo post hanc* S. Brunoni *eremoque Calabrinæ multa bona Rogerius comes contulit, sermonem instituam.* E

partim ex Inscriptione sepulcrali apparet, 1095 exeunte natus est,

614 *Mihi itaque, omnibus consideratis, Rogerium, Rogerii comitis filium, posteaque Siciliæ regem, non anno* 1097, *ut statuit Tutinus, sed anno* 1095 *exeunte natum esse, verosimilius adhuc manet partim ob sequentia, quæ supra adhuc recitavi, Romualdi de Rogerio rege verba,* Mortuus est... anno vitæ suæ quinquagesimo octavo, mensibus duobus, diebus quinque, *partim quod hæc, quamvis Romualdus in Chronico suo annum, numero ordinali, quem ei adjungit, designatum, pro anno completo absque additione, qua fieri id a se aperte edicat, accipere non soleat, de anno tamen quinquagesimo octavo, duobus jam mensibus ac quinque diebus completo, interpretanda hic sint, uti liquet e sepulchrali inscriptione regis Rogerii, quæ apud Rocchum Pirrum in regum Siciliæ Chronologia, Siciliæ Sacræ tom.* I *præfixa, pag.* 8 *exstat, quæque sic habet:* Vix. an. LIX, regn. XXIV. obiit MCLIV. *Jam vero, cum id ita habeat, annique quinquaginta octo, menses duo et dies quinque, a vigesima septima Februarii die anni* 1154, *quo ex dictis idem princeps omni dubio procul vita functus est, ordine retrogrado computati, ad annum* 1095 *fere elapsum deducant, consequens est, ut tum, quemadmodum jam dictum, Rogerius rex natales sit consecutus. Quod cum ita sit, simul etiam tempus, quo baptizari eum a* Brunone *contigerit, determinatum habemus. Verum unde constat, Sancto id honoris a Rogerio comite delatum fuisse, ut baptizari ab eo filium suum voluerit?* F

sacris undis, uti in melico, a se composito

615 *Inter eremi Calabrinæ incolas, qui post* S. Brunonis *obitum novi Prioris seu Magistri, qui toti eremo præesset, electioni interfuerunt, Maraldus recensetur in infra huc transcribendo eorumdem Catalogo, qui in antiqua charta, cui singuli nomina sua ipsimet inscripserant, fuit repertus. Maraldi etiam, Cartusiensis monachi, qui Chronicon quoddam digesserit, Rocchus Pirrus in regum Siciliæ Chronologia alibique non raro meminit, cumque poetica vena divitem fuisse, atque ad annum* 1095 *floruisse, Morotius in Chronoligico Ordinis Cartusiensis Theatro affirmat. Atque ex his omnibus jam fit, ut et Maraldum, Cartusiæ Calabrinæ alumnum, Rogerii postea regis baptismo, ut Tutinus ait, vere adstitisse, et a Sancto nostro Rogerium, primum post exactos Saracenos Siciliæ regem, uti is in Rhythmo melico, quem ea dere, Tutino alisque testantibus, cecinit, nos docet, baptizatum vere fuisse, persuasum mihi habeam, futurumque putem, ut idem mecum e monumento isto studiosus*

A diosus lector persuasum sibi habeat. Id proinde integrum huc e Tutino transcribere, operæ pretium existimo, licet interim locis nonnullis ita male vel ab ipsomet auctore versiculi tornati, vel describentium errore vitiati sint, ut vix ac ne vix quidem, quid iis significetur, intelligas.

hucque transcripto

616 *His itaque constat versiculis.*

Totus orbis claret orbis
Claro natalitio :
Marchionis Militonis
Bonifacii Itali
Neptis ornat, quem exornat
Uxor Adelasia,
Brutiorum Siculorum
Comitem Rogerium ;
Et Northmannum venerandum
Danat fœtu femina
Generosa, gloriosa,
Quem enixa perperit.
Avitum* sensit, se præsensit
Comes ille filio,
Mense deno qui terreno
Tectus exit pondere.

* an auctum ?

B

Melitensis fit immensis
Urbs antiqua gaudiis.
Imma cuncta stant injuncta
Lætis et Trinacria.
Chorus lætas ac discretus
Læta ludit carmina,
Pro lavacro divo sacro
Undæ tum lustralis
Comes orat et exorat
Brunum Alemanicum ;
Nam tenetur, ut ligetur
Illius devotio.
Accersitus non invitus
Jubilosus advenit.
Baptizatur et lavatur
Sacro Puer flumine,
Lanuinus est patrinus
Nobilis Northmanicus,
Tumque sacro de lavacro
Olivo Bruno inungitur.

Rhythmo Maraldus fidem facit,

617 Sistunt bellum post puellum
Christo Deo supero.
Felix omen, tenet nomen
Puer hic Rogerius,
Canunt omnes, stant insomnes
Metris jubilantibus.

C

Ardet forus, gaudet thorus
Nimio præ gaudio.
Militensis nam ostensis
Gaudebat ecclesia,
Quia tapete cum abiete
Exornatu cernitur ;
Fronde viret, nemo silet,
Cuncti ludunt gaudiis.
Tum Urbanus, sed humanus
Jubilat natalibus,
Hic secundus, totus mundus
Quem adorat protinus
Christi sede cum mercede
Regne beatissimi ;
Hic precatur, dum levatur,
Puerili Domino
Salutarem atque parem
Vitam Christi cælibem.
Ergo nato, sed renato
Christus regna puero
Donet cæli dono zeli
Simul et justissimo.

AUCTORE C B

Summo jugis laus frugis
Deo sit in secula. Amen.

Sanctus abluit,

618 *Habueritne Adelasia comitis Rogerii uxor, ut patrem, ita etiam avum aut patruum, nomine* Bonifacium, *ex horum versiculorum tertio et tribus seqq. quod admodum obscuri sint, definire non ausim; e reliquis autem, quorum quinam præterea obscuritatis vitio maxime laborent, quisque facile, me etiam tacente, perspiciet, notandi potissimum, qui et Sanctum a comite Rogerio, ut filium suum baptizaret, rogatum fuisse, et id illum muneris obiisse, docent, sunt sequentes :*

Pro lavacro divo sacro
Unde tum lustralis
Comes orat et exorat
Brunum Alemanicum ;
Nam tenetur, ut ligetur
Illius devotio.
Accersitus non invitus
Jubilosus advenit,
Baptizatur et lavatur
Sacro puer flumine,
Lanuinus est patrinus
Nobilis Northmanicus

E

Tumque sacro de lavacro
Olivo Bruno inungitur.

Atque hisce quidem versiculis quid significetur, satis liquet; ne quis tamen de ultimi significatione, quæ huc potissimum spectat, forte dubitet, Bruno *in hoc dativus est, a nomine* Brunus, *quod poeta hic, uti e duobus hisce anterioribus ejus versiculis,* Comes orat et exorat Brunum Alemanicum, *manifestum fit, pro nomine* Bruno *usurpat, deductus, proque ablativo cum præpositione* a *præcedente Græcorum more adhibitus; ut versiculi illius sensus sit* Olivo a Brunone inungitur, *deceatque cum nonnullis proxime antecedentibus et consequentibus, Rogerium, Rogerii Calabriæ et Siciliæ comitis, filium, a* S. Brunone *Mileti in Calabria solemni ritu, idque anno, uti ex jam supra dictis pronum est eruere,* 1095 *exeunte fuisse baptizatum.*

novoque haud dudum post beneficio a comite Rogerio afficitur.

619 *Haud multum porro temporis spatium a Rogerii, postea Siciliæ regis, baptismate erat elapsum, cum Sanctus benevolum iterum in se Rogerii, Calabriæ et Siciliæ comitis, animum fuit expertus. Docet id me Surianus, in suis ad conscriptam a Surio* S. Brunonis *Vitam Annotationibus pag.* 397 *sic scribens :* Anno MXCVI Rogerius comes villanos quosdam donat S Brunoni, dato diplomate, in quo se Christianorum adjutorem intitulat. *Donatio, quam hic Surianus commemorat, eadem haud dubie est, de qua ad eumdem hisce Suriani verbis notatum annum* 1096 *in Ordinis Cartusiensis Historiæ Prospectu Camillus Tutinus ita loquitur :* Additur et alia ab eodem comite Brunoni et Lanvino, eorumque in dicto monasterio *(Turritano scilicet in Calabria)* successoribus donatio quinquaginta hominum familiæ unius in eodem ligii et homagii. Privilegium Græco idiomate exaratur. *Privilegium seu diploma, quo donationem illam Sancto factam, Camillus Tutinus et Surianus verbis recitatis asseverant, invenire nuspiam potui; non dubito tamen, quin id alteri saltem horum scriptorum, Tutino nempe, qui id Græce exaratum dicit, ad manum fuerit. Quare et donationem illam Sancto vere etiam a comite Rogerio factam fuisse, persuasum mihi habeo, licet interim, quo rem certiorem lectori reddere possem, privilegium illud seu diploma, hic ei exhibendum, vellem habere.* F

§ XXXVIII

AUCTORE C. B.

§ XXXVIII. Mortuo Theodoro Mesimerio, Græco Squillacensi episcopo, Joannes de Nicephoro Latinus ut substituatur, Sanctus suadet, et ab hoc deinde privilegium amplissimum, quod et a Pontifice confirmari curat, Turtanæ eremo, novo jam in hac constructo S. Stephani monasterio, impetrat.

Jounnem de Nicephoro in Scyllacensem episcopum deligi suadet.

Quamdiu Græcis Orientis imperatoribus Calabria paruerat, non alii fere Scyllacii, quam qui Ecclesiæ Græcæ essent, sederant episcopi. Verum, regione illa a gente ac principibus B *Normannis, qui Ecclesiæ Latinæ ritum sequebantur, seculo undecimo subacta, in Theodori Mesimerii, Græci Scyllacensis episcopi, anno* 1095 *aut sequentis initio e vivis sublati, locum non alium, quam qui Ecclesiæ Latinæ esset, sufficere episcopum Rogerio, Calabriæ et Siciliæ comiti, ad cujus ditionem Scyllacium aut, ut alii scribunt, Squillacum seu Squillacium spectabat, est visum; suadentibus id autem ei una cum nonnullis ritus Latini episcopis* S. Brunone *et Lanvino, in primum sedis illius ritus Latini episcopum Joannem de Nicephoro delegit. Docet hæc omnia exstans apud Ughellum tom.* 9 *Italiæ sacræ in Episcopis Squillacensibus col.* 426, *annoque, unde ab hoc scriptore Mesimerii obitum cum anno* 1096 *exeunte aut sequentis initio perperam loco citato componi liquet,* 1096, *Indictione quinta signatum diploma, quo tunc præterea idem Rogerius in Scyllacensem sedem bona non pauca contulit, ac de novo quodammodo eam fundavit. Verba illius, eo facientia, sic habent* : Ego Rogerius Siciliæ comes et Calabriæ, una cum uxore mea, nomine Adelasia . . . . consilio Cassanensis episcopi Saxonis, et Vicarii D. Urbani C Papæ, atque D. Roberti Messinensium, Stephani . . . . Angerii Cathanensis, Stephani Mazariensis, Engerlandi Agrigentinensis, Rogerii Siracusan. episcoporum assensu, atque D. Brunonis et fratris nostri Lanvini eremitarum, virorum sanctorum, consiliis D. Joannem de Nicephoro, qui canonicus et decanus venerabilis sanctæ Militensis ecclesiæ erat, vir honestus, vir prudens, atque omni copiosus honestate, ibique in magistrum elegi et pontificem, et ecclesiam suam quot et quantis mihi placuit beneficiis ditavi, et honestavi dignitatibus, et quantum ad me pertinuit, destinavi et descripsi suam parochiam etc.

Novum monasterium, quod, ut ait Tutinus, antiquum monachis,

621 *Cum Rogerius* S. Brunonem *ac Lanvinum* Virorum Sanctorum *titulo hic condecoret, horumque partim consilio, uti ipsemet prodit, Scyllacensi sedi Joannem de Nicephoro episcopum bonaque non pauca impertierit, argumento sane etiam dictum diploma est, quanto in pretio apud principem illum Lanvinus, ac nominatim* S. Bruno *exstiterit. Haud dudum porro Mesimerio, ecclesiæ Squillacensis ritus Græci episcopo vita functo, Joannes de Nicephoro, qui ritus Latini erat, a comite Rogerio, Sancto nostro ac Lanvino* D *suadentibus, fuerat suffectus, cum* Bruno *in Turritana Calabriæ eremo novam ecclesiam monasteriumque sub sanctissimæ Virginis Mariæ et S. Stephani protomartyris nomine condere incepit.* Creverat, *inquit in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu ad annum* 1097 *pag.* 12 *Camillus Tutinus,* jam multitudo monachorum in hæremo S. Mariæ, et cum locus ille numerum non caperet, Rogerio comite jubente, prope hæremum sub titulo ejusdem Virginis, et protomartyris Stephani peramplum ac magnificum construitur monasterium. *Sanctus ergo, si Tutino hic fides sit, non tantum priori monasterio, quod ex dictis statim a suo in Cartusiam Calabrinam ingressu in sanctissimæ Virginis Mariæ et S. Joannis Baptistæ honorem exstruxerat, novum addiderit, sed etiam id fecerit, quod et ita fieri vellet comes Rogerius, et ad eam jam multitudinem monachi excrevissent, ut eos sacrum S. Mariæ et S. Joanni Baptistæ monasterium haud caperet. Et partim quidem ob posteriorem hanc causam id fecisse* Brunonem, *verosimile mihi vel idcirco apparet, quod anno, quo ex dicendis Sanctus ad Dominum migravit,* 1101, *ac proin quinquennio dumtaxat post Joannis de Nicephoro ad cathedram Scyllacensem promotionem elapso, monachi amplius triginta in Turritana* E *eremo exstiterint, uti fidem facit antea adhuc laudatus monachorum hujus, qui post sancti Parentis obitum Lanvino, veluti eremi magistro, obedientiam promisere, Catalogus, e charta antiqua, cui singuli eorum nomina sua inscripserunt, excerptus, atque in Annalium Cartusiensium librum quartum hactenus non vulgatum illatus.*

quorum numerus jam multum creverat, non sufficeret,

622 *Monumentum illud, e libri hujus Vallis-Dei exemplari descriptum, mecum, ut multa alia, communicare dignatus est Cartusianus Parisiensis jam supra sæpius laudatus, idemque etiam ego, quod et hic et antea citatum jam fuerit infraque citandum adhuc veniat, cum lectore, cui id minime futurum reor ingratum, communicare operæ pretium existimo. His verbis concipitur* : Frater Vugo promisi obedientiam magistro Lanvino. Similiter et frater Leo; similiter et frater Maraldus; similiter et frater Romanus; similiter et frater Stabilis; similiter et frater Radulphus de Crucifixo; similiter et frater Ursus subdiaconus; similiter et frater Rainerius subdiaconus; similiter et frater Guildericus; similiter F et frater Girardus : similiter et frater Tricus; similiter et frater Gualterius Morinus, similiter et frater Landulphus; similiter et frater Herchen. « Hoc nomen, *notat dicti Annalium Cartusiensium libri quarti auctor anonymus,* non in- » tegrum exstat, quia corrosa est charta) » similiter et frater Renaldus Cæmentarius; similiter et F. Albertus; similitor et F. Rembaldus et F. Ugo; similiter; et F. Odo; similiter et F Longuisus; similiter et F. Odo; similiter et F. Anselmus; similiter et F. Gumbertus; similiter et frater Bernardus; similiter et frater Durandus; similiter et frater Loinus; similiter et frater Ilato; similiter et frater Fulco diaconus; similiter et Frater Heldicus; similiter et frater Gualterinus subdiaconus; similiter et Frater Lambertus. *Ita laudatus Catalogus, triginta amplius, ut computanti patebit, Turritanæ eremi monachos, qui post Sancti obitum Lanvino obedientiam promiserunt, complectens; ut proinde horum numerum quinquennio etiam circiter ante, seu promoto primum ad cathedram Scyllacensem Joanne de Nicephoro, majorem multo, quam initio*

AUCTORE C. B.

A *tio exstitisse, hincque partim, ut novum S. Stephani monasterium Sanctus exstruxerit, factum esse, verosimile sane, ut jam dixi, appareat.*

quodque, ut Annalista Cartusiensis vult, nonnullorum ex his infirmitati

623 *Verum causam, ob quam id* Bruno *fecerit, longe diversam assignat Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus. En ejus, quæ huc spectant, verba e dicti libri Vallis-Dei exemplari descripta, mihique a sæpissime jam laudato, qui nomen suum prodi vetat, Cartusiano Parisiensi submissa.* Ipsam porro Calabrinam eremum, quam a Rogerio S. Bruno obtinuit, in honorem S. Mariæ et S. Joannis Baptistæ, quos jam in speciales patronos in Cartusia elegerat, construi voluit, ut vidimus in litteris *(supra jam recitatis Squillacensis episcopi)* Theodori, et sub iisdem nominibus dicari curavit anno MXCIV cum magno apparatu.... Quale vero fuerit desertum hoc, quod colebat S. Patriarcha, sic ipse descripsit in epistola ad Radulphum, Remensis ecclesiæ tunc præpositum, dicens: " In finibus Calabriæ cum fratribus religiosis " etc. Usque ad hæc verba inclusive: " Arcus enim si assidue sit tensus, remissior est, et minus ad Officium

B " aptus. " Hæc S. Bruno de sua solitudine, ubi sæpius morabatur cum illis ex sociis suis, quos ad vitam anachoreticam ducendam a Deo vocatos exploraverat. Cum enim videret, multos diversæ conditionis, diversarumque virium homines ad se venire conversionis gratia, statuit, fortiores et in quibus vocationem ad id Divinam probaverat, secum in sua eremo detinere, cæteris vero, quos minus eremiticæ vitæ idoneos censebat, monasterium construxit, in honorem S. Stephani protomartyris consecratum, unum circiter milliare ab eremo distans, in quo vitam agerent, eremiticam quidem, sed paulo remissiorem minusque rigidam.

subventum vellet, ædificari, non primum post datum anno 1099,

624 Bruno *itaque, si laudato Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctore anonymo standum sit, novum S. Stephani monasterium, quod infirmitati eorum, qui eremiticæ vitæ minus apti erant, subventum vellet, ædificarit; quod etiam verum esse potest, cum nihil omnino obstet, quo minus id partim ob rationem hanc, partim ob supra assignatam fecisse credatur. Quoquo modo interim res habeat, Sanctum equidem monasterio, sanctissimæ Dei Genitrici et Joanni Baptistæ sacro, quod et* monasterium

C um S. Mariæ de eremo *seu* de Turri *dicebatur, adjecisse aliud, eidem sanctissimæ Dei Genitrici et S. Stephano protomartyri dedicatum, indubitatum est, uti etiam id anno* 1099, *secunda Augusti die jam fuisse inhabitatum. Etenim Rogerius, Calabriæ et Siciliæ comes, in diplomate infra huc transcribendo, quod in* S. Brunonis *favorem anno illo et die concessit, monasterii S. Stephani, quod tunc in eremo Turritana exstiterit, atque a fratribus inhabitatum fuerit, mentionem facit.* Nota esse volo, *inquit,* omnibus fidelibus Christianis beneficia, quæ mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi viri F. Brunonis, piissimi Patris fratrum, qui habitant in ecclesiis Sanctæ Mariæ de eremo, et S. prothomartyris Stephani, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum, quod dicitur Stilum, et Arenam. *Atque hinc jam liquet, Blömenvennam a veritate omni dubio procul aberrare, dum, postquam jam dictum, quo Rogerius comes* S. Brunoni *multa donavit, diploma ex parte transcripsit, mox subjungit:* Vigore itaque hujus donationis ædificavit ibi *(in Turritana Calabriæ eremo)* primo ecclesiam ad honorem beatæ Mariæ Virginis juxta speluncam seu antrum quoddam subterraneum, in quo ipse manebat. Ædificavit et aliam haud procul ab illa distantem ad honorem Sancti Stephani prothomartyris cum contiguo illi monasterio, in quo ceteri fratres habitabant, sub cura et regimine tanti Patris Christo militantes.

uti hic contra Sancti biographos

625 *Ita ille, a Sancto nostro non prius S. Stephani ecclesiam seu monasterium fuisse exstructum, tradens, quam cum per diploma, cujus partem recitat, donationem, in hoc expressam, Rogerius comes ei fecisset; quare, cum in hoc ipso diplomate monasterii illius, veluti jam exstantis seu exstructi, mentio fiat, errorem sane admittit manifestissimum; hunc autem, in quem duo etiam alii, nempe ante illum Puteanus et post illum Surius prolapsi sunt, maxime vel idcirco mirari subit, quod in ea ipsa dicti diplomatis parte, quam tam hi, quam ille, recitant, monasterii S. Stephani, veluti jam exstructi, mentio instituatur. Adhæc, in eremo Calabrina ecclesiam, Sanctissimæ Dei genitrici sacram, non prius etiam fuisse a Sancto exstructam, quam cum memorato diplomate donatio, quæ in hoc* E *exprimitur, a Rogerio comite in Sanctum nostrum collata fuisset, tum Blömenvenna verbis proxime recitatis, quam duo alii mox laudati biographi nostri, Puteanus scilicet et Surius, tradunt; quæ eorum narratio non minus, quam præcedens de S. Stephani ecclesia, erronea est, cum, dictam sanctissimæ Dei Genitricis ecclesiam jam inde ab anno* 1090 *ædificari cœptam, annoque* 1094 *consecratam fuisse, ex jam supra dictis constet. Nec video, qui, quæ tres jam dicti biographi nostri de S. Stephani ecclesia, in eremo Calabrina a Sancto nostro post datum, de quo jam hic, diploma primum exstructa, tradunt, cohærere queant cum aliis eorum verbis, quibus, S. Mariæ et S. Stephani ecclesias* S. Brunoni *a comite Rogerio, cum illum hic nondum sibi notum in Turritana eremo inter venandum invenisset, donatos fuisse, jam antea memoriæ prodidere. Etenim, si Sanctus umquam a comite Rogerio, venationem exercente nondumque eum noscente, fuit inventus, id certe, uti ipsimet laudati biographi admittere ex jam supra dictis debent, non serius, quam anno* 1095 *vel sequentis initio contigerit; quod cum ita sit, quomodo verum esse potest,* Bruno- F *ni tunc S. Stephani ecclesiam largitum fuisse comitem Rogerium, et tamen hanc primum post supra memoratum diploma, non citius, quam anno* 1099, *ex infra dicendis datum, fuisse ædificatam?*

probatur, Rogerii comitis diploma,

626 *Fuerintne forsan Sancti nostri ætate quatuor in eremo Calabrina ecclesiæ, quarum duæ quidem, altera nempe S. Mariæ, altera S. Stephano sacra, ante* Brunonis *in solitudinem illam ingressum exstiterint, duæ vero, altera itidem S. Mariæ, altera S. Stephano sacra, post Sancti in eamdem solitudinem ingressum exstructæ primum fuerint? Ast id nec verosimile apparet, nec ab ullo prorsus scriptore sive recentiore, sive antiquiore memoriæ proditum invenio. Et vero non quatuor, sed duas dumtaxat ecclesias seu monasteria, a* Brunone *ejusque discipulis inhabitata, quæ Sancti nostri ætate in Turritana Calabriæ eremo exstiterint, anonymus Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor commemorat, ad annum* 1114, *uti iterum sæpissime jam laudatus, quem, quod nolit, non nomino*

AUCTORE C. B.

nomino, Cartusianus Parisiensis me docuit, ita scribens : Annis MXC et MXCVII vidimus, jam duo exstitisse *(in Turritana scilicet Calabriæ eremo)* monasteria tempore sancti Brunonis, unum B. Mariæ *(addi potest*, et S. Joanni Baptistæ) dicatum, ubi ipse morabatur; aliud non multum a priori dissitum, in ejusdem B. Mariæ, et sancti Stephani honorem ædificatum, in quo cum omnibus conversis quidam etiam monachi sive minus ferventes, sive potius infirmi facti degebant, quorum ipse Lanvinus erat Prior; sed omnes usque ad præsentem annum (1114 *videlicet*) eremitice vixerant, quasi unum tantum conventum componentes, ut constare videtur ex epistola encyclica, post mortem sancti Brunonis ad amicos ejus missa, in qua *(Adi hanc, Titulis funebribus edendis præfixam)* unius tantum monasterii mentionem faciunt, cum se inscribant „ Humiles eremitæ Calabriæ monasterii sanctæ Dei genitricis Mariæ. „

sed anno circiter 1097 curavit,

627 Et in plerisque litteris, a Paschali II Lanvino datis, quas superius suis locis exscripsimus, ipse Papa Lanvinum vocat „ Eremitarum præpositum et multorum anachoretarum B „ patrem et magistrum. „ Nec loquitur nisi de uno tantum monasterio : „ Pacem „ inquit, „ et concordiam eremi *(Adi num.* 550*)* reformatam cognovimus. „ Et ad omnes scribens, „ Lanvino et cæteris fratribus, domni Brunonis „ eremum habitantibus salutem. „ Et ad ipsum magistrum eremi, „ Fratres tuos, eremi cohabitatores, salutamus. „ Sicque eremitæ dicti sunt et perstiterunt, donec tandem præsenti anno (1114 *nimirum*) aliud tertium erigeretur monasterium pro cœnobitis apud Squillacium, ut in supra scriptis litteris dicitur. *Hactenus ille, duo dumtaxat, ut jam dixi, a Cartusianis inhabitata, quæ non tantum* S. Brunonis *ætate, sed etiam diu post hanc seu ad annum usque* 1114 *in eremo Calabrina exstiterunt, monasteria recensens. Atque unum quidem ex his, sanctissimæ Dei Genitrici et S.Joanni Baptistæ dicatum,cujus Priori seu magistro monasterium S. Stephani, utut etiam proprium Priorem habens, parebat, anno* 1090 *condi ex dictis cœptum, anno* 1094 *solemni ritu magnoque apparatu, ut jam supra docui, fuit consecratum; alterum vero, eidem sanctissimæ Dei Genitrici et S. Stephano protomartyri sacrum, quod postea* monasterium S. Stephani C de bosco *seu* de nemore *nuncupatum fuit, anno* 1099, *secunda Augusti die, qua supra memoratum diploma datum notatur, jam erat exstructum, uti liquet ex iis, quæ hac de re jam disserui. At vero quanto quidem tempore citius construi cœpit? Cum ex supra dictis monasterium seu ecclesia, sanctissimæ Dei Genitrici sacra, ante annum* 1094 *solemni ritu consecrata haud fuerit, nec antequam hic fieret, condi cœptum fuisse videatur S. Stephani monasterium, hujus constructio verosimillime, uti ex jam dictis quisque facile colliget, inter annum* 1094 *et annum* 1099 *evenerit; ut proinde eam Camillus Tutinus in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu anno* 1097, *quod et anonymus Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor facit, recte fortassis consignet.*

annoque sequenti a Squillacensi episcopo privilegium,

628 *Et vero cum in diplomate, quod, ut supra docui, Rogerius comes* S. Brunoni *anno* 1096 *concessit, nulla omnino, quantum reor, monasterii S. Stephani, veluti jam tum exstantis, mentia fiat, fiatque tamen in altero, cujus jam proxime memini, anni* 1099 *diplomate, monasterium illud* S. Brunonis *cura anno circiter* 1097 *condi cœptum fuisse, verosimillimum vel* D *idcirco reor, quod, cum ex omnium consensu amplum exstiterit, anni saltem duo ad ejus structuram requisiti fuisse videantur, jamque ad umbilicum anno* 1099 *esset adductum, uti ex jam dictis nemo non intelliget. Haud dudum porro postquam ædificium hoc condi cœptum fuisset, evenit, ut Joannes de Nicephoro, quam benevolo in Sanctum nostrum, cujus consilio ex dictis ad Squillacensem cathedram fuerat evectus, Turritanamque eremum animo esset, manifestarit. Etenim anno millesimo nonagesimo octavo, cum anno forte nondum integro sedisset, Henrico Neocastrensi episcopo aliisque præsentibus donationes omnes privilegiaque omnia* S. Brunoni *ejusque in monasterio S. Mariæ de Turri successoribus concessa confirmavit, ac tanta insuper ascetertum illud libertate donavit, ut sibi ipsi et successoribus suis episcopale in id jus ademerit, quemadmodum instrumentum publicum, seu privilegium, quo id præstitit, fidem facit. Illud iterum, ex Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati Vallis-Dei exemplari descriptum, mecum pro summa sua humanitate communicare dignatus est Cartusianus Parisiensis sæpissime laudatus, idque, tamquam pretiosum* E *antiquitatis monumentum, hincque, quantum opinor, futurum non ingratum, cum lectore pariter communicare hic lubet.*

quod hic in medium adducitur,

629 *Hisce itaque verbis concipitur* : In nomine sanctæ et Individuæ Trinitatis. Ego Joannes, voluntate Dei Squillacinæ sedis episcopus, SS. Patrum præcedentium vestigia secutus, facta eorum et decreta religiosa volo imitari, et pro posse meo conservare inviolata. Monasterium ergo, quod dicitur S. Maria de Turri, cui præest venerabilis Pater Bruno, liberum esse laudo, assero, et confirmo, qua libertate a Rogerio comite est fundatum, et a B. PP. Urbano donatum, et ab antecessore meo bonæ memoriæ Theodoro episcopo confirmatum. Noverint ergo fideles quique et amatores veritatis, præfatum monasterium, insuper locum illum, qui Arsafia dicitur, de quo præfatum monasterium dotatum est, cum omnibus pertinentis suis et cum omnibus hominibus, tam de clero, quam de populo, quos ad præsens supradictum monasterium habet, vel inposterum habiturum est, ex extraneis quoque omnibus, qui in potestate habitant, vel sunt habitaturi, hac libertate donatum; nec ego, nec quilibet successorum meorum ullum F episcopale jus ibi habeat, absque communi spontanea voluntate Fratrum prædicti monasterii. Consecrationes, Ordinationes, Chrisma, cæterasque episcopalis officii indigentias, a quo potissimum episcopo consequantur longe vel prope, et non sit qui prohibeat. Decimæ eorum ipsis sint. Offensa subjectorum et correctio ad eos respiciant. Hæc, quæ diximus, auctoritate et privilegio mei antecessoris Theodori, natione Græci, confirmata sunt. Hæc et nos privilegio præsenti et auctoritate, quam a Deo consecuti sumus, testificamur, confirmamus, et nec mihi ipsi quandoque aliter, quod absit, sapienti, vel alicui successorum meorum hæc violare liceat. Si quis igitur pertinaciter hanc sententiam nostram, veraciter prolatam, scriptam, signatamque in signum stabilitatis, ingenio vel potentia delere studuerit, deleatur et ipse de libro viventium. Assentientibus vero et defendentibus pax et vita cum Vivente et Regnante in secula seculorum. Amen.

630 *Diploma*

A 630 *Diploma hoc seu privilegium, quod nullas, neque initio, neque in fine notas chronicas sibi hic adjunctas exhibet. anno* 1098, *Indict.* 6, *septimo Idus Maii seu nona mensis hujus die datum notari affirmat Cartusianus anonymus, e cujus illud, ut jam monui, Annalium Cartusiensium libro quarto hactenus non vulgato communicatum mecum fuit. Verum notasne illas chronicas in ipso, quod sibi præluxit, privilegii illius seu autographo seu exemplari, an alibi, invenerit, non edicit. Hinc primo an instrumentum illud anno* 1098 *datum vere fuisset, hæsi dubius, donec eamdem ei epocham ab Ughello tom.* 9 *Italiæ sacræ col.* 427 *assignari comperi. Verum, etsi quidem diplomati isti seu beneficiis, per id Sancto collatis, Ughellus et laudatus Cartusianus anonymus eumdem annum, uti etiam Indictionem, assignent, in mense tamen, quo id dari contigerit, neutiquam consonant. Hic enim, ut jam docui, nona Maii die, ille contra nona Martii die privilegium datum affirmat.*
B *Ast debetne ob id discriminis monumentum illud antiquum pro suspecto haberi? Camillus Peregrinus in Annotationibus, quas ad Lupi Protospatæ chronicon ad annum* 1098 *adjecit, ita observat:* Mensem Martium pro Maio sæpe alias suppositum, manifestum est; idque ex ea forte occasione natum, quod, nomina propria cum sub Nortmannorum ætate capitalibus tantummodo literis depictis compendiarentur, Martius mensis, sic descriptus, pro Maio a recentioribus librariis sæpe numero est acceptus. Sicut in Kalendario antiqui etiam Breviarii Campani, in quo festum S. Potentianæ virginus perperam notatur ad diem XIX Martii, quod colitur XIX Maii. *Forte itaque mensis, quo Joannis de Nicephoro privilegium, supra huc transcriptum,* S. Brunoni *datum fuerit, littera capitali M primitus dumtaxat fuerit expressus, hincque id librariorum seu describentium alii quidem mense Maio, alii contra mense Martio datum notarint.*

obtinuit. Id, quod pro suspecto

631 *Jam vero, cum res ita habeat, non est sane, cur antiquum illud monumentum, quod mense Maio a Cartusiano anonymo laudato, Martio contra ab Ughello datum notetur, pro suspecto habeatur, etsi interim hinc fiat, ut, utro*
C *mense datum reipsa fuerit, determinari haud queat. Atque ita quidem ut existimem, etiam facit, tum quod nihil omnino aliud, unde diploma illud seu privilegium suspectum utcumque reddatur, uspiam occurrat, tum quod reipsa a Joanne de Nicephoro, Squillacensi episcopo, datum fuisse* S. Brunoni *diploma seu privilegium, fidem faciat diploma aliud, quo, quod ab eo fuerat concessum, Urbanus II Papa confirmavit. Lubet et illud, quod non minus quam præcedens ad Sanctum nostrum spectet, ex Ughello, apud quem tom.* 9 *Italiæ sacræ col.* 427 *et seq. exstat, huc transferre. Ita habet:* Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis Brunoni et Lanvino salutem et Apostolicam Benedictionem. Quia igitur nostri officii interest, servorum Dei quieti et commodis, prout in Domino possederit, providere, petitionibus vestris, filii in Christo carissimi ac reverendissimi, clementer annuimus. Per hujus igitur Apostolici privilegii paginam Apostolica auctoritate concedimus, et firmam et stabilem et in perpetuum permansuram confirmamus donationem terrarum, quæ vobis datæ sunt in Squillacensi territorio, et conscriptæ et determinatæ et designatæ per terminos certos a dilecto nostro filio R. comite, et, Johanne confratre nostro, Squillacensi episcopo, concedente, et confirmata.

habendum non est, Urbanus II Papa, dato, quod et hic

auctore C. B.

632 Quocirca prædicta auctoritate præcipimus, statuimus, et ea, quæ vobis concessa sunt, licentia interdicimus, ut a die in antea neque comiti ipsi, neque alicui hæredum suorum supradictam vestram donationem et hanc nostram confirmationem violare vel dearctare liceat. Neque de his, quæ confirmamus, aliqua re intromittat personam sine vestra voluntate, quatenus Omnipotentis Dei speculationi mentibus liberis insistatis, et ad ejus faciei dulcedinem, ipso præstante, pervenire valeatis. Si qua vero persona aut hæres comitis ipsam violaverit, nisi ad condignam venerit satisfactionem, eum honoris vel officii sui periculo subjacere decernimus, et a Christo ac Ecclesiæ corpore segregatus atque in æterno examine districte subjaceat ultioni sine intermissione et remedio; conservantibus autem pie a Deo et misericordia ejus præsentibus et futuris sæculis conservetur. E
Amen. Si vero tam legalis comes, aut ejus hæres addere aliquid huic voluerit donationi, sub hac nostra confirmatione ratum esse statuimus.

affertur, diplomate,

Urbanus Catholicæ Eccl. episcopus.
Ego Rainerius Card. subscripsi.
Ego Joannes Card. SS.
Ego Alphanus Salernitanus archiepisc. SS.
Ego Amatus Capellanus et sacerdos SS.
Ego Dis Capellanus SS.
Ego Constantinus Catacensis episc. SS.
Datum Salerni mense Septembri, Indict. 6 anno ab Incarnatione Dominica MXCVIII.

633 *Ruinartius in Urbani II Papæ Vita, narrato Pontificis hujus cum Rogerio, Calabriæ et Sicilæ comite, post Capuam mense Junio anni* 1098, *uti infra probato, a principe illo expugnatam in urbe Salernitana congressu, pag.* 299 *ad eumdem annum* 1098 *ita memorat:* Paulo post id tempus, die scilicet XX Julii sequentis Pontifex ad alterius Rogerii, nempe ducis Apuliæ, et Alfani archiepiscopi preces insigne privilegium Salernitanæ ecclesiæ concessit, collato ei primatu in duas metropoles, Compsanam et Acherontinam, quæ olim ipsi jure metropolitico subjectæ fuerant. Data est bulla die XIII Kalendas Augusti anno MXCIX, ut præferunt ejus exemplaria, sed qui a mense Martio anni præcedentis inchoandus est, ut ad præsentem annum revocari possit. At Indictio IV, quæ ibi apponitur, excusari nequit, nisi error in Amanuenses rejiciatur. Locus hic esset de altero Urbani rescripto agendi, quo in gratiam ejusdem ecclesiæ privilegia Cavensis monasterii revocantur, si datum Romæ non diceretur, et Indictio VII, quam præfert, huic anno convenire posset. De eo inferius. At sincerum omnino et penitus indubium est illud, quod mense Septembri hujus anni (1098 *nempe*) Urbanus sancto Brunoni, Cartusianorum parenti, qui tunc in Squillacensi eremo morabatur, concessit, ad ei confirmanda et asserenda omnia bona, quæ a Rogerio comite et Johanne, Squillacensi episcopo, ipsius monasterio collata fuerant. Illud datum est Salerni Hoc anno (1098 *nimirum, ut jam monui*) mense Septembri, Indictione VI; unde conjicimus, Urbanum ea in urbe usque ad Barense concilium, *quod dicto anno* 1098 *mense Octobri celebratum fuit,* permansisse.

Salerni eodem anno F

634 *Hæc*

AUCTORE C. B. *ante 24 Septembris confirmavit.*

634 *Hæc de supra recitato, quod Urbanus Papa* S. Brunoni *concessit, diplomate Ruinartius. Atque ex his quidem habemus, anno* 1098 *Salerni, quo loco et anno diploma datum notatur, Urbanum exstitisse; ut forte, cum civitas illa a Turritana eremo non admodum sit remota, Sanctus noster, cujus ac Lanvini petitione sese, quod jam recitavi, privilegium dedisse, Pontifex innuit, Salernum sese ad hunc cum Lanvino tunc contulerit, Barensique concilio, haud dudum post datum privilegium celebrato, interfuerit; quod vero ad notas chronicas, quibus privilegium Pontificium signatur, cum Urbanus II Papa, quemadmodum num.* 569 *docui, Indictione Cæsarea seu Constantiniana usus sit, hujusque generis Indictio septima, non sexta, a vigesima quarta Septembris anni* 1098 *die usque ad eumdem Septembris anni sequentis diem fuerit in cursu, consequens est, ut privilegium Pontificium, utpote anno* 1098, *Indictione secta menseque Septembri notatum, mense hoc ad vigesimam quartam diem nondum provecto datum fuerit.*

B

§ XXXIX. Sanctus comitem Rogerium præsentissimo periculo per visionem, qua hujus illum monet, in obsidione Capuana liberat, novumque hac occasione, quo plurima ei bona Rogerius confert, diploma obtinet.

Sancti meritis præsentissimo periculo liberatur comes Rogerius,

Inter omnia diplomata, quæ Sanctus sive a comite Rogerio, sive ab aliis quibuscumque in Turritanæ in Calabria eremi favorem impetravit, nullum est illustrius magisque a scriptoribus celebratum, quam quod Capuanæ obsidionis occasione ab illo principe anno, uti infra probabo, 1099 *obtinuit.* Accidit, *inquit Gaufredus Malaterra Historiæ Siculæ lib.* 4, *cap.* 26, ut Ricardus Juvenis, Jordanis principis filius, princeps et ipse Aversæ, defuncto patre orbus, pusillus superstes, fraude Longobardo-

C

rum urbe Capuana injuste jam dudum privatus, cum jam ad intelligibilem ætatem pervenisset, damnum sibi illatum videns et dolens, ac de auctoribus ultionem petere disponens, ad sibi consanguineum comitem *(Calabriæ nempe et Siciliæ Rogerium)* prudentes viros supplex illorsum* ut sibi auxilium laturus accelerare non differat cum servitio suo. *Comes consanguinei sui legatione motus non exiguum collegit exercitum, hocque in illius suppetias in Campaniam adducto, et cum Rogerii ducis, cujus patruus erat, ac Richardi Aversani principis, cognati sui, copiis conjuncto Capuam, uti infra docebo, anno* 1098 *obsedit ac expugnavit. Verum obsidionis tempore magnum comes incurrit periculum. Sergius Græcus, quem ducentis nationis Græcæ armigeris præfecerat, pecunia cum Capuanis pactus erat, sese eis, quo noctis tempore in Rogerii exercitum ex improviso irrumpere, itaque eum cædere ac comitem ipsum necare possent, aditum aperturum. Nox jam aderat, qua effectum sortitura erat proditio, Capuanorumque copiæ, ut, quod cum hisce Sergius pactus erat, exsequerentur, paratæ adstabant, cum* S. Bruno *seu potius ex dicendis, facientibus id hujus meritis ac precibus, sub* Brunonis *habitu ac specie angelus comiti in somnis apparuit, imminentisque periculi eum commonuit. Comes hinc timore perculsus, itaque expergefactus milites excivit ad arma, structas sibi insidias dispulit, hostes fugavit, plerosque proditionis reos cepit, Capuamque haud dudum post subegit.*

* supplemittit.

D

hincque et privilegium, a multis celebratum, concedit.

636 *Hac porro ad felicem exitum expeditione perducta, primo se Salernum, ubi cum eo Urbanus II Papa colloquium habuit, atque aliquanto temporis spatio fuit versatus, ac deinde Squillacium in Calabriam contulit, cumque ibi quatuordecim dierum spatio adversa valetudine laboraret,* S. Bruno, *quo eum in morbi molestiis consolaretur, ad amantissimum sui principem, quatuor aliis religiosis eremi Calabrinæ incolis sibi adjunctis, venit. Comes sanctum Virum benignissime de more excepit, atque, quod sui etiam absens in obsidione Capuana curam gessisset, summas gratias egit, multra ei grati animi ergo dona offerens. Verum hæc* Bruno, *qui non se, sed angelum, principibus tempore belli adstantem, in obsidione Capuana comiti apparuisse, asseverabat, noluit accipere. Attamen, cum postea Sanctus aliqua saltem a comne sibi donari consensisset, dato hic diplomate Turritanæ eremi possessiones auctiores longe, quam ante fuissent, reddidit, militesque proditionis Capuanæ reos, quos secum ex hac Squillacium morte plectendos duxerat, vitaque tamen, Sancto nostro intercedente, donarat, ei Turritanæque eremo in servitutem perpetuam tradidit. Constant hæc omnia partim ex Gaufredo Malaterra cap. proxime cit. et duobus seqq., partim ex ipso, quod, dicta bellica expeditione finita, Sancto nostro Rogerius comes dedit, diplomate. Ac id quidem tum hac de causa, tum quod a Puteano, Blömenvenna, Surio in contextis a se* S. Brunonis *Vitis, Baronio in Annalibus ecclesiasticis, Summontio in Neapolitani regni Historia, aliisque fere omnibus scriptoribus, a quibus memoratur, ex parte dumtaxat exhibeatur, integrum e Mörkensii recensione § præsenti, additis etiam ad calcem, quæ commode in id hic notari poterunt, lectoris oculis subjicere; definitionem autem temporis, tum quo datum illud fuerit, tum quo obsidio Capuana acciderit ac proin* S. Bruno, *comiti Rogerio in somnis apparens, imminenti periculo eum eripuerit, in § sequentem, ne alioquin præsens in nimiam molem excrescat, differre est visum.*

E

F

Id, quo Rogerius primo periculum, cui in Capuana obsidione

637 *Sic itaque monumentum illud habet:* In nomine Dei æterni et Salvatoris nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejusdem millesimo nonagesimo octavo, indictione sexta, gloriosus Rex David spiritu præventus « Narrabo, » inquit, « omnia mirabilia tua, » propter quod ego Rogerius divina misericordia comes Calabriæ et Siciliæ notum* esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia, quæ mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi viri F. Brunonis, piissimi Patris Fratrum, qui habitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de heremo, et sancti Protomartyris Stephani, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum, quod dicitur Stilum, et Arenam, cum essem in obsidione Capuæ Kalendis Martii, et præfecissem Sergium natione Græcum principem supra ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum, qui satanica suasione præventus principi Capuæ, promittenti auri non modicam quantitatem, ad invadendum

* al. nota

A invadendum me, meumque exercitum, noctu aditum est pollicitus se præbere. Nox proditionis advenit et princeps Capuæ ejusque exercitus juxta promissum est paratus ad arma, dumque me sopori dedissem, interjecto aliquanto noctis spatio, adstitit cubili meo quidam senex reverendi vultus, scissis vestibus non valens lachrymas continere. Cui cum in visu dicerem, Quæ causa ploratus et lachrymarum, visus est mihi durius lachrymari. Iterato quærenti mihi, quis esset ploratus? Sic ait: Fleo animas Christianorum, teque cum illis; sed exurgens quantocyus arma sume, si liberare Te Deus permiserit, et tuorum animas pugnatorum. Hic per totum mihi videbatur, velut si esset per omnia venerabilis pater Bruno.

fuerit expositus, enarrat.

638 Expergefactus sum cum terrore grandi, pro visione pavescens, illico sumpsi arma, clamans et militibus, ut armati equos ascenderent, visionem, si vera esset, satagens comprobare. Ad quem strepitum et clangorem fugientes impius Sergius, ejusque sequaces subsecuti sunt principem Capuæ, sperantes in dictam ci-
B vitatem confugium sese habituros; ceperunt autem milites inter vulneratos et sanos centum et sexaginta duos, a quibus visionem fore veram probavimus. Reversus sum, Deo volente, vicesimo nono Julii mensis Squillacium, post habitam Capuæ civitatem, ubi fui per quindenam continuam infirmatus; venit vero ad me jam dictus venerabilis pater Bruno, cum quatuor de fratribus suis, qui me sanctis devotisque colloquiis consolati sunt, cui reverendo Viro, et visionem retuli, et humiles egi gratias, quod me etiam absente curam in suis orationibus habuisset. Qui se humilians asseruit, non ipsum fore *, quem credidi, sed angelum Dei, qui stat pro principibus tempore belli. Rogavi quoque humiliter, ut pro Dei amore in terra Squillacii sumere dignaretur largos redditus, quos donabam; renuens ille recipere dicebat, quod ad hoc domum sui patris, meamque dimiserat, ut a mundi rebus extraneus deserviret libere Deo suo. Hic fuerat in tota mea domo, quasi primus et magnus. Tandem vix cum eo impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum munus meum.

* *al. fuisse*

639 Donavi autem eidem patri Brunoni, ejusque successoribus ad habendum in perpetuum absque temporali servitio monasterium S. Jacobi de Nuntauro * cum castro, quod est subtus dictum monasterium, antiquitus constructum et castrum ligneum situm in cacumine montis versis mare, qui mons per directum fabricati castri descendit, quod castrum Belvider a loci incolis nuncupatur, et casale S. Mariæ, quod est ad ripam dicti montis inter Orientem et Meridiem; domum etiam meam, quæ Buttarium dicitur, cum Buttis, quæ in ea domo sunt, quæ fuerunt Roberti Guiscardi fratris mei, et dedit mihi Rogerius dux, carissimus nepos meus. Casalia Mentabri, et Olivani, et Gasparinam, ubi antiquitus casale fuerat, cum omnibus pertinentiis eorumdem, sicut hic divisæ scribuntur: videlicet a terra Coxani etc. *(descriptionem terminorum terræ hujus, quod, ut ait, nihil ad rem suam faceret, hic omisit Mörkensius)* omnia autem quæcumque intra * hos sunt terminos, tam vasallos, qui in dictis casalibus habitant nunc, quam qui habitaturi sunt, tui juris, tuorumque Fratrum tibi succedentium, pater Bruno, esse concedo. Concedo etiam, ut recommendatos habeas tu, et successores tui, tam de comitatu Calabriæ et Siciliæ, quam extra undecunque sint. Habitationes casalium tibi, successoribusque tuis, quandocunque volueritis, commutare licebit et etiam monasterium ipsum S. Jacobi, quod donavi, et omnia in eadem, et de eadem terra facere, quæ ego facere potui, cum licebat.

multasque deinde tum donationes,

* *al. Mentauro*

* *al. infra*

640 Nemini inter has divisas licebit aliquid proprium suum dicere, vel habere, cum omnibus, qui inibi possessiones habebant, voluntarium et cambium dederim satis gratum, cui terras, cui denarios, quibusdam vero, quia villani erant, perpetuas libertates. Multæ intra * has divisas terræ sunt, quæ ad te, pater Bruno, spectant, et successores tuos, quas cum Arsafia dedi majori ecclesiæ vestræ tempore dedicationis ipsius. Nullus intra * has divisas aviare, venari, aut in mari piscari audeat sine dictorum fratrum consensu, et de iis omnibus dicti fratres habeant jura tua, pascua sumere sive glandes, ligna incidere, aquas divertere, forestas habere, vel prata: nec quisquam omnino in iis terris contra facere, vel venire, occasione alicujus consuetudinis, prætextu nobilis vel baronis E
aut ab eis, sive vasallis, sive villanis, eorum, tam illorum, qui sunt, quam quos habituri sunt, aut recommendatis aliquid exigere servitii temporalis; nec eosdem vasallos, vel villanos cogere, ut communitates habeant cum terra Squillacii, aut Severeti, vel casalium eorumdem; sed in solida libertate, et ipsorum fratrum usus, et dominium proserventur ad perpetuos habituros. Et in mari juxta terminos, quos taxavi, jus omne habebunt, quod et ego habui temporibus retroactis.

tum immunitates,

* *al infra*

* *al. infra*

641 Ad petitionem fratris Lanvini hic jussi apponi terminos casalis Arunchi, et tenimenti sui, quod ab antiquo pertinet ad Arsafiam. Dedi etiam eidem patri Brunoni, et successoribus suis viridarium sancti Nicolai, quod proprium tenebam in manu mea. Dedi etiam eidem hæreditatem Calogerici villani mei, qui mortuus fuerat sine lingua et filiis, et vasallos et villanos in eodem casali commorantes, et in eadem libertate et usu tranquillo, quo sunt, et alia loca superius condonata, et per meam voluntatem liberata ab omni jugo servili tam ad dictos Fratres, quam ad vasallos, recommendatos, et villanos omnique libertate gaudebunt in isto loco, qui Arunchum dicitur, et omnibus locis, qui conjungi valeant, his divisis, quos, Deo volente, habituri sunt, F
seu villanos, tam dominis et fidelibus Christianis, quam in locis scriptis superius, gaudere ipsos prævidi. Dono quoque tibi patri Brunoni, et successoribus tuis in perpetuum meum molendinum, et fullonem, quæ sunt subtus Squillacium juxta fontem, qui dicitur Alexi, sub omni libertate et immunitate, ut nemini teneamini pro eisdem, nec mihi, nec successoribus meis. Ab ipsa mea flomaria possitis totam aquam assumere, et positionem aquæ ductus molendini et fullonis, in ipsa terra mea, si volueritis in melius commutare, absque contradictione aliqua hominis alicujus, et mea, et successorum meorum, et de aquis, quæ in terra vestra sunt, omne beneficium faciatis ad vestræ arbitrium voluntatis.

singillatim hic

642 Dono etiam tibi patri Brunoni, et successoribus tuis in servos perpetuos et villanos centum duodecim lineas servorum et villanorum eorumque filios in perpetuum, ubicunque sint, et

recensitus,

AUCTORE C. B.

et morentur, cum omnibus bonis eorum, quos ad tui tuorumque successorum obsequia reservavi, qui inventi sunt apud obsidionem Capuæ in proditionis consortio Sergii pestilentis. Hos morti obnoxios in reversione mea Squillacium servaveram, diversis mortibus puniendos, sed tuis postulationibus liberatos, filiosque eorum, tibi, et successoribus tuis obligo, et filios filiorum in æternum servos perpetuos, et villanos ad beatæ Mariæ et protomartyris Stephani personalem et perpetuam servitutem. Insuper concedo ad petitionem tuam, frater Lanvine, quod animalia vestrorum vasallorum, recommendatorum et villanorum per tenimenta terrarum et locorum circum adjacentium libere pasci possint, et per omnia mea nemora glandes habere. Hoc privilegium scriptum est secundo mensis Augusti, anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo nono Indictione septima, per manus Fulconis capellani mei, apud Squillacium in capella sancti Matthæi, præsente et confirmante
B venerabili, et sanctissimo patre Joanne Squillacensis sedis episcopo, residente ibi juxta fores ecclesiæ, et concedente Adelaide comitissa conjuge mea, residentibus quoque mecum et testibus hujus donationis Rodulpho comite de Lorotello nepote meo, Guilielmo de Altavilla, Odone Bonno-markisio; Josberto de Luciaco, Borello Malgerio filio meo, Malduitho Berengerio, Niello de Ferlit, Ricardo de Treveris, Rodulpho Pain evin, Huberto de Solma, Renaldo de Chincham, Roberto de Cuculo, Ermenfredo Capellano de S. Matthæo, Roberto de Layna stratigoto villæ, Blasilio protospatario, Theodoro Manchino.

S. Brunoni argitur.

643 Nullus contra hanc voluntariam donationem meam et desideratam præsumat in aliquo minimo, vel magno aliquid facere, vel dicere, si quidem, si fuerit rusticus, vel Burgensis, curiam meam, si quid ipse habuerit, habituram credat de rebus mobilibus, et nihilominus ipsis Fratribus decem auri libras persolvet, et eorum Fratrum damna, si quæ perpessi fuerint, de illorum maleficorum bonis reficientur, si accusatus fuerit, et convictus. Quod si miles aut baro, ducentas auri libras persolvet successorum meorum curiæ, sive meæ; quod si tantum non habuerit, ejus mobilia omnia mea erunt, et cisdem fratribus, nisi satisfecerit condigne, quinquaginta libras auri persolvet. Nec mihi, nec
C successoribus meis de omnibus, quæ libere per me data sunt, liceat in antea aliquid innovare, facere, vel contradicere in aliquo parvo vel magno. Quod si ego, quod absit, aliquando, vel successores mei contrarium fecerimus, in aliquo parvo vel magno, in omnibus supradictis iram sempiterni Dei, et beatæ Mariæ, et beati protomartyris Stephani incurramus. Et isdem pater Joannes episcopus ad petitionem meam contra tales in majori ejus ecclesia omni præsente populo, et istis, qui supradicti sunt, testibus, anathema gravissimum promulgavit; conservantibus autem communionem Sanctorum, et meritum bonum a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Amen, Amen, Amen.

† Rogerius Comes. † Adelaïs Comitissa.
† Guilielmus de Altavilla.
† Rodulphus Comes de Lorotello.
† Odo Bonus Markisius.
† Josbertus de Luciaco.
† Niellus de Ferlit.
† Malgerius Filius Comitis Rogerii. D
† Rodulphus Pain evin.
† Ricardus de Treveris.
† Ego Fulco Domini Rogerii Capellanus de mandato ejus hoc privilegium scripsi, et subscripsi.

non de Brunone, sed de angelo, qui sub hujus habitu Rogerio apparuerit.

644 *Tale est amplissimum illud juxta ac celeberrimum, cujus autographo bullam plumbeam esse appensam, Mörkensius ad calcem notat, privilegium seu diploma, S Brunoni a comite Rogerio, cum ejus, sibi apparentis, monitu ac meritis liberatum sese præsentissimo periculo in obsidione Capuana fuisse, non ambigeret, concessum. Nunc in id quædam observanda, ac in primus quidem in visionem, qua,* S. Brunonem *aut certe senem, qui sanctum hunc Virum facie totiusque corporis habitu referret, in somno a se visum, monentemque auditum fuisse, Rogerius comes affirmat. Ut id eo, quo convenit, modo præstem, suffecerit fere, tantum hic recitasse, quæ* E
huc spectantia anonymus Annalium Cartusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor in litteras misit, quæque iterum, ex Operis hujus Vallis-Dei exemplari descripta, Cartusianus Parisiensis sæpissime laudatus mecum communicavit. Sic itaque ille Ordinis Cartusiensis annalista habet : Ex apparitione S. Brunonis *(comiti Rogerio factæ)* quæstio oriri potest, an vere S. Bruno comiti Rogerio apparuerit, quoniam ipsam comitem post reditum ab obsidione *(adi num. 638 diploma huc jam transcriptum)* infirmum conveniens præsentialiter negavit, se ipsum fuisse, qui apparuit, sed angelum Dei, qui adstat principi tempore belli, ut legitur in priori *(jam recitato scilicet)* diplomate : utrum hoc S. Bruno ex humilitate dixerit, an ex rei veritate, resolvi potest ex eis, quæ scribunt *(lib. nempe De cura pro mortuis cap. 10, et seq. et lib. De spiritu et anima cap. 29)* S. Augustinus et post eum *(lib. 7 videlicet, cap. 35 De Offic. mort.)* Durandus, dicentes, quia viventes plerumque apparent in somnis dormientibus, dum ipsi se nesciunt apparere, et ab eis, qui hoc somniaverunt, audiunt dicentibus, quod eos in somnis agentes aliquid vel loquentes viderunt. Unde credibile est, operationes esse angelorum, apparentium sub forma et habitu eorum, ob quorum merita apparitiones fiunt propter dispensationem providentiæ Dei ad qualecumque solatium vivorum. Sicque probabile est, F
angelum Dei apparuisse comiti Rogerio sub forma et habitu S. Brunonis, cujus gratia et meritis facta fuit apparitio. Videat lector Thyræum libro de apparitione spiritum, et Cardinalem Bonam De discretione spirituum, præclare ista tractantes.

intelligendum est. Principis Capuani, qui in eo memoratur, notitia incerta.

645 *Ita ille, et recte quidem, quantum apparet. Cum porro hisce diplomatis recitati verbis,* Nota esse volo beneficia, quæ mihi concessit Deus orationibus R. viri F. Brunonis, pissimi Patris Fratrum, qui habitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de eremo et sancti Stephani protomartyris, *ecclesiarum duarum, scilicet S. Mariæ de eremo et S. Stephani protomartyris, veluti si essent, uti etiam ex jam dictis vere fuerunt, duo monasteria diversa, mentio fiat, hisque ambobus* S. Bruno *præfuisse innuatur, ita in illa observat :* Quamvis S. Bruno dicatur Pater fratrum utriusque ecclesiæ, id tamen intelligendum est tantum de suprema auctoritate, quam in utraque habebat, tamquam patriarcha; nam Lanvinus in

A in altero *(quod scilicet anno* 1101 *datum fuit infraque recitabitur)* diplomate dicitur Prior S. Stephani. " Ad petitionem, " inquit " Rogerius " F. Lanvini Prioris ecclesiæ S. Stephani " Attamen bona, a Rogerio concessa, utrisque communia erant. Hoc patet ex priori *(jam dato nimirum)* diplomate, in quo Rogerius conjuratores, " et filios filiorum " *(eorum videlicet)* " in æternum servos perpetuos et villanos ad beatæ Mariæ et S. Stephani protomartyris personalem et perpetuam servitutem concedit. " *Ceterum, cum in transcripto diplomate monasterii S. Jacobi de Mentauro, a Rogerio* S. Brunoni *ejusque discipulis collati, principisque Capuani, cui Rogerium Sergius prodere voluit, mentio occurrat, tam principis hujus, quam monasterii S. Jacobi de Mentauro notitiam qualemcumque idem etiam auctor suppeditat. Ac de principe quidem sic scribit;* Nomen principis Capuæ, " cui Sergius ad invadendum Rogerium aditum noctu est pollicitus se præbere, " non potuisse apud scriptores inveniri, fatetur Michaël monachus in Sanctuario Capuano, a se edito anno MDCXXX; sed in B recognitione sui Operis, anno MDCXXXVII facta, nomen dat hujus hactenus ignoti principis: " Ignoratum " inquit " mihi principis nomen " tandem cognitum: D. Camillus Tutinus, Neapolitanus antiquitatum indagator, adservat Chronicon Ms., in quo legitur, Landonem, Theani " comitem, ex genere principum Longobardorum, electum fuisse a Capuanis in principem, " ejecto Richardi filio. " *At vero, cum princeps, qui a Capuanis ejectus fuit, non Richardi, sed Jordani, ut Malaterra lib.* 4, *cap.* 26 *docet, filius fuerit, contra ac in Chronico illo Ms., apud Tutinum asservato, legitur, suspectum mihi hoc apparet, ac proin facere non potest, ut, Landonem fuisse Capuanorum principem, cui Rogerium tradere voluerit Sergius, pro certo habeam.*

De monasterio S. Jacobi, Brunoni concesso, quid factum,

646 *Quod modo ad monasterium S. Jacobi de Mentauro pertinet, ita de hac laudatus Ordinis Cartusiensis annalista observat:* Monasterium S. Jacobi de Mentauro, a Rogerio concessum S. Brunoni, juxta notas nostri Constantii est grangia, quæ modo dicitur S. Anna, in qua sub initium recuperationis hujus Cartusiæ unus conversus assidue morabatur. Ibidem post mortem S. Brunonis Lanvinus quosdam moC nachos, vitæ eremiticæ minus idoneos, cum licentia Pontificis constituit, qui cœnobiticam vitam agerent, ut suo loco dicemus. *Atque id etiam, quod hic postea se dicturum spondet laudatus Annalium Cartusiensium auctor, re etiam ipsa ad annum* 1114 *exsecutus est, ita ibidem scribens:* Quod autem pertinet ad res Cartusienses in Calabria, hoc anno (1114 *videlicet*) Lanvinus, cum juxta licentiam anno elapso a Paschali *(summo Pontifice)* obtentam, multos non solum e gentibus, sed etiam ex longinquis partibus, ut loquuntur bullæ Pontificiæ, ad vitam eremiticam recepisset, cernens, quosdam ex eis minus ad eam aptos esse, decrevit aliud monasterium constituere, in quo saltem cœnobitice conversarentur. Id ille sapienter excogitavit; cum enim juxta Regulam, a sancto Patriarcha non scriptis, sed viva voce traditam, ea tantum conditione inter nos reciperetur novitius, " ut, si forte nostrum nequiret aut nollet " tollerare propositum, ad seculum nequaquam " rediret, sed aliquod potius aliud religionis genus, quod ferre posset, acciperet; " Sic honori et saluti consulebatur egredientis novitii, qui ex eremo statim ad cœnobium transmeare poterat. Utriusque monasterii curam magister eremi habebat, et qui cœnobitis præerat sub nomine Præpositi vel Decani, vel etiam Prioris, eidem magistro, tamquam supremo Priori, morem gerebat juxta decretum summi Pontificis Paschalis, a quo sequentes litteras Lanvinus in hunc finem obtinuit. Paschalis episcopus servus servorum Dei etc.

AUCTORE C. B.

et quid præterea in datum Rogerii comitis diploma observandum.

647 *Hæc laudatus Annalista anonymus; alia porro fere non sunt, quæ in transcriptum Rogerii comitis diploma observanda hic sint; posset quidem quidpiam præterea notari in verba, quibus, Sanctum aliquamdiu in Rogerii comitis domo commoratum esse, in instrumento illo innuitur; verum de hisce num.* 571 *et seq. actum jam satis est, uti etiam num.* 586 *et seq. de Malgerio, qui in diplomatis et contextu et subscriptionibus* comitis Rogerii filius *vocatur, nec tamen filius ejus seu legitimus seu nothus exstitit. Quod vero pertinet ad alios, qui diplomati aut subscribuntur, aut donationi, per hoc factæ, te- E stes interfuisse in instrumenti ejusdem contextu memorantur, Rodolphus comes de Lorotello, quem in hoc* nepotem suum *Rogerius comes vocat, patruum hunc, uti e Cangio in Annotationibus in Annam Comnenam pag.* 238 *et seq. facile intelliges, verosimiliter habuit; e reliquis autem, quorum aliqui aliis etiam jam datis Rogerii comitis diplomatibus subscribuntur, non pauci instrumentis nonullis publicis, apud Rocchum Pirrum in Sicilia sacra exstantibus atque a Rogerio comite datis, subscripti etiam, uti quisque, qui hæc consulere voluerit, deprehendet, reperiuntur; quod hic saltem, cum distinctam singulorum notitiam dare non possim, juverit notasse. Ceterum, ne Commentarius, qui mole sua modum jam fere excedit, absque necessitate adhuc crescat, quid quæque in diplomate hic dato occurrentia vocabula barbara significent, non expono; atque ita tum ad hoc, tum ad alia Sancto nostro concessa diplomata faciendum haud gravate duxi, quod a studioso lectore vocabulorum illorum significatio tum in Indicibus nostris onomasticis, tum in Cangii mediæ et infimæ Latinitatis Glossario facile inveniri queat.*

F

§ XL. Quo tempore Rogerius comes Capuam obsederit, et an eodem anno, quo id accidit, diploma, quod, civitate hac subacta, Brunoni hic princeps contulit, datum fuerit.

In diplomate hic memorato Capuana obsidio anno 1098 contigisse traditur,

Quo tempore a comite Rogerio Capuam obsideri contigerit, ipsemet nos hic princeps in proxime huc transcripto, quod S. Brunoni *concessit, diplomate sat aperte docet. Etenim hujus initio ita loquitur:* In nomine Dei æterni et salvatoris nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejusdem millesimo nonagesimo octavo, Indictione sexta gloriosus rex David, Spiritu Sancto præventus,

AUCTORE C. B.

tus, „ Narrabo, „ inquit, omnia mirabilia tua. „ Propter quod ego Rogerius, divina misericordia comes Calabriæ et Siciliæ, nota esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia, quæ mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi viri F. Brunonis, piissimi patris fratrum, qui habitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de eremo, et S. protomartyris Stephani, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum, quod dicitur Stilum, et Arenam, eum essem in obsidione Capuæ Kalendis Martii et præfecissem Sergium, natione Græcum, principem super ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum etc. *Hisce autem, sese anno* 1098 *in Capuæ obsidione fuisse, significat. Etenim verba omnia, quæ inter duas hasce voces* Indictione sexta, *et alias hasce* cum essem in obsidione Capuæ *interjiciuntur, pro præfatiuncula dumtaxat, parenthesi inclusa, debent haberi, ita ut sensus sit*, Anno ab Incarnatione ejusdem *(Jesu Christi)* MXCVIII, Indictione sexta... cum B essem in obsidione Capuæ Kalendis Martii. *Ita autumo, primo quidem, quod in altero diplomate, infra huc traescribendo annoque* 1101 *dato, ipsemet Rogerius comes, obsidionem Capuanam anno* 1098 *contigisse, apertissime indicet hisce verbis*: Hæc sunt nomina eorum, ... qui inventi sunt in obsidione civitatis Capuæ Calendis Martii, Incarnationis Domini anno MXCVIII, indictione sexta, quos ego Rogerius etc. *Deinde vero quod in dicto diplomate, in cujus epocham præsenti § inquirendum, annus, quo hoc datum sit, per annum* 1098 *designari non possit, cum id Sancto ex dicendis comes Rogerius ante annum, qui obsidionem Capuanam ac proin oblatam in hac principi isti Sancti apparitionem, proxime excepit, non impertierit, annoque* 1098 *bellicam hanc expeditionem contigisse, aliunde constet, uti jam nunc probare aggredior.*

hocque etiam anno, quo et a Lupo Protospata consignatur,

649 *Lupus Protospata auctor synchronus, qui, quod bene notandum, annum more Græcorum a Septembri inchoat, apud Muratorium tom.* 5 *rerum Italicarum scriptorum pag.* 47 *sic scribit*: Anno MXCVIII mense Octobris apparuit stella cometes... et hoc anno comprehensa est Capua a Rogerio comite mense Martii. *At vero* C *Michaël monachus in Sanctuario Capuano, diploma, de quo hic disserimus, e cameræ regiæ actis integrum exscriptum, legendum sibi traditum fuisse, præfatus, ita scribit*: Lupus Protospata editus a P. D. Antonio Carraciolo scribit, annum MXCVIII fuisse Capuæ obsidionis annum; sed non est recedendum a computatione Baronii, qui juxta Gaufredi narrationem obsidionis annum notat MXCVII; cui anonymus Cassinensis, cum eodem Protospata impressus, consentit; imo et hoc privilegium adstipulatur. En Rogerius ab obsidione Squillacium redit vicesima nona Julii. Idem secunda Augusti privilegium hoc sancto Brunoni concedit. At quia inter privilegii concessionem et Rogerii reditum multi intercedunt dies, præsertim illi quindecim, per quos Rogerius *(adi num.* 638*)* infirmatur, a sancto Brunone visitur, de facienda donatione tractat; idcirco Julius et Augustus, nominati menses, ad eumdem annum pertinere non possunt, sed Julius cum sua vicesima nona est anni MXCVII, et Augustus cum sua secunda die est anni MXCVIII. *Hactenus ille: et recte quidem, mensem Julium, quo Squillacium ab obsidione Capuana reversus est comes Rogerius mensemque Augustum, quo diploma datum notatur, ad duos annos diversos spectare,* D *affirmat; comes enim, uti ipsemet (adi iterum num.* 638*) in diplomate docet, vigesima nona Julio Squillacium rediit; diploma vero secunda Augusti die datum signatur; ut, si comitis reditus, et diplomatis concessio ad diversos annos non spectarent, hanc inter et illum tres dumtaxat dies intercessissent; quod, uti ex ipsiusmet diplomatis contextu (videsis denuo eumdem num.* 638*) apparet, verosimile non est.*

vere illam accidisse, e Romualdo Salernitano,

650 *Verum, etsi quidem recte, ut jam dictum, mensem Julium, quo Squillacium comes Rogerius ob obsidione Capuana rediit, mensemque Augustum, quo diploma percelebre Sancto dedit, ad duos annos diversos laudatus scriptor referat, Capuanam tamen obsidionem contra apertum Lupi Protospatæ testimonium anno* 1097 *cum Baronio, a quo recedendum pronuntiat, perperam innectit ob Gaufredi Malaterræ, scriptoris pariter synchroni, auctoritatem. Etenim, etsi quidem in Sicula Scriptoris hujus Historia lib.* 4, *cap.* 26 *verba, quibus obsidio illa anno* 1097 *non obscure consignatur, occurrant, ea ta-* E *men Malaterræ non sunt, certoque, quam eventui isti Lupus Protospata proxime huc transcriptis verbis præstituit, epocha retinenda est. Duo hæc asserta ex jam nunc dicendis patescent. A posteriori seu a veritate epochæ, quam obsidioni Capuanæ Lupus Protospata, anno* 1098 *eam illigans, assignat, demonstranda duco initium. Romualdus Salernitanus, auctor suppar, in Chronico de cruce signatis Christianis, bellum in Oriente contra infideles gerentibus, sic scribit*: Ceperunt Antiochiam, civitatem famosissimam, in anno Incarnati Verbi millesimo nonagesimo octavo, Indict. VI; *ac deinde, nonnullis, quæ huc non faciunt, interpositis, subjungit*: Ipso quoque anno, eadem Indictione, Rogerius dux una cum Rogerio Siciliæ comite urbem Capuanam obsedit, et quadragesimo die ejus obsidionis acquisitam eam Riccardo principi reddidit. *Reponi quidem hic potest, in notis chronicis, quibus Romualdus rerum, quas narrat, tempus determinat, errores sæpenumero cubare; verum, etsi id ita sit, id tamen fere, ut Romualdi Opus expendenti palam fiet, locum dumtaxat obtinet, dum characteres chronicos compendio per numeros, litterasve, numerorum locum tenentes, exprimit; expugnatæ autem a Christianis* F *Antiochiæ annum* 1098, *quo etiam a duce Rogerio, ejusque patruo comite Rogerio Capuam fugisse obsessam, memoriæ prodit, non compendio per numeros, litterasve numerorum locum tenentes, sed per voces integras designat, vereque fuisse a Christianis anno, ut notat,* 1098 *Antiochiam expugnatam, apud omnes in confesso est; ut proinde, cum in anno* 1098, *quo id factum, signat, non erret, errare etiam consendus non sit, dum eodem loco obsidionem Capuanam eidem anno* 1098 *affigit.*

ac præcipue ex Eadmero, scriptore omni exceptione majori,

651 *Verum res hæc secus habeat, parvique faciendum hic sit Romualdi testimonium, Capuanam equidem obsidionem ab hoc scriptore et Lupo Protospata anno* 1098 *recte consignari, Eadmerus, qui non tantum obsidionis illius tempore floruit, verum etiam ei præsens adfuit, indubitatum facit. Hic S. Anselmo, Cantuariensi archiepiscopo, ut toto vitæ tempore, ita etiam anno* 1097 *ex Anglia Romam discedenti ac deinde ad Rogerium, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ ducem, in castris ante Capuam obsessam exsistentem, properanti comes adhæsit assiduus,*

AUCTORE C. B.

A *siduus, illiusque, uti apud nos tom. 2 Aprilis, pag. 865 videre licet, non tantum vitam in duos libros divisam contexuit, verum etiam a Seldeno typis vulgatos ac deinde in præfatum Operis nostri tomum illatos Historiæ Novorum in Anglia sex libros, quorum quatuor prioribus res quoque, ad eumdem sanctum Cantuariensem archiepiscopum spectantes, ac nominatim dictum iter ejus Romanum, atque ad ducem Rogerium ante Capuam accessum complexus est; hujus autem Historiæ apud nos lib. 2, cap. 2, num. 19 in fine, postquam, qui tandem post multas molestias Anselmus Romam adeundi facultatem a rege Angliæ impetrarit, lectorem edocuit, subjungit.* Anno ab Incarnatione Filii Dei millesimo nonagesimo septimo acta sunt hæc, feria quinta, quæ fuit Idus Octobris; *ac deinde, nonnullis, quæ haud dudum post quintam decimam Octobris diem anno hisce verbis assignato gesta fuere, interjectis, sancti illius antistitis iter, Romam versus susceptum, enarrat;* B *ut proinde hoc ille eodem anno 1097 indubie sit aggressus. Porro Anselmus in itinere illo, uti partim ex ejus Vitæ, ab Eadmero ex dictis pariter conscriptæ atque in præfatum Operis nostri tomum illatæ lib. 2, cap. 4, partim e dictæ Historiæ, quæ eumdem Eadmerum auctorem habet, lib. itidem 2, cap. 2 et seq. intelligitur, natalitiam Christi festivitatem cum sancto Hugone abbate Cluniaci celebravit, inde Lugdunum progressus est, hincque iter prosecutus, cum Segusio ignotus transiisset, apud sanctum Michaëlem de Clusa in Pedemontio Passionis ac Resurrectionis Dominicæ solemnia celebravit, feliciterque Guibertinorum, quæ paratæ ei erant, evitatis insidiis, Romam tandem haud dudum post pervenit.*

luculenter probatur, verbaque Historiæ Siculæ, quæ pro anno 1097 faciant.

652 *Porro, diebus decem Romæ transactis, invitatus a Johanne, suo olim apud Beccum discipulo, tunc vero abbate sancti Salvatoris prope Telesium, urbem in terra Laboris, ad eum divertit; cum autem ab hoc in villam monasterii sui, nomine Sclaviam, in vicino monte sitam, ductus fuisset, ibique aliquanto temporis spatio degisset, ad ducem Rogerium accessit, qui, in castris ante Capuam obsessam tunc versans, insignemque viri sanctitatem edoctus, eum, ut ad* C *se veniret, invitarat. Ita fere quantum ad substantiam, ut jam monui, Eadmerus, partim in conscripta a se S. Anselmi Vita, partim in Novorum Angliæ Historia locis supra citt. Jam vero cum Anselmus, teste Eadmero, auctore ex dictis synchrono, sanctumque hunc antistitem in itinere illo comitato, anno 1097, mense Octobri ex Anglia Romam versus iter arripuerit, eoque haud dudum post Resurrectionis Dominicæ festum, quod anni 1097 Octobrem proxime excepit, appulerit, nec multo post ad Rogerium ducem, qui una cum patruo suo comite Rogerio, cognatoque Richardo Capuam tunc obsidebat, accesserit, ex iis sane, quæ Eadmerus, auctor omni exceptione hic major, memoriæ prodit, consectarium est, ut Capua anno 1098 omni dubio procul fuerit obsessa. Atque hoc primum, quod hic ostendendum erat, alterum est, ut verba, quibus in Sicula Gaufredi Malaterræ Historia, Capuæ obsidionem, qua durante, S. Bruno comiti Rogerio apparuit, imminentique periculo eum eripuit, anno 1097 contigisse indicatur, scriptoris hujus non esse, probatum nunc dem. Verba illa ita habent:* Anno Dominicæ Incarnationis MXCVII ibi *(in castris nempe ante Capuam obsessam)* se imprægnavit comitissa Adelasia de comite Rogerio; *hæc autem, ut ante me Peregrinius in suis ad Lupi Protospatæ Chronicon recte observavit, glossula dumtaxat sunt, ab otioso adnotatore ad paginæ oram adscripta, et ex hac deinde in ipsum auctoris textum ab imperito librario translata.*

argumento uno

653 *Id sic ostendo: Malaterra Historiæ Siculæ libro 4, cap. 26 sub finem sic habet:* Ipse autem comes *(Rogerius scilicet)* omni diluculo ante lucem surgens, utrumque exercitum, pontem transeundo " (quem nempe, " *ut laudatus Peregrinus loco cit. notat,* " super Vul- " turnum construxerat, ut suo exercitui, et ducis " Rogerii principisque Richardi communis, faci- " lisque pateret via, qui trans flumen ad Septem- " trionem Capuam obsidebant) " invisens, utrum attenti essent ad excubias, visum ibat. Porro ipsi rubore perfundebantur, quod juvenes ipsi et ad quos peculiarius negotium attinebat, segniores forent comite provectioris ætatis, et E corporis plagarum laborumque asperitatis viro vigilantiore existente. Nam et ab omni exercitu ejus vigilantia admirationi erat, omnesque in ejus exemplo vigilantiores reddebantur. *Ita hactenus textus, qui Malaterræ extra omnem controversiam est; huic autem, quæ dictum libri quarti cap. 26 terminant, quæque an Malaterræ sint, hic quærimus, recitata num. præced. de imprægnata ante Capuam Adelasia verba proxime subduntur, ac deinde sequitur caput 27, quod ita inchoatur:* Cum ista aguntur, Papa Urbanus colloquium ducis et comitis desiderans a Roma progrediens, Capuam, ubi obsessionem tenebant, venit. *Tale est, quod Historiæ Siculæ libri quarti caput 27 apud Malaterram habet, initium; verum quis non videt, per verba de imprægnata in castris ante Capuam Adelasia, quæ hoc inter et Malaterræ genuinum, quem jam recitavi, quemque caput proxime præcedens suppeditat, textum interjiciuntur, continentem scriptoris hujus narrationem perturbatam reddi ac divisam? Quod cum ita sit, nec vitiosus adeo in narrandis rebus modus in Malaterram quadrare videatur, verba illa non ipsi, sed inepto adnotatori, ut jam dixi, attribuenda sunt. Ut res certior evadat, juverit eam alio adhuc argumento firmasse.* F

atque altero, ex ipsa Malaterra

654 *Malaterra in Præfatione lib. 2 Operis sui, seu Historiæ Siculæ a se conscriptæ, temporum sese annorumque ordinem in narrando servaturum pollicitus, id ipsum sese facturum, lib. 4, cap. 18 ejusdem Operis iterum profitetur; postquam autem temporum annorumque in narrando ordini ita sese bis obstrinxit, eodem libro quarto, cujus cap. 18 hanc sibi obligationem secundo imposuit, cap. 25 narrat, qui comes Rogerius filiam Hungarorum regi in matrimonium dederit, eamque ab Henrico, Leocastrensi episcopo, anno 1097, mense Maio in Pannoniam itinere maritimo duci curarit. En ipsa ejus verba:* Anno itaque, *inquit*, Incarnationis millesimo nonagesimo septimo, apparatis, quæ necessaria erant, mense Maio cum trecentis militibus usque Thermas conducere facit *(comes Rogerius filiam suam)* Henricum Leocastrensem episcopum et quosdam de fidelibus suis, abinde maritimo cursu usque Pannoniam cum puella procedere faciens, qui, navibus apparatis puellam cum multis sponsalibus intromittentes, velis vento

AUCTORE C. B

vento commissis, prospera aura flante per æquora feruntur usque dum in portum Albæ, qui juris regum Ungarorum est, impune applicant. *Hæc, quæ anno* 1097 *partim mense Maio, partim paulo serius gesta sunt dicto lib.* 4 *cap.* 25 *Malaterra; qui autem comes Rogerius a Richardo, principe Aversano et a Rogerio duce consanguineis suis, ut suppetias eis adversus Capuanos, Richardo rebelles, ferret, missa etiam ad eum a Rogerio duce uxore sua, rogatus fuerit, cap. proxime seq. exponit, ac deinde eodem cap. subjungit:* Comes autem pietate consanguinei principis et multis verbis ducissæ, sibi a duce delegatæ, legatione deprecatoris et humilitate exponentis illectus et persuasus, exercitum, qualem numquam antea habuisse dignoscitur, ab omni Sicilia et Calabria forti imperio conflato, prima hebdomada Aprilis secunda pace Pharum transiens illorsum *(versus Capuam nempe seu, quibus suppetias laturus ibat, versus Richardum, Aversanum principem, et Rogerium ducem)* accelerat.

B 655 *Hæc loco cit. Malaterra, ibidem etiam mox tradens, qui Rogerius, cum Pharum mense Aprili trajecisset, per Calabriam et Apuliam exercitum duxerit, ducem Rogerium in via obvium habuerit, Pentecosten prope flumen,* Sabatum *seu, uti ipse scribit,* Sabbatum *vocatum, celebrarit, ac castra tandem ad Capuam posuerit, hancque urbem una cum duce Rogerio et Richardo principe Aversano obsederit; cum autem, postquam, quod anno* 1097 *mense Maio gestum fuerat, narravit, scriptor ille, qui sese temporum annorumque ordinem in narrando servare profitetur, ea omnia, uti ex jam dictis liquet, in litteras mittat, oportet, ut secundum ipsammet narrationem ejus et Aprilis, quo Pharum comes Rogerus trajecit, et Pentecoste, quam prope flumen Sabbatum celebravit, ipsumque adeo etiam tempus, quo brevi post castra ad Capuam posuit, urbemque hanc obsedit, non ad annum* 1097, *sed ad proxime subsequentem spectent. Et vero, nisi ita res habeat, Malaterra secum ipsemet pugnare erit dicendus; cum enim, uti ex dictis narrat, comes Rogerius, postquam Pharum mense Aprili trajecisset, Pentecostenque prope flumen Sabbatum celebrasset, Capuam obsederit, si Aprilis ille cum anno* 1097, *quo Pascha quinta Aprilis ac proinde Pentecosten vigesima quarta Maii celebrari contigit, fuerit conjunctus,* C *consequens erit, ut dicti anni* 1097 *mense Maio comes Rogerius partim in Calabria aut certe Apulia, partim in castris ante Capuam exstiterit. Atqui Malaterra hunc principem eo ipso anno et mense neque in Calabria Apuliave, neque in castris ante Capuam, sed in Sicila præsentem facit, libro* 4 *scilicet, cap.* 25, *ut jam docui, memoriæ prudens, abs illo, in Sicilia, uti ex eorum, quæ ibidem scribit, contextu liquet, tunc existente, e regione hac filiam suam in Pannoniam matrimonio regni hujus regi conjungendam, eodem anno ac mense sub Henrici Leocastrensis episcopi ductu maritimo itinere missam fuisse.*

Historia Sicula formato,

656 *Jam vero, cum hæc ita habeant, ne Malaterra, quem, quæ sese inter pugnent scripsisse, nemo dixerit, Rogerium comitem, quem toto mense Maio anni* 1097 *præsentem in Sicilia facit, eo ipso mense in Apulia et in Castris ante Capuam, a Sicilia procul dissitis, præsentem sistere sit dicendus, necesse omnino est, ut mensis Aprilis, quo Rogerius comes, ut scriptor ille narrat, Pharum trajecit,* D *Pentecoste, quam prope flumen Sabatum celebravit, tempusque, quo brevi post Capuam obsedit, non ad annum* 1097, *sed ad proxime sequentem etiam secundum ipsum Malaterram spectarint. Hinc porro jam consequitur, ut hic scriptor obsidionem Capuanam non alio, quam Lupus Protospata, anno consignet, ac proin, ut vel verba de imprægnata anno* 1097 *in castris ante Capuam Adelasia supra huc transcripta Malaterræ non sint, vel ut, si ipsi, non autem inepto adnotatori, debeant attribui, error in annum* 1097, *quo illa afficiuntur, librariorum vitio oscitantiave irrepserit, proque anno illo annus* 1098 *debeat substitui. Porro Pagius in Criticis, Malaterram, a quo obsidionem Capuanam anno* 1097 *consignari, ob memorata verba de imprægnata ante Capuam Adalasia arbitrabatur, cum Lupo Protospata, qui eamdem obsidionem anno* 1098 *innectit, in concordiam adducere volens, fuisse anno* 1097 *Capuam obsideri cœptam, annoque demum* 1098, *ad mensem Maium provecto, expugnatam adstruxit. Verum, cum ex jam* E *dictis non anno* 1097, *ut nonnulli ob verba de imprægnata anno illo ante Capuam Adalasia persuasum sibi habuere, sed anno* 1098 *Capuanam obsidionem accidisse, ipsemet Malaterra tradat, scriptor ille corrigendus est.*

Malaterræ non esse ostenditur.

657 *Quod si enim ipso standum foret, consectarium esset, ut pluribus mensibus Capuana obsidio tenuerit; hoc autem a vero alienum esse constat, tum ex Malaterra, qui Rogerium comitem anno* 1098 *prope flumen Sabatum Pentecosten, quæ anno isto in sextam decimam Maii incidit, celebrasse, tunc demum exercitum Capuæ obsidendæ admovisse, nec diu admodum post urbem illam deditione accepisse, partim lib.* 4, *cap. cit., partim, quæ hoc proxime excipiunt, cap.* 27 *et duobus seqq. docet, tum etiam ex Romualdo Salernitano et monacho Cassinensi anonymo, ab Antonio Caracciolo primum ac deinde a Camillo Peregrinio luce publica donato tandemque a Muratorio, additis etiam posterioris hujus editoris Annotationibus, una cum Lupo Protospata in tomum* v *Rerum Italicarum scriptorum illato; qui ambo Capuam quadragesimo obsidionis die deditionem fecisse, seu a duce Rogerio patruoque ejus comite Rogerio subactam fuisse, in Chronicis suis diserte tradunt, prior quidem verbis num.* 650 *huc transcriptis, posterior vero hisce sequentibus:* Dux Rogerius cum comite Rogerio Capuam per quadraginta dies obsidentes receperunt, et Richardo Jordani filio restituerunt. *Isthæc quidem ad annum* 1097, *unde pro obsidione Capuana anno huic affigenda non nemo forte arguat, in codice Cassinensi* 47, *e quo monachi illius anonymi Chronicon a Caracciolo primum fuit editum, apud hunc et Muratorium referuntur; verum Peregrinius in hunc codicis illius locum ita observat:* De more annum anticipat Codex XLVII, et ex eo editus. Non sic codex CXCIX, in quo ista sub anno sunt MXCVIII. *Ita ille: Capuæ autem, uti ex iis, quæ in suo ad Chronicon illud monito prævio observat, facile perspicies, obsidionem deditionemque in codice Cassinensi* 47 *ad annum* 1097 *referri, non laudato monacho anonymo, qui eodem circiter tempore, quo Capua fuit obsessa, floruit, sed librario recentiori, qui, quæ hic in litteras miserat, pro suo arbitrio digesserit, annisque distinxerit, est adscribendum. Quod cum ita sit, nihil etiam contra opinionem, qua obsidionem Capuanam anno* 1098 *affigimus,* F

Bellica illa expeditio nec tam diu, quam Pagius statuit, duravit,

e

AUCTORE C. B.

A *e monacho illo anonymo habetur, manetque adeo a Lupo Protospata, qui hoc ipso anno bellicam illam Rogeriorum ducis et comitis expeditionem consignat, non esse recedendum.*

nec Martio, ut Lupus scribit, Capuæ deditione terminata fuit.

658 *Verum, etsi quidem ita quantum ad annum, quo hic scriptor Capuæ deditionem consignat, res habeat, aliter tamen de mense, cui eam affigit, censendum est. Etenim civitatem illam* mense Martio a comite Rogerio comprehensam *notat: id autem serius, quam anno 1098 ad mensem Martium provecto, evenisse, liquet tum ex S. Anselmi, Cantuariensis archiepiscopi Vita, per Eadmerum conscripta, tum etiam ex Gaufredo Malaterra. Ut id ex dicta Anselmi Vita constare, primo probem, Eadmerus in hac apud nos tom. 2 Aprilis pag. 886 et seq., Resurrectionis Dominicæ festum, quod anno 1098 in vigesimam octavam Martii incidit, se simul ac S. Anselmum in S. Michaëlis cœnobio, in ditione Pedemontana sito, celebrasse, Romam deinde advenisse, decem diebus* B *ibidem transactis, in Terram-Laboris ad S. Salvatoris monasterium, a cujus abbate, suo olim discipulo, amicissime invitatus fuerat, divertisse, ac tandem ad Rogerium ducem, qui Capuam obsidebat, quique eum, ut ad se veniret, rogari jusserat, accessisse, aliquantoque temporis spatio apud eum mansisse, memoriæ prodit. Jam vero, cum id ita sit, nec, si anno 1098 jam inde a Martio deditionem Capua fecisset, S. Anselmus, Cantuariensis archiepiscopus, qui ex jam dictis obsidioni Capuanæ aliquamdiu interfuit, ullo modo ei, uti ex omnibus, e Sancti hujus antistitis Vita modo adductis, quisque facile intelliget, interesse potuisset, fit sane ex hac, comiti Rogerio anno 1098 mense Martio Capuam sese non dedidisse, omnino perspicuum. Nec minus id ex Malaterra manifestum efficitur. Cum enim, uti ex jam dictis scriptor hic memoriæ prodit, Rogerius comes non prius, quam cum Pentecosten, quæ anno 1098 in sextam decimam Maii diem incidit, prope flumen Sabatum celebrasset, Capuæ obsidendæ copias admoverit, ei enimvero civitatem hanc jam inde ab anni illius mense Martio deditam non fuisse, e Malaterra indubitatum est.*

Pro hoc tamen mense, non Maius,

659 *Ast, inquies, quis ergo pro Martio, quem urbis Capuanæ deditioni Lupus Protospata assignat, mensis substituendus? Pagius in Criticis ad annum 1098, Henschenius in suis in Eadmeri Novorum Angliæ librum 2, cap. 2 Annotationibus, aliique eruditi pro Maio pronuntiant; Peregrinius vero in suis in Lupum Protospatam Annotationibus, an Junius etiam Martio in Protospatæ de Capuæ deditione textu, supra huc transcripto, non possit substitui, subdubitat. Ita enim ibidem scribit :* Capua itaque recuperata est, ut citius, extremo mense Maio, atque ingruente æstate, numerandi cum videantur quadraginta dies obsidionis *(a Romualdo scilicet, ut supra docui, et anonymo Cassinensi assignati)* non ab accessu comitis, sed ab die, qua princeps Richardus II, qui Aversiam proximam urbem retinuerat, Capuam solus circumvallaverat; nam alioquin receptam eam fuisse, dicendum est, mense Junii; quod equidem non recusaverim, si in Lupo mensis * Martii restitui debeat Junii, non Maii. Verum enimvero mensem Martium pro Maio sæpe alias suppositum, manifestum est, idque ex ea forte occasione natum, quod nomina propria, cum sub Nortmannorum, ætate capitalibus tantummodo litteris depictis compendiarentur, Martius mensis, sic descriptus, pro Maio a recentioribus librariis sæpenumero est acceptus. Sicut in Kalendario antiqui etiam Breviarii Campani, in quo festum S. Potentianæ virginis perperam notatur ad diem XIX Martii, quod colitur XIX Maii.

* l. pro mense

sed, quemadmodum e variis,

660 *Ita ille; nonnihil quidem, ut jam monui, an pro mense Martio, quo in Lupi Protospatæ Chronico Capua capta narratur, reponendus sit Maius, subdubitans, simulque tamen in opinionem, quæ Martio Maium substitui omnino vult, magis propendens, hincque, ut eam tueatur, urbem Capuanam, cui obsidendæ exercitum suum certe ante decimam sextam Maii diem, uti ex supra dictis facile est colligere, Rogerius comes non admovit, a Richardo principe Aversano circumvallatam fuisse, et a tempore, quo hoc factum est, non autem ab eo, quo ad castra cum exercitu suo Rogerius comes primum accessit, quadraginta dies, quibus ex Romualdi Salernitani et anonymi Cassinensis, scriptorum supra laudatorum, testimonio, obsidio Capuana* E *tenuit, numerandos esse, pronuntians. Verum Capuam nec ante comitis Rogerii adventum circumvallatam, nec, currente adhuc mense Maio, quo ad eam princeps in castra posuit, subactam fuisse, ex iis, quæ Malaterra Historiæ Siculæ lib. 4, cap. 26 et binis seqq. memoriæ prodit, concludendum apparet. Etenim Rogerius comes, uti ibidem is scriptor narrat, cum versus Apuliam e Calabria exercitum duceret, obvium sibi apud Liscum habuit ducem Rogerium, tractatuque sese inter habito, hic quidem Melfam, ille vero Beneventum versus movit exercitum; ut proinde, properante jam ad Capuam obsidendam comite Rogerio, ad civitatem hanc nondum castrametaretur ducis Rogerii exercitus, quo eam princeps Richardus, proprias ex dicendis, quibus id fecisset, copias sufficientes haud habens, circumvallatam jam tum tenere potuerit. Porro comes Rogerius, Benevento, cum aliquanto temporis spatio prope hanc urbem refecisset exercitum, movens, ad Sabatum fluvium castrametatus est, cumque ibi Pentecostes festum, anno illo, qui fuit ex supra dictis a Christi nativitate 1098, in sextam decimam Maii diem incidens, celebrasset, nec diu post, ut apparet, e legatis, quos ad Capuanos miserat, nullo modo hosce vel pacis consilia admittere, vel cum* F *principe Richardo in gratiam velle redire, intellexisset, cum exercitu tandem Capuam obsessurus Capuanos fines est ingressus.*

quæ hic tum e Sicula

661 *Audi modo, quæ præterea huc spectantia cap. 26 Malaterra suppeditet. At, inquit de comite Rogerio,* ubi legatis regredientibus, eos *(Capuanos)* nil moliri, sed prorsus in malitia sua superbe persistere audit, inde *(a fluvio Sabato)* commovens Capuanos fines pervadit, quo diluculo cum mille armatis exercitum præcedens ad urbem *(Capuanam nempe)* accedit, extra ctos plurimos militariter dejectos damnose ludificavit, multosque amplius læsisset, ni pulvis, equorum pedibus excitatus, et a vento condensissime agitatus, intercessisset. Sic ad castra sua reversus in crastinum cum toto exercitu urbi se viciniorem conferens a Meridiana plaga obsidione vallando a ripa Orientali usque ad Occidentalem cingit. *Cum ergo Capuani, uti ex his Malaterræ verbis intelligitur, in comitem Rogerium, qui ad eorum urbem, antequam exercitum suum ei admovisset, mille dumtaxat militibus stipatus accesserat, armatam militum manum emiserint, circumvallatam Capuam tum nondum*

AUCTORE C. B.

nondum fuisse, apparet. Adhæc cum Malaterra comitem Rogerium, exercitu suo Capuæ jam admoto, ab Orientali hanc Occidentalique plaga cinxisse, verbis proxime recitatis tradat, hisque sequentia, Dux autem et princeps cum suo exercitu ab Aquilonari parte obsidentes urbem tendunt prægravari, *mox subjungat, innuere videtur, Capuam eo ipso tempore, quo eam a Meridionali et Occidentali plaga comes Rogerius cinxit, a Septemtrionali plaga per ducem Rogerium et principem Richardum circumdatam primum fuisse; ut proinde illam hic ante comitis Rogerii accessum circumvallasse putandus non sit.*

Malaterræ Historia.

662 *Et vero principi Richardo, ut id tum faceret, copiæ sufficientes fuisse non videntur. Præterquam enim, quod solam Aversam, parvumque civitati huic adjacentem terrarum tractum sub ditione sua teneret, Malaterra verbis jam nunc recitatis etiam hæc proxime adjungit:*
B Porro comes, cujus consilio omnes incedebant, quia sollicitior, quia prudentior in omnibus agendis vigilanti cura erat, pontem ex lignis erigens ita trans flumen *(Vulturum nempe)* ordinavit, ut suo exercitui et ducis, libero aditu patente, fieret transitus, sicque urbs ab utroque exercitu in tantum oppressa est, ut nulla ex parte arida vel liquida egrediendi tuto vel ingrediendi aditus pateret; *Hisce autem e verbis, utpote quibus Malaterra duos dumtaxat exercitus, alterum Rogerio comiti, alterum Rogerio duci parentem, commemoret, colligendum apparet, paucas dumtaxat copias principi Richardo, qui tamen, quas habebat, haud dubie omnes fere ad expeditionem illam, quod felix hujus successus maxime illius interesset, adduxerit, in ducis Rogerii exercitu fuisse, licet interim hic tam Richardi, quod nimirum aliquas saltem hic princeps copias in illo haberet, quam Rogerii ducis exercitus a Malaterra verbis aliis supra huc transcriptis etiam vocetur. Jnm vero, cum principi Richardo parum admodum, uti ex jam dictis videtur, a copiis fuerit prospectum, Capuam ante comitis Rogerii ad eam adventum abs illo, cui neque tum ex dictis ducis Rogerii exercitus aderat, circumvallatam fuisse, parum verosimile apparet.*

tum e S. Anselmi Vita,

C 663 *Hinc porro jam consequitur, ut verosimiliter Capuana obsidio tunc primum, cum urbi huic exercitum comes Rogerius admovisset, initium acceperit, ac proin ut mense Maio, cum sic ex dictis ante sextam decimam mensis hujus diem inchoata non fuerit, diesque quadraginta tenuerit, ad exitum adducta non fuerit. Verum, demus etiam tantisper, a principe Richardo Capuam ante comitis Rogerii ad eum cum exercitu suo accessum circumvallatam fuisse, nec sic civitatem illam mense Maio deditionem fecisse, verosimile evadet. Cum enim, uti ex supra dictis liquet, comes Rogerius ad Sabatum fluvium a Benevento haud procul, sexta decima Maii die, in quam anno 1098 Pentecoste incidebat, cum exercitu suo substiterit, hocque festum ibidem celebrarit, nec statim post cum eodem inde movisse videatur, ad Capuam eum ante vigesimam Maii diem castra non posuisse, verosimillimum apparet; ut proinde, si urbs hæc, currente adhuc Maio, deditionem fecerit, consectarium futurum sit, ut diebus dumtaxat decem circiter obsidioni ejus interesse comes Rogerius potuerit. Verum diebus amplius decem bellicæ isti expeditioni principem illum adfuisse, ex iis, quæ tum* D *Malaterra Historiæ Siculæ lib. 4, cap. 26 et binis seqq., tum Eadmerus in S. Anselmi, Cantuariensis archiepiscopi, Vita apud nos tom. 2 Aprilis pag. 887 num. 45 et seq. memoriæ produnt, manifestum apparet. Ut, quæ huc spectantia Malaterra loco cit. suppeditat, remque minus, quam quæ Eadmerus suggerit, dilucide evincunt, brevitatis ergo omittam, posterioris dumtaxat scriptoris hujus verba, nec nisi quæ huc potissimum faciunt, lubet transcribere.*

per Eadmerum scripta,

664 *Postquam itaque, S. Anselmum, ut ad ducem Apuliæ Rogerium, Capuana obsidione occupatum, ad quam expeditionem bellicam, ut ait, Rogerius Siciliæ comes multa Saracenorum millia adduxerat, eique proinde tum intererat, sese conferre dignaretur, invitatum fuisse, paucis narravit, mox subdit:* Ascendimus, ivimus et plures in obsidione dies exegimus, remoti in tentoriis a frequentia et tumultu perstrepentis exercitus. Erat autem, ubi eramus, quædam ecclesiola penitus deserta et juxta ostium cisterna desuper dirupta, magnæ profunditatis hiatum E sua diruptione prætendens. In qua ecclesia, velut in camera, pro velle conversabamur, tam quieti, quam operi in ea indulgentes, et ducem ipsum cum suis nobiscum singulis diebus, ut volebamus, in promptu habentes. Quadam vero nocte, cum in ea dormiremus, contigit Anselmum sui corporis necessitate silentio surgere, et, ne inquietaremur, suo more lento pede ad ostium tendere. Quod cum exisset, et immemor foveæ per tenebras in partem divertisset, in profundum cecidit clamosa voce cadendo dicens: Sancta Maria. Ad quem sonitum nos ac socii nostri, qui in tentoriis quiescebant, experge facti lectis prosilivimus, accurrentes hominem in profundo vidimus, et præ timore simul et angustia cordis exanimati fere sumus. Quod ipse percipiens, mox levato capite, vultu jucundo, intuitu nobis innuit, nil læsionis sese perpessum. Descendentes igitur quidam ex nostris ex altera parte ipsius præcipitii, qua via erat descendendi, eduxerunt eum a loco sanum omnino atque incolumem.

adducuntur in medium, probatur.

665 Cum post hæc sedis Apostolicæ Pontifex Urbanus illo adventaret, et ei ab Anselmo et principibus totius exercitus obviam itum esset, ingenti mundialis gloriæ pompa prosecutus du- F ctus est in tentorium, quod juxta nos sibi ceteris excellentius constitutum erat. Sicque, donec civitas in deditionem transiit, obsidio illius Dominum Papam et Anselmum vicinos habuit, ita ut familia utrorumque magis videretur una, quam duæ, nec facile quivis declinaret ad Papam, qui non diverteret ad Anselmum. Papa namque colebatur a cunctis, quemadmodum pater et pastor communis; Anselmus vero diligebatur ab omnibus, sicut homo mansuetus et mitis, et cui suo judicio nihil debebatur a quovis. *Cum ergo, uti verbis hic jam recitatis Eadmerus docet, S. Anselmus, qui tunc, uti idem Eadmerus paulo ante tradidit, in S. Salvatoris prope Telesam monasterii villa Sclavia versabatur, a Rogerio duce, ut ad se ad castra ante Capuam veniret, invitatus fuerit, in hisce, quibus tum, teste iterum paulo post verba jam recitata Eadmero, comes Rogerius intererat, per plures dies fuerit moratus, post hosce ad eadem castra Urbanus II Papa accesserit, et cum Anselmo, donec obsidio deditione urbis terminaretur, ibidem manserit, Eadmerus sane, dum hæc omnia, durante obsidione Capuana, præsenteque comite Rogerio,*

A Rogerio, accidisse tradit, diebus amplius decem obsidionem illam, cum ei jam præfatus comes interesset, tenuisse, omnino indicare videtur; maxime cum verbis proxime recitatis nonnulla etiam adjungat, quibus Anselmum, durante obsidione, in ducis comitisque castris frequenter fuisse, non obscure indicat. Jam vero, cum hæc ita habeant, diebus amplius decem Capuanæ obsidioni Rogerius comes verosimillime interfuerit, ac proin, dato etiam, illam ante hujus accessum inceptam jam fuisse, non fecisse tamen, mense Maio adhuc currente, Capuanos deditionem ex iis, quæ Eadmerus narrat, verosimillimum adhuc, ne dicam, indubitatum erit. Adhæc, non verno, sed æstivo tempore Capuam fuisse subactam, Petrus Diaconus in Chronico Cassinensi lib. 4, cap. 10 docet, eique etiam Eadmerus, utpote S. Anselmum in villa Sclavia, e qua ad castra ante Capuam a duce Rogerio invitatus fuit, æstatis tempore esse versatum, in sancti hujus antistitis apud nos Vita num. 43 tradens, suffragatur. Quare, cum Maium stricte loquendo æstivum tempus non complectatur, Capua hoc mense, B stantibus iis, quæ Petrus Diaconus et Eadmerus scribunt, subacta haud fuerit.

Junius verosimilius debet substitui. Qui pro hoc Martius in Rogerii diplomate irrepserit.

666 Et hanc quidem civitatem, mense Maio adhuc currente, deditionem non fecisse, fusius hic operosiusque probare volui, tum ut quam proxime fieri potest, apparitionis, qua comitem Rogerium præsentissimo periculo Sanctus, seu potius ut supra dictum, sub hujus specie angelus exemit, tempus noscatur, tum ut pro Martio, cui Capuæ deditionem Lupus Protospata affigit, non Maium, sed Junium, aut etiam, quod tamen minus placet, Julium reponendum esse, pateat, sicque ob mensem, quo civitatis illius deditionem accidisse, Rogerii comitis diploma, ultimo huc transcriptum, exigit, suspectum id non habeatur. Cum enim, sese (adi num. 648) in Capuana obsidione Kalendis Martii exstitisse, Rogerius comes in illo affirmet, hicque certe, uti jam supra dictis liquet, ante sextam decimam Maii capuæ obsidendæ exercitum non admoverit, seu, quod eodem recidit, in civitatis hujus obsidione non fuerit, sane pro Martio, cujus Kalendis seu prima die in obsidione Capuana sese exstitisse ait, non Maius, sed Junius aut forte etiam Julius debet substitui. Ne vero ob chronicum illum errorem instrumentum illud, velut spurium suppositium-C que quis rejiciat, unde ortus is esse queat, reque etiam verosimiliter ortus sit, expono. Cum sub Nortmannorum ætate, ut Peregrinius in suis in Lupi Protospatæ Chronicon Annotationibus supra docet, nomina propria capitalibus tantummodo litteris depictis compendiarentur, fieri potest, ut hoc modo mensis, quo, sese in Capuana obsidione exstitisse, Rogerius comes in dicto diplomate affirmat, tantummodo fuerit expressus, utque deinde, capitali illa littera, qua mensis iste erat expressus, vel vetustate in autographo exesa, vel casu quopiam detrita, librarius minus peritus, qui id describebat, eo loco, quo litteram, quam aut quod fere detrita esset, aut etiam præ formæ singularitate legere non poterat, exstitisse aut adhuc existere animadvertebat, ad vocem Kalendis, ut sensum compleret, Martii adjecerit, ratus scilicet Lupi Protospatæ, cujus Chronicon forsan legerat, auctoritate ac fide civitatem Capuanam, cujus obsidioni sese interfuisse, loco illo comitem Rogerium asseverare observabat, deditionem mense Martio fecisse.

667 At vero, inquies, etsi quidem modo jam exposito factum esse queat, ut error chronicus, supra notatus, in proxime recitatum Rogerii comitis diploma seu potius hujus sive apographum sive ecgraphum irrepserit, id tamen vere ita factum esse, nullo argumento indiciove sat certo potest probari. Fateor, sic habet; verum si non illo, alio certe modo, quo in documenta etiam sincera seu potius horum ecgrapha errores illapsi noscuntur, memoratum errorem in instrumentum illud irrepsisse necesse est, cum equidem et nullo prorsus alio, quo pro suspecto, nedum pro certe spurio, haberi debeat, vitio laboret, et a scriptoribus quam plurimis, tamquam genuinum ac sincerum, laudetur, nec ab ullo prorsus, quod sciam, rejiciatur. Restat modo, ut id non anno 1098, quo Capuam obsideri contigit, sed anno 1099, datum ostendam. Monumentum illud antiquum, seu potius, e quo id transcripsi, exstans in Chronologico-diplomatica de S. Brunone Mörkensii Diatriba Ms. illius apographum ita sub finem habet: Hoc privilegium scriptum est secundo mensis Augusti anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo nono, Indictione septima; fuit itaque, in cujus epocham hic inquirendum, E diploma, non anno 1098, seu eodem anno, quo Capua fuit obsessa, sed anno, qui obsidionem hanc proxime excepit, 1099 a comite Rogerio S. Brunoni concessum. Verum duos, qui nobis hic adversantur, scriptores probe eruditos invenio, Michaëlem monachum supra adhuc laudatum et Camillum Peregrinium in suis ad Lupum Protospatam Annotationibus. Ac prior quidem, etsi alio anno, quam quo Capua fuit obsessa, diploma datum velit, id tamen, cum simul urbis hujus obsidionem anno 1097 accidisse contendat, anno 1098 datum putat; hæc autem ei sedet sententia, quod, ut ait, in diplomatis exemplari, quod in actis cameræ regiæ asservatur, anno 1098 datum id fuisse, legerit. Verum sit ita: cum equidem idem instrumentum et secunda Augusti die et Indictione septima etiam notari fateatur, errorem in laudato a se cameræ regiæ exemplari vel quantum ad annum, vel quantum Indictionem cubare fateatur, necesse est.

hoc a Rogerio Sanctus, non anno 1098,

sed anno, contra quae Camillus Peregrinus

668 Etenim ab anni 1097 prima Septembris die usque ad anni 1098 primam itidem Septembris diem Indicto sexta, et a prima iterum hujus posterioris anni Septembris die usque ad primam itidem anni 1099 Septembris diem Indictio septi- F ma cucurrit; ut proinde diplomatis cameræ regiæ exemplar, quod Michaëli monacho legere datum fuit, quodque, ut ait, secunda Augusti anno 1098, Indictione septima signatur, annum cum Indictione non convenientem præferat, utque adeo, cum in notis chronicis esse corruptum, hinc constet, per sese annum nobis, quo vere datum fuerit, certum atque indubitatum reddere non possit. Quod cum ita sit, Rogeriumque diploma secunda Augusti die ipsiusmet anni, cujus (adi num. 638) vigesima nona Julii die, ac proin tribus tantum diebus ante, Squillacium ex obsidione Capuana, anno ex dictis 1098 facta, advenerat, Brunoni impertiisse, parum verosimile appareat, notis chronicis, quæ, quo tempore instrumentum illud datum seu scriptum fuerit, in hujus huc transcripto e Mörkensii Chronologico diplomatica de S. Brunone Diatriba exemplari signant, standum puto, idque proinde anno, uti in hoc notatur, 1099 datum fuisse. Verum, ut ad Camillum Peregrinium, qui Capuam anno 1098 a comite Rogerio, fuisse obsessam, eodemque anno diploma, de quo hic, Sancto nostro a principe illo concessum

AUCTORE C. B. *concessum vult, jam veniam, hic in Annotationibus, quas Lupi Protospatæ Chronico ad annum* 1098 *subnexuit, de diplomate, in cujus epocham hic inquirimus, sequentem scribit in modum :* At hoc ipso in diplomate aliud insidere mendum, legendumque in eo opinor, Rogerium reversum » Vigesima nona Junii mensis Squillacium, » non » Julii, » nisi mavis » nona Julii, perhabita » Capuæ civitate, et per quindenam continuam » fuisse ibidem infirmatum ; » privilegiumque fecisse « die II Augusti anno ab Incarnatione Do» mini MXCVIII Indictione VI » (male nonnulli edunt Indictione VII) » confirmante Joanne Squil» lacensis sedis episcopo, residente juxta fores » ecclesiæ. »

hic contendit, 669 Nec cum viro docto sentiendum est, privilegium datum quidem in anno MXCVIII, minime tamen Capuam obsessam, receptamque, ut Lupus perhibet, eodem anno, sed anno antecedenti, sicut habet Gaufredus Malaterra, qui ejusce obsidionis tempore « affirmat, ibi im» prægnatam in anno MXCVII comitissam Adela» siam de comite Rogerio; » haud, inquam, B annus dati diplomatis ab anno Capuanæ obsidionis ægrotantisque comitis Rogerii distinguendus videtur ; nec comes ultroneam suam donationem post susceptum beneficium in annum sequentem distulisse, nulla interim exposita ejusmodi dilationis occasione, quæ sane nulla; quin imo convenientissime dixerimus, non revoluto nec anniversario anno Rogerium rediisse Squillacium ; sed cum primum e Capua illuc appulit ac per valetudinem valuit, præfatum privilegium indulsisse. *Ita hactenus Peregrinius diploma seu privilegium eo ipso anno, quo Capua a comite Rogerio fuit obsessa, eique reddita,* S. Brunoni *datum fuisse, idcirco, ut apparet, potissimum, ne dicam unice, contendens, quod, privilegium illud, Sancto nostro a comite Rogerio grati animi ergo, quod, eo apparente monenteque, gravissimum periculum ante Capuam evasisset, liberalissime concessum, anno amplius post beneficium acceptum integro a principe illo, in* Brunonem *optime affecto ac maxime benevolo, dilatum fuisse, verosimile haud putarit, ita scilicet animo comparatus, quod nullam comiti, ob quam in annum id differret, esse potuisse causam, crediderit, aut certe, quænam illi esse potuerit, haud compererit. Verum, etsi quidem comes eo ipso anno, quo ab obsidione Capuana re-* C *diit, privilegium illud amplissimum* S. Brunoni *impertiri paratissimus fuerit, reque etiam ipsa, si liberum id ei omnino fuisset, haud dubie impertiisset, rationem tamen, ob quam id tunc non fecerit, ipsummet diploma seu privilegium suggerit.*

1099 obtinuit. 670 *Etenim in hoc Rogerius comes (adi num. 638) de se, cum primum ab obsidione Capuana Squillacium esset reversus, ita loquitur :* Rogavi quoque (S. Brunonem *videlicet*) humiliter, ut pro Dei amore in terra Squillacii sumere dignaretur largos redditus, quos donabam : renuens ille recipere dicebat, quod ad hoc domum sui patris meamque dimiserat, ut a mundi rebus extraneus deserviret libere Deo suo. Hic fuerat in tota mea domo quasi primus et magnus. Tandem vix cum eo impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum munus meum. *Quod itaque ipso anno* 1098, *quo Capua obessa subactaque a comite Rogerio fuit, amplissimum, de quo hic nobis sermo, privilegium* S. Brunoni *concessum a comite Rogerio non fuerit, in causa fuit, non hic, sed ipsemet* S. Bruno, *qui nimirum donationes largissimas liberalissimasque,* D *sibi tunc ab hoc principe oblatas, noluerit accipere, quique tandem, cum scilicet annus amplius integer a tempore, quo sibi a comite Rogerio donationes illæ Squillacii oblatæ fuerant, esset elapsus, quampiam harum partem in se publico intrumento transcribi ægre consenserit. Quod si pro vigesima nona Julii die, qua post captam Capuam Rogerius Squillacium in diplomate dicitur reversus, poni posset, ut Peregrinio placet, vigesima nona Junii, aut etiam nona Julii dies, neutiquam sane ipsum hoc instrumentum, quo minus anno* 1098 *datum crederetur, characteribus chronicis sibi inclusis obstaret ; verum cum cubare in instrumentis antiquis errores, de quibus non omnino constat, admittendum non sit, nec in instrumento, de quo hic, vigesimam nonam Julii perperam notari alicunde constet, Peregrinio hac in re assentiri non possum, idque non ante annum* 1099 *datum ob rationes jam adductas existimo, maxime cum anno illo apud Surianum etiam signetur, ipsumque etiam autographum eodem anno notatum, quemadmodum, quæ mecum Cartusianus Parisiensis sæpissime laudatus* E *e quarti Annalium Cartusiensium libri hactenus non vulgati, quod ad Vallis Dei Cartusiam spectat, exemplari communicavit, excerpta me docent, Severus a Neapoli invenerit. Nec est, quod adhuc opponas, Rogerium comitem anno* 1098 *Squillacii exstitisse, diplomaque, de quo jam disputatum, Squillacii etiam datum notari ; quid ni enim Rogerius anno* 1098, *iterumque anno* 1099 *Squillacii esse potuerit ?*

§ XLI. Ducem etiam Rogerium benevolum in se iterum Sanctus experitur, visitur a Landuino Cartusiæ Majoris Priore, perque hunc, quem ægre a se dimittit, ad Cartusiæ fratres litteras scribit. Hæ una cum litteris, ad Radulphum Viridem scriptis, hic producuntur. F

Non tantum post obsidionem Capuanam, in qua ex dictis præsentissimo periculo, facientibus id Sancti meritis, comes Rogerius fuerat liberatus, principem hunc de novo beneficium erga se sensit Sanctus noster ; verum etiam, cujus ille patruus erat, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ ducem Rogerium. Anno MXCIX, *inquit Surianus in suis ad conscriptam a Surio Sancti Vitam Annotationibus pag.* 400, Rogerius dux Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ, anno ducatus sui XIV dedit ecclesiæ S. Mariæ, quæ in eremo sita est, loco, qui ab incolis Turris dicitur, villanos, quos apud Squillatium habebat, pro Dei amore et M. Brunonis, qui monasterio præerat, reverentia. Diplomati subscripserunt Rogerius, archiepiscopus Regitanus ; post quem Rogerius dux, Fallo Castanensis episcopus et Papæ vicarius ; Arnulphus Culentinus * archiepiscopus, Tustenus episc., Guido Roberti ducis filius. *Donationem hanc memorat quoque in Historiæ Cartusiensis*

Sanctus ducem Rogerium benevolum erga se experitur,

* Cusentinus

A *sis Prospectu pag.* 14 *Camillus Tutinus; verum, cum diploma, quo facta a Suriano traditur, ad manum non sit, plura de hac addere consultum non duco, ac proin ad alia progredior.*

A Landuino, Cartusiæ Majoris Priore,

672 *Surianus in suis in contextam a Surio S.* Brunonis *Vitam Annotationibus pag.* 172 *hæc Surii de Sancto verba* Crebro ad eos *(religiosos Cartusiæ Majoris incolas)* scripsit, *ita commentatur:* Cum... de die in diem differretur ejus (S. Brunonis *nempe)* reditus, mittitur ad eum Landuinus Prior ex Cartusia, qui cum eo comitia quodammodo auspicaretur, et conferret de universali Ordinis instituto. Et ille quidem magis itineribus ad eum profectus cum eo contulit, quantum res et tempus patiebantur, cumque regredi cœpisset itinere, quo venerat, incidit in manus antipapæ, a quo cum nullis precibus aut minis adduci posset, ut legitimum Pontificem negaret, in teterrimum carcerem conjectus est, ubi et extinctus est, veram in Christi Vicarium testatus fidelitatem ad ultimum usque spiritum. *Ita ille; ac primo quidem Landuinum ad S.* Brunonem *in Calabriam venisse, litteræ, præ-* B *senti § recitandæ, quas per hunc, cum ad majorem Cartusiam reverteretur, ad suos in hac commorantes discipulos Sanctus misit, indubitatum ipso statim sui initio faciunt. Quare elogii, quo a primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronologo, fide ex dictis §* I *longe dignissimo, apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag.* 639 *Landuinus ornatur, sequentia de secundo hoc Cartusiæ Majoris Priore verba* Qui cum ad magistrum Brunonem pergeret, incidit in manus Guiberti schismatici, *ita debent intelligi, ut simul Landuini ad* S. Brunonem *accessum, ejusdemque ab hoc reditum seu totum, quod sancti Patris sui visendi causa Landuinus confecit, iter complectantur. Cum enim, uti idem Chronologus docet, Landuinus, in Guiberti antipapæ manus illapsus, in carcerem, in quo obiit, fuerit conjectus, consectarium foret, ut ad* Brunonem *in Turritanam Calabriæ eremum non pervenerit, si, cum in itinere, ut sanctum Patrem suum inviseret, versus hanc esset, in manus Guiberti inciderit, ut recitata laudati chronologi verba prima fronte significare videntur.*

ob causam, hic expositam,

C 673 *Quod autem ad causam, ob quam Landuinus longissimo periculosissimoque itinere ad Sanctum in Calabriam venerit, nunc spectat, id ille non tantum, ut cum sancto Patriarcha de communi vitæ, quod sequebantur, instituto conferret, verum etiam ut, si fieri quoquo modo posset, e Calabria ad Cartusiam sanctum Virum reduceret, verosimillime fecerit. Ita mihi persuasum habeo, tum quod Landuinus, aliique, qui sub eo in majori Cartusia vivebant, religiosi viri summo sancti Patris sui desiderio, uti ex dictis de illorum ob hujus absentiam e Cartusia recessu manifestum est, tenerentur, tum quod Sanctus scriptos ad hosce, quas, ut jam dixi, per Landuinum misit, infraque integras huc transcribam, litteras ita concludat:* De me, fratres, scitote, quoniam mihi unicum post Deum est desiderium veniendi ad vos et videndi vos. Et, quando potero, opere adimplebo, Deo adjuvante; *quibus e verbis apparet, Sanctum a suis Cartusiæ discipulis, aut si mavis, horum nomine a Landuino, ut ad hanc reverteretur, rogatum fuisse. Landuinum, ut reditum ad Cartusiam* S. Brunoni *suaderet, ad Turritanam Calabriæ eremum venisse, Zanottius quoque in contexta a se sancti Patriarchæ Vita cap.* 29 *existimat; et recte quidem, uti ex jam dictis apparet; verum, quod addit de fratre converso ad Cartusiam antea cum litteris a* Brunone *e Calabria misso, cum quo isthuc revertente ad sanctum Patrem suum Landuinus sese contulerit, antiquo certæ fidei monumento nec ipse firmat, nec ego firmare queo. Citat quidem, ut sæpe alias, in inferiori paginæ margine Monumenta Calabriæ Mss.; verum quæ qualiaque illa sint, nuspiam edicit. Imo vero ea, utpote, an quæ narrant, vera sint, dubitare sese, subinde indicans, pro certæ indubitatæque fidei documentis nec ipsemet habuisse videtur.*

invisitur, eique, quem ægre a se dimittit,

674 *Verum, etsi id ita habeat, Landuinum tamen, ut pariter ibidem narrat, a* S. Brunone *amicissime fuisse exceptum, nemo est, qui revocet in dubium, uti etiam Sanctum inter et illum de Cartusianæ vitæ instituto fuisse tractatum. Silent quidem de hisce scriptores antiqui; verum præterquam quod horum, ut similia credantur, testimonium non requiratur, a Sancto cum Landuino de Cartusiensi instituto hujusque in Car-* E *tusia sectatoribus sermones habitos fuisse, fidem facit jam bis laudata epistola, quam per revertentem ad Cartusiam Landuinum misit ad suos in hac commorantes discipulos. In ea enim, de religiosa horum Vita, disciplinæ rigore, sanctisque moribus sese nonnulla e Landuino intellexisse indicat, ut eam evolventi patescet. Nec minus ex eadem patescit, Landuinum a* S. Brunone, *non secus atque amantissimum filium a patre exceptum fuisse. En verba, quæ id manifestum faciunt.* Fratrem..., *inquit Sanctus,* Landwinum nobiscum detinere volui propter graves et crebras infirmitates nostras; sed quia sibi nihil sanum, nihil jucundum, nigil vitale et utile sine vobis reputat, non acquievit, protestans mihi in lachrymarum fonte pro vobis emanante, et suspiriis multis, quanti apud eum sitis, et quam perfecta charitate vos diligat. Unde coactionem nullam facere volui, ne læderem eum aut vos, quos charissimos pro merito virtutum vestrarum habeo. *Ita Sanctus: quis vero hunc summo amore ac benevolentia non excepisse arbitretur illum, quem apud se, gravibus jam assiduisque fere, ut verba recitata fidem faciunt, infirmitatibus conflictatum, tam* F *libenter detinuisset? Verum Landuinus, utut benevole adeo ac amanter a sancto Patre exceptus, utque longiori temporis spatio apud eum in Turritana eremo commorari vellet, enixissime rogatus, dilectissimos sibi Cartusiæ incolas, ne diuturniori sua absentia eos affligeret, maluit revisere, nec illi revertendi ad hosce Sanctus, etsi id ex obedientiæ virtute, qua virum sibi tenebat obstrictum, facere potuisset, facultatem voluit negare.*

abeunti litteras ad suos in Cartusia discipulos tradit. Ad hosce illæ,

675 *Qua itaque Landuinum, ad se in Calabriam venientem, amoris ac benevolentiæ significatione exceperat, eadem illum a se dimisit, tradita ei, quam scripserat, quamque Landuinus, cum in Cartusiam redux esset, religiosis hujus incolis dare debebat, in manus epistola. Verum Landuinus, cum ea dem, qua ad Sanctum venerat, via Cartusiam repeteret, a Guiberti antipapæ sectatoribus captus est, ab iisque, quod hunc pro legitimo Christi in terris vicario nollet agnoscere, in tetrum carcerem conjectus, in quo inedia consumptus occubuit. Præcipua, quæ huc spectant, primorum quatuor Cartusiæ Priorum*

AUCTORE C. B.

rum chronologi verba, supra jam recitata, iterum huc transcribo, quod ex his maxime innotescat tempus, quo circiter et S. Bruno *jam memoratam epistolam scripserit, et Landuinus eum in Calabriæ eremo inviserit, postque a Guiberti assectis captus diem extremum, eximio plane in Sedem Apostolicam fidei relicto exemplo, in carcere clauserit. Hunc itaque scriptor ille de Landuino scribit in modum :* Incedit in manus Guiberti schismatici, quod multum horrebat. Adversus cujus minas et promissiones, dolos et violentias, divina juvante gratia modis omnibus perseveravit inflexus. Quem in suo defunctum errore lacrymabiliter planxit, adeo ut a circumstantibus argueretur, quod eum fleret, a cujus perversitate Ecclesiam suam Christi bonitas liberasset. Post ejus obitus septimum diem etiam ipse defunctus est, positusque in monasterio S. Andreæ ad pedem montis Siraptis, cui vicinum est castrum, ubi captus in custodia tenebatur. *Landuinus ergo, uti hisce verbis scri-* B *ptor ille, fide utique ex dictis dignissimus, indubitatum facit, septimo post Guiberti antipapæ obitum die e carcere, in quem, quod a legitimi Papæ partibus discedere non vellet, fuerat conjectus, ad Dominum migravit.*

quæ nec serius quam anno 1100, nec citius etiam, quam anno,

676 *Quam ob rem, cum Guibertus antipapa, uti ad annum* 1100 *Pagius in Criticis ex Hugone Flaviniacensi docet, anno* 1100, *concilio Valentino, quod hoc ipso anno* II Kal. Octobris, *id est, trigesima Septembris die inchoatum, brevique post finitum fuit, durante, vita functus sit, consequens est, ut Landuinus, utpote qui septem dumtaxat diebus Guiberto fuerit superstes, anno* 1100, *mense Octobri currente, vitam hanc mortalem cum immortali commutarit. Attamen Landuinus, uti e Chronologico-diplomatica Mörkensii de* S. Brunone *Diatriba disco,* XIV *Septembris obiisse, in Cartusiæ Menologio notatur. Et vero cum Hugonis Flaviniacensis textus, e quo tempus, qua Guibertus pseudo-pontifex obierit, loco cit. Pagius definit, verbis hisce,* In spatio temporis, quo Valentinense celebratum est concilium, obiit Wibertus, *dumtaxat constet, nescio, an Hugo ita nequeat intelligi, ut, Wibertum seu Guibertum antipapam eo circiter tempore, quo Valentinense celebratum fuit concilium, e vivis* C *excessisse, significatum dumtaxat voluerit ; quod si autem Hugo ita queat intelligi, Guibertum septima Septembris die, quo scriptor ille cum Menologio Cartusiensi in concordiam adducatur, obiisse, erit dicendum. Utut sit, certum equidem ex dicto Hugonis Flaviniacensis textu est, Guibertum antipapam ac proin ex dictis etiam Landuinum anno* 1100 *obisse, huncque, cum id accidit, ad Septembrem ut minimum fuisse provectum. Jam vero, cum id ita sit, consequens est, ut certe serius, quam anno* 1100, *nec Landuinus* S. Brunonem, *in Turritana Calabriæ eremo commorantem, inviserit, nec hic per illum, e Calabria Cartusiam repetentem, epistolam plus semel jam memoratam ad religiosos hujus alumnos, amantissimosque suos discipulos miserit. Verum anne hæc etiam ante eumdem annum* 1100 *non evenere ?*

pro quo Mabillonii facit opinio.

677 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum* 1099, *num.* 109 *sic scribit :* Hoc anno Landuinus Majoris Cartusiæ Prior ad Brunonem, in Calabria degentem, profectus est, tum ut eum inviseret, tum ut de variis instituti sui dubiis consuleret. Ejus adventus tam gratus ac jucundus fuit venerabili Patri, ut eum secum retinere tentaverit. Verum non tulit Landuinus D fratres suos, quos in Majori Cartusia reliquerat et de suo reditu certiores fecerat, ejus præsentia et directione fraudari. Tam justo ejus proposito acquiescens Pater sanctus, eum a se discedere passus est, datis ad fratres Majoris Cartusiæ litteris, quarum priorem partem huc afferre lubet. *Transcribit modo Mabillonius priorem litterarum, quas hic memorat, partem, ac deinde, postquam etiam, nonnullis interpositis, posteriorem earumdem partem recitavit, subjungit :* In fine *(litterarum scilicet, quarum verba non pauca in Opus suum intulit)* testatur Vir sanctus, unicum sibi post Deum esse desiderium eos revisendi et primo quoque tempore se id opere exsecuturum, si fieri possit. At neque Brunoni datum est in Galliam reverti, neque Landuino ipsi, qui in reditu a Guiberto antipapa comprehensus inflexusque ad ejus minas et promissiones, tamdiu in carcere detentus est, quoad schismaticus superstes fuit, scilicet usque ad annum sequentem. *Existimavit itaque Mabillonius, anno* E 1099 *et Landuinum ad* S. Brunonem *in Calabriam venisse, et, cum inde ad Cartusiam Majorem reverteretur, a Guiberto captum et in carcerem conjectum fuisse ; ut adeo e scriptoris illius opinione etiam litteræ, per Landuinum ad Cartusiæ Majoris alumnos a Sancto missæ, in quarum epocham præcipue hic inquirendum, anno* 1099 *scriptæ fuerint.*

1099 scriptæ sunt, verosimiliter, mortuo licet in via Landuino, pervenerunt.

678 *Verum cum laudatus Mabillonius nullam plane, cur ita existimarit, rationem adducat in medium, annique* 1100 *menses octo, mensem hujus Septembrem, ante quem ex dictis Landuinus certe non obiit, prægressi, temporis spatium satis longum constituant, ut eo Landuinus* S. Brunonem, *in Calabriæ eremo versantem, invisere, aliquamdiu apud eum morari, ac in reditu deinde ad Cartusiam a Guiberto captus atque in carcerem conjectus inedia in hoc interire potuerit, dubium mihi admodum est, annone* 1099, *an sequentis initio Landuinus* Brunonem *inviserit, litterasque hic ad primævos suos Cartusiæ discipulos per illum horum Priorem, a se abeuntem, miserit. Quoquo modo interim* F *res habeat, ea equidem vel anno* 1099 *vel proxime sequenti ac proin etiam non citius,quam anno* 1099, *facta esse, satis ex jam dictis liquet. Atque hinc est, cur, ne ab ordine chronico, quem, quantum fieri commode potest, in rebus ad Sanctum spectantibus recensendis sequi statui, deflectam, agere hoc loco voluerim tum de Landuini ad Sanctum nostrum in Calabriam accessu, tum de epistola, quam, religiosis hujus incolis tradendam, Landuino abeunti Vir sanctus dedit. Hæc porro, quamvis Landuino reverti in Galliam haud obtigerit, ad eorum tamen, quibus erat inscripta, manus pervenit, si Historiæ Litterariæ Franciæ Scriptores tom.* IX *pag.* 249 *recte notent. Et sane recte eos notare, verosimile ex eo videtur, quod pretiosum illud monumentum ad posteros pervenerit. Integrum id, cujus duas partes dumtaxat Mabillonius in Benedictinos a se contextos Annales intulit, Sancti Opera, Coloniæ Agrippinæ anno* 1611 *ac deinde iterum* 1640 *excusa, tom.* 3 *complectuntur, uti etiam Suriani in concinnatam a Surio* Brunonis *Vitam Annotationes. Lubet illud ex hisce huc transferre.*

lis Sanctus ad gaudium de sua vocatione non laicos.

679 *Sic habet :* Fratribus suis unice dilectis in Christo F. Bruno salutem in Domino. Cognito rationabilis, et vere laudandæ disciplinæ vestræ

A vestræ inflexibili rigore, ex crebra ac dulci relatione beatissimi Fratris nostri Landouini : nec non audito sancto amore vestro, et incessanti studio erga ea, quæ integritatis et honestatis sunt, exultat spiritus meus in Domino. Vere enim exulto et feror in laudem et gratiarum actiones Domino, et tamen amare suspiro. Exulto quidem, ut justum est, pro incremento frugum virtutum vestrarum, me autem doleo et erubesco, inertem et socordem jacere in sorde peccatorum meorum. Gaudete ergo, fratres mei charissimi, pro sorte beatitudinis vestræ, et pro larga manu gratiæ Dei in vos. Gaudete, quia evasistis fluctuantis mundi multimoda pericula et naufragia. Gaudete, quia quietam et tutam stationem portus secretioris obtinuistis, ad quem cum multi venire desiderent, multi quoque non nullo conatu contendant, non perveniunt tamen. Multi vero postquam potiti fuere, exclusi sunt, quoniam nulli eorum desuper concessum est.

laicos vero ad perseverantiam in bono hortatur.

680 Ideo fratres mei certum ac probatum sit
B vobis, quod, quicunque optabili hoc usus est bono, si quocunque modo id amiserit, usque in finem dolebit, si quis respectus, vel cura salutis animæ suæ sibi fuerit. De vobis, dilectissimis fratribus meis laicis, dico : Magnificat anima mea Dominum, quia magnificentiam misericordiæ suæ super vos intueor secundum intimationem Prioris vestri et patris amantissimi, qui multum gloriatur pro vobis et gaudet. Gaudemus et nos, quoniam cum scientiæ litterarum expertes sitis, potens Deus digito suo inscribit in cordibus vestris, non solum amorem, sed et notitiam sanctæ legis suæ. Opere enim ostenditis, quid amatis, quidve nostis. Nam cum obedientiam veram cum omni cautela et studio observatis (quæ est executio mandatorum Dei, et clavis, ac signaculum totius spiritualis disciplinæ, quæ nunquam est sine multa humilitate et egregia patientia, quam semper comitatur castus amor Domini et vera charitas) manifestum est, vos sapienter legere ipsum fructum suavissimum et utilem Scripturæ divinæ. Ergo, fratres mei, permanete in eo, ad quod pervenistis, et morbidum gregem quorundam vanissimorum laicorum ut pestem vitate, qui chartulas
C suas circumferunt mussitantes, quæ non intelligunt, nec amant, quibus verbis et factis contradicunt. Qui otiosi et gyrovagi, quotquot bonis et religiosis detrahunt, et se in hoc laudabiles putant, si laudandos infamaverint, quibus obedientia et omnis disciplina odio est

omnesque, ut Landuini affecta jam valetudine curam gerant, sedulo monet.

681 Fratrem vero Landwinum nobiscum detinere volui propter graves et crebras infirmitates nostras : sed quia sibi nihil sanum, nihil jucundum, nihil vitale et utile esse sine vobis reputat, non acquievit protestans mihi in lachrymarum fonte pro vobis emanante, et suspiriis multis, quanti apud eum sitis et quam perfecta charitate vos diligat. Unde coactionem nullam facere volui, ne læderem eum, aut vos, quos charissimos pro merito virtutum vestrarum habeo. Quapropter Fraternitatem vestram sedulo moneo, et summisse atque unice precor, ut charitatem, quam corde gestatis, executione operis in ipsum, utpote in Priorem et patrem vestrum charissimum, ostendatis, benigne et provide subministrando, quæ sibi pro multimoda valetudine sua necessaria sunt. Quod si vobis in hoc humanitatis officio non consenserit, malons periclitari de salute et vita, quam aliquid de disciplinæ corporalis rigore omittere, quod prorsus improbandum est, forsitan erubescet, ut, qui primus in religione est, in hac parte posterior inveniatur, metuens ne occasione sui aliquis ex vobis remissior vel tepidior fiat, quod nullatenus formidandum puto. Ne hujus gratiæ expertes sitis, nostram vicem in hoc tantum vestræ charitati concedimus, ut liceat vobis reverenter eum cogere ad ea, quæ saluti suæ commodastis.

Qualis, quam ad Radulphum Viridem scripsit, sit epistola.

682 De me, Fratres, scitote, quoniam mihi unicum post Deum est desiderium veniendi ad vos, et videndi vos. Et quando potero, opere adimplebo, Deo adjuvante. Valete. *Surianus, ubi hanc epistolam integram recitavit, ita mox in eam observat :* De hac parænetica dicere liceat, quod Petrus abbas Cellensis epist. 3, lib. 3 scripsit ad Priorem et fratres Cartusiæ de Monte-Dei : « In « crassitudine animæ bene pastæ, in abundantia « dulcedinis Dei scripsistis, et sicut adipe et pin- « guedine spiritalis lætitiæ fauces meas replevistis. E
« Sermo namque vester talis non est, qui adulte- « rinis formis superinductis speciem pietatis re- « præsentet, et virtutem abneget. Hoc enim illorum « est, qui in corde, et corde loquuntur, vel qui « molliunt sermones suos super oleum, cum ipsi « sint jacula. Non autem verbum vestrum sic « insulsum, sed gratiæ plenitudine confortatum vi- « scera replet Sanctorum etc. » *Hæc Petri Venerabilis verba, quæ de epistola, a Brunone ad Cartusiæ Majoris alumnos scripta, merito pronuntiari posse Surianus affirmat, non minori jure pronuntiaris de altera epistola, supra jam sæpissime laudata, qua Vir sanctus Radulphum Viridem, Remensis ecclesiæ præpositum, ad voti, in habita olim cum eo et Fulcio Monoculo de falsis mundi delectationibus collatione emissi, exsolutionem vehementissime hortatus est. Tanto hæc animi erga antiquum amicum affectu, tanta cordis, ut ita dicam, effusione, tanta Spiritus divini unctione scripta est. Integram eam Commentarii hujus initio videre non licuit, quod, quibus nulla sui parte mutila inserta est, libri nulli, nec ipsa Opera* S. Brunonis, *Coloniæ Agrippinæ anno* 1611 *impressa, annoque* 1640 *ibidem recusa, ad manum essent.*

683 *Verum cum hæc tandem urbis hujus Cartusiani pro sua humanitate commodare mihi di-* F
gnati sint, descriptum ex hisce pretiosum illud monumentum lubet etiam huc transferre, ut et id, quod paucis duntaxat libris insertum invenitur, quodque ne quidem in Sancti Opera, apud Judocum Badium anno 1524 *Parisiis excusa, penesque nos exstantia, illatum fuisse miror, lectori in promptu sit, et ita simul fidem supra plus semel datam liberem. Sic itaque habet :* Domino suo venerando Radulpho, Remensi præposito, sincerissimæ charitatis cultu observando, Bruno salutem. Veteris approbatæ amicitiæ fides eo præclarior et laude ampliori dignior in te conspicitur, quo rarior apud homines reperitur. Quanquam enim longo terrarum tractu et prolixiore temporis spatio corpora ab invicem sejuncta sint, animus tamen benevolentiæ tuæ ab amico avelli non potuit. Quod quidem literis tuis suavissimis (in quibus mihi amice blanditus es) nec non beneficiis, non solum mihi, verum etiam fratri Bernardo causa nostri large impensis, aliisque indiciis nonnullis satis ostensum est. Unde grates, non quidem meritis

Hac primo Radulphum a fide erga amicum laudat,

AUCTORE C. B.

tis pares, sed tamen ex puro fonte manantes, benignitati tuæ rependimus. Peregrinum quendam in aliis legationibus satis fidelem cum literis ad te dudum direximus, sed huc usque non comparet. Dignum judicavimus unum ex nostris charitati tuæ transmittere, qui omnia, quæ circa nos sunt (quia minus ad hæc calamo et atramento sufficimus) copiosius viva voce prosequatur.

tum eremi, quam inhabitabat, amœnitatem,

684 Notificamus ergo dilectioni tuæ, dignationi tuæ, quoniam id tibi non ingratum putamus, nos corpore (utinam sic mente) valere, et quæ ad exteriora pertinent, satis esse pro voto. Verum etiam opperior, supplicans divinæ misericordiæ manum, quæ omnes inferiores sanet infirmitates meas, et satiet in bonis desiderium meum. In finibus autem Calabriæ cum fratribus religiosis, et aliquot bene eruditis (qui in excubiis persistentes divinis exspectant reditum Domini sui, ut, cum pulsaverit, confestim aperiant ei) heremum incolo, ab hominum habitatione satis undique remotam. De cujus amœnitate aerisque temperie et sospitate vel planicie ampla et grata, inter montes in longum porrecta, ubi sunt virentia prata et florida pascua, quid dignum dicam? Aut collium undique se leniter erigentium prospectum opacarumque vallium recessum cum amabili fluminum, rivorum fontiumque copia quis sufficienter explicet? Nec irrigui desunt horti, diversarumque arborum fertilitas. Verum quid his diutius immoror? Alia quippe sunt oblectamenta viri prudentis, gratiora et utiliora valde, quia divina. Veruntamen arctiori disciplina, studiisque spiritualibus animus infirmior fatigatus, sæpius his relevatur ac respirat. Arcus enim si assidue sit tensus, remissior est, et minus ad officium aptus. Quid vero solitudo heremique silentium amatoribus suis utilitatis jucunditatisque conferat, norunt hi solum, qui experti sunt. Hic namque viris strenuis tam redire in se licet, quam libet; et habitare secum, virtutumque germina instanter excolere, atque de paradisi feliciter fructibus uti. Hic oculus ille conquiritur, cujus sereno intuitu vulneratur Sponsus amore, quo mundo et puro conspicitur Deus. Hic otium celebratur negotiosum, et in quieta pausatur actione.

vitæque solitariæ pretium edocet,

685 Hic pro certaminis labore repensat Deus athletis suis mercedem optatam, pacem videlicet, quam mundus ignorat, et gaudium in Spiritu S. Hæc est illa Rachel formosa, pulchra aspectu, a Jacob plus dilecta, licet minus filiorum ferax, quam Lia fecundior, sed lippa. Pauciores enim sunt contemplationis, quam actionis filii. Veruntamen Joseph et Benjamin plus sunt cæteris fratribus a patre dilecti. Hæc pars illa optima, quam Maria elegit, quæ non auferetur. Hæc Sunamitis pulcherrima sola in omnibus finibus Israël reperta, quæ David foveret senem et calefaceret. Quam tu, frater charissime, utinam unice diligeres, ut ejus amplexibus fotus divino caleres amore! Cujus si charitas semel animo insederit, mox illecebrosa illa et blanda deceptrix gloria mundi tibi sorderet, sollicitasque opes (menti sane onerosas) leviter abjiceres; nec non voluptates fastidires prorsus, æque animo corporique nocivas. Novit namque prudentia tua, quis dicat: « Qui diligit mundum, et ea, » quæ sunt in mundo » (quæ sunt voluptates carnis, concupiscentia oculorum, atque ambitio seculi) « non est charitas Patris in eo. » Et item: « Qui est amicus mundi hujus, inimicus » Dei constituitur. » Quid ergo tam iniquum, quid sic insanæ et præcipitatæ mentis, quid tam est perniciosum, quidve infelicius, quam contra eum, cujus potentiæ resistere, cujusve ultionem justitiæ effugere non vales, inimicitias exercere te velle? Numquid fortiores illo sumus? Nunquid, quia patientia pietatis suæ nos modo ad pœnitentiam provocat, injurias contemptus tandem non ulciscetur?

ac deinde ad seculi fugam,

686 Quid enim est perversius, quid tam rationem, justitiam ipsamque naturam oppugnans, quam creaturam plus diligere quam Factorem? Quid ergo agendum censes, charissime? Quid nisi divinis cedere consiliis, cedere veritati, quæ fallere non potest? Consulit namque in commune dicens: « Venite ad me omnes, qui labo» ratis et onerati estis, et ego reficiam vos. » Nonne pessimus et inutilis est labor, concupiscentia distendi, sollicitudinibus et anxietatibus, timore et dolore, pro cuncupitis incessanter affligi? Quod vero onus est gravius, quam quod mentem a sublimi dignitatis suæ arce in infirma deprimit, quod est injustitia omnis? Fuge ergo, frater mi, fuge has molestias et miserias omnes, et transfer te a tempestate hujus mundi in tutam et quietam portus stationem. Novit etiam prudentia tua, quid nobis Sapientia dicat. « Nisi quis » renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non po» test meus esse discipulus. » Quod quam pulchrum, quam sit utile, quamque jucundum in schola ejus sub disciplina Spiritus S. manere, divinam adipisci philosophiam, quæ sola dat beatitudinem veram, quis non videat? Quapropter operæ pretium est, diligenti examinatione prudentiam tuam ista perpendere; quod si amor Dei te non invitat, tantorum prœmiorum utilitas te non provocat, saltem necessitas et timor pœnarum ad hoc compellere debet.

in memoriam ei contractam ex emisso monachici habitus voto

687 Scis namque, qua sponsione obligatus es, et quam omnipotens est ac terribilis sit, cui temetipsum munus gratum et omnino acceptabile devovisti; cui nec mentiri licet, nec expedit. Nec enim patitur inulte se irrideri. Reminiscitur quippe dilectio tua, quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuissemus in hortulo adjacenti domui Adæ, ubi tunc hospitabat *, de falsis oblectationibus et perituris mundi hujus divitiis, nec non de perennis gloriæ gaudiis aliquamdiu, ut opinor, tractaremus; unde divino amore ferventes promisimus ac vovimus Spiritui S., in proximo fugitiva seculi relinquere, et æterna captare, nec non monachicum habitum recipere. Quod et in vicino peractum esset, nisi tunc Fulcius Romam abiisset, ad cujus reditum peragenda distulimus. Quo moram faciente aliisque intervenientibus causis, divinus amor elanguit, refriguit animus, fervorque evanuit. Quid ergo superest, charissime, nisi a tanti debiti nexibus te citius expedire, ne pro tam grandi tamque diuturno mendacii crimine iram incurras Potentissimi, et propter hoc cruciatus immanes? Quis namque inultum relinqueret, se a quolibet sibi subdito defraudari munere promisso, maxime si id magnæ foret sibi æstimationis et pretii? Quapropter crede, non mihi, sed prophetæ, imo Spiritui S. dicenti: « Vovete et reddite Domino Deo vestro omnes, » qui in circuitu ejus affertis munera. Terribili » et ei, qui aufert spiritum principum, terri» bili

* *al. melius* hospitabar

" bili apud reges terræ. " Cur hæc omnia inculcat Spiritus Dei, nisi ut te voventem perurgeat reddere, quod vovisti.

obligationem revocando, vehementissime

688 Quid vero reddere gravaris, quod nullam bonorum tuorum facit jacturam vel imminutionem, quodque tua potius, quam illius, cui persolveris, accumulat lucra? Quocirca non te detineant divitiæ fallaces, quia inopiam expellere nequeunt: nec dignitas præpositurae, quæ non sine magno administrare possunt periculo animæ. Aliena namque, quorum minister sis et non possessor, in proprios usus convertere (ut pace tua dicam) tam est odiosum, quam iniquum. Quod si splendoris et gloriæ appetens multam volueris retinere familiam, nonne cum tua, quæ ex justo habes, non suppetunt, necesse est, ut quoquo pacto eripias aliis, quod aliis largiaris? Quod non est, esse beneficum aut liberalem: nihil enim est liberale, quod non idem justum. Verum et hoc dilectioni tuæ persuasum cupio, ne pro domini archiepiscopi necessitudine, qui plurimum consiliis tuis credit et nititur, quæ non B omnia justa vel utilia facile dantur, a tam sublimi declines sponsione; divina revocetis * charitate, quæ quanto est justior, tanto et utilior. Quid autem tam justum tamque utile, quidve naturæ humanæ sic insitum et congruum, quam diligere bonum? Et quid aliud tam bonum, quam Deus? Immo quid aliud bonum, nisi solus Deus? Unde anima sancta, hujus boni incomparabilem decorem, splendorem, pulchritudinem ex parte sentiens, amoris flamma succensa, dicit: " Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam et apparebo ante " faciem Dei. "

* *al. revocesis*

hortatur.

689 Utinam non asperneris amicum monentam; utinam non surda aure audias verba Spiritus Dei, utinam desiderio longæque exspectationi meæ satisfacias, dilectissime, ne diutius crucietur pro te anima mea curis sollicitudinibusque atque timore. Nam si venerit (Quod Deus avertat) te prius, quam debiti votum solveris, ab hac recedere vita, me continua tristitia sine aliqua spei consolatione tabescentem relinques. Quapropter et te exoratum et imprecatum cupio, ut vel causa orationis ad sanctum Nicolaum, inde ad nos usque venire digneris, qua C tenus videas eum, qui te unice diligit, et statum rerum nostrarum ac religionis ordinem, nec non quæ ad communem utilitatem spectant, mutua viva voce tractare possimus. Et confido in Domino, quod non pœnitebit tanti itineris subiisse laborem. Epistolaris brevitatis excessi modum, quia dum corpore te habere non possum, saltem diutius sermocinando tecum morabor; fraternitatem tuam diu incolumem memorem consilii nostri nec voti immemorem vigere sedulus exopto. Vitam S. Remigii nobis transmittas, oro, quia nusquam in partibus nostris reperitur. Vale. *Hanc a Sancto epistolam, cum in Turritana Calabriæ eremo versaretur, scriptam fuisse, ipsamet ejus verba num.* 684 *posita manifestant; ut autem, cur sub hujus finem ad S. Nicolaum* Bruno *Radulphum invitet, habeatur perspectum, sciendum est, sancti illius præsulis Myrensis corpus Myra Barium, Apuliæ civitatem, anno* 1087, *ut Lupus Protospata in Chronico aliique docent, fuisse translatum; quod cum plurimis ab eo tempore miraculis ibidem inclaruisset, peregrinationibus frequentissimis, ad id Barium e remotissimis etiam regionibus susceptis, honorabatur.*

690 *Porro, antequam jam recitatam epistolam ad Radulphum Viridem Sanctus scriberet, litteris jam ab eo fuerat conventus, aliasque ad antiquum illum, cui tamen an redditæ fuissent, est dubium, amicum suum miserat. Fas est hæc omnia colligere ex ipsa, quam jam dedi, Sancti nostri ad Radulphum epistola. Hæc enim initio sic habet:* Quanquam longo terrarum tractu et prolixiore temporis spatio corpora ab invicem sejuncta sint, animus tamen benevolentiæ tuæ ab amico avelli non potuit. Quod quidem literis tuis suavissimis (in quibus mihi amice blanditus es) nec non beneficiis, non solum mihi, verum etiam fratri Bernardo causa nostri large impensis aliisque indiciis nonnullis satis ostensum est. Unde grates, non quidem meritis pares, sed tamen ex puro fonte manantes, benignitati tuæ rependimus. Peregrinum quemdam in aliis legationibus satis fidelem cum literis ad te dudum direximus, sed huc usque non comparet. Dignum judicavimus unum ex nostris charitati tuæ transmittere, qui omnia, quæ circa nos sunt, quia minus ad hæc calamo et atramento sufficimus, copiosius viva voce prosequatur. Notificamus ergo E dilectioni tuæ etc. *Tale est epistolæ, a Sancto ad Radulphum Viridem scriptæ, initium; e verbis autem jam datis, quibus constat, fuisse illam ad hunc antiquum* Brunonis *amicum per aliquem e Turritanæ eremi alumnis missam, manifestum est. Verum quis fuerit, cui id onus Sanctus injunxerit, pro certo nequeo edicere, uti nec quis exstiterit ille frater Bernardus, cui Sancti nostri causa benefecisse Radulphus Viridis memoratur proxime huc translatis epistolæ ad hunc verbis. Antiquus quidem, quem supra adhuc laudavi, Catalogus monachorum, qui post Sancti obitum Lanvino, tamquam Priori, obedientiam in Turritana eremo promisere, fratrem quemdam, nomine Bernardum, exhibet.*

AUCTORE C. B. Per quem Epistolam illam ad Radulphum miserit,

691 *Verum hunc cum fratre Bernardo, qui* Brunonis *causa a Radulpho amantissime fuit exceptus, asseverare eumdem idcirco non ausim, quod Bernardus in dicto Catalogo memoratus, si res ita haberet, e Turritana eremo ad Radulphum a Sancto missus fuisse deberet, idque factum non fuisse appareat, cum* Bruno, *si id fecisset, epistolam per eum ad Radulphum verosimiliter misisset, et tamen, antequam ad hunc epistolam huc jam transcriptam daret, unam dumtaxat* F *ad eum adhuc aliam, quam per peregrinum misit, scripsisse e datis epistolæ ad Radulphum verbis videatur. Porro, uti quis Bernardus ille, a Radulpho* Brunonis *causa benignissime exceptus, exstiterit, in obscuro est, ita etiam annus, quo epistola, quam per unum e suis ad Radulphum Sanctus misit, scripta sit, omnino me latet. Verum etsi id ita sit, eam tamen idcirco commemorare hic libuit, quod epistola, quam ad primos suos in Cartusia discipulos Sanctus scripsit, recensenda foret, rectusque ordo, ut tam de una, quam de altera uno eodemque loco tractetur, exigere videatur. Atque hinc etiam est, cur jam supra eo ipso loco, quo de binis jam memoratis Sancti epistolis, agi conveniebat, de reliquis etiam omnibus, quæ vel Sancti vere sunt, vel ei saltem attribuuntur, lucubrationibus serie continua agere constituerim, reque etiam vera §§ binis sequentibus sim acturus.*

et cur eum hic commemorare visum sit.

§ XLII,

AUCTORE C. B.

§ XLII. Sanctus Commentarios in Psalmos et in S. Pauli Apostoli Epistolas, qui nomine ejus circumferuntur, re etiam vera adornavit; quandonam id et qua methodo fecerit, et quænam præterea lucubrationes certo ei debeant attribui.

Sancti nostri nomine multa, quæ hic recensentur, edita sunt Opera.

Commentarios duos, alterum in Psalmos, alterum in omnes S. Pauli Apostoli Epistolas, una cum nonnullis Opusculis seu Tractatibus Sermonumque collectione sat ampla Judocus Ascen- B *sius e Ms., quod a Guilielmo Bibaucio, Cartusiæ Majoris Priore, acceperat,* S. Brunonis, *Cartusianorum institutoris, nomine Parisiis anno* 1524 *typorum beneficio vulgavit, eademque deinde Opera omnia, additis etiam nonnullis aliis, volumineque unico, quo ab Ascensio edita fuerant, in tres tomos diversos, quorum prior Commentarium in Psalmos, secundus Commentarium in S. Pauli Epistolas, ac tertius denique Opuscula Sermonesque complectitur, discreto, Coloniæ Agrippinæ anno* 1611 *iterumque anno* 1640 Brunonis *pariter Cartusiani nomine fuere recusa. Verum alia ex iis sunt, quæ Sanctum nostrum certo habent auctorem; alia contra, quæ an illius sint, disceptatur. Ac de prioribus quidem præsenti §, quo, quæ Opera præter duas § præcedenti recitatas Epistolas sancto Cartusianorum Parenti debeant attribui, lectorem edocere statui, agere jam nunc aggredior, tractatu de posterioribus in § sequentem rejecto. A commentario in Psalmos duco initium.*

Ex his Commentarius in Psalmos vere illum,

693 *Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 9, *pag.* 243, *a nonnullis non aliam ob causam, quam quod S. Brunonem Signiensem cum* S. Brunone *Cartusianorum fundatore confuderint, ex Operum, abs hoc concinnatorum, Catalogo Commentarium quempiam in Psalmos erasum fuisse, præfati, ita fere quantum ad substantiam* C *subjungunt: Quo difficultas isthæc melius elucidetur, nosse refert, unius nondum integri seculi spatio, ab anno scilicet* 1040 *usque ad annum* 1123 *tres floruisse* Brunones, *qui celebris omnes nominis fuerunt, Psalmis explanandis commentandisve omnes operam dederunt, S. Bruno scilicet, Herbipolensis episcopus, anno* 1045 *vita functus,* S. Bruno, *de quo hic nobis sermo, et S. Bruno, episcopus Signiensis, anno* 1123 *e vivis sublatus. Prioris in Psalterium Opus una cum aliis ejus lucubrationibus jam inde ab anno* 1494 *typis fuit excusum, et ab his deinde sejunctum Herbipoli anno* 1531 *ac deinde iterum Lipsiæ anno* 1533; *quæ posterior editio ad proxime antecedentem, a Joanne Cochlæo factam, fuit exacta. Tandem in Bibliothecam Patrum fuit illata, exstatque in Lugdunensi hujus editione tom.* 18. *Episcopi Signiensis Commentarius luce publica donatus est a Marchesio, Operumque ejus tomi primi, in quo inter Commentarium in Deuteronomium, interque Commentarium in Cantica Canticorum ponitur, partem constituit.* D

qui Opus hujusmodi composuisse, argumentis

694 *Hæc fere, ut jam dixi, quamtum ad substantiam illi; atque ita quænam, tum S. Brunoni Herbipolitano, tum S. Brunoni Signiensi, qui ambo Psalmos commentati sunt, expositio in hosce attribuenda sit, lectorem potissimum edocent; antequam autem, quænam* S. Brunoni, *Cartusianorum institutori, quem psalmos pariter explanasse, admittunt, adscribenda sit, exponant, argumenta primum, quibus, re etiam vera commentatum esse Psalmos Sanctum nostrum, probare nituntur, in medium adducunt. Eadem fere, quo id ipsum probem, adhibere hic lubet, cum alia, quæ validiora sint, invenire haud potuerim. Paucis e versiculis, quibus inter funebres Sancti Titulos recudendos tit.* 107 *Miciacensis prope Aurelianum abbatiæ monachi Sanctum celebrant, primum locum obtinet sequens hic:* Doctus Psalmista, clarissimus atque sophista. *Regulares Noliensis S. Vincentii in Inferiori Pictavensi provincia monasterii canonici in Titulo funebri* 178, *quo Sancto parentarunt, ita habent:* Bruno namque veram scientiam et prudentiam E liberalium artium, nec non ceteras cardinales virtutes habuit, et servavit, quas in bono fine consummavit. Dudum siquidem ecclesiæ sedis Remensium summus didascalus, utpote in Psalterio et ceteris scientiis luculentissimus, et columna totius metropolis diu exstitit. *Cum ergo altero e binis hisce titulis funebribus Sancti nostri in Psalmis doctrina, altero, ut apparet, in his explanandis commentandisve claritas celebretur, ad expositionem commentariumve, quem in hosce ille concinnarit, alludi videtur; hinc autem, fuisse vere a* Brunone *Psalmos commentario explanatos, concludendum cum supra laudatis Historiæ litterariæ Franciæ Scriptoribus apparet.*

nonnullis

695 *Attamen, cum fieri queat, ut præfatis binis Titulis funebribus, non ad Psalmorum, quem Sanctus in litteras miserit, Commentarium, sed ad eorumdem, quam cum Remis alibive altioris ordinis litteras doceret, viva voce fecerit, explanationem alludi, non nemo forte contendat, Commentarium a* Brunone *in Psalmos fuisse reipsa compositum, aliis adhuc argumentis cum laudatis Historiæ litterariæ Franciæ Scriptoribus lubet firmare. Seculo eodem, quo Sanctus obiit, fuisse ab hoc in Psalmos Commentarium contextum, tam firmiter habebatur persuasum, ut librarius, si in simile forsan, quod auctoris nomen non præferret, scriptum incidisset, acceptum ex hoc ecgra-* F *phum tam in capite et ad calcem epistola dedicatoriæ, quam in ipso Operis titulo* S. Brunonis, *Cartusianorum institutoris, nomine insigniret. Ecgraphum hujusmodi Mabillonii tempore in Silviniacensi Ordinis Cluniacensis monasterio, duarum horarum spatio a Molinis in Burgundia sito, asservabatur; in eo enim, uti ipsemet hic scriptor, qui illud ibidem invenit, Operum posthumorum tom.* 2, *pag.* 29 *testatur, legebatur,* Incipit Epistola Brunonis Cartusiensis præpositi ad Hugonem Astensem episcopum. Domino suo Hugoni etc.... Explicit Epistola Brunonis Cartusiensis præpositi etc. Incipit expositio Psalterii, excepta a Brunone, Cartusiense præposito, ex tractatibus sanctorum Patrum; *ac Mabillonius quidem, ecgraphum illud compositi a S. Brunone, episcopo Signino, in Psalmos Commentarii exemplar, cujus initium ab exemplaribus excusis differret, esse existimavit lib.* 70 *Annalium*

AUCTORE C. B.

A *nalium Benedictinorum num.* 29; *verum, aiunt Historiæ lit. Franciæ scriptores loco citato, neque Operis, quod ab hoc antistite compositum, neque illius, quod a sancto Cartusiensis Ordinis Fundatore fuit contextum, exemplar est. Prima, quæ in Operis contextu leguntur, verba ostendunt, concinnatum esse ab Odone, Astensi monacho, Commentarium, quem Marchesius ad Operum Brunonis Signini, cui inscriptus est, calcem publici juris fecit. Librarius itaque, de quo jam mox sumus locuti, non solum in auctoris, cui scriptum illud attribuendum, verum etiam in Mecœnatis, cui dedicatum fuit, nomine erravit, nisi forte, quod subinde etiam alias factum reperitur, duobus diversis, Hugoni nempe, Astensi episcopo, uti in Ms. exemplari legitur, et Brunoni Signino, uti exemplar excusum præfert, fuerit inscriptum.*

hic ostenditur. 696 *Ita quantum ad substantiam Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores laudati. Jam vero, cum librarii antiqui, si quem forte auctoris* B *nomine destitutum in Psalmos Commentarium invenere, nomen ei* S. Brunonis, *Cartusianorum institutoris, adscripserint, in ea sane illos, qua Opus hujusmodi a Sancto illo fuisse concinnatum, existimarunt, opinione fuisse, dubitandum non est; quod proinde re etiam vera fuisse a Sancto factum, argumento est perquam valido. Ad id porro accedit, a scriptoribus fere omnibus, qui celebriores in re litteraria auctores scriptosque ab hisce libros recensent, Commentarium in Psalmos, qui a* S. Brunone, *Ordinis Cartusiensis fundatore, adornatus sit, commemorari. At vero, inquiet fortassis non nemo, sola plurium* Brunonum *homonymia factum esse potest, ut Commentarius in Psalmos, quem ex iis unus, a* S. Brunone *Cartusiano diversus, contexuerat, huic tamen per errorem a librariis fuerit adscriptus. Fateor, fieri id ita omnino potuit; verum ita etiam reipsa factum esse, parum mihi verosimile apparet. Quod si enim, ut Sancto nostro quispiam in Psalmos Commentarius attribueretur, sola plurium* Brunonum, *a quorum aliquo Opus hujusmodi fuerit compositum, homonymia sit factum, quidni etiam hac accidit, ut Commentarii, tum qui a S. Brunone, Herbipolitano episcopo, in omnia Veteris et Novi* C *Testamenti Cantica, tum qui a S. Brunone Signino in Moysis Libros, in Job, in Cantica Canticorum et Apocalypsim sunt contexti,* Brunoni *nostro fuerint adscripti? Sane, cum a nullis prorsus scriptoribus sive antiquioribus sive recentioribus id factum inveniatur, et tamen, ut jam dictum, ab hisce fere omnibus quispiam in Psalmos Commentarius* Brunoni *Cartusiano attribuatur, multum enimvero vel hinc confirmatur opinio, quæ vere ab hoc Commentarium in Psalmos fuisse elaboratum adstruit, eaque adeo, utpote tum idcirco, tum alias ob causas jam adductas, longe verosimillima aut etiam prorsus indubitata, est standum.*

habet auctorem. 697 *Cum porro res ita habeat, dubitandum etiam non apparet, quin Commentarius, a* S. Brunone *Cartusiano in Psalmos conscriptus, is ipse sit, qui primum anno* 1524 *Parisiis apud Judocum Ascensium, ac deinde anno* 1611, *iterumque anno* 1640 *typis Coloniensibus prodiit. Hic enim Commentarius a Commentario, qui Brunoni Herbipolitano episcopo tribuitur, multum differt, nec contra ac a nonnullis, qui propterea Sancto nostro contexti in Psalmos Commentarii honorem perperam ademerant, putatum ex errore aliquando fuit, cum Commentario, qui Brunonis, episcopi Signini, nomen præfert, est idem; quod iterum, fuisse a Sancto nostro in Psalmos Commentarium elaboratum, argumento est: ut omnia, quo hic illi adscribatur, concurrant, quemadmodum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, quorum fere omnia, hactenus hic adducta, sunt. tom.* 9, *pag.* 245 *recte observant, mox etiam ibidem, quid de hoc* S. Brunonis, *Cartusianorum institutoris, Opere censeant, sequentem fere exponentes in modum: Quicumque id attentione vel mediocri evolverit, difficile admodum esse, fatebitur, invenire generis hujus scriptum, quod simul sit magis solidum et clarum, magis concisum et ab obscuritatis vitio alienum. Si notum magis fuisset, magis etiam fuisset usitatum, neque adeo, quam huc usque fuit, neglectum: rectæ Psalmorum intelligentiæ inspirandæ judicatum fuisset aptissimum. Auctorem præfert scientiarum omnium gnarum, Deique spiritu repletum, qualem* S. Brunonem *post eos, qui melius illum novere, exhibuimus. Ita fere quantum ad* E *substantiam illi; quam autem hæc, quæ de dicto Sancti Opere generatim hic affirmant, veritati consonent, ostendunt, quæ deinde, nonnullis interpositis, quantum ad methodum in eo servatam magis particularia adjungunt.*

698 *Atque ea quidem eo propemodum recidunt:* *Honorificum de illa lucubratione judicium.* *Postquam Sanctus, quid per Psalterium intelligatur, sensusque diversos, litteralem scilicet, moralem et mysticum, in Psalmis distinguendos, brevi Præfatione exposuit, ad textus expositionem progreditur. Methodum hanc ita servat, ut, cum sensum litteralem assignat, semper eum ad sensum spiritualem seu mysticum, a Spiritu Sancto in Psalmis præcipue intentum, referat. Ita* Bruno *Jesum Christum ejusque membra, seu hunc ejusque Ecclesiam ubique fere monstrat. Et vero sola hæc via est, quæ ad perfectam Psalmorum intelligentiam deducat. Sanctus noster antiquos Patres, qui ante illum hosce explanarant, evolverat, eosque interdum, ac nominatim S. Ambrosium et S. Augustinum, etiam citat, verbis tamen illorum non transcriptis; ut, quæ ex iisdem accepit, ea sibi quodammodo propria reddiderit, integrumque Opus ex ipsa ejus penu sit depromptum. Dum singulorum Psalmorum, quod, multa rebus obscuris luce affusa, facit, titulos exponit, linguam Hebraicam calluisse* F *sese, manifestissime prodit. Idem liquet e variis in Operis contextu occurrentibus locis, uti etiam eum ad primigenium seu Hebraicum textum, ut, quem Vulgata offert, melius exponat, recurrere. In toto Commentarii decursu mirationem de se concitat, ac potissimum, dum Jesu Christi mysteria, ac quempiam Psalmorum locum per alium Sacræ Scripturæ textum exponit. Stylo utitur conciso, simplici, nervoso, claro, nitido tamque probe Latino, quam cujuscumque alterius, qui eodem, quo Sanctus, seculo floruit, scriptoris stylus esse potuerit. Eximii hujus Commentarii editiones alias, quam quas Opera,* S. Brunonis *nomine tum Parisiis anno* 1524, *tum Coloniæ Agrippinæ anno* 1611 *ac deinde iterum anno* 1640 *typis excusa, in capite præferunt, non novimus, ut jam supra dictum. Optandum interim foret, ut Opus omnium fidelium, ac maxime eorum, qui publico precum divinarum ministerio consecrati sunt, manibus tereretur.*

699 *Tale est, quod de præclaro Sancti nostri in Psalmos Commentario Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores ferunt, judicium; quod mihi sane apparet*

AUCTORE C. B.

Tempus, quo hæc concinnatu sit, est incertum, nec id, quo Commentarius alius,

apparet æquissimum, si tamen exceperis, quod de Opere illo integro e propria Sancti penu deprompto et tamen partim e sanctis Patribus accepto involvit. Restat modo, ut quo id tempore Bruno *elucubrarit, determinem. Cum Sancto nostro, ut sacræ Scripturæ studio vacaret, tum maxime, dum in Cartusia Majori ac deinde in Turritana Calabriæ eremo versaretur, otium fuisse videatur, fuisse tunc abs illo, de quo hic nobis sermo, Commentarium concinnatum verosimile potest videri. Attamen, cum nihil omnino obstet, quo minus id etiam, dum Remis adhuc scholarum præfecturam gereret, altiorisque ordinis scientias doceret, fecisse queat, nec quidquam, quod anachoretarum potius, quibus in solitudine præerat, quam aliorum quorumcumque fidelium instructionem spectet, in illa Sancti nostri lucubratione occurrat, hancne ille, cum seculo nuntium jam remisisset, an ante adornarit, dubium admodum ac incertum apparet. Nec quo tempore lucubratio altera, seu in omnes S. Pauli Apostoli Epistolas Commentarius, qui inter Opera Sancti* B *nomine excusa non infimum locum tenet, integrumque Coloniensis horum editionis tomum secundum implet, concinnatus sit, certius definiri potest, uti patescet ex iis, quæ dicam, cum* Brunoni *Cartusiano Opus illud vere attribuendum ostendero.*

qui Sancto pariter vere attribuendus ostenditur,

700 *Plurium* Brunonum *homonymia, quæ, ut Sancto nostro in Psalmos, quem tamen adornarat, Commentarius adjudicaretur, aliquando ex supra dictis fecit, locum hic habere nulla prorsus ratione potest. Etenim scriptor auctorve nullus est* Brunoni *homonymus, qui eodem, quo hic seculo, aut saltem ætate floruerit, Commentariumque in S. Pauli Apostoli Epistolas concinnarit. Quare, si,* S. Brunonem, *Cartusianorum Institutorem, hasce esse commentatum, argumento sat solido, alicunde quæsito, possit probari, omnia penitus Operis exemplaria, quæ Sancti nomine insigniuntur, opinioni eorum, qui huic illud adscribunt, suffragantur; re autem vera sat solidum, quod, S. Pauli Apostoli Epistolas commentatum esse Sanctum nostrum, ostendit, argumentum ex ejus in Psalmos Commentario, cum contextus hic ab illo ex dictis certo sit, deducitur. Idem enim stylus, eademque methodus, quam in Psalmis commentandis secutus est Sanctus, in Commentario etiam,* C *quo S. Pauli epistolas exposuit, invenitur. Voces* id est, *quas in explanandis Psalmis, quo præcedentem auctoris locutionem locutione altera seu phrasi clariorem meliusve explicatam reddat, non raro adhibet, frequenter etiam in S. Pauli Apostoli Epistolarum Commentario recurrunt. Adhæc, quod quin postremum hoc Opus* S. Brunonis *vere sit, dubitandi omnem locum adimit, clausula est, in antiquo Commentarii hujus exemplaria Mabillonio reperta hisque verbis concepta:* Explicit Glosarius Brunonis heremitæ super Epistolas B. Pauli Apostoli.

scriptus sit, minus incertum apparet.

701 *Atque ita, Sancto, qui nomine ejus editus est, scriptum in omnes S. Pauli Apostoli Epistolas Commentarium merito attribui, modo habemus; de tempore adeo, quo hunc a* Brunone *concinnari contigerit, nunc dicamus. Sunt quidem, qui, Sanctum cum in solitudine seu Cartusiana seu Turritana jam versaretur, Opus illud contexuisse, verosimilius autumant: et sane, cum tunc omni alia cura liber conscribendis libris vacare facile potuerit, esse videtur, cur id eum tunc fecisse non immerito æstimes; attamen cum* Bruno, *dum Remis adhuc, seculo nondum relicto, versaretur, studiis animum assidue excoluerit, facileque interea Opus illud concinnare potuerit, non est etiam, cur id tum certo non fecisse, sit credendus. Quapropter idne tunc, an, cum in solitudinem jam secessisset, præstiterit, ambigendum quam maxime videtur; cum autem, quo dubium id esse desinat, non tantum non in ipso illo Opere, sed nec alibi quidquam occurrat, tempus, quo Commentarium proxime memoratum Sanctus scripserit, non minus sane, quam quo Commentarium in Psalmos adornarit, apparet incertum, idque adeo in medio relinquens, quæ de methodo, quam in Opere illo adornando secutus est Sanctus noster, dicenda sunt, expedio. Integrum primo capitis cujusque textum transcribit, singulasque deinde ex ordine sententias clare ac succincte exponit, unice studens, ut omnia, quæ in hisce continentur, seu ethicæ seu fidei ac dogmatis capita lectori manifesta efficiat. Sententiarum verba ad Grammaticæ leges nonnumquam explanat; nonnumquam etiam, quæ verbis aliis Græce et Hebraice, quod utramque hanc linguam eum calluisse, argumento est,* E *significatio competat, exponit. Hæc fere etiam quantum ad substantiam omnia de methodo, quam in suo in S. Pauli Epistolas Commentario Sanctus noster tenuit, Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores laudati tom.* 9, *pag.* 247 *suppeditant, addentes etiam nonnulla de Sancti quantum ad Dei gratiam et liberum hominis sub hac arbitrium doctrina.*

Opera alia, Sancto adscribenda.

702 *Verum cum hæc ad methodum a Sancto in suo, de quo hic nobis sermo, Opere servatam non spectent, longiusque, quam par sit, ab instituto nostro, quod dumtaxat, quæ Sancto attribuantur, Opera, et quo, quæ illius vere sunt, tempore, modoque scripta sint, examinari exigit, nos abducerent, missis iis, de Parænetico ad cælestia capessenda Epigrammate præclaraque fidei confessione, quæ e scriptis, Sancto nostro indubie attribuendis, commemoranda adhuc hic restant, quæpiam proferre in medium nunc lubet. Ac primo quidem Paræneticum illud Epigramma seu, ut ab aliis vocatur,* Elegiam *de mundi contemptu* Brunonis *certo esse, vel ex eo liquet, quod auctori alteri neque a recentioribus, neque a vetustioribus scriptoribus attribuatur; quanti autem pretii id sit, cuique tum ex Opusculi, quod integrum num.* F *56 jam recitavi, inspectione, tum e sæpius repetitis ejusdem in Opera varia, quæ omnia hic recensere operæ pretium non est, illationibus dijudicandum relinquo. Quod modo ad præclaram, quæ Sancti etiam certo est, fidei confessionem spectat, hanc Vir sanctus cum morti sese vicinum sentiret, emisit, eique nominatim, quæ ad SS. Trinitatis ac divini Verbi Incarnationem spectant, inseruit, in fine etiam, verosimillime, ut pro more (adi num. 69) tunc usitato, quantopere Berengarii hæresim detestaretur, ostenderet, adjungens,* Credo etiam Sacramenta, quæ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum, quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum Sanguinem, quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum et in spe salutis æternæ. *Scripti hujus fragmenta dumtaxat aliqua in conscriptas a se sancti Vitas intulerant ejus biographi; verum id integrum Surianus in suis ad contextam a Surio Sancti Vitam Annotationibus pag. 253 et seq. ac deinde etiam Mabillonius, quarto Analectorum tomo*

A *mo pag. 400 et seq. publici juris fecit. Integrum id nos pariter, cum de tempore quo Sanctus obiit, tractabimus, Commentario huic inseremus ; de Operibus , quæ Sancto attribuuntur, nec tamen men ejus certo sunt, modo agendum.*

§ XLIII. An Opera, a jam memoratis diversa, quæ Sancti nomine edita sunt, vere eum habeant auctorem.

Opusculorum, quæ an Sancti sint, controvertitur, tituli.

Lucubrationes, quæ Sancti nomine editæ sunt, et tamen an eum vere habeant auctorem, disceptatur, in Opuscula seu Tractatus particulares, et in Sermones seu Homilias dividuntur. Ut, quæ in decursu dicenda sunt, studioso lectori clarius queant proponi, singularum illarum lucubrationum qualemcumque notitiam, antequam, an Sanctum nostrum vere habeant auctorem, in-
B *quiram, præmitto, translatis huc titulis saltem, quibus quæque tom. 3 Operum, nomine* Brunonis *Coloniæ Agrippinæ anno 1611 iterumque anno 1640 editorum, afficiuntur. Ac primo quidem tituli, quibus Opuscula horumque capita insigniuntur, sequentes hi sunt :* Liber de Laudibus Ecclesiæ capita octo, nempe I de Paradiso, II De arca Noë, III De tabernaculo fœderis, IV De templo Salomonis, V De muliere, per quam significatur Ecclesia, VI De civitate sancta Hierusalem, VII De basilicis, quæ ab episcopis ordinantur, VIII De Euangelicis lectionibus. Liber de ornamentis Ecclesiæ, continens capita deodecim, I De fide, II De spe, III De charitate, IV De quatuor virtutibus cardinalibus, V De humilitate, VI De misericordia, VII De pace, VIII De patientia, IX De castitate, X De obedientia, XI De abstinentia, XII In quibus virtutibus Ecclesia ornatur. Liber De novis continens capita decem, nempe I De novo mundo, II De cælis novis, III De nubibus novis, IV De montibus novis, V De arboribus novis, VI De animalibus novis, VII De potestatibus novis, VIII De novo mari, ac novis piscatoribus, IX De avibus novis, X De fluminibus
C novis.

uti etiam Sermonum, qui an Sancti sint, pariter controvertitur, recensentur.

704 *Atque hi quidem Opusculorum, ad quorum etiam primi caput ultimum sermo De ecclesiæ dedicatione adjicitur, tituli sunt ; Sermonum vero seu Homiliarum, quas liber, qui De festivitatibus festivitatum inscribitur, comprehendit, sequentes ;* De SS. Trinitate sermones tres. De Nativitate Domini sermo unus. In octava Epiphaniæ sermo unus. In Ramis Palmarum sermones duo. In Cœna Domini sermo unus. In die Parasceves sermones duo. In die sancto Paschæ sermo unus. In Ascensione Dominica sermones duo. In die sancto Pentecostes sermones duo. Sermones quinque de beata Virgine, I De laude B. Mariæ Civitatis Dei, II De Nativitate ejusdem, III In Purificatione, IV In Annunciatione, V In Assumptione. Sermones quinque, I De Martyribus, II De Christo vite, et ejus vinea, III De Martyribus, IV De bonis et malis fratribus cohabitantibus, aut martyribus simul occisis, V De laudando Deo instrumentis musicis, per quæ martyrum cruciatus et confessorum afflictiones et confessiones designantur. *Sermonibus hisce seu Homiliis, quas, quæ jam supra memoravi, Sancti nomine edita Opera complectuntur, Sermones de SS. Confessoribus undecim, aliique tres subduntur. Ac horum quidem posteriorum primus inscribitur* De Virginibus, II De sancto Michaële archangelo, III De contemptu divitiarum ; *aliorum vere undecim, qui hosce præcedunt, primus est* De sale et luce ex verbis Domini, et civitate in monte posita, de Apostolis et ceteris doctoribus ac confessoribus, II De lucerna posita super candelabrum, applicata Salomoni, Christo et beato Benedicto, in cujus festo habitus est, et applicabilis cuilibet confessori, III De diversis oculis et de episcopis, IV De puteis Abrahæ, id est, Sacræ Scripturæ, quos aperiunt Apostoli et Catholici doctores, V De Lumbis præcinctis et lucernis ardentibus Confessorum, VI De talentis unicuique, sed præcipue episcopus et aliis prælatis, ad lucrum faciendum in illis a Domino creditis, VII De Confessoribus, quibus vigilandum est, VIII De continentia et mundo corde, deque Pontificium officio per Rationale significato, IX De quovis Sancto, qui relictis omnibus, Deum secutus est, etiam de Virgine, X De Apostolis, Euangelistis et Doctoribus sanctis, XI De doctoribus et prædicatoribus sanctis. E

Lucubrationes illas omnes Brunoni Signino asseruit Marchesius.

705 *Atque hæc sunt Opuscula omnia seu tractatus, itemque homiliæ seu sermones, qui Operum Sancti nostri nomine, curante Theodoro Petreio, Coloniæ Agrippinæ anno 1611, iterumque post hujus obitum anno 1640 typis excusorum, tomum tertium constituunt. Verum Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. 9 pag. 242, Opusculis omnibus seu tractatibus ac sermonibus, qui* Brunoni *Cartusiano tum in hac Operum ejus editione, tum in altera, supra memorata atque a Judoco Badio, seu, uti a patria etiam vocatur, Ascensio anno 1524 adornata, attribuuntur, generatim recensitis, subjungunt :* Verum e grandi illo scriptorum, in duabus illis editionibus S. Brunonis nomine excusorum, numero expungi debent hinc Opuscula omnia seu tractatus particulares, hinc sermones omnes seu homiliæ. Nec hi, nec illi, utut nomine ejus condecorati, ad eum pertinent, tantumque per errorem, ex ipso illo nomine natum, contigit, ut adscripti ei fuerint. Totidem sunt fœtus calami S. Brunonis Signini episcopi, anno MCXXIII F vita functi, ac proin Cartusianorum Institutori æqualis. Dubitari hac de re non potest, dum huic illos a Petro Diacono Cassinensique bibliothecario, qui ante idem *(duodecimum)* seculum medium scripsit, in Operum suorum duobus, *Opusculo nempe de viris illustribus Cassinensibus, et Chronico monasterii Cassinensis,* ubi eos singulatim enumerat, attribui videmus. Et vero Mauro Marchesio, Cassinensi decano, curæ fuit asserere eos ac reddere vero suo auctori, sub cujus nomine Venetiis imprimi eos fecit, duobus tomis discretos, qui non nisi unum molis justæ volumen constituunt. Editio est anni MDCLI, et exacta ad plura antiqua Mss., quæ complectuntur alia ejusdem antistitis Opera, quæ inter nonnulla sunt, quæ Petri diaconi diligentiam fugerant.

Aliquæ ex illis perperam forte hujus nomine ab antiquis notantur,

706 *Hactenus illi ; verum cum inter Opera, quæ Maurus Marchesius anno 1651 Venetiis S. Brunonis Signini seu Signiensis episcopi nomine edidit, sint etiam, uti ipsimet hic fatentur, nonnulla, quæ in suppeditato a Petro diacono Operum,*

AUCTORE C. B.

rum, quæ Sanctus hic Ordinis Benedictini antistes contexuit, elencho non occurrunt, cur Marchesio, hæc etiam S. Brunonis Signini esse contendenti, assensum, uti verbis recitatis faciunt, præbuere? An quod in antiquis Mss., Opera alia, quæ Signini præsulis certo sunt, complectentibus, fuerint a Marchesio reperta? Hanc sane ob causam ita opinatos illos esse, ex ultima verborum huc translatorum periodo apparet. Verum cum ex Brunonis *nomine, quod Sanctus Cartusianorum Institutor cum sancto Ordinis Benedictini Signino episcopo habet commune, factum esse queat, imo reipsa, quemadmodum laudati Historiæ lit. Franciæ Scriptores verbis recitatis volunt, factum sit, ut Opera, quæ a Petro diacono S. Brunoni Signino diserte attribuuntur,* S. Brunoni *Cartusiano a librariis fuerint adscripta, quid ni etiam factum eodem ex capite esse queat, ut Opuscula seu opera quæpiam, in suppeditato a Petro diacono Operum, quæ Bruno Signinus composuit, Catalogo expresse non memorata, huic per errorem a librariis, Mss. antiquorum, in quibus a* B *Marchesio fuere inventa, auctoribus fuerint adscripta, licet interim non illius, sed* S. Brunonis *Cartusianorum Institutoris essent? Aiunt quidem, illa in Mss. hisce antiquis, e quibus a Marchesio eruta fuere, adjuncta fuisse aliis, Operibus, quæ Brunonis Signini esse, certum omnino est atque indubitatum. Verum quid tum? Codex Ms. antiquus, e quo* S. Brunonis *Cartusiani Opera anno* 1524 *Judocus Ascensius edidit, alterque, qui tum in Cartusia Majori asservabatur, scriptis in Psalmos et in omnes S. Pauli Apostoli Epistolas Commentariis, qui Sancti nostri certo sunt, adjuncta etiam, ut laudatus Judocus Ascensius in præfixa hisce Epistola dedicatoria fidem facit, alia habebat Opuscula, quæ una cum Commentariis illis hic vulgavit, quæque tamen omnia* S. Brunonis *Cartusiani non sunt, uti mox, præfatis scriptoribus, qui nulla ex hisce ei attribuunt, partim assentiendo, docebo.*

aliquæ contra verosimillime ei

707 *Atque ego quidem, ut ea in dictos Mss. codices seu in horum unum, e quo deinde alter sit transcriptus, fuerint illata, factum reor ex ignorantia præcipitive judicio librarii, qui cum omnia Sancti nostri Opera describenda sibi sumpsisset, forteque fortuna in Opuscula, quæ* Brunonis *simpliciter nomen, nullo addito nomini* C *huic titulo, præferrent, ea* Brunonis *nostri, aut nullo plane aut perexiguo præmisso examine, esse existimarit, eaque propterea aliis a se jam descriptis genuinis hujus Operibus adjecerit. Verum cum res ita habeat, quid ni etiam simili ratione factum esse queat, ut in codices Mss. antiquos, qui Marchesio præluxere, aut saltem in horum unum, e quo reliqui deinde fuerint descripti, Opuscula aliqua, quæ S. Brunonis, Signini episcopi, non sunt, fuerint illata? Ex Opusculis itaque Homiliisque, quæ Sancti nostri nomine Parisiis ac deinde Coloniæ Agrippinæ in lucem prodiere, atque a Marchesio interim huncque secutis Historiæ litterariæ Franciæ scriptoribus S. Brunoni, Signino episcopo, attribuuntur, vere huic illa attribuenda videntur, quæ tum tituli parum vulgaris, quem præferunt, tum argumenti, quod tractant, ratione conveniunt cum Operibus, quæ a Brunone, Signino seu Signiensi episcopo, concinnata fuisse, Petrus Diaconus in Opusculo De viris illustribus Casinensibus cap.* 34 *alibive diserte testatur. Ea sedet sententia, quod, quamvis hic scriptor a veritate etiam subinde deviasse deprehendatur, nec cum Leone Marsicano, qui, quod* D *deinde Petrus continuavit, Casinense Chronicon incepit, gravitate et auctoritate comparandus videatur, Brunoni tamen Signino Opera, quæ sancti hujus antistitis non essent, adscripsisse censendus non sit, cum haud dudum, postquam hic ad Dominum migrasset, in monasterio Casinensi, uti, qui primus ejus De viris illustribus Opusculum publici juris fecit, apud Muratorium tom* VI *Rerum Italicarum Scriptorum Joannes Baptista Marus in sua in id præfatione aliique bibliographi passim docent, bibliothecarium egerit, credibileque proinde sit, ad manum eum habuisse Opera, quæ a sancto illo præsule, qui et ipse aliquamdiu in monasterio Casinensi monachum atque etiam abbatem egerat, scripta esse, loco citato asseverat.*

708 *Hinc cum Petrus Diaconus, fuisse a Brunone Signiensi Expositionem in Psalterium, in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Numerum, in Deuteronomium, in Cantica Canticorum et in Judicum conscriptam, capite citato præfatus, mox subjungat :* Fecit et sermones hos : De laudibus Ecclesiæ in dedicatione templi, De Paradiso, De arca Noë, De tabernaculo fœderis, De templo Salomonis, et de muliere, per quam Ecclesia significatur. De civitate sancta Hierusalem; de basilicis, quæ ab episcopis dedicantur. Item de Euangeliis; de ornamentis Ecclesiæ, De fide, De spe, De charitate. De quatuor virtutibus, De humilitate, De misericordia De pace, De patientia, De castitate, De obedientia, De abstinentia : Ubi Ecclesia ornatur, De novo mundo, De cælis novis, De nubibus novis, De montibus novis, de arboribus novis, De potestatibus novis, De mari et piscatoribus novis, De avibus novis, De fluminibus novis, De animalibus novis, *libros seu tractatus tres, num.* 703 *memoratos, Sanctoque nostro in præfatis Operum ejus editionibus adscriptos, quorum primus, in capita octo divisus,* De laudibus Ecclesiæ, *secundus, capita duodecim complectens,* De Ornamentis Ecclesiæ, *ac tertius denique, capitibus decem discretus,* De novis *inscribitur, a S. Brunone, Signino seu Signiensi episcopo, fuisse reipsa contextos, verosimillimum e titulorum, argumentum, quod tractant, exprimentium, insolentia seu novitate, apud Petrum Diaconum quoque hic occurrente, apparet. Verum, quod ad librum, qui* De festivitatibus festivitatum *inscribitur, spectat, cum hic, prout sive Sancti nostri sive Brunonis Signini nomine est editus, sermones non paucos, quos neque ex titulo singulari seu parum vulgari, qui apud Petrum diaconum quoque loco proxime cit. occurrat, neque aliunde sancti illius antistitis esse certo constat, complectatur, sintne huic illi, an Sancto nostro attribuendi, est dubium, cum, preterquam quod prioris e binis hisce Sanctis esse, neque e Petro diacono neque aliunde, ut jam dictum, constet, fieri possit, ut in Mss. codices, in quibus a Mauro Marchesio una cum Operibus, Brunonem Signiensem certo habentibus auctorem, fuere inventi, ratione supra exposita, utut vere sancti hujus antistitis non essent, fuerint illati.*

attribuendæ sunt, hæque hic recensentur, : Sermonum vero,

E

F

709 *At vero, inquies, Petrus in Chronici Casinensis Supplemento lib.* 4, *cap.* 31 *de Brunone Signiensi sic scribit :* Non autem idem vir otiose hic vixisse credendus est, qui tales ac tantos nobis Scripturarum exposuerit libros, de quibus summam, illorum scilicet, qui in nostris manibus venere, pandere curamus, super Psalterium, super

qui singularibus, quos præferunt, titulis non distinguuntur

AUCTORE C. B.

A super Genesim, super Exodum, super Leviticum, super Numerum, super Deuteronomium, super Ysaiam, super Cantica Canticorum, super Judicum, super Apocalypsim. De totius autem anni festivitatibus atque diebus Dominicis composuit sermones sexaginta novem, Omelias centum quinquaginta quinque. *Quibus verbis cum Petrus diaconus plures sermones homiliasque* S. *Brunoni, Signiensi episcopo, attribuat, quam cap.* 34 *De viris illustribus recenseat, simulque sese omnia, quæ a sancto hoc antistite composita fuere, Opera ad manum non habuisse innuat, fieri facile potest, ut sermones, in Operum* S. Brunonis *Cartusiani editionibus supra memoratis sancti hujus Patriarchæ nomine vulgati, utut apud Petrum diaconum in Homiliarum sermonumque S. Brunonis Signini elencho titulis parum usitatis insolitisve affecti non reperiantur, concinnati tamen vere ab hoc fuerint. Fateor, sic habet: verum, cum equidem homilias sermonesque dictos Brunonem Signiensem habere auctorem, e Petro Diacono certum, ut jam dictum, non sit, fuerintque ex jam supra dictis iisdem* B *tam in codicibus Mss. antiquis, qui, quæ* S. Brunonis *Cartusiani certo sunt, Opera complectebantur, quam in codicibus itidem Mss. antiquis, qui, quas nemo Brunoni Signino negat, lucubrationes continebant, reperti, sintne huic sancto ex Ordine Benedictino præsuli, an potius* S. Brunoni, *Cartusianorum institutori attribuendi, manet adhuc dubium.*

Sanctum nostrum, qui et ipse lucubrationes hujusmodi multas concinnavit,

710 *Nec est, quod reponas, constare saltem e Petro Diacono, plures fuisse a Brunone Signino sermones compositos, eosque proinde, de quibus hic disserimus, huic potius esse, quam* Brunoni *Cartusiano adscribendos; uti enim, quin Bruno Signiensis plures, imo plurimos, sermones concinnarit, ambigendum non est, ita nec, quin id* Bruno *noster fecerit, revocari potest in dubium. Ita colligendum reor e Sancti tum Epitaphio, tum Titulo funebri, inter recudendos* 166; *in priori enim e binis hisce monumentis antiquis, quod* Brunonis *tumulo fuit adscriptum, Sanctus hic Cartusianorum Institutor ita loquens inducitur:*

Primus in hac eremo Christi fundator ovilis
Promerui fieri, qui tegor hoc lapide.
Bruno mihi nomen, genitrix Alemania, meque
C Transtulit ad Calabros grata quies eremi.
Doctor eram, præco Christi, *etc.*

In posteriori vero, quo Andegavensis S. Mauricii ecclesia Sancto nostro parentavit, sequens una cum multis aliis de S. Brunone *legitur versiculus:* Multos sermones faciebat per regiones. *Cum ergo Sanctus noster, uti e jam recitatis, quæ præfata bina monumenta antiqua suppeditant, testimoniis manifestum est, præconem Christi egerit, dubitandum non est, quin sermones etiam, quod ad populum dixit, concinnarit. Quod cum ita sit, non est sane, cur ob sermonum, a S. Brunone, Signiensi episcopo, compositorum multitudinem huic potius, quam* Brunoni *nostro attribuamus editos hujus nomine sermones, qui titulis, argumentum, quod tractant, exprimentibus, insolitis seu parum vulgaribus haud distinguuntur.*

aliqui fortassis habent auctorem.

711 *Reponi quidem potest, sermones, quos Sanctus ad populum habuit, non lingua Latina, sed idiomate vulgari fuisse indubie conscriptos, ac proin ex horum, quos concinnarit, multitudine pro sermonibus Latine conscriptis, de quibus hic disputamus, ei attribuendis argui non posse; verum ex eo, quod multos* Bruno *idiomate vulgari sermones adornarit, multos etiam eum, quos ad suos vel in altioris Ordinis scientiis Remis discipulos vel in Cartusiæ Calabriæque eremis monachos dixerit, Latine concinnasse, credibile apparet. Quare quorumdam saltem ex iis, qui nomine ejus prodierunt, nec a Petro diacono Brunoni Signiensi diserte attribuuntur, revera ipsum esse auctorem, vero prorsus absimile non est, licet interim id de omnibus illis, ac nominatim de eo, qui inter undecim ei attributos De confessoribus sermones secundum locum obtinet, asseverare non ausim, quod, quemadmodum Marchesius in sua de S. Brunone Signino ejusque Operibus Dissertatione historica, hisce præfixa recte notat, in fine ea contineat, quæ non nisi a monacho, Regulam Benedictinam professo, dici potuisse videntur. Primi quidem Cartusiani jam inde ab ipsis* S. Brunonis *temporibus S. Benedictum* Patrem suum *appellavere, ejusdemque festum solemni ritu hodieque celebrant; ut proinde, etsi etiam et in sermone illo auctor, quod tamen non facit,* Patris *nomine condecoraret S. Benedictum, propterea tamen* Brunoni, *Cartusianorum institutori,* E *esse eum certo abjudicandum, consectarium nondum foret; verum in fine ejusdem ea præterea tum de S. Benedicto, tum de domibus Benedictinis proloquitur, quæ nescio, an in virum, S. Benedicti Regulam non professum, quadrare, facile admissuri sint omnes, qui illum, de quo hic, sermonem attente evolverint.*

712 *Utut sit, aliquos equidem e sermonibus, qui Sancto nostro in Operum ejus editionibus supra laudatis attribuuntur, re etiam vera ad eum fortassis pertinere, ex iis, quæ jam ante adduxi in medium, in animum induco, etsi interim in iis plane eadem non videatur, quæ in aliis Sanctis Operibus, styli ratio; aliquantulum enim diversam in diversis scriptionis generibus styli rationem ab uno eodemque scriptore subinde adhiberi, quid mirum? Verum quandonam sermones illos Sanctus composuerit? Cum exhortationes, quas complectuntur, monachis ut plurimum conveniant, fuerint verosimilius iisdem abs illo, cum in eremo seu Cartusiana seu Turritana jam versaretur, compositi, atque ad eos, qui in disciplinam ejus ibidem sese dederant, pronunciati. Nec propterea tamen putes, verosimile non esse, Sanctum nostrum, cum Remis adhuc versaretur, verba ad populum, contra ac num.* 95 *docuimus, umquam fecisse; etsi enim Latinos, de quibus hic, sermones tunc verosimillime haud habuerit, habere potuit alios, idiomate vulgari contextos, qui modo interciderint aut numquam etiam in litteras missi fuerint. Idem etiam puta de sermonibus, si quos forte Sanctus, cum in solitudinem, seculo relicto, jam secessisset, ad populum umquam habuerit; quod reetiam ipsa factum esse, vero haud apparet absimile. Quid ni enim factum esse queat, ut Sanctus noster, etsi jam eremitarum, quorum ad populum verba facere non est, vitæ institutum amplexus, sermones subinde ad populum habuerit aut in itineribus, quæ ex dictis confecit, aut in ecclesiis, eremo seu Turritanæ, seu Cartusianæ, quam incolebat, vicinis, ad eas ab episcopis, per pia incensaque Viri, cujus raram vitæ sanctitatem perspectam habebant, monita gregi sibi commisso prodesse volentibus, evocatus?* Multos sermones *(verba sunt proxime laudati, quo Sancto parentatum fuit, Tituli funebris)* faciebat per regiones.

Quandonam eos adornarit.

F

713 *Sed hæc de sermonibus; quos Sanctus composuerit atque ad populum discipulosve suos dixerit,* disseruisse

AUCTORE C. B.

et quid de binis aliis, quæ ei adhuc attributa inveniuntur,

disseruisse sufficiat. Sunt porro duo adhuc alia Opera, quæ Sancto nostro præter jam supra recensita attribuuntur. Primum horum est, cujus meminit Possevinus in Apparatu sacro, Operum omnium, quæ vel Sanctus vere contexuit, vel contexta ab eo credi a nonnullis sciebat, elencho subjungens: Extat autem Ms. liber De laudibus vitæ solitariæ, ab eodem Brunone conscriptus, apud Paulum Rogerium, Cartusianum Cartusiæ Venetæ. *Hinc Theodorus Petreius, cum, omnia* S. Brunonis *Opera Coloniæ Agrippinæ recudi, esset curaturus, librum illum, quo una cum hisce imprimeretur, habere desiderans, in Cartusiana, quam adornavit, Bibliotheca pag.* 33, *enumeratis omnibus, quæ* Brunonis *esse putabat, Operibus, adjecit:* Quibus (*Operibus nempe a* Brunone *compositis)* Possevinus addit librum De laudibus vitæ solitariæ, quem dicit Veneta in Cartusia apud Paulum Rogerium, nostræ familiæ Religiosum, manuscriptum asservari; quo utinam potiri liceret, ut nimirum simul cum cæteris Divi Brunonis Operibus, jam jam per nos de superiorum voluntate revidendis recudendisque prælo committatur. *Libri quoque de Vitæ solitariæ laudibus, qui apud Paulum Rogerium, Cartusiæ Venetæ alumnum, asservatur, e Possevino* B *in suis in contextam a Surio* S. Brunonis *Vitam Annotationibus pag.* 251 *Surianus meminit. Verum cum Petreius ea, quæ jam dixi, in contexta a se, annoque* 1609 *typis vulgata Ordinis Cartusiensis Scriptorum Bibliotheca in litteras mittat, nec tamen laudatus, qui a* Brunone *scriptus sit, De vitæ solitariæ laudibus liber in lucem hactenus, quod sciam, fuerit prolatus, multum dubito, an errore factum non sit, ut librum illum Ms. apud Paulum Rogerium, Cartusiæ Venetæ alumnum, exstare existimarit Possevinus.*

Opusculis sit censendum.

714 *Quid si apud Paulum Rogerium liber quispiam exstiterit, Opuscula nonnulla,* S. Brunoni *Cartusiano attributa, complectens, eique, quod Epistolam quoque, a Sancto ad Radulphum Viridem scriptam, in qua nonnulla in vitæ solitariæ laudem commemorantur, contineret, titulus* Libri de vitæ solitariæ laudibus *fuerit adscriptus? Atque hæc de primo e duobus Operibus, quæ in Operum, Sancto attributorum, editionibus non sunt, et tamen ei, ut jam monui, a nonnullis adscri-* C *buntur; quod modo ad secundum ex hisce pertinet, oratio hæc est ad Jesum crucifixum, a vocibus hisce* Ante oculos tuos, Domine, culpas nostras ferimus etc. *incepta, quam Meleager Pentimalli, brevi a se conscripta, annoque* 1622 *typis Romanis vulgatæ* S. Brunonis *Vita præfixit, Sanctoque huic Cartusianorum Institutori attribuit. Verum, inquit fere quantum ad substantiam in sua de* S. Brunone *Historia seu Vita Zanottius, sæpius jam supra laudatus, multum hic erras Pentimallius, cum oratio illa, ut Antonius Maggius, Augustinianus Bononiensis, in Opere, quod anno* 1700 *typis edidit, probatum dat, a S. Augustino, civitate Hipponensi, cujus episcopus erat, a Wandalis undique obsessa, fuerit composita, qua ea et gregem sibi commissum ad divinum auxilium implorandum animaret, et propria sua peccata ante Crucifixum genuflexus amare plangeret. Alia de Operibus, quæ vel Sancti sint, vel ei attribuantur, dicenda non invenio, ac proin ad alia, quæ ad eum pertinent, jam propero.*

§ XLIV. Benevolum iterum erga se Sanctus comitem Rogerium, decretorio morbo jam decumbentem, experitur, huncque deinde vita functum haud dudum post sequitur, confirmatis ei antea a Paschali Papa donationibus omnibus, privilegiisque, quæ vel a comite Rogerio vel ab aliis acceperat.

Rogerius comes, morti proximus, a singulari in Brunonem amore

Milites omnes, qui in obsidione Capuana Rogerium comitem, dominum suum, Capuanis prodere voluerant, captique, cum proditionis consilium exsecutioni jam jam essent mandaturi, fuerant, Sancto nostro hic in servitutem perpetuam, dato, quod § 39 *integrum fere recitavi, diplomate, anno* 1099 *ex dictis jam tradiderat; verum cum in hoc singulorum illorum militum, filiorumque eorumdem, quos simul Sancto Turritanæque eremo in servitutem perpetuam is princeps pariter tunc dederat, nomina non essent expressa, Lanvinus, monasterii S. Stephani Prior, ad majorem donationis firmitatem a comite Rogerio ex ægritudine, e qua obiit, Mileti decumbente, diploma aliud, in quo hæc sin-* E *gillatim exprimuntur, postulavit, principsque, singulari suo in* S. Brunonem *amore, ut dubitandum non apparet, non parum ad id impellente, postulationi ejus annuens diploma, quale is cupiebat, impertiit. Exstat id, sed initio, quantum opinor, mutilum, apud Surianum in Annotationibus ad conscriptam a Surio Sancti Vitam pag.* 234 *et sequentibus.*

Turritanæ eremo novum, quo, quos huic ante in servitutem dedit,

716 *Hisce verbis concipitur:* Hæc sunt nomina et lineæ servorum et villanorum centum duodecim, qui inventi sunt cum Sergio proditore in obsidione civitatis Capuæ Kalendis Martii, Incarnationis Domini anno millesimo F nonagesimo octavo, Indictione sexta, quos ego Rogerius, Calabriæ et Siciliæ per Dei voluntatem comes, pro miraculo, quod Deus dignatus est mihi visibiliter ostendere orationibus B. Brunonis ad salutem fidelium christianorum, qui mecum erant, et meam, donavi eidem P. Brunoni, ejusque successoribus non solum ipsos, sed etiam filios filiorum suorum usque in sempiternum, in servos perpetuos et villanos cum omnibus bonis eorum mobilibus et stabilibus, habitis et habendis, ubique locorum sistentibus, cujuscumque sint artis sive negotii, sive marinarii; quos proditores ex sententia interfici diversis generibus suppliciorum damnaveram; sed ad petitionem dicti P. Brunonis tum eis mortem perniciosam peperci; et ad ecclesiarum B. Mariæ de eremo et B. Prothomartyris Stephani obligavi perpetuas servitutes et villanigia, et inde fieri feci chirographum apud Squilgia, et inde fieri feci chirographum apud Squillatium cum donatione, quam feci de monasterio S. Jacobi de Muntauro et tenimenti sui. Sed eorum nomina et lineæ non habentur in eodem chirographo

AUCTORE C. B.

A chirographo. Ad petitionem autem F. Lanvini, Prioris ecclesiæ S. Stephani, isto privilegio jussi poni in memoriam sempiternam, et hæc nomina et lineæ dictorum servorum et villanorum.

nominatim expressit, diploma concedit.

717 *Rogerius modo familiarum, quas in servitutem perpetuam* S. Brunoni *ejusque successoribus dedit, nomina recenset, quæ, qui volet, inveniet loco citato apud Surianum, qui primo quidem in horum nonnulla, quæ transcribit, ita observat :* Nomina harum familiarum imprænsentiarum perseverant pro magna parte, et degunt in pagis, monasterio *(Turritano scilicet in Calabria seu S. Stephani de Nemore)* subjectis in utroque foro, qui sunt Serra, Spatul, Biuungium, Gasparina et Montaurum, et in Monte-pavone in temporalibus tantum subjecto, ubi putatur fuisse Olivianum vel Arunchum, et in aliis circumpositis pagis et oppidis. Quædam mutaverunt vocales litteras vel syllabas paucas. *Deinde vero, reliquarum, quos Sancto in servitutem Rogerius* B *dedit, familiarum allatis nominibus, diplomatis, seu privilegii, cujus jam initium dedi, finem seu clausulam subnectit : sic autem hæc habet:* Hæ sunt centum duodecim lineæ servorum et villanorum, quos dedi P. Brunoni et successoribus ejus cum omnibus bonis eorum, ubicumque sint, in perpetuum et habitent ubicumque et ii fuerunt quasi omnes de tenimento Squillacii et Suberati. Hoc privilegium scriptum est quarto Junii mensis in capella S. Martini, quæ sita est in medio civitatis Mileti, infirmo existente Domino meo comite, per manus mei Fulconis capellani dicti nomini comitis, et recitatum in camera, ubi idem dominus meus comes infirmus jacebat, præsente domina mea Adelaide comitissa et concedente Malgerio domini comitis filio, præsentibus Petro de Moritonio, Roberto de Layna, Toraldo Carbonello, Raynaldo de Climpcam, Uberto de Selona, Incarnationis Domini nostri Jesu Christi anno millesimo centesimo primo, Indictione nona. Amen. † Rogerius comes. Adelaïs comitissa. Petrus de Moritonio. Malgerius, filius comitis Rogerii. Robertus de Layna. Thoraldus Carbonellus. Raynaldus de Climpcam. Ubertus de Solona. Ego C Fulco domini comitis Rogerii capellanus de mandato ejus hoc privilegium scripsi et me subscripsi.

Quædam in ea Surianus recte observat.

718 *Mörkensius, qui in chronologico-diplomaticam, quam de* S. Brunone *digessit, Diatribam Ms. instrumenti hujus partem intulit, sigillum plumbeum autographo e corda esse appensum, e litteris, quas ex Italia, id est, e Turritana, ni fallar, Cartusia acceperit, observat, atque ad amussim fere cum Suriano tum in dicti instrumenti clausula, quam integram dat, tum in personis, eidem instrumento subscriptis, convenit. Nec inobservatum relinquit, non uno eodemque modo eorum, qui diplomatibus, quæ dedit, subscripserunt, nomina ubique exarari ; illum enim, qui exempli gratia in uno diplomate* Ubertus de Solma *vocatur, in altero* Ubertum de Solona *aut de* Selona *appellari ; verum addit, quod et mihi hic dicendum est, sese, cum instrumentorum illorum autographa ad manum non habeat, sintne hoc vel isto modo nomina illa scribenda, definire non posse. Atque hæc quidem in instrumentum illud Mörkensius ; verum, cum fieri possit, ut nonnemo forte, an Rogerius, qui proditionis Capuanæ reos* Brunoni *in servitutem tradidit, Sanctusque, qui eosdem hoc modo sibi subjici permisit, contra mansuetudinem christianam non peccarit, hæreat dubius, e more,* Brunonis *ætate justis de causis recepto, omni hunc fuisse culpa immunem, Surianus in suis in contextam a Surio Sancti Vitam Annotationibus pag. 247 et sequentibus recte ostendit. Porro, si auctori huic fides sit, Rogerius comes, non solum, quo de agimus, diploma seu privilegium in* S. Brunonis *Turritanæque eremi favorem anno* 1101 *concessit, verum etiam duo adhuc alia.*

At verosimilius, dum alia adhuc diplomata anno 1101 a Rogerio comite

719 *Etenim, postquam in Chronotaxi, quam suis in* S. Brunonis *Vitam Annotationibus adjecit, factam diplomatis, quo datos a se* S. Brunoni *in servitutem proditionis Capuanæ reos, expressis singulorum nominibus, Rogerius comes recensuit, concessionem verbis supra datis ad dictum annum* 1101 *commemoravit, mox ad eumdem annum subjungit :* Item alio sub diplomate dedit prædictus Rogerius comes ecclesiæ B. Mariæ de eremo, et magistro Brunoni casale Arunchium cum omnibus pertinentiis suis, et omnes villanos. Insuper concessit eidem ecclesiæ B. Ma- E riæ et supradictis fratribus suis molendinum subtus Squillatium, constitutum ad fontem de Alexi. Hanc donationem rursus confirmavit prædictus comes in grandi et peremptoria sua ægritudine coram Roberto, electo Melitensium episcopo, et Joanne Squillacino episcopo. *Abs hisce, quæ hic Surianus tradit, non prorsus abludit in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu Camillus Tutinus, ita ad annum* 1102 *scribens :* Comes Rogerius donat monasterio S. Mariæ de heremo, nec non Brunoni et Lanvino monachis et successoribus in perpetuum tria castra Aruncum, Montem-aureum et Olivianum et eorum cives atque insuper molendinum in civitate Squillacii. *Verum, præterquam quod Tutinus hæc ad annum* 1102, *quo ex dicendis comes Rogerius jam obierat, perperam indubie commemoret, non satis capio, qui verum esse queat, vel tria castra, Aruncum nempe, Montem-aureum seu Mentaurum, et Olivianum una cum Squillacensi molendino, ut Tutinus hic scribit, vel etiam dumtaxat Aruncium et præfatum molendinum, ut Surianus ait, Sancto nostro post annum* 1099, *uti ambo hi scriptores tradunt, a comite Rogerio concessa primum fuisse ; etenim, ut diploma, num.* 637 *et seqq. recitatum, fidem facit, molendinum illud et* F *duo e tribus dictis castris, Mentaurum nimirum et Olivanum seu Olivianum, fuere ab hoc principe* S. Brunoni *Turritanæque eremo jam inde ab anno* 1099 *collata, tertiumque, quod alii* Aruncum *seu* Arunchum, *alii* Aruncium *vocant, jam inde etiam ab anno* 1094, *uti e diplomate, num.* 582 *et binis seqq. huc transcripto, liquet. Credo itaque, aut binos laudatos scriptores tantum velle, a comite Rogerio castrorum illorum seu (adi num.* 717*) pagorum donationes, Sancto nostro prius factas, novis datis diplomatibus semel atque iterum fuisse post annum* 1099 *confirmatas, aut, quod verosimilius reor, non tantum Tutinum, quod quisque, cum in ipso anno, quo res gesta sit, ex jam dictis certo erret, facile admittet, verum etiam Surianum hallucinari.*

Brunoni data fuisse scribit, hallucinatur.

720 *Atque id quidem etiam quantum ad posteriorem hunc scriptorem haud admodum difficulter induco in animum, quod in diplomatis, mox memorati annoque ex dictis* 1099 *dati, parte, quam ipsemet Operis sui pag.* 223 *et seqq. recitat, tum Aruncii, tum Squillacensis molendini donatio,* S. Brunoni *a comite Rogerio facta occurrat*

AUCTORE C. B.

occurrat. Nec est, quod pro Suriano hic reponas, comitem Rogerium reorum dumtaxat, quos Sancto per diploma anni 1099 *in servitutem tradidit, et monasterii S. Jacobi de Mentauro, quod* S. Brunoni *per diploma itidem anni* 1099 *impertiit, in diplomate anni* 1101, *quo donationes anno* 1099 *Sancto a se factas recenset, facere mentionem, ac proin, non Surianum, qui Arunchum et molendinum subtus Squillacium* S. Brunoni *anno* 1101 *a comite Rogerio datum fuisse scribit, hallucinari, sed diploma anni* 1099 *num.* 637 *et seqq. huc translatum, quo et hæc et alia multa, proxime recitatis Tutini verbis partim memorata, Sancto comes dederit, esse corruptum; Arunchum enim seu Aruncum* S. Brunoni *comes non primum per diploma anni* 1099 *impertiit, sed jam antea (adi num.* 583*) per diploma anni* 1094 *impertito terminos seu limites (videsis num.* 641*) jussit apponi; quod vero pertinet ad molendinum subtus Squillacium, hoc quidem una cum Oliviano seu Olivano aliisque nonnullis per diploma anni* 1099 *Sancto primum largitus est comes Rogerius; verum prætерquam quod non pauca ex his ad monasterium S.* B *Jacobi de Mentauro spectarent, sicque hujus mentionem in dicto anni* 1101 *diplomate faciens Rogerius mentionem pariter illorum faciat, fieri potest, ut hic princeps donationes, quas in* S. Brunonem *anno* 1099 *contulerat, non omnes, sed præcipuas dumtaxat commemorare in præfato anni* 1101 *diplomate voluerit; ut proinde, quas in hoc non recenset, factas dicto anno* 1099 *non fuisse, consequens non sit. Jam vero cum hæc ita habeant, non tantum Tutinus, sed etiam Surianus, dum, anno* 1101 *Arunchum et Squillacense molendinum Sancto nostro a comite Rogerio datum fuisse scribit, fuerit hallucinatus.*

Qui factum esse queat, ut in errorem hunc lapsus sit.

721 *Atque id ex eo factum suspicor, quod, cum comitem Rogerium, Arunchi, molendini Squillacensis, aliarumque multarum rerum donationes, quas Sancto antea fecerat, anno* 1101 *confirmasse alicubi legisset, confirmationem hanc pro prima donatione quantum ad Arunchum et molendinum Squillacense acceperit, in erroneam hanc opinionem inductus, partim quod datum num.* 582 *et binis seqq. diploma ad manum non habuerit, animumque ad recitatum a se anni* 1099 *diploma non adverterit, partim quod diplomatis, quo an-* C *no* 1101 *donationes omnes, antea a se* S. Brunoni *factas, comes Rogerius confirmavit, partem dumtaxat, supra huc allatam, in quo nec Arunchi, nec molendini Squillacensis mentio fit, ad manum habuerit. Ne vero quis putet, perperam a me, quod ex comitis Rogerii anni* 1101 *diplomate supra huc transcriptum est, pro hujus dumtaxat parte haberi, Mörkensius in Chronologico-diplomatica sua de* S. Brunone *Diatriba ad annum* 1101 *sic scribit:* Rogerius comes Calabriæ et Siciliæ in peremptoria ægritudine sua donationes, immunitates ac privilegia S. Brunoni ac fratribus eremi Calabrinæ hactenus concessa confirmat data charta apud Miletum IV Junii, in qua et Capuanæ proditionis reos nomine quemlibet suo exprimit. *Hæc Mörkensius, qui, uti ipsemet ait, integrum comitis Rogerii diploma, postremo huc transcriptum, præ manibus habuit; eum autem diploma, cujus verbis recitatis meminit, quarta, ut ait, Junii datum fuerit, de alio sane diplomate, quam quo Rogerius comes singulorum, quos Sancto in servitutem tradidit, nomina expressisse a Suriano narratur, non loquitur; quod cum ita sit, consequens est, ut hoc Rogerius non tantum nomina illa re-* D *censuerit, verum etiam donationes omnes,* S. Brunoni *antea factas, confirmarit, utque proinde, cum diploma illud, prout apud Surianum exstat, confirmationem illam non complectatur, non pro instrumento integro, sed pro ejusden parte dumtaxat possit haberi.*

Comes Rogerius diem extremum claudit,

722 *Surianus porro, postquam hanc in medium adduxit, paucis dumtaxat, quæ hic commemorari necesse non est, interjectis subjungit:* Cæterum hoc ipso, *quo nempe ultimo jam memoratum diploma datum notatur,* mense Junio (XXI die, ut in emortuali libro Cartusiæ illius, *Calabrinæ nempe S. Stephani, legitur*, vel XXII ut in Cassinensi) Rogerius comes obiit anno MCI, ut habet Chronicon Lupi Protospatæ, qui hoc tempore vivebat in Apulia, quamvis male Julium habet pro Junio, forte scriptoris vitio. Felix vel hoc nomine princeps, quod post hanc liberalissimam donationem, velut in altero sæculo recepturus mercedem ad Deum statim migrarit pulcherrimis misericordiæ fructibus cohonestatus; quem trimestri tantum post evoluto spatio sequutus est S. Bruno, eodem, quo Roge- E rius, anno de istis mundi turbinibus extractus, de morte jam proxima lætus et de vicina accersitione securus, postquam præcessisse eum vidit, de cujus adhuc unius salute cogebatur esse sollicitus. Quem etiam tanto ocyus et festinantius sequi voluisse visus est, ut apud summum judicem Deum pro animæ ejus absolutione, si forte locis obnoxia purgatoriis teneretur adhuc, fiducialius intercederet, oblatis prius sacrificiis corporis et sanguinis illius, qui a Matre quinque siclis olim fuerat redemptus. *Ita ille et recte quidem, quantum opinor, Rogerium comitem mense Junio, non Julio, ut Lupus Protospata scribit, obiisse, e Cartusiæ S. Stephani Necrologio contendit, licet interim Fazellus lib.* 7, *decade* 2 *et post hunc Rocchus Pirrus in regum Siciliæ Chronologia pro mense Julio stent; mensem enim hunc Rogerio emortualem a Fazello notari, sola Lupi Protospatæ, ni fallar, auctoritate est factum, nec raro fit, ut in Lupi Chronico, quod in hujus autographo, ut apparet, mensium nomina unica dumtaxat capitali seu initiali littera exarata fuerint, mensis Martius pro Maio aut contra, itemque mensis Julius pro Junio aut contra a li-* F *brariis positus inveniatur. Jam vero, cum res ita habeat, Rogerius septem dumtaxat aut octodecim dies a dato, quo, quascumque antea* S. Brunoni *fecerat, donationes confirmavit, diplomate in vivis mansit superstes.*

eique, extremum laboranti, aut ipsemet Sanctus astitit, aut alium e suis,

723 *Sanctum nostrum una cum Lanvino ad Rogerium, extremo suo morbo Mileti laborantem, accurrisse, piisque adhortationibus et monitis in gravissimis decretoriæ ægritudinis molestiis assidue eumdem esse consolatum, Zanottius in conscripta a sese Sancti Vita seu Historia, uti eam vocat, cap.* 30 *scribit, addens etiam* Brunonem *cum Mileto, e vivis jam sublato comite Rogerio, in Turritanam eremum esset reversus, exsequias pro principe illo, cui sane plurimum erat obstrictus, celebrari, magnumque Missarum numerum fieri curasse, ac monachis suis præterea injunxisse, ut precibus, jejuniisque ac aliis pœnitentiæ operibus multiplicatis divinam Misericordiam pro principis in Turritanam eremum beneficentissimi anima implorarent. Ita loco citato ille. Et sane hoc postremum, quod etiam a Sancto factum fuisse, Surianus verbis proxime recitatis in fine innuit, nemo facile, quantum opinor,*

A *nor, qui Sanctum ab ingrati animi vitio longissime haud dubie exstitisse alienum, considerarit, in dubium revocabit, etsi interim res nullo plane antiquitatis testimonio confirmata inveniatur. Nec, quin Sanctus aut ipsemet ad comitem Rogerium, gravissimo morbo, quo diem extremum clausit, Mileti decumbentem, quo eum in ægritudinis molestiis solaretur, piisque monitis ad æternitatis iter præpararet, sese contulerit, aut saltem Lanvinum aliumve e suis, qui id præstaret, miserit, ambigendum videtur, cum anno* 1098, *ut supra vidimus, eumdem comitem Rogerium, ut eum in morbi, quo ab obsidione Capuana reversus Squillacii tum decumbebat, molestiis solaretur, quatuor etiam sibi adjunctis sociis, adierit, nec Miletum a Turritana eremo multo longius, quam Squillacium, sit remotum.*

qui id fecerit, misit; omnia hactenus sibi concessa

724 *Attamen, cum Sanctus jam inde ab anno* 1100 *aut etiam (adi num.* 678*) jam inde ab anno* 1099 *continuis fere ac gravibus, uti ipsa epistola, supra jam data, quam tunc per Landuinum ad* B *Majoris Cartusiæ fratres misit, fidem facit, infirmitatibus laborarit, nec dudum post, uti infra videbimus, e mortali hac vita ad immortalem migrarit, fueritne tunc ille, quo minus ipsemet comitem, adversa valetudine Mileti laborantem, adiret, morbo impeditus, non parum ambigo, licet interim, quin vel ipsemet Sanctus id fecerit, vel alium sui loco ad Rogerium miserit, dubitandum non arbitrer, ut jam dixi. Utut interim res habeat, summæ equidem curæ amantissimi principis, a quo plurima beneficia acceperat, salutem* S. Brunoni *fuisse, facile quisque ex jam dictis intelliget. Nec vero apparet absimile, precibus suis apud Deum effecisse illum, ut comes Rogerius vitam, inter assiduas fere belli turbas actam, felici exitu tandem terminaret, e misera hac lacrymarum ærumnarumque valle ad æterna cœli gaudia translatus. Haud dudum porro, ut jam monui, post Rogerii comitis obitum Sanctus quoque e vivis excessit; ante tamen quam id fieret, donationes, immunitates, diplomata omnia, Turritanæ eremo hactenus concessa, a Paschale II, summo Pontifice, qui Urbano II anno* 1099 *e vivis sublato, in S. Petri Cathedram successerat, confirmari impetravit. Anno scilicet* 1101, *ad Julium jam provecto, Miletum venerat Paschalis, hacque occasione postulari ab eo curavit, aut etiam ipsemet per se* C *Sanctus postulavit, ut, quæ Turritanæ eremo sive a comite Rogerio, sive ab aliis quibuscumque fuerant collata, ea ipse nova concessa bulla roboraret, sancti autem Viri postulato benignissime Pontifex annuit.*

a Paschali Papa confirmari obtinet,

725 Paschalis Papa, *inquit ad annum* 1101 *in Chronotaxi, suis ad contextam a Surio* S. Brunonis *Vitam Annotationibus addita, pag.* 403 *Surianus*, Mileti existens VI Kal. Augusti ad petitionem S. Brunonis et Lanuini donationem loci, quem pro habitatione sua (Bruno *scilicet ejusque socii*) elegerant, factam ab egregiæ memoriæ comite Rogerio, et confirmatam ab Urbano II, rursus diplomate suo confirmat, itemque donationes alias et privilegia, eisdem concessa. *Tutinus, donationem dumtaxat, qua Rogerius comes* S. Brunoni *tria castra Aruncum, Montem-aureum, et Olivanum, atque insuper Squillacense molendinum impertierat, a Paschali confirmatam fuisse, in Historiæ Cartusiensis Prospectu pag.* 14 *scribit. Verum Suriano assentiendum mihi suadet Mörkensius, qui, Bullam aut, si mavis, Breve, quod* Brunoni *Paschalis imperiit, integrum hactenus in Calabrina S. Stephani domo seu Cartusia asservari, in chronologico-diplomatica sua de* S. Brunone *Diatriba affirmat, huncque præterea scribit in modum :* Paschalis II Papa VI Kal. Augusti anno MCI Mileti existens omnes donationes, immunitates cæteraque privilegia, a Rogeriis duce et comite concessa, ab episcopis *(adi num.* 558 *et seq.)* Rheginensibus et Squillacensibus approbata, et ab Urbano II confirmata, data bulla corroborat. *Ita ille, et recte quidem, quantum opinor, licet interim ipsam bullam Pontificiam, quo certius de illis, quæ hic memoriæ prodit, pronuntiare possem, ad manum vellem habere.*

in gravissimum morbum incidit, fideique professione,

726 *At vero, cum modicum dumtaxat temporis spatium post concessam a Paschale Bullam esset elapsum, languore seu infirmitatibus, quibuscum Sanctus, ut dictum, jam ab anno* 1100 *aut etiam paulo citius fuerat conflictatus, paulatim ingravescentibus, gravissimum incidit in morbum, quo tandem ad extrema deductus e mortali hac vita ad immortalem, vocante eum ad cœlestes nuptias Domino, migravit; ut autem Vir sanctus mortem sibi appropinquare sensit, fratres suos seu discipulos ad se vocavit, eisque totius vitæ suæ ab infantia cursum exposuit, aliaque præstitit, quæ in encyclica, quam de sancti Patris sui obitu scripserunt, quamque integram Titulis funebribus præmittam, epistola religiosi Turritanæ eremi incolæ exponunt.* E Sciens, *inquiunt,* quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis ab ipsa infantia singulas ætates suas replicavit, et totius temporis sui scientia et sententia dignum, *id est, ut Mabillonius in Analibus lib.* 70, *num.* 29 *interpretatur,* « Divina animadversione dignum » proclamavit. Postea fidem suam de Trinitate protracto et profundo sermone exposuit et conclusit sic. *Professionis fidei modo, quam Sanctus tunc emisit, partem subjungunt; verum hanc, tum ut, quod supra promisi, præstem, tum ne hic pretiosum venerandæ antiquitatis puræque ac illibatæ Sancti nostri fidei monumentum studioso lectori desiderandum relinquam, integram huc transferre lubet e quarto, cui ad pag.* 400 *exstat insertum, Analectorum Mabillonii tomo.*

quæ huc e Mabillonii Analectis transcribitur,

727 *Ita habet :* Credo firmiter in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Patrem ingenitum, Filium unigenitum, Spiritum Sanctum ex utroque procedentem, et has tres personas unum Deum. F Credo, quod idem Dei Filius conceptus sit de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Credo, quod Virgo castissima fuerit ante partum, virgo in partu, et post partum virgo in æternum permanserit. Credo, quod idem Dei Filius conceptus sit inter homines, ut verus homo, sine peccato. Credo, quod idem Dei Filius invidiose a perfidis Judæis captus sit, injuriose tractatus, injuste ligatus, consputus, flagellatus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferos, ut captivos suos inde liberaret, descendit propter redemptionem nostram, et resurrexit. Asscendit ad cælos, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Credo Sacramenta, quæ Catholica credit et veneratur Ecclesia : et nominatim, quod consecratur in altari, verum Corpus esse, veram Carnem, et verum Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, quem et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum, in spem salutis æternæ. Credo carnis resurrectionem, vitam æternam. Amen. Confiteor et credo sanctam atque ineffabilem Trinitatem,

AUCTORE C. B.

Trinitatem, Patrem, et Filium et Spiritum Sanctum, unum Deum naturalem, unius substantiæ, unius naturæ, unius majestatis atque virtutis. Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur. Ipse Pater a nullo originem ducit, ex quo Filius nativitatem, et Spiritus Sanctus processionem accepit. Fons ipse igitur et origo est totius divinitatis: ipse quoque Pater essentia quidem ineffabilis, substantia sua Filium genuit ineffabiliter, nec tamen aliud, quam quod ipse est. Genuit Deus Deum, Lux Lucem. Ab ipso ergo est omnis paternitas in cælo et in terra. Amen.

quæque pro documento spurio habenda non est, emissa,

728 *Monumentum hoc apud Mabillonium sequentem in capite titulum aut, si mavis, scriptam a Sancti discipulis notulam præfert:* Fidem magistri Brunonis, quam communiter fratribus suis protestatus est, cum horam sibi appropinquare sensisset, ut omnis carnis viam ingrederetur, scriptam servare curavimus, eo quod satis intime coram Deo nos illius fidei testes esse rogaret. *Surianus, qui quoque monumentum illud* B *integrum, a Mabilloniano exemplari in nonnullis dumtaxat exigui momenti lectionibus diversum, in suis ad concinnatam a Surio* S. Brunonis *Vitam Annotationibus pag.* 253 *et seq. recitat, fuisse id in domo S. Stephani anno* 1514, *quo hanc postliminio ad Cartusiensem Ordinem revocari contigit, in fine cujusdam veteris Menologii repertum, observat; ut proinde, qua id Sancti discipuli, Calabrinam eremum incolentes, servari sese curasse, produnt, exstans apud Mabillonium, moxque huc transcripta notula pro suspecta habenda non sit. Nec, est cur scrupulum cuiquam moveat, quod religiosi Turritanæ eremi incolæ in epistola encyclica proxime laudata de Sancto dicant,* Fidem suam de Trinitate protracto et profundo sermone exposuit et conclusit sic, „ Credo etiam Sacramenta, quæ „ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum, quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum Corpus esse „ Domini nostri Jesu Christi, veram Carnem et „ verum Sanguinem, quæ et nos accipimus in „ remissionem peccatorum nostrorum, et in spe „ salutis æternæ, „ *nec tamen verbis hisce concludatur modo data, quam Sanctus morti proximus emisit, fidei professo; etsi enim hisce de* C *recondito Eucharistiæ Sacramento verbis alia nonnulla, quæ ad fidem de sanctissima Trinitate spectant, in jam recitato e Mabillonii Analectis monumento subdantur, ipso tamen etiam hujus initio verba, quibus suam Sanctus de eadem sanctissima Trinitate fidem exposuit, ponuntur, nec nisi post verba, quibus, quæ alia adhuc crederet, Sanctus professus est, sequuntur proxime huc transcripta, quibus suam de sanctissimo reconditoque Eucharistiæ Sacramento fidem fratribus adstantibus declaravit.*

sexta Octobris die anno 1101 e vivis excedit,

729 *Quod cum ita sit, merito utcumque Turritanæ eremi incolæ seu* S. Brunonis *discipuli in præfata epistola encyclica, sanctum Patrem suum, quam jam moriturus emisit, fidei suæ professionem iis, quæ Eucharistia crederet, conclusisse seu terminasse, aiunt, licet interim verbis, per laudatos Sancti discipulos allatis, quibus id fecit, alia nonnulla de sanctissima Trinitate subdantur. Quod si id displiceat, dicendum equidem potius videtur, Turritanæ eremi Sancti discipulos in loquendo minus fuisse exactos, quam antiquum, quod e Mabillonii Annalectis dedi, documentum esse corruptum, aut in ordine, quo,* D *quæ complectitur, tum apud hunc, quam apud Surianum posita sunt, esse perturbatum. Quid hoc præterea ratione doctrinæ, doctrinæ Berengarianæ e diametro quantum ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum oppositæ, annotandum offerat, facile quisque ex iis, quæ num.* 68 *et seq. dicta sunt, perspiciet. Quare eo remisisse lectorem contentus, ea modo, quæ de tempore, quo Sanctus ad Superos migravit, dicenda hic restant, expedio. Sancti in Turritana eremo discipuli in epistola encyclica, ad diversas ecclesias monasteriaque scripta jamque sæpius laudata, qua hisce dilectissimi Patris sui obitum nuntiarunt, precesque pro ejus anima ab iisdem postularunt, ita sub finem scribunt:* Proxima die Dominica sancta illa anima (Brunonis *videlicet*) carne soluta est pridie Nonas, *id est, sexta die*, Octobris anno Domini millesimo centesimo primo. *E carminibus, quibus Epitaphium, Sancti tumulo appositum infraque huc transcribendum, constat, penultimum sic habet:* Carnis vincla dies Octobris sexta resolvit. *Quare, cum proxime a Sancti obitu dicta epistola ency-* E *clica scripta sit, nec dudum etiam post epitaphium illud Sancti tumulo appositum fuisse videatur, dubitandum sane nullo modo est, quin* Bruno *et anno* 1101 *et sexta Octobris die ad Dominum migrarit; ut enimvero mirandum sit, Tutinum in Historiæ Cartusiensis Prospectu, pag.* 14 S. Brunonis *obitum anno* 1102 *innexuisse.*

730 *Nec minus mirandum est, Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 9 *in inferiori* *nec alio anno Sancti obitum Ruinartius consignat.* *paginæ* 239 *ora notare, concipi non posse, qui Ruinartius in Urbani II Papæ Vita, num.* 2 *pag.* 8 S. Brunonis *obitum anno* 1099 *innectat; ibi enim Ruinartius, non de Brunone, sed de Urbano II Papa, qui hoc anno obierit, sermonem facit, nec alibi, quod sciam, in eadem Urbani Papæ Vita alio anno, quam nos Sancti nostri obitum consignat; ut proinde illum male interpretati laudati Scriptores verosimillime fuerint. Porro antiquior Sancti nostri biographus de ea num. ultimo ita prodit memoriæ:* Migravit ad Dominum post egressum Cartusiæ undecimo anno nec plus nec minus, sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Cartusiæ, continetur; *verum in verbis hisce errorem cubare, vocibusque* undecimo an- F no nec plus nec minus *substituendas esse, quas suppeditatum a primorum quatuor Cartusiæ Priorum chronologo hicque num.* 7 *jam datum Sancti elogium exhibet, has sequentes,* Undecimo plus minus anno, *palam est ex iis, quæ* § 30 *de tempore, quo Sanctus e Cartusia Romam ab Urbano II Papa arcessitus fuit, disserens num.* 518 *et seq. in medium adduxi. Atque hæc de anno et die, quo Bruno e mortali hac vita ad immortalem migravit, dicta sufficiant; ad ea modo, quæ Sancti obitum secuta sunt, gradum faciamus.*

§ XLV.

AUCTORE C. B.

A

§ XLV. Qua in eremi Turritanæ ecclesia Sanctus fuerit sepultus, et quid de miraculis, sepulturam ejus secutis, aliisque nonnullis, ad eum utcumque spectantibus, ac tempus, quo in Sanctorum, seu potius Beatorum album relatus fuit, prægressis, sit censendum.

Sancti corpus in ecclesia S. Mariæ de eremo, aut in adjuncto huic cœmeterio verosimilius terræ fuit mandatum.

Cum duæ, ut jam supra docui, in Turritana eremo ecclesiæ, quarum una sanctissimæ Dei Genitrici Mariæ et S. Joanni Baptistæ, altera eidem Dei Genitrici et S Stephano protomartyri sacra esset, Sancti nostri ætate exstiterint, fueritne is in hac, an in illa terræ B *mandatus, potest non immerito dubitari, aliis pro priori e duabus illis ecclesiis, aut certe pro hujus, quæ simpliciter etiam* ecclesia S. Mariæ de eremo *dicebatur, cœmeterio, aliis contra pro posteriori e duabus dictis ecclesiis pronuntiantibus, licet interim in concordiam omnes utcumque fortassis queant adduci, uti ex infra dicendis pronum erit colligere. Ac* Brunonem *quidem in S. Stephani ecclesia, quæ et temporis lapsu* ecclesia S. Stephani de nemore seu de bosco *dicta fuit, sepultum fuisse, Blömenvenna huncque secutus Surius in conscripta a se Sancti Vita diserte, ut apparet, affirmant. Binis hisce Sancti biographis sese deinde junxerunt Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* 70 *num.* 29, *Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom.* 9, *pag.* 240 *aliique nonnulli. At vero Camillus Tutinus in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu, Sanctum nostrum in ecclesia S. Mariæ de eremo sepulturam nactum esse, non minus diserte tradit, pag.* 15 *sic scribens :* Corpus S. Brunonis a monachis sepulturæ traditur in ecclesia sanctæ Mariæ de heremo prope ejus altare. *Adhæc Sancti,* C *vita jam functi, corpus, cum trium dierum spatio publicæ venerationi in ecclesia S. Mariæ de eremo expositum fuisset, ad extremam deinde cœmeterii, huic adjuncti, partem, uti ipsemet injunxerat, delatum, in arca marmorea ibidem sepultum fuisse, in* S. Brunonis *Vita seu Historia cap.* 31 *Zanottius scribit, monumenta Calabriæ Mss. pro se laudans; etsi autem, qualia hæc aut quantæ antiquitatis sint, nuspiam edicat, Sanctum tamen, non in ecclesia S. Stephani, sed vel in ecclesia S. Mariæ de eremo, ut Tutinus tradit, vel saltem in adjuncto huic cœmeterio, ut Zanottius e monumentis illis memoriæ prodit, terræ mandatum fuisse, credendum videtur, quod eum in monasterii, in quo ex dictis decem circiter annis vitam eremiticam duxerat, ecclesia aut saltem in hujus cœmeterio potius, quam in monasterii alterius, quod numquam incoluerat, monachisque, vitæ eremiticæ minus aptis, exstruxerat, ecclesia sepeliri voluisse, verosimile appareat.*

732 *Adhæc Morotius in Chronologico Ordinis Cartusiensis Theatro pag.* 226 *sic scribit:* S. Brunone in Sanctorum album relato, ejus corpus ab ecclesia S. Mariæ de Turri ad aliam S. Stephani de nemore translatum est. *Ita ille; cui cum præterea alii nonnulli scriptores hic assentiantur, vere fuisse* S. Brunonis, *Sanctis seu potius ob dicenda Beatis jam adscripti, corpus ad ecclesiam S. Stephani ex ecclesia S. Mariæ translatum, indubitatum apparet, maxime cum nullus prorsus scriptor occurrat, qui contrarium prodat memoriæ. Jam vero cum id ita sit, Sanctusque e loco, quo terræ fuerat mandatus, ad S. Stephani ecclesiam verosimiliter fuerit translatus, fuisse eum in ecclesia S. Mariæ de eremo sepulturam nactum, verosimile apparet. At vero, inquies, postquam monasterium S. Stephani a Cartusiensi instituto ad Cisterciense anno* 1192 *defecerat, abbates illius veriti, ne Cartusiani sacras Institutoris sui reliquias repeterent, summa eas semper cura, ut Blömenvenna et post hunc Surius in suis de* Brunone *lucubrationibus e facta per Cartusianorum Neapolitanorum (adi num.* 780) *Priorem relatione memoriæ produnt, custodierunt; quod ut facerent securius, nunc hoc, nunc illo loco, abbate dumtaxat, alioque viro fide digno rem noscente, sacra illa pignora collocarunt; ut proinde ex eo, quod hæc e S. Mariæ de eremo ecclesia ad ecclesiam S. Stephani de nemore seu de bosco, cum anno* 1514 *Sanctorum seu Beatorum catalogo* Brunonem *adscribi contigisset, fuerint* E *translata, consectarium neutiquam sit, ut in eadem S. Mariæ ecclesia terræ fuissent mandata. Ita contra opinionem, qua Sanctum, non in ecclesia S. Stephani, sed in ecclesia S. Mariæ aut saltem in hujus cœmeterio sepulturam nactum arbitramur, potest argui.*

733 *Verum quid si ad præfatum Cartusianorum Priorem, quod de occultatis a Cisterciensibus* S. Brunonis *reliquiis Blömenvenna et Surius memorant, falso dumtaxat rumore fuerit delatum? Esse sane apparet, cur ita factum putetur. Etenim sacrum Sancti corpus anno* 1513, *Sancti canonizationem, uti eam vocant, proxime prægresso, in S. Mariæ ecclesia, ut Tutinus in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu ad annum* 1513 *memoriæ prodit, fuit repertum, nec verosimile videtur, factum id fuisse ex eo, quod abbates S. Stephani pretiosum thesaurum, quo eum occultarent, e monasterio S. Stephani, commorationis suæ loco, in cujus ecclesia primitus fuisset reconditus, ad ecclesiam S. Mariæ, a dicto monasterio sejunctam seu dissitam, transtulissent. Jam vero cum id ita sit, fuisse* S. Brunonem *in ecclesia S. Mariæ aut saltem in adjuncto huic cœmeterio terræ mandatum, verosimilius, omnibus consideratis, apparet. Nec est, quod hic objicias* F *anno* 1513 *datam infraque recitandam Leonis X Papæ bullam, in qua (adi num.* 755) *sequentia isthæc,* In cujus *(monasterii nimirum S. Stephani)* ecclesia corpus S. Brunonis, dicti Ordinis institutoris, dicitur esse reconditum, *verba occurrunt; præterquam enim quod ex aliorum dumtaxat, qui facile decipi potuere, relatione seu opinione Pontifex ita ibidem loquatur, cellulæ, a* S. Brunone *prope ecclesiam S. Mariæ de eremo exstructæ quamdamque una cum hac monasterii speciem præferentes, jam inde ab anno, quo religiosi hujus, monasteriique S. Stephani incolæ ad Cisterciensem Ordinem sese ex dicendis transtulere,* 1192 *aut etiam citius inhabitari, ut apparet, desierunt, ecclesiæ S. Mariæ curam interim ac dominium monasterio S. Stephani gerente; adeo ut hoc abs illo tempore duas ecclesias, alteram nempe S. Mariæ, alteram S. Stephani dictam, habuerit, utque sub monasterii S. Stephani de Bosco nomine, non hoc tantum, sed etiam S. Mariæ de eremo*

AUCTORE C. B.

eremo monasterium venisse videatur. Ita omnino autumo, quod in monumentis omnibus, anno 1192 *posterioribus, in quibus de religiosis Turritanæ eremi ædibus sermo fit, solum S. Stephani de Bosco monasterium memoretur.*

Epitaphium, quod hic datur, tumulo fuit appositum.

734 *Jam vero, cum id ita sit*, S. Brunonis *corpus, ulut in S. Mariæ ecclesia esset reconditum, in monasterii S. Stephani ecclesia jacere, a Leone Papa dici absque veritatis dispendio in bulla cit. potuit. Nec apparet, Blömenvennam aliosque, qui, Sancti corpus in monasterio S. Stephani seu in hujus ecclesia sepultum fuisse, scribunt, de ecclesia sanctæ Mariæ non posse intelligi. Verum sive tandem Sanctus in hac, sive in illa eremi Calabrinæ ecclesia tumulum nactus fuerit, sequens equidem ad hunc, uti in conscripta a se Sancti Vita Blömenvenna, sermonem de* Brunonis *sepultura instituens, testatur, Epitaphium fuit appositum :*

Primus in hac eremo Christi fundator ovilis
Promerui fieri, qui tegor hoc lapide.
Bruno mihi nomen, genitrix Alemania, meque
Transtulit ad Calabros grata quies eremi.
Doctor eram, præco Christi, vir notus in orbe,
Desuper illud erat gratia, non meritum
Carnis vincla dies Octobris sexta resolvit,
Spiritui requiem, qui legis ista, pete.

B

Ita ille Sancti nostri biographus : ei autem in concinnata a se Sancti Vita Puteanus etiam consentit; in posteriori tamen hujus editione, apud Judocum Ascensium Parisiis anno 1524 *adornata, in carminibus, quibus jam datum Sancti epitaphium constat, mutatio quæpiam facta est. Pro primo enim hexametro, verosimillime quod in eo contra Prosodiæ leges secunda syllaba in vocabulo* Eremus *contrahatur, positum est hoc aliud:* Primus in hac Christi fundator ovilis eremo; *secundo autem pentametro eadem verosimillime de causa substitutum est hoc sequens aliud :* Transtulit ad Calabros grata quies nemoris. *Adhæc Surius pro ultimo Epitaphii recitati pentametro sequens exhibet :* Ossa manent tumulo, spiritus astra petit. *Verum cum et in antiquiori Vitæ, a Puteano contextæ, editione, Basileæ haud dudum post annum* 1514 *adornata et in antiquis documentis, ad editionis hujus calcem adjectis, tria jam dicta carmina eodem modo, quo apud Blömenvennam, legantur, fuisse sane eodem etiam modo primitus scripta, Sanctique tumulo apposita, verosimillimum, ne dicam, indubitatum apparet.*

C

Prodigio ad hunc fons

735 *Discutiamus modo, quæ post Sancti sepulturam contigisse narrantur.* Sepultus est autem, *inquit in Sancti Vita Blömenvenna*, Vir Dei in monasterio suo Sancti Stephani prothomartyris post summum altare; ad cujus sepulcrum fons emanat vivus, qui Divina clementia et ejus meritus multis fidelium optatæ remedia confert sanitatis. Ubi etiam, ut alibi legitur, est videre mirabile, cæcos illuminari, surdos ad auditum restitui, mancos mutilatosque sanari, leprosos mundari, a dæmone obsessos ocyus repurgari. Verum his omnibus miraculis, si divo Hieronymo creditur, illud est magis mirandum, quod ferme omnes in rotulo *(titulorum funebrium edendorum complexo)* prædicto stupere se ostendunt, dum toties replicant ac consona voce prædicant, gloriam illum et honorem tantum calcare et in tanta vitæ austeritate, veritate et perfectione cursum vitæ feliciter consummare potuisse. *Ita ille; ne autem quisquam de fontis, ad Sancti tumulum, uti hic adstruere videtur, prodigio excitati, veritate fortassis ambigat, mox subjungit :* Non debet autem cuiquam scrupulum movere, si fons ille jam ad sepulchrum Viri Dei non cernatur; fontes quippe miraculose educti non semper sunt perpetui, sicut nec fons olei, qui tempore nativitatis Christi Romæ legitur emanasse. Vidi ego ad sanctum Mauricium in loco decollationis ejus foramen sine oleo, per quod olim emanasse oleum ab accolis loci illius asserebatur. Miracula enim a Domino fiunt in revelationem et commendationem sanctitatis servorum ejus, et ideo, ubi eorum sanctitas perfecte innotuerit, non numquam miracula cessent. De sancto Nicolao legitur, quod ex sacris ossibus ejus oleum emanaverit; sed ob demerita populi, uno e successoribus suis de sede sua injuste expulso, fluere desierit.

D

excitatus fuisse hic, ut apparet, asseritur,

736 Pari modo existimandum est de fonte S. Brunonis, nimirum exulante a monasterio ejus religionis, ab ipso sanctissime inchoata. Cum enim Vir sanctus obdormisset in Domino, mansit monasterium ipsum in proposito vitæ hereniticæ sive Ordinis Carthusiensis, quem prius in eremo Carthusiæ et postea in Calabriæ eremo sanctus Bruno instituit. Successerunt ei in regimine dictæ domus quinque Priores usque ad tempora venerabilis Guigonis, Prioris Majoris Cartusiæ Cunctis vero diebus seniorum, qui viderant et audierant et noverant omnia opera Domini, quæ per servum suum Brunonem operari dignatus est; quibus tandem succedentibus aliis, qui hæc non noverant, cum jam Ordo Carthusiensis in Gallia circa Carthusiam et alibi multiplicari cœpisset, monasterium illud Calabriæ solum remansit a sanctitate et fervore tanti Patris per teporem degenerans. Cum vero a domo Carthusiæ visitatores et reformatores petens, propter distantiam nimiam habere non posset, ad aliud propositum, Ordinem scilicet Cisterciensem, qui, tum recens plantatus et a sancto Bernardo verbo atque exemplo rigatus, in magno fervore perseverabat, se contulit, cum jam in proposito Carthusiensis Ordinis, in quo fundata fuerat, annis sexaginta durasset. *Ita hactenus Blömenvenna, iterum hic sibi, ut sæpe alias, quantum ad substantiam Surium, non tamen Puteanum, utpote qui Sancti meritis multa post ejus obitum miracula operari Dominum dignatum esse, generatim dumtaxat scribat, consentientem habens; verum quid modo de fonte, qui ad Sancti tumulum prodigio excitatus fuerit, de miraculis ad hunc, facientibus id Sancti meritis, magno numero patratis, de tempore, quo is exaruerit seu esse desierit, ac tandem etiam de causa, ob quam hoc acciderit, sentiendum est ?*

E

F

Ast, an id veritati consonet, est dubium,

737 *Ut a prodigio excitati ad tumulum fontis ducam initium, cum hujus nec Puteanus in conscripta a se* Brunonis *Vita, nec ullus, quod sciam, scriptor seu æqualis seu suppar mentionem faciat, esse sane videtur, cur, an vere ad Sancti tumulum miraculo fons eruperit, in dubium a non nemine revocetur. Et vero cum inventi fuerint, qui, quemadmodum supra vidimus, in Cartusia, cum hanc Sanctus ejusque socii primum fuissent ingressi, divinitus fuisse excitatum fontem, confinxerint, aut saltem ex errore crediderint, quid ni etiam factum esse queat, ut vel ex errore vel ex fingendi licentia, prodigio ad Sancti nostri tumulum ebulliisse fontem, in litteras missum fuerit, propensiusque deinde ac facilius, quam par esset, a prodigiorum amantibus creditum? Attamen cum sequentia hæc verba,* Juxta sepulchrum ejus *(S. Brunonis nimirum*

A *nimirum)* immediate fons vivus emanat, qui divina Clementia in hujus Viri sancti meritis multis languoribus fidelium optatæ confert remedia sanitatis, *primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus num. ultimo suppeditet, isque, ut jam supra docui, seculo tertio decimo, ac proin, duobus forte nondum post Sancti obitum seculis elapsis, floruerit, nec eum, quod de fonte, ad Sancti tumulum prodigiose excitato, verbis recitatis memorat, aut ex antiquiori monumento, aut saltem e traditione hausisse, vero appareat absimile, e terra ad* Brunonis *tumulum, aut, si mavis, ex hoc ipso non erupisse prodigiosum fontem, indubitanter asseverare non ausim, licet interim de re, quod indubitatæ, prorsus,ac certæ fidei vade non innititatur, multum dubitem.*

nec, quæ pro causa, ob quam fons ille exaruerit, afferuntur,

738 *Nec dubitationem, quæ, quod non amplius, ipsomet Blömenvenna verbis recitatis fatente, ad Sancti tumulum fons inveniatur, non parum augetur,tollere queunt,quæ potissimum hic Sancti biographus in causa fuisse scribit, ut prodigiosus fons ille exaruerit seu esse desierit. Dato enim, vere fuisse fontem ad Sancti tumulum prodigio* B *excitatum, desiisse eum, quod, ut per verba num. 736 recitata, utpote per vocem* Religio *(adi num. 742) idem ibidem,quod per vocem* Ordo, *intelligens, velle videtur, religiosi Turritanæ eremi incolæ Cisterciense institutum essent amplexi, parum verosimile apparet, cum hi dumtaxat id fecerint, ut, collapsa apud eos religiosa disciplina, a vita minus austera, ad quam, primævo instituti sui rigore relicto, defecerant, ad vivendi normam magis rigidam magisque sanctam transeuntes Deo perfectius possent famulari, quemadmodum ipsemet Blömenvenna verbis recitatis indicare videtur, fidemque etiam facit mox recitanda Cœlestini Papæ Bulla seu Breve. Sunt quidem, qui illos a Cartusiensi instituto ob causas, quæ Deo minus placere debuerint, resiliisse contendunt; verum hisce assentiendum non esse, alii volunt, nec quorum ex parte veritas stet, multum ad rem nostram facit. Demus enim etiam, justam omnino, ob quam Turritanæ eremi incolæ a Cartusiensi ad Cisterciense institutum deflexerint, causam non exstitisse, nec sic tamen verosimile evadet, factum esse, ut fons, qui ad tumulum* S. Brunonis *prodigio excitatus fuisset, ob eorum ad Cisterciense institutum defectionem exaruerit. Qualiscumque enim ea fuerit, sese equidem ad vitæ* C *institutum nullo prorsus e capite contemnendum multisque nominibus summopere commendandum transtulere, nec id, nisi, assentiente ac approbante summo Pontifice Cœlestino, fecere, uti e bulla,qua hiceis ad Cisterciensem Ordinem transeundi facultatem fecit, manifestum est.*

dubitationem illam tollunt.

739 *Hanc idcirco e Suriano, qui eam suis ad compositam a Surio* S. Brunonis *Vitam Annotationibus seu potius Chronotaxi hisce adjectæ pag. 469 et seq. inseruit, transferre huc lubet. Sic habet:* Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis fratribus cœnobii S. Stephani de Bosco in Calabria salutem et Apostolicam benedictionem. Ad Religionis ordinem propagandum et ad suos palmites extendendos ex officii nostri debito propensiori cura debemus intendere, et ipsum divina flagrantia pullulantem tenere pro viribus, et fovere. Cum igitur divina inspiratione præventi sub Cistertiensis Ordinis observantia volueritis militare et super hoc confirmationem Apostolicam et favorem Prior vester, ad nos veniens, obnixe petierit, fratrum nostrorum communicato consilio, cum dexteræ Excelsi mutatio videatur, vestrum hoc propositum commendamus, et, ut amodo sub eadem observantia et correctione abbatis et fratrum Fossæ-novæ vivere debeatis, et gratum Deo famulatum Deo impendere, auctoritate Apostolica, salvo Ecclesiæ Romanæ jure, confirmamus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostræ constitutionis et confirmationis infringere etc. Datum Laterani III Idus Decemb. Pontificatus nostri anno II. *Cum ergo, uti e Pontificia hac Bulla seu Brevi intelligitur, cœnobii S. Stephani de Bosco in Calabria fratres seu religiosi Turritanæ eremi incolæ, non tantum non repugnante, sed etiam probante propositumque eorum laudante Pontifice,ad Cisterciensem Ordinem migrarint, sicque id faciendo contra Deum indubie non peccarint, nescio enim vero, an futurum sit, ut quisque sat verosimile arbitretur, illum eorum transitum causam esse potuisse, ob quam Turritanæ eremi fons, qui ad Sancti tumulum prodigio excitatus fuerit, existere desierit, aut, si mavis, exaruerit. Jam vero, cum res ita habeat, manet sane ex supra dictis, ac maxime ex eo, quod fons, qui prodigio excitatus fuerit, non amplius exstat, æque ac ante dubium,an miraculo hujusmodi locus umquam fuerit.* E

AUCTORE C. B.

Si tamen fons prodigiosus ad Sancti tumulum umquam fuerit, diutius is,

740 *Nec multum ad rem facit, prodigiosos fontes non esse semper perpetuos; etsi enim id verum esse dederimus,consequens dumtaxat erit, ut, etsi ad Sancti tumulum fons non amplius inveniatur, fons tamen prodigiosus ibidem existere aliquando potuerit; unde reipsa etiam fonte hujusmodi ibidem olim exstitisse, pro indubitato nullus certe habebit. Quod si interim fons prodigiosus ad Sancti nostri tumulum umquam exstiterit, atque ob causam, a laudatis scriptoribus adductam, dumtaxat desierit,is equidem diutius,quam annis quinquaginta aut sexaginta durarit. Etenim cum Cœlestinus II Papa anno 1144, quo monasterium S. Stephani de Bosco ad Cisterciensem Ordinem nondum fuisse translatum, ac proin fontem, qui ad* S. Brunonis *tumulum prodigio fuerit excitatus, nondum esse desiisse,apud omnes,qui miraculum istud admittunt, in confesso est, vitam cum morte commutarit,nec tamen serius,quam seculo duodecimo, dictum monasterium ad Cisterciensem ordinem transierit,Cœlestinus Papa,qui Bullam jam recitatam monasterii S. Stephani de Bosco fratribus impertiit, alius esse non potest,quam Cœlestinus III;* F *quare cum hic anno 1191,ad Aprilem jam provecto, ad supremam Ecclesiæ cathedram fuerit evectus, Bullaque tertio Idus seu* XI *Decembris die, anno Pontificatus ejus secundo data notetur, consectarium est,ut monasterii S. Stephani de Bosco fratres seu religiosi Turritanæ eremi incolæ anno demum 1192 aut sequentis initio ad Cisterciensem Ordinem transierint, ac proin, ut monasterium illud non tantum annis circiter sexaginta, ut Blömenvenna verbis supra huc transcriptis tradit,sed centum propemodum et amplius in vitæ,quod in eo secutus fuerat* S. Bruno, *instituto durarit, pluresque etiam,quam quinque, Instituti Cartusiensis, antequam ad Cistercienses transiret,Priores habuerit.*

quam annis quinquaginta aut sexaginta durarit.

741 *Et vero Camillus Tutinus in brevi, quod suo Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectui attexuit,Chronico Priores non tantum quinque,sed tredecim, qui ad* S. Brunonis *præscriptum Turritanam S. Stephani domum, antequam hæc Cisterciense institutum amplecteretur, ad annum usque 1192 rexere, suo singulis nomine apposito, recenset, eorumque, qui post quintum a* S. Brunone

AUCTORE C. B.

ne *floruit, anno* 1138 *obiisse notat. Et sane a Tutino plures etiam, quam quinque, qui ad normam, a Sancto nostro in Turritana Calabriæ eremo institutam, vitam exegerint, Priores recte enumerari, verosimillimum apparet, tum ex jam dictis, tum etiam ex iis, quæ huc facientia in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 20 *et aliquot seqq. Columbius, uti hunc consulenti patescet, in medium adducit. Jam vero, cum hæc ita habeant, nec fons, qui prodigio ad* S. Brunonis *tumulum ortus sit, exaruisse, seu esse, antequam S. Stephani monasterium ad Cisterciense institutum transiisset, desiisse a Blömenvenna, aliisque, qui ejusdem cum eo opinionis sunt, statuatur, consequens est, ut fons ille non tantum quinquaginta circiter aut sexaginta, sed nonaginta amplius annis post Sancti nostri obitum debeat durasse, etsi interim id in opinione dictorum scriptorum, qui eremi Calabrinæ ad Cistercienses defectionem jam inde ab anno* 1160 *aut etiam citius factam statuunt, a veritate omnino sit alienum. Atque hæc sunt, quæ tum de prodigioso illo fonte, ad Sancti tumulum, uti a scriptoribus supra laudatis refertur, exorto, tum de tempore, quo, et causa, ob quam esse is desierit, dicenda occurrunt. Proximum est, ut de miraculis, quæ magno numero per Sancti merita*
B *fuisse patrata, ac maxime in favorem eorum, qui e memorato prodigioso fonte bibissent, contigisse, Blömenvenna verbis supra huc translatis, aliique memoriæ produnt, nunc tractem.*

Ad fontem illum multa etiam Sancti jam defuncti meritis miracula facta narrantur;

742 Licet, *inquit de* S. Brunone *Blömenvenna,* miraculis multis claruisse legatur, tamen, quod sine dolore recolere nequo, non sunt hujusmodi miracula ea, qua decuit, diligentia conscripta; aut, si conscripta fuerunt, alterius Religionis *(Cisterciensis videlicet)* monachis in monasterium ejus intrantibus, primum negligentius scripta custodita, deinde deperdita sunt. *Ita ille, ad amussim etiam sibi Surium, et quantum ad miraculorum, quæ generatim Sancti meritis patrata fuerint, multitudinem Puteanum pariter consentientem habens; verum nullum prorsus, quod a Sancto patratum fuerit, miraculum in particulari recensent; assertionem autem, qua, multa a Sancto patrata fuisse miracula generatim traditur, scriptoris saltem synchroni fideque digni testimonio confirmari velim. Fuisse quidem multos male habentes, qui e fonte, ad Sancti tumulum prodigiose exorto, bibissent, pristinæ sanitati restituto,*
C *tutos, antiquior etiam Sancti nostri biographus verbis supra datis affirmat; verum nec hic sat antiquus est, ut tuto ei fidere possimus. Nec quidquam facit, quod præsentis temporis verbis utens sequentem scribat in modum,* Juxta sepulchrum ejus immediate fons vivus emanat, qui divina clementia in hujus Viri sancti meritis multis languoribus fidelium optatæ confert remedia sanitatis, *sicque de fonte prodigioso, qui ætate sua adhuc exstiterit, miraculisque, quæ tum haustis ex hoc aquis patrata fuerint, sermonem facere videatur; dato enim etiam, hunc nostrum biographum de miraculis tempore suo gestis facere sermonem, fidem is sibi, cum in Cartusia Majori a Turritana eremo non parum dissita scripserit, certam undequaque atque indubitatam ægre admodum in eorum narratione conciliaturus apud omnes est. Adhæc historicorum in morem, qui, quæ temporibus præteritis gesta sunt, per præsentis temporis verba non raro exponunt, fortassis hic loquitur.*

743 *Blömenvenna et Surius eo ipso loco, quo fontem, ad* Brunonis *tumulum prodigio excitatum, ætate sua non amplius exstitisse fatentur, de eo, non secus atque si adhuc exstitisset, per præsentis temporis verbum loquuntur, prior quidem hoc modo,* Ad cujus (S. Brunonis *nempe*) sepulchrum fons emanat vivus; *posterior vero iste:* Ad ejus sepulchrum fons vivus prorumpit. *Nec alterius, quam præsentis temporis verbo, quo, multis olim hausta e fonte illo aqua sanitatem fuisse restitutam, declarent, ibidem utuntur; ut proinde ex eo, quod antiquior Sancti nostri biographus de miraculis, quæ* S. Brunonis *meritis patrata fuerint, per præsentis temporis verbum loquatur, consequens non sit, ut hæc ætate sua gesta esse, significatum voluerit. Jam vero, cum id ita sit, an non de iis dumtaxat, quæ dudum etiam ante ætatem suam gesta fuerint, sermonem instituat, admodum est dubium, ac proin, quod de miraculis magno numero per Sancti merita gestis, memoriæ prodit, certum omnino atque indubitatum facere non potest, licet interim, quin aliquot saltem miracula Sanctus, Beatis nondum adscriptus, patrarit, e sanctitatis fama, qua apud Calabros ante id tempus per quadringentos amplius annos inclaruit, dubitandum non appareat. Et vero Surianus, in suis ad* S. Brunonis *Vitam Annotationibus, multa miracula, quæ Deus ad declarandam* S. Brunonis, *confessoris sui, gloriam operari ad ejus invocationem dignatus est, ad nostram cognitionem scriptorum inopia temporumque injuria non pervenisse, pag.* 314 *præfatus, non pauca, quæ post factam* Brunonis, *uti eam vocant, canonizationem evenisse ejus intercessione narrantur, in medium adducit, hisque etiam duo præmittit, quæ, antequam* Bruno *in Sanctorum seu Beatorum album referretur, accidere.* E

ast nec hæc certa facere potest antiquior noster biographus.

Duo interim miracula, Sancti canonizationem prægressa,

744 *Cum de rebus modo, quæ, priusquam Sancto cultus, Sanctis proprius, Pontificia auctoritate deferretur, evenere, hic tractem, lubet huc et duo illa prodigia transferre, lectori, quantum reor, in summa multorum miraculorum, Sancti meritis ante permissum ejus cultum ecclesiasticum patratorum, quæ ad cognitionem nostram pervenerunt paucitate futura non ingrata. Primum, in quo tamen, an Sanctus partem habuerit, est dubium, sic habet:* Anno Domini MCXXXI cum illustris Gaufridus de Lorotello, comes Cantazarii in Calabria, filius Rodulphi comitis de Lorotello, nepotis comitis Rogerii, fundatoris ac dotatoris eremi S. Mariæ de Turre revocasset donationes cujusdam ecclesiæ Omnium Sanctorum, et terrarum et vinearum in tenimento oppidi Badulati, a se et a matre sua F Berta factas, Deo vindice, gravi apostemate est in pectore sauciatus, unde et ad extrema devenit, atque, condito testamento, cum morti proximus esset, a Rogerio de Arenis admonitus, ut res, injuste ablatas, restitueret, simul ac ablata restituit, sanguine ex ore et naribus fluente, sanitati pristinæ est redditus; quod clarius ex ipsiusmet verbis et instrumento restitutionis patebit, ubi sic ait: « Anno ab Incarnatione Domini MCXXXI, indict. VIII mense Octobris, cum ego Gaufridus de Lorotello, Cantazari comes, juvenili cupiditate tenerer, ne, quod domina mater mea venerabilis Berta pro ecclesia Omnium Sanctorum de tenimento de Padulato, quam dederat B. Mariæ de eremo ac beato Protomartyri terras cultas et incultas, arbores domesticas et silvestres quoque villanos et vineas confirmarem, sed potius revocarem, plus expetens temporalia quam æterna, Deo permittente, post meæ revocationis triennium in stomacho fui horribili apostemate

AUCTORE C. B.

A » mate sauciatus adeo dure, ut, vitalibus spiritus diminutis, a medicis desperarer.

in quorum uno tamen in non certo,

745 » Verum post conditum testamentum dixit mihi dominus Rogerius de Arenis, qui modo testis adfuit testamento apud Castellum novum, ubi eo tempore infirmabar, Confirma puro restituendi proposito, quæ revocasti B. protomartyri Stephano; est enim tanti meriti apud Deum, quod te poterit ab isto apostemate liberare. Quibus verbis auditis, jussi per novum testamentum, quod in momento iterum condidi, confirmari. Mirum in modum cœpi subito sanguine putrido, fluente de ore et naribus, liberari. Quo viso miraculo devotus misi litteras fratribus eremitis eo die, quo navis Genuensium, ab Alexandria veniens in portum Castelli novi, ruinam est passa. Venit autem ad me ad castrum meum Cantazarii Rodulphus, de Crucifixo, eremitarum S. Mariæ, et S. protomartyris Stephani magister, et cum eo frater Arnaldus et Odo, et Guido monachi, quibus B præsentibus præcepi præsens privilegium per manus scribæ Roberti conscribi, et quæ domina mater mea dederat etc. » *Tale est e Suriani recensione primum, quod hic commemorandum duxi, miraculum, instrumento etiam publico confirmatum; cum vero, nec forte immerito, an in hoc partem quampiam* S. Bruno *habuerit, dubitari posse videatur, dicto instrumento publico, quo id firmat, mox subjungit:* Quod *(miraculum nempe jam relatum)* etiam S. Brunoni tribui debere ob curam, quam in cælo positus domus suæ gerit, nemo est, qui ambigat. *Ita ille, partem saltem in relato miraculo* S. Brunoni *attribuendam, sese non dubitare indicans: verum in altero, quod hic etiam dandum, miraculo seu potius apparitione partem habuisse Sanctum, certum omnino est, uti quisque facile fatebitur, qui vel id dumtaxat perlegerit.*

in altero autem certo partem habuit, hic referuntur,

746 *En verba, quibus a laudato Suriano pag.* 317 *et seq. refertur.* Circa annum MDX Valentiæ in Aragonia Joannes Aloysius Bertranus Tabellio, qui multo tempore fuit benefactor et procurator Cartusiæ Portæ-cæli, ob magnam, quam erga S. Brunonem devotionem gerebat, ex diuturna ægritudine ad mortis confinia devenerat ante feriam quartam Majoris hebdomadæ, et cum a medicis de ejus salute conciamatum esset, subito aperiens oculos petiit vestes ad induendum, atque interrogantibus respondit, sanctos C Vincentium Ferrerium et S. Brunonem ad se intrasse, et sibi dixisse, nequaquam hac vice se moriturum, sed ad ecclesiam ea feria quarta ad divina Officia audienda accedere debere, quod et reipsa præstitit. Atque ob id adeo imposterum S. Brunonem dilexit, ut, cum postea anno MDXIV Leo X ejus festum solemniter in ecclesiis Ordinis concessisset, ipse suis sumptibus, eamdem Cartusiam petens, ejus festivitatem tam in ecclesia, quam in trichoro peragi procuraverit ad obitum usque. *Joannes Aloysius Bertranus, cui apparitio hic relata obtigit, e secunda uxore, quam, priori mortua, duxerat, S. Ludovicum Bertrandum Ordinis Prædicatorum, de quo ad* IX *mensis hujus diem, quo colitur, apud nos agetur, postea genuit. Docet id nos tum ipsa, in qua eadem apparitio narratur, sancti hujus Confessoris Vita, a Vincentio Justiniano Antist, Valentino Ordinis S. Dominici alumno, idiomate Hispanico conscripta ac deinde ab altero ejusdem Ordinis Religioso in linguam Italicam versa, tum etiam laudatus Surianus in apparitionis alterius, eidem Aloysio Bertrano oblatæ infraque in Appendice ad gloriam posthumam memorandæ, quam apparitioni jam narratæ proxime subjungit, relatione. Atque ita quidem, cum memorata apparitione, facientibus id tam* S. Brunonis, *quam S. Vincentii Ferrerii meritis, Aloysius Bertrandus, periculosissime decumbens, subito atque insperato pristinæ fuerit sanitati restitutus, miraculum modo habemus, quod partim saltem Sancti nostri intercessione fuerit patratum, quodque etiam ejus canonizationem, seu vivæ vocis oraculum, quo ex dicendis Leo X Papa cultu Sanctis proprio in Ordine Cartusiensi eum coli permisit, præcessit; verum alia tum patrata, in quibus Sanctus partem habuerit, diligentissima licet facta indagine, invenire haud quivi.*

alia hisce etiam dubiæ fidei adducuntur,

747 *Porro Zanottius, qui in contexta a se* S. Brunonis *Vita cap.* 34 *jam relatam, patrique S. Ludovici Bertrandi oblatam* S. Brunonis *et S. Vincentii Ferrerii apparitionem etiam refert, cap.* 32, *quo e Sancti nostri tumulo fontem prorupisse cum nonnullis aliis se prægressis scribit, e Mss., quæ laudat, Calabriæ monumentis addit,* E *virtutem, dicti fontis aquis a Deo sanandi morbos inditam, ad parvi lacus, in quo Sanctus, cum in vivis esset, corpus suum, quo id castigaret, mergere subinde solebat, aquas transiisse, cum primum Turritanum S. Stephani monasterium a Cartusiensi instituto ad Cisterciense deflexisset. Quo autem id probet, nostra adhuc ætate, ac maxime Pentecostes, qua sacrum Sancti corpus ex ecclesia S.Mariæ ad ecclesiam S.Stephani fuit translatum, tribus diebus festis aquarum illarum virtute innumera propemodum quotannis beneficia divinitus conferri, miraculaque patrari, adjungit idem scriptor, penes quem tum quantum ad hæc, tum quantum ad virtutem, a prodigiosi fontis aquis ad præfati lacus aquas translatam, fides sit. Cæterum ut miraculo, quod jam inde a Sancti obitu cœptum, hodieque perseverare fertur,* § *hunc claudam, Blömenvenna, quem dein secutus est et Surius, sub finem a se contextæ Sancti Vitæ sic scribit:* A monasterio autem isto *(Turritano nempe S. Stephani)* per crepidinem torrentis plano itinere MD passuum pervenitur ad antrum devotissimum. Montibus siquidem artum satis et cinctum nemoribus, ejusdem vallis extrema claudentibus, deviis et solitariis, nec ultra aditum humano usui præbentibus. Supra istud antrum ædificatum est haud grande sacellum cum altari sub titulo sancti F Brunonis, Coloniensis magistri, sanctæ Mariæ de Turri, Ordinis Carthusiensis institutoris primi, cujus ibi imago depicta cernitur. In hoc antro idem Dei Servus ex eo tempore, quo primum illuc venit, usque in diem mortis suæ incredibili fervore permansit. Ad indicium et commendationem vero eximiæ sanctitatis ejus usque in hodiernum diem locus, in quo post excessus contemplationum laxa membra nuda humo collidebat, herbam numquam reddit in spatio, quo tum ipsius sacri corporis mensura tendebatur, cum tamen circumquaque crescere cernatur. Hoc tam evidens miraculum omnes loci illius accolæ constantissime asseverant.

assertaque Sancti continua in antro commoratio expenditur,

748 *Hactenus ille: verum quidquid sit de perseverante hodieque miraculo, quod verbis hisce memoratur, quodque in medio relinquendum arbitror, Sanctum equidem, contra ac Blömenvenna hic tradit, a die, quo Turritanam S. Mariæ in Calabria eremum primum ingressus est, ad suum usque obitum in antro, per verba recitata designato, commoratum non esse seu habitasse, certum*

AUCTORE C. B.

certum omnino atque indubitatum mihi facit vel solum *Mesimerii, Squillacensis episcopi, diploma seu privilegium num.* 558 *et seq. datum. In hoc enim antistes ille sequentem loquitur in modum :* Me rogare *(comes Rogerius)* dignatus est pro honoratissimis monachis et eremitis, domnis scilicet Brunone et Lanvino. . . locum a Deo servatum, qui Turris dicitur, incolentibus in veneranda admodum ecclesia gloriosissimæ Dominæ nostræ, Dei Genitricis ac sancti Joannis Baptistæ præcursoris; *quibus verbis cum tam* Brunonem *quam Lanvinum in sanctissimæ Dei Genitricis ecclesia habitasse, non obscure hic innuat, toto Sanctum tempore, quo in eremo Calabrina versatus est, in præfato antro commoratum esse Blömenvennæ aliorumve, absque antiquo vade id asserentium, auctoritate prudenter quis credat? Blömenvennæ quidem alii nonnulli scriptores recentiores suffragantur; verum nec hi ullum pro se laudant auctorem monumentumve antiquum. Nec est, cur pro iis in medium hic quisquam adducat, quæ memo-*

B *rato antro, ut Zanottius in Sancti Vita cap.* 31 *in fine testatum facit, inscripta leguntur, sequentia verba :* In summa veneratione ac reverentia habendus est locus iste, fratres carissimi, in quo fidelis Christi servus ac sacræ Paginæ doctor Bruno multiplici pœnarum genere corpus suum afflixit; in quo post hujus miseræ vitæ cursum ad cælum evolavit; *fuisse enim hæc vel statim a Sancti obitu, vel saltem haud dudum post antro apposita, pro certo quis asserat? Quod ad me pertinet, multum dubitandum reor, an Sancti canonizatione, uti eam vocant, antiquiora sint.* Brunonem *itaque subinde quidem, quo orationi divinarumque rerum meditationi ac contemplationi quietius vacaret, in antrum, a Blömenvenna memoratum, quod a S. Mariæ de eremo ecclesia seu monasterio, quod Sanctus incolebat, aut multum aberat, secessisse, haud difficulter crediderim; habitaritne tamen in eo, hærebo dubius, donec validiora, quæ omnem de hoc dubitationem animo eximere nata sint, argumenta producantur in medium.*

§ XLVI. Leo X Papa Ordini Cartusiensi Turritanum in Calabria S. Stephani monasterium jubet restitui, cultumque Sancti ecclesiasticum permittit.

C

Sancti canonizatio diutissime post ejus obitum tentata nondum fuerat

I*n Titulis funebribus non paucis infra recudendis seu diversarum ecclesiarum monasteriorumve ad litteras encyclicas infra pariter recudendas, quibus* S. Brunonis *obitus nuntiatus eis a Sancti e Turritana eremo discipulis fuerat, responsoriis non tantum a doctrina virtuteque eximia Sanctus laudatur, verum etiam eum non tam illorum, qui responsorias illas dabant, quam hoscemet illius precibus indigere declaratur; quod sane illum pro viro sancto cognitum jam tum universim fuisse, argumento est. Verum, etsi res ita habuerit, anni tamen jam amplius quadringenti, quod mirum videri potest, ab ejus obitu erant elapsi, cum necdum a quopiam, quantum apparet, tentatum quidquam fuerit, quo Vir ille celeberrimus juxta ac sanctissimus, qui et clarissi-*

mum Ordinem instituerat, et virtutibus suis plane eximiis Cartusiam primum ac deinde Calabriam potissimum illustrarat, seu Sanctorum seu Beatorum numero a summo Pontifice adscriberetur. D

ejus tamen interea non adeo, ut Bailletus putavit,

750 *Addit Bailletus tom.* 3 *Vitarum col.* 91, *Sancti memoriam toto illo quadringentorum annorum spatio in Calabria apud homines adeo fuisse neglectam, ut nullus plane ab hisce religionis cultus tum illi fuerit delatus. Verum hac in re falsum fuisse scriptorem illum, ex iis, quæ sub contextæ a se Sancti Vitæ finem in litteras mittit Blömenvenna, verosimile apparet. Etenim ibidem sic habet :* Ad hæc loca *(nempe ad antrum, in quo Sanctus habitarit, et ad ecclesiam S. Mariæ de eremo)* populorum catervæ, senes cum junioribus, parvuli et mulieres, nobiles et ignobiles, principes et domini ob sanctissimi Brunonis venerationem et devotionem, ad ejus etiam beneficia obtinenda, quasi degat in humanis, eum attendentes, certatim confluunt, reverenter accedunt, orant, adorant. Præcipue vero antrum seu specum, de quo supra, in quo fere semper solus Domino famulabatur, tanta reverentia et affectu, E incredibilique fide frequentatur, quod etiam quandoque plures cernuntur non nisi nudis pedibus a monasterio præfato *(S. Stephani nempe)* illud accedere. Alii flexis genibus ambulando antrum sacrum, terram et saxa ex devotione lingentes, lacrymisque infusi circumeunt. Porro de antro ipso seu rupe aliquid pro maximis habituri reliquiis detrahunt, atque ita ad propria remeant cum gaudio.

in Calabriæ cultus neglectus fuisse videtur.

751 Quanta vero devotione ad hunc sanctissimum Patrem Brunonem afficiantur Calabriæ episcopi, abbates, prælati religiosi, principes etiam, comites, Barones vulgusque universum, nemo verbis explicare sufficiet. Est præterea non longe a monasterio præfato spatio passuum ccc nemus amplissimum, quod Folo nominant, ab ipso Servo Dei deputatum ad instaurationem monasterii ejus dumtaxat. Si quis vero ausu temerario contra sancti Viri ordinationem venere attemptaverit (fama est omnium Calabriæ populorum longa experientia firmata) divinam ultionem non evadit. *Hæc ille; quæ cum, Sancto nondum diu per Leonem X in Sanctorum, seu potius ex dicendis Beatorum, album relato, in litteras miserit, nec tunc primum, cum id factum a Pontifice illo fuisset, eximium plane ac singularem, qualem verbis recitatis depingit, cultum in Calabria Sancto fuisse delatum,* F *verosimile appareat, Bailleto asserenti,* Brunonem, *cum Beatis a Leone Papa adscriberetur, fuisse et ex omnium fere in Calabria memoria deletum, et nullo ibidem cultu affectum, indubitanter assentiri non ausim, maxime cum ex veneratione, qua erga Sanctum, etiam Beatis nondum adscriptum, Calabriæ populos fuisse, recitata Blömenvennæ verba indicant, verosimile appareat, fuisse illi etiam cultum Sanctis proprium ab hisce delatum.*

Cartusiani deputatos, qui Sancti canonizationem tentent, constituunt,

752 *Verum, utut sit, fuisse eum equidem, etiam cum nondum Beatorum honores a Cartusianis publice sibi deferri obtinuisset, pro Sancto ab hisce aliisque habitum honoratumve, ex apparitionis, qua* Bruno *sese una cum S. Vincentio Ferrerio spectandum Aloysio Bertrano ægrotanti exhibuit, relatione jam data, utpote in qua erga* Brunonem, *tamquam Sanctum, modo peculiari affectus is fuisse traditur, fas est colligere, uti etiam ex eo, quod Cartusiani tandem, qui eum, fatente ipsomet Bailleto, privatim saltem Sanctorum*

rum

A *rum honoribus in Cartusiis a Calabrina diversis colebant, de illius seu canonizatione seu beatificatione procuranda etiam cogitarint. Camillus Tutinus sæpissime jam laudatus in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu ad annum* 1504,*pro quo tamen perperam scribitur* 1503, *ita prodit memoriæ :* In generali *(Cartusianorum)* capitulo, hoc anno celebrato, Priores Cartusiani tractarunt de procuranda Canonizatione S. Brunonis, et de recuperanda Carthusia S. Stephani de nemore, quæ fere annos tercentum penes Cistercienses, et deinde *(seculi nimirum, si in brevi monasterii S. Stephani de nemore Chronico apud Tutinum pag.* 195 *recte notetur, quinti decimi initio, aut etiam nonnihil citius)* ad abbates commendatarios pervenerat. Hinc ad litem prosequendam Jacobus de Aragonia, Prior Carthusiæ Neapolitanæ, Matthæus Prior Bononiæ, Ludovicus Prior Mantuanæ Carthusiæ, et Hugo Prior Carthusiæ Romanæ deputantur. Erat ea tempestate abbas commendatarius Ludovicus Cardinalis de Aragonia, Ferdinandi I regis Neap. nepos. Jacobus igitur, quem supra memoravimus, cum esset Cardinalis affinis, Romæ cum eodem cæterique Priores de restitutione agunt, et plurimis hinc inde articulis discussis, et conditionibus appositis, Cardinalis se exuere passus est. Verum cum ejus redditus jure B amphiteotico ab Euangelista Tornafrancia Catacensi possiderentur, quo * etiam suo juri cedere promiserat, Jacobus cetera impleturus Neapolim venit, sed Euangelista, quem oblatæ conditionis pœnituerat, fuga dilabitur; verum regis adhibitis diligentiis interceptus, ac promisso stare coactus est.

* *an qui?*

monasteriique S. Stephani, pro quo recuperando

753 *Ita ille, non tantum Cartusianos sancti Patris sui canonizationi procurandæ, verum etiam Calabrino S. Stephani monasterio de nemore recuperando animum adjecisse operamque porro dedisse, tradens. Neque vero religiosorum illorum virorum frustra hic conatus fuit; primo enim S. Stephani domum seu monasterium Ordini suo restitui, ac deinde in album, si non Sanctorum, Beatorum saltem, primum suum Instituti rum Pontificia auctoritate referri obtinuerunt, uti patescet ex iis, quæ de duobus hisce capitibus pro instituti mei ratione dicenda hic sunt. A Calabrini monasterii recuperatione, quod hæc Sancti canonizationem seu potius beatificationem præcesserit, duco initium. Ac primo quidem an Cartusiani de monasterio illo recuperando jam inde ab anno* 1504 *cogitarint, ipsemet Camillus Tu-* C *tinus, qui id jam tum ab iis factum, verbis mox datis scribit, dubitare me facit. Etenim in Chronico, quod concinnato a se Ordinis Cartusiensis Prospectui attexuit, ita memorat ;* Anno MDV Cartusiani monachi in capitulo generali Jacobo de Aragonia Cartusiæ Neapolitanæ, Mattheo Bononiensis, Ludovico Mantuæ, Hugoni Romanæ Prioribus demandarunt, ut monasterium S. Stephani Religioni restituendum curarent. Hi post varios cum memoratis Cardinali et Tornafrancia tractatus, post decennium protractos, mutuis hinc inde petitionibus conclusis, eo controversiam adduxerunt, ut monasterium in summi Pontificis Leonis X manibus Cardinalis resignaret, quo adimpleto, Pontifex Cartusianis cum omnibus ejus bonis iterum concessit et tradidit, et abbatialem titulum suppressit per bullam dat. Romæ MDXIII. *Quare, cum Tutinus, Ordinis Cartusiensis Prioribus hic nominatis a capitulo generali, ut monasterii S. Stephani recuperationem tentarent, anno demum* 1505, *quod jam inde ab anno* 1504 *factum fuisse, verbis supra recitatis in Prospectu docuerat, in mandatis datum fuisse, hic scribat, hocne, an illo anno Cartusiæ S. Stephani recuperationem tentare decreverint Carthusiani, dubium sane ipsemet efficit.*

754 *Attamen, cum monasterium illud, postquam anni jam decem ab incepto de restituendo eo Cartusianis tractatu essent elapsi, in manus Pontificis, qui id deinde Cartusianis reddidit, resignatum fuisse, verbis proxime datis etiam tradat, fuisse vere jam inde ab anno* 1504 *a Cartusianis de dicto monasterio recuperando tractatum, verosimilius apparet, quod bulla, qua id eis Pontifex Leo X reddi jussit, anno* 1513, *uti ipsemet etiam Tutinus verbis recitatis fatetur, data notetur, facileque quidem ab anno* 1504, *non tamen ab anno* 1505 *ad annum usque* 1513 *annos decem excurrisse, queat intelligi. Instrumentum illud, quod et ei locum hic concedi, postulatum a me fuerit, et nonnulla, quæ jam dicta* E *sunt, confirmet, huc transcribo. Hisce verbis concipitur :* Leo episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Pro commisso nobis desuper Apostolatus Officio quo universalis Ecclesiæ regimini præsidemus, de ecclesiarum et monasteriorum, aliorumque regularium locorum omnium statu prospere et salubriter dirigendo continua reddimur attentione solliciti : unde aliqua ex eisdem monasteriis et locis, ut in eis gratior Deo vigeat observantia, crescat divinus cultus, et fidelium augeatur devotio, novis nonnumquam committimus gubernanda rectoribus, per quorum solertiæ studium et providam diligentiam monasteria et loca ipsa, etiam alias votivis in spiritualibus et temporalibus proficiant incrementis.

jam inde ab anno 1504 sategerant, a Pontifice per litteras,

755 Sane monasterio S. Stephani de Bosco Cisterciensis Ordinis Squillacensis Diœcesis, quod dilectus filius noster Aloysius sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis ex concessione et dispensatione Apostolica in commendam nuper obtinebat (commenda hujusmodi ex eo, quod idem Aloysius Cardinalis illi hodie in manibus nostris sponte et libere cessit, nosque cessionem ipsam duximus admittendam, cessante) adhuc eo, quo, dum eidem Aloysio Cardinali commendatum fuit, vacabat, modo vacante; nos vero, ultimum dicti monasterii vacationis modum, etiamsi ex illo quævis generalis reservatio et in corpore juris clausa resultet, præsentibus pro expressis ha- F bentes ad provisionem super ipsius monasterii regimine celerem et felicem, ne monasterium ipsum longæ vacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam desuper cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad dilectos filios fratres Cartusiensis Ordinis, in quibus regularis disciplinæ observantia, vitæ sanctimonia, et exemplares mores in dies tamquam novi palmites in agro Domini pullulare noscuntur, direximus oculos mentis nostræ. Sperantes, quod si in monasterio prædicto, in cujus Ecclesia corpus S. Brunonis dicti Ordinis Cartusiensis Institutoris dicitur esse reconditum, et quod, ut ab aliquibus asseritur, olim ejusdem Cartusiensis Ordinis domus fuit, dignitas abbatialis et Cisterciensis Ordo perpetuo supprimerentur et extinguerentur, et Ordo Cartusiensis hujusmodi institueretur et plantaretur : et de cætero monasterium ipsum domus sub eadem invocatione S. Stephani nuncuparetur, et dicti Cartusiensis Ordinis

quæ in testimonium

auctore C. B.

dinis fratribus per eos juxta ipsorum ritus et mores, ac regularia instituta, prout aliæ ejusdem Cartusiensis Ordinis domus reguntur et gubernantur, regendum et gubernandum perpetuo concederetur, ex hoc grata Deo et accepta in dicto monasterio introduceretur bene beateque vivendi norma, augeretur divinus cultus, aliasque ejusdem monasterii statui in spiritualibus et temporalibus cum circumvicinorum fidelium spirituali consolatione feliciter consuleretur.

hic proferuntur,

756 Quibus omnibus debita meditatione pensatis, de dictorum Fratrum consilio, auctoritate Apostolica, tenore præsentium in eodem monasterio quovis modo, et ex cujuscumque persona vacet, etiamsi ejus provisio ex quavis causa ad Sedem Apostolicam specialiter vel generaliter pertineat, dignitatem abbatialem et Cisterciensem Ordinem hujusmodi perpetuo supprimimus et extinguimus, et dictum Cartusiensem Ordinem, ita quod de cætero non monasterium, sed domus ejusdem S. Stephani sit et denominetur, instituimus; illudque cum omnibus et singulis ejus mobilibus, et immobilibus bonis, juribus et pertinentiis suis, dictis fratri-

B

bus per unum Priorem et fratres in decenti numero juxta eorum ritus et mores ac instituta regularia prædicta, et prout aliæ dicti Cartusiensis Ordinis domus reguntur et gubernantur, regendum et gubernandum perpetuo concedimus. Itaque liceat dilectis filiis modernis dicti Cartusiensis Ordinis visitatoribus in Provincia remotioris Lombardiæ juxta morem ejusdem Cartusiensis Ordinis, infra cujus Provinciæ limites dicta domus S. Stephani consistit, Cartusiensis Ordinis et illius fratrum hujusmodi nomine corporalem domus S. Stephani bonorum ac jurium et pertinentiarum prædictarum possessionem per se vel per alium seu alios propria auctoritate libere apprehendere, et, sicut præmittitur, regendam et gubernandam perpetuo retinere, illiusque fructus, redditus et proventus in fratrum et domus eorum usus utilitatemque convertere, diœcesani loci et cujusvis alterius licentia super hoc minime requisita.

restitutione obtenta,

757 Ac Priori et fratribus in ipsa domo S. Stephani pro tempore degentibus, quod ipsi et dicta domus omnibus et singulis privilegiis, gratiis, immunitatibus, indulgentiis, exemptionibus, præeminentiis, favoribus, et indultis

C

spiritualibus et temporalibus, quibus aliæ dicti Cartusiensis Ordinis domus aut Priores et fratres in illis pro tempore degentes generaliter utuntur, potiuntur, et gaudent, ac uti, potiri et gaudere poterunt quomodolibet in futurum, uti, potiri, et gaudere libere et licite possint, de simili consilio auctoritate præfata indulgemus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac dictorum ordinum juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Nos enim ex nunc irritum decernimus et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ suppressionis, extinctionis, concessionis et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingen-

D

tesimo tertio decimo, decimo septimo Kalendas Januarii, Pontificatus nostri anno primo. *Cartusianis itaque, uti ex huc jam transcripta Bula manifestum est, Calabrinum S. Stephani de Bosco monasterium, sibi a Ludovico seu Aloysio de Aragonia, S. Mariæ in Cosmedin diacono Cardinali, de quo in Pontificum et Cardinalium Vitis tom.* 3, *col.* 1°7 *Oldoinus, resignatum, anno* 1513, XVI *Decembris die Leo X restituit; hujus autem haud dudum post possessionem illi adiere.*

tandem etiam, ut sancto Patri suo,

758 Jacobus de Aragonia, *inquit in suo Ordinis Cartusiensis Prospectu ad annum* 1514 *Camillus Tutinus*, Prior Neapol. cum Priore Claromontis, aliisque monachis et fratribus conversis Carthusianis die XXVII Februarii monasterii S. Stephani de nemore possessionem cepit. *Dicti itaque monasterii possessionem anni* 1514 *vigesima septima Februarii die ac proin tribus nondum, postquam id eis restitutum fuisset, elapsis mensibus, possessionem adiere Carthusiani; qui autem factum id sit, Zanottius in sua de* S. Brunone *Historia cap.* 33 *sequentem fere in modum exponit: Jacobus de Aragonia, Cartusiæ Neapolitanæ Prior Provinciæque visitator, ac Petrus Acerri, Claromontanæ in Basilicata regni Neapolitani provincia Cartusiæ Prior convisitatorque, qui designati ad id fuerant, Priores Bononiensem, Mantuanum et Romanum adjunctos*

E

sibi habentes litterisque Pontificiis ac regiis muniti, auxilio, quod eis Adamus Toraldus, Badulati baro, præstitit, sese ad S. Stephani monasterium contulerunt; quo cum pervenissent, a Cisterciensibus, qui voluntatis Pontificis, per acceptas ab hoc litteras, jam ante facti fuerant certiores, supplicantium in morem inter festivum æris campani sonitum obviam venientibus recepti ecclesiam mox sunt ingressi, cumque litteras Pontificias ac regias prælegissent, modo a jure præscripto, monasterii possessionem, solemnibus post rem factam Deo actis gratiis, adierunt. Ita fere quantum ad substantiam ille e Calabriæ monumentis Mss., quæ, quod recentiori memoria gesta memorent, fidem hic mereri puto. Leo porro, qui erga Cartusianos benevolum sese præfati monasterii restitutione monstrarat, alio haud dudum post majori adhuc favore eos affecit. Etenim eodem anno 1514 *miraculis, quæ a* S. Brunone *patrata ferebantur, via judiciaria non discussis, Cartusianis, ut festum ejus annuum Officio ecclesiastico celebrare, ejusque in precibus horariis commemorationem quotidie agere possent, vivæ vocis oraculo concessit. Id litteræ, quas ea de re*

F

Antonius Cardinalis Papiensis, Cartusianorum protector, ipso anno 1514 *ad hos dedit, manifestum faciunt. Eas adeo, quod et ad Sancti nostri gloriam multum faciant, e Benedicti XIV Papæ de Beatorum Canonizatione et servorum Dei Beatificatione lib.* I, *cap.* 41 *huc transcribo.*

quemadmodum Cardinalis Papiensis, Cartusianorum protectoris, litteræ,

759 *His verbis concipiuntur:* Antonius miseratione divina tituli sanctæ Praxedis sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter Cardinalis Papiensis necnon totius Ordinis Carthusiensis protector universis, et singulis præsentes nostras inspecturis, et lecturis salutem in Domino sempiternam. Cum ex nostro protectionis officio benevolentiaque, ac pietate, qua universo Carthusiensi Ordini prædicto afficimur, hodie ad pedes Sanctissimi Domini nostri Leonis divina providentia Papæ X præsentavimus venerabiles Religiosos viros DD. Matthæum Bononiæ, Ludovicum Mantuæ, Jacobum Neapolis, et Hugonem S. Crucis in Urbe ejusdem Carthusiensis Ordinis Domorum Priores;

AUCTORE C. B.

A Priores; et tam nos, quam religiosi prædicti plura de laudibus, præconiis, ac vitæ sanctitate beati Brunonis confessoris, ejusdem Ordinis Carthusiensis primi Fundatoris, ac Institutoris, Sanctitati suæ retulissemus, et exposuissemus; qui Vir beatus, declinante Christiana militia, et propter iniquitatis abundantiam charitate plurimum frigescente, tamquam dux strenuus ad resistendum hostibus novum in Ecclesia instruxit et instauravit exercitum, et in vineam, quam Dominus sua dextera plantaverat, jam vitiorum vepribus, et spinis obsitam veluti solertissimus Pater familias, tot fideles conduxit operarios, ut uberiores in dies ex ea fructus sanctæ Ecclesiæ proveniant, et odorem suavitatis proferat, et sanctitatis.

in medium hic adducta,

760 Ipsius namque beati Confessoris multiplex doctrinæ, vitæ castigatissimæ, innocentiæ, ac munditiæ exemplum plurimos generans sanctæ adoptionis filios, generatque, et nutrit in dies incessanter; cujus meritis Ordo præfatus exornatur, et comprobatur miraculis, et affidue, quasi de virtute in virtutem, crescit, rigans montes de superioribus suis, et de fructu operum suorum satiatur terra. Idcirco nos una cum præfatis Prioribus ab eodem Domino, Domino nostro Venerabilium virorum Francisi de Puteo moderni Generalis, aliorumque Priorum, et universorum monachorum, monialium, conversorum, et personarum dicti Ordinis nomine humiliter supplicavimus, ut pro Omnipotentis Dei gloria, qui in suorum exultat veneratione Sanctorum, ac beati prædicti Confessoris honore, illiusque evidentissimis sanctitatis operibus, signisque virtutum, quibus in carne positus claruit, et ad cælos evocatus perpetuo splendet, proque tam præclari Ordinis decore de Apostolica munificentia, et benignitate sub sexta Octobris die, qua die, posita carnis sarcina, idem beatus Bruno confessor ad perpetuam evolavit gloriam, festum quotannis in ejus memoriam, ac solemne Officium dignis in Domino laudibus, et honoribus celebrandi, et commemorationem ejusdem cæteris diebus faciendi licentiam concedere dignaretur; quamvis idem beatus Bruno Confessor non reperiatur aliter canonizatus per summos Pontifices prædecessores suos, ut moris est.

fidem faciunt,

761 Qui præfatus sanctissimus Dominus noster Papa asserens, se jamdudum de laudibus, ac sanctitate ejusdem beati Confessoris plurima intellexisse, arbitratus, dignum esse, ac consonum rationi, ut, quem Deus in hoc sæculo tantis donis, et gratiis insignivit, assumptum in cœlis magis, ac magis venerandum, et cui viventi dederat cor Omnipotens ad præcepta, et legem vitæ, et disciplinæ, eidem nunc apud thronum Divinæ gloriæ existenti impendatur in terris debitæ devotionis obsequium; hujusmodi nostris, et præfatorum Priorum supplicationibus libenter annuens, dictis Domino Francisco moderno, ac pro tempore Generali existenti, et aliis Prioribus, monachis, monialibus, conversis ac personis dicti Ordinis, in ipsius Ordinis duntaxat domibus, et eorum ecclesiis, seu capellis, festum prædictum solemniter colendi, et devotione debita celebrandi, præfatique Brunonis corpus, et memoriam dignis in Domino laudibus prosequendi, et venerandi, Officiumque conveniens in honore ipsius beati Confessoris agendi, et decantandi, necnon commemorationem singulis diebus faciendi, ex tunc, et de cætero in perpetuum cum Dei benedictione licentiam vivæ vocis oraculo nobis facto benigne, ac favorabiliter concessit pariter, ac indulsit; non obstante, quod idem beatus Bruno confessor non inveniatur aliter canonizatus, ut supra: præsentibus quoque ibidem reverendissimo in Christo patre D. D. Laurentio Putio Tituli Sanctorum quatuor Coronatorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero Cardinale et reverendo patre Domino Francisco Amellino cameræ Apostolicæ clerico.

cultum deferre possint,

762 Quare, ne apud quemquam de hujusmodi concessione possit aliquod dubium suboriri, præsentes manu propria subscriptas, et nostri soliti sigilli appensione munitas confici jussimus, et per nostrum quoque secretarium subscribi fecimus in fidem, robur, et testimonium præmissorum, et veritatis. Datum Romæ in Apostolico Palatio die XIX mensis Julii anno MDXIV, Pontificatus vero Domini nostri anno secundo. Antonius Cardinalis sanctæ Praxedis protector manu propria. Antonius Testa Verulanus. *Tales sunt litteræ, quibus Antonius, S. R. E. tituli sanctæ Praxedis presbyter Cardinalis Papiensis,* E *Ordinisque Cartusiensis protector, publice testatus est, quibuscumque ad hunc Ordinem spectantibus sive viris sive mulieribus facultatem deferendi* S. Brunoni *cultum, iisdem litteris expressum, Leonem decimum, summum Pontificem, vivæ vocis oraculo indulsisse. Zanottius in adornata a se* S. Brunonis *historia seu Vita cap.* 33 *ita fere quantum ad substantiam scribit: Leo decimus Papa anno* 1514, *die decima nona Julii, Brevi, ab Antonio Cardinali Papiensi, Ordinis Cartusiensis protectore, sibi oblato, subscripsit, quo, ut monachi, moniales, atque aliæ quæcumque personæ* S. Brunonis *Institutum profitentes, in monasteriis suis* S. Brunonis *festum solemni ritu Officioque proprio sexta Octobris die quotannis celebrare, ejusdemque sancti Patris sui commemorationem in quotidiano Officio ecclesiastico facere possint, concessit. Brevis hujusmodi autographum in Majori Cartusia modo asservatur, in eoque Pontificiæ approbationis testes fuisse leguntur Cardinalis Laurentius Puccius et Franciscus Armellinus, reverendæ cameræ Apostolicæ clericus.*

vivæ vocis oraculo consequuntur.

763 *Ita fere, ut jam monui, quantum ad substantiam ille. Verum recitatas Antonii Cardinalis Papiensis litteras fuisse abs hoc scriptore pro* F *Brevi, quod Leo decimus Papa concesserit, perperam acceptas, dubitandum non est, cum datum hoc fuisse scribat eodem anno et die, quo illæ datæ notantur, easdemque, quarum tamen nomina paulo aliter scribit, personas etiam, nempe S. R. E. Cardinalem Laurentium Putium, et Franciscum Amellinum, Cameræ Apostolicæ clericum, qui Pontifici, cum vivæ vocis oraculo præfatam facultatem Cartusianis concessit, in ipsis recitatis Antonii Cardinalis Papiensis litteris adfuisse memorantur, Brevis pariter, quod Leoni decimo Antonius Cardinalis, Ordinis Cartusiensis protector, obtulerit, approbationi seu subscriptioni, per Pontificem hunc factæ, præsentes adstitisse affirmet. Adhæc Leonem, non Brevi, quod concesserit, sed vivæ dumtaxat vocis oraculo, Cartusianis, ut sanctum Ordinis sui Institutorem honorare modo jam dicto possent, anno* 1514, XIX *Julii die indulsisse, Antonii Cardinalis recitatæ litteræ, eo ipso anno* 1514 *ac die* XIX *Julii, quo breve hujusmodi ex Zanottii opinione datum fuisset, signatæ, fidem faciunt; ut sane, quin is scriptor hallucinatus hic sit, dubitari nullatenus debeat:*

AUCTORE C. B.

debeat. Nec ii, qui S. Brunonem *a Leone decimo canonizatione, æquipollenti saltem, Sanctis fuisse adscriptum, contendunt, ab errore immunes videntur, quemadmodum § sequens aperiet.*

§ XLVII. An Leo X Papa Brunonem etiam canonizarit, et quænam, ad gloriam Sancti posthumam facientia, concessam ab hoc Pontifice cultum ei deferendi facultatem proxime sint secuta.

Papa Leo Brunonem eo ipso, quo eum coli permisit, non canonizavit;

Leonem X Papam non tantum, ut ecclesiasticus Brunoni *cultus deferretur, concessisse, verum etiam Sanctis eum adscripsisse seu canonizasse, nonnulli existimant; ac inprimis quidem ex his exstitisse videtur eruditissimus Annalium* B *Ecclesiasticorum parens Baronius, utpote in suis ad Martyrologium Romanum Annotationibus hodie de* Brunone *ita observans* : Vita functus est anno Domini MCI, relatusque est inter Sanctos a Leone decimo, Romano Pontifice. *Verum aliter longe sensit Benedictus XIV Papa; etenim in suo De servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione Opere lib.* I. *cap.* 41, § III, *nullo pacto dici posse sanctum* Brunonem *a Leone X canonizatum fuisse, contendit, et sane non immerito, uti probant, tum quæ ipsemet ibidem adducit, tum quæ nos modo adducturi hic sumus. Cum canonizatio, uti infra docebo, cultus præceptum importet, non fuisse sane* Brunonem *vivæ vocis oraculo, quo, ut ei cultus ecclesiasticus deferri posset, anno* 1514 *dumtaxat impertiisse Leonem X Papam, e recitatis Cardinalis Papiensis litteris intelligitur, in Sanctorum numerum ab hoc Pontifice relatum seu canonizatum, manifestum est. Quare ut, sanctum Cartusianorum Institutorem canonizatum a Leone fuisse, verum esse queat, oportet, ut altera hic illud post declaratione, vel vivæ itidem vocis oraculo vel litteris expressa, fecerit. Verum declarationis, vivæ vocis ora-* C *culo factæ atque a declaratione, in Cardinalis Papiensis litteris memorata, distinctæ, qua in Sanctorum numerum Leo Papa* Brunonem *retulerit, nullus omnino scriptor meminit.*

bulla tamen post data fecisse hoc illum, volunt nonnulli.

765 *Quod autem ad litteris seu bulla expressam, qua id fecerit, declarationem spectat, Tutinus quidem in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu pag.* 135, *postquam, Leonem X, ut publicus* S. Brunoni *cultus deferri posset, anno* 1514 *vivæ vocis oraculo concessisse, narravit, ad annum* 1515 *subjungit* : Leo X bullam canonizationis sancti Brunonis Generali Ordinis Carthusiensis transmisit, et in ea plura in Ordine servanda injungit. *Tutino porro, bullam a Leone, qua Sanctus canonizatus fuerit, datam fuisse, hic tradenti, alii etiam nonnulli assentiuntur. Nescio tamen, an hisce accenseri debeat Surius. Etsi enim ad scriptæ a se Sancti nostri Vitæ calcem metrice hunc in modum ejus canonizationem describat :*

Papa Leo, gestis et majestate verendus,
Cardineis Patribus celebri circumdatus actu,
Certior est factus, quam sancte vixerit olim
Bruno; quod obsequium, dum vixit, præstitit Urbi,
Quodque per hunc cultu divino Ecclesia crevit; D
Hujus et audierat certo miracula quædam.
Propterea votis Patrum concordibus illum
Rettulit in Divos; festum concessit eidem
Octobris sexta celebrari luce quotannis;
(Illo nempe die moriens ascendit olympum)
Erigere huic statuas, ac ædificare sacella
Permittens; super his confecta diplomata confert.
Ordinis hæc nostri mater Carthusia servat
Inter Romani multa instrumenta senatus;

huic tamen descriptioni præfigit hunc titulum : Canonizatio, ut vocant, S. Brunonis carmine conscripta; *quibus e vocibus, fueritne vere a Leone Papa* Bruno *canonizatus, dubitasse potest videri. Adhæc per diploma, cujus hic meminit, cum Zanottio (adi num.* 762) *Breve dumtaxat, quo Sancti cultum Leo permisit, fortassis intelligit. Utut sit, bullam equidem, qua* S. Brunonem *Leo X canonizarit, datam non fuisse, pro indubitato debet haberi.* E

Ast id, cum bullæ hujusmodi nec in ordinatione anni 1515,

766 *Id sic ostendo : quod si bulla hujusmodi, quæ, facta licet tum Romæ, tum alibi diligentissima indagine, inveniri haud potuit, anno* 1515 *a Leone data fuisset, ea utique aut generali Reverendorum Patrum Cartusianorum capitulo, die septima Maii et sequentibus dicto anno* 1515 *in Cartusia Majori celebrato, si Maium sit prægressa, aut certe, si mense hoc fuerit posterior, generali eorumdem Reverendorum Patrum capitulo, anno* 1516 *die* 21 *Aprilis et sequentibus in Majori itidem Cartusia celebrato, nota fuisset : neutri autem e capitulis hisce generalibus nota illa fuisse ullo modo videtur. Patres enim, ut quotannis, prout a Leone Pontifice fuerat concessum,* S. Brunonis *festum sexta Octobris die solemni ritu celebretur, Officium conveniens de eo agatur, quotidianaque in Officio ecclesiastico commemoratio instituatur, in priori e duobus illis capitulis generalibus ordinaverunt, hancque ordinationem nova condita in posteriori capitulo ordinatione confirmaverunt, injungentes præterea, ut* S. Bruno *et in Litaniis Conventualibus invocetur, et Martyrologio inscribatur; Bullam autem, qua* Brunonem *canonizarit, cultumque illum ei deferri Pontifex jusserit, non commemorant, facere id utique, si bullæ hujusmodi cognitionem habuissent, non omissuri. Ut,* F *quam verum id sit, studiosus lector perspiciat, nihilque, quod ad gloriam Sancti posthumam spectet, prætercam, ambas ordinationes illas, e Majori Cartusia a Cartusiano Parisiensi supra sæpissime jam laudato mihi procuratas huc transcribo. Prior seu illa, quæ in capitulo generali anni* 1515 *condita fuit, sic habet* : Cum sanctissimus Dominus noster Dominus Leo divina Providentia Papa decimus et modernus, nobis et Ordini nostro sua gratia dederit et concesserit licentiam et auctoritatem, ut in singulis domibus dicti nostri Ordinis, et earum ecclesiis seu capellis possimus festum beati Brunonis Patris nostri solemniter colere, et debita devotione celebrare, ejusque corpus et memoriam dignis in Domino laudibus prosequi et venerari et Officium conveniens in honorem ipsius agere et decantare, necnon commemorationem singulis diebus de eo facere, et alias, prout in desuper confectis litteris *(nimirum Cardinalis Papiensis, quas § præced. dedi)* plenius continetur.

767 Propterea ne tantam gratiam neglexisse videamur, ad Dei et ejusdem Patris nostri laudem

qua, qui ex Pontificis concessione licitus erat, dem et honorem, Ordinis incrementum, et nostram, nostrorumque omnium salutem, consolationem, et pacem, dictarum litterarum mentem et tenorem insequentes, volumus et ordinamus, quod de cætero annis singulis perpetuis futuris temporibus die sexta mensis Octobris, qua die idem Pater noster, carne solutus, beata fuit immortalitate vestitus, festum prædictum in omnibus et singulis domibus totius Ordinis nostri prædicti et earum ecclesiis seu capellis in honorem et sub nomine et vocabulo ejusdem beati Brunonis confessoris cum candelis solemniter celebretur, et ab omnibus et singulis Prioribus, monachis, conversis, et aliis personis dicti nostri Ordinis debita devotione colatur, ejusque corpus et memoria dignis in Domino laudibus veneretur, fiatque et decantetur de eo ipsa die sexta Octobris solemne Officium cum duodecim lectionibus, capitulo, refectorio, et cæteris cæremoniis, quæ in solemnibus festis candelarum solent observari, in hunc videlicet, qui sequitur, modum. Ad primas Vesperas Antiphona super Psalmos, Sint lumbi. Responsorium, " Beatus servus. " Ad Matutinas octo primæ lectiones, sermo beati Augustini episcopi, qui incipit : " Dominus noster Jesus Christus, " sicut in festo S. Martini. Quatuor vero ultimæ, Homilia beati Gregorii Papæ, quæ incipit : " Sancti Euangelii, " super Euangelio secundum Lucam : " Sint lumbi vestri, sicut in festo S. Benedicti. Ad Missam dictum Euangelium : " Sint lumbi vestri. " Cætera omnia tam in Missa, utrisque Vesperis, Matutinis, quam cæteris Horis fiant sicut unius confessoris non episcopi, exceptis orationibus, quæ dicentur prout infra in pede præsentis ordinationis sunt notatæ. Volumus pariter et ordinamus, quod in vigilia dicti festi fiat abstinentia et in die fiat sermo in capitulo monachorum et conversorum ad laudem ejusdem Sancti, et ad reformationem Ordinis, et cessetur ipsa die ab omnibus operibus, ut divinis laudibus facilius et devotius intendere valeamus.

sancto Patri suo cultum deferri statuerunt, 768 Item ordinamus, quod dictum festum scribatur in Calendariis Ordinis sub dicta die sexta Octobris, et in Letaniis post sanctum Benedictum ponatur, scribatur, et ab inde dicatur " Sancte Bruno, ora pro nobis. " Item pariter Ordinamus, quod singulis diebus, quibus cætera dicuntur solita suffragia in Matutinis et Vesperis, immediate post commemorationem sancti Joannis fiat de eo commemoratio in hunc modum. Antiphona, Similabo. Versus, Justum deduxit. Oratio, " Omnipotens sempiterne Deus. etc. Ut " per ejus intercessionem et merita divinam in " præsenti gratiam, et æternam in futuro gloriam " consequi mereamur. " Sequuntur Orationes ad Missam dicendæ, quarum prima dicetur in die ad utrasque Vesperas, Laudes et Tertiam et quotidie ad commemorationem in Matutinis et Vesperis. Oratio. " Omnipotens sempiterne Deus " qui renuntiantibus sæculo mansiones paras in " cælo, immensam clementiam tuam humiliter " imploramus, ut intercedente beato Brunone " Confessore tuo, vota, quæ profitendo fecimus, " fideliter implere, et ad ea, quæ perseverantibus in te dignatus es promittere, valeamus " salubriter pervenire. Per. " Secreta. " Sacrandum tibi Domine munus offerimus, majestatem tuam suppliciter exorantes, ut per intercessionem et merita beati Brunonis Confessoris tui, a peccatis omnibus et peccatorum " omnium pœnis absoluti, acceptum tibi sacrificium in tuæ Passionis et nostræ Redemptionis memoriam offerre valeamus. Qui vivis. " Complenda. " Per hæc sancta, quæ sumpsimus, " Domine Deus, pium in nobis accende sanctæ " Religionis affectum, ut ejus, quem ut patrem in terris colimus, vestigia insequentes, " quod te donante promisimus, te operante, implere, et cum vitæ finis advenerit, ad te, qui via, " veritas, et vita es, pervenire mereamur. Qui vivis etc. " *Auctore C. B.*

nec in altera, qua statutum hoc confirmarunt. anni 1516 ordinatione 769 *Posterior, seu quæ anno* 1516 *fuit præscripta, his verbis concipitur* : Ordinationem in præcedenti Capitulo sanctam circa celebrationem festi beati Brunonis Patris nostri confirmamus, et eam perpetuo in Ordine nostro observari volumus et mandamus, hoc addito, quod, sicut in Letaniis privatis, ita et in Conventualibus ponatur et scribatur, et ab inde dicatur : " Sancte Bruno ora pro nobis. " Et in Martyrologio sub die sexta Octobris scribantur hæc verba : In Calabria depositio beati Brunonis confessoris, primi Institutoris Ordinis Cartusiensis. Et nihilominus ordinamus, quod de vita ejus noviter impressa legatur in refectorio singulis annis in singulis domibus Ordinis in dicto festo. *Duas has ordinationes, quæ e codice ordinationum, a capitulis generalibus conditarum, in titulo, iis in capite præfixo, desumptæ notantur, cum ipsis autographis concordare testatur ipsemet, qui iisdem subscribitur, reverendissimus Ordinis Cartusiensis minister generalis Stephanus Biclet. Expende modo, studiose lector, duo ista jam recitata documenta, vixque dubito, quin futurum sit, ut fateare, in horum saltem posteriori Cartusianos generalis anno* 1516 *celebrati capituli Patres Pontificiarum, quibus* S. Bruno *canonizatus fuisset, litterarum facturos fuisse mentionem, si ad illorum hæ cognitionem venissent, missæque adeo, ut Tutinus verbis proxime recitatis memoriæ prodit, ad Ordinis Cartusiensis Generalem fuissent. Cum enim, qua Pontifex, publice Sanctum coli, vivæ dumtaxat vocis oraculo impertierat, facultatis mentionem in priori facere capituli generalis anni* 1515 *Patres non omiserint, quis Bullæ Pontificiæ cultum* Brunonis *ecclesiasticum non tantum permittentis, sed etiam decernentis seu præcipientis, si bullam hujusmodi novissent, mentionem, arbitretur, capituli anni* 1516 *Patres facturos non fuisse in dictorum documentorum posteriori, quo confirmarunt, quod antea de cultu sancto Patri suo deferendo, cum is a Pontifice, non præceptus, sed permissus dumtaxat fuisset, statuerant?*

Cartusiani meminerint, 770 *Adhæc in posteriori e duabus recitatis ordinationibus, anno ex dictis* 1516 *condita, generalis capituli tunc celebrati Patres Bullæ Pontificiæ, a Leone decimo Papa ad Ordinis Cartusiensis Generalem missæ, qua hic Pontifex* S. Brunonem *canonizarit, non tantum non meminere, sed bullam hujusmodi a Leone ad Ordinis sui Generalem missam non fuisse, in hac ipsa ordinatione sua conjiciendi ansam præbent. Dum enim hac, ut sanctus Ordinis sui Institutor Martyrologio inscribatur, præcipiunt, non cum* Sancti, *sed cum* Beati *dumtaxat titulo fieri id jubent, secus tamen verosimillime facturi, si Bullæ Pontificiæ vi, qua* Bruno *canonizatione saltem æquipollenti, ut vocant, canonizatus fuisset, Sancti titulum ei competere perspectum habuissent. Nec est, quod reponas,* Brunonem *in præfata ordinatione, utpote qua per voces hasce,* sancte Bruno, ora pro nobis, *in Litaniis conventualibus invocari*

AUCTORE C. B.

invocari jubetur, Sancti titulo etiam condecorari; e cœlitibus enim, qui in Litaniis hujusmodi, publice recitari haud solitis, invocantur, tam ii, qui sunt, quam ii, qui non sunt, in Sanctorum album canonizatione seu formali seu æquipollenti relati, Sancti titulo solent affici. Verum demus etiam, nullius plane roboris esse, quæ e capitularibus Cartusianorum ordinationibus contra assertam a Camillo Tutino, quam ad Ordinis Cartusiensis Generalem anno 1512 Leo X Papa miserit, canonizationis S. Brunonis bullam in medium hactenus adduximus; bullam equidem hujusmodi a Pontifice illo datam numquam fuisse, ac proin nec ad Ordinis Cartusiensis Generalem missam, indubitatum esse vel idcirco debet, quod S. Bruno, Cartusianorum parens ac institutor, a Leone decimo canonizatione nec formali nec æquipollenti Sanctorum numero fuerit adscriptus, uti, quæ jam nunc dicturus sum, manifestum efficient.

colique in universa Ecclesia modo, qui ad canonizationem requiritur,

771 Ante omnia, ut, an vere Sanctus a Leone canonizatus fuerit, melius perspiciatur, quid et Canonizatio et Beatificatio sit, sicque quidnam hanc inter et illam discriminis intercedat, videamus. Canonizatio, ut Benedictus XIV De servo-
B rum Dei Beatificatione, et Beatorum Canonizatione lib. I, cap. 41, num. 1 docet, duplex est, alia formalis, alia æquipollens. Formalis, quæ fit a summo Pontifice servata forma judiciali prolataque sententia, et observatis consuetis cæremoniis. Æquipollens, cum Dei servus, in antiqua cultus possessione existens, fama virtutum et miraculorum celebris, nulla prolata sententia nec servato ordine judiciali, omissisque consuetis cæremoniis, coli jubetur in universa Ecclesia certo die per Officii et Missæ recitationem celebrationemque, ritu etiam, contra hac in canonizationis formalis bullis (adi laudatum Benedicti XIV Opus lib. 1, cap. 38, num. 5 et seq.) fieri assolet, seu duplici seu semiduplici, quo fieri illud debeat, expresse ac nominatim, uti e variis canonizationis æquipollentis exemplis, a Benedicto XIV Operis, mox iterum citati, lib. 1, cap. 41 adductis, intelligitur, determinato seu præscripto, ulteriorique proinde (adi iterum laudatum Benedicti XIV Opus lib. 1, cap. 38, num. 5 et seq.) constitutione, ut Sanctus, qui canonizatione æquipollenti canonizatus fuit, ita coli possit, non requisita. Quod modo ad Beatificationem spectat, hæc, non secus atque Canonizatio,
C in formalem atque æquipollentem dividitur: formalis quidem est, quando, prævia formali discussione virtutum et miraculorum, Pontifex indulget, ut servus Dei colatur, tamquam Beatus, in aliquo certo loco; æquipollens vero, cum summus Pontifex, prævia judiciali probatione famæ virtutum et miraculorum, approbat sententiam latam a judice ordinario vel delegato super casu excepto a decretis Urbani VIII. Ita quantum ad substantiam in Opere laudato lib. 1, cap. 42, num. 8 idem Benedictus XIV.

Leo Sanctum non præceperit, a vero alienum apparet.

772 In eo itaque Canonizatio seu formalis seu æquipollens a Beatificatione seu formali seu æquipollenti potissimum differt, quod Beatificatio permissionem dumtaxat, Canonizatio cultus præceptum importet, itemque quod in Beatificatione cultus ad aliquam provinciam, diœcesim, civitatem religiosamve familiam contrahatur, in Canonizatione ad Ecclesiam universam extendatur. Jam vero, cum hæc ita habeant, ac maxime quidem cum in iis, quæ ad Beatum, qui canonizatur, spectant, examinandis judicialis ordo seu forma ad Canonizationem formalem requiratur, Brunonem sane hac Sanctis non fuisse a Leone adscriptum, manifestum est. Neque vero id quisquam D
contendit. Quod autem ad canonizationem æquipollentem pertinet, nec hac Brunonem Sanctis Leo adscripsit. Hunc enim in universa Ecclesia per Officium et Missæ celebrationem coli, eo modo, quem cononizationis æquipollentis descriptio, num. præced. data, includit, numquam præcepit. Liquet id ex eo, quod, quemadmodum in Appendice ad gloriam Sancti posthumam probabo, anno 1623 a Gregorio XV Papa, ut festum S. Brunonis... die sexta Octobris ... in Missali et Breviario Romano reponi, Officiumque de eo semiduplex (verba sunt Bullæ, a Gregorio hac de re datæ, infraque recitandæ) ab omnibus ubique fidelibus recitari libere et licite posset ac valeret, Cartusianis supplicantibus, concessum demum fuerit: unde consequitur, ut enimvero, Sanctum in Universa Ecclesia per Officium et Missæ celebrationem coli, eo modo, quem canonizationis æquipollentis descriptio, num. præced. data, involvit, Leo X Papa jam antea haud præcepisset. Atque hinc, simulque ex ante dictis ulterius consequitur, ut nec Bullam, qua S. Brunonem canonizarit, anno 1515 dederit, nedum ad Ordinis Cartusiensis Generalem miserit, contra ac verbis supra E
recitatis Camillus Tutinus tradit, aliique nonnulli, ab eo, quantum opinor, in errorem inducti, hodieque existimant.

Nec Brunonem is Pontifex beatificatione formali,

773 Porro cum Sanctus noster, qui ex jam dictis a Leone X canonizatus non fuit, non aliter, quam vivæ vocis oraculo, quo, ut cultu ecclesiastico afficere eum possent, Cartusianis fuit concessum, a præfato Pontifice Beatis fuisse adscriptus inveniatur, non fuisse etiam id abs hoc factum Beatificatione formali, sed tantum æquipollenti, facile, quantum opinor, quisque intelliget partim e jam data tum formalis, tum æquipollentis Servorum Dei Beatificationis descriptione seu notitia, partim ex modo, quo in cœlitum honoribus S. Brunoni concedendis Leo Papa processisse asseritur tum a Blömenvenna huncque secuto Surio in concinnatis a se Sancti Vitis, tum ab Antonio S. R. E. Cardinali Papiensi in litteris supra huc transcriptis. Ad formalem enim (adi num. 771) Beatificationem formalis, quæ huic præeat seu prævia sit, virtutum miraculorumque Servi Dei, qui Beatis adscribendus proponitur, discussio requiritur; modus autem, quo F
Leo decimus in concedendis S. Brunoni cœlitum honoribus processit, sequens fuit: Cum hic Pontifex, cui, ut S. Brunonem festo annuo Officioque ecclesiastico honorandi quotidianamque de eo in precibus horariis commemorationem faciendi facultatem Ordini Cartusiensi concedere dignaretur, Priores Cartusiani deputati, et Antonius S. R. E. Cardinalis Papiensis totius mox dicti Ordinis, cujus protector erat, nomine supplicabant, jam dudum de laudibus ac sanctitate ejusdem beati Confessoris plurima intellexisset, arbitratus dignum esse ac consonum rationi, ut, quem Deus in hoc seculo tantis donis et gratiis insignivit, assumptum in cælis magis ac magis venerandum, et cui viventi dederat cor Omnipotens ad præcepta et legem vitæ et disciplinæ, eidem nunc apud thronum divinæ gloriæ existenti impendatur in terris debitæ devotionis obsequium, postulationi eorum lubentissime consensit.

sed tantum æquipollenti Beatis adscripsit.

774 Ita supra jam datæ num. 759 et seqq. Antonii Cardinalis litteræ. Nec ab hisce ea in re Blömenvenna, cui etiam in substantia Surius ad amussim consonat, multum abludit. En ejus huc spectantia

AUCTORE . B.

A *clantia verba. Sic habent:* Sanctissimus dominus noster *(nimirum Leo decimus Papa)* cum multorum relatione de eximia sanctitate beati Brunonis frequenter audisset, posthabita miraculorum inquisitione, indignum arbitratus est, eum, quem Deus tantis in hoc sæculo ornasset donis et gratiis, nunc assumptum in cælis maximis non efferri præconiis, et cui dedisset Omnipotens cor ad præceptum et legem vitæ et disciplinæ, eidem nunc, apud thronum divinæ gloriæ quiescenti, debitæ devotionis obsequium non impendi in terris. Et propterea non modo generose auctoritate Apostolica annuit, verum etiam voluit, ut in singulis domibus totius Ordinis Carthusiensis... festum sanctissimi Brunonis confessoris annis singulis die sexta Octobris... solemniter colatur, et congrua debitaque devotione celebretur. *Jam vero, cum Leo Papa non formali virtutum miraculorumque discussione præmissa, sed sanctitatis dumtaxat, uti e jam datis Antonii Cardinalis litterarum et Blömenvennæ verbis intelligitur, fama impulsus, cultum ecclesiasticum, hisce itidem expressum,* S. B Brunoni *deferri permiserit, manifestissimum sane est, formali id eum, utpote ad quam formalis virtutum miraculorumque discussio ex dictis requiritur, Beatificatione non fecisse, ac proin nec hac, sed tantum æquipollenti, qualis tunc erat in usu, quæque sententiæ, a judice ordinario vel delegato super excepto ab Urbani VIII decretis, utpote tum nondum exsistentibus, casu latæ, approbationem Pontificiam non exigebat, Sanctum nostrum Beatis fuisse adscriptum.*

Ipso anno, quo id accidit, 1514 sacrum Sancti corpus,

775 *Verum qualiscumque demum modus fuerit, quo* Brunonem, *sanctissimum Cartusianorum Institutorem, Beatis adscribi, a Leone decimo, summo Pontifice, contigerit, fuit equidem ab hoc, ut illi cœlitum honores publice deferre possent, Cartusianis concessum. Nec dudum hi facultatem illam irritam esse siverunt. Etenim ut in singulis Ordinis sui domibus permissus a summo Pontifice cultus ab omnibus prorsus seu clericis seu conversis sancto Parenti suo deferretur, in capitulo generali, quod anno* 1515, *dictæ facultatis concessione proxime secuto, celebratum fuit, districte, quemadmodum ordinatio in hoc condita supraque huc transcripta fidem facit, statuerunt, jamque ab ipso anno* 1514, C *quo concessa eis a Pontifice dicta facultas fuerat, corpus* S. Brunonis *e S. Mariæ de Turri, quemadmodum, nemine eis hac in re contradicente, Tutinus in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu pag.* 136 *aliique docent, ecclesia ad ecclesiam S. Stephani de nemore transtulerant. Id quidem loco cit. dictus Tutinus, eodem demum anno* 1515, *quo condita fuit in generali Ordinis Cartusiensis capitulo memorata ordinatio, factum scribit; verum quemadmodum hic scriptor, qui non prius, quam seculo proxime elapso floruit, ac proin diu a re gesta abfuit, in asserenda bulla, ad Cartusianos missa, qua Leo decimus Papa* S. Brunonem *canonizarit, hallucinatus ex dictis est, ita etiam hic in assignando anno, quo sacræ Sancti reliquiæ ex ecclesia S. Mariæ ad ecclesiam S. Stephani de nemore fuerint translatæ, omni dubio procul hallucinatur. Blömenvenna enim, qui ipso tempore, quo memorata sacrarum Sancti reliquiarum translatio contigit, in vivis exstitit, Cartusiæque Coloniensis (adi in Chronologico Ordinis Cartusiensis Theatro Morotium et in Bibliotheca Cartusiana Petreium) Priorem egit, fuisse illam jam inde ab anno* 1514 *factam, in contexta a se* S. Brunonis *Vita e Matthæi, Cartusiæ Bononiensis Prioris, qui rei gestæ interfuerat, relatione memoriæ prodit, omnesque prorsus scriptores alios, de re illa tractantes, quos quidem viderim, sibi consentientes habet.*

uti e Prioris Bononiensis, qui rei gestæ interfuit, relatione

776 *Verba, quibus Blömenvenna dictam translationem anno* 1514 *e laudati Bononiensis Prioris, qui præsens huic adfuerat, testimonio affigit, sequentia hæc sunt:* Anno Domini... MDXIV domnus Matthæus, Prior domus Bononiæ, quid et ipse ad negotium supra dictum *(restitutionem monasterii S. Stephani)* urgendum deputatus fuerat, cum translationi ossium sancti Brunonis personaliter interesset, sacrum illius caput, ne cum ossibus altari imponeretur, tenebat in manibus; turbis vero congregatis et amantissimi sui Patroni sanctis reliquiis privari formidantibus, satisfaciebat dicendo, opus, sacrum caput, ab ossibus segregatum, auro et argento vestiri lapidibusque pretiosis ornari: atque ita diligentis custodiæ suspicionem ipsis auferens, ex speciali licentia summi Pontificis partem aliquam capitis detraxit, et aliis communicavit, et præcipue venerabili patri Gregorio, Priori domus Friburgensis, portionem modicam de eodem capite dedit anno Domini MDXV tempore capituli generalis, quam ille, minutatim dividens, per domos provinciæ Rheni, sibi tamquam visitatori principali commissas, distribuit. Quia vero sanctus Bruno natione Coloniensis fuit, præfatus dominus Mathæus reservaverat portionem parvam de eodem capite pro Priore domus Coloniæ, eique in præsentia reverendi Prioris Majoris Carthusiæ donavit plurimum gaudenti et devotione magna suscipienti anno MDXVI; qui Coloniam reversus eodem anno pretiosissimum gratissimumque sibi munus in ecclesia domus suæ deposuit die Inventionis sancti Stephani; pulveres vero, ex divisione decidentes, distribuit domibus provinciæ Teuthoniæ, scilicet sancti Salvatoris prope Trajectum, sanctæ Mariæ in Monichusen, sancti Andreæ prope Amsterdam, et sancti Bartholomæi prope Delfft. E

Blömenvenna hic docet, fuit translatum, annoque 1515 cum Priore Friburgensi F

777 Translatum est autem corpus sancti Brunonis anno Domini MDXIV per dominum Joannem Rufi abbatem, et, ut mihi retulit dominus Mathæus, de quo supra, impositum majori altari, ex candido marmore constructo, circumposito tabulato spissitudinis quatuor digitorum, crate etiam ferrea undique girante ipsum altare, cujus etiam mensa est de marmore candido. Est autem altare istud locatum in capite ecclesiæ sancti Stephani de Busco. *Ita ille, apertissime sane docens, sacrum* S. Brunonis *corpus anno* 1514 *fuisse translatum. Nec hoc tantum e recitatis Blömenvennæ verbis habemus, verum etiam per Joannem Rufi abbatem, qui melius fortassis a Surio aliisque* Joannes abbas S. Rufi *vocatur, translationem fuisse peractam, eique etiam Matthæum, Cartusiæ Bononiensis Priorem, interfuisse. Ait porro in Sancti Vita a se conscripta cap.* 33 *Zanottius, solemnitati isti non tantum hunc, verum etiam Neapolitanæ, Claromontanæ in Basilicata regni Neapolitani provincia, Mantuanæ et Romanæ Cartusiarum Priores præsentes adstitisse. Et vero, licet id scriptoris synchroni æqualisve testimonio confirmatum nuspiam inveniam, vel ex eo tamen, quod iidem Priores, ut Turritanum S. Stephani monasterium Ordini suo restituendum curarent, deputati antea fuerint, verosimillimum autumo. Sed hæc de iis,*

AUCTORE C. B.

iis, quæ ad sacri thesauri translationem spectant, dixisse sufficiat; nunc de hoc ipso nonnulla dicamus. Ex eo, dum solemnitas ista perageretur, per Matthæum, Cartusiæ Bononiensis Priorem, capitis partem fuisse modo, quem exponit, decerptam, Blömenvenna verbis proxime datis docet, uti etiam partis illius portionem unam Gregorio, Cartusiæ Friburgensis Priori, anno 1515 *alteramque Cartusiæ Coloniensis Priori anno* 1516 *a laudato Matthæo, Cartusianorum Bononiensium Priore, fuisse donatam.*

at altero anno post cum Coloniensi sacri thesauri pars fuit communicata:

778 *Ac Prior quidem Coloniensis, cui sacrum hoc donum fuit collatum, ipsemet, qui isthæc in litteras mittit, quique, quod Leidæ seu Lugduni Batavorum natus sit,* Leidensis *etiam a patria nominatus non raro invenitur, Blömenvenna exstitit, uti liquet tum ex tempore, quo Cartusiæ Coloniensi a Petreio et Morotio præfuisse memoratur, tum ex Surio, qui, eadem, quæ verbis jam datis Blömenvenna, in conscripta a se Sancti nostri Vita memorans, sequentia prodit memoriæ:* Quia sanctus Bruno patriam habuit Coloniam Agrippinam, idem dominus Matthæus
B ejus capitis parvam portionem donavit domino Petro Leidensi, Carthusiæ Coloniensis Priori, cui munus illud fuit longe gratissimum, quique domum reversus anno MDXVI donum pretiosissimum in ecclesia Cartusiæ Coloniensis die III Augusti reverenter deposuit. *Ita Surius. Verum qui factum, ut Matthæus, Cartusiæ Bononiensis Prior, capitis* S. Brunonis *portionem Gregorio, Cartusiæ Friburgensis Priori, provinciæque Rheni visitatori anno* 1515, *uti Blömenvenna verbis recitatis testatur, in generali Ordinis Cartusiensis capitulo, de more in Cartusia celebrato, impertierit, nec tamen eodem tempore partem capitis, Cartusiæ Coloniensi, quæ et ipsa in Rheni provincia sita est, destinatam, Blömenvennæ, qui etiam tunc provinciæ Rheni visitator erat, in manus tradiderit? Cum e duobus singularum Ordinis Cartusiensis provinciarum visitatoribus unus dumtaxat, uti in Opere, quod Ordinis Cartusiensis Annales inscripsit, Innocentius le Masson lib.* 3, *cap.* 22 *docet, ad capitulum generale, in Cartusia Majori celebrandum, teneatur quotannis accedere, capituloque generali anni* 1515 *Gregorius, Cartusiæ Friburgensis Prior, tamquam dictæ Rheni provinciæ visitator, interfuerit, facile in-*
C *telligitur, qui factum esse queat, ut Blömenvenna, licet et ipse provinciæ Rheni visitator esset, capitulo generali anno* 1515 *non interfuerit, utque adeo ipsi Matthæus, Cartusiæ Bononiensis Prior, parvam capitis* S. Brunonis *portionem, quam Cartusiæ Coloniensi, quod in hac civitate natus Sanctus esset, destinarat, ante annum* 1516 *in manus non tradiderit, seu ad illud usque tempus, quo illum capitulo generali interfuturum sciebat, in manus tradendam reservarit.*

fuerat autem Francisco a Puteo, Cartusiæ Majoris Priori,

779 *Porro translationis Sancti nostri occasione non tantum sacrorum ejus lipsanorum partem Cartusiæ Friburgensis Prior, alteramque Coloniensis Cartusiæ Prior, qui cum aliis Provinciarum Rheni et Teutoniæ seu Belgii Cartusiis, ut Blömenvenna etiam verbis supra huc transcriptis docet, sacrum donum communicarunt, obtinuere; verum etiam e sacro Cartusiensium Ordine alii non pauci, ut dubitandum non apparet. Ac imprimis quidem Cartusiæ Parisiensis alumni os digiti, quod hodieque, ut Bailletus tom.* 3 *Vitarum col.* 91 *docet, ad pedem statuæ,* Brunonem *exhibentis, cernitur, sibi impetravere. At vero Zanottius in contexta a se Sancti Vita cap.* 33 *assertionem præterea huc facientem suppeditat*
D *quæ, an veritati consonet, animi pendeo. Ait enim, eo ipso tempore, quo sacrum Sancti nostri corpus transferri contigit, Jacobum de Aragonia, Cartusiæ Neapolitanæ Priorem, e* S. Brunonis *corpore inferioris mandibulæ partem una cum duobus dentibus, facta sibi ad hoc a Pontifice facultate, cepisse, sacraque illa lipsana ad Franciscum a Puteo, Cartusiæ Majoris Priorem, qui ad solemnem Sancto cultum procurandum non parum contulerat, dono misisse; Blömenvenna autem, qui ex jam dictis rei gestæ fuit æqualis, eamque etiam e Matthæo, Cartusiæ Bononiensis Priore, qui Sancti translationi præsens adstitit, verosimiliter, audivit, sacrum illud donum Francisco a Puteo, Cartusiæ Majoris Priori, citius, quam anno* 1514, *factum fuisse, idque ei non dono missum, sed ab ipsomet Jacobo de Aragonia, Cartusiæ Neapolitanæ Priore, coram oblatum fuisse, memoriæ prodit.*

uti e Blömenvenna statuendum apparet,

780 *En ejus huc facientia verba.* Cum negotium, *inquit,* hujus restitutionis *(Calabrina scilicet S. Stephani monasterii)* urgeretur seu tractaretur, tempore, quo capitulum generale Cartusiæ E
celebrabatur, venit Prior domus Neapolitanæ, cui negotium hoc commissum erat, et præsentavit reverendo patri domino Francisco, Priori domus Majoris Carthusiæ, partem mandibulæ cum duobus dentibus sancti Brunonis, narravitque cunctis audire cupientibus, abbates domus sancti Stephani, in qua sacrum corpus beati Brunonis requiescit, tanta diligentia sacras reliquias ejusdem metu Carthusiensium, ne scilicet illud substraherent, custodivisse, ut, ossibus separatis atque ad diversa secretiora loca repositis, eisdemque locis sæpe mutatis, nemo scire posset, ubi sacræ essent reliquiæ, præter abbatem et alium fide dignum. *Hactenus ille. Atque his quidem suis verbis, ut consideranti patebit, apertissime tradit, Sancti mandibulam una cum duobus ejus dentibus ad Puteanum, Majoris Cartusiæ Priorem, a Neapolitanorum Cartusianorum Priore dono non fuisse submissam, sed hunc ipsum, contra ac Zanottius scribit, dicto Cartusiæ Majoris Priori, cum capituli generalis tempore præsens ei adesset, sacrum illud munus obtulisse; quod autem ad tempus, quo res acciderit, spectat, tunc eam, cum, ut S. Stephani monasterium Ordini suo restitueretur,* F
Cartusiani instarent, gestam scribit, ac proin antequam id hisce restitutum fuisset. Jam vero cum restitutionis hujus negotium anno 1514 *mense Februario ex supra dictis Pontificii decreti, anno* 1513 *dati, quo ea fieri jubebatur, exsecutione terminatum fuerit, tuncque generale anni* 1514 *Cartusianorum capitulum, cujus tempore Jacobus, Neapolitanus Prior, præfatum sacrum donum Francisco a Puteo offerre potuerit, celebratum certe (neque enim ante Pascha generalia sua capitula Cartusiani umquam habent) nondum fuisset, ex iis sane, quæ Blömenvenna verbis recitatis scribit, consectarium omnino est, ut ante annum* 1514, *contra ac Zanottius tradit, Sancti nostri mandibulam una cum duobus ejus dentibus Francisco a Puteo, Cartusiæ Majoris Priorem, per Jacobum, Neapolitanæ Cartusiæ Priorem, offerri contigerit.*

sacrorum ossium pars ante annum 1514 donata.

781 *Ast, inquies, cum Cistercienses, dum penes ipsos esset S. Stephani monasterium, studiose admodum ac callide, quemadmodum ex ipsismet recitatis Blömenvennæ verbis intelligitur, sacra* S. Brunonis *ossa occuluerint, qui factum, ut ex hisce mandibulam, quam una cum duobus Sancti dentibus*

A *dentibus Cartusiæ Majoris Priori dono daret, Jacobus, Cartusiæ Neapolitanæ Prior, antequam monasterium illud Cartusianis restitutum esset, obtinuerit? Fateor, est sane, cur nodus hic solutu appareat difficilis. Attamen cum locus, quo* S. Brunonis *corpus, aut, si mavis, sacra ejus ossa essent recondita, Antonio Sabino, bonorum omnium ac redituum monasterii S. Stephani procuratori seu præfecto per Cardinalem de Aragonia, commendatarium hujus abbatem, constituto, jam inde ab anno* 1513, *si Tutinus recte notet, aut etiam, si Zanottio fides sit, jam inde ab anno* 1502 *divinitus fuerit revelatus, fieri potest, ut mandibulam ex iis duosque dentes ante annum* 1514 *a dicto Cardinali, qui bene erga Cartusianos erat affectus, Jacobus, Cartusiæ Neapolitanæ Prior, affinitate cum eo conjunctus, acceperit. Quod cum ita sit, mandibulam* S. Brunonis *cum duobus ejus dentibus ante annum* 1514 *Francisco a Puteo, Cartusiæ Majoris Priori, datam fuisse, ob ea, quæ* Blömenvenna, *auctor synchronus, ea* B *de re memoriæ prodit, verosimilius, quam oppositum, a Zanottio, auctore recentiore, traditum, mihi apparet, licet interim huic etiam suffragetur Camillus Tutinus, in Historiæ Ordinis Cartusiensis Prospectu scribens, anno* 1514 *reliquias aliquot, de* Brunonis *corpore collectas, Carthusiis Majori, Coloniensi et Parisiensi distributas fuisse: cum enim is scriptor, quantum ad Sancti reliquias, quas Coloniensis Carthusia anno* 1514 *obtinuerit, ex jam supra dictis certo erret, pondus iis, quæ de tempore, quo Sancti mandibula una cum duobus ejus dentibus Francisco a Puteo seu Cartusiæ Majori tradita fuerit, Zanottius in litteras mittit, addere non potest.*

modoque, quæ ex his in Calabria supersunt, honorifice ibi servantur.

782 *Ceterum etsi quidem, quæ de tempore ac modo, quo capitis* S. Brunonis *mandibulam una cum duobus dentibus a Jacobo de Aragonia, Cartusiæ Neapolitanæ Priore, Franciscus a Puteo, Cartusiæ Majoris Prior, obtinuerit, Zanottius in litteras mittit, pro certis atque indubitatis, uti jam dicta probant, haberi haud queant, ei tamen, residuam capitis* S. Brunonis *partem, hermæ argenteo, Sanctum repræsentanti, inclusam, in Calabrino S. Stephani monasterio honorifice hodieque asservari, lucubrationis suæ sæpissime laudatæ cap.* 33 *proxime cit. asserenti, absque ullo scrupulo assentiendum apparet. Prælerquam* C *enim quod Matthæus, Cartusiæ Bononiensis Prior, sacrum Sancti caput, a reliquis ossibus sejunctum, auro et argento vestiendum, gemmisque ornandum esse, populo adstanti, ut Blömenvenna verbis supra recitatis docet, in Sancti translatione declararit, scriptor ille e Calabriæ monumentis, quæ sæpissime laudat, certo rescire potuit, quæ ea de re memoriæ prodit. Atque vel hinc dubitandum etiam non est, quin veritati consonet, quod de reliquo Sancti corpore in S. Stephani monasterio sub magnifico altari in arca marmorea hodieque asservato e Calabriæ pariter, quantum opinor, monumentis loco cit. docet, licet interim hæc in rebus, ab ætate nostra remotioribus, fidem indubitatam facere non possint, hincque non pauca, quæ ex hisce Zanottius hausit, quæque data opera confutare operæ pretium non erat, asserta silentio prætereunda seu negligenda in Commentarii hujus decursu duxerim, non secus ac nonnulla alia, quæ ab aliis scriptoribus recentioribus traduntur, nec sat probato veritatis aut etiam verisimilitudinis fundamento suffulta arbitratus sum.*

D

VITA ANTIQUIOR

Auctore primorum quinque Cartusiæ Priorum chronologo anonymo,

Ex antiquissimo bibliothecæ Cartusianorum Coloniensium Ms. deprompta a.

CAPUT UNICUM

E

Occasio conversionis S. Brunonis; solitudinem petere statuit, alios in idem propositum attrahit, Gratianopolim pergit, in Cartusiæ eremum secedit, ad Pontificem, ex hac evocatus, se confert, solitudinem repetendi facultatem ab eo impetrat, in Turritanam Calabriæ eremum se abdit, ibique moritur.

Anno Dominicæ Incarnationis MLXXXII vel circa illum, dum solemne studium floreret Parisiis, præcipue in Philosophia et Theologia, et Jure Canonico, sicut generaliter consuevit, tale prodigium ibi dicitur accidisse. Quidam enim doctor præcipuus, et vita, ut videbatur, fama atque doctrina et scientia inter omnes doctores Parisienses excellenter honoratus, et mirabiliter gratiosus, gravi et ultima infirmitate præventus, non diu decumbens diem clausit extremum. *Doctor Parisiensis clari nominis, qui obierat,*

F

2 Cumque tota die, qua defunctus est more Parisiensi in aula, funere in feretro decumbente, fuissent continue decantata divina Officia, in crastino mane, congregata ibidem Universitate *b* Parisiensi tam scholarium quam doctorum, ut tam honorabili viro solemnem et honorabilem præberent funeralis Officii sepulturam, cum reverendi viri feretrum, in quo funus jacebat, vellent elevare ad ecclesiam deferendum, subito, cunctis stupentibus, qui mortuus videbatur et erat, elevato capite, resedit in feretro, et, omnibus audientibus, alta et terribili voce clamabat: Justo Dei judicio accusatus sum, et, hoc dicto, caput deposuit, et decubuit mortuus, sicut prius. *primo se accusatum,* b

3 Qua voce cuncti attoniti et territi deliberaverunt, ipsum illo die nullo modo fore sepeliendum, sed usque in crastinum reservandum. Mane ergo sequenti cum multitudo maxima convenisset, et dictum funus, sicut prius, vellent ad ecclesiam deportare, defunctus, sicut prius, elevato capite, dolorosa et terribili voce intonuit: *dein judicatum,*

A. ANONYMO

ac tandem damnatum, publice e feretro proclamat,

nuit : JUSTO DEI JUDICIO JUDICATUS SUM.

4 Quam vocem multitudo, quæ aderat, clare intelligens et audiens stupuit plus, quam prius, et alterutrum conquirentes, quid sibi vellent innuere tam insoliti et inexperti defuncti clamores, adhuc determinaverunt ipsum ad aliud crastinum usque nullatenus tumulandum. Tertio vero die cum propter ista prodigia civitas convenisset, et funus, cunctis præparatis, vellent ad tumulum deportare, defunctus, sicut prius, jam tertio altissimo et mœstissimo clamore personuit : JUSTO DEI JUDICIO CONDEMNATUS SUM c.

c

Hinc Bruno, qui horrendo spectaculo interfuerat, compunctus præsentes aliquot

5 Qua horribili sententia audita, quasi omnes immenso fuerunt timore et tremore percussi, certi facti de condemnatione tanti viri, qui inter alios et super alios videbatur honestate vitæ, claritate famæ, dignitatis excellentia, et multiplici scientia ac sapientia præfulgere. Ea tempestate erat ibi magister Bruno *d*, natione Theutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus *e*, ecclesiæ Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in Theologia *f*, qui suprascriptis vocibus salubriter territus atque compunctus allocutus est quosdam socios ibi præsentes infrascriptis vel similibus verbis : Eia, Carissimi, quid faciemus?

d e f B

vehementissima efficacissimaque

6 Omnes simul peribimus, non salvabitur, nisi qui fugerit. Si in viridi hæc fiunt, in arido quid fiet? Si homo tantæ dignitatis, tantæ literaturæ, qui videbatur tam honestæ vitæ, qui erat tam celebris famæ, sic indubitanter damnatus est, quid nos miserrimi homunculi faciemus? Si lugubre voce unius homuncionis tam horribili et stupendo timore et tremore concussi et stupefacti sumus, quid faciemus, dum rugitus leonis, cum extremi judicii tuba aures nostras perculerit? Cum omnes audiemus : Surgite, mortui, venite ad judicium? Quo tunc fugiemus? Quomodo in tam horrendo judicio, ubi columnæ cæli contremiscent, et angeli terrebuntur et territi purgabuntur *, apparere poterimus? Ubi tunc latebimus?

* *an turbabuntur?*

oratione ad pœnitentiam hortatur,

7 Impossibile erit latere, intolerabile apparere; fugiamus igitur a facie gladii Dei, præoccupemus faciem ejus in confessione, venite adoremus, et procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos. Postquam igitur hodie vocem ejus stupendam audivimus, non obduremus corda nostra, sed exeamus de medio Babylonis, egrediamur Pentapolim, igne et sulphure jam succensam, et exemplo beati Pauli heremitæ, beatorum Antonii, Arsenii, Euagrii aliorumque Sanctorum cum beato Joanne Bapt. antra deserti quæramus, in montibus nos salvos faciamus, ut æterni Judicis iram, et sententiam damnationis æternæ, et diluvii * peccatorum in arca Noë, et in navicula Petri, in qua Christus ventum et tempestatem cessare fecit, id est, in navi pœnitentiæ evadere valeamus et pervenire possimus ad portum et tranquillitatem salutis æternæ.

C

* *an diluvium?*

dumque eos dictis obsequentes habet, locum pœnitentiæ aptum

8 His vel similibus verbis atque sententiis seipsum et quosdam socios alloquens et exhortans deliberaverunt ipse et sex alii probi viri secum abrenuntiare mundo et pompis ejus, et ad perpetuam pœnitentiam peragendam heremi deserta competentia quærere, et ibidem, relictis omnibus divitiis et deliciis et honoribus hujus mundi, accipere singuli cruces suas, et nudi nudum Christum sequi per arctam viam, quæ ducit ad vitam, et latam ac spatiosam deserere, quæ amatores et sectatores mundi perducit ad supplicia damnatorum.

D

9 Et ideo, quia audierant famam sanctitatis sancti Hugonis episcopi Gratianopolitani, qui prius aliquo tempore ejusdem magistri Brunonis in scholis creditur socius extitisse *g*, Sancto Spiritu inspirante, proposuerunt ad memoratum sanctum episcopum simul accedere, et ejusdem auxilium et consilium requirere, ut in ejus diœcesi, quam audierant multis desertis montibus habundare, mererentur locum congruum obtinere, in quo suum sanctum et salubre propositum possent effectui mancipare. Septem igitur Sancti Viri suprascripti prædicta de causa ad prædictum sanctum episcopum, duce sancto Spiritu, pervenerunt *h*.

quæsiturus ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum cum iisdem se confert,

g

h

Hic illos benigne suscipit,

10 Et, ut utar omnino verbis scriptis in Legenda vitæ S. Hugonis episcopi memorati, per summum Pontificem, qui eum canonizavit, approbata, et confirmata *i*, Adest magister Bruno vir religiosus, scientia famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulachrum; habebat autem socios magistrum Landuinum, qui post eum Prior Cartusiæ extitit, duos Stephanos, Burgensem et Diensem (hi sancti Rufi canonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariæ eis, abbate favente, sese conjunxerant) Hugonem etiam *k*, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio *l*, duos laicos, quos appellamus Conversos, Andream et Guarinum; quærebant autem locum heremiticæ vitæ congruum, necdumque repererant *m*. Hac ergo spe, simul et suavi sanctæ conversationis odore trahente, venerunt; quos episcopus, non solum gratanter, sed et reverenter suscepit, tractavit et voti compotes fecit.

i E k l m

in condenda Carthusia juvat,

11 Ipso namque consulente et juvante ac concomitante, Cartusiæ solitudinem intraverunt atque extruxerunt anno Domini millesimo octogesimo quarto; episcopatus vere dicti sancti Hugonis quarto *n*. Viderat autem præfatus sanctus episcopus circa idem tempus per somnium in eadem solitudine Dominum suæ dignationi habitaculum construentem, stellas etiam septem ducatum sibi præbentes itineris *o*. Erant vero et hi septem; quapropter non istorum tantum, sed et qui successerunt eis, consilia libenter amplexus est, et usque ad mortem Cartusiæ habitatores semper fovit, et beneficiis et consiliis; licet vero et prius divini amoris totus arderet incendiis, nec aliter tamen ad disciplinæ cælestis exercitia eorum exemplis et familiaritate inferbuit, quam si flammanti quis faci plures alias circumponat ardentes.

n o F

humillime etiam ibidem inter eosdem vivens,

12 Erat cum eis, non ut dominus aut episcopus, sed ut socius, sed ut frater humillimus et ad cunctorum, quantum in ipso erat, obsequia paratissimus; adeo ut vir venerabilis Guilhelmus Prior tunc S. Laurentii *p*, postea S. Theofridi abbas magistro Brunoni etiam ipse non modica religiosa devotione alligatus, beati Hugonis tunc contubernalis, (bini quippe per singulas habitabant cellas) apud magistrum Brunonem non leviter conquereretur, quod pene omnia ad humilitatem spectantia intra cellam præriperet officia episcopus, non saltem secum ut socius, sed potius conversaretur ut famulus.

p

13 In tantum autem heremum devotus incolebat

Brunonemque fere loco abbatis habens. colebat et sedulus, ut eum magister Bruno non numquam exire compelleret, Ite, dicens, ite ad oves vestras, eisque, quod debetis, exolvite. Eo tempore magnæ paupertatis et humilitatis ardore succensus dictus episcopus voluit equitaturas suas cunctas vendere, et de ipsarum pretio pauperibus erogare, propriisque pedibus in prædicatione discurrere; sed homo profundi cordis magister Bruno, cujus consiliis non aliter quam præcetis obtemperabat abbatis, non consensit, timens, ne apud se de hoc forsitan extolleretur, aut a cæteris de singularitate judicaretur episcopis, aut, quod dubium non erat, id ipsum propter asperitatem et inæqualitatem consummare non posset itinerum. "

Ast hic ab Urbano II Papa, quem olim discipulum habuerat, 14 Omnia prædicta sunt verba domni Guigonis scripta in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi, quæ hic inserenda judicavimus, quia in eis primordia fundationis Cartusiæ declarantur, et magistri Brunonis excellentia innotescit in hoc, quod eidem tam venerabilis, tam Sanctus episcopus cum tanta reverentia, sic ferventer et humiliter adhærebat, et cum eodem vere dici potest domus et Ordinis Cartusiensis patronus et fundator; et quamvis non primus, tamen quodammodo præcipuus institutor. B Feliciter igitur fundata et inchoata fuit domus, et Ordo Cartusiensis tempore summi Pontificis Gregorii septimi, cui in Papatu successit Papa Victor, qui valde modicum, id est, tantum uno anno et mensibus quatuor circiter vixit. Quo mortuo, Urbanus secundus creatus est, cujus magister Bruno prius præceptor fuerat et magister *q*. q

evocatur: licet autem reliqui, sese, eo abeunte, in Carthusia mansuros, negarent, r 15 Hic cito post creationem suam recordatus sapientiæ et sanctitatis et discretionis eximiæ magistri sui Brunonis, statim cogitavit cum habere, ut eum dirigeret et juvaret ad Apostolatus solicitudinem et onera perferenda *r*. Cum igitur præfatus magister Bruno jam sex annis heremum Cartusiæ inhabitasset, et vocatus ad curiam Romanam, oporteret eum summo Pontifici obedire, et filiorum suorum cellicolarum societatem gratissimam, saltem ad tempus, deserere, ipsi subditi sui tanto sunt propter hoc dolore concussi, et tanta tristitia perturbati, quod omnino etiam ipsi dixerunt, se nullo modo in Cartusia mansuros, si eosdem accideret, tam dulcissimi C et dilectissimi Patris orbari præsentia et providentia spoliari.

Pontifici tamen obtemperat; 16 Magister igitur Bruno propter istam filiorum desolationem non leviter desolatus, obedientiæ tamen debitum summo Pontifici non volens, nec valens licite denegare, ne locus Cartusiæ, a cellicolis derelictus, ad profanas et indignas manus, aut usus sæcularium deveniret, ipsum Casæ-Dei abbati, qui fuerat unus de primis fundatoribus, facta donatione et cessione, reliquit, confecto super hoc ei publico instrumento *s*. s Deinde venerabilis Pater, ad summum Pontificem veniens, eidem non longo, sed brevi tempore assistens, consiliis et auxiliis salutaribus ejus multa onera supportabat, et multum in regimine sanctæ Dei Ecclesiæ ejus solicitudinem sua promptitudine sublevabat.

verum ab hoc brevi post solitudinem repetendi facultatem impetrat, 17 Diu tamen patienter dissimulare non potuit tristitiam, et dolorem conceptum de suorum dispersione filiorum, et strepitus et tumultus curiæ, impedientes dulcedinem et quietem, qua frui et pasci in heremo consueverat, graviter ferens et diutius ferre non sustinens, exposita summo Pontifici sua desolatione, cum summa instantia imploravit et impetravit et curia *A. Anonymo* separari, et quod posset ad heremum et cellæ jam prægustatam dulcedinem et desideratam requiem repedare.

18 Et cum summus Pontifex vellet eum confirmare in archiepiscopum Regiensem, ad quam ecclesiam, ipso Papa annuente, electus fuerat *t*, nullo *atque in Calabriæ eremum secedit,* t modo consensit, sed ipso spreto atque contempto, Apostolico valefaciens ad Calabriæ quandam heremum, cui Turris nomen erat, Deo duce, pervenit, ibique, multis clericis et laicis congregatis, monasterium instituit, in quo usque ad finem vitæ suæ in solitariæ vitæ proposito humilitate constans, caritate flagrans, devotione fervens, Deo semper adhæsit, et ibidem itinerarii sui cursum feliciter consummavit *u*. u Quem gloriosum Patrem adeptum fuisse bravium, et coronam felicitatis æternæ divina Clementia per nonnulla miraculosa indicia declaravit.

19 Prius tamen quam de curia recederet, ejus, *cum ante effecerat, ut, qui Carthusiam reliquerant,* ut creditur, meritis et precibus, divina Misericordia omnes ejus socios et subditos revocavit, ita quod omnino omnes redire Cartusiam consenserunt *x*. x Et ideo magister Bruno impetravit E a summo Pontifice litteras ad venerabilem virum Siguinum abbatem monasterii Casæ-Dei, quatenus locum Cartusiæ derelictum per magistrum Brunonem omnino infra triginta dies a receptione Papalium litterarum redderet et restitueret sociis ac subditis magistri Brunonis cum omni pristina libertate.

20 Et istæ videntur primæ litteræ Papales, quæ *eo jam, præposito iis Landuino, rediissent.* inveniuntur de Ordine Cartusiensi facere mentionem *y*; y quæ circa principium Cartularii Cartusiæ sunt conscriptæ, Abbas vero Siguinus, recepto mandato Apostolico, gratanter et hylariter obedivit, et magistro Landuino ac suis sociis locum Cartusiæ libere et liberum reddidit per publicum instrumentum, quod circa principium Cartularii Cartusiæ est transcriptum *z*. z Prædictum autem fratrem Landuinum magister Bruno Priorem ordinaverat Cartusiæ, antequam ad partes Calabriæ transmearet *aa*. aa

21 Quia igitur judicia Dei sunt incomprehensibi- *Biographi hac occasione* lia et abyssus multa, non est locus Cartusiæ indignior judicandus ex eo, quod, postquam sex annis fuerat divino cultui dedicatus, a prædictis sanctis viris fuerit derelictus; sed potius propter hoc est mirabilior et dignior reputandus, quasi, qui etiam F derelictus, tantæ virtutis fuerit, quod suos incolas meruerit ac prævaluerit revocare, nec sine Dei cultoribus, nec absque divinis laudibus potuerit remanere.

22 Sicut etiam divinæ dispensationis Provi- *in divinam Providentiam* dentia Apostolos, jam cæli et terræ principes, æterna prædestinatione constitutos, in passione Christi nihilominus cadere permisit, et a veritate Christianæ fidei separari *bb*, bb ita etiam quod aliqui ex discipulis, civitate sanctificata Jerusalem derelicta, ad castella extrinseca infidelitatis vento dispersi, desperationis fluctibus vacillabant, Christo verumtamen corporaliter resurgente, resurrexerunt et ipsi spiritualiter, constantiores et firmiores in fide, et amore Christi postmodum permansuri, et quia jam recesserant ab Jerusalem stadiis sexaginta, eodem die redeuntes fuerunt Christi visione cum aliis discipulis reformati; ita Deus Cartusiæ incolas primo dimisit recedere, ut postea redeuntes firmiores existerent, et in sancta perseverantia fortiores.

23 Qui enim in fine sexti anni recesserant, *observatis.*

in

A. ANONYMO.

in septimo anno redierunt *cc*, ut daretur eis intelligi, quod, sicut septima die Dominus in creatione primaria a laboriosis operibus requievit, et post passionem eodem die quievit similiter in sepulchro, et septimus annus in lege generali * fuerat deditus requiei, et septies septimus annus dicitur jubilei, ita septimo anno habitatores Cartusiæ redeuntes, ibidem a similibus cessantes operibus peccatorum, spirituali contemplationis requie recreati et in sepulchro Christi, id est, in claustro et cellis absconditi quiescentes, tandem ad septimum septenarium jubilei, laudem et requiem æternam æternæ gloriæ designantis, ipsi tunc numero septem feliciter pervenirent.

cc · * al. naturali

tempusque, quo Bruno post egressum e Carthusia obierit.

24 Bruno igitur, vir sanctissimus et gemina scientia præditus, tam divina scilicet quam humana, eloquentia Tulliana præclarus, discretione, devotione, morum excellenti honestate præfulgens, cælestiumque virtutum copioso thesauro ditatus atque dotatus, Deo et hominibus
B dilectus et gratus, heremum Cartusiæ rexit sex annis, et post, ut prædictum est, a Papa vocatus, et non diu post *dd* ad heremum Calabriæ, cui Turris nomen est, transiens, ibi, sancto constructo monasterio, multorum Dei servorum anachoretarum rector extitit et minister *, et ibidem, felici vitæ suæ cursu peracto, migravit ad Dominum post egressum Cartusiæ undecimo anno nec plus, nec minus, sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Cartusiæ, continetur *ee*. Juxta sepulchrum ejus immediate fons vivus emanat, qui divina clementia in hujus Viri sancti meritis multis languoribus fidelium optatæ confert remedia sanitatis *ff*.

dd · * al. magister · ee · ff

ANNOTATA.

a *De hac Sancti Vita, auctore, a quo, et tempore, quo scripta videtur, Commentarii prævii num.* 8 *et septem seqq., quæ necessaria congruaque arbitratus sum, in medium adduxi, uti etiam de antiquissimo, e quo deprompta illa fuit ac nobiscum communicata, Ms. primorum quinque Cartusiæ Priorum Chronici exemplari.*

b *Hanc Sancti Vitam ante seculum tertium decimum concinnatam non fuisse, verosimillimum,*
C *imo prope indubitatum, apparet ex* Universitatis *nomine, quo hic condecoratur Parisiensis academia. Adi Commentarium prævium num.* 12 *et* 15*; iis autem, quæ ibidem dicta sunt, addi potest, Pontifices Romanos Innocentium III, qui anno* 1216 *obiit, Honorinm itidem III, Innocentium IV et Alexandrum pariter IV seculo* XIII *privilegia Academiæ Parisiensi impertiisse, cumque litteræ, hunc in finem datæ, a vocibus* Noverit universitas vestra, *aut* Universitas magistrorum et scholarium *inchoarentur, factum hinc, uti inter eruditos fere omnes modo convenit, primum esse ut academia Parisiensis nuncupata fuerit* Universitas.

c *Quid de hic narrato Parisiensis defuncti, qui, sese damnatum, e feretro vociferatus sit, horrendo spectaculo, sive publice id coram multis, sive, paucis dumtaxat præsentibus, factum adstruatur, sentiendum sit, uti etiam an ferali historia* S. Bruno *in eremum pulsus fuerit, studioso lectori ex iis, quæ de hac Commentarii prævii* §§ 10 *et tredecim seqq. disserui, dijudicandum relinquo.*

d *Dato etiam, horribile damnati spectaculum Parisiis accidisse, eique etiam* S. Brunonem *interfuisse, hinc tamen consequens nondum erat, ut* D
tum ibidem Sanctus docuerit. Vide Commentarii prævii num. 173 *et seq.*

e *De nobili* Brunonis *genere videsis Commentarium prævium* § 2.

f *Theologiam scilicet Remis* Bruno *docuit, uti Commentarii prævii num.* 78 *et seq. ostendi.*

g *Actum apud nos est de sancto isto Gratianopolitano episcopo ad* I *Aprilis diem, quo nomen ejus Martyrologio Romano exstat insertum;* Anno *autem* ab Incarnatione Domini, *uti ibidem Guigo, quintus Cartusiæ Majoris Prior, Hugoni æqualis sanctaque amicitia, quamdiu vixit, conjunctus, in illius Vita, quam, jubente summo Pontifice Innocentio II, concinnavit, num.* 33 *testatur,* millesimo centesimo trigesimo secundo, ætatis... suæ ad minus octogesimo, mense quarto *e mortali hac vita ad immortalem migravit; quare, cum ante annum* 1052 *natus haud fuisse videatur;* Bruno *autem jam inde ab anno circiter* 1030, *uti in Commentario prævio* § 2 *docui, natales sit consecutus, docereque Remis* E
jam inde ab anno 1060 *aut etiam citius e dictis ibidem* § IV *inceperit, ex utriusque ætate liquet, hujus potius illum* in scholis discipulum, *quam* socium, *contra ac biographus noster ferri hic ait, aliquando exstitisse, licet interim nec hoc, utpote nullo etiam antiquitatis testimonio firmari valens, asseverare ausim.*

h *Sanctum nostrum ejusque socios, viso Parisiis ferali damnati spectaculo, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, recta sese contulisse, biographus hic docet; ast hoc a vero alienum esse probant, quæ in Commentario prævio num* 414 *et seqq. in medium adduxi.*

i *Guigoni quidem, quinto Cartusiæ Majoris Priori, Innocentius II Papa, postquam anno* 1134 *(Adi operis nostri tom.* I *Aprilis pag.* 36, *num.* 4*) in concilio Pisano Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, biennio dumtaxat ante vita functum, Sanctis adscripsisset, in mandatis dedit, ut hujus sancti antistitis gesta omnia litteris consignaret; verum lucubrationem, qua id Guigo, Pontificio præcepto obtemperans, fecit, a Pontifice illo, uti hic biographus noster tradit, confirmatam approbatamque fuisse, a scriptoribus antiquis memoriæ proditum non invenio, licet interim res vero neutiquam appareat absimilis.* F

k *De Landuino, duobus Stephanis, Burgensi scilicet ac Diensi, monasterio S. Rufi, e quo hi fuerunt, necnon Hugone capellano, qui Sanctum ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, comitati esse hic narrantur, videsis Commentarii prævii* § 25, *a num.* 434 *usque ad num.* 441.

l *An ex his Guigonis verbis consequens sit, ut Sanctus, cum ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessit, sacerdotio initiatus non fuerit, Commentarii prævii num.* 442 *et seq. discussum invenies.*

m *Quid ex hisce Guigonis verbis consectarium appareat, Commentarii prævii num.* 420 *vide expositum.*

n *Anno Christi hic signato vere esse Sanctum, comitesque ejus Cartusiæ eremum ingressos, luculentissime, quæ in Comm. præv. num.* 470 *et tribus seqq. in medium protuli, contra Baronium potissimum aliosque, anno* 1086 *id factum, contendentes, evincunt. Nec eventum illum eum anno quarto Hugonis episcopatus, etsi etiam ad hunc ille jam inde ab anno* 1079 *fuerit promotus, perperam componi,*

A *poni, palam est ex iis, quæ ibidem num.* 506 *et seq. hanc in rem disserui. Verba interim omnia, quæ tempus ingressus* S. Brunonis *ejusque sociorum in Cartusiam exprimunt, quæque, veluti a Guigone in Vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, suppeditata, hic citantur, ab hac Guigonis lucubratione, tum apud nos, tum apud Surium absunt ; ut adeo vel exemplaria, e quibus tum apud nos, tum apud Surium conscripta a Guigone S. Hugonis Vita publici juris facta est, dictorum verborum omissione fuerint vitiata, vel ut biographo nostro, qui præterea in nonnullis aliis lectionibus a dicta, prout apud nos et Surium edita est, sancti illius antistitis Vita dissonat, Vita ejusdem exemplar corruptum præluxerit. Ac postremum quidem hoc verosimilius vel ex eo puto, quod elogii quoque, Commentarii prævii num.* 7 *dati, exemplar, quod ei præluxit, quoque tamen pro incorrupto habuit, fuerit corruptum, uti liquet ex iis, quæ ejusdem Commentarii prævii num* 519 *dicta sunt.*

o *De oblata hac S. Hugoni, Gratianopolitano* B *episcopo, visione ejusque adjunctis videsis Commentarii prævii num.* 423 *et aliquot seqq.*

p *Cella est seu prioratus in urbis Gratianopolitanæ suburbio, a mox hic subjecto S. Theofridi, de quo Operis nostri tom.* 1 *Aprilis pag.* 41 *in Annotatis ad lit.* d, *monasterio dependens ; hujus autem e cellæ illius Priore postea abbas hic memoratus Guilielmus, licet vitam eremiticam seu solitariam in Cartusia cum Hugone et* Brunone *duxerit, propterea tamen non magis, quam prior e binis hisce Sanctis Cartusianus exstitit. Adi Galliam Christianam auctam tom.* 2, *coll.* 766.

q *Prior e tribus hisce Pontificibus anno* 1085 *excessit e vivis, cumque, qui ei fuerat suffectus nomenque* Victoris *assumpserat, Desiderius anno* 1087 *etiam obiisset, ad S. Petri Cathedram evectus tandem est Otto seu Odo, qui* Urbani II *nomen accepit, quique* S. Brunone *Remis magistro usus aliquando fuerat, uti in Commentario prævio num.* 96 *ostendi.*

r *Fuisse Sanctum ab Urbano II Papa e Cartusia evocatum, e primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronologo apud Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag.* 638 *indubitatum est, uti etiam* Brunonem, *antequam id fie-* C *ret, Cartusiam, uti mox hic subditur, rexisse sex annis ; verum posteriorem ex hisce non pro completo, sed pro incompleto dumtaxat habendum esse, facile quisque colliget ex iis, quæ* § XXX *de tempore, quo Sanctus ad Urbanum II Papam accessit, disserui.*

s *De instrumento hoc, per* S. Brunonem *Seguino, celeberrimi diœcesis Claromontensis in Alvernia monasterii Casæ-Dei abbati, qui recte hic, quemadmodum recitatæ Commentarii prævii num.* 503 *et binis seqq. donationis Cartusiæ litteræ fidem faciunt, e primis hujus donatoribus unus exstitisse dicitur, concesso, adi Comment. prævium num.* 513 *et binis seqq.*

t *Ad Rhegiensem in Calabria archiepiscopatum Sanctus noster electus seu postulatus fuit anno* 1090, *uti probant, quæ huc spectantia in Commentario num.* 532 *et seq. adduxi.*

u *Anno scilicet, ut Commentarii prævii num.* 729 *docui,* 1101, *cum sibi jam in Turritana eremo triginta circiter discipulos adjunxisset, uti e Turritanorum, qui Lanuino post Sancti obitum obedientiam promiserunt, monachorum Catalogo, in Commentarium prævium num.* 622 *illato, fas est colligere.*

x *Ut omnes* Brunonis *discipuli Romam ad eum convenerint, miraculo factum ; innuere hic videtur noster biographus ; qua de re, quid sentiam, Commentarii prævii num.* 527 *edixi.*

y *Pontificias illas litteras Commentarii prævii num.* 528 *integras dedi ; in iis autem, non Ordinis Cartusiensis, sed cellæ dumtaxat seu monasterii, a* Brunone *constructi, mentio fit.*

z *Instrumentum istud in Commentarium prævium intuli num.* 529. *Ceterum quid de tempore, quo floruerit hic Sancti nostri biographus, e Cartulario Cartusiensi, cujus hic meminit, concludendum appareat, videsis Commentarii prævii num.* 12 *et seqq. expositum.*

aa *Lauduinum* S. Bruno, *non tunc primum, cum apud Pontificem jam existeret, uti hic indicari videtur, sed cum e Cartusia abiret, Priorem constituit, uti liquet e recitatis in Commentario prævio num.* 529 *litteris, quibus Cartusiam Landuino aliisque Sancti discipulis Siguinus, Casæ-Dei abbas, restituit.* B

bb *Omnes Apostolos in Christi Passione a fide defecisse, soli heterodoxi asserunt; quare a vero hic aberrat biographus.*

cc *Liquet hinc, etiam secundum hunc biographum nostrum annos sex, quibus* S. Bruno, *antequam ab Urbano II Papa Romam evocaretur, Cartusiam rexit, incompletos dumtaxat fuisse.*

dd *Paucis dumtaxat mensibus* Bruno *apud Urbanum Papam, antequam in Turritanam Calabriæ eremum secederet, commoratus est, uti manifestum fit ex iis, quæ Commentarii prævii* § XXXI *dicta sunt.*

ee *Errorem hic in biographo nostro cubare, indubitatum est. Adi Commentarii prævii* § XXX.

ff *De prodigioso, qui hic memoratur, fonte, miraculisque, quæ aquarum ejus virtute fuerint patrata, videsis Commentarium prævium num.* 735 *et aliquot seqq.*

VITA ALTERA,

Auctore Francisco a Puteo Cartusiæ Majoris Priore, F

Ex editione, Basileæ anno circiter 1515 adornata.

PROLOGUS.

Cur Sancti Vitam describere aggrediatur, auctor exponit.

Non solum Dominum in Sanctis ejus, sed etiam ipsos Sanctos in Domino laudare jubemur, sicut scriptum est, Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua *a*. Homines divites in virtute, et pulchritudinis studium habentes, pacificantes in domibus suis. Quorum corpora in pace sepulta sunt : et laudem

Sanctos in Domino laudare.

A. Francisco a Puteo

dem eorum nunciat Ecclesia. Laudemus, inquam, et verbo et imitatione dignos laude monstremus viros, sic a virtute dictos, non quidem viatores, cum Veritas dicat: Neminem salutaveritis in via *b*; sed gloriosos, scilicet in gloriam jam receptos, et de sua immortalitate securos; et parentes nostros spirituales, quorum fidem et opera imitari debemus, et quorum doctrina et exemplis Deo geniti sumus, secundum illud Apostoli: Per Euangelium ego vos genui *c*. In generatione sua, id est, secundum ea, quæ fecerunt in vita sua.

id est, gloriosa eorum facta ad Dei honorem narrare debemus:

2 Homines divites in virtute. Nam virtutes veræ divitiæ sunt, quæ violenter auferri non possunt. Pulchritudinis studium habentes, per veram fidem et debitam ordinationem cogitationum, affectionum, et operum. Pacificantes, id est, pacem habentes et facientes in domibus suis. Quorum corpora in expectatione pacis perfectæ, quæ dabitur in resurrectione, sepulta sunt: et B laudem eorum nunciat Ecclesia, eorum videlicet exempla, et gloriosa facta narrando ad Dei honorem et aliorum informationem. Hoc est enim illud juge Sacrificium, quod in Dei Ecclesia sine intermissione offertur. Sacrificium acceptabile, holocaustum pingue, non hircorum aut vitulorum, sed laudis; dum scilicet laudatur Deus in Sanctis suis ab homine, quem creavit, quem redemit, cui et regnum cæleste promisit. Hoc est Sacrificium Deo gratum, credentibus vero utile et necessarium. Necessarium quidem, quum per prophetam Dominus dicat: Immola Deo Sacrificium laudis *d*. Ei vero gratum et acceptabile, quia Sacrificium laudis (inquit) honorificabit me *e*. Nobis autem utile, quia illic ostendam illi salutare Dei, Christum scilicet, qui caput est omnium Sanctorum, et merces eorum.

hinc ad S. Brunonis gesta prædicanda se aliosque exstimulat biographus.

3 Laudemus igitur, dilectissimi fratres, Dominum in Sanctis ejus: et præcipue in hoc beatissimo patre nostro Brunone, cujus hodie festivitas agitur, qui nos in Christo genuit: qui vitæ viam nobis in eremo præparavit, et vivendi normam suo exemplo monstravit. Et quamvis eum, ut dignum est, laudare non sufficiamus, ab ejus tamen laude cessare non debemus. Exaltemus itaque eum et laudemus, quantum possumus, quia major est omni C laude. Narremus mirabilia ejus, quæ fecit: annunciemus inter gentes opera ejus, ut ex eis glorificetur Deus, et ut nos eum, quem patrem habere meruimus in terris, socium et confratrem, ejus nos adjuvantibus meritis et precibus, habere mereamur in cœlis.

ANNOTATA.

a *Ecclesiastici* 44 ℣ 1.
b *Ita fere Lucæ* 10 ℣ 4.
c *Ad Corinthios* 4, ℣ 15.
d *Psalmo* 49 ℣ 14.
e *Psalmo* 49 ℣ 23.

D

CAPUT I.

Occasione defuncti, qui sese damnatum, inter solemnes exsequias e feretro proclamat, in solitudinem secedere Bruno statuit, alios in idem propositum attrahit, iterque cum his ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, suscipit.

E

Inter exsequias, tribus continuis diebus funeri suo habitas, primo se accusatum, a b

Temporibus Gregorii septimi, Romani Pontificis *a*, et Henrici quarti imperatoris *b* circa annum salutis nostræ octogesimum secundum supra millesimum, quum in Pariensi civitate solenne floreret studium, abundans tum multitudine scholarium et perquam copiosa caterva doctorum solemnium in omni doctrinarum genere, tale in ea contigit horrendum et memorandum spectaculum. Quidam enim solemnis doctor, inter cæteros doctores præcipuus, scientia et moribus excellenter ornatus, ac præ cæteris honoratus, gravi quadam infirmitate præventus, lecto decumbens, vitæ suæ diem clausit extremum. Cui cum solennes de more pararentur exequiæ, ad eum honorandum convenit magistrorum, studentium, et quorumdam civium multitudo copiosa. Quibus comitantibus et funus prosequentibus, defuncti corpus ad ecclesiam, in qua sepulturæ dandum erat, delatum est. Cumque ab invitatis ecclesiasticis, qui tunc aderant, defunctorum solitum decantaretur Officium, quum ventum est ad eam lectionem, quæ incipit, Responde mihi, surrexit, qui erat mortuus, et erecto paululum capite, resedit in feretro, cunctisque videntibus et audientibus, ac præ novitate rei stupentibus, alta, licet horrenda, voce clamare cœpit et ait: Justo Dei judicio accusatus sum.

F

secundo judicatum,

5 Quo dicto, iterum recubuit. Illi vero, qui hæc audierant et viderant, non modicum nec immerito territi, decreverunt consulte quidem et provide, sepulturam ejus in crastinum differendam, rei exitum præstolantes. Die itaque sequenti quum tantum spectaculum jam fuisset in tanta civitate divulgatum, ad dictam ecclesiam convenit maxima et quasi innumerabilis utriusque populi multitudo. Ubi reinceptis et inde continuatis exequiis, dum ventum est ad ejusdem lectionis initium, idem defunctus, ut pridie, de loculo, in quo mortuus jacebat, exiliens, dixit: Justo Dei judicio judicatus sum. Et hoc dicto, intra feretrum iterum se recepit; unde crevit inter astantes admiratio non parva. Quia tamen ex hoc nondum fuerant de ejus reprobatione certi; cum verba illa accusatus sum et judicatus sum, possent etiam in bonam partem interpretari, tanquam ipse primo injuste fuisset antre tribunal Christi ab eo, qui perdere cuncta festinat, indebite accusatus, et inde justo Dei judicio ab ejus calumniosa accusatione liberatus, cunctis

A cunctis placuit et in sequentem tertium diem ejus sepulturam proferre.

ac tertio damnatum, doctor Parisiensis boni nominis, ad tempus redivivus e feretro proclamat.

6 Tertia itaque die factus est concursus nimius virorum et mulierum, ita ut pœne tota civitas ad tam mirandum Dei judicium agnoscendum conflueret. Et ecce, cum priore more exequiæ continuarentur et fierent, surrexit jam tertio idem defunctus, et voce valida, cunctis mortalibus metuenda, dixit : Justo Dei judicio condemnatus sum. Quæ vox, tam stupenda et horrenda, et a seculo inaudita, omnes, qui astabant, pœne exanimes reddidit. Qui tamen omnes, eum tanquam a Domino reprobatum, et ejus justo judicio (ut ipse idem attestatus erat) condemnatum, omni Ecclesiæ suffragio, necnon et ecclesiastica sepultura indignum judicantes, in sterquilinio sepeliri fecerunt *c*. Unde cum in Parisiensi et cæteris vicinis ecclesiis quarta lectio in agendis justis defunctorum incipiat per Quantas habeo iniquitates, omissis verbis seu dictionibus illis prioribus, Responde mihi, fertur a nonnullis, quod dicta verba fuerunt ex tunc inde

B deleta ob perpetuam et indelebilem tam expavendi judicii memoriam *d*.

Horrendo spectaculo interest Bruno, qui, hinc compunctus, vocatos ad se quosdam amicos

7 Aderat autem tunc huic tam horrendo spectaculo inter cæteros doctores beatus Bruno, natione Teutonicus ex civitate insigni et regia Agrippina Colonia, de parentibus, non tam genere quam virtute claris et nobilibus ortus *e*, Remensis ecclesiæ canonicus, doctor et scholarium Parisiensium magister *f*. Doctor utique in divinis præcipue literis, ut ejus scripta testantur *g*, eruditissimus et præ cæteris honoratus. Qui ex his tam insolitis, tam horribilibus, et totiens iteratis vocibus salubriter territus, et quasi consternatus, vocatis nonnullis ex sibi magis familiaribus sociis et discipulis (inter quos erant magister Lauduinus, qui post eum primus Prior Carthusiæ fuit, duo Stephani, unus Burgensis, alter Diensis, ambo canonici sancti Rufi secus Valentiam Allobrogum, Hugo Capellanus, et duo laici (Andreas scilicet et Guarinus) ait *h* : Frequenter, cum Apostolum legeremus, audivimus, nunc vero etiam experimento didicimus, fratres mei in Christo dilectissimi et desiderantissimi, quam incomprehensibilia sint judicia Dei et investigabiles viæ ejus.

prolixa oratione, quæ hic recitatur,

C 8 Hunc enim defunctum, dum adhuc viveret, et vidimus et cognovimus, virum utique humana sapientia doctum, virtutibus (si tamen veræ in talibus virtutes sint) ac moribus ornatum, et secundum exteriorem sapientiam castum, prudentem, pudicum, domui suæ bene præpositum, et ab omnibus honoratum, ac magno in precio habitum, nunc vero ex ore ejus audivimus, justo Dei judicio esse condemnatum. Justo quidem, quoniam justus Dominus et justitias dilexit, cujus propterea judicia non possunt esse nisi justa, licet plerumque et ut plurimum occulta sint, Justo, inquit, Dei judicio condemnatus sum. Vox profecto terribilis et metuenda; quæ, o utinam, sonaret jugiter in auribus nostris, et cordis intima penetraret, ut eum, cujus judicium effugere non possumus, timeremus, et timendo fugeremus a ventura ira, et salutis, dum tempus est, quæreremus opportuna media! Consideremus, quæso, fratres mei, quid isti nunc in inferno prodest tanto labore quæstia scientia, cum continua et perpetua laboret cæcitate et ignorantia? Quid divitiæ, cum nec guttam aquæ ad refrigerandam linguam habere valeat *i*? Quid honores, quid delitiæ? cum tot nunc cogatur subire tormenta, quot in mundo habuit oblectamenta.

A. Francisco a Puteo.

potissimumque e variis

9 Vidimus corpus ejus nunc sine honore sepeliri in sterquilinio, cogitemus, animam ejus sepultam esse in inferno, æternis incendiis cum impiis æternaliter cruciandam; ubi vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur; ubi ardor incomparabilis, fœtor intolerabilis, dolor interminabilis. Ubi quærent homines mortem, nec invenient. Nam tunc mors immortalis erit, quæ depascet eos, non ut moriantur, sed ut ad pœnas iterum renoventur. Quid igitur faciemus? Ad cujus consilium fugiemus? Omnes enim nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit; nec est, qui faciat bonum, non est usque unum. Omnes peccavimus, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Omnes nos filii iræ sumus, pari propterea pœna digni, nisi nos inde eripiat misericordia Christi. Quid faciemus? Nonne et omnes simul peribimus? Nonne, si huic non pepercit, nec angelis peccantibus, nec ramis naturalibus, putamus, quod neque parcat et nobis? Putamus, quod E sit abbreviata manus ejus, ut ultra misereri non possit? Aut quod continebit in ira sua misericordias suas? Absit

sacræ Scripturæ locis est hausta.

10 Quid igitur faciemus? O fratres mei, in re tam perplexa, tam ardua, et tam gravi, ne in viribus propriis confidisse videamur, quæramus consilium. Non a Judæis, qui in sola legis observatione justificari se credunt. Non a Græcis et antiquis eorum philosophis, qui in sua virtute confidunt. Non a cæteris sæculi hujus conquisitoribus et sapientibus, qui ignorant, quæ Dei sunt; sed potius ab iis, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Consulamus igitur primo advocatum nostrum, quem habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, qui est propitiatio pro peccatis nostris, et, quid dicat, audiamus. Quoniam, inquit, impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei, pœnitemini et credite Euangelio *k*, quia nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis *l*. Audiamus et Domini præcursorem Joannem, de quo scriptum est, quod inter natos mulierum non surrexit major eo *m*. Ipse enim prædicans in deserto Judææ baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, ait : Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum *n*. F

ad pœnitentiam,

11 Et iterum ad Pharisæos et Saduceos : Genimina (inquit) viperarum quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? Facite igitur dignos fructus pœnitentiæ *o*. Audiamus etiam principem Apostolorum Petrum dicentem in Actibus Apostolorum ad populum Judæorum : Pœnitemini et convertimini, ut deleantur peccata vestra *p*. Et iterum, quum quidam ex eis compuncti corde dicerent ad Petrum et ad reliquos Apostolos : Quid faciemus, viri fratres? Petrus vice omnium respondit : Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus Sancti *q*. Hinc Propheta ait : Si pœnitentiam egerit gens ista a malo suo, quod locutus sum adversus eam; agam et ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi, ut facerem ei *r*. Et Sapiens, Si pœnitentiam (inquit) non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum *s*. Hoc itaque sanum est et salubre consilium, fratres mei, si Dei justam vindictam et tremendum ejus judicium effugere

A. Francisco a Puteo effugere volumus, ut pœnitentiam agamus, et lachrymis peccata purgemus. Hæc namque est via, quæ ducit ad vitam. Hæc secunda post naufragium tabula, per quam peccatores salvantur, et per quam Deus ad misericordiam inclinatur.

eamque absque dilatione 12 Propterea, dilectissimi, abjicientes omnem immunditiam et abundantiam malitiæ, suscipiamus in mansuetudine insitum verbnm, quod potest salvare animas nostras. Convertamur ad Dominum, et miserebitur nostri, quoniam benignus est et præstabilis super malitia; nec vult mortem peccatorum, sed magis ut convertantur et vivant. Nec converti differamus in crastinum; quia, qui pœnitentibus veniam spopondit, peccantibus diem crastinum non promisit. Unde qui congruum pœnitentiæ tempus perdunt, frustra ante regni januam cum precibus veniunt. Quibus per Salomonem Dominus ait : Vocavi, et renuistis; extendi manum meam, et non fuit, qui aspiceret; despexistis omne consilium
B meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, quum vobis, quod timebatis, advenerit. Quum venerit repentina calamitas, et interitus, quasi tempestas, ingruerit, quando venerit super vos tribulatio et angustia; tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non inve-
t nient me *t*.

peragendam, vehementissime hortatur, 13 Simus igitur factores verbi hujus, et non auditores, fallentes nosmetipsos. Imitemur saltem Ninivitas illos, qui conversi sunt in prædicatione Jonæ, et prædicaverunt jejunium, et involuti sunt saccis, et egerunt pœnitentiam. Et vidit Dominus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala, et misertus est super malitia, quam locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit. Sic et nos faciamus; quia major est, quam Jonas hic, qui ait : Pœnitemini et credite Euangelio. Aperiamus pulsanti, vocantem sequamur. Quid dico vocantem, immo certe trahentem et cogentem intrare. Non enim vox ista, quam nunc audivimus, facta est propter eum, qui defunctus est, quia, quamvis sit apud inferos pœnitentia, sera tamen, et infructuosa, sed propter nos, ut nobis vox ipsa proficiat, quos adhuc divina patientia longanimiter expectat. Non igitur ultra de die in diem differamus : quia, qua hora Dominus venturus sit, ignoramus, nec incertam mortis horam prævidere
C valemus.

magistroque Lauduino, locum in mundo, peccandi periculis 14 His auditis, unus ex astantibus, magister scilicet Lauduinus, natione Tuscus, ex civitate Luca, vir utique doctus et timoratus, ait : Magister bone, jam scimus, quia verax es, et legem Dei in veritate doces; verba enim tua verrissima sunt, quia Dei iram et justam indignationem effugere non poterimus, nisi lachrymis peccata purgemus. Verum quia scriptum est, quod omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ *u*; quis, quæso, innocens inter malos tutus vivere aut dignos pœnitentiæ fructus agere potest, ubi superbia instat, avaritia enervat, luxuria inquinat? Ubi lites, contentiones, æmulationes, oblocutiones, invidiæ? Ubi fiunt latrocinia, perpetrantur homicidia, falsa proferuntur testimonia, committuntur adulteria, incestus, fornicationes, sacrilegia, veneficia, et similia? Ubi periit in conversatione simplicitas, in societate charitas, in actione justitia, in locutione veritas, et in proximorum necessitate pietas? Ubi denique refrixit charitas D
et superabundavit omnis iniquitas, teste Propheta, qui ait : Non est misericordia, non est veritas, non est scientia Dei in terra *x*. Aspexi *x*
illam, et ecce, vana erat, et cælos, et non erat lux in eis. Vidi montes, et ecce, movebantur, et omnes colles turbati sunt. Intuitus sum, et ecce, non erat justus, et omne volatile cæli recessit *y*. *y*

15 Unde difficile videtur, immo pœne impossibile, mundum quemquam et ab omni peccato liberum, in mundo posse vivere aut dignos in eo agere fructus pœnitentiæ. Nam, ut Augustinus ait, inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat *z*. Nilque prosunt lamenta, si replicantur peccata. Et vulnus iteratum sanatur tardius. Et Gregorius : Qui, inquit, admissa plangit, nec tamen deserit, pœnæ se graviori subjicit; unde ad veram pœnitentiam *aa* necessario requiritur, ut peccatorum causæ penitus excidantur. Et propterea si ad hunc pœnitentiæ perfectæ gradum pervenire volumus (quia mundum istum sensibilem, quem cernimus, quamdiu in carne vivimus, omnino de- E
serere non possumus) necesse est, ut saltem, quæ in mundo sunt, omnia penitus relinquamus, dicente Domino : Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus *bb*. Et iterum ad adolescentem de vita æterna interrogantem : Si vis (inquit) perfectus esse, vade, et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me *cc*. *ubique pleno,* *z* *aa* *bb* *cc*

16 Qui, cum hæc audiens tristis abscessisset, ait ad discipulos Dominus : Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cælorum *dd*. Hinc ait Sapiens : Qui confidit in divitiis, corruet *ee*; et qui festinat ditari, non erit innocens. Et iterum : Si dives fueris, non eris immunis a delicto *ff*. Nam qui volunt divites fieri (inquit Apostolus) incidunt in laqueum diaboli *gg*. His igitur omnibus, juxta Domini consilium calcatis, distractis et pauperibus erogatis, Christum sequamur et imitemur. Qui, cum dives esset, egenus factus est, ut nos ejus ditaremur inopia. Et quia, doctissime Magister, te docente, veritatis viam et justitiæ semitam agnovimus, cum periculosum sit, vicino serpente dormire, et inter flammas illæsis pedibus ambulare difficile, restat, ut locum nobis inquiramus, in quo, licet in mundo, quasi sine mundo ab hominum consortio separati, F
peccata nostra deflere et pœnitentiæ dignos fructus facere valeamus. Doce nos igitur, quæso, et locum talem nobis ostende, et quicquid inde decreveris, faciemus. Nam salus nostra in manu tua est. *agendæ pœnitentiæ aptum, assignari postulanti,* *dd* *ee* *ff* *gg*

17 Ad hæc beatus Bruno respondit : Viri fratres et patres, audite, non me, sed mecum simul audiamus, inquam, illum summum secretorum Dei conscium, et Prophetam eximium David, cui Dominus incerta et occulta sapientiæ suæ manifestavit. Audiamus primo, quid dixerit, audiamus deinde, quid fecerit. Ipse enim tunc, sicut et nos nunc, contristatus in exercitatione sua, et conturbatus a voce inimici et a tribulatione peccatoris, dixit : Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me; timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebræ. Et dixit : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam? Deinde subjecit, et ait : Ecce, elongavi fugiens, et mansi in solitudine *hh*. *hh* *in solitudinem, utpote quam variis iterum adductis*

Ecce

A Ecce, inquit, elongavi ab omni occasione et circumstantia peccatorum, et mundum istum mente et corpore fugiens, et mansi perseveranter, non in civitate, sed in solitudine. Ille enim fugiens se elongat (ut Gregorius ait) qui a turba desideriorum terrenorum in altam Dei comtemplationem se sublevat: manet vero in solitudine, qui perseverat in remota mentis intentione. Unde idem Propheta, ut Dei virtutem et Dei gloriam videre mereretur, se solitudinis locum petiisse testatur, dicens: In terra deserta, et invia, et inaquosa, sic in Sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam *ii*. ii

e sacra Scriptura locis, 18 Solitudo namque est via, quæ ducit ad vitam; ubi pro terrenis cælestia, pro transitoriis mutantur æterna. Hæc est locus pœnitentiæ, via justitiæ, semita gratiæ, scala gloriæ. Hæc est, inquam, scala illa, quam vidit Jacob in solitudine in terra stantem et cælum tangentem; quæ homines vehit in cælum, et angelos ad nostrum recipit auxilium. Hæc est virtutum nutrix, patientiæ custos, purissimæ simplicitatis magistra, et fraudulentæ duplicitatis ignara. B Hæc est quies laborantium, consolatio mœrentium, et in æstu refrigerium, in qua est turris David ædificata cum propugnaculis, ex qua mille clypei pendent, et omnis in ea armatura fortium. In qua est campus divini certaminis, angelorum spectaculum, et palæstra viriliter dimicantium luctatorum. In qua Adam tamdiu salvus fuit, quamdiu solus mansit. Data vero ipsi in auxilium muliere, mox cecidit. Unde raptus est Enoch in solitudinem paradisi, ne malitia immutaret cor ejus. In qua Abraham dum solus sederet subtus ilicem Mambræ, tres vidit, et unum adoravit. In qua Jacob, dum, præmissis omnibus, solus manet, benedictione simul et nominis mutatione felix efficitur, plus assecutus uno momento solus, quam toto vitæ suæ tempore comitatus.

virorumque sanctorum, 19 Moyses, cum minasset gregem ad interiora deserti, Dominum in ardenti rubo videre et audire meruit dicentem sibi: Solve calceamenta de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est *kk*. kk Cui nunquam, nisi cum solus esset, Dominus apparuit. David, ad deserta fugiens, Saulis evasit insidias. Hieremias poscens aquam dari capiti suo, et oculis suis fontem lachrymarum, ut lugeret interfectos populi sui: locum quoque, ubi se tam sancto possit in opere liberius exercere postulat dicens: C Quis dabit mihi diversorium viatorum in solitudine *ll*, ll tanquam hoc ei in civitate facere non vacaret, hoc modo indicans, quod impedirent socii gratiam lachrymarum. Quin etiam, cum dixisset, Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei, addidissetque: Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua, adjecit et ait: Sedebit solitarius et tacebit, quia levabit se supra se *mm*. mm Helias, in monte ad ostium speluncæ, solus, Dominum transeuntem agnovit. Et Heliseus duplicem ejus spiritum, dum tolleretur, accepit. Joannes Baptista, ab utero spiritu Sancto repletus, nec mirabili nativitate, nec parentum sanctitate securus, frequentiam hominum tanquam periculosam fugiens, solitudinis deserta petiit, ubi quid virtutis, quidve meriti acquisierit, baptismus Christi, et pro justitia mors suscepta monstravit. Talis enim factus est in solitudine, ut dignus esset lavantem omnia Christum, solus lavare, et pro veritate nec carcerem, nec mortem declinare. A. Francisco a Puteo.

ac ipsiusmet Christi exemplis laudat, secedendum insinuat. 20 Quid plura? Jesus Christus Dominus noster, cujus virtus nec secreto juvari, nec publico poterat impediri, ductus est in desertum, non dubium, quin a spiritu suo, ut temptaretur a diabolo. Christus idem, relictis turbis, ascendit in montem solus orare. Christus in deserto turbas pavit, suo exemplo nobis, quantum solitudo prosit, insinuans. Sancti etiam et venerabiles patres, Paulus, Antonius, Hilarion, duo Macharii, Eulalius, Arsenius, Euagrius, Basilius, Benedictus, et cæteri nobis innumerabiles, quantum in solitudine profecerint, vosipsi considerate. Et probabitis, suavitates psalmodiarum, studia lectionum, fervores orationum, subtilitates meditationum, excessus contemplationum, baptismata lachrymarum, magis nulla re, quam solitudine posse juvari. Hinc est, quod de peccatrice anima, quam cupit ad se Dominus revocare, Propheta ait: Adducam eam in solitudinem, et ibi loquar ad cor ejus *nn*. nn De ea vero, quæ carnis vinculis absoluta, æterna gaudia intrare meruit, in Canticis dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? *oo* E oo Quæ non invenitur per vicos aut plateas civitatis, sed in solitudine. Igitur, fratres mei, oremus Deum, ut nobis locum talem dignetur ostendere, in quo, quæ jam, eo inspirante, mente concepimus, possimus opere perficere.

dumque e duobus Stephanis, Burgensi ac Diensi, loca deserta, 21 Facta itaque oratione, duo Stephani, Burgensis et Diensis, canonici, dixerunt: Patres et præceptores venerabilis, non longe a civite Valentia, cui cohæret monasterium nostrum sancti Ruffi *pp* pp prope fluenta Rhodani, in confinibus diœcesis Diensis, unde alter nostrum originem duxit, est civitas alia Gratianopolitana, sic dicta vel quia sub Gratiano imperatore condita, vel ab etymologia nominis, quasi gratiosa, nobilis et populosa. Et in ea est Beatus Hugo, ejusdem civitatis episcopus, qui ante sui assumptionem ad episcopalem dignitatem, erat canonicus ecclesiæ Valentianæ oriundus de Castro novo super flumen Isaram, quod quatuor dumtaxat miliaribus a civitate distat *qq*. qq Quem nos ipsi, et vidimus et cognovimus virum utique Sanctum, justum et rectum ac timentem Deum.

pœnitentibus convenientia, in diœcesis Gratianopolitanæ montibus esse intellexit, 22 Si enim laudatur castitas, quis illo mundior? Si sermonis veritas, quis in loquendo cautior? Si Dei charitas, quis ferventior? Si proximi, quis benignior? Si humilitas, quis dejectior? Si eleemosyna, quis largior? Si oratio, quis devotior? Si lachrymarum flumina, quis in F illis effusior? Si contemplatio, quis sublimior? Si tolerantia, quis in tribulatione fortior? Si justitia, quis districtior? Si prudentia, quis circumspectior? Si temperantia, quis moderantior? Exceptis iis, quæ clero et plebi per eum bona advenerant. Hic itaque habet in diœcesi sua montes altissimos, et in eis deserta loca quam plurima ab omni hominum transitu et consortio separata, ad hanc pœnitentiam arctam peragendam propterea optime disposita. Cumque ipse exemplo suo et doctrina homines ad pœnitentiam invitet et trahat, si ad eum libet accedere, locum, quem quærimus, poterimus ab eo faciliter impetrare. Pius enim, benignus et misericors est. Qui et in adventu nostro gaudebit et voti compotes faciet. Nos quoque vos in via dirigemus, quam et novimus et frequenter ambulavimus.

23 Tunc

A. Francisco a Puteo seque ad hæc petenda paratum offert Hugo Capellanus, rr

23 Tunc Hugo, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus sine canonico aut pastorali beneficio sacerdotio sacellani inter eos fungeretur *rr*, ait: Audivi certe plura de viro hoc, cujus fama jam ubique redolet, quia vir Dei et sanctus est, salutem animarum sitiens. Qui propterea, quia charitas, qua ipse plenus est, numquam excidit, nos libenter (ut spero) accipiet. Et quamquam ego jam senex sum et debilis, et via hæc arcta est, et difficilis, quia tamen arcta via ducit ad vitam, lata vero ad perditionem, cum nulla sit ætas ad pœnitentiam sera, dicente Domino: Quacumque hora ingemuerit peccator, non recordabor amplius iniquitatum ejus *ss*. Qui et reddi jussit singulis in vinea sua laborantibus denarios singulos, novissimis sicut et primis; si decreveritis illuc accedere, et hanc viam aggredi, et ego sequar, et quocumque perrexeritis, pergam. Et quæcumque vos terra receperit, me recipiet, ibique locum capiam sepulturæ, solaque mors nos ab invicem separabit.

qualis debeat esse pœnitentia, Andreæ et Guarino laicis,

24 Hæc audientes reliqui duo, Andreas scilicet et Guarinus, pariter dixerunt. Nos semper audivimus, et ex auditu credimus, quia benignus est et misericors Deus, et præstabilis super malitia. Qui neminem vult perire, sed omnes potius salvos facere, et ad agnitionem veritatis venire. Apud quem non est personarum acceptio, sed in omni gente, qui fecerit voluntatem ejus, acceptus est illi. Et quamquam nos ambo literas ignoramus, Christum tamen et hunc crucifixum, fide novimus, sine quo omne scire nescire est. Et quicquid Ecclesia credit, firmiter credimus, et simpliciter confitemur, sperantes in hac fide salvari, et remissionem peccatorum accipere per verbum ejus. Vellemus tamen informari, cum Dominus per plusquam prophetam suum nos admoneat, ut faciamus dignos pœnitentiæ fructus, quales sint isti digni fructus. Quibus beatus Bruno respondens, Pœnitentia (inquit) est arbor, quam in medio Ecclesiæ suæ plantavit cælestis Agricola. Cujus radix est contritio cordis, rami sunt opera bona, folia, confessio integra, fructus vero, satisfactionis pœna.

id petentibus, exponit,

25 Unde ille facit pœnitentiam, sed non dignos fructus, qui tantum dolet de commissis. Ille vero agit pœnitentiam et fructus, sed non dignos fructus, qui et dolet, et in parte satisfacit. Sed ille facit dignos fructus, qui in dolore cordis tantum affligitur per pœnam, quantum deliquit per culpam, secundum illud Apocalypsis: Quantum se glorificavit, et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum et luctum *tt*. Et in Deuteronomio. Pro mensura peccati erit et plagatum modus *uu*. Unde non solum fructus pœnitentiæ, sed etiam dignos fructus pœnitentiæ admonet esse faciendos. Nam hoc justitia exigit (ait Gregorius) ut, si quis in culpam lapsus est, tanto pere a se debeat licita abscindere, quanto se noverit illicita perpetrasse. Non igitur ultra negligamus, fratres mei dilectissimi, pœnitentiæ tempus, nec ultra de die in diem differamus. Quia, qua hora Dominus venturus est, ignoramus, et nemo nostrum scit, utrum amore, an odio dignus sit. Jam securis ad radicem arboris posita est. Jam iste, quem viventem cognovimus, ut ex ejus ore jam frequentes audivimus, justo Dei judicio damnatus est et æternis cruciatibus datus.

hosque simulac alios ad virtutem illam

26 Quid igitur faciemus nos peccatores et miseri, qui ex operibus, quæ fecimus, justificati non possumus? Nunquid personarum acceptor est Deus? Absit. Non est enim apud Deum transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio, sed quibus vult, miseretur, et quos vult, indurat. Quid, inquam, aliud faciemus, nisi ut fugiamus a ventura ira? Dedit enim Dominus metuentibus se significationem, ut fugiant a facie arcus. Hinc et propheta ait: Fugite de medio Babylonis, ut salvet unusquisque animam suam *xx*; et iterum: Recedite de medio Babylonis, et de terra Chaldæorum egredimini, et estote quasi hœdi ante gregem *yy*. Et iterum: Fugite, salvate animas, et eritis quasi miricæ in deserto *zz*. Item alius propheta Oh Oh Oh fugite de terra Aquilonis, quoniam in quatuor ventos cœli dispersi vos *aaa*. Et beatus Job: Fugite, inquit, a facie gladii, quoniam iniquitatum gladius est, et scitote esse judicium *bbb*. Et sponsa in Canticis ad sponsum: Fuge, dilecte mi, et assimilare capreæ, hinnuloque cervorum, super montes aromatum *ccc*. Quid, inquam, aliud hortantur omnes isti, nisi ut mundum istum contemnendo fugiamus? Qui recte per Babylonem et Aquilonem designatur. Nam Babylon interpretatur Confusio; ab Aquilone vero pandetur omne malum.

vehementius adhuc incendit,

27 Fugiamus igitur, quia eum non melius quam fugiendo superamus. Fugiamus, inquam, non sicut Jonas, a facie Domini, sed ad ipsum Dominum, ubique præsentem, humiliter deprecantes, ut per suam misericordiam avertat a nobis indignationem suam, quam juste meruimus, ne et nos omnes cum isto et cæteris impiis pariter pereamus *ddd*. Hæc dicens tam ipse, quam qui aderant cæteri, lachrymas ultra continere non valentes, fleverunt pariter, et prostrati in terram levaverunt voces suas dicentes: Domine Deus omnipotens, cujus misericordia omne superexcedit judicium; qui non lætaris in perditione morientium, sed eis potius pœnitendi tempus concedis et spatium, qui Abraham servum tuum de terra sua et de cognatione sua et de domo patris sui exire præcepisti, qui populum tuum in manu potenti eduxisti de terra Ægypti, qui vere pœnitentibus veniam promisisti, extende super nos, quæsumus, misericordiam tuam, et mittere digneris sanctum angelum tuum de cælis, qui doceat nos, quid agere debeamus, et dirigat nos in via justitiæ, et in semitis mandatorum tuorum, et locum, quem elegeris, nobis ostendat; in quo tibi digne servire, mundi hujus pericula evadere, et dignos pœnitentiæ fructus facere valeamus.

iterque cum omnibus iisdem Gratianopolim versus arripit.

28 Defende nos, Domine, ab insidiis inimicorum nostrorum, qui festinant cuncta perdere, et non intres in judicium cum servis tuis; sed per meritum passionis Jesu Christi filii tui Domini nostri ab omnibus peccatis expiatos, fac nos post hujus vitæ exitum, ad eum, qui via, veritas et vita est, ab omni pœna liberos feliciter pervenire, Dominum nostrum Jesum Christum qui tecum in unitate Spiritus Sancti vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Cunque respondissent omnes Amen, surgentes inde, uno animo eademque sententia vendiderunt et pauperibus dederunt omnia sua, et vale dicentes omnibus suis charis et notis, Spiritu Sancto ducti venerunt, licet longa et laboriosa via, angelo Domini eos antecedente, dirigente et protegente, ad memoratum beatissimum Hugonem Gratianopolitanum episcopum *eee*.

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *Sanctus hic Pontifex ad S. Petri Cathedram anno* 1073 *fuit evectus, annoque* 1085 *obiit, uti ad* xxv *Maii diem, quo colitur, Romanoque inscriptus est, in Comment. Vitæ ejus prævio docuimus.*

b *Henrico patri anno* 1056 *successit, annoque* 1106 *vivere desiit, uti ad utrumque hunc annum Pagius in Criticis aliique scriptores docent.*

c *Quid de tota illa luctuosa damnati historia sentiendum sit, colligere potest studiosus lector ex iis, quæ in Commentario prævio* § 10 *et tredecim sequentibus fuse in rem illam disputata sunt. Notet interim inprimis, horrendi prodigii narrationem, a Puteano hic suppeditatam, a narratione, quam concinnata ab antiquiore Sancti nostri biographo Vita complectitur, non parum in adjunctis discrepare. Præterquam enim, quod hæc sepulturæ in sterquilinio non meminerit, prodigium non publice in ecclesia, uti hic Puteanus ait, sed intra privatos domus defuncti parietes,* B *cum corpus ejus, terræ mandandum, ad ecclesiam deferendum esset, evenisse refert, licet interim, non secus ac Puteani narratio, rem coram ingenti populi multitudine gestam memoriæ prodat.*

d *Fuerintne* S. Brunonis *ætate ullæ in Parisiensi defunctorum Officio Lectiones recitatæ, est dubium, uti etiam an, si vere recitatæ fuerint, una ex hisce a vocibus* Responde mihi *inceperit. Adi Commentarii prævii num.* 228 *et seq.*

e *Sanctum nobili genere Coloniæ Agrippinæ natum esse, inter omnes convenit.*

f Brunonem *scholarum seu, quemadmodum hic scribitur, scholarium, non Parisiensium, sed Remensium magistrum exstitisse, in ejus elogio, Commentarii prævii num.* 7 *dato, diserte traditur. Neque vero Sanctus, dato etiam, eum ferali damnati prodigio Parisiis adstitisse, litteras umquam ibi docuit, uti ostendunt, quæ huc facientia Comment. prævii* § 8 *adduxi in medium.*

g *In primis scilicet duo Commentarii, quorum alterum in Psalmos, alterum in omnes S. Pauli Apostoli Epistolas concinnavit. Adi Commentarii prævii* § 42.

h *De Landuino, aliisque, quos Sanctus allocutus hic memoratur, uti etiam de S. Rufi monaste-* C *rio videsis, quæ Commentarii prævii num.* 433 *et aliquot seqq. adducta sunt.*

i *Ad divitem Epulonem hic alluditur.*

k *Marci cap.* I, ℣. 15.

l *Ita fere Lucæ cap.* 13, ℣. 5.

m *Matthæi cap.* XI, ℣. XI.

n *Matthæi* 3, ℣. 2.

o *Ita fere Lucæ* 3, ℣. 7 *et* 8.

p *Act.* 3, ℣. XIX.

q *Act.* 2, ℣. 38.

r *Jeremiæ cap.* 18, ℣. 8.

s *Ecclesiastici cap.* 2, ℣. 22.

t *Proverbiorum cap.* I, ℣. 24 *et quatuor seqq.*

u *Epist.* I *Joannis, cap.* 2, ℣. 16.

x *Ita fere Osee cap.* 4, ℣. I.

y *Pauli aliter Jeremiæ* 4, ℣. 23 *et binis seqq.*

z *Non quod ea haud fuerint vere pœnitenti peccata antecedentia remissa, sed quod, qui relabitur, relatum ex eadem fructum amittat.*

aa *Eam scilicet, qua quis, relicto peccato, ad perfectionem contendat.*

bb *Lucæ cap.* 14, ℣. 33.

cc *Ita fere Matthæi cap.* 19, ℣. 21.

dd *Matthæi* 19, ℣. 23.

ee *Ita fere Proverbiorum cap.* XI, ℣. 28.

ff *Ecclesiastici* XI, ℣. 10.

gg *Epist.* I *ad Timotheum cap.* 6, ℣. 9.

hh *Adi Psalmum* 54, ℣. 3 *et quinque seqq.*

ii *Psalmo* 62, ℣. 3.

kk *Exodi cap.* 3, ℣. 5.

ll *Ita fere Jeremiæ cap.* 9, ℣. 2.

mm *Threnorum cap.* 3, ℣. 27 *et* 28.

nn *Ita fere Osee cap.* 2, ℣. 14.

oo *Cantic. Canticor. cap.* 8, ℣. 5.

pp *De hoc monasterio videsis Commentarium prævium num.* 436.

qq *De sancto hoc antistite, de quo ad diem* I *Aprilis, quo colitur, actum apud nos jam est, videsis etiam, quæ Vitæ præced. subnexa sunt, Annotata ad lit.* g.

rr *Guigo, de* S. Brunone *ejusque sociis, ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accedentibus, in scripta a se Sancti hujus antistitis Vita verba faciens, solum ex illis Hugonem, qui* cappellanus *dicebatur, sacerdotio functum fuisse,* E *tradit; illum autem Puteanus ita hic interpretatus, ut significatum dumtaxat voluerit, Hugonem tunc solum exstitisse, non quidem qui sacerdotio initiatus esset, sed qui præterea dignitate seu canonici seu pastoris auctus foret? Verum hujusmodi interpretationem verbis Guigonis (vide hæc Comment. prævii num.* 442*) parum admodum esse accommodam, quis non videat?*

ss *Ezechiëlis* 18, ℣. 21 *et sequenti :* Si... impius egerit pœnitentiam,... omnium iniquitatum ejus... non recordabor.

tt *Apocalypseos* 18, ℣. 7.

uu *Deuteronom.* 25, ℣. 2.

xx *Ita fere Jeremiæ* 51, ℣. 6.

yy *Jeremiæ* 50, ℣. 8.

zz *Jeremiæ* 48, ℣. 6.

aaa *Ita fere Zachariæ* 2, ℣. 6.

bbb *Ita fere Jobi* 19, ℣. 29.

ccc *Cant. Cantic.* 8, ℣. 14.

ddd *Benigna interpretatione hic indiget biographus; neque enim, Jonam, uti velle videtur, periisse seu damnatum esse, putandum est.*

eee *Adi, quæ in Vitam præced. ad lit.* h *annotata sunt.*

F

CAPUT II.

Bruno una cum sociis suis ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, venit, Cartusiæ eremum ab eo obtinet, austere admodum in hac vivit, ac post sexennium circiter a Pontifice evocatur, vocantique obtemperare statuit.

Factum est autem, dum appropinquarent civitati, vidit idem episcopus in somnis Deum, in solitudine Carthusiæ dignum sibi habitaculum construentem. Vidit etiam stellas septem aureas, in modum coronæ dispositas, a terra

Sanctus ejusque socii Gratianopolim adveniunt, benigneque ab Hugone episcopo,

A. Francisco a Puteo.

ra paululum elevatas, et a cæteris, qui in firmamento sunt, in situ, mortu, colore et splendore differentes, ejusdem numeri viris septem (tot enim ipsi erant) itineris ducatum præbentes *a*. Mane autem facto, cum esset super visione hujusmodi sollicitus, affuerunt pulsantes ad fores episcopalis palatii dicti septem viri, beatus scilicet Bruno cum suo, licet brevi, sancto tamen collegio. Quod cum fuisset eidem episcopo nunciatum, confestim jubet eos introduci. Ipsi vero ingressi, et ad pedes ejus humiliter prostrati, petita et obtenta benedictione, sui ad eum adventus causas enarrantes, petierunt, ut locum aliquem dignaretur eis in sua diœcesi ostendere, et sua benigna clementia, pia erogatione concedere; in quo a mundi hujus periculis, et ab hominum ceterorum consortio segregati, desiderium suum perficere, soli Deo digne servire, et dignum ipsi habitaculum possent exstruere.

qui visione sibi oblata designari illos putat, excipiuntur.

30 Hæc audiens beatissimus episcopus, tanquam non amplius de visione, quam jam impletam videbat, sollicitus, eos cum ingenti gaudio, non solum gratanter, sed etiam reverenter suscepit, et benigne tractavit. Quibus et visionem illam, quam nocte illa per somnum viderat, enarravit, et ait: Fratres et filii mei in Christo dilectissimi, propositum et desiderium vestrum non solum non reprobo, sed etiam vehementer commendo. Mundus enim iste, talibus et tantis plenus est laqueis, periculis, calamitatibus et miseriis, ut electos plerumque cogat per prospera quæque despicere, et Deum per adversa quærere, cum non possint Deum simulcum mundo diligere. Nam duo isti amores duas civitates constituunt, quæ sibi invicem adversantur, Dei scilicet et diaboli. Deus autem bonus, immo summum bonum est. Mundus vero totus in maligno positus est. Hinc præ cæteris magis dilectus Apostolus ait: Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo *b*. Unde cum decrevisset Deus Sodomorum civitates delere, ait angelus ad beatum Loth, qui ad Dei civitatem pertinebat, Salva, inquiens, animam tuam, et noli respicere post tergum, nec stes in omni loco circa regionem, sed in monte salvum te fac, ne et tu similiter pereas *c*. Sancti enim illi, quibus dignus non erat mundus, Apostolo teste, egentes, angustiati, afflicti, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ *d*.

Ac primo quidem ab eo, qui de propositi illorum difficultate

31 Et ideo testimonio fidei probati inventi sunt. Quorum vestigia sequi et imitari laudabile est et utile, sed difficile in regionibus istis frigidis maxime, quæ non sunt sicut Ægyptus, Thebais, Scythia *e*, aut Palæstina. Est enim in montibus istis altissimis, quos cernitis inter cæteras solitudines, eremus quædam, quæ Carthusia nuncupatur, decem fere miliaribus a civitate distans, ampla quidem, sed penitus inhabitata *, solis feris pervia; hominibus vero et cæteris mansuetis animantibus propter loci asperitatem pene incognita, altis et tanquam excisis hinc inde rupibus et scopulis circumvallata, infructuosis arboribus consita, supra modum frigida, et pro majore parte temporis nivibus operta, et adeo prærupta, sterilis, et infructuosa, ut nihil in ea seri valeat sive meti. In cujus medio est quidam parvus fluvius, qui Gnerus mortuus, quasi quædam imago mortis, dicitur, ex circumstantibus undique montibus collectus, et cum strepitu maximo, torrentium aut inundantium aquarum more, fluens. Ad quam quidem Carthusianam eremum est accessus gravis et laboriosus, ingressus vero difficilis et periculosus, utpote inter duas miræ altitudinis rupes, quæ velut rectæ lineæ sursum se erigunt, et in culmen tandem pene coëunt, ita ut introëuntibus horrori sint et terrori.

* i. e. non habitata

nonnulla disserit, e Brunonis verbis

32 Et ut paucis agam, tanta est loci illius asperitas, tantus horror, ut carcer potius aut purgatorii locus, quam humanæ vitæ habitaculum dici possit *f*. Unde difficile videtur sine singulari dono Dei, apud quem nihil est impossibile, homines illic habitare posse, aut saltem diu perseverare; scitis autem, fratres mei, quam grave sit post missam manum ad aratrum retro aspicere. Unde metuendum est exemplum uxoris Loth, quæ retrospexit, et ubi aspexit, ibi remansit, et in salem conversa est, ut suo prudentes condiret exemplo *g*. Quum autem verbis illis finem fecisset beatissimus episcopus, B. Bruno respondit: Reverendissime pater, terribilis profecto est, ut audivimus, et jam in parte cernimus, locus iste. Nos autem locum talem ad pœnitendum quærimus. Et quamquam infirmi sumus et fragiles, in Dei tamen, qui potens est, misericordia confidimus, et speramus, ut qui nobis dedit huc veniendi voluntatem, dabit et perseverandi potestatem, cum non sit abbreviata manus ejus, quo minus, sicut olim, ita et nobis nunc magnalia sua possit ostendere. Ipse enim scopulos torrentium inclinavit, ut requiesceret populus in Arnon, et recumberet in finibus Moabitarum. Ipse Jonathan et armigerum ejus, reptantes manibus et pedibus, per eminentes petras et scopulos, in modum dentium præruptos, de hostium manibus, data ipsis de illis victoria, liberavit.

pleni in Deum fiducia constantesque deprehensi

33 Ipse tantam multitudinem filiorum Israël et vulgus innumerabile in deserto manna de cælo misso nutrivit. Nunquid et nunc panem dare non poterit, aut parare mensam populo suo? Ipse corvis præcepit ut pascerent Heliam in Carmelo, qui et paverunt Paulum in Ægypto. Ipse prandium, quod messoribus Abachuc paraverat in Judæa, Danieli misit in Chaldæam. Ipse panes in deserto multiplicavit, ex quibus tantam hominum multitudinem satiavit. Ipse dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. Ipse pascit volatilia cæli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Nonne et nos Domino pluris sumus illis? Non itaque, etiamsi nobis defuerint humana solatia, de Dei præsentia diffidemus, et providentia, cum potens sit de lapidibus istis, quos vidimus, panes facere, et aquam in vinum convertere. Qui etiam, quum voluerit, potens est dare nivem sicut lanam, et nebulam sicut cinerem spargere. De tanta igitur ejus potentia et bonitate confisi, iterum ac iterum humiliter supplicamus, ne desiderium nostrum ultra differas, aut nos in hac nostra petitione confundas *h*. Tunc beatus Hugo, eorum constantiam, et in cœpto proposito perseverantiam considerans, ne eorum vocationi, et divinæ voluntati resistere videretur, ait: Desiderium vestrum, dilectissimi, ego pariter implere desidero, nec ideo distuli, ut auferatur, sed ut dilatione potius augeatur.

Cartusiæ eremo donantur, tum vero,

34 Videns itaque voluntatem vestram, in Christi charitate radicatam et fundatam, vobis et iis, quos eadem charitas vobiscum traxerit, nunc et

A et in posterum, fratres, locum prædictum, et quicquid juris vel actionis in eo habeo, plena libertate concedo. Et hoc idem a cæteris omnibus, qui jus aliquod in eo habent, fieri procurabo, vobisque et vestris omnibus omnem possibilem mihi humanitatem, quamdiu vixero, libenter exhibebo. Et nihilominus pro pace et quiete vestra ad removendum ea, quæ vestro proposito contraria sunt, domum unam super pontem, qui inter duas rupes prædictas situs est, in introitu dictæ solitudinis ædificari volo, et authoritate divina prohibebo, ut fœminæ per terminos vestros nullatenus transeant, neque viri arma portantes. Prohibebo pariter intra dictos terminos piscationem, venationem, et avium captionem, ovium, caprarum, atque omnium domesticorum animalium pascua et transitum, Deum rogans, ut obedientes huic nostræ donationi et prohibitioni in sua gratia multiplicet, et in omnibus bonis, quæ ibidem usque in seculi finem gerenda sunt, partem eisdem tribuat; inobedientes vero divino judicio puniendos relinquo, quos et per secularem potestatem puniri curabo *i*.

i

B 35 His dictis, surgens amplexatus est eos, flevitque præ gaudio super singulos eorum, laudans et benedicens Deum de adventu ipsorum. Et deinde benedixit eis dicens: Omnipotens sempiterne Deus, cujus misericordiæ nec mensuras ponere possumus, nec tempora definire; qui, quos vis, vocas, et quos vocas, hos justificas et magnificas, respice, quæsumus, oculis clementiæ tuæ super hos famulos tuos, quos ad tuæ servitutis obsequium invitare dignatus es, et præsta auxilium gratiæ tuæ, ut, quæ tibi placita sunt, tota virtute perficiant. Reple eos venerabilibus virtutibus tuis, quibus muniti, carnis, mundi et dæmonum insidias superare, et inde victoriæ coronam immarcessibilem recipere valeant, crescereque eos facias in mille millia, et eos, necnon et illos, qui eorum vestigia secuti fuerint, et in dicta solitudine usque in finem vitæ suæ in vera humilitate et charitate perseveraverint, ab omni culpa et pœna liberos, Sanctorum tuorum collegio sociare digneris. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Deo prius, ut ipsis adesse dignetur, invocato,

36 Post hæc autem, quia dictus Bruno et ejus sodales omnes erant propter itineris labores non modicum nec immerito fatigati, retinuit eos C idem beatissimus episcopus in suo episcopali palatio, et eos sua solita benignitate procuravit et recreavit per dies aliquot. Quibus expletis, et præparatis ac dispositis omnibus, quæ necessaria erant in via, ascenderunt in montem et intraverunt ac inhabitare cœperunt dictam eremum Carthusiæ circa solemnitatem nativitatis sancti Joannis Baptistæ, anno salutis nostræ supra millesimum octogesimo quarto *k*, antecedente et dirigente eos, ac in omnibus et per omnia adjuvante, et de necessariis providente præfato beato Hugone episcopo *l*. Et ibidem in parte superiore montis, quæ nunc dicitur Ad beatam Mariam de Casalibus, ædificare cœperunt ecclesiam, necnon et parvas cellulas, non longe a dicta ecclesia distantes, circa quemdam fontem, qui usque in præsentem diem vocatur fons Brunonis, de se tamen invicem distinctas et aliquantulum separatas, ne alter alterius solitudinem impediret *m*. In quibus singuli per singulas more illorum antiquorum Ægyptiorum monachorum habitabant *n*. Ubi silentio, lectioni, orationi, atque operi manuum, maxime in conscribendis libris, jugiter insistebant *o*. Qui exinde dicti sunt Fratres Carthusienses, a nomine loci nomen sibi imponentes, a quibus etiam Ordo iste Carthusiensis originem sumpsit pariter et nomen.

in eam etiam ducuntur. Cellulas ibidem ædificant,

k

l

m

n

A. Francisco a Puteo.

o

37 Ipsi enim septem (beato Brunone cæteros, qui sibi eum in Priorem et animarum suarum pastorem elegerant, et cujus obedientiæ, beato Hugone episcopo annuente, se submiserant, dirigente *p*) volentes mundum, quem reliquerant, et quæ in mundo sunt, omnia, quæ sunt concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, sibi subjicere, quandam vivendi normam satis arduam instituerunt, quam et ipsi tenuerunt, et posteris suis tenendam mandaverunt. Nam contra superbiam, quæ initium est omnis peccati, et contra ejus nefandam sobolem, invidiam scilicet, ambitionem et vanam gloriam, et si qua sunt alia, fecerunt sibi vestes breves et angustas de grosso panno albo, vili et rudi, quæ eos contemptibiles intuentibus redderent et abjectos, et illis horrori essent potius, quam ipsis honori. Et quamvis in sordido habitu interdum superbia lateat, fecerunt tamen ipsi ad E eam profugandam, quicquid facere potuerunt. Contra cupiditatem vero, quæ radix omnium malorum dicitur, et avaritiam, quæ idolorum servitus nuncupatur, certos terminos juxta locorum suorum fertilitatem aut sterilitatem majores minoresve præfixerant, ita ut extra eos, etiamsi totus mundus eis offerretur, nec saltem, quantum pes humanus occupare potest, liceret possidere.

vivendique modum,

p

38 Certum etiam numerum, quem transgredi nullo modo liceret, animalibus et pecoribus imposuerunt. Et ut non esset eis quandoque necessarium, vel plus terræ quam dictum est, possessioni suæ addere, aut pecorum numerum augere, duodecim tantum monachos cum tertio decimo Priore, ac sexdecim conversis, paucisque mercenariis, nullo prorsus superaddito, in suis domibus esse perpetuo decreverunt. Ad edomandam autem carnis concupiscentiam, et legem membrorum, quæ repugnant legi mentis, duris semper ad carnem ciliciis utebantur. Secunda, quarta et sexta feriis, pane et aqua et sale, sicui placebat, contenti erant. Tertia vero, quinta et Sabbato legumina vel aliquid hujusmodi et vinum, et in feria quinta etiam caseum vel aliquid aliud a coquinario recipiebant, ab omni tamen esu carnium tam sani quam infirmi perpetuo abstinebant. F Panes albos non comedebant, sed solum tortas *q*, licet de tritico. Vinum purum nunquam bibebant, sed bene dilutum, quod vocant limphatum, et hoc duntaxat in prandio et cœna, et diebus illis, quibus eo uti et cœnare licebat. Jejuniis fere continuis et prolixis vigiliis carnem macerabant. Pisces nunquam emebant, sed si forte gratis eis dabantur, eos in charitate recipiebant, et juxta offerentium voluntatem (diebus tamen, quibus eis vesci licebat) distribuebant.

cujus capita aliquod

q

39 Officium divinum, diurnum pariter et nocturnum, tam in ecclesia, diebus et horis illis, quibus in eam conveniebant, quam per cellas, non perfunctorie, ut quidam, sed intentissime, oculis in terram demissis, cordibus vero in cælum fixis, devotissime persolvebant. Totum quoque suum, tam interiorem quam exteriorem, hominem habitu, voce, vultu, rebus visibilia excedentibus,

hic recensentur, admodum austerum tenent.

A FRANCISCO A PUTEO.

dentibus, spretis cunctis aliis, intentum, immo affixum Deo, exhibebant. Diebus vero Dominicis et certis Sanctorum festivitatibus tantum antiquorum eremitarum more, ne ab aliis sacris operibus, licet dignitate inferioribus, impedirentur, Missæ Sacrificium offerebant, quo omnes pariter conveniebant. Et ipsis diebus in refectorio simul ad ritum monachorum comedebant. Aliis vero diebus in cellis suis sub arcto silentio, orationi, meditationi, contemplationi, et ceteris piis et devotis exercitiis sine intermissione vacabant, ita ut, ubi prius fuerant specus et cubilia ferarum, tunc videres choros castrorum, cuneos prophetarum, conventus monachorum, et cœtus angelorum *r*.

Hugonem erga se benevolum semper habentes. Cartusiam biographus, quod hosce,

40 Memoratus autem episcopus sanctus Hugo, eos frequenter visitabat, et ut filios tenerrime diligebat; quos usque ad mortem suam et non tantum eos, sed et qui eis exinde successerunt, consiliis semper fovit, et beneficiis. Eratque inter eos, non ut dominus aut episcopus, sed ut socius, et frater humillimus, et ad cunctorum (quantum in ipso erat) obsequia paratissimus. In tantum autem devotus eremum incolebat, ut eum interdum beatus Bruno inde exire et ad oves suas redire compelleret. Ite, inquit, ite ad oves vestras, et quod eis debetis, exolvite *s*. Ipso etiam beatissimo episcopo instante et procurante, circunvicini omnes, tam ecclesiastici quam nobiles et populares, videntes beati Brunonis et ejus sodalium tam sanctam ac tam honestam ac devotam conversationem, dederunt eisdem, quicquid juris habebant in dictis montibus, et intra fines et limites dictæ solitudinis *t*. Isti itaque sunt, o felix Carthusia, primi patres illi, qui hanc vastam solitudinem primi inhabitare cœperunt, et in ea Ordinem hunc, qui a te nomen velut oleum ubique terrarum effusum accepit, primi fundaverunt. Isti sunt septem columnæ, quas Sapientia excidit, et in quibus sibi domum ædificavit. Isti sunt septem boves ascendentes de fluvio, et septem spicæ in culmo uno. Et septem buccinæ, quarum usus erat in jubileo.

ad quorum septenarium numerum

41 Isti sunt septem candelabra, in quorum medio Joannes scribens septem ecclesiis, quæ erant in Asia, perhibet se vidisse similem filio hominis, vestitum podere, tenentemque in dexterra sua septem stellas, quæ septem ecclesiarum sunt angeli; et in medio throni agnum stantem, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, in omnem terram missi. Isti sunt septem sportæ fragmentis plenæ, et septem signacula libri clausi, et septem viri, Spiritu Sancto pleni, quos in diaconos ad ministrandum elegerunt Apostoli, et septem gradus, quos vidit Ezechiël ad ascensum exterioris atrii. Iste est septenarius, propter septem Spiritus Sancti dona sacratus. Iste septenarius numerus primus in monadibus perfectus est redditus ex suis partibus aggregatus. Nam unum et sex, duo et quinque, tria et quatuor, quæ sunt partes ejus aliquotæ, septem faciunt. Hinc est, quod septimus dies, et septima hebdomada, et septimus mensis, et septimus annus, tanquam perfecti, erant lege feriati.

diversimode hic alludit,

42 Septem etiam diebus agitur et repetitur omne tempus. Et septimo die cessavit Deus ab omni opere. Et septimo die Christus in sepulcro quievit. In quibus omnibus notatur hujus sacrati septenarii numeri, et in eo hujus sacræ Religionis (quæ ab ejusdem numeri viris istis septem primo instituta est) perfectio. Quæ recte figurata dicitur per stellas illas septem, quas in eorum adventu beato Hugoni Dominus demonstravit, tam propter magnum hujus septenarii sacramentum, quam propter stellarum sublimitatem, stabilitatem, claritatem, puritatem, et quantitatem. Istæ nanque virtutes Religiosis omnibus nedum conveniunt, sed etiam necessariæ sunt: qui debent sicut stellæ esse in cælo, per contemplationem et mentis affectum, non in terra. Nam species cæli est gloria stellarum, ait Sapiens *u*, secundo debent esse in cœpto religionis proposito firmi et stabiles. Nam ideo posuit Deus stellas in firmamento, ut essent in signa et tempora, et dies, et menses et annos. Unde scriptum est, quod stellæ manentes in cursu suo et ordine, pugnaverunt contra Sisaram *x*, id est, contra diabolum: sic enim Sisara interpretatur Excludens gaudentem. Tertio debent esse in tribulatione patientes, ut sint sicut stella matutina in medio nebulæ.

habitatores nacta sit, felicem prædicat.

43 Fecit enim Deus lunam et stellas, ut præessent nocti. Quarto sicut in stellas non cadit corruptio, nec casus, nec error secundum Philosophum, ita et ipsi debent servare carnis integritatem sine corruptione, ut dicere possint illud Apocalypsis: Ego sum genus et radix David, stella splendida et matutina *y*. Et ne de eis dicatur, quod stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus. Quinto, sicut stellarum quælibet major est tota terra, quamvis brevis et quasi punctalis, et modica videatur in exteriori apparentia, sic Religiosi debent semper crescere per charitatem, minui vero per humilitatem. Hæc enim duo, humilitas scilicet et charitas, sunt duo religionis extrema, initium et finis, sine quibus cætera, quæ mediant, omnia sunt potius pœna, quam merito digna. O igitur iterum atque iterum felix Carthusia, tamdiu sterilis, nunc vero fœcunda! Felices montes, qui tales meruerunt habere incolas et cultores! Felix denique Religio ista divinitus instituta, quæ Religiones cæteras post Augustinum et Benedictum antiquitate præcedit, et has illas etiam vitæ austeritate! De cujus origine hæc pauca, ut ad cœptum propositum redeamus, sufficiant.

Bruno ex eo ab Urbano II Papa evocatur,

44 Beatus itaque Bruno, de quo nobis sermo, in hac vitæ austeritate cum suis in dicta solitudine fere sex annorum spatio perseveravit, die ac nocte sine intermissione jejuniis, orationibus et aliis exercitiis religiosis vacans *z*. Contigit autem, ut, mortuo Gregorio septimo Pontifice Romano, succederet ei in Papatu Victor Tertius; quo item post paucos menses mortuo, successit ei Urbanus secundus, prius dictus Otho, monachus et abbas Cluniacensis, qui ejusdem beati Brunonis, dum in minoribus ageret, fuerat discipulus *aa*. Qui paulo post sui assumptionem ad Apostolatus apicem, non immemor doctrinæ et probitatis ejusdem beati Brunonis, sui olim præceptoris, volensque in sibi a Christo credita administratione ejus uti consiliis, vocavit eum ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ obsequium, addito etiam obedientiæ præcepto. Dictus vero beatus Bruno, percepto hujusmodi mandato, non modicum turbatus est, quippe qui jam solitudinis dulcedinem gustaverat. Tenebat enim eum Maria, ut quiesceret, trahebat Martha, ut laboraret, rogabant fratres, ne se desereret, Papa, ut obediret. Terrebat

A. FRANCISCO A PUTEO.

A rebat curia, si illuc accederet: conscientia vero timorata ignorabat, quid in re tam perplexa ageret.

Pontifici obtemperandum statuit,

45 Tandem obedientia vicit. Sciebat enim, quod vera obedientia moras non recipit, nec excusationem aut dilationem admittit. Hinc ad fratres et discipulos suos ait: Manere vobiscum, fratres mei dilectissimi, gratissimum; a vobis separari gravissimum; mandatis vero Apostolicis obedire necessarium mihi est. Nam in majoribus est regendi ac jubendi authoritas; in minoribus vero obsequendi necessitas. Unde quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere, propterea quod Apostolus ait, ut omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit, quia non est potestas nisi a Deo; quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt, et qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistit, ipse sibi damnationem acquirit *bb*. Quid igitur mihi prodesset exterius hic vobiscum jejuniis et abstinentiis carnem atterere, et per inobedientiam, animæ meæ damnationem acquirere? Nolite itaque, fratres, B super recessu meo contristari, ne superaddatis dolorem dolori, sed potius in ea vocatione, in qua vocati estis, perseverate. Et ego, expleta mihi injuncta obedientia, ad vos revertar, Domino concedente.

abiensque Siguino, Casæ-Dei abbati, locum resignat.

46 Tunc omnes cum lachrymis et ejulatu magno clamare cœperunt dicentes: Cur nos, Pater, deseris, aut cui nos desolatos relinquis? Tu es enim post Deum omnis spes nostra, totumque refugium. Tu nobis in adversis præsidium, in prosperis solatium, in temptatione consilium, in infirmitate subsidium. Quid igitur, te recedente, faciemus, aut ad quem, te absente, recurremus? Erimus profecto sicut oves errantes, non habentes pastorem. Si igitur te ad Romanum Pontificem obedientia trahat, trahet nos tecum supereminens charitas, quæ est in Christo Jesu, quam separare non poterit, neque mors, neque vita, neque creatura aliqua. Beatus itaque Bruno hæc audiens, timens, ne propter suum et suorum inde discessum locus prædictus, jam Deo dicatus, ad manus laicas et prophanas iterum deveniret, nolensque illum omnino deserere, sed post expletam sibi impositam pœnitentiam eum intendens cum suis repetere, commendavit et dedit illum venerabili viro domino Siguino, abbati monasterii Casæ Dei, qui fuerat unus ex primis C donatoribus prædictis, et habebat quandam cellam sibi vicinam prope Gratianopolim subter castrum Curnilhionis *cc*.

ANNOTATA.

a *Quid de hic memorata stellarum septem visione, S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, divinitus oblata, ejusque adjunctis, quæ hic referuntur, nec tamen in Guigone, sancti hujus antistitis biographo, aliove vade antiquo fundantur, sentiendum sit, Commentarii prævii* § XXV *vide expositum.*

b *Joannis Epist.* 1, *cap.* 2, ℣ 15.

c *Ita fere Geneseos* 19, ℣. 17.

d *Ad Hebræos cap.* XI, ℣. 37 *et* 38.

e *Loquitur hic indubie noster biographus, non de Scythia, Septemtrionali Asiæ regione, in qua non minus, quam in terrarum tractu, Carthusiæ eremum complectente, frigida est aeris temperies, sed de Ægypti deserto Scheles seu Sciti,* Schythia *etiam a nonnullis nuncupato, quod, non secus atque alias Ægypti ac Palæstinæ solitudines, ingens olim, uti apud Rosweydum in Vitis Patrum videre licet, anachoretarum multitudo incolebat.*

f *Ut, quam horrida fuerit Cartusiæ solitudo, antequam hanc cum sociis suis Sanctus noster ingrederetur, distinctius explanatum invenias, adi Commentarium prævium* § 26.

g *Orationem hanc, seu exhortationem, quam S. Hugo ad* Brunonem *ejusque socios habuerit, penitus esse a biographo confictam, unusquisque, quantum opinor, propense in animum inducet.*

h *Esse pariter* Brunoni *hanc responsionem pro arbitrio hic affictam, uti et Hugoni verba, quæ proxime subduntur, indubitatum apparet.*

i *Mabillonius Præfatione in Seculi sexti Benedictini part.* 2, *num.* 86 *meminit chartæ, mense Julio anni* 1084 *ad diœcesis Gratianopolitanæ, in qua Carthusia sita est, presbyteros ac laicos datæ, in qua, ne fœminæ per Carthusiæ fratrum, qui Deo placere cupientes, mundum et turbas fugiebant, terram transeant, et ne quisquam intra terminos ipsorum possessionis piscationem aut* E *venerationem exerceat, et sua animalia pascenda deducat, Hugo episcopus præceperit; verum ego, facta licet diligentissima indagine, chartam illam nuspiam invenire quivi.*

k *Recte hanc* Brunonis *in Cartusiam ingressui epocham a Puteano hic præstitui, liquet ex iis, quæ Commentarii prævii num.* 470 *et seqq. adduxi.*

l *Vera hic prædicari, liquet ex iis, quæ Commentarii prævii num.* 502 *et seq. dicta sunt.*

m *De fonte,* S. Brunonis *nomine hodieque distincto, aliisque, hic memoratis, consule Commentarium prævium* § 27

n *Puteanus, qui in plerisque, quæ de* S. Brunone *ejusque sociis, Cartusiam primum ingressis, scribit, cum Blömenvenna consentit, perperam ab eo hic dissentit; illos enim tunc, non singulos, sed binos singulas inhabitasse cellas, Guigo in Hugonis, Gratianopolitani episcopi, Vita, ut Commentarii prævii num.* 475 *videre licet, memoriæ prodit; hoc autem scriptore, utpote synchrono fideque dignissimo, standum est, etsi interim Cartusiani haud dudum post sancti obitum non bini, sed singuli singulas cellas occuparint.*

o *Consule Comment. præv. num.* 487.

p *Cum Sanctus, antequam in Cartusiam se abderet, aliquamdiu eremitice, ut Commentarii prævii num* 414 *et aliquot seqq. docui, in Siccæ-* F *Fontanæ solitudine vixerit, dubitandum apparet, an a sociis, in Cartusiam eum secutis, in Priorem, cum nondum cum hisce ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, venisset, electus non fuerit, contra ac iis, quæ hic scribit, Puteanus existimasse videtur.*

q *Consuetudinum Guigonis cap.* 34, *num.* 3 *ita habet:* Panis, quamvis de tritico, torta est; panem enim album non facimus: *Massonus autem in Opere, quod Annales Cartusienses inscripsit, in Annotat. ad dictum cap. tortam interpretatur* panem subrufum.

r *De vivendi norma, quam Sanctus ejusque socii in Cartusia tenuerint, videsis Commentarii prævii num.* 485 *et binis seqq.*

s *Sanctus vere ita Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, obsequentem habuit. Consule Commentarii prævii num.* 502.

t *Instrumentum, quo id illi fecerunt, Commentarii prævii num.* 503 *et seqq. integrum dedi.*

u *Ecclesiastici* 43, ℣. 10.

x *Judic.* 5, ℣. 20.

y *Apocalypseos*

A. Francisco a Puteo.

y *Apocalypseos cap.* 22, ℣. 16.

z *Notata adi in Vitam præced. ad lit.* r.

aa *Videsis, quæ in Annotatis in Vitam præced. ad lit.* q *adduxi.*

bb *Ad Roman.* 13, ℣. 1 *et* 2 ; *ibi tamen pro hisce vocibus,* Quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt, *istæ aliæ de potestatibus leguntur :* Quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt.

cc *Charta, qua id Sanctus fecit, reperta postea haud fuit. Adi Comment. prævii num.* 529.

CAPUT II.

Sanctus e Cartusia Romam se confert, secutis huc discipulis, ut Cartusiam repetant, suadet, ipseque in Calabriæ, obtenta a Pontifice secedendi facultate, recusatoque Rhegiensi archiepiscopatu, deserta sese abdit, benevolum ibi erga se comitem Rogerium habet, novas ecclesias condit, sanctissimeque vivit ac moritur. B

Romam Bruno venit, discipulis, qui secuti eo illuc erant, a

Et deinde a beato Hugone episcopo benedictione suscepta, Romam accessit *a*. Urgebat enim Apostolicum imperium. Quem Pontifex, de ejus, quem intime diligebat, adventu plurimum gaudens, benigne suscepit, et inter primos et præcipuos sibi peculiares ac familiares consiliarios, et fideles amicos habuit. Cujus in majoribus causis et arduis Ecclesiæ negotiis utebatur et adhærebat consiliis. Convenerunt autem ad eum, Spiritu Sancto hoc operante, cæteri fratres omnes *b*, qui prius cum eo in Carthusia fuerant, dolentes plurimum, ipse vero magis, quod locum prædictum Carthusiæ, quem Dominus C sibi elegerat, et in quo dignum illi habitaculum construxerat *c*, reliquissent. Dum enim eis in mentem venirent, non sicut murmuratoribus illis in deserto, carnes, cucumeres, aut pepones, sed devotæ illæ meditationes, orationes, lectiones, et spiritales consolationes, quas prius in solitudine prædicta Carthusiæ habuerant; et viderent tumultus, strepitus, et pericula curiæ, non poterant se a lachrymis continere.

Cartusiam ut repetant, suadet,

48 Tandem vero suasu et inductione ejusdem beati Brunonis, cum nondum posset ipse pro se licentiam seu commeatum redeundi a Pontifice obtinere, tanquam illi in tunc occurentibus negociis necessarius, omnes unanimiter consenserunt ad Carthusiam reverti, obtentis prius ab eodem summo Pontifice literis ad prædictum abbatem Siguinum pro restitutione dicti loci *d*; quem illi beatus Bruno inde discedens (ut jam dictum est) remiserat. Magistro itaque Lauduino, quem cæteris fratribus beatus pater Bruno in Priorem loco sui præposuerat *e*, ductore, omnes Carthusiam repetiverunt. Quibus Siguinus abbas rogatu summi Pontificis et ejusdem beati Brunonis, cum consensu sui conventus et D in præsentia præfati beati Hugonis Gratianopolitani episcopi, et alterius Hugonis Lugdunensis archiepiscopi, locum prædictum Carthusiæ libere remisit *f*, ac juri eorum et successorum eorundem tradidit perpetuo possidendum. Et ex tunc dictus Lauduinus Prior, et cæteri fratres ac eorum successores usque in præsentem diem dictam eremum Carthusiæ cum suis finibus et juribus tenuerunt et possederunt, perseverantes in ea sub communi obedientia capituli generalis totius Carthusiensis Ordinis, quod ibidem annis singulis celebratur juxta vivendi normam ab eodem beato Brunone primo, et deinde a cæteris Carthusiæ Prioribus, et a dicto generali capitulo eis datam *g*.

cumque consiliis Urbanum Papam, qui Melphi et Placentia, ac dein etiam

49 Dictus vero beatus Bruno eidem Urbano Pontifici charus, in regimine Ecclesiæ utiliter et fideliter inserviebat. Erat enim tunc Ecclesia in turbatione maxima propter persecutionem Henrici quarti imperatoris prædicti, qui quendam Gilbertum, quem Clementum vocavit, de facto in Papatum intruserat *h*. Qui ambo, Henricus scilicet et antipapa Clemens, verum Ponti- E ficem Urbanum persequebantur. Quorum furorem idem Urbanus declinans, cum in Romanis (et merito) minime confideret, postquam in Melphi consilium habuisset, Placentiam venit, et ibi aliud concilium celebravit *i*, in quo inter cætera petulantiam quorumdam ecclesiasticorum, Gratiano teste, animosissime compescuit. Et plura in eos decreta fecit, maxime contra ecclesiasticos incontinentes et simoniacos, et contra proprietarios et instabiles monachos *k*. Deinde nec ibi securus, ejusdem imperatoris iterum furorem fugiens, relicta Italia, in Gallias transmigravit *l*. Ubi denuo de salute fidei cogitans, aliud concilium apud Clarummontem, civitatem Alvernorum, convocari fecit, in quo, eodem Gratiano teste, plures alias constitutiones ordinavit, quæ ad erigendum labentis Ecclesiæ statum respicere videbantur. Et inter cætera statuit, ut Horæ beatæ Mariæ a clericis quotidie dicerentur, et ut in Sabbatis ejus Officium solemniter celebraretur *m*.

Claromonte in Gallia concilium celebravit, F

50 Legi autem in quadam historia, quæ Fasciculus temporum dicitur, quod hoc beata Virgo fratribus in Carthusia revelaverat, haud dubium, quin beato Brunoni et ejus sodalibus, cum ipsi soli adhuc Carthusienses dicerentur *n*. In eodem etiam concilio rem memoratu dignam fecit. Nam principes Galliæ, et cæteram multitudinem, quæ ad concilium convenerat, ad expeditionem contra Turcas pro recuperatione Terræ Sanctæ taliter animavit, ut trecenta milia hominum nomen suum in militiam Christi dederint, signumque crucis susceperint. Inter quos erat Gotfridus de Builhon, dux Lotharingiæ; quo duce moventes per Germanorum fines atque Pannoniam, Bizantium vadunt, ac deinde, transmisso Hellesponto, Niceam primo, mox Antiochiam, et plures alias Saracenorum urbes, deinde Hierosolymam civitatem Sanctam, et omnem circa regionem capiunt *o*. Ubi dum vellent Christiani dictum Gotfridum in regem coronare, renuit ipse, dicens, se nolle auream ferre coronam in ea urbe, ubi Christus spineam tulerat *p*. Tenuerunt autem dictus Gotfridus et septem alii reges Christiani post eum anni octoginta octo dictum regnum Hierosolymitanum *q*, devictis Babyloniis et Ægyptiis, cum magna infidelium strage, et maximo incremento

A. Francisco a Puteo.

A to nominis Christiani. Quibus omnibus causam dedit idem Pontifex Urbanus in dicto Claromontensi concilio.

aliquamdiu juvit, secedendi a curia facultatem ab eo impetrat,

51 Quum itaque beatus Bruno eidem Pontifici propter obedientiæ meritum certis annis, licet paucis, adhæsisset, et non modicum Ecclesiæ sanctæ Dei circa ejus reformationem et circa recuperationem Terræ Sanctæ suis consiliis profuisset, ut ejusdem Urbani inde secuta decreta, et alia ejus acta prædicta testantur, nec posset diutius tantas inquietudines, et curiæ tumultus ac strepitus sustinere, ad solitudinis ac cellæ, quam dimiserat, quietem jugiter aspirans, antequam idem Pontifex de Placentia transiret ad Galliam, humiliter et cum geminata instantia ab eodem Pontifice petiit et tandem obtinuit veniam et commeatum, ut, relicta curia, eremum, quam reliquerat, repeteret, aut aliam sibi quæreret, quam Dominus ipsi dignaretur ostendere *r*. Et quum idem Pontifex voluisset eum confirmare in archiepiscopatu ecclesiæ Rhegiensis, quæ est prima metropolis totius Calabriæ, ad quam, eodem annuente Pontifice, electus fuerat, ipse electioni a se factæ, sciens B ex iis, quæ in Scriptura sacra legerat, et ex iis, quæ in curia et viderat et audierat, qualia et quanta sint in prælatione pericula, consentire recusavit *s*, non quidem pertinaciter, sed solo quietis amore et desiderio, servata semper (ut decens est) ad superiorem obedientia et humilitate, et ad proximos charitate.

in Calabriæ deserta una cum aliquot aliis se abdit,

52 Tunc enim, ut dicebat beatus Gregorius, ante Dei oculos vera servatur humilitas, quum hoc, quod quis utiliter subire præcipitur, pertinaciter non recusat. Unde potest quis etiam idoneus laudabiliter ex humilitate prælationis officium recusare, eodem Gregorio dicente, quod prælatio propter meliorem intentionem fugienda est, maxime cum ad hoc superna voluntas agnoscitur. Cum voluntate igitur, venia et benedictione Pontificis idem beatus Bruno, relicta curia, Calabriæ deserta penetravit, non quidem solus, sed junctis sibi quibusdam aliis ejusdem propositi viris, quos bonus odor vitæ ipsius ad solitudinem quærendam traxerat *t*. Audiverat enim, illic deserta esse loca et solitaria quamplurima, ad peragendum pœnitentiam aptissima. Et quamvis intenderet et optaret, prout jam sæpius decreverat, Carthusiam C repetere, quam reliquerat, et illuc fratres suos sequi, quos ante præmiserat, quia tamen (ut prædictum est) Pontifex cum curia sua transibat ad Galliam, in cujus finibus sita est Carthusia, ne curiam, quam fugiebat, sequi videretur, sed ut elongaretur ab ea, Calabriam potius elegit, quam Carthusiam *u*, cum ea tamen semper intentione et voluntate, ut, sedatis rebus, ut primum commode posset, Carthusiam repeteret, prout in quibusdam ejus literis, quas ex Calabria scripsit fratribus suis, qui erant in Carthusia, apparet, quarum verba sunt hæc: De me, fratres, scitote, quoniam mihi unicum post Deum est desiderium veniendi ad vos, et videndi, et quando potero, opere adimplebo, Deo adjuvante *x*.

a comite Rogerio, venationi operam dante, ibi invenitur.

53 Venit itaque cum suis prædictis ad quandam eremum in finibus Calabriæ, quæ dicitur Turris in diœcesi Squillacensi *y*, ibique non cellas, quia sumptus ad eas non suppetebant, sed speluncas plures sive cavernas eremitis congruentes de vili quidem materia, sed in Christo preciosa ædificavit, in quibus nocturnis excubilis pariter atque diurnis ipse et qui cum eo convenerant fratres, divinis laudibus et orationibus insistebant, in ea austeritate vitæ, quam ipse prius in Carthusia tenuerat, et suis tenendam præceperat. Contigit autem, Domino hoc operante, dum quadam die princeps Calabriæ Rogerus *z* cum suo non parvo comitatu, et cum canum multitudine copiosa in dicta eremo Turris venaretur feras, canes olfactu suo diversa ferarum ipsarum vestigia insequentes, ad dictas speluncas, in quibus beatus Bruno, et qui cum eo venerant, fratres pariter habitabant, devenirent. Ubi, fixis pedibus, latratibus multis domino suo indicabant, se prædam magnam aliquam invenisse. Ad quos dictus princeps cum suis concito cursu veniens reperit patres prædictos in dictis speluncis, flexis genibus et erectis in cælum vultibus et manibus simul orantes et Deum laudantes *aa*.

benevolum hunc erga se tunc experitur,

54 Quod ille intuens, magna admiratione repletus, de equo, cui insidebat, desiliens devote et humiliter salutavit, et de eorum illuc adventu, et singulorum statu diligenter interrogavit. Quibus cognitis, gavisus est valde, Deum E laudans et glorificans, quod tali se dignatus esset præda dignum facere, sperans et se et terram suam eorum meritis et precibus adjuvari, et in pace tueri. Et propterea ut possent ibidem quietius vivere et diutius perseverare, dedit eis ecclesiam beatæ Mariæ et Sancti Stephani de eremo *bb*; ubi eos frequenter visitabat, et de vitæ necessariis providebat, documentaque salutis ab eis libenter audiebat. Et beatum Brunonem, ipsorum omnium pastorem et patrem, quem præ ceteris intime diligebat, ad se frequenter evocabat; quem in magna reverentia semper habebat, et quasi primum in domo sua: cujus consiliis acquiescebat, et ejus se orationibus jugiter commendabat; in quibus plurimum confidebat *cc*.

dumque deinde eumdem principem præsentissimo, in quod inciderat,

55 Nec eum fefellit opinio. Nam Deus eum Brunonis meritis a præparata in eum proditione in obsidione Capuanæ civitatis *dd* liberavit, ut idem princeps in suis patentibus literis *ee* per hæc verba testatur: Ego Rogerius divina misericordia comes Calabriæ et Siciliæ notum * esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia, quæ mihi pecatori concessit Deus orationibus reverendi mei fratris Brunonis, piissimi patris fratrum, qui habitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de eremo, et sancti Stephani protomartyris, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum, quod dicitur Stillum, et Arenam. Quum essem in obsidione Capuæ Calendis Martiis, et præfecissem Sergium, natione Græcum, principem super ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum; qui satanica persuasione præventus, prius ipsi principe Capuæ promittente auri non modicam quantitatem, ad invadendum me meumque exercitum noctu aditum pollicitus est se præbiturum.

* al. nota

periculo liberat,

56 Nox proditionis advenit, princeps Capuæ ejusque exercitus juxta promissum est paratus ad arma, dumque me sopori dedissem, interjecto aliquanto noctis spatio, adstitit cubili meo quidam senex reverendi vultus, vestibus scissis, non valens lachrymas continere. Cui cum in visu dicerem: Quæ causa ploratus? Sic ait: Fleo animas Christianorum, teque cum illis simul. Exurge quamprimum, ferme arma, si liberari

A. Francisco a Puteo.

liberari te Deus permiserit, tuorumque animas pugnatorum. Hic mihi per totum videbatur, veluti si esset per omnia venerabilis pater Bruno. Expergefactus sum cum terrore grandi pro visione pavescens. Illico sumpsi arma, clamans militibus, ut armati equos conscenderent, visionem, an vera esset, satagens experiri. Ad quem strepitum et clamorem, fugientes impius Sergius ejusque sequaces subsecuti sunt principem Capuæ, sperantes se in dictam civitatem confugium habituros. Ceperunt autem milites nostri inter vulneratos et sanos centum sexaginta duos *ff*, quibus et visionem fuisse veram comprobavimus.

novis idcirco ab eo beneficiis

57 Reversus sum, Deo volente, vicesima nona Julii mensis Squillacium, præhabita Capua civitate, ubi fui per quindenam continuam ægrotans. Venit vero jam dictus venerabilis Bruno cum quatuor de fratribus suis, qui me suis sanctis devotisque colloquiis consolati sunt. Cui reverendo Viro visionem retuli et humiles gratias egi, qui de me etiam absente, suis in B orationibus curam habuisset. Qui se humiliter asseruit, non ipsum fuisse, quem vidisse credidi, sed Dei angelum, qui astat principibus tempore belli *gg*. Rogavi quoque ipsum humiliter, ut propterea de rebus meis in terra Squillacensi sumere dignaretur largos redditus, quos donabam, renuens ille, recipere nolle dicebat, quod ad hoc domum sui patris meamque dimiserat, ut omnino de rebus extraneis liber deserviret Deo nostro. Hic fuerat in tota domo mea quasi primus et magnus *hh*. Tandem vix ab eo impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum munus meum.

afficitur, binas ecclesias extruit, mortem sibi vicinam sentit,

58 Donavi enim eidem patri Brunoni ejusque successoribus ad habendum in perpetuum, absque temporali servitio monasterium sancti Jacobi cum castro, et complures res, complura que bona alia, cum amplissimis libertatibus, in dictis literis specifice declaratis. Ædificavit itaque beatus Bruno inibi vigore donationis prædictæ primo ecclesiam quandam ad honorem beatæ Mariæ Virginis juxta speluncam seu antrum quoddam subterraneum, in quo solus ipse manebat. Demum vero pariter ædificavit ecclesiam aliam, a superiore non longe distantem, cum contiguo illi monasterio sub vocabulo sancti Stephani protomartyris *ii*, in quo cæteri fra- C tres habitabant, et sub cura et regimine tanti Patris Christo Domino militabant *kk*. Cum quibus ipse usque ad diem mortis suæ perseveravit in ea observatione, quam prius cœperat et docuerat in Carthusia, nec declinavit ex ea. Veniens autem ad mortem, sciens, quod venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis, ab infantia singulas ætates suas recensuit, et totius temporis sui scientia et sententia dignum *ll* proclamavit, exhortans eos et admonens ad charitatem et humilitatem et ad perseverantiam.

piissimeque, fidei professione emissa, moritur.

59 Postea vero fidem suam de Trinitate protracto et profundo sermone exposuit et conclusit sic: Credo etiam Sacramenta, quæ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum, quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum Corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram Carnem et verum Sanguinem, quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum, et in ipse salutis æternæ *mm*. Proxima autem die Dominica sancta illa anima carne soluta est pridie Nonas Octobris, anno Domini millesimo centesimo primo. Corpus vero ejus fratres ibidem honorifice condiderunt. Ad cujus sepulchrum tale fuit appositum Epitaphium. D

Primus in hac eremo Christi fundator ovilis,
Promerui fieri, qui tegor hoc tumulo.
Bruno mihi nomen, genitrix Alemania, meque
Transtulit ad Calabros grata quies eremi.
Doctor eram, præco Christi, vir notus in orbe,
Desuper illud erat, gratia, non meritum.
Carnis vincla dies Octobris sexta resolvit.
Spiritui requiem, qui legis ista, pete *nn*.

Miracula deinde ejus meritis patrantur. Sed cum etiam absque miraculis

60 Hanc autem ejus sanctam vitam mortemque preciosam secuta sunt miracula multa, quæ Dominus gloriosi sui in Confessoris intercessionibus et meritis operari dignatus est, quamvis miracula Sanctum non faciant, cum non neget Apostolus, montes sine charitate posse transferri. Et propterea non sunt in talibus expetenda seu quærenda miracula, quæ cum malis possunt haberi communia. E Nam et magi Pharaonis incantationibus suis multa signa fecerunt. Judas etiam, filius perditionis, vivens miracula fecit, qui et cum cæteris Apostolis ejiciendi dæmonia potestatem accepit. Multi etiam alii signa fecerunt, nec tamen ob hoc sanctiores, immo potius deteriores, et damnabiliores effecti sunt. Qui cum in judicio dicent, Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Respondebit illis Dominus: Quia non novi vos. Discedite a me omnes operarii inquitatis *oo*. Hinc est, quod, cum eidem Domino discipuli redeuntes dicerent: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo, ait illis: Nolite gaudere, quia spiritus subjiciuntur vobis. Et tanquam quærerent, In quo ergo magister bone, gaudebimus? In hoc, inquit, gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis *pp*.

Sanctum quemquam esse posse, ea omnia, quæ hic

61 Multi vero e contrario sancti sunt, a quibus nulla vel pauca facta leguntur miracula, sicut complures Martyres, de quorum sanctitate nullus dubitat. Complures etiam Confessores, qui ad fidei illuminationem multa scripserunt, in eminentia doctrinæ, sanctitatis proba- F tionem habentes, ut Augustinus, Gregorius et similes. Unde cum in canonizatione sancti Thomæ Aquinatis de miraculis quærerent, respondit Papa, non esse de eis inquirendum. Nam tot miracula fecit, quot quæstiones terminavit *qq*. Plures igitur fuerunt, qui in eremo vixerunt in asperitate vitæ a conversatione hominum elongati, in continua pugna contra temptationes et vitia perseverantes, seipsos abnegantes, patrem, matrem, et omnia, quæ possederant, relinquentes, crucem suam portantes, et Christum sequentes, sicut Paulus primus eremita, cujus respectu Antonius ait, se solum monachi gerere nomen. Sicut et Arsenius, Hilarion, Macharitus, Eulalius, et cæteri plures. Sicut et hic pater noster beatus Bruno, qui non minus cæteris fecisse videtur. Quibus omnibus sufficit pro sanctitatis testimonio verbum Domini dicentis in persona Sapientiæ: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt *rr*.

proferuntur, ostendant,

62 Et iterum de eadem Sapientia loquens, Supra salutem, inquit, et speciem dilexi illam: et

A. FRANCISCO A PUTEO.

A et proposui pro luce habere illam; quam sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem illius non abscondi. Infinitus enim est thesaurus ejus, quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, propter disciplinæ dona commendati *ss*. Et in Euangelio, quum dixisset Simon Petrus ad Christum: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Respondit: Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres vel sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit *tt*. Et iterum ad discipulos suos: Amen dico vobis, quia vos, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël *uu*. Et ad adolescentem de vita æterna interrogantem, ait: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, et habebis thesaurum in cælo *xx*.

ss *tt* *uu* *xx*

B 63 His itaque solis sanctitatis partis nostri Brunonis testimoniis sanctissimus Papa noster, dominus Leo decimus hoc tempore Pontifex Maximus *yy*, sine aliqua miraculorum inquisitione contentus, dignum arbitratus est et rationi consonum, eum, quem Deus tantis in hoc seculo donis insignivit et gratiis, nunc assumptum in cælos maximis efferendum præconiis, ut cui viventi dederat Omnipotens cor ad præceptum et legem vitæ et disciplinæ, eidem nunc, apud thronum divinæ gloriæ quiescenti, debitæ devotionis obsequium impendatur in terris. Et propterea voluit idem Pontifex, et nobis et Ordini nostro Apostolica auctoritate concessit, ut in singulis domibus totius nostri Ordinis et earum ecclesiis seu capellis festum ejusdem patris nostri Brunonis confessoris annis singulis die sexta mensis Octobris, qua die illa ejus beata anima, carnis vinculis exuta, ad cælestia regna migravit, solemniter colatur *zz*, et congrua ac debita devotione celebretur, ejusque corpus et memoria dignis in Domino laudibus veneretur, et conveniens Officium in honorem ipsius agatur et decantetur, et ut de eo diebus singulis commemorationem facere valeamus. Idem etiam C Pontifex domum prædictam sancti Stephani, quam (ut jam sæpe dictum est) beatus Bruno pater noster in finibus Calabriæ post erectam prius per eum Carthusiam fundaverat, et in qua corpus ejus conditum jacet *aaa*, per monachos alterius Ordinis multis annis occupatam, Ordini nostro restituit, et sub cura juxta ritum, mores ac regularia instituta ejusdem nostri Ordinis regendam et gubernandam commisit, prout in desuper confectis literis Apostolicis continetur *bbb*.

ideo Brunonem coli, Leo X Papa, miraculis non discussis, permisit. *yy* *zz* *aaa* *bbb*

64 Gaudeamus itaque omnes, mei dilectissimi, gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes sub honore beati patris nostri Brunonis, de cujus solemnitate gaudent angeli et collaudant Filium Dei. Hæc namque est dies illa, quam fecit Dominus. Dies, inquam, illa, quæ ab angelis in cælis continua, a nobis vero in terris ad Dei laudem et tanti Patris memoriam annua devotione recolitur. Exultemus igitur et lætemur in ea, et omnipotenti Deo, qui per suam misericordiam hujus nostræ militiæ ducem et principem tantis ac talibus donis et gratiis prævenit in via, et tantis dotibus ac tanta gloria deinde remuneravit in patria, dignas, quas possumus, laudes et gratias humiliter referamus, et ejusdem Sancti merita dignis efferamus laudum præconiis. Præceptum enim habemus de honorandis parentibus, nedum carnalibus, sed et tanto magis his, qui nos in Christo genuerunt, spiritualibus. Unde scriptum est, quia gloria hominis ex honore patris sui est, et dedecus filii pater sine honore. Et quia, qui honorat patrem suum, vita vivet longiori, et jocundabitur in filiis, et in die orationis suæ exaudietur, et superveniet ei benedictio a Deo, et benedictio illius in novissimo manet *ccc*.

Hinc Cartusianos ad gaudendum, *ccc*

65 Agamus insuper Deo laudes et gratias, qui, sicut post quadringentos et triginta annos a repromissione facta Abrahæ filios Israël per manum Moysi de servitute Ægyptiorum liberavit, ita et nunc post totidem annos, quadringentos scilicet et triginta, hunc Patrem nostrum, et per eum fundatam domum prædictam Sancti Stephani per manus summi legislatoris, Romani Pontificis, Christi in terris vicarii, de manu alienorum redimere, et sub nostri Ordi- E nis possessionem et obedientiam restituere dignatus est. Tot enim anni, quadringenti scilicet et triginta, numerantur ab ejusdem Ordinis initio, quasi quodam divino præsagio, usque ad annum millesimum quingentesimum quartum decimum *ddd*, quo anno idem Pontifex eundem Patrem nostrum et dictam ejus domum, in qua, ut jam sæpe dictum est, conditus jacet, a prædicta servitute liberavit. Et quia tunc Dominum in Sanctis ejus, et Sanctos in Domino digne veneramur et colimus, quum Sanctorum virtutes et mores imitamur et sequimur, sicut et ille Deum perfecte diligit, qui ejus mandata custodit.

ad Laudandum Dominum *ddd*

66 Propterea, venerabiles patres et fratres in Christo dilectissimi, si veri filii sumus, non degeneres, sequamur, et quantum, Domino cooperante, poterimus, imitemur hujus patris nostri beati Brunonis mores et vestigia. Decet enim, filios similes esse patri, quum Dominus, de seipso loquens, dicat, non posse Filium a se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Et quod quæcumque ille fecerit, hæc et filius similiter faciat *eee*. Quemadmodum igitur ille fecit, ita et nos pariter faciamus. Carthusienses enim sumus, et a Carthusia, ut jam F audivimus, nomen accepimus. Carthusia autem juxta etymologiam sui nominis secundum Hieronymum in interpretatione Hebraïcorum nominum dicta est a Chartus, quod intepretatur perfecte vocatus, vel perfecta vocatio; et ia, quod est Dominus vel dominator, quasi a Domino perfecta vocatio; et inde Carthusianus dictus est, tamquam a Domino perfecte vel ad perfectionem vocatus *fff*.

et ad Sancti Patris sui sequenda vestigia biographus hortatur. *eee* *fff*

ANNOTATA.

a *Anno scilicet* 1090, *ad Martium circiter provecto, uti in Commentario prævio num.* 523 *docui.*

b *Miraculo interveniente, id factum non est. Consule Comment. prævium num.* 527.

c *Nimirum secundum visionem. S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, paulo ante* S. Brunonis *ejusque sociorum ad hanc accessum, divinitus oblatam, de qua videsis Commentarii prævii* § XXV.

d *Litteras illas integras Commentarii prævii num.* 528 *exhibui.*

e Cum

A. FRANCISCO a PUTEO.

e *Cum nimirum e Cartusia ab Urbano II Papa arcessitus Romam se contulit. Adi Comment. prævii num.* 516 *et* 529.

f *De hac Cartusiæ restitutione, per Siguinum, Casæ-Dei abbatem, facta, illiusque adjunctis, quæ hic memorantur, videsis Commentarium prævium num.* 528 *et binis seqq.*

g *Sub S. Anthelmo, septimo ex recensione Morotii Cartusiæ Majoris Priore, de annuo cogendo totius Ordinis capitulo cogitari primum apud Cartusianos cœpit, idque sub Basilio, proximo Anthelmi successore, exsecutioni demum fuit mandatum, ut Columbius in sua de Cartusianorum initiis Dissertatione num.* 57 *et seq. ostendit: quod cum ita sit, non omnia, quæ hic biographus memorat, accuratæ veritati consonant.*

h *Factum id est anno* 1080, *quemadmodum in sua ad Hermannum Contractum Appendice ad hunc annum docet Bertholdus, Constantiensis presbyter, assentientibus ei etiam scriptoribus aliis, qui tractant de calamitatibus, quas ab Henrico IV, aliis III, sub Gregorio VII potissimum* B *et Urbano II, Romanis Pontificibus, Ecclesia passa est.*

i *Urbanus II Papa, uti in hujus Vita Ruinartius dilucide ostendit, concilium Melphi anno* 1089, *Placentiæque deinde aliud anno* 1095 *celebravit. Quare is Pontifex non statim a celebrato Melphi concilio, prout quis e scribendi, quo biographus hic utitur, modo putare posset, sed sex dumtaxat annis post Placentiam se contulit. Nec, quo Henrici furorem declinaret, id tunc, contra ac præterea Puteanus hic docet, Urbanus fecit; tunc enim Pontificii adversus Guibertum antipapam, ejusque sectatores ubique fere, quemadmodum laudatus Bertholdus presbyter ad annum* 1095 *docet, prævalebant, idque ita, ut* in media Longobardia in civitate Placentina inter ipsos schismaticos, *id est, Guibertinos,* et contra ipsos generalem synodum condixerit, *reque etiam ipsa* circa mediam Quadragesimam Placentiæ *dicto anno* 1095 *celebrarit.*

k *De rebus, ab Urbano II Papa in concilio Placentino statutis, consuli etiam potest synchronus Bertholdus, Constantiensis presbyter, ad annum* 1095, *et Labbeus tom.* 10 *Concil. col.* 500 *et quinque seqq.*

C l *Concilium Claromontanum, quod decernandæ parandæque in Terram Sanctam expeditionis causa convocatum præcipue fuit, quodque nulla re magis, quam hac, omnibus passim notum est, anno etiam* 1095 *mense Decembri, uti inter omnes convenit, fuit celebratum; unde simul et ex mox dictis ad lit.* i *manifestum est, Urbanum Papam tunc, cum id, uti mox hic subditur, convocavit, in Galliam, quo Henrici furorem declinaret, non concessisse, contra ac hic traditur.*

m *Adi hac de re Ruinartium in Urbani Papæ Vita num.* 226, *uti etiam Commentarium prævium num.* 607 *et seq.*

n *Operis,* Fasciculi temporum *nomine distincti, in quo vere id ad annum* 1094 *legitur, auctor est Wernerus Rolevinck, Ordinis Cartusiensis alumnus; verum hic, utpote qui ante seculum* XV *haud floruerit, recentior est, quam ut rei isti fidem certam atque indubitatam conciliare possit.*

o *Veritati, quæ hic affirmat Puteanus, esse apprime consona, uti etiam quo singula tempore gesta sint, videre est ex Historiis, quas de sacris in Terram Sanctam expeditionibus scripsere Guilielmus Tyrius, aliique antiqui expeditionum illarum scriptores, anno* 1611 *Hanoviæ typis Wechelianis sub titulo* Gesta Dei per Francos *simul editi.* D

p *Ita Tyrius, lib.* 9, *cap.* 9.

q *Fuit scilicet anno* 1099 *Hierosolyma a Christianis expugnata, iisque anno* 1187 *a Saladine erepta, uti omnium, qui de re illa tractant, scriptorum concors fuit testimonium.*

r *Citius* Bruno, *quam, cum Urbanus II Papa, celebrato Placentiæ concilio, Gallias petiit, solitudinis repetendæ facultatem ab eo petiit ac obtinuit. Videsis Commentarii prævii num.* 536 *et binis seqq.*

s *Non serius, quam anno* 1090, *contra ac existimavit biographus, ad archiepiscopatum Rhegiensem, quem recusavit, electus fuit Sanctus. Adi Comment. præv. num.* 532 *et binis seqq.*

t *Ex his unus fuit Lanvinus Normannus, a Landuino Tusco diversus; Sanctus autem hunc, aliosque, quibuscum e Pontificia curia Calabriæ deserta petiit, ac solitariæ vitæ propositum non tunc primum, cum Romæ versaretur, attraxisse, sed jam inde ab eo tempore, quo in Cartusiæ adhuc morabatur, sibi habuisse adjunctos videtur,* E *uti facile colliges ex iis, quæ Commentarii præv. num.* 510 *dicta sunt.*

u *Urbanus II Papa, cum Sanctus in Calabriam secessit, Galliam non adiit, ac proin ratio, ob quam tunc Cartusiam non repetiisse hic asseritur, non subsistit. Videsis Commentarium prævium num.* 549 *et binis seqq.*

x *Cum verba hæc integra* § 41 *datam, quam Sanctus ad Cartusiæ fratres, per Landuinum, ad hosce revertentem, misit, epistolam claudant, hæc haud dubie ea ipsa est, cujus hic meminit Sancti nostri biographus.*

y *De hac eremo videsis Commentarii prævii num.* 552 *et seqq.*

z *Princeps sic seu potius Calabriæ et Siciliæ comes quis fuerit, Commentarii prævii num.* 556 *et seq. explanatum invenies.*

aa *Sanctum nostrum, cum comiti Calabriæ et Siciliæ Rogerio ignotus adhuc esset, non fuisse ab hoc, venationi operam dante, in speluncis repertum, dilucide, quantum apparet, probant, quæ Commentarii prævii num* 541 *et binis seqq. in medium adduxi.*

bb *Duas hasce ecclesias, uti hic biographus noster indicare videtur,* S. Brunoni *ejusque sociis a comite Rogerio, statim atque hos, in specu orantes, inter venandam invenerat, donatas fuisse, a vero alienum apparet. Adi Commentarium prævium num.* 570. F

cc *Quæ hic de comitis Rogerii erga* S. Brunonem *veneratione summa ac amore memorantur, veritati sane apprime consonant, ubi abunde probant, quæ Comment. prævii locis non paucis disserui.*

dd *De occasione, qua obsidio hæc contigerit, periculoque, quod hujus tempore comes Rogerius ex proditione, in se parata, fuerit expositus, videsis Commentarii prævii num.* 635 *et seq.*

ee *Litteras hasce seu diploma in Commentarium prævium num.* 637 *et sex. seqq. intuli; id autem non anno* 1098, *quo, quemadmodum Commentarii prævii* § 40 *probavi, obsidio Capuana contigit, sed anno* 1099 *datum fuisse, probant, quæ eodem* § 40 *adduxi in medium.*

ff *Fueritne inter captos, an fuga evaserit proditionis dux Sergius, compertum haud habeo; quod si interim inter captos vere fuerit, oportet, ut*

A ut veniam a Rogerio comite non obtinuerit, sed morte fuerit mulctatus, cum nomen ejus inter eaptos proditionis Capuanæ reos, quos omnes Rogerius S. Brunoni Turritanæque eremo in servitutem dedit, apud Surianum in illorum elencho non reperiatur.

gg De apparitione, a comite Rogerio hic narrata, quæ huic fuerit, non per S. Brunonem, sed per angelum, sub ejus specie ac habitu oblata, videsis Commentarii prævii num. 644.

hh Consequens ex his verbis non est, ut Sanctus ante suum in Cartusiam secessum in Rogerii comitis curia versatus aliquamdiu fuerit. Adi Commentarii prævii num. 571 et seq.

ii Sanctus quidem, ut § 38 Commentarii prævii docui, præter ecclesiam, sanctissimæ Dei Genitrici sacram, quam in Turritana eremo prius exstruxerat, ecclesiam alteram, S. Stephano dicatam, exstruxit; verum vel unam vel alteram e duabus hisce ecclesiis, uti hoc biographus indicat, exstrui non prius cœptam fuisse, quam cum per diploma, quod supra ex parte hic recitatur, donationem, in hoc expressam, S. Brunoni comes Rogerius fecisset, omni dubio procul a veritate, alienum est, uti quisque, qui Commentarii prævii num. 624 et binis seqq. dicta expenderit, haud difficulter agnoscet.

kk In monasterio isto monachos, vitæ eremiti-B cæ minus aptos, Sanctus constituisse putatur, eisque, suprema sibi servata præfectura, Lanvinum præfecit Priorem. Adi Comment. præv. num. 623, 626, 645 et 716.

ll Quid verosimilius phrasi hac significetur, videsis Comment. præv. num. 726.

mm Integram fidei professionem, a Brunone morti proximo emissam, nec tamen hisce verbis terminatam, in Comment. præv. num. 727 intuli.

nn Hic, uti etiam aliis locis nonnullis, a Basileensi Vitæ hujus editionis (adi Comment. præv. num. 734) nonnihil dissonat posterior Parisiensis anni 1524; hanc autem, etsi non hic, alibi tamen subinde, cum lectiones meliores magisve arridentes offerret, sum secutus, quod lucubratio isthæc tanti non sit, ut primævum ejus textum scrupulose ubique exprimi, multum intersit.

oo Nonnihil aliter Matthæi 7, ℣. 22 et seq.

pp Lucæ 10, ℣. 20.

qq Sanctorum numero S. Thomam Aquinatem anno 1323, uti apud nos ad diem 7 Martii, quo C de sancto illo Ecclesiæ doctore egimus, videre est, Joannes XXII Papa adscripsit; hic autem de miraculis, quæ S. Thomas patrasset, non esse inquirendum, haud dixit, sed contra diligentissime in ea fecit inquiri. Liquet id tum e dicti Sancti canonizationis bulla, tom. I Bullarii a Laërtio Cherubino inserta, tum ex Processu inquisitionis factæ super vita, conversatione et miraculis recol. mem. fr. Thomæ de Aquino, ad præfatum 7 Martii diem in Operis nostri primum mensis hujus tomum pag. 686 et seqq. illato. Adhæc etsi quidem, quemadmodum in conscripta a se S. Thomæ Aquinatis Vita, eidem Martii tomo apud nos intexta, num. 81 Guilielmus de Thoco, auctor synchronus, memoriæ prodit, Joannes Papa Dominicanorum deputatis, qui ad eum, ut inquiri in S. Thomæ miracula Apostolica auctoritate juberet, postulatum venerant, divino afflatus Spiritu dixerit, sese credere, S. Thomæ doctrinam non potuisse esse sine miraculo, aliaque deinde nonnulla, quæ hanc plurimum commendant, in consistorio coram Cardinalibus protulerit, illum tamen, quæ hic Puteanus scribit, de S. Thoma asseruisse, nuspiam invenio; neque vero a Pontifice illo, tot hunc Sanctum fecisse miracula, quot quæstiones terminasset, dictum fuisse, sat verosimile autumo.

A. Francisco a Puteo.

rr Ecclesiastici 24, ℣. 31.

ss Sapientiæ 7, ℣. 10, 13 et 14.

tt Matthæi 19, ℣. 29.

uu Ibid. ℣. 27 et seq.

xx Ita fere etiam ibid. ℣. 21.

yy Scripsit hanc Sancti nostri Vitam Puteanus anno circiter 1515; Leo autem X ab anno 1513 ad annum usque 1521 S. Petri Cathedram occupavit.

zz Cum Leo X Papa Sanctum nostrum canonizatione nec formali, nec æquipollenti, quæ utraque cultus præceptum importat, Sanctis adscripserit, sed tantum, ut Commentarii prævii § ultimo probavi, Beatificatione æquipollenti, per solam cultus, quæ in Cardinalis Papiensis litteris, Commentarii prævii § 46 datis, exprimitur, permissionem facta, biographus noster, quæ veritati accurate consonent, hic non scribit, si per præteriti temporis verbum voluit idem hic intelligat, quod per præteriti itidem temporis verbum injunxit.

aaa Modo quidem sacrum Sancti corpus in Turritana S. Stephani ecclesia honorifice asservatur; verum in ecclesia S. Mariæ verosimilius terræ fuit mandatum. Adi Comment. præv. num. 731 et binis seqq. E

bbb Bullam seu litteras Apostolicas, quibus hoc Pontifex ille fecit, Commentarii prævii num. 754 et tribus seqq. integras dedi.

ccc Paulo aliter Ecclesiastici 3, ℣. 6, 7 et 13.

ddd Anno scilicet 1084, quo Sanctus ejusque socii Cartusiæ eremum primum sunt ingressi, Cartusiensis Ordo initium accepisse censetur.

eee Joannis 5 ℣. 19.

fff Non pauca adhuc, quæ non secus atque jam data Vitæ S. Brunonis nomine notavit vulgavitque Puteanus, hic adjiciuntur; verum cum nihil plane, quod a Sancto gestum sit, complectantur, tantumque una cum iis, quæ tribus ultimis numeris modo hic dedi, orationem ad Cartusianos hortatoriam constituant, ab iis, cum merito pro parte Vitæ Sancti nostri haberi haud queant, recensendis abstinendum duxi. Ea interim, quæ in hic suppeditatam a biographo nostro Cartusiæ etymologiam Theophilus Raynaudus in Stylita mystico, puncto, 4, num. 9 observat, lubet hic lectori proponere. Sic itaque ibidem habet: Quidquid sit de vocis (Cartusiæ nimirum) originatione primæva, quis ad veritatem dixisse eum, qui Cartusiæ nomen a carne tusa et macerata dictum videri, affirmavit? Primævam hanc fuisse originationem hujus vocis, asserere non ausim, qui sciam, ante appulsos illuc S. Brunonem ac socios id jam fuisse loco nomen, ut liquet ex cap. IX et X Actorum (a Surio scilicet editorum) S. Brunonis. Nisi si post Sanctorum illuc habitationem et exceptas illic ab eis macerationes et contusiones corporis, contigit, inditam tunc appellationem retrotrahi ad tempus, priusquam a Sanctis incoleretur, siquando de anteriori illo tempore incideret sermo. Nam ipsa quoque Scriptura plerumque nomina locorum desumit a posterioribus eventibus, ut fuse prosequitur S. Chrysostomus. Quamvis igitur notatio nominis Cartusiæ, a carne tusa et macerata, videri possit incerta; tamen notationi illi subjecta notio perspicue est ad veritatem. Quadrat sane F

A. Francisco a Puteo. multo magis, quam illa alia, pro qua *(post Puteanum nempe hic)* satagit Petrus Sutoris, derivans Carthusiæ vocabulum, a duplici Hebraïca voce, quarum altera Cartus juxta S. Hieronymum Perfectam vocationem sonet; altera, hoc est, IA, Deum designet, ita ut sensus sit, Carthusiam esse perfectam vocationem Dei. *Hæc adde iis, quæ Comment. prævii num. 28 dicta sunt.*

VITA TERTIA,

E Vitis, per Puteanum et Blömenvennam scriptis, a Surio collecta.

CAPUT I.

B *Defunctus, sese damnatum, e feretro publice proclamat, spectaculi hujus occasione in solitudinem ad pœnitentiam agendam secedere Sanctus statuit, cum aliquot aliis, quos ad idem faciendum movit, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, iter arripit, benigneque ab hoc excipitur.*

Coloniæ Agrippinæ e parentibus nobilibus natus est, a

Beatissimus Bruno, sacri Carthusiani instituti primus author et architectus, natione Germanus, in insigni Colonia Agrippina parentes habuit et genere et virtute claros *a* quibus tamen ille, atque adeo toti familiæ suæ, majorem vitæ suæ sanctimonia attulit splendorem. Ab ipsis autem incunabulis, gratia Dei illum dirigente, semper ad meliora proficere studuit, et cum adhuc puer esset, nihil præ se C puerile tulit, sed ætatem morum gravitate vincens, et quasi futuræ religionis specimen quoddam exhibens, multorum monachorum pater et institutor divinitus parabatur. Sortitus vero a Domino est animam bonam, ut Scripturæ verbis utamur, præclaram indolem, illustre ingenium, memoriam tenacem, voluntatem ad optima quæque consectanda studiose propensam.

litteris operam Parisiis dedit, cumque ibi versaretur, horrendo, b c d e f g

2 Itaque missus est Lutetiam Parisiorum, ut illic literis et disciplinis liberalibus erudiretur. Ubi tantum ille profecit præ cæteris coætaneis suis, ut inter primos philosophos numeraretur *b*, et scholarum magister effectus sit *c*. Ad sacræ quoque Theologiæ studia se conferens, in Theologis doctissimus et celeberrimus habitus est, possuntque ei rei testimonium haud vulgare perhibere scripta ejus quæ extant *d*. Fuit vero etiam Rhemensis ecclesiæ canonicus *e*. Per id tempus cum in hujusmodi optimis studiis versaretur Bruno, Gregorio VII Romano Pontifice sanctissimo *f*, et Henrico tertio Imperatore *g*, circa annum salutis millesimum octogesimum secundum, Parisiis literarum studia florebant, et erat illic cum magna turba studiosorum, tum non pauci doctores insignes. Accidit autem sane horrendum et seculis omnibus memorandum in ea tum urbe spectaculum, quod Carthusianæ vitæ instituendæ occasionem præbuit, divina id agente providentia, quæ multorum voluit consulere saluti. D

quo tribus vicibus e feretro se attollens, prima se accusatum,

3 Quidam enim valde celebris doctor, præ cæteris multa doctrina et eximia morum honestate instructus, quantum quidem ex vitæ consuetudine homines, qui externa sola intuentur, pectoris arcana videre non possunt, conjicere et existimare possent; tum etiam ante alios illius ipsius et doctrinæ probitatis causa honoratus, in gravem morbum incidit, et lecto decumbens, morto ingravescente, diem clausit extremum, ante tamen more Christiano, ut vir Catholicus, Ecclesiasticis munitus Sacramentis, cumque ei ex recepta apud Christianos consuetudine celebres pararentur exequiæ funeris ejus cohonestandi gratia, magistrorum, studiosorum, et civium ingens advenit multitudo; quibus funus ipsum prosequentibus, defuncti exanime corpus E in templum, ubi sepulturæ mandandum erat, illatum est. Viris autem ecclesiasticis, qui ad id invitati fuerant, solitum Officium peragentibus et preces illas, quas Vigilias defunctorum vocant, recitantibus, ubi ventum est ad eam lectionem, cujus initium est, Responde mihi, is, qui erat vita functus, in ipso feretro erexit, se, et paululum elevato capite, cunctis videntibus et audientibus, et ad tantam rei novitatem non immerito stupentibus, alta et horrenda voce dixit: Justo Dei Judicio accusatus sum; et his dictis, rursus in feretro deposuit caput.

secunda judicatum

4 Qui vero ejus verba audierunt, et gestus viderunt, non mediocriter perterrefacti, consulte quidem et provide decreverunt sepulturam ejus in diem crastinum differendam, tam inusitatæ rei exitum præstolaturi. Altera luce, cum jam facti hujus fama tota urbe esset diffusa, et omnium aures implevisset, ad eam ecclesiam innumera prope hominum utriusque sexus turba confluxit. Tum vero denuo repetitis exequiis, postquam lectionis supradictæ initium recitari cœpit, idem defunctus, erecto capite, ingenti rursus voce clamat, Justo Dei Judicio Judicatus sum, moxque in feretrum se reponit. Corripiuntur adstantes omnes summa et incredibili admiratione, horrendumque spectaculum stupore F afficit universos. Sed quia tamen necdum ea, quæ hactenus dixerat, se justo Dei judicio et accusatum, et judicatum, apertam habebant damnationis ejus significationem, cum possent etiam in bonam accipi partem, quod primo quidem inique ad Christi tribunal accusatus esset ab eo, qui perdere cuncta festinat, et qui a studio calumniandi diabolus, id est, calumniator recte dictus est, postea vero ab ejus calumniis æquissimi Judicis sententia vindicatus esset, cunctis visum est, etiam in tertium diem ejus protrahere sepulturam.

ac tertia damnatum, doctor Parisiensis

5 Eo autem illucescente, tota fere civitas accurrit, tam inusitatum et terribile Dei judicium nosse cupiens, cumque eodem modo iterarentur exequiarum ritus, et ad lectionem, quam diximus, perventum esset,

Tum rursum exanimus feretro caput extulit alto.
Atque infelicem se contemplando, locutus, sic

A Sic ait immenso luctu, grandique boatu:
Parcite funeribus, mihi nil prodesse valetis.
Heu infelicem cur me genuere parentes!
Ah miser æternos vado damnatus ad ignes.
Indeque conticuit semper, jacuitque supinus *h*.

h Ad eam vocem quis tam possit esse ferreo pectore, ut non totus a se discedat? Recte dixit Propheta: Judicia Dei abyssus multa. Notus erat vir ille omni plebi, et cum nemo de illo quicquam minus suspicaretur, justo Dei judicio damnatum se dixit. Penetravit illa terribilis vox, Justo Dei judicio damnatus sum, ipsas ossium medullas, videbanturque adstantes omnes pene exanimes.

defunctus clari nominis publice proclamat, 6 Non enim vulgare illis proponebatur exemplum, nec erat illa res ludicra aut parvi momenti. Damnatum ille se justo Dei judicio clamabat, qui sic inter homines vixisse visus esset, ut ab omnibus sanctus putaretur. Dicebant alii ad alios. Si sic accidit huic tanto viro, tam insigni, quid nos miseri expectare debemus? Tandem ea tamen omnium fuit sententia, quandoquidem ille palam confessus esset, se justo Dei judicio condemnatum et reprobatum, B ut omni Ecclesiæ suffragio et ipsa quoque ecclesiastica sepultura indignus censeretur, et in loco prophano in sterquilinio sepeliretur; quod etiam factum est *i*. *i* Sunt, qui affirment, ob perpetuam hujus expavescendi judicii memoriam, ab eo tempore in ea, quam toties jam commemoravimus, lectione, omissa esse duo hæc verba, Responde mihi *k*. *k* Fuit sane multis efficax incitamentum ad vitam animumque corrigendum tam inauditum miraculum.

spectaculo perterritus nonnullos ex amicis discipulisque suis, 7 Nam ei ipse venerabilis Bruno, cum præsens adesset, et suis oculis atque auribus omnia dicta factaque hausisset, nimium formidando obstupefactus exemplo, totus in lachrymas resolutus, acerbe plorabat, cogitans secum divini judicii severitatem, incertum hujus vitæ exitum, et quam horrendum sit incedere in manus Dei viventis. Territus ergo et salubriter compunctus, accersivit ad se nonnullos ex magis familiaribus sociis et discipulis suis, magistrum Lauduinum, qui post eum primus fuit Carthusiæ præfectus, sive Prior, duos Stephanos, Burgensem et Diensem, ambos Canonicos sancti Rufi, Hugonem, quem dicebant Capellanum, quod solus inter eos sacerdotio initiatus esset *l*, *l* C duos laicos, Andream et Guarinum, qui et ipse huic spectaculo interfuerant, aitque lachrymabundus ad eos: Ecce, fratres et amici mei, in Christo unice chari, vidimus per hos dies et audivimus admiranda plane atque stupenda, quæ tamen nobis possint magnam adferte uiilitatem, si ita, ut par est, defuncti hujus, modis omnibus infelicissimi, non periculum aut casus, dubius, sed certissima damnatio cautos nos faciat, et sollicitos ad placandum Dominum, cujus manum effugere nemo potest.

vehementissime. proposita potissimum eis 8 Et quis obsecro, tam saxeo sit pectore quem tale exemplum ad agendam pœnitentiam non invitet modo, sed etiam impellat? Aut quis tam lethali pressus sit somno vitiorum, ut deplorati hominis hujus infaustis clamoribus, immo et tonitruis non excitetur et expergefiat ad curandam salutem suam? Novimus hunc virum multa sapientia præditum, moribus ornatum, castum, pudicum, prudentem, ab omnibus honoratum et magno in precio habitum. At nunc ex ejus ore audivimus, justo eum Dei judicio condemnatum. Qua voce quid possit aut dici, aut fingi terribilius? Quis ad ejus auditum non totus contremiscat? Quid est enim damnatum esse, nisi in ea incidisse mala, quæ nulla mens capere, nulla lingua explicare potest? Quæ tamen si quandoque finem haberent, possunt saltem utcunque videri tolerabilia; jam vero cum sint longe acerbissima, nec ullum unquam etiam post infinitas annorum myriades finem accipiant, non possunt non esse omnium miserrimi infelicissimi, qui ad ea devolvuntur.

A. Sanct.

9 Videamus nunc, fratres mei, quid apud inferos prosit ei tam multo labore parta scientia, cum illic sempiterna laboret cæcitate et ignorantia? Quid opes et copiæ, cum nec una ei suppetat aquæ gutta, qua possit æstuantis gehennæ ardoribus exustam refrigerare linguam? Quid honores et deliciæ, cum tot nunc in omnem æternitatem cogatur ferre tormenta, quot in mundo habuit oblectamenta? Vidimus corpus ejus cum summa ignominia sepeliri in sterquilinio, cogitemus animam ejus sulphureis semper arsuram flammis, sepultam in inferno, ubi vermis eorum non morietur, nec ignus extinguetur, ubi ignis sævit intolerabilis, fœtor E cruciat abominabilis, dolor vastat ineffabilis. Cogitemus hæc, fratres mei, nec perfunctorie, sed serio cogitemus, et salutari animarum nostrarum amplectendo remedio nobis prospiciamus, ne etiam nos cum illo pereamus. Unicum autem superest remedium vera pœnitentia, cum ipse Salvator dicat, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis *m*. *m* Plena est Scriptura vocibus ad pœnitentiam hortantibus. Hanc itaque nos amplectamur, fratres charissimi, si volumus justum Dei effugere judicium. Sint nobis lachrymæ nostræ panes die ac nocte, et iis diluamus sordes peccatorum nostrorum. *damnationis æternæ infelicitate, primo ad pœnitentiam,*

10 Voces illæ, quas audivimus, non propter illum editæ sunt, qui defunctus est, sed propter nos, ut nobis proficiant, quos adhuc divina patientia longanimiter expectat. Non differamus, quæso, vitæ correctionem de die in diem, cum nesciamus, qua hora Dominus noster venturus sit. Qui enim, ut ait beatissimus Pontifex Gregorius, pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit. His verbis compuncti sunt corde omnes illi, et ardenti desiderio cupiebant dare se pœnitentiæ, sed modum et locum necdum videbant. Itaque percontanti de his Lauduino, viro docto et pio, F sanctus Bruno respondit: Spectaculum, quod vidimus, quod nos salubri mœrore affecit, quod conturbavit et exterruit nos, et pœnæ sempiternæ formidine adduxit ad pœnitentiam, id efficiat in nobis, ut mundum hunc toto pectore contemnamus, et quoad ejus fieri potest, extra illum aufugiamus. Succurrat nobis, quid de se olim dixerit S. David, contristatus in exercitatione sua, et conturbatus a voce inimici, et a tribulatione peccatoris; quando cor ejus intra ipsum conturbatum fuit, et formido mortis cecidit super eum, timor quoque et tremor venerunt super eum, et contexerunt eum tenebræ, quæ omnia, ut nostis, nos quoque experti sumus. *ac deinde etiam ad seculi fugam,*

11 Quis dabit mihi, inquit, pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? Ecce, elongavi fugiens, et mansi in solitudine *n*. *n* Fugere nos admonet hominum frequentiam et peccandi occasiones, et degere in solitudine, quæ locus est opportunus agendæ pœnitentiæ, virtutum doctrix, gloriæ revelatrix. Eam ergo nos par *et secessum in solitudinem hortatur,*

A. Surio. par est studiosissime inquirere, in ea diligentissime commorari, et usque ad supremum vitæ diem extra eam pedem non efferre. Habemus exempla in ipso Salvatore, quem constat sæpe deserta expetiisse loca, ut nos ad similia provocaret. Joannes Baptista, quo inter natos mulierum nemo surrexit major, in desertis fuit asque ad diem ostensionis suæ. Longum sit, cœteros commemorare homines sanctissimos, qui se intimas solitudines abdiderunt, nihil cum hoc mundo fallacissimo commercii habere volentes. Inter hæc inflammantur eorum animi, et ardenti solitariæ vitæ desiderio; sed cum incertum haberent, quem potissimum locum expeterent, sanctus Bruno aliquem virum bonum et fidelem inquirendum dicit, quis eis locum opportunum indicet. Tum Stephani duo, Burgensis et Diensis, Non longe, aiunt, a Valentia, cui nostrum sancti Rufi adhæret monasterium *o*, urbs est Gratianopolis, et in ea beatus Hugo episcopus, quem nos sæpe vidimus et bene cognitum habemus.

auditaque, qua Hugo Gratianopolitanus clarebat, sanctitatis fama,

12 Est ille vir sanctissimus, justus ac rectus et timens Deum, atque in omni virtutum genere probe exercitatus. In ejus diœcesi sunt montes altissimi, in iis deserta loca permulta, ab omni hominum consuetudine et habitatione separata, atque ea causa pœnitentiæ agendæ maxime opportuna. Et cum sanctus episcopus verbis et exemplis omnes invitet ad pœnitentiam, ubi ad eum venerimus, adventus noster ei erit gratissimus, facietque nos voti compotes. Est enim perhumanus, benignus et clemens. Habebitis autem nos hujus itineris duces, quod nos crebro emensi sumus. Mox etiam Hugo sacerdos, audivi, inquit, et ego multa de viro hoc quippe cujus fama jam ubique redolet; habeoque exploratissimum, eum virum esse sanctum, et animarum saluti summopere studentem; nec dubium, quin libentissime nos accepturus sit, et modis omnibus nobis opem allaturus. Et licet ego jam affecta ætate et infirma sim valetudine, viaque hæc ardua et difficilis, quando tamen arcta via est, quæ ducit ad vitam, nec ulla ætas sera est ad pœnitentiam, si statueritis eo proficisci, ego me vobis comitem præbebo, nec quicquam nos separabit, nisi sola mors; Christi charitate perenniter copulatos atque conjunctos. Eandem animi alacritatem et promptitudinem exhibuere etiam Andreas et Guarinus, homines laici et idiotæ, petieruntque breviter doceri, quo pacto dignos pœnitentiæ fructus Deo offerrent.

cum illis ad hunc pro obtinendo pœnitentiæ agendæ loco se confert.

13 Quod cum a beato Brunone factum esset et quædam etiam de vitæ hujus fragilitate et inconstantia, de mundi vanitate et fallacia, de incerto ab hac vita exitu, de doctoris recenti damnatione ille commemorasset, ab omnium oculis dulces lachrymarum rivuli dimanarunt, moxque in novam Christi æterni Regis militiam simul omnes conjurant, rogant omnipotentem Deum, ut ipsos in sancto proposito confirmet, et angelum suum bonum ad ipsos mittat, qui sit itineris dux, et ad locum suæ majestati gratum ipsos perducat. Deinde cum de rebus et facultatibus suis constituissent, et omnia sua recte expedivissent, valedicunt amicis et notis. Et sancto eos ducente Spiritu, atque angelo Domini antecedente, dirigente ac protegente, longo et molesto ac duro itinere ad beatissimum Hugonem, episcopum Gratianopolitanum, se conferunt *q*. In ipso autem itinere ad quendam magnæ religionis eremitam divertunt, ut ab eo, tanquam experto, discant de vita solitaria *r*. Ejus autem sermonibus et piis adhortationibus alacriores effecti, majorique amore in eam vitam inflammati, pergunt ire Gratianopolim.

Sanctus hic præsul, visione sibi divinitus oblata

14 Per idem autem tempus vidit sanctus Hugo episcopus in somnis, Deum in ea eremo, quæ Carthusia dicebatur, suæ majestati domum exædificantem, septem quoque stellas colore rutilo, in orbem dispositas, et a terra paululum sublevatas, ab illis cælestibus situ, motu, colore et splendore discrepantes, itineris ducatum sibi præstantes. *s*. Et cum de ea visione cogitaret, septem viri, beatus Bruno cum sex sociis, ad fores palatii adsistunt. Ejus rei meminit vir venerabilis Guigo in Vita, quam scripsit, ejusdem beati viri. Adest, inquit, magister Bruno, vir religione scientiaque famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem socios supra memoratos: quærebant vero locum eremiticæ vitæ congruum, necdumque repererant. Hæc Guigo *t*. Cum ergo nunciatum esset episcopo, viros septem stare præ foribus, qui cupiant cum ipso colloqui, confestim eos jubet introduci. Ingressis illis, et ad pedes ejus humiliter prostratis optatam impertit benedictionem, cumque ab eo elevati, pariter consedissent, causam adventus eorum diligenter inquirit. Sanctus Bruno, quid Parisiis vidissent et audissent, et quemadmodum ipsi inter se de vita solitaria complectenda sancte conspirassent, exponit, et locum pœnitentiæ aptum petit ab Episcopo.

S. Brunonem ejusque socios designatos putans, benigne eos excipit,

15 At ille præ rei novitate primum obstupescit; sed tamen accurate contemplans eorum conversionem, animi constantiam, ardui propositi, pluribus quandoque profuturi, et visioni suæ accommodati, magnam utilitatem, cum ingenti gaudio eos amplexatur, et non modo libenter sed etiam reverenter excipit illos, et tractat peramanter ac benigne. Divino quoque spiritu eum docente, intelligit jam visionem, eisq totam commemorat, locumque, quem expeterent, sibi jam divinitus demonstratum dicit. Septem enim viros, terrena respuentes, deserta loca inquirentes, et pro cœlestium desiderio, studio ac amore, instar stellarum micantes, nihil ambigebat illis, quas viderat, stellis esse designatos *u*. Itaque volens eos hortari ad perseverantiam, quæ sola obtinet æternæ salutis amplissimas coronas, ex Apostolo Paulo locum illum protulit, ubi sic ait: Sancti, quibus dignus non erat mundus, egentes, angustiati, afflicti circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ *x*. Horum exempla, inquit, sequi, et in eorum vestigiis insistere, laudabile et valde salutare est, sed difficile certe, in his præsertim regionibus frigidis, quæ non sunt uti Ægyptus et Palæstina *y*.

locum eis a Deo designatum, Cartusiam esse docet,

16 Vobis autem locus divinitus assignatus est eremus quædam in altissimis montibus, quam Carthusiam vocant. Ampla illa quidem, sed prorsus inculta, atque a nemine habitata, solis feris pervia, hominibus vero et cæteris domesticis animantibus propter loci asperitatem pene incognita et inaccessa. Altas et tanquam excisas hinc inde rupes et scopulos, arboresque sylvestres et infrugiferas habet, estque supra modum frigida, et magna anni parte nivibus operta. Tum quoque adeo prærupta, sterilis

A rilis et infructuosa est, ut nihil in ea neque seri neque meti possit. Ad eam vero etiam accessus et aditus difficilis et periculosus est propter duas præcelsas rupes, quæ cum directe in sublime sese subrigant, in ipso vertice propemodum coalescere videntur, ita ut introeuntibus et horrori sint, et terrori. In ejus medio fluviolus est, qui, ex montibus illis collectus, cum ingenti murmure instar torrentium aut aquarum inundantium decurrit.

hatque in proposita constantes

17 Et ut multa paucis comprehendam, tanta est ejus eremi asperitas et horror tantus, ut carceris cujusdam potius, quam humanæ habitationis nomen mereatur; nec facile sane videtur, ut quisquam illic absque singulari Dei præpotentis beneficio habitare, aut certe diu perdurare queat *z*. Nostis autem vosipsi, fratres mei, quam turpe et probrosum sit, post missam manum ad aratrum retro adspicere. Nostis uxorem Lot, ubi respexit, ibi constitisse, et in salis statuam conversam esse, ut suo prudentes condiret exemplo. Hæc et pleraque alia cum dixisset ille beatissimus antistes, S. Bruno respondit: B Revera terribilis est locus iste, reverendissime pater, et posset sua ista immanitate absterrere nos, si nos huc alio animo accessissemus, quam ut talis nobis detur locus, omnia Christi amore perferre cupientibus. Et licet fragiles nos simus et infirmi sane, attamen divina freti misericordia, qua nos nitimur et non viribus nostris, plane nobis persuademus, qui nobis præstitit huc veniendi animum et promptam voluntatem, eum quoque perseverandi daturum facultatem.

deprehensos donat.

18 Quam ob rem humiliter et obnixe precamur ne nostrum differas desiderium, neque nos in hac petitione nostra patiaris ferre repulsam. Cernens vero beatus antistes eorum constantiam, et immotum perseverandi propositum, ita ait ad eos: Equidem sanctum hoc desiderium vestrum, dilectissimi, et probo valde, et summopere complere appeto, et jam nunc ad locum optatum et ostensum divinitus vos perducam. Deditque eis eremum Carthusiæ, et quicquid in ea juris et actionis haberet. Promisit etiam, se ibem impetraturum ab aliis, qui aliquid sibi in ea juris vendicarent *aa*; tum quoque constru- C cturum se domum in ponte, qui est inter eas, quas diximus, rupes duas, ut possent ab ingressu arceri fœminæ, atque etiam viri arma ferentes. Denique prohibiturum illic venationem et piscationem omnem *bb*. Post hæc complectens eos flevit super singulos præ gaudio, laudans et benedicens Deum pro illorum adventu, detinuitque eos apud se, et ex itinere fatigatos pro sua humanitate ad dies aliquot reficiendos curavit.

ANNOTATA.

a *De* S. Brunonis *patria, parentibus ac nobili genere videsis Commentarii prævi* § 2, *uti etiam annotanda in titulum funebrem* 97.

b *Incepta Coloniæ Agrippinæ politioris litteraturæ studia Remis absolvit Sanctus, Turonisque deinde sub Berengario Philosophiæ placita excepit, nec scitur ullis aliis altioris ordinis scientiis Lutetiæ Parisiorum operam dedisse. Adi Commentarii prævii* § 3 *et* 4.

c *Parisiis etiam nunquam docuisse* Brunonem, *verosimillimum sane evadit ex iis, quæ Commentarii prævii* § 8 *disserui.*

d. *Hæc inter præcipuum locum tenent Commentarii duo, alter in Psalmos, alter in omnes S. Pauli Apostoli Epistolas conscriptus, de quibus quid sentiendum sit, Commentarii prævii* § 42 *exposui.*

e *Verissimum sane hoc esse probant, quæ Commentarii prævii num.* 84 *adduxi.*

f *Vide dicta ad litteram* a *in Annotatis ad Vitæ præcedenti caput* 1,

g *Princeps hic, qui tum in Vita præcedenti, tum in altera, a Blömenvenna contexta.* Henricus quartus *vocatur,* Tertius *a Surio ad plurium scriptorum aliorum exemplar dumtaxat hic dicitur, quod Henricum I, cognomento* Aucupem, *qui, quamvis ab anno* 919 *usque ad annum* 936 *Germaniæ regnum tenuerit, imperator tamen numquam coronatus fuit, imperatoribus accensendum haud duxerit.*

h *Carmina hæc e metrica, de qua videsis Commentarium prævium num.* 19, *Sancti Vita, per Zachariam Benedictum descripta, sunt deprompta, modica dumtaxat in tertio et quinto mutatione facta.*

i *Adi, quæ in Annotatis, præcedentis Sancti Vitæ capiti* 1 *subnexis, ad litteram* c *dicta sunt.*

k *Adi, quæ in antecedentis Sancti Vitæ caput* 1 E *ad litteram* d *notata sunt.*

l *De Hugone capellano, qui solus ex iis, quos Sanctus ad se accersierit, sacerdotio initiatus fuisse hic dicitur, itemque Landuino et aliis, hic recensitis, videsis Commentarii prævii* § 25 *a num.* 434 *usque ad finem.*

m *Ita fere Luca* 13. ℣ 3.

n *Psalmo* 24. ℣ 5 *et tribus seqq.*

o *In assignando monasterii hujus situ cum Puteano et Blömenvenna, quos secutus est, Surius hic errat. Adi Commentarii prævii num* 436.

p *Vide, quæ de sancto hoc Gratianopolitano episcopo Annotata in antiquiorem Sancti Vitam ad lit.* g *suppeditent.*

q *An Sanctus, dato etiam, eum prodigio defuncti, qui se damnatum e feretro vociferatus sit, in eremum pulsum fuisse, recta sese, uti hic biographus indicare videtur, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, cum sociis contulerit, in Commentario prævio a num.* 414 *discussum est.*

r *De hoc eremita, a Sancto ejusque sociis in via consulto, quem apud Blömenvennam ex Henrico Kalkar, non apud Puteanum etiam, Surius commemorari invenit, videsis Commentarii prævii* F *num.* 414.

s *De visione hac, H. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, oblata, adjunctisque, quibus hic a Surio binisque cum prægressis Sancti nostri biographis, Puteano videlicet et Blömenvenna, ornatur, videsis Commentarii prævii num.* 423 *et aliquot seqq.*

t *Nimirum num.* XI *in citata hic mox a Surio S. Hugonis, Gratianolitani episcopi, Vita, tomo* I *Aprilis apud nos edita, quam, jubente Innocentio II Papa, conscripsit. Adi etiam, quæ in antiquiorem* S. Brunonis *Vitam ad lit.* i *notavi.*

u *Etsi pleraque* Brunonis *ejusque sociorum cum S. Hugone, Gratianopolitano episcopo, congressus adjuncta, quæ hic Surius e Blömenvenna et Puteano refert, vero neutiquam appareant absimilia, nullo tamen antiquitatis testimonio queunt firmari. Atque hoc quidem nominatim locum obtinet quantum ad factum* Brunone *de doctore damnato sermonem. Adi Commentarium prævium num.* 430.

x *Ad Hebræos* XI, ℣. 38.

y *In*

A. Surio

y *In pluribus olim Ægypti et Palæstinæ, quæ regiones calidiore, quam, quæ Gratanopoli adjacent, aeris temperie gaudent, solitudinibus ingens anachoretarum multitudo fuit versata, uti in Vitis Patrum apud Rosweydum videre licet.*

z *Prolixam eremi Cartusiæ descriptionem ex Innocentio Massono lectori exhibui in Commentorio prævio num.* 447 *et binis seqq.*

aa *Adi Commentarii prævii num.* 503 *et binos seqq.*

bb *Videsis, quæ in secundum Vitæ præcedentis caput ad lit.* i *Annotata sunt.*

CAPUT II.

Cartusiæ eremum Sanctus ingreditur, ex hac, in qua sanctissime vivit, ab Urbano II Papa evocatur, discipulis, Romam eum consecutis, ut Cartusiam repetant, suadet, Rhegiensem archiepiscopatum recusat, ac deinde a Pontifice repetendæ solitudinis facultatem impetrat.

In Cartusiam Bruno ejusque socii ab Hugone episcopo ducuntur, piisque ibi,

Iis exactis diebus, ascenderunt in montem, atque incolere cœperunt Carthusiæ solitudinem, circa solemnitatem nativitatis sancti Joannis Baptistæ anno salutis nostræ millesimo octogesimo quarto *a*, antecedente, comitante ac dirigente et adjuvante eos in omnibus, res quoque necessarias eis suppeditante beato Hugone episcopo. Exstructa tum ab illis est in editiori montis parte, quæ nunc dicitur ad beatam Mariam de Casalibus, ecclesia, et parva domicilia vel cellulæ apud fontem, qui usque in præsens fons sancti Brunonis appellatur *b*, haud procul ab ea ecclesia distantes, sed inter se tamen aliæ ab aliis separatæ, ne alter alterius quietem et solitudinem interturbaret. Atque in iis cellulis singulis bini fratres degebant *c*, et quemadmodum prisci illi Ægypti monachi, silentio, orationi, lectioni, cordis puritati, et rerum divinarum contemplationi vacabant, certis etiam horis operi manuum, præsertim conscribendis libris, incumbentes, tum ut suæ inopiæ consulerent, tum etiam, ut ne quam darent occasionem illis, qui quærunt occasionem, sanctum eorum institutum calumniandi, quod nullam Ecclesiæ Dei navarent operam, sed suis duntaxat rebus studerent *d*.

ab omni interim manuum opere non abstinentes,

20 Solent enim imperiti homines eos ociosos et sanctæ Ecclesiæ parum utiles existimare, qui, ab hominibus separati, soli Deo et sibi duntaxat vacent. Nesciunt enim id genus spiritalium rerum ignari et rudes, quantum possint apud Deum efficere preces sanctorum hominum, etiam in abditissimis solitudinibus commorantium, idque ob vitæ puritatem et innocentiam, quam facilius tueri possunt, qui extra homines vivunt, quam qui hominum turbis admiscentur, nisi sancta, ut id faciant, eos cogat obedientia, quando etiam ethnicus quidam dicere potuit, se nunquam fuisse inter homines, quin seipso minor rediret. Sed tamen sanctissimi patres nostri, qui Carthusianæ vitæ prima jecere fundamenta, nihil tale sibi tribuentes, etiam libris scribendis operam dare voluerunt, et, sui successores id facerent, hortati sunt, ut saltem manibus verbum Dei prædicarent, quando ore non possent. Sic enim loquuntur statuta Patrum antiquorum *e*.

exercitiis totos sese dedunt,

21 Itaque his et aliis piis exercitiis sese occupantes, omnem curam suam, at Psalmista admonet *f*, super Dominum jactabant, nec quicquam de crastino solliciti erant earum rerum, quæ ad diem crastinum pertinerent, cogitatione omni in Dominum rejecta, non ignorantes illud Propheticum: Ego autem mendicus sum et pauper, sed Dominus sollicitus est mei, cujus est terra et plenitudo ejus, qui dat jumentis escam ipsorum et pullis corvorum invocantibus eum *g*. Tanta vero in illis charitas inerat, ut alii alios mutuis officiis antevertere conarentur, tantaque humilitas, ut certatim eorum, quæ recte fecissent, laudem et gloriam in alios transferre siguli cuperent. Sed ita fiebat, ut dum quisque vult sub alterius umbra delitescere, repercussus virtutum splendor omnes præclarius illustraret. Erat in cunctis spectata morum gravitas et maturitas, et nihilominus inter tot virtutum ornamenta horror et contemptus vanitatis omnis, quæ, haud secus ac tinea pannos, virtutes et merita omnia exedit. Licebat in eis angelicam admirari vitam. Vivebant in multa patientia, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu Sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei.

eos tamen inter Bruno, qui jam antea probus admodum fuerat,

22 Initio quidem, cum in eam solitudimem pervenissent, casas verius, quam cellas, sibi extruxerunt. Inter eos autem degens vir sanctissimus Bruno, et fundamenta Carthusianæ Religionis jaciens, verbis et exemplis præclare eos instituebat. Ut enim inter astra sol, sic ille inter alios vitæ sanctitate excellere videbatur. In ejus pectore æterna Patris æterni sapientia Christus Dominus tanquam in sublimi arca residebat, et Spiritus sanctus sibi gratissimum condiderat domicilium; sublimus enim et ardui instituti futurus architectus singulari debuit cælestus gratiæ prærogativa eminere. Apparet autem sane, etiam ante Carthusiæ habitationem virum eum fuisse raræ cujusdam probitatis, integritatis, et gravitatis *h*, quod partim testantur ea, quæ supra dicta sunt, et confirmabunt etiam alia, quæ dicturi fumus. Inde ergo colligi facile potest, qualem ille se tum præbuerit, cum jam, toto mundo contempto, vitam voluit ducere eremiticam, id est, rebus hujus mundi emortuam, et solis cælestibus inhiantem.

insignibus virtutum exemplis elucet. Magno hinc

23 Qui enim, inter homines degens et mundi hujus prosperis successibus florens, virtutis studiosus fuit, multo sane præclarius et sublimius in horrida illa solitudine ita se comparavit, ut non solum virtutis studiosus, sed et iam virtutum omnium eximio splendore ornatus videri jure posset. Nec dubium, quin ab ejus excellenti sanctitate in omnia Carthusiani instituti monasteria illustria virtutum dimanarint exempla, quibus effectum sit, ut Carthusianus Ordo hodieque præ cæteris, quod tamen pace omnium dictum volumus, priscum illum rigorem suum retinere videatur, non quod nihil de eo remiserit, sed quod non ab eo sic deflexerit, ut magnam aliquam ruinam fecisse censendus sit. Remissæ sunt

A. Sanctorum.

A sunt nonnibil paucis tolerabiles abstinentiæ illæ, sed tamen manet perpetuus piscium esus, multa jejunia, prolixæ vigiliæ, diuturnæ preces, multaque alia carni sane molesta. Porro beatissimus Hugo episcopus, cujus sanctitatis fama celebris jam in omnes se regiones effuderat, tametsi eos omnes, qui cum sancto Brunone in Carthusiæ eremo degebant, multo amore et veneratione prosequebatur, at ipsum tamen Brunonem, quod in eo majora cerneret divinæ gratiæ ornamenta, in tanto honore et reverentia habuit, ut ejus consiliis non aliter, quam præceptis abbatis, obtemperaret.

Apud Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, qui ei,

24 Et licet, ut ait in ejus Vita Guigo, etiam prius divini amoris totus arderet incendiis, non aliter tamen ad disciplinæ cælestis exercitia eorum exemplis et familiaritate inferbuit, quam si flammanti quis faci plures circumponat alias ardentes. Eratque cum eis, non ut dominus aut episcopus, sed ut socius et frater humilimus et ad cunctorum, quantum in ipso erat, obsequia paratissimus, adeo ut vir venerabilis Guilhelmus,
i Prior tunc sancti Laurentii *i*, postea S. Theofredi Abbas, magistro Brunoni etiam ipse religiosa devotione non mediocriter alligatus, beati Hu-
B gonis contubernalis (bini quippe tunc per singulas inhabitabant cellas) apud magistrum Brunonem non leviter conquereretur, quod pene omnia, ad humilitatem spectantia, intra cellam sibi præriperet officia, et episcopus non secum saltem ut socius, sed potius conversaretur ut famulus, non licere sibi, tristis asserens, ex servilibus operibus quicquam attingere, quæ juxta morem debebant per vices efficere, eo sibi cuncta præripiente. In tantum autem eremum devotus incolebat et sedulus, ut eum magister Bruno nonnumquam exire compelleret, Ite dicens, ite ad oves vestras, eisque, quod debetis, exolvite.

non secus atque abbati obtemperat, in pretio habetur;

25 Volebat etiam eo tempore, magnæ paupertatis et humilitatis ardore succensus, equitaturas suas cunctas vendere, et diviso pauperibus precio, propriis pedibus in prædicatione discurrere. Sed homo profundi cordis magister Bruno non consensit, timens, ne apud se forsan extolleretur, aut a cæteris de singularitate judicaretur episcopis, aut (quod dubium non erat)
C id ipsum propter asperitatem et inæqualitatem consummare non posset itinerum. Ita quidem in beati Hugonis Vita, quam lector offendet, pri-
k mo Aprilis die *k*, scribit, is, quem diximus, Guigo, gravis in primis author et fide dignissimus. Potest autem ex his perspicue animadverti, quantæ authoritatis et existimationis fuerit beatus Bruno apud tam insignem episcopum, ut qui ei haud secus, atque suo abbati, raro eximiæ humilitatis exemplo obedierit, ob ejus procul dubio excellentem sanctitatem et sapientiam. Sunt, qui scribant, eundem episcopum a beato Brunone Carthusiani instituti habitum monasticum acce-
l pisse *l*.

ast, dum ita in Cartusia vivit, ab Urbano II Papa ex hac evocatur,

26 Eo quoque instante et efficiente, circunvicini omnes, tam ecclesiastici, quam nobiles et plebeii, prona voluntate dedere beato Bru-
m noni et fratribus ejus, perspecta eorum tam sancta, honesta et religiosa conversatione, quicquid juris obtinerent in Carthusiæ montibus, et intra limites ejus deserti *m*. Etsi autem beatus Bruno, olim in mundo celebris, jam omni mundi hujus calcata gloria, in eremo latitare, solique Deo ardenti amore ac desiderio inhærere, gustare, quam suavis sit Dominus, atque extra eum prorsus nihil appetere summopere studeret, non potuit tamen usquequaque voto potiri suo. Nam cum non totos sex annos in illa exigua quidem, sed sancta sodalitate exegisset, Pontifex Urbanus secundus, qui olim beati Viri discipulus fuerat, cum ad illud sublime præcipui honoris fastigium evectus esset, cuperetque tantum munus accurate implere, non immemor egregiæ virtutis et illustris doctrinæ ejus sui Præceptori, accivit eum per literas ad sanctæ Ecclesiæ præstanda officia, graviter præcipiens, ne venire ad Urbem cunctare-
tur *n*. n

Pontificioque mandato, etsi id sibi gravissimum accidat,

27 Illo Pontificis mandato perlecto, ingens dolor invasit fratres et filios ejus omnes, nec admittebant consolationem, protestantes, nullo pacto in ea vasta solitudine posse perdurare, si tanti Patris præsentia orbarentur; se quidem mansuros, si maneret ipse; sin abiret, se pariter abituros. Eorum lachrymis Vir piissimus valde consternatus, et multa commiseratione permotus, cum ipsi quoque acerbissimum videretur post tantam amicæ solitudinis quietem, tantam animi tranquillitatem et conscientiæ serenitatem ad mundi hujus curas et strepitus revocari, eos blande consolari nitebatur. Sciebat E
enim scriptum, esse: Qui vos audit, me audit *o*: o
itemque: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit *p*, atque ea causa Pontificis man- p
datum non aliter accepit, quam cœlesti oraculo ad se delatam vocem esset accepturus, aitque ad fratres: Manere vobiscum, mihi, in Domino dilectissimi fratres, gratissimum; separari a vobis, gravissimum: sed mandatis Apostolicis obedire, ut ipsi quoque nostis, necessarium est.

obtemperandum statuens

28 Scitis, in ejus locum successisse Pontificem, cui dictum est a Christo, Pasce oves meas *q*. q
Non potest ergo numerari in ovibus Christi, qui non vult illi parere, cui Christus commisit pascendas oves suas. Ecquid vero mihi prodesse queat, hic vobiscum corpus afficere inedia et jejuniis, durisque suscepti instituti laboribus et exercitiis atterere, si interim per inobedientiam perdam animam meam? Nolite igitur, fratres mei, importunis hisce lachrymis affligere cor meum, et dolores meos doloribus vestris cumulare: sed in qua vocatione vocati estis, in ea permaneatis, atque in hoc loco perseveretis. Con- F
fido autem in Domino, qui per nos humiles sibi habitaculum in hoc deserto construere visus est beato Hugoni episcopo, quod propositum gratiæ suæ hoc nostro divortio non parietur in irritum redigi: sed potius præstabit pro benignitate sua, ut ego in hac tentatione, mihi sane permolesta, obediens et fidelis inventus, ejus auctus benedictione, ad vos lætus revertar. Nec dubitare debetis, etiamsi corpore ad tempus a vobis abero, quin semper vobiscum spiritu sim futurus.

Romam, resignata Casæ-Dei abbati Cartusia, sese confert,

29 Hæc illo dicente, omnes cum lachrymis elevant vocem, aiuntque ad eum: Tu es, Pater venerande, post Deum spes nostra, tu refugium nostrum, tu consolatio et consilium nostrum. Te ergo recedente, quid nos facturi sumus? Aut, te absente, ad quem recurremus? Erimus profecto sicut oves non habentes pastorem. Quam ob rem si ad Pontificem te trahit obedientia, tecum nos una trahat supereminens charitas, quæ est in Christo Jesu, quam separare et convellere non poterit neque mors, neque vita, neque ulla creatura. Audiens hæc beatus Bruno, cernensque, eos nullam admittere consolationem,

A. Surio. consolationem, nec persuadere se illis posse, ut in Carthusia manerent, ne locus ille jam Deo dicatus, ad manus laicas et prophanas rursus devolveretur, quod prudenter ille timebat, commendavit et dedit cum venerabili viro Siguino abbati Casæ-Dei, qui
r fuit unus ex primis donatoribus *r*, sed ita tamen id fecit, ut omnino constitueret reverti cum
s suis ad Carthusiam *s*. Peractis autem omnibus perceptaque beatissimi Hugonis episcopi benedictione, urgente Pontificis mandato, Romam profectus est.

eoque appulsus, ut discipuli, qui secuti illum fuerant,

30 Potest autem ex his quoque non obscure perspici, quam eximia fuerit virtute prædictus a quo sic pendebant religiosi fratres illi, ut vitam ipsam prorsus insuavem et molestam sibi putarent, si ejus præsentia frustrari ipsos oporteret. Ubi autem beatus Bruno Romam venit, Pontifex, ejus adventu mire exhilaratus, humanissime eum excepit, quippe quem unice amaret et veneraretur, atque in primis et intimis consiliariis et fidelibus amicis semper eum habuit, ejus consiliis in arduis Ecclesiæ negociis numquam non utens. Convenerunt autem ad eum, agen-
B te id Spiritu Dei, fratres omnes, quos in Car-
t thusia apud se habuerat *t*, et multo dolore affici cœpere, ipso vel maxime dolente, quod Carthusiæ solitudinem, quam Dominus sibi elegerat, reliquissent. In mentem enim eis veniebant, non carnes, aut cucumeres et pepones, ut illis murmuratoribus Israëlitis in deserto, sed sanctæ meditationes, ferventes orationes, studiosæ lectiones, et spirituales consolationes, quibus in Carthusiano deserto perfruiti erant, nec poterant erumpentes cohibere lachrymas, cum cernerent ex tam alta quiete et tranquillo silentio in molestissimos strepitus et varios rerum tumultus se conjectos esse.

Cartusiam repetant, suadet.

31 Sed cum beatus Bruno a Pontifice recedendi copiam necdum impetrare posset, persuasit fratribus, ut ad Carthusiam redirent, obtinuitque a Pon-
u tifice literas ad abbatem Siguinum *u*, ut Carthusiæ eremum ipsis restitueret. Præfecit quoque eis suo loco Priorem Lauduinum, quo duce omnes ad Car-
x thusiam revrsi sunt *x*. Animadvertit ex his quoque Lector, quis vir fuerit beatus Bruno, quem tanti fecerit ipse totius Pastor Ecclesiæ, quemque tantum apud se familiaritatis et authoritatis locum habere voluerit. Nos nolumus exaggerare singula, ne prolixi simus. Postquam autem fratres
C cum Lauduino in Carthusiam venere, et Pontificis literas Siguino abbati exhibuerunt, fratribus ejus cœnobii assentientibus, præsente S. Hugone Gratianopolitano episcopo, et Hugone Lugdunensi Archiepiscopo, libere eis desertum Carthusianum remisit, et tum illis, tum suc-
y cessoribus eorum perpetuo tradidit possidendum *y*. Et hæ quidem primæ fuere Romani Pontificis literæ de Carthusiano instituto, quæ magno sunt documento, ab ipsis Carthusianæ Religionis initiis, eam a sede Apostolica approbatam
z esse *z*.

Hi deinde in hac gravissimam,

32 Ab eo autem die Carthusiana solitudo semper in Carthusianorum ditione permansit, simulque Carthusiana Religio usque in præsens illic perdurat. Ubi vero sanctus Bruno, in Pontificis curia degens, fratres illos incolumes ad Carthusiam revertisse, locumque illum obtinere, et tranquilla pace ac quiete frui cognóvit, crebro ad eos scripsit, hortans illos, ut in via Domini constanter perseverarent. Verum non defuit in hoc spiritali paradiso tortuosus ille coluber et serpens antiquus. Præsentiens enim jam tunc, quanta ad ipsum reditura essent D
damna ac detrimenta ex illo præclaro sublimis et angelicæ vitæ instituto, cujus fundamenta tum substruebantur, immodicam illis fratribus pusillanimitatem et perplexitatem injecit, adhibitis ad eam rem, tanquam aptissimis instrumentis, quorumdam malignorum hominum linguis fraudulentis et fallaciosis, qui, novitatis eos insimulantes, aiebant, illos in mortis discrimen sese conjicere. Et effectum sane est ab illis, ut optimi patres prorsus dubitarent, quidnam agendum ipsis esset, tum propter susceptæ vitæ austeritatem, tum propter deserti illius horrorem et vastitatem, in qua, illorum nequam hominum moti sermonibus, in vitæ periculum se venturos etiam ipsi jam formidabant. Contra autem non parum verebantur, si inde recederent, se Deum et stellas duces, quas episcopus Hugo viderat, offensuros.

qua divinitus liberantur, tentationem patiuntur ;

33 His perplexitatibus aliquandiu bene multum exagitatis illis, ecce, benignissimus Deus, qui nunquam deserit sperantes in se, mittit ad eos, his de rebus inter se colloquentes, virum venerabilem, cano capite, crispo capillo, qui ait E
ad eos: Perplexi estis, fratres, utrum hoc in loco permanere, vel ex eo excedere debeatis. Sed ego dico vobis verbis Omnipotentis, Dei Genitricem, Virginem perpetuam, vos in hoc deserto loco conservaturam, si in ejus honorem quotidie legere velitis preces ejus horarias. His dictis, repente ab eorum oculis ablatus est. At illi, incredibili affecti gaudio, illam sacrosanctam Virginem, cui scirent ejus Filium, Regem immortalem omnium seculorum, nihil negare posse, patronam totius Carthusiani instituti sibi delegerunt, et beatissimum Domini præcursorem Joannem patronum. Hominem autem illum, qui eis apparuit, sanctum Apostolum Petrum fuisse, inde vel maxime conjiciebant, quod ejus successor Urbanus secundus in Concilio Claromontensi beatissimæ Matris Dei preces horarias a toto clero dicendas instituit. Ex hac autem visione adeo sunt confortati in Domino, ut neque mors, neque vita illos separare posset a charitate Christi *aa*. aa

Sanctus vero repetendæ solitudinis facultatem ab Urbano obtinet :

34 Cum autem Beatus Bruno summo Pontifici ad annos paucos strenuam navasset operam, nec parum Ecclesiæ Dei profuisset consilio, prudentia et sapientia sua, molestissime interim ferens curiæ strepitus et tumultus, quibus posthabitis, F
optabat semper redire ad tranquillum vitæ solitariæ portum, tandem ultra ferre non sustinens tantii desiderii flammam, antequam Pontifex e Placentia abiret in Gallias, multa precum instantia vix tandem obtinuit ad suam eremum recedendi, aut certe aliam, si sic visum esset, expetendi, copiam et facultatem. Per id tempus, annuente eodem Pontifice, electus fuit Vir sanctissimus Rheginensis ecclesiæ, quæ est prima totius Calabriæ metropolis, Archiepiscopus, multusque in eo erat Urbanus Pontifex, ut eum in ea dignitate confirmaret; sed non ignorans ille, quot periculis, quot curis et molestiis ejusmodi ecclesiasticæ functiones obnoxiæ sint, bb
noluit electioni præbere assensum *bb*. Neque id pertinaciter tamen, sed modeste et humiliter, solo quietis amore, servata erga Pontificem obedientia et submissione, et erga proximos charitate.

ad Cartusiam tamen non redit, sed in Calabria

35 Tandem cum bona venia et benedictione Pontificis a curia discedens, Calabriæ deserta loca expetiit, adjuncti sibi aliquot ejusdem propositi

A. Surio.

A positi viris, quos jam vitæ ejus odor bonus et ferventes exhortationes ad mundi contemptum adduxerant *cc*. Didicerat enim, in Calabriæ regione multas esse solitudines, agendæ pœnitentiæ et vitæ solitariæ consectandæ aptissimas. Maluisset ille quidem, quod etiam crebro apud se constituerat, redire in Carthusiam ad fratres charrisimos, quos eo remiserat; sed quia summus Pontifex cum sua curia proficiscebatur in Galliam, in cujus finibus Cartusia sita est, verebatur, si ipse quoque eo se conferret, ne aut curiam declinare non posset, aut illam non reliquisse, sed sequi videretur. Potius igitur visum est Calabriam petere, nihil interim mutata voluntate suos in Carthusia revisendi, compositis sedatisque rebus *dd*. Satis hoc declarant literæ, quas ex Calabriæ solitudine fratribus in Carthusia degentibus scripsit, in quarum calce sic habet: De me autem, fratres, scitote, quoniam unicum mihi post Deum est desiderium veniendi ad vos et videndi, et quando potero, opere adimplebo, Deo adjuvante *ee*.

Turritanam eremum secedit, in cujus ipsemet, simulque in vita ff

36 In ipsa autem Calabria venit ad quandam eremum, cui Turris nomen est, in diœcesi Squillacensi *ff*, ibique non cellas alicujus precii, quod sumptus non suppeterent, sed casas humiles ex vili quidem materia, sed in Christo preciosa, ædificarunt. Quanta autem vitæ integritate sanctitate cum suis illic versatus sit, quibus vacaverit pietatis et religionis exercitiis, quis verbis explicare queat? Potest quidem id aliqua ex parte innotescere ex epistola, quam Vir sanctus scripsit ad Radulphum Rhemensis ecclesiæ tunc præpositum, postea episcopum, ubi inter cætera ait: In finibus Calabriæ cum fratribus religiosis, et aliquot bene eruditis, qui, in excubiis persistentes divinis, expectant reditum Domini sui, ut, cum pulsaverit, confestim aperiant ei, eremum incolo, ab hominum habitatione satis undique remotam. De cujus amœnitate aerisque temperie et sospitate, vel planitie ampla et grata, inter montes in longum porrecta, ubi sunt virentia prata et florida pascua, quid dignum dicam? Aut collium undique leniter se erigentium prospectum, opacarumque vallium recessum, cum amabili fluminum, rivorum, fontiumque copia, quis sufficienter explicet? Nec irrigui desunt horti, diversarumque arborum fertilitas.

C

solitariæ laudes in epistola ad Radulphum Viridem excurrit.

37 Verum quid his diutius immoror? Alia quippe sunt oblectamenta viri prudentis, gratiora et utiliora valde, quia divina. Veruntamen arctiori disciplina studiisque spiritalibus animus infirmior fatigatus, sæpius his relevatur ac respirat. Arcus enim, si assidue sit tensus, remissior est, et minus ad officium aptus. Quid vero solitudo eremique silentium amatoribus suis utilitatis jucunditatisque conferat, norunt hi solum, qui experti sunt. Hic nanque viris strenuis tam in se redire licet, quam libet, et habitare secum, virtutumque germina instanter excolere, atque de paradisi feliciter fructibus uti. Hic oculus ille conquiritur, cujus sereno intuitu vulneratur sponsus amore, quo mundo et puro conspicitur Deus. Hic ocium celebratur negociosum, et in quieta pausatur actione. Hic pro certaminis labore repensat Deus athletis suis mercedem optatam, pacem videlicet, quam ignorat mundus, et gaudium in Spiritu sancto. Hæc est illa Rachel formosa, pulchra adspectu, a Jacob plus dilecta, minus filiorum ferax, quam Lia fœcundior, sed lippa. Pauciores enim sunt contemplationis, quam actionis, filii. Veruntamen Joseph et Benjamin plus sunt cæteris fratribus a patre dilecti. Hæc pars illa optima, quam Maria elegit, quæ non auferetur. Hæc Sunamitis pulcherrima sola in omnibus finibus Israël reperta, quæ David foveret senem, et calefaceret. Hæc in illis litteris *gg* scribit Vir sanctus, e quibus in ejus eximiam prædicationem multa peti possent, sed nos ad alia transimus. gg

ANNOTATA.

a *Cartusiæ eremum vere anno hic assignato, menseque Junio, cujus dies quarta supra vigesimam S. Joanni Baptistæ sacra est, ingressum esse* S. Brunonem, *Commentarii prævii num.* 470 *et tribus seqq. invicte probatum dedi.*

b *Ibi modo (Adi Commentarii prævii num.* 447, 448 *et* 477*) exstat sacellum*, S. Brunoni *sacrum, cujus cum nec Surius hic, nec Blömenvenna et Puteanus in conscriptis a se Sancti Vitis uspiam meminerint, fuisse illud primum post Surii, aut certe post Blömenvennæ et Puteani ætatem constructum, conjicio.* E

c *Haud diu post* S. Brunonis *obitum Cartusiani jam non bini, sed singuli singulas cellas inhabitabant. Adi Commentarii prævii num.* 475 *et* 486.

d *Vivendi modum, quem Sanctus ejusque socii in Cartusia tenuere, Commentarii prævii num.* 485 *et binis seqq. exposui.*

e *Consuetudines nempe, a Guigone conscriptæ cap.* 28, *uti Commentarii prævii num.* 487 *docui.*

f *Psalmo* 54, ỿ. 23.

g *Psalmo* 39, ỿ. 18.

h *Quam id apprime veritati consonet, liquet potissimum ex iis, quæ Commentarii prævii* § 4 *et quatuor seqq. dicta sunt.*

i *Adi, quæ ad lit.* p *in Vitam antiquiorem supra annotata sunt.*

k *Et apud nos tom.* 1 *Aprilis, cui eadem sancti illius Graianopolitani episcopi Vita exstat inserta, pag.* 40, *num.* XI *et seq.*

l *A veritate, qui hoc scribunt, aberrant. Adi Commentarii prævii num.* 501 *et seq.*

m *Chartam publicam, qua id anno* 1086 *fecerunt, integram intuli in Commentarium prævium num.* 503 *et binis seqq.* F

n *De evocato e Cartusia* S. Brunone *per Urbanum II Papam, qui, quemadmodum Commentarii prævii num.* 96 *docui, ejus aliquando Remis discipulus fuerat, videsis Commentarii prævii* § 30, *intelligesque ex iis, quæ ibidem disserui, Sanctum nostrum vere, uti hic Surius ait, non integros annos sex, sed annos dumtaxat quinque, et sex aut septem menses in Cartusia commoratum fuisse, quando ex hac ab Urbano, qui anno* 1088 *ad supremam Ecclesiæ Cathedram fuerat evectus, arcessitus fuit.*

o *Lucæ* 10, ỿ. 16.

p *Ad Rom.* 13, ỿ. 1.

q *Joannis* 21, ỿ. 17.

r *Celeberrimæ hujus in Alvernia abbatiæ regimini, quemadmodum Mabillonius in Annalibus Benedict. lib.* 65, *num.* 35 *docet, admotus fuit hic nominatus abbas anno* 1078, *annoque* 1094, *ut laudati Operis lib.* 68, *num.* 103 *idem auctor tradit, munere illo sese abdicavit; fuisse autem eum ex*

A, Surio. *ex iis, qui Cartusiæ eremum Sancto dedere, fidem facit Commentarii prævii num.* 503 *et binis seqq. recitata, qua hæc Sancto ejusque discipulis anno* 1086 *data fuit, charta publica.*

s *Parum hoc verosimile apparet. Adi Comment. præv. num.* 513.

t *Videsis Comment. præv. num.* 527.

u *Commentarii prævii num.* 528 *integras hasce studioso lectori exhibui.*

x *Landuinum a* Brunone *Cartusiæ fratribus tunc primum, cum hi Romam ad Sanctum jam venissent, Cartusiamque repetere consentissent, præfectum fuisse, innuere hic videtur Surius; verum id jam inde ab eo tempore, quo Sanctus, Pontificio obtemperans mandato, relicta Cartusia, Romam petiit, factum esse, fidem facit publicum, quo sancti discipulis Cartusiæ eremum Siguinus restituit, instrumentum, Commentarii prævii num.* 529 *recitatum.*

y *Videsis, quæ de hac Cartusiæ restitutione Commentarii prævii num.* 529 *et seq. in medium fuere adducta.*

z *Vivendi modum, quem* S. Bruno *ejusque so-* B *cii in Cartusia tenuere, Urbano II, summo Pontifici, placuisse, argumento sane sunt litteræ hic memoratæ; verum in hisce (Adi Commentarii prævii num.* 528*) cellæ dumtaxat seu monasterii* S. Brunonis, *non Instituti Cartusiani, mentio sit.*

aa *Videsis, quæ de visione hac adjunctisque, eam comitatis, dicta sint Commentarii prævii num.* 605 *et quinque seqq.*

bb *Sanctus sub concilii Placentini, anno* 1095 *celebrati, tempus nec primum ad Rhegiensem archiepiscopatum fuit electus, nec eremum repetendi facultatem a Pontifice obtinuit, contra ac Surius hic docet. Adi Commentarii prævii num* 532, 533, 536 *et seq.*

cc *Consule, quæ in tertium Vitæ præced. caput ad lit.* t *notavi.*

dd *Cum Pontifex anno* 1095, *celebrato Placentiæ concilio, in Galliam primum abierit, Calabriamque* Bruno *jam inde ab anno* 1090 *adierit, liquet sane, non subsistere rationem, ob quam, cum in Calabriam secessit, Cartusiam non repetiisse hic asseritur.*

ee *Litteras, quas hæ voces terminant, quasque ad Cartusiæ fratres per Landuinum, ad hanc* C *e Calabria revertentem, Sanctus misit, Commentarii prævii num.* 679 *et seqq. integras dedi.*

ff *Adi Comment. præv. num.* 552.

gg *Quo vera hic prædicari a biographo deprehendas, adi Commentarii prævii* § 41, *quo litteras illas integras recitavi, eaque, quæ congrua duxi, in easdem notavi.*

D

CAPUT III.

In Turritana eremo a comite Rogerio invenitur, pressentissimo periculo hunc liberat, duo ibi ejusdem liberalitate monasteria exstruit, in horum altero ad mortem usque sanctissime vivit, post obitum miraculis claret, tandemque, Pontifice permittente, a Cartusianis Cælitum honoribus afficitur.

Postquam in ea Turrensi eremo beatus Bruno primum habitare cœpit cum sociis, accidit, Deo id efficiente, ut quodam die Rogerius comes Calabriæ *a*, cum non parvo suorum grege et multa canum frequentia in eadem solitudine venationi incumbens, ad eum locum, quem sibi incolendum sumpserant servi Dei, totius rei nescius perveniret. Ubi cum canes sagaciter diversa ferarum vestigia explorarent, ad casas, in quibus beatus Bruno cum fratribus commorabatur, accurrerunt, atque illic, fixis pedibus, magno latratu indicabant domino suo, opimam se reperisse prædam. Comes, id conspicatus, ocyus cum suis advolat, offendit Patres illos in speluncis suis flexis genibus, erectisque in cælum vultibus ac manibus simul orantes et laudantes Deum *b*. Tum ille, magna admiratione repletus, ab equo, cui insidebat, desilit, pie et comiter illos salutat, qua causa eo advenerint, et quæ eorum sit conditio, accurate perquirit. Postquam ex eis didicit omnia, impense lætatus est, laudens et glorificans Deum, qui tali ipsum præda dignum judicasset.

A comite Rogerio, venationi vacante, in specu invenitur, a b

39 Persuadebat enim sibi, neque id temere, se terramque suam eorum meritis et precibus apud Deum adiutum et in pace conservatum iri. Atque ea causa, ut possent illic quietius vivere et diutius permanere, dedit eis ecclesiam sanctæ Mariæ et beati Stephani de eremo *c*. Ubi sane etiam crebro eos invisit, et res vitæ degendæ necessarias eis tribuit, et ea, quæ ad salutem animæ pertinerent, libenter ab eis audivit. Ipsum vero beatum Brunonem, aliorum pastorem et patrem, non solum præ cæteris arctius complectebatur, sed etiam sæpius ad se evocabat, multamque ei præstans reverentiam, semper eum primo loco habuit in domo sua, ejusque consiliis libenter parebat, et precibus, quibus plurimum fidebat, perpetuo sese commendabat *d*: nec eum fefellit opinio. Ejus enim beati Viri meritis Dominus a præsentissimo periculo et structis ei periculis illum liberavit; id quod Comes ipse in Dei gloriam, et ob divulgandam ubique sancti Brunonis sanctitatem literis suis testatum reliquit in hæc verba.

beneficumque in se hunc principem, E c d

40 Ego Rogerius, divina misericordia Comes Calabriæ et Siciliæ, nota esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia, quæ mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi mei fratris Brunonis, piissimi patris fratrum, qui habitant

quem in obsidione Capuana præsentissimo

A bitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de eremo, et sancti Stephani protomartyris, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum, quod dicitur Stilum, et Arenam. Cum essem in obsidione Capuæ e Calendis Martii, et præfecissem Sergium, natione Græcum, principem super ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum; qui satanica persuasione præventus, prius ipsi principi Capuæ, promittenti auri non modicam quantitatem, ad invadendum me meumque exercitum, noctu aditum pollicitus est se præbere.

periculo

41 Nox proditionis advenit, princeps Capuæ ejusque exercitus juxta promissum est paratus ad arma, dumque me sopori dedissem, interjecto aliquanto noctis spatio, adstitit cubili meo quidam senex reverendi vultus, vestibus scissis, non valens lachrymas continere. Cui cum in visu dicerem, quæ causa ploratus et lachrymarum esset, visus est mihi durius lachrymari. Iterato quærenti mihi, quis esset ploratus, sic ait: Fleo animas Christianorum, teque cum illis simul. Exurge quamprimum, sume B arma, si liberare te Deus permiserit, tuorumque animas pugnatorum. Hic mihi per totum videbatur, velut si esset per omnia venerabilis pater Bruno. Expergefactus sum cum terrore grandi, pro visione pavescens. Illico sumpsi arma, clamans militibus, ut armati equos conscenderent, visionem, si vera esset, satagens comprobare.

liberat.

42 Ad quem strepitum et clangorem fugientes impius Sergius ejusque sequaces subsecuti sunt principem Capuæ, sperantes se in dictam civitatem confugium habuisse. Ceperunt autem milites, inter vulneratos et sanos, centum sexaginta duos f, a quibus visionem fore veram comprobavimus. Reversus sum, Deo volente, vicesima nona Julii mensis Squillacium, perhabita * Capuæ civitate, ubi fui per quindenam continuam infirmatus. Venit vero jam dictus venerabilis Bruno cum quatuor de fratribus suis, qui me suis sanctis devotisque colloquiis consolati sunt. Cui reverendo viro visionem retuli, et humiles gratias egi, qui de me etiam absente suis in orationibus curam habuisset.

* al. præhabita

experitur,

43 Qui se humiliter asseruit non ipsum fore, quem credidi, sed Dei Angelum, qui adstat principi tempore belli g. Rogavi quoque ipsum C humiliter, ut propterea de rebus meis in terra Squillacensi sumere dignaretur largos redditus, quos donabam. Renuens ille, recipere nolle dicebat, quod ad hoc domum sui patris meamque dimiserat, ut omnino de rebus extraneis liber, deserviret Deo suo. Hic fuerat in tota domo mea, quasi primus et magnus h. Tandem vix ab eo impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum munus meum. Donavi enim eidem patri Brunoni ejusque successoribus ad habendum in perpetuum absque temporali servitio monasterium S. Jacobi cum castro, et quam plura, res et bona alia, cum amplissimis libertatibus, in dictis literis i specifice declaratis. Hæc Comes ille.

duas ecclesias extruit,

44 Hac autem Comitis liberalitate et donatione fretus beatus Bruno condidit ibi primo ecclesiam in honorem Matris Dei apud specum quandam subterraneam, in qua ipse morabatur. Deinde extruxit etiam alteram, haud procul ab illa distantem, in honorem sancti protomartyris Stephani k, cum monasterio illi conjuncto, in quo cæteri fratres habitabant, sub cura et gubernatione tanti patris Christo militantes l. Cum quibus Vir sanctus usque ad diem vitæ extremum in ea perseveravit vivendi ratione et vitæ asperitate, quam antea in Carthusia cœperat et docuerat, interim etiam solicite curam eorum gerens, qui in Carthusiæ eremo degebant m, præfecto eis, ut ante diximus, magistro Landuino.

A. Script.

a Landuino invisitur,

45 Qui quidem vir venerabilis, ne a vestigiis et institutis tanti Patris et præceptoris sui deflecteret, neve aliter suos institueret, quam ab illo cum sociis fratribus didicisset, iter longissimum suscepit ad ipsam usque Calabriæ eremum, singula accuratius ex illo percontaturus. Sed cum a sanctissimo Viro rediret, in manus Giberti schismatici incidit, et cum non posset a sententia deduci, pro justitiæ defensione in custodia detentus est; unde paulo post dimissus, non multo interjecto tempore, impollutum Christo spiritum reddidit n.

in gravem morbum incidit, ex eoque,

46 Incidit vero etiam beatissimus pater Bruno in gravissimam valetudinem, morboque augmenta capessente, quemadmodum sese habuerit, fratres E et filii ejus his verbis in scripto quodam explicant: Ut sciatis, quanta fiducia, quam certa spe liberationis ejus preces fundatis, transitum illius brevi titulo innotescimus, ut in sancti Viri consummatione veritatem et perfectionem transactæ vitæ colligatis. Sciens enim, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis, ab ipsa infantia singulas ætates suas replicavit, et totius temporis sui cursum scientia et sententia dignum o proclamavit.

emissa fidei professione, diem suum obit.

47 Postea fidem suam de Trinitate, protracto et profundo sermone exposuit, et conclusit sic p: Credo etiam Sacramenta, quæ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum, quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum sanguinem, quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum, et in spe salutis æternæ. Proximo inde Dominico die sancta illa anima carne soluta est pridie Nonas Octobris anno Christi millesimo centesimo primo, corpusque ejus fratres illic honorifice condiderunt.

Epitaphio, hi recitato, variisque ad epistolam encyclicam,

48 Ad ejus sepulchrum hujusmodi Epitaphium appositum est:

Primus in hac Christi fundator ovilis eremo
Promerui fieri, qui tegor hoc lapide.
Bruno mihi nomen, genitrix Germania, meque
Transtulit ad Calabros grata quies nemoris.
Doctor eram, præco Christi, vir notus in orbe,
Desuper illud erat gratia, non meritum.
Carnis vincla dies Octobris sexta resolvit,
Ossa manent tumulo, spiritus astra petit q.

Ejus autem sanctissimam vitam mortemque preciosam consecuta sunt multa miracula, quæ ob ejus præclara merita Christus effecit. Post obitum ejus et sepulturam fratres monasterii ejus chartas miserunt, ut habet consuetudo, in diversas provincias, atque in ipsam quoque Britanniam, quibus et ejus e vita decessum significarunt, et ut preces pro sancta illius anima Domino offerrentur, petierunt r.

mortis ejus nunciam, honorificis responsis fuit decoratus.

49 Sciebant enim, non esse justum, qui non peccet. Et primo quidem fratres et discipuli ejus, deinde etiam alii, qui eum noverant, quibusque cognita erat ejus eximia eruditio et vitæ sanctimonia,

A. Surio.

sanctimonia, testimonium de iis vel prosa, vel carmine in iis chartis asscripsere. Quæ omnia commemorare si velimus, nimium prolixi erimus; si prætermittere omnia tot gravissimorum hominum testimonia, ingratitudinis et impudentiæ notam non effugiemus, præsertim quando ex iis eximia beati Viri sanctitas non obscure potest animadverti. Et expedit sane non ignorari ea, quæ annotaturi sumus, vel ob id potissimum, quod quidam inepti et insulsi homines, et sibi et aliis persuadere ausi sunt, hunc beatum Virum eum esse doctorem, quem nos in hujus historiæ initio damnatum esse diximus; quod quidem vanissimum est, nescio, cujus somniatoris, commentum, cum satis constet, illum damnatum doctorem beatissimo Brunoni et sociis ejus occasionem præbuisse de vita sanctius instituenda serio cogitandi, et, relictis omnibus hujus mundi rebus, in horridam solitudinem commigrandi *s*.

s

Ea sanctitatem ejus testantur, hæcque e miraculis, quæ fecit, etiam patuit,

50 Hæc tantorum virorum, tot insignium collegiorum et personarum præclara testimonia *t* abunde, ni fallor, sufficiunt ad ostendendam beatissimi patris Brunonis excellentem doctrinam, morum honestatem, et vitæ sanctimoniam, etiamsi nulla ejus miracula extarent. Atqui vero multis etiam miraculis claruisse legitur, sed ea tamen, quod sine dolore commemorare non possum, non ea diligentia, qua par erat, annotata sunt, aut si annotata sunt, alterius Instituti monachis, ejus monasterium occupantibus, primo quidem negligentius custodita, deinde vero etiam perdita sunt. Sepultus est Vir præstantissimus in monasterio suo S. Stephani post summum altare *u*. Ad ejus sepulchrum fons vivus prorumpit, qui Christi virtute et ejus meritis multivaria adfert permultis remedia sanitatis. Illuminantur illic cæci, surdi audiunt, manci et mutili redintegrantur, leprosi mundantur, dæmoniaci ocyus repurgantur. Sed his omnibus miraculis illud admirabilius est, quod, sicut toties repetunt jam allata testimonia, gloriam et honorem omnem respuere, et in tanta vitæ austeritate, integritate et perfectione perseverare potuit.

t

u

C

Cur fons, qui ad Sancti tumulum prodigio ebullierit,

51 Non debet autem cuiquam scrupulum movere, si fons ille jam non cernatur ad beati Viri sepulcrum. Fontes enim, miraculose ebullientes, non semper perpetui sunt, et interdum propter hominum demerita ejusmodi Dei beneficia subtrahuntur. Fiunt enim miracula divinitus, ut commendentur et declarentur merita Sanctorum; quæ ubi satis innotuisse videntur, cessant nonnumquam miracula. Nec valde mirandum est, si fons ille ablatus est, exulante ab ejus monasterio sanctissima illa vivendi ratione, quam illic Vir sanctissimus instituerat *x*. Cum enim obdormiisset in Domino, in Carthusianæ vitæ Instituto perseveravit illud monasterium sub quinque Prioribus, qui ei successerunt, usque ad tempora venerabilis Guigonis Prioris Carthusiæ. Inde in Gallia crescente Ordine Carthusiensi, solum illud Calabriæ monasterium a beati patris Brunonis fervore et sanctitate tepescendo degeneravit. Et petebant quidem ejus habitatores a Cartusia visitatores et reformatores, sed nimia locorum intercapedo non facile id obtinebat.

x

52 Itaque ad Cistertiense institutum illi se transtulere, quod, tum recens ortum, incomparabilis viri beati Bernardi abbatis Claravallensis insigni sanctitate, multoque labore mirifice propagatum, in magno fervore durabat *y*. Ad illud autem tempus in Carthusianæ religionis professione permanserat illud monasterium annos sexaginta *z*. Sed, Cistertiensi quoque religione successu temporis ibi tepescente, tandem monasterium sancti Brunonis factum est commendatitium *aa* usque ad hæc sanctissimi Pontificis Leonis decimi tempora. Is Pontifex, cum multorum relatione de eximia beati Brunonis sanctitate crebro audiisset, omissa miraculorum inquisitione, indignum arbitratus est, eum, quem præpotens Deus in hac vita tot auxisset donis et charismatibus, et nunc cælesti afficeret beatitudine, in terris non eximia laude et prædicatione afferri, nec debita piæ devotionis officia persolvi apud thronum divinæ gloriæ quiescenti, cui dedisset Dominus cor ad præceptum et legem vitæ et disciplinæ.

y

esse desierit. Brunonem, non discussis ejus miraculis, Cœlitum honoribus

z

aa

a Carthusianis affici Leo X Papa anno 1514 permittit,

53 Itaque non modo authoritate Apostolica clementer annuit, sed etiam voluit, ut in singulis monasteriis totius Ordinis Carthusiensis, et earum ecclesiis sive sacellis festum sanctissimi Brunonis confessoris annis singulis die sexto Octobris, quo decessit e vita, solenniter colatur, et congrua debitaque devotione celebretur; ipsius etiam corpus atque memoria dignam in Domino laudem habeat ac venerationem; conveniens etiam Officium in honore ipsius agatur et decantetur, necnon quotidie in divino Officio de eo commemoratio fiat *bb*. Demum præterea sancti Stephani, quam beatus Bruno in Calabria condiderat, et in qua sacrum ejus corpus quiescit, idem Pontifex a Cistertiensibus ad Carthusianos revocavit anno salutis millesimo quingentesimo quarto *cc*, ut deinceps illic Carthusiano more et instituto vivatur. Cum autem hæc res ageretur, Prior Carthusiæ Neapolitanæ, cui ejus urgendæ et promovendæ negotium datum erat, exhibuit reverendo patri domino Francisco, magnæ Carthusiæ Priori, partem mandibulæ cum duobus dentibus sancti Brunonis *dd*, aitque, abbates sancti Stephani, ubi, ut dictum est, sacrum corpus beati Brunonis quiescit, tanta cura illius sacras reliquias semper asservasse, veriti *, ne Carthusiani eas repeterent, ut, ossibus in diversa occulta loca repositis, iisdemque locis crebro mutatis, nemo præter abbatem et alium virum fide dignum, quicquam de illis comperti habuerit *ee*. F

E

bb

cc

dd

* veritos

ee

eodemque anno sacra ejus ossa.

54 Porro anno Christi millesimo quingentesimo decimo quarto sacra illa ossa translata sunt et ei translationi interfuit dominus Matthæus Prior Bononiensis Carthusiæ. Is sacrum illius caput, ne cum ossibus altari imponeretur, manibus tenebat, turbisque amantissimi Patroni sanctis reliquiis se privatum iri reformidantibus ita satisfecit: Oportet, inquit, sacrum caput, ab ossibus segregatum, auro, argento et lapidibus preciosis ornari. His verbis vulgo suspicionem omnem adimens, summi Pontificis speciali permissu partem quandam de capite detraxit, aliisque inde communicavit, præsertim venerabili patri Gregorio Priori Friburgensi, qui per domos provinciæ Rhenanæ, cujus erat visitator, particulas distribuit anno MDXV. Et quia sanctus Bruno patriam habuit Coloniam Agrippinam, idem dominus Matthæus ejus capitis parvam portionem donavit domino Petro Leidensi, Carthusiæ Coloniensis Priori *ff*, cui munus illud fuit longe gratissimum, quique domum reversus anno MDXVI donum preciosissimum in ecclesia Carthusiæ Coloniensis die III Augusti reverenter deposuit.

ff

55 Ipsum

A. SURIO

A 55 Ipsum vero beatissimi Brunonis sacrum corpus transtulit Joannes abbas sancti Rufi, anno, ut dictum, MDXIV, imposuitque ecclesiæ sancti Stephani summæ aræ, ex candido marmore extructæ. Ab hoc monasterio ad passus mille quingentos abest specus valde religiosa, inter montes angusto loco sita, nemoribus cincta; quæ illius vallis extrema claudunt, prorsusque devia et hominibus inaccessa sunt. Supra hanc specum conditum est haud grande sacellum cum altari, ubi titulus habetur sancti Brunonis Coloniensis magistri, eremi sanctæ Mariæ de Turri Ordinis Carthusiensis institutoris primi, cujus etiam imago illic picta cernitur. In hac specu ille Vir Dei ab eo tempore, quo primum illuc venit, usque ad obitum incredibili spiritus fervore permansit *gg*. Porro in argumentum et commendationem sanctitatis ejus, usqua in hodiernum diem locus ille, in quo post excessus contemplationum defessa membra nudæ humo allidebat, nunquam herbam gignit ad mensuram corporis ejus, cum tamen circunquaque herbescat. Hoc tam illustre miraculum omnes loci ejus accolæ constantissime asseverant *hh*. Est præterea illic ad B lapidis jactum ecclesia beatissimæ Mariæ, a comite Rogerio constructa pro servo Dei magistro Brunone, et magistro Lanvino Nortmanno ejus socio *ii*.

Joanne S. Rufi abbate solemnitatem peragente, transferuntur.

gg *hh* *ii*

56 Ad hæc loca populorum catervæ, senes et pueri, viri ac fœminæ, nobiles et plebeii, principes et magnates, ob sanctissimi Brunonis venerationem et piam erga illum animi devotionem, atque etiam ob impetranda ejus beneficia, perinde ac si degat in humanis, eum animis contemplantes, certatim confluunt, reverenter accedunt, venerantur et orant. Præcipue vero specum illam, in qua fere solus semper Deo serviebat, tanta reverentia, fide et affectu frequentant, ut complures non nisi nudis pedibus a jam dicto monasterio eo accedere conspiciantur. Alii genibus reptando, sacram illam specum, terram et saxa ex animi pietate lingunt, et lachrymabundi circumeunt, atque de ipsa specu quippiam abradunt, pro magnis reliquiis habituri, sicque alacres ad sua abscedunt. Nec quisquam sane verbis explicare queat, quanta animi devotione et studio Virum sanctissimum prosequantur Calabriæ episcopi, abbates, prælati, C religiosi, itemque principes, comites, barones, et plebs universa *kk*. Denique non longe a supradicto monasterio nemus amplissimum est, quod Folo vocant, a Viro Dei non nisi instaurando monasterio deputatum. Quod si quis temerarius contra hanc ejus voluntatem venire ausus sit, quemadmodum fama apud omnes Calabros longo usu firmata testatur, divinam ultionem non evadit, faciente et hoc et permulta alia, ad declarandum fidelissimi Servi sui sanctitatem præpotente Deo, cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen.

Primariæ notæ personarum, populique Calabriæ erga Sanctum veneratio.

kk

ANNOTATA.

a *Pro principis hujus notitia adi Comment. præv. num.* 556 *et seq.*

b *De fictitia hac, ut apparet, Sancti ejusque sociorum per comitem Rogerium, venationi vacantem, inventione videsis Commentarium prævium num.* 541 *et binis seqq.*

c *Quid de duabus hisce ecclesiis, quas* S. Brunoni *ejusque sociis, statim atque hosce in specu orantes invenerat, comes Rogerius donarit, sentiendum sit, Commentarii prævii num.* 570 *aperui.*

d *Vide, quæ in Vitæ præcedentis caput* 3 *notavi ad litt.* cc.

e *Obsidio hæc, cujus occasionem Commentarii prævii num.* 635 *exposui, anno* 1098 *evenit, quemadmodum Commentarii prævii* § 40 *docui.*

f *An Sergius hos inter fuerit, est dubium. Consule, quæ in Vitæ præcedentis caput* 3 *annotata sunt ad litt.* ff.

g *De Visione hac, comiti Rogerio in somnis oblata, videsis Commentarii prævii num.* 644.

h *Ne ex his comitis Rogerii verbis putes,* S. Brunonem *ante suum in Cartusiam secessum aliquamdiu fuisse in principis istius aula versatum. Adi Commentarii prævii num.* 571 *et seq.*

i *Integras hasce Commentarii prævii num.* 637 *et sex seqq. recitatas invenies.*

k *Nec Sanctus, postquam in Turritanam eremum secessit, continuo in specu, uti hic Surius velle videtur, commoratus est, nec binas ecclesias, hic memoratas, post datum, cujus pars proxime hic recitatur, diploma primum condidit. Adi Commentarii prævii num.* 624 *et binis seqq itemque num.* 748. E

l *Monasterio huic Sanctus Lanvinum præfecit Priorem. Consule Comment. prævii num.* 626, 645 *et* 716.

m *Verissimum sane hoc apparet ex litteris, in Commentario prævio* § 41 *recitatis, quas ad Cartusiæ fratres per Landuinum, ad hosce e Calabria revertentem, Sanctus misit.*

n *Landuinus, qui, ex Calabria, quo* Brunonis *visendi causa iverat, Cartusiam repetens, in manus Guiberti antipapæ incidit atque in carcerem fuit conjectus, inedia in hoc, quemadmodum ex iis, quæ Commentarii prævii* § 41 *disserui, fas est colligere, interiit; ut proinde a veritate aberret Surius, qui illum non prius, quam cum e carcere, in quem conjectus fuerat, dimissus paulo post esset, obiisse, hic scribit.*

o *Pro phrasis hujus significatione adi Commentarium prævium num.* 726.

p *Integram fidei professionem, a Sancto, morti vicinum se sentiente, emissam, Commentarii prævii num.* 727 *studioso lectori exhibui; verbis interim, quæ hic subduntur, ibidem haud terminatur.*

q *E versibus hisce aliquot dissonant a versibus, quibus Sancti Epitaphium primitus fuit conceptum. Consule Commentarium prævium num.* 734. F

r *Consule Comment. præv. num.* 24 *et seq.*

s *Ita hic Surius: et recte sane, ut impiam de Sancto calumniam confutet, mox subjungit nonnullos, quibus Sancto a variis ecclesiis parentatum fuit, titulos funebres; ast cum non hos tantum, verum etiam omnes alios, quibus* Brunonem, *vita functum, Italiæ, Galliæ et Angliæ ecclesiæ plurimæ ac personæ celebrarunt, daturus infra sim, ab iis, quos Surius recenset, huc transcribendis abstineo.*

t *Titulis funebribus nimirum, quos ex dictis ad lit. præced. recitavit, expressa.*

u *De Turritanæ eremi ecclesia, in qua sepulturam nactus sit* S. Bruno, *videsis Commentarii prævii num.* 731 *et binis seqq. disputata.*

x *De fonte, qui ad Sancti tumulum, uti hic traditur, prodigio excitatus fuerit, rationeque, ob quam fons ille desiisse seu exaruisse simul asseritur, consule, quæ Commentarii prævii num.* 735 *et aliquot seqq. dicta sunt.*

y *De*

A. Surio.

y *De S. Bernardo, primo Claravallensi abbate, apud nos tom. 4 Augusti ad 20 hujus mensis diem, quo coliturRomanoque Mrl. exstat insertus, actum jam est; is autem Cisterciensi Ordini, qui, anno 1098 primum inceptus, anno 1100 a Paschali II Papa approbatus fuerat, anno 1113 nomen dedit, vitamque in eo sanctissime actam anno 1152 felicissime terminavit, uti probant, quæ in præfato tomo de sancto illo abbate dicta sunt.*

z *Turritanum S. Stephani monasterium diutius, quam hic statuatur, Cartusiensi instituto mansit addictum. Adi Commentarii prævii num. 740 et seq.*

aa *Pro tempore, quo id factum sit, adi Comment. prævii num. 752.*

bb *Videsis, quæ in Vitæ præcedentis caput 3 annotata sunt ad litt. zz.*

cc *Bulla, qua Leo X Papa Turritanum S. Stephani monasterium Cartusianis restituit, anno 1513 data notatur; hi autem possessionem illius adierunt anno 1514. Adi Commentarium prævium § 46, quo Bullam illam integram dedi.*

dd *Quid ex iis, quæ hic Surius post Blömen-* B *vennam tradit, sit consequens, videsis Commentarii prævii num. 779 et seqq.*

ee *Eo modo, quo hic asseritur, occultatas fuisse ab abbatibus S. Stephani* S. Brunonis *reliquias, certum non est. Consule Comment. prævii num. 733.*

ff *Anno scilicet, quo ipsemet hic Prior generali Ordinis Cartusiensis capitulo interfuit, 1516. Adi Comment. prævii num. 777 et seq.*

gg *Quid de continua, quæ hic asseritur, Sancti in specu commoratione sentiam, Commentarii prævii num. 748 edixi.*

hh *Miraculum hoc in medio reliqui Comment. prævii num. 748.*

ii *Ecclesiæ hujus, ut ex Comment. prævii num. 733 intelliges, curam gerunt Cartusiani, qui Turritanum S. Stephani monasterium incolunt, hocque, quod modo,* Brunonis *nomine ad Stephani nomen adjecto,* SS. Stephani et Brunonis domus *vocatur, non id ipsum est, quod* S. Bruno *exstruxit, sed aliud, quod ab hoc jam collapso sagittæ circiter jactu est dissitum, uti intelligo ex notitiis, quas ex Annalium Cartusiensium libri 4 hactenus non vulgati Vallis. Dei exemplari descripsit, mecumque communicavit Cartusianus Parisiensis, sæpissime in Comment. prævio lau-* C *datus.*

kk *Summa hodieque apud Calabros in veneratione esse* S. Brunonem, *docet in contexta a se ejus Vita cap. 34 Zanottius.*

EPISTOLA ENCYCLICA,

Qua S. Brunonis obitum quaquaversum nuntiarunt ejus in Turritana eremo discipuli, solitaque pro illius anima suffragia postularunt. a

Primo loco, quem primatem et caput in Ecclesia credimus et confitemur, Apostolicæ sedis Præsulem totamque illam principalem curiam humiles heremitæ Calabriæ monasterii sanctæ Dei Genitricis Mariæ, cujus fundator pater Bruno fuit et prælatus, dum in carne viveret, debita subjectione veneramur et salutamus, sanctique Patris nostri obitum pridie Nonas Octobris denunciamus, ut meritis eorum D et precibus adjuvetur apud Deum. Salutamus quoque universam sanctam Ecclesiam in ordinibus et professionibus suis, canonicos, monachos, heremitas, Deo dicatas sanctas virgines, quibus et omnibus spirituali præsentia prosternimur, ut defuncti Patris nostri memores esse velint; ut dilectæ illi animæ si adhæsit macula (cum non sit justus, qui non peccet) multiplicatis intercessoribus et precum instantia detergatur, et transeat ad requiem. Precamur quoque, ut quorumcumque locorum congregationes, aut personæ religiosæ ejus agant memoriam, se nominatim non pigeat in hac carta subscribere; separatim vero, si qui volunt ejus memoriam scriptam et anniversariam observare, scribantur, ut congruam vicem singulis rependamus, prout pauci sufficimus. Ut autem sciatis, quanta fiducia, quam certa spe liberationis ejus preces fundatis, transitum illius* utilitatem brevi titulo *b* innotescimus, ut in sancti Viri consummatione veritatem et perfectionem transactæ vitæ colligatis. Sciens, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis ab ipsa infantia singulas ætates suas replicavit, et E totius temporis sui scientia et sententia dignum proclamavit. Postea fidem suam de Trinitate protracto et profundo sermone exposuit et conclusit sic. Credo etiam Sacramenta, quæ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum, quæ consecrantur in altari, post Consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum sanguinem, quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum et in spe salutis æternæ. Proxima die Dominica sancta illa anima carne soluta est pridie Nonas Octobris anno Domini millesimo centesimo primo. Orate pro eo et pro nobis peccatoribus. Fratrem nostrum, harum litterarum latorem, obedientiæ gratia peregrinantem, vestræ charitati commendamus. Valete.

* supple ad *b*

ANNOTATA.

a *Epistolæ huic quaquaversum ex more tunc usitato (Adi Commentarii prævii num. 24 et seq.) pro annuntiando* Brunonis *obitu missæ, titulisque* F *Funebribus seu datis ad hanc responsoriis, quæ ad Vitæ* S. Brunonis, *per Puteanum scriptæ annoque circiter 1515 typis Basileënsibus excusæ, calcem adjiciuntur, præfixa, septem præmittuntur versiculi, qui ibidem pro altero Sancti Epitaphio obtruduntur; alii autem Titulum funebrem, quo ab ipsis religiosis Turritanæ eremi incolis Sancto parentatum fuerit, esse illos contendunt. Verum mihi nec unum, nec alterum placet; non primum, quod Epitaphii speciem præferre haud videantur; non secundum, quod versiculis illis ad jam datam Epistolam, quod tamen, ut Titulum funebrem constituerent, ex dictis in Commentario prævio num. 24 esset necessum, responsum haud fuerit. Utut sit, ethopœiam, qua* S. Brunonis *mores lectori ob oculos ponuntur, haud inepte dixeris, nec mihi vero prorsus apparet absimile, a Sancti discipulis, quo, qualis hic fuisset, utcumque docerent, Epistolæ encyclicæ jam datæ fuisse adjunctos. Ut illos adeo, antequam ad Titulos funebres progrediar, huc etiam modo transcribam, locus exigit. Sic habent:*

Laudandus

A Laudandus Bruno fuit in multis et in uno.
Vir fuit æqualis vitæ, vir in hoc specialis.
Semper erat festo vultu, sermone modesto.
Cum terrore patris monstravit viscera matris.
Nullus eum magnum, sed mitem sensit ut agnum.
Prorsus in hac vita verus fuit Israëlita.
Hunc Deus a pœnis rape, sedibus infer amœnis.

b *Porro Annotationibus nonnulla, quæ in funebribus Sancti Titulis, jam mox hic subdendis, accurrunt, illustraturum me, in Comment. prævio num. 24 significavi; ne autem supposititios hosce esse, quis putet, locorum etiam sacrorum, quorum nomine signantur, ætatem, cum potero idque conducere existimaro, indicabo, aut certe, an et quid de iis comperire potissimum potuerim, post singulas, quibus dictos Titulos discreturus sum, sectiones notabo, licet interim vitia, quibus hi contra Prosodiæ rectæque constructionis leges laborant, plerumque inobservata, quod nimis frequentia sint, præterire sit fixum.*

B

TITULI FUNEBRES

Seu diversæ ad Epistolam præcedentem responsoriæ *a*.

SECTIO I.

Titulus fratrum montis Amati b.

Notum autem facimus sanctitati vestræ, nos fratres de vivo, humiles habitatores montis Amati una cum domino nostro Priore Hieronymo in communi statuisse, pro reverendissimo charissimoque Brunone, vestræ Congregationis patre, septem diebus pro ejus venerabili transitu Vigilias *c*, et Missas celebrare, in matricula *d* conscribere, anniversarium diem agere. Oramus et obnixe petimus, ut nostri in omnibus bonis vestris memores sitis. Valete.

Fratrum Fisciclensis cœnobii e.

C 2 Nos Fisciclenses fratres pro reverendissimo ac religiosissimo domino Brunone, eminentissimo eremita, supplicationum preces intentissimo, libenti valde animo, Creatori Deo cum oblationis sacræ libamine persolvemus, et ejus venerabile nomen inter amantissima fratrum nostrorum nomina conscribemus, ejusque anniversarium diem, prout charitas vestra petit, devotius celebrabimus *f*.

Rangerii Brunonis discipuli.

3 Ego Rangerius, viri venerabilis Brunonis quondam discipulus *g*, precum supplicationes offerre desidero Deo omnipotenti, ut, qui illum tanta honestavit gratia, tanta pietate decoravit, secundum suæ fidei meritum conferat et coronam. Specialiter autem et pro debito speciali et amoris privilegio anniversariam ejus memoriam exhibebo pro opportunitate rerum et temporis.

S. Frigiani Lucensis ecclesiæ.

4 Nos, humiles sancti Frigiani *h* Lucensis ecclesiæ fratres, pro tanto Viro et tam glorioso D voluntarie Officium commemorationis impendimus *i*, credentes nos apud Deum ejus sanctis commendari meritis.

Ecclesiæ Placentinæ.

5 Nos, sanctissimæ Mariæ, sanctæque Justinæ Placentinæ matricis ecclesiæ *k* parvi meriti fratres pro tam venerabilis Viri gloriosissima anima debitas ardenti animo exequias agere voluntarie promittimus, ejusque sanctam memoriam in nostra matricula *l* amantissime inseremus.

Monasterii sancti Sepulchri m.

6 Monasterii sancti Sepulchri congregatio voluntarie adimplebit, quod petitis *n*.

Ecclesiæ S. Martini de Petra.

7 Ecclesiæ nos canonici sancti Martini, quæ dicitur Petra *o*, gratanter hanc chartam accipientes, humilique mente recordationem in nostra matricula conscribentes, religiosi hujus viri, Brunonis scilicet, memoriam in die ejus anniversarii facientes. E

Clusini cœnobii p.

8 Clusinum collegium, satis humile, et exiguum pro Brunone, religionis socio, insignisque fidei magistro eximio, ac suis orationibus in vita sanctissimi viri patris nostri Benedicti dedito, mœrens se fore destitutum tanti viri solatio, dietim *q* exorabit Dominum, imponendo fratribus Missas et Psalterium suum complendo videlicet tricennarium *r*. Quem etiam inter nomina fratrum diligenter habebit impositum, ejusque festum devote celebrabit annuum, ut sibi det requiem, Michaële precante, perennem. Orationum vestrarum clypeo muniri optamus, quibus ascisci inter Sanctorum consortia nos et defunctos nostros minime dubitamus.

Segusiensis ecclesiæ s.

9 Auctoritas sanxit divina, necnon Apostolica habet sententia, invicem fratres portare onera; hujus ergo auctoritatis dogmate fulcita Segusiensis ecclesia nostra humilis et exigua, fundendo preces, Dei exorat clementiam, ut tanti religiosi viri anima, videlicet Brunonis functi, delictorum veniam consequatur, perhenni Dei gratia *t*. F

Præpositurœ Ulciensis.

10 Nos humiles fratres sancti Laurentii Ulciensis ecclesiæ, quæ alio nomine Plebs martyrum vocatur *u*, pro tanto Viro, tamque religioso, pro quo etiam totus orbis terrarum preces incessanter fundere debet, Officium cum tricenario *x*, et deinceps anniversarium ejus, divina subministrante gratia, persolvemus.

Ecclesiæ Gratianopolitanæ.

11 Gratianopolitana ecclesia, quam dominus Bruno monachus atque eremita sibi eremum facere, habitationemque prius destinavit *y*, quanto tunc gavisa est in ejus præsentia, eam nimirum existimans perpetuam habere, tanto nunc magis

A magis dolet præ cæteris super tanti, tamque incomparabilis Viri absentia. Quocirca Officium ejus commemorationis assiduum usque tricesimum *z* libenter persolvit. Panem quoque et vinum cum cæteris ferculis, quæ fratres ejusdem Congregationis interim sumpsere, eadem pro ejusdem Viri anima pauperibus largita sunt. Diem vero migrationis suæ, quo animam suam, memoratu dignam, Deo reddidit, in catalogo suorum illustrium virorum ponens, anniversariam et celebrem se habere indesinenter repromisit. Nos itaque humili prece vos precamur, ut nostri sitis memores, quatenus orationum precumque vestrarum possimus fieri participes.

Eremi Cartusiæ prope Gratianopolim.

12 Nos quoque Cartusiæ fratres, piissimi patris nostri Brunonis, viri valde clarissimi, solatio miserabiliter præ omnibus destituti, quid pro ejus dilecta anima, et sancta faciamus, de-B finire nequimus. Vincunt enim merita beneficiorum ejus erga nos, quicquid possumus, et valemus. Itaque sicut pro unico patre, ac domino nostro nunc, et sine fine orabimus, et qualiscunque Missarum, cæterique spiritalis exercitii consuetudo circa defunctos apud nos tenetur, pro illius anima omni tempore tanquam filii persolvemus *aa*.

Fratrum Casæ-Dei subtus Curnillionem prope Gratianopolim.

13 Nos fratres, et servi servorum Casæ-Dei habitantes in cellula beatæ Mariæ, quæ alio nomine dicitur Cornelio *bb*, et est vicina eremo Cartusiæ, pro sanctitate tanti Viri, cujus doctrina, et exemplo stirps tanta in Christo fructificavit, septem diebus celebrabimus Officium et Missas, et dabimus panem et vinum cum ceteris ferculis pauperibus, sicut uni ex fratribus nostris, et memoriam anniversariam ejus in catalogo nostro scribemus.

C *Fratrum S. Ruffi in costa S. Andreæ.*

14 Nos fratres ex canonicis sancti Ruffi, commorantes in quadam cellula sancti Andreæ, quæ vulgo Costa vocatur *cc*, pro piissimi anima Brunonis, per septem dies continuatos Matutinas, et Missas celebrabimus *dd*, et sicuti uni ex nobis pro ejus animæ solatio præbendam *ee* dabimus, et in catalogo fratrum nostrorum nomen ejus scriptum habebimus.

Athanacensis cœnobii Lugduni ff.

15 Athanacensis vero cœtus, divino oraculo præmonitus, pro anima religiosi deoque dilecti Brunonis generale Officium *gg*, simulque preces, et orationes persolvit, et conscriptis cum eo fratribus obsequia commendationis exhibuit.

Majoris ecclesiæ Lugdunensis.

16 Sic mors prudenti parcit, velut insipienti.
Prudens Bruno fuit, sed cito morte ruit. D
Nempe jacet Bruno tumulo depressus in uno,
Qui quantum potuit, justitiæ studuit.
Floruit et vita factus simplex eremita.
Si fuit iste reus, tu sibi parce Deus,
Cui dantur frustra pro Psalmis carmina pulchra.
Plus prodesset ei ter Miserere mei.

S. Mariæ Blesensis hh.

17 Non est deflendum, nec patris morte dolendum.
Non obiit Bruno, qui partem fixit in uno *ii*.
Hunc Deus excepit, comitem pia turba recepit.

S. Petri Climiacensis cœnobii kk.

18 Jure dolor poni debet pro morte Patroni *ll*.
Gaudeat et mater, gaudet ut ipse pater.
Fecimus obsequium, quod chartula jussit agendum.
Et nobis iidem vos faciatis idem. E

S. Romani de ecclesia Lugdunensi archidiaconi mm.

19 Domne tibi Bruno, qui semper rege sub uno.
Sacram servasti legem, nec eam violasti,
Finis adest vitæ, tristantur ob hoc eremitæ.
Sunt tibi post fatum summæ data gaudia vitæ.
Non ergo pro te gemitus edant eremitæ.
Nam mundo vivens loca deserta subiisti.
Nunc cælos nactus lætaris in agmine Christi.

S. Vincentii Cabillonensis ecclesiæ nn.

20 Cum bene præteritam testetur littera vitam,
Et cum posse mori nulli dematur honori,
Fletus deponi debent pro morte Patroni. F
Nanque Deus sedem superam sibi tradidit ædem.
Nunc igitur, fratres, Psalmos Missasque canentes
Reddamus Christo laudes et carmina nostro,
Ut prosit cunctis, quod nos adolebimus isti.

S. Mariæ Belvensis ecclesiæ oo.

21 Ivit ab hac vita Bruno simplex eremita;
Tollitur arce poli, terris super astra relictis,
Et sic cum Christo mundi requiescit ab isto,
Orans pro cunctis viventibus, et modo functis *pp*.

S. Anthonii Conteiensis qq.

22 Quicquid habet mundus, quicquid vitale vocatur,
Si bene discrevi, sub mobilitate moratur.
Unde sub incerta mutabilitate tenemur.
Res quoque non stabiles et nos et nostra videmur.
Volvitur in fatis, volvuntur fata diurna.
Ipsa

A Ipsa quidem titubant, quasi commoveantur in urna.
Dulcedo mundi res labilis et metuenda,
Et sibi suppositi velut ignis flamma cavenda.
Accipiunt omnes tali dulcedine letum.
Dulcedo pereat, quæ confert fel et acetum.
Decipit hæc cunctos sibi grata compede junctos,
Deceptis tandem mercedem donat eamdem,
Merces illa quidem datur omnibus exitus idem.
O miser omnis homo, quamvis, quod decipieris,
Cernas, ipse tamen modicum curare videris,
Et probo deceptum te lumen cordis habere.
Obscuratur enim, possis ne damna videre.
Nec retinenda tenes, nec vis removenda movere.
Heu miseræ mentes, metuenda parum metuentes,
Quæ breviter curant, quæ longo tempore durant,
B His nimis intentæ, quæ sunt mutata repente!
Mors, timidum nomen, miserabile præbuit omen
Venturæ genti primo male nota parenti.
Mors subit, et moritur vivens, nec finis habetur
Certus in hac vita : Bruno probat hoc eremita.
Bruno ruit, cui sylva domus, cibus herba fuere;
Qui, quia mundus erat, mundum contempsit habere.
Sancta parens Christi, quæ sola Deo placuisti,
Concedas, ut ei data sit sedes requiei.

Ejusdem.

23 Bruno Dei cultor, vitiorum nobilis ultor,
Ante Dei faciem possideas requiem.
Lector securus quia nunc sospes subiturus,
Huic completa tamen debita dicat amen.

S. Petri Carnotensis rr.

C
24 Concio Sylvestris, lachrymarum parce fluentis,
Pastoris vita, fidei cultu redimita,
Votum lætandi nobis dat, non lachrymandi.
Si mundo moritur, paradisi sede potitur.
Perdomuit carnem ; dum cæli tendit ad arcem,
Se sociat Christo, mundo dum migrat ab isto.
Si qua tamen carnis violavit viscera Patris
Culpa, licet parva, tergat miseratio larga
Ejus, quem toto properavit cernere voto.
O miles Christi, qui pugnæ victor abisti,
Quam bene certasti, quia certando superasti!
Spernens terrena, stipenda carpis amœna,
Vivis et exultas, et ad aulæ limina pulsas.
Christe, tuo fesso, quia te petit, obvius esto
Dans illi requiem, dans sine fine diem.

S. Dionysii prope Parisios.

25 Si prosa, vel versus possent conferre salutem,
Nec prosa, nec versus tollent tibi, Bruno, salutem;
Nam prosa vel versus de te volat ore dicaci, D
Quæ tibi sic prosunt : serpentis ab ore minaci
Si tormentari prohiberent, atque vorari,
Sic prosa, vel versus possunt conferre salutem.
Cum strepitu vocis sonet ergo melodia cordis,
Ut prosa, vel versus, quod continet, id meditemur,
Quodque sonat, fieri Dominum de corde precemur.
Bruno digne pater, ut eo salveris ab igne,
Qui non justorum, sed semper erit reproborum.
Et si quid minus est, quod non perfectio donet,
Id tibi donari defectibus et superaddi
Nostra tuis possit devotio, si Deus audit.
Sed Deus audiet, et faciet, quia justa rogamus.
Audiat ergo Deus, et det, quæ justa rogamus,
Ut tibi fine carens cælestis lux tribuatur
Et tecum nostris, et cunctis hic titulatis.

S. Germani Parisiensis Ep. ss.

E
26 Mentibus in nostris deberet semper haberi
Lux, in qua reprobi mala tollent, seu bona justi.
Hanc timuit Bruno, sophiæ qui verus amator,
Exuit hic veterem mortali carne parentem.
Ipsum de terra Christus devexit ad astra.
Serve Dei Bruno, te suscipiat tuus auctor.
Perpetua possis uti requie paradisi.
Hanc habeant omnes nostri cunctique fideles.

S. Maglorii Parisiensis tt.

27 Occiduis morbis resolutis, cur dolet orbis?
Consumpta pœna, si pace fruuntur amœna,
Non opus est flendi, quia gaudent luce perenni.
Est homo laudandus : tamen est hac voce juvandus, F
Parce Redemptor ei terrenæ materiei.

S. Petri Fossatensis uu.

28 Anima ejus in Christi nomine requiescat in pace. Amen.
Nil prosunt animæ, versus si fecero mille,
Vos orate tamen, pace quiescat, amen.

S. Crucis sanctique Faronis Meldensis xx.

29 Cognitus iste satis doctrina erat atque beatis
Moribus et vita Bruno sapiens eremita,
Principiis primis, summis, fulgebat et imis.
Post monachus factus, jam cælica gaudia nactus.
Ecce jacet Bruno tumulo conclusus in uno.
Nam sic tolluntur sapientes, dum moriuntur,
In domini castra, pollentia desuper astra.
Nullus miretur, si Bruno sanctus habetur :
Hoc meruit vita dici simplex eremita.
At si peccavit, quod necdum forte piavit,
Hoc sibi condonet Dominus, cœloque coronet.

A

yy *S. Petri Casiacensis cœnobii yy.*

30 Qui pro salute hominum dignatus est fieri Homo, dignetur concedere veniam vestro Patrono.

ANNOTATA.

a *De modo, quo, rationeque, ob quam Titulos funebres seu datas ad epistolam encyclicam, qua* S. Brunonis *obitum quaquaversum nuntiarunt ejus discipuli, responsorias etiam hic edere visum sit, consule Commentarium prævium num.* 24 *et seq., ubi etiam invenies, unde, quid de hisce generatim sentiendum sit, statuas.*

b *Lubinus in Brevi abbatiarum Italiæ Notitia pag.* 226 *recenset Ordinis S. Benedicti abbatiam, Titulo S. Salvatoris Montis Amiati insignitam atque in territorio et diœcesi Clusina Veteris Etruriæ sitam, quam anno circiter* 743, *uti in Episcopis Clusinis tom.* 3 *Italiæ sacræ Ughellus et post hunc Mabillonius tom.* 2 *Annalium Benedictinorum lib.* 22, *num.* 24 *docet, Rachis seu Ratchisus, Longobardorum rex, fundavit; fuisse autem ex hac abbatia fratres, quorum nomine funebris hic Sancti Titulus signatur,* B *mihi vix non indubitatum apparet, licet interim monasterium, cujus illi fuerunt, non* Mons Amiatus, *sed unius literulæ suppressione* Mons Amatus *hic appelletur.*

c *Id est, Officium, pro defunctis cani solitum, prout id hodieque vocatur.*

d *Vox hæc catalogum hic significat, cui defunctos, pro quibus specialiter orare statuerant, monasteria ecclesiæve solebant inscribere.*

e *Abbatia est Lucanæ seu Lucensis in Italia diœcesis, Titulo S. Salvatoris nobilis seculoque* x *fundata. Adi in abbatiarum Italiæ Brevi Notitia pag.* 134 *Lubinum, qui tamen abbatiam illam seu monasterium, non* Fisciclense, *sed vel* Fisceclense, *vel* Ficiseli, *aut etiam* Ficoclense *appellari, ibidem docet.*

f *In epistola encyclica, obitus* S. Brunonis *nuncia, jam supra Titulis funebribus præmissa, petunt Calabrini ejus discipuli, ut, qui, hac accepta, anniversarium defuncti Patris sui diem essent acturi, ii, non rotulo, præfatam epistolam* C *complectenti, sed chartæ separatæ sese seu suas ad eamdem responsorias inscribant: quare, cum facile factum esse queat, ut e duobus monasteriis, Fisciclensi nimirum et Montis Amati, utpote haud procul admodum invicem distantibus, unum proxime post alterum, qui epistolam encyclicam, obitus* S. Brunonis *nunciam, circumtulit, adierit, anniversariumque* Brunonis *diem sese celebratura, eadem duo monasteria in suis ad hanc responsoriis seu Titulis funebribus promittant, puto hosce eo ordine, quo hic ponuntur, eidem chartæ separatæ fuisse inscriptos; quod etiam existimo quantum ad nonnullos alios, inter titulum proxime sequentem, et Titulum quintum decimum interjectos, quibus expresse anniversariæ Sancti lucis celebratio promittitur; qui enim dictam epistolam encyclicam circumtulit, ex Etruria, duo præfata monasteria, Fisciclense nimirum et Montis Amati, complectente, Lugdunum petiit; quare cum loca sacra, quorum Tituli isti sunt, haud multum a via, quæ ex Etruria Lugdunum ducit, abducant, tunc ea omnia, idque eo ordine, quo iidem hic subduntur, verosimillime adiit.*

g *Sunt, qui velint, Rangerium, cujus hic Titulus nomine insignitur, eum ipsum esse Rangerium, qui, postquam Sanctus noster Rhegiensem, ad quem anno* 1090 *electus fuerat, archiepiscopatum recusasset, ad cathedram hanc, uti apud Ughellum tom.* 9 *Italiæ sacræ in archiepiscopis Rhegiensibus videre licet, fuit promotus; verum Ms. de* S. Brunone *Tractatus, quem Carthusiani hujates mecum communicavere, auctor anonymus censet, Rangerium, qui Titulum hunc scripsit, seque in hoc* S. Brunonis *discipulum vocat, esse potius illum Rangerium, qui, quemadmodum Ughellus tom.* 1 *Italiæ sacræ in Episcopis Lucensibus docet, anno* 1098 *Lucensem cathedram occupabat, annoque* 1112 *excessit e vivis. Et vero cum inter duos Titulos, eidem chartæ separatæ (adi dicta ad lit. præced.) inscriptos, quorum altero a Fisciclensi diœcesis Lucensis monaterio, altero a S. Frigiani cœnobio, in ipsa ex dicendis civitate Lucensi sito, anniversaria Sancti commemoratio fuit promissa, Titulus Rangerii nomine notatus, quo factum pariter id fuit, medius hic ponatur, fuerit verosimiliter et hic eidem chartæ separatæ inscriptus; quod cum ita sit, Rangerius, qui eum scripsit, aut in dicta civitate Lucensi aut ab ea haud procul, cum id fecit, verosimiliter exstiterit, satque proinde probabilis laudati auctoris anonymi opinio potest videri, licet interim nullo modo pro certa queat haberi, quod nec ex ipso, de quo hic, Titulo, nec ex inscriptione, quam hic præfert, Rangerium, quem habet auctorem, episcopum exstitisse, constet.* D E

h *Intra civitatis Lucensis muros, quemadmodum Lubinus in Abbatiarum Italiæ brevi notitia pag.* 192 *docet, monasterium, seculo sexto fundatum, concluditur, quod* S. Frigidiani *seu* Frigiani *appellatur: quin adeo hujus ipsius sit præsens funebris Sancti Titulus, dubitandum non apparet.*

i *Nescio an, qui hunc Titulum scripserunt, anniversariam Sancti lucem sese acturos hac loquendi formula non promiserint. Utut sit, promissum equidem id fuisse videtur tam hoc, quam duobus adhuc aliis, rem pariter diserte non exprimentibus, funebribus Titulis, sexto nempe et nono, quorum alter monasterii S. Sepulcri, alter ecclesiæ Segusiensis est; cum enim omnes tres pluribus Titulis, qui chartæ separatæ (vide dicta ad lit. f) fuere inscripti, interserantur, fuisse eos eidem chartæ separatæ pariter inscriptos, verosimile apparet; hoc ipso autem, quod chartæ separatæ fuerint inscripti, sese illi, qui eos scripserunt, anniversarium Sancti diem celebraturos, promisisse videnter ex iis, quæ ad lit.* f *dicta sunt.* F

k *Id est, ecclesiæ cathedralis. Adi Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad Vocabula* Ecclesia matrix.

l *Adi Annotata ad lit.* d.

m *Cum ecclesiæ cathedralis Placentinæ Titulo proxime subdatur hic Titulus, monasterium S. Sepulchri, cujus nomen præfert, aliud indubie quemadmodum ex modo dictis ad litt.* f *et* t *facile colliges, non est, quam, quæ nomine illo insignitur, Placentina Ordinis S. Benedicti abbatia, anno* 1056 *fundata, ut Lubinus in Abbatiarum Italiæ brevi Notitia pag.* 300 *docet.*

n *Vide dicta ad lit.* i.

o *Monasterii hujus notitiam nuspiam invenire quivi; id tamen inter Placentiam et Clusinum diœcesis Taurinensis cœnobium, cujus Titulus proxime*

A *xime hic subjungitur, situm fuisse existimo ob ea, quæ supra notavi ad lit.* f.

p *Lubinus in Abbatiarum Italiæ brevi Notitia duas Ordinis Benedictini abbatias, a Clusa nomen habentes, quarum altera S. Victori, altera S. Michaëli sacra est, pag.* 104 *recenset ; quin autem harum posterior sit Clusinum hic memoratum monasterium, dubitandum non est, tum quod ea sola Sancto sit antiquior, tum quod Titulus subjectus hunc includat versiculum :* Ut sibi det requiem, Michaële precante, perennem.

q *Id est, quotidie.*

r *Id est, Officium triginta Missarum, diebus totidem pro defunctis absolvendum. Adi Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum* Tricenarium.

s *Segusium, incolis* Susa, *urbs Italiæ est in Pedemontio ad radices Alpium Cottiarum, quibus in Sabaudiam et Galliam est transitus. Cum urbs illa eo tempore, quo Sanctus noster obiit, seu seculi* XII *initio præter S. Justi abbatiæ ecclesiam plures adhuc alias, quarum tamen nulla erat Cathedralis, fuerit complexa, an et quænam harum in particulari, et an non omnes potius simul hic designentur, definire non possum.*
B *Anne forsan abbatiæ S. Justi ecclesia, quod illius abbas, ut in S. R. E. Cardinalium, archiepiscoporum et Pedemontanæ regionis chronologica Historia cap.* 22 *Franciscus Augustinus ab Ecclesia docet, episcopalia jura non pauca Segusii exerceret,* Segusiensis ecclesia *per excellentiam nominatur ?*

t *Adi iterum dicta ad lit.* i.

u *In Geographica Delphinatus vicinarumque regionum Tabula, historicis, quæ anno* 1711 *Parisiis prodiere, monumentis præfixa, Segusio haud procul Lugdunum versus occurrit Ulcium, pagus haud dubie, qui, in aliis Delphinatus geographicis tabulis eodem situ positus, nomine Gallico* Oulx *distinguitur. Fratres adeo, qui pagi illius ecclesiam, S. Laurentio sacram, administrabant, seu præposituram incolebant, Titulum hunc (adi dicta ad lit.* f) *verosimillime scripserunt.*

x *Id est, ni fallar, Officium de Defunctis, quod* Vigilias *vocant, una cum triginta Missis. Vide etiam dicta ad lit.* r.

y *Cartusiæ eremus scilicet, quam Sanctus, priusquam in Calabriam secesserit, inhabitavit, in* C *diœcesi Gratianopolitana sita est.*

z *Diem nempe. Adi Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad Vocabulum* Trigesimum.

aa *Aniversarium sancti Patris sui diem sese acturos, sat aperte etiam hic promittunt religiosi eremi Cartusiæ incolæ.*

bb *Cellula hæc seu Prioratus, a celeberrima Ordinis S. Benedicti in Arvernia Casæ-Dei abbatia dependens, Gratianopolitanæ urbis parti, Lugdunum respicienti, ad dexteram Isaræ fluvii ripam adjacet, quemadmodum disco e laudata ad lit.* u. *Delphinatus Tabula geographica.*

cc *In eadem Tabula geographica Gratianopolim inter et Lugdunum locus occurrit,* Costa S. Andreæ *vocatus, qui proinde aut ipsa est, quæ hic memoratur, cellula seu Prioratus, a S. Rufi monasterio, prope Valentiam modo sito dependens, aut hunc certe, si adhuc subsistat, complectitur.*

dd *Officium, quod olim* Septenarium *vocabant, quodque per septem dies continuos pro mortuis agebatur, hic promittitur. Adi Cangium in Glossario ad vocabulum* Septenarius.

ee *Præbenda, ni fallar, hic significat eleemosynam, portione monachica, seu monasterii con-* D *stantem ; ut fratres, quorum hic Titulus est, per septem sese dies tantum cibi ac potus, quantum interea ipsorum communitas esset sumptura, pauperibus esse daturos, etiam promisisse videantur. Adi Titulum* XI.

ff *Olim extra Lugduni muros erat, modo ipsis inclusum est hoc Ordinis Benedicti monasterium, ad confluentes Araris et Rhodani seculo* VI *aut etiam citius exstructum. Consule Galliam Christianam auctam tom.* 4, *col.* 233.

gg *Id est, Officium solemniori, quo potest, ritu pro defunctis celebratum. Adi in Glossarii Cangiani Supplemento Carpentierum ad vocabula* Officium generale.

hh *In civitate Blesensi, quemadmodum Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 8 *col.* 1388 *docent, conspicitur canonicorum Regularium, cui seculo* IX *canonici seculares serviere, abbatia,* Beata Maria Blesensis *aut etiam* Burgus-medius *appellata. Isthæc haud dubie per S. Mariam Blesensem hic designatur.*

ii *Alludi videtur ad illud Lucæ* 10, ỳ 42 Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit. E

kk *Cum monasterium, quod* Climiacense *vocetur, nuspiam inveniam, in modum, quo scriptum est hoc nomen, mendum irrepsisse puto proque* Climiacensis *legendum* Cluniacensis ; *ut hoc anno* 910 *conditum monasterium hic designetur.*

ll *Id est, magistri, domini aut etiam Prioris.*

mm *Quid hæc Tituli subjecti sibi velit inscriptio, haud satis intelligo.*

nn *Cabilonensis seu Cabillonensis cathedralis ecclesia jam inde ab anno* 541 *S. Vincentii martyris, priori, quod habuerat, S. Stephani relicto, nomen accepit ; ut alia haud dubie quam hæc in isthac inscriptione non designetur.*

oo *In civitate Belvensi, seu, ut modo communius scribitur, Bellovacensi præter ecclesiam cathedralem, S. Petro Apostolorum principi sacram, sex sunt ecclesiæ collegiatæ, quarum una sanctissimæ Dei genitrici Mariæ dedicata est ; ut ad hanc, ni forte hic* Belvensis *pro* Belnensis *perperam scriptum sit, urbisque adeo Belnæ, quæ in Burgundia a civitate Cabilonensi haud admodum procul sita est, ecclesia SS. Dei Genitrici sacra designetur, subjectus Titulus verosimillime spectet.* F

pp *In cœlum receptum esse* S. Brunonem, *orareque ibi pro viventibus, haud obscure in hoc Titulo indicatur. Idem etiam fere fit in quatuor Titulis proxime prægressis, infraque in multis aliis, quod sane eum proxime etiam post suum obitum pro Sancto a non paucis habitum fuisse, argumento est. Consule etiam Comment. prævium num.* 749 *et Sancti Vitam a Surio scriptam num.* 45.

qq *Anne hic forte curata, quæ in generali diœcesis Ambianensis beneficiorum Catalogo, anno* 1648 *Parisiis excuso, pag.* 22 *recensetur, Conteiensis seu Contiacensis S. Antonii in Picardia ecclesia designatur ?*

rr *Jam ante seculum* X, *uti in Gallia Christiana aucta tom.* 8 *col.* 1213 *videre licet, ad radices montis, cui urbs Carnotensis superimposita est, exstitit Ordinis Benedictini monasterium, quod* Sanctus Petrus in Valle *appellatur. Hoc ipsum haud dubie per S. Petrum Carnotensem hic designatur.*

ss *Aliud Parisiis S. Germani, Parisiensis episcopi, seu templum, seu monasterium non est, quam quod* S. Germanus a pratis *dicitur ; quare hoc,*

A *hoc, quod jam inde a seculo sexto fuit fundatum, in hac subjecti Tituli inscriptione designari puto.*

tt *Exstinctum modo est hoc, quod diu ante* S. Brunonis *ætatem fundatum fuerat, Parisiense monasterium. Adi Galliam Christianam auctam col.* 306 *et tribus seqq.*

uu *Additur in Basileensi horum titulorum editione :* Quo loco sanctus Maurus beati Benedicti discipulus corpore quiescit ; *ut adeo monasterium, quod hac inscriptione designatur, aliud non sit, quam Fossatense S. Mauri, quod seculo nono, uti Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.*7 *coll.* 282 *et* 284 *docent, fuit exstructum modoque est abolitum.*

xx *Amplam hujus monasterii, quod* S. Brunone *multo est antiquius, notitiam subministrant Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 8 *col.* 1688 *et binis seqq.*

yy *Hoc monasterium, quod ad lævam Matronæ ripam duabus leucis infra Castrum-Theodorici in diœcesi Suessionensi situm est, seculo nono, imo octavo , creditur antiquius. Adi Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 9 *col.* 427 *et seqq.*

B

SECTIO II.

Titulus ecclesiæ S. Mariæ Carnotensis a.

Ecclesiæ murus Bruno fuit haud ruiturus :
Nam bonus, atque piæ mentis fuit , atque sophiæ.
Doctor erat verus : fleat ipsum plebs bona clerus.
Justus, sincerus, morum gravitate severus
Mortuus est Bruno, pugnando rege sub uno.
Qui sic pugnavit, Ducis hostes quod superavit,
Cujus miles erat, quapropter prœmia quærat
A duce Sanctorum lætissima regna polorum.
Et nos mille modis, Psalmis oremus, et odis,
Ut det Christus ei lucem summa requiei.
Nam promeruit hanc mercedem quis habere,
Nullus Brunonem putet hac mercede carere.

Versus scholares b.

C 32 Quis fuerit Bruno, momento temporis uno,
Nescius, huc veniat, discere si cupiat.
Iste fuit justus, sapiens nimis, atque venustus ;
Sed nulli nocuit discere, quod potuit.
Cui pia vota damus, nostrumque patrem rogitamus,
Ut fugiens rabiem, possideat requiem.
Si Bruno vixit, sicut vixisse putatur,
Vivat in æternum, paradisi sede fruatur.
Flos erat hic patrum , solamen , gloria fratrum,
Veri sectator, divinæ legis amator,
Semita justiciæ, fons hic, et origo sophiæ,
Lux, speculum mundi, rerum sublime cacumen,
Labentum baculus, miserorum dulce levamen ;
Nec mens fracta malis, nec erat nimis alta secundis.
Hic sibi non vixit, sed mundo, quem bene rexit.
Non hic, sed vita spoliata flet hoc Eremita. D
Vita non eguit, qui mundo, non sibi, vixit.
Ut narrem breviter, quis narret sufficienter?
Quam phœbe phœbo, quam cetera sydera lunæ,
Tam totus mundus assit * tibi, Gallice Bruno *c.* * cessit

S. *Margaritæ cœnobii d.*

33 Cum Patre sit Nato laus et cum Flamine sacro,
Mundum sustentat, cœlum ditione gubernat.
Angeli cum seraphim, pariterque beata cherubim
Cum ceteris sanctis, justis, simul atque beatis.
Occurrant illi simul exultantes, et læti.
Et tamen cum ipsis, astantibus undique turmis,
Virtutum thronis, et potestatibus justis
Vere beatificent Dominum, regem quoque laudent,
Inclyti Brunonis adsint animæque parati.
Abraam mox, Isaac, et Jacob , Job et Helias,
Esaii, Daniël, David, sanctissimus Johël,
Abacuc, Abdias, Sophonias et Hieremias E
Cum vatum ceteris sistent obtutibus Christi.
Supplices, et læti deposcant dono ditari,
Et nos cum ipsis demus pia cantica laudis
Quamvis indigni, mereatur luce beari ;
Exultat cælum, terra gemit, nunc, et resultat.

S. *Mariæ novi monasterii e.*

34 Nos fratres novi monasterii, sicut postulastis pro Patre vestro, sanctæ recordationis viro domino Brunone, clementia Domini prompto animo exorabimus.

S. *Benigni Divionensis f.*

35 Est quia surgendum, non est de morte dolendum.
Parcere mors nescit, justus bene morte quiescit.
Mutua vota damus, nostris eademque rogamus. F

S. *Stephani Divionensis g.*

36 Qui regit omne, quod est, hunc noxa solvat ab omni.
Hunc societ justis, qui regit omne, quod est.
Quæ petitis vestris, eadem persolvite nostris
Obsequiis, Psalmos, cantica, vota, preces.
Spiritus in cælo Brunonis suscipiatur
Et sit cum Christo, dum vixit, quem sequebatur.
Impetret et nobis, quod se possimus adire,
Quos cupit hic mundus peccati fæce perire.

S. *Petri Besuensis h.*

37 Transit ab hac vita Bruno summus eremita,
Quem deflent cuncti sapientes atque periti.
Hic sapiens vixit, sapiens et alta migravit.

Jam

A Jam cælum teneat, jam Christo sedulus astet,
Pro sibi devotis securus fratribus orans.

S. Mariæ Castellionensis i.

38 Bruno vir hic magnus fuit ac simplex, velut agnus,
Qui mundum cernens vilescere cunctaque spernens
Vitam mutavit corpusque fame maceravit.
Post monachus factus, eremi vastissima nactus,
Hanc linquens sedem cæli conscendit ad ædem,
In qua detur ei locus optatus requiei,
Et si quem læsit vel si quod crimine adhæsit,
Hoc condonet ei gratia magna Dei.

Lingonensis ecclesiæ episcopi k.

39 Robertus Lingonensis ecclesiæ servus, rogabat ejusdem ecclesiæ canonicos et sacerdotes, monachos, eremitas, in episcopatu Lingonensi B Domino servientes, ut orent pro anima charissimi magistri sui Brunonis, et eleemosynas pauperibus largiantur memoriamque obitus sui, in quibus poterit, ecclesiis, scriptam observari faciet.

S. Mariæ Molismensis l.

40 Tempore disposito migrat de corpore Bruno,
Cujus, dum vixit, vita Deo placuit.
Subveniant illi, quibus est permissa potestas,
Ut sit ei requies et sine fine dies.

Nostris versiculis, qui habitamus Molernium, addentes vobis, qui estis Turri, innotescimus, quod pro domino Brunone, patrono vestro, nostro autem familiarissimo *m*, Missarum solemnia diebus triginta celebravimus, ejus etiam obitus anniversarium diem in catalogo fratrum nostrorum conscripsimus.

S. Michaëlis Tornodrensis cœnobii n.

C 41 Mors pia justorum, fruitur quia regna polorum,
Morte sua sacro sociatus in agmine Bruno
Vivat et in requie potiatur dona sophiæ,
Gaudeat hic felix, videat faciem quoque Patris,
Cernere quam Christus faciet sine fine beatos.

S. Germani Antisiodorensis o.

42 Mansio Brunonis sit perpes cælitus omnis,
Cunque Deo vita fiat ei socia,
Nobis vota dari semper curate precari
Illius meritis sedibus æthereis.

S. Stephani Antisiodorensis p.

43 Bruno Pius pastor, puræ pietatis amator,
Dæmonis ignitas superavit ubique sagittas,
Subjectis largus fuit hic nimis et sibi parcus,
Factis implebat, quidquid per verba docebat,
Non se prælatum, sed se cupiebat amatum,
Gaudeat in cælis, quia vixit corde fidelis.

D

S. Mariæ et S. Joannis Reomensis cœnobii q.

44 Dans bona Christe, poli famulo da regna Brunoni,
Mutanti florem mundi cunctumque decorem
Deserto vili, quod regno charius illi
Hac fuit in vita. Jam cessant plurima scripta:
Debita doctori reddantur vota Brunoni,
Atque suis cunctis nostris quoque reddite functis,
Christi veraces famuli justique sequaces,
Qui charam fortis eremum colitis modo Turris;
Quæ vos, ut vestrum, perducet ad astra Magistrum,

Notum sit vobis, charissimi, nos Reomenses fratres vestri memoriam Patroni in Missis et orationibus triginta egisse diebus, ipsiusque nomen cum nostrorum nominibus fratrum, sicut decet, scripsisse. E

Lamberti abbatis Pultariensis r.

45 Ego frater Lambertus, Pultariensis monasterii ex necessitate Apostolicæ obedientiæ servus et procurator exiguus, hujus eximii magistri Brunonis in litteralis doctrinæ scientia a primordio meæ conversationis de seculo in eruditione Catholicæ conversationis et veræ religionis discipulus, ejusdem piissimi Patris nostri et informatoris memoriam in septenariis et tricenariis Officiis et anniversaria die sui obitus, cum canticis spiritualibus, et pauperum refocillatione quotannis recolenda, cum commissis mihi filiis et fratribus procurare et devote prosequi non fatigabimur, et quos poterimus, ad orandum pro eo excitabimus *s*.

S. Petri Aremarensis cœnobii t.

46 Fons et origo boni, Jesu, pius esto Brunoni,
Ne leo tangat ovem, fer, bone Pastor, opem,
Agnus Bruno tuus sit, sit non dæmonis hædus,
Si meruit pœnas, parce reo, bonitas. F

S. Petri Trecorum u.

47 Ut titulus dicit, mundi tentamina vicit
Bruno vir sapiens, jussa Dei faciens.
Sprevit opes multas, sibi nec fuit ulla facultas,
Sed quicquid potuit, fratribus exhibuit,
Fugit ab hac vita, monachus fit et hinc eremita.
Dum sic abstinuit, regna poli meruit;
Sed quia jure pari decet hoc pro fratre precari,
Poscimus ut requies sit tibi quæque dies.

S. Petri insulæ Germanicæ x.

48 Mortua, mors, utinam vel carcere clausa fuisses,
Nec tantum mundo Doctorem surripuisses,
Pro quo nos petimus Christum, fontem bonitatis,
Ut det Brunoni munus solitæ pietatis.

Christe,

A Christe, Patris Verbum, regnum concede supernum
Brunoni famulo, qui se tibi pectore puro
Vivens conjunxit mundanaque gaudia sprevit.
Vos igitur, fratres, eremitica claustra colentes,
Quod nos pro vestris facimus, nunc reddite nostris,
Subtracti leto potiantur quo paradiso.

S. *Stephani Catalmiensis ecclesiæ y.*

49 Commisit protoplastus homo, cur postera proles
Patris facta luens tendat in interitum?
Omnes intereunt, sed non omnes crucientur.
Mors venit injustis, vita salusque bonis.
Hic igitur Bruno, vir sanctæ relligionis,
Mundum contemnens cælica promeruit.
Nos ergo Dominum devota mente precamur,
Ut, qui justus erat, justificetur adhuc.

B

S. *Petri cœnobii de monte z.*

50 Nos gessit moriens Christus de morte resurgens;
Spes in morte Deus, gloria sola Deus.
Brunoni requiem tu confer, Christe, perhennem,
Gaudia cum Sanctis sint sibi pro meritis.

S. *Basoli aa.*

51 Bruno polum subeat, quem strenua vita venustat,
Quo merito fidei gloria crescat ei.

S. *Mariæ Remensis metropolis.*

52 Hic Pater eximius fundator relligionis
Exemplar sese fratribus exhibuit,
Dans illis formam spernendi vilia mundi,
Cælestis patriæ præmia dum sequitur;
Pro cujus culpa non credimus esse gemendum,
Quem jam gaudentem credimus in requie.
C Nam si cui Sancto requiem bona vita meretur,
Huic quoque pro meritis summa datur requies,
Qui cum multimode nostra polleret in urbe,
Solamenque suis atque decus fieret;
Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque
Hunc præferremus omnibus et merito;
Namque benignus erat omnique peritus in arte
Facundusque satis divitiisque potens,
Omnia postposuit Christo nudumque secutus
Christum, cum multis suscipit hunc eremus *bb*.
Propterea requiem sibi credimus esse paratam;
Si tamen ulla levis hæsit ei macula
(Nam patet, in terris nullum sine labe morari)
Hanc Deus abstergat dando sibi veniam.

Alius ejusdem ecclesiæ.

53 Ut servire Joseph dominæ contempsit amori,
Et fugit amplexus incestos mente virili,
Sic contempta jacet, Bruno, tibi gloria mundi. D
Amplecti dum te cuperet tibi brachia tendens
Multas mundus opes multos obtendit amores,
Tuque fuga lapsus, pompali veste rejecta,
Amplectens eremum vestiris forte beata.
Hunc tantum talem cælestibus esse sodalem
Credimus, hunc rogitat fratrum devotio tota,
Ut Domino pro se dignetur fundere vota:
Pars tamen interior si traxerit ab exteriore
Quid sordis, Deus, hoc pietatis dilue rore.

Item alius ejusdem.

54 Judicis examen venturi Bruno pavescens
Mundanas contempsit opes eremumque petivit *cc*
Atque suavis ibi fructus emisit odoris,
Ad Christum revocans quos gloria vana fefellit.
Nocte dieque Dei præceptis invigilabat
Omnibus exemplar, eremi quos vita decorat.
Oquam felici meriti mercede fruuntur,
Qui socii turmis cælestibus efficiuntur, E
Lucis et inveniunt loca, quæ sunt nescia pestis,
In quibus æternis celebrantur gaudia festis,
Ad quæ suspirans hic dissolvi cupiebat,
Posset ut in Christo sic conregnare Beatis.
Denique finito certamine carne solutus
Optatisque fruens conscendit ad æthera liber.
Verum si quid ei terrenæ sortis* adhæsit, * *sordis*
Quatenus ad tumulum* mercedis nil sibi desit, * *cumulum*
Pulsemus Dominum precibus, quem cuncta verentur,
Nulla quod inferni tormenta sibi dominentur.

Alius iterum ejusdem.

55 Iste vir Eliæ par Baptistæque Johanni,
Hic eremi cultor fuit et bonitatis amator,
Hic Abrahæ similis pius extitit atque fidelis;
Iste velut Petrus Domini mandata secutus
Omnia contempsit et Christo pauper adhæsit;
Maluit hic Christo pauper, quam vivere mundo
Dives, sicque Dei plene præcepta peregit.
Sed quia, quæ mundi sunt, mors rapit omnia secum,
Mundo sublatum junxit cælestibus istum;
Nos vero Domini deposcamus pietatem, F
Ut tanto Patri mundani si quid adhæsit
Pulveris, abstergat Deus illud fons pietatis.

Adhuc alius ejusdem.

56 Quem tenerum docuit mater Remensis alumnum *dd*,
Propositi tenuisse fidem lætata Brunonem,
Migrantem ad Dominum lachrymis precibusque salutat.

S. *Martyrum Sergii et Bacchi Andegavensis ee.*

57 Justi vel reprobi manet unica sors moriendi
Et simul ad finem deducit transitus idem;
Sed judex operum sedes discernit eorum:
Vir bonus ad requiem transit, peccator ad ignem.

S. Petri

A

ff

S. *Petri cœnobii puellarum ff.*

58 Vitæ forma piæ, totius acerra sophiæ,
Bruno pater, vita si transmigravit ab ista,
Ad Domini nutum liquet illum carne solutum,
Qui justum merita voluit donare corona;
Quem licet æthereis fidamus inesse choreis,
Haud tamen obsequii deerunt solacia nostri.

gg

S. *Symphoriani martyris in urbe Remensi gg.*

59 Si quid lugere de morte juvetque dolere,
Tunc nos tristemur, super hoc quoque Patre fleamus;
Sed quia nec luctus nec clamor ad æthera ductus
Quemquam de morte valet ad vitam revocare,
Oremus Christum, pro nobis in cruce fixum,
Cælesti vita potiatur ut hic Eremita.
Scribimus hæc vobis et idem, petimus, date nobis.

B

hh

Ecclesiæ SS. Trinitatis hh.

60 Ut petitis, fratres, a nobis, sic faciemus;
Sed Bruno cum Christo regnat, sicut reputamus,
Quem cruce prælata sectatus hic est eremita,
Illecebris mundi constanti mente repulsis.

ii

S. *Dionysii Remensis ii.*

61 Cunctas liquit opes, cunctos simul orbis honores
Pro te, Christe pater, pro cæli munere pauper
Bruno factus iter, quorum fuit ante magister *kk.* kk
Quattuor ut fontes, ex una parte meantes,
Quos Paradisus habet, mundi per regna fluentes
Exundant terras, sic hic quos imbuit, ornat,
Implet et informat, inflammat, dirigit, armat,
Cudit et illustrat et adhuc regit, excolit, aptat.
Syderis instar erat cunctis, quos ipse docebat.
C Inter Cælicolas Christi requiescat in aula.

ll

S. *Remigii Francorum Apostoli ll.*

62 Ne doleatis, oves, Pastoris funere flentes;
Nam non est flendus, fuerat cui vivere Christus
Atque mori lucrum superando dæmonis astum,
Hic Pater eximius, nobis merito venerandus;
Nec solum nobis, sed quos sol flammeus urit.
Quem fovet ipse Deus, quem jam retinet paradisus
In requie pacis, cur talem, quæso, doletis?
Raptus enim mundo donatur vivere cælo,
Et vivit vere, studuit quia vivere juste.
Conregnare tibi, Deus, annue, quæsumus, illi
Æterna requie dans tecum perpetuari.

mm

S. *Nicasii Remorum archiepiscopi mm.*

63 Deus, fidelium lumen et animarum, animam hujus Viri Catholici ab omni solvat vinculo delictorum. D

SS. *Martyrum Timothei et Apollinaris nn.* nn

64 Hujus Doctoris fuit hæc vis cordis et oris,
Ut toto cunctos superaret in orbe magistros:
Sic meditando bonus fuit atque loquendo disertus.
Huic se tota dedit sapientia totaque sedit
Hujus in arcanis dives penetralibus hospes.
Quod dico, novi, mecum quoque Francia novit,
Et totus novit per climata quattuor orbis.
Hæc illum docuit res hujus spernere mundi
Et solum fecit perquirere gaudia cæli.
Huic si quid sordis de carnis lege cohæsit
(Nam cuncti penitus carnali lege gravamur)
Omnipotens tollat, qui crimina nostra relaxat,
Impleat atque sibi votum, quod semper amavit.

S. *Bartholomæi Apostoli in monte Or oo.* E oo

65 Orbis amarescens claudescit pondere mortis,
Et trahit ad speciem humanæ per devia sortis,
Mergit et exilio propriorum quæque tabescens.
Unde tumescis, homo miser, hac ætate senescens?
Fonte Caribdineo mergeris ad ultima finis,
Ac cinis in cineres solveris, ut umbra lucernis.
Est labor ejus amor et inextricabilis error,
Defectu cujus animam complectitur horror,
Postquam nudata fuerit de carcere carnis
Vel satanæ ducibus, heu! circumsepta catervis.
Quod metuens animosus in hoc discrimine Bruno
Servitio penetrat eremum certaminis uno;
Linquit opes mundique decus, ne gloria pœna
Fiat in interitum, sed currens nectare vena
Dulcescat fluctus animi cordisque tenorem
In se constringens scelerum constringat amorem
Per cursus varios operum virtute bonorum, F
Mortificando caput mortis cum jure malorum.
Quapropter meruit consortia Cælicolarum
Liber ab hoste stygis aut rerum tartarearum,
Et sociatur ei, per quem reparabitur orbis,
Quam longus meta tam purus denique morbis,
Quo requiescat amen misera de morte resurgens
Nec lædat serpens fœda prurigine turgens.

ANNOTATA.

a *Ecclesia Cathedralis Carnotensis beatam Mariam in cælos assumptam, uti Gallia Christiana aucta tom.* 8, *col.* 1091 *me docet, veneratur patronam; quare non aliam hic quam istam designari puto ecclesiam. Porro cum inter hujus Carnotensis ecclesiæ Titulum hic subjectum, Titulumque vigesimum quartum, qui monasterii S. Petri, in Carnotensi civitate siti, est, nonnulli alii Tituli, videlicet S. Dionysii prope Parisios, S. Germani a pratis, Maglorii Parisiensis, S. Petri*

A *Petri Fossatensis, S. Faronis Meldensis et S. Petri Casiacensis, in diœcesi Suessionensi siti, interjiciantur, nec ullo modo verosimile appareat, eremi Turritanæ fratrem, qui epistolam encyclicam, obitus* S. Brunonis *nunciam, circumtulit, in itinere, quod hunc in finem confecit, Carnotum iterum, postquam ex hac urbe Parisios, Meldasque deinde et Casiacum, diœcesis Suessionensis cœnobium, se contulisset, fuisse reversum, certum apparet, Titulos funebres omnes, qui chartæ separatæ, in Annotatis, sectioni præcedenti subnexis, ad lit.* f *memoratæ, non fuere inscripti, non accurate eo ordine, quo in Rotulum seu Rollum (adi Comment. prævii num.* 24*) fuere conjecti, in Basileensi, quam sequor, editione recenseri: ii autem, qui hanc curarunt, ordinem illum maxime, ut apparet, interrupere Titulorum nonnullorum interpositione, qui chartis separatis, quod iis anniversariæ Sancti lucis celebratio promitteretur, erant inscripti. Res ex iis, quæ infra suis locis annotabuntur, magis patescet.*

b *Cuilibet olim cathedrali ecclesiæ sua erat schola, in qua, qui volebant, politiori litteratura aliisque scientiis imbuebantur. Titulus itaque,* B *qui huic inscriptioni subditur, eorum est, qui ecclesiæ cathedralis Carnotensis scholam frequentabant.*

c *Ne hinc inferas,* S. Brunonem *natione Gallum fuisse. Adi Commentarium prævium num.* 42.

d *Additur in editione Basileensi*: Quod situm est in eremo. *Verum nec cœnobium, nec ecclesiam inveni, cui hæc inscriptio conveniat. Nec cœnobium istud asseverare ausim aut in diœcesi Carnotensi aut prope illam situm fuisse. Neutrum enim ex eo, quod Titulus ejus hic Titulo ecclesiæ cathedralis Carnotensis subjungatur, potest concludi, cum Tituli funebres, chartæ separatæ, de qua in Annotatis, sectioni præcedenti subnexis, ad lit.* f, *non inscripti, eo ordine, quo in Rotulo funebri, epistolam encyclicam, mortis* S. Brunonis *nunciam, complectente, positi fuere, non semper recenseantur, quemadmodum ad lit.* a *jam docui.*

e *Nisi ad Novigentinam diœcesis Laudunensis abbatiam, sanctissimæ Dei Genitricis nomine insignitam, annoque, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9, *col.* 603 *docent,* 1076 *fundatam, spectet Titulus subjectus, definire pariter nequeo,* C *quodnam hic monasterium designetur, aut quonam circiter loco, quod hic* Novi S. Mariæ monasterii *titulo insignitur, situm fuerit. Causa quantum ad hoc postremum liquet ex iis, quæ ad lit. præced. dicta sunt.*

f *Monasterium, S. Benigni nomine insignitum, cujus hæc est inscriptio Titulusque subjectus, in diœcesi Lingonensi situm est. Adi Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 4, *col.* 668, *qui id anno circiter* 500 *fundatum fuisse, ibidem docent.*

g *Vetus secularis S. Stephani Divionensis in diœcesi Lingonensi ecclesia, quæ, anno* 1113 *S. Augustini Regulam amplexa, anno* 1611 *a statu Regulari ad secularem est reversa, sua proprie nescit exordia, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores, qui hæc interim ab ineunte seculo nono dumtaxat repetunt, tom.* IV *col.* 752 *docent.*

h *Ordinis S. Benedicti monasterium hoc est, in diœcesi Lingonensi quatuor ab urbe Divione leucis situm, quod seculo septimo fuit exstructum. Adi Galliam Christianam auctam tom.* IV D *col.* 703.

i *In suburbana (adi Galliam Christianam auctam tom.* IV *col.* 770*) civitatis Castellionensis ecclesia, quæ S. Mariæ nomine decorabatur, canonici primo a Brunone episcopo Lingonensi (in diœcesi enim Lingonensi civitas illa sita est) sub seculi decimi finem fuere instituti, indeque parochia ac tandem abbatia exstitit. Illa haud dubie hic designatur.*

k *De hoc Lingonensi episcopo, cujus subjectus titulus est, videsis Commentarium prævium num.* 96 *et seq.*

l *Celebre omni dubio procul hic designatur Ordinis S. Benedicti monasterium, quod* Molismi *aut etiam* Molernii *nomine distinguitur, quodque a S. Roberto, primo illius abbate, seculo undecimo, quemadmodum ad* XXIX *Aprilis, quo apud nos de hoc Sancto actum jam est, docuimus, multum jam provecto in finibus Lingonum Montembarrum inter et Mussiacum in sanctissimæ Virginis Mariæ honorem fuit exstructum.*

m *Hinc confirmatur opinio, quæ,* S. Brunonem, *Cartusianorum institutorem, antequam in Cartusiæ eremum secederet, in Siccæ-fontanæ solitudine aliquamdiu esse commoratum, adstruit.* E *Consule Comment. prævium num.* 417.

n *Hoc Ordinis S. Benedicti monasterium, quod in diœcesi Lingonensi in monte Voluto, urbi Tornodorensi imminente, situm est, anno* 980 *a Milone, Tordorensi comite, cooperante Widrico diœcesano, instauratum fuit. Adi Galliam Christianam auctam tom.* 4, *col.* 712.

o *Antiquissimum hoc Ordinis S. Benedicti monasterium in ipsa Autissiodorensi urbe situm est, fuitque diutissime ante* S. Brunonis *ætatem constructum, ut videre licet ex iis, quæ de eo Sammarthani fratres in Gallia Christiana antiqua tom* 4, *pag.* 477 *suppeditant.*

p *Cathedralis Antisiodori seu Autisiodori ecclesia S. Stephano sacra est. Hujus adeo esse puto subjectum Titulum; neque enim video, cujus alterius seu ecclesiæ seu monasterii esse queat.*

q *Dubitandum non est, quin hic designetur Reomaënse seu Reomense diœcesis Lingonensis monasterium, quod, cum primitus sanctissimæ Virgini Mariæ fuisset dicatum, postea etiam a S. Joanne, primo suo abbate, qui id anno circiter* 440 *fundavit, appellatum fuit. Adi iterum Gal-* F *liam Christianam auctam tom.* 4 *col.* 658.

r *De Lamberto abbate, cujus est Titulus subjectus, monasterioque Pultariensi, cui ille præfuit, videsis Commentarium prævium num.* 97. *et seq. uti etiam Galliam Christianam auctam tom.* 4, *col.* 724 *et seq.*

s *Egregie enimvero sese gratum erga* S. Brunonem, *magistrum olim suum, hic præbet Lambertus, Pultariensis abbas; ut autem videas, quid per septenaria et tricenaria Officia hic promittat, consule, quæ post sectionem præced. ad lit.* r *et litt.* dd *annotata sunt.*

t *Hoc Ordinis S. Benedicti cœnobium, quod in diœcesi Trecensi quatuor ab urbe Trecassina leucis situm est, anno* 837 *fuit fundatum, quemadmodum videre est apud Sammarthanos fratres in Gallia Christiana antiqua tom.* 4, *pag.* 78.

u *Cum nullus Trecis, qui S. Petri nomine insignitus sit, locus sacer præter cathedralem ecclesiam exsistat, hæc haud dubie hic designatur.*

x *Loci hujus notitiam nuspiam invenire quivi.*

y

A y Catalmiensis *pro* Catalaunensis *mendose hic scriptum puto civitatisque adeo Catalaunensis cathedralem, quæ S. Stephanum protomartyrem, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9 *col.* 858 *et* 859 *docent, agnoscit patronum, ecclesiam designari.*

z *Situm est hoc monasterium in diœcesi Catalaunensi, eratque jam inde seculo undecimo exstructum. Adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9 *col.*927.

aa *Hoc monasterium, quod in diœcesi Remensi situm est, a S. Nivardo, Remensi archiepiscopo, anno circiter* 673, *quemadmodum ad primum Septembris diem, quo de illo apud nos actum, ostendimus, et vivis sublato, exstructum fuisse docent Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9 *col.* 196.

bb *Hinc collige,* Brunonem, *cum in eremum secessit, non Parisiis, sed Remis, summos inter fortunæ secundæ favores fuisse versatum. Adi Commentarium prævium num.* 154 *et binis seqq.*

cc *Ad Parinense defuncti, qui suam ipsemet damnationem denunciarit, prodigium hic alludi conjicit anonymus Tractatus de* S. Brunone, *a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor. Verum conjecturæ isti pro adstruenda ferali historia multum roboris non inesse, ipsemet fatetur is scriptor. Consule Commentarium prævium* § 21. B

dd *Hinc colligimus,* S. Brunonem, *adhuc admodum juvenem, litteris operam in civitate Remensi dedisse. Adi Comment. prævium num.* 54.

ee *Monasterium, horum sanctorum Martyrum nomine insignitum, quod in civitatis episcopalis Andegavensis suburbio situm est, seculo octavo fuisse constructum, aiunt religiosi illius incolæ. Adi in Gallia Christiana veteri tom.* 4 *pag.* 820 *Sammarthanos fratres.*

ff *Duo olim in urbe Remensi S. Petri nomine distincta exstitere sacrarum virginum monasteria, quorum alterum Superius, alterum Inferius nominabatur. Postremum ex his (vide Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9 *col.* 178) *verosimillime ætate* S. Brunonis *jam erat abolitum; primum adeo, quod sub finem seculi sexti, uti apud dictos Scriptores tomo eodem col* 270 *est videre, fuit exstructum, quodque modo adhuc superstes est, hic designari conjicio, ni forte, quod tamen non puto, pro puellari, quod alibi situm sit, cœnobio pronuntiandum potius sit.*

gg *Seculo undecimo condita fuit hæc Ordinis S. Benedicti abbatia. Adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9, *col.* 807. C

hh *Quisnam hic locus sacer designetur, pro certo determinare non possum.*

ii *Remense hoc monasterium diu ante* S. Brunonis *ætatem fuit conditum, uti liquet ex iis, quæ de illo Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9, *col.* 288 *memoriæ produnt.*

kk Brunonem *exemplo suo effecisse, ut nonnulli, quos antea scientias seu sacras seu profanas docuerat, in eremum sese pœnitentiæ agendæ ergo receperint, non omnino inepte ex hoc funebri ejus Titulo conjeceris.*

ll *In urbe Remensi situm est insigne hoc monasterium, nec paucorum annorum cursu* S. Brunonis *ætatem præcessit. Adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9, *col.* 219 *et seqq.*

mm *Est et hoc monasterium in urbe Remensi situm, ac* S. Brunonis *ætate longe antiquius. Adi iterum Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 9, *col.* 204 *et seqq.*

nn *Remis existit collegiata ecclesia, quæ* S. Timothei *dicitur. Hæc, ni fallar, hic designatur.* D

oo *Cum S. Bartholomæi nomine, quemadmodum Galliæ Christ. auctæ scriptores tom* 9, *col.* 181 *docent, S. Theodorici monasterium, in monte, veteribus Gallis* Or *nuncupato, tribus ab urbe Remensi milliaribus situm, annoque circiter* 500 *exstructum, olim etiam venerit, dubitandum non apparet, quin hic illud designetur.*

SECTIO III.

Titulus S. Mariæ Laudonensis a.

66 Bruno decus cleri, decus et prudentia mundi,
Dum fuit in terris, florebat acumine mentis,
Dum fuit inter nos *b*, florebat et in documentis.
Integritas morum cumulum supplevit honorum;
Sed postquam nostra delegit cedere vita,
Vester collega vestrisque locis eremita
Deposuit curam penitus totius honoris,
Amplectens curam Christi solius amoris.
Vos igitur, fratres, eremi deserta colentes,
Fallacem mundum sic jam superasse videntes
Egregium Patrem, ne triste feratis obisse,
Quem nos regna poli divina putamus adisse. E
Cum sit cælicola, potuit quid majus habere?
Dum fuit in terris, hæc illi vota fuere.

Alius ejusdem.

67 Gaudens doctorem, quem Francia, Bruno, recepit,
Clauderis in terra Calabrinus nunc eremita;
Quod clamant omnes, ut tibi sit requies.

Monalium S. Joannis Baptistæ c.

68 Bruno, laudaris, tua vita decens renovatur
Versibus et scriptis, nec, quanta fuit, memoratur.
Ipse pius, simplex, plenus Deitatis amore,
Impiger et mundus fuit, omni dignus honore. F
Vivit adhuc Bruno, sibi traditur a Patre vita.
Clericus ipse fuit, sit monachus, hinc eremita.
Nunc jacet exangue corpus, tamen hoc veneratur.
Vivit adhuc Bruno, cujus flatus gratulatur.
Ipse fatigatus per tempora necque reatus,
Nunc sibi concedat Deus, ut semper requiescat.

S. *Nicolai de saltu Vedocii d.*

69 Haud doleat quisquam, morti succumbere quemquam,
Cum vivat potius. Qui corporis enecat æstus,
Hic in perpetuum jus mortis vitat acerbum;
Et tibi det jugem cum Sanctis, Bruno, quietem.

B. Mariæ Noniandi e.

70 Egregius Bruno non est laudandus in uno,
Qui docuit clerum, pater extitit et monachorum

chorum,
Atque Deo charus per claros splenduit actus.
Omnibus hic nobis sit semper commemorandus,
Ipsius ut flatum capiat Deus immaculatum,
Missis et Psalmis societur civibus almis.

Alius ejusdem.

71 Dum vixit Bruno, monuit fecitque monendo,
Ut nobis mundus vilescat, ne pereamus.
Mundus habet fraudes, istis conjungit et artes.
Denique mellitis incautos vulnerat armis,
Mellificatque dolos, ut sic perdat male cautos.
Nostro Brunoni nunquam potuit dominari,
Ne dominetur ei, nudus deserta petivit,
Mansit et in pace, pax ut sibi longa maneret.

Ecclesiæ Suessionensis.

72 Suessorum mater ecclesia *f* fratribus dilectissimis, et Deo charis consistentibus in eremo, quæ dicitur Turris, conversationem supernam habere semper per Christum. Piissimi, ac Deo dilecti patris, vere venerabilis Brunonis, cognito sancto ac glorioso decessu, dulciter super tali, tantoque Viro commoti fuimus; Officium autem ejus felici animæ fidelium more impendimus, et ad ejus beatam memoriam anniversarie recolendam diem, quo carnis carcere egressus est, quomodo a vobis denunciatam accepimus sanctam ejus resolutionem, in nostra matricula scripsimus, orantes, et deprecantes, ut ejus sanctissimis vestrisque precibus adjuvemur tam vivi quam defuncti. Amen.

SS. *Medardi et Sebastiani Suessione g.*

73 Plebs pia Medardi, regalia et inclyta sancti,
Flentibus et mæstis solamina grata salutis.
Qui gemitis functum, functi deponite luctum,
Nil juvat extinctum deflere, dolere sepultum.
Sed potius voto prosint libamina sancta.
Hæc tribuantur ei, quicunque pericula mortis
Pertimet, horrescit, pereuntibus omnibus orbis
Continuis precibus succurrat, et auxilietur.
Dum petit et rogitat, pro se quoque quisque laborat.
Cum Moyses orat, superat plebs Israëlita,
Dum cessat votis, cadit illico, vincit et hostis.
Nos simul oremus, nec cesset spiritus ullus.
Vota juvant hominem, dum vivit et exit ad horam.
Quæ perimit vitam, tulit improba mors Eremitam,
Quæ nocet et lædit justum, satis impia lædit.
Hæc tam crudelis necat insatiata Caribdis,
Quos vovet omniparens nullum miserata dolores,
Salvet ab hac hominem, qui pertulit in cruce mortem,
Et vitam tribuat, quam non Proserpina rumpat.

S. *Mariæ Blesensis h.*

74 Bruno, vir egregiæ probitatis, gemma sophiæ,
Cujus honestatis sit præsens carthula testis.
Pacis habet fidem cæli translatus ad ædem.
Ergo laudemus Dominum, veneremur, amemus,
Per quem servorum decoratur vita suorum.

Alius ejusdem.

75 Usus eras eremo, liquisti terrea, Bruno,
Nec mors morte tua tonuit penitus tua jura.
Solvitur in cineres corpus, sis cælicus hæres.

S. *Krileffi Blesensis i.*

76 Contrahit omnis homo primi discrimina fati,
Et cunctæ vitium nocet Evæ posteritati.
Exercens igitur studium mors impietatis
Aggreditur, solvitque Virum tantæ probitatis.

S. *Mariæ Bernaci k.*

77 Doctor doctorum fuit, exemplarque bonorum
Nostris temporibus Bruno vir eximius,
Esseque pœnalis culpæ nil credimus illi,
Ipse Deum nobis conciliet meritis.

S. *Crucis Aurelianensis l.*

78 Summum Bruno decus et gloria temporis hujus,
Carne jaces, sed parte manes meliore superstes,
Et justi recipis nunc præmia grata laboris,
Præclaris merito doctoribus associatus.
Vivens in Christo nostri, Vir sancte, memento
Doctrinæque tuæ, quæ toto fulget in orbe,
Christo funde preces, mereamur ut esse sequaces,
Quique Deum pro te fraterno more rogamus,
Bruno, tuis semper precibus, vir sancte, juvemur.

Vos quoque, sanctissimi fratres, qui tantum ac talem Patronum ad cælos præmisistis, omni humanæ compassionis dolore postposito, gaudete et exultate in Domino, dignosque tanto Patre vos fuisse moribus ostendite, ut, ipso pro nobis intercedente, dignetur vobis Dominus, si non scientia parem, honesta saltem vita consimilem patrem providere. Valete.

Abbatis S. Joannis Suessionensis cœnobii m.

79 Dilectis in Christo et Deo dignis fratribus, Calabriæ reverendis eremitis, in monasterio sanctæ Dei Genitricis, semper Virginis Mariæ Deo famulantibus, Petrus sancti Johannis

nis Suessionensis canonicorum regularium humilis abbas totaque fratrum cum eo degens et Deo serviens congregatio bene incepisse, melius perseverare, feliciter consummare. Audito beato fine sancti patris vestri et magistri mei Brunonis, a cujus ore sanæ doctrinæ fluenta plerumque haurire contigit, et, si opere non complevi, de absentia vehementer tristamur, carnales evasisse angustias et requiem adeptum esse et cum Deo vivere, prout conjecturam de mundicia et perfectione transactæ vitæ, nobis satis notæ, facere possumus, vehementius congaudemus. Ejus ergo memoriam tum quia magister noster fuit, tum quia precibus ejus et vestris confidimus, tanto apud Deum efficatioribus, quanto sanctioribus, hoc modo habituros, promittimus triginta diebus Missas et Vigilias pro remedio ejus vestrorumque fratrum defunctorum celebrantes. In libro autem, ubi nomina fratrum defunctorum scripta sunt, nomen ejus conscribimus, anniversarium depositionis ejus diem debita veneratione, Deo volente, celebrabimus, et omnium beneficiorum, quæ apud nos B fiunt et in locis, quæ ad nos pertinent, eum participem desideramus et vos participes suscipimus.

S. Symphoriani martyris Selvacensis *n*.

80 Abbatem sanctum narrant hunc scripta fuisse,
Commissumque gregem virtutis iter docuisse;
Ergo si vixit, rotulus *o* testatur ut iste,
Te sibi perpetuam requiem petimus dare, Christe.

S. Quintini Belvacensis *p*.

81 Humilis congregatio sancti Quintini Belvacensis, sperans, patrocinio reverendi patris sui Brunonis apud Deum se adjuvari, obedienter ei tricesimum *q* ascribit et cum fratribus suis memoriam ipsius vestrumque omnium amodo tenebit.

Raptus ab hac vita Christum sitiens Eremita,
Ne mala mutarent sanctam præsentia vitam,
C Quidquid proposuit vivens, moriendo probavit,
Proderit ecclesiæ fidei vestigia nosse.

Quidam frater de præfata ecclesia, Gauherius nomine, sanctæ recordationis Viro, quem multum diligebat et solum nostris temporibus mundo renunciasse, prædicabat, tricesimum faciet et quamdiu vixerit, inter familiares suos in memoria diligenter habebit.

S. Luciani Belvagorum Apostoli *r*.

82 Dux eremitarum, lux corruit ecclesiarum,
Hunc eremus plorat, quem quisque fidelis honorat.
Est etenim dignus, quoniam fuit ipse benignus.
Nam mundum sprevit mundanaque cuncta reliquit,
Exercens vitam de se faciens eremitam.
Verus in æthereis eremita sit ipse choreis,
Vivens cum nostris hic fratribus attitulatis. *s*

D

S. Fusciani de Sylva *t*.

83 Bruno, vir excellens, probus et vitiosa repellens,
Discipulus Christi, vita testante, fuisti,
Vita, quies, sine nocte dies, reparatio mira,
Ipso dante tibi, pateant ad gaudia vera.

S. Petri Corbeiæ *u*.

84 Divitias Bruno mundanas postposuisti,
Exemploque tuo postponendas docuisti,
Et loca deserti pro Rege coluisti,
Dulcibus alloquiis multorum corda rigasti,
Talibus extemplo factis extas imitator
Sanctorum patrum, qui doctrinis viguerunt.
Illic insidias hostis per tempora multa
Passus mansisti, cujus fraudes superasti.
Nunc tamen in Christo complesti fine beato
Mortalis vitæ cursus, et gaudia vitæ
Perpetuæ defunctus habes, hæc est tua merces.

E

S. Quintini Vermandensis *x*.

85 Dum moritur Bruno, moritur, quod traxit ab uno,
Stat meritum cujus, quia vivit spiritus ejus.
Vita beatorum, spes atque corona piorum,
Ipsum sydereis societ super astra choreis.

S. Petri Lehunensis ecclesiæ *y*.

86 Mortuus hic vivit, quia, spretis omnibus, ivit
Cum cruce post Christum, dum mundum linqueret istum.
Hic nullum læsit, Domino quia semper adhæsit.
Hinc vitans pœnas sedes fortitur amœnas,
Ad quas Altitonans, justis pia prœmia donans,
Ad convivendum nobis donet veniendum.

S. Fursei Peronæ *z*.

F

87 Hic Vir virtutis, virtutibus inde secutis,
Per meriti florem capiat sine fine decorem.
Ipse Deus, quo quæque reguntur et omnia constant,
Bruno, tuo donet gaudia spiritui,
Terra licet tua membra tegat carnalia vilis,
Spiritus in cæli transeat alta tuus.
Bruno pius pastor, vitam ducens eremitæ,
Attribuente Deo, mereatur gaudia vitæ.

B. Mariæ Alrenensis ecclesiæ *aa*.

88 Sancte Bruno, venerande pater, veneranda propago,
Cælica jussa tenens, vivas cælestis imago.

S. Petri Durcurtensis ecclesiæ *bb*.

89 Declinare mori nescit sapientia mundi,
Nec rem cum voce declinat sexus uterque.
Ast ego ni fallar, Bruno declinat utrumque.

Sed

A Sed ruit in Libra *cc*, merito quia sors fuit æqua.
Pura fuit vita, sapiens fuit hic eremita.
Appensus libræ discrimen nesciat iræ.

Notificamus igitur vobis, fratres charissimi, prout flagitastis, nos huic Ecclesiæ Catholicæ Filio tricennarium et anniversarium diem et in catalogo fratrum nostrorum inscriptione devote conscripsisse.

S. Salvatoris Aquiciensis cœnobii dd.

90 Ego Aimericus, hujus prætitulati cœnobii abbas, animæ inclyti et famosi magistri Brunonis precibus, licet exiguis, æternam ab æterno et pio Salvatore requiem imploro et diem obitus ipsius Brunonis in Calendario notavi.

Cœnobii Marcemensis ee.

91 Excessit tandem, defuncto corpore pridem,
Excedens animo famosus carmine Bruno,
B Qui tulit exilium vivens in corpore mundum.
Hinc se submovit, eremita bonus latitavit;
Sed bene sic latitat, operum dum luce coruscat.
Delectatur ibi cernendæ spe Deitatis,
Qua nunc perpetuo cœlis fruitur penetratis.

S. Amandi Elnonensis ecclesiæ ff.

92 Hic, quia dum vixit, mentis consedit in arce,
Huic quoque displicuit, quidquid fit dæmonis arte.
Post mortem carnis cælesti conditur urbe,
Sedes pro meritis datur huic, quæ digna sophiæ,
Cui vivens studuit non ficto cordis amore.
Hinc pro morte Patris luctus omittat ovile,
Orbatum quamvis sit multæ lucis honore.
Gaudeat at merito, sicut gaudet Pater ipse.
Quod facimus vestris, eadem nostris facitote.

S. Petri Istensis ecclesiæ gg.

C

93 Vera fides Christi laxat peccamina mundi,
Cujus facta caro ligno crucis hostia Patri.
Quod qui corde bono credens votis imitatur,
Ipsius vitæ consortia læta meretur;
Cujus Bruno pater concivis ut efficiatur,
Judicis ad thronum devotio digna feratur;
Prosit defunctis oratio mutua nostris.

S. Mariæ Mecinensis ecclesiæ hh.

94 Commemorande pater Bruno, Christi pia Mater
Dignetur Natum pro nobis in cruce passum
Poscere, cælestis donet tibi prœmia regni;
Quo tecum fratres nostri sint atque sorores.

S. Mariæ Formosellensis ecclesiæ ii.

95 Frustra conquerimur, justus si morte sopitur.
Omnibus una via proveniens varia D
Tristia damnatis, dat gaudia plena beatis.
Ergo beatus erit qui bene transierit.
Felix hic Bruno, cui consonat ore sub uno
Laus modulata piis, comptaque tot studiis.
Nosque precamur ei lumen lucere diei,
Qui non temporibus concidit aut vicibus.
Vos quoque pro nostris oretis commemoratis,
Sic sic concludo breviter, celeberrime Bruno,
Cui famulabaris, Christo sine fine fruaris.

S. Donatiani Brugensis ecclesiæ kk.

96 Hic cultor veri, dum vixit, gloria cleri,
Carne resolutus habeat nunc gaudia tutus.
Quæ petitis vestris, fratres, impendite nostris
Et qui lector ades, dic sit ei requies.

S. Nicolai Meltensis ecclesiæ ll.

97 Mors breve nomen habet, sed nomine dura sub ipso E
Sors latet, et sors, quæ non breve jus habeat.
Calcat opes et sceptra quatit, cathedrasque supinat,
Nemoque novit ubi, quando vel unde venit.
Sensus, honor, meritum, species, vis, res, genus, ætas,
Omnia vanescunt mortis in articulo.
Hæc cum cuncta forent tibi, Bruno *mm*, pridie Nonas
Octobris tamen es mortuus ipse modo.
Magne pater, qui cuncta potes, cui competit uni
Interiora viri cernere funditus, et
Parcere peccatis, dare post obitum medicinam,
Parce Viro tanti, sisque medela sibi.

ANNOTATA.

a *Laudonensis seu potius Laudunensis cathedralis ecclesia sanctissimæ Dei Genitrici sacra est; ut vel hinc, spectare ad hanc subjectum Titulum, dubitandum non appareat.* F

b *Gallos scilicet, aut, si mavis, archidiœcesis Remensis, cujus Laudunensis episcopatus suffraganeus est, incolas.*

c *Intra urbis Laudunensis ambitum (adi Galliam Christianam auctam tom.* 9, *col.* 587 *et seq.) S. Salaberga virgo seculo* VII *ædificavit parthenonem, S. Joannis Baptistæ nomine per longissimum temporis spatium postea vocatum, in quo sacræ virgines perseverarunt ad annum usque* 1128, *quo sanctimonialibus monachos substituere in coacta Atrebati provinciæ Remensis synodo fuit decretum. Hujus itaque parthenonis indubie est Titulus subjectus, qui, quod etiam hic notandum, per hunc, quem includit, versiculum sequentem,* Clericus ipse fuit, fit monachus, hinc eremita, *opinioni eorum, qui* S. Brunonem, *cum mundo valedixit, non recta in Cartusiam secessisse adstruunt, suffragatur, quemadmodum Commentarii prævii num.* 416 *docui.*

d *Hoc cœnobium, quod tribus circiter leucis ab urbe Lauduno in silva Vedogia, seu Voëgia,* Saltus

A Saltus Vedocii nomine hic distincta, situm est, anno circiter 1080 natales videtur fuisse sortitum. Adi Galliam Christ. auct. tom. 9, col. 610 et seq.

e Locus sacer, qui hoc nomine hodie appelletur, olimve fuerit appellatus, nuspiam a me fuit inventus.

f Id est, ecclesia cathedralis. Quam porro vocabulum Matricula, in hoc Titulo occurrens, significationem in eo habeat, in Annotato, quod sectioni primæ ad lit. d subnexui, expositum invenies.

g Dubitandum non est, quin hic insigne designetur S. Medardi cœnobium, in urbe Suessionensi seculo VII fundatum, de quo Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 9, col. 405 et seqq.

h Eamdem hanc inscriptionem præfert Titulus decimus septimus ; quare existimo, Blesensem hanc (vide, quæ supra in Annotatis, Sectioni primæ subnexis, ad litt. hh dicta sunt) canonicorum Regularium S. Augustini abbatiam S. Brunoni parentasse tribus Titulis diversis, nimirum præfato XVII et duobus hic subjectis, quos ambos posteriores sequentemque ab isto priori disjunxerint, qui Titulos Sancti funebres edendos cura-
B runt : adeo, quod supra monui, verum est, id hosce eo ordine non fecisse, quo Tituli isti rotulo funebri, epistolam encyclicam, mortis S. Brunonis nunciam, complectenti, fuere inscripti.

i In generali beneficiorum diœcesis Carnotensis Catalago, Parisiis anno 1648 excuso, pag. 87 recensetur prope Blesas, quæ urbs, antequam ei anno 1697 episcopalis cathedra concederetur, in diœcesi Carnotensi sita erat, insignitus S. Carilefi seu Krileffi nomine Prioratus ; hunc adeo hic designari conjicio.

k Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. XI col. 830 inter ecclesiæ Lexoviensis monasteria recensent unum, quod seculo XI in honorem sanctissimæ Dei Genitricis fuisse exstructum docent, quodque cum Bernaicum vocent, ipsum indubie est, quod unius dumtaxat literulæ mutatione Bernacum hic appellatur.

l Cathedralis Aurelianensis ecclesia, uti e Gallia Christiana aucta tom. 8, col. 1409 intelligo, S. Cruci est dicata ; ut isthæc indubie hic designetur.

m Indubie hic designatur monasterium, in monte seu colle, urbi Suessionensi contiguo, situm,
C quod modo S. Johannes in vineis nuncupatur, quodque seculo XI fuit fundatum. Adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 9, col. 456 ; de Petro autem, monasterii illius abbate, cujus subjectus Titulus est, videsis Commentarium prævium num. 97 et binis seqq. Notandum porro ex subnexis sectioni secundæ Annotatis ad lit. a, nec hunc Titulum, duos proxime antecedentes et 73 eo ordine, quo hic ponuntur, rotulo funebri fuisse inscriptos.

n Hoc monasterium in colle, urbi Bellovacensi imminente, seculo XI initium accepit, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 9 col. 807 docent.

o Pro vicis hujus significatione adi Commentarium prævium num. 24.

p Hoc monasterium in sancti martyris Quintini honorem et memoriam haud longe a mœnibus Bellovaci anno 1067 fuit exstructum. Ita Gallia Christiana aucta tom. 9, col. 818.

q Vocabuli hujus significationem in Annotatis, Sectioni primæ subnexis, ad lit. r suppeditavi.

r Seculo sexto fuit hoc monasterium trecentis a Bellovaco passibus exstructum. Adi iterum Galliam Christianam auctam tom. 9, col. 778.

s Hinc colligendum puto, Titulo huic fuisse adscriptos nonnullos vita functos, pro quibus a religiosis Turritanæ eremi incolis orari postularint monasterii S. Luciani monachi. D

t Hic indubie designatur diœcesis Ambianensis monasterium, quod a Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus tom. 10, col. 1302 S. Fuscianus in nemore vocatur, quodque uti ex iis, quæ ibidem in litteras mittunt, manifestum est, S. Brunonis ætate longe est antiquius.

u De hoc monasterio, quod seculo septimo quatuor ab urbe Ambianensi leucis, præcipua ejus Basilica SS. Petro et Paulo dedicata, fuit exstructum. Videsis denuo Galliam Christianam auctam tom. 10, col. 1263.

x Hoc monasterium, quod etiam S. Quintinus de monte nuncupatur, primo ab urbe Perona lapide in pago Veromanduensi diœcesique Noviomensi situm est, stetitque, quemadmodum ex iis, quæ de eo Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 9, col. 1097 et quinque seqq. memorant, statuendum apparet, ante seculum undecimum.

y Cellæ Lehunensis meminerunt Galliæ Christ. auctæ Scriptores tom. 3, col. 411, credibileque est ex iis, quæ ibidem scribunt, eam jam inde ante
S. Brunonis ætatem exstitisse. E

z Erchinoaldus, Clodovei II major-domus, S. Furseo, patria Scoto, monachisque ejus seculo VII juxta castrum suum Peronense exstruxit monasterium, monachisque in hoc jam inde a seculo nono canonicorum collegium hodieque superstes, quod proinde hac inscriptione designari puto, successit. Adi Galliam Christianam auctam tom. 9, col. 1035 et seq.

aa Nec locum sacrum, hoc nomine insignitum, invenire uspiam quivi, ut mendose expressum id hic esse putem.

bb In diœcesi Cameracensi (adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 3, col. 112) ad Scaldim fluvium haud procul ab oppido S. Quintini situm est monasterium, quod in divisione monasteriorum regni Lotharii, anno 870 inter Ludovicum et Carolum Francorum reges facta, memoratur, quodque ab aliis quidem Hunnocurtum, ab aliis vero aliter, magna tamen in hoc nomine mutatione haud facta, appellatur. Non aliud, quam hoc monasterium, in hac Tituli subjecti inscriptione designari puto.

cc Sanctus scilicet sexta Octobris die seu eo
tempore, quo sol Zodiaci signum, Libræ nomine F
distinctum, motu proprio percurrit, ad superos migravit.

dd Dubitandum non apparet, quin monasterium, ad quod subjectus Titulus spectat, illud ipsum sit, quod apud Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 3, col. 408 Aquicintinum seu Aquicinctense aut etiam Aquicinense S. Salvatoris monasterium nominatur, quodque, seculo undecimo exstructum, ad Scarpim fluvium secundo ab urbe Duaco milliari situm est.

ee Designari hic autumo Ordinis S. Benedicti monasterium, quod a Galliæ Christianæ auctæ scriptoribus tom. 3 col. 393 Marchianense appellatur, seculoque septimo fuit exstructum.

ff Tribus circiter ab urbe Tornaco leucis ad Elnonem fluvium situm est hoc Ordinis S. Benedicti monasterium, ab ipsomet S. Amando seculo septimo exstructum. Consule Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. 3, col. 254.

gg Cum Insulensis in Flandria civitas Islæ etiam nuncupata reperiatur, habeatque insignem collegiatam ecclesiam, S. Petro sacram, eam hic designari, indubitatum apparet.

hh Haud dubie hic designatur Ordinis S. Benedicti

A *nedicti nobilium virginum abbatia, quæ ab aliis* Messinensis, *ab aliis* Misseniacensis *vocatur, seculoque undecimo secundo ab urbe Iprensi lapide fuit exstructa. Adi Galliam Christianam auctam tom.* 5, *col.* 341.

ii *Hoc monasterium, quod non prope Furnas, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 5 *col.* 351 *tradunt, sed prope Ipras situm est, anno* 1068 *fuit fundatum, ut iidem ibidem docent.*

kk *Hæc ecclesia, qua cathedralis modo est,* S. Brunonis *ætate collegiata dumtaxat erat.*

ll *Cum nec templum, nec monasterium, quod Meltense vocetur sanctoque Nicolao dedicatum sit, inveniam, quisnam hic designetur locus sacer, definire non possum.*

mm *Dignitatibus, opibus ac genere præstitisse* Bruno *non obscure hic traditur; quare tam hinc, quam ex iis, quæ Commentarii prævii § 2 in medium adduxi, nobili eum stemmate ortum esse, pro certo debet haberi.*

SECTIO IV.

B

Titulus S. Petri Pictavis a.

a

Sunt duræ sortis nigræ spectacula mortis.
Ullius exors et fortunæ libera mors est,
Cunctorum cladem trutina quæ librat eadem.
Sicut privato, sic parcit nobilitato,
Angustosque lares vacuat, sicut populares.
Nam juvenis, flores, decus, et decor, res et honores
Præter divina sunt omnia sub libitina.
Hunc obiisse Virum, non ergo sit hoc tibi mirum.
Sed qualis fuerit, si forte rudis mihi quærit,
Solvat et evolvat cartham *b* rursusque revolvat.

b

B. Mariæ Pictavis c.

c

99 Vivis et in cælis gaudes, Eremita fidelis,
Quem felix esse sequitur, fugit omne necesse.
O Patrem sanctum, pro quo scelus est dare planctum,
C
Cujus gaudere nequit ulla lues abolere,
Vivere cui Deus est, cui lux, cui vera salus est!
Euge, Dei verna frueris mercede superna.
Accipis inventum modico sudore talentum,
Quod prudens Domino solvisti fœnore bino.
Pro meritis tantis tibi clamant verba Tonantis,
Utere, serve bone, mecum summa regione.

S. Hilarii Pictavis d.

d

100 Brunonis vitæ seriem spectent eremitæ,
Mundum florentem, mundanos decipientem,
Qui dum conspiceret, sed mundi labe careret;
Dum sibi vilescit, dum fœtida gaudia nescit,
Inhærens Christo seclo discessit ab isto.
Hæc caruit vita Bruno, felix eremita,
Est Dominum nactus, cum dictis consonet actus.
Non igitur flemus, quem sic migrasse videmus.

Alius ejusdem.

101 Hoc dum vixisti mundo, vestigia Christi,
Pluribus exutus vitiis, es, Bruno, secutus: D
Ergo tibi Christus præstabat regna polorum,
In quibus exultat lætissima turba bonorum.

S. *Radegundis Pictavis e.*

e

102 Rex immense Deus, qui verbo cuncta creasti,
Qui Sanctis requiem cælestia regna parasti,
Quique tuos ducis ad cælica gaudia lucis,
Fac hunc gaudere cum Sanctis sede polorum,
Qua gaudet vere cœtus sine fine bonorum.

B. Mariæ ac S. Cypriani martyris f.

f

103 Omnis imago boni sis clemens, Christe, Brunoni;
Hic eremita fuit, unde tibi placuit.
Quæ post oblitus cupiens hoc visere littus,
Te non per speciem, sed videt ad faciem.

S. *Joannis Euang. Pictavis g.*

g

104 Gallia festivas postponens carminis odas, E
Nunc lugubres cantus et mœstos excipe planctus
Namque tuus doctor, quondam per cælica ductor,
Bruno pius moritur, flos fœni subtumulatur.
Hinc est quod doleas, sed vivit, pone querelas,
Vere pro meritis justis sonatur * in astris, * sociatur
Cum quo sint nobis, tibi nec non gaudia lucis.

S. *Petri Virsionensis cœnobii h.*

h

105 Turrinis monachis sit pax per secula cunctis.
Dum Phœbus radios per cosmum tendere fulvos
Inciperet, bajulus vester, pro funere Patris
Deflens, huc venit, quem mors inimica peremit,
Cujus nos pro anima celebravimus ordine vota,
Ut mos Ecclesiæ sanctæ cognoscitur esse,
Ipsiusque animam Christo commisimus almam. F
Nam donec vixit, Domino servire cupivit,
Moribus instructus, divino lumine fultus,
Fratribus atque Deo mansit dilectus in ævo.

S. *Martini pleni pedis i.*

i

106 Quoniam nullus suarum virtutum precumve remige hujus exitialis vitæ naufragium inevitabile quoquomodo potest evadere, cælestisque imarcessibile præmium obtinere; quod Catholicam decet religionem, fratres exposcitis. Ut igitur, ejus vestrisque precibus nostrorum rubigine criminum saluberrima decocta, purgemur, vestri Patris diem recolemus anniversariam.

S. *Maximini Miciacensis cœnobii k.*

k

107 Doctus Psalmista, clarissimus atque sophista *, i. e. philosophus
Gallia quem mire sua deberet sepelire,
Ut fertur Calabris nunc Bruno sepultus in agris,

Hac

A Hac functus vita, sub temporibus stabilita,
Transeat ad vitam sine temporibus stabilitam.

Alius ejusdem.

108 Bruno consurgat Regi, qui crimina purgat,
Sanctorum Christo, cui mundo vixit in isto.
Excessit vita monachus, sapiens eremita,
Hinc clerus tristis moneatur versibus istis
Prœmia donantem Dominum rogitare tonantem,
Ut det ei requiem, plebs pia dicat Amen.

S. *Mariæ Parisiorum l.*

109 O vos mundani, qui re gaudetis inani,
Spernite culturam carnis subito perituram.
Corpus enim vastum, varia pinguedine pastum,
Quo magis impletur, putidum magis efficietur.
Cur impinguatur caro, qua vermis satiatur?
Cur adeo cupimus bona, quæ retinere nequimus?
B Quos male seducit mundus per devia ducit.
Et sectatores carnis fallit per honores,
Blandaque prætendit, dum nobis retia tendit.
Est et in hoc mundo mundanis sollicitudo,
Pœnaque lucratur pœnam, caro bis cruciatur.
Qui lucra sectantur, subita nece præcipitantur
Et subeunt antrum carnes animæque barathrum.
Hæc satis attente pertractans Bruno repente,
Ille magistrorum decus, informatio morum,
Remigium turbæ Remensis, major in urbe,
Mundum despexit, iter ad cælestia flexit,
Vilibus indutus pannis te, Christe, secutus.
Huic igitur cæli pateant populoque fideli,
Cum quo lætatur Bruno, semper sociatur.

S. *Petri Resbacensis m.*

110 Temporibus nostris, finis dum proximat orbis,
Extitit in mundo proximus iste Deo;
Nam dives fuerat, mores sapienter agebat,
Contempsit cuncta, post pauper et est eremita.
C Factus pro Domino, qui solus regnat in alto.
Iste viam carnis tenuit: per secula felix
Sit pietate Dei, qui secula morte redemit.

S. *Petri Latunacensis n.*

111 Arbore de quadam fructum gustaverat Adam,
Arbore post de qua sors imminet omnibus æqua.
Si non peccasset, genus humanum recreasset.
Sed quia peccavit, morti mala cuncta paravit.
Ergo dolor, luctus, lachrymarum fundite fluctus,
Quod mors sic mordet, sævit, ruit, omnia sorbet.
Hac ruit omnis homo pro gustato male pomo.
Hic valet et vivit, mox terræ membra reponit.
Sic caro flos fœni, fit fœnum gloria mundi,
Dum juvenum flores marcescunt atque decores.

Cum parvo magnus, cum justo transit iniquus. D
Hoc probat omnis homo, sed, homo quod comprobat omnis,
Intulit ipse pater, sed quod pater intulit ipse,
Expulit ipse Deus, sed quod Deus expulit ipse,
Nobile fecit opus, sed opus, quod nobile fecit,
Sentit origo sequens; sed et hoc, quod sentit origo,
Sensit et hic Bruno: quoniam Bruno sentit et iste,
Vivit in æternum, non ergo fleamus ob ipsum.
Si qua tamen gessit, Domino quæ non placuere,
Os, mens, lingua Deum non deneget ista rogare,
O Theos, alpha boni, da cælica regna Brunoni.

S. *Petri Neocastrensis o.*

112 Hac vixit vita dum felix hic eremita,
Dictus Bruno bonus, noster per cuncta patronus,
Quo vixit pago, vivens permansit imago E
Veræ justitiæ, doctrinæ, philosophiæ,
Exemplum cunctis qui dans ratione potitis
Struxit structuram, quam novit non ruituram
Æthereum sedem, per secula cuncta manentem
In summis cælis, ubi gaudet Bruno fidelis,
Cujus mirantes vitam, mores imitantes
Omnes oremus prece, qualicumque valemus,
Hic ut tam dignus, tam verax tamque benignus
Pro nobis toto fundens oracula voto,
Quo gaudet lætus, cælesti culmine fretus
Nos congaudere faciat secumque manere.

S. *Trinitatis Falesiæ p.*

113 Tanti doctoris fuerat de morte dolendum,
Omnibus atque bonis noctesque diesque gemendum,
Si possent luctus hominem revocare sepultum,
Et lachrymæ fructus facerent, non plangere stultum.
Sed quia Missarum lachrymis suffragia præstant F
Atque preces hominem justæ super æthera gestant,
Hymnis et Psalmis, precibus grex ergo fidelis
Christi poscat opem, missis omnino querelis,
Ut faciat cælis animam residere Brunonis,
Ne populetur ovem, conservet ab ore prædonis.

S. *Gervasii ejusdem loci q.*

114 Gallia multorum mater nutrixque virorum,
Isti quando pares es habitura mares?
Iste tuus quondam doctrinæ præbuit undam
Gentibus et cleris: heu bona fama peris!
Francigenæ gentis nil confert littera, sentis,
Hoc obeunte quidem, nunc habes inde fidem.
Istius fossa Calaber tumulus tegit ossa.
Vivere præstet ei gratia magna Dei.

S. *Mariæ*

A

S. Mariæ Tornacensis r.

115 Quem genuisse Colonia, Francia vult aluisse s,
Gloria Bruno pater, genti communis utrique,
Ascensu facili sociatur ad agmina cæli,
Quorum civis erat, etiam dum vita manebat.
Non tamen hinc frustra comes est oratio justa.
Conferat hoc Dominus, meritis quod defuit ejus.

S. Petri Blandinensis cœnobii t.

116 Est commune mori, mors nulli parcit honori.
Mors est vita piis, pœna diurna malis.
Ibimus absque mora, sed qua nescimus in hora,
Est quia vita brevis, fluxa, caduca, levis.
Ecce, satis scimus, quod non evadere quimus,
Et quis erit finis, vermis et inde cinis.
B Dum vixit, vita nituit satis hic Eremita,
Mortuus ipse tamen pace quiescat : amen.

S. Leodegarii martyris u.

117 Poscitis auxilium, præbeat quod Christus in ævum.
Brunoni petimus migranti corpore Summus
Quatenus optati concedat munera regni.

S. Bavonis in Gandavo x.

118 In verbis quanquam nobis sit magna facultas,
Non pro posse tamen, sit prodere verba voluntas,
Sed flentes breviter dicamus : Summe magister,
Brunoni charo tibi, Rex, in carne fideli,
Cui super omne bonum placuerunt gaudia cæli,
Illud des esse, quod nusquam novit abesse.

S. Mariæ Connatrensis in Anglia y.

C 119 Hunc pietate sua rex Christus in arce polorum
Collocet, atque frui requie concedat eorum.

S. Audomari episcopi z.

120 Exemplum miseris mortalibus esse solebas,
Ut colerent Christum, quem semper, Bruno, colebas;
Pro quo divitias sprevisti totius orbis,
Ut tibi perpetuas daret auctor totius orbis.
Ergo vera fides, quam tu semper coluisti,
Te trahat ad Christi requiem, quam, Bruno, petisti.

S. Pauli Apost. Lundoniensis aa.

121 Tanti fama Viri diffusa sub ultima mundi
Excitat ardentes in digna precamina mentes,
Et, licet, ut quimus, complere petita velimus,
Vota probatorum passim promissa virorum D
Nos pro posse monent, Dominum memorare Brunonem,
Decessumque sui Missis celebrare quotannis.
Archidiaconi Rengerius, Walterus, Quintilianus, Robertus, Durandusque scholasticus, Theobaldus, Arturus, ceterique omnes canonici ecclesiæ sancti Pauli Lundoniensis salutamus fraternaque dilectione impertimus eremitas ecclesiæ sanctæ Dei genitricis Mariæ Turris Calabriæ, concedimusque, ut petiistis, anniversarium fieri singulis annis reverendo magistro domino Brunoni servo Dei cunctisque fratribus cœnobii vestri pridie Nonas Octobris; id concessimus publico consensu fratrum nostrorum, nomenque ejus nominibus fratrum nostrorum ascripsimus in memoriam prædictæ commemorationis.

S. Petri Cassellensis ecclesiæ bb.

122 Brunonis vermes carnem pascuntur inermes, E
Proh dolor ! immensi vas sensus et bonitatis.
Non tamen est inde, quod defleo; nam mihi constat,
Illum Sanctorum concivem, sed quia cœtus
Ipsius mœret privatus Patre benigno.

S. Mariæ Atrebatensis sedis cc.

123 Lux æterna Deus, præter quam nil valet esse,
Qui nobis voluit nasci de semine Jesse,
Participem faciat te, Bruno, suæ bonitatis,
Qui fons multifluus est mirificæ pietatis.

Alius ejusdem.

124 Rectæ, Bruno, viæ dux et fons Philosophiæ
Non aliter docuit, vivere quam studuit.
Dum bene vivendo fecit, quodcunque loquendo
Vir bonus ostendit, cælitus emicuit.
Unde sibi merces donetur gloria perpes
Ac diuturna quies et sine nocte dies. F

S. Vedasti Nobiliaci cœnobii scholæ dd.

125 Ploret vita brevi series quod transeat ævi;
Tansit enim, quidquid jam præsens cernitur esse.
Sic decet, idque petit, quod habet natura necesse.
Gloria stat rerum, perit hæc in tempore finis.
Nil habet æternum, nisi sint imitamina veri.
Ergo quisquis homo vult prudens esse videri,
Diligat hæc tantum, quæ sunt sibi dona salutis.
Si bene stant curæ, bona lucis amando futuræ
Non procuret ea, quæ sic fugiunt, velut aura.
Quicquid habet mundus, est quædam captio mentis,
Ut seducat eam, semper vigil ars inimici.
Ille leo rugiens, quærens, quem devoret, hostis
Nunquam dormitat, nec præstat membra quieti.
Irrequieta manet omnis sua cura per horas,
Nec

A Nec habet occasum furor hic, nec sacra voluntas.
Unde, rogo, caveas, homo, ne tenearis ab illo.
Mente sed intentus superis et sensibus omne
Impendas studium, vero quo functus honore,
Divino semper puroque fruaris amore.
Deperit omne, quod est, sapiens simul insipiensque,
Pauper, inops, dives, quos vilis contegit urna,
Lege necis sumpta, sic fiunt pulvis et ossa.
Justus obit, moritur. Aliquo fit crimine læsus,
Nec caret macula communi lege creatus.
Cedit enim sorti, nimirum quam pater Adam
Per matrem meruit, quam littera nominat Evam.
Mens mea dum queritur super his, per plura vagatur,
Ampla nimis ratio per mentem multiplicatur.
Clare pater Bruno, peto, sit tibi vita perhennis,
Dicat Amen quisquis mihi respondendo fidelis.

Alius ejusdem.

B 126 Lumen et ordo viæ ducentis ad alta sophiæ
Occidit, hinc cedens naturæ Bruno recedens
Par pecudis brutæ. Tibi, Bruno magister acute,
Viluit hic flore mundus, sterilique decore.
Flos fuit in fœno, viguit sub sole sereno,
Dum tua cantaret, studio dum musa vacaret,
Dum modo lactaret Remos, modo pane cibaret *ee*.
ee Hinc tamen, abjectis opibus studiisque rejectis,
Clausus in obscuro frueris labamine duro,
Nilque sequens Bruno varium, fundatus in uno,
ff Sic pater, o Bruno, capis unum captus ab uno *ff*.

ANNOTATA.

a *Cum S. Petro Apostolo nuncupata sit, quæ seculo quarto S. Hilarium habuit episcopum, cathedralis Pictavensis ecclesia, huic indubie attribuendus est Titulus subjectus.*

b *Rotulum scilicet funebrem, qui et epistolam encyclicam, obitus* S. Brunonis *nunciam, et Titulos plures funebres seu datas ad hanc responsorias, in quibus non pauca de Sancto memorantur, complectitur.* C

c *Plures sunt in urbe Pictavensi ecclesiæ, sanctissimæ Dei Genitricis nomine insignitæ, quarum una, quæ collegiata est, et jam inde a seculo decimo exstitit,* S. Maria Major *appellatur; hanc autem hic per S. Mariam, solitarie positam antonomasticeque acceptam, designari autumo.*

d *Cum duæ sint, quemadmodum apud nos ad diem* 13 *Januarii, quo de S. Hilario, Pictavensi episcopo, egimus, videre licet, in urbe Pictavensi ecclesiæ,* S. Brunone *antiquiores, quarum altera* S. Hilarius de Cella *seu* Minor, *altera* S. Hilarius Major *seu* Magnus *nuncupatur, dubitari non immerito posse videtur, utrius sit Titulus subjectus. Attamen, cum per S. Hilarium, solitarie seu absque addito, uti hic fit, positum, per antonomasiam, non Minor, sed Major S. Hilarii ecclesia intelligenda videatur, pro hac potius, quam pro illa, pronuntiare velim.*

e *Sancta Radegundis regina, de qua apud nos ad* 13 *Augusti diem actum, post factum cum Clotario, Francorum rege, marito suo divortium sese Pictavium recepit, hacque in urbe, uti ibidem docuimus, duas ecclesias, alteram viris,* D *alteram sacris virginibus, condidit. Posterior una cum adjuncto parthenone* S.Crucis *nomine hodieque decoratur; prior vero, cui* S. Mariæ *nomen inditum initio fuit, postea* S. Reginæ *seu* S. Radegundis Basilica, *uti e Galliæ Christianæ auctæ Scriptorum tom.* 2, *col.* 1299 *disco, fuit nuncupata; ut isthæc proinde ecclesia, quæ collegiata est, verosimillime, ne dicam, indubie hic designetur.*

f *Certum apparet, hic designari veterem ac nobilem S. Cypriani abbatiam, a Pipino, Aquitaniæ rege, anno* 828 *(adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *col.* 1230) *in suburbio Pictavensi exstructam, quæ varias passa est, non tantum vicissitudines, sed et nominis mutationes.*

g *Hoc monasterium, quod Ordinis S. Benedicti est, in urbe Pictavensi sub titulo S. Johannis Evangelistæ seculo* XI *fuit exstructum. Adi iterum Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *col.* 1263 *et seq.*

h *In diœcesi Bituricensi situm est hoc cœnobium diuque ante* S. Brunonis *ætatem fuit exstructum, uti liquet ex iis, quæ de illo Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *col.* 133 *et tribus seqq. memoriæ produnt.* E

i *Hæc Ordinis S. Augustini abbatia, quæ in diœcesi Bituricensi duabus ab Avarico leucis sita est, anno circiter* 1080 *fuit fundata. Ita Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *col.* 186.

k *Hoc diœcesis Aurelianensis cœnobium, quod partim a Miciano agro, in quo fuit exstructum, partim a S. Maximino, secundo suo abbate, ad diem* 15 *Decembris, quo colitur, in Opus nostrum inferendo, ita vocatur, seculo sexto ineunte initium accepit. Adi Galliam Christianam auctam tom.* 8, *col.* 1526 *et seq.*

l *Sub nomine beatissimæ Virginis Mariæ dedicata est cathedralis Parisiensis ecclesia; quare hanc, quæ jam inde a primis regum Franciæ temporibus initium accepit, hic designari, verosimillimum arbitror.*

m *Hujus monasterii, a S. Andoëno, Rothomagensi archiepiscopo, in diœcesi Meldensi seculo septimo exstructi, notitiam invenies apud Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 8, *col.* 1679 *et seq., uti etiam apud nos tom.* 4 *Augusti, quo de S. Audoëno actum, pag.* 812 *ad lit.* m *in Annotatis.*

n *Pro* Latunacensis *hic substituendum puto* Latiniacensis; *ut designetur Latiniacense diœcesis Parisiensis monasterium, in pago Briegio ad fluminis Matronæ ripam positum, quod S. Furseus, nobilis Hibernus, uti ad* 16 *Januarii diem, quo de illo apud nos actum, docuimus, seculo* VII *exstruxit, quodque, cum deinde a Normannis ruinam passum fuisset, seculo* XI *instaurandum curavit Herbertus III comes, Herberti II Veromanduorum comitis filius.* F

o *Cum non pauca, quæ* Novi-castri *seu* Neocastri, *Gallice* Neuf-chatel, *nomine distinguuntur, loca inveniantur, nec ullum, cujus ecclesiam S. Petro nuncupatam esse sciam, reperire potuerim, quisnam hic locus sacer designetur, pro certo determinare haud queo.*

p *Falesia, Gallice* Falaise, *Normanniæ Inferioris civitas, castrum, in rupe situm, sibi habet adjunctum, binasque, ut Martiniereus in Dictionario Geographico docet, complectitur parochiales ecclesias, quarum altera* SS. Trinitatis, *altera* S. Gervasii *appellatur; dubitandum itaque non apparet, quin ad priorem ex his spectet Titulus subjectus.*

A q *In editione Basileensi additur* Castri; *ut posterior e duabus ad lit. præced. memoratis ecclesiis, quæ Falesiensi castrum complectatur, verosimillime hic designetur.*

r *Cathedralis Tornacensis ecclesia sanctissimæ Dei Genitrici sacra est; ut huic proinde adscribendus sit Titulus subjectus.*

s *Quid ex hoc discamus versiculo, videsis Commentarii prævii num.* 42.

t *Nobilissimum hoc Gandense monasterium solo hodie* S. Petri, *sub cujus et S. Pauli patrocinio fuit extructum, nomine venire solet, licet primitus a monte Blandinio, urbi Gandavensi vicino, in quo a S. Amando seculo* VII *fuit exstructum,* Blandinium *fuerit vocatum. Adi de S. Amando Operis nostri tom.* I *Februarii, pag.* 822, *uti etiam Galliæ Christ. auctæ. Scriptores tom.* 5, *col.* 184.

u *Cum varia sint, uti ad secundam Octobris diem in Commentario, Actis S. Leodegarii prævio, docuimus, loca sacra, Sancti hujus nomine insignita, nec Tituli funebres eo ordine, quo rotulo fuere inscripti, recenseantur, quodnam hic* B *seu templum seu monasterium designetur, definire haud queo.*

x *Insigne monasterium, quod* S. Bavonis *nomen postea accepit, in castro Ganda ad Scaldis et Legiæ seu Lisæ confluentes seculo* VII *a S. Amando conditum fuit; post varias autem vicissitudines seculo tandem* XVI *a statu Regulari (monachorum enim Benedictinorum erat) ad statum canonicorum Secularium transiit, cumque deinde in arcem convertendum esset, hi ad S. Johannis basilicam tunc parœcialem, nunc vere cathedralem,* S. Bavonis, *nomine* Johannis *deposito, appellatam, commigrarunt, cathedrale deinceps in hac episcopatus Gandensis, recens tunc erecti, canonicorum collegium constituturi. Adi Operis nostri tom.* I *Octobris Gloriam posthumam S. Bavonis* § 5, *uti etiam Sanderum Rerum Gandens. lib.* 4, *cap.* 3 *et Galliæ Christ. auct. Scriptores tom.* 5, *col.* 171 *et tribus seqq.*

y *Cum locum sacrum, qui ita nominetur, neque in Monastico Anglicano, neque alibi inveniam, puto, in illius scriptionem mendum hic irrepsisse, proque* Connatrensis *legendum* Conventrensis; *ita ut hic designetur cathedralis. hujus nominis in Anglia ecclesia, quæ, sanctissimæ Dei Genitrici* C *nuncupata,* S. Brunonis *ætate est antiquior. Adi Mabillonium tom.* 4 *Annal. Bened. lib.* 58, *num.* 69, *et Monasticon Anglicanum tom.* 2, *pag.* 428.

z *Puto, hic designari monachorum cœnobium, Operis nostri tomo præcedenti in Commentario ad Vitam S. Gerardi, Brononiensis abbatis, prævio num.* 245 *memoratum, quod jam inde a seculo nono canonicorum secularium factum fuisse, ibidem docuimus.*

aa *Cathedralis Londinensis in Anglia ecclesia S. Paulo sacra est; quare ad hanc puto spectare Titulum subjectum.*

bb *Casletum, Flandriæ Occidentalis oppidum, quod Gallice et Flandrice* Cassel *appellatur, hincque ab iis, qui subjectum Titulum scripsere,* Cassella *seu* Cassellum *Latine dici potuit, duas habet collegiatas ecclesias, quarum altera* S. Petri, *altera* S. Mariæ *nuncupatur; ut proinde priorem ex his hic designari, fas sit conjicere.*

cc *Atrebatensis cathedralis ecclesia, sanctissimæ Dei Genitrici sacra, indubie hic designatur.*

dd *Atrebatense S. Vedasti monasterium, quod prius* Nobiliacum *dictum fuit, seculo septimo fuit constructum. Dubitandum itaque non appa-* D *ret, quin a schola, quam pro more, seculo duodecimo ineunte usitato, monasterium illud instituebat, Titulus subjectus processerit.*

ee *Sanctum Remis Poesim docuisse, hinc concludendum apparet. Adi Comm. præv. num.* 77.

ff *Alludi videtur et hic ad illud Lucæ* 10, ℣. 42 Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit.

SECTIO V.

Titulus S. Mariæ Morlivensis ecclesiæ a.

Floruit in mundo Vir prudens ore profundo.
Utilis est forma sors ejus et ultima norma.
Scivit enim vere, mundum non posse manere.
Calcavit flores ejus, contempsit honores.
Nunc requies sibi sit, quoniam sacra pagina dixit:
Non est damnosa mors justi, sed preciosa;
Bruno Hierusalem conscendit spiritualem.

SS. Petri et Augustini Anglorum Apostoli b. E

128 Bruno pia vita cælo vivas eremita.
Reddidimus vestris, reddantur debita nostris.

S. Edmundi regis martyris c.

Transit ab hac vita Bruno pater ac eremita,
Transeat in requiem spiritus ejus: Amen.

Alius ejusdem.

130 Annuat huic Dominus Brunoni gaudia verus,
Agmina Sanctorum, qui continet alta piorum.

S Mariæ Spalingæ ecclesiæ S. Nicolai Andegavensis d. F

131 In mundo rutilat solis jubar et rutilando
Transit et excedit sidera clara poli;
Sic et Brunonis sapientia tanta refulsit,
Inter Francorum sidera solus ut hic
Esset cunctorum flos et fons Philosophorum.
Flos speciosus erat, fonsque profundus erat.
Ex hoc manavit sapientia tanta per orbem,
Ut quos imbueret, philosophos faceret.
Splendor sermonis fuit et lux relligionis.
Ejus relligio scitur ubique satis;
Ejus doctrina sunt facti tot sapientes,
Quos mea mens nescit et mea penna tacet;
Ejus in exemplo sunt multi relligiosi
Et sectatores discipulique crucis.
Ipse crucem Christi tulit et sua cuncta reliquit,
Seque negando sibi profuit ipse sibi.
Dives, famosus, facundus et generosus
In mundo nituit, sed sibi displicuit.
Mundus et ipsius res et mundana potestas.
Non sibi chara fuit, omnibus abstinuit.
Nullus amor vel honor nocuere Deum sitienti;
Sed quærendo Deum fuit* in exilium. * fugit

Exul

A Exul erat patriæ, loca præsidiumque Mariæ
Obtinuit, cujus filius ipse fuit.
Felix exul erat, quem virgo Maria recepit.
Hæc sibi refugium præstet et auxilium,
Fiat ei portus, cujus fuit integer ortus
Filius æternus, sit tibi certa salus.

Religiosis fratribus in loco, qui Turris appellatur, Deo devote famulantibus Lambertus abbas et tota congregatio sancti Nicolai salutem et dilectionem. Dolori vestro et desolationi charitatis visceribus compatientes dominoque Brunoni ex hoc mundo ad Patrem, ut credimus, transeunti congaudentes et triumphalis funeris debitum exolventes justis petitionibus vestris et desideriis satis facimus, annuentes, ut illius depositio in Martyrologio nominibus fratrum nostrorum interscribatur et perpetua memoria recolatur.

S. *Mariæ ecclesiæ Lincolniensis e.*

132 Transisti mundo securus, maxime Bruno,
Quem quia sprevisti, nil nocuisse puto.
Te voluit rebus fallacibus illaqueare,
Sed tibi prospiciens non cadis in laqueum.
B Obtulit iste quidem, quæ pronus stultus adorat,
Hoc est, divitatis et bona, quæ pereunt.
Et quia nemo potest horum splendore beari;
Quippe nihil prosunt, sed nimis officiunt,
Omnibus abjectis, eremum lætus petiisti,
Hoc solum cupiens posse placere Deo.
Nec bona fama Viri latuit dispersa per orbem,
Sed vaga permultos commonuit populos.
Profuit et multis dans exemplum famulandi
Illi, qui bonus est, qui Dominus Deus est.
Hoc igitur melius quis homo posset meditari?
Ista salus multis profuit atque tibi
Quis tam felicem novit atque sapientem?
Non novi talem nec tibi consimilem.
In te revera patuit sapientia vera,
Te pietas Domini nutriit et docuit.
Hunc elegisti præ cunctis, hunc et amasti,
Quem quicumque colit, non coluisse pudet.
Sit tibi dux, patria, requies et gloria parta,
Cui servire fuit gloria sola tibi.

C

S. *Mariæ Eboracensis f.*

133 Filius ecclesiæ mortali carne solutus,
Bruno vir sapiens, quod sua facta probant,
Non est plorandus, quia numquam jam ruiturus,
Spes, amor atque fides, quod meruere, tenet.

Alius ejusdem.

134 O si voce rei divini pompa trophæi
Posset laudari, vel plene notificari!
Sed quia deficeret, nisi se mea vox cohiberet,
Quod mihi velle datur, perfecte posse negatur.
Sed tamen absque mora surgat mea per mare prora,
Ut, si fas detur, Christum laudando precetur.
Laus tibi, summe Pater, cui subditur inferus alter,
Laus tibi, laus, Christe, cui mundus subjacet iste.
Cælestis doni da præmia, quæso, Brunoni;
Ut tibi, qui vixit, qui mundo se crucifixit,
Vivat in æternum nec mortis tangat avernum. D
Quod petitis vobis, impendite mutuo nobis.

S. *Petri Eboracensis Angliæ metropolis g.*

135 Pro quo Bruno brevis reprobavit noxia vitæ,
Ipse rependat ei munera perpetuæ.

Alius ejusdem.

136 Fama prius nobis retulit, quam litera vestra,
Non de morte quidem, sed bonitate Viri.
Gemma domus Domini Bruno fuit atque columna,
Et fidei verus cultor apostolicæ.
Vera fides ejus, virtutibus ædificata,
Ætereas ædes ædificavit ei.
Gloria, divitiæ, persona, scientia rerum
Illi clara satis, sed pede pressit ea.
Sunt quæ dant homini post mortem vivere posse,
Nec tamen hæc possunt morte carere dare.
Mors premit omne caput; quæ si cui parcere posset, E
Certe Brunoni parcere debuerat.
Mors bona, mors felix, si mors est illa vocanda,
Quam sequitur requies vitaque perpetua.
Si quid ei terrena dedit contagio sordis
(Nam sine peccato vivere nemo potest)
Abluat illa Deus, qui trinus vivit et unus
Et det ei requiem, dicat et omnis: Amen.
Quod petitis vestris jam fecimus et faciemus,
Et petimus, nostris ut faciatis idem.

S. *Joannis archiepiscopi Beverlacensis ecclesiæ h.*

137 Bruno, quod sprevit vivens, in morte reliquit.
Nam mundum fugit mundanaque vilia dixit.
Christo servivit, quare cœlum penetravit.
Ipsius tales transmittere sed quia fratres F
Chartam fecerunt, nostri domini voluerunt
Pro Famulo tanto postremo tempore functo
Officium servis gratum persolvere cunctis.

Ricardi i.

138 Qui casu mortis, sublato Patre, doletis,
Ponite tristiciam, manet omnis * exitus idem. * omnes
Hinc est pensandum, quia mundi gloria fœnum,
Ad tempus floret, florens pertransit et aret;
Et quia sic floret florens, sic transit et aret,
Declinemus eam, magis inquirendo futuram.
Jam præcessisti, jam regula, Bruno, fuisti,
Jam conclusisti, quod caute proposuisti,
Florebas mundo fragili, sed flore caduco
Sprevisti mundum fragilem, floremque caducum,
Contemplativæ quærens succedere vitæ,
Quam tibi concedat, qui secla per omnia regnat.

Alberti.

139 Det pietas Christi tibi, Bruno, quod meruisti,

Factus

A Factus in hac vita monachus prius, hinc eremita *k*.

Turstani.

140 Sit tibi, Bruno, quies, sit lux, sit gloria perpes,
Sit tibi vera salus, vera medela Deus.

Richardi.

141 Æternam sedem nobis invidit et ædem
Æternæ sedis factus prior exul et ædis,
Arboris illicitæ dum gustum suggerit Evæ.
Gustat, fit gustans mortalibus addita fatis,
Porrexitque viro, casu simili ruituro.
Immortalis erat, sicut Deitatis imago,
Immortalis erat, costis educta virago;
Sed mox post gustum mortales efficiuntur
Dejectuque gravi paradiso dejiciuntur.
Intravit mundum mors effera, subdidit illum
B Legibus illa suis, moritur, qui nascitur, omnis.
Parcere non novit, sed nec tibi, Bruno, pepercit.
Apposuit patribus, jam sit tibi vivere Christus
Et raptum mundo te restituat paradiso.

Wilhelmi.

142 Carmina si possent tanto prodesse Patrono,
Jam prodesset ei musa canora mei.
Carmina cantasset titulo fruitura perenni,
Mille modis tanto psalleret illa Viro,
Psalleret illa Viro, studiosa mente manuque
Linguaque magnificum manignificaret eum.
Sed quia defuncto nil prosunt carmina laudis,
Virtus summa Dei propitietur ei,
Torruerat phœbus bis sex octoque diebus
Libram, cum vita discessit ab hac eremita *l*.

S. Petri Castrensis ecclesiæ m.

143 Gloria justorum, solatia sola reorum
Bruno fuit vivens parque dolor moriens.
Totius cleri decus, exemplar quoque veri,
Mors dolor! eripuit, dum Pater occubuit.
C Effectus monachus prius, hinc eremitaque rectus,
Gratia summa Dei propitietur ei.
Huc tendunt vota, quo propitiatio tota
Sit fragili vitæ sub brevitate sitæ.
Huic fuit Octobris immanibus edita probris
Finis sexta dies, sit sibi jam requies.

Alius ejusdem.

144 Personæ titulus sub nomine prætitulatus
Virginis et Matris, quam post Dominum colit orbis,
Diversos luctus mundus sonat undique totus,
Ad multas mortes secum ducendo cohortes.
Posternit cunctos sacro baptismate lotos,
Sicut demonstrat Brunonis clara lucerna.
Is cum multorum laudetur voce virorum,
Sit meritis morum spectabilis eximiorum.
Lege tamen mortis sors hunc tulit impia portis.
Flemus vobiscum, sed opus quid ad hæc nisi Christum
Poscere, quod requies sibi sit post funera perpes. D
Ut vestris functis dedimus, sic vos date nostris.

S. Mariæ et S. Aldelmi Malmesbenensis ecclesiæ n.

145 Hic bonus Athleta, cujus celeberrima vita
Istic narratur, laudabilis esse probatur.
Nam si sic vixit, præsens ut chartula dixit,
Et si munificus fuit et pius atque pudicus,
Si sibimet parcus fuit, indiguis quoque largus,
Si calcator opum, si spretor deliciarum,
Si verbis cultus fuit et bene morigeratus,
Est quid opus verbo, quid dicere plura laboro?
Jam nunc tantorum cœlum tenet arte bonorum;
Nam sibi pro meritis est redditus astriger axis.
Nunc igitur Bruno lætatur et hæret in uno, E
Unum suscepit Bruno, qui multa reliquit.
Est tamen hoc solum cunctis præstantius unum.
Si quam sit magnum, juvat hoc addiscere lucrum,
Sat dicam breviter, paucisque docebo patenter.
Suscepit Christum solamen dulce laborum,
Quid prodest igitur, quod nos sibi versificamur?
Sed puto, proficere, si dico: Deus miserere.
Ast quoniam nemo peccaminis est sine nævo,
Si quod habet facinus, tu bone terge Deus.

S. *Mariæ Rothomagensis ecclesiæ o.*

146 Ecclesiæ sanctæ totius lugeat ordo,
Humani generis flens irreparabile damnum.
Mundo decessit mundani victor honoris
Bruno pater, sanctæ fundator Relligionis;
Cujus tanta piam vitam commendat honestas,
Ut sit eum cuiquam non æquiparare potestas. F
Ipse fuit sapiens, vir nobilis, indole fulgens,
Imbutus fonte totius philosophiæ;
In quo cum virtus probitatis viva niteret,
Glorificos fasces, qua promeruisse valeret,
Proculcator opum, cunctorum spretor honorum,
Et mundi stultam pede contudit ambitionem
Et studio sanctam fundavit Relligionem.
Mundum declinans, mundi sublimia vitans
Elegit potius privata degere vita.
Sed quamvis humilis clarus meritis eremita,
Cujus magnificæ quoniam seriem pietatis
Nemo referre valet, actusve piæ bonitatis,
His prætermissis, precibus nos invigilemus,
Atque Patrem summum devota mente rogemus,
Ut Pater eximius vitali luce fruatur,
Justus et agminibus justorum consocietur.
Nos Rothomagenses metropolis ecclesiæ canonici singulis annis venerabilis viri Brunonis anniversarium faciemus.

S.

A

p S. *Trinitatis Rothomagi p.*

147 Quamvis mens hominis nescit discernere, finis
Quis sit cunctorum; sed fons et origo bonorum,
Cui patet occultum, nec quid dimittit inultum,
Nos tamen, ut mores designant exteriores,
Dulcis et emeritæ pia consummatio vitæ,
Credimus, ad Superos quod vester transiit Heros.
Quæ vos oratis de votis concelebratis,
Hæc eadem nostris exposcimus ut faciatis,
Ut vivant Christo, quos carcere solvit ab isto.

q S. *Leodegarii q.*

148 Hic Leodegarii titulus describitur almi.
A facie mortis nequit ullus sistere fortis;
B Sed fumo similis vita viri sterilis.
Labitur ut ventus pulcherrima nata juventus.
Æque tolluntur pessimus atque bonus.
Omnes morte ruunt, terramque cadavera quærunt,
In nihilum veniunt, vermibus esca fluunt.
Corpora putrescunt, quæ viva superba fuerunt,
Horrida fit caro mortua cuncta caro.
Mox homo cum moritur, statim sua fossa paratur,
Charus post nullus curet habere suus,
Sed sociat cineri jam fœtens corpus amici.
O quam vanus amor, cum cadit omnis honor!
r Brunoni dedimus, quod debitus exigit usus,
Vos et idem nostris persolvite subtitulatis *r*.

s S. *Mariæ Potileviensis s.*

149 Exiit e mundo Vir, mundi spretor, ad illum,
Qui mundum fecit, quem sine fine videt;
Et licet hic, tanquam tenebrosus, Bruno vocetur *t*,
t C Est tamen et fama lucidus et meritis.
Luce Dei fruitur, quia lucem respuit istam,
Et pro deserto cælica regna colit.
Vos igitur, fratres, pro leto ne doleatis,
Esse suos lætos lætus et ipse cupit.
Si quid ei minus est, Deus illi compleat illud
Et nostras vestris jungat ei precibus.

ANNOTATA.

a *Cum locum, qui seu* Morlivum *seu* Morliva *vocitetur, nuspiam inveniam, occurrat autem in Britannia Minori civitas,quæ* Morlæum,*Gallice* Morlais *seu* Morlaix, *nominatur, ecclesiamque, sanctissimæ Dei Genitrici sacram,habet, spectare ad hanc Titulum subjectum, verosimile apparet perperamque adeo* Morlivensis *pro* Morlæensis *hic exarari.*

b *Insigne hic puto designari Cantuariense monasterium, quod S. Augustinus, Cantuariensis in Anglia episcopus,* Anglorum Apostolus *nominatus, de quo apud nos ad diem* 26 *Maii actum, in honorem S. Petri Apostoli Cantuariæ seculo septimo exstruxit.Adi tom.* I *MonasticiAnglicani pag.* 23, *uti etiam Operis nostri tom.* 6 *Maii pag.* 440. D

c *Vide de hoc monasterio Monastici Anglicani tom.* I *pag.* 284 *et binis seqq., ubi ea traduntur, ex quibus palam est, diu illud fuisse ante* S. Brunonis *ætatem constructum.*

d *Andegavense Ordinis S. Benedicti monasterium, cui a* S. Nicolao *nomen est inditum, seculo undecimo, quemadmodum in Gallia Christiana veteri Sammarthani fratres tom.* 4, *pag.* 688 *docent, fuit fundatum; atque hoc quidem hic per Andegavensem S.Nicolai ecclesiam designari autumo; per aliud autem, quod huic præmittitur,* S. Mariæ Spalingæ *nomen unam ex ecclesiis, quas de more (plures enim olim majoribus cœnobiis erant ecclesiæ) monasterium illud habebat.*

e *Lincolniensis cathedralis in Anglia ecclesia sanctissimæ Dei Genitrici Mariæ, uti tom.* 3 *Monastici Angl. pagg.* 257 *et* 259 *videre licet, sacra est; quare dubitandum non apparet,quin ad hanc referendus sit Titulus subjectus.*

f *Hoc monasterium, S. Mariæ nomine insignitum, diu pariter ante* S. Brunonis *ætatem fuerat exstructum. Adi Monast. Anglic. tom.* I *pag.* 384, E
et Mabil. in Annal. Bened. lib. 7, *num.* 69.

g *Dubium non est, quin hic designetur cathedralis, quæ S. Petro sacra est, Eboracensis ecclesia.*

h *Hæc ecclesia, quæ collegiata est atque in agro Beverlacensi sita, diu ante* S. Brunonis *ætatem exstitit, uti videre est tum ex iis,quæ de S. Joanne Beverlacensi, archiepiscopo Eboracensi, ad* 7 *Maii diem,quo de hoc apud nos actum,docuimus, tum etiam ex iis, quæ tom.* 3 *Monastici Anglicani in Collegiatis Angliæ ecclesiis pag.* I *in litteras missa sunt.*

i *Hic, qui Titulo subjecto, aliique, qui quatuor Titulis proxime sequentibus Sancto nominatim parentarunt,collegiatæ Beverlacensis ecclesiæ canonici indubie fuerunt. Singulorum porro nomini in editione Basileensi additur* Ad eumdem; *quo quid verosimiliter significetur, ex Annotatis, sectioni sextæ ad lit.* d *subdendis, collige.*

k *Opinioni eorum, qui Sanctum, cum mundo valedixit,non recta in Cartusiam secessisse statuunt, suffragatur hic Titulus. Adi Commentarium prævium num.* 415 *et seq.*

l *Anno nimirum* 1101, *quo* S. Bruno *obiit, nondumque Gregoriana Calendarii correctio facta erat, signum Libræ sol fuit ingressus die* 17 *Septembris, a quo ad diem* 6 *Octobris, Sancto emortualem, dies viginti, computato utroque extremo,* F
effluxerunt.

m *Hic fortassis collegiata Angliæ ecclesia de Cestre, quæ S. Petro sacra sit, designatur.*

n *Malmesburiense, de quo tom.* I *Monastici Anglicani pag.* 49 *et seq. agitur, monasterium, in agro Wiltoniensi situm, verosimiliter hic designatur,perperamque proinde* Malmesbenensis *pro* Malmesburiensis *scribitur.*

o *Cum ecclesia cathedralis Rotomagensis sanctissimæ Dei Genitrici sacra sit, illam hic designari, indubitatum apparet.*

p *Hoc monasterium, quod in monte prope Rotomagum situm erat, seculo* XI *fuit exstructum, et ad annum usque* 1597, *quo mensa abbatialis Cartusiæ Gallionensi attributa est, sub abbatibus perseveravit,ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* XI, *col.* 124 *et seq. docent.*

q *Pratellense S. Leodegarii cœnobium, quod in diœcesi Lexoviensi situm est, seculoque* XI, *ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* XI, *col.* 853

A 853 *docent, fuit exstructum, verosimillime hic designatur.*

r *Adi, quæ in Annotatis, Sectioni tertiæ subnexis, ad lit.* s *dicta sunt.*

s *Hoc cœnobium, quod sanctissimæ Virgini Mariæ sacrum est, quodque ad aliis* Pontilevium *vocatur, in diœcesi Blesensi situm est, seculoque undecimo, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 8, *col.* 1379 *docent, fuit exstructum.*

t *Alluditur ad nomen* Brunonis, *quod a nomine Teutonico* Braun, *Flandrico* Bruyn *et Gallico* Brun, *idem, quod Latine* Fuscum *seu* Subnigrum *significante, deductum videri potest.*

SECTIO VI.

Titulus S. Mariæ Bajocensis ecclesiæ a.

150 Strennuus et fortis conservator monachorum,
Providus et mortis, fundator cœnobiorum,
Sanctorumque patrum pius et clemens imitator,
B Solamen fratrum, sanctæ virtutis amator,
Morum contrector* justus, pia spes miserorum,
Justiciæ rector, custos et ubique bonorum,
Moribus ornatus, vas et plenum pietatis,
Fortiter armatus clypeo veræ probitatis,
Humanæ Bruno subiit jus conditionis,
Cœtibus angelicæ conjungendus legionis.
Non ibi raptores habitant, nec turba rebellis
Nec pravi mores ibi sunt, sed quisque fidelis.
Quo nobis aditum tribuat Rex perpetualis,
Mortis post obitum protectio spiritualis.
Spiritus hic summa Brunonis pace fruatur
Luceque splendiflua pietate Dei potiatur.

* corrector.

Versus scholares ejusdem urbis b.

151 Hic dolor, o Bruno, plus quam processit ab uno;
Unde dolet, plangit, quam mors tua funditus angit!
C Non lachrymando parum communis turba scholarum
Atque genu prono tali viduata Patrono
Pro merito dando diffundit vota precando,
Et regem poscit, qui cuncta latentia noscit,
Ut tibi det vitam, te suscipiens eremitam.

S. Georgii ejusdem urbis c.

152 Flos eremitarum, lumen mirabile, clarum
Sydus, Bruno, patrum vigor, ordo, regula fratrum
Exemplarque viæ cælestis, fonsque sophiæ,
Has tetigit metas, quibus omnis clauditur ætas.
In numero fratrum te scripsimus, optime patrum,
Sedula devote fundendo precamina pro te,
Ut pietate Dei tibi detur pars requiei.

D

S. Stephani d.

153 Si vel per gemitum vel per lachrymas dare vitam
Hic mundus posset, mundus utrunque daret,
Ut sibi sublatum semel eliceret redivivum
Brunonem, miseris spem, decus, auxilium;
Qui sectans eremum, propriamque crucem bajulando
Actu complevit, ore quod edocuit,
Remigiumque tenens fidei spem fixit in astris,
Et rate felici jam mare transiliit:
Et quia non per se valet ullus posse beari,
Hunc immensa Dei gratia justificet.

S. Vigoris Cerasiaci cœnobii e.

154 Humilis grex cœnobii Cerasiensis beati Vigoris, præmonitus oraculo divino, pro anima religiosi ac Deo dilecti Brunonis generale officium *f* persolvit, orans, ut ei parcat summa Dei pietas. E

S. Mariæ Constantiensis ecclesiæ g.

155 Christus doctorum doctor, fons atque bonorum,
Donet Brunoni, quod meruere boni.
Esse Deum verum sequitur non esse severum,
Huic igitur placidus sit sine fine Deus.
Nam genus humanum, confectum crimine vanum,
Iste pater docuit quam melius potuit,
Christi mandatum pandens, dare munus amatum
Servanti vitam dat quia perpetuam.
Nec solum verbis, ut durus doctor, acerbis
Perdocet, ast factis persequitur propriis.
Perpetua vita cur non caret hic Eremita,
Est quoniam verus solus in orbe Deus.
Quod petitis vestris, hoc Christus det quoque nostris,
Insimul ut socii sint sine Dei.

F

Versus scholares ejusdem h.

156 Bruno multorum præceptor grammaticorum
Cunctis corporeum nuntiat interitum.
Grammaticus, rhetor, dialecticus astrologusque
Effugerent mortem, si fugienda foret.
Sed quia mors nulla nequit auferri medicina,
Semper quisque suum cogitet interitum.

S. Michaëlis de periculo maris i.

157 Mira Dei virtus mirandos perficit actus.
Quosdam justificat, quosdam de morte repulsat.
Quos vult, ignorat, quos vult, solide sibi firmat;
In quibus hic Bruno, vir relligionis amator,
Colligitur, capitur, feliciter annumeratur,
Hujus sicut opus rotuli contestificatur.

S. Petri

A

S. *Petri Casalis* h.

158 Vita Brunonis, fides et opera si tales extitit, ut dicit littera.
Non est lugendus, cum sit Superis sociatus;
Sed si, dum fragilis toleramus pondera carnis,
Nullus compareat, qui sic sine crimine vivat,
Ut caveat factis aut non delinquere verbis;
Idcirco Christum deprecamur, ut, si in aliquo offendit iste Pater, dignetur indulgere.

S. *Mariæ Louleii cœnobii* l.

159 Audito transitu beatissimi eremitæ Brunonis, Cenomanensis mater ecclesia trigenarium ei fecit *m*, anniversarium depositionis diem celebratura.

S. *Juliani Cenomanensis* n.

B

160 Morte tua flendum non credimus, optime Bruno,
Qui, fugiens vanos mundi pereuntis honores,
Angelicam in terris vitam sapiens imitatus
Corpore adhuc vivens cœlestia mente petebas.
Corporis ergo malis, Christo miserante, solutus
Sedibus æthereis æterna pace frueris.
O utinam tua sancta sequi vestigia possem,
Corporis istius quo lætus damna subirem!

Alius ejusdem.

161 Vixit in Ecclesia firmissima Bruno columna,
Occidit, unde decus Ecclesiæ titubat.
Mundalis luget, cælestis curia gaudet.
Hæc perdit, tantum suscipit illa Virum.
Debita naturæ solvit meliora secutus,
Cui pro morte brevi vita perennis erit.

Alius item ejusdem.

162 Ad Superos Superum cultor sociusque recessit
C Commendans terræ Bruno, quod ejus erat,
Sarcinulasque leves et agentem Prothea mundum
Despicit, æternas pauper adeptus opes.
Depositum interea cineri miscetur, idemque
Sperat et expectat prœmia sorte pari.
Suspicor, angelicas huic exultare cohortes,
Et cæli cives plaudere Cive novo.
Sexta dies Octobris erat, cum Bruno, secutus
Naturam, Superos exoneratus adit.

Alius adhuc ejusdem.

163 Iste superna petens syncera relligione,
Regnat cum Sanctis in cælesti regione.
Iste laboravit, felix labor, unde vocavit
Gloria sanctorum, merces miranda laborum,
Te, tibi se, Bruno, dans regnum Rege sub uno:
Rege sub hoc dico, majestas cujus olympo
Fulget et est Sanctis lux, gloria, vita perennis. D
Istius ergo decet nos commendare laborem,
Muneris æterni decet et laudare datorem.
Impetret et nobis nostræ devotio laudis,
Munere divino regnemus Rege sub illo.

S. *Vincentii Cenomanensis* o.

164 Si posset lachrymis et planctu vita reduci,
Cum gemitu magno et lachrymis planctuque protervo
Totius florem mundi clerique decorem
Tristis Brunonem lachrymarer luce carentem.

B. *Juliani de prato* p.

165 Isti Brunoni tribuatur vita perennis,
Spiritus atque suus, cælesti sede receptus
Regnet cum Domino, felix sit nunc et in ævo.
Hic vir præclarus vita doctorque beatus
Felix in clero fulsit, per dogmata mundo: E
Unde pio gemitu, profusis fletibus, et nos
Oremus Christum, quo det sibi nunc paradisum.

S. *Mauricii sedis Andegavensis* q.

166 Gallia tristatur, Calaber populus lacrymatur,
Doctoremque bonum gemit ista, flet illa patronum.
Vitæ præsentis hæc laudat eum documentis,
Ejus et eximia celebratur ubique sophia.
Plusquam Maronis laudatur lingua Brunonis,
Gloria Platonis vilescit laude Brunonis.
Hic præcellebat doctoribus, hic faciebat
Summos doctores, non instituendo minores.
Doctor doctorum fuit hic, non clericorum *. * clericulorum
Nam nec honestates verborum, nec gravitates
Sumpsit Brunonis, nisi vir magnæ rationis.
Rectio prudentis superabat acumina mentis,
Ut documentorum doctor satis extitit horum.
His plus perfectam voluit præponere sectam,
Nunciat egregiam divina docendo sophiam, F
Primaque destruxit et tanquam frivola duxit.
Dux prius erroris monstravit iter melioris
Postea doctrinæ *r*, quæ gaudia dat sit fine.
Sed nil mundana sapientia dat nisi vana.
Hæc facit elatos pompa, facit illa beatos.
Factis complebat operando, quod ore docebat.
Multos sermones faciebat per regiones.
Urbem transivit Romam, Calabrosque petivit.
Hic abbas factus est tandem cælica nactus.
Hinc gens illa gemit, quia patrem casus ademit,
Cunque virum talem plorat tam spiritualem,
Non mors pastoris, sed damnum causa doloris.

S. *Florentii Glamuensis cœnobii* s.

167 In variis membris corpus distinguitur illud,
Cui

A Cui caput est Christus, regnator Catholicorum;
In quo nos monachi, mediocria membra, locati
Credimus excelsos in eo veros eremitas,
De quorum numero te, Bruno magne, fatentes,
Spretus honor mundi quod nobis testificatur,
Et sanctæ vitæ finis bonus astipulatur,
Cum tibi descriptas laudes omnino probemus,
Nosque tuis meritis fulciri posse putemus,
Ut tamen orantum fratrum precibus faveamus,
Effudisse preces pro te nos notificamus,
Unde vicem nobis reddendam non dubitamus.

S. Nicolai ejusdem urbis *t*.

168 Necdum vester nostros lares rolliger *u* attigerat, cum Lambertus abbas noster jam eum susceperat et de tanto Patre dignos jam versus adscripserat; illud autem, quod promisit, libenter concedimus et augere jam promissis iterum promittimus *x* pro Brunone, quem jam cum Deo regnare credimus.

Bruno fuit fons doctrinæ, norma veri dogmatis,
Aristotelis profunda superans et Socratis,
Supergrediens Platonem sacri dono chrismatis.
Vixit homo, plus quam homo pressus mole carnea,
Vivens tamen pressit carnem, tendens ad æthera,
Spernens mundum moribundum ob regna cælestia.
Vivat Bruno felix cælis cum supernis cœtibus,
Cernat Regem, cujus legem conservavit actibus;
Vosque patres et confratres orate pro fratribus.

S. Mariæ Dolensis cœnobii *y*.

169 Prout vestra dignatur expetere sanctitas, et nos Dolensis cœnobii fratres, fraternitatis vestræ desolationi compassi, pro beati patris nostri ac magistri Brunonis *z* anima devotissimarum orationum suffragia mox, ut ejus audivimus obitum, omnipotenti Domino persolvere curavimus, ac præter cætera Missarum tricennalium *aa*, necnon eleemosynarum suffragia annuæ sibi missæ beneficium, quod quotidie et, annuente Domino, persolvitur, paternæ devovimus dilectionis affectu. Insuper et ejus memoriam nostræ scripto matriculæ *bb* commendamus, ut quotannis fraternæ devotionis affectus ad commendandum eum omnipotenti, Domino ejus, lecto nomine, excitetur.

S. Michaelis eremi *cc*.

170 Mors hominum sæva, quam nobis attulit Eva.
Omnibus illa nocet, ut liber iste docet.
Omnes illa terit, regnum super omnia quærit.
Justus Bruno fuit, ut liber hic docuit.
Bruno fuit justus, simplex, humilisque, venustus,
Mors tamen ut voluit, vivere non potuit;
Et quia membra jacent, gemitus pro funere cessent, D
Pro gemitu quoniam nullus habet veniam.
Nos ergo instemus Dominumque Deum rogitemus,
Ante suam faciem, quod sibi det requiem.

S. Mariæ Lucionensis *dd*.

171 Fratres, qui estis in eremo, quæ dicitur Turris, notum sit omnibus vobis, quod pro domino Brunone agamus charitative septem vigilias *ee* et septem Missas, et panem et vinum, domino Reginaldo abbate *ff* imperante.

S. Petri Apostoli Maliacensis *gg*.

172 Concedatur ei locus a Domino requiei,
Quem semper coluit, vivere dum potuit.

S. Vincentii cœnobii Noliensis *hh*.

173 Noliensium conventum in beati Vincentii ecclesia juxta summi patris Augustini instituta Horis regularibus psallendo attentum, visa schedula, quæ Brunonis incomparabilis, philosophi obitum patefecit, tantus timor tantusque horror occupavit, quod vix debitum Officium complere prævaluit. Quis enim non obstupesceret, immo ab intimis cordis ingemisceret, cum tantum virum totius scientiæ et pene omnium clericorum lumen et fundamentum naturæ concessisse audiret? Sed quia inevitabile constat, et Salvatorem nostrum legem mortis ad horam subiisse credimus, quod in aliis lugeremus, mærorem in Brunone gaudio mutamus. Bruno namque veram scientiam et prudentiam liberalium artium, necnon cæteras cardinales virtutes habuit et servavit, quas in bono sine consummavit. Dudum siquidem ecclesiæ sedis Remensium summus didascalus, utpote in Psalterio et cæteris scientiis luculentissimus *ii* et columna totius metropolis diu extitit. Sed qui hoc totum vere transitorium perpendit, post vitam eremiticam arctiorem et inusitatissimam eremum in transmarinis partibus expetiit *kk*, et inde, Domino vocante, ad summi Regis convivia lætus perrexit; ubi, licet angelicum Psalterium credamus cum Christo decantare, tamen si quid maculæ, quoad viveret, ex originali parente seu ex actuali vita, oblivione seu incuria, contempsit abolere, totius pietatis nec non misericordiæ Fontem prece et mente oremus assidue, quatenus ei velit indulgere et ut pro eo illud impetremus, continuis septem diebus Officium, mortuis debitum, Christo persolvemus.

Schola ejusdem *ll*.

174 Lumen erat Bruno, dum vixit, Francigenarum,
Lux cleri, fruitur nunc lumine cælicolarum.
Est etenim tali condignus honore potiri,
Qui vitam vita cælestem duxit in ista.
Delirat plane, cor habet rationis inane,
Quisquis testatur secus, aut aliud meditatur,
Ut narrat, chartam nobis qui detulit istam.
Si de terrena sibi quicquam fæce cohæsit,
Illud ab hoc tergat, qui mundi crimina purgat.

Alius

A

Alius ejusdem.

175 Lux fuerat, mundo Bruno dum vixit in isto,
Sed modo relucet, quia cæli sede relucet.
Novit Psalterium *mm*, sed nunc canit organa sursum.
Edocuit multos, nunc cernit in æthera Sanctos,
Doctor doctorum nunc unus cælicolarum.
In terris doctor, nunc Christo plaudet in alto.
Funde preces ergo pro nobis, inclyte Bruno,
Et nos econtra nitemur reddere vota.
Nam cupimus tecum cum Christo vivere sursum,
Et decimo cuncti flagitamus in ordine poni.

S. Pauli Apostoli Cormaricensis nn.

176 Dominis et fratribus meis, Deo omnipotenti in monasterio sanctæ Mariæ de eremo, B quæ Turris dicitur, servientibus, Mainardus uti mundo, frui Deo. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo centesimo secundo Calendis Novembris suscepi rotulum istum *oo*. Legi in eo, beatam, ut puto, animam suavissimi magistri mei Brunonis seculi hujus vaporem transitorium perseverando in vera charitate efflavisse, pennisque virtutum cælestia regna subiisse. Gavisus utique super tanti Viri gloriso fine, sed quia intentio indefessa mihi inerat ad eum in brevi pergere, eumque videre et audire, omnesque animi mei æstus in illum refundere, et vobiscum sub ejus ducatu sanctissimæ Trinitati obedire, ultra quam dicere possim, de inopinato transitu ejus conturbatus sum, nec retinere potui habenas ultro profluentium lachrymarum. Mainardus, inquam, ego in Cormariensi monasterio monachorum plurimorum nomine, non opere, Prior *pp*, Remorum civitatis oriundus fui, domini hujus Brunonis aliquot annis doctrinam audivi, Deoque volente, admodum profeci, profectusque mei grates domino Brunoni et si in hac vita reddere non potui, nunc saltem animæ illius exhibere statui. Habebo itaque illum omnesque in Christo di- C lectores ejus in memoriali meo, quamdiu spirare potero, universosque convictores meos, filios ac fratres spirituales ad idem opus pro posse meo provocabo, excitabo, promovebo, preces, oblationes, eleemosynas pro eo non aliter, nec minus, quam pro meipso offeram Deo, Trinitati, quamdiu fuerit spiritus in naribus meis.

S. Salvatoris mundi sanctique Gildasii Conf. Dolensis qq.

177 Quoniam pro omnibus hominibus, quos sancta virgo mater Ecclesia per aquam et Spiritum sanctum per universa mundi climata ab omni errore et primo originali peccato emundans per dies regenerat, debet fideliter ad Dominum oratio fundi, maxime pro illis precum instantia orationumque perpes memoria debet ab omni Catholico adhiberi, quorum adjutorio et beneficio credimus posse adjuvari. Quocirca, hujus excellentissimi viri Brunonis audita a Domino D vocatione, tria Officia in conventu pleniora statuimus peragere. Anima ejus requiescat in pace.

S. Mariæ Tropeiensis ecclesiæ rr.

178 Unde Deo gratus fuit Bruno, inde beatus.
Quem si laudarem, non hunc pro laude bearem.
Reddo Deo grates, quod habebat tot bonitates,
Quot possunt dici lingua sapientis amici.
Inde cutis colli teritur præ pondere rolli,
Rolligeri collum nequit ultra tollere rollum *ss*,
Quo tot cum tantis scribuntur et aula Tonantis
Et sol cum luna, stellarum cursus et una
Lux, polus, aer, humus, mare, tartara, sulphura, fumus
Lividus, obscœnus fœtensque putredine plenus;
Quæ plaga Plutonis procul est a sorte Brunonis. E
Ampla fuit charta, nunc parva videtur et arcta;
Qua sors, qua fatum, qua scribitur omne creatum,
Atque creatoris sine tempore tempus honoris.
Cujus in hac vita vitæ fuit hic eremita,
Quam pius et mitis, simplex, sine agmine litis
Dicere si nossem, non est, quo scribere possem.
Intus et a tergo jam pellis scribitur ergo.
Ultra quid dicam? Jam nescio dicere quicquam.
Sed tamen, ut crescat benedictio, dico quiescat.
Pace dico datus, cum sit super astra locatus;
Si tamen in fossa fiat caro pulvis et ossa,
Non obiit, vivit; patriam redeundo petivit.
Vivere, quæ Bruno vivit, possimus in uno *tt*.

ANNOTATA.

a *Sanctissimæ Dei Genitrici sacra est, quemadmodum Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* XI *col.* 346 *docent, cathedralis Bajocensis ecclesia; quare ad hanc referendum puto Titulum subjectum.* F

b *In Annotatis, Sectioni secundæ subnexis, ad lit.* b *docui, singulis fere cathedralibus suas olim fuisse scholas, in quibus, qui volebant, litteras docebantur: verum, cum præter scholas hasce, quæ* episcopales *vocabantur, monasticasque, quæ in monasteriis instituebantur, essent etiam in urbibus nonnullis scholæ, quæ a magistris, ab episcopo approbatis, extra cathedrales ecclesias monasteriaque instituebantur, nesciamque, qui res in urbe Bajocensi* S. Brunonis *ætate habuerit, spectetne ad episcopalem, an ad aliam Bajocensem scholam Titulus subjectus, pro certo nequeo edicere, potestque is profectus esse ab omnibus simul civitatis Bajocensis scholis, si plures forte ibidem fuerint.*

c *In generali beneficiorum diœcesis Bojocensis elencho, anno* 1648 *typis Parisiensibus excuso, pag.* 23 *curatis civitatis Bajocensis ecclesiis accensetur ecclesia,* S. Georgii *dicta; quare cum locum sacrum alium, vel abolitum, vel modo adhuc*

A *adhuc exsistentem, cui in civitate Bajocensi vel sit, vel olim fuerit a S. Georgio nomen, haud reperiam, ecclesiam illam hic designari conjicio.*

d *Id editione Basileensi habetur* S. Stephani ad eumdem, *id est, ni fallar,* ad eumdem Titulum; *hujusmodi autem inscriptio, cum vocem* Titulus *subinde etiam ad Epistolam encyclicam, obitus cujuspiam nunciam, significandam* S. Brunonis *ætate fuisse usurpatam, ex ipsa proxime ante funebres hosce Titulos descripta Epistola encyclica, mortis* S. Brunonis *nuncia, manifestum sit, æquivalet huic sequenti :* Responsio S. Stephani ad eamdem epistolam encyclicam, mortis S. Brunonis nunciam. *Jam vero, cum diœcesis Bajocensis situm in urbe Cadomensi, quod* S. Stephani *nomine distinguitur seculoque undecimo fuit exstructum, monasterium complectatur, processisse ab hoc Titulum funebrem, seu subjectam ad encyclicam, qua mors* S. Brunonis *quaquaversum nunciata fuit, epistolam responsionem, verosimile apparet.*

e *Hoc diœcesis Bajocensis monasterium,* Cerasium *etiam appellatum, quod a Normannis adhuc ethnicis Neustriamque infestantibus, fuerat de-* B *structum, ab iisdem, factis Christianis, seculo undecimo fuit instauratum. Consule Galliam Christianam auctam tom.* XI, *col.* 408 *et seq.*

f *Adi in Annotatis, Sectioni primæ subnexis, dicta ad litt.* gg.

g *In inferiori Normannia sita est urbs episcopali sede nobilis Constantia; hujus autem cathedralis ecclesia, quemadmodum Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* XI *col.* 863 *docent, sanctissimæ Dei Genitrici Mariæ nuncupata est; quare locum sacrum, ab ecclesia illa distinctum, hic designari non puto.*

h *In editione Basileensi additur* Urbis; *quare vide mox notata ad lit.* b.

i *De hoc diœcesis Abrincensis monasterio, quod ab aliis* S. Michaël in periculo maris *appellatur, sanctique* Brunonis *ætatem longo temporis spatio præcessit, adi Operis nostri tom.* 8 *Septembris pag.* 80 *et* 3 *seqq., uti etiam Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* XI, *col.* 510 *et tribus seqq.*

k *Locum sacrum, qui hoc nomine distinguatur, dicique aliqua veri specie is, qui hic designatur, possit, nuspiam inventio.*

C l *Monasterium, in diœcesi Cenomanensi situm, quod* Lonleyum *vocatur, seculo undecimo fuit exstructum. Liquet id ex ipso, utpote cui Sigefridus, seculo undecimo non multum provecto, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* XI, *col.* 680 *docent, Sagiensis episcopus, subscripsit, suppeditato a Sammarthanis fratribus tom.* 4, *pag.* 579 *et seq. fundationis instrumento. Istud porro monasterium, quod, quemadmodum ab iisdem Sammarthanis fratribus ibidem traditur, in sanctissimæ Virginis Mariæ honorem fuit conditum, esse puto illud ipsum, quod hac in inscriptione, literulæ unius facta mutatione,* Louleii cœnobii *nomine distinguitur. Mirum interim accidit, in Titulo subjecto exponi, non quid hoc, sed quid* Cenomanensis mater, *seu cathedralis,* ecclesia *pro* S. Brunone *præstiterit, sequentique etiam tempore sit præstitura.*

m *Adi, quæ Sectioni primæ subjunxi, Annotata ad lit.* r.

n *Cum cathedralis Cenomanensis ecclesia S. Juliano, primo Cenomanensium episcopo, nuncupata sit, nec ab hac distinctus, cui a S. Juliano nomen fuerit, convenireque posse Titulus subjectus videatur, locus sacer ullus in Cenomanensi* D *seu civitate seu diœcesi seculo duodecimo, cujus anno primo Sanctus noster obiit, exstitisse inveniatur, cathedralem illam ecclesiam hac in inscriptione designari, existimo; quod si autem vera sit hæc mea opinio, Claudium Robertum et post hunc Sammarthanos fratres, qui, cathedralem Cenomanensem ecclesiam, cum primo B. Mariæ ac deinde S. Gervasio consecrata fuisset, anno demum* 1201 *S. Juliano, translato in illam sacro hujus corpore, dedicatam fuisse, in concinnatis a se Galliis Christianis scribunt, a veritate aberrare necesse est, nisi forte, quod tamen non puto, isthæc Tituli subjecti inscriptio ab iis solummodo, qui funebres Sancti Titulos seculo* XVI *edendos curarunt, fuerit profecta.*

o *Hæc Ordinis S. Benedicti abbatia, quæ in uno civitatis Cenomanensis suburbio sita est, seculo sexto, fuit ædificata a S. Domnolo, Cenomanensi episcopo. Ita docet in Annalibus Benedictinis lib.* 6, *num.* 43 *Mabillonius.*

p *Situm est in diœcesi Cenomanensi hoc sanctimonialium Benedictinarum monasterium, diuque ante* S. Brunonis *ætatem exstitit, uti liquet* E *ex iis, quæ de eo lib.* I *et* 2 *Annalium Benedictinorum memorat Mabillonius.*

q *Dicata est S. Mauritio cathedralis Andegavensis ecclesia; quare dubitandum non est, quin hæc per sedis seu cathedræ Andegavensis S. Mauritium hic designetur.*

r *Ne hinc putes,* S. Brunonem *a fidei orthodoxæ veritate devium aliquando exstitisse. Adi Commentarium prævium num.* 69 *et seq.*

s *De S. Florentio, presbytero confessore, ad vigesimum secundum Septembris diem, quo in Martyrologio Romano aliisque fastis sacris memoratur, vitamque, seculo quinto circiter ineunte, cum morte commutavit, actum apud nos jam est, ibique in Commentario, Actis ejus prævio, expositum, qui monasterium, in hodierni ducatus Andegavensis monte Glonna, aliis Gloma aut etiam Glomna situm, quod a Sancto illo nomen habet, quodque modo, ut a novo S. Florentii monasterio, prope Salmurum serius exstructo, distinguatur,* S. Florentius vetus *appellatur, seculo decimo post duplicem eversionem, quam primo a Britonibus, ac deinde a Normannis acceperat, instauratum denuo fuerit. Sacrum illud asceterium, de quo etiam in Gallia Christiana* F *antiqua tom.* 4 *pag.* 388 *Sammarthani fratres, illud ipsum omni dubio procul est, quod hic* S. Florentii Glamuensis, *literulæ unius, verosimillime per errorem, facta in hoc vocabulo mutatione,* cœnobii *nomine distinguitur.*

t *Id est, ni fallar, Andegavensis; ut hic Andegavense, de quo in Annotatis, Sectioni præcedenti subnexis, quæpiam jam ad lit.* d *memoravi, S. Nicolai monasterium iterum designetur.*

u *Adi pro hujus vocabuli significatione Commentarium prævium num.* 24.

x *Titulum hunc ab Andegavensis S. Nicolai monasterii monachis, aliumque ordine* 131 *supra datum abs abbate illorum Lamberto fuisse conscriptum, hinc liquet. Nota etiam, cum nonnullorum aliorum locorum Tituli interjecti hunc inter et illum sint, fuisse binos hosce vel chartæ separatæ (adi, quæ in Annotatis, sectioni secundæ subnexis, ad lit.* b *dicta sunt) seorsum inscriptos, vel certe, si res secus habeat, non eo, quo in rotulo funebri communi fuere exarati, ordine editos.*

y *Cum*

A y *Cum nec Dolæ in Britannia Minori, nec Dolæ in Comitatu Burgundiæ cœnobium exsistat sanctissimæ Genitrici sacrum, indubitatum apparet, hic designari Dolense monasterium, quod in ejusdem sanctissimæ Dei Genitricis honorem in Biturigibus, uti apud Mabillonium tom.* 3 *Analium Benedictinorum lib.* 42, *num.* 12 *videre licet, ab Ebbone, toparcha Dolensi, seculo decimo fuit exstructum monachis Benedictinis, quibus tandem, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *col.* 148 *docent, canonici seculares anno* 1623 *fuere substituti.*

z *Quid hinc concludendum appareat, videsis Commentarii prævii num.* 166.

aa *Id est, ni fallar, per triginta dies, aut etiam forte annos, celebrandarum.*

bb *Vocabuli hujus significationem in Annotatis, Sectioni primæ subnexis, ad lit.* d *assignavi.*

cc *Perantiquum hoc Ordinis S. Benedicti monasterium, quod* S. Michaël in eremo *communiter modo vocatur, in diœcesi Lucionensi situm est, fuitque anno circiter* 680 *ab Ansoaldo, Pictavensi episcopo, fundatum. Adi Galliam Christianam auctam tom.* 2, *col.* 1418.

B dd *Hæc abbatialis olim ecclesia, sanctissimæ Dei Genitrici sacra, quam in cathedralem Joannes XXII Papa anno* 1317 *evexit, seculo octavo est antiquior, uti liquet ex iis, quæ de ea memorant Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *vol.* 1404 *et seq.*

ee *Pro vocis hujus significatione adi, quæ Sectioni primæ subdidi, Annotata ad lit.* c.

ff *Hic abbas inter Goffridi, Lucionensis abbatis, qui anno* 1091 *obiit, successores primus recensitur in Chronico Malleacensi. Adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores loco proxime citato*

gg *Celeberrima hic indubie designatur Malleacensis seu Malliacensis jam a seculo decimo exstructa sanctoque Petro sacrata abbatia, quæ in episcopatu Pictavensi sita olim fuit, postque ipsamet a Joanne XXII Papa episcopalis facta est. Adi iterum Galliam Christianam auctam tom.* 2, *col.* 1362 *et binis seqq.*

hh *Hoc Ordinis S. Augustini cœnobium, quod olim Malleacensis, nunc Ruppellensis diœcesis est, in Chronico Malleacensi Ms., uti Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *col.* 1395 *docent, anno* 1068, *al.* 1069, *ædificari cœptum*

C *fuisse legitur.*

ii *Ad Commentarium, quo Sanctus omnes Davidis Psalmos dilucide exposuit, hic alludi videtur. Adi Commentarium prævium num.* 694.

kk *Qui Titulum hunc scripsere, non sat novisse videntur, quo loco Turritana, in quam tandem Sanctus, Gallia relicta, sese abdidit, eremus sita sit; neque enim hæc, uti hic innuunt, in transmarinis partibus ratione Galliarum sita est. Sed forte per errorem, a librariis profectum,* transmarinis *pro* transalpinis *hic scribitur.*

ll *Monasterii nempe Noliensis seu potius, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus loco proxime citato exaratur, Nioliensis; ut ad scholam, quam isthoc monasterium pro more tunc usitato instituebat, spectent bini Tituli proxime hic subjecti.*

mm *Alludi iterum hic videtur ad concinnatum a Sancto in omnes Davidis Psalmos Commentarium, aut certe ad eximiam plane, qua enituit, horum intelligentiam.*

nn *Hoc Ordinis S. Benedicti monasterium,* D *quod in diœcesi Turonensi situm est, seculo octavo in S. Pauli Apostoli honorem fuit exstructum, uti in Gallia Christiana antiqua tom.* 4, *pag.* 299 *docent Sammarthani fratres.*

oo *Qui ergo epistolam encyclicam, mortis S.* Brunonis *nunciam, circumtulit, Cormaricense monasterium non adiit, nisi cum jam annus* a S. Brunonis *obitu aliquamdiu esset elapsus; quare existimo, illum Angliæ loca sacra, quorum supra exstant funebres de* S. Brunone *Tituli, prius adiisse, ac tum demum trajecisse in Normanniam, e qua deinde ad Cormaricense cœnobium aliaque loca sacra vicina sese contulerit.*

pp *De hoc* S. Brunonis *piissimo discipulo videsis Commentarium prævium num.* 97, 99 *et seq.*

qq *Hoc olim Ordinis S. Benedicti monasterium, quod sedecim leucis ab Avarico Biturigum ad Indrum fluvium in diœcesi Bituricensi situm est, ab Ebbone, castri Dolensis principe memoratique ad lit.* y *cœnobii cognominis auctore, pro abbate et monachis Ruyensis S. Gildasii monasterii, Normannorum, Aremonicam, in qua hoc situm erat, seculo nono et decimo incipiente fœde* E *vastantium, furorem fugientibus, fuit fundatum; qui autem id factum fuerit, Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.* 2, *col.* 153 *et binis seqq. exponunt, uti etiam qui tandem monachis canonici seculares anno* 1623 *fuerint ibidem substituti.*

rr *Tropeia, episcopalis Calabriæ ulterioris civitas, cathedrali gaudet ecclesia sanctissimæ Dei Genitrici, ut Ughellus tom.* 9 *Italiæ sacræ col.* 449 *docet, sacrata. Hanc adeo, maxime quod locus sacer alius, cui competere queat, Titulus subjectus, non occurrat, esse puto ipsam, quæ hac inscriptione designatur, Tropeiensem S. Mariæ ecclesiam, licet interim hanc, qui epistolam encyclicam, mortis* S. Brunonis *nunciam, circumtulit, post reliqua dumtaxat, quorum Tituli funebres præcedentes sunt, loca sacra adiisse e diversis, quibus Titulus subjectus concipitur, versiculis videatur, mirumque videri queat, tam sero eum, et non nisi, cum jamjam domum esset reversurus, adiisse ecclesiam, a Turritana eremo haud multum remotam.*

ss Rolli *et* rolligeri *significationem in Commentario prævio num.* 24 *suppeditari.*

tt *Futilia sane et vana, quemadmodum in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum* Titulus *Cangius affirmat, in Titulis fune-* F *bribus, quibus olim parentari vita functis contigit, scripta subinde fuisse, palam est vel ex nonnullis, quæ tum in hoc, tum in aliis nonnullis supra datis de* S. Brunone *Titulis funebribus occurrunt; licet interim iidem fere simul complectantur, quæ ad* Brunonis *tum doctrinæ, tum sanctitatis, qua statim ab obitu inclaruit, famam manifestandam conducunt.*

APPENDIX

AUCTORE C. B.

APPENDIX

Seu supplementum ad gloriam Sancti posthumam.

§ I. Veneratio Sancto, Beatis jam adscripto atque ad ecclesiam S. Stephani translato, in Calabria exhibita, frequentiaque ad ejus invocationem miracula patrata, quorum aliquot, annum MDC prægressa, recensentur.

B

Sanctus ad monasterii S. Stephani appellationem nominis sui adjectione

Postquam sacrum Brunonis, *Beatis a Leone X Papa, uti in Commentario prævio* § 47 *docui, anno* 1514 *adscripti, corpus e Turritana, in qua jacebat reconditum, sanctissimæ Dei Genitricis ecclesia ad Turritanam itidem S.Stephani ecclesiam ipso dicto anno* 1514 *fuisset translatum, singularem, qua in sanctum Ordinis sui Institutorem ferebantur, venerationem Cartusiani universim omnes, ac nominatim Turritani magis ac magis non uno manifestavere indicio. Ac primo quidem, Turritanum S. Stephani monasterium, unice tunc, primævo S. Mariæ et S. Stephani nomine mutato,* S. Stephani de Bosco *seu* de Nemore *appellari solitum, sub cujus etiam tum, non secus ac hodie, nomine Turritana (adi Commentarium prævium num. 733) S. Mariæ ecclesia totumque ædificiorum, ad Turritanam eremum spectantium, complexum veniebat, non* S. Stephani *modo, ut Leo X Papa (adi Comment. prævium num.* 755 *et seq.) statuerat, sed, ad sancti illius martyris nomen nomine* S. Brunonis *adjuncto,* S. Stephani et S. Brunonis domum *in sancti Patris sui honorem deinceps appellavere, eumdemque etiam in finem temporis lapsu Ordinis sui provinciam, quæ Turritanam cartusiam modo complectitur, quæque antea* Provinciæ Lombar-
C diæ Ulterioris *nomine distinguebatur,* S. Brunonis provinciam, *quo nomine hodieque isthæc gaudet, nuncupavere, uti disco partim ex Morotio in Theatro chronologico pag.* 226, *partim ex Camilli Tutini Ordinis Cartusiensis ad annum* 1514 *Prospectu.*

ac annuus, quo caput ejus transfertur, solemnitatis institutione honoratur,

2 *Verum in facta monasterio suo a* S. Brunone *appellatione, quod parum sane fuisset, neutiquam stetit Cartusianorum, Turritanam eremum, sibi a Cisterciensibus Leonis X Papæ jussu tandem redditam, incolentium, eximia plane erga sanctum illum Patrem suum veneratio. Quod enim (Vide recitata in Commentario prævio num.* 776 *verba) de sacro* Brunonis *capite faciendum, populo adstanti, dum pretiosa ejus lipsana transferrentur, dixerat Matthæus, cartusiæ Bononiensis Prior, exsecutioni id illi mandandum curantes hermæ argenteo, affabre elaborato, sacrum Sancti caput, seu potius hujus, quæ penes ipsos adhuc mansit, partem inclusere. Nec contenti ita effecisse, ut pretiosum hoc pignus congrua debitaque reverentia custodiatur, haud dudum etiam, ut apparet, post annum* 1514 *instituere, ut quot-* D *annis, quo et apud populum incrementa caperet Sancti cultus, sacrum ejus caput, hermæ, ut dixi, argenteo jam inclusum, secundo Pentecostes festo e S. Stephani ecclesia, in qua servatur, ad ecclesiam S. Mariæ solemni ritu deferretur, postridieque ex hac ad S. Stephani ecclesiam eodem modo reportaretur. Et vero felici successu haud caruit hujus solemnitatis institutio. Non solum enim ex hac multum increvit Sancti cultus; verum etiam subinde est factum, ut, qui ad illam venerant, infirmi,* S. Brunonis *implorato auxilio, pristinæ sanitati fuerint restituti.*

miraculisque inclarescens, lapsum e loco declivi

3 *Ita testantur varii, qui, quæ Dominus ad manifestandam Servi sui gloriam operari tunc dignatus est, miracula in litteras misere. Aliquot ex hisce simulque nonnulla alia, quæ aliis etiam temporibus ad* S. Brunonis *invocationem ante annum* 1600 *fuere patrata, lubet præsenti* §, *servato, quo contigere, ordine chronico, recensere. Ne hunc adeo perturbem, abs illis, quæ extra præfatæ solemnitatis tempus facta sunt, duco initium. Surianus in suis ad* S. Brunonis *Vitam, a Surio scriptam, Annotationibus pag.* 319 *sic scribit :* Anno MDXXIII prima die Februarii E V. P. Jacobus Aragonensis, professus cartusiæ Neapolitanæ ac Prior cartusiæ S. Stephani supra dicti, et cæteri monachi conventuales scripserunt capitulo generali Ordinis Cartusiensis sequentia miracula, quæ tunc recens post receptam domum *(Calabrinam nempe S. Stephani)* acciderunt : Istis diebus nostris nobilis Alphonsus Toraldus Neapolitanus, frater germanus excellentis domini Adami Toraldi, baronis de Badulato, valde erga S. Brunonem pie affectus, cum esset Tropeæ, quæ est urbs Calabriæ maritima, animi causa deambulans juxta mare super quandam declivem rupem altitudinis fere centum cubitorum, accidit, ut, fallente pede, in præceps, capite inverso, laberetur. Qui cadens ruinosam maceriem manibus apprehendere, ne in ima corrueret, tentavit; sed ipsa eadem super eum delapsa est; unde et in eo discrimine positus S. Brunonem adjutorem invocavit, et mox aspexit monachum, vestibus albis aspectuque decorum, manum suam dextram tenentem et ad ima loca se leniter deducentem.

servat incolumem, infirmæ sanitatem restituit,

4 Quo factum est, ut nullam ex eo casu passus sit læsionem, cum tamen ejus comites, qui ad cadentem accurrerant, extinctum eum aut corpore confractum ex lapsu existimarent. Igitur pedester domum est regressus, ne vehiculo quidem aut aliena opera indigens ad iter; quod beneficium maximum meritis S. Brunonis acceptum tulit. Accidit id circa annum MDXXII. *Camillus Tutinus idem etiam miraculum in concinnato a se Ordinis Cartusiensis Prospectu recenset; verum id, non ad annum circiter, uti hic Surianus,* 1522, *sed ad annum* 1518 *refert. At vero, etsi id ita sit, duo isti scriptores sese inter pugnare consendi propterea non sunt, cum Surianus miraculum illud, non districte anno* 1522 *innectat, sed anno circiter* 1522, *quæ loquendi formula trium quatuorve annorum extensionem patitur, accidisse, dumtaxat scribat. Utut sit, miraculum illud præcessisse videtur tria alia, quæ ex Jacobi Arragonii reliquiorumque religiosorum Cartusiæ S.Stephani incolarum relatione in præfatis suis ad Vitam* S. Brunonis *Annotationibus narrare pergit Surianus. Primum sic habet :* Domna laura Carrafa, filia ducis Niverniæ, comitissa Arenarum, cum prægnans esset, in

AUCTORE C. B.

A in gravissimam incurrit valetudinem, quæ cum in extremis ageret, vir ejus D. Franciscus, comes Arenarum, qui semper S. Brunonem pie coluerat, votum fecit, oblaturum se ad illius altare calicem argenteum; et tunc, sicut comes ipse et comitissa testati sunt, sanata est ab illa gravi infirmitate, et tempore opportuno enixa est infantem, cui nomen S. Brunonis in baptismate imposuerunt. Et ne immemor umquam esset accepti beneficii mater, vovit vestes albas induere, qualibus indutus fuisse visus ipse S. Pater, qui in somnis ei apparuerat.

dæmonem ex energumena expellit,

5 *Secundum his verbis concipitur:* Anno MDXXII quidam ex oppido Zimbario Squillacensis diœcesis, quatuor fere passuum millibus a monasterio *(S. Stephani nimirum)* dissito, nomine Garetus Scopa-casa, cum uxore sua Isabella adduxerunt ad januam monasterii unicam filiam suam, habentem spiritum immundum, cumque ad eam allatæ fuissent reliquiæ sanctorum Stephani et aliorum Divorum, ut dæmon ab ea ejiceretur, sicut alias factum fuerat, et nulla spes egressionis appareret, V. P. Vicarius P. de Corduba B consilium parentibus puellæ dedit, ut ad specum S. Brunonis, quæ milliario a monasterio abest, eam ducerent. Quo cum pervenissent, ter flexis genibus capellam devote orantes circumierunt. Dein puella post osculum pedibus imaginis S. Brunonis impressum hausit aliquantulum pulveris ex eadem specu. Mirabile dictu, post sumptum pulverem spiritus infestus cœpit per viscera puellæ discurrere, ac inde immigrans in brachium ad manum tandem devenit; et, ut indicium excessus sui relinqueret, in summitate digiti unius tumore facto, latius apertis poris non sine sanguine exitum sibi providit et penitus abscessit. Tammalo hospite liberata puella cum parentibus ad monaterium regressa est, ubi Deo et S. Brunoni, liberatorio suo, gratias immensas retulit. *En modo etiam postremum e tribus supra dictis miraculis. Sequentibus hisce apud Surianum pag.* 323 *verbis exponitur:* Per eadem tempora *(annum scilicet* 1523, *quo trium dictorum miraculorum certius redditum fuit generale Ordinis Cartusiensis capitulum, haud multum prægressa)* in oppido Pizzone diœcesis Melitensis, sexto lapide C a monasterio *(Turritano S. Stephani nimirum)* dissito, sacerdos quidam e gremio cleri secularis nomine Sophranus Miriano, habens apostema in pectore circa vitales partes, votum nuncupavit S. Brunoni. Qui, continuo sanus effectus, sicut ipse scripto testatus est, facem cereæ,* virgineæ misit ad altare S. P. Brunonis, in qua curationis et sospitatis series legebatur. *Subdit modo hic Surianus alia miracula,* S. Brunonis *meritis patrata,* quæ, *quemadmodum ait,* exscripta sunt ex schedis Mss. D. Nicolai Riccii de Taberna, professi ejusdem *(S. Stephani)* domus, *accuratiusque, adjectis etiam aliis nonnullis, a V. P. Severo a Neapoli fuere digesta.*

* cereæ

sui visione oblata patrem S. Ludovici Bertrandi, ut maneat in seculo, monet,

6 *Verum cum primum ex his anno demum* 1524 *accidisse notetur, citiusque fortassis, quam hic me laturum, im Commentario prævio num.* 746 *spopondi,* S. Brunonis *et S. Vincentii Ferrerii apparitio, Aloysio Bertrano seu Bertrando S. Ludovici Bertrandi patri, divinitus oblata, evenerit, lubet hanc, antequam ullum ex iis recenseam, lectori hic, ne ab ordine chronico deflectam, exhibere. A Suriano itaque pag.* 318 *et seq. hunc narratur in modum:* Isdem *(pater scilicet S. Ludovici Bertrandi)* alia vice, defuncta prima sua uxore, pergebat ad eamdem domum *(Cartusianam nempe)* Portæ-cæli, quæ Valentia *(Hispaniæ scilicet Tarraconensis civitate, in qua commorabatur)* quatuor leucis abest, religiosum habitum petiturus, atque in itinere iidem SS. Vincentius et Bruno se videndos præbuerunt, dicentes, voluntatem Dei non esse, ut religiosus fieret, sed ut ad seculum rediret. Qui ex secunda postea ducta uxore Joanna Angela anno MDXXVI sustulit B. Ludovicum Bertranum Ordinis Prædicatorum, qui, sanctitate et miraculis clarus, ad cælum abiit anno MDLXXXI. *Ita loco citato Surianus, ibidem etiam addens, relationem istam a P. Joanne Madariaga part.* I *Vitæ* S. Brunonis *cap.* 22, § 3 *e S. Ludovici Bertrandi Vita, per fratrem Justinianum Antist exarata, fuisse descriptam; quod sane, cum in hac relatio eadem reperiatur, veritati puto esse consonum. Ad miracula modo, quæ ex Nicolai Riccii schedis Mss. deprompsit accuratiusque, teste ex dictis Suriano, digessit aliisque nonnullis auxit Severus a Neapoli, progredior.*

restituere, quod ad Turritanam cartusiam spectabat, statuentem sanat,

7 *Primum e Suriani recensione sic habet:* Anno Domini MDXXIV, cum esset Prior hujus *(S. Stephani)* domus V. P. David de Charcascolis Mediolanensis, professus cartusiæ Papiensis, excellens dominus Joannes Baptista Carrafa de Neapoli, comes tunc Agrottariæ ac dominus Castri-veteris necnon et Rocellæ, infirmatus est usque ad mortem, omnique medicorum auxilio destitutus cum ageret in extremis, nocte quadam per visum objectus est ipsi S. Bruno dicens: Joannes Baptista, si restituere distuleris territorium, per tuos injuste occupatum, domui meæ S. Stephani de Nemore, morte morieris et non vives. At ille, simili voce respondens, ait: Quod territorium Pater? Territorium, intulit, quod vos de Ninfo dicitis, concessum mihi et successoribus meis a comite Rogerio Normannno, et, his dictis, evanuit. Statuit præfatus comes intra se de hoc certius aliquid cognoscere, ac omnia reddere. Mirum dictu! vix hoc apud animum suum constituerat, cum melius habere cœpit et febri prorsus omnique vitæ discrimine exemptus est. Dein accersitis notario et testibus visionem retulit, ac territorium, multis jam annis occupatum, restituit, ac quam plurima alia beneficia a S. P. Brunone obtinuit, quæ latius in instrumento restitutionis continentur. F Hoc confectum est Neapoli XVIII Novembr. MDXIX *(error hic cubat, estque annus, quo restitutionem illam factam, infra num.* 13 *invenies,* 1529 *substituendus)* per notarium Virgilium de Buluito de Neapoli inter V. P. D. Octavianum de Mantua, Priorem tunc domus S. Stephani ac visitatorem provinciæ, et præfatum comitem, qui, ut in eo scribitur, bonam fidem cognoscens et attendens devotionem maximam, quam se gerere dixit erga monasterium S. Stephani et propter reverentiam, quam habet S. Brunoni, cujus sanctæ reliquiæ in monasterio prædicto venerabiliter sunt repositæ, cujus merito et intercessionibus continuo extitit adjutus, et præsertim in obtinenda a Domino prole, atque pro animæ suæ et prædecessorum suorum salute, certioratus prius et plene informatus de jurisdictione monasterii etc. sponte, et bona, pura et libera voluntate relaxavit prædictum territorium de Ninfo, ac per fustem resignavit V. patri Priori etc. Cujus capta fuit corporalis possessio XXIX Januarii anno

MDXXX

AUCTORE C. B.

MDXXX a præfato Octaviano Priore, præsente cum aliis monachis D. Stephano de Suriano professo ejusdem domus.

ac Catharinam Thomasiam, adhuc juvenem, gravissimo periculo eripit.

8 *Tale est primum, quod e Mss. Nicolai Riccii de Taberna schedis, a Severo de Neapoli accuratius digestis atque aliunde auctis, Surianus loco supra citato refert; huic autem sequens proxime subjungit:* Circa annum MDXL, cum B. Catharina Thomasia Majoricensis, postea canonica Regularis Ordinis S. Augustini in monasterio S. Mariæ Magdalenæ urbis Majoricarum, ætatis esset annorum circiter quinque, et cum avo suo iter haberet in loco declivi juxta Cartusiam Majoricarum, apparuit ei monachus quidam in veste alba, quæ Cartusiensium est propria, qui S. Bruno fuisse creditur, quique ei prædixit, eam Christi sponsam futuram, et non, ut avus optabat, matrimonio copulandam. Alia similiter vice, antequam decimum ætatis annum attingeret, cum antrum quoddam introgressa in foveam lapsa esset, unde sine humano auxilio exire non poterat; eo deficiente, divinum imploravit, quod continuo B adfuit; nam adstitit ei humana specie vir augustior in veste candida, qui ejus sententia Cartusiensis videbatur. Sed S. P. Bruno, qui alias ei eodem schemate apparuerat, fuerit oportet; qui et eam consolatus, ne timeret, admonuit, atque ut baculum, quem manu tenebat, apprehenderet ac firmiter teneret; quo apprehenso, facilis ei fuit ascensus e fovea, moxque ab ejus oculis subtractus est. *Hoc duplicis apparitionis prodigium, quod an* Brunoni *vere attribuendum sit, dubitari posse videtur, non ex Nicolai Riccii schedis, sed aliunde hausisse videtur Severus a Neapoli. Ita opinari me facit Surianus, cum ad illius calcem notet, esse id depromptum e Catharinæ Thomasiæ, quæ inter Prætermissos ad* V *Aprilis diem relata apud nos est, Vita, Hispanico idiomate a V. P. Bartholomæo Valperga, Cartusiæ Majoricensis monacho, conscripta, annoque* 1617 *Majoricæ typis excusa.*

injuriæ sibi illatæ Deum habet vindicem,

9 *En modo alterius generis miraculum, nimirum, non quo cuiquam Sanctus beneficium contulit, sed quo, qui in eum fuerat injurius, divinitus fuit punitus. Id Surianus jam nunc narrato proxime subnectit itaque exponit:* Anno Do- C mini MDXLIV, V Octobris pridie illius diei, qui S. P. Brunoni sacer est, vir quidam nobilis et clarus genere, sed a callidissimo hæretico Martino Bucero misere seductus in cartusia Coloniensi sub tempus, quo Vespertinæ preces horariæ aguntur, sedebat in hypocausto, ubi hospites excipi solent, parum quid edens et bibens cum religioso P. Petro Boechem, tunc procuratore ejusdem cartusiæ, postea Priore Confluentino, a quo cum audisset, die sequenti S. Brunonis celebrandum festum solemne, non sine stomacho respondit: Putatis vos, illum in Divorum numerum relatum? Certe, si ille Sanctus est, nunquam post haustum hoc poculum contingat prospera me uti valetudine. Dixit, bibit, moxque tanquam aliud agens cœpit sedere cogitabundus, ut solent phantastici. Paulo post equum conscendens ad castrum suum abiit. Nec mora: in lectum decidens, paucis post diebus ita, ut sibi ipse erat imprecatus, ex morbo periit, vel invitus approbans S. Brunonis sanctitatem. *Prodigium istud, seu divinam de irrogata Servo suo injuria vindictam etiam refert in Sacrario Agrippino pag.* 214 *Erardus Winheimius; verum tam hic, quam Surianus, quod nomen fuerit viro nobili, qui ob prolata in* D S. Brunonem *verba injuria misere interiit, non edicit, ita verosimillime ambo, ut nobilissimæ ac notissimæ hodieque familiæ, e qua is ortus fuit, honori parcerent, faciendum rati. Et sane laudando omnino consilio ita fecere; quare et ego eorum exemplo a prodendo viri illius nobilis nomine hic abstineo, licet interim id e Cartusiæ Liranæ antiquo, probatæque fidei monumento apprime compertum habeam.*

operariis, in præsentissimo periculo constitutis, succurrit,

10 *E miraculis, annum* 1600 *prægressis, quæ e Mss. Nicolai Ricii de Taberna schedis, a Severo a Neapoli aliunde auctis, apud Surianum referuntur, hicque in medium adducenda sunt, alterum modo recenseamus.* Cum... monasterium S. Stephani *(adi Surianum in suis ad* S. Brunonis *Vitam, a Surio conscriptam, Annotationibus pag.* 331 *et seqq.)* in ampliorem formam redigeretur anno Domini MDLIII, Priore existente D. Petro Paulo Lumbulo de Cajeta, professo domus Neapolis, cujus vita mansuetudine, pietate ac religione plena fuit, refectorii pars superna opere testudineo fabrefacta, quam Italici incolæ Lamiam vocant, valde profecto nitida, multo- E que sumptu constructa, jam sibi cohærens ac constans videbatur, ut, humore desiccato, fulcra lignea, quæ lapides, cœmento compactos, substinebant, subduci atque amoveri possent, opus illud aliquanto citius, quam oportuit, aggressi demoliri cœmentarii subito horribilem fragorem audiunt ex fatiscente testudine. Accidit vero, ut quidam, nomine Bonellus, operis magister ac alii ejusdem artis illi assistentes, cum in tam præsenti discrimine versarentur ac periclitarentur, omnes una voce clamare cœperint: Sancte Bruno, fer opem nobis. Quo dicto, vident quemdam monachi specie, vultu venerabilem, qui eorum manus apprehendens, eos in aliam partem extra refectorium transtulit, et continuo testudo fatiscens collapsa est. Unde B. Brunonis meritis incolumes evadentes Deo beatoque Patri gratias ingentes retulerunt. *Egregie enimvero, quam potens sit in cœlis* S. Brunonis *patrocinium, e postremo hoc miraculo eluxit; ne autem de ejus veritate quis ambigat, apud Surianum mox subjungitur:* Hoc miraculum eo anno MDLIII contigisse, præter Joannem Madariagam, id asserentem ex testificatione jurata F V. P. Sylvii Prioris lib. I, cap. XXII, confirmat etiam pictura ejusdem refectorii, quæ opus *(quod scilicet post collapsam anno* 1553 *prioris structuræ testudinem fuerat resumptum)* indicat consummatum anno MDLIV et etiamnum adhuc ibidem memoria viget a majoribus accepta.

sacerdoti, Ordinis sui olim alumno, felicem vitæ exitum,

11 *Nec minus, quanti apud Deum meriti sit* S. Bruno, *aliud, quod nunc etiam subdo, probat miraculum. Hisce apud Surianum pag.* 335 *et seqq. concipitur verbis:* Eodem fere tempore scilicet ante annum MDLVIII quidam domnus Stephanus Carozza ex oppido Suriano diœcesis Melitensis sex fere passuum millibus a monasterio *(S. Stephani videlicet)* ex primis professis domus hujus an. MDXXXV, propter varia crimina (verba sunt cartæ capituli generalis anni MDXXXV in dispositione provinciæ et hujus domus) in magnum scandalum Ordinis ab eo perpetrata et propter frequentes ejus apostasias, tanquam incorrigibilis, ab Ordine expulsus et alienus denuntiatus est. Qui deinde vixit in eodem oppido more sæcularium clericorum pluribus annis, ac tandem in maximum laterum dolorem et febrim incidit; unde et ad extrema deductus

AUCTORE C. B.

A deductus omnique prorsus destitutus auxilio elata voce clamare cœpit : Sancte pater Bruno, adjuva me. Conspiciebatur torvis oculis ac tristi facie multos motus per cubile facere, et nihilominus semper magnis vocibus iterabat : Sancte pater Bruno, adjuva me, nec alia verba in ore habens magis magisque cruciabatur. Hœc animadvertens frater ejus Jacobus Carozza cum cæteris domesticis, commiseratione moti, Priorem monasterii adierunt, qui, his auditis, mox P. Franciscum Micelottam de Biuungio, professum et procuratorem hujus domus, destinavit cum plena sua potestate et facultate eum Ordini reconciliandi et illius habitu induendi. Perrexit ille, atque intrans domum more recepto dixit : Pax huic domui etc. Statimque infirmus, qui velut exanimis jacebat, exclamavit : Indue me, pater, nam mori nequeo, nisi prius in gratiam receptus, habitum quoque, quem dimisi, recepero. Hoc mihi donum a Deo obtinuit pater sanctissimus Bruno. Qui simul ac habitu fuit indutus, melius habere cœpit, et eidem patri peccata confessus sacratissimum Sacramentum Eucharistiæ humiliter petiit et accepit. Deinde cum magna cordis contritione sacro oleo B est perunctus, et sic munitus diem clausit extremum, atque ad monasterium corpus ejus delatum in communi cœmeterio tumulatum fuit. Hoc autem circa annum MDLVIII contigisse oportuit; nam anno MDLIX Fr. Micelota institutus est per capitulum Prior domus Trisulti, et obiit MDLX.

terræ de Ninfo, quam, Turritanæ Cartusiæ ab avo suo restitutum, invaserat,

12 *Miraculum istud, seu beneficium, a* S. Brunone *sacerdoti, Ordinis sui olim alumno, impensum, ex Ordinis Cartusiensis capituli carta, uti relationis jam datæ initio indicatur, primitus haustum esse, Surianus etiam, qui id ex auctis per Severum a Neapoli Nicolai Riccii schedis accepit, ad calcem subjungit, ac deinde, aliis nonnullis, quæ brevitatis causa omitto, interpositis, pag.* 354 *sequens, quod, in Fabricio Carrafa, cum terram de Ninfo, ab avo suo Joanne Baptista Carrafa (adi num.* 7*) Cartusiæ S. Stephani restitutam, interum occupasset, patratum, in easdem schedas e Turritanæ S. Stephani cartusiæ tabulario fuit illatum, subnectit :* Anno, *inquit*, MDLXXXVI mense Octob. dominus Fabricius Carrafa, marchio Castri-veteris, Hieronymi F. ac Jo. Baptistæ Carrafæ nepos, cum C majorum suorum contumacia in eo propagaretur in occupando atque indebite retinendo territorio sæpe dicto de Ninfo, et a Priore illius temporis V. P. Petro Bono de Agrottaria in jus vocatus pro restitutione contemneret, in febrim incidit acutissimam, adeo ut medicis de illius vita conclamaretur, familiares religiosissimam matrem adhuc superstitem, in proximo oppido commorantem, accersierunt ad luctuosum sui nati funus deflendum. At illa ex infortuniis, quæ prædecessoribus suis ob prædicti territorii usurpationem evenerunt, edocta nuntiis respondit : Ego veniam et curabo eum, Deo dante, et S. Brunone suffragante. Illico ad filium pergens, jam morti proximum sic allocuta est : Merito hæc pateris, quia territorium de Ninfo S. Brunonis injuste occupas, et nunc audi sermonem meum, accersi Priorem S. Stephani dictumque locum ei restitue, et statim liberaberis, sciesque, quia manus Domini super te est, affligens et eruens te.

restitutionem spondenti liberationem a febri, aliaque multis aliis,

13 Statim ille matris monitis obtemperavit, ac coram multis adstantibus se ita facturum protestatus est. Misericors autem Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, statim febri imperavit ac recessit, atque incolumis effectus, quod spoponderat, opere adimplevit, publico confecto instrumento XVIII Octob. MDLXXXVI, Indict. XV per manus Consalvi Ermogida de terra Spatulæ, in quo sanitatem miraculose se recepisse confitetur his verbis : Pro summa devotione prædicti S. Brunonis et per merita et beneficia recepta et diversimode habita, et quæ a prædicto S. Brunone habere sperat, et indies habet, et præsertim in præsenti sua magna infirmitate etc., et confirmavit cessionem Jo. Baptistæ sui avi XVIII Novembr. anni MDXXIX, ut *(vide num.* 7*)* supra. Eodem die etiam litteras dedit ad conventum, commendans se ejus precibus. *Venio nunc tandem ad miracula, e jam sæpe laudatis schedis hausta, atque in annua, qua e Turritana S. Stephani ecclesia ad Turritanam itidem S. Mariæ ecclesiam sacrum* Brunonis *caput deferri ex supradictis modo solet, solemnitate ad ejus invocationem patrata. Surianus pag.* 356 *sic scribit :* Anno MDLXXXIX convenientibus juxta morem ex castris, oppidisque circumpositis quamplurimis sacerdotibus et promiscui sexus turbis cum solemni supplicatione, qua e monasterio S. Stephani Feria secunda post Pentecosten conventualiter a monachis defertur simulachrum argenteum umbilico tenus, in quo asservatur caput S. P. N. Brunonis, E et digitus integer S. Stephani protomartyris, in manu itidem argentea reconditus, qui ab Urbano II, instante comite Rogerio, huic domui *(Calabrinæ nimirum S. Stephani)* donatus fuisse perhibetur, ad ecclesiam B. Mariæ, milliario hinc distantem, juxta quam olim fuit eremus, a S. Brunone constructa, multi ex diversis languoribus Dei Genitricis auxilio et S. Brunonis meritis curati sunt, quos propriis oculis multi ex nostris viderunt; erant enim ibi monachi et conversi num. XXV.

ac nominatim binis hic memoratis, insignia beneficia a Deo obtinet.

14 Ibidem vidisses alios supplicabundos opem B. Virginis, alios S. P. N. Brunonis nomen inclamantes; nec frustra : sanabantur enim a quacumque detinebantur infirmitate. Adfuit tum inter eos mulier quædam ex vicino oppido, Pizzone dicto, muta, quæ decem et octo annos elocuta verbum non fuerat, et mox in illa præfata ecclesia clamare cœpit : Misericordia; tuncque loquendi liberum usum recepit. In cujus accepti beneficii memoriam habitum Ordinis album more sanctimonialium nostrarum semper gestavit, et quotannis ad festivitatem annuam ejusdem ecclesiæ inter primas advenit. F Alia quædam mulier ex oppido Suriano ad præfatam ecclesiam accessit, quæ, duodecim annos habens in infirmitate sua, omnem fere substantiam frustra in medicos erogarat. Hæc coram omnibus flexis genibus orans clamare cœpit : Serve Dei S. Bruno, jam confessa sum, jam sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum suscepi, si expedit saluti animæ meæ, impetra mihi sanitatem; sin autem, felicem obitum; læta enim moriar, si hoc mihi contigerit in hac ecclesia. Mirabile dictu! Continuo defuncta est, et quasi ridens ab omnibus conspiciebatur, atque in eadem ecclesia sepulturæ tradita est. *Talia sunt duo, quæ præsenti § recensenda adhuc erant, seu miracula seu beneficia. Verum erit fortassis nonnemo, qui, an primum ex his* S. Brunonis *patrocinio patratum fuerit, revocet in dubium, quod mulier muta, in cujus favorem obtigit, invocasse illum non legatur. Attamen, cum hæc album sanctimonialium Cartusianarum more*

AUCTORE C. B.

more habitum in accepti beneficii memoriam deinceps gestarit, acceptum id Brunoni *retulisse, itaque sese hunc invocasse confessa videtur; quod cum ita sit, partem equidem in illo seu miraculo seu beneficio, nisi forte, quod tamen non puto, sanctissimæ Dei Genitrici adscribendum potius totum id sit, habuisse Sanctum, admittendum apparet. Ad ea modo, quæ § sequenti expedire statui, progrediamur.*

§ II. Aliquot miracula, seculo XVII, ante annum tamen hujus XXIV, patrata, recensentur, et qui tandem Sancti cultus ad universam Ecclesiam extensus, festumque ejus tunc Coloniæ Agrippinæ celebratum fuerit, exponitur.

B Energumenus, pulvere ex antro, cui a S. Brunone nomen,

Non *pauca pulvere abraso e lapide specus seu antri, in quo, ut nonnulli ex dictis in Commentario prævio* § 45 *volunt, continuo* S. Bruno *post suum in Turritanam eremum secessum habitavit, reque etiam vera subinde (Adi eumdem Commentarium prævium num.* 748*) commemoratus fuisse videtur, in ægrotantium languidorumque favorem patrari miracula, Surianus in suis ad* Brunonis *Vitam, a Surio contextam, Annotationibus e Nicolao Riccio de Taberna supra laudato præfatus, sequens seu miraculum seu beneficium, quod, pulvere illo adhibito, patratum fuit, e recensione Severi a Neapoli, qui id, ut præmittit, e Basilio, Cartusiæ Turritanæ fratre converso, reique gestæ oculato teste audivit, pag.* 361 *in medium adducit hisce ipsis Severi verbis :* Frater Blasius de Pace ex eadem Serra oppido vicino ad milliare, monasterii *(S. Stephani de Nemore)* conversus, professus ejusdem, Deo permittente, a maligno spiritu obsessus misere vexabatur. Cui V. Prior prædictus *(Ludovicus Süespeckh nimirum)* summa, qua præditus erat, caritate compatiens, cupiens ovem suam ab invasione infernalis lupi eripere, sciens etiam, genus quod-

C dam dæmoniorum non nisi oratione et jejunio ejici, tribus diebus pane et aqua dumtaxat victitavit, atque, aliis negotiis intermissis, solum orationi vacans permansit. Post tertium diem, accuratiori generali peccatorum confessione præmissa, in sacrarii altari, in quo in fabrefacto loculamento, ebeno argentoque permixto varie cælato, asservantur caput S. P. Brunonis in argenteo simulachro, et aliæ Sanctorum reliquiæ, Missam quoad devotius potuit, celebravit, præsente fratre Blasio arreptitio et prædicto fratre Basilio.

adhibito, liber evadit.

16 Post Missam ventum est ad exorcismos, et cum dæmon egredi cunctaretur, recordatus est P. Prior lapidis specus S. Brunonis, ac statim mandavit F. Basilio, ut, conscenso equo, quantocyus lapidis pulverem, e specu sumptum, ad se perferret. Qui jussa complens, cum, accepto inde pulvere, domum rediret, in medio itinere derepente ventum validum contra se irruentem sensit. Quo violenter ex equo excussus in terram male acceptus decidit. Eodem momento dæmon, in cachinnum solutus per os arreptitii in hæc verba prorupit Calabrorum dialecto : At come buono conzato se ne terra! D quæ Latine sic sonant : At quam bene acceptus redit. Ita mihi præcise referente eodem fratre Basilio, equo sine sessore recta ad monasterium redeunte, homines ad prostratum, ut existimarunt, nec e terra adhuc surgere valentem, excurrerunt, domumque reduxerunt. A quo accepto pulvere atque contra dæmonium adhibito, illud exire ab homine coegit, ac statim liberatus ad obitum usque incolumis permansit. Obiit vero postea I Aug. MDCXXV. *Cum Ludovicus Suëspeckh, qui, dum Turritanæ S. Stephani et* S. Brunonis *Cartusiæ Prior esset, dæmonium, pulvere ex lapide antri* S. Brunonis *adhibito, e fratre Blasio energumeno, uti hic narratur, expulit, Prior primum, quemadmodum apud Surianum loco cit. Severus a Neapoli docet, anno* 1608 *fuerit creatus, annoque* 1611 *obierit, oportet, ut tempore, inter utrumque hunc annum medio, prodigium istud acciderit; quare cum forte etiam annum* 1609 *præcesserit, visum est id hic præmittere aliis adhuc recensendis miraculis, quæ vel hoc ipso anno vel serius evenere.*

17 *En adeo nunc unum, quod anno* 1609 *accidit, quodque, licet non pulvere, e Brunoniani antri lapide accepto, Sancti tamen patrocinio fuit patratum. Hisce exstat apud Surianum pag.* 363 *et seq. verbis expressum :* Sub eodem P. Priore *(monasterii S. Stephani Ludovico Suëspeckh)* anno MDCIX, cum ad monasterium vectaretur magnus lapis, e vicina lapidicina excisus, quadratus, octo vel amplius palmos habens undique in longitudine, et unum fere cum dimidio diametralem, usui futurus pro tabula summi altaris ecclesiæ, tanti ponderis, ut a pluribus boum jugis supra lignea machina ægre advehi potuerit, et multus ad visendum populus accederet, quidam David Muller Brandeburgensis, in lapide et ligno egregius sculptor, qui suæ artis admiratione digna multa emblemata ex lignorum segmentis coagmentatis versicoloribus effecit in hoc monasterio, quique præfatæ machinæ structor et præfectus operis aderat, cum medio itinere flexo poplite currum adaptare vellet, ac subtus aspiceret, altera ex rotis tibiam illius adeo valide pressit, ut in terra, penitus humo cedente ponderi, absconderetur, ipso David clamante, S. Bruno, opem F fer mihi; cumque plurimi commiserationis ergo accurrissent, tibiam ejus comminutam existimantes, inventa est aliquantulum in nervis læsa, quæ etiam paulo post perfecte curata est. In eodem loco præfatus sculptor ædiculam seu parvulam capellam, in colle sitam, suis sumptibus erigendam ad rei futuram memoriam curavit, quæ adhuc extat. *Duobus hisce jam relatis atque apud Surianum exstantibus miraculis aliud modo subjungo, typis hactenus, quod sciam, non subjectum, quod in* S. Brunonis *imagine Caballione, seu, ut ab aliis scribitur, Cavallione, episcopali Vindascini in Provincia ad Sedem Apostolicam spectantis comitatus civitate, anno* 1610 *patratum est, quodque cum Majoribus nostris e magna Cartusia anno* 1668, *uti, quam ei adscripserunt, notitia me docet, fuit communicatum.*

aliusque aliud, invocato Sancto, insigne beneficium consequitur.

18 *Sequentibus hisce verbis describitur :* Anno Domini MDCX, mense Augusto, Alexander Maurissius, civis Cavallicensis, visa tabella quadam in choro PP. Capucinorum Cavallicensium, in qua recenter a patre Bernardino effigies sancti Ludovici, episcopi Tholosani ejusdem Ordinis *(S. Francisci*

Imago, in qua Sancto alienus habitus, proprio deleto, fuerat appictus,

AUCTORE C. B.

A *Francisci Assisiatis nimirum neque enim sec.* XIII, *quo S. Ludovicus Tholosanus floruit, Capuccini adhuc inveniebantur)* professi, deformata fuerat, illius elegantia supra modum delectatus et captus, accessit ad patrem Fabianum de Sault sibi familiarem, instantissimeque petiit et ab eo obtinuit, ut imagunculam sancti Brunonis hic appensam, quam pro sua in eum antiqua devotione asservabat, superductis coloribus opera dicti patris Bernardini in similem sancti Ludovici repræsentationem delinearet; huic igitur operi XX ejusdem mensis primam admovet manum P. Bernardinus et imaginis fundum indico pro more oblinere aggreditur. Verum cum opus ob exiguitatem displiceret, supervenienti cuidam pictori, nomine l'Empereur, tradit penicillum, rogatque, ut illud jam bene inchoatum adinstar imaginis sancti Ludovici absolvat, acquiescit pictor et imaginis fundum atque ipsum in cruce pendentem Salvatorem subjectamque calvariam atra fuligine oleo subacta inficit, candidam sancti Brunonis vestem in leucophæam demutat, capitium producit, manicas substringit, pro cuculla cannabinam plagulam assuit, totam denique imaginem, demptis Pontificiis insignibus, pedo scilicet ac mitra, sanctique Brunonis capite, in aliam transfigurat. Porro, advesperascente multum jam die, sic affectam tabellam recedens P. Ber-
B nardino relinquit: qui sequenti die, mane facto, alieni operis curiosus explorator, dum imaginem propius intuetur, hæret attonitus, et inusitato successu perculsus, vix oculis suis credit, nullus penicilli ductus, nullum coloris, nullum indici vestigium, pura omnia et veluti spongia detersa existunt, sola sandaracha, velut in perpetuum rei gestæ monimentum, sed integris prioribus lineamentis, remanserat, sicque sanctus Bruno, rejecto ascititio schemate et colore, in veste nativa candidus apparebat. Ergo inter pavorem et gaudium dubius pater Bernardinus ad patrem Andræam d'Arles cœnobii Guardianum accurrit, rem omnem communicat, sigillatim exponit, imaginem exhibet.

priori statui miraculose restituta invenitur.

19 Certatim omnes e domo Patres, audita rei novitate, adsunt, sciscitantur, audiunt, imaginem explorant, et una voce, ingens id esse miraculum, exclamant. Adest quoque Josephus
C L'Empereur pictor, promissi memor, pensum absoluturus, sed a patre Bernardino, quod acciderat, miraculum edoctus, prohibetur ultra manum operi (quando id inauspicato cesserat) adhibere, aut ullam deinceps alicujus Sancti effigiem in alterius commutare aggredi. His igitur omnibus visis et auditis, non sine rubore et metu dominus Maurissius imaginem, sibi restitutam, summa cum veneratione recipit, eandemque tandem, a multis visam et religiose spectatam, D. Dionysio Sailly, Priori cartusiæ Bonipassus, dono dedit. Extat de ea re authenticum instrumentum, a reverendo officiali et vicario Generali reverendissimi episcopi Cavallicensis, Alexandro Maurissio, Josepho L'Empereur et Joanne Baptista Gemifrem notario et scriba Curiæ spiritualis Cavallicensis subscriptum et sigillo episcopali munitum, quod una cum prædicta imagine, supra exhibita, Cartusiam ab eodem D. Dionysio transmissum in tabulariis domus integrum asservatur. *Majores nostri, qui, quemadmodum supra jam indicavi, sese e Cartusia Majori conceptam hisce verbis miraculi, in* S. Brunonis *imagine patrati, relationem accepisse, in margine adscripserunt, notula apposita etiam monent, sese et illam Sancti imaginem, et ipsum instrumentum authenticum, cujus sub finem jam datæ relationis mentio fit, in sacello,* S. Brunoni *in Cartusia Majori sacro, vidisse, cum ibi anno* 1662 *versarentur. Porro imaginis illius exemplar ad Majores nostros una cum miraculi relatione missum fuisse, e verbis, quibus hæc initio et fine concipitur, apparet; verum ego id, quod alioquin æri incisum lectori hic exhiberem, inter sepositas de* S. Brunone *notitias invenire haud quivi. Unum modo adhuc, quod miraculis, a Sancto factis, apud Surianum accensetur, quodque annum* 1624 *præcessit, studioso lectori, antequam ad alia, ad gloriam Sancti posthumam spectantia, sermonem convertam, hic exhibeo.*

Irreverens in ecclesiam terrore incusso alioque modo punitur.

20 *His verbis exponitur*: Anno MDCXXIII, cum esset Prior D. Joannes Manduci de Seminaria oppido diœcesis Melitensis, qui sacella SS. Stephani et Brunonis, sita in transversa parte ecclesiæ sub tholo, marmoribus versicoloribus Roma magno sumptu advectis exornanda curavit, coaptandorum marmorum causa venit etiam huc inde quidam Gaspar marmorarius, qui, humani generis hoste suggerente, et carnis fomite titillante, quadam die cum alio ejusdem ar- E tis socio, dicto Michaële Siculo, intra ecclesiam S. Mariæ *(De Turri nempe)* solus cum eo de certa muliere ad inhonesta sollicitanda verba miscebat prope parvam januam ad dextrum latus dictæ ecclesiæ, tuncque repente audiunt, quatuor validis ictibus pulsari gradus, tunc ligneos, dein vero lapideos factos, quibus ab exteriori parte ecclesiæ ascenditur ad chorum super atrium ecclesiæ constructum. Ad quem strepitum exterritus Gaspar egressus est foras per eam lateralem januam, ac clare conspexit terga monarchi nostro habitu induti vicinum nemus petentis ac penetrantis. Ex cujus aspectu majore timore est perculsus, cum probe sciret, monachos nostros nec illa die et hora illic adesse, nec unquam solos eo advenire solere; unde nec vane opinatus est, S. Brunonem fuisse, cui cordi semper fuit, et est honestas ac sanctitudo Dei domum decens. Dein timore compunctus rem totam aperuit D. Mathiæ Nucifero professo, et tunc monasterii Sacristæ: quo referente, hæc en Acta relata sunt. Eodem anno illa mulier interfecta est F a cognatis, et Gaspar de nocte, tempore carnis-privii, ad proximam villam divertens graviter est in capite vulneratus, sed brevi convaluit, S. P. N. Brunoni se commendans: qui et me hæc scribentem, ut missam ad illius altare et honorem offerrem, exoravit; quod libenter, nesciens, rem occultam esse, præstiti.

Gregorius XV Papa per Breve, quod hic

21 *Cum hæc, quæ apud Surianum pag.* 265 *et binis seqq. Severus a Neapoli hic narrat, anno* 1623 *accidisse, ipsa prodat data hujus relatio, eodemque etiam anno Sancti nostri cultum propagari contigerit, chronologicus, quem sequi statui, ordo exigit, ut de re hac modo hic tractem. Publica* S. Brunonis *veneratio ab anno* 1514, *quo fuerat is explicato in Commentario prævio* § 47 *ritu in Beatorum numerum relatus, apud solos fere Carthusianos locum habuerat, cum tandem, his agentibus, Gregorius XV Papa concessit, ut* S. Brunonis *festum Missali et Breviario Romano inscribi Officiumque de eo semiduplex die sexta Octobris, in quam illud incidit, ab omnibus ubique fidelibus, qui ad Horas canonicas tenentur, libere ac licite recitari possit. Breve Apostolicum, quo id fecit,* Benedictus

AUCTORE C. B.

Benedictus XIV Papa e Cartusia Majori, uti ipsemet docet, accepit, atque in contexti a se de Servorum Dei beatificatione, et Beatorum canonizatione Operis librum primum intulit; hisce autem ibidem cap. 41 *num.* 7 *verbis concipitur* : Gregorius Papa XV ad perpetuam rei memoriam. Domini nostri Jesu Christi, qui servos suos æternæ gloriæ præmio donat in cælis, vices, quamquam immeriti, gerentes in terris, ex adjuncto nobis pastoralis officii debito procurare tenemur, ut eorumdem servorum Christi debita veneratio indies magis promoveatur, et laudetur Dominus in Sanctis suis. Quam ob rem fidelium quorumlibet, præsertim vero sub suavi religionis jugo Altissimo famulantium, votis, quæ peculiarem Sanctorum hujusmodi cultum et venerationem respiciunt, libenter annuimus, prout conspicimus in Domino salubriter expedire.

recitatur, ritu semiduplice Sanctum colendi

22 Supplicationibus itaque dilecti filii D. Bernardi Gazii, Ordinis Cartusiensis procuratoris generalis, Nobis humiliter porrectis inclinati de venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sacris Ritibus præpositorum consilio, B quod die cætero perpetuis futuris temporibus festum S. Brunonis, ejusdem Ordinis fundatoris, de VI Octobris, qua in cælum evolavit, in Missali, et Breviario Romano reponi, Officiumque de eo semiduplex ab omnibus ubique fidelibus recitari libere et licite possit et valeat, Apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus et indulgemus. Quocirca venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, cæterisque ecclesiarum prælatis, in universo terrarum orbe constitutis, præcipimus et mandamus, ut in suis quibusque ecclesiis, provinciis, et diœcesibus præsentes nostras literas solemniter publicari, et ab omnibus ecclesiasticis personis secularibus, et quorumvis Ordinum Regularibus omnino observari faciant, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, ut præsentium transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus fides adhibeatur, C quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die XVII Februarii MDCXXIII Pontificatus nostri anno tertio. S. Cardinalis sanctæ Susannæ. Ita est, Silvester Spada, illustrissimi et reverendissimi domini Cardinalis vicarii notarius. Locus † sigilli.

impertitam antea viva voce facultatem, plenariamque omnibus,

23 *Apostolico huic Brevi jam præiverat sacræ Congregationis rituum indultum, quo idem, quod peristud hic conceditur, anno* 1622 *jam fuerat concessum. Exstat id pariter apud Benedictum XIV loco proxime citato, sicque habet* : Supplicationi, a domino Bernardo Gazio, Ordinis Carthusiensis procuratore generali, sacræ rituum Congregationi porrectæ, eadem Congregatio communi illustrissimorum R. P. assensu inclinata, habita etiam Sanctissimi Domini nostri confirmatione, festum sancti Brunonis, ejusdem Ordinis fundatoris, die VI Octobris, qua in cælum evolavit, in Missali ac Brevario Romano reponi, et Officium de eo semiduplex ab omnibus ubique fidelibus recitari concessit. Illi enim inter Sanctos præcipue universalem Ecclesiæ venerationem expostulare videntur, qui sacrarum Familiarum institutores militanti eidem Ecclesiæ numquam interitura suffragia reliquerunt. Sign. Franciscus Maria, Cardinalis a Monte. Locus † Sigilli. Joannes Baptista Rinuccinus secretarius. *Hoc instrumentum, quod, qui illud cum Benedicto, XIV Papa de mandato reverendi patris, Ordinis Cartusiensis Generalis, communicavit, Ambrosius Crollet, hujus scriba,* XIX *Novembris anni* 1622 *datum notat, Cartusianis petentibus a sacra rituum Congregatione fuit indultum, ipsomet annuente, uti recitata, quibus id constat, verba fidem faciunt, summo Pontifice Gregorio XV; ut proinde hic illud ipsum, quod anno* 1623 *per Breve, num.* 21 *et seq. recitatum, Cartusianis postulantibus concessit, vivæ vocis oraculo antea impertiisse videatur. Nec tantum hic Pontifex, ut* S. Bruno *per universam Eclesiam cultu publico affici posset, indulsit: verum etiam, quo reipsa, etiam ab iis, qui ad Horas canonicas non tenentur, veneratione congrua honoraretur, indulgentiam plenariam omnibus, qui luce ipsi sacra Cartusianorum ecclesias visitarent, exigique pro lucrandis plenariis indulgentiis solitas preces ibidem effunderent, propensissime concessit. Extantes apud Surianum litteras Apostolicas, quibus id fecit, lubet etiam huc transcribere.* E

luce Brunoni sacra Cartusianorum ecclesias visitantibus, indulgentiam

24 *Sequentibus itaque apud hunc Vitæ* S. Brunonis, *per Surium concinnatæ, commentatorem verbis concipiuntur* : Gregorius Papa XV ad perpetuam rei memoriam. Splendor paternæ gloriæ, qui sua mundum illuminat ineffabili claritate, pia vota fidelium, de clementissima ejus majestate sperantium, tunc præcipue benigno favore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas Sanctorum precibus et meritis adjuvatur. Volentes igitur, omnes et sigulas ecclesias monasteriorum monachorum Cartusianorum ubicumque existentium aliquo spirituali munere illustare, de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum auctoritate confisi, omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, vere pœnitentibus et confessis ac sacra Communione refectis, qui aliquam ex dictis ecclesiis die festo sancti Brunonis, sexto mensis Octobris celebrari solito, a primis Vesperis usque ad occasum solis festi hujusmodi singulis annis devote visitaverint, et ibi pro Christianorum principum concordia, hæresum extirpatione ac sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, quod præsentium transumptis etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis et sigillo alicujus personæ, F in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo piscatoris die III Julii anno MDCXXIII, Pontificatus nostri anno tertio.

anno 1623 concessit, annoque sequenti, edicto,

25 *Surianus, Pontificia hac, qua quamlibet Cartusianorum ecclesiam die sexta Octobris seu luce* S. Brunoni *sacra frequentantibus indulgentia plenaria a Gregorio XV fuit concessa, pag.* 266 *et seq. recitata Bulla, mox subjungit* : Hac autem Bulla, velut classico personante, varii variarum regionum excitati populi, certatim quisque pro sua in sanctum Brunonem religiosiore observantia, exaggeratum cultum *eidem nempe* S. Brunoni) impenderunt, *ac deinde narrat, quanta solemnitate ac pompa Sancti festum Coloniæ Agrippinæ nominatim, Leodii et Liræ in Brabantia celebratum*

AUCTORE C.B.

A *tum tum fuerit. Ut brevitati studeam, qui id in priori e tribus hisce civitatibus, quæ Sancto natalis obtigit, factum fuerit, e laudato Sancti Vitæ, per Surium scriptæ, commentatore lectorem edocere dumtaxat lubet. Ac primo quidem, antequam verba, quibus is scriptor rem exponit, huc transcribam, de anno, quo solemnitas ista Coloniæ Agrippinæ acciderit, nonnulla dicenda sunt, ne quis forte illam, quod litteris Apostolicis, mox recitatis annoque* 1623 *datis, proxime a Suriano subdatur, hoc etiam anno, quod ex dicendis secus habet, evenisse arbitretur. Solemnitati itaque, qua, cum Pontificia, quam proxime memoravi, Bulla data fuisset, Coloniæ Agrippinæ* S. Brunonis *festum celebratum fuit, præivit edictum, quo Ferdinandus princeps elector et archiepiscopus Coloniensis omnes archidiœcesis suæ clericos, ut instans* S. Brunonis *festum congrua debitaque devotione celebrarent vehementer hortatus est, nonnullaque eo spectantia præscripsit. Lubet et Monumentum illud, quod inter sepositas a Majoribus nostris de* S. Brunone *notitias inveni, integrum huc transcribere, tum ne quid, notatu dignum, quod ad gloriam Sancti posthumam facit, prætercam, tum quod ex eo, solemnitatem, de qua hic nobis sermo, Coloniæ Agrippinæ, non anno* B 1623, *sed anno* 1624, *celebratam fuisse, intelligatur, quemadmodum mox, cum id recitaro, ostendam.*

quod in medium

26 *His verbis concipitur :* Ferdinandus Dei gratia sanctæ Coloniensis ecclesiæ electus et confirmatus archiepiscopus, S. Rom. Imp. per Italiam archicancellarius, et princeps elector, episcopus Paderbornensis, Leodiensis, et Monasteriensis, administrator Hildesheimensis, Corbejensis et Berchtesgadensis, princeps Stabulensis, comes Palatinus Rheni, utriusque Bavariæ, Westphaliæ, Angariæ, Bullionis dux, marchio Francimontensis, comes Lossensis, Longiensis, Hornensis. S. Sedis Apostolicæ legatus natus, etc. Venerabili clero et universis, ac singulis Christi fidelibus civitatis et archidiœcesis nostræ Coloniensis salutem in Domino sempiternam. Cum Deus Opt. Max. Pater ille misericordiarum pro paterna sua providentia et infinita erga nos caritate suos quibusque locis et temporibus Sanctos varie dispertitur, ut nobis in caliginoso isto mundo inter tot dogmatum, C ac morum errores facem præferant, ac in viam salutis æternæ quasi manu ducant, tum vero jugiter hanc nostram Coloniensem ecclesiam oculis suæ benignissimæ misericordiæ respexit, et cæteris orbis terrarum regionibus ac provinciis eminentiorem reddidit, dum clementissime voluit et concessit, ut plurimorum maximorumque Sanctorum parens, alitrix, domicilium et custos esset; quorum nimirum meritis et suffragiis, postquam fidem suscepit, recidiva non fuit, sed in fide stabilis, estque et audit Romanæ Ecclesiæ fidelis filia, aliaque, quæ inde velut e perenni omnium bonorum fonte scaturiunt et derivantur, consequitur. Inter quos sane velut stella matutina refulget sanctus Bruno, magnum Ecclesiæ Dei decus et ornamentum, civis Coloniensis, Coloniæ nobili Hartenfaust familia natus et educatus, anno partæ salutis post millesimum centesimum primo mortuus; post millesimum quingentesimo decimo quarto a Leone X Inter Sanctos relatus, celeberrimi juxta et sanctissimi Ordinis Cartusiensis (cujus laus est in Ecclesia) fundator et patriarcha. Porro nuper nobis exhibitæ et intimatæ fuerunt litteræ Sanctissimi Domini nostri Gregorii felicis recordationis Papæ XV super celebratione festi altememorati S. Brunonis hujusmodi sub tenore.

hic profertur, prævie emisso,

27 *Hic modo Gregorii XV Papæ, qui anno* 1623 *die* VIII *Julii, ac proin, antequam hoc Coloniensis archiepiscopi edictum emitteretur, vita functus est, recitatur Breve, num.* 21 *et* 22 *datum, ac deinde pergitur hoc modo :* Nos itaque tum pro ea obedientia, quam debemus S. Sedi Apostolicæ, tum pro religioso nostro affectu et veneratione erga Sanctos Dei, eos præsertim, qui nos et ecclesiam nostram proprius contingunt, tenore præsentium auctoritate Apostolica nobis commissa, nec non de consilio et consensu Venerabilis nostri Capituli vobis supradictis litteras Apostolicas notificamus, et pro illarum executione clericos tam seculares quam Regulares enixe in Domino requirimus et monemus, ut diem istum solemniter debita et exemplari cum devotione juxta tenorem supra positi Brevis Apostolici celebrent, aliisque Christi fidelibus suo exemplo præeant, ecclesiarum vero rectoribus, pastoribus, et divini Verbi concionatoribus districte serioque præcipimus et mandamus, ut in festo S. Michaëlis, quod incidit in Dominicam XVII post Trinit., XXIX Septemb. Christi fideli populo alta et intelligibili voce publicent, et eundem, exposita Sancti vita, diligenter adhortentur, quatenus festum ejus pie ac religiose obeant, haud dubia E spe, quod Sanctus iste origine et educatione noster pio in patriam affectu nos gregemque nobis commissum suis apud divinam Majestatem precibus et suffragiis, hisce periculosissimis exulceratissimisque locis ac temporibus, tueri porro et conservare perget : id quod sane eo magis nobis necessarium, quo graviora ab hæresi et a bello circumstant pericula. Quo vero Christi fideles ab debitam venerationem ac devotionem promptius obeundam magis excitentur, significamus præterea et attestamur supra memoratum SS. D. N. Gregorium Papam XV aliis specialibus litteris (perpetuis futuris temporibus valituris) omnibus utriusque sexus Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis ac sacra communione refectis, qui ecclesiam Cartusianorum die festo S. Brunonis, VI mensis Octobris celebrari solito, a primis Vesperis usque ad occasum solis festi hujusmodi singulis annis devote visitaverint, et ibi pro Christianorum Principum concordia, hæresum exstirpatione, ac Sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione prius ad Deum F preces effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam et Remissionem misericorditer in Domino concessisse.

Coloniæ Agrippinæ magna, quæ Suriani verbis

28 Quod quidem nos ita declaramus, ut fideles fœminei sexus (quibus aditus intra septa monasterii et limina ecclesiæ præclusus est) ante ipsum monasterium sive ecclesiam foris orando easdem indulgentias lucrari possint, et valeant. *Cum anno illo, quo Ferdinandus, Coloniensis archiepiscopus, isthoc edictum emisit, Dominica post SS. Trinitatis festum septima decima in vigesimam nonam, uti ipsum illud instrumentum manifestat, Septembris diem inciderit, hocque non anno* 1623, *sed, ut computanti patebit, anno* 1624, *quo Pascha die* VII *Aprilis ac proin sanctissimæ Trinitatis festum die secunda Junii celebratum fuit, evenerit, edictum illud posteriori hoc anno, quo etiam apud Petrum Cholinum Coloniæ Agrippinæ excusum ad calcem notatur, editum fuisse, necesse est. Jam vero, cum id Coloniensi, de qua hic disserimus, solemnitati, ut jam dictum, præiverit, consequens est, ut nec hæc ante*

AUCTORE C. B.

ante annum 1624 contigerit; quin autem hoc ipso anno evenerit, dubitandum non apparet, cum equidem haud dudum a præfato edicto locum habuerit, quemadmodum ex ipsis, quibus hoc concipitur, verbis fas est conjicere. Verba modo, quibus ea a Suriano describitur, huc transferamus. Sequentia hæc sunt: Festum (S. Brunonis *nimirum*) tota civitas (*Coloniensis nempe*) solemniter, jucundantiumque in morem celebravit et encæniavit. Totus senatus in cartusia secundum faciem Sanctorum lætum diem egit, tam in choro, quam in trichoro. Universus clerus et omnes omnino aliorum Ordinum Religiosi contesserarunt. Et ne sequior sexus se doleret et quereretur exclusum, ante portam pegma et spectandæ magnitudinis ara fuit erecta. Quo in loco confertissimæ mulieres Missam et Communionem, concionemque avidis animis exceperunt.

hic describitur Sancti festum fuit celebratum.

29 Phonascorum quoque non defuit in Vesperis utrisque et Missa gratissimus concentus. Processum est subinde per peristylium majus cum ea gravitate pompaque, quæ Sanctos deB ceret; pone sequente senatu P. Q. Col. In ipso flagrante die festo Missam cantavit baro et cononicus ecclesiæ metropolitanæ, diaconum egit comes et canonicus, subdiaconum canonicus presbyter. In octavis (nam per totas Octavas confluxus populi non defuit) vicarius serenissimi principis Missam quoque cecinit, cui canonici duo subservierunt, et phonasci tam in Missa, quam in utrisque Vesperis suum officium egregie sane impleverunt. Ut verbo absolvam, ex quo stetit illa Cartusia, nihil illi solemnitati comparabile, nihil æquale vidit. Totius tandem solemnitatis coronidem adjecit ipse serenissimus princeps elector et archipræsul, qui post Octavas proxima Dominica cartusiam visitavit, S. Eucharistiam percepit, hospitatusque ea nocte est in pastophorio. *Coloniensis archiepiscopus Ferdinandus hic memoratus Guillelmi V Bavariæ ducis ex Renata Lotharinga exstitit filius, anno* 1577 *natus, qui, cum patruo suo Ernesto, Coloniensi archiepiscopo, anno* 1595 *datus fuisset coadjutor, ei etiam, anno* 1672 *vita functo, in Coloniensem sucessit archiepiscopatum, quem ad annum usque, quo obiit,* C 1650 *optime administravit. Porro verbis proxime recitatis subdit mox Surianus, qui Leodii ac deinde qui Liræ, postquam, ut Sanctus sexto Octobris die per universam Ecclesiam ritu semiduplici coli posset, a Gregorio XV Papa anno* 1623 *fuisset concessum, festiva ejus lux solemniter, a primariæ etiam notæ viris, qui Cartusiani Ordinis non essent, fuerit celebrata. Verum cum a verbis, quibus tum peractam in binis hisce civitatibus solemnitatem scriptor ille exponit, recensendis abstinere, brevitatis studio, ut jam monui, sit fixum, ad alia, quæ ad gloriam Sancti posthumam adhuc spectant, gradum modo facio.*

§ III. Fueritne Sanctus anno MDCXXIII a Gregorio XV, an serius dumtaxat a Clemente X canonizatus, examinatur, reliquaque, quæ ad gloriam ejus posthumam faciunt, magique videntur notatu digna, in medium proferuntur.

Fuisse Sanctum æquipollenter canonizatum

A*Postolicis litteris, § præcedenti recitatis, quibus, ut S. Brunonis festum die* VI *Octobris, qua ad cælos is migravit, Missali et Breviario Romano inscribi, Officiumque de eo semiduplex ab omnibus ubique fidelibus libere ac licite recitari possit, Gregorius XV Papa anno* 1623 *concessit, æquipollenter canonizatum Sanctum non fuisse, Benedictus XIV Papa in suo, quod Commentarii prævii loco non uno laudavi, de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione Opere existimat; ita enim in hoc, lib.* I, E *cap.* 41, *num.* 6 *scribit:* Nullo certe pacto dici posse videtur (*adi, quæ huc facientia Commentarii prævii* § 47 *disputata sunt*) sanctus Bruno à Leone X canonizatus; sed ejus æquipollens canonizatio, eximiis tanti Viri meritis, præclarissimi Ordinis fundationi, continuatæ insignium miraculorum famæ, cultusque concessioni, primum quidem universo Carthusianorum Ordini a Leone X factæ, postea toti Ecclesiæ ad libitum a Gregorio XV, innixa, assignanda videtur summo Pontifici Clementi X, ut ex sequenti decreto colligitur: „ Enixis precibus, Sanctissimo Domino nostro Clementi X porrectis „ per Eminentissimum dominum Cardinalem Nitardum nomine serenissimæ Hispaniarum reginæ, quibus Sanctitati suæ supplicabatur, ut „ dignaretur concedere, quod Officium sancti „ Brunonis confessoris, fundatoris Ordinis Carthusiensis, hactenus ab Ecclesia universali sub „ ritu semiduplici recitatum „ (supple ad libitum) „ inposterum sub duplici recitaretur ab omnibus „ utriusque sexus tum secularibus, quam Regularibus, qui ad Horas canonicas tenentur, et remissis a Sanctitate sua ad sacrorum rituum F „ Congregationem, eadem ad relationem Eminentissimi domini Cardinalis Sforta censuit, prædictam gratiam concedi posse, si eidem Sanctissimo Domino nostro visum fuerit, die III „ Martii MDCLXXIV. facta de prædictis Sanctissimo relatione per me secretarium, Sanctitas „ sua benigne annuit die XIV ejusdem mensis Martii, et anni MDCLXXIV. „

a Clemente X, benedictus XIV existimavit. Verum hæc ejus opinio

31 *Ita Benedictus XIV Papa laudatus, S. Brunonem a Clemente X, ac proin non præfatis Apostolicis Gregorii XV litteris, canonizatum fuisse, non obscure docens; ita autem opinatus est, quod, quemadmodum inserta sacrorum rituum Congregationis decreto, quod hic recitat, parenthesi satis indicat, litteris illis cultus præceptum non includatur. Verum Ambrosius Crollet, reverendissimi patris Generalis capitulique Ordinis Cartusiensis scriba, qui easdem litteras, mandante eodem Reverendissimo Patre, cum Benedicto XIV communicavit, aliter prorsus censuit. Iisdem enim apud eumdem Benedictum Operis laudati lib.* I, *cap.* 41, *num.* 7 *sequentia verba præmittit*

A *tit* : Anno MDCXXIII supra memoratus Gregorius Papa præcepit, ut die VI Octobris omnes sæculares et regulares ubique terrarum sub semiduplici ritu recitent Officium sancti Brunonis confessoris, fundatoris nostri, nec non in Breviario, Missali et Kalendariis imposterum imprimendis festum ejusdem sancti Brunonis describendum statuit; *e quibus sane manifestum fit, laudatum Ambrosium Crollet in ea opinione fuisse, qua supra recitatas Gregorii XV Papæ litteras cultus ecclesiastici præceptum includere, existimavit. Verum utri assentiendum est? Huicne Ordinis Cartusiensis alumno, an Benedicto XIV? Etsi Gregorius XV Papa, sese, ut* S. Bruno *ab omnibus ubique fidelibus, ad Horas canonicas obligatis, ritus semiduplicis Officio die sexta Octobris coli licite possit, impertiri, immemoratis litteris primo dumtaxat dicat, mox tamen adhibens verba, præceptum sonantia, subjungit, sese patriarchis, archiepiscopis, episcopis ceterisque ecclesiarum prælatis, in universo terrarum orbe constitutis, præcipere et mandare,* ut ab omnibus ecclesiasticis personis sæcularibus et quorumvis Ordinum Regularibus observari faciant *litteras prædictas; hinc autem factum forte est, ut hisce omnes fideles, qui ad Horas ca-* B *nonicas tenentur, ad Officium de* S. Brunone *die sexta Octobris, qua is obiit, ritu semiduplici recitandum obstringere voluisse Gregorium, Crolletus existimarit.*

pro certo admittenda non videtur.

32 *Forsan etiam, ni, ut id illi facerent, Gregorius præcepisse statuatur, haud satis intellexerit, qua ratione factum esse queat, ut Urbanus VIII Papa, proximus Gregorii XV in S. Petri Cathedram successor, Officium de* Brunone, *novo, quo hunc coli præceperit, decreto non emisso, Breviario Romano (adi Commentarium prævium num.* 188 *et* 193*) jusserit inscribi. Res sane, ut meam modo promam sententiam, admodum videtur, implexa. Et vero cum sacræ rituum Congregationis decretum, Benedicti XIV Papæ verbis, num.* 30 *huc transcriptis, inclusum, quo hæc, ut Officium de* S. Brunone, *quod hactenus ab Ecclesia universali sub ritu semiduplici recitatum dumtaxat fuerat, sub duplici deinceps recitaretur, anno* 1674, *summo Pontifice Clemente X annuente, concessit, nullum prorsus, quod cultus,* S. Brunoni *deferendi, præceptum aperte sonet, verbum includat, fueritne magis a Clemente X, quam a Gregorio XV Sancti cultus præceptus, in dubium revocari non immerito posse videtur.* C *Quod cum ita sit, cultusque præceptum ad canonizationem necessario requiratur,* S. Brunonem *canonizatum, canonizatione scilicet, uti eam vocant, æquipollenti, a Clemente X potius, quam a Gregorio XV fuisse, pro certo asseverare non ausim. Neque vero id a Clemente factum fuisse, pro prorsus indubitato habuit ipsemet Benedictus XIV; etenim (adi ejus verba num.* 30 *recitata) canonizationem* S. Brunonis *Clementi X non affirmate assignat, sed, adhibita, quæ dubitantium esse solet, loquendi formula, Pontifici huic illam* assignandam videri, *dumtaxat ait. Verum, etsi res ita sit, dubiumque simul, an Sanctus seu a Clemente seu a Gregorio, ac proin an umquam (neque enim Pontifex, Clemente posterior, coli* Brunonem *præcepisse invenitur) canonizatus vere fuerit, ex omnibus jam dictis queat videri, fuit equidem, ut Officium de eo, quod dumtaxat sub ritu semiduplici recitari consueverat, ab omnibus deinceps, qui ad Horas canonicas tenentur, sub ritu duplici recitari posset, a Clemente X, ut supra a Benedicto XIV allegatum Congregationis rituum decretum fidem facit, anno* 1674, *supplicante Hispaniarum regina, concessum. Atque id hic, quod de ea Clementis concessione sacræque Congregationis rituum, quo declarata hæc fuit, decreto fuerit agendum, commemorandum duxi, etsi interim Pontificio isti indulto præiverint tria e miraculis, præsenti § recensendis, quæ, ut id daretur, partim fortassis effecerint.*

Tria apud Surianum, quorum altero gravissimus morbus,

33 *En adeo, cum de præfata Pontificia concessione actum jam satis sit, studiose lector, nunc etiam illa, continua serie, prout apud Surianum e schedis, supra jam sæpius laudatis, deprompta pag.* 369 *et seqq. exstant, recitata. Sic habent* : V. P. Bernardus Gort Barcinonensis, professus cartusiæ Scalæ-Dei in Catalonia, olim Olisiponensis, et post Eborensis in Lusitana Prior, sequens miraculum refert. Illustrissimus et reverendissimus D. Theotonius a Bragantia, archiepiscopus Eborensis, amplissimus fundator cartusiæ Scalæ-Dei (*aliis* Scalæ-cæli) prope Eboram in Lusitania, obtinuit a reverendo patre Priore Cartusiæ Ordinis generali quandam portionem seu reliquiam capitis S. P. N. Brunonis, E quam in argenteo simulachro, effigiem ejusdem umbilico tenus referente, recondidit, quod simul cum multis emblematum, hyeroglyphicorum, poematumque compositionibus eidem cartusiæ Eborensi donavit, ubi et reverenter hodieque asservatur. Anno MDCXXVIII circa finem Januarii, cum præcessisset magnus lunæ defectus, dux Bragantiæ Theodosius II in maximam ac periculosam ægritudinem incidit; de cujus valetudine adeo timebant ejus familiares, ut solis medicis ingressum ad eum permitterent. Quod sciens V. P. Antonius Coëllo, tunc Eborensis cartusiæ Prior, cum D. Alvaro de Fonseca procuratore ejusdem ad oppidum Villæ-vitiosæ, ubi dux æger decumbebat, concessit, secum deferens prædictam reliquiam S. Brunonis, duci adorandam exhibiturus, in memoriam eidem revocans, eam reliquiam esse olim a R. P. Generali transmissam Domino Theotonico magno suo patruo. Qui statim se decentissime composuit, et dictus Prior cum maxima reverentia ostendit duci sacram reliquiam, recitatisque cum socio quibusdam precibus cum oratione prædicti Sancti, eandem illi adorandam obtulit, præsentibus duce Barcellensi ejus primogenito, nunc duce Bragantiæ, aliisque duobus filiis D. Edoardo et Alexandro, genibus flexis cereos accensos tenentibus. F Cumque dux sacram reliquiam adorasset, præsentibus filiis dixit, se valde Deo fidere, sanitatem recepturum, quod in sua ægritudine ab eo Sancto meruerit visitari.

altero periculosa tentatio,

34 Recessit Prior cum socio e cubiculo, secum referens sacram reliquiam, veritus, ne dux penes se eam retinere vellet, uti eum cupere noverat. Postea dux cœpit morbo levari, atque eadem nocte adeo convaluit, ut a medico febre carens sit repertus, et brevi est prorsus sanitati pristinæ redditus. Anno MDCXXXI quidam monachus, cujus nomen consulto prætereo, quia adhuc superstes est, professus unius ex domibus provinciæ S. Patris Brunonis, cum hospitaretur in domo S. Stephani de Nemore, multo tempore graves mentis angustias passus, tandem ad id devenit, ut palam de Ordine deserendo tractaret, atque in Romana curia hoc per idoneum hominem procuraret. Cujus rei procurator generalis Ordinis certior ab ipso factus non modo non contradicebat, verum etiam annuebat illius ab Ordine egressui, ut ab illius importunitate se

AUCTORE C. B.

se liberaret. Insuper oculorum ægritudinem contraxerat, ut vix de nocte lumen ad sacras preces recitandas sustinere posset. Demum S. P. Brunoni se commendans abluit oculos suos aqua ex lacu S. Brunonis sumpta, quæ scilicet ex fluvio decurrente prope nemus ecclesiæ S. Mariæ colligitur in alveum, muro septum a parte viæ, in forma orbiculari oblonga, in cujus medio crux lignea posita est, ex qua S. Bruno bibere et lavari solitus dicitur. Simul ac ex hac aqua oculos abluit, statim exterius interiusque illustratum se sensit, ac, deposito Ordinis deserendi consilio, in sancto proposito se confirmavit, atque de sua hac illuminatione V. P. Josephum Laudinum, Priorem cartusiæ Romanæ ac Ordinis in Romana curia procuratorem generalem, certiorem fecit, per suas litteras ex hac domo, mense Decembri MDCXXXI datas, quas et aliis familiaribus suis legit. Vivit adhuc et sospes est. Ex aqua autem hujus lacus multi devotionis causa bibunt, et ad domos suas asportant, quam etiam variis morbis profligandis efficacissimam experiuntur, qui cum aliquo sensu pietatis eam sumunt.

ac tertio gravissimus item morbus pulsus fuit, adscripta Sancto miracula.

35 Labente anno MDCXXXIII, illustrissimus dominus Henricus Loffredus Neapolitanus marchio Trivici et comes Potentiæ in Lucania urbis, ubi ex gravissimo morbo de vita periclitabatur. Quare, medicorum ope et opera abjecta, ad Sanctorum præsidia confugit, adeoque hortatu fratris Angeli Massei Neapolitani conversi, professi Cartusiæ S. Laurentii prope Padulam, tunc commorantis in grangia ejusdem Cartusiæ, sita intra civitatem Potentiam, se commendavit S. P. Brunoni pio cordis affectu, hausto etiam pulvere de specu ejusdem Sancti loco pharmaci, ab eodem converso sibi exhibito, qui Dei beneficio per merita S. Brunonis brevi convaluit, nec non ope B. Ægidii Minoritæ, cujus corpus apud Laurentianum oppidum integrum asservatur, cui ab ejus matre commendatus fuerat. Ob id anno MDCXXXIV, ut Sanctis debitas grates obsequiumque persolveret, circa initium Julii ad prædictam Cartusiam Padulæ accessit S. P. Brunoni gratias redditurus. Quod clarius ex ejus epistola, V. P. Joanni Baptistæ
C Manducio Priori ac provinciæ visitatori directa, patebit. Admodum reverende Pater observandissime. Superioribus mensibus ob gravissimum morbum vitæ tale discrimen incurri, ut considerans, jam vanam medicorum operam esse, ad Deum Op. Max. atque ad cælites sanctos confugerim, sed peculiari affectu ad S. Brunonem, atque ad B. Ægidium. Nunc ut multo, quod his Sanctis debeo, satisfacere queam debito, statui personaliter ad eos venerandos accedere, patrem S. Brunonem istuc ad S. Laurentium de Padula scilicet, et B. Ægidium Laurentianum. Quare Paternitatem V rogo, ut mihi gratiam concedas et facultatem F. Angelo, ut mecum veniat: nam ex parte cognoscens ab eo meam sospitatem tum illius precibus tum hortatu, ut me S. P. Brunoni commendarem, a Paternitate vestra hanc consolationem exopto, ut prædictus frater, sicut auxilio mihi fuit ad sospitatem mihi impetrandam, ita etiam sit ad gratias reddendas. Tandem offerens me semper ad tui, ac tuæ Religionis obsequia promptum, tuis me orationibus commendatum cupio. Potentia, die XXVII Junii MDCXXXIV.

36 *Talia sunt tria, quæ sacræ rituum Congregationis, a ritu semiduplici ad duplicem, annuente Clemente X, elevantis Sancti cultum, decreto præivere, hicque recensenda duxi, ad* S. Brunonis *invocationem patrata miracula. Ac horum quidem secundum, etsi quod de virtute a prodigiosi fontis aquis (adi Comment. præv. num. 747) ad lacus, cui a* S. Brunone *nomen est, aquas translata Zanottius in contexta a se Sancti Vita tradit, neutiquam confirmet, prodigiosam tamen lacus illius aquis e Sancti nostri meritis virtutem vere inesse, argumento qualicumque est. Verum hanc plura luculentius commonstrant, quæ ipsemet Zanottius in laudata sua de* S. Brunone *Lucubratione cap.* 34 *narrat, miracula, aquarum illarum virtute præsenti seculo ac proin post dictum, quod anno* 1674 *Congregatio Rituum dedit, decretum patrata. Lubet hæc, pluribus aliis, quæ tum apud Surianum adhuc, tum alibi exstant, e lingua Italica in Latinam versa lectori hic exhibere, idque, cum pro iis nullum seu scriptorem seu monumentum, contra ac alias facere solet, laudet Zanottius, e sola hujus, quem ea nihilominus e probato fonte hausisse reor, scriptoris fide. Hisce itaque ab illo Sancti nostri biographo verbis narrantur:* Anno MDCCXV Oliva Spani Cartusiensis tali modo a maligno spiritu E
fuit obsessa, ut die quopiam abs illo violenter supra carbonum ardentium massam fuerit conjecta, unde vulnus insanabile contraxit. Maritus illius, quem graviter id affligebat, magna cum fide sanctum Patrem (Brunonem *nempe*) invocavit, cumque mulierem ad lacum S. Brunonis duxisset, ibique lavisset, continuo vidit illam hoste infernali liberatam, atque a vulnere curatam. Anno MDCCXIV, die XXVIII Maii Joannes Bernardus S. Petri Cosentiensis, cum a septem jam annis morbo detentus, multisque corporis sui partibus, ita ut miseranda visu res esset, contractus fuisset, a parentibus suis, qui in brachia eum accepere, ad lacum S. Brunonis delatus, sese dumtaxat lavando sanitati integræ mansit restitutus.

Secundum ex his aquarum lacus, a Sancto dicti, virtutem probat, hanque alia,

quæ e Zanottio hic referuntur,

37 Eodem anno Angela Rizzi Cantaciensis, a pluribus mensibus a dæmone insessa, sese ex ingressu in dictum lacum liberam sensit, idemque eodem die multis aliis energumenis obvenit. Anno MDCCXXI baro Leffelhol, copiarum cæsarearum in Calabria capitaneus, secta Lutheranus, parvum S. Brunonis lacum, quo curiositati suæ satisfaceret, visitavit, vidensque uno die viginti quatuor miracula, a variis energumenis per Sancti intercessionem obtenta, interne ad fi- F
dem Catholicam amplectendam motus est, et ideo vocationi divinæ obtemperans, dieque XXIV Junii Lutheranismum abjurans, fidei Catholicæ professionem, patre Columbano Theysen Coloniensi Minorita Conventuali, militiæ cæsareæ sacellano, et Augustino Maria Lucanensi, concionatore Capuccino, præsentibus, Rhegii in Calabria in Capuccinorum ecclesia emisit, duoque supra dicti patres illum a censuris consueta sanctæ Ecclesiæ forma absolverunt. De hoc toto instrumentum authenticum, cui duo supra dicti Religiosi aliique præterea subscriberent, totumque verum esse, jurarent, confici voluit idem capitaneus, postque ipsemet anno sequenti, cum gratias S. Brunoni sepulcrum ejus visendo acturus venisset, scripturam hujusmodi authenticam in S. Stephani Cartusia deposuit. *Cum duobus posterioribus e tribus Pentecostes festis, quorum altero sacrum Sancti caput ad Turritanam S. Mariæ ecclesiam ex ecclesia S. Stephani transferri, altero ad hanc referri quotannis solet, ingens fiat populi, quemadmodum eo ipso Lucubrationis*

AUCTORE C. B.

A *brationis suæ capite, quo jam recensita refert miracula, Zanottius testatur, ad Turritanam Cartusiam concursus, tuncque eo sanandi infirmi energumenique undequaque soleant adduci, viginti quatuor miracula, per quæ, in totidem energumenis Sancti intercessione uno die patrata, copiarum cæsarearum capitaneum ad fidem Catholicam conversum fuisse, scriptor is hic refert, alterutro e dictis Pentecostes festis fortassis evenere; quod si autem re etiam vera ita res habuerit, fuisse e viginti quatuor energumenis uno eodemque die dæmonem ejectum, magis erit, quam alioquin foret, credibile.*

luculentius ostendunt. Iis factum Nunninghio, quod ipsis hujus verbis

38 *Utut sit, adhibitis equidem lacus, a* S. Brunone *dicti, aquis non pauca miraculi, quæ proinde, ut jam monui, prodigiosam harum virtutem luculentius, quam unum num.* 34 *relatum, commonstrant, in energumenis potissimum patrata fuisse, credendum apparet. Nec, quæ supra e Suriano aliisque attuli, dubitare sinunt, quin plura etiam ad solam Sancti invocationem fuerint patrata miracula, idque præcipue in Turritana, cui modo et a* S. Brunone *nomen est, S. Stephani Cartusia. Lubet nunc ibidem patratis jamque narratis unum prætera, quod alibi gestum est, seu miraculum, seu bene-* B *ficium coronidis quodammodo loco adjungere. Morkensius in Ms. sua, quam in Commentario prævio sæpissime laudavi, de* S. Brunone *Diatriba Chronologico-diplomatica in fine sic habet :* Ut tandem disquisitionem hanc finiam, mirum istud, quod recenter in occasione hujus qualiscunque scriptionis contigisse paulo ante memoravi, huc subjungo ex epistola viri clarissimi Domini Judoci Hermanni Nunninghii J. U. doctoris, proto-notarii Apostolici ac perillustris ecclesiæ collegiatæ Vredensis scholastici etc. Huic transmiseram hanc meam de S. P. N. Brunone Diatribam, eatenus ut eam legeret, atque dijudicaret, mihique pro amore nostro, et amicitia rescriberet, quid de ea sentiret : satisfecit affatim; ante tamen; quam sententiam suam diceret, præfatur : " Verum antequam me tuis accingam, " præmitto casum, mihi sane, ex aliis permirum, " ac prodigio, ut candide loquar, plenum. Jam " manus meas subierat Diatriba tua de Vita S. " Brunonis Ms., quando residuus in venis ex C " febribus calor inopinatum mihi excitat narium " stillicidium, a vespera per plurimam noctem " sat funesto spectaculo protractum, cui evocati " ex vicino oppido chirurgi congruam mature " opem contulere; quod et medicus meus hæmor" ragiam sanitatis criticam bono omine interpre" tatus est. "

hic refertur, seu beneficium, seu miraculum adjungitur, hæcque de Sancto

39 " Interea evolvendis tuis scriptis cum se" dulus distringor, intra octiduum me ex impro" viso alterum aggreditur, priori longe periculo" sius. Hora vesperæ circiter octava erat, qua " infirmum corpus requie donandum compono, " vix caput reclino, en copiosissimus eadem, qua " nuper, venula sanguis prorumpit, inter modi" cas horas exanimandum præsagiens. Gemini " per ora et nares rivuli tanta impetu eaque " cruoris jactura continuo discurrunt, ut affige" rent,, atque in lachrymas cogerent circumstan" tes. Ego pacato animo ferre malum, ceu D " cælo immissum. Interea nihilo remissior pro" fusio in horam tertiam noctis excurrit, accer" suntur denuo chirurgi Borckenses; qui tamen " ob clausas portas aliaque militaris præsidii im" pedimenta, tum noctis opacum, segnius acce" dunt. His moram aucto periculo trahentibus, " humana ope destitutus ad cælestem recurro, " voto ad divum Brunonem patriarcham facto, " cujus gloriæ tunc tui causa utcunque inser" viebam, præsenti mortis periculo eriperet, si " pios conatus prosequi cælum decrevisset : vix " absolveram vota verbis et animo; nihil ob" stante sanguinis profluxu, caput supinum pul" pulvinari dimissum, ac suavi mox somno con" sopitum lethali stillicidio finem facit, germano " fratre ceterisque circumstantibus rem miram " obstupescentibus. Adequitantes chirurgi demum " circa quartam matutinam miraculoso didicere " exemplo, quantum Superum auxilia humanis " omnibus sint præstantiora. Ignosce profuso " calamo opera Dei indispensabiliter manife" stanti. "

Appendix luculento venerationis, quæ Coloniæ gaudet, argumento concluditur.

40 *Miraculi hujus seu potius beneficii; Nunninghio ad* S. Brunonis *invocationem collati, relationi adjecta brevi clausula, tractatam quo res, ad Sanctam spectantes, fuse seduloque discussit, Mörkensius absolvit. Verum, antequam et ego inceptum de iis, quæ de gloria Sancti posthuma dicenda supererant, sermonem hic concludam, luculentum adhuc, ut fidem Commentarii prævii initio datam liberem, eximiæ prorsus, qua Sanctus in patrio solo, imo in ipsa, in qua natus esse existimatur, domo Coloniæ Agrippinæ afficitur, venerationis argumentum commemorandum est. Augustinus Aldenbrück, Societatis nostræ sacerdos, in epistola, quam post inspectam domum illam, quæ (adi Commentarium prævium* § 2*)* ad Rubeam Stessam *appellatur, anno* 1767, *die* 27 *Julii ad nos dedit, aliis nonnullis, ad* S. Brunonem *pertinentibus, quæ memorat, sequentia hæc addit :* Vidi etiam in antiqua domo (ad Rubeam Stessam, prout etiamnum nuncupatur) cubiculum, quod incolæ a S. Brunone, dum Coloniæ adhuc degeret, inhabitatum dicebant, tanta semper reverentia cultum, ut nulli nocturna quies in eo concederetur. In eodem cubiculo monstrata mihi fuit sponda lecti, qua ad quietem usus sit, vetustissima illa quidem e ligno querno, sed, quod miratus fui, nullo teredinum morsu F in hunc diem appetita, nedum vitiata. Quam, quod per domesticos, famulos aliosque, qui spectatum admittebantur, nimiis frustis identidem avulsis mulctaretur, nuper operculo incluserunt moderni ædium domini et inquilini. *Fueritne vere* S. Bruno, *cum Coloniæ Agrippinæ adhuc versaretur, et cubiculo et sponda lecti, hic memoratis, usus, non inquiro; verum, utut id habeat, cura equidem singularis, qua sponda illa, a Sancto, ut putatur,, ad quietem adhibita, custoditur, studiumque, quo nonnulli frustra ex ea sibi acquirendi correpti fuere, eximiæ prorsus, qua erga Sanctum Coloniæ non pauci feruntur, venerationis avgumento sunt minime dubio, hincque non prius, quam id etiam adduxissem, huic ad gloriam Sancti posthumam Appendici finem imponere est visum.*

DE

AUCTORE J. B.

DE B. ARTALDO, ORDINIS CARTHUSIANI, EP. BELICENSI CONF.

IN BEUGESIA GALLIÆ PROVINCIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. B. Artaldi cultus, natales et vitæ institutum.

ANNO MCCVI. Artaldus Cartusiæ Arveriensis in Beugesia alumnus,

Beugesiana provincia, quam nonnullis Sebusianam *appellare placuit, Galliæ tractus est Rhodanum inter et Idanum situs: Idanus* (l'Ains) *eam a Brexia dividit; ceteri ejus limites sunt Burgundiæ comitatus, ager Gexiacus, Sabaudia et Delphinatus* Le Bugey *Galli vocant; qua Rhodanum versus et Sissum* (Sissel) *urbem protenditur, exiguus quidam terræ tractus situs est,* B *cui Vallis Romanæ* (Val-Romey) *nomen est inditum.* Valromesium *recentiores dicunt; alibi vero* Veromæi vallem, *et in Testamento Humberti, domini Montis-lupelli, anno anno* 1236 *condito, apud Guichenon in Bibliotheca Sebusiana centuria* I *pag.* 148 Verrummeis *appellatum invenio.* Veronnesium *habet apographum nostrum Vitæ* B. Artoldi, *forsitan corrupte pro* Veromesium, *quod equidem ad* Veromæi pagum *accedit propius. Porro in Valromesio et Gebennensi diœcesi, cujus sedes Aniciacum Sabaudiæ Catholicorum discessione translata est, sita est Arveria, ubi* B. Artoldus *Cartusianorum, quorum Institutum erat amplexus, monasterium condidit et corporis sarcinam exuit.*

licet a paucis scriptoribus

2 *Numero pauci* B. Artaldi, Artoldi *seu* Arthaudi *meminere scriptores: in his Sammarthani fratres in Gallia Christiana, ubi de Episcopis Belicensibus; D. Carolus Josephus Morotius in Theatro chronologico sacri Carthusiensis Ordinis pag.* 45; *Samuël Guichenonus in Serie chronographica episcoporum Belicensium pag.* C 36 *et* 143: *priore loco ex veteri Ms. cœnobii Portarum, in quo* B. Artoldus *Carthusianorum Instituto sese addixit, hæc compendio refert:* Artholdus, adhuc et Carthusianus et Sanctus, dum hominum fugit frequentiam, ab hominum frequentia desideratur, et a solitudine et eremo d'Arvieres, lumine e cœlo latitantem detegente, evocatur, et Bellicensi ecclesiæ præficitur circa annum salutis MCLXXXIV. Vix potuit bonus Vir per aliquot annos antistitis munere fungi, renunciat ergo, renitente, sed nihil proficiente clero, etiam et populo, episcopatui, et ad solitudinem d'Arvieres, inter perpetua frigora, impiger remeat, ubi pie vivit, et pie moritur annosus valde: nam anno Salutis MCCV, beatus Hugo, Lincolniensis in Anglia episcopus, senem, et Sanctum in cellula commorantem invisit.

et uno tantum Martyrologo celebratus:

3 *E martyrologum vero classe unus mihi Castellnuas occurrit, qui* B. Artoldum *Martyrologio suo Gallico hisce verbis, Latine redditis, ad diem* VI *Octobris inseruit* Bellicæ in Brexia, Venerabilis Artaldus illius civitatis episcopus, ex Carthusianorum Ordine, cultus a populis ob prodigia, quæ ad illius tumulum contigerunt: *in quæ pauca observo. Brexiæ* (la Bresse) *Beatum ea de causa adscribit, quod Beugesia seu Baugesia haud raro scriptoribus Gallis pars sit Brexianæ provinciæ. Belicæ vero propterea Beatum fortassis annunciat, quod hujus civitatis infulas gesserit: neque enim Belicæ* B. Artoldo *quod quidem sciam, honores sacri speciatim exhibentur, neque illic sacræ illius exuviæ, sed Arveriæ in diœcesi Gebennensi seu Genevensi conquiescunt. Porro* Artaldum Venerabilis *dumtaxat titulo a Ca-* E *stellano decorari, morari neminem debet: nam hunc sese titulum etiam iis adscribere, qui solenniori quidem, tamen omni, cultu ecclesiastico carent, Castellanus ipse lectorem prævie monet.*

4 *Ex horum vero numero esse* B. Artoldum, *Guichenonus docet, verbis num.* 2 *transcriptis subjiciens, beatum Virum non modo in opinione sanctitatis apud omnes ex hac vita decessisse, sed etiam ab Ordinis sui alumnis tamquam Beatum coli consuevisse commemoratione, quæ sequitur:* Vir Dei Arthaudus, ex Carthusiano grege ad Bellicensem præsulatum arctatus, senio confectus, ad claustri sui quietem rediens, in Arveriæ eremo in pace Deo spiritum reddidit. Deo gratias. ℣. Justus ut palma florebit. *Versum sequens Oratio excipit:* Da nobis, quæsumus, meritis et interventione B. Arthaudi, confessoris tui atque pontificis, ita viam hujus vitæ in stadio laboriosi certaminis pertransire, ut quæ mundi sunt, postponentes, ad æternam requiem valeamus pervenire. Per Dominum nostrum etc. *Hinc itaque qualicumque illius cultus liquet: Beati vero titulum illi propterea adscripsi, quod* F *hoc tantum apud suos ex jam dictis gaudeat, quamquam* Sanctum *subinde apellatum fuisse, non ignorem. Fecit id, ut alios taceam, Joannes de Passelaigue, Belicensis episcopus, qui anno* 1640 Artoldi *reliquias Arveriæ visitavit et veneratus est, in confecto ea de re instrumento, quod apud Guichenonun citatum pag.* 143 *videre est.*

cultum tamen, maxime in Ordine Carthusiano.

qualemcumque obtinuit sub Beati titulo.

5 *Sic habet:* Anno Salutis millesimo sexcentesimo quadragesimo, die vero nona mensis Augusti, ego Joannes indignissimus episcopus Bellicensis, rogatus a venerabilibus patribus Priore, et Religiosus monasterii de Arveria Ordinis Cartusiensis, de consensu et permissione illustrissimi et reverendissimi D. Justi episcopi Gebennensis *(quippe in cujus, ut dixi, diœcesi Arveria sita est)* ossa et reliquias sancti Artholdi, quondam Bellicensis episcopi, ex dicto Carthusiensi Ordine assumpti, in quodam sepulchro lapideo, prope et extra parvam portam chori ecclesiæ dicti monasterii de Arveria ad Meridiem inventas visitavi, easque devote veneratus, ea, qua potui,

A potui, reverentia reposui, sic signatum : Joannes episcopus Bellicensis, Fr. Claudius de Hée, Prior Petræcastri (*in Beugesia*) convisitator provinciæ præsens, Fr. Claudius Rosier Prior Arveriæ. *Pauca hæc de* B. Artoldi *cultu sacro nobis innotuerunt : pauca item de ejusdem Actis, priusquam ad Beati res gestas properemus, hic annotamus.*

secundum ejus Acta, quorum notitia datur,

6 *Acta beati* Artoldi *ad Majores nostros misit D. Leo de Vasseur e cartusia Borboniensi prope Gallionem (* Gaillon, *in diæcesi Ebroïcensi) anno* 1667, *ut ex ejus litteris partim ea de re scriptis didici : unde porro is illa acceperit, quo fuerint auctore conscripta, aut quo tempore, nec ex supradictis litteris, nec ex ipsis Actis eruere potui ; ad horum calcem hæc verba subjecta leguntur :* Vita ejus ex Mss., *sed quibus qualibusve, non additur. Fortassis ipsemet Leo, quæ ad nos Acta transmisit, ex Ordinis sui documentis hinc inde collectis exaravit. Certe scriptoris ætatem ab* Artoldi *ætate paulo ut minimum remotiorem innuere videntur verba, quibus num.* 7 *prodigia divinitus patrata ad Beati tumulum* Jugiter co-
B *ruscasse ait. Sed quisquis is fuerit, id certum est, inter alia Ordinis sui documenta, præ manibus illum habuisse Vitam S. Hugonis, Lincolniensis episcopi, ab auctore æquali conscriptam, e qua, quidquid de Hugone,* Artaldum *Arveriæ visitante, num.* 6 *refert, mutuatus est ; neque forte deterioris notæ sunt monumenta cetera, quæ consuluit ; Acta equidem satis sincere scripta apparent ; licet nævi quidam in apographo nostro occurrant momenti levioris, quos suis locis indicabimus. Nunc Beati res gestas ex Actis audiamus.*

natus sub annum 1101 nobili loco in Beugesia.

7 *Si* B. Arthaldus, *quod Acta referunt num.* 7, *ex hac vita discesserit anno Christi* 1206 *ætatis vero* 105, *fuerit in lucem editus anno* 1101 *aut sequenti : Valromesium, cujus num.* I *notitiam habes, patriam habuit, ortus Patre nobili, domino de Sothnode, ut num.* I *in Actis diserte legitur. Jam monui, nævos quosdam, sed levioris momenti, in apographo nostro subinde occurrere ; qualis forte latet in voce* Sothnode, *pro qua verosimiliter scribendum* Sotonod : *hujusmodi enim locum, in Valromesio situm, Samuël Guichenonus in Historia Brexiæ et*
C *Beugesiæ Gallice scripta, part.* I *cap.* 21, *pag.* 33 *memorat,* B. Arthaldum *Brexiæ et Beugesiæ viris illustribus his verbis adscribens :* S. Arthaudus seu Artholdus primus Carthusiæ Arveriensis Prior, post quadragesimus septimus Belicensis episcopus, domini de Sotonod in Valromesio filius. *Porro* Sotonod *ex eodem Guichenono citato part.* 2 *pag.* 106 *castrum est in vico* Songieu *situm, cujus dominium in varias temporum lapsu familias, ibidem enumeratas, translatum fuit.*

Sabaudiæ comitibus

8 *His natalibus ortus ad profanos honores, et seculi delicias aspirare* B. Arthaldus *poterat : sed, inquiunt Acta*, nobilitatem suam ad cælestem dignitatem consequendam convertit, calcatisque seculi honoribus, ac aulæ comitis Maurianensis spretis delitiis; Dei cultui se totum ab ipsa adolescentia dedicavit. *Mauriana Sabaudiæ tractus est, in quo civitas cognominis* (S. Jean de Maurienne) *episcopatu et comitatus titulo insignis ad Arcum fluvium ;* Artholdi *ætate Sabaudiæ comitibus parebat : sed Actorum scriptor, non modo Mauriennam, sed etiam Beugesiam,* B. Artholdi *patriam, cum adolesceret, penes Sabaudiæ comites fuisse videtur innuere, cum tum patriæ, Sabaudiæ comitibus subjectæ, quantum quidem apparet, tum nobilitatis suæ titulo ad illorum aulam aditum* Artholdo *patuisse, non obscure significet : id vero difficultatis aliquid patitur, partim ex eo, quod* B. Artholdus *jam inde annis aliquot Cartusianum habitum prius gessisset, quam anno* 1132, *ut paulo post videbimus, Arveriensis Prior fuerit constitutus ; partim vero ex eo, quod anno dumtaxat* 1137 *Sabaudiæ comitibus Beugesiam cessisse, nonnulli scribant.* AUCTORE J. B.

tunc parente,

9 *In his Guichenonus, qui part.* I *Brexianæ et Beugesianæ Historiæ cap.* 9 *pag.* 18 *Beugesiam scribit ab Henrico IV Imperatore Amedæo II Sabaudiæ comiti, iis exceptis, quæ in Beugesia Belicensis episcopus, Nantuenses, Ambroniacenses et S. Ragneberti abbates possidebant, fuisse donatam anno* 1137, *quo tamen nullus Henricus imperabat. Verum ab hac sententia idem scriptor descivit lib.* 2 *cap.* 5 *Historiæ Geneal. Domus Sabaudicæ pag.* 209 *et seq., ubi Beugesiam Amedæo II Sabaudiæ comiti ab Henrico III imperatore concessam scribit, cum hic anno* 1077 *per Sabaudiam Italiam adiit, ut a Gregorio VII Romano Pontifice anathematis nexu solveretur : quo etiam loco priorem sententiam, quam Pingonio tribuit,* fabulosam *appellat. Henrici in Italiam iter Lambertus Schafnaburgensis, scriptor æqualis, litteris tradidit, aitque inter alia Amedæum ab Henrico* provinciam quamdam Burgundiæ *(verosimiliter Beugesiam, regni Burgundici olim partem, et ditioni Sabaudicæ vicinam)* bonis omnibus locupletissimam *impetrasse ; quod postremam Guichenoni sententiam non parum confirmat ; maxime cum alioquin statui nequeat, ut idem Guichenonus ait, quo pacto Beugesia ad Sabaudiæ comites fuerit devoluta : ut adeo Actorum scriptor nihil hoc loci, quod temporum illorum historiæ repugnet, videatur innuere. Quid porro de* Arthaldo *memoret, audiamus.* E

Cartusianis sese Institutis addixit in Cartusia Portensi,

10 Artaldus, *qui a teneris unguiculis divino cultui se totum addixerat, in tuto se esse non credidit, nisi ad innocentiam morum spontaneum vitæ rigorem et perfectam mundi fugam adjungeret : itaque, inquit Actorum scriptor,* Carthusiam Portarum sub Bernardi, primi eremi *(ejusdem)* incolæ et Prioris, sanctitate celebris, obedientia ingressus est. *Tum* B. Artaldum *ab orationis studio, temperantia, vigiliis, animi demissione et accurata Curtusianarum constitutionum observantia, paucis quidem, non tamen mediocriter commendat, de quibus nec fas ambigere, nec opus est multa dicere : priusquam tamen alio progrediar, notitiam loci, in quo spiritualis militiæ rudimenta potissimum hausit, ex Guichenoni Historia Brexiana et Morotii Theatro Cartusiano subjicio. Situm hoc Cartusianorum domicilium est in Beugesia haud procul S. Ragneberti oppido,* S. Rambert *Gallis dicto : originem suam debet Bernardo et Pontio, monachis Benedictinis, qui, ex Ambroniacensi monasterio bona præsulis sui Desiderii venia arctioris vitæ desiderio in locum vulgo* Portes, *ob rupes ita illic a natura dispositas, ut speciem quamdam portarum præ se ferrent, sic nuncupatum, profecti et sociis prædiisque sensim aucti, Cartusianum illuc institutum invexerunt.* F

a Bernardo Pontioque condita :

11 *Exstant ea de re ipsius Desiderii Bernardum et Pontium a sua obedientia non modo solventis, sed et terras, quas in eremo Portarum*

AUCTORE J. B.

Ambroniacense monasterium possidebat, iisdem concedentis, litteræ apud Guichenonum Beugesianis Monumentis insertæ pag. 222 *et seq. His ibidem præmittuntur quædam Falconis Lugdunensis episcopi litteræ, ex Portensis monasterii archivis depromptæ. Datæ sunt anno* 1141, *Innocentii II anno duodecimo, quo* Bernardus Portarum Prior *(verba Falconis recito)* et fratres, quos ei Dominus paulatim per incrementa temporum aggregavit in prædicta Portarum heremo per viginti quinque et eo amplius anno Christo Domino deservierant: *unde Bernardum, qui* B. Artaldum *Cartusiano habitu induit, sub annum* 1115 *Portarum Cartusiam incolere primum cœpisse, efficitur. Idem hic Bernardus, primus hujus nominis Portarum Prior et fundator, præter* B. Artaldum *aliosque insignes viros, S. Anthelmum etiam, Belicensem pariter dein episcopum, cujus Acta ab auctore æquali conscripta habes in Opere nostro tom.* v *Junii a pag.* 227, *Cartusianorum Ordini adjunxit. Annus porro, sub quem Cartusianorum Institutum amplexus est* Artaldus, *ex ejus Actis num.* 7, *ubi anno* 1206, *a conversione sua* 86 *obiisse dicitur, annus circiter fuisse colligitur Christi* 1120.

B

§ II. B. Artaldus Arveriæ Cartusiam erigit, fit Belicensis episcopus, virtutibus et miraculis clarus moritur.

Arveriæ novam Cartusiam erigit;

B*ernardo præceptore* Artaldus *sibi Deoque vacavit usque ad annum* 1132, *quo Guigo, Majoris Cartusiæ Prior, totiusque Ordinis Cartusiani moderator a S. Brunone quartus, novam in Beugesia suorum coloniam collocare constituit, annuente Humberto Genevensi episcopo: hunc Humbertum* de Grandson *apographum nostrum vocat; sed num recte? Sammarthani fratres in Episcoporum Genevensium serie Humbertum* de Gramont *anno* 1132 *consignarunt; sexto vero post hunc loco Aymonem* de Granson. *Sammarthanis consonat Guichenonus Bibliothecæ Sebusianæ centuriæ* 2 *cap.* 12, *ubi donationi Humberti episcopi Genevensis, qua Cartusiæ Majorevi decimarum immunitatem concessit anno* 1134, *hæc de Humberto subjicit in Annotatis:* E Grandimontensi familia apud Bugesios antiqua et nobili. *Utut sit, Humberti in Majorevi Cartusiam munificentia suadet, eumdem Guigoni novam in Beugesia coloniam meditanti facilem sese pronumque exhibuisse. Guigo vero, cui* B. Artaldi *virtus atque industria probe perspectæ erant, non alteri, quam* Artaldo *rei totius executionem curamque commisit, qui (Actorum verbis utor)* Vir obediens ac quietis amator vastam Arveriæ solitudinem, non longe a castro paterno sitam, saxis et spinis asperam, nivibus coopertam, solisque ursis ac feris perviam, elegit.

C

qua dein anno 1132 *commodiorem incipit anno* 1142

13 *Admovit manum operi* Artaldus *anno, ut dixi supra,* 1132, *totumque decennium loco illo inculto et aspero in magna penuria rerum perduravit: sic enim pergunt Acta;* Ad quam anno Domini millesimo centesimo supra trigesimum secundum cum aliquot piis fratribus ascendens, in convalle, quæ modo Cœmeterium dicitur, vili opere, cellulas seu tuguriola construxit, ibique per decem annos in magna rerum penuria, divitiarum tamen spiritualium abundantia locuples, omnibus ascetis exemplo factus, quo pacto humilitatem exercere, mundum ac seipsum spernere, Deum autem unice colere, et pie orare deberent, angelicam exegit vitam. *Interea Humbertum in Genevensi cathedra excepit Arducius de Foucigni, qui non minus se Cartusianis Arveriensibus ac Humbertus, munificum præbuit: etenim* B. Artaldi *sociorumque virtutum odore illectus, quam incolebant sedem, coram ipse inspicere voluit, cujus asperitatem admiratus, auctor* B. Artaldo *exstitit, ut in paululum commodiorem locum se suosque transferret, pollicitus, tum operam suam condendis novis ædibus non defuturam, tum curaturum sese, ut Amedæi III Sabaudiæ comitis, aliorumque insignium virorum, ad opus adeo pium liberalitas præsto esset; uti reipsa egregie præstitit.*

D

suasu et ope Arducii episcopi Gebennensis,

14 *Arducius enim, ut aiunt Acta, Arveriensi Cartusiæ decimas, ad se spectantes, dedit, ejusque hortatu Amedæus III et Humbertus, Belli-Joci dominus, symbolam quoque suam contulere; in quam rem Humberti, Sabaudiæ comitis, Amedæi III filii, et Humberti, Belli-Joci Domini, litteræ citantur in Actis. Idem confirmant Thomæ Sabaudiæ comitis litteræ apud Guichenonum in Monumentis Beugesiæ pag.* 177, *quarum tale initium est.* Ego Thomas comes Sabaudiæ et Marchio in Italia. Omnibus presentem cartam inspecturis notum facio, me pro remedio animæ nostræ et parentum nostrorum, in mea custodia domum Arveriæ suscepisse, cum enim prædicta domus prædecessorum nostrorum eleemosynis sit fundata, justum est, eam tamquam res proprias me defensare. Mando igitur etc. *Eamdem de causa Ludovicus, Belli-Joci dominus, Arveriensem domum in patrocinium suum ac tutelam suscepit editis ea de re litteris, quas apud Guichenonum citatum videre integras, et unde excerpo sequentia.* Ludovicus dominus Bellijoci, universis, ad quos præsentes litteræ pervenerint, salutem et dilectionem. Quoniam certum est, antecessores nostro pro salute animarum suarum domum Arveriæ Carthusiensis Ordinis cunctis diebus suæ vitæ dilexisse fortiter et defendisse, tamquam illam, quæ ab ipsis fundata.... existit .... nos prædictorum antecessorum laudabilem consuetudinem sequentes .... volumus eandem domum et res ipsius .... defendere ac manu tenere etc.

E

F

uti et aliorum

15 *Hinc etiam Amedæus III, et hujus filius Humbertus III, Sabaudiæ comites, Arveriensis Carthusiæ limites confirmarunt, ut intelligitur ex Humberti litteris apud Guichenonum in Monumentis regiæ domus Sabaudicæ pag,* 37; *ubi sic Humbertus loquitur:* Ego quoque Humbertus filius ejus comes, patre meo jam defuncto, hoc ipsum laudo etc. *Nullæ ex his litteris pro illius ætatis incuria annum, quo datæ sunt, exprimunt. Ex Guichenoni sententia Sabaudiam tenuit Amedæus III ab anno* 1103 *usque ad annum* 1149; *inde Humbertus III usque ad annum* 1188; *cui proxime successit Thomas hujus nominis I. Humbertum vero Belli-Joci* (Beaujeu, *in diœcesi Matisconensi) dominum in Averiensem Cartusiam munificum fuisse, infra mox videbimus. Duxit Humbertus hic in uxorem Alisiam, Amedæi III Sabaudiæ comitis filiam, unde in Actis* Artaldi *num.* 3 *Humberti III Sabaudiæ comitis* Sororius *appellatur. Consule, si lubet, Guichenonianam regiæ domus Sabaudicæ Historiam pag.* 230. *Atque hi quidem* Artaldo *condendis novis ædibus adjutores fuere præcipui: nec defuerunt alii, quorum*

A *rum nomina meritaque grati Arverienses ascetæ suis fastis inscripserunt. Enumerationem singulorum en Guichenoni Monumentis Beugesianis huc transcribo.*

nobilium virorum,

16 *Sic habet ille ex tabulario Cartusiæ Arveriensis, pag.* 177 : Amedæus comes Sabaudiæ, qui obtulit locum istum Deo et Beatæ Mariæ et Ordini Carthusiensi. Humbertus, dominus de Bellojoco, qui prædictam domum confirmavit et grangiam de Faollet acquisivit. Guichardus filius ejus, qui cellam unam fecit. Amedeus comes Sabaudiæ, qui nobis dimisit mille solidos, et Praalliam ab hominibus de Sasiriaco liberatam nobis tradidit perpetuo jure possidendam. Stephanus decanus Lugdunensis, qui unam cellam fecit. Artoldus, decanus de Sasiriaco, qui refectorium construxit. Petrus Senescallus Lugdunensis, qui fecit capitulum et grangiam de Ravoria contulit. Magister Pontius fecit hospitium Religiosorum domus inferioris cum cella Prioris. Aymo et Hugo de Varennes ædificaverunt ecclesiam. Aymo de Rivoria fecit dormitorium fratrum. Petrus de Chimilieu et duo fratres ejus ædificaverunt coquinam. B *Quibus subduntur solo nomine :* Henricus rex Angliæ, Pontius episcopus Matisconensis, Ardutius *(de quo supra)* episcopus Gebennensis. Antelmus episcopus Patracensis, Bernardus et Guilielmus episcopi Bellicenses, Petrus episcopus Glandacensis. Perrinus de Luyriaco. Antelmus de Balma. Artaldus de sancto Romano. Hugo Palatinus.

tam clericorum

17 *Eosdem cartusiæ Arveriensis benefactores, partim suppressis, expressis partim nominibus, Guichenonus memorat in Historiæ Brexiæ et Beugesiæ secunda parte continuata pag.* 9 *e veteri Missali, ipsius* B. Artaldi *manu, ut creditur, exarato. Nominatim exprimit Henricum, Angliæ regem, Pontium Matisconensem, Arducium Genevensem, Antelmum Patracensem, Bernardum et Guilielmum Belicenses, Petrum Glandevensem, episcopos; Perrinum de Luyriaco, Artoldum Seyseriacensem (de* Seysericu*) et Stephanum Lugdunensem, decanos; Aymonem et Hugonem de Varennes, Aymonem de Rivoire, Antelmum de Balma, Artaldum de S. Romano, Hugonem Palatinum. His addit d'Anthon et Montis-lupelli dominos; denique biographus noster monachos Nantuacenses et regulares canonicos Belicenses.* C *De singulis pauca habe. De Amedæo III Sabaudiæ comite et Humberto Bellijoci domino vide dicta superius. Hunc anno* 1189 *defunctum præter alios reliquisse filium, scribit Andreas du Chesne Historiæ Burgundiæ lib.* 3 *cap.* 87 *et seq., Guichardum nempe Montpensierii in Arvernia dominum, inter Arveriensium benefactores num.* 16 *memoratum; ex hoc vero natum Ludovicum, Lugdunensis ecclesiæ canonicum, qui forte idem est, qui num.* 14 *Arveriam in clientelam suscepit, seque Belli-Joci dominum dixit : hoc enim nomine alius Belli-joci dominus apud laudatum du Chesne istius familiæ genealogiam explicantem nullus legitur.*

quam secularium

18 *Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 4 *col.* 202 *geminum Stephanum memorant, quorum alter sub annum* 1175 *Lugdunensis decanus fuit, de* Roccatallia *dictus; alter vero anno* 1190, *cui de* Saintamour *cognomen fuit : uter supra designetur, divinare non lubet; uti nec idemne sit Amedæus Sabaudiæ comes, qui primo et tertio loco ponitur, an diversus. Seiseriaci mentionem facit Guichenonus Historiæ Brexianæ et Beugesianæ part.* 2, *continuata pag.* 104; *et decanatum olim fuisse scribit, qui ab anno* 1606 *mensæ capitulari ecclesiæ Belicensis unitus est. Ceterum Artoldus vici illius decanus mihi aliunde ignotus est; Petrum Senescallum ait Menestrierus in Historia Lugdunensi pag.*332 *die* III *Januarii Necrologio ecclesiæ Lugdunensis inscriptum. Pontius forte is, de quo charta fundationis Cartusiæ Majorevi anno* 1116 *confecta apud Morotium pag.* 230, *ubi* Lugdunensis ecclesiæ magister *appellatur. Aymoni de Varennes et Aymoni de Rivoria* (Rivoire) *hic memoratis Bernardus I Portarum Prior, sub quo* B. Artaldus *Cartusianis nomen dedit, inscripsit Epistolam de fuga seculi, quæ exstat tomo* 24 *Bibliothecæ veterum Patrum editionis Lugdunensis a pag.* 1501.

liberalitate donisque

19 *De Petro de Chimilieu, Artoldo de S. Romano, Hugone Palatino peculiare quidpiam nuspiam reperi; neque, ut reperiam, necessum arbitror operosius incumbere. Henricus Angliæ rex hujus nominis secundus est, qui Carthusiam Withamiensem in Bathoniensi diœcesi fundavit, et S. Hugonem, primum illius Priorem et Lincolniensem dein episcopum, singulari benevolentia complexus fuit; per quem forte Henrici in Arveriensem Cartusiam munificentia dimanavit. Matisconensem sedem adiit Pontius cognomento* de Rochebaron *sub annum* 1144, *ut tradunt Galliæ* E *Christianæ auctæ scriptores : Belicensem Bernardus sub annum* 1145 *reliquit, habuitque successorem Guilielmum, ut Guichenonus scribit in Serie chronographica episcoporum Belicensium. Inter episcopos vero Glandevenses in Gallia Christiana post conditam Arveriam nullus apparet, qui* Petrus *dictus sit; nisi forte sit* Episcopus P., *qui post annum* 1190 *Glandevensem sedem occupasse dicitur tom.* 3 *col.* 1239. *Ritus Latini archiepiscopos sub* B. Artaldi *ævum Patræ sedisse, ex Innocentii III apud Baluzium litteris liquet; sed eorum nomina in occulto sunt : Innocentius Epist. apud Baluzium* 51, *data anno Pontificatus sui* X, *tertio decimo Kal. Maii, seu anno* 1207 *die* XIX *Aprilis archiepiscopum Patracensem docet, qui procedendum sit in causa suffraganeorum aliquot Græcorum, qui, occupata a Latinis Achaia, sedes suas deseruerant. Vix has in Achaiam litteras Innocentius destinarat, quin alteras ad canonicos Patracenses scripserit eodem anno die* XXIV *Aprilis, quibus illos monet, electum a capitulo archiepiscopum a se confirmatum fuisse, ac conservatum; proin hunc debito* F *honore susciperent. Anthelmum, Arveriensium benefactorum albo inscriptum, hunc fuisse, probabile duplici ex causa fit : prima est, quod electum et consecratum a se anno* 1207 *Patracensem episcopum Innocentius vocet* dilectum filium A. *in Litteris ad Thomam Maurocenum patriarcham Constantinopolitanum, quos apud Baluzium in Gestis ejusdem Pontificis pag.* 66 *habes. Altera est, quod in citatis Innocentii Gestis, ab auctore æquali scriptis, pag.* 65 *archiepiscopus ille Burgundio fuisse perhibeatur. Quæ si ita se habent, Anthelmus supradicto catalogo* B. Artoldi *ante annum* 1207 *defuncti manu inseri non potuit. Nihilo tamen secius Anthelmum nullum ante annum* 1207 *Patracensem sedem occupasse, non ausim affirmate asserere.*

adjutus,

20 *Venio nunc ad Perrinum de Luyriaco, et Antelmum de Balma num.* 16 *recensitos. Alardi de Luyrieux, qui anno* 1100 *fuit, Guichenonus meminit Historiæ Brexianæ et Beugesianæ partis tertiæ part.* 2, *pag.* 142. *Eodem teste, nepos*

AUCTORE J. B.

nepos huic fuit ex Humberto filio Petrus, qui anno 1229 *testamentum condidit, et supra forte* Perrinus *vocatur. Idem Guichenonus proxime citatus pag.* 18 *familiam de la Balme recenset, et illius caput fuisse ait Petrum* de la Balme *dominum de Tiret et de Verfey, quem anno* 1300 *vixisse ait, illique filium fuisse nomine* Antelmum. *Sed alterius ejusdem nominis familiæ meminit tum pag.* 22 *parte tertia Historiæ citatæ, tum pag.* 15, *quæ jam inde ab anno* 1080 *in Beugesia floruit, hæc vere Sigibaldum de Balma, qui anno* 1140 *vixit, tulit; utraque Cartusianæ familiæ benefica fuit; et ex harum alterutra forte Antelmus, de quo agimus, duxit originem. Et horum quidem, ut diximus, Arveriensis Cartusiæ benefactorum nomina continet ejusdem domus chartophylacium: reliquum est, ut et de iis, quos vetus Missale* B. Artaldi *manu, ut creditur, exaratum præterea habet, pauca addamus.*

quorum catalogus, forte ab ipso Artaldo confectus,

21 *Sunt autem hi domini et d'Anthon, et Montis-lupelli. Floruisse seculo* XII *dominorum d'Anthone familiam, ac Cartusianorum Ordini fuisse munificam, colligo ex Hugonis de Gebennis instrumento, dicto Ordini concesso, quod apud Guichenonum in Bibliotheca Sebusiana centuria* 2, B
cap. 38 *videre est. Confectum id quidem fuit anno* 1363; *sed Guichardi cujusdam domini de Anthone his verbis meminit:* Cum bonæ memoriæ Guichardus quondam dominus de Anthone dudum concesserit de gratia speciali et pro remedio animæ suæ et antecessorum suorum dilectis nostris viris totius Ordinis Carthusiensis indulgendo iisdem, quod ipsi Religiosi et eorum familiares et nuntii totius Ordinis Carthusiæ, ut res eorumdem et bestiæ universæ per totam terram suam salvi et securi pertranseant absque aliqua exactione pedagii. Nos *etc: in quæ hæc annotat Guichenonus:* Immunitatem illam pedagii (de qua hic sermo) concessit *(Guichardus)* Ordini Carthusiensi anno MCC de consensu Guichardi de Anthone ejus filii sub sigillo Raynaudi archiepiscopi Lugdunensis. *Floruisse similiter ea ætate dominos Montis-lupelli* (Montluel, *quod oppidum est ad Rhodanum tribus circiter leucis Lugduno dissitum) similiter liquet ex privilegio, quod Cartusiano Portarum monasterio Humbertus Montis-lupelli dominus anno* MCCXVII *concessit, et integrum exhibet citatus proxi-* C
me Guichenonus centuria I *cap.* 48. *His denique omnibus biographus noster canonicos Belicenses et monachos Nantuacenses accenset: est autem Nantua insigne monasterium Ordinis Cluniacensis in Beugesia; de his sermo redibit in Annotatis.*

Arveriæ servari dicitur.

22 *Parcere quidem his omnibus poteram: sed in ætatem singulorum Arveriensis carthusiæ benefactorum inquirere, ut potui, propterea volui, quod suo loquendi modo dubium Guichenonus faciat, num benefactorem illorum catalogus veteri Missali inscriptus, etiam sit* B. Artaldi *manu, ut Missale ipsum, ex Arveriensium opinione exaratus; quod, uti non inficior, ita hactenus affirmare non ausim: id interim ex jam dictis asseri videtur posse, plerosque saltem in eo memoratos* B. Artaldi *ætate vixisse; atque adeo ab illo Missali isti antiquo inseri potuisse. Nunc ad* B. Artaldum, *Arveriæ Priorem agentem, regredior. Ea erat* B. Artaldo *et alumnis ejus vivendi ratio, ut virtutum suarum odore non paucos ad idem vitæ genus sectandum illexerint,* adeo ut, *inquit anonymus Vitæ auctor,* locus ille ex spelunca ferarum factus fuerit habitatio justorum sub B. Artoldi pia disciplina degentium. D
Tum addit: Erat enim egregius pietatis magister, rerum caducarum mirificus contemplator *(seu potius* contemptor) ac insignium mirificus operator. B. Artoldum, *vivum mortuumque, prodigiis claruisse, anonymo facile assentior; sed doleo, hæc universim dumtaxat dicta; neque ullum me prodigium, speciatim descriptum, invenisse, quod tamen Cartusianorum non tam incuriæ, quam suo parce laudantium modestiæ tribuendum existimo.*

23 *Arveriam moderante* Artoldo, *fœdum schisma concussit Ecclesiam. Erepto e vivis Adriano IV summo Pontifice, Alexander III in ejus successorem creatus fuerat anno* 1159 *die* VII *Septembris: sed rite collatam Alexandro dignitatem nefarie sibi usurpavit Octavianus, qui Victor III a suis salutatus est; cui Guido Cremensis non meliori jure subrogatus est, a quorum partibus Fridericus imperator, cognomento Ænobarbus, stetit. Quanto ea tempestate Cartusianus Ordo pro legitimo Pontifice et Ecclesia, duce potissimum S. Anthelmo, ex Carthusiano monacho Belicensi tunc episcopo, ardore dimicarit, ex illius Vita, tom.* V *Junii apud nos edita et* E
ab æquali auctore conscripta, pag. 232 *intelligi potest. Eodem spiritu animatus* Artoldus *continere sese non potuit, quin plurimas, narrante biographo, tum ad Alexandrum Pontificem, tum ad imperatorem litteras scripserit, quibus utrumque ad reddendam Ecclesiæ pacem, pro viribus instigavit.*

Exstinguendo Ecclesiæ Schismati incumbit

24 *Exstare uspiam* B. Artoldi *sive ad Pontificem, sive ad imperatorem litteras, non didici: sed scriptarum ab illo ad Pontificem litterarum testem luculentum habemus ipsummet Alexandrum, cujus ad* Artaldum, *Arveriæ Priorem, responsoriæ tom.* 24 *Bibliothecæ Veterum Patrum editionis Lugdunensis pag.* 1519 *insertæ sunt ex autographo, quod asservatur Arveriæ. Epistolæ Pontificiæ hujusmodi initium est:* Alexander episcopus, servorum Dei, dilecto filio A. Prioris * Arveriæ salutem et Apostolicam benedictionem. *Ar-* toldo *nostro inscriptam esse liquet ex loco et tempore, quo scripta est. Data est enim* Senonis IV Kalendas Martii: *Alexander Papa* pridie Kal. Octobris Senonas intravit ad hyemandum, *inquit ad annum* 1164 *Chronicum Senonense apud Martene tom.* 3. *Thesauri Anecdotorum col.* 1453, F
quod ab anno 708 *usque ad annum* 1193 *excurrit. Senonis autem moram traxit per annum et medium, indeque recessit, ut Baronius ex ejus Actis refert, celebrato Paschate, quod anno* 1165 *in diem* IV, *sequenti vero in* XXIV *Aprilis incidebat: itaque cum data sit Senonis epistola mense Februario, anno* 1165 *aut* 1166 *scriptam fuisse oportet, quibus* Artoldus *Arveriæ Prioratus munere fungebatur. Porro Pontifex id fere* Artaldi *litteris respondit, se neque novum judicium subire, neque dignitati suæ posse valedicere, nisi Ecclesiam majori calamitati exponat: unde conjici potest; quo de argumento* Artoldus *ad Pontificem scripserit, a quo pietatis, simplicitatis, et rectæ intentionis laudem tulit. Sic enim Pontifex:* Dum piam simplicitatem et simplicem pietatem, qua commonitus et inductus tuas nobis litteras destinasti, studio sollicitæ considerationis attendimus, non id præsumptioni, sed devotioni potius imputamus: credentes hoc magis de cordis puritate procedere, quam ex duplicitate qualibet evenire.

* Priori

25 *Magna enimvero apud Pontificem Alexandrum*

AUCTORE J. B.

infulas Belicenses acceptat et ponit.

xandrum auctoritate valuisse B. Artoldum, *necesse est, qui illi aut subeundi novi judicii, aut etiam abjiciendæ dignitatis Pontificiæ, quantum quidem e Pontificis responso apparet, ex cordis puritate tamen, ausus fuerit mentionem injicere, et hujusmodi ab illo, in summa rerum et Ecclesiæ perturbatione versante, responsum acceperit. Neque vero Viri virtutem Belicensis ecclesia minoris fecit. Amiserat illa sub annum* 1184 *Rainaldum seu Reginaldum, suum ex Ordine Carthusiensi episcopum. Ante Rainaldum episcopos habuerat Pontios, Bernardos, Anthelmos ejusdem Ordinis alumnos serie vix non continua sibi succedentes. Rainaldo rebus humanis erepto, ad Arverienses se vertit Belicensis ecclesia, unde* Artoldum *sibi præsulem petiit: contra* Artoldus *destinatas sibi infulas fuga declinare tentavit: verum cœlesti luce detectus, latebris egredi, et episcopali oneri seniles humeros subjicere compulsus est. Sic igitur quidem paruit* Artaldus *Belicensium votis, et commissi sibi gregis curam, dum illi præfuit, ut paucis dicam, strenue et cumulatissime gessit; sed, vix evoluto sexennio,* B *adstipulante votis ejus Clemente III summo Pontifice, Belicensem cathedram eum desideratissima Arveriensi solitudine sub annum* 1190 *commutavit, sibi Deoque reliquo vitæ cursu unice vacaturus.*

virtutum suarum odore

26 *Illustre adeo religiosæ perfectionis exemplum, teste biographo, non paucos ad imitationem sui pertraxit: in his idem biographus Joannem Abundantiæ (canonicorum regularium S. Augustini abbatiæ in diœcesi Gobennensi) abbatem collocat, quem in Arveriensi Cartusia anno* 1202 *defunctum, et pietatem suam scriptis a se variis litteris testatam reliquisse ait. Joannis Carthusiani litteras, quæ auctoris sui pietatem luculente produnt, exhibet tomus* 24 *Bibliothecæ veterum Patrum, jam aliquoties laudatus, a pag.* 1506 *usque ad pag.* 1518. *Sed earum auctor epistola* v *ad Bernardum nepotem suum domus Portarum, non Arveriæ, se conceptis verbis alumnum inscribit. Morotius vero in Athenæo Cartusiensi ejusdem Ordinis scriptores, sua quemque ætate, enumerans, Epistolarum supradictarum auctorem refert ad annum* 1135, *neque alterius Joannis Cartusiani, nedum Arveriensis* C *domus alumni, qui seculo* XII *scripserit, mentionem facit; unde quod quidem ad litteras a Joanne Cartusiano seculo* XII *scriptas, attinet, dubitare cogor, an non fortassis Vitæ* B. Artoldi *scriptor, Epistolas, quæ Joannis Portensis fuere, Joanni, Abundantiæ quondam abbati, nominum homonymia deceptus adscripserit. Ceterum de hoc Joanne præclara fit mentio, teste Guichenono in Necrologio cartusiæ de Meyria his verbis:* Joannes ex abbate Abundantiæ Carthusianis Arveriæ, discipulus S. Artholdi, integritate vitæ, et singulari præcellens charitate obiit MCCII.

multos ad institutum suum allicit;

27 *Non infrequens fuit ea tempestate canonicorum regularium ad Carthusienses transmigratio: fecerant id ipsum jam inde a S. Brunonis tempore Stephani duo, alter Burgensis, Diensis alter; cujus rei luculentum testimonium perhibet Guigo Carthusiensis Prior in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi apud nos tom.* I *Aprilis pag* 40, *ubi sic habet:* Habebat autem *(S. Bruno)* socios Landuinum (qui post eum Carthusiæ Prior extitit) duos Stephanos, Burgensem et Diensem (hi S. Rufi canonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariæ ei, abbate favente, sese conjunxerant) Hugonem etiam, quem cognominabant Capellanum *etc. Præstiterat id etiam S. Hugo, primum canonicus regularis, tum Carthusianus, ac denique Lincolniensis episcopus; cujus Vitam ab auctore æquali conscriptam in Mss. habemus. De cujus canonicatu sic habet cap.* I *lib.* I: Et genitricis quidem solatio, cum primæ necdum metas ætatis attigisset, orbatus est, collegioque regularium clericorum una cum genitore in brevi postmodum sociatus. *Quod et alibi loco non uno repetitur.*

et miraculis clarus moritur 1206.

28 *Ex eadem porro S. Hugonis Lincolniensis Vita ad verbum fere descripsit, quæ de hujus sancti præsulis ad* B. Artaldum, *Arveriæ a positis Belicensibus insulis commorantem, accessu num.* 6 *refert. Non exprimit quidem ille* Artoldi *nomen; sed lib.* 5 *cap.* XIV Belicensem quondam episcopum ex Priore domus ejusdem *(Arveriæ)* assumptum ad cathedram *diserte ait, ut dubitare non liceat, quin de* B. Artoldo *sermonem hic habeat. S. Hugonis ad* B. Artoldum *accessum Guichenonus in Serie chronologica episcoporum Belicensium anno* 1205 *illigavit; rectius biographus noster anno* 1200: *nam teste S. Hugonis Vitæ scriptore cap.* 13 *iter illud in Galliam Hugo* E *aggressus est,* expleto jam uno post regis Johannis coronationem anno; *Joannes autem anno* 1199 *die* XXVII *Maii Angliæ rex coronatus fuit, ut scribit Matthæus Parisiensis in Historia Majori Angliæ. Non multis post annis* B. Artoldus *superstes fuit: obiit enim annis et meritis gravis, teste biographo,* Pridie Nonas Octobris anno Domini MCCVI, ætatis suæ CV, conversionis vero LXXXVI; *honorifice sepultus a Bernardo Belicensi episcopo in parvo claustro inter portas capituli et ecclesiæ, ubi ad tumulum ejus lapideum miracula facta dicuntur multa et insignia, sed quorum nulla, ut supra dictum est, ad nos notitia pervenit.*

VITA

Auctore Anonymo.

B. Artaldus Cartusianis adscribitur, Arveriæ cartusiam condit, fit Belicensis episcopus, Arveriam redit, et ibidem obit. F

Beatus post annos aliquot in cartusia Portarum exactos,

Beatæ memoriæ Artoldus sive Artaldus, Belicensis episcopus *a*, ex nobili dominorum de Sothnode *b* stemmate in altis Veronnesii jugis oriundus, nobilitatem suam ad cælestem dignitatem consequendam convertit; calcatisque sæculi honoribus, ac aulæ comitis Marianensis *c* spretis delitiis, Dei cultui se totum ab ipsa adolescentia dedicavit: a cujus famulatu, ut nulla posset occasione avocari, cartusiam Portarum *d* sub Bernardi primi eremi incolæ et Prioris, sanctitate celebris, obedientia ingressus est; ubi tyrocinia vitæ spiritualis exercens, admirandam sanctitatis futuræ spem eremicolis præbuit, quibuscum orationibus assiduis, jejuniis ac vigiliis incumbens, mira spiritus humilitate, piarumque constitutionum observantia ita eos præcelluit, ut reverendus

A. ANONYMO. reverendus Guigo, Prior Cartusiæ Majoris *e*, illum ad aliorum salutem operandam, novasque in diœcesi Gebennensi, de præsulis Humberti de Grandson *f* voluntate cellas construendas dignum reputaverit. Ad hoc igitur perficiendum Vir obediens ac quietis amator vastam Arveriæ *g* solitudinem, non longe a castro paterno sitam, saxis et spinis asperam, nivibus coopertam, solisque ursis ac feris perviam, elegit.

novam cartusiam 2 Ad quam anno Domini millesimo centesimo supra trigesimum secundum cum aliquot piis fratribus ascendens, in convalle, quæ modo Cœmeterium dicitur, vili opere cellulas seu tuguriola construxit; ibique per decem annos in magna rerum penuria, divitiarum tamen spiritualium abundantia locuples, omnibus ascetis exemplo factus, quo pacto humilitatem exercere, mundum ac seipsum spernere, Deum autem unice colere, et pie orare deberent, angelicam exegit vitam; quo usque virtutis ejus bonus odor circumquaque diffusus Arducium de Faucigny, Gebennensis ecclesiæ novum præsulem *h*, ad eum pertraxit; qui cum loci asperitatem miraretur, habitisque piis colloquiis, Artoldo suasor extitit, sedes mutandi, ac in præcipiti montis aditu monasterium construendi: is summi Pontificis favorem, comitisque Amedæi *i* benevolentiam ac manus auxiliatrices haud sibi defuturas pollicitus; sicque mirifice ex tali colloquio exhilaratus præsul, ad sua reversus, quod gratanter promisit, fideliter adimplevit.

Arveriæ condit: 3 Etenim montes circumvicinos et locum a præfato comite Arveriensibus obtinuit: limites quoque a Lucio Papa II anno Domini MCXLIV designari fecit *k*; omne jus decimarum ad se spectans liberaliter concessit; nonnullosque nobiles ecclesiasticos et sæculares ad præfati cœnobii constructionem et dotationem instigavit. Unde Humbertus comes *l* donationes a patre Amedæo, Christo ejusque sanctæ Genitrici Mariæ, et Ordini Cartusiensi anno ejusdem Christi MCXLII oblatas, ratas habuit et confirmavit: sicut et Humbertus Belli-Joci dominus, sororius prædicti comitis Humberti *m*, qui et grangiam *n* de Fauolet iis acquisivit. Aymo et Hugo de Varennes *o* domni Bernardi Portarum Prioris consanguinei ecclesiam ædificarunt. Petrus senescallus Lugdunensis capitulum fecit; et grangiam de Lauarone contulit. Guichardus de Bello-Joco *p*, filius dicti Humberti, unam cellam fecit, sicut et Stephanus Lugdunensis unam. Aymo de Riuoire *q* dormitorium fratrum. Petrus de Chimilieu *r* et duo ejus fratres coquinam et Artoldus Saisyriaci decanus *s* refectorium construxerunt. Magister vero Pontius *t* fecit hospitium Religiosorum domus inferioris cum cella Prioris. Monachi quoque Nantuacenses *u*, et regulares canonici Bellicenses *x* jus suum infra prælibatos confines concesserunt; perplures alii non solum eleemosynas, sed etiam suavi jugo Christi ibidem colla submiserunt; adeo ut locus ille ex spelunca ferarum factus fuerit habitatio justorum sub beati Artoldi pia disciplina degentium.

inde ad cathedram Belicensem evehitur, 4 Erat enim egregius pietatis magister, rerum caducarum mirificus contemplator *, ac insignium magnificus operator, Ecclesiæque tranquillitatis adeo studiosus, ut sæpe sæpius ad Alexandrum III, Romanorum Pontificem, et ad Fridericum Ænobarbum, imperatorem schismaticum, epistolas direxerit pacis ergo inter eos componendæ, et tranquillitatis Ecclesiæ restituendæ *y*. Interea vero Raynaldus ex monacho Cartusiæ Bellicensis episcopus *z*, absoluto laudabiliter præsulatu, ultimo die Novembris anno Incarnati Verbi MCLXXXIV ex humanis decessit. Unde orbati præsule Bellicenses, cum jejuniis et orationibus idoneum pastorem sibi dari efflagitarent; superna inspiratione Prior Arveriæ Artaldus, sanctitatis fama celebris, cleri universi delectu et maximo plebis applausu, electus est episcopus, qui ne delatum honorem reciperet, sylvarum saltus et Balmani *aa* latibula expetiit et requisivit. Sed non potuit diu tanta lux sub modio abscondi; dum enim ab omnibus quæreretur, lumine de cœlo super latitantem descendente detegitur, capitur et ad urbem trahitur; atque magna omnium jubilatione inauguratus in sedem episcopalem, clericorum ac civium quasi humeris subvectus, collocatur: susceptum autem non tam honorem, quam onus ea virtute ac vigilantia gessit, ut Dei beneplacitum impleret, creditæ plebis salutem miris modis promoveret, et nihil ex eis, quæ Apostolus in episcopo exigit, studiis et operibus desiderandum relinqueret.

* contempiator

eaque relicta, Arveriam redit, 5 Pristinum enim vitæ Cartusianæ institutum, in victus et vestitus austeritate, silentii observantia, orationum assiduitate retinuit, seque divino ministerio ac sacris concionibus addixit, quibus spiritualis medicus omnium morbos curaret, atque singulis ingereret religiosis actibus incitamenta virtutis, pauperum curam gessit præcipuam; adeo ut in eorum solatia omnia liberalissime erogaret, nec alimentis quotidianis parceret. Condoluit mœrentibus, invisit ægrotos, quibus etiam sæpe utramque mentis et corporis sanitatem restituit, peccatores ad meliorem frugem reduxit; justos in bono confirmavit, dissentientes mira dexteritate ad invicem reconciliavit, nullumque ab opere Dei vacuum tempus excidere permisit. Tandem annis jam grandis, pastoralisque solicitudinis fractus laboribus assiduis, Clementi III summo Pontifici *bb* mente propalata, de ejus assensu infulas deposuit *cc*, et pontificia dignitate se abdicans, ad pristinum Arveriæ desertum, vitæ solitariæ percupidus, et amore laboris Deo impendendæ servitutis accensus, remigravit, cælestemque ibi vitam et divinis totam contemplationibus ac officiis intentam per sexdecim fere annos instituit, multosque hoc suo exemplo ad mundi repudium pertraxit, ex quibus Joannes Abundantiæ *dd* abbas abundantium sæculi cum penuria eremi magnanimiter commutans, in mira humilitate et vitæ integritate ibidem anno MCCII diem extremum peregit, cujus pietatem epistolæ de diversis scriptæ testantur.

ubi a S. Hugone Lincolniensi invisitur, 6 Cum autem S. Hugo, Lincelniensis episcopus *ee*, in Angliam e domo suæ professionis Cartusia rediret anno MCC, Arveriam circa festum SS. Jacobi et Christophori *ff*, quamvis esset propter loca montuosa ascensu difficilis, et ab itinere remotior, hac specialiter de causa expetiit. Beatus Artoldus, ex episcopo simplex cellicola effectus, præfati præsulis longo tempore exæstuans desiderio, aspectu ipsius et affatu cupiebat refoveri, quod etiam per internuncios ei sæpius innotuerat: processerat quidem Vir ille beatus in diebus suis, et mediante jam mundanæ lucis occasu, ad interminabilis diei suspirabat ingressum, nec dissimiles animi, quamvis in ætate dissimili præfato sancto Præsuli erant. Jam enim caduca omnia, quæ jam ab annis teneris

A teneris vilipenderat, in gravi ætate fastidio habebat. Optato igitur uterque potitus colloquio, suæ singuli recessus conscientiæ ex alterius sanctitatis fulgore, dum sua vicissim occulta pandunt, splendidiores reddunt, qui tandem simul ad commune fratrum omnium venere colloquium. Tunc a Lincolniensi episcopo dominus quondam Bellicensis Antistes formam pacis, inter Franciæ et Angliæ reges *gg* initæ, sibi petit coram fratribus referri : nam concordiæ illorum ipsum interfuisse cognoverat. Ad quam Viri tanti petitionem ferventissimus Ordinis zelator, haud modice contristatus, ita leniter et quasi jocando ait : " O " inquiens " domne Pater, rumores audire et referre, etsi licet episcopis, sed monachis non licet, et in cellas vel claustra rumores afferre non licet. " Hæc dicens *, et cæteris fratribus, ad spiritualis ædificationis studium verba convertit, gratiisque ab Artoldo et cæteris fratribus actis de visitatione et eleemosynis a defuncto rege Angliæ Henrico *hh* sibi missis, pius Hugo recessit.

(* supple : Artoldo)

(et valde senex moritur anno 1206.)

7 Beatus vero Artoldus reliquos sex suæ vitæ annos in omni humilitatis, obedientiæ, patientiæ ac charitatis officio consummavit. Post hæc B obitus sui divinitus factus conscius in morbum incidit, suavique habito de superna beatitudine colloquio cum domino Bernardo Bellicensi præsule Cartusiano *ii*, divino monitu illum illuc conveniente, datisque fratribus supremæ adhortationis officiis, et sanctis Ecclesiæ munitus Sacramentis, in cinere positus, gaudensque in Domino, inter verba orationis expiravit pridie Nonas Octobris anno Domini MCCVI *kk*, ætatis suæ CV, conversionis LXXXVI. Ejus autem corpus ab eodem præsule Bernardo assistentibus Guigone Arveriæ Priore *ll* cum cunctis fratribus et aliquot ex monachis Bellicensibus, honorifice sepultum est in parvo claustro inter portas capituli et ecclesiæ. Hujus autem Sancti merita apud Regem gloriæ præcelsa, plurima et stupenda, quæ ad ejus tumulum facta sunt, miracula postea affatim prodidere. Divinæ enim virtutes ibidem jugiter coruscarunt, quibus infirmi et moribundi hujus sancti Pontificis precibus, solatia perceperunt ingentia, ad laudem Dei Omnipotentis, qui est in Sanctis mirabilis et benedictus in sæculorum secula. Amen.

C

ANNOTATA.

a Belica *primaria civitas est Beugesiæ, de qua vide num.* I *Comment. prævii. Ex Guichenoni calculo episcopus ejus quadragesimus septimus fuit* B. Artoldus *ab anno circiter* 1184 *usque ad annum* 1190.

b Sotonod *Guichenonus scribit, estque Beugesiæ castrum in Veromæi valle, de qua vide num.* I *Commentarii prævii.*

c Maurienna *Sabaudiæ tractus est, in qua oppidum cognomine ad Arcum fluvium : parebat,cum* B. Artoldus *adolesceret, Sabaudiæ dominis, qui Sabaudiæ simul et Mauriennæ comites audiebant. Vide num.* 8 *et* 9.

d *Sita est in Beugesia haud procul oppido S. Ragneberti, et fundata a Bernardo et Pontio, monachis Benedictinis ad Carthusianum Institutum transeuntibus sub annum* 1115. *Vid. num.* 10 *et seq.*

e *Sita est in Delphinatu prope Gratianopolim, Ordinis Carthusiani caput, cui, uti et toti Ordini a S. Brunone quartus præfuit Guigo ab anno* D 1110 *usque ad annum* 1137. *Hujus successori Hugoni adscribitur annus initi regiminis* 1132 *apud Morotium pag.* 21; *sed legendum* MCXXXVII, *contextus docet.*

f *Legendum verosimiliter* de Gramont. *Vid. num.* 12.

g Arveria *territorium est in Veromæi valle, de qua vide dicta num.* I.

h *Subscripsit fundationi Cartusiæ Repausatorii anno* 1151. *Instrumentum edidit pro ecclesia de Condaminio anno* 1171, *in quo Henricum dominum de Fociniaco* (Foucigny) *nepotem suum vocat. Vide Bibliothecam Guichenoni centuria* I *cap.* 8 *et* 54.

i *Hujus nominis III Sabaudiæ comes, pater Humberti, de quo ad litt.* l.

k *Sedit a mense Martio anni* 1144 *usque ad Februarium anni proxime sequentis. Bulla, qua Arveriensis Carthusiæ limites fixit, data fuit anno* 1144 *die* 2 *Maii, teste Guichenono, ubi de eadem Carthasia agit.*

l *Humbertus III Sabaudiam tenuit ab anno* 1149 *usque ad annum* 1188.

m *Humbertus Belli-Joci dominus* (de Beaujeu *in* E *diœcesi Matisconensi*) *uxorem duxit Alisiam, Amedæi III Sabaudiæ comitis filiam.*

n *Id est, prædium seu villam rusticam.*

o *De his vide num.* 18. Varennes *vicus est in diœcesi Matisconensi.*

p *Monpensierii in Arvernia dominus.*

q *Vide num.* 18.

r *Occurrit apud Guichenonum hujus nominis parochia diœcesis Belicensis in Beugesia sub vocabulo S. Andreæ.*

s *Vide num.* 18.

t *Forte Pontius magister ecclesiæ Lugdunensis de quo num.* 18.

u Nantua *Benedictinorum cœnobium est in Beugesia, quod a S. Amando episcopo Trajectensi conditum ac illius sepultura nobilitatum perperam nonnulli voluere. Vide Comment. prævium in Vitam S. Amandi* §§ 20 *et* 21.

x *Augustini Institutum Belicenses canonici amplexi fuere anno* 1142; *qua de re exstat Innocentii secundi bulla apud Sammarthanos; secularem vero habitum resumpserunt anno* 1577.

y *Vide numm.* 23 *et seqq.*

z *Evocatus est ad cathedram Belicensem anno* F 1178; *anno sequenti sub Alexandro III Lateranensi concilio interfuit.*

aa *Gallice forte* la Balme, *cujus nominis loco in Beugesia Guichenonus tria recenset :* La Balme *in Veromæi valle,* La Balme Pierre-chastel *ad Rhodani ripam,* La Balme sus Cordon. *Verosimiliter primum hic biographus indicat, cum Arveria, unde* Artaldus *fugit, etiam in eadem valle sit sita.*

bb *Creatus est Pontifex anno* 1177, *obiit* 1191.

cc *Circa annum* 1190.

dd Monasterium est in Chablasio juxta Dranciam fluvium, olim canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini, ab abbatia celebri S. Mauritii Agaunensis dependens, nunc Congregationis Fuliensis. *Ita Guichenonus Bibliothecæ Sebusianæ cent.* I *cap.* 2 *in Annotatis.*

ee *Colitur* 17 *Novembris.*

ff 25 *Julii.*

gg Anno Domini MCC mense Maio in Ascensione Domini pax reformata est inter regem Francorum Philippum II et Joannem Angliæ regem

A. ANONYMO. regem, inter Vernonem et insulam Andeliaci (Andely) *Rigordus de Gestis Philippi. Biographus S. Hugonis cap.* 14. Expleto jam uno post regis Johannis coronationem anno, ad petitionem illius transfretavit iterum beatus episcopus, ut interesset colloquio ipsius cum rege Francorum, in quo demum pax reformata est.

hh *Hujus nominis secundo. Obierat anno* 1188.

ii *Bernardus II Belicensem cathedram occupabat anno* 1198. *Catalogus illustrium Carthusianorum, teste Guichenono, de illo hæc habet :* Obiit VI Martii MCCVII Bernardus, ex Carthusiano Bellicensis episcopus, omnis virtutis et sanctitudinis speculum.

kk *Guichenono teste in Historia Brexiæ et Beugesiæ, ita habet Catalogus illustrium Carthusiensium :* Sanctus Artholdus, ex Cartusiano Bellicensis episcopus, stupendis miraculis clarus obiit anno MCCVI pridie Nonas Octobris. *Item Martyrologium ecclesiæ Lugdunensis :* Secundo Nonas Octobris obiit Artoudus, bonæ memoriæ monachus Alveriæ et sacerdos, quondam episcopus Bellicensis. D

ll *Anno* 1200 *Guigo hic, Arveriæ Prior, una cum Bernardo Belicensi præsule mox memorato ortam inter Carthusianos Portarum et monachos Ynimontis litem composuit; ut ex confecto ea de re ab ipsis instrumento patet apud Guichenonum in Serie episcoporum Belicensium pag.* 38 *et binis sequentibus.*

DIES SEPTIMA OCTOBRIS

SANCTI, QUI NONIS OCTOBRIS COLUNTUR.

B **Sancta Justina V. M. Patavii in Italia.**

SS. Marcellus et Apulejus MM. Romæ.

S. Eumenius episcopus conf. Alexandriæ in Ægypto.

SS. Sergius et Bacchus martyres in Syria.

S. Julianus martyr in Anglia.

SS. Quartus et Marcellinus Capuæ in Campania Italiæ.

S. Marcus Papa confessor Romæ.

S. Helanus presbyt. conf. in pago Remensi in Gallia.

S. Leopardinus monachus M. Albiniaci in pago Borbonico.

C **S. Augustus presbyter abbas apud Bituricas in Gallia.**

S. Palladius epis. conf. Mediolani Santonum in Aquitania secunda. E

S. Ositha vel Osgitha, V. M. in sui nominis oppidulo comitatus Essexiæ in Anglia.

S. Adelgisus episc. Novariensis conf. in ducatu Mediolanensi.

S. Martinus primus abbas Belli-fontis, nunc Vallis-paradisi, in Legionensi regno Hispaniæ.

S. Geroldus Coloniensis, pro martyre cultus, apud Cremonam in Insubria.

S. Pipio diaconus conf. Belnæ in Vastinensi Galliæ tractu. F

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Sanctæ Pharaïldis *corporis Gandavum relationem hac die signat Ms. Florarium Sanctorum hoc modo :* Apud Gandavum Relatio sanctæ Pharaïldis virginis, sororis sanctæ Gudulæ virginis, de stirpe Karolidarum. *Hujus sanctæ Virginis gesta exposita apud nos sunt, de ejusdemque translationibus actum est die* IV Januarii.

S. Virgilius, *Arelatensis archiepiscopus in Gallia, hodie legitur apud Bucelinum in Menologio Benedictino. Actum de eo in Opere nostro est die* V Martii.

Marci eremitæ in Ægypto, qui Anachoretarum Vitas scribebat, *hodie meminit Franciscus Maurolycus in suo Martyrologio, eumque secuti sunt Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui non leguntur in Romano, auctorque Martyrologii Germanici, at de cultu illius nil proferunt. Vide, quæ de eodem annotata apud nos sunt in Synopsi historica de altero S. Marco monacho in Ægypto ad diem* V Martii.

SS. Silvii, Hilarii, et Honorati, *episcoporum confessorum, et* Pappoli episcopi et martyris Inventionem Tolosæ *hoc die memorat Molanus. Simili modo Saussayus in Martyrologio Gallicano ad eumdem diem habet :* Tolosæ inventio sancti Pappoli episcopi et martyris, necnon sanctorum

A ctorum confessorum, pariterque pontificum, Honorati, Hilarii senioris, et Silvii, in Basilica sancti Saturnini quiescentium. *Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, quamvis Molanum in Annotatis laudet, unius dumtaxat* S. Papuli *inventionem refert his verbis :* Apud Tolosam inventio S. Papuli martyris; *monetque, hunc non fuisse episcopum, sed diaconum ac discipulum S. Saturnini episcopi. Sollerius noster ad istum Molani textum fatetur, nescire se, unde hæc accepta sint; ceterum* Papulum *inventum dici mense Octobri anno* 1265. *De* S. Silvino *episcopo Tolosano, ejusque ac reliquorum Sanctorum corporum inventione adi diem* XXXI Maii;

De S. Hilario *Tolosano item episcopo* XXI Maii;

S. Honoratum *ejusdem sedis antistitem Castellanus annuntiat die* XXV *Decembris, sed, eumdem coli, ait, die* XVI *ejusdem mensis. Vide ergo dicenda ad* XVI *vel* XXV Decembris;

De S. Papolo *denique consule dicenda* III Novembris.

B S. Marcum, *velut Bovinensem in regno Neapolitano episcopum, hoc die recenset Marius de Vipera in Catalogo Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ, asserens, corpus illius Beneventum translatum in æde eidem dicata servari, hujusque translationis festum ibidem hodie celebrari. Natalem vero Bovini die* 24 *Julii; ceterum ignorari tum gesta ejus, tum tempus, quo ille sederit, quoque post obitum suum Beneventum fuerit translatus. Nec mirum est; nullus enim* Marcus *in Bovinensium episcoporum Catalogo notus est apud Ughellum tom.* 8 *Italiæ sacræ editionis Venetæ, ubi hic a col.* 219 *exhibetur; quem vero Bovinenses, non quidem die* 24, *sed* 14 *Junii colunt, et cujus corpus servant, non fuit is Bovinensis episcopus, sed Luceriensis in Apulia Daunia, cujus gesta Henschenius noster illustravit ad dictum diem* 14 *Junii, ibique docuit, illum a Bovinensibus coli, non ob gestum Bovini episcopatum, sed ob translatum eodem corpus. Porro in Vita ibidem edita num.* 13 *dicitur hujus Sancti festum celebrari* Nonis Octobris, *hincque factum est, ut ad* 24 *Junii in Prætermissis ex Vipera*

C *laudatus* S. Marcus *ad præsentem diem* 7 *Octobris remissus fuerit: verum ex iis, quæ Henschenius in Commentario prævio ad* S. Marci *Luceriensis episcopi Vitam disseruit, satis liquet,* Marcum *octavo Kalendas Julii Beneventi cultum, vel prorsus ignotum esse, vel Luceriensem episcopum, Consule ergo ipsum citato die* XIV Junii

S. Augustialem, *ut* episcopum, *Bituricis in Gallia sic hodie memorat nostrum Ms. Florarium Sanctorum :* Bituricas civitate depositio sancti Augustialis, episcopi et confessoris, cujus gesta habentur. *Consonat Grevenus in Auctariis Usuardinis apud Sollerium eodem die dicens :* Bituricas civitate, depositio sancti Augustalis episcopi. *At quis est hic* S. Augustalis episcopus *Bituricis annuntiatus; nam inter Bituricenses quidem episcopos nullus ejus nominis recensetur? Philippus Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, eumdem hoc quidem etiam die, sed* Arelati *annuntiat,* Arelati, *inquiens,* in Gallia, S. Augustalis episcopi, *atque in Annotatis ibidem observans, hunc in* D *Romano die* 7 *mensis Septembris celebrari. Arelati etiam Andreas Saussayus illum utroque die,* 7 *scilicet Septembris ac* 7 *Octobris assignavit. At, cur igitur, inquies,* Augustalis *hodie in Florario Grevenoque* Bituricis *annuntiatur? Suspicio mihi est, auctorem Florarii ex affinitate nominum* Augusti *presbyteri, quem hoc item die* Bituricis *annuntiatum damus, et* Augustalis *episcopi, apud martyrologos ad diem* 7 *Septembris notioris, hodiernum sanctum Presbyterum et abbatem pro* Augusta Augustalem *et* episcopum *dixisse, retento loco* Bituricas. *In Additionibus Mss. Carthusiæ Bruxellensis ad Grevenum hoc ipso die legitur :* Post Augustalis episcopi ponebatur in margine *:* Alibi dicitur Depositio beati Augusti presbyteri et confessoris. *Vide itaque dicta hoc die in* S. Augusto *presbytero et abbate, ac in S. Augustali die* VII Septembris.

S. Matthæi Evangelistæ *nativitas hodie legitur in Hieronymianis apud Florentinium. Colitur hic sanctus Apostolus et Evangelista, et apud nos datus est die* XXI Septembris. E

S. Linus Papa *hodie a Wandelberto, et Belino, ac in Appendice Adonis apud Rosweydum, in Florario autem nostro Ms. Sanctorum ejusdem* Sepultura *memoratur. Actum est de hoc sancto Pontifice martyre ad diem, quo in Martyrologio Romano recolitur,* XXIII Septembris.

S. Hieronymi, *Ecclesiæ doctoris,* Octavia *hodie legitur apud Grevenum et in Martyrologio Germanico, vulgo Canisiano. Colitur hic Sanctus doctor, gestaque ejusdem prolixe illustrata in Opere nostro sunt die* XXX Septembris.

Commemoratio sanctæ Mariæ de Victoria, quam beatus Pius quintus, Pontifex Maximus, ob insignem victoriam a Christianis bello navali ejusdem Dei Genitricis auxilio hac ipsa die de Turcis reportatam, quotannis fieri instituit; et Gregorius decimus tertius annuam solemnitatem Rosarii ejusdem beatissimæ Virginis Dominica prima hujus mensis ob eamdem causam celebrandam decrevit. *Ita hodie Martyrologium Romanum. Spectant hæc ad peculiare Opus, quod post decursum annum sacrum, ejusdemque supplementum de beatissimæ Virginis Dei Genitricis vita* F *gloriaque conscribendum erit. Interea addo hic eruditissimi Cardinalis Baronii ad istam annuntiationem annotata.* Eo nomine Neapoli nuper erecta est ecclesia, egregium plane divinæ benignitatis monumentum, cum nostra memoria, anno Salutis MDLXXI, fidelium classis Sanctissimi D. N. Pii Papæ V, ac Catholici Hispaniarum regis Philippi, necnon inclytæ Venetorum reipublicæ fœdere coacta gloriosam ac cunctis seculis memorabilem de Turcis, Christiani nominis infensissimis hostibus, ad Echinadas insulas, captis hostium triremibus centum et octoginta, ceteris dissipatis, victoriam reportavit, fractosque nostrorum animos in eam spem erexit, posse inimicos nostros (modo in unum Christianorum animi viresque conveniant) nullo negotio profligari atque deleri; præsertim si (ut tum in his actum est) præcipuam in Domino, et non in armis, spem ponamus, peccatorumque sordibus expiatis, puræ ad Deum preces offerantur, ac Dei Genitricis Mariæ auxilium piis

A piis votis imploretur. *Hæc de Commemoratione S. Mariæ de Victoria; de solemnitate vero Rosarii subdit :* Extant litteræ Gregorii Papæ XIII. datæ sub annulo Piscatoris, anno Dom. MDLXXIII. Kal. Aprilis, quarum initium est : MONET APOSTOLUS, ubi singulis annis prima Dominica Octobris, ad memoriam dictæ victoriæ divinitus obtentæ perpetuo conservandam, et ad gratias Deo ac Deiparæ Virgini agendas, hujusmodi solemnitatem Rosarii perpetuo celebrandam decernit, atque in ea Officium duplex beatiss. Virginis recitari, in iis videlicet ecclesiis, ubi ejusdem Rosarii altare aliquod fuerit; cujus quidem Sodalitatis pias preces ac processiones, ubique terrarum ea ipsa die, qua victoria parta est (quæ tunc fuit Dominica prima Octobris) de more factas, plurimum profuisse ad opem Dei Genitricis pro Christianorum classe obtinendam, pie credendum esse, profitetur. *Hactenus Baronius. Porro Clemens Papa XI ob victoriam alteram a Carolo VI imperatore de Turcis in Hungaria anno* 1716 *relatam, ac paulo post eorumdem obsidione liberatam Corcyrensem insulam, eamdem Rosarii solemni-*
B *tatem ad universam Christi Ecclesiam extendit.*

S. Marcum Papam *geminum, primum ac secundum, hoc die memorant Mss. Additiones Carthusiæ Bruxellensis et Martyrologium Germanicum, vulgo* Canisianum. *Nos non nisi unicum* S. Marcum *Romanum Pontificem agnoscimus, proximum S. Silvestri successorem, de quo hoc ipso die agemus; de altero vero quid censendum putemus, ibidem dicemus in Commentario prævio num.* 14 *et sequenti.*

Marcum Maximum, *velut ex S. Benedicti discipulo Cæsaraugustanum in Hispania episcopum, cum Sancti titulo hodie annuntiat Bucelinus in Menologio Benedictino, laudans* Franc. de Bivar, Manchesium, Cajet., atque ipsum Marcum Maximum. *Tamayus eumdem dedit ad diem* 18 *Septembris* Beati *appellatione honorans. Floruit quidem sub finem seculi* VI *ac sequenti Cæsaraugustanus episcopus* Maximus, *cujus S. Isidorus Hispalensis in libro de Scriptoribus meminit; verum nec* Marci *nomen habuit, nec S. Benedicti discipulus, nec monachus fuit, nec denique eum sacrum cultum obtinuisse, usquam*
C *comperi. Lege, si lubet, eruditum Nicolaum Antonium in Bibliotheca veteri Hispaniæ tom.* 1, *lib.* 5 *cap.* 2.

Dubhtachus de Duim-dhcarbb, episcopus Armachanus *die* 5 *Februarii, vel* 7 *Octobris coli dicitur, et* Sanctus *appellatur a Joanne Colgano in septima Appendice ad Acta S. Patricii, pag.* 293, *col.* 2; *ibidemque additur, eumdem in Vita S. Tigernachi cap.* 2 Duachum *nominari. Hanc S. Tigernaci in Hibernia episcopi Vitam illustratam in Opere nostro habes ad diem* 5 *Aprilis, quam consule, si lubet, cap.* 2, *num.* 10, *præmissumque eidem Commentariolum num.* 5. *Sed ad diem* 5. *Februarii de* Dubhtacho *vel* Duacho *nihil apud nos dictum est; nec hoc die inter Sanctos Beatosve eum referre nobis licet, quia nescimus, quam firmum hic sit Colgani de ejusdem sacro cultu assertum.*

Sisai episcopi et confessoris *hodie legitur in nostro Ms. Florario Sanctorum, et apud Grevenum in sua Usuardi editione, ubi, unica litterula mutata, dicitur :* Sysai episcopi et confessoris. *Cum neutro loco hujus* Sisai *vel* Sysai *episcopalis sedes nominetur, nec alibi ipsum inveniam, profiteor, nescire me, quis ille sit; ac, si quis noverit, libenter docebimur.* D

S. Marci, episcopi et confessoris, *meminit Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag.* 70 *ex Martyrologio Ms., cujus hæc verba exhibet :* Nonis Octobris civitate Ecanæ S. Marci episcopi et confessoris. *Quis fuerit hic Marcus, an Lucerinus in Apulia Daunia episcopus, et Bovinensium patronus, an vero Marcus, S. Prisci, Capuani episcopi et confessoris, Africa a Wandalis expulsi socius, haud satis liquet. Utrumque confudit Monachus, invitis licet utriusque Historia et diversa, qua uterque vixit, ætate. Verba laudati Martyrologii mox relata nulli aptius, quam Marco Lucerino episcopo, quadrant. Hujus Acta habes in Opere nostro tom.* 2 *Junii parte.* 2 *pag.* 800 *et seq. jam pridem illustrata : de Marco vero, S. Prisci, Capuani episcopi, socio actum tum in Commentario ad Acta S. Prisci prævio tom.* 1 *Septembris pag.* 210, *num.* 4, *tum eodem tomo pag.* 142 *in Annotatis ad Acta altera SS. duodecim Fratrum martyrum lit.* E
o.

Humbertum, *velut Burbacensis monasterii Priorem, cum* Sancti *titulo hodie exhibet Arnoldus Wion lib.* 3 *Ligni Vitæ,* In cœnobio, *inquiens,* Burbacensi apud Frislariam, depositio sancti Humberti, Prioris illius cœnobii, conversationis sanctissimæ viri. *Wionem secuti sunt Menardus et Bucelinis, hic in Menologio, iste in Martyrologio Benedictino; et Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano. Porro Wioni præluxit Joannes Trithemius, ut ipsemet ibidem in Annotatis docet his verbis :* Hac die notatur ejus natalis a Trittemio, de Viris illust. Ord. S. Benedicti lib. 3, cap. 271; qui tamen, quo tempore claruerit, non refert. *Ipsum ergo Trithemium loco citato audiamus. Sic habet :* De sancto Humberto monacho cap. CCLXXI. Humbertus monachus et Prior cœnobii in Burbach prope Frislariense oppidum, vir sanctus atque eruditus, atque regularis disciplinæ zelosus amator, sua sanctissima conversatione Deo valde complacuit. Cujus festum agitur Nonis Octobris. *Ita quidem ipse; at ejus solius auctoritas, qua sola laudati martyro-* F
logi utuntur, nequit sufficere, ut Humberto *inter Sanctos Beatosve locum in hoc Opere nostro demus; maxime cum ipsum, quo* Humbertus *ille floruerit, seculum taceatur, isque tam ignotus fuerit Mabillonio, ut nec in Actis Sanctorum, nec in Annalibus sui Ordinis de illo, quantum comperi, usquam meminerit.*

S. Emani presbyteri et confessoris *memoriam* in pago Remensi, *hodie signat Ms. Florarium Sanctorum, qui non est alius a* S. Helano, *de quo ex Martyrologio Romano hoc ipso die agimus. Vide igitur* S. Helanum.

Havydem *monasterii Clari-fontis in ducatu Luxemburgensi, Ordinis Cisterciensis abbatissam cum titulo* Beatæ *hodie laudat Chrysostomus Henriquez in Menologio Cisterciensi his verbis :* In ducatu Lutzenburgensi beata Havydis abbatissa, angelicæ vitæ et humilitatis admirandæ virgo, quæ nobilitatem generis nobilioribus virtutibus illustravit, et in monasterio Clari-fontis, cujus virginibus sanctissime

A ctissime præfuerat, honorifice tumulata est. *In Annotationibus ibidem eam primam loci abbatissam fuisse, asserit, aliaque ibidem tum de ipsa, tum de ejusdem monasterii per Ermensendem Luxemburgensem comitissam seculo* XIII *fundatione enarrat; at nihil de illius cultu, quem sane honorifica ejusdem sepultura nequit probare. De ejusdem parthenonis fundatione, eaque occasione de ipsa denuo tractavit in Liliis Cistercii lib. 2, distinctione 9; sed nihil magis de cultu habet; imo nec* Beatam *quidem, præterquam in præfixo Operi Kalendario, appellat. Ab eodem titulo cultuque asserendo etiam abstinet Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1216 cap. 10, ubi eamdem fundationem retulit ex Henriquezio.* Beatam *tamen etiam illam dixit Augustinus Sartorius in Cisterciobis-tertio tit. 18, pag. 48; sed haud dubie sola nixus auctoritate Henriquezii, quæ nobis non sufficit ad* Havydem *Sanctorum Actis inserendam. Ceterum Joannes Bertholet Societatis nostræ presbyter tom. 4 Historiæ Luxemburgensis Gallice editæ, pag. 425 monasterium illud quatuor leucis Luxemburgo, unaque Orolauno dissitum, hodieque florere scribit;* B *sed primam ejusdem abbatissam, non* Havigem, *sed* Helenam, *aliis* Beatricem *dictam, vocat; quod etiam facit tom.* V, *in fironologia abbatissarum Clari-fontis inter instrumenta pag. 2, in qua non nisi tertio loco* Hadwisis *legitur, sed pariter sine ullo cultus indicio.*

Jothæ abbatissa *sine ullo addito legitur in Greveni Auctario Usuardino apud Sollerium; neque explicatius ait nostrum Ms. Florarium Sanctorum:* Sanctæ Jothæ abbatissæ. *Si quis illam ejusque cultum nos edocuerit, de ea poterit in Supplemento, vel forte alibi agi.*

Petrus Guarrigneus martyr,
Anastasius Mediolanensis conf.,
Joannes de Badonali conf.,
Petrus a Pastrana conf.,
Franca virgo,
} *Ex Ordine S. Francisci,*

hodie cum præfixo singulis Beati *titulo memorantur ab Arturo in Martyrologio Franciscano, adduntur que,* Anonymi confessores, quorum sanctitas signis admirandis commendatur, *inquit Arturus,* Tuvani in Corsica insula; *verum nec ipse eorumdem cultum probat, nec Hueberus* Beati *titulum ulli eorum adscripsit* C *in Menologio, ubi hoc eodem die etiam aliæ utriusque sexus ex Franciscano Ordine personæ virtutibus insignes recensentur.*

Joannæ et sociarum *in civitate Arima in Japonia martyrium hodie signat Arturus in Gynæceo sacro, easque* Beatas *appellat. De earumdem cultu nihil novimus.*

Johannes *in Fastis Æthiopum apud Jobum Ludolfum hodie memoratur; verum cum absque ullo addito id fiat, quo de Johanne ibidem sermo sit, ignoramus, eique proinde in Opere nostro inter Sanctos locum dare haud possumus.*

S. Demetrius martyr *hodie in aliquot Kalendariis occurrit, qui non alius videtur ab illo, quem Romanum aliaque Martyrologia postridie annuntiant, seu die* VIII Octobris.

Dionisi episcopi, Januarii, Faustini, Martialis, Privati, Eracli, Juliani, Pelagiæ *nomina sic hodie* in Antiochia *memorat vetustissimum Antverpiense, seu Epternacense apographum Hieronymianum, apud Florentinium; at cum eorum aliquot repetat postridie, quo die iidem omnes in vetustiori Lucensi Florentinii et in Corbeiensi leguntur, vide dicenda ad* VIII Octobris. D

S. Caletrici *Carnutensis episcopi, hodie sic meminit Grevenus apud Sollerium nostrum inter Auctaria Usuardina:* Civitate Carnotis, inventio corporis sancti Caletrici, ipsius civitatis episcopi. *Castellanus eumdem Sanctum ad diem 4 Septembris, velut illi emortualem, retulit, unde in Prætermissis relatus fuit, atque hinc etiam refertur ad diem, quo colitur,* VIII Octobris.

S. Palatiam, *alias* Palatiatem *virginem martyrem Anconæ hodie annunciat Ferrarius in utroque suo sanctorum Catalogo. Castellanus eamdem ad diem 8 Julii recensuit: in Romano autem Martyrologio una cum sui exsilio ærumnarumque socia* S. Laurentia, *quam Castellanus ad Kalendas Octobris reposuit, celebratur die crastino, seu* VIII Octobris.

S. Laurentia *cum* S. Palatiate; *vide hic in Prætermissis* S. Palatiam *seu* Palatiatem.

S. Birgittæ viduæ canonizatio *in Usuardi editione Lubeco-Coloniensi, ac variis sacris Fastis* E *hoc die recolitur. De eadem sancta vidua in hodierno Martyrologio Romano ad diem 23 Julii sic legitur:* Ibidem *(Romæ)* transitus sanctæ Birgittæ viduæ, cujus sacrum corpus Nonis Octobris in Sueciam translatum fuit, et festivitas octavo Idus ejusdem mensis celebratur. *Vide ergo dicenda ad diem* VIII Octobris.

S. Wolfgangi episcopi *geminam memoriam celebrat Usuardina editio Lubeco-Coloniensis his verbis:* Translatio sancti Wolfgangi episcopi et confessoris, et canonizatio ejusdem. *Consonant nostrum Ms. Florarium Sanctorum, ac fere Martyrologium Germanicum,* Canisii *vulgo dictum, in quo ille dicitur fuisse episcopus* Ratisponensis, *qui in Romano celebratur die* XXXI Octobris.

Julianus *presbyter et* Cæsarius *diaconus hodie in Menologio Sirletiano et Menæis excusis memorantur; verum in Martyrologio Romano annuntiatur ad diem, quo proinde, ni quid obstare fuerit inventum, dandi erunt,* I Novembris.

S. Hugonis, *Lincolniensis in Anglia episcopi, Translatio hodie legitur in Martyrologio Anglicano. Inscriptus hic Romano est, dabiturque die* XVII Novembris. F

SS. Evasii et sociorum *Translatio* Casali in Insubria *hodie legitur in Ferrarii Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Romano. Vide dicenda de* S. Evasio *episcopo martyre, quo die in Romano Martyrologio Casali annuntiatur,* I Decembris

S. Lucius *Britannorum rex hoc die legitur in Martyrologio Germanico, Canisii nomine vulgo noto. De eo agemus cum Martyrologio Romano die* III Decembris.

Polychronius *martyr hodie in magnis Græcorum Menæis excusis et in Menologio Sirletiano celebratur; verum de eo, si nihil obstare inveniatur, tractandum ad diem, quo Martyrologio Romano inscriptus est,* VI Decembris.

DE

AUCTORE J. B.

DE S. JUSTINA V. M.

PATAVII IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sanctæ Martyris Acta subdititia, memoria in Martyrologiis, et sacer per Italiam cultus.

FORTE SUB NERONE VEL MAXIMIANO. *Acta sanctæ Martyris S. Prosdocimo adscripta*

Quanto illustrior est S. Justinæ *virginis et martyris Paduanæ, maxime per Italiam, qua Venetis paret, cultus, tanta fere incertiora sunt, quæ de ejus vita vulgo circumferuntur; non quod illius Acta, titulive ad conciliandam his auctoritatem in speciem saltem idonei desiderentur, sed quod illa per se vitiosa et fidei nullius, tituli vero, quibus eorum recentiores fabularum* B *inventores commendatam voluere antiquitatem, falsi sint ac inanes. Acta* S. Justinæ *Paduanæ Mombritius edidit tom.* 2 *de Vitis Sanctorum; et quidem, si illis ipsis fidere quis cupiat, ab oculato sanctæ Virginis martyrii teste conscripta: sic enim auctor illorum ad calcem num.* I *lectores alloquitur.* Quæso autem vos, quicumque audire hæc aut legere pie ac religiose volueritis, ut hujus peccatoris ultimi memores sitis, qui in nomine Domini huic passioni interfui. *Testis hujus oculati si nomen quæris, fuisse is dicitur S. Prosdocimus, S. Petri discipulus, primus Patavinorum episcopus, qui* S. Justinam *precibus suis parentibus ejus, ad Christi fidem opera sua traductis, a Deo obtinuerit, qui sacro illam fonte lustrarit, virginitatem ac sanctos mores docuerit, qui denique pro fide Christi occisam terræ mandarit. Ita nimirum legitur in Actis S. Prosdocimi apud eumdem Mombritium his verbis:* Passionem vero ejus (*S. Justinæ*) idem vir sanctus Prosdocimus scripsit, et nostræ memoriæ tenendam commisit; *quæ S. Maximi, proximi S. Prosdocimi in sede Patavina successoris, esse, nonnulli commenti sunt. Sed nec Acta* S. Justinæ *Prosdocimum, nec hujus Vita S. Maximum auctorem habent.*

nec apud Mombritium,

C 2 *Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum die* VIII *Octobris jam pridem recte advertit, nonnulla in utrisque Actis occurrere, quæ emendatione indigeant. Pauca ex his in medium profero. Ac primo quidem Acta* S. Justinæ, *ut apud Mombritium leguntur, vel obiter pervolventi liquido, ut opinor, apparebit vel ex ipso scribendi stilo, ea sancto episcopo, qui tum prodigiis a se patratis, tum sacræ eloquentiæ flumine tantum effecisse dicitur, ut Patavinorum vicinorumque oppidorum ad fidem Christi conversorum Apostolus habeatur, prorsus esse indigna: imo vero non dubia præ se ferunt indicia, unde seculo* X *vel serius, forte post inventionem corporis* S. Justinæ, *de qua postea, primum scripta fuisse concludas. Sane jejunus scribendi modus, pars versus,* tendensque ad sydera palmas, *quæ num.* 5 *habetur; vox* Legenda, *recentioribus tantum temporibus nata, recentiorem pariter auctorem videntur arguere: nec satis credibile apparet, quod num.* 6 *refertur, sanctam Martyrem, post transfixum letali vulnere latus, genibus provolutam, oculis manibusque in cœlum sublatis, integro unius horæ spatio in oratione perstitisse. Eadem leguntur in altero Actorum* S. Justinæ *apographo Vaticano, signato* 1190, *et Actis Mombritianis passim simili; in eo tamen his minus vitioso, quod ab auctore, teste oculato, nusquam Acta conscripta dicantur.*

nec apud Petrum Equilinum sincera sunt,

3 *Petrus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib.* 9 *cap.* 32 S. Justinæ *Acta paulo aliter exhibet, sed fonte non minus lutulento hausta. Is* S. Justinam *Vitaliani regis filiam facit, ac passam scribit sub Maximiano rege, Vitaliani,* S. Justinæ *patris, ut apparet, successore; qui Mediolano Patavium veniens* S. Justinam *gladio perimi jusserit: at sub imperatoribus Romanis, ut recte Baronius observat, nulli fuere in Italia reges aut reguli: quod si sub Maximiano quodam, non rege aut imperatore, sed provinciæ cujusdam in Italia, vel civitatis Patavinæ præside præfectove occisa fuerit sancta Martyr, novus habebitur in Actis Mombritianis, quæ illam sub Maximiano imperatore passam diserte tradunt, error; auctor vero Actorum, quem Petrus Equilinus præ manibus habuit, longe se a* S. Justinæ *ætate fuisse remotum, absono suo et temporum illorum scriptoribus inusitato loquendi modo nihilo secius manifestum facit. Tillemontio itaque tom.* v *Monumentorum Ecclesiasticorum pag.* 140 *affirmanti, nullam inesse Actis Mombritianis antiquitatem aut auctoritatem, lubens assentior: ait præterea ex Ms. quodam, vel ipsa facta, quæ in Actis enarrantur, auctorem arguere longe recentiorem, quo quidem dicto respexisse videtur ad ecclesiam* S. Justinæ *ab Opilione multo serius excitatam, et* F *ad diuturnum in ea* S. Justinæ *cultum, quorum in Actis mentio fit. Nunc pauca de Actis S. Prosdocimi, S. Maximo, illius successori, falso adscriptis.*

uti nec Acta S. Prosdocimi, adscripta S. Maximo

4 *Horum auctor apud Mombritium pag.* 220 *versa subjunctum Actis epilogum his verbis orditur:* Post obitum vero ejus ego Maximus successor ipsius, ab omni clero et populo electus, et a Romano episcopo consecratus, ista omnia, quæ vidi, et audivi de eo, scripsi. *Colitur S. Prosdocimus* VII *Novembris, ad quem diem ejus Acta fusius examinabuntur: hic solum monuisse sufficiet, tum in his quoque Actis Vitalianum,* S. Justinæ *patrem, Regem appellari, quod non nisi perperam quis S. Maximo adscribat; tum hæc cum Actis* S. Justinæ *Mombritianis conciliari non posse: in utrisque* S. Justina *e vivis ante Prosdocimum erepta dicitur: et quidem sub Maximiano imperatore: sed Prosdocimum jam inde a temporibus Claudii et Neronis, qui circa medium seculi primi æræ Christianæ imperarunt, ejusdem Acta floruisse tradunt;*

AUCTORE J. B.

A *dunt; atque adeo usque ad finem seculi tertii aut initium quarti vitam procul dubio non protraxit, nec occisam sub Maximiano imperatore* S. Justinam *sepulturæ tradere potuit. Utraque Acta Cavacius lib.* 1 *Historiæ cœnobii* S. Justinæ *Patavinæ pag.* 6 *hac censura perstringit*: Acta Prosdocimi, quæ Maximus successor descripsit, inter crebras civitatis direptiones incendia interciderunt. Neque Acta Justinæ martyris, ab eodem Prosdocimo litteris commendata, ad nos pervenere, sed forsan prope tempora Longobardorum pauca quædam, ac mutila ad majores nostros delata sunt, qui, adjectis hisce veterum traditionibus, historias ediderunt, quæ præ manibus versantur. In his nihil vetustatem olet, non stilus antiqua tempora, non voces Latinum cultum, sed magis collapsam inibi Latinitatem deplores.

Nota fere tantum est scriptoribus recentioribus

5 *Quæ igitur S. Prosdocimi et* S. Justinæ *Acta tum ipsi Prosdocimo, tum S. Maximo afficta fuere, etiam Cavacius rejicit; et quidem merito: at facile nimis, ut quidem apparet, idem credidit, Acta* S. Justinæ *a S. Prosdocimo; Acta item S. Prosdocimi a S. Maximo* B *fuisse aliquando exarata. Demus enim, Acta quædam mutila, antiquitus scripta, ad eorum, qui vulgata hodie* S. Justinæ *et S. Prosdocimi Acta litteris commendarunt, manus pervenisse, quamquam et hoc versetur in dubio; efficiturne hinc continuo, ea a SS. Prosdocimo et Maximo fuisse conscripta? Aut, si id illi existimarint, standum esse hac in re eorum judicio? Non aliunde nata videtur hæc de scriptis a supradictis sanctis præsulibus Actis S. Prosdocimi et* S.Justinæ *opinio, quam ex vulgatis S. Prosdocimi Actis a recentiore auctore conscriptis, qui, si, ut par erat, sinceritati studuisset, fœtum proprium, eumque deformem S. Maximo supponere veritus enimvero fuisset. Tradit item citatus Cavacius pag.* XI *Sermones duos, in solemnitate* S. Justinæ *habitos, ejusdem S. Maximi nomine venditari*: Circumferuntur, *inquit*, duo Sermones Maximi titulo, habiti in sollemnitate beatæ Justinæ, qui pium quidem auctorem odorant, sed posteriorum temporum ac monachum magis. *Cur non et hic ait Cavacius, Sermones a S. Maximo olim quidem habitos, sed vel periisse, vel mutilos ad posteros pervenisse? Sermonum illorum* C *mentio fit in schedis Mss. de* S. Justina *Majorum nostrorum diligentia collectis, et alterius quidem initium his verbis concipi dicitur*: Solemnitatem, fratres dilectissimi, beatæ Justinæ virginis celebrantes *etc.*: *alterius vero his*: Diem festum sanctissimæ virginis Justinæ devotissime celebrantes etc.: *quæ ex codice, signato* S. 91, *Bibliothecæ Ambrosianæ desumpta ibidem notantur: verum his recte subnectitur sequens observatio*: Nihil in his nisi nomen Justinæ, reliqua moralia omnibus applicari Sanctis possunt: et sine dubio supposititia.

et martyrologis,

6 *Unus itaque e veteribus, quod sciam, Fortunatus, episcopus quidem Pictavensis in Gallia, sed in Italia natus, seculo* VI S. Justinæ *mentionem fecit, primum quidem lib.* 8 *cap.* 4, *apud Browerum pag.* 190, *hoc versu*:

> Justinam Patavum, Euphemiam huc Calchedon offert:
> Eulalia Emerita tollit ab urbe caput.

At præsertim sub finem lib. 4 *de Vita S. Martini, apud eumdem Browerum pag.* 335, *ubi de ea hæc canit*:

> Si Patavina tibi pateat via, pergis ad urbem;
> Hic sacra Justinæ, rogo, lambe sepulchra beatæ,
> Cujus habet paries Martini gesta figuris.

E recentioribus plures S.Justinæ *martyrium scriptis suis celebrasse comperio: Bernardinus Scardeonius Historia Patavinæ lib.* 2 *classe* 6 *de Hieronymo Cathaneo,* S. Justinæ *monacho, hæc prodit*: Scripserat (ùt audio) eleganti stylo Vitam B. Prosdocimi, et D. Justinæ martyris, et alia complura, quæ nondum mihi videre contigit. *Pignorius in Originibus Patavinis cap.* 10 *de Valerio Moscetta*: Solus Jacobus Cavacius, amicus noster, amœnissimi vir ingenii, in Historia sua monasterii S. Justinæ, istud *Concordiæ templum in ipsa olim urbe Patavina exstitisse)* affirmat, et post illum Valerius Moscetta in Vita sive Triumpho Justinæ virginis martyris. *Cap. item* 13 *meminit Benedicti dell' Uva, qui scripserit de* Martyrio sanctæ Justinæ. *Denique Jacobus Philippus Thomasinus in Vita ipsius Pignorii, hunc anno* 1626 *Patavii edidisse, ait,* Vitam sanctæ Justinæ virginis et proto-martyris Patavinæ: *sed,* E *cum horum lucubrationes ad nos non pervenerint, aliorum, quos, ubi res exiget, indicabimus, opera uti compellimur.*

e quibus Castellanus bis illam

7 *Nec minus apud antiquos martyrologos, quam historicos de* Justina *silentium est: locum habet in Auctariis aliquot Usuardinis apud Solerium ad diem* VII *Octobris. Codex Florentinus sic habet*: Apud civitatem Paduanam sanctæ Justinæ virginis et martyris. *Grevenus*: Patavi S. Justinæ virginis et martyris. Quæ regali orta progenie, cum ad jussum Maximiani nollet idolis immolare, gladio latus transfixa, martyrii gloriam est adepta. *Eadem, ac iisdem fere verbis habet editio Lubeco-Coloniensis: nec multo aliter Viola Sanctorum, Molanus*: Apud Paduam civitatem sanctæ Justinæ virginis et martyris. *Consonat Belinus, monachus Ordinis S Augustini, Paduanus: sic etiam fere Galesinius. Maurolycus*: Patavii sanctæ Justinæ virginis et martyris, cum parentibus conversæ per Prosdocimum episcopum sub Maximiano rege, qui Vitaliano ejus patri successerat, gladio transfixæ: *ita Maurolycus, ut apparet, ex Petro Equilino supra citato. Sed reges, seu sub Nerone, seu sub Maximiano imperatore passa fuerit* S. Justina, *ut jam monui, in Italia tum nulli fuere. Hinc paulo aliter in Romano Martyrologio hodie usitato annuntiatur*: Patavii S. Justinæ virginis et martyris, quæ a beato Prosdocimo, S. Petri discipulo, baptizata, cum in fide Christi constanter persisteret, Maximi præsidis jussu gladio transverberata, migravit ad Dominum. F

in Mrt. Romano recenseri

8 *Martyrologii Romani verba modo adducta Gallice reddit Castellanus ad hunc diem, sed addit in margine*: Ex XXX Novembris, *seu potius, si mentem ejus assequor,* eadem, quæ XXX Novembris annuntiatur; *ad quem diem Justina quædam virgo et martyr annuntiatur, sed sine loco, tempore, ullove adjuncto. Porro ad diem* XXX *Novembris de Justina, eo die Martyrologio Romano inscripta, sic annotat*: Repetita ex VII Octobris, ubi Maurolycus, e quo id haustum est, illam non memoravit, sed hodie tantum. *Censuit ergo Castellanus primo, S. Justinam virginem martyrem, sine ulteriori adjuncto ad diem* XXX *Novembris in Martyrologio Romano memoratam, e Maurolyco depromptam. Secundo, Maurolycum S. Justinæ semel tantum, id est, ad*

AUCTORE J. B.

ad diem xxx Novembris meminisse. *Tertio, eamdem sanctam martyrem bis memorari in Martyrologio, primum quidem* vii *Octobris; iterum vero die* xxx *Novembris. Quod ad Maurolycum attinet, ex verbis num. superiore citatis liquet, eum* S. Justinæ *etiam ad diem* vii *Octobris meminisse: licet autem S.Justinæ cujusdam martyris etiam ad diem* xxx *Novembris tam Maurolycus, quam Romanum Martyrologium meminerint, non inde efficitur, e Maurolyco S. Justinam ad diem* xxx *Novembris retulisse, qui Romanum Martyrologium emendarunt, cum utroque die S. Justinam ante illos etiam memorarint Belinus et Galesinius; imo Baronius ipse, emendatorum unus, non Maurolycum,sed vetus Martyrologium Romanum et vetera Mss. in Annotatis ad diem* xxx *Novembris allegarit.*

non probat;

9 *Eadem monumenta, quæ Baronius, Galesinius etiam laudat in Annotatis, ut ex Galesinio potius, quam ex Maurolyco Martyrologii Romani emendatores S. Justinam ad diem* xxx *Novembris memorasse videantur; hoc tamen discrimine, quod illi nuspiam locorum S. Justinam annuntient, Galesinius autem non* Paduæ, *sed* Romæ; *quam Tamayus in Martyrologio Hispanico, Flavio suo Dextero nixus, in Hispaniam*
B *(recte, an secus, non discutio) pertrahere conatur. Id certum apparet,* Justinam, *die* vii *Octobris memoratam, aliam ab illa altera visam Galesinio fuisse: in eadem porro opinione Belinum et Maurolycum et Romani Martyrologii emendatores fuisse,longe verisimilius est, quam simul omnes in id oscitantiæ incidisse, ut* S. Justinam *Patavinam, sibi probe cognitam, nec umquam, quod equidem sciam, die* xxx *Novembris cultam: passam vero die* vii *Octobris, bis retulerint. Ceterum nihil in eo apparet incredibile, sanctam aliquam Justinam a Paduana distinctam, alibi, quam Paduæ, aliquando martyrio fuisse affectam; quemadmodum de S.Justina,cum S. Cypriano Nicomediæ passa, ut alias taceam, abunde liquet. In litteris P. Alexandri Willheim Luxemburgo ad Papebrochium datis lego, seculo præterito in pago* Viller la Rue *S. Justinæ virginis et martyris caput,Roma eo allatum,magna celebritate publicæ venerationi rite fuisse propositum: verum e tam tenui hujus rei notitia,eademne sit,quam Romæ Galesinius ad diem* xxx *Novembris*
C *annuntiat, uti et Martyrologium Romanum, sed sine loco; an alia, cui forsan id nomen donatorum arbitratu fuerit impositum, dispicere nequeo.*

ut cultus ejus succr

10 *Uberius* S. Justinæ *elogium Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ concinnavit, aliquid etiam de ejus cultu addens:* Justina virgo, *inquit,* Vitaliani præfecti, seu principis Patavini, et Prædignæ, ejus uxoris, filia, ex eis in ultima fere ætate ad S. Prosdocimi episcopi preces genita, ab ipso Prosdocimo in fide Christiana educata et aquis expiata fuit. Mortuis parentibus, cum persecutio in Christianos fervesceret, ipsa ex prædio in urbem rediens, a militibus Maximiani præfecti in pontis ingressu septa, e rheda descendit, ac Deum genuflexa super saxo (in quo vestigia impressa genuum Virginis monstrari feruntur) ne sua virginitas in discrimen vocaretur, precata, præfecto sistitur. Qui, cum illam neque blanditiis, neque minis ad idolorum culturam flectere posset, gladio pectus ejus transverberari jussit; quæ brevi orans, sublatis in altum manibus, suum Deo tradidit spiritum Nonis Octobris. Cujus corpus a S. Prosdocimo in eodem Campo-Martio, ubi confessa D obiit, sepultum fuit: quo in loco insignis postea basilica suo nomine extructa fuit, quam monachi Benedictini opulentissimi tenent. *Subdit in Annotatis:* Porro celebris est memoria hujus Virginis, cum in toto fere dominio Veneto ejus dies festus celebretur. *Quam vere id Ferrarius dixerit, ostendent tum ea, quæ de exstructis ejus nomini templis, et reliquiarum ejus translationibus post dicentur, tum ea, quæ de ejus cultu jam subdo.*

maxime per ditionem

11 *Sacrum* S. Justinæ *cultum, mox a martyrio ipsi impensum, luculenter evictum darent, quos in ejus solennitate S. Maximus, Prosdocimi successor, habuisse fertur sermones, nisi subdititii forent, ut jam dixi: sed, utut hoc præsidio destituamur, cultus ejus antiquitatem abunde probant, quæ de illa supra transcripsi, Venantii Fortunati verba. Eamdem probat etiam ecclesia jam olim ejus nomini ab Opilione dicata, verum de hac fusior sermo recurret* § 3 *et* 4. *Interim ubi locorum per ditionem Venetam modo colatur, videamus. In Aquileiensi provincia Carolus a S. Paulo in Geographia sacra, præter alias collocat* E
has civitates, Venetias, Patavium, Veronam, Tridentum,quod episcopo suo sub comitis Tyrolensis clientela paret: in Mediolanensi vero Brixiam, quæ Veneti juris est: Brixiæ S. Justinam *die* vii *Octobris coli Officio duplici,disco ex illius civitatis Directorio anni* 1684; *Tridenti item eodem modo, ex Proprio Sanctorum civitatis et diœcesis Tridentino anni* 1627; *Veronæ, ex episcoporum Veronensium et aliorum Sanctorum, quorum vel reliquiæ illic servantur, vel templa visuntur, antiquis Monumentis per Raphaëlem Bagatam et Baptistam Perettum collectis et ab Augustino Valerio episcopo contextis pag.* 26. *Ordo recitandi divinum officium secundum ritum ecclesiæ cathedralis Patavinæ anni* 1684 *sub Gregorio Barbadico, item anno* 1699 *sub Georgio Cornelio,episcopis Patavinis et S. R. E. Cardinalibus editus, festum* S. Justinæ *virginis et martyris ac civitatis patronæ Officio duplici primæ classis cum Octava celebrandum præscribit.*

Venetam

12 *Ex Directorio vero Veneto anni* 1683 *habeo, non modo diem* vii *Octobris in honorem* S. Justinæ *festum a Venetis agi; sed solennem etiam ad templum, quod sibi dicatum Venetiis habet, supplicationem institui: hanc senatus Venetus* F
quotannis hoc die perpetuo habendam decrevit anno 1571 *ob præclarissimam victoriam, quam eo anno Venetorum aliorumque Christianorum principum fœderatæ classes Joannis Austriaci auspiciis ad Echinadas insulas de Turcis ipso* S.Justinæ *die felicissime retulerunt: qua de re in Historia Veneta ab urbe condita usque ad annum* 1675 *Petrus Justinianus lib.* 16 *pag.* 345 *editionis Argentoratensis anni* 1611 *ita scribit:* Post hæc, tantæ victoriæ *(ibi latius explicatæ)* memoria patrum animis insidente, lex in senatu lata est, ut, divæ Justinæ die inter festos relato, quotannis princeps, senatusque in lato clavo et toga ad ejus templum accederent, ubi gratias divinæ clementiæ referrent. Excusum mox numisma fuit, in cujus altero latere Justina virgo incisa manet cum recto ejus corporis statu effigie, his litteris circumscriptis: MEMOR ERO TUI, JUSTINA VIRGO. *Rem totam brevibus explicat Cavacius lib.* 6, *pag.* 289 *et seq. ad annum* 1571, *cujus propterea huc verba transcribo; ex quibus præterea discimus,* S. Justinam *tunc a Venetis inter Reipublicæ patronos fuisse relatam.*

13 Ex

AUCTORE J. B.

celeber est.

A 13 Ex insigni victoria, *inquit Cavasius*, vergente anno, nomen et cultus S. Justinæ illustrior fuit. Turcæ rostratarum navium CC, ac minorum navigiorum plurimam classem agentes ad Echinades insulas in adversam fœderatorum classem ipso die Justinæ virgini sacro invecti sunt. Hæc, hortatu Pii quinti Pontificis, ex suis, Hispanis, Venetis et auxiliaribus comparata, licet rostratarum numero minor esset, militum tamen virtute, ac rerum omnium apparatu longe major, pugnam cupivit. Acriter diuque pugnatum est, maxime inter prætorias rostratas, ubi utrinque de vita imperatorum, de victoria ac fortuna Italiæ agebatur. Anceps ea fuit, ac sæpius utrinque instauratum prælium est, quo tandem duces Turcarum interfecti, et cæteræ naves vel incensæ, vel captæ. Unus Vluccialis trierarchus cum rostratis quinque ac viginti effugit. Duo præsertim eam victoriam peperere. Ventus, qui pugnæ initio adversus fœderatos flare desiit, et alter, qui ex Occidente in Turcas exortus est; atque Venetorum rostratæ celsiores sex, omni tormentorum genere instructæ, quæ binæ singula cornua, ac mediam aciem præeuntes crebris tormentorum ictibus ordines adversæ classis disjecerunt. Ea victoria Venetus ultus est injuriam erepti regni (*Cypri*) et imminens Italiæ universæ exitium propulsavit. Idem inter Tutelares Reipublicæ Justinam virginem accepit, et quotannis in ipsius templo coram senatu litari perpetuo sanxit, atque nummos argenteos cudi, quibus Justinæ imago et inscriptio MEMOR ERO TUI JUSTINA VIRGO. *De insigni hac victoria hæc modo satis: plura dicuntur hoc die in Prætermissis. Nunc de ædibus sacris et monasteriis* S. Justinæ *excitatis.*

B

Templum Venetiis,

14 *Ex his celeberrima longe sunt Paduanum* S. Justinæ *templum et Ordinis Benedictini cœnobium, de quibus tamen nihil hoc loci disserere constitui, commodius facturus id alibi, de* S. Justinæ *corporis, ibi quiescentis, translationibus agendum erit. Ordior a templo, quod illi Venetiis excitatum esse, jam dixi: hujus origo prodigiosis quidem, sed non satis, ut his in rebus non raro sit, certo stabilitis, ornatur adjectis. S. Magnum, Opiterginum primum, deinde Heraclëensem episcopum medio circiter seculo* VII *suo seu hortatu, seu opera octo Venetiis excitasse ecclesias, Venetorum traditio est; qua de causa die* VI *Octobris illius in illis festum magna celebritate peragitur.* Inter eas ecclesias ordine recensetur sexta, *inquit tom.* XI *Ecclesiæ Venetæ antiquis monumentis illustratæ pag.* 199 *Flaminius Cornelius, vir senatorio in Republica Veneta munere et eruditione conspicuus*, quæ divæ Justinæ Patavinæ martyris titulo insignitur; eadem enim sancta Virgo (ut refert antiquum Lectionarium ducalis basilicæ) „ sancto episcopo „ nube circumdata apparens templum in „ Veneta „ urbe sibi ædificari petit in loco, ubi vitem „ novos fructus emittentem videret. „ Vitem itaque novos botros germinantem cum in extrema urbis parte reperisset vir sanctus, ibidem piorum subsidiis statutam ecclesiam ædificari curavit, quæ a sui exordio in parœciam proximarum ædium constituta fuit. *Sed, ut eam condi curarit S. Magnus ecclesiam, haud æque facile,* S. Justinæ *apparitionem et germinantis more insolito vitis prodigium credet, qui meminerit, quam frequenter olim ecclesiarum monasteriorumque exordiis temporum maxime lapsu ea fuerint afficta adjuncta, quibus plus admirationis, quam veritatis inesset. Lectionarium vero, quamvis id antiquum esse, Cornelio laudato id asserente, non ambigam, nescio tamen, num satis antiquum id sit, ut rem, quæ jam inde a seculo* VII *debuit contigisse, evincat.*

C

ubi saxum, genuum ejus vestigia exhibens, servari dicitur,

15 *Neque certius quidquam statuere ausim de saxo, Venetiis in* S. Justinæ *ecclesia servato, in quo* S. Justina *a militibus comprehendenda, vehiculoque desiliens Dei auxilium implorarit genuflexa, genuumque vestigia impressa reliquerit, licet hæc marmori insculpta sit epigraphe:* Traditum est nobis ab antiquis indubia successione, hanc esse illam petram, in qua Justina virgo impressit vestigium genuflexionis suæ factæ pro oratione habita ante martyrium, quam hic reponi fecimus ad fidelium devotionem MCCCCLXII die XX Augusti. *Cum enim Acta ipsa* S. Justinæ *non prius seculo* X *aut* XII *scripta sint et ex traditione, temporum lapsu fortasse depravata, ne ipsum quidem miraculum aliquando contigisse, certo affirmari potest; imo id Tillemontius num.* 3 *laudatus veluti dignum Metaphraste sugillat. Traditio vero, ob quam anno* 1462 *parieti ecclesiæ sub exedra concionatoria lapis iste infixus fuit, vocari tum quidem antiqua potuit; sed simul, a conscriptis* S. Justinæ *Actis, aut corporis illius inventione tantummodo nasci, ac sensim apud parum cautos fidem invenire: quæ cum multis a* S. Justinæ *martyrio seculis contigerint, non eam vim et auctoritatem habet ea traditio, ut illam in dubium vocare sit nefas. His accedit, nusquam, ubi de inventione corporis* S. Justinæ, *aut de instauratione Patavinæ ejus ecclesiæ agitur, saxi illius mentionem ullam fieri; ut adeo, quo primum tempore in hominum notitiam venerit, vulgique sermonibus celebrari cœperit, plane videatur ignotum. Quod si ea traditio indubia visa sit iis, qui collocandi illic lapidis auctores fuere, probat id bonam eorum fidem, non traditionis veritatem.*

E

sibi dicatum habet,

16 *Multas ecclesia* S. Justinæ *Veneta vicissitudines subiit, quas e fusiori Cornelii Flaminii tom.* XI *a pag.* 188 *narratio contraho. Quæ primo parœcialis tantum fuerat, dein (incertum, quo tempore) in collegiatam evasit, ut ex litteris Innocentii III, datis anno ipsius Pontificatus* X, *Christi* 1217 *Flaminius probat. Multis seculis conditam Hugolinus, Cardinalis Ostiensis, Pontificiæ Sedis legatus, consecravit ac Indulgentiis ornavit anno* 1219, *teste antiqua inscriptione lapidi incisa. In Prioratum jam transierat sub finem seculi* XIV, *habuitque in Priorem ab anno* 1390 *saltem ad annum* 1402 *Andream Parassu. Dein Ordini Birgittino cessit, qui illam anno* 1429 *administrabat. Haud diu post, annuente Nicolao V, sanctimonialibus Beatæ Mariæ Angelorum de Muriano concessa est cum monasterio-lo cura studioque Francisci Barbari. Hæ monasterium splendide instaurarunt, idque ingressæ sunt anno* 1453, *et privilegiis auctæ a Calisto III anno* 1458. *Cura animarum Capellano curato demandata, cujus electio penes sanctimoniales est, ut item adductis monumentis Flaminius laudatus ostendit. Addit denique,* S. Justinæ *templum anno* 1500 *magna ex parte corruisse, sed pia senatorum aliquot, et Hieronymi de Joanne liberalitate brevi instauratum, a Dominico Zono, Chissamensi episcopo consecratum fuisse anno* 1514 *die* XIV *Maii, non, ut relata a Flaminio inscriptio*

F

AUCTORE J. B.

scriptio habet, Anno Domini MDXXII, Dominica secunda Maii, die XV: *id vero ornasse, et pulcriori forma donasse Perpetuam Pasqualico, monasterii priorissam anno* 1600. *Recte Flaminius annum* 1514, *diem* XIV *Maii* S. Justinæ *ecclesiæ consecrationi assignat, quo littera Dominicalis erat A et proinde dies* XIV *Maii erat Dominica: anno autem* 1522 *littera Dominicalis E, dies vero* XV *Maii feria quinta post Dominicam secundam ejusdem mensis. Verum hæc de Veneto* S. Justinæ *templo dicta sufficiant; plura apud Flaminium laudatum, qui volet, inveniet.*

et Ferrariæ in Æmilia;

17 *Ferrariæ quoque, quæ Æmiliæ civitas est, dicatam sibi ecclesiam* S. Justina *habet: conditam hanc scribit Marcus Antonius Guarini lib.* 2 *pag.* 57 *et seq. de Ecclesiis Ferrariensibus, in superiore civitatis parte et regione arcis Thealdi Occidentem versus, a monachis Casinensibus sub S. Leonis tertii, qui ab anni* 795 *mense Decembri usque ad annum* 816 *S. Petri Cathedram tenuit, Pontificatu, atque unitam abbatiæ* S. Justinæ *Patavinæ; quod quidem facit, ut huic sanctæ Virgini, non alteri cuicumque cognomini, dicatam fuisse existimem, licet id expressis verbis* B *Guarinus haud asserat. Addit, juxta illam bina nosocomia curandis pauperibus infirmis excitata fuisse, aliquanto quidem tempore magna caritatis laude administrata, sed sua ætate neglecta: animarum vero curam in ea semper fuisse exercitam, cujus ultimus rector anno* 1583 *obiit; deinde vero, occasione seminarii per Paulum Leonem Paduanum, Ferrariensem episcopum, anno* 1584 *excitati, ad S. Mariæ Novæ et S. Blasii fuisse translatam animarum curam; ecclesiam vero parœciali S. Blasii hodie subjacere.*

monasterium vero Lucæ in Hetruria:

18 *Monasterium* S. Justinæ *sacrum occurrit apud Franciottum de Imaginibus miraculosis et Vitis Sanctorum, quorum Lucæ in Hetruria reliquiæ conquiescunt: scribit hic pag.* 503, *in monasterio* S. Justinæ *Lucensi* S. Justinæ *caput servari: verum ne lector forte hinc ansam binas in unam sanctas Virgines confundendi sumeret, hæc addit Italice:* Non quidem illius, quæ Patavii, in cujus honorem earum *(sanctimonialium Ordinis S. Benedicti)* dedicata est ecclesia; sed Antiochenæ, quæ Nicomediæ martyrium subiit. *Quo anno id conditum et a quibus fuerit, ignoro: at de illo ita Ughellus tom.* I *Italiæ* C *sacræ col.* 826, *ubi de Balthassare, Lucensi episcopo:* Hujus episcopi temporum moniales S. Cerbonis ex Ordine Cisterciensi cum monialibus S. Justinæ in unum collegium coierunt anno MCCCCXLII. *S. Cerbonis seu Cerbonii monasterium secundo a Lucensi civitate milliari distabat, quod sub annum* 1440 *redditibus et sanctimonialium numero valde imminutum, ad Patres Franciscanos Eugenii IV auctoritate translatum est, ut in ipsius Eugenii Pontificis ea de re litteris anni* 1443 *apud Waddingum Tom.* XI *Annalium Minorum pag.* 445 *videre est. Meminit horum etiam Franciscus Gonzaga, Franciscani Ordinis Minister Generalis in Opere de Origine etc. Ordinis sui, anno* 1587 *Romæ excuso, parte* 2 *conventu* 21 *provinciæ Tusciæ pag.* 246: *sed duplex eum in locum error irrepsit; unus quidem, quo, annuente Eugenio IV, F. Joannes Discalciatus anno* 1540 *S. Cerbonii monasterium occupasse dicitur; quod sub annum* 1440 *contigisse jam dixi: alter vero, quo moniales Cistercienses* ad Sanctæ Christianæ Ordinis Benedictini monasterium *translatæ dicuntur: lege,* Justinæ, *nimirum Patavinæ, ex Cæsare Franciotto.* D

Brixiæ item, ut apparet, templum,

19 *Cum per totum Venetum dominium maxime in veneratione sit* Justina, *ac in diœcesi Brixiana etiam colatur, ut supra dictum est, illi quoquo consecrata opinor monasterium, ecclesiam, et oratoria, quorum Bernardinus Faynus in enumeratione ecclesiarum diœcesis Brixianæ, in octo regiones claritatis causa distincta, mentionem facit. Regione* IV, *pag.* 231, *postquam parœcialis ecclesiæ Salodii meminit, ita pergit:* In hujus parochiæ ambitu venerantur. Ecclesiæ S. Mariæ cum monasterio Fratrum Carmelitarum. Ecclesia S. Justinæ cum cœnobio clericorum Regularium Congregationis Somachæ *etc. Regione* 8 *pag.* 282 *sic habet:* Oratorium S. Corporis Christi et S. Justinæ in campestri regione de Rhò. *Pag. seq.* Oratorium S. Justinæ. *Et iterum pag.* 316 *inter monasteria virorum ejusdem diœcesis mox dictum monasterium his verbis recenset:* S. Justinæ de Salodio Patrum Congregationis de Somasca. *Augustinus Lubin in Notitia brevi abbatiarum Italiæ pag.* 181 *Abbatiæ cujusdam sub titulo* S. Justinæ *(Patavinæ, an alterius?)* E *in regno Neapolitano sitæ, sic meminit:* Abbatia titulo S. Justinæ in regno Neapolitano, cujus anno circiter MDLXXXXIX abbas erat Hieronymus Stranio Alexandrinus; ut refert Hieronymus Ghilini in Annalibus Alexandrinis ad hunc annum num. 14 *Cavacius pag.* 75 *meminit ecclesiæ ejusdem, quam* S. Justinæ Laurani *appellat. Muratorius tom.* 3 *Antiquitatum Italicarum Dissertatione* 34 *Gregorii IV Papæ anni* 828 *Bullam refert, in qua item ecclesiæ cujusdam* S. Justinæ, *procul dubio Patavinæ, mentio fit in hunc modum:* Nec non *(concedimus et confirmamus Miloni, abbati* S. Justinæ) ecclesiam in honorem sancte Justine virginis et martyris Christi in villa, quæ vocatur Corrizza, edificatam. *Quæ Bulla quamquam fictitia videatur, certum tamen non est, ejus inventorem ecclesiam, quæ nusquam existeret, in eam intrusisse.*

aliaque loca sacra, aliis per Italiam locis:

20 *Eodem Antiquitatum Italicarum tomo col.* 35 *et duabus seqq. charta quædam exstat Opilioni patricio adscripta et anno* 793 *data; in qua capella quædam, in civitate Bononiensi sita,* S. Justinæ *sacra exstitisse dicitur, ab eodem Opilione* S. Justinæ *monasterio Patavino donata. Verba chartæ sunt,* Et cappella una cum area sua et cum omnibus suorum pertinenciis infra civitate Boloniensis, quæ constructa est in honorem F sancte Justinæ virginis et martyris. *Nondum quidem anno* 793 *monasterium* S. Justinæ *fortassis exstabat (quod infra examinabitur) atque adeo prædicta capella illi ab Opilione dono dari tum non potuit; sed seu genuina, seu spuria sit charta illa, non ausim affirmate dicere, adeo impudentem fuisse illius auctorem, ut ædem* S. Justinæ *sacram fingeret, quæ nec sua nec majorum suorum ætate fuisse umquam sciretur. Ejusdem ædis sacræ, sub nomine* monasterii, *nisi capellæ post annum* 793 *adjectum fuerit monasterium ante annum* 828, *Gregorius IV in Bulla paulo ante citata sic meminit:* Monasterium unum, in honore sancte Justinæ dedicatum, situm infra civitate Bononia cum area sua et cum omni domo culto suo tam in ipsa civitate, quamque foris, cum casis, domibus, edificiis, et cum omnibus sibi pertinentibus in integrum. *At monasterii hic nomine nihil fortassis, quam ædes sacra intelligitur*

A *gitur, ad cujus sustentationem, ornatum, usumve casæ, domus etc. fuerint assignatæ. Hujus quidem Bononiensis seu capellæ seu monasterii mentionem alibi non reperi hactenus; at fieri facile potest, ut olim quidem vere exstiterit; licet nulla hujus rei, quæ quidem certa indubitataque sint, hodie forsan supersint monumenta. Parte* 3, *tom.* VI *Thesauri Historiarum Italiæ præfixa est agri Patavini tabula geographica Bernardini Scardeonii de Rebus Patavinis libris, in qua geminum locum reperio, qui a* S. Justina *nomen traxit : alter vicus est haud procul oppido, cui* Campi S. Petri *nomen; alter vero vallis est versus fluvium Athesin sita, non procul ab oppido Rhodigio, Italis* Rovigo.

a Patavinis vero colitur ut patrona.

21 *Ex dictis hactenus concludi haud difficulter potest, quod merito Ferrarius dixit, ut supra aiebam, maxime per ditionem Venetam* S. Justinæ *cultum invaluisse : quod vero ad Patavinos spectat, solent ii ad* S. Justinam, *patronam suam, veluti ad tutissimum præsidium, maxime si publica forte calamitas ingruat, recurrere : cujus rei specimen unum alterumve habe ex Petri Savioli Thesauro urbis Paduanæ pag.* 22 *et* 25. *Is priore loco e civitatis Tabulis sic habet ;* Anno MDLXXV dum urgebat provisio propter pestilentiam in civitate, congregatis in palatio habitationis D. Potestatis de mense Octobris Mag. Provisoribus salutis simul cum mag. deputatis nomine totius consilii, unanimes vota humilimi fecerunt Altissimo, pro liberatione patriæ et præservatione viventium, promittentes statim, consumpto morbo epidemiæ, se facturos tres processiones, quarum primam ad ecclesiam S. Justinæ, secundam ad ecclesiam S. Antonii, tertiam vero ad S. Prosdocimum, cum omni populo, omni possibili devotione, et præcipue clarissimis rectoribus, et magn. deputatis et provisoribus salutis cum cereis accensis L. 3 * pro quoque expensis publicis, et celebrata Missa, ipsos cereos offerre etc. *Posteriori vero :* Die tertia Junii MDCXXXI vota civium ad obtinendam miserationem divinam porrecta fuere pro salute universali, promittendo quinque statuas argenteas, valoris in totum scutorum mille ducentorum, offerendas processionaliter, cum clero et populo et frataleis comitantibus cum cereis, earum expensis, sacratissimum Corpus C Christi, unam scilicet B. M. V. ad ecclesiam Carmelitarum : duas ad ecclesiam S. Justinæ, demonstrantes S. Prosdocimum et S. Justinam etc. *Apud Hieronymum Rubeum tom.* 8, *part.* I *Thesauri historiarum Italiæ pag.* 887 *Litaniæ visuntur ante Gregorii Magni ætatem Ravennæ recitari solitæ, in quibus inter virgines sanctas* S. Justina *invocatur hoc ordine :* S. Christina, S. Valeria, S. Eulalia, S. Justina. *Joannes de Rubeis in Monumentis ecclesiæ Aquileiensis pag.* 682 *et seq. Litaniarum, seculo* X *in diœcesi Trevirensi exaratarum, et a S. Elisabetha Lantgravii Thuringiæ vidua seculo* XIII *canonicis Forojuliensibus dono datarum, meminit, quibus, teste Fontanino in Commentario de S. Columba pag.* 99 S. Justina *inserta est hoc ordine :* S. Eulalia, S. Christina, S. Columba, S. Margareta, S. Scholastica, S. Euphemia, S. Justina. *Agi vero in utrisque de* S. Justina *Patavina, conjici utcumque potest ex eo, quod cum SS. Eulalia et Eufemia conjungatur, ut etiam a Fortunato, Pictavensi episcopo, num.* 6 *citato, factum est.*

librarum trium

§ II. S. Justinæ genus, et martyrium. An alii simul cum illa passi sunt.

Sancta dicitur nata

Q*ui* S. Justinæ *martyrium seculo, ut diximus, tantum* X *aut forte* XII *ex superstite qualicumque traditione descripsit, cœnobii eidem Virgini apud Patavinos dicati verosimiliter monachus, non admodum multa habuit, quæ de ea posteros edoceret. Patavinam fuisse, scribit num.* 3 : *genere vero nobili ortam, indicat num.* 2, *cum* inter generosas feminas *excelluisse, dicit* præclaræ indolis fama : *parentes illi fuisse fidei Christianæ sectatores, eodem num. habet; sed quorum nomina ignorasse videtur : vix enim alioquin causa apparet, ob quam, si illa explorata habuisset, nihil tamen de iisdem edixisset. Uberiorem* S. Justinæ *notitiam exhibet Vita S. Prosdocimi, primi Patavinorum, ut aiunt, episcopi, S. Maximo, S. Prosdocimi successori, falso adscripta. S. Prosdocimus, ut ibidem legitur, S. Petro* E *Antiochiæ se primum adjunxit; Claudio imperante (imperavit autem annis* 13, *mensibus* 8 *ab anno Christi* 41*) una cum S. Petro, ejusque discipulis Marco et Apollinare Romam venit. S. Marco Aquileiam, Apollinare vero Ravennam fidei propagandæ causa misso, Prosdocimum S Petrus destinavit Patavium, cum viginti esset dumtaxat annorum, ubi episcopum egit, si credere lubet,* annis nonaginta tribus, mense uno, et diebus quindecim.

matre Præpedigna, patre Vitaliano.

23 *Patavium ingressus, ægros, quos obvios habuit, crucis signo sanavit : tenebatur tum forte fortuna morbo implicitus Vitalianus, Patavii rex, ut Acta loquuntur; ad quem cum S. Prosdocimi fama pervenisset, hunc ad se evocatum rogat, ut, quam aliis restituerat, sibi quoque restituat sanitatem; id si fecerit, se universamque familiam Christiana suscepturum sacra pollicitus. Placuit conditio S. Prosdocimo, regemque cum suis Christianæ fidei dogmatibus instructum sacro fonte lustravit, pristinæque incolumitati restituit. Hinc liberum circumferendæ fidei campum nactus, Patavium locaque vicina traduxit ad Christum. Interim vero rex Vitalianus, ejus-* F *que uxor, nomine Præpidigna (alii* Præpedignam Perpedignam *vocant) liberorum hactenus expertes, aucti sunt prole feminea, quam S. Prosdocimus, sacris undis ablutam,* Justinam *nominavit, ac dein ad omnem virtutem effinxit. Habes itaque hic* S. Justinæ *tum parentum nomina, tum regium genus, ab altero anonymo vel ignorata vel certe prætarita; quorum corpora seu cineres hodieque in templo* S. Justinæ *non sine honore servari, ex dicendis num.* 136 *et seqq. facile intelligi potest; et unde anonymi S. Prosdocimi Vitæ scriptoris assertioni nonnihil sane probabilitatis videtur accedere.*

qui qui-fuerit, non liquet.

24 *Vitaliani hujus, e quo genus suum ducere, aiunt Patavini scriptores quidam, Vitalianorum, Borromæorumque familias, mentionem apud antiquos scriptores nuspiam reperi. Vitalianum, prætorianis militibus sub Maximino præfectum, jussu senatus occisum, hominem crudelem et Maximino similem, memorat Julius Capitolinus de tribus Gordianis ; quem* S. Justinæ *patrem fuisse, est, qui opinatus sit in Annotatis* 103 *Mss.*

AUCTORE J. B.

Mss. in Vitam S. Justinæ, *quæ, nescio, unde aut a quo ad nos pervenerint : verum neque Vitaliani illius mores, neque genus mortis, neque temporis, quo in vivis fuit, ratio pati videntur, ut is* S. Justinæ *pater fuisse dicatur. Sive enim sub Nerone, ut passim scriptores Patavini, sive sub Maximiano, ut alii volunt, martyrium* S. Justinæ *subierit, pater ejus, ante ipsam mortuus, sub Maximino in vivis esse non potuit. Nero enim anno Christi* 68, *Maximinus* 237 *e vivis sublati fuerunt; Maximianus vero Herculius sub annum* 285 *in imperii societatem a Diocletiano ascitus fuit. Multo minus ratio temporis patitur, ut* S. Justinæ *pater fuerit Vitalianus alter, cujus ibidem fit mentio, quique sub Honorio et Theodosio imperatoribus vixerit. Longius denique a vero abest, Vitalianum, qui Gothorum tempore sub Justiniano floruit,* S. Justinæ *patrem fuisse, quod, teste Cavacio lib.* 2, *Cornelio Musso, episcopo Bituntino, est visum.*

Patavino, ut fabulantur, rege :

25 *Quod autem Vitalianum*, S. Justinæ *patrem, regem Patavinum fuisse, audis ex scriptore Vitæ S. Prosdocimi, id fabulatoris genio* B *non dubitanter adscribe : hujusmodi enim hominibus familiare et volupe solet esse, in rebus antiquis et obscuris, licet omni testimonio plerumque sint destituti, quo lectoribus admirationem moveant, vel rebus suis splendorem arcessant, magnis nominibus uti. Audi Cavacium, cœnobii* S. Justinæ *historiographum, regni Patavini fabulam his verbis refutantem :* Hic *(Vitalianus, cui alibi* Justini *nomen adjicit)* Patavini senatus princeps vel summæ apud eum auctoritatis, apud nonnullos historicos scite minus regis nomen obtinet, quo nihil ineptius, cum ex prædictis opinio regni Patavini explosa sit, et liqueat *(quod adductis veterum testimoniis paulo ante probarat)* multo antea urbem Romano imperio adhæsisse. Quod si, florente eorum republica, post Porsenam Tuscorum regem nullum fere alium apud Italos legas; et apud Livium *(Dec.* 3, *lib.* 7*)* affirmet Scipio, regium nomen, alibi magnum, Romæ intolerandum esse, quibus auribus id acciperent cæsares, qui orbis monarchiam appetebant? *Fuerit igitur, si probabiliori conjectura uti velimus,* S. Justinæ *pater vel provinciæ alicujus Romanæ præses, vel prætor, vel magistratus Patavini princeps, vel ex hono-* C *ratiorum saltem optimatum numero : sed, qua singulari dignitate insignitus fuerit, quis divinet?*

quo tempore

26 *Scriptorem Vitæ S. Prosdocimi apud Mombritium, ineptientem jam vidimus : nunc secum pugnantem habe. Medio circiter seculo Christi primo, ut ex verbis ejus efficitur, Patavium S. Prosdocimus venit, ubi* S. Justinam *non modo sacro fonte lustravit, sed etiam martyrio ex hac vita sublatam terræ mandavit. Verum cujus id jussu factum scribit?* Audiens autem, *inquit*, impiissimus et crudelissimus Maximianus mortem Vitaliani regis, ardens in concupiscentiam beatissimæ Justinæ virginis, concito cursu Patavium ingressus est, et, missis militibus suis, sanctam Virginem sibi fecit præsentari, ut, relicta Christiani nominis cultura, idolis compelleret immolare, et ejus thalamis frui. Quæ, cum æterni Sponsi delicias adamasset, et culturam, quæ de terreno sponso promittebatur, aurum, argentum, servos et ancillas pro nihilo duceret, diversis pœnis cruciata est, et, gladio lateri infixo sauciata, feliciter migravit ad Christum. Maximianus vero cito reversus est Romam. D *Notissima est Maximiani Herculii, Diocletiani collegæ, tum crudelitas, tum libido ex Lactantio lib. de Mortibus Persecutorum cap.* 8, *quem, cum in Occidente imperasse prædictus auctor probe sciret, mox a peracto* S. Justinæ *martyrio Romam, imperii Occidentalis sedem, profectum dixit : unde vix dubito, quin Maximiani nomine Herculium, Diocletiani collegam, intellexerit : quin imo Maximianum* imperatorem *paulo infra diserte vocat : sed cum hic nonnisi inclinante seculo* III *imperare cœperit, qui potuit S. Prosdocimus* Justinam, *sub Maximiano occisam, concessit Prosdocimi episcopatui non annis dumtaxat* 93, *sed et multo pluribus, sepelisse, ac Passionem ejus descripsisse, quod paulo post tradit?*

martyrium subierit, an sub Nerone,

27 *Vidit id Petrus Equilinus; eaque de causa lib.* 9, *cap.* 32 S. Justinæ *martyrium describens, Vitaliano, regi Patavino et* S. Justinæ *patri, successisse ait Maximianum quemdam, non Diocletiani collegam illum, in Occidente imperatorem, sed alium antiquiorem, huic scilicet cognominem, et Patavini tractus dumtaxat regem, cu-* E *jus jussu* S. Justina *perempta fuerit. At explosa jam est ista de Patavinis regibus sub Romanis imperatoribus opinio. Quod si Maximianum hunc vel alicujus provinciæ præsidem vel prætorem, vel Patavini senatus principem facere, aliave hujusmodi dignitate non regia ornare volueris, nihil quidem, quin hujusmodi Maximianus aliquis seculo Christi primo secundove existere potuerit, obstabit; verum id sine teste nec affirmari, nec credi necesse est. Maximiano nonnulli imperatorem Maximinum substituere : sed vel sic, judice Cavacio, concidunt, quæcumque de* S. Justina *vera narrantur. Nam Maximinus, ut ait Cavacius, non ante annum* 236 *invasit imperium; ad cujus tempora S. Prosdocimus, circa S. Telesphori Papæ et Antonini Pii, id est, seculo Christi secundo ad annum circiter* 40 *provecto, ut illius Vitæ auctor scribit, defunctus, pertingere non potuit. Cavacius, qui Maximianum, proximæ Galliæ Cisalpinæ prætorem, vel militarem aliquem tribunum, legionisve præfectum, a Nerone ad coercendum fidei Christianæ progressum perillas oras missum fuisse autumat, ultimo Neronis anno* S. Justinæ *martyrium illigat.* F

an sub Maximiano

28 Ultimo, *inquit*, Neronis anno passam Justinam, conjicimus e supputatione temporum ab accessu D. Prosdocimi. Advenit is anno IV Claudii Cæsaris *(in Vita illius auctor scribit)* a quo ad ultimum Neronis annum enumerantur XXIV. Acta S. Prosdocimi, quæcumque sint, innuunt, septimo vel octavo anno a parentum conversione esse natam. Eandem in juventute passam, testantur reliquiæ ante non multos annos inspectæ, quæ exile corpus vix ultra puériles annos demonstrant. Itaque si ætati illius XVI vel XVII annos demus, tempus martyrii assequimur, *nimirum annum Christi* 68. *Ita quidem Cavacius : sed nec hic quidquam certi occurrit : primum quidem, quod opinio illa, secundum quam* S. Justina *sub Nerone passa sit, recentiori dumtaxat ætate sit nata : certe, quocumque tempore scripta sint Acta, tum* S. Justinæ, *tum S. Prosdocimi, ea tunc obtinuisse videtur apud Patavinos traditio, ut sub Maximiano imperatore passa crederetur; cum utrorumque auctores illum diserte nominent. Dein dubium videtur*

AUCTORE J. B.

A *videtur, num* S. Justina *et S. Prosdocimus eadem ætate vixerint; nulla enim Prosdocimi mentio fit in Actis* S. Justinæ *infra edendis; imo, licet illa S. Maximo sint supposita, non a Prosdocimo, sed a Christianis generatim sepulta dicitur num. 7. Tertio denique haud satis liquet, quidquid dicant Acta illius exiguæ vel nullius fidei. S. Prosdocimum Claudii et Neronis imperatorum ætate vixisse. Illum Patavini, inquit Tillemontius tom. 5 Monumentorum ecclesiasticorum pag.* 140, *primum suum episcopum faciunt, quod antiquiorem non norunt : potuerit igitur Maximiani ætate, si vera sint, quæ de illius et* S. Justinæ *necessitudine narrantur, fortasse vixisse. Neque vero contrarium apud scriptores Patavinos idoneo satis, ut omne ea de re dubium tollat, argumento stabilitum inveni. Quibus de causis* S. Justinæ *martyrium principio Commentarii sub Nerone vel Maximiano imperatoribus, sed dubitanter collocavi.*

incertum : martyrii locus et genus

29 *Si vero sub Maximiano passa statuatur, quæraturque, num sub finem seculi tertii, an sub initium quarti occubuerit, verosimilius Bailleto videtur sub initium potius seculi quarti, quam* B *sub finem tertii, in ea, quam diximus, hypothesi, illius martyrium contigisse : ita, quantum quidem apparet, censuit, quod apud Petrum Equilinum legerat, Maximianum, cum* S. Justinam *interfici jussit, Mediolano Patavium advenisse; ubi cum aliquamdiu consederit, priusquam anno* 305 *imperii fasces ibidem deponeret, verosimile illi visum est*, S. Justinæ *martyrium anno* 304 *sex septemve mensibus ante abdicatum a Maximiano imperium, affigi posse. Sed Maximianum*, S. Justina *interfecta, Romam reversum scribit Vitæ S. Prosdocimi auctor, et proin Roma Patavium advenisse, innuit : scriptor vero Martyrii* S. Justinæ, *unde Patavium profectus sit, silet : facit ergo horum auctorum exigua nec satis consentiens auctoritas, ut et hoc prorsus lateat in occulto. De adjunctis ceteris martyrii* S. Justinæ *inter auctores convenit, nempe de loco et genere mortis. Occisam aiunt in Campo Martio, qui, exuto gentili nomine*, Novi Prati *nomen induit, tunc quidem extra urbem sito, ubi modo locupletissimum templum ei dicatum cernitur : periit autem, seu potius cœlo vivere cœpit pectus gladio transfixa. Exstare ait* C *Scardeonis lib.* 2. *classe* 6 *in ejus templo sanctæ Martyris epitaphium in tabula lapidea, sed, ut ex dictis colligi facile poterit, partim incertum, partim vero falsum : sic habet* : Hic requiescit corpus beatæ Justinæ virginis et martyris Xhri, quæ fuit filia Vitaliani, regis Paduæ, et Maximiano imperatore gladio interfecta, et a S. Prosdocimo sepulta, postea vero a titulo Concordiæ Basilyca Justinæ fuit dicata.

non adeo dubia. Cum illa et alios passos esse,

30 S. Justinæ *palæstram, locumque sepulturæ paulo distinctius describit Ursatus lib.* I, *part.* I *Historiæ Patavinæ Italicæ ad annum Christi* 79, *ex quo sequentia habe* : S. Justina, lethali ictu percussa, e ponte in eum locum transferri se jussit, in quo, ut Patavinorum antiqua traditio habet, exiguum visitur sacellum, a lævo latere euntis versus portam civitatis Pontis curvi, ab eo ponte sic dictam. *Traditionis hujus antiquitatem ignoro : non videtur tamen eo tempore viguisse, quo Acta* S. Justinæ *conscripta fuerunt. Legesis num.* 6 *Actorum infra; ibi quidem* S. *Justinæ genuflexæ latus transfixum fuisse, reperies : at, accepto letali vulnere, alio sese transferri voluisse* S. Justinam, *non invenies; imo vero contra, eodem loco, quo vulnus acceperat, per horam (quamquam id parum, ut diximus, videatur credibile) elevatis in cœlum oculis mansisse, ibique spiritum Deo reddidisse : nihil quoque de* S. Justinæ *mox morituræ in alium locum translatione meminit Petrus Equilinus, scriptorve Vitæ S. Prosdocimi : verosimilius itaque videtur*, S. Justinam *jam exanimen, alioque profectis interfectoribus, e loco martyrii, ad locum sepulturæ suæ fuisse translatam. Sepulta autem fuit a S. Prosdocimo, ut Ursatus aliique passim scribunt, in Oratorio, quod hic Virgini Deiparæ excitarat, non procul a loco martyrii. Ceterum in non solam* S. Justinam *tunc sævitum esse, idem scribit Ursatus, verum et in alios promiscue, qui fidem Christianam Patavii ea tempestate profitebantur, Deo tamen S. Prosdocimum, Patavinum episcopum, ad gregis sui bonum persecutorum gladiis subtrahente.*

sequens utcumque suadet historia.

31 *Nihil quidem de martyrum illorum manipulo, eadem, qua* S. Justina, *occasione pro fide occisorum,* S. Justinæ *et Prosdocimi biographi : rem tamen utcumque verisimilem faciunt multorum martyrum corpora juxta idem Virginis oratorium et in propinquo* S. Justinæ *templo inventa, quorum inventionem descripturus Cavacius ad* E *annum* 1269 *ita præfatur* : Ea tempestate maxime opinamur rem accidisse, quæ inter Historias hujus cœnobii relata, et antiqua apud cives traditione celebris, vitio tamen vel temporum, vel scriptorum non exprimit annum, quo gesta est, quamvis summa fide conscripta etiam a loco, memoria, rebusque secutis optime sibi respondeat. *Tum Cavacius rei gestæ historiam suo stilo prosequitur : nos fontem ipsum hic exhibemus ex Ms., cui ad calcem ista subnectuntur* : Historia desumpta ex Cronicis S. Justinæ de Padua Congregationis Cassinensis, alias S. Justinæ de Padua e libro, cujus est titulus : « Passio B. Justinæ et Vita S. Prosdocimi, nec » non aliorum Legendæ Sanctorum, monasterii » divæ Justinæ. » Ego D. Philippus Venetus, bibliothecarius, affirmo, ut supra. *Titulus Historiæ hic est* : Historia revelationis sanctorum Martyrum, quiescentium in ecclesia S. Justinæ de Padua ante chorum, quæ videlicet revelatio celebratur *(mobiliter)* feria secunda ante diem Ascensionis Domini : *ipsa vero his verbis incipitur.*

F *Mulier Veronensis a B. Virgine*

32 Fuit quædam mulier venerabilis, Veronensi oppido oriunda, nomine Jacoba, Deo devota, quæ a primævo suæ juventutis tempore cœpit Domino servire. Diebus ac noctibus orationibus semper insistens, jejuniis et vigiliis corpus suum castigabat, pauperibus et orphanis subveniebat, et multis aliis virtutibus præclare insistens, sic juvenilem ætatem pertransiit. Tandem a Domino Jesu Christo, priusquam mortis debitum solveret, meruit hac revelatione consolari. Quadam igitur die post Resurrectionem Domini nostri Jesu Christi audiens, quæ Venetiis in die Ascensionis ejus in ecclesia S. Marci Euangelistæ indulgentia a pœna et a culpa a summo Pontifice *(Alexandro III)* collata fuisset, et a successoribus confirmata, visitare illam desiderabat. Et sic multoties hoc in corde suo proponebat, ac totis viribus adimplere cupiebat et de sua substantia, quam sibi Dominus contulerat, pro necessariis præparabat. Una denique nocte, antequam iter arriperet, finitis orationibus, quas altissimo Deo offerre consueverat, capta est soporis somno, et, dum medio

AUCTORE J. B.

dio silentio quiescerent omnia, et nox sui cursus perageret iter; apparuit beata Virgo, Mater Dei Maria, multitudine angelorum sociata, sicque alloquens ait : o mulier, quid agis? Quid mente tractasti? Perpendi enim, te velle pro indulgentiis alibi transmeare. Sed surge velocius, et perge ad urbem, quæ vocatur Padua, in ecclesia S. Justinæ : ibi per te Dominus Jesus Christus ostensurus est gloriam suam fidelibus suis, et veram indulgentiam ibi adipisceris.

Martyrum reliquias

33 Mulier, hæc audiens, obstupuit, putans, phantasma esse, et dixit : Quænam es tu, quæ et modo ista facis? Nondum enim cognoverat, quod beata Maria esset. Respondit ei Virgo gloriosa, dicens : Ego sum Mater Jesu Christi; nihil in me dubites, filia, sed, quæ dixero, constanter adimpleas. Mulier dixit : Loquere, Domina mea dulcissima, quia serva tua audit. Ait ei beata Maria : Est quidem in eadem ecclesia circulus quidam ante chorum, in medio ecclesiæ situatus, opere musello constructus, sub quo multa corpora Sanctorum requiescunt, qui ob Christi fidem coronam martyrii accipere meruerunt; ob quorum merita et reverentiam maximam indulgentiam ibidem consequeris tu, et omnes, qui devote et corde contrito concurrerint. Unde scias, quod altissimo Deo placet, qui * ob reverentiam et memoriam Sanctorum ipsorum, qui laverunt stolas suas in Sanguine Agni et dealbaverunt eas, dies natalitius eorum solemniter celebretur, et eorum memoria usque in seculum habeatur. Unde surge velocius, et ne moreris, fac, quæ tibi dico, ut gratia Dei semper tecum sit : et, hæc dicens, subtraxit se ab oculis ejus.

B

* lege : quod

in S. Justinæ templo occultari

34 Mulier vero excitata a sommo, mane expergefacta, cœpit cogitare et mente tractare de visione ista, qualiter sibi apparuerat beata Maria, et sic conferendo in corde suo apud semetipsam multum obstupuit, et dicebat : Qualisnam ego sum, ut Virgo Maria, Mater Domini mei, alloqui mihi dignetur? Non enim meis meritis, sed sui gratia et propter revelationem istorum Sanctorum. Ecce, quantam gratiam meruit hæc devota mulier, * adhuc in hoc misero carnis ergastulo per tantam ac talem nunciatricem hac revelatione consolari, non nisi quia Domino quotidie sedulum exhibebat officium, et in eo totaliter spem suam ponebat, bonis operibus adornatam, juxta illud psalmigraphi Vitas : " Spera " in Domino, et fac bonitatem, " quia sunt nonnulli, qui vane sperant in Domino, secundum opera bonitatis minime faciunt. Hæc autem venerabilis mulier non solum sperabat, sed et bonitatem faciebat, cum jejuniis, vigiliis et orationibus, et aliis præclaris virtutibus assidue insistebat. Ideo in spe sua invenit, quod quæsivit : adepta fuit, quod desiderabat, quia perseveravit pulsans, tenens lampadem ardentem in manibus suis.

* supple : quæ meruit

C

edocetur; quæ Patavium veniens

35 Stante autem illa in domo sua sic quiete, iterum per visum apparuit ei beata Virgo Maria simili specie, quia prius apparuerat, monens eam, ut, quod sibi revelaverat, devote adimpleret. Surgensque mane de stratu suo, recordabatur de visione, præparansque sibi necessaria et commendans se Domino, ac invocans Dei Genitricem, ut sibi semper adesse dignaretur (Quid plura?) in pace iter arripuit. Appropinquans autem Paduæ civitati, priusquam intraret, vexillo præcelsæ Crucis se muniens Domino se totis visceribus commendavit; erat enim feria secunda proxima ante Ascensionem Domini nostri Jesu Christi. Intrans vero civitatem, afflata Spiritu sancto, pro nimio gaudio admirabilis visionis, protinus increpando in fervore spiritus, magnis incepit clamare vocibus et dicere : O filii mei, laudate Dominum Jesum Christum, quia dignatus est plebem suam hodie in hac civitate visitare; surgite, surgite, dimittite res manuales, et ecclesiastica exercete. Surgite, et ecclesiam sanctæ Justinæ sanctificate. Venite et videte opera Dei, quia mirabilia sunt. Ibi vere veniam peccatorum vestrorum corde contrito et humiliato consequemini. Levate capita vestra, ecce, appropinquavis in vos regnum Dei. Et hæc dicens, sciscitabatur, ubi esset ecclesia S. Justinæ? Multi enim hoc audientes, mente insanam eam deridebant, et tamquam fatuam suis colloquiis proponebant. Pueri vero, exemplo majorum ducti, eam infestantes, mente captam ipsam astruebant.

D

reliquiarum locum indicat,

36 Alii, quibus mens sanior inerat, asserebant, forte eam Deus inspiravit; videamus, quæ dicit, et, si vera sint, credamus ei. Et sic dicentes, alios increpabant, ut tacerent, et sequebantur eam, ut viderent finem rei. Venerabilis autem mulier, tamquam vas Spiritus sancti, nihil horum curabat, ac si non audisset, et non cessabat eos increpare, ut hanc diem sanctificarent et ab operibus manuum cessarent, et ad ecclesiam properarent. Docta itaque, ubi sita foret ecclesia, festinanter properabat, acsi ad cœlestia gaudia invitata graderetur. Ut autem vidit ecclesiam, immenso repleta gaudio, medio viæ genu flexo, cœpit Deum benedicere, et dicebat : Benedictus es Deus patrum nostrorum in donis tuis, qui ita glorificas servos tuos, condonis tuis, qui ita glorificas servos tuos, confirma me, et ope * exercere digneris, quod meis auribus revelasti; exaudi me, bone Jesu, dominator vitæ meæ, qui vivis et regnas benedictus in secula. His dictis, surrexit et ecclesiam petiit; mox, ut intravit, visitavit sancta altaria, prospiciens per ecclesiam, si signum videret, quod sibi Dominus in visu demonstraverat. Tandem deveniens ante chorum, signum vidit, quod sibi fuerat demonstratum, et, ut de hoc certa foret, emit duodecim candelas a quodam, qui in ecclesia illo * tunc vendere consueverat sustentationis causa, sedens ad alveum aquæ benedictæ, qui aspergebat venientes ad ecclesiam, petens eleemosynam.

E

* opere

* an illas?

F

mulieri fidem facientibus miraculis :

37 Quas (*candelas*) ut accepit (*mulier*) circumcirca ipsum circulum eas extinctas afflavit, et sic oravit, astantibus omnibus, ad Dominum, flexis genibus in medio circuli ante Crucifixum dicens : Domine Jesu Christe, rex æternæ gloriæ, supplico immensæ misericordiæ tuæ, ut, si vera sint ea, quæ mihi in visu per gloriosam Genitricem tuam Virginem Mariam benignissime ostendisti, omnes istæ candelæ simul in instanti accendantur. Vix sermone impleto, omnes illæ candelæ mox accensæ fuerunt. Sicut flos de arbore producitur, sic lumen ex eis ortum fuit, et omnes campanæ, quæ erant in ecclesia, Dei nutu per se sonum dabant, ac si per alios pulsarentur. Monachi vero hoc audientes, et maxime, qui curam ecclesiæ habebant, concurrerunt, ut hoc spectaculum viderent. Audiebant quidem sonum, sed neminem pulsantem videbant. Unde non parum admirabantur. Et tamdiu per se pulsaverunt, quamdiu illæ candelæ combustæ fuerunt. Multitudo autem hæc signa videntes, laudaverunt Deum dicentes : Quia

A Quia Deus visitavit plebem suam. Etiam non pauci, variis oppressi infirmitatibus, pristinæ restituti sanitati, congratulantes ad propria redierunt.

hinc rei gestæ dies festus,

38 In tantum hoc miraculum, Deo annuente, placuit omni populo, et tanta devotio in eis crevit, ut hæc dies pro solemni festo haberetur usque in hodiernum diem. Invalescente autem hujusmodi fama, audientes vicini villarum et castrorum, necnon et civitatum adjacentium devote ducti, catervatim concurrebant, et excubias noctis quamplurimi diligenter observabant, et quam pluries eos, multitudine auctos, vix ecclesia poterat *. Venerabilis autem mulier, his peractis, non post multum temporis fiducialiter agens in nomine Domini, quievit in pace, et a viris Catholicis devote humata fuit, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est laus, honor et gloria cum Patre et Spiritu Sancto in secula seculorum. Amen. *His addit Cavacius citatus num.* 31. Hujus revelationis annua solemnitas agitur die III ante festum Ascensionis, quam sua ætate appellatam, B festam diem stultæ mulieris, scribit Ungarellus. Nunc sola monachorum pietate agitur, ceterum apud cives pene ignota. Prodit idem auctor, ab episcopo Patavino sacrum puteum (cujus signum erat circulus, de quo supra) ne pedibus accedentium protereretur, obductum fuisse zophoro marmoreo egregii operis, et adjectam inscriptionem: „ Hic requiescunt ossa innumerabilium „ sanctorum Martyrum. „ Zophorus extat, inscriptio deperiit.

* *supple: capere*

et locus a fidelibus in veneratione haberi cœpit.

39 Monachi postea locum clathris ferreis circundant; puteum tamen fodere vel aperire, neque ea ætas, neque posterior ausa est. Sed Majores nostri lustrantes proxima loca antiquissimum inibi cœmeterium reperierunt, in quo sepulcra, cuniculorum instar, visuntur, et in his ossa martyrum, ex quibus multa super os putei congessimus in solatium, et ad excitandam pietatem orantibus. Descendus eo satis profondus est, et locus perpetuo madens. Olet tamen multam sanctitatem, ut nullus eo descendens erga San- C ctos Dei devotior non ascendat. Ex his ante aliquot annos Serenissimus Bavariæ dux Maximilianus, dum Roma in patriam rediret, reliquias postulavit, accepitque. De beata (*rectene Beatam vocet, ipse viderit*) Jacoba nihil hactenus comperi, præter pauca apud Scardeonium, qui eam Patavii sancto fine discessisse atque in templo nostro tumulum accepisse scribit. *Atque ita quidem se habet horum Martyrum inventionis historia, etsi singulorum, quibus ornatur, adjunctorum vadem me præbere non velim; sed quoniam, separatimne, an simul cum* S. Justina, *aut qua ætate martyrium subierint, non liquet, illos* S. Justinæ *socios dare, neque hoc loci, neque in Commentarii hujus titulo ausi fuimus. Ad* S. Justinam, *unde digressio facta, redeamus.*

§ III. Templum S. Justinæ conditum ab Opilione: quo is tempore floruerit.

Templi S. Justinæ

Comment. hujus § I *num.* 14 *mentio facta est templi,* S. Justinæ *nomini in Campo olim Martio juxta Patavium excitati: id si a S. Prosdocimo, ut hujus quidem biographus scribit, consecratum est, sanctæ Virginis cultum mox ab illius martyrio vel certe ab illo non admodum diu initium cepisse, necesse est: at ne de seculo quidem, quo sanguinem Christo* S. Justina *litavit, ex dictis constat; ac proin de tempore, quo templum illud conditum fuit, multo minus. Scriptor Vitæ S. Prosdocimi, qui* S Justinam *Maximiani imperatoris jussu trucidatam censuit templum, de quo loquimur, sub Constantino Magno, reddita Ecclesiæ pace, exstructum ait, idque ad opinionem suam sat congruenter: quod vero prælerea ait, consecratum fuisse a S. Prosdocimo, qui anno Claudii imperatoris quarto, seu æræ Christianæ vulgaris anno secundum Labbeum quadragesimo quarto Patavium venerit (nisi id recentioris additamentum sit) per se liquet, verum esse non posse. In hujus itaque sententia vel templi* S. Justinæ *consecratio, sanctæ Virginis educatio, ac parentum illius ad fidem conversio S. Prosdocimo erit abroganda; vel hujus Patavium adventus ad seculum saltem tertium differendus. Ex his, qui* S. Justinam *sub Nerone, vel seculo Christi primo aut secundo passam credunt, alii templum eidem excitatum fuisse iisdem seculis volunt; alii vero contra, quod et ii faciunt, qui sub Maximiano occisam volunt, longe serius id contigisse contendunt.* E

cujus epocha ipsis S. Justinæ monachis haud explorata fuit,

41 *Quid senserint ea de re seculo* XVI *monachi* S. Justinæ, *monumentum prodit,* in parietibus summi templi S. Justinæ, *ut scribit Sertorius Ursatus de Monumentis Patavinis lib.* 1, *sect.* 1, *pag.* 14, *ad aræ Majoris dexteram ipsi in hanc formam erectum:* Memoriæ clarissimi viri Opilionis Piccauri, nobilissimi Patavini, patris patriæ, patritiique Romani, qui cum, imperatore Hadriano, circa annum Christi CXXXVII divino afflatu vetus, quod erat Concordiæ, templum Divæ Justinæ Martyri consecrasset, amplissimo hoc a fundamentis addito ac plurimis opibus ditato monasterio, in augustissima cella Divæ Mariæ Virgini dicata prope beatum Prosdocimum voluit sepeliri, monaci congregationis Cassinensis memores posuere MDLXI. *Verum non unum hic peccatum admittitur: prælerquam enim, quod Opilio, nec familia Piccaurus, nec patria Patavinus verosimilius fuerit, nec Adriano imperante vixerit, nec denique monasterium* S. Justinæ *templo, quod infra fusius discutietur, primitus fuerit additum, annus conditi* S. Justinæ *templi in monumento assertus ea tantum nititur opinione, seu traditione, ex qua* S. Justina *seculo Christi primo vel secundo martyrium passa creditur; sed, ut diximus supra, prorsus incerta, nec satis constanti, ut tum e biographis S. Prosdocimi et* S. Justinæ, *tum ex tabula lapidea efficitur, quam in templo* S. Justinæ *sua memoria exstitisse, Scardeonius scribit lib.* 2, *classe* 6, *verbis num.* 29 *transcriptis, signatam:* F

AUCTORE J. B.

signatam : cum enim secundum illos S. Justina *seculo tertio ad finem vergente, aut sequentis initio, seu sub imperatore Maximiano fuerit affecta martyrio ; Hadrianus vero seculo Christi secundo floruerit, fieri haud potuit secundum eosdem, ut illi Opilio templum sub Hadriano dicandum curarit.*

Conditor Opilio quidam fertur fuisse

42 *Priusquam vero aliorum de tempore conditi* S. Justinæ *templi sententias referam, monumentum lapideum e veteris* S. Justinæ *templi ruderibus erutum, quo fere recentiorum sententia nititur, in medium proferam ex Cavacio lib.* I *de Cœnobio* S. Justinæ *Patavino ad annum* 421, *ubi illud exhibet, ac describit his verbis :* Sed a diptychis episcoporum nos revocat pietas Opilionis, viri consularis, qui ea tempestate Divæ Justinæ templum excitavit. Hujus apud nos memoria est ex lapide, antiquis notis sculpto, quem e ruderibus veteris templi effossum asservamus. Sic habet : " † Opilio. v̄. c. et inl̄. pp. " adque. patritius. hanc. basilicam. vel. oratorium. " in. honore. sanctæ Justinæ. martyris. a. funda- " mentis. cœptam. Deo. Juvante. perfecit. † Triangularis est lapis, et in ostio marmareo super epistilio tympanum exhibebat. Ipsa autem inscriptio medio circulo, qui lauream demonstrat, continetur. Extra circulum utrinque crux est, a cujus cornu minores cruces et Græci characteres pendent Α et Ω. Ea, veluti pietatem, rude quoque sæculum indicant, quo litterarum cultus et architecturæ rationes desierant. Refertur eadem inscriptio a Scardeonio, sed quibusdam male mutatis. *Lapidis vero inscriptionisque imaginem, Cavacianæ descriptioni omnino similem, exhibet Ursatus supra laudatus pag.* 12. *Scardeonius lib.* 3 *classe* 13 *pro particula et habet* pe ; *pro* adque *habet* atque. *Vocem vero* patritius *scripsit* patricius. *Congruunt verba cetera.*

et inscriptione non satis antiqua :

43 *Dubium quidem non est, quin lapis ille, templi* S. Justinæ *fabricæ, ut conditoris aut instauratoris memoriam posteris conservaret, jam olim alicubi fuerit commissus ; verum quo tempore? Cum rude seculum indicet illius structura, fatente Cavacio, et, teste Ursato, ab antiqua elegantia Romana deflectat, vel hinc satis apparet, inscriptionem illi incisam ad seculum Christi primum aut secundum aut Hadriani imperatoris ætatem referri non posse. Addit Ursatus, eadem ætate nondum adeo Latini sermonis puritatem defecisse, ut* Adque inlustris *pro* atque illustris *scriberetur. Præter* inlustris *seu* illustris viri *titulum, etiam* viri clarissimi *vel* consularis *(utrumque enim per litteras V. C. designare inscriptionis auctor potuit) et* patricii *titulo insignitur : hi autem Constantini Magni temporibus primum adhiberi cœpti sunt, ut Ursatus in Historia Patavina pag.* 138 *ait : id. verum est, Constantinum Magnum novum quoddam patriciorum genus excogitasse, si Zosimo credimus, lib.* 2 *ita scribenti :* Optato quoque cum hoc interfici jusso, qui patricii dignitatem adeptus a Constantino fuerat. Eum honoris titulum Constantinus primus excogitaverat, lataque lege sanxerat, ut qui hunc consecuti fuissent, supra ipsos præfectos prætoriorum sessitarent. *A Constantino itaque vox* patricius *nomen novæ dignitatis et præfecturæ fuit ; sed usurpatum jam diu ante, imo vel a Romuli tempore ; ut apud Pitiscum in Lexico antiquitatum legere est. Series rerum ab Augusto gestarum apud Gruterum pag.* 230, *sic habet :* Patriciorum numerum auxi : *Inscriptio* I *pag.* 403 *Cn. Domitio, qui Vespasiani et Titi tempore fuit, ut alias apud eumdem Gruterum subinde occurrentes taceam,* adlecto inter patricios *dedicata est. Similiter et V. C. seu* viri clarissimi *titulus ante Constantinum adhibitus fuit : ita Cælius Urbanus anni* 234 *consul* vir clarissimus *dicitur in inscriptione, quam patri posuit : ita hæc habet apud Relandum in Fastis consularibus pag.* 172 : C. Cælio Saturnino V. C. præfecto prætorio C. Cœlius Urbanus V. C. consularis patri posuit. *Validius itaque Adriani temporibus positam Opilioni inscriptionem negat Ursatus ob adscriptum illi* inlustris *titulum, cujus, etsi non adeo sit explorata origo, serius tamen natum confitentur auctores. Vide Pancirolum in Notitia imperii Orientalis cap.* 2, *Bulengerum de imperio Romano lib.* 2 *cap.* 21, *Pitiscum ad illam vocem.*

incerta tradunt Petrus Equilinus et scriptor Vitæ S. Prosdocimi de Opilionis ætate.

44 *Petrus Equilinus lib.* 10 *cap.* 33, S. Justinæ *templum excitatum fuisse, scripsit, ab Opilio patricio et a S. Prosdocimo consecratum ; unde fit, ut ex ejus sententia seculo Christi primo vel secundo jam inde illud extiterit : verba illius sunt :* Ad suasionem antem beati episcopi *(Prosdocimi)* patricius quidam, nomine Opilius, Christianus, ecclesiam in honorem sanctæ Justinæ virginis supra corpus illius erexit, et juxta eam oratorium beatæ Virginis composuit : quam ecclesiam simul cum oratorio Prosdocimus episcopus consecravit. *At Constantini Magni tempore excitata fuisse videtur ex mente auctoris Vitæ S. Prosdocimi, in qua sic ille scribit:* Proximo vero tempore, impiissimo Maximiano imperatore mortuo, in hac civitate Patavio quidam patricius nomine Opilius, Christianissimus, divina admonitione admonitus, construxit ecclesiam in honore S. Justinæ, et prope eam lapidibus pretiosis fecit oratorium in honorem sanctæ Mariæ : quam ecclesiam simul cum oratio S. Prosdocimus consecravit : *quamquam cum his verbis componi nequeat, quod ad calcem Vitæ S. Prosdocimi legitur, videlicet obiisse sanctum episcopum sub Antonino Pio, ut supra observatum est. Verum tempus, quo passa est* S. Justina, *ex ante dictis incertum est : assertiones vero istæ nullo legitimo antiquitatis suffragio nituntur, neque earum auctores ii sunt, ut iis fides habeatur. Opilius quidam Antonii Pii ætate vixisse videtur secundum inscriptionem quamdam Solodurensem, a Grutero pag.* 87 *num.* 4 *relatam et his verbis conceptam :* Deæ Eponæ M. Opilius Restio miles leg. XXII Antonianæ P. P. F. immunis cos. cura. Salens. vico Salodor. DD XXII Kal. Septembr. D. N. Antonio aug. $\overline{II}$ et Sacerdote $\overline{II}$ cos. V. S. L. M. *Sed prima illius verba hominem hunc ethnicum fuisse demonstrant ; nec tituli* S. Justinæ *templi conditori congruunt.*

quem Cavacius, correcto Cassiodori textu, anni 455 consulem facit

45 *Varie recentiores, sed minore successu, quam conatu, se torquent, ut, quis hic Opilio seu Opilius qui* S. Justinæ *templi conditor audit, fuerit, quave vixerit ætate, divinent. Opilionis viri clarissimi et anno* 453 *in Occidente Consulis, Vincomali in Oriente consulis collegæ, nomen in Fastis consularibus, in Actis concilii Andegavensis apud Labbe tom.* 4 *conciliorum col.* 1020 *et in litteris Leonis Magni apud Quesnellum tom.* I *a pag.* 608 *usque ad* 639 *celebratissimum est ; hunc Cavacius non modo ecclesiæ* S. Justinæ *conditorem, sed et Aëtii, celeberrimi sub Valentiniano belli ducis, qui Attilam, Hunnorum regem, in campis Catalaunicis fudit, et Valentiniani seu jussu seu manu occisus est, filium facit : Aëtii quidem filium ex Cassiodoro lib.* I, *variarum*

AUCTORE J. B.

A *variarum Epistolarum Ep. 4, ubi de Cassiodori ipsius, non avo, ut Cavacius ait, sed patre ita scribit Theodoricus :* Pater hujus candidati (*Cassiodori*) sub Valentiniano principe gessit tribuni et notarii laudabiliter dignitatem... sed, ut se pares animi solent eligere *, patricio Aëtio pro juvanda republica magna fuit charitate sociatus, quem tunc rerum dominus (*Valentinianus*) propter sapientiam sui et gloriosos in republica labores in omni consilii parte sequebatur. Ad Attilam igitur armorum potentem cum supradicti filio Carpilione legationis est officio non irrite destinatus. *Hæc Cassiodori, seu, si mavis, Theodorici verba sunt, a Garetio editi : sed pro* Carpilione *legendum esse* Opilione, *Cavacius censet, ea solum de causa, quod Carpilionis apud scriptores nulla sit mentio, multa autem Opilionis.*

* *alias* diligere

46 *At Opilionem, anni* 453 *consulem*, S. Justinæ *templum condidisse, perhibet, quod omnia, quæ de Opilione monumentum num.* 42 *allatum habet, Opilioni anno* 453 *consuli apprime congruant.* Opilionem, *inquit*, spectatum B virum et multis magistratibus antea perfunctum, docent tituli, qui eidem in superiori lapide inscribuntur. Viri clarissimi titulus his, qui consulatum adepti sunt, frequens legitur apud chronologos. Eumdem Opilioni tribuit S. Leo Magnus in Epistolis, quas dedit sub ipsius consulatu. Notantur etiam Acta concilii Andegavensis consulatu Opilionis. V. C. Illustrem eumdem habeo ex duobus Rescriptis augustorum *(Theodosii Nov.* 35 *et Valentiniani Nov.* 14) quibus illustrem ipsius dignitatem appellant, dum esset magister officiorum. Licet autem quærenti, quo tempore prætorii præfecturam *(nam et hanc dignitatem lapis exprimit)* gesserit, nihil obvenerit, quod animum expleat, tamen dum consulem lego, præfecturam etiam prætorii, atque digniora, si qua deferebantur, officia eidem argumentor. Patritia dignitas, quam Zeno augustus prælatam voluit ceteris dignitatibus, his accedebat, qui consulatu functi essent vel prætoriam, Illiricam, seu Urbanem præfecturam administrassent. Itaque dum lapis Opilionem patritium demonstrat, eumdem præfectum prætorio credas. *Et vero, ut pluribus verbis Cavacius explicat, amplissima Opilioni munera ob paterna in Romanum impe-* C *rium merita debebantur. His denique accedunt veteres archivi* S. Justinæ *monasterii tabulæ, anno* XV *Valentiniani datæ, quibus Opilio* SS. Justinæ *et Prosdocimi ecclesiæ aliquot, in Bononiensi maxime territorio sita, latifundia legat.*

ex dicta inscriptione et charta monasterii S. Justinæ :

47 *Speciem quidem verisimilitudinis habet Cavaciana opinio, sed certi nihil, cui acquiescas. Apud Cassiodorum pro* Carpilione *legendum esse* Opilione, *jam ante Cavacium Onuphrius Panvinius his verbis indicarat in Commentario ad lib.* 3 *Fastorum :* Opilionem vero et Aëtium Juniorem, Aëtii ter consulis filios, ex Cassiodoro Occidentales consules digessi. *Cassiodorus quidem in Chronico Opilionem consulem memorat ; at cujus hic filius fuerit, nec hic nec alibi edicit : sua igitur Panvinius auctoritate Aëtii, Attilæ in campis Catalaunicis victoris, filium fuisse, decreverit. Fallitur Panvinius Aëtium, anni* 454 *consulem, Aëtii, Attilæ adversarii et a Valentiniano eodem anno occisi, filium faciens : fuit enim Aëtius anni* 454 *consul, non Occidentalis, sed Orientalis, idemque, qui in Chronico Alexandrino ad consulatum Monaxii et Phlintæ anno* 419 *urbis Constantinopolitanæ præfectus fuisse legitur, præfectus prætorii sub Theodosio Juniore in lege cod. Theodosiani* de imaginibus imperialibus, *et concilio Chalcedonensi anno* 451 *una cum Marciano Augusto interfuisse apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum col.* 575, *uti observat in Criticis Pagius : ut adeo falli facile potuerit etiam, dum Opilionem anni* 453 *in Occidente consulem, Aëtii utriusque militiæ magistri, Attilæque victoris, filium dixit.*

at in Cassiodorum

48 *Quod vero Cavacius ait, non fieri apud scriptores Carpilionis mentionem, contra Opilionis multam ; etsi verum sit hoc, illud tamen liberalius, quam verius ait : Carpilionis enim, Aëtii, si non filii, certe soceri, meminit Gregorius Turonensis lib.* 2 *Historiæ Francorum num. seu cap.* 8 *ex Renato Frigerido : utriusque auctoris verba accipe :* Igitur his ita digestis (*Gregorium audis*) ac per ordinem expletis, quid de Aëtio supra memorato (*Attilæ expugnatore)* Renati Frigeridi narrat Historia, tacere nefas putavi. Nam cum in duodecimo Historiarum libro referat, post divi Honorii excessum, Valentinia- E num puerulum, uno tantum lustro peracto, a consobrino Theodosio imperatorem fuisse creatum, et apud urbem Romam tyrannum Johannem in imperium surrexisse, legatosque ejus a cæsare dicat fuisse despectos, adjecit (*nimirum Renatus Frigeridus*) Dum hæc ita gererentur, legati ad tyrannum reversi sunt, mandata atrociora portantes : quibus permotus Johannes Aëtium, id temporis curam palatii gerentem, cum ingenti auri pondere ad Chunos (*sive Hunnos)* transmittit, notos sibi obsidiatus tempore et familiari amicitia devinctos, cum mandatis hujusmodi : cum primum partes adversæ Italiam ingressæ forent, ipsi a tergo adorirentur, se a fronte venturum.

mendum ir repsisse

49 Et quia de hoc viro *(ita Frigeridus pergit)* consequenter plura memoranda sunt, ejus genus moresque ordiri placet. Gaudentius pater, Scythiæ provinciæ primoris loci, a domesticatu exorsus militiam, usque ad magisterii equitum, culmen provectus est. Mater Itala *(alias Itela)* nobilis ac locuples femina. Aëtius filius *(non Aëtii, cujus hic genus et mores Frigeridus describit, sed Gaudentii, contra ac Pagius scribit)* a puero prætorianus, tribus annis F Alarici obses, dehinc Chunorum : post hæc Carpilionis gener ex comite domesticorum, et Johannis curam palatii gerere cœpit. Medii corporis, virilis habitudinis decenter formatus, quo neque infirmitudini esset, neque oneri, animo alacer, membris vegetus, eques promtissimus, sagittarum jactu peritus, conto impiger, bellis aptissimus, pacis artibus celebris, nullius avaritiæ, minimæ cupiditatis, bonis animi præditus, nec impulsoribus quidem pravis ab instituto suo devians, injuriarum patientissimus, laboris adpetens, impavidus periculorum, famis sitisque tolerantissimus. Cui ab ineunte ætate prædictum liquet, quantæ potentiæ fatis destinaretur, temporibus suis locisque celebrandus.

non videtur,

50 Hæc supradictus historiographus *(inquit iterum Gregorius Turonensis)* de Aëtio narrat. Adultus autem Valentinianus imperator, metuens, ne se per tyrannidem Aëtius opprimeret, eum, nullis causis exstantibus, interemit. *Libuit hæc ex prædictis auctoribus fuse huc transscribere*

quo pro Opilione positum sit Carpilione;

AUCTORE J. B.

scribere, tum ut Pagius, tum ut Cavacius refallatur : Pagius quidem, dum ad annum 454 num. 2 verba illa Frigeridi Aëtius filius, velut de Aëtii, a Valentiniano occisi, filio dicta interpretatur, quæ de ipso Aëtio intelligenda esse, mecum opinabitur, quisquis laudatorum mox scriptorum verba perpenderit. De Carpilione vero, Aëtii secundum Cassiodorum filio, si vera Gregorius Turonensis, laudatusque ab eo Frigeridus scribunt, statuet, eum ex Carpilionis, de quo Gregorius, filia anonyma forte, Aëtio, a Valentiniano occiso, nupta natum, et Carpilionem ex avi materni nomine dictum fuisse. Utut sese res habeat, equidem liquet, jam inde saltem a Gregorii Turonensis tempore Carpilionis, Aëtii seu filii seu soceri, mentionem factam fuisse apud scriptores, atque adeo falli Cavacium, dum illum antiquis scriptoribus omnino ignotum pronunciat; vehemensque hinc oritur suspicio, nihil in Cassiodoro, Carpilionem memorante, mendi latere. Imo Carpilionis, Aëtii filii, diserta mentio fit in Excerptis ex Historia Gothica Prisci Rhetoris, qui sub Theodosio Juniore vixit, inter Historiæ Byzantinæ scriptores, anno 1648 Parisiis impressos, pag. 53 his verbis : Hi ubi per-

B currerunt, qui desiderabantur, Attilas Bigilam una cum Esla sine mora proficisci jussit, Romanis denunciatum, ut omnes transfugas Scyticæ nationis, quotquot in eorum postestate essent, redderent, a tempore Carpilionis filii Aëtii, Romanorum Occidentalium ducis, qui obses apud eum fuerat.

hunc Pagius non sat fundate una cum Papa Leone Attilam adiisse, ait:

51 *Ceterum nescio, quid sibi supra laudatus Pagius velit, dum hisce Cassiodori in Chronico ad consulatum Herculani et Sporatii verbis :* His Coss. Attila, redintegratis viribus, Aquileiam magna vi dimicans introivit, cum quo a Valentiniano imperatore Papa Leo directus pacem fecit, *post particulas* cum quo *de suo inserit :* scilicet Carpilione. *Cassiodori enim verba nihil aliud innuunt, quam S. Leonem Attilæ auctorem fuisse, ut, relicta Italia, ad sua rediret : quod si Leonis ad Attilam euntis comites quærantur, dederat illos Pagius ipse ad annum 452 num. 5 ex Prosperi Chronico, Abienum scilicet, virum consularem, et Trigetium virum præfectorium :*

C *ut mirum sit, eumdem Pagium ad annum 454 num. 2 Leoni comites tribuisse Cassiodori patrem, et Carpilionem, Aëtii filium. At inquies cum Pagio Ex laudata Cassiodori Epistola liquet, Cassiodori patrem et Carpilionem Aëtii filium ad Attilam, cum is Romæ immineret, legatione functos pacis nuntium retulisse. Sic habet : Cassiodori pater et Carpilio pacem, seu veram seu simulatam, Attilæ extorserunt; ad id factum, cum, capta Aquileia, Romæ imminebat, nec legitur in citata apud Cassiodorum epistola, nec Pagius probat : fieri vero id potuisse, cum sub annum 450 Gallias invaderet, Tillemontius censet tom. 6 Historiæ imperatorum pag. 147. Sed ad Opilionem, templi* S. Justinæ *conditorem, redeamus, ne a proposito longius aberremus.*

charta vero,

52 *Haud parum ponderis sententiæ Cavacianæ accederet, si, Valentiniano III imperatore, Opilio, qui anno 453 in Occidente consulatum gessit,* S. Justinæ *templo seu potius monasterio latifundia aliquot in territorio Bononiensi sita legarit, quod modo discutiendum. Contigisse id, vult Cavacius anno Valentiniani XV, qui fuit æræ Christianæ 439; unde* S. Justinæ *templum paulo ante conditum fuisse, merito fortasse contenderet, si donatio illa legitimis posset testimoniis mo-*

D *numentisque evinci : at quæ eam in rem monumenta Cavacius adducit, falsi suspicione non vacant. Exstare, ait, in archivio* S. Justinæ *monasterii veteres ea de re tabulas, ex autographo desumptas, in quibus inter latifundia cetera memorantur sequentia :* Catinum, Litibanum, Vindemiolum, Casale Paulinum, et prope vicum Quingetula Columbianum, Granariolum et alia, *sed jam olim ab aliis possessa, et antiquatis nominibus incomperta. Cur Opilionis tabulas non protulit Cavacius, quo de illarum fide ferri judicium posset? Quod si præstitisset, illum hic Justus Fontaninus, Ancyranus præsul, in præfatione Commentarii de S. Columba num. 3 exiguæ sinceritatis non accusasset. Verum, quod ipse non præstitit, post Angelum Calogiera, monachum Camaldulensem, qui illas anno 1730 typis vulgavit, præstitit Muratorius tom. 3. Antiquitatum Italicarum medii ævi col. 35 et binis sequentibus, hanc chartæ illius notitiam præmittens :* Heic autem agitur, *inquit*, de pergamena, perantiquis sane characteribus, ut videtur ante multa sæcula signata, nihil tamen autographi præferente. E

quam Cavacius laudat,

53 *Integram Opilionis chartam Muratorius exhibet : sed illam partim tantum huc transcribere sufficiet, ut quivis ex male cohærentibus notis chronicis et stilo barbaro, qui per omnem illam chartam diffunditur, Opilioni, Romano patricio, et anni 453 consuli, perperam a Cavacio adscribi, facile intelligat. Accide igitur Priores aliquot ejus lineas, e quibus de reliqua ejus serie judicium feras.* In nomine Domini nostri Jesu Christi. Imperante piissimo Augusto Constantino, a Deo coronato, pacifico, magno imperatore, anno quinto decimo, sub die mensis Junii, Indictione prima. Domino sancto et merito ac ter beatissimo, seu et venerabili monasterio sanctæ Justinæ, virginis et martyris, ubi corpus sanctæ Justinæ, et Sanctorum Prosdocimi, et multa corpora aliorum Sanctorum requiescunt, constructo foris urbe Pataviensi, ubi multas res a bonis hominibus delegata sunt. Ego quidem in Dei Omnipotentis nomine Opilio patricius Romanorum dono in predicto monasterio pro oblatione et illuminatione, seu pro eterna remuneratione anime mee et de quondam parentorum meorum presens presentis salute : F magni donacionem sanctarum Scripturarum nos racio promovet, ea semper considerare atque disponere, quæ pro animabus ac meritis regni celestis ritributione merear promereri. Credimus nos sine Evangelica leccio promoveri subsequentibus lecionibus, et hoc seculo centuplum et in futuro vite eterne esse participes etc. *E latifundiis vero, in territorio Bononiensi sitis, et supra a Cavacio nominatim enumeratis, paulo post subduntur hæc :* Casale, Vindemiolum, vicus Fraxinetus, Quingetula, Colombianum, Granariolum, *ut de hac charta Cavacius procul dubio agere videatur.*

nec illi prodesse, nec pro legitima

54 *Charta hæc neque legitima videtur, nec, ut talis esset, Cavicio quidquam prodesset : anno enim Christi 439 nullus exstitit imperator Constantinus, atque adeo illius nomine notari non potuit. Constantino quidem Valentinianum Cavacius subrogat, sed servato anno imperii ejus decimo quinto; quo non prima, ut charta habet, sed septima currebat Indictio Præterea Opilio parentes suos jam tunc defunctos, cum donationem suam fecit, verbis illis,* quondam parentorum meorum *indicare videtur : at Aëtius, Opillionis*

secundum

A *secundum Cavacium pater, non nisi anno 454 e vivis sublatis fuit. Porro neque legitima videtur : ægre enim Constantinum imperatorem reperias, cujus imperii annus dicimus quintus una cum Indictione prima curreb at. Justus Fontaninus supra laudatus num. 4 datam ait anno 733 sub Constantino Copronymo : sed annus hujus* XV, *ducto initio a* XXXI *Martii anni 720, quo imperator a patre suo, Leone Isaurico, coronatus est, incepit a die* XXXI *Martii anni 734 : esto, anno 733 Indictio prima cucurrerit. Dein, qui fit, ut in charta solus notetur Constantinus filius ; non Leo etiam, illius pater, qui nondum e vivis excesserat? Qui fit, ut, si Patavii, quo se Opilionem recepisse, Fontaninus conjicit, scripta sit, non sub Liutprando Langobardorum rege, qui tunc Patavium sua in potestate habebat, sed sub Constantino, in Oriente imperante, data dicatur? Chartam aliam in rem suam Fontaninus laudat a Paulo I datam, et ab Hieronymo Rossi sub principium lib.* V *Historiæ Ravennatis relatam ; sed hactenus mihi videre illam non licuit. Plura de Opilionis charta vide apud Muratorium, qui demum de illa sic*
B *pronuntiat :* Hisce adde, scatere nimiis erroribus chartam, et carere loco, ubi scripta fuerit, aliaque ibi occurrere vitia, quæ in unum quidem apographi scriptorem rejicere possis, sed non desinant dubitationem injicere vetusti cujuspiam figmenti ; ac præcipue quum non apographum, sed primitivam chartam appellandam illam, contendere alii possint.

videtur haberi posse. 55 *Bacchinius, ut Muratorius refert, chartam prædictam cum anno Christi 733 componere conatus, tot difficultatibus se vidit implicitum, ut in aliam descenderit conjecturam, nimirum illam anno Christi 793 sub Constantino, Leonis Chazari et Irenes filio, fuisse exaratam. Fluebat tum quidem Indictio prima ; sed annus Constantini, ex quo imperator a patre creatus est, quod anno 776 contigit, decimus octavus ; ab obitu vero patris, anno 780 die* VIII *Septembris defuncti, annus decimus tertius dumtaxat, nimirum mense Junio, quo charta illa data fuisse notatur. Sed et illud incommodi hæc patitur conjectura, quod sub Constantino, Occidentali imperatore, confecta dicatur ; cum eo anno Italia non penes Constantinum, sed penes Carolum Magnum*
C *fuerit, qui Italiæ Pipinum filium præfecerat ; de quo Annales Francorum apud Chesnium tom. 2 scriptorum Galliæ pag. 22 ad annum 781 hæc habent :* Perrexit Carlus rex Romam, et baptizatus est ibi filius ejus, qui vocabatur ei Carlomannus, quem Adrianus Papa, mutato nomine, vocavit Pippinum et unxit in regem super Italiam. *Mortuus est Pipinus Italiæ rex anno 810, Carolus Magnus anno 814 : atque adeo, si anno 793 exarata fuisset prædicta charta, annum Caroli Magni, vel Pipini saltem in Italia regnantis, non Constantini, nomen verosimiliter prætulisset.*

§ IV. Ursati et Fontanini de Opilione, S. Justinæ templi conditore, opinio refellitur.

Geminum *Sertorius Ursatus de rebus Patavinis Opus scripsit ; alterum anno 1652 typis vulgatum, quod monumenta Patavina Latino ; alterum anno 1678, quod rerum Patavinarum historiam Italico sermone complectitur : utroque quidem de Opilione, templi* S. Justinæ *conditore, disserit, sed in diversas sententias abit. Opere priori pag. 13 Cavacio subscribens*, S. Justinæ *templum Opilionis, anni 453 consulis, pietati munificenti æque adscribit, et Opilionem Aëtii, inclyti ducis, filium facit, Cassiodorum eodem, quo Cavacius, modo interpretatus.* Aëtium, *inquit*, V. C. patrem habuit, eodem teste *(puta Cassiodoro)* dummodo, ut caute observat accuratissimus Cavacius, pro Carpilione, quod mendosum, reponas Opilione. *Tum, memoratis partim Cassiodori verbis num. 45 transcriptis, ad hunc modum pergit :* Ubi minime mirum, si pro Opilione imperiti illorum temporum librarii Carpilione scripserint, vocum affinitate decepti. De Carpilione autem nec historiæ, nec illorum temporum fasti quidquam prodidere, at de Opilione plurima. Consulem enim eum cum Vincomalo fuisse anno Christi CDLII, *(imo* CDLIII, *ut alibi ipse Ursatus scribit)* et Marcellinus comes, et Cassiodorus et Panvinius unanimes testantur : " Opilio et Vincoimo Cassiodori verba sunt : " Opilio et Vincomalus. His consulibus, Attila in sedibus suis " moritur. " Quæ textum Epistolæ *(Cassiodori, in qua legitur*, Capilio) hactenus corruptum satis indicant. *Ursati de Opilione,* E

57 *Fateor : Opilionem, non Carpilionem, consulem cum Vincomalo Cassiodorus dixit in Chronico : sed hunc Occidentalem fuisse, aut Aëtii filium, quibus tandem verbis Cassiodorus indicavit ? Verbis, inquies, num. 45 datis, si sinceræ lectioni reddantur : sed lateatne in illis mendum hic maxime quæritur. Contra, quæ de Frigerido et Gregorio Turonensi et Prisco Rhetore disputata sunt supra, contrarium suadent. Urgebit Ursatus iterum : Quem Cassiodorus lib.* I *variarum Epistolarum, epist.* 4 Carpilionem *dixit, eumdem lib.* 5 *Epist.* 41 *diserte* Opilionem *vocavit, sic scribens :* Opilio fuit vir quidem abjectis temporibus, ad excubias tamen palatinas electus. Qui multo amplius crescere potuit, nisi fides sub avidissima remunerationis sterilitate jacuisset. *Laudo Ursati in pervolvendo Cassiodoro diligentiam : sed affirmanti vel certe sibi sumenti, utroque loco eadem persona sermonem esse, assentiri non possum. Significat ea Epistola senatui Romano Theoricus, Gothorum rex, se Cyprianum quemdam ad sacrarum largitionum comitivam evexisse ; Cyprianum tum a privatis meritis, tum a generis splendore commendat : hunc autem a solo Cypriani patre Opilione his verbis repetit ;* Gloriatur etiam non extrema luce natalium. Nam pater huic, sicut meministis, Opilio fuit, vir quidem abjectis temporibus etc. *Ex quibus intelligas, Opilionem, de quo Cassiodorus,* *templi S. Justinæ conditore,* F

104

AUCTORE J. B.

Cassiodorus, jam tum, cum ista Theodoricus scripsit, in vivis non fuisse superstitem, nec ad altiorem honoris gradum, quem paulo infra mediocrem Theodoricus appellat, etsi majore splendore dignus esset, quam ad palatii excubias temporis infelicitate fuisse evectum. Dicine id de Opilione poterat, præfecturam prætorii, ut vult Ursatus, patriciatum Romanum, ac denique consulatum consecuto?

opinio refellitur,

58 *Videamus modo, quid Ursatus in Patavina Historia Italico sermone conscripta, in hanc rem afferat. Pag.* 136 S. Justinæ *templum conditum, perfectumque scribit circa annum* 524 *ab Opilione quidem, sed alio ab illo, qui anno* 453 *consulatum gessit : nec enim verosimile censet, hunc ad annum usque* 524 *vitam protraxisse, ac tanto senio gravem ecclesiis condendis aptum intentumque fuisse. Sane anno* 524 *Consulum Fastis adscriptus legitur Opilio quidam, idem fortassis, de quo Athalaricus, Gothorum rex lib.* 8 *apud Cassiodorum Epp.* 16 *et* 17. *Consulem in Occidente illum fuisse, ex eo liquet, quod illum Theodatus Gotthorum in Italia rex post Amalasuntam carceri perfide inclusam ad Justinia-* B *num imperatorum legationis munere fungi jusserit : nec enim aptius cuiquam applices Procopii verba lib.* I *de Bello Gotthico cap.* 4 *ita scribentis :* Clausam hic *(in lacu Vulsino)* Amalasuntham Theodatus servari jussit, ac veritus, quod accidit, ne eo facto imperatorem offenderet, Liberium et Opilionem, senatores Romanos, aliosque nonnullos misit, omni ope deprecari jussos illius odium, affirmando, nihil mali Amalasunthæ irrogasse Theodatum, quamvis ab ea prius acceptum pessime *Sed hunc* S. Justinæ *templum Patavii excitasse, mera Ursati conjectura est : mirum porro est, eumdem scriptorem Opilionem anni* 524 *consulem pro Aëtii sub annum* 453 *a Valentiniano occisi filio habuisse : si enim Ursato verosimile non est visum, Opilionem anni* 453 *consulem ad annum usque* 524 *vitam potraxisse ; cur non item vero parum simile credidit, Opilionem Aëtii, ut ait, filium, annis circiter* 70 *a morte patris consulari demum dignitati fuisse admotum ?*

C

uti et Justi Fontanini, qui Opilionem

59 *Ut a Cavacio Ursatus in Historia Patavina, ita ab utroque Justus Fontaninus in Præfatione Commentarii in Vitam S. Columbæ pag.* 19 *et seqq. de tempore, quo data est charta superius laudata, atque ejus auctore dissentit. De tempore, quo data fuit charta ex Fontanini sententia jam actum est supra. Si vero illum interroges, quis fuerit Opilio in eo memoratus ; fuit, et quidem procul dubio fuit Opilio (non is quidem, cujus Agnellus meminit apud Bacchinium in Vita S. Joannis Angelopti ; hic enim seculo* VIII *seu anno* 733 *antiquior) sed alius quispiam e Ravennatum exarchorum numero tempore Constantini Copronymi, qui principum suorum iconomachorum jussa contemnens, ac salutis suæ satagens, Patavium secessit, ibique post dictam donationem* S. Justinæ *ecclesiam seu partim seu integre instauravit, suique post mortem coporis esse voluit conservatricem. Quid ita? Ut paucis dicam, eo recidit illius ratiocinium : Chartæ ista subscriptio est :* Ego Opilio gloriosus imperialis patricius Romanorum : *fuit igitur illius auctor patricius Romanorum. Atqui* patricius Romanorum *titulus fuit Ravennatum exarchorum proprius : fuit igitur Opilio, chartæ auctor, exarchus Ravennas. Si vero Fontaninum præterea percuncteris, quem locum inter exarchos Ravennates Opilio tenuerit, respondet, locum medium illi debéri inter Paulum, anno* 726 *interemptum, et Eutychium, qui fuit ultimus exarchorum.* D

Ravennatem sub annum 733 exarchum fuisse,

60 *Non aliunde notus Fontanino est iste Opilio, patricius Romanorum, quem certo Ravenatem exarchum fuisse ait, quam ex charta Opilionis supra laudata, et insuper alia, de qua paulo infra. At Opilio in illa exarchum se non nominat ; nec, ut ita se nominaret, id certum foret : non uno enim ex capite, ut supra dixi, fides chartæ in suspicionem vocari merito potest. Aliunde igitur Fontanino, exstitisse anno* 733 *Ravennæ exarchum, Opilionem nomine, Pauli successorem, Eutychii vero decessorem, priusquam dicto suo fidem certam a lectore exigeret, evictum dare incumbebat; quod, ut opinor, procul dubio, modo potuisset, præstare studuisset. Ut quid igitur Ravennatem exarchum omnibus incognitum hactenus obtrudit? Immo vero jam ante annum* 733 *Ravennatibus exarchum fuisse Eutychium, tum aliunde, tum ex inscriptione, quam adfert Rubeus lib.* 4 *Historiæ Ravennatis, liquet : hæc ita habet :* Guvernante Italiam Domno Eutychio excell. patritio et exarcho III Kal. Feb. Ind. XIV ; *qua* E *mense Februario currebat annus Christi* 731. *Neque Opilioni anno* 733 *Patricium Romanum, si hic titulus Ravennatibus exarchis proprius fuisset, se scribere licuisset, exarchatu fungente Eutychio. Quaquam nec verum videatur, eo titulo decoratos fuisse Ravennates exarchos. Hunc enim Eutychio non tribuit inscriptio mox relata, non Anastasius in Vitis Pontificum, qui de Ravennatibus Exarchis agens, de Romano in Gregorio ; de Eleutherio in Deusdedit ; de Isacio in Severino ; de Theodoro in Theodoro ; de Olympio in Martino ; de Joanne in Conone et Sergio, de Theophylacto in Joanne VI ; de Joanne Risocopo et Scholastico in Constantino ; de Paulo et Eutychio in Gregorio II ; item de Eutychio in Gregorio III et Zacharia ;* patricios *illos quidem, sed sine hoc addito :* Romanorum, *appellat ; licet hunc titulum integre diserteque plus vice simplici repetat, ubi de Carolo Magno.*

frustra contendit,

61 *Non Paulus diaconus tom.* I *Scriptorum rerum Italicarum, licet lib.* 2 *cap.* 29 *et seq. Longini ; lib.* 3 *capp.* 18 *et* 26, *et lib.* 4 *capp.* 26, 29 *et* 33 *Smaragdi ; lib.* 3 *cap.* 26 *et lib.* 4 *capp.* 8 *et* 13 *Romani ; lib.* 4 *capp.* 13 *et* 26 *Gallinici ; lib.* 4 *cap.* 35 *Eleutherii ; lib.* 6 *cap.* 34 *Scholastici, et Pauli denique cap.* 49 *ejusdem libri, qui omnes Ravennates exarchi fuerunt, meminerit. Scio, Paulo lib.* 4 *cap.* 40 *Gregorium quemdam* Patricium Romanorum *fuisse dictum, sed is non Ravennas exarchus fuit, sed Opitergino præsidio Græci imperatoris nomine præerat. Vivebant enim adhuc, cum Gregorius iste Opitergii versabatur, ut ex Paulo capp.* 42 *et* 43 *liquet, Agilulfus Langobardorum rex, et Heraclius imperator ex Pauli cap.* 51, *cujus tempore Eleutherius Ravennatem exarchatum tenebat, ut ex Anastasio in Deusdedit patet. Gregorius quidem aliquis, ex Privilegio Constantis imperatoris apud Bacchinium parte* 2 *pag.* 285, *Ravennas fuit exarchus, sed multo serius sub annum* 666 *et sub Constante, quem cum priore Gregorio, qui sub annum* 615 *Opitergii morabatur, præsul Ancyranus post Hadrianum Valesium male confudit, ut Berettus docet in Tabula chronographica Italiæ medii ævi num.* 80, *quem consule tom.* 10 *scriptorum rerum Italicarum col.* 159. F

nec id evincit

62 *Altera charta, ex qua notum habuit Fontaninus*

A *taninus Opilionem, Romanorum Patricium (non tamen propterea, ut jam diximus, Ravennatem exarchum) est Gregorii IV Pontificis anno 828 data, et apud Muratorium tom. 3. Antiquitatum Italiæ col. 39 et binis seqq. integre excusa. Characteres illius, teste Muratorio, iis, quibus exarata est charta Opilionis, de qua supra, sunt admodum similes : duplex illius exemplar exstare ait in tabulario monasterii* S. Justinæ, *alterum prolixius, alterum contractius; quod utrumque unico intuitu cognoscendum exhibuit, prolixius quidem totum transcribendo; contractius vero, uncinis includendo quidquid in contractiori desideratur, et reperitur in prolixiori. Inscripta est Miloni, monasterii* S. Justinæ *abbati*, Romæ *data* XII Kalendas Julias, anno ejusdem Sedis primo, et Domno Lothario secundo, Indictione octava. *In ea de Opilione sic loquens inducitur Pontifex* : Quia juste et racionabiliter vestra humilitas *(Milonem alloquitur)* nostro Apostolatui humiliter postulastis, quatinus pro Dei amore, animeque nostro remedio, per presentis nostri privilegii auctoritatem, quamque per auctoritatem Domni Lotharii imperatoris augusti, spiritualis in Christo dilectissimi filii nostri, concederemus et con-
B firmaremus scilicet omnes res et proprietates prædicti monasterii, cujus ecclesiam Opilius, PATRICIUS ROMANORUM fundavit, ibique ejus corpusculum in pace requiescit in atrio ejusdem ecclesie supra duas columpnas, qui etiam multa tribuit dona in eodem monasterio. Ideoque per præsentem privilegium confirmamus etc.

Gregorii IV charta,

63 *Chartam hanc Gregorii IV, uti et præcedentem, critico ariete concussit idem Muratorius, vir in multo litterarum genere apprime versatus : ipsum loquentem audi* : Quod heic me excruciat, *inquit post alia pauca*, cogor aperte dicere, tot vitia convenire in hujus Bullæ textum, ut illam nemo, uti legitimam mercem, sit facile suscepturus. Nam præter dissonantiam inter duo illa unius Bullæ exempla deprehensam, præter affectatam mentionem sepulcri, in quo depositus dicitur Opilius, sive Opilio, PATRICIUS ROMANORUM; et præter alia, quæ persequi non est animus : inter chronologicas notas intoleranda pugna consurgit, quam tollere ne acutissimus quidem possit. Anno DCCCXXVIII mense Junio decurrebat annus primus Gregorii
C IV Papæ. In eum annum minime cadit Indictio octava, sed quidem sexta. Et rursus scripta hæ dicuntur ANNO DOMNO LOTHARIO, pro DOMNI LOTHARII, SECUNDO, quæ vitiosa formula *(adde et multa alia in decursu chartæ contenta)* Apostolicæ Sedis cancellariam non bene olet, quum ibi Latinæ linguæ atque Grammaticæ honor aliquis semper habitus fuerit. Prætereа extra omnem controversiam est, Lotharium I coronam ac nomen imperialis dignitatis Romæ accepisse anno DCCCXXIII. Ergo annus secundus ejus imperii in annum I Gregorii IV, sive in annum Christi DCCCXXVIII nequaquam convenit. Adde, nullam mentionem fieri Ludovici Pii augusti imperantis cum filio. In aliis chartis ejus nomen præterire minime mos fuit. Fortassis etiam abhorret ab eorum temporum consuetudine multa DUORUM MILLIUM MANCUSORUM AURI OPTIMI, cujus medietas persolvenda erat NOSTRO SACRO PALATIO, quum de monasterio ageretur extra fines Pontificiæ ditionis posito, et possidente tot alios fundos, minime in Bononiensi agro comprehensos. Hæc et alia, quæ abire insalutata volo, apud me hujus etiam Bullæ fidem saltem dubiam faciunt.

quam citat.

64 *Dein quis fuit Milo* S. Justinæ *abbas, ad quem chartam illam anno 828 Gregorius dederit? Cum ante Rosium, qui sub annum 849 Patavinum episcopatum tenuit, ne monasterium quidem* S. Justinæ *exstitisse videatur, ut infra dicetur, primusque illius abbas sub eodem Rosio fuerit Christianus, quo certe antiquiorem Cavacius, loci historiographus, non invenit. Verum non eo hæc de Opilione dicta sunt, ut sanctæ Martyris templum ab illo aliquando conditum reparatumve fuisse, eamus inficias : sed ut tempus, quo id contigit, plane incertum esse; patriciatum vero illius ac consulatum dignitates esse appareat verosimillime fictitias, quas illi, quo monasterii, ut factum sæpius est, origo redderetur illustrior, nemo, quis fabulator affinxerit. Nihil dico de iis, qui Opilionem familia Picaurum aut Picacapram fuisse volunt, quos Ursatus in Historia Patavina pag. 137 refellit ex eo, quod ex familiæ e Transalgardis originem ducant ex Patavinorum geneologorum testimonio : Transalgardi autem sub Carolo Magno primum Patavii sedem fixerint.* E

§ V. Quo tempore conditum fuerit S. Justinæ monasterium. Templum novum eidem dicatum

S. Justinæ templo

In *obscuro pariter est, quo primum tempore* S. Justinæ *templo monasterium adjectum fuerit : auctor Vitæ S. Prosdocimi, et ex eo verosimiliter Scardeonius Classe* 13, *ubi de Opilione, jam inde a S. Prosdocimi ætate id factum, ac a sacris virginibus inhabitatum scribunt : verum tanta illius monasterii antiquitas fundamento caret, rejiciturque a Cavacio, qui se monasterii illius originem ignorare fatetur.* Nos, *inquit*, quamvis antiquitatem exoptemus, ex qua nostris rebus plus dignitatis accedat, tamen potius opinamur, monachos non nisi post Patavium restitutum, imperante Carolo Magno, templum D. Justinæ obtinuisse. *Et paulo infra* : Itaque maximæ vetustati tribuatur, quod monasterii principia etiam litterarum memorias excedant : *ita ille; nihil tamen, unde Caroli Magni ætate* S. Justinæ *monasterium conditum fuisse conjicias, speciatim in medium proferens. Si legitimæ essent chartæ Opilionis et Gregorii IV nomine venditatæ, in quibus monasterii* S. Justinæ *mentio fit, jam inde a seculo saltem octavo id exstitisse, necesse esset : at, cum earum fidem ex dictis supra non pauca infringant, nec id affirmare ausim. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum 870 num. 21 Rosium, ab anno circiter 860 Patavinum episcopum*, S. Justinæ *monasterii conditorem facit ex instrumento ipsius Rosii, quod quia Cavacius valde minutum dedit, adjicit ille* : Optandum esset, ut integrum retulisset Cavacius. *Mabillonii votis tom. 4 Antiquitatum Italiæ col. 781 et binis seqq. satisfecit Muratorius,* F

AUCTORE J. B.

Muratorius, ex quo tamen haud certo elicitur, Rosium illud condidisse, ac monachis Benedictinis tradidisse. En illud.

Rosius episcopus Patavinus,

66 In nomine Domini. Imperante Domno nostro Hlodowico imperatore, Hlotharii filius, postquam imperiare cepit, anno vicesimo quincto, VI Nonas Madii, Indictione septima, feliciter. Offersionem vel tradicione, que facere visus sum ego in Dei nomine Rorsus sancte Patavine ecclesiæ episcopus una per consensu et voluntate avocato meo nomine Hercomario, in ecclesia sancte et venerabilis Justine vel senedochium, quo ego ipse a fundamentis pro remedium anime mee edificare precepi, quæ sita est prope ecclesiam ejus venerabilis virginis Justine, in qua ejus sanctissimum corpus humatum requiescere videtur: ubi vir venerabilis Christiano presbyter et a nobis electum et ordinatum abba preesse cernitur. Ideoque ego, qui supra, Rorsus nunc Pontifex, considerante me Dei omnipotentis misericordia et remedium anime mee offero atque trado ego Rorsus episcopus secundum legem Salicam ad presenti die omnes res meas, quas habere et possidere videor in Monte Silicis, sive in finibus Patavense vel comitatu Vicentino, offero et trado ad supradictum almificum locum, et tibi Christiano abbati, vel ad fratres, qui in ipso senodochium religiose vivere degunt, ut abeatis exinde alimonia sive vestimentum ad usui vestro, ut pro me indigno peccatore preces omnipotenti Deo fundere incensanter dignetis, vel in ipsum venerabile locum deservire valeatis.

ut ex ejus charta

67 Id est, in primis offero, atque trado ego Rorsus humilis episcopus curte mea, quæ nuncupatur Maserada cum capella, quæ in honorem beati Martini confessoris ego ipse a fundamentis edificavi vel consecravi, cum casales et omnia, quantum ad ipsam autem pertinere dinoscitur, et similiter trado et offero curte mea infra civitatem Patavi cum oratorio suo, qui in onore beati Petri principis Apostolorum dedicata est, cum omnia, quæ ad ipsam præfatam curtem vel oratorium pertinere videtur. Nec non et curtem meam in Cervarises cum oratorio suo, quod in onore sanctæ Crucis est consecratus, quæ sita est in comitatu Vicentino, trado et offero cum omnia adjacentia et pertinentia sua. Has prenominatas curtes ex integrum, quantum ad manu mea hodie abere vel possidere visus sum, trado et offero ad presenti die in jam prenominata ecclesia beate Justine virginis, vel senodochium cum omnibus edificiis earum, et cum silbis, aplectaneis, ortis, areis, vineis, campis, pratis, salectis, pascuis ac stallareis, pomiferis arboribus, paludibus, usis aquarum, rivis, rubinis, monte, plano, omnia in integrum, cultum et incultum, quantum ad me pertinet, vel pertinere vel possidere visus sum.

ostenditur,

68 Et offero atque trado in predicto venerabili loco similiter a die presenti et hora servis et ancillis meis pro anima mea, eorum nomina sunt: Lupulus et Justiolus cum filio suo item Justolo, Rodulfus, Luvari, Petrus, Vidolus, Adam, Beffanius cum uxore sua, nomine Eta, Felicitas cum filia sua, Gallidolus cum uxore sua et duos filios suos, Riculfus, Regisilda et filia ejus Rotruda, Willi, Juba, Rotruda, Altemanno cum uxore sua Gaudencia et filia sua Ansperga, Liutecarda et filia ejus Helmedrudda, Radperga, Willi, Liuba cum filias suas Egena et Vindelinda et Liucinda et Gisemperga, Justola, Regingunda, Agneola cum filias suas Orsolane et Senatere, Unica, Fuscola, Gisemperga, et quanti nati vel procreati fuerint, postquam in potestate mea devenerunt. Istas suprascriptas res vel mancipiis, quorum nomina vel loca superius leguntur, et ubicumque proprietario nomine a me possessum vel devolutum est, et hodie a manu mea teneo per liberam racionem et vendicionem et emcionem sive per donacionem nec non et commutationem vel blandimentum secundum legem meam Salica possessum habeo, offero adque trado ego Rorius episcopus ad presenti in jam prenominatum locum pro remedium anime mee, et exinde nichil mihi reservavi.

69 Professus sum, in tali vero tinore offero et trado supra nominatus res seu familias, ut si ego Rorius episcopus, quod fieri minime credo, vel aliquis ex successoribus meis de predictas res vel maucipiis, eorum nomina et loca supra annotatas esse videntur, vel qui de ipsis hominibus nati vel procreati fuerint, retollere de ipso venerabili loco, aut contrare voluerimus, sive tibi Christiano abbati vel a successoribus tuis, et omnia, sicut supra legitur, non adservaverimus ego Rorius episcopus vel successoribus meis, tunc deveniat ipsas res vel familias, quod supra legitur, in potestatem regis, qui pro tempore Italia regere videtur. Hæc ideo adfiximus, ut mea, que supra, Rorius episcopus offersio sive tradictio perhennis temporibus in ipsum almificum locum, quod supra legitur, inviolabilis et inconcussa permaneat. Iterum volo atque instituo, ut tu Christianus abbas vel successores tui ab hac præsenti die, quod est sexto Nonas Madii pro ipsa offersionem vel tradicionem, quod ego hodie facio per omni die pro me pascere debeatis pauperes numero tres, dum ego, qui supra Rorsus episcopus, advixero, sive post meum decessum, et in annuale vero meo per remedium anime mee pascere debeatis ter sacerdotes et levitas numero quadraginta. In alio vero die, quod post annuale meum evenerit, volo adque instituo, ut reficiantur ibi in prædicto loco pauperes numero centum. Et cum ipsis pauperes refecti fuerint usque ad saturitatem, laudem Deo referant, et proficiant ad salutem pro anima mea.

xenodochium seu cœnobium

adjunxit

70 Quod si tu Christianus abba vel successores tui de prædicta elemosina, quod pro anima mea dare instituo, aliquid retraere volueritis, una neglesseritis facere, in omnipotenti Dei judicio reservo, cui omnia manifesta sunt, et nihil ei latet. Sed nolle quod volui, nisi quod a me semel factum bono animo est, perhennis temporibus inviolabilis permaneat. Et manifestus sum ego Rorsus episcopus, qui a pagina et calamo cum pinna de terra levavi, et Ulfari nothario scribere sic rogavi, et testibus obtuli roborandam, ut hanc donacio sive offersio supra legitur firma et stabilis sine alicui hominum contradictione permaneat. Actum in cenobio sancte Justine, in Dei nomine feliciter. Ego Rorius quamvis indignus episcopus in hanc offersionem seu tradicionem a me facta manu mea subscripsi. Ego Ercomarius advocatus consensi, manu mea subscripsi. Ego Justinus archidiaconus rogatus manu mea subscripsi. Ego Leopertus presbiter et prepositus sancte Marie manu mea subscripsi. Ego Dominicus presbiter canonicus manu mea subscripsi. Ego Joannes

A nes presbyter manu mea subscripsi. Ego Fradellus presbyter manu mea subscripsi. Ego Justinus presbyter arcarius sancte Marie manu mea subscripsi. Ego Dominicus presbyter etc. † Ulfari notharius rogatus a Domno Rorio venerabili episcopo, hanc cartulam, offersionem vel tradicionem scripsi et subscripsi et post tradita complevi.

anno 874, 71 *Hæc Rosii charta, vi cujus, ut ait Cavacius pag.* 38, *a monachis Benedictinis, etiam sua ætate, pauperibus religiosis hebdomadis singulis, panis et vini portio statuta erat, et ante festum Nativitatis Dominicæ centum pauperibus epulum præbebatur, seculi sui quidem barbariem præfert; ceterum vero in notis chronicis recte sibi congruit: Ludovicus enim Lotharii filius, a Leone IV coronatus est imperator anno* 849; *atque adeo annus ejus imperii vigesimus quintus non nisi anno* 874, *quo, ad mensem Majum provecto, currebat Indictio septima, finem accepit. Neque mirum videri debet, mentionem in ea fieri legis Salicæ seu Francicæ, cum ea sub Francis, deletis Longobardorum regibus, fuerit in Italiam invecta, ipseque Rosius, ut Patavini scriptores perhi-* B *bent, Francica gente oriundus.* Autographa minime est charta illa, *inquit Muratorius:* est tamen exemplum pervetustum, *ut fortassis mendorum, quæ in illa occurrit, frequentia describentis imperitiæ magnam partem possit attribui. Cavacius pag.* 35 *pro anno Ludovici vigesimo quinto scripsit decimum quintum; et Rosii chartam anno* 870 *affixit; quod et Ughellus, Cavacium incaute secutus, fecit tom.* 5 *Italiæ sacræ auctæ col.* 428, *ubi et Rosium Patavinum episcopum factum ait anno* 861. *Sed apud Sigonium de regno Italiæ lib.* 6 *Ludovici secundi diploma exstat, quo Rorii seu Rosii episcopi precibus ecclesiam Patavinam in tutelam suam recipit, datum* VII Idus Februarias, anno, Christo propitio, imperii Domini Lotharii Pii imperatoris XXVI, et Ludovici Gloriosissimi augusti in Italiæ VI, *(seu potius* V*)* Indictione XII, *qui fuit annus* 849.

sed ab hodierno S. Justinæ monasterio diversum: 72 *Porro ex eadem Rosii charta seu testamento quidem liquet, illum excitatum a se juxta* S. Justinæ *ædes xenodochium monachis quibusdam (verosimillime quidem Benedictinis) administrandum dedisse; sed certum inde non fit, quod num.* 65 *aiebam, excitasse illum Benedictinis diversum a xenodochio monasterium, cujus nulla,* C *aperta saltem, in charta Rosiana fit mentio: quin vero ita loquitur in charta, de qua mox, Gauslinus, Patavinus episcopus, ut ipse potius* S. Justinæ *templo et excitato ab episcopo Rosio alendis pauperibus xenodochio, sed Hunnorum vastatione semirutis, primis illud adjecisse videatur. Gauslini charta ex Ursato in Historia Patavina pag.* 205 *accipe:* In nomine sanctæ et Individuæ Trinitatis. Gubernante Catholicam plebem beati Petri Apostoli Joanne, summo Pontifice, Pontificatus sui anno VI, Imperante Domino nostro Othone imperatore, anno Incarnationis Domini DCCCCLXX in mense Februarii, Indictione XIV. Cum venissem ego Gauslinus episcopus in ecclesiam beatæ Justinæ martyris, et beati Prosdocimi præsulis, et vidissem ibi per circuitum omnem locum desolatum, nec esse ibi, qui aliquid diceret, aut aliquam susceptionem hospitibus aut pauperibus pararet. Tunc inspirante divina ac potenti misericordia, sicut ipse corda humana illustrare dignatus est, ita et cor meum implere, ac visitare dignatus est, ut ob ipsius amorem Sanctorumque omnium, nec non et B. Justinæ martyris, beatique Prosdocimi confessoris cœnobium ædificarem monachis. AUCTORE C. B.

hoc vero videtur 73 Tunc congregavi omnem clerum, omnesque optimates, et cunctum populum super eo, quod Dominus in corde meo inspirasset, sed et valde omnibus placuit. Unde cum omnibus sacerdotibus, cunctoque clero et cum omnium fidelium consensu, juvante Deo, construximus cœnobium. Ibique ego, qui supra Gauslinus episcopus, ut præfati monachi, qui ibi præesse debent, firmi ac stabiles esse possint, pro remedio animæ Senioris nostri Othonis, et pro anima mea, et cunctorum Catholicorum, seu et pro omnibus, qui in hac ecclesia deserviunt, ut firmum ac stabile nostrum scriptum habeant, quatenus, qui post nos in hanc sedem venerint, non destruant; sed magis in Dei amore roborent; ut et ipsi per ipsorum monachorum intercessionem valeant ætherea possidere regna. Quare ego Gauslinus episcopus cum omni clero et cuncto populo, qui hic congregamur, per tremendum Omnipotentis Dei judicium et per ipsius majestatem deprecamur, nec non et per omnem cœtum sanctorum angelorum, archangelorum, patriarcharum, prophetarum, Apo- E stolorum, martyrum, confessorum, ac virginum, omniumque Sanctorum, ut nulla superimposita, nullum redditum, nullam molestationem ipsis monachis inferat, nisi incensum orationis. Quod si aliter fecerit, quam supra legimus, ante tribunal Christi retributionem habeat in die judicii cum Juda traditore, inde strando ad rationem.

Gauslinus, Patavinus episcopus, 74 Ego in Dei omnipotentis nomine Gauslinus Pataviensis ecclesiæ episcopus donamus et confirmamus ad monasterium sanctæ Justinæ virginis, et sancti Prosdocimi confessoris Christi, non multum longe a civitate Patavii, ubi corpora Sanctorum requiescunt, ad laudem Sanctorum ejus, pro præsenti merito et futuro, pro suprascripto imperatore Othone, atque duce nostro, clero ac populo, ut omnes fideliter vivant in Christo, per quem, qui serviunt, ut dignus est, coronentur in cœlis, ubi et nos miseri peccatores, clerus, populus, atque propinqui, aliquam portiunculam habere possimus, ubi omnes magni consistunt, Deo concedente, damus et confirmamus ad ipsam ecclesiam sanctæ Justinæ, et sancti Prosdocimi confessoris F Christi, in primis ecclesiam sancti Angeli prope supradictum monasterium cum massaritiis et rebus, quæ eidem pertinent, cum quartis et decimis, cum loco, qui dicitur Patro Novo, et terris cum vineis, ubi dicitur Ruthena, Braido monachorum, et uno arcu, qui currit flumen Retronis. Et ecclesiam sanctorum archangelorum, quæ constructa est foris civitate Patavii in loco, qui dicitur Vantio, cum suis finibus, et terra, quæ vocatur Senedo, cum suis finibus; id est, cum quartis et decimis. Ecclesiam sancti Martini, quæ est ædificata in loco, ubi dicitur prope Montemsilicem cum casis et massaritiis, quæ ibidem pertinent, seu servis et ancilis, qui in suprascripto Montesilice habitant. Et curtem unam in loco, qui dicitur Tribano, cum suis casis et massaritiis, quæ ibidem pertinent, cum quartis et decimis, seu in Pernumia, in capite silvæ, et in Aire cum quartis et decimis.

ex hic relata ejus charta 75 Et curtem unam cum domo cultili cum capella, quæ ædificata est in honore sanctæ Mariæ

AUCTORE J. B.

Mariæ Virginis in loco, qui dicitur Macerata, cum casis, massaritiis, quartis, decimis, et cum omnibus rebus, quæ ibidem pertinent. Et totam decimam, quæ jacet in comitatu Vicentino in loco, ubi dicitur Masone, cum capella, quæ est constructa ad honorem S. Galli, cum quartis, decimis, et cum omnibus rebus, quæ ibidem pertinent. Et ecclesiam unam, quæ est ædificata ad honorem sancti Georgii in loco, dicto Robolone, cum terris et omnibus decimis, quæ ibidem pertinent. Et totam decimam, quam dare debent famuli S. Justinæ sive in montibus, sive in vallibus. Hæc omnia suprascripta volumus, et confirmamus, assistentibus suprascriptis, habeat et teneat ipse sanctus locus in æternum, ut serviant ipsi monachi, cum suo abbate Ingelberto, Deo Sanctisque usque in finem sæculi, omnibus remotis, quæ in ista donatione et confirmatione, frangere, contradicere, aut molestiam facere, aut inquietare habeant. Et teneat in die judicii, quod in hac pagina supra legimus. Ego Gauslinus episcopus hanc B paginam, a me factam, propria manu mea confirmavi et roboravi. Ego Martinus archipresbyter in hanc paginam offersionis consensi et scripsi. Ego Joannes presbyter m. Ego Marinus presbyter. m. Ego Bonizo presbyter. m. Ego Albericus presbyter. m. Ego Rochero presbyter. m. Ego Dominicus presbyter. m. Ego Rozo presbyter. m. Ego Redaldus presbyter. m. Ego Joannes diaconus. m. Ego Andreas diaconus. m. Signum manu Joannis testis. Signum manu Bernardi testis. Signum manu Uldarici testis. Signum manu Adam testis. Signum manu Luitprandi nobilissimi. Signum manu Alberti. Signum manu Valentini. Signum manu Arduini. Omnes isti rogati testes.

primus construxisse

76 *Gauslinus verbis num.* 72 *transcriptis satis quidem aperte innuit, tum* S. Justinæ *templum, tum additum illi a Rosio xenodochium, quod sua ætate, in monasterii* S. Justinæ *vicinia situm, adhuc superstes fuisse, pag.* 207 *Ursatus scribit, prius exstitisse, quam ipse Patavinum episcopatum susceperat; sed nullo modo de* S. Justinæ *monasterio, quod a Rosii xenodochio diversum sit, idem prædicat: imo vero, cum id se construxisse dicat, nulla alterius conditoris mentione, ne quidem tacita, injecta; nec aliunde certa legitimaque videantur exstare monumenta, quibus major monasterii antiquitas citra dubium ostendatur, videtur illud tum primum a Gauslino condi cœpisse. Eodem, quo Gauslinus, modo Burchardus quoque Patavinus episcopus, anno* 1034 *collata a decessoribus suis monasterio* S. Justinæ *bona confirmans, locutus est apud Muratorium tom.* 3 *Antiquitatum Italiæ col.* 203. *Ita ille de Gauslino:* Hanc igitur sollicitudinem venerabilis Gauslinus, Patavensis epicopus, vigilanter exhibuit, quando super omnia, quæ bona egit diligencia, de sibi commissis non modicam habuit, videlidet de ecclesia S. Justinæ virginis, quæ sita est foris civitatem Patavensem, quam olim quasi destructam ac desolatam pene ab omnibus.... pro Dei amore et veneratione ejusdem sanctæ Justinæ monasterium ibi construxit, et abbatem atque monachos ordinavit, atque ex ipsius episcopii rebus donacionem tantam donavit, ut aliquantulum ibi Deo servientes possit vivere: *quibus et ipse verbis ita de Gauslino loquitur ac si is primus monasterii illius conditor fuisset.* C

77 *Atque ita Muratorius sæpe laudatus censuit tom.* 3 *Antiquitatum Italicarum medii ævi Dissertatione* 34, *addens, sub id fere tempus varia monasteria, ut apud Venetos, Mutinenses, Rhegienses et Parmenses, fuisse excitata. Et sane anno* 982 *initium habuisse Venetiis cœnobium S. Georgii Majoris a Mauroceno nobilissimo cive, scribit Ughellus tom.* 5 *Italiæ sacræ auctæ col,* 1200, *ubi fundationis dicti monasterii litteras exhibet. Ipse Muratorius mox laudatus tom.* I, *col.* 1019 *et seq. Joannis episcopi Mutinensis litteras refert, anno* 998 *exaratas, quibus S. Petri monasterio, in suburbio Mutinensi a se fundato, possessiones aliquot donat. Et tom.* 5, *col.* 541 *et seq. fundationem recitat monasterii sanctimonialium SS. Viti et Modesti prope Scantianum, nunc S. Thomæ, anno* 1015 *Teusone episcopo Rhegiensi factam; quamquam illud a Teusone tantummodo instauratum putet. Parmæ item sub finem seculi* X *conditum fuisse S. Joannis Evangelistæ monasterium liquet, ex Vita S. Joannis, primi illius monasterii abbatis, a monacho anonymo subæquali conscripta, quam habes Benedictini Seculi* V *parte* I *a pag.* 717. E *Neque hæc sola sunt, quæ ea ætate per Italiam condita sunt, monasteria: ut adeo fieri facile potuerit, ut et* S. Justinæ *monasterium tunc primum condi cœperit a Gauslino, nec certo fidi debeat Mabillonio in Annalibus ad annum* 870 *num.* 21 *ita scribenti:* Processu temporis Rosius episcopus, qui Patavinam sedem sub noni sæculi annum sexagesimum *(imo forte* 49, *ut supra num.* 71 *diximus)* iniit, eidem basilicæ cœnobium adjunxit, *nisi cœnobii nomine xenodochium a Rosio excitatum intelligat.*

sub annum 974,

non Anselmus Nonantulensis sub annum 780, ut ait Leander Alberti.

78 *Leander Alberti in Descriptione Romaniolæ in aliam plane sententiam ivit, nulli, ut reor, probatam. Voluit is,* S. Justinæ *monasterium Patavinum conditum fuisse circa annum* 780 *ab Anselmo, Nonantulensis monasterii fundatore, cujus Vitam habes apud nos tom.* I *Martii a pag.* 900, *et apud Mabillonium Seculo* IV *Benedictino part.* I *a pag.* 4. *Ita Leander ex Notitiis Nonantulensibus, sed male explicatis, scripsit. Inter xenodochia, ab Anselmo excitata, in ejus Vita apud Mabillonium num.* 6 S. Justinæ *xenodochium aliquod his verbis memoratur:* Item aliud ille dignus pater constituit xenodochium ex suis propriis rebus in loco, qui dicitur Susonia (Lusorica *legitur apud nos,* Lusonia *vel* Lusonici *legit Cavacius)* ubi fieri jussit F oraculum S. Justinæ martyris, in quo etiam monachos semper adesse voluit, Deo servientes et sine sollicitudine viventes. *Hæc velut de* S. Justinæ *monasterio Patavino dicta Leander accepit, sed levi nimium de causa. Ubicumque enim locus ille Susonia exstiterit, Patavinis equidem sine causa adscribi non debet, neque certum trrnscriptis huc verbis agi de* S. Justina *Patavina; et, hoc dato, sub ejus nomine alibi locorum perinde ac juxta Patavium condere xenodochium Anselmus potuit. Sed hæc de celeberrimi monasterii, quod, cum temporum iniquitate a Religiosa disciplina deflexisset,* S. Justinæ *aliorumque Sanctorum, ibi quiescentium, meritis anno* 1409 *per Ludovicum Barbum, uti hic scribit apud Pezium tom.* 2 *Anecdotorum part.* 3, *pag.* 270 *et seqq., reformatum fuit, ac dein anno* 1504 *in totius Congregationis Casinensis, ab eo alias* S. Justinæ *dictæ, caput evasit, origine disseruisse sufficiat: qui plura requiret, Cavacium, elegantem loci historiographum, consulere*

AUCTORE J. B.

A *lere poterit. Ego, quæ reliqua sunt, de* S. Justinæ *ecclesia interim expedio.*

Diruto terræ motu seculo XI antiquiori S. Justinæ templo,

79 *Hæc antiquis quidem, sed tamen ignotis, ut diximus, temporibus condita, non secus ac Patavium ipsum, a quo non procul aberat, quodque non raro cladibus attritum fuit, ut sequenti § dicetur, varias etiam a bellorum motibus olim sortis vicissitudines subiit. Narrat Conradus abbas Urspergensis in Chronico ad annum* 1117 *ingentem terræ motum tertio Nonas Januarii, unde multa non modo ædificia, sed et civitates in Italia quædam corruerint, contigisse. Hujus (ut apparet) non immunem fuisse* S. Justinæ *ecclesiam, discimus ex auctore Inventionis S. Daniëlis (de qua apud nos actum est* III *Januarii, sed ex auctoribus aliis, hoc, quo de agimus, decessoribus nostris nondum cognito) qui terræ motum viderat : contigit Daniëlis inventio sub Ulderico, episcopo Patavino, et Joanne abbate monasterii* S. Justinæ, *qui cum Ulderico episcopo in Actis inventionis, tom.* I *Januarii pag.* 160, *num.* 7 *ex Agonibus Martyrum apud nos excusis, male confunditur. Sedit autem Patavii Uldericus seu Uldaricus ab anno circiter* B 1061 *usque annum* 1090, *ut quidem Ughellus tom.* 5 *Italiæ sacræ auctæ ex ecclesiæ Patavinæ tabulis. Ceterum de* S. Justinæ *ecclesia terræ motu concussa hæc habet Actorum dictæ inventionis auctor :* Erat enim ecclesia extra urbis mœnia, in loco videlicet, ut traditur [*quem*] Campum Martium vocabat antiquitas; constructaque erat ecclesia, ubi corpus beatæ Justinæ requiescit, simulque multorum Sanctorum. Quam basilicam nostro tempore vehemens terræmotus quassatio funditus diruit, et aliam nos in locum ejus non bene consimilem substituere coegit; illa namque suffulta marmoreis columnis et ex magna parte marmoreis tabulis ornata et deaurata cœlestium siderum interius radiabat ad instar. *Ita Ms. nostrum, cui idem anonymus apud Cavacium pag.* 18 *fere ad verbum consonat.*

excitatum fuit aliud, cui denique

80 *Adjicit his quædam anonymus, unde, qua fuerint ea tempestate, licet post multum calamitatum,* S. Justinæ *templi facies et S. Prosdocimi sacellum, utcumque intelligas. Sic pergit :* Nec mirum quidem : cum illam vir clarissimus et illustrissimus præfectus prætorii, patritius, Opilio nomine, immensis divitiis construens elimavit. Hanc vero nos in magna paupertate constituti, C utpote noviter ab imperatore obsessi (*Henrico V, summis Pontificibus Paschali, Gelasio et Calixto tunc infesto)* et auro et argento expoliati, vix, qua cernitur specie, ereximus. Est propter hanc in pulcherrimo secessu, qui vergit ad Meridiem, oratorium sive templum miræ pulchritudinis constructum in honore Dei et B. Mariæ semper Virginis et plurimorum Apostolorum, in quo sancti Prosdocimi corpus tumulatum jacet; illius parietes humotenus in circuitu vario sunt marmore crustati; pars vero superior, quæ testudineo clauditur arcu, longe lateque deaurata relucet, et opere musoleo depicta, quasi cœleste palatium ac viridantia paradisi prata demonstrat.

seculo XVI successit templum novum

81 *De sacello S. Prosdocimi, velut sua ætate adhuc exstanti, agit Scardeonius lib.* 2, *classe* 6, *ubi de S. Prosdocimo : sed in locum templi veteris* S. Justinæ, *de quo auctor Inventionis S. Daniëlis, sub initium seculi* XVI *aliud successit longe splendidius, quod hodieque non sine spectantium voluptate et admiratione conspicitur. Cum enim templum vetus jam fatisceret ac ruinam minaretur, ac felicius fluerent monasterii res, magnificas ac Sanctis, quorum penes se reliquias servabant, digniores ædes monachi meditari cœperunt jam inde a seculo saltem* XV *ad finem vergente, ut ex instrumento publico, quod infra num.* 89 *transcribendum est, colligitur : sed monachorum consiliis tum domestica impedimenta, tum Prælatorum mors aliquot annis intercesserunt, dum tandem anno* 1501, *Eusebio Fontana Mutinensi muneri abbatiali admoto, ut scribit Cavacius lib.* 6, *operi manus serio admoveri cœperunt. Initæ ab Eusebio dignitatis annus primus diruendo veteri templo, comportandæque novi materiæ datus fuit : inde vero per annos plures labore improbo et sumptibus maximis ædificandæ ornandæque novæ moli insudatum est ; ac tandem* Guilielmus Cassador, episcopus Barchinonensis, digressus a Tridentina sinodo, ut apud nos (*inquit Cavacius ad annum* 1573) valetudinem curaret, novi templi aras sacravit dicavitque.

magnificentia celebre

82 *Pluribus hæc omnia lib.* 6 *Cavacius persequitur; e quo denique ad annum* 1525 *templi novi* S. Justinæ *dimensionem subjicere lubet. Ita ille :* Ab ara maxima, quæ Orientem spectat, E enumerantur ad ostium pedes CCCXXXII. Tractus medius, qui crucis figuram exhibet, ab Austro in Septentrionem excurrit pedes CCXXVIII. Latitudo, ubi maxima est, habet pedes LXXII : ubi minima XL. Ipsa latitudo variat, ubi mediæ navi laterales junguntur. Singulos ad Orientem angulos ornant duo facella, ad Occidentem unicum. Hæc universa in absidem flexa : reliquum templi recta in Occidentem sena sacella habet ad Meridiem, sena ad Aquilonem. Ingentes columnæ quadrangulares lateritiæ, quæ fornicem sustinent, ex marmore Istro habent capita et bases. Coronix ex eodem marmore totum templum excurrit lata pedes IX, projecta III. Architecturæ ratio mixta est, sed magis in Corinthiam deflectens. Columnarum capita habent florem, abacum, volutam et cimatium, licet non habeant folia. Basibus adsunt stereobatæ, qui suppedaneum præbent, ac stilobatæ, qui sedes faciunt his; qui divinæ rei intersunt. Martyrium subest aræ maximæ, quod fornice obtegitur summe artificioso. Neque enim fulcitur vectibus vel catenis, sed fere planus sub vastissimo pondere longius excurrit. Hæc templi dimensio est, ornamenta vero, quæ non facile describantur. *Verum, dum* F *hæc aliaque in novo* S. Justinæ *templo temporum successione fiunt, facta est non una reliquiarum* S. Justinæ *translatio, qua de re modo agendum.*

§ VI. Reliquiarum sanctæ Martyris aliorumque Sanctorum inventio et in templum vetus translatio.

Absconditæ olim

Quæ plurimarum urbium conditio fuit, ut a bellis, incendiis, dissidiis aliisque fortunæ casibus in varias calamitates prolapsæ, magna sæpe fecerint rerum sacrarum profanarumque detrimenta, eadem quoque Patavinæ civitati non semel obtigit. Sub medium seculi V *Hunnorum rex Attila, acceptam ab Aëtie in campis Catalaunicis*

AUCTORE J. B.

launicis cladem ulturus, immensum barbarorum in Italiam trajecit exercitum, excisaque, ut Marcellinus in Chronico ad consulatum Sporacii et Herculani, aliique scriptores docent, Aquileia, parem vicinis urbibus cladem intulit : fuisse in his Patavium in codice Ambrosiano Historiæ miscellæ Pauli diaconi lib. 15 *(tom.* I *Scriptorum Rerum Italicarum pag.* 97) *his verbis legitur* : Plura præterea ejusdem regionis castella immanis hostis, extinctis vel captivatis civibus, succendit ac diruit. Concordiam, Altinum, sive Patavium, vicinas Aquileiæ civitates illius instar demoliens solo coæquavit : *sed Theodorici, Gothorum regis, auspiciis deinde restitutum fuisse, Cavacius scribit, tum quia sic fama accepit, tum quia plurimas sub ejus imperio urbes renovatas, Cassiodorus ait in Chronico ad consulatum Patritii et Hypatii : et Aponi* (*vicus est sexto circiter a civitate Patavina lapide*) *fontem ejus jussu instauratum fuisse, liquet ex ipsius Theodorici ad Aloysium architectum datis ea de re litteris, quas apud eumdem Cassiodorum habes epist.* 39, *lib.* 2 *variarum. Altero item excidio, Totila Gothorum rege Istriam Venetiamque possidente, a Francis fuisse attritam, idem Cavacius autumat, a quo a Narsete fuerit vindicatum. Tertiam Patavinorum cladem Paulus Diaconus lib.* 4, *cap.* 24 *his verbis describit* : Usque ad hæc tempora Patavium civitas, fortissime militibus repugnantibus, Langobardis rebellavit. Sed tandem injecto igne tota flammis voracibus concremata est, et jussu regis Agilulfi ad solum usque prostrata est.

imminentium calamitatum metu

84 *Situm tunc erat* S. Justinæ *templum extra civitatem, atque adeo credibile est admodum, tunc ex illo periisse, quidquid flammis erat obnoxium. Ineunte seculo decimo infestis Hungarorum incursionibus Italia patuit, Patavium vero, ut aiunt, vel certe Patavinus ager, eorumdem direptionibus incendiisque objectus est. Certe eo seculo* S. Justinæ *templum desolatum jacuisse, luculente satis innuunt Gauslini, Patavini episcopi, tabulæ sub annum* 970 *conscriptæ, et supra a num.* 72 *relatæ, ubi hæc* : Cum venissem ego Gauslinus in ecclesiam beatæ Justinæ martyris, et beati Prosdocimi præsulis, et vidissem ibi per circuitum omnem locum desolatum, nec esse ibi, qui aliquid diceret, aut aliquam susceptionem hospitibus aut pauperibus pararet; tunc, inspirante divina ac potenti misericordia etc. *Quæ ea de causa brevibus hic perstringere libuit, ne quis, earum, quæ Patavinis olim incubuere, vicissitudinum ignarus, forte miretur, Patavinis non omnino exploratum fuisse, ubi locorum* S. Justinæ, *aliorumque plurium Sanctorum conditæ forent reliquiæ, dum tandem anno* 1177, *ut paulo infra dicetur, e tenebris in lucem evaserint : pronum enim est suspicari, jam inde forte ab Attilæ temporibus Patavinos Sanctorum exuvias, quæ penes se erant, subterraneis cuniculis credidisse, quorum congesta undique rudera ac ipsa temporis diuturnitas memoriam exstinxerint. Nunc, qui tandem* S. Justinæ *reliquiæ in apertum protractæ fuerint, videamus.*

S. Justinæ reliquias, seculo XII

85 *Refert Cavacius ad annum* 1174, *orto dissidio inter Luscum Transalgardinum, civium potentissimum, et Jordanum Forzateum, cœnobii* S. *Benedicti spectatum virum, satellitem quemdam Transalgardini adversariorum ædibus ignem admovisse, quo ventorum auxilio in vicinas ædes illapso, eo demum processisse incendii vastitatem, ut civitatis Patavinæ tres fere partes conflagrarint : sed e lignea lateritiam brevi effectam. Ut hac calamitate civitas Patavina emersit, atque ad pristinum splendorem dignitatemque visa est rediisse, cives illius* cœperunt, *inquit Cavacius*, studiosius Deum, omnium bonorum datorem, venerari, atque Sanctos, olim sibi patronos ac tutelares, inquirere. Repente nobiles ac ignobiles viros incessit desiderium sanctarum reliquiarum, quas olim metu barbarorum sepultas pone templum D. Justinæ, tenuis adhuc fama retinebat. *Neque spem publicam fefellit eventus. Dum enim anno* 1177 *Gerardus episcopus ac* S. Justinæ *monachi in sepultas apud hos reliquias diligenter inquirunt, sanctorum trium Innocentium corpuscula, et exuvias* S. Justinæ, *S. Mathiæ et S. Lucæ felicissime e tenebris eruerunt. Rem gestam ab auctore, qui, quæ scripsit, vidit, conscriptam habemus in Mss. et ex codice Bibliothecæ Ambrosianæ, notato G.* 91, *transumptam. Nec tamen integram ex illo hic exhibebimus, quod magnam partem ad S. Lucæ corpus pertineat, de quo die* XVIII *hujus mensis agendum erit, quæ ibidem laudatus auctor enarrat : excerpemus autem, quæ ad* S. Justinam *unice pertinent.*

86 *Auctorem vero, quem laudo, rei gestæ æqualem, quin et testem oculatum fuisse, ipsa ejus verba ostendunt : primum enim sub narrationis suæ principium ad hunc modum loquitur* : Novissime vero anno millesimo centesimo septuagesimo quarto Paduæ nobilis cuncta fere domicilia nec non ejus possessionis res mobiles propter ignis pestilentiam dilapsa noscuntur in cinerem. *Sic item sub finem ejusdem* : Narrationis autem sonus, quamquam verborum appositione minime decoretur, nihilominus veritatis argumento clarificatur. Ego ipse namque Evangelistæ inventionis tempore ad odoriferam ejus arcam sæpenumero dirigendo vestigia, Passionis atque Resurrectionis Dominicæ præconem, indignus licet, aspiciebam, nec non prodigiorum signa, quæ tunc Deus ibi suscitaverat, avide considerabam. *Sic autem ille de* S. Justinæ *exuviis : postquam dixit, anno Domini* 1177, *Alexandro III summo Pontifice, imperatore Frederico, Kalendis Martiis Patavinum magistratum sexaginta viros elegisse, qui sacrarum reliquiarum inquisitioni interessent, ac Gerardum, episcopum Patavinum, sub Quadragesima initium (dies Cinerum eo anno in* IX *Martii incidebat) una cum domino Dominico* S. Justinæ *abbate, cum clericis laicisque permultis inquirendarum reliquiarum fecisse initium, binas primum arcas erutas fuisse ait, alteram quidem marmoream, alteram vero plumbeam, quæ scilicet sanctorum Innocentium, ab Herode occisorum, exuvias aliquot continebant.*

ad annum 77 provecto,

Patavini e tenebris eruunt.

87 *Tum vero sic pergit* : Horum *(sanctorum Innocentium corpora intelligit)* ita visione gavisi, dum divini thesauri vacarent inquisitioni, B. Justinæ sepulchrum cœmeterii meditullio sub altari (sub vestigiis antiquæ aræ, *inquit Cavacius)* tunc invenerunt : a cujus apertione suavis odoris unda, sicut ventorum penna, per aera diffundebatur. Vere namque fuerat odoriferum gloriosæ virginis Justinæ corpusculum, quæ, pueritiæ suæ tempore martyrii coronam pro cœlesti Sponso percipiens, liliis virginum supra sidera meruit aggregari. Tantæ vero Virginis inventione cognita, cunctæ civitatis campanæ sonabant, atque populus discalceatis pedibus illuc devotissime concurrebat : revelata quoque

A que Virginis membra timide considerabat. *Nec porro hæc Patavinorum in sanctam Patronam pietas fructu caruit : sic enim prosequitur anonymus :* Glorioso igitur inventionis suæ tempore Divina misericordia cæcos, ejus sepulchrum tangentes, illuminavit; aridos quoque pristinæ reddidit sanitati ; *quod, universim dictum, singillatim dein his verbis declarat :* Quædam enim Simeonis filia, quæ, per triennium carens vestigiis, languida fuerat, sexto die Kalendarum Aprilis ad tantæ Virginis sepulturam delata, dum in matris suæ gremio jaceret, sanctæ quoque Virginis requiem diligenter inspiceret, ambulare contra matris suæ incepit opinionem.

miraculisque illustrari videnl.

88 Cujus miraculi fama cum Gagi pervenisset ad aures, filium suum, qui tunc aridus fuerat, simili medicina sanari desiderans, cum ad beatam Justinam deportari præcepit. Cum autem delatus fuisset, sanctæque Justinæ nomen invocasset, protinus sanitatem participasse cognoscitur. Præterea quædam mulier de S. Maria de Carcere, cujus arida manus fuerat, cum B sanctæ Virginis virtutem instanter flagitaret, circa horam matutinam sanitati restituta fuisse cognoscitur. Quædam etiam juvenis de ora Pontis molendinorum, *(civitatis Paduanæ tractus est)* cæcitatem participans, cum ad Virginis sepulchrum fuisset delata, in ejus virtute confidens, protinus fuit illuminata. Mulier quædam præterea de Robolonis oppido *(forte idem locus est, qui apud Ursatum in Charta Geographica agri Patavini Italice notatur* La bastia *seu* vallum de Revolon, *et apud Blavium* Revolone) visione privata, beatæ Justinæ limina quæsivit, ibique visione percepta, Virginem magnificans repatriavit. *Hactenus anonymus de miraculis* S. Justinæ *meritis tunc patratis ; qui hinc ad S. Mathiæ et maxim eS. Lucæ reliquias, deinde inventas, sermonem convertit. Haud omittendum tamen, quod paulo post subdit, de SS. Innocentium, et* S. Justinæ *reliquiis constitisse Patavinis ex inscriptionibus illis adjectis : sic enim ait paulo infra, de S. Mathiæ* Apostoli *reliquiis agens :* Prima itaque Sanctorum corpora titulis declarata singulis. *Diem, quo inventum fuit* S. Justinæ *corpus, Cavacius fuisse ait* XIV C *Kalendas Aprilis, seu Martii* XIX.

S. Justinæ monachi,

89 *Quid porro de* S. Justinæ *reliquiis factum, aut ibi reconditæ tum fuerint, neque anonymus, neque Cavacius tradit : vix tamen dubitandum, quin e cœmeterio erutæ in templum sanctæ Martyri sacrum translatæ fuerint : anno equidem 1476 ibidem* S. Justinæ *corpus quievisse, liquet ex instrumento ejusdem anni, quo* S. Justinæ *condere me monachis, novum templum* S. Justinæ *conditantibus, arcam corporis ejusdem Sanctæ removendi facultas facta est : ita id habet apud Saviolum pag. 114 ab eodem e civitatis Tabulis descriptum :* MCCCCLXXVI. XIV Januarii in Concilio. Nomine vene : religiosorum monachorum S. Justinæ proposita pars infrascripti tenoris. Vadit pars, quod detur libertas religiosissimis viris DD. monachis S. Justinæ removendi archam gloriosissimæ virginis S. Justinæ de loco, ubi de præsenti est, et reponendi in capite loci, noviter constructi sub altari Magno ; cum hoc, quod de novo construi faciant archam lapideam ornatam et condignam suis expensis, in qua collocetur corpus dictæ gloriosæ virginis Justinæ. Item quod tempore, quo etiam removere valent, convocentur ante prædicta Sp. sp. * ad utilia et ad ecclesias deputati, et alii cives, qui eis videbuntur, qui habeant facere inventarium de corpore ipsius gloriosæ Justinæ, et interesse debeant tempore collocationis ipsius corporis, et de his omnibus fiat documentum per cancellarium Paduæ ad perpetuam rei memoriam.

AUCTORE J. B.

* Sapientes, *ut vocant.*

obtenta prius a civitae licentia,

90 *Ex jam dictis et porro dicendis manifestum sit, nihil* S. Justinæ *monachos, quantum ad Sanctorum suo in templo quiescentium reliquias, innovare consuevisse, nisi petita a Paduano magistratu obtentaque licentia, et coram civitatis deputatis : id qua de causa fiat, juverit hoc obiter observasse ; nempe, quod Sanctorum corporum illic quiescentium dominium penes civitatem sit, penes monachos vero earum custodiendarum cura : quod dixi, ex documento publico, anno* 1605 *die* XXVI *Novembris exarato, et a Savilio pag. 158 et seq. excuso, conficitur, in quo de Dominico de Cononia, ut partem reliquiarum S. Prosdocimi statuæ argenteæ inserere sibi liceret, petente, hæc habentur :* Unde dictus Rev. abbas exposuit, desiderium suum et totius monasterii sui esse collocandi unam particulam sive reliquiam corporis gloriosi S. Prosdocimi, primi E episcopi et protectoris hujus magnificæ urbis, in una statua argentea, adinstar illius D. Justinæ, ad honorem et gloriam Divinæ Majestatis, et ad devotionem et ornamentum ipsius civitatis ; sed quia tale suum desiderium non potest debitum sortiri effectum absque licentia repræsentantium hanc magnificam civitatem ; cum optime sciat, civitatem ipsam esse dominam corporum et reliquiarum Sanctarum et Sanctorum in ecclesia dicti sui monasterii collocatorum, et quod monasterium est simpliciter cultos eorum, et quod sine assensu civitatis non potest aliquid amoveri neque alterari, quapropter suppliciter petebat etc. *Ad reliquiarum* S. Justinæ *historiam regredior.*

anno 1502, in aram veteris templi transferunt

91 *Quam petierant monachi* S. Justinæ *anno 1476, ut paulo ante vidimus, facultatem, ut* S. Justinæ *corpus e loco, in quo erat in veteri templo, in aram maximam ejusdem transferre possent, anno 1502 suum tandem effectum sortita est sub Eusebio Fontana Mutinensi,* S. F Justinæ *abbate, instituta tamen prius per Petrum Barocium, Palavinum episcopum, qualicumque inquisitione, num in veteri martyrio, vere Sanctorum corpora, quæ ibi delitescere putabantur, continerentur, ut Cavacius scribit ad annum mox memoratum : reperta autem arca, quæ* S. Justinæ *corpus, de quo maxime trepidabatur, continebat, auctoritate publica peracta sunt cetera, quæ in publicas tabulas relata ex civitatis Tabulario a pag. 116 ita exhibet Saviolus :* In nomine Domini Jesu Christi Amen : anno a Nativitate ejusdem millesimo quingentesimo secundo, Indictione V, die vero Lunæ XXV. Julii in solemnitate S. Jacobi, tempore ducatus serenissimi principis D. Leonardi Lauredani, inclyti ducis Venetiarum etc : jus dicentibus Paduæ clarissimis DD. Thoma Mocenico prætore, et Andrea Venerio præfecto. In ecclesia S. Justinæ coram reverendissimo in Christo patre et D. Petro Baroccio, Dei et Apostolicæ Sedis gratia dignissimo episcopo Paduæ, Rev. patribus D. Placido de Verona, abbate S. Sixti de Placentia, D. Luciano de Parma, abbate S. Benedicti de Ferraria, D. Sebastiano de Venetiis,

AUCTORE J. B.

tiis, abbate S. Pauli de Bergamo, D. Joanne de Venetiis, abbate S. Benedicti de Mantua et præsidente congregationis S. Justinæ, Hieronymo de Valentia, abbate S. Euphemiæ de Brixia, D. Andrea de Placentia, Priore S. Justinæ de Padua, D. Eusebio de Mutina, abbate de S. Justinæ, nec non in præsentia Sp. Sp. DD. Hieronymi de Obicis, equestris ordinis viri, Gabriëlis ab Horologio, Jacobi de Leone Doctorum et Alberti Trapolini ad utilia reipublicæ Patavinæ, Francisci a Lignamine, Hieronymi de Ponte ad ecclesias deputatorum.

coram optimatibus Patavinis

92 Interfuere etiam et alii plures spectati viri ac nobiles, vocati per occasionem, aut introducti studio vivendi, aut devotionis gratia, inter quos imprimis spectatissimi equites DD. Annibal de Capitibus Listæ, Franciscus Docto, Scipio de Sanguinatiis, Antonius Franciscus de Doctoribus, Hieronymus de Grompo, Benedictus de Doctoribus, Sigismundus de Capitibus Listæ, Bonifacius Bonsio, Alexander de Doctoribus, Franciscus de Sala, Nicolaus Barisonus, B Hieronymus de Polcastris, Joannes Andreas Ungarellus, Jo. Antonius ab Horologio. De sacro collegio Doctorum, Sp. civ. S. Antonius Docto, Naimerius de Comitibus, Jacobus et Isac fratres ab Horologio, Marcus Antonius de Mussatis, Obizzo et Jacobus Papafava, Aloisius de S. Sophia, Paulus de Leone, et Gabriël a Savonarola. Postremo S. Melchior Lupatus scriba reverendi D. Episcopi, Antonius Philippinus, Franciscus a Prato, Augustinus a Curtivo, Antonius a Concheellis, Julius Salgherius, et Philippus de Bargatio ex collegio et numero notariorum Paduæ.

ob novi templi structuram reliquias S. Justinæ

93 Cum propter reædificationem templi S. Justinæ, minantis ruinam, oporteret removere ac dissolvere nonnulla Sanctorum sepulcra, aperta fuerint infrascripta sepulcra: in primis arca quædam duri lapidis, jacens a leva seu sinistro latere chori, procedendo ad capellam B. Lucæ, in qua inventæ sunt duæ capsulæ plumbeæ, in quarum majore reperta sunt ossa divisa et separata sive disjuncta cum tribus capitibus humani corporis sine uno * litterarum titulo, quæ dicuntur et affirmantur esse SS. Maximi et Juliani confessorum, et Felicitatis, fœminæ illustrissimæ: C in altera capsula minore extabant ossa separata parvi corporis, sine ullo vestigio capitum, per tot annorum tabem absumptorum, quæ dicuntur ossa trium Innocentium; quæ ossa S. Julianus prædictus, ter reversus a sepulcro Domini, dicitur secum detulisse, collocasseque in ecclesia S. Justinæ, quorum Sanctorum loca, ubi quiescebant, incogniti *, Bernardus antistes, vir bonus, adinvenit, Henrico II * imperatore regnante, anno Dominicæ Incarnationis CLIII *(imo* 1053) sub choro dissoluta lapidum congerie adinstar sepulcri, jacentis super quatuor columnis, inventa est arca duri lapidis pedum circiter quatuor, in qua extabat capsa quædam plumbea, in cujus summitate erat inscriptio „ Hic requiescit corpus „ B. Justinæ Vir. et Mar. Christi „ et in ea reperta sunt ossa disjuncta et separata cum capite humano, quæ ossa dicuntur et affirmantur corporis B. Justinæ filiæq. Vitaliani regis Paduæ, jussu impiissimi Maximiani gladio confossæ, cujus corpus sepelivit S. Prosdocimus in ecclesia prædicta.

* *lege*: ullo

* *lege*: incogniti

* *alias III, sed proprie II.*

94 In altera vero archa, jacente a latere prædicti sepulcri sub choro, inventa est una capsula plumbea, nullis litteris inscripta, in qua extabant ossa sine capitibus humani corporis parvi, quæ dicuntur esse Innocentium: cæterum in ea archa extabant ossa sine capite corporis humani, sine ulla memoria aut titulo: scilicet affirmantur ossa B. Urii monachi, qui ex Constantinopoli Patavium transtulit et collocavit in templo B. Justinæ corpora B. Lucæ Euangelistæ et Matthiæ Apostolorum *. ubi et ipse Deo serviens sepultus fuit. In archa vero in muro clausa duri lapidis in capite ecclesiæ a latere dextero inventa est una capsa lignea pedum longitudinis circiter sex * disjuncta, cum capite humani corporis magni sine ullo titulo aut inscriptione, tecta panno lineo recentissimæ albedinis, quæ ossa dicuntur et affirmantur B. Arnaldi abbatis S. Justinæ, passi sub tyranno Eccelino. Quæ ossa singulis capsis ligneis, in syndone involuta, collocata fuerunt, clausa et sigillata tribus sigillis: altero Rev. D. episcopi: secundo abbatis S. Justinæ: tertio reipublicæ Patavinæ, et post solemnia Missarum, processionaliter portata circa pratum vallis, coopertum undique pannis, præcedentibus frataleis temporalibus et spiritualibus cum vexillis, et omni E clero et doctoribus utriusque gymnasii cum Bavaris *, et multitudine populi copiosa, demum recondita apud altare Magnum, donec reædificata ecclesia, corpora prædicta suis certis locis collocabuntur, ibi perpetuo mansura ad L. O. D. *id est, Ad laudem omnipotentis Dei.*

aliorumque Sanctorum;

* *l.* Apostoli

* *supple*: in qua extabant ossa

* seu bandariis

Locus Sigilli

Ego Zandominicus Spazzarinus Cancel. Mag. Com. Paduanæ q. s. Daniëlis imperiali not. civis Patavinus, rogatus prædicta feliciter notavi: ossa prædicta vidi et tetigi, qui anno MCCCCLXIII etiam vidi et tetigi ossa B. Lucæ Euangelistæ, et in fidem præmissorum me subscripsi, appositis signo et nomine meis consuetis tamquam Cancel. Com. Paduæ.

de quibus

95 *Idem Spazzarini, cancellarii Patavini, de translatis ad tempus prædictorum Sanctorum in aram Majorem ecclesiæ* S. Justinæ *veteris reliquiis testimonium habemus Ms., ex bibliotheca* S. Justinæ *anno* 1688 *excerptum. et ad Majores nostros a P. Joanne Baptista Romagnoli Societatis nostræ huc transmissum; ex quo lectiones* F *aliquot, ut vocant, variantes annotavi: plures quidem hujusmodi reperi, sed tanti momenti non sunt mihi visæ, ut illis omnibus paginæ marginem onerandum judicarim. De sanctis in illo memoratis pauca subjicio; nimirum de Maximo, Juliano, Felicitate, Urio, B. Arnaldo, Luca Euangelista, et Mathia Apostolo. S. Mathiam Commentario illustravit Henschenius ad diem* XXIV *Februarii, ubi de S. Apostoli reliquiis per varia loca dispersis agit toto* § IV; *Patavinarum vero meminit num* 25, *observatque, eas a Scardeonio, lib.* 2 *Rerum Patavinarum præcipuas illius civitatis reliquias enumerante, fuisse prætermissas. Ceterum ex ibidem dictis colligi satis potest, non esse, cur monachi Benedictini* S. Justinæ *velut de toto S. Mathiæ corpore, apud se servato, glorientur, quod illos facere, in Sacrario Benedictino Bucelinus ait. De S. Lucæ Constantinopolim, unde ejus reliquiæ Patavium delatæ dicuntur, translatione actum obiter est apud nos ad diem* IV *Maii in Prætermissis: plura dabuntur ad diem* XVIII *Octobris, quo colitur.*

singulatim

96 *B. Arnaldi Catanei,* S. Justinæ *abbatis, in carcere, cui eum tyrannus Ecelinus includi jusserat*

AUCTORE J. B.

A *serat, anno* 1255 *extincti Vitam, a monacho Paduano, ejus discipulo exaratam, dedimus die* x *Februarii pag.* 499 ; *quem locum consulat, qui plura de illo discere voluerit. Paulo plura de S. Urio dicenda, qui corpora SS. Mathiæ et Lucæ Constantinopoli Patavium detulisse fertur. Egit de eo Papebrochius noster tom.* 2 *Martii pag.* 610 *et seq., consulueratque dumtaxat Cavacium apud Ughellum SS. Maximi, Juliani et Felicitatis inventionem anni* 1048 *describentem, Scardeonium, Wionem et codicem Ms. e bibliotheca Ambrosiana. Cumque nihil certi de horum Sanctorum ætate statuere valuisset, et ex Wione eodem die, seu* xvii *Martii, S. Juliano sacro, signari in antiquo* S. Justinæ *monachorum Kalendario S. Urium didicisset : unum eumdemque sub duplici nomine, aut uno, sed corrupto, intelligendum existimabat : huc accedebat, Wionis de delatis ad* S. Justinæ *templum Innocentium Puerorum ab Herode occisorum reliquiis opinio, quæ Juliano æque atque Urio congruebat. Denique parum verosimile Papebrochio visum,* ut tam solenniter declaratus Sanctus *(nimirum*
B *Urius, ut Wion, licet falso, ad diem* xvii *Martii ait, nisi idem esset, qui S. Julianus)* præteritus fuerit in Kalendario; alius autem in id relatus *(Urius a Juliano diversus)* omnino ignoretur, qui quis qualisve fuerit. *His, inquam, de causis Papebrochius, qui Savioli Opus nondum, cum ista scribebat, in lucem emissum, videre non potuit, SS. Julianum Uriumque confudit.*

nonnulla hic obiter 97 *Verum si hæc monumenta, serius, quam Papebrochius ista scripsit, accepta, eidem videre licuisset, aliter, ut vix dubito, locutus fuisset, quod jam pridem ante me Petrus Boschius indicavit tom.* i *Augusti de S. Maximo, episcopo et confessore Patavii, num.* 12 *pag.* 111; *etenim non modo ex documento jam allato, quo alia in arca corpora S. Juliani et trium Innocentium, ab ipso, ut aiunt, Patavium delata, in alia vero corpora S. Urii et unius ex trium Innocentium numero (in altera arca lapidea S. Urii ossa, in altera vero, item lapidea, ossa unius ex Innocentium numero inventa fuisse, scribit Cavacius pag.* 259) *inventa dicuntur, liquet Patavinos alium credidisse S. Julianum et alium S. Urium ; sed*
C *etiam ex inscriptionibus, quæ una cum SS. Juliani et Urii corporibus fuerunt inventæ. S. Juliano hæc erat inscriptio :* S. Julianus fuit Christianissimus, qui, cum multis vicibus limina sepulchri Domini nostri visitasset, tandem tres Innocentes secum deferens in æde S Justinæ collocavit, ubi et corpus ejus requiescit in Domino : *hæc vero de S. Urio reperta sunt :* Horum *(SS. Mathiæ et Lucæ)* in Apostolorum ecclesia in Constantinopoli urbe devote custodita D. Urius ecclesiæ custos, videns sævitatem Juliani apostatæ, Constantini* successoris, contra fideles; impius enim imperator non solum in vivos Christi servos sæviebat, sed mortuos etiam, cruces, et alias imagines, ne quid eorum memoriæ posteris relinqueretur, concremare procurabat, divino afflatu, capite S. Mathiæ Grusillo ejus socio relicto, in navi Italiam petens imposita Venetias primum, deinde Patavium detulit, et in æde S. Justinæ devote collocavit, ubi et ipse Deo serviens voluit sepeliri.

** l. Constantii*

annotantur. 98 *Haud equidem vera esse omnia, quæ mox de S. Juliano et Urio sunt recitata, vadem me præbeo ; quod ignotæ mihi ætatis sint producta jam statim horum Sanctorum elogia. Scardeonius quidem jam inde ab Attilæ tempore, cum illius metu sub annum* 452 *absconsa fuere a Patavinis Sanctorum corpora, confecta autumat ; sed cum non ab Attila solum, ut supra vidimus, sed etiam ab Agilolpho, Longobardorum rege, anno* 601 *secundum Ursatum, et post ab Hungaris diris cladibus affecti fuerint Patavini, dubium omnino manet, ut recte Papebrochius supra laudatus monet, quo id tempore reipsa contigerit : Cavacius rem refert ad Rosii, Patavini episcopi tempora, qui sub annum* 871 *e vivis excessit. Satis tamen inde apparet, jam tum, quando ista elogia primum confecta fuerunt, eam Patavinorum animis insedisse opinionem, alium fuisse S. Julianum, alium S. Urium. Interim vero et illud apparet, quam levi de causa Wion S. Urium Benedictinis adscripserit. Quod ad reliquias SS. Mathiæ et Lucæ a S. Urio Patavium, ut aiunt, Constantinopoli translatas attinet, id ad diem* xviii *Octobris discutiendum relinquo. S. Felicitas in Actis nostris locum habet tom.* 3 *Martii pag.* 682; *S. vero Maximus tom.* i *Augusti a pag.* 109, *ubi, cum num.* 13 *fidem suam Majores nostri obligarint fore, ut hoc die binas Sanctorum* E *aliquot, e quorum numero* S. Justina *est, in* S. Justinæ *templo corpore quiescentium, translationes annorum* 1502 *et* 1562 *darentur, posteriorem e Saviolo, ut fidem datam porro liberem, jam proponam binis §§ sequentibus.*

§ VII. Earumdem reliquiarum in templum novum translationi se parant monachi S. Justinæ.

Sanctorum corpora e veteri Anno *Domini* 1562 *jam eo processerat templi novi fabrica, ut supradictis Sanctis exstructæ essent aræ, paratæque vario e marmore, quæ in illis reconderentur, arcæ : itaque D. Peregrinus Mutinensis,* S. Justinæ *abbas, ad transferendas ritu solenni e veteri, in quo ea de causa ab anno* 1502 *fuerant depositæ, in templum novum* S. Justinæ *aliorumque Sanctorum reliquias animum appulit, idque reipsa præstitit eodem anno, die* xv *Martii, Dominica Passionis,* F *quæ dies, inquit Cavacius lib.* 6 *pag.* 281 apud Casinenses Patres perpetuo celebris remansit : nos autem Dominicam Quadragesimæ, Salvatoris Passioni dicatam, qua Sanctorum translatio contigit, celebriorem habemus, et post vespertinam sinaxim cum Sanctorum reliquiis quotannis templum circumimus. *Rerum gestarum seriem, tunc descriptam et legitimis testimoniis firmatam, typis edidit Petrus Saviolus in Thesauro Paduano a pag.* 120, *e quo illam hic recudemus. Eamdem quoque habemus in Mss., sed brevius ; et a Savioliana relatione subinde discrepantem, sed in minoris momenti rebus. Quædam etiam Ms. relatio habet, quæ in illa non reperiuntur ; ut ea, quæ de ornamentorum præparatione narrat, quæ tanti momenti non esse putavi, ut huc transcribenda necessario essent ; ut indulgentias plenarias a Pio V eo die fuisse* S. Justinæ *ecclesiam visitantibus concessas ; denique ad solennitatem convenisse quadraginta hominum millia, et si quæ hujusmodi alia.*

S. Justinæ 100 *Sic igitur legitur apud Saviolum mox laudatum :* In Dei omnipotentis nomine. Satis constat, divum Prosdocimum, nativitatis suæ anno

AUCTORE J. B.

no vigesimo, a beato Petro Apostolo ad episcopale munus promotum, Patavium, urbem nobilissimam, destinatum, anno post Christum circiter decimum septimum* pervenisse, Vitalianumque regem, Præpedignam, ejus uxorem, et urbis populum, ad Christi fidem conversos baptizasse: multos diversis languoribus oppressos sanando, aliaque miracula in Jesu Christi nomine faciendo: qui filiam ex rege reginaque, post baptismum conceptam, Justinæ nomine ei imposito, baptizavit, sanctarumque litterarum imbuit disciplina, quæ inter generosas mulieres præclaræ indolis fama decorata, toto vitæ suæ tempore, spretis mundanis deliciis, mente et corde Deo omnipotenti inserviens virgo pro Christo martyrium subiit: nam Maximilianus* subcæsareus imperator impiissimus, audita morte Vitaliani regis, concito cursu Patavium ingressus, ardens in concupiscentiam Virginis, missis militibus, justinam ad se adduci fecit, ut, relicto Christiani nominis cultu, idolis compelleret immolare, sperans hoc modo ejus thalamo frui: quæ, cum æterni Sponsi delicias adamaret, cuncta, quæ pro terreno sponso sibi B promittebantur, aurum, argentum, servos et ancillas parvifaciens, pœnis diversis cruciata, Martem adorare nolens, jussu crudelissimi imperatoris, gladio lateri ejus infixo, moriens Christo spiritum commendavit; cujus corpus accipiens divus Prosdocimus in condigno collocavit loco. *Nonnulla in hanc S. Justinæ historiam observanda essent; sed, cum de iis sermo fuerit in superioribus, iis repetendis, quæ jam dicta sunt, supersedeo. Sic itaque tabulæ Patavinæ apud Saviolum prosequuntur.*

* decimo septimo

*l. Maximianus

templo

101 Mortuo autem Maximiano, Opilius patricius, vir Christianissimus, ædem, quæ erat Concordialis, multis opibus donatam, in honorem S. Justinæ construi procuravit, prope eam faciens oratorium, S. Mariæ dicatum, utroque, ecclesia et oratorio, per D. Perdocimum consecrato, qui, cum in episcopatu annis nonaginta tribus, mense uno, diebusque quindecim vixisset, voluit ibi sepeliri: hæc partim vidisse, partim intellexisse a D. Prosdocimo testatur Maximus, in episcopatu successor. *De Opilione ac condito ab illo templo* S. Justinæ *consule* §§ 3 *et* 4. *De Actis S. Prosdocimi, S. Maximo affictis, actum est* § I, *ut nec hic longiorem moram trahere sit necesse.* Quæ divino C afflatu facta, credendum est: nam divina Majestas in æde ipsa corpora Lucæ Euangelistæ, Mathiæ Apostoli, Maximi episcopi, Juliani martyris *(qui tamen infra num.* 105 confessor *appellatur)* Arnaldi abbatis, Felicitatis et Urii, amicorum suorum reponi, diligenterque et sancte custodiri voluit: trium item Innocentium corpora huc deferri ordinavit; quæ diu tum temporis vetustate, tum barbarorum rabie, novissimeque anno a Christi Natalibus septuagesimo quarto supra millesimum centesimum (ut documenta in archivio cœnobii S. Justinæ existentia, ut refertur, attestantur) incendio desolata (*vide num.* 86) Spiritu sancto cooperante, incognita in lucem venerunt, ut Patavium urbs eorum meritis læta conservaretur, in quibus omnipotens Deus mirabilia fecit, et hoc potissimum tempore, prout paulo post ad comprimendum incredulorum duritiem, vel potius insaniam, comprobatur. Horum devotionem monachi Ordinis sancti Benedicti in cœnobio dicti loci religiose viventes conservarunt, diligentesque, æde vetustate labente, corpora S. Justinæ D et aliorum, quorum mentio paula post fieri convenit, in altari Majore custodiri jusserunt, in novum templum, quod facere constituerant civitatis monitu et exhortationibus, prout cavetur ex tabulis consilii sub anno MCXCIV transferenda.

102 Unde memores, illud jam multos annos fundatum, tandem studio et diligentia Rev. D. Peregrini Mutinensis, Congregationis Cassinensis Ordinis præmemorati præsidentis, ac ejusdem cœnobii abbatis, urbis Patavii dictique loci amantissimi, ea arte, eoque ordine singulis bene dispositis, monachi ita construi procurarunt, ut, parte jam magnifice fabricata, quod superest, indies auctum, clarissimum fore, facile ostendatur; quo fit, ut, quemadmodum urbs Patavium locorum amœnitate, ædibus magnifice fabricatis, viris virtute et prudentia præditis, et gymnasio, in quavis litterarum scientia florente, decorata, merito inter primas totius orbis terrarum urbes connumeratur; ita templum, D. Justinæ dicatum in hac eadem urbe, tum dictorum Sanctorum devotione, tum amplitudine sua, mirabilique artificio erectum, E inter clarissima in quavis urbe fabricata posterius haberi non possit. Proinde Opilio fundatori, patri patriæ, et Vitaliano Præpedignæque, ejus uxori, triginta diebus post eum defunctæ, D. Justinæ parentibus, huic in dextero, illis in sinistro capellæ Majoris templi novi elogium marmore inscriptum monaci pientissimi posuerunt.

in novum translaturi monachi

103 Quamobrem anno a Christi Jesu Natalibus sexagesimo secundo supra millesimum quingentesimum Ind. V, sub S. D. N. Pio quarto, Pontifice maximo, et exc. D. Hieronymo Priolo, inclyto Venet. duce, Rev. Jo. Busdrago Lucense, Argolicense episcopo, pro illustrissimo Cardinale Pisano, in episcopatu suffraganeo locumque tenente: præmemorato præsidente abbate, sub se Don Celso Veronensi ac monacis circiter octuaginta, religiose in cœnobio ipso degentibus, clarissimo D. Aloysio Mocenico, equite prætore, et Hieronymo Ciconca præfecto, pro illustrissimo Duc. Dom. Venetiarum urbem regentibus; mag. Bonifacio Papafava, et Francisco Capite Vaccæ ex ordine equestri, Antonio Vicoagere, Trapolino de Rustica, et Hieronymo Polcastro Sapient. ad utilia Reip. deputatis; Francisco Capitelistæ ex eodem equestri ordine, Petro Bagarotto, Baptista de Doctoribus, et Antonio Borromeo, F ecclesiarum provisoribus Paduæ existentibus: cum abbas, monaci, sapientes, provisores, cæterique patres corpora Sanctorum ex æde veteri (ibi enim corpora ipsa existere, publica documenta tam in canc. urbis archivio, quam in dicto cœnobio extensa verissima* reddebant testimonium) in partem novi templi, ad honorem Dei sub ejusdem D. Justinæ titulo fundati, magnifice fabricatam in arcis, marmore lecto singulis præparatis, reponenda, perpetuo permansura transferre decrevissent; considerantes, quod divina Majestas, ob merita amicorum suorum in multis pietatem misericordiamque suam ostendens, fidem Christianam confirmabit, devotionemque eorumdem augebit, operæ pretium esse duxerunt, per me Joan. Mariam Mazoccum, urbis cancellarium, ea, quæ in dies gesta, quoque* confirmata fuerunt, ad perpetuam successorum memoriam in scriptis redigi debere. D. L.

quæcumque gerenda essent, conscribi jubent.

* verissimum

* an quæque?

104 Die

A *die IV Martii anni 1562, clam populo*

104 Die itaque Mercurio, quarto Nonas (*Ms.* XI) Martii, sub Spiritus sancti nomine ad altare Majus templi novi solemni Missa, devote celebrata, rev. suffraganeus abbas, clarissimi rectores, sapientes, provisores, ceterique patres, qui prædictis interfuerunt, videntes, populum et utriusque sexus multitudinem devotionis gratia in templum jam congregatum, et undequaque confluentem continue magis augeri, Sanctorum corporum extractionem perdifficilem periculosamque esse censentes, rem ad post Nonam remiserunt, tacito modo populo licentia data. Eadem die, hora circiter vigesima, prædictis Rev. abbate, uno episcopo Romano, Capranico nuncupato, qui accedens ad Tridentinum consilium in cœnobio S. Justinæ hospitabatur, ritu episcopali indutus, multis monacis, cereis accensis, præcedentibus atque laudes condignas omnipotenti Deo reddentibus, mag. DD. Bonifacio Papafava, et Francisco Capite Vaccæ prænominatis, Julio Bradiolo, et Annibale Buzzachareno, in utroque jure peritis, hoc Antonii Rustica absentis, illo Hie-
B ronymi Polcastri apud illustrissimum dominium Venetum urbis oratoris loco, sapientibus ad utilia Reipublicæ provisoribus ecclesiarum, ac aliis multis devote subsequentibus, ad altare Majus ædis veteris perventis; constabat enim publico documento a Jesu Christi Natalibus anno secundo supra MD celebrato, in libro partium Communis pag. CXL extenso, corpora sancta infra nominata in quinque capsis ibi reposita extitisse; pariete altaris in cornu dextero dirupto, coopertum namque commode elevari non poterat, in eo capsæ quinque ligneæ, longæ circiter pedes quinque, inventæ, indeque extractæ, in novum templum delatæ fuerunt.

thecis reliquiarum

105 Prima quarum fune ligata et in compagine tribus sigillis, uno D. Justinam, alio unius episcopi, tertio Com. Paduæ signum, cera impressum, tenentibus communita, hæc verba scripta in cooperto legebantur: " D. Justinæ virginis et martyris. " Reliquæ autem capsæ dictismet sigillis tantum communitæ singulæ in cooperto indices habebant suos. Secunda " S. Felicitatis feminæ; S. Maximi episcopi, et
C " confessoris Juliani. " Tertia trium Innocentium. Quarta S. Arnaldi. Quinta S. Urii. Deinde deventum fuit ad capellam, divo Lucæ dicatam; elevato cooperto arcæ, ex alabastro factæ, in ea cooperta, indeque in templum novum devote delata, una capsa plumbea ad instar cophini, longa circiter pedes quinque, nulla fune, nullisque sigillis clausa tantum, in qua ossa D. Lucæ Euangelistæ inesse, verissimum reddetur testimonium per ea, quæ paulo post adducentur. Postremo elevato cooperto arcæ, in capella S. Mathiæ Apostoli existentis, inventa, indeque extracta, in templum novum devote delata fuit una capsa lignea, consimilis prædictæ, tribus sigillis tantum in compagine appositis, in qua reperiri corpus S. Mathiæ Apostoli, lama * plumbea litteris impressis desuper affixa testabatur. Cœterum quia in aperiendis capsis aliisque adimplendis tempus non suppeditabat, septem capsæ prædictæ in loco testudineo, vulgo " detto Sotto Confessione " depositæ duobus sigillis, altero reveren. suffraganei, qui, dum prædicta fierent, supervenit, altero Com. Paduæ, per me cancellarium communita, cereis hinc inde accensis per nonnullos monacos nocte custoditæ fuerunt.

* lamna

in templum novum delatis,

106 Interea quidam juvenis curiosus, ingressus altare, ex quo Sanctorum corpora extracta fuerunt, invenit, præfatoque reverendo abbati, præsentibus DD. sapientibus, provisoribus et aliis, exhiberi fecit unam capsulam plumbeam, longam circiter pedem dimidium, ita clausam et consolidatam, ut facile aperiri non posset, in qua tres globuli, syndone viridi sericea involuti, muniti fuere, quibus resolutis, in singulis index extabat sub his verbis: uno " S. Simeonis et Judæ Apostolorum: " alio " Istæ " sunt reliquiæ S. Lucæ: " tertii verba, ob vetustatem caduca, legi non potuerunt, quas reliquias tempore consecrationis altaris ibi repositas, assertum fuit, D. Celso Priori in eadem capsula traditas custodiendas. Verum ne ea, quæ memoria digna sunt, silentio prætereantur, divina Majestas hoc in primis signum *(ut quidem interpretati sunt)* in Sanctis suis ostendere voluit. Nam cum, dirupto pariete altaris, corpora Amicorum Dei extrahi cœptum est, cœlo tunc limpido, soleque claro ex improviso nebula obumbratis, nix hoc anno in urbe Patavio minime visa, e cœlo cadere cœpit, et per fenestram ex opposito altaris, forte tunc apertam, super corpora Sanctorum ad nosque adstantes venti vi impulsa, vere manna apparebat. Corporibus autem sanctis extractis, cœlum, solque clarior apparuit: ex quo (Manum * enim Bonum designatur) credendum est, omnipotentem Deum ob merita Amicorum suorum urbem Patavinam conservaturum. E

* Manna

postridie singularum

107 Die Jovis, tertio Nonas ejusdem mensis, Rev. abbas, monaci, sapientes, provisores, cœterique cives corpora Sanctorum videre, et populo universo, devotionis gratia adstanti, ostendere cupientes, in locum subconfessionis perventi, capsas aperiri jusserunt. In capsa plumbea adinstar cophini comperta et visa fuerunt ossa D. Lucæ Euangelistæ sine capite, de quibus documentum in urbis archivio rubeo foleo 174 anno a Christi Natalibus LXIII supra MCCCCXL * celebratum reddit testimonium. Hoc item duobus elogiis in ipsa capsa, altero in vitreo, altero in lignea bussolis compertis, infra registratis comprobantibus: " Qui Spiritu " sancto repletus Euangelium scripsit, Actusque F " Apostolorum, teste D. Hieronymo, declaravit, " et annis LXXIV natus, in Bithinia obiit, cujus " benedictum corpus anno XX imperii Constan" tini Constantinopolim delatum in ecclesia Apo" stolorum custodiebatur. " In alia capsa lignea consimili comperta fuerunt ossa S. Mathiæ Apostoli sine capite cum uno elogio hoc testante: " Hic, cooperante Spiritu sancto, orante Petro, " in Apostolorum felici consortio connumera" tus est. " Horum corpora, in Apostolorum ecclesia in Constantinopoli urbe devote custodita, D. Urius ecclesiæ custos, videns sævitatem Juliani Apostatæ, Constantini *(imo Constantii, Constantini filii, saltem proximi)* sucessoris contra Christi fideles (impius enim imperator non solum in vivos Christi servos sæviebat, sed mortuos etiam, cruces et alias Sanctorum imagines, ne quid eorum memoriæ posteris relinqueretur, concremare procurabat) divino afflatu, capite S. Mathiæ Grusillo, ejus socio, relicto, in navi Italiam petens imposita Venetias primum, deinde Patavium detulit, et in

* lege MCCCC

AUCTORE J. B.

in æde S. Justinæ devote collocavit, ubi et ipse Deo serviens voluit sepeliri. Caput autem S. Lucæ per Fredericum imperatorem, Barbarossa nuncupatum, ablatum extitisse fertur, Romæ autem delatum custodiri, testatur Breve Apostolicum, datum Romæ anno a Nativitate Dominica MCCCCLXIV. Eod. in Rubeo pag. 174 regist. etc. *Baronius in Annalibus ad annum* 586 *num.* 25, *Gregorium Magnum S. Lucæ caput Romam Constantinopoli detulisse, scribit: Fredericus vero seculo tantum duodecimo fuit: sed et Petrus de Natalibus lib.* 9, *cap.* 79 *ipsam S. Lucæ Patavium translationem pro fabula habet. Verba ejus sunt:* Cujus ossa (*S. Lucæ*) regnante Constantino imperatore, anno XX imperii ejus cum reliquiis Andree Apostoli Constantinopolim translata sunt: licet cives Paduæ urbis ipsius corpus præsentialiter fabulentur se habere, in ecclesia videlicet sanctæ virginis Justinæ. *Verum hæc ad diem* XVIII *Octobris, S. Lucæ sacrum, discutienda sunt fusius: redeo ad translationis* S. Justinæ *instrumentum.*

thecarum et reliquiarum,

108 In altera capsula lignea, S. Justinæ indicem tenente, aperta, altera capsa inventa fuit B plumbea, longa circiter pedes tres, litteris in cooperto impressis, dicentibus: " Hic requiescit " corpus B. Justinæ virg. et martyris " Crucis signo in utroque litterarum capite impresso, qua capsula aperta, in ea comperta et visa fuerunt caput et ossa dictæ sanctæ Virginis cum uno bussolo argenteo, ac elogio hæc comprobante, de quibus in documento præallegato, in anno MDII celebrato, fit mentio. His maxima cum devotione visis, capsa ipsa fuit clausa, fune ligata, sigillisque communita. In alia capsa comperta fuerunt ossa parva trium Innocentium per D. Julianum a S. Sepulcro Domini delata, et in æde S. Justinæ reposita. Prædicta autem corpora sancta diu, ut dictum est (*num.* 101) supra, abscondita Rev. Gerardus, Paduæ episcopus, in anno a Christi Natalibus MCLXXVII munivit, in arcisque condignis collocata monaci diligenter custodierunt. Deinde aperta capsa infrascripta S. Urii, comperta visaque fuerunt ossa S. Urii, de quibus elogium in ea existens, documentaque, in urbis archivio registrata, verum reddunt testimonium. Hic Dei amicus, ut C dictum, corpora SS. Lucæ et Mathiæ, ex Constantinopoli delata, in æde S. Justinæ collocavit.

de quibus obiter hic aliquid observatur.

109 *Quocumque tandem tempore SS. Mathiæ et Lucæ reliquias nacti forte fuerint Patavini, dubium non est, quin Mariæ Mazzoci cancellarii ea de re relatio, quam supra num.* 107 *habes, a vero deflectat. Stante enim illa, S. Lucæ ossa ab Urio Constantinopoli Patavium delata fuisse oportet Juliani Apostatæ ætate: atqui aliunde constat, S. Lucæ corpus Constantinopolitanæ sanctorum Apostolorum basilicæ ex Procopio, illius ætatis scriptore, a Constantino Magno, illatum, ibidem saltem usque ad Justiniani Senioris imperatoris tempora, id est, usque ad seculum sextum fuisse conservatum: sic habet lib.* 1 *de Ædificiis cap.* 4. Constantinus Augustus, *inquit, interprete Maltreto,* ædem Apostolis hanc posuerat, eorumque gloriæ ac nomini consecrarat.... Nullam autem notam reliquerat, quæ ibi jacere Apostolos testaretur; nec locus ullus speciem offerebat conditorii sacrorum corporum. At nunc, cum hoc templum Justinianus reficeret, artifices, effosso penitus pavimento, ne quid restaret male compositum, ligneos viderunt loculos tres, illic habitos derelictui, ac suis significantes inscri- D ptionibus, Andreæ, Lucæ ac Timothei Apostolorum inesse corpora, quæ imperator ipse, Christianique omnes maxima cum voluptate spectarunt. His pompa ac festi celebritate ornatis, solitisque honoribus rite persolutis, occlusos loculos humo denuo mandarunt; ac ne locus nota ad memoriam insigni et frequentia caret, Apostolorum corporibus illum pie dedicarunt. *Hinc vero apparet etiam, nec S. Mathiæ reliquias Juliani ætate Patavium fuisse ab Urio translatas. Quid porro Mazzocus referat, audiamus.*

legitima inspectio

110 In alia capsa, *inquit*, inventa et devote visa sunt ossa S. Arnaldi abbatis cum uno elogio in membranis, hoc manifeste exprimente: " Hic servus Dei, abbas cœnobii S. Justinæ, in " anno Domini MCCXXX a Jo. Dandulo potestate (*seu prætore*) " et procuratore Com. Paduæ cum " licentia consilii aquam, per monasterium nunc " labentem, obtinuit, ut in fine statuti veteris ca" thena ferrea pendente in archivio urbis exi" stentis attestatur: postea jussu Eccellini tyranni " crudelissimi carceribus intrusus, ibi Deo ser" viens per annos octo, menses tres in vinculis E " detentus, LXX vitæ suæ anno obdormivit in " Domino. " Demum, aperta alia capsa, juxta illius index, comperta et devote visa fuerunt tria capita et ossa humana, quæ vere fuisse et esse, unum S. Juliani martyris, aliud S. Maximi episcopi et confessoris, tertium S. Felicitatis, mulieris illustrissimæ, elogia, ibidem comperta, manifestissime demonstrabant: " S. Julianus fuit " vir Christianissimus, qui cum multis vicibus li" mina sepulchri D. N. visitasset, tandem tres " Innocentes secum deferens in æde S. Justinæ " collocavit, ubi et ejus corpus requiescit in Domi" no. S. Maximus fuit amicus Dei, secundus episco" pus Paduæ, D. Prosdocimi successor. S. Felicitas " fuit mulier illustris, Deo devota, sacro velamine " dedicata. "

instituitur.

111 Hæc tria pariter corpora, per longum tempus abscondita, anno a Christi Natalibus quinquagesimo tertio supra millesimum per Rev. Bernardum, Antistitem Paduæ, ex revelatione divina fuerunt inventa, ob quorum merita divina Majestas tunc multa fecit miracula; nam, ut documenta in archivio cœnobii F prædicti existentia testantur, cœci visum, surdi auditum, aliique, diversis affecti languoribus, sanitatem recuperaverant. Quapropter divina Providentia Leo, Romanæ Ecclesiæ Pontifex Maximus, Patavium pervenit, ab ipso antistite susceptus, Paduæ per biduum moram trahens in æde S. Justinæ, ubi corpora Sanctorum inventa venerabantur, collecta in unum multitudine clericorum et laicorum, Missam celebravit, et civitatem, quæ antiquitus anathematis vinculo complexa dicebatur, pristinæ benedictioni restituit (*ob hæresim multis jam annis anathematis vinculo constricta fuerat, ut scribit Scardeonius lib.* 2, *classe* 6, *ubi de S. Maximo, nimirum Arianam, ut Ursatus ad annum* 1053) populumque in fide confirmavit, inventionemque Sanctorum canonizavit. Quæ novem Amicorum Dei corpora, in dictismet capsis clausa, in subconfessionis loco, cereis accensis, nonnullis monachis devote custodienda commendata fuere. Cum autem rev. abbas, monaci, sapientes, provisores et cæteri patres corpora ipsa in medio templi novi ex opposito capellæ D. Lucæ dicatæ, deponi decrevissent, ut

AUCTORE J. B.

A ut populus videre votaque sua adimplere posset, timentes, ne quid inconvenientis succedat, dum capsæ ipsæ apertæ extarent, tres aut quatuor monachos totidemque cives assistere, meque cancellarium onus aperiendi claudendique capsas suscipere voluerunt.

§ VIII. S. Justinæ aliorumque Sanctorum reliquiæ in templum novum solenniter transferuntur.

A die VI Martii reliquiæ in conspectu populi,

Sic rebus, ut superiore § vidimus, comparatis, nihil, quo minus jam solennis reliquiarum translatio institueretur, desiderari videbatur. Dei itaque Veneris, pridie Nonas Martii in summo mane, omnibus congrue præparatis, in locum prædictum capsis delatis, et apertis, B tanta populi et utriusque sexus multitudo ad corpora sancta visenda continuo concurrebat, ut a mane usque ad noctem quotidie confluens, alter alteri loco cedere non posset. Huc cœci conducebantur: huc surdi: huc muti: huc a dæmonibus vexati, aliisque morbis affecti accedebant, ob merita Amicorum Dei a divina Majestate pristinam sanitatem recuperare, votique compotes fieri sperantes: multi sincere devoteque divinum implorantes auxilium, intercedentibus ipsis Sanctis, gratiam obtinentes, vota sua quotidie offerebant. Inter cætera miracula, quæ omnipotens Deus ob Amicorum suorum merita (horresco referens) in iis gloriam tuam manifestavit. Soror Camilla, Exc. Jur. Utr. periti Francisci Papafava, nob. Patavini, monialis professa in monasterio S. Annæ, Ordinis S. Benedicti, ob insupportabilem oculorum dolorem amborum, luce, deinde voce, postremo pedum beneficio privata; ita, nec videre nec loqui, nec pedibus stare posset, multum tempus hanc substinens infirmitatem, ita ut medicamina medelaque sibi cum maximo sui corporis dolore per Exc. medicinæ et chirurgiæ peritos quotidie præstita facere non potuerunt, ab C omnipotenti Deo est consecuta.

contingentibus interim non paucis miraculis,

113 Nam præfata soror Camilla, considerans, quod ægritudo sua desperata ab omnibus habebatur, confessa et contrita, corpore Domini devote suscepto, ad ædem D. Justinæ sese deferri voluit, et ingressa locum, ubi corpora Sanctorum reperiebantur, devote super uncquoque preces porrigens suas, ad corpus S. Justinæ Cruce signando illos os et oculos tetigisset, interrogata a nob. D. Bernardino Papafava, ejus patruo, an vidisset caput S. Justinæ benedictæ, respondit: " Missier si " (*id est* " Ita domine ") ex quibus verbis a se prolatis stupefacta sensit, omnes suos sensus sui corporis commoveri, et ibi tunc (mirabile dictu) surrexit, nullo coadjuvante, per seipsam ambulavit, vidit et loquebatur. Voce itaque, visu, et pedum beneficio simul recuperatis, laudans omnipotentem Deum, quod super se, intercedentibus Sanctis suis, misericordiam fecerit, læta domum est reversa. Soror Barbata Leona, nobilis Patava, monialis velata in monasterio B. Antonii peregrini, quæ ob quamdam ægritudinem jam annis quatuor vocem amiserat, ita quod loqui non posset, videns, quod cura medicorum minime sibi prodesset, habita notitia de iis, quæ ab omnipotenti Deo in Sanctis suis apud ædem S. Justinæ fiebant, mente et corde contrita ad Amicorum Dei suffragium pervenire decrevit, sperans et ipsa, se sanitatem consecuturum, et super singulis corporibus benedictis factis orationibus, perventa ad corpus S. Justinæ majori fervore deprecando, cum quidam monachus capite dictæ Divæ os supplicantis tetigisset, statim vocem recepit, sanaque ad monasterium est reversa, læta magnificans Deum. Soror Marina de Fabritiis, Veneta monialis professa in monasterio S. Mathiæ, per annos duodecim patiens stomachi dolorem, ita quod cibos retinere non posset, febre quasi continua ejus corpus vexante, medicamine provisionibusque nil proficientibus, intellectis iis, quæ per divinam Majestatem in Sanctis suis in æde S. Justinæ fiebant, ad corpora Sanctorum perventa, preces ex corde porrigens, et ad corpus S. Justinæ orando omnipotentem Deum, ut per merita Sanctorum suorum sanitatem sibi restitueret, statim reversa domum, libera remansit. E

usque ad diem XIV positæ.

114 Quæ licet in urbe Patavio, et alibi nota manifestaque sunt, nihilominus Rever. Suffraganeus, abbas, Sapientes ad utilia et ecclesiarum provisores, ut cæteris notificentur ea, quæ omnipotens Deus in Sanctis suis facere voluerit, et quod increduli credant, Amicorum Dei intercessiones nobis multum prodesse, veridicum voluerunt formari processum. Tribus itaque notariis, cancellario, et uno curiæ episcopalis scriba, meque Cancellario Com. assumptis conscribentibus, per Rev. Suffraganeum, præsentibus Sapientibus et provisoribus, in processu nominatis non solum principalibus, sed etiam medicis, multisque aliis notitiam habentibus, sub juramenti vinculo examinatis, ea vera fuisse et esse, satis supraque comprobatum est. Præterea quidam Andreas Pulzatus de vico Maseratæ, vicariatus Consylvarum, diœcesis Paduanæ, in confinio S. An. domi Dominici Quarantaotto moram trahens, ob nervorum debilitatem pedibus subsistere non valens, per decennium hac laborans infirmitate, crucolis per civitatem mendicans, ad corpora sancta perventus, pro sanitate recuperanda enixe orando ibidem, multis videntibus, relectis crucolis, voti compos lætus per templum deambulabat. F Cujus testiumque ibi præsentium, per me cancellarium tunc temporis examinatorum, depositiones in scriptis redactæ hoc comprobant miraculum ab omnipotenti Deo, intercedentibus Sanctis suis, factum. Multa alia signa in Amicis suis fecit divina Majestas, quæ in præsenti documento scripta non sunt. Quo in loco cum corpora benedicta per novem dies cunctis ostensa permansissent, Rever. abbas, Sapientes et provisores in arcis jam præparatis reponere volentes, illa circumcirca Pratum vallis processionaliter prius deferri decreverunt.

postridie solenni supplicatione circumferuntur;

115 Die itaque Dominica, Idibus (XV) Martii in mane, solemni Missa ad altare Majus templi novi devote celebrata, tanta populi et utriusque secus multitudo et in ecclesia et super Prato vallis reperiebatur, tantaque devotione expectabat, ut nihil ultra desiderari potuerit, frataleis temporalibus et spiritualibus præcedentibus, doctoribus in utraque facultate, et

AUCTORE J. B.

et universo clero, ordine servato, intervenientibus, corpora Sanctorum processionaliter, devote ac honorifice e templo novo circum Pratum vallis, undique pannis coopertum, delata, Rev. suffraganeo, clariss. rectoribus, Sapientibus Reipublicæ, provisoribus ecclesiarum et aliis numero quasi infinito cum Corpore D. N. Jesu Christi, singulis suo loco subsequentibus, in idem templum remissa fuerunt, ibi per nonnullos dies permansura, populo devotionis gratia, hoc permaxime cupienti, ostendenda, cujusque processionis ordo paulo infra describitur.

sequenti vero die Iovis suis arcis,

116 Die Jovis XIV Calendas dicti mensis Rev. Suffraganeus, abbas, monaci, Sapientes, et provisores prænominati in loco subconfessionis, ubi corpora ipsa reperiebantur, perventi, omnibus jam præparatis, decreverunt corpora Sanctorum in arcis suis reponere in perpetuum permansura. Singulis itaque capsis ligneis apertis, singula Sanctorum corpora extracta, et in syndone sericea rubei coloris involuta in totidem capsis plumbeis, longis circiter pedes tres, de novo factis, posita extiterunt, elogio uniuscujusque Sancti, et præsentis Actus mentionem faciente, in qualibet capsa incluso.
B Verum antequam dicta corpora in syndone involverentur, Rev. abbas, consentientibus urbis patribus, ibidem assistentibus, ex S. Mathiæ tres dentes et nonnulla parva ossa: ex S. Juliani et ex S. Maximi ossibus nonnullas reliquias, in consecrandis altaribus ac tabernaculis reponendas, extrahi voluit in bussolis ligneis separatis, Don Celso Priori consignatis, custodiendos. Deinde apertis reliquis capsis duabus plumbeis, ex una corpus S. Justinæ, ex altera corpus S. Lucæ, extracta in syndone consimili, quibuslibet separatim involutum in suis capsis prioribus repositum fuit cum elogio consimili prædictis incluso. Ex corpore S. Justinæ Rev. abbas, eisdem patribus consentientibus, maxillam S. Justinæ, adhuc sex dentes in se tenentem, prius extrahere voluit, reponendam in capite argenteo, S. Justinæ, nec non unum aliud os ejusdem D. Justinæ, in alio tabernaculo reponendum.

triplici sigillo munitis, includuntur.

117 Cumque prædictæ novem capsæ plumbeæ, novem corpora Sanctorum continentes, clausæ, fune ligatæ, tribusque sigillis, uno S.
C Justinæ, secundo prædicti suffraganei, tertio Com. Paduæ signum habentibus, cera congrue impressis, capsis item ligneis in singulis arcis conservandi gratia impositis, cumque cætera omnia præparata essent, Rev. suffraganeus et abbas, monacis, cereis accensis, laudes condignas omnipotenti Deo reddentibus, Mag. Sap. sap. provisoribus, patribusque et populo assistentibus, devoteque subsequentibus, singula altaria, singulasque arcas solemniter benedixerunt, singulas singulis dedicantes. Demum sub ipsius Sancti nomine prædicta Sanctorum corpora singula in singulis arcis cujuslibet dedicatis, reposita, cooperto marmoreo superimposito, clausa fuerunt, ibi in perpetuum permansura, hoc ordine servato: nam in choro novi templi ad altare Majus S Justinæ: a dextero latere chori in prima capella trium lunocentum: in secunda S. Arnaldi: in tertia in sua prima archa alabastri S. Lucæ: in quarta Felicitatis. Altare vero sinistro in capella prima, S. Juliani: in secunda, S. Maximi: in tertia ex opposito S. Lucæ, S. Mathiæ: in quarta, S. Urii corpora permanserunt.

excepta tamen reliquiarum S. Justinæ parte,

118 Die autem nono Calendas ejusdem mensis in sacristia ecclesiæ ædis veteris, præsentibus Sapientibus, provisoribus urbis et aliis, Rev. abbas maxillam S. Justinæ cum quinque dentibus, sexto dente a maxilla separato, ac alio osse in uno tabernaculo ex postea repositis, diligenter custoditam et involutam in uno capite argenteo S. Justinæ, per Bernardinum aurificem clauso et bene communito, ponere voluit. In æde itaque veteri S. Prosdocimi corpus remansit, ubi et multos alios Dei amicos, quorum nomina ob vetustatem ignorantur, reperiri credendum est. Corpora autem Sanctorum, quorum mentio supra facta est, ad quæ utriusque sexus multitudo devotionis gratia in afflictionibus suarum rerum suffragium apud divinam Majestatem implorans quotidie concurrit, voti compos, votaque offerens, in templo novo, magnifice fabricato, requiescunt. Viventes autem jam in paradiso pro hac sua charissima patria, devotissimoque populo continuo intercedere, dubitandum non est, apud Dominum Deum nostrum; cujus nomen sit in seculum seculi benedictum.

E

quibus ve omnibus, vel aliquibus hic nominati interfuere

119 Prædictis autem, dum sic, ut supra, agerentur partim singulis, partim his, et partim illis, interfuerunt Mag. D. Bonifacius Parafava, Franciscus Caput Vacæ, equites, Antonius de Rustica, et Hieronymus Polcastro in urbem reversi, Sapientes ad utilia Reipublicæ, Franciscus Caput Listæ, eques, Petrus Bagorotto, Baptista de Doctoribus, et Antonius Borromeo, ecclesiarum provisores. Nec non Mag. DD. Jo. Zabarella, Ludovicus Docto, Gregorius de Doctoribus, et Ludovicus Leo ex ordine equestri, Gaspar Fabianus, Marcus Antonius Zabarella, Marcus Antonius Mussato, Transalgardus Caput Listæ, Julius Bradiolus, Paganus de Rido, Jacobus Leo, Annibal Buzzachareno in jure, ac Paulus Ursatus in artibus, periti, Jo. Barisonus, Trapolinus de Trapolinis, Zachus de Zachis, Lucillus Beraldus, Jo. S. Vliana, Paulus Alvarottus, Jacobus Docto, et Joan. Antonius ab Orologio, omnes ex collegio Sapientes Reipublicæ Patavinæ: RR. Franciscus Zabarella archipresbyter, Hercules ex Comitibus S. Bonifacii canonicus, Mag. D. Petrus Mazzolelus rector DD. Juristarum, Bernardinus Papafava, cum Fran- F
cisco et Marsilio, ejus filiis, nec non Ludovicus Bazzacharenus, Mathæus Vitalianus, Marcus Antonius Caballinus, Pax a Scala, Legum Doctores, Rambaldus de Rido, Alexander Businello, Marcus a Sole: Joannes Pizzacominus: Philippus Vitalianus, Andreas Bonfio, honor. cives: item docti tabelliones, Joannes Reffatus, Petrus Antonius Garatus, ac Gaspar Mazocchus, Joannes Baptista Cremona, Pellegrinus Galeatius, et multi alii, tam laici, quam clerici.

Inscriptiones aliquot

120 Hæc sunt elogia comperta in capsa S. Lucæ in vase ligneo. Ut posteris hujus sanctissimi Lucæ Euangelistæ relinquatur memoria, operæ pretium esse, duximus, quod diebus nostris acciderit, compendiosa narratione digerere. Anno Domini MCCCCLXIII, quo tempore in alma urbe Veneta erat dux inclytus vir Christophorus Maurus, et in hoc monasterio præsidebat Rev. D. Bernardus Placentinus, qui fere LXX monachos sub se tenebat, degentes in observantia veræ pietatis Christianæ

AUCTORE J. B.

A næ et religione sancti patris nostri Benedicti, reformatæ per vere beatum virum D. Ludovicum Bacto, duo fratres S. Francisci detulerunt Venetias a partibus Boxinæ quoddam corpus, quod asserebant esse S. Lucæ Euangelistæ; sed quoniam jam annos mille ex clarissimis testimoniis scripturarum, tam Latinis, quam Græcis certissima notitia habebatur, quod isdem Evangelista esset Paduæ in cœnobio Justiniano, ut rei veritas cognosceretur, per inclytum Dominium Venetum decretum fuit, ut ejus sepulchrum aperiretur, in quo fere omnia ejus ossa, præter caput, quod imperator Fredericus Barbarossa huc transiens abstulisse dicitur, in capsula plumbea reperta sunt; et ita universi veritatem perspicientes, Deum glorificaverunt, et universa populi multitudo ad eam gloriosam inventionem cucurrerunt, laudantes Deum, qui hanc regiam urbem digno sublimavit munere.

in hierothecis inventæ.

121 Infrascripta in vase vitreo reperiebantur. „ Jesus. In nomine sanctissimæ Trinitatis. In hoc „ sanctissimo altare, dedicato ad honorem Bea„ tissimi Lucæ Euangelistæ, sunt recondita ejus„ dem Euangelistæ ossa, quod consecravit Rev. in „ Christo Pater D. Marcus Niger, episcopus Ca- B „ tharensis, die Dominico 2 mensis Octobris, anno „ MCCCCLXV, et auctoritate a Sede Romana ibi con„ cessa visitantibus devote hoc altare in die suæ „ consecrationis quadraginta dierum indulgentiam „ misericorditer indulsit, in perpetuum duraturam. „ Justina virgo et martyr, regina Paduæ. „ Numisma argenteum cum impressione S. Marci ab uno latere, litteris dicentibus; „ S. Marcus Vene„ tus. „ Ab alio latere, impresso seren. principe Venetiarum, similiter litteris dicentibus: „ Fran„ ciscus Foscari Dei gratia Venetiarum dux. „ Quæ in capsa S. Arnaldi in carta membrana scripta erant, infra legere facile est. „ Anno a nativitate „ Domini MDII, Indictione V, die Lunæ, XXV mensis „ Julii, in quo celebrabatur festivitas Jacobi Apo„ stoli ob reædificationem templi S. Virginis et „ martyris, Ordinis S. Benedicti Regulam obser„ vantis congregationis ejusdem S. Justinæ de „ Padua, quod cum rueret, destructum fuit, et in „ loco, ubi antea quiescebant, facienda essent nova C „ parietum fundamenta, extractæ fuerunt reliquiæ „ B. Arnaldi, olim abbatis hujus monasterii, et in „ præsenti arca venerabiliter collocatæ, trium In„ nocentium, et aliorum, quorum nomina ob ni„ miam vetustatem ignorantur: scripta sunt au„ tem in libro vitæ S. Urii confessoris per D. Pe„ trum, Dei et Apostolicæ Sedis gratiam episcopum „ Paduanum, et comitem Saccensem, una cum „ D. Joanne Cornario, abbate S. Benedicti de Man„ tua, Præside Congregationis, abbatibus ac mo„ nacis multitudine copiosa, et in hac arca vene„ rabiliter usque ad consummationem templi sub „ altare Magno partis ecclesiæ, quæ destructa non „ fuit, permansura collocarunt. „

§ IX. Extrahuntur S. Justinæ reliquiæ et in locum suum solenniter reducuntur.

Arca corporis S. Justinæ loco subinde mota,

Quamquam *eo consilio* S. Justinæ *reliquiæ anno* 1562 *sub ara principe templi novi, ut illic perpetuo remanerent, collocatæ fuissent; dum tamen nec curis nec sumptibus parcere* S. Justinæ *monachi pergunt, quo templi sui splendorem augeant, loco suo ad breve subinde tempus motæ fuerunt. Contigisse id anno* 1572, *uti et anno* 1575 *ex iis, quæ infra referentur, facile quivis intelliget. At celebris in primis fuit earumdem reliquiarum ex ara principe extractio et in eamdem reductio anni* 1627, *cum novus templi* S. Justinæ *chorus fuit excitatus. Rem iterum ex civitatis Patavinæ Tabulis refero, quæ apud Saviolum (sed mendis non raro respersæ) a pag.* 178 *sic habent*: In Christi nomine Amen. E Anno ab ejus saluberrima Nativitate MDCXXVII, Ind. XI*, die Mercurii, VII mensis Aprilis Paduæ in ecclesia S. Justinæ virginis et martyris, post prandium, sub Pontificatu Urbani VIII Pont. Maximi et principatu Serenissimi Joannis Cornelii, Dei gratia Ducis Venetiarum, præsentibus D. Celso Compagnola, D. Ulisse Bragio, D. Nicolao Fasiolo, D. Francisco Sassonia, notariis collegiatis, et Sebastiano Suttore de Pollis, ac aliis etc. (*Hæc totidem verbis ibidem Latine leguntur; cetera Italice, exceptis inscriptionibus*). Cum reverendi S. Justinæ monachi hujus civitatis, Congregationis Casinensis occasione novi chori, quem exstruunt, tollere et loco præsens altare Majus in capite ecclesiæ et chori situm deberent, cumque id operis jam inchoassent, certiores ea de re fecerunt illustrissimum et excellentissimum Dom. Hieronymum Lando equitem, hujus civitatis prætorem meritissimum, et Magn. Frizerinum Capodiuacca equitem, Zorzi da Lion, et Livium Zabarella equitem, decuriones, nec non Dominum Antonium Polcastro equitem, comitem Alexandrum da Panego, Benedictum Salvadego D. et equitem, et Franciscum da Relogio ad ecclesias decuriones, supplicantes illustrissimis, excellentissimis, ac magnificis domi- F nis, ut operis prædicti principio ea de causa interesse velint, quod sub dicto altari ossa gloriosæ virginis et martyris Justinæ, civitatis hujus patronæ, conquiescant.

* l. X

iterum anno 1627, novi chori condendi causa

123 Qui illustrissimi et excellentissimi domini prætor et decuriones supradicti, una cum prædicto domino equite Polcastro, negotiorum civitatis causa absentibus aliis collegis ad ecclesias decurionibus, ad ecclesiam S. Justinæ se contulerunt, ubi sibi Reverendum dominum Modestum Paduanum, monasterii illius abbatem dignissimum et dominum Vitalianum Paduanum, Priorem, ceterosque illius monasterii presbyteros, sibi obvios, comites et ad eum locum duces habuerunt, ubi destrui jam cœperat exiguus sub altari paries, factumque erat in eo exiguum foramen, per quod veluti cujusdam arcæ indicia apparebant, et priusquam rumpi ulterius pergeret, mihi Joanni Antonio Campolongo, hujus magnificæ civitatis cancellario, injunctum fuit, ut locum describerem formamque altaris, quod erat altitudinis solitæ,

AUCTORE J. B.

tæ, et contectum lapide marmoreo, et sub lapide cavum, intra quod utrimque duo lapides in fronte litteras et memorias infrascriptas exhibentes, videlicet. Qui ad latus dexterum erat, hæc referebat : " Ammotum est altare et dilatatum ob molen supra positam iconis, intacto " tamen corpore sanctiss. hujus virgin. et mar. " Justinæ, præsentibus hujus almæ urbis Paduæ " rectoribus, reggente Gregorio tertio decimo " Pontifice maximo, imperatore Maximiliano Augusto, sereniss. principe Aloysio Mozzenigo, " reverendo domino Juliano de Placentia, hujus " monasterii abb., Pridie Id. Feb. Anno san" ctiss. jubilæi a Partu 1572. " Alteri, simili modo parieti a sinistris infixo, hæc erat inscriptio : " Translatum fuit corpus D. Justinæ virg. et " mart. per Rev. D. Peregrinum de Mutina abb. " ac præsidentem, ac D. Celsum de Verona " Priorem Congreg. Cassinensis abb. S. Justi" næ ex æde veteri in hunc sacratum locum maxi" ma totius Patavinæ reipub. devotione religiosæ " solemnitatis ritu servato 1562. 15 Martii L. D. " O. M. "

B 124 Monumentum magnus pulcherrimus e marmore lapis tegebat, quo monumento ab operariis, jubentibus ac coram existentibus suprascriptis, sublato; rumpi cœptus est tenuis murus, in prospectu positus, in eoque illico tanta facta est apertura, per quam ingredi homo posset, apparuitque arca ibi recondita, sed non patuit, e qua confecta esset materie; quam cum effodi prædictæ fabricæ causa necesse esset, sepulcrum subierunt reverendi dominus Marcus Ferrariensis, et D. Augustinus Mantuanus, religionis istius presbyteri, sacris propterea vestibus induti, inveneruntque arcam cypressinam, longitudinis circiter unius cubiti et medii, cujus fundum temporis diuturnitas et loci humor corruperat; quæ arca multa devotione multisque accensis luminibus sublata fuit, in eaque inventa arcula plumbea, longitudinis pariter unius fere cubiti et medii, supra quam inventæ fuerunt variæ *(rosaria, ut reor)* salutationes angelicæ et orationes Dominicæ, una cum nummo, ei non absimili, quem Agnum Dei vulgo vocant, et duæ laminæ plumbeæ, infrascriptis characteribus insignitæ, cum sigillis quibusdam, quantum e filis, sed corrosis putridisque apparebat, et C conjici poterat. Nummi ex una facie hæc erat inscriptio : IHS. P. P. XIII. Ex altero : D. Fælix Leonicenus. Laminæ majori hæc erant inscripta : " Anno Domini 1562 translata fuerunt " corpora S. Justinæ, Mathiæ, Lucæ atque alio" rum sub die 5 mensis Martii prædicti anni, " sed anno Domini 1575, die vero 9 mensis De" cembris motum fuit corpus S. Justinæ prop" ter iconem sub D. Jo. de Rippa Tridentino " Abb. D. Severinus de Padua : D. Daniel " de Verona. " Laminæ vero paulo minori hæc litteris ex utroque latere iisdem : " 1575 ego " D. Julianus de Asula præsens fui, quan" do fuit discoopertum hoc altare S. Justi" næ. "

ex ara principe extrahitur,

125 Posthæc a reverendis presbyteris una cum aliis effossa fuit arcula plumbea, cujus operculo hæc in orbem inscripta leguntur : " Hic " corpus B. Justinæ virg. et mar. requiescit. " Dein ab iisdem effossa fuit ingens tabula, quæ, quantum conjici poterat, fundus seu basis erat minoris arculæ, uti et lapis tabulæ paulo minor, sub tabula, qui videbatur fuisse lapis altaris : quibus non sine devotione ab infrascriptis sacerdotibus supra altare Majus collocatis, sub- D lata fuit arcula plumbea, in qua, ut supra, ossa gloriosæ virginis et martyris Justinæ quiescebant; ac incunctanter coram supradicto illustrissimo ac excellentissimo domino prætore et dominis deputatis, multis accensis luminibus, ad sacristiam delata, ubi in reliquiario eminenti aliquantulum scamno fuit imposita, substrato tapete; pari dein modo a presbyteris sublata fuerunt cetera, quæ jam ante supra altare erant collocata, delataque in supradictum reliquiarium, ibique ad arcæ supradictæ pedem una cum duabus laminis plumbeis et nummis supradictis reposita. Reclusum etiam fuit arcæ operculum, in qua visæ fuerunt sanctissimæ virginis Justinæ reliquiæ et tabella ænea, statimque occlusa fuit arca, intactis omnibus. Quo facto, fuit tapete contecta, eidemque a magistro domino equite Zabarella deputato acu insuta, ac dein a me cancellario obsignata cera Hispanica, sigillis S. Marci, magnificæ civitatis, illustrissimi domini prætoris, dicti magistri domini equitis, et ejusdem monasterii munita. Post, exhibita ab illustrissi- E mo domino, a magnificis dominis deputatis, a domino Modesto a S. Cruce, et domino Daniële Vitaliano Priore, ceterisque presbyteris sanctissimo corpori veneratione, clausa fuit janua, et duabus clavibus occlusa, quæ illustrissimo domino prætori oblatæ fuerunt. Deinde munita fuit janua sigillo S. Marci, civitatis, et illustrissimi domini prætoris, atque ita, relictis rebus, quo dixi, statu, discessum est. Nomina reverendorum presbyterorum, qui rei gestæ interfuerunt : Dominus Daniel Vitalianus P., D. Marcus Ferrariensis, D. Aloysius Paduanus, D. Alexius Vicentinus, D. Antonius Januensis, D. Benedictus Neapolitanus, D. Augustinus Mantuanus, D. Tiberius Patavinus, D. Paulus Bergomensis.

et in sacrario,

126 Die Jovis VIII Aprilis MDCXXVII. Claves supradictæ, illustrissimo D. Prætori in manus traditæ, in sacrario Montis sancti in scrinio ferreo depositæ et duabus clavibus inclusæ fuerunt, quarum altera eidem illustrissimo domino prætori a deputatis oblata est, altera penes mag. dominum Frezerinum Capodivacca equitem, e deputatorum numero seniorem, mansit, qui, munere suo perfunctus, illam al- F teri deputato, pariter seniori, consignare debebit. Anno MDCXXVII die Sabbathi, IV Septembris a prandio. Cum jam a die VII Aprilis elapsi ab illustrissimis dominis rectoribus mag. et dominis ad curam ecclesiarum tunc deputatis arca plumbea, ossa gloriosæ virginis et martyris Justinæ continens, clavibus obserata, et sigillis S. Marci, illustrissimi D. Prætoris, et mag. civitatis Patavinæ, domini Livii Zabarella equitis deputati, et cœnobii S. Justinæ munita, in sacrario esset deposita; nec fas esset, nisi coram supradictis illustrissimis Rectoribus et deputatis in sacrarium ingredi, nomine reverendi domini Modesti a S. Cruce, hujus cœnobii abbatis ac præsidis, institit P. Celerarius, ut ab illustrissimis et reverendissimis dominis recluderetur, quo operarii arculam tum plumbeam, tum cypressinam dimetiri possent. Eodem die. Illustrissimus Dominus Hieronymus Lando eques prætor, convocatique ab illo Mag. domini Decuriones, una cum aliis viris nobilibus supradictum S. Justinæ Patavinæ cœnobium adierunt, ubi primum illustrissimorum et magnificorum dominorum jussu a me cancellario recognita ac ablata fuerunt sigilla : reclusa

dum novus chorus perficiatur, collocatur ;

A sa janua, veneratione præmissa, arcam tum plumbeam, tum cypressinam faber mag. Aloysius Urbinas dimensus est; idemque etiam extulit lapidem grandem (ut apparebat, altaris, cui in veteri loco arca plumbea supradicta erat imposita) sub altari novo collocandum; ut reponendæ arcæ cypressinæ satis magnæ, et dein plumbeæ inserviret: qui cum iterato præfatas sanctas reliquias redux veneratus esset, denuo per mag. Zorzi Porini civitatis œconomum clavibus obserata fuit janua et sigillis S. Marci, illustrissimi prætoris et magnificæ civitatis ex cera Hispanica obsignata; atque ita una abiere.

eoque perfecto, S. Justinæ reliquiæ,

127 Die Martis v Octobris MDCXXVII. Cum absoluta jam esset a reverendis monachis S. Justinæ chori novi fabrica, uti et altare, in quo collocandum erat gloriosæ virginis Justinæ martyris, hujus civitatis patronæ, corpus, quod arca plumbea, tapeti insuta, et sigillis S. Marci, illustrissimi domini prætoris, magnificæ civitatis, et magnifici domini Livii Zabarella equitis deputati et reverendorum monachorum S. Justinæ obsignata, in sanctuario sacristiæ ejusdem cœnobii continebatur; illustrissimis dominis rectoribus, magnificis dominis deputatis tunc temporis B ad curam ecclesiarum, ut ad referendas componendasque sacras reliquias ad S. Justinæ accedere dignarentur, per reverendos monachos requisitis, invitato prius per schedulam omni confessu Dominorum XVI ad horam XX, illustrissimi domini rectores una cum illustrissimo et reverendissimo domino Cardinali Valerio, magnificæ hujus civitatis episcopo, magnifico domino Nicolao Trivisan, domino Joanne Dominico Sala, domino Carolo Zacco, Comite Alberto de Comitibus decurionibus, nec non M. Antonio Lazara, Adriano Capodivacca, Galeatio ab Horologio equite, Domino Joanne Antonio, Otonello Descalzo D., ad ecclesias Decurionibus, S. Justinæ cœnobium adierunt; quo non pauci e numero Dominorum XVI convenerant: postquam in sacristiam ventum est, reserato ibidem clavibus sanctuario, veneratione præmissa, illustrissimorum Dominorum jussu a reverendis hujus cœnobii presbyteris, stola rubra indutis, arcula plumbea supradicta sublata fuit, mensæque imposita, ubi sigilla C supradicta ab illustriss. recognita, ac in pristino statu inventa, fuerunt sublata, tapesque dissutus.

habita rarum inspectione,

128 Dein ab eisdem sacerdotibus sublato operculo plumbeo, velum candidum apparuit, quo per illustrissimum et reverendissimum Cardinalem supradictum sublato, detectum et aliud fuit e serico multitio vel tela coloris violacei, seu rosæ aridæ, sed colore evanido, et quasi corrosum; quo sublato, detecta visaque sunt ossa sanctissima et caput gloriosæ illius Virginis et Martyris, quibus ab illustrissimo et reverendissimo domino Cardinali, illustrissimis dominis rectoribus, magnificis dominis deputatis ad curam ecclesiarum, ceterisque reverendis presbyteris et DD. XVI consessu multa veneratione ac devotione inspectis, dein per illustrissimum dominum Cardinalem supradictum fuit sublatum velum candidum, et pars media telæ seu serici multitii coloris rosæ aridæ seu violacei: altera vero pars levari haud poterat, eo quod ossibus sanctissimis illius Virginis subjecta erat, ac sepositum in pyxide, quæ tradita fuit illustrissimo domino Joanni Lando, illustrissimi domini prætoris patruo, ab illustrissimo domino prætore custodienda usque ad divisionem, quæ postmodum devotionis causa facta est; inventa fuit in arca illa laminæ plumbeæ incisa inscriptio hujusmodi (*Latina nimirum*) " Ossa et " reliquiæ B. Justinæ virg. et martyris Patavinæ " reposita per reverendissimum D. Peregrinum abb. " et D. Celsum, Priorem ejusdem monasterii totius " Reipublicæ Patavinæ consensu: regnante summo Pontifice Papa Pio IV et sereniss. principe " Hieronymo Priolo Venet. anno Domini 1562, " 15 Martii. " Dein iterum reliquiæ et sanctissima ossa denuo cooperta fuerunt serico multitio, per magnificam civitatem texto aureo denticulato ea de causa exornato, una cum insignibus illustrissimi domini prætoris, et Hieronymi da Leze capitanei, magnificæ civitatis in medio, et S. Marci supra.

una cum nummis aliquot

129 Quo facto, illustrissimus dominus prætor suis ipse manibus serico multitio imposuit infrascriptos nummos argenteos, videlicet quinque; tres XXXVI virorum, unum serenissimi Sebastiani Veniero, reliquos vero serenissimi Aloysii Mocenigo, cum monumentis felicis vi- E ctoriæ cruciatorum, et duos VIII Virorum cum hac epigraphe: " Memor ero tui, Justina vir- " go " quorum alter sub serenissimo Ponte, alter sub serenissimo Cigogna excusus est. Civitatis nomine posita illic est lamina ærea cum insignibus S. Marci, serenissimi principis, illustrissimorum dominorum rectorum, et civitatis, magnificorum dominorum deputatorum tunc temporis ad curam supradictarum ecclesiarum, cum hac inscriptione: " D. O. M. Anno a " partu virg. 1627 Nonis Octobris, Urbano " VIII. sum. Pontif. Jo. Cornelio Venet. prin- " cipe, corpus D. Justinæ virg. et martyris, " quod sub ara Majori quiescebat, in hanc augustio- " rem translatum fuit, annuentibus illustriss. DD. " Hieronymo Lando eq. præt., et Hieronymo de " Legge præfecto; opus urgentibus quatuor Viris " Urbanis Nicolao Trivisano, D. Jo. Dominico Sala, " Carolo Zacco, Alberto de Comitibus: quatuor ad " curam ædium Sacrarum M. Ant. Lazara, Adriano " de Capitibus Vaccæ, Galeatio ab Horologio " equite. Jo. Antonli, Octonello Discaltio Do- " ctore:

" Jo. Antonius Campolongo Cancell.

" Magn. Com. Paduæ subs. " F

A tergo illius incisa sunt insignia nominaque infrascriptorum magnificorum dominorum e magnificorum Dominorum XVI numero: Albertinus Miagara D. Co. Bartholomæus Cittad: eques Camillus S. Vliana, Z. Franciscus Zabarella, Annibal Papafava, Franciscus da Lion, Jacobus Borromeo, Vincentius Dotto.

et inscriptionibus

130 Dein per reverendum dominum Daniëlem Vitalianum dicti monasterii Priorem posita fuerunt monumenta infrascripta: lamina una ærea his verbis inscripta: " Anno a Partu Virg. " 1627 Nonis Octob. Urb. Oct. sum. Pont. " Jo. Cornelio Venetiarum principe, sublato " pariete, qui prospectum in sanctuarium prohibebat, sedilibusque, quæ ei adjacebant, in " sanctuarii caput revolutis, sublimata icone, " et ara Majori, quæ ei suberat, demolita, " corpus divæ Justinæ Virg. et Martyris, quod " ibi quiescebat, in hanc augustiorem translatum " fuit per reverendiss. D. Modestum S. Crucem " Patavinum, abb. hujus monasterii, et Congregationis Cassurensis, alias S. Justinæ generalem præsidem, assistente D. Daniële Vitaliano

AUCTORE J. B.

" liano Patavino Priore, annuentibus illustrissimis rectoribus Hieronymo Lando equite prætore et Hieronymo de Legge præfecto, præsentibus mag. Decurionibus, Nicolao Trivisano, Jo. Dominico Sala, Carolo Zacco, Co: Alberto de Comitibus, ac etiam Mag. M. Antonio Lazara, Adriano Capivaceo, Galeatio ab Horologio, Octonello Discaltio, ad ecclesias decurionibus; assistentibus Reverendis DD. Isodoro Coloniensi: Hieronymo Spinello Patavino: Laurentio Januense: Cherubino Bononiensi abbatibus: D. Cyrillo Bellafino Pat. clerico. " Item moneta argentea valoris unius scuti, in cujus altera facie bini erant descripti orbes: superiori hæc erant incisa: " Reverendissimus D. Modestus S. Crux abbas S. Justinæ, et præses Congreg. Cassinensis: " alteri orbi, paulo mineri hæc: " S. Justina Virgo et Martyr Christi, ora pro nobis. " Cujus medio incisa erat effigies S. Justinæ insignibus S. Crucis innixæ. Ex altera monetæ facie orbes similiter duo: in primo legebantur ista: " D. Daniël Vitalianus Prior monasterii " S. Justinæ ": in altero vero: " S. Justina Vitaliana Borromea, ora

B " pro nobis. " Medium orbis S. Justinæ, familiæ Vitalianæ insignibus innixæ, effigies occupabat. MDCXXVII.

sua iterum arca includuntur:

131 Apposita fuit et altera ejusdem valoris moneta, cujus uni faciei inscripta erant hæc verba " Rev. D. Hieronymus Spinellus " Patavinus abbas " altera referebat insignia Spinelliana cum hac inscriptione " S. Justina ora pro " nobis " S. Justinæ, iisdem insignibus innixæ, effigiem. Tertia item argentea valoris ejusdem; in cujus altera facie hæc verba: " D. Cyrillus " Bellafinus Patavinus cererarius S. Justinæ " in altera vero effigies S. Justinæ, insignibus Bellafinianis innixæ, incisa visebantur, additis verbis supra relatis: " S. Justina ora pro nobis " Quibus, ut supra narratum est, et coram, item ut supra, peractis, jussu illustrissimorum excellentissimorum DD. rectorum, et DD. decurionum fuit eadem arca in longitudinem ac crassitudinem cincta laminis æreis latitudinis digitorum quatuor, quas dominorum decurionum jussu magister Petrus Zuchi faber ærarius ex adverso S. Urbani [*habitans*] confecerat; quibus filo æreo crassissimo constrictis, vocatoque magistro Francisco, fabro stannario, stanno, ad hoc pa-

C rato, laminis æreis impressa fuerunt insignia et sigilla, primum quidam S. Marci, illstrissimi et reverendissimi domini Cardinalis, magnificæ civitatis, et illustrissimorum dominorum rectorum: demum vero monasterii et supradicti D. Daniëlis, e Vitaliana familia oriundi, insignibus et sigillis. Quo facto, arca denuo hunc in modum sigillis munita a reverendis presbyteris in sanctuario deposita est et obserata: clavium altera illustrissimo domino prætori est tradita, altera domino Nicolao Trivisano, decurionum seniori.

dein vero, e sacrario in templum delatæ

132 Die VI Octobris MDCXXVII. Illustrissimi domini rectores supradicti et magnifici decuriones mane ad ecclesiam S. Justinæ una se mature contulerunt, iisque sanctuarium ingressis, veneratione prævia, coram ipsis a reverendis presbyteris arca supradicta sublata fuit, et veneratione maxima delata in ecclesiam, splendide ea de causa aulæis undique exornatam, paratoque ad id sublimi pegmati imposita, holoserico (quod ostrini seu purpurei coloris erat) cooperta; cujus custodiam permisit civitas magnificis dominis Comiti Silvio a S. Bonifacio, Ascanio Zabarella, Scipioni Papafava præfecto, comiti Leonello da Lion, qui cum hastatorum cohorte custodiendis sacerrimis reliquiis invigilarunt usque postridie ad horam fere XXI, et postquam Missæ sacrificio interfuerant, illustrissimi domini Rectores ac Decuriones discesserunt. Abbas vero etiam supradictus sanctissimarum reliquiarum custodiam permisit reverendis ejusdem monasterii monachis infrascriptis: D. Daniëli Vitaliano Patavino, loci Priori, D. Vitaliano Arcioni Vicentino decano, D. Davidi Fortezza Patavino decano, D. Othoni degl'Oddi Patavino decano. D

de VII Octobris solemni supplicatione circumferuntur,

133 Die VII Octobris MDCXXVII. Illustrissimi domini rectores, clarissimi auditores, et decuriones, et excellentissimi domini curiales illustrissimi domini Prætoris; magno virorum nobilium numero comitati ad ecclesiam S Justinæ virginis et martyris accesserunt, ubi primum adorato sanctissimo Sacramento, venerationeque exhibita sanctissimis reliquiis supradictis, ac audito Sacro, inchoata est supplicatio maxime solennis, quam magnifici domini Stephanus Dottori eques, et Borromeus Borromei, huic muneri a magnificis dominis decurionibus destinati, direxerunt, quorum virtute et prudentia summo ordine ac tranquillitate peracta est, circumeundo totum Pratum vallis, quod pannis candidis egregie ornatum erat opertumque; uti et privati cujusque ædes; unde supplicationi majestatis plurimum accedebat, cui illustrissimus dominus Cardinalis Valerius civitatis episcopus, cum reverendo Capitulo et reverendis dominis canonicis cathedralis ecclesiæ intervenit; processitque hoc ordine etc. *Sequitur apud Petrum Saviolum hoc loco sodalitatum, scholarum, familiarum religiosarum, militarium manipulorum, musicorum abbatum, clericorum, optimatum, supplicationem comitatorum, et delatorum in ea varii generis ornamentorum longa series, quæ singillatim huc inserere operæ pretium non existimavi. Solum hic addam, quæ sub finem supplicationis, eaque peracta, Patavini gessere.* E

et in altare Majori chori noli

134 Collecta ordine supradicto in ecclesia supplicatione, et collocata denuo ab iisdem presbyteris in pegmate arca; exhibita prius sacris reliquiis veneratione, Sacrum inchoatum est, quod maxime solemni musica reverendissimus D. Bonifacius Sanguinazzo, ecclesiæ cathedralis archidiaconus, decantavit: hoc finito, supradictorum illustrissimorum DD. rectorum, illustrissimi et reverendissimi D. Cardinalis, et magnificorum decurionum jussu a reverendis presbyteris monachisque ejusdem cœnobii, superpelliceo stolaque indutis, ejusdem gloriosæ virginis et martyris Justinæ corpus e pegmate sublatum fuit, delatumque in chorum, ubi coram supradictis illustrissimis rectoribus, illustrissimo et reverendissimo D. Cardinali et magnificis DD. decurionibus collocatum fuit in aræ Majoris sepulcro, hujus rei causa præparato, variisque angelorum picturis adornato, cujus parieti a lateribus, et sub lapide, ubi sanctissimæ reliquiæ quiescunt, commissa sunt monumenta sequentia: " Ammotum est altare etc. " Item translatum fuit corpus " Divæ Justinæ etc " (*ut num.* 123, *quem consule*) quæ monumenta, ut in loco veteri inventa fuere parieti a lateribus commissa, ita eodem, quo dictum supra est, ordine in novo quoque collocata fuerunt. His tamen addita, quæ sequuntur F

AUCTORE J. B.

A quuntur : primo lamina plumbea his verbis inscripta : " Justinæ Virgini et Martyri Jesu Christi, Vitaliani ac Præpedigne soboli, cœli incolæ, terrenæ hujus provinciæ reginæ, ac tutelari divinæ, se suaque respublica Veneta, Paduana civitas, Vitaliana familia commendant, ut hic incolumes, illic consortes gloriæ sua intercessione faciat. D. Daniël Vitalianus devotionis ergo 1627. "

reponuntur.

135 Præterea tabula marmorea, cujus hæc est inscriptio : " Anno a Partu Virginis (MDCXXVII) etc " *nimirum eadem, quæ numero 130 transcripta est, exceptis tamen, quæ ibidem de Isidoro Coloniensi, Hieronymo Spinello aliisque abbatibus dicuntur, quorum nulla hic apud Saviolum mentio. Reliqua audiamus. Sic pergit translationis hujus relatio :* Quæ duo monumenta sub lapide, ubi deposita fuit arca plumbea, fuere recondita. Porro monumenta laminis plumbeis inscripta, quæ duo fuerunt, et nummus argenteus, *(vide num. 124)* jam ante per illustrissimum D. prætorem ad perpetuam rei memoriam deposita fuerunt in arca supradicta, de quibus in Documento diei VII Aprilis præteriti B facta mentio est. Adverte, arcam plumbeam, ut supra dictum est, collocatam fuisse supra lapidem, ubi tabula grandior est, cui in loco veteri eadem arca etiam erat imposita. Tum sublatum fuit stragulum, e panno aureo contextum, et arca plumbea in præparata in hoc arcula cypressina inclusa fuit, quæ arcula stragulo aureo, hoc vero lineo cooperta fuerunt, et mox operarii, præparata in hoc materie, idem sepulcrum obturare cœperunt, ingenti nimirum marmoreo saxo, quod affuso plumbo solidissime agglutinatum, plumbo vero sigillum S. Marci et magnificæ civitatis impressum fuit. Quo peracto, illustrissimi DD. Rectores, illustrissimus et reverendissimus D. Cardinalis, magnifici DD. ad ecclesias decuriones, et magnifici DD. supra memorati, quibus custodiendarum reliquiarum cura fuerat demandata, discesserunt. *His subduntur, qui huic negotio constanter interfuerunt,* D. Aloysius Savanorola, Aloysius Reato, D. Fredericus Papafava, D. Celsus Campagnola, D. Ulysses Braga, D. Franciscus Sassonia, Jacobus Giacometti, Sebastianus Bollis, C D. Joannes Petrus Trivisan, D. Nicolaus Rimondo. Denique ad hanc solemnem supplicationem, computatis exteris, rusticis indigenisque, supra octoginta hominum millia convenisse dicuntur.

Ejusdem chori novi occasione

136 *Non* S. Justinæ *modo ossa ornatiori anno* 1627 *fuere loco reposita in templo novo, sed et parentum ejus Vitaliani et Præpedignæ memoriæ* S. Justinæ *monachi consultum voluerunt. Factum id procul dubio a monachis* S. Justinæ *ex summa, qua in Sanctam feruntur, veneratione ; atque adeo cum in cultum* S. Justinæ *quodammodo id etiam redundet, non abs re visum est, rei gestæ seriem, ex Tabulariis civitatis Patavinæ a Petro Saviolo transcriptam, hic quoque ex eodem a pag.* 170 *subjicere : sic itaque ille habet :* MDCXXVII Indict. X die Jovis, V mensis Augusti, Paduæ in monasterio S. Justinæ, et cubiculo adm. rev. infrascripti Prioris coram me notario et testibus infrascriptis constitutus adm. rever. Pater Daniël de Padua, Prior monasterii S. Justinæ, et tradidit mihi notario infrascriptam scripturam inventionis et repositi * ossium Vitaliani, et Præpedignæ ejus uxoris, D. Justinæ parentum, registrandam in Actis mei notarii ad perpetuam rei memoriam, cujus similis exstat in archivio D. Justinæ, præsentibus.

* repositionis

Rev. Pater Jacobus de Padua.
Rev. Geminianus de Padua.
Rev. Aurelius de Bergamo.

D. O. M. Anno a Partu Virginis MDCXXVII Non. Octobris Urbano VIII summo Pontifice, Joanne Cornelio Veneto principe, sublato pariete, qui prospectum in sanctuarium prohibebat, et sedilibus, quæ parieti adhærebant, in sanctuarii caput revolutis. Corpus D. Justinæ virginis et martyris, quod ibi sub ara Majori quiescebat, in hanc augustiorem translatum fuit per Rev. D. Modestum S. ✠, Pat. abb. hujus monasterii et Congregationis Cassinensis, alias S. Justinæ generalem præsidem, assistente D. Daniële Vitaliano Pat. Priore dicti monasterii. Annuentibus illustrissimis DD. Hieronymo Lando equite prætore, et Hieronymo de Legge præfecto, cum præsentia magnificorum DD. Decurionum Nicolai Trivisani, Jo. Dominici Sala, Caroli Zacco, et comitis Alberti de Comitibus et etiam magnificorum DD. Marci Ant. Lazara, Adriani de Capitibus Vacæ, Galeatii ab Horologio equitis, D. Joannis Antonii, Octoneli Dicalzio ad ecclesias decurionibus. D

Vitaliani et Præpedignæ,

137 In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Anno a salutifera ejus Nativitate 1627 Indictione 10 die Sabbathi, 8 mensis Maii, ejusdem diei hora sextadecima. Urbano VIII summo Pontifice, Ferdinando imperatore electo, Joanne Cornelio Venetiarum principe, Rev. D. Modesto S. Cruce de Padua, abbate monasterii S. Justinæ, ac Congregationis Cassinensis, alias S. Justinæ de Padua præside, D. Daniële de Vitalianis de Padua, Priore claustrali, præsentibus infrascriptis et subscriptis etc : Cum in prosecutione fabricæ sanctuarii novi ac magnifici templi supradictæ S. Justinæ, sellæ monachorum in extremam et eminentiorem sanctuarii partem asportandæ essent, statuas Vitaliani et E Opilionis, quæ in duabus vicinioribus aureæ iconæ columnis hinc inde ad dexteram videlicet, et lævam impositæ erant, amovere quoque necessarium fuit, quod earum aspectum præfatæ sellæ aliquantulum impedirent, ut alibi, expleto opere, collocarentur. Quam ob rem inter agendum, quia inscriptio marmoreæ tabulæ, Vitaliani busto suppositæ, ipsius ac Præpedignæ conjugis, D. Justinæ parentum, ac in tota provincia Veneta Orthodoxæ fidei primitiarum, pia corpora ibidem quiescere significabat, post ipsam tabulam reperta sunt. Quoniam autem lignea arca, in qua per sexaginta et amplius annos jacuerant, ea consumpta erat, Prior claustri, qui operi anxius intererat, aliam fieri, in qua eadem corpora asservarentur, et operarios interea cessaret *.

* lege cessare jussit

S. Justinæ parentum, ossa

138 Locus tumuli jam dictus in dextera columna existens a solo pedum circiter viginti spatio in altum attollebatur, ut ad eum haud facilis esset ascensus, confecta capsula, Prior D. Marcum de Ferraria monachum et sacerdotem scalas conscendere, et locum præcepit invisere, in quo cum ossa plurima permixta sabulo reperisset, ipse Prior statim subsecutus est, atque ambo, quo commodius poterant, propriis manibus perquisita et ex sabulo eruta in novam capsulam collocarunt. Quæ inter ossa capita duo inventa sunt, viri unum, mulieris alterum cum dentibus aliquot in mandibulis, adhuc tam valide insistentibus, ut evelli nisi summis viribus non

AUCTORE J. B.

non potuissent. Hanc demum capsulam, his ossibus venerandis opertam, et clavis ferreis obsignatam, inde Prior in suum cubiculum transtulit die etc : Quibus supra huic rei interfuere plures tum monaci, tum etiam laici, qui in fidem veritatis nostræ huic paginæ subscribent. Ego Daniel Prior prædictus etc. Ego D. Clemens a Gravina decanus propriis oculis vidi, ut habetur in supradicta scriptura. Ego D. Marcus a Ferraria affirmo, quod supra. Ego D. Archangelus a Padua affirmo, ut supra. Ego D. Claudius a Padua affirmo, ut supra. Ego D. Jo. Dominicus a Padua contentum in suprascripta scriptura verum esse, affirmo. Ego D. Liberius a Padua affirmo, ut supra.

loco suo fuere mota,

139 Igitur jam prope sanctuarii opere expleto, et loculo extructo, a solo tantumdem distante, quantum alter distabat; cum jam dicta capsula, ut ea quæ nimium lata erat, et crassior, quam opportuerat, loculo non esset accommoda; Prior novam lariceam latitudinis quasi pedis unius, altitudinis duorum et longitudinis duorum et semis faciendam curavit, in quam eorundem Vitaliani ac Prepedignæ conjugum, et D. Justinæ parentum, corpora veneranda reposuit, et clavis ferreis pariter obsignatam post eamdem marmoream inscriptionis tabulam sub marmoreo *. Item Vitaliani busto propriis idem Prior manibus collocavit eodem anno sub iisdem principibus, die vero XXVIII mensis Julii, quo die Prior, antequam capsula clavis obsignaretur, in eam laminam plumbeam immisit his verbis insculptam. Videlicet : " Vitaliani justissimi Patavii præsidis busto ex " priori hujus sanctuarii lateritia columna amoto, " ut ibi sedilia hinc revoluta applicarentur, " ipsius ac Præpedignæ conjugis, D. Justinæ " virginis et martyris parentum, Christianissima " corpora, post marmoream tabulam inscriptionis, inventa anno Dominicæ Incarnationis " MDCXXVII, die Sabatthi, Octavo Idus Maii : Urbano VIII Pontifice Maximo, Ferdinando imperatore, Joanne Cornelio Veneto Duce. Rev. D. " Modesto S. Cruce de Padua, abbate hujus monasterii, et Congregationis Cassinensis, alias S. " Justinæ præsidis, D. Daniël de Vitalianis de " Padua, claustri Prior, avitæ, originariæque pietatis memor, diutius apud se in proprio cubiculo hospitata propriis manibus reposuit " anno, quo supra; die vero XXVIII mensis Julii. "

B

* supple: busto collocavit.

C

et arca nova donata.

140 Ut autem tantorum corporum, Vitaliani videlicet et Præpedignæ, plena cognitio habeatur, et nihil præteriisse videamur, quod ad præsens negotium pertineret, inscriptionis tabulæ marmoreæ, toties superius nominatæ, opere prætium duximus nostræ huic paginæ subtexere, quæ talis est : " Vitaliano, Patavii præsidi, imperatore Nerone, ac Præpedignæ ejus uxori. " Quos divus Prosdocimus anno post Christum " XVII baptizavit, D. Justinæ viaginis martyrisque parentibus, quorum ossa una cum corpore Filiæ, in æde vetere anno MCLXXVII inventa, ibique adhuc diligenter et sancte custodita " in clarissimam hujus templi partem translata " sunt, monachi pientissimi posuere 1561. " Supradicta omnia ego Daniël de Padua, hujus cœnobii D. Justinæ humilis Prior scripsi, subscripsi, et alios, qui repositioni dictorum corporum Vitaliani et Præpedignæ interfuere, ut subscriberent, rogavi anno 1627, die 28 mensis Julii. Ego D. Daniël Prior supradictus. Ego D. Marcus a Ferraria affirmo, ut supra, et interfui ad supradicta. Ego D. Joannes Dominicus a Padua juris Pontificii Doctor adfui, et affirmo, ut supra. Ego D. Archangelus a Padua affirmo, ut supra. Ego D. Jacobus de Padua affirmo, ut supra. Ego D. Liberius a Padua adfui, et affirmo, ut supra.

D

ACTA

Sublestæ fidei et subdititia ex Mombritio.

Justinæ genus et martyrium.

A. ANONYMO.

S. Justina

Quoniam sanctus Raphaël nos adhortari dignatur, ut opera Dei non tam in abdito collocemus; quam potius pro Dei gloria in aperto pandamus, monens et dicens : " Sacramentum " regis bonum est abscondere *a* " opera autem Dei honorificum est revelare : Et quia, sicut cognitis fidem non adhibere, infidelitatis est : ita invidentia est, in ædificatione Sanctorum nolle cognita prædicare : attamen, non tantum * fisus viribus meis, quam adjutus Dei gratia et sanctis orationibus vestris beatæ martyris Justinæ historiam, quam apud nos Dominus noster Jesus Christus sub ara sua ad tutelam fidei nostre sibi martyrem dignatus est consecrare, vobis ipsis sine fuco prodam. Sane non ad hoc quispiam arbitretur ista recitari, quæ in ejus, ut præfati sumus, sancta gesta sunt passione, quasi aliquid nos gloriæ beatæ Justinæ martyri videamur præstare : quandoquidem illi nec tacendo, de nobis, nec loquendo quicquam possumus conferre. Ipsa quoque virtutum miracula, nullo humane lingue præconio indigentia, ubique profecto tonanti exierunt tuba; sed tantum nostræ devotionis pro recipienda mercede obedientiæ cum hilaritate volumus demonstrare. Metuens quoque, quod ab ipso Domino nostro Jesu Christo legimus terribiliter esse dictum : " Si vos tacebitis, " lapides clamabunt *b*. " quæso autem religiose volueritis, ut hujus peccatoris ultimi memores sitis, qui in nomine Domini huic passioni interfui *c*, et vobis eam sum præconatus.

a

E

* lege : tam

b

* vos

c

nobili genere orta

d

2 In diebus illis beata Justina, ex Christianis parentibus *d* oriunda, atque inter generosas fœminas præclaræ indolis fama subnixa fuit : in cujus mente sacræ religionis instantia, et sobrium sapientiæ culmen dignum sibi Christus domicilium collocavit. Quis non optet et ambiat sanctæ Virginis ac ministræ Christi placere indicio, quæ superbi sanguinis nobilitatem sic humilitate provexit ad gloriam, ut cœlestis patriæ fieri mereretur electa? Vere dignum, in quo Dominus habitaret, templum erat tot tantisque meritis sanctum corpus, diversis margaritis ornatum, jejuniis castigatum, orationibus semper refectum, puritate mundissimum, ut magnitudo tantæ prudentiæ, gemina resplendens lampade, plus luceret. Vere nomine meritoque Justina, quæ dum nominis sui dignitate pascitur, sic promeruit et coronam, sic vivit, ut nequeat ammittere, quod vocatur *e*. Illustris potentia generosa, illustrior religione divina : continuit palmam mens pudica.

e

a Maximiani militibus

f

3 Dum igitur in Venetiarum partibus in sua quoque patria Patavii *f* moraretur, Maximianus tunc

A. ANONYMO.

A tunc atrocissimus illas ad partes venit, jussitque sibi in Campo Martio *g* tribunal parari, ut illic Dei Sanctos *h* sacrilegus interficeret imperator. Hinc beatissima tunc Justina, cum de suo prædio, quod Vitelianum *i* vocabulo nuncupatur, ad vistandos Dei famulos ascendens vehiculum properaret, repente a militibus comprehenditur, et deposita cursu rapidissimo Maximiano crudelissimo præsentatur; sicut eis ab imperatore jussum fuerat. Et dum animus ejus intrinsecus fortiter anhellaret, interrogata est a puella, quæ secum ierat, quare ejus turbaretur animus, et respondit ei puella: Vere, Domina mea, video, faciem tuam rubere, coloremque mutari. Et respiciens beata Justina, vidensque, eos totis viribus ad se currentes, in fugam se dare conabatur arbitrans, quod pro stupro voluptatis insidiarentur. Et in angusto pontis loco, qui ex marmore constructus est, non longe a civitate Patavii eam concluserunt. Et deposita æstuare ac clamare cœpit cum lachrymis, et dicere: Adjuva Ancillam tuam, in hac angustia positam, Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi. Et positis genibus in marmore pontis, ita molle inventum est, ac si terra ab igne soluta.

B *comprehensa,*

4 Illi vero dum fortiter et totis viribus crudeliter eam pertraherent, ita ut extracta, ex utriusque genibus in marmore fossa velocissima appareret *k*. Et arripientes eam cursu rapidissimo Maximiano crudelissimo præsentaverunt; diciturque, Justinam hanc esse, quæ se Christianam summis viribus fateretur. Quam ita aggressus est imperator: Nomen tuum, quo diceris, conditionemque designa. Ad hæc beata Justina hilari vultu respondit: Christiana sum. Maximianus imperator dixit: Ego te de nomine plus requiro, et tu hæc, quæ nolumus, nostris auribus intimas. Dic tuum nomen, antequam moriaris. Ad hæc beata Justina respondit: Jam dixi tibi, Christiana sum: quod autem de nomine plus requiris: Justina vocor. Maximianus imperator dixit: Quam sectam colis? Beata Justina respondit: Ego colo Dominum meum Jesum Christum, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt: nam lapidibus surdis et mutis, quæ sunt opera hominum, non sacrifico. Maximianus imperator dixit: Quid verborum prolyxitate mea dicta refellis? Accede et sacrifica magno Deo Marti, si tuæ consulere vis teneræ juventuti. B. Justina respondit: Jam dixi, quia Christiana sum, et omnibus diabolicis pompis abrenuncio. Illi me offero sacrificium Domino Jesu Christo, qui dixit: Ego sum via, veritas et vita: qui credit in me non morietur in æternum. Hæc in se credentibus voce tonantissima repromisit: cujus vera promissio apud me tenetur, et nullus poterit meam præfixam mentem ab ejus amore convellere.

C

cum Marti sacrificare nollet,

5 Aliud enim est cum Deo, aliud cum hominibus fabulari. Sed si qua tibi sunt exquisita tormenta, in Christi Ancilla exercere festina. Quid moraris? Cupio enim ad illum migrare Dominum meum Jesum Christum, qui me dignatus est ab ipsis cunabulis consecrare. Maximianus imperator dixit: Sacrifica, et evades tormenta; aut gladio te scias perimendam. Beata Justina respondit: Deo meo gratias ago, qui me indignam famulam suam hostiam dignatur accipere, et non dæmoniis vestris sacrificare, nec consentio blandimentis tuis vanis. Sed hoc ego rogo Dominum meum Jesum Christum, ut me famulam suam in numero ancillarum suarum dignetur adscribere. Illud autem quæso, ut impleas, quæ in me disponis tormenta. Nam et ego parata sum pro nomine Domini mei Jesu Christi omnia substinere. Hoc autem certamen cur formidem, cum Dominus meus Jesus Christus pro toto mundo suum sanguinem noscitur profudisse? Tunc iratus crudelissimus imperator sacrilego ore tulit sententiam dicens, Justinam, quæ diu latuit, et Christianæ religionis se asserit obligatam, et nostris jussionibus obtemperare noluit, gladio jubemus extingui.

gladio percussa fuit,

6 Hæc cum audisset beata Justina, iteratis vocibus ad Dominum clamavit, dicens: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me, famulam tuam et martyrem, in libro tuo adscribere dignatus es. Jam si placet et vera est sententia, quam protulit impiissimus imperator, in hoc loca sacramentum dispositum confessionis meæ, quod devota sum, celeriter compleat et in gremio residentis ancillam tuam suscipe, Christe, lumen meum, margarita pretiosa, quem amavi, quem concupivi, quem desydero videre regem omnium sæculorum, qui regnas cum Patre et Spiritu Sancto. Et, expleta oratione, fixis in terra genibus, ejus lateri gladium spiculator immersit: per unum jugiter horam elevatis oculis in cœlum, tendensque ad sydera palmas *l*, universis adstantibus, sic oravit ad Dominum: Domine Jesu Christe, suscipe animam meam in requiem tuam, quia te dilexi, te concupivi, et tui juris esse desydero, teque solum amavi Dominum meum Jesum Christum, Salvatorem mundi, et nullum præter te amatorem quæsivi, te solum inveniam, nihil mihi præter te occurrat. Et signans se vexillo crucis, atque totum corpus suum manu sua divinis signavit crucibus, beatumque emisit spiritum *m*.

E

et a Christianis honorifice sepulta.

7 Quam Christiani ardore fidei et dignæ Martyris passione venerantes, ejus venerabile corpusculum aromatibus condierunt, ei intra Deo condignum cymiterium posuerunt, quasi plus mille passuum de civitate Patavii, ubi usque in hodiernum diem in ejus nomine mysteria celebrantur. Ad hæc beatæ Martyris limina humili pietate Catholica ac dignissima convenit turba, atque in laudem Dei et coronæ beatæ martyris Justinæ alachriter excitatur, et omnipotentem Deum veneratur. Hæc dicta sunt a nobis pauciora de multis, rariora de densis, notiora de certis, quæ valuit stylus noster omnibus patefacere de ejus beata Passione et Legenda magis cum desyderio, quam cum fastidio religiosis pectoribus commendare: cujus memorabilem natalem colimus *n* sub die Nonarum Octobrium, quem suæ Martyri consecravit Dominus noster Jesus Christus, cui est honor, gloria et potestas sine fine per omnia sæcula sæculorum.

F

ANNOTATA.

a Etenim Sacramentum regis abscondere bonum est: opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. *Tobiæ cap.* 12 ℣. 7.

b Dico vobis quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. *Lucæ cap.* 19 ℣. 40.

c *Nimirum S. Prosdocimus. Patavinus episcopus, qui* S. Justinam *suis precibus parentibus ejus a Deo obtinuerit, sacris undis lustrarit, erudierit, et sepelierit, ut legitur in Actis S. Prosdocimi,*

A ANONYMO *Prosdocimi, successori ejus S. Maximo falso adscriptis : sed Acta hæc a S. Prosdocimo conscripta esse, insignis est fabula, quam numm. 2 et 3 Commentarii explosam habes.*

d *Patre Vitaliano, viro quidem verosimiliter honorato nobilique, sed non Patavinorum, ut nonnulli fabulantur, rege matre vero Prepedigna, quorum hodieque ossa cineresque Patavii in* S. Justinæ *templo honorifice conservantur. Vide numm.* 136 *et seqq. Commentarii prævii.*

e *Videntur hic quædam desiderari.*

f *Dominii Veneti civitas est episcopalis, Venetiis* 24 *passuum millibus in Occasum distans, ut scribit Baudrandus.*

g *Vide dicta de* S. Justinæ *palæstra numm.* 29 *et* 30.

h *Innuunt verba hæc, præter* S. Justinam *et alios eodem tempore ob Christi fidem fudisse sanguinem : verum certa hujus rei testimonia, ut num.* 39 *Commentarii prævii dixi, mihi non suppetunt.*

i *A* S. Justinæ *patre sic dictum.* D

k *Saxum istud,* S. Justinæ *genuum vestigia retinens, servari dicitur Venetiis in æde ipsi sacra : sed vide hac de re dicta num.* 15 *Commentarii prævii.*

l *Parum verosimile id apparet.*

m *Quo tempore id contigerit, quidquid supra de Maximiano dictum sit, incertum est. Vide dicta* § 2 *num.* 26 *et seqq.*

n *Quam late diffusus sit sanctæ Martyris, maxime per Italiam, cultus, et quam celeber Patavii, ex dictis* § I *Commentarii prævii colligere est. Addo ex Bernardino Manzonio pag.* 61 *in Chronologia est Cæsenæ, quæ ditionis Pontificiæ civitas est in Romandiola, servari illic reliquias* S. Justinæ virginis et Martyris, *verosimiliter Patavinæ ; et ex Officiis propriis Cisterciensium utriusque sexus Congregationis S. Bernardi a sacra Rituum congregatione approbatis et anno* 1739 *Molinis in lucem editis, coli ab illis* S. Justinam *die* VII *Octobris Officio duplici.*

B

DE SS. MARCELLO ET APULEIO MM.

E

ROMÆ

SYLLOGE

J. B.

Discutitur SS. Martyrum apud Martyrologos Annuntiatio, et nonnulla ad eorum cultum et reliquias spectantia pertractantur.

Forte sub finem Seculi I. Sanctorum apud martyrologos recentiores

Frequens admodum est horum Martyrum apud martyrologos veteres æque ac recentiores mentio : hi fere Romano Martyrologio, quod hodieque in usu est, consonant ; illud ita habet : Romæ sanctorum martyrum Marcelli et C Apulei, qui primo quidem Simoni mago adhæserunt ; sed videntes mirabilia, quæ per Apostolum Petrum Dominus operabatur, relicto Simone, Apostolicæ doctrinæ se tradiderunt, ac post passionem Apostolorum sub Aureliano consulari coronam martyrii reportarunt, sepulti non longe ab Urbe : *ita, inquam, Martyrologium Romanum, vix voculam adhibens, quæ in Adone vel Usuardo, et Notkero, Adonem fere exscribente, quorum adeo verba non repetam, diserte non sit expressa. Nec multo aliter loquitur auctor Romani Parvi, sub medium seculi octavi, Sollerio in præfatione, Usuardo præfixa, cap.* 2 *art.* 4 *judice, exarati, cujus hæc verba :* Marcelli et Apuleii, qui primo adhæserunt Simoni mago ; deinde Apostolo Petro, sub Aureliano, consulari viro, martyrio coronati. *Bedam præterea Baronius in suis ad Martyrologium Romanum Annotatis laudat : sed Martyres nostri, nisi in ejusdem auctariis aliquot, quod et de Wandelberto et Rabano dictum accipe, non leguntur. Optime inter citata hactenus Martyrologia convenit, neque Usuardus, quod Florentinius in Annotatis ad Martyrologium Hieronymi Lucense ait, pro* Marcello Marcum *scripsit : auctarium tamen Bedæ Barberinianum Sanctos nostros die proxime sequenti memorat : sed ob reliquorum fere omnium Martyrologiorum, hodie illos annuntiantium, consonantiam audiri non meretur.*

et veteres annuntiatio,

2 *Nec Hieronymiani codices sanctos Martyres indictos prætereunt, quamvis multum absit, ut tam concors, uber, nitidave sit illorum in* F *his annuntiatio : Lucensis apud Florentinium, Apuleium prætermittens, ac locum sepulturæ, vage tantum ab Adone et Usuardo indicatum, aliquanto propius determinans, sic habet :* Romæ via Appia depositio sancti Marcelli et Marci episcopi. *Quamquam autem hic codex* Marcellum *Martyrem non dicat, imo voce* depositio, *quæ confessori potius, quam martyri aptanda videtur, utatur, ne tamen hinc e confessorum numero fuisse* Marcellum *concludas : nam et in codice Corbeiensi apud eumdem Florentinium eadem quidem occurrit vox, sed* Apuleius *et* Marcellus *diserte martyres dicuntur : en hujus verba :* Romæ via Appia depositio SS. Martyrum Apulei et Marcelli episcopi, et Marci episcopi et confessoris. *Plures alios Hieronymianos codices consului, quibus quidem non ignotus est* Marcellus *Martyr, sed ignota episcopalis ejusdem dignitas : hic igitur, aliisque supra citatis præ Corbeiensi standum videtur, nec episcopatus in* Marcello *admittendus. Nec porro multum verisimilitudinis habet Florentinii suspicio, in Codice Lucensi, cujus verba mox dedimus, pro*

A *pro* Marcelli, *in via Appia sepulti, legendum forte esse* Marcelliani; *illius nimirum, a quo, uti et a S. Marco cœmeterium prope Romam in via Appia Florentinio, aliis in via Ardeatina, seu, si mavis inter utramque situm, nomen invenit. Marci enim et Marcelliani, a quibus id cœmeterium nomen accepit, codex Lucensis, et Corbeiensis apud ipsummet Florentinium meminerunt* XIV *Kal. Julii, seu die* XVIII *Junii, minusque vero apparet simile, eosdem codices ejusdem Marcelliani hodie sub* Marcelli *nomine iterato meminisse.*

ex Actis SS. Nerei et Achillei,

3 *At cum* SS. Marcellum *et* Apuleium, *primum quidem Simoni mago, dein vero S. Petro adhæsisse, et Aureliani consularis viri jussu necatos, taceant Hieronymiani codices, affirment autem auctor Romani Parvi, Ado, Usuardus, Martyrologium Romanum, aliique recentiores martyrologi passim, erit fortasse, qui quærat, num id pro certo sit, atque indubitato habendum, Non abs re fuerit, ut prius in fontem, unde hausta sunt, quæ mox laudata Martyrologia de Sanctis nostris, non item Hieronymiani codices* B *tradunt, quam propositæ quæstioni respondeamus, tantisper inquiramus. Baronius in Annotatis in Martyrologium Romanum hoc die, Adonem et Usuardum (Romanum Parvum non viderat) sua deprompsisse ex Actis SS. Nerei et Achillei, ad diem* XII *Maii Operi nostro jam pridem insertis, existimavit : nec omnino, ut apparet, infundate. Actis enim illis Epistola quædam ad SS. Nereum et Achilleum (Vide tom. 3 Maii pag. 9) de rebus S. Petrum inter et Simonem magum gestis inserta est, Marcello, Marci, Urbis præfecti, filio adscripta, in qua hic, se quidem primum Simoni mago manus dedisse; sed dein a S. Petro stetisse, non ambiguis, imo verbis fere iisdem, quibus Martyrologia citata utuntur, profitetur.* Ego, *inquit ibi Marcellus,* cum ejus *(Simonis magi)* essem discipulus, malignum et infanticidam et maleficum illum exfractorem agnoscens, deserui eum et adhæsi domino meo S. Petro Apostolo. *Hunc itaque Marcellum hodie Ado et Usuardus, quibus non minima, ut Sanctorum, quos in Fastos suos inferebant, Acta consulerent, cura fuit, eumdem non improbabiliter autumarint, quem sacris Fa-* C *stis; se antiquioribus, ad hunc diem adscriptum animadvertebant.*

ut videtur, hausta,

4 *Quod vero additur præterea* SS. Marcellum *et* Apuleium *Aureliani, viri consularis, jussu interfectos fuisse, hauriri pariter ex iisdem Actis, seu conjici facile fuit. Aurelianus enim* consulis filius *(Aurelii Fulvi nimirum, ut perhibent, qui sub Domitiano annis Christi 85 et 89 consulatum gessit) mox a principio Actorum dicitur; qui cum S. Domitillam deperiret, nec tamen ea conjuge frui posset, ut in Pontianam insulam exsul mitteretur, a Domitiano obtinuit, ea spe ductus, ut victam exsilii ærumnis virginem in sua vota pertraheret : quibus cum SS. Nereus et Achilleus, S. Domitillæ a cubiculis, obsisterent, agente procul dubio Aureliano,* D *Memmio Rufo seu Minucio Rufo consulari neci sunt traditi; quorum corpora Auspicius, Domitillæ nutritius, Romam translata non procul ab Urbe via Ardeatina humo mandavit. Ita fere Acta SS. Nerei et Achillei. Ex quibus iterum non prorsus vero absimile fit, laudatos supra martyrologos conjectasse, aut in animum sibi induxisse, eumdem Aurelianum, ut SS. Nereo et Achilleo, ita et* Marcello, *cum illis necessitudine conjuncto, illatæ necis auctorem exstitisse :* Marcelli *vero, et* Apuleii *corpora non procul forte ab illorum sepultura Christi fideles pariter recondidisse. Ceterum Adonem et Usuardum cognita habuisse SS. Nerei et Achillei Acta, verba illorum, quibus illos martyres ad diem* XII *Maii annuntiant, cum ipsis Actis conferenti, manifestum fiet. Hinc igitur verosimiliter sua Martyrologii Romani Parvi auctor perinde, atque Ado et Usuardus, quod Baronio visum est,* de Marcello *et* Apuleio *hauserunt : hinc sanctos Martyres, tacentibus licet Hieronymianis codicibus, primum Simonis magi, post S. Petri discipulos, passos vero sub Aureliano consulari viro fuisse, dixerunt. Verum non satis purus fons iste, ut fidem certam atque indubitatam mereatur?*

AUCTORE J. B.

5 *Minime vero : Acta quidem SS. Nerei et Achillei optimæ fidei olim judicavit Henschenius in suo de his Commentario : sed illa hinc inde complecti, quæ parum credibilia sint, dictum est tom. 5 Septembris pag. 6 : illa in aliquibus non integræ fidei haberi, agnovit Baronius ipse ad* E *annum 69 num. 33, adstipulante Sollerio ad diem* VII *Maii in Usuardo : gravissima denique censura perstrinxit Tillemontius tom. 2 Monumentorum Ecclesiasticorum pag. 127. Præterea scriptores alios, qui iisdem Actis suppositionis vel certe corruptionis notam inusserunt. Inter scripturas apocryphas numerata fuisse videntur jam inde ab ætate S. Augustini; cujus auctoritate sese expedire conatur Henschenius. Arguit ille lib. contra Adimantum (Vide editionem Operum S. Augustini Benedictinam tom. 8 col. 137 et 140) Manichæos, quod libros divinos (uti hæreticis solenne est) quibus scilicet eorum errores convelluntur, non admitterent : contra apocryphos, velut certos et incorruptos haberent.*

certam fidem eorum omnium,

6 Ipsi autem legunt scripturas apocryphas, *inquit priori col.,* quas esse incorruptissimas dicunt, ubi scriptum est, Apostolum Thomam maledixisse homini, a quo per imprudentiam palma percussus est, ignorante, quis esset, maledictumque illud continuo venisse ad effectum. Nam cum homo ille, quoniam minister convivii erat, ut apportaret aquam, exisset ad fontem, a leone occisus et dilaniatus est. Quod F ut manifestaretur ad aliorum terrorem, canis manum ejus intulit mensis, ubi Apostolus convivabatur. *Posteriori vero sic loquitur :* In illo ergo libro, ubi apertissime Spiritus Sanctus, quem Dominus consolatorem promiserat (*in Actis Apostolorum*) venisse declaratur, legimus, ad sententiam Petri cecidisse homines, et mortuos esse virum et uxorem, qui mentiri ausi erant Spiritui Sancto. Quod isti magna cœcitate vituperant, cum in apocryphis pro magno legant, et illud, quod de Apostolo Thoma commemoravi, et ipsius Petri filiam paralyticam (*addit editio Lovaniensis :* sanam) factam precibus patris, et hortulani filiam ad preces ipsius Petri esse mortuam.

quæ complectitur,

7 *Petri filiæ, a paralysi sanatæ, historia narratur fusius in Actis SS. Nerei et Achillei; unde nonnulli efficere nituntur, illa a S. Augustino inter scripturas apocryphas habita fuisse.* Verum, *inquit Henschenius tom.* VII *Maii pag. 422 in Commentario de S. Petronilla,* hujus historiæ (*Augustino apocryphæ*) contextus plane diversus est, cum in prædictis Actis (*SS. Nerei, Achillei*

facere non videtur :

AUCTORE J. B.

lei et Domitillæ) nihil reperiatur de filia hortulani mortua. *Ita quidem habet, ut Henschenius dicit : sed nec S. Augustinus, tres illas historias una eademque scriptura comprehensas didexit; contra de diversis se agere, insinuare videtur verbis supra relatis universim ita pronuncians :* Ipsi autem legunt scripturas apocryphas. *Uti et verbis istis :* Cum in apocryphis pro magno legant. *Nec scio, an singulas illas tres historias a Manichæis admissas, si earum vel una ex scripturis non apocryphis probare potuissent, S. Augustinus iisdem Manichæis objecturus fuisset. Quod si Acta illa optimæ fidei, ac sincera esse fingere lubeat, ne sic quidem Adoniana, Usuardina, et Romani Parvi annuntiatio certa evadet : cum enim Acta illa nihil de* Marcelli *martyrio, imo ne verbum quidem de* Apuleio *referant, fueritne Marcellus ille idem, qui* Marcellus martyr *una cum* Apuleio *Hieronymianis codicibus hodie inscriptus, ambigi adhuc merito poterit. Quia tamen scripturæ etiam apocryphæ falsis vera non raro admixta habent, eaque, quæ de* Marcello *et* Apuleio *laudati martyrologi scripsere, aliunde etiam explorata fortassis*
B *habuerunt, ab eorum sententia plane recedere, aut illos falsi arguere nolui; et ex eorum qualicumque hac in re fide sanctorum Martyrum obitum seculo* I *ad exitum inclinanti principio hujus Commentarii, adjecta dubitandi formula,* Forte, *adscripsi.*

cultus vero sacer valde antiquus est.

8 *Sed utut ista sese habeant, certior multo est cultus ecclesiasticus, et a multis quidem jam retro seculis sanctis Martyribus impensus. Eminentissimus Joseph Maria Thomasius ex codice, nongentis annis vetustiori, typis edidit libros tres (quos Gelasianos appellat; fuit autem Gelasius Papa sub finem seculi* V*) Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ, quorum secundo, qui de Sanctorum Natalitiis est, pag.* 174 *et seq. occurrunt de* SS. Marcello *et* Apuleio *Orationes tres, Nonis Octobris sub sacro-sanctæ Missæ Sacrificium recitari solitæ; quas, utpote antiqui eorum cultus non dubia testimonia, huc transcribo : prima sic habet :* Sanctorum tuorum nos, Domine, Marcelli et Apulei beata merita prosequantur; et suo semper perficiant amore ferventes. Per *etc. Secunda, cui hic præfigitur titulus :* Secreta. Majestatem tuam nobis, Domine quæsumus,
C hæc Hostia reddat immolanda placatam, tuorum digna postulatione Sanctorum. Per etc. *Tertia, præmissis his vocibus,* Post Communionem, *his verbis concipitur :* Sacramentis, Domine, muniamur acceptis : et Sanctorum tuorum Marcelli et Apulei, contra omnes nequitias inruentes armis cœlestibus protegamur. Per Dominum nostrum. Marcellus *martyr, sed sine* Apuleio, *hodie signatur in Kalendario Mozarabico hodierno apud Pinium in Tractatu Chronologico de Liturgia antiqua Hispanica tom.* 6 *Julii præfixo pag.* 87.

illos Capuani jam pridem coluerunt;

9 *Iidem Romani Martyres Capuæ in Campania Felici olim culti fuisse videntur, licet Capuanis aliquando, ut infra dicam, haud satis, quantum quidem mihi videtur, probe cogniti. Etenim Michaël Monachus Kalendaria Capuana antiqua quatuor, quorum tria charactere Longobardico, quartum vero Romano, exarata sunt, pag.* 391 *et sequentibus exhibet, quæ singula ad diem* VI *vel* VII *Octobris* SS. Marcelli *et* Apuleii *meminerunt : primum quidem his verbis :* II Non. *(Octobris)* Passio erit SS. MM. Marcelli et Apolei; *secundum;* Non. SS. Sergii et Bacchi, et Marcelli, et Apulei : *tertium;* Non. S. M. D
Marcelli, et Apulei, Sergii et Bacchi : *quartum;* Non. SS. M. Marcelli et Apulei l. 3. Sergii et Bacchi l. 3. *Ut in horum primo* Marcellus et Apuleius *die* VI *Octobris annuntientur, inde factum apparet, quod* Marcellum *hodiernum cum hesterno, una cum Casto, Æmilio et Saturnino Capuæ pariter culto, confuderint, quem errorem reliquorum Kalendariorum concinnatores emendasse videntur. Sed ut hoc ita forte sit, quid causæ est, inquies, cur* Marcellum *et* Apuleium *in istis Kalendariis memoratos, Romanos potius mox censuerim fuisse, quam Capuanos, cum homonymorum sanctorum Martyrum, Capuæ sub Juliano imperatore pro fide interfectorum, Passionem exhibeat Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag.* 137 *et seq., de quibus proin laudata Kalendaria loqui potius censenda sunt, quam de Romanis? Respondeo, Acta illa, non nisi ex ignoratione Martyrum homonymorum Romanorum, vel, si mavis, forte ex horum dissimulatione, Capuanis martyribus a nonnemine, amore præpostero patriæ ducto, videri afficta fuisse. Quod ne gratis dixisse videar, Acta ipsa, prout apud Michaëlem Monachum* E
exstant, maxime quod brevia sunt, huc transcribo.

10 *Sic habent :* Temporibus Juliani Augusti centurio quidam ordinarius, Marcellus nomine, Romanus, in Urbe fuit, homo dives et liberalis, honestate morum et benignitate affectus, omnibus sese gratum et amabilem exhibens. Qui cum per gratiam misericordis Dei, omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire volentis, Christianæ religionis colla fidei summisisset, cœpit in pauperes et egenos potissimum benignus existere. Hic cum, certis existentibus causis, Apuliam petens, Capuam divertisset, ad diis sacrificium exhibendum a Dragontio quodam præside, ex cæsaris præceptione arctatur. Qui cum, nec nimis territus, nec blanditiis delinitus, offerendis sacrificiis præstaret assensum, ad extremum astrictus vinculis, custodia carcerali excipitur. Factum est autem, ut, eo remorante in carcere, defuncto Dragontio, Fortunatus quidam nomine in præsidatum succederet. Iste itaque eductum Marcellum de carcere suis tribunalibus sistens, cœpit cum eo agere, quatenus deos immortales F
studeat libaminibus oblatis placare. Quem, cum parere monitis sacrilegis contempsisset, ad Agricolanum quendam, præfectum militiæ, præses destinare curavit, litteris ei significans pariter, ex præcepto cæsaris in Marcellum hunc legaliter ulciscendum; utpote qui, ad Christianam superstitionem conversus, invito cæsare, abrenunciasset militiæ. Litteris igitur Agricolanus susceptis, et lectis, studet cum Marcello omnimodis agere, quatenus, depositis superstitionis vanissimæ cultibus, cingulum resumeret militarem.

sed veram eorum notitiam

11 Quem cum nec illatis terroribus, nec blanditiis demulcentibus, ad suæ voluntatis assensum pertrahere se posse videret, postremo capitalem in eum sententiam promulgavit. Qui, cum ad locum, in quo decollandum se noverat, pervenisset, inducias sibi aliquas orandi a carnifice dari petiit et accepit. Qui, cum prostratus in terram, super eo, quod ad palmam perduci meruisset martyrii, gratias Deo et laudum præconia persolvisset, erigens sese, in hanc vocem erupit : In manus tuas, Domine, commendo spiritum

A spiritum meum. Qui mox ad spiculatoris ictum plexus capite migravit ad Dominum. Quod Apuleius, ejus famulus, intuens, se Christianum esse, et pro Christo ne mortis quidem formidare supplicium, clara cœpit voce clamare. Quod spiculator audiens, certus, se per id suo Domino placiturum, ipsius quoque gladio verticem amputavit. Passi sunt autem SS. Martyres sub Juliano cæsare die Nonarum Octobrium, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. *Toto cælo differre hæc ab iis, quæ de* SS. Marcello *et* Apuleio *martyribus in superioribus sunt tradita, atque alios ab his martyres indicare, nemo unus diffitebitur: sed fabulam facile quisque olfaciet, qui Acta S. Marcelli Tingitani apud Ruinartium Actis martyrum sinceris et selectis inserta a pag.* 302 *vel leviter inspexerit. Marcellus, cujus illic passio describitur, pariter centurio fuit, crimen idem illi objectum ab ethnicis, abjectum militiæ cingulum: idem præses Fortunatus, qui Marcello litem primus intentavit: idem præfectus prætorio, vel militiæ, ad quem ille Marcellum, additis litteris,* B *misit, nimirum Agricolanus; idem denique mortis genus, quo Marcellus uterque Agricolani jussu occubuit, nempe abscissio capitis: ut satis appareat, hæc omnia a Marcello Tingitano ad Capuanum pro fingentis arbitrio fuisse translata.*

non habuerunt, 12 *Frustra Michaël Monachus ait, novum non esse, ut diversorum Acta martyrum plurima interdum habeant communia: nam quoties id contingit, vel ex hoc solo capite solent esse suspecta. Frustra item Monachus adjuncta aliquot, quibus Acta utraque invicem differunt, persequitur: facile enim viderit, quisque Acta illa fabricatus est, nimis fore ridiculum, si martyris Africani Acta Capuano sine ullo fere adjunctorum discrimine applicaret. Frustra denique hos versus, ab Alpherio Capuano archidiacono supra Orientalem* S. Marcelli *ecclesiæ januam, nunc obstructam, descriptos in subsidium vocat: cum enim Leonini sint, vel inde liquet, ineptos esse, ut quidquam de* SS. Marcello *et* Apuleio *Capuæ sub Juliano, ut volunt, passos, dum certiore ea de re monumenta Capuani proferant, prudenti* C *lectori persuadeant: sunt autem hi:*

Marcellus sanctus, contemnens cæsaris actus,
Est Capuam latus, pro Christo decapitatus.

Ex quibus satis liquere, arbitror, quod supra aiebam, SS. Marcellum *et* Apuleium, *quos ad hunc diem Capuani colunt, ipsis haud satis fuisse exploratos: quod ut amplius pateat, Breviarium Capuanum, sub Jordano Cajetano, archiepiscopo Capuano et patriarcha Antiocheno anno Domini* 1489 *excusum, consulamus: habet id ad diem* VII *Octobris tres lectiones de* SS. Marcello *et* Apuleio, *sed multa ab iis, quæ in Actis, paulo ante rejectis, leguntur, longe diversa complexas. En illas.*

et Marcellos, multum diversos 13 *Lectio* I. Erat Marcellus quidam vir nomine, qui vitæ studiis et genere: prudentia quoque et honestate valde clarus habebatur: facultatibus etiam copiosus, et, quod omnium maximum est, religiosissime Deum timens, et ea, quæ de Christo dicebantur, semper cum timore auscultans. Nec quidquam boni erat omnino, quod illi viro deesset: unde et honore plurimo ab universa civitate colebatur. Primusque ipse civitatem suam frequenter largitionibus remunerabat, pauperibus tribuens, afflictos relevans, tribulatis auxilium ferens. *Lectio* 2. Quodam tempore, cum Archelao episcopo captivorum multitudo fuisset oblata a militibus, qui ibi castra servabant septingenti, non mediocris sollicitudo constrinxerat, eo quod pro salute ipsorum aurum a militibus posceretur. Quique, cum dissimulare non posset, pro religione et timore Dei vehementius estuabat et tandem, ad Marcellum properans, omne negotium exponit. Ut vero hæc audivit vir piissimus Marcellus, nihil omnino remoratus, ingreditur domum, præparans precia captivorum, quantacumque poposcissent, qui deduxerunt vinctos. *Lectio* 3. Et continuo, reseratis bonorum suorum thesauris, pietatis præmia a militibus nec numero aliquo, nec descriptione ulla distinxit, ut magis dona, quam præmia viderentur. At illi ammirati et amplexi tanquam in mensam *(lege* immensam) viri pietatem munificentiamque, et facti stupore permoti, exemplo misericordie commoventur, ut plurimi ex ipsis adderentur ad fidem Domini nostri Jesu Christi: alii vero, vix quarta preciorum portione suscepta, discederent: ceteri parum aliquid, quod viatico tan- E tum sufficeret, accipientes abirent. Tandem beatus Marcellus, cum abjecta militia Christianum esse, clara voce se diceret, sub Aureliano consulari cum Apuleo, famulo suo, capite cesus est; sepultus non longe ab urbe Roma Nonis Octobris.

14 *Acta Marcelli, martyris Tingitani, cognomini Capuano, paucis scilicet, ut rei argumentum exigere fabulatori visum est, afficta fuisse, jam vidimus: peccata in his Lectionibus, in quibus, quæ trium Marcellorum, ætate, officio, et qualitate plurimum inter se dissidentium sunt, in unam eamdemque fuere congesta personam, nec minora, nec pauciora occurrunt. Noti Archelaus et Marcellus apud antiquos scriptores, quorum ille Cascarorum in Mesopotamia fuit episcopus, et fidei contra Manetem, impium blasphemumque hæreticum, defensor acerrimus: hic vero ejusdem civitatis incola,* vir, *inquit Epiphanius adversus hær. lib.* 2. *tom.* 2 *de Manichæorum hæresi num.* 7 *apud Petavium,* egregius ac religiosissimus et imprimis illustris: *de quo proinde intelligenda sunt, quæ Lectione* I *et* 2 *ac fere etiam* 3 *leguntur. Sed Archelaus quidem Martyrologio Romano a nuperis illius emendatoribus ad diem* XXVI *Decembris inscriptus est, sed illum ait Castellanus, omni cultu carere: Marcellus vero, Archelai familiaris, nullis in Fastis sacris, quod sciam, locum habet, ut verosimile non appareat, hunc apud Capuanos seculo* XV *cultum obtinuisse. Abjectio cinguli militaris et fidei Christianæ professio, de qua Lectio* 3 *sub finem, ad Marcellum Tingitanum pertinet. Postrema denique Lectionis* 3 *periodus, qua* Marcellus *et* Apuleius *sub Aureliano consulari capite cæsi, sepultique non longe ab Urbe dicuntur, Martyres Romanos aperte designant. Unde verosimillimum mihi apparet, martyres in Capuana Kalendaria, quæ supra laudavimus, relatos, eosdem plane fuisse, qui Martyres Romæ ab Adone, Usuardo ceterisque ad hunc diem annuntiati; ex quorum tenui apud Capuanos notitia factum sit, ut illis modo hujus, modo illius Marcelli res gestæ, seu Acta fuerint applicata.*

15 *Nec silentio prætereunda est Placentia, altera Italiæ civitas, cognominis ducatus caput, quæ*

AUCTORE J. B.

in unum confuderunt.

F

AUCTORE J. B.

Officio proprio apud Placentinos gaudent,

quæ SS. Marcelli *et* Apuleii *cultus studiosam jam dudum pariter sese exhibuit; ut docent ecclesiæ Placentinæ Sanctorum Officia propria Claudii Rangoni, Placentini episcopi, jussu anno* 1635 *typis evulgata: his præfixum Kalendarium ad diem* VII *Octobris sic habet:* Marcelli et Apulei, et soc. mart. semiduplex in ecclesia S. Xysti. *Non fit illorum mentio in Officio diei* VII *Octobris, præterquam Lectione* VI *ad Matutinum, quam, quod singularia quædam de sanctis illis Martyribus enarret, huc visum est transcribere: his verbis illa concipitur:* Eodem die aniversaria memoria celebratur sanctorum Marcelli et Apulei: qui, cum antea Simoni magno *(lege* mago) insigniter essent addicti, postquam beati Petri mirabilia opera, ac plane divina Romæ viderunt, statim Simone et idolorum cultu relicto, Apostolicaque doctrina imbuti, Christianam fidem ac religionem sunt amplexi, ut in atroci illa Neronis persecutione post Apostolorum necem Aureliani consularis jussu comprehensi, fortiter datis cervicibus, gloriosam martyrii palmam tulerint. *Atque hæc quidem de Sanctis, de quibus agimus, congruenter*
B *et ab aliis etiam, ut ex supra dictis liquet, memorata, dicuntur.*

qui eorum reliquias

16 *Singularia porro fere sunt, quæ sequuntur:* De quibus illud etiam memoriæ proditum est, eos ejusdem beati Petri e cruce deposito corpori in Vaticano sepulturæ locum delegisse. Sepulti fuere non longe ab Urbe; sed eorum corpora Placentini, multis post annis ad se translata, et in S. Xysti templo honorifice condita, in hodiernum usque diem pie ac religiose habere et colere numquam destiterunt. *Hactenus lectio* VI; *in quam hæc pauca observo. Quam fidem mereatur* SS. Marcelli *et* Apuleii *Simoni mago adhæsio, colligi potest ex iis, quæ ea de re supra disserui. Acta S. Petri Apostoli Lino, ejus discipulo et successori, supposita, edidit Henschenius tom.* 5 *Junii, ubi pag.* 428, *num.* 12 *in fine hæc leguntur:* Cujus *(S. Petri)* corpus Marcellus, unus ex discipulis ejus..., in suo ipsius sarcophago collocavit in loco, qui dicitur Vaticanus, juxta viam triumphalem. *Sed num de* Marcello *nostro (nihil hic de* Apuleio) *hic sermo est? Certe nihil suppetit, unde id certe affirmem.*
C *Clarius quidem loquuntur Acta S. Petri, apud nos tom.* 7 *Junii pag.* 16, *ubi hæc:* Corpus ejus a Marcello Apuleioque fratribus... in Vaticano, haud procul via triumphali, ad Neronianos hortos circumque sepelitur: *at cum illa Paulum Æmilium Sanctorium, anno* 1617 *ad archiepiscopatum Consentinum in Calabria promotum, et sexennio post ad ecclesiam Urbinatem translatum, habeant auctorem, non id ætatis ac ponderis habent, ut pro certo accipi debeat, S. Petrum, a* Marcello *et* Apuleio, *de quibus hic nobis sermo est, fuisse sepultum.*

in S. Xysti templo

17 *Porro non recentem esse* SS. Marcelli *et* Apuleii *Placentiæ cultum, colligi satis potest ex illis jam datæ Lectionis sextæ verbis, quibus non modo olim illorum corpora ad Placentinos translata, sed etiam usque ad annum* 1635 *in S. Xysti pie semper ac religiose servata fuisse dicuntur: quo primum tempore in Kalendaria ecclesiastica et Breviarium Placentinum referri sancti Martyres cœperint, equidem me latet: at universim loquendo, coli eos sacris honoribus a Placentinis cœptos esse, existimo, saltem ex quo S. Xysti templum apud illos conditum fuit. Condidit autem id sacris Benedictini Ordinis virginibus (sed ad viros dein devolutum est) Angilberga, imperatoris* D
Ludovici hujus nominis II uxor, anno, ut vult Campius lib. 7 *Historiæ ecclesiasticæ Placentinæ,* 852 *ex diplomate Ludovici II, quod recitat part.* I, *pag.* 458. *Dicitur in eo Angilberga* infra muros Placentinæ urbis in Dei nomine atque amore in honore sanctæ Resurrectionis monasterium unum sacrarum puellarum construere velle. *Datum vero legitur* III Idus Octobris, Indictione XV, anno imperii domni Hludovici octavo, Incarnationisque Domini nostri Jesu Christi DCCCLII. *At non unam notæ hæc chronicæ difficultatem patiuntur: nam* III *Idus Octobris dicti anni non* XV, *sed prima potius currebat Indictio: annus vero* 852 *Ludoviciani imperii tertius vel quartus fuit; cum anno tantum* 849 *patris collega factus et* 850 *a Leone IV Romæ fuerit coronatus; uti Pagius docet ad annum* 844, *num.* 4 *in sua in Annales Baronianos Critica.*

18 *Sed Campius ab anno Christi* 844 *Ludoviciani imperii exordium numerat; quo quidem rex Longobardorum coronatus est a Sergio Papa, non tamen imperator. Sincerioris notæ apparet id Ludovici diploma, prout illud tom.* 2 *Antiquitatum Italicarum medii ævi col.* 453 *et seqq.* E *Muratorius exhibet, iisdem fere verbis conceptum, sed paulo contractius; legiturque in illo pariter Angilberta* infra muros Placentinæ urbis monasterium unum sacrarum puellarum construere velle. *Sed datum scribitur* III Idus Octobris, Indictione VIII, anno imperii domni Hludovici XXV, *qui characteres chronologici et melius sibi congruunt, et annum Christi indicant* 874. *Joannes de Mussis in Chronico Placentino anno* 812 *ab Angilberta imperatrice, Ludovici, filii Caroli Magni, uxore, S. Xysti templum Placentiæ conditum scribit: sed manifestum est, Ludovicum Pium cum Ludovico II abs illo confundi. In eumdem errorem libro de Origine Placentiæ (quem vide ad calcem tom.* 3, *part.* 2 *Thesauri Historiarum Italiæ) Umbertus Locatus impegit. Verba ejus, e quibus, unde et quando Angilberga* SS. Marcelli *et* Apulei *reliquias acceperit, conjici potest, huc transcribo.* Anno proximo (815) Bernardo nepote capite punito, Ludovicus imperator Italiæ regnum obtinuit, in quo quidem annis sex et viginti regnavit. Hujus imperatoris uxor Engilberga infra mœnia F Placentiæ divis Sixto et Agapeto *(imo Fabiano)* martyribus cum monialium monasterio erexit templum, in quo cum nonnullis Sanctorum reliquiis ejusdem divi Sixti martyris ac Pontificis a Paschali Pontifice maximo sibi donatum corpus Ludovicus ipse uxori collocandum ex Roma Placentiam transmisit anno DCCCXXII vel circa.

jam inde ab anno 874

religiose servasse videntur

19 *Legerat verosimiliter Locatus in quibusdam monumentis, Ludovicum imperatorem a Pontifice Romano S. Xysti aliorumque Sanctorum reliquias, Romæ acceptas, ad uxorem misisse Placentiam: quæ, cum generatim tantum scripta reperisset, de Ludovico Pio, quæ de Ludovico II intelligenda erant, fuerit interpretatus: hujus enim, non illius uxor Angelberga fuit, et Ludovicum II anno* 872 *vigilia Pentecostes Romam venisse, et postridie, peracta solenni ritu re divina, ab Adriano Papa ad Lateranense palatium insigni pompa fuisse deductum, habent Annales Bertiniani. Itaque Ludovicus hujus nominis II eo anno S. Xysti aliorumque Sanctorum reliquias, quas dein uxori suæ Angilbergæ in monasterio ab ea erigendo collocandas donarit, acceperit vel ab*

A *ab Adriano, vel a Nicolao, quod in Vita Sixti II pag.* 51 *Libanorius scribit. At sive id Adrianus, sive hujus decessor Nicolaus præstiterit, fuisse ex illarum reliquiarum numero* SS. Marcelli *et* Apulei *reliquias, inde fit vero simile. quod anno* 879 *jam inde in illo monasterio, ut ex Carolomanni mox citando diplomate efficitur, exstiterint. Hinc porro sanctorum Martyrum apud Placentinos cultus sub annum* 874 *initium accepisse videtur : ex diplomate enim Carolomanni, quod* Anno Incarnationis Domini DCCCLXXIX, 2 Nonas Augusti, anno III regni domni Karlomanni regis in Bauoaria, et II in Italia, Indictione XII datum legitur, *liquet, jam tum, cum id datum fuit*, SS. Marcelli *et* Apuleii *reliquias in dicto monasterio religiose fuisse servatas. Verba diplomatis, huc facientia, hæc sunt :* Quapropter noverit industria omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque præsentium et futurorum, quoniam, comperto in ædificatione monasterii studio amantissimæ sororis nostræ Angilbergæ augustæ in urbe Placentiæ æternæ propitiationis intuitu, pro honore ejusdem omnipotentis Dei et ipsius reve-
B rentia Genitricis, necnon Apostolorum omnium, sanctorumque martyrum Sixti, Fabiani, Marcelli et Apulei inibi quiescentium ; concessimus atque perenniter confirmavimus etc. *Ita Carolomannus apud Campium pag.* 464.

Fabulosa de Marcello,

20 *Ceterum fieri facile potest, ut et alibi, tum in Italia, tum in ceteris orbis Catholici partibus* SS. Marcello *et* Apuleio *singularis honor exhibeatur : sed modo in Hispaniam nos Tamayus et Bivarius potissimum evocant. Binis hisce scriptoribus Pseudo-Dextri Chronicon, jam toties protritum, ut quidquam de eo dicere supervacaneum hodie sit, amplam figmentorum materiem præbuit. Id apud Bivarium ad annum Christi* 71 *ita habet :* Marcellus, M. Marcelli, discipuli Petri, cognomento Eugenii, consanguineus, olim cum eodem Marcello Simonis magi discipulus, non procul Roma patitur. *Quem Dextri locum ita Bivarius commentatur :* Sunt, qui dicant, agi de his in Actis sanctorum martyrum Nerei et Achillei; falluntur tamen, quia Marcellus, de quo ibi agitur, non fuit passus prope Romam; sed fuit S. Eugenius, Toletanus archiepiscopus, qui prius M. Marcellus
C dicebatur, et ob nobilitatem postmodum a Christianis dictus est Eugenius, quod sonat NOBILIS. Fuit quidem et ipse Simonis et Petri discipulus, sed diversus ab illo, tametsi consanguineus ipsius. *Ad eumdem fere modum loquuntur Acta S. Eugenii apud Tamayum ad diem* XV *Novembris. Verum hæc, ut gratis excogitata sunt, et absque legitimo antiquorum scriptorum monumentorumque auctoritate asserta, ita jure merito exploduntur. Recte tamen negat Bivarius, Marcelli Epistolam, Actis SS. Nerei et Achillei insertam,* Marcello *una cum* Apuleio *prope Urbem passo, debere adscribi ; sed unde habet S. Eugenio archiepiscopo Toletano eam adscribi oportere ? Tam illa, quam altera Marcelli de rebus inter S. Petrum et Simonem magum gestis scriptio, quam apud Florentinium a pag.* 103 *videre est, nullius fere hodie apud eruditos sunt fidei : consultius itaque fecisset Bivarius, si Epistolam Marcelli ad SS. Nereum et Achilleum scriptam neutri Marcello attribuisset : sed, relictis nugis, Tamayum ad diem* VII *Octobris de* SS. Marcello *et* Apuleio, *seu de ipsorum reliquiis et cultu saniora tradentem audiamus.*

21 Apud Soriam, *inquit,* urbem Hispaniæ *(in diœcesi Oxomensi)* Inventio sacrorum pignorum SS. Sergii, Bachi, Marcelli et Apuleii martyrum, quorum primi apud Augustam Euphratensem ; secundi Romæ, post peractos pro fidei defensione strenuos agones, ad palmam victores pervenerunt athletæ. *Inventionis hujus, circa annum* 1470 *factæ, Acta, a domino Lupo de Morales, equite Jacobæo, anno* 1627 *Hispano idiomate scripta, Tamayus Latina fecit : ex quo illa accipe :* In oppido, quod dicitur Cuebas, jurisdictionis nobilissimæ et antiquæ urbis Soriæ, tertio ab ea lapide ad Occidentalem angulum situs erigitur inaccessibilis, ex tribus partibus sic saxorum continuatione compactus, ut pene videntibus nil nisi præcipitium ostentet. Per quartam igitur partem, qua Oriens elucescit, planum iter conspicitur, juxta quod insignia vetustas oculis permisit mœnium vestigia, quæ prorsus totum occludebant situm, et ad formam castri planitiem circuncingebant inexpugnabilis. Hic plerunque plura inventa sunt antiqua numismata, et rudera ædificiorum, et aliquando aquarum inundationibus corpora militum armatorum, quorum cadavera ibidem aut necessitas, E
aut belli periculum, nullis quæsitas amplioribus monumentis, sepelivit

AUCTORE J. B.

sed de Martyrum Soriæ in Hispania reliquiis et cultu

22 Intra hujus loci situm, adhuc eremitorium S. Christophoro dicatum conservatur, quod tantæ vetustatis apud opidanos esse prædicitur, ut ejus initium et constructio prorsus omnium hominum viventium memoriam excedat. Itaque locus ille per aliquot secula nullam etiam accepit venerationem, quam quæ solet dari a fidelibus cæteris eremitoriis alicui Divo sacratis, licet ubicumque situs opacitas, ædificiorum vestigia et ruderum signa, illud montis supercilium admirabile accolis et magnæ existimationis reddidere. Evenit ergo circa annum MCCCCLXX, Deo sic permittente, ad sui et Sanctorum suorum gloriam et honorem, quod in limite eremitorii prædicti intra ecclesiam, nullo quærente, sed casu, lapidea capsa cœpit in humo patefieri, quæ quatuor planis confecta et coadunata visebatur lapidibus, in qua ossa quatuor hominum inventa sunt, quæ protinus fragrantissimum odorem respirantia, ea esse Sanctorum lipsana, prædixere, ut impleretur Salomonis dictum : " Thesaurus desiderabilis, et oleum in habita-
" culo justi. " Sed, quia inventio hujusmodi haut- F
quaquam absque auctoritate transirent, nec corpora in sola præsumptione persisterent, omnipotens Deus intra capsæ lapideæ cavum dignatus est manifestare pergamineum pitacium, aureis litteris et cæruleis characteribus conscriptum, hisce aut similibus litteris Latinis : " Gentes. necessitatibus. " oppressæ. occurrite. SS. Sergio. Bacho. Marcello " et Apuleio. "

saniora Tamayus tradit.

23 Statim hujus mirabilis inventionis fama per totum circumjacentium oppidorum ambitum transcendens, plurimos ægrotos ad limina eremitorii traduxit, quos divina pietas per merita suorum Martyrum, quorum ossa devotio contrectabat, sanos ad propria dimisit. Hujus etiam eventus opinionem cum episcopus Oxomensis, in cujus diœcesi situm eremitorium conspicitur, audivisset, præcedente informationis processu, quo constitit de re in inventione acta, et de miraculis postmodum evenientibus, frequentique fidelium concursu et cæteris Actum auctorantibus, sacra sanctorum Martyrum lipsana honorifice collocare præcepit. Quod ut factum, frequentius eremitorium illud a fidelibus visitatum,

AUCTORE J B

tum, omnes quovis morbo laborantes integram quotidie sanitatem recipiunt. Sed et tempore, quo pluvia sementibus deficit et fructibus terræ, vix oppidorum processio ad eorum limina sistit, cum nubium imbres, apertis cæli cataractis, totum regionis agrum pluviis salutaribus implent. *Teste itaque domino Lupo de Morales* SS. Marcellus *et* Apuleius *cum SS. Sergio et Baccho, maxime a seculo* XV *ad suam usque ætatem non modo peculiarem illic cultum obtinuerunt, sed pluribus hunc etiam tum miraculis, tum beneficiis, divinitus ad illorum invocationem exhibitis, apud circumjacentes populos auxerunt; quod quidem in dubium vocare nolim: cum Tamen solus ea de re, ut Tamayus ait, Lupus scripserit; nec hujus Opus videre contigerit hactenus, nescio, num undequaque vera sint, quæ Tamayus de Lupi Opere seu scripto his verbis addit:* Hactenus D. Lupus de Morales circa inventionis hujus relationem, qui ad contraria, quæ possent opponi, docto calamo respondet, causasque, quibus hæc sacra pignora Hispaniam tranferri valerent, ad amussim exponit: *quæ cum, ut dixi, nobis hactenus explorare non licuerit, cogimur hac in re sustinere judicium.*

24 *Acta* SS. Marcelli *et* Apuleii *habemus ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, quorum initium est:* Marcellus et Apuleius primo quidem Simoni mago adhæserunt etc: *finis vero:* Sed Deus eos *(Eutichetem, Victorianum et Maronem)* ibidem in vita miraculis clarificavit, et cum multos convertisset, martyrio coronati sunt, ut habetur XII Maii in festis SS. Nerei et Achillei. *Eorum exordium eadem complectitur, quæ Martyrologia, hujus Sylloges principio citata. Tum S. Petrum, apostolorum principem, a Marcello tumulatum narrant ex Actis, S. Petri Lino Papæ suppositis, ut hæc Actorum Ultrajectinorum verba ostendunt:* Hæc Linus Papa. *Reliqua fere ex Actis SS. Nerei et Achillei (Vide tom.* 3 *Maii pag.* 9 *et seq. num.* 10 *et quatuor sequentibus; item pag.* XI, *num.* 18, 19 *et* 20*) descripta sunt; quapropter ea iterum prælo, maxime cum illa, unde sunt hausta, exiguæ sint fidei, subjicienda non putavi.* Cur non edantur Martyrum Acta.

DE S. EUMENIO EPISC. CONF.

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

E FASTIS HABESSINIS.

C. B.

ANNO CXLIII. *Sanctus, cui septimus inter patriarchas Alexandrinos locus haud inepte tribuitur,*

Alexandrinam in Ægypto ecclesiam ab æræ vulgaris anno quadragesimo ad annum usque centesimum septuagesimum nonum, *uti in Chronologica patriarcharum Alexandrinorum Historia, Operis nostri tom.* 5 *Junii præfixa, videre licet, patriarchæ numero decem, pro Sanctis ab Ecclesia omnes habiti, administrarunt; septimum autem hos inter locum tenuit, qui in Alexandrina patriarcharum Cophtitarum Historia, ab Ecchellensi typis Parisiensibus anno* 1651 *edita,* Eumenius *vocatur. Ab Eusebio quidem is in editionis Scaligerianæ Chronico ad annum* 131, *ubi* Hymæneus, *et in Historia Ecclesiastica lib.* 4, *cap.* 5, *ubi* Eumenes *nuncupatur, ecclesiæ Alexandrinæ sextus dumtaxat ordine præfuisse traditur; verum is scriptor, etsi Alexandrinæ urbis episcopatum primus omnium S. Marcus gesserit, hunc tamen idcirco verosimillime, quod non tam episcopus, uni Alexandrinæ sedi addictus, quam Apostolus, qui non solam Ægyptum, sed alias præterea regiones veræ fidei lumine illustrarit, exstitisse videri queat, Patriarchis Alexandrinis haud annumerat; quare, cum his nihilominus merito S. Marcus, non secus ac Romanis Pontificibus S. Petrus, accenseri posse videatur, septimus eosdem inter patriarchas locus* S. Eumenio *haud perperam tribuitur.*

2 *Ulinam modo, quam certum hoc apparet, tam certo etiam innotescerent Sancti gesta! Verum tam quæ ad hunc, quam quæ ad plures alios patriarchas Alexandrinos spectant, maxima ex parte, antiquis monumentis, quibus consignata reperias, deficientibus, in obscuro sunt.* Eumenium *interim anno* 130, *mense Junio ad patriarchatum Alexandrinum fuisse evectum, annoque* 143 *septima Octobris die e vivis excessisse, in laudata Chronologica patriarcharum Alexandrinorum Historia num.* 90 *et binis seqq. Sollerius ex Eusebio primum ostendit, tum breve, quo Sanctus in Habessino Hagiologio celebratur, conceptum præcipue hisce verbis,* Salutem Eumenio, qui bona elegit, mala sprevit, dignus ut constitueretur in Sede S. Marci Alexandriæ, *encomium recitat, ac tandem subjungit:* Nihil præterea de hujus Patriarchæ (S. Eumenii *nimirum*) rebus præclare gestis reperimus, plura suo loco daturi, siqua ex Copticis Synaxariis aut aliunde nanciscamur. *Plura de* Eumenio *suo loco danda, quæ fortassis temporis lapsu nos nacturos, Sollerius, uti hisce ipsemet verbis indicat, existimavit, nacti hactenus, quod pœnitet, non sumus, nec fore, ut nanciscamur, spes ulla affulget. Verum, etsi res ita habeat,* Eumenio *tamen, quem mox assignato a Sollerio tempore et ad cathedram Alexandrinam fuisse promotum, et vivere desiisse, in animum induco, in Actis nostris locum hic dandum existimavi, quod in Habessino Hagiologio jam laudato, Æthiopumque seu Habessinorum apud Jobum Ludolfum Calendario, in quibus binis solis Fastis sacris reperitur, ad hunc diem dumtaxat, quo etiam illum, ut jam dixi, obiisse, puto, commemoretur.*

in Fastis Habessinis, in quibus solis reperitur, hodie recolitur ideoque hic datur.

DE

A

AUCTORE C.B.

DE SS. SERGIO ET BACCHO MM.

IN SYRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sanctorum memoria in Fastis sacris, cultusque ecclesiasticus publicus.

Seculo III aut initio seq. Sancti, qui multis hodie Græcorum Latinorumque

Martyrologii, quod S. Hieronymi nomine passim venit, reliquisque omnibus Martyrologiis hagiologiisve ætate prævivit, exhibita a Florentinio tria apographa, Lucense nimirum, Corbeiense, hisque antiquius Antverpiense seu Epternacense, SS. Sergium et Bacchum, corrupte tamen in Antverpiensi conflato in B unum a librariis amborum nomine, hodie commemorant. In contrato, quod Operis nostri tom. VII Junii exstat insertum, Richenoviensi Hieronymiano apographo idem etiam fit, uti et in antiquissimis duobus, Stabulensi uno, Verdensi altero, Kalendariis, ecclesiæque Autissiodorensis Martyrologio, amplissimæ Collectionis Scriptorum Veterum tom. 6 a Marteneo vulgatis. Hisce etiam præter pervetusti ecclesiæ Turonensis Martyrologii apud Marteneum tom. 3 Thesauri Anecdotorum col. 1590 Fragmentum, quod Sanctos, non hodie, sed ad diem sequentem seu VIII Octobris celebrat, accedunt antiquum, quod Genebrardus anno 1592 publici juris fecit, Græcorum Calendarium, Basilianum, quod in publicum ecclesiarum Constantinopolitanarum usum ante annum 984 exaratum fuisse videtur, notissimum modo Menologium, Martyrologium Romanum Parvum seu vetus, aliaque ex antiquioribus, quæ Classica vocari solent, Latinorum Martyrologiis quatuor, Adonianum videlicet, Rabanianum, Usuardinum et Notkerianum. Id interim tamen, quod Operis nostri tom. 2 Martii præfigitur ac Bedam habet auctorem, aliudque, quod metrice C Wandelbertus contexuit, nullam uspiam SS. Sergii et Bacchi mentionem instituunt, uti nec aliquot contractiora Hieronymiana apographa, a decessoribus nostris tom. VII Junii, aliisque aliis in lucubrationibus typorum beneficio vulgata.

hagiologiis reperiuntur inscripti,

2 Verum, etsi id ita sit, nonnulla equidem supra laudata Hieronymiana apographa, aliaque monumenta sacra, quæ fere omnia seculo undecimo certo noscuntur antiquiora, binosque illos illustres Pugiles unanimi consensu hodie recolunt, fuisse hosce in Ecclesia, tam Græca, quam Latina, ante idem seculum magna veneratione gavisos, argumento sunt minime dubio; hanc autem lapsu temporis non desiisse, imo ne decrevisse quidem, satis superque ostendunt sequiorum temporum non pauci, quibus Sanctorum nomen pariter reperitur inscriptum, Fasti sacri tum Græci, tum Latini. Ac præcipui quidem (neque enim omnes recensere, operæ pretium existimo) posteriores inter sunt Martyrologium Romanum hodiernum, aliaque, quæ seculo undecimo recentiora certissime sunt, a Belino, Greveno, Maurolyco, Galesinio et Molano contexta; Priores autem inter memorari præcipue merentur Menologium Sirletianum, magna Græcorum Menæa excusa, aliique a Græcis usurpari soliti seu Fasti sacri seu libri ecclesiastici, qui et ipsi omnes seculo undecimo recentiores, etsi non certo, verosimillime tamen sunt. Sergium porro et Bacchum non tantum in Fastis sacris, illatis in hosce illorum nominibus, Græci Latinique hodie celebrant, verum etiam in ecclesiastico Officio. E

partemque in ecclesiastico eorumdem Officio habent,

3 Ac primo quidem, ut a re, quantum ad Latinos, probanda exordiar, in Breviario Romano, in quo hodie Officium de S. Marco Papa recitandum exhibetur, commemoratio de Sanctis nostris, oratione hisce simul sanctisque Marcello et Apuleio propria assignata, facienda præscribitur, inque Missa, recitari ad hunc diem solita, non tantum Orationem, sed etiam Secretam et Postcommunionem quatuor illis Sanctis proprias, Missale Romanum proponit. Quod modo ad Græcos pertinet, hi hodie de SS. Sergio et Baccho non tantum commemorationem, verum, intersertis dumtaxat fere Juliani, Cæsarii et Polychronii, qui serius in Martyrologio Romano hodierno celebrantur, elogiis, ipsum suum faciunt Officium, uti quisque comperiet, qui magna Græcorum Menæa excusa, Typicum, quod S. Sabæ nomine insignitur, novissimumque, quod anno 1738 impressum est, Anthologium inspexerit. Atque hæc sunt, quæ generatim de Sanctorum apud Græcos Latinosque cultu in medium hic adducenda existimavi, commodius alibi, quæ ad specialem eorumdem apud hosce aliosque in locis nonnullis sacris venerationem spectant, lectorem edocturus: quod antequam faciam, notandum ante omnia adhuc est, non tantum apud Græcos F Latinosque, verum etiam apud Slavo-Russos seu Græco-Moscos, Coptitas, maximeque apud Syros seu Chaldæos, apud quos martyrio coronati sunt, magno in honore ac pretio ambos sanctos nostros Athletas haberi.

in sacris pariter Græco-Moscorum aliorumque Fastis celebrantur.

4 Etenim in Ephemeridibus Græco-Moscis, Operis nostri tom. I Maii præfixis, in Sparwenfeldiano, quod Ms. servamus, Menologio Slavo-Russico, itemque in Ruthenico, quod Moscua anno 1688 Georgius David, Societatis nostræ sacerdos, ad nos misit, Synaxario Bacchus simul et Sergius hodie signantur. Quod vero ad Coptitas Syrosque spectat, Sergius quidem, qui, quemadmodum infra docebo, solus hodie gloriosum pro fide certamen felici obitu terminavit, solus etiam, non secus atque id in Ruthenico Possevini Kalendario, in Gellonensi apud Dacherium tom. 13 Spicilegii Martyrologio, contractoque apud nos tom. VII Junii Hieronymiano, quod Labbeanum inscribitur, apographo fit, in Kalendario Coptico, quod a Kirchero, Societatis

AUCTORE C. B.

tatis nostræ sacerdote, in linguam Latinam versum fuisse, suspicio est, alioque item Kalendario Coptico, quod scabrose in linguam Latinam versum habemus, hodie commemoratur; verum in Calendario itidem Coptico apud Seldenum de Veterum Hebræorum Synedriis pag. 379 *cum adjuncto sibi* Baccho, *qui ibidem nomine a lingua Coptica deducto* Achasius, *atque apud Jobum Ludolfum in sacris ecclesiæ Alexandrinæ Fastis* Wachasius *dicitur, hodierno pariter die notatur; idem autem in Calendario Syriaco seu Chaldaïco, typis Romanis anno* 1624 *excuso, Latineque dein reddito atque apud nos Ms. exstante, etiam fit, idque non tantum ad hunc diem, verum etiam, quod sane, ambos Sanctos nostros præsertim apud Syros seu Chaldæos magna, ut jam dixi, in veneratione esse, argumento est, ad* IX *Decembris, iterumque ad* XXI *Augusti, ad posteriorem tamen hunc diem eorum commemoratione dumtaxat assignata.*

Elogia, quibus id in Usuardino et Romano hodierno Martyrologiis fit, recitantur,

5 *Atque ita modo, in quibus Sancti nostri, modica subinde, quod nondum monui, intercurrente in nominibus eorum variatione, celebrantur, Fastos sacros præcipuos recensui. En nunc, quibus id in Usuardino et Romano hodierno Martyrologiis fit, bina elogia. Primum sic habet :* Apud provinciam*, quæ nuncupatur Augusta Eufratesia, sanctorum martyrum Sergii et Bachi sub Maximiano imperatore; quorum Bachus tam diu nervis crudis est cæsus, quoadusque totus corpore discissus in confessione Christi emitteret spiritum : Sergius vero clavatis coturnis pedibus indutus, cum in fide fixus maneret, data sententia, jussus est decollari : *Secundum vero, quod ex hoc, uti ex utriusque collatione patescet, majorem partem concinnatum est, sequentibus hisce verbis concipitur :* In provincia, quæ nuncupatur Augusta Euphratefia, sanctorum martyrum Sergii et Bacchi, nobilium Romanorum, sub Maximiano imperatore : quorum Bacchus tamdiu nervis crudis cæsus est, quoadusque toto corpore discissus in confessione Christi emitteret spiritum; Sergius vero clavatis cothurnis pedes indutus, cum in fide fixus maneret, data sententia, jussus est decollari; cujus nomine locus, ubi quiescit, Sergiopolis appellatus, ob præclara miracula frequenti Christianorum concurfu honoratur. *Reliqua omnia ac singula, quibus Sergius et Bacchus in aliis supra enumeratis Fastis sacris ornantur, seu elogia seu annuntiationes (locis enim suis. si quid notatu dignum offerant, in decursu notasse suffecerit) lectori hic ob oculos ponere operæ pretium non puto; ut ei tamen, quæ de Sanctis potissimum narrantur, in ipso statim Commentarii hujus limine compendio exhibeam, non possum, quin suppeditatum ab Adone prolixius eorum elogium duobus aliis jam datis, quorum primum Usuardus ex hoc contraxit, præterea adjungam.* C

uti etiam prolixius, quod Sanctis

6 *Sic itaque id habet :* Eodem die (VII *nempe Octobris*) natale sanctorum martyrum Juliæ, Sergii et Bacchi sub Maximiano imperatore; cujus honoribus sublimati in palatio ejus clari habebantur. Nam Sergius erat primicerius, Bacchus vero secundicerius scholæ gentilium. A quibusdam ergo apud imperatorem accusati, quod essent Christiani, vocati sunt ab imperatore, ut sacrificantes Jovi de sacrificiis oblatis cum eo degustarent. Ingressus imperator templum gustavit de sacrificiis, et circumspiciens non vidit Sergium et Bacchum : neque enim ingressi fuerant templum. Mittens igitur milites D de adstantibus sibi imperator jussit eos introduci; quibus et dixit : Ut video, facti estis deorum inimici. Accedite ad aram Jovis magni et sacrificate, ac de sacrificiis ejus, sicut et ceteri, manducate. Responderunt beati Sergius et Bacchus : Habemus regem verum æternum in cælis, Jesum Christum filium Dei. Huic per singulos dies offerimus sanctum vivumque sacrificium atque rationabilem culturam; lapides autem et ligna non adoramus. Imperator tunc indignatus jussit exutos chlamyde indui eos muliebri colobio et per mediam civitatem ad palatium pertrahi, catenis in cervicibus positis. Et cum pervenissent ad palatium, dicit eis imperator : Sceleratissimi, scitis, quia, quem colitis Christum, fabri filius fuit, et antequam nuptiæ legitimæ fierent, de adulterio facto mater eum procreavit? Cui Milites Christi responderunt : Erras, imperator; nam, quem colimus, Deus verus est et vita æterna, qui fecit cælum et terram et quæ in eis sunt.

Ado adornavit.

7 Amplius igitur veris prosecutionibus eorum iratus Maximianus jussit eos Antiocho duci tradi, ut constringeret eos in cippo. Et, facto E mane, sedit in prætorio, et adducti sunt ante illum Sergius et Bacchus, et cum nec blanditiis, nec minis eos à proposito incurvare posset, beatum quidem Sergium iterum jussit in custodia recipi : Bacchum vero extensum nervis crudis tam diu cædi, quousque cædentes lassi deficerent. Et vicissim succedentibus sibi cæsoribus, Martyr gloriosus in confessione Christi, totus corpore discissus, emisit spiritum, et, relicto corpore avibus et feris, abiit Antiochus. At Christiani, furtim venientes, tulerunt corpus Martyris et in spelunca quadam sepelierunt. Sequenti vero die beatus Sergius, eductus de custodia, præsentatur Antiocho; qui cum verbis eum flectere non posset, primo cothurnos confixos clavis vestiri eum fecit, et novem milibus ante se currere. Postmodum in sententia fixum manere videns, decollari jussit, quem tunc Christiani in eodem loco sepelierunt. Parvo autem tempore interposito, beatum quoque Bacchum à loco, quo tumulatus fuerat, elevantes honorabili Martyribus loco juxta sanctum Sergium composuerunt; ubi et virgo Julia, quæ sub Martiano præfide martyrium consummavit, sociata Marty- F ribus sepulta quiescit. *Tale est prolixius, quod SS. Sergio et Baccho Ado adornavit, elogium. Atque id quidem, quantum ad nonnulla, quibus constat, capita martyrologus hic e diffusioribus illorum Actis compendio fecit; verum e quibus? Id sequens § aperiet.*

§ II. Acta Latina, e quibus prolixius elogium Ado Sanctis adornavit, aliaque Acta Græca qualia sint, et cur ambo edenda.

Adonianum Sanctorum elogium ex Actis Latinis,

Duplicia modo inveniuntur Sanctorum Acta, alia nempe, quæ sola lingua Latina exhibentur descripta, alia vero Græca, quæ, a Lipomano in linguam Latinam primum conversa, a Surio deinde, in Vitarum, quam compilavit,

A *vit, collectionem, nulla prorsus in Lipomani interpretationem mutatione invecta, ad hunc diem sunt illata. Actorum Græcorum exstant penes nos in codice signato † MS. 193 exemplaria duo, ad amussim invicem consonantia, quorum alterum unde acceptum sit, ignoro, alterum e Ms. Medicæo bibliothecæ regiæ Parisiensis notatur desumptum; Latinorum autem Actorum exemplar seu apographum unum tom. 2 Vitarum, a se editarum, exhibet Mombritius, triaque alia nos Mss. habemus in totidem Mss. codicibus, quorum prior Q. MS. 6, secundus Q. MS. 7, ac tertius denique P. MS. 20 notatur. Duo e tribus hisce Mss. exemplaribus seu apographis priora apprime inter se, uti etiam, si locum unum infra assignandum exceperis, cum excuso Mombritiano exemplari, non solum in substantia adjunctisque omnibus, verum etiam in ipsis pene, si paucas, quæ ad rem parum faciunt, lectiones variantes excipias, verbis singulis, quibus isthæc exprimuntur, conveniunt; quod vero ad postremum ex iisdem tribus Mss. Actorum Latinorum exemplaribus spectat, licet et hoc cum duobus aliis excusoque Mombritiano exemplari in substantia* B *atque adjunctis exacte admodum congruat, in verbis tamen, quibus hæc exponuntur, ab iisdem plurimum discrepat. Hisce præmissis, ad id modo, quod hic quæritur, respondeo. Acta Latina, iisdem omnino aut certe fere iisdem, quibus tria jam memorata, quorum unum a Mombritio aliaque duo in codicibus nostris Q. MS. 6 et Q. MS. 7 exhibentur, exemplaria seu apographa constant, verbis concepta, Adonis præluxisse, ex iisque abs hoc, quod num. 6 et 7 recitavi, Sanctorum elogium, quantum ad nonnulla, quibus constat, capita fuisse concinnatum, verosimillimum, ne dicam indubitatum, apparet.*

quorum hic quoddam

9 *Ea sedet sententia, quod locutiones phrasesque, ac pleraque etiam verba, quibus ea Ado complexus est, in illis quoque Latinis Actorum exemplaribus inveniantur. Ut res manifesta evadat, quoddam ex hisce contractum, quale Adoniano Sanctorum elogio exhibetur, Actorum eorumdem, punctis plerumque, ubi, quæ in hoc omissa sunt, occurrunt, dumtaxat interpositis, compendium propono, majori etiam, quam par sit, qualis ex dicendis et in Adoniano elogio occurrit, licentia in contrahen-* C *do adhibita.* Tunc itaque... *(codicis nostri, notati Q. MS. 7, lectiones sequor)* Sergius et Bacchus pollebant in palatio, honorabilesque erant apud Maximianum imperatorem. Beatus quidem Sergius erat primicerius... scholæ gentilium..... Beatus vero Bachus ejusdem et ipse scholæ gentilium erat secundicerius..... Invidia ergo maligni dæmonis... quidam...... eos.... accusaverunt apud imperatorem, quod fuissent Christiani...... Continuo ergo *(ad sacrificandum nempe)* convocavit eos imperator...... Et *templum* ingressus est.... et sacrificavit... ac de sacrificiis degustans circumspexit et non vidit Sergium et Bachum; neque enim ingressi fuerant in templum...... Mittens imperator quosdam de abstantibus sibi satellitibus jussit eos... introduci. Ingredientibus dixit: Sicut video,..... contempnere vultis edictum imperiale, transgressores facti deorumque inimici.... Accedentes... ad aram Jovis magnis sacrificate, et de misticis sacrificiis degustate, quemadmodum et ceteri. Respondentes autem.... Sergius et Bachus dixerunt:..... Habemus... Regem verum æternum in cælis, Jesum Christum Filium Dei...... Huic per singulos dies offerimus sanctum vivumque sacrificium, atque rationabilem culturam; lapidibus autem et lignis non sacrificamus, neque adoramus.....

10 Indignatus itaque imperator jussit... zonas eorum indici, et exutos clamidibus.... induit eos colubilia* muliebria; et... per mediam civitatem usque ad palatium pertrahi gravissimas in cervicibus catenas portantes...... Quando autem venerunt ad palatium, vocavit Sanctos imperator et dixit; Sceleratissimi....., scitis, quia, quem vos colitis Christum, fabri filius fuit, et, antequam nuptiæ legitimæ fierent adulterio facto Mater eum procreavit...... Respondentes... fortissimi Christi Milites dixerunt: Erras, imperator...... Quem... tu dicis adulterio facto fabri fuisse filium, ipse est Filius Dei veri, qui cum eo et per eum omnia fecit, cælos extendit, terram fundavit..... Hæc audiens imperator plenus furore factus est, et ...... transmisit eos ad Antiochum ducem ...... Mane... facto, sedit in prætorio dux, et.... dixit: Ingrediantur legati*......Adstan- E tibus autem Sanctis... dixit:..... Vel nunc sacrificate diis...... Respondentes Sancti dixerunt:..... Non tangit animas nostras oratio tua...... Tunc iratus valde dux Antiochus beatum quidem jussit Sergium iterum custodiæ recipi; beatum vero Bachum extensum brutulis crudis cædi in tantum usque, dum illi, qui cædebant illum, in terram lassi ceciderunt. Illis autem de labore lassis, jussit alios regirare sanctum martyrem Bachum, et his iterum ventrem ejus cædi....... Et dum cæderetur Sanctus, tradidit animam in manibus* angelorum. Iratus autem Antiochus jussit, ut nec corpus ejus sepeliretur, sed canibus, bestiis ac volucribus projiceretur, et exsurgens recessit...... Vespere autem facto, descendentes quidam de ibidem habitantibus Fratrum in speluncis tulerunt sanctum corpus ejus,.... sepelieruntque eum in una de speluncis eorum.

compendium

* Mombrit colobia

* ligati

* al. in manus

11 Sequenti... die egressurus dux de castro Barbarisso in costrum Syrum, jussit et beatum Sergium sequi, deprecabaturque eum, ut sacrificaret... Venientibus ergo eis in castrum Syrum,.... Antiochus in prætorium convocavit ad se beatum Sergium dicens ei:.... Si.. F sacrificare nolueris.... te acerrimis suppliciis subjiciam. Beatus... Sergius dixit: Fac, quod volueris.... Dux.... convocavit ergo adjutorem officii sui et dixit: Cothurnos longis clavis confixos et clavos eorum rectos relinquentes eum velociter induite; cumque indueretur, sedens in carruca Antiochus jussit eum ante se currere, præcipiens, ut usque ad castrum Tetrapyrgium velociter agerentur jumenta; distat vero hoc castellum a Syro milia novem... .. Cumque venissent in castro Tetrapyrgia, Antiochus dux dixit: Admiror de te, Sergi, quomodo in tanto officio examinatus potuisti nunc tam gravia sustinere supplicia. Sanctus vero Christi Martyr respondens dixit: Non sunt mihi amaræ pœnæ tuæ, sed dulces super mel et favum ...... Videns ergo... Antiochus, quia fixus et immobilis erga fidem Christi atque confessionem persistebat, talem adversus eum dedit sententiam:..... Hunc leges gladio animadverti præcipiunt.... Venientes ergo apparitores interposuerunt funem labiis ejus, et accipientes eum

datur,

AUCTORE C. B.

eum de medio secretarium duxerunt, ut gladio perimeretur. . . Dum *venerant* ad locum, in quo consummaturus erat Christi martyr Sergius, ... signans seipsum, et flectens genua capite truncatus est. . . . . Quidam collegerunt corpus ejus, et optime sepelientes posuerunt eum in eodem loco, in quo et passus fuerat.

quantum ad nonnulla, non tamen

12 *Tale est, quod, e memoratis Latinis Sanctorum Actis contractum, hic exhibere libuit, Actorum eorumdem compendium. Confer nunc id cum supra recitato Adoniano elogio, videbisque locutiones seu phrases non paucas, quæ in hoc, etiam in illis reperiri, illudque proinde ex his quantum ad nonnulla, quibus constat, capita ab Adone fuisse contextum. Dico autem,* quantum ad nonnulla, quibus constat, capita: *neque enim omnia, quæ in Adoniano elogio traduntur, in laudatis etiam Actis tradita inveniuntur. Elogium sequentibus hisce terminatur verbis;* Parvo autem tempore *(a martyrio nimirum* S. Sergii) interposito, beatum quoque Bacchum a loco, quo tumulatus fuerat, elevantes honorabili martyribus loco juxta sanctum Sergium com-
B posuerunt; ubi et virgo Julia, quæ sub Martiano præside martyrium consummavit, sociata Martyribus sepulta quiescit; *nulla autem in Actis mentio occurrit vel Juliæ, vel corporis* S. Bacchi, *quod parvo post* S. Sergii *martyrium tempore a loco, quo terræ mandatum fuerat, ad locum, quo tumulum nactus erat* S. Sergius, *fuerit translatum. Nec Elogium cum Actis satis ubique videtur congruere. Id enim (adi num. 7) ita habet:* Amplius igitur veris prosecutionibus eorum (S. Sergii *videlicet et* Bacchi) iratus Maximianus jussit eos Antiocho duci tradi, ut constringeret eos in cippo. Et, facto mane, sedit in prætorio, et adducti sunt ante illum Sergius et Bacchus.

quantum ad omnia, est contextum.

13 *Ita autem non obscure indicatur, die proxime seculo præceptum, quo Maximianus Sanctos nostros Antiocho duci tradi jussit, fuisse ad hunc illos adductos; quod sane cum supra memoratis, quæ Adoni præluxere, Latinis Actis neutiquam congruit. Secundum ea enim, quæ in hisce, uti et in Græcis, narrantur, plurium dierum itinere ab Antiocho tunc aberat Maximianus, nec Sancti prius, quam longissimam viam fuis-*
C *sent emensi, ad Antiochum fuere adducti. Oportet itaque, ut Ado hic, vel monumenta antiqua, a præfatis Actis distincta, quod tamen non puto, fuerit secutus, vel ut hæc, quod longe verosimilius reor, omnibus prorsus, quæ inter Maximiani præceptum et Sanctorum ad Antiochum accessum intercessisse, perhibent, liberius, quam par esset, omissis, haud satis apte contraxerit. Minus dictis Actis contrariatur, qua præterea in exponendis, quæ* S. Sergius *subiisse in iisdem prolixe memoratur, suppliciis sanctus Viennensis martyrologus usus est, licentia. Etsi enim unius dumtaxat, qua* Sergius, *clavatis cothurnis indutus, currere compulsus fuerit, vicis mentionem faciat, nihil tamen suggerit, unde id vice duplici, prout in Actis traditur, factum non esse, necessario sit consequens. Utcumque hæc habeant, Adonem equidem elogium supra huc transcriptum, quo Sanctos exornavit, e Latinis jam sæpius laudatis Actis quantum ad nonnulla, quibus id constat, capita contexuisse, ex jam ante adductis satis liquet.*

14 *Hinc porro jam consequitur, ut Latina illa Acta Actis Græcis, in codice nostro, signato* † *Ms.* 193, *exstantibus supraque memoratis, antiquitate præcellant. Hæc enim, ut Leo Allatius de Simonum scriptis pag.* 127 *recte docet, Simeonem Metaphrastem, qui ante seculum decimum non floruisse certo scitur, habent auctorem; Ado autem, cui illa ex dictis præluxere, anno circiter octingentesimo natus anno* 875 *excessit e vivis, ut Sollerius noster in sua in Usuardum Præfatione num.* 150 *e Mabillonio docet. At vero sciscitabere, fueruntne ergo Sanctorum nostrorum Acta Latine prius, quam Græce conscripta? Id equidem mihi haud apparet. Cum enim, ut supra docui, Acta Latina, quæ apud Mombritium et in duobus codicibus nostris, Q. MS.* 6 *et Q. MS.* 7 *signatis, exstant, cum Latinis itidem Actis, in alio nostro codice, qui P. MS.* 20 *notatur, exstantibus, in substantia simul et adjunctis, non tamen in verbis, quibus hæc exprimuntur, conveniant, verosimillimum apparet, id ex eo factum, quod Acta Græca ante illa Latina exstiterint, eaque duo scriptores diversi suo singuli stylo in linguam Latinam converterint. Nec tantum ex hujusmodi antiquioribus, quæ modo interierint, Actis Græcis Latina Acta mox dicta, verum etiam Græ-* E
ca penes nos etiam exstantia, quæ, ut jam monui, Metaphrastes concinnavit, promanasse, verosimillimum autumo. Hæc enim cum Actis Latinis, quæ, ut jam dixi, ex antiquioribus Actis Græcis, haud amplius exstantibus, accepta videntur, in substantia apprime consonant. Nec obstat, quod hanc, uti et adjuncta, quorum aliquot, minus probabilia, etiam omittunt, brevius exponant. Adsit etiam, ut aliter sentias, quod sermocinationes prolixiores, quæ vel Sergio *et* Baccho, *vel Maximiano aut etiam Antiocho duci in Actis Latinis affinguntur, pennus subinde prætermittant, vel habitas fuisse, dumtaxat indicent, vel certe longe contractiores exhibeant.*

Acta illa Latina, uti et Græca Metaphrastis e Græcis

antiquioribus quæ modo interierunt, sunt accepta,

15 *Acta enim illa, ut jam dictum, a Metaphraste sunt contexta; hujus autem scriptoris* hic solum, *quemadmodum ad* XVIII *Aprilis in Annotatis ad Vitam S. Eleutherii Papebrochius noster edicit, in concinnandis colligendisque Sanctorum quorumcumque Actis* scopus fuit, ut, quæ in ecclesiis quibusdam Græcis ob rusticitatem aut prolixitatem styli non sine stomacho prudentium legebantur, ea proprio ipsius stylo F
brevius concinniusque deducta minus displicerent. *At vero, opponet non nemo, adjunctum etiam unum infra memorandum veroque absimile, quod a præfatis Latinis Actis abest, in Actis, a Metaphraste elucubratis, invenitur. Fateor, sic habet: Verum quid tum? Fieri potest, vel ut, quamvis ex iisdem antiquioribus Actis Græcis, e quibus Acta Latina sunt contexta, sua etiam Græca Metaphrastes concinnarit, illorum tamen exemplar, quod hic scriptor, Sanctorum Acta, quæ expolivit, adjunctis fabulosis, verove absimilibus augere haud solitus, ad manum habuit, interpolatum ea in prate fuerit, vel ut ipsa Acta Latina seu potius, e quibus hæc fuere deprompta, Actorum Græcorum antiquiorum exemplaria hoc vitio laborarint. Latina Sanctorum nostrorum Acta, prout apud Mombritium exstant, initio sic habent:* Tunc itaque *(imperante scilicet Maximiano)* veluti quædam stellæ terrestres erga confessionem fidei salvatoris Domini nostri Jesu Christi Marcellus, Apuleius, Sergius et Bachus pollebant in palatio, honorabilesque erant apud

AUCTORE C. B.

A apud Maximianum imperatorem; *licet autem certum omnino non sit, SS. Marcellum et Apuleium, ad hunc diem jam datos, qui una cum* Sergio *et* Baccho *sub Maximiano floruisse hisce verbis traduntur, martyrio ante imperatoris hujus ætatem seculo primo fuisse coronatos, id tamen sat verosimile apparet, nec bini illi Sancti cum* SS. Sergio *et* Baccho *conjunguntur vel in Actis Græcis, a Metaphraste adornatis, vel in Actis Latinis, prout hæc in tribus nostris codicibus, Q. Ms. 6, Q. Ms. 7 et P. Ms. 20 signatis, exhibentur.*

hæcque non a scriptore synchrono,

16 *Quare Acta Latina, quæ Monbritius suppeditat, loco producto non tantum a vero aliena, verum etiam a posterioris ævi scriptore interpolata, existimo; quod si autem simili nævo constaret, alicubi esse infecta trium mox dictorum codicum nostrorum Acta Latina, potius in Actorum Antiquiorum Græcorum exemplaribus, e quibus hæc fuere accepta, a recentioris ævi interpolatore omissum fuisse parum verosimile, quod Metaphrastes ex dictis suppeditat, adjunctum, quam id in eorumdem Actorum Græcorum exemplar, quod scriptori huic præluxit, a simili interpolatore fuisse intrusum, in animum inducerem. Verum, cum res secus habeat, adjunctum illud recentioris interpolatoris vitio in* B *antiquiorum, e quibus Latina dictorum trium codicum nostrorum exemplaria fuere accepta, Actorum Græcorum exemplaribus verosimilius non fuisse omissum, existimo, et modo in tempus, quo hæc Acta Græca primitus scripta fuerint, inquiro. In Latinis, quæ ex his, ut dictum, deprompta, trium mox iterum dictorum codicum nostrorum Actis, voraginem eo loco, quo* S. Sergius *martyrio coronatus est, prodigiose post Sancti hujus martyrium factam esse, sub finem narratur, ac deinde, paucis interpositis, subjungitur :* Et sic *(verba Actorum sunt in codice nostro Q. MS. 7)* remansit locus ille usque in præsentem diem, continens ex divino nutu vetustatis indicia. *Adhæc post pauca in iisdem Latinis Actis, quibus etiam Græca, a Metaphraste conscripta, quantum ad substantiam consonant, hæc verba sequuntur :* Post multum igitur tempus religiosi viri, zelo Christi incitati, cœperunt expoliare corpus de loco suo, venientes de castro Syro, veluti quendam thesaurum pretiosissimum; sanctus vero Sergius non permisit corpus suum occulte transferri, quod publice propter Christi confessionem triumphalibus suppliciis punitum est; C *bini autem textus isti antiquiorum utique, e quibus hausti sunt, Græcorum Actorum auctorem, qui, quo Sancti, fuso pro Christo sanguine, martyrii palmam consecuti sunt, tempore floruerit, neutiquam arguunt.*

sed vel quinto, quo certe anteriora non sunt,

17 *Verum quanto quidem ille post felicem Sanctorum ad cœlos transitum tempore elapso lucubrationi, qua horum martyrium complexus est, manum admovit? In iisdem Latinis Actis, quibus iterum, quæ a Metaphraste concinnata sunt, quantum ad substantiam saltem congruunt, verbis proxime recitatis sequentia isthæc, aliis adhuc nonnullis, quæ huc non faciunt, adductis, subduntur :* Paulatim itaque proficiente Religione Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, convenientes in unum sanctissimi episcopi, numero quindecim, ædificaverunt juxta castrum Rhuzafatam cymeterium, dignum confessione ejus, transtuleruntque ibidem sancti Martyris (Sergii *videlicet*) corpus, et deposuerunt in eodem martyrio per eandam diem, qua passus est, die septima mensis Octobris. Multæ denique salvationes et miracula peraguntur, ubicumque ejus sanctæ reliquiæ fuerint, præcipue in sepulchro, ubi prius jacuerat. *Alexander, Hierapolitanus in Syria Euphratesiensi episcopus ac metropolita seculo quinto, ut infra docebo, ecclesiam eo loco, quo* S. Sergius *martyrio coronatus fuerat, exstruxit, trecentis auri libris in ædificium istud expensis. De sacra isthac æde, quam etiam, a se jam exstructam, dictus Alexander, Hierapolitanus metropolita, solemni ritu, multis assistentibus provinciæ suæ episcopis, consecrarit, depositisque in ea* S. Sergii *sacris exuviis decorarit, sermonem fieri verbis proxime huc transcriptis, verosimillimum apparet, sanctorumque proinde* Sergii *et* Bacchi *Acta antiquiora Græca, in quibus hæc primitus fuere notata, non fuisse ante seculum quintum exarata.*

seculo senescente, vel sexto jam labente fuere conscripta,

18 *Verum anne hoc ipso seculo, an serius id factum? Locus seu vicus, quo, ut mox dixi, ecclesiam* S. Sergio *Alexander, Hierapolitanus episcopus, seculo quinto erexit, postea ex infra dicendis in sancti hujus Martyris honorem* Sergiopolis, *cum antea* Resapha *seu* Rosapha *diceretur, fuit appellatus; quod cum Procopius, seculi sexti scriptor, lib. 2 de Ædificiis, cap. 9* E *doceat, id certe ante seculum septimum factum esse, necesse est. Adhæc ecclesiam* S. Sergio *ab Alexandro, Hierapolitano episcopo constructam, seculo sexto Justinianus I imperator, ipseque etiam Chosroës ethnicus Persarum rex, Hormisdæ filius, cum sanctum Martyrem in sese beneficum plus vice simplici fuisset expertus, pretiosis donariis e singulari in hunc veneratione decorarunt, uti infra docebo. Quare, cum nec rei hujus uspiam Sanctorum Acta meminerint, locumque, quo* S. Sergius *et martyrium consummavit et tumulum nactus est, nuspiam* Sergiopolim, *sed ubique Græca quidem, a Metaphraste adornata,* Resapham, *Latina autem, nomenclatione paululum corrupta,* Rutzaphatam *nuncupent, antiquiora Græca, e quibus hæc, ut docui, deprompta videntur, verosimillime ante seculum septimum concinnata fuisse, conjicio, faciuntque omnia jam dicta, ut a vero forte non multum aberraturum putem, qui ea vel seculo quinto senescente, vel sexto jam labente adornata statuerit. Utut sit, cum equidem de ecclesia, de qua supra, seculo quinto exstructa, veluti de re aliquamdiu peracta, loquantur, Sanctique ex dicendis aut sub finem seculi tertii aut ineunte* F *tio sequentis martyrio coronati fuerint, sesquiseculo ut minimum a felici Sanctorum nostrorum ad cœlos transitu elucubrata fuisse, sat certum apparet.*

hincque alia, quæ ex his contexta sunt, fidem indubitatam non merentur.

19 *Hinc porro jam fluit, ut, quæ ex iis fuere contexta, tum Latina, tum Græca Metaphrastica, talia sane non sint, quæ fidem sibi certam atque indubitatam concilient. Nec tantum ad id fontis, e quo orta sunt, sufficienti antiquitate, destituuntur, verum etiam ab eruditis haud magno in pretio passim habentur. Baronius, qui tam Acta Latina Mombritiana, quam Græca Metaphrastica ad manum habuit, in Annalibus ad annum 309 num. ultimo sic scribit :* In Superiori Syria, quæ appellata est Augusta Euphratesia, Sergius et Bacchus, clarissimi martyres, occubuerunt; quorum memoria virtute miraculorum non in Christianos tantum, sed etiam infideles, ut suo loco dicturi sumus, propagata est. Extant eorum Acta, sed in aliquibus

Auctore C. B.

quibus emendanda. *Ita ille, aperte sane agnoscens, ab omni penitus nævo immunia non esse Sanctorum nostrorum, quæ vidit, Acta. Nec Tillemontius, et Bailletus Acta Metaphrastica, quæ sola viderunt, faventiori censura dignantur. Minus interim fortasse esse vitiosa existimavi Papebrochius noster Latina Acta, quam Græca a Metaphraste adornata. Audi ipsum in suis ad Ephemerides Græco-Moscas, tom.* 1 *Maii præfixas, Annotationibus ad hunc diem de* SS. Sergio *et* Baccho *loquentem :* Martyres hi, *inquit,* Augustæ Euphratesiæ toto orbe celeberrimi et antiquis etiam Latinorum Fastis adscripti fuerunt. Acta Græca habemus, sed expolita a Metaphraste, ut fortassis sinceriora sint vetera Latina. *Et vero, etsi Sanctorum Acta, ut Stiltingus noster tom.* 8 *Septembris in Comment., Actis S. Gregorii Armeni ejusque sociorum prævio, num.* 52 *recte docet, statim haud recte, quod a Metaphraste expolita sint, velut spuria fabulosaque rejiciantur, Latina tamen* SS. Sergii *et* Bacchi *Acta perpolitis eorumdem a Metaphraste Actis Græcis sinceriora utcumque idcirco videri queunt, quod Acta antiquiora Græca, e quibus, ut supra docui, non minus, quam* B *quæ Metaphrastes adornavit, sunt deprompta, multo accuratius, quam id Acta Metaphrastica præstent, ubique exprimant, uti ex jam supra dictis pronum est colligere. Verum anne idcirco potiorem etiam, quam Acta, a Metaphraste perpolita, fidem merentur?*

Metaphrastica interim aliquo ex capite Actis Latinis,

20 *In Actis Græcis, quæ Metaphrastem habent auctorem, fuisse a Maximiano imperatore* SS. Sergium *et* Bacchum, *a fide abstrahendos, aliasve tormentis gravissimis atque ipsa etiam morte afficiendos ad Antiochum ducem in Syriam missos, num.* 13 *narratur, recitatisque, quas ad hunc occasione illa Maximianus dederit, litteris, subjungitur :* Cum has litteras et sanctos Viros accepissent milites, viam sunt ingressi. Quidam autem ex famulis et simili zelo in pietatem et in Dominos victi benevolentia, eos quoque sunt secuti, quasi non corpora solum legi, sed etiam animas volentes Deo servire. Qui etiam audierunt sanctos inter se colloquentes et dicentes, quod nocte, qua egressi sunt e civitate Romanorum, divina quædam apparens visio jussit eos confidere, et bono esse animo ad certamen; *ex hisce autem verbis colligendum apparet, Sanctos a Maximiano imperatore Roma, aut saltem Constantinopoli, quæ Græcis a* C *Constantini Magni tempore* Nova Roma *dicta passim fuit, ad Antiochum ducem in Syriam missos fuisse; quod sane, cum nullus imperator, nomine Maximianus, seu Romæ seu Constantinopoli simul et in Syria regnarit, ægre admodum potest vero intelligi consonum adjunctumque idcirco, cujus num.* 15 *memini, parum verosimile constituit. Quare, cum ista difficultate, cui et aliæ addi possent, Latina Sanctorum Acta non laborent, hoc saltem ex capite videri utcumque queunt potiorem fidem, quam Græca Metaphrastica, mereri. At vero alia, parum etiam verosimilia, continent, ob quæ Actis Metaphrasticis, a quibus ea absunt, fidei merito videri queant inferiora.*

hæcque contra alia ex capite Metaphrasticis deteriora queunt videri.

21 *Etenim, narrato* S. Bacchi *martyrio, mox subdunt :* Iratus autem Antiochus jussit, ne corpus ejus *(S. Bacchi nempe)* sepeliretur, sed canibus et volucribus projiceretur a castris, et exurgens recessit. Cumque corpus ejus projiceretur longe, collecta est multitudo bestiarum et circumdederunt eum, aves vero desuper volantes non permittebant crudeles bestias, ut tangerent eum, et sustinuerunt custodientes eum usque in tempore noctis. Vespere autem facto, descendentes quidam de ibidem habitantibus fratribus speluncas, tulerunt sanctum corpus ejus permissi a bestiis, veluti a quibusdam rationalibus hominibus, sepelieruntque eum in una e speluncis eorum. *Ut feroces etiam bestiæ a tangendis sanctorum Martyrum corporibus abstinuerint, factum esse, in sinceris etiam Martyrum Actis legitur; verum bestias, quo minus ea tangerent, ab avibus fuisse impeditas, necdum in Actis undequaque probatis inveni, nec futurum reor, ut facile apud quemquam prodigium istud fidem inveniat. Sed en aliud adhuc, quod eadem Latina Acta suppeditant, quodque haud multo credibilius apparet. Martyrio* S. Sergii *sequentia isthæc in iis verba, aliis nonnullis, quæ hic recitanda non duco, interjectis, subjunguntur :* Locus autem, in quo susceptus est sanguis sancti Martyris, divisus magnam voraginem fecit, Deo ita dispensante, quatenus eos, qui veluti sues in cœno volutabantur, terrore visæ voraginis non auderent appropinquare, et conculcare in ipso E sanguinem sancti Martyris. *Alia, ob quæ prætera Latina Sanctorum Acta deterioris fidei, quam quæ a Metaphraste sunt conscripta, queant videri, prætermitto, præcipuaque modo in medium adduco, quæ, quid tam de his, quam de illis generatim statuendum sit, edoceant.*

Quænam tam in his, quam in illis improbanda occurrant,

22 *Generali in Christianos persecutione mota,* SS. Sergium *et* Bacchum *in Syria Maximiani imperatoris jussu pro fide fuisse occisos, tam Græca, quam Latina Acta, necessario, uti infra docebo, exigunt; quare, cum tunc certe nullus Maximianus, qui vel imperator vel etiam dumtaxat cæsar fuerit, in Syria regnarit, oportet, vel ut Sanctorum nostrorum martyrium in dicta persecutione generali non acciderit, vel ut, quod Maximino, qui ab anno* 305 *ad annum usque* 313 *partim cæsar, partim augustus in Syria dominatus est, adscribendum erat, in laudatis Actis perperam attribuatur Maximiano, qui, quemadmodum Tillemontius tom.* V *Monumentorum Ecclesiastic. pag.* 492 *docet, cum dicto Maximino non raro confunditur. Adhæc prolixiora ratiocinia, concertationis quamdam speciem præferentia, quæ vel Sanctis nostris vel Maximiano imperatori vel denique Antiocho duci affinguntur, tam in Actis Græcis, quam Latinis (minus tamen in* F *prioribus, quod, quæ ad manum habuit, Acta antiquiora Græca contrahere Metaphrasti curæ fuerit) frequenter occurrunt; quod in probatioris fidei Actis ægerrime reperias. Nec Actorum seu Latinorum seu Græcorum fidem etiam commendant frequentia, quæ in iis occurrunt, prodigia, ac nominatim, quibus Sancti ad gravissima quæque tormenta toleranda divinitus roborati fuerint, apparitiones; licet enim similia etiam sit legere in aliorum Martyrum Actis, minime suspectis, crebra tamen, quæ in Actis quibuscumque referuntur, prodigia de eorum pretio ac fide non parum detrahunt, si, quemadmodum hic ex supra dictis fit, ab ævi, no ejusdem, quo martyres, quorum Acta sunt, floruerunt, sed a posterioris dumtaxat scriptore, qui unde sua hauserit, haud scitur, litteris commendata fuisse noscantur.*

et cur tamen ambo edenda.

23 *Verum qualiacumque tandem Sanctorum nostrorum Acta sint, cum equidem nonnulla etiam præsertim quantum ad martyrii, quo coronati illi fuere, locum ac genus, quæ, uti ex dicendis*

A *dis in Commentarii hujus decursu patescet, veritati apprime consona apparent, complectantur, typis ea, in capita ac numeros pro more nostro divisa, ad Commentarii calcem lectori, qui sic, verane sint, an falsa, quæ de Sanctorum Actis hic disseruimus, ex ipsa horum inspectione dijudicare facilius poterit, exhibere est visum, et quidem non tantum Latina, verum etiam Græca, quæ, cum hactenus, quod sciam, Græce edita non fuerint, magis forte, quam Latina a non nemine desiderantur. Ad id præterea etiam moveor, quod, cum antiquiora Acta Græca, e quibus Græca alia Metaphrastes adornavit, in Latinis Sanctorum Actis accurate, uti pronum est ex supra dictis eruere, exprimantur, futurum ita sit, ut quisque ex horum cum Actis, a Metaphraste adornatis, collatione perspiciat, scriptorem hunc, dum vetustiores Sanctorum Vitas suo stylo exponendas suscepit, non adeo mala, ut quidam credi volunt, fide id semper præstitisse. Rem porro hoc modo exsecutioni mandabo. Acta quidem Latina, quod ex dictis antiquitate Græcis præcellant, priori loco edam e codice nostro Q. MS. 7, facta illorum cum excusis Actis Mom-*
B *britianis, aliisque, quæ in binis codicibus nostris Q. MS. 6 et P.MS. 20 exstant, collatione; secundo autem loco Græca, quæ in codice nostro † Ms. 193 exstant, quæque e codice Medicæo Bibliothecæ regiæ Parisiensis notantur accepta, Acta excudam, adjecta ex adverso, quam, ut jam docui, Lipomanus adornavit, interpretatione Latina. Actis porro tum Græcis tum Latinis de more nostro Annotationes adjungam, ut et locutiones variantes, notatu magis dignæ, si jam ante ad marginem adnotatæ haud fuerint, assignentur, elucidenturque, quæ obscura sunt, si id in Commentario prævio sufficienter præstitum haud fuerit.*

§ III. Militaris Sanctorum conditio, martyrii locus, genus, tempus, aliaque adjuncta.

Re ipsa Sancti, uti in Actis traditur,

Conditione milites, et quidem non inferioris ordinis, SS. Sergium *et* Bacchum *exstitisse, Acta eorum tum Græca, tum Latina loco non*
C *uno indicant. Ac primo quidem Latina initio sic habent :* Sergius et Bacchus pollebant in palatio, honorabilesque erant apud Maximianum imperatorem. Beatus quidem Sergius erat primicerius, et princeps scholæ gentilium..... Beatus vero Bacchus ejusdem et ipse scholæ gentilium erat secundicerius. *Actis Latinis consonat, non tantum Adonianum, quod ex hisce, ut supra docui, depromptum est, Sanctorum elogium, verum etiam Menologium Sirletianum, occurrensque ad hunc diem in Magnis Græcorum Menæis excusis encomium, utpote hisce verbis initio conceptum :* Ὁ μὲν Σέργιος πριμμικήριος ἦν σχολῆς τῶν γεντιλίων, ὁ δὲ Βάκχος σεκουνδικήριος τῆς σχολῆς· Sergius quidem primicerius erat scholæ gentilium, Bacchus vero scholæ ejusdem secundicerius. *In Græcis Sanctorum Actis, a Metaphraste contextis hicque, ut dixi, edendis, pro* γεντιλίων *legitur* κεντιλίων, *hancque vocem Lipomanus genitivi casus vocabulo* Centiliorum *Latine reddidit.*

25 *Verum in dictis Actis Græcis seu potius in utroque horum apographo, quod, ut jam docui, penes nos exstat, alioque item, quo Lipomanus usus fuit,* κεντιλίων *pro* γεντιλίων *errore e librariorum oscitantia profecto perperam exarari, manifestum fit, primo quidem ex eo, quod in omnibus prorsus aliis monumentis, in quibus militaris Sanctorum conditio dignitasque aperte exprimitur, non* κεντιλίων, *sed* γεντιλίων *scribatur; tum vero etiam ex eo, quod primum e binis hisce vocabulis nullam prorsus inveniantur significationem sibi habere adjunctam; adjunctam vero reipsa habeat secundum, prout ex jam nunc dicendis patescet.* Gentiles, *uti ex antiquis Romani imperii Notitiis et Ammiano Marcellino Hofmannus in suo Antiquitatum Lexico continuato ad vocabulum* Gentilis *docet*, dicebantur Romanis, qui, iisdem alias barbari appellati, illis militabant, eorum fœderati, vel qui in leges Romanas ultro, vel deditione transibant. *Atque hæc significatio est, quam in Sanctorum nostrorum Actis habet* Gentilis *vocabulum. Addit porro Valesius in suis ad Ammiani Marcellini lib. 7, cap. 7 Annotationibus, gentiles illos inter scholas palatinas, id est, inter militares turmas, palatii imperialis custo-* E
diæ potissimum destinatas, locum obtinuisse; talem autem etiam exstitisse gentilium scholam seu militarem turmam, cujus S. Sergius *quidem primicerius,* Bacchus *autem secundicerius fuisse perhibetur, in Latinis horum Actis sat clare indicatur.*

non infimi ordinis fortassis, exstitere.

26 *Atque hinc jam consequitur, ut, cum primicerius quidem cujuscumque ordinis, quemadmodum ad hoc vocabulum in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis Cangius docet, is sit, qui locum primum, secundicerius vero, qui locum secundum in eo tenet, fuisse sane Sanctos nostros, quos* nobiles Romanos *Mrl. Roman. hodiernum conditione, et quidem non infimi ordinis, milites, indubitatum omnino apparet, spectatis eorum Actis aliisque monumentis supra laudatis, quibus interim hic aut certo denegandam aut certo adhibendam esse fidem vocat, nihil evincit. Nec est, cur quis, quo, contrarium probet, reponat, gentilium scholam e barbaris, seu ex iis, qui in provinciis, Romanæ ditioni non subjectis, nati essent, constitisse, verosimilique proinde non videri, primicerium quidem illius* Sergium, *secundicerium vero* Bacchum, *qui ambo, uti in Actis traditur, Romani erant genere, exstitisse. Fuerint enim dictæ gentilium scholæ milites omnes gregarii ipsi-* F
que etiam ordinis inferioris officiales e barbaris adlecti, a veri tamen specie minime videtur alienum, fuisse aut semper aut saltem subinde etiam Romanos constitutos, qui in schola hujusmodi seu turma militari, quo de hujus fide imperator esset securior, superioribus muniis fungerentur. Addunt porro Latina Acta, Sanctos nostros apud Maximianum imperatorem tantum valuisse, ut hic ad illorum postulationem Antiochum quemdam Augustæ Euphratesiæ ducem creasset. Consonant et Metaphrastica Græca, ita tamen, ut Antiochum, non Augustæ Euphratesiæ, sed Orientis ducem creatum fuisse notent. Verum cum is, qui Orientis dux erat, Augustæ Euphratesiæ, uti ex antiquis Romani imperii Notitiis intelligo, etiam præesset, Græcane hic in Actis Latinis, an contra Græcis hæc præstent, est dubium. Nec verum asseverare ausim, quod tam in his, quam in illis, ut dictum, de Sanctorum apud Maximianum potestate asseritur. Nunc, ut post dicenda clarius intelligantur, ad palæstram, qua Sancti gloriosum inierunt pro fide certamen, sermonem convertamus.

27 *Augusta*

AUCTORE C. B.

Augustæ Euphratesiæ notitia, duorumque, quæ in hac sita sunt,

27 *Augusta Euphratesia, quæ a Plinio, Strabone, Ptolomæo aliisque seculo Christi quarto anterioribus scriptoribus* Commagene *seu* Comagene *aut etiam* Comagena *nuncupatur, Syriæ provincia est, dicta quidem Euphratesia, quod ad Euphratem sita sit; Augusta vero, quod, imperatorum, qui et* Augusti *appellantur, jubente forsan aliquo, nomen ejus mutari contigerit. Lequienus in suo Oriente Christiano tom.* 2 *col.* 296 *mutationem illam Cæsari Augusto, a quo in provinciam Romanam Comagena redacta fuerit, adscribit. Verum etsi quidem ab Augusto, si Pancirolus in suo in imp. Orientalis Comment. cap.* 113 *recte notet, Commagena* Augustæ *nomen acceperit, diu tamen adhuc post Augusti ætatem antiquum suum* Comagenes *nomen retinuit, primumque a Sexto Aurelio Victore et Ammiano Marcellino, seculi* IV *scriptoribus, Augusta Euphratesia affinive nomine vocata reperitur. Quare mihi sane parum verosimilis apparet ista Lequieni opinio, maxime cum, Comagenem in provinciam Romanam a Tiberio primum redactam* B *fuisse, Tacitus, scriptor coævus, lib.* 2 *Annal., cap.* 56 *memoriæ prodat. Utut sit, Sancti nostri in provincia illa, ac proin in Syria, martyrio coronati ex dicendis sunt. Verum quo vel quibus determinatis illius locis? Augusta Euphratesia, cum Commagene adhuc diceretur, seu Ptolomæi, Strabonis ac Plinii ætate, regio valde ampla haud erat, uti in antiqua Geographia apud Cellarium tom.* 2 *lib.* 3, *cap.* 12 *est videre; verum postea, mutato nomine, limites etiam mutavit, longe extensiores, quam ante, consecuta. Carolus a sancto Paulo, in Geographia sacra seu episcopatuum Ecclesiæ universæ Notitia antiqua, quam ex conciliis, patribus, historia ecclesiastica et geographis antiquis excerpsit, provinciæ Euphratensis seu Augustæ Euphratesiæ civitates, sedibus episcopalibus ornatas, enumerans, sub Hierapoli metropoli ponit Cyrrhum, Samosatam, Dolichen, Germaniciam, Zeugma, Perren, Europum, Urima, Cæsaream, Sergiopolim, Sura et Marianopolim; hisce autem seu civitatibus seu sedibus episcopalibus Barbalissum, quod castrum potius, quam civitas, fuisse videtur, præterea adjungendum, Lequienus in Oriente sacro tom.* 2 *recte docet, uti, quæ ibidem col.* 949 *et* 950 *in medium adducit, probatum* C *dant. Ac Barbalissi quidem* S. Bacchus; *Sergiopoli vero, quæ tum* Resapha *seu* Rosapha *dicebatur,* S. Sergius, *uti infra docebo, martyrium consummavit. Quare de ambobus hisce locis, ut, ubi sita sint, studiosus lector in antecessum apprime habeat perspectum, nonnulla adhuc dicenda hic sunt.*

locorum, Barbalissi nempe,

28 *Inter episcopales Augustæ Euphratesiæ civitates, e Carolo a S. Paulo mox recensitas, sex ad Euphratem sitæ sunt, Perre nimirum, Samosata, Urima, Zeugma, Europus et Sura; media autem inter duas harum posteriores interjacet Barbalissus seu, uti ab aliis scribitur, Barbarissus. Ita unanimi consensu omnes, qui quidam a me visi de hujus seu civitatis seu castri situ tractant, geographi tum antiqui, tum recentiores statuunt. Quare, cum de re dubitandum non sit, situm loci, quem martyrii palæstram* S. Bacchus *nactus est, compertum habemus. Verum circa locum,* Sergiopolis *nomine postea distinctum, quo, ut jam dixi,* S. Sergius *martyrium consummavit, difficultas paulo major occurrit. Sergiopolim enim laudatus Carolus a S. Paulo in Geographica patriarchatus Antiocheni Tabula, quam una cum nonnullis aliis Geographicis itidem tabulis in laudatum Opus suum* D *intulit, Samosatam inter et Dolichen, civitatis Surorum seu Surensis ad Ortum sitas, collocat, aliosque nonnullos recentiores scriptores, tibi hac in re consentientes habet. Adhæc Resapham seu Rosapham, quo, ut jam indicavi, nomine* Sergiopolis *olim nuncupabatur, Cellarius in Geographia Antiqua loco proxime cit. Surensem seu Surorum civitatem inter et Barbalissum mediam ponit, non nihil tamen ab Euphrate remotam. Verum tam Cellarius, quam Carolus a S. Paulo aliique omnes, qui cum eis sentiunt, e Procopio erroris convincuntur.*

et Sergiopolis assignatur, hancque cum Resapha

29 *Etenim hic scriptor, quo sane, utpote magis, quam jam laudati auctores recentiores, rerum illarum perito, standum est, lib.* 2 *de Bello Persico pag.* 99 *de Chosroë, Persarum rege, ita memorat:* Ergo mittit Sergiopolim, quæ urbs ditionis Romanæ a Sergio, illustri Divo, nomen accepit, et ab urbe capta *(Surensi nimirum)* stadiis CXXVI abest, in Barbarico, quem vocant, campo ad Austrum sita: mittit, inquam, qui a Candido, urbis antistite auri pondo CC petant in pretium redemptionis XII. M. captivorum. *Sergiopolis ergo, olim* Resapha *seu* E Rosapha, *ad Austrum seu Meridiem, Procopio hoc docente, civitatis Surorum sita est, ad cujus plagam Borealem cum tam Barbalissum seu, uti etiam ab aliis vocatur, Barbarissum, quam Samosatam et Dolichen, geographi omnes ponant, Sergiopolis, olim* Resapha *nuncupata, perperam sane et binas hasce inter civitates a Carolo a S. Paulo aliisque, et inter Barbalissum ac Surorum civitatem a Cellario collocatur. At vero erit fortassis, qui, ut Cellarium saltem tueatur, Sergiopolim cum civitate, quæ* Resapha *seu* Rosapha *olim appellata fuit, eamdem esse, eat inficias. Atque ad id quidem moveri forte quis possit, quad, civitatem hanc, nomine primævo, antequam* Sergiopolis *diceretur,* Resapham *dictam fuisse, nullus omnino scriptor antiquus, ac ne ipse quidem Procopius, qui tamen de Sergiopoli, a* S. Sergio *martyre ita nuncupata, lib.* 2 *de Ædificiis, cap.* 9 *agit, diserte affirmet. Verum, etsi id ita sit, Sergiopolim cum civitate, quæ olim* Resapha *seu* Rosapha *aliove nomine affini vocata fuit, esse eamdem, idem utriusque situs vix non indubitatum facit. Uti Sergiopolim ad Austrum seu Meridiem civitatis* F *Surorum sitam fuisse, supra recitata e Procopio verba ostendunt, ita etiam ad civitatis hujus Austrum itidem seu Meridiem sitam fuisse Resapham, Tabulæ Peutingerianæ evincunt. Res ex jam nunc dicendis patescet.*

esse eamdem ostenditur.

30 *In harum Fragmento septimo apud Ortelium aliosque earumdem editores Resapha, seu, prout ibidem vocatur, Risapa Surorum civitatem inter et Palmyram, recta fere servata serie, ponitur hoc ordine: Sure, Risapa, Cholle, Oruba, Haræ, Palmyra; quare, cum ad Australem Surorum seu civitatis Surensis plagam Palmyra, fatentibus omnibus prorsus geographis, sita sit, quin ad eamdem quoque civitatis istius plagam sita fuerit Risapa seu Resapha, ambigendum non est. Adhæc, quo, Resapha et Sergiopoli unam eamdemque civitatem significari, certius adhuc fit, Sergiopoli reconditum jacere aut dudum certe, si res modo secus habet, jacuisse sacrum* S. Sergii *corpus, apud omnes in confesso est, veritatique etiam id esse consonum, argumento sunt, quæ de sancti hujus Martyris reliquiis, apud Sergiopolitanos in capsa oblonga, argento contecta, asservatis,*

Historiæ

A *Historiæ ecclesiasticæ lib.* 4, *cap.* 28 *Euagrius memoriæ prodit; Resaphæ autem, quo loco, ut jam dictum, idem Sanctus martyrium consummavit, sacrum etiam ejus corpus terræ fuisse mandatum, infra dicenda ostendent; ut sane vel hinc, Resapham, quam martyrii palæstram nactus est* S. Sergius, *eamdem esse cum Sergiopoli, si non prorsus certum, verosimillimum saltem sit. Jam vero cum 'id ita sit, civitatisque hujus situm ex jam ante adductis apprime compertum habeamus, situs quoque Resaphæ seu loci, quo* Sergius *martyrium consummavit, sat exploratus habetur; quod et hic determinandum erat.*

Sancti in Augustam Euphratesiam ad Antiochum ducem mittuntur.

31 *Notandum porro adhuc est, Resapham, etsi jam inde a seculo* VI, *uti ex concilio Constantinopolitano tunc celebrato, in quo Abraham Sergiopolitanus episcopus apud Labbeum tom.* 5 *Conciliorum col.* 417 *occurrit, palam est, posito primævo nomine,* Sergiopolis *in* S. Sergii *honorem nuncupata fuerit, non ita tamen perpetuo ac constanter novo hoc nomine fuisse appellatam, quin etiam more antiquo a posterioris ævi scriptoribus grimævo nomine fuerit appellata, uti liquet e synodo œcumenica septima, anno* 787 *celebrata,* B *in cujus Actione* 5 *apud Labbeum tom.* 7 *Conciliorum col.* 382 *et seq. mentio fit anachoretæ senis, qui subinde ad* S. Sergium *in Arapham* (Arapham *scilicet pro* Rasapham, *ni fallar, librariorum oscitantia exarato) peregrinari soleret. Hisce annotatis, modo martyrii, quod Sancti subiere, seriem arripiamus. Cum* SS. Sergius *et* Bacchus, *tamquam Christiani ad Maximianum imperatorem delati, reque etiam ipsa tales esse, ac in fide constantes deprehensi ab eo fuissent, jussu ejusdem vestibus militaribus exspoliati, muliebribusque colobiis induti per mediam civitatem summo ludibrio ad palatium imperiale ducti fuere, missique, cum in fide nihilominus constantes perseverarent, ad Antiochum, seu Orientis seu Augustæ Euphratesiæ ducem, addita etiam epistola, qua huic præcipiebatur, ut vel Sanctos ad fidem abnegandam adduceret, vel, si id facere non posset, supremo etiam supplicio eos mulctaret.*

Bacchus ab eo flagris, Sergius vero gladio, aliter adhuc ante tortus, occisus fuisse, in Actis traditur.

32 *Ita edenda Sanctorum nostrorum Acta, quæ an hic fidem indubitatam mereantur, spectata, qua scripta fuerunt, ætate, definire quis* C *ausit? Minus interim Actis Græcis, quam Latinis, hic tribuendum puto; Sanctos enim Roma, aut saltem Constantinopoli ad Antiochum ducem in Syriam missos a Maximiano fuisse, videntur adstruere; quod sane parum admodum esse verosimile, jam supra edocui. Sed ad alia, quæ Sancti præterea passi narrantur, progrediamur. Cum ad Antiochum ducem ducti fuissent, isque eos nec minis nec blanditiis ad fidem abnegandam potuisset adducere, atrocissimis in Sanctos tormentis sævire aggressus est. Ac primo quidem, retruso in carcerem* Sergio, *Barbalissi, ubi tunc commorabatur, crudis nervis cædi* Bacchum, *donec inter repetita verbera spiritum emitteret, præcepit. Cum autem exsecutioni id mandatum fuisset, Barbalisso Suram, seu, si aliis, nomen hoc generis neutrius pluralisque numeri facientibus, adhærere placeat, Sura, aut etiam (varie enim admodum nomen illud scribitur) Syrum seu Sirum, Augustæ Euphratesiæ, ut jam dictum, civitatem, seu, quemadmodum in Latinis Actis edendis vocatur, castellum, Romano præsidio munitum, postridie est profectus, ducto secum* S. Sergio, *quem quam crudeliter, quo ejus in fide frangeret constantiam, deinde tractarit, nunc accipe.*

33 *Vocatum iterum Suræ ad se* S. Sergium *primo quidem partim blanditiis, partim minis a fide conatur avertere; cum autem nec sic quidquam sese proficeret animadverteret, Suraque Resapham, alterum Euphratesiæ, de quo quæ supra docui, videnda, seu oppidum seu castellum, Romano pariter præsidio munitum, esset discessurus, sanctum Athletam cothurnis, qui clavis ferreis, acuminibus introrsum versis nec recurvatis, erant instructi, indutum, ante currum, quo vehebatur, currere coëgit usque ad Tetrapyrgium, seu, ut alias etiam exaratur, Tetrapyrgiam, castellum novem milliaribus, seu, quod eodem fere (octo enim stadia milliare constituunt) recidit, septuaginta stadiis, uti in Actis Græcis, a Metaphraste adornatis, innuitur, Sura remotum. Nec hic stetit Antiochi in Sanctum sævities. Postero enim die, cum fortem Christi Pugilem recto gressu (quæ enim in pedibus acceperat, vulnera prodigio erant sanata) incedentem vidisset, nec minus, quam antea, in proposito experiretur immotum, eum iterum ante currum, quo ve-* E *hebatur, ad oppidum usque seu castellum, nomine* Resapham, *novem a Tetrapyrgia, uti in Actis Latinis notatur, milliariis dissitum, currere coëgit, fideique nihilominus æque ac ante constanter adhærentem gladio tandem ibidem necari præcepit. Ita Latina, quibus quantum ad substantiam Græca, a Metaphraste contexta, consonant, Sanctorum nostrorum Acta, compendio quodammodo hic jam exhibita. Nunc quid de nonnullis, quæ in hoc traduntur, statuendum appareat, dispiciamus.*

Hisce illa in re,

34 *Ac primo quidem non est, cur, quæ* S. Sergius, *crepidis seu cothurnis, eo, quo dixi, modo clavatis, indutus, a Sura ad Resapham seu Rosapham confecisse adstruitur, milliaria integra octodecim cum distantia, qua prior e duobus hisce locis a posteriori sejunctus est, haud sat recte componi posse idcirco existimentur, quod Sergiopolis, quæ, ut supra docui, a Rosapha seu Resapha diversa non est, a Sura, quemadmodum, quæ num.* 29 *recitavi, Procopii verba fidem faciunt, stadiis dumtaxat centum ac viginti sex sit remota. Etsi enim res ita habeat, ac proin milliariis non octodecim, sed dumtaxat sedecim circiter Sura a Resapha ex Procopii mente sit dissita, debet tamen hic scriptor verosimillime, ne dicam indubie, de via recta, qua Resapham* F *a Sura pergatur, intelligi. Quare cum nihil prorsus obstet, quo minus abs illa Tetrapurgiense, quod nec in Tabulis Peulingerianis, nec alibi, prout de locis ignobilioribus passim fit, notatum uspiam est, et quod tamen* S. Sergius, *clavatis cothurnis indutus, cursu primum adire, indeque post Resapham eodem modo pergere fuerit compulsus, castellum nonnihil declinasse credatur, non est sane, cur Latina Sanctorum Acta, quod ex eorum calculo a Sura ad Resapham milliaria non tantum sedecim, sed octodecim* S. Sergius, *cothurnis seu crepidis, eo, quo supra exposui, modo clavatis, indutus confecerit, cum distantia, a Procopio inter utrumque illum locum posita, pugnare æstimentur. Quod autem vel ad ipsum, quod invictus Athleta modo dicto confecerit, longum iter vel ad alia, quibus tum is, tum* S. Bacchus *martyrium consummarit, tormenta pertinet, mortem huic flagris, in ventrem aliasque corporis partes sæpissime, ut Acta omnia perhibent, adactis fuisse illatam, fidem neutiquam excedit*

AUCTORE C. B.

excedit reque ipsa Bacchum ita consummasse martyrium, mihi persuasum habeo.

uti ex iis, quæ hic adducuntur,

35 *Licet enim auctor anonymus, a quo scripta sunt, sequiseculo ut minimum post Sanctorum martyrium, ut supra docui, floruerit, nec, an ex antiquioribus monumentis sua hauserit, sciatur; hinc autem, fueritne in omnibus et singulis, quæ memoriæ prodit, veritatem assecutus, non immerito queat ambigi, abs hac tamen illum in martyrii, quod* S. Bacchus *subierit, genere narrando devium non esse, idcirco existimo, quod id, si non e tabulis monumentisve antiquis, e genuina equidem a majoribus ad posteros delata traditione discere potuerit, reque ipsa etiam didicisse, verosimillimum appareat. Cum enim graviora etiam supplicia, quibus vel ipsos insignes modo maleficos a magistratibus subinde plecti accidit, diutissime hominum inhæreant memoriæ, filiisque a patribus narrata ad seram etiam posteritatem sola traditione interdum etiam transierint, credemusne, apud primos Christianos, qui summa in veneratione Martyres habebant, sacraque eorum lipsana diligentissime custodiebant, tam facile atrocissimorum tormentorum, quibus fortissimi illi Athletæ de tyrannis ipsoque etiam dæmone, fuso pro Christo sanguine, tandem triumpharunt, memoriam interiisse, ut, quo martyrii genere* S. Bacchus *agonem terminarit, sesqui circiter seculo dumtaxat a re gesta elapso, ignoratum penitus fuerit? Id enimvero mihi ab omni propemodum veri specie alienum videtur. Nec est, quod reponas, ita etiam tamquam vera propugnari posse reliqua martyrii Sanctorum nostrorum adjuncta, ac nominatim apparitiones aliaque miracula, quæ id comitata in Actis narrantur; etsi enim fieri facile queat, ut, quæ traditione populari, e qua forte sola Sanctorum nostrorum Acta, qui hæc primus litteris commendavit, didicerat, dumtaxat noscuntur, veri etiam aliquid tam quantum ad adjunctum unum alterumve, notatu magis dignum propiusque cum substantia connexum, quale atrox, quod Sancti nostri subiere, martyrii genus potest haberi quam quantum ad ipsam substantiam complectantur, id tamen quantum ad adjecta singula, minus etiam notatu digna, minusque prope cum substantia connexa, aut omnino numquam aut certe rarissime evenit, ut ex iis, quæ ad diem præcedentem in Commentario, Actis S. Brunonis prævio, § 23 disserui, pronum est colligere.*

apparet, assentiendum est, nec Græca,

36 *Quod porro ad apparitiones miraculaque modo spectat, scriptores, qui sanctorum Martyrum, ætate sua seculo non minus uno anteriorum, Acta litteris mandarunt, in hasce lucubrationes suas apparitiones miraculaque, quæ vel ipsimet confinxerant, vel jam conficta ab aliis prudentis critices defectu adoptarant, non raro intulisse noscuntur, huncque similia, nisi synchronis, seu æqualibus fidei undequaque probatæ ac notæ scriptoribus monumentisve nitantur, apud eruditiores modo criticos fidem indubitatam passim non inveniunt. Quare cum res ita habeat, fierique proinde possit, ut primævus Sanctorum nostrorum biographus, sequiseculo ut minimum horum ætate posterior, prodigia, quæ refert, vel ipsemet, quod illustriorem eorumdem redderet historiam, confinxerit, vel jam conficta ab alio imprudenter adoptarit, est sane, cur fides indubitata iis haud adhibeatur. Hisce itaque omnibus perpensis, etsi quidem prodigia, quæ Sanctorum martyrium comitata in Actis perhibentur, pro certis neutiquam habeam, de tormenti tamen genere, quo hoc illi consummasse in iisdem Actis narrantur, aliter sentio. Ac Bacchum quidem inter flagra occubuisse, in animum, ut jam dixi, induco; quamvis autem,* Sergium, *cothurnis seu crepidis, modo supra explanato clavatis, indutum, via adeo longa, qualis ex dictis est, quæ Sura Resapham ducit, currere fuisse compulsum, creditu difficile appareat, quin tamen is martyrium gladio, uti in Actis perhibetur, finierit, nullus ambigo. At vero erit fortassis, qui hic modo objiciat Græcam, Justiniano I regnante, seu seculo sexto, in Constantinopolitano* S. Sergii *templo positam atque in historicis suis in arcanam Procopii Historiam Annotationibus a Nicolao Alemanno pag. 124 e Mss. Vaticanis codicibus recitatam inscriptionem, in qua, cum ignis etiam sapplicium* S. Sergium *pro fide tolerasse, innui videatur, nec tamen rei hujus ulla in Actis mentio fiat, videri hæc idcirco possint in tormentis, quibus Sancti martyrium consummarint, recensendis haud sat accurata fideique proinde minus firmæ. Inscriptionem illam integram, infra adhuc memorandam, in qua et ob exstructam* S. Sergio *ædem sacram imperator Justinianus ejusque uxor Theodora laudantur, integram huc, addita etiam, quam adornavi, interpretatione Latina, lubet transcribere.*

quæ hic datur, inscriptio,

37 *Sic habet :*

Αλλοι μὲν βασιλῆες ἐτιμήσαντο θανόντας
Ανέρας, ὧν ἀνόητος ἔην πόνος, ἡμέτερος δὲ
'Ευσεβίην σκηπτοῦχος Ιουστινιανὸς ἀέξων
Σέργιον αἰγλήεντι δόμῳ θεράποντα γεραίρει
Χριστοῦ παμμεδέοντος· τὸν* οὐ πυρὸς ατμὸς ανάπτων, * ὃν
Οὐ ξίφος, οὐχ ἑτέρη βασάνων ἐτάραξεν ἀνάγκη,
Αλλὰ Θεοῦ τέτληκεν ὑπὲρ Χριστοιο δαμῆναι
Αἵματι κηρδαίνων δόμον οὐρανοῦ· ἀλλ' ἐνὶ πᾶσι
Κοιρανίην βασιλῆος ἀκομήτοιο* φυλάξοι, * ἀκοιμήτοιο
Καὶ κράτος αὐξήσειε θεοστεφέος Θεοδώρας,
Ης νόος εὐσεβίῃ φαιδρύνεται, ἧς πόνος ἀνεὶ
Κὰκ κτεάνων θρεπτῆρες ἀφειδέες εἰσὶ ἀγῶνες.

Alii quidem imperatores honore affecerunt e vivis sublatos
Viros, quorum haud sana fuerat vitæ ratio; noster autem,
Qui pietatem promovet, imperator Justinianus
Splendida domo honorat Sergium, servum
Christi, omnium regnatoris; quem, ignis nidore haud motum,
Nec gladius, nec alia tormentorum vis turbavit,
Sed pro Christo Deo mori sustinuit
Sanguine lucrifaciens domum cæli. Is igitur in omnibus
Imperatoris vigilantissimi imperium custodiat
Potentiamque augeat a Deo coronatæ Theodoræ,
Cujus mens pietate ornatur, cujus cura, veluti
Assidua est e possessionum conservandarum studio contentio.

igne præterea, quod in Actis non traditur, probatum fuisse Sergium evincit.

38 *Talis hæc, quæ hic contra, quod in Actis adstruitur, Sanctorum nostrorum martyrii genus objici possit, Græca inscriptio. Verum præterquam quod hæc, utpote Justiniani I, qui seculo sexto regnavit, ætate primum posita, fonte antiquiori Græco, e quo, ut supra docui, Sanctorum Acta promanarunt, vetustior haud sit, fideque proinde his potior haud videatur, fieri potest, ut,* Sergium *igne non fuisse commotum seu perterritum,*

AUCTORE C. B.

A tum, innuat, non quod hic sanctus Athleta igne reipsa, quem superaverit, fuerit tentatus, sed vel quod ad ignis, corpori suo admovendi, minas manserit immotus constansque in fide, vel quod sese ad atrocissima quæque sufferenda pro fide tormenta, ac proin etiam ad ipsum ignis incendium paratum exhibuerit, etsi interim nec hoc, nec plurima alia reipsa passus fuerit. Quo porro minus hæc displiceat interpretatio, faciunt ei ipsa Græca, quæ huc spectant, inscriptionis verba : hisce enim S. Sergius proprie non dicitur fuisse immotus ad ipsum ignem seu hujus incendium, sed tantum ad ignis ἀτμὸν, id est, vaporem seu nidorem. Adhæc etsi etiam daremus, reipsa S. Sergium igne etiam fuisse probatum, nec sic tamen Acta, utpote nihil, quod cum hoc facto pugnat, continentia, minoris fidei hic fierent, aut dici etiam deberent sufficienti in recensendis, quibus Sergius et Bacchus martyrium consummarint, tormentis accuratione destituta. Ad hanc enim non tam requiritur, ut omnia, quæ Sancti subierint, tormenta recenseantur, quam ut, quæ subiisse referuntur, re etiam vera subierint.

lis quoque quantum ad diversam, quam Sanctis assignant,

B 39 Porro quemadmodum quantum ad necis genus, quo Sancti martyrium consummarunt, edendis eorum Actis, ut jam docui, assentiendum apparet, ita etiam iis standum puto, tum quantum ad diem, quo Sergium passum, statuunt, tum quantum ad martyrii locum seu palæstram, quam utrique Sancto, ut jam vidimus, diversam assignant. Ac primo quidem S. Sergium Resaphæ martyrium consummasse, vel ex eo verosimillimum apparet, quod sacrum ejus corpus, uti ex infra dicendis patescet, seculo quinto ac sexto in civitate illa jacuerit reconditum, nec eo aliunde delatum fuisse sciatur; quod autem ad S. Bacchum pertinet, Barbalissi hunc martyrio occubuisse, genuina traditione, a majoribus ad posteros delata, apprime adhuc ætate, qua primævus Sanctorum nostrorum biographus floruit, verosimiliter fuit compertum. Ita ob rationes, mox, cum de martyrii genere egi, adductas, autumo, uti etiam hunc ex illa, e qua pariter S. Sergii palæstram discere potuit; consummatum a S. Baccho loco præfato fuisse martyrium, didicisse, nisi forte id ex antiquioribus tabulis, quod vero prorsus etiam absimile non apparet, C acceperit. Gregorius Magnus Papa, qui seculi septimi initio obiit, ad Eulogium Alexandrinum lib. 7, epist. 29 ita scribit : Nos autem pene omnium Martyrium, distinctis per singulos dies passionibus, collecta in uno codice nomina habemus; atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solennia agimus. Non tamen in eodem volumine, quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomen, locus et dies passionis ponitur. Quid si ergo, qualem codicem ætate sua seu seculo sexto Romæ exstitisse, Gregorius hic testatur, talis etiam ætate biographi nostri, id est, ex dictis, seculo quinto senescente aut sexto jam labente, apud Græcos exstiterit, hicque ex illo palæstram diversam, quam Sancti nostri, ac nominatim S. Bacchus, nacti sunt, didicerit?

palæstram standum est, uti etiam quantum ad diem, quo Sergium,

40 Res sane a veri specie neutiquam abhorrere mihi videtur. Utut interim sit, biographum equidem vel e simili monumento vel e veri nominis traditione hausisse, quo loco Sancti nostri martyrium consummarint, verosimillimum puto, ac proin non minus Actis, dum S. Baccho Barbalissum, quam dum S. Sergio Resapham pro palæstra assignant, assentiendum reor. Mirum porro est, quam varie ac confuse de Sanctorum palæstra tres sacri Græcorum Fasti, hic proinde jam memorandi, loquantur. Ac primo quidem in Menologio Basiliano ad Augustopoleos præfectum ducti fuisse Sancti narrantur atque ab eo martyrio affecti; ast cum in hujus nominis civitate Sanctos nostros martyrio fuisse coronatos, nuspiam alibi notatum inveniam, certum apparet, Augustopolim perperam hic poni pro Augusta Euphratesia, qua in provincia Sancti nostri ambo martyrium, uti ex supra dictis liquet, subiere. In Menæis, quæ secundo loco commemorare hic lubet, martyrio coronati ἐν πόλει Εὐφρατησίων, id est, in civitate Euphratesiorum fortissimi Pugiles traduntur; verum cum Sancti in una eademque Euphratesiæ civitate, uti sic innuitur, passi non sint, error sane in Menæis hic cubat, uti ex jam supra dictis satis liquet. Nec minus errat, quod hic memorandum adhuc restat, Menologium Sirletianum. Sanctos enim in civitate Augusta Euphratesia martyrio coronatos tradit; hujus autem nominis civitatem nullam sive apud antiquos sive apud recentiores geographos invenio. E Baudrandus quidem civitatem, quæ olim Augusta Euphratesia dicta fuerit, modoque Azar vocetur, in Lexico Geographico ex Nigro recenset. Verum nihil prorsus, quo, quod hac de re apud hunc scriptorem invenit, confirmet, in medium adducit, nec, quidnam solidi adducere potuisset, satis perspicio. An forte Chalcedonense et Seleuciense concilia, in quorum posteriori, anno 359 celebrato; apud Harduinum tom. I Conciliorum col. 726 Augustus episcopus Euphratesiæ, in priori vero, anno 451 celebrato, apud Labbeum tom. 4 Conciliorum col. 788 Augustus Eufrasiensis comparet? Verum nec uno, nec altero loco civitas, sed provincia dumtaxat designatur, uti ostendam, cum de S. Julia, hodie quoque Martyrologio Romano inscripta, infra tractabo. Ceterum esse quoque Sanctorum nostrorum Actis, quod adhuc hic probandum restat, assentiendum quantum ad diem, cui S. Sergii martyrium innectunt, ex jam nunc dicendis patescet.

qui tamen simul et Bacchus uno eodemque die, uti in Menæis traditur,

41 In Magnis Græcorum Menæis excusis SS. Sergii et Bacchi elogio, versiculi duo, in quibus ad martyrii, ab hisce tolerati, genus allusio fit, præmittuntur una cum versiculo tertio, quo aperte exprimitur tum necis species, F quo ambo Sancti martyrium consummarint, tum etiam dies, quo id acciderit. Priores duo, quibus et versionem Latinam adjungo, sic habent :

Χαλκᾶ σὰ νεῦρα, Βάκχε, πρὸς νεύρων βίαν,
Καὶ πρὸς ξίφος, Σέργιε, πῦρ σὴ καρδία.
Ænei sunt, Bacche, adversus nervorum vim nervi tui,
Et adversus gladium, Sergi, ignis est cor tuum;

Posterior autem his verbis concipitur :

Σέργιον ἑβδομάτῃ ξίφος ἔκτανε, νεῦρα δὲ Βάκχον.

Versiculum hunc hexametrum Papebrochius noster in Ephemeridibus Græco-moscis ad hunc diem sequenti isthoc eleganti, qui ei ad verbum fere respondet, versiculo pariter hexametro Latine reddit :

Sergion ense, flagris Bacchum lux septima mactat.

Tam Bacchus itaque, quam Sergius, si Menæis standum

AUCTORE C. B.

standum sit, martyrium una eademque septima Octobris die consummarit. Verum cum S. Sergius *proxima a* S. Bacchi *martyrio, Barbalissi consummato, die, Antiocho jubente, Suram, ut supra docuimus, ductus fuerit, nec atrocissimorum, quæ pro Christo subiit, tormentorum, vitæque simul finem gladio prius sit adeptus, quam Sura Tetrapyrgium, hincque deinde Resapham cothurnis seu crepidis, modo supra exposito clavatis, incedere seu currere ante Antiochi, ad loca isthæc pergentis, vehiculum fuisset compulsus, Sanctos sane non uno eodemque septimo Octobris die fuisse occisos, sed contra plures etiam inter utriusque martyrium dies intercessisse dicendum est.*

passi non sunt, coronatum, statuunt.

42 *Verum quinam ergo dies diversi Sanctorum martyrio seu potius hujus consummationi assignandi?* Sergium *septima Octobris die gladio finivisse martyrium, Sanctorum Acta, ut jam plus vice simplici indicavi, diserte tradunt, hisque etiam suffragantur unanimi consensu omnes fere Fasti sacri supra laudati, non solum Latinorum, Græcorum, Habessinorum et Russorum, verum etiam ipsorummet, apud quos Sancti martyrio fuere coronati, Syrorum. Quare dubitandum* B *non apparet, quin reipsa* S. Sergius *dicta septima Octobris die martyrium consummarit; quod autem ad diem, quo id* Baccho *obtigerit, spectat, cum itineri, quod* Sergius *proximo ab obitu* Bacchi *die Barbalisso Suram, hincque Tetrapyrgium conficere fuit coactus, unus ut minimum dies, uti ex ante dictis facile erues, fuerit impensus, nec minus quam dies alter itineri deinde Tetrapyrgio Resapham conficiendo, necique ibidem* S. Sergio *inferendæ impendi potuerit, consequens omnino est, ut duobus ut minimum ante* Sergium, *diebus martyrio coronatus* Bacchus *fuerit. Adhæc, cum Acta, an* Sergius *ipsa, qua Tetrapyrgio Resapham advenerat, die martyrium subierit, itemque an ipsa, qua Suram fuerat adductus, die Tetrapyrgium pergere fuerit coactus, nullo modo exprimant, quatuor etiam aut quinque dies inter Sanctorum nostrorum martyrium non intercessisse medios, asseverare non ausim. Quare verum diem, quo* Bacchus, *crudis nervis ad mortem usque cæsus, ad Superos migravit, signant fortassis Fasti Æthiopici apud Jobum Ludolfum, Copticumque num. 4 adhuc memoratum, linguaque Latina scabrose donatum Calen-* C *darium, in quibus* S. Bacchi *memoriam ad* I *Octobris diem notatam invenio. Utut sit, uno equidem eodemque die tam* Bacchum, *quam* Sergium *pro fide non occubuisse, indubitatum apparet, uti etiam id quantum ad* S. Sergium *die* VII *Octobris accidisse.*

Id, quod in persecutione generali factum, Acta exigunt,

43 *Proximum nunc est, ut, quo seculo Sanctos pro fide occumbere contigerit, nunc examinemus. Sub S. Heracla, patriacha Alexandrino, id factum, Chronicon Orientale, ab Ecchelensi typis vulgatum, statuit; verum cum Heraclas, uti in chronologica patriarcharum Alexandrinorum Historia, Operis nostri tom.* V *Junii præfixa, ostenditur, ab anno 232 ad annum usque 246 sederit, sicque Sanctorum, quod in Syria accidit, martyrium Maximino I, cui ægerrime id convenire potest, deberet attribui, eruditi passim omnes a laudato Orientali Chronico, in aliis etiam sæpissime falso, hic recedunt. Sed qui tandem ergo seculum saltem, quo Sancti passi sint, determinabimus? Latina Sanctorum Acta initio sic habent?* Imperante Maximiano tiranno, multus error hominum genus possederat. Lapides enim et ligna, hominum adinventiones, adorabant et de obscœnis sacrificiis degustabant. Qui autem sacrificare nolebant, pœnis atque suppliciis vehementius afflicti deservire dæmonibus compellebantur. Erat igitur edictum per singulas civitates in foro propositum cum severissima comminatione. *Ita hactenus, quibus etiam quantum ad substantiam Metaphrastica Græca consonant, Latina Sanctorum nostrorum Acta; quæ autem deinde serie continua subjungunt, Sanctos nostros eo rerum statu, quo generalis in Christianos fervescebat persecutio, martyrio fuisse coronatos, luculentissime exigunt. Verum cum nullus, quemadmodum jam supra monui, imperator, nomine Maximianus, cujus jussu Sancti in Syriam ad Antiochum ducem, a fide per illum abstrahendi aut atrocissimis tormentis ipsaque etiam morte afficiendi, missi fuerint, in Syria, persecutione generali in Christianos commota, regnarit, quomodo id verum esse potest? Nulla sane ratione, ut mihi equidem apparet.* D

anno circiter 296 aut seculo sequentis initio evenit.

41 *Quare oportet, vel ut Sancti persecutionis generalis tempore pro fide occubuisse perperam in Actis statuantur, vel ut id, quod sub Maximino, Syriam ab anno 305 ad annum usque 313 moderato, sæpiusque cum Maximiano Galerio confundi solito, evenit, sub Maximiano factum per errorem notetur. Verum quid præstat? Sanctorum martyrium persecutione generali commota, sub Maximino, an, hac nondum sæviente, sub Maximiano Galerio locare? Hic anno 296 et 297 belli Persici occasione, uti inter omnes scriptores convenit, in Syria commoratus est, tuncque forte, uti ad* XXIX *Augusti diem docuimus, S. Andream tribunum, pluresque cum eo milites, quod Christiani essent, ab Antiocho, copiarum in Syria duce, jussit occidi. Quod si ergo in Actis error potius quantum ad persecutionem generalem, qua sæviente, Sancti nostri pro fide fuerint occisi, quam quantum ad imperatoris, sub quod id acciderit, nomen admittendus sit, Sanctorum nostrorum martyrium anno circiter 296 aut sequenti non inepte consignaris. Verum cum fieri facili negotio possit, ut quantum ad nomen imperatoris, sub quo Sancti coronati fuerint, erratum dumtaxat sit, est enimvero, cur dubites, an id, persecutione generali Maximiani et Diocletiani jussu jam concitata ac proin seculo quarto jam labente, factum potius haud fuerit. Quod ad me pertinet, cum Sancti equidem sub Maximiano in Syria dominante, qui imperator esset, martyrium passi in Actis narrentur, nec ante annum 305 Maximianus Galerius imperatoris nomen obtinuerit, in eam opinionem quæ, persecutione generali seculi quarti initio jam exorta, sub Maximino, cum Maximiano Galerio potissimum ex nominis affinitate confundi solito, Sanctorum martyrium statuit, magis propendeo, nec asseverare ausim, a vero procul abire Baronium, qui id in Annalibus ecclesiasticis anno 309 innectit. Res interim, quemadmodum ex jam dictis satis liquet, certa neutiquam est, hincque supra in margine* Seculo tertio vel initio seq. *adscripsi.* E F

§ IV.

AUCTORE C. B.

A

§ IV. Quænam Sanctis ante seculum sextum veneratio, ac nominatim S. Sergio, fuerit delata.

S. Sergius, ut Theodoreti hic recitata verba

Antiquam enimvero admodum, quæ SS. *Sergio et* Baccho *a Græcis, Latinis, aliisque exhibetur, venerationem esse, generatim, quæ Commentarii hujus prævii* § I *disseruimus, ostendunt; nunc speciatim magis, quam quidem antiqua ea sit, dicenda hoc § aperient. Ac primo quidem quod nominatim ad venerationem*, S. Sergio *delatam, spectat, antiquitatis huic attribuendæ testem locupletissimum habemus Theodoretum, Cyrensem in Augusta Euphratesia seculo* v *episcopum. Hic enim, qui Opere non uno edito inclaruit, lib. de Curandis ethnicorum affectibus cap.* IX, *quo de sanctis Ecclesiæ Martyribus potissimum tractat, sic scribit*: Ex iis itaque *(Christi fidelibus)* viris ac mulieribus constituti sunt Martyrum

B

chori. Ac philosophi quidem præclarique oratores oblivioni jam dati sunt; imperatorum vero ac magnorum ducum ne nomina quidem multi hodie norunt, cum tamen Martyrum nomina magis, quam familiarium, cuncti mortales sciant. Quin etiam nascentibus filiis ea imponi curant, ita custodiam illis tutelamque certissimam comparantes. Sed quid ego philosophos, imperatores ducesque commemoro, cum eorum quoque, qui passim Dii ferebantur, memoriam e mente hominum Martyres aboleverint?

fidem faciunt, festivitate annua jam inde a seculo quinto

46 Eorum namque templa una cum suis lucis sic destructa jam sunt, ut ne ulla quidem vestigia superent, nedum qua forma illorum aræ constiterint, scire homines possint. Earum vero rerum materia templis arisque Martyrum excitatis expiata est. Suos enim Mortuos Dominus Deus noster in templa pro diis vestris induxit. Ac illos quidem cassos gloria vanosque reddidit; suis autem Martyribus honorem illorum dedit. Pro pandiis enim, diasiisque

C

ac dionysiis (hoc est, Jovis Liberique Patris solemnitatibus) Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauricio aliisque sanctis Martyribus solemnitates populari epulo peraguntur, proque illa veteri pompa, pro turpi obscœnitate ac impudentia fiunt modestæ, castæ ac temperantiæ plenæ festivitates, non illæ quidem mero delibutæ, non commessationibus leves, non cachinnis solutæ, sed divinis canticis personantes, sacrisque sermonibus audiendis intentæ, in quibus ad Deum preces non sine sanctis lachrymis ac suspiriis summittuntur.

fuit honoratus, citiusque etiam illum, Surenorum hic relatum facinus,

47 *Tali, qualis hic a Theodoreto describitur, solemnitate* S. Sergii, *non secus ac SS. Petri, Pauli aliorumque celeberrimorum martyrum, festivitas annua celebrata fuit Theodoreti ætate ac proin jam inde a quinto, quo is floruit, seculo, imo forte jam inde a quarto; neque enim Theodoretus, fieri id sua ætate primum cœpisse, uspiam dicit. Adhæc insignis plane, quæ jam inde, ut apparet, a seculo quarto viguerit, venerationis erga* S. Sergium *argumentum in Actis tum Græcis, tum Latinis suppeditatur. En verba, quibus id in Latinis sub finem refertur.* Post multum igitur tempus *(nimirum a* S. Sergii *martyrio)* religiosi viri, zelo Christi incitati, cœperunt expoliare corpus (S. Sergii *nempe*) de loco suo, venientes de castro Syro, veluti quemdam thesaurum pretiosissimum; sanctus vero Sergius non permisit corpus suum occulte transferri, quod publice propter Christi confessionem triumphalibus suppliciis punitum est, sed deprecatus est Deum ignem succendi in eodem loco, non ut eos, qui furari conabantur, ulcisceretur, aut etiam exureret, sed caliginem quoque noctis inlustraret tale furtum in Ruzaphatam castellum; quod et factum est. Incenso ergo igne in loco, ubi corpus jacebat, quidam de habitatoribus castri videntes, penitusque usque in cælos flammam elevari, putaverunt, a quibusdam hostibus maximum illum ignem factum fuisse, et armati egressi sunt, et persequebantur eos, qui furari temptaverunt corpus sancti Martyris; illi autem postulantes eos permiserunt ibidem diebus paucis persistere; et ædificium facientes ex lapidibus et luto in loco, ubi jacebat, et cooperientes super in honorem Martyris sic recesserunt.

E

quod ante sacram S. Sergii ædem, ab Alexandro, Hierapolitano episcopo,

48 *Magnam enim vero in* S. Sergium *sacrasque ejus exuvias veneratione sese fuisse abreptos, Castri Syrensis incolæ, suo hisce verbis relato facinore, utut haud sat probando, manifestarunt; quamvis autem id non prius, quam cum jam* multum tempus *a* S. Sergii *martyrio esset elapsum, accidisse ex ipso eorumdem verborum initio intelligatur, seculo tamen quinto, ut jam monui, fortassis fuisse anterius, existimo, quod in Sanctorum nostrorum Actis facto jam relato proxime subdatur aliud, quod serius, quam hoc, accidisse innuitur, et tamen seculo quinto non multum provecto evenit, uti ex jam nunc dicendis patescet. Id verbis, quæ mox datis proxime subjunguntur, sequentibus hisce Acta exponunt*: Paulatim itaque proficiente religione Salvatoris nostri Domini Jesu Christi, convenientes in unum sanctissimi episcopi, numero quindecim, ædificaverunt juxta castrum Ruzafatam martyrium dignum confessionis ejus, transtuleruntque ibidem sancti Martyris corpus et deposuerunt in eodem martyrio per eandem F diem, qua passus est, die septima mensis Octobris. *Serius sane, quæ hic narrantur, evenisse, quam tentatum a Syrensis castri incolis* S. Sergii *corporis furtum, palam esse videtur ex eo, quod, postquam hoc narratum est, illa demum,* Paulatim proficiente Religione, *accidisse referantur; verum unde, seculo quinto non multum provecto facta esse, potest probari? Alexander, Hierapolitanus in Syria Euphratesiensi seculo quinto episcopus, in concilio Ephesino, anno* 431 *adversus Nestorium celebrato, cum Joanne, patriarcha Antiocheno, aliisque nonnullis Orientis episcopis pro Nestorio contra S. Cyrillum, patriarcham Alexandrinum, stetit.*

uti e scripta ab hoc occasione, quæ hic exponitur.

49 *Licet autem deinde Joannes in Nestorii damnationem consensisset, sicque in concordiam cum S. Cyrillo rediisset, Alexander non tantum exemplum ejus sequi constanter recusavit, verum etiam sese a Joannis, quod et concilii Ephesini in Nestorium decreta amplecteretur, et sancto Cyrillo esset unitus, communione separavit, nec umquam vel ad concordiam, vel ut Festorium damnaret, potuit adduci. Hinc Joannes, ut hominis, sedem metropoliticam, quæ ad patriarchatum Antiochenum spectat, occupantis, aliorumque ei adhærentium*

AUCTORE C. B.

tium episcoporum contumaciam seu frangeret, seu puniret, in duorum ex his locum, consentiente, ut apparet, aut certe non refragante imperatore Theodosio Juniori, alios episcopos ordinavit. Adhæc Joannes in Hierapolitanæ diœcesis ecclesia, S. Sergio *sacra, quæ episcopum antea haud habuerat, episcopum consecravit, eamque a diœcesi Hierapolitana avulsit. Alexander aliique sex ei adhærentes provinciæ Hieropolitanæ seu Augustæ Euphratesiæ episcopi maxime hinc moti epistolam ad Eudociam, imperatoris uxorem, Pulcheriamque ejusdem sororem, ambas augustas, dederunt, enixissime flagitantes, ut, re ad imperatorem delata, et ecclesiam,* S. Sergio *sacram, metropoli Hierapolitanæ, cujus ante fuerat, reddendam, et ulteriora Joannis in provinciam Hierapolitanam seu Augustam Euphratesiam molimina comprimenda curarent.*

epistola,

50 *Epistola illa inter diversas anno circiter 432 scriptas, quas Christianus Lupus anno 1682 Lovanii edidit, annoque 1707 in nova conciliorum Collectione Stephanus Baluzius recudit, locum obtinet centesimum trigesimum quintum. Verba, huc potissimum spectantia, quæ complectitur,* B *transcribo. In ea itaque præfati episcopi, acerbissime nec, ut apparet, sat juste ac moderate de Joanne, patriarcha Antiocheno, conquerentes, sequentem hunc loquuntur in modum:* Contra nostram provinciam oblatravit, et contra sanctorum Patrum regulas duos episcopos ordinavit abominabiles viros atque perversos et totius operatores lasciviæ. Pervasit vero et martyrium sancti et boni victoris Sergii martyris, quod sub Hierapolitana erat ecclesia, et noviter illic contra morem ordinavit episcopum, cujus nec latet iniquitas, sed omnibus nota est. Ob hoc compulsi sumus Deo amicissimos clericos ac monachos destinare cum præsentibus, per quas vestram quæsumus pietatem, ne despiciatis ecclesias Dei, sed edoceatis de his, quæ contra nos fiunt, iniquitatibus piissimum et amicum Christi principem nostrum; suadeatis vero, ut jubeat ejus imperium iniquas ordinationes vacare; episcopos vero nostræ provinciæ secundum sanctorum beatorumque Patrum regulas ordinationes celebrare. Basilicam vero sancti et boni victoris Sergii martyris secundum pristinum morem sub ecclesia hujus esse metropolis, uti erat, antequam et magnum id ipsum templum C fabricatum est, et illi altissimi muri et alia intra eandem munitionem ædificia. Decet enim sanctitatem vestram et hanc iniquitatem removere, et sanctorum beatissimorumque Patrum regulas roborare, quorum orationibus vestrum munitur imperium.

aliisque duabus colligitur, seculo V Resaphæ exstructam, evenisse videtur,

51 *Inter epistolas supra memorata, quas primum Lupus, iteratisque deinde typis Baluzius edidit, duæ adhuc aliæ, 147 nempe et 165, occurrunt, in quibus laudatus Alexander, Hieropolitanus episcopus, nonnulla prætereat, quæ huc spectant, proloquitur, in priori quidem hæc:* Nec si mihi totum cœlorum regnum *(patriarcha Antiochenus)* Johannes, cujus non est dominus, dederit, non autem dico Rasaphas et alias hujus solitudinis *(in qua scilicet Palmyram versus sita erat Resapha)* civitates, ei communicare sustinebo; *in posteriori vero isthæc:* Quam enim speciem contrarietatis adversum me Antiochenus non exercuit? Nonne militum magistros et judices adversus meam armavit humilitatem? Nonne Martyris (S. Sergii *nimirum*) ecclesiam a me D abstulit, in quam fere trecentas auri libras expendimus, et ecclesiam sub debito fecimus? *Ex hisce porro trium, quas dixi epistolarum textibus simul acceptis eruditi, nec, ut apparet, immerito, conficiunt, seculo* V *ab Alexandro, Hierapolitano episcopo, ante exortas ipsum inter et Joannem, patriarcham Antiochenum, Nestorianæ hæreseos occasione simultates Resaphæ insignem ecclesiam* S. Sergio *martyri, trecentis auri libris in sacrum istud ædificium expensis, propriaque ecclesia æri alieno hinc obligata, exstructam ac dedicatam, totumque præterea locum, quem et aliis multis ædificiis ornarit, muris altissimis circumdatum, atque adversus Saracenorum incursiones munitum fuisse.*

magna in veneratione fuisse ostendit,

52 *Ac ego quidem hanc ecclesiam cum ecclesia, quam ab episcopis numero quindecim, Resapham ingressis, ædificatam, sacrisque* S. Sergii *martyris reliquiis, cum ab iisdem episcopis fuisset consecrata, decoratam fuisse, Latina Sanctorum nostrorum Acta recitatis num. 48 verbis perhibent, esse puto eamdem, atque id quidem idcirco potissimum, quod nec ante, nec post conditam ab Alexandro Hierapolitano* S. Sergio *Resaphæ ecclesiam insignis altera eidem ecclesia ibidem fuisse exstructa noscatur.* E *Acta interim haud sat accurate loquuntur, notareque debuisse videntur,* S. Sergii *ecclesiam ab episcopis numero quindecim Resapham ingressis, non quidem ædificatam, sed tantum, cum jam, Alexandro Hierapolitano sumptus suppeditante, ædificata fuisset, ab iisdem, seu potius ab uno dicto Alexandro, quatuordecim aliis episcopis assistentibus, dedicatam, illatisque deinde in illam sacris* S. Sergii *exuviis fuisse ditatam. Jam vero, cum sacra isthæc* S. Sergio *ædes, ab episcopis, ut Acta Latina perhibent, numero quindecim dedicata, ab ecclesia, quam Resaphæ ex dictis eidem sancto Martyri Alexander, Hierapolitanus episcopus, circa concilii Ephesini, anno 431 contra Nestorium celebrati, tempus, quintoque proinde seculo non multum provecto, exstruxit, diversa sane, uti ex dictis apparet, non sit, illiusque ante exstructionem supra memoratus, quo* S. Sergii *corpus Resaphæ auferre Sureni, insignis vel sic venerationis erga Sanctum argumentum præbentes, tentarunt, conatus ex dictis acciderit, consectarium omnino est, ut hic seculo quinto, quemadmodum supra adstruxi, fortassis fuerit anterior ac proin, ut* S. *Sergius jam inde etiam a seculo quarto fortassis magna in veneratione exstiterit.* F *Pisce præmissis, in ea, quæ Alexander, Hierapolitanus episcopus, Resaphæ præstitisse e tribus supra laudatis, quas ipsemet scripsit, epistolis præterea colligitur, modo adhuc alia quæpiam observanda.*

Sacra illa ædes die, quo in Actis traditur, septimo Octobris,

53 *Ac primo quidem, cum ecclesia, quam ibidem* S. Sergio *erexit, ab ecclesia ex dictis, quæ post tentatum a Surenis corporis* S. Sergii *furtum Resaphæ ædificata fuisse in Actis perhibetur, diversa non sit, hæcque, uti in hisce traditur, eadem, qua sanctus hic Martyr, fuso pro Christo sanguine, ad Superos migravit, septima Octobris die consecrata fuerit, dies sane, quo illam solemni ritu ab Alexandro Hierapolitano dedicari contigerit, exploratus habetur, si Sanctorum modo Actis sit standum. At vero erit fortassis, qui, quo horum ea in re fidem infirmet, hic objiciat Calendarium Copticum, a Kirchero, ut suspicamur, Latine redditum supraque adhuc laudatum, in quo ad* XV *Novembris notatum invenitur*

AUCTORE C. B.

A *venitur* Fundatio ecclesiæ S. Sergii martyris in Rosepha. *Et sane, cum in alio præterea Calendario Coptico, scabrose in linguam Latinam converso, supraque adhuc pariter laudato, ad quintam decimam itidem Novembris diem memoretur* Dedicatio ecclesiæ SS. Sergii et Bacchi in urbe Rassaphe, *furitne ecclesia illa* XV *Novembris, qua ejus seu fundatio seu dedicatio in binis hisce Calendariis signatur, an potius* VII, *uti in Actis asseritur, Octobris die consecrata, in dubium haud omnino immerito revocari posse videtur. Attamen cum in Calendariis aliisque Fastis sacris Sanctorum festivitates, ecclesiarum dedicationes, aliaque similia non raro etiam aliis, quam quibus evenere, diebus commemorentur, Sanctorum nostrorum Actis, solemnitatem, qua constructam a se Resaphæ* S. Sergii *ecclesiam Alexander, Hierapolitanus episcopus, consecravit, septima Octobris die diserte signantibus, adhærendum puto.*

nec uni S. Sergio, sed Baccho præterea

54 *Verum anne recte etiam eadem Acta, dum ecclesiam illam* S. Sergio *dedicatam, sacrasque ejusdem sancti Martyris reliquias in eam fuisse translatas, memoriæ produnt, nullam prorsus de* S. Baccho, *non secus atque non ejus etiam nomini sacra illa ædes tunc dedicata, reliquiisque* B *facta harum in illam translatione, decorata fuisset, mentionem instituunt? Sanctorum nostrorum Acta Græca, a Metaphraste adornata, a Latinis Actis hic dissonant, sicque num. ultimo habent :* Paulatim crescente pietate in Salvatorem et Dominum nostrum Jesum Christum, episcopi numero quindecim, ingressi civitatem Rosaphorum, insigne templum Sanctis (Sergio *nempe simul et* Baccho) extruunt, et, cum id consecrassent, in eo deposuerunt divinas Martyrum reliquias. *Hic itaque testantibus Græcis Metaphrasticis Sanctorum Actis, templum, quod Alexander, Hierapolitanus episcopus, Resaphæ condidit, non tantum* S. Sergio, *verum etiam* S. Baccho *fuit exstructum, illatæque in id tam hujus, quam illius fuere sacræ exuviæ. Verum unde hæc Metaphrastes didicit? Cum Græca, quæ contexuit Acta, ex iisdem, ut supra docui, antiquioribus Actis Græcis, e quibus, quæ hæc ex dictis accurate exarimunt, Latina Sanctorum Acta fuere accepta, deprompserit, nec tamen in hisce, vel* Bacchi *etiam nomini templum Resaphense fuisse consecratum, vel sacras ejusdem sancti Martyris exuvias in id fuisse illatas, me-* C *moretur, oportet, ut Metaphrastes documenta alia, in quibus tam hoc, quam illud esset notatum, sibi prælucentia habuerit, vel certe, ut Acta antiquiora Græca, quibus ad sua adornanda usus est, interpolata, uti etiam alibi (adi num. 15 et seq.) fuisse illa videntur, hac in parte fuerint. Utut sit, Resaphense equidem templum non tantum* S. Sergio, *ast etiam* S. Baccho *dedicatum, illatisque in id tam hujus, quam illius sacris reliquiis ditatum fuisse, videtur. Etenim, ut ambo hæc asserta eo, quo hic proferuntur, ordine confirmem, in Calendario Coptico, supra jam plus semel laudato, in quo, scabrose, ut dixi, in linguam Latinam converso, Resaphensis, de quo hic, templi seu ecclesiæ dedicatio ad quintam decimam Novembris diem signatur, sacra isthæc ædes non tantum* S. Sergii, *sed etiam* S. Bacchi *nomine insignitur. Verba Calendarii repeto :* Dedicatio ecclesiæ SS. Sergii et Bacchi in urbe Rassaphe.

consecrata fuisse videtur,

55 *Opponi quidem hic potest, Resaphensem, de qua hic, ecclesiam in Calendario itidem Coptico, supra pariter laudato, latineque, ut suspicamur, per Kircherum reddito, solo* S. Sergii *nomine condecorari, idque etiam ab ipsomet Alexandro, Hierapolitano metropolita, qui ecclesiam illam erexit dedicavitque, in tribus supra laudatis epistolis fieri; verum non raro accidit, ut ecclesiæ, quæ duobus tribusve aut etiam pluribus Sanctis dedicatæ fuere, solo Sancti præcipui, seu qui ceteris nominis celebritate sanctitateve præcellere existimatur, appellari et a vulgo et ad hujus exemplum a scriptoribus soleat, non secus atque homines, quibus plura Sanctorum nomina in Baptismate indita fuere, priori dumtaxat, ceteris omissis, communiter appellari consuevere. Quod cum ita sit, ex eo sane, quod et in Calendario Coptico, proxime iterum laudato, et ab Alexandro, Hierapolitano episcopo, solo* S. Sergii *nomine Resaphensis ecclesia insigniatur, neutiquam consequitur, ut hæc simul et* S. Sergio *et* S. Baccho *consecrata haud fuerit. Imo vero, cum eadem ecclesia non tantum in Coptico altero num. præced. alibique laudato, verum etiam in aliis monnumentis* SS. Sergii *simul et* Bacchi *nomine condecorata reperiatur, quo hæc cum Calendario Coptico, per Kircherum Latine reddito, nec non cum præfatis Alexandri Hierapolitani epistolis, in quibus solo* S. Sergii *nomine insignitur, in concordiam adducantur, hoc in illis ex recepta passim,* E *qua, ut jam monui, ædes sacræ, pluribus Sanctis consecratæ, præcipui tantummodo nomine venire soient, consuetudine dumtaxat fieri, dicendum apparet, standumque proinde altero, quod num. præced alibique laudavi, Calendario Coptico monumentisque aliis, quæ, cum Resaphensem ecclesiam sanctorum* Bacchi *simul et* Sergii *nomine condecorent, suffragantur Metaphrasticis Sanctorum nostrorum Actis Græcis, in quibus, Resaphensem ecclesiam non tantum* Sergio, *verum etiam* S. Baccho *exstructam dedicatamque fuisse, memoriæ proditur, quemadmodum, quæ proxime ex iis recitavi, verba fidem faciunt.*

tuncque etiam, ut apparet, tam hujus, quam illius

56 *Quod modo ad sacras* S. Bacchi, *quas Alexander, Hierapolitanus episcopus, in Resaphensi a se constructa ecclesia etiam deposuerit, reliquias spectat, videtur et hac in re Actis Metaphrasticis Gæcis assentiendum. Etenim S. Julia martyr una cum* SS. Sergio *et* Baccho *in codicibus Hieronymianis, Martyrologio Romano Parvo seu Veteri, Adone et Notkero sub una eademque annuntiatione hodie conjungitur; id autem, cum Julia eodem tempore, quo* Sergius *et* F Bacchus, *martyrio coronata haud fuerit, alia de causa fieri non videtur, quam quod, ut Florentinius in suis ad Martyrologium Hieronymianum Annotationibus hodie observat, eodem loco, quo hi, deposita quiescat. Quare cum quantum ad S. Juliam, quam reapse eodem, quo* SS. Sergius *et* Bacchus, *loco quiescere sepultam, Adonianum supra num. 6 et 7 huc transcriptum Sanctorum nostrorum elogium, in fine tradit, res ita vere, ut Florentinius notat, habere videatur, nec* Bacchus, *qui sub una eademque annuntiatione hodie cum* Sergio *in mox memoratis Fastis sacris conjungitur, eodem die, quo* Sergius *martyrium, ut jam supra docui, consummarit, amborum isthæc in Fastis sacris conjunctio facta pariter, quod, quod loco hujus, eo etiam illius sacra lipsana jaceant recondita, non immerito potest videri. Attamen cum reponi hic queat,* Bacchum *cum* Sergio, *quod, quamvis quidem cum hoc non consummarit, inceperit tamen martyrium, in præfatis Fastis sacris etiam posse conjungi,*

AUCTORE C. B.

jungi, aut etiam, si ob sacra amborum lipsana quæ uno eodemque loco sint recondita, sub una annuntiatione hodie copulentur, fieri id posse, quod, etsi quidem non tunc, cum S. Sergii reliquias in condita a se Resaphensi ecclesia Alexander, Hierapolitanus episcopus, deposuit, sacra iis fuerint adjuncta S. Bacchi lipsana, id tamen aliquamdiu post factum fuerit; cum, inquam, reponi isthæc hic queant, aliud præterea, quo sacras, etiam S. Bacchi reliquias in Resaphensi ecclesia ab Alexandro Hierapolitano, sæpissime jam laudato, fuisse depositas, ostendam, in medium adduco.

sacræ exuviæ. in illam fuere illatæ,

57 *Ado in Sanctorum nostrorum elogio supra huc transcripto, statim atque* S. Sergium, *capite truncatum, martyrium consummasse narravit, subjungit;* Parvo autem tempore interposito, beatum quoque Bacchum a loco, quo tumulatus fuerat, elevantes honorabili Martyribus loco juxta sanctum Sergium composuerunt. *Haud multo itaque post* S. Sergii *martyrium tempore elapso, ad locum, quo hic tumulatus jacebat, seu Resapham sacra* S. Bacchi *ossa, sancto Viennensi Martyrologo teste, fuere translata. Nec est,* B *cur scriptori huic fidem hic denegemus. Cum enim etiam* S. Bacchi *corpus Resaphæ olim haud modico temporis spatio jacuisse reconditum, apud omnes in confesso sit, hodieque fortassis ex parte adhuc jaceat, cur id alio potius, quam assignato per Adonem, tempore advectum eo fuisse, credamus? Accedit, non esse, cur* Adoni *rationem, qua impulsus,* S. Bacchum *e loco seu Barbalisso, quo martyrium subiit, Resapham haud diu a* S. Sergii *martyrio fuisse translatum, scripserit, defuisse putemus, licet interim eam compendiatorum morem sequens nuspiam prodat. Jam vero, cum sacra etiam, uti ex jam dictis dubitandum, non apparet,* S. Bacchi *lipsano haud dudum post* S. Sergii *martyrium ac proin jam inde a seculo quarto Resaphæ, e castro, Barbalisso nomine, eo translata, prope* S. Sergii *corpus quieverint, ambigendum non apparet, quin, cum hoc Alexander, Hierapolitanus episcopus, in exstructam a se Resaphæ ecclesiam seculo quinto, haud multum ex dictis provecto, transtulit, sacra quoque in hanc* S. Bacchi *lipsana tunc transtulerit, uti in Sanctorum Actis Græcis, a se adornatis, memoriæ prodit Metaphrastes; cui proinde non magis ad hoc asserendum, quam Adoni ad eorumdem* C *sacrorum* S. Bacchi *lipsanorum Barbalisso Resapham translationem haud dudum post* S. Sergii *martyrium consignandam, monumenta antiqua, fide digna, arbitror defuisse.*

deinceps autem seculo v, adhuc labente, Sancti,

58 *Atque ita quidem modo habemus, et Resaphensem ecclesiam* S. Sergio *simul ac* S. Baccho *ab Alexandro, Hierapolitano episcopo, dedicatam, et sacras ab eodem tam hujus, quam illius reliquias in eam fuisse translatas. Nec, sacro hoc thesauro exstructam a se ecclesiam ditasse, Alexander contentus ipsum præterea, quo sita hæc erat, locum, Resapham nimirum, muris altissimis, ut jam supra dixi, circumdedit. Cum enim, ut apparet, signis et prodigiis* SS. Sergii *et* Bacchi *sepulcrum Resaphæ Dominus illustraret, ingens huc, ut videtur, peregrinorum id visitantium pretiosisque donariis, quo Sanctos sibi propitios redderent, condecorantium, multitudo confluebat. Alexander itaque, quo, ut apparet, et insatiatam vicicinorum, a quibus tum ecclesiæ a se ædificatæ, tum maxime asservatis in hac thesauris timebat, Saracenorum rapacitatem cohiberet, tutamque adversus horum insultus peregrinis Resapham redderet, altissimos muros, quibus hanc muniret, ecclesiæ a se ibidem conditæ adjungendos duxit. Nec, id eum fecisse, fructu, ut apparet, caruit; partim enim hinc factum videtur, in Sanctorum sepulcrum a frequentioribus deinceps Christianis visitari cœperit, aut saltem ut solitus horum ad illud concursus non desierit. Utut sit, Sanctos equidem seculo* v, *cum jam Resapha muris, quod ex supra dictis anno circiter* 430 *evenerit, ab Alexandro fuisset circumdata, crebris ad suum Resaphæ sepulcrum peregrinationibus fuisse honoratos, verosimillimum ex jam dicendis apparet.* D

quorum ope quod tunc factum fuerit, miraculum hic refertur,

59 *Nicephorus Callistus Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 15, *cap.* 23 *insigne miraculum, quod sub Acacio, patriarcha Constantinopolitano, anno* 471, *quemadmodum in chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum Historia, Operis nostri tom.* I *Augusti præfixa, videre licet, ad sedem illam promoto, acciderit, sequentibus hisce narrat verbis:* Archisynagogus quidam inter Judæos cum pueris duobus in tumultu concitato, perinde atque is authori ejus fuisset, correptus, crudeliter a viro consulari excruciatus est, multis hominibus præsentibus. Is autem E inter tormenta varia illud tantum vociferatus est: O Deus sancti Sergii, adjuva me. Sancte Sergi, tu nosti. Judices porro fingere et assimulare hæc Hebræum putantes, ad ignem, ut vivus combureretur, qui verba ea protulisset, condemnarunt. Et ecce in media flamma equites duo, candidis induti stolis, apparentes, hostis multis illum ab igne intactum conservarunt, et multitudo, in flammam insiliens, hominem inde rapuit. Qui, deinde baptizatus, Sergius nominatus est: atque ille non minus mente quoque illuminatus, substantia sua, quam multam habuit, vendita, in pyræ ejus loco amplissimum Sergio martyri templum extruxit: ubi, capite raso, reliquam juxta Dei beneplacitum exegit vitam. Idem duo ejus fecere pueri, nominibus suis in Sergii et Bacchi nomen mutatis.

frequentibus ad sepulcrum suum peregrinationibus fuere honorati.

60 *Hoc ipsum miraculorum in Annalibus Ecclesiasticis ad annum* 471 *Baronius, Nicephorum citans, etiam recenset; verbis autem, quibus id facit, hanc observationem interserit:* Frequens erat his temporibus peregrinatio ad sanctum Sergium martyrem, a quo, quæ singuli peterent, solerent accipere: qua re vulgata, factum est, ut a Judæo, dira patiente, vehemens F dolor extorqueret, ut Deum sancti Sergii invocaret. *Ita ille: licet autem, quod refert, prodigium, utpote a Nicephoro, seculi* XIV *scriptore novemque adeo seculis circiter a re gesta remoto, memoriæ primum proditum, fidem indubitatam non mereatur, transcripta tamen, quam suggerit, observatio veritati consona apparet quantum ad frequentem, quam adstruit, temporibus illis seu seculo quinto senescente ac proin, condita jam ab Alexandro, Hierapolitano episcopo, Resaphæ Sanctis ecclesia, murisque civitate hac munita, fieri solitam ad* S. Sergium *seu ad sacrum huic et* S. Baccho *Resaphense templum peregrinationem. Cum enim hæc erga Sanctos veneratio verosimiliter quidem jam inde ex dictis a seculi* v *initio seu ante conditam Sanctis Resaphensem ecclesiam, certo autem, uti infra ostendam, seculo* VI *locum habuerit, eidem sane etiam seculo* v, *cum condita jam esset dicta ecclesia, locum fuisse, verosimillimum videtur.*

61 *Ceterum* Resapha *ab eo circiter tempore, quo eam nova in* SS. Sergii *ac* Bacchi *honorem*

AUCTORE C. B.

Resaphaque, mutato nomine, Sergiopolis fuit appellata.

norem exstructa ecclesia ornavit, munimentisque auxit Alexander, Hierapolitanus episcopus, e singulari incolarum aliorumque in S. Sergium *veneratione, posito antiquo nomine*, Sergiopolis *appellata fuisse videtur. Etenim apud Procopium de Bello Persico ad annum* 540 *et* 542 *Candidus Sergiopolitanus episcopus, et in concilio Constantinopolitano, anno* 554 *celebrato, Abraham, Sergiopolitanus itidem episcopus, occurrit, laudatusque Procopius, qui seculo sexto floruit, ecclesiam* S. Sergio *sacram, seu potius locum, quo exstructa hæc est*, Sergiopolim *ab antiquis nuncupatam fuisse, lib. 2 de Ædificiis, cap.* 9 *scribit: ut proinde Resapha Procopii ætate seu seculo sexto jam diu ac proin verosimillime haud dudum post annum circiter* 431 *seu post exstructam ab Alexandro Hierapolitano* S. Sergio *ecclesiam nomenclatione illa nova, posita veteri, insignita fuerit. Plura adhuc de ecclesia*, SS. Sergio et Baccho *Resaphæ exstructa, de ipso hoc loco*, Sergiopoli *posteo nuncupato, venerationeque ibidem Sanctis ac nominatim* S. Sergio *impensa dicere hic possem; verum chronologicus, quem sequi statui, ordo exigit, ut, antequam ea in medium adducam, alia nonnulla, tempore, quo gesta fuere, priora, lectorem edoceam.*

B

§ V. Variæ ecclesiæ Sanctis seculo VI exstructæ, aliaque in Oriente præcipue delata venerationis officia.

Anastasius imperator a Justino et Justiniano necandis visione fuit absterritus.

Maxima sane Sanctos ac nominatim S. Sergium *veneratione seculo quinto ac fortassis etiam citius in Syria, aut, si mavis, in amplissimæ hujus regionis provincia*, Augusta Euphratesia *nominata, fuisse affectos, luculentissime, quæ § præcedenti disseruimus, evincunt; illam autem seculo sexto plurimum increvisse, nec solis Syriæ finibus mansisse circumscriptam, luculentissime pariter, quæ § præsenti allaturi sumus, ostendent. A fonte, e quo, ut tunc ad Sanctorum cultum seu venerationem multum incrementi accesserit, ortum esse videtur, duco initium. Jam inde a seculi sexti initio, et forte etiam a tempore anteriori Sancti nostri, uti ex dicendis colliges, etiam in Illyria Dardaniaque summa videntur veneratione fuisse gavisi, hique ambo alia ex parte erga Justinum ejusque nepotem Justinianum, postea imperatores, qui illo terrarum tractu oriundi erant, maximeque fortassis amborum Sanctorum ex hausto in patria in eos affectu reverentes, singulari plane modo sese benevolos exhibuisse perhibentur. Justinus ejusque nepos Justinianus apud Anastasium imperatorem, cujus servitio erant adstricti, perduellionis paulo ante illius obitum, qui anno* 518 *evenit, fuerant accusati, erantque, ut apparet, morte ab eo indubie damnandi; verum, imperatore oblata sibi terrifica in somnis visione a nece eis inferenda absterrito, liberi evasere.* C

Hac illi non unum tantum ut Zonaras et Cedrenus scribunt,

63 *Qui rem gestam scribant Zonaras et Cedrenus, ipsis horum scriptorum verbis, postea, quid de eorum narratione statuendum appareat, edicturus, primum propono. Prior sequentibus hisce Annalium lib.* 14, *cap.* 4 *utitur:* Anastasius paulo ante obitum, nunciatis sibi insidiis, multos comprehenderat, atque inter alios Justinum et Justinianum, qui post rerum potiti sunt, atque in animo habebat eos occidere. Sed deterritus est somnio, cum vir terribilis ei astitisse visus esset, ac diceret: Justino et Justiniano ne quid mali feceris; nam uterque suo tempore Deo inserviet; *posterior vero in contexto a se historiarum Compendio istis:* Anastasius... paulo antequam moreretur, delatis ad ipsum insidiarum sibi factarum indiciis, multos corripi atque interfici jussit. In captis fuerunt etiam Justinus et Justinianus; quos cum necare statuisset, terribilis quidam ei in sommis adstitit, ita dicens: Tibi quidem, o imperator, permissum est, reliquos insidiatores tollere; a Justino autem et Justiniano maleficium omne abstine; nam non licebit, te eis, utcumque velis, male facere. Cumque Anastasius diceret, eos reos esse læsæ imperatoriæ majestatis, respondit ille, esse eos vasa consilio Providentiæ exequendo apta, et utrumque suo tempore Deo operam navaturum. Atque hos quidem duos Anastasius crimine absolvit; insomnium vero suo tempore exitus comprobavit. Uterque enim eorum post Anastasii mortem imperio functus est. E *Ut itaque sub Vitæ suæ finem Anastasius imperator Justinum et Justinianum, postea imperatores, læsæ majestatis crimine, cujus facti erant rei, absolverit, terrifica ad id viri, in somnis sibi apparentis, illosque necari vetantis, specie, si modo Zonaras et Cedrenus recitatis verbis recte scribant, fuerit impulsus; verum Anastasium, ut Justino et Justiniano parceret, non viri dumtaxat unius, sed duorum, quorum alter* S. Sergius, *alter* S. Bacchus *exstiterit, terrifica specie motum fuisse, memoriæ etiam proditum est, idque a scriptore, Zonara et Cedreno antiquiore, si Alemanno in suis in Arcanam Procopii Historiam Annotationibus fides sit.*

sed duos, quorum alter S. Sergius, alter S. Bacchus exstiterit, apparuisse,

64 *Etenim in sextum hujus caput, quo, Justinum, cum apud Joannem Gibbum, sub quo, imperatorium exercitum in Isauros rebelles sub aditi ab Anastasio anno* 491 *imperii initium ducente, militabat, insimulatus criminis atque in carcerem conjectus fuisset, terrifica duci isti hominis visione semel, iterum ac tertio in somnis oblata, præsentissimo mortis periculo fuisse ereptum, Procopius refert, ita observat:* Mirificam Justini liberationem alii quoque scripserunt, Joannes Zonaras, Cedrenus *(horum duorum verba jam dedi)* et Ephræmius in Chronico; verum alia plane ab hac est quam Procopius *(loco nempe proxime cit.)* contigisse affirmat, in Isauros copias ducente Joanne Gibbo, sub cujus potestate tum agebat Justinus, nempe initio principatus Anastasii; nam extremo ejusdem imperio Justinus erat patricius, senator et comes Prætorianorum; idque magis ac magis confirmat, quod Justinianus, Justini nepos, cum Gibbus ductabat exercitum, plane puer erat, neque versabatur in castris, ut criminis aut carceris avunculi, quæ illi narrant, socius esse posset: nam candidata militia, quemadmodum ait Victor Tunnensis, functus est sub initium imperii Justini. Ergo secundo Justinus in carcerem ab Anastasio conjicitur cum Justiniano nepote, tunc trigenario majore, perduellionis insimulatus. Eripitur vero non ea hominis specie apparente, ut Zonaras *(adi ejus verba proxime recitata)* et alii scribunt, quam hic Gibbo, militiæ magistro, apparuisse Procopius refert; sed F

AUCTORE C. B.

sed visis per quietem Anastasio imp. Sergio et Baccho martyribus, quorum summa erat apud Dardanos et Illyrienses veneratio et apud hos ipsos contribules atque gentiles Justinum et Justinianum, a quibus paulo post superbissimum templum ad urbem Scodram Barbenamque fluvium iisdem Sergio et Baccho martyribus excitatum fuit, ut pluribus narrat Theophilus, Justiniani præceptor.

e Theophilo, Justiniani præceptore, Alemannus, scriptor haud ineptus, tradit,

65 Prima illa Joannis Gibbi, et secunda Anastasii imperatoris visio in eo plane conveniunt, quod Justinus, ejusque propinqui futuri essent, ut Cedreni verbis utar, σκεύη χωρητικὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως καὶ προνοίας, καὶ μέλλουσιν ὑπουργῆσαι τῷ Θεῷ ἕκαστος ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ, vasa consilio Providentiæ divinæ exequendo apta, et uterque suo tempore Deo esset operam navaturus. *Ita hactenus, quem pro hisce verbis laudavi, Nicolaus Alemannus. Ac primo quidem, visionem, qua Justinus, cum apud Joannem Gibbum, copiarum Anastasii sub aditi ab hoc imperii initium ductorem, accusatus fuisset, præsentissimo capitis periculo fuit liberatus, diversam esse a visione, qua Justinus simul et Justinianus, cum apud Anastasium imperatorem paulo ante ejus* B *obitum insimulati gravioris criminis fuissent, proxime imminenti mortis periculo fuere erepti, non immerito contendit. Verum anne merito pariter seu recte terrifica id non unius dumtaxat, sed duorum virorum, quorum alter* S. Sergius, *alter* S. Bacchus *exstiterit, oblata Anastasio imperatori visione factum affirmat? Pro hac sua assertione alteraque, quam ei mox adjungit, citat Theophilum, Justiniani præceptorem; verum quis qualisve hic fuerit, non edicit, nec ego, facta etiam diligentissima indagine, comperire quivi. Tillemontius tom.* 5 *Monumentorum, sese quoque, quis auctor sit laudatus ab Alemanno Theophilus, ignorare, in inferiori pag.* 495 *margine adnotat. Utut sit, esse equidem non videtur, cur Alemanno, quem a nemine veluti ineptum fallacemve scriptorem traduci invenio, citari putemus auctorem, qui vel numquam exstiterit, aut ea, quæ illi affingit, litteris haud commendarit. Quod cum id ita sit, laudatusque ab Alemanno Theophilus Justiniani imperatoris, utpote cujus* C *præceptor exstiterit, ætate floruerit, ei enimvero, qui Justinum et Justinianum,* SS. Sergio *et* Baccho *in somnis Anastasio imperatori apparentibus, instantis necis, ab hoc sibi inferendæ periculo liberatos scribit, credendum potius apparet, quam Zonaræ et Cedreno, scriptoribus seculo decimo posterioribus, qui nullam plane* SS. Sergio *et* Baccho *in visione illa, Anastasio oblata, partem attribuunt.*

cuique etiam Cangius assentitur, nec prorsus immerito id abs hoc fieri, ædes sacræ,

66 *Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* 4, *pag.* 135, *num.* 88, *citans etiam pro se laudatum Alemannum, sic scribit:* SS. Sergii et Bacchi martyrum summa fuit apud Dardanos et Illyrienses veneratio, quorum ope Justinus, perduellionis insimulatus, ab Anastasio imperatore una cum Justiniano nepote in carcerem conjectus, visis iisdem per quietem Anastasio, liberatus est. *Ita Cangius Alemanno, qui, ut jam docui, oblatam Anastasio imperatori, qua Justinus et Justianus, postea imperatores, præsentissimo capitis periculo liberati fuere, visionem, non uni dumtaxat homini, qui sese Anastasio terrifica specie in somnis spectandum dederit, sed duobus, quorum alter* S. Sergius, *alter* S. Bacchus *exstiterit, attribuit, indubitanter assentiens, nec prorsus, ut apparet, immerito: ad id enim* D *iisdem fere, quas jam allegavi, rationibus potuit impelli; tales autem illæ sunt, ut res, iisdem spectatis, si non pro certa, pro admodum equidem probabili videatur habenda, maxime cum beneficio illo Justinum et Justianianum a* SS. Sergio *et* Baccho *fuisse affectos, argumento etiam qualicumque sint ædes sacræ, quas binis hisce Sanctis postmodum variis locis excitasse partim solus Justianus, partim Justinus simul et Justinianus perhibentur. Reponi quidem potest, erectam postea, cujus solius structura Justino simul et Justiniano tribuitur, ad Scodram Barebnamque fluvium* SS. Sergio *et* Baccho *ædem sacram unice e supra laudati Theophili, scriptoris ignoti, fide, reliquis omnibus scriptoribus antiquis, ac ipsomet etiam, qui tamen exstructa omnia a Justiniano ædificia recenset, Procopio silentibus, ab Alemanno verbis supra recitatis commemorari.*

quæ tum a Justino simul et Justiniano ad Scodram,

67 *Verum, etsi id ita sit, esse equidem non videtur, cur, ædem illam sacram ad Scodram* SS. Sergio *et* Baccho *in accepti horum ope beneficii memoriam a Justino simul et Justiniano fuisse excitatam, asserenti Theophilo fidem abrogare debuerit Alemannus. Quamvis enim sacri illius ædificii nec ipse Procopius, qui tamen* E *ædificia omnia tum sacra, tum profana, a Justiniano seu erecta seu instaurata aut etiam dumtaxat aucta, opere hac de re ex instituto elucubrato, recenset, mentionem uspiam faciat, non est tamen, cur id mirum cuiquam accidat, cum sacra, de qua hic sermo,* SS Sergii *et* Bacchi *ad Scodram ædes, etsi etiam, ut apparet, Justiniano partim attribuenda, Justino tamen imperante, fuerit erecta, eaque dumtaxat ædificia, quæ a Justiniano, imperii habenas jam moderante, aut a fundamentis excitata, aut instaurata, aut etiam tantummodo aucta fuerunt, in memorato Opere enumerare Procopii scopus fuerit. Quod autem ad reliquorum scriptorum de eodem sacro ædificio silentium pertinet, nec est, cur id mirum cuiquam videatur. Eorum enim omnium nullus plane est, qui ædificia seu sacra seu profana, quæ, vel Justino simul et Justiniano curantibus vel priori saltem e binis hisce imperatoribus imperii habenas moderante, fuerint erecta, ex instituto commemoranda suscepit, scriptoresque, qui generatim equidem res, imperante Justino, factas litteris mandarunt, non ita id accurate præstitisse sunt censendi, ut nullas prorsus omiserint.* F

tum a Justiniano solo Constantinopoli,

68 *Omnibus itaque mature expensis, sacram* SS. Sergio *et* Baccho *ad Scodram Barbenamque fluvium ædem fuisse simul a Justino et Justiniano excitatam, Alemanno e Theophilo tradenti fidem indubitanter denegandam non reor, licet interim res, quod, quis scriptor hic fuerit, in obscuro sit, undequaque certa haud videatur. Sed hæc de erectis a Justino simul et Justiniano Sanctorum ædibus seu potius de unica ad Scodram excitata sacra æde jam sufficiant; quod modo ad eas, quas solus Justinianus erexerit, spectat, hunc, ad imperium jam evectum, Constantinopoli juxta Hormisdæ palatium, ubi, priusquam imperium adeptus esset, habitarat, insignem plane ædem* SS. Sergio *et* Baccho *erexisse, e Procopio certum est. Audi ipsummet hunc scriptorem, suis id verbis lib.* 1 *de erectis a Justiniano ædificiis, cap.* 4 *testantem.* Sergio quoque, *inquit,* et Baccho, cælitibus inclytis, ibi *(Constantinopoli nempe juxta Hormisdæ palatium)* templum constituit; deinde et alterum (*SS. Petro nimirum et*

A *et Paulo sacrum)* huic obliquum apposuit. Neque enim adversa sunt ambo; sed a latere cohærent, invicem comparabilia; communes aditus habent, æqualia prorsus inter se sunt, et crepidinibus cincta. Neutrum decore, magnitudine aliave re quapiam præstat, ceditve alteri. Utrumque ex æquo solem superat fulgore marmorum, et plurimo ubique auro pariter litum ac donariis refertum est. Hoc uno differunt, quod hujus directa est longitudo; illius vero columnæ in semicirculum dispositæ sunt fere omnes. Unam habent in vestibulo porticum, nomen ex Narthece seu ferula idcirco nactam, quod longissime porrigatur. Communia sunt omnia propylæa, atrium, medianæ januæ, et ad regiam adjunctio. Ea demum est utriusque templi magnificentia, ut toti hinc civitati ipsique palatio manifestum decus accedat.

magna ad id pecuniæ vi impensa,

69 *Hactenus Procopius, duarum sane a sese hic memoratarum, quarum alteram SS. Petro et Paulo, alteram* SS. Sergio *et* Baccho *Justinianus imperator condidit, ædium sacrarum elegantiam et pulchritudinem mirifice prædicans :* B *tradit porro Cedrenus pag.* 348 *et* 366, *binas illas ædes sacras ad mare sitas fuisse, Justinianumque non modo in iis excitandis pristinas suas opes, et quas privatus possederat, addixisse, sed et in iis monasterium virorum instituisse. Postremum hoc, uti et dictum ædis,* SS. Sergio *et* Baccho *sacræ, ad mare situm, etiam docet, quem Bandurus anno* 1711 *typis Parisiensibus edidit, auctor anonymus, in Antiquitatibus Constantinopolitanis parte* 3 *sub initium, titulo, qui hisce verbis concipitur,* De monasterio S. Sergii et Bacchi, cognomine Hormisdæ, *præmisso, sic scribens :* Locus, dictus Hormisdæ, parvus erat portus, in quo Justinianus Magnus monasterium extruxit nomine Sergii et Bacchi. *Qui plura seu de hoc monasterio seu de sacra, quæ ad id spectat, æde, a Justiniano Constantinopoli* SS. Sergio *et* Baccho *erecta, modoque in Moscheam, ut Thevetus lib.* 19 *Cosmographiæ, cap.* 3 *docet, a Turcis conversa, scire desiderat, adeat Cangium in Constantinopoli Christiana lib.* 4, *pag.* 135 *et sequenti, ubi etiam inveniet inscriptionem, num.* 37 *jam recitatam, quæ, cum olim in Constantinopolitana* SS. Sergii *et* Bacchi *æde sacra fuerit apposita, fuisse hanc a Justiniano exstructam, fidem etiam facit, uti illam legenti* C *patescet Duas modo ædes alias,* SS. Sergio *et* Baccho, *aut saltem, ni forte, quod tamen non puto, S. Sergio, Cæsareæ in Cappadocia martyri, ad* XXIV *Februarii diem apud nos jam dato, tribuendæ sint, soli priori e duobus Sanctis nostris sacras, quarum alteram condidit, alteram beneficio affecit auxitve Justinianus, recenseamus.*

alibique exstructæ perhibentur, qualicumque sunt.

70 *Procopius in Opere, quod de Justiniani ædificiis inscribitur, ita de hoc imperatore lib.* 5, *cap.* 9 *prodit memoriæ :* Puteos cisternasve has struxit. In monasterio S. Samuëlis puteum ac murum, in monasterio abbatis Zachariæ puteum... in monasterio S. Sergii in monte, cui nomen Cisseron, puteum; murum Tiberiadis; apud Bostrenos ptochium Phœnices; Porphyreone ædem Deiparæ, monasterium S. Phocæ in monte; ædem S. Sergii Ptolemaide. *Prior e duabus* S. Sergii *ecclesiis, hic memoratis, in Palæstina, posterior autem in Phœnicia ponitur a Tillemontio tom.* 5 *Monumentorum pag.* 495, *nec ei hac in re refragandum apparet. Verum etsi ambo isthæc loca sacra solo* S. Sergii *nomine a Procopio distinguantur, anne tamen tam* S. Baccho, *quam* S. Sergio, *dedicata non fuerint, idcirco reor ambigendum, quod e binis hisce Sanctis nostris* Sergius, *utpote tum munere, quo, cum in vivis esset functus est, tum nominis celebritate* Baccho *præcellens, præcipuus quodammodo queat videri, soleantque non raro (adi, quæ num.* 55 *huc spectantia jam protuli) ædes sacræ, quæ pluribus Sanctis dedicatæ sunt, præcipui dumtaxat nomine a scriptoribus designari. Jam vero cum res ita habeat, nec, quin ædes sacræ, ambobus Sanctis nostris partim a Justino simul et Justiniano, partim a Justiniano solo exstructæ, numero saltem aliquot exstiterint, dubitandum ex omnibus jam dictis appareat, id sane, visionem, supra relatam, qua a necandis Justino et Justiniano Anastasius imperator fuit absterritus, oblatam huic a* SS. Sergio *et* Baccho *fuisse, argumento, ut dixi, qualicumque est, licet interim nec hinc res certa esse queat, quod fieri possit, ut Justinus et Justinianus, non ex accepti beneficii memoria, sed ex concepta erga Sanctos in patria veneratione ædes eis sacras exstruxerint.*

E

Seculo sexto variis in locis Sanctos singulariter cultos fuisse, inde etiam apparet,

71 *E sacris porro locis, modo hic recensitis, quæ Justini et Justiniani ætate seu seculo sexto, ut jam vidimus, ambobus Sanctis nostris aut horum saltem uni* Sergio *dicata exstabant, colligendum præterea videtur, tunc etiam illos non tantum apud Illyrienses, apud quos etiam, locis istis nondum exstructis, magna in veneratione fuisse e supra laudati, qui Theophilum, Justiniani imperatoris præceptorem, pro se citat, Alemanni recitatis verbis videtur, magis magisque honorari contigisse; verum etiam, in Palæstina quidem Phæniciaque eorumdem alterum,* Sergium *nempe, ac forte etiam* Bacchum; *Constantinopoli autem tam hunc, quam illum non modo a Justiniano imperatore, ast etiam ab iis, qui ejus in partibus illis suberant imperio, cultu ecclesiastico plane insigni fuisse affectos. Hac modo reliquis, quas jam adduxi, observationibus adjecta, ad Resaphensem Sanctorum nostrorum ecclesiam iterum accedo. Procopius lib.* 2 *de Ædificiis cap.* 9 *ita scribit :* Templum est in Euphratesia sacrum Sergio, magni nominis Sancto; quem adeo venerati sunt ac suspexere veteres, ut locum Sergiopolim nuncupaverint. F Muro hunc humillimo sepserant, qui videlicet satis foret prohibendis illarum partium Saracenis, quo minus primo aditu irrumperent. Neque enim ad oppugnanda mœnia nati sunt Saraceni. Eorum certe impetum obvius forte murus vel infirmissimus, nec nisi luto compactus, cohibet. Postmodum donariis sacraque supellectili templum hoc summe inclaruit. Quod secum reputans imperator Justinianus curam protinus eo contulit, mœnia loco circumdedit præclarissima, et aquæ copiam providit, immensa ejus collecta vi in receptacula. Insuper domos, porticus, aliaque extruxit ædificia, quibus urbes decorari solent. Præsidium quoque militare ibi constituit, muros, cum res posceret, defensurum. Profecto Chosroës, Persarum rex, cum urbis capiendæ percupidus, magnis illam copiis circumsedisset, munitionis firmitate prohibitus, re infecta, obsidionem solvit.

72 *Magnam enimvero* S. Sergii *et nominis claritatem et venerationem apud populum etiam*

AUCTORE C. B.

nominatim autem S. Sergium peregrinationibus Resaphæ

iam ante Procopii ætatem fuisse, hæc arguunt. Verum in singulis, quæ iisdem adstruit, cum Alexandro, Hierapolitano episcopo, supra plus semel laudato, haus satis convenit hic scriptor. Justinianus enim, ut refert, Sergiopoli, quæ muro *dumtaxat* humillimo *septa antea fuerat,* mœnia circumdedit præclarissima, *et tamen eadem isthæc civitas jam inde ab Alexandri Hierapolitani, Justiniano seculo integro antiquioris, ætate muris altissimis, uti ipsemet is episcopus in scripta, quam supra laudavi, ad Eudociam et Pulcheriam Augustas epistola docet, erat circumdata. Oportet itaque, ut exstructi antea muri Sergiopolitani partim vetustate, partim temporum injuria Justiniani ac Procopii ætate fuerint collapsi aut etiam ex parte destructi, cumque hinc, pristina celsitudine amissa, humiles facti essent, tales eos ab initio fuisse, Procopius existimarit, licet interim, Alexandro Hierapolitano, quem falsi ea in re arguere nemo ausit, testante, altissimi fuissent. Verum utcumque res hæc habeat, ad institutum nostrum parum facit; propius id tangit, ob quam a Justiniano munitam fuisse Resapham, Procopius verbis proxime recitatis scribit, causa, a sacra supellectili, pretiosis-* B *que, quibus Resaphensis* S. Sergii *ecclesia Justiniani ætate seu seculo sexto inclarescebat, donariis repetita.*

honoratum fuisse, e Procopio colligitur.

73 *Etenim vel hinc, quin tunc Resaphensis* SS. Sergii *et* Bacchi *ecclesia frequenti ad hanc peregrinorum, a quibus donaria illa sacræ huic ædi ac nominatim* S. Sergio *fuerint oblata, concursu inclaruerit, dubitandum non apparet, maxime cum opinioni isti, ut apparet, etiam suffragentur Gregorii Turonensis, qui eodem seculo* VI *floruit, num.* 86 *recitanda verba. Adhæc cum Justinianus, uti verbis proxime recitatis Procopius indicat, Sergiopoli seu Resaphæ, quo, quod in civitate hac situm erat, sacrati* S. Sergio *templi donaria sacraque supellex tuto custodiri possent, præclarissima mœnia, addito etiam hisce defendendis militari præsidio, circumdederit, dubitandum pariter non apparet, quin id e singulari, quod huc etiam prope spectat, in* S. Sergium *veneratione præstiterit. Nec tantum ex hac Justinianus sacræ Sergiani templi supellectili donariisque custodiendis modo jam dicto studuit, verum etiam isthæc, nova eis crucis aureæ* C *donatione adjecta, auxit. Docet id nos Euagrius, aliud simul præterea eximiæ erga* S. Sergium *venerationis argumentum, insigneque etiam, quod hujus virtute patratum fuerit, miraculum suppeditans. En ipsa, quibus totum hoc a scriptore illo Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 4, *cap.* 28 *præstatur, verba.* Referam, *inquit*, nunc id quod ab eodem Chosdroë alibi gestum est circa urbem Sergiopolim. Est enim eximium, dignumque prorsus, quod sempiternæ hominum memoriæ commendetur.

Sacra ejus ossa ibidem etiam tunc in capsa, argento obtecta, fuisse asservata,

74 Quippe Chosdroës ad hanc quoque urbem accessit, expugnare eam cupiens. Cum igitur incusso ariete muros quatore jam cœpisset, oppidani cum eo colloquium inierunt, servandæ urbis causa. Tandemque inter eos convenit, ut sacra ecclesiæ vasa pro redemptione urbis darentur : in quibus erat crux, quam Justinianus ac Theodora eo miserant. His ad Chosdroëm perlatis, sciscitatur Chosdroës ex sacerdote et ex Persis, qui una cum illo ad eam rem missi fuerant, nihilne amplius superesset. Tum quidam ex iis, qui mentiri consueverant, respondit, alios præterea thesauros esse, ab oppidanis, qui pauci admodum erant, occultatos. D Porro ex sacris thesauris, qui comportabantur, aureum quidem vel argenteum vas nullum relictum fuerat, sed alterius præstantioris materiæ, ac Deo prorsus dicatæ, sanctissimæ scilicet reliquiæ invicti martyris Sergii, in oblonga quadam arca argento cooperta reconditæ. His inductus Chosdroës, cum universum exercitum urbi admovisset, repente per omnem ambitum murorum innumerabilis visa est militum multitudo, cum clypeis urbem defendentium. Quo conspecto, hi, qui a Chosdroë missi fuerant, reversi sunt, et numerum et armaturæ genus non sine admiratione referentes. Chosdroës vero, postquam iterum sciscitatus paucos admodum in urbe remansisse didicit, eosque aut senes aut parvulos, robustis videlicet omnibus e medio sublatis, hujus miraculi auctorem esse Martyrem intellexit. Atque ob id metu perculsus, admiratusque Christianorum fidem, in regnum suum reversus est. Aiunt etiam illum sub exitum vitæ, sacro regenerationis lavacro initiatum fuisse.

Euagrius tradit, idque, etsi interim de miraculo, quod pariter tradit, quodque

75 *Hæc Euagrius; ac sacra quidem, ut scribit,* S. Sergii *ossa in capsa oblonga, argento obtecta, Resaphæ, cum civitatem hanc Chosroës obsideret, asservata fuisse, scriptori huic asserenti credo : verum an prodigio, quod præterea hic narrat, quodque, ut apparet,* S. Sergio *attribuendum foret, factum sit, ut obsidione, qua a Chosroë, Persarum rege, premebatur, liberata fuerit Sergiopolis, potest non immerito revocari in dubium. Procopius enim, qui bellicæ isti expeditioni, anno* 542, *uti ad hunc annum Pagius in Criticis recte docet, a Chosroë susceptæ, synchronus vixit, nullam plage prodigii illius mentionem uspiam facit, causaque longe diversa, ut Persæ, obsidionem, de qua hic, solvere fuerint compulsi, factum esse, lib.* 2 *de Ædificiis cap.* 9, *et lib.* 2 *de Bello Persico cap.* 20 *memoriæ prodit, in Priori quidem Opere paucis hisce supra adhuc datis verbis utens,* Chosroës Persarum rex, cum urbis *(Sergiopolitanæ scilicet)* capiendæ percupidus, magnis illam copiis circumsedisset, munitionis firmitate prohibitus, re infecta, obsidionem solvit; *in posteriori vero rem fusius hoc modo pertractans :* Vere primo Chosroës, Cabadis filius, tertium in fines Rom. irrupit cum ingenti exercitu, secundum Euphratem a dextra labentem iter habens. Ubi F Medorum copias adesse proxime audivit Candidus Sergiopolitanus antistes, sibi civitatique metuens, quod Chosroï promissa ad diem non præstitisset, hostium castra ingressus eum obsecravit, ne sibi ob hanc causam iratus esset : nunquam se habuisse pecuniam : propterea recusasse ipso initio Surenos redimere : nec precibus, quamvis enixe repetitis, tantillum profecisse apud Justinianum Aug.

cum iis, quæ scribit Procopius, non satis congruit,

76 Nihilominus Chosroës ipsum habuit in custodia, et in ejus corpus cruciatu acerbissimo sæviens, majorem duplo, quam pacto convenerat, summam exigere voluit. At ille petiit supplex, ut Sergiopolin mitterentur, qui quidquid esset supellectilis pretiosæ in templo urbis acciperent. Id cum fieri jussisset Chosroës, una quosdam e suo comitatu Candidus misit. Acceptis in urbem, quos rex destinaverat, multa e sacro thesauro Sergiopolitani dedere, aliud sibi nihil reliquum factum asseverantes. Verum Chosroës multo plura deberi sibi contendens, negavit, se illis contentum esse. Quare misit suorum manum, specie quidem, ut civitatis opes perscrutarentur

A perscrutarentur; re autem eo consilio, ut ipsam occuparent. Quoniam vero in potestatem Persarum ventura Sergiopolis minime erat; Saracenus quidam Christianus et Alamundari imperio subditus, cui nomen Ambro, noctu ad urbis muros accessit, fraudeque indicata, hortatus est cives, ut Persas nequaquam reciperent. Itaque inanes ad Chosroëm redierunt illi, quos ipse miserat. Hac repulsa graviter offensus, expugnandæ urbis consilium cepit: eo mox exercitum senis millibus constantem proficisci, obsidium facere, et in muros dare impressionem jussit. Quo illi cum pervenissent, manum operi admoverunt. Ac fortiter quidem initio resistebant Sergiopolitani; post tamen collapsi animis et Martis aleam reformidantes, deditionem meditabantur: neque enim plus ducentos milites habebant. Sed Ambrus iterum de nocte progressus ad mœnia, compulsos aquæ penuria Persas obsidionem intra biduum soluturos significavit. Quapropter oppidani in colloquium cum hostibus non venerunt. Barbari autem castra moverunt, exusti siti, seque retulerunt ad Chosroëm: qui Candidum deinceps nunB quam dimisit.

ambigi non immerito possit, indubitatum apparet, uti etiam a Chosroë

77 *E mente itaque Procopii, non prodigio, sed partim mœnium firmitate, partim aquæ penuria factum est, ut Chosroës, Persarum rex, a Sergiopolis obsidione recedere fuerit coactus. Quare, cum Procopius, ut jam dictum, rei huic, anno Christi, ut pariter dictum,* 542 *gestæ, synchronus exstiterit; Euagrius vero, utpote qui non prius quam seculo sexto senescente floruerit, quadraginta ut minimum annorum spatio ab ea remotus vixerit, est sane, cur, an huic scriptori, obsidionem Sergiopolitanam prodigio, quod allegat, solvere fuisse Persas coactos, asserenti, assentiendum sit, non immerito dubitetur. Verum utcumque res hæc habeat, id equidem, quod idem Euagrius verbis recitatis de* S. Sergii *reliquiis, in capsa oblonga, argento obtecta, Sergiopoli, cum a Persis civitas hæc obsideretur, asservatis, singularique hasce custodiendi Sergiopolitanorum cura memoriæ prodit, sat certum apparet, nec rem hanc falsi utcumque, ut consideranti patebit, suo scribendi modo, qui verbis ejus proxime recitatis exprimitur, suspectam Procopius reddit. Quod cum ita sit, luculentum enimvero aliud venerationis erga* S. Sergium *seculo sexto delatæ argumentum e laudato Euagrio* C *habemus. At vero idem hic scriptor longe etiam certiora, utpote quibus et ipsemet synchronus exstiterit, eximiæ plane erga* S. Sergium *seculo sexto ad finem jam vergente ab altero Chosroë Persarum rege delatæ venerationis argumenta suppeditat. Erat hic, ut laudatus Euagrius lib.* 4, *cap.* 17 *docet, Hormisdæ, Persarum regis, filius, cumque in subjectas Romano imperio terras, a Mauritio imperatore suppetias adversus Persas sibi rebelles postulaturus venisset, intellexissetque,* S. Sergium *postulatis eorum, qui ad se confugerent, annuere, crucem auream, si exercitus, quem adversus inimicum suum, nomine Zadespram, mittebat, vivum eum aut mortuum sibi sisteret, sancto Martyri promisit. Chosroës erat Ethnicus; verum, cum Deus etiam, ut Tillemontius tom.* 5 *Monument. pag.* 494 *recte ait, maxime perversos, atque ipsos etiam, quando ipsi placet, dæmones, dum non nisi de temporalibus mundi hujus rebus agitur, exaudiat, Chosroës primo regni sui anno, qui ab exeunte anno* 590, *ut Pagius in Criticis docet, ad exeuntem item annum* 591 *excurrit, septima Januarii die votum emiserat, sequentisque Februarii nona die Zadesprami caput, ad se delatum, summo animi gaudio accepit, nec dudum post regnum suum recuperavit.*

AUCTORE C. B.

Sergio, cum hunc in se benevolum fuisset expertus, varia donaria,

78 *Adi pro hisce fere omnibus Euagrium Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 4, *cap.* 17, *et* 21; *e quo posteriori loco præterea etiam intelliges, primo quidem Chosroëm, regno suo recuperato, non tantum crucem auream, ad quod ex voti religione erat obstrictus, Resaphensi* S. Sergii *ecclesiæ donasse, verum etiam huic, quam quondam, ut supra vidimus, Sergiopolitani Chosroæ seniori, Cabadæ filio, tradere fuerant compulsi, crucem itidem auream, in regni sui thesauris inventam, restituisse; deinde vero eumdem regem, cum alias etiam in se beneficum* S. Sergium, *facto ei voto, fuisset expertus, egregie erga hunc gratum sese ac reverentem exhibuisse, missis ad Resaphense sancti Martyris templum donariis, non modo ad quæ ex voti religione tenebatur, verum etiam aliis pretiosissimis. Cum laudatum vigesimum primum Historiæ Ecclesiasticæ Euagrianæ caput, luculentissima sane insignis prorsus* S. Sergio *seculo sexto delatæ venerationis argumenta suppeditet, plurimumque ad ejusdem Sancti nostri gloriam conducat, non possum, quin id integrum huc transcribam. Atque ad hoc* E *quidem potissimum etiam moveor, quod instrumenta, quibus ipsemet Chosroës modo assertis fidem facit, nec pauca, ad Sancti honorem facientia profert, complectatur. Hisce itaque e versione Valesii Latinis verbis concipitur:* Ceterum Chosdroës cum regnum suum recuperasset, crucem auro multo et pretiosis lapidibus exornatam, in honorem invictissimi martyris Sergii ad Gregorium misit: quam Theodora quidem uxor Justiniani eidem Martyri dedicaverat: Chosdroës vero una cum aliis thesauris diripuerat, sicut a me superius commemoratum est.

uti inscriptiones, quæ hisce abs illomet additæ

79 Aliam præterea crucem auream idem Chosdroës misit, cui litteris Græcis hæc inscripsit. „ Ego Chosdroës rex regum, filius Hormisdæ, quo tempore per diabolicam operationem „ et malitiam infelicissimi Varami et equitum, „ qui una cum illo erant, ad Romanorum ditionem me contuli: et quoniam infelicissimus „ Zadespram cum exercitu Nisibim advenerat, „ sollicitaturus equites Nisibenos, ut a nobis deficerent nosque oppugnarent; nos quoque equites misimus ad oppidum Charchas una cum „ duce. Et quoniam audieramus, venerabilem ac F „ celeberrimum S. Sergium cuncta largiri, quæ „ ab ipso postularentur; anno primo regni nostri, die septimo mensis Januarii, per genium ejusdem Sancti postulavimus, pollicentes, si equites nostri Zadespram occidissent aut certe vivum cepissent, nos crucem „ auream lapillis distinctam ad ejus ædem missuros esse, ob venerandum ejus nomen. Nono „ autem die mensis Februarii equites nostri caput ejusdem Zadespram ad nos attulerunt. Voti igitur nostri compotes facti, quo res manifesta omnibus fiat, nec ullus dubitandi locus „ relinquatur, in venerandissimo ejus nomine „ crucem hanc a nobis factam, una cum ea, quæ „ olim ab Imperatore Romanorum Justiniano „ ad ejusdem Sergii ædem missa est, postea vero „ bello inter duas respublicas exorto, a Chosdroë „ Cabadis filio, patre nostro huc allata, et in thesauris nostris reperta est, misimus in ædem venerandissimi sancti Sergii. „ Has cruces Gregorius *(patriarchæ nempe Antiochenus, qui, quemadmodum*

AUCTORE C. B.

admodum in chronologica patriarcharum Antiochenorum Historia, Operis nostri tom. VI *Julii præfixa, pag.* 98 *est videre, ab anno* 570 *ad annum* 593 *sedit)* non sine consensu imperatoris Mauricii cum accepisset, cum ingenti pompa in Ecclesia sancti Martyris dedicavit. Nec multo post idem Chosdroës alia quoque dona ad eamdem ecclesiam misit, et in aureo disco hæc Græco sermone jussit inscribi.

fuerunt, hicque recitantur,

80 « Ego Chosdroës rex regum, filius Hormisdæ, ista in hoc disco inscribenda curavi, non ut ab hominibus conspicerentur, nec ut amplitudo venerandi nominis tui sermonibus meis innotesceret, sed tum ob rerum, quæ inscriptæ sunt, veritatem, tum ob multa et maxima beneficia, quibus me affecisti. Felicitatis enim loco mihi est, quod nomen meum in sacris vasis tuis incisum reperiatur. Cum essem in loco, qui dicitur Beramais, postulavi a te, Vir sancte, ut mihi opem ferres, utque Sira in utero conciperet. Et quoniam Sira quidem Christiana erat, ego vero gentilis, lex quidem nostra nobis minime permittebat, ut Christianam uxorem haberemus. Ego tamen ob meam erga te benevolentiam, hujus mulieris causa legem neglexi, eamque præ cæteris uxoribus meis præcipuo amore dilexi, atque in dies magis magisque diligo. Itaque decrevi benignitatem tuam nunc implorare Vir sancte, ut illa gravida fieret. Postulavi igitur et votum nuncupavi, si Sira gravida facta esset, me crucem, quam illa gestat, ad venerandam ædem tuam dono missurum esse. Hanc ob causam ego et Sira constituimus, in memoriam nominis tui, Vir sancte, hanc crucem retinere. Et pro illa æstimationem ejus, quæ quater mille et quadringentos stateres milliarenses minime excedit, quinque staterum millia transmittere decrevimus. Ex quo autem hoc apud me votum concepi et hæc mecum ipse cogitavi, quoadusque Rosumchosdrum perveni, non plures, quam decem dies effluxerunt, cum tu, vir sancte, non quod ego id meritus essem, sed pro tua benignitate, noctu mihi in somnis apparuisti, terque mihi affirmasti, gravidam fore Siram.

fidem faciunt,

81 « Atque ego in eadem visione tertio tibi respondi, Recte. Et quoniam ea, quæ a te postulantur, tribuis, ex eo die Sira non sensit muliebria. Ego vero de hac re fortasse dubitassem, nisi verbis tuis credidissem, quoniam vir sanctus es, et donas, quæ petuntur, Siram deinceps non esse sensuram muliebria. Ex eo igitur virtutem visionis, et veritatem eorum, quæ abs te prædicta sunt, deprehendi. Quamobrem illico crucem ipsam et ejus pretium ad venerandam ædem tuam transmisi, jubens ut ex ejus pretio discus unus et poculum unum fiat ad usum sacrorum mysteriorum : crux item, quæ in sacro altari defigatur et turibulum : cuncta ex auro. Velum præterea hunnicum auro exornatum. Qui vero ex supradicto pretio reliqui fuerint milliarenses, eos ad sacram ædem tuam volumus pertinere, ut per genium tuum, Vir sancte, cunctis in rebus, sed præcipue in hac petitione mihi et Siræ auxilium feras et quod intercessione tua nobis contigit, id misericordia benignitatis tuæ, ex utriusque nostrum sententia ad perfectionem perveniat. Quo scilicet ego et Sira, cunctique mortales in potentia tua spem ac fiduciam collocemus atque in te credamus. »

bis fuisse oblata, Atque id primo quidem, uti e Simocatta

82 *De donariis, isthoc jam dato Historiæ Euagrinæ capite recensitis, quæ an Chosroës, Hormisdæ filius, Persarum rex,* S. Sergio *vere obtulerit, dubitare sane, quæ eodem illo capite suppeditantur, non sinunt, lib.* 5 *Historiarum cap* 13 *et* 14 *etiam tractat, qui seculi* VII *initio ac proin haud diu admodum post Euagrium floruit, Theophylactus Simocatta, binas etiam, quas idem pariter, quod modo recitavi, Historiæ Ecclesiasticæ Euagrianæ caput complectitur, inscriptiones recitans; licet autem has, quæ Græce scriptæ, missisque a Chosroë ad Resaphensem* S. Sergii *ecclesiam donariis incisæ fuisse ab Euagrio traduntur, epistolarum dumtaxat, quæ additæ hisce fuerint, nomine perperam distinguat, earumdem tamen posteriorem emendatiorem, ut apparet, exhibet quantum ad verba, quibus Chosroës de oblata sibi* S. Sergii *apparitione, conjugisque Siræ prægnatione loquitur. Hæc enim, at non item illa, quibus id apud Euagrium Chosroës facit, sensum dilucidum minimeque implexum generant, utpote ex interpretatione, quam ipsemet adornavi, sequentibus hisce respondentia verbis Latinis :* Sancte, non quod ego id essem meritus, sed ex benignitate mihi te in visione nocturna spectandum dedisti, tertiumque dixisti, Siram esse gravidam; ac ego in eadem visione tertium tibi respondi dicens : Bene est, bene est, bene est. Atque ex virtute tua ac misericordia propterque summe venerandum nomen tuum, et quia eorum, quæ a te petuntur, dator es, Sira ab illa die, quod feminis evenire solet, non vidit. Ego autem hac de re *(de Siræ scilicet prægnatione)* non dubitavi, sed verbis tuis fidem adhibui; et cum illa postea, quod bonus sis verusque eorum, quæ a te postulantur, dator, menses suos passa non esset, hinc visionis vim, eorumque, quæ a te dicta fuerant, veritatem perspexi.

colligitur; anno 591, *secundo autem anno* 593 *evenit,*

83 *Nec tantum, quod jam dictum, Simocatta quantum ad posteriorem e duabus, quæ donariis, a Chosroë ad Resaphensem* S. Sergii *ecclesiam missis, fuere incisæ, inscriptionibus præstat; verum etiam crucem auream, quam una cum sublata olim per Chosroëm, Cabadæ filium, cruce aurea Chosroës* S. Sergio *primum obtulit, posterioris hujus crucis vertici fuisse affixam, disertis verbis docet, eaque præterea, ut alia, minus notatu digna, quibus ab Euagrio differt, prætaream, suppeditat, e quibus fas sit eruere simul et annum, quo donaria hæc, et annum item, quo donaria alia, in posteriori e duabus dictis inscriptionibus expressa, ad Resaphensem* S. Sergii *ecclesiam a Chosroë missa fuerint. E duabus enim inscriptionibus illis priori, in qua, sese post acceptum anno regni sui primo, nono Februarii die, Zedesprami occisi caput Resaphensi* S. Sergii *ecclesiæ crucem auream donasse, Chosroës prodit, in medium adducta, mox subjungit, eumdem Chosroëm anno proximo, Siram, quam sibi connubio copularat, reginam publice appellasse, annoque deinde tertio pro prole ex hac suscipienda* S. Sergio *martyri supplicasse, nec ita dudum post, cum hunc iterum ea in re benevolum erga se fuisset expertus, ad Resaphensem ejus ecclesiam donaria secundo misisse : quæ cum ita habeant, primusque Chosroïs regni annus ab exeunte anno* 590 *ad exeuntem item annum, ut supra docui,* 591 *excurrerit, consectarium e Simocatta est, ut a Chosroë ad Resaphensem* S. Sergii *ecclesiam donaria*

A *donaria mitti contigerit, anno quidem* 591, *quæ in priori, anno autem* 593 *aut certe non multo post, quæ in posteriori e duabus præfatis inscriptionibus recensentur.*

nec, quin Chosroës, qui tamen Christianam fidem amplexus non est,

84 *Porro quæcumque proxime recitatum Historiæ Ecclesiasticæ Euagrianæ caput suppeditat, ea pariter in Historiæ Ecclesiasticæ a se concinnatæ lib.* 18 *cap.* 21 *et seq. Nicephorus Callistus intulit, uti etiam in Ecclesiasticos, quos concinnavit, Annales ad annum proxime dictum* 593 *Baronius; posterior autem hic scriptor e Christophorsoni versione transcriptis, quibus Euagrius postremo transcriptum, quo ea complectitur, caput claudit, sequentibus hisce verbis*, Hæc donaria a Chosroë oblata ea loqui videntur, quæ eum prophetia Balaam consentiunt: Quod plane Dei Providentia factum est, ut gentilium linguæ verba salutaria proferrent, *mox subjungit:* Digna quidem, quæ cubitalibus, ut aiunt, litteris formarentur, quo novatores magis rubore suffusi taceant, cum etiam ab infidelibus et idololatris redarguantur in veneratione sanctissimæ Crucis et cultu sanctorum Martyrum, dum talia lo-
B quitur ethnicus, sua tamen conscientia Christianus, veritus publice profiteri, quid sentiret, ne rebellem experiretur populum, quem omnibus demulcere officiis hoc sui regni exordio satagebat. *Hæc Baronius, et recte sane. Utinam modo, quam noscebat, fidei veritatem tandem Chosroës fuisset professus, nec miser in infidelitate infelicem in modum occubuisset! Sunt quidem, qui Chosroëm Christiana sacra fuisse amplexum, litteris mandarint; verum hosce a vero procul aberasse, luculenter evincunt, quæ Chosroës postmodum, suscepto contra Orientale imperium, quo Mauritii imperatoris, cujus auxilio regnum suum recuperarat, necem ulcisceretur, crudelissimo bello, in Christianos gessisse noscitur.*

Sancto etiam templum exstruxerit, dubium apparet,

85 *Princeps hic interim non tantum supra recensitis donariis gratum sese ob accepta benefici a erga* S. Sergium *exhibuit, verum etiam exstructo in ejus honorem templo. Ita apud Assemanum in Bibliotheca Orientali tom.* 3, *part.* 1, *pag.* 412 *docet Barhebæus. En ejus verba.* Ædificavit autem, *inquit*, Chosroës tria amplissima templa, alterum Deiparæ, Apostolorum alterum, tertium S. Sergii martyris, quæ et patriarcha Antiochenus consecravit. *Non raro quidem, ut in præfato Opere Assemanus ostendit, a veritate Barhebræus aberrat, ast, vera illum hic prædicare,*
C *reor, quod ei etiam suffragetur Abul-pharajius, in Dynastiarum Historia, anno* 1663 *Oxoniæ typis vulgata, pag.* 98 *diserte tradens, Miyapharekini templum* S. Sergio *martyri a Chosroë fuisse exstructum.* Romanis, *inquit de Chosroë loquens*, etiam Daram et Miyapharekinum restituit, duoque Christianis templa Miyapharekini extruxit, alterum nomini beatæ Virginis, alterum nomini Mar Sergii martyris dicatum. *Chosroëm Romanis duas civitates dedisse, Euagrius Hist. Eccl. lib.* 6, *cap.* 19 *memoriæ etiam prodit; cum autem alteram ex his etiam* Daram, *alteram* Martyropolim *vocet, dubitandum non est, quin hanc ipsam civitatem, quæ, ut Procopius lib.* 3 *de Ædificiis cap.* 2 *docet, in Armenia ad flumen Nymphium sita est, per* Miyapharekinum *Abulpharajius designet, dictam scilicet civitatem, quam a Saracenis* Miepherkin *nominari Baudrandus in Lexico Geographico affirmat, deducto a lingua Saracenica seu Arabica nomine sic appellans. Atque ita ex Albulpharajio modo habemus, non tantum* S. Sergio *templum Chosroëm exstruxisse, verum etiam quo loco id fecerit.*

AUCTORE C. B.

iisque seculo VI *duo adhuc alia loca sibi in Oriente sacra habuit.*

86 *Porro in Actis S. Anastasii Persæ, anno* 628 *martyrio in Assyria coronati, ad diem* XXII *Januarii apud nos datis, num.* 35 *monasterii* S. Sergii, *quod a Bethsaloë, Assyriæ oppido, sex milliaris a Discartas seu Dastager Chosroïs palatio, dissito, unico dumtaxat, uti in Commentario Actis illis prævio num.* 12 *docuimus, milliario abfuerit, mentio instituitur, et in Elogio sanctæ Cholinduch, ad* XIII *Julii diem apud nos etiam dato, oratorium* S. Sergii, *quod, cum Sancta illa seculi* VII *initio ad Dominum migravit, Daram inter et Nisibim, Mesopotamiæ civitates, exstiterit, commemoratur. Quare, cum et hoc oratorium a monasterio* S. Sergii, *in Actis S. Anastasii commemorato, et a bini hisce locis sacris templum, quod* S. Sergio *a Chosroë fuisse exstructum, Barhebræus et Abul-pharajius scribunt, ex jam assignato, quem habent, situ diverso palam sit distingui, præter Resaphensem ecclesiam tria adhuc alia innotescunt loca sacra, quæ* S. Sergius *jam inde a seculo septimo, verosimiliterque etiam jam inde a sexto nomini suo in Oriente consecrata habuerit. Sed hæc de insigni venera-* E
tione, quam S. Sergio *nominatim ibidem tunc fuisse delatam, Gregorii Turonensis textus, § seq. proxime recitandus, etiam evincit, jam dicta sufficiant; ad Occidentem modo gradum faciamus.*

§ VI. Veneratio Sanctis, ac nominatim S. Sergio, seculo sexto ac paulo serius, etiam in Occidente, delata.

E Gregorio Turonensi, cujus hic verba dantur,

Q*uæ* S. Sergio *insignis plane, uti hactenus adducta ostendunt, in Oriente seculo sexto fuit nominis celebritas, ea quoque ad Occidentem eodem seculo sese extendit. Res ex § præsenti dicendis patescet. Gregorius Turonensis, qui seculo* VI *floruit, in Opere, quod de Gloria Martyrum inscribitur, lib.* I, *cap.* 97 *de nostro* S. Sergio *(neque enim de alio Sancto homonymo eum vel hic, vel locis infra citandis tractare, cuiquam hactenus visum est) ita scribit:* Sergius quoque martyr multa signa in populis facit, cu- F
rans infirmitates, sanansque languores fideliter deprecantium. Unde agitur, ut ex hoc ingenti basilicæ *(Resaphensem* S. Sergii *ecclesiam a Gregorio hic commemorari, dubitandum non apparet)* vel promittantur vota, vel munera deferantur, ex quibus nihil omnino licet subtrahere aut auferre. Quod si quis fecerit, mox judicium aut noxæ aut mortis incurrit. Ob hanc vero devotionem multi res suas Sancto devovent, scilicet ut ejus virtute munitæ non diripiantur a malis. Denique anus erat exigua, et credo Euangelicæ illius pauperculæ similis, quæ quondam duo minuta, cum nihil aliud haberet, in gazophylacium devote jactavit. Ergo hæc pauculos gallinarum pullos habebat, quos ex voto basilicari ditioni subdiderat, daturæ domo ipsius, cum necessitas flagitasset. Igitur eum ad festivitatem Sancti multi populi advenissent, duo conventione facta, qui hos pullos olim viderant, unum furto subtrahunt, incisoque capite, detractis

AUCTORE C. B.

ctis plumis, truncatisque pedibus, positum in vase cum aqua super ignem levant, instanterque succendunt. Fervet autem latex validissime, sed caro furtiva non coquitur. Etiam fervendo aqua consumitur, nec prorsus pullus ille mollitur. Tentant crebro manibus, et unguem conantur infligere, sed duriorem sentiunt, quam misissent. Interim adsunt convivæ evocati ad epulum, nullatenus sumpturi de apparatu. Extat mensa niveis velata mantilibus, opere plumario exornata. Conversis cibis in novam duritiem, catinus, lymphis sæpe diluitur, sed nihil coctum, quod in eo exhibeant, invenitur, sicque novo miraculo epulis redactis in saxum, confusis invitatoribus, verecundantibus invitatis, a cœna cum pudore discessum est.

illustre admodum S. Sergii nomen seculo sexto in Galliis fuisse, intelligitur;

88 *Hactenus Gregorius : ait autem tom.* 5 *Monumentorum Ecclesiasticorum pag.* 496 *Tillemontius, miraculum, quod sanctus ille Turonensis antistes verbis recitatis refert, simplicitati seculi, quo Gregorius vivebat, magis congruere, quam seculi septimi decimi, quo ipsemet laudata Monumenta Ecclesiastica contexuit, subtilitati.*
B *Et vero cum Gregorius incertis narrationibus fidem subinde adhibuisse noscatur, dubitari non immerito* [*potest, an ex ambiguæ dumtaxat fidei rumore præfatum miraculum non intellexerit, maxime*] *cum id, si vere evenerit, non in Gallia, sed in Syria longissime a loco, quo Gregorius commorabatur, dissita acciderit, uti ex ipso verborum, quibus a Gregorio narratur, contextu apparet. Verum etsi res ita habeat, nec, quæ hic Gregorius memoriæ prodit, ad Galliam spectent, ex eo tamen, quod a Gregorio, seculi* VI *scriptore, memorentur, notaque proinde ac credita in Gallia tum fuerint, illustre admodum hoc ipso seculo* S. Sergii *nomen in regno illo fuisse, colligendum apparet. Adhæc, unde id ipsum etiam pari de causa colligas, idem Gregorius lib.* 7 *Historiæ Francorum cap.* 31 *etiam refert, in Oriente exstitisse regem, qui, majori* S. Sergii *digito munitus, illustrem de inimicis suis victoriam reportarit. Non quidem quis rex is fuerit, edicit, certeque, quo minus in Chosroës, Persarum rex proxime memoratus, esse potuerit, ratio temporis, uti partim ex jam dictis, partim ex dicendis pronum erit eruere, omnino impedit. Verum etsi id ita sit, rei tamen*
C *hujus, quemadmodum addit, relatione factum est, ut Gundobaudus, qui pro Clotharii primi, Francorum regis, anno* 564 *vita functi, filio sese gerebat, partemque proinde in hujus hæreditate sibi deberi contendebat, reliquiarum* S. Sergii *partem sibi desiderarit. Cum vero Burdegalæ, ubi Gundebaudus tunc versabatur, in mercatoris Syriaci domo notabilis reliquiarum* S. Sergii *portio magna veneratione asservaretur, partem ex ea sibi Gundobaudus obtinuit; quod qui factum sit, Gregorius loco cit. exponit, cujus verba, quod ad* S. Sergii *gloriam ex dicendis multum faciant, aliaque, quæ jam proxime dixi, memoriæ prodant, huc transcribo.*

e Mummoli autem, quod ab eodem etiam Gregorio

89 *Sic itaque ibidem Gregorius habet :* Erat tunc temporis Gundovaldus in urbe Burdegalensi a Bertchramno episcopo valde dilectus. Inquirens autem quæ ei causæ solatium præbere possent, narravit quidam, quod aliquis in partibus Orientis rex, ablato sancti Sergii martyris pollice, in dextro brachio corporis sui seruisset. Cumque ei necessitas ad depellendum inimicos obvenisset, in hoc confisus auxilio, ubi dextri lacerti erexisset ulnam, protinus multitudo hostium, quasi Martyris oppressa virtute, labebatur in fugam. D Hæc audiens Gundovaldus inquirere diligentius cœpit, puisnam esset in eo loco, qui reliquias sancti Sergii martyris meruisset accipere. Interea proditus ab episcopo Bertchramno Eufrouius negotiator per inimicitiam, quia invitum aliquando eum totonderat, inhians facultati ejus. Quod ille dispiciens, ad aliam urbem transiens, cæsarie crescente, regreditur. Ait ergo episcopus : Est hic quidam Syrus, Eufronius nomine, qui, de domo sua ecclesiam faciens, hujus Sancti reliquias collocavit, et plurima ex his signa, virtute Martyris opitulante, conspexit. Nam cum tempore quodam Burdegalensis civitas maximo flagraret incendio, hæc domus, circumdata flammis, nullatenus est adusta. Ista eo dicente, statim Mummolus cursu rapido cum episcopo Bertchramno ad domum Syri accedit, vallatoque homine, pignera sibi sancta præcepit ostendi. Negat ille. Tamen cogitans, quod pro malitia aliqua ei hæ pararentur insidiæ, ait : Noli fatigare senem, nec Sancto inferre injuriam : sed, acceptis a me centum aureis, abscede. Illo quoque insistente, ut sanctas videret reliquias, ducentos aureos E obtulit, et nec sic obtinuit, eum recedere, nisi ipsa pignera viderentur.

hic narratur, facinore ibidem etiam tunc

90 Tunc Mummolus elevari ad parietem scalam jubet. (Erant enim in sublimi parietis contra altarium in capsula reconditæ) diaconum suum scandere præcepit. Qui per gradus scandens scalæ, adprehendens capsam, ita tremore concussus est, ut nec vivens putaretur ad terram reverti. Attamen accepta, ut diximus, capsula, quæ de pariete pendebat, detulit. Qua perscrutata, Mummolus os de Sancti digito reperit, quod cultro ferire non metuit. Posito enim desuper cultro, et sic de alio percutiebat. Cumque post multos ictus vix frangi potuisset, divisum in tres partes ossiculum diversas in partes dilabitur. Credo, non erat acceptum Martyri, ut hæc ille contingeret. Tunc, flente vehementius Euphronio, prosternuntur omnes in orationem deprecantes, ut Deus dignaretur ostendere, quæ ab oculis fuerant humanis ablata. Post orationem autem repertæ sunt particulæ, ex quibus una Mummolus adsumta abscessit : sed non, ut credo, cum gratia Martyris, sicut in sequenti declaratum est. *Eventus enimvero,* F *uti hic in fine Gregorius innuit, luculentissime probavit, audax temerariumque, quod verbis recitatis refertur, Mummoli ducis facinus* S. Sergio *neutiquam placuisse. Neque enim vel Mummolus vel Gundobaldus, in cujus potissimum gratiam hic illud commiserat, ex ablatis sancti Martyris reliquiis ullum commodum retulit, ea rumve, quod expectarant, virtute de hostibus triumpharit, sed ambo Convenis, exercitu civitati huic a Guntchramno Francorum rege admoto, anno* 585 *interierunt, uti ex laudato Gregorio in Annalibus Ecclesiasticis Francorum ad dictum annum num.* 7 *docet Cointius.*

magni factum fuisse ejus patrocinium, palam est.

91 *Verum etsi ita infeliciter tam Gundobaldo, quam Mummolo res cesserit, liquet tamen vel ex ipso, utut minime probando, posterioris hujus, quod ex Gregorio retuli, facinore, quam potens apud Deum* S. Sergii *patrocinium in Gallia existimatum tunc fuerit, ut sane, quin et tunc etiam magna in veneratione ibidem sanctus Martyr exstiterit, dubitandum non sit. Verum quo circiter anno temerarium, quod retuli, Mummoli facinus fuit patratum. Gregorius Turonensis*

AUCTORE C. B.

A *sis lib. 6 Historiæ Francorum cap. 24 de Gundobado sic scribit:* Hic cum natus esset in Galliis, et diligenti cura nutritus, ut regum istorum mos est, crinium flagellis per terga dimissis, literis eruditus, Childeberto regi a matre repræsentatur, dicente ea: Ecce, inquit, nepotem tuum, Clothacarii regis filium, et quia invisus habetur patri, suscipe eum, quia caro tua est. Quem ille, eo quod illi filii non essent, accipiens retinebat secum. Nunciantur hæc regi Clotachario, misitque fratri nuncios dicens: Dimitte puerum, ut veniat ad me. Nec moratus est, juvenem fratri direxit. Quo viso, Chlothacharius jussit tonderi comam capitis ejus, dicens: Hunc ego non generavi. Igitur post Chlothacharii regis obitum a Chariberto rege susceptus est. Quem Sigebertus arcessitum iterum amputavit comam capitis ejus, et misit eum in Agrippinensem civitatem, quæ nunc Colonia dicitur. Ille quoque, ab eo loco dilapsus, demissis iterum capillis, ad Narsetem abiit, qui Italiæ tunc præerat, ibique, uxore accepta, filios procreavit, et ad Constantinopolim accessit.

facinus illud vel anno 582 vel aliquo e tribus seqq. evenit,

B 92 *Hæc ad annum 562 Cointius supra laudatus in præfatis Francorum Annalibus refert, ac deinde, narrato ad annum 582, num. 10 Gundobaudi seu Gundobaldi aut etiam (varie enim a variis hoc nomen exaratur) Gundobadi e civitate Constantinopolitana in Galliam reditu, ad annum 585 num. 2 et seqq. e Gregorio Turonensi exponit, qui idem Gundobadus hoc anno pro regni, quam sibi e patris sui, uti obtendebat, Clotharii hæreditate deberi contendebat, parte adispiscenda bellum civile, Mummolo supra memorato, qui antea contra Saxones Longobardosque virtute bellica, hisce devictis, inclaruerat, aliisque nonnullis ducibus sibi adjunctis, in Gallia concitarit, misereque in hoc una cum Mummolo aliisque, qui partes ejus fuerant amplexi, ipso anno 585 perierit. Jam vero cum hæc ita, et quidem ad annos, a Cointio (neque enim quidquam scriptoris hujus calculum suspectum hic reddit) annotatos, habuerint, nec, quemadmodum e supra recitatis Gregorii Turonensis verbis liquet, Mummolus prius, quam sese Gundobado, quod certe ante annum 582 non evenit, adjunxisset, asservatas Burdigalæ apud Euphronium mercatorem* C *Syriacum sacras* S. Sergii *exuvias invaserit, partimque abstulerit, consectarium est, ut id vel anno 582, quo Gundobadus Constantinopoli in Galliam rediit, vel aliquo e tribus sequentibus acciderit. Atque hinc modo habemus,* S. Sergium *in Galliis, si non citius, jam inde saltem ab anno circiter 582 miraculorum sanctitatisque fama inclaruisse, magnaque in veneratione ac æstimatione habitum fuisse.*

reliquiarumque S. Sergii, quam se fecisse, Gregorius scribit,

93 *Gregorius Turonensis, qui, quod jam memoravimus, temerarium Mummoli facinus nos docet, sacras etiam* S. Sergii *reliquias in ecclesiæ, S. Perpetuo, decessorum suorum uni, Turonis dedicatæ, baptisterio deposuit, uti ipsomet Historiæ Francorum lib. 10 affirmat. En, quibus id ibidem facit, verba.* Basilicas, *inquit*, sancti Perpetui adustas incendio reperi, quas in illo nitore vel pingi vel exornari, ut prius fuerant, artificum nostrorum opere imperavi. Baptisterium ad ipsam basilicam ædificari præcepi, in quo sancti Joannis cum Sergii martyris reliquias posui. *Ita Gregorius; verum unde, quas sese in ecclesiæ S. Perpetui baptisterio deposuisse ait, reliquias acceperit, non edicit. Portione forsan hæ minutarum fuerint partium, in quas asservatum apud Euphronium, mercatorem Syriacum, sacrum digiti* S. Sergii *ossiculum, a Mummolo, partem sibi ex hoc desideranti, multis ictibus (adi, quæ num. 90 recitavi, Gregorii verba) percuteretur, fuit dilapsum? Id enimvero mihi sat verosimile apparet, sive interim illas Gregorius ab ipsomet Euphronio dono acceperit, sive aliunde acquisierit. Ita autem animo vel idcirco comparatus sum, quod* S. Sergii *reliquias in dictæ ecclesiæ baptisterio deponi non ante contigerit, quam cum præfatum digiti* S. Sergii *ossiculum temerario Mummoli facinore varias in partes fuisset divisum, uti ex jam nunc dicendis patescet. Gregorius, quemadmodum mox iterum cit. Historiæ Francorum lib. 10 ipsemet docet, cathedralem Turonis S. Martini ecclesiam, alterumque ibidem S. Perpetuo sacram, quas ambas, cum ad sedem Turonensem accessit, incendio exustas repererat, instauravit; verosimile autem apparet, Gregorio, ut citius cathedralis sua ecclesia, quam altera, instauraretur, curæ fuisse, ac proin, cum illius instaurationi anno demum episcopatus Gregorii septimo decimo, qui cum anno Christi 590 convenit, manus ultima fuisse imposita ex iis, quæ ipsemet loc. cit. Gregorius scribit, videatur, ecclesiæ S. Perpetui instaurationem ante eumdem annum 590 consignandam non esse.* E

depositionem præcessit. Hæc interim facta est, labente adhuc seculo sexto,

94 *Jam vero cum id ita sit, nec Gregorius, uti ex ipsis ejus verbis proxime recitatis apparet,* S. Sergii *reliquias in ecclesiæ S. Perpetui, antequam hanc instaurasset, baptisterio deposuerit, consectarium est, ut id ante temerarium, quo digiti* S. Sergii *ossiculum in varias partes fuit divisum, Mummoli facinus, utpote non serius, quam anno, uti ex supra dictis liquet, 585 factum, haud evenerit. Verum etsi id ita sit, sacras equidem* S. Sergii *reliquias seculo sexto adhuc labente a Gregorio Turonensi, utpote qui vitam ultra id non protaxerit, in ecclesiæ S. Perpetuo Turonis sacræ, baptisterio fuisse depositas, indubitatum est; quod iterum, sanctum hunc Martyrem magna veneratione in Galliis jam inde a seculo isto fuisse gavisum, utcumque ostendit. Nec eam seculo proxime sequenti in eodem regno desiisse; argumento esse potest vel solum monasterium, in suburbio Andegavensi, Clodoveo II, Francorum rege, qui anno 656 obiit, regnante, in sanctorum* Bacchi *simul et* Sergii *honorem exstructum, ut Galliæ Christianæ antiquæ Scriptores tom. 4 col. 820 docent. Sunt quidem, qui monasterium illud, quod, hodieque* S. Sergii *nomine decoratum, a monachis Benedictinis inhabitatur, a Nomenoio demum, Britanniæ principe, ducentis annis serius conditum fuisse, asseverent; verum hi nullum prorsus pro se vadem antiquum allegant, falsique e Childeberti III, Francorum regis anno 711 vita functi, diplomate, quod ibidem laudati Scriptores recitant, convincuntur. Ceterum non tantum in Galliis, verum etiam in ipsa urbe Roma* SS. Sergius *et* Bacchus *summa veneratione jam inde a seculo sexto, ac forte etiam citius, fuisse videntur gavisi.* F

quo etiam, ut apparet, Romæ jam exstitit SS. Sergii et Bacchi diaconia.

95 *Etenim Anastasius Bibliothecarius lib. de Romanorum Pontificum Vitis in Gregorio tertio sic scribit:* Item diaconiam sanctorum Sergii et Bacchi sitam ad beatum Petrum Apostolum, in qua pridem parvum oratorium erat, a fundamentis *(Gregorius tertius Papa nimirum)* ampliori

AUCTORE C. B.

ampliori fabrica dilatavit, et concedens omnia, quæ in usum diaconiæ existunt, statuit perpetuo tempore pro sustentatione pauperum in diaconiæ ministerio deservire. *Cum Gregorius tertius Papa anno* 741, *uti inter eruditos convenit, obierit, sacramque Romæ* SS. Sergio *et* Baccho, *quam hic Anastasius memorat, ædem dumtaxat auxerit, seu loco antiquæ, quæ parva erat, ampliorem exstruxerit, verosimillimum apparet, eam jam inde a seculo sexto aut forte etiam citius exstitisse, ac proin* SS. Sergium *et* Bacchum *jam tum etiam Romæ loco sacro, in honorem suum exstructo, fuisse decoratos. Sed hæc de veneratione, Sanctis in Occidente etiam jam inde a seculo sexto delata, modo disseruisse sufficiat; quanto honore iidem cultuque tum Romæ, tum alibi sive in Oriente sive in Occidente sequioribus aut etiam ignotis temporibus fuerint affecti, nunc videamus.*

§ VII. Ecclesiæ locave tum Occidendentis, tum Orientis sacra, in quibus vel Sancti post seculum sextum aut certe a tempore incognito cultu ecclesiastico fuere affecti, vel sacra etiam eorum lipsana aut sunt aut fuerunt asservata.

B

Sancti suscepti ad suam Resaphensem ecclesiam peregrinationibus

Ut in hoc tractando argumento, ordinatius procedam, confusionemque, quantum fieri poterit, evitem, ecclesias, ædesve sacras, in quibus vel Sanctos nostros speciatim coli vel sacras etiam eorum possideri exuvias, memoriæ proditum invenio, antiquitatis, qua quæque in cultu illo possessioneve gaudent, ordine servato, recensebo, idcirco etiam, cum commode fieri id potuerit, postremo dumtaxat, ne hunc perturbem, commemoraturus loco eas, quæ quo tempore primum Sanctos colere sacrave eorum lipsana possidere inceperint, determinare haud queo. Hisce præmissis, rem ipsam aggredior. Frequentes fuisse seculo quinto aut sexto ad Resaphensem SS. Sergii *et* Bacchi *ecclesiam peregrinationes, supra docuimus; hasce autem nec seculo septimo et octavo desiisse, jam nunc dicenda aperient. Apud Labbeum tom.* 7 *Conciliorum col.* 382 *Stephanus monachus et librorum custos in concilio Nicæno secundo, actione quinta dixit, sibi a Dionysio, ecclesiæ Ascalonis presbytero, narratum fuisse, abbatem Joannem anachoretam aliquando ad* S. Sergium *in Arapham (ita scilicet ibidem corrupte Resapha vocatur) peregrinari soluisse.*

C

seculo VII et serius honorati adhuc fuerunt,

97 *Jam vero, cum dictum Nicænum concilium anno* 787 *celebratum fuerit, Dionysiusque presbyter, a quo sibi id narratum fuisse, Stephanus monachus tum dixit, Joanni anachoretæ, ad* S. Sergium *in Resapham peregrinari subinde solito, synchronus exstitisse videatur, consectarium est, ut, cum anachoreta iste, nomine Joannes, aut seculo octavo jam labente, aut septimo senescente, in vivis, ut apparet, exstiterit, verosimiliter etiam utroque hoc seculo Resaphensis Sanctorum nostrorum ecclesia, non secus atque id duobus seculis proxime prægressis factum fuerat, a peregrinis, ad illorum opem confugientibus, frequentari adhuc soluerit; quod an, uti in Martyrologio Romano moderno indicari videtur, hodieque fiat, pro certo asseverare non ausim. Illam interim erga Sanctos venerationem nondum seculo septimo, imo ne seculo nono quidem ac decimo, desiisse, credibile etiam apparet vel ex eo, quod tum insignis plane adhuc eorum in Oriente cultus exstiterit, prout argumento sunt tria, quæ vel amborum Sanctorum vel unius saltem* Sergii *nomini tunc ibidem exstitere dicata, seu templa seu monasteria diversa, Tagritense nimirum in Mesopotamia, Tura-Saiense, e regione positæ in Mesopotamia ad Tigrim urbis Balat situm, et Gubense seu quod in inferiori regionis Gubæ parte positum erat. Ac primum quidem ex his anno circiter* 675, *secundum autem seculo nono aut etiam citius, ac tertium denique seculo decimo fuit exstructum, uti videre est apud Assemanum in Bibliotheca Orientali tom.* 2, *pag.* 422, 127 *et* 350; *quo etiam posteriori loco invenies, in Gubensi monasterio* SS. Sergii *et* Bacchi *reliquias fuisse eodem, quo conditum id fuit, tempore depositas.* D

E

...enctaque patriarchali ecclesia sacra eorum lipsana,

98 *Atque hæc sunt, quæ de veneratione Sanctis in Resaphensi sua ecclesia post seculum sextum delata dicenda occurrunt; ad alias modo ecclesias, quæ vel eos post hoc tempus cultu ecclesiastico honoravere, vel sacras etiam eorumdem reliquias obtinuere, sermonem converto; atque ut, quem mihi præfixi, ordinem chronicum sequar, a patriarchali Venetiarum ecclesia, sita in ea, ut verosimilior habet sententia, urbis Venetæ parte, quæ Olivola olim dicebatur, quæque episcopatum ac Cathedralem basilicam complectitur, duco initium. Ughellus tom.* 5 *Italiæ sacræ edit. an.* 1653 *in Patriarchis Venetis col.* 1267 *sic scribit:* Ursus de Rivoalto, cognomento Baduarius, filius angeli et Joannis Participatii, principis Venetiarum, frater, Venetum gessit Pontificatum ann. DCCCXXI seditque annis XXXII. Hujus parentes viri devoti, inquit Dandulus, ecclesias S. Severi episcopi et S. Laurentii martyris sibi contiguas in geminas construxere, in quibus hic episcopus succedens S. Laurentii in virginum monasterium ad suum obitum commutari disposuit, eidemque sororem, virginem lectissimam, abbatissam præfecit. Hic Olivolensis Cathedralem ecclesiam sub S. Petri Apostoli nomine inchoavit, quam post quinque annos completam III Kal. Junii consecravit, et reliquias sanctorum Sergii et Bacchi in ea deposuit. *Cum quartus hic Venetiarum, aut, si antiquum, quo is olim a Venetiarum, in qua residebat, urbis parte vocabatur, nomen mavis, Olivolensis episcopus sedem hanc, ut verbis recitatis docet Ughellus, anno* 821 *occupare inceperit, annisque triginta duobus tenuerit, consectarium est, ut quod fecisse verbis recitatis idem episcopus traditur,* SS. Sergii *et* Bacchi *reliquias in cathedralem, quam Venetiis extruxerat, ecclesiam eo temporis spatio, quod inter annum* 820 *et annum* 854 *intercessit medium, transtulerit, ut computanti patebit.* F

Heraclia Venetias allata, a seculo nono,

99 *Verum unde, et quo circiter tempore illæ Sanctorum nostrorum reliquiæ Venetias fuerant advectæ? Flaminius Cornelius, senator Venetus, in Ecclesiis Venetis a se illustratis tom* 13, *pag.* 10 *sic scribit:* Eo *(Christophoro II)* ecclesiam Olivolensem administrante, Veneti, in concione publica congregati, sanxerunt anno DCCCIX ducalem sedem, de Mathemaucense urbe sublatam,

AUCTORE C. B.

A tam, in Rivoalto persistere; quibus peractis, Angelum Porticiacum ducem constituerunt. Catholicus vero dux ab Heraclia, unde originem duxerat, corpora sanctorum Sergii et Bacchi, ut tradunt nonnulli, ex Venetarum rerum chronologis, Venetias transtulit, et in cathedrali ecclesia, ipsis dicata, in marmoreo sepulcro reposuit in castro Olivolensi; quæ deinde divorum Martyrum lipsana, ædificato seu potius reædificato, ut mox dicemus, divi Petri apostoli templo, in illud per Ursum Baduarium, IV Olivolensem episcopum, translata fuerunt. *Sacræ itaque Sanctorum nostrorum reliquiæ, quas quartus Venetiarum episcopus in recens a se Venetiis exstructam cathedralem ecclesiam intulit, Venetias Heraclia, regionis Venetæ urbe, jam dudum excisa, quæ unde illas accepisset, haud invenio, fuerant advectæ, idque seculi* IX *initio. Nec hæc tantum e datis Flaminii Cornelii verbis habemus, verum etiam jam tum Venetiis exstitisse ecclesiam,* SS. Sergio *et* Baccho *sacram, hancque, cum condita nondum esset cathedralis S. Petri ecclesia, pro cathedrali ibidem fuisse; quæ ego interim, uti et quod idem scriptor tom. cit. pag.* 3 *de dicta ecclesia, quæ jam*
B *inde a nascentis urbis Venetæ initiis* SS. Sergio *et* Baccho *ibidem fuerit ædificata, affirmat, antiquo aliquo documento, fide undequaque digno, vellem confirmari. Verum, etsi id factum nuspiam inveniatur, quin equidem jam inde a seculo nono sacras* SS. Sergii *et* Bacchi *reliquias cathedralis, aut, quemadmodum modo vocatur, patriarchalis Venetiarum ecclesia possederit, nullo modo (neque enim esse videtur, cur Cornelius et Ughellus, verbis recitatis id adstruentes, falsitatis hic habeantur suspecti) dubitandum apparet.*

idcirco etiam festo annuo Sanctos celebrans, possedit,

100 *Non solum hasce jam tum possedit, honorificeque asservavit, verum etiam ipsos Sanctos peculiari ritu venerata est, aut certe id seculo proxime elapso fecit, atque hodie etiam facit. Ita quantum ad venerationem, quam ipsis seculo proxime elapso detulit, disco e patriarchalis ecclesiæ Venetæ, quod penes nos exstat, divini Officii recitandi Ordine, anno* 1683 *Venetiis excuso, in quo licet a septimo Octobris die, sacra S. Justinæ luce impedito, Sanctorum nostrorum festum in diem alium differatur, in patriarchali tamen ecclesia ipsa illud ob sacra eorum, quæ ibi as-*
C *servantur, corpora septima Octobris die celebrandum præscribitur. Directorii laudati seu Ordinis divini Officii recitandi verba sunt :* In E. Patr. fest. SS. Sergii et Bacchi ob eorum corp. *Quod modo ad venerationem, quæ Sanctis hodieque Venetiis defertur, spectat, laudatus Cornelius tom. cit., anno* 1749 *typis vulgato pag.* XI *sic scribit :* Sanctorum Martyrum *(Sergii nempe et Bacchi)* natalitia a clero Venetæ urbis sub semiduplici ritu coluntur, sub duplici vero in ducali et patriarchali basilicis, quarum hæc potiorem corporum partem sub nomine corporis in marmoreo monumento asservat, illa vero insignes reliquias, ex ipsis corporibus ablatas, obtinuit. *Ita ille, hisce simul verbis, quibus præterea, in ducali Venetiis ecclesia et Sanctos nostros singulariter coli et sacras eorum asservari exuvias, docet, ea suppeditans, e quibus intelligas, præfatum Directorium, dum* SS. Sergii *et* Bacchi *corpora Venetiis in patriarchali ecclesia inveniri innuit, figurate dumtaxat loqui corporumque* SS. Sergii *et* Bacchi *partem, quam patriarchalis Veneta possidet ecclesia, pro integris eorumdem, uti frequentissime, dum de aliorum etiam de Sanctorum reliquiis sermo est, fieri assolet, corporibus accipere; quod adeo et de scriptoribus monumentisque omnibus dicendum est, si integra Sanctorum nostrorum corpora uni soli loco attribuant. In eam autem opinionem idcirco præterea concedo, quod alibi etiam sacrorum illorum pignorum partes inveniantur, uti ex jam nunc eo, quem mihi præfixi, ordine dicendis patescet.*

eademque etiam prærogativa Papiensis S. Felicis ecclesia,

101 *Jacobus Gualla, diversorum sacra Sanctorum lipsana, in monasterio S. Felicis Papiæ asservata, in Sanctuario Papiensi lib.* 5, *cap.* XI *recensens, hunc scribit in modum :* Otto Teutonicus imperator secundus Salvatori nostro perpulchrum *(Papiæ nempe)* condidit oratorium, hac nostra tempestate sanctum Felicem vocatum; quam quidem ædem sanctissimæ virgines divi Benedicti Ordinis mira religione colunt. In ea autem hæc veneranda Sanctorum corpora decumbunt, quorum nomina infra describuntur. Felix, Castulus, Georgius, Felicitas, Prothus, Hyacinthus, Sergius et Baccus, Innocentes duo, Marina, Fælicula, caput S. Stephani prothomartyris, caput S. Valentini E presbyteri, Crux una de sanctissimo ligno Crucis inaurata, capsa una in medio altaris majoris plena reliquiis. Quæ quidem venerandæ omnes reliquiæ in subterraneo oratore * decenter arcis tribus tumulantur mirandæ pulchritudinis ex marmore eburneo ac egregio artificio insignitis, quæ fideli religione conservatæ ibidem adhuc exstant atque venerantur. *Cum laudatus Jacobus Gualla hic, statim ac* SS. Sergii *et* Bacchi *corpora Ticini decumbere, asserevavit, subjungat, ibidem etiam asservari SS. Stephani et Valentini capita, esse videtur, cur de Sanctorum nostrorum aliorumque, quos memorat, integris corporibus, quæ Ticini decumbunt, non autem de eorumdem dumtaxat partibus, intelligatur.*

* oratorio

cui etiam integra eorumdem corpora videntur attribui,

102 *Adhæc Romualdus a S. Maria in Ticino seu Papia sacra parte* 2, *pag.* 151 *sic scribit :* Sergius... Nonis Octobris optatam ad martyrii palmam in cœlum et ipse commilitoni Bacho sociandus evolavit, atque ob ipsius Sergii memoriam locus, ubi primo corpus ejus conditum fuit tumulo, Sergiopolis ex ejus nomine appellatus est, et ob præclara inibi, quæ patrabat, miracula frequenti Christianorum concursu honoratus; cujus eædem exuviæ postea una cum corpore F S. Bacchi Ticinum asportatæ in æde S. Felicis, monialium S. Benedicti, multa requiescunt veneratione; *Hisce autem verbis videtur et hic scriptor significatum velle, integra* SS. Sergii *et* Bacchi *corpora, non autem eorum dumtaxat partes, Ticini seu Papiæ asservari. Ast, si id bini illi scriptores, uti ex dictis contendere videntur, re etiam ipsa contendant, a veritate illos aberrare, ob rationem num.* 100 *adductam dubitandum non est. Nec est, cur mirum cuiquam accidat, scriptores illos erroris a nobis hic accusari. Quæ enim de Nostrorum aliorumque Sanctorum corporibus Papiæ asservatis memoriæ prodit Jacobus Gualla, nec ex honum inspectione, nec e probatæ fidei monumentis, sed tantum, uti ex Aloysii de Tattis Novocomensi ad* XI *Septembris diem Martyrologio colligo, e populi traditione, errori frequentissime obnoxia, verosimillime didicit, nec sua aliunde Romualdus a S. Maria hausisse videtur.*

a seculo X,

103 *Quod cum ita sit, quis, quæso, quo minus ob rationem, quæ num.* 100, *ut jam dixi, data est,*

AUCTORE C. B.

quæque maxime solida apparet, a vero id alienum pronuntiemus, impediendos nos velit? Proximum est, ut de tempore, quo Ticinensium S. Felicis Monialium monasterium SS. Sergii *ac* Bacchi *reliquias possidere inceperit, nunc pauca edisseram. Nihil plane, quo id certo determinem, occurrit; verum etsi res ita habeat, illud tamen sacrarum Deo virginum asceterium jam inde ab eo tempore, quo ab Ottone II fuit exstructum, seu jam inde, cum ab anno* 966 *ad annum usque* 983 *imperii habenas moderatus is sit, a seculo decimo sacro illo thesauro fuisse potitum, neutiquam vero apparet absimile, de eoque hic idcirco agendum duxi, maxime cum locus, quo id facerem, opportunior haud occurreret. Ceterum an et quis Sanctis nostris in Ticinensi S. Felicis monasterio cultus ecclesiasticus deferatur, haud comperio; in ecclesiastico tamen, quod ibidem ad* VII *Octobris diem recitari solet, Officio commemorationem de iis fieri, in Indice, qui Operi Romualdi a S. Maria supra laudato adjectus est, indicari videtur. Ad aliam modo, quæ sacrarum etiam Sanctorum nostrorum exuviarum partem possidet, ædem sacram progredior.*

B

Andegavensis, ipsorummet Sanctorum nomini dicata,

104 *Joannes Maan in Sancta et Metropolitica Turonensi Ecclesia, a se illustrata typisque anno* 1667 *excusa pag.* 118 *in Engebaldo, Turonensi archiepiscopo, isthæc prodit memoriæ:* Profectus Andegavos anno MCLII Godefridi comitis rogatu sacras beatorum Sergii et Bacchi reliquias, quas ille Hierosolymis afferri jusserat, excepit solemni ritu die XV Kal. Feb. et in templum, eorum nomini dicatum, intulit perenni cultu celebrandas; quod ne piorum memoria umquam excideret, exceptionis festum diem agi quotannis voluit cum indulgentiarum proventu. Aderant autem ad rem peragendam opportuni præsules Andium, Redonum et Namnetum. *Ita laudatus auctor, quidquid autem hic tradit, id ex ipsis Engebaldi, Turonensis archiepiscopi, qui solemnitatem, verbis recitatis expositam, peregit, litteris didicit, quas, ut addit,* doctissimi Artaltii, canonici Andegavensis et archidiaconi Transligerani, gratia obtinuimus ex archivo sancti Sergii Andeg. *Fuerant scilicet hæ, ut dubitandum non apparet, Andegavensi* SS. Sergii *et* Bacchi *monasterio ab Engebaldo concessæ, tum ut, a sese in hoc* SS. Sergii *et* Bacchi *reliquias, rogante, qui hasce Hierosolymis afferri jusserat, Andegavensi comite Godofredo, solemni ritu fuisse delatas, testatum faceret, tum ut diem, quo id accidit,* XV Kal. Feb. *seu* XVIII *Januarii festum quotannis habendum, indulgentiis etiam ad pietatem excitandam impertitis, statueret.*

C

ac singulari hos hodieque cultu celebrans,

105 *Verum totine Andegavensi civitati, an soli, quod prope hanc situm est, seculoque, ut supra docui, septimo fuit exstructum, Sanctorum nostrorum monasterio diem illum festum quotannis haberi Engebaldus voluit? Id mihi, spectatis, quæ transcripsi, Joanni Maani verbis, dubium apparet, nec, quo dubitationem hanc animo eximam, aliunde quidquam suppetit, licet interim festum illud, si olim forte in tota Andegavensi civitate celebratum fuit, hodie equidem ibidem non amplius celebrari, verosimillimum, ne dicam indubitatum, efficiat Andegavense anno* 1624 *excusum penesque nos exstans Breviarium, in quo, uti et in præfixo ei Kalendario, ad* XVIII *Januarii diem Officium, non de* SS. Sergio *et* Baccho, *horumve, de qua hic, translatione, sed de S. Petri, qua Romæ primum sedit, Cathedra recitandum proponitur, addita dumtaxat, quæ de S. Prisca virgine facienda est, commemoratione. Nec, an vel ipsum Andegavense Sanctorum nostrorum monasterium* XVIII *Januarii diem, quem quin olim festum ex Engebaldi episcopi supra laudati statuto habuerit, dubitandum non est, festum hodieque habere pergat, compertum habeo. Officio interim ritus semiduplicis* SS. Sergium *et* Bacchum, *addita dumtaxat de SS. Marcello et Apuleio martyribus commemoratione, in civitate Andegavensi ejusque diœcesi ad* VII *Octobris diem seu hodie coli, e supra laudato Andegavensi Breviario, uti et ex laudato pariter, quod sibi id præfixum habet, Kalendario intelligo; hinc autem, quin iidem Sancti nostri ad hunc diem etiam in Andegavensi monasterio, quod nomini eorum dicatum, sacrisque præterea, ni forte hæ temporum injuria modo perierint, reliquiis ditatum est, altioris adhuc ordinis Officio colantur, cultuve ecclesiastico afficiantur, vix, ac ne vix quidem, dubitandum, reor.*

D

ab ipso solemnitati hic memorata præstituto

106 *Verum anne pariter, unde sacra Sanctorum nostrorum lipsana ab anno circiter* 1152 *in dicti Andegavensis monasterii possessionem venisse, appareat, solemnitatem, qua ab Engebaldo, Turonensi archiepiscopo, tribus aliis episcopis, Andium nimirum, Redonum et Namnetum, assistentibus,* SS. Sergii *et* Bacchi *reliquiæ in sacrum iis prope Andegavos monasterium fuere illatæ, jam dicto, quem Joannes Maan, ecclesiæ Turonensis historiographus supra laudatus, assignat, anno* 1152 *factam esse, pro æque indubitato potest haberi? Engebaldus, Turonensis archiepiscopus, comite Godefrido rogante, et Andegavos adiit, et sacra ibidem, quæ hujus jussu Hierosolymis erant allata, Sanctorum nostrorum lipsana, ut scriptor ille memoriæ prodit, dicto anno* 1152 *transtulit; ut sane tunc, cui* Godofredi *nomen fuerit, Andegavensis aliquis comes (neque enim de homonymo alterius cujuspiam ditionis comite sermonem esse Maano, verosimile apparet) Andegavensium tractui præfuerit; in suppeditato autem in Chronico Chronicorum a Joanne Gualterio comitum Andegavensium catalogo comes nullus, nomine Godofredus, qui Andegavensibus ad annum* 1152 *præfuerit, occurrit. Quod cum ita sit, fieri facile potest, ut non nemo, an supra memorata, qua Sanctorum nostrorum lipsana in sacratum eis Andegavis templum ab Engebaldo fuere illata, solemnitas anno* 1152 *fuerit peracta, in dubium revocet, quod, illa stante epocha, dictam solemnitatem, comite Andegavensi, cui* Godofredi *nomen esset, rogante, peractam fuisse, necesse sit.* F

anno circiter 1152,

107 *Quod ad me pertinet, cum præfatus, quem Gualterius suppeditat, comitum Andegavensium Catalogus contextus sit e regum principumque Galliæ, uti ipsemet is scriptor in hujus Opusculi capite indicat, Genealogia, a Guilielmo Paradino anno* 1561 *typis Lugdunensibus vulgata, hicque auctor, quemadmodum ex Nicerono tom.* 33 *Monumentorum pag.* 170 *intelligo, nullis plane, quæ in hoc Opere adstruit, argumentis probationibusque confirmet, Joanne Maano, qui, quæ verbis supra recitatis scribit, e monumento maxime, uti apparet, authentico hausit, etiam quantum ad ipsum, cui solemnitatem, de qua hic nobis sermo, innectit, annum* 1152 *standum puto, utut ita, comitem quempiam Andegavensem, cui* Godefridi *nomen esset, in vivis etiam*

tunc

A *tunc adhuc fuisse superstitem, sit necesse. Atque ea vel idcirco maxime sedet sententia, quod equidem in memorato, quem Gualterius suppeditat, comitum Andegavensium catologo Godefridus comes, nominis hujus quintus, qui anno* 1150 *obierit, recenseatur, facileque fieri possit, ut in anno comitis hujus emortuali assignando Gualterius, seu potius, e quo hic sua ex dictis hausit, Paradinus errarit. Jam vero cum id ita sit, nec diu ante præfatam solemnitatem Sanctorum lipsana Andegavos videantur fuisse allata, consectarium est, ut verosimillime ab anno circiter* 1152 *in dicti Andegavensis monasterii possessionem devenerint.*

collegiataque Heiligenstadiensis, Sanctos pro patronis ferme præcipuis

108 *Sed de re hac jam satis ; institutum prosequamur. Pars quoque e sacris* SS. Sergii *et* Bacchi *reliquiis in Heiligenstadiensi, quæ S. Martino, Turonensi archiepiscopo, sacra est, diœcesis Moguntinæ collegiata ecclesia hodieque asservatur, aut certe olim asservata fuit. Liquet id e Pontificia e Paulo II Papa anno* 1469 *concessa Bulla, in qua,* SS. Sergii *et* Bacchi *corpora in dicta* B *Heiligenstadiensi ecclesia asservari, Pontifex is diserte affirmat, uti quisque comperiet, qui illam Operis nostri tom.* III *Junii pag.* 86 *ex parte recitatam hicque proinde non recitandam consuluerit. Ac* Sergius *et* Bacchus, *statim atque eorum sacræ exuviæ, quod seculo* XIII *aut* XIV *ex dicendis factum, Heiligenstadium fuere delatæ, tam celebrem ibidem, ut Papebrochius Operis nostri loco proxime cit. docet, cultum nacti sunt, ut collegiatæ, quæ in ea urbe, ut jam dixi, S. Martino, Turonensi archiepiscopo, sacra est, ecclesiæ patroni ferme principales æstimarentur. Atque id quidem vero apprime consonum idcirco videtur, quod in Pontificia, quam proxime laudavi, anno* 1469 *Bulla, nulla prorsus SS. Aurei et Justini, qui tamen pro patronis ab Heiligenstadiensibus habentur, mentione facta, soli Sancti nostri a Paulo II Papa commemorentur, uti quisque, illa loc. cit. consulta, deprehendet. Adhæc in litteris, eodem dicto Operis nostri tertio Junii tomo pag.* 83 *et seqq. recitatis, quas anno* 1328 *Sulatanensis, Tergestensis, Sagonensis, Serbiensis, Gallipolitanus, Ameliensis, Acernensis, Syriquensis, Demitensis et Senongensis episcopi Avenione dede-* C *runt,* Sergius *et* Bacchus *iis accensentur Sanctis, quorum festis Heiligenstadiensem S. Martini ecclesiam fideles ut frequentent, propositis, quas in præfatis Litteris exprimunt, indulgentiis excitant dicti episcopi.*

habens, a seculo XIII *aut* XIV *fuit gavisa.*

109 *Accedunt præterea duorum archiepiscoporum Moguntinorum bina diplomata, in quorum priori quidem, quod anno* 1461 *a Diethero fuit concessum,* Sergius *et* Bacchus *Sanctis Heiligenstadiensis ecclesiæ patronis annumerantur, eorumdemque festa iis, quæ publica, apertis valvis æreque campano signo dato, divinorum Officiorum recitatione, latique ab episcopo conciliove Moguntino provinciali interdicti cessatione celebrari possunt ; in posteriori vero, quod anno* 1499 *Bertholdus, Moguntinus itidem archiepiscopus, impertiit,* Sergius *et* Bacchus *iterum comparent, eodemque modo, quo in diplomate proxime memorato, eorum aliorumque, quos nominat, Sanctorum festa celebrari posse conceditur, privilegio dumtaxat ad plura festa extenso. Verum unde et quando sacra* SS. Sergii *et* Bacchi *lipsana sibi acquisivit Heiligenstadiensis ecclesia. Fuisse illa belli sacri, seu expeditionum, a Christianis in Terram Sanctam susceptarum, occasione e Syria in Europam translata, itaque tandem ad præfatam S. Martini Heiligenstadiensem ecclesiam seculo* XIII *aut* XIV *pervenisse Papebrochio nostro, uti Operis nostri loco supra cit. ipsemet manifestat, est visum. Et sane, cum plurimæ aliæ aliorum Sanctorum reliquiæ eadem occasione in Europam fuerint delatæ, ita ei haud immerito visum esse, persuasum mihi habeo. Uno porro fortassis post tempus, quo primum Heiligenstadiensis S. Martini ecclesia sacri illius thesauri partem fuerat adepta, seculo circiter elapso, eadem frui prærogativa metropolitanæ Pragensi in Bohemia ecclesiæ fuit concessum.*

110 *Carolus IV imperator et Bohemiæ rex sacras variorum Sanctorum magno numero reliquias, quas undequaque summo studio conquisierat, dictæ metropolitanæ Pragensi ecclesiæ, S. Vito sacræ, diversis regni sui annis donavit, ut Pessina in Phosphoro Pragensi e pag.* 399, *variis in medium adductis probatæ omnino fidei documentis, docet. Ac anno quidem* 1354, *quo piæ isti liberalitati datum fuit initium, plurimas fuit largitus; hasce autem inter locum obtinuere sacra* SS. Sergii *et* Bacchi *lipsana. Liquet id ex ipsis, quas Pessina Operis citati pag.* 433 *et quinque sequen-* E *tibus recitat, litteris, a Carolo ad universos regni Bohemiæ status Moguntia dicto anno* 1354, *quarta Januarii die datis. In hisce enim laudatus imperator sacris reliquiis, quas, e variis a se aditis locis sacris acquisitas, ecclesiæ Pragensi donat, sacra Sanctorum nostrorum lipsana hunc in modum accenset :* Ab inde *(Ab Ersheimensi nempe diœcesis Argentinensis monasterio)* in monasterium Weissenburg Spirensis diœcesis, fundationis Daguberti imp., venientes obtinuimus medietatem corporum Sergii et Bacchi MM. beatorum. *Atque ita modo compertum habemus, non tantum Pragensem ecclesiam tandem etiam Sanctorum nostrorum lipsana fuisse adeptam, sed etiam unde et quandonam ea fuerint accepta. Verum unde sacra illa pignora ad Weissenburgense, e quo acquisita a Carolo imperatore fuerunt, monasterium devenerant? Uti quæ Heiligenstadiensis, de qua supra, ecclesia possidet, delata ad eam e Syria, ut docui, sacrarum expeditionum occasione videntur, ita etiam, quæ Carolus imperator e Weissenburgensi monasterio obtinuit, delata ad hoc eadem occasione eademque e regione fuisse existimo.* F

Anno porro 1354 Sergii quoque et Bacchi insignes reliquias obtinuit,

111 *Porro Carolus IV imperator, qui, quemadmodum jam vidimus, sacra pignora quam plurima, undequaque acquisita, metropolitanæ Pragensi ecclesiæ impertiit, diem quoque festum, quo quotannis celebritatis, qua Pragam illa allata fuerunt, memoria recoleretur, instituendum curavit, fuitque solemnitati huic secundus Januarii dies præstitutus. Ita apud Pessinam iterum Operis laudati pag.* 449 *docet metropolitanæ Pragensis ecclesiæ Breviarium simul et Martyrologium, uti etiam, quod in museo nostro asservatur, Pragense Calendarium, ad Bollandum nostrum anno* 1647 *a P. Theodoro Moreto submissum. Nec tantum illud ex his disco, verum etiam, reliquias, quas Carolus imperator Pragensi ecclesiæ donavit,* auro argentoque et gemmis *a religiosissimo hoc principe* pretiosissime *fuisse* ornatas. *Et qui quidem nominatim sacra Sanctorum nostrorum lipsana ornata ab eo fuerint, fas est colligere e duobus reliquiarum, quæ in cathedrali seu metropolitana Pragensi ecclesia asservantur, syllabis, apud Pessinam in Opere plus semel jam cit. exstantibus. In altero enim, qui anno*

atque eas, quibus Carolus IV imperator argentea etiam ornamenta addidit,

AUCTORE C. B.

anno 1368 *notatur confectus, pag.* 472 *sequentia hæc verba leguntur* : Sergii et Bacchi MM. argen. deaurat. cum imaginibus; *in altero autem, qui, cum anno* 1420 *Feria* IV *post festum S. Jacobi hæreticorum Wicleffistarum metu sacræ Pragenses reliquiæ e Pragensi S. Viti ecclesia partim Zitaviam, partim Carlsteinam fuere delatæ, conscriptus signatur, reliquiasque, quæ ad posteriorem hunc locum deportatæ tunc fuerunt, complectitur, pag.* 479 *isthæc occurrunt* : Sepulchrum SS. Sergii et Bacchi circumdatum argenteis et deauratis imaginibus.

hodieque conservat Pragensis ecclesia,

112 *At vero, quæ capsæ, sacra Sanctorum nostrorum lipsana continenti, confecta ex argento deaurato, uti e duorum, quos dixi, Syllaborum verbis jam recitatis colligendum apparet, ornamenta Carolus imperator adjecit, ea postmodum eidem capsæ temporum injuria fuere detracta. Pessina Operis jam sæpius citati pag.* 478 *sic scribit* : Ex quo *(reliquiarum, ad arcem Carlsteinensem metu hæreticorum, ut jam dixi, anno* 1420 *Feria* IV *post festum S. Jacobi translatarum, thesauro)* . . . . . quidquid in auro, argento, gemmis et lapidibus pretiosis fuit, Sigismundus imp. anno MCDXX die XXIX Julii abstulit, et in stipendia militaria præsentemque belli necessitatem convertit; *in reliquiarum autem et clenodiorum (adi jam sæpius laudatum Pessinam pag.* 498*) ecclesiæ cathedralis Pragensis Catalogo, anno* 1537 *confecto, sacra* SS. Sergii *et* Bacchi *lipsana in plumbea dumtaxat cistula asservata fuisse, indicatur. Quare dubitandum non apparet, quin Sigismundus imperator Sanctorum nostrorum, non secus atque aliorum, sacris exuviis, in arce Carlsteinensi asservatis, argentea, quibus eas Carolus imperator condecorarat, ornamenta anno* 1420 *vigesima nona Julii die, belli necessitate urgente, detraxerit, atque in militum stipendia converterit. Verum etsi id ita sit, non propterea tamen quidquam de sua in sacris istis pignoribus asservandis cura remisisse videtur Metropolitica Pragensis ecclesia, hincque verosimillime factum est, ut ea hodieque possideat, aut certe anno* 1673 *adhuc possederit, uti fidem facit reliquiarum in cathedrali Pragensi ecclesia asservatarum catalogus, a Pessina sæpissime laudato ex oculari illarum inspectione tunc confectus, atque ab eo in Opus, pluries modo citatum, illatus, in quo pag.* 519 *legitur* : SS. Sergii et Bacchi medietas corpor. obtenta a Car. in monast. Weissenburg. Spirens. diæc. MCCCLIV.

B

C

nec, quo minus id credatur, officit, quod de inventis apud Soriam Sanctorum ossibus narratur.

113 *Verum anne etiam, uti hisce verbis declaratur, medietatem seu mediam partem corporis tam* Bacchi *quam* Sergii *ecclesia isthæc possidet, obtinuitve e Weissenburgensi cœnobio Carolus IV imperator? Cum Catalogus mox dictus, in quo sacrorum corporum et* Bacchi *et* Sergii *notabilis adeo pars in Pragensi ecclesia asservari dicitur, a Pessina, oculari ex dictis inspectione præmissa, fuerit confectus, scriptori huic id tradenti fidem indubitanter denegare non ausim, nedum Carolo imperatori, mediam sese eorumdem corporum partem e Weissenburgensi monasterio acquisiisse, in litteris supra laudatis asseveranti. Scrupulum interim movent, quæ Sanctorum nostrorum reliquiis ditatæ pariter sunt, ecclesiæ aliæ jam recensitæ, ac maxime patriarchalis Veneta, quæ potiorem corporum* SS. Sergii *et* Bacchi *partem sibi diserte (adi num.* 100*) adscribit. Verum etsi id ita sit, non est tamen, cur quisquam hic objiciat Lupum de Morales, equitem Jacobæum, qui, anno* 1470 *apud Soriam, diœcesis Oxomensis in Hispania urbem, quatuor hominum ossa in capsa lapidea, addita, qua* SS. Sergii, Bacchi, *Marcelli et Apuleii esse, indicabatur, epigraphe, fuisse inventa, edito hac de re Hispanico idiomate libello memoriæ prodit. Præterquam enim, quod verba Lupi Hispanica, Latine ad hunc diem a Tamaio (adi jam datam hodie de SS. Marcello et Apuleio num.* 21 *et seqq. Syllogen (in Martyrologio Hispanico reddita, nulla ratione, ut* SS. Sergii *et* Bacchi *duorumque aliorum, Marcelli nempe et Apuleii, corpora integra aut etiam majori ex parte apud Soriam fuerint reperta, exigere videantur, laudati Lupi de Morales Opus penes nos non exstat, hincque, an quæ in hujus commendationem Tamaius loco cit. profert, veritati undequaque consonent, definire non possumus. Adhæc, si Lupus, integra Sanctorum nostrorum corpora apud Soriam fuisse inventa, re etiam vera assereret, necesse foret, vel hinc fidem ejus quam maxime vacillare, cum sacra Sanctorum nostrorum corpora integra nuspiam haberi, ex jam supra dictis satis constet.*

D

Hi interim ibidem, aliisque, quæ hic

114 *Porro Lupus de Morales per verba, quæ citato Sylloges proxime laudatæ loco recitata jam sunt, non tantum docet, Sanctorum nostrorum ossa prope Soriam fuisse inventa, verum etiam illos a seculo* XV, *quod id accidit, peculiarem cultum, quem patrata ad eorumdem invocationem miracula etiam auxerint, ibidem nactos fuisse; quod in dubium revocandum, non æstimans ad loca sacra, quæ quandonam circiter Sanctos colere sacrasve eorum possidere exuvias inceperint, definire haud queo, jam venio Gelenius de Coloniæ Agrippinensis Magnitudine syntagmate* 19, § 2 *sacris reliquiis, quas ecclesia parochialis,* S. Martini Minoris *dicta, Coloniæ possidet, duas Sanctorum costas, alteram* Sergii, *alteram* Bacchi *accenset; licet autem, quo circiter tempore sacra hæc pignora Coloniam fuerint advecta, non edicat, Sanctos tamen ibidem et frequentibus miraculis inclaruisse, et summa apud populum in veneratione ætate sua fuisse, non obscure docet. Verba, quibus id facit, et quibus præterea, Coloniæ quondam sacellum,* S. Sergio *sacrum, exstitisse tradit, hunc transcribo. Sic habent* : Per has sacras costas (SS. Sergii *nimirum et* Bacchi) Coloniæ frequentata miracula, præsertim in tabe longa deficientibus, qui vires horum Sanctorum invocatione persæpe receperunt, publice habitis sermonibus persæpe disserentem audivimus illustrem theologum hujus ecclesiæ pastorem Adolphum Schulckenium, vicarium in spiritualibus generalem Coloniensem, B. M. V. in Gradibus præpositum et canonicum presb. metropolitanum; cujus assertionibus congruit antiquissimus bibliothecæ meæ MStus in conscriptione sacelli Sergiani, olim apud vetustam portam Rhenanam siti, quod destructum est anno MDLXIII authoritate superiorum, translatis sacris et omni suppellectile in hanc capaciorem basilicam parochialem.

E

F

recensentur, locis sacris peculiari cultu

115 *Nec Roma, quæ plurimas, imo innumeras propemodum, sacras reliquias possidet,* SS. Sergii *et* Bacchi *lipsanis penitus destituitur. Præter ædem sacram seu oratorium, quod Sanctis nostris, ut num.* 95 *docui, verosimillime jam inde a seculo sexto Romæ fuit exstructum, quatuor adhuc alia, quæ ibidem hi nomini suo dedicata*

A *dedicata habent aut certe olim habuerunt, loca sacra a Florivante Martinello in Roma ex ethnica sacra recensentur, nimirum ecclesia apud arcum Septimii Severi, monasterium, post formam aquæ ductus patriarchii Lateranensis situm atque ab Anastasio bibliothecario in S. Paschalis primi Papæ Vita apud nos ad* XIV *Maii diem num.* XI *memoratum, oratorium in Callinico, ac tandem Ruthenicum* SS. Sergii *et* Bacchi *ad Montes collegium. Atque hoc, unde præcipue hic memorandum venit, sacrarum etiam* SS. Sergii *et* Bacchi *reliquiarum partem possidet. Ita e Piazzæ, qui tamen, unde et quandonam hanc illud acceperit, non edicit, Hemerologio sacro ad hunc diem intelligo, uti etiam eorum hodie festum celebrari non modo in dicti collegii ecclesia, sed et in ecclesia S. Mariæ Montis cœli, itemque in altera, S. Adriano sacra, in qua præterea altare nomini suo dedicatum habent. Ceterum Sanctorum nostrorum, de quibus Evangelium hodie recitandum in valde antiquo Evangeliorum capitulari Vaticano* 43 *designari, e Dominico Georgio in hodiernis suis ad Adonis Martyrologium Annotationibus disco, pretiosa pignora etiam possident, eademque ac Sanctos venerantur alia adhuc loca sacra nonnulla.*

B 116 *Verum hæc, quod minus, quam jam recensita, celebria sint, una cum nonnullis aliis, quæ sacra quidem Sanctorum nostrorum lipsana possedisse feruntur, et tamen, an vere isthæc umquam possederint, in dubium revocari potest, brevitatis causa prætereo, solumque supra enumeratis adhuc addo Parisiensem in via S. Jacobi Benedictinorum ecclesiam,* SS. Sergio *et* Baccho, *uti in concinnatis a se Sanctorum Vitis Bailletus ad hunc diem docet, olim dedicatam, et Constantinopolitanum, aut, si ob mox dicenda mavis, Calchedonense, quod* Ρουφινιαναὶ *Græcis dicitur, suburbium. In duorum horum locorum priori Sancti nostri, tamquam patroni antiqui, uti idem Bailletus loco cit. etiam docet, hodieque coluntur, sacræque præterea eorum exuviæ, uti e variis variorum annorum spiritualibus Parisiensis ecclesiæ Diariis disco, sub altari principe asservantur; quod autem ad duorum dictorum locorum posteriorem, qui, quemadmodum apud Cangium in Constantinopoli Christiana lib.* 4, § 13 *est videre, trans mare in Asia prope Calchedonem situs est, spectat, in Ms. Græco Synaxario et Menæis Mss. Mediolanensibus et Taurinensibus ita ad* XXVII *Maii diem notatur :* Μνημὴ τῶν ἁγ· Σεργίου καὶ Βάκχου πέραν ἐν Ρουφινιαναῖς, Commemoratio sanctorum Sergii et Bacchi

C trans mare in Rufinianis; *ut sane, quin etiam Sancti nostri cultu ecclesiastico in præfato seu Calchedonensi seu Constantinopolitano suburbio aut gaudeant, aut olim saltem fuerint gavisi, dubitandum non sit. At vero sacra eorum lipsana ibidem etiam asservari, nuspiam notatum invenio. Adhæc cum Cangius loco cit. duas ædes sacras, alteram SS. Petro et Paulo, alteram S. Hypatio dicatam, quæ in Rufinianis exstiterint, recenseat, pluresque forte alias suburbium illud fuerit complexum, fueritne in iis omnibus, aut, si res secus habet, in quanam aut in quibusnam ex iisdem* Sergio *et* Baccho *honor, Sanctis proprius, fuerit delatus, nullo modo, deficientibus ad id necessariis documentis, definire queo.*

aut gaudent aut olim fuerunt gavisi.

D

ACTA

Auctore Anonymo,

E codice nostro Ms. membranaceo, signato Q. Ms. 7, cum duobus aliis nostris Mss. itidem membranaceis codicibus et editione Mombritii collato.

CAPUT I.

E *Ad Maximianum imperatorem tamquam Christiani deferuntur Sergius et Bacchus, tales deprehensi ludibrio ab eo habentur, ad Antiochum ducem morte etiam, ni diis sacrificent, afficiendi mittuntur, custodiæque ab hoc includuntur.*

Imperante Maximiano *a* tiranno, multus error hominum genus possederat; lapides enim et ligna, hominum adinventiones, adorabant, et de obscœnis sacrificiis degustabant. Qui autem sacrificare nolebant, pœnis atque suppliciis vehementer afflicti deservire dæmonibus compellebantur. Erat igitur edictum per singulas civitates in foro propositum cum severissima comminatione *b*. Polluebatur itaque ætheris puritas de diabolico ararum nitore * et tenebræ diabolici erroris opportuna conversatio hominibus putabatur. Tunc itaque veluti quædam stellæ terrestres erga confessionem fidei Salvatoris Domini nostri Jesu Christi Sergius et Bacchus pollebant in palatio *c* honorabilesque erant apud Maximianum imperatorem. Beatus quidem Sergius erat primicerius et princeps scholæ gentilium, amicus imperatoris et multam apud eum habens fiduciam, ut etiam velociter postulationibus ejus annueret *d*. F

Sergius et Bacchus gratia et auctoritate in palatio a, b

* nidore

c, d

2 Qua de re Antiochus quendam familiarem habens Sergium * poposcit ab imperatore, quod dux fuerat *e* Augusto-Euphratarum provinciæ *f*; beatus vero Bachus ejusdem et ipse scholæ gentilium erat secundicerius. Qui enim unanimes erant in Christi charitate, oportune et in seculari militia non separabantur ab alterutrum *, non quidem affectu naturæ, sed vinculo fidei connexi cantantes semper et dicentes : Ecce, quam bonum et quam jocundum habitare fratres in unum *g*. Erant igitur ingeniosi et felices Dei Milites, et Scripturas, a Deo inspiratas *, ad perfectum instituti ad erroris diabolici destructionem, et in præliis ad plenum exercitati ad barbarorum peremtionem. Invidia ergo maligni

plurimum valentes, ab invidis

* *al.* Sergius

e, f

* ab alterutro

g

* *al.* Scripturis, a Deo inspiratis

A. ANONYMO.

ligni et iniqui dæmonis quidam de eadem, quæ appellatur Gentilium, schola stimulati videntes eos eleganter in atriis regalibus conversari atque in militia proficere, multamque apud imperatorem fiduciam habere, aliter non valentes laboris sui insidias eis innectere, accusaverunt apud imperatorem; quod fuissent Christiani.

apud Maximianum imperatorem tamquam Christiani accusantur,

3 Observantes namque tempus, quando imperatori idem beatus Sergius et Bachus non adsistebant, singulariter eum invenientes dixerunt: Immortali quidem tuo fastigio multum est studium erga venerabilium magnorumque deorum nostrorum religionem; quapropter ubique et in omnibus locis scripta vestra pervenerunt; in quibus præcepistis, qui noluerint venerari eos atque adorare, obnoxii immaculati edicti vestri innumeris suppliciis consumentur. Quare ergo tantam fiduciam habentes erga æternitatis vestræ potentiam Sergius et Bachus, primicerii scholæ nostræ, qui Christum, quem, utpote malefactorem, qui vocantur Judæi, crucifigentes occide-
B
runt, ipsum venerantur et adorant, multosque alios persuadentes subtrahunt a deorum cultura, atque ad suam religionem inducunt. Audiens hæc imperator et non eis credens dixit: Non arbitror, veritatem vos dicere, quia Sergius et Bachus erga Dei honorem et religionem non sunt devoti.

ab eoque, accusationis veritate, ex eo

4 Dum ergo erga eos immaculatam caritatem habeam, quam adipisci non promererentur, nisi devoti atque sinceres * existerent; sin autem, ut vos perhibetis, illius curæ * sunt, comprehendentur. Convocans namque eos, ignorans *, quid dictum sit, vadam una cum eis ad sacrarium magni Jovis, et siquidem sacrificaverint, vobis ipsis ad sustinendam pro tali calumnia periculi causam adscribitis; sin autem noluerint sacrificare, dignum impietati eorum supplicium sustinebunt. Dii enim satellites imperii mei impios et ingratos nolunt. Respondentes accusatores dixerunt imperatori: Nos amore et affectu deorum permoti, quod de eis audivimus, suggessimus tuo immortali fastigio; tuæ autem erit intemeratæ sapientiæ, istorum comprehendere impietatem. Continuo ergo convocavit eos imperator; ingressi namque fuerant cum consuetis satellitum obsequiis, et accipiens eos, ingressus
C
est et sacrificavit cum officiis, ac de sacrificiis degustantes * circumspexit, et non vidit beatos Sergium et Bachum.

* sinceri
* al. culturæ
* al. ignorantes
* al. degustant

quod et templum Jovis ingredi

5 Neque enim ingressi fuerant in templum, impium et inlicitum æstimantes videre sacrificantes ac de inmundis sacrificiis degustantes: stabant vero foras *, et orabant quasi ex uno ore dicentes: Rex regum et Dominus dominantium, qui lucem inaccessibilem habitas, illumina oculos cordis eorum, qui in tenebris ignorantiæ incedunt, qui immutaverunt gloriam tuam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilium hominum, et volatilium et quadrupedum et serpentium, et deserviunt creaturæ magis, quam tibi Creatori; converte eos, ut te cognoscant solum verum Deum, et Filium tuum unigenitum Dominum nostrum Jeshum Christum, qui propter nos nostramque salutem passus est et resurrexit, quatenus nos eriperet de maledicto legis et liberaret de vanorum idolorum errore: nos vero intemeratos atque inmaculatos, Deus, custodi in via testimoniorum tuorum, ut secundum mandata tua conversemur. Dum-
D
que adhuc oratio in ore eorum esset, mittens imperator quosdam de adstantibus sibi satellitibus jussit eos in templum introduci.

* al. foris

et diis sacrificare nollent, deprehensa

6 Ingredientibus dixit: Sicut video, in multa mansuetudine mea atque humanitate confidentes, qua protegente vos dii providerunt, insuper et contempnere vultis edictum imperiale, transgressores facti deorumque inimici. *h* Sed non sustineam, si probantur, quæ de vobis dicta sunt. Accedentes ergo ad aram Jovis magni sacrificate, et de misticis sacrficiis degustate, quemadmodum et ceteri. Respondentes autem fortissimi milites Christi et martyres Sergius et Bachus dixerunt: Nos, imperator, terrenam quidem corporalis militiæ servitutem tibi debemus exsolvere; habemus autem regem verum, æternum in cælis Jeshum Christum, Filium Dei, cui animas nostras devovimus, qui est spes nostra et salutis refugium. Huic per singulos dies offerimus sanctum vivumque sacrificium, atque rationabilem culturam; lapidibus autem et lignis non sacrificamus, neque adoramus. Dii namque vestri aures quidem habent, orationem autem hominum non
E
audiunt. Similiter nares habent; sacrificium autem, quod eis offertur, non odorantur; et hos * habentes non locuntur, manus habentes non contractant, pedes habentes non ambulant. Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis.

h

* al. os.

colobiis muliebribus induti per civitatem circumduci jubentur,

7 Indignatus itaque imperator mutavit vultum suum, et jussit confestim zonas eorum incidi, et exutos clamidibus et quæque erant miliciæ vestes, simul et torques aureas de cervicibus eorum auferri, et induit eos colubilia * muliebria, et ita per mediam civitatem usque ad palatium pertrahi gravissimas in cervicibus catenas portantes. Cumque Sancti Dei traherentur per medium forum, cantantes simul dicebant: Si ambulaverimus in medio umbræ mortis, non timebimus mala, quoniam tu nobiscum es; et verbum illud Apostolicum: Quatenus abnegantes omnem impietatem et sæcularem cupiditatem et exuto veteris hominis habitu, nudi in fide exultemus in te, Domine, quia induisti nos vestimento salutis, et tunica lætitiæ circumdedisti nos *i*. Sicut sponsam adornasti nos muliebribus stolis, conjunge nos tibi per con-
F
fessionem. Tu, Domine, mandasti nobis dicens: Ante reges et præsides ducemini propter me, et cum tradiderint vos, nolite solliciti esse, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini: non enim vos estis loquentes, sed Spiritis Patris vestri, qui in vobis loquitur *k*.

* al. colobia.

i

k

manentesque nihilominus, hoc facto,

8 Exurge, Christe, adjuva nos, et expugna impugnantes, conforta nostras animas, ut non moveamur, et impii dicant: Ubi est Deus eorum? Quando autem venerunt ad palatium, vocavit Sanctos imperator et dixit: Sceleratissimi omnium hominum, putatis, quia in mea confidentes amicitia, quam circa vos habui, famulos putans esse deorum, respondetis ea, quæ non licet, imperatori? Quare et deos blasphematis, per quos magna pace perfruitur hominum genus? Non scitis, quia, quem vos colitis Christum, fabri filius fuit, et, antequam nuptiæ legitimæ fierent, adulterio facto mater eum procreavit? Quem et crucifixerunt Judæi, quia discordias inter eos et seditiones inmisit, magicis artibus decipiens eos, et se dicens esse Deum;

A Deum; maximum autem deorum nostrorum genus ex legitimis procreatum nuptiis Jovis. Magni dii Jupiter atque Saturnus venerabiliter nominantur ex conjunctione beatæ Junonis *l*. Puto autem, quia et theoricos atque maximos duodecim Athlos audistis *m*.

in fidei confessione constantes

9 Respondentes autem fortissimi Christi Milites dixerunt: Erras imperator; hæc enim fabulæ sunt decipientes simpliciorum hominum aures, et ad perditionem hortantes eos. Quem autem tu dicis adulterio facto fabri fuisse filium, ipse est filius Dei veri, cum eo et per eum omnia fecit, cælos extendit, terram fundavit, abissum et mare magnum harena solutum frænavit, astrorum multitudine cœlum ornavit, solem ad lucendum diei creavit et lunam ad solatium noctis condidit, et separavit inter tenebras et lucem, mensuram diei posuit et finem noctis. Omnia ex eo, quod non est, ut sinit, deduxit. Nam omnia in sapientia, sicut Deus, fecit. In ultimis autem diebus propter hominum salutem in terra natus est, non ex voluntate hominis, nec ex voluptate carnis, sed ex Spiritu Sancto et Puella semper Virgine. Et conversatus est cum hominibus, docens nos reverti a vanis idolis B istis et ipsum cognoscere atque partem ejus Deum verum.

ad Antiochum ducem,

10 Et si secundum carnem Judæi occiderunt Christum, sed et inferos expoliavit, et tertia surrexit die virtutis suæ deitate, et legem incorruptibilitatis posuit atque mortuorum surrectionem. Hæc audiens imperator plenus furore factus est, et eorum jussit accusatores in eorum loco taxari militiæ, et ad eos dixit: Antiocho duci transmitto vos, maledicti, quia propter amicitiam atque fiduciam, quam habetis a me vobis datam, et ad hanc eum dignitatem duxistis; ut sciatis, ex quo cecidistis honore, et quo minimo judicio ultimum habetis sufferre supplicium propter blasphemiam, quam ad deos ausi fuistis facere *n*. Hæc dixit transmisit eos ad Antiochum ducem, et jussit gravibus catenis eos, omne corpus ligatos, ad partes Orientis per singularum civitatum officia *o* duci.

data etiam ad hunc epistola, mittuntur.

11 Scripsit autem et epistolam talem: Imperator Maximianus pius ac triumphator Antiocho duci salutem. Deorum maxima providentia omnes C quidem homines, præsertim autem custodes imperii mei non vult impios, atque alienos familiaritatis eorum esse, ideoque sua conscientia convictos Sergium atque Bacchum impiæ Christianorum esse religionis, ultimis judicavi obnoxios esse suppliciis; quos imperialium judiciorum quæstiones non esse dignos existimantes ad tuam strenuitatem direximus, ut, si quidem pœnituerit, et ante diis sacrificaverint, donata eis venia, sine tormentis ad nos iterum transmittas. Mox enim militiæ recipiant dignitatem, et meliorem, quam antea nunc habuerint. Sin autem hæc facere minime voluerint, sed in sua impietate permanserint, eos non differas subjicere legum severitati, et longas vitæ spes eis incide. Bene valeas *p*. Qui vero susceperunt eos, ipsa die sera facta, ad duodecimum milliarium de civitate manserunt in stabulo cum magna tuicione atque custodia.

In itinere ab angelo sibi apparente, in pugnam animantur,

12 Circa mediam noctem venit angelus Domini et dixit eis: Confidite et pugnate contra diaboli spiritum, sicut fortissimi milites atque athletæ, ut dum perluctantes eum ponatis sub pedibus vestris, et dum veneritis visuri regem gloriæ Christum, vobis occurramus cum exercitus angelorum multitudine, laudem cantantes victoriæ, portantes vobis palmas perfectæ fidei, atque confessionis coronas. Aurora autem facta, cum omni lætitia gaudentes ambulabant in via. Erant autem cum eis ex servis eorum quidam, qui amore pietatis Christi et corporalium dominorum nec in talibus necessitatibus eos relinquere voluerunt; qui narrantes se invicem audierunt propter adventum angeli, quem in nocte viderunt. Ambulantes autem psallebant simul et orabant tamquam ab uno ore sic ambo dicentes: In via testimoniorum tuorum delectati sumus, sicut in omnibus divitiis, et mandatis tuis exercebimur, et consideravimus vias tuas. In tuis justificationibus meditabimur, Christi, redde servis tuis, ut vivamus, et custodiamus.

adductique ad Antiochum in custodiam ab eo conjiciuntur,

13 Sic autem secundum imperatoris præceptum per singula officia civitatum *q* cum omni transmittebatur custodia ad propositam eis martyrii vitam Christi Milites usque quo adducti sunt ad Augusto-Euphatesiam provinciam ad milites, qui sunt juxta Saracenorum gentem in castro, nomine Barbalisso *r*, in quo sedem habebat Antiochus; cui tradiderunt eos circa horam nonam E cum imperatoris epistola. Surrexit autem a sede sua Antiochus, et in purpura suæ chlamidis suscepit litteras imperatoris, quas intra se tacite legit; et vocavit commentariensem *s* officii sui et dixit ei: Suscipe legatos homines, et eos in militari depone custodia sine aliqua consueta molestia. Nam in pluribus cippi percussis pedes eorum mitte *t*; postera autem die adduc eos ad judicium, ut audiam secundum leges eos. Commentariensis autem, sicut ei præceptum est, suscepit et misit eos in cippo.

in qua, dum divinum implorant auxilium,

14 Sero autem facto, psallebant simul atque orabant tamquam ab uno ore dicentes ambo: Tu, Domine, confregisti capita draconis magni, tu siccasti fluvios, tu erupisti fontes, atque torrentes, tu fecisti terminos orbis terræ; respice in nos, Domine Deus noster, quoniam inimicus obpropriavit nos propter nomen tuum. Noli tradere animas hominum confitentium te his, qui plus quam feræ, sunt inmansueti. Animas pauperum ne obliviscaris in finem. Respice in testamentum tuum, quia impleti sunt, qui obscurati sunt terræ domorum iniquitatum *u*. Non revertamur turpiter miseri facti, ut nos pauperes laudemus nomen F tuum.

angelica iterum sibi oblata apparitione recreantur.

15 Non oblivisceris * voces supplicantium te, quoniam superbia eorum, qui te oderunt, semper ascendit ad te; et gratis oderunt nos homines, sed tu, Domine, adjuva nos et libera nos propter tuum. Quando autem hæc Sancti dicentes tacuerunt, supervenit angelus Domini et dixit eis: Confidite et state fortiter in fide et confessione, quoniam Dominus noster Jesus Christus vobiscum est. Surrexerunt autem de somno et narraverunt suis famulis angeli revelationem et acceperunt confidentiam. Psallebant autem hæc dicentes: Ad Dominum, dum tribularemur, clamavimus, et exaudivit nos de monte sancto suo. Nos dormivimus et somnum cepimus, et resurreximus, quoniam Dominus suscepit nos. Non timebimus milia populi circumdantis nos. Exurge, Domine, salvos nos fac, Deus noster, quoniam tu es salus, et super sperantes in te benedictio tua.

* al. obliviscere

ANNOTATA.

A. Anonymo.

ANNOTATA.

a Maximiani *nomen pro* Maximini *fortassis hic ponitur. Adi Commentarium prævium num.* 22, 43 *et seq.*

b *Generalem persecutionem, tum hæc, tum alia nonnulla sequentia denotant.*

c Sergio *et* Baccho *in Mombritiana Actorum editione hic adjunguntur Marcus et Apuleius; sed verosimillime, ne dicam indubie, perperam. Videsis Commentarium prævium num.* 15.

d *Per* Gentilium scholam, *seu per* gentilis *vocabulum quid hic significetur, Commentarii prævii* § 3 *exposui, ubi etiam edixi, quid de militari Sanctorum conditione, muniisque, quibus in militia functi fuerint, potestate seu gratia, qua apud imperatorem valuerint, aliisque nonnullis sentiendum autumem.*

e *In codice nostro, signato Q. Ms.* 6, *habetur :* Qua dere Antiochum quemdam familiarem habens Sergius poposcit ab imperatore, ut dux fieret; *hæc autem lectio tum nostra, tum etiam Mom-* B *britiana, quæ nostra vix non deterior adhuc est, præstat.*

f *Syriæ, amplissimæ in Asia sitæ regionis, provincia hæc est, de qua videsis, quæ Comment. prævii num.* 27 *et tribus seqq. edocui. Porro non Augustæ Euphratesiæ seu Euphratarum, sed Orientis dux a Maximiano creatus fuisse Antiochus in Actis Græcis, a Metaphraste adornatis, dicitur; verum, qui Orientis, simul et Augustæ Euphratesiæ dux erat? Adi iterum Comment. præv. num.* 26.

g *Psalmo* 132, ỳ. I.

h *In codice nostro signato Ps. Ms.* 20 *legitur :* Ut videtur mihi, nimia amicitia mea et benignitate confidentes regalia vultis decreta contemnere, ut deos deseratis immortales, qui, curam vestri gerentes, hujus vobis muneris gratiam contulerunt.

i *Ad Titum cap.* 2, ỳ. 12 *habetur :* Erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo.

k *Matthæi* 10, ỳ. 19 *et* 20.

C l *Codex noster, signatus P. Ms.* 20 *habet :* Deorum vero nostrorum genus de legitimis nuptiis magni Jovis derivatur, qui et colendus nominatur, complexu et commixtione beatæ Junonis; *quæ lectio etsi forte minus, quam hæc nostra, primariæ lectioni Græcæ consona, spectata tamen sola rei veritate, præstare videtur; neque enim Jupiter et Saturnus, uti isthac indicari videtur, e Junone prognati sunt; sed Jupiter e Junone aliisque mulieribus multos, quos Deos appellare ethnicis placuit, procreavit.*

m *Duodecim præcipuos, qui Græce* ἆθλοι *vocantur, Herculi affictos labores designari hic puto. Nec in hac opinione falsum me esse, ostendit iterum codex noster, signatus P. Ms.* 20, *in quo legitur :* Existimo autem, quoniam et heroïca et maxima illa duodecim certamina de Jovis genere dei Herculis audita accepistis. *Atque ex hoc etiam dicti codicis loco existimo, labores illos duodecim, quos, qui volet, apud Lucretium lib.* 5, ỳ. 22 *et seqq., Ovidium Metamorphoseos lib.* 9, ỳ. 182 *et seqq. aliosque enumeratos inveniet, in codice nostro Q. Ms.* 7 *non* Theoricos, *sed* heroïcos *potius fuisse nominandos.*

n *Ratiocinia omnia, quæ hic Sanctis et Maxi-* D *miano affinguntur, quamdamque concertationis speciem præferunt, pro arbitrio ab Actorum auctore videntur conficta, horumque proinde auctoritati ac fidei non parum detrahunt. Adi iterum Commentarium prævium num.* 22.

o In Actis Martyrum aliisque antiquioribus monumentis per officium præsidis apparituram et per officiales ipsos apparitores intelligere debes. *Ita ad* 27 *Maii in suis ad Martyrologium Romanum Annotationibus Baronius, ea etiam ibidem adjungens, e quibus intelligitur, et ad officium seu judicum seu civitatum etiam spectasse, qui a carnificibus erant diversi, lictores, sic dictos, quod officium ligandi haberent, et apparitores infimæ militiæ milites, judicibus seu magistratibus servientes, quibus nec ad altiorem militiam aspirare liceret, exstitisse.*

p *Videtur et hæc epistola ab Actorum auctore pro arbitrio conficta.*

q *Adi jam mox Annotata ad lit.* o.

r *Pro castelli hujus situ videsis Commentarium prævium num.* 31, *ibidemque, quo, quæ hic in Actis dicuntur, vera esse intelligas, dictis adde,* E *Castellum illud haud procul ab Arabia, in qua Saraceni sedem habebant, dissitum fuisse.*

s *Commentarienses ii erant, quibus reorum cura committebatur, sic dicti, quod reorum nomina commentariis inscriberent. Adi Baronium in suis in Martyrologium Romanum Annotationibus ad* 27 *Martii.*

t *Id, quod Græcis* ξύλον, *Latinis, teste Suida, vocabatur* Cippus, *eratque quoddam compedis genus, de quo Valesius in suis ad lib.* 5 *Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii cap.* 1 *ita observat :* Truncus fuit ligneus, quinis hinc et inde foraminibus, certo invicem spatio divisis, excavatus. In hæc foramina, tamquam in ocreas quasdam, pedes inserebantur noxiorum, et vinculis seu nervis astringebantur, ut ex Aratoris versibus colligitur, quos supra retulimus ad librum IV. *Ex hac porro cippi, quam Valesius hic simul adducit, descriptione seu notitia dubitandum non apparet, quin hic in Actis per percussa seu potius, quemadmodum in duobus horum aliis, editionis nempe Mombritianæ et codicis nostri Q. Ms.* 6, *exemplaribus exaratur,* pertusa *idem designetur, quod per* foramina *in da-* F *ta cippi descriptione. Atque ex hisce omnibus, maxime cum ii, quorum pedes ad plura foramina extendebantur, longe durius ac gravius, utpote crura intolerabili fere modo divaricari sibi patientes, torquerentur, jam fluit, ut lectione, qua et hic, et, unius dumtaxat alteriusve vocis discrimine intercedente, in editione Mombritiana nostroque codice Q. Ms.* 6 *legitur :* Suscipe legatos * homines et eos in militari depone custodia sine aliqua consueta molestia. Nam in pluribus cippi percussis pedes eorum mitte, *præstet sane hæc altera codicis nostri P. Ms.* 20 *lectio, quæ sic habet :* Suscipe vinctos; fac eos sub militari servari custodia..... Præter solitam cautelam nihil patiantur, neque pluribus ligni foraminibus pedes eorum astringantur.

* ligatos

u *Codex noster, qui signatur P. Ms.* 20, *habet :* Respice, Domine, in testamentum tuum, quoniam repleti sunt tenebrosi terræ domibus iniquitatum; *Psalmo autem* 73, ỳ. 20 *legitur :* Respice in testamentum tuum; quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.

CAPUT II.

A

CAPUT II.

Sanctorum apud Antiochum in fide constantia, mors hinc illis illata, miracula hanc secuta, sepultura, honorque iisdem a Christianis delatus.

Sanctos ad se adductos, ut diis sacrificent, hortatur Antiochus ; *a* * ligati,

Mane autem facto, sedit in prætorio dux et vocavit commentariensem *a* et dixit ei : Ingrediantur legati.* Commentariensis dixit : Adsunt in judicio potestatis tuæ, domine. Adstantibus autem Sanctis imperatoris epistolam legit. Quo facto, dux Antiochus, summotus a consiliario suo, dixit : Oportebat quidem vobis imperatoris semper
B implere præcepta et diis sacrificare, ut gratiam ab his habeatis ; quoniam autem, nescio, quomodo, hoc facere minime voluistis, et de tali gloria cecidistis, vel nunc sacrificate diis, scientes, quid, si hoc faciatis, plus quam antea honorem atque gloriam apud homines habeatis, recipientes militias vestras et res, quæ sunt a vobis ablatæ, multiplicentur. Hoc enim ex præceptis imperialium litterarum cognovimus, sicut et vos audistis. Humanus enim constitutus imperator vester promisit vobis, ut, si propter priora pœnitueritis, et sacrificetis diis, hæc omnia reddantur vobis ; quod ego suadeo facere vos, memor amicitiæ vestræ atque beneficiorum, quæ de te maxime, domine meus, habui, Sergi. Sin autem hoc facere minime volueritis, necesse mihi est, imperatoris præcepta severiter adimplere.

verum hi in Christi confessione persistunt constantes,

17 His respondentes Sancti dixerunt : Nos ideo dimisimus omnia et secuti sumus Christum, ut terrenam militiam contempnentes angelis in cælo commilitemus, et illas, quæ in terra, pecunias jactantes, cælestes divitias habeamus. Quid enim proficiat nobis, si totum lucre-
C mur mundum, animas autem nostras perdamus? Ergo noli suadere nos, Antioche, talia ; lingua enim tua dolosa loquitur, et venenum de aspidibus sub labiis tuis est. Sed non tangit animas nostras oratio tua, quæ ad perditionem nos provocat. Fac, quod vis ; nos enim ligna atque lapides non adoramus ; sed Christum Filium Dei, Regem æternum, cui flectitur omne genu cælestium atque terrestrium et infernorum ; et omnis lingua confitetur ei. Dii enim vestri non sunt dii, sed idola manufacta. Nam si erant dii, ipsi sibi faciant homines sacrificare, et non ex providentia hominum vindicabantur * ab his, qui nolunt his sacrificare atque adorare *b*.

* al. vindicentur

b *Hinc Antiochus Bachum taureis ad mortem usque cædi*

18 Respondens autem dux Antiochus dixit : Nos non deos vindicamus ; nam eorum providentia omnis inimicorum subjecta nobis est virtus ; sed culpamus vos, quia incestam atque nefandam colitis religionem. Responderunt autem sancti Martyres et dixerunt : Incesti, nefarii vos estis et qui vos sequuntur, et sacrificant dæmoniis et adorant ligna, quæ post modicum in ignem mittuntur. Tunc iratus valde dux Antiochus beatum quidem jussit Sergium iterum custodiæ recipi, beatum vero Bacchum extensum brutulis crudis cædi in tantum usque dum illi, qui cædebant illum, in terram lassi ceciderunt. Illis autem de labore lassis, jussit alios regirare sanctum martyrem Bacchum, et his iterum ventrem ejus cædi, et ipse dicebat : Sine, videamus, si potest adjuvare Christus, quem tu dicis esse Deum. Diu autem Sancti corpore cæso et sanguine circumfluente, dixit ad Antiochum martyr Bacchus : Ministri sathanæ, cædentes lassi sunt, audacia tua cecidit. Tyrannus Maximianus victus est et pater vester diabolus *c*. Quantum enim, quod extra me corpus est, corrumpitur, tantum, qui est intus, renovatur homo ad futuram vitam *d*.

A. Anonymo.

c

d

19 Hæc dicente eo, vox de cælo facta est dicens : Veni jam ad paratum tibi regnum, Athleta Bacche ; circumstantes autem audientes vocem obstupuerunt, et facti sunt, tamquam vani, et, dum cæderetur Sanctus, tradidit animam in manibus * angelorum *e*. Iratus autem Antiochus jussit, ut nec corpus ejus sepeliretur ; sed canibus, bestiis, ac volucribus projiceretur ; cumque corpus ejus projiceretur longe de castro, collecta est multitudo bestiarum ac circumdederunt eum ; aves vero desuper volantes non permittebant crudeles bestias, ut tangerent eum *f*. Et sustinuerunt custodientes eum usque in noctis tempestam ; vespere autem facto, descendentes quidam de ibidem habitantibus fratrum in speluncis tulerunt sanctum corpus ejus, permissi a bestiis, veluti a quibusdam rationabilibus hominibus, sepelieruntque eum in una de speluncis eorum *g*. Beatus vero Sergius, nimis anxiatus ac contristatus, derelictus est solus et flens dicebat : Heu me, Bache frater meus et contubernalis, numquam cantabimus dicentes : Ecce quam bonum et quam jocundum habitare fratres in unum. Ascendens namque in cælum segregatus es a me, relicto me super terram solitario.

occisique corpus feris devorandum projici jubet.

* al. manu

E

f

g

20 Hæc eo dicente, in eadem nocte astitit ei beatus Bachus, candidam habens faciem tamquam angeli, indutus habitu militari, dixitque ei : Quid contristaris aut quid anxiaris, frater? Etsi de corpore abscessi a te, sed confessionis vinculo tecum sum psallens et dicens : Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataris * cor meum. Et tu ergo, Frater, festina, ut per bonam et integram confessionem pervenias ad me, cursum consummans et fidem custodiens. Tecum enim mihi reposita est justitia et corona *h*. Diluculo igitur consurgens narravit his, qui cum eo erant, in quali habitu vidisset beatum Bachum nocte. Sequenti itaque die egressurus dux de castro Barbarisso in castrum Syrum *i* jussit et beatum Sergium sequi, deprecaturque eum, ut sacrificaret. Ille autem respuens blanditias ejus iter suum cum pace faciebat.

Nocte a Baccho sibi apparente ad certamen Sergius animatur,

F

* al. dilatasti

h

i

21 Venientibus ergo eis in castrum Syrum, sedens Antiochus pro tribunali in prætorium convocavit ad se beatum Sergium dicens ei : Bachus quidem impiissimus nolens obtemperare ad sacrificandum diis elegit vita privari, dignamque sibi mortem adeptus est. Tu vero, domine meus Sergi, ut quid seductoriam et impiam illam religionem sequens ad tantam te tradidisti miseriam? Revereor enim te, memor beneficiorum tuorum, et confundor te *, quia principatum hunc tu mihi providisti. Et tu quidem, ut reus in ordine examinate *, existis, ego

die sequenti blanditiis ab Antiocho tentatur, dumque et ad has,

* al. in te

* al examinatus

A. Anonymo.

ego autem in sede præsidentis resideo. Respondens autem martyr Christi Sergius dixit : Afflictio ista temporalisque confusio magnam fiduciam atque æternam gloriam pariet apud Regem cæli et terræ, omnisque spiritus Christum Jesum Filium Dei. Utinam quoque et nunc audires me, et cognosceres Deum et Regem meum Christum et providentiam tui faceres, quemadmodum apud terrenum et mortalem imperatorem, ita etiam et apud Christum, cælestem atque æternum regem, ut concederetur tibi insuccessibilis principatus et gloria immortalis.

et ad minas manet immotus,

22 Terreni quippe principes cadunt velociter, quod Psalmus dixit : Vos autem ut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis *k*. Et iterum : Vidi impium exaltari et elevari usque ad cedros libani. Quæsivi eum et non est inventus locus ejus *l*. Dux Antiochus dixit : Fatuas has et indisciplinatas superfluitates relinque et sacrifica diis, et obediens esto venerabilium præceptorum imperatoris nostri Maximiani. Si autem sacrificare nolueris, cognosce, quod compellere me habes oblivisci omnium, quæ mihi præstitisti, et legalibus te acerrimis suppliciis subjiciam. Beatus itaque Sergius dixit : Fac, quod volueris; Christum enim habeo, adjuvantem me, qui dixit : Nolite timere eos, qui corpus occidunt; animam autem non possunt occidere. Magis autem timete eum, qui potest animam et corpus perdere in gehennam *m*. Corpus igitur meum subjacet tibi; puni et afflige, quantum volueris, hoc sciens; quod, etsi corpus meum peremeris, in animam meam potestatem habere non poteris neque tu, neque pater vester satanas.

cothurnis clavatis indutus novem milliarium spatio currere compellitur.

23 Indignatus ergo dux dixit : Ut videtur, humanitas mea audaciorem et procaciorem te fecit. Convocavit ergo adjutorem officii sui et dixit : Cyrenos *n* longis clavis confixos, et clavos eorum rectos relinquentes, eum velociter induite; cumque indueretur, sedens in carruca Antiochus jussit eum ante se currere, præcipiens, ut usque ad castrum Tetrapyrgium velociter agerentur jumenta. Distat vero hoc castellum a Syro milia novem *o*. Currens vero psallens dicebat : Expectans expectavi Dominum et respexit me et eduxit me de lacu miseriæ paganorum et de luto fæcis idolatriæ, et constituit super petram confessionis pedes meos. Cumque venissent in castro Tetrapyrgia, Antiochus dux dixit : Admiror de te, Sergi, quomodo in tanto officio examinatus potuisti nunc tam gravia sustinere supplicia. Sanctus vero Christi Martyr respondens dixit : Non sunt mihi amaræ pœnæ tuæ, sed dulces super mel et favum. Descendens dux de carruca ivit in prætorium, præcipiens in militari custodia Christi Martyrem custodiri.

Ast Sergius, sanatis ab angelo, quæ in pedibus acceperat, vulneribus,

24 Vespere autem facto cantabat beatus Sergius dicens : Qui edebant aliquando panes meos, magnificaverunt super me calcaneum suum, et funibus pœnarum gravissimarum extenderunt laqueum pedibus meis, volentes me supplantare. Sed exsurge, Domine, præveni eos et subverte eos, et libera ab impiis animam meam. Circa mediam autem noctem angelus Domini adstans restituit pedes ei salvos *p*. Diluculo itaque sedens dux pro tribunali jussit eum adduci, æstimans, quod ex dolore nec incedere potuisset, nisi forsitan portaretur. Cum adduceretur, videns eum a longe dux ambulantem, et nullatenus claudicantem, exterritus dixit : Hic Homo magus est; idcirco tantam fiduciam habere potuit apud imperatorem, magicis artibus hanc adipiscens, et illorum, quæ dicuntur, indicia sunt, quæ videntur. Arbitrabar quippe, eum nullatenus potuisse pedibus ambulare, utpote qui inutiles in quid fuerant exhibiti ex hesterno supplicio. Quomodo autem nunc, tamquam si nihil sustinuerit, incedit, per deos admiror.

idololatras nihilominus redarguens eidem iterum tormento subjicitur,

25 Adsistente ergo ante tribunal beato Sergio, dixit Antiochus : Miser, respice tandem aliquando, et sacrifica diis et exue te de futuris suppliciis. Parco enim tibi memor beneficiorum tuorum. Sin vero non sacrificaveris, cognosce, quod nihil te juvabunt magiæ tuæ, quibus te salvum fieri putabas. Respondens autem beatus Sergius dixit : Utinam tu resipisceres de ebrietate diabolici erroris! Ego enim sobrius sum in Domino, qui contrivit arma patris tui diaboli sub pedibus humilis servi ejus; qui mihi tribuit adversum te victoriam; qui mihi misit angelum suum et salvabit * me. Nam magus profecto tu es et qui dæmones adorant. Dæmonum quippe nec nominanda cultura omnis impietatis adinventrix est. Id namque est et principium et causa et finis totius malitiæ *q*. Amplius vero exacerbatus Antiochus iterum sedit in carruca, et jussit eum indutum eosdem coturnos ante se currere usque in castrum, nomine Ruzafatam *r*, quod novem milia distat a Tetrapyrgia.

* al. salvavit

nec hinc diis sacrificare volens tandem jussu Antiochi,

26 Dum autem venissent in Ruzaphatam castrum, dixit beato Sergio dux Antiochus : Miserrime, fugaverunt instantiam fatuitatis tuæ pœnæ clavorum, ut adquiescas tandem sacrificare diis, aut persistis in ea, quæ te præoccupavit, instantia? Respondens autem fortissimus Christi Martyr dixit : Cognitum tibi sit, Antioche, quoniam per hanc fatuitatem persistam ad dissolvendam virtutem tuam patrisque tui diaboli. Fac ergo, quod velis; ego enim dæmones non adoro, neque idolis sacrifico, sed Domino Deo meo immaculatum sacrificium meipsum offerre festino. Videns ergo Antiochus, quia fixus et immobilis erga fidem Christi atque confessionem persistebat, talem adversus eum dedit sententiam. Sergium, qui indignum seipsum deorum pietate monstravit, impiissimæ vero hæresi eorum, qui appellantur Christiani, se inseruit, offendit autem in magnam Maximiani imperatoris fortunam, eo quod noluit obediens esse venerabilium * ejus edictis, ut diis sacrificaret, hunc leges gladio animadverti præcipiunt. Quidam igitur de assistentibus justam esse adclamabant, quæ in eum erant prolata, sententiam. Venientes ergo apparitores interposuerunt funem labiis ejus et accipientes eum de medio secretarium duxerunt, ut gladio perimeretur.

* Mombrit. venerabilibus

fusa ad Deum, quæ hic recitatur,

27 Plurima itaque multitudo virorum ac mulierum eum subsecutæ sunt, ut exitum Beati aspicerent. Videntes igitur flores vultus ejus et juvenilem ætatis magnitudinem amarissime flebant, suspirantes super eum. Bestiæ vero ejusdem loci, cubilia sua relinquentes, commixti omnes convenerunt, nulli hominum insidias facientes, et tacti clamoribus, sancti Martyris interitum considerabant *s*. Dum appropinquarent ad locum, in quo consummaturus erat Christi martyr Sergius, postulabat spiculatores modicas ei præbere inducias, ut oraret. Extendens

A dens quoque manus suas in cælum dixit. Bestiæ agri et volatilia cæli tuam dominationem atque imperium, Domine, cognoscentes, collecti sunt in gloriam sancti nominis tui, quatinus rationabilium hominum scientiam per suam confessionem ad te convertantur *, qui tuæ bonitatis nutu ac voluntatis vis, omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire. Intermittens quidem mortem, expectans pœnitentiam, ne memineris, Domine, peccatum ignorantiæ eorum, quam in nos pro tuo nomine protraxerunt.

* *al.* convertant

oratione, capite truncatur,

28 Illumina oculos cordis eorum et perduc eos ad tuam cognitionem. Suscipe denique et animam meam et requiescere eam fac in cælestibus tabernaculis tuis cum eis, qui tibi a sæculo placuerunt. Tibi enim animam meam commendo, quoniam eruisti me de laqueo diaboli. Hæc igitur dicens, et signans seipsum et flectens genua, capite truncatus est et tradidit angelis animam suam *t*. Vox autem de cælo facta est dicens : Sergi, miles meus et athleta, ingredere in regnum, quod tibi paratum est. Expectant B enim te angelorum militiæ, numeri patriarcharum, Apostolorum et prophetarum cætus, spiritus justorum, ut cum eis bona percipias, quæ tibi præparata sunt *u*. Locus autem, in quo susceptus est sanguis sancti Martyris, divisus magnam voraginem fecit, Deo ita dispensante, quatinus eos, qui veluti sues in cæno volutabantur, terrore visæ voraginis non auderent appropinquare, et conculcare in ipso loco sanguinem sancti Martyris. Et ideo pro hac re magnum illud chaos factum est, et sic remansit locus ille usque in præsentem diem, continens ex divino nutu vetustatis indicia *x*, ut, qui non credunt, specialiter existente miraculo, firmum in eis ædificet fidei fundamentum.

diuque post corpus ejus auferre Surenis incassum conatis,

29 Quidam proinde de his, qui convenerant ad videndum sancti Martyris exitum, animadvertentes intuitum communis naturæ collegerunt corpus ejus, et optime sepelientes posuerunt eum in eodem loco, in quo et passus fuerat. Post multum igitur tempus religiosi viri zelo Christi incitati cœperunt expoliare corpus de loco suo, venientes de castro Syro, veluti quemdam thesaurum pretiosissimum; sanctus vero C Sergius non permisit corpus suum occulte transferri, quod publice propter Christi confessionem triumphalibus suppliciis punitum est, sed deprecatus est Deum, ignem succendi in eodem loco, non ut eos, qui furari conabantur, ulcisceretur, aut etiam exureret, sed caliginem quoque noctis inlustraret tale furtum in Ruzaphatam castellum; quod et factum est. Incenso ergo igne in loco, ubi corpus jacebat, quidam de habitationibus castri videntes, penitusque usque in cælos flammam elevari, putaverunt, a quibusdam hostibus maximum illum ignem factum fuisse, et armati egressi sunt, et persequebantur eos, qui furari temptaverunt corpus sancti Martyris; illi autem postulantes eos permiserunt ibidem diebus paucis persistere; et ædificium facientes ex lapidibus et luto in loco, ubi jacebat, et cooperientes super in honorem Martyris sic recesserunt *y*.

insigni ecclesia in honorem suum exstructa a Christianis honoratur.

30 Paulatim itaque proficiente religione Salvatoris nostri Domini Jesu Christi, convenientes in unum sanctissimi episcopi, numero quindecim, ædificaverunt juxta castrum Ruzafatam Cymiterium dignum confessionis ejus, transtuleruntque ibidem sancti Martyris corpus et deposuerunt in eodem martyrio per eandem diem, qua passus est, die septima mensis Octobris *z*. Multæ denique salvationes et miracula peraguntur, ubicumque ejus sanctæ reliquiæ fuerint, præcipue in sepulchro, ubi prius jacuerat. Affectu namque loci, in quo passus est, deprecatur idem sanctus Martyr Dominum, ut omnes, qui illuc concurrunt, a diversis ægritudinibus curentur. Obsessos vero ab spiritibus immundis curat; nec non et bestiæ agrestes in mansuetudinem convertuntur. Diem namque, qua passus est, annualiter custodiunt veluti legitimam bestiæ, concurrentes a deserto, quod est in circuitu, et commixti cum hominibus nulli omnino insidiantur, neque ferali impetu in læsionem concurrentium utuntur *aa*. Magis autem in mansuetudine Martyrem Christi honorantes persistunt in eodem loco erga præceptum Domini, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

A. Anonymo.

ANNOTATA.

a *Pro vocabuli hujus significatione adi, quæ in Annotatis, capiti præcedenti subnexis, ad lit.* E *s dicta sunt.*

b *Multum roboris huic, quod, velut a Sanctis contra deos adductum, hic obtruditur, argumento inesse, non perspicio, cum ipsemet verus Deus reliquerit hominem in manu consilii sui, nec quemquam, læsa arbitrii libertate, ad sui cultum compellat.*

c *Codex noster, signatus P. Ms.* 20, *sic habet :* Videamus, si te Christus tuus de manibus meis eripiat; a prima autem hora usque ad vesperam laceratis ejus carnibus, et cruore hinc atque inde circumfluente, uteroque ejus disrupto ac jecore, dixit beatus Bachus ad Antiochum : Minister diaboli, tortores tui defecerunt, fiducia tua destructa est, tyrannus Maximianus devictus est, pater vester diabolus confusus est.

d *Videntur et hæ, quæ hic tum Antiocho, tum Sanctis attribuuntur, quamdamque concertationis speciem præferunt, sermocinationes pro arbitrio sane a biographo confictæ. Verum adi Commentarium prævium num.* 20.

e *Martyrii, quod hic narratur, genere vere* F *occubuisse* S. Bacchum, *ex iis, quæ Commentarii prævii num.* 35 *disserui, credendum apparet. Verum quid de voce, divinitus facta, omnibusque adstantibus audita, qua ad cælum* Bacchus *evocatus fuerit, statuendum? Enimvero est, cur, an ea facta reipsa fuerit, non immerito dubites, ut ex iis, quæ dicti Commentarii prævii num.* 36 *disserui, facile intelliges.*

f *Duplex, quod hic adstruitur, miraculum parum admodum credibile apparet, nec scio, an in ullis fidei undequaque probatæ actis simile inveniatur. Videsis Commentarium prævium num.* 20 *et* 21.

g *Lectioni huic, utut mendosæ, consonat altera, quæ ei in codice nostro Q. Ms.* 6 *respondens occurrit; verum præstant, quas editio Mombritiana et codex noster P. Ms.* 20 *suppeditant; ac editionis quidem Mombritianæ hæc est :* Et sustinuerunt custodientes eum usque in tempore noctis. Vespere autem facto, descendentes quidam.... tulerunt sanctum corpus ejus... sepelieruntque eum in una e speluncis eorum; *codicis vero ista :* Cum igitur eum usque ad vesperam

A. Anonymo. vesperam profundam volatilia custodissent, sero jam facto, descenderunt quidam.... et in spelunca corpus sancti Viri tulerunt atque sepelierunt.

h *En jam tertiam, quæ in Sanctorum nostrorum Actis occurrit, cælestem apparitionem. Verum quid de frequentibus apparitionibus ac miraculis, quæ in Actis, per auctores haud synchronos scriptis, occurrunt, sentiendum sit, Commentarii prævii num.* 22 *edixi.*

i *Pro horum seu castrorum, seu, uti alias etiam vocantur, oppidorum situ notitiaque videsis Commentarium prævium num.* 27 *et aliquot seqq.*

k *Ita fere Psalmo* 18, ℣. 7.

l *Psalmo* 36, ℣. 35 *et* 36, *uti et in codice nostro, signato P. Ms.* 20 *legitur :* Vide impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani, et transivi, et, ecce, non erat, et quæsivi eum et non est inventus locus ejus.

m *Ita fere Matthæi* 10, ℣. 28.

n *In codice nostro Q. Ms.* 6 *etiam legitur* Cyrenos; *verum et hic et ibi mendum cubare puto.* B *Præterquam enim quod nulla insit vocabulo huic significatio, in editione Mombritiana legitur* Cothurnos, *uti etiam infra, dum ejusdem significationis vocabulum recurrit, in ipso codice nostro Q. Ms.* 7 *et altero jam dicto, qui signatur Q. Ms.* 6.

o *Distantia, quæ hic Suram inter et Tetrapyrgium, infraque castellum hoc inter et Resapham, seu, corrupta hic vocabuli hujus efformatione, Ruzaphatam ponitur, minime pugnat cum distantia, quam inter postremum hoc, seu castellum seu oppidum, et Suram statuit Procopius. Adi Commentarium prævium num.* 34, *ibidemque dictis adde, vocem* Tetrapyrgium *compositam indubie esse e duabus vocibus Græcis* τέσσαρα *seu* τετταρα *et* πύργος, *quarum prior* quatuor, *posterior* Turrim *significat; ut castellum illud, indita ei, quæ ab ipsa re deducta esset, nomenclatione, quatuor turribus verosimillime constiterit.*

p *Nec, quæ hic narratur, cum altero præterea miraculo conjuncta apparitio credibilior ceteris, supra relatis, potest videri. Adi Commentarium prævium num.* 22 *et* 36.

C q *Videntur et hæc iterum, aliaque infra adhuc occurrentia, quæ S. Sergio Antiochoque adscribuntur, raticionia a biographo pro arbitrio conficta.*

r *De Castello hoc, quod communius* Resapha *seu* Rosapha *a scriptoribus antiquis vocatur, quodque* S. Sergius *pro palæstra, in qua martyrium consummavit, obtinuit, videsis, quæ dicta sunt tum in proxime Annotatis ad lit.* o, *tum in Commentario prævio num.* 27 *et aliquot seqq.* D

s *Nec pro miraculi hujus veritate vadem ego me ponere velim. Adi iterum Commentarium prævium num.* 22 *et* 36.

t *Quin re etiam vera, uti hic traditur,* S. Sergius *gladio martyrium consummarit, ex iis, quæ hac de re Commentarii prævii num.* 35 *et seq. disserui, vix ullus superest dubitandi locus.*

u *Quod mox de voce, quæ, cum* Bacchus *martyrio coronaretur, cælitus delapsa fuerit, in Annotatis, capiti præcedenti subnexis, ad lit.* e. *edixi, idem hic de voce, quæ, cum* Sergius *gladio fuisset percussus, cælo delapsa asseritur, dictum existima.*

x *Fidesne certa miraculo huic adhibenda sit, ex iis, quæ Commentarii prævii num.* 22 *et* 66 *dicta sunt, statue. Sanctorum interim Acta ab auctore synchrono scripta non esse, ex hoc illorum loco intelligitur, uti Commentarii prævii num.* 16 *jam monui.*

y *Quidquid sit de prodigio hic relato, cum longo equidem post* S. Sergii *martyrium tempore patratum fuisse, a biographo tradatur, liquet et ex hoc Actorum loco, uti etiam ex altero, qui proxime sequitur, ab auctore, qui Sanctis synchronus vixerit, scripta illa non esse, quemadmodum in Commentario prævio num.* 16 *et seq. jam docui.* E

z *Cum* martyrium, *apud antiquos idem, quod ædes quæcumque sacra, seu parva seu magna, in honorem martyris exstructa, significarit, per vocabulum illud hic intelligi puta insignem ecclesiam, ab Alexandro, Hierapolitano episcopo,* S. Sergio, *seu potius huic simul et* S. Baccho *Resaphæ anno circiter,* 430 *exstructam. Et vero ædes isthæc sacra in codice nostro P. Ms.* 20, *non* martyrium, *sed* basilica *vocatur.*

aa *Resapha seu Sergiopolis, qua in civitate martyrio coronatus tumulumque nactus fuit* S. Sergius, *in solitudine feris plurimis redundanti sita erat; ut hinc forte (neque enim feræ hominibus, dum plures uno eodemque loco congregati sunt, nocere solent) a credulo prodigiorumque amanti vulgo id, quod hic narratur, quodque, nullo interveniente miraculo, fiebat, miraculo tamen fieri creditum fuerit, resque præterea, non ut erat, sed adjunctis falsis aucta ad biographi cognitionem pervenerit.* F

A

ACTA ALTERA

Auctore Symeone Metaphraste,

Ex Ms. Medicæo bibliothecæ regiæ Parisiensis, Latine versa a Lipomano tom. VI *a pag.* 317.

CAPUT I.

Sancti tamquam Christiani apud Maximianum accusantur, tales ab eo deprehenduntur, ludibrioque habentur.

Μαξιμιανοῦ βασιλεύοντος τοῦ τυράννου, καὶ τῆς οἰκουμένης σχεδὸν ἁπάσης ὑπὸ βαθεῖ σκότῳ τῆς ἀσεβείας κειμένης, λίθουστε καὶ ξύλα τῶν ἀνθρώπων τιμᾷν
B οἷα θεοὺς ἀναγκαζομένων, καὶ μιαρωτάτων ἀπογεύεσθαι θυσιῶν, Σέργιος καὶ Βάκχος, ῥωμαῖοι τὸ γένος ἄμφω, τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ὁμολογίᾳ καὶ πίστει, κατὰ τοὺς διαφανεῖς ἀστέρας ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν τηνικαῦτα διέλαμπον, οὐ τῶν πολλῶν ὄντες καὶ ἀσήμων, ἀλλ᾽ ὁ μὲν πριμικήριος τῆς τῶν κεντιλίων σχολῆς ὁ Σέργιος, σεκουνδουκήριος δὲ ταύτης ὁ Βάκχος ἦν, μεγάλα μὲν παρὰ βασιλεῖ Μαξιμιανῷ δυνάμενοι, μείζονα δὲ τὴν παρὰ τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ καὶ Θεῷ παῤῥησίαν κτησάμενοι, ἅτε σκηνὴν μὲν τόν δὲ βίον καὶ παροικίαν καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν οὐχ ἑστώτων ἡγούμενοι, ἔμποροι δὲ ἀγαθοὶ τῆς ἑαυτῶν γινόμενοι σωτηρίας, καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν διὰ τῶν παρόντων πραγματευόμενοι, καὶ ὡσπέρ τινα πρὸς τὴν ἐκείνης κτῆσιν διδασκαλίαν καὶ τέχνην, τὰς θείας μετιόντες Γραφὰς καὶ ταύτας ἄει διὰ χειρὸς ἔχοντες.

Sancti, plurimum auctoritate ac gratia valentes,

Cum Maximianus tyrannus imperaret, et universus fere orbis terræ jaceret in profundis tenebris ignorantiæ; lapidesque et ligna cogerentur homines adorare tanquam deos, et maxime execranda (proh dolor!) gustare sacrificia *a*, Sergius et Bacchus, ambo Romani genere, in Christum confessione et fide, non secus ac lucidæ stellæ, tunc refulgebant in regia. Non erant autem plebeii, nec obscuri: sed Sergius quidem erat primicerius scholæ Centiliorum *b*, secundicerius autem hujus Bacchus: qui multum quidem poterant apud Imperatorem Maximianum *c*, majorem autem sibi paraverant fiduciam apud Regem et Deum immortalem, ut qui tabernaculum quidem et incolatum et exilium, et si quid aliud est his vilius, hanc vitam existimarent. Cum essent autem boni mercatores suæ salutis, et, quæ est in futuro, vitam compararent per præsentia, veluti quandam artem ad illam acquirendam, divinas exercebant scripturas, et eas Semper habebant præ manibus.

a *b* *c*

2 Ὅθεν οὐδὲ ἀνεκτὰ ταῦτα τῷ φθόνῳ κατέστη, ἀλλὰ τινες τοῖς γενναίοις τῆστε ἄλλης ἀρετῆς, καὶ δὴ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν βασιλέα παῤῥησίας βασκήναντες πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τῆς παῤῥησίας αἴτιον βασιλέα τοὺς ἄνδρας ἐνδιαβάλλουσιν, ὡς ὠλιγωρήκασι μὲν τῆς ἐκείνου φιλίας,
C ἠλόγησαν δὲ καὶ τῆς πρὸς θεοὺς θεραπείας, καὶ πρὸς ἑτέραν ἤδη θρησκείαν ἀπέκλιναν, Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς καὶ Χριστοῦ δούλους ἐπιφημίζοντες· Μαξιμιανὸς μέντοι καὶ αὐτὸς εἰδὼς ὅτι πολλοῖς πολλάκις αἱ διαβολαὶ φθόνων αἰτίαν ἔχουσιν, οὐκ ἀλήθειαν, ἄλλωστε δὲ καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν εὔνοιαν ὁπόση μὴ ἀγνοῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκείαν ἀπήνειάντε καὶ αὐστηρίαν ἐπὶ νοῦν ἔχων, ταύτῃ γὰρ καὶ μάλιστα διαφέρειν τῶν ἄλλων αὐτὸς ἐφιλοτιμεῖτο· καὶ ὡς εἰ τάχα καὶ τῆς εὐνοίας ἐκεῖνοι ταύτης καὶ τῆς φιλίας ὑπεριδεῖν ἔκριναν, ἀλλὰ τὸν κίνδυνον ἂν ἐφοβήθησαν, ἀπίθανάτε ἡγεῖτο καὶ ψευδῆ τὰ λεγόμενα, καὶ ὅτι μὴ ἀβασανίστως ταῦτα προσδέχεσθαι δεῖ. Τί οὖν ἐποίει; θυσίαν φιλότιμον καὶ πολυτελῆ παρασκευασάμενος, καὶ συνελθεῖν εἰς τὸ ἱερὸν ὅσον περὶ αὐτὸν ἐπιφανὲς ἦν, κοινωνῆζαίτε αὐτῷ τῆς θυσίας πρότερον παραγγείλας, ἐντεῦθεν δοκιμάσαι τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν διαβολὴν διεσκέψατο.

aliorum incurrunt invideam, ab iisque fidei in Christium insimultantur; quod an verum sit,

F

2 Quocirca hæc non potuit tolerare invidia: et cum quidam alii, tum alias quoque virtutes, tum apud ipsum Imperatorem fiduciam viris præclaris inviderent, apud illum ipsum eorum fiduciæ authorem, nempe imperatorem, eos accusant: quod illius quidem contempserunt amicitiam, deorumque cultum quoque neglexerunt: jam autem ad aliam declinarunt religionem, se Christianos et Dei servos vocantes. Maximianus autem, etiamsi sciret, quod sæpe multi calumniæ invidiam causam habent, non veritatem, maxime autem cum non ignoraret, quanta esset eorum in ipsum benevolentia: quin etiam animo versaret suam sævitiam et acerbitatem, (ea enim vel maxime aliis contendebat antecellere) et quod si forte deorum benevolentiam, et illius amicitiam statuissent despicere, periculum quidem certe timuissent; existimaretque, esse non probabilia, sed falsa, quæ dicebantur: ea tamen admittenda non esse citra examinationem, ut consentaneum erat, considerabat. Quid ergo facit? Cum splendidum et magnificum parasset sacrificium: et quicunque erant clari et illustres, in templum convenire, et sacrificii cum eo esse participes prius jussisset, rem deinceps examinare constituit.

3 Ἔσεισι μὲν οὖν αὐτὸς πρῶτος· συνεισῄει δὲ αὐτῷ καὶ πολύ τι πλῆθος, καὶ ὅσον κατὰ τὸ ἱερὸν ἤθροι-

3 Atque ipse quidem primus ingreditur: simul autem cum eo ingreditur etiam magna multitudo,

A. Symeone Metaphraste. imperator Maximianus exploraturus templum adit,

multitudo, et erat universa in templo congregata. Et alii quidem diligenter peragebant sacrificium, et præsentem observabant Maximianum; Sergius vero et Bacchus, viri generosissimi, ne templi quidem portam ingressi, foris stabant alicubi, ipsi Deo potius purum et verum peragentes sacrificium, et pro aliis rogantes: Domine, Domine, dicebant, Deus Rex singulorum *, exaudi vocem nostræ orationis, et propitius esto hæreditati tuæ. Parce Domine, et ne eos dederis ad ad gloriandum adversario. Sed illumina Domine, illumina oculos cordium eorum, et eos deduc ad tui agnitionem, qui nunc in tenebris ambulant ignorantiæ, et mutaverunt gloriam tuam, qui es solus Deus, et alienus ab interitu, in simulitudinem bestiarum, quadrupedum et serpentium, et a te defecerunt, et sacrificarunt eorum sculptilibus, et nomen sanctum tuum contemptui habuerunt. Converte eos, Domine, et cognoscant mirabilia tua, et unigenitum tuum Filium, et Salvatorem nostrum, qui voluntaria Cruce et morte nostram procuravit salutem. Porro autem nos quoque conserva alienos a reprehensione in via testimo-
B niorum tuorum, et in custodia tuorum mandatorum. Atque pridem foris stantes extra portas templi, hæc precabantur, et sic Deum placabant.

* seculorum

arcessitos ad se Sergium et Bacchum diis sacrificare,

4 Maximianus interea templum ingressus, cum huc et illuc circunspexisset, solos vero illos, Sergium et Bacchum, non vidisset in templo adesse cum aliis, tunc id, quod fiebat, statuit aperte probare eam, quæ in ipsos intendebatur, accusationem; protinusque exarsit consueta illius sævitia, feritas et ira: et, Quid cunctamini? Dixit iis, qui adstabant: et frequenter repetiit illud, Ducantur execrandi, cum jussu terribili. Ducuntur ergo Martyres cum iisdem vestibus, tunicis, et zonis, una lingua versantes illam dulcem precationem. Deinde imperator principis extollens supercilium, superque et torve eos intuens: Videmini, inquit, non in tempore mea esse abusi fiducia, et propter hanc, qua in vos usi sumus, benevolentiam nos magnæ damnasse stultitiæ, et contra nostram insurrexisse potentiam, et impii quidem esse in deos ipsos,
C ingrati autem in nos et injusti. Sed, nisi sacrificaveritis, et deos, et nos simul placaveritis, ego meæ satis medebor querelæ: et vos statim aperte scietis, summa benignitate et mansuetudine frui nolentes, qualem meam in vos iram nuper movistis.

idque facere renuentes ac Christum confitentes

5 Hæc cum Viri illi præclari audiissent, et cognovissent, se jam omnino manifestos evasisse imperatori, et non opertere amplius celare pietatem, et occasionem præterire, sed potius quam possunt maxime publicare et pro ipsa magnam afferre fiduciam et dicendi libertatem, libera anima et lingua Christum Deum verum sunt confessi: simulacra autem eorum deos, et humanarum manuum opera, spiritu carentia et surda, manifeste ostenderunt: Dii vestri, dicentes, argentum et aurum, opera manuum hominum: et subjungentes ea, quæ deinceps sequuntur: et, nos, o Imperator, hoc solum tibi debemus, ut in hac terrena militia tibi grato animo inserviamus, et quod utrique mandatum fuit munus, impleamus. Neque vero his surdis et inanimis diis sacrificabimus, neque a nostro et vero Deo solo deficiemus, etiamsi supra modum

στο· καὶ οἱ μὲν τὴν θυσίαν ἐπιμελῶς διετέλουν, καὶ πα- D
ρόντα τὸν Μαξιμιανὸν ἐθεράπευον· Σέργιος δὲ καὶ Βάκχος οἱ γενναιότατοι μηδὲ τῇ θύρᾳ τοῦ ἱεροῦ προσβαλόντες, ἔξω που παρειστήκεσαν, αὐτοὶ μᾶλλον Θεῷ τὴν καθαράντε καὶ ἀληθῆ τελοῦντες θυσίαν, καὶ ὑπερ ἐκείνων δεόμενοι, κύριε, κυριε, λέγοντες, ὁ Θεὸς, ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων ἐνώτισαι τὴν φωνὴν τῆς δεήσεως ἡμῶν, ἱλάσθητι τῇ κληρονομιᾳ σου, φεῖσαι, κύριε, καὶ μὴ δῷς αὐτοὺς εἰς καύχημα τῷ ἀντικειμένῳ, ἀλλὰ φώτισον, κύριε, φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν καρδιῶν αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν σὴν ἐπιγνώσιν αὐτοὺς καθοδήγησον, οἱ ἐν σκότει νῦν τῆς ἀγνοίας πορεύονται, καὶ ἠλλάξαντο τὴν δόξαν σου τοῦ μόνου ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι θηρίων καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν, ἀπέστησάν τε ἀπὸ σοῦ, καὶ ἔθυσαν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομα τὸ ἅγίον σου ἠθέτησαν· ἐπίστρεψον αὐτοὺς, κύριε, καὶ γνώτωσαν τὰ θαυμάσιά σου, καὶ τὸν μονογενῆ σου υἱὸν καὶ σωτῆρα ἡμέτερον, ὃς ἑκουσίῳ σταυρῷ καὶ θανάτῳ τὴν ἡμῶν ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν, καὶ ἡμᾶς δὲ ἀμώμους ἐν τῷ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου, καὶ τῇ τῶν ἐντολῶν σου φυλακῇ διατήρησον. Οἱ μὲν οὖν ἔξω πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ἱεροῦ ἑστῶτες τοιαῦτα προσηύχοντο, καὶ οὕτω τὸν Θεὸν ἐξιλάσκοντο.

E

4 Μαξιμιανὸς δὲ εἰσελθὼν, καὶ τῇ δὲ κἀκεῖσε περιβλεψάμενος, ὡς μόνους ἐκείνους Σέργιον οὐκ ἴδοι καὶ Βάκχον εἴσω τοῦ ἱεροῦ μετὰ τῶν ἄλλων παρόντας, τότε δὴ πίστιν ἀκριβῆ τὸ γενόμενον τῆς κατ' αὐτὸν διαβολῆς ἐποιεῖτο· καὶ εὐθὺς ἡ συνήθης ἀπήνειά τε καὶ ἀγριότης καὶ ἡ ὀργὴ· καὶ τί μέλλετε; πρὸς τοὺς παρεστῶτας, καὶ πολὺ τὸ, ἀχθήτωσαν οἱ κατάρατοι, μετὰ φοβεροῦ τοῦ κελεύσματος. Ἄγονται τοίνυν οἱ μακαριοι στολαῖς αὐταῖς, καὶ χλαμύσι καὶ ζώναις, ὑπὸ μιᾷ γλώττῃ τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην εὐχὴν ἔτι στρέφοντες. Εἶτα τὴν ἀρχικὴν ἄρας ὀφρυῦν ὁ βασιλεὺς, καὶ σοβαρὸν αὐτοῖς καὶ ἄγριον ἐνιδὼν, ἐοίκατε, ἔφη, παῤῥησίας οὐ κατὰ καιρὸν ἀπολαύσαντες τῆς ἐμῆς, ἄλλωστε δὲ καὶ τῇ πολλῇ ταύτῃ ᾗ περὶ ὑμᾶς ἐκεχρήμεθα εὐμενείᾳ, πολλὴν εὐήθειαν καταγνόντες ὑμῶν, καὶ διὰ τοῦτο κατεπαρθῆναί τε τοῦ ἡμετέρου κράτους, καὶ ἀνόσιοι μὲν τὰ περὶ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς, ἀχάριστο δὲ τὰ περὶ ἡμᾶς ὀφθῆναι καὶ ἄδικοι· ἀλλ' εἰ μὴ θύσετε, καὶ θεοὺς ἅμα καὶ ἡμᾶς ἐξιλάσεσθε, ἐγὼ τὴν ἐμὴν ἱκανῶς ἰάσομαι μέμψιν, καὶ ὑμεῖς αὐτίκα φανερῶς εἴσεσθε, οἵας ἡμερότητος καὶ προσηνείας οὐκ ἐθέλον- F.
τες ἀπολαύειν, οἷόν μου τὸν θυμὸν ἄρτι καθ' ὑμῶν κεκινήκατε.

5 Τούτων ἀκούσαντες οἱ γενναῖοι, καὶ γνόντες, ὅτι δῆλοι πάντως ἤδη τῷ βασιλεῖ γεγόνασι, καὶ ὅτι κρύπτειν ἔτι τὴν εὐσέβειαν ἥκιστα χρὴ, καὶ τὸν καιρὸν παριέναι, ἀλλὰ δημοσίευειν μᾶλλον ὡς οἷόντε, καὶ πολλὴν ὑπὲρ αὐτῆς εἰσφέρειν τὴν παῤῥησίαν, ἐλευθέρᾳ καὶ ψυχῇ, κρὶ γλώττῃ Θεὸν μέν ἀληθῆ τὸν Χριστὸν ὡμολόγησαν· εἴδωλα δὲ τοὺς αὐτῶν θεοὺς καὶ χειρῶν ἀνθρωπίνων ἔργα πνοῆς ἔρημα, καὶ κωφά καὶ καθαρῶς ἀνεῖπον, οἱ θεοὶ ὑμῶν, λέγοντες, ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅσα ἐξῆς ἐπιλέγοντες, καὶ ὅτι περ' ἡμεῖς, ὦ βασιλεῦ, τοῦτο σοι μόνον ὀφείλομεν, τόγε εἰς τὴν ἐπίγειον ταύτην στρατείαν εὐγνωμόνως ὑπηρετεῖν, καὶ τὴν ἀνήκουσαν ἑκατέρῳ τάξιν ἀποπληροῦν· καὶ οὔτε δὲ τοῖς κωφοῖς τούτοις ἀψύχοις θεοῖς θύρομεν, οὔτε τοῦ ἡμετέρου καὶ ἀληθῶς μόνου ἀποστησόμεθα, κᾂν εἰ καὶ χαλεπώτερον ἀγριάνῃς, κᾂν εἰ μηδὲν εἰς ἡμᾶς φιλάνθρωπον ἐπιδείξῃ, ἀλλὰ καὶ σιδήρῳ καὶ πυρὶ καὶ ταῖς ἄλλαις παραδώῃς κολάσεσι. Τί γὰρ ἰσχυ-

ἰσχυρότερον εὐσεβείας, ἢ τοῦ ὑπὲρ αὐτῆς πάσχειν μακαριώτερον;

6 Πρὸς ταῦτα ὀξύτερον καὶ Μαξιμιανὸς κινηθεὶς ἀφαιρεθῆναι μὲν αὐτοὺς τὰ παράσημα τῆς ἀρχῆς αὐτίκα κελεύει, ἐσθήματα δὲ γυναικεῖα μεταμφιασαμένους καὶ σιδηροῖς κλοιοῖς ἅμα περιαυχενισθέντας διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς μέχρι τῶν βασιλείων αὐτῶν ἄγεσθαι. Ἤγοντο μὲν οὖν εὐθὺς οἱ μακάριοι τὴν μακαρίαν ὄντως ἐκείνην ὁδὸν καὶ εἰς Χριστὸν αὐτὸν φερουσαν, οὐκ αἰσχύνην εἶναι τὸ πρᾶγμα νομίζοντες, ἀλλ' ὡς τὴν ἀσέβειαν μᾶλλον ἐν εαυτοῖς καταισχύνοντες, περιφανῶς ἀβρυνόμενοι· καὶ τοὺς μὲν πόδας ἡ πορεία, τὰ χείλη δὲ ἡ εὐχαριστία εἶχε, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ὁμιλία καὶ δέησις· ἔλεγον γάρ, Ἐὰν καὶ πορευθῶμεν ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθησόμεθα κακά, ὅτι σὺ μεθ' ἡμῶν εἶ, Κύριε· διὰ τοῦτο ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ σοί, ὅτι ἐνέδυσας ἡμᾶς ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλες ἡμᾶς, ἀλλ' ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου· οὔπω πέρας εἶχεν αὐτοῖς ἡ εὐχή, καὶ τῷ βασιλεῖ παρέστησαν, αὖθις ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀνασωθέντι πρὸς τὰ βασίλεια.

B

7 Θωθείαν οὖν ἐκεῖνος τῇ συνήθει ἀπηνειᾳ συγκερασάμενος, καὶ οἷα καὶ φοβεῖν ἅμα καὶ λεαίνειν τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς τῷ δοκεῖν αἰσχύνην ἐκ τῆς ἀτιμίας ταυτῆς βουλόμενος· Δεινὸν, ἔλεγον, ὦ παρόντες, καὶ σφόδρα δεινὸν τὸ τὰς μεγίστας τιμὰς ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀλογίστως προΐεσθαι· εἰώθασι γὰρ αἱ παρ' ἀξίαν εὐπραγίαι τοὺς ἀνοήτους οὐ πρὸς εὔνοιαν ἐρεθίζειν μᾶλλον, αλλ' εἰς θράσος κατὰ τῶν εὐεργετούντων ἐπαίρειν. Οὗτοι γαρ, ὡς ὁρᾶτε, μεγάλης παρ' ἡμῖν δόξης ἐπιτυχόντες, φιλίας τε ἡμετέρας καὶ παῤῥησίας οὐδὲν ὅσης εἰπεῖν ἀπολαύσαντες, ὡς μὴ μόνον αὐτοι τὰ πρῶτα φέρειν εἰς οἰκειότητα, αλλὰ καὶ ἑτερους ἐξοικειοῦν ἡμῖν δύνασθαι, καὶ ζηλωτοὺς ἐν βραχεῖ καὶ περιβλέπτους ἐργάζεσθαι, τούτοις ἅπασι μακρὰν ἐπιθέντες λήθην, τέλος δὲ καὶ τῶν μεγίστων θεῶν καὶ αὐτοῦ Διὸς κατολιγωρήσαντες, ὃς πάντων μὲν δημιουργὸς, πάντων δὲ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων πατὴρ εἶναι πιστεύεται, τὸν λεγόμενον προτετιμήκασιν Ἰησοῦν, γυναικὸς υἱὸν ὄντα καὶ τέκνος, καὶ σταυρὸν σὺν ἅμα δυσὶ κακούργοις ὑπὸ Ἰουδαίων κατακριθέντα, καὶ πικρότατον ὄντως ὑπομεμενηκότα θάνατον· ἀλλ' ἐγὼ πάντως τούτων αἴτιος, ὅς γε καὶ περὰ τοῦ μετρίου φιλάνθρωπος εἶναι βουλόμενος, φίλους αὐτοὺς καὶ κοινωνοὺς τῆς εὐδαι-

C μονίας ἐποιησάμην.

8 Οὕτω σφοδρὸν κατατείνας τὸν λόγον, ἔπειτα πάλιν ὑποκλέπτειν αὐτοὺς τῷ μειλιχίῳ πειρώμενος, ἥμερόν τι βλέψας καὶ φιλικὸν, ἀλλ' εἴπερ οἱ αὐτοὶ καὶ νῦν ἐστὲ, ἔφη, Σέργιος τε καὶ βάκχος, καὶ μή τις ὑμῶν τὴν διάνοιαν φθονερὸς ἐπήρωσε δαίμων αἰδέσθητε μὲν τὸ μέγα τοῦ ἀξιώματος, αἰδέσθητε δὲ τὸ καθαρὸν καὶ ἄψευστον τῆς φιλίας, καὶ μὴ τὰ εἰς τοὺς θεοὺς οὕτως ἀσεβοῦντες ὀφθείητε, ἀσυνήθη καὶ ξένην θρησκείαν εἰσάγοντες, καὶ ἡμῖν περὶ τὸ σέβας διαφερόμενοι· οὓς ἐχρῆν ἄχρι καὶ αὐτοῦ θανάτου τὸν τῆς φιλίας ἡμῖν συμπνεῖν ἔρωτα, ὡς ἔγω τε καὶ βαρυτάταις κολάσεσι χρῆσθαι δυνάμενος, καὶ τυραννικῶς ὑμᾶς, ὦ φίλοι, βιάζεσθαι, χρήσομαι γὰρ ἔτι τῷ συνήθει προσρήματι· ἀλλὰ τὴν φιλίαν, ὦ θεοί, δυσωποῦμαι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰς τιμωρίας ὀκνῶ καὶ τὴν βίαν ἑκὼν ἀναβάλλομαι. Τούτων ἀκούσαντες οἱ γενναῖοι, χαριέντως, ἠρέμα καὶ ὁμαλῶς, ὅτι μὲν οὐκ ἐπελαθόμεθά σου τῆς φιλίας, εἶπον, οὐδὲ ἀχάριστοι περὶ τὰς εὐεργεσίας καὶ τὰς τιμὰς γεγενήμεθα, ἀλλὰ καὶ φιλοῦμεν εἰ καί

efferéris, etiamsi in nos nullam ostendas humanitatem : sed et ferro, et igni, et aliis tradideris suppliciis. Quid est enim pietate fortius, aut, quam pro ipsa pati, beatius? *A. Symeone Metaphraste.*

6 His vehementius motus Maximianus, jubet eis quidem statim auferri insignia magistratus : muliebribus autem vestibus indutos, et collaribus ferreis simul in collo circundatos, per mediam duci civitatem usque ad ipsam regiam. Atque statim quidem ducebantur Sancti ad beatam illam, quæ vere est, viam, et quæ ducit ad ipsum Christum, non eam rem existimantes esse dedecus : sed tanquam impietatem dedecore magis afficerent, aperte gloriantes, et sibi placentes. Et ingrediebantur quidem pedes, labra autem versabantur in gratiarum actione, et cum Deo consuetudine et precatione. Dicebant enim : Etiamsi ambulaverimus in medio umbræ mortis, non timebimus mala : quoniam tu nobiscum es, Domine. Propterea exultabit anima nostra in te : quoniam induisti nos vestimento salutaris, et tunica lætitiæ circundedisti nos. Sed exurge, Domine, in adjutorium nostrum : et redime nos propter nomen tuum. Nondum finitæ erant preces, et producti fuerunt E coram imperatore, qui e templo redierat in regiam.

per mediam civitatem ignominiose circumduci jubet ;

7 Ille ergo cum assentationem cum consueta contemperasset sævitia, et vellet simul lenire pudorem, quo affecti erant, ut videbatur, ex hac eis illata ignominia : Grave est, et valde grave, o vos, qui adestis, dicebat, maximos honores tam leviter et inconsiderate prodere. Solent enim ea, quæ immeritis feliciter succedunt, stultos non tam incitare ad benevolentiam, quam erigere ad temeritatem adversus benefactores. Isti enim, ut videtis, magnam apud nos gloriam consecuti, nostramque adepti amicitiam, et maximam fiduciam, et nobiscum loquendi potestatem, adeo ut non solum ipsi primas partes ferrent in familiaritate, sed alios quoque nobis possent facere familiares, beatosque brevi reddere, et suspiciendos, horum omnium obliti, postremo maximis quoque diis, et ipso Jove contempto, qui omnium quidem opifex, omnium autem deorum et hominum pater esse dicitur, Jesum prætulerunt, qui dicitur fuisse filius mulieris, et fabri, et ad crucem cum duobus maleficis fuit damnatus a Judæis, et subiit mortem revera acerbissimam. Sed ego sum omnino causa omnium, qui cum vellem esse supra modum benignus, eos feci amicos et socios felicitatis. F

dum autem deinde blandis verbis Sanctos,

8 Cum hanc tam vehementem intendisset orationem, eos rursus blandis verbis conans illicere, eosque benigne ac amice intuens. Sed si iidem, inquit, nunc quoque estis Sergius et Bacchus, neque vestram mentem invidus occæcavit dæmon, revereamini magnam authoritatem, revereamini puram et non falsam amicitiam, neque conspiciamini vos in deos tam impie gerere, novam et insolitam inducentes religionem, et in eorum cultu a nobis dissidentes, quos oportet etiam usque ad ipsam mortem in amicitia nobiscum conspirare. Nam ego quidem cum gravioribus uti possem suppliciis, et tyrannice vobis, o amici, vim inferre : (adhuc enim consueta utar appellatione) attamen, o dii, revereor amicitiam, et propterea retardo cruciatus, et vim lubens differo. Hæc cum audiissent Viri egregii, scite, placite et plane dixerunt : Quod tuæ quidem non, simus obliti amicitiæ,

quo deorum cultui se dedant, aggreditur,

A. Symeone Metaphraste.

citiæ, nec fuerimus ingrati in tua beneficia et honores : sed te et amemus, si ullum alium, et dominum existimemus, et tu sis nobis omnia, signum est manifestum, quod et fideliter hucusque servivimus, et tecum diligenter rem publicam sustinuimus, neque ulla in re, nec parva, nec magna, conspecti sumus ingrati, neque aliquid prodidimus, aut neglexiimus eorum, quæ oportet.

prolixa ab iis oratione

9 Nos ergo nec ingrati animi criminis, aut contemptionis amicitiæ jure possumus accusari : neque quod a te propter odium dissideamus, o benignissime imperator. Sed nos disjunxit ipse vanus error cultus similacrorum, et quod tu in certum ac manifestum incidas interitum, et nos quoque cogas in idem deturbari periculum. Nam quandiu quidem agebatur de sola mundana militia, nos nihil prætermisimus eorum, qua oportet. Tu ipse nobis feres testimonium, nos in nulla re, quæ esset expedienda, illius socordiæ aut negligentiæ unquam fuisse damnatos, sed in iis rebus nobis fuisse acrem zelum. Et rursus quæcunque de more Christianorum peregimus, iis Deum quoque pro
B viribus vobis reddidimus propitium. Quoniam autem ipsum quoque bonorum caput, nempe pietatem, nobis contendis adimere, et Deo nos privare, quod est damnum extremum, et quod pia non possit ferre anima, et propterea honores et laudes nobis revocas in memoriam, quomodo te boni et honesti ignarum non jure dixerimus, quod et ea, ut quodammodo præstantioris nobis facias optionem, inter se invicem omnino confers, pietatem, inquam, in Deum, et humanam amicitiam et gloriam, quæ æque ac aqua perfluit?

ob in vati in verum Deum, qui plurima humano generi

10 Quomodo autem hac in re tecum convenieimus, et non contra, amicitiam et honorem, et si quid sit aliud majus, negabimus? Quomodo autem non tu magis ingrati in Deum animi criminis convinceris, qui ipsum tibi, quod et sis, et respires, præbuit? Qui cum careat principio, verbo effecit, ut cœlum et terra consisterent : et hominem propriis manibus est fabricatus, et honoravit eum immortalitate, et eorum, quæ sunt in terra, veluti quendam regem constituit, id quod est omnium pulcherrimum, nempe Paradisum ei attribuens. Cæte-
C rum ne nobis succenseas, o imperator, si oratio longiorem factura sit narrationem. Et Deus quidem fuit, ut dixi, tam munificus in beneficiis in hominem conferendis. Ille autem invidia seductus, et voluptate (hei mihi!) inescatus, misere omnino ab iis excidit : et qui prius censebatur beatus, conspectus est miserabilis, et lachrymis dignus propter calamitatem.

beneficia contulit, animi vitium redarguitur

11 Qui itaque nos finxit et fabricatus est Deus, cum benignis rursus oculis vidisset opus suarum manuum, Deum esse non mutans, quod quidem erat, factus est propter nos citra peccatum id, quod nos. Cumque crucem et mortem sua sponte subiisset, et superiorem inimicum nostro genere prostravit, et nobis ab illa acerba servatis calamitate, benigne priorem reddidit libertatem : et unde excidimus propter inobedientiam, illuc nos reduxit propter suam clementiam. Eum autem, qui propter te talia passus fuerat, idque cum esset Deus, et te tantis rebus dignum censuerat, [communis est enim hominibus, sicut prius interitus, ita nunc libertas] tu ipsum contemnens, et crucem illius ridens, quomodo non es longe ingratissimus?

τινα ἕτερον, καὶ δεσπότην ἡγούμεθα, καὶ πάντα ἡμῖν D
εἶ σὺ, τεκμήριον ὑπάρχει σαφὲς, τὸ καὶ πιστῶς εἰς
δεῦρο ὑπηρετεῖσθαι, καὶ συνδιαφέρειν σοι τὰ κοινὰ
σπουδαίως, καὶ μηδὲν μήτε μικρὸν μήτε μεῖζον ἀγνω-
μονοῦντας φανῆναι, μηδὲ τι προδιδόντας ἢ ἀμελοῦν-
τας τῶν καθηκόντων.

9 Ὄυκουν ἡμεῖς οὐδεμίαν ἀγνωμοσύνην ἢ φιλίας
ὀλιγωρίαν ἐγκαλεῖσθαι ἄξιοι, οὐδ' ὅτι σοι κατὰ μῖσος
διαφερόμεθα, φιλανθρωπότατε βασιλεῦ, ἀλλὰ διέστη-
σεν ἡμᾶς ἡ κενὴ αὕτη περὶ τὰ εἴδωλα πλάνη, καὶ
τὸ εἰς σαφῆ καὶ ὡμολογημένην σέ τε καταπίπτειν ἀ-
πώλειαν, καὶ πρὸς τὸν ἶσον κατενεχθῆναι καὶ ἡμᾶς κίν-
δυνον ἀναγκάζειν. Ἕως μεν γὰρ περὶ μόνην τὴν κοσμι-
κὴν στρατείαν ἐξηταζόμεθα, οὐδὲν τῶν δεόντων ἡμεῖς
ἐνελίπομεν· μαρτυρήσεις ἡμῖν καὶ αὐτὸς ὅτιπερ οὐδὲ
ῥαθυμίαν τινὰ οὐδέ ἀμέλειαν τῶν ἐν χερσὶ κατεγνώσθη-
μεν, ἀλλὰ θερμὸν περὶ ταῦτα τὸν ζῆλον εἴχομεν, καὶ
ὅσα πάλιν ἐν νόμῳ Χριστιανοῖς ἐτελοῦμεν ἑκάστοτε, καὶ
τὸν Θεὸν τὰ δυνατὰ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν ἱλεούμεθα. Ἐπεὶ
δὲ καὶ αὐτὸ τῶν καλῶν τό κεφάλαιον ἀφελέσθαι φιλονει-
κεῖς ἡμᾶς τὴν εὐσέβειαν, καὶ Θεὸν ζημιῶσαι τὴν ἐσ-
χάτην ταύτην ζημίαν, καὶ ἣν οὐδὲ ὑπενεγκεῖν ἂν ἡ E
εὐσεβὴς ψυχὴ δύναιτο, τιμῶν τε διὰ τούτου καὶ φιλο-
τιμίας ἀναμιμνήσκεις, πῶς οὐκ ἀμαθῶς ἔχειν σε τοῦ
καλοῦ δικαίως ἂν εἴποιμεν, ὅτι καὶ παραβάλλεις ὅλως
αὐτὰ πρὸς ἄλληλα, καὶ οἱονεὶ τοῦ κρείττονος ἡμῖν τὴν
αἵρεσιν ἐπιτρέπεις, εὐσεβείας φαμὲν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ
φιλίας ἀντρωπίνης καὶ δόξης τῆς ἶσα παρυῤῥεούσης καὶ
ὕδατι;

10 Πῶς δέ σοι καὶ κοινωνήσομεν ἐπὶ τούτῳ, καὶ οὐχ
τοὐναντίον, καὶ τὴν φιλίαν, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ εἴ τε
ἄλλο μεῖζον ἦν, ἀρνησόμεθα; Πῶς δὲ οὐ σὺ μᾶλ-
λον ἀγνωμονῶν τάγε πρὸς Θεὸν ἁλίσκῃ, τὸν καὶ αὐ-
τό σοι τὸ εἶναι καὶ τὸ ἀναπτεῖν παρασχόμενον; Ὃς
ἄναρχος ὢν καὶ συναίδιος τῷ γεγεννηκότι, καὶ τοὺς οὐρα-
νοὺς τῷ λόγῳ καὶ τὴν γῆν ὑποστήσας, τὸν ἄνθρωπόν
τε χερσὶν οἰκείαις ἐδημιούργησε, καὶ ἀθανασίᾳ τοῦτον
ἐτίμησε, καὶ βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς κατεστήσατο, καθά-
περ τινὰ βασίλεια τὸ κάλλιστον ἁπάντων ἀποτάξας
αὐτῷ τὸν παράδεισον; Πλὴν ἀλλὰ μηδὲν ἡμῖν ἀ-
χθεσθῇς, ὦ βασιλεῦ, εἰ καὶ μαρκοτέραν ὁ λόγος ποιή-
σεται τὴν διήγησιν. Καὶ ὁ Θεὸς μὲν οὕτω φιλότιμος F
τὰς εὐεργεσίας, φημὶ, πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ φθό-
νῳ κλαπεὶς, καὶ ἡδονῇ φεῦ μοι δελεασθεὶς, ἀθλίως
τούτων ἐξέπεσε πάντων, καὶ ὁ πρὶν ζηλωτὸς ἐλεεινὸς
ὡρᾶτο, καὶ δακρύων διὰ τὴν συμφορὰν ἄξιος.

11 Ὁ πλάσας τοίνυν ἡμᾶς καὶ δημιουργήσας Θεὸς,
φιλανθρώποις πάλιν ἰδὼν ὀφθαλμοῖς τὸ τῶν οἰκείων
χειρῶν ἔργον, τὸ θεὸς εἶναι μὴ μεταβαλὼν, ὅπερ ἦν,
ἐγένετο δι' ἡμᾶς ἀναμαρτήτως, ὅπερ ἡμεῖς, καὶ σταυ-
ρὸν ἑκουσίως καὶ θάνατον ὑπελθὼν, τὸν ἄνωθέντε τῷ
ἡμετέρῳ γένει καταβεβλήκει πολέμιον, καὶ ἡμᾶς τῆς πι-
κρᾶς ἐκείνης αἰχμαλωσίας ἀνασωσάμενος, τὴν προ-
τέραν ἀπέδωκε φιλαγάθως ἐλευθερίαν· καὶ ὅθεν διὰ
τὴν παρακοὴν ἐκπεπτώκαμεν, ἐκεῖ πάλιν διὰ φι-
λανθρωπίαν ἡμᾶς ἐπανήγαγε· τὸν δὴ τοιαῦτα διὰ σὲ
παθόντα, καὶ ταῦτα Θεὸν ὄντα, καὶ τιούτων σέ πά-
λιν καταξίωσαντα, κοινὴ γαρ ἀνθρώποις ὥσπερ ἡ
ἀπώλεια πρότερον, οὕτω καὶ ἡ ἔλευθερία, τοῦτον αὐτὸς
ἀθετῶν, καὶ εἰς τὸν ἐκείνου σταυρὸν ἀποσκώπτων, ποίαν
ἀγνωμοσύνης ὑπερβολὴν καταλείπεις; ἴσθι τοίνυν, ὡς
οὐ κοινωνήσομέν σοι τῆς τοιαύτης ἀχαριστίας, οὐδὲ τὸν
ἡμε-

A ἡμέτερον εὐεργέτην καὶ ἀληθῆ Θεὸν ἀρνησόμεθα. Τὰ δὲ παρὰ σοῦ προτεινόμενα, βασιλεῦ, εἴ τε ἀγαθὰ εἶεν, εἴτε καὶ δυσχερῆ, καὶ αὐτὸν ἐπάγοντα θάνατον, ἐπίσης ἡμῖν ἅπαντα παροπτέα διὰ Χριστὸν, καὶ φροντίδος οὐδεμίας ἄξια.

Scias ergo, nos non futuros tibi socios ingrati animi crimine, neque nostrum Benefactorem et verum Deum esse negaturos. Quæ autem a te proferuntur, o imperator, sive sint bona, sive difficilia, et vel ipsam mortem inferentia, sunt æque a nobis propter Christum despicienda, et a nobis non curanda *d*. A. SYMEONE METAPHRASTE. *d*

ANNOTATA.

a *Persecutionem generalem hæc omnia, uti multa sequentia, indicant, hincque consequitur, ut* SS. Sergius *et* Bacchus, *utpote in Syria, in qua tum, quod mandaret, seu imperator seu cæsar, nomine* Maximianus, *non habuit, passi, Maximiani imperatoris jussu martyrium haud subierint. Adi Commentarium prævium num.* 22, 43 *et* 44.

b *Ita vocabulum Græcum* Κεντιλίων *Latine reddit Lipomanus; verum in Actis Metaphrasticis Græcis* Κεντιλίων *pro* Γεντιλίων *perperam scribitur, uti Comment. præv. num.* 24 *et seq. edocui.*

c *De militari conditione ac dignitate, quæ hic Sanctis attribuitur, uti etiam de potestate, qua apud Maximianum imperatorem valuisse asseruntur, quid sentiam, Commentarii prævii* § 3 *exposui.*

d *Ratiocinia omnia, quæ hic a biographo Sanctis et Maximiano imperatori pro arbitrio, ut apparet, affinguntur, quamdamque hunc inter et illos concertationis speciem præferunt, cum ratiociniis itidem, quæ Sanctis pariter et Maximiano imperatori in Actis Latinis pro arbitrio attribuuntur, satis quidem quantum ad substantiam conveniunt; verum quantum ad verba, quibus concipiuntur, invicem non parum dissonant, suntque Metaphrastica Latinis paulo contractiora, uti ex eorumdem collatione patescet.* E

B

CAPUT II.

Sancti ad Antiochum ducem mittuntur, ab eo, ut a fide desciscant, varie monentur, flagrisque ad mortem usque Bacchus cæditur.

Τούτων εὐκαίρως οὕτω καὶ ἡδέως τοῖς μάρτυσιν ὑπαγορευθέντων, ὁ Μαξιμιανὸς ἐκινεῖτο μὲν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ, καὶ πικρῶς αἰκίζειν τοὺς ἁγίους ἠβούλετο· ὤκνει δὲ πάλιν καὶ ἀνεβάλλετο τὴν ἐγχείρησιν, τὸ περιφανὲς αὐτῶν εὐλαβούμενος, καὶ οὐκ ἐθέλων ἀνδρῶν τοιούτων ὑποστῆναι ζημίαν· ἐδεδίει γὰρ, μὴ καὶ τιμωρηθέντες τὴν ἀρχὴν, καὶ παρρησιασάμενοι τὴν εὐσέβειαν ἐν μέσῳ πολλῶν, εἶτα τοπαράπαν ἀμετάθετοι διαμείνωσιν. Ἀμέλει καὶ Ἀντιόχῳ τῷ τῆς Ἀνατολῆς δουκὶ παραπέμπειν αὐτοὺς ἔγνω, ὡς ἂν ὠμοτάτῳ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὸν ὄντι, καὶ ἀπὸ ψιλοῦ τάχα καὶ τοῦ ὀνόματος καταπλήξειν αὐτοὺς δυναμένῳ, καὶ ὅτι διὰ μείζονος τιμῆς ἔφεσιν τὴν Μαξιμιανοῦ θεραπείαν ἐκεῖνος σπουδάζων οὐδεμιᾶς ἀφέξεται μηχανῆς, ὅπως αὐτοὺς ἕλῃ καὶ μεταπείσειε· πρὸς τούτοις, ἵνα καὶ ἡ μακρὰ ὁδοιπορία καὶ ἄτιμος τῆς ἐνστάσεώς τε αὐτοῖς ὑποχαλάσῃ
C τὴν εὐτονίαν, καὶ ἠρέμα μεταστήσῃ τῆς εὐσεβείας, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ ὑπὸ χεῖρα πρότερον αὐτοῖς ἦν ὁ Ἀντίοχος, ᾧ παραστῆναί τε καὶ ὑφ' οὗ κριθήσεσθαι ἔμελλον· ὃ δὴ καὶ πλέον τῆς τῶν εὐγεγονότων ψυχῆς ἅπτεται, τὸ τοὺς πρότερον ἀρχομένους, ἄρχειν τε αὐτῶν ὕστερον καὶ ὑπηκόοις χρῆσθαι τοῖς οὐ πρὸ πολλοῦ δεσπόταις αὐτῶν καὶ εὐεργέταις γεγενημένοις· ἐτύγχανε γὰρ τὴν τοιαύτην τοῦ δουκὸς ἀρχὴν ὁ Ἀντίοχος μεσιτείᾳ πρότερον τοῦ θαυμαστοῦ Σεργίου παρειληφώς· ἀλλ' ἔοικεν ἀληθῶς οὐδὲν οὕτως εὐμάραντον εἶναι, ὡς ἀνθρωπίνη χάρις ἐν ἀχαρίστῳ ψυχῇ φυτευθεῖσα.

13 Οὗτος γὰρ οὐ μόνον οὐδὲν ἀπομνημονεύσας αὐτὸς τῆς εὐεργεσίας ἐφάνη, ὡς τὰ τοῦ λόγου προϊόντα δηλώσει, ἀλλὰ καὶ καθάπερ τὰ ἔσχατα ὑπ' ἐκείνων ἀδικηθεὶς, οὕτως αὐτοῖς ἐχρήσατο, καὶ οὕτω χαλεπὰς ἐπήγαγε τιμωρίας. Ἐπέμποντο μὲν οὖν οἱ ἅγιοι πρὸς αὐτὸν ἁλύσει βαρείᾳ δεδεσμένοι, ἐγέγραπτο δὲ αὐτῷ καὶ ἐπιστολὴ παρὰ βασιλέως ἔχουσα οὕτως. Ἡ τῶν

His adeo opportune et jucunde dictis a Martyribus, Maximianus quidem fuit ira motus et volebat acerbe punire Sanctos. Rursus autem cunctabatur, et differebat, aggredi, respiciens eorum splendorem, et non volens talium Virorum facere jacturam. Verebatur enim, ne cruciati, cum veritatem in medio multorum libere essent elocuti, deinde permanerent omnino immobiles. Eos itaque statuit transmittere ad Antiochum ducem Orientis *a*, ut qui omnium, qui erant in ejus potestate, esset crudelissimus, et vel solo nomine posset eos perterrere: et quod propter majoris honoris desiderium, ille Maximianum observandi curam gerens, a nullis abstinebit machinis, quo eos oppugnet, et ad suam traducat sententiam. Præterea ut et longum iter et ignominiosum tam intensam relaxaret constantiam, et eos sensim a pietate dimoveret, et maxime quod ipse quoque Antiochus erat eis prius subjectus, apud quem erant sistendi, et a quo judicandi. Id enim maxime tangit animum eorum, qui sunt honesto loco nati, quod, qui prius parebant, eis postea imperent, et eis utantur, tamquam subjectis, qui non multo ante fuerant eorum domini et benefactores. Consecutus nanque fuerat hunc ducatus magistratum Antiochus ipsius admirabilis Sergii intercessione *b*. Sed revera nihil videtur tam facile marcescere, atque beneficium in animo ingrato plantatum.

Sancti a fide avertendi ad Antiochum ducem, *a* F *b*

13 Is enim non solum apparuit minime esse recordatus beneficii, ut procedens ostendet oratio: sed perinde ac ab illis summa affectus injuria, eos tractavit, et eis gravia intulit supplicia. Atque mittebantur quidem ad eum Sancti, vincti gravi catena. Ad eum autem scripta erat etiam epistola ab imperatore, quæ sic habebat: Deorum

data etiam ad hunc epistola, a Maximiano mittuntur,

A. Symeone Metaphraste.

Deorum maxima providentia, omnes quidem homines, maxime autem mei imperii satellites et stipatores, in illos esse pios, et iis rursus, quos illi dignos censuerunt imperio, vult obedire, et in eos esse grato animo. Propterea hunc Sergium et Bacchum, qui in deos quidem apparuerunt impii, et se Christianorum adjunxisse religioni, convicti sunt autem criminis ingrati in me animi, et jam nostro tribunali, et nostra examinatione judicati sunt indigni, sub tutissima custodia et vinculis ad tuam transmisimus constantiam. Si ergo pœnitentia ducti, diis sacrificaverint, solvantur ab eis impositis vinculis, et digni censeantur honore et benevolentia. Revocabuntur enim rursus a nostra potentia, recipientque priores honores, aut etiam majores, eruntque deinceps in loco et ordine eis convenienti. Sin autem immobiliter priori hæreant sententiæ, legum subjecti sint austeritati, ipsaque essentia et vita ense priventur cum aliis.
c Vale *c*.

B 14 Cum has literas et sanctos Viros accepissent milites, viam sunt ingressi. Quidam autem ex famulis, et simili zelo in pietatem, et in dominos victi benevolentia, eos quoque sunt secuti, quasi non corpora solum legi, sed etiam animas volentes Deo servire. Qui etiam audierunt Sanctos inter se colloquentes, et dicentes, quod nocte, qua egressi sunt e civitate Romanorum *d*, divina quædam apparens visio jussit eos confidere, et bono esse animo ad certamen et alacriter ingredi bonum iter propter Christum. Quamobrem etsi essent ferrea illa vincti catena, citra molestiam et cum voluptate psallebant: In via testimoniorum tuorum delectati sumus, Domine, tanquam in omnibus divitiis. In justificationibus tuis meditati sumus, et legis tuæ non sumus obliti. In mandatis tuis meditabimur, et exquiremus vias tuas. Vivemus et custodiemus sermones tuos. Cum ergo totum illud iter citra laborem confecissent, diversantur in quadam civitate nomine Barbaleso *e*, prope regionem limitaneorum *f*. Quo in loco cum dux versaretur Antiochus, ante eum sunt producti, læti quidem et vultu alacri, animi autem nobilitatem liberalibus ostendentes moribus.

Barbalissumque ad illum adducti

C 15 Eorum itaque, qui ipsos circunsistebant, oculi erant omnes in eos conjecti; nec facile desistebant, sed firmo et intento obtutu eos adspiciebant, erantque ipsi theatro jucundum quoddam spectaculum. Cum eos ergo vidisset dux quomodo se haberent, et deinde etiam legisset literas imperatoris, tacitus apud se admirabatur, et eos rursus contemplabatur, magnum quid esse et novum existimans, quod ad tantam processissent animi magnitudinem, ut et supplicia, et minas, et gloriam, et ipsum etiam despicerent imperatorem, immo mortem quoque minimi facerent. Accersito autem commentariensi *g*, Accipe, inquit, hos vinctos, et in custodia quidem serva tutissima, nihil autem grave aut molestum sustinentes: eos enim reservo examinationi. Atque ii quidem jussu ducis in tuta inclusi custodia, cum venisset vespera, seipsos dederunt orationi, Adspice ad nos, dicentes, Domine, e sancto tuo habitaculo, quoniam inimicus nos probris affecit, et populus insipiens irritavit nomen sanctum tuum; et ne tradas hominibus feris immanioribus animas tibi confitentes; sed adspice ad testamentum tuum,

in carcerem mox conjiciuntur;

θεῶν μεγίστη πρόνοια καὶ πάντας μὲν ἀνθρώπους, μάλιστα δὲ τοὺς τῆς ἐμῆς βασιλείας ὑπασπιστάς τε καὶ δορυφόρους, εὐσεβεῖς τε τὰ εἰς ἐκείνους, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνων πάλιν ἄρχειν ἠξιωμένους πειθηνίους εἶναι βούλεται καὶ εὐγνώμονας· διὰ ταῦτα τοι καὶ Σέργιον τοῦτον καὶ τὸν σὺν αὐτῷ Βάκχον, ἀσεβεῖς μὲν τὰ περὶ τοὺς θεοὺς ἀναφανέντας, καὶ τῇ τῶν Χριστιανῶν προσθεμένους θρησκείᾳ, περὶ ἡμᾶς δὲ ἀγνώμονάς τε καὶ ἀχαρίστους ἐληλεγμένους, καὶ παρὰ τοῦτο πολλαῖς τιμωρίαις ὑποβληθέντας, ἀναξίους ἤδη τοῦ ἡμετέρου βήματος, καὶ τῆς παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐξετάσεως νομισθέντας, ὑπὸ ἀσφαλεστάτῃ φρουρᾷ καὶ δεσμοῖς τῇ σῇ στερρότητι παρεπέμψαμεν. Εἰ μὲν οὖν μεταμεληθέντες θύσειαν τοῖς θεοῖς, τῶν δεσμῶν τε, τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς, λυθήτωσαν, καὶ τιμῆς ἀξιωθήτωσαν μᾶλλον καὶ εὐμενείας· ἀνακληθήσονται γὰρ αὖθις καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου κράτους, καὶ τάς τε προτέρας απολήψονται τιμὰς ἢ καὶ μείζους, καὶ ἐν τάξει τῇ προσηκούσῃ τὸ λοιπὸν ἔσονται. Εἰ δὲ τῆς προλαβούσης ἀμεταθέτως ἔχονται γνώμης, τῇ αὐστηρότητι τῶν νόμων ὑποβληθέντες, καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων τὸ εἶναι καὶ τὸ ζῆν διὰ ξίφους ἀφαιρεθήτωσαν. D
Ἔρρωσο.

14 Τὰ τοιαῦτα γράμματα λαβόντες οἱ στρατιῶται, E
εἶτα καὶ τοὺς ἁγίους παραλαβόντες, ὁδοῦ εἴχοντο· τῶν οἰκετῶν δέ τινες τῷ τε ὁμοίῳ περὶ τὴν εὐσέβειαν ζήλῳ, καὶ δὴ καὶ τῇ πρὸς τοὺς δεσπότας εὐνοίᾳ νενικημένοι, συνείποντο καὶ αὐτοί, καθάπερ οὐ νόμῳ τὰ σώματα δεδουλῶσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πόθῳ τὰς ψυχὰς βουλόμενοι· Οἳ καὶ τῶν ἁγίων ἤκουον πρὸς ἀλλήλους μεταξὺ κοινολογουμένων, ὡς ἄρα τῆς νυκτὸς, καθ' ἣν τῆς πόλεως Ῥωμαίων ἐξῄεσαν, θειοτέρα τις ὄψις ἐπιφανεῖσα θαρρεῖν αὐτοῖς ἐκέλευε τὸν ἀγῶνα, καὶ προθυμότερον τῆς καλῆς ἐκείνης διὰ Χριστὸν ἔχεσθαι πορείας· διὸ καὶ ὑπὸ τῇ ἁλύσει τῇ σιδηρᾷ βαίνοντες ἐκεῖνοι, καὶ τοῖς δεσμοῖς, ἀλύπως καὶ μεθ' ἡδονῆς ἔψαλλον· Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθημεν, Κύριε, ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ· ἐν τοῖς δικαιώμασί σου μελετήσομεν, καὶ τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπιλησθησόμεθα· ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου ἀδολεσχήσομεν, καὶ ἐκζητήσομεν τὰς ὁδούς σου, ζησόμεθα καὶ φυλάξομεν τοὺς λόγους σου. Πᾶσαν οὖν τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἀπόνως ἀνύσαντες, ἔν τινι Βαρβαλισῷ πόλει τῆς Λιμιτανέων ἐγγὺς κατάγονται· ἔνθα διατρίβοντι τῷ δουκὶ παρέστησαν Ἀντιόχῳ, χαρίεντες μὲν καὶ φαιδροὶ τὴν ὄψιν, τὴν δὲ τῆς ψυχῆς εὐγένειαν τῷ τοῦ ἤθους εὖ μάλα δεικνύοντες ἐλευθερίῳ.

15 Ἀμέλει καὶ οἱ τῶν περιεστώτων ὀφθαλμοὶ τῆς ἐκείνων θέας ὅλως ἐξήρτηντο, καὶ οὐδὲ ῥᾳδίως ἀπ' αὐτῶν ἀφίστασθαι ἤθελον, ἀλλ' ἐκτενὲς εἰς αὐτοὺς ἐνεώρων, καὶ γλυκεῖά τις ἦσαν τῷ θεάτρῳ πανήγυρις. Θεασάμενος τοίνυν αὐτοὺς ὅπως εἶχον ὁ δοὺξ, εἶτα καὶ τὰ βασιλέως ἀναγνοὺς γράμματα, σιγῇ καθ' ἑαυτὸν ἀπεθαύμαζε, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐπαινῶν ἐθεᾶτο, μέγα τι καὶ καινὸν εἶναι οἰόμενος, ὅπως εἰς τοῦτο γενναιότητός τε καὶ τόλμης ἦλθον, ὡς καὶ κολάσεων καὶ ἀπειλῶν, καὶ δόξης, καὶ αὐτοῦ δὴ καταφρονῆσαι τοῦ βασιλέως καὶ περὶ ἐλαχίστου θέσθαι τὸν θάνατον. Τὸν τῆς τάξεως δὲ ὅμως κομενταρήσιον καλέσας, Τοὺς δεσμίους τούτους, ἔφη, παραλαβὼν, ὑπὸ φρουρᾷ μὲν τήρει μοι τῇ ἀσφαλεστάτῃ, πλὴν μηδ' ὁτιοῦν λυπηρὸν, ἢ ἀβούλητον ὑπομένοντας· ὄψομαι γὰρ καὶ εἰς δευτέραν αὐτοὺς ἐξέτασιν. Οὗτοι μὲν οὖν κατὰ τὸ τοῦ δουκὸς πρόσταγμα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κλεισθέντες τῆς φυλακῆς, ἑσπέρας καταλαβούσης, εἰς προσευχὴν ἑαυτοὺς ἀνῆκαν, Ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς, λέγοντες, ἐξ ἁγίου σοῦ, Δέσποτα, κατοικητηρίου, ὅτι ἐχθρὸς ὠνείδισεν ἡμᾶς διὰ τὸ σὸν ὄνομα, καὶ λαὸς ἄφρων παρώξυνε τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, καὶ μὴ παραδῷς ἀνθρώποις θηρίων ἀγριωτέροις ψυχὰς ἐξομολογουμένας σοι, ἀλλ' ἐπίβλεψον εἰς τὴν διαθήκην σου, καὶ ἀντιλαβοῦ ἡμῶν, Κύριε, καὶ λύτρωσαι F

A σαι ἡμᾶς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, ὅτι ἡ ὑπερηφανία τῶν μισούντων σὲ γέγονεν ἐφ' ἡμᾶς ἰσχυρά.

16 Καὶ τῆς εὐχῆς ἤδη τελεσθείσης, βραχὺ πρὸς ὕπνον διατραπεῖσιν ἄγγελος αὐτοῖς ἐπίστας, ἡλίῳ μὲν τὴν μορφὴν ἐοικώς, φαιδρὸν δὲ καὶ τῆς ἐσθῆτος αὐτῆς ἀπολάμπων, θαρσεῖτέ, φησι, πρὸς αὐτοὺς, οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι, καὶ μὴ φοβεῖσθε, ἑδραῖοι δὲ μᾶλλον ἐν τῇ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογίᾳ στῆτε. Αὐτὸς γάρ ἐστι μεθ' ὑμῶν, ἀντιλήπτωρ ὑμῶν· ὁ μὲν δὴ ταῦτα εἶπε· τοῦ ὕπνου δὲ διαναστάντες ἐκεῖνοι, ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς συνοῦσιν οἰκέταις τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην διηγήσαντο ὀπτασίαν, καὶ τὰς ψυχὰς θάρσους ὑποπλησθέντες μεθ' ἡδονῆς πάλιν ἕκαστος ἔψαλλον· Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ. Ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα, ἐξηγέρθην ὅτι Κύριος ἀντιλήψεταί μου· οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοι, ἀνάστα, Κύριε, σῶσόν με, ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου ἡ εὐλογία σου· εὐθὺς δὲ ἅμα πρωῒ ὁ δοὺξ μὲν ἐπὶ μετεώρου καθῆστο τοῦ βήματος· παρειστήκει δὲ αὐτῷ καὶ ἅπαν τὸ στρατιωτικὸν σύνταγμα· μεταπεμψάμενος οὖν ἀπὸ τῆς φυλακῆς τοὺς ἁγίους,
B εἰς ἐπήκοον αὐτῶν ἀναγνωσθῆναι κελεύει τὰ γράμματα.

17 Οὗ γενομένου, ὑπολαβὼν αὐτὸς, Ἔδει μὲν ἀπ' ἀρχῆς, ἔφη, τῷ τοῦ καλλινίκου βασιλέως προστάγματι πεισθέντας ὑμᾶς θῦσαί τε τοῖς θεοῖς, καὶ τὴν ἐκείνου μὴ παροργίσαι φιλανθρωπίαν· ἐπεὶ δὲ τί παθόντες οὐκ οἶδα ἐκεῖνόν τε παρωξύνατε, καὶ τοσαύτης ἐκπεπτώκατε δόξης, καὶ τὸν βαθὺν ἐκεῖνον πλοῦτον ἀποβεβλήκατε· ἀλλὰ νῦν γοῦν ὑπακοῦσαί τε ἡμῖν προθυμήθητε τὰ λυσιτελῆ συμβουλεύουσι, καὶ τοῖς θεοῖς θῦσαι θελήσατε· οὕτω γὰρ ἂν δόξης τε μείζονος παρὰ πολὺ τῆς προτέρας, καὶ πλούτου, καὶ τῶν παρὰ βασιλεῖ καλῶν ἀπολαύσητε. Καὶ τί γὰρ τοῦτο δεινὸν τὸ μὴ δυνηθέντας τὸ δέον συνιδεῖν πρότερον, εἴθ' ὑπὸ τύχης, εἴτε καὶ τινος ἄλλης περιπετείας, νῦν γοῦν ἐμμελέστερον σκεψαμένους τὸ προσῆκον ἑλέσθαι σὺν ἀκριβείᾳ· πολλῷ γὰρ κουφότερον δι' ἄγνοιαν τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος ἁμαρτεῖν, ἢ ἐπιγνόντα τοῖς χείροσιν ἐπιμεῖναι, καὶ μὴ μεταπεσεῖν πρὸς τὸ βέλτιον· τὸ μὲν γὰρ ἀγνοίας ἐστὶν ἁμάρτημα, τὸ δὲ γνώμης ἐθελοκάκου, καὶ μοχθηρᾶς προαιρέσεως. Ὡς ἔγωγε πάνυ σφόδρα ὑμῶν περικαίομαι, τήν τε ἄλλην ἀναλογιζόμενος φιλίαν, καὶ δὴ καὶ διαμνημονεύων ὑμῖν
C τοῦ καλοῦ καὶ τῆς εὐεργεσίας· καὶ μάλιστά σοι τῷ κυρίῳ μου Σεργίῳ, δι' οὗ καὶ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐκτησάμην.

18 Ἀλλ' οὐκ οἶδα, ὅτι καὶ δράσω, τῆς τύχης οὕτω τὰ πράγματα διαθείσης, ὥστε κριτὴν μὲν ἐμὲ καθῆσθαι τήμερον, ὑμᾶς δὲ ἴσα καὶ καταδίκοις τῷ ἐμῷ παρίστασαι βήματι, λόγον ὑφέξοντας ὧν εἴς τε τοὺς ἀηττήτους θεοὺς αὐτοὺς καὶ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα παρηνομήσατε. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τοιούτοις ἐπαγωγοῖς ῥήμασιν ὁ Ἀντίοχος τοῖς ἁγίοις ὡμίλει, καὶ ὡσανεὶ φιλίως αὐτοῖς διελέγετο, οὐ συμβουλεύων, οὐδὲ τὰ χρηστὰ ἐκείνοις ὑποτιθεὶς, ἀλλ' ἑαυτῷ μᾶλλον τὴν βασιλικὴν μνηστευόμενος θεραπείαν· ᾔδει γὰρ οἷος ἔρως ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ, καὶ ὅπως αὐτῷ περὶ πλείστου, τὸ μὴ τοιούτους ἄνδρας ἀποβαλεῖν· ἐκ πολλῶν καὶ ἄλλων τοῦτο δὴ τεκμαιρόμενος, καὶ τῷ μηδεμιᾷ τούτους ἐθελῆσαι βασάνῳ περιβαλεῖν, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς ἀτίμου ταύτης πρὸς ἐκεῖνον ἀποστολῆς μεταπείσειν αὐτοὺς βουληθῆναι· ὁποῖος δὴ Μαξιμιανὸς τεχνᾶσθαι ταῦτα βαθύτατός τε καὶ ποικιλώτατος. Ἀλλὰ τοιούτοις μὲν ὁ Ἀντίοχος, ὥσπερ ἔφημεν, θελκτηρίοις ὑπο κλέπτειν τὰ πρῶτα λόγοις αὐτοὺς ἐπειρᾶτο· εἶτα προσετίθει, τὸ

et suscipe nos, Domine, et redime nos propter nomen tuum. Quoniam superbia eorum, qui te oderunt, in nos evasit vehemens ac potens. A. Symeone Metaphraste.

16 Peractis autem precibus, cum ad somnum essent conversi, eis apparens Angelus, soli quidem forma similis, et ex ipsa quoque veste lætum splendorem emittens, confidite, eis dixit, Servi Christi, et nolite timere, sed state firmi et stabiles in Domini nostri Jesu Christi confessione. Ipse namque est vobiscum, defensor vester *h*. Ille quidem hæc dixit. Illi autem cum e somno fuissent excitati, et inter se, et famulis, qui cum eis versabantur, angelicam illam narrarunt visionem. Et cum essent illorum animi rursus repleti fiducia, læti psallebant singuli: Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo. Ego dormivi, et soporatus sum. Exurrexi, quoniam Dominus me suscipiet: non timebo a millibus populi, qui me in orbem invadunt. Surge Domine, serva me. Quoniam tua est salus, et super populum tuum benedictio tua. Statim ergo summo mane dux quidem sedebat in excelso tribunali: ei autem assistebat universa quoque E caterva militaris. Cum ergo accersivisset Sanctos e custodia, jubet legi literas eis audientibus.

apparitione autem angelica in hoc ad certamen roborantur,

h

17 Quod cum factum esset: Oportebat quidem, inquit, vos, parentes jussui gloriosi imperatoris, diis sacrificare, et non illius humanitatem ad iram provocare. Quoniam autem nescio qui factum sit, ut et illum ad iram provocaveritis, et a tanta gloria excideritis, et illas profundas amiseritis divitias; at nunc saltem nobis velitis obedire, vobis consulentibus ea quæ sunt conducibilia. Sic enim priore longe majorem gloriam, et majores opes, et alia bona apud imperatorem consequemini. Quid enim est grave, si, quod non potuistis prius intelligere, sive forte fortuna, seu aliquo alio casu, nunc cum diligentius consideraveritis, id, quod oportet, accurate eligatis? Est enim multo levius, peccare propter ignorantiam ejus, quod est bonum et conducibile, quam, ubi agnoveris, perseverare in deterioribus, et non transire ad id, quod est melius. Nam illud quidem est peccatum ignorantiæ, hoc autem malæ mentis, et quæ sunt mala, sua sponte eligentis. Nam ego quidem valde accendor, et aliam vestram reputans amicitiam, et recordans ejus, quod a F vobis accepi, beneficii, et maxime a te, domine mi Sergi, per quem hunc mihi paravi magistratum.

dumque postridie inde educti nec blanditiis,

18 Sed nescio, quin agam, cum fortuna res sic administraverit, ut ego quidem hodie sedeam judex: vos autem, tanquam rei, stetis ante meum tribunal, reddituri rationem vestræ in deos ipsos invictos impietatis, et pium imperatorem inobedientiæ. Sic ergo et his allicientibus verbis Antiochus conveniebat Sanctos, et amice quodammodo eos alloquebatur consulens, et bona, ut videbatur, eis suggerens, quo sibi imperatoris benevolentiam compararet. Sciebat enim, quantus esset illius amor in eos, et quod plurimi faceret tales Viros non amittere: hoc cum ex multis aliis conjectans, tum ex hoc, quod eos nullo voluerit tormento subjicere, sed per hanc solam ignominiosam ad illum missionem studeret eos in contrariam traducere sententiam, utpote quod ad hæc excogitanda Maximianus esset vaferrimus et ingeniosissimus. Sed his quidem blandis et pellicientibus verbis prius conabatur

nec minis Antiochi,

A. Symeone Metaphraste.

conabatur eos illicere Antiochus. Deinde conatus est etiam terrore eos a scopo traducere et constantia, Si enim meis, dicens, non parueritis adhortationibus, erit mihi omnino necesse facere, quæ sunt imperata, et me, tanquam inimicum, gerere in vestram magnificentiam. Et post hæc multus fuit in enumerandis nominibus tormentorum, et minis intentandis.

ut diis sacrificent, flectuntur;

19 Sed sancti Martyres, neque blanditiis emolliti, neque minis dejecti iis, dixerunt, qui Christum solum, o, judex, et quæ apud ipsum absconsa est, vitam lucrari statuerint, nihil est curæ ex iis, quæ fluunt et intereunt, non honor, non gloria, non potentia, non aliquid aliud eorum, quæ aut demulcere possunt, aut molestia afficere. Nos enim et tuas minas, et blanditias et æquo contem nimus. Cessa ergo tu quoque, sicut serpens, nobis mala consulere. Videmus enim virus sub tuis labris, et ideo consilium tuum tanquam graves aversamur insidias. B Ne ergo fallaris, tempus frustra consumens, et a vana spe pendens: neque enim puniens expugnabis, neque minans persuadebis, ut viventem quidem Deum reliquamus, dæmonibus autem surdis et nullo sensu præditis offeramus sacrificium. Nobis enim et propter Christum vivere est bonum, et propter ipsum rursus mori, lucrum. Tu autem nihil tale potueris dicere de tuis simulacris. Vere enim sunt argentum et aurum, opera manuum hominum, quæ nihil possunt prodesse iis, qui in ipsis suam collocarunt fiduciam. Similes ergo eis fiant ii, qui ipsa colunt, et omnes qui confidunt in eis *i*.

i

jubente eo, Sergius in carcerem retruditur, Bacchus vero

20 Cum ergo dux vidisset eos tam aperte locutos, tantaque esse præditos libertate et animi magnitudine, et intellexisset fieri non posse, ut verbis eis persuaderet, processit ad periculum per tormenta faciendum: et beatum quidem Sergium in tutissimam tradidit custodiam, pro accepto beneficio eum sic remunerans: Bacchum autem a quatuor fortiter extensum, boum nervis jussit cædi crudeliter. Sed licebat videre mentem longe natura fortiorem, et animi institutum vi quavis corporis excelsius. Nam sanctissimi quidem illius corporis partes avulsæ flagellis, disjiciebantur in ipsum aerem, per terram autem ferebantur rivi sanguinis: et viscera quidem nu- C dabantur carnibus, ipsius naturæ formationem aperientia iis, qui aderant: anima autem, quæ ipsa quoque Athletam festinabat relinquere, sustinebat tamen, etiam plura requirens supplicia, ut omnino munificentiora assequeretur bravia.

ad mortem usque cæditur.

21 Lætabantur angeli, videntes admirabilem Martyris constantiam. Cruciabantur dæmones, quod parta de eis victoria, in conspectu omnium quodammodo duceretur in triumphum. Lictores fessi, humi accumbebant. Martyrem autem videns, dixisses, eum ita esse affectum, ut non tam flagris cæsus, quam vernis floribus conspersus videretur. Tandem per voces cœlestes vocatus est ad beatum locum quietis, anima deposita in manus Opificis *k*. Martyricum autem illius corpus a bestiis quidem devorandum exposuit ille judex iniquus. Ignorabat autem, qualem curam gerat eorum, qui ipsum diligunt, illius Deus, qui etiam ferarum naturam scit traducere ad mansuetudinem, et per illas adhuc majora facere miracula. Feræ enim reveritæ certamina, quæ pro pietate ab eo erant suscepta, non solum nullum ex ejus membris omnino

k

καὶ τοῖς φοβερωτέροις τοῦ σκοποῦ μετακινῆσαι, καὶ τῆς D ἐνστάσεως· εἰ γὰρ μὴ πισθείητέ μου, λέγων, ταῖς παραινέσεσιν, ἀνάγκη μοι πάντως ἔσται κατὰ τὰ προτεταγμένα ποιεῖν, καὶ ὡς ἐχθρὸν μᾶλλον τῇ ὑμετέρᾳ προσφέρεσθαι μεγαλοπρεπείᾳ. Καὶ πολὺς ἦν ἐφεξῆς τοῖς τῶν κολαστηρίων ὀνόμασι καὶ ταῖς ἀπειλαῖς.

19 Ἀλλ' οἱ ἅγιοι Μάρτυρες οὔτε θωπείαις μαλαττόμενοι, οὔτε ἀπειλαῖς ταπεινούμενοι, Τοῖς τὸν Χριστὸν μόνον εἶπον, ὦ δικαστὰ, καὶ τὴν παρ' αὐτῷ κρυπτομένην ζωὴν κερδᾶναι προελομένοις, οὐδενὸς μέλει τῶν ῥεόντων τούτων καὶ φθειρομένων, οὐ τιμῆς, οὐ δόξης, οὐ δυναστείας, οὐκ ἄλλου τινὸς τῶν ἢ θέλγειν, ἢ λυπεῖν δυναμένων. Οἷον δὲ γὰρ ἡμεῖς καὶ ἀπειλῶν τῶν παρὰ σοῦ καὶ κολακειῶν ἐπίσης καταφρονοῦμεν, καὶ οὐδενὸς ὅλως τῶν ὑμετέρων φροντίζομεν· παῦσαι τοιγαροῦν πονηρὰ κατὰ τὸν ὄφιν ἡμῖν καὶ αὐτὸς συμβουλεύων· ὁρῶμεν γὰρ ὑπὸ τὰ χείλη σου τὸν ἰὸν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν συμβουλὴν ὡς χαλεπὴν οὖσαν ἐπιβουλὴν ἐκτρεπόμεθα. Μὴ τοίνυν ἐξαπατῶ, τὸν καιρὸν εἰς μάτην ἀναλίσκων, καὶ ἐλπίδων ἐχόμενος· οὔτε γὰρ κολάζων αἱρήσεις, οὔτε ἀπειλῶν πείσεις καταλιπεῖν μὲν τὸν ζῶντα Θεὸν, δαίμοσι δὲ κωφοῖς καὶ ἀναισθήτοις θυσίαν προσενεγκεῖν. ἡμῖν γὰρ καὶ τὸ διὰ Χριστὸν ζῆν ἀγαθὸν, καὶ δι' αὐτὸν πάλιν ἀποθανεῖν κέρδος. Σὺ δὲ ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις τί καὶ αὐτὸς τοιοῦτον περὶ τῶν οἰκείων εἰδώλων εἰπεῖν· ἀληθῶς γὰρ ἀργύριόν εἰσι καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, οὐδὲν τοὺς εἰς αὐτὰ πεποιθότας ὀνῆσαι δυνάμενα. Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ τιμῶντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. E

20 Ὁ δοὺξ τοίνυν τοιαῦτα φανερῶς φθεγξαμένους, καὶ οὕτως ἐλευθερίως ἔχοντας τοὺς γενναίους ἰδὼν, καὶ γνοὺς ὡς οὐκ ἄν ποτε λόγοις αὐτοὺς μεταπεῖσαι δυνηθείη, πρὸς τὴν διὰ βασάνων πεῖραν ἐχώρει· καὶ τὸν μὲν μακάριον Σέργιον ἀσφαλεστάτῃ φρουρᾷ παρεδίδου, τούτῳ δῆθεν ἀμειβόμενος αὐτὸν τῆς εὐεργεσίας· τὸν Βάκχον δὲ διὰ τεσσάρων ἰσχυρῶς ἐκταθέντα βουνεύροις ὠμῶς ἐκέλευε καταξαίνεσθαι· ἀλλ' ἦν ἰδεῖν γνώμην πολλῷ φύσεως ἰσχυροτέραν καὶ προαίρεσιν σωματικῆς πάσης βίας ὑψηλοτέραν. Μέρη μὲν γὰρ τοῦ παναγίου σώματος ἐκείνου ταῖς μάστιξιν ἀποσπώμενα, πρὸς αὐτὸν ἀέρα διεῤῥιπτοῦντο· αἱμάτων δὲ κατὰ γῆς ἐφέροντο ῥύακες, καὶ σπλάγχνα μὲν τῶν σαρκῶν ἐγυμνοῦντο, τὴν τῆς φύσεως αὐτῆς διάπλασιν τοῖς παροῦσιν ἀνακαλύπτοντα. Ψυχὴ δὲ καὶ αὐτὴν ἀπολιπεῖν ἐπειγομένη τὸν ἀθλητὴν, ὅμως ἐπέμενε καὶ πλείους ἐπιζητοῦσα κολάσεις, ἵνα φιλοτιμοτέρων πάντως ἐπιτύχῃ καὶ τῶν βραβείων. F

21 Ἔχαιρον ἄγγελοι τὴν ὑπερφυᾶ τοῦ μάρτυρος καρτερίαν ὁρῶντες, ἠνιῶντο δαίμονες, τὴν ἑαυτῶν ἧτταν ὑπὸ ταῖς πάντων ὄψεσι θριαμβεύοντες, ἀπαγορεύοντες οἱ δήμιοι τῇ γῇ κατεκλίνον. Καὶ ὁ μάρτυς, εἶπες ἂν αὐτὸν οὕτως ἰδὼν διακείμενον, οὐ μάστιξι μᾶλλον, ἢ μάστιξιν εἰαρινοῖς καταχέεσθαι, ἕως ἐπὶ τὸν μακαριστὸν τῆς ἀναπαύσεως δι' ἐπουρανίου φωνῆς ἐκλήθη τόπον, ταῖς τοῦ δημιουργοῦ χερσὶ τὴν ψυχὴν παραθέμενος. Τὸ μέντοι μαρτυρικὸν ἐκείνου σῶμα βρῶμα μὲν θηρσὶν ὁ παράνομος δικαστὴς προετίθει· ἠγνόει δὲ πάντως ὁποῖος ἦν κήδεσθαι τῶν φιλούντων ὁ ἐκείνου Θεὸς, ὃς καὶ θηρίων οἶδε φύσιν μεταβάλλειν εἰς ἡμερότητα, καὶ μείζονα ἔτι δι' ἐκείνων θαυματουργεῖν. Τοὺς γὰρ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας αἰδούμενοι τοῦ ἀνδρὸς ἄθλους οἱ θῆρες, οὐ μόνον οὐδὲ ψαῦσαί τινος τῶν αὐτοῦ μελῶν ὅλως ἠνέσχοντο, ἀλλὰ καὶ πρὸς ταφὴν ὑπὸ Χριστιανῶν φερομένῳ παρείποντο, δορυφόρων τάξιν ἀποπληροῦντες, καὶ τὴν τῶν θεομάχων ἄνοιαν φανερῶς διελέγχοντες· οὕτω μὲν οὖν

A οὖν ὁ ἀοίδιμος Βάκχος ὧν ἐπεθύμει τυχὼν, πρὸς τὰς ἐν οὐρανοῖς σκηνὰς διαβαίνει.

tangere sustinuerunt : sed etiam, dum ad sepulchrum ferretur a Christianis, eum sequebantur fungentes munere satellitum, et Dei hostes aperte arguentes amentiæ *l*. Sic ergo inclytus Bacchus ea, quæ cupiebat, assecutus, ad cœlestia transiit habitacula.

A. SYMEONE METAPHRASTE. *l*

ANNOTATA.

a *In Actis Latinis, non* Orientis, *sed* Augustæ Euphratesiæ *dux exstitisse traditur Antiochus; verum adi Comment. prævium num.* 26.

b *Anne tanta* Sergius *apud Maximianum imperatorem potestate, quanta hic asseritur, valuerit, est dubium, uti Commentarii prævii* § III *jam dixi.*

c *Licet hæc epistola ab epistola, cui in Actis Latinis respondet, in verbis plurimum discrepet, in substantia tamen cum eadem apprime consonat; uti autem, quemadmodum in Annotatis, Actorum Latinorum cap.* I *subnexis, ad lit.* p *edixi, Maximiano ista, ita etiam hæc a Metaphraste, biographi primarii verbis non nihil dumtaxat mutatis, pro arbitrio videtur afficta.*

d *Videtur, hic tradi Sanctos Roma aut certe (Græci enim post Constantini Magni ætatem, qua serius Sanctorum nostrorum Acta scripta sunt, Constantinopolim* novam Romam *appellavere) Constantinopoli in Orientem a Maximiano missos fuisse; quod, quemadmodum in Commentario prævio num.* 20 *docui, a veri specie procul abest.*

e *In Actis Latinis locus hic, nec ita, uti hic seu Græce, seu in versione Latina, quæ Græco non satis consonat, scribitur, nec civitas, sed* castrum *seu* castellum *appellatur.*

f *Id est, eorum, qui Romani imperii limitibus erant contermini;* Barbalissum *nempe, seu, uti* E

B *hic scribitur,* Barbalesum *in extremo ejusdem Romani imperii limite Saracenos Persasque versus situm erat.*

g *Pro vocabuli hujus significatione videsis, quæ in Annotatis, Actorum Latinorum cap.* I *subnexis, ad lit.* s *in medium adduxi.*

h *De hac aliisque cœlestibus visionibus, quibus Sancti ad fortiter certandum roborati fuerint, sentiendum quid sit, e dictis Commentarii prævii num.* 36 *statues.*

i *Videntur et ratiocinia omnia, quæ hic Sanctis Antiochoque attribuuntur, a biographo primario, cujus stylum Metaphrastes immutavit, pro arbitrio esse conficta.*

k *Etsi, an* Bacchus *per cœlestes voces ad cœlum, uti hic traditur, fuerit vocatus, vehementer dubitem, flagris tamen eum, uti hic pariter asseritur, consummasse martyrium, pro indubitato, aut saltem pro verosimillimo habeo. Adi Commentarium prævium num.* 34 *et seq.*

l *Credibilior hic videtur Metaphrastis, quam Actorum Latinorum, narratio. Adi iterum Commentarium prævium num.* 21.

CAPUT III.

Sergius crudeliter torquetur, gladio martyrium consummat; temploque post ejus sepulcrum honoratur.

Ὁ συναθλὸς δὲ Σέργιος ἀπολειφθεὶς, λύπῃ τε διὰ τὸν χωρισμὸν, καὶ ἡδονῇ πάλιν διὰ τὰ προσδοκώμενα ἐμερίζετο· ἀλλ' οὐ περιεῖδεν αὐτὸν τῷ χω-
C ρισμῷ κάμνοντα ὁ γλυκὺς ἑταῖρος καὶ ἐραστής· ἀλλὰ φαιδρᾷ τῇ ὄψει ὁ θεῖος Βάκχος, καὶ συνήθει τῷ τῆς στρατείας σχήματι νυκτὸς ἐπιφανεὶς, καὶ διαλεχθεὶς τῷ φίλῳ, καὶ θάρσους ἐμπλήσας τὸ σκυθρωπόν τε τῆς ἀθυμίας διέλυσε, καὶ ἀσφαλέστερον ἅμα καὶ γενναιότερον πρὸς τὰς μελλούσας τιμωρίας διέθηκεν. Εἰς δὲ τὴν ἑξῆς καθίσας πάλιν ὁ δοὺξ ἐπὶ βήματος, καὶ τὸν μακάριον παραγαγὼν Σέργιον, τὴν λεοντὴν ἀποβαλὼν ὁ ποικίλος τὴν ἀλωπεκὴν ἐνδυέται, καὶ τινα πλασάμενος εἰς αὐτὸν εὔνοιαν, καὶ πιστόν τι δῆθεν ἐπιδεικνὺς ὅτι τὴν ἀρχὴν ἐκείνην ὑπ' αὐτοῦ κνήσαιτο, κολακείαις αὐτὸν εἰς τὸ θύειν ἐξεκαλεῖτο, τὴν παντελῆ Χριστοῦ ἀλλοτρίωσιν ἐν τάξει χαρίτων ἀποδοῦναι βουλόμενος ὁ θεομισὴς καὶ ἀνόητος· ἠρέμα δὲ καὶ ταῦτα ὑποφωνῶν· Αἰσχύνομαι τὴν παλαιὰν ἐκείνην εὐδαιμονίαν καὶ τὰς εἰς ἐμὲ χάριτας, φίλτατε Σέργιε, αἰσχύνομαι νὴ τοὺς θεοὺς, καὶ οὐδὲ ὁρᾷν ἔτι σὲ φέρω κατάδικον οὕτω τῷ ἡμετέρῳ βήματι παριστάμενον, ὁ πολλοστὸς ἐγὼ πρὸς τὴν σὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τῆς σῆς φιλίας καὶ δυναστείας ἔργον τὴν παροῦσαν ἀρχὴν περικείμενος.

23 Ὁ μὲν οὖν πανούργως ἔλεγε τὰ τοιαῦτα, τοῦτο μόνον τεχνώμενος, ὅπως αὐτὸν ἐξ ἅπαντές ὑπο-

Sergius autem socius ejus relictus et molestia distrahebatur propter separationem et rursus lætitia propter expectationem. Sed non despexit eum ægre ferentem separationem dulcis F
ejus amicus et familiaris; sed læto vultu divinus Bacchus, et consueto habitu militari noctu ei apparens, cum Amicum convenissent, et eum implevisset audacia, et ejus discussit tristitiam, animique ægritudinem, et firmiorem fortioremque reddidit ad supplicia *a*. Die autem sequenti dux rursus sedens in tribunali cum beatum curasset produci Sergium, leoninam pellem exuens, versipellis induit pellem vulpis. Et cum in eum quandam finxisset benevolentiam, ad fidem faciendam aliquid accommodatum ostendens, quod scilicet illum magistratum ex eo nactus esset; eum blanditiis evocabat ad sacrificandum, perfectam et absolutam a Christo separationem ei volens reddere pro beneficio, stultus, sic quoque sensim eum alloquens : Pudet me veteris illius felicitatis, et beneficiorum, quæ in me contulisti, amicissime Sergi, nec te quidem amplius fero intueri sic reum stantem pro nostro tribunali, qui sum minimus, si cum tuo conferar splendore, tuæque amicitiæ et potentiæ opera sum præsentem assecutus magistratum *b*.

23 Ille quidem hæc callide dicebat, hoc solum machinans, ut eum omnino blandis verbis

Sergium iterum Antiochus blanditiis

A. Symeone Metaphraste.

ac minis aggreditur : voluntati autem sua nondum obsequentem

bis illiceret, et fraudulenter ad eandem deduceret religionem. Ille autem : Sed si me, inquit, velis nunc quoque in maximis bonis accipere benefactorem, prompto et alacri animo tibi hac in re inserviam. Nam cum te liberavero ab hac profunda deceptione, adducam ad lucem veritatis et Regi immortali reddam familiarem. Non lubenter audiit ea, quæ dicebantur, homo, qui assuefactus erat interitui : sed statim Sergium gravius et severius adspiciens, Ne deos, inquit, blasphemes immortales. Martyr autem acrius utens dicendi libertate, totum faciebat contrarium, et illius deos afficiebat probris ac contumeliis, et eos solum nomina vocabat re carentia : eos vero, qui illos adorabant et colebant, ostendebat multo minore sensu esse præditos, quam surdos illos deos. Dux autem postquam vidit Sergium et blanditiis, et minis esse superiorem, et nihil remittentem de loquendi libertate, illam statim ementitam exuens amicitiam et personam, aperte ostendit id, quod erat; et, magna mea, inquit, mansuetudo, et hæc in te importuna benignitas, ad arrogantiam te extulerunt, et sic in nos ipsos, et deos magnos provo-
B carunt.

clavatis cothurnis indui, atque ita ante vehiculum suum currere,

24 Sed dedisces (sat scio) superbiam, et oblivisceris tuæ arrogantiæ, et cognoscentes te ipsum non esse rerum communium amplius intercessorem, neque posse plurimum apud imperatorem, sed esse damnatum et vinctum, et si quod aliud malum sequitur eos, qui ita sentiunt. Et statim a præsidio Surorum Dux proficiscens in civitatem Rosaphorum *c*, efficit ut calceetur Athleta crepidis, ferreis clavis confixis : et conscendens vehiculum, coegit Sanctum ita pedibus affectum ante ipsum currere ad septuaginta stadia usque ad Tetrapyrgiam *d*. Atque quicunque quidem videbant sanguinem e pedibus defluentem, eis plane admirari veniebat id mentem, et Athletæ stupere tolerantiam. Martyri autem spes eorum, quæ expectabantur, erant guttæ consolationis, quæ cadebant e cœlo, et levabant dolorum gravitatem. Et citra molestiam pergebat iter ingredi, et hæc psallebat cum lætitia : Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi. Et exaudivit deprecationem meam : et eduxit me de lacu afflictionis, e luto fæcis. Et statuit in latitudine pedes meos, et direxit gressus meos.

cumque, quæ hunc in pedibus acceperat, vulnera ab angelo

C 25 Postquam autem jam pervenissent Tetrapyrgiam, ipsum quidem excepit custodia, duce ita jubente : illum autem urgentes curæ Reipublicæ tenuerunt occupatum. Cum autem jam esset vesper, Martyr relictus solus in custodia, psallebat : Qui comedebant panes meos, magnificarunt super me supplantationem. Et funibus extenderunt laqueum pedibus meis, et cogitaverunt supplantare gressus meos. Sed tu, Domine, præveni, et supplanta eos, et libera ab impiis animam meam, et de manu canis unicam meam. Quare nec consolationis expertem ejus animam rursus despexit is, qui e superis ei nectebat coronas, sed et multam se ejus curam gerere ostendit, et angelum ei misit media nocte, qui, cum prius illius animam jucunde recreasset, et deinde etiam corpus curasset, et pedes, qui male se habebant, sanasset, et tanquam cum quodam amico et concive suo amicissime esset locutus, et eum amplexus, longe alacriorem reddidit ad certamen *e*. Mane ergo sedens dux in tribunali, jubet quibusdam ex iis, qui adstabant, ut Sanctum tollentes e custodia, (neque enim putabat fieri posse præ pla-

κλέψῃ, καὶ πρὸς τὴν ἴσην αὐτῷ θρησκείαν δολερῶς D
ὑπαγάγηται. Ὁ δὲ, ἀλλ᾽ εἰ βούλει, φησὶ, καὶ νῦν ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν ἀγαθῶν εὐεργέτην λαβεῖν με, πρόθυμος ἔσομαί σοι· ἐλευθερώσας γάρ σε τῆς βαθείας ταύτης ἀπάτης, τῷ τῆς ἀληθείας προσάξω φωτὶ, καὶ βασιλεῖ τῷ ἀθανάτῳ προσοικειώσομαι. Οὐκ ἤκουσεν ἡδέως τῶν λεγομένων ὁ τῇ ἀπωλείᾳ συνεθισθεὶς ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ἐμβριθέστερον αὐτίκα Σεργίῳ τὸ βλέμμα ἐπιβαλὼν, Μὴ βλασφήμει τοὺς ἀθανάτους, ἔφη, θεούς. Καὶ ὁ Μάρτυς δὲ θερμότερον πάλιν τῇ παῤῥησίᾳ χρησάμενος, τοὐναντίον ἅπαν ἐποίει, καὶ εἰς τοὺς ἐκείνου θεοὺς ἐξύβριζέ τε, καὶ ὀνόματα μόνον αὐτοὺς ἐκάλει πραγμάτων ἔρημα, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας δὲ, καὶ σεβομένους αὐτοὺς ἀναισθητοτέρους πολλῷ τῶν κωφῶν ἐκείνων ἀπεδείκνυ θεῶν. Ὁ δοὺξ τοίνυν ὡς ἑώρα κολακειῶν τε κρείττω καὶ ἀπειλῶν τὸν Σέργιον, καὶ οὐδ᾽ ὁπωσοῦν ὑποδιδόντα τῆς παῤῥησίας, αὐτίκα τὴν κατεψευσμένην ἐκείνην φιλίαν καὶ τὸ προσωπεῖον ἀποδυσάμενος, ὅπερ ἦν ἐναργῶς ἐδείκνυτο. Καὶ ὡς ἔοικεν, Ἡ πολλή μού, φησιν, ἡμερότης, καὶ τὸ ἀκαίρως τοῦτο πρὸς σε φιλάνθρωπον, ταῦτά σε πρὸς ἀλαζονείαν ἐπῆρε, καὶ οὕτω καθ᾽ ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ θεῶν ἠρέθισε τῶν μεγάλων.

E

24 Ἀλλὰ καὶ τὸν τῦφον ἀπομαθήσῃ, εὖ οἶδα, καὶ ἐπιμελήσῃ τῆς αὐθαδείας, καὶ γνώσῃ σεαυτὸν οὐ μεσίτην ἄρτι τῶν κοινῶν ὄντα, οὐδὲ παρὰ βασιλεῖ τὰ μεγάλα δυνάμενον, ἀλλὰ κατάκριτον καὶ δεσμώτην, καὶ εἴ τι ἄλλο τοῖς οὕτω φρονοῦσιν ἕπεται κακόν. Καὶ αὐτίκα τὴν ἀπὸ τοῦ φρουρίου Σουρῶν ἐπὶ τὴν πόλιν Ῥωσαφῶν στελλόμενος πορείαν ὁ δοὺξ, σιδηραῖς κρηπῖσιν ἥλους ὀξεῖς ἐμπεπαρμέναις τὸν ἀθλητὴν ὑποδεθῆναι παρασκευάζει. Καὶ ὀχήματος αὐτὸς ἐπιβὰς, ἔμπροσθεν ὡς εἶχε ποδῶν τρέχειν τὸν ἅγιον ἐπὶ ἑβδομήκοντά που σταδίους ἄχρι Τετραπυργίας ἠνάγκαζεν. Ὅσοι μὲν οὖν ἀποῤῥέον τὸ ἐκ ποδῶν αἷμα ἑώρων, θαυμάζειν τε αὐτοῖς ἀτεχνῶς ἐπῄει, καὶ τὸν ἀθλητὴν τῆς καρτερίας ἐκπλήττεσθαι. Ἐκείνῳ δὲ ἄρα αἱ τῶν προσδοκωμένων ἐλπίδες ῥανίδες παρακλήσεως ἦσαν ἐξ οὐρανοῦ στάζουσαι, καὶ τὸ βαρὺ τῶν ὀδυνῶν ὑπεκούφιζον· ἀλύπως τε εἴχετο τῆς ὁδοῦ, καὶ σὺν ἡδονῇ ταῦτα ὑπέψαλλεν· Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι. Καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος. Καὶ ἔστησεν ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου, καὶ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου.

F

25 Ὡς δὲ καὶ τὴν Τρετραπυργίαν ἤδη κατέλαβον, αὐτὸν μὲν ἡ φυλακὴ δεσμώτην ἐλάμβανεν, οὕτω προσταχθὲν ὑπὸ τοῦ δουκός· ἐκεῖνον δὲ φροντίδες ἐν χερσὶ δημοσίων πραγμάτων εἶχον. Ἑσπέρας δὲ ἤδη γενομένης, μόνος παρὰ τῇ φυλακῇ ὁ μάρτυς ἀπολειφθεὶς, Οἱ ἐσθίοντες, ἔψαλλεν, ἄρτους μου, ἐμεγάλυναν ἐπ᾽ ἐμὲ πτερνισμόν, καὶ σχοινίοις διέτειναν παγίδα τοῖς ποσί μου, καὶ διελογίσαντο τοῦ ὑποσκελίσαι τὰ διαβήματά μου· ἀλλ᾽ αὐτὸς, Κύριε, πρόφθασον αὐτοὺς καὶ ὑποσκέλισον αὐτούς, καὶ ῥῦσαι ἀπὸ ἀσεβῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὸν μονογενῆ μου. Ὅθεν οὐδὲ ἀπαράκλητον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν πάλιν ὁ τοὺς στεφάνους αὐτῷ πλέκων ἄνωθεν περιεῖδεν, ἀλλὰ κηδεμονίαν τε περὶ τοῦτον πολλὴν ἐπιδείκνυται, καὶ ἄγγελον αὐτῷ κατὰ μέσην ἐκπέμπει τὴν νύκτα, ὃς πρότερον τὴν ἐκείνου ψυχὴν ἡδέως ἀνακτησάμενος, εἶτα καὶ τοῦ σώματος ἐπιμεληθεὶς, καὶ τοὺς πόδας αὐτῷ πονήρως ὑπὸ τῶν πληγῶν ἔχοντας ὑγιάσας, καὶ καθάπερ ἑταίρῳ τινὶ καὶ συμπολίτῃ φιλικώτατα διαλεχθεὶς καὶ κατασπασάμενος, προθυμότερον πολλῷ πρὸς τὸν ἀγῶνα διέθηκεν. Ἕωθεν τοίνυν καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος πάλιν ὁ δοὺξ, κελεύει τισὶ τῶν περιεστώτων, ἀνελομένους τὸν μακάριον ἀπὸ τῆς φυλακῆς, ποῦ γὰρ αὐτὸν δυνατὸν εἶναι χρήσασθαι τοῖς ποσὶν
ὑπὸ

A ὑπὸ τῶν πληγῶν ᾤετο, πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ βῆμα κομίσαι.

26 Τῶν δὲ πρὸς τὴν φυλακὴν παραγενομένων, εὐθὺς ἀετὸς ἦν ἐκ καινῆς ὁ μάρτυς, οὐ τὸ γῆρας, ἀλλὰ τὰς πληγὰς πάσας ἀποξυσάμενος· οὐδὲ γὰρ ἐδέηθη χειρὸς ἀνεχούσης, ἢ τὸπαράπαν αὐτῷ συλλαμβανούσης πρὸς τὴν πορείαν, ἀλλὰ κούφως τε ἔβαινε, καὶ σοβαρὸν ἐκινεῖτο, καὶ μάρτυς ἦν ἀληθῶς ἀξιόπιστος τῆς ἀμάχου καὶ πανσθενοῦς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως. Οὕτω δὲ αὐτὸν ὁ δοὺξ ἔχοντα πόῤῥωθεν κατιδὼν, ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀπεθαύμαζεν. Ὡς δὲ καὶ πλησίον γένοιτο ἤδη, μαγείαν τε τὸ πρᾶγμα ἐκάλει, καὶ θεοὺς ἐπώμνυ, καὶ μάρτυρας αὐτοὺς ἐποίει τῶν λεγομένων. Τί γάρ ἐστιν ἕτερον, ἔλεγεν, ὃ καὶ παρὰ βασιλεῖ πρότερον αὐτῷ τοσαύτην παρεῖχε τὴν παῤῥησίαν, καὶ νῦν πάλιν τὰ ὀξείας τῶν πληγῶν ὀδύνας ἐκοίμισέ τε καὶ ἤμβλυνεν, ὅτι μὴ μαγεία σαφὴς, καὶ λόγοι περιέργως ὡς τὰ πολλὰ καὶ σοφιστικῶς ἐπᾳδόμενοι. Ἐντεῦθεν καὶ ἀπεγίνωσκεν ἤδη Σεργίου, καὶ τὸν ἄνδρα ὅτι ἐγγυτάτω παραστησάμενος, εἴ πως κἂν οὕτως ὑποκλέψῃ ταῖς οἰκειώσεσιν, ἡμέρως τε διατεθεὶς ὡς μάλιστα, καὶ τῆς προτέρας πάλιν πρὸς αὐτὸν θωπείας γενόμενος, Θεῖόν τι, ἔλεγεν, ἡγοῦμαι, καὶ ἄπιστον, πῶς ἐν πολλῇ θεραπείᾳ καὶ πλούτῳ καὶ ἤθεσιν ἄλλοις τραφεὶς, τὴν βαρυτάτην βάσανον ταύτην οὕτω γενναίως ὑπήνεγκας· ἀλλὰ τὴν
B ὁμιλίαν εὐθὺς ὁ μαρτυς αὐτῷ ἐπικόψας, οὐ βάσανός μοι τὰ παρόντα, εἶπεν, ὦ δικαστὰ, ἀλλ' ἱερὰ διὰ Χριστὸν πομπὴ καὶ πανήγυρις, πρὸς αὐτὸν με τὸν οὐρανὸν ἥδιστα παραπέμπουσα.

27 Ὁ δοὺξ τοίνυν ἐπιπλέον καὶ αὖθις ἀπαγορεύσας, τῇ φυλακῇ παραπέμπει τὸν ἅγιον· αὐτὸς δὲ περὶ τραπέζας εἶχε, καὶ τὸν μεταξὺ πάντα καθηδυπάγει καιρὸν, ὥσπερ οὐ θυμοῦ μόνον καὶ ὠμότητος, ἀλλὰ καὶ ἡδονῆς δοῦλος εἶναι βουλόμενος· ἐπεὶ δὲ ἅπτεσθαι καὶ πάλιν ὁδοῦ ἔμελλε, καὶ πρὸς τὸ Ῥωσαφῶν ἠπείγετο φρούριον, ἐφ' ὃ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Σουρῶν ὥρμητο, ταῖς προτέραις αὖθις τὸν ἀθλητὴν ὑποδήσας κρηπῖσι, τὴν ἀπὸ Τετραπυργίας μέχρι Ῥωσαφῶν αὐτὸν ἤλαυνεν· ὡς δὲ τῇ αὐτῇ πάλιν ἀνάγκῃ παλαίοντα, τὴν αὐτὴν ἢ καὶ μείζω καρτερίαν ἐπιδεικνύμενον εἶδε τὸν μάρτυρα, καὶ τὴν ἀπὸ Σουρῶν ἄχρι Ῥωσαφῶν ὁδὸν μετὰ τῶν σιδηρῶν κρηπίδων ἐκείνων ἀπονητὶ διανύσαντα, τὴν μεταβολὴν παντάπασιν ἀπογνοὺς, ξίφει τὴν μακαρίαν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι κελεύει. Ἄγεται μὲν οὖν ὑπὸ τῶν τῆς τάξεως λοιπὸν ἐπὶ τὸ τῆς τελειώσεως τόπον ὁ μάρτυς· ἀνδρῶν δὲ πολύ τι πλῆ-
C θος, καὶ γυναικῶν, καὶ ἡλικίας ἁπάσης, ὥσπερ ἐν σκότῳ φωτὸς εἰς τὴν πόλιν προηγουμένου, πάντες ἐπηκολούθουν, ὥστε ἀγωνιζόμενον αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ νικῶντα, καὶ στεφανούμενον.

28 Ἀλλὰ καὶ θῆρες ἄγριοι καθάπερ τι ἐρωτικὸν καὶ οὗτοι πρὸς τὸν ἀθλητὴν παθόντες, τῶν οἰκείων ἀπάραντες φωλεῶν, ἡμέρως αὐτὸν καὶ προσηνῶς παρέπεμπον, ἐκεῖνον μὲν τῆς μακαρίας ὥσπερ πορείας ἀποδεχόμενοι, τοὺς ἀσεβεῖς δὲ πράγματι διελέγχοντες, ὅτι ὃν καὶ θῆρες ᾐδέσθησαν, αὐτοὶ λίαν τυφλώττοντες ἀναιροῦσιν. Ὁ δὲ τοὺς ἄγοντας στρατιώτας βραχύν τινα καιρὸν εἰς προσευχὴν αἰτήσας, καὶ παρ' ἐκείνων λαβὼν, ὅλην εὐθὺς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν αἴρει καὶ τὴν ψυχήν. Εἶτα τῆς οἰκείας συμπαθείας αὐτὸν ἀναμνήσας, ἤδη καὶ εἰς ἔλεον τῶν φονευτῶν ἐκείνωνον ἐξεκαλεῖτο. Ὁ μόνῃ, λέγων, ἀγαθότητι τὰ πάντα δημιουργήσας, ὁ κατ' εἰκόνα σὴν τὸν ἄνθρωπον διαπλάσας, καὶ ἄρχειν τῶν ὁμοδούλων προχειρισάμενος, ὁ καὶ τὴν ἐντολὴν παραβάντας, καὶ ἠθετηκότας σε τὸν δεσπότην, καὶ ἀγνώμονας περὶ τὸν εὐεργέτην ἀναφανέντας μὴ ἀπωσάμενος, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ δούλου μορφὴν ἀναβαλὼν, καὶ πάντα ἑκὼν ὑπομείνας, καὶ μηδὲ θάνατον τὸ τελευταῖον παραιτησάμενος, αὐτὸς σύγγωθι καὶ νῦν τοῖς εἰς ἡμᾶς πλημ-

gis, ut uteretur pedibus) ad suum deferant tribunal. A. SYMEONE, METAPHRASTE.

26 Cum illi autem accessissent in custodiam, statim fuit Martyr, ut aquila, renovatus, non ablata senectute, sed omnibus vulneribus. Neque enim opus habuit manu, quæ eum sustineret; aut ei omnino opem ferret ad ingrediendum: sed et leviter ingredebatur, et pulchre movebatur, et erat revera testis fide dignus invictæ et omnipotentis Christi virtutis. Cum enim sic affectum dux adspexisset eminus, apud se mirabatur tacitus. Cum autem jam prope esset, eam rem vocabat magiam, et deos jurabat, et eos vocabat in testimonium eorum, quæ dicebat. Quid est enim aliud, aiebat, quod et apud imperatorem ei prius tantam præbuit fiduciam, et nunc statim sopiit et obtudit acres dolores vulnerum, nisi aperta magia, et verba, quæ ut plurimum curiose et sophistice incantantur? Ex hinc jam de Sergio spem abjiciebat, et cum eum curasset quam proxime sistendum, si forte familiaritate eum sic alliceret, placide eum alloquens, et ad priorem revertens assentationem, Rem quandam, aiebat, arbitror, divinam et incredibilem, quod in multis deliciis et divitiis, et honestis moribus educatus, tam fortiter tuleris hoc tam grave tormentum. Sed E ejus sermonem statim interrumpens Martyr, Non sunt mihi, inquit, o judex, tormentum præsentia, sed sacra propter Christum pompa, et festum celebre, me ad ipsum cælum jucundissime transmittens.

fuissent sanati, æque ac ante in fide

27 Dux itaque adhuc magis desperans, Sanctum transmittit in custodiam. Ipse autem interim operam dabat mensarum lautitiæ, et lætitiæ, ut qui non solum iræ et crudelitatis, sed etiam voluptatis vellet esse servus. Cum autem viam rursus esset ingressurus, et ad Rosaphorum contenderet præsidium, ad quod tendens a Suris profectus fuerat, Athletam, rursus prioribus calceatum crepidis, a Tetrapyrgia duxit usque ad Rosapha *f*. Cum autem eum eadem rursus luctantem necessitate vidisset Martyrem eandem, aut etiam majorem ostendere fortitudinem, et viam, quæ est a Suris usque ad Rosapha, cum ferreis illis crepidis citra laborem confecisse, omnino desperans fore, ut mutaretur, jubet beati Martyris caput amputari gladio. Ducitur itaque Martyr a militibus ad locum consummationis. Magna autem multitudo virorum F et mulierum et omnis ætatis consequebatur, ut eum viderent et decertantem, et vincentem, et coronatum.

constantem eodem iterum tormento affici ac tandem capite truncari jubet.

28 Quin etiam ipsæ quoque feræ, veluti captæ quodam amore Athletæ, relictis propriis cavernis, eum placide et mansuete deducebant *g*, illius quidem beatum iter quodammodo probantes et commendantes, impios autem reipsa arguentes, quod, quem feræ sunt reveritæ, ipsi plane cæci interficiunt. Ille autem cum ab iis, qui eum ducebant, militibus breve aliquod tempus petiisset ad orationem, et ab illis impetrasset, ad suum statim Dominum totam animam extollit cum oculis. Deinde, cum ei revocasset in memoriam suam commiserationem, ad eorum quoque, qui illum occidebant, vocabat misericordiam, dicens: Qui sola bonitate omnia es fabricatus, qui genus humanum ad tuam imaginem effinxisti, et præfecisti omnibus: Qui etiam, cum tuum transgressi essent præceptum, et te Dominum contempsissent, et in Benefactorem ingrati apparuissent, eos non repulisti, immo propter nos homo factus es, et

Ad locum supplicii Martyre ducitur, fusaque ad Deum oratione.

A. Symeone Metaphraste.

et serui formam accepisti, et omnia voluntarie sustinuisti, et nec mortem quidem postremo recusasti, ipse quoque nunc ignosce iis, qui in nos peccaverunt: et hæc crassa nube impietatis discussa, et tyrannide inimici liberatis miseris, illucesce eis divina luce tuæ gratiæ, et revoca eos errantes magno tuo et admirabili nomine et veritate. Porro autem nos quoque, qui pro te, o Domine, mactamur, ipsasque animas et corpora nostra sponte sacrificamus, suscipe tanquam acceptas hostias et gratum sacrificium, et ad aram tuam, quæ est supra cælos, introduc lætantes.

gladio vitam finit, loco eodem terræ mandatur, h

29 Hæc oravit, et eum statim vox illinc vocavit. Quam cum ille lubenter et cum voluptate audiisset, collum protinus alacriter porrigens truncatur martyrico capite *h* septimo mensis Octobris: et currit ad vocantem Dominum, a quo coronas, easque magnificas et præclaras suscipit. Ex iis autem nonnulli, qui ad spectandam venerant consummationem, cum preciosum illud corpus piis et optantibus sustulissent manibus, et peregissent ea, quæ de more fiunt in sepultura, præclare et magnifice deposuerunt apud ipsum locum martyrii. Cum autem multum intercessisset temporis, quidam ex iis, qui erant pietate ferventiores, venientes a præsidio Surorum, aggressi sunt surripere reliquias Martyris *i*.

B

i

postque ibidem extructa sibi ecclesia honoratur.

30 Ille autem, seu non volens damno afficere civitatem, seu non sustinens, communem thesaurum esse alicujus proprium, magnam flammam effecit furti indicem: et ignis illic accensus, dolum manifeste publicans, damnum repente ostendit. Qui igitur erant in civitate Rosaphorum, opinati, adventum hostium eo significari, armati omnes statim adveniunt ad sepulcrum Martyris. Qui cum rescivissent id, quod erat, et ne auferrent prohibuerunt, et non passi sunt Surenos amplius manere in eo loco. Illi autem cum nollent frustra et inutiliter advenisse, parvum quoddam templum in sepulcro extruxerunt: et sic cum gaudio redierunt, dando magis, quam accipiendo, suo in Sanctum desiderio satisfacientes. Paulatim autem crescente pietate in Salvatorem et Dominum nostrum Jesum Christum, episcopi numero quindecim, ingressi civitatem Rosaphorum, insigne templum Sanctis extruunt, et cum id consecrassent, in eo deposuerunt divinas Martyrum reliquias *k* ad gloriam Dei, et Domini nostri Jesu Christi, quem decet honor, potentia, majestas et magnificentia, et nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

C

k

μελήσασι, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο τῆς ἀσεβείας νέφος διατεμών. καὶ τῆς τοῦ ἐχθροῦ τυραννίδος τοὺς ἀθλίους ἐλευθερώσας, φῶς τε θεῖον αὐτοῖς τῆς σῆς ἐπίλαμψον χάριτος, καὶ ἀνακάλεσαι πεπλανημένους αὐτοὺς τῷ μεγάλῳ καὶ θαυμαστῷ ὀνόματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου, καὶ ἡμᾶς δὲ τοὺς ὑπὲρ σοῦ, δέσποτα, σφαγιαζομένους, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὰς τῇ προαιρέσει καὶ τὰ σώματα καταθύοντας, ὡς ἱερεῖα δεκτὰ, ὡς θυσίαν εὐάρεστον πρόσδεξαι· καὶ εἰς τὸ σὸν θυσιαστήριον τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν εὐφραινομένους εἰσάγε. D

29 Ταῦτα προσηύξατο, καὶ φωνὴ τοῦτον ἐκεῖθεν αὐτίκα ἐκάλει· καὶ ταύτης ἐκεῖνος ἀσμένως καὶ μεθ' ἡδονῆς ἀκούσας, τὸν τράχηλον εὐθὺς ὡς ἥδιστα ὑποσχὼν, τὴν μαρτυρικὴν ἐκτέμνεται κεφαλὴν, ἑβδόμην τότε τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἄγοντος, καὶ πρὸς τὸν καλοῦντα τρέχει Δεσπότην, καὶ πρὸς τοὺς στεφάνους ὁρᾷ, καὶ φιλοτίμους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοὺς καὶ πολυτελεῖς ὑποδέχεται. Τῶν γε μὴν κατὰ θέαν τινὲς τῆς τελειώσεως συνεληλυθότων, τὸ τίμιον ἐκεῖνο σῶμα εὐλαβέσιν ἅμα καὶ ποθούσαις ταῖς χερσὶν ἀνελόμενοι, καὶ ὅσα νόμα εἰς ταφὴν τελέσαντες, λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως παρ' αὐτῷ τῷ τῆς μαρτυρίας τόπῳ κατέθεσαν. Χρόνου δὲ συχνοῦ διαγενομένου, τῶν θερμοτέρων τινὲς περὶ τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τοῦ φρουρίου Σουρῶν ἀφικόμενοι, E ὑφελέσθαι τὸ τοῦ μάρτυρος λείψανον ἐπεχείρουν.

30 Ὁ δὲ, εἴτε μὴ θέλων ἑαυτὸν ζημιῶσαι τὴν πόλιν, εἴτε μὴ ἀνασχόμενος τὸν κοινὸν θησαυρὸν ἴδιον γενέσθει τινὸς, φλόγα μεγάλην ποιεῖται τῆς κλοπῆς μηνυτήν, καὶ πῦρ ἀναφθὲν ἐκεῖθεν ἀθρόον δημοσιεύει τὸν δόλον, καὶ τὴν ζημίαν σαφῶς παραδείκνυσιν. Οἱ ἐν τῇ Ῥωσαφῶν τοίνυν, πολεμίων ἐπιδημίαν τὸ πρᾶγμα εἶναι ὑπολαβόντες, ἔνοπλοι πάντες ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τῷ τοῦ Μάρτυρος ἐφίστανται τάφῳ· καὶ μαθόντες ὅπερ ἦν, τὴν ὑφαίρεσίν τε διεκώλυσαν, καὶ οὐκέτι οὐδὲ ἐπιμεῖναι τῷ τόπῳ τοὺς ἀπὸ Σουρῶν ἠνείχοντο. Εἶτα μέντοι πολλὰ δεηθέντας ὀψὲ καὶ μόλις παραμεῖναι βραχὺ συνεχώρησαν. Οἱ δὲ, τὴν προσεδρίαν μὴ ἀργὴν ἔχειν μηδὲ ἄπρακτον βουληθέντες, ναόν τινα μικρὸν ἐπὶ τῷ τάφῳ ἐδείμαντο, καὶ οὕτω μεθ' ἡδονῆς ἐπανῆκον, τῷ δοῦναι μᾶλλον ἢ λαβεῖν τὸν πρὸς τὸν ἀθλητὴν πόθον ἀφοσιώσαντες. Κατὰ μικρὸν δὲ τῆς περὶ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εὐσεβείας ἐπιδιδούσης, ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν πέντε καὶ δέκα τῆς πόλεως Ῥωσαφῶν εἴσω γενόμενοι, ναόν τε τοῖς ἁγίοις περιφανῆ ἀνιστῶσι, καὶ τοῦτον καθιερώσαντες ἐν αὐτῷ τὰ θεῖα καὶ μαρτυρικὰ κατέθεντο λείψανα εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, F καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει τιμὴ, κράτος, μεγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *In Actis Latinis ipsa, quæ* Bacchus, *apparens* S. Sergio, *protulerit, seu potius, quæ eum protulisse, auctor finxit, verba adducuntur, fuisseque, quæ hisce responderent, in Actis primævis Græcis verba, e dictis Commentarii prævii* § 2 *mihi persuadeo, licet interim Metaphrastes, qui ex iisdem Actis Græcis Græca altera sub stylo concinnavit, qua ad* Sergium *oratione* Bacchus *usus sit, non edicat, fuisse abs hoc illum ad certamen, omni animi ægritudine depulsa, roboratum, dixisse contentus.*

b *Fueritne vere Antiochus, uti hic in Actis Metaphrasticis, alibique tum in his præterea, tum in Actis Latinis innuitur, seu Augustæ Euphratesiæ seu Orienti dux a Maximiano ad* S. Sergii *postulationem præfectus, mihi admodum dubium apparet. Adi Commentarium prævium* § 3.

c *De ambobus hisce seu castris seu oppidis, Romano præsidio munitis, distantiaque, qua invicem erant sejuncta, videsis Commentarium prævium num.* 27, *aliquot seqq. et num.* 34.

d *Pro castelli hujus qualicumque notitia adi iterum Commentarium prævium num.* 34, *uti etiam, quæ in Annotatis, Actorum Latinorum cap.* 2 *subnexis, ad lit.* o *dicta sunt.*

e *Possitne pro certa admitti, quæ hic una cum altero miraculo adstruitur, angelica apparitio, statues ex iis, quæ in Commentario prævio num.* 36 *disserui.*

f *Sura*

A. Symeone Metaphraste

A f *Sura a Tetrapyrgia, uti Acta Latina notant, stadiis septuaginta totidemque item stadiis postremum hoc castellum a Rosapha seu Resapha aberat; ut* S. Sergius, *cothurnis clavatis indutus, stadiis centum et quadraginta currere fuerit compulsus; quod tormenti genus, horrendum sane, etsi subiisse illum, pro indubitato non habeam, certo tamen falsum pronuntiare non ausim. Consule Commentarium prævium num.* 35 *et seq.*

g *Quod de apparitionibus miraculisque aliis, quæ in Sanctorum nostrorum Actis occurrunt, jam dixi, idem etiam de miraculo, quo, ut feræ* S. Sergium, *jamjam gladio necandum, ad locum martyrii deduxerint, factum sit, dictum existima.*

h Sergium *vere hoc necis genere consummasse martyrium, dubitandum non reor. Quid autem de voce superna, omnibus adstantibus audita, qua vocatus is ad cœlum fuerit, existimem, ex Annotatis, Actorum Latinorum cap.* 2 *ad lit.* e *subnexis, collige. Tam in hisce interim, quam hic in Metaphrasticis non post, sed antequam* Sergius, *gladio percussus, consummasset martyrium, vocem illam cœlestem auditam fuisse, adstruitur.*

i *Tentatum a Surenis, quod hic narratur, corporis* S. Sergii *furtum fortassis jam inde a seculo quarto evenit, non tamen tam brevi post Sanctorum martyrium tempore, ut, qui hoc litteris primum mandavit, synchronus illis vixisse sit existimandus. Videsis Comment. prævium num.* 16, *binis seqq. et* § 4.

k *Non de alia, quantum apparet, ecclesia sermo hic est, quam de ecclesia, ab Alexandro, Hierapolitano episcopo, anno circiter* 430 *exstructa, uti in Commentario prævio* § 4 *docui, simul etiam ostendens, ecclesiam illam, non tantum* S. Sergio, *sed et huic et* Baccho *fuisse consecratam sacrasque in eamdem tam hujus, quam illius reliquias fuisse tunc translatas, uti hic in Actis Metaphrasticis traditur.*

B E

DE S. JULIA VIRGINE MARTYRE

IN SYRIA

SYLLOGE

C. B.

Forte seculi iv initio. *Sancta, quæ in Hieronymianis diffusioribus aliisque Fastis sacris,*

Licet *ex omnibus contractioribus Martyrologii Hieronymiani apographis, ante tomum* VII *Junii apud nos editis, aliisque, quæ vel a Florentinio vel ab aliis fuere typorum beneficio vulgata, unum dumtaxat, alterumve, quod* S. Juliam *hodie celebret, reperiatur, Gellonense tamen pervetustum apud Dacherium tom.* XIII *Spicilegii Martyrologium, diffusioraque tria, quæ apud laudatum Florentinium exstant, ejusdem dicti Martyrologii Hieronymiani apographa, Epternacense nimirum seu Antverpiense, Lucense et Corbeiense, sanctam illam Virginem ac Martyrem, Antverpiensi tamen* Tulliam *pro* Julia *perperam exhibente, ad hunc diem signant, idque una eademque, qua, de quibus jam actum,*
C *SS. Sergium et Bacchum recolunt, annuntiatione faciunt. Idem porro in Romano parvo seu veteri, in Adone et Notkero etiam fit; verum cum* Julia *ex dicendis nec eodem die, quo vel Sergius vel Bacchus, nec sub eodem, quo hi ambo, judice martyrium subierit, ut quid cum iisdem illa in omnibus laudatis Fastis sacris sub una eademque annuntiatione conjungitur? Ado in SS. Sergii et Bacchi elogio, Commentarii ad horum Acta prævii num.* 6 *et* 7 *recitato, ita memorat :* Parvo autem *(post S. Sergii martyrium nempe)* tempore interposito, beatum quoque Bacchum a loco, quo tumulatus fuerat, elevantes, honorabili martyribus loco juxta sanctum Sergium *(Resaphæ seu Rosaphæ)* composuerunt. Ubi et virgo Julia, quæ sub Martiano præside martyrium consummavit, sociata Martyribus sepulta quiescit.

et quidem, nec inepte, cum SS. Sergio et Baccho conjuncta, hodie annuntiatur,

2 *Ut ergo sancta virgo* Julia *sub una eademque annuntiatione cum SS. Sergio et Baccho hodie conjungatur, factum videtur ex eo, quod æquum esse visum fuerit, ut Sancta isthæc, quæ eodem sepulcro cum sanctis martyribus Sergio et Baccho tumulata jaceret, eodem etiam die, quo hi, venerationem acciperet. Ita fere quantum ad substantiam in hodiernis suis in Martyrologium Hieronymianum Annotationibus Florentinius, et recte sane, quantum opinor. Neque enim, cur hodie cum Sergio et Baccho Sancta conjungatur, ratio aptior reddi posse videtur. Dici quidem potest, id fieri, quod* Julia *in provincia, quæ* Augusta Euphratesia *vocatur, non secus atque Sergius et Bacchus, martyrio fuerit coronata; verum præterquam quod, ibi Sanctam passam fuisse, certum ex dicendis non sit, martyres omnes, qui unam eamdemque provinciam, consecuti fuere martyrii palæstram, sub una ea-* F *demque annuntiatione in Fastis sacris conjungi propterea non solent. Quod cum ita sit, unice allegata de causa Sanctam nostram sub una eademque annuntiatione cum Sergio et Baccho in Fastis sacris supra laudatis hodie conjungi, verosimilius apparet. Verum, etsi id ita sit, nec sane in iis perperam isthæc fiat conjunctio, neutiquam tamen idcirco Usuardus corripiendus venit, qui* Juliam *a Sergio et Baccho sejunxit et ex uno geminos fecit articulos, quorum altero binos hosce Sanctos (adi horum Actis prævium, atque ad hunc diem jam datum Commentarium num.* 5) *solos celebrat, altero* S. Juliam *virginem et martyrem solam pariter, seu a Sergio et Baccho sejunctam, hunc in modum annuntiat :* Item apud eamdem *(Augustæ Euphratesiæ nimirum)* provinciam sanctæ Juliæ virginis, quæ sub Marciano præside martyrium consummavit.

aptiusque tamen ab iisdem separata apud Usuardum aliosque exhibetur,

3 *Neque vero posteriores martyrologi, qui, cum Fastos sacros Sanctis omnibus aut saltem præcipuis recensendis condidere, concinnatum ab Usuardo Martyrologium habuerunt præ oculis,* carpendum

AUCTORE C.B.

carpendum hunc illa de causa existimarunt; quicumque enim (sunt autem, quos tamen omnes enumerare, operæ pretium non reor, numero non pauci) tam S. Juliam, *quam SS. Sergium et Bacchum in Fastos sacros, a se concinnatos, intulerunt, id duobus distinctis articulis, quorum altero solam* Juliam, *altero solos Sergium et Bacchum sunt complexi, Usuardi exemplo fecerunt, illosque deinde, qui Mrl. Romanum hodiernum reformarunt, secuti etiam sunt eruditissimi viri,* Juliam, *a Sergio et Baccho sejunctam, hodie in hoc iisdem fere, quibus id apud Usuardum fit, verbis annuntiantes :* Item apud Augustam Euphratesiam sanctæ Juliæ virginis, quæ sub Marciano præside martyrium consummavit. *Et sane non immerito id illi fecere; etsi enim* S. Julia, *quod eodem, quo Sergius et Bacchus, loco jacuerit sepulta, non inepte cum hisce, ut supra docui, sub una eademque annuntiatione in Fastis sacris ante laudatis potuerit celebrari, ut illa tamen aptius etiam a Sergio et Baccho sejuncta articulo distincto sibique soli proprio annuntiari possit, efficiunt, quæ ipse Ado, Notkerusque hunc secutus suppeditant. Secundum hos enim* Julia *neque sub eodem judice, neque* B *eodem adeo, ut verosimillimum apparet, die, quo Sergius et Bacchus, martyrium subiit. Hi enim, uti eorum Acta proxime jam data perhibent, sub Antiocho, Augustæ Euphratesiæ seu Orientis duce, passi sunt;* Julia *vero, uti dicti martyrologi tradunt, sub Marciano præside martyrium consummavit; hinc autem etiam consequitur, ut sane, quemadmodum jam dixi, verosimillimum sit, sanctam nostram Virginem ac Martyrem neque eodem die, quo Sergius et Bacchus, fuso pro Christo sanguine, martyrii palmam esse adeptam.*

seculi IV forte initio passa est,

4 *Verum, ut tempus modo, seu seculum, quo id accidit, utcumque determinemus, quis ille, sub quo Sancta coronata fuit, præses Marcianus? In Actis SS. Juliani, Basilissæ, Celsi et Sociorum, ad* IX *Januarii diem apud nos jam editis, Marcianus præses occurrit, sub quo hi martyrii palmam, et quidem, uti ex iis, quæ in prævio hisce Commentario* § 2 *dicta sunt, verosimilius apparet, in Ægypto, consecuti sunt. Quid si ergo* S. Julia *sub hoc ipso præside pariter martyrio coronata fuerit? Cum nihil plane uspiam occurrat, quo vel tempus, quo Sancta passa fuerit, vel quis sit Marcianus præses, sub quo id* C *factum in Martyrologiis traditur, sat tuto determinem, Sanctam nostram, donec quid certius afferatur, sub eodem Marciano præside, sub quo Julianus, Basilissa, Celsus eorumque socii, martyrio coronatam fuisse, fas est credere, licet interim nec ipsa horum Acta pro undequaque probatis, uti inter eruditos omnes modo convenit, possint haberi. Porro cum Julianus, Basilissa, Celsus eorumque socii, dira in Ægypto sub Diocletiano et Maximiano persecutione, uti apud nos in Commentario illorum Actis prævio* § 2 *statuitur, adversus Christianos mota, seu seculi quarti initio martyrium subierint, sanguinem quoque tunc pro Christo fudisse* Juliam, *credibile apparet, hincque est, cur supra in margine* Forte seculi IV initio *adscripserim.*

idque, non certo in Ægypto, sed in provincia,

5 *Ceterum ex eo, quod Sanctam sub eodem Marciano præside, sub quo Julianus, Basilissa, Celsus eorumque socii, in Ægypto, ut dictum, verosimilius passi, martyrium subierunt, sanguinem pro Christo fudisse statuamus, necesse præterea potest videri, ut et illam in Ægypto passam esse admittamus; attamen cum fieri possit, ut Marcia-* D *nus, qui in Ægypto, cum Julianus una cum Basilissa sociisque martyrio ibidem coronatus fuit, præsidem egerit, eodem etiam aut certe judicis inferioris munere in Augusta Euphratesia aliquando functus sit, ex eo etiam, quod* Julia *sub Marciano passa statuatur, in Ægypto hoc accidisse, consectarium non est. Et vero Petrus de Natalibus in contexto a se Sanctorum Catalogo ad præsentem Octobris diem* S. Juliam *brevi exornat elogio, in quo, fuisse illam, non in Ægypto, sed in Syriæ provincia, quæ* Augusta Euphratesia *dicitur, martyrio coronatam, haud obscure tradit. Lubet illud in maxima, qua laboramus, antiquorum de* S. Julia *monumentorum penuria integrum huc transcribere. Sic habet :* Julia virgo et martyr passa est apud provinciam Augustanam, quæ dicitur Euphrateia. Quæ a præside impiissimo Martiano comprehensa jubetur idolis immolare, cumque sacrificare contempsisset, post diversa tormentorum genera, ipsi illata, novissime gladio jussu ejusdem præsidis jugulatur, sicque cursum gloriosi martyrii consummavit Nonas Octobris, ut ait Ado in Martyrologio suo. *Tale est breve elogium, quo Sanctam hodie, ut jam monui, Petrus de Natalibus celebrat, luculenter sane docens, non tantum in provincia, quæ* Augusta Euphratesia *vocatur, passam illam esse, ast etiam quo necis* E *genere martyrium consummarit.*

Augusta-Euphratesia dicta, verosimilius evenit; cui civitatem homonymam

6 *At vero cum, qua martyrii specie Sancta occubuerit, apud nullum prorsus scriptorem alium, fidem certam atque indubitatam creare natum, memoriæ proditum inveniatur, nec Petrus de Natalibus, ut ea, quæ de Sancta narrat, certa efficiat, satis antiquus sit,* Juliam *vere gladio, ut ait, martyrium consummasse, indubitanter asseverare non ausim, licet interim, illam, non in Ægypto, sed, ut adstruit, in Syriæ provincia, quæ* Augusta Euphratesia *appellatur, martyrio coronatam fuisse, verosimilius rear, quod Resaphæ, Augustæ Euphratesiæ civitate, fuerit sepulta, aut certe seculo octavo seu Adonis ætate, uti ipsemet hic martyrologus verbis supra datis testatur, recondita jacuerit. Verum utcumque isthæc habeant, locum equidem, quo* Juliam *passam notat, non civitatem, sed provinciam Petrus de Natalibus recte facit. Dubitat quidem in hodiernis suis ad Martyrologium Hieronymianum Annotationibus Florentinius, num cum Augustopoli, qua in civitate SS. Sergium et Bacchum martyrio coronatos, Basilianum Græcorum Menologium, uti ad hunc diem in* F *Commentario, horum Actis prævio, jam docui, perperam statuit, una sit atque eadem Augusta Euphratesia, sicque hujus nominis civitatem, qualem frustra quæras apud antiquos geographos, agnoscere videtur; quod et Baudrandus in Lexico Geographico una cum Nigro facit. Et pro his quidem citari possint concilia duo, Seleuciense nimirum et Chalcedonense, in quorum priori, anno* 359 *celebrato, apud Harduinum tom.* I *Conciliorum col.* 726 Augustus episcopus Euphratesiæ, *in posteriori vero, anno* 451 *celebrato, apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum col.* 788 Augustus Eufrasiensis *comparet.*

exstitisse, e Seleuciensi et Chalcedonensi conciliis non evincitur.

7 *Verum apud Harduinum loco cit. in eodem Seleuciensi Concilio etiam occurrit* Leontius episcopus Lydiæ, *nec tamen ulla, cui Lydiæ nomen sit, apud antiquos Geographos civitas invenitur; quod cum ita sit, Leontiusque idcirco chorepiscopus dumtaxat provinciæ Lydiæ exstitisse videatur, Augustum pariter, concilio Seleuciensi apud Harduinum*

A *duinum subscriptum, chorepiscopum dumtaxat provinciæ Euphratesiensis fuisse existimo, idque etiam Harduinus, uti ex adjecto ab eo ad Concilia episcopatuum Indice apparet, opinatus est. Quod autem ad Augustum Euphratesiensem, qui concilio Chalcedonensi apud Labbeum loco citato subscripserit, spectat, præterquam quod is, non* Euphratesiensis, *sed* Eufrasiensis *dumtaxat nominetur, perperam ibidem librariorum oscitantia* Augustus Eufrasiensis *pro* Augustæ Eufrasiensis *scriptum existimo. Ea autem sedet sententia primo quidem, quod absque addito episcopi titulo tantummodo scribatur* Augustus Eufrasiensis; *deinde vero, quod episcopi, qui Concilio Chalcedonensi subscripserunt, sub diversarum provinciarum, quarum fuerunt, titulis apud Labbeum recenseantur, nec usquam provinciæ Euphratesiensis titulus occurrat, licet interim post voces* Augustus Eufrasiensis *diversi compareant provinciæ Euphratesiensis episcopi, uti, qui Labbeum loco cit. consuluerit, comperiet.*

DE SS. QUARTO ET MARCELLINO

CAPUÆ IN CAMPANIA ITALIÆ

E MARTYROLOGIIS HIERONYMIANIS ALIISQUE

J. B.

Sanctos Quartum et Marcellinum *Michaël Monachus inter Capuanæ ecclesiæ Sanctos memorat ex Ferrario in Topographia, ex* B *Additione ad Martyrologium Adonianum, ex Ms., quod Caraccioli fuit, denique ex Martyrologii monasterii S. Joannis fide. Appendix ad Martyrologium Adonis apud Dominicum Georgium sic habet :* In Capua Campaniæ Quarti et Marcellini : *solum* Quartum *memorat Martyrologium Ms. monasterii S. Joannis, adjicit vero eidem Presbyteri titulum his verbis apud laudatum Monachum :* Nonis Octobris Capuæ S. Quarti presbyteri. *Ferrarius in Topographia in Martyrologium Romanum nuda eorum nomina recenset, quamquam eos omnino in scriptis a se Sanctorum Catalogis prætereat : an quod nullam, ut in Topographia notavit, eorum in Tabulis ecclesiæ Capuanæ mentionem invenit? Neque plura de his Sanctis, quæ diceret, Michaël Monachus, canonicus Capuanus, habuit ; ut adeo vel ipsis Capuanis solo nomine tenus noti videantur : olim tamen Capuæ cultos fuisse honoribus sacris, vetusta, sancti Hieronymi nomine insignita, martyrologia, quibus ad hunc diem inserti visuntur, testimonio sunt. Lucensis Florentinii codex sic habet :* In Capua Campaniæ Quarti et Marcellini : *sic et* C *Corbeiensis apud eumdem Florentinium ; sic et Corbeiensis Acherii tom. 4 Spicilegii. Perturbatio est in Gellonensi apud Acherium tomo 13 Spicilegii, in quo* Quartus *cum Sergio jungitur hoc modo :* Et alibi Sirgi, Quarti. *Epternacensis vero præter* Quartum *et* Marcellinum *etiam Marcellum recenset :* Et in Capua Marcelli, Quarti, Marcellini ; *verum Marcellum hunc Apuleii, hodie in aliis Hieronymianis pariter memorati, socium esse, atque adeo loco non suo hic memorari, verosimile mihi quidem apparet.* E *Tantumdem dicendum videtur de codice Richenoviensi apud nos tom.* VI *Junii, qui Epternacensi plane consonat.* Marcellinus, Quarto *hic additus, hunc tum a Quarto, qui cum Quinto jungi solet (vide tom. 2 Maii pag. 555 et seqq.) tum a Quarto, presbytero Capuano, quem SS. Felicis et Eusebii, martyrum Terracinensium, corpora juxta S. Cæsarium sepelisse, ait Beda in Martyrologio ad diem* V *Novembris, distinguit. Florentinius, eo quod legerit in codice suo :* In Capua Campaniæ, *adverteritque, synodi Capuensis mentionem fieri in litteris, quas Siricii Papæ nomine vulgavit Holstenius, ad Illyricos scriptis, suspicatus est, præter Capuam Italiæ, aliam in Illyrico Capuam, ubi ea synodus celebrata fuerit, exstitisse ; quamquam hujusmodi nullam apud Geographos memoratam invenisset : at parcere huic tum labori, tum conjecturæ poterat, cum ex Theodoreto, et Sozomeno colligi satis queat, convocatam fuisse Synodum Capuensem in Italia ; ea enim de causa Flavianus, cui de episcopatu Antiocheno lis erat, Constantinopolim arcessitus, Romam, ut scribit Theodoretus lib. 5 Historiæ cap. 23, seu in Italiam ire jussus est ab imperatore : Sozomenus vero ait lib. 7 cap.* XI : Itaque ut de hisce rebus cognosceretur, scripserunt tum ipsi, tum Gratianus *(aliis Theodosius vel Valentinianus)* convocantes in Occidentem Orientales episcopos *Illic igitur celebrata fuit.* F *Ex eo autem, quod Siricius episcopis Illyricis scribens synodi Capuensis mentionem faciat, in Illyrio habitam fuisse, nullo pacto consequitur.*

DE

AUCTORE C. S.

DE S. MARCO PAPA CONF.

ROMÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti in vetustis ac recentioribus sacris Fastis memoria, cultus et ecclesiæ : tempus ac duratio sedis ipsius.

ANNO CCCXXXVI. Hujus Sancti memoria hoc die in multis, vetustis

In hesterni diei Prætermissis ex vetustiori Lucensi Martyrologio Hieronymiano, quod Franciscus Florentinius vulgavit, illustravitque, et ex aliquot aliis, depositionem S. Marci episcopi, *id est, Romani Pontificis, recensui, remisso lectore ad præsentem diem, quo in multo pluribus, antiquis pariter classicisque, ac recentioribus legitur, coliturque ; imo et in eodem Lucensi apographo* B *repetitur. Horum aliquot pro more nostro accipe. Inter Hieronymiana apographa vetustissimum Epternacense illum hoc die sic annuntiat :* Romæ depositio S. Marci episcopi. *Morbacense apud Marteneum et Durandum tom.* 3 *Novi Thesauri Anecdotorum, sic :* Non Natalis S. Marci Papæ : *fragmentum pervetusti Turonensis :* Nonis Marci Papæ : *Lyrense :* Nonis S. Marci Papæ. *Nec prætermisit illum auctor Romani Parvi, seu antiqui Martyrologii, a Rosweydo nostro vulgati, quod ad hunc etiam diem ait :* Romæ Marci Papæ.

ac recentioribus Martyrologiis annuntiatur Romæ

2 *Consonat Beda in suo item correctiori Martyrologio, in Opere nostro ante tomum* 2 *mensis Martii edito, eodem die inquiens :* Nonis Natalis S. Marci Papæ. *Consonat etiam auctor Kalendarii Romani, quod ante medium seculum* VIII *scriptum Joannes Fronto typis publici juris fecit. En verba :* Mense Octobri die VII. Natale S. Marci. *Beda, qui post* Marcum *ibidem eodem die S. Linum posuerat, præluxisse videtur Wandelberto, dum hoc pariter die non satis metrice cecinit :*

C Pontifices Nonas Linusque Marcusque retentant.

Ado, tempus sedis illius adscribens , non recte instructo duce usus est , Romæ , *inquiens ,* Via Appia , Natalis sancti Marci , Papæ et confessoris , qui sedit in episcopatu annos duos, menses novem , dies viginti. Sepultus in cœmeterio Balbinæ , via Ardeatina , quod ipse insistens fecit. *Adonianum textum paululum auxit mutavitque Notkerus hoc modo :* Romæ via Appia , Natalis sancti Marci , episcopi et confessoris , qui sedens in episcopatu annos duos, menses novem, triginta dies, constituit, ut episcopus Hostiæ, qui consecrat Episcopos *(Romanos Pontifices)* pallio uteretur.

in Via Ardeatina aut Appia, quod eodem recidit.

3 *Brevius, at correctius , Usuardus habet :* Romæ via Appia, Depositio beati Marci Papæ : *item Romanum , quo hodiequæ utimur :* Romæ Via Ardeatina , Depositio sancti Marci , Papæ et confessoris. *Antequam procedamus ad alia, juverit hic observationem Pauli Aringhi tom.* I *Romæ subterraneæ lib.* 3 *cap.* 17 *subtexuisse , ne dissidere invicem videamur martyrologi, dum alii* S. Marci *memoriam in* Via Appia, *alii in* Ardeatina *consignant : omnes enim idem S. Balbinæ (quod et* S. Marci *nomen obtinuit) cœmeterium indicant.* Porro nihil mirum *(inquit laudatus Aringhus)* legenti videatur , si hoc idem B. Marci, vel S. Balbinæ cœmeterium Via interdum Appia , aliquando vero Ardeantina, situm fuisse, frequenter apud scriptores legatur ; eam nimirum ob causam, quia cœmeterium hoc, utramque inter viam positum, ad utramque pariter viam protendebatur. *Qui plura de hoc cœmeterio noscere volet, Aringhum ibi consulat.* E

Illius sepulcrum S. Damasus versibus inscripsit.

4 *Verum ad propositum meum spectat, quod ex Baronio ibidem recitat epitaphium a S. Damaso Papa* S. Marci *sepulcro ibidem inscriptum. Laudatus Cardinalis illud ex Jani Gruteri Antiquis Inscriptionibus in Appendice pag.* 1173, *num.* 12 *acceptum, recensuit tom.* 12 *Annalium Ecclesiasticorum in Addendis et emendandis ad annum Christi* 336, *pauca hæc præfatus :* Extat ejusdem S. Marci epitaphium a Damaso Papa conscriptum, quod nuper in lucem emissum hic tibi reddendum curavimus, utcumque vindicatum ab injuria temporis.

VITA FUIT MARCI QUAM NOVIMUS OMNES
ORE DEI POSSET QUI TEMNERE MUNDUM
ORAVIT POPULUS QUOD DISCERET OMNIS
HONOR VITÆ GRANDIS CONTEMPTUS HABENDI F
VIRTUS TENUIT PENETRALIA CORDIS
TE CUSTOS CHRISTI PERFECTUS AMICUS
ET DAMASUS TUMULUM CUM REDDIT HONOREM
HIC MARCUS MARCI VITA FIDE NOMINE CONSORS ET MERITIS.

Hæc inscriptio , quæ eodem modo exstat apud Gruterum, at certe admodum vitiose, sancti Pontificiales virtutes commendat, eumdemque, ut nomine, ita et rerum mundanarum contemptu, et fide et meritis S. Marco Evangelistæ similem fuisse, prædicat.

Officium illius in antiquis ac hodiernis Ritualibus Romanis.

5 *Antiquum ejusdem sancti Pontificis ac confessoris cultum, præter jam expositam martyrologorum consensionem, probant etiam Liber Sacramentorem S. Gregorii Magni , ab Hugone Menardo editus , qui ad hunc ipsum septimum Octobris diem Missam de illo habet , laudatumque superius Romanum Frontonis Kalendarium, in quo similiter Evangelium in ejusdem Missa ex Matthæo recitandum præscribitur. Sed et in hodiernis Romanis Breviariis ac Missalibus idem sanctus Pantifex hoc die Officio Missaque ritus simplicis honoratur , ac in Missa quidem iisdem fere Orationibus , quibus in Sacramentario Gregoriano, præter Secretam, quæ in hoc talis est :*

Benedictio

A Benedictio tua, Domine, larga descendat, quæ munera nostra, deprecante sancto Marco, confessore tuo atque Pontifice, tibi reddat accepta, et nobis Sacramentum redemptionis efficiat. Per Dominum etc. *Atque hæc quidem in universali Ecclesia Romana : nam Romæ in Vaticana et Lateranensi basilicis ritu duplici colitur, atque etiam sollennius in sui nominis ecclesiis, de quibus nunc quædam dicemus.*

antiquæ ejusdem ecclesiæ ac cœmeterium intra et extra Romam

6 Vetus est *(inquit Cardinalis Baronius in Annotatis ad suum Martyrologium Romanum hoc die)* Romæ titulus sancti Marci, cujus est mentio in concilio primo Romano sub Symmacho; *nimirum quod huic synodo, anno* 499 *celebratæ, inter alios subscriptus legatur* Abundius presbyter tituli sancti Marci, *ut videre est apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum, col.* 1316. De alia rursum *(sic ibidem pergit Cardinalis)* ejusdem nomine ecclesia, extra Urbem posita, quam Gregorius Papa III restituit, mentio habetur in Libro Romanis Pontificibus, in Nicolao Papa, ubi et cœmeterio sancti Marci scribitur. *In Nicolao I apud Anastasium Bibliothecarium ex recensione Francisci Blanchini tom.* 1
B *Vitarum Roman. Pontific. pag.* 408 *solum legitur :* Redundans Tiberis ingressus est per porticum, quæ est posita ante ecclesiam sancti Marci : *de S. Gregorio III ibidem pag.* 179 *præmissa fuerant ista :* Item basilicam beati Marci, sitam foris muros hujus civitatis Romanæ, Via Appia, ejus tectum dirutum a novo refecit.

in Via Ardeatina.

7 *Adhæc de Benedicto III ibidem pag.* 402 *legitur :* Cœmeterium vero beati Marci, confessoris atque Pontificis, quod ponitur foris portam Appiam, qui in ruinis jam positis *(omissa voce* qui, *lege :* In ruinis jam positum) omnia restauravit. *Addit denique Baronius :* Hadrianus Pontifex in Epistola ad Carolum Magnum de Imaginibus, hæc ait : « A tunc » *(a temporibus S. Silvestri I et Constantini Magni Imperatoris)* » usque hactenus sanctorum Pontificum, « videlicet Silvestri, Marci et Julii, miræ magnitudinis sanctæ eorum ecclesiæ apud nos sunt « depictæ, tam in musivo, quam in ceteris historiis, cum sacris imaginibus ornatis. » *Exstat hæc Hadriani I Papæ Epistola apud Labbe-*
C *um tom.* 7 *Conciliorum. in cujus columna* 955, *lit. B adductus textus legitur. Ceterum verosimile est, memoratas* S. Marci *ecclesias ab eo, non solum ibidem culto, verum etiam ut conditore suo, nomen accepisse : sed de hac re infra.*

Sedit inter SS. Silvestrum et Julium

8 *Quod attinet ad ordinem, quo* S. Marcus *in Romana Cathedra sedit, ipsum inter SS. Silvestrum Juliumque magno consensu reponunt S. Optatus Milevitanus lib.* 2 *ad Parmenianum, Rufinus in Historia Ecclesiastica lib.* 10, *cap.* 22, *S. Augustinus tom.* 2 *Operum illius per Benedictinos S. Mauri, Epist.* 53, *col.* 120; *S. Hieronymus in Chronico, et Sozomenus lib.* 2 *cap.* 19 *Historiæ Ecclesiasticæ per Christophorsonum. Consonant etiam antiqui Romanorum Pontificum Catalogi, e quibus præcipuus, ab Henschenio nostro ante tomum* 1 *Aprilis excusus, ejusdem inter duos laudatos Pontifices sedis tempus accurate sic definit :* Marcus menses VIII, dies XX. Fuit temporibus Constantini, Nepotiano et Facundo consulibus, ex die XV Kalend. Februarii, usque in diem Nonatum Octobrium, consulibus suprascriptis. *Hæc vulgarem Christi annum* 336 *sine dubio designant, nam eo anno, imperante adhuc Constantino Magno, Nepotianus et Facundus consulatum gesserunt,*

AUCTORE C. S. anno 336 a die 18 Jun. usque ad 7 Octobris,

9 *Apprime hæc congruunt cum ejusdem Catalogi calculis in* Marci *decessore Silvestro, ac Julio successore, secundum quos Silvester obiit ultima Decembris anni* 335, *Julius vero die* VI *Februarii anni* 337 *ordinatus fuit, ut adeo* S. Marcus *nec ante annum* 336 *Pontificatu initiari potuerit, nec multo post ejusdem anni finem defungi. Imo nec alio, quam eodem anno, illius sedis exordium finemque reponendum esse, evincunt ceteri calculi. Dies enim* XV Kalendas Februarii, *quo* S. Marcus *cœpisse sedere dicitur, Romanæ S. Petri Cathedræ sacer, anno* 336 *Dominicus fuit, in summorum Pontificum ordinationibus antiquitus solitus servari ; die autem* Nonarum Octobrium, *usque in quem sedisse ibidem legitur, anniversaria illius memoria, et olim celebrata fuit, et nunc etiam in Ecclesia recolitur, ut jam ostensum est. Denique ab assignato ordinationis die in emortualem numerantur menses octo, et dies viginti, ut computanti facile apparebit. Quapropter hosce calculos pro certis merito habuerunt Henschenius ante tomum* I *Aprilis, Papebrochius in Propylæo Maii, et Antonius Pagius in Critica Baronii.* E

non ultra aut infra menses 8, dies 20;

10 *At Baronius ipse, qui in Annalibus ad annum* 336, *num.* 61, *anno ordinationis mortisque retento, ordinationem* decima quarta die Februarii *per errorem fixerat, mortem vero* sexta Octobris ; *ideoque eumdem* in Pontificatu vivisse menses octo, minus dies octo, *statuerat ; postmodum ad calcem tomi* 10, *inter Addenda et emendanda pag.* 949, *annum quidem initi ac per mortem positi Pontificatus retinendum esse, monuit, sed pro* decima quarta die Februarii *reponendum* decima sexta Januarii ; *pro die autem* sexta Octobris *substituendum* septima *ejudem mensis : ac denique* S. Marci *sedi tribuendos esse* menses novem, minus diebus novem. *Verum his eruditissimus Cardinalis sic ibi opinatus est ex suo, quem ad annum* 336, *num.* 1 *laudaverat, Libro de Romanis Pontificibus, cujus calculos partim vitiosos esse, ipsemet ibidem agnovit.*

multo etiam minus annos 2, menses 8, dies 20;

11 *Eo enim in libro (eodem illustri Annalista teste)* S. Marcus *S. Silvestro I successit,* Nepotiano atque Facundo consulibus... seditque annos duos, menses octo, et dies viginti unum. *Duos item* F *sedis annos eidem adscribit auctor Catalogi secundo loco ab Henschenio editi, Anastasius Bibliothecarius, aliique, quorum hac in parte errorem Baronius ad citatum annum* 336, *num.* 61 *agnovit, cum quod S. Hieronymus in Chronico solum* Octo menses Marco *in Pontificatu tribuat, Sozomenus vero lib.* 2 *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 19 exiguum tempus; *tum quod idem iste de Romanis Pontificibus liber, S. Julium per adscriptos consules indicet,* Marco *successisse anno* 337, *ut ego quoque ex Henscheniano Catalogo superius observavi ; neque hic pluribus probari necesse. Præterea anno* 336 *nec dies* XIV, *nec* XVI, *Dominicus erat, summorum Pontificum ordinationibus jam antiquitus destinatus. Cur igitur isti libro de Romanis Pontificibus, durationem sedis* S. Marci *certo ultra annum male producenti, aliumque, quam ferebat consuetudo, ordinationis diem assignanti, in dierum numero credamus potius, quam auctori Catalogi Henscheniani, etiam cetera hic accurato.*

nec etiam solum menses 7, dies 24.

12 *Vitiosi etiam reputandi sunt calculi in apographo primarii Catalogi Romanorum Pontificum, quo usus Cuspinianus est in Commentario ad Consules Cassiodori. In hoc enim, retentis iisdem consulibus*

AUCTORE C. S.

consulibus Nepotiano ac Facundo, Pontificatus mensibus octo, et diebus viginti, quos etiam habet apographum Henschenianum, ille nihilominus sedisse dicitur ex die xv Februarii usque in diem ix Octobris ; *unde, præterquam quod alius, quam quo etiam antiquitus cultus fuit, atque hodieque colitur, emortualis dies hic assignetur, omnino sequeretur, contra quam in eodem laterculo præmissum fuit, solum menses septem cum diebus vigintiquatuor illiusPontificatui tribuendos esse. At scilicet pro* xv Februarii *substituendum ibi est* xv Kalendas Februarii , *et pro* in diem ix Octobris *legendum* in diem Nonarum Octobris, *atque ita omnia recte consentient. Ex dictis simul corrige martyrologos supra relatos, Adonem et Notkerum, qui ultra duos annos* S. Marco *in Pontificatu tribuunt.*

Alibi legitur prid. Non. Oct. sepultus esse ;

13 *Superest de die depositionis seu sepulturæ illius difficultas, unde de ejusdem die obitus posset dubitari. Secundus Catalogus ab Henschenio exhibitus, silente primo, sic habet :* Sepultus est in cœmeterio Balbinæ, Via Ardeatina, pridie Nonas Octobris. *Consentit Anastasius Bibliothecarius, eodemque die memoria illius in vetustiori Hieronymiano apographo Lucensi apud Florentinium, aliisque ab hoc ibidem relatis, recolitur. At vero, si* pridie Nonas Octobris *sepultus fuerit, oportet, eum ante Nonas Octobris obiisse. Papebrochius in Propylæo Maii, cum a primo vetustissimoque HenschenianoCatalogo,cui etiam, antiqua æque ac recentiora, ut vidimus, Martyrologiapro die obitus* S. Marci *suffragantur, neutiquam recedendum esse, merito censeret, opinatus est, quamdam ipsius sacri corporis elevationem, eo in cœmeterio, in quo antea sepultum fuerat, pridie recurrentis natalis illius factam indicari : quo posito, tota objecta difficultas evanescit.*

verum hinc minime suspicari licet, duos hujus nominis

14 *Longe aliam viam iniens Florentinius in Annotatis ad suum vetustius Martyrologium Lucense die* vi *Octobris, ex gemina illa* S. Marci *primo pridie Nonas,ac mox ipsis Nonis, annuntiatione dubitavit, an non duo ejusdem nominis inter Romanos Pontifices sederint ; hancque suam dubitationem firmari posse credidit ex Petro de Natalibus, in Catalogo Sanctorum lib. 9, capp. 23 et 24 (apud me 33 et seqq.) reipsa duos hujus nominis inter eos memorante, temporibus gestisque distinctos. Horum alterum, quem ejusdem nominis primum appellat, scribit fuisse patria Romanum, ex* Probo *patre natum, S. Felicis I successorem, et post exactos in Pontificatu annos octo, menses duos, dies decem, obiisse Nonis Octobris ; solum (ut addit) qui* de tantorum numero Pontificum, qui fuerunt a B. Petro Apostolo usque Silvestrum Papam martyrium evasit.

Romanos Pontifices exstitisse.

15 *Alterum, de quo hodie agimus, Romanum pariter ex patre* Prisco *natum ait,* Marcum II *appellat, S. Silvestri I successorem facit et post duorum annorum, octo mensium et viginti dierum Pontificatum vita functum, Nonis Octobris in cœmeterio* S. Babile, *id est,* S. Balbinæ, *Via Ardeatina sepultum esse. Ita paulo pluribus apud laudatum episcopum Equilinum, cujus certe minime ea est auctoritas, ut ex eo vel leviter quis possit suspicari,exstitisse aliquando aliquem S. Marcum S. Felicis I in Pontificatu successorem, antiquis omnibus tam Romanorum Pontificum Catalogis, quam Chronicis, ceterisque scriptoribus plane ignotum, qui multo etiam minus ignorari potuisset, si in nonum usque annum Ecclesiam gubernasset. Quid plura? Ego nullus dubito, quin priori isto Marco fabulosis annumerato,* Marcus, *cujus depositio in prædictis Martyrologiis memoria pridie Idus hujus mensis inscripta legitur, non alius sit ab hodierno, ac proinde, quin* depositio *ista vel de aliqua illius corporis elevatione cum Papebrochio accipienda sit, vel potius ex alicujus amanuensis incuria in vetustum aliquod Hieronymianum apographum* prid. Non. *pro* in Non. *irrepserit, atque hinc, ut pronum erat, etiam transierit in alia.*

§ II. Vitæ illius minime vetustæ, ideoque non edendæ, pauca gesta ejusdem aliunde nota.

Nulla Vitarum, quas habemus,

Baronius in Annotatis ad Martyrologium suum Romanum hodie inquit : Habemus Vitam *(S. Marci) per* Lectiones distinctam, quæ in aliquibus ecclesiis legi consuevit. *Habemus etiam nos Vitæ illius apographum ex Ms. codice archivi basilicæ Vaticanæ, signato lit. A. 7., in novem Lectiones partitæ, cujus initium est :* Marcus, genere Romanus, cujus pater Priscus nuncupabatur. *Auctorem hujus esse aliquot centenis annis* S. Marco *juniorem,* manifestat ipsemet in Lectione nona, ubi duas energumenos in ejusdem Sancti ecclesia liberatos esse, narrat* tempore prisco,.. *dum* eamdem ecclesiam Gregorius quartus tempore sui sacerdotii susceperat, et ob nimiam vetustatem crebro casuram a fundamentis prius ejecit, et novis fabricis totam ad meliorem cultum perduxit. *Sedit Gregorius IV quingentis annis post* S. Marcum, *tamque diu ante istius Vitæ scriptorem, ut hic* tempore prisco *contigisse dixerit, quod istius tempore factum narrat. Non est ergo testis idoneus ad fidem faciendam iis, quæ de* S. Marco *refert, nisi (quod nullibi facit) probet, sibi probum aliquod longeque vetustius monumentum præluxisse.*

satis antiquæ est, earumque auctoribus

17 *Habemus insuper alia ejusdem Vitæ apographa, aliis alia auctiora, quorum unum ex Ms. Lectionario Florentinæ Bibliothecæ Laurentianæ pluteo 20, alterum ex pluteo 27, ac denique aliud ex Vaticanæ bibliothecæ codice 6074, collatum cum transcripto a clarissimo Luca Holsteinio ex codice monasterii Farsensis. Hujus Vitæ auctor pariter anonymus, in ipso sui Prologi exordio profitetur, se eam scripsisse, rogante Joanne S. R. E. Cardinale, tituli ejusdem Marci. Sic enim orditur :* Crebris me, Joannes sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, videlicet tituli sancti Marci Papæ, faminibus cogis ejusdem acta detegere, quod magis meæ ambiguitate inertiæ, quam desidia sepius recusavi. *Non tamen se hujus Vitæ auctorem agnoscit, sed solum collectorem eorum,* quæ in sacris inde *(ut loquitur)* invenire bibliotecis potuit. *Verum hic quoque recentior est, quam ut ab ætate sua auctoritatem possit sibi conciliare, si recte se habeat laudati Holsteinii ad suum transumptum Farfense annotatio, quæ, teste ad calcem apographi Papebrochio, sic habet :* Joannes Cardinalis tituli S. Marci *(cui hæc Vita inscripa est)* vixit tempore Nicolai II Papæ, cujus nomen subscriptum Constitutioni

A tutioni ejusdem Nicolai de forma eligendi Pontificem Romanum, in Registro antiquissimo monasterii Farfensis, in cujus veteri codice hæc Vita exstabat. *Vixerit ergo anonymus iste seculo* XI, *post cujus medium Nicolaus II creatus Pontifex.*

præluxisse potuerunt quidam Catalogus Rom. PP., et Anastasius.

10 *Porro prædictis scriptoribus anonymo, vel eorum antiquiori, præluxisse potuerunt Catalogus summorum Pontificum, secundo loco ab Henschenio editus, et ante medium seculum* VI *confectus, atque Anastasius Bibliothecarius, qui post medium seculum* IX *scripsit, quorum scilicet dicta isti partim adoptarunt, adjecta aliunde fabula de Epistola S. Athanasii et Catholicorum Ægypti episcoporum ad* S. Marcum, *de qua infra paulo pluribus. Præstat igitur* S. Marci *elogium ex secundo isto Catalogo, qui Anastasio quoque verisimiliter præluxit, hic recensere; ac deinde subdere, quæ ab Anastasio, quæ item a posterioribus illis adjecta fuere. Sic igitur in laudato secundo Catalogo apud Henschenium legitur:* Marcus, natione Romanus, ex patre Prisco, sedit annos duos. Fuit temporibus Constantini, Nepotiano et Secundo consulibus, ex die Kalendarum B Februarii, usque in diem Kalendarum Octobris. Hic constituit, ut episcopus Ostiensis, qui consecrat Episcopum Urbis, pallio uteretur, vel * ab eodem Episcopo Urbis Romæ consecraretur. Hic fecit ordinationes duas per Decembrem, presbyteros quindecim, diaconos sex, episcopos per loca septemdecim. Sepultus est in cœmeterio Balbinæ, Via Ardeatina, pridie Nonas Octobris.

Anast. et

Ante Pontificatum dicitur fuisse diaconus, sed an hic is ipse sit,

19 *In supra memoratis Vitæ apographis ex bibliotheca Vaticana, ex archivo basilicæ item Vaticanæ, et Holsteniano Farfensi dicitur* S. Marcus *diaconus fuisse, quando a clero populoque Romano ad Pontificatum evectus fuit ex commendatione decessoris sui, S. Sylvestri, dicere soliti, se non novisse ea Cathedra digniorem, quam* Marcum diaconum Romanum. *Hoc quidem verum esse potest, sed ex istorum anonymorum assertione nequit fieri certum. Multum quoque dubitant eruditi, an* Marcus *noster is ipse sit, cui post S. Miltiadem, seu Melchiadem Papam inscripta legitur Epistola Constantini Magni pro causa Donatistarum adversus Cæcilianum, Carthaginensem in Africa episcopum, in concilio Ro-* C *mæ judicanda, cujus Epistolæ apud Eusebium in Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 10, *cap.* 5, *tam in editione Christophorsoni, quam Henrici Valesii talis est inscriptio:* Κωνσταντῖνος Σέβαστός Μιλτιάδῃ Ἐπισκόπῳ Ῥωμαίων καὶ Μάρκῳ: *id est,* Constantinus Augustus Miltiadi Episcopo urbis Romæ et Marco.

cui post Melchiadem Papam inscripta exstat Constantini Magni epistola,

20 *Cardinalis Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum* 313, *num.* XXIII, *vehementer suspicatus est, locum illum carruptum esse* καὶ Μάρκῳ *ibidem pro* ἱεράρχῳ *posito ac proinde forsitan legendum esse:* Constantinus Augustus Miltiadi episcopo Romano Hierarchæ. *Sic suspicandi eam allegat rationem, quod Optatus Milevitanus, lib.* I *adversus Parmenianum scribens, nullum* Marcum *nominet inter episcopos, qui vocati ab imperatore isti Romanæ synodo interfuere, cujus tamen rei gratia hanc ille epistolam scripsit. Verum hanc Baronii suspicionem longe rejecit Henricus Valesius in suis Annotationibus ad Historiom Eusebii pag.* 195, *col.* 2, *lit.* c.; *causatus, quod, cum Constantinus Melchiadem ibidem jam dixerit* Ἐπισκόπον Ῥωμαίων, *frustra addidisset* ἱεράρχην, *postquam scilicet Melchiadis titulum dignitatemque priori usitato vocabulo jam expresserat. Contendit itaque, retinendum* Marcum *esse, huncque ipsum fuisse, de quo agimus, ejusdem S. Melchiadis post S. Silvestrum in S. Petri Cathedra successorem.*

AUCTORE C. S.

controvertitur inter eruditos;

21 *Valesii opinio, tamquam valde probabilis conjectura, Pagio in Critica Baronii placuit, præsertim (inquit) cum auctor Synodici (vide Labbeum tom.* 1 *Conciliorum, col.* 1403) *tradat synodum istam Romæ convocatam fuisse ab eodem Miltiade Papa et* Marco, *Miltiadi* Marcum *adjungens, perinde ac in Epistola Constantini utrumque conjunctim nominari, animadverterat. Tillemontio tom.* 6 *Monument. Eccles., Nota* 7 *in Donatistas, eadem displicuit opinio, quod difficile ei creditu esset, Marco isti, si tunc solum fuerit presbyter, commissum fuisse de episcopis judicium, imo etiam minime credendum, si solum fuerit diaconus. Hinc ipsi ibidem magis arridet opinio Blondelli (quamvis et hanc, contra ac iste censuit, minime certam agnoscat) pronuntiantis, pro* Marco *legendum esse* Meroclem, *Mediolanensem episcopum; quem, Tillemontius ibidem ob-* E *servat, isti Romanæ synodo certo interfuisse, et a S. Optato Milevitano primum post tres Galliarum episcopos, qui in eadem synodo adfuerunt, nominari, quique Constantino, eodem anno* 313 *Mediolani versato, optime notus fuisse potuit, ac idoneus visus, qui eo munere optime fungeretur.*

quorum allegatæ rationes

22 *Res sane in ambiguo posita est. Vocem* Marcum *apud Eusebium libellique synodici auctorem in* hierarcham *cum Baronio, aut in* Meroclem *cum Blondello, commutare, nodum cuneo solvere est. Utrobique magna vocabuli variatio est; et, si superflua videri debeat titulo* urbis Romæ Episcopo *adjecta* hierarchæ *dignitas; mirum etiam debet apparere, si* Miltiadi *Constantinus* urbis Romæ episcopo *Meroclem addens, hunc, tam insignis ecclesiæ præsulem, nullo dignitatis suæ aut sedis titulo distinxerit; quod multo minus mirandum est, si* Marcum *ejusdem S. Miltiadis presbyterum vel diaconum huic adjunxerit. Adhæc, ut Merocles, ita et* Marcus, *Romanus vel presbyter, vel diaconus, ob suam doctrinam, integritatem vitæ aliasque virtutes sat notus fuisse potuit Constantino, ut hic Ecclesiastici juris minus peritus, ip-* F *sum dignum æstimaret, qui, cum episcopis litem Afrorum præsulum dirimeret.*

neutram partem evincunt.

23 *Denique si* Marcus, *Miltiadi in epistolæ inscriptione junctus, solum fuerat presbyter vel diaconus, manifesta est ratio, cur Optatus Milevitanus inter episcopos istius synodi nullum* Marcum *recensuerit; fortasse etiam hic supervacaneum fore judicavit, si novemdecim episcopis, quos ibi nominavit,* Marcum *inferioris Ordinis virum adjiceret. Porro cum nulla satis urgens afferatur ratio, quæ cogat pro* Marco Hierarcham *aut* Meroclem *in Constantini epistola substituere, nihil obstat, quominus* Marcus *iste credi possit hodiernus, quippe qui sub Miltiade certe floruit, et ut virtutibus ac doctrina, ita etiam ea ætate fuit, eaque forsitan in clero dignitate insignitus, ut ad id muneris idoneus Constantino potuerit videri. Cessaret omnis difficultas, si credi posset* Marcus *Miltiadis vicarius fuisse; qualem ipsum Silvestri aliquo tempore fuisse, Franciscus Blanchinus in Annotatis ad Anastasium Bibliothecarium existimavit. Nunc cœptum superius secundi Catalogi examen prosequamur.*

24 *Illum*

AUCTORE C. S.

Certe non potuit duas ordinationes mense Decembri fecisse;

24 *Illum, imperante Constantino Magno, ac consulibus* Nepotiano et Facundo, *non* Secundo, *anno* 336 *creatum Pontificem esse, eodemque anno post octo mensium ac viginti dierum sedem vita functum esse, supra probatum est, ut proinde anni duo (quibus Anastasius ac supra dicta apographa nostra etiam aliquot menses adjiciunt) ejusdem Pontificatui tribui nequeant, nec admitti possint duæ ab eo factæ ordinationes mense Decembri, cum is nullo mense Decembri sederit. Franciscus Blanchinus in Notis ad eumdem Anastasii locum credidit, ordinationes istas a* S. Marco *quidem factas indicari, non tamen in Pontificatu suo, sed dum sub S. Silvestro decessore jam episcopus, illius vices gerebat, isto scilicet biennio, quod Anastasius* Marci *Pontificatui attribuit, sed vicariatui fortasse adscribendum fuerat. Verum hoc gratis divinare est.*

sed an unam alio tempore, ut censuit Franc. Pagius ?

25 *Franciscas Pagius tom.* 1 *Breviarii gestorum Pontificum Romanorum, in* S. Marco, *pag.* 83, *nobiscum agnoscens, ipsum non nisi menses octo ac dies viginti sedisse, a die nempe* XVIII *Januarii anni* 336, *quo consecratus fuit, usque in* VII *Octobris ejusdem anni, quo obiit, unicam ipsi*
B
ordinationem tribuit hic verbis: Postquam unica ordinatione presbyteros quinque, et diaconos sex creasset, et episcopos per diversa loca septem, obiit VII Octobris ejusdem anni, Damasi Chronico teste, post sedem mensium octo, et dierum viginti. *Unde hæc hauserit Pagius, non edicit; non tamen credendus est duas ordinationes, in secundo Catalogo, et ab Anastasio assertas, in unam conflasse, cum Catalogus in illis* presbyteros quindecim, *Anastasius* viginti quinque, *Pagius solum* quinque; *Catalogus* episcopos.... septemdecim, *Anastasius* viginti septem; *Pagius solummodo* septem *ab eo consecratos numerent. Rectius, arbitror, Papebrochius noster in Propylæo Maii de ordinationibus ab illo factis siluit.*

Creditur S. Marcus usum pallii Ostiensi episcopo,

26 *De usu pallii Ostiensi episcopo per* Marcum *concesso consonat Anastasius editionis Blanchini, qua utor; at in sæpe dictis Vitæ* S. Marci *apographis non modo pallii usus, verum etiam jus summum Pontificem consecrandi ab eodem illi collatum asseritur verbis, quæ subdo*: Hic constituit, ut episcopus Ostiensis consecret Episcopos urbis Romæ, et idem utatur pallio. *Simili modo legerat Baronius, dum ad annum* 336, *num.* 62 *ait*: De eodem Marco hæc in eodem
C
libro de Romanis Pontificibus leguntur: « Hic » constituit, ut episcopus Ostiensis, qui consecrat Episcopos Urbis, tunc pallio uteretur, et » ab eodem Urbis Episcopus consecraretur. » *Sed ea verba postea sic excipit*: Quod autem dicitur institutum a Marco, *ut* Ostiensis episcopus Romanum Pontificem consecraret, antiquior fuisse videtur ejus rei usus: nam Dionysius Papa a Maximiano Ostiensi episcopo consecratus habetur; meminit quoque S. Augustinus ejusmodi vetustissimi ritus, agens adversus Donatistas; *nimirum, ut in margine recte annotavit, in Breviculo collationis cum Donatistis, collatione diei* 3, *cap.* 16.

quia summos Pontifices consecrat, primus omnium concessisse.

27 *Quidquid sit de consecratione S. Dionysii Papæ, in quam inquiri poterit ad diem* XXVI *Decembris, quo hic colitur, non obscure ibidem laudatus S. Augustinus tradidit, antiquissimam fuisse Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, ut hujus episcopus, summus Pontifex, ab Ostiensi episcopo consecraretur; ut adeo hujus initium a* S. Marci *constitutione minime repetendum sit; sed nec reperitur, ut vidimus, in secundo Henscheniano Catalogo, nec apud Anastasium; imo hi antiquam*
D
illam consuetudinem his verbis insinuant, Qui consecrat Episcopum Urbis; *ob eamque episcopo Ostiensi a* Marco *concessum indicant, ut pallio, aliis episcopis minime tunc permitti solito, uteretur, atque insuper futuri Ostienses præsules a Romanis Pontificibus consecrarentur.* Quod vero ad pallium spectat *(subdit hic Baronius)* eo donatum a Marco Ostiensem episcopum, haud inficias imus. Primo autem hic mentio in Rebus gestis Romanorum Pontificum habetur de pallio, summi honoris et potestatis plenitudinis indice. *Porro, licet pallium* Marco *fortasse antiquius sit, nihil tamen hactenus a quopiam adductum legi, quod suadeat, Ostienses episcopos illius usum ab alio, quam a* S. Marco, *primitus accepisse.*

Duas ecclesias, unam in Via Ardeatina, quæ non superest,

28 *Dum hujus sancti Pontificis cultum priori § exponerem, binæ ecclesiæ memini, quæ ejusdem nomine insignitur: una scilicet intra urbem Romanam est; altera in Vita Ardeatina, vel, ut aliis placet, Appia: utriusque conditorem apographa nostra cum Anastasio* Marcum *agnoscunt. Anastasii verba describo*: Hic fecit duas basili-
E
cas, unam Via Ardeatina, ubi requiescit, et aliam in Urbe Roma juxta Pallacinis. *De utraque consule dicta hic in §* I; *de priori, extra Urbem olim sita, hæc addo ex Paulo Aringho in Romæ subterraneæ tom.* I, *pag.* 480: Hujus autem ecclesiæ nullum modo, quod noverimus, vestigium extat, nisi quispiam forte asserere velit, parietinas illas, quæ viam inter Appiam atque Ardeatinam a D. Sebastiani ecclesia ad S. Pauli basilicam euntibus patent, ejusdem jam dirutæ vestigia superesse; quod quidem ab his, qui congrue sapienterque antiquis de rebus judicium ferre consueverunt, conjectari haud omnino absurdum, pronunciandum est.

aliam in ipsa Urbe, quæ cum vetusto Cardinalitio titulo

29 *Alteram, in ipsa Urbe positam, in apographo nostro archivi basilicæ Vaticanæ dicitur* S. Marcus *condidisse* in honore beati Evangelisæ Marci. *Consentit auctor Romæ antiquæ et novæ, anno* 1750 *editæ, tom.* 1, *pag.* 521 *observans, eamdem ecclesiam, licet S. Marco Evangelistæ dicata sit, tamen suum etiam titulum habere a fundatore suo* S. Marco *Pontifice Romano. Quod ad vetus nomen loci, ubi ea sita ecclesia est, attinet, Baronius loco citato pro* juxta Palacinis *legit*: juxta Palatinas: *sed Altaserra in Notis ad eum-*
F
dem Anastasii textum, Tuenda est, *inquit,* vulgaris lectio: male Baronius legit PALATINAS. Palacenis fuit nomen cloacæ Urbis, quæ est juxta monasterium S. Laurentii martyris; *quod deinde adductis Anastasii alibi dictis atque ex S. Gregorio Magno probat. Hic sanctus Pontifex in Registro lib.* 3, *epist.* 37 *novissimæ editionis Benedictinorum S. Mauri, inter legata a Joanne presbytero Romano ad quoddam monasterium fundandum testamento relicta, expresse memorat* tabernam in hac Urbe, quæ est posita juxta Palacenis. *Hæc de veteri ecclesiæ situ.*

hodieque ornatissima exstat.

30 *Ceterum illa hodieque superest, et* S. Marci *nomen titulumque Cardinalitium quo eam anno* 499, *jam insignitam fuisse, supra vidimus, pariter retinet, sita juxta palatium serenissimæ reipublicæ Venetæ, in quo hujus oratores habitant. Illam tum summi Pontifices sartam tectam servarunt ornaruntque, tum maxime hoc nostro seculo Eminentissimus Cardinalis Angelus Maria Quirini, qui, postquam ejusdem titulum diu gesserat, eamdem etiam in commendam retinebat. Descriptionem hujus ecclesiæ, cujus ego quoque* insignem

auctore C. S.

A *insignem ornatum coram admiratus fui, habes in laudata Roma antiqua et nova tomo locoque supra assignatis, ubi etiam alios insignes viros de eadem ecclesia optime meritos leges.*

condidisse videtur: at nescio quid sit de donationibus,

31 *Si quis modo a me quærat, an ambas ecclesias* S. Marco Pontifici, *velut conditori tribuendas censeam ; repondebo, ea, quæ* § 1 *produxi, earumdem antiquitatem tam recte probare, ut hinc nihil obsit, quo minus ille earum conditor possit censeri. Verum, cum pro biennii ac novem circiter mensium spatio, quod Anastasius Bibliothecarius aliique aliquot veteres* Marci *Pontificatui tribuunt, non integros novem menses concedendos esse, ostenderim, verisimilius mihi apparet,* Marcum *easdem partim ante, partim in ipso Pontificatu suo condidisse.*

quas Constantinus Magnus iisdem fecisse dicitur.

32 *Porro minime exploratum habeo, quo nixus monumento laudatus Anastasius de dotatis* S. Marci *ecclesiis dixerit :* Hujus *(Marci)* suggestione obtulit Constantinus Augustus basilicæ, quam *(Marcus)* cœmeterium constituit Via Ardeatina, fundum Rosarum cum omni agro campestri præstantem solidos XL. In basilica in urbe B Roma obtulit hæc : Patenam argenteam, pensantem libras XXX ; amas argenteas duas, pensantes libras XX ; scyphum argenteum unum, pensantem libras decem ; calices ministeriales argenteos tres, pensantes libras binas ; coronam argenteam, pensantem libras decem : fundum Antonianum Via Claudia, præstantem solidos XXX ; fundum Vacanas Via Appia, præstantem solidos XL et trimisios duos ; fundum Orrea, Via Ardeatina, præstantem solidos LV et trimisium unum.

Epistola S. Athanasii, et Marci decretum de Symbolo Nicæno commentitia.

33 *Sæpe memorata Vitæ Apographa nostra præterea recitant Epistolam, velut a S. Athanasio Alexandrino, aliisque Catholicis Ægypti episcopis pro resarciendis concilii Nicæni canonibus per Arianos exustis, ad* S. Marcum *Romanum Pontificem datam, hujusque ad istam responsum. Verum hæc non nisi pura puta commenta esse, agnoscunt eruditi, probavitque Pabebrochius noster tom.* I *Maii in S.Athanasio num.* 158, *quo, ne actum agam, liceat mihi lectorem remittere. Sunt etiam, qui dicunt,* S. Marcum *inter alia Ecclesi-* C *astica decreta statuisse, ut Nicænum Symbolum fidei en Missis caneretur ; at quam hoc quoque parum verosimile sit, disces ex Baronio in Annalibus ad annum* 325, *num.* 178 *et sequenti, probante, ejusdem* S. Marci *ætate Symbolum Apostolorum, non Nicænum, a Romana Ecclesia in Missa dici soluisse.*

§ III. Sancti Pontificis corporis inventio et trina translatio, quarum postrema Romam : harum omnium historiæ fides et ætas expenditur.

Sancti corpus præ reliquis Romani sibi vendicant: Historiæ translationum,

Corpus S. Marci *mox ab obitu in cœmeterio S. Balbinæ Via Ardeatina sepultum fuisse, nemo est, qui neget, at quo tandem devenerit, non omnium idem est sensus, aliis, iisque pluribus, illud ejusdem sancti Pontificis tituli in Urbe Romana ecclesiæ, aliis Florentinæ S. Laurentii in Hetruria, aliis monasterio S. Salvatoris in monte Amiatino prope Clusium item in Hetruria ; aliis denique metropolitanæ ecclesiæ Aquileiensi adscribentibus. A Roma ordiamur. Aringhus jam alias laudatus, postquam de* S. Marci *in prædicto S. Balbinæ cœmeterio sepultura egerat,* Cæterum, *subdidit,* venerandum Marci corpus in hoc B. Balbinæ cœmeterio usque ad Gregorii VII tempora servatum est : tunc enim a fossoribus ibidem casu repertum alio transferri contigit ; quod demum in ecclesia, quæ sub ejusdem B. Marci titulo intra Urbis mœnia ab eodem ædificata est haud procul a Capitolino colle, depositum ad hunc usque diem fidelium veneratione colitur.

ab Aringho laudata, et a Piazza

35 Recolendæ autem hujus inventionis et translationis historia in Ms. Codice Vaticano num. 1196 prolixis utique verbis recitatur, quam, ne lectori tædium inferamus, hic recensere consulto omittimus *Hisce Aringhus non obscure indicat, in eo, quem vidit, Vaticano codice legi,* S. Marci *corpus, sub S. Gregorio VII repertum quidem esse in S. Balbinæ cœmeterio, non tamen ab eodem Pontifice, nec intra urbem Romanam mox illatum, sed primo* alio, *ac postea* E demum *Romam translatum fuisse ; quæ quomodo contigerint, brevitatis causa prætermisit. Ab his partim aliena narrat Carolus Bartholomæus Piazza parte* 2 *Hemerologii sacri Romani, pag.* 338 *in* S. Marco *ad hunc diem dicens, quæ ex Italicis hic feci Latina :* Ipsius festum celebratur solenniter in supra dicta illius ecclesia collegiata *(intra Urbem)* in qua ejusdem corpus quiescit, ad eam translatum a S. Gregorio VII, uti clare habetur ex quodam codice Vaticano, cujus prolixe meminimus tom 2 nostræ Hierarchiæ Ecclesiasticæ in ejusdem Sancti titulo.

verisimiliter oscitanter consultr,

36 *Forte Piazzam hic secutus est Franciscus Orlendius, quando parte* 3 *Orbis sacri et profani, lib.* 3, *cap.* 4, *num.* 18 *tractans de Urbana* S. Marci *ecclesia, sic ait :* ibidemque quiescit corpus ejusdem S. Marci Papæ, huc ex cœmeterio S. Balbinæ translatum *Porro cum Hierarchia a Piazza laudata in Museo nostro non exstet, nescio, quas hic Vaticani istius codicis in ea notas dederit, ac proinde, isne codex idem an diversus ab eo, quem Aringhus legit, cen-* F *sendus sit. Vehementer tamen suspicor, eumdem aut simillimum ab utroque indicari, vereorque, ne Piazza, Historia translationis, quod prolixior esset, non integre perlecta ; præpopere statuerit, sacrum, de quo agimus, corpus ab eodem S. Gregorio Papa, sub quo illud inventum esse in ea legitur, in Urbem translatum fuisse. Cur ita sentiam, eruditus lector ex mox dicendis facile intelliget.*

apographum habemus: illius auctor e clero ecclesiæ S. Marci

37 *Historiæ ab Aringho laudatæ, nisi vehementer fallar, apographum habeo, quod notatur descriptum* ex Bibliothecæ Vaticanæ Cod. Anon. f. 176 ; *estque Aringhianæ brevi narrationi conforme, nam et* S. Marci *corpus sub S. Gregorio VII in cœmeterio S. Balbinæ inventum, atque alio (nempe primo ad castrum S. Silvestri, deinde ad oppidum vel castrum Julianum) atque hinc* demum *Romam translatum et* in ecclesia, quæ sub ejusdem B. Marci titulo... ab eodem ædificata est... depositum *fuisse, in eo pluribus narratur. Satis quoque prolixa historia est, maxime quod* S. Marci *Vitæ compendium, seu elogium præfixum, ac in fine etiam quædam miracula adjecta habeat.*

habeat. Historiæ auctor Anonymus, nec conditionem suam, nec tempus, quo scripsit, uspiam expressit. Quod tamen ad conditionem attinet, merito suspicari licet, unum fuisse e clero ecclesiæ S. Marci, *qui posteros instruere voluerit, quibus modis hujus sancti Pontificis corpus ex Via Ardeatina ad Urbanam sui tituli ecclesiam tandem pervenerit : quem enim hasce partes suscepisse, potius putabimus, quam aliquem ex ejusdem ecclesiæ ministris, quorum scilicet præ reliquis intererat, ista scriptis vulgari?*

postremæ translationi synchronus,

38 *Quod vero ad tempus scriptionis spectat, mihi omnino videtur ejusdem Historiæ auctor non diu scripsisse, postquam sacrum corpus in eamdem illam ecclesiam illatum fuit, quod factum tradit sub Eugenio III summo Pontifice anno* 1145. *Ita colligo primo ex diverso illius loquendi modo de tribus summis Pontificibus, ad quorum singulorum tempora singulas translationes refert. Inventionem corporis primamque illius in Campaniam Romanam translationem narraturus, scribit, illud in cœmeterio S. Balbinæ* per longa tempora permansisse, videlicet usque ad tempora Gregorii septimi Papæ, *sub quo inventum esse, subjicit. Ad secundam translationem sub Paschale II Papa ad castrum Julianum factum progrediens, sic denuo incipit :* Temporibus itaque sanctæ recordationis Papæ Paschalis etc. *At vero tertiam, quæ et ultima est, translationem sub Eugenio III relaturus, nihil de illius obitu, aut diverso ab eo, quo scribebat, tempore insinuans,* Anno vero, *inquit,* ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quadragesimo quinto facta est in Urbe valida turbatio... Crescente autem persecutione, Eugenius, qui post Papæ Lucii mortem in Romanum Pontificem est electus,... Urbem dimisit etc.

ac sinceras scriptor fuisse videtur.

39 *Nec dissonant, alia, quin scriptor synchronus videri queat : nam viam, per quam sacri corporis baiuli Juliano Romam, et per ipsam Urbem ad* S. Marci *ecclesiam processerunt, recte exponit ; ex miraculis autem, quæ in eadem ecclesia facta narrat, nullum, nisi forte postremum, sextum a sacri corporis adventu diem excedit, quem et Dominicum fuisse, accurate notavit. Tandem inter ea, quæ narrat, sunt quidem pauci singulares eventus, non tamen qui fidem superent, vel insolentia sua fabulatorem oleant. Vellem tamen, ut quædam accuratius exposuisset, nimirum ut certiorem notitiam dedisset matronæ nobilis, a qua primam translationem curatam ait, locorumque, ad quæ priores duæ, ac maxime prima, factæ fuerunt. Sed quod ad loca attinet, erant illa scilicet tunc vulgo notissima, quæ nil mirum est, si ignobilitate sua, temporum injuria, sexque seculorum lapsu, nobis præterea procul dissitis minus sint explorata. Duo insuper apud illum occurrunt rerum adjuncta, ex quibus suspicari quis potest, eum aliquot annis post postremam translationem scripsisse ; sed de his infra.*

Inventum sub S. Gregorio VII corpus ad castrum S. Silvestri translatum, dolentibus

40 *Trinam, ut jam dixi, ea Historia translationem complectitur, de quarum singulis quædam hic præmittenda putavi, ne Annotanda ad ipsam Historiam prolixiora fiant. Primæ translationi occasionem dedisse ibidem dicitur inventio sacri corporis sub S. Gregorio VII, quod fossores cum in cœmeterio S. Balbinæ cum inscriptione, quæ illud* S. Marci *Papæ esse probabat, fortuito inventum tituli ejusdem Sancti clericis venale obtulissent, his emere recusantibus, quia ejusdem* S. Marci *corpus in sua ipsius ecclesia latere putarent, vendiderunt aliis, quos nobilis quædam matrona, ad comparandas sibi Sanctorum reliquias, ex suo in Campania Romana S. Silvestri castro Romam miserat. Hinc illa, vehementer exsultans, haud procul ab eodem castro ædem sacram construxit, atque oblentum corpus in ea reposuit, frustra reclamantibus supra dictis ecclesiæ Urbanæ clericis, errorem suum serius edoctis. Cum autem S. Gregorius VII ab anno* 1073 *usque in* 1085 *summum Pontificatum gesserit, liquet de tempore, quo hæc contigisse dicenda sint.*

S. Marci in Urbe clericis, qui istud, penes se esse,

41 *At forte quæret aliquis, qua verisimili ratione memorati clerici opinari potuerint,* S. Marci *corpus in sua Urbana ecclesia conditum latere, cum nullus veterum primam illius sepulturam alibi, quum in cœmeterio S. Balbinæ assignaverit, nullus dixerit, istud ante S. Gregorii VII tempora inde in Urbem fuisse translatum. Respondeo, hunc errorem paulatim nasci potuisse ex longo seculorum lapsu, turbulentis temporibus, multorum sacrorum corporum ex cœmeteriis in Urbem translationibus, ex cœmeterii S. Balbinæ ipsiusque* S. Marci *in eodem cultus neglectu, atque ex ipso denique sacri corporis possidendi desiderio. Eluebat enim jam tum octavum a prima illius in eo cœmeterio sepultura seculum ; multa fuerant a barbarorum aliorumque hostium armis circa Urbem passi Romani, ex quorum metu tum alii Pontifices, tum nominatim seculo* VIII *S. Paulus I, et seculo* IX *S. Paschalis item I Sanctorum corpora ex cœmeteriis intulerant in Urbem.*

existimaverant : quæ fuerit istius castri domina,

42 *Neglectum quoque sub finem seculi* XI, *de quo agimus, jacuisse S. Balbinæ cœmeterium, adeoque et* S. Marci *in eodem cultum, argumento est, quod de fossoribus latentes in illo thesauros quærentibus noster narrat Anonymus : fortasse etiam tunc dejecta fuerat ecclesia, quam* S. Marcus *in eodem exstruxerat, et cujus nulla superesse vestigia, Aringhus supra relatus affirmat. Hisce positis (cum fieri soleat, ut homines facile credant, quod misere cupiunt) haud ægre persuadere sibi potuerint memorati clerici, sancti patroni sui* Marci *corpus ex S. Balbinæ cœmeterio, ut alia ex aliis, aliquando translatum fuisse ad suam Urbanam ecclesiam, in qua ejusdem sancti Pontificis memoria semper viguerat, ac tunc quoque temporis celebris perseverabat. Matronæ, quæ primam illam translationem fieri curavit, solum hanc notitiam tradit Anonymus :* Erat autem eo tempore Campaniæ in castro S. Silvestri uxor cujusdam Theobaldi, illustrissimi militis, nobilissima fœmina, Theutonica genere, quæ religionis intuitu nimio flagrabat desiderio, ut Sanctorum reliquias in terra sua *(id est,* in prædicto S. Silvestri castro) posset habere. *Erat ergo hæc ejusdem castri domina ; nec plura de eadem novimus.*

et ubi illud situm.

43 *Per* Campaniam *designari Romanam, liquet ex sequentibus apud Anonymum. Fuisse autem tunc temporis in eadem Campania aliquod S. Silvestri, seu castrum, seu oppidum, constabit inferius ex Vita Paschalis II Papæ : ast ejusdem castri situm, silente Anonymo nostro, nequeo propius assignare, nisi quod ex dicendis videatur non procul abfuisse a* Juliano, *Veliternensis diœcesis oppido, paucis milliaribus ab ipsa Veliternensi civitate dissito. Quod autem castrum S. Silvestri, de quo agimus, id loci in mappis geographicis non occurrat, ea causa esse potest, quod, eodem testante Anonymo, sub Paschale II Papa, id est, seculo* XI *exeunte, aut initio sequentis, in pœnam rebellionis destructum fuerit.*

Hæc

A *Hæc de prima sacri corporis translatione præmittenda censui, cetera in Annotatis ad eam historiam observaturus. Ad secundam procedamus.*

Eodem castro a Pontificiis diruto, idem corpus defertur

44 *Ex eodem Anonymo habemus, sacrum istud pignus apud S. Silvestri castrum permansisse usque ad Pontificatum Paschalis II, cujus tempore, rebellantibus adversus ipsum ejusdem castri dominis, castrum ipsum a Pontificiis captum dirutumque ibi dicitur; sacrum autem corpus, quod quidam Romani, in Pontificiis castris militantes, Romam clam auferre meditati fuerant, a Juliani oppidi incolis asportatum atque sua in S. Viti ecclesia depositum fuisse. Paschalem II Romanæ Ecclesiæ ditionem adversus antipapam Guibertum hujusque asseclas armis tutatum esse, constat ex ejusdem Pontificis Vita, auctore coævo, Petro (Pandulfum alii dicunt) Pisano, apud Papebrochium nostrum edita in Propylæo Maii, Conatus pag.* 202 * : *inter schismaticos Guiberti sectatores castri S. Silvestri incolæ arma tulerint, suique loci excidio pœnas luerint, ut narrat Anonymus.*

ad castrum Julianum tempore Paschalis II,

45 *Huic etiam favent, quæ laudatus Paschalus II biographus ibidem habet pag.* 206 * *his verbis :* Dominus Papa, celebrato concilio, quod in partibus Appuliæ congregaverat, rediens in Campaniam, Pillum Pillanumque in maritimis, et oppidum S. Silvestri in suam conditionem convertit, *armis scilicet, ut indicat Baronius ad annum* 1117, *quo hæc contigerunt. Quapropter huic anno secunda* S. Marci *corporis translatio affigenda esset, si constaret, apud Anonymum de eadem ejusdemque castri expugnatione, de qua apud Paschalis biographum, sermonem esse ; quod equidem non possum affirmare. Utut sit, cum S. Gregorius VII, sub quo sacrum istud pignus primo repertum, et ad S. Silvestri castrum in Campaniam translatum fuisse dicitur, summum Pontificatum ab anno* 1075 *usque in* 1085 *gesserit. Paschalis autem II, ab anno* 1099 *usque in* 1118 *sederit, concludendum, illud non integris* 44 *annis, imo fortasse multo paucioribus, in dicti S. Silvestri castri ecclesia honoratum fuisse, quando sub Paschale II a Julianensibus inde* C *ablatum fuit.*

atque hinc sub Eugenio III Romam. Hujus translationis adjuncta duo.

46 *Haud diuturnior fuit ejusdem penes Julianenses possessio, quibus illud per seditiosos Romanos ablatum, Romamque demum portatum fuisse Eugenio III, qui ab anno* 1145 *usque ad* 1153 *Pontificatu functus est, ibidem tradit Anonymus noster. Hujus tertiæ postremæque translationis occasionem refert ad captum a Romanis castrum Julianum, cujus incolæ pro domino suo laudato Pontifice adversus illos militabant. Rem, ut contigit, pluribus exponit : sed in hisce referendis unum et alterum adjuncta translationi prævia miscet, ex quibus scriptoris fides vel ætas in dubium possit revocari. Narrat enim, Eugenium III, anno* 1155 *Pontificem electum, seditiosorum Romanorum vim veritum, clam fugisse ad monasterium Farfense, in Sabina provincia situm, idemque a Cardinalibus et episcopis, qui eum comitati vel secuti fuerant, consecratum esse. Atque hæc omnia ex Annalibus Ecclesiasticis scriptoribusque synchronis certa et indubitata sunt.*

ipsi translationi prævia,

47 *Subdit, Eugenium ex Farfensi monasterio profectum esse Narniam ; dumque Narniæ moratur ,* comites,... qui circa Urbem erant, iram, indignationem et fortitudinem Romanorum timentes, et Tiburtinæ civitatis ruinam ante oculos semper habentes, ne similiter sub Romanorum potentiam caderent, *ad ipsum confugisse,* ac fidelitatem jurasse. Post hæc *(ita ille prosequitur)* ipso Domino Papa mandante, contra senatum *(quem Romani, invito Pontifice, creaverant)* et populum Romanum, quibus modis poterant, pugnare cœperunt : unde senatus populusque Romanus magis ira commotus, . . . copiosa equitum et peditum multitudine collecta,... Julianum castrum invasit, cepit, et igne cremavit. *Si Anonymus pro* Narnia *posuisset* Viterbium, *consentientes sibi haberet alios scriptores synchronos, qui Eugenium ex Farfensi monasterio, non* Narniam *sed* Viterbium *deducunt, ubi et eumdem eo anno* 1145 *Pascha celebrasse, ac per octo menses commoratum esse, aiunt.*

AUCTORE C. S.

quæ quamdam difficultatem pariunt,

48 *Fortasse tamen Eugenius prius Narniam, quam Viterbium, se contulerit ; cum Otto Frisingensis, auctor pariter synchronus, lib.* 7, *cap.* 31 *Chronici de eo scribat :* Inde *(ex Farfensi monasterio)* post consecrationem, furorem populi Romani declinans, ad munita loca se transtulit, postque Viterbium veniens, ibi per ali quod tempus moram fecit. *At ponamus, Anonymum ex lapsu memoriæ vel oscitantia* Narniam E *pro* Viterbio *scripsisse ; is error etiam in synchronum cadere potest. Plus negotii sibi facessit, dum supra ait, comites, qui ad Eugenium confugerunt,* Tiburtinæ civitatis ruinam ante oculos habuisse ; *difficile enim dictu est, quam hujus civitatis ruinam memoret. Otto Frisingensis in Chronico lib.* 7, *cap.* 27 *ad hoc propositum de Innocentio II, cui post Cœlestinum II, et Lucium II Eugenius III in Pontificatum successit hæc tradit :* Romanus Pontifex Innocentius, qui jam multum temporis Tyburtinos *(adversus ipsum rebellantes)* excommunicaverat, ac aliis modis presserat, coangustatos ad deditionem, acceptis obsidibus, ac jure jurando interposito, coegit.

ex aliis scriptoribus synchronis

49 Populus vero Romanus volens, ut eos per obsides et sacramentum ad durissima præcepta, id est, ut, muris ruptis, omnes provincia cederent, cogeret, dum nobilissimus ac liberalissimus sacerdos tam irrationabili et inhumanæ petitioni annuere nollet, seditionem movent, ac in ipso impetu in Capitolio convenientes, antequam Urbis dignitatem renovare cupientes, ordinem senatorum, qui jam per multa F curricula temporum deperierat, constituunt, et rursum cum Tyburtinis bellum innovant. Causa vero tantæ immanitatis fuit, quod in priori anno, dum cum Pontifice suo *(eodem Innocentio)* in obsidione præfatæ civitatis morarentur, civibus egressis, et cum ipsis manum conserentibus, multis amissis spoliis, turpiter in fugam conversi sunt; idcirco nulla, nisi quam diximus, conventione usque hodie se posse placari asserunt ; *Ita Otto Frisingensis ; unde constat, acriter quidem a Romanis postulatam fuisse Tiburis ruinam, sed ab Innocentio II Pontifice minime concessam.*

expenduntur, ostenditurque,

50 *Qualiscumque porro fuerit Romanorum adversus Tiburtino tunc temporis armorum successus, quem a nemine traditum legi, perstabat etiamnum suis muris cincta Tiburtina civitas sub Eugenio III, a quo hos destrui tumultuantes Romani denuo petierunt, ut videre licet apud Muratorium in Annalibus Italiæ ad annum* 1146. *Imo etiam obtinuerunt, si fides habenda sit Anonymo Casinensi, scriptori synchrono, in Chronico, ex quo Muratorius ibidem recitat rejicitque sequentia :* Pacem *(Eugenius III Papa)* cum Romanis

C. S.

Romanis reformans, muros Tiburtinæ civitatis destrui præcepit. *Hæc eadem Pagius in Critica Cardinalis Baronii ad citatum annum* 1146 *admittit, atque huc etiam pertinere putat, ista Ceccani seu, quisquis is demum fuerit auctor Chronici Fossæ novæ ad eumdem annum verba* : Romani venerunt super Tiburim, et multos ex eis decollaverunt. *Contra istud murorum Tiburis excidium incredibile apparuit laudato Muratorio, a quo expositæ ibidem rationes an sat validæ sint ad scriptorem synchronum falsitatis convincendum, hic non inquiro, quia, dictæ urbis murorum ruina, si anno* 1146 *primum contigerit, certe non potuit anno* 1145 *Campaniæ comitibus ob oculos versari.*

ea scribi potuisse ab auctore synchrono,

51 *Quapropter dicendus est Anonymus noster aut de Tiburtinæ civitatis ruina, non quidem exsecutioni mandata, sed a Romanis intentata atque audaciter postulata, solum meminisse ; aut per vocem* ruinam *quamdiu aliam Tiburtinis illatam per Romanos cladem indicasse. Si primum, cessat omnis difficultas, etiam in sententia Muratorii. Et vero exploratas sine omni dubio habebant Campaniæ comites istas Romanorum adversus* B *Tiburtinos molitiones, ac pares sibi metuere poterant, nisi singuli vires suas Pontificiis partibus adjungerent. Si secundum, fortasse ea Tiburtinorum obsidio indicatur, qua Innocentius II eosdem, dudum rebellantes,* coangustatos, ad deditionem, acceptis obsidibus, ac jure jurando interposito, coegit, *uti ex Ottone Frisingensi diximus num.* 48. *Potuit hæc Tiburtinorum expugnatio quodam modo, etsi minus accurato, eorumdem civitatis* ruina *ab Anonymo appellari, quod Innocentius eos, Sedi Apostolicæ dudum rebelles, domuerit, meritis pœnis mulctaverit, atque ita haud dubie coercuerit, ne summi Pontificis jugum, uti dudum fecerant, imposterum possent excutere.*

cetera etiam sincera.

52 *Hæc de fide ætateque scriptoris historiæ Translationum præmisisse sufficiat : id solum præterea observo, eumdem in duabus prioribus translationibus referendis eo majorem fidem mereri, quo minus ipsius intererat eas fingere, ut* S. Marci *corporis possessionem ejusdem Sancti tituli intra Urbem ecclesiæ assereret. Nam si ad hanc asserendam opus erat fictione,necessum non erat istas ambages quærere, sed poterat id per unicam ejusdem sacri pignoris ex cœmeterio S. Bal-* C *binæ in Urbem translationem comminiscendo præstare. Ceterum illud a Pontificatu Eugenii III usque in hæc nostra tempora in eadem* S. Marci *ecclesia permansisse, dicunt scriptores supra laudati, qui ejusdem possessionem eidem ecclesiæ non dubitanter adscribunt. At priusquam ipsam translationum historiam recitem, examinandæ sunt tres, quarum supra memini, quæque cum hac historia nequeunt componi.*

§ IV. Quid censendum videatur de S. Marci corpore, quod Florentini a SS. Damaso et Ambrosio sibi donatum esse, existimant.

Franciscus Castilionensis in Sermone,

Papebrochius noster in Conatu Chronico historico ad Catalogum Pontificum, Propylæi Maii pag. 50 * *in* S. Marco *hæc habet* : Inde vero *(ex cœmeterio de Balbinæ Via Ardeatina, ut præmiserat)* translatus [*est*] Florentiam ad ecclesiam S. Laurentii. *Ut hæc scriberet, sine dubio motus fuit auctoritate Francisci Castilionensis, presbyteri et ejusdem ecclesiæ Laurentianæ canonici, cujus Sermonem, post medium seculum* XV *habitum, Papebrochius ipse manu sua descripserat ex codice Florentino conventus S. Marci, Ordinis Prædicatorum. Consule, si lubet, Papebrochium ad diem* 2 *Maii in Commentario prævio ad Vitam S. Antonini, archiepiscopi Florentini, ab eodem* E *Francisco Castilionensi, qui eidem archipræsuli per octennium domesticus fuerat, conscriptam. Laudato apographo nostro præfixus hic titulus est* : Sermo Francisci Castilionensis, presbyteri, ad canonicos et collegium S. Laurentii Florentini de vita B. Marci Papæ, et de laudibus ecclesiæ S. Laurentii. *Tum subditur, unde is Sermo exceptus sit, nempe* : Ex Bibliothecæ S. Marci Ms. fol. 114.

post medium seculum 15 habito, testatur,

54 *Ipsum vero Opusculum in Lectiones partitum, uti ipsemet docet titulus jam recitatus, breve vitæ* S. Marci *compendium, laudesque ejusdem S. Laurentii ecclesiæ celebrat, ex quo sicut Papebrochius compendium istud, jam aliunde acceptum, prudens prætermisit describere, ita et ego non recitabo, nisi ea, quæ ad præsens propositum nostrum proprie pertinent. Sic ille orditur* : Scriptum est, carissimi fratres : " Corpora Sanctorum in pace sepulta sunt, et nomina eorum " vivent in sæculum sæculi " : cum vero sanctum et venerabile corpus B. Marci Papæ in hac nostra tanto sumptu innovata ecclesia, et in majori ipsius ecclesiæ altari conditum, et in pace sepultum esse, nobis compertum sit, æquum est, quod nobis est ex temporum propinquitate F recens, et ante oculos celebratum, id ad posteros per memoriam et historiæ monumenta transmitti, ut rei certitudine et verissimis testimoniis admonitæ fidelium mentes pio amore sanctaque devotione ad venerabilium Sanctorum corpora provocentur.

in Laurentiana ecclesia Florentiæ inventa esse

55 Sed prius pauca, quæ ad vitam ipsius B. Marci Papæ pertinent, ut ex quodam antiquo libello, in quo nonnulla gesta laudesque illius conscripta sunt, repperi, breviter tangenda sunt; deinde, quæ nostris temporibus gesta sunt, et unde initium auctoritatemque sumpserunt; quo duce, et quibus sumptibus celebrata sunt, ad perpetuam rei memoriam posteritati et futuro sæculo sunt transmittenda. *Quæ de* S. Marci *gestis laudibusque hic sequebantur, recte, ut dixi, prætermisit Papebrochius, hoc adjecto monito* : Quinque sequentes Lectiones ea continent, stylo dumtaxat mutato, quæ jam ex antiquioribus Legendariis *(de quibus et ego jam memini superius)*

A *rius)* ejusdem ecclesiæ habemus. *Laudabile sane fuit istud Francisci Castilionensis consilium, quod si decessores illius olim æque sibi proposuissent, aliquid certius de hoc argumento in alteram partem nobis nunc liceret statuere. Franciscum igitur in Papebrochiano apographo prosequentem audiamus.*

anno 1444 SS. Marci Papæ, Amati et Concordiæ corpora,

56 Hoc igitur tam nobile, tam venerandum corpus S. Marci Papæ, meministis, fratres, quomodo reconditum fuit temporibus nostris in altari majori hujus ecclesiæ nostræ, una cum sanctis corporibus Amathi abbatis, et Concordiæ martyris. Quæ quidem gloriosa corpora reperta fuerunt in altari, quod erat ex parte Meridionali juxta altare majus, antequam esset ecclesia vetus diruta. Hoc autem factum fuit ab Incarn. D. a. MCCCXLIV, III Idus Novemb., cum altare, quod appellatur S. Concordiæ, pro innovatione ecclesiæ dirutum erat. Erant autem hæc BB. corpora in capsa lignea duorum cubitorum cum chirographo, quod ipsorum Sanctorum nomina testabatur, in qua etiam nonnullæ vestes, licet vetusta consumtæ, et tria crania cernebantur, et nonnulla ossa longiora cæteris, quo primo* ipsius B. Marci fuisse, nonnulli arbitrabantur; quod vir nobilis et proceræ staturæ memoretur fuisse.

* an quorum primum?

B

quæ a S. Ambrosio donata S. Zenobio credebantur,

57 Hæc autem gloriosa tria corpora dicitur B. Ambrosius, Mediolanensis episcopus, a B. Damaso Papa pro singulari munere accepisse, eaque B. Zenobio, Florentino episcopo, quem singulari caritatis affectu complectebatur, condonasse. Quin dicitur ipse B. Ambrosius una cum Zenobio episcopo eadem tria corpora in hac ecclesia condidisse, et altare dedicasse suis manibus; ex quo etiam ecclesia hæc antiquo vocabulo AMBROSIANA est nuncupata; cujus etiam rei maximum habemus testimonium in Vita B. Ambrosii, quam Paulinus episcopus Nolanus, vir sanctissimus, eleganti stylo conscripsit. Illud etiam nobis testatur Oratio ipsa et suffragia, quæ singulis diebus in ecclesia decantamus, in qua post tria ipsorum nomina ipsum quoque B. Ambrosii nomen non tacetur. Multa præterea alia vulgo narratur, quæ attestantur amicitiam Ambrosii cum Zenobio, et signa quædam episcopalis sedis, quæ hic tunc fuisse dicitur, nonnulli adducunt, quæ omnia, C ne longior fiam, neve assertor incertarum rerum esse videar, omitto.

ibidemque demum reposita fuisse anno 1461,

58 *Hic de variis aliorum Sanctorum reliquiis in eadem ecclesia tunc pariter repertis meminit, ac demum sic pergit :* Illud redeo, unde incepi, ut, quod nobis compertum est, ad posteros transmittatur. Omnes enim hujus rei testes estis : nam et reliquias vidistis, et interfuistis, quando reverendissimus P. archiepiscopus noster Orlandus, vitæ probitate et doctrina juris insignis, qui archiepiscopo illi sanctissimo, fratri Antonino, successerat, ad dedicationem hujus altaris accessit, quæ V Non. Aug.*, MCCLXI anno, die Dominico post solemnem processionem, astante populo frequenti et clero majoris ecclesiæ, celebrata est; et dum beata corpora, SS. Marci scilicet, Amati abbatis, et Concordiæ mart., in eodem altari conderentur, affuistis.

* l. IV Non. Aug.

non sine miraculo vel beneficio cælesti.

59 Meministis etiam, quo pacto voluerit Altissimus eodem die in Sanctorum suorum testimonium antiqua signa innovare : eodem enim die quidam e nostris popularibus, Nicolaus nomine, Martini filius, cum haberet filiolum, Federicum nomine, jam prope januas mortis, de cujus vita, ut mihi postea attestatus est, ipse pater, jam actum putabat, simulque reliquos filius vocaverat, ut fratrem illi suum postremo intuerentur; cum processio ejus* juxta habitationem ejus cum his reliquis transiret, secutus sancta corpora in ecclesiam, pro filio magna cum fide votum fecit, et non multo post domum rediens, natum convalescere repperit, et post tertium diem, quem morti jam adscripserat, incolumem recepit : pro quo, ut voverat, imaginem ceream instar pueri huic ipsi altari superposuit, quam ibidem sitam quam plurimos dies omnis populus inspexit, et miraculum insigne per omne vulgus manifeste innotuit.

*ejus abundat

Epilogus ejusdem scriptoris :

60 Ob quam causam decet nos, carissimi fratres, magno pietatis affectu hæc sancta corpora, et hanc ipsam ecclesiam, tam multorum Sanctorum reliquiis exornatam, venerari; decet nos non parvi facere, aut contemnere protectionem gloriosi martyris Laurentii, sub cujus nomine dedicata est ecclesia, et de cujus reliquiis apud nos esse, non dubitamus. *Post hæc denuo perstringens tum prædicta, tum alia ejusdem ecclesiæ decora, quibus Joannem, atque hujus filium Joannem Medicæos, Florentinorum, ut vocant, Confalonerios, seu vexilliferos, motos* E *opinatur ad eamdem ecclesiam a fundamentis augustiorem exstruendam, bene sperare jubet, fore ut Petrus, Cosmi filius, Petrique liberi tam splendide cœptum promotumque opus non minus magnifice perficiant, ac tandem concludit his verbis :* Bono igitur animo simus, fratres, conservemusque dignitatem nostram et loci et personarum, fretique protectione beati primum Laurentii martyris, deinde ipsius sancti Pontificis Marci Papæ, Amatique abbatis, et Concordiæ martyris, necnon sancti episcopi Zenobii, et Ambrosii doctoris egregii, patrocinio confidenter ad illius cæleste regnum, ad illam beatam vitam feramur desiderio, in qua omnes electi congaudent et laudant eum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

quinam de Florentinorum possessione etiam consentiant.

61 *Hactenus laudatus Franciscus Castilionensis paulo post annum 1464, quo Cosmus I Medicæus obiit, eique filius ejus Petrus successit. Nec solus Papebrochius noster, verum etiam Franciscus Orlendius Orbis sacri et profani part. 2, lib. 3, cap. 38, laudatusque ibidem ab eo* F *Ferdinandus Leopoldus del Migliore,* S. Marci *Papæ corporis translationem Roma Florentiam affirmarunt, qui etiam duo postremi eamdem SS. Damaso, Ambrosio ac Zenobio, ex ejusdem Francisci Castilionensis auctoritate haud dubitanter adscripserunt ; quamquam eorumdem primus Orlendius verbis supra num. 36 recitatis ejusdem sancti Pontificis corpus in illius ecclesia Romæ quiescere, dixerit,* huc ex cœmeterio S. Balbinæ *(ut ibidem credidit)* translatum. *Verumtamen propter ea, quæ præcedenti § produxi, de Florentinorum possessione cogor vehementer dubitare. Etenim, si* S. Marci *corpus sub S. Gregorio VII, id est, sub finem seculi* XI *via Ardeatina, in cœmeterio S. Balbinæ, in quo anno 336, constat, fuisse humatum, repertum fuerit, non potuit S. Damasus inter annos 366 et 384, quando hic sedit, donasse S. Ambrosio, et hic Zenobio, ac Zenobius in ecclesia Laurentiana Florentiæ deposuisse.*

An horum corporum unum S. Marci Papæ sit, inquirimus :

62 *Expendamus ergo momenta rationum, quibus Franciscus Castilionensis istius sacri pignoris possessionem sæpe dictæ Florentinæ ecclesiæ primus*

AUCTORE C. S.

mus omnium, quem quidem novimus post medium seculum XV *non dubitavit asserere. Primum, idque præcipuum, argumentum petit a repertis anno* 1444 *in eadem ecclesia* SS. Marci, *Amathi abbatis ac Concordiæ martyris corporibus cum* chirographo, *hæc eorumdem Sanctorum esse, testante. Factum negare nequeo viro probo affirmanti; sed mallem, ut ipsum, quod vocat, chirographum recitasset, ut constaret, an summi Pontificatus dignitas isti* Marco *in eo adscripta legeretur, an a Francisco Castilionensi pro suo aliorumve sensu in dicto sermone primum fuerit attributa. At certe, a quo, quove tempore ea sacra corpora ibidem fuerint deposita, in eodem chirographo non fuisse lectum, suo silentio scriptor iste satis manifestat, qui propterea alterum subjicit argumentum, ex fama, nescio, quam antiqua.*

fama, quæ eadem SS. Damaso, Ambrosio ac Zenobio accepta refert,

63 Dici, *scilicet ait, S. Damasum Papam tria ista corpora donasse S. Ambrosio, Mediolanensi episcopo, huncque S. Zenobio, Florentino antistiti, et ab his eadem in Laurentianam ecclesiam illata esse, atque ipsam ecclesiam* B *dedicatam, positumque in eadem altare consecratum; unde et eadem ecclesia* Ambrosiana *vocabulum fuerit sortita. Ut hanc famam magis fulciat, addit :* Cujus etiam rei maximum habemus testimonium in Vita B. Ambrosii, quam Paulinus, episcopus Nolanus, eleganti stylo conscripsit. *Paulinum, S. Ambrosii biographum, non fuisse ejusdem nominis sanctum episcopum Nolanum, dudum extra omnem controversiam est : sed, fuisse se ejusdem S. Ambrosii clericum, docet ipsemet in laudata Vita, quæ exstat in Appendice ad Opera istius sancti Ecclesiæ doctoris, studio et labore Benedictinorum, anno* 1690 *Parisiis edita. Ex hac Vita constat, S. Ambrosium aliquam ecclesiam Florentiæ dedicasse, in eaque Sanctorum reliquias, non tamen* SS. Marci, Amathi et Concordiæ, *sed* SS. Vitalis et Agricolæ *deposuisse.*

nulla verisimili ratione fulcitur,

64 *En verba Paulini ibidem num.* 29 *posita :* In eadem civitate *(Florentia)* basilicam constituit, in qua deposuit reliquias martyrum Vitalis et Agricolæ, quorum corpora in Bononiensi civitate levaverat. *Ibidem infra num.* 50 C *quoque eamdem basilicam, haud dubie propter dictam dedicationem,* Ambrosianam *appellavit. Ipse quoque S. Ambrosius in Exhortatione virginitatis, quam ea occasione in prædicta Florentina ecclesia habuit, tom.* 2 *Operum suorum, a col.* 272, *de eorum SS. Vitalis et Agricolæ reliquiis ibidem depositis diserte meminit; sed nec hic, nec alibi, alteruter simile quid habet de* SS. Marci, Amathi et Concordiæ *corporibus aut reliquiis; cum tamen hæc propter donatorem S. Damasum Papam, ac* S. Marci *præterea propter gestum ab illo summum Pontificatum minime prætereunda fuissent. Quæ itaque Franciscus Castilionensis de S. Ambrosio ex hujus Vita adduxit, multum quidem faciunt ad commendandam Laurentianam ecclesiam, si de hac ista accipienda sint. Sed pro sacri corporis, de qua quærimus, possessione nihil probant; quodque observavi, ejusdem sancti doctoris, hujusque biographi silentium eidem nihil minus, quam favorabile est.*

nec aliunde sit satis verisimilis, imo ex scriptorum silentio

65 *Expendat etiam studiosus lector, quantum probabile sibi videatur, donatum a Damaso fuisse corpus summi Pontificis, cujus cultus tunc temporis, tam in suo prope Romam S. Balbinæ cœmeterio, quam in Urbana sui tituli ecclesia vigebat; cujus sepulcrum idem Damasus, ut supra diximus, versibus propterea exornavit, et* D *post obitum, nondum elapsis triginta annis, idem ille in summum Pontificatum successerat. Habebat alia, quæ donaret, Damasus Sanctorum corpora, quam* S. Marci, *suæ Sedis Pontificis, cujus memoria tunc etiam recens erat apud Romanos, nec poterat non esse percara. Converti me etiam ad Acta S. Zenobii, episcopi Florentini, si in his fortasse quidquam de eodem argumento diceretur. Tres hujus sancti præsulis Vitas ad diem* XXV *Maii, quo ille colitur, dedit Papebrochius noster, primo loco antiquam, sed a S. Antonino, Florentinorum etiam antistite, seculo* XV *modice interpolatam : secundo eamdem antiquam ante Antoninum, post seculum tamen* XIII, *a Blasio, monacho presbytero exornatam; ac tertio denique a Laurentio, archiepiscopo Amalphitano, prout eam referri audierat, conscriptam seculo* XI. *Sed nec in hisce, nec in laudati Papebrochii Commentario eis prævio, ulla exstat ejus rei memoria.*

colligere licet, eam seculo XV *non esse antiquiorem,*

66 *Quid, amabo, hinc pronius suspicari est, quam seculis* XI *et* XIV, *usque in* XV, *cujus anno* 59 *S. Antoninus obiit, ignotam Florentiæ fuisse eam trium sacrorum corporum per SS. Ambrosium Zenobiumque depositionem, neque vulgari* E *cœptam ante annum* 1444, *quo eadem sacra pignora, teste Francisco Castilionensi, reperta fuere, eaque sola (inquam) suadente ratione, cœptam, quod, cum, unde ista eo allata fuissent, nesciretur, nulli verisimilius, quam S. Ambrosio, qui eam ecclesiam dedicasset, ejusdemque amicis SS. Damaso et Zenobio, accepta referri posse viderentur. Quin imo, si hæc opinio mox a corporum inventione nata fuerit, eam minime firmam visam fuisse S. Antonino, probabiliter colligere licet, ex jam observato ejusdem sancti præsulis silentio, ac tempore, quo hic perfecit Summam suam, in cujus quinta parte (quæ Historialis est) exstat supra dicta S. Zenobii Vita. Idem enim Franciscus Castilionensis, qui* SS. Marci, *Amathi ac Concordiæ corpora anno* 1444 *reperta esse testatur, in laudata S. Antonini Vita tom.* I *Maii pag.* 322, *num.* 29, *hujus Sancti mortem narraturus, ait :* Imposuerat etiam non multo antea extremam manum ingenti magnoque volumini, quam Summam appellavit. F

neque etiam tunc a S. Antonino probatam.

67 *Obiit autem S Antoninus anno* 1459, *annis quindecim post trium corporum inventionem, ut adeo opinionem istam, si hæc mox ab eadem inventione vulgata sit, non potuerit ignorare, si vero non ignoraverit, quam potiorem illius in Vita Zenobii ea de re silentii causam putabimus, quam quod nova ista opinio eidem minime firma apparuerit. De* S. Marco *Papa agit idem S. Antoninus in laudata Summæ parte Historiali, tit.* 9, *cap.* 2, *ubi illum inter Romanos Pontifices, qui Constantino Magno imperante, sederunt, recenset. Egit quidem de illis solum breviter, sed cum pari de ejusdem* S. Marci *corporis Florentiæ inventione, quæ suo tempore contigisset, alto silentio, quod quam verisimiliter componi possit cum credita ab ipso eadem inventione, lectori pariter considerandum relinquo : facile enim poterat tam recens facti memoria unico verbulo indicari.*

Non constat, quorum sint duo corpora cum isto inventa

68 *Si quis porro petat, quis iste sit* Amathus abbas, *quæ* Concordia *martyr, quorum corpora una cum* S. Marci *corpore ibidem reperta, et a SS. Damaso, Ambrosio, Zenobioque deposita fuisse credenda sint; respondere cogor, ad primum quod attinet, id a nemine, quem sciam, exponi; mihi*

A *hi vero nullum notum esse istius nominis sanctum abbatem seculi* IV, *aut eo etiam prioris, cujus corpus eodem seculo* IV *a S. Damaso donari, aut ab Ambrosio Zenobiove in Laurentiana Florentina ecclesia deponi potuerit.* Concordiam *illam Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ dicit, esse Romanam martyrem, S. Hippolyti nutricem, quæ cum ipso aliisque novemdecim Anonymus sub Valeriano passa fuit. Actum de hisce apud nos est ad diem* XIII *Augusti, ibidemque* § IV *aliquot loca recensita sunt (non tamen Florentia) quibus SS. Hippolyti et Concordiæ corpora vel reliquiæ adscribuntur. Sed non est hujus loci ea discutere, dum de solo* S. Marco *Papa inquirimus,*

His de causis non probatur mihi, corpus S. Marci,

69 *Ex tam incertis omnibus nequit mihi probari* S. Marci Papæ *corporis per SS. Damasum, Ambrosium et Zenobium Florentinis facta donatio; nec tamen quempiam hactenus corpori, qui alium ejusdem sancti pignoris largitorem nominet. Sæpe dictæ ecclesiæ recens inscriptio apud Orlendium Orbis sacri et profani part.* 2, *vol.* 2, *pag.* 1264, *post signatam illius per S. Ambrosium anno* 392 *dedicationem ita prosequitur:* B Vetustate collapsam S. P. Q. F. instauravit et pristino nitori restituit Nicolaus II. ex episcopo Florentino P. M. renuntiatus aggregato præsulum cœtu XIII Kalend. Februarii CIƆLIX propriis manibus dedicavit nec sine dote dimisit *etc. Hinc suspicari quis posset, fortasse hujus Nicolai Pontificis munus esse, quod Franciscus Castilionensis SS. Damaso Ambrosioque ac Zenobio attribuerunt; sic, inquam, suspicari quis posset, nisi obstaret temporum ratio. Nam Nicolao II, anno* 1061 *mortuo, successit Alexander II, et huic anno* 1073 *pariter defuncto S. Gregorius VII, quo sedente,* S. Marci *Papæ corpus cum inscriptione sua in cœmeterio S. Balbinæ via Ardeatina repertum fuisse, Translationis Romanæ. quam dabimus, auctor testatur.*

Florentiæ asservatum,

70 *At enim, inquies, etiam in Laurentiana ecclesia Florentina una cum corpore inventum est chirographum, quod illud* S. Marci *esse testabatur. Fateor, id ego Francisco Castilionensi asserenti nolo inficiari; verum etiam posito,* Marco *utrobique adscriptam fuisse Pontificiam dignitatem (quod nec asserere possum, nec negare) non esset utrobique par ratio; cum Florentini ex hactenus* C *disputatis ne satis quidem verisimilem conjecturam proferant de tempore et auctore accepti corporis; ex vetustissimo autem, ceterisque Romanorum Pontificum Catalogis ac Martyrologiis constet, corpus* S. Marci *Papæ in sæpe memorato S. Balbinæ Via Ardeatina cœmeterio (ex quo post geminam illius in Campania translationem Romani id se accepisse asserunt) vere primo sepultum fuisse: nec ullus ante Franciscum Castilionensem, qui non ante annum* 1461 *scripsit, dixisse legatur, istud ex memorato cœmeterio Florentiam umquam translatum, aut ex eodem ante tempora S. Gregorii VII amotum fuisse.*

Marci Papæ esse, cujus tamen fortasse reliquiæ aliqua ibidem sunt.

71 *Quod argumenti loco præterea addidit de* SS. Marci, Amathi, Concordiæ *atque* Ambrosii *nominibus a Laurentianæ ecclesiæ clero in quotidianis suffragiis recitari solitis, si hæc consuetudo inventione eorumdem trium priorum corporum sit antiquior, verisimile quidem faciet, jam ante inventionem illam a Florentinis creditum fuisse,* S. Marci *corpus in ea ecclesia servari; non tamen probabit, illud idem* S. Marci Papæ *esse, cujus possessionem in ejusdem Urbana ecclesia possessionisque a medio seculo* XII *cœptæ modum certiori, quam Florentini, ratione Romani opponent. Fortasse tamen viguit ista apud Florentinos* S. Marcum *in quotidianis suffragiis invocandi consuetudo ob insignes ejusdem sancti Pontificis reliquias, quas Franciscus Castilionensis* corpus *liberalius appellaverit. Si ita sit, non refragabor, modo eas dudum post SS. Damasi, Ambrosii ac Zenobii tempora accepisse credantur.*

§ V. Duo alia loca, in quibus S. Marci Papæ corpus quiescere dicitur.

Dicitur etiam, sed non probatur, idem sacrum corpus

U*ghellus in Italia sacra etiam duobus aliis, quorum supra memini, locis ejusdem* S. Marci *Papæ corpus attribuit. Primum indicat tom.* 3 *editionis Venetæ aucta, in Episcopis Clusinis, monasterium scilicet S. Salvatoris in Monte Amiato, quod Augustinus Lubinus in Abbatiis Italiæ scribit, fundatum esse circa annum* 743 E *a Rachi Longobardorum rege in diœcesi ac territorio civitatis Clusinæ in Hetruria veteri, fuisseque primo Ordinis Benedictini, sed jam a seculo* XIII *Cisterciensibus traditum. Utut sit (neque enim hæc refert hic examinare) laudatus Ughellus col.* 642 *recitat Ms., in quo post ad alia propositum nostrum ita legere est :* Et post consecrationem ecclesiæ *(anno* 1036, *ut ibidem præmissum est, sollenniter peractam)* acquisierunt dominus abbas Rolandus cum fratribus corpus S. Marci Papæ.

esse in monasterio Montis Amiati in Hetruria.

73 *Hæc, nec plura in rem nostram ibi laudatum habet Montis Amiatini monumentum, quod cum cujus ætatis sit, aut quo tempore Rolandus iste eidem monasterio præfuerit (nam tempore dictæ dedicationis ecclesiæ Winizo præfuisse ibidem legitur) non edicat, nequeunt ista sola movere, ut* S. Marci *Papæ corpus in eo monasterio servari, aut servatum fuisse, credam; sive illud paulo post ejusdem ecclesiæ consecrationem, atque adeo ante S. Gregori VII Pontificatum, sive post illuc allatum velint : quia certiora videntur, quæ de ejusdem* S. Marci *corpore in Ardeatina Via, sedente S. Gregorio VII, reperto. atque post geminam illius in Campania Romana,* F *ad castrum videlicet S. Silvestri, atque hinc ad castrum oppidumve Julianum translationem, in urbem demum Romam, sedente Eugenio III, delato, et in sui tituli ecclesia deposito* § III *disserui; ex qua id deinceps umquam ablatum fuisse, hactenus non comperi. Progrediamur ergo ad alterum locum ab Ughello indicatum.*

Pro ejusdem possessione ecclesiæ Aquileiensi asserenda

74 *Est hæc ecclesia metropolitana Aqueleiensis in Foro-Julii Italiæ provincia, cui ut thesaurum istum asserat laudatus auctor, tom.* 5 *Italiæ sacræ auctæ col.* 50 *ac sequenti profert vetus (ut inquit) monumentum, quod in margine notatur exstare ad ejusdem metropolitanæ ecclesiæ januam Australem. Juverit illud integrum ex Ughello recitasse. Sic habet insculptum silici:* MXXXI. Indictione XIV. III. Idus Julii. Ego Poppo hujus Aquil. ecclesiæ patriarcha, una cum duobus Romanis epis. Cardinalib. et XII. coep. præsidente D. Joanne Papa XIX. et imperatore Conrado Augusto, consecravi hoc templum in honorem S. Mariæ Genit. Dei, et SS. Martyr. Hermach et Fortunati, ob cujus sollennitatem idem Roman.

AUCTORE C. S.

man. summus Pomt. de gratia Apostolica concessit indulg. c. ann. et c. dier. singulis annis omnib. vere pœnitent. et confessis dictam Aquileiensem ecclesiam visitantibus causa devotionis, et in festo dictorum martyrum Hermach. et Fort. et per octavas eorum singulis diebus XVIII annorum, et totidem quadragenarum.

laudatur inscriptio ibidem muro incisa, verum hæc recentior est,

75 Item dicti Cardinales auctoritate Apostolica ob reverentiam S. Quirini mart., qui ejus corpus portaverunt de Urbe, et condiderunt a parte dextera in altari parvo juxta altare majus, et ob reverentiam M. Marci Papæ et confess. cujus etiam corpus de Urbe portaverunt, et collocaverunt a sinistris in altari parvo juxta altare majus, concesserunt indulgentiam x ann. et x. quadragenarum tam in supradictis solennitatibus quam etiam in festivitatibus eorumdem. *Hactenus monumentum ex recensione Ughelli; quod ne Popponis ætate exaratum credamus, vetant liberaliores istæ indulgentiarum largitiones, seculo* XI *in Ecclesia Dei minime usitatæ. Simili de causa Papebrochius noster in Paralipomenis ad Conatum in Catalogum Romanorum Pontificum Dissert.* XXIX *num.* 9 *quamdam* B
Farfensem Indulgentiarum formam suspectam habuit, ac Papebrochii judicio consentiens Joannes Franciscus de Rubeis in Monumentis ecclesiæ Aquileiensis col. 517 *de hac ipsa Aquileiensi sic pronuntiat:* Sequiore positam ævo inscriptionem, nullus dubito; prædictusque indulgentiæ annorum numerus fortasse ex confirmatoria alicujus multo posterioris Pontificis extensione accipi potuit, ut idem Papebrochius annotat loco citato, ubi similem ad examen vocat Farfensem Indulgentiæ formam.

ac fortasse concinnata ex liberaliori interpretatione

76 Neque tamen definita dicati Deo Aquileiensis templi nutat epocha, quam puto expressam ex sinceris Donationis, numero sequenti percensendæ, tabulis. In his hæc verba legimus: " Ego Popo . . . hanc ecclesiam fabricavi, et eo " *(Deo scilicet, ut præmiserat)* " auxiliante, eam " in honorem S. Dei Genitricis et perpetuæ Vir- " ginis Mariæ SS. martyrum Hermachoræ et " Fortunati, una cum pluribus episcopis, con- " secravi. " Confectæ tabulæ sunt " Anno Do- " minicæ Incarnationis MXXXI. Indictione XIV. " tertio Idus Julii, residente D. Joanne Aposto- " lico in Urbe Romana, regnante vero Conra- C
" do Augusto imperii sui anno V. Pontificatus " autem ejusdem Domini Poponis anno XII. " QUINTUM DECIMUM ANNUM vitio typographi apud Ughellum legitur: ANNUM vero XII numerant autographæ tabulæ. *Hactenus ex laudato Joanne Francisco de Rubeis, cujus opinio de epocha dedicatæ metropolitanæ ecclesiæ Aquileiensis, ex hisce Poponis tabulis in supra dicta inscriptione concinnanda adhibita mihi verisimillima apparet.*

alterius tabulæ authenticæ,

77 *Videamus igitur, an iste inscriptionis concinnator, sicut annum dicta dedicationis ex autographis (teste de Rubeis) Poponis tabulis recte accepit, ita etiam* S. Marci *corporis possessionem ex iisdem didicerit. In his, prout integræ exstant apud Ughellum, post supra recitatum verbum* Consecravi *Popo sic progressus est:* In qua ex diversis, et maxime ex Romana Ecclesia, plurimas Sanctorum reliquias summo et ardentio studi congregavi, et studiosissime collocavi. *Hæc ibi Popo, nec plura de hoc argumento addidit; de* S. Marci *corpore etiam altum silens. Ut igitur quispiam, totis forsan tribus seculis ea templi dedicatione junior, prædictam inscriptionem composuit, in eaque longe ampliores* D
Indulgentias, quam seculi XI *Ecclesiastica disciplina tulerit, imperite recensuit, ita is ipse potuit haud multo magis inepte levi quapiam de causa existimasse, corpus* S. Marci *fuisse inter sacras reliquias, quas Popo Roma acceptas, dictaque in ecclesia a se collacatas, in authentico instrumento generatim memoravit.*

atque etiam aliunde suspecta est.

78 *Suspicionem hanc auget idem auctor inscriptionis, dum in eadem dicit, etiam S. Quirini martyris corpus eodem anno* 1031 *eademque de causa Roma illuc allatum, ibidemque depositum fuisse. Duos autem hujus nominis Romenas martyres novi, quorum alter, sub Claudio passus, colitur die* XXV *Martii, alter sub Hadriano coronatus, honoratur ejusdem mensis die* XXX. *De ambobus actum apud nos est ad eosdem dies tom.* III *Martii; sed ibidem probatum est, horum prioris* (Cyrini *etiam alias dicti) corpus seculo* VIII, *largiente S. Zacharia summo Pontifice, ad Segernscanum Bavariæ monasterium; alterius vero anno* 1050, *concedente S. Leone IX pariter Pontifice, Novesium in archiepiscopatu Coloniensi translatum fuisse; ut proinde (nisi alterum ab his duobus Quirinum Romanum martyrem inscrip-* E
tio indicet) ejusdem auctor hinc quoque non possit mihi non suspectus esse, dum S. Quirini martyris corpus, non secus atque S. Marci Papæ *corpus anno* 1031 *Aquileiam Roma translatum affirmavit. Quibus de causis non apparet mihi ista inscriptio idoneum instrumentum ad persuadendum, ejusdem* S. Marci *corpus jam quievisse Aquileiæ ante Pontificatum S. Gregorii VII, quo sedente, illud in cœmeterio S. Balbinæ Via Ardeatina, ubi constat, primo sepultum fuisse, inventum esse, supra laudata, atque hic subjicienda Translationis Romanæ Historia multo verisimilius enarrat.*

HISTORIA

TRANSLATIONUM,

Auctore Anonymo, verisimiliter synchrono, F

Ex Bibliothecæ Vaticanæ Codic. Anon. f. 176.

PROLOGUS.

Compendium Vitæ ac virtutum sancti Pontificis.

Marcus Ecclesiæ Romanæ diaconus a

Sacratissimi corporis beati et venerabilis Marci Papæ Translationem *a* scripturus, pauca prius de hiis, quæ in Pontificatu gessit, perstringere decrevi, ut et narrationis ordo competentior fiat, et audientum corda tanti Patris exemplo ad misericordiæ opera facilius provocentur. Beatissimus itaque Marcus, athleta Christi, et Catholicæ fidei defensor, sub B. Sylvestro, magistro et prædecessore suo, in diaconatus Officio, non mundo, sed Deo, studuit militare,

A litare, nichil terrenum, nichil carnale desiderans, sed tota mentis intentione ad æterna et sine fine mansueta * gaudia semper intentus, crucem suam post Dominum baiulavit. Legerat enim in Evangelio Dominum dicentem : « Qui non baiulat « crucem suam, et sequitur me, non potest meus « esse discipulus *b*. » Timens igitur et multum metuens, ne tanto Magistro haberetur indignus discipulus, despexit mundum, ut liber sequeretur Christum, dicens cum Apostolo : « Mihi autem « absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu « Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, « et ego mundo *c*. »

* mansura

ob virtutes suas S. Silvestro in Pontificatu sufficitur,

2 Et quia juxta B. Jacobi Apostoli testificationem, qui voluerit esse amicus mundi, inimicus Dei constituitur *d*, mundum cum suis oblectamentis despexit, cum cruce Dominum sequens, carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigendo : erat enim jejuniis et orationibus semper intentus, indutus omni tempore cilicio. Pro hiis itaque et aliis innumeris sanctitatis operibus, non tantum Deo, verum etiam hominibus carus et amabilis extitit, et maxime magistro suo, B. Silvestro, tunc Romano Pontifici, a quo B in tantum diligebatur, ut sæpissime B. Silvester viva et aperta voce hunc solum inter cæteros fore, assereret, qui Pontificali cathedra dignus haberetur *e*. Mortuo igitur B. Silvestro, et, ut decebat, honorifice sepulturæ tradito, clerus populusque Romanus concordi voto, parique voluntate Marcum, diaconum, elegerunt Pontificem ; qui, licet multum restiterit, seque indignum reclamaverit, Pontificali tamen cathedra ex more est sublimatus *f*. Qualem vero se in Pontificatu, quantumque præbuerit, quantæ sanctitatis, quantæque humilitatis, mansuetudinis ac benignitatis circa omnes extiterit, humana lingua non efficit * enarrare.

* an. sufficit ?

humilitate ac misericordia fulget, binas ecclesias condit, ac moritur.

3 Neque enim, ut plerique, pro collato sibi honore in superbiam est elevatus, sed memor Domini dicentis : « Qui se exaltat, humiliabitur ; « et qui se humiliat, exaltabitur *g*, » majoris humilitatis apparuit, quam cum esset in Ordine diaconatus. Denique, cum in honore duodecim Apostolorum duodecim quotidie pauperes ad mensam haberet, ipse per semetipsum eis ministrabat ; nec aliquid omnino corporalis cibi gustabat, C nisi prius eos refectos sentiebat, illius vere discipulum et imitatorem se ostendens, qui ait : « Non veni ministrari, sed ministrare *h*. » Nocturno vero silentio, cum se homines sopori tradunt, illos in singulis thoris mollioribus collocabat, ipse autem super nudam terram quiescebat *i*, cilicio tantum ad carnem indutus. Viduarum et orphanorum ac pauperum, Romæ degentium, negotia curabat, ut propria, eorumque nomina penes se scripta habebat, et de suis facultatibus, prout cuique opus esset, necessaria ministrabat. Hic duas fecit basilicas, unam Via Ardeatina, in qua requievit *k*, alteram in urbe Roma juxta Palatinas *l* ; sed cum omnipotens Dominus, invidorum aspernator, vellet, eum jam a labore quiescere, et laborum suorum æternam in cœlis mercedem recipere, post multa et inenarrabilia signa, quæ per eum Dominus gessit, ex hac luce subtractus est, reddiditque spiritum Deo, a quo illum acceperat, expletis annis duobus, mensibus novem in Episcopatu suo, diebus autem viginti *m*.

ANNOTATA.

a *Tres translationes hic Anonymus enarrat ; at quia harum postremam, quæ in urbem Romanam facta est, describendam proprie susceperat,* Translationem *dixit, non* Translationes.

b *Lucæ* 14, ℣. 27.

c *Ad Galatas cap.* 6, ℣. 14.

d *Lege B. Jacobi Epistolam cap.* 4, ℣. 4.

e *In nostræ Vitæ* S. Marci *apographis eadem leguntur de illius diaconatu et promotione ad summum Pontificatum ex commendatione S. Silvestri, proximi ejusdem decessoris. Vide dicta in Commentario prævio num.* 19.

f *Id factum esse die* 18 *Januarii anni* 336, *probavi in eodem Commentario* § 2.

g *Lucæ cap.* 14, ℣. XI.

h *Lege cap.* 20 *Matthæi*, ℣. 28.

i *Quæ de misericordiæ operibus hic præmissa sunt ac subdentur, leguntur etiam in aliquot nostris Vitæ apographis ; sed quam ea certa sint, quis dicat ?*

k *Ubi et corpus ejus seculo* XI *inventum fuisse, hic infra dicitur.* E

l Palacinas *alii legendum monent. De utraque hac ecclesia vide dicta in Commentario prævio* §§ 1 *et* 2.

m *Imo solum mensibus octo ac diebus viginti, anno vero* 336, *Nonis Octobris, ut probatum in Commentario prævio est a num.* 8.

CAPUT I.

Inventio sacri corporis in cœmeterio S. Balbinæ, Via Ardeatina ; prima ejusdem translatio ad Castrum S. Silvestri, et secunda ad Castrum Julianum.

Inventum in cœmeterio S. Balbinæ corpus S. Marci,

F Sepultus est Via Ardeatina in cœmeterio Balbinæ *a*, ubi cum per longa tempora permansisset, videlicet usque ad tempora Gregorii septimi Papæ *b*, contigit, ut quidam cymiterium, in quo corpus S. Marci erat, intrarent, et dum diligenter inquirerent, sicubi vel Sanctorum reliquias, vel aliquid aliud, unde lucrarentur, invenire potuissent, venerabile corpus ex insperato invenerunt; quod cum vere B. Marci corpus ex titulo, quem in sepulcro repererunt, fore cognoscerent, valde gavisi sunt, quia talem thesaurum invenerant, ex quo et temporales divitias et æternas se posse consequi, non dubitarent.

fossor nuntiat clero S. Marci, ab eoque repulsus,

5 Unus igitur ex hiis, nomine Benedictus, festinus et plurimum gaudens ad titulum S. Marci, quem ipse B. Marcus temporibus Constantini imperatoris in Urbe construxerat, cucurrit, et ipsius tituli *c* archipresbiterum, et omnes canonicos caute conveniens, ubi B. Marci corpus esse, crederent, studiose quæsivit. Quo audito, archipresbiter et clerici illud se in eadem ecclesia indubitanter habere, dixerunt. Quibus ille, Procul dubio, inquit, decepti estis, nec sic est, ut

A. ANONYMO.

ut speratis: nos enim illud nuper invenimus; et si vestro æquo nobis moderamine dare vultis, integrum vobis corpus cum proprio titulo *d* dabimus. Illi autem prænominati Benedicti verba parvi pendentes, ejus assertionibus fidem accommodare noluerunt.

cum sociis suis illud vendit illustri matronæ in Campania,

6 Erat autem eo tempore Campaniæ in castro S. Silvestri *e* uxor cujusdam Theobaldi *f* illustrissimi militis, nobilissima fœmina, Theutonica genere, quæ religionis intuitu nimio flagrabat desiderio, ut Sanctorum reliquias in terra sua posset habere; et dum sedulo cogitaret, qualiter suum impleret desiderium, tandem sapienti usa consilio, Romam de suis fidelibus misit, qui ad hoc maxime operam darent, ut alicujus Sancti reliquias, dato pretio *g*, ad eam deferrent. Venientes itaque Romam, dominæ mandata exequentes, prædictos fossores obvios habuerunt; cumque ab eis requisiti causam itineris manifestassent, fossores dixerunt: Si sic est, ut dicitis, ecce, quod quærebatis, invenistis: et addunt: Nos habemus corpus S. Marci Papæ, quod, si justum pretium nobis recompensare velitis, sine

B dubio vobis trademus.

a qua in erecta ipsi ecclesia digne reconditur,

7 Sed quid multis immorari debeamus? Data pecunia, pretiosissimum corpus ad dominam suam in Campaniam detulerunt; quod illa, plurimum gaudens, cum maxima devotione suscepit, referens gratias Deo, qui non derelinquit sperantes in se, et suorum fidelium petitiones dignanter exaudit: atque illico præcepit, non longe a Castro S. Silvestri ad honorem S. Marci ecclesiam fabricari *h*, qua expleta, accitoque episcopo *i*, in cujus parochia erat, in eadem ecclesia cum maxima gloria sanctissimum corpus pulcherrimo recondidit tumulo. Quod cum ad aures archipresbyteri et clericorum tituli S. Marci pervenisset, ineffabili mœrore dolentes et se ipsos *k* de negligentia accusantes, communicato consilio, in Campaniam ad dictam fœminam, quæ sanctum corpus emerat, properare curaverunt, et ab ea, tamquam subjectum sibi thesaurum, B. Marci corpus nunc piis commonitionibus, nunc gravissimis minis, Papæ auctoritatem et Romanorum potentiam opponentes, requirere cœperunt.

C

frustra reclamantibus Romanis clericis S. Marci.

8 Quorum verbis religiosa fœmina ex insperato perculsa respondit: Miror, prudentes et sapientes clericos a me, tamquam furti rea, B. Marci corpus requirere, quod nec furata sum, nec furari mandavi. Fateor (inquit) inveni thesaurum, quem de meis opibus libentissime acquisivi, et acquisitum debita veneratione tuto recondidi in loco: nunc nec blanditiæ subtrahent, nec minæ tollent, nec cujuslibet potentis violentia rapiet. Verum, si vel Papæ majestas, vel Romanorum magnitudo, ad reddendum, quod vita carius habeo, me aliquando cogere vellet, ego mihi exilium in partes Occiduas magis eligerem *l*, quam uno die vellem hoc quoquo modo carere. Accepta autem tam incommoda responsione tristiores effecti, qui perrexerant, clerici ad Urbem regressi, cum hiis, qui remanserant, et cum omnibus parochianis, ad recuperandum amissum thesaurum sollicitiores esse cœperunt.

Tempore Paschalis II, destructo S. Silvestri castro, incolæ castri S. Juliani

9 Temporibus itaque sanctæ recordationis Papæ Paschalis *m*, filii illius mulieris, cujus supra memoriam fecimus; quæ sacrum corpus comparaverat, matre eorum jam dudum mortua, adversus Dominum Papam arma sumpserunt; unde sæpe commoniti, cum stultitia sua nullatenus cessare voluissent, indignans Dominus Papa ad comprimendam et edomandam eorum superbiam, et de Urbe, et de tota Campania contra eos exercitum conduxit, et Castrum S. Silvestri, Domino juvante, cepit atque destruxit *n*. Fuerunt autem in illo exercitu quidam ex parochianis S. Marci, licet pauci, qui sanctum corpus ejus exinde tollere, et ad propriam ecclesiam reducere conati sunt; sed a multitudine prohibiti, quod proposuerant, minime adimplere potuerunt. Quo comperto, clerici et laici, qui Julianum *o* castrum inhabitabant, multum metuentes, ne simili occasione Romani ad easdem partes iterum euntes sanctum corpus tollerent, secumque deferrent, ad jam dictam ecclesiam, quæ, tum morte suæ fundatricis, tum destructione castri, quasi derelicta erat, convenerunt, et inde ad Julianum castrum mirificum corpus cum maximo honore transtulerunt.

ablatum S. Marci corpus in ecclesia S. Viti condiderunt.

10 Facta est autem inter castrenses contentio, ubinam corpus recondi debuisset, alii numquam *p* intra castrum, alii in matrici ecclesia S. Viti, quæ Ad Pinum dicitur, recondendum fore, censebant. Post multorum tandem verborum contentiones et jurgia, armorum quoque gravissimos E strepitus, majorum et potentiorum consilio in præfata S. Viti ecclesia per manus Velitrensis episcopi *q* in optima concha reconditum est venerabile corpus, in ipsa vero altaris consecratione, clericis simul ac laicis consulentibus, ad honorem beatissimi Marci, cujus sacrosanctum corpus manu tractavit, et devotissime consecravit magnæ sanctitatis episcopus *r* ipsam B. Viti ecclesiam secundam a Velitrensi sedem perpetuo stabilivit et confirmavit, pro eo videlicet, quia summi et universalis Pontificis corpus ibidem recondiderat.

ANNOTATA.

a *Omnino constat, ipsum in illo S. Balbinæ cœmeterio sepultum fuisse, quod ab ipso etiam* S. Marci *dictum legitur, atque ab aliis in* Via Ardeatina, *ab aliis in* Via Appia *locatur. Adi Commentarium prævium num.* 3, *ubi diversi loquendi modi ratio allegata est.*

b *S. Gregorius VII Papa, cujus gesta in Opere* F *nostro exposita habes ad diem* 25 *Maii, Ecclesiæ Dei præfuit ab anno* 1073 *usque in* 1085; *ac proinde* S. Marci *corpus in prædicto cœmeterio octavum jam seculum jacebat, quando ibidem inventum fuisse, Anonymus noster hic incipit narrare.*

c *Vere antiquum Romæ esse* S. Marci *Papæ titulum, qui hodieque superest, ostendi in Commentario prævio num.* 6.

d *Id est, cum simul inventa sepulcrali inscriptione, ex qua constabat, corpus istud* S. Marci *Papæ esse.*

e *Per* Campaniam *hic indicari* Campaniam Romanam, *manifestum fit ex sequentibus. De Castro S. Silvestri vide observata in Commentario prævio num.* 39 *et duobus sequentibus.*

f *Vellem, ut certiorem horum duorum illustrium conjugum notitiam dedisset. Adi Commentarium prævium num.* 39.

g *Eruditis notum est, fuisse aliquando, qui religioni sibi non ducerent Sanctorum reliquias pretio mercari.*

h *Hinc etiam conjice, exiguum istud castrum fuisse; alioquin enim videtur pia illa matrona ecclesiam vel sacellum intra illud potius, quam extra*

A *extra, condendo sacro corpori constructura fuisse.*

i *Fortasse Velitrensi.*

k *Sic restitui, cum in apographo nostro perperam legeretur :* Ex se ipsis.

l *Id est, illuc cum sacro corpore confugerem.*

m *Designatur Paschalis II, qui ab anno* 1099 *usque in* 1118 *Apostolicam S. Petri Romanam Cathedram tenuit.*

n *Consule Commentarium prævium num.* 40 *et sequenti.*

o *Est hoc diœcesis Velitrensis, inter cujus præcipua oppida recensetur apud Orlendium parte* 2 *Orbis sacri et profani tom.* 1, *pag.* 603. *Vide etiam dicta in Commentario prævio num.* 39.

p *An legendum :* Namque?

q *Apud Ughellum tom.* 1 *Italiæ sacræ, col.* 46 *in Veliternensium ante hujus ecclesiæ cum Ostiensi conjunctionem, anno* 1150 *ab Eugenio III factam, episcoporum Catalogo postremus* Leo *ponitur velut anno* 1105 *constitutus; verum alii hunc Leonem Vercellensem episcopum fuisse putant, nec videtur completus is Catalogus, ut dicere nequeam, hicne, an alius apud Anonymum indicetur.*

B r *Quis hic* magnæ sanctitatis episcopus? *Idemne, qui supra Veliternensis, an alius?*

CAPUT II.

Sacri corporis e castro Juliano ad sui nominis ecclesiam Romam translatio : miracula quædam ibidem mox obtenta.

A tumultuantibus adversus Eugenium III Romanis

Anno vero ab Incarnatione Domini millesimo centisimo quadragesimo quinto facta est in Urbe valida turbatio, ita ut clerus in populum, et populus in clerum universaliter agerent *a* : increscente autem persecutione, Eugenius, qui post Papæ Lucii mortem in Romanum Pontificem est *b* electus, communicato episcoporum et Cardinalium consilio, Urbem dimisit, et ad Farfense monasterium exiit, ibique, Spiritu sancto cooperante, per manus Sabinensis et aliorum episcoporum solemniter est consecratus; et quia contra Romanorum impetum ibi non C erat illi tutum manere, cum episcopis et Cardinalibus Narniam *c* concessit. Comites autem, qui circa Urbem erant, iram, indignationem et fortitudinem Romanorum timentes, et Tiburtinæ civitatis ruinam ante oculos semper habentes *d*, ne similiter sub Romanorum potentiam caderent; Narniam ad dominum Papam commune fecerunt confugium, et ibi solito morte illi fidelitatem juraverunt.

capto incensoque castro Juliano, quidam eorum

12 Post hæc vero, ipso domino Papa mandante, contra senatum et populum Romanum, quibus modis poterant, comites pugnare cœperunt *e* : unde senatus populusque Romanus magis ira commotus, et gravius indignatus, copiosa equitum et peditum multitudine collecta, ad illos expugnandos in fortitudine exiit, Julianum castrum invasit, cepit, et igne cremavit. Tunc parochiani S. Marci, qui ibi erant, ad memoriam reducentes, quoquo modo de Urbe *f* ad castrum S. Silvestri, et inde ad Julianum B. Marci corpus delatum et reconditum fuerat; quo illud tollerent et Romam ad suum titulum deferrent, nimio desiderio cœperunt esse solliciti; sed ignorantes, ubi reconditum erat, cœperunt ab hominibus, qui de vicinis castellis advenerant, quasi oraturi et munera pro devotione oblaturi, sollicite inquirere, ubi gloriosum corpus reconditum fuisset. A. Anonymo.

Sancti corpus ex altari secreto tollunt, et Romam versus deferentes

13 Divina itaque providentia factum est, ut clerici, qui factarum translationum conscii fuerant, et locum et altare, sub quo in marmorea concha corpus erat reconditum lætenter * indicarent. Quo cognito, secreto intrantes ecclesiam, januis clausis, pio, ut illis visum est, studio, altari diruto, corpus de concha tulerunt, et in syndone ligatum ad commune detulerunt hospitium. Eo vero tempore, quo reliquiæ de ecclesia tollebantur, cum magna esset cæli serenitas, subito aere in nubibus concreto, coruscationes et tonitrua tam gravia facta sunt, ut totus exercitus, tamquam de imminenti morte, timeret, et si quid commissum esset, emendari sine dilatione, terribiliter conclamarent. Hii vero, qui secreto corpus abstulerant, timentes, ne forte exercitus de corporis ablatione cognosceret, E duos ex suis elegerunt, quibus pretiossimum thesaurum Romam deferendum commiserant, qui latenter exercitum dimittentes *g*, ad Urbem redire cum maximo gaudio properabant. Legatos autem, antequam Julianum pervenissent, ad Joannem, venerabilem archipresbyterum S. Marci præmiserant, ut *h* duos ex clericis, quos vellet, illuc absque dilatione dirigeret.

* an latenter?

obviantibus ex Urbe accitis clericis tradunt.

14 Quo audito, archipresbiter et clerici primo quidem, quidnam hoc esset, quod cum tanta festinatione vocabantur, attoniti cogitabant; neque enim causam itineris legatis indicaverant. Deinde vero deliberato consilio, duos clericos, unum videlicet presbiterum, et alterum diaconum, simulque quemdam satis honestum et fidelem laicum festinanter miserunt; qui autem missi sunt, juxta Vellitrum *i* redeuntibus et sacrum corpus deferentibus obviaverunt; cumque se invicem salutassent, et cur pergerent, inquisiti manifestassent, delatores sacri corporis dixerunt : Nolite ultra in eundo laborare; quia, ecce, nos deferimus, pro quo vocati venistis : F et ostenderunt illis pretiosissimum corpus, quo viso, inenarrabili repleti gaudio, tendentes ad sydera palmas, plurimasque lacrymas ex ingenti lætitia fundentes, Regi regum Christo pro collato sibi munere gratias innumeras tetulerunt, et cum tremore et maxima reverentia oblatum thesaurum receperunt, atque impressis sigillis eum munientes, usque Albam *k* eo die redierunt. ibique pervigilem noctem ducentes, cum magna diligentia, quod acceperant, custodierunt.

quod dum hi in Urbem ferunt, secreto divinitus patefacto,

15 In eadem vero nocte plurimum inter se contulerunt, utrum in manifesto, an in occulto, deportari debuisset : mane autem facto surgentes, et reliquias sanctas occulte ferentes, venerunt ad portam civitatis, quæ propter Lateranensem ecclesiam, juxta quam sita est, S. Joannis *l* dicitur, illique * deliberato consilio rogaverunt laicum, qui secum perrexerat, ad ecclesiam S. Marci properare, et archipresbiteri ac cœterorum fratrum in ea degentium voluntates inquirere, qualiter sanctum corpus deferendum censerent; et dixerunt : Nos te lento gradu sequemur usque ad ecclesiam S. Quirici *m* ibique te

* an ibique?

A. ANONYMO.

te expectabimus. Laicus igitur festinus processit, et, sicut ei dictum fuerat, acceptis in partem archipresbitero et clericis, cum eventum rei aperire cœpisset, mulieres, quæ ad audiendam Missam convenerant, quasi divino oraculo commonitæ, nemine sibi indicante, sed (credo) Spiritu sancto revelante, cœperunt ad invicem dicere : Ecce, corpus S. Marci venit; et accedentes ad campanas, sicut noverant, eas pulsabant.

n multitudine occurrentium impediti, coguntur in ecclesia S. Mariæ deponere :

16 Tunc clerici videntes, quæ fiebant, et quodammodo voluntatem Sancti ex hiis intelligentes, statuerunt venerabile corpus cum debito honore ad suam ecclesiam deferre. Qui autem reliquias deferebant, venerunt ad S. Quiricum, ibique paululum subsistentes audierunt campanas sonantes, et subito viderunt etiam pueros sibi obviantes, et de adventu sancti corporis Dominum laudantes. Videntes itaque, quia, quod ipsi occultaverant, Deus manifestum fecerat, venerunt ad ecclesiam S. Mariæ in campo Careleonis *n*, et, quia præ multitudine occurrentium virorum ac mulierum ultra progredi non valebant, B dictam S. Mariæ ecclesiam intraverunt, et super altare mirificum corpus deposuerunt : nam ubi per Urbem divulgatum est, quod ad ecclesiam S. Marci ipsius corpus deferretur, factus est illuc clericorum et laicorum, ac mulierum quoque, maximus et gloriosus concursus.

unde Idibus Maii ad suam ecclesiam solemniter transfertur,

17 A dicta vero ecclesia S. Mariæ cum magna clericorum processione et debita exultatione ad suam domum et propriam ecclesiam cum maximo labore Idibus Madii, quod est, quinto decimo die ejusdem mensis delatum est corpus: tanta enim erat utriusque sexus et ætatis concurrentium multitudo, ut sancti corporis baiuli sæpe inter comprimentium pedes caderent, ac vix a comitantibus adjuti valerent assurgere. Gaudens igitur Civitas et exultans suum recepit Pontificem, domus Factorem, ecclesia proprium Ædificatorem, propria familia Patronum et dominum recognovit. Deus autem, qui mortuos mundo cælitus mirificat Sanctos, multa per B. Marcum signa et mirabilia in ipsius corporis adventu ostendere dignatus est.

Ad ejusdem lipsanothecam puella amissum brachii,

C 18 In ipso namque adventus sui die quædam puella, quæ non amplius, quam duodecim videbatur annorum, cujus brachium ita ex infirmitate obriguerat, ut ejusdem brachii manus, nisi altera manu sustentata, nusquam inclinari, nec aliquo modo ad os duci potuisset, ad sacrum corpus accessit, et spe recuperandæ salutis scrinio, in quo sacri corporis reliquiæ continebantur, prece, qua poterat, pro salute sua Dominum supplicans, emortuum brachium supposuit; cumque per unius fere horæ spatium sic permansisset, brachium, quod usque ad illud tempus absque usu vitæ permanserat, cœpit quodammodo reviviscere, ac subito pristinæ saluti restitutum est, ita ut omnis infirmitatis oblita nichil umquam passa fuisse videretur. Puella itaque, quæ per multa tempora gravi infirmitate afflicta fuerat, per beatissimi Marci merita in momento sanitati reddita, Liberatorem suum, fusis lacrymis, plurimum laudans ac benedicens, sana remeavit ad propria.

puer manuum pedumque usum

19 In regione vero, quæ Trivium *o* dicitur, juxta ecclesiam B. Nicolai in Arcione *p*, vir quidam, Letulus nomine, filium, manibus et pedibus a pueritia debilem, habuit, et ita semper pronum, ut a terra per se nullo modo posset exurgere. Hunc pater de exercitu rediens, audita fama sanctitatis ejus, et mirabilibus, quæ per eum fiebant, ad ecclesiam S. Marci cum cereis et oblationibus, de ejus salute confidens, plena devotione portavit; cujus *q* fidei integritatem omnipotens et misericors Deus, qui mirabilis est in Sanctis suis, et humilium preces miseratus exaudit, per intercessionem B. Marci tantam puero contulit sanitatem, ut, depulsa omni debilitate, suis puer pedibus rediret ad propria, quodque vellet manibus teneret atque tractaret, et patris vestigia sequens, qui fuerat pronus, expeditus et rectus, quo vellet, procederet. D

recipiunt : puella gutturis tumore ac cruciatu liberatur,

20 Sequenti vero nocte pater, ne ingratus beneficiis videretur, et, ut, quod ipse de virtutibus Sancti in filio expertus fuerat, cæteris palam faceret, filium, quem sanum receperat, ad ecclesiam S. Marci cum statua ceræ, quæ ob memoriam liberati filii ante corpus B. Marci penderet, reduxit; ibique per totam noctem cum cæteris, qui vigilias celebrabant, puerum sanum et incolumem, huc atque illuc per ecclesiam discurrentem, cunctis ostendens, divini Salvatoris laudabat magnalia, omnesque, qui erant in ecclesia, excelsa voce benedicebant Dominum, qui per famulum suum, beatissimum Marcum, tale tantumque dignatus est operari miraculum. Quædam quoque puella de ultramontanis partibus, quæ gullæ *r* tumorem et intolerabilem patiebatur dolorem, et nullis poterat medicorum liberari suffragiis, eodem tempore ad B. Marci ecclesiam venit, et loculum, in quo beatissimum corpus erat, fusis lacrymis et multiplicatis precibus, tangens coram omni multitudine, quæ devote convenerat, magnum evomuit vermem, et statim gulæ tumore atque dolore deposito, ad beatissimi Marci gloriam et honorem liberata est. E

Clauda unius pedis usum deinde redux etiam alterius recipit,

21 Inter languentium etiam multitudinem quædam puella de regione Parionis *s*, utroque pede clauda, tunc ad eamdem ecclesiam delata est, quæ cum ante corpus B. Marci jaceret sub scrinio, supra quod corpus erat, alterum pedem extendens, maximum nervorum, qui contracti fuerant, persensit dolorem, et post dolorem consequuta est sanitatem. Altero itaque pede sano, et altero claudo, quæ per alios ad ecclesiam venerat, per se ipsam ad propria rediit. Vicini ergo atque vicinæ, videntes, quod de ea factum est, Deo et B. Marco laudes debitas reddiderunt; puellam ipsam per B. Marcum de altero pede sanandam ad ecclesiam redire pietatis affectu monentes, et plurimum compellentes. Timens enim illa, in altero pede sanando similem pati dolorem, redire ad ecclesiam recusabat. Tandem vero illuc compulsa rediit, et non minus aliorum, quam sua, fide valetudinem in altero pede non sine magno miraculo recepit. Nam cum die Dominica, quæ sexta erat ab ea, qua sacratissimum corpus delatum est *t*, plurimi ex diversis partibus convenissent, vix pauci, quod de ea factum fuerat in altero pede, miraculum crediderunt. F

cum magna præsentium admiratione

22 Erant autem inter eos quam plurimi, qui B. Thomæ dubitationem magis, quam centurionis fidem, sequentes, dicerent : Nisi oculis nostris viderimus, nequaquam credimus; si tamen in altero pede sanitatem receperit, quod de isto asseritis, dubitare minime poterimus. Erat enim ita distortus, ut, quia pes esset, vix discerni potuisset. Clericis igitur ejusdem ecclesiæ Vesperas

A. ANONYMO.

A speras de more solemniter celebrantibus, ecce, subito puella, quæ sananda advenerat, terribilibus clamoribus totam replevit ecclesiam. Aiebat namque, nimio et intolerabili dolore se constringi, ex quo nervi, prius contracti, cœperunt extendi. Sed quid dicam? Cuncti, qui in ecclesia erant, tantis clamoris pulsati, certatim currentes, et, cur clamaret, inquirentes, atque cognoscentes, Domino Jesu Christo, Salvatori nostro, lacrymabiliter pro ea preces fundebant, seque reos de sua incredulitate clamabant. Puella itaque statim post dolorem sanata, gaudens et exultans, Dei et B. Marci ancillam se præferens, directo gressu ad propria remeavit.

et fructu. 23 Pauper vero quidam, Ardeatinus *u* genere, per longa tempora dextero brachio claudus *x*, audiens, audiens, quæ Deus per B. Marcum mirabilia faciebat, ipse quoque festinus ad ecclesiam venit, sed pro frequentis populi multitudine vere * ad loculum, in quo corpus erat, appropinquavit, ipsumque loculum claudo brachio tangens, fusis circumstantium precibus, subito salutem recepit. Pia itaque simplicitate ante ipsius Beatissimi altare humiliter procidens, B se ipsum ecclesiæ obtulit, et quoad viveret, fidelem debita devotione commisit.

* an ægre?

ANNOTATA.

a *Seditionis Romanorum causa fuit, quod hi contra morem, invitisque summis Pontificibus Innocentio II, Cælestino II et Lucio II, senatum Patriciumque Romanum constituissent, eosque a recens electo Eugenio Papa confirmatos vellent. Vide Annales Ecclesiasticos Cardinalis Baronii, et Muratorium in Annalibus Italiæ ad annos* 1143 *et sequentes.*

b *Obiit Lucius II mense Februario anni* 1145, *quo Eugenius III ei suffectus fuit, de cujus fuga, consecratione in monasterio Farfensi, ceterisque huc spectantibus, consule, si lubet Annales mox laudatos.*

c Narnia, *Italice* Narni, *episcopalis civitas est ditionis Pontificiæ in Umbria: verum non* Narniam, sed Viterbium, *Patrimonii caput, fugisse Eugenium, constanter tradunt alii scri-* C *ptores, ut Anonymus noster memoria lapsus fuisse videatur. Consule tamen Commentarium prævium num.* 42 *et sequenti.*

d *Vide, quæ de hoc Anonymi loco disserui in Commentario prævio num.* 44 *et duobus sequentibus.*

e *Ex prædictis Annalibus etiam constat, Eugenium III armis adversus rebelles Romanos usum esse.*

f *Id est, ex Romano S. Balbinæ in Via Ardeatina cœmeterio, ut patet ex præmissis.*

g *Id est,* Clam ab exercitu recedentes.

h *Sic correxi, cum in apographo nostro* et *pro* ut *haberetur.*

i Velitræ, *Italis* Veletri, *Pontificiæ ditionis in Campania Romana civitas episcopalis est, cujus antistes simul episcopus Ostiensis est; estque Juliano Romam euntibus obvia.*

k Alba, *seu* Albanum, *altera Campaniæ Romanæ episcopalis civitas est, Romam versus tria circiter milliaria Gallica Velitris distans, ac fere sex ab urbe Romana.*

l *Alias etiam* Porta Cœlii montis *appellatur, ab eaque incipit* Via Campana.

m S. Quirici *nomine admodum vetusta urbis Romæ ecclesia est, in regione Montium sita, a Sixto IV restaurata, et Cardinalitio titulo insignita, uti videri potest apud Pancirolum in Thesauris absconditis urbis Romæ, aliosque.*

n *Est et hæc ecclesia,* S. Maria in Campo Carleo *Italice dicta, in eadem regione Montium.* E *Vide laudatum Pancirolum. Porro tam hæc, quam prædicta S. Quirici ecclesiæ sic sunt in Tabulis topographicis urbis Romæ notatæ, ut a porta S. Joannis Lateranensis, seu Campana, ad* S. Marci *ecclesiam pergentes easdem facile potuerint adire.*

o Trivium, *Italis vulgo* Rione di Trevi *appellatum, tertia est Romanæ urbis regio.*

p *Laudatus Pancirolus ait, eam ecclesiam proprie* de Archimoniis *dici a familia, cujus eo loci area olim fuit, Italice vero* de gli Archimonii, *corrupte* degl'Arcioni, *atque etiam* S. Nicolo a capo case *vocitari; eamdemque in regione Trivii pariter recenset.*

q *Forte legendum hic est:* Ob cujus *etc, aut altera deest vocula.*

r *Id est,* Gulæ, *seu* Gutturis.

s *Vulgo* Rione di Parione, *quo duodecima est bis Romanæ regio.*

t *Anno* 1145 *dies* 20 *Maii erat Dominicus, et a die* 15 *ejusdem mensis, quo* S. Marci *corpus in sua ista ecclesia fuerat collocatum, fuit dies* 6, *si a die* 15 *inclusive, ut fieri debet, numeretur.*

u Ardea *castrum est ditionis Pontificiæ in Campania Romana.* F

x *Id est, captus.*

DE S. HELANO PRESB. CONF.

IN PAGO REMENSI IN GALLIA.

SYLLOGE

C. B.

SECULO VI. Sanctus, cujus genuinum nomen Helanus est,

Septem inter fratres, a vitæ sanctitate omnes passim commendatos, nec tamen omnes (adi Operis nostra tom. 2 Maii pag. 302 in Annotatis) Fastis sacris inscriptos, quos una cum tribus sororibus suis Francla, quæ aliis Frauda, *Promptia et Possenna ex Hibernia in Campaniam peregrinationis ob amorem Christi causa venisse Flodoardus in ecclesiæ Remensis Historia lib. 4, cap. 9 memoriæ prodit, primo loco Gibrianum, secundo* Helanum *recenset. In prioris e binis hisce Sanctis Vita, ad* VIII *Maii diem, quo is colitur, apud nos jam edita, idem etiam fit, uti et in aliis monumentis omnibus a me visis, quæ fratres illos septem, singulorum expressis nominibus, serie continua commemorant. In iisdem porro monumentis fere omnibus* Helani *nomine Sanctus hic noster constanter*

AUCTORE C. B.

constanter distinguitur, uti etiam loco cit. a Flodoardo. Colvenerius quidem in suis in Remensem Flodoardi Historiam Scholiis ad proxime cit. hujus locum observat, in Ms. codice, quo usus est, aliena manu Helanum, *qui desiderabatur, additum fuisse et pro eo in vulgatis* Tesanum *reperiri; verum hoc in suis, quas ad* VII *Februarii diem S. Tressani, qui et ipse* S. Helani *frater fuit, Vitæ subnexuit, Annotationibus pro mendo habet Colganus; quia nempe ut ibidem ait,* Helanus SS. Gibriani et Tressani frater non sub Tesani, sed HELANI nomine passim recolitur in Menologiis ad VII Octobris et in Officio SS. Remensis diœcesis, quod penes me exstat. *Ita ille, et, quamvis, quodnam hic memoret diœcesis Remensis Sanctorum Officium, haud sciam, recte quidem, quantum opinor. Quare cum Sanctus in mox dicta fratris sui Tressani seu, ut alias scribitur, Tresani Vita, ad* VII *Januarii diem apud nos edita, et jam inde, ut ibidem suspicatus est Bollandus noster, a seculo septimo scripta,* Helanus *etiam, non secus atque id in monumentis supra memoratis fit, vocetur, genuinum ejus nomen* Helanus *verosimillime fuerit, licet interim etiam* Emanus, Elanius *aut paulo* B *aliter præterea vocatus reperiatur. Hisce observatis, antequam ad alia progrediar, quoddam* Helani *Viæ compendium præmitto.*

vitæque Compendium hic datur.

2 *Ita habet :* Clodoveo, rege Francorum, recenter ad fidem Christianam converso et baptizato, cum res ecclesiæ Gallicanæ imprimis regerentur a S. Remigio, archiepiscopo Remensi, ex Hibernia insula, quam Scotorum gens incolebat, in Christiani vigoris dignitate florens, omnibusque vicinis gentibus fide præpollens, ut scribit Jonas abbas initio Vitæ S. Columbani Hyberni, qui cum suis discipulis centum annis post S. Helanum et fratres ejus magnam partem Galliæ, Germaniæ et Italiæ monasteriis replevit; ex ea, inquam, insula, peregrinationis ob amorem Christi gratia, septem fratres, eximia pietatis ac virtutum exemplaria, cum tribus sororibus suis divina inspiratione incitati, venerunt in Franciam. Nimirum Gibrianus, Helanus, Tresanus, Germanus, Veranus, Habranus et Petranus; Frauda, Promptia et Possenna, qui cum pervenissent ad S. Remigium, peregrinorum patrem, humaniter ac benigne eos exce- C pit, cognitoque sancto illorum proposito, constituit, ut supra Matronam fluvium loca opportuna sibi deligerent ad habitandum, seque mutuo visitandum et juvandum. Non enim eleemosynis tantum vivebant eorum, quos piissimus præsul commendarat, sed etiam ex industria sua et labore manuum pro consuetudine Religiosorum Hyberniæ et aliorum ejus sæculi ac præcedentis secundum statum et conditionem ipsorum. Qua vitæ ratione conjuncta cum mira sanctitate ac devotissimis orationibus, magnopere gratiam sibi conciliarunt eorum, qui loca illa incolebant. Ex iis Helanus sanctus sacerdos elegit sibi Buxiolum villam, pratis ac vineis amœnam et ubertate glebæ non imparem vicinis locis. In qua per multos annos sobrie, pie ac juste vivens, et plebem erudiens ac formans in iis, quæ sunt fidei, pietatis ac morum peracto bono certamine, tandem feliciter in Domino quievit; idemque prestitit, quod ejus fratres, qui vitâ et morte sua diœcesim Remensem et Catalaunensem illustrarunt.

Officio ecclesiastico cujus tres Lectiones istud constituunt.

3 Nos beati Helani patroni nostri merita jam in tuto posita securi magnificemus, qui, gubernaculum fidei viriliter tenens, anchoram spei tranquilla in statione reposuit, et plenam cælestibus divitiis et æternis mercibus navem optato in littore collocavit, eumque imitari studeamus. *Hoc Vitæ* S. Helani *compendium, seculo, præterito, quantum opinor, e Flodoardo aliisque, uti ad marginem notatur, primum contextum, ad manum etiam habuit Colganus, partemque ex eodem in Appendicem, Vitæ S. Tressani ad* VII *Februarii diem a se subnexam, intulit; fuit autem, non quidem Vitæ, uti a Colgano vocatur, sed Lectionum titulo una cum aliis aliquot, quæ de aliis Sanctis sunt, Lectionibus apud Nicolaum Constant anno* 1612 *Remis parvo libello excusum. Et hæ quidem Lectiones tres sunt numero, uno singulæ e numeris ordinalibus* IV, V *et* VI *secundum locum, quem occupant, affectæ; quod cum ita sit, Officii ecclesiastici, quod de* S. Helano *recitandum fuerit, partem seu tres secundi Nocturni Lectiones constituunt, licet interim in excuso libello, qui eas complectitur, nec Officii de* S. Helano *recitandi, nec ecclesiæ, ad cujus usum dictæ Lectiones fuerint impressæ, mentio uspiam fiat. Atque ea de re minus adhuc dubi-* E *tandum idcirco est, quod Lectionibus sequens etiam, præmissa Antiphona,* Hic Vir despiciens mundum *etc, de* S. Helano *Oratio subdatur :* Intercessio nos, quæsumus, Domine, beati Helani confessoris tui commendet : ut, quod nostris meritis non valemus, ejus patrocinio assequamur. per

in aliqua diœcesis Remensis ecclesia colitur, Fastis sacris, qui hic

4 *At vero, cum in præfato, ut jam dixi, libello, qui Orationem hanc simul et tres de* S. Helano *Lectiones complectitur, ad cujus hæ ecclesiæ usum fuerint, nuspiam exprimatur, nihilne aliunde suppetit, quo determinari hæc utcumque queat? In Breviario Remensi, anno* 1630 *excuso, penesque nos exstante nec Officium de* S. Helano *recitandum, nec commemoratio de eo facienda proponitur; ut sane, quas memoratus libellus de* S. Helano *exhibet, Lectiones Oratioque, his subnexa, fuerint ad usum non quidem universæ diœcesis Remensis, sed particularis dumtaxat in hac sitæ ecclesiæ; hæc autem quænam sit, comperire hactenus haud quivi. Pro Remensi interim SS. Timothei et Apollinaris ecclesia, quod in hujus Martyrologio* Helanus *ex mox dicendis sit inscriptus, pronuntiare malim. Utut sit, quin* F *equidem Sanctus in aliqua diœcesis Remensis ecclesia Officio ecclesiastico colatur, dubitare non sinunt, quæ de libello, Remis anno* 1612 *excuso tresque de* Helano *Lectiones una cum Oratione et Antiphona complectente, dicta jam sunt. Nec dubitandum etiam reor, quin aliquo saltem Cælitum honore gaudeat Buxioli, diœcesis Remensis vico, qui, quemadmodum Castellanus adjecta ad Martyrologii Universalis a se contexti marginem Notula docet, modo* Biseuil *vocatur, nec alius esse videtur, quam vicus Bissueil, apud Bleavium in Geographica diœcesis Remensis Tabula Sparnacum inter et Catalaunum ad Matronam notatus. Ita autumo, quia* Helanus, *uti in jam dato Vitæ ejus Compendio traditur atque ab omnibus admittitur, Buxioli et vitam sancte egit et sepulturam præterea obtinuit, nec inde corpus ejus alio fuisse translatum invenio. Adhæc ibidem in Remensis SS. Timothei et Apolinaris monasterii Martyrologio apud Marlotum lib.* 2 *Hist. Metropolis Remensis cap.* XV *hodie hisce verbis annuntiatur:* Nonas

A Nonas Octobris in pago Remensi, vico, qui vocatur Buxiolus, depositio sancti Helani presbyteri et confessoris. *In eodem Martyrologio apud Sollerium in Usuardinis Auctariis* Elanius, *ac* Buxiosus *pro* Buxiolo *exhibetur; sed perperam sane. cum et in dato vitæ compendio et in omnibus fere monumentis aliis, in quibus vel Sanctus, vel vicus, in quo hic sancte vixit obiitque, memoratur,* Helanus *(adi num.* I*) et* Buxiolus *efferatur.*

recensentur, exstat insertus,

5 *Ac imprimis quidem Molanus, qui* S. Helanum *concinnato a se Martyrologio inseruit, his id verbis facit :* In pago Remensi, vico, qui vocatur Buxiolus, depositio sancti Helani presbyteri et confessoris. *A Molano quantum ad modum, quo Sancti simul et vici, quo is obiit, tumulumque nactus est, nomina exarant, minime abludunt, qui eum quoque hodie in Fastis sacris a se concinnatis celebrant, Constantinus Ghinius, Thomas Dempsterus et Andreas Saussayus; prior enim in Canonicorum Natalibus hodie* Helanum, *utut interim canonicis merito non accensendum, ita memorat :* In pago Rhemensi B S. Helani, presbyteri et confessoris. Hic, post laudabilem vitam in pace defunctus, in vico, qui Buxiolus dicitur, sepultus jacet; *secundus vero in Menologio Scotico id hunc in modum facit :* In pago Buxiolus depositio Helani presbyteri. *Quod porro ad tertium seu Andream Saussayum pertinet, his ille.* Helanum *paulo prolixiori elogio exornans, verbis utitur :* In pago Remensi, vico Buxiolo, depositio sancti Helani presbyteri et confessoris, qui, sæculi vanitatibus abjectis, spontanea sui ipsius abnegatione Christo se immolavit, in cujus assiduo famulatu editis copiosis animarum lucris et collectis immensis meritorum justitiæ manipulis, lætus ad repromissam perrexit beatitudinem. *Atque ita modo habemus, non tantum quod hic ostendendum erat, verum etiam Fastos aliquot sacros, quibus hodie Sancti nostri nomen exstat insertum. Hisce porro accedunt excusi duo, qui penes nos exstant, Sanctorum Hiberniæ et Scotiæ Catalogi, Ms. item, in quo* Emanus *pro* Helano *perperam scribitur, Florarium nostrum, Germanicum Walasseri Martyrologium, aliudque præterea Latinum, quod Galesinium habet auctorem, ac tandem etiam ipsum Romanum hodiernum, in quo hodie Sanctus iisdem fere, quibus id-* C *in jam laudato Galesinii Martyrologio fit, verbis annuntiatur. En illa :* In pago Rhemensi sancti Helani presbyteri.

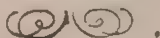
verosimillimeque seculo VI,

6 *Sed hæc de* S. Helani *cultu, recensioneque in Fastis sacris dixisse jam sufficiat, in tempus modo, quo circiter floruerit obieritque, inquiramus. Supra recitatum Vitæ* S. Helani *Compendium initio habet :* Clodoveo, rege Francorum, recenter ad fidem Christianam converso et baptizato, cum res ecclesiæ Gallicanæ imprimis regerentur a S. Remigio, archiepiscopo Remensi, ex Hibernia insula, quam Scotorum gens incolebat, . . . peregrinationis ob amorem Christi gratia septem fratres, eximia pietatis ac virtutum exemplaria, cum tribus sororibus suis divina inspiratione incitati venerunt in Franciam, nimirum Gibrianus, Helanus *etc. Cum de Clodoveo, qui, res Gallicanæ ecclesiæ potissimum administrante S. Remigio Remensi archiepiscopo, in Francia regnarit, sermo hic sit, indubie non alius, quam Clodovæus Francorum rex hujus nominis primus designatur; quod cum ita sit, nec ante seculi* V *finem, uti inter omnes convenit, Clodoveus I baptizatus fuerit, certe* S. Helanus *cum fratribus suis sororibusque non prius, quam cum jam seculum* V *prope esset elapsum, in Franciam seu Galliam venerit, nec verosimillime citius, quam cum jam seculum* VI *aliquot annis esset inceptum, vitam hanc mortalem cum immortali commutarit. Ne vero, quod laudatum vitæ Sancti Compendium antiquum, ut jam docui, non sit assignatum modo* Helani *in Campaniam adventui vitæque fini tempus in dubium forte quis revocet, aliunde id firmare adhuc lubet. Sanctorum Remigii Remensis archiepiscopi et Genebaldi Laudunensis episcopi coætaneum fuisse Sancti nostri fratrem germanum, nomine* Tresanum, *clare indicat apud nos ad* VII *Februarii diem hujus Vita, jam inde a seculo septimo, ut, Bollandum nostrum suspicatum esse, supra monui, conscripta.* E

AUCTORE C.B.

aliquod annis jam inchoato, ad Dominum migravit.

7 *Adhæc Sigebertus Gemblacensis ad annum 509 sic scribit :* Gibrianus Scotus, cum fratribus et sororibus in Gallia peregrinatus, urbem Remensem et vita et morte sua illustrat. *Miræus quidem verba hæc Sigeberti interpolatori adscribit; verum hunc, utut etiam Miræo præbuerimus assensum, non esse equidem quantum ad tempus, quo S. Gibrianum ejusque fratres ac sorores, ac proin Sanctum nostrum, floruisse notat, a veritate devium, palam est vel e sola mox laudata S. Tresani Vita, cui interim seu Sigebertus seu ejus interpolator pondus etiam qualecumque adjungit, uti et communis traditio, Lectioque, quam ad* VIII *Maii diem de* S. Helani *fratre Gibriano complectitur Remense anno* 1630 *excusum Breviarium. Atque e tempore, quo* S. Helanus *ejusque fratres ac sorores floruerunt, jam fluit, ut, quemadmodum ad* VII *Februarii diem Bollandus in Historico de S. Tresano,* S. Helani *fratre, Commentario num.* 6 *jam docuit, Incarnationis Dominicæ anno* 656 Helanum, *Tresanum, Germanum et Veranum in Franciam cum S. Eloquio venisse, examinanda hujus ad tertiam, qua colitur, Decembris diem Vita perperam tradat. Nec, quod hic adhuc dicendum restat, accuratiores sunt scriptores illi, qui* S. Helanum *ejusque fratres ac sorores, non ex Hibernia, quam Beda* Scotorum patriam *vocat, sed ex hodierna Scotia, quæ Britanniæ pars est, in Franciam venisse, notant. Quod ut verum esse, luculenter perspicias, adi, quæ apud nos de S. Gibriano,* Helani *fratre, tom.* 2 *Maii, pag.* 300, *num.* 3 *dicta sunt. Videri etiam eumdem in finem potest in Appendice, quam ad* VII *Februarii diem Vitæ S. Tresani subnexuit, Colganus, et Historiæ metropolis Remensis lib.* 2, *cap.* 15 *Marlotus, unice ibidem tractans de S. Gibriano ejusque fratribus et sororibus, ac proin etiam de* S. Helano, *de quo interim alia, quam quæ jam dicta sunt, commemoranda non habeo.* F

DE

AUCTORE J. B.

DE S. LEOPARDINO MON. MART.

ALBINIACI IN PAGO BORBONICO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti Martyris Acta : quo seculo vixerit.

Seculo VI vel VII. Variæ exstant

J*am pridem in Opere nostro Bollandus ad diem* XVII *Januarii, ubi de S. Sulpicio, cognomine* Pio, *Bituricensi in Gallia episcopo, geminam hujus Martyris Vitam promisit : ex quo loco geminam jam tum in Mss. nostris illius Vitam exstitisse intelligo; utramque anno* 1657 *Parisiis in lucem emisit Philippus Labbeus tomo* 2 *Biblio-* B *thecæ Mss. librorum a pag.* 415, *alteram quidem eamque prolixiorem, e codice Ms. Silviniacensis cœnobii, a Jacobo Sirmondo partim exscriptam, partim vero exscribi curatam : alteram vero, breviorem hac, ex veteri Ms. Lectionario abbatiæ S. Sulpitii Bituricensis, quod ipsi R. P. Bernardus Audebertus, ejusdem, ut scribit Labbeus, abbatiæ primum moderator, post vero S. Germani Prior, commodarat. Utramque, quo datam a Majoribus fidem liberemus, hic exhibebimus, licet neutra eam seu ab auctore, utrobique anonymo, seu ab antiquitate commendationem habeat, ut fidei indubiæ monumentis annumerari queat. De tertia sancti Martyris Vita, Rothomago a P. d'Ardes ad Majores nostros missa, quod prioribus recentior videatur, nihil hoc loco dico.*

sancti Martyris Vitæ,

3 *Ac primo quidem, quod ad prolixiorem* S. Leopardini *Vitam seu Passionem attinet, licet non sit, unde, quo tempore exarata fuerit, definiam, multis tamen ab obitu sancti Martyris non modo annis, sed et seculis scriptam fuisse, non uno ex capite videtur effici posse : nam primo, licet vox* Archiepiscopus, *a qua Vitæ prolixio-* C *ris auctor num.* 3. *adjectivum* Archiepiscopalis *derivat, jam inde a seculo* VI *usurpari subinde apud Francos cœperit; paucissimi tamen, ut scribit Mabillonius de Re diplomata lib.* 2, *cap.* 2, *num.* 13, *id sibi nominis tribuerunt ante seculi noni annum* 46, *quo jam dudum, ut infra videbimus,* S. Leopardinus *ad immortalem vitam migraverat. Dein idem auctor, cum num.* 5 *dixisset :* Verum etiam post comprobatam S. viri Leopardini stabilitatem, totum ipsum Vivaris fundum cum omni integritate eidem Beato tradidit et condonavit *(Ardeus, Vivariensis fundi,* S. Leopardino *donati, dominus)* sub testamento legum et chartarum sub principali stipulatione regum; *num.* 8 *iterum loquitur ad hunc modum :* Inter cætera enim illius prædicti Vivaris alodi prædia quidam bene erat amplitudinis campus, positus in Albinensi parochia, qui in proprios altaris usus S. Symphoriani devenerat antiquo legum sancitu; *quibus postremis verbis leges illas vocat* Antiquas, *non comparate ad Ardei, qui eas ipse obtinuerat in gratiam* S. Leopardini, *sed ad suam, qua scribebat, ætatem; nisi forte de diversis legibus agat.*

3 *Adhæc num. eodem de Blitildis, quæ* S. Leopardino *necem per suos intulit, obitu loquens, sic scribit :* Nam infructuosam ficulneam sicut maledixit Dominus, sic et hanc Blitildem *(maledixisse)* fertur; *quæ non ea, quæ vel sua memoria, vel paulo ante contigerunt, sed quæ olim accidisse acceperat, scribentis verba videntur. Denique idem auctor, nisi a* S. Leopardini *ætate remotior fuisset, non tam aperte, quod facere ipsum, infra fusius ostendam, secum ipse pugnaret, modo* S. Leopardinum *S. Porciano æqualem,* E *modo integro fere seculo juniorem aiens. In eumdem pariter incidit scopulum Vitæ brevioris concinnator, dum* S. Leopardinum *Sulpicio Pio, Bituricensi præsuli, simul et S. Porciano æqualem facit, ut pariter infra dicturi sumus. Ceterum Vita brevior non nisi merum prioris compendium videtur, recitantium divinum Officium commodo in pauciora stilo minus rudi contractum, additis admodum paucis, quæ, ut suo loco observabimus, ex Gregorio Turonensi de Vitis Patrum cap.* 5., *ubi de S. Portiano abbate agit, fere desumpta videntur; ut adeo Vita hæc brevior prolixiori antiquitate etiam cedat; quod ambas inter se conferenti manifestius fiet : utraque enim eumdem rerum ordinem servat; sed prolixior particularia rerum gestarum adjuncta et uberius et enucleatius pandit. Hæc de Actorum ætate et fide : accedo modo ad* S. Leopardini *ætatem et errorem utrique Vitæ, ut paulo ante dixi, communem.*

sed non admodum antiquæ,

4 *Vixit* S. Leopardinus, *floruitque tempore Clotarii, Francorum regis, ex Vita breviori num.* I. *Clotarii quidem non meminit Vita prolixior, sed* S. Leopardinum *floruisse, ait, sub Theoderico num.* 3. F *Æquales præterea ac familiares secundum utramque Vitam sancto Martyri fuere S. Porcianus, illius frater ; S. Sulpicius, Bituricensis episcopus, illius aliquando contubernalis et socius; Placidus aliquis; Ardeus, præcipuus illius fautor; Blitildis seu Bichildis denique, Ardei conjux, quæ eidem necem machinata est : ex his Placidus, Ardeus et Blitildis seu Bichildis aliunde, quod quidem sciam, ignoti, ac propterea ad statuendam* S. Leopardini *ætatem inepti sunt. Sed nec ex solo Clotarii et Theoderici regum ætate ad propositum nostrum quidquam certi statui potest : nam Clotario quidem hujus nominis I Francorum rege, regavit in Austrasia Theodericus ab anno* 511 *usque ad annum* 533 : *Clotario autem II Francorum rege, regnavit Theodericus alter in Burgundia ab anno* 596, *et in Austrasia ab anno* 612 *usque ad annum* 613 *ex Labbei Chronologia : ut ex sola Clotarii et Theoderici mentione, quos nullo charactere ab homonymis regibus Vitæ distinguunt, nescias, num sub prioribus, num sub posterioribus Clotario et Theoderico*

quæ, dum illum

AUCTORE J. B.

A *derico* S. Leopardinus *vixerit. At dubium videntur Acta tollere, dum Clotario et Theoderico regibus*, S. Leopardini *æqualibus, adjiciunt S. Portianum, fratrem* S. Leopardini *germanum.*

S. Portiani fratrem aiunt,

5 *Vix enim dubium videtur, quin per S. Portianum*, S. Leopardini *fratrem, idem intelligendus sit Portianus, de quo Gregorius Turonensis num.* 3 *laudatus. Hic Portianum suum ait ab ineunte ætate divino fuisse addictum obsequio, natum conditione servili, heri et difficilis et molesti servum, ac tandem in Arvernia monachum et abbatem, Theoderici regis tempore. Singula hæc in Portianum et* Leopardinum, *in hujus Actis memoratos, cadunt. Fratres fuisse, ac in Arvernia natos, utraque* S. Leopardini *Vita habet, prolixior sub finem num.* 1; *brevior statim in principio. A pueritia vero Dei se mancipasse obsequio utrumque fratrem, Vita prolixior num.* 2: *utrumque prædivitis cujusdam fuisse vernaculum,ac monasterium quoddam Arvernense identidem frequentare solitos, a cujus tandem abbate in monachorum numerum recepti fuerint, Vita brevior rursum tradit in principio. Denique et Portianum, ejusdem illius monasterii, in quo in* B *monachos attonsi primum fuerant, abbatem fuisse, Vita quidem prolixior sub obscure insinuat num.*4; *brevior autem diserte num.* 2; *quæ omnia singulaque, si cum iis, quæ de Portiano suo Gregorius Turonensis scribit, comparentur, in unum eumdemque Portianum apprime quadrabunt. Verum quidem est, Gregorium* S. Leopardini *non meminisse, nec ullo insinuasse modo, Portiano suo hujus nominis fratrem fuisse; at simul non obscure declarat, plura de Portiano suo dici potuisse, quam dixerit. Verba,quibus brevem de S.Portiano scriptionem claudit, hujusmodi sunt :* Hæc tantum de sancto viro cognovimus *(forte de rebus ejus gestis dumtaxat loquitur)* non dijudicantes alios, qui majora de eo cognoverunt, si voluerint aliqua in ejus laudem conscribere. *His adde, S. Portianum in Arvenia, a memorato diversum, hactenus ignotum esse; nec multum hærebis, opinor, quin utrobique eumdem, tum in* S. Leopardini *Vitis, tum a Gregorio Turonensi memorari, mecum sentias.*

videntur ejus ætatem affigere seculo VI :

6 *Porro Portianus, de quo Gregorius Turonensis, sub Theodorico vixit, non illo, qui eodem, quo Clotarius II, tempore regnavit; sed illo, qui tempore* C *Clotarii I fuit. Vixisse illum Theodorici tempore, diserte tradit Gregorius citatus his verbis :* His diebus Theodoricus, ingressus Arvernum terminum, omnia exterminabat, cuncta devastabat. Cumque in Arthonensis * vici pratis castra metasset, antedictus senex *(Portianus abbas)* ad occursum ejus properat, quasi pro populo rogaturus. *Hunc autem Theodoricum, jam regem, ut paulo infra Gregorius scribit, cum Clotario I Francis imperasse, ex ipso Gregorio sic ostenditur. Refert is Historiæ Frncorum lib.* 3 *cap.* 12 *et* 13, *Theodoricum vastatæ a se Arverniæ præfecisse Sigivaldum, eumdem scilicet, ad quem prius accessisse S. Portianum, scribit in Vitis Patrum, quam Theodoricum pro populo interpellaret: cap. vero* 23 *ejusdem lib.* 3 *Historiæ Francorum, seu Theodobertum seu Theudebertum habuisse successorem anno regni sui* 23, *quæ omnia in Theodericum, Clotario I æqualem, cadunt, non in alterum, Clotario, II æqualem, qui ab anno* 596 *usque ad annum* 613 *regnavit, habuitque filium successorem, nomine Sigebertum. Præterea Gregorius ad annum* 596 *vitam non protraxit; atque adeo de posteriori Theoderico intelligi non potest: prioris vero Theodorici in Arvernos memoratam expeditionem Cointius aliique illigant anno* 525; *unde, cum tunc Portianus, ex dictis* S. Leopardini *frater, jam senex ex Gregorio fuerit, dubitandum vix videtur, quin uterque frater seculo* VI, *aliquantum provecto, floruerit.*

* *alias Archonensis*

7 *Atque hæc quidem ex Actis* S. Leopardini *sua sponte fluere videntur hactenus, nisi novum lectori nodum objicerent, cum* S. Leopardinum *S. Sulpitio, Bituricensi episcopo, æqualem et contubernalem faciunt. Geminus Bituricensibus fuit hujus nominis sanctus episcopus, quorum senior, sub annum* 591 *defunctus, colitur* XXIX; *junior vero* XVII *Januarii, sub annum* 648 *defunctus, cognomento* Pius, *quem Clotarii II et Theoderici, Clotario II æqualis, tempore vixisse, liquet ex ejus Vita ab auctore coætaneo conscripta tom.* 2 *Januarii cap.* 2 *pag.* 168. *Sulpitio Pio, jam Bituricensi episcopo, aliquamdiu socium adhæsisse* S. Leopardinum, *conceptis terminis habet Vita prolixior num.* 3. *Brevior autem eumdem non obscure etiam indicat, dum num.* 1. *Sulpitium, Bituricensem episcopum, a cognomento illi proprio* Pium *patrem appellat, et uno cum* S. Leopardino *aliquamdiu versatum, ait, in Navensi, seu* E *S. Symphoriani cœnobio apud Bituriges, cujus Sulpitius Pius primus conditor audit: quibus stantibus* SS. Leopardinum *et Portianum, seculo* VII *floruisse, necesse est; cum tamen ex ante dictis S Portianus anno* 525 *aut certe annis aliquot serius, jam inde senilem attigisset ætatem; nec proinde verosimile sit, illum ad seculum* VII *pervenisse. Ex quibus quidem liquet, utraque Acta secum pugnare, quod supra monui, efficiturque præterea, aut* S. Leopardinum, *S. Portiani fratrem falso dici; aut seculo* VI. *sub Clotario I et Theoderico, Clodovei Magni filiis, non seculo* VII *sub Clotario II, Chilperici, et Theoderico, Childeberti filiis, floruisse: utrum e duobus præ altero eligendum sit, dispiciamus.*

seculo autem VII, *dum S. Sulpitio Pio æqualem faciunt :*

8 *Castellanus in Martyrologio Universali S. Portiani obitum anno* 540 *illigavit ad diem* XXIV *Novembris : at* S. Leopardino *ad diem* VII *Octobris late, non assignato ullo determinato anno, seculum* VII *in margine adscripsit. Non videtur itaque* S. Leopardinum *pro S. Portiani fratre agnovisse; at contra censuisse, vixisse illum tempore S. Sulpitii Pii, Bituricensis episcopi : ut ex illius mente* S. Leopardini *Acta deserenda videantur, cum* S. F Leopardinum *S. Portiani fratrem faciunt; admittenda autem, dum illum S. Sulpitio Pio, Bituricensi episcopo, æqualem faciunt. Ejusdem opinionis, etsi id non aperte edicat, forte et Mabillonius fuit : etenim in Annalibus Benedictinis ad annum* 542 *num.* 34 *rerum a S. Porciano gestarum ex Gregorio Turonensi meminit; verum de* S. Leopardini *rebus gestis ne verbo quidem; quamquam ad annum* 1040 *num.* 24 *de* S. Leopardino, *cujus tunc exuviæ relevatæ ab Aymone Bituricensi episcopo fuere, et de Vivariensi monasterio, quod eumdem Martyrem conditorem habuit, non tacuerit. At Cointius in Annalibus tum ad annum* 508 *num.* 28, *tum ad annum* 525 *num.* 18 *fratres censuit, e quibus saltem Portianum, quem in senili ætate mortuum esse, ex Gregorio Turonensi liquet, ad annum usque* 525, *cui Theoderici, Clodovei filii, in rebelles Arvernos expeditionem illigat, in vivis fuisse superstitem, contendit. Labbeus quoque tom.* 2 *Bibliothecæ librorum Mss. pag.* 371, *et rursum pag.* 425 S. Leopardinum *ad Sulpitii Pii ætatem, sive ad annum*

unde alii putant vixisse Leopardinum seculo VII, *alii* VI.

AUCTORE J. B.

annum Christi circiter 630 *ex rerum chronologicarum tractandarum imperitia fuisse detrusum, affirmat.*

Verosimilius videtur,

9 *Neque vero abs re ita sentire videntur, quos proxime laudavi, auctores: quamquam enim Portianum et* Leopardinum *fratres fuisse, monumenta indubia fidem haud faciant, non est tamen, quod fraternæ eorum necessitudini ex iisdem opponas: aliunde vero satis ex Gregorio Turonensi certum apparet, S. Portianum seculo potius sexto, quam* VII *senio gravem obiisse: atque adeo* S. Leopardini, *qui forte ante Portianum vita excessit, et hujus secundum utraque Acta frater fuit, ad seculum* VII, *ad annum circiter* 30 *jam provectum, obitum, spectatis iisdem Actis, differri non posse: quod si eadem Acta* S. Leopardinum *Sulpitio Pio, atque adeo Clotario II, et Theoderico, Childeberti filio, æqualem præterea faciant, hic potius illa, quam dum SS. Portianum et* Leopardinum *fratres aiunt, a vero aberrare non una de causa existimo: prima est, quod Sulpitius Pius ceteros plerosque illorum temporum Bituricenses episcopos sanctitate et nominis* B *celebritate longe superarit: fieri vero non raro soleat, ut multa viris maxime celebribus ex mera conjectura et falso sæpe ii scriptores tribuant, qui res longe a se distantes, et quidem e vulgi sæpe traditione, vetustate corrupta, litteris mandant.*

Vitarum auctores pro Simplicio

10 *Fieri itaque facile potuit, ut alium Bituricensem episcopum adierit* S Leopardinus; *qui quidem episcopus Bituricensis sub* Leopardini *ætatem Arvernis probe fuerit cognitus, sed temporum lapsu, ut fit, cœperit primum quidem ignorari, ac tandem Sulpicius Pius dici, ut ex mox dicendis confirmabitur amplius. Verum, inquies, si id ita se habet, cedo, quis fuerit Bituricensis præsul, cui* S. Leopardinus *annis aliquot cohabitasse fertur. Num forte Sulpicius I? Minime vero: hunc enim non nisi ab anno* 584 *Bituricenses infulas gestasse, ostenditur apud nos tom.* 2 *Januarii pag.* 967 *et seq. Cointius Sulpitio Simplicium substituendum putat; cui favet affinitas nominum, qua non raro fit, ut, quod huic adscribendum erat, adscribatur alteri, diversorumque hominum facta, cujus rei passim obvia exempla sunt, confundantur. Favet et ratio temporis:* C *Simplicii enim in Bituricensem episcopum electionem sub annum* 427 *factam esse, probant Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 2. *col.* 10. *qui et Cointio adstipulantes addunt;* Tempore S. Simplicii floruit in Bituricensi pago S. Leopardinus, S. Portiani frater, qui pro martyre habetur. *At quisquis tandem fuerit Bituricensis episcopus,* Leopardini *familiaris, en rationem alteram, cur Acta, id de Sulpitio Pio affirmantia, a vero aberrare existimem, et ipsammet fortassis erroris originem.*

substituisse Sulpicium,

11 *In Bituricensi suburbio Ordinis Benedictini monasterium est,* Navense *ob locum inter duos amnes (Evram et Avaricum, vulgo* l'Evre *et* l'Auron) *situm et navium stationi opportunum, olim dictum, nunc vero* S. Sulpitii. *Conditum id ferunt Clotarii II tempore, cujus primus fundator et abbas fuisse creditur Sulpitius Pius. Condidit item monasterium Vivariense in Claromontanæ et Bituricensis diœcesium confiniis* S.Leopardinus. *Porro Vivariense Navensi a multis jam retro seculis subjectum fuit, ut ex instrumento Archembaldi, Borbonensium principis, infra plenius exhibendo, et a Mabillonio tom.* 4 *Annalium ad annum* 1040 *num.* 24 *relato, liquet, ubi inter cetera hæc leguntur:* Quibus omnibus congregatis, Aymo archiepiscopus *(Bituricensis)* intimavit, qualiter Ardeus, vir nobilissimus, jussu et laude Theodorici regis, omne alodum Vivaris, quod sui juris erat, beato donavit Leopardino, et sancto Sulpicio, et monachis ei servientibus. *Autumarunt hujus instrumenti auctores,* S. Leopardini *monasterium ab ipso sui exordio Navensi monasterio fuisse subjectum. Eadem verosimiliter opinio fuerit iis, qui* S. Leopardini *Acta litteris consignarunt; indeque concluserint, eodem circiter tempore conditum fuisse utrumque monasterium, quorum alterum S. Sulpitium, alterum vero* S. Leopardinum *conditorem habebat; et proin utrumque Sanctum simul aliquando vixisse. Sed quid ni Vivariense monasterium subjici Navensi aliquando potuit, etsi secundo primum integro fere seculo prius exstitisset? Seculum* XI *ab ætate* S. Leopardini, *concesso etiam, illum seculo* VII *floruisse, nimis remotum est, ut citati instrumenti auctores fidem hac in re mereantur indubiam.* D

et reges cognomines confudisse,

12 *Tertia denique ratio, ob quam Actorum* S. Leopardini *auctores potius, cum* S. Leopardinum *ad Sulpitii II seu Pii, Bituricensis episcopi, tempora, quam cum SS. Portianum et* Leopardinum *fratres germanos faciunt, a vero aberrasse existimo, in eo sita est, quod e chronologiæ imperitia Clotarium II cum Clotario I; Theodericum item, Childeberti filium et Burgundiæ regem, cum Theoderico, Clodovei filio, et Austrasiæ rege verosimilius confuderint. Quam in opinionem vel ideo inducor maxime, quod in hunc errorem plures alios videam incidisse. Ambiliaci in diœcesi Bituricensi die* XXV *Octobris colitur S. Dulcardus, ut habet in Martyrologio Universali Castellanus ad illum diem, annum illi in margine assignans* 463. *S. Dulcardi Actis hoc exordium est apud Labbeum tom.* 2 *Bibliothecæ Mss. librorum pag.* 370: Tempore Clotharii Francorum regis (quem plerique falso atque imperite II seu juniorem, *inquit Labbeus,* interpretantur) effulsit confessor memorabilis Dulcardus etc.: *sub vitæ exitum a S. Avito abbate (Miciacensi nimirum, anno* 521 *S. Maximino I suffecto, ut scribunt auctores Galliæ Christianæ auctæ tom.* 8 *col.* 1528*) visitatus, ut eadem Acta habent apud Labbeum citatum: quem tamen iidem Galliæ Christianæ scriptores tom.* 2. *col.* 121 *ad Sulpitii II Bituricensis episcopi tempora retraxerunt his verbis:* Sub S. Sulpitio *(utique secundo, de quo proxime egerant)* vixit quoque S. Dulcardus, qui degebat in Ambiliaco monasterio. E F

quod et alias factum fuisse,

13 *Labbeus, postquam in Annotatis ad Elogium S. Dulcardi, hujus obitum ad Sulpitii Pii tempora a Claudio Roberto perperam fuisse revocatum, monuit; ita pergit:* Eodem quoque errore delusi, sanctos Eusitium, Leopardinum et quosdam alios ad inferiora ejusdem Sulpitii tempora demiserunt. *Geminus seculo* VI *Childebertus fuit: alter Clodovei Magni filius, cujus soror Amalarico Hispaniæ regi nupsit ex Gregorio Turonensi lib.* 3 *Historia Francorum cap.* I. *Childebertus hic moto in Hispaniam ob sororem Crotechildem ab illo male habitam exercitu, Amalaricum per suos vita exuit ex eodem Gregorio cap.* 10, *regnavitque secundum Labbeum ab anno* 511 *usque ad annum* 558 *vel sequentem. Childebertus alter, Sigeberti Austrasiæ regis, et Brunechildis filius, paternum regnum adeptus est anno* 575, *quem pariter exercitum in Hispaniam*

A *am misisse, scribit Gregorius citatus lib.* 6 *cap.* 42 *: obiit vero* 596, *qui quamquam ad Sulpitii Pii episcopatum, anno* 624 *cœptum, non pervenit, illius tamen æqualis fuit. Porro cum ad Eusitium, in Bituricensi pago morantem, Childebertus in Hispaniam cum exercitu abiens accessisse legatur apud Gregorium Turonensem lib. de Gloria Confessorum cap.* 82 ; *quod de Childeberto I dictum fuit, de Childeberto II interpretati fuerint, quos Labbeus arguit verbis supra citatis, errore plane simili, quo in Actis* S. Leopardini *Clotarii et Theoderici inter se confusi sunt.*

ostenditur :

14 *Colitur hic S. Eusitius die* XXVII *Novembris : at error iterum plane similis, quo Clotarius et Theodoricus seniores cum junioribus confusi fuerunt, observatus est in Commentario ad Vitam S. Fidoli, Trecis quidem in Campania Gallicana die* XVI *Maii annuntiati, sed patria Arvernensis tom.* III *Maii pag.* 588, *ubi de Actis quibusdam S. Fidoli, et retracta perperam ad seculum* VII *S. Fidoli ætate hæc legere est :* Alia Acta sunt aliquot seculis elapsis conscripta, ab homine non satis gnaro antiquitatis..... Non desunt etiam menda, quæ confirmat ex Gestis B Francorum : in quibus Theoderici regis Burgundionum, ab avia Brunechilde incitati, bellum contra Clotarium II regem narratur cap. 37, et continuo captivitatem S. Fidoli ad dicta tempora retulit : sed mox suam inscitiam manifestavit, dum S. Cemelianum, S. Lupi successorem, asserit tunc fuisse episcopum Trecensem; qui fere integro seculo citius floruit, et interfuit concilio Aurelianensi, anno Christi 508 aut sequenti habito. Auctor prioris Vitæ, quæ videtur ante dicti Theodorici regis Burgundionum tempora fuisse scripta, solum sub Theodorico rege captivum abductum tradit, quod anno DVII factum fuisse arbitramur. " Tunc " enim, ut scribit Gregorius Turonensis lib. 2 Historiæ Francorum cap. 37 " occiso Alarico maximus " Arvernorum populus et primi ex senatoribus " corruerunt, et Chlodoveus filium suum ad Arver- " nos dixerit : qui abiens urbes illas a finibus Go- " thorum usque Burgundionum terminum pa- " tris sui ditionibus subjugavit. " *Quemadmodum itaque horum Actorum scriptor ex antiquitatis inscitia Clotarios et Theodoricos confudit, et S. Fidolum ad aliud seculum distraxit, ita et auctor* C *Vitæ* S. Leopardini *ex eodem capite eosdem reges quoque confudit, et S. Portianum cum fratre* Leopardino *seculo fere serius, quam par erat, vixisse verosimilius statuit.*

atque adeo, quidquid hic in contrarium offertur,

15 *Acta* S. Leopardini, *ex Mss. Abbatiæ S. Illidii Claramontani exscripta et ad nos a D. Geroult, Abbatiæ S. Sulpicii Bituricensis alumno, transmissa, Annotationem in illa adnexam habent ad calcem, ex Chronico seu Historia ejusdem abbatiæ petitam, qua* S. Leopardinum *S. Portiani fratrem non fuisse ; sed in abbatia, cui S. Portianus præfuit, monasticæ vitæ rudimenta hausisse, et ad S. Sulpicii tempora pervenisse, contenditur his potissimum de causis : quo Gregorius Turonensis, sub annum* 594 *defunctus, nusquam* S. Leopardini *nec ibi quidem, ubi de S. Portiano agit, meminerit, non neglecturus tamen alioquin Popularem suum : quod ab omni ævo indubitatum sit,* Leopardinum *in virtute et vita monastica in Navensi seu Bituricensi S. Sulpicii monasterio institutum fuisse a S. Sulpicio : denique quod ab omni pariter ævo Vivariense* S. Leopardini *monasterium Navensis directioni subjacuerat. Sed Gregorius nec omnia de Portiano scripsit, quæ de illo scribi potuerant, ut ex ejus verbis, num.* 5 *recitatis colligi videtur posse, nec de omnibus omnino Arverniæ Sanctis scripsit, alias enim nec S. Fidolum, de quo num.* 14, *silentio involvisset : ab omni autem ævo indubitatum fuisse, tum* S. Leopardinum *a Sulpitio, nimirum II, monasticæ vitæ præceptis fuisse imbutum, tum Vivariense monasterium Navensi perpetuo et ab ipso sui exordio subjacuisse, ut amplius ambigendum non esset, quæ memoratæ Annotationis conclusio est, indubitatis, antiquioribusque forte, quam Chronici S. Sulpitii Bituricensis, cujus ignoramus ætatem, aut diplomatis, seculo dumtaxat* XI *conscripti, probandum erat testimoniis. Quod autem laudatum diploma attinet, vide, quæ infra num.* 33 *et seq. dicentur.*

seculo potius VI *Leopardini ætas affigenda videtur.*

16 *Unde quidem inter annum* 511 *et* 533, *quibus Theoderici I regnum circumscribitur, vixisse mihi* S. Leopardinus *videtur : at nihil in promptu est, unde annum, quo aut natus, aut denatus sit, accurate definiam. S. Portianus Benedictinorum Kalendariis inscribi solet; uti apud Wionem, Menardum et Bucelinum ad diem* XXIV E *Novembris videre est : illum Mabillonius inter prætermissos Seculo* I *Benedictino præfixos retulit : at cum S. Maurus non nisi sub annum* 543 *in Gallias venerit, S. vero Portianus abbas jam senex fuisse videatur ab anno* 525 *ex dictis num.* 6, *Benedictinum institutum minime secutus videtur, nec proin* S. Leopardinus, *qui an senium attigerit, ac Portiano superstes fuerit, necne, certo non scitur,* S. Leopardini *quidem, velut sui Ordinis non meminit Mabillonius : Bucelinus tamen movere aliquid, ut Portianum suis adscribat, videtur velle ex eo, quod, ut Gregorius Turonensis scribit, oblatum sibi extra refectionis tempus a Sigivaldo potum, sumere noluerit, ex præscripto* nimirum, *ut addit Bucelinus,* sanctissimæ Regulæ ; *sed ut fidem sibi faceret, addere et probare debuisset, id ex solius Benedictinæ Regulæ præscripto, nec ex privata pietate, qua sibi ipse potum sumere vetuerit ante solitas preces Deo persolutas, id abs illo fieri potuisse.*

§ II. Sancti Martyris genus, gesta, martyrium et cultus sacer. F

Natus servili genere,

S*anctum* Leopardinum *divina bonitas non modo servili conditione exemit, et in libertatem filiorum Dei, quæ vera libertas est, asseruit, verum etiam ad beatam et immortalem Sanctorum suorum gloriam evehere voluit. Natum enim servili in Arvernia genere fuisse, utraque illius apud Labbeum Vita perhibet, uti et illius apographa, quæ inter Mss. nostra servantur, et supra memorata jam sunt. Arvernia, Galliæ provincia est, quæ Foresiis ab Ortu, Velauno et Gevaudano a Meridie, a Septemtrione Borbonensi tractu, et Lemovicensi et Petrocoriensi ab Occasu cingitur; in Superiorem et Inferiorem (Limaniam vulgo appellant) divisa: in hac, qua Borboniensi provinciæ confinis est, S. Porciani oppidum occurrit ad Sicaulam fluvium, in cujus vicinia natus videtur* S. Leopardinus : *illic enim* S. Leopardini *ætate Mirandense cœnobium erat, quod deinde a S. Porciano, uti et ipsum oppidum cognomine, nomen invenit : quippe ad cujus abbatem,* S. Leopardinum

AUCTORE J. B.

pardinum, *heri sui molestiis vexatum, continuo confugisse, ejusdem Acta perhibent. Prædicti S. Porciani frater, si Actis standum,* S. Leopardinus *fuit, verum cum eadem* S. Leopardini *Acta, hunc S. Sulpitio Pio Bituricensi episcopo æqualem etiam, haud satis constanter, ut superiori § ostensum est, faciant; nec omnino liqueat, qua narrationis parte error cubet; nec certum esse potest, S. Porcianum et* Leopardinum *fratres fuisse, quamquam hoc ex dictis præ altero verosimilius videri possit.*

et heri difficilis servus

18 *Utut res sese habeat, ita equidem* S. Leopardini *junior ætas ab ejus biographis describitur, ut iis plane congruant, quæ de S. Porciani juniori ætate cap. 5 lib. de Vitis Patrum Gregorius Turonensis scribit. Refert ille de S. Porciano, genus illi fuisse servile, herum quoque difficilem ac molestum, studium serviendi Deo ab ineunte ætate perpetuum, quæ fere omnia* S. Leopardino *pariter ejusdem biographi uno ore adscribunt, diserte vero biographus brevior num.* 1 *his verbis :* Huic (S. Leopardino) extitit frater germanus sanctus Portianus, quos prædives quidam B tanquam vernaculos possidebat. Ii cum vicinum quoddam monasterium identidem frequentarent, concepto altioris vitæ proposito, attonsi in monachos ab abbate recepti sunt. *Diserte item auctor Ms., a P. d'Ardes Rothomago ad Majores nostros transmissi, qui et modum occcasionemque, quibus sancti Fratres in monachos attonsi fuerunt, dilucidius explicat : sed cum ea, quæ de illis hoc loco narrat, ex Gregorio Turonensi deprompserit, hunc potius loquentem audiamus. Sic ille de Portiano :* Beatissimus igitur Portianus ab ineunte ætate Deum quærere cœli semper, etiam inter terrena servitia, conabatur.

monachus adscribitur

19 Sic enim servus fertur fuisse cujusdam barbari *(id est,* Franci, *interprete Ruinartio)* isque cum plerumque ad monasterium confugeret, ut eum domino suo abbas redderet excusatum, ad extremum fugiens, dominus ejus de vestigio sequitur, et abbatem calumniari cœpit, reputans, quod ipse eum seduceret, ne sibi suus famulus deserviret. Cumque de consuetudine, ut eum redderet, calumniando abbatem insisteret, dicit abbas Portiano : Quid vis, ut faciam? Et ille : Redde, inquit, me excusatum. C Cumque excusatus redditus fuisset, et dominus ejus reducere domum vellet, ita cæcatus est, ut nihil penitus posset agnoscere Cernens autem se gravibus doloribus affici; abbatem vocat dicens : Supplica, quæso, pro me Dominum, et accipe hunc servum ad ejus cultum; forsitan promerebor recipere lumen amissum. Tunc abbas vocatum Beatum ait : Impone, quæso, manus tuas super oculos ejus. Cumque ille refutaret, tandem abbatis devictus precibus, super oculos Domini sui signum beatæ Crucis imposuit : statimque, disrupta caligine, et sedato dolore, pristinæ redditus est sanitati. At vero exin B. Portianus, clericus factus, tanto virtutis cumulo est prælatus, ut, decedente abbate, ipse succederet. *Hæc Gregorius de solo Portiano, e servo in monachum recepto, ne minima quidem de* S. Leopardino *mentione injecta : fueritne* S. Leopardinus *Portiani in his rebus comes simul et particeps, quod citati Ms. auctor ait, dubium omnino atque incertum, non modo ob dubium fraternæ inter utrumque Sanctum necessitudinis vinculum, verum etiam, quod, illo concesso, fratrem suum imitari postmodum potuerit, ac ab* D *hero, jam ob receptum oculorum usum mitigato, ingrediendi monasterium facultatem impetrare.*

in Mirandensi, nunc S. Portiani, cœnobio

20 *Gregorius neque monasterium, in quo monachum profiteri Portianus, forte cum* Leopardino *fratre, cœpit, neque abbatem, qui utrumque forte suis adscripserit, nominatim expressit : verum, quod ad monasterium spectat, cum S. Portianum, in eodem monasterio, abbate, qui illum receperat, mortuo, ad abbatis munus ob virtutum præstantiam electum fuisse, verbis supra adductis innuat, dubium non videtur, quin id Mirandense fuerit,* S. Portiani *postea dictum ;* quod opido circumjacenti, *ut Ruinartius in hunc Gregorii locum annotat,* nomen dedit, in Avernorum finibus versus Burbonenses etiam nunc subsistit, amisso ab annis DCCC abbatiæ titulo, in prioratum redactum, et monasterio Trenorchiensi subjectum. Trenorchiensibus monachis anno MDCXXVII sæculari toga donatis, monasterium S. Porciani sub regulari ordine permansit, quod anno MDCXLV congregationis S. Mauri monachis reformandum commissum est. *Transtulit ad S. Philiberti monachos S. Portiani monasterium seculo nono Carolus Calvus, ut liquet* E *ex instrumento anni* 875 *inter Monumenta Historiæ Trenorchiensis, auctore Petro Juenino pag.* 93, *ubi inter ceteras abbatiæ illius possessiones numeratur cella S. Portiani in hunc modum :* Et in comitatu Alvernico cellam S. Portiani, cum omnibus appendiciis suis, quæ ipse *(Carolus Calvus)* solita pietate, causa confugii, monachis sanctæ et intemeratæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Filiberti, inclyti confessoris, ob vitandam Marchomannicam severitatem contulerat, *anno, ut scribit Jueninus,* 871.

forte ab abbate Protasio.

21 *Quod autem ad abbatem, qui utrumque Sanctum, vel certe Portianum monachorum numero adscripserit, attinet, sunt, qui putent, ut tradunt Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* 2, *col.* 372, *dictum fuisse Protasium ; eum, ni fallor, quem S. Portianum salutaribus adversus dæmonis, illum sub visibili forma adorti, insidias ac præstigias monitis muniisse, Gregorius Turonensis narrat in ejusdem S. Portiani Vita, quem et inter Sanctos, quorum nescitur natalis aut cultus dies, retulit Castellanus in Martyrologio Universali pag.* 885. *Verba Gregorii sunt :* Idque *(dæmonis adversus S. Portianum fallacia)* statim re- F velatum est beato Protasio, qui tunc apud Canbidobrense monasterium habetur reclusus. *Canbidobrense monasterium idem, quod Mirandense, S. Portiani monasterium post appellatum, credidit Sirmondus; quo posito, verosimile esset, B. Protasium, deposita abbatiæ sarcina, S. Portiano, tunc abbati, salutaria ista monita suggessisse : verum neque S. Portiano, jam abbati, ista contigisse, Gregorius scribit, nec vivo, sed mortuo abbati, qui monachis illum adscripserat, successisse videtur tradere verbis num.* 19 *citatis. Porro nec idem fuit Canbidobrense, quod Mirandense monasterium, ut ipsa Gregorii verba videntur innuere, ita de illo loquentia, ut altero ab alterum dissitum fuisse videatur : nec enim alioquin revelatione, ut, quid S. Portiano contigisset, resciret Protasius, opus fuisse videtur : Canbidobrense monasterium idem fuisse Ruinartius putat, qui prioratus, dictus hodie vulgo* Combronde, *Menatensi monasterio Ordinis S. Benedicti subjectus, qui octo circiter leucis ab oppido et monasterio S. Portiani distat : ut adeo abbatis Mirandensis, a quo S. Portianus, uti et forte* S. Leopardinus *in monachos*

AUCTORE J. B.

A *nachos recepti fuerint, in ambiguo nomen maneat.*

E Mirandensi cœnobio

22 *S. Portianum, monachis in Mirandensi monasterio adscriptum, eximia virtutis laude fulsisse, testem habemus Gregorium Turonensem: idem de* S. Leopardino *tradunt Vitæ ipsius Mss. singula, passim quidem paucis, at paula pluribus Ms. Rothomagense cap. 2. cujus, quod singularia nonnulla contineant, huc verba transcribo :* Libertate suscepta, *inquit illius Ms. auctor,* novitiis adscribuntur : quanta animi contentione in id, quod optimum est, incubuerint, quam, serio ad virtutem animum appulerint, quam denique omnibus se probaverint, vel hinc scias, quod statim post eorum professionem, abbate mortuo, nullus repertus sit dignior, qui succederet, quam frater Portianus. Qui suscepta mandræ *(seu monasterii)* administratione, omnium in se animos oculosque convertit mirabili quadam sanctitatis gloria. Confluebant ad eum undique, quos infirma quælibet valetudo tentabat, spe recuperandæ salutis; neque spem fallebat eventus. Verumtamen ne redditæ sanitatis existimationem subiret ; totam hujus rei laudem in B Leopardinum fratrem suum refundebat ; propterea, quod eum socium adhibebat ad preces *(quas)* pro infirmis fundebat. Leopardinus vero nequaquam sublimius de se sentiens curationes omnes fratris sui meritis ascribebat *En S. Portianum non modo virtutis laude celebrem, sed etiam prodigiosarum curationum, de quibus tamen Gregorius silet, gloria ; en ejusdem gloriæ participem* S. Leopardinum *; quia de re omnino tacent Mss. cetera vetustiora. Merito itaque verendum est, ne hæc pro arbitrio a recentiori Rotomagensis Ms. auctore excogitata sint atque asserta.*

S. Sulpitium, Bituricensem episcopum, adit,

23 *Idem porro sic pergit :* Qui quidem *(S. Leopardinus)* sui sollicitus, ne importunus cenodoxiæ *(inanis gloriæ)* telis pateret diutius, hominum vitare conspectum decrevit, atque ne quid temere aggrederetur, B. Sulpitium, cujus fama sanctitatis longe lateque dimanarat, consulere. Re itaque cum fratre suo communicata, Biturigas venit, causamque peregrinationis sancto præsuli aperuit. S. Leopardinum, *postquam tempore aliquanto cum fratre versatus in monasterio fuerat, bona ejusdem, jam tunc forte abbatis, venia, Bi*C *turigas ad S. Sulpitium abiisse, habent etiam vel innuunt Mss. cælera : at discessus hujus causam fuisse, ne ex prodigiosis curationibus, quæ suis, et fratris sui precibus frequenter accidebant, inanis sibi gloria obreperet, nusquam in illis legitur : imo Vita brevior* S. Leopardinum *Bituricensem episcopum adiisse ait,* amplioris rei *(seu majoris perfectionis)* spe evocatum. *Hæc itaque, etsi non falso fortasse asserta, finem tamen auctoritatemque non habent. Adieritne vero* S. Leopardinus *S. Sulpitium, cognomine Pium, licet in id consentiant Mss., quæ penes nos sunt, singula, pariter incertum est, quin et illa secum hac in re pugnare, ostensum est § superiore, ut adeo ibidem dicta hic repetere non sit necesse.*

a quo dein discedens

24 S. Leopardinum *apud Bituricensem episcopum, sive S. Simplicius, sive S. Sulpitius is fuerit, seu quivis alius, jam aliquamdiu (nec enim commorationis Bituricensis durationem Acta exprimunt) versatum ac omni virtutum genere probe instructum, solitariæ vitæ desiderium cepit : sic tamen, ut nusquam, nisi intra diœcesis Bituricensis terminos, sedem figure ac vitæ reliquum transigere ratum haberet : sancto Viri voto obsecundans episcopus facultatem illi fecit, quo vellet, abeundi, ac impertita benedictione eum dimisit. Ita fere Acta* S. Leepardini *prolixiora : sed breviora, et Ms. Rotomagense addunt, S. Sulpitium abeunti* Leopardino *non modo propositi sui felicem exitum, sed et martyrium prædixisse, quæ magis ex auctorum mente et opinione, quam ex probatis monumentis, certisve auctoribus dicta, existimo. Digressus a S. Sulpitio (ut quidem Acta loquuntur) fratrem Portianum revisit, ac propositi sui certiorem fecit. Probavit illud quidem Portianus, sed id sibi concedi postulavit, ut ne nimium a sese abscederet. Placuit* Leopardino *fraterna petitio : quapropter Albiniaci sedem figere statuit : est autem Albiniacum, Gallice* Aubigny, *vicus in Borboniensi pago sub diœcesi Bituricensi in hujus et Claramontanæ diœcesium confiniis situs.*

Vivariense Ardei munificentia cœnobium condit :

25 *Erat Albiniacensi vico fundus quidam,* Vivaris *dictus, in eoque conditum S. Symphoriano oratorium : locum hunc* S. Leopardinus *solitariæ illic degendæ vitæ non ineptum ratus, illius dominum, nomine Ardeum, precatus est, ut solitas in eo oratorio laudes Deo persolvere sibi liceret ; quod illi non modo libens annuit Ardeus,* E *sed et oratorium S. Symphoriani, fundumque Vivariensem donavit, ut fusius in Actis videre est. Bituricensi episcopo (Sulpitio Pio, ut aiunt Acta, sed forte Simplicio, aut alteri cuicumque)* S. Leopardinus *sibi donata subjecit, eoque in loco cellam ædificavit, quæ, aucto sociorum ejus numero in monasterium evasit, quod Novensi seu S. Sulpitii Bituricensis Ordinis Benedictini abbatiæ subjectum jam olim fuit ; sed quo primum tempore id factum sit, plane incertum : forte enim post* S. Leopardini *tempora Navensi cœnobio principis alicujus in S. Sulpitii monachos favore subjectum fuerit; etsi a seculo* XI *creditum fuerit, S. Sulpitio Pio ab origine sua fuisse subjectum ; quod jam tum subjectionis illius exordium ignoraretur. Utut siti cœnobii Vivariensis e Mabillonio ad annum* 1010 *num.* 24 *brevem hanc accipe notitiam :* Hæc cella S. Leopardini, *inquit,* sita duabus leucis a Borbone Archembaldi *(Gallis Bourbon l'Archemhauld)* hactenus sancto Sulpitio *(Bituricensi)* subjacet, sancto Symphoriano primitus, dein etiam sancto Leopardino sacra.

virtuti hic et rebus suis incumbit ;

26 *De rebus a* S. Leopardino *in Vivariensi suo monasterio gestis Vitæ ejus scriptores pauca memorarunt ; quamquam minime sit ambigendum, quin, qui a teneris unguiculis virtuti se divinoque obsequio dederat, eumdem quoque per omnem ætatem justitiæ pietatisque callem constantissime triverit : hinc inde tamen in Actis ejus nonnulla occurrunt, unde sancti Viri ecclesiæ S. Symphoriani, cujus administrationem curamque susceperat, jura tuendi non segnis ardor; eximia pietas, qua rebus divinis operari quotidie solemne illi erat ; insignis; qua in proximum erat, charitas, et ingens pro Dei causa patiendi desiderium commendentur ; ut ejus Acta pervolventi manifestum fiet. Nullus etiam dubito, quin plura, eaque præclara de* S. Leopardino *dici scribique potuerint, modo nactus fuisset scriptores ætati suæ propiores, nec temporis diuturnitas gestis ejus tenebras offudisset. Sed hæc obiter dixisse sufficiat, et ad martyrium ejus, quod tamen accurate satis descriptum, properemus, unde summa tantum capita delibabimus, lectori reliqua in ejus Actis infra excudendis legenda relicturi.*

27 *Vivariensem*

AUCTORE J. B. *sed Blitildis Ardei uxoris jussu*

27 *Vivariensem fundum, sibi ab Ardeo liberaliter pieque donatum, pro viribus* S. Leopardinus *excolebat, ut inde S. Symphoriani oratorio, sibi, suisque necessaria compararet : et vero labori par fructus respondebat. At idem fundus, qui sancto Viro victum suppeditabat, quodammodo conscivit et mortem. Ægre nimirum tulerat Blitildis seu Bichildis, Ardei conjux, mariti in* S. Leopardinum *munificentiam : quare invidiæ stimulis acta, in agrum quemdam, ecclesiæ S. Symphoriani altari addictum, inscio vel forte peregre versante Ardeo, avara mulier violentas manus injecit : monita identidem ab illum repetente* Leopardino, *ne aliena diutius retineret, neve S. Symphoriani in se vindictam provocaret, scelus non emendavit, sed scelere auxit atrociore : quippe, concepto* S. Leopardinum *e medio tollendi proposito, Placidum quemdam, quem Vir sanctus alebat in monasterio (hoc enim illum sensu* S. Leopardini nutritium *in Actis dictum reor) ac familiarem habebat, primo corrumpit ; a quo aliquando edocta,* S. Leopardinum *ad monasterium aliquod, Vivariensi, ut apparet, vicinum,* Collobero *dictum, fratres ibi degentes visendi gratia iturum, mox quatuor sicarios mittit, qui sanctum Virum in itu redituve interficiant, et occisi corpus clam occulant, ubi inveniri non possit : hi redeuntem adorti dirissime cædunt, et securi capiti impacta velut mortuum, ita nimirum disponente divina Providentia, relinquunt.* B

a sicariis

28 *Paulo aliter, ac Acta* S. Leopardini *Labbeana, hæc narrat auctor Ms. Rotomagensis cap.* 5. Erat Hardeo, *inquit,* uxor ferocissima, in cujus sinu tota se infuderat tenax avaritia : doluit illi, tam læta cultaque latifundia ab hominibus nihili (ut aiebat) possideri. Augebat ægritudinem animi sedula cura Leopardini, et fratrum, quos regebat, industria, quam in versanda terra adhibebant. Fructus par operi dolorem non minuebat. Excogitat itaque modum, quo monachos arceat sua possessione. Imperat primum ganeonibus quibusdam, quorum audacia utebatur ad scelera, ut totam hæreditatem deprædentur ; tum demum fruges, antequam perfecte maturuerint, decerpant, profanosque in usus convertant. Quæ cum ex animi sententia sibi non successisse videt, convertitur ad deteriora consilia. Erat, nescio, quis pseudo-eremita, cujus consiliis et opera utebatur familiariter Leopardinus. Huic Placido nomen erat, homo ad quævis flagitia natus *etc. Agrum illum in proprios usus a Blitilde fuisse conversum, Acta quidem habent Labbeana Rotomagensibus antiquiora ; sed nibil de deprædationibus ejusdem, nihil de resectis frugibus nondum maturis habent; unde hæc forte ex unico scriptoris recentioris genio, etsi fortassis vera, profecta sunt. Sed nec Placidus,* S. Leopardini *proditor, eremita, aut* S. Leopardino *a consiliis fuisse in illis dicitur ; contra e famulorum numero fuisse videtur, utpote cui* S. Leopardinus, *ad vicinum monasterium profecturus, præceperit equum sternere, et* nutricii *tantummodo nomen tributum sit in Actis Labbeanis prolixioribus, quæ consule num.* 9. *Quid porro* S. Leopardino *acciderit, nunc videamus.* C

e Nivernia ad suos rediens obtruncatur.

29 *Sicariis nondum ad dominam reversis, a vulneribus jam inde* S. Leopardinus *ope divina convaluerat : Blitildis vero aliud perdendi* S. Leopardini *tempus opperiri decrevit : nec multo post audiit, illum in Nivernensem pagum ad Matronam quamdam, quam suis precibus paralysi liberaverat, excursum meditari. Sicarios commodum peragendo sceleri obsidere locum jussit juxta ripam fluvii Elaveris, qua Borbonensium et Nivernensium fines permeat. Quo cum jam redisset* S. Leopardinus, *subito in illum irruerunt et abscisso capite et vivis abstulerunt, injecto occisi corpore, ne crimen proderet, altissimæ scrobi : sed quod terra texit, visum eo loci divinitus accensum lumen pastoribus prodidit. Vulgata in vulgus rei fama Blitildem terruit : quare illico misit sicarios, qui effossum corpus et dolio una cum saxis inclusum supradicti fluminis gurgitibus mergerent. Sed variis iterum prodigiis, quæ Acta fuse describunt, detectum, integrumque repertum, linea tantummodo circulari purpurea in collo relicta, quæ martyrii genus indicaret, maxima concurrentis populi multitudine ac insigni honore tandem ad S. Symphoriani ecclesiam delatum est ac sepulturæ mandatum. Blitildis vero in pœnam peractæ cædis, effusis in latrinam visceribus, male periit. Atque hæc quidem sunt, quæ de* S. Leopardino *narrata inveni : reliquum est, ut de Fastis sacris, quibus inscribitur, deque cultu, sancto Martyri impenso, pauca dicamus.* D E

Sancti Martyris cultus sacer

30 *Hagiologium Franco-Gallicum Labbei, ex antiquo abbatiæ S. Laurentii Bituricensis Martyrologio decerptum, ad diem* VII *Octobris ita habet :* In territorio Bituricensi monasterio Vivariensi natalis S. Leopardini sacerdotis et martyris. *Castellani Martyrologium Universale Gallice :* Prope Albiniacum apud Bituriges S. Leopardinus monachus a sicariis interfectus. *His plura Martyrologia, quæ* S. Leopardini *meminerint, hactenus non inveni. Sanctum Martyrem a Vivariensibus coli ut patronum, ex verbis Mabillonii num.* 25 *adductis liquet : inde et illud* monasterium S. Leopardini *interdum audit ; quo nomine appellatur in Actis Visitationis diœcesis Bituricensis anno* 1285 *a Simone de Bello-loco, Bituricensi archiepiscopo, instituta apud Baluzium lib.* 3 *Miscellaneorum pag.* 392. *Actis* S. Leopardini *a domino Geroult, abbatiæ S. Sulpitii Bituricensis monacho, ad nos transmissis subnectitur, in illius honorem procul dubio recitari solita, Oratio hujusmodi :* Majestatem tuam Domine, humili prece deposcimus, ut omnes, qui beatissimi sacerdotis et martyris tui Leopardini requirunt patrocinium, illius sacratissimis precibus suorum omnium mereantur consequi veniam delictorum. Per Christum Dominum *etc. In codice Beneficiorum diœcesis Bituricensis, anno* 1626 *Parisiis excuso, vicum* S. Leopardini *dictum, reperio, pag.* 13 *in archipresbyteratu Borboniensi ; uti et apud Blaevium in Tabula Geographica Bituricensis ducatus ; sed in Tabula Borboniensis corrupte* S. Labardin *dictum. Utrobique vero in vicinia Albiniacensi non procul Elavere (Gallis* l'Allier) *collocatur.* F

et corporis illius elevatio.

31 *Ad Sancti nostri cultum etiam facit, quod de Aymone Bituricensi episcopo in Patriarchio Bituricensi apud Labbeum tom.* 2 *Bibliothecæ librorum Mss. pag.* 87 *legitur his verbis :* Quinquagesimus octavus præfuit dominus Aymo, inter ceteros generis dignitate sublimis et vitæ sanctimonia præclarus. Hujus frater vocabatur Archimbaldus, strenuissimus princeps et comes Borboniensis ; ad cujus instantiam idem venerandus pontifex exhumavit corpus sancti Leopardini martyris apud monasterium Vivariense, et illud decentius collocavit in eminentiori loco

AUCTORE J. B.

A co ecclesiæ dicti monasterii. *Meminit etiam ejusdem corporis* S. Leopardini *elevationis*, *ut supra monui*, *Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum* 1040 *num.* 24, *uti et Archembaldi comitis in Vivariensem* S. Leopardini *prioratum munificentiæ, ea occasione exhibitæ, ex instrumento, quod, prout apud Mabillonium exstat, huc transfero : Sic habet* : Francorum piissimo Heinrico imperii gubernacula moderante, in archiepiscopatu Biturigæ civitatis, urbis metropolitanæ, Aymone, fratre principis Archembaldi, præsidente, abbatiam vero S. Sulpicii abbate Humberto regente, atque prioratum Vivaris Andrea monacho disponente, ipse præfatus princeps Archembaldus, omnesque proceres Borboniensium ad sanctissimum cœnobium Leopardini congregati esse dignoscuntur, gratia videlicet relevandi de telluris sinu almi corpus Leopardini, atque honorabilius locandi.

ex charta seculi XI,

32 Quibus omnibus congregatis, Aymo archiepiscopus intimavit, qualiter Ardeus, vir nobilissimus, jussu et laude Theoderici regis, omne alodum Vivaris, quod sui juris erat, beato B donavit Leopardino, et sancto Sulpicio, et monachis et servientibus. Qui prædictus princeps Archembaldus plurima ex rebus propriis dona monachis S. Leopardini dedit, et concessit, quæ hic non piguit, sed potius placuit, inserere sedule. In primis concessit ipse benignus princeps Archembaldus, laudante Arnulfo atque Giraldo, Firmitatis principe, domino et sancto Leopardino ipsius loci feram (*nundinas*) annualem, et feras omnes de cunctis hominibus ad feram venientibus, totum districtum in ipsa fera. Et post multa, *inquit Mabillonius*, jubet princeps, ut hæc terra „ quieta semper maneat, „ sicuti in authenticis Francorum regum præce„ ptis omnis sancti Sulpicii terra quieta esse præ„ cipitur „ id est, *interprete Mabillonio*, immunis. His litteris, *pergit Mabillonius*, apposita signa principis, et filii ejus Arnulfi, et Gilberti fratris ejus, atque aliorum. *Dein refert hujusmodi litterarum clausulam* : Actum est in festivitate sancti Leopardini, regnante Heinrico, Francorum rege. *Denique et diplomatis Arnulfi, Firmitatis principis, qua prædicta confirmantur, hæc verba refert* : omnem vicariam, tam in burgo, C quam extra burgum in terra sancti Leopardini, sicut Archembaldus Borbonensium princeps et Arnulfus avus meus atque Gislebertus frater ejus *(supra memorati)* prædictam vicariam in relevatione beati Leopardini monachis, ibidem Domino servientibus, dederunt. Actum est regnante Philippo rege Francorum.

in quam nonnulla

33 *Unde antiquitus cultum apud Borbonienses fuisse* S. Leopardinum, *satis liquet ; at non item, ut dictum supra est, Ardeum et* S. Leopardinum *S. Sulpitii Pii ætate vixisse, ut ab ipso sui exordio Vivariense monasterium dicto sancto episcopo subjici potuerit, ob nimiam seculi* XI *a seculo sexto vel septimo distantiam : Quia tamen hæc opinio, nec tum recens nata fuisse videtur, fecit illius antiquitas, ut* S. Leopardini *ætatem seculo sexto vel septimo sub Commentarii initium cum disjunctione illigandam putarim, quod non desint rationes satis probabiles, ob quas credi possit, eam opinionem, licet antiquam, ex Clotariorum et Theodericorum Franciæ regum confusione suam duxisse originem. Et hoc quidem propterea probabilius existimo, quod ipsum hoc instrumentum erroris suspicione non vacet : dicitur enim in illo Ardeus Vivariensem fundum donasse S. Sulpitio et Navensi monasterio* Jussu et laude Theoderici regis, *nempe Burgundiæ, ut volunt. Atqui tamen, ut Galliæ Christianæ auctæ editores scribunt tom.* 2 *col.* 126, *Navense cœnobium non nisi sub Clotario II conditum fertur ; sub Clotario, inquam, totius Franciæ imperium anno* 614 *post Theoderici, Burgundiæ regis, obitum adepto : alioquin enim non sub Clotario, sed sub Theoderico conditum diceretur.*

hic observantur.

34 *Adhæc, si* S. Leopardini *Actis fides habenda est, hic Vivariense monasterium subjectum voluit S. Sulpitio, cum jam factus esset Bituricensis episcopus; id vero non prius contigisse, quam e vivis Theodericus abierat, et Clotarius jam toti Franciæ imperare cœperat, Acta ejus ab auctore coævo conscripta tom.* 2 *Januarii pag.* 168 *et seq. legenti manifestum fiet : itaque non potuit Theodericus, S. Sulpitio, jam Bituricensi episcopo, Vivariense monasterium auctoritate regia confirmare. Quod si dicas,* S. Leopardinum *monasterium suum subdidisse S. Sulpitio, nondum quidem episcopo Bituricensi, abbati tamen Navensis cœnobii ; respondeo, id pariter valde incer-* E *tum esse. S. Sulpitium clero aggregavit S. Austregisilus, ita scribente S. Sulpitii biographo :* Cumque repente fama longe lateque respersa, præcipue in parte, quæ sub axe ponitur Occidentis, peragrans evolasset, proposcit Austregisilus Bituricæ urbis episcopus Theodoricum principem ; ut sibi licentia daretur participationem docendi ei *(Sulpitio)* in ecclesia tradere, eo quod ad ipsum doctrinæ gratia multitudines convolarent. Nec mora : regia defertur auctoritas, ut, decisa cæsariæ, clericatus susciperet onus, et succedentibus gradibus anno et eo amplius præponens eum cæteris, Leviticam sortem indeptus, ecclesia ministravit. *Austregisilus vero Bituricensis factus est episcopus anno* 612, *uti in Commentario ad ejus Vitam prævio tom.* V *Maii ad diem* XX *ejusdem mensis num.* 3 *videre est. Anno autem postero Theodoricus exstinctus est : nullo autem ex capite liquet, S. Sulpitium anno* 612 *aut proxime sequenti in Navensi monasterio abbatis munere fuisse perfunctum. Secundum S. Sulpitii Vitæ auctorem, vivente adhuc Theodorico, ab Austregisilo clericis adscriptus fuit,* et succedentibus gradibus anno et eo amplius præponens eum F ceteris, Leviticam sortem indeptus, ecclesiæ ministravit. *Non igitur ante annum* 613 *sacerdotis initiatus fuit : inde vero in castra Clotarii evocatus est, ut abbatem ageret ; atque adeo sub Clotario tantum monachorum Institutum amplexus videtur.* Interea magis magisque signorum gratia cingebatur. Et cum a fidelibus Clotario principi fuisset suasum, illico episcopum *(Austregisilum)* poscit, uti pro salute sua ac exercitus sui licentia daretur, ut vir beatus *(S. Sulpitius)* in suis castris abbatis officio potiretur, *pergit idem S. Sulpitii Vitæ scriptor. Scio quidem hæc auctori Vitæ S. Austregisili, qui Sulpitii II decessor fuit, a coætaneo pariter auctore conscriptæ (Vide tom.* V *Maii pag.* 231 *num.* 10*) adversari ; sed potius hac in re* assentiendum videtur ei, qui dedita opera ipsius Sulpitii res gestas prosequitur, *ut tom.* 2 *Januarii pag.* 167 *num.* 16 *Commentarii, in S. Sulpitii Vitam prævii, dicitur.*

ACTA

A. ANONYMO

ACTA

S. LEOPARDINI MONACHI

Ex Ms. codice Silviniacensis cœnobii apud Philippum Labbeum tom. 2 Bibliothecæ Mss. Librorum, a pag. 415 excusa.

CAPUT I.

Refertur sancti Martyris vita et martyrium.

S. Porcianus et Leopardinus fratres,

Sapientia Dei Patris, quæ attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter *a*, illud cœlestis satietatis *b* convivium multis et innumerabilibus relucere facit splendoribus Sanctorum. Qui, licet in diversis sint disseparati terrarum locis, in illa tamen summæ Trinitatis unitate propter testamentum Domini et leges paternas permanent in amore fraternitatis, et sic unus spiritus retinet eos semper, et una fides. Talem itaque laudabilis unanimitatis conjunctionem ille spiritus veritatis et unitatis perficit, quem solliciti semper servant illi in vinculo pacis, quibus unum corpus et unus spiritus efficitur in una spe vocationis æternæ, a quibus unus Dominus sapitur, una fides colitur, unum baptisma tenetur. Quibus est enim unus Deus et pater omnium, qui supra omnes et per omnia et in omnibus præsidet. Hoc *c* istam enim regiam veritatis et salutis viam firmo et libero cursu cucurrerunt beatissimi verique Dei cultores, Porcianus *d* et Leopardinus. Hi enim carnali adjuncti propinquitate fraternitatis, uterque elaborabat voluntarius, ne in fine dierum perderent laborum suorum salutares fructus.

et in Arvernia nati;

2 Hi enim beatissimus Porcianus et Leopardinus Arvernensi patria sunt nati et procreati, et pueritiæ suæ tempora quodam maturioris ætatis senili reddebantur *e* moderata, et succrescentem dierum suorum numerum quotidianis sanctificabant incrementis virtutum, adhærentes Domino Jesu plena fide, et constanti spe, et perfecta charitatis dulcedine. Patriæ namque Arvernensis lata et spatiosa amplitudo ab ipsis non solummodo captabat meliorationis et emendationis exemplum, sed etiam multi et innumerabiles populi de longissimis aliis regionibus veniebant ad eorum laudationis famam, quam majorem esse laudabilioremque acclamabant, quam audissent, dum ad propria revertebantur. Multis namque et innumerabilibus fidelibus Domini proficientes ipsi ad exequendum æternæ felicitatis donativum, venientes veniebant cum exultatione, reportantes manipulos *f* cœlestis regenerationis *g* cum maxima laude.

sanctam aliquamdiu una vitam degunt:

3 In hoc tali laudum studio insimul laborantes beati, Deoque dilecti Porcianus et Leopardinus, tandem beati Leopardini placuit animo, ut illi Dominico obediret præcepto: " Exi de terra tua " et de generatione tua *h*. " Hic etenim beatus Leopardinus de terra et de generatione sua, Arvernensi videlicet, exiit, qui in terra demonstratæ obedientiæ, illud antiquæ benedictionis donativum recipere promeruit, quo dicitur: " Benedicens benedicam tibi et multiplicabo te *i*. " Audiens namque veridicæ relationis quotidiana certitudine, quia tempore Theodorici regis *k*, Biturigis præsidet in archiepiscopali sede beatus magnusque, totius religionis decus, Sulpicius, Pius *l* laudis nomine, ad eum veniendi viam assumpsit *m* devoto corde: quem post aliquantos dies inveniens, magna ab eo susceptus est dilectione, et cum eo aliquandiu commoratus, indicibili conjunctus est animi familiaritate. In ipsa mutuæ dilectionis sententia permanet ille sanctus Sulpicius, pietatis et misericordiæ eminens columna, et ille sanctus Leopardinus, felix advena. Continuabant diem et noctem in Dei servitio, cœlesti per hoc complacentes magisterio. Una autem dierum sanctus Leopardinus cordis sui desiderium sancto patri Sulpitio aperuit, indicans ei, numquam se velle foras ejus episcopii terminum habitationem eligere, vel alicubi remanere; unde daretur ei locus in ejusdem confinio, ubi secure et fiducialiter posset servire omnipotenti Deo.

dein Leopardinus S. Sulpitium adit, a quod ad Portianum redux.

4 Cujus sanctissimam probitatem reverendus sanctus Sulpitius recognoscens, dignum sæculi memoriale, dixit ei: Vade, et, ubicumque volueris in nostro habitare episcopii termino, securus remane, et cœlesti consolatus adjutorio vive *n*. Accepta autem paternæ benedictionis licentia, ad illum prædictum Portianum repatriavit: cui jungebatur non solummodo spirituali, sed etiam carnali dilectione et fraternitate *o*: cui et itineris sui vias, et prosperitatis suæ causas aperuit, et qualem et quantum animæ et corporis sui advocatum beatum invenisset Sulpitium *p* insinuavit, et qualiter idem præfatus pontifex in suo episcopio eum commanere permisisset, demonstravit. Qui beatus Portianus, fratris sui Leopardini congaudens prosperitati, gratias reddidit Deo omnipotenti, vel quia post aliquanta dierum spatia recepisset eum cum alacritate maxima, vel quia donata fuisset ei licentia commanendi, ubicumque ei placuisset in patria Biturigensi, unde idem beatus Porcianus fratri suo Leopardino multis precibus suasit, ne prolongatæ a se stationis sedem eligeret, sed talem, ut uterque alter alterum in proximo videre potuisset.

Vivariensi fundo donatur ab Ardeo,

5 Huic præcordiali fraternæ suasionis precatui sanctus vir Leopardinus assensum præbuit, et in Borbonensi vico *q* valde habilem et delectabilem locum, Vivaris *r* nomine, expetiit: qui fundus erat cujusdam principis, nomine Ardei, secundum Deum et secundum seculum multa reverentia digni. Hic nobilitatem suæ magnæ potestatis humiliabat sub manu Dei omnipotentis. Unde cuilibet Christianorum fidelissime complacebat expetere illius consolationis manum cum beneplacito animo. Audiens autem sanctus Dei Leopardinus prædictum fundum a variis *s*, ipsius Ardei *t* esse potestatis, supplex eum adiit, deprecatusque est eum, ut in oratorio, quod erat in honore Dei et

A et sancti Symphoriani *u* consecratum, liceret ei persolvere Domino quotidianæ laudationis canticum. Quam petitionem, ut erat benignus, benigne suscipiens, non solum, quæ precabatur, consensit; verum etiam post comprobatam sancti viri Leopardini stabilitatem, totum ipsum Vivaris fundum cum omni integritate eidem Beato tradidit, et condonavit sub testamento legum et chartarum, et sub principali stipulatione regum.

quem Sulpitio subjicit et suis suorumque virtutibus illustrat.

6 Ipsius autem fundi donativum idem beatissimus Leopardinus sanctissimo post Deum suo advocato Sulpitio *x* condonavit, qui et idem beato Viro auctoritate episcopali prædictum fundum commendavit, et ad ipsum locum Vivaris exhortatum et honoratum repatriare permisit: ubi idem beatissimus vir Leopardinus postea libere et fiducialiter cum quibusdam fratribus Deo omnipotenti servivit, multosque pro Dei amore sudores ad effectum salutarem perduxit. Erat autem in divinorum operum studiis sedule deditus, orationi invigilans, misericordiæ actibus insudans, admonitionis Evangelicæ non immemor, qua primum regnum Dei quærere jubetur, et justitiam Dei *y*, quotidianas cum mortificatione carnis et peccati Christo Deo hostias immolabat, eidemque opere non contraibat, quia mortuus mundo et sæculo remanebat, nam ut justitia ejus in sæculum sæculi permaneret, pauperibus, viduis et orphanis dispertitor et donator necessitudinum suarum manebat hilaris. Per hæc virtutum incrementa incedens et crescens Dei misericordia, bonam suæ laudis famam circumquaque terrarum effulgurabat, illumque, sui fidissimum amicum, prædictum Ardeum, in omnibus lætificabat.

Bonis auctus ab Ardeo,

7 Unde ab eodem Ardeo magnis semper honoratus beneficiis beatus vir Leopardinus omni quoque cultui honoris annumeratus ex hoc maxime eidem viro habebatur admirabilis, quia pro oblata sibi honorificentiæ quantitate se in omnibus humiliabat et secundum Psalmistam se clamitabat miserum et inanem, dicens: „ Ego autem mendi„ cus sum et pauper *z*. „ Illius nempe sanctæ Scripturæ medicamentum retinens et quasi in se C quoddam antidotum superinliniens, quo dicitur; Quanto magnus es, humilia te in omnibus et invenies gratiam a Domino Deo *aa*. Gratiam namque a Domino Deo omnipotenti idem beatus vir Leopardinus magnam tenuit, qui per justitiæ certamina immarcessibilis gloriæ coronam *bb* de manu Domini recipere in fine dierum suorum promeruit. Hic etenim beatus vir Leopardinus in prædicto juris sui alodo Vivaris se exercebat interius, et exterius elaborabat, ut fratribus, qui in eodem loco Christo Domino serviebant, victus necessaria non deessent. Illud enim Apostolicum quotidie replicabat in animo præceptum, quod dicitur: Qui non laborat, non manducet *cc*. Cui et illud Propheticum promissum fidem sibi vendicabat, ut labores manuum suarum manducaret *dd*, de quibus in æterna satietate debriatus, et super aquam refectionis educatus, beatus esset, et bene ei in perpetuum succresceret.

in hujus uxoris incurrit invidiam,

8 Inter cetera enim illius prædicti Vivaris alodi prædia quidam bene erat amplitudinis campus positus in Albiniensi parochia *ee*, qui in proprios altaris usus S. Symphoriani devenerat antiquo legum sancitu. Hunc dum Vir Domini excoleret maximo cultu, et pro justi laboris recompensatione labor impositus labori ad præoptatos multiplicaretur sumptus, quædam mulier, miserrimarum miserrima, invidiæ stimulis accensa, nomine Blitildis, in proprios usus, oblita justitiæ, præsumit computare. Quam sæpius vir Domini Leopardinus a præsumptionis suæ tortitudine monuit cessare debere, ne provocaret S. Symphorianum ad injuriarum suarum incitamentum, dum suæ hæreditatis ei tolleret alodum, sed despecta exhortationis et deprecationis sancti Viri assiduitas eidem Blitildi in fine generavit ampliatas pœnas. Nam infructuosam ficulneam sicut maledixit Dominus, sic et hanc Blitildem fertur, quam maledixit S. Leopardinus *ff*.

cujus jussu

9 Permanens itaque eadem Blitildis in malitiarum suarum nodis, postea cœpit disquirere occulte, quomodo beatum virum Leopardinum potuisset perdere. Nam in aperto hoc nec audebat facere, vel pro mariti sui Ardei timore, cujus erat conjux, vel pro nimio aliorum amore, quo idem Vir Domini vinciebatur. Unde Jesabelis infecta E antiquo maledicto, infecit quondam * deceptionis suæ instinctu etiam ipsum sancti Viri nutricium *gg*, vocabulo Placidum, valde nominis sui contrarium, qui per aliquot dierum spatia male postulati virus in corde suo celans zizaniam, sancto viro Leopardino, quantum occultiores, tantum graviores disquirebat insidias; in tantum scilicet, ut persuasrici *hh* malitiæ Blitildi in omnibus complacens per omnia assensum præberet, illamque simplicitatis et innocentiæ columbam, sanctum scilicet Leopardinum, perderet. Quodam namque die post peracta Missarum solemnia, quod sancto viro Leopardino quotidianus erat usus, eidem prædicto Placido commendavit, ut præpararetur sibi caballus, quo posset Colobero *ii* ecclesia visitare fratres velocius. Qui corde infecto malitia, præcepto quidem sancti Viri obtemperat; sed et ad illam nequitiarum amatricem Blitildem celerius appropiat, motum ejus et viam insinuat, adesse voti sui perquisitam fortunam annuntiat, quo poterit sanctum Dei virum Leopardinum perdere, si non negligat super illud opus invigilare. Adjungit quoque ille subdolus nutricius magnæ falsitatis conventum *kk*, esse apud S. Symphoriani ecclesiam multarum pecu- F niarum quantitatem, quæ in ejus deveniret partem, si idem Vir haberet ultimum diem vitæ. A tali igitur malæ persuasionis nuntio animus Blitildis ignescit illico, ingenium perficiendæ nequitiæ excogitat, quæ sibi ille milleformis artifex præparat, qui se in angelum lucis multoties transfigurat.

a sicariis in via multis afficitur vulneribus,

10 Quatuor denique malefici discipulatus sui subselliones evocat eadem Blitildis, et conceptam et diu ruminatam animi sui rubiginem eis denudat, quibus promittit, quia, si eum eraserint perficiendo sua jussa, non remanere eos ultra in servulorum loco, sed in carorum filiorum numero. In præsentia tamen numerosam acciperent pecuniarum quantitatem, ut non fastidirent precantis dominæ opus, et ut accelerarent ejus jussa perficere velocius, insinuatur, et motionis illius hora eis insinuatur, quia in proximo transiret per lacum, qui vocabatur Salgorus *ll*. Postquam insinuatur transitus viæ ejus, commendat eis, ut pertranseuntem Dei Virum arriperent, mortique ac celerrime traderent, ossa quoque præmortui corporis sic in profundum terræ transponerent, ut in perpetuo inveniri non possent. Assumunt plorabundæ præcepta dominæ,

* quondam

A. ANONYMO.

næ, et ad prænotatum locum arripiunt viam concite. Et pertransiit inde sanctum Dei Leopardinus sacerdos, Colobero in gratiam charitatis fratres, ut dictum est, visitaturus. Unde quodam die revertens, et juxta locum sui itineris prædictos ministros obdormisse, videns, pertransiit et in uno proximo locorum, quid agere vellent, expectavit. Surgentes vero a sommo, dum sanctum Dei Leopardinum redisse, cognovissent, in lamentis et doloribus permanentes, et super somnolentiæ et pigritiæ suæ torpore multa conquerentes inrecuperabilis consolationis afficiebantur dolore. Quam quidem pro sui pigritia potuisset eos Sanctus Dei revertens derisui habere, sanctus vero Domini Leopardinus insanientium debacchationi auditæ condolens, martyriique coronam sitiens, eosque adpropians, illud Dominicæ Passionis pro se responsum reddidit dicens : " Ego sum, quem quæritis *mm.* " Tunc ministeriales imperatæ perditionis Sanctum Dei afficiunt pœna acerrimæ cædis. Securim quoque capiti infigunt, et sic videlicet, quasi emortuum, relinquunt. mm

B 11 Post peractæ igitur tantæ impietatis officinam, dum læti revertuntur ad Blitildem dominam suam, sanctum Domini Leopardinum cœlesti antidoto sanatum, eosque a longe subsequentes * aspiciunt, laudes Domini acclamantem, hilarem et angelicum vultum habentem. Cumque iterum totis nisibus dolo pleni et fallacia repleti ad Dei Sacerdotem redire conarentur, ut gladio eum trucidarent nefando, tantus subito illorum mentes invasit timor et tremor, ut nemo eorum ipsum auderet respicere; sed unus post unum fugam accipiens incerti, et profugi per sylvas et concava montium huc illucque discurrebant. Tandem fessi et dilaniati corpore et veste adsistunt conspectibus dominæ. Cui aperiunt, qualiter sanctum Dei Leopardinum post multa corporis flagella, manibus et pedibus ligatis, dimisissent mortuum, securi caput percussum graviter; et qualiter eos expavisset, eosque pro sui pavore fugam inire compulisset. His vero auditis, in iram conversa illa Blitildis malevola diversis flagellis eos torqueri commendat. Sed inter flagella promittunt, in proximo satis placere voluntati dominicæ *nn*, si eis daretur locus et terminus, quo sanctum rursus invenire possent Leopardinum. Huic probrosæ promissione attestantes, se daturos inquisitionem, dimittuntur, dehinc in deceptionem sancti viri Leopardini astutioris insidiæ causas machinantur. At omnipotentis Dei virtus et sapientia inter agendum talia beatum Leopardinum in Nivernensi pago *oo* maxima extulit celebritatis gratia.

a quibus prodigiose convalescit :

* *lege* subsequentem

nn

C

oo

12 Erat quædam matrona in eodem pago Nivernensi, satis potestativæ dignitatis exuberans numero, et per multa dierum spatia, perdito omnium membrorum officio, solius linguæ particula fidei et necessitatum suarum partem edicere valebat. Quæ suæ domus famulos prece monuit attentius, ut trans Aleris flumen *pp* quendam eximiæ sanctitatis Virum perquirerent, nomine Leopardinum, qui pro Christo multis affectus fuerat pœnis, pro quibus resumpturus esset in fine dierum coronam perennitatis. Insinuat eis et perfecti et habilis corporis qualitatem vultumque cum canicie capitis hilarem et angelicum : mores quoque ejus totius religionis, sanctitatis et pietatis plenitudinis * insignes. Hunc tamen numquam se vidisse, vel de eo aliquid ab hominibus didicisse, asserebat; sed ille Spiritus Domini, qui ubi vult spirat *qq*, illum talem Virum pro sui salute inquirere insinuat : exquisitæ pietatis et religionis præoptata persona invenitur, et precantis et transmittentis dominæ summa necessitas aperitur. Quam deprecationem sanctus Vir, et causa magistralis humilitatis, nec præsumptuosa suscepit; et tamen devictus innatæ sibi pietatis dulcedine in longum non distulit. Redire nuntios ad dominam jubet, illico se subsecuturum promittit in proximo; ad consueta Missarum solemnia interim præparatus * bellige-rator inclytus, et inter immolatæ Redemptionis gaudia illi præmortuæ mulieri advenit sanitas diu desiderata.

ut dein a Nivernensi matrona evocatus,

pp

* An plenitudine ?

D

qq

* *An* præparatur ?

13 Dehinc peracto oblati sacrificii mysterio, fratribus suis et cæteris fidelibus pacem et ultimum Vale tribuit, et sui agonis cursum et terminum vitæ, spiritu Dei edoctus, oppropinquare innotuit, dicens : Appropinquat mihi vitæ meæ finis, quia callida invectione Blitildis illum nostrum nutricium, nomine Placidum, deputatum *rr* ecce doleo : initium viarum suarum bonæ spei fructu consecrans, oblitus fructuosæ disciplinæ, oblitus moderatæ reverentiæ, finem dierum suorum expectat in posterum gemens et ululans, quam quidem super casum nostri interitus multos perquirit argumentationis anfractus. Post commendatos igitur Deo et Spiritui ejus filios, post ordinata monasterii Vivaris necessaria, post annuntiatæ passionis suæ qualitatem, ad prædictam in Nivernensi pago venit mulierem. Hanc miserentis Dei misericordia invenit super adeptæ salutis et sanitatis jocundantem vota, eamque Dominici Corporis viatico muniens, et in omnibus lætam et alacrem dimittens ad consequendam victricis bravii palmam idoneam talem Dei Servus invenit viam.

prædicta nece sua,

rr

E

14 Transmeato igitur Aleris flumine, prospicit ille S. Leopardinus, amator veritatis et justitiæ, illos veternosæ impietatis ministeriales, quos pro interfectionis sui pecuniis, prece et imperio quondam conduxerat Blitildis malivolo animo, quos super suæ interfectionis argumentum cupidos et sitibundos recognoscens, eorumque rabiem non expavescens, imitator illius, qui dixit " Ego sum via, veritas et vita *ss.* " inchoatam viam non dimisit, a veritatis tramite non omutuit *, sed pro ea * in futurum ad vitam perennitatis feliciter pervenit. Sic illa miserorum effera rabies illum Dei amicum, concivem angelorum, magnumque solamen hominum, sanctum scilicet Leopardinum comprehenderunt, durisque loris vincientes a conspectu pertranseuntium hominum abduxerunt, et tetris profundissimæ sylvæ locis transposuerunt, ubi sitibundam vesaniam insanientis animi cædibus, verberibusque, flagellis et distortionibus in Sancti corpore superimpositis exsaturantes, illud pretiosum capitis margaritum Nonas Octobris pene reddiderunt detruncatum. Defendebat *tt* autem caput tamen in exanimi corpore jam in cœlestem* regis insertum diademate. Sic ille sectator Dei egregius Leopardinus martyris est palmam consecutus, et in illorum numero adsciscitur coronatus, qui Jezabelis et Herodiatis reprehendentes præsumptionem, mercati sunt perpetuam ad * gloriæ et honoris coronam per æquissimum recompensatorem meritorum Dominum nostrum Jesum Christum.

in reditu fœde occiditur.

ss

F

* *lege* : recessit, *vel quid simile*

* per eam

tt

* *lege* : cœlestis

* Abundat.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Lib. Sap. cap*. 8, ỹ. 1.

b *Ms. Saviniacense apud Borbonienses, a Chesnio suppeditatum* : Societatis.

c *Ms. Saviniacense rectius* : per istam enim *etc*.

d *Colitur die* 24 *Novembris in Arvernia, Galliæ provincia, in qua prioratui Ordinis modo Benedictini et oppido nomen dedit*.

e *Ms. Saviniacense* : reddebatur, *minus recte*.

f *Psalm*. 125, ỹ. 6 : Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

g *Ms. Saviniacense* : Repromissionis.

h *Ita fere Gen*. 12, ỹ. 1.

i *Sic fere partim eodem cap*., ỹ. 3; *partim* 17, ỹ. 2.

k *Theodericus, Clodovei filius, regnavit ab anno* 511 *usque ad annum* 533, *sub quo S. Portianus floruit, ex num*. 6 *Commentarii prævii : Theodericus alter, Childeberti filius, ab anno* 596 *usque ad annum* 613.

l Pius *dicitur, ut secernatur a Sulpitio Seniore,*
B *Bituricensi item episcopo : sedit autem Bituricæ; quæ cognominis in Gallia provinciæ* (le Berry) *caput est*, Bourges *Gallis dicta, secundum Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom*. 2 *ab anno* 624 *usque ad annum* 644. *Acta ejus habes tom*. 2 *Januarii a pag*. 167.

m *Sed qui* S. Leopardinus, *S. Portiani, qui anno* 525 *senium attigerat ex num*. 6 *Commentarii prævii, frater, ut Acta habent num*. 1 *sub finem, ad annum* 624 *vel Sulpitii Pii, jam Bituricensis episcopi, ætatem pervenire potuit? Qui ad Theodorici Junioris, anno* 613 *defuncti? Aperta igitur hic est contradictio; videturque Theodorico Juniori substituendus Senior, de quo ad lit*. k; *Sulpitio vero Pio S. Simplicius aut alius quiscumque illius ætatis Bituricensis episcopus. Vide dicta Commentario prævio num*. 10.

n *Addit Vita Brevior, S. Sulpitium abeunti* S. Leopardino *prædixisse martyrium*.

o *Parum constanter hic* SS. Leopardini *et Portiani ætas cum S. Sulpitii Pii ætate copulatur : quare aut* S. Leopardinus *S. Porciani frater non fuit, aut cum Sulpitio Pio versatus non est. Videntur autem probabilius* S. Leopardinus *et Por-*
C *cianus fratres fuisse et S. Sulpicio Pio seniores. Vide dicta num*. 9 *et seqq*.

p *Imo forte S. Simplicium. Vide supra lit*. m.

q *Galliæ provincia, quæ Arvernis, Foresiis, Burgundis, Nivernensibus et marchia Lemovicensi cingitur*.

r *Loci hujus notitiam vide num*. 25.

s *Lege* Vivaris, *ut habet Ms. Saviniacense*.

t *Hic aliunde mihi non est notus*.

u *Martyris, ut reor, Augustodunensis, qui colitur die* 20 *Augusti, et tum Bituricæ, tum in Arvernia, et per Gallias alibi plures suo nomini consecratas habet ecclesias*.

x *Imo forte S. Simplicio, aut alteri Bituricensi episcopo ejusdem fere ætatis. Seculi* XI *instrumentum, in quo idem asseritur, habes num*. 31 *et seq*. : *verum erroris suspectum. Vide num*. 33 *et* 34.

y Quærite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus. *Matt*, 6, ỹ. 33.

z *Psalm*. 39, ỹ. 18.

aa *Eccl*. 3, ỹ. 20

bb *Ex Epist*. I *Petri cap*. 5, ỹ.4

cc *Ad Thessalon*. 2 *cap*. 3, ỹ. 10 : Quoniam si quis non vult operari, nec manducet. A. Anonymo.

dd Labores manuum tuarum quia manducabis : beatus es et bene tibi erit. *Psalm*. 127, ỹ. 2.

ee *Gallice* Aubigny. *Vide num*. 24, *ubi loci hujus notitiam habes*.

ff *Id de Viri sancti mansuetudine non erat tam facile suspicandum*.

gg *Id est, alumnum, seu cui vitæ necessaria* Leopardinus *suppeditabat : eremitam fuisse, ait recentior auctor Ms. Rotomagensis, nec ipse fidei admodum magnæ*.

hh Persuastrix *habet Plautus* : criminis stimulatricem *intellige*.

ii *Ignotum hodie monasterium : forte quod Gallice* Columbier *D. Beaunier in Tabula Archiepiscopatus Bituricensis vocat, et ad Carum fluvium* (la Cher) *inter S. Amantii cœnobium et Burbonem Archembaldi* (Bourbon l'Archembauld) *collocat, a Vivariensi monasterio non admodum remotum*.

kk *Lege* : Commentum, *ex Ms. Saviniacensi*.

ll *Locus mihi ignotus*.

mm *Ex Evangelio Joannis cap*. 18, ỹ. 4 E
et 5.

nn *Seu* Dominæ, *ut in Ms. Saviniacensi*.

oo *Galliæ provincia et urbs; Bituriges ad Occasum, Borbonios seu Bojos ad Meridiem habet : e Vivariensi monasterio Nivernum euntibus superandus est Elaver fluvius, de quo littera proxime seq*.

pp *Alias* Elaver, *Arverniam et Borboniensem provinciam rigans et infra Nivernum in Ligerim cadens : Gallis* l'Allier.

qq *Evangelium Joannis cap*. 3, ỹ. 8.

rr Depravatum *legitur rectius in Ms. Saviniacensi*.

ss *Evangelium Joannis cap*, 14, ỹ. 6

tt *Ms. Saviniacense melius* : Dependebat.

CAPUT II.

Quæ Martyris necem sint secuta.

F

Ministri igitur officinæ illius immiserabilis exsaturati et inebriati sanguine martyris S. Leopardini, fossam suffodiunt altissimæ profunditatis, ut inibi ita S. Leopardini martyris corpus celaretur, ut numquam inveniretur. Sed illi miseri nescientes, quia non est potestas, non est consilium contra Dominum, quantum celare contendunt perversitatis suæ tyrannidem, tantum id manifestatur per totum orbem. Quanti denique sanctus idem Vir in vita sua apud Deum fuerit, testantur multa et admiranda miracula, quæ facta sunt in pretiosi corporis sui demonstratione et inventione sanctissima, quæ cuilibet fideliori vel fidelissimo, si fuerint admiranda, non erunt tamen incredibilia. Quoniam quidem, dum scierit scriptum, „ Omnia possibilia sunt cre„ denti *a* „ credulitatis suæ frontem sustentabit fiducialiter ad illum verum lapidem, qui, positus in caput anguli *b*, Veteris et Novæ legis arcana declarat impenetrabilibus augmentis jocundi prodigii.

Sancti corpus scrob iinjectum,

A. ANONYMO. *sed insolito lumine proditum,*

16 Denique vir Domini Leopardinus sub profundissimo telluris aggere sepultus, dum eum nec sui, nec vicinorum proximi reperiunt, disponente largitate Dominica, tali se præmonstrari voluit mysterio. Nam quilibet pastores pecorum minare volentes emissum sibi peculium *c* ad nota et consueta pastionis pascua, cogente cælesti Artificio, illud opus evincere non valuerunt ullo modo. Unde illa numerositos quadrupedum per montes et concava vallium, per lata et invia quæque locorum ad illum properat nesciens thesaurum, quem fraudulenta malignitas servorum, jussu antedictæ Blitildis, nimiæ profunditati commiserat terræ. Circa hæc tenebrosæ et densissimæ sylvæ loca depascens adventitium peculium inconsueti loci gramina, et custodes pecorum huc illucque oberrantes, mirantur vastæ et amplæ solitudinis secretum, id acclamantes, accidisse pro aliquo prodigio signorum. Inter hanc angulosam disquisitionem amicæ curiositatis, dum in quodam circum adjacentis sylvæ loco vertunt oculos, dexteram sancti adeo *d* dilecti martyris Leopardini super terram conspiciunt, magnumque luminare ad caput et ad pedes ejus adesse vident. Hujus admirandæ visionis signo expavefacti pastores, et in loco inusitatæ habitationis positi relinquunt pascua illa, fugiunt loca inhabitabilia, prædicant omnibus coacta negotia sui itineris et annunciant cunctis visa miracula cujusdam sepulti corporis: hujus admirandæ visionis fama, sicut lætificavit fidelium Dei corda, sic perterruit illam malæ curiositatem Blitildis. Quæ, ut suspitiosus numquam requiescit, sic numquam requievit propter suam maliciam in factum Dei Leopardinum diu longeque retentam.

in lacum Ardei uxor demergi jubet:

17 Tali nuncio perterrita Blitildis subselliones suæ evocat malitiæ fautores, tum procrastinata hora *e* edicit eis pastorum veredicum nuntium super sancti martyris Leopardini corporis demonstrationem, et replicat populi gaudium, et veretur suæ exprobrationis notam, si hujus rei non evacuaverint famam. Et precatus *f* eos, ut accelerent ad suæ notitiæ locum, quo sanctum projecerant corpus, et de eo subtraherent interfecti cadaver effossum. Cui alligetur gravissima ponderis mola, sicque in profundis Hiauræ *g* gurgitibus demergeretur sine mora. Cui detestabili imperio quasi secundæ Jezabelis obtemperantes, et ad suæ certitudinis locum properantes, audita comprobant visa *h*, nam dexteram sancti martyris Leopardini foris terram, et magnas vident ad caput ejus et ad pedes ardere candelas, sed felle amaritudinis inebriati, et timori Domini in omnibus contrarii, sicut eis jussum fuerat, extrahunt ab elemento terræ sancti Martyris corpus venerabile, et sic projiciunt illud in aliud elementum Hiauræ aquæ, quasi inde non possit eum omnipotens Deus famulis et fidelibus suis ostendere vel reddere. Demerso denique sancti Martyris corpore in aquarum altissima profunditate, quasi secura et quasi victricis laboris palmam assecuta esset Blitildis, sed consilium et securitatis ejus momentum divinæ pietatis est magisterio deturbatum.

cum vero Ardeo, eo loci forte versanti, Sanctus apparuisset,

18 Nam ille magnæ dignitatis Ardeus, qui semper sancto viro Leopardino manserat familiarissimus, a cujusdam senioris sui curte revertebatur, et pro exercitii et jocunditatis usu, et pro delectationis suæ apparatu obambulabat uno die secus Aleris flumen cum suo accipitre, si forte aliquam avem posset captare; et dum huc atque illuc jocundando discurreret, accessit ad prædictum lacum Hiauram, qui non longe positus erat ab Alerico flumine, et ecce, videt subito B. Leopardinum super ripam prædicti laci residentem et sustinentem in scapulis nimii candoris duas columbas. Eum quoque illuminabant altrinsecus duo luminaria supra candelabra posita. Quod postquam Ardeus vidit, oblitus joci sui, oblitus accipitris sui, intremuit, et obstupefactus fugit, regredienteque quantocyus domum, visa est illi claritas super se rutilare continuatim. Vox quoque cælitus emissa, quæ diceret: Sacerdos Domini Leopardinus in paradiso exultat lætus, hodieque Blitildis igne torquebitur infernali. Hoc cælesti magisterio ipse Ardeus edoctus, quod malivolo scilicet instinctu conjugis suæ Blitildis sanctus Dei Leopardinus coronam gloriæ recepisset de manu Domini, domum subintrat, ut, si ita esset rei veritas, disceret. Perquisita itaque Blitildis conjux de salute et de sospitate sancti viri Leopardini, elatiori fastu respondit, nec scire, nec curare illius inepti claritatem: nec qualecumque vitæ vel mortis habeat discrimen. At ille amator Dei non infimus Ardeus, quem sancti Viri succendebat zelus, superbienti mulieri indignans, caput ipsius baculo, quem manu tenebat, percussit, et audita et visa illi replicavit.

illa Sancti corpus, una cum saxis dolio inclusum, rursus demergi jubet et morte punitur;

19 Quæ nimium despexit et hæc verba indignans evomuit: Scire pro certo poteris, quia si aliquod virtutis signum per illum Virum umquam factum fuit, tuum amicum, Leopardinum, statim vilioris mei mancipii quantulacumque persona in Sanctorum fortissimorum transnumerabitur numerum, et gratiam S. *i* superbientis et indignantis mulieris falsiloqua responsa eidem genuerunt imposterum animæ damna et corporis morticina. Interim audito visionis talis signo, et doloris sui augmentum celans Blitildis in animo, suæ impietatis fautores evocat, et magnis pecuniis eos obligat, et majora promittendo hortatur eos, ut ad certas Hiauræ lacus profunditates veniant, et exinde Martyris corpus tam mirabiliter se demonstrantis abstrahant: non dispares igitur jubentis dominæ imperio ad prædictum locum veniunt, et tunc contis et uncinis, aliorumque instrumentorum artificiis Sancti corpus abstrahunt. Aliud quoque quasi sapientius commentum celandi excogitant. Paratur quoddam vas, quod dicitur Tonna, ubi Sancti reponuntur membra, et invecta simul multa congerie lapidum in Aleris fluminis projiciunt profundum. Talis officinæ ministeriales post peracta jussa redeunt ad dominam suam alacres, quasi scilicet tunc ubi * essent consilio sapientiori invento, quod vivere eos faceret cum quiete, et domina coram lætaretur pro sancti corporis perpetuali absconsione. Gavisa tali nuntio Blitildis, subintrat domum hilaris, festivum gaudium in animum inducit, quod in proximo deposuit. In se ipsa comprobans, quod dicit auctor: „ Ante „ ruinam exaltatur cor *k*. „ Nam ad purgationis locum residens, et sancto viro Leopardino detrahens, Arii pœna damnata, malitiarum et inventionum suarum ultima habuit consilia. Prædicta itaque Blitildis obiit cum sui probrosa memoria.

* *lege*: usi

sed, monachi cujusdam cucullo,

20 Quantus postea beatus martyr Leopardinus effulserit miraculorum prodigiis, nec enarrare est nostræ possibilitatis ex toto: sed in ejusdem

A dem sancti Martyris confidens post Dominum adjutorium appono dies præmeditandi, stilum assumo timidus perscribendi. Eumdem autem sanctum Dei Leopardinum in profundissimis Aleris fluminis gurgitibus projectum divinæ Pietati placuit revelare tali signo, nostris temporibus non frequentius usitato. Apud S. Symphoriani martyris ecclesiam Vivaris loci quidam erat simplex et innocens monachus, qui inibi omnipotenti Deo serviebat devotus : hic pro sancti Viri amore ejusdem oratorii locum debita colebat servitute, jejuniis et orationibus vacans, et in lege Domini invigilans, ad magnæ perfectionis ascenderat tramitem, qui, audito sancti Viri termino vitæ, audito passionis ejus martyrio, implacatissimo dolore cruciabatur. Quandoquidem laborum suorum sic insperato perdiderat levamen magistrale, de-
l crescebat *l* illi quotidianus et continuus doloris stomachus, quia nesciebat, quoque locorum sancti Patris sepultum esset corpus, perquirebat hoc indeficientissimo cordis desiderio, solumque in investigatione sua illud Canticorum ei delectabatur canere discursu assiduo : " Surgam et circuibo " civitatem, per vicos et plateas quæram, quem
B " diligit anima mea; quæsivi illum et non in-
m veni *m.* "

super Sancti corpore immobiliter hærente, detegitur,

21 Sed consuetudinario bono animæ investigantis sui desiderabile idem simplicitatis monachus assuefactus, dum in terris perdit viarum suarum discursus, a supremis *n* remanet perfe-
n cte consolatus. Hic post consuetæ orationis lassitudinem in somnis videt votis suis congruam visionem. Evigilans enim prædicit, apparuisse sibi in somnis quemdam virum miri decoris et pulchritudinis, qui sanctam vestem, quæ cuculla dicitur, quam eidem monacho sanctus vir Leopardinus pro charitatis signo dederat, in Alarico flumine cum devotione jubet mittere. Cælesti visione utpote sitibundus tali negotio fidem accommodans, vestem assumit commendatam, et ad locum properat demonstratum, et secus ripam fluminis profundos cælesti pietati orationum et lachrymarum fundit gurgites. Orat quoque, ne privetur desiderii sui fructu, et ne visionis alacritas vanæ et inani adscribatur illusioni. Assumptis denique pennis fidei, quæ transponit montes de loco ad locum
o secundum veridicum dictum Evangelii *o*, vadit
C prædictus monachus ad insinuatum locum, et jactat cucullam in flumine. Hæc in mediis fluctibus, angelicis deducta manibus, ubi sanctus Leopardinus erat, ostendit, et monachum lætum reddidit. Ipsa denique vestis per aliquot horarum spatia super sancti Viri corpus manebat immobilis, prædicens, eo loci adesse thesaurum incomprehensibilis pretii, qui desideratus diu fuerat, multis quoque delectabilis manebat.

et sponte ex imo fluminis ad ripam appellitur :

22 Quod ille simplicitatis videns monachus, multusque utriusque sexus populus, super stupendi miraculi signum sentiunt diversi diversum, conjicientes quidam et eumdem Sanctum Dei velle locum inhabitare, ubi vestem religioni deputatam vidissent tam leniter et tam morose remansisse. Sed ille, cui non inerat temporaliter scire, quod regnum cælorum vim
p patitur, et violenti rapiunt illud *p*, fide tamen devicit, quod terreno artificio non potuisset, si ad illud opus se vertisset. Nam terram lachrymarum replens rivulis, pectus tundens pulsibus assidue divinæ exauditionis fontem aperit, qui sub momento sancti martyris Leopardini corpus a profundissimis aquarum abstractum gurgitibus ad ripam transposuit. Quod adhuc nullo artificio in vase, superius TONNA *q* nomi- q
nato, reconditum erat, et ubi illa malæ suasionis subsellio consentanea nimium Blitildis malignitas transposuerat, aperit illico vas prædictum et invenitur intrinsecus cælestis Imperatoris margaritum, sic adhuc illæsum atque mundum, tamquam ipso die fuisset reconditum in antro ipsius tonnæ : signum vero sui martyris* * lege: martyrii
solummodo circa collum apparuit in modum fili rubei. Extrahentes denique sancti Martyris corpus de illius receptaculi speciebus *r* miri odo- r
ris suavitas emanavit, quæ cinnamomi et balsami evinceret et exuperaret delectationem, omnemque transcenderet terreni boni odoris suavitatem.

quod cum inde honorifice reducitur

23 Etenim divinæ Providentiæ credimus complacitum fuisse, ut ad inventionem corporis sancti ac Dei dilectoris Leopardini multus et innumerabilis convenisset utriusque sexus populus, qui, regressus in suam patriam, enarraret visa miracula, Deum quoque benediceret mente E
devota, ipse denique laudabilis memoriæ Ardeus cum omni familia sua cognationisque suæ multitudine maxima ad implendum sancto corpori obsequium advenit, omnem quoque honorificentiæ curam exhibuit, quæ sibi possibilitas administravit, et quantum affectum dilectionis et amoris reseraverit S. Leopardino adhuc viventi in carne, demonstravit anxius dolor et lachrymarum continua irrigatio fusa propter obitum sancti Viri. Inter multiplicia tamen honorificentiæ donaria, quæ beato Viro ante consecutum finem dierum ejus obtulit, isdem Ardeus cum devotione maxima etiam de illo prænominato fundo Vivaris eidem testamentum donationis reiteravit, et ampliatis mancipiis, et adjunctis multorum prædiorum adjacentiis legalibus scriptis astipulavit.

et terræ mandatur,

24 Post solemnia venerationis sancto corpori exhibita, dum ejusdem Martyris corpus ad sepeliendum portaretur, quod quidam advenit attendens et exspectans suffragium Sancti, qui perditus erat pedum officio, et damnatus manebat oris alloquio. Nam huic nec plantæ, nec genua adjuvabant ad peragendum aliqua itineris officia, et ad incrementum miseriarum suarum et perditum habebat oris alloquium. Hoc F
duplex namque membrorum posse perditum restituit fides, quæ mortua est sine operibus secundum Apostoli dictum *s*, reservans *t* tamen s t
ei videndi thesaurus, ex quo multa et innumerabilia miracula per beatum Martyrem quotidie videbat fieri : incitant eum ejusdem Sancti expetere suffragium, et dum officio auditus reservato sibi cælitus intonant ejusdem Sancti miraculorum prodigia et pietatis, concalescit cor ipsius illud experiri iter salutis. His geminis sensibus sospitatis adjuncta fides pauperis submonet eum, ut adductus feretrum, quo sanctum corpus positum erat, tangeret : et dum inter multam populorum turbam extensis brachiis et erectis manibus pallium, quo Sancti corpus coopertum erat, tetigit, ad sanitatem rediit, et, diruptis infirmitatum omnium nodis, hinc currere plantis, hinc Deum laudare cœpit, formato sermone linguæ et oris.

25 In gestatorio namque feretri positus sanctus martyr Leopardinus præclara et spectabilia miraculorum

A. ANONYMO

A. ANONYMO. raculorum prodigia in terris profundebat instantius. Inter multiplicia tamen unum quoddam adjungimus speciosissimum, quod utinam nec vilitate componentis, nec rusticitate fastidiat sermonis. Sarcophagum namque ligneum, ubi sancti Martyris reponerentur membra, quidam ministri vadunt facere in quadam sylva, quæ erat scilicet in prospectu ipsius Vivaris fundi, expectantibus interim illud opus multorum populorum turbis. Dum autem ad tale negotium faciendum prospectant et circumspiciunt ministri, sicubi maneat conveniens arbor, subito vehementi ventorum impulsu una quædam abradicatur, revellitur a profundo, circumcirca autem remanentibus aliis in radicatione suæ soliditatis. Ipsam denique arborem in usus perficiendi sarcophagi tota deliberatione deputant animi; unus eorum in loco, quo submota est arbos,
u introspicit apertissimæ *u* quantitatis et pulcherrimi decoris lapideum sarcophagum. Tunc vero demonstratæ benedictionis munus sodalibus suis ostendens, lætos omnes et alacres reddidit, tam pro suscepti laboris fine imposito, quam pro cælestis doni munere præmon-
B strato.

variis prodigiis 26 Hoc namque laudabile signum miraculorum subsequitur non dissimile, quod nos illud æternæ promissionis credere admonet Evangelicum, quo dicitur : " Quia nec capillus de " capite illius peribit, qui in patientia animam
x " suam possidebit *x*. " Victricis etenim patientiæ palma sanctum Dei Leopardinum consequi fecit æternæ hæreditatis gaudia, qui per justitiæ et veritatis gradiens vias non metuit subire gloriosi martyrii pœnas. Quanti etenim apud illum æquissimum Retributorem meritorum et laborum sanctus iste martyr Leopardinus fuerit, et per eum patrata miracula produnt, et specialiter admirabilis inventio ejus sanguinis demonstrat : a demonstrato namque lapideo sarcophago, num antedicti carpentarii cooperculum similiter lapideum submovent, intrinsecus ampullam inæstimabilis speciositatis aspiciunt, sic recenti repletam sanguine, ac si profusus inibi fuisset eodem die. Hunc namque eundem sanguinem fortitudo angelicæ administrationis, providente et dispensante divina dignatione, eo loci transposuit, dum beatus Vir capitalem sententiam temporaliter subiit. Hic ante tumulationem suam sanctus vir
C Leopardinus in gestatorio adhuc positus feretri et multa prodigia miraculorum peragit memoria digna. Nam hoc sarcophagum, quo tumularetur, divinitus præparatum demonstrat, et sui martyrii sanguis sic mirabiliter inventus affirmat. Illud autem sarcophagum ad ecclesiam S. Symphoriani apportant et in convenienti loco ad sepeliendum collocant.

illustratur. 27 Hic tantis famulantibus miraculorum signis transponitur gleba sancti martyris Leopardini in eodem sarcophago divinitus invento, et in sui tumulatione qualiter æternæ Luci
y complaceret, ostendit *y* : nam dum superimponitur sarcophago cooperculum, quidam cæcus inter cæterum residens populum inveteratæ cæcitatis inibi deposuit tenebras merito sancti martyris Leopardini, et assumit videndi præoptatas vias. Qui anxios miseriarum nostrarum languores interventu consuetæ pietatis in perpetuum sanet, præstante Domino nostro Jesu D
Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen *z*. *z*

ANNOTATA.

a *Marci* 9, ℣. 22.

b *Marci* 12, ℣. 10 *et alibi.*

c *Id est*, Pecora.

d *Ms. Saviniacense*, A Deo.

e *Ms. Saviniacense* Auræ. *Videtur his verbis indicari, Blitildem postridie, quam rumor detecti* S. Leopardini *corporis vulgari cœperat, famulos, quos in Viri Dei adhibuerat necem, misisse, ut illud effoderent, ac alibi occulerent.*

f *Recte Ms. Saviniacense :* Precatur.

g *Lacus juxta Elaverem fluvium : vide num. seq.*

h *Ms. Saviniacense :* Visu.

i *Ms. Saviniacense :* Gratia superbientis. *Nescio, quid turbati hic est.*

k Contritionem præcedit superbia : et ante ruinam exaltatur spiritus. *Proverb.* 16, ℣. 18.

l *Saviniacense Ms. :* Accrescebat.

m *Canticorum* 3, ℣. 2.

n *Ms. Saviniacensi :* A supernis. E

o Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc illuc, et transibit. *Matth.* 17, ℣. 19.

p *Matth.* XI, ℣. 12.

q *Seu dolio.*

r *Lege* Specubus : *sic rectius Ms. Saviniacense.*

f *Jacobi* 2, ℣. 26.

t *Ms. Saviniacense :* Reservatus.

u *Lege :* Aptissimæ, *ut in Ms. Saviniacensi.*

x Et capillus de capite vestro non peribus. In patientia vestra possidebitis animas vestras. *Lucæ* 21, ℣. 18 *et seq.*

y *Anno* 1040 *honoratiori loco donatum fuit et elevatum ab Aymone, Bituricensi episcopo. Vide num.* 30 *et seq. Commentarii prævii.*

z *Cum de scriptore Actorum, ejusque ætate haud constet, est sane, cur, ne prodigia, quæ admodum frequentia hoc capite circa corpus* S. Leopardini *narrat contigisse, plus æquo auxerit, falsaque iis admiscuerit, merito vereamur.*

F

ACTA

A

ACTA

Breviora

S. LEOPARDINI MON. MART.

Ex veteri Ms. Lectionario Abbatiæ S. Sulpitii apud Philippum Labbeum tom. 2 Bibliothecæ librorum Mss. pag. 424 et seq.

S. Leopardinus e servo monachus factus, Beatus Leopardinus, Arvernensis territorii accola, Clotarii *a* Francorum regis temporibus floruit. Huic extitit frater germanus sanctus Portianus *b*, quos prædives quidam tanquam vernaculos possidebat. Ii cum vicinum quoddam monasterium identidem frequentarent, concepto altioris vitæ proposito, attonsi in monachos ab abbate recepti sunt *c*. Ubi cum per aliquot annos Deo pari mentis serviissent affectu, Beatus Leopardinus, audita S. Sulpitii *d*, Bituricæ civitatis archiepiscopi, fama, amplioris rei spe evocatus, obtenta fratris facultate, ad eundem venerabilem transiit patrem, cum quo in Navensi cœnobio *e* non paucos transegit dies. Cum vero quodam tempore Leopardinus Sulpitio voluntatem agendæ in anachoresi pœnitentiæ insinuasset, approbata, pius pater, tam cari Sodalis voluntate, Vivariensem ei offerens fundum, et, quæ ipsi ventura erant, pronuntians, Vade, inquit, Dilecte Domini, de illius securus adjutorio: equidem ejusdem loci benevolum reperies possessorem: perficies quoque, quod mente tractasti: Verumtamen non hæc eadem absque vita tuæ dispendio conservabis *f*.

C

cum suis in S. Symphoriani ecclesia Deo servit, cujus, cum ablata bona repeteret, 2 Egressus autem a sancto præsule ad fratrem suum venit, quem illius monasterii jam abbatem reperiens, eidem quomodo omnia ex animi sui sententia obvenissent, exposuit. Unde vero abscedens cum illuc, quo tendebat, pervenisset, pro reverentia almi præsulis Sulpitii a clarissimo principe Ardeo dignissime susceptus, desiderii continuo sui compos efficitur. Ubi tantis postea refulsit virtutibus, ut in brevi fratrum multitudinem in extructa ibidem S. Symphoriani *g* basilica congregaret. Hæc autem ecclesia cum opportunis quibusque rebus liberalitate fidelium dotata foret, inter alia ipsius prædia, quidam erat magnæ amplitudinis campus, quem idem Sanctus cum fratribus, ut inde vitæ sibi necessaria compararent, excolebat. Bichildis vero, memorati principis uxor, nihil a mulierum detrahens ingenio, inscio absenteque viro, prædictum campum in suos suorumque deputat usus. Quem cum Vir sanctus repeteret studiosius, illa, necem ejus machinata; quendam ex monachis, Placidum nomine, in suam traxit sententiam. Cum ergo quadam die fratres, qui Colobero *h* residebant, visitasset, in reditu Bichildis ministros, in suam perniciem destinatos, offendit, a quibus de equo præceps in terram actus, lorisque graviter multatus, ac demum impacta in caput securi non mediocriter vulneratus est sed divina illico sanatus ope ad monasterium citius rediit.

A. Anonymo

invidæ mulieris jussu occiditur. 3 Post breve rursus tempus rogatus a vidua quadam, ut sanitatis sibi conferendæ gratia Nivernensis territorii *i* quantocius tenderet fines, licet suum jam imminere cerneret interitum, petenti tamen, profecturum se maturius, repromisit. Convocatis itaque fratribus, singulos ad observanda, quæ tradiderat, vitæ instituta animavit, injunxitque præterea, ut quæ, Deo propotio, et auctore sancto Sulpitio in eisdem partibus susceperat a præfato principe, Navensi monasterio jure perpetuo possidenda transirent. Indulta igitur huic mulieri viduæ sanitate, cum jam reverteretur, sævissimos, sicut prius passus est insidiatores, qui, impetu facto, diversa eum membrorum laceratione vexarunt, nullaque tormentorum asperitate contenti, caput tandem ipsius præciderunt *k*.

E

ANNOTATA.

a *Verosimilius hujus nominis I: vide dicta num.* 9 *et seq. Commentarii prævii.*

b *Colitur die* XXIV *Novembris: vixit tempore Clotarii I et Theoderici I: fueritne* S. Leopardini *frater, ob Acta sibi ipsis contraria haud satis certum.*

c *Hæc Gregorius Turonensis, seculo sexto defunctus, de solo Portiano narrat lib. de Vitis Patrum cap.* 5.

d *Nempe Pii seu Junioris: sed hujus ætas cum Portiani ætate componi non potest. Vide dicta num.* 7 *Commentarii prævii.*

e *In Bituricensi cœnobio, a S. Sulpitio Pio, ut ferunt, condito: sed incertum, quo anno; vel certe, quo Sulpicius illi, ut abbas, præesse cœperit. Vide dicta num.* 34 *Commentarii prævii. Nunc* S. Sulpitii *dicitur.*

F

f *Hanc Sulpitii Pii prophetiam non memorat Vita proxilior.*

g *De Vivariensi monasterio, cujus conditor* S. Leopardinus *fuit, vide num.* 25 *Commentarii prævii: de S. Symphoriano Annotata in cap.* I. *Vitæ alterius litt.* u.

h *Vide Annotata in caput.* I *Vitæ prioris litt.* ii.

i *Vide Annotata in caput* I *Vitæ prioris litt.* oo.

k *Verosimilius non seculo* VII, *quo S. Sulpicius Pius floruit, sed jam inde a seculo* VI. *Vide Commentarium præv.* § I *a. num.* 9 *et* § 2 *numm.* 33 *et seq.*

DE

AUCTORE C S

D

DE S. AUGUSTO PRESB. ET AB.

APUD BITURICAS IN GALLIA.

SYLLOGE,

EX MARTYROLOGIIS ET S. GREGORIO TURONENSIS.

Post medium sec. VI. Hic Sanctus, in vetustis ac recentioribus Martyrologiis hodie memoratus,

Haud rara est hujus sancti Confessoris in antiquis æque ac recentioribus Martyrologiis hodierno die memoria, quorum aliquot præter Confessoris titulum etiam Presbyteratus Ordinem ei adjungunt. Ex vetustioribus Hieronymianis apographis auctis Epternacense apud Florentinium sic habet: Beturicas Augusti presbyteri; Corbeiense vero apud Acherium tom. B I Spicilegii secundæ editionis pag. 19 sic: Bituricas civitate, sancti Augusti presbyteri et confessoris: Gellonense autem ibidem pag, 35 Augustum pro Augusto dicens, sic: Bituricis Agusti confess. Consonat antiquissimum Autissiodorense apud Marteneum et Durandum tom. 3 Anecdotorum col. 1561 eodem die sic annuncians: Bituricas Agusti confessoris. Ex contractis item Hieronymianis, quæ Sollerius noster tom. VII Junii vulgavit, Richenoviense, illum Augustum appellans, sic inquit: Bituricas, Augusti prebyteri; Labbeanum vero ibidem: Bituric. Augusti confess. Cum Augusti item nomine, tituloque Presbyteri etiam legitur, sed velut additio alio charactere, ad calcem laterculi hujus diei in Vetustiori Lucensi apud Florentinium his verbis: Et in Gallia Bituricas civitate Augusti presbyteri. Vide etiam dicta hoc ipso die inter Prætermissos ad voces Augustalis et Augustini.

2 Consonabat pariter unum e quatuor apographis Martyrologii Adoniani, quibus Jacobus Mosander pro sua illius editione usus est, in quo similiter legebatur: Bituricas civitate, S. Augusti presbyteri et confessoris; verum hæc cum C a tribus aliis codicibus abessent, dubius, an Adoniana essent, laudatus editor asterico notavit, ac consentientem habuit Heribertum Rosweydum nostrum, qui eadem in sua item ejusdem Martyrologii editione, velut ab aliis Adoniano textui adjecta, in Appendicem rejecit. Inter auctaria quoque Usuardina, a Sollerio nostro una cum genuino Usuardi Martyrologio excusa, ejusdem Sancti memoriam hoc die consignant Codex Bruxellensis et Molanus, prior sic: Apud civitatem Bituricas, depositio beati Augusti presbyteri et confessoris; alter vero sic: Bituricas Augusti presbyteri. Ut mittam alios, Molanum secutus Petrus Galesinius, atque hunc Baronius, illum ad hunc diem VII Octobris Romano Martyrologio inscripserunt his verbis: Apud Bituricas sancti Augusti presbyteri et confessoris. Haud dubie ista non legerat Bailletus, dum in Vitis Sanctorum ad hunc diem in S. Augusto, quem Aoust vulgo appellari ait, observavit, nullam illius memoriam in antiquis Martyrologiis haberi. Porro eorum omnium, quæ adduxi, communis in ipso ad hunc eumdem diem signando consensus habendus pro argumento est cultus ei aliquando delati, cujus aliud indicium alibi non inveni.

creditur abbas S. Symphoriani fuisse,

3 At, quis iste, inquies, S. Augustus est? Laudatus Cardinalis Baronius in Annotatis lectorem remittit ad S. Gregorium Turonensem in libro de Gloria Confessorum cap. 80, ubi hic loquitur de Augusto presbytero et abbate S. Symphoriani prope Bituricas, uti infra videbimus. Baronio consensisse dicendus est Castellanus in Martyrologio Universali, dum Baronianæ annuntiationi, Gallice de more versæ, in margine adscripsit, S. Augustum, Gallice saint Oût, floruisse versus annum 560 ad quod tempus laudatus a Gregorio Turonensi Augustus presbyter et abbas re vera referendus est. Neque alium crediderunt Constantinus Ghinius in Natalibus sanctorum canonicorum hoc die, Claudius Robertus in Serie archiepiscoporum Bituricensium pag. 29 in S. Desiderato, Dionysius Sammarthanus tom. 2 Galliæ Christianæ in veteri monasterio S. Symphoriani apud Bituricas col. 120 uti et Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum 557. E

a quo eumdem diversum esse

4 Solus, quem ego quidem legerim, Andreas Saussayus, Augustum presbyterum, hodierno die sacris Fastis inscriptum, diversum esse credidit ab abbate, apud Turonensem memorato. Proinde ad diem VII Octobris martyrologos secutus, hæc babet: Bituricis depositio sancti Augusti, presbyteri et confessoris, qui totus charitatis igne inflammatus Dei gloriam in hominum salute sollicite exquisivit, sanctæque conversationis fragantia redolens operum suorum dignam a Christo, quem dilexit super omnia, mercedem adeptus est. Hæc ibi satis recte; at deinde eumdem, velut alterum, repetit in Catalogo Sanctorum, Beatorum, Piorumque, qui (ut ait) proprias historias vel natales non habent, sed in gestis Sanctorum, in eodem Martyrologio Gallicano ejusque supplemento conscriptorum, cum laude commemorati fuerunt. Ibi itaque sequentia annotavit. F

non recte putavit Saussayus

5 Augustus venerabilis abbas Bituricensis, cui S. Ursinus, monens de corporis sui repositione, sæpe sæpius apparuit. In Ursino IX Novembris. Quæ Saussayus ad diem IX Novembris de S. Ursini apparitionibus, translatoque corpore opera Augusti abbatis memoraverat, ea Ursini gestorum scriptor hausit ex mox citato S. Gregorii Turonensis loco, in quo Augustus ille non solum abbas, verum etiam presbyter fuisse narratur. At Saussayus scilicet, cum ista non legisset, aut non meminisset, Augustum in ejusdem S. Ursini gestis laudatum omnino diversum putavit ab eo, quem cum solo presbyteri titulo in Martyrologiis consignatum noverat. Hinc etiam factum est, ut, cum de Augusto illo in Martyrologiis

A *Martyrologiis annuntiato nihil præter nudum nomen cum* presbyteri confessorisque *titulis nosset, coactus fuerit breve illi, multis sanctis presbyteris commune, ac sine ullo peculiari facto elogium texere; abbatem vero inter eos, quorum cultum cultusve diem nesciebat, reponere, ac pauciora de eo dicere, quam ex Turonensi nota sunt.*

floruit autem post medium seculum VI. 6 *Ætas, qua hic* S. Augustus *floruit, manifesta fit ex tempore sedis Probiani, qui S. Desiderato, anno* 550 *mortuo, in Bituricensem episcopatum suffectus, anno* 555 *secundæ Parisiensi synodo, annoque* 557 *tertiæ subscripsit atque anno* 568 *obiisse creditur. Hoc enim episcopo Bituricis sedente, apparuisse* Augusto, *tum monasterii S. Symphoriani abbati, S. Ursinum, primum ejusdem urbis antistitem, suumque mandasse corpus e terra levari, tradit laudatus S. Gregorius Turonensis, ut hujus verbis mox referemus. Huic translationi etiam adfuisse ibidem dicitur S. Germanus jam Parisiensis episcopus, circa annum* 555 *ordinatus, ante quem propterea annum eadem translatio non contigit; quæ si, ut Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ col.* 4 *ait, et apud nos diem* I *Novembris in S. Ursino examinandum veniet, anno* 558 *illigari recte* B *soleat, inter hunc annumque* 568, *quo Probianus obiisse videtur, reponenda erit; quoto tamen anno post* S. Augustus *decesserit, omnino incompertum est. Cetera in Annotandis ad S. Gregorii Turonensis verba exponemus.*

Corpus S. Ursini, quod diu latuerat 7 *Hic sanctus historicus in libro de Gloria Confessorum cap.* 80, *quod* de S. Ursino Biturigum episcopo *inscribitur, in editione Theoderici Ruinartii ad propositum nostrum hæc habet:* Bituriga vero urbs primum a S. Ursino, qui a discipulis Apostolorum episcopus ordinatus in Gallias destinatus est, verbum salutis accepit, atque ecclesiam Biturigensem primum instituit, rexitque; qui migrans a sæculo, in campo inter reliqua sepulcra populorum sepulturæ locatus est. Non enim adhuc populus ille intelligebat sacerdotes Domini venerari, eisque reverentiam debitam exhibere. Unde factum est, ut, increscescente terra, plantata desuper vinea omnem memoriam de primo urbis sacerdote convelleret, et usque ad tempus illud, quo Probianus episcopus urbis ejus est subrogatus, nullus de eo sermo habe- C retur.

S. Augustus gemini loci abbas, 8 Fuit autem quidam, Augustus nomine, de domo Desiderati, quondam episcopi, cujus manus ac pedes ita contraxerant, ut non aliter, nisi de geniculis atque cubitis sustentaretur, si alicubi processurus vellet incedere. Is, inspirante Deo, de eleemosynis devotorum apud Brivas vicum in honore sancti ac beatissimi Martini antistitis oratorium ædificavit, cujus cum in ipsum reliquias detulisset, statim directis membris, sanus effectus est. Deinde, conlectis secum paucis monachis, sub regula monasterii degens semper orationi vacabat. Unde factum est, ut in sequenti accersitus ab episcopo abbas ordinaretur in basilica sancti Symphoriani, quam memoratus pontifex fabricaverat ante conspectum muri Biturgi. Nec tamen monachos, quos prius congregaverat, relinquens, sed instituens eis præpositum, ipse utrasque cellulas gubernabat.

et S. Germanus, in somnis moniti 9 Denique, cum apud hanc basilicam moraretur, adparuit ei sanctus Ursinus per visum noctis, dicens: Defossa humo, inquire corpusculum meum. Ego enim sum Ursinus, hujus urbis primus episcopus. Qui ait: Quo ibo, aut ubi quæram sepulcrum tuum, cum ignorem locum, ubi sis positus? At ille adprehensam ejus manum duxit ad locum, et ait: Sub harum vitium radicibus corpus meum habetur. Expergefactus abbas narravit hæc sacerdoti suo: sed ille parvipendens, quæ a presbytero dicebantur, nullum inquirendi studium posuit. Interea beatus Germanus, Parisiacæ urbis episcopus, adfuit susceptusque ab episcopo, post cœnam domus ecclesiasticæ cum se sopori dedisset, adparuit utrique per visum, episcopo simul scilicet et Abbati, duxitque eos ad locum sepulcri, deprecans, ut auferrent eum a loco illo. Expergefacti simul ad vigilias conveniunt in ipsam sancti Symphoriani basilicam, explicitisque Officiis matutinis, refert episcopus Abbati, quæ viderat; confessusque est et ipse, vidisse similiter. AUCTORE C. S.

10 Igitur insequenti nocte accedentes illuc cum uno tantum clerico, qui cereum ferret, venerunt ad indicatum locum, eumque fodientes usque in profundum, sepulcrum reperiunt: quo detecto, amotoque opertorio, viderunt sanctum corpus, tamquam dormientis hominis, nulla putredine resolutum; quod admirantes, et iterum opertorium componentes, indicarunt episcopo data die, quæ viderant. Tunc ille, convocatis abbatibus et clero, cum honore atque psallentio levaverunt beatum sepulcrum; et quia vectes illi, quibus ferebatur, valde longi erant, cum venissent ad porticum, non poterant deflecti in ingressu ejus, ut ad ostium ædis sine labore accederent. Tunc beatus Germanus, elevata voce ait: Sancte Dei sacerdos, si voluntas tua est, in hanc basilicam ingredi, sentiamus levamen adjutorii tui. Et statim, amisso pondere, ita in summa levitate factus est sarcophagus, ut, relictis vectibus, pauci manibus ferrent, quem usque ad locum illum multi detulerant. Et sic, celebratis Missis, gaudente populo, juxta altare sepelitur, multis se deinceps virtutibus manifestans. *inveniunt et cum Probiano episcopo transferunt.* E

11 *Hisce, quæ sola de* S. Augusto *novimus, nostras observationes addamus. In primis pro fide narratis firmanda universim observasse juverit, Gregorium hisce synchronum vixisse. Notior est* Biturigа, Bituricæ, *seu* Biturigum civitas, *Aquitaniæ primæ metropolis, vernacule* Bourges *appellata, quam ut illustratione egeat. De illius primi episcopi, S. Ursini, in Gallias missionis tempore variant scriptores, quorum controversia expendenda veniet ad diem* IX *Novembris, quo ille colitur, et Romano Martyrologio inscriptus est. Probiani, cui aliqui titulum* Sancti *adjungunt, ætatem jam exposui num.* 6 *Ruinartius ad hunc ipsum S. Gregorii Turonensis locum de eodem ait:* Laudatur a Fortunato in Vita S. Germani Parisiensis, ubi hæc ipsa Translationis *(S. Ursini)* historia habetur. *Ruinartium secutus hic est Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ in S. Ursino ac Probiano: verum ego de hisce nihil invenio in laudata Vita, quam Mabillonius inter Acta Sanctorum Sæculi* I *Benedictini, et Henschenius noster ad diem* XXVIII *Maii ediderunt. S. Desideratus fuit proximus Probiani in eadem Bituricensi sede decessor, cujus obitum anno* 550 *illigavit Henschenius noster ad diem* VIII *Maii; quid tamen de ejusdem ibidem data Vita censendum sit, nihil attinet* *Annotationes nostræ de personis præmemoratis,* F

AUCTORE C. S.

attinet hic examinare. Vide Cointii de ea sensum in Annalibus ad annum 549 *num.* 70 *et seq.*

uti et de S. Martini oratorio, quod Sanctus condidit,

12 *Quod spectat ad oratorium, quod a* S. Augusto *sub invocatione S. Martini in loco* Brivas *ædificatum rectumque Gregorius Turonensis testatur, observat Ruinartius, pro* Brivas *alibi legi* Brias, *additque:* Habetur in archipresbyteratu Exoldunensi locus DE BRIVIS, BRIVES dictus, ubi cum ecclesia parochiali exstat prioratus, Dolensi olim monasterio subjectus, qui fortasse hic designatur. *In Catalogo quoque beneficiorum diœcesis Bituricensis, anno* 1648 *edito, in eodem archipresbyteratu Exoldunensi parœcia* De Brivis, BRIVES L'AUMOSNERIE; *ac* Prioratus de Briviis L'AVMOSNERIE DE BRIVES *leguntur. Catharinus in Patronatibus Bituricensibus scribit, prioratum illum olim quidem conventualem, aut suo tempore simplicem (ut vocant) fuisse, atque in gemina civitatis Bituricensis, extra cujus muros situs est, anni* 1412 *et* 1562 *obsidione destructum fuisse, locumque, in quo ex-* B *stabat,* Dryas *(forte* Brias *voluit dicere) appellatum.*

alteroque S. Symphoriani, cui præfuit,

13 *De altero, cui* S. Augustum *præfuisse diximus, monasterio Dionysius Sammarthanus inter vetera diœcesis Bituricensis monasteria sic ait:* S. Symphoriani monasterium apud Biturigas auctorem agnoscit Probianum, episcopum ecclesiæ Bituricensis, aut Desideratum, ejus decessorem: id enim obscurum est in Gregorio. *Obscuritas hæc oritur ex verbis num.* 7 *et* 8 *a me relatis, quibus et Probiani et ejusdem decessoris Desiderati, Bituricensium antistitum, mentio fit; unde dubitari potest, ad utrum referri debeant ista de S. Symphoriani ecclesia dicta:* Quam memoratus pontifex fabricaverat ante conspectum muri Biturigi. *Philippus Labbeus in Elogio historico ejusdem civitatis eadem de S. Desiderato interpretatus est; Catharinus vero, supra laudatus, ejusdem ecclesiæ fundatorem, nescio, quo argumento, utriusque decessorem S. Arcadium, de quo apud nos ad Kalendas Augusti breviter actum est, nominavit: quod certe Gregorio refragatur.*

deque ejusdem conditore;

14 *At multo antiquiorem eamdem facit auctor Patriarchii Bituricensis a Labbeo editi tom.* 2 *Bibliothecæ Mss. librorum, cap.* 22 *in eodem Arcadio, ubi ille ait:* Idem gloriosus pontifex Archadius... ex hac luce subtractus Kalendis Augusti feliciter migravit ad Christum; cujus sacratissimum corpus cum debitæ venerationis honore traditum fuit sepulturæ in basilica S. Symphoriani martyris, ubi usque nunc gloriose quiescit juxta corpus S. Ursini, primi ejusdem Biturigæ civitatis episcopi; quam quidem ecclesiam fuisse olim constructam per eumdem divum Ursinum, testatur Gregorius Turonensis capitulo LXXX libri in Gloriam Confessorum. *Ita quidem huic, auctori, qui seculo* XVI *scripsit, videri potuit ex allegato Turonensis loco, quod in ejusdem exordio sanctus ille Ursinus memoretur; sed advertere debuisset, non potuisse S. Arcadium mox ab obitu in ecclesia S. Symphoriani* juxta corpus S. Ursini *sepeliri, quod idem Gregorius in eodem capite expresse affirmat, in eamdem primum illatum fuisse a Probiano episcopo; uti et ipsemet Patriachii compilator præmiserat in S. Ursino, ac deinde etiam repetiit in Probiano,* E *quem eidem Arcadio post S. Desideratum successisse, statuit.*

et statu hodierno.

15 *Ceterum,* Hæc ecclesia *(ita notavit Ruinartius ad dictum locum Gregorii)* nunc intra urbis muros, mutato nomine, S. URSINI appellatur, collegio canonicorum et parochiæ titulo insignis. *Consentit Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ col.* 120, Jam pridem, *inquiens,* monasterium S. Symphoriani conversum est in collegium canonicorum secularium, nunc S. URSINI vulgo appellatum. *Canonicos illos primo Regulares fuisse, scribit Catharinus, sed anno* 1178 *a Guarino archiepiscopo communis vitæ onere exemptos; quod laudatus Sammarthanus col.* 56 *eodem anno ab illo factum docet, postquam frustra conatus fuerat eosdem ad communem vitam revocare, ut proinde isti jam ante ab ea observantia descivisse dicendi sint.*

C

DE S. PALLADIO EPISC. CONF.

F

MEDIOLANI SANTONUM IN AQUITANIA II

J. G.

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Sancti cultus a seculo saltem XI stabilitus; Lectiones Breviarii Santonensis ei propriæ: ejus in quibusdam Martyrologiis annuntiatio et apud varios scriptores, ut vere sancti, memoria.

FORTE SUB ANNUM DC. Antistes noster, etsi aliquando, teste Gregorio Turonensi, deliquerit,

Quos ab universa, at vel maxime a particulari aliqua ecclesia pro Sanctis haberi, Cœlitumque honoribus affici cernimus, eos non ad unum omnes usque adeo innoxiam semper exegisse ætatem, quin humani aliquid passi sint, imo et vel animi perturbatione, vel naturæ vehementioris impetu, subinde gravius deliquerint, cum non uno in nostro Opere demonstratum est luctuoso exemplo, tum et suo hic commonstrabit Palladius, *Santonensis episcopus, quem indigenæ* Saint Pallade *et* Saint Palais *vulgo appellant. Nimirum et is homo fuit; nec ab eo proin res humanæ alienæ fuerunt. Quæ tamen censendæ non sunt, aut illius, aut aliorum Cœlitum, qui lapsi in terris*

quandoque

quandoque sunt, veræ sanctitati derogare, quotiescumque eas sincera pœnitentia excepit, hancque eximiæ virtutes ornarunt, ac denique pretiosa in conspectu Domini mors coronavit, uti factum in Palladio *esse, infra dicenda palam facient. Illius variis locis meminit S. Gregorius, Turonensis episcopus, atque, ut virtutes ejus intactas non reliquit, ita et, uti sincerum decuit scriptorem, delicta ejusdem, vel se vivente vel præsente, admissa minime dissimulavit; tametsi tamen, quod hic in antecessum dicere liceat, nonnulla illius facta, ab eo scriptore notata, aliquid justæ excusationis habere non immerito queant. Hunc ego Historiæ Francorum aliorumque Operum scriptorem, utpote* Palladio *synchronum, multarumque, quas refert, rerum oculatum testem, tam presse ducem sequar, ut ab eo, nisi quædam prætermissa, ex aliis fontibus eruenda, aut aliqua, parcius ab eodem tradita, evolvenda latius aliunde sint, discessurus sim nuspiam.*

saltem ab anno 1047 ac deinceps publicum cultum habuit,

2 A Palladii *ecclesiastico cultu, ac vel idcirco potissimum, quod is propter historicorum martyrologorumque longe plurium silentium non sat certus videri posset, stabiliendo illustrandoque exordium sumo. Ac primo quidem, quod Gregorius Turonensis supra laudatus nuspiam* Palladio Sancti *titulum adscribat, nec verbum unum de ecclesiastica ejus veneratione habeat, id vero nemini mirum videri potest, cum ille* Palladio *superstes non vixerit, imo contra biennio saltem ante eum excesserit e vivis; ut adeo* Palladium *annumerare Sanctis non potuerit, nedum de cultu, qui vere Sanctis non statim ab obitu semper redditur, vel obiter meminisse. Quod autem ad classicos martyrologos rerumque Gallicarum* Palladio *suppares scriptores attinet, non est pariter, cum a nemine illorum eum Sanctis annumeratum esse, miremur; cum ei, uti mihi quidem videtur, vel multo serius deferri cultus cœperit, vel saltem is adeo solemnis eorum ætate non fuerit, ut extra Santonensis memoria limites etiam increbesceret, ac speciali memoria dignus tunc foret. At vero, jam tum saltem ab anno* 1047, *quo charta fundationis percelebris abbatiæ S. Mariæ apud Santonas data est, præsuli nostro* Sancti *nomen adhæsisse, atque ad ejus cultum, seu, ut tom.* 2 *Galliæ Christianæ auctæ inter Instrumenta col.* 482 *alterius chartæ verba habent, ad* serviendum S. Palladio *canonicos aliquot constitutos fuisse, ex editis ibidem a col.* 479 *documentis, ad Santonensem ecclesiam pertinentibus, omnino manifestum est. His adde, quod tum in eisdem, tum aliis ibi excusis instrumentis modo* ecclesia S. Palladii, *modo* parochia S. Palladii, *aliave ejusmodi nomina occurrant, ex quibus, sacras ædes sancti Præsulis nostri venerationi dicatas jam tunc exstitisse, in-bium evadit.*

uti varia ostendunt documenta,

3 *Adhæc, cum, teste Dionysio Sammarthano laudato tom.* 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 1059 *et seq.,* veteres rituum codices, *haud dubie ipsi visi, diserte testentur, capsam reliquiarum* S. Palladii *nostri olim gestatam in publicis supplicationibus fuisse ad implorandam de cœlo pluviam, consequens et hinc fit, ut jam pridem cultu ecclesiastico sanctus Præsul gavisus fuerit, tametsi nulla nos doceant monumenta, quo anno seculove ejus exordium statui debeat. Porro antiquum hunc* S. Palladii *cultum nulla lapsu temporum detrimenta sensisse, at contra potius non vulgari modo increvisse, Santonensis ecclesiæ Breviarium, anno* 1542 *excusum, cujus excerptum apographum ex Sammagloriana bibliotheca Parisiensi Oratorii D. N. J. C. mihi humanissime transmisit R. D. Thierry, sat liquido ostendit. Quippe non tantum in præfixo ei Calendario Nonis Octobris* Palladio *episcopo Officium* IX Lectionum *præscribitur; sed et in Litaniis, in eadem ecclesia concini pridem solitis, inter sanctum Troianum, Santonensem episcopum, sanctumque Leontium, proximum nempe sui in Santonensem cathedram successorem, medius statuitur invocaturque* S. Palladius, *haud secus atque S. Hieronymus aliique indubii Sancti, seu exteri seu indigenæ confessores, quorum suffragia in Litaniis illis Santonensis ecclesia suppliciter postulat.*

AUCTORE J. G.

ipsumque Santonensis ecclesiæ Breviarium,

4 *Denique folio* CXLIX *ejusdem Breviarii præscriptum in Calendario novem Lectionum Officium, quod saltem duplex minus tunc fuit, integrum exhibetur; quod, quatenus Sancto proprium est, huc transcribere visum fuit. Antiphona ad* Magnificat *in Vesperis ita habet :* O Palladi egregie ! O confessor præcipue ! O fulgens gemma præsulum ! O et Sydus eximium. In omnibus amabilis et in cunctis laudabilis, sis nobis clemens ubique, nunc et in omni tempore. *Hanc excipit Oratio, his concepta verbis :* Deus, qui in Abrahe, famuli tui, gremio eximium confessorem Palladium dignatus es collocare, illius salutifera supplicatione uranice * patrie civibus nos interesse concede. Per Dominum etc. *Mox subditur, quod tum temporis ad Matutinum Officium concinebatur Invitatorium, ita sonans :* Agmina Christi pangite : adsunt enim celebria Patris nostri solemnia : Jubilemusque igitur Deo nostro unanimes, qui sibi Sanctum gratuito elegit Palladium.

* *id est* cœlestis

e quo lectiones propriæ recitantur,

5 *Dein subsequuntur ternæ, quæ Sancto propriæ sunt, secundi Nocturni Lectiones, infra discutiendæ, quarum prima, quæ totius Officii quarta est, ita se habet :* Palladius, Eutropii discipulus et ab eodem in fide instructus, presbyteratus ordinem suscepit. Et quomodo sanctissime se gesserit, acta ejus demonstrant : nam post mortem sancti Eutropii Xanctonensis ecclesiæ * ordinatur. Tu autem etc. *Quæ vero secundi Nocturni secunda est, æque succincte, at præ prima veritati multo conformius, his verbis Sancti gesta refert :* Qui ecclesiam optime regens, Christianos tam opibus *, quam monitis ac verbis salutisferis satiabat, fovebat et hortabatur : corpusque sancti Eutropii transtulit in novam basilicam, quam ipse construi fecerat. *Tertia denique his verbis concepta est :* Idemque Palladius Vasium, juvenem Xanctonicum, pro Christi fide martyrizatum, a Christianis tumulatum cognoscens, basilicam eidem Vasio consecravit : in qua abbatem et monachos ordinavit, ut diu noctuque divinis inservirent obsequiis. Tandem Palladius virtutibus et miraculis plenus obdormivit in Domino. *Hactenus Lectiones propriæ, quæ de constanter exhibito jam pridem* S. Palladio *cultu, eoque minime vulgari, dubium relinquunt nullum.*

* *supple* episcopus

* *fortasse* operibus

quæ non alteri, quam Paladio, nostro,

6 *At, inquies, qui a Sanctonensi ecclesia antiquo constantique cultu afficitur* Palladius, *is septimo ad Lectiones Responsorio, quod ei proprium quoque est in eodem Breviario,* ab omni asperitate fellis semper immunis *exstitisse asseritur, et, quod caput est, Lectione quarta S. Eutropii, qui seculo* III *pro Christi nomine martyr occubuit, discipulus, proximusque, ut verba innuunt, statuitur in cathedram sucessor; quæ cum in*

[illegible] S. G.

in Palladium *nostrum, teste S. Gregorio, ab asperioris animi noxa subinde non immunem, ac seculi dumtaxat sexti antistitem, nequaquam cadant; necesse fit, ut non* Palladius *noster, sed alius quidam ei homonymus Santonensis præsul ecclesiastico apud Santones cultu gaudere asseratur. Ad hæc respondeo, cum Santonensis ecclesia in Officii sui Lectione quinta* Palladium *in novam basilicam, quam hic construi fecerat, S. Eutropii corpus transtulisse affirmet, quod factum ex S. Gregorio Turonensi Lib.* I *de Gloria Martyrum cap.* 56 *desumpsit, apertissime ostendit, non de alio* Palladio *se hoc loco agere, quam de quo sanctus ille scriptor citato cap. sermonem habuerat, qui utique* Palladius *omnino noster est. Accedit, quod eadem ecclesia S. Vasio, qui sub Alarico Gothorum rege interfectus fuit, basilicam a* Palladio *suo consecratam fuisse, Lectione* VI *asserat, quod certe alteri, quam nostro, convenire nequit.*

utut non una in iis sit hallucinatio, attribui posse ostenduntur.

7 *Postremo cum* Palladius *ille, quem Santonensis ecclesia inter sanctos suos antistites Troianum et Leontium medium statuit, procul dubio noster sit, hunc pariter, et non alium Officio suo* B *ecclesiastico colere indubie dicenda est; præsertim, cum alter* S. Palladius, *Santonensis itidem, ut vulgo placuit, episcopus, et S. Eutropii discipulus, in rerum natura exstitisse non probetur, uti tom. 2 Galliæ Christianæ auctæ col.* 1054 *etiam tradit Dionysius Sammarthanus. Erraverit igitur in eo Officii ecclesiastici auctor, quod vulgi errorem, aut minus accuratum loquendi modum secutus,* Palladium *fecerit S. Eutropii discipulum; fueritque etiam ultra quam fas est, sancto suo Præsuli indulgentior, cum etiam ab omni asperioris animi culpa illum eximere nixus fuit; at non ob geminam hanc auctoris hallucinationem diversus a nostro dici debet* Palladius *Santonensis præsul, quem hoc die ecclesia illa Officio celebrat satis solemni, et cui soli, ut dicenda monstrabunt, cetera conveniunt omnia, quæ in Officii illius Lectionibus referuntur, quæque a variis scriptoribus commemorata exstant.*

Eum quoque varii scriptores et Fasti ecclesiastici

8 *Nec vero Santonense Breviarium dumtaxat, sed et varii ecclesiastici Fasti, contra ac Bailletus ad hunc diem col.* 105 *contendit,* Palladium *nostrum Sanctis annumerant. Testantur id generatim* C *Benedictini, Operum S. Gregorii Magni editores, tom. 2 col.* 828 *in suis ad S. Gregorii Papæ Epistolam quadragesimam nonam Annotationibus, et Bouquetus tom. 2 Scriptorum rerum Gallicarum pag.* 332 *in suis itidem Annotatis ad Gregorii Turonensis libri* 8 *Historiæ Francorum caput quadragesimum tertium. Ex his autem ecclesiasticis Fastis duos, quos mihi videre non licuit, Dionysius Sammarthanus cit. tom. 2 Galliæ Christ. auctæ col.* 1059 *nominatim recenset, vetusta nimirum Lemovicensia et Santonensia Hagiologia, in quibus Sanctus noster verbis hisce annuntiatur :* Nonis Octobris apud Santones S. Palladii episcopi et confessoris. *His præter Martyrologium Gallicanum, auctore Saussayo, cujus verba infra dabimus, consonat Burdegalensis ecclesiæ Usuardinum Martyrologium, quod apud Sollerium in Auctariis ad diem* VII *Octobris* Palladium *nostrum ita memorat :* Xantonas civitate, sancti Palladii episcopi et confessoris ; *ut adeo merito laudatus Sollerius in suis ad Usuardi Auctaria Observationibus pag.* 585 *miratus sit, cur Sanctus hic a Castellano fuerit prætermissus; nec minus mirum sit, cur in recentiori Martyrologio Parisiensi non fuerit memoratus.*

ac ceteris prolixius Saussayus, ex quo elogium

9 *Ipsam nunc Saussayi annuntiationem, prioribus multo uberiorem, Sanctique honorifica gesta commemorantem audiamus :* Ipso die *(ita ad* VII *Octobris pag.* 697 *loquitur)* in civitate Santonensi sancti Palladii episcopi et confessoris, qui, Didymo meritorum suffragiis succedens, sanctitatis et doctrinæ gloria cathedram, cui insedit, illustravit. Decoris domus Dei amator et Cœlitum cultor egregius, sancti Stephani basilicam, cujus decora pangit Fortunatus, miro opere exstruxit. Ecclesiam insuper condidit insignem in honorem beatorum Apostolorum Petri et Pauli, nec non sanctorum Martyrum Laurentii et Pancratii, quorum reliquias misso ad sanctum Gregorium Magnum Luparico presbytero, Apostolico munere, cum elogio pietatis Roma receptas, in eadem basilica omni cum veneratione collocavit : singulorum ipsorum Cœlitum pignoribus propriis altaribus attributis, in eorumdem memoriam consecravit. Et ita novem aris, quas in eadem basilica constituit, proprios tutelares cum patrociniis singulorum assignavit. Multis pressuris pius antistes postea *(imo multo verisimilius antea)* exercitus est : sic Deo E volente, ut, qui Sanctorum merita honorabat, vestigia teneret, et ita prœmia eorumdem consequeretur.

ejus describitur, Valesius item,

10 *Tum ita concludit :* Tandem igitur cum S. Eutropii, gloriosi pontificis et martyris, Reliquias ævo et hominum oblivione non minus, quam humo sepultas, cælesti beneficio reperiisset *, emeritæ in Christi obsequio militiæ et ipse demum percepit donativum. *Hactenus contextum a Saussayo Sancti nostri elogium eademque expressum litterarum forma, qua is indubios Sanctus certoque cultu affectos in suo Mrl. commemorare solet. Ceterum, ut, quantum fieri potest, præstitus jam pridem, nemine contradicente,* S. Palladio *ecclesiasticus cultus extra controversiam ponatur, itaque rationem reddam, cur eum Saussayi exemplo, nullo discrimine, contra ac Bailletus fecit, indubiis Sanctis annumerem, juverit hic recensuisse, ac Hadrianus Valesius tom. 2 Rerum Francicarum pag.* 321 *candide accurateque de* Palladio *scripsit, hisce nimirum verbis :* Hic igitur adeo dissimilem priori novissimam partem ætatis exegit, totque ac tantis virtutibus eminuit, *(cum nempe ætate esset* F *provectior)* ut post mortem ab ecclesia Sanctis annumerari meruerit, et ecclesiam eidem extra Sanctonorum muros, multasque alias in variis pagi Santonici vicis posterorum pietas nuncuparit.

* *l.* reperisset

aliique, ut vere sanctum celebrant,

11 *Ex his duos nominatim exhibet Codex beneficiorum Burdegalensis, Santonensis aliarumque diœcesium, anno* 1648 *typis editus, nempe parochias in archipresbyteratu Bouttevillano diœcesis Santonensis sitas, quarum alteri vulgo nomen est* Saint Pallais des Combes, *alteri* Saint Pallais de Verrieres. *Porro idem, quod Valesius, universim etiam testatur Dionysius Sammarthanus supra laudatus, ita col.* 1059 *scribens:* Eum *(S. Palladium nostrum)* agnoscunt patronum plurimæ diœcesis ecclesiæ parochiales, *quæ adeo solito ecclesiarum more solemni Patronorum ritu sanctum* Palladium *venerantur. An vero die* VI *Septembris, uti ibidem subdit laudatus auctor, in nonnullis ex his ecclesiis re vera Sanctus noster colatur, edicere pro certo nequeo, cum is sui pro hoc die asserti nullum vadem adduxerit, ac ne unam quidem ex his ecclesiis, quæ, pro die*

A *die* VII *Octobris, eum die* VI *Septembris venerentur, nominatim designet. Utut sit, certe in sua cathedrali ecclesia hoc die* VII *Octobris* S. Palladius *antiquum cultum habuit; ut proin merito de illo ad hunc diem agamus.*

§ II. Antistitis nostri illustres natales: aditi episcopatus epocha sat prope definita. Interest Parisiensi synodo anno 573; Santonensi vero anno 579 verosimillime interfuit: Gundobaldi, in Francorum regem a quibusdam levati, jussis plus æquo paruit.

B

Sanctus noster ex illustri divitis Palladii stirpe,

S*tabilito illustratoque sancti Antistitis nostri ecclesiastico cultu, cujus, ut superiore § num.* 2 *monui, nec meminit, nec meminisse potuit S. Gregorius Turonensis, ad hunc ducem meum, uti ante pariter spopondi, nunc redeo, ut* Palladii *natales gestaque prosequar. Ac primo quidem, quod ad familiam ejus attinet, testis est laudatus Gregorius Turonensis lib. de Gloria Confessorum, editionis Ruinartianæ, qua utor, cap.* 60, *eum* ex genere quondam divitis Palladii *atque adeo, uti apparet, de illa* Palladiorum stirpe *descendisse, qui, teste S. Sidonio Apollinare in præclara sua ad Bituriges Oratione tom.* I *Operum Sirmondi col.* 600, aut litterarum aut altarium cathedras cum sui ordinis laude tenuerunt; *quales in primis fuerunt Palladius Rhetor seculo* IV; *Palladius poeta et philosophus,* Æmilianus *insuper dictus, seculo* V; *interque Bituricenses antistites ambo Palladii, quorum alter* IV, *alter* V *seculo floruit. Antistitem nostrum patre genitum fuisse Palladio, quondam comite Gabalitano, qui, ut Gregorius Turonensis lib.* 4 *Historiæ Francorum cap.* 40 *fusius narrat, vano timore perterritus, ne a Sigiberto re-* C *ge interficeretur, se ipse miserum non minus, quam mirum in modum suo gladio confodit, Bailletus ad hunc diem col.* 103 *conjectando adstruit; at minus probabiliter, mea quidem sententia.*

non tamen, ut videtur, ex Palladio Gabalitano comite natus,

13 *Etenim cum anno* 567, *prout Cointius vult, vel anno* 566, *ut Ruinartius habet, miserandus Palladii illius interitus contigerit, paucisque adeo dumtaxat annis, antequam* S. Palladius *Santonensis episcopus consecratus est; consectarium sit, ut Palladius, quondam Gabalitanus comes, si Sancti nostri, jam tum annis* 30 *aut pluribus nati, pater sit, quinquagenarius saltem exstiterit, utque proin ejus mater, quæ, teste S. Gregorio, interitum filii præcavere nitebatur, ac dein veluti exanimis ad occisi corpus cucurrit, matrona fuerit septuagenaria; quam provectam mulieris ætatem, utpote spectatis adjunctis omnino memorabilem, verbulo indicaturus fuisse Gregorius Turonensis omnino videtur; cum tamen eam altissimo silentio involverit. Malim itaque credere, Sanctum nostrum omnino diversum a præfato comite parentem habuisse, antiquo illustrique Palladiorum ortum stemmate, in cujus proprium nomen, utpote nec a Gregorio Turonensi nec ab aliis coævis, quos consului, proditum, operosius inquirere visum non est.*

AUCTORE J. G.

sub annum 570 Santonensem cathedram ascendit,

14 *Quo loco, quove tempore natus sit* S. Palladius, *imo quo determinato anno Santonensem cathedram ascenderit, silet Gregorius Turonensis, quod nempe Vitam ejus ex professo non scriberet. Est tamen, unde episcopatus ejus initium sat prope definiatur. Quippe cum Heraclius, ecclesiæ Burdigalensis presbyter, a Leontio, Burdegalensi metropolita, post depositum Emerium ad cathedram Santonensem provectus, uti ex Gregorio Turonensi lib.* 4 *Hist. Franc. cap.* 26 *et ex tomo* 2 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 1057 *liquet, circa annum Christi* 566 *adhuc in vivis fuerit, eique successerint S. Concordius et Didymus, quorum prior sub annum* 568, *posterior circa annum* 570, *ut sat verisimile est, mortem obiit; consequens fit, ut non citius, quam sub eumdem annum* 570, S. Palladius *ad Santonensem cathedram promotus fuerit. Ex adverso autem nox serius, quum anno* 573 *ad diem* XI *mensis Septembris provecto, ejus episcopatus exordium statui posse, manifestum fit ex concilio Parisiensi* IV, *eodem anno* 573 *celebrato, cui concilio* Palladius, *jam tum Santonensis episcopus, interfuit* E *ac subscripsit, quemadmodum apud Labbeum tom.* 5 *Conciliorum col.* 919 *et seq. videre est. Oportet igitur, ut tempore inter annum Christi* 570 *et* 573 *medio ad Santonensem cathedram Sanctus noster evectus fuerit.*

et Parisiensi synodo, cujus cogendæ occasio refertur,

15 *Quæ porro causa exstiterit, cur* Palladius *una cum octo sanctitate inclytis aliisque multis præclaris episcopis Parisios ad celebrandam synodum evocatus fuerit, ex ipsis partim concilii Actis non abs re erit hic commemorare. Cum Carnotini territorii presbyter quidam, nomine* Promotus, *qui, relicta sine episcopi sui litteris cellula sua, illicite et contra canonicam disciplinam ordinatus fuerat episcopus, Carnotinæ diœcesis parochiam, in provincia Lugdunensi quarta sitam, cui vocabulum* Duno *est,* (Chateau-Dun *nunc vocant) ejusdemque parochiæ facultates, quasi sub nomine episcopatus, invasisset; Pappolus, Carnotensis episcopus, apud Chilpericum regem, cujus imperio Carnotum suberat, de illata sibi sacrisque canonibus injuria conquestus fuerat. At vero, cum Castrum Dunense, et diœcesis Carnotensis parochia, Sigeberto regi pareret, isque Promotum, subditum suum, tueri constituisset, non poterat non hinc grave scanda-* F *lum in ecclesia oriri, interque ambos principes recrudescere dissensio. Guntramnus igitur, pius ille Burgundionum rex pacisque amantissimus, quo huic malo iret obviam, de Chilperici et Sigiberti consensu synodum Parisiis in S. Petri basilica, nunc S. Genovefæ dicta, habendam curavit, qua ortæ inter illos reges controversiæ et privatorum querelæ per sanctissimos episcopos dirimi et ex æquo componi possent.*

anno 573 mense Septembri cum 31 episcopis interfuit.

16 *Ad hanc itaque synodum cum* 31 *episcopis unoque presbytero, vice Ricomeri Aurelianensis episcopi fungente,* S. Palladius *anno* 573, *non mense Novembri, uti apud Longuevallium tom.* 3 *Historiæ Eccles. Gallic. pag.* 55 *errore, ni fallor, typographico legitur, sed vel ante mensem Septembrem, vel certe ante diem* III *Idus ejusdem mensis Septembris; Parisios advenit, auditisque Pappoli justissimis querelis, una cum reliquis patribus auctor fuit, ut illa synodi, quam habes apud Labbeum tom.* 5 *Conciliorum col.* 919, *ederetur Constitutio, ad Ægidium, Rhemensem episcopum, directa, qua Promotus, omissa*

AUCTORE J. G.

omissa severitate canonica, ab eodem Ægidio temere consecratus episcopus, de sui gradus dignitate depositus declararetur, quaque illi, qui deinceps ejusdem Promoti benedictionem aut expeterent, aut accipere contenti essent, a communionis consortio vel ab ecclesiæ liminibus arcendi forent. Auctor quoque cum iisdem patribus fuit S. Palladius *scriptæ ad Sigibertum regem epistolæ, qua, ut hic Promoti causam tueri desineret, vere episcopali libertate gravitateque injunctum fuit, ne alias ipse rex divinam contra se provocaret iracundiam.*

ubi et canonum præscripta egregie cum ceteris tutatus est.

17 *Et quamquam tam synodi prudentissime concepta Constitutio, quam scripta ad Sigibertum regem Epistola, omniumque patrum signata nomine, optatum exitum confestim non habuerit, uti ex Gregorio Turonensi lib.* 4 *Historiæ Franc. cap.* 48 *et lib.* 7 *cap.* 17 *colligitur; imo licet reges illi,* peccatis facientibus, *uti idem Turonensi cit. cap.* 48 *scribit, episcopos recta suadentes audire distulerint, nihilo propterea minori laude dignus fuit* S. Palladii *aliorumque octo Sanctorum ac ceterorum episcoporum zelus, quo sacrorum canonum præscripta tutari, scandalum longe ab Ecclesia propellere, ortasque inter Chilpericum et Sigibertum dissensiones componere* B *omni studio et opera enixi sunt. Quæ post solutam hanc synodum, recrudescentibus invicem Brunichildis et Fredegundis reginarum nec non Sigiberti et Chilperici regum odiis, exorta sint bella, unde pejor, uti Gregorius Turonensis lib.* 4 *Hist. Franc. cap.* 48 *fere loquitur, in multis Galliarum ecclesiis gemitus fuit, quam tempore persecutionis Diocletiani, hujus loci non est ob oculos ponere. Quapropter ad alium episcoporum seu sacerdotum primi ordinis conventum, cui* S. Palladius *verisimillime interfuit, ac fortasse etiam præsedit, jam gradum facio.*

Santonensi synodo anno 579 verisimillime etiam interfuit,

18 *Habitus hic fuit in ipsa Sancti nostri episcopali urbe, atque, uti Labbeus cit. tom.* 5 *Concil. col.* 965 *et Cointius tom.*2 *Annal. Eccl. Franc. pag.* 159 *tradunt, anno Christi* 579. *occasione nimirum Nantini, comitis Engolismensis, quem Heraclius, non Santonensis, uti Longevallius pag.* 155 *tom.* 3 *Hist. Eccl. Gallic. in Notis perperam tradit, sed Engolismensis præsul cit. tomo Galliæ Christ. col.* 980 *memoratus, ob illatas sibi, uniquee suis clericis injurias, invasasque ecclesiæ facultates a fidelium cœtu arcuerat. Is, aut ec-* C *clesiastico fulmine, quo percussus fuerat, territus, aut criminum suorum atrocitate vel infamia motus, horumque vel vere pœnitens, vel veram callide pœnitentiam simulans, ea, qua pollebat, civili dignitate auctoritateque, precibusque forsitan et melioris vitæ promissis, episcopos aliquot induxit, ut in eorum conventu, qui in Santonensi urbe habendus erat, non modo se sistere posset, sed et eorum deprecatione et opera ab episcopo suo publice reciperetur in ecclesiam. Credibile est,* S. Palladium, *qui pro suo animarum zelo Nantinum comitem, ut ovem deperditam, ad Ecclesiæ ovile reducere satagebat, postulatis ejus lubenter annuisse, ac visis pœnitentiæ ejus signis, auditisque in ipso episcoporum cœtu promissis, quibus se Nantinus, teste S. Gregorio Turonensi lib.* 5 *Hist. Franc. cap.* 37, omnes ecclesiæ res, quas sine ratione abstulerat, redditurum, *seque suo antistiti demisse subjecturum pollicebatur, in primis suasisse Heraclio, Engolismensi episcopo, ut et ipse omnia, quæ ab eo petebantur, supplici comiti concederet.*

in qua Nantinus comes communioni Ecclesiæ restitutus est.

19 *Utut hæc habeant, concessit Heraclius, comitem in charitate recepit Ecclesiæque restituit; sic tamen, ut, licet ipse horrendi a Nantino commissi criminis pœnam non exigeret, presbyteri tamen, teste eodem Gregorio, a Nantino conto vulnerati, ac dein crudeliter suspensi, causam Deo committendam censeret. Ita solutus est Santonensis conventus, in quo, num præter jam memorata, quidquam aliud gestum fuerit, incompertum mihi est. Ceterum, quod hic obiter dictum sit, etiamsi* Palladius *ceterique antistites episcopalis clementiæ laudem ea in re promeriti sint; spe tamen sua misere se delusos paulo post ingemuerunt, cum Nantinus domum reversus ea de novo scelera patravit, ob quæ rursus ab episcopo suo Heraclio fidelium communione exclusus fuit, eaque demum morte miserrima occubuit, quam, uti Gregorius Turonensis jam sæpissime laudatus observat,* omnes obstupescant, admirentur et metuant, ne inferant injurias sacerdotibus, quia ultor est Dominus servorum suorum, sperantium in se.

Palladius Gundobaldum, cujus historia ex S. Gregorio Turon. refertur,

20 *Ad annum usque* 584 S. Palladius *pascendo gregi suo unice intentus, nullam veri antistitis partem officii prætermiserat, Deo dilectus ac hominibus, cum mense Novembri ejusdem anni Gundobaldus seu Gundovaldus quidam magnas in Gallia turbas excitavit, quarum occasione non una in infelicem nostrum Antistitem redundavit calamitas. Res paulo altius repetenda est. Gundobaldus ille, uti fere S. Gregorius Turonensis lib.* 6 *Hist. Franc. cap.* 24 *narrat, cum natus esset in Galliis et diligenti cura nutritus, ut regum istorum mos est, crinium flagellis per terga demissis, litteris eruditus, Childeberto regi, Seniori scilicet, Childeberti, anno* 584 *regnantiæ, patruo, a matre sua repræsentatus fuerat, dicente ea:* Ecce nepotem tuum, Chlothacharii regis *(seu Chlotarii I)* filium: et quia invisus habetur patri, suscipe eum, quia caro tua est. *Hunc Childebertus Senior, eo quod sibi filii non essent, accipiens retinuerat secum. Quæ cum nunciata essent regi Chlothachario, misit is fratri nuncios, quibus puerum dimitti atque ad se venire curavit, cui ad se adducto comam tonderi jussit, negans a se genitum esse. Ad post hujus regis obitum Gundobaldus a Chariberto rege susceptus fuit; verum et a Sigiberto accersitus, iterum capite tonsus est, missusque Coloniam Agrippinam; unde dilapsus, demissis iterum capillis, ut Francorum principum mos erat, ad Narzetem, qui Italiæ tunc præerat, confugit, ibique uxore accepta, filios procreavit.* F

a nonnullis in Francorum regem levatum, pro legitimo principe

21 *Hinc Constantinopolim profectus, post aliquam in ea urbe moram, inde ut veniret in Galliam, invitatus, Massiliam in Provincia appulit, ubi a Theodoro episcopo susceptus fuit, acceptisque dein ab eo equitibus, Mummulo patricio et duci conjunctus est, qua quidem in re, uti Turonensis notat, nihil Theodorus fecit, quod ei per epistolam, manu majorum Childeberti regis subscriptam, atque a dominis suis et senioribus imperatum non fuerat. Cum vero aliquo tempore Avenione cum præfato Mummolo et Desiderio duce moratus fuisset, una cum iisdem in agrum Lemovicensem profectus est, et ad Brivam Curretiam, vicum,* (Brive la Gaillarde *indigenæ vocant) parmæ impositus, uti lib.* 7 *Hist. Franc. cap.* x *idem auctor testatur, rex est levatus; ivit dein, eodem teste, per civitates in circuitu positas, atque, ut cap.* 26 *narratur,* in civitatibus,

AUCTORE J G

A bus, quæ Sigiberti regis fuerant, ex nomine regis Childeberti sacramenta suscepit; in reliquis vero, quæ aut Guntchramni aut Chilperici fuerant, nomine suo; quod fidem servarent, jurabant. *Suscepto pariter Engolismæ jurejurando, Tolosæque admissus, Burdegalam tandem advenit, cui urbi antistes tum præerat Bertchramnus, Guntchramni regis ex matre consanguineus, a quo præsule Gundobaldus idem majorem in modum diligebatur.*

agnovit, aut saltem ejus jussis præter Canonum ordinationem paruit:

22 Dum autem, *uti cap.* 31 *Turonensis refert*, in hac urbe morarentur, *Gundobaldus nempe ejusque sectatores*, Faustianum presbyterum Aquensi urbi (*vulgo* d'Acqs sur l'Adour) episcopum ordinari præcipiunt. Nuper enim in Aquensi urbe episcopus obierat, et Nicetius comes loci illius, germanus Rustici Vici-Juliensis episcopi, præceptionem ab Chilperico elicuerat, ut tonsoratus civitati illi sacerdos daretur. Sed Gundovaldus destruere nitens ejus decreta, convocatis episcopis jussit eum *(Faustianum nempe)* benedici. Bertchramnus autem episcopus *(Burdegalensis supra memeratus)* qui erat metropolis, cavens futura, Palladium Santonicum injungit, qui eum benediceret. Nam et oculi ei B eo tempore a lippitudine gravabantur. Fuit autem ad hanc ordinationem et Orestes Vasatensis episcopus : sed negavit hoc coram rege. *Hactenus Turonensis ; ex quo discimus, Gundobaldum a Bertchramno et hujus exemplo a* Palladio *nostro, uti et infra magis adhuc patebit, variisque aliis episcopis virisque Galliarum primariis pro vero Chlothacharii filio, suoque legitimo rege habitum exceptumque fuisse, ejusque etiam mandatis morem ab iis gestum esse, et ultra quidem, uti jam nunc dicemus, quam sacri Canones legitimo regi morem geri sinebant. Etenim cum Aquensis episcopatus Burdegalensi metropoli ex antiqua provinciarum divisione non subesset, sed contra subjiceretur metropoli Elusanæ ; nec Bertchramni erat* Palladio *injungere, ut alteri metropolitæ subditum episcopum consecraret ; nec* Palladii *erat, ea in re, non consentiente Elusano metropolita, Bertchramni ac Gundobaldi jussis parere.*

potest tamen prius ejus ex his duobus factum

C 23 *Verum nihilne est, quo geminum hoc* Palladii *factum, cujus causa Guntchramnum regem adeo sibi ille infensum habuit, pessimeque apud quosdam audiit, excusari jure merito possit ? Quod attinet ad Gundobaldi, tamquam legitimi Chlothacharii filii verique principis agnitionem, mihi quidem ea sedet sententia, si æqua lance res tota, uti supra ex Gregorio Turonensi relata est, expendatur, nihil criminis hic coram Deo admissum a* Palladio *fuisse. Ut autem ita existimem, hæc me præter alia impellunt. Primo quidem non constat ullo ex capite,* Palladium *turbas in Galliis, aut res novas molitum esse, ejusve consilio aut opera Constantinopoli evocatum fuisse in Gallias Gundobaldum. Adhæc indubitatum apparet, eumdem Præsulem non ante Gundobaldum pro Chlothacharii genuino filio veroque principe habuisse, quàm is a Mummolo patricio et Guntramni duce ac Desiderio item duce rex esset levatus, ac pro tali a plerisque vicinis regionibus etiam fuisset agnitus.*

de omni coram Deo crimine excusari,

24 *Accedit, quod, etsi Guntchramnus rex Gundobaldi illius patrem, non regem Clothacharium, sed modo molendini gubernatorem, modo lanarium fuisse, contendisset, hæc regis Guntchramni dicta* Palladius *facile ignorare potuerit, aut, si ea non ignorarit, Gundovaldi matri ac Chlothacharii conjugi, Childeberto Seniori et Chariberto regibus, multisque Galliarum optimatibus, potiorem fidem, quam non satis sibi in speciem cohærentibus Guntchramni verbis habendam, merito existimare potuerit. Denique, cum causam Theodori episcopi Massiliensis, qui Gundobaldum primus magnifice exceperat, a rege Guntchramno discussam, et hunc, teste S. Gregorio lib.* 6 *Hist. Franc. cap.* 24 in nullo inventum crimine *fuisse, indubie inaudisset ; judicare meritissimo jure potuit* Palladiús, *a se quoque sine ullo crimine honorifice excipi et pro Chlothacharii filio agnosci posse eum, qui, teste Gregorio Turonensi, lib.* 8 *Hist. Franc. cap.* 2, omnem principatum Galliarum se testabatur accipere, *et cui suus ipsemet metropolita, licet Gunctchramni consanguineus, lubens parebat. Error igitur* Palladii, *quo matris Gundobaldi, duorum Francorum regum, multorumque optimatum exemplo et auctoritate motus, Gundobaldum pro Chlothacharii genuino filio habuit, innocens certe ac sine noxa coram Deo fuit.*

E

at non item facta ab eo Faustiani episcopi consecratio.

25 *At non sic omni culpa liberari potest idem Præsul, dum ejusdem Gundobaldi et Bertchramni jussu Faustianum episcopum Aquensem ordinavit. Quippe, tametsi sub Gundobaldo in Novempopulania, in Aquitanica secunda aliisque vicinis provinciis res admodum perturbatæ essent, et Burdigalensi metropolitæ parere cogerentur alterius metropolis episcopi, qui Burdegalensi vicini erant ; imo vero, etiamsi ille,* qui omnem principatum Galliarum se testabatur accipere, *ipseque etiam Berchramnus, metropolita Burdegalensis Faustianum ordinari episcopum præcepissent; nihilominus tamen, cum Aquensis ecclesia antiquo jure Elusanæ metropoli subderetur, essetque per sacros Canones expresse vetitum, ne quis alterius provinciæ episcopum, hujus contempto metropolita, aut saltem sine ejus consensu, consecrare præsumeret; huic sacrorum Canonum præscripto potius, quam Gundobaldi et Bertchramni jussis obtemperare* Palladius, *omniaque proinde potius mala subire debuisset,* F *quam sine Labanis, Elusani metropolitæ, canonico consensu Faustianum ordinaret Aquensem episcopum. Quod igitur* Palladius, *etsi non parum renitens, contrarium fecerit, perperam certe fecit, quamquam et hoc ejus factum, spectatis temporum rerumque adjunctis, non adeo grave, nedum enorme dici debeat, præsertim si, licet non ultroneus quidem ac plane canonicus, qualiscumque saltem (nec enim de opposita omnino constat) Elusani metropolitæ assensus affuerit, aut hujus ab eo præstandi plausibilis existimatio. Quocumque modo hæc se habuerint, erroris humanæque fragilitatis culpa potius, quam perversi animi vitio legumve ecclesiasticarum contemptu hic laborasse videtur* Palladius. *Ceterum quo pacto admissæ culpæ pœnam luerit, suus infra erit dicendi locus.*

§ III.

AUCTORE J. G.

§ III. Palladius a Guntchramno rege acerbe increpatur : ter ei non pejerasse ostenditur. Contumeliam unam sibi illatam moderate fert; non item alteram. In Synodo Matisconensi ob Faustiani ordinationem mulctatur : clericos sui obtrectatores severe castigat : indigne rursus et immerito vexatur.

Palladius Aurelias accitus,

Cum *eodem anno Christi* 585, *quo jam mox dicta contigerant, Guntchramnus rex adversus Gundobaldum ingentem misisset exercitum, eoque prope urbem Convenas occiso, ac deletis, qui ei adhæserant, ducibus, Parisios esset iturus, confestim Bertchramnum*, Palladium, *aliosque, qui misero Gundobaldo faverant, episcopos coram delegatis a se præsulibus optimatibusque adesse jussit, factorum suorum causam dicturos. Convenere acciti antistites Aurelias, ubi Guntchramnus interim subsistebat, illicque ante reliquos omnes, uti S. Gregorius Turonensis lib.* 8 *Hist. Franc. cap.* 2 *refert, Bertchramnus ac* Palladius *noster abs deputatis episcopis optimatibusque* discussi *sunt*, cur Gundovaldum suscepissent, cur Faustianum Aquis episcopum ad præceptionem ejus, *quam* levissimam *judices vocabant*, ordinassent. *Quæ in eo episcoporum optimatumque conventu ambo attulerint rationum momenta, quies primum sibi objectum crimen diluerent, nuspiam citatus Gregorius memoriæ prodidit, seu quod hujus litis ordinationem tanti momenti non esse crederet, ut in Francorum, quam scribebat, historia enucleate recensenda esset, seu quod allatas in medium ab utroque illo antistite rationes in vulgus spargi, aut Guntchramnus rex aut ipsemet minime probaret. Utut hæc sint,* Palladio *certe, uti supra numm.* 23 *et* 24 *dicta ostendunt, deesse non potuerunt spernenda minime rationum momenta, quibus in recipiendo Gundobaldo omnis coram Deo sceleris purum se fuisse, manifestum redderet.*

factorum suorum causam dicit, at allegatis rationibus Guntchramnum non placat,

27 *Quod vero ad causam ordinationis Faustiani spectat,* hanc . . . Palladius episcopus *(verba rursus S. Gregorii Turonensis sunt)* a Bertchramno metropole suo auferens, super se devolvit, dicens : Oculi metropolis mei valde doloribus artabantur, et ego spoliatus et contemtus, invitus ab eo *(Gundobaldo nempe, ut Valesius rerum Francicarum lib.* 13 *pag.* 252 *exponit)* in eo loco adductus sum. Non potui aliud facere, nisi quæ ille, qui omnem principatum Galliarum se testabatur accipere, imperabat. *Verum licet* Palladius *invitus a Gundobaldo Aquas Tarbellicas adductus fuisset; non propterea tamen, uti et supra diximus, in ordinando præter Canonum præscriptum Faustiano, omni culpa immunis habendus erat; sed neque, quas in hujus causæ defensionem produxerat, rationes ejusmodi erant, ut inflammatum adversus se regis animum restinguerent. Hinc, teste rursus cit. Gregorio cap.* 2, *mirum non est, Guntchramnum, utut sanctum principem, cognito* Palladii *responso, valde commotum fuisse*, ita ut *(Gregorium rursus audis)* vix obtineri posset, ut eos (Palladium *nempe et Bertchramnum)* ad convivium advocaret *cum reliquis, qui Aureliis erant, Galliarum episcopis. At, seu solius S. Gregorii Turonensis, qui plurimum apud regem valebat, deprecatione, seu aliorum etiam episcoporum optimatumque, qui Bertchramni et* Palladii *præsertim erratum excusare nitebantur, patrocinio et hortatu paulo mitior redditus Guntchramnus, tandem utrique præsuli in conspectum suum venire et convivio interesse indulsit.*

ut contra non nisi ægre, ac post acerbum a rege exprobationem ad mensam ejus admittatur;

28 *Prius tamen quam ad mensam suam eos admitteret, ironicis hisce verbis, teste ibidem S. Gregorio Turonensi, Bertchramnum compellavit :* Gratias agimus, quod si custodisti fidem generationi tuæ. Scire enim te oportuerat, dilectissime pater, quod parens *(seu consanguineus)* eras nobis ex matre nostra, et super gentem tuam non debueras inducere pestem extraneam *(ita Gundobaldum vocat.)* Cumque talia et his similia Bertchramnus audisset, *eodem teste Gregorio*, conversus ad Palladium rex ait : Nec tibi, o Palladi episcope, nimium sunt gratiæ referendæ. Tertio enim mihi, quod de episcopo dici iniquum est, pejerasti, mittens indiculos dolositate plenos : a me excusabaris *(seu, ut alii codices habent*, et te excusabas) per epistolas, et germanum meum *(nescio, an ironice Gundobaldus, an sincere Chilpericus rex hic designetur)* eum scriptis aliis invitabas. Judicavit enim Deus causam meam, cum ego provocare vos semper, tamquam Ecclesiæ patres, studui, et vos circa me semper egistis dolose. Nicasio autem et Antidio episcopis. *Ecolismensi nempe et Aginnensi, Bertchramnum subsecutis,* dixit : Qu id vos, o sanctissimi patres, pro regionis utilitate vel regni nostri sospitate tractastis, edicite. Illis quoque tacentibus, ablutis rex manibus, accepta a sacerdotibus benedictione, ad mensam resedit, læto vultu et hilari facie, quasi nihil de contemtu suo fuisset effatus.

illic regi primum bene precatus, pro regni ejus incolumitate Deum orat;

29 *Hactenus jam sæpius laudatus Turonensis; ex cujus cap.* 3 *et* 4 *etiam discimus, non modo Guntchramnum regem ab episcopis omnibus, ac proin etiam a* Palladio *sacerdotalem, antequam mensæ accumberet, benedictionem accepisse, sed et, post decantatum ab iisdem suo jussu Psalmum Responsorium, Childebertum, adoptivum filium suum, eorum precibus commendasse, hisce nempe aliisque, quæ apud Gregorium eumdem cit. cap.* 4 *exstant, verbis :* Unum vos tantummodo, sacerdotes Domini, deprecor, ut pro filio meo Childeberto Domini misericordiam exoretis..... Unde, si oratio vestra prosequitur : poterit hic, Domino annuente, regnare. *Hæc rege dicente, quotquot aderant, episcopos, atque adeo et* Palladium *coram rege orationem fudisse ad Dominum, ut utrumque regem divina misericordia conservaret, testis est, qui simul aderat, S. Gregorius Turonensis. Tam cito conversus Guntchramni regis animus, tamque insignis in accumbentes secum antistites comitas, horumque propensa in eum voluntas ac fusæ pro regni ejus incolumitate preces non leve indicium præbent,* Palladium *nostrum eosque, qui Gundobaldo adhæserant, episcopos de perfidia quidem*

A *quidem vel perjurio aliquando apud regem accusatos aut suspectos utcumque fuisse, minime tamen alterutro crimine fuisse vere obstrictos.*

qua ex re uti et ex aliis indiciis, re ipsa eum ter regi perjurum non fuisse, probatur.

30 *Et sane, tametsi Guntchramnus primum sibi in animum induxerit,* Palladium *eo tempore, quo sui excusandi gratia indiculos seu epistolas ad se dabat, simul aliis litteris nunciisve germanum suum ad se invitasse, itaque dolo ac fraudibus usum esse; in eo non minus ab adulatoribus suis antistitumque inimicis delusus fuisse videtur, quam dum hisce credidit, S. Theodorum, Massiliensem episcopum, causam exstitisse cædis Chilperici germani sui, cum tamen antistes ille extra omnem noxam esset. Adhæc, cum in concilio Matisconensi, de quo infra, discuti debuerit causa* Palladii, *vereque etiam discussa fuerit, nec tamen ille alterius facinoris, quam illegitimæ Faustiani ordinationis, affinis fuerit inventus; dicendum omnino videtur, revera eum ter regi non pejerasse, contra ac Guntchramnus, plus æquo subinde credulus animoque commotus, ei ante convivium acerbe exprobravit. Ipsa denique, judice Gregorio Turonensi lib. 8 cap. 20 Hist.* B *Franc., divina providentia episcoporum, qui regi illi ob susceptum sine suo peccato Gundobaldum aliasve ejusmodi causas invisi erant, innocentiam tueri visa est, cum eo tempore, quo multos eorum exsilio mulctare cogitabat, gravissimum ei morbum immiserit, qui, quo minus episcopis, quibus iratus erat, noceret, omnino impedivit. Atque hæc dicta sufficiant, ut ne quis* Palladium *nostrum tribus etiam vicibus reipsa perjurum exstitisse, ob sancti quidem, at tunc nimis creduli animoque commoti regis dicta, sibi induci patiatur in animum.*

Paulo post rursus regem sibi infensissimum experitur,

31 *Nunc, unde nonnihil digressi sumus, revertamur. Guntchramnus rex cum* Palladio *aliisque episcopis, qui Gundobaldum susceperant, eum in modum convivii tempore egerat, ut eos omnes nulla in re, si Faustiani ordinationem excipias, coram Deo et adversum se deliquisse, aut, si quid contra se admissum erat, id venia dignum censuisse, dici posset: cum sequenti die Dominico, alicujus, ut credibile est, aulici,* Palladio *infesti, falsis sermonibus circumventus, ita in* Palladium *rursus exarsit, ac si hic objectis criminibus revera constrictus interque primarios* C *suos inimicos habendus fuisset. Rem his verbis narrat S. Gregorius Turonensis cit. lib. 8, cap. 7:* Adveniente quoque die Dominico, rex ecclesiam ad spectanda Missarum solemnia petit: fratres vero consacerdotesque, qui aderant, locum Palladio episcopo ad agenda festa præbuerunt. Quo incipiente Prophetiam, rex interrogat, quis esset. Cumque Palladium episcopum initiasse pronuntiassent, statim commotus rex ait: Qui mihi semper infidelis et perfidus fuit, ille nunc sacrata verba prædicabit? Egrediar prorsus ab hac ecclesia, ne inimicum meum audiam prædicantem. Et hæc dicens, egredi cœpit ecclesiam.

sed sibi illatam contumeliam moderate fert; at non item

32 Tunc conturbati sacerdotes de Fratris humilitate, dixerunt regi: Vidimus enim eum convivio tuo adesse, ac de ejus manu te benedictionem accipere; et cur eum nunc rex aspernatur? Si enim scissemus tibi exosum, declinassemus utique ad alium, qui hæc agere debuisset. Nunc, si permittis, celebret, quæ cœpit: in posterum autem, si aliquid opposueris, canonicæ sanctionis censura finiatur. Jam enim Palladius episcopus in sacrarium cum grandi humilitate discesserat. Tunc rex jussit eum revocari, et sic, quæ agere cœperat, expedivit. *Nimirum id jam* Palladius, *tantam moderate ferendo contumeliam, egregiæ virtutis suæ præmium mox tulit, ut, donec ejus causa in synodo aliqua discussa fuisset, ipse interim velut omnium sibi objectorum criminum insons, dignusque, qui coram rege celebraret, antistes haberetur. Atque utinam, dum vel eodem die vel sequenti ad regis convivium interato adscitus fuit, pari æquitate animi humilitateque excepisset contumeliosa quædam verba, quæ in eum Bertchramnus, Burdegalensis metropolita, oggessit. At hominem rursus se hic sensit* Palladius, *atque, ubi vel ob solam regis præsentiam tacere æquum erat, in eum, qui malorum suorum omnium caput et origo erat, probra regerenda duxit; sic, ut non se adulterii, fornicationis ac perjurii, de quibus a Bertchramno arguebatur, sed eum ipsummet Bertchamnum horum omnium reum esse contenderet. Ita enim Gregorii Turonensis verba interpretanda esse suadet tum pia alias* Palladii *vita, tum dubia metropolitæ istius fama, tum mox subsecutus Matisconensem synodum hujus obitus, de quo seqq. num. dicetur.* E

factam sibi a Bertchramno falsam variorum criminum exprobrationem.

33 *Nunc ipsum audiamus Gregorium cit. cap. 7:* Cum iterato ad convivium regis Palladius atque Bertchramnus adsciti fuissent, commoti invicem multa sibi de adulteriis ac fornicatione exprobrarunt, nonnulla etiam de perjuriis. Quibus de rebus multi ridebant, nonnulli vero, qui alacrioris erant scientiæ, lamentabantur, cur inter sacerdotes Domini taliter zizania diaboli pullularent. Discedentes itaque a regis præsentia cautiones et fidejussores dederunt, ut decimo Calendas mensis noni ad synodum convenirent, *subituri videlicet coepiscoporum judicium. Adfuere stato tempore Matiscone Bertchramnus,* Palladius, *aliique plurimi e regno Guntchramni antistites, horumve legati, a quibus* Palladii *causa canonice discussa fuit. At tantum abest, ut triplicis perjurii, de quo a Guntchramno, aut adulterii fornicationisque, de quibus a Bertchramno accusatus fuerat, declaratus fuerit nocens; ut contra in eo dumtaxat reprehensione dignus inventus sit, quod Faustianum Gundobaldi jussu Aquensem episcopum, ut supra diximus, consecrasset. Quid porro in hac causa definitum* F *a Patribus fuerit, ex S. Gregorio Turonensi cit. lib. cap. 20 recitare lubet.* Interim, *inquit,* dies placiti advenit, et episcopi ex jussu regis Guntchramni apud Matiscensem urbem collecti sunt. Faustianus autem, qui ex jussu Gundovaldi Aquensis urbis episcopus ordinatus fuerat, ea conditione removetur, ut eum Bertchramnus, Orestesque, sive Palladius, qui eum benedixerant, vicibus pascerent, centenosque ei aureos annis singulis ministrarent.

Ex Matisconensi synodo, ubi ob Faustiani ordinationem mulctatus fuerat,

34 *Hanc sibi a Matisconensi synodo impositam mulctam, dubium non est, quin ea, quæ pium factique pœnitentem episcopum decebat, submissione animi et accuratione* Palladius *solverit, ut is, cui ablata sede Aquensi servatus cum nomine episcopatus honos fuerat, honeste seu sine ullo episcopatus dedecore ali posset. Num vero etiam Bertchramnus, Burdegalensis metropolita, et illegitimæ ordinationis auctor, eamdem sibi indictam mulctam aliquando persolverit, non immerito dubitari ex eo potest, quod, teste S. Gregorio Turonensi, multo ante elapsum annum, seu mox ut regressus ex Matisconensi synodo fuit,* febre correptus

AUCTORE J. G.

reptus *sit*, *paucisque post diebus* spiritum exhalarit, *eorum*, *quæ tum in Guntchramnum, tum in* Palladium *deliquerat, supremo Judici jam redditurus rationem. Ceterum, quæ in hac Matisconensi synodo, anno Christi* 585, *ut Sirmondus ostendit, habita, sapienter utiliterque a* Palladio *æque ac ab aliis* 61 *episcopis et quindecim episcoporum legatis definita sancitaque, quæque et hanc subsecuta sint, hujus loci non est recensere. Quare hæc videat curiosus lector tom.* 5 *Conciliorum Labbei a col.* 979, *et cit. lib.* 8 *Hist. Franc. a cap.* 20. *Unum tamen est, quod, utpote ad* Palladium *singillatim spectans, intactum prætermittere hoc loco visum non est.*

In suam diœcesim redux, clericos quosdam sui obtrectatores severe castigat.

35 *Cum e Matisconensi synodo in suam diœcesim reversus esset Præsul noster, jamque ante compertum haberet, multos e suis clericis, a Bertchramno Burdigalensi corruptos, nonnulla conscripsisse, ob quæ non exiguam subierat contumeliam; censuit, extincto jam Bertchramno, inimico suo, eorumque clericorum acri defensore, de commisso adversus se a suis clericis peccato æquas pœnas esse exigendas. Quapropter eos non* B *modo comprehendi, sed et, teste laudato Gregorio cap.* 22, *graviter cædi atque exspoliari jussit. Est, qui ea in re eum non parem delicto pœnam sumpsisse, seu justæ animadversionis modum excessisse, contendit, hujusque suæ opinionis vadem citat Gregorium Turonensem. Verum, tametsi jam mox citatus Historiæ Francorum auctor, illos clericos, nostri Antistitis criminatores, graviter cæsos, imo et expoliatos fuisse affirmet; non propterea tamen consequens continuo fit, eos injuria contumeliisque, ac supra quam deliquerant, affectos suppliciis a* Palladio *fuisse; ut adeo ingratos rebellesque filios pro meritis castigasse potius, quam ulciscendæ injuriæ gratia crudelius in eos sæviisse dici debeat.*

Dei violata regi fide rursus accusatus,

36 *Non hic criminum vivo nostro Antistiti afflictorum finis fuit. Quippe anno fere et medio postquam Mediolanum Sanctonum reversus esset; seque totum ad virtutum cultum, sacrorum curam, et Matisconensis synodi decretorum in sua diœcesi observationem impenderet, sparsa est per Gallias ac præsertim in Guntchramni regno mendax fama, non tantum quod Fredegundis regina, Guntchramno invisa atque inimica, occultos in* C *Hispaniam nuntios ad Leuvigildum regem, Guntchramni ejusdem hostem, misisset, sed quod legatos illos* Palladius, *clam tecto receptos inde transmisisset in Hispaniam. Igitur Antestius, qui a Guntchramno Andegavos missus bona Boboleni, seu Beppoleni, referendarii Fredegundis, fisco addixerat, ac dein Nonnichium, Namnetensem episcopum, veluti cædis Domnolæ participem, lacessiverat, Santonas contendit, uti* Palladium, *velut violatæ rursus fidei reum, comprehenderet.* Erant autem eo tempore dies Quadragesimæ sanctæ, *uti Gregorius supra sæpe laudatus lib.* 8 *Hist. Franc. cap.* 43 *scribit,* et Episcopus *(S. Palladius)* in insulam maris, *(puta Olarionem vel Radim)* orationis causa secesserat. Secundum consuetudinem autem, dum ad Dominicæ cœnæ festa ad ecclesiam suam, populo exspectante, rediret, ab Antestio in via vallatur. Qui * nec discussa rei veritate dicebat: Non ingredieris urbem, sed exilio condemnaberis, quia suscepisti nuntios inimicæ domini nostri regis.

* *alias* Cui

indigne injustèque a regis aulico vexatur:

37 At ille, Nescio, ait, quid loquaris. Tamen, quia dies sancti imminent, accedamus ad urbem, decursisque solemnitatum sanctarum festis, postea, quæcumque volueris, oppone, rationem a me accipies: quia, quod reputas, nihil est. At ille: Nequaquam, inquit, sed non D attinges limina ecclesiæ tuæ, quia infidelis adparuisti domino nostro regi. Quid plura? Tenetur in via Episcopus, domus ecclesiæ describitur, resque diripiuntur. Cives cum homine * obtinere non queunt, ut saltem vel celebrata solemnitate Paschali discutiatur. Hisque supplicantibus, et illo renitente, tandem patefacit vulnus, quod latebat in pectore. Si, inquit, domum, quam intra territorii Biturici terminum habere dignoscitur, meæ ditioni facta venditione subdiderit, quæ flagitatis, facio: alioquin non effugiet manus meas, nisi tradatur in exilium. Metuit negare episcopus: scripsit, subscripsitque, ac tradidit agrum: et sic datis fidejussoribus de præsentia sua ante regem, in civitatem ingredi permissus est. Transactis igitur diebus sanctis, ad regem pergit: adfuit et Antestius, sed nihil de his, quæ opponebat Episcopo, potuit adprobare. Episcopus autem ad urbem redire jubetur, et usque ad synodum futuram dilatatur, si forte aliqua de his, quæ opponebantur, evidentius possint agnosci.

* *i. e.* abhomine *scilicet Antestio*

E

quam in rem nonnulla hic observantur.

38 *Hactenus laudatus jam sæpe Gregorius Turonensis, qui, cum nuspiam aliquid inventum agnitumve fuisse prodat, quo objectum* Palladio *crimen evinci potuerit, haud obscure eum minime reum violatæ fidei fuisse, significat; idque et synodorum, in Galliis exeunte seculo* VI *coactarum Acta, in quibus nulla pariter de evicto hoc ejus crimine mentio fit, non parum confirmant. Quid? Quod vel ex recitata jam mox Gregorii Turonensis narratione non immerito colligas, fuisse inter Guntchramni regis aulicos id genus hominum, qui non alio consilio se æquitati suoque principi addictissimos simulant, Ecclesiæ vero ministros aut violatæ regi fidei, aut aliorum facinorum reos agunt, quam ut addicta ecclesiis bona invadendi occasionem nanciscantur, aut certe eorum partim aliquam, tamquam præstiti insignis obsequii præmium, in se derivent. Ceterum novam hanc, nostro Præsuli instructam calumniam, non esse, contra ac Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ col.* 1059 *contendit, anno circiter* 597 *innectendam, ex eo liquido patet, quod S. Gregorius Turonensis, in hac certe re omni exceptione major testis,* F *anno duodecimo Childeberti regis, qui cum anno Christi* 587 *concurrit, hoc factum illiget, uti initio præfati capitis* 43 *videre est. Perperam igitur idem Sammarthanus cit. loco mox subdit,* eodem fere tempore *hæc contigisse, quo* S. Palladius *ad S. Gregorium Papam Leuperculum seu potius Leuparicum, ecclesiæ suæ presbyterum, misit, ut ab eo peteret reliquias, et redditus voti compos fuit. Id enim anno demum* 596 *contigisse, sequenti §, quo novissimam, transactæque biennio ante longe dissimilem, vitæ* Palladii *partem prosequemur, ex ipsa S. Gregorii Papæ infra citanda epistola manifestum fiet.*

§ IV

AUCTORE J. G.

A

§ IV. Reliquum vitæ tempus Sanctus eximiæ pietatis operibus impendit : varias exstruit ecclesias : sanctorum reliquias honorifice transfert. Ei S. Gregorius Magnus S. Augustinum, in Angliam directum, commendat. Ejus emortuale tempus nuspiam præcise definitum.

S. Palladius jam se totum pietatis operibus dedit,

A*d suos e Matisconensi synodo jam ante reversus* Palladius, *non modo Quadragesimali tempore, prout ex Gregorio Turonensi, num.* 36 *laudato, vidimus,* orationis causa, *sed et, uti* B *dubitari vix potest, sæpe etiam alias, agendæ de admissis noxis pœnitentiæ ergo vel in vicinam maris insulam, vel in alium ab omni hominum consuetudine disjunctum locum, sibi Deoque vacaturus, secessit. Neque his contentus, ampliando Dei Cœlitumque cultui, exstruendis sacris ædibus, collocandis honorifice Sanctorum reliquiis, aliisque eximiæ pietatis operibus, quod sibi reliquum vitæ tempus erat, sollicite juxta ac indefesse impendit. Hæc nos partim docent jam sæpissime laudatus Gregorius Turonensis, Venantius Fortunatus, S. Gregorius Papa I et Santonensis ecclesiæ Lectiones* S. Palladio *propriæ. Et quidem, quod ad divini cultus augmentum sacrarumque ædium erectionem attinet, testis est idem S. Gregorius Turonensis lib.* 4 *de Miraculis S. Martini Turonensis episcopi; cap.* 8 *col.*1120, Palladium *anno quarto decimo Childeberti regis, seu anno Christi* 589, *in honorem S. Martini Turonensis basilicam apud Santones divino nomini exstruxisse, atque, ut ea ejusdem Sancti ditaretur reliquiis, apud Turonenses precibus institisse; nequaquam irrito, uti ex Gregorio Turonensi colligi potest, tam pio sanctoque ejus co-* C *natu.*

et S. Martino Ep. ecclesiam erigit, ejusque reliquiis ditat;

40 *Ipsum hunc auctorem factum hoc enarrantem sisto.* Præsenti vero anno *(de anno quartodecimo Childeberti regis, uti ex cap.* 6 *patet, Turonensis hic loquitur)* Palladius, Santonicæ urbis episcopus, hujus sancti confessoris *(S. Martini)* reliquias petiit. Construxerat enim in ejus honorem basilicam, quam his pignoribus consecravit, meruitque ibi suscipere miracula, quæ sæpius urbs propria *(Turonensis)* habet experta. Nam post duorum aut trium mensium curricula litteras ejus accepi, in quibus indicavit, tres paralyticos contractis pedibus advenisse *(nempe Mediolanum Santonum,)* qui statim ut in basilicam *(a* S. Palladio *erectam)* ingressi orationem fuderunt, directis vestigiis, sanitati sunt redditi. Duo cœci in eo loco lumen recipere, facta oratione, meruerunt, et amplius quam duodecim a febre frigoritica detenti, depulso tremore, convaluerunt. *Ita ille ex datis ad se a* Palladio *nostro litteris, quibus hic, dum de transmissis ad Santonenses S. Martini episcopi reliquiis debitas grates egit, facta ad illas opera Dei revelare et confiteri, honorificum duxit.*

eo verisimiliter tempore basilicam S. Stephano M. exædificavit,

41 *Eodem circiter tempore, vel saltem post Matisconensem synodum, quidquid oppositum sentire videatur Saussayus, ædificatam a* Palladio *nostro fuisse S. Stephani apud Santones basilicam, vel idcirco probabilius existimo, quod ab ejus episcopatus initio, ac vel maxime sub Gundobaldo subsecutoque fere biennio turbulentior fuerit, vel Gallicarum, vel propriarum* Palladii *rerum status, quam ut exædificandis basilicis operam secure collocaret. Utut sit de ipso, quo S. Stephani basilica exstructa fuerit, anno; factum ipsum Venantius Fortunatus, Sancto nostro æqualis, Lib.* I *Carm.* 3, *quo et Sancti Protomartyris laudes simul celebrat, hisce versibus certum reddit.*

Gloria celsa pios Domini circumdat amicos,
Quorum diffusum vivit in orbe decus.
Pertulit hic Martyr pro Christo Orientis in axe,
Ecce sub Occasu templa Beatus habet.
Fundatus virtute Dei de morte triumphans
Excepit lapides, cui petra Christus erat.
Gens Judæa ferox, Stephanum, quem perdere credis, E
Etsi carne, tamen nescit honore mori.
Ille tenet palmam meritis, tu crimine pœnam;
Possidet ille polos, tu magis ima petis.
Hæc sacra Palladius Levitæ templa locavit,
Exstet ut inde sibi non peritura domus.

quæ ab illa, quæ S. Eutropii nomen gessit, divers videtur:

42 *Porro hanc S. Stephani ecclesiam Sammarthanus supra laudatus cit. tom.* 2 *col.* 1093, *eamdem illam esse censet, quæ in Santonensi suburbio sita erat, in quam S. Eutropii, primi Santonensis episcopi et martyris, de quo apud nos ad diem* XXX *Aprilis a pag.* 733 *actum est, sacrum corpus translatum fuit, quæque postea S. Eutropii nomen obtinuit, atque in monasterium Ordinis S. Benedicti dein conversa est. Ast an hæc omnia recte? Ad stabiliendam quidem primam, eamque, quæ huc facit, assertionem; laudat citatus scriptor Gregorium Turonensem lib. de Gloria Confessorum cap.* 56; *at perperam; cum illo libro ac capite altissimum de S. Eutropii ac S. Stephani ecclesia sit Gregorii silentium. Fortasse voluit Sammarthanus Gregorii caput* 56 *de Gloria Martyrum citare, ubi de S. Eutropii mar-* F *tyrio ecclesiaque in ejus honorem erecta ex professo agit. At neque illic Gregorius quidquam indicat, unde S. Stephani ecclesiam in suburbio Santonensi a* Palladio *exstructam, aut illam cum S. Stephani basilica eamdem esse, utcumque conjicias. Accedit, quod ecclesiam, in quam S. Eutropii corpus ex obscuro, quo delituerat, loco delatum fuit, non in S. Stephani sed in ipsius S.* Eutropii honore *ædificatam fuisse, S. Gregorius cit. cap.* 56 *de Gloria Martyrum diserte tradat; ac denique, quod cap.* 34 *de Gloria S. Stephani agens, nullam de erecta in ejus honorem basilica mentionem ingerat. Ut adeo nesciam, an non multo majori jure ecclesia illa, quam Venantius Fortunatus a* Palladio *nostro ædificatam celebrat, ab ea, de qua Gregorius, mox partim describendus, agit, basilica, omnino diversa esse statui possit.*

hujus S. Eutropii mortis genus cognoscit, corpus transferri curat;

43 *Ipsa modo Gregorii Turonensis verba, quibus, tum* Palladio *S. Eutropii mortis genus innotuisse, tum ab eo hujus sacrum corpus in ædificatam apud Santones in ejus honorem basilicam honorifice translatum, narrat, ex cit. capite* 56 *de*

AUCTORE J. G.

de Gloria Martyrum recitemus. Quia, *inquit*, eo tempore *(quo nempe S. Eutropius martyr occubuit)* instante persecutione, neque digno loco sepultus, neque a Christianis debito honore veneratus est, valde datum est oblivioni, eum *(S. Eutropium)* martyrem fore : quod hoc ordine traditur revelatum. Post multa annorum spatia *(ex quo nempe martyrium subierat)* in ejus honore basilica ædificata est, expletoque opere, Palladius, qui tunc sacerdotalis Ordinis cathedram regebat, convocatis abbatibus, sacros cineres in locum, quem præparaverat, transferri studuit. Quod cum factum fuisset, duo ex abbatibus, reserato opertorio, sanctum corpus adspiciunt, contemplanturque cicatricem capitis, qua in parte defixum fuerat securis acumen. Sed ne præsens visio duceretur in inritum, etiam spiritualis hæc doctrina commonuit, scilicet cum sequenti nocte stravissent sacerdotes membra quieti; apparuit per visum his duobus, dicens : Cicatricem, quam contemplati estis in capite, scitote, me per eam martyrium consummasse : et ex hoc, quod martyr esset, innotuit populis, quia non aderat Historia passionis. B *Ita laudatus jam sæpe Gregorius, ex quo, quod hic obiter dictum sit, intelligimus, S. Eutropii ecclesiam, in quam expleto* Palladius *opere, inque locum, a se ad id præparatum, sancti hujus martyris corpus deferri curavit, ab ea, quam Leontius Burdigalensis, teste Venantio Fortunato lib.* I *Carm.* XIII, *Burdigalæ renovavit, omnino esse diversam.*

S. Martini abbatis sepulcrum decentiori loco non sine prodigio collocat.

44 *Ad alia nunc* S. Palladii *pietatis documenta progrediamur. S. Martinus, Santonicæ urbis abbas, (verbis S. Gregorii Turonensis lib. de Gloria confessorum cap.* 57 *fere utor) S. Martini, Turonensis episcopi, ut ferunt, discipulis, apud vicum urbis Santonensis in monasterio, quod ipse post magistri dogmata ædificarat, in pace sat dudum quieverat; jamque ad ejus tumulum quidam manus contractas deferens retulerat sanas; alius, qui exustis febre nervis, poplitibus intortis, gressu caruerat, ut ad sepulcrum sanctum prostratus erat, novum robur sumens, ariditate sublata, incolumis fuerat relatus. Hæc ergo aliaque forsan ejusmodi obtenta beneficia expendenti* Palladio *visum est non ferendum diutius, ut tam gloriosi abbatis sepul-* C *crum antiquo minusque ei honorifico loco consisteret. Quapropter in decentiorem locum illud transferre pius Præsul decrevit, convocatis, qui illud secum perficerent, aut solemni pompæ interessent, compluribus dignitate præstantibus viris. At cœptis primum obstitit Deus; incertum, qua de causa. Tandem vero, ut laudatus Gregorius subdit*, hujus sepulcrum Palladius episcopus, cum non valuisset cum multis, opitulante adjutorio confessoris *(S. Martini abbatis)* cum quinque abbatibus movit, composuitque, quo voluit.

Duorum sanctemortuorum tumulus, quem honestiori loco reponere nitebatur,

45 *Simile quid Antistiti nostro eodem circiter tempore accidisse, idem Gregorius Turonensis eodem lib. cap.* 60 *testatur, ex quo rursus, quantopere* Palladius *diligeret decorem domus Dei, Sanctorumque cultus augmentum, intelligi datur. Rem totam ejusdem scriptoris verbis recenseo.* Haud procul ab hujus *(S. Troiani nempe Santonensis episcopi, de quo præcedenti cap. egerat)* confessoris æde erat oratorium parvulum, et in angulo, unde arcus oriebatur, erat magnus sarcophagus, in quo ferebatur, sepultos fuisse duos, sponsum scilicet et sponsam, *(diversos ab iis, qui apud nos die* XXV *Maii* SS. D Duo-amantes *vocantur)* qui post baptismum in albis positi, a seculo discesserant : hos etiam affirmabat antiquitas, fuisse ex genere sancti Pictavensis Hilarii. Hoc ergo sepulcrum tali in loco situm, non modo pervium arcebat ingredientium, verum etiam, qualiter paries, qui ab stillicidio infusus fuerat, emendaretur, quia esset contiguus, inhibebat. Qua de causa Palladius, Pontifex civitatis, qui ex genere quondam divitis Palladii descenderat, removere ipsum a loco summo nitebatur studio, ita ut, conjunctis amplius trecentis viris, cum funibus trahere et vectibus impellere conaretur, positis jam lapidibus, super quos hic sarcophagus locaretur.

divinitus transfertur.

** an non forte legendum movere ?*

46 Denique impenduntur totæ vires trahentium, sed non valent mutilare * sepulcrum : frons cuncta sudore perfunditur, sed opus validum non impletur : voces dantur hortantium atque dicentium : Eia, age, trahe funem, sed non movetur omnino sepulcrum. Quid plura? Lassantur omnes in opere, et, intercedente nocte, petunt cuncti dare quietem. Illicet ubi transactis nocturnis tenebris, novum inluxit mane, anxius cogitatione Sacerdos *(S. Palladius)* rogat iterum procedere suos ad oratorium, ipse E anticipans cunctos; ingrediensque invenit ipsum super ipsos, quos composuerat, lapides, omni firmitate subsistere. Admiransque Dominum glorificat, qui potenti virtute perfecit, quod manus humana nequivit. Horum tamen nomina nulli sunt revelata. *Hactenus Turonensis, in cujus postrema verba adnotat Ruinartius, nullam esse horum apud Santonas memoriam, ignorari quoque oratorii situm, sicut et ecclesiæ S. Troiani, cujus nullum superest vestigium. At sallem bene habet, quod et hoc* S. Palladii *pietatis documentum S. Gregorius in litteras miserit, firmissimis quibuscumque ædificiis diuturniores.*

Insignem 18 *altaribus ecclesiam erigit,*

47 *Dum his aliisque sanctis operibus pius Antistes indefessus instabat, incessit ejus animum cupido insignem aliquam Santonensi in urbe in SS. Petri et Pauli nec non Laurentii ac Pancratii martyrum honorem exstruendi ecclesiam, in eaque collocandi tredecim altaria, quæ ex jam tum antiquo ecclesiæ more Sanctorum reliquias continerent, seu sepulcrorum vice iis essent. Igitur, uti ex Epistola S. Gregorii Magni, anno Christi* 596 *ad* S. Palladium *data, intelligimus, Leuparicum ecclesiæ suæ presbyterum, Santonensis Præ-* F *sul Romam direxit, qui suo nomine ab eodem summo Pontifice prædictorum quatuor Sanctorum reliquias expeteret, dicandis Deo in eorum honorem altaribus inserendas. Annuit piis hisce* Palladii *votis S. Gregorius Magnus atque eidem Leuparica epistolam ad eum perferendam dedit, quam huic loco integram inserere, abs re fore, non arbitror.*

In quibus Sanctorum reliquias collocat,

48 *Hisce verbis tom.* 5 *Concil. Labbei col.* 1240 *concepta est :* Gregorius Palladio episcopo Santonis. Veniens lator præsentium Leuparicus presbyter insinuavit nobis, fraternitatem vestram ecclesiam in honorem beatorum Petri et Pauli Apostolorum, nec non Laurentii atque Pancratii martyrum construxisse, atque illic tredecim altaria collocasse, ex quibus quatuor necdum dedicata comperimus remansisse, ob hoc, quod supradictorum Sanctorum reliquias illic collocare, Deo annuente, disponitis. Et quia reliquias sanctorum Petri et Pauli nec non Laurentii atque Pancratii martyrum cum veneratione præbuimus, hortamur, ut eas cum reverentia

A tia suscipere et collocare, auxiliante Domino, debeatis ; provisuri ante omnia,, ut servientibus ibidem non debeant alimoniarum deesse suffragia. *Ejusdem argumenti epistolam per eumdem Leuparicum ad Brunichildem, Francorum reginam, deferendam scripsit Gregorius Magnus, datam, uti Cointius ad annum Christi* 596 *et editores Benedictini tom.* 2 *Operum* **S.** *Gregorii Magni col.* 828 *recte docent, Indictione quartadecima CPolitana, atque adeo anno Christi* 596, *ad mensem Septembrem nondum provecto.*

in S. Vasii honorem ecclesiam et cœnobium exstruit. 49 *Eo circiter tempore aliud hisce eximiæ pietatis operibus non impar edidit* Palladius, *uti Officii ejus Lectio sexta et S. Vasii Martyris Acta tom.* 2 *Aprilis pag.*424 *edita,affirmant. Sanctus ille martyr, quem et* Vasionem, Vassium, Wassium *et* Bassium *etiam vocari, Henschenius cit. tom. pag.* 424 *adnotat, circa annum Christi* 500 *a cognatis suis, moleste ferentibus, quod bona sua pauperibus erogaret, subornatis cruentis ministris occisus fuerat ; ejusque corpus cum a Naumancio inimico ejus igne cremari non potuisset, a quodam Francone, nobili et religioso viro,* B *prope fluvium Carantonum, urbem Santonum alluit, juxta viam publicam fuerat tumulo conditum. Cum autem illic seculo fere integro jacuisset, ejusque temporis decursu multa ad ejus tumulum patrata fuisse miracula,* S. Palladius *pro comperto haberet, inito cum Santonensibus consilio, noctem integram in Dei laudibus ad ejus sepulcrum traduxit ; neve diutius loco minus digno sancti martyris corpus delitesceret, basilicam, suo rursus ære, ut ejus pinguis hæreditas munificentissimaque liberalitas fide dignum reddit, ædificatam, supremo Numini in ejusdem S. Vasii honorem consecravit ; utque diu noctuque divinæ laudes illic concinerentur, ecclesiæ huic cœnobium, abbati monachisque incolendum, adjunxit, quod Dionysii Sammarthani tempore prioratus erat abbatiæ de Cellis diœcesis Pictavensis, quem haud procul a Talleburgo ad dexteram Carantoni fluvii ripam situm esse, citatus Henschenius pag.* 425 *adnotavit.*

Ei S. Gregorius Magnus epistolam scripsit, 50 *Fecerunt haud dubie tam pia tamque multiplicia* S. Palladii *præclara opera, partaque jam non in Galliis tantum, sed et in Italia sanctitatis fama, ut S. Gregorius Magnus, S. Augu-* C *stinum, Anglorum apostolum, cum sociis in Angliam a se missum, eidem Santonensi episcopo nostro commendandum existimarit. Nimirum, tametsi per Santonensem diœcesim S. Augustinum fors non transiturum nosset Pontifex, tamen quia vel* Palladium *apud Theodoricum regem, Cabilone residentem, multum valere, vel directis a se in Angliam viris apostolicis plurimum consilio seu opera prodesse posse, reque ipsa profuturum, censebat, ad eum, ut Cointius ad annum* 596 *num.* 14, *pag.* 443 *recte docet, epistolam illam dedit, quæ cit. loco atque apud Chesnium tom.* I *Scriptorum pag.* 895, *apud Labbeum cit. tom. Concil. col.* 1241 *et in Duacena Operum S. Gregorii editione tom.* 4 *col.* 186, *his verbis concepta est :* Gregorius Palladio episcopo de Santonis, Pelagio de Turonis et Sereno de Massilia, episcopis Galliarum, a paribus.

51 Licet apud sacerdotes, habentes Deo placitam charitatem, religiosi viri nullius commendationis indigeant ; quia tamen aptum scribendi tempus ingessit, fraternitati tuæ nostra mittere scripta curavimus, insinuantes, latorem præsentium Augustinum, servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei illuc nos pro utilitate animarum, auxiliante Domino, direxisse. *AUCTORE J. G. qua S. Augustinum in Angliam directum commendavit,* Quem necesse est, ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvare, et sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare, scientes, quod ea cognita, tota vos propter Deum devotione ad solatiandum, quia res exigit, commodetis. Candidum præterea presbyterum, communem filium, quem ad gubernationem patrimoniali * ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestræ in omnibus commendamus. * *al.* patrimonioli

52 *Et quamquam in Mss. codicibus, quos Benedictini Operum S. Gregorii Magni editores secuti fuerunt,* Palladii *nostri nomen non compareat; propterea tamen,hanc ad eum a S. Gregorio Magno epistolam scriptam non fuisse, consequens minime sit, quamdoquidem alii Mss. codices supraque laudatæ editiones* Palladium *diserte referunt, magisque verisimile est, in Mss. codicibus,* E *quibus usi sunt Parisienses Benedictini, aut librariorum imperitia aut oscitantia omissum* Palladii *nomen fuisse, quam a variis aliis fuisse in epistolæ inscriptionem perperam ac dedita opera* Palladium *intrusum. Reliquum est, ut, cur in inscriptione epistolæ hæc scripta dicatur* a paribus, *causam exponam. Non posse eam propterea scriptam dici* a paribus, *quod hujus exemplar apud se retinuerit S. Gregorius,* ne forte, *uti antiquus quidam tom.* 2 *Operum S. Gregorii edit. Paris. col.* 508 *contendit,* cassaretur vel corrumperetur epistola sua in itinere ; *ex eo liquet, quod, si hæc subsistat ratio, omnes omnino S. Gregorii Magni litteræ dici deberent scriptæ* a paribus ; *cum tamen non, nisi paucissimæ, ejus epistolæ* a paribus scriptæ *notentur. Quapropter, uti Cangius in Glossario verbo* Appar *fere censet, existimaverim, his vocibus indicari, epistolas ternas pari tenore, seu eodem exemplo conscriptas fuisse, unamque singulis illis episcopis,* Palladio *nostro, Pelagio Turonensi et Sereno Massiliensi, quibus alias generatim in Registro epistolarum S. Gregorii inscribuntur, ab eodem Gregorio Magno fuisse missam, ut adeo, quæ* a paribus *scripta dicitur epistola, ab hodiernis encyclicis vix aut ne vix quidem differre dici queat.* F

in quam epistolam quædam observantur.

53 *Ceterum, quam diu post annum Christi* 596 Palladius *ecclesiam suam optime regere perrexerit, seu quo demum tempore, postquam gregem suum tam suis opibus, quam monitis verbisque salutiferis, fovisset, essetque jam non modo virtutibus, sed et, si Santonensi Lectioni sextæ fides est,* miraculis plenus, *obdormierit in Domino, nulla, quæ quidem vidi, definiunt vetera monumenta: imo nec quidquam indicant, unde ejus episcopatus finis sat prope erui vel plausibili conjectura posset. Hinc latiori modo ejus ad Superos transitum* forte sub annum 600 *in margine supra notavi, incertus, an ante seculi sexti exitum, an vero non ante septimi annum decimum ac fortassis vigesimum, purgatam jam omni nævo pœnitentiæ lachrymis multisque pietatis operibus animam in manus reddiderit sui Creatoris.* *Incertum, quot præcise annis S. Palladius post an.* 596 *in vivis fuerit.*

DE

AUCTORE C. S.

DE S. OSITHA VEL OSGITHA VIRG. MART.

IN SUI NOMINIS OPPIDULO COMITATUS ESSEXIÆ IN ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Notitia loci, ubi vixit, passaque ac culta fuit: memoria in Martyrologiis: Vita edenda sublestæ fidei: quænam suadeant, illam seculo VII floruisse.

FORTASSE CIRCA FINEM SEC. VII. *Sancta in Chiche, Essexiæ villa, ecclesiam habuit,*

Ut *loci notitiam, in quo hæc sancta, regiaque, ut creditur, Virgo vixit, passaque atque ante Angliæ a Catholica fide defectionem præcipue culta fuit, lector habeat, huc transfero, quæ de eo Camdenus in descriptione comitatus Essexiæ pag.* 325 *annotavit. Postquam ibidem egerat de Colonia, seu Colcestria urbe, sic prosecutus est:* Ubi Coln fluvius mari immiscetur, S. Osithæ extat oppidulum, cujus antiquum nomen CHIC abolevit regia illa virgo Ositha, quæ tota Deo defixa, a Danicis piratis ibidem confossa, Sanctæ honores apud majores obtinuit; et in ejus memoriam ædem sacram posuit Richardus, episcopus Londinensis, circa annum MCXX, quam canonicis Regularibus implevit. Nunc vero sedes primaria est honoratissimorum dominorum Darcy, qui DE CHICH dicti, quos ad amplissimam baronis dignitatem rex Eduardus sextus provexit. *Hæc Camdemus; quæ tamen non ita accipi velim, quasi nulla eo loci, in qua* S. Ositha *coleretur, ante Richardi, Londinensis episcopi, tempora exstitisset ecclesia; nam contrarium ex dicendis patescet.*

a Richardo episcopo canonicorum Regularium collegio auctam,

2 *Quid Richardus hac in re præstiterit, narrat etiam Guilielmus Malmesburiensis, seculi* XII *scriptor, lib.* 2 *de Gestis Pontificum Anglorum in eodem Richardo;* Cum Richardus, *inquiens,* C successor ejus* *(Mauritii episcopi Londinensis)* omnes redditus ad episcopatum pertinentes ædificationi basilicæ *(S. Pauli, quam Mauritius Londini cœperat)* transcripsisset, aliunde se suosque sustentans, propemodum nihil efficere *(propter operis magnitudinem)* visus est, totumque censum ad hoc bene prodigus exhauriebat, et parum in effectum prodibat. Quare impetus boni, quem in initio episopatus habuit, cedentibus annis, desperatione lassescens paulatim elanguit. Locus est in diœcesi Londoniensi apud Orientales Saxones CIT * *(in margine additur* al. Cic) gentili vocabulo dictus, ubi est beatæ Osgithæ, in miraculis famosæ virginis, requies. Hunc vir ille terris aliquantis, et Regularibus implevit canonicis; meditabaturque ipse, depositis olim involucris mundi, eo transire, præsertim longæ paralysis tabe admonitus, si non ægrum illecebris animum potestatis consuetudo retraheret. Hujus loci fuit primus Prior Willielmus de Corbuil, qui, defuncto Radulpho Cantuariæ archiepiscopo, in illum honorem evectus est. *Non igitur Richardus primam* S. Osithæ *Chichensem sacram ædem posuit, sed in ea nonicorum Regularium collegium convertit, dotavitque, ac fortasse* E *reparavit.*

de cujus fundatione

3 *De eodem loco agunt Rogerius Dodsworth et Guilielmus Dugdale tom.* 2 *Monastici Anglicani a pag.* 182, *ubi aliquot donationum eidem factarum chartas recitant, in quarum prima vocatur* Ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli, et sanctæ Osithæ, virginis et martyris; *in secunda et tertia* Ecclesia sanctæ Osithæ *et* Osythæ de Chich, *ac in omnibus tribus de canonicis ibi degentibus expressâ fit mentio. Sequitur ibidem* Carta regis Henrici secundi, donatorum concessiones, *atque inter hasce Richardi,* recitans et confirmans; *verum hæc ibi perperam data legitur anno ejusdem Henrici* quinquagessimo tertio, *cum ille anno regni sui* 35, *Christi* 1189 *obierit. In ea charta ait, se* confirmasse in perpetuam eleemosinam Deo et ecclesiæ S. Osithæ de Chiche, et canonicis ibidem Deo servientibus et servituris, totum manerium de Chiche, in quo situm est monasterium sanctæ Osithæ virginis et martyris, liberum et quietum ab omni terreno servicio et seculari exactione, quod manerium habent ex dono et confirmatione Ricardi Londonensis episcopi cum omnibus pertinentiis et libertatibus, quas episcopi Londonensis ecclesiæ habuerunt in eodem manerio, dum esset in eorundem dominio *etc. Ceterum locus iste ibidem* abbatia *vocatur.*

F

nonnulla annotantur:

4 *Subditur denique charta Joannis Angliæ regis, qua ejusdem loci advocatiam, ut vocant, Londinensibus episcopis concessit. Hanc, quia brevis est, hic adscribo.* Joannes, Dei gratia rex Angliæ etc. Sciatis, non intuitu Dei, et ob reverentiam beati Pauli dedisse, concessisse, et hac carta nostra confirmasse Deo et ecclesiæ S. Pauli London. et venerabili patri nostro, domino Will. London. episcopo et successoribus suis advocationem abbatiæ S. Osithæ de Chiche, et totum jus, quod in ea habuimus, tam in custodia ejusdem abbatiæ vacantis, quam in electione ejusdem abbatis, cum omnibus libertatibus et liberis consuetudinibus ad hujusmodi advocationem pertinentibus. Quare volumus etc. Dat. per manum Hugonis de Welles archidiaconi Wellensis, apud Eboracum XII die Febr. anni regni nostri septimo, *id est, Christi* 1206.

A 1206. *Iidem Monastici Anglicani scriptores loco citato ex Lelandi Itinerario addunt :* Velatarum virginum, aut alia Religiosorum domus, ut fertur, fuit, ubi hodie rectoris mansio, et testimonium extat authenticum, domum hanc Ordinis fuisse Maturinorum, alias Fratrum Ordinis S. Trinitatis.

nunc superest eodem loco ab eadem dictum oppidulum.

5 *Velatarum virginum illa fuerit a tempore* S. Osithæ, *canonicorum Regalarium a fundatione, ut vidimus, Richardi episcopi Londinensis seculo* XII ; *sed an, et a quo tempore fuerit Fratrum sanctissimæ Trinitatis, nusquam alibi legi. Ceterum hoc canonicorum Regularium monasterium* ex quo tempore *(sub Henrico VIII Angliæ rege)* dissipatum ac demolitum est, annuum censum numeravit 758 libras Anglicanas, solidos 5, et octo denarios, *inquit Godwinus supra laudatus ; consonatque ejus temporis catalogus Religiosarum ædium apud Nicolaum Harpsfeldium ad calcem Historiæ Anglicanæ ecclesiasticæ editus, in quo tunc dicitur fuisse canonicorum nigri habitus, titulo S. Petri et* S. Osithæ, *fundatum anno* MCXX *a Richardo episcopo Londinensi.* B *In secularium nobilium manus deinde locus iste transiit, ut ex Camdeno supra diximus, nuncque oppidulum superest, solo nomine, quo etiam in Mappis geographicis notum est, antiqui* S. Osithæ *in eo cultus, veterumque Anglorum religionis et in Sanctos pietatis memoriam servans. Ad martyrologos progrediamur.*

Memoratur illa in variis Martyrologiis mensibus Junio et Octobri,

6 *Huic sanctæ Virgini Petrus Galesinius in suo Romanæ Ecclesiæ Martyrologio ad hunc diem locum dederat his verbis :* In Anglia, sanctæ Osithæ, virginis et martyris ; *at Cardinalis Baronius, quamquam illius martyrium in Annalibus Ecclesiasticis ad annum 653 ex Vita edenda honorifice memoret, in suo tamen Romano Martyrologio eam non reposuit, in quo nec hactenus illa comparet. Verum in aliis hujusmodi sacris Fastis minime ignota est ; nec ad unum solum diem ejusdem exstat memoria. Inter Auctaria Usuardina apud Sollerium nostrum eam ad diem* III *Junii breviter sic signat codex Bruxellensis, in Anglia olim auctus :* Item S. Osichæ *(lege* Osithæ*)* virginis : *Altempsianus ibidem pariter vitiose :* C Eodem, die sanctæ Esithæ virginis. *Nomen rectius, sed postridie, seu die* VI *Junii, expressit Grevenus, additis etiam virginitati palma martyrii et genere regio*, Osithæ, *inquiens*, virginis et martyris, filiæ regis Orientalium Saxonum. *Is ipse eamdem brevius repetiit ad* V *Octobris hoc modo :* Osythæ virginis et martyris. *Vide Prætermissos in Opere nostro ad dictos dies, unde ad hunc* VII *Octobris ejusdem Acta merito dilata fuere.*

ac maxime hodie ;

7 *Certe hoc die illam repetunt, quos mox laudavi, Usuardinus codex Altempsianus et Grevenus, quorum prior ex ejusdem Vita sic habet :* Apud Orientales Saxones passio sanctæ Osithæ, virginis et martyris ; cujus caput a Danis exsectum ipsa Martyr illud assumpsit, ac de loco in locum portavit : *alter autem solum hæc :* Ipso die. Osgidæ virginis. *Accedunt Usuardina editio Lubeco-Coloniensis, nostrumque Ms. Florarium Sanctorum, perpaucis annis ante hanc editionem exaratum, in quibus illa* Osgida *etiam appellatur. Præterea Wilsonum in Martyrologio Anglicano, Ferrarium in Catalogo Generali Sanctorum, quorum nomina non leguntur in Martyrologio Romano, aliosque, uti et Benedictinos, Dorgainum, Wionium, Menardum, Bucelinum et Maihewum, eamdem sanctam Virginem, velut sui Ordinis abbatissam hoc ipso die annuntiantes, Mabillonio multo rectius eam ne inter Prætermissos quidem Sanctos Beatosque Benedictinos recensente.*

et accuratius apud Castellanum.

8 *Addo tamen annuntiationem Castellani in Martyrologio Universali, additionemque, quam in ea faciendam postea recte monuit. Verba ex Gallicis Latina accipe.* In Anglia, S. Osgitha *(sic in margine legitur Latine ; nam Gallice habetur* Osithe*)* virgo, Pendæ Merciorum regis neptis, instructa apud S. Modovenam, martyrio coronata a Normannis idololatris, e Danis appulsis. Ejus corpus postmodum pretiosæ impositum thecæ fuit a Mauritio episcopo Londinensi. *Hæc ibi, sed pag.* 984 *inter addenda corrigendaque ad accuratiorem martyrii ac veteris cultus illius loci notitiam, pro verbis* in Anglia *substitui jussit ista :* Chichæ *(Gallice* A Chich*)* in Essexia, Angliæ provincia. *Porro quæ impulerit martyrologos ratio, ut Ositham ad prædictos varios dies referrent, compertum non habeo, nam in Vita quidem edenda nec dies martyrii ejusdem memoratur, quod solum* mense Octobri *contigisse* E *in ea legitur.*

Vita illius, sive Tinemuthensem, sive Veerum,

9 *Eam Vitam Joannes Capgravius seculo* XV *inseruit suæ Sanctorum Angliæ Legendæ, quam Londinensibus typis anno* 1516 *vulgatam habemus. Est tamen illa Capgravio antiquior, si hic illam, uti Usserius in Antiquitatibus Britannicarum ecclesiarum pag.* 706, *aliique affirmarunt, descripserit ex Sanctilogio Joannis Tinemuthensis, quid apud Joannem Pitseum in Scriptoribus Angliæ anno* 1366 *claruisse legitur. Eamdem ; quam Capgravius, etiam Laurentius Surius, ex quo nescio codice, ad hodiernum Octobris diem recensuit cum hoc titulo monito :* Vitæ S. Osithæ, virginis et martyris, cujus author nomen non habet in Ms. codice ; sed est tamen fide digna ; putoque, esse ejus epitomen, quam scripsit Albericus Veerus Regularis. *Scriptam ab hoc hujus Sanctæ Vitam etiam laudavit Thomas Surinus in Ms. posthumo, quo Pinius noster usus est ad diem* V *Julii in Commentario critico de S. Moduenna* § I, *num.* 6 *et sequentibus ; quæ vero ex ista ibi memorat Sirinus, tam recte conveniunt cum Capgraviana Surianaque editionibus, ut hæ vel istius compendium, vel ipsa Veeri lucubratio possint videri.* F

seculo XIII *ejusdem ecclesiæ canonicum Regularem,*

10 *Veeri elogium habes apud Laudatum Pitseum, ex quo sequentia excerpsi.* Albericus Veerus, natione Anglus, ex illustrissimis simulque antiquissimis Oxoniensium et Clarentium comitum familiis natus, apud domesticos præceptores in Bonaclea villa Trenovantum, teste Lelando, privatim diu studuit. Locus iste ad littus Chiense non longe a fano S. Osithæ positus est.... Tandem Regulam S. Augustini ibidem secutus in societatem canonicorum Regularium admissus est... scripsit... Antiquitates sui cœnobii, librum unum. De Vita S. Osithæ virginis librum unum ... Claruit anno Salutiferæ Reparationis MCCL. *Si hæc vera sint, potuit Albericus, velut loci, vita, martyrio cultuque S. Osithæ celebris, religiosus incola, et ætate quoque Joanne Tinemuthensi potior, in ejus sanctæ Virginis gesta studiosius feliciusque inquisivisse. Potuit etiam ejusdem lucubratio Joanni Tinemuthensi præluxisse, atque hinc factum esse, ut Sirinus eadem ex Veero retulerit, quæ apud Capgravium Suriumque leguntur.*

11 *Interim*

AUCTORE C. S. sive aliquem hisce paulo antiquiorem scriptorem habeat,

11 Interim certum est, Verum, quam habemus, non esse seculo undecimo exeunte, vel ineunte duodecimo antiquiorem, cum in ea mentio fiat de S. Osithæ corpore pretiosiori theca donato per Mauritium Londinensem episcopum, cujus sedis initium anno 1087, finem 1107 Godwinus affigit in Commentario de Præsulibus Angliæ. Quo tamen minus audeam illam Veero adscribere, movet me, quod in eadem nihil legatur de fundato ad S. Osithæ ecclesiam per Richardum, prædicti Mauritii proximum successorem, canonicorum Regularium cœnobio, quod quidem a Veero, utpote ejusdem cœnobii religioso alumno, non videtur prætermittendum fuisse. Exstitisse nihilominus illud biographi tempore, colligi utcumque potest ex eadem Vita num. 10. Quapropter potest illius auctor omnino a Veero diversus esse, longeque serius scripsisse. At demus paulisper, Veeri illam fœtum esse; vel sic ab ejusdem sanctæ Virginis ætate longius abfuerit, quam ut ab antiquitate pretium posuit habere; maxime si ipsa seculo VII, ut in eadem Vita dicitur, martyrio coronata fuerit.

B

sublestæ fidei est. Sanctæ avus Penda,

12 Utut hæc se habeant, non possum equidem eam eidem fidem, qua Surius dignam censuit, universim tribuere, tum quod temporis ratio in illa vacillet, tum quod quædam dubia et obscura, quædam etiam fabulosa vel fabulis similia contineat, quæ ut certam fidem faciant, antiquiorem certioremque scriptorem requirunt. Quod ad rationem temporis attinet, ex ea dubitari potest, sitne S. Ositha ad seculum VII, an ad IX, aut etiam X referenda. Pro seculo VII, cujus anno quinquagesimo tertio martyrium passa in eadem legitur, faciunt præcipuæ personæ, in ea memoratæ. Ositha quippe Pendæ Merciorum regis ex filia Wilteburga, generoque Frithewaldo rege, neptis fuisse ibidem dicitur, quorum Pendam anno 655 in conflictu adversus Oswium Nordanhymbrorum Christianum regem occubuisse, constat ex Bedæ Historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum lib. 5, cap, 25. Ac nulla quidem inter Pendæ liberos Wilteburga alibi occurrit; sed hinc inficiari non licet, certo nullam fuisse.

Frithewaldus pater, Sigerus sponsus,

13 Frithewaldus, sanctæ Virginis pater, is esse creditur, quem Florentius Wigorniensis in Chronico ad annum 674 Frithewoldum subregulum appellat, et cujus ope S. Erconwaldum, ante aditum episcopatum Londinensem, in suo Cortesiæ monasterio fundando adjutum scribit, consentiente Guilielmo Malmesburiensi in Episcopis Londinensibus, addenteque, eumdem subregulum egisse sub Wlferio, nimirum Merciorum rege, quem post septemdecim annorum regnum anno 675 defunctum tradit Beda lib. 5, cap. 25. Eodem seculo VII floruisse Sigerum, seu Sigherum, Orientalium Saxonum regem, cui S. Ositha e parentum suorum imperio, eodem biographo teste, nupta fuit, etiam discimus ex Bedæ lib. 3, cap. 30, ubi refert, ipsum tempore pestilentiæ anno 664 a Christianis sacris, quæ ante amplexus fuerat, cum sui populi parte ad idola relapsum, nec multo post Jarumani episcopi opera ad desertam religionem feliciter fuisse reductum.

Alfridus rex et episcopi in ea nominati seculo VII floruerunt.

14 Ex ejusdem biographi fide Ositha quamdam sub S. Modwenna magistram habuit, nomine Editham, sororem regis Alfridi, cujus nominis duos, supra dicti Oswii Nordanhymbrorum regis filios producit Henschenius noster ad VI Martii in Commentario historico de SS. Kineburga et Kineswitha § I; alterum scilicet Alcfridum, seniorem ex legitimo conjugio natum, qui in parte regni a patre accepta regnans ante annum 666 obierit; alterum Alfridum juniorem nothumque, qui post legitimos ejusdem Oswii filios paternum regnum tandem anno 685 obtinuerit, annoque 705, ut habet Beda lib. 5 cap. 25, defunctus sit. Alterutrius igitur Alfridi soror, sive legitima sive notha, seculo VII, fuisse potuit Editha a biographo memorata. Verumtamen de Editha hac atque utriusque abbatissa Modwenna peculiaris sermo infra recurret. Ad seculum VII pariter pertinent Ecca et Bedwinus, Bisio episcopo vivo quidem, sed gravissima infirmitate ab administrando episcopatu prohibito, ut habet Beda lib. 4, cap. 5, Orientalium Anglorum episcopi ordinati, a quibus S. Ositha Deo velata fuisse in eadem Vita asseritur.

D

sed cum horum aliquot non congruit annus Sanctæ emortualis.

15 Atque hæc quidem omnia conspirant, ut Ositham seculo VII floruisse, biographo credamus, non tamen æque conciliari possunt cum tempore ejusdem Sanctæ martyrii, quod ille ibidem anno Domini sexcentesimo quinquagesimo tertio illigavit. Beda enim ultimo loco citatus ordinationi Eccæ et Bedwini, seu, ut ipse eos ibi vocat, Aecci et Badvini, præmisit synodum in Heruford anno 673 celebratam, eique prædictum Bisium adhuc interfuisse, observavit: unde rerum Anglicanarum scriptores merito statuunt, laudatos Eccam et Bedwinum saltem non ante annum 673 episcopos ordinatos esse. Quomodo igitur iidem episcopali ordine jam initiati Ositham Deo virginem consecrare potuerunt, si hæc jam ab anno 653 martyrio coronata sit? Multo igitur serius collocanda est sacræ Virginis cædes, aut agnoscendus biographi in assignandis ejusdem consecratorum nominibus error, qui in his minus verisimiliter cubat, quam in anno 653, utpote qui fortasse ex sola describentis oscitantia vitiosus est, et ceteræ narrationi etiam minus congruit.

E

qui certe serius, quam anno 653, statuendus est.

16 Etenim, ut duo laudati antistites certo serius, quam anno 653, ordinati fuere, ita Sigherus, Osithæ, antequam velata fuit, sponsus suum apud Orientales Saxones sub Vulfhero regnum serius auspicatus est, cum teste Beda lib 3 cap. 24, Vulfherus ipse non ante annum 659 a suis adversus Oswium, Nordanhymbrorum regem, rebellantibus, ad Merciorum regnum evectus sit, ejectis inde principibus, quos Oswius eis præfecerat. Nec obstant, imo favent etiam alia, ut Osithæ martyrium multis annis post annum 653 ponatur: tanto enim facilius videri illa potest Pendæ, anno 655 interfecti, neptis fuisse ex Wilteburga filia, et Frithewaldo, seu Frithewoldo, de quo Wirgoniensis ad annum 675 meminit. His de causis Bollandus noster tomo I Februarii in S. Brigida Thaumaturga censuit, S. Ositham primo circa annum 673 Sighero desponsatam, deinde vero ab Ecca et Bedwino episcopis sacro virginitatis velo amictam esse. At quinto tempore post hæc vixerit, quis divinet? Nam ipse Danorum, a quibus illa cæsa dicitur, in Angliam appulsus aliunde ignotus est, nec difficultate caret, ut infra videbimus.

F

§ 11.

A

§ II. Referuntur rationes pro eadem Sancta seculo IX illiganda, ac pro seculo VII verisimilius pronuntiatur.

Difficile dictu est, quæ fuerint Moduenna et Editha, hujus Virginis magistræ;

Quæ *in priori* § *adduximus, faciunt pro* S. Osithæ *martyrio versus finem seculi* VII *reponendo: verum sunt et alia in eadem Vita, unde prædicta cum biographi fide suspecta fieri queant. In primis* Ositha, *dum esset parvula, a parentibus, ut bonis moribus imbueretur, tradita dicitur* S. Modwennæ abbatissæ, quæ juxta sylvam *(verba biographi recito)* quæ Arderna dicitur, duo construxerat monasteria, unum in loco, qui Pollesworch dicitur, aliud in mansione, quæ Streveshul nuncupatur. Horum alterum *(Modwenna)* elegit... reliquum concessit B. Edithæ, sorori regis Alfridi... quæ in B congregatione sanctarum virginum mater et custos effecta est. Huic (*Edithæ*) aliquamdiu adhæsit adolescentula Dei ancilla Ositha, a S. Modwenna abbatissa ei commendata etc. *Inquirendum ergo est, quæ hæc Modwenna sit, quæ item Editha, et quo illæ ævo floruerint. Pinius noster primo ad diem* v *Julii prolixe disputavit de* S. Moduenna, seu Monenna, Monynna, Monyma, Moninia, una an pluribus? *Deinde vero ad ejusdem mensis diem* VI, *quo lectorem pridie remiserat, egit de* S. Darerca seu Monynna, *aliisque affinibus nominibus etiam appellata, ibique geminam hujus sanctæ abbatissæ Vitam dedit; primam, auctore quidem anonymo, sed antiquiorem sincerioremque, alteram a Conchubrano scriptam, fabulis et parachronismis conspersam.*

in quadam Vita S. Moduennæ dicenda esset hæc

18 *In duabus istis Vitis dicitur S. Darerca, Monynna, seu Moduenna, a S. Patricio Hibernorum apostolo sacrum virginitatis velum accepisse; quod nec citius contingere potuit, quam anno* 432, *quo ille apostolicos suos in Hibernia labores auspicatus est, nec serius, quam anno* 460, *quo eosdem beata morte coronavit, secundum ejusdem rerum chronotaxim, in Opere nostro ad diem* XVII *Martii, quo ille colitur, da-* C *tam. Porro in Conchubraniana (non in altera) Vitam num.* 39 *et* 40 *inter istius S. Moduennæ discipulas etiam quædam* Osid *nominatur, diciturque, postquam triduo submersa fuerat, e flumine ad vitam revocata, quod de nostra* S. Ositha *eodem modo legitur in Vita edenda num.* I *et seqq.; sed altera ejusdem Moduennæ discipula, quæ in Vita edenda* Editha *vocatur, in Conchubraniana Moduennæ* Ite *dicitur.* Ositha *tamen ac* Editha *etiam vocitantur in ejusdem S. Moduennæ Vita a Capgravio edita, ut dubitare nequeas, quin in omnibus istis allegatis locis de iisdem SS. Moduenna,* Ositha, *Edithaque sermo sit.*

seculo v floruisse,

19 *Quapropter, si hæc S. Moduenna fuerit hodiernæ* S. Osithæ *magistra, non poterit hæc, nisi prodigiose longæva inepte fingatur, ad seculum* VII *differri, sed ad seculum* V *vel* VI, *ad quod Pinius laudatam Moduennam, die* VI *Julii cultam, reposuit; atque ita inter fabulas ablegandа erunt, quæ de* S. Osithæ *avo, parentibus, sponso, quique ipsam velaverint, episcopis ex biographo superius memoravi. At, cum in Vita edenda nullum de S. Patricio verbum legatur, laudatusque Pinius die* v *Julii in Moduenna* § 2 *opinetur, tres omnino distinguendas esse Moduennas, quarum una obierit seculo* v *vel* VI, *altera,* S. Osithæ *hodiernæ magistra, seculo* VII *floruerit, et ex harum trium confusione natos esse parachronismos, qui Conchubranianam S. Moduennæ Vitam fœdant, non potest hæc tam vitiosa lucubratio obstare, quo minus biographo nostro credamus,* S. Ositham *seculo* VII *vixisse, si cetera aliunde congruant.*

AUCTORE C. S.

Edithæque et Osithæ magistra fuisse seculo IX.

20 *Plus negotii facessit* S. Editha, *tam quæ in Vita edenda, quam in Moduennæ a Capgravio edita, curam* S. Osithæ, *a Moduenna sibi commissam egisse narratur. Nam quæ ista S. Editha est? In Vita quidem edenda dicitur illa fuisse* soror regis Alfridi, *cujus nominis duos Oswii Nordanhymbrorum regis filios seculo* VII *supra assignavi; sed in S. Moduennæ Vita apud Capgravium illa, non soror regis Alfridi, sed* Adulphi regis West-Saxonum *fuisse asseritur, qui Adulphus, alias* Atulphus *ac communius* Ethelwulphus *et* Ethelwolphus *appellatus, filium habuit* Aluredum, Alfredum *etiam dictum, quos* E *ambos seculo* IX *regnasse, extra dubium est. Ad seculum ergo* IX *pariter referenda esset* S. Ositha *si hujus magistra Editha Atulphi illius soror fuerit. At præterquam quod æque ignota seculo* IX *sit Editha Adulphi, seu Ethelwulphi, quam seculo* VII *Alfridi, regis soror, morari nos denuo non debet ista S. Moduennæ Vita, quæ hanc a S. Patritio, id est, seculo* V, *velatam, et nihilominus Ethelwulpho regnante, id est, seculo* IX, *etiam floruisse, fabulatur.*

Nulla nota est Editha, Oswii filia; sed videtur biographus aliqua

21 *Inter Oswii regis liberos nulla nota Editha est, sed tres ejusdem filias ex Beda aliisque produxit Bollandus noster ad diem* VIII *Februarii in Commentario historico de S. Elfleda,* § III; *dictam scilicet S. Elfledam, virginem abbatissam Streneashalensem seu Streaneshalensem, in Anglia, Alhfledam, Pendæ Medilanglorum principi, Pendæ regis filio nuptam, et Ostritham, aliis Ostridam, Ostricam, Ostgildam et Ostgidam appellatam, Etheldredi Merciorum regis uxorem, a sui regni primatibus anno* 697 *interemptam, ut constat ex Bedæ lib.* 5, *cap.* 25 *in Recapitulatione. Verum hic sanctus historicus lib.* 3 *cap.* 24 *de laudata S. Elfleda quædam tam* F *similia narrat assertis* S. Osithæ *biographi, ut dubitare cogar, an non hic in concinnanda hujus Virginis Vita quædam ex istis suo scriptionis argumento perperam ac inepte adaptaverit, sanctæque Elfledæ natales Edithæ, seu veræ, seu commentitiæ affinxerit. An mea a verisimilitudine abludat suspicio, lectoris judicio libens relinquo.*

quæ de SS. Hilda et Elfleda, Oswii filiæ

22 *Apud Bedam loco citato legitur Oswius Nordanhymbrorum rex Christianus anno* 655 *cum ipso Merciorum rege Penda conflicturus vovisse Deo*, quod, si victor existeret, filiam suam Domino sacra virginitate sacrandam offerret, simul et duodecim possessiones prædiorum ad construenda monasteria donaret; *eoque voto emisso, una cum filio suo Alchfrido parvoque exercitu memorabilem de Penda, in eadem pugna occiso, victoriam retulisse.* Tunc rex Oswiu *(ita pergit sanctus scriptor)* juxta quod Domino voverat, pro collata sibi victoria gratias Deo referens, dedit filiam suam Elfledam, quæ vixdum unius anni ætatem impleverat, perpetua virginitate consecrandam. *En tibi igitur regis*

AUCTORE C. S.

Oswii filiam, Alcfridi regis sororem, sed Elfledam *nomine, seculo* VII *ab infantia sua Deo perpetua virginitate dicatam, ac postea abbatissam, ut mox videbimus, qualem Editham quoque suum fuisse, scribit biographus. Audiamus reliqua.*

apud Bedam legerat,

23 Intravit autem *(verba rursus Bedæ sunt)* præfata Oswii filia, Deo dicanda monasterium, quod nuncupatur Heruteu, id est, Insula cervi, cui tunc Hild abbatissa præfuit, quæ post biennium, comparata possessione decem familiarum in loco, qui dicitur Streaneshalch, ibi monasterium construxit, in quo memorata regis filia *(S. Elfleda)* primo discipula vitæ Regularis, deinde etiam magistra extitit, donec, completo undesexaginta annorum numero, ad complexum et nuptias Sponsi cælestis virgo beata intraret. In quo monasterio et ipsa, et pater ejus Osviu, et mater ejus Eanfled, et pater matris ejus Edvinus, et multi alii nobiles in ecclesia S. Petri apostoli sepulti sunt. *Hæc S. Beda, ex quibus hic nonnemo fortasse suspicabitur,* Hildam *alio nomine fuisse appellatam* Modwennam, Elfledam *vero* Editham, *aut certe* Modwennam *pro* Hilda, *et* Editham *pro* Elfleda *per errorem a biographo* B *vocari. Ita,inquam, posset quis suspicari, nisi alia prohiberent.*

ad SS. Modwennam et Editham

24 *Præterea, in hac quoque opinione martyrium* S. Osithæ *longe serius, quam fecit biographus, statuendum esse, cum luce meridiana clarius sit, fieri non posse, ut S.'Elfleda, quæ, teste Beda, anno* 655 vixdum unius anni ætatem impleverat, *magistra fuerit* Osithæ, *si hæc anno* 653 *occubuit. Verum etiam ejusdem cæde in multos annos, ut omnino faciendum est,. dilata, non proinde ex eadem Vita verisimile fiet, SS. Hildam et Elfledam, velut* S. Osithæ *magistras,* Modwennæ Edithæque *nominibus designari. Etenim* Arderna sylva, *juxta quam Modwenna*, S. Osithæ *magistra duo monasteria,* Pollesworch *et* Streveshal, *condidisse, et in quorum altero* Ositha *cum Editha habitasse ab biographo nostro narratur, sita erat in comitatu Warwicensi, e duobus autem S. Hildæ monasteriis a Beda memoratis alterum* Heruteu, *id est,* Insula cervi, *nunc, teste Camdeno,* Hartlepole *dictum, in comitatu Dunelmensi; alterum, nunc, eodem teste,* Whitby *vocabulo notum, cui S. Elfleda præfuit,* C *in Eboracensi. Ista monasteriorum distantia,non permittit, ut tam varii nominis* Hilda *et* Elfleda *eædem, quæ* MODWENNA *et* Editha, *fuisse credantur.*

inepte transtulisse,

25 *Mihi, ut supra insinuavi, multo verisimilius apparet, ineptum* S. Osithæ *biographum quædam de SS. Hilda et Elfleda apud Bedam lecta ad Modwennam Edithamque, ejusdem sanctæ Virginis magistras, transtulisse, atque hinc frustra quæri Editham illam,Alfridi regis sororem, regis Oswii filiam. Nimirum, teste Beda, Hilda duo monasteria habuit, quorum alteri S. Elfledam, Oswii regis filiam, discipulam suam aliquando præfecit. Biographus totidem monasteria a Modwenna constructa, horumque alterum discipulæ suæ Edithæ, Alfridi regis sorori, proindeque ejusdem Oswii filiæ, commisisse, narrat. Alterum e duobus illis Hildæ monasteriis Beda* Streaneshalch *vocavit; biographus similiter alterum e duobus Modwennæ* Streveshal *dixit, tam affini vocabulo, ut verisimillime facili calami lapsu, variove loci exprimendi modo* Streveshal *pro* Streaneshalch *hic legatur. Suspicionem auget, quod, uti* Streaneshalense *S. Hildæ monasterium hodieque notum est, ita tam ignotum est,* D Streveshalense *Moduennæ, ut merito dubitari queat, an umquam exstiterit. Audi Alfordum ad annum Christi* 871, *num.* 38. Quod ad aliud *(inquit)* monasterium *(S. Modwennæ)* attinet, Streneshalen, nihil habeo dicere : nec enim intelligi posse videtur locus ille in Brigantibus, qui Bedæ tempore STRENESHALE, et SINUS PHARI audiebat, et quem posteri WHITBY vocaverunt.

26 *Cur vero biographus noster alterum Modwennæ monasterium, non* Heruteu, *ut Beda Hildæ, sed* Pollesworch *appellaverit, ea potest assignari ratio, quod, sicut aliunde noverat, Pollesworthense a quadam S. Modwenna fuisse conditum, ita eidem præfuisse aliquando sanctam aliquam Editham, tum pariter aliunde, tum ex Edithæ eo loco cultu pro comperto haberet. Camdenus in descriptione comitatus Warwicensis pag.* 429 *ad rem nostram hæc ait :* Ultra hæc ad Boream est Pollesworth, ubi sacris virginibus Modwenna virgo Hibernica, insigni sanctitatis opinione, cœnobium construxit, quod R. Marmion, vir nobilis, restauravit. *Laudati restaura-* E *toris ejusdemque conjugis donationis verba exstans in Monastico Anglicano tom.* I, *pag.* 198 *et sequenti, ex quibus S. Edithæ apud Pollesworthenses cultus manifestus est. En ea :* Notum sit omnibus, nos concessisse Osanne Priorissæ ad relig. restaurandam sanctimonialium ibi ecclesiam S. Edithe de Pollesworda, *etc.*

servato monasterio Pollesworthensi,

27 *De structo per S. Modwennam Pollesworthensi monasterio, Edithæque in eo gesta præfectura, cultu et ecclesia consentit Alfordus ad annum* 871, *num.* 37, *Spedum quoque ibidem laudans, qui postquam dixerat, Editham in eodem præfuisse, mortuamque et cum honore sepultam esse, subdidit :* Ob cujus reverentiam locus ille a S. Editha nomen sortitur. *Adde Nicolaum Harpsfeldium in Historia ecclesiastica Anglicana seculo* IX, *cap.* 13, *et in Catalogo religiosarum ædium ad calcem Operis adjecto, in quo inter Warwicensis comitatus cœnobia sic legitur :* Polleswórthæ, T *(id est,* titulo*)* S. Edithæ F. *(id est,* fundavit*)* Modwenna, virgo Hibernica. Reparavit Richardus Marmion, vir illustris. *Cum igitur habeamus Pollesworthensis monasterii conditricem Modwennam (nec enim quemquam legi, qui id neget) alteramque ejusdem loci ab-* F *batissam Editham, non alias, quam hasce debemus putare* S. Osithæ *magistras designatas ab hujus biographo, qui et Pollesworthense monasterium a Modwenna exstructum, et ab hac Edithæ traditum, ac denique huic* Osithæ *educationem ab eadem commissam esse, narrat. Inquirendum ergo est, an ejusdem parthenonis conditi tempus cum ceteris biographi dictis possit componi.*

cui has præfuisse, aliunde constabat,

28 *Supra laudati Harpsfeldius, Monastici Anglicani scriptores et Alfordus, quantumque ex hoc intelligere potui, etiam Spedus, Pollesworthensis cœnobii initia seculo* IX *illigarunt, secuti S. Modwennæ Vitam Conchubranianam, aut qualem edidit Capgravius, in qua Editha ista Athulphi, seu Ethelwulfi, Occidentalium Saxonum regis, soror, vel, ut alii volunt, filia, et Aluredi seu Alfredi soror fuisse dicitur; quo posito, illa certe figi non possunt ante annum* 837,*quo Ethelwulfus cœpit regnare.Non tanti mihi foret, certis, ut dixi, parachronismis infecta Vita, ut propter eam hic mihi hærendum crederem, nisi etiam alia non omnino levem pro* Ositha

ex cujus loci ætate, Danorum irruptione

A tha *ad idem seculum removenda suspicionem moverent. Ipsomet biographo in Vita edenda num. 6 teste, hæc sancta Virgo plexa capite est* a gentilium caterva, e Danorum partibus... advecta. *Sed enim seculo* VII *nulla apud historicos nota est Danorum in Britanniam eruptio, seculo autem* IX *eæ fuerunt frequentes cum ingenti monasteriorum strage, ut apud obvios Angliæ scriptores legi potest.*

et Bedæ silentio Alfordus duas Osithas fuisse suspicatur,

29 *Adhæc altum est de hac sancta Virgine martyre venerabilis Bedæ silentium, quamquam ipsius regium genus, vitæque sanctimonia, ac recens martyrium eum commonitura fuisse videantur, ne illaudatam præteriret, si hæc ipso, cujus anno septuagesimo tertio ille natus est, seculo floruisset. Contra vero hujus silentii ratio extra omnem controversiam posita est, si* Ositha *seculo* IX, *cum Beda jam ab anno* 735 *excesserat e vivis, passa credatur. Rebus tam implicatis, Alfordus de* S. Osithæ *ætate ter meminit : ac primo ad annum* 653, *cui martyrium ipsius Baronius ex Vita adscripserat, recte observat, illud longe serius reponendum esse. Deinde ad annum* 673, *ante quem Ecca et Bedwinus, a quibus eadem Virgo velata fuisse in eadem Vita* B *dicitur, non fuere ordinati episcopi, de illius in monasterium ingressu, subsecutoque martyrio loquitur. Tandem ad annum* 871 *Modwennæ in Angliam accessum seculo* IX *affigens, ita dubius disserit.*

quarum una seculo VII, *altera hodierna seculo* IX *floruerit.*

30 Scio *(ait)* multa, quæ de Modwenna referuntur, duorum monasteriorum fundatrice, ad septimum seculum a Baronio aliisque referri, ut ibi dictum est, cum Osithæ virginis martyrium recensui : sed, opinor, multo rectius ad nonum hoc seculum Modwennæ sanctitas primum innotuit. Illa igitur, quæ Ositham docuit, Sigheri Orientalium Saxonum regis conjugem, incorruptam tamen, Modwenna forsan appellari potuit ; sed differt ab illa, quæ Alfredi tempore *(seculo* IX*)* fuit illustris, quæ forte prioris Modwennæ sanctitatis æmula in ejus nomen successit : et certe familiare Sanctis fuit, Sanctorum, quos imitari cupiebant, nomen assumere. Hinc forte Ositha quoque alia hoc tempore *(eodem seculo* IX*)* floruit, quæ a Danis longe probabilius occidi potuit, quam illa Sigheri quondam uxor, de qua ad annum Christi DCLIII et DCLXXIII. Nam, qui Moduennam ad hoc seculum referunt, Ositham quoque ab ea doctam C affirmant.

Verum hæc nobis non placet opinio;

31 *Hactenus Alfordus, cujus opinione admissa, admittendum pariter erit, vel non constare, an* S. Ositha *hodierna, quæ usque ad Angliæ a Romana Ecclesia defectionem in suo Chichensi monasterio celebrem cultum habuit, eoque loci oppidulo suum nomen reliquit, umquam exstiterit, vel de ea nihil sciri, quam sacram fuisse virginem, seculo* IX *a Danis occisam ; reliqua vero, quæ de ea ejusdem Vita leguntur, referenda erunt ad Ositham quamdam longe aliam, binis seculis priorem, ne ex cultu quidem notam, imo nec omnino notam, nisi ex sæpe dictæ S. Moduennæ Vita, parachronismis et fabulis conspersa. Enimvero tantam* B. Osgithæ, in miraculis famosæ virginis, *ut Malmesburiensis loquitur, obscuritatem admittendam esse, non evincunt mihi allegatæ rationes ; quas paululum præterea expendamus.*

quare expensis ...ationibus,

32 *Seculo* VII *nulla nota est Danorum in Britanniam insulam hostilis irruptio, notissimæ vero gravissimæque sec.* IX. *Ita est : sed quis hinc merito statuat, nullos quoque eodem seculo piratas barbaros ex Oceano Germanico per Colnum fluvium, juxta cujus ostium Chichensis* S. Osithæ *parthenon situs erat, in eamdem appulisse? Hosce autem piratas cur non potuit ætate longe posterior biographus e Danorum partibus advectos credidisse, seu vere, seu ex fallaci conjectura, a posterioribus Danorum in Britanniam irruptionibus accepta? Sane biographus ibidem nec asserit, nec insinuat graviorem aliquam istius provinciæ vastationem, quales, ut diximus, eamdem insulam seculo* IX *afflixerunt ; sed solum subitam quamdam Chicensis villæ non procul ab eo loco,* ubi Coln fluvius *(teste Camdeno)* mari miscetur, *sitæ. Verba biographi accipe :* Gentilium *(inquit)* caterva e Danorum partibus navibus advecta, apud Orientales Saxones ad villam Chicensem appulit, atque ibi e navibus egressi rapinis et incendiis in Christianos sævierunt.

AUCTORE C. S

utrimque allegatis,

33 *Subditur* S. Osithæ *cædes ; nec plura de Danis istis apud eum leguntur, non secus atque illi hac sua præda contendi in naves suas mox se receperint, atque inde recesserint. Hæc si, ut fieri* E *potuerunt, ita facta sint, quid multum mirandum, si ista Chichensis villæ subita deprædatio ceteris Danorum hostilibus irruptionibus ab historicis Anglis annumerata non sit, ac penitus prætterita. Etiam minus ponderis habet altera objecta a tempore ædificati Pollesworthensis monasterii ratio ; nam, dum supra adducti recentiores scriptores hujus initia seculo* IX *innexuerunt, sola nixi sunt Vita S. Moduennæ, non uno in loco, ut diximus, manifeste vitiosa, multoque sublestioris fidei, quam Vita edenda. De Editha, quæ seculo* VII *in Polleswortheusi parthenone fuerit* S.ᵃ Osithæ *magistra, non major est difficultas, quam quæ seculo* IX, *cum hæc soror vel filia Adulphi, seu Ethelwulfi, Occidentalium Saxonum regis, non minus aliunde ignota sit, quam ista Oswii Nordanhymbrorum regis filia. Restat igitur S. Bedæ de* S. Osithæ *silentium, quod certe gravius esset, nisi constaret, ipsum etiam alia præteriisse, ac nominatim duas sanctas virgines, Pendæ Merciorum regis filias, Kineburgam et Kineswitham, eo etiam titulo magis memorandas, quod ex tam impio patre genitæ essent, de quibus vide Henschenii Commentarium historicum in Opere nostro ad diem* VI *Martii.* F

verisimilius apparet, illam versus finem seculi VII *floruisse.*

34 *Cum igitur ex hactenus relatis constet, assignatos a biographo* S. Osithæ *avum Pendam, Frithewaldum patrem, Sigerum sponsum, quique eam Deo virginem consecraverint, Orientalium Anglorum episcopos Eccam et Bedwinum seculo* VII *vixisse : nihilque nos cogat inficiari, eodem seculo piratas, quales supra diximus, ad Chichensem villam appulisse ; aliunde vero nihil papiter evincat, tunc temporis nullam Modwennam Pollesworthensi monasterio præfuisse ; negare quoque non possumus, a vero non esse dissimile,* S. Ositham *eodem seculo* VII *vixisse, et a prædonibus istis interemptam esse ; quamquam multis annis serius, quam anno* 653, *uti* § I *pluribus ostensum est.*

VITA

VITA

Auctore Anonymo,

Ex Laurentii Surii collectione de Vitis Sanctorum mensis Octobris.

Regia virgo traditur S. Moduennæ educanda; a magistra Editha

Beata Ositha, virgo et martyr, ex nobilissimis Anglorum natalibus originem duxit. Erat enim filia Frithewaldi regis, et Wilteburgæ *a*, filiæ regis Pende Merciorum *b*. Traditur autem virgo Ositha bonis informanda moribus S. Modwennæ abbatissæ, quæ juxta sylvam, quæ Arderna dicitur, duo construxerat monasteria; unum in loco, qui Pollesworch dicitur, aliud in mansione, quæ Streveshal *c* nuncupatur. Horum alterum sibi elegit orationibus intenta, reliquum concessit B. Edithæ, sorori regis Alfridi *d*, ob sanctitatis meritum sibi familiariter dilectæ, quæ in congregatione sanctarum virginum mater et custos effecta est. Huic aliquandiu adhæsit adolescentula Dei ancilla Ositha, a S. Modwenna abbatissa ei commendata. Cum itaque hyberno tempore contingeret, B. Editham cujusdam codicis inspectioni vacare, constituit S. Modwennæ communicare ea, quæ legenti utilia in eo adverterat.

ad Moduennam missa, in fluvium lapsa submergitur.

2 Itaque accita ad se Ositha, Vade, inquit, et defer volumen istud ad dominam et matrem nostram Modwennam, in eo fortasse nonnihil sanctæ contemplationis et ædificationis reperturam. Ea, accepto libro, cum ad quendam pontem ligneum pervenisset, vi ventorum in pontis fastigio impulsa deorsum in flumen præceps corruit, atque ejus impetu rapta in momento absorpta est. Elapsis autem tribus diebus, angelus Domini Modwennæ in cella oranti apparens dixit: Vade cum festinatione ad fluvium, aliquid ibi necessarium perpetratura. Ea ubi pervenit ad fluvium, invenit ibi Editham virginem, puellam Ositham quæritantem; eamque velut pavescentem animadvertens, Quid est, inquit, soror? Rectene sunt omnia? Illa respondit: Jam tres dies sunt, domina, quod transmisi Ositham ad te, venioque perquirere, quid causæ sit, quod ad me non revertitur. Estne apud te? Modwenna ait: Revera non vidi eam, nec venit ad me. Interrogati autem pastores, num puellam vidissent, ita responderunt: Nudiustertius puellam pontem ascendere vidimus; sed quo vel abierit, vel pervenerit, nos curam pecorum agentes, et ad alia intenti, penitus ignoramus.

ex quo triduo post incolumis regreditur.

3 His auditis, S. Moduenna ait ad Editham: Deprecemur, soror charissima, Dominum, ut meritis omnium Sanctorum suorum restituat nobis hac hora Puellam perditam, ut videamus et cognoscamus ejus admirandam potentiam, et collaudemus perpetuo ejus misericordiam. Cum igitur in terram sese inclinassent, et diu cum lachrymis orassent, Modwenna ab oratione surgens clara voce tertio clamavit: Ositha, Ositha, Ositha, in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis veni foras, et de hoc flumine, in quo submersa es, per virtutem potentiæ ejus sana et incolumis emergas, vitæ restituta. Necdum plene verba finierat virgo sancta, et ecce, Puella e fluvio cum codice illæso prodit, terque expedita voce respondet: Ecce ego; ecce ego, ecce ego, domina mea. Eam S. Modwenna cum magna exultatione suscipiens, et gratias immensas Deo agens, Edithæ restituit, et cum codice ejus ad cellam remeavit *e*. Locus ille ab eventu nomen sortitus ab incolis Nunpole *f* appellatur: quamquam illa monialis tunc non fuit, tametsi nigro pallio amicta fuisse creditur.

Nupta Sigero regi virginitatem servat,

4 Post decessum *g* autem S. Modwennæ B. Ositha ad parentes reducta, virtute et moribus quotidie proficiebat, cumque ad nubiles pervenisset annos, rex Orientalium Saxonum Sigerus, parentes Puellæ solicitans, Virginem sibi petiit in conjugem dari. Ut autem parentes eam ad consentiendum hortati sunt, illa blanditias eorum respuens, animo et actione virginitatis puritatem magis cordi esse, declaravit. Attamen, quamvis renitens et invita, nuptiis regali apparatu instructis, regi illi tradita est. Sed affectum et desideria sua cælesti Sponso commendans, preces Deo et devote et constanter obtulit, ut ipsam a viri contactu immaculatum conservaret. Interim multis diebus laudabili quadam fallacia, et multarum occasionum opportuno prætextu, regis desiderium repressit; sed ille eo ardentius, quo minus erat voti ejus conscius, in secretum cubiculum eam jussit introduci, ut diu optatis ejus frueretur amplexibus.

et clam velata, eo deinde consentiente, virginibus præest.

5 Ecce autem nutu divino adest nuncius, regi jucundos rumores afferens, cervum habitu et forma corporis spectabilem præ foribus regiæ domus discurrere. Ita rex, intactam deserens Reginam, adjunctis sibi venatoribus, ad persequendum cervum perniciter advolat: Ositha vero, tanquam e naufragio erepta, Liberatori suo Christo gratias agit, mittitque celeriter litteras Orientalium Anglorum episcopis Eccæ et Bedwino, viris religiosis, iis mentis suæ desiderium exponens. At illi festino gressu ad eam veniens religionis habitum ei tradunt, et velo imposito monialem consecrant. Rediens vero rex post aliquot dies a venatione ad visitandam Reginam alacriter properat, cernensque eam habitu sancto indutam et voto divino obligatam, mœrore afficitur. Sed tamen nolens amorem in odium commutare, illam proposito suo insistere, sustinet, licet invitus *h*, constructisque ædificiis religioni accommodatis, villam, Chichensem ei dat possidendam *i*. Tum illa sacras sibi virgines adjungens, vitæ austerioris propositum aggreditur, morum disciplina, silentii rigore et censura continentiæ singulas informat, et tum verbo et exemplo ad amorem cælestium, et mundi contemptum indesinenter accendit.

Jussu Danorum piratarum principis

6 Cumque in Dei famulatu aliquandiu desudasset, humani generis inimicus et virtutum exterminator diabolus beatæ ejus conversationi invidit, et quam de die in diem proficere conspexit, a via sanctitatis avertere studuit. Itaque satellites suos ad sanctæ Virginis eversionem misit e Danorum finibus *k* filios perditionis, Christianæ fidei et pietatis expertes, ad depopulandam

l dam Orientalium Anglorum plagam excitans *l*. Ejus barbaræ gentis consuetudo fuit piraticam exercere, Christianorum cædibus delectari, rapinis inhiare, ocium inane ducere, quoties a sceleribus et impiis facinoribus manus continerent. Anno igitur Domini sexcentesimo quinquagesimo
m tertio *m*, mense Octobri, gentilium caterva, e Danorum partibus navibus advecta, apud Orientales Saxones ad villam Chichensem appulit, atque ibi e navibus egressi rapinis et incendiis in Christianos sævierunt.

decollata caput suum fert : fons in loco martyrii scaturiens.

7 Ille vero, qui inter scelestos illos primas obtinebat, conditione B. Osithæ et religione comperta, precibus et muneribus eam cœpit ad idololatriam provocare, subjiciens etiam minas verberum et vulnerum, nisi deorum, quos colebat, venerationi consentiret. At Virgo sancta, et blanditias contemnens et minarum asperitatem nihil reformidans, supplicia impendentia parvi pendit. Quam ob rem princeps ille, neque ejus constantiam, neque deorum suorum injuriam ferre sustinens, capitali in eam lata sententia, caput submittere eam coegit. Quod cum amputatum ei esset, mox corpus sese subrigit,
B et caput humi jacens manibus apprehendit, rectoque gradu et firmis vestigiis progrediens, usque ad ecclesiam Apostolorum Petri et Pauli per tria fere stadia illud deportat : ad ostium autem ecclesiæ obseratum subsistens, manibus cruentatis, ut ipsi aperiatur, pulsat, et sanguinis illic vestigia relinquens in terram cor-
n ruit *n*. Eo autem loco, ubi capitalem Virgo sancta subiit sententiam, fons perspicuus erupit, variis morborum generibus præbens sanita-
o tem *o*.

Corpus Aiglesburgum defertur, unde, ipsa jubente,

8 Porro audito ejus martyrio, parentes ejus præcipuo æstuabant desiderio, ut vel truncati corporis penes ipsos deposito pignore consolati, doloris jacturam redimerent. Cumque corpus ejus
p ad illos allatum esset, in ecclesia Ailesbiriæ *p* in locello plumbeo illud honorifice collocarunt. Perpetratis vero multis postea eo loco meritis sanctæ Virginis miraculis, illa in visu cuidam fabro apparens, Surge, inquit, et vade ad ecclesiam Ailesbiriæ, et tollens loculum illum plumbeum, in quo sunt ossa mea, et equo eum caute imponens, ad ecclesiam Chichensem deferto. Et ne tantus labor tibi pariat diffidentiam, ubi iter ingressus fueris, in viæ labore,
C et sarcinæ sudore relevatrix et adjutrix tibi adero.

ad suam ecclesiam relatum pretiosæ thecæ includitur.

9 Post trinam ejusmodi apparitionem nocte quadam nactus opportunitatem, ecclesiam ingressus, excubantes sopore gravatos offendit, loculum plumbeum e terra extractum equo imposuit
q et abscessit *q*. Mane evigilantes custodes excitant vicinos, platearum diverticula et callium secreta compendia rimantur, si forte, quem persequebantur, possint comprehendere. Cernens autem faber ille, hominum turbam propinquare, fusa ad Deum et sanctam Virginem prece, persequentes eum mentis alienatione, oculorumque stupore mirabili percussi ad propria vacui redierunt. Faber vero ubi cum reliquiis sanctæ Virginis ad ecclesiam Chichensem pervenit, Mauricius Londoniensis episcopus in precioso scrinio eas honorifice reposuit; et Roffensis episcopus
r *r*, qui præsens aderat, a gravi infirmitate curatus est.

10 Cum quidem nautæ frustum marmoris ex porticu templi S. Osithæ virginis clam secum auferrent, navicula, in qua marmor illud deposuerant, velut terræ affixa, immota permansit, donec culpam suam illi agnoscerent, et marmor suæ ecclesiæ restituerent. Clericus quidam voto simplici in monasterio S. Osithæ virginis habitum monasticum se suscepturum promisit *s*; sed propositum, male blandiente fortuna, exequi differens, ad extrema vitæ, morbo ingravescente, perducitur. Ei S. Ositha apparens, Quid est, inquit, quod me tam solicite invocas? An non meministi, quid quarto abhinc anno tibi præstiterim? Cum ægrotares morti vicinus, cumque satisfacerem provinciæ huic mortalitate imminente, impetravique a Domino meo Jesu Christo, ut visitaret populum meum; tunc etiam Dominum pro te rogavi, et tu ab infirmitate liberatus vitæ conversionem promisisti : et tamen ab eo tempore te ipso semper deterior extitisti. Qua igitur fronte, lucris et nugis aulicis deditus, me invocare ausus es? Illo vero emendationem vitæ cum lachrymis pollicente, sane Virgo hilariori jam vultu eum intuens, Misereor, inquit, tui, si tu ipse tui misertus Deo servire vel sero volueris. Mox ille ejus contactu sanatus monasticum habitum accepit, et devote Deo serviens in Prio- t
rem apud S. Bartholomæum Londoniæ *t* electus est. E

A. Anonymo. Furtum divinitus impeditum : clericus ad frugem reductus : s

varix infirmitates ejusdem ope curatæ : voti violatrix correcta :

11 Mulierem contractam Virgo sancta erexit; juveni muto et surdo loquendi et audiendi facultatem restituit, et multis aliis, opem ejus in sua infirmitate implorantibus, reddita sanitate, subvenit. Puella quædam officio brachii adeo privata, ut lateri ejus inseparabiliter inhæreret, cum meritis S. Osithæ perfecte sanata esset, votum continentiæ nuncupavit; sed postea cum quodam juvene matrimonium contraxit. Ei S. Ositha apparens, cur temerario ausu vota, quæ distinxerunt labia sua, rupisset, spurcissimum conjugium improperando, redarguit, et compedum vinculo invisibili pedes ejus arctius constrinxit, ut pedem pedi subjectum divellere non valens officio pedum prorsus destituta ultionis divinæ flagellum sentiret. At tandem tamen meritis sanctæ Virginis sospitate reddita, correctius deinde vivere studuit.

mulier gressu donata.

12 Mulier quædam multis annis pedibus ingredi non potuit. Itaque a custodibus ecclesiæ
S. Edmundi *u* tanquam opprobrium hominum u et plebis abjectio repellebatur. Apparuit autem illi quidam, venerandi vultus, atque in visione dixit ei : Mulier, quid hic moraris? Frustra hic expectas, quod petis. Surge : alibi tibi quærenda F est salus, quam efflagitas. Et illa, Quis es, inquit, domine? Ego sum ait, servus Dei Edmundus. Abi ad ecclesiam S. Osithæ, ut sanitatem perfectam consequi merearis. Quo cum illa pervenisset, dolore membrorum sedato, sana surrexit.

ANNOTATA.

a Wilteburga, *Pendæ Merciorem regis filia, quamquam aliunde ignota, non propterea pro commentitia habenda est. At ignotus non est* Frithewaldus, *seu* Fritheweldus, *seculo* VII. *Adi Commentarium prævium num.* 13. *Porro Dugdale tom.* 2 *Monastici Anglicani pag.* 182 *ex Joannis Lelandi Itinerario verbis ex Anglicis Latinis, suppresso* S. Osithæ *matris nomine, de patre locoque natali hæc recitat :* S. Ositha, Fedwaldi filia, Querendoniæ in parochia Alesburiensi nata, et ab amita apud Elesborowe inter montes Chilternensos tertio ab Alesburia lapide Austrum versus,

A. ANONYMO. versus, educata fuit. *Quo auctore hæc dixerit Lelandus, seculi* 16 *sub rege Henrico VIII scriptor, nescio; sed, quantum* Osithæ *ad educationem attinent, non congruunt ea sequentibus.*

b *De hoc impio Merciorum rege multa apud venerabilem Bedam in Historia Ecclesiastica gentis Anglorum legere est. Lib.* 3, *cap.* 21 *docet ille, ejus filium Alchfridum fidem Christi amplexum esse, patre, utut alias Christianis infesto, non obstante, nec prohibente,* quin etiam in sua, hoc est, Merciorum natione, verbum (si qui vellent audire) prædicaretur. *Vide etiam dicta in Commentario prævio num.* 12.

c *Vide, quæ in utroque Commentarii prævii* § *de S. Modwennæ ætate, constructisque ab ea monasteriis disputavimus.*

d *Noti quidem seculo* VII *sunt* Alcfridus *et* Alfridus, *Oswii, Nordanhymbrorum regis, filii reges, de quibus actum in Commentario prævio num.* 14; *sed nulla ejusdem filia,* Editha *nomine. Adi eumdem Commentarium loco mox citato, et* § 2.

e *Tota hæc de resuscitata ad vitam sancta Virgine narratio, quæ pari modo legitur in S. Darercæ seu Monynnæ Vita Conchubraniana, a Pi-* B *nio nostro cum debita censura ad diem 6 Julii edita, tantam fabulæ similitudinem præfert, ut certiores pro ea testes requiram.*

f Nun *Anglice Latinis* Monialis *est:* Pole *vel* Poll caput; *unde fortasse* Nunpole *vertendum est:* Monialis caput. *Verum hinc confirmari nequit miraculum, quale mox narratum est, cum alia de causa nomen istud loco indi potuerit.*

g *Ex dictis in Commentario prævio, non modo S. Modwennæ annus emortualis ignotus est, verum etiam ipsum, quo vixerit, seculum: at ibidem etiam observatum est, nihil obstare, quo minus post medium seculum* VII *obiisse credatur.*

h *Huc distuli judicium meum de modis, quibus* S. Ositha *hic narratur regis sponsi sui amplexus evasisse, suique voti compos facta esse. Haud equidem negare velim, eam piis suis tergiversationibus a suo conjuge permansisse intactam, eodemque consentiente, virginitatem in Chichensi a se condito monasterio, virginali amictam velamine reliquum vitæ suæ professam esse; cum eodem seculo* VII *simile exemplum habeamus apud Bedam lib.* 4, *cap.* 19 *in S. Etheldreda, bis nupta, primo scilicet Tonberto Australium* C *Girviorum principi, deinde post Tonberti obitum Ecgfrido Orientalium Anglorum regi, ac tandem, servata in utroque conjugio virginitate, cum posterioris, cui duodecim annis nupta fuit, consensu monacha atque abbatissa Elyensi. Quapropter hic locum habere potest, quod ratione istius S. Etheldredæ ibidem habet Beda:* Nec diffidendum est, nostra *(Bedæ)* etiam ætate fieri potuisse, quod ævo præcedente aliquoties factum fideles historiæ narrant; donante uno eodemque Domino, qui se nobiscum usque in finem sæculi manere pollicetur. *Potuit ergo etiam* S. Ositha, *fortasse solum brevi tempore, Sighero nupta, virgo casta permansisse ac deinde velata fuisse; verum iste opportunus cervi ad regias ædes accessus, sumptumque ab illa, absente inscioque rege conjuge, virginale velamen, nescio, quid fabulæ sapiunt. Verisimilius diceretur* Ositha *(uti fecit Etheldreda) fusis ad Deum precibus,* D *suaque pia solertia sui corporis immunitatem a viro suo impetrasse, nec ante ejusdem consensum velatam esse. Porro, cum ex dictis in Commentario prævio num.* 15, *Ecca et Bedwinus non ante annum* 673 *ordinati sint episcopi, ante eumdem* Ositha *quoque ab iis nequiit velari.*

i *Hujus loci notitiam dedi in Commentario prævio a num.* 1. *Quanto tamen tempore iste* S. Osithæ *parthenon perstiterit, minime compertum habeo, fortasse destructus a Danis, seculo* IX *vel* X, *quibus ab illorum irruptionibus Anglia plurimum passa fuit.*

k A Dacorum partibus *legitur in editione Capgraviana.*

l *Cum seculo* VII *nulla fiat de Danorum in Angliam irruptionibus apud Angliæ scriptores mentio, sunt, qui* S. Osithæ *martyrium usque in seculum* IX *differendum, non sine probabili ratione existimant. Lege tamen Commentarium prævium a num.* 28.

m *Hunc annum procul omni dubio vitiosum esse, monui in Commentario prævio num.* 15 *et* 16. E

n *Suspectas nobis esse hujusmodi capitum deportationes, in hoc Opere nostro sæpe indicavimus, velut passim perperam assertas ex imaginibus sanctorum martyrum caput in manibus suis ad significandum eorum mortis genus, gestantium, quod hic denuo observatum volo.*

o *Aliunde mihi minime notus hic fons est.*

p Ægleburgum *a Saxonico* Ægleburg, *alias* Ailesburia, *Anglis* Ailesbury, *oppidum Angliæ est in comitatu Buckinghamiensi ad fluvium Tamam.*

q *Pro hac quoque tam mirabili translatione certiorem, biographo, testem requiro.*

r Mauritius, *de quo hic, apud Godwinum in Commentario de Præsulibus Angliæ, Londinensi ecclesiæ præfuisse dicitur ab anno* 1087 *usque in* 1107; *quo tempore, eodem Godwino teste, Roffensi præerat* Gundulphus. *An igitur* S. Osithæ *corpus a seculo* VII, *vel a nono, si posteriori hoc illa vixisse credenda sit, usque ad finem fere undecimi, vel initium duodecimi Ægleburgi jacuit? Id equidem ex sola hujus biographi fide non ausim affirmare. Credibilius mihi apparet, sacrum ejus corpus tempore irruptionum Danicarum e sua Chichensi nonlonge ab Oceano Germancio sita ecclesia Ægleburgum velut in tutiorem locum delatum* F *fuisse, earumdemque metu cessante, ad Chichensem relatum.*

s *Haud satis mihi constat, an hic de monasterio virorum, qualia puellaribus ad divina his administranda olim addi soluere, prope* S. Ositæ *parthenonem condito, sermo sit; an de monasterio Canonicorum Regularium S. Augustini, quod seculo* XII *a Richardo, Londinensi episcopo, eo loci conditum fuisse, ostendi in Commentario prævio a num.* 1.

t *Existimo, hic indicari* prioratum S Bartholomæi in Smithfelde in Suburbio civitatis Londoniensis, *de quo Monasticon Anglicanum tom.* 2, *pag.* 166 *et seqq.*

u S. Edmundus, *seu* Eadmundus, *Orientalium Anglorum rex ac martyr colitur die* 20 *Novembris.*

DE

AUCTORE J. B.

DE S. ADELGISO

EPISCOPO NOVARIENSI CONF.

IN DUCATU MEDIOLANENSI.

SYLLOGE

Sancti cultus sacer, ætas, et in ecclesiam suam munificentia.

Sub medium Seculum IX. S. Adelgisus episcopus Novariensis,

Inter nobiliores episcopatus Insubriæ, qui metropolitanæ Mediolanensi suffragantur, haud postremum locum obtinet Novariensis, *inquit Ughellus Italiæ sacræ auctæ tom.* 4 *col.* 689,
B a sua prima conditione antiquus, nobilis et opulentus. *Mitto illa, quæ de civitatis Novariensis antiquitate; de gentibus variis, quarum dominio fuit subjecta; ac disseminatæ apud ejusdem incolas Catholicæ fidei origine, idem Ughellus scribit: duarum præsertim ecclesiarum Novariensium, de quibus infra sermo recurret, ibidem col.* 690 *Ughellus meminit, nempe cathedralis, assumptæ in cœlum Deiparæ Virgini dicatæ, et S. Gaudentii, Novariensis episcopi, in civitatis olim suburbio sitæ, nunc dirutæ, cujus Præpositus ac canonici aliquot ad cathedralem ecclesiam translati fuere. Novariensium dein præsulum seriem explicans Ughellus loco trigesimo secundo* S. Adelgisium *(aliis* Adelgisum, *aliis etiam* Aldigisium *dictum) memorat, quod item fit in Catalogo Novariensium episcoporum apud Carolum a Basilica Petri, Novariensem item episcopum, lib.* 2 *pag.* 599. *Gesta ejus fere in occulto sunt, si pauca excipias, quibus pepercit invidia temporum: unde et paucis martyrologis notus, Castellani tamen diligentiam non effugit, qui illum ad diem* VI *Octobris in Martyrologio Universali, Gallice scripto, verbis paucis, ac*
C *sine temporis, quo floruit, nota in hunc modum annuntiat.* Novariæ in Ducatu Mediolanensi S. Adelgisus *(Gallice* S. Algis, *ut interpretatur)* episcopus.

Seculo XVI Officio duplici coli cœptus, corpore

2 *Paulo plura ex Monumentis ecclesiæ Novariensis Ferrarius suppeditat in utroque Catalogo Sanctorum: in eo, quem de Sanctis Italiæ exaravit, ita ad* VI *pariter Octobris diem loquitur:* Adelgisus, seu Aldegisius, episcopus Novariensis, multa cum religiose, tum liberaliter egit, cujus in omni opere pietas elucebat. Collegium Canonicorum basilicæ cathedralis beneficiis auxit, ipsamque cathedralem donis exornavit. Vixit in episcopatu annos XIX, Sergio II et Leone IV *(quorum ille ab anno* 844 *usque ad annum* 847; *hic vero adhinc ad annum usque* 855 *Ecclesiam moderatus est)* summis Pontificibus. Plenus autem dierum meritorumque obdormivit in Domino pridie Nonas Octobris, cujus corpus in æde S. Gaudentii tumulatum ad hæc usque tempora requiescit. *Eodem recidunt, quæ de* S. Adelgiso *in Catalogo Sanctorum Generali Ferrarius habet. Cultus sacri Episcopo suo a Novariensibus impensi testem habemus Carolum, Novariensem episcopum, Operis, supra laudati, pag.* 280 *ita scribentem:* Colit eum Sanctorum honore ecclesia Novariensis, et memoriam ejus celebrat Nonis Octobris. *Huc facit etiam, quod de* S. Adelgiso *in Annotatis scribit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ:* Hujus S. Episcopi natalis ab anno Domini MDLXXXII celebrari cœpit E
(ritu duplici celebrari illum, ait in Catalogo Sanctorum Generali) a Francisco Bossio, episcopo Novariensi, in tabulis ad usum sacrum compositis adnotatus. *Huc denique facit etiam facta jam ante corporis* S. Adelgisi *e diruta S. Gaudentii ecclesia in S. Vincentii intra urbis Novariensis muros sitam translatio.*

in veteri S. Gaudentii diu, dein tantisper in S. Vicentii ecclesia quievit,

3 *Carolus, Novariensis antistes, pag.* 27 *de illa ita scribit:* Reliquiæ primum *(S. Gaudentii)* a vetere ecclesia S. Gaudentii in ecclesiam S. Vincentii illatæ sunt die XXII Octobris MDLIII, quo die ejus translationis memoria celebratur. Et adhuc in ea ecclesia sunt, quæ a parte illius novæ ecclesiæ Meridionali remanet, nunc quidem secretarii loco. Hic ergo colitur corpus S. Gaudentii, primi episcopi et patroni ecclesiæ Novariensis, et item S. Adelgisi episcopi admodum celebris. *Qua occasione et causa facta sit illa SS. Gaudentii et* Adelgisi *per Joannem Cardinalem Moronum solennis, ut in Morono Ughellus scribit, translatio, docet idem Carolus a Basilica Petri lib.* 2 *pag.* 574 Eo tempore *(Novariæ sedente Morono)* munitionis causa ecclesiæ ac F
monasteria, quæ prope mœnia erant, destruenda quidam (quam pie ipsi viderint) censuerunt; simul ut eorum materia usui esset ad muros ædificandos; quæ ruina jam cœpta erat anno MDL. Cum enim rursus in regione Pedemontana bellum renovatum esset inter Gallorum regem Henricum, et Carolum *(V)* cæsarem, de munienda urbe Novaria actum est, suburbiis, quæ olim ipsa quoque munita erant, exclusis. *Hæc translationis occasio et causa:* Diruta vero sunt, *inquit præterea Novariensis antistes Carolus,* ecclesia et monasterium S. Mariæ Carmelitarum, ecclesia antiqua S. Gaudentii *(in qua* S. Adelgisi *reliquiæ jacebant)* ecclesia et monasterium S. Mariæ monialium ad casellas: ecclesia et monasterium S. Petri, martyris Ordinis S. Dominici: ecclesia et monasterium S. Laurentii, ecclesia et monasterium S. Joannis Ordinis Eremitarum S. Augustini.

nunc in nova S. Gaudentii quiescit,

4 *Eversa veteri S. Gaudentii ecclesia, Novarienses cives novam eidem Sancto intra urbis sinum excitare voluerunt;* cujus demum primarius lapis, *inquit Carolus lib.* I *pag.* 27, positus est die XXI Martii MDLXXVII: quæ cum annis tredecim

AUCTORE J. B.

decim sumptuoso opere ac eleganti fabricata, licet non perfecta, in eum tamen statum adducta esset, ut in ea celebrari divina possent, ab episcopo *(Novariensi)* Cæsare Speciano consecrata est xv Cal. Januarii MDXC. *Ex quibus verbis, cum iis, quæ numeri superioris initio ex eodem Carolo adduxi, collatis, apparet, S. Gaudentii, et, ut pag.* 287 *idem Carolus addit,* S. Adelgisi *reliquias primum quidem anno* 1553 *in S. Vincentii ædes, ac dein post annum* 1577, *in novam S. Gaudentii ecclesiam fuisse translatas : unde Ughellum emendes in* Adelgiso *ita scribentem :* Ejus corpus cum aliis Sanctorum reliquiis translatum fuit a Veteri S. Gaudentii ecclesia in Novam anno MDLIII. *Ex iisdem item apparet, qui intelligenda sint hæc, quæ supra retuli, Ferrarii verba :* Cujus corpus in æde S. Gaudentii *(nimirum olim in veteri, nunc vero servatum in nova)* tumulatum ad hæc usque tempora requiescit. *Atque hæc de cultu sacro S. Episcopi dicta sufficiant : pauca tamen dicenda de die, quo colitur.*

videturque coli VII Octobris.

5 S. Adelgisum *pridie Nonas ex hac vita migrasse, Ferrarius ait verbis supra citatis; quapropter illum ad diem* VI *Octobris Catalogo suo* B *inseruit. Ita fortassis in Tabulis ecclesiæ, quas laudat, invenerit : Castellanum hic non moror, qui e Ferrario* S. Adelgisum *verosimillime in suum Martyrologium transtulit : nobis vero, quibus Sanctos ad eos dies, quibus sive obitus, sive depositionis, sive denique translationis sint, coluntur, maxime referre mos est, ad hunc diem de illo agere visum, ut ad diem præcedentem in Prætermissis est dictum, quod Nonis Octobris* S. Adelgisum *Novariæ coli disertis verbis, ut num.* 2 *videre est, testetur Carolus a Basilica Petri, loci episcopus, idque in Opere, quod de ecclesia sua ex instituto conscripsit, et annis a relato in tabulas ecclesiasticas* S. Adelgiso *non admodum multis : nam ab anno* 1582, *quo id præstitisse Franciscum Bossium, Novariensem episcopum, Ferrarius scribit, usque ad annum* 1612, *quo Caroli Opus, quod præ manibus habeo, typis Novariensibus prodiit, anni dumtaxat sunt* 30; *atque adeo decessoris sui Bossii, licet non proximi, gesta, diemque, quo, se episcopo,* S. Adelgisus *colebatur, optime procul dubio habuit explorata ; ut, si alteruter hic errorem ad-* C *miserit, hunc non Carolo, sed Ferrario, in quo alias non raro desideratur accuratio, potius adscribere, longe consultius videatur.*

Episcopum Novariensem egit sub medium seculum IX,

6. *Castellanus, cum nullam adjecerit* S. Adelgiso, *quo vixerit obieritque, temporis notam, Ferrarii dictum, quo illum sub medium seculi noni, Pontificibus Sergio II et Leone IV, floruisse asseruit, ut minus tutum habuisse videtur : recte tamen illius ætatem Ferrarius assignavit. Conficitur id ex triplici illius ætatis monumento : primum exhibet Muratorius tom.* 5 *Antiquitatum Italicarum medii ævi coll.* 985 *et* 986, *estque decretum synodale Angelberti, archiepiscopi Mediolanensis et comprovincialium episcoporum, quo monasterio Brixiano SS. Faustini et Jovitæ immunitas confirmatur, datum* Anno Dominice Incarnationis *(Decreti verba sunt)* DCCCXLII. Anno etiam imperii Christianissimi Lotharii imperatoris vicesimo tertio, Indictione v. *Ubi secundo loco subscriptus legitur* S. Adelgisus *hoc modo :* Ego Aldigisius indignus episcopus subscripsi et consensi. *Alterum charta est ipsius* Adelgisi, *a Carolo Novariensi episcopo pag.* 284, *velut in archivio episcopali existens laudata, ac Papiæ nata anno imperii Lotharii* XX *Indictione* III. *Tertium Ludovici II* D *Augusti diploma est apud Muratorium citatum tom.* I *coll.* 925 *et seqq., per quod Dodoni (quem* Oddonem *Ughellus vocat) Novariensi episcopo, et* S. Adelgisi *successori proximo, omnia privilegia ac jura confirmat* anno Christo propicio Imperii Domni Hlotharii, glorisissimi augusti XXXV et Hlodovici filii ejus piissimi imperatoris in Italia v, Indictione II. *Indictiones* V., III, *et* II *annos* 842, 840, *et* 854 *designant, quidquid sit de epocha, unde in illis Lotharii anni computentur, quam variam fuisse, docent Pagius ad annum* 821 *et seq., et Muratorius in Annalibus Italiæ ad annum* 822. *Porro ex postremo monumento liquet,* S. Adelgisum *post annum* 854 *in vivis superstitem non fuisse, et ab anno saltem circiter* 835 *Novariensem cathedram tenuisse, si illam annis novemdecim ab illo occupatam, auctor Catalogi præsulum Novariensium apud illustrissimum Carolum a Basilica pag.* 599, *ipse Carolus, et Ughellus recte scripserunt.* E

gente forte Langobardus : latent fere ejus res gesta,

7 *Si gentem quærimus, qua fuit oriundus* S. Adelgisus, *suspicari ex nomine licet, eum genere Langobardum fuisse : eo enim nomine* Adelgisum, *Desiderii Langobardorum regis filium, vocitatum scimus. Favet utcumque huic conjecturæ etiam temporis ratio : etenim cum ultra annum* 854 *vitam non duxerit, ut supra diximus, nasci facile potuit sub ea tempora, quibus, inclinante jam seculo octavo, Langobardorum in Italia regnum Caroli Magni virtute excisum fuit. Ceterum sancti Præsulis gesta, ut diximus, nobis invidit temporum vetustas : non ita tamen, quin pauca saltem monumenta supersint, quæ illius in clerum suum amori ac munificentiæ testimonium perhibeant. Audi in hanc rem Carolum Novariensem episcopum, sæpenumero jam laudatum.* Dedit igitur Adelgisus, optimus episcopus, *inquit ille pag.* 282 *et seq.,* ecclesiæ Majori multa bona, quæ notata sunt in antiquis membranis ejusdem ecclesiæ, et in litteris Lotharii imperatoris, ut dicetur : licet nominum mutatione, ut sit, nonnulla nunc incognita sint : atque etiam a Francis hobinibus corrupta, Curtem nimirum sancti Germani cum appendiciis suis, simul cum capella seu oratorio S. Michaëlis, cum iis, quæ ad ipsum aspiciunt. Cur- F tem, quæ vocatur Gemini, cum appendiciis suis. Decimam annonæ vini et pecorum, accipiendam de civitate, et de quibusdam cortibus suis. Quarum nomina hæc notata sunt : Domus, Celeda, Ruscalina, Cista, Bauca, Cado, Episcopiano, Casale Madenig. Item jus accipiendi decimam de beneficiis vassallorum suorum, quæ ipsi specialiter in suo retinent dominio.

supersunt tamen

8 Item decimam de aliquibus villis, per diœcesim suam consistentibus, quæ vocantur Granotium, Paliada, Nemenoniæ, Piscinarioli, Casaligla, Glauciana, Oblatum, Agoniata, Camilianum, Isarnia, Severiascum, Mateum, Berzini, Vebra, Aquilianum, Cameri, Secasianum, Galiatum, Berzonate, Perninate, Mapunianum, Palatiolum, Vilane, Graticinum, Saciacum, Tercade, Villa S. Germani. Quæ nomina magna ex parte corrupta sunt, sicuti et locutio. *Hactenus Carolus, hæc magna ex parte ex ecclesiasticis bonis, quorum quarta pars ex veterum canonum instituto debebatur clero, eidem, quod vel ex ipso contextu donationis, a Carolo*

A *Carolo partim descripto, verum apparet, ab* Adelgiso *concessa fuisse, existimans : unde merito colligas, sanctum Episcopum veterum canonum observantissimum fuisse. Sed et aliam ex bonis, ut apparet, propriis, cum eam pro salute sua et parentum fecisse se dicat, hæredibusque interdicat, ne eam infringere audeant, ecclesiæ S. Gaudentii donationem fecit, quæ adhuc exstat, et in sancti Episcopi memoriam ex eodem Carolo pag.* 285 *et seq. huc transcribitur : est vero hujusmodi* : Ego in Dei nomine Adelgisus, gratia Dei sanctæ Novariensis ecclesiæ episcopus, propter salutem duxi : Considerante me Dei omnipotentis misericordia, quod pro remedio animæ meæ vel parentum meorum, ut mihi in æterna vita ad salutem proficiat : necesse est semper illud agere, unde hic et in futuro sæculo plena apud omnipotentem Deum maneat merces.

quædam in ecclesiam suam

9 Proinde ego, qui supra, Adelgisus episcopus judico, atque instituo et per præsentem cartulam judicati confirmo, id est, curtem meam dono, coltile, quod habeo in fine, vel fundo vici Cisti subterioris, vel in ejus territorio, C seu et casas massaritias, quas habeo in nostro vico Cisti et mihi advenerunt ex rebus de banno Adelardi ex genere Francorum, seu et de aliis hominibus, id est, casis, curtis ædificiis, ortis, campis, areis, patris, vineis, silvis, pascuis, astalariis, aquationibus, vicanalibus, cultilibus, vel incultilibus, divisis aut indivisis, mobilibus, vel immobilibus, seseque moventibus, puteo, usu putei, extrinsecis, vel intrinsecis, casis, accesso, vel ingresso : omnia, et in omnibus, et in integrum curtem dono, coltile, seu, et massaritias quantascumque in nostro vico Cisti mihi per cartulam et comparationem, aut per qualevis ingenio, ibidem acquisivero, judico, atque instituo ego qui supra Adelgisus episcopus canonicæ S. Gaudentii (S. Laurentii *male apud Ughellum legitur)* quæ est fundata foris murum civitatis Novariæ, ubi corpus sanctum ejus requiescit.

AUCTORE J. B.

10 Et volo, ut ipsi canonici, qui ibidem pro tempore fuerint, habeant et frui debeant nostris rebus ; et exinde vestimentum et calceamentum procurare debeant, ut mihi in æterna vita ad salutem proficiant. Et hoc volo atque instituo, ut defensionem tantummodo habeant a Pontifice, qui pro tempore in civitate Novaria fuerit. Nam alia repetitio ab eodem pontifice nihil obtineat ; sed hoc volo, ut meum factum, sicut superius legitur, perennis temporibus firmum, et stabile permaneat, et non liceat nolle, quod volui ; sed quod semel a me factum, vel conscriptum est, omni in tempore inviolabiliter conservari promitto. Et si ullus de hæredibus, vel parentibus meis contra hoc meum factum ire quomodocumque voluerit, non valeat vindicare, quod repetiit ; sed sit culpabilis auri una cum soc. fisco lib. quinquaginta, et hoc meum factum firmum, et stabile debeat permanere. Actum intra civitatem. Novariæ. E

munificentiæ

11 Ego Adelgisus ac si indignus episcopus hanc cartulam donationis a me factæ, vel roboratæ manu propria subscripsi ; et bhonorum hominum roborare decrevi. Signa... manuum Ragimberti Franco et Vasallo Domi regis. .... Signum.... manus. Ego.... Vhildritdus presbyter subscrip. Ego Crembertus rogatus subscripsi. Ego Ansfredus presbyter in hoc judicatu manu propria... subscripsi.... Ego Basiliscus presbyter in hoc judicatu manu mea scripsi. Ego Julio notarius scriptor hujus cartulæ judicati scripsi, post tradita complevi, et dedi etc.

documenta

DE S. MARTINO CONFESSORE

PRIMO ABBATE BELLI-FONTIS, NUNC VALLIS-PARADISI

C IN LEGIONENSI REGNO HISPANIÆ. F

COMMENTARIUS HISTORICUS

C. S.

§ I. Notitia monasterii veteris ac novi, ubi præfuit, cultumque obtinuit : ejus memoria in Martyrologiis, cultus et officia Ecclesiastica : gesta unde referenda.

ANNO MCLII. Situs ac nomina monasterii,

Hujus loci notitiam, quæque de ejusdem primo abbate,S. Martino, *novimus, fere omnia habemus ex illustrissimi Angeli Manrique, Pacensis episcopi, sui Ordinis Cisterciensis Annalibus magna fide conscriptis. Hoc teste ad annum Christi* 1137, *cap.* 5 *num.* I, monasterium Bellifontis, hodie Vallis-paradisi prope Peleas inter Zamoram, Salmanticamque *(regni Legionensis civitates)* situm *est in diœcesi Zamorensi. Deinde ibidem num.*8 Nomen, *inquit*, a fonte proximo mutuatum Belli-fontis vocabulum fecit. Id varie mox retentum, omissumve, et convicino costro non raro cedens, Sancta Maria, nunc De Bello-fonte, nunc De Peleis, dicta vulgari usu ; tandem mutato loco, prorsus evanuit, atque in Vallem-paradisi mutatum est Ferdinandi Legionensis regis jussu, quod suo loco tempore dicemus. Interim adnoto, eumdem Ferdinandum, cum translationem privilegio suo muniret, primitiva vocabula expres-

sisse,

AUCTORE C. S.

sisse, dum ait: " Abbas et monachi monasterii " de Bello-fonte, quod Peleas generaliter ap- " pellatur, Ordinis Cisterciensis. " *Sed de is pluribus infra.*

cujus primus abbas

2 *Ejusdem loci primus abbas Ordinis Cisterciensis, etsi certus ejus sit et antiquus cultus, admodum paucis notus est martyrologis, e quibus Chrysostomus Henriquez in Martyrologio Cisterciensi eum hodie primo loco cum sequenti elogio annuntiat :* In Hispania S. Martinus abbas, sanctissimi patris Bernardi discipulus, quem Alphonsus imperator in obscurissimo antro seminudum, seque flagellis crudeliter cædentem invenit: quo spectaculo commotus pius princeps monasterium, quod hodie celeberrimum est, et VALLIS-PARADISI nomen obtinet, construxit, ibidemque sanctum Virum abbatem præfecit. Qui familiæ Dominicæ pastor constitutus sollicite curam gessit, vitæque illi integritas mirabilis fuit, et in perferendis omnibus spiritualis militiæ adversitatibus invicta animi fortitudo: totque tam in vita, quam in morte, claruit miraculis ut Sanctorum numero sit adscriptus.

B

a paucis Martyrologiis

3 *Brevius illum eodem die memorat Hugo Menardus in Martyrologio Sanctorum Ordinis Benedictini.* In Hispania, *inquiens*, sancti Martini abbatis. *Non alium autem hic, quem Belli-fontis Abbatem designari, constat ibidem ex lib. 2 Observationum, ubi eadem fere, quæ ex Henriquezio mox retuli, omisso tamen rectius S. Bernardi magisterio, annotavit. Henriquezium sic secutus est Gabriël Bucelinus in Menologio Benedictino ad eumdem diem, ut primam elogii partem mutaverit, ita orsus :* In Hispania S. Martini, abbatis Vallis paradisi. Martinus, vir præclari nominis et admirandæ virtutis, tenella etiamnum ætate promissis illectus Evangelicis, relictis parentibus, insalutatisque amicis, cucullo se abdidit, et absolutum perfectionis magistrum, doctorem nostrum mellifluum *(S. Bernardum Claravallensem abbatem)* indeptus, dignissimus postea visus, est, qui in Hispanias usque mitteretur. Quem cum Alphonsus *etc. fere ex Henriquezio.*

hoc die annuntiatur duplici de causa.

4 *Eumdem denique sanctum Abbatem Joannes Tamayus in Martyrologio suo Hispanico, hoc pariter die sic celebrat :* Bello-Monti *(imo* Bello-fonte) apud Zamoram in Hispania Citeriori,

C

sancti Martini, abbatis Cisterciensis (*adde* Ordinis) qui cum primus abbatiatus illius cœnobii infulas induisset, bonis operibus insudando, ad fulgentem gloriæ clamydem evolavit. *Hoc aliaque jam data elogia examinabo inferius. Apud alios martyrologos hujus Sancti memoriam hoc die non legi, ne apud Philippum Ferrarium quidem, nec apud sagacissimum Sanctorum indagatorem, Castellanum. Duplici autem titulo ille ad hunc diem Martyrologiis inscribi poterat, natalis scilicet seu obitus, et translationis, quam eodem die contigisse, eodemque Officio ab Hispanis Cisterciensis Ordinis alumnis recoli, mox videbimus. Eumdem tamen Martyrologium Cisterciense, inter Monastica ad calcem Romani, a Benedicto XIV Papa aucti et castigati, editum postridie sic primo loco memorat :* In Hispania sancti Martini abbatis Vallis Paradisi, Cisterciensis Ordinis, sanctimonia et miraculis clari. *Mutati diei ratio est, quod ex infra dicendis ejusdem Sancti Officium, dum ad universum Cisterciensem Ordinem extensum est, diei* VIII *Octobris fuerit affixum.*

De cultu ejus constat ex anathematis et picturis publice expositis,

5 *De insigni illius cultu Manricum ad annum Christi* 1152, *cap. audiamus.* Miracula *(ait ibi num. 2)* testantur antiquæ tabulæ, tam viventis, quam vita jam defuncti, seu translati ad meliorem, quibus non solum ipsius propria capella [*in qua*] per multos annos mansere cineres Sancti, sed fanum ipsum constructum post annos aliquot, decorari conspicitur, atque ad altare majus affixæ imagines, non minus ex antiquitate venerandæ, quam ex situ. Ibi complures sanitati restitutos ex variis morbis, atque ipsum Sanctum imponentem singulis manus, tum flagris se cædentem, orantemque; atque id genus alia per picturas (ignorantum hominum libros) miracula et virtutes exprimentes, cernere licet. *Hæc ibi.*

et ex Officio hoc die in Congregatione Hispanica

6 *Tum rursus num.* 9 *subdit :* Festum B. Martini celebratur non solum in proprio ejus monasterio, sed in tota alma Hispaniarum Congregatione (*scilicet Ordinis Cisterciensis*) die septima mensis Octobris, qua simul obitus et translatio contigere : qua item die ipsius mentionem faciunt Martyrologium Monasticum et Menologium Sanctorum Cisterciensium, Joannes abbas, et Missale antiquum Ordinis, Aubertus Mireus, et alii recentiores. Ex his quædam breviter per anticipationem dicta, reliqua fusius dicemus suis temporibus. Translatio, quia in eumdem diem incidit, non habet peculiarem celebritatem. *Prædictam autem Officii extensionem primum contigisse anno* 1540, *docet in Appendice ad tom.* 4 *eorumdem Annalium, seu in Serie abbatum Palaciolensium, sub Mancio, quadragesimo octavo abbate, num.* 3 *dicens :* In hoc capitulo *(anni* 1540*)* celebrari jussum festum S. Martini, primi Vallis-paradisi abbatis, per totam observantiam, quod hactenus, neque id a multis annis, solum in propria ecclesia celebrabatur. *Laudatum Officium habere suas Lectiones proprias, discimus ex eodem Annalista, dum ibidem num.* 3 *præmisit octavam ejusdem Lectionem, quæ de* S. Martini *corporis translatione agit, quam et ego ex ipso recitabo inferius.*

E

alteroque ritu duplicis postridie celebrando

7 *Scripsit ista Manricus sub medium seculum* XVII, *quo fortasse tempore sola Hispanica Cisterciensium Congregatio, de qua sola ille ibi meminit, annum istud* S. Martini *Officium celebravit. At ineunte seculo* XVIII *extensa fuit ad universum S. Bernardi Cisterciensem Ordinem facultas eumdem* S. Martinum *Officio ritus duplicis quotannis honorandi. Ita didici ex decreto sacræ Rituum Congregationis Romanæ, edito die* XIII *Augusti anni* 1701, *unaque cum aliis ejus generis decretis ab eadem sacra Congregatione in gratiam ejusdem Ordinis concessis, a Clemente XI Papa die* XXV *Septembris anni* 1710 *confirmato ; quod præfixum legitur Proprio Sanctorum, ad usum monialium dicti Ordinis, quæ Romano Breviario utuntur, anno* 1739 *Molinis in Gallia vulgato. Translatus hic est cultus in diem posterum, octavum scilicet Octobris, quia dies* VII *impeditus erat festo pariter duplici de S. Justina virgine martyre Patavina.*

F

toti Ordini ineunte seculo XVIII *concesso.*

8 *Officium autem S. Martini ibidem sit ex Communi Confessorum non pontificum : Lectiones* I *Nocturni sumuntur ex Scriptura Occurrente ; secundi Nocturni ex Sermone S. Bernardi in festo S. Martini episcopi : tertii Nocturni ex Evangelio S. Matthæi* : Dixit Petrus ad Jesum *etc ; cum Homilia ejusdem S. Bernardi de Colloquio Simonis cum Jesu :* Nemo sanæ mentis *etc : Oratio*

AUCTORE C. S.

A *Oratio denique hæc est :* Exaudi, Domine, populum tuum tota Tibi mente subditum, et beati Martini abbatis supplicatione custodi, ut corpore et corde protectus, quod pie credit, appetat, et, quod juste sperat, obtineat. Per Dominum *etc. Ex hactenus dictis dicendisque in dubium revocari nequit legitimus* S. Martini *hodierni cultus, eaque ratione ille vere dici potest, ut supra dixit Henriquezius,* Sanctorum numero adscriptus : *verum nescio, an id per formalem a summo Pontifice canonizationem factum sit, ac proinde quam vere Henriquezius in Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterciensis lib. 2, distinct. 26, cap. 24 dixerit :* Diploma canonizationis ejus extat Romæ in Vaticano.

Si qua exstiterit ejusdem Vita antiqua,

9 *Extitisse aliquam hujus sancti Abbatis Vitam, colligit Henriquezius in Menologio Cisterciensi ad hunc diem, ex adductis de eo hisce Seguini verbis :* Unde et multis in vita et post mortem emicuit miraculis, sicut in ejus Historia legitur. *Sed nonne* Historiæ *nomine Seguinus designasse potuit proprias illius Officii Lectiones, quas, cum mihi ad manum non sint, nequeo cum ceteris Seguini dictis ab Henriquezio relatis conferre ;* B *id tamen dicere licet, in octava ejusdem Officii Lectione, ex Manrico inferius describenda, expressam de miraculis ab eo Sancto, dum viveret, patratis exstare mentionem. Adhæc, utut sit, Philippus iste Seguinis. monasterii Chalisii, seu Caroliloci, diœcesis Sylvanectensis in Gallia, monachus ac Prior, vixit seculo* XVI, *vivebatque etiam anno* 1590, *teste Carolo de Visch in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Cisterciensis, in qua et illius elogium datur, et inter ejusdem Opuscula inedita Catalogus Sanctorum Beatorumque universi Ordinis Cisterciensis, eorumdemque Vitæ plurimæ laudantur.*

ea dudum periisse videtur,

10 *Ponamus ergo, aliquam* S. Martini *Bellifontani abbatis Vitam, quæ Seguino præluxerit, vere extitisse ; nihilo minus dubium erit, cujus illa temporis, cujus fidei fuerit, cum inter* S. Martini *obitum, Seguinique ætatem quatuor secula intercesserint, quarum quoto illa Vita scripta fuerit, nescitur. Porro si qua umquam, qualicumque illa demum fuerit, Vita exstitit, videtur a solo Seguino visa fuisse (cum hanc ex eo solo alii laudent) ac Henriquezii tempore aut jam periisse, aut latuisse,* C *cum ipsemet in Menologio dicat :* Hujus Sancti (*Martini*) festivitas in universa Congregatione Hispanica hac die solemniter recolitur, solemniusque recoleretur, si Historiam vitæ ipsius, quam Philippus Seguinus penes se habuit, Hispani obtinere potuissent. *Nec notior ea fuit Tamayo, dum ad Martyrologium suum Hispanicum hoc die annotavit :* Ejus Acta penes se habuit Philippus Seguinus ; sed nostrorum dispendio perierunt. *Frustro igitur pro eadem obtinenda laborarem, proindeque cogor solum ea, quæ recentiores, ac in primis illustrissimus Manricus, Pacensis in Hispania episcopus, in sui Cisterciensis Ordinis Annalibus, de hoc sancto Abbate scripserunt, colligere, quantumque per monumentorum penuriam licebit, illustrare.*

§ II. Sancti cognomen ac patria : susceptum sacerdotium : præfectura in hospitio pauperum : additum huic monasterium Ordinis Cisterciensis, gestaque ab ipso ibidem prælatura : illius obitus ac primi successores.

Cognomento Cidis fuit, gende Hispanus,

Martinus, *teste supra laudato Manrico ad annum Christi* 1137, *cap.* 3, *num.* I, *fuit* cognomento CIDIS, genere nobilis, patria Zamorensis, *jamque* sacerdos, *ac pio cuidam peregrinorum hospitio præfetus, dum Cisterciensia Instituta complexus est. De cognomento* Cidis *constat tam ex charta donationis Alphonsi VIII, aliis VII, Castellæ et Legionis regis, quam ex inscriptionibus, quas suis locis recensebo. At unde id cognomen acceperit, nemo explicat. Floruit quidem in Hispania post medium seculum* XI *famosus bellator Rodericus, multis victoriis de Maurorum regibus relatis clarus, ab iisque voce Arabica* Cid, *quæ* Ducem, Gubernatorem, Regulumque *sonat, salutatus, unde et id cognomen retinuit :* E *verum hic* Cido *unicum filium fuisse lego, ante patrem in pugna cæsum, duasque filias, nec existimo, censuisse Manricum,* Martinum *ex illius posteris fuisse, quod ex Roderici historia minime verisimile est ; ac multo malo credere,* Martino *cognomentum* Cidis *aliunde obtigisse.*

ac verisimilius patria Zamorensis, non Gallus.

12 *Hinc nihil quoque habeo, quod pro ejusdem generis nobilitate confirmanda proferam, nisi quod non incongruum nobilitati patrimonium ei fuisse videatur ex iis, quæ de erecto, cui præfuit, pauperum hospitio infra dicemus. Pro Hispana illius patria savæ cognomentum* Cidis, seu Cid, *pro natali autem solo Zamorensi tum ejusdem in Zamorensi diœcesi tam ante, quam post susceptum Cisterciensium Institutum habitatio et obitus, tum in postremo illius epitaphio, suo loco recitando,* Zamorensium gloria *appellatio. Tamayus in Annotatis ad Martyrologium Hispanicum hoc die* VII F *Octobris, eumdem nativitate Gallum potius existimasse videtur,* Martinus, *inquiens,* sancti patris Bernardi discipulus, qui ex cognomento CID origine Hispanus creditur, ab ipso sancto patriarcha cum Ægea, Bernardo et Petro Pictaviensi in Hispanias dimissus, ut Ordinem Cisterciensem inter Hispanorum militum agmina extenderet. *Fortasse ejusdem opinionis fuit Bucelinus, qui verbis num.* 3 *relatis dixit,* Martinum *in tenera ætate monasticam vitam amplexum, sub S. Bernardo Claravallensi abbate tantum profecisse, ut dignissimus visus fuerit,* qui in Hispanias usque mitteretur. *Verum hi nituntur Seguini loco, infra recitando, non admittendo.*

Jam sacerdos, pioque pauperum hospitio

13 *Redeo ad Manricum, de* S. Martino, *jam viro, ac verisimiliter tum etiam presbytero, sic prosequentem :* Eum locum *(in quo monasterium Belli-fontis postea fuit ædificatum)* speluncam latronum olim, ... primum quidem in domum orationis, mox, junctis sociis, in transeuntium hospitium, commutaverat : inde Hispano

AUCTORE C. S.

spano vocabulo ALUERGUERIA, quod in eo peregrini susciperentur, *vocitatum*. Confratribus (*sic enim vocabantur*) præsidebat Martinus; illi pauperibus devote ministrabant; et erant xenodochio possessiones, de quibus pauperes Christi sustentarentur. Extat (*in* archivis Vallis paradisi *notat in margine*) Rescriptum Innocentii Papæ tertii, post septuaginta annos expeditum, quo recensitis non paucis possessionibus, hæc verba subjiciuntur: " Quæ omnia idem monasterium " (scilicet de Peleas, a loco vicino sumpto vocabulo) " priusquam Cisterciensium " fratrum Instituta susciperet, possidebat. " Quibus videas, et præcessisse ibi aliqualem conventum fratrum, confratrumve, quibus cura immineret peregrinorum; nec defecisse dotem pro necessariis, juxta tenorem et normam susceptæ vitæ. *Hactenus ille.*

inservientibus præsidens,

14 *An dictum locum fuisse olim* speluncam latronum, *ex sola traditione populari aut inquilinorum, an ex aliquo monumento, probove antiquo Ms. testimonio, Annalista affirmaverit, non lubet mihi divinare: sed fuisse ibidem aliquod pium peregrinorum pauperumve hospitium,* B *habemus ex supra laudata dandaque Alphonsi VIII, aliis VII Legionensis regis charta, in qua ille* Aluergueria nova de Peleis *appellatur.* Aluergueria *enim, seu* Albergueria, *Hispanum vocabulum, id sonat Latine. Recte item ex allegatis Innocentii III verbis statuit, fuisse ibidem, antequam locus iste Cisterciensibus se subdidit, quemdam conventum seu pium contubernium, suis dotatum possessionibus; quorum autem potius credamus, quam piorum virorum, qui eidem hospitio vel xenodochio inservirent? Certe laudatus rex Alphonsus eumdem locum, dum ad Cistercienses transiit,* Aluergueriam, *ut dictum est, vocavit, et* Martinum, *veluti ejusdem præfectum primo loco nominavit, et huic addidit* Confratres suos, et monachos Cistercienses (*tum scilicet a* Martino *recens eo accitos*) qui cum eo sunt, *inquiens,* in conventu in Aluergueria nova de Peleis. *Verba lege infra a num.* 17.

Zamorensis episcopi opera

15 *Pergo cum Annalista, cujus verba solum summatim hic referam. Dum itaque Sanctus huic suo xenodochio, quod ipse suo ære fundaverat, auxeratve religiose præerat, sanctioris vitæ incensus desiderio, motusque recenti exemplo monasterii Morerolensis, quod in eadem Zamorensi* C *diœcesi, sexto ab ea civitate lapide ad ripam Ezlæ fluminis situm (de quo vide plura ad annum* 1131, *cap.* 8 *et sequenti) a Benedictinis Institutis ad Cisterciensia nuper transierat, Bernardum Zamorensem episcopum convenit, flagitans, ut suam hic auctoritatem apud S. Bernardum Claravallensem abbatem interponat pro aliquot ex illius monachis e Claravalle, si fieri posset, obtinendis, quorum exempla vitæque rationem ipse cum suis æmularetur. Quod ut facilius ab episcopo impetraret,* Martinus, *spondet, se suosque susceptam pauperum curam minime dimissuros, sed monasticam observantiam cum consuetis charitatis officiis conjuncturos.*

admisso Cisterciensi instituto, præesse pergit,

16 *Adhæc observat Manricus, laudatum Bernardum episcopum patria Gallum fuisse (Petracoricensis in Aquitania dicitur apud Florez tom.* 14 *Hispaniæ sacræ pag.* 353 *et sequenti) sanctoque Bernardo familiarem. Quidquid sit de hac familiaritate, episcopus pium Viri desiderium probans, ad S. Bernardum scripsit, illiusque sanctitatem, atque exploratam in regendis subditis prudentiam, sic commendavit, ut* D *quatuor ab eo ex ipsa Claravalle obtinuerit colonos, qui ceteris vivendi normam verbis et exemplis traderent; confirmata* Martino *in exstruendo monasterio præfectura, quam in suo xenodochio hactenus gesserat. Hos quatuor Annalista Egeam, Gerardum, Petrum Pictaviensem ac Bernardum nominat, et post* S. Martini *obitum in ejusdem monasterii regimen successisse affirmat.*

17 *Missionem autem hanc ac monasterii initia anno* 1137 *illiganda esse, probat ex sæpe laudata Alphonsi regis charta, quam ab ipso ex monumentis monasterii Vallis-paradisi vulgatam hic subjicio.* Ego Alfonsus, imperator Hispaniæ, una cum uxore mea Berengaria, grato animo et voluntate spontanea, pro Dei amore, et remedio peccatorum meorum, et ut vita nostra et successorum nostrorum, cum Dei adjutorio et Matris suæ, Virginis Mariæ, valeat melius prosperari, et devotione, quam habeo erga Martinum Cidis, quem inveni virum justum et sanctum, et gratia et devotione, quam habeo erga confratres suos, et monachos Ordinis Cisterciensis, qui cum eo sunt in conventu in Aluergueria nova de Peleis circa ecclesiam sancti Michaëlis archangeli, quos inveni E facientes vitam sanctam et honestam, dono et concedo prædicto Martino Cidis et confratribus suis, et monachis Ordinis Cisterciensis, qui cum eo sunt in dicta Aluergueria in conventu, nunc et in perpetuum duas villas meas, quæ sunt desertæ et depopulatæ, quæ sunt in termino de Zamora, et vocantur Cubo et Cubeto.

probante ac fundationem augente Alphonso imperatore Hispaniæ,

18 Et dono et concedo prædictas villas Martino Cidis, et confratribus, et monachis supradictis, et successoribus eorum, jure hæreditario. . . . Et mando prædicto Martino Cidis, et monachis, quod faciant ibi in prædicta Aluergueria unum monasterium Ordinis Cisterciensis ad honorem Virginis Mariæ, quod monasterium habeat jure hæreditario in perpetuum prædictas villas cum suis terminis etc. Facta charta donationis Zamoræ, quarto Nonas Octobris, tempore, quo Guido Romanæ Ecclesiæ Cardinalis concilium in Vallisoleto celebravit, et ad colloquium regis Portugalliæ cum imperatore venit, M CLXXV. *Subscriptiones regni procerum, quos plures fuisse, ait, prætermisit, Manricus, suasque ad hanc chartam regiam observationes his verbis adjecit:* Hinc primo F videas sanctitatem Martini supra vulgarem, neque alias prædicandam a tanto principe. Videas secundo præcedentem conventum qualemcumque aliquorum confratrum probatæ vitæ, pauperibus ministrantium sub sancto Viro. Videas tertio associatos illis monachos, haud dubium, quin quos sanctus pater (*Bernardus*) miserat ad præsulis Zamorensis requisitionem. Denique videas designatum adventus annum, atque eo ipso monasterium mandatum construi.

cujus charta hic datur

19 *Hisce etiam nostras annotationes addamus. Recte ista observavit Manricus, si missionem a S. Bernardo excipias, quam etsi, aliunde verisimilem, ego minime negare velim, ex allegatis tamen Alphonsi verbis nequeo confirmare. Fuit porro Alphonsus iste ejus nominis VIII, aliis VII, Castellæ et Legionis rex, qui se* Imperatorem Hispaniæ *dici voluit, annoque*

et illustratur.

1135

A 1135 *talem coronari ungique fecit; ut apud Pagium in Critica Baronii ad eumdem annum, aliosque scriptores obvios videri potest. Berengariam, cujus Alphonsus ibidem meminit, Raimundi Berengarii, hujus nominis III Barcinonis ac Provinciæ comitis, filiam, uxorem sibi duxerat anno* 1124; *cumque ipse ex Raimundo Burgundione, Gallæciæ comite, natus esset, Cisterciensem Ordinem benigno prosequebatur affectu, ut Manricus ad annum* 1131 *jam observaverat ex Marianæ lib.* 10, *cap.* 12, *ubi ad propositum nostrum sequentia legere est* : Bernardo Claravallensi... gentili suo in primis deditus erat *(laudatus Alphonsus)* eoque auctore plurima Cisterciensi familiæ monasteria extruenda curavit, ac ferme, quæ hoc tempore toto illo Hispaniæ tractu magnificentissima locupletissimaque extant.

ex qua constat, ejusdem monasterii primordia

20 *De anno mandatæ extructionis monasterii constat ex adscripta Æra Hispanica* MCLXXV, *quæ cum vulgarem Christianam annis triginta et octo præcurrat, annum Christi* 1137 *designat. De Guidone S. R. E. Cardinale, Sedisque Apostolicæ ab Innocentio II Papa in Hispaniam legato,* B *consuli potest laudatus Pagius ad annos* 1136 *et sequentem; paucisque hic ex Papebrochio nostro ad diem* XXX *Maii in Commentario prævio ad Acta S. Ferdinandi III, Castellæ, Legionis etc regis* § V *observasse juverit, Hispanis regibus olim satis familiare fuisse, regnorum suorum annos in chartis donationum, non tam numero signare, quam re aliqua ad omnem posteritatem memorabili; quod hic quoque observavit Alphonsus, concilium Vallisoletanum a Guidone celebratum, suumque cum Lusitaniæ rege colloquium memorando.*

ad annum 1137 non serius, figenda esse.

21 *Ex eadem denique apposita æra Hispanica* MCLXXV *recte redarguit Annalista Cisterciensis eos, qui Belli-fontani monasterii primordia post annum* 1162, *aut etiam post* 1180 *differunt. Causam vero, seu occasionem, tantæ Cisterciensium scriptorum hac super re discordiæ natam ex eo conjicit, quod salum pauci, quatuor scilicet e Claravalle coloni a S. Bernardo ad novum istud monasterium missi fuerint, solum veteri loci præfecto parituri. Nam* hinc factum, *censet*, ut de hujusmodi domus initiis instrumenta discordent etiam antiqua, et quædam neque inter Claræ-vallis filias nominent, C quædam postponant : quippe non misso conventu ex Claravalle, sed paucis monachis, hisque alterius imperio subfuturis, vix tanti fuit, ut tempus adnotaretur. *Quæcumque hujus dissensionis ratio sit, ex ejusdem datæ chartæ anno refutantur, quotquot istud Belli-fontis monasterium, non Clarævallis; sed cujuscumque alterius, eo tempore posterioris; filiam esse, voluerunt.*

Aliorum de Sancti in juventute monachatu

22 *A relatis haud parum diversa narrat Philippus Seguinus lib.* 3 *Sanctorum Ordinis Cisterciensis, cujus verba ex recensione Henriquezii in Annotatis ad Menologium hoc die, huc transcribo.* Martinus, vir præclari nominis et admirandæ virtutis, atque sedulus Euangelicæ perfectionis sectator, in Valle-paradisi regni Castellæ, abbas, in ipsa tenera ætate sacris Euangelii promissis illectus, insalutatis amicis, relictis parentibus, rebusque charissimis repudiatis, religionem monasticam professus est, ut Christum pauperem, cælibem simul et obedientem, rectius imitaretur. *Secundum hæc S.* Martinus *jam inde a tenera ætate monachus factus est : sed in quo monasterio, quamve Regulam sequtus? Cum non aliud monasterium hic nominetur, quam* Vallis-paradisi, *videri potest id ipse ex Seguini sententia fecisse in eodem monasterio, quod Cisterciensis Ordinis semper fuit, nec nisi in meliorem situm translatum anno circiter post sancti obitum octogesimo sic appellari cœpit, sicut infra exponemus.*

per S. Bernardum in Hispaniam missione, causaque,

23 *Nec assentiri etiam possum ipsemet Henriquezio, Bucelino ac Tamayo, qui, dum* Martinum *S. Bernardi Claravallensis abbatis discipulum faciunt, sensisse videntur, eumdem in Claravalle Religiosæ vitæ rudimenta posuisse, et quidem in* tenella ætate, *ut addit Bucelinus. Duorum priorum verba habes num.* 2 *et* 3, *Tamayi num.* 12. *Prorsus quoque aliam condendi monasterii sive causam, sive occasionem iidem martyrologi allegarunt; visum scilicet ab Alphonso rege* S. Martinum, *seminudum sese in obscurissimo antro flagellantem, eoque spectaculo sic commotum principem, ut ex ejusdem voto monasterium Cisterciense condi fecerit, eidemque illum præfecerit abbatem. Forsitan* Martinus *a non nemine* S. Bernardi discipulus *dictus fuit, non quod ab ipsomet* E *eodem sancto patre monasticis disciplinis fuerit imbutus, sed quod ejusdem etiam tum viventis consentientisque Institutum susceperit, inque suum induxerit contubernium : idque alius magis proprio obvioque sensu interpretatus fuit de eodem per ipsummet sanctum patriarcham instituto et in Hispaniam misso.*

seu occasione conditi monasterii narratio improbatur.

24 *Deinde cum audisset, eo loci speluncam fuisse, quæ apud Manricum a* S. Martino *primum in orationis secessum, mox in pauperum peregrinorum hospitium, ac denique in Cisterciensis Ordinis monasterium conversa fuisse dicitur, nesciretque, qua id ratione factum esset; aliunde vero didicisset, inter tabellas in ecclesia Vallis-paradisi appensas, esse, quæ Sanctum* flagris se cædentem *(ut num.* 5 *dictum est) exhibet, fortassis ista Alphonsi in charta donationis verba*, Pro... devotione, quam habeo erga Martinum Cidis, quem inveni virum justum et sanctum, *sic exponenda putavit, ut Alphonsus eum se flagellantem invenerit, eaque re motus quod ille expetebat, monasterium extruendum curaverit. Divinare equidem nequeo, an tabula ista a Manrico laudata quippiam præ-* F *terea contineat, quod isti faveat opinioni tantæve sit vetustatis, ut eidem aliquid possit ponderis addere : verum quæ hactenus ex Manrico produximus, multo majorem veri speciem præferunt. Atque hæc ex conjecturis dixisse sufficiat.*

Reliqua ejusdem Sancti gesta ignorantur.

25 *Cetera sanctis Abbatis gesta latent, seu injuria temporis, seu veterum incuria, nisi quod ille suo pacto de non dimittenda xenodochii cura steterit, dum vixit.* Xenodochium *(inquit Annalista ad annum* 1137, *cap.* 5, *num.* 9*)* abbatiæ subjectum mansit per multa tempora; certe usque ad ultimos annos illius sæculi utrique domui donationes factæ leguntur, huic per monachos, illi per confratres inhabitatæ, utrosque sub abbatis dispositione. *Plura etiam peculiaria illius facta non tradidit Seguinus, qui ejusdem elogium, cujus primam partem num.* 22 *recitavi, generalibus solum laudibus conclusit hoc modo* : In qua quidem vivendi ratione ille incredibili fervore mentis in oratione cum Christo sæpe pernoctavit, Deum omnipotentem in spiritu et veritate adoravit, multos Religiosorum hominum cœtus ad perfectiorem vitam verbo simul et opere traduxit : unde et multis in

AUCTORE C. S.

in vita et post mortem emicuit miraculis, sicut in ejus Historia legitur. *De hac Historia egi superius* § I.

Moritur Sanctus anno 1152,

26 *Pretiosam sancti Viri mortem anno Christi* 1152 *illigandam esse, probat ibidem Annalista cap.* 4, *num.* 1, indicisse, *inquiens*, in hoc tempus, MEMORIÆ produnt, quarum hæc verba : „ Æra MCXC Pridie Nonas Octobris obiit Domnus Martinus Cidis, primus fundator, et abbas loci istius. „ *Data æra Hispanica anno Christi* 1152 *vere congruit, subductis ab illa annis* 38, *quibus hæc illum præcedit. Eadem æra etiam recte convenit cum octava Lectione Officii proprii inferius danda, in qua et idem Christi annus signatur, et quindecim anni a monasterii fundatione usque ad illius obitum numerantur, ducto scilicet horum principio ab anno* 1137, *quo Alphonsi imperatoris chartam pro ejusdem monasterii fundatione datam vidimus. Conveniunt item inscriptiones, suis pariter locis recendæ, quæ ipsius corpus* per octoginta annos *in primo suo sepulchro jacuisse memorant, dum inde primo translatum fuit.*

B

die 6 vel 7 Octobris,

27 *Sed an allegatæ a Manrico* Memoriæ, *quæ cujus ætatis sint, ille non explicavit, etiam diem obitus recte signant? Si ita est,* Martinus, *contra ac Manricus ipsemet statuit, non die* VII *sed* VI *Octobris obiisse dicendus est ; nam* Pridie Nonas Octobris *hunc, non istum, diem indicat. Aut igitur vitiosæ hac in parte sunt istæ* memoriæ, *aut describentis vel typothecæ errore vitiatæ; in iisque pro* Pridie Nonas *legendum est* Nonis, *aut sancti Abbatis mors uno die, quam alias creditur, maturanda. Utut sit, de anno non de die* VI, *consentit octava Lectio Officii Ecclesiastici, quæ apud Manricum loco citato, num.* 3 *sic habet :* Transactis a fundatione domus quindecim annis, charos filios suos relinquens sanctitatis hæredes, et terram suam suis virtutibus decoratam, signisque mirabilibus ac innumeris beneficiis ditatam et illustratam, mundi despector, ejusque principis debellator, supra mundum ascendit, divitiis meritorum abundans, clarus triumphis, miraculis gloriosus, mensis Octobris, die septimo, anno Domini millesimo quinquagesimo secundo. Sacrum sui Patris sancti corpus filii ejus et fratres in ecclesia prioris situs honorifice condiderunt; ibique per octoginta annos est asservatum.

C

completis in prælatura annis 15 : *ejusdem proximi successores.*

28 *Jam dixi supra, annos quindecim, qui a fundatione monasterii usque ad* Martini *obitum* transacti *dicuntur, inchoandos esse a Charta donationis Alphonsi imperatoris, data anno* 1137, *die* IV *Octobris, a quo tempore si numeres usque ad diem* VI *vel* VII *ejusdem mensis Octobris anni* 1152 *annos quindecim biduo triduove completos reperies; proindeque recte se habent calculi in Officio proprio positi. Ceterum ex quatuor monachis Cisterciensibus, quos* Martinum *a S. Bernardo impetrasse dixerat Manricus, Egeam eidem successisse, ait, huic Gerardum, ac Gerardo denique Petrum, dictum* Pictaviensem; *subditque,* Ea *(fuit)* Bernardi in Martinum reverentia, cui nullum subdiderit, nisi quos sciebat dignos præesse aliis ; ea Hispanorum modestia monachorum, qui nullum unquam ex suis sibi præfecerint, quandiu missi a Bernardo perdurarant.

D

§ III. Monasterii Bellifontani situs ac nominis mutatio: germinæ sacri corporis translationes, inscriptiones seu tabulæ de iisdem factæ : reliquiæ ecclesiæ Zamorensi concessæ : monasterii fortuna.

Monasterium Belli-fontis munificentia S. Ferdinandi regis,

Hactenus pauca illa, quæ de S. Martini *gestis novimus, deprompsimus ex illustrissimi Manrici Annalibus Cisterciensibus, ex quibus etiam cetera quædam ad ejusdem gloriam posthumam spectantia referemus. Caput* 5 *anni* 1232 *sic orsus est :* Hoc anno Ferdinandus Castellæ rex, quod olim avus, *(imo proavus)* condidisset imperator Alphonsus, monasterium, dictum de Bello-fonte, seu de Peleas in Zamorensi diœcesi, ob intemperiem aeris atque alia incommoda, quæ monachi in ea dudum experti essent, in alium locum commodiorem transtulit, atque nomen cum loco mutare jussit, ædificatis, ipsius regis expensis, novis habitationibus, quas sive ab ipso, in quo surgebant, fundo supra modum amœno ; sive ex sanctorum, quibus præparabatur, conversatione, Vallem-Paradisi præcipit appellari, litteris de translatione expeditis appellationeque, quas ex archivis ejusdem monasterii (insigne monumentum regiæ pietatis largitatisque, atque ejus, quam Cistercio exhibebat, venerationis) breves et graves pro meo more transcribam.

E

cujus charta recitatur,

30 „ Ferdinandus rex Castellæ et Toleti, Legionis et Galleciæ Dei gratia, omnibus, ad quos præsens scriptum pervenerit, salutem et gratiam. Scripturæ sacræ testimonio declaratur, quod spiritualis homo propositum non mutat, cum pro salute animæ utilius aliquid meditatur : inde est, quod, cum abbas et monachi monasterii DE BELLO-FONTE, quod PELEAS generaliter appellatur, Ordinis Cisterciensis, ibidem diutius fuerint conversati, et propter inæqualitatem loci, et aeris distemperantiam graves corporum ægritudines et alia incommoda quamplurima sustinerent, propter quæ divinum servitium, ad quod specialius sunt adstricti, commode explere non possunt, ut ex voto tenentur; eorum tranquillitati providere volentes, et ut religio temporibus nostris in Dei servitio suscipiat incrementum, dictos abbatem et monachos transferimus ad monasterium, quod mandavimus constituendum in loco, qui VALLIS-PARADISI vulgariter appellatur; firmiter prohibendo, ut deinceps, nisi VALLIS-PARADISI locum, sive monasterium, aliquis audeat appellare. „

F

situm et nomen mutat anno 1232 :

31 „ Si quis ergo hanc chartam infringere, seu in aliquo diminuere præsumpserit, iram Dei omnipotentis plenarie incurrat, et regiæ parti mille aureos in cauto persolvat, et damnum super hoc illatum prædicto monasterio restituat duplicatum. Facta charta apud Avilam, regis expensis, secunda die Novembris, æra MCCLXX; „ *id est, anno vulgari* 1232, *subductis inde annis* 38. *Ferdinandus, cujus charta est, fuit hujus nominis III Castellæ ac Legionis*

A *gionis rex, non minus sanctitate, quam rebus bellicis adversus Mauros in Hispania gestis celeberrimus, cujus gesta illustrata apud nos sunt ad diem* XXX *Maii, quo colitur, Romanoque inscriptus Martyrologio legitur. Matrem hic habuit Berengariam, regni Castellani heredem, patrem Alphonsum IX regem Legionensem. avum Ferdinandum II, Alphonsi imperatoris Hispaniæ filium tertium, qui proinde Alphonsis imperator, monasterii Belli-fontani conditor, S. Ferdinandi proavus, non avus fuit, sicut Manricus dixit, sive id casa factum fuerit, sive ex confusione alterius Alphonsi, Castellæ regis, quem idem sanctus rex maternum avum habuit.*

Eodem circiter anno Sancto corpus

32 *Translato in mitiorem locum monasterio, transferendum etiam fuit sacrum ejusdem primi Abbatis corpus, quod circa eumdem annum* 1232 *factum esse, docent inscriptiones, seu tabulæ ad secundum tertiumque illius tumulum, seu depositorum ossium loca appositæ. Prima ad secundum illius tumulum, ab Annalista ad annum* 1152 *num.* 7 *transcripta, sic habet :* Sub hoc lapideo tumulo est lapis planus, et sub eo lapide est cavum lapideum, in quo sacrum corpus patris nostri Martini Cidis, abbatis primi hujus monasterii (quod monasterium alibi constructum in initio dicebatur Monasterium sanctæ Mariæ de Peleas, et huc translatum dicitur Vallis paradysi) sepultum est anno ab Incarnatione Domini M. C. LII, in qua sepultura fuit asservatum per octoginta annos, videlicet usque annum M. CCXXXII, in quo anno transvecta sunt dicta sepultura et præfatum sacrum corpus ex ecclesia prioris ædificii ad hoc sacellum, quod ex tunc vocatur SANCTI MARTINI ABBATIS, ubi per tercentum et duos annos mansit reconditum in prædicta sepultura, lapide cooperta, et per multos annos clatro ferreo circumsepta. Postmodum ablato clatro superpositus est hic tumulus lapideus, non ruditer eleboratus, anno MD. XXXIV.

B

in aliud sacellum translatum est

33 *Inscriptionem hanc* prioris tumuli *est, ait, Manricus ; at non omnium primum, sed priorem a prima translatione intelligendum esse, eadem ipsa clamat inscriptio. Adjectus annorum numerus, quibus sacrum corpus in suo primo sepulcro jacuit, cum assignato primæ translationis tempore concordat ; nam anni octoginta anno Christi* 1152, *quo ille obiit, additi annum* 1232 *producunt. Hinc Annalista ibidem num.* 3 *emendandam merito monet Lectionem octavam Officii Ecclesiastici, in qua licet verbis supra datis idem mortis annus, idemque octoginta annorum spatium mortem inter primamque translationem medium assignentur, nihilominus hæc anno Christi* 1202 *contigisse legitur. Sic enim, eodem Annalista teste, ibidem dicitur :* Postmodum circa annum M. CC. II (in quo pro translatione domus rex Ferdinandus ex Abula civitate regales litteras expedivit) ad sacellum, quod sibi antiqui patres adquisierant, pretiosum illum thesaurum asportarunt. *Pro anno* M. CC. II *substituendum esse* M. CC. XXXII, *ipsæ quoque probant laudatæ Ferdinandeæ litteræ, non ante diem* 2 *Novembris anni æræ Christianæ* 1232 *datæ. Quam ob rem in altera inscriptione, suo loco pariter danda, eadem translatione rectius* circa annum M. CC. XXXII *facta legitur.*

C

34 *Observandum prætereà est, in hac prima translatione, non solum sancti Abbatis corpus, verum etiam ipsam, in qua jacebat,* sepulturam, *quam eadem inscriptio* cavum lapideum *vocat (ego loculum marmoreum saxeumve interpretor) simul esse* transvectam, *eoque in sacello infossam humo, superimposito sepulcrali lapide, additisque religionis ergo clathris ferreis, qui sacri depositi profanationem prohiberent. Aucta vero deinceps Sancti veneratione, post annos trecentos ac duos, seu anno* 1534 *pro clathris substitutus fuit honorificentior tumulus, de quo apud Manricum in Appendice post tomum* 4 *eorumdem Annalium, seu in serie abbatum Palaciolensium, abbate* LXXIX *num.* 16 *in eadem inscriptione minus accurate repetita additur :* Quamvis a devotis fidelibus pie fuerit deformatus ; *nimirum ut quippiam e Sancti tumulo reliquiarum loco haberent ; sed fortasse ista verba interpolatoris potius sunt, quam primævæ inscriptionis. Verisimile quoque est, occasione hujus translationis cœptum esse in ista nova ecclesia vel sacello Officium Ecclesiasticum celebrari, quod anno* 1540 *ad universam Observantiam Hispanicam extensum fuit,* quod hactenus, neque id a multis annis, solum in propria ecclesia celebratur ; *ut dictum est num.* 6.

AUCTORE C. S. una cum suo loculo : tunc etiam forte cœptum de illo Officium celebrari.

Traditio de inspectione ejusdem corporis divinitus impedita.

35 *Porro in eodem isto sacello sacrum pignus usque in annum* 1619 *permansit, quo ferme quatuor seculorum lapsu nihil de illo insuper factum didici præter ea, quæ Annalista ad annum* 1152, *cap.* 4, *num.* 5 *narrat, et ego malo illius, quam meis verbis exponere.* Traditione, *ait*, quam scripto, aut pictura, compertius est, ab anno M. CC. XXXII, quo prima fuit translatio celebrata, usque ad annum M. DC. XIX, quo secunda et celebrior hoc nostro sæculo, multorum animis insedisse, sacri corporis exuvias invisere *(id est, opinor,* inspicere,) quos tamen omnes, aut inflicta audaciæ pœna, aut repente de cœlo terror incussus, ab inceptis arcuerit : excæcato primum sacerdote, suppriore conventus, qui solus ausus, cui postmodum, peracta pœnitentia, ad sancti Viri sepulchrum visus redditus : dein cum totus conventus accessisset, et sacerdos in albis præparatus aggrederetur opus, repentino tremore perculsos omnes abstinuisse ab opere, satis superque gratos divino Numini, quod indemnes evaderent : denique sæculo patrum diffusa nebula ac replente capellam, destitisse id ipsum ausos, non sine ingenti omnium admiratione. *Hæc Manricus ex traditione, mihi penitus incerta.*

F

Transfertur denuo in ecclesiam Valli-paradisi anno 1619 ;

36 *Exploratiora sunt, quæ ibidem subjicit num.* 6, *sic modeste præfatus :* Hæc ergo gloria reservata nobis cælesti providentia ; non quia melioribus, sed quia egentioribus Sancti patrocinio, prædicto anno, Christi nimirum M. DC. XIX, reverendo patri, fratri Andreæ de Corduba, tunc Vallis-paradysi abbati, cæterisque alumnis ejusdem domus, imo et toti ecclesiæ Zamorensi, fœlix contigit, post multas sane preces et sacrificia, ut sacrum corpus, a sepulchro priori erutum, atque ad sacellum majus ecclesiæ, ipso Sancto volente, transitum sit, ingenti consursu finitimorum populorum. *Hisce consonat octava Lectio Officii illius proprii, in qua post verba num.* 29 *recitata sic pergitur :* Ac tandem honorificentissime, apparatu insigni, magnoque populorum, nobiliumque virorum ac fœminarum, et cleri ac Religiosorum concursu, ex sacello prædicto in humeris sacerdotum advectum, per manus Joannis episcopi Zamorensis in tarbernaculo ecclesiæ monasterii Vallis paradysi, summa lætitia affectuque ferventissimo collocatum est die septimo mensis Octobris anno ab incarnatione Domini

AUCTORE C. S

mini M. DC. XIX ad honorem et gloriam Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, qui vivit et regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ut etiam decet inscriptio, quæ recitatur.

37 *Accipe etiam inscriptionem, quam Annalista huic novo sacri depositi loco appositam esse, ibidem num.* 8 *asserit, atque ita recenset :* Sacrum corpus S. Martini Cidis, primi abbatis hujus monasterii, alibi statim post fœlicem ejus transitum sepultum est, in ecclesia videlicet prioris ædificii, ubi per octoginta annos requievit. Inde translatum est circa annum M. CC. XXXII ad ecclesiam, quæ ex tunc dicitur S. MARTINI ABBATIS; ibique per CCC. LXXXVII annos est asservatum : tandem honorificentissime, apparatu insigni, magnoque populorum concursu, virorum nobilium ac illustrium fœminarum cœtu non parvo, sericisque tapetibus hoc magno templo perornato, cantorum melodia, permultis multiplicibusque artis poeticæ varietatibus, circumstantibus diversorum Ordinum viris religiosis, comitantibus reverendis abbatibus monasteriorum S. Martini de Castegneda, de Nogales, de Benauides, et istius domus, in humeris monachorum e sacello sui nominis asportatum, per manus illustris. ac reverendis. D.D. Joannis Zapato Osorio, episcopi Zamorensis, assistentibus sibi prædictæ ecclesiæ sanctæ illustribus dignitatibus, associantibusque ejusdem sanctæ ecclesiæ viris nobilibus, in tabernaculo ecclesiæ hujus monasterii, Vallis paradysi ab antiquissimis temporibus communiter nuncupati, summa lætitia, affectuque serventissimo collocatum est die septimo mensis Octobris, anno ab Incarnatione Domini M. DC. XIX, totam sanctam Ecclesiam Catholicam summo Pontifice Paulo, V hujus nominis, gubernante, Catholicissimoque rege Philippo III regnante, ad honorem Dei omnipotentis, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, qui vivit et regnat per infinita sæcula sæculorum.

B

Dantur item epitaphium Sancti, et pars postrema

38 Sequitur *(sic ibidem pergit Annalista)* alia inscriptio seu epitaphium : " Quis hic? Cid " ille fortis? Haud is. Marsne fortissimus? Neu- " ter : sed fortior utroque Martinus Cidis, Ci- " stercii splendor, decus Hispanæ, Castellæ scu- " tum, Zamorensium gloria, soli gemma præ- " fulgens, poli sydus præclarum, domus basis " firmissima, sacræ et magnæ prosapiæ ar- " chimandrita primus, in Paradysi-Valle arbor " salutis. " *Ex cognomento* Cidis *alludit ibi epitaphii auctor ad celebrem illum bellatorem Rodericum Cidum, cujus breviter memini num.* XI. *Ceterum subjungo hic postremam partem inscriptionis, quam ad* S. Martini *tumulum in sui nominis sacello, ad quod illius corpus primo translatum fuit, appositam fuisse diximus, et cujus primam partem jam dedimus num.* 32. *In hac itaque post ibidem transcripta, quæ priorem illam translationem memorant, sequuntur apud Manricum alia, quæ de secunda meminerunt, quidque eo loci supersit, exponunt hoc modo.*

C

inscriptionis ad secundum tumulum.

39 Dictum S. Patris nostri corpus translatum est ad ecclesiam monasterii, ibique in perpulchro tabernacula juxta altare majus gloriosissime collocatum per manus illustrissimi ac reverendissimi D. D. Joannis Zapata Osorio, episcopi Zamorensis, die VII Octobris. Itaque sub jam dicto lapide plane *(vide num.* 32) ex eo die in dicto cavo tantummodo est terra, qua prænominatum S. Patris nostri corpus fuit obvolutum, et ea, in quam fuit resolutum, simulque aliquot parvæ reliquiæ ejusdem sacri corporis, ac denique ibidem reperietur occlusa lapidea capsula, alio lapide plano cooperta, in qua per aliquot dies sæpe jam dictum sacrum corpus mansit repositum usque ad tempus translationis supra assignatæ. Insuper et terra fuscior, quæ immediate reperietur superposita ipsi lapidi plano, qui operit sepulturam (et relicta est ibi tempore translationis) reverenter tractetur; quia debuerat supponi dicto lapidi, si caperetur; sed superfuit, et operta mansit albiori terra et lapidibus solutis et rudibus * in superiori cavo prædicti sepulchri. Ad honorem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula.

D

* an ruderibus ?

Reliquiæ Zamorensibus concessa, ab aliis expedita.

40 *Hactenus de* S. Martini *corpore, translationibus ac sepulturis ex Manrico, qui in supra laudata Serie abbatum Palaciolensium de concessis Zamorensi civitati ejusdem reliquiis, postquam ibidem num.* 17 *postremam translationem narravit, hæc adjecit :* Nec multo post eadem urbs Zamora ab abbate et monachis integro osse Sancti donata est, quod ipsa devotissime suscepit, atque in sacrario ecclesiæ cathedralis decenter collocavit, non minori concursu cleri et populi. *Ejusdem donationis pariter mentionem præmiserat in Annalibus ad annum Christi* 1152, *cap.* 4, *num.* 6, Extant, *inquiens*, epistolæ ecclesiæ Zamorensis, atque ipsius episcopi, ad eumdem abbatem *(Andream de Corduba)* conventumque, gratulationis plenæ ac reverentiæ in Sanctum, ex cujus ossibus frustum *(os integrum supra dictum est)* accepissent. Extant et aliæ abbatis et conventus Carracetensis, idem sibi conferri, postulantium; sed quas vulgari idiomate conscriptas referre nobis satius, quam transcribere. *An Carracetensibus suæ preces successerint e votis, tacente Manrico, nescio.*

E

Vallis-paradisi status ac fortuna.

41 *Porro ibidem num.* 9 *promiserat foro, ut, qui ex his omnibus* quædam breviter per anticipationem *hactenus dixerat*, reliqua fusius.... suis temporibus *exponeret; verum ille sui Ordinis Annales ultra annum Christi* 1236 *non perduxit, nec nobis aliunde plura suppetunt. Quapropter cogimur huic Commentario finem imponere dolentes, quod hujus sancti Abbatis gesta vel coævorum incuria numquam fuerint litteris consignata, vel posterorum negligentia, temporumve injuria, sint amissa, aut certe lateant. Coronidis igitur loco hic adscribo, quæ sæpe laudatus Annalista ad annum Christi* 1137, *cap.* 5 *num.* 9 *de ejusdem Vallis-paradisi monasterii veteri ac recentiori statu annotavit.* Hæc, *(inquit)* de initiis insignis monasterii, quod sanctitate et doctrina monachorum non semel erit nobis repetendum. Numeratur in litteris Innocentii Papæ tertii, atque Gregorii noni, legatiis et causis commissis ejus abbatibus de quibus infra. Est et in libris Cameræ Apostolicæ, in Zamorensi diœcesi, ad quam pertinet, sexaginta duntaxat florenis valorata, prædives alias domus, quamvis hoc sæculo *(decimo septimo)* tenuioribus redditibus, ut fere aliæ.

F

DE

AUCTORE C. S.

DE S. GEROLDO COLONIENSI

PRO MARTYRE CULTO,

APUD CREMONAM IN INSUBRIA

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

§ I. Sancti apud perpaucos martyrologos memoria : ejusdem gesta unde primo accepta, et a quibus scripta et typis edita.

ANNO MCCXLI. *In utroque Philippi Ferrarii Catalogo Sanctorum*

Hunc Virum, *Coloniæ quidem Agrippinæ ad Rhenum mundo natum, sed in peregrinatione, religionis ergo suscepta, in agro Cremonensi apud Insubres circa medium seculum* XIII *a latronibus trucidatum, cultuque martyris,* B *quam certis gestis notiorem, primus e martyrologis, quem novi, Philippus Ferrarius utrique suo Sanctorum Catalogo hac die* VII *Octobris inseruit. In Catalogo eorum, quorum nulla exstat in Romano Martyrologio memoria, laudans Tabulas ecclesiæ Cremonensis, sic paucis habet :* Cremonæ S. Geroldi martyris; *additque in Annotationibus ibidem :* Patria erat Coloniensis, apud Cremonam peregrinando interfectus; cujus Vita typis extat excusa. *Latius de eodem agit in Catalogo Sanctorum Italiæ, ad eumdem diem elogium illius, seu quoddam Vitæ compendium, recitans, quod totidem verbis subjungo, infra examinandum*

hoc die cum elogio, velut martyr,

2 Geroldus, Coloniæ Agrippinæ anno Salutis MCCI natus, a puero pietati et abstinentiæ deditus, factus grandior multas tentationes diaboli superavit. Ubi ad ætatem virilem pervenisset, cilicio indutus humi cubabat, seque in Dominicæ passionis meditatione, donec sanC guis in terram deflueret, flagellabat, jejuniis et orationibus intentus. Is humili amictu contectus, absque ullo sæcularis auxilii adminiculo multas, et quidem longinquas, suscepit peregrinationes. Cum autem post S. Jacobi in Hispaniam, et Romæ peregrinationem, in Palæstinam transmittere pararet, apud Cremonam in pago Mamica, a Pado fluvio absorpto, dum ad duos latrones, rixam inter se simulantes, pacificandos accurrit, ab illis ratis, eum pecuniam habere, multis in capite vulneribus inflictis, impie occiditur. Cujus corpus insigni miraculo deprehensum traditur, campanis civitatis sponte sonantibus, odore suavissimo ex eo exhalante, luminibusque divinitus in eo loco splendentibus.

inscriptus legitur :

3 Quare sanctus Vir jacens cum libello, in quo nomen suum et patriæ cum aliis rebus scriptum erat, inventus est : cujus corpus ab episcopo et clero cum tota civitate, quæ ad tantam rei novitatem confluxerat, solemni pompa elatum, in urbemque delatum, in æde S. Vitalis conditum est, cum portitores, ad aliam ecclesiam divertere conantes, immobiles effecti fuissent. Illud nunc in propria ecclesia pie asservatur. Ex Vita ipsius Cremonæ MDLXXXI typis excusa. *Hæc ibi Ferrarius, in Annotationibus ibidem subjiciens ista :* Cum, præter enarrata, nova post mortem ad ejus tumulum super cæcis, claudis, et aliis morbo aliquo laborantibus miracula fierent, E sacra suo nomini æde dicata, celebrari cœpit illius natalis hac die, *nempe* VII *Octobris. Accepta sunt hæc ex Vita edita, inferius expendenda, ex qua etiam prolixius* S. Geroldi *elogium Peregrinus Merula Cremonensi Sanctuario ad eumdem diem intexuit.*

at in Martyrologio Castellani, ut Confessor.

4 *Castellanus in suo Martyrologio Universali hoc itidem die Ferrarium sic secutus es, ut pro* martyrii *laurea,* Confessoris *titulum adscribendum putaverit. Verba ex Gallicis Latina accipe :* Cremonæ S. Geroldus confessor, Coloniæ Agrippinæ natus, cujus reliquiæ, quæ in ecclesia S. Vitalis quiescebant, deinde in ecclesiam sub illius invocatione exstructam translatæ fuere. *Cur pro* Martyre Confessorem *dicendum censuerit, patebit ex dicendis, ex quibus etiam constabit, eumdem ac Philippum Ferrarium rectius scripturos fuisse, si, omissis, quæ de Sancti corpore in ecclesiam sub illius invocatione conditam translato habent, dixissent, illud aliquando e terra* F *levatum, in tumbam marmoream sub altari sacelli, intra eamdem S. Vitalis ecclesiam, ejusdem* S. Geroldi *nomine dicati, transpositum fuisse, eamdemque S. Vitalis ecclesiam a beneficiis per* S. Geroldi *patrocinium in ea divinitus collatis hujus etiam nomine appellari cœpisse. De cultu quoque plura dabo inferius.*

Borgo, qui Vitam ejus anno 1581 typis vulgavit,

5 *Dixi supra*, S. Geroldum *notiorem cultu esse, quam certis gestis; non quod nulla illius exstet Vita, sed quod eæ, quæ exstant, multo serius scriptæ sint, quam ut fidem facere queant, ac nihilominus multa contineant, quæ non nisi a synchronis aut æqualibus, imo etiam multa alia, quæ ne a synchronis quidem sciri potuerunt, nisi vel ab ipsomet Sancto tradita, vel divinitus revelata fuerint. Merula in Sanctuario Cremonensi laudat* Romanum Burghum in Vita ipsius Sancti, Cremonæ impressa; *neque alium laudavit Ferrarius, cujus verba jam dedimus. Eumdem pariter,* Romanum Borgum, *scribens, citat Hermannus Crombachius, Societatis nostræ presbyter, etiam aliis Operibus hagiophilis vulgatis notus, in Vita* S. Geroldi *anno* 1652 *sermone*

AUCTORE C. S.

mone Germanico Coloniæ Agrippinæ typis edita; verum hic antiquiores biographos, ex quibus sua Borgus hauserit, quosque nemo prudens recusaverit, modo de horum scriptione constet, ibidem assignat.

præluxisse fertur liber apud ipsum Sanctum repertus, vel scriptor synchronus;

6 *Ait igitur primo, ipsummet* S. Geroldum *in libro, penes ipsum post obitum reperto, suum suorumque parentum nomina, suam patriam, genus, ætatem, vitæ rationem ac peregrinationes scripto reliquisse; sed Romanum Borgum censuisse, eadem non ab ipso* Geroldo, *sed divinitus in eodem libro exarata fuisse. Ait secundo (quidquid sit de istius libri auctore) certum esse, ejusdem Sancti Vitam ac miracula, brevi post mortem ejus a quodam scriptore synchrono, sed ignoti nunc nominis, Latino sermone scripta fuisse ex prædicto* S. Geroldi *libro, iisque, quæ Anonymus iste viderat, et a testibus fide dignis audierat. Ait denique, hanc Vitam Latinam a laudato Romano Borgo, nobili cive Cremonensi in sermonem Italicum translatam, sed prolixius atque in elogii potius, quam in Vitæ modum conscriptam esse, anno* 1581 *Coloniensi illius tempo-* B *ris archiepiscopo Electori dedicatam.*

at ex neutro omnia, quæ prior narrat, sciri potuerunt

7 *Primus igitur, qui nomine notus sit,* S. Geroldi *biographus, et ex cujus fide pendet omnis Actorum illius auctoritas, Romanus Borgus scripsit annis trecentis et quadraginta circiter post Sancti cædem, quæ anno* 1241 *illigatur. Inventas penes ipsum fuisse litteras vel schedas, ex quibus constabat de ejusdem patria, parentibus, ætate, ceterisque hujusmodi rebus, facile crediderim; cum soleant similes peregrinantes litteras suscepti baptismi testes, cum a sacro, tum a civili magistratu testimonia securitatis gratia secum ferre. At quis Borgo mox credat, omnia, quæ ex illo recensuit Crombachius, in reperto apud sanctum Virum libello divinitus scripta fuisse; aut quis etiam assentiatur ipsi Crombachio, eorumdem maximam partem ab ipsomet* S. Geroldo *in eodem annotata esse; cetera vero a scriptore adjecta. Puto equidem, cum ambo agnoscerent, maximam eorum partem, quæ de* Geroldo *audierant, narraverantque, non nisi vel divinitus, vel ab ipso solo Sancto, sciri potuisse, alterum eadem in sæpe dicto libello divinitus revelata, alterum ab illomet ipso* Geroldo *annotata fuisse, di-* C *cere compulsos esse. Utraque opinio magnam patitur difficultatem; ac Borgi quidem propter insolentiam facti, non leviter credendi; Crombachii vero, quod credibile non sit,* S. Geroldum, *virum utique humilem, tot in eo laudes suas congessisse.*

Vitam Germanice anno 1652 edidit Crombachius,

8 *Porro, cum ego nec* Geroldi *librum, nec ejusdem primigeniam, quam laudavit, nec umquam (opinor) vidit Crombachius, Vitam Latine, ut aiunt, a synchrono scriptam, nec Italicam Romani Borgi versionem habeam, cogor utramque ex Crombachio utcumque æstimare. Hic occasione insignium reliquiarum ejusdem Sancti, Coloniam Agrippinam translatarum, de quibus infra pluribus agemus, illius Vitam sermone, ut jam dixi, Germanico vulgavit anno* 1652, *fassus, se de eo nihil in Annalibus Coloniensibus reperisse, ac propterea Romanum Borgum secutus est, non tam presse tamen, quin eumdem crebro deseruerit, ut apposita ad Vitam illam annotatio Ms. monet; nimirum quia Borgi narrationi ipsi nimis prolixa videbatur ac elogium potius, quam Vita. Immiscuit autem suæ Crombachius multa parerga ex Chronicis temporis, quo* Geroldus *floruit, accepta, sed ad ipsum neutiquam pertinentia, piasque præterea conje-* D *cturas ac salutaria monita, quæ non exiguum in ea Vita locum obtinent. Quam ob rem operæ pretium me minime relaturum putavi, si eam ex Germanica Latinam facerem, maxime cum jam supra ex Ferrario dederim amplum elogium ex Borgo concinnatum, ac præcipua* S. Geroldi *gesta complectens.*

cujus capitum argumenta

9 *Ut tamen studiosus lector habeat velut quoddam Crombachianæ lucubrationis breve compendium, totius Opusculi capitum argumenta libet hic ex Germanicis Latina recensere. Divisum est illud in duos libros, quorum primus tractat* de S. Geroldi pueritia, juventute et ætate virili. Caput I. A quibus ejus Vita conscripta sit. Cap. II. De S. Geroldi nomine, patria et parentibus. Cap. III. Tempore belli anno MCCI nascitur Coloniæ Agrippinæ. Cap. IV. In timore Dei educatur. Cap. V. Dei Matrem colit; fugit otium. Cap. VI. Vitat prava consortia tempore interdicti a sacris. Cap. VII. Sub S. Engelberto archiepiscopo florent Coloniæ Agrippinæ virtutes, et Geroldus sectatur castitatem. Cap. VIII. Ipsius temperantia in cibo potuque. Cap. E IX. Per obedientiam confessario suo præstitam superat religiosæ conscientiæ angores. Cap. X. Illius orandi modus et studium. Cap. XI. Exemplo regis Hierosolymitani, tres sanctos Magos Coloniæ Agrippinæ venerantis, incenditur desiderio peregrinandi. Cap. XII. Gloriosum S. Engelberti martyrium S. Geroldum ad parem coronam exstimulat. Cap. XIII. Bona sua elargitur pauperibus. Cap. XIV. In singulos dies proficit in humilitate et mentis puritate. Cap. XV. Vivat laudem et æstimationem sui. Cap. XVI. Conversatio illius utilis ac patiens. Cap. XVII. Ejus vigilantia in tentationibus. Cap. XVIII. In adversis hilaritas et constantia. Cap. XIX. In ætate virili corpus suum severe castigat, temperate tamen. Cap. XX. Geroldus mundana omnia abdicat. *Hactenus capita libri primi.*

recitantur,

10 *Sequitur liber secundus, agens* de ejusdem peregrinationibus, martyrio, et cultu. Cap. I. Geroldus anno MCCXLI Compostellam ad S. Jacobum in Hispaniam peregrinatur. Cap. II. Inde Romam ad Sanctorum Apostolorum Petri ac Pauli sepulcra proficiscitur. Cap. III. Die VI Octobris, qui Dominicus erat, Cremonam F advenit. Cap. IV. Die VII Octobris summo mane Cremona egreditur. Cap. V. Occasio martyrii illius a militibus et prædatoribus repetitur. Cap. VI. Apud Manicam, veterem vicum, incidit in altercantes latrones. Cap. VII. Eos conciliare studens, ab iisdem confoditur. Cap. VIII. Deus prodigiis corpus S. Geroldi piscatoribus manifestat. Cap. IX. Piscatores ista in urbe Cremona nuntiant, civesque ad sacrum corpus festinant. Cap. X. Piscatores, non sine magno prodigio, corpus deferunt. Cap. XI. Corpus ad varias ecclesias frustra portatur. Cap. XII. Apud S. Vitalis ecclesiam innumera fiunt mirabilia. Cap. XIII. Ibidem ab episcopo sepelitur. Cap. XIV. S. Vitalis ecclesia propter multa mirabilia nomen S. Geroldi adsciscit. Cap. XV. Sepulcrum ejus noctu cælesti luce, fragrantia et cantu illustratur. Cap. XVI. Sacrum corpus incorruptum inter magna prodigia levatur e terra. Cap. XVII. S. Geroldus Catalogo Sanctorum adscribitur. Cap. XVIII. Presbyteri congregationis Somaschæ ab anno MDLXI S. Geroldi cultum promovent. Cap. XIX. Per icones, quæ S. Geroldi caput attigerant, multis febres eximuntur. Cap. XX. Quædam

A dam capitis S. Geroldi reliquiæ Cremona Coloniam Agrippinam ad ecclesiam Societatis Jesu translatæ.

quantique ea valere videatur, edicitur

11 *Habes, erudite lector, totius Vitæ* S. Geroldi *a Crombachio nostro, Romanum Borgum præ manibus habente, Germanice vulgatæ argumentum, elogio, quod ex Ferrario recitavi, plane similis, sed multo prolixioris, variisque piis conjecturis, cultusque tum antiqui tum recentioris expositione auctioris. Verum in ea multa sunt, quæ vix, quæque ne vix quidem etiam a scriptore synchrono sciri potuere. Ego sane nullus dubito, quin vel Borgus, vel Crombachius, vel etiam ambo, in eadem componenda conjecturis suis æquo liberalius indulserint, ut sacrum Heroëm suum facerent talem, qualem fuisse, pie meditabantur. Non eodem tamen loco omnia eorum asserta habenda sunt. Sunt enim in hisce aliqua, quæ mox a Sancti obitu haud difficulter cognosci potuerunt, et in quæ indagatum tunc fuisse, omnino verisimile est. Sunt prætereа ad inventum, delatumque in civitatem Cremonensem illius corpus attinentia, quæ, sive scripto, sive traditione (quamvis verisimilius non sine aliquot alienis adjunctis) ad posteros transmissa fuisse, credere fas* B *est. Sunt denique certiora de cultu. Itaque eo solum referam, discutiamque, quæ ad vitæ illius historiam propius certiusque pertinent, missis ceteris, quæ ex solis conjecturis incertis in ea dicta videntur.*

§ II. Præcipua vitæ illius capita examinata : cædis tempus et causa : corporis in civitatem Cremonensem translatio, sepultura, elevatio et honorificentiori loco intra eamdem ecclesiam depositio : canonizatio Sancti leviter asserta : potens patrocinium.

C

Patria illius, annusque natalis facile sciri potuerunt,

Geroldum *in Germania Coloniæ Agrippinæ apud Ubios mundo natum esse, anno* 1201, *libens credo Crombachio, et quem hic secutus est, Romano Borgo; cum hæc facillime sciri potuerint ex repertis apud ipsius cadaver litteris, puta, quas Baptismales appellant, aliisque ejus generis scriptis testimoniis, quæ peregrinantes passim secum ferunt. Solus, quem legerim, Ludovicus Cavitellius in Annalibus Cremonensibus ad annum* 1241 *eumdem* ex Constantiæ urbe Germaniæ . . . oriundum *dixit, nescio, suone, an typothetæ vitio. Certe nullum novi alium, qui hanc gloriam suæ civitati vendicet præter laudatos Agrippinenses, consentientibus etiam ipsis Cremonensibus, apud quos occisus, sepultusque, ac primo cultus fuit. Hoc vero aliorum omnium silentium non parum confirmat Agrippinensium possessionem : nisi enim de hac illius patria constitisset, non defuissent alii, qui eumdem suis civibus adscribere tentassent.*

non sic tamen multa alia, quæ de eoden narrantur.

13 *Parentum illius, imo et majorum nomina, horumque nobilem prosapiam, posterorum egestate obscuratam, in sæpe dicto penes demortui corpus reperto libello annotata quidem fuisse, sed a primo Latino biographo prætermissa, post Borgum affirmat Crombachius; at cum hæc multaque alia in priori isto libello, dudum, si umquam exstiterit, amisso, Borgus divinitus, Crombachius vero ab ipsomet* S. Geroldo, *consignata fuisse velint, mihi neutrum persuadent. Certum nihilominus esse, ait Crombachius, progenitores illius e nobili stirpe oriundos, sed bellorum tempore et iniquitate avito censu suo diminutos. Vereor equidem, ne ista divinet potius, quam ex certis indiciis asserat, hicque locum habeat satis communis biographorum proclivitas in illustri generis prosapia Sanctis, nihil horum indigis, adscribenda. Prætereo cetera, utpote hisce etiam incertiora, quorum argumenta ex datis capitum titulis intelliges, et ad Sancti peregrinationis mortemque procedo.*

auctore C. S.

Illius peregrinationes, tempus adventus Cremonam

14 *Perfectam a* S. Geroldo *Compostellanam in Gallicia ad S. Jacobi tumulum, alteramque Romanam ad sanctorum Apostolorum Principum Petri et Pauli peregrinationem Cremonenses discere potuerunt vel ex eo ipso Roma Cremonam ingresso, vel ex repertis apud eumdem post mortem schedulis; non item alia peculiaria, quæ ex Borgo vel piis conjecturis suis præterea memoravit Crombachius. Fortasse etiam ex eodem didicerint meditatum ab eo iter Hierosolymitanum, quod iidem scriptores pariter asserunt; quamquam, ut Roma Hierosolymam pergeret, Cremona ei minime fuerit adeunda. Minus dubitandum videtur de anno, quo Cremonam advenit, ac mox inde egressus occisus est. Fuerit is æræ Christianæ* 1241, *quem post Romanum Borgum Crombachius signat, consentiente supra laudato Cavitellio, corrigendo tamen, dum ait,* Geroldum *illuc advenisse* ex Constantia urbe Germaniæ, ex qua erat oriundus. *Addit Crombachius, adventus illius diem Dominicum fuisse, et* VI *mensis Octobris.* E

ac cædis, quo diei VII Octobris anni 1241

15 *Postridie ejusdem diei martyrium illius fingunt iidem scriptores, septimo scilicet Octobris, quo etiam Cremonæ hactenus colitur. De anno dieque conveniens Cavitellius, id non in recessu ex Urbe Roma, sed in aditu ad eam Christiani orbis metropolim factum scribit; rectene, an secus, non ausim certo affirmare. Sic autem habet ad citatum annum* 1241 : Die VII Octobris circa ipsum tempus divus Gerodus, dum e Constantia urbe Germaniæ, ex qua erat oriundus *(hæc corrigenda jam monui)* habitu eremitico se conferendo Romam, ibi visitandi gratia reliquias Sanctorum, facto transitu Cremonæ, et ultra eam spatio fere mille passuum juxta ripam citeriorem Padi in contracta *(id est, vico)* Menicæ mox corrosæ per ipsum flumen appulsus fuerit *, et duos ibi invicem digladiantes sedare voluisset; credidissentque illi, apud eum esse pecuniam, per illos fuit occisus. F

* an fuerat ?

affigitur, nil habent difficultatis;

16 *De ejusdem cæde, sed anno, mense, die ac determinato loco prætermissis, breviter sic memorat Catalogus episcoporum Cremonensium a Ferdinando Ughello in Italia sacra vulgatus, tom.* 4 *editionis auctioris col.* 607 *in Homobono episcopo* : Sub hoc etiam pontifice fuit a quibusdam sicariis externis martyrio affectus Geroldus, extra tamen urbem. *Ceterum ex eodem Catalogo constat Homobonum istum prædicto anno* 1241 *in Cremonensi cathedra sedisse; quod autem attinet ad vicum* Menicam, *quem Ferrarius* Manicam, *Crombachius* Manicam *appellant, cum iidem conveniant, eam jam dudum sub Pado fluvio latere, frustra eumdem in tabulis topographicis*

AUCTORE C. S.

phicis vel geographicis quæres. Modum causamque cædis peractæ ex Borgo, ut existimo, sic enarrat Crombachius, quasi alteruter adstitisset, eademve ex alicujus oculati testimonio nota, ac partim etiam divinitus revelata fuissent. Rem paucis exponam.

at ejusdem cædis causa et adjuncta, qualia perhibentur,

17 *Haud procul a prædicto vico in spisso nemore grassatores quidam, insidiantes viatoribus, simul atque* S. Geroldum, *vili habitu amictum adventantem conspexerant, rati latorem pecuniarum esse, de partiendis inter sese illius spoliis conveniunt; utque illum propius allicerent, eorum duo e nemore prosiliunt,* rixas inter se pugnamque simulant.* Geroldus, *vir mitis ac misericors, alienæ salutis æternam jacturam veritus, ad eos reconciliandos accurrit, quamvis minime ignarus, in quantum ipse suæ vitæ discrimen properaret. At illi pia monita oggerentem strictis gladiis aggrediuntur; quod ubi hic advertit, Deum precibus invocat, ut diu desiderato martyrio potiatur. Interea illi caput vulnerant, humerumque ac pectus transfigunt, nihilque pecuniæ penes sanctum Virum reperto, exanime* B *corpus cum invento apud illud sæpe memorato libello eodem in loco relinquunt.*

unde sciri potuerunt,

18 *Verum unde Borgus, qui Crombachio præivit, ista omnia intellexit? Certe ea Sanctus ipsemet in isto libello vivus scribere non potuit, nec omnia scire potuerunt dicti latrones, quos, nullus tradit, umquam captos, suumve hoc scelus confessos fuisse. Oporteret igitur, ista, Borgus asseruit, divinitus, seu, ut loquitur,* modo supernaturali *in eo libello annotata fuisse, quod nec Crombachius ipse pro re comperta admittere ausus est. Ego, ut mentem meam candide exponam, ex istis omnibus solum pro certo habeo,* S. Geroldum, *nihil mali meritum, eo loci a latronibus esse occisum, verisimillime spe prædæ allectis. Primum enim constitit ex invento sacro cadavere vulneribus confecto; alterum verisimile fit ex communi latronum studio, qui mactant, ut rapiant. At enim, inquies, si hæc ita sint, qua igitur ratione* S. Geroldi *cædes* martyrium *potest appellari, quave ratione ipse* Martyr *dici ac pro martyre coli?*

unde ejusdem stricti nominis martyrium probabitur?

19 *Ad stricti nominis martyrium, quæ vox Græca μαρτύριον, Latine* confessio *est, omnino re-* C *quiri, ut mors ex divinæ fidei actusve a divina lege præcepti vel consulti odio inferatur, pluribus probat Benedictus XIV summus Pontifex in eximio suo Opere de Servorum Dei beatificatione etc. lib. 3. Hanc autem illatæ* S. Geroldo *mortis causam quis probaverit ex dictis, etiamsi admiserit omnia cædis illius adjuncta, qualia ex Crombachio retulimus. Nam hæc quidem sanctum Virum desiderio coram Deo martyrem et excellentis charitatis victimam facere potuerunt, non tamen veri nominis martyrem. Fuerit ergo* S. Geroldus, *quantum de ipso novimus (neque enim illius laudibus quidquam detractum volo) ea ratione jam a seculo* XIII *cultus ut martyr, qua etiam aliquot alii Sancti nefarie trucidati, ac post mortem miraculis illustres, olim pro martyribus habiti fuere. Hæc haud dubie causa Castellanum, num. 4 relatum, movit, ut* Geroldum *in suo Martyrologio Universali, non cum* Martyris, *sed* Confessoris *titulo recenseret, meque pariter movit, ut eumdem, non simpliciter* Martyrem, *sed* pro Martyre cultum *in hujus Commentarii fronte scriberem.*

20 *De prodigiis, quibus Deus pretiosam in conspectu suo sui Servi mortem mox ab obitu declaravit, Ferrario consonans Cavitellius, verbis superius datis subjunxit sequentia :* Ex cujus corpore, dum exhalasset spiritus, mira fragrantia odoris emanavit, et cum esset hora fere vigesima quarta *(id est, prope solis occasum)* sol in ea regione præter modum coruscavit, et campanæ ecclesiarum Cremonæ a seipsis pulsari cœperunt; et, dum ibi episcopus et alii ecclesiastici, et quam plurimi sæculares, ex his stupefacti, in eam regionem *accesserunt etc. Eadem prodigia narrat Crombachius, sed pro insolito ista diei hora solis splendore substituit præfulgidum cometam, qui radio suo ad sacrum corpus pertingebat; cui assertioni suffragantur ejusdem Sancti icones, quæ supra caput illius præfulgidam stellam cum emisso in illud radio exhibent.*

Sacrum cadaver illius cælestibus prodigiis mox illustratum fuisse,

21 *Ego, quamquam merito nequeam dubitare, quin sacrum* Geroldi *corpus divino aliquo prodigio illustratum fuerit (nam quorsum alias Cremonenses ignoti Peregrini cadaver tanto mox cœpissent in honore habere?) non tamen possum ista memorata pro indubiis asserere, quod nesciam, cujus fidei ac ætatis fuerit Vita, quæ Borgo præluxisse perhibetur. Ceterum corporis fra-* E *grantia, et per cæleste lumen designatio usitatiora in similibus sunt divinæ Providentiæ prodigia, ac proinde verisimiliora, quam omnium campanarum civitatis spontaneus sonitus. Porro narrat Crombachius, piscatores, qui haud longe inde in flumine Pado sua retia mittebant, insolita fragrantia novoque illo sidere ad sacrum corpus perductos, cumque hoc etiam cælesti lumine circumfusum reperissent, e vestigio tantæ rei nuncios properasse in civitatem, prodigioso illo campanarum sonitu vehementer commotam. Decretum itaque ab episcopo esse, ut sacrum illud cadaver magna cum pompa ad civitatem deferretur, honorifice sepeliendum.*

omnino verisimile est, sed an iis, quæ tam in illius inventione,

22 *Tum subdit, cum ad venerabile corpus perventum esset, a plurimis frustra tentatum esse illud loco movere, donec id a piscatoribus, qui primo invenerant, nullo negotio perfectum fuit. Per viam, cum, jubente episcopo in suburbanam S. Creati ecclesiam inferendum esset, etiam ipsi piscatores dicuntur hæsisse immobiles, idque prodigii secundo ac tertio iteratum, dum bajuli illud primo in veteris civitatis ecclesia, sanctæ Dei Genitricis in Bethlehem dicta, deinde in altera ejusdem sanctissimæ Virginis, ac denique in S. Pantaleonis ecclesiis deponere conabantur;* F *tandemque ex communi omnium consensu in S. Vitalis ecclesiam facile illatum, in eaque ab episcopo in jam præparato a piscatoribus sepulcro humatum fuisse. Cavitellius hæc omnia brevius exposuit, cœptam narrationem sic prosecutus :* Dum ibi episcopus et alii ecclesiastici, et quam plurimi sæculares, ex his *(prædictis prodigiis)* stupefacti, in eam regionem accesserint *, ipsumque corpus confossum multis vulneribus, humi prostratum repertum, elevare voluerint *, ab aliquibus elevari non potuit, præterquam a piscatoribus, qui illud, dum piscarentur in aquis fluminis Padi, repererant, et levatum reponere nequiverunt in ecclesia divi Creati, ibi propinqua in suburbiis extra portam Mosiæ, et aliis civitatis propinquioribus ipsi portæ, nisi in ecclesia divi Vitalis, prope quam tunc fiebat forum piscarium, et in qua servatur; ejusque solemnitas celebratur annuatim die VII Octobris.

quam in translatione ad civitatem,

* an accesserunt ?

* an voluerunt ?

23 *Crombachio etiam magis consonat Merula in Sanctuario Cremonensi, ut adeo huic, æque ac*

AUCTORE C. S.

contigisse narrantur, quis certo dicat?

ac isti, Romanus Borgus præluxisse videatur. Commode tamen addit, dicti S. Creati ecclesiam suo tempore non superfuisse: ego vero ne nomine quidem novi ullum S. Creatum, et tametsi Crombachius illum sextum Cremonensium episcopum dicat, nullus ejus nominis in ejusdem sedis antistitum serie apud Ughellum tom. 4 Italiæ sacræ auctæ legitur præter Creatum de Ponte, vigesimo loco ibidem repositum, annoque 594 defunctum, qui licet a pietate charitateque ibidem multum laudetur, Sancti tamen Beative titulum, ullumve cultus indicium adscriptum non habet. Itaque quis S. Creati nomine, quæ ejusdem ecclesiæ apud laudatos scriptores designentur, Cremonensibus edicendum relinquo. Ceterum notæ mihi sunt aliæ nominatæ ecclesiæ, portaque Mosiæ, vulgo della Mosa appellata. Quam porro firmo monumento nitantur prodigia ista, quæ tunc contigisse dicuntur, mihi plane incompertum est; non tamen illa in hujusmodi sacrorum corporum translationibus omnino sunt nova.

Quidquid quoque sit de prodigiis aliis,

24 Haud magis exploratum habeo, quam certa sint rursus alia prodigia, quæ ad elevandum e tumulo corpus occasionem dedisse, atque ipsam elevationem illustrasse, idem Crombachius B affirmat, silentibus Cavitellio, Merula et Ferrario. Visam scilicet multis noctibus totam S. Vitalis ecclesiam cælesti splendore coruscare; ipsum vero S. Geroldi tumulum ab angelis, Matutinas laudes Deo concinentibus, circumcinctum, ac corpus denique repertum incorruptum, carne integra, coloris naturalis et vividi, miro fragrans odore, vulneribus in capite, humero et pectore etiam tum fluido sanguine rubentibus. Quo hæc tempore, quove sedente episcopo, contigerint, altum ibi siletur, solusque nominatur episcopi vicarius Petrus, qui ex illius mandato corpus e terra tunc elevaverit; quod sane silentium tanta prodigia, quæ vel ob solam magnitudinem suam certis testimoniis consignari meruissent, mihi admodum reddit suspecta.

corpus illius a terra levatum, caputque ab eo separatum argentea inclusum theca fuit;

25 Fuisse nihilominus sacrum Geroldi corpus olim e terra sublevatum, constat ex loco, quem in eadem S. Vitalis ecclesia obtinet, de quo Merula in Sanctuario, postquam dixerat, istud in prædicta ecclesia primo sepultum fuisse, infra, ut C cetera, Italice adjecit: In hac ecclesia requiescit dicti (S. Geroldi) corpus tumbæ marmoreæ inclusum sub ara sacelli eidem Sancto dicati, caput vero illius in ejusdem altaris honorifico loco servatur, et in aliquot solemnitatibus venerationi publicæ exponitur. Eam capitis thecam dimidiatam S. Geroldi argenteam statuam esse, ait Crombachius, consentitque Augustinus Grasso in Ms. relatione de maxilla ab ejusdem Sancti capite pro templo Agrippinensi Societatis nostræ separata, quam ipse anno 1652 Cremonæ Italice composuit, annoque 1748 P. Franciscus Zacharia noster ad nos transmisit. In hac enim dicitur lipsanotheca illa antiquus ac pretiosus argenteus herma. Quo tamen tempore, quave occasione ista sacri corporis elevatio, capitisque ab eo separatio, et an eodem, an diverso tempore factæ fuerint, hactenus non comperi. Id unum conjicere licet, sacrum caput a reliquo corpore minime separatum fuisse tempore elevationis, si corpus tunc tale fuerit, quale supra asseruit Crombachius.

26 At quandocumque ista contigerint, saltem non sine episcopi auctoritate recte fieri potuerunt, continentque quamdam beatificationem, seu, ut alii loqui malunt, canonizationem particularem, per quam episcopi cultum publicum in suis diœcesibus Servis Dei olim dicernere solebant, ut videre licet apud Prosperum Lambertinum, seu Benedictum XIV Papam lib. 1, cap. 6 et alibi de Servorum Dei beatificatione etc. At, inquies, an igitur S. Geroldus, ut Crombachius asserit, a nullo summo Pontifice Romano in Sanctorum numerum relatus, seu canonizatus fuit? Id equidem affirmare nequeo, nec mihi persuadent verba Crombachii, quæ ex ejusdem libri 2 cap. 17 Latine hic recito. Cum adeo multiplicata essent miracula, ea per Italiam Galliamque passim innotuerunt, utque probabiliter perhibetur, ipsum (Geroldum) Innocentius hujus nominis IV Sanctorum Martyrum albo inscripsit et canonizavit, sed de anno non constat, quem tamen ipse fuisse annum Christi 1251, quo Innocentius e Galliis in Italiam rediit, verisimilius existimavit; sed nullas ejus rei Pontificias litteras superesse, agnoscit.

ignoto tempore et auctore: illius per summum Pontificem canonizatio

27 Mira iterum hic; si ita sit, Cremonensium in rebus ad sanctum Protectorem suum spectantibus conservandis incuria, vel infelicitas, mihi quidem etiam aliunde non satis, ut admittatur, E probabilis. Nam quod ad annum quidem attinet, non erat id tempus, quo Cremonenses sub Uberto Palavicino Ghibellinas partes sectabantur, Cremonensibus opportunum ad eam canonizationis gratiam ab Innocentio flagitandam. Deinde licet Pontificiæ litteræ perditæ fuissent, Geroldi tamen, sive ab eodem Innocentio, sive ab alio ejusdem decessore vel successore Pontifice, inter Sanctos relati nomen Cremonensibus Kalendariis inscriptum fuisset. Atqui hoc factum non esse usque in seculum decimum quintum, colligo ex triplici Kalendario Cremonensi, quod Franciscus Zacharia noster ad calcem seriei episcoporum ejusdem civitatis vulgavit, acceptum ex totidem Mss. libris majoris ecclesiæ Cremonensis, quodque eodem seculo XV ipse editor antiquius non esse, pronuntiat. Frustra autem in his nomen S. Geroldi inquiras; quod quis satis miretur, si hic seculo XIII vel XIV a summo Pontifice canonizatus fuisset? Quis, inquam, istud silentium satis miretur, nisi qui summam denuo Cremonensium negligentiam sine ullo argumento culpare voluerit?

a Crombachio asserta non probatur,

28 Jam quod ad Ecclesiasticum illius in diœcesi Cremonensi Officium spectat, Crombachius ipsemet illius initium non altius, quam a seculo XVI F repetiit, Hoc certum est, inquiens, ipsius festivitatem jam a centum annis (scripsit autem anno 1652) per totam diœcesim (Cremonensem) in choro ritu duplici celebratam fuisse. Nescio denique, ex quo Crombachius eam canonizationem didicerit, nisi forte ex Cavitellii jam supra laudati verbis, quæ tamen necesse non est eo sensu exponi. En illa: Cum ad ejus corpus facta fuerint multa miracula pro ejus meritis ac proba et laudabile * vita ex virtute omnipotentis Dei, inter ejus Electos fuit connumeratus. Etenim, cum in hisce nullum de summo Pontifice verbum fiat, quid obstat, quo minus ea in sensu proprio sic accipiantur, ut dicatur Geroldus ob probatam multis miraculis sanctitatem, decernente Cremonensi episcopo, Cælitum honores apud Cremonenses obtinuisse? Fortasse etiam sic cœptus illius eo loci cultus postea fuerit ab aliquo summo Pontifice simul cum concessione Officii pro diœcesi Cremonensi approbatus; certe infra recitabo Innocentii X Papæ litteras, in quibus Geroldus et

ac fortasse male intellecto loco nititur.

* imo laudabili

AUCTORE C. S.

et Sanctus *et* Martyr *appellatur , conceduntur que Indulgentiæ plenariæ in* die festo translationis *partis reliquiarum illius, sed unica solum vice in ecclesia Societatis nostræ Coloniæ Agrippinæ obtinendæ ; de quibus suo loco latius agetur, verum hæc canonizationem non continent, nec aliquando factam esse, probant.*

Cur quidam crediderint, Sancti corpus in propriam ecclesiam suam

29 *Supra num.* 4 *monui , non recte a Ferrario, atque etiam expressius a Castellano dici, ejusdem Sancti reliquias , seu corpus , ex S. Vitalis ecclesia , in qua primo fuerat sepultum , in alteram* propriam sub illius invocatione exstructam *translatum quiescere ; cum illis dictum oportuerit, illud aliquando ex humo levatum atque in sacellum , ipsius quidem nomine sacrum , sed intra eamdem S Vitalis ecclesiam situm, fuisse translatum. Cur id monuerim , satis liquet ex verbis Merulæ , quæ num.* 25 *recitavi. Is error nasci potuit ex addito S Vitalis ecclesiæ nomine* Geroldi, *adeo ut unica ista ecclesia modo* SS. Vitalis et Geroldi , *modo etiam hujus solius nomine veniat , uti videre licet in Josephi Bresciani Diario sacro Cremonensi ad Dominicam Sexagesimæ, ad diem* x *Junii , et ad hunc* vii *Octobris diem, quo posteriori loco sic legitur :* S. Geroldus martyr. Illius festum celebratur in ejusdem Sancti ecclesia , ubi illius corpus requiescit , quæ a reverendis Patribus Congregationis Somaschæ administratur , *quibus nempe hæc paulo post medium seculum* xvi *concessa fuit. Hæc autem omnia prædictam S. Vitalis ecclesiam manifeste designant.*

translatum esse ; invocatur ille peculiariter a cæcis

30 *Hinc rectius Augustinus Grasso in relatione sua Ms. superius jam laudata, infraque laudanda eamdem* sanctorum Vitalis et Geroldi *ecclesiam vocavit. Est quidem Cremonæ etiam altera ædes, ab eodem* Geroldo *dicta, quam Coletus in Additionibus ad Ughelli Italiam sacram tom.* 4, *col.* 579 *inter pias domos curandis fovendisque pauperibus ea in urbe erectas sic paucis indicat :* Pro pueris orphanis custodiendis , S. Geroldi vocatur , sub PP. Somaschensium cura ; *sed in hac corpus ejusdem Sancti non servatur. Hæc de loco sacri illius corporis dicta sufficiant : de patrocinio ejus scribit Crombachius, ipsum, tametsi in omnibus infirmitatibus, ac maxime in febribus, soleat feliciter invocari, peculiarem tamen cæcorum medicum esse, ac tum quoque, dum scribebat, probabiliter perhiberi, a septennio quemdem cæcum oculorum donatum lumine fuisse apud ejusdem tumbam, ad quam appensa omnis generis anathemata de beneficiis ab illo collatis fidem facerent.*

et febricitantibus

31 *Addit adversus febres saluberrime adhiberi illius imagines , ejusdem capitis attactu sacratas, hancque in finem eisdem appositas legi preces, quas infra § sequenti opportunius recitabo. De curatione cæcorum nihil peculiariter memorans Peregrinus Merula in Sanctuario, cetera congruit ,* Hic Sanctus , *inquiens ,* Cremonenses non modo præ ceteris suo corpore donavit , verum etiam sanavit , quotquot qualicumque afflicti infirmitate ad ipsum medelæ gratia recurrerunt : quin hoc etiam tempore schedulæ , oratione ad illum inscriptæ , ejusdemque capitis attactu sacratæ , infirmis , eas pie penes se gestantibus , mirabiliter sunt salutares, *Hisce adjice et alterum testimonium ex Crombachio, quod totidem verbis ex Germanicis Latine hic refero.* Testatur *(ait)* Joannes Baptista Vertua *(infra mox* Vertica *scribitur)* Præpositus apud S. Geroldum , sæpe numero se suis oculis spectasse , eos , quibus ex febre decumbentibus istas imagines cum prædictis precibus dederat , sanitate donatos esse.

felicissimo cum effectu.

32 Cum anno mdcxlvi febris Cremonam affligeret , innumera ægrorum multitudo ad S. Geroldi ecclesiam illius opem imploratura confluxit ; eodemque anno laudatus Præpositus Joannes Baptista Vertica (*superius* Vertua) ad me perscripsit , illorum innumeros , quibus coram S. Geroldi altari manum imposuerat , et pro quibus prædictas recitaverat preces , curatos fuisse , ac brevi post salvos et incolumes ad sanctum Martyrem regressos , de obtenta sanitate Deo in suo Sancto grates persolvisse. *Hactenus Crombachius, a quo nominatus Præpositus verisimiliter fuerit superior Clericorum Congregationis Somaschæ , quibus SS. Vitalis ac* Geroldi *ecclesiam medio seculo* xvi *concessam fuisse, supra observavi. Potens illius in febribus patrocinium etiam inferius confirmabitur.*

§ III. Archiepiscopus senatusque Coloniensis Sancti mandibulam a Cremonensibus impetrant : hujus sollennis exaltatio Coloniæ anno MDCLII ; depulsæ grassantes febres, etiam ab ipso archiepiscopo ; cultus annuus ibidem in templo Societatis Jesu.

Seculo XVII cœptus Coloniæ Agrippinæ S. Geroldi cultus

Quæ de sacra Geroldi *veneratione hactenus exposui, spectant ad illius cultum , quem Cremonæ in Insubria , prope quam ipse occisus fuit, jam ab aliquot seculis obtinuit ; nunc agendum de eo est, quo Coloniæ Agrippinæ, Germani ad Rhenum civitate , ubi natus fuerat , medio seculo* xvii *honorari cœpit, ex quo insignis reliquiarum ejusdem portio illuc fuit translata. Prælucent hic mihi Crombachius et Augustinus Grasso , quorum hic sæpe a me laudatum Ms. Cremonense eodem tempore, quo ipsa sacra portio a Cremonensibus concessa fuit, Cremonæ exaravit ; ille vero in Societatis nostræ collegio Coloniæ Agrippinæ florebat. Habeo præterea alteram ejusdem rei Ms. Relationem, quam Fridericus Reiffenbergius, piæ memoriæ Societatis nostræ presbyter , secundo ejusdem Societatis ad Rhenum inferiorem Historiæ tomo inserendam paraverat, mecumque benigne communicavit humanissimus atque eruditissimus vir Augustinus Aldenbrück, nostræ item Societatis in eodem Agrippinensi Collegio presbyter , mihi amicissimus. Ordior a Crombachio.*

per acceptam reliquiarum illius portionem

34 Ferme septennio *(inquit lib.* 2 *Vitæ cap.* 20) laboratum est , priusquam e S. Geroldi ossibus aliquid impetrari , Coloniam Agrippinam perferri , publicæque venerationi exponi potuit , variis adversantibus casibus , uti ex sequentibus liquet. Anno mdcxlv Agrippinenses Patres societatis Jesu scriptis litteris Cremonenses per amicum consuluerunt , si qua spes affulgeret aliquid e S. Geroldi corpore obtinendi , quaque

AUCTORE G. S.

A quaque tentandum esset ratione, ut id commode fieret. Responsum eis est, in primis hic opus esse Romani Pontificis facultate. Quam ob rem anno sequenti MDCXLVI is assensus Pontificius per Ferdinandum archiepiscopum Electorem, providumque senatum Coloniensem impetratus fuit, annoque subsecuto MDCXLVII Cremonam missus, laudatique Elector senatusque Colonienses per promotoriales litteras episcopum ac senatum Cremonenses, Præpositumque S. Geroldi et Congregationis Somaschæ superiorem Generalem flagitarunt, quo expetitæ reliquiæ prædictis Patribus facilius concederentur.

diu expetitam.

35 Verum cum duo proxime sibi succedentes superiores Generales *(Congregationis Somaschæ)* nempe Augustinus Socius anno MDCXLVI, et Joannes Ambrosius Varesius anno sequenti, obiissent, antequam postulatis assentiri potuere; quique his successit, Generalis Jacobus Antonius Valtorta nihil hac in re sine consensu comitiorum generalium (quæ usque in annum MDCL B dilata fuere) facere voluisset, ejusdem anni mense Maio creatus Generalis est Paulus Carrara, qui repetitis variis litteris, ipsiusque episcopi ac civitatis Cremonensis hortatu denique motus est, ut, cum in generalibus suæ Congregationis comitiis non expedire visum esset tumulum aperire, concederet aliquid e S. Geroldi capite mitti Coloniam Agrippinam ad sancti Martyris venerationem in patria sua propagandam. *Post hæc subdit expetitam reliquiarum partem anno* 1651 *die* XVI *Decembris a Sancti capite separatam fuisse, sacræ thecæ inclusam, ad serenissimum archiepiscopum et Electorem Coloniensem dono mittendam; quæ omnia rectius ex supra laudato Augustino Grasso, qui Cremonæ aderat, hic subjiciam ex Italicis Latina, orsus ab ejusdem Relationis initio.*

Archiepiscopi senatusque precibus cum consensu Papæ

36 Cum a paucis annis, quadam occasione singularis providentiæ divinæ, Coloniæ Agrippinæ in sua patria renovata esset gloriosi martyris S. Geroldi memoria, incessit etiam serenissimum principem Electorem archiepiscopum, clarissimumque ejusdem nobilissimæ civitatis senatum ingens desiderium aliquas istius Sancti reliquias obtinendi. Hunc in finem disertissimas C urgentissimasque litteras ad illustrissimum ac reverendissimum dominum episcopum nostrum, ad illustrissimos dominos ad hujus civitatis regimen deputatos, atque ad reverendissimum Patrem Generalem sacræ Congregationis Somaschorum dederunt. Præterea, quo desideria sua cum divina voluntate melius componerent, supplicarunt Innocentio X Papæ, qui per Breve ad Cremonensem episcopum directum Electori archiepiscopo Coloniensi benigne concessit, ut cum consensu, quorum intererat, unam pluresve portiones a corpore S. Geroldi martyris separare valeret, transferre Coloniam, in ecclesia Societatis Jesu, ibidem, velut in ecclesia serenissimæ suæ domus Bavaricæ, a qua olim magnifice condita fuit, publicæ venerationi exponendas.

annuentes Cremonenses et Generalis Somaschorum

37 Tam pia tamque insignium personarum postulata, ac summi quoque Pontificis assensu favoreque commendata, pari devotione ac promptitudine episcopus suscepit, qui omnem suam operam huc contulit; suscepit et consilium generale civitatis Cremonensis, quod non solum suum præbuit assensum, verum etiam per decretum elegerunt dominos Nicolaum Ferrari, et Gerardum Asti, ut huic negotio, velut magni ponderis, assisterent; ac denique reverendissimus pater Generalis, dominus Paulus Carrara, vir singularis benignitatis, prudentiæ ac doctrinæ, qui cum primariorum suæ Congregationis patrum consensu, datis litteris mandavit, ut in hunc finem insignis pars mandibulæ a sacro capite beatissimi martyris S. Geroldi demeretur.

mandibulam Agrippinensium procuratoribus tradit anno 1650.

38 Accepto hoc mandato, multum reverendus pater Joannes Petrus Comenduco Præpositus suam sanctorum martyrum Vitalis et Geroldi ecclesiam jussit parari, in qua dum ipse cum suis patribus adesset, die XVI Decembris anni MDCL, illustrissimus episcopus una cum duobus dominis a civitate electis, multisque aliis dominis Canonicis virisque nobilibus eo accessit, coram quibus sacrum ac venerabile sancti Martyris caput ex antiquo pretiosoque argenteo herma, exposito in medio, magno cum decore multisque accensis cereis exemptum fuit, et assignata pars ab eodem separata. Hanc illustrissimus dominus recognovit, cum solitis E ceremoniis veneratus est, propriisque manibus decenter obvolutam, et duobus locis sigillo suo majori obsignatam procuratoribus serenissimorum principum, Electorum archiepiscoporum, Ferdinandi sanctæ memoriæ, et Maximiliani Henrici nunc sedentis, clarissimique senatus Coloniensis tradidit, jubens, de hisce omnibus fieri instrumentum authenticum, et a duobus cancellariis episcopatus et civitatis subscribi et sigillari.

quæ tamen primum anno sequenti Coloniam allata fuit.

39 Interea Coloniam Agrippinam, velut hujus sancti Martyris hospitii metatores, missæ fuerant aliquot ejusdem excusæ imagines, quæ cum distribuerentur, etiam a primæ notæ viris certatim expetitæ fuerunt; cumque jam inciperent solitos suos benignos effectus in infirmis producere, tanto majus in omnium animis desiderium sacrarum reliquiarum accenderunt. Sed cum hiberna tempestas esset, viæque parum securæ, exspectanda fuit opportuna eis mittendis occasio: quapropter primum anno subsecuto Coloniam pervenerunt VIII Martii, die communis lætitiæ, quippe quæ ab omnibus pro pretioso thesauro haberentur. *Quæ deinde Coloniæ peracta fuere, rectius ex Crombachio, ibidem tunc habitante, et ex Reiffenbergio superius laudato, qui Crombachii Mss., ac, collegii Coloniensis litteras annuas ad manus habuit, subjiciemus, ac in primis ipsas illustrissimi Francisci Vicecomitis, tunc temporis Cremonensis episcopi, litteras ad serenissimum Maximilianum, Henricum, e Bavariæ ducibus archiepiscopum et Electorem Coloniensem hac super re datas. Sic illas Crombachii Mss. refert Reiffenbergius.* F

Recitantur litteræ quibus Cremonensis episcopus

40 Serenissimo ac reverendissimo Domino mihi colendissimo, D. Maximiliano Henrico, Colon. archiepiscopo, S. R. I. Electori, duci Bavariæ etc etc.

Serenissime princeps, sanctæ et recolendæ memoriæ serenissimus vestræ Celsitudinis prædecessor, Ferdinandus, Coloniensis archiepiscopus, et S. R. I. princeps Elector, eum vehementiore desiderio teneretur sacras reliquias aliquas B. Geroldi martyris hinc ad suam istam Coloniensem nobilissimam sedem, et sancti Viri patriam transferendi, jam pridem id mihi per litteras

AUCTORE C. S.

litteras significare dignatus est, et operam subinde meam singulari in me beneficio postulare. Cujus tam eximiæ pietati dum pro viribus obsequi conarer, multæ subortæ difficultates mea studia, non irrita quidem effecerunt, sed tamen longius protracta magno me dolore sensuque animi distulerunt. Interea vero divinæ Bonitati visum est, præstantissimum præsulem jam dictum in eam, quæ Justorum vere est, patriam, ut pie credimus, vocare. Atque hoc ita quidem superno consilio factum esse, censendum est, ut in aula cœlesti piissimus Pontifex illud sponsæ suæ ornamentum a divina Majestate propius impetraret, quod in terris difficillimum videbatur.

Maximilianum Henricum Coloniensem archiepiscopum

41 Et sane his duobus postremis mensibus tam faciles diligentiæ meæ ubique aditus patuere, sic omnia in favorem causæ conspirarunt, ut non nisi hæc a Cœlestium cœtu primum decreta ad nos emanare potuisse, credendum sit. Quam ob rem die decima quinta Decembris profectus ad ædes SS. martyris Geroldi, solenni ritu et, qua par est, pietate, illustribus et religiosissimis viris adstantibus, majorem dimidiæ
B inferioris maxillæ partem sacro ejusdem Martyris detractam capiti in manus sumpsi, ac diligenter inspectam Celsitudinis vestræ procuratori summa cum animi lætitia tradidi, velut mei erga tantum pontificem et principem obsequentissimi animi ac perpetuæ servitutis luculentissimum argumentum. Fateor sane, me vestra et prædecessoris merita præclarissima quantitate muneris non æquare : si tamen rei ipsius difficillimas specto conditiones, non parvum me meæ industriæ fructum cepisse mihi videor, et, si meæ in vestra obsequia propensissimæ voluntatis ratio habeatur, non illam majorem esse potuisse, conscientia mea testatur.

de hisce certiorem fecit.

42 Illud certe a vestra Celsitudine subnixe precor, ut hanc meam qualemcunque operam benigne adspiciat, meoque nomine carissimo prædecessori ratam commendet; quæ si non in toto effodiendo thesauro felix fuit, sudavit tamen libentissime in parte una, in qua non minus totum spiritum vigilem ac præsentissimum ad opem, ad miracula, ad beneficia præstanda præpotens Martyr * credendus est. Denique, ut eadem opera studiisque omnibus sæpissime uti velit, vehementer opto, ac supplex a C. V. peto, quam humillime veneror. Dabam Cremonæ xx mensis Decembris die. A.
C 1650.

** adde habere*

C. V.

Devotissimus servus

Franciscus Episcopus Cremonæ.

Maximiliani Henrici in Coloniensi archiepiscopatu decessor Ferdinandus, a quo sacræ Geroldi di *reliquiæ primo expetitæ in recitatis litteris dicuntur, fuit Guilielmi V Bavariæ ducis filius ac Maximiliani Henrici patruus, virtutibus ac pietate insignis, die* XIII *Septembris anni* 1650 *vita functus, eique laudatus Maximilianus Henricus, qui ejusdem coadjutor dudum electus proclamatusque fuerat, successit, uti videre licet tom.* 3 *Galliæ Christianæ auctæ col.* 713 *et sequenti. Nunc cetera subdamus.*

Eæ reliquiæ ab archiepiscopi Coloniensis suffraganeo

43 *Post hæc sic pergit Reiffenbergius :* Redditæ hæ literæ sunt sequente anno, mense Martio, cum, pacato Leodio, ad Ubios Maximilianus Henricus rediisset. Respondit is humanissima epistola Cremonensi præsuli, et gratum pro beneficio animum testatus est : ipsas vero reliquias Paulo Stravio, Coloniensi suffraganeo *(alibi* D
Georgium Paulum Stravium *dictum, ac Joppensem etiam episcopum fuisse legi)* accurate inspiciendas tradidit ; qui pridie Idus Martias pontificali indutus trabea Agrippinensis Collegii templum ingressus recitari primum jussit Cremonenses tabulas ; tum principem ad aram accessit, et arcam episcopi annulo quatuor in locis obsignatam resignavit, et Geroldi martyris mandibulam reperit, adjecta hac adversus febriles æstus precatione : „ Per merita passionis D. N. I. C. et B. M. semper „ Virginis, et B. Geroldi martyris, et omnium „ SS. liberet nos Deus ab omni malo febris. „ Amen. „

recognitæ approbantur, petuntur Indulgentiæ a Romano Pontifice,

44 Eduxit deinde mandibulam Stravius cum tribus, qui ei hærebant, dentibus, rogavitque adstantem medicum, num humani hæc corporis maxilla esset. Annuente medico, Theologiæ et Legum peritis monstravit ; ac palam deinde declaravit, quam coram videant, ossium partem a divi Geroldi capite præsectam, atque eamdem plane esse, cujus literæ Cremonenses meminerint : publicum proin eas cultum mereri, atque exponi palam venerationi posse. Tum vitreis illas specularibus inclusas religioso coluit E
osculo, et præsentibus, idem ut facerent, author fuit. Indita eandem in arcam fuerant Romanorum duorum martyrum, Constantii et Fausti, corpora, quæ e Calixti cœmeterio suis cum sarcophagis, nominibus, et plena sanguinis phiala feliciter eruta lustravit, ac pro legitimis habuit Ghinettus Cardinalis, summi Pontificis in Urbe Vicarius. Hæc ubi eadem diligentia Stravius recognoverat, et thuris suffitu veneratus fuerat, suo rursus annulo obsignata seponi tantisper jussit, dum, impetratis a Pontifice Indulgentibus, publico cultui exponi majore cum celebritate possent.

*iisque reponendis ornatur sacellum, paratur lipsanotheca argentea, * l. MDCLI.*

45 Implevit hæc Agrippinensium vota Romanus Pontifex anno MDCLII *, quando amplo diplomate culparum pœnarumque condonationem obtulit omnibus, qui, peccatis rite expiatis, Eucharistiam sumerent, et ante sacra lipsana Deo, quo par est, modo supplicarent. Id ut majore cum apparatu fieret, stratum est eleganti marmore Marianum basilicæ nostræ sacellum, et Geroldo conflatum ex argento signum voluntate et sumptu Catharinæ de Colonia (von Cöllen.) Refert id Giroldum dimidiato corpore, et viatoris specie ; caput petasatum est, et F
dextera scipione instructa ; læva pugillares tenet ; intra præcordia defixus hæret pugio, atque e pectore per crystallum reliquiæ tralucent : subjecta hermæ huic basis, in qua præter argentea toreumata hæc ex eodem metallo legitur subscriptio : S GEROLDUS CIVIS COLONIENSIS Æri deinde eadem incisa fuit imago, atque una cum vitæ synopsi et precationis formula distributa in vulgus.

quam hic subjicimus

46 *Imaginum istarum exemplar præ manibus habeo beneficio supra laudati R. P. Augustini Aldenbrück, in quo præter precationem, num.* 43 *jam recitatam, hæc præterea legitur ex communi Martyrum :* Præsta, quæsumus, Omnipotens Deus, ut, intercedente B. Geroldo martyre tuo, et a cunctis adversitatibus liberemur in corpore, et a pravis cogitationibus mundemur in mente. Per Dominum etc. *Synopsis vero Vitæ sumpta est ex Philippi Ferrarii Catalogo Sanctorum Italiæ, cujus verba dedi num.* 2 *Porro ne quid curiosus hagiophilus desideret, ipsam statuæ*

AUCTORE C. S.

A *statuæ iconem, prætermissis, quæ monente eodem Augustino Aldenbrück, solum in die exaltationis inclusarum reliquiarum addita fuere, chalcographo nostro imitandam dedi, qualem hic exhibeo.*

B

cum paucis ad eam annotatis.

47 *Addo etiam ejusdem eruditi viri ad eamdem statuam in litteris ad me datis annotationes.* Basi *(inquit)* statuæ, quæ *(basis scilicet)* ex ligno elaborata affabre est, atque argenteo toreumate, et in medio lamella ejusdem metalli majuscula est exornata, sicarios in Sanctum irruentes eumque confodientes exhibente, hæc dumtaxat characteribus ex argento fusis superne leguntur inscripta : SANCTUS GEROLDUS MARTYR CIVIS COLON. ; sed statua ipsa tota argentea est, gladio, scipione, stella etc. inauratis, estque majoris etiam *(quam basis)* formæ, ut icon exhibet, ac sedecim facile librarum Catharinæ de Colonia, vulgo Von Cöllen, donum. *Hactenus ipse. Lamellæ locum in basi data icon manifeste exhibet, sed is in eadem icone arctior erat, quam ut Sancti cædis imaginem capere posset, similisque ratio obstitisse videtur, ne prædicta inscriptio eidem iconi adderetur.*

Anno 1652 archiepiscopus Colonienses suos publicis litteris

48 *Redeo ad Reiffenbergii narrationem, in qua ipsa earumdem S. Geroldi reliquiarum exaltationis solennitas exponitur. Illius verba accipe.* Præstituit sacræ huic ovationi archiepiscopus septimum decimum * Kal. Quinctileis, qui tunc in Dominicam quartam post Pentecosten incurrebat. *Hic subduntur archiepiscopi pro ea celebranda litteræ publicæ, quatum exemplar tunc typis vulgatum habeo, atque hic subnecto, recisis brevitatis causa aliquot ejusdem archiepiscopi titulis, qui ad præsens argumentum nil faciunt.*

* l. sextum decimum

C

Maximilianus Henricus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia electus et confirmatus sanctæ Coloniensis ecclesiæ archiepiscopus, sacri Romani Imperii princeps Elector, et per Italiam archicancellarius etc. etc. venerabili clero et universis ac singulis Christi-fidelibus civitatis et archidiœcesis nostræ Coloniensis salutem in Domino sempiternam.

ad sollennitatem translationis earumdem reliquiarum,

49 Dum periculosæ febres in civitate et archidiœcesi nostra Coloniensi grassantur, opportune divina Bonitas offert cœlestem medicum S. Geroldum, patria Coloniensem, martyrem Cremonensem, qui cum in Italia soleat innumeros ab omni genere febrium invocatus suo patrocinio liberare, speramus, non minus in patria sua, dummodo legitime colatur, civibus suis, iisdem morbis conflictantibus, opitulaturum. Cujus sacræ reliquiæ Cremona translatæ, et a nostro in Pontificalibus simul et spiritualibus Vicario generali diligenter examinatæ et approbatæ, ut cultu majore honorentur, Sanctissimus D. N. Innocentius divina providentia Papa X pro festo translationis dicti S. Geroldi M. (quod Dominica IV post Pentecosten, quæ est XVI dies mensis Junii, solenniter apud Patres Societatis Jesu celebrabitur) omnibus Christi-fidelibus confessis et sacra Communione refectis, et dictum Martyrem ibidem colentibus, plenarias Indulgentias clementer impertitur hoc tenore.

propositis etiam Indulgentiis plenariis ab Innocentio X concessis.

50 „ Innocentius Papa X Universis Christi-„ fidelibus præsentes litteras inspecturis Salutem „ et Apostolicam benedictionem. Ad augendam „ fidelium religionem, et animarum salutem cœ-„ lestibus Ecclesiæ thesauris pia charitate inten-„ ti, omnibus utriusque sexus Christi-fidelibus, „ vere pœnitentibus et confessis, ac sacra Com-„ munione refectis, qui ecclesiam domus Pre-„ sbyterorum Societatis Jesu Coloniensium die „ festo translationis S. Geroldi M. a primis ve- E „ speris usque ad occasum solis festi hujusmo-„ di devote visitaverint, et ibi pro Christia-„ norum principum concordia, hæresum ex-„ stirpatione et S. Matris Ecclesiæ exaltatione „ pias ad Deum preces effuderint, plenariam om-„ nium peccatorum suorum indulgentiam et re-„ missionem misericorditer in Domino conce-„ dimus : Præsentibus pro una vice tantum va-„ lituris. Volumus autem, quod, si pro impe-„ tratione, præsentatione et admissione, seu pu-„ blicatione præsentium aliquid vel minimum „ detur, aut sponte oblatum recipiatur, præ-„ sentes nullæ sint eo ipso. Datæ Romæ apud „ S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris „ die XXV Novembris. Anno MDCLI. Pontificatus „ nostri VIII.

„ Gratis pro Deo etiam scriptura. Franc. Cae-„ tanus. „

invitat et hortatur.

51 *Hisce rursus subdit archiepiscopus :* Omnes igitur parochos et concionatores hortamur in Domino, ut auditores suos ad hunc sanctum Civem suum honore congruo excipiendum, colendum et invocandum inflamment, ut, sicut hactenus Cremonam sæpius a febribus et hostium incursibus liberavit, ita patriæ suæ deinceps custos, tutor et advocatus esse F dignetur. In quorum fidem has per supradictum nostrum in pontificalibus vicarium subscribi fecimus. Coloniæ I Julii anno MDCLII.

Georgius Paulus Stravius episcopus Joppensis, suffraganeus Coloniensis et vicarius generalis etc.

Sequitur denique Germanico sermone invitatio populi ad eamdem solennitatem pie celebrandam, sanctumque Geroldum, *celebrem apud Cremonenses adversus febres patronum, adversus easdem invocandum. Nunc ad ipsam sollennitatem tandem perveniamus, referente ex Collegii Agrippinensis litteris annuis eodem Reiffenbergio.*

Exponuntur translationis festivitas, sacer apparatus.

52 Profestus interea cum fulsisset dies, Stravii permissu consecrata est statua argentea, quæ Geroldi complexura erat reliquias. Excitatum deinde in aræ principis meditullio pegma eximio opere, cui purpureum insistebat conopeum,

AUCTORE C. S.

conopeum, quod Geroldi simulacrum, exciperet, et affluenti populo editiore e loco ostenderet. Subjecta uncialibus literis hæc visebatur inscriptio: S. GEROLDUS MARTYR CREMONENSIS, PATRIA COLONIENSIS, PATRONUS CONTRA FEBRES. Secuta est æris campani compulsatio diuturnior, et jucunda fidium, nervorum, cornuum, ac vocum concertatio, quæ ad duas ferme horas protracta mirifice audientium animos auresque tenuit. Vix alias Agrippinensis civitas majoribus incedere lætitiis visa est. Civium, finitimorumque hominum ad sacra tribunalia concursus fuit maximus, quem dies postera sub Sacro musico, et consecuta paulo post panegyri cum in modum auxit, ut non tantum inferior basilicæ ambitus, sed chori etiam pensiles ac proxima fornici odea referta essent hominibus, essentque plurimi, qui templi, ceteroqui amplissimi, spatiis exclusi foris cogerentur præstolari, dum egressuri locum facerent.

concursus pietasque populi, et obtenta beneficia,

53 Qui sacram Synaxim Dominico die frequentarunt, a sex millium numero haud longe abfuere. Nulla hic loci Paschalis festivitas tanta est hominum celebrata frequentia, nulla majore cum civium fructu, nulla pari aut concursu aut congratulatione: quo plurimum contulit, quod Geroldum populus non modo susciperet ut Sanctum, sed et ut civem amaret. Ingens certe facta est animorum commotio, cum, peractis omnibus, Ambrosianum concineretur carmen, et Marianum ad sacellum Divi signum a linteatis deferretur. Eminebant isthic in ara statuæ complures, quarum aliæ sicarios, aliæ Geroldum cum cœlesti genio, palmam præferente, repræsentarent. Reliquiæ sublimiore loco intra aram conditæ, atque octo integros dies catecheticæ juventutis cantu et cereis votivis honoratæ sunt. Vulgavit tum Crombachius noster, uti de se ipso in Annalibus perhibet, Vitam Geroldi idiomate vernaculo *(de qua sæpe mentionem feci)* atque eo cum fructu tradidit clientibus, ut certatim conquisitæ fuerint Sancti imagines, et ingens febrientium numerus consanuerit.

exanime in depellendis febribus,

54 Fuit etiam in his mulier gravida et partui propinquans, quæ aliis cum symptomatis periculosam insuper febrem contraxerat: jam eo invaluerat morbi vis, ut deesset officio stomachus, et cibi nihil retineret aut digereret. Humana remedia cum ipse desperaret medicus, sacerdotum nostrorum aliquis author extitit feminæ, ut hausta aqua Ignatii, Divo huic et Geroldo religionem annuam voveret, ac tum demum se satis cœlestibus permitteret. Vix votum conceperat mulier, et lympham hauserat, cum extemplo obsecutus est stomachus, retinuit aquam, et nauseam posuit; atque alterum intra mensem feliciter effudit fœtum puerpera. Tota dein urbe febrium resedit æstus, et malum per viciniam grassari desiit. Quod ubi Belgis Gallisque nuntiatum est, plures etiam in horum provinciis extitere, qui Geroldo depulsæ febris beneficium grati adscriberent.

quibus etiam archiepiscopus illius ope se liberatum agnovit.

55 Ipse Coloniensis archiepiscopus Maximilianus Henricus, cum Hildesino ex itinere periculosam retulisset febrim, neque internos ob æstus claudere amplius in somnum oculos posset, afferri Bonnam Geroldi maxillam petiit, et piacularibus perfunctus obsequiis, mox noctu quievit; et sublatis paulo post sanguinis commoti intemperiis, totus convaluit. Agnovit se voti reum, misitque quinquaginta librarum cereum, Bavaricis condecoratum insignibus, et chronica hac spectandum epigrapha: ANATHEMA SANCTI GEROLDI. Idem princeps, ad Ratisbonensia paulo post abituri comitia, noluit se committere itineri, nisi impetrato a collegii Rectore Geroldi dente quem argento inclusum circumtulit, atque ita salutarem sensit, ut, tametsi quartanam ei febrem ominati essent medici, nihil tamen ille labis hujus ac vitii in sanguine contraxerit, sed sanus, vegetus ac integer iter suum et inierit et confecerit. *Ceterum* Bonna *civitas, ubi archiepiscopus decubuisse supra dicitur, vernacule* Bonn *etiam dicta, præcipua Electorum Coloniensium sedes est, quatuor milliaribus Germanicis supra Coloniam Agrippinam ad Rhenum condita.*

Annuus cultus ejus Coloniæ Agrippinæ.

56 *Porro ab isto tempore usque in hodiernum diem nostri Agrippinenses Patres Societatis Jesu festum* S. Geroldi *quotannis celebrant Officio ritus duplicis, non tamen die* VII *Octobris, ut faciunt Cremonenses, sed Dominica secunda, Octobris, ab ipsis ejusdem mensis Kalendis numeranda, qua si in diem* XI *Octobris inciderit, festum SS. Gereonis et sociorum MM., eodem die alioquin celebrandum, transfertur in diem posterum. Ita sæpe laudatus Aldenbrückius.*

DE

AUCTORE C. S.

DE S. PIPIONE, DIACONO CONF.

BELNÆ IN VASTINENSI GALLIÆ TRACTU

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

De illius cultu, gestis et ætate.

Incerto seculo. Hujus Sancti, martyrologis parum noti,

Ex *binis Galliæ locis, latine* Belna, *vernacule* Beaune *et* Beaulne *dictis, alter ampla cultaque Burgundiæ ducatus civitas est, quam Bruzen la Martiniere in suo Dictionario geographico tribus ab Arari fluvio milliaribus Gallicis Divionem inter, Augustodunumque ac Cabillonum* B *sitam ait : alter nunc parvum, olim amplius, Galliæ oppidum, in Vastinensi, vulgo* le Gastinois, *vel* Gâtinois, *provincia, eodem teste, quatuor leucis cum dimidia Brivoduro (Gallis* Briare*) duabus cum dimidia Bellogardia* (Bellegarde) *unaque circiter cum media medio Boscocommuni* (Boiscommun) *distans, sub Montis Argisi tribunali, quod Galli* Election *vocant. Solet etiam hoc oppidum, ne cum prædicta Burgundiæ civitate confundatur, Gallice* Beaune en Gâtinois, *Latine* Aelna Vastinensis *appellari. Observat quoque Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 326, *in Actis concilii Suessionis (ut ait) anno* 862 *habitæ,* villam Belnam in pago Vastinensi sitam, *inter villas monasterii S. Dionysii numerari. Qui plura de hoc loco voluerit, adeat Guilielmum Morin in Historia generali Vastinensis, Senonensis et Hurepœsii provinciarum pag.* 281 *et sequentibus.*

locum cultus non diem, Saussayus,

2 *Porro ibidem hoc die* VII *Octobris colitur* S. Pipio *cum titulo diaconi ac confessoris, tam paucis martyrologis, cum exteris, tum Gallis, notus, ut non nisi apud duos, Saussayum scilicet ac Castellanum illius memoriam, nec etiam* C *recte, consignatam invenerim. Ac prior quidem recte ejusdem cultus locum in Martyrologio Gallicano, at non ita diem, assignans, ad secundam Octobris inquit :* Eodem die apud Belnam in Vastino depositio sancti Pipionis, levitæ, socii sancti Mathurini. *Tum subdit satis amplum pro more suo illius elogium, quod quia ex ejusdem Sancti Officii Lectionibus, infra dandis, concinnatum est, hic non recitabo. Ita censuit Saussayus, quod* Pipio *in iisdem lectionibus legatur* VI Nonas Octobris in pace requievisse ; *verum apud Labbeum, qui illas edidit, loco infra indicando ad calcem adjecta est sequens annotatio :* Septima die Octobris Officium illud, festumque celebrari solet, licet sanctus Pipio obiisse dicatur die (*adde* secunda) ejusdem mensis. *Hac de causa nos ad* VI *Nonas hujus mensis in Prætermissis (ubi unius litterulæ vitio* Pipia *pro* Pipio *legitur) ejusdem gesta in hodiernum diem distulimus,*

Castellanus diem, non locum, recte assignarunt.

3 *Porro, ut Saussayus alienum cultus diem, ita Castellanus in Martyrologio Universali alienum locum assignavit, ex confusione geminæ* Belnæ *Burgundicam pro Vastinensi nominans. Nam sic habet hoc die* VII *Octobris, sed sermone Gallico* Belnæ in Burgundia S. Pipio *(Gallice* Saint Pipe) diaconus. *Ex aliis martyrologis nullus alius, quem legerim, ut jam dixi, sive ad hunc, sive ad alium diem illius meminit; quod eo magis miror, quo antiquiorem hunc Sanctum faciunt Lectiones Officii ipsius, quoque celebrior ejusdem in tractu Vastinensi est veneratio ; neque enim a solis Belnensibus colitur, verum etiam ex circumjectis oppidis vicisque, ad ipsum velut potentem patronum ad impetrandam arentibus agris pluviam agminatim supplicantium ritu accurritur, ut ex referendis palam fiet.* E

Translatio ejusdem prima 4 Junii, secunda forte 28 Octobris etiam colitur ;

4 *Adhæc alteram* S. Pipionis *annuam festivitatem, Translationis scilicet sacri ejus corporis, ad diem* IV *Junii præmiserat his verbis :* Belnæ in Vastino Translatio sancti Pipionis levitæ, cujus sacrum corpus Ludovicus Senonensis archiantistes ob miraculorum, quibus renidebat, splendorem, exhumatum in capsulam invexit, exhibuitque fidelibus perpetua reverentia percolendum. *Ita Saussayus, ut opinor recte, nam et prima* Pipionis *translatio die* IV *Junii in Lectionibus edendis facta legitur, et Papebrochius noster in Ms. Annotatione, ad eumdem diem Junii seposita, sic monuit :* Translatio S. Pipionis celebratur IV die Junii, quæ prima, *et id ipsum etiam insinuare videntur, quæ apud Labbeum verbis de natalitio ejusdem Sancti die* VII *Octobris celebrari solito supra num. 2 datis, subduntur hoc modo :* Translatio prima peracta est die IV Junii an. MCCCCLXII. *Vide dicta apud nos in Prætermissis ad eumdem Junii diem, unde lector ad* 2 *vel* VII *Octobris remissus fuit.* F *Fortasse etiam altera ejusdem sacri corporis latio Belnæ celebratur, de qua rursum Papebrochius in mox dicta Annotatione subjecit :* Secunda vero colitur die XXVIII Octobris, quæ facta est anno Domini MDCLIII, *et apud Labbeum pariter additur :* Altera vero *(nempe* translatio peracta est) die XXVIII Octobris anno Christi MDCLIII.

de qua utraque translatione

5 *Priusquam ad* S. Pipionis *gesta, qualia exstant, progredior, ejusdem apud Belnenses in Vastino cultum præmitto. In Officii sui Lectionibus dicitur ille* circo annum Domini tercentesimum in pace requievisse; *nec tamen ullum reperio sacræ venerationis illius indicium ante annum* 1462, *cujus die* IV *mensis Junii sacrum ipsius corpus a Senonensi archiepiscopo, Ludovico Meledunensi, elevatum, magnoque cum populi concursu in Belnensem ecclesiam illatum fuit, teste ejusdem Officii auctore, in quo et additur :* Collectis itaque, et in capsula conditis sancti Confessoris reliquiis, ut ejus memoria in perpetuum haberetur, templum visitantibus, ac de bonis facultatibusque suis, prout cuique visum fuerit, largientibus, XL dies Indulgentiarum concessit,

AUCTORE C. S.

concessit, *nempe laudatus archiepiscopus. Ludovici Meledunensis, seu* De Melun, *tempus sedis congruit in Senonensium archiepiscoporum Catalogis, quos Claudius Robertus, Sammarthani fratres, et Hugo Mathoudus vulgarunt, in quorum postremo dicitur ille in hujusmodi Sanctorum pignorum visitationibus frequens fuisse, atque aliquot earum obviæ recensentur, inter quas* S. Pipionis *non occurrit.*

pauca annotantur.

6 *Non propterea tamen ulla ratio est de ista illius translatione dubitandi, quam et Saussayus in suum retulit Martyrologium Gallicanum, atque annua memoria Belnensibus recoli, ex supra dictis verisimile est. Mirari tamen licet, si* S. Pipio *jam inde* circa annum Domini tercentesimum *mortuus sit, illius cultus nullum seculo* XV *longe vetustius argumentum proferri. Elevationi corporis faciendæ occasionem dedisse miracula ad illius tumulum obtenta, facile credo Saussayo, num.* 4 *sic asserenti; sed, a quo seculo ista obtineri cœperint, malim edoceri pro ætate, qua ipse Sanctus vixisse videri possit, utcumque late indaganda. De secunda ejusdem translatione, quæ* B *verbis num.* 4 *datis anno Christi* 1653 *die* XXVIII *Octobris facta dicitur, nec in Officii Lectionibus, quia hæ duo circiter secula antiquiores sunt, nec alibi quidquam reperi. Aliquot quoque annis ante citatum* 1653, *nempe anno* 1630 *jam sæpe dictam Historiam edidit Morinus, quo tempore ipse sacrum Pipionis corpus in subterranea Belnensis ecclesiæ ampla ecclesia quievisse, pag.* 283 *memorat; ex qua an forte anno* 1653 *eductum et ad superiorem translatum fuerit, non habeo compertum.*

Alter ecclesiæ Belnensis patronus est; fons ejus celebris.

7 *Præmiserat ibidem Morinus, SS. Martinum et* Pipionem *ejusdem Belnensis ecclesiæ patronos esse; deinde post alia subdidit, uno milliari Gallico ab ipso oppido in declivi circa paludosa loco insignem scaturire fontem,* sancti Pipionis, *Gallice* la fontaine de S. Pipe, *appellatum, ad quem, quæ supra dixi, supplicantium agmina ad postulandas ejusdem Sancti patrocinio pluvias solent magno numero accedere; quod etiam exemplis illustrans,* Anno, *inquit,* MDCX mensibus Augusto et Januario *; MDCXIII die XX Maii, annoque MDCXIX, die IX Junii, supra sexaginta ejusmodi supplicum agmina, atque inter alia Nemosio (*Nemours*) Monte Argisi (*Montargis*) ex Piviers, Lyricantho, Bosco-communi, aliisque ex locis ibidem affuere, postque celebratam Missam pluit vehementer, quod et presbyteri et parochi, qui cum supplicantium agminibus advenerant, authentico instrumento testati fuere. *Hæc dedicisse videtur Morinus ex Jacobo Boucher, artium magistro, dictæque Belnensis ecclesiæ parocho, a quo ille Lectiones Officii se accepisse, præmisit. Vide etiam dicenda in iisdem Lectionibus infra num* 15.

* an recte?

C

Ex officio Missaque illius propriis

8 *Ad Ecclesiasticum Sancti Belnense Officium, jam frequenter nominatum, veniamus. Papebrochius, cui idem Ms., quo Labbeus in sua Bibliotheca nova Librorum Mss. usus est, vel ejusdem apographum præluxit, in sua Annotatione Ms. alias laudata observavit, in Officio Missaque illius omnia esse propria; sed Labbei exemplo; Antiphonas et Hymnos, quod nihil historicum continerent, merito non curavit describere, lectoremque pro Lectionibus ad Labbeum remisit, nec tamen prætermisit Prosam, ex qua Labbeus solum quatuor postremos versiculos vulgavit, totam transcribere, quam, quia hæc quædam Vitæ compendium est, hic subjicio.*

recitatur Prosa, quæ et Sancti gesta et reliquias

9 Superni Regis Famulo læta concrepet concio,
Cujus favore benigno Belnensis gaudet regio,
Quæ pridem gaudens jucundum curavit puerperium,
Et perplacidis moribus instruxit ac virtutibus.
Nam, ne juventus tenella frangeretur inertia,
Ne mundus vel dæmonia sua moverent prælia,
Ad patris oves pascendum mentis applicat studium,
Oves pascit, sed melius cælestis rore pascitur;
Cujus illectus dulcore litteras cœpit amare,
Altaris sacri postmodum se mancipat servitio,
Mathurini sacerdotis adhærens commilitio,
Quem vita functum patrio Roma revexit sepulcro.
Levitæ gaudet honore, sed sacerdotis ordinis
Alienus a livore recusat gradum scandere.
Spectabilis humilitas hunc retrahit, sed charitas E
Atque morum facilitas commendat et integritas.
Vivus languet, et languores sepultus sanat, fragiles
Artus firmat, et ardores depellet prece febriles.
Dum furor sævit Anglicus, et cuncta vorat gladius,
Inflammatur ecclesia, integra restat Hostia,
Et Pipionis meritis illæsa manet capsula,
Regi comes Clientulus servatur ex favilla.
Qui cæli struens otio, illi servit in gloria,
Excusans apud Dominum nostrorum lapsus criminum,
Nos ad Sanctorum gloriam per ipsius suffragia
Post præsentem miseriam Christi perducat gratia. Amen.

in exusta ecclesia illæsas enarrat.

10 *Quæ de Sancti gestis hæc Prosa continet, omitto hic exponere, quia in ejusdem Officii Lectionibus paulo latius leguntur: quæ vero in ista dicuntur de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, sanctique* Pipionis *reliquiis in exusta ab Anglis* F *ecclesia Belnensi servatis illæsis, non habentur in his, sed huc verisimiliter pertinent, quæ laudatus Morinus pag.* 282 *annotavit, quæque ex Gallicis Latina sic sonant:* Extat Caroli VII regis (*Galliæ*) diploma, ex quo constat, ecclesiam Belnensem, quam Angli incenderant, ab eodem rege reædificatam esse, idemque diploma fidem facit, sanctissimum Christi Corporis Sacramentum in eadem inter cineres repertum fuisse. *Quamvis autem nulla hic mentio sit de reliquiis* S. Pipionis, *verisimile est, auctorem Prosæ de eodem Belnensis ecclesiæ per Anglos incendio, de quo Morinus hic, agere. Notum porro est gravissimum Anglos inter Carolumque VII, Franciæ regem, initio hujus regni bellum; ac plura, quæ ad propositum meum faciant, non comperi. Ceterum jam monui, Labbeum quatuor postremos ejusdem Prosæ versiculos, in quibus miraculum istud continetur, vulgasse.*

Lectiones Officii referunt Sancti natales, adolescentiam,

11 *Nunc ipsas Officii Lectiones ex Philippi Labbei tomo* I *Bibliothecæ novæ librorum Mss. pag.* 779 *et sequenti recenseo. Exstant hæ ibi cum hac præmissa notitia:* Vita sancti Pipionis levitæ et confessoris. De Lectionibus Officii, quod

AUCTORE C. S.

A quod R. P. Ludovicus Jacob a sancto Carolo, Ord. B. Mariæ de Carmelo, descripsit ex veteri Codice ecclesiæ urbis Belnensis in Vastino, quæ juris est illustrissimi domini Achillis de Harlay, comitis de Bellemonte, libellorum supplicum magistri etc. *Sequuntur Lectiones octo numero, quarum sectiones sciens annotare omisi.* Rure Gallicano in pago, cui nomen Belna, in Vastino, patre pastore natus est præclarus Dei confessor S. Pipio levita, qui primis annis, et ipse patris studia secutus, oves pascebat, parentum necessitati suo labore subveniens; a quibus bene educatus, et in Lege Dei edoctus, de sublimiore pascua cœpit cogitare. Nam, dum in pastorali ocio ageret, secum multa de cælesti Pastore animo versans, ejus ovile subinde ingrediebatur et egrediebatur.

progressum in litteris, promotionem ad diaconatum,

12 Castum propositum servare volens sanctus Vir, primæ adolescentiæ suæ annis parentibus orbatus, hæreditate magna ex parte pauperibus erogata, pauca sibi retinuit : qui deinde Aurelias profectus liberalium artium studiis, ut Scripturarum pascuis amplius frueretur, admirabili B prudentia impendit. Omnem enim epularum luxum, et carnis lasciviam exhorrens alternis diebus jejuniis corpus suum macerabat. Grandior autem natu eruditiorque factus Liricantum una cum B. Mathurino, sacros Ordines suscepturus, ad Polycarpum, Senonensem Archiepiscopum, profectus est. Et Mathurino quidem in presbyterum ordinato, dilectus Dei famulus Pipio supra diaconatus Ordinem promoveri recusavit : qui dum se magna humilitate a sublimiori Ordinis fastigio retrahit, Deo omnipotenti proximus constituitur.

iter Romanum, et in patriam cum S. Maturini corpore reditum,

13 Paucis a suscepto Ordine diebus interjectis, eremitico cultu peregrinari cœpit; in medio autem itinere febre correptus aliquandiu in partibus Tolosanis commoratus est. Recepta demum sanitate, iter incœptum repetens felici successu tandem Romam, ubi Mathurinus erat, appulit; ubi non multo post defuncto S. Mathurino, multis legitur claruisse miraculis, ut ipsa miraculorum magnitudine permoti Romani eum donis promissisque amplissimis retinere contenderent; quibus neglectis, sanctus Dei Confessor, nigro per circuitum pallio indutus, defuncti amici corpus ad patris domum reducen- C dum procuravit. Unde factum est, ut, ita Deo volente, in patriam propriam reverteretur.

præparationem ad mortem præscitam,

14 Redditus suis sanctus vir Pipio, qui flebile corpus amici sepelierat, de propria morte ac sepultura curam egit, ad quam subterraneum quoddam sacellum, in quo postmodum provincialium consilio est inhumatus, construxit. Volens autem, ut erat Deo devotus, et ecclesiam sacello adjungere, in ipso medio opere interceptus obdormivit in Domino. Febre siquidem longa afflictus et exesus, ut morti vicinus erat, ab angelo visitatus et confortatus, coronam gloriæ sibi paratam, feliciter audivit. Ex quo tempore nihil terrenum, sed, quasi jam cælos mente inhabitaret, divina omnia spirabat et eloquebatur tantisper; dum circa annum Domini tercentesimum, VI Nonas Octobris in pace requievit : cujus precibus ac meritis, peste, febribus, variisque languorum generibus multos hodie sanari, credimus.

corporisque elevationem ac miracula.

15 Cujus sanctum corpus deinde a Ludovico Meledunensi, Senonensi archiepiscopo, anno Domini MCCCCLXII, die IV mensis Junii elevatum est, atque translatum in præfatam ecclesiam magno populorum concursu. Collectis itaque et in capsula conditis sancti Confessoris reliquiis, ut ejus memoria in perpetuum haberetur, templum visitantibus, ac de bonis facultatibusque suis, prout cuique visum fuerit, largientibus, XL dies Indulgentiarum concessit. Miraculorum vero excellentia multorum voluit Deus omnipotens Sanctum suum a morte honorare : nam plurimos per tumuli ejus ingressum febrium languore exolutos et quotidie exolvi S. Pipionis meritis, omnibus innotuit. Pluvias quoque siccitatis tempore, ejusdem Sancti reliquiis per vicos portalis, exoratas, a patribus nostris audivimus, et ipsi plerumque oculis nostris conspeximus, cum ordine devoto ad fontem pago vicinum, LA FONTAINE DE SAINT PIPE, quem creditur Vir sanctus manibus suis effodisse, pergeremus.

Officii hujus auctor non est medio seculo XVI antiquior,

16 *Hactenus Lectiones Officii ex recensione Labbei, quæ quanti valere videantur, modo expendamus. Opportune Papebrochius in sæpe dicta Notitia Ms. prætermissam a Labbeo Officii auctoris Præfationem transcripsit, quam et hic exhibeo.* E

Hoc Lucione satus, Pipionis lætus honore,
Thomas Picardus reddidit Officium.
Mille et quingentis junge undenos quater annos,
Tempus habes : præsens qui tibi scripsit Opus,
Belnensis vigil et placidus moderator ovilis
Indoluit, Sanctum laude carere sua.
Ergo, ut, Christe, tibi Divisque rependit honores,
Illi post mortem dona repende tua.

Auctor igitur præmissarum Lectionum fuit quidam Thomas *cognomento* Picardus, *Belnensis ecclesiæ parochus, sed natus* Lucione, *quæ parva Galliæ civitas est in provincia Pictavensi, episcopali tamen sede gaudens, sub metropoli Burdigalensi, atque alias* Lucionium *et* Luciona, *vernacule* Luçon *appellata; scripsitque anno* 1544, *quem numeri* mille quingenti *et* quater undeni *efficiunt.*

ac proinde nec satis idoneus biographus.

17 *Hæc epocha apprime componi potest cum annis translationum, quas supra memoravi, nam harum prioris, anno* 1462 *factæ, expressa exstat mentio in Lectione* 7, *apud me num. præcedenti; de altera vero, quam anno* 1653 *peractam dixi, altum in iisdem Lectionibus est silentium; ut proinde statuere liceat, Officium istud saltem non esse anno* 1462 *vetustius, nec recentius anno* 1653, *atque adeo potuisse, uti habet Præfatio, anno* 1544 *primum componi. Secundum hæc floruit hujus Officii auctor tertio decimo seculo post* S. Pipionem, *si hic, ut iste num.* 16 *tradit,* circa annum Domini tercentesimum.... in pace requievit. *Post tot autem seculorum lapsum scribens nequit esse de ejusdem Sancti gestis idoneus auctor, nisi ei sua ætate longe antiquiora instrumenta præluxerint. Atque hic uno quidem in loco apud me num.* 13 *de ipsius in Urbe Romana commoratione de* Pipione *dicit :* Multis LEGITUR claruisse miraculis; *sed nec, ex quam vetusto scriptore ista acceperit, scimus, nec, quæ ibidem narrat, seculo* III *exeunti aut ineunti* IV *congruunt, ut facile credantur.* F

Sanctum floruisse seculis tertio et quarto,

18 *Quare ego non omnia examinabo, quæ singula certe primus tradere non potuit scriptor tot seculis ipso Sancto posterior, si tamen tot seculis posterior sit. Credo equidem, ipsum potissimam eorum partem ex populari traditione accepisse,*

AUCTORE C. S.

pisse, suisque exornasse conjecturis; sed quam sæpe et hæ, et ista fallant, nil opus est dicere. Verum age, in ætatem, qua S. Pipio *floruit, inquiramus. Si Lectionum auctori credimus,* Pipio *a Polycarpo, Senonensi archiepiscopo, ordinatus diaconus est eodem tempore, quo S. Maturinus ab eodem præsule creatus est presbyter, hique duo simul Romæ fuerunt; ubi etiam* Pipio *tot claruit miraculis*, ut ipsa miraculorum multitudine permoti Romani eum donis promissisque amplissimis retinere contenderent; *quibus ille neglectis, S. Maturini, ibidem interim defuncti, corpus in Galliam revexit, atque ipsemet apud Belnenses suos* circa annum Domini tercentesimum VI Nonas Octobris in pace requievit. *Floruerit ergo Pipio vergente ad finem seculo* III *et ineunte* IV.

ex Actis S. Maturini

19 *Et vero ad id temporis referendus ille esset, si de ejusdem amicitia cum S. Maturino et Polycarpo Senonensium episcopo, et de horum ætate constaret. De S. Maturino agendum in Opere nostro erit ad Kalendas Novembris, quo die hic in genuino Usuardino Romanoque Martyrologiis legitur. Interea dicere licet, ejus Acta, qualia Petrus de Natalibus ac Boninus Mombritius ediderunt, inspersa fabulis esse, nec meliora esse gemina alia, quæ descripta habemus ex codicibus D. De la Mare et Claremaresceno. Apud istorum primum dicitur S. Maturinus una cum parentibus suis ethnicis* a S. Polycarpo episcopo *baptizatus fuisse; apud alterum etiam presbyter ordinatus* a quodam sancto Polycarpo episcopo. *Simillima leguntur in duobus Mss. nostris; sed nec hæc, nec illi de* S. Pipione *meminerunt, aut istius Polycarpi sedem assignarunt; de Maturino autem quædam minime verisimilia, neque tempori congrua narrant.*

confirmari nequit,

20 *Aiunt siquidem, Maturinum presbyterum a Maximiano imperatore Romam invitatum, ut ex filia sua dæmonem expelleret, imperatori consensisse, obstrictis tamen ante jurejurando ab eo missis, ut si vel in itinere vel Romæ moreretur, corpus ejus in Vastinensem pagum revehendum esset. Sic igitur Romam profectus dicitur ibidem non modo dictæ principis filiæ feliciter succurrisse, verum etiam innumeros Romanos grassante morbo liberasse, ac propterea tam a Maximiano, quam a populo, magnis muneribus honoribusque affectus, cum diem suum ibidem obivisset, magnifice sepultus fuisse; cumque postridie extra tumulum repertus esset, eodem imperatore, de supra dicta pactione monito, mandante, in patriam suam honorifice relatus fuisse. Quam fabulosa hæc sint, nil opus est exponere; nec ego alia de causa hic retuli, quam ne quis existimet, ex S. Maturini Vita solide firmari posse gesta ætatemve* S. Pipionis, *de quo insuper nullum ista verbum facit.*

nec potest ex ætate Polycarpi, qui an Senonensis episcopus fuerit,

21 *Polycarpi, qui in* S. Pipionis *Officio* Senonensis archiepiscopus *appellatur, quam obscura sit memoria, collige ex Saussayo, qui cum ipsum ejusdem sedis sanctis episcopis annumerandum censeat,* Tamen non sine dolore *(inquit ad diem 1 Novembris in S. Maturino)* ferimus, quod S. Polycarpus, qui eum *(Maturinum)* in Christo genuit, ad tam sublimia provexit, nec exilem obtineat debiti honoris participationem. Nec enim ipsa in ecclesia Senonensi..., ulla vix ejus extat venerandæ memoriæ scintilla: cum pridem ejus sacratissimum nomen ex pontificum illius ecclesiæ serie exciderit; porro inter Sanctos, quos ea honorat, nullum hactenus locum sortitus sit. etc *Inter alios quoque, qui eumdem inter ejusdem sedis antistites recensent, Hugo Mathoudus illum nono loco reposuit, aitque :* Certum item, S. Mathurinum, suæ diœcesis in Lyricantu Vastinensi indigenam, ad sacerdotium promovisse, ut in illius Actis a Baronio laudatis legitur.

controvertitur :

22 *Cum nullum Baronii locum determinari Mathoudus, ego vero alium nesciam, in quo de S. Maturino loquitur Baronius, quam in Martyrologio Romano ad diem 1 Novembris, ejus verba huc transfero :* In pago Wastinensi S. Maturini confessoris; *deinde in Annotatis ibidem :* Usuardus de eodem hac die. Ejus vitæ Acta habet Mombrit. tom. 2, et Petrus in Catal. lib. 10, cap. 6. Vixisse fertur temporibus Maximiani imperatoris. *Baronius itaque laudavit quidem ista S. Maturini Acta, non tamen ait, hunc a Polycarpo Senonensi ordinatum presbyterum esse, imo Usuardino textui inhærens, ne* presbyterum *quidem dixit, tempusque, quo S. Maturinus floruisse in istis legitur, non nisi dubie adjecit in Annotatis,* Vixisse, *inquiens,* fertur temporibus Maximiani imperatoris. *Porro eadem S. Maturini Acta pluribus, ut jam dixi, excutienda venient ad diem 1 Novembris : mihi interim cum Tillemontio tom. 4 Monument. Eccles. pag. 484 non satis idonea apparent ad S. Polycarpi episcopatum Senonensem confirmandum.*

neque ipsius istis seculis gesta congruunt Pipionis.

23 *Si tamen Polycarpus seculo* III *vergente ad finem Senonensem (ut volunt) tenuerit cathedram, eodemque tempore floruerit Maturinus, mihi multo verisimilius videtur, vel* S. Pipionem *amborum ætate longe esse posteriorem, vel, quæ de eodem Romæ degente in Lectione 4, apud me num. 16 dicuntur, non minus esse pro fabulis habenda, quam ea, quæ num. 23 de oblatis Maturino donis honoribusque ex hujus Vita retulimus. Par enim utrimque stat ratio; nimirum, quod istæc Christianorum principum, non ethnicorum, temporibus congruant. Majorem quoque speciem veri habebunt, si ad posteriora Maximiano tempora referantur, quæ lectione 2, apud me num. 13, velut jam tum publica litterarum studia Aurelianis floruissent, de eodem Sancto* Pipione *dicuntur :* Deinde Aurelias profectus liberalium artium studiis, ut Scripturarum pascuis amplius frueretur, admirabili prudentia [se] impendit.

Alibi legitur obiisse anno 1306 : sed nec hic annus

24 *Et vero multis illum seculis (nisi typographicus error sit) juniorem facit jam plus semel laudatus Morinus, pag. 284, ubi ejusdem obitum* anno 1306 Nonis Octobris *affixit. Profitetur tamen hic, sese ea, quæ de illius gestis memoravit, accepisse ex Lectionibus ecclesiæ Belnensis, submissis sibi a Jacobo Boucher, Artium magistro ejusdemque ecclesiæ parocho, uti supra jam observavi. Si has recte secutus fuerit Morinus, erant eæ cetera Labbeanis fere conformes, atque æque ac hæ de S. Maturino ac Polycarpo meminerunt, quorum tamen cum istum Morinus ipse pag. 361 sub Maximiano Galerio floruisse, asserat; constetque, Maturinum, utpote jam seculo* IX *ab Usuardo memoratum, seculo* XIV *longe esse antiquiorem, necessum est, vel annum emortualem* S. Pipionis *vitiosum apud ipsum esse, vel commentitia, quæ ipse quoque de ambobus Sanctis sacris Ordinibus per Polycarpum Senonensem archiepiscopum simul initiatis profert.*

25

A

cum ejusdem gestis congruit :

25 *Sed et altero quoque argumento probari potest, eumdem annum* 1306 *longe a vero aberrare, aut falso asseri, S. Maturini corpus a* Pipione *nostro Roma in Gallias umquam relatum fuisse. Dubitari enim merito nequit, quin S. Maturini corpus in Wastinensi Galliæ pago jam quieverit, dum Usuardus illum seculo* IX *ad Kalendas Novembris sic annuntiavit :* In pago Vuastinensi, sancti Maturini confessoris; *nam alioquin Maturinus non hic, sed Romæ annuntiandus fuisset, si Romæ mortuus, Romæ etiam tunc jacuisset. Si itaque S. Maturinus, ut ejus quoque Acta perhibent. Romæ obierit, in ejusdemque corporis in Galliam translatione partem aliquam habuerit* Pipio, *non potuit hic id officii serius, quam seculo* IX, *præstitisse, atque adeo nec usque ad annum* 1306 *vivendo pertigisse ullo modo credendus est. Verum quis ex hujus tam recentibus sublestæque fidei Actis translationem illam eidem tuto adscribat?*

26 *Quam ob rem, ne diutius in tenebris palpem, hæc pauca de illius ætate observo. Primo : gesta ejus, in Lectionibus narrata, Maximiani Galerii aliorumve gentilium imperatorum temporibus minime congruunt, minusque a veris abhorrent, si ad Christianorum principum secula referantur. Secundo, si idem Sanctus vel paulo ante, vel etiam post Usuardum vixisse diceretur, minus mirandum esset, quod hic martyrologus, qui Maturinum, in eodem, ut volunt, pago natum, ac certe cultum, non prætermisit,* de Pipione *siluerit ; nimirum sive quia hic tunc temporis vel nondum natus esset, vel cultu suo nondum innotuisset. Tertio cum ejusdem Sancti corpus primum* anno Domini MCCCCLXII *elevatum fuisse in Lectionibus Officii legatur, tam seram sacri pignoris elevationem multo minus mirabimur, si ille anno* 1306, *ut habet Morinus, quam si* circa annum Domini tercentesimum, *ut in iisdem Lectionibus narratur, obiisse diceretur. Hisce ego rationibus inductus,* Pipionem *nulli certo seculo potui adscribere.*

AUCTORE C. S.

itaque incerto ille seculo floruit,

ADDENDA

AD DIEM V OCTOBRIS

IN S. MEINULPHO DIACONO

Opus, sero ad nos allatum, nonnulla de S. Meinulpho complectitur

Acta S. Meinulphi *diaconi una cum Commentario hisce prævio typis jam erant excusa, cum tandem scriptorum, qui variorum Religiosorum Ordinum res historico monastico ecclesiasticas litteris mandarunt, allata ad nos fuit, quam diu expetieramus, Collectio. Opus hoc, cujus somus ultimus non ante annum* 1768 *prælo fuit subductus, in tomos sex diversos est distributum. Tertius ex his a pag.* 65 *priorem Germaniæ Canonico-Augustinianæ, a R. D. Francisco Petro, Wettenhusano in Suevia canonico Regulari, seculo præterito collectæ, partemcomp lectitur, in qua cum eo loco, quo de collegio seu monasterio Bodecensi sermo sit, non pauca de hujus fundatore* S. Meinulpho *occurrant, quæ, si lucubratio ista ad manus nostras citius pervenisset, commemoranda in Commentario, Actis ejusdem Sancti prævio, nobis fuissent, præcipua saltem ex his juverit hic recensuisse, relictis interim intactis præter alia nonnulla etiam iis, in quibus auctor laudatus perperam a nobis dissidere videtur. Primo itaque is pag.* 218 *et seq. suppeditat, quæ, cum summam etiam Ferdinandi Furstenbergii, selsissimi ac reverendissimi Paderbornensis episcopi principis, in* S. Meinulphum *venerationem, testentur, iis sane, quæ de hac in Commentario, Sancti hujus Actis præmisso, num.* 138 *et binis seqq. dicta sunt, merentur adjungi.*

hæcque inter, præter insigne in hunc Sanctum venerationis argumentum,

2 *Sunt autem hæc :* Nostris temporibus insigne quoddam altare beatissimo Sospitatori suo gratus in ipsa Bodecensi ecclesia magnis sumptibus apparati quidem constituit, qui, quamvis immatura morte præventus absolvere haud potuit, potuit tamen mortuus et post fata sua per alios absolvi voluit celsissimus ac reverendissimus princeps ac dominus Ferdinandus de Furstenberg, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Paderbornensis, S. R. I. princeps etc, qui, anno MDCLXV de gravissima corporis infirmitate ex voto restitutus, pretiosissimum quemdam obtulit calicem argenteum, undique deauratum, novam quoque tumbam magnis sumptibus fieri voluit affabre factam et elaboratam, in qua novissime sub annum MDCLXXXII condigno honore repositæ fuerunt ejusdem S. Meinulphi reliquiæ. *Secundo chartam publicam, qua Budicensem parthenonem ultima hujus abbatissa Walburgis de Walde in Wilhelmi, Paderbornensis episcopi electi et confirmati, manus anno* 1408 *resignavit, pag.* 220 *et seq. recenset. Hanc forte, qui, quæ de resignatione ista in Commentario, Actis* S. Meinulphi *prævio, num.* 103 *diximus, evolvent, ad manum habere desiderabunt, lubetque proinde et documentum illud huc transcribere.*

publicam etiam, quo Budicense monasterium ultima hujus abbatissa

3 *Sic habet :* In nomine Domini. Amen. Universis et singulis, quorum interest, vel quomodolibet interesse poterit, per præsens instrumentum publicum pateat evidenter, quod anno Nativitatis ejusdem millesimo quadringentesimo octavo, Indictione prima, mensis Septembris die prima, hora vespertina vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et domini nostri, domini Gregorii Papæ divina Providentia Papæ XI anno secundo in mei notarii publici subscripti, testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum præsentia personaliter constituti reverendus in Christo pater et dominus, dominus Wilhelmus electus ecclesiæ Paderbornensis et confirmatus parte ex una, et venerabilis domina Walburgis de Walde abbatissa monasterii Bodecensis Paderbornensis diœcesis parte ex altera, habito tractatu inter eos super resignatione

AUCTORE C. B.

signatione abbatiæ prædicti monasterii per ipsam dominam abbatissam ob spem reformationis ejusdem monasterii faciendæ, et super usufructu certæ pensionis, eidem abbatissæ ad vitam suam de bonis præfati monasterii ministrandæ in arbitros seu arbitratores, videlicet honorabiles viros dominos Bertholdum Besselim thesaurarium et Witikindum Spegel cantorem ecclesiæ Paderbornensis prædictæ ad hoc per dominum electum supra dictum, strenuos viros Ravenonem de Brenken et Hermannum de Sterzen famulos ad idem per ipsam dominam abbatissam electos sponte et libere concordabant sub hac forma, quod, priusquam arbitri sive arbitratores supra dicti super quantitate, forma et modo usus fructus supra dicti concorditer determinarent, hoc partes supra dictæ absque contradictione inviolabiliter observarent.

in manus Paderbornensis episcopi resignavit,

4 Si autem super præmissis inter se concordes non fierent, tunc partes ipsa pronuntiationi et definitioni honorabilis viri et domini, domini Henrici Westphaler, camerarii ecclesia memoratæ, quem ad hoc in arbitrum seu arbitratorem superiorem elegerint, absque omni contradictione starent in præmissis. Promiseruntque partes antedictæ sub modo et forma supradictis arbitrum supradictum per omnia servare sub pœna centum marcarum per partem nolentem, partem servare volenti hujusmodi per pronuntiationem unam medietatem, et dominus de capitulo Paderbornensis ecclesiæ reliquam medietatem solvendas mihi notario publico subscripto vice et nomine omnium et singulorum, quorum interest, vel interesse poterit stipulatione solenni. Quibus peractis, domina Walburgis abbatissa prædictam abbatiam monasterii supradicti cum omnibus et singulis suis juribus et pertinentiis universis tam spiritualibus quam sæcularibus per calami traditionem in manus domini electi supradicti resignavit; quam quidem resignationem præfatus dominus electus admittens, ratamque et gratam habens tandem supradictam abbatiam cum omnibus juribus et pertinentiis venerabili viro Joanni Wael Priori canonicorum Regularium in Swollis Trajectensis diœcesis ibidem præsenti contulit, ipsumque de eodem per calami supradicti traditionem investivit.

instrumentum hic transcriptum,

5 Super quibus omnibus et singulis reverendissimus dominus electus, dominaque Walburgis abbatissa, et dominus Joannes Prior prædicti conjunctim et divisim petierunt sibi unum vel plura publicum seu publica meliori forma, quibus fieri potest, per me notarium publicum subscriptum fieri instrumentum vel instrumenta. Acta fuerint hæc in domo antiquæ librariæ ecclesiæ Paderbornensis prædictæ, præsentibus honorabilibus viris domino Hildebrando de Oesler, præposito ecclesiæ sanctorum Petri et Andreæ Paderbornensis, domino Alberto de Hexthaufer canonico ecclesiæ Paderbornensis prædictæ, domino Gerardo officiali curiæ Paderbornensis, Hermanno Lippmann presbytero, et strenuo Joanne Westphaler milite, testibus ad præmissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Joannes Gherdeners Clericus Paderbornensis, publicus imperiali authoritate notarius, quia prædictis compromissis, resignationi et collationi abbatiæ supradictæ, omnibusque aliis et singulis præmissis, dum sic, ut præmittitur, agerentur et fierent, una cum prænominatis testibus præsens interfui, eaque omnia et singula præmissa sic fieri vidi et audivi, præsens publicum instrumentum mea propria manu scriptum exinde confeci, subscripsi, publicavi et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis signavi in fidem et testimonium omnium et singulorum præmissorum vocatus specialiter et rogatus.

una cum Opusculo, quod revera forte Gobelino adscribendum.

6 *Tertio integrum, quod de monasterii Budicensis ad canonicos Regulares translatione ejusdemque reformatione tractat, Opusculum, in Commentario, Actis* S. Meinulphi *præmisso, num.* 20 *et seq. a nobis memoratum, pag.* 223 *et quinque seqq. recenset; quod hic saltem, ut, si quis forte dictum Opusculum consulere voluerit, invenire id queat, monendum existimavi, licet interim, uti in Commentario de* S. Meinulpho *loco proxime cit. jam indicavi, magni momenti lucubratio haud sit. Quarto idem illud Opusculum in titulo, quem ei præfixit, Gobelino Personæ diserte attribuit, nec illum hac in re falsum esse, pro certo affirmare ausim. Etsi enim, quod unum idemque factum alio modo in Cosmodromio, quod Opus Gobelini certo est, alio modo in dicto Opusculo referatur, hincque an Gobelinum, an alium hoc habeat auctorem, loco proxime cit. revocarim in dubium, illos tamen, qui Gobelino idem adscriberent, erroris nuspiam indubitanter insimulavi. Neque vero merito facere id potuissem; licet enim reipsa lucubratiunculæ istius auctor foret Gobelinus, fieri tamen posset, ut unum idemque factum alio modo in illa, alio modo in in Cosmodromio unus ipse narrarit, quod aliter quam prius in alterutro Opere notasset, rem fuisse peractam, postea compererit.*

IN S. BRUNONE CONFESSORE

Nobiscum communicavit prænobilis toparcha de Ronshove publicum

Pag. 497 *et quinque seqq. Cum jam Commentarii, Actis* S. Brunonis *prævii*, § 2, *quo de Sancti hujus nobili genere, patria temporeque natali actum, typis fuisset excusus, Brugis primum, nobili Flandriæ civitate, allatæ ad nos fuerunt litteræ publicæ, anno* 1672, *die tertia Novembris datæ. Per hasce, in vivis tum adhuc agentem Wilhelmum Ignatium de Hardevust toparcham de Laghe in ditione Burburgana, Ruddersvelde etc. e Brunone de Hardevust, Latine* de Duro pugno, *qui* S. Brunonis *pater exstiterit, aut saltem e Brunone de Hardevust civitatis Coloniensis consule, anno* 1273 *in populi seditione occiso, qui ejusdem Sancti ex fratre Balduino de Hardevust abnepos fuerit, ducere originem, nobilissimus ac amplissimus civitatis ejusdem imperialis senatus testatum facit, nonnullisque, quæ eodem spectant, adductis, probare etiam videri potest. Istud porro familiæ suæ monumentum humanissime nobis submisit, qui præfati Wilhelmi Ignatii de Hardevust toparchæ de Laghe, Ruddersvelde etc. per aviam paternam pronepos est, prænobilis dominus de Schynckele, toparcha de Ronshove, Henau, Voorde etc. civitatis Brugensis consiliarius syndicus, forique criminalis ibidem Graphiarius.*

familiæ suæ monumentum, hic partim describendum,

2 *Cum ergo si, quod litteris illis adstruitur, veritati consonet, nulla ratione, quin, quod tamen* § *proxime citato in dubium revocavi, e nobilissima Coloniensi Hardefaustorum seu Hardevustorum familia natus sit* S. Bruno, *dubitandum non appareat, hic modo, ut de re per semetipsum studiosus lector ferre queat judicium, meliusque, quæ post dicam, intelligat, compendio, quid iisdem potissimum contineatur, expono, non paucis etiam ipsarummet litterarum verbis transcriptis. Sequentibus initio concipiuntur* : Omnibus has visuris, lecturis aut audituris salutem in Domino. Nos equestris ac patricii ordinis viri Ammannus, Consules, Quæstores, Proconsules cæterique imperialis civitatis Coloniæ Agrippinæ Senatores notum facimus et in perpetuam rei veritatem declaramus ac attestamur, familiam, cognomento de Hardenuust vel de Hardevust, van Hardenuust vel van Hardevust, von Hardenuust vel von Hardevust, Hardenuust, vel Hardevust, unam esse ex illustrissimis et antiquissimis hujus civitatis, fuisseque hic stabilitam a Brunone de Duro Pugno, equite generosissimo et patre sancti Brunonis, Carthusianorum fundatoris, circiter annum MLXVIII, regnante Henrico tertio Romanorum imperatore, sanctoque Annone Coloniensium archiepiscopo; ex quo omnes ex eo stemmate descendentes e nobilissimis ac florentissimis tam in inferiori quam superiori Germanai uxores sibi copularunt familiis.

quod de contractis per Hardevustos illustribus matrimoniis, gestis magistratibus amplissimis,

3 *Plurimæ hic, e quibus Hardefaustani seu Hardevusti sibi accepere uxores, familiæ admodum illustres recensentur, sed hasce brevitatis causa omitto, sequentiaque, quæ iisdem enumeratis proxime subduntur, verba describo.* Diversis porro muneribus curisque præcipuis summa cum laude perfuncti sunt tum in imperatorum, tum regum principumque Electorum aula militari ceu politica, immo non pauci hujus nobilissimæ et maximis magistratibus gestis clarissimæ familiæ non raro consules et primi senatores prudentissime hujus civitatis fasces gubernarunt, ac militarium sancti Jacobi, Rhodiensis, Teutonici ac Melitensis Ordinum equestri dignitate et commendis fuerunt honorati; quin et plures ex ea emerserunt episcopi, et illustrium utriusque sexus per utramque Germaniam cœnobiorum prælati, nec non capitulorum præpositi ac canonici, in quæ non alii admittuntur ac cooptantur, quam qui illustrissimo sanguine orti vetus equestre octo proavorum stemma demonstraverunt.

possessis variis terris ac dominiis,

4 Insuper varias terras et dominia possederunt, et etiamnum possident, qualia imprimis respective sunt ea de Texseldonck, de Grebenclau, de Brait, de Wichem, de Blanckenborgh, de Nerwen, de Szecke, de Ringelbergh, de Lustorp, de Assenborgh, de Langheraet, de Ghemen, de Lavenbach, de Dutche, de Ghemenick, de Bodeberg, de Humen, de Schagen, de Coninxsmar, de Gasteren, de Bodekercke, de Bouckenem etc., quorum nomina et insignia nonnulli gestare et veteris familiæ eadem insignia variis ex causis, et ob stirpium ex aucta sobole numerum diffusionemque ex more patriæ immutare præsumpserunt, mutatis vel metallis vel coloribus, quin et etiam aliquatenus figuris et simbolis; unde, quot olim fere stirpes in equestri hac gente, tot fere armorum... inter se diversitatibus discernebantur, ita ut, quamvis ex eadem radice ceu stipite oriundæ communia habuerint exordia, in plures tamen ramos et propagines scissæ militaris virtutis tradita a majoribus insignia non prorsus eadem quidem, sed tamen valde affinia, præferre voluerint.

adhibitis ac mutatis subinde

5 Cum enim Bruno de Hardevust, eques auratus, toparcha de Grebenclau et Brait, sancti BRUNONIS Carthusianorum archimandritæ ex fratre Balduino atnepos, ac hujus civitatis consul, ab invita et tumultuante plebe anno MCCLXXIII interfectus, varios ex Maria von Poppinghausen et Ursula von Jabach, dominii de Wichem hærede, uxoribus sustulisset filios, visum fuit nonnullis, eorum familiam, in varios jam dissectam ramos, stirpemque et posteritatem cuique suam cognato quodam ac decerpto ex eodem majorum atro gentilitiorum digmate discriminare, et ob id Arnoldo, præfecto de Keyserwerdt filiorum secundo (de Vygh etiam cognomine ob res natas assumpto) duo miniata niveisque limbis adornata ad manicas brachia et quasi tumescentem in gyrum ad armos argento intercisum circumducta aureo in clypeo decussatim disposita pro signo exhibere, et sic plantare Vyghiorum originem, Joanni autem serenissimi principis Henrici Virnenburgici Electoris Coloniensis aulæ præfecto filiorum tertio genito armatum in atro scuto brachium, cui evaginatus in pugno gladius manuario tegmine inaurato, mox etiam Christiano, eorum ex Henrico toparcha de Grebenclau et Brait primævo fratre nepoti, et Joannis toparchæ de Grebenclau et Brait, cui conjux fuit Margarita van Ruyssenborch, fratri natu juniori bina

miniata et decussata in argentea parma brachia ostentare.

scutis gentilitiis, stirpibusque etiam

6 Aliis denique lunulam, aliis stellam, aliis avem vel lilium aliasve notulas addere, discrimenque illud in filios et nepotes, (in quibus etiamnum hodie illustres eorum florent prosapiæ) cum sanguine transmittere, exceptis tamen duobus, qui pro insigniis duo armata et cancellata in miniato campo retinuerunt brachia, primordialia nempe et universæ quondam ante hanc inchoatam stirpium divisionem huic genti arma indistincte communia, quæ ad nostram usque ætatem invariata, integra et illibata apud eorum posteros permanserunt, quorum stirpis et nominis et insignium caput etiamnum exstat illustrissimus ac nobilissimus dominus Ferdinandus Leopoldus de Hardevust, baro de Grebenclau et sacri Romani imperii, toparcha de Brait, Gasteren, Schagen etc. Cæsareæ majestati a cubiculis et a sanctioribus aulicisque consiliis in Silesia jam residens, ducta in uxorem comitissa de Falkenstain.

diversis nonnulla commemorat

7 Qui nobis pluribus litteris patefecit, et manifestissimis argumentis ac probationibus demonstravit, quod omnes ejusdem cognominis de Hardevust jam inde a ducentis et amplius annis in Castellanis Flandriæ ditionibus civitatum Casletanæ, Burburgensis ac Winociberganæ gestent itidem pro gentilitiis in scuto nigro armatum brachium, evaginato in pugno gladio, cui manuarium tegmen inauratum, et quod hi directa et legitima serie descendant ex familia prædicti Brunonis anno MCCLXXIII hujus civitatis consulis populari seditione interfecti, originemque suam ex eo, tamquam e communi secum stipite et cum illustrissimis dominis Roberto von Hardevust, toparcha de Bodekercke, Bouckevem etc. ammanno Hildershemiensi, ac Theodoro comite de Vygh et sacri Romani imperii, toparcha de Dutche, Humen etc. Cæsarianorum equitum præfecto et moderno Vyghiorum prosapiæ capite, nec non cum toparchis de Coninckmar, de Ghemenick et de Bodeberghe, stirpem autem e præfato Joanne serenissimi principis Henrici Virnenburgici Electoris Coloniensis ad annum usque MCCCXXXI aulæ præfecto, tamquam gentilitiorum suorum auctore jure repetant.

quodque, etsi quidem Leopoldum de Grebenclau et præfati toparchæ de Rondshove proavum

8 *Modo, ut, quod hic per plures litteras a Ferdinando Leopoldo de Hardevust barone de Grebenclau etc. patefactum asseritur, probatum etiam evadat, paucis dumtaxat, quæ ad rem non faciunt, interpositis, genealogicum, quod a Brunone de Hardevust Coloniensi consule, anno* 1273 *interfecto, usque ad Petrum de Hardevust, summum Burburganorum prætorem, ac supra memorati Wilhelmi Ignatii de Hardevust, in ditione Burburgensi toparchæ de Laghe proavum, deducitur, schema una cum adjuncto filiationis, uti vocatur, fragmento subnectitur, ac tandem ita concluditur :* Quem proinde *(videlicet Wilhelmum Ignatium de Hardevust toparcham de Laghe, Ruddersvelde etc.)* pro vero ac indubitato agnato et consanguineo, uno eodemque ac communi secum oriundo e stipite, illo scilicet ordine, quem præmissum exhibet filiationis fragmentum et hisce junctum magis dilucidat genealogicum schema, cum nata jam prole et legitime ex eo nascitura a se suisque haberi et merito ab omnibus habendum, prænominatus illustrissimus dominus baro *(de Grebenclau nempe, Ferdinandus Leopoldus de Hardevust)* insuper addidit ac declaravit, favorem illi omnem ut tali operamque suam, si quando forte prodesse posse contigerit, lubenter addicens.

adductis per horum priorem documentis

9 E cujus domesticis familiæ suæ documentis, tabulisque gentilitiis et authenticis probatissimæ fidei panchartis in consessu nostro exhibitis seriem hanc genealogicam adeo evidenter, efficaciter ac irrefutabiliter demonstratam ac e publicis hujus patriæ ac civitatis monumentis et sanctioribus archivis confirmatam judicavimus, ut nec citra injuriam et non nisi incassum fidem ejus argui posse recte concludamus; et quia prædictus toparcha de Laghe eorum omnium nostras testimoniales rogavit, hasce lubenter in earum, quas super re IX Julii hujus anni adhuc dedimus, confirmationem ampliorem sub sigillo hujus imperialis civitatis et unius secretariorum nostrorum signatura concessimus, ut occurrente qualibet occasione et necessitate ei inservire valeant. Datæ Coloniæ Agrippinæ anno MDCLXXII die tertio Novembris. Subsignatum Franc. Dabbendorp cum scuto Coloniæ Agrippinæ.

e communi stipite, Brunone de Hardevust anno 1273 consule Coloniensi ortos esse, ostendat,

10 *Sane Ferdinandum Leopoldum de Hardevust baronem de Grebenclau cæsareæ majestati anno* 1672 *a consiliis, et Wilhelmum Ignatium de Hardevust toparcham de Laghe ex eodem stipite communi Brunone de Hardevust, consule Coloniensi anno* 1273 *in seditione populari occiso, priorem quidem per primogenitum hujus filium Henricum de Hardevust toparcham de Grebenclau, Brait etc., Senatorem Coloniensem, posteriorem vero per filium ejusdem tertio genitum Joannem de Hardevust equitem auratum ac serenissimi principis Henrici Virnenburgici, Electoris Coloniensis aulæ præfectum, ducere originem, adducta in partim jam recitatis litteris atque a me brevitatis ergo omissa Genealogicum schema et filiationis, uti vocatur, Fragmentum, dilucide, ni forte, quod tamen non puto, bina ista documenta a veritate alicubi devient, evincunt.*

hunc tamen ex altero Brunone de Hartevust, qui S. Brunonis

11 *Verum in iisdem litteris nihil omnino, quod, Brunonem de Hardevust, Coloniensem consulem anno* 1273 *in seditione populari occisum, e Brunone de Hardevust, qui* S. Brunonis *pater exstiterit, per filium Balduinum ducere originem, pariter evincat, in medium profertur, nec quidquam eo conducens datis etiam Coloniam Agrippinam iteratis litteris potui acquirere. Quid si ergo nullum hactenus, quo, Brunonem de Hardevust, Coloniensem consulem anno* 1273 *occisum, e* S. Brunonis *patre oriundum esse, queat ostendi, documentum antiquum seu Coloniæ Agrippinæ seu alibi fuerit inventum? Nullum sane Coloniensi senatui anno* 1672 *fuisse ad manum, vel ex eo apparet, quod, quo Brunonis de Hardevust, Coloniensis consulis anno* 1273 *occisi, e* S. Brunonis *patre originem probatam det, nihil omnino in litteris, quarum jam partem dedi, in medium adducat, et tamen documenta bina, plus semel jam memorata, quibus, Ferdinandum Leopoldum de Hardevust* baronem de Grebenclau, et Wilhelmum Ignatium de Hardevust *toparcham de Laghe ex eodem stipite communi Brunone de Hardevust, Coloniensi consule anno* 1273 *occiso oriundos esse, evictum dat, proferre non omittat.*

pater exstiterit, originem

12 *Et vero verba, quibus sub litterarum suarum finem, datam in hisce genealogicam seriem certam omnino ac indubitatam sibi haberi, indicat, spectare dumtaxat videtur seriem genealogicam, qua*

qua Ferdinandum Leopoldum de Hardevust Baronem de Grebenclau, et Wilhelmum Ignatium de Hardevust toparcham de Laghe e Brunone de Hardevust, consule Coloniensi anno 1273 occiso, oriundos esse constat; non autem etiam, qua hunc a S. Brunonis patre originem trahere, sit probatum. Ita apparet, quod de serie genealogica, quam e Familiæ suæ documentis, tabulis gentilitiis ac panchartis illustrissimus dominus Ferdinandus Leopoldus de Hardevust, baro de Grebenclau, Brait etc. probavit, dumtaxat loquatur; hic autem seriem genealogicam non aliam, quam qua sese et Wilhelmum Ignatium de Hardevust toparcham de Laghe ex eodem stipite communi Brunone de Hardevust, consule Coloniensi anno 1273 occiso, oriundos, asseruit, e familiæ suæ monumentis probasse videatur.

suam traxisse, evincere non videtur.

13 Quod si nihilominus, et hunc e S. Brunonis patre oriundum, senatui Coloniensi Ferdinandum Leopoldum de Hardevust ex antiquis familiæ suæ documentis probasse, fortassis adhuc contendas, velim hæc in lucem proferri, ut familia Hardefaustanum seu Hardevustium exstitisse S. Brunonem, tandem constet. Mihi interim Bruno de Hardevust, occisus anno 1273 Coloniensis consul, a senatu Coloniensi in datis ex parte litteris e sola, quæ apud Colonienses viget, populari traditione asseri potuisse S. Brunonis ex fratre Balduino abnepos videtur; quam parum autem traditionibus popularibus fidendum sit, historicorum etiam vulgo notum est. Ceterum, quem supra laudavi, prænobilis dominus de Schynckele, toparcha de Rondshove etc. mecum etiam communicavit litteras, aliasque præterea penes se esse, significavit, e quibus, pro S. Brunonis agnatis a pluribus Ordinis Cartusiensis præpositis generalibus aliisque Superioribus agnitos fuisse Hardevustios, intelligitur; verum id dumtaxat opinionem, in qua viri isti Religiosi fuerunt, ostendit, non autem etiam familia Hardefaustanum seu Hardevustium reipsa exstitisse S. Brunonem, evincit.

. Brunonem, Remis profugum, receptum fuisse ab Ebalo, qui Reciacensis comes esset.

Pag. 519, § VI, num. 124 Manasses, Simoniacus Remensis archiepiscopus, comesque Ebalus Romam sese anno 1078 contulisse asseruntur; verum anno huic, qui per errorem irrepsit, substituendum esse annum 1077, e rerum, dicto § et sequenti tractatarum, serie facili negotio quisque perspiciet. Eumdem porro comitem Ebalum, qui, quemadmodum memorato § VI docui, adversus Manassem, Simoniacum Remensem archiepiscopum, in castro suo et S. Brunonem et Manassem, ecclesiæ Remensis præpositum, tutatus est, pro comite Reciacensi homonymo tum ibidem, tum aliis locis habui; opinio autem, qua id feci, longe etiam (quod idcirco loco isto dictis addendum) verosimilior efficitur ex eo, quod Manasses, ecclesiæ Remensis præpositus, ipsiusmet hujus Reciacensis comitis avunculus exstiterit, uti fidem faciunt duæ donationis chartæ, Majoris-monasterii abbati ab eodem comite anno 1082 datæ atque a Mabillonio tom. V Annalium Benedictinorum pag. 643 et binis seqq. relatæ, in quarum posteriori Manasses ecclesiæ Remensis præpositus diserte vocatur Ebali Reciacensis comitis avunculus, in priori vero inter eos, qui donationi adfuerunt, notatus occurrit hunc in modum: Manasses Remensis præpositus, avunculus Ebali comitis. Atque ita quidem comitem Ebalum, qui in castrum suum S. Brunonem et Manassem, ecclesiæ Remensis præpositum, recepit, pro comite Reciacensi homonymo habendum, prope certum apparet.

AUCTORE C. B.

prope certum apparet; at non item, intra castrum homonymum id factum.

2 Verum de castro, intra quod hic illos receperit, paulo aliter loquendum est. Etsi enim castrum istud, ut eodem iterum § VI docui, verosimiliter non aliud, quam Reciacense, exstiterit, de re tamen hac ambigi etiam non immerito potest, quod, an ad Ebalum comitem jam inde ab anno 1077 et seq., quibus is in castro suo S. Brunonem et Manassem præpositum fuit tutatus, Reciacense castrum spectarit, dubium faciat Annalium Benedictinorum lib. 65 num. 64 Mabillonius, ea ibidem scribens, e quibus Ebali, Reciacensis comitis, parentes Hilduinus et Adelaïs non modo in vivis tum adhuc fuisse superstites intelliguntur, verum etiam in ipso Reciacensi castro domicilium habuisse queunt videri. Adhæc in ambabus chartis mox laudatis Bartholomæus, Majoris-monasterii abbas, dicitur ad Novum-castrum adivisse Ebali, Reciacensis comitis, præsentiam, in illoque abs hoc honorifice ac debita urbanitate fuisse susceptus. Quid si ergo Ebalus castrum istud anno 1077 et seq. inhabitarit, tuncque in id S. Brunonem et Manassem præpositum receperit? Sane ex iis, quæ Marlotus tom. 2 Historiæ Metropolis Remensis pag. 191 memoriæ prodit, castrum aliquod, nomine Novum-castellum seu Novum-castrum, ad comitem Reciacensem Ebalum aliquando spectasse indubitatum apparet, ut a vero, qui intra illud S. Brunonem et Manassem præpositum fuisse abs hoc receptos, statuerit, aberraturus forte non sit, etsi interim, quo loco idem castrum situm fuerit, certo determinari non posse videatur, quod multa olim, uti apud Valesium in Galliarum Notitia videre licet, illius nominis castra in Galliis exstiterint.

Damnati prodigium sub peccati reatu tacendum fuisse, hincque id ab omnibus

Pag. 575, num. 331 silentii universalis, quo qui integro amplius primo post rem gestam seculo labente floruerunt, scriptores prodigiosam doctoris anastasim prætereunt, rationem sat solidam reddi non posse, asserui; verum sunt, qui, quemadmodum modo intelligo, universalis illius silentii causa ab ipsa, circa quam id versatur, re repetita, per synchronos hanc supparesque scriptores, quod infamiæ, ut loquuntur, plena sit, non commemorari, imo nec commemorari, ne cujusquam fama læderetur, potuisse contendunt. Atque hi quidem, qui ita arguunt, isthanc universalis, quo damnati prodigium a scriptoribus omnibus æqualibus supparibusque præteritur, silentii rationem tam validam autumant, ut mirum potius ob hanc futurum fuisse affirment, si ab ullo ex iis illud commemoraretur. Verum quis, quæso, a re, coram infinita propemodum hominum multitudine gesta, passimque proinde nota, recensenda sub peccati reatu abstinendum existimet? Nullus sane, quantum apparet: sed, etsi etiam secus foret, nonne saltem tum infelicis damnati, tum familiæ ac academiæ, e qua is fuisset, nomine suppresso, narrari absque piaculo luctuosa potuisset historia?

æqualibus supparibusque scriptoribus silentio præteriri, perperam contenditur.

2 Adhæc, ut quam parum universalis, quo hæc a scriptoribus synchronis supparibusque omnibus involvitur, silentii ratio, a nonnullis, ut dictum, obtensa, roboris habeat, luculentius patescat, Petrus abbas Cluniacensis, cognomento Venerabilis, lib. 2 Miraculorum, cap. I narrat, comitem Matisconensem, qui Ecclesiam oppresserat, ipso diei tempore a diabolo, plurimis spectantibus, fuisse abreptum, nec umquam post comparuisse, cumque deinde obturatum, per quod abreptus fuerat, palatii ostium Otgerius, Wilielmi, Matisconensis comitis alterius, præfectus, qui et ipse Ecclesiam

siam vexabat, aperiri curasset, fuisse et hunc a diabolo raptum, subitoque ex alto, cum longo temporis spatio in aera, videntibus, qui aderant, cunctis, fuisset sublevatus, in terram tandem, graviter e lapsu corpore colliso, brachioque etiam confracto, fuisse demissum. En duo horrenda sane infamiæque pariter plena seu facta seu prodigia, et tamen, tam unum, quam aliud, viri etiam, cui postremum obvenit, nomine non suppresso, litteris mandavit Petrus Venerabilis, vitæ sanctitate perquam illustris. Quod cum ita sit, quis, quæso, factum credat, ut omnes prorsus scriptores prodigio Parisiensi tum æquales, tum suppares, quos inter sane non pauci multo minus, quam Petrus Venerabilis, conscientiæ puritate morumque integritate conspicui exstitere, silentio id, ne fama cujuspiam læderetur, prætereundum duxerint, reque etiam ipsa præterierint?

AD DIEM VII OCTOBRIS

C. S.

IN S. OSITHA VEL OSGITHA V. M.

P*ag.* 937, *num.* 5 *de cultu adde, tom.* 3 *Monastici Anglicani pag.* 313 *in charta visitationis sacrorum cimeliorum in thesauro ecclesiæ S. Pauli Londini anno* 1295 per magistrum Radulphum de Baudak, ejusdem *ecclesiæ* decanum *factæ inter sacras reliquias sic legi :* Item brachium S. Osithæ, continens capud in manu, et ornatur laminis argenteis in limbo deauratis, insertis lapidibus XXII, et anterius habet laminam triphoriatam cum aymallis et perlis, et deficiunt in toto sex lapides. Triphorium *vel* triforium *est ornamentum cujusvis rei oræ adjectum,* aymallum *Anglis* Amel, *Gallis* email, encaustum *est; itaque lamina* triphoriata *etc., est encausto gemmisque in ora exornata.*

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM III OCTOBRIS.

Aldricus

B

Bernardus

C

Cælestinus

† Chilianus

E

Ekkebertus

F

J

O

P

Q

Silvia,

T

V

INDEX

TOPOGRAPHICUS

Augustodunum

C

G

H

Hyschioma

Lindisfarna

M

†Mariæ

Mons

Parionis

T

INDEX

ONOMASTICUS

A

Appropriare

Imprecari

Mortificatus

Tricennarium

INDEX MORALIS

A

B

C

Cancri

D

E

F

Formula

G

H

I

Irreverens

N

Nuptiæ

Q

R

in

FINIS

Bruxellis, Typis F. VROMANT, via de la Chapelle, 5.

VILLANOVA UNIVERSITY
BX4655.A2
*v.051
3 9346 00067381 6